ES De la Libreria Coman De Sam fron[ci]sco De Sevilla

ΤΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΌΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ἜΡΓΑ.

BEATI IOANNIS DAMASCENI OPERA OMNIA,

quæ quidem extant: maxima parte hactenus non uisa.

ITEM,

Ioannis Caſsiani Eremitæ non prorſus

DISSIMILIS ARGVMENTI LIBRI ALIQVOT, QVORUM omnium tàm huius, quàm illius elenchum uerſa pagina, ſingulorum autem argumenta, in præfatione, reperies.

Acceßit,

IOAN. DAMASCENI OPERIBVS: ITEMQVE Caſsiani, Rerum ac Verborum memorabilium: nec non locorum ſacræ ſcripturæ, quæ in his explicantur atq; allegantur: trigeminus Index, quàm diligentiſsimè conſcriptus.

No tiene que expurgar este Libro Por el expurgatorio De este [illegible] De 1640

Fr. Pedro De Lorra

BASILEÆ.

Cum gratia & priuilegio Cæſ. Maieſtatis.

ELENCHVS TRACTATVVM, QVI IN IOANNIS DAMASCENI OPEribus continentur.

CASSIANI.

REVERENDO PATRI AC DOMINO, DOMINO THOMÆ A' PLANTA EPISCOPO CURIENsi, seu Rhœtiæ altæ, Marcus Hopperus Basiliensis. S. P. D.

SI EORUM minimè negligenda authorum lectio est, Amplissime Præsul, qui & benè uiuendi præcepta tradunt, & abstrusiora ueræ religionis dogmata explicãt, explicandiq; ea uiam monstrant: Cur uiri huius sancti, DAMASCENI inquam, nostri pia simul & docta uolumina è manib. abijciamus? in quibus, quæ dixi iam, propè omnia haud mediocri fide præstita sunt. Qua de causa repetere eorum editionem recudereq; pij sit officij oportet. Quia autem superiorem eiusdem authoris editionem tuo in Episcopatus dignitate antecessori, domino (fœlicis recordationis) Lucio Ytero iam aliquando dedicaui, haud παρὰ τὸ πρέπον facturum me existimaui si tuæ Amplitudini tanquam eiusdem Ecclesiæ Antistiti eundem authorem iterū consecrarem. Quod quidem institutum meū, pios prædecessoris tui manes adeò non ægrè laturos confido, ut etiã quàm maximè approbaturos eos non dubitem: Quomodo enim, quem in dignitatis fastigio successorem habere uoluerunt, non etiam eidem patrocinia à defuncto relicta committant? Verum ne aliqui inuidiosè mihi obtrectent, quasi de una fidelia (quod in prouerbio est) duos dealbare parietes uelim, sciant illi eundem quidem me offerre authorem, at nõ solum eum, ut antea, sed CASSIANO symmista suo comitatum ante ora uenire tua, ut iam noua hæc editio noui operis esse uideri queat. Ad cuius lectionẽ, quo instructior maioreq; uoluptate tua Amplitudo accedat, singulorum argumenta librorum, qua potero breuitate, hîc perstringam. DAMASCENI itaq; primum & maximum quidem opus est ἔκδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως inscriptum, quod Latinus interpres in quatuor libros distinxit, qui tamen in Græco contextu unicus & continuatus est: unde etiam fit ut latinus capitum numerus in tribus posterioribus libris minimè græco respondeat. In hoc uerò, pius Antistes, uolumine, & nominatim quidem libro primo disserit de Creatore ipso, Deo unitrino, Patre, Filio & Spiritu sancto, uaria de supersancta Trinitate mysteria explicans quæ fide quemlibet hominem Christianum apprehendere menteq; tenere oportet: ueluti de Dei incõprehensibili essentia, de tribus hypostasibus in una natura & earundem à sese discretione, nec nõ eiusdem generis alia. In secundo autem post creatorem de creaturis, seculo, angelis, dæmonibus, cœlo, terra & reliquis mundi elementis, paradiso, homine, & quę in ipsum cadunt, cùm perturbationibus, tùm uirtutibus. In tertio redit ad uerbum Dei incarnatū, disserens de eius conceptione, utriusq; na-

turæ in una hypostasi cõiũctiõe, de actionib. in Saluatore nostro, de passione eiusdẽ, manẽte inseparabili ac impassibili eius diuinitate, & alijs huius generis plurib. In quarto deniq; pergit de duabus in Christo domino naturis post resurrectionẽ ad dextrã patris sedente uarias refellere obiectiones: Itẽ de fide in Iesum Christũ, de baptismate, de adoratiõe, de cruce, de scriptura, de lege Dei & peccati, de Antichristo, de resurrectione, & alijs huius argumẽti rebus. Hactenus de orthodoxæ fidei opere: cui subijcit περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, hoc est, de his q in fide obdormierũt, oratio, qua disputãdũ sibi sumit, An piæ uiuẽtiũ preces iuuẽt aliqd eos, q ex uita hac fideles migrarũt. Tertiũ locũ tenẽt orationes duæ de obdormitione Sanctæ Dei Genitricis, in quib. encomion & laudes eiusdẽ celebrant. His annectit sermo de die extremi Iudicij, ubi cũcti homines ad piã & religiosam uitã cohortant. Quartum in ordine opusculũ est ad Laodicẽsiũ Episcopũ ἀξιωμάτων εἰσαγωγὴ in scriptũ, qd' metaphrastes, de Decretis & Placitis primas Institutiones uertit: q in eo primæ Theologiæ institutiones, qua ex parte diuinã naturã & hypostasim cõsideramus, cõtineant. Quintũ de duabus Christi uolũtatibus, reliquisq; eius actionib. & ꝓprietatib. inscribit, quo, quid inter naturã & ꝑsonã intersit, quæ uel naturã, uel ꝑsonã ꝓprietates efficiãt, sint ne ea, quæ in Dño nostro Iesu Christo insunt, duplicia an simplicia: sint ne, ut duæ naturæ, ita duæ quoq; uolũtates in Christo, & qd humana à diuina uolũtate differat, & alia huius materiæ plurima edocemur. Hunc sequit tractatus, qua ratiõe ad imaginẽ Dei facti simus, antecedentiũ quasi repetitio & explanatio. Cui annexa est quoq; eiusdẽ argumẽti oratio B. Maximi, nẽpe de duab. in Christo domino naturis è Græco in Latinũ cõuersa. In sextũ est reiectus locũ περὶ τοῦ τρισαγίου, hoc est, de terna Sancti repetitiõe cõposito hymno libellus, quo τρισάγιον illud certissimũ sacrosanctæ Trinitatis, id est triũ hypostaseωn in una natura symbolũ esse aduersus Petrũ Gnaphæũ, & hæretici eius assectas ostẽdit, q quartã diuinitati ꝑsonã insano errore affingere nõ uerebant, de quo etiã habet caput X. libri III. ὀρθοδόξ. πίστεως. Septimũ tenet locũ Orthodoxi & Manichæi Dialogus, in q̊ Manichæorũ de duob. rerũ principijs & materia, quã uilẽ & malã statuebãt, deliria recẽsent: atq; argumẽtis euidẽtissimis refutant. Octauũ locũ sibi uẽdicat sermo de natura cõposita cõtra Acephalos. Nonũ occupat locũ de hæresib. liber, quo sectas & hæreses, quæ post homines natos ad suã usq; ætatẽ extiterũt, breuiter quidẽ, at perspicuè describit. Decimũ obtinet locũ Christiani & Sarraceni de uerbi Dei incarnatiõe, passione, morte, de libero hominis arbitrio, de causa boni & mali, de hominis in utero formatione, & alijs huius generis reb. colloquiũ: quo etiã mõstrosi aliquot Agarenorũ errores cõfutant. Vndecimũ est sentẽtiarũ quoddã fragmentũ. quo aduersus octo principaliũ uitiorũ genera, quæ etiã sanctos ut plurimùm infestare solẽt, armamur. Duodecimũ sunt sortita locũ δὐκατανυκτὰ inscripta carmina, quib. Christi domini nostri natiuitas, trãsfiguratio, resurrectio, Spiritus Sancti missio, & alia huius generis diuina mysteria celebrãt. Decimũtertiũ opusculũ est de arte disserẽdi, quo quantũ Theologiæ Candidato satis fore existimauit eius artis præcepta tradit. Decimoquarto loco ponia

ponitur Sancti Patris & Cõfessoris Theodori, studiorũ præfecti, oratio dogmatica de honore atq; adoratiõe Sanctorũ imaginũ. Decimoquinto loco describit Beati Ioannis Damasceni uita, per Ioannẽ Patriarchã Hierosoly. cõscripta. Penultimũ locũ sortitæ sunt Orationes tres de sanctis imaginib. colẽdis, in qb. hæc summatim tractant. Primũ qd sit imago. quãobrẽ sit cõstituta: scripturę & Patrũ testimonia de usu imaginũ: itẽ quot imaginũ sint genera: Quę possint, quęue nõ possint imaginib. exprimi: postremò qs imaginũ author extiterit. Itidẽ de Adoratione, qd sit Adoratio: quot sint adorationis genera. Postea quã multa sint, q̃ in scriptura inuenimus adorata. Ad hæc omnẽ Adorationẽ, ꝑpter illũ, q naturâ Deus est, esse cõstitutã. Postremò aũt honorem q habet imaginib. ad ipsum exẽplar ꝑuenire. Vltimũ sibi locũ elegit historia duorũ Christi martyrũ. quanq; de authore nõnulli dubitent, qa tamẽ digna est uisa Trapezũtio quã à se cõuersam Latinis legendã exhiberet, reliqs huius authoris operib. subijciendã duximus. Hactenus de Damasceno. CASSIANI uerò eiusdẽ, aut saltẽ à superiore nõ prorsus alieni argumẽti opera sunt, ueluti duodecim illi libri q̃s in prima acie hic collocatos T. A. uidet, quorũ quatuor priores de Cœnobiorũ institutis conscripti sunt, reliq aũt octo absolutã nobis ꝑfectãq; de octo principalib. uitijs disputationẽ reddũt, quã uix inchoatã in prędicto sententiarũ fragmento Damasceni legimus. Sequunt eos uiginti quatuor patrũ collationes, siue disputationes in hunc quoq; finẽ omnes institutæ, ut à uitijs ad uirtutes, à uitæ huius illecebris ad sanctitatẽ, à seculi huius uanitatib. ad diuinarũ & cœlestiũ rerum contemplationẽ & studiũ nos pertrahant: & ut nosmetipsos abnegãtes, Christũ dominũ ducẽ sequamur, ex eius præceptis uitã nostrã cõponamus. Post illas legendũ sese offert pietate & cœlestis sapientiæ ꝓfunditate insigne de domini nostri IesuChristi incarnatione opus septẽ homelijs, siue libris distinctũ: quo pius ille Antistes fortissimis rationibus, apertissimis Prophetarũ, Apostolorũ & Euangelistarũ testimonijs cõprobatis, impiam illam Nestorij hęretici opinionẽ magno zelo impugnat, uolentis unà cum Pelagianis, Mariam Virginem nõ θεοτόκον, sed tantũ χριστοτόκον appellandam esse, hoc est, Christũ dominũ nõ Deum, sed hominẽ tantũmodo solitarium ex Virgine natũ esse. qui (ut uerbis utar authoris) postea demũ uirtutis uia piè religioseq; uiuẽdo obtinuerit, ut dignus per hanc uitæ sanctimoniam fieret, cui se Maiestas diuina sociaret. ut sic exclusa ab eo penitus sacræ originis dignitate, sola ei tantũmodo meritorum relinqueretur electio. qua uix maior in Saluatorem nostrũ dici plasphemia potuit. Habet nunc T. A. omniũ uoluminis huius operum periochas, quib. ad lectionem eorũ aditũ & uiam faciliorem parare uolui: quæ, nõ fastidienti synceroq; animo legenti & fidem, & eruditionem uitæq; probitatem augere possunt. Tua R. P. læto hæc animo suscipere, boniq; cõsulere uelit. Omnipotẽs & misericors Deus largiatur tibi, ut ad sui nominis gloriam & Ecclesiæ salutem pater & pastor bonus diu præesse ualeas. Basileæ Kalend. Augusti, anno restitutæ Salutis 1575.

IOAN. DAMASCENI VITA,

EX SVIDA.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ἐπικληθεὶς Μανσοὺρ, ἀνὴρ ἦν ἐλλογιμώτατος, οὐδενὸς δεύτερος τῶν κατ' αὐτὸν ἐν παιδείᾳ λαμψάντων. συγγράμματα αὐτοῦ πάνυ πολλά, καὶ μάλιστα φιλόσοφα. εἴς τε τὴν θείαν γραφὴν παράλληλοι κατ' ἐκλογήν, καὶ οἱ ἀσματικοὶ κανόνες ἰαμβικοί τε καὶ καταλογάδην. συνήκμαζε δ' αὐτῷ καὶ Κοσμᾶς, ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφυέστατος, καὶ πνέων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον. οἱ γοῦν ἀσματικοὶ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ, σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο. οὐδὲ δέξαιντο, μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται.

EADEM LATINE.

IOannes Damascenus, cognomento Mansur, uir fuit eruditione eloquentia præstantissimus maximiq; nominis, nec ulli eorum qui sua ætate doctrina claruerunt, secundus. Scripta eius extant ualde multa, maximeq; philosophica: Canones cùm in sacram scripturam, selecti, & in consentientem ordinem redacti: tum cantionum, partim iambici, partim solutæ orationis. Eodem etiam tempore floruit Cosmas Hierosolymitanus, uir ingeniosissimus, & omnino Musicam illam elegantem & eruditam spirans. Ioanni certe & Cosmæ canones illi cantionum, fuerunt hactenus supra omnem comparationem: neq; quicquam illis comparari poterit, quoad nostrum æuum consummabitur.

EX VOLATERRANO.

IOannes Damascenus Damasci natus, Hebrẹus puer, Constantinopolim uenit: ubi liberalibus artibus legitimè imbutus, & ad Christum conuersus, monachi habitum sumpsit, simul & docebat. Captus deinde in littore maris, à piratis Saracenis: postea à Theodosio redemptus, magister eius epistolarum fuit. In suspicionem proditionis ueniens, dextera ei ablata est. Verùm postquam depræhensus, qui literas proditorias stilo Damasceni probe assimilauerat, in honore apud Imperatorem fuit. At ille in cœnobium regressus, ibi decessit. Scripta eius utilia, ab utraq; recipiuntur ecclesia.

TRITHEMIVS DE DAMASCENO.

IOannes Monachus & presbyter Damascenus uir doctus & sanctus, de quo miranda narrantur propter excellentiam doctrinæ, & uitæ synceritatem, in magno pretio habitus apud Constantinopolim, prælatus Monachorum constitutus, multos ab iniquitate auertit. Scripsit Græco sermone nonnulla profundi sensus opuscula, sed pauca eorum ad manus nostras peruenerunt. Claruit sub Theodosio deuotissimo principe. Anno Domini. CCCXC.

IDEM DE CASSIANO.

IOannes Casssianus natione Scyta, beati Ioannis Chrysostomi Constantinopolitani Episcopi quondam auditor atq; discipulus, & ab eo diaconus ordinatus, post aliquot annos ab eodem nescio propter quam causam expulsus, apud Massyliam presbyter consecratus, duo monasteria, uirorum scilicet & mulierum cōdidit, in quibus regularis disciplinæ feruor magnus pluribus annis permansit. Scripsit plura opuscula, in quibus etiam apud interpretem uenustas eloquij conspicitur. Moritur tandem post multorum editionem librorum apud Massyliam non sine opinione Sanctitatis, Theodosio & Valentiniano regnantibus. Anno Domini CCCCXXXV.

IN BEATI IOANNIS DAMASCENI, THEOLOGI GRAVISSIMI OPERA OMNIA, QVAE QVIDEM EXTANT, *Rerum, Verborum, præcipuarumq; materiarum, ac locorum notabilium, Copiosissimus.*

INDEX.

Beseleel

Christus

Christi

β peregrina-

Ethica

Hominum

Monar-

Noua-

Pediculi

Q

R

Regene-

Spiritu

T

Vitales

FINIS INDICIS IN OPERA IOANNIS *Damasceni.*

IN IOANNIS CASSIANI EREMITÆ OPERA, RERVM AC VERBORVM SENtentiarumq; scitu dignarum, Locupletißimus INDEX.

A

Animæ

Casti

Q

Ratio

R

S

FINIS INDICIS IN IOANNIS *Caßiani Eremitæ opera.*

LOCO-

LOCORVM ET SENTENTIARVM SACRAE SCRIPTVRAE: QVAE TAM IN IOANnis Damasceni, quàm in Ioannis Caßiani Eremitæ Operibus, paßim explicantur & allegantur, Elenchus: secundùm Ordinem Sacrorum Bibliorum Veteris & Noui Testamenti digestus.

LOCORVM SCRIPTVRAE VETEris Testamenti.

GEN.

Genes.

LOCORVM NOVI TESTAMENTI ELENCHVS.

Matth.

MARCVS.

Lucæ

ACTA APOSTO-

ROMAN.

I. CORINTH.

idolum

2. CORINTH.

GALAT.

IACOBI Epist. CATHOLICA.

1. PETRI EPISTOLA Apostolica.

2. PETRI Epistola.

1. IOANNIS Epistola.

IVDAE Epistola.

APOCALYPSIS.

FINIS INDICIS LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

ΟΤΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΝ ΤΟ θεῖον, καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν. Κεφάλ. α'.

ΘΕΟΝ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο. ἄῤῥητον οὖν τὸ θεῖον, καὶ ἀκατάληπτον. οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὕτως οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οἶδε τὰ ἐν αὐτῷ. μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ μακαρίαν φύσιν, οὐδεὶς ἔγνω ποτὲ θεόν, εἰ μὴ ᾧ αὐτὸς ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων, καὶ αὐτῶν φημὶ τῶν χερουβὶμ καὶ σεραφίμ. οὐκ ἀφῆκε μέντοι ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ. πᾶσι γὰρ ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι θεόν, ὑπ' αὐτοῦ φυσικῶς ἐγκατέσπαρται. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις, καὶ ἡ ταύτης συνοχή τε, καὶ κυβέρνησις, τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἀνακηρύττει φύσεως. καὶ διὰ νόμου δὲ καὶ προφητῶν πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, κυρίου δὲ καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ ἐφανέρωσε γνῶσιν. πάντα τοίνυν τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διά τε νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα, καὶ γινώσκομεν, καὶ σέβομεν, οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐπιζητοῦντες. ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ θεός, παντὸς ἀγαθοῦ παρεκτικός ἐστιν, οὐ φθόνῳ, οὐδὲ πάθει τινὶ ὑποκείμενος. μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος (τῆς γε ἀπαθοῦς, καὶ μόνης ἀγαθῆς) ὡς οὖν πάντα εἰδώς, καὶ τὸ συμφέρον ἑκάστῳ προμηθούμενος, ὅπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψεν. ὅπερ δὲ οὐκ ἠδυνάμεθα φέρειν, ἀπεσιώπησε. ταῦτα ἡμεῖς στέρξωμεν, καὶ ἐν αὐτοῖς μένωμεν, μὴ μεταίροντες ὅρια αἰώνια, μηδὲ ὑπερβαίνοντες τὴν θείαν παράδοσιν.

BEATI IOANNIS DAMASCENI ORTHODOXÆ

fidei accurata editio, Iacobo Fabro Stapulensi interprete.

QVOD INCOMPREHENSIBILIS diuinitas, quodq́ nihil inquirendum præter ea quæ nobis à sanctis prophetis, apostolis, & euangelistis sunt tradita. Cap. I.

DEVM nemo uidit unquam: Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Ineffabilis igitur diuinitas, atq; incomprehensibilis: neq; enim ullus nouit patrem, nisi filius, neque filium nisi pater. Cæterùm spiritus sanctus ita nouit ea quæ Dei sunt, ut spiritus hominis ea nouit quæ in illo sunt. Post diuinam itaq; beatissimamq; naturã, nullus unq; Deum nouit, nisi cui ipse reuelauerit, non hominum modo, sed ne supramũdanarũ quidem uirtutũ. supramundanarũ aio, ut ipsorũ Cherubim atq; Seraphim. Attamẽ haudquaq; nos deseruit Deus, omnimoda sui circunfusos ignorantia: quinimò cunctis cognitio quod Deus sit, ab ipso naturaliter insita est, atque ingenita. Sed & ipsa mundi creatura, & eius coaptatio pariter & gubernatio, magnitudinem diuinæ insinuat naturæ. Et ipse primitus per legẽ, & prophetas, deinde & per unigenitum filiũ suũ, Dominũ & saluatorẽ nostrũ Iesum Christum (quantum nostra capit infirmitas) nobis suipsius cognitionis indulsit consortiũ. Cuncta igitur quæ tradita sunt & per legem & prophetas, & apostolos, & euangelistas, suscipimus, cognoscimus, ueneramur nihil ultra illa perquirentes. Nam bonus cum sit Deus, omnis boni largitor est, nõ inuidiæ aut perturbationi cuipiam obnoxius. procul enim à diuina natura (quę & impassibilis & sola bona est) facessit inuidia. Vt igitur nihil nesciens & quodcunq; conducibile est prouidẽs, quodcunque conducit nobis agnoscere, ipse reuelauit: quorum autem pondus ferre non ualemus, illa silentio occuluit. Hæc igitur nos ipsi amemus, in hisq; immoremur: neque limites ab æterna uoluntate definitos transcendentes, neque diuinam ulla ex parte traditionem transgredientes.

Ioan.1.18.
Matth.11.27.
1.Cor.2.11.

COMMENTARIVS.

IN ipso operis exordio, proponit sacer Damascenus, diuinitatem esse cuiquam creaturæ ratione illi cùm humanæ, tum angelicæ incomprehensibilem. ut quam solã norint absolutè & plenè, tres diuinæ hypostases pater & filius & spiritus sanctus. Quod & beatissimi Pauli sententiæ est consentaneum, dicentis de Deo: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inac- *1 Tim.6.16.*

ceſsibilem, quem nullus hominũ uidit, ſed nec uidere poteſt. Ex quibus quidẽ uerbis cõuinci
tur & ipſe Paulus nõ uidiſſe Deum, cum raptus fuit uſq; in tertium cœlum, & audiuit arcana
uerba quæ nõ licet homini loqui. Quandoquidem ille ſermone generali ſeipſum includit nu
mero eorum qui Deum non uiderint, nec uidere poſsint. Conſimiliter nec Moſes credendus
eſt uidiſſe Deũ, cum legem accepit, & frequens habuit cũ Deo colloquiũ. tametſi duodecimo
Numeri capite, tale perhibeat Deus de illo teſtimoniũ: Si quis fuerit inter uos propheta Do-
mini, in uiſione apparebo ei, uel per ſomnũ loquar ad illũ. At nõ talis ſeruus meus Moſes, qui
in omni domo mea fidelisſimus eſt. Ore enim ad os loquor ei: palàm, & nõ per ænigmata & fi
guras Deum uidet. Inſuper Exod. 33. ca dicatur: Loquebatur aũt Dominus ad Moſen faciẽ ad
faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicũ ſuũ. Nempe Moſes magni muneris loco, & in pignus
atq; indicium gratuiti amoris diuini, petiuit à Domino, Si inueni (inquit) gratiã in conſpectu
tuo, oſtende mihi faciem tuã, ut ſciã te, & inueniã gratiam ante oculos tuos. Quod ſi Deũ lym
pidè uidiſſet, ut pleriq; contendunt, nõ petiuiſſet diuinæ faciei oſtenſionẽ ſibi indulgeri, ut q
cam iam pro uoto obtinuiſſet. Sed quid reſponſi à Deo ibidem acceperit, attendamus. Nõ po
teris (inquit Dominus) uidere faciem meã. Non enim uidebit me homo & uiuet: rurſum eodẽ
loco ſubiũgit Dominus. Tollam manum meã, & uidebis poſteriora mea: faciem autem meã
uidere nõ poteris. Cùm itaq; petenti Moſi diuinã ſibi gloriam oſtendi dictum ſit, Faciẽ meam
uidere non poteris: qui fiet ut diuinæ uiſionis particeps effectus fuerit, & cœleſtis gloriæ con
Actor. 7. 56. ſors? Quòd ſi quis uehementius inſiſtẽs, adducat beatũ Stephanum, qui uidit cœlos apertos,
& filium hominis ſtantem à dextris uirtutis Dei: nõ conficiet ex illo, uiſionem Dei cuiq; hanc
mortalem degenti uitam fuiſſe indultã. Quoniam ſanctus Steph. uidit Chriſtum iam ad cœ-
los triumphali aſcenſione regreſſum, in humana forma (quæ tum ſuper cœlos magnificè fuit
eleuata) aſtantem dextris uirtutis Dei. quandoquidem diuinæ naturæ neq; ſedere, neq; ſtare,
neq; alio quouis ſitu ſe habere, quoquo pacto cõuenit. Neq; locum habet cauillatio, obijciẽs
Eſa. 6. Eſaiam & pleroſq; alios prophetas, uidiſſe Dominum ſedentem ſuper ſolium, etiã antè tem-
pus aſſumptæ pro nobis humanæ naturæ. Nempe huiuſmodi effigiatio per ſubiectam crea-
turã facta eſt, omniſq; apparitio ſanctis exhibita patribus, per efformationem in reb. creatis,
& ſpeciem ſimilitudinemq; congruã eorum mentibus obiectã eſt cõpleta. Quòd beatiſsimus
quoq; Dionyſ. 4. ca lib. De cœleſti hierarchia ita cõprobat: Enimuero ſi quis fortaſſe dixerit,
ex Deo ipſo abſq; ullo medio, quibuſdã ſanctorum diuinas apparitiones contigiſſe, is illud
quoq; de ſacratiſsimis libris ſapienter intelligat, ut ſecretũ ipſum Dei (quodcunq; tandẽ illud
eſt) nemo unquã uidit, neq; uidebit. Cæterùm diuinæ illæ apparitiones, ſanctis uiris per ſigna
Deo cõuenientiſsima, ſacris quibuſdã atq; intuẽtium modo ac uiribus accommodatis, uiſio-
nibus cõtigere. At uerò ſapientiſsima theologia uiſionem illã quæ in ſemetipſa deſcriptã oſtẽ
deret diuinam, ueluti effictam ex rebus formas non capientib. ſimilitudinem (quod ad Deũ
cernentes adducat) diuinam apparitionem rectiſsimè appellat, per quam intuentibus diui-
nus ille fulgor irradiet, eoſq; ſacratius aliquid atq; auguſtius docet. Huiuſmodi uerò diuinas
uiſiones celeberrimi illi patres noſtri, miniſterio cœleſtium uirtutum ediſcebant. Hęc Diony
ſius. At quia Deo dilectus Moſes & ſacratiſsimus Paulus, per auguſtiora perfectioraq; ſigna
ad huiuſmodi uiſiones Dei ſublimius cæteris & altius euecti ſunt, atq; per diuinam ſimilitu-
dinem in ipſorum mentibus angelico miniſterio clarius efformatã, propinquius ad diuinita
tis aditum ualuaſq; acceſſerunt: hinc palàm uidiſſe Deum, & citra ænigmata ad illius obtutũ
admiſsi fuiſſe dicũtur. Quod ſi quis rurſum inſurgat: Eſto, nullus in hac peregrinatione morta
lis uitæ degens, pro eius ſtatu & conditione Deum uideat, ut ſupradicta ſcripturarũ compro-
Matth. 5. 8. bant teſtimonia, tamen animæ beatæ nexu corporis abſolutæ, Deum uidere ſcriptura teſtan-
1. Ioan. 3. 2. te conuincuntur. Beati (inquit) mundo corde, quoniã ipſi Deum uidebunt. Et beatus Ioãnes
in prima epiſtola catholica: Scimus quoniã cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã uidebi-
mus eum ſicuti eſt. Quid autem aliud eſt in cœlis uidere Deũ, quàm ipſum clarè facieq; ad fa-
ciem noſcere? Quin imò huiuſmodi Dei uiſio atq; cognitio, repromiſſa eſt merces æternæ ui-
Ioan. 17. 3. tæ ijs qui illius participes futuri ſunt. Hæc eſt (inquit ſumã ueritas) uita æterna, ut cognoſcant
te ſolũ Deum uerum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Quin imò & angelici ſpiritus perpetua
Matth. 18. 10 Dei uiſione perfrui dicuntur, teſtimonio Domini, dicentis: Angeli eorũ ſemper uident faciẽ
patris mei qui in cœlis eſt. Quomodo igitur hic negat Dama. ſupramũdanas uirtutes Deum
noſcere? Fatemur quidem animas æternæ beatitudinis cõſortes, itidẽ & angelicas ſubſtantias,
Deum pro ſuo captu graduq; uidere & agnoſcere, at non omnino comprehendere, neq; ple
nè contueri: quandoquidem immenſa eſt eius maieſtas, & naturæ creatæ incomprehenſibilis.
Quomodo enim finitum & capacitatis determinatæ, comprehendet infinitum, & quod om-
nem refugit menſuram? Sic oculus finitus, lucis infinitæ aliquantulũ conſpicere poſſet fulgo-
rem & ſubrutilationem exiguã, totam uerò immenſæ illius lucis claritatem comprehẽdere ne
quiret. Etſi intelligas infinitã ante oculos tuos utrinq; porrectã & expanſam lineam, aliquan-
tam illius particulam obiectam cõſpectui tuo facilè cernes, totam tamen illius longitudinem
in immenſum protenſam, complecti oculis & obire nequaquam poteris. Hoc autẽ loco Da-
maſceni ſententia eſt, neminem poſſe Deum plenè & ad integrum noſcere, neque angelicas
itidem

itidem substantias ipsum omnino cōprehendere posse. Veruntamen cū dicit euāgelicus sermo, Quod nullus nouit patrē, nisi filius, neq; filium, nisi pater: ostendit Damascenus, à cognitione patris & filij nō secludi spiritum sanctū, quin potius includi, ut q eiusdem cum patre & filio sit substātiæ, sapientiæ & scientiæ. Nempe cū proprietates cōmunes & ad diuinā spectantes naturā, unicuius attribuūtur psonæ: propter substantiæ inseparabilitatē, naturæq; & naturalium omniū cōmunionem, alijs non expressis personis itidē cōpetere intelligendæ sunt, quod in huiusmodi una (q̄libet illa fuerit) nominata, cæteræ cointelligātur. Si enim spiritus hominis ea nouit q̄ sunt in homine: longè ualentiore iure spiritus sanctus ea nouit quæ Dei sunt. quare nō minus cæteris psonis, patrē & filium noscere existimandus est, siquidē spiritus omnia scrutatur, etiā pfunda Dei. Sanè beatus Paulus cōsimili penè ratiōe destructoriè sumpta, cōprobat solū Deum perfectam, absolutamq; suijpsius notionē habere, ne angelicis quidem spiritibus concessam, & mortalibus itidem omnibus negatā, cum 1. Corintheorum 2. ca. inquit: Quis.n. scit hominū quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita & quæ sunt Dei, nemo cognouit nisi spiritus Dei. Manet itaq; Dei secretū (q posuit tenebras latibulū suū, & inaccessa obtectus est caligine) spiritibus omnibus cū humanis, tū angelicis abstrusum. Deinceps ostendit autor, Deū nobis suijpsius cognitionem duplici adminiculo potissimū impartisse, libro scilicet naturæ, & libro scripturæ, quo ad ipsum agnoscendū p modo & ratione nostræ sortis induceremur. Liber naturæ est ipsa mundi dispositio, singulas creaturarū species pulcherrimo ordine cōplectens, & summū omniū authorē ex ipsis quoquo pacto dignoscendū insinuans. Quemadmodū sacratissimus Paulus ad Romanos 1. ca. contestatur, Deum omnibus gentilitio etiā errore detentis suijpsius cognitionem per creaturarū ordinationem, gubernationēq; manifestasse, cum inquit: Quod notum est Dei, manifestū est in illis, Deus.n. illis manifestauit. Inuisibilia.n. ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta cōspiciuntur: sempiterna quoq; eius uirtus ac diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Liber uerò scripturæ est sacra pagina, legē, pphetas & euangelium cōtinens. In quibus diuina reuelatione nobis indultis manifesta traditur Dei cognitio, qd de eo tenere, quid sentire debeamus, ut q̄ ibidē asseruntur de Deo, inconcussa fide teneamus, & ultra illa temerariè quippiā astruere de ipso nō tentemus. Siquidē diuina natura, & impassibilis & sola bona est, ut hic affert autor. Impassibilis quidē, quia immortalis & incorruptibilis, dicente Paulo: Regi autem seculorum immortali, inuisibili, soli Deo, honor & gloria, in secula seculorum, Amē. Insuper impassibilis, quia à passionibus & affectibus animi quib. concitatur humana infirmitas, ira inquā, inuidia, liuore, zelo, & cæteris id genus perturbationibus, prorsus aliena. Sola uerò bona dicitur attestāte Domino apud Marcum: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus Deus. ut qui solus bonus ex se sit, & non aliunde bonitatē sortitus: alia autem omnia, per ipsum bona, ex suæ bonitatis participatione. A quo.n. habēt quod sunt, ab eodem qd & bona sunt, singugula pro captu & modo rationis suę. Perinde atq; sol primò lucidus, subiectis corporibus suę lucis cōmunicat splendorē. Potest quoq; diuina natura, sola dici bona, q̄d sine ulla malicię admixtione bona sit, sicut imēsa lux nihil immixtū habet tenebrarū. Deus.n. lux est, & tenebrę in eo nō sunt ullæ. Cætera uerò omnia ad maliciā decūbere possunt, nisi diuinæ bonitatis prędio seruētur à lapsu. Sunt itaq; alia, bona quidē p gratiā, Deus autem suapte natura & per se talis. Quia igitur summa diuinitas impassibilis est, nulliq; subiecta passioni: nō inuidet nobis eorum cognitionē, q̄ conducentia nostræ sunt menti, & apprimè utilia. Quia uerò sola bona est, & bonitatis proprium est seipsam cōmunicare, & in alia se transfundere, quæcunq; nobis ut cognoscamus accōmoda nouit, ea libens impartiuit, & p scripturas aperuit. Hinc Paulus Timotheum admonēs, inquit: Tu uerò permane in ijs q̄ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à q̄ didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti, q̄ te possunt instruere ad salutem per fidem q̄ est in Christo Iesu. Omnis.n. scriptura diuinitùs inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiēdum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Idem quoq; ad Romanos: Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiā & consolationē scripturarū spem habeamus. Ardua uerò diuinitatis mysteria, q̄ nostræ mentis captū trāscendunt, occultari nobis uoluit Deus, cōsulens imbecillitati nostrę, prospiciensq; humanę fragilitati: ne nimio diuinorū fulgore hebesceret animi nostri obtutus, & reuerberata acie obtūderetur. Proinde salubriter nos monet beatus Paulus non altū sapere, nec plus sapere q̄ oportet, sed sapere ad sobrietatē. Et idem hoc loco monet Damascenus, nos limites diuina cognoscendi à summa deitate definitos, trāscendere non debere. Porrò legē in monte Sina daturus Mosi Dominus, in Exodo inquit: Constitues terminos populo per circuitū, & dices ad eos: Cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis q tetigerit montem, morte morietur: siue iumentum fuerit, siue homo, non uiuet. Sanè p montē, diuinæ maiestatis sublimitatem accipere haud absurdè possumus, quam ne temeraria indagatione tangamus, hoc quasi symbolo prohibemur, pœnaq; illis definitur mors & interitus æternus, q constitutos à Deo limites deitatis arcana perscrutandi, transilire tentauerint. Si.n. in comminatione fuit illis mors, qui terrestrem & corpulenta crassitie sensibilem Sinæ montem conscendisset; illos reuera grauius manet supplicium, qui mysticum Dei mon-

1.Tim.1.17. Marc.10.18. 2.Tim.3.14. Rom.15.4. Rom.12.3. Exod.19.b.

tem, diuinæ ſcilicet naturæ celſitudinē, ultra præſcriptas homini metas aſcendere laborarint. Gen. 11. Neq; aliud ſignant in Geneſi homines illi, turrim cōfuſionis ædificare uolentes, cuius culmen pertingeret uſq; ad cœlum: ſed inducta linguarum uarietate & diuiſione, incepto deſiſtere coacti: quàm eos qui inacceſſa diuinitatis arcana rimari audent, & arduum conſcendunt ethera, plerunq; in confuſionem errorum & barathrum impietatis decidere ſolitos. Quocirca animo noſtro tenacius hæreat id monitum ſapientis: Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum: ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Rurſum alio loco: Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. Non eſt enim tibi neceſſarium, ea quæ abſcondita ſunt uidere oculis tuis. In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in pluribus eius operibus non eris curioſus. Plura enim ſuper ſenſum hominum, oſtenſa ſunt tibi. Multos enim ſupplantauit ſuſpicio illorum, & in uanitate detinuit ſenſus illorum.

ΠΕΡΙ ΡΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΡΗΤΩΝ, καὶ γνωστῶν, καὶ ἀγνώστων. β.

Χρὴ οὖν τὸν περὶ θεοῦ λέγειν ἢ ἀκούειν βουλόμενον, σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἄῤῥητα, οὐδὲ πάντα ῥητά, τά τε τῆς θεολογίας, τά τε τῆς οἰκονομίας. οὔτε μὴν πάντα ἄγνωστα, οὔτε πάντα γνωστά. ἕτερον δέ ἐστι τὸ γνωστὸν, καὶ ἕτερον τὸ ῥητόν. ὥσπερ ἄλλο τὸ λαλεῖν, καὶ ἄλλο τὸ γινώσκειν. πολλὰ τοίνυν τῶν περὶ θεοῦ ἀμυδρῶς νοουμένων, οὐ κυρίως ἐκφρασθῆναι δύναται, ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμᾶς ἀναγκαζόμεθα, ἐπὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς λέγειν. ὥσπερ ἐπὶ θεοῦ λέγομεν, ὕπνον, καὶ ὀργὴν, καὶ ἀμέλειαν, χεῖράς τε καὶ πόδας, καὶ τὰ τοιαῦτα. ὅτι μὲν οὖν ἐστι θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύτητος, αἰώνιός τε καὶ ἀΐδιος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἁπλὸς, ἀσύνθετος, ἀσώματος, ἀόρατος, ἀναφὴς, ἀπερίγραπτος. ἀπερινόητος, ἀκατάληπτος, ἀγαθὸς, δίκαιος, πάντων κτισμάτων δημιουργὸς, παντοδύναμος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης, πάντων προνοητὴς, ἐξουσιαστὴς, κριτὴς, καὶ γινώσκομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν. καὶ ὅτι εἷς ἐστι θεὸς, ἤγουν μία οὐσία. καὶ ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. γνωρίζεταί τε, καὶ ἐστι, πατρί φημι, καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. καὶ ὅτι ὁ πατὴρ, καὶ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ πάντα ἕν εἰσι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. καὶ ὅτι μονογενὴς υἱὸς, καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς, διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ παναγίου πνεύματος, ἀσπόρως συλληφθεὶς, ἀφθόρως ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου μαρίας, γεγέννηται διὰ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἄνθρωπος τέλειος ἐξ αὐτῆς γέγονε. καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς τέλειός ἐστιν ὁμοῦ, καὶ ἄνθρωπος τέλειος,

DE EFFABILIBUS, INEFFABILIBUS, *cognoſcibilibus, & incognoſcibilibus. Cap. II.*

Oportet igitur de Deo aut dicere, aut audire uolentem, apertè cognoſcere neq; omnia ineffabilia neq; omnia effabilia ea eſſe, quæ theologicæ curę incumbunt, neq; etiam omnia cognitionis examen refugientia, neq; omnia cognoſcibilia: & aliud eſſe cognoſcibile, aliud effabile: perinde atque aliud loqui, aliud agnoſcere. Multorum ſiquidem de Deo ęgre difficulterq; intellectorum, haudquaquam ſatis eloquendi conceſſa eſt facultas. Verum ea quæ ſecundùm nos ſunt, cogimur in ijs quæ ſupra nos ſunt eloqui: ceu in Deo ſomnum, iram, negligentiam, manus & pedes, & id genus aſſerimus. Verum enimuero Deum eſſe ſine principio, ſine fine, perpetem ac ſempiternum, increatum, immutabilem, nulli alterationi peruiū, ſimplicem, incompoſitum, incorporeum, inuiſibilem, intangibilem, incircumſcriptum, infinitum, omnem amplexum, comprehenſionem omnem, omnemq; intelligentiam effugientem, bonum, iuſtum, omnipotentem, omnium creaturarum opificem, omnia continentem, uidentem omnia, omnibus prouidentem, poteſtatem omnium habentem, iudicem, & cognoſcimus, & confitemur: & Deum unum eſſe, unitate ſcilicet ſubſtantiæ, qui in tribus perſonis cognoſcitur, & eſt, in patre (dico) & filio & ſpiritu ſancto: & in patrem & filium & ſpiritum ſanctum, unum idemq; eſſe, præter ingnaſcentiam, naſcentiam, atque proceſsionem: & unigenitum filium & uerbum Dei, & Deum per uiſcera miſericordiæ ſuæ propter noſtram ſalutem, beneplacito & bona uoluntate patris & cooperatione ſpiritus ſancti, ſine ſemine conceptum, & ſine corruptione ex ſancta & deipara uirgine Maria genitum per ſpiritum ſanctum, & hominem perfectum ex ea factum: & eundem Deum perfectum eſſe, & hominem perfectum,

ἐκ δύο φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. καὶ ἐν δύο φύσεσι νοεραῖς, θελητικαῖς τε, καὶ ἐνεργητικαῖς, καὶ αὐτεξουσίοις, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τελείως ἐχούσαις κατὰ ἑκάστην τὸν πρέποντα ὅρον τε καὶ λόγον, θεότητί τε καὶ ἀνθρωπότητι φημί, μιᾷ δὲ συνθέτῳ ὑποστάσει. ὅτι τε ἐπείνησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ θανάτου καὶ ταφῆς πεῖραν ἐδέξατο, καὶ ἀνέστη τριήμερος, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεφοίτησεν, ὅθεν πρὸς ἡμᾶς παραγέγονε, καὶ παραγενήσεται πάλιν εἰς ὕστερον, καὶ ἡ θεία γραφὴ μάρτυς, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορός. τί δὲ ἐστὶ θεοῦ οὐσία, ἢ πῶς ἐστὶν ἐν πᾶσιν, ἢ πῶς ἐκ θεοῦ θεὸς γεγέννηται, ἢ ἐκπεπόρευται, ἢ πῶς ἑαυτὸν κενώσας ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ θεός, ἄνθρωπος γέγονεν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων, ἑτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ πλασουργηθείς, ἢ πῶς ἀβόχοις ποσὶ τοῖς ὕδασιν ἐπεπόρευτο, καὶ ἀγνοοῦμεν, καὶ λέγειν οὐ δυνάμεθα. οὐ δυνατὸν οὖν τι παρὰ τὰ θειωδῶς ὑπὸ τῶν θείων λογίων τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης, ἡμῖν ἐκπεφασμένα, ἤτοι εἰρημένα, καὶ πεφανερωμένα, εἰπεῖν τι περὶ θεοῦ, ἢ ὅλως ἐννοῆσαι.

ex duabus quidē naturis, deitate uidelicet atque humanitate: & duabus in naturis agnosci, intellectu & uolūtate præditis, ad operandū efficacib. & potestatis liberæ, atque (ut simpliciter dicā) perfectè se habentib. secundū utriusque (diuinitatē dico & humanitatē, in una conunitas persona) diffinitionis rationisque decentiā: quia & esuriit & sitiuit, labores tolerauit, & crucifixus est, mortēque & sepulturam expertus, & tertia die resurrexit, & ascendit ad cœlos, unde ad nos uenit, & iterū uenturus est: quæ & sacræ scripturæ authoritas, & uniuersus testat̄ sanctorū chorus. Quid aūt sit diuina substantia, uel quo pacto ubique sit, & in omnibus, quomodo Deus ex Deo genitus est, aut ꝓcessit, aut quēadmodum semetipsum exinaniuit unigenitus filius & Deus, homo factus, ex uirgineis sanguinibus alia quàm naturæ lege plasmatus, aut quomodo siccis pedib. super aquas incesit, & ignoramus, & eloqui non ualemus. Non igit̄ fieri potest ut præter illa quæ diuinitus sacra nobis & ueteris & noui testamenti enunciarunt eloquia, quæ'ue dixerunt & manifestarunt, quippiam eloquamur de Deo, aut penitus intelligamus.

COMMENTARIVS.

EOrum quæ ad discussionem theologiæ, supramundanæque de Deo disciplinæ considerationem attinent, differentia est & discrimen, quod quædam effabilia sunt, & uerbis quoquo pacto explicari possunt, ut Deum esse, unum esse Deum, totius mundi authorem, rectorem, & gubernatorem: quædam uerò ineffabilia, quæ nullo sermone satis plenè depromi ualent, quod sint supra sermonem omnem & eloquium humanum, ut in summa diuinæ substantiæ unitate, hypostatica personarum trinitas, æterna filij à patre generatio, de qua Esaias, Generationem eius quis enarrabit? Aeterna quoque spiritus sancti à patre & filio emanatio, & similia mysteria. quæ nullis unquam uerbis homines consequi, aut oratione complecti possent. Rursum quædam ad theologiæ pertractationem spectantia, cognoscibilia sunt, quæ humanæ intelligentiæ captum non transcendunt, quinimò rationali uia & modo patefieri possunt, ut Deum esse incorporeum, æternum, immensum, omnipotentem, summè bonum: alia uerò sunt incognoscibilia, ut quæ propter sublimitatem suam & supereminentiam, ab humanæ mentis angustia & paruitate comprehendi nequeunt, ut superdiuinæ trinitatis arcana, præscientiæ Dei, iudiciorum'que eius profundissima abyssus. Quorum consideratione attonitus sacratissimus Paulus exclamat: O' altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius: quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Neque idem putandum est quippiam eloqui, & id ipsum cognoscere: quandoquidem quæcunque eloquimur, cognoscimus, cum uox ipsa expromat latentem animo rei notionem. non autem è diuerso, quæcunque cognoscimus, facilè eloquimur: quia nonnunquam aliqua mens intelligit, quæ tamen satis nescit exprimere, ob uerborum inopiam, aut rei eminentiam. Ad hæc, locutio exteriorem respicit prolationem, & expressionem uocalem eorum quæ animo concepimus. Cognitio uerò, intimam animæ & suis clausam penetralibus noticiam, quamuis nullo uocis aut scripturæ indicio foràs prodeat. Itaque cognoscere prius est, & menti intimum: loqui uerò posterius, & sermonis beneficio iam extrà progressum. Deinceps eorum quæ ad theologicam spectant determinationem, & Deo in sacris eloquijs attribuuntur, hæc secundùm nos sunt, illa uerò supra nos. Secundum nos ea sunt, quæ nobis hanc mortalem agentibus uitā conueniunt: qualia sunt somnus, ira, negligentia, manus, pedes. Supra nos uerò, quæ supramundanis & omnia affectu formá'que uocantibus substantijs, & Deo potissimum competunt: qualia sunt: esse æternum, immensum, incomprehensibile, infinitum, & similia. Itaque ea quæ secundùm nos sunt, in ijs

quæ ſupra nos eloquimur, cũ ſenſibiles & humanas affectiones aut corporis partes, cœleſti-
bus ſubſtantijs Deoq́; attribuimus nõ quo talia illis ineſſe deſignemus: ſed ut per corporalia
& uiſibilia ſigna, ſpiritualem ſupernarũ ſubſtantiarũ atq; intellectualem conditionem, ꝓpter
aliquã ſimilitudinis rationem proportionemq́; denotemus. Vt ſomnũ in Deo uocamus di-
lationem ſubuentionis noſtræ, diuina diſpenſatione factam, quaſi dormiens quæ expetimus
nõ aduertat. Pſalm. 43. Exurge, quare obdormis Domine, exurge, & ne repellas in finem. Sic
ira in Deo (qui prorſus immutabilis eſt, & affectib. animi minimè obnoxius) dicitur iuſta in
peccatores animaduerſio, & diuina punitio, quod more irati hominis, ſuæ legis cõtemptori-
bus inferat ultionem. Pſalmus ſecũdus: Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo cõtur
babit eos. Negligentia in Deo ſiue obliuio, eſt ꝓrogatio poſtulati ab eo auxilij, quod uſu hu-
mano uideatur cõfugiẽtium ad eũ, ſubſidiumq́; ſuũ expoſcentiũ immemor. Pſalm. 12 Vſque
quo Domine obliuiſceris mei in finem, uſq; quo auertis faciem tuam à me. Manus Dei dicitur
diuina Dei & omnipotens uirtus, omnium rerũ productrix & effectrix, quod manibus ho-
mines omne fermè opus moliãtur. Pſalm. 118. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plaſmaue-
runt me. Pedes Dei (authore ſacro Hieronymo) dicuntur ſtabilimentũ & omnibus ſuperemi
nens uirtutis eius maieſtas, quod uniuerſa ei ſubiecta ſunt, tanq; ea quæ pedibus ſubſtrata ia-
cent. Eſaias cap. 66. Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedũ meorum. Verùm hæc
amplius ex 14 capite huius eluceſcent. Neq; perfunctoriè tranſeundum eſt, quod author in li
tera dicit, loquens de duabus in Chriſto naturis, atq; (ut ſimpliciter dicam) perfectè ſe haben-
tibus: ſecundum utriuſq; (diuinitatem dico & humanitatem in una counitas perſona) diffini-
tionis, rationisq́; decentiam. Nam diuina in Chriſto natura (cum nobiſcum pro ſua benigni-
tate in terris diuerſaretur) integrè diuinas peregit operationes, & quemadmodũ eã decuit, ni
hilq́; obſtaculi habuit ab humana forma ei coniuncta, quo minus eas perficeret. Sic & huma-
na in Domino noſtro natura ſuis perfectè uſa functionibus, non impediebatur à diuina, quin
opera noſtræ mortalitatis ꝓ ſua cõditione exercet. Itaq; diuina natura perfectè ſe habuit, ſe-
cundum decentiã rationis ipſius diuinitatis: & humana ſecundùm dignitatem, cõgruentiam
& ſortem humanitatis, qđ hæc perfecte & uerè humana, illa uerò diuina opera cõpletiſsimè
& ſine unius ab altero impedimẽto aut confuſione exequebatur. Perinde atq; in cygno albo,
perfectam cygni operationem perſpicimus pariter & cãdoris: mouet enim cãdor oculos, ſeq;
ſpectabilem præbet, & ſuæ naturæ accõmodas olor exercet actiones, ſeruata naturæ utriuſq;
in eodem indiuiduo ac ſingulari diuerſitate. Verùm id ex 3. lib. euadet manifeſtius. Poſtremũ
poſt explicatos confeſsionis catholicæ & orthodoxæ fidei articulos, tum ad diuinã attinen-
tes naturã, tum ad humanam, à filio Dei in unitatem perſonæ aſſumptã, inſuper poſt dinume
rationem eorum quæ fide orthodoxa indubitatò creduntur, & tamen noſtram tranſcendunt
ſcientiã, eloquendiq́; facultatem, colligit author nos de Deo quicquam aſtruere non debere
aut proloqui, præter id quod ſacra nobis utriuſq; teſtamenti eloquia aperuerũt & enarrarunt,
ne ſi imbecilles noſtræ mẽtis oculos inacceſſæ diuinitatis luci pertinacius infigere conemur,
nimio diuinorum ſplẽdore hebetati, exiguum illum (qui cœleſti munere nobis indultus eſt)
uiſum animi deperdamus, & cæcutientes in denſis obuerſemur errorum tenebris. Cui planè
ſententiæ accedit beatiſsimus Dionyſ in primo diuinorum nominum capite dicẽs: Nulla er-
go ratione præſumendum eſt, aliquid de ſuperſubſtãtiali ſecretiſsimaq́; deitate aut dicere, aut
cogitare, præter illa quæ nobis ſacra eloquia tradiderunt. Tantumq́; fas eſt ad celſiora cõten-
dere, quantum ſeipſum diuinorũ eloquiorum radius inſinuare dignatur, cõparamuſq; uires
nobis ad ſupremos illos fulgores hauriendos innocuè, ſi diuina ſobriè & piè caſteq́; reuere-
mur. Demum eodem loco paucis interiectis ſubnectit: De hac igitur (ut dictum eſt) ſuperſub
ſtantiali, ſecretiſsimaq́; deitate neq; dicere quicq;, neq; cogitare præſumendũ eſt aliter, quã ſa-
cra nobis eloquia piè admodum caſteq; tradiderũt. Idem quoq; graue periculũ eorũ qui pro-
prio ſenſu præter ſacrarũ literarũ ſententiã quicq; de Deo temerè audent aſſerere, & inualidã
oculorũ aciẽ clariori quã ferre poſsint ingerere luci, exprimit parte tertia ſecundi capitis De
Eccleſiaſtica hierarchia, cũ ait: Si ſpiritalis natura libertate arbitrij donata, indulti ſibi modicè
luminis terminos trãſilire nitatur, atq; ad excelſioris (quã imbecillitas oculorũ ſuorum ferre
poſsit) lucis radios, intendere aduerſus conetur obtutus, lux quidẽ illa nihil præter lucis ope-
rabitur munus. Cæterũ ipſa (dum perfectiorib. imperfectè intendit) nõ modò quæ nihil ad ſe
pertinent nequaquã attinget, uerùm ea quoq; lucis mediocritate (qua capere potuiſſet) pro-
teruè ſuperbiens, ac de ſe magnũ ſapiens excidet. Neq; ab re id factum putetur: quod beatiſsi
mi Dionyſij uerba interdũ & ſentẽtias ad corroborãda authoris dicta in his explanationibus
adduxerimus, quandoquidem ſacratiſsimæ & in primis diuinæ theologiæ ſanctiſsimi patris
Dionyſij ſacer Damaſcen (cuius præſens opus adiutore Deo elucidandũ ſuſcepimus) admo
dum fuit ſtudioſus & aſſectator quod uel eo indicio facilè eſt deprehendere, quòd pleriſq; in
locis huius operis complures aſſerat ſententias, ex Dionyſij ſacris libris depromptas, & illis
propemodum conſentaneas Vt exẽpli gratia, quod hic in litera Damaſcenus dicit. Aut quẽ-
admodum ſemetipſum exinaniuit unigenitus filius & Deus, homo factus, ex uirgineis ſan-
guini-

guinibus alia quàm naturę lege plasmatus, aut quomodo siccis pedibus super aquas incessit, & ignoramus, & eloqui non ualemus. beatus pater Dionysius in prima parte secundi cap. libri De diuinis nominibus, conformiter explicat hoc pacto: Immo & quod theologiæ totius uel euidentissimum est, ipsa Iesu in carne apparitio, & ineffabilis est sermone omni, & omni ignota intelligentiæ, ipsi quoq; antiquissimorũ angelorum primati non cognita. Et quidem quod uirilem substantiam assumpserit in sacramentis accepimus. Ignoramus aũt quomodo ex uirgineis sanguinib. altero quàm naturali iure formatus est: quoue pacto sicci pedib. corporale pondus habentib. materiæq; grauitatem, liquidã perambulauit instabilemq; substantiam, & alia quęq; excellentem Iesu naturam signant. Vnde perspicuũ sumitur argumentum, authorem ipsum in diuini Dionysij operib. sedulò uersatũ esse, illaq; studiosè lectitasse, quinimo & ex illis multa quæ hic pertractat desumpsisse, quod quemq; ad legendum hoc authoris opus, libentiusq; amplectendum acrius incitare debet. Non enim potest amarus esse aut turbidus riuus ex dulcissimo purissimoq; fonte deductus, neq; insuauis esse ualet fructus ex optima salutariq; radice aut arbore suam sortitus originem.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΟΤΙ ΕΣΤΙ θεός. γ.

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι θεός, τοῖς μὲν τὰς ἁγίας γραφὰς δεχομένοις, τήν τε παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην φημί, οὐκ ἀμφιβάλλεται, οὔτε δὲ τοῖς τῶν ἑλλήνων πλείστοις. ὡς γὰρ ἔφημεν, ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι θεὸν, φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. ἐπεὶ δὲ τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ τοῦ πονηροῦ κακία κατὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὥστε καί τινας εἰς τὸ ἀλογώτατον καὶ πάντων τῶν κακῶν κάκιστον καταγαγεῖν τῆς ἀπωλείας βάραθρον, τὸ λέγειν μὴ εἶναι θεόν. ὧν τὴν ἀφροσύνην ἐμφαίνων ὁ ἱεροφάντης ἔφη δαβίδ. εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. οἱ μὲν τοῦ κυρίου μαθηταὶ, καὶ ἀπόστολοι, ὑπὸ τοῦ παναγίου σοφισθέντες πνεύματι, καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι τὰς θεοσημείας ἐργασάμενοι, τῇ τῶν θαυμάτων σαγήνῃ, πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας, ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀγνοίας ζωγροῦντες αὐτοὺς ἀνῆγον. ὁμοίως καὶ οἱ τούτων τῆς τε χάριτος καὶ τῆς ἀξίας διάδοχοι, ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι τὴν φωτιστικὴν τοῦ πνεύματος χάριν δεξάμενοι, τῇ τε τῶν θαυμάτων δυνάμει, τῷ τε λόγῳ τῆς χάριτος, τοὺς ἐσκοτισμένους ἐφώτιζον, καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπέστρεφον. ἡμεῖς δὲ οἱ μὴ δὲ τὸ τῶν θαυμάτων. μήτε τὸ τῆς διδασκαλίας δεξάμενοι χάρισμα (ἀναξίους γὰρ ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπαθείᾳ πεποιήκαμεν) φέρε ὀλίγα τῶν παραδεδομένων ἡμῖν ὑπὸ τῶν ὑπορητῶν τῆς χάριτος, περὶ τούτου διαλεξώμεθα, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπικαλεσάμενοι. πάντα τὰ ὄντα, ἢ κτιστά ἐστιν, ἢ ἄκτιστα. εἰ μὲν οὖν κτιστά, πάντως καὶ τρεπτά. ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἐκ τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα τῇ τροπῇ ὑποκείσεται πάντως, ἢ φθειρόμενα, ἢ κατὰ προαίρεσιν ἀλλοιούμενα. εἰ δὲ ἄκτιστα, κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον πάντως καὶ ἄτρεπτα. ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἐναν-

DEMONSTRATIO QVOD Deus est. Cap. III.

Qvod profectò sit Deus, ijs qui sacras admittunt scripturas, uetus inquã & nouum organũ, haudquaquã in controuersiam uenit, neq; plurimis quidem Græcorum. nã (ceu diximus) cognitio q̃d Deus sit, nobis natura insita est atq; ingenita. Verùm posteaquã naturæ hominum prauitas tantum inualuit, ut quosdã in irrationabilissimũ, & omnium malorũ pessimũ, perditionis barathrũ detruderet, ut dicerent nõ esse Deum (quorum insipientiam detegens sacriloquus Dauid inquit, Dixit Psal. 13. insipiens in corde suo, nõ est Deus) discipuli Domini & Apostoli plenitudine sancti spiritus docentes, & uirtute eius & gratia, diuina signa operãtes, miraculorũ sagena & diuinæ agnitionis lumẽ ipsos expiscantes, ex ignorãtiæ profundo respirare fecerunt. simili quoq; pacto & horũ gratiæ & dignitatis successores, pastoresq; & doctores, illuminatricem spiritus gratiã adepti, tũ miraculorũ uirtute, tũ sermonis gratia, obscuratos illuminarunt & errore deuios cõuerterunt. Atqui nos qui neq; miraculorũ, neq; doctrinę adepti sumus gratiam, quãdoquidem nos ipsos indignos ipsa uoluptatũ perturbatione fecimus, pauca saltem eorum quæ nobis è prophetarũ munere & gratia tradita sunt, patrem & filium & spiritum sanctum primitus inuocantes, de hoc ipso disseramus. Omnia entia aut creata sunt, aut increata. siquidem creata, omnino mutari queunt: quorũ enim esse à mutatiõe incepit, ea & mutationi prorsus subiacere necesse est, aut in interitũ euntia, aut uoluntate alterabilia: si uerò increata, iuxta sermonis sequentiam omnino & immutabilia: quorum enim esse con-

τίον, τούτων καὶ ὁ περὶ πάντων ἐστὶ λόγος ἐναντίος, ἤγουν αἱ ἰδιότητες. τίς οὖν οὐ συνθήσεται πάντα τὰ ὄντα, ὅσα ὑπὸ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγγέλους, τρέπεσθαι καὶ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι, καὶ μεταβάλλεσθαι; τὰ μὲν νοητά, ἀγγέλους φημὶ καὶ ψυχὰς, καὶ δαίμονας, κατὰ προαίρεσιν, τήν τε ἐν τῷ καλῷ προκοπὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ καλοῦ ἀποφοίτησιν, ἐπιτεινομένην τε καὶ ὑφιεμένην. τὰ δὲ λοιπά, κατά τε γένεσιν καὶ φθορὰν, αὔξησίν τε καὶ μείωσιν, καὶ τὴν κατὰ ποιότητα μεταβολὴν, καὶ τὴν τοπικὴν κίνησιν. τρεπτὰ τοίνυν ὄντα πάντως, καὶ κτιστά. κτιστὰ δὲ ὄντα, πάντως ὑπό τινος ἐδημιουργήθησαν. δεῖ δὲ τὸν δημιουργὸν ἄκτιστον εἶναι. εἰ γὰρ κἀκεῖνος ἐκτίσθη, πάντως ὑπό τινος ἐκτίσθη, ἕως ἂν ἔλθωμεν εἴς τι ἄκτιστον. ἄκτιστος οὖν ὁ δημιουργὸς πάντως, καὶ ἄτρεπτός ἐστι. τοῦτο δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη, ἢ θεός; καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῆς κτίσεως συνοχὴ καὶ συντήρησις, καὶ κυβέρνησις, διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἐστὶ θεὸς, ὁ τόδε τὸ πᾶν συστησάμενος, καὶ συνέχων, καὶ συντηρῶν, καὶ ἀεὶ προνοούμενος. πῶς γὰρ ἂν αἱ ἐναντίαι φύσεις, πυρὸς λέγω, καὶ ὕδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς ἑνὸς κόσμου συμπλήρωσιν ἀλλήλοις συνεληλύθασι, καὶ ἀδιάλυτοι μένουσιν; εἰ μή τις παντοδύναμος δύναμις ταῦτα καὶ συνεβίβασε, καὶ ἀεὶ συντηρεῖ ἀδιάλυτα; τί τὸ τάξαν τὰ οὐράνια, καὶ ἐπίγεια, ὅσα τε δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος. μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ ἀέρα. καὶ φύσιν πυρός τε, καὶ ὕδατος; τίς ταῦτα ἔμιξε καὶ ἐμέρισε; τί τὸ ταῦτα κινῆσαν, καὶ ἄγον τὴν ἄληκτον φορὰν, καὶ ἀκώλυτον; ἆρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων; καὶ λόγον ἐνθεὶς πᾶσι, καθ' ὃν τὸ πᾶν φέρεταί τε καὶ διεξάγεται; τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; ἆρ' οὐχ ὁ πεποιηκὼς αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγών; οὐ γὰρ τῷ αὐτομάτῳ δώσομεν τὴν τοιαύτην δύναμιν. ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου, τίνος τὸ τάξαι; καὶ τοῦτο εἰ δοκεῖ δῶμεν, τίνος τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι, καθ' οὓς πρῶτον ὑπέστη λόγους. ἑτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστὶν, εἰ μὴ θεός;

trarium, horum quoq; & simili pacto sermo contrarius: id est, proprietates. Quis igitur non consentiat, omnia entia, quæ nostro sensui subiacent, immo & angelos, & mutari & alterari, multipliciterq; moueri atq; transmutari? intellectualia quidem (dico autem angelos, animas, dæmones) secundùm uolūtatis delectū, & eam promotionē quæ in bono sita est, aut discessionem à bono, & intensam quidem & remissam: reliqua uerò secundùm ortum & interitum, augmentum & decrementum, secundùm qualitatum mutationem, localemq; motum. Mutabilia igitur entia sunt omnino quæ creata sunt, creata uerò penitus, quæ ab aliquo opifice sunt condita. Oportet autem opificem ipsum increatum esse, nam si ipse creatus est, ut omnino ab aliquo creatus sit oportet. & eo usq; procedemus, dum quippiam occurrat increatum. Increatus igitur cum sit ipse rerum opifex ac cōditor, prorsus immutabilis erit. Hoc autem quid aliud fuerit quàm Deus? Sed & ipsa conditionis mundi coaptatio, conseruatio, & gubernatio, nos apertè edocent Deum esse, qui hoc totum cōsistentia firmat, & continet, & cōseruat, semperq; prouidet. Quomodo enim aduersantes naturę (ignis dico & aquæ, aëris atq; terræ) in unius mundi complementum cōcurrissent adinuicem, & ne dissolutione si perdurarēt, nisi quæpiam omnipotens uirtus & ea coniunxisset & semper cōseruet indissoluta? Quid est hoc quod ordinat cœlestia & terrena, & quæq; aëria, & queque aquatilia? longè ante hæc cœlum, terram, aëra, ignis & aquæ naturā, quis hæc miscuit & discreuit? quid est quod hæc mouet & agit irrequieta, & sine prohibitione, uertigine? Putas'ne artifex horum, & qui rationem posuit omnibus secundùm quam uniuersum fertur & deducitur? Quis autem artifex horum? putas'ne qui fecit hæc, & ad esse perduxit? non enim temeritati talem tribuemus potentiam. Esto enim casus, temeritatisq; generatio: cuius erit ordinatio? Et hoc si uidetur, demus: cuius erit conseruare, & custodire? secundum eos quos primum statuimus sermones, alterius uidelicet quam casus id fuerit: sed quid'nam aliud idipsum est, nisi Deus?

COMMENTARIVS.

DEum esse (quod hoc capite demonstrandum proponit author) admittentib. utrũq; diuinæ scripturæ organũ, instrumentum, ac testamentũ, statim cognitum est, & persuasum. Nam uetus testamentũ in ipsa Geneseos fronte exordióq;, Deum esse ponit. In principio (inquit) creauit Deus cœlum & terrā. deinde sex dierum opera dirigit, à Deo cōsequenter peracta. Nouum itidem instrumentum & organum (quo diuina bonitas usa est, ut nobis loqueretur & seipsam insinuaret) eidem innititur fundamento. quod in spirituali ædificio substernendũ esse, testatur beatissimus Paulus ad Hebræos cap. 11. cum ait: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator est. Qui enim sacra recipit euangelia & epistolas Aposto. quomodo inficiari poterit Deum esse? Neq; plurimis Græcorum, quod Deus sit, in controuersiā uenit, quia philosophorum quam plurimi (qui potissimum in Græcia, & præsertim Athenis floruerunt) Deum esse indubitatò confessi sunt: ad authorem omnium cognoscēdum ex pulcherrimo mundi opificio, rationis ductu subuecti. ut Pythagoras, Anaxagoras, Socrates, Plato, Aristot. & pleriq; alij, qui in piorũ philosophorum pióq; de Deo philosophantium secta numerantur. Contra uerò qui Deum esse negarũt, & diuinā prouidentiā curare mortalia, ut Epicurus, Chrysippus, Bion Boristhenites, Protagoras: impij sunt habiti, & ex schola rectè philosophantiũ explosi. Neq; id mirũ cuiq; uideri debet, philosophos naturali rationis lumine perductos esse ad Dei cognitionem, quādoquidem ea nobis natura est indita: quemadmodũ 1. cap. superius author dixerat. nempe ut quartus habet psalmus: Signatum est super nos lumen diuini uultus, & animis nostris insita naturalis ratio, cuius lumine, Deum esse facile cognoscimus, modò terra uiciorum caligine illud in nobis obtenebratum non fuerit & obscuratum. Hæc enim (inquit Augustin.) est uis ueræ diuinitatis, ut creaturæ rationali iam ratione utenti, nō omnino ac penitus possit abscondi. Exceptis eñ paucis (in quibus natura nimium deprauata est) uniuersum genus humanũ, Deum mundi huius fatetur authorem. Porrò id attentius aduertendum, quòd cum in litera author de se dicit: Quandoquidem nosipsos indignos ipsa (gratia inq; miraculorum & doctrinæ) uoluptatum perturbatione fecimus: ibidem cum modestia, & uiro Christiano digna humilitate, de seipso loquitur beatus pater Damascenus, memor illius sententiæ sapientis: Iustus in principio sermonis accusator est sui. item & illius: Quanto magnus es, humilia te in omnib. & corā Deo inuenies gratiā. Fuit siquidem ipse magnus doctrinę splendore, ut præsens satis superq; testatur opus, ac pleraq; alia ab ipso edita non minoris momenti. Fuit & magnus uitæ sanctimonia, ut referunt ecclesiasticorũ scriptorum narratores. è quorũ numero, unus probatæ authoritatis tale de illo perhibet testimoniũ: Ioannem Damas. monachũ optimum atq; doctissimũ, ac præcipuè insignem theologũ, ætati Theodosij iunioris nōnulli assignant, quòd illi familiaris admodum fuisse tradatur. Hic itaq; cũ theologus præcipuus haberetur, etiā quatuor sententiarũ libros edidit, in quibus sanè de fide, de Christi humanitate, atq; baptismo, luculentissimè pertractat. Vbi Gregoriũ Naziazenum, Gregoriumq; Nicenũ, ac Didymum Alexandrinum plurimũ imitatus est. In huius aũt uiri præconium multa admiratione digna Prudentius scribit. Hęc ille. Alius uerò illustriũ uirorũ catalogum recensens, & grauis etiā authoritatis, refert de eodem, ꝙ ab infantili ætate græcis literis eruditus, intra 12. annos omnium liberalium artium scientiā comprehēderit. atq; Dei & sacrosanctæ uirginis Mariæ obsequio se exercēs, monasticā professus est uitā. In qua perpetuum uirginitatis decorem seruans, ipsi uirginum reginæ sedulum quotidie præstabat famulatum, in assiduis orationib. altaris sacrificio, & canticorum ad eius præconium meditatione. Cōmissos etiā suæ curæ nobilium uirorũ filios, nō modò scientijs, sed bonis morib. diligenter instruit: atq; ad amorem Dei pariter & timorem, teneros eorum animos formauit. Rursum alius ecclesiasticos scriptores ordine referens, hoc de authore nostro refert elogium: Ioan. Damasc. monachus & presbyter, uir doctus & sanctus (de quo miranda narrantur, propter excellentiam doctrinæ eius & uitæ sinceritatem) in magno precio habitus est apud Constantinopolim, & prælatus monachorum cōstitutus, multos ab iniquitate auertit. Scripsit græco sermone nonnulla profundi sensus opuscula. Claruit sub Theodosio, deuotissimo principe, anno Domini 390. Neq; id mirum, quod talis ac tātus uir hic humiliter de seipso senserit. quandoquidem sanctissimus Paulus (qui plus cæteris & abũdantius in Apostolatu laborauit) se minimum Apost. neq; dignum Apostoli. nomine protestatur: se itidem sanctorum omnium minimũ, & peccatorũ primum, sui ipsius exinanitione fatetur: quem tamen in regno cœlorum magnum esse, dubitauerit nemo. Causam uerò huiusce suæ indignitatis ad gratiam doctrinæ assignat Damasc. uoluptatum perturbationem. Nam immoderatus uoluptatũ corporearum usus, plurimũ officit diuinæ gratiæ suscipiendę: haud aliter atq; aër picea obductus caligine & nubibus atris, lucidos solis radios admittere, & in nostros oculos trāsfundere nō est idoneus. Nihil enim adeò obruit animum, teste Hieronymo, quàm uenter cibo meróq; exæstuās: qui nihil tenue, nihil cœleste meditari sinit, sed semper ad ingluuiē, & carnis illecebras mentis aciē cōuertit. Demum antequā propositam aggrediatur discussionem superdiuinas hypostases, patrem, filiũ & spiritum sanctum, inuocandas monet: quo nos doceat, in cuiusuis operis exordio, pia inuocatione, mentisq; ad Deũ per orationem

eleuatione,

eleuatione, diuinū auxilium implorare: ut nostra opera rectè dirigat, & ad optatū finem perducat. nā sine ipso nihil possumus facere: & nō sumus sufficiētes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Quod si nō sumus sufficiētes cogitare, quāto minus aut loqui, aut agere ex nobis: quandoquidem hoc q̄ illud longè sit difficilius. Idem quoq; diuinus admonet Dionysius, cap. 3. libri de diuinis nominib. inquiens. Ac primū quidem per fectisimā, omniumq́; Dei processuum interpretem, boni appellationē intueamur, si placet: ubi primū authorem boni & supremè bonā trinitatem inuocauerimus, omnes suas benignissimè exponentem prouidentias. Oportet enim nos uotis imprimis ad ipsam ueluti bonitatis principē prouehi, atq; uicino discere benignissima illi insita munera, Nam ipsa quidem adest omnibus, non aūt illi assunt omnia: ubi uerò ipsam castissimis precibus, animoq́; purgato & peruio, atq; ad diuinā idoneo coniunctionē inuocamus, tunc nos quoq; illi assumus. Itaque nos ipsos ad celsiorē diuinorū clarissimorumq; radiorum contuitum, orationibus imprimis cōparamus. Quocirca ante omnem actū, & in theologia maximè, ab oratione inchoandum nobis est: non ut ubiq; & nusquā præsentem uirtutem attrahamus, sed ut memoria diuinarū rerum atq; inuocationibus pijs nos ipsos illi dedamus atq; iungamus. Hęc Dionysius.

Cæterū ut animus noster iā fidem amplexus, rationalis quoq; demonstrationis adminiculo ad Dei agnitionē iuuetur: duplici ratiocinio hoc loco cōprobat Damascenus, uia doctrinali & disciplinæ modo, Deum esse. In quorū priore, ex proloquijs, manifestisq; principijs tanq̄ natura prioribus notioribusq́;, colligit demū quod intenditur: in posteriore uerò, ex causalib. effectisq; natura posteriorib. ipsam indagat causam: & exordinatissima illorū dispositione, hanc statuendā esse conuincit. Itaq; prior eius doctrinalis ratiocinatio est huiusmodi: Omnia entia, aut creata sunt, aut increata: quandoquidem inter hęc contradictionis extrema, nihil est medium. Creata quidem ea sunt, quæ ex nihilo adesse prodierunt: aut proximè, & in ipsa prima rerū conditione, aut mediatè & cōsequenter. Vt quæ ortum duxerunt ex ijs quę primum ex nihilo ad esse profecta sunt, aut ex illis coalescunt quæ huiusmodi ortum ex nihilo habuerunt: ut angelici spiritus, materia, cœlum, elementa, terræ nascentia, animalia, homines, istorū omniū accidentia & ꝓprietates. Increatū uerò, quod ex nihilo adesse nō prodijt, sed sempiternū est, neq; principiū neq; finē suæ durationis habens: ut Deus solus. Atqui creata omnia mutationi sunt obnoxia: ut paulò pòst ex singulorū inductione deducitur. ergo quod increatum est, prorsus est immutabile. Quorū. n. substantiæ sunt contrarietate quadā inter se discrepātes, & proprietates quoq; cōsimiliter se habebunt, quandoquidē oppositorū etiā oppositæ sunt naturales cōditiones. Vt incorporea à corporeis magnum sustinent naturæ dissidium ac discrimen: suntq; illa immortalia & incorruptibilia, hæc uerò morti & interitui subiecta. Similiter ex opposito se habet corpus humanū ad animā, si utriusq; substantiam respicias: & ꝓprietates itidē sortiūtur aduersas, cū hęc immortalis sit, incorruptibilis, & inextēsa: illud uerò morte dissolubile, interitū sustinens, ac mole concretum. At uerò quod prius assumptum fuerat, scilicet ea omnia q̄ à non esse ad esse prodierunt, mutationi esse subiecta, cōtinuò in litera exactius declaratur: & quonā modo rebus omnibus creatis competit mutabilitas, deinceps aperitur, ostenditurq; illa bifariā fieri posse: aut secundùm substātiā, aut qualitatē solū. Siquidem corporea omnia & cœlestia & terrestria, obitum interitumq́; sustinent. nam ut diuinus inquit sermo, Cœlū & terra transibunt. Et de cœlis diuino afflatus spiritu propheta pronunciauit: Ipsi peribunt, tu aūt permanes, & omnes sicut uestimentū ueterascent: & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Præter huiusmodi autem interitum, cœlestibus orbibus circumgyrationem lationemq; circularem irrequietè adesse, perspicuum est. Rebus uerò sensibilib. ambitu & amplo cœli sinu contentis præter ortum & interitū, incrementū & diminutionē, alterationē motumq́ ad locū cōuenire, dilucidū est ex philosophiæ naturalis elemētis. quare planū est, corporea omnia mutationi multifariā subiacere. Quæ uerò ratione intellectuq; prędita sunt, & corporea mole uacant, ut angelici spiritus, & animæ humanæ, alterationē sentiūt secundū uoluntatis electionem: qua suapte natura aut ad bonum promoueri possunt, ut cœlestes substantiæ ad suū cōuersę principium & authorem, eiq; perpetuo adhęrentes: aut queunt à bono decidere, & in malum ꝓlabi, ut apostatæ spiritus, & sui authoris desertores. tametsi hi per ꝓpriā culpā à malo, quod semel sponte sunt amplexi, amplius reuocare mentem non possunt: illi uerò ꝑ beneficam authoris gratiam à bono quod delegerunt, decidere unq; nequeūt. Animas autem rationales huiusmodi aut in bonū prouectionis, aut discessionis à bono alternationem uicissitudinemq; sustinere, exploratissimum est. Rursum: Quæ ad bonum promouentur spirituales substantiæ, nunc quidem remissius, nunc uerò uehementius ad illud aspirant. Itidem q̄ ad malum procumbunt, modò ardentiorem, modò languidiorem habent mali prosecutionem, ut animę nostrę liquidò produnt. Cōstat igitur, incorporea & spiritualia, molis ac figuræ expertia, mutationi itidem esse subdita secundū qualitatis rationem. Nō ab re igitur prius assumptū fuerat, quæcunq; creata sunt, esse & mutabilia. Atq necessariū est, quęcunque creata sunt, ab aliquo authore producta esse. nā cum ex nihilo adesse prodierint, à seipsis exordiū habere nequiuerunt: nihil. n. suijpsius causa. Ab alio igitur suum sortita sunt exortū. Is autem rerum omnium opifex, ut seipso sit & increatum, oportet. Nam si ipsum sicut & alia

creatum

creatum ponis, cõsequens est, eũ itidem ab alio creatũ esse. nihil enim suipsius esse potest prin cipiũ, sed quicquid producitur, ut ab altero prodeat, opus est. Et illud alterũ si dicatur creatũ, ut rursum ab alio creatũ sit, necesse est. Et hoc pacto ad ulteriora semper fiet ꝓgressio, quousq; perueniatur ad quippiã increatum. Siquidẽ impossibile est in ipsorum creatorũ serie in infinitum progredi: sed quemadmodũ in cæteris rebus, ita quoq; & in ijs ad primũ in quo fiat status, peruenire operæpreciũ erit. Sicut. n. in numerorum multitudine deuenitur ad monadẽ, supra numerum omnem & ante numerũ constitutã, omnium tamen numerorum productricem, & claudentem ea ex parte numerorum ordinem: ita id primum increatum (ut diximus) extra creatorũ numerorum & supra omnia creata eminẽter exceptũ, claudit ipsorum creatorum ordinem: ut conus & uertex finit pyramidẽ in illius fastigio eminens, partibilitatem tamen & partium dissectionẽ nõ habens. Porro is rerum author cum sit increatus, ut ostensum est, erit & immutabilis. nã prius monstratũ est, quod increatum fuerit, esse & immutabile. Ex quo protinus cõsequitur, ipsum esse Deum: nulli. n. alteri q̃ Deo hæc attribui, & uere accõmodari possunt: esse inquam rerum omnium opificem, esse increatum, esse immutabilem: cum citra Deum omnia ab alio subsistant, creata sint, & mutabilia. Constat igitur propositũ scilicet Deum esse. Altera authoris demõstratio, ex pulcherrima mundi ordinatione, conseruatione, & gubernatione, tanq; diuino quodã opificio colligit & conuincit Deum esse. Neq; id absurde quidem. nã secundũ sententiam beati Pauli ad Romanos, inuisibilia ipsius Dei a creatura mundi per ea q̃ facta sunt, intellecta cõspiciuntur: sempiterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Insup Iob cap. 12. contestatur, ex quibuscunq; rebus creatis manifestari Deum omnium artificem & cõditorem. Vt cum eas tanq; imagines & notas quasdã diuinitatis in speculo efformatas considerare uelimus, haud magno impendio cognoscamus eas à Deo factas esse, ordinatas & administratas. Nimirum interroga (inquit) iumẽta, & docebũt te: & uolatilia cœli, & indicabũt tibi: loquere terræ, & respõdebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit? Certẽ ꝓclamant omnia de Deo: Ipse fecit nos & non ipsi nos. Ad hæc, Sapientiæ 13. cap. reprehenduntur idolorũ cultores, quod de his quæ uidentur bona non potuerunt intelligere eum qui est, neq; operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrũ stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerũt. Quorum & si specie delectati, deos ipsos putauerunt: sciant quãtò his dominator, eorum speciosior est: speciei. n. generator hæc omnia cõstituit. Aut si uirtutẽ & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine. n. speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horũ uideri. Cæterum in hac secunda demonstratione (quæ satis est intelligentiæ cuiusq; peruia) ũ sciscitatur author in litera, lõgè ante hæc cœlũ, terrã, aëra ignis atq; aquæ naturã: doctrinali modo inquirit, quid nã ante hæc scilicet cœlum, terrã, aëra & reliqua, ordinata & aptissimo quo cernuntur ordine disposita, eadem suis temperauit qualitatibus, & ab inuicem diremit, ut unũ extra aliud quodq; suo loco cõsisteret. Nempe cuiusq; corporum mixtio, & in suarum qualitatum proportione contẽperatio, una cum discretione unius corporis ab altero, natura præcedunt ordinationẽ ipsorum: cum non possit esse corporũ ordinatio, nisi illorum quodq; suam habeat mixturã, & discretionem ab alio. Tolle discretionem rerum, quis in illo confusionis horrore erit ordo? Et in numeris quid potissimũ ordinem cõstituit, nisi ipsorum discretio? Reuera nõ poterit assignari quispiã rerum ordinator, neq; earum cõtemperamenta determinans, aut distinctionem, nisi ipsarũ artifex & cõditor. Et cum paulò pòst confutat eos qui temeritati & fortuito casui attribuerunt uim ac uirtutẽ producẽdi mũdum, hac ipsos ibidem ratione ualidè elidit: Si ipsis (inquit) admittatur, productio rerum à casu temeritateq; esse facta, non poterunt illi pulcherrimam rerum ordinationem quæ in toto cõspicitur mundo, casui ascribere. Nam quod inordinatum indeterminatumq; est, ut casus, qui poterit stabilem & certis constantem legibus ordinationem efficere? Quod si adhuc concedatur ordinatio rerum in hoc mundo à casu profecta (quemadmodũ dixit Empedocles, ignẽ casu, supremo in loco, terrã aũt in imo collocatã asserens) à quo tandem erit sapientissima mundi gubernatio, & assidua cõseruatio. Nõ enim hæc erit à casu. quia quæ temerè fiunt, nõ semper, aut frequenter eodẽ cõtingunt modo sed plerunq; dissimiliter, & rarò admodũ eueniunt. Mũdi aũt gubernatio, uniformiter, & suis uicibus statisq; temporibus consimiliter fit. Non est igitur ipsius mundi administratio & moderatio à casu.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙ ΕΣΤΙ θεὸς, ὅτι ἀκατάληπτον. Δ.

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι θεὸς, δῆλον. τί δὲ ἐστι κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληπτον τοῦτο παντελῶς, καὶ ἄγνωστον. ὅτι μὲν γὰρ ἀσώματος, δῆλον. πῶς γὰρ σῶμα τὸ ἀπει-

QVID DEVS SIT, INCOMPREhensibile esse. Cap. IIII.

DEũ itaq; esse, dilucidũ est: q̃d aũt est secũdũ substãtiã ac naturã, incõprehẽsibile id omnimodo est, atq; ignotũ: q̃d aũt incorporeũ, est pspicuũ. quo pacto enim corpus fuerit infinitum,

ρον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀναφὲς, καὶ ἀόρατον, καὶ ἁπλοῦν, καὶ ἀσύνθετον; πῶς γὰρ ἄτρεπτον, εἰ περιγραπτὸν, καὶ παθητόν; καὶ πῶς ἀπαθὲς τὸ ἐκ στοιχείων συγκείμενον, καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλυόμενον, σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ μάχης. μάχη δὲ, διαστάσεως. διάστασις δὲ, λύσεως. λύσις δὲ, ἀλλότριον θεοῦ παντελῶς. πῶς δὲ καὶ συντεθήσεται τὸ διὰ πάντων ἥκειν, καὶ πληροῦν τὰ πάντα θεὸν, ὥς φησιν ἡ γραφή. οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος. ἀδύνατον γὰρ, σῶμα διὰ σωμάτων διήκειν, μὴ τέμνον καὶ τεμνόμενον, καὶ πλεκόμενον, καὶ ἀντιπαρατιθέμενον. ὥσπερ ὅσα τῶν ὑγρῶν μίγνυται, καὶ συγκιρνᾶται. εἰ δὲ καὶ τινες φασὶν ἄϋλον σῶμα, ὡς τὸ παρὰ τοῖς τῶν ἑλλήνων σοφοῖς πέμπτον σῶμα λεγόμενον (ὅπερ ἀδύνατον) κινούμενον ἔσται πάντως, ὥσπερ ὁ οὐρανός. τοῦτο γὰρ πέμπτον σῶμα φασί. τίς οὖν ὁ τοῦτο κινῶν; πᾶν γὰρ κινούμενον, ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. κἀκεῖνο τίς; καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, ἕως ἂν καταντήσωμεν εἴς τινα ἀκίνητον. τὸ γὰρ πρῶτον κινοῦν, ἀκίνητον. ὅπερ ἐστὶ τὸ θεῖον. πῶς δὲ οὐκ ἐν τόπῳ περιγραπτὸν τὸ κινούμενον; μόνον οὖν τὸ θεῖον ἀκίνητον, δι' ἀκινησίας τὰ πάντα κινοῦν. ἀσώματον τοίνυν ὑποληπτέον τὸ θεῖον. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας αὐτοῦ παραστατικόν ἐστιν. ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ ἄναρχον, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὸ ἄφθαρτον, καὶ ὅσα περὶ θεοῦ, ἢ περὶ θεὸν εἶναι λέγεται. ταῦτα γὰρ οὐ τὸ τί ἐστι σημαίνει, ἀλλὰ τὸ τί οὐκ ἐστί. χρὴ δὲ τὸν βουλόμενον τὴν τινὸς οὐσίαν εἰπεῖν, τί ἐστι φράσαι, οὐ τί οὐκ ἐστίν. ὅμως ἐπὶ θεοῦ τί ἐστιν εἰπεῖν ἀδύνατον, κατ' οὐσίαν. οἰκειότερον δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς πάντων ἀφαιρέσεως ποιεῖσθαι τὸν λόγον. οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἐστίν. οὐχ ὡς μὴ ὤν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι, ὤν. εἰ γὰρ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, τὸ ὑπὲρ γνῶσιν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν πάντως ἔσται. καὶ τὸ ἀνάπαλιν, τὸ ὑπὲρ οὐσίαν, καὶ ὑπὲρ γνῶσιν ἔσται. ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον, καὶ ἀκατάληπτον. καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκαταληψία. ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ θεοῦ καταφατικῶς, οὐ τὴν φύσιν. ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύ-

tum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuiſibile, ſimplex, incōpoſitū? quomodo immutabile, ſi circūſcriptū, ſi paſsionis iniuriæ obnoxiū? Et qui fit, ut impaſsibile, quod ex elemētis eſt coalitum, & in illa rurſus diſſolutione ſoluendum? cōpoſitio enim, pugnæ principium: pugna uerò, ſeparationis: ſeparatio aūt, ſolutionis. Atqui ſolutio, alienum quid penitus à Deo eſt. quomodo uerò componitur, cum per omnia meet, & impleat omnia Deus? ſicut inquit ſcriptura: Non'ne cœlum & terrã ego impleo, dicit Dominus? impoſsibile ſiquidē eſt, corpus corpora permeare, niſi hoc quidem diuidat, illud uerò diuidatur, cedat, recurrat, ut quæcunque liquidorum miſcentur, atque confunduntur. Si autem ipſe (ut nonnulli aiunt) immateriale corpus eſt, ueluti & id quod apud Græcorum ſapientes quintum corpus nominatur: hoc quidem impoſsibile. nam mobile erit omnino perinde ac cœlum: hoc enim, quintum corpus appellant. quis igitur ipſum mouet? omne enim quod mouetur, ut ab alio moueatur neceſſe eſt: & hoc ſi mouetur, aliquis mouet: & id ſine termino, donec in quippiam decumbamus immobile: hoc enim primùm mouens, immobile eſt, quod reuera Deus eſt. Cæterùm quomodo non eſt loco circumſcriptum, quod mouetur? ſola igitur immobilis diuinitas, ſua ſtabilitate cuncta mouens: incorporeus igitur autumandus Deus. Sed non hoc ſubſtantiæ eius diffinitiuum: ut neque ingenerabile, ſine principio, inalterabile, & incorruptibile, & quæcunque de Deo uel circa Deum eſſe prædicantur. hæc enim non eius quid eſt ſignificant, ſed quid non eſt. atqui oportet eum qui uult alicuius ſubſtantiam aſsignare quid eſt dicere, non quid non eſt. de Deo tamen quid eſt ſecundum ſubſtantiam, dicere impoſsibile, conuenientius'que de Deo longè eſt per omnium ablationem facere ſermonem. Nam nihil eorum quæ ſunt, eſt: non ut non ens, ſed ut omnia entia ſupereminens, & ſuper ipſum eſſe, ens. Si enim eorum, quæ ſunt, cognitio eſt: quod omnem ſuperat cognitionem, & ipſum quoq; ſuper ſubſtantiam erit. & id recurrit: quod ſuper ſubſtantiam eſt, & id quoq; ſuper cognitionem erit. Infinita igitur diuinitas, & incomprehenſibilis: & hoc ſolum eius comprehenſibile, infinitas & incōprehenſibilitas. Quæcunq; aūt per theologiam affirmatiuam de Deo dicimus, non naturam eius, ſed ea quæ ſunt circa na-

σιν δηλοῖ. κἂν ἀγαθὸν, κἂν δίκαιον, κἂν σοφὸν, κἂν ὁποιοῦν ἄλλο εἴπῃς, οὐ φύσιν λέγεις θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν. εἰσὶ δὲ καί τινα καταφατικῶς λεγόμενα ἐπὶ θεοῦ, δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα. οἷον σκότος λέγοντες ἐπὶ θεοῦ, οὐ σκότος νοοῦμεν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ φῶς. καὶ φῶς, ὅτι οὐ σκότος ἐστίν.

turam insinuant. nam etsi bonum, si iustum, si sapiens, si quiduis aliud dixeris: non naturam dicis Dei, sed ea quæ circa naturam. Sunt etiam & nonnulla affirmatiuè de Deo dicta, uim super excellentiæ negationis præ se ferentia. ut cum tenebras de Deo dicimus, non tenebras intelligimus, sed quod non lux: quippe qui super excellit lucem, & lucem dicimus, quia non est tenebræ.

COMMENTARIVS.

Deum esse incorporeum, multiplici ratione hoc loco comprobat Damascenus. Quarũ prima est: Nullum corpus est infinitum, interminatũ, infiguratum, intãgibile, inuisibile, simplex, incõpositum. Clauditur enim corpus omne extima sua superficie, figuraq́ determinatur sensu perceptibile est & cõpositum. Deus autem est infinitus, interminatus, infiguratus, intãgibilis inuisibilis, simplex & incõpositus: ut ex sacræ scripturæ testimonio nõ operosum esset deducere. igitur Deus nõ est corpus. Secunda ratio: Quicquid circumscriptũ est & passionis iniuriæ obnoxiũ, nõ est immutabile. Atqui omne corpus est circunscriptũ, & suæ definitũ quantitatis terminis, itidẽ & patibile: suscipit enim in se affectiones accidẽtarias, quib. demutatur. Nullũ igitur corpus est immutabile. At uerò Deus est immutabilis, ut præcedens caput ostendit. Non est igitur Deus, corpus. Tertia: Quod ex elementis est coalitũ, & in elementa dissoluendũ, non est impassibile. Omne aũt corpus, aut elementũ est, aut ex elemẽtis conflatũ. Nam hæc ratio & superiores potissimũ intelliguntur de corpore naturali, sub lunari, atq; sensibili: quod aut elementũ est, aut ex elementis compactum, et proinde passioni subditum. Nullũ igitur tale corpus, est impassibile. Deus aũt est impassibilis, ut superius ostẽsum est: igitur non est corpus. Cæterum huius postremę rationis propositionem, & primo assumptam loco, comprobat author: quia compositio pugnę est principium. Nempe ex elemẽtis cõpositum corpus naturale, ut lapis, arbor, equus, qualitates elementares inter se quidem & pugnantes atq; contrarias in suo habet cõtemperamento, ut caliditatem igneã, frigiditatẽ aqueã, & cæteras. quæ etsi in huiusmodi mixtis ad mediocritatem quandã & temperiem sint reductæ, ob natiuã tamen contrarietatem pugnant adinuicẽ: & quę ualentior est, debiliorem expellit atq; deperdit. Ex huiusmodi itaq; pugna, intẽperamentũ nascitur, atq; incõcinna corpori naturali disproportio: quare qualitatũ naturalium abinuicẽ separatio atq; dissociatio, quã statim consequitur ipsius corporis mixti dissolutio. Quo enim pacto constabit equus, soluta humorũ eius debita proportione? nihilo magis q̃ domus resolutis parietum compagibus. Corruptio aũt longè à Deo aliena est, ut qui prorsus sit immutabilis & æternus. Quarta ratio: Quod omnia permeat & implet, cõpositum esse non potest: quare nec corpus. est enim corpus omne circumscriptum & locum occupans, ut simul cum altero esse non possit. Siquidẽ impossibile est duo corpora se inuicem penetrare, ut utrũq; alterius nõ cedentis dimensiones subeat: quẽadmodũ supponit physicus, dimensionũ permeationẽ ponens natura impossibilem. Hinc cum lapis aërem aut aquã pertrãsit, cedit id corpus per quod fit trãsitus: & molliusculum duriori locum adaptat, sinũq; capacem aperit. Atqui Deus omnia implet, & cœlũ sursum, & terram deorsum, ut Psalm. 138. attestatur: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiã? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Itaq; si admittitur Deus esse corpus, cum omnibus etiã nõ cedẽtibus suo loco assit corporibus, duo corpora simul erũt, & se inuicem subibunt: quod prius suppositum est impossibile. Quemadmodũ si lumẽ ponatur esse corpus, secundũ Empedoclis sententiã, cum per totũ diffundatur aërem: colligit contra eũ Aristot. duo corpora se mutuò subire, lumẽ & aërem. Quinta ratio: Si quispiã dixerit Deum non esse quidem corpus elementare aut mixtũ, sed immateriale, sine nõ cõpositum ex materia rerum generabiliũ & corruptibilium tanquam parte sua substantiali, etsi aliam habeat ex substantificis partibus cõpositionem, quemadmodũ cœlum, quod Philosophi quintum corpus appellant, & præsertim Aristot. in Physicis ostendit ipsum, præter quatuor corpora simplicia recto motu agitata, esse itidem corpus simplex, & circulari uertigine circumlatũ. Itaq; collatione facta ad quatuor elementa, cœlũ ipsum, quintũ corpus nõ absurdè uocatur. Siquis inq; posuerit Deum esse huiusmodi quintũ corpus. consequens est ipsum moueri debere. Est enim quintũ corpus, mobile & circulo agitatũ: quare ab aliquo alio ipsum moueri oportet. Nihil enim seipsum mouet. Et illud aliud mouens, si etiã sit mobile, rursum ab alio mouente mouebitur. Et hoc pacto semper fiet ad ulteriora mouẽtia progressio, donec ad unum perueniatur mouẽs immobile: cũ impossibile sit, mouentiũ & mobiliũ seriẽ in infinitũ protendi. Atqui illud ens immobile (quodcũq; tandẽ dabitur) longè excellẽtius est & dignius, quã quæuis mobilia perfectior enim est mouentis, quàm mobilis cõditio: cum illud agat,

hoc patiatur. Quicquid autem perfectius & dignius, Deo attribuendum est. qui rerum omnium perfectiones supereminenter in se complectitur, & ab omnibus unicè exceptus est. Potiori itaq; iure, tale mouens immobile ponēdum est Deus. Non igitur erat Deus quintū corpus, quod est hypotheseos oppositum. Et consimili fermé ratione Aristot. in physicis disseris ponendum esse primum mouens immobile: eisdem, fermé innixus principijs. Quod autem omnibus mobilibus mobilior dicatur in scripturis sapiētia, quæ Deus est, id nō de motu corporeo accipiendum, sed diffusione sui in creaturas rationales. Sexta ratio: Quicquid mouetur, loco circumscriptum est & conclusum, ut singulorum inductione cōstat. Deus autem loco circumscriptus non est, ut qui sit ubiq;: non igitur mouetur, sed stabilis manens, dat cuncta moueri, & solus quidem est immobilis ac immutabilis. Non est igitur corpus, sed reuera incorporeus. Verùm cùm Deum dicimus incorporeum, nō eius substantiā diffinimus: ut neq; cum dicimus ipsum immutabilem, interminum, incomprehensibilem. Nempe diffinitio debet indicare quid est substantiæ eius quod diffinitur. Hæc autē supradicta non indicant quidnam sit Deus, sed potius quid non sit: non igitur Deum omnino & plenè diffiniunt. Porrò trifariam de Deo sermonem facere possumus. Primò per positionem, affirmationemq; eorū de ipso, quæ perfectionis rationem continent. Vt cum Deum dicimus substantiā, lucem, solem, sapientiam, uitam, uirtutem: quemadmodum in sacris eloquijs frequentissima occurrunt exempla. Et hanc loquendi de Deo rationem edocet beatus Dionysius in libro De diuinis nominibus. Secundò per negationem eorum de Deo, quæ inferioribus quidem rebus, non autē illi conueniunt. Vt cum ipsum incorporeum, inuisibilem, immensum, incomprehensibilem, immutabilemq; nominamus. Et hoc secundum enunciandi genus, uerius de Deo fit quàm quid nam sit. Remissior siquidem & inferior est assertio quod Deus sit lux, quàm quod inuisibilis, cum omnem & corporalem & spiritualem trāscendat lucem. Comprobat idipsum beatus pater Dionysius capite secundo de cœlesti hierarchia, dicens: Aliquando item ab eisdem laudatur scripturis supersubstantialis Deitas honestissimè, ac penè diuinè, dum in eius laude dissimilibus utuntur signis: eamq; inuisibilem, infinitam, & incomprehensibilem prędicant, ijs eam appellantes nominibus, quibus non quid sit, sed quid non sit dicitur. Hoc enim uerius (ut arbitror) in ipsa est, & de illa propriè magis asseritur. Nam sicuti secretior illa, sacerdotalisq; traditio docuit, dum illam esse negamus aliquid ex ijs quæ sunt, uerum profectò loquimur: etsi modum quo illa indiffinita est (quippe quæ supersubstantialis & incomprehensibilis, atq; ineffabilis est) prorsus ignoramus. Si ergo in diuinis rebus negationes quidem uerè, affirmationes uerò ne quaquam tantis arcanorum latebris congruūt: illa sanè conuenientior in rebus inuisibilibus erit expressio, quæ per dissimilia signa mōstratur. Tertio, quicquā de Deo enunciare possumus per omnium ablationem, negationemq; tam eorum quæ primò quàm quæ secundo modo ei attribuimus, propter eminentissimam ipsius super omnia quæ sunt & summam excellentiam. Quo pacto rectè dixerimus eum neq; uitam esse, neq; substantiam, quod uita omni & substantia superior sit. Excedit enim (inquit sacratissimus pater Dionysius cap 2. de Cœlesti hierarchia) illa diuina maiestas substantiam omnem, uitamq; transcēdit. nulla hanc exprimit lux, omnisq; sermo, omnis mens atq; ratio, absq; ulla comparatione, illius similitudine inferior est. Aptè itidem enunciauerimus de Deo quòd inuisibilis non est, neq; incorporeus quòd ab omnibus inuisibilibus & incorporeis eminentissimè sit exceptus. Et hoc tertium enunciandi genus dicit hoc loco Damascenus cæteris duobus esse conuenientius, atq; congruentius, quod à beato patre Dionysio in libro de mystica theologia exactius explicatur: ubi omnia cum sensibila, tum intelligibilia de Deo negari dicit. Cæterum assertionem primi generis & elocutionem de Deo, uocat hic beatus pater Damascenus (ut & alij pleriq;) theologiam affirmatiuam: cum prædicatiuam scilicet & assertoriam de eo faciamus enunciationem, quæ de primo sit genere quippiam de Deo dicendi. Vt si bonum, iustum aut sapientem dicimus, aliamue appellationem quæ priuationem non includit, eidem tribuimus. Et eorum quæ hoc pacto Deo ascribimus, nōnulla id quod circa Dei naturam est designant, communeq; Deitatis proprietatem. ut bonum ipsum, iustum ac sapientem nominantes: significamus ipsi bonitatem, iustitiam aut sapientiam non quidem accidentariam, sed substantialem adesse. Alia uerò affirmatiuè ascribuntur Deo, ad signandam negationem oppositi eorum, propter perfectionis eius superexcellentiam: ut nuncupantes Deum tenebras (quemadmodum Psalmus 17. Qui posuit tenebras latibulum suum) significare uolumus, ipsum lucem non esse, non quidem per defectum & priuationem, sed supereminentiam & perfectionem. Ita Deum lucem uocantes (ut Ioannes cap. 1. Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Et idem primæ epistolæ catholicæ primo capite: Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ) insinuare ea appellatione uolumus, eum nequaquam tenebras esse. At uerò per secundum & tertium loquendi de Deo, philosophandique modum, utpote excellentes negationes, & superexcellentes negationes, habetur theologia de Deo negatiua, quæ diuina dicitur ignorantia, longè quidem sublimior & altior quàm theologia affirmatiua.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΟΤΙ ΕΙΣ ΕΣΤΙ θεός, καὶ οὐ πολλοί. ε.

Ὅτι μὲν ἐστὶ θεός, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. καὶ ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ αὐτοῦ οὐσία, ὅτι δὲ εἷς ἐστὶ καὶ οὐ πολλοί, τοῖς μὲν τῇ θείᾳ πειθομένοις γραφῇ, οὐκ ἀμφιβάλλεται. φησὶ γὰρ ὁ κύριος ἐν τῇ τῆς νομοθεσίας ἀρχῇ· ἐγὼ κύριος ὁ θεός σου, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς αἰγύπτου, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. καὶ πάλιν Ἄκουε ἰσραήλ, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. καὶ διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου· ἐγὼ γάρ φησι θεὸς πρῶτος· καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός. ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν. καὶ ὁ κύριος δὲ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὕτω φησὶ πρὸς τὸν πατέρα. αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν. Τοῖς δὲ τῇ θείᾳ μὴ πειθομένοις γραφῇ, οὕτω διαλεξώμεθα. Τὸ θεῖον τέλειόν ἐστι καὶ ἀνελλιπές, κατά γε ἀγαθότητα, κατά τε σοφίαν, κατά τε δύναμιν, ἄναρχον, ἀτελεύτητον, ἀΐδιον, ἀπερίγραπτον. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, κατὰ πάντα τέλειον. εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι. εἰ γὰρ οὐδὲ μία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἷς μᾶλλόν ἐστι, καὶ οὐ πολλοί. εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, ποῦ ἡ τελειότης; εἴτε γὰρ κατὰ ἀγαθότητα, εἴτε κατὰ δύναμιν, εἴτε κατὰ σοφίαν, εἴτε κατὰ χρόνον, εἴτε κατὰ τόπον, ὑστερήσει τοῦ τελείου, οὐκ ἂν εἴη θεός. ἡ δὲ διὰ πάντων ταυτότης, ἕνα μᾶλλον δείκνυσι, καὶ οὐ πολλούς. πῶς δὲ καὶ πολλοῖς οὖσι τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; ἔνθα γὰρ ἂν εἴη ὁ εἷς, οὐκ ἂν εἴη ὁ ἕτερος. πῶς δὲ ὑπὸ πολλῶν κυβερνηθήσεται ὁ κόσμος, καὶ οὐ διαλυθήσεται, καὶ διαφθαρήσεται, μάχης ἐν τοῖς κυβερνῶσι θεωρουμένης; ἡ γὰρ διαφορά, ἐναντίωσιν εἰσάγει. εἰ δὲ εἴποι τις, ὅτι ἕκαστος μέρους ἄρχει. τί τὸ τάξαν, καὶ τὴν διανομὴν αὐτοῖς ποιησάμενος; ἐκεῖνο γὰρ μᾶλλον ἂν εἴη θεός. εἷς τοίνυν ἐστὶ θεός, τέλειος, ἀπερίγραπτος, τοῦ παντὸς ποιητής, συνοχεύς τε, καὶ κυβερνήτης, ὑπερτελὴς καὶ προτέλειος. πρὸς δέ, καὶ φυσικὴ ἀνάγκη, μονάδα εἶναι, δυάδος ἀρχήν.

QVOD VNVS SIT DEVS, ET *non plures. Cap. V*

Quod igitur Deus sit, sufficienter monstratũ est: quodq; eius sit incõprehensibilis substantia. atqui unum esse Deum, & non multos, ab ijs quib. diuina persuaserunt eloquia, nequaq; ambigi potest. inquit enim Dñs in principio legispositionis: Ego Dominus Deus tuus, q eduxi te de terra Aegypti: nõ erunt tibi dij alij præter me. Et rursus: Audi Israel, Dñs Deus tuus, Deus unus est. Et per Esaiam prophetam: Ego eñ (inquit) Deus primus, & ego post hæc, & p̃ter me non est Deus, ante me nõ est factus alius Deus, & post me nõ erit, & præter me nullus est. Et Dñs in sanctis Euãgelijs, sic ad patrẽ inquit: Hæc est uita æterna, ut cognoscãt te solum uerum Deum. Verũ aduersus eos qui diuinæ scripturę nõ credũt, sic disseremus: Deus perfectus est & indeficiens, & secundũ bonitatẽ, sapientiã, & uirtutẽ: sine principio, sine fine, sempiternus, incircũscriptus, et (ut simpliciter dicã) secundũ omnia perfectus. Si igitũ multos asseremus deos, & in multis differentiã cõtemplari oportet. Nã si nulla in ipsis differentia, unus potius erit, & non multi. Si aũt differentia in ipsis, ubi perfectio? Nam siue secundũ bonitatẽ, siue secundũ uirtutem, siue sapiẽtiam, siue tẽpus, siue locũ unus subeat discrimen, à perfecto decidit: non itaq; fuerit Deus, sin uerò præ omnia fuerit identitas, unum potius ostendet, & non multos. Quomodo etiam si multi, diuersiq; sint, circunscripti erunt? quãdoquidem ubicunq; fuerit unus, nequaquã erit alter. quo pacto etiam & ab huiusmodi multis gubernabitur mũdus, & nõ dissoluetur ac corrumpetur, attenta in his ipsis gubernãtibus pugna? differentia enim contrarietatem inducit. Si autem dixerit quispiam: quia quisq; parti principatur, quid ipsum est quod ordinat, & hanc illis distributionem effecit? Illud sane fuerit ualentiore iure Deus. Vnus ergo perfectus Deus est, incircunscriptus, uniuersi factor, contentorq; & gubernator, superperfectus & anteperfectus. Necessitas insuper etiam naturæ est monadem duitatis esse principium.

COMMENTARIVS.

Vnitatem Dei, testimonia cũ ueteris tũ noui testamenti, ijs qui sacrã recipiunt scripturã, apertissimè cõprobant. ut præter adducta in litera illud beati Pauli ad Ephes. cap. 4. Vnus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omniũ, qui est super om

nes, per omnia & in omnib. nobis. Idem quoq; primæ ad Cor cap. 8. Scimus quia nihil est idolum in mūdo: & quod nullus Deus nisi unus. Nā etsi sunt qui uocātur dij, siue in cœlo, siue in terra (siquidē sunt dij multi & Domini multi) nobis tamē unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus Dominus Iesus Christus, per quē omnia, & nos per ipsum. At uerò contra incredulos, & sacrā scripturā refutātes, Damascenus hoc loco trib potissimū ratiocinationib. insistit, quarum prima est: Deus est omnino & in uniuersum perfectus, utpote secundū potentiam, sapientiā, bonitatē, & cæteras proprietates, ad essentiā naturamq; spectātes. Quomodo enim esset, quo nihil maius, nihil melius dari possit, summū ens, & omnia antecellens, si quicquā ei perfectionis abesse admittatur? Si igitur multi ponātur dij natura (nam participatione & nuncupatione plures esse deos, inficiabitur nemo, ut angelos & homines ad diuinorū assimilationē propemodum accedentes, quemadmodum ait Psal 81 Ego dixi, dij estis, & filij excelsi oēs) inter eos aliquā esse differentiā necesse est. Vbi enim nulla est differentia, neq; ulla est pluralitas sed identitas potius & unitas: quādoquidem pluralitas omnis, ex differentia & discrepātia enascitur. Quod si inter ipsos plures deos ponatur esse differentia, non igitur erit in eis omnimoda perfectio: quod est factæ suppositionis oppositum Nēpe si per hypotesim positis plurib. dijs, cōcedantur (ut cōsequens est) in aliquo discrimen habere, exempli gratia in potestate erit unus eorum potentior, alius uerò minus potens. nam si prorsus eandē æqualéq; habent potentiā, non habent in uirtute quicq; discriminis: quod est positi oppositū. At Deus ille, qui positus est altero minus potens, non omnino perfectus est: quādoquidē lōgè perfectior esset, si immensam, infinitā, atq; plenissimā haberet potentiā. & is itidem Deus perfectior illo est, qui potentior est positus. Cū enim potentia perfectionem dicat, maior potentia maiorem arguit perfectionem. Non est igitur ille minus potens, Deus habendus: aut datur Deus nō omniquaq; & plene perfectus: quorum hoc, proloquio in exordio huius rationis ex litera supposito repugnat: illud uerò, posito aduersatur. Et idem subit iudicium, si dij ipsi in bonitate, sapientia aut alio quouis ponātur discrimen habere. semper enim qui minus horum habuerit, à perfectione decedet. Secunda ratio: Deum incircūscriptum esse, paulò antè positum est, ut qui absolutā, omnemq; perfectionem habeat. Incircunscriptum aūt, circunscripto præstātius, ut id quod ubiq; est, & omnib. adest, eo quod certum sibi locū & assistentiæ præsentiā determinat At si plures fuerint dij, reuera circunscripti erunt. Nam unus habebit suū numē ab alterius numine seiunctum: & ubi unus suā exercebit potestatē, ibidē non exercebit alter, ne sibi inuicem mutuò sint impedimento. Quod si quisq; totius mundi moderamen habebit, ob uoluntatem diuersitatem (cui si prorsus eadem sit eorum uoluntas, nō erit inter eos diuinitatis uarietas) in ea gubernatione facilè dissidebunt, & per discordiā dilabetur hæc mundi machina, tendetq; ad interitum. Quemadmodum ubi plures æqua authoritate principātur, eorum dissidijs plerunq; perit respublica. Vt enim cōcordia paruæ res crescunt, ita discordia magnæ dilabuntur. Hinc pluralitatem principium in eadem republica plerunq; noxiā esse, & unum potius principem constituendum, docet in Politicis Aristoteles. Nulla enim sancta societas, nec fides regni est: sicut ait Ennius. Et ut eleganter id expressit poeta:

Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas
Impatiens consortis erit.

Quod si tergiuersādo respōderit quispiā: unum eorū deorū uni parti mundi principari, & alterū alteri, quēadmodū reges terreni. Aliquis igitur unus, illis dispartitus est mundi partes gubernādas, & cuiq; eā designauit, quā moderetur. At ille (quisquis tandē is fuerit) authoritatem & potestatē in eos habet quib. mundi regionē est partitus, ac suæ ditioni subiectos. Est igitur ille potius ponendus Deus, ut qui lōgè sit alijs perfectior & potestate superior: quare ad unicū tādē Deū decūbetur. Et reuera unus est qui toti mundo sapiētissimè præsidet Deus. cœlestiū & terrestriū omniū moderationē habēs, omniumq; nationū, latinarū, græcarū, & barbararum Dominus, rex regum, & dominus dominātiū, & rex omnis terræ Deus De quo Apostolus ad Rom. 3 cap. An Iudæorum Deus tantū? nonne & gētium? immo & gentium Et beatissimus pater Dionysius cap. 9. de Cœlesti hierarchia candē habet sententiā, cum ait: Vnum qppe omniū principiū est, unica ꝓuidentia: neq; ullo modo putādum est, Iudæis quidē præsuisse Deum, quasi id sortè cōsecutū: cæteris aūt gentib. angelos, propriè ac seorsum, siue æqualiter, siue aduersanter, siue deos alios quosdā præsules esse. Sed & illud quoq; diuinæ scripturæ iuxta hunc sensum sacratius accipiendū est, nō quasi Deus eum dijs alijs, aut angelis humani generis gubernaculū regimenq; diuiserit, & Israeliticæ gētis princeps & dux ipse constitutus sit: sed quod una illa quidē altissimi in cunctis prouidentia, mortales oēs in salutem, angelorum suorum ductib. ad se peruehendos distribuerit. Solus aūt fermè Israel præ cunctis, ad uerissimi Domini intelligentiā cognitionemq; cōuersus sit. hæc Dionysius. Quid aūt & hoc quod in uniuerso unicū uidemus solē sensibilē, radijs suis undiquaq; diffusis, omniū oculos ad se cōuertentē? Neq; singulis regionibus suus cuiq; est sol, distribuēs solum suæ regioni claritatis suæ fulgores. Id profecto apertè cōprobat, si ex uestigio ad ueritatē libeas animū erigere, unum esse omniū Deum, reb. omnibus uisibilib. & inuisibilib. summa maiestate præsidentem, & angelorum suorum singulis præfectorum nationib. ductu ad se omniū rerum principium,

pium, eos qui cœlestem sequuntur uocationē, benignissimè perducentē. Idcirco ut de sole nostro oculis cōspicuo mortalibus ducere solent argumentum: si plures ponātur dij, aut quisq; illorum singulatim esset insufficiens ad mundi gubernationē, nisi alieno subleuetur auxilio, & tunc nullus eorum Deus esset, cum ipsorum cuiq; summa potentia & perfectio desit: aut illorū quisq; ex se sufficiens esset ad moderationē rerum, & sic reliqui omnes essent superuacui & ociosi, ut sine quibus hic pulcherrimus rerum ordo æquè cōstaret, suum'q; seruaret tenorē: nullus igitur reliquorū Deus esset, cū summopere natura refugiat pluralitatē ociosam. quare iterum unicum esse Deū rectè colligimus. Tertia authoris ratio: Omnē multitudinem ex monade proficisci, natura compertum est. Ex uno siquidē omne hominum genus factum est: ut inquit beatus Paulus in cœtu Atheniensium. Ex uno centro multæ lineæ progrediūtur ad circunferētiæ partes. Et pyramidis uertex unicus, diuersas ad basim demittit lineas, lateralesq; superficies. Ex unitate omnis numerorum profunditur aceruus. Ex trigono figuræ omnes polygoniæ tanq; è suo principio oriuntur. Quinimmo & in unū quiddā, sui generis summum & excellētissimū, reuocātur omnia, ut elemēta in ignē, mineralia in aurum fossilium dignissimū, grana segetū in triticū, liquores omnes in uinū. Sic animalia omnia in hominē reducūtur, cæteris dignitate superiorē: & lucida cœli sidera in solē, omnium clarissimū. Tota igitur entium multitudo, in unū entium perfectissimū refertur & desinit. Alioqui maior erit partium ipsius mundi q; totius perfectio, atq; ordinatio: quod est absurdum. Nempe in unitatē tendere, perfectionis est: a multitudinē uerò labi, imperfectionis. Possent insuper præter literæ sententiā plures adduci rationes demonstratiuæ, ad comprobandam Dei unitatem. Verùm illæ sufficienter & abundè habentur ex primo & secundo libro de trinitate Richardi de sancto Victore & potissimū ex commentario doctrinali atq; demonstratorio, superiorib. annis illi operi adiecto. In quo præter cæteras uicesima prima, uicesima tertia, & uicesima quarta propositio primi libri, insuper decimaquarta secundi, Deum esse unicū luculēter & rationaliter ostendunt.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΤΟΥ θεοῦ συλλογιστικὴ ἀπόδειξις. ς.

Οὗτος τοίνυν ὁ εἷς καὶ μόνος θεός, οὐκ ἄλογός ἐστι. λόγον δὲ ἔχων, οὐκ ἀνυπόστατον ἕξει, οὐκ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, οὐδὲ παυσόμενον. οὐ γὰρ ἦν ὅτε ἦν ὁ θεὸς ἄλογος, ἀεὶ δὲ ἔχει τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον ἀνυπόστατον, καὶ εἰς ἀέρα χεόμενον, ἀλλ' ἐνυπόστατον, ζῶντα, τέλειον, οὐκ ἔξω αὐτοῦ χωροῦντα, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀεὶ ὄντα, ποῦ γὰρ ἔσται, ἔξω αὐτοῦ γινόμενος; ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἡμετέρα φύσις, ἐπίκηρός ἐστι καὶ εὐδιάλυτος, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος ἡμῶν ἐστιν ἀνυπόστατος. ὁ δὲ θεὸς ἀεὶ ὤν, καὶ τέλειος ὤν, τέλειον καὶ ἐνυπόστατον ἕξει τὸν ἑαυτοῦ λόγον καὶ ἀεὶ ὄντα, καὶ ζῶντα, καὶ πάντα ἔχοντα, ὅσα ὁ γεννήτωρ ἔχει. ὥσπερ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος, ἐκ τοῦ νοῦ προερχόμενος, οὔτε ὅλως ὁ αὐτός ἐστι τῷ νῷ, οὔτε παντέπασιν ἕτερος. ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γὰρ ὤν, ἄλλος ἐστὶ παρ' αὐτόν. αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγων, οὐκ ἔτι παντάπασιν ἕτερός ἐστιν παρὰ τὸν νοῦν. ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἓν ὤν, ἕτερόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ. οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὅς ἐστι ὁ υἱός, τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτόν, διῄρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὗ τὴν γένεσιν ὑπόστασιν ἔχει. τῷ δὲ τὰ αὐτὰ δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ· ὥσπερ γὰρ τὸ ἐν ἅπασι τέλειον

DE VERBO DEI ET FILIO DEI, RAtionalis demonstratio. Cap. VI.

Ipse ergo unus & solus Deus, nō sine uerbo est. Verbum enim habens, nō insubsistens habebit, sed neq; esse incipiens neq; esse desinens: nō enim fuit unquam, ut fuerit Deus absq; uerbo, semper aūt habet suipsius uerbum ex se genitū, non instar nostri, subsistentiā non seruans, & in aëra fluens, sed intimè subsistens, uiuens, absolutum, non extra ipsum ut separabile euagans, sed in ipso semper immanēs. ubi enim erit, si extra ipsum gignitur? Atqui quoniā naturæ nostræ temporalis est conditio & facile dissolubilis, hāc ob causam & uerbum nostrum subsistentiam non retinet: at uero Deus semper existens & perfectus cum sit, perfectum & intimè subsistens habet suum ipsius uerbum, & semper existens & uiuens, & omnia habens quæcunq; genitor habet. Quēadmodum enim ex mente uerbum nostrum prodiens, neq; per totum menti idem est, neq; prorsus omnino diuersum: nam ex ipsa existens, aliud est præter ipsam mentem, se in apertum agēs: neq; adhuc usquequaque aliud à mente est, sed cùm secundùm naturam unum sint, aliud est subiecto. Sic & Dei uerbum quod est filius, qua subsistit secundùm seipsum, discernitur ab eo à quo subsistentiam habet: qua uerò eadem in seipso ostendit quæ circa Deum conspiciūtur, illi secundum substantiam idem est. Sicut enim quod in omnibus perfectū est,

ἐπὶ τοῦ πατρὸς θεωρεῖται, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου λόγου θεωρεῖται.

in patre consideratur: æquè & in eo quod ex ipso aggenitum est uerbo, cõtemplari necesse est.

COMMENTARIVS.

PEr conditiones uerbi humano ore prolati, parat hoc loco Damas. manuductionẽ, ad intelligendum quoquo pacto uerbum diuinum, quanq; ineffabile & incomprehensibile. quod quidẽ est secũda in diuinitate hypostasis, & filius Dei patris, de quo Ioan. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbũ, hoc erat in principio apud Deum. Et Psalmus 44. Eructauit cor meum uerbum bonum. Deniq; Esaias capite 40. Et uidebit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est. Veruntamen præter uerbum hominis ore depromptum, aliud est uerbum ipsius intimum, quod mente reconditum, seruat tanquã prolem in parente: utpote notio animi, ab eo quidem progenita, sed intimè ei semper immanens, & nusquã extra euagans, sine tẽporaria succesione, molis expers & spiritualis, quæ per uocem prolatam & sermonem (cum uult ipsa mens) explicatur, & alteri innotescit. Et tale intimum mentis uerbum, propinquius quàm ore prolatum, insinuat Dei filium: qui intimum est uerbum patris, quo pater se intra se explicat, suamq; manifestat sapientiã, illi coæternum, cõsubstantiale, & per omnia simile. Cęterum res cõditæ & creaturæ, sola Dei uoluntate ad esse deductæ, sunt ut uoces & sermones, intimum patris uerbũ, & patrẽ ipsum extrinsecus exprimentes. Itaq; quid discriminis & affinitatis inter se habeãt uerbum Dei, & uerbũ oris humani, author, multifariam aperit. Primò siquidem inter se differunt: Quia uerbum Dei est subsistens in propria hypostasi, & singulari discretũ proprietate à patre, neq; principiũ sui esse neq; finem habens, sed patri coæternũ. Nostrum uerò ore prolatum uerbũ, non est per se subsistẽs, neq; personali singularitate discretum: sed cùm profertur, inest aeri, ut accidens suo subiecto, incipiens esse per prolationem, & ea completa desinens. Secundò: Verbum Dei, ex patris substantia est genitum, & illi cõsubstantiale. ut habet Psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Et Psal. 109. Ex utero ante luciferũ genui te. Humani uerò oris uerbũ, neq; ex hominis est genitũ substantia, neq; homini cõsubstantiale: sed accidentarium & oris prolatione formatũ. Tertiò: Verbum diuinum est patri semper intimũ & immanẽs. Nõ enim extra patrẽ gigni posset, aut subsistere, cũ pater ipse immẽsus sit, & uerbũ ipsi omnino æquale, etiam immensum extra Deum uerò finita omnia, & certa mẽsura determinata. Non potest aũt quod finitũ est, & suo limite clausum, infiniti immẽsitatẽ capere. Oris aũt humani uerbũ, ad exteriora prodit, forasq; profertur. Quartò: Verbum Dei est permanẽs, & minimè succesione fluidum, uiuens. immò uita æterna (Ego, inquit, sum uia, ueritas & uita:) & absolutũ omnisq; perfectionis plenitudinẽ cõtinens. Verbũ uerò oris nostri, est euanidum & fluxũ. Nã cũ primũ profertur in aures, protinus euanescit: & solũ ea perdurat mora, quo ore depromitur. Idẽ, uiuens nõ rectè dicatur, sed à uiuente, prodiẽs elocutio, & cõtractũ atq; particulare. Quintò: Diuinum uerbum omnia habet quæcunq; sunt patris: utpote potentiã, sapientiã, bonitatem, perfectionẽ, æternitatẽ. Omnia, inquit, quæcunq; habet pater mea sunt, &: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et rursum: Omnia mea, tua sunt: & tua, mea sunt. At uerbũ oris nostri non eas oẽs sortitur proprietates, quas habet mens ipsius extimi uerbi effor matrix. Est enim uerbum à nostro proficiscens eloquio, auditu perceptibile, & quasi corporeo circundatũ amictu, diffundens se per aera, & eidẽ coextensum: mens aũt nostra, insensibilis est extẽsionis expers, & naturę corporalis immunis. Verũ, ut paulò latius intelligatur uerbum Dei esse æternè uiuens, & patri intimum, id noscere operæprecium est, quòd omnis uita cum corporalis tum spiritualis, prolẽ suam intra se prius generat, quàm seorsum & extra se profusam. & quo præstantior uita fuerit, eo interiorẽ sibimet gignit prolẽ. Siquidẽ uita uegetatiua tam in plantis quàm animalibus, semen quasi plantulæ originem & animalis in corpore suo antè progignit, quã aut emittat ipsum, aut arborẽ inde, animalue formatum producat in auras. Sic sensitiua uita, quæ uegetatiuã perfectione antecedit, per phantasiã, in se simulachrũ effigiationẽq; rerum parit ac speciem, priusquã membra moueat, & in externa formet materia effigiẽ. Et hic phantasiæ fœtus, quia citra magnitudinẽ est rei cuius est effigies, propinquior est naturæ ipsius animæ nostræ, quã fœtus uegetatiuæ uitæ: qui sanè corpulentior est, & crasioris materiæ particeps. Ita rationalis uita quę sensitiua perfectior est, parturit in seipsa rationem tum rerũ, tum suipsius quasi propriã prolẽ, priusquã eloquendo uel agendo eam edat in lucẽ. Et huiusmodi proles penitior est animę, & interior, quã phantasiæ spectrũ: nullũ enim habet cum corpore cõmercium. & per eam animus ratiocinando, cognoscendo, disquirendo, supra se, suãq; notionẽ & actum reflectitur, quod imaginationi phantasticæq; uirtuti negatũ est. Deinceps, angelica uita supra rationalem lõgè eminens, notiones suijpsius & rerum diuino quodã indultu prius in se efformat, quã alijs insinuet ac depromat. Et hæc occulta proles longe angelicis spiritibus est interior quã ratio animę humanæ, quandoquidem neq; ab extrarijs obiectis sigillatim impressa est, neque suscepta: quemadmodum animæ notiones ab extrinsecis efformantur rebus. Quamobrem diuina uita quæ eminentisima est, & fœcundisima omnium:

multo;

multò magis ac perfectius prolem sui simillimā quàm reliqua gignit, priusquā in seipsa quā extra parit. Gignit, inquam, intelligendo seipsam, perfectamq́; sui notionem in seipsa cōprehendēdo. quæ quidem absolutissima, plenaq́; Dei imago est, & exemplar mundi: qui tanquā exterior proles intraneam & latentem expromit. Quocirca necesse est hanc diuinā prolē multò magis esse intimam Deo, quàm angeli notionem angelicæ mēti. Nam cùm in cœlesti spiritu aliud sit esse quàm intelligere: notio intellectualis ipsius aliud est, quàm eiusdē substātia. In Deo uerò quia esse & intelligere idem sunt, notio diuina (quam seipsum intelligendo, tanquā exactissimā sui ipsius imaginem gignit) idem reipsa atq; ipse gignens. & easdē habet proprietates. Ea aūt intimum est patris uerbum: quod & uiuens esse, & intimè in patre subsistēs (unigenitus enim qui est in sinu patris ipse enarrauit) ex prædictis apertius agnoscitur. Demū diuini uerbi cum humano hæc ponitur à Damasceno cōparatio atq; similitudo: quod sicut uerbum nostrum ex mente ortum ducens, neq; omnino idem est menti, neq; omnino diuersum, siquidem aliud est natura uerbum oris quàm mens nostra, & tamen uerbū foris illud indicat quod mens intus concipit: & hac ratione identitatem quandā & cōuenientiā habent adinuicem. Sanè mens nostra & uerbum per elocutionem prolatum (si naturā utriusq; respicimus) prorsus diuersa sunt. Nam hoc, qualitas est sensui peruia, audituq́; perceptibilis: illa uerò, uis est animæ rationalis qua intelligit. Si uerò quod per utrunq; designatur attendimus, unum sunt, quia unā eandemq́; repræsentāt rem. Cuius enim similitudine mens induitur, & idcirco quodāmodo illud est: id ipsum uox suo significatu explicat, eiusdemq́; signū est. Itaq; mēs notione lapidis imbuta, suo modo lapis est. & uox itidē lapis, ingerens animo nostro lapidē idē quod mens denotat. Hinc mens nostra & uerbū nostrum sensibile, natura unum sunt, ratione repræsentationis eiusdem rei: diuersa tamen inter se, subiecto atq; reipsa. alia enim mētis humanæ, & alia uerbi substātia ac essentia. Sic planè Dei uerbum propriā habet subsistentiā, ab eo cuius est uerbum singulari proprietate discretā, & ea ratione differentiam sustinet ab ipso. At quia eandem habet essentiā cum patre, potentiam, sapientiā, bonitatē, & cæteras diuinas proprietates ad naturā spectantes, & ut uiua, uera, perfecta & naturalis imago, ea in se omnia ostendit, quæ in suo sunt primitiuo, à quo accepit omnia (est enim filius, imago Dei inuisibilis, & figura paternæ substantiæ) idcirco identitatem, cōuenientiamq́; habet cum patre cuius est uerbum. Verum ex annotatis circa duodecimā propositionē 6. lib. Ricardi de Trinitate, multo plura de uerbo Dei, & scitu quidem dignissima, deprehendi dignosciq; ualebunt.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ἁγίου, συλλογιστικὴ ἀπόδειξις. ζ.

Δεῖ δὲ τὸν λόγον καὶ πνεῦμα ἔχειν. καὶ γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος οὐκ ἄμοιρος ἐστὶ πνεύματος. ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἀλλότριον ἐστὶ τῆς ἡμετέρας οὐσίας. τοῦ ἀέρος γάρ ἐστιν ὁλκὴ, καὶ φορὰ, εἰσελκομένου, καὶ προχεομένου πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν. ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνὴ τοῦ λόγου γίνεται, τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φέρουσα. ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως, τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου, τὸ μὲν εἶναι πνεῦμα θεοῦ εὐσεβῶς ὁμολογητέον, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐλλιπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου. οὐκ ἔστι δὲ εὐσεβὲς. ἀλλότριόν τι ἔξωθεν ἐπεισερχόμενον τῷ θεῷ, λογίζεσθαι τὸ πνεῦμα. ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν τῶν συνθέτων. ἀλλ' ὥσπερ θεοῦ λόγον ἀκούσαντες, οὐκ ἀνυπόστατον, οὐδ' ἐκ μαθήσεως προσγινόμενον. οὐδὲ διὰ φωνῆς προσφερόμενον, οὐδὲ εἰς ἀέρα χεόμενον, καὶ λυόμενον, ὠήθημεν, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα, προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργὸν, καὶ παντοδύναμον. οὕτω καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες θεοῦ, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ, καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἀνυπόστατον

DE SPIRITU SANCTO RATIOnalis demonstratio. Cap. VII.

Oportet autem & uerbum ipsum spiritum habere: nam & uerbum nostrum, nequaquam spiritus est expers. Verùm in nobis spiritus à nostra substantia comperitur alienus: aeris enim est attractio, & emissio inspirati & aspirati, ut corpus cōsistere queat. per quem quidē in tempore prolationis, uox uerbi efficitur, uerbi potētiam in seipsa promēs. In diuina aūt natura simplici & incomposita, spiritum Dei esse piè confitendum, ob idipsum, quòd nō sit uerbum Dei deficiētius nostro uerbo. Non est pium, quippiam alienum, spiritum existimare extra Deum profusum: ceu in nobis fit, qui compositæ sumus naturæ. Sed quemadmodum cum audimus Dei uerbū, non quippiā non subsistens, neq; ex disciplinæ habitu progenitum, neque uocis beneficio prolatum, neque in aerem diffluens & dissolutum, sed substantialiter subsistens, uoluntate præditum, & efficax, & omnipotens: simili quoq; pacto & nos edocti, spiritum coasseclam uerbi, & manifestantem eius operationem, non expirationem subsistentia destitutam intel-

ἐννοούμενον. οὕτω γὰρ ἂν καθαιρεῖται πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ὑπονοοῖτο. ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς, ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, ἐκ τοῦ πατρὸς προερχομένην, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἀναπαυομένην, καὶ αὐτοῦ οὖσαν ἐκφαντικήν, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ ἐστι, καὶ τοῦ λόγου ᾧ συμπαρομαρτεῖ, δυναμένην, οὔτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, ζῶσαν, προαιρετικήν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν θέλουσαν, καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν, τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, μήτε ἀρχὴν ἔχουσαν μήτε τέλος. οὔτε γὰρ ἐνέλειψέ ποτε τῷ πατρὶ λόγος οὔτε τῷ λόγῳ πνεῦμα. οὕτως διὰ μὲν τῆς κατὰ φύσιν ἑνότητος, ἡ πολύθεος τῶν Ἑλλήνων ἐξαφανίζεται πλάνη, διὰ δὲ τῆς τοῦ λόγου παραδοχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν Ἰουδαίων καθαιρεῖται τὸ δόγμα. ἑκατέρας τε αἱρέσεως παραμένει τὸ χρήσιμον. ἐκ μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως, ἡ τῆς φύσεως ἑνότης. ἐκ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις μόνη. εἰ δὲ ἀντιλέγοι ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τὴν τοῦ λόγου παραδοχὴν, καὶ τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς ἐλεγχέσθω τε, καὶ ἐπιστομιζέσθω. περὶ μὲν γὰρ τοῦ λόγου φησὶν ὁ Δαβίδ, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ πάλιν, ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. λόγος δὲ προφορικὸς οὐκ ἀποστέλλεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μένει. περὶ δὲ τοῦ πνεύματος ὁ αὐτὸς Δαβίδ, ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται. καὶ πάλιν, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ ὁ Ἰώβ, πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με, πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἡ συνέχουσά με. πνεῦμα δὲ ἀποστελλόμενον, καὶ ποιοῦν, καὶ στερεοῦν, καὶ συνέχον, οὐκ ἄσθμα ἐστὶ λυόμενον, ὥσπερ οὐδὲ σωματικὸν μέλος τὸ τοῦ θεοῦ στόμα· ἀμφότερα γὰρ θεοπρεπῶς νοητέον.

ligimus. Sic enim ad humilia diuinę naturæ maieſtas deijceretur, ſi ſecūdū noſtri ſpiritus ſimilitudinem, is qui in ipſo eſt ſpiritus intelligeretur, ſed uirtutem ipſam ſubſtantialē ſecundū ſeipſam in propria perſona conſideratā, ex patre procedentē, & in uerbo requieſcentē, ipſumq́ manifeſtātem, neq; ſeparari à Deo in quo eſt, neq; à uerbo q̄d coaſſequitur, poſsibile eſt, neq; in quippiā q̄d minimè ſubſiſtat refundi. Sed ſecundū uerbi ſimilitudinē, ſecundū hypoſtaſin eſt, uiuit, eligit, per ſe mouet, agit, ſemper bonum uult, ad omne propoſitum concurrit, uolūtatis habens efficaciam, neq; principium habens, neque finem. Non enim aliquando patri uerbum deeſt, neq; unquā uerbo ſpiritus. Sic certè per unitatē naturæ, multos deos aſſerens gentilium aboletur error: at uerò per uerbi & ſpiritus receptionem, Iudæorum tollitur dogma. Et ex utraq; ſecta nobis accedit utilitas: ex Iudaica quidem opinione, naturæ unitas: ex gētilicia uerò, ſola perſonarum diſcretio. Verùm enimuero ſi aduerſetur Iudæus & uerbi & ſpiritus admiſsioni, illum ex diuina redarguamus ſcriptura, & obmuteſcere cogamus. Nā de uerbo inquit Dauid: In æternū Domine uerbum tuū permanet in cœlo. & rurſus: Miſit uerbum ſuum, & ſanauit eos. At qui prolatum uerbum neq; mittitur, neq; manet in æternum. De ſpiritu uerò idem Dauid: Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur. Et rurſus: Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et Iob: Spiritus diuinus qui fecit me, & ſpiratio omnipotentis quæ docuit me. Spiritus autem qui mittitur, & facit, & firmat, & continet, nō halitus diſſolutioni obnoxius: quemadmodum neq; corporeū melos, quod ab ore Dei. ſunt enim utraq; Deo dignè intelligenda.

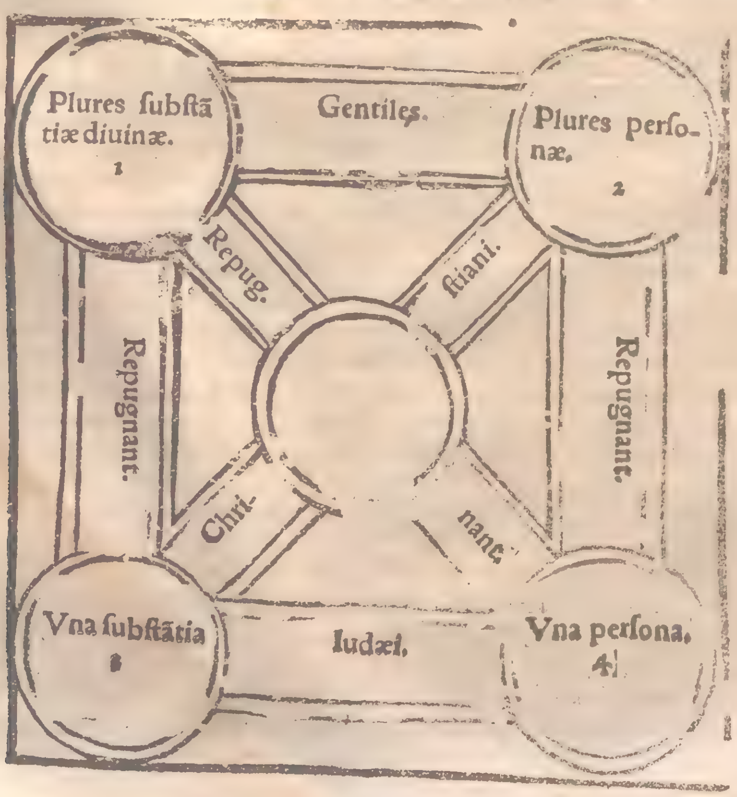
COMMENTARIVS.

EX ſpiritus humani manuductione oſtēdit hic Damaſ. ſpiritum Dei, tertiam ſcilicet in ſuperſancta trinitate perſonā, etiā piè cōfitendum eſſe, tanquā ex remoto ueſtigio ad ueritatē ſpeculandā nos erigens, propter mutuā utriuſq; ad ſuum uerbum proportionem & ſimilitudinē. Nempe ſicut oris humani uerbum, ſpiritum habet, aſsiduum & inſeparabilē comitē, utpote halitum illum corporeum qui inter loquēdum à nobis emittitur (ſi quis enim ſpiritum illum oris non emiſerit, nequaquā uerba depromet) Ita uerbum diuinum, ſpiritum habet congeneæ ſecum conſimiliſq; naturæ, ſcilicet diuinum, qui ipſum manifeſtat, explicat, & interna reuelatione alijs inſinuat. Nobis enim (inquit beatus Paulus) Deus reuelauit per

spiritū suū. Et ueritas ipsa de eodē spiritu loquens, ait: Ille me clarificabit. Insuper spiritus corporeus indiuiduā habet cum uita societatem & connexionem: quæcunque enim respirant uiuunt, tametsi multa sint uita participātia quæ spiritum nō ducunt. Et cum primum animalia spiritus beneficio uiuentia, destituuntur facultate trahendi alternatim spiritū, illico præfocata extinguuntur. Cōsimili modo spiritus sanctus, diuinus & æternus, indiuiduus est comes diuinæ æternæque uitæ, scilicet filij Dei, qui de seipso testatur, dicens: Ego sum uia, ueritas & uita neque unquā spiritus hic suā deserit uitam, aut uita spiritū solitarium derelinquit: sed inseparabili uinculo & nexu inuicem cōspirant, ac coniunguntur. At quia uestigium omne à sua ueritate plurifariam deficit, & multiplici disproportione discordat, deinceps spiritus humani à diuino uarium ponitur discrimen, ut ex huiusmodi dissidio ac discrepātia, dinoscātur diuini spiritus proprietates. Itaque prima spiritus humani à diuino differētia est, quòd spiritus humanus ab hominis substātia prorsus est alienus: cū sit reipsa aer ille, quem alternatim attrahimus & emittimus, ad duplicem usum. primū, ad uehementiorem precordiorum calorem temperādum: qui alterno uicarij spiritus attractu & emissione, in refrigerium & temperiē ducitur. Et huiusmodi officiū, ad uitā degendā est necessariū. Nā cum eo destitutus est homo, aut quoduis animal respirationis indigum protinus interit. Secundò ministeriū cōcessum est, ad notionem mentis, beneficio uocis expromendā: quo alteri id indicetur, quod pectore clausum latitat. Et id quidem indultū est homini non ad uitæ necessitatem, sed cōmoditatem, ex mētis interpretatione multimodè cōsequentem. queadmodū in secundo De anima, cū de sono & uoce disserit Aristoteles, philosophica ratione pertractat. Nēpe per spiritū emissum, tēpore prolationis uox uerbi efficitur, uerbi potentiā in seipsa promens, ut dicit hic Damascen. qui uocē hîc nuncupat, exteriorem illā (quæ auditū ferit) prolationem: uerbum uerò, eandem quidem elocutionem, quatenus mentis intentionem exprimit. Itaque uox, uerbi potentiā promit: quia cum hæc profertur, efficatiā significationis uerbi, auditorum auribus ingerit. Spiritus autē diuinus, à patris & filij substantia nō est diuersus, sed utrique cōsubstantialis, coessentialis & connaturalis. Secunda. Spiritus humanus non est homini immanens & intimus, sed extrà profusus, & uicissitudine quadā nunc subiens hominis præcordia, nunc exiens: quapropter separatur subinde ab ipso expirante. Spiritus autem sanctus est patri & filio intimè immanens, & inseparabiliter. Nā sicut filius in patre, & pater in filio est: ita spiritus sanctus in utroque æterna immansione indimobiliter subsistit, propter inseparabilitatem diuinarū personarum ab inuicem, ob mutuā omnium immeationem. Tertia: Sicut Dei uerbum dicimus, non intelligere debemus humano more, uerbum hominis ore prolatum, aut ex disciplinæ habitu progenitum. Progignitur quidem uerbū humanum ex disciplinę habitu, quia consuetudinarium asse cuti cuiuspiā scientiæ habitū, facilè de ea prōteque disserimus, suggerente nobis interno habitu quæ loqui cōgruat. At ante cōparatū huiusmodi disciplinæ habitū ne hiscere quidem audemus, ut de sciētia quā ignoramus, uerba faciamus. Nempe grammaticę peritus, appositè de grāmaticis & copiosè loquetur, & geometra de geometricis, qui antè ueluti elinguis obmutuit. Neque itidem uerbum Dei nominantes, animum cōuertere debemus ad quippiā ex intimo pectore nostro in aerem deriuatum, & statim euanescens: sed ad substātiale quiddā, in propria subsistens hypostasi, sempiternū, omnipotens, uiuens. Ita cùm spiritum Dei nominamus, non mentis aciem inflectere debemus ad halitum corporeum, à nobis cùm loquimur expiratum, & protinus in auras dispersum ac euanescentem: sed ad tertiam in trinitate personā, substātialemque uirtutem, quinimmo supersubstātialē, per se subsistētem, & à patre ac filio (à quibus simul procedit) singulari proprietate discretā. Quare autem dicat author hoc loco spiritū sanctum à patre procedentem, non expresso filio: ex undecimo cap. huius dilucebit. Quarta differentia: Spiritus humanus ore efflatus & diffluens, persona non est, cum nō sit rationalis naturæ indiuidua substantia, nec substantiale indiuiduum, ratione, intelligentia, mentéue præditum. Itidem neque participationem habet uitæ, sed inanimus est, & uitalis naturæ exors, tametsi semper uitam comitetur. Dei uerò spiritus, est persona diuina, propriā habens subsistētiam, singularem proprietatem. Itidem est uita uiuens sempiterna, quinimò omnia uiuificans: corporalia corporaliter, & spiritualia spiritualiter. qui in exordio creationis rerum ferebatur super aquas, uiuificam suam uim rebus omnibus (cuique pro suo captu & modo) indulgens. Quinta: Spiritus humanus temporalis est, suæ principium habens durationis & finem: neque delectum boni habet aut propositum, neque uoluntatem, qua in bonum feratur: est enim rationis expers. Diuinus autem spiritus æternus est, & patri filióque (à quibus unà sumit originem) coæternus. Nec solum rationalis, sed super intellectualis est: summè bonus, & suæ bonitatis munera omnibus affluenter impartiens: eligens, solo suæ bonitatis motu sua dona indulgens, efficax, semper ad bonum aspirans: ad omne quod fit bonum, itidem & ad boni agēdi propositum concurrens: uoluntatem habens optimā & rectissimam. De quo Psalmus centesimus quadragesimus secundus: Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectā. Et Paulus primæ ad Corinthios ca. duodecimo: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Diuisiones uerò gratiarum sunt, idem autē spiritus: Et diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: Et diuisiones operationū sunt, idē uerò Deus, qui operatur omnia in

omnibus.

omnibus. Deinde post enumerata donorum charismata, subiungit eodem loco: Hæc aũt omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Rursum Ioan cap. 6. Spiritus est qui uiuificat. Demùm in Actis Apost. 13. Ministrantibus autem illis domino, & ieiunãtibus, dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabã in opus ad quod assumpsi eos. Ecce quomodo spiritus sanctus hic eligere dicitur. Possent & multæ aliæ disproportiones atq; dissimilitudines assignari, inter spiritum oris humani & spiritum sanctũ. Sed hæ fermè sunt quas author in litera annotat. ex quib. haud difficile fuerit cæteras colligere. Porró ex supradictis constat, catholicã ueritatem firmiter cõfiteri diuinæ naturæ unitatem & supersanctarum personarum in substantiæ unitate trinitatem: & per huiusmodi uerã & piam confessionem, ipsam procul discedere ab errore gentilium, deorum pluralitatem & secũdum naturam & singulares personas astruentium: eandem insuper Christianam professionem dimoueri ab insano dogmate Iudæorum, unicam Dei personam sicut & naturam asserentium. Enimuero gentiles & Iudæi. sunt inter se in hac positione extremè oppositi, & utriq; à ueritatis uia ab errantes ad diuerticula falsitatis & deuia digressi sunt. Christiani uerò medium tenẽtes callem, per ueritatis semitam sine errore incedunt, utriusq; extremorum aliquid reijcientes, aliquid admittentes: nempe diuinitatis unitatem ponentes, pluritatem deorũ secundum substantiam (quę tamen gentiles ponunt) repudiant, & personarũ discretionem (cui uidentur accedere gentes) amplectuntur. Rursum Christiani personarũ profitentes trinitatem, Iudæorum damnant sententiam, unicam Dei personam ponentium, eorũdemq; de unitate diuinæ naturæ approbant assertionem, Quippe admittunt Iudæi unum esse Deum, ita à lege sua edocti: diuinarum tamen personarum pluralitatem & discretionem negant. arbitrãtes, Deum duntaxat patrem in diuinis appellari scripturis, nõ collatione facta ad aliã in diuinitate personã, sed sola habitudine ad creaturas: quod omnia ad ortũ duxerit atq; gubernet, hominesq; paterna benignitate prosequatur quemadmodum Ioan. ca. 8. dixit eis Christus: Est pater qui glorificat me, quem uos dicitis, quia Deus uester est. Porrò hæc Christianorũ, gentiliũ & Iudæorum habitudo, sequẽti figuratione dilucebit: quæ his sex propositionb. explicatur Prima: Non sunt ponendę plures substantiæ diuinæ pariter, & plures personæ, ut posuerunt gẽtiles. Secunda: Non sunt ponendæ plures substantię diuinæ, & una sola substantia, quoniam illa repugnant. Tertia: Nõ sunt ponendę plures substantię diuinæ, & una sola persona: nã repugnant. Quarta: Ponẽdę sunt in diuinitate plures personę, & una substantia: ut rectè astruũt Christiani Quinta: Non sunt in deitate ponẽdæ plures personæ, & una sola persona: nam repugnant. Sexta: Non est in Deo ponenda una sola substantia & unica persona, ut sentiunt Iudæi: qui (ut dictum est) cum Christianis in uno extremo, cũ gentilibus uerò in utroq; discrepant. cum Christianis item in altero, cũ gentilib. autẽ in neutro cõueniunt. Consimili quoq; modò se habent gentiles ad Christianos & Iudæos: sed in quo cum Christianis cõspirant, Iudæi à nobis discrepant, & in quo dissident à nobis gentiles, Iudæi nobiscum coincidũt. Ex prædictis liquidò constat, sex conbinationum ex quatuor extremorum comparatione sumptarum, solam quartam astruendam esse, & reliquas quoq; à catholica ueritate reijciendas.

Constat etiam ex supradictis, grauiorem esse errorē gentiliū, quàm Iudæorū: & à Christianorū recta fide magis alienū. Nempe gentiles non tres tantūmodo posuēre diuinitatis personas, sed totidē numero quod cōfinxerunt deos: Iudæi uerò unicam uerè rectéq; astruerūt diuinā substantiā, licet perperā personarū pluralitatem in Deo negarint. Verum sacrarū literarum ab ipsis receptarum testimonio conuincuntur (nisi obstet pertinacia) Iudęi, ut filiū Dei & spiritum sanctū itidem admittant. Siquidem Psal. 2. pater æternus ad filiū inquit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. & Psal. 109. Ex utero ante luciferū genui te. Præterea Esaiæ 48. cap. filius Dei de seipso: Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Vbi per Dominū, pater: per me, filius: per spiritū eius, spiritus sanctus notatur. non est enim spiritus creatus, spiritus Domini. Rursum Psal. 44 Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, prę consortib. tuis. Vbi sermo habetur ad filiū, quē Deus pater unxit oleo exultationis mystico & spirituali, utpote spiritu sancto. Demùm Esaiæ 61. cap filius de seipso: Spiritus Domini super me, eo quòd unxerit me, ad annunciandum mansuetis misit me. Quàm sanè scripturā Lucæ 4. cap. Christus de seipso dictā, & in completā attestatur. Idem cōprobant à Damasceno affatim in litera adducta ueteris instrumenti testimonia. Ex quibus deniq; colligit, quòd cum proprietates illæ à sacris eloquijs spiritui attributæ, scilicet mitti, facere, firmare, & continere, non possint conuenire spiritui corporeo & halitui humano, sed soli diuino spiritui: reuera in illis scripturæ locis duntaxat de spiritu sancto habetur sermo. Quemadmodū dicta scripturæ de uerbo, solū de uerbo Dei, & non prolato uerbo humano debent intelligi: quoniā cōditiones uerbi ibidem expressæ, scilicet mitti, & in æternū permanere, nequaquā prolato oris humani uerbo, sed solum diuino cōgruunt. Neq; corporeū (inquit) est melos, quod ab ore Dei: id est, uerbum illud quod ab ore Dei dicitur (quemadmodū ex superiore capite planū est) non est corporeum, neq; harmoniā habens prolationis, aut symphoniam auditu perceptibilem: sed admiranda consonantia & melodia, super omne corpus & spiritum supereminēter exceptum. Sunt enim utraq; spiritus inquam Dei, & uerbum eius atq; melos, Deo dignè intelligenda: utpote non corporaliter, sed spiritualiter: quoniam Deus spiritus est. Verùm ex demonstratione nouæ & decimæ propositionis sexti libri Ricardi de Trinitate, plura de spiritu sancto & eius nūcupatione dinosci possunt: itidem & ex Annotatis circa prædictas propositiones.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ τριάδος. η.

Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς ἕνα θεόν, μίαν ἀρχήν, ἄναρχον· ἄκτιστον, ἀγέννητον, ἀνώλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον, ἄπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπεριόριστον, ἀπειροδύναμον, ἁπλῆν, ἀσύνθετον, ἀσώματον, ἄρρευστον, ἀπαθῆ, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀόρατον, πηγὴν ἀγαθότητος, καὶ δικαιοσύνης, φῶς νοερόν, ἀπρόσιτον, δύναμιν οὐδενὶ μέτρῳ γνωριζομένην, μόνῳ δὲ τῷ οἰκείῳ βουλήματι μετρουμένην. πάντα γὰρ ὅσα θέλει δύναται, πάντων κτισμάτων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητικήν, πάντων συνεκτικὴν καὶ συντηρητικήν, πάντων προνοητικήν, πάντων κρατοῦσαν, καὶ ἄρχουσαν, καὶ βασιλεύουσαν, ἀτελευτήτῳ καὶ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, μηδὲν ἐναντίον ἔχουσαν, πάντα πληροῦσαν, ὑπ' οὐδενὸς περιεχομένην, αὐτὴν δὲ μᾶλλον περιέχουσαν τὰ σύμπαντα καὶ συνέχουσαν, καὶ προέχουσαν, ἀχράντως ταῖς ὅλαις οὐσίαις ἐπιβατεύουσαν, καὶ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πάσης οὐσίας ἐξῃρημένην, ὡς ὑπερούσιον καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα οὖσαν, ὑπέρθεον, ὑπεράγαθον, ὑπερπλήρη, τὰς ὅλας ἀρχὰς καὶ τάξεις ἀφορίζουσαν, καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ τάξεως ὑπεριδρυμένην

DE SVPERSANCTA TRINItate. Cap. VIII.

Credimus ergo in unū Deum, unum principiū sine principio, increatum, ingenitum: omni pernicie carentem, immortalē, æternū, infinitum, incircūscriptum, interminatum, infinitè potētem, simplicem, incompositum, incorporeum, indefluū, impassibilem, immutabilem, inalterabilem, inuisibilem, fontem bonitatis & iustitiæ, lucē intellectualem, inaccessibilē, uirtutem nulla mēsura cognitā, sola quidem propria uolūtate mensuratā (omnia enim quęcunq; uult, potest) omniū creaturarum uisibiliumq; & inuisibilium factricem, omnium cōseruatricem atq; saluificam, omnibus prouidentē, dominantem omnium, atq; principantem & regnantem infinito & immortali regno, nullum habentem contrarium, implentem omnia, à nullo contentam quippe quę magis cōplectatur uniuersa & cōtineat, incōtaminatè omnibus substantijs supereminentem ultra omnia, & ab omni substantia exceptam, ut supersubstantialem, & super entia existētem, superdiuinam, superbonam, superplenam, principia omnia & ordines definientem, omni principio & ordini superlocatam,

super-

ὑπερούσιον, καὶ ζωὴν, καὶ λόγον, καὶ ἔννοιαν, αὐτοφῶς, αὐταγαθότητα, αὐτοζωὴν, αὐτοουσίαν, ὡς μὴ παρ' ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν, ἤ τι τῶν ὅσα ἐστίν. αὐτὴν δὲ πηγὴν οὖσαν τοῦ εἶναι τοῖς οὖσι. τοῖς ζῶσι, τῆς ζωῆς. τοῖς λόγου μετέχουσι, τοῦ λόγου τοῖς πᾶσι, πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν, πάντα εἰδυῖαν πρὶν γενέσεως αὐτῶν, μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἀρχὴν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην, μιᾷ προσκυνήσει. πιστευομένην τε καὶ λατρευομένην ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως, ἀσυγχύτως ἡνωμέναις. καὶ ἀδιαστάτως διαιρουμέναις (ὃ καὶ παράδοξον) εἰς πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, εἰς ἃ καὶ βεβαπτίσμεθα. οὕτω γὰρ ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις βαπτίζειν ἐνετείλατο, βαπτίζοντες αὐτοὺς, φάσκων, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς ἕνα πατέρα, τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. οὐκ ἔκ τινος γεννηθέντα. ἀναίτιον δὲ καὶ ἀγέννητον, μόνον ὑπάρχοντα πάντων μὲν ποιητὴν, ἑνὸς δὲ μόνον πατέρα φύσει, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, κυρίου δὲ καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ προβολέα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ. γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. ὃν πρὸ πάντων αἰώνων λέγοντες δείκνυμεν ὅτι ἄχρονος, καὶ ἄναρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, ἡ ζῶσα σοφία, καὶ δύναμις. ὁ λόγος ὁ ἐνυπόστατος, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία καὶ ζῶσα εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ. ἀλλ' ἀεὶ ἦν σὺν τῷ πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ, ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. οὐ γὰρ ἦν ποτε ὁ πατὴρ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. ἀλλ' ἅμα πατὴρ, ἅμα υἱὸς, ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. πατὴρ γὰρ ἐκτὸς υἱοῦ οὐκ ἂν κληθείη. εἰ δὲ ἦν μὴ ἔχων υἱὸν, οὐκ ἦν πατήρ. καὶ εἰ μετὰ ταῦτα ἔσχεν υἱὸν, μετὰ ταῦτα ἐγένετο πατὴρ, μὴ ὢν πρὸ τούτου πατὴρ. καὶ ἐτράπη ἐκ τοῦ μὴ εἶναι πατὴρ, εἰς τὸ γενέσθαι πατήρ. ὅπερ πάσης βλασφημίας ἐστὶ χαλεπώτερον. ἀδύνατον γὰρ τὸν θεὸν

supersubstantiam, & uitam, & rationē & intelligentiā, per se lucem: per se bonitatem, per se uitam, per se substantiā, & non ab alio esse habentem, aut quiduis eorum quæcunque sunt. sed ipsa fons est esse ĳs quæ sunt, & ĳs quæ uiuūt uitæ: quæ ratione participant, rationis: & omnibus omnium bonorum causa: omnia sciens antequam ducantur ad ortum, una substantia, una diuinitas, una uirtus, una uolūtas, unum principium, una operatio, una potestas, una dominatio, unū regnū in trib: perfectis personis agnitum & adoratum una adoratione, creditumque & ueneratum ab omni rationali creatura, inconfuse unitum, & indiuise discretum, quod opinionem superat. Credimus in patrem & filium & spiritum sanctum, in quibus baptisati sumus. Sic enim Dominus Apostolis baptizare præcepit: Baptizantes eos (dicēs) in nomine patris & filĳ, & spiritus sancti. In unum patrem, omnium principium & causam, non ab aliquo genitum, sine causa, solum ingenitum, omnium factorem, unius quidem solius natura patrem unigeniti filĳ eius, dominique & Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, & prælargitorem spiritus omnisancti. Et in unum filium Dei unigenitum. Dominum nostrum Iesum Christum, ex patre natum ante omnia secula, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, genitum, non factum, consubstantialem patri per quem omnia facta sunt, ante omnia secula. Quæ dicentes, ostendimus, quoniam sine tempore & initio est eius generatio. Non enim ex non ente ad esse deductus filius Dei, qui est splendor gloriæ, character substantiæ patris, & uiuens sapientia, & uirtus, & uerbum, intimè subsistens, substantialis & perfecta & uiua imago inuisibilis patris: sed semper cum patre fuit, & in ipso sempiternè & sine principio ab ipso genitus. non enim fuit aliquando pater quando non fuit filius: sed simul pater, simul filius, ab ipso genitus: pater enim sine filio nequaquam uocabitur. si uerò fuit non habens filium, minimè fuit pater: & si postea adeptus est filium, postea effectus est pater, cùm ante id pater non esset. atque ita immutatus de non esse patre, in fieri patrem: quod omni blasphemia est grauius. Nam imposibile est (ut ita dixerim) Deum

esse

εἰπεῖν ἔρημον τῆς φυσικῆς γονιμότητος. ἡ δὲ γονιμότης, τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἤγουν ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας ὅμοιον κατὰ φύσιν γεννᾷν. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ υἱοῦ γεννήσεως, ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι, ἢ μετὰ τὸν πατέρα, τὴν τοῦ υἱοῦ γενέσθαι ὕπαρξιν. ἐξ αὐτοῦ γάρ, ἤγουν τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως, φαμὲν τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν. καὶ εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς δῶμεν, τὸν υἱὸν συνυπάρχειν τῷ πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, τροπὴν τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως παρεισάγομεν, ὅτι μὴ ὢν πατήρ, ὕστερον ἐγένετο πατήρ. ἡ γὰρ κτίσις, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλήσει, καὶ δυνάμει αὐτοῦ, παρήχθη. καὶ οὐχ ἅπτεται τροπὴ, τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως. γέννησις μὲν γάρ ἐστι, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος, προάγεσθαι τὸ γεννώμενον ὅμοιον κατ' οὐσίαν. κτίσις δὲ καὶ ποίησις τὸ ἔξωθεν, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτίζοντος καὶ ποιοῦντος γίνεσθαι τὸ κτιζόμενον, καὶ ποιούμενον ἀνόμοιον παντελῶς κατ' οὐσίαν. ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ μόνου ἀπαθοῦς, καὶ ἀναλλοιώτου, καὶ ἀτρέπτου, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος θεοῦ, καὶ τὸ γεννᾷν, καὶ τὸ κτίζειν, ἀπαθές. φύσει γὰρ ὢν ἀπαθὴς καὶ ἄρρευστος, ὡς ἁπλοῦς καὶ ἀσύνθετος, οὐ πέφυκεν ὑπομένειν πάθος ἢ ῥεῦσιν, οὔτε ἐν τῷ γεννᾷν, οὔτε ἐν τῷ κτίζειν. οὐδὲ τινὸς συνεργείας δεῖται. ἀλλ' ἡ μὲν γέννησις ἄναρχος καὶ ἀΐδιος, φύσεως ἔργον οὖσα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα τροπὴν ὁ γεννῶν μὴ ὑπομείνῃ καὶ ἵνα μὴ θεὸς πρῶτος καὶ θεὸς ὕστερος εἴη. καὶ προσθήκην δέξηται. ἡ δὲ κτίσις, ἐπὶ θεοῦ θελήσεως ἔργον οὖσα, οὐ συναΐδιός ἐστι τῷ θεῷ. ἐπειδὴ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον, συναΐδιον εἶναι τῷ ἀνάρχῳ, καὶ ἀεὶ ὄντι. ὥσπερ τοίνυν οὐχ ὁμοίως ποιεῖ ἄνθρωπος, καὶ θεός. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει, ἀλλ' ὅπερ ποιεῖ, ἐκ προϋποκειμένης ὕλης ποιεῖ, οὐ θελήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ προεπινοήσας, καὶ ἐν τῷ νῷ ἀνατυπώσας τὸ γενησόμενον. εἶτα καὶ χερσὶν ἐργασάμενος, καὶ κόπον ὑπομείνας, καὶ κάματον. πολλάκις δὲ καὶ ἀστοχήσας, μὴ ἐκβάντος καθὰ βούλεται τοῦ ἐπιτηδεύματος. ὁ δὲ θεὸς θελήσας μόνον, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήγαγεν. οὕτως οὐδὲ ὁμοίως γεννᾷ θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ὁ μὲν γὰρ

esse destitutum natiuæ fœcunditatis partu. partus autem, cum ex seipso, id est, ex propria substantia, generat. Atqui in filij generatione, impium est dicere, intercipi mediareque tempus, aut post patrem, filij substantiam generari: ex ipso enim, id est ex patris natura, astruimus filij generationem. Cæterum si non à principio dederimus filium co[e]xistere ei ex quo genitus est, mutationem substantiæ patris induce[m]us: nam cum non esset pater, posterius effectus est pater. Nam tametsi creatura postea facta est, non tamen ex Dei substantia: quippe quæ ex nihilo adesse uoluntate eius atque uirtute perducta est: neque ulla attingit mutatio Dei naturã. Et generatio est, ex substantia gignentis proferri quòd gignitur, simile secundum substantiam. Sed creatio & factio est extrinsecus, & non ex substantia creantis & facientis, fieri quod creatur & efficitur, & dissimile prorsus secundum substantiam. In solo igitur impassibili, inalterabili, immutabili, & semper eodem modo se habente Deo, & generare & creare, impassibile est. Nã cum suapte natura impassibilis sit, & indefluxæ substantiæ (ut qui simplex, & omnis exors compositionis) non aptus est substinere aut passionem, aut defluxionem, neque cum generat, neque cum creat: neque aliqua cooperatione indiget. Sed generatio quidẽ sine principio, & æterna, naturæ opus est, & ex substantia eius profecta: ita ut is qui generat, mutationem non subeat ullam: & ut non Deus primus, & Deus posterior sit, atque additionem signet. Creatio uerò à Deo cum uoluntatis opus sit, nõ coæterna Deo est: quandoquidem suapte natura capax non sit, quod de non esse ad esse deducitur: coæternum illi esse qui sine principio, atque aliquid sempiternum esse. Quo modo ergo nõ similiter facit homo atque Deus? Non similiter sanè. nam homo nihil ex non esse ad esse deducit: sed quodcunque facit, ex materia (quam præiacere oportet) facit, non uolens solum, sed præcogitans, & mente præeffigians, quod est faciendum: & deinde manibus opus moliens: labore desudans & fatigatione: frequenter autem & alterans, cum exercitum minimè procedat ut optabat: uerum Deus uolens solùm, ex nihilo adesse cuncta perduxit. Simili quoque pacto, neque similiter generat Deus & homo: nam

θεὸς, ἄχρονος ὢν, καὶ ἄναρχος, καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἄρρευστος, καὶ ἀσώματος, καὶ μόνος ἀτελεύτητος, ἀχρόνως, καὶ ἀνάρχως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀρρεύστως γεννᾷ, καὶ ἐκτὸς συνδυασμοῦ. καὶ οὔτε ἀρχὴν ἔχει ἡ ἀκατάληπτος αὐτοῦ γέννησις. οὔτε τέλος. καὶ ἀνάρχως μὲν, διὰ τὸ ἄτρεπτον. ἀρρεύστως δὲ, διὰ τὸ ἀπαθὲς, καὶ ἀσώματον. ἐκτὸς δὲ συνδυασμοῦ, διά τε τὸ ἀσώματον πάλιν, καὶ ἕνα μόνον εἶναι θεὸν, ἀπροσδεῆ ἑτέρου. ἀτελευτήτως δὲ καὶ ἀκαταπαύστως, διά τε τὸ ἄναρχον, καὶ ἄχρονον, καὶ ἀτελεύτητον, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον. Τὸ γὰρ ἄναρχον, ἀτελεύτητον. τὸ δὲ χάριτι ἀτελεύτητον. οὐ πάντως ἄναρχον, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι. γεννᾷ τοίνυν ὁ ἀεὶ ὢν θεὸς τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τέλειον ὄντα, ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως, ἵνα μὴ ἐν χρόνῳ τίκτῃ θεὸς, ὁ χρόνου ἀνωτέραν ἔχων τὴν φύσιν, καὶ τὴν ὕπαρξιν. ὁ δὲ ἄνθρωπος δῆλον ὡς ἐναντίως γεννᾷ ὑπὸ γένεσιν τελῶν, καὶ φθορὰν, καὶ ῥεῦσιν, καὶ πληθυσμὸν, καὶ σῶμα περικείμενος, καὶ τὸ ἄρρεν, καὶ τὸ θῆλυ, ἐν τῇ φύσει κεκτημένος. ἐνδεὲς γὰρ τὸ ἄρρεν ἐστὶ τοῦ θήλεος βοηθείας.

Deus cum intemporalis sit & sine principio, & impaſsibilis, indefluxaeq; substantiae, & incorporeus, & solus infinitus: intēporaliter, sine principio, impaſsibiliter, & absq; ulla defluxione, decisioneq; substantiae generat, & absq; cōmixtione, & neq; initium habet eius incomprehensibilis generatio, neq; finē. Sine quidem initio, propter immutabilitatē: indefluxibiliter, propter impaſsibilitatem, & incorporalitatem: sine cōmixtione, etiam propter incorruptibilitatem, & propter unum solum Deū, nullo indigens altero: infinitè & incessanter, propter id quòd sit sine principio, & intemporalis, & infinitus, & semper eodem modo se habens. Quod enim sine principio est, sine fine est: qđ autem gratia, sine fine est, non omnino caret initio, ceu angeli. Generat ergo Deus qui semper est, suum uerbum perfectum, existens sine principio & sine fine: ut non in tempore generet Deus, qui tempore superiorem habet naturam & substantiam. Homo autem quod cōtrario generet modo, dilucidum est: quippe qui generationi subiacet, & corruptioni, defluxui, & repletioni, corpore circundatus, marem & fœminam sua natura poſsidens. nam hic indiget masculus fœminae auxilio.

COMMENTARIVS.

QVae de summa trinitate pia & catholica religione sentienda sunt, breuibus hoc capite colligens Damasc. primum ea digerit & numerat quae ad diuinam attinent substantiam, & communes Dei proprietates cuiq; personarum indiscretè congruentes ediſserit. Inter quas dicit Deum esse uirtutem nulla mensura cognitam: quia uirtus est immensa & infinita, omnem refugiens mensuram, non modò corpoream, sed & spiritualem, scilicet captū mentis aut humanae aut angelicae. Est enim intellectus quodammodo mensura eorum quae cognoscit, ut oculus eorum quae uidet. quare è diuerso uirtus diuina quae comprehensionem omnem mentis transcendit & exuperat, rectà nulla mensura cognosci posse dicitur. Eadem tamen uirtus, sola Dei propria uoluntate mensurata perhibetur: quia nihil aliud immensam Dei uirtutem metiri potest, quam sua uoluntas. Nam quaecunq; haec uult, illa potest: & non modò potest, sed & facit. Omnia enim quaecunq; uoluit, Dominus fecit, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſsis. Non tamen retroagitur sermo, ut quaecunq; poſsit Deus, illa & uelit. Quamuis enim unum & idem in Deo sit potentia & uoluntas, tamen ad plura se extendit potentiae ratio, quam uoluntatis efficacia. An nōn possum (inquit filius) rogare patrem, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum? & tamen neque uoluit rogare patrem pro angelico subsidio, neque pater illud exhibere uoluit, etsi potuisset. Et procuIdubio multa potest Deus facere, quae nec uult facere, nec facit. In nobis uerò non ita uirtus uoluntate nostra mensuratur: quandoquidem plura ambiat uoluntas nostra, quam potentia. multa si quidem uolumus, quae non possumus efficere, quia certo limite determinata est nostra potestas. Et e cōtrario multa possumus exequi, ut exercere uirtutum officia, quae tamen nolumus. Itaq; tantam Dei uirtutem cum humilitate potius & tremore uenerari debemus quam temerè de ipsa disceptare, agitare controuersiā, & in dubium trahere an hoc uel illud poſsit, nec nos & id unum ingenuè fateri cum omni religionis pietate, eam esse diuinā uirtutē, cui nihil difficile, nihil impoſsibile. Non enim erit impoſsibile (inquit angelus ad sacrosanctā uirginem) apud Deum omne uerbū. Et ut sacrum testatur euāgeliū, Apud Deum omnia poſsibilia sunt. Idcirco conantes diuinā metiri uirtutem, & ad quantū se extendat, quaestionibus non ad sobrietatem sapientibus determinare, an ad infinitum producendum, aut hominem natura impeccabilem, aut creaturam rerum per creationem productricē, & reliqua id genus quae indignè de

gnè de Deo discutiuntur à plerisq́: nihil planè aliud eniti uidentur, quā quo'nam modo infinitā dimetiantur lineam omni mensura superiorem. Insuper & diuinā grauiter offendere maiestatē suo temerario ausu uidentur, quę suā uirtutem reuerendam nobis & timendā non discutiendā proposuit. Praeterea cum dinumerans author ea quae diuinam nobis insinuant sup excellentiam, & ultra omnia supereminentiā (quia de numero omnium non est, nec intra illorum sortem aut ordinem collocatur: sed omnia praecedit, omnia praeuenit, supra omnia eminenter excipitur. quemadmodum unitas nō est de numerorū serie, sed omnem praeuenit numerū, & indiuiduè super omnem collocatur, numerorum omniū fons & origo. necq́ centrum circuli de natura est aut conditione linearū ab ipso ad circumferentiā protractarū, sed antecedit omnes illas lineas, & simplicissimū est illorum principium) dicit summā diuinitatem non ab alio esse habentem, aut quiduis eorum quaecunq́ sunt: hanc innuit Deitatis conditionem, quod ab alio necq́ habet esse, necq́ quodcunque aliud eorum quae sunt. ut quod ab alio nō habet substantiā, uitam, rationem, aut talia consimilia rebus congruentia. Nam per se & seipso: haec omnia supereminenter habet & absolutè. A' quo.n. alio haec acciperet? an à superiori? sed quomodo, si Deus summum bonū sit & summè potens, superiorem & uirtute maiorē habebit? Necq́ ab ęquali hęc omnia suscipere Deus posset. Nā ex prius ostēsis, unus solus est Deus. Oporteret aūt aequalē illi, etiam Deum esse, cum non posit id quod non est Deus, ipsi Deo ęquari. Necq́ ab inferiori ente posset Deus haec omnia habere. nā inferiora à superioribus suscipiunt, & posteriora à prioribus: non autem ediuerso. Non.n. unitas à numeris est, & centrum à lineis. Ita & supereminentissima diuinitas cuique entium pro suo gradu, suam sortem rationemq́ cōmunicat: ut inanimis rebus distribuit esse, plantis uiuere, animātibus sentire, hominibus ratione uti ac intelligere, coelestibus spiritibus supra hominem intellectu uigere. Perinde atque sensibilis sol à nullo corporū suā lucem primitiuam sortitus, sed omnibus luculenter supereminens, cuique corporū ꝓ suo captu atque modo, luminis sui splendorem dispartit: coelo & aëri sereno, amplius: densae autē caligini, aquae, & terrae minus. Hoc ipsum & beatissimus Dionysius in multis diuinorū operum suorum locis affirmat (ex quibus hae proprietates diuinae in praesenti capite expressae, sparsim collectae uidentur) praesertim in primo capite diuinorū nominū, cum dicit: Quoniā uerò ut bonitatis subsistentia, ipso esse suo est omniū subsistentium causa, boni authorem summae diuinitatis prouidentiam ex omnibus creatis laudare cōueniet. Circam ipsam enim, & ipsius causa, sunt omnia: ipsaq́ est ante omnia, & in ipsa cuncta consistunt. atque eo ipso quod est, uniuersa producta sunt atq́ subsistunt, ip amq́ desiderant omnia. Cōsimiliter in prima parte quarti capitis diuinorū nominū ait. Bonūq́ illud est (ut sacra testantur eloquia) ex quo subsistunt omnia, suntq́ ueluti ex absolutissima causa producta, & in quo omnia constāt, ac ueluti in omnipotente recessu praesidioq́ seruatur: & ad quod omnia ueluti ad suū finem conuertuntur, & quod appetunt omnia. Demum in quinto eiusdem operis capite, diffusè eandem explicat sententiā. Deinceps author trium diuinarū personarum singulares proprietates (quibus adinuicem discernuntur) exprimit. Inter quas patrem, omnium principium & causam nuncupat: quod nō modo creata omnia, sed & filius & spiritus sanctus ineffabiliter suā ab eo ducūt originem. Vocat item ipsum, unius solius natura patrē, quia quāuis multi per gratiā adoptionis & participationem diuinitatis, filij Dei dicantur (nam dedit eis, ut ait Ioannes, potestatē filios Dei fieri, ijs q credunt in nomine eius. Et, Beati pacifici, quoniā filij Dei uocabuntur) solus tamē Dominus & saluator noster, natura Dei filius est, & unigenitus, non gratia & adoptione: hinc unus dicitur, non ut unū, numeri nomen sit, cuius inueniatur secundū & tertiū: quemadmodū unus est homo, cum & secundus inueniatur homo & tertius, sed ut nomen sit uniuersitatis, & uniuersa eius generis designet, tantundemq́ ualeat atq́ unicū, sicut & unus est sol, cum neq́ secundus sit, neque tertius. Nūcupat itidem Damascenus patrem praelargitorē spiritus sancti: nō quia prius mora aut duratione ab eo quā filio procedat spiritus, aut quia eum antè largiatur pater hominibus quam filius, sed quia id pater à seipso habes, qd' spiritū sanctum largiatur: filius uerò idipsum à se non habet, sed patre, quod eiusdē spiritus sit largitor. Huiusmodi autem causalitatis ratio & ordinis, non autem temporis aut dignitatis praecessio insinuatur, cum pater ipsius spiritus praelargitor appellatur. Caeterùm ipsius filij Dei depromens: consequenter author proprietates, praecipuè eam astruit, & ualidis fulcit rationibns, quod filius patri coaeternus est, & ab aeterno ex eius substantia genitus, quo Arrianam impietatem prorsus elidat & destruat, oblatrantem, quòd non semper Deus, pater fuit, neque semper fuit Dei uerbum: sed fuit, quando Deus pater non fuit. Dei autem uerbum: ex non existentibus factum est. Existens enim Deus (inquit impius Arrius) non existentem ex non existente fecit: quapropter & fuit aliquando, quando filius non fuit. Creatura est enim (ait) & factura filius: neque similis patri secundum substantiam, neque uerus est filius, neque uera sapientia eius, neque uerum naturaliter patris uerbum est, sed unus quidem creaturarum & facturarum est. Abusiuè autem dicitur uerbum & sapientia factus, & ipse existens in proprio Dei uerbo, & in Dei sapientia: in qua & omnia & ipsum fecit Deus. Vnde & conuertibilis est & mutabilis per naturam, sicut & uniuersa rationalia. Peregrinum enim & extraneum & remotum est uerbum à paterna

substantia:& inuisibilis est filio pater. non enim perfectè & integrè nouit filius patrem, neque eum perfectè uidere potest: nam nec suam substātiam nouit filius, sicut est. Propter nos enim factus est, ut non per eum tanquam per instrumentum crearet Deus: & nequaquam subsistisset, nisi nos Deus facere uoluisset. Verùm has insanias hæreticorum & blasphemias in supremam Christi diuinitatem (quas Historia tripartita lib. 1. latius explicat) sacrorum eloquiorum sententijs prorsus contrarias, damnauit sacra synodus Nicena, in expositione fidei inibi facta. genitum, natumq́; non factum Dei filium, & homousion patri atq; consubstantialem piè, religiosèq; prædicandum statuit, id postremum in calce subiungens: Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quia ex nullis extantibus factus est, aut ex alia substantia dicunt esse, aut conuertibilem uel mutabilem filium Dei, anathematisat catholica & apostolica ecclesia. Eadē quoq; impietas ex disputatione beati patris Athanasij contra Arrium de filij Dei consubstantialitate cum patre, & cōmentarijs Cyrilli in euangeliū Ioannis, præsertim in explanatione huius sententiæ, Et, Deus erat uerbū, multifariā confutatur. Demum & hoc loco Damascenus eandem hæresim, pestiferamq́; patris mendacij adinuentionē insectatur, cum ait: Non. n ex non ente ad esse deductus filius Dei Siquidem cōsentiunt omnes, hanc esse relatiuorum naturā & conditionem, ut posita se ponant, & perempta se perimant. simul itaq; sunt pater & filius. Si igitur ab æterno fuit pater, ab æterno fuit & filius: cum tunc pater dici non posset, quando filiū non habuisset. Et reuera huic coæternitati filij astipulatur scriptura, cum sapientia Dei (quæ secundū Paulum Christus est) de seipsa Prouerb. 8. dicit: Dominus possedit me in initio uiarum suarum. Antequam quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: ante omnes colles ego parturiebar. Et Ecclesiastici 24. cap diuina itidem sapientia de seipsa hoc perhibet testimonium: Ego ab ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Rursum Psal. 109. pater ad filium: Ex utero ante luciferum genui te. Deniq; Ioan. 17. ca. filius ad patrem orans, ait: Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te. Quod si subterfugium quærens aduersarius dixerit, ab ęterno quidem Deum fuisse, sed non semper fuisse patrem, quin imò cum prius non fuerit pater, neq; filium habuerit, postea & filium adeptus est, & effectus est pater. Id non rectè, nec uerè dictum esse facilè conuincitur. quoniam tunc Deus demutatus esset secundum primariam substantiam, de non patre factus pater: & qui prius ex sua substantia filium non genuisset postea eundem gigneret. quod sine mutatione fieri non posse, hæc inferiora facile commonstrant. Quare consequens esset, Deum mutationi subiacere, & mutabilem esse, contra hanc scripturę sententiam, Ego Dominus, & non mutor. Et iterum, Non est Deus ut homo, ut mutetur. Et rursum: Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es. Neque exemplum ad diuinam (quæ ineffabilis est) generationem intelligēdam, sumi debet ex humana generatione in hoc, quod longo quidem tempore quispiam secundum substantiam homo est, antequam sit pater. Nam ex parte ipsius uestigij à ueritate disproportio est, cum non sit filius patri coæuus apud homines, in diuinis autem filius patri coæternus. Sed quemadmodum mens fœcunda nunquam sine intimo est uerbo, & sol intimam habet immanentemq́; semper lucem, & lux ipsa splendorem sibi coæuum & ex seipsa prodeuntem: ita pater filium ex seipso ab æterno genitum, & in se semper manentem Nempe ad coæternitatem filij ex uestigijs dinoscendam, potius his rerum inferiorum exemplis uti debemus, in quibus est coæuitas. Demum si confingat aduersarius, patrem ex sua substantia filium non genuisse, sed aut ex nihilo deduxisse ad ortum, aut ex aliena substantia: id absurdum penitus: & impium. Nam qui cæteris rebus naturalem largitus est fœcunditatem, ut illam eminētius in se habeat oportet. Quæ enim inferiorum sunt, supereminenter & superexcellenter in Deo comperiuntur. Atqui in uegetibus & animantibus, fœcunditas, perfectionis & uirtutis est argumentum & commendatur, sterilitas autem imperfectionem arguit & impotentiam, atque reprobatur. Enimuerò fertilitatem arborem & opportunum ferentem fructum commendat agricola, sterilem uerò securi excidit igni consumendam. Pecorum etiam fœcunditas expetitur, infertilitas damnatur. Coniugia fœcunditate prolis conseruantur, sterilitate uerò nonnūquam diuortio separata legūtur. Cæterùm maiorem fœcunditatem sortitur mens humana, sui, aliarumq́; rerum notionem (ubi exculta fuerit) efformans, suamq́; assidua meditatione enutriens prolem. Rursum maiorem fœcunditatis efficaciam habet mēs angelica, potiori uirtute ad spiritualis fœtus productionem prædita. Credenda est igitur mens diuina carere fœcunditatis perfectione? à qua rebus omnibus (cuique pro sua natura) propagationis est tradita uirtus? Minimè. Alioqui deesset Deo quicquam perfectionis, quod tamen in creatura conspiceretur. Hinc apud Esaiam cap. 66. hanc adimit animis nostris absurditatem Dominus, dicens: Nunquid ego qui alios parere facio, ipse nō pariam? dicit Dominus exercituum. Si ego qui cæteris generationem tribuo, sterilis ero? ait Dominus Deus tuus. Arqui partus generatio est ex substantia parientis & gignētis, ipso quidem genito omnino secundum naturā existente persimili ei q genuit. Siquidem manca censetur illa genitura, qua genitum gignenti secundum naturā non assimilatur, & imperfectionis quiddam præ se ferens, ut cum ex asino & equa

equa gignitur mula. Itaq; si pater nō ex sua substātia filiū genuisset, sed uel ex nihilo, aut aliena produxisset substātia: iam nō uerè pater diceretur, sed falso adornaretur nomine: & filius non uerus & naturalis esset filius, sed adulterinus, & solo nomine honoratus. qđ est sacræ scripturæ omnino repugnans. Quod si quis cōtendat cum Arrio, intercipi mediareq; tempus in filij generatione, ut æternis sæculis antè fuerit pater q̃ filium genuerit, & longo tempore post patris subsistentiā filius genitus: cogetur ascribere impotentiā patri, qua impeditus fuerit ne prius filium genuerit, minoremq; omnipotēti Deo tribuet uirtutem q̃ luci, splendorem sibi coæuū assiduè gignēti. Quinimò detrudet ipsum ad illam uirtutis angustiam & imbecillitatem, q̃ habent uitam sortita corpora naturalia, uegetabilia inquam & animalia. Hæc siquidem non ut primum edita sunt in lucem ex sua substantia similem producunt speciem, q̃d imbecilla nimium sint, & necdum satis uirium assecuta ad producēdum suum simile. Hinc inter ipsorum ortum & sui similis ꝓductionem necesse est intercipi, mediareq; tempus, quo paulatim ad robur & cōplementum perducantur, atq; ad sobolis gignendæ uirtutem. Cogetur etiā q̃ hanc interceptionem & mediationem durationis ponit inter Dei patris existentiā & filij eius generationem, ipsi patri impingere mutationem, ut paulò superius dictū est: quia secundùm substantiā suam, naturalemq; operationē mutatus esset, cum de non gignente factus esset gignēs. Sed instabit quispiam, totum hunc mundum factum à Deo, cum prius non extitisset: nō tamen idcirco confici, mutabilitatem aliquā in Deo fuisse, quamuis prius fuisset nō producens mundum, & postea producens. Neq; igitur rectè colligetur, Deū mutationi esse obnoxium. si prius non fuerit pater, & deinde effectus sit pater. Huic obiectioni respōdet Damascenus, magnum esse discrimen inter hoc & illud, filij inq; generationem & mundi creationem, neq; similitudinis rationem æquam esse, aut rectè inter hæc sumi. Nam mundus nequaq; ex Dei substantia factus est, sed ex nihilo adesse prodijt, nulla quidem in Deo facta mutatione, sed in ijs duntaxat rebus q̃ adesse sunt deductæ. Complura siquidem uicissim contradictoriorū suscipiunt denominationem sine aliqua sui mutatione: permutato quopiā altero, ratione cuius fit hæc prædicationum alternatio. Vt idem nummus secundū substantiā minimè demutatus, solo principis arbitrio & placito nunc maioris, nunc minoris, nūc uerò nullius est precij: & duorum similium uno permutato in cōtrarium, alterū à similitudinis ratione decidit: Sic planè Deus prius non condens mundū, factus est cum uoluit mundi cōditor sine transmutatione aliqua, aut uicissitudinis obumbratione. Facit enim Deus & gubernat mutabilia immutabiliter, corporalia incorporaliter, & temporalia intemporaliter, sicut & mens humana intelligit stabilisq; manens (ut inquit Boetius) dat cuncta moueri. Generatio aūt filij est ex ꝓpria patris substantia natiuitas eius, qui gignenti secundùm naturā omnino similis est: q̃ quidem si prius non fuerit, non potest postea fieri, nisi circa gignentem accidat mutatio. Insuper filius in diuinis æterna natiuitate genitus, ut patri consubstantialis, ita eidem per omnia similis est & æqualis. Mundus uerò factus à Deo, neq; eidem coessentialis est neq; connaturalis, neq; ad ipsius æqualitatem & similitudinem accedit, sed in proportionali dissimilitudine ac inæqualitate ab eo distat. Et multiplex nimirum differentia inter diuinam generationem & creationem ab authore assignatur. tum quod illa naturalis sit operatio, & à natura proficiscatur, hęc uerò à uoluntate. quemadmodum in humanis rebus filij à patre productio, per modū naturę fit: ædificij uerò extructio, à uoluntate artificis, molientis opus cum placitū ei fuerit. Tum quod generatio æterna est, & ab æterno gignēte, æternè genitus eius filius, illi prorsus coæternus. Vt nō Deus primus, & Deus posterior sit: sicut hic ait litera. Vnde ex eo dicto Esaiæ 42. cap. superius ab authore adducto, Ante me nō est formatus Deus, & post me non erit: elidit ualidè Augustinus impietatem Arrij, cōtendentis Dei filium post patrē esse genitum. Quem quidem filiū si Deū esse fateatur, ut debet: non posset Deus pater illud Esaiæ uerbum uerè enunciare: quia, post ipsum esset formatus alius Deus, utpote filius eius. Neq; quidē filius id uerè protulerit dictū propheticum quia ante eum alius esset Deus, scilicet pater. At uerò posita filij coæternitate cū patre, neq; Deus primus neq; Deus posterior ponitur, neq; substantiæ diuinæ signatur additio siue multiplicatio, cum filium patri annectimus: quemadmodum in rebus sensibilibus designatur, cum patri filius adijcitur. Nam in humana generatione filius nō eiusdem est cum patre substantiæ secundum numerum, sed à patris est substātia separatus. In diuina uerò filius patri prorsus est consubstantialis. Creatio uerò æterna esse nō potest, quia nulla creatura suo authori æquari ualet, aut naturæ perfectione, aut potestatis amplitudine, aut durationis extensione: cum habeat creatura suos limites in omnib. determinatos, & certis definitos terminis, quos excedere non licet. Quocirca manifestū est, mundū non potuisse ęternè productum esse: aut creaturam Deo coæternā dari non posse, non quidem propter Dei impotentiā, sed creaturæ defectum, quæ non admittit æqualem cum suo authore durationis protensionē. Quis enim in nubibus æquabitur Domino (clamat scriptura) aut similis erit Deo inter filios Dei? Et si nulla possit inueniri creatura ęquā cum Deo sortita plenitudinē, incircunscripta, omnia implens, & per omnia meās, & q̃ sit ubiq;, protinus ratio insinuat, nullā itidem assignari posse q̃ interminatā habeat, & principij finisq; expertē durationem, quod infinita expansio & diffusio creaturæ cōditioni repugnet, itidē & immensa duratio. Ita enim plenitudo infinita ad æ-

 ternitatem

ternitatem habet in Deo connexionem, sicut magnitudo ad tempus in rebus creatis: & q̃cunque suæ plenitudinis & circumscriptionis habẽt terminum, itidẽ & durationis. Quocirca ex hac authoris sententia hic in litera expressa, quandoquidẽ suapte natura capax non sit qđ de nõ esse adesse deducitur: coæternũ illi esse q sine principio, atq; aliquid sempiternũ esse, dissoluitur illorum interrogatio q curiosè magis q̃ utiliter percontari possent, cur Deus ab æterno mundum nõ produxerit, effeceritq; illum sibi coæternũ. Danda siquidem illis est responsio: id (ut iam dictum est) naturæ mundi minimè cõpetisse, quòd suo esset factori coæternus. Sicut .n. finitæ est molis, ita & suapte natura finitę durationis. quare sicut mundus nõ æquatur Dei immensæ plenitudini, ita nec eius æternitati. Non igitur ascribendũ est impotentiæ Dei, qđ æternũ nõ effecerit mundum, aut prius eum non condiderit: sed idipsum, rerum creatarũ conditioni attribuendũ est, q hic factę sunt, ut quamoptimè earũ naturis cõgruit, & fieri possunt. Demum ut apertior habeatur agnitio discriminis inter creationem & æternã generationem, autor ex artificiali cuiuspiã operis cõpositione subinde manifestat creationem mundi à Deo factam, ut ex remoto quodã uestigio ducamur in exemplaris cognitionem. Est. n. ædificatio tenue quoddã creationis rerum uestigium. Nam sicut nõ ex substantia sua, sed extrinsecus, homo pro uoluntate sua domũ construit, nõ sibi natura similẽ, ita Deus mũdum extrinsecus (nã ex nihilo) per modum uoluntatis cõdidit, sibi natura dissimilem. Hinc nõ modo factor mundi dicitur, sed & creator. homo uerò, factor operis tantum. Siquidẽ factor est, qui extrinsecus, uel ex nihilo scilicet, uel præiacente materia quicq; producit: creator uerò, qui ex nihilo duntaxat aliquid ad ortũ profert. Est itaq; factoris ratio diffusior. Porrò propter hãc creationis ad artis opificium assimilationẽ, rectè Deus & artifex & opifex, architectus atq; factor mũdi nũcupatur. hinc Psalm. 32. Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Verùm quanta sit creationis supra humanũ opus arte laboratũ præstabilitas atq; præcellentia, apertissimè docet litera, multiplicem illius discrepantiã expromens. Consimiliter etiam hoc loco ex naturali hominis generatione, ut remotissima quadã imagine, declaratur ab authore æterna filij in diuinis generati, exemplar & ueritas naturalis omnis productionis. Omnis siquidem res, siue substantia fuerit, siue accidens, auidissima conspicitur sui similis producendi: ut lux sui luminis, calor caloris: quicq̃ aquę aut speculo obiectũ, subitò suã efformat in illo effigiem: Sic ignis ignem gignit, & aër aërem, & res naturalis omnis suũ consimile secundũ species In ijs aũt quę uita participant, in primis naturale potentiæ uegetatricis opus ponit Aristoteles, gignere suũ simile, in omnibus quidem perfectis & integris uiuentibus cõpertum. Vt oliua producit oliuam, equus equum, & homo hominem. Sed quid sibi uult hic tãtus naturę conatus rebus omnibus inditus? quid hæc auiditas cõsimilis secundũ speciẽ indiuidui progignendi contendit? nisi multiplici indicio designare & ostendere ineffabilem illã & æternã filij generationem, q̃ p omnia scripta legitur, & maximè occultata, patet in omnibus, & patentissima latet. Verũ quãta Dei super hominem eminentia & perfectio, tanta generationis diuinæ super humanam, ut quæ ineloquibilis sit & incõprehensibilis, dicente Esaia cap. 53. Generationem eius quis enarrabit: hinc facile est ex litera colligere multiplicem differentiã & disproportionẽ, quasi ex opposito, inter hanc & illam generationẽ. Porrò ex hac inter conditiones diuinæ generationis enumerata proprietate, quod neq; initium habet eius incõprehensibilis generatio, neq; finẽ, & quod pater infinitè atq; incessanter generet filium, dilucidũ euadit, eisdem fermè rationib. asserendum esse, intimã filij à patre generationem neq; unq; desinere, neq; desituram in posterum: quibus cõprobatur, non habuisse unq; initium. Si enim Deus pater, prius ex sua substãtia gignere concedatur filium, posterius aũt non gignere, ex gignente, factus esset nõ gignẽs. & aliqua circa Dei substantiã admitteretur mutatio. perinde atq; si concederetur prius nõ habuisse filium, & postea adeptus fuisse. Maior itidem producendi uis adesse uideretur luci continuè splendorẽ ex se gignenti, & igni diffundenti sine intermissione calorem, mentiq; humanæ intimã semper notionem producenti, quã Deo, ab imaginis suæ uiuæ generatione cessanti. Demũ proprium est actus, suã exercere operationẽ propriã atq; naturalem: & quanto perfectior est actus, tanto magis assiduus est ad obeunda naturæ suæ munia atq; officia: alioqui ociosus esset, & ꝓprio uacãs atq; destitutus usu. Atq ꝓpria & maximè naturalis operatio Dei, actus quidẽ absolutissimi & ab omni potẽtia semotissimi, est intima suæ ꝓlis generatio, sicut omnia cũ accidẽtia, tũ substãtiæ nõ obscurũ præstant argumentũ. Gignit igitur assiduè pater filium perfectissimum, ut ab æterno genuit, neq; ab huiusmodi gignendi officio desiturus est unq;. Quocirca filius, & natus & semper nasci, genitus & semper gigni, dici potest. Illud quidẽ, quia non per partes, sed semper tota & omnino perfecta est eius generatio, ut q sit summè simplex & indiuiduus. Hoc uerò quia nunquã finẽ accipit æterna natiuitas. Et in hoc manifestum est discrimen generationis huius diuinæ ad humanã q̃ finem habet, & tãdem ex impotẽtia cessat, cũ ingrauescente ætate sterilescunt prius fœcundi parentes: sicut in alijs plerisq; sigillatim & certa quadã serie in litera digestis, hæ duæ generationes ab inuicẽ discrepare dinoscũtur. Præterea inter superdiuinæ generationis ꝓprietates affert & hanc author: quod Deus filium sine defluxione substãtiæ & absq; cõmixtione alteriusq; cõsortio generat. Nã in defluis substantijs, ut corporibus naturalibus, per defluxionem & decisionem substãtiæ gignẽtibus,

aliud

aliud est quod defluit, aliud à quo defluit. quare necesse est huiusmodi substantias compositas esse, & diuisioni obnoxias. Ex eo igitur quod Deus simplex est, incorporeus, impassibilis, & ab omni compositione maximè alienus: rectè comprobat author, patrem indefluxibiliter filium gignere. neq; unam substantiæ particulam per decisionem separatam, more propaginis humanæ filio tradere, sed totam eidem suam substantiam (qua tamen idcirco nō destituitur) æternè gignendo filium, ipsi communicare. Identidem agentia naturalia, siue quicq; arte siue natura producentia, propter suam impotentiam & insufficientiā cooperatione alterius causæ indigent, & in propaganda sobole alterius adminiculo atq; adiutorio. Atqui Deus per se sufficientissimus est & potentissimus. nō igitur ad filij generationem, alterius commixtione aut cooperatione indiget, cum immensa sua naturaliq; fœcunditate sufficiat solus æqualem sibi prolem edere. Verùm hanc diuinam generationem, & augustissimas eius proprietates luculentissimè differit Cyrillus patriarcha Alexandrinus in commentarijs suis super Ioannem, hæreticorumq; uersutias sæpiuscule acriter insectatur.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΥΙΟΥ. θ.

Ἀλλ' ἵλεως εἴη ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πᾶσαν νόησιν καὶ κατάληψιν ὑπερκείμενος. διδάσκει οὖν ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἅμα πατέρα· καὶ ἅμα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ἀχρόνως καὶ ἀῤῥεύστως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀκαταλήπτως, ὡς μόνος ὁ τῶν ὅλων οἶδε Θεός. ὥσπερ ἅμα τὸ πῦρ, καὶ ἅμα τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ οὐ πρῶτον τὸ καὶ μετὰ ταῦτα τὸ φῶς, ἀλλ' ἅμα. καὶ ὥσπερ πῦρ, τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀεὶ γεννώμενον, ἀεὶ ἐν αὐτῷ, οὐδὲ μηδαμῶς ἐξ αὐτοῦ χωριζόμενον, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννᾶται, μηδ' ὅλως αὐτοῦ χωριζόμενος, ἀλλ' ἀεὶ ἐν αὐτῷ ὤν. ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς γεννώμενον ἀχωρίστως, καὶ ἐν αὐτῷ ἀεὶ μένον, οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ. ποιότης γάρ ἐστι φυσικὴ τοῦ πυρός, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενής, ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς ἀχωρίστως, καὶ ἀδιαστάτως, καὶ ἐν αὐτῷ μένων ἀεί, ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ πατρός. λόγος μὲν οὖν καὶ ἀπαύγασμα λέγεται, διὰ τὸ ἄνευ συνδυασμοῦ, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀῤῥεύστως, καὶ ἀχωρίστως, γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός, υἱὸς δὲ καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, διὰ τὸ τέλειον καὶ ἐνυπόστατον, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ εἶναι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. μονογενὴς δέ, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς μόνως ἐγεννήθη. οὐδὲ γὰρ ὁμοιοῦται ἑτέρα γέννησις, τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσει. οὐδὲ γὰρ ἐστιν ἄλλος υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. ἄλλος τρόπος ὑπάρξεως οὗτος, ἄληπτός τε καὶ ἄγνωστος, ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις. διὸ καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, αὐτοῦ εἰσι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. ἥτις οὐ σημαίνει οὐσίας διαφοράν, οὐδὲ ἀξίωμα,

DE PATRE ET FILIO. Cap. IX.

At nostro aspiret sermoni qui ultra omnia est, omnē cōprehensionem & intelligentiā trāscendens. Docet igitur sancta catholica & apostolica ecclesia, simul patrē, & simul unigenitū eius filiū, ab eo genitum intemporaliter, indefluxibiliter, impassibiliter, & incomprehensibiliter, ut solus uniuersorum nouit Deus. quemadmodū simul ignis, & simul ab ipso lux: neque prius ē ignis, & posterior lux, sed simul sunt. Et quēadmodū lux ab igne semper gignitur, semperq; in ipso est, & nequaquam separatur ab eo: hunc in modū & filius à patre gignitur, & nequaquam ab eo separatur, sed semper in eo est. Sed lux quę ab igne inseparabiliter gignitur, in ipso semper manēs, nō habet propriam subsistentiam præter ignem (nam natiua qualitas ignis est) uerùm filius Dei unigenitus à patre inseparabiliter genitus & indiuisibiliter, & in eo semper manens, propriam habet subsistentiam præter eā quæ patris est. Verbum autem & splendor, effulgentiaq; dicitur, propterea quod incommixtibiliter, impassibiliter, intemporaliter, & indefluxibiliter, inseparabiliter ex patre genitus est: filius uerò, & character paternæ substantiæ, quia & perfectus est, & in propria subsistens persona, & per omnia patri similis, præter ignascētiam. Vnigenitus etiā, quod solus ex solo patre singulariter est genitus. neq; enim assimilatur alia generatio generationi filij Dei, quandoquidē neque ullus est alius filius Dei. tametsi enim spiritus sanctus à patre procedit: non tamen per generationē, sed per processionem. Alius aūt hic subsistentię modus, incōprehēsibilis, & incognoscibilis, quēadmodum & filij generatio. Quapropter quæcunq; habet pater, filij sunt, præter ignascendi proprietatem: quæ nō significat substantiæ differētiam, neq; dignitatis,

ἀλλὰ τρόπον ὑπάρξεως. ὥσπερ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἀγέννητος ὢν (πλάσμα γὰρ ἐστὶ τοῦ θεοῦ) καὶ ὁ σὴθ γεννητὸς, (υἱὸς γὰρ ἐστὶ τοῦ Ἀδὰμ) καὶ ἡ Εὔα ἐκ τῆς τοῦ Ἀδὰμ πλευρᾶς ἐκπορευθεῖσα, (οὐ γὰρ ἐγεννήθη αὕτη) οὐ φύσει διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἄνθρωποι γάρ εἰσιν, ἀλλὰ τῷ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ. χρὴ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἀγένητον διʼ ἑνὸς ν γραφόμενον, τὸ ἄκτιστον, ἤτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει. τὸ δὲ ἀγέννητον διὰ τοῦ δύο ν γραφόμενον, δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν. κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, διαφέρει οὐσία οὐσίας. ἄλλη γὰρ οὐσία ἡ ἄκτιστος, ἤτοι ἀγένητος διὰ τοῦ ἑνὸς ν. καὶ ἄλλη ἡ γενητὴ, ἤτοι κτιστή. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον, οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας. παντὸς γὰρ εἴδους ζώων ἡ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλʼ οὐκ ἀγένητος. ἐκτίσθησαν γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, τῷ λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γένεσιν. οὐ μὴν ἐγεννήθησαν, μὴ προϋπάρχοντος ἑτέρου ὁμοειδοῦς, ἐξ οὗ γεννηθῶσι. κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἁγίας θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις. ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐδαμῶς. μόνος γὰρ ὁ πατὴρ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρας ἐστὶν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι. καὶ μόνος ὁ υἱὸς γεννητός. ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς γὰρ οὐσίας, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεγέννηται. καὶ μόνον τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὐ γεννώμενον, ἀλλʼ ἐκπορευόμενον, οὕτω τῆς θείας διδασκούσης γραφῆς, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως, ἀκαταλήπτου ὑπάρχοντος. καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὡς οὐκ ἐξ ἡμῶν μετηνέχθη ἐπὶ τὴν μακαρίαν θεότητα, τὸ τῆς πατρότητος καὶ υἱότητος καὶ ἐκπορεύσεως ὄνομα. τοὐναντίον δʼ ἐκεῖθεν ἡμῖν μεταδέδοται, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. διὰ τοῦτο κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα. ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. εἰ δὲ λέγομεν τὸν πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ μείζονα, οὐ προτερεύειν αὐτὸν τοῦ υἱοῦ χρόνῳ ἢ φύσει ὑποφαίνομεν. διʼ αὐτοῦ γὰρ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, οὐδὲ ἑτερόν τι, εἰ μὴ κατὰ τὸ αἴτιον. τουτέστιν, ὅτι ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη, καὶ οὐχ ὁ πατὴρ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αἴτιός ἐστι τοῦ υἱοῦ φυσικῶς. ὥσπερ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φαμὲν προέρχεσθαι, ἀλλʼ ἐκ τοῦ πυρὸς τὸ φῶς. ὅτε οὖν ἀκούσομεν ἀρχὴν, καὶ μείζονα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, τῷ αἰ-

ſed ſubſiſtentiæ modum. Sicut Adam ingenitus eſt: plaſma enim Dei eſt. & Seth genitus: nam filius Adam, & Eua ex coſta Adam procedens: non enim ipſa genita eſt. neque ipſi natura differunt inuicem (homines enim ſunt) ſed ſubſiſtentiæ modo. Noſſe autem oportet, ingenitum homonymum eſſe, & nunc non factum ſignificare, nunc uerò non genitū. Primo quidem ſignificatu, ſubſtantię à ſubſtantia diſcrimen internoſcitur. Nam ſubſtātiarum alia eſt ingenita, ut increata: & alia genita, quę ſcilicet creata factaq́; eſt. Secundo autem ſignificatu, nō ſubſtantiæ à ſubſtantia hoc pacto differentia ſumitur. Nam cuiuſq; ſpeciei animalium, prima condita natura, ingenita eſt, ſed non primo modo ingenita: creata enim ſunt, & diuino uerbo ad ortum deducta: attamē genita, nō ex præexiſtente altero eiuſdem ſpeciei, ex quo generarentur. Secundum igitur primam ſignificantiam, conſpirant conueniuntq́; inuicem tres ſanctæ deitatis ſuper diuinæ hypoſtaſes, id eſt, ſubſiſtentiæ ac perſonæ. conſubſtantiales enim & increatę ſunt. Secundum autem alterum ſignificatum, nullo modo. nam ſolus pater ingenitus: non enim ex alia hypoſtaſi, ſuæ hypoſtaſeos habet ſubſtantiam. & ſolus filius genitus: ex patris enim ſubſtantia ſine initio, & intēporaliter genitus eſt, & ſolus ſpiritus ſanctus ex patris ſubſtantia procedens, nō genitus enim: ſed procedens (ſic diuina edocēte ſcriptura) modo quidem & generationis & proceſsionis incōprehenſibili exiſtente. Et hoc ſcire oportet, nomē paternitatis, filialitatis & proceſsionis, non eſſe ex nobis ad beatam illam diuinitatē translatum, ſed (contrà ut ait Apoſt.) inde nobis traductum. Propterea (inquit) flecto genua mea ad patrem, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra. Si autem dicimus patrem principiū eſſe filij, & maiorem: non priorem ipſum filio aut tempore, aut natura oſtendimus (per ipſum enim fecit & ſecula) neque ſecundum aliud quodcunque, niſi ſecundum cauſam. hoc eſt, quia filius ex patre genitus, non autem pater ex filio, & quia pater cauſa eſt naturaliter filij: quemadmodum non ex luce ignem proficiſci dicere ſolemus, uerùm magis ex igne lucem. Quando igitur audimus principium, & maiorem filio patrem: cauſam

σίω νοήσωμεν. καὶ ὥσπερ οὐ λέγομεν ἑτέρας οὐσίας τὸ πῦρ, καὶ ἑτέρας τὸ φῶς, οὕτως οὐκ οἷόν τε φάναι ἑτέρας οὐσίας τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν ἑτέρας, ἀλλὰ μιᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς. καὶ καθάπερ φαμὲν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου φωτὸς, φαίνειν τὸ πῦρ, καὶ οὐ τιθέμεθα ὄργανον ὑπουργικὸν εἶναι τοῦ πυρὸς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, δύναμιν δὲ μᾶλλον φυσικὴν, οὕτω λέγομεν τὸν πατέρα, πάντα ὅσα ποιεῖ, διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ ποιεῖν, οὐχ ὡς διὰ ὀργάνου λειτουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως. καὶ ὥσπερ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζειν, καὶ πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν, οὕτω πάντα ὅσα ποιεῖ ὁ πατὴρ, ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ. ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς οὐκ ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ κέκτηται. ὁ δὲ υἱὸς τελεία ὑπόστασίς ἐστι τῆς πατρικῆς ἀχώριστος ὑποστάσεως, ὡς ἀνωτέρω παρεστήσαμεν. ἀδύνατον γὰρ εὑρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαραλλάκτως ἐν ἑαυτῇ τὸν τρόπον τῆς ἁγίας τριάδος παραδεικνύουσαν. τὸ γὰρ κτιστὸν, καὶ σύνθετον, καὶ ῥευστὸν, καὶ τρεπτὸν, καὶ περιγραπτὸν, καὶ σχῆμα ἔχον, καὶ φθαρτὸν, πῶς σαφῶς δηλώσει τὴν πάντων τούτων ἀπηλλαγμένην ὑπερούσιον θείαν; πᾶσα δὲ ἡ κτίσις, δῆλον ὡς τοῖς πλείοσι τούτων ἐνέχεται, καὶ πᾶσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, τῇ φθορᾷ ὑπόκειται.

ſam intelligamus. Et quẽadmodũ non dicimus alterius ſubſtantię ignẽ, & alterius lucem: hunc in modũ fieri nõ poteſt, ut rectè dicamus patrem & filiũ alterius & alterius ſubſtãtię, ſed unius & eiuſdem. Et quo pacto dicimus per eã lucem quæ ab ipſo eſt, ignẽ illucere, & non ponimus organũ adminiſtratoriũ ignis eſſe lucem quæ ex ipſo eſt, ſed potius uirtutem naturalẽ: ſic dicimus patrem quæcunq; facit per unigenitum filium eius, non ut per inſtrumentum ſeruile, ſed ut per uirtutem naturalem & ſubſtantialem facere. Et ut dicimus ignem illuminare, & rurſus dicimus lucem illuminare: ſic omnia quæcunq; facit pater, ſimiliter & filius facit. Sed lux quidem propriam ſubſiſtentiã præter ignem non poſsidet: filius autem perfecta ſubſiſtentia eſt, à paterna ſubſiſtẽtia diſcreta, ut ſuprà iam diſcuſsimus. Impoſsibile enim eſt in creatura cõpertã imaginem, in ſeipſa immutabiliter diuinæ trinitatis modũ repreſentare. quod enim creatum eſt, & compoſitum, & fluxibile, & mutabile, & circumſcriptum, & figuram habens, & corruptibile, quomodo liquidè monſtrabit, omnibus huiuſmodi ſupereminẽtem, ſuperſubſtantialem, diuinã ſubſtantiam? Omnis autem creatura (ut manifeſtum eſt) compluribus illorum obnoxia eſt, & omnis ſecundum ſuipſius naturam, corruptioni interituiq; ſubiecta.

COMMENTARIVS.

INeffabilem & incomprehenſibilem filij Dei à patre generationem, Damaſcenus hoc loco declarat per aliam à ſupra dictis de uerbo humano, & humana generatione, manuductionem, uidelicet ipſius ignis, intrinſecam ſibi lucem, ut naturalem ſuam uirtutem gignentis, in qua quidem pater æternus igni, filius uerò luci apta proportione reſpondet. Neq; id iniuriam. Nam ut ignis fons eſt & origo intimæ ſuæ lucis, naturali fœcunditate illam aggignens: ita pater fons eſt & primitiua radix, principiumq; diuinitatis, quam totam integramq; filio communicat, & ignis nuncupatione in ſcripturis plerunq; deſignatur. ut ad Hebræos cap. 12. Etenim Deus noſter, ignis conſumens eſt. Sacræ etiam literæ filium inſinuant, ut claritatem à patre emanantem, & lucem. ut Sapientiæ 7. cap. De æterna ſapientia (quæ Dei filius eſt) dicitur: Vapor eſt uirtutis Dei, & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis. Et Ioannes capite 1. de uerbo Dei: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Demum Eſaias apparitionem filij Dei in carne prænuncians, ait: Populus gentium qui ambulat in tenebris, uidit lucem magnam: ambulantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis: At quia nullum poteſt uſque adeò propinquum dari diuinorum ueſtigium, quin diſproportionem & diſsimilitudinem, maiorem ſuſtineat cum ſuo exemplari & ueritate quam conuenientiam, in dato paradigmate ignis & lucis id diſcriminis eſt à diuinorum habitudine, quod lux igni conſubſtantialis nõ eſt, ſed accidentaria eius & naturalis uirtus, neque propriam habens ſubſiſtentiam neque diſcretionẽ ab igne perſonalem: ſed igni inexiſtens, ut forma ſuo ſubiecto. Filius autem Dei patri & conſubſtantialis, non modo ſuper accidentia, ſed ſubſtantias omnes eminentiſsimè locatus: propriam ſortitus hypoſtaſin, & diſcretionem habens à patre, ſingularem'que ſubſiſtendi modum. Veruntamen quia in hoc ueſtigio cernitur quoquo pacto coæternitas filij cum patre, & inſeparabilis immanentia atq; immanſio: quamuis deſit conſubſtantialitatis imitatio & coęqualitatis. In exemplo uerò generationis humanę & propagatione filij à patre,

conſpi-

conspicitur tenui umbraculo consubstantialitas filij cum patre, coæqualitas & naturæ similitudo: quamuis desit coæuitatis atq; immanentiæ repræsentatio. Ex utroq; autem exemplo colligendo id quo utrumq; uestigium cum diuinis gerit similitudinem, & id prætermittendo in quo sustinet dissimilitudinem: intelligitur Dei filius patri coæternus, & inseparabiliter immanens, consubstantialis, natura æqualis, ac per omnia similis. Vt planè perspiciatur primum uestigium id supplere, quod deest secundo: & secundum id exhibere, quod deest primo. At uerò utrunq; datorum exemplorum sigillatim ostendit ordinem, originem, & causalitatem duarũ dictarum in diuinitate personarum. Vt enim pater inter homines ordine prior & origine, insuper & causalitatis ratione quam filius & ignis, item ordine superior, origine & causalitatis habitudine, quam sua lux: ita pater ordine prior filio: origine, & causalitatis eminentia. Deinde reliquarum denominationum à sacris literis filio Dei accommodatarum rationem sigillatim adaperit autor: cur scilicet ipse dicatur uerbum, splendor, effulgentia, filius, character paternæ substantiæ, & unigenitus. Verbum Ioan. cap. 1. In principio erat uerbum, & uerbũ erat apud Deum, & Deus erat uerbum. hoc erat in principio apud Deum. Splendor. Ad Hebręos cap. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Effulgentia. Sapientię 7. cap. Cãdor est enim lucis æternæ, & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei Filius. Psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. Character paternę substantiæ. Ad Hebræos 1. cap. ubi nostra translatio habet, & figura substantiæ eius. alia è græco sumpta habet, & character hypostaseos eius. Et quoniam hypostasis, subsistẽtiam personam'q; designat, pro quo hypostaseos nomine latinus interpres substantiam posuit: manifestum est ibi substantiã non pro natura, essentia'q; sumi, sed pro persona subsistentia'q; & indiuiduo. ut quarta propositio quarti libri & uicesima prima sexti Ricardi de Trinitate amplius declarant. Vnigenitus. Ioan. cap. 1. Vnigenitus qui est in sinu patris: ipse enarrauit. Enimuerò quãuis spiritus sanctus à patre habeat originem: non tamen filius eius, aut ab eo genitus dici debet. Tum quod filius per generationem à patre prodire debet. spiritus sanctus autem non per generationem & natiuitatem à patre: sed alterius modi emanationem (quam processionem sacræ literę nominãt) sumit originem. Tum quod filius à patre immediatam ducere debet originem. spiritus sancti autem profectio à patre, mediata est: cum interstes sit inter utrunq; & intermedius filius. Rursum filius à solo patre debet prodire. At spiritus sanctus à patre & filio habet ortum. ut ex 1. cap. huius fiet dilucidum. Insuper ut quis dicatur filius: debet modo prodeundi primario, pręcipuo & principali ab alio habere exortum. cum filij ad patrem habitudo sit inter omnes affinitates prima. Spiritus autem sanctus à patre originem trahit modo quodam minus principali & secundario: qui præsupponit filij generationem tanquam ordine & origine priorem. Est enim spiritus processio quoquo pacto (ut causalitate & ordine) filij generatione posterior ut & spiritus filio. non autem duratione aut natura. cum utraque æterna sit & immensa. Demum ut quis filij nomen habeat & geniti: debet à parente prodire ut naturalis eius imago, uiua, uera, & consubstantialis. Atqui spiritus sanctus non dicitur imago patris in sacris literis: potius similitudo, & signaculum consubstantiale atq; perfectum, patris & filij. Non igitur spiritus sanctus patris filius dici debet, aut ab eo genitus. Verùm hæc omnia ex sexto libro Ricardi de Trinitate: potissimum sexta, octaua, & undecima propositione, & annotatis ibidem sunt clariora. Cæterùm quia obijcere quispiam fortè contenderet: si patrem ingenitum dicimus & filium genitum. eos ab inuicem substantia differre & natura, deinceps ostendit author ingenitum & genitum ut sunt singulares diuinarum personarum proprietates, diuersum quidem designare arguere'q; subsistendi modum: non autem substantiæ differentiam, sumpta ex rebus inferioribus similitudine. Nam Adam (inquit) ingenitus est, id est, non genitus ex substantia alterius specie consimilis: Cum Geneseos secundo. de limo terræ formatus à Deo legatur. Seth autem genitus: nam ex substantia Adæ natus, & ei natura similis. Eua uerò non genita ex hominis substantia, sed ex costa Adæ formata. Immisit enim dominus Deus soporem in Adam, & tulit unam ex costis eius, & ædificauit eam in mulierem. Et tamen hi tres diuerso producti modo, non idcirco habent naturæ differentiam eiusdem enim naturæ sunt, scilicet humanæ. Ergo quamuis in supersubstantiali deitate pater sit ingenitus, & filius genitus, & spiritus sanctus procedens, diuersum'q; sortiantur subsistendi modum: non proinde substantiæ discrimen habent. Et ut idipsum fiat planius, duas subnectit author ingeniti significationes, magno distantes interuallo, & ab inuicem diuersas. Nam ingenitum in prima acceptione, soli conuenit Deo & singulæ cuiq; personarum diuinarum, cum unaquæq; earum sit non facta et increata. Omnes autem creaturæ sunt hoc modo genitæ: quia factæ à Deo et creatę. Ingenitum uerò in secunda significatione alicui cõuenit diuinarum personarum ut patri: alicui uerò non. nam filius hoc modo genitus est. Identidem ingenitum hac ratione sumptum aliquibus conuenit indiuiduis creaturarum, ut ijs quæ in unoquoque animalium genere primò sunt à Deo condita. Aliquibus uerò non conuenit, ut ijs quæ in eadem specie primis illis indiuiduis succedũt per naturæ propagationẽ, quandoquidẽ illa sunt genita hoc secundo modo. Alia insup est inter hos duos ingeniti modos discrepantia. Nã ingenitũ primo modo & genitum ei oppositũ substantiæ, arguunt differentiã. Qui enim fiet: ut eiusdẽ substãtiæ sint increa-

tum

rum & creatum, Deus & creatura: Ingenitũ uerò ſecundo modo, & genitum ei oppoſitũ, non oſtendunt neq; arguunt ſubſtantiæ naturæq; diſcrimen. Nã in unaquaq; animaliũ ſpecie prima indiuidua à Deo creata, ſunt hoc modo ingenita, & illis ſuccedẽtia naturæ lege, eiuſdẽ ſpeciei indiuidua ſunt genita: & tamen non ſunt hæc ab illis naturæ diſcrimen habẽtia. Ita & in diuinitate pater hoc modo ingenitus, & filius genitus, connaturales ſunt & cõſubſtantiales. Et quoniã nomina rebus humanis accõmodari ſolita, ſcilicet paternitatis, filialitatis & proceſsionis diuinis itidẽ perſonis attribuimus in cõſueto loquẽdi uſu, ꝓbè nos admonet autor ea primariè & primo loco diuinis eſſe attributa, & inde ad nos ſecundario & ꝑ quandam ſimilitudinem traducta: nempe denominationes perfectionẽ dignitatemq; deſignãtes, primum exemplari, ueritatiq; congruunt: deinde uerò ob ſimilitudinis rationẽ attribuũtur & imagini atq; ueſtigio. Primum.n. & præcipuè Socrates dicitur homo, poſterius uerò eius effigies in ſpeculo aut pictura efformata, ob aſsimilationẽ quandã uocatur etiã homo. Atq; paternitas qua pater ab æterno genuit filiũ, primaria eſt & omniũ aliarũ paternitatũ ueritas & exemplar, ut illius qua Deus omniũ rerum pater eſt ratione creationis, & hominũ ſecundum Deum regeneratorũ pater per gratiꝗ adoptionem. Eadẽ ſuprema paternitas etiã ueritas eſt ad paternitatem hominibus conuenientem ratione ꝓpagationis, dignitatis, ętatis, aut inſtitutionis diſciplinę ac morũ. Igitur ratio paternitatis primũ Deo ob inenarrabilem filij generationẽ attributa eſt: deinde ex ea in cæteros paternitatis gradus rebus inferioribus cõgruentes deriuata. Quod.n. primum eſt in aliquo genere, cæteris ut talia ſint & dicantur, cauſa eſt. Eodẽ modo de filij, regis, domini, & ſimilium nuncupatione eſt ſentiendũ. Verùm id ex annotatis ſecũdi capitis 6. lib. Ricardi de Trinitate euadit patentius. At uerò quoniã prædictũ eſt filiũ patri ꝑ omnia æqualẽ eſſe & ſimilem: obijcere quiſpiã poſſet, patrem in ſacris literis uocari principium filij. ut Pſal. 109. Tecum principium in die uirtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorũ. Patrem itidem dici maiorẽ filio, Ioan. 14. cap. Pater maior me eſt. & proinde patrẽ uideri perfectiorẽ aut priorẽ filio. Reſpondet Damaſc. utrunq; ſecundũ diuinã naturã filij intellectum nihil aliud nobis deſignare debere, niſi patrem eſſe cauſam filij, & filio originẽ dare. & hinc ordine originéq; priorẽ eſſe, non autem ratione & natura: Neq; ſemper oportet cauſam eſſe potiorem uirtute perfectionéq;, eo cuius eſt cauſa, potiſsimum in ſumma diuinitate, ubi cauſæ & cauſalis eadem ꝓrſus eſt ſubſtãtia. Tametſi in rebus conditis id plerunq; uſu ueniat, ubi cauſa & effectus diuerſitatẽ habẽt ſubſtãtiæ, & ubi aliud eſt cauſa, aliud uerò quod à cauſa proficiſcitur. Nihilominus patrẽ eſſe filio maiorẽ, plerique ſacrarũ literarũ interpretes excellentiſsimi ſentiunt potius accipiendũ eſſe (ne detur hæreticis anſa & materia calũniandi æqualitatem filij cum patre, ſi id dictum ad filij diuinitatẽ referatur) ſecundum naturã humanã filij, ſecundũ quã ad patrem erat iturus, & aſcenſurus in cœlum, ut eo in loco diſcipulis dixit: Quia uado ad patrem quandoquidẽ ſecundum diuinam naturam nuſquã à patre digreſſus eſt: ſemper illius intimus & immanens. Neq; id cuiq; abſurdum uideatur, quod ſecundum noſtræ mortalitatis naturã minor ſit patre filius. nam hoc pacto & ſeipſo minor eſt. exinaniuit enim ſeipſum, formam ſerui accipiẽs, quæ forma Dei (in qua patri ęqualis eſt) longè eſt inferior. Eadem quoq; ratione Chriſtus ut homo ſpiritu ſancto minor eſt. quicquid.n. eſt minus uno æqualium, minus eſt & alijs. Sed hęc ex annotatis 17 cap. 6. lib. de Trinitate Ricardi de ſancto Victore, amplius ſunt manifeſta. Demum poſitam in principio capitis manuductionem de igne & luce proſequitur author, cõprobans ex ea filij cum patre conſubſtantialitatem, quæ longè quidẽ uerior eſt in ipſa ueritate quam ꝓpoſito ueſtigio. Nam aliud eſt eſſe ignis, aliud lucis, diuerſamq; habent abinuicem naturam & eſſentiam. Ignis enim de genere ſubſtantiæ eſt, lux autem (ut paulò ſuperius hic dicit autor) natiua qualitas eius. Filius autem ſuperſtantialis ut pater, & ei conſubſtantialis eſt: idemq; eſſe patris & filij. Sed quomodo (inquies) uerum ergo erit quod hic habet litera, ſcilicet, quòd non dicimus alterius ſubſtantiæ ignem, & alterius lucem. Si.n. non ſunt alterius ſubſtantiæ, eiuſdẽ ſubſtantiæ erunt. qui igitur fiet, ut alia ſit unius natura & alia alterius? Verùm litera hoc loco intelligenda eſt, lucem non eſſe alterius ſubſtantiæ, ſeparatæ ab igne, quòd ſubſtantiam nõ habet ſeiunctam à ſubſtantia ignis, ſed ei tanq; ſuo ſubiecto inhæreat. Ex hoc autem non rectè conficias hanc aſſertoriam: idcirco lucem omnino eiuſdem eſſe ſubſtantię, naturæq; cum luce, quãuis negatiua ad rectã intelligentiam data ſit & admiſſa. Nam ſola illa deſtructoria ſufficit ad oſtendendum conuenientiã propoſitam inter ignem & lucem, ac patrem & filium. Cæterùm quoniã ad maiorem longè identitatem accedunt pater & filius, quã ignis & lux, non modo tribuendum eſt quòd filius non eſt alterius ſubſtantiæ quã pater: ſed etiã illud adijciendum, quod filius eſt unius & eiuſdem omnino ſubſtantiæ cũ patre. quod poſterius de luce ad ignẽ non uſquequaq; poſsis admittere. Rurſum lux, etſi organũ non ſit adminiſtratoriũ ignis ſeparatum ab eo: aduentitium & acquiſitiũ (ſicut ſecuris, ipſius ſectoris) ſed uirtus naturalis, et à natura igni inſita: eſt tamen uirtus accidentaria, et in genere accidentium. Filius uerò non ſolum non eſt organum & inſtrumentum patris, per quod condidit ſecula, ut oblatrarunt hæretici: quinimmò ſuperſubſtantialis eſt uirtus patris. Vnde & beatus Paulus Chriſtũ uocat Dei uirtutem & ſapientiã, in qua condita ſunt uniuerſa, per quam fecit et ſecula. Poſtremò ignis illuminandi uim ab altero non accipit, ſed primariũ eſt illuminãs. Lux autem ab igne mutuatur illumi-

illuminandi uirtutem, & secundariũ est illustrans. Ab ipsis aũt duobus, igne inquam & luce, eadẽ prorsus illuminatio perficitur. Sic pater operãdi potentiã habet non ab alio, sed seipso. Filius aũt eandem sortitur efficaciam, non à se, sed à patre acceptam. & eadẽ omnino amborũ operatio: potissimũ quæ ad exteriora progreditur. hinc filius nihil sibi tribuẽs, omnia ad patrem (à quo & esse & facere accepit) refert. ut Ioannis quinto capite ait: Non potest filius à se facere quicquã, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunq; enim ipse fecerit, hæc & filius similiter facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæcunq; facit. Postremũ qđ omnis creatura secũdum suipsius naturã corruptioni, interituiq; sit subiecta, dilucidũ est ex eo, quod quicquid non esse adesse ꝓdijt, si suę relinquatur naturæ, rursum ad non esse decumbet, unde cœpit exordium. solo aũt indultu & gratia conditoris, angelicæ substantiæ & anima rationalis immortales sunt, & interitus immunes, secundum sancitas diuinitatis leges, & à sua sapientia cõstitutas. Nã si statam & definitã Dei ordinationem nõ respicis, sed absolutã eius potentiã, & angelus & anima hominis finẽ habere queunt. Quod enim primum durationis terminum & initium potest cuiq; rei dare, potest absolute & secundũ terminũ atq; finem eidem ut libet dare, uel non dare. Deus igitur qui angelis & animæ humanæ dedit principiũ durationis, poterit ijsdem si uolet & finem statuere. Et hæc quidem ex annotatis decimi cap. libri Ricardi de Trinitate fiunt notiora. in quo sanè primo libro dignissima de æterno, æuiterno, & non æterno habetur theologia.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ. ι.

Ὁμοίως πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον, τὸ κύριον, καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν υἱῷ ἀναπαυόμενον. τὸ τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς ὁμοούσιόν τε, καὶ συναΐδιον, τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, τὸ εὐθές, ἡγεμονικόν τὴν πηγὴν τῆς σοφίας, καὶ ζωῆς, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ. θεὸν σὺν πατρί, καὶ υἱῷ ὑπάρχον, καὶ προσαγορευόμενον, ἄκτιστον, πλῆρες, δημιουργόν, παντοκρατορικόν, παντουργόν, παντοδύναμον, ἀπειροδύναμον, δεσπόζον πάσης τῆς κτίσεως, οὐ δεσποζόμενον. πληροῦν, οὐ πληρούμενον. θεοῦν, οὐ θεούμενον. μετεχόμενον, οὐ μετέχον. ἁγιάζον, οὐχ ἁγιαζόμενον. παράκλητον, ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον. κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι᾽ υἱοῦ μεταδιδόμενον, καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως. καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ κτίζον, καὶ οὐσιοῦν τὰ σύμπαντα, καὶ ἁγιάζον, καὶ συνέχον. ἐνυπόστατον, ἤτοι ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον, ἀχώριστον, καὶ ἀνεκφοίτητον πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ πάντα ἔχον, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, καὶ ὁ υἱός, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀναίτιος καὶ ἀγέννητος. οὐ γὰρ ἔκ τινος. ἐξ ἑαυτοῦ γὰρ τὸ εἶναι ἔχει. οὐδέ τι τῶν ὅσαπερ ἔχει, ἐξ ἑτέρου ἔχει. αὐτὸς δὲ μᾶλλόν ἐστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ πῶς εἶναι, φυσικῶς τοῖς πᾶσιν. ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννητῶς. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλ᾽ οὐ γεννητῶς, ἀλλ᾽ ἐκπορευτῶς. καὶ ὅτι μὲν ἐστὶ διαφορὰ γεννήσεως, καὶ ἐκπορεύ-

DE SPIRITU SANCTO. Cap. X.

IDentidem in unum spiritum sanctũ credimus, Dominum & uiuificantẽ, ex patre procedentem, & in filio requiescentem, cũ patre & filio simul adoratum, & conglorificatum, ut consubstantialẽ & coæternũ Dei spiritum, rectum, principalẽ, sapientiæ uitæ ac sanctificationis fontem, Deum cum patre & filio & appellatum & existentem: increatum, plenum, conditorem, omnitenentem, omnium effectorem, omnipotentem, infinitum, dominantem omni creaturæ, cum à nullo dominetur: deificantem, non deificatum: implentẽ, non impletum: participatum, nõ participãtem: sanctificantem, nõ sanctificatum: paracletum, id est, consolatorem & patrocinatorem, ut qui aliorũ patrocinia suscipiat: per omnia patri & filio similẽ, ex patre procedẽtem, & per filium distributum, & participatũ ab omni creatura, & per semetipsum creantẽ, & ad essentiam deducentem uniuersa, & sanctificantem, & continentem, subsistentem, id est in propria persona existẽtẽ, inseparabilem, indigressibilẽ patre & filio, & omnia habentem quæcunque pater habet & filius: præter ignascentiam, & generationem. Pater enim sine causa, & ingenitus: nam non ex aliquo est, ex seipso enim illud esse habet: neq; quipppiam eorum quæcunq; habet, ex altero habet. ipse autẽ magis principium est, & causa esse, & quomodo libet naturaliter esse omnibus. Filius uerò à patre nascibiliter, spiritus autem sanctus & ipse à patre quidem non nascibiliter, sed processibiliter est. Et generationis & processionis

σεως μεμαθήκαμεν. τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς διαφορᾶς, οὐδαμῶς. ἅμα δὲ καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννησις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπόρευσις. πάντα οὖν ὅσα ἔχει, ὁ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, καὶ εἰ μὴ ὁ πατήρ ἐστιν, οὐδὲ ὁ υἱός ἐστιν, οὐδὲ τὸ πνεῦμα. καὶ εἰ μὴ ὁ πατήρ ἔχει τί, οὐδὲ ὁ υἱὸς ἔχει, οὐδὲ τὸ πνεῦμα. καὶ διὰ τὸν πατέρα, τουτέστι διὰ τὸ εἶναι τὸν πατέρα, ἔστιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα καὶ διὰ τὸν πατέρα, ἔχει ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα, πάντα, ἃ ἔχει. τουτέστι, διὰ τὸ τὸν πατέρα ἔχειν αὐτά. πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. ἐν ταύταις γὰρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι, διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιαι τρεῖς ὑποστάσεις, οὐκ οὐσίᾳ. τῷ δὲ χαρακτηριστικῷ τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, ἀδιαιρέτως διαιρούμεναι. φαμὲν δὲ ἕκαστον τῶν τριῶν τελείαν ἔχειν ὑπόστασιν, ἵνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείαν γνωρίζωμεν, ἀλλ' ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μίαν ἁπλῆν οὐσίαν ὑπερτελῆ καὶ παντέλειον. πᾶν γὰρ ἐξ ἀτελῶν συγκείμενον, σύνθετον πάντως ἐστίν. ἐκ δὲ τελείων ὑποστάσεων ἀδύνατον σύνθεσιν γενέσθαι. ὅθεν οὐδὲ λέγομεν τὸ εἶδος ἐξ ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐν ὑποστάσεσιν. ἀτελῶν δὲ εἴπομεν, τῶν μὴ σωζόντων τὸ εἶδος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποτελουμένου πράγματος. λίθος μὲν γάρ, καὶ ξύλον, καὶ σίδηρος, ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ τέλειόν ἐστι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. πρὸς δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον οἴκημα, ἀτελὲς ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ οἶκος. τελείας μὲν οὖν τὰς ὑποστάσεις φαμέν, ἵνα μὴ σύνθεσιν ἐπὶ τῆς θείας νοήσωμεν φύσεως. σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστάσεως. καὶ πάλιν ἐν ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, ἵνα μὴ πλῆθος καὶ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν. διὰ μὲν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὸ ἀσύνθετον, καὶ ἀσύγχυτον. διὰ δὲ τοῦ ὁμοουσίου, καὶ τοῦ ἐν ἀλλήλαις εἶναι τὰς ὑποστάσεις, καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θελήματος, καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἐξουσίας, καὶ τῆς κινήσεως, ἵν' οὕτως εἴπω τὸ ἀδιαίρετον, καὶ τὸ εἶναι ἕνα θεὸν γνωρίζομεν. εἷς γὰρ ὄντως θεός, ὁ θεός, καὶ ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.

cessionis differentiam esse dicimus: at quis differentiæ modus, nequaquam. & simul esse filij à patre generationem, & spiritus sancti processionẽ. Omnia igitur quæcunq; habet filius & spiritus sanctus, à patre habet, & ipsum esse habet. etsi non est pater, neq; filius, neq; spiritus. etsi pater quippiam non habet neq; filius neq; spiritus: & propter patrẽ, hoc est propter esse patrem, est & filius, & spiritus sanctus: & propter patrem, habet filius & spiritus quæcunq; habet. hoc est propter patrem illa habere, præter ignascentiam, generationem & processionem. In his enim solis personalibus proprietatibus, differunt ab inuicem tres sanctæ hypostases, hoc est subsistentiæ ac personæ, non substantia, sed characterismo propriæ hypostaseos indiuisibiliter discretæ. Dicimus autem, unam quamq; trium perfectam habere subsistentiam: ut non ex tribus imperfectis, unam compositam naturã perfectam intelligamus: sed in tribus perfectis personis, unã simplicem substantiam, superperfectam & anteperfectam. Omne enim ex imperfectis coalitum, compositum prorsus est. ex perfectis autem subsistentijs, impossibile est compositionem euadere. unde non dicimus speciem ex subsistentijs, sed in subsistentijs. Et imperfecta pronunciamus, quæ speciem non saluant eius rei quæ ex ipsis absoluitur. lapis enim, & lignum, & ferrum, unumquodq; per seipsum, perfectum secũdum propriã naturã: ad ædificium aũt quod ex illis absoluitur, imperfectum unumquodque illorũ est. neq; enim est unũquodque eorũ secundum seipsum domus: perfectas igitur ipsas hypostases, personasq; dicimus, ut nullam in diuina natura cõpositionem intelligamus. nam compositio, principium diuisionis. Et Rursus has tres hypostases in se inuicẽ astruimus, ut nõ multitudinem, & quandam deorum turbam inducamus. Per tres quidem hypostases, incompositum & inconfusum: per consubstãtialem uero & immanentiam in se inuicem hypostaseon & identitatis, & uoluntatis, & operationis, & uirtutis, & potestatis, & motus (ut sic dicam) inseparabilitatem, & unum esse Deum deprehendimus unus enim uerè Deus est, Deus & uerbum & spiritus.

COMMENTARIVS.

VArias spiritus sancti denominationes ex sacris literis & symbolo Niceno sparsim collectas, hoc loco digerit Damascenus: quarũ singulæ possent (si id nimis operosum nõ uideretur) scripturarũ testimonio fulciri. sed nõ oportet recipientib. ultro & cõfitentibus ueritatẽ, testium nubẽ adducere, ut neq; soli adijcere faculã: præsertim cum cuiq; in sacrorũ uoluminũ lectionẽ uersanti, ad manum illa protinus obuia & prompta occurrant. Idcirco nonnullas earum nuncupationẽ peculiarẽ exigentes declarationẽ, in trãscursu explanabimus. In primis quod spiritum Dei uocet sanctum, rectum, & principalẽ: colligit ex Psalmo 50. ubi orat propheta: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectũ innoua in uisceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctũ tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiã salutaris tui, & spiritu principali cõfirma me. At uerò Deũ spiritum sanctum, etsi indubitata fit fide tenendum, nõ admittẽtibus tamẽ fidei sacramenta, ex sacris literis sanctissimi patres abunde id cõprobant. Primùm ex eo beati Petri dicto ad Ananiã, Actuum quinto. Anania cur tentauit sathanas cor tuũ, mentiri te spiritui sancto? Nõ es mẽtitus homini, sed Deo. Vbi nec de patre, nec de filio habetur sermo: & ideo Deus ibidẽ discretè sumitur, pro spiritu sancto, de quo superior est locutio. Idem quoq; ex Apostolo colligitur, primæ ad Corinthios 12. cap. de distributione gratiarum spiritus dicente: Diuisiones uerò gratiarum sunt, idem autẽ spiritus. Et diuisione ministrationum sunt, idem autẽ Dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem uerò Deus, qui operatur omnia in omnib. Ecce quẽ primo loco spiritum dicit, secundo Dominũ nominat, & tertio Deum. quo prorsus elimineturimpietas Macedonij & suorũ assectatorum, obgarriẽtium spiritum sanctum creaturã esse, patre & filio minorẽ natura, & utriusq; seruum. Rursum spiritus sanctus creare & facere dicitur, testimonio Psalmi 103. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciẽ terræ. Et Iob. 33. ca. Spiritus Dei fecit me, & spiraculũ omnipotentis uiuificauit me. Firmate itidem cœlorum uirtutẽ perhibetur, Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Hæc autẽ, solius Dei propria sunt opera. Insuper spiritus sanctus ubiq; esse, & omnia replere asseritur Psal. 138. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiã? Sapientiæ 1. cap. Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarum. Omnia itidem cognoscere etiã occultissima Dei mysteria astruitur. Paulus primæ ad Corinthios secundo ca. Quę Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Et eodẽ loco: Spiritus omnia scrutatur, etiã profunda Dei. Ad hæc, diuinorum munerum charismata quibus uult dispartitur. Ioan. cap. 3. Spiritus ubi uult spirat, & uocẽ eius audis. Paulus item primæ ad Corinthios 12. enumeratis gratiarum donis quę à Deo hominibus cõmunicantur, subiungit: Hęc autẽ omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Præterea sacratissimã uirginem Mariã sine uiri cõsortio reddidit cœlesti prole fœcũdam. Lucas cap. 1. Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Et Matthęus cap. 1. Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Id autẽ, uirtutis creatæ nequaquã est opus. Deinceps blasphemia in spiritũ sanctum grauior esse innuitur, quã ea quæ fit in filium hominis. Hęc enim remittẽda, illa uerò nõ remittenda prædicatur. Matthæus ca. 12. Quicunq; dixerit uerbũ cõtra filium hominis, remittetur ei: qui autẽ dixerit cõtra spiritũ sanctũ, nõ remittetur ei neq; in hoc seculo, neq; in futuro. In creaturã autẽ Dei dictũ uerbum, haud difficile remittitur. Nõ est igitur ulla creatura spiritus sanctus, est itaq; Deus. Deniq; quæ poterit uirtus creata omniũ linguarũ peritiã, diuinorumq; intelligentiã mysteriorũ subitò in alios trãsfundere? quẽadmodum spiritus sanctus die Pentecostes Apostolos linguarum omniũ eloquio peritos reddidit, omneq; ipsos docuit ueritatem. Eosdem prius literarum expertes & ineruditos, repẽtino suo afflatu effecit totius mundi doctores, tubasq; altisonas, legẽ euangelicã per totũ orbẽ personãtes. Nam hoc quod cõtinet omnia, scientiã habet uocis. Vt igitur in præcelsi mõtis cacumine lucentẽ cõspicimus solis radium quẽ irreuerberata fixaq; acie in sole ipso recens exorto cõtueri nõ ualeremus: ita sancti spiritus diuinitatẽ in Apostolis (qui mõtes sunt Dei) ex admirandis illius operibus cognoscimus: eã tamẽ ob nostræ mentis imbecillitatẽ, in maiestatis illius sublimitate & celsitudine capere haudquaq; possemus. Est enim spiritus sanctus in seipso, ut clarissimũ solis iubar in cœlo: idem uerò in Apostolis, ut solaris splẽdor primũ exortus, in editis & arduis apparẽs mõtibus. Verũ hæc amplius & diffusius ex libro Didymi Alexãdrini De spiritu sancto dinosci possunt. At uerò quoniã spiritus sanctus Deus est, omniũ creaturarum habet dominium. & ipse nullius dominio subest: deificãs est. & alijs summæ diuinitatis participationem consortiumq; tradens: non autem est deificatus, id est: in deiformitatẽ, deiq; assimilationẽ, gratia & indultu diuino assumptus. nã tunc natura Deus nõ esset, sicut homines & angeli sunt hoc pacto deificati. Identidem spiritus sanctus implet omnia suæ diuinitatis maiestate, nõ autẽ impletur. cũ ab extrinseco, alienaq; substãtia nõ suscipiat suæ naturæ ꝓprietates quin potius angeli & homines, beneficis eius largitionibus implentur. Eadẽ fermè ratione participatur spiritus sanctus: quia suscipitur secundũ suorum munerum distributionẽ à creaturis, ut claritas solis ab aẽre. Non autẽ participat, quia ab elargiente externo nõ accipit suæ bonitatis munera. sed angelicæ substantiæ & mẽtes humanæ, illius donis participãt: perinde atq; aẽr lumẽ à sole mutuatur.

mutuatur. Quòd autē à patre & filio per ineffabilē proceſsionem ſuſcipiat ſpiritus ſanctus & ſuum eſſe, & naturales proprietates, & omnia quæ habet, non arguit ſpiritū ſanctum eſſe participantē. tū quod pater & filius, eidem externi non ſunt, nec diſſubſtantiales, ſed omnino cōſubſtantiales & immanentes: tū quod ſpiritus ſanctus partē ab eis non accipit naturæ. bonitatis, aut ſapientiæ, ſed totā & in uniuerſum perfectā abſolutamq́ꝫ deitatem, bonitatem, ſapientiā, & hinc ab eis illa communicat potius, quod eadem cum ipſis à quibus accipit, habet omnino cōmunia. Participans autē dicitur, quod particulariter quippiā ab aliquo elargiente ſuſcipit, & non omnino. Demū & ſanctificans eſt ſpiritus ſanctus, quia ſanctificationis donū alijs impartit, ut angelis & hominibus: nō autē ſanctificatus, quia à nullo extraneo ſanctificationē mutuatus eſt, ſed eam ſibi naturalem habet, eſtq́ꝫ immenſus eius fons. Dicitur & appellatione græca paracletus, tū quod conſolator eſt eorum qui in luctu & mœrore uerſantur: & Deus eſt totius conſolationis. Hinc Chriſtus ad Apoſtolos ait Ioannis 14. cap. Ego rogabo patrem, & alium paracletū dabit uobis. Et Pſalmus 93. Secundū multitudinem dolorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animā meam. tum quod patrocinator eſt, & aduocatus, interpellās pro nobis, ne digna noſtris malis à Deo pœna irrogetur, ſed ſalutaris pœnitentię gratia conferatur. Hinc Apoſtolus ad Romanos 8. cap. ſcribit: Similiter autē & ſpiritus adiuuat infirmitatē noſtrā. Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Porrò hoc loco id grāmaticum obiter annotare nō fuerit incongruū, quod ſpiritus ſanctus non paraclytus nominandus eſt, ut ferè omnis proferunt: ſed paracletus per e uocalem in penultima ſyllaba, & eam quidē productam. Nam hāc prolationem exigit græcæ linguæ ratio, & ſignificatio nominis iam explicata, ut Ambroſius Calepinus, & Frāciſcus Philelphus in ſuis epiſtolis, & ambo quidē græcæ & latinæ literaturæ peritiſſimi aſſeuerāt. Nempe paraclytus (inquiūt) per y tenue, infamē. aut præter famā ſignificat παρὰ in huiuſmodi compoſitione, præter uel diminutionem denotat. κλυτὸς uerò, famā declarat inſignem, id quod inclytus probat. Itaq́ꝫ paraclytus, à para & clytos nomine cōpoſitū eſt. Quod ſignificatū ponere in ſpiritu ſancto, abſurdum & impium eſſet. At quoniam interdum e græcum apud nos in i tranſit, & ediuerſo i græcum in e noſtrū: tolerabilius id foret, & minus à recto deuiū, ſi quis pro paracletus proferat paraclitus penultima longa: & idipſum i latino ſcribat. quomodo in hymni illius cantatiſsimi. Veni Creator ſpiritus, mentes tuorū uiſita: ſecundo uerſu poni conſpicitur, Qui paraclitus diceris, donū Dei altiſsimi: quandoquidē lex & ratio carminis iambici tetrametri (quæ in ſupradicta ſpiritus ſancti laude & cātico exactiſsimè obſeruatur) exigit ſecūdo loco dati carminis (utpote qui paraclitus diceris, ſicut & in quouis alio ſimili carmine) iambū cōſtitui: & idcirco penultimā prædictę dictionis paraclytus: ſyllabā eſſe longā. Sed de hoc amplius fortaſſe q̄ꝫ par ſit, dictū cenſebitur. Deniq́ꝫ participatū ab omni creatura ſpiritū ſanctū intelligere debemus, ſecundū cuiuſq́ꝫ modum & ſubſiſtendi rationē ab angelis quidē mentaliter & intellectualiter, ab hominibus rationaliter, ab animalibus ſenſibiliter, à plantis uitaliter, ab inanimatis ſubſtantialiter & eſſentialiter, quemadmodū lux ſolis in ſe uniformis, multiformiter à ſubiectis participatur corporib. Enimuerò ſpiritus ſanctus lux eſt inuiſibilis, cūcta perluſtrās, cōtinens & conſeruās: ſicut & in mundi exordio fuit, cuncta adeſſe deducens. Nā (ut ſacra teſtātur eloquia) cū in principio creauit Deus cœlum & terrā, ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas, ad omnia ſuæ uirtutis efficaciam expādens. Veruntamen ſicut filius, ita & ſpiritus ſanctus ſuū eſſe, & quæuis alia, non à ſe ſed patre, ut fonte ſuperſubſtantialis deitatis habet: quod hoc familiari exemplo utcunq́ꝫ concipiamus. in igne ſplendor. eſt & calor, diuerſam habētes efficatiā: ſiquidem ſplendor illuminat calor autem calefacit: Et habet utrunq́ꝫ, ſplendor inquā & calor, eſſe ab igni, & operari. Nempe lux ignea ab igne conſequitur illuminandi uim, & calor igneus calefaciendi. Quod ſi nō ſit ignis, neq́ꝫ erit ſplendor igneus, neq́ꝫ calor. Intelligamus itaq́ꝫ igni patrem, ſplendori filiū, & calori ſpiritum ſanctum quoquo pacto reſpondere: cognoſcemus ex infimo quodam ueſtigio filium & ſpiritum ſanctum ut germina quædam & propagines deitatis, à patre originem & operādi uim omnem habere. Quod & filius ipſe de ſe atteſtatur Matthæi undecimo capite, Omnia (inquit) mihi tradita ſunt à patre meo. Et Ioannis 5. Non poſſum ego à me ipſo facere quicquam: ſed ſicut audio, iudico. Rurſum Ioannis 8. cap. A' meipſo facio nihil: ſed ſicut docuit me pater, hæc loquor. Demum Ioannis 16. filius de ſpiritu ſancto loquens, ait: Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq́ꝫ audiet, loquetur. At quoniam ſæpius dictum eſt, ſummam diuinitatē in tribus ſuperdiuinis perſonis indiſcretè, unialiter & indifferenter conſiſtere, ne quis arbitretur ipſam deitatem ex tribus illis perſonis ut ſuis partibus eſſe coalitam & compoſitam, hanc compoſitionis ſuſpicionem ſuſtollit deinde Damaſcenus, & comprobat diuinam ſubſtantiā ex tribus prædictis ſubſiſtentijs minimè euadere conſtitutam. Quicquid enim (inquit) ex imperfectis cōflatur, cōpoſitum eſſe neceſſe eſt, ut naturalia & arte cōſtructa manifeſtè pandunt. Subſtantia autē diuini minimè eſt, cōpoſita, cùm ſit indiuidua & ſimpliciſsima. Nō eſt igitur diuina ſubſtantia, ex tribus conſtituta perſonis, ut per ſe imperfectis. Neq́ꝫ quidem ut per ſe integris & perfectis. Nam ex perfectis ſubſiſtentijs & indiuiduis, impoſsibile eſt quicquam

unum simpliciter cōponi, tametsi unū aggregato aut artis collinimento ex illis cōpingi possit, ut exercitus unus aut una domus. Ex Socrate eñi Platone & Cicerone (quorū quisq; per se subsistit) nihil unū componitur. Siquidē species rerū ut humana, equina, aut lapidis, nō ex subsistentijs est atq; per se subsistentib individuis, sed in subsistentijs consistit, saluatur & conseruatur. Cū igitur supremæ deitatis personæ, perfectæ sint per se atq; integræ, non potest ex eis intelligi cōposita diuina substātia. Præterea, quæcunq; non seruant naturā, perfectionem, nec denominationē eius quod ex illis cōstituitur: ad tale compositū collata, imperfecta sunt, ut lapis & lignū, tametsi ad propriā comparata naturā, perfecta sint & integræ res, naturales, ad ædificiū tamen quod ex illis extruitur, sunt imperfecta: nam lapis neq; naturā aut complementum habet domus neq; nomen domus sibi uendicat. Atqui subsistentiæ, personæq; diuinæ, ipsius deitatis perfectionē, naturā & nomen integrè & cōpletè habent. Est enim pater Deus, & filius Deus, & spiritus sanctus etiā Deus. Non igitur imperfectæ sunt diuinæ personæ, aut ipsius diuinitatis cōponunt naturā: sed unaquæq; per se perfectissima, & perfectionē omnem supereminens, & ipsarū in diuinitate est præter omnem cōpositionem trinitas. Nempe ut probè dicit author, compositio principiū est diuisionis. Siquidem unūquodq; in ea diuiditur ex quib. componitur, aut partiū distractione, aut mentis partes componentes distinguentis apprehensione: ut domus in ligna & lapides, & res naturalis in materiam & formā. Diuisio aūt à Deo prorsus est aliena: ut qui omnē refugiat multitudinem, igitur & cōpositio eidē est incongrua. Postremū id animaduertendū, quòd per inseparabilem trium diuinarū hypostaseon immanentiā in se inuicem, excluditur multitudo & pluralitas deorū, ut scitè annotat author. Nam quia se immeant & inhabitant tres personæ, eiusdem prorsus sunt substātiæ & essentiæ. Identitas aūt & unitas diuinæ naturæ, nullā admittit deorū turbam quare nec illa indigressibilis ipsarum immāsio. Hinc cognitu non est difficilē, cur non sint dicendi tres dij, aut plures dij: tametsi tres sint personæ, & quæq; earum sit Deus. Nā illa per multitudinis numerum locutione designarentur plures extra se inuicē, & separati, substantiaq; differentes, diuinitatis naturam sortiti: quod utiq; impium est sentire. Quemadmodū Ioānes, Petrus & Paulus tres dicuntur homines, quia adinuicem diuulsi, dirempti & segregati, & cuiusq; ipsorum substantia ab aliorū substantia numero discrepans. Itaq; per tres hypostases, incōpositionē & discretionem personarū deprehendimus. Per cōsubstantialitatem uerò earum immanētiam, inseparabilitatem identitatis, uoluntatis, operationis, diuinorum processuū in creaturas: per exuberantissimam bonitatis cōmunicationem (qui hic nomine motus intelligūtur) itidem & unitatem Dei agnoscimus. Aduertere demùm est operæprecium, nomen Deus nunc substantialiter & essentialiter sumi, pro habente diuinā substantiā, & tunc ad æquè patri & filio et spirituisancto conuenit: nam una ipsis est diuinitas. Vt ad Galat. cap. 3. Mediator aūt non unius est. Deus aūt unus est. Et ad Ephes. cap. 4. Vnus Deus & pater omnium, qui est super omnes, qui per omnia, & in omnibus nobis: & in alijs plerisq; scripturæ locis. Interdum uerò accipitur idem nomē hypostaticè, personaliter & discretè pro una qualibet trium personarum. Nunc pro patre, ut Ioan. cap. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Et 4. ad Gal. cap. Cum uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum de muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Interdum pro filio, ut Luc. 1. cap. Benedictus Dominus Deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Et eodem loco: Per uiscera misericordiæ Dei nostri, in quibus uisitauit nos oriens ex alto. Nonnunquā & pro spiritu sancto, ut Paul. 1. ad Corinth 12. cap. Et diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et in Actis Apost. cap. 5. beatus Petrus ad Ananiam: Anania cur tentauit sathanas cor tuum, mentiri te spiritui sancto? Et paulo pòst: non es mentitus hominibus, sed Deo. Veruntamen qui pater principiū est & fons diuinitatis filij & spiritus sancti, secūdum originem sępius in scripturis Deus discretò inuenietur sumi pro patre, quàm alijs personis. Itaq; cū dicit litera in fine capitis, unus enim uerè Deus est, Deus & uerbum & spiritus, primo loco Deus essentialiter sumitur & substantialiter, secūdo uerò loco discretè & personaliter pro Deo patre.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΥΠΟΣΤΑσεων διαιρέσεως, καὶ περὶ τοῦ πράγματος καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπινοίας. ια.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἕτερόν ἐστι τὸ πράγματι θεωρεῖσθαι, καὶ ἄλλο, τὸ λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ. ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν κτισμάτων, ἡ μὲν τῶν ὑποστάσεων διαίρεσις, πράγματι θεωρεῖται. πράγματι γὰρ ὁ Πέτρος τοῦ Παύλου κεχωρισμένος θεωρεῖται. ἡ δὲ κοινότης, καὶ ἡ συνάφεια, καὶ τὸ ἓν, λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ

DE TRIVM PERSONARVM DIstinctione, & de re & ratione. Cap. XI.

Operęprecium aūt est nosse, aliud esse recōsiderare, & aliud ratione atq; intelligentia. In omnibus sanè creaturis, distinctio suppositorū reipsa considerat: re enim Petrus à Paulo distinctus concipit. Cōmunio aūt & naturæ affinitas & unio ratione & intelligētia consi-

θεωρεῖται. νοοῦμεν γὰρ τῷ νῷ, ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος τῆς αὐτῆς εἰσὶ φύσεως. καὶ κοινὴν μίαν ἔχουσι φύσιν. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν, ζῶον λογικὸν θνητόν, καὶ ἕκαστος σάρξ ἐστιν ἐμψυχωμένη, ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ. αὕτη οὖν ἡ κοινὴ φύσις, τῷ λόγῳ ἐστὶ θεωρητή. οὐδὲ γὰρ αἱ ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις εἰσίν, ἰδίᾳ δὲ ἑκάστη, καὶ ἀνὰ μέρος, ἤγουν καθ᾽ ἑαυτὴν κεχώρισται, πλεῖστα τὰ διαιροῦντα αὐτὴν ἐκ τῆς ἑτέρας ἔχουσα. καὶ γὰρ καὶ τόπῳ διεστήκασι, καὶ χρόνῳ διαφέρουσι, καὶ γνώμῃ μερίζονται, καὶ ἰσχύϊ καὶ μορφῇ, εἴτουν σχήματι καὶ ἕξει, καὶ κράσει, καὶ ἀξίᾳ, καὶ ἐπιτηδεύματι, καὶ πᾶσι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι. πλέον δὲ πάντων, τῷ μὴ ἐν ἀλλήλαις, ἀλλὰ κεχωρισμένως εἶναι, ὅθεν καὶ δύο, καὶ τρεῖς ἄνθρωποι λέγονται, καὶ πολλοί. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἔστιν ἰδεῖν τῆς κτίσεως. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου, καὶ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀλήπτου τριάδος, τὸ ἀνάπαλιν. ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἓν πράγματι θεωρεῖται, διά τε τὸ συναΐδιον, καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας, καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τοῦ θελήματος, καὶ τὴν τῆς γνώμης σύμπνοιαν, τήν τε τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀγαθότητος ταυτότητα. οὐκ εἶπον ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα, καὶ τὸ ἓν ἔξαλμα τῆς κινήσεως. μία γὰρ οὐσία, μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία θέλησις, μία ἐνέργεια, μία ἐξουσία, μία καὶ ἡ αὐτή, οὐ τρεῖς ὅμοιαι ἀλλήλαις, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων. ἓν γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ ἕτερον, οὐχ ἧττον ἢ πρὸς ἑαυτό. τουτέστιν ὅτι κατὰ πάντα ἕν εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. ἐπινοίᾳ δὲ τὸ διῃρημένον. ἕνα γὰρ θεὸν γινώσκομεν, ἐν μόναις δὲ ταῖς ἰδιότησι τῆς τε πατρότητος, καὶ τῆς υἱότητος, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως, κατά τε τὸ αἴτιον, καὶ τὸ αἰτιατόν, καὶ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως, ἤτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον, τὴν διαφορὰν ἐννοοῦμεν. οὔτε γὰρ τοπικὴν διάστασιν, ὡς ἐφ᾽ ἡμῶν δυνάμεθα, ἐπὶ τῆς ἀπεριγράπτου λέγειν θεότητος. ἐν ἀλλήλαις γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσίν, οὐχ ὥστε συγχεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὥστε ἔχεσθαι, κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πα-

consideratur. Mente enim cõcipimus Petrum & Paulum eiusdẽ naturę esse, & unius naturæ cõmunionem habere. Quisque enim eorum est animal rationale mortale: & quisque eorum caro est animata, anima quidem rationali & intellectuali. Hæc igitur communis natura ratione est cõsideranda. Nam supposita non in se inuicem sunt. proprium quidem est unumquodque, & indiuiduum: igitur per seipsum separatum. Habet etiam plurima ipsum ab altero dirimentia. nam ea loco distinguuntur, & tempore discrepãt, & sentẽtia dirimunt, & robore & forma, uidelicet figura & habitu, & complexione, & dignitate, exercitio, & omnibus insitis proprietatibus. Maximè autem omnium differunt, quod non in se inuicem, sed seorsum existunt. unde & duo, & tres homines dicuntur, & multi. Hoc autem in omni conspici creatura promptum est. In sancta autem & supersubstantiali, & omnia transcendenti, & incomprehensibili trinitate, è diuerso cõperitur. Nam istic cõmune & unum re consideratur, propter coæternitatem & identitatẽ substantiæ & operationis & uoluntatis, & consilij conspirationem, & propter potestatis & uirtutis & bonitatis identitatem (non dixi similitudinem, sed identitatem) & propter unã motionis exuberãtiam una enim est substantia, una bonitas, una uirtus, una uoluntas, unus actus, una potestas, una & eadem, non tres ad inuicem similes: sed una, & eadem trium personarum motio unaquęque enim ipsarum se habet ad aliã nihilominus, quàm ad seipsum. Hoc autem est, quia secundum omnia unum sunt pater, filius, & spiritus sanctus, præter (si ita dicamus) ingignentiam, gignentiam, & processionem. Ratione autem & intelligentia hoc distinctum: nam unum agnoscimus Deum, in solis quidem proprietatibus paternitatis, filialitatis & processionis, secundùm causam & causale, & personalem perfectionem, id est, existentiæ modum, differentiam intelligimus. Non enim localem distinctionem (ceu in nobis) possumus in circunscripta assignare Deitate (nam immanentes, & in se inuicem, personæ existunt) non quod confundantur, sed quod se inhabitent quidem, secundum Domini sermonem inquientis: Ego in patre, & pa-

τὴν ἐν ἐμοί, φήσαντος. οὔτε θελήματος διαφοράν, ἢ γνώμης, ἢ ἐνεργείας, ἢ δυνάμεως, ἢ τινὸς ἑτέρου, ἅτινα τὴν πραγματικήν, καὶ δι' ὅλου ἐν ἡμῖν γεννῶσι διαίρεσιν. διὸ οὐδὲ τρεῖς θεοὺς λέγομεν, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἕνα δὲ μᾶλλον θεόν, τὴν ἁγίαν τριάδα, εἰς ἓν αἴτιον υἱοῦ καὶ πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων, κατὰ τὴν Σαβελλίου συναίρεσιν. ἑνοῦνται γάρ, ὡς ἔφημεν, οὐχ ὥστε συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι ἀλλήλων, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσι δίχα πάσης συναλοιφῆς καὶ συμφύρσεως. οὐδὲ ἐξισταμένων, ἢ κατ' οὐσίαν τεμνομένων, κατὰ τὴν Ἀρείου διαίρεσιν. ἀμέριστος γὰρ ἐν μεμερισμένοις (εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν) ἡ θεότης, καὶ οἷον ἐν ἡλίοις τρισὶν ἐχομένοις ἀλλήλων, καὶ ἀδιαστάτοις οὖσι, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασίς τε καὶ συνάφεια. ὅταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ τὴν μοναρχίαν, καὶ τὸ ἓν καὶ ταυτὸν τῆς θεότητος (ἵν' οὕτως εἴπω) κίνημά τε καὶ βούλημα, καὶ τὴν τῆς οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ κυριότητος ταυτότητα, ἓν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον. ὅταν δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ (τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν) ἃ ἡ θεότης, καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκεῖθεν ὄντα, καὶ ὁμοδόξως καὶ ἀδιαστάτως, τουτέστι τὰς ὑποστάσεις τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος, τρία τὰ προσκυνούμενα, εἷς πατὴρ ὁ πατήρ, καὶ ἄναρχος, τουτέστιν ἀναίτιος. οὐ γὰρ ἔκ τινος. εἷς υἱός, καὶ ὁ υἱὸς οὐκ ἄναρχος, τουτέστιν οὐκ ἀναίτιος, ἐκ τοῦ πατρὸς γάρ. εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λάβοις ἀρχήν, καὶ ἄναρχος. ποιητὴς γὰρ χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον. ἓν πνεῦμα, ἅγιον τὸ πνεῦμα, προϊὸν μὲν ἐκ τοῦ πατρός· οὐχ υἱικῶς δέ, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, οὔτε τοῦ πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν. οὔτε τοῦ υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐγεννήθη ἐξ ἀγεννήτου. πῶς γάρ; οὔτε τοῦ πνεύματος, ἢ εἰς πατέρα μεταπίπτοντος, ἢ εἰς υἱόν, ὅτι ἐκπεπόρευται, καὶ ὅτι θεός. ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. ἢ πῶς ἂν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; εἰ γὰρ υἱὸς ὁ πατήρ,

ter in me: neque uoluntatis differentiam, aut consilij, aut operationis, aut uirtutis, aut cuiusuis alterius: quæ reipsa & per totũ aggignunt in nobis distinctionem. Quapropter neque tres deos dicimus patrem, & filium, & spiritum sanctum: sed unum potius, sanctam trinitatẽ, Deum, filio & spiritu sancto in unam causam, patrem uidelicet, relatis non compositis, neque coniunctis secundum Sabellij contractionem. Vniũtur enim (ut diximus) non quod confundantur, sed quod in se inuicem habeantur, & quod ab inuicem habeãt discretionem, absque quacunque concretione & commixtione. Neque ex extra se stantibus, secundùm substantiam diuisis, secundum Arrij diuisionem. Impartibilis enim in partientibus (ut paucis absoluam) diuinitas, & sicuti in tribus ad inuicem contiguis solibus & indistanter se habentibus, una est luminis commixtio & coniunctio. Igitur cum ad deitatem & primam causam respicimus, unicumque principatum, & unam & eandem (ut ita dixerim) diuinitatis motionem & uoluntatem, & ad substantiæ, uirtutis, actionis, & dominationis identitatẽ: & unum est quod in nobis ipsis imaginamur. Cũm uerò ad ea in quibus est diuinitas, siue (ut exactius loquar) quæ sunt diuinitas, & ad ea quæ ex prima causa intemporaliter illic intelligũtur eiusdem gloriæ & absque separatione, hoc est, ad personas filij & spiritus: tres sunt qui adorantur, unus pater, & qui pater est sine principio, hoc est, sine causa: non enim ex aliquo. unus filius, & qui filius est, & nõ sine principio, hoc est, sine causa: ex patre enim est. Si autem in tempore principium sumas, & ipse sine principio: factor enim temporum est, non sub tempore unum spiritus sanctus, prodiens quidem ex patre non filialiter, sed processibiliter, patre non discedente ab ignascibilitate, quia genuit, neque filio à generatione quia sit ab ingenito, quo pacto enim recederet? neque spiritu cum patre aut filio concedente, ob idipsum quod procedit, aut quod Deus est: nam proprietas manet immobilis. quomodo autem maneat proprietas, mutata aut coincidens? si enim filius pater,

non

οὐ πατὴρ κυρίως. εἷς γὰρ κυρίως πατήρ. καὶ εἰ πατὴρ ὁ υἱός, οὐ κυρίως υἱός. εἷς γὰρ κυρίως υἱός, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὸν πατέρα οὐ λέγομεν ἔκ τινος. λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ υἱοῦ πατέρα. τὸν δὲ υἱόν, οὐ λέγομεν αἴτιον, οὐδὲ πατέρα. λέγομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ πατρός, καὶ υἱὸν τοῦ πατρός. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν, καὶ πνεῦμα πατρὸς ὀνομάζομεν. ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν. πνεῦμα δὲ υἱοῦ ὀνομάζομεν. εἰ τις γὰρ πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ δι' υἱοῦ πεφανερῶσθαι, καὶ μεταδίδοσθαι ἡμῖν, ὁμολογοῦμεν. ἐνεφύσησε γὰρ φησὶν, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου μὲν ἥ τε ἀκτὶς, καὶ ἡ ἔλλαμψις. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς ἀκτῖνος, καὶ τῆς ἐλλάμψεως. διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος ἡ ἔλλαμψις ἡμῖν μεταδίδοται. καὶ αὐτή ἐστιν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν. τὸν δὲ υἱόν, οὔτε τοῦ πνεύματος λέγομεν, οὔτε μὴν ἐκ τοῦ πνεύματος.

nõ pater propriè. nam unus propriè pater. & ſi pater filius, non propriè filius, unus enim propriè filius, & unus ſpiritus ſanctus. Noſſe autem oportet nos non dicere patrem ex aliquo, ſed ipſum filij patrem. filium autem non dicimus ſine cauſa, neque patrem: dicimus autem ipſum eſſe à patre, & filium patris. Spiritum uerò ſanctum & ex patre, & ſpiritum patris nominamus. Ex filio autem ſpiritum ſanctum non dicimus, ſed ſpiritum filij nominamus. Siquis enim ſpiritum Christi non habet, nõ eſt eius: diuinus inquit Apoſtolus: & per filium apparuiſſe, & nobis traditum cõfitemur. Inſufflauit enim, & dixit diſcipulis ſuis, accipite ſpiritum ſanctum. Quemadmodum autem ex ſole radius & ſplendor (ipſe enim fons eſt & radij & ſplendoris) at per radium nobis ſplendor tribuitur, & ipſe eſt qui illuminat nos, & participatur à nobis. Porrò filium neq; ſpiritus eſſe dicimus, neq; etiam ex ſpiritu.

COMMENTARIVS.

Quod aliud ſit, quippiã re conſiderare, & aliud ratione, diffinitiones ipſæ & explicationes quid nominis utriuſq; ſatis prodũt. Siquidem re cõſideramus quicquã, cum idipſum quod res eſt, illiuſq; eſſentiã attendimus. Ratione uerò cõſiderare rem dicimur, cum intellectu propriã rationem cuiuſpiã denominationis ei congruentẽ inſpicimus. Et planè hæ duæ cõſiderationes ſunt admodum diuerſę. Nam interdum occurrit quicquã re ipſa unum, ſed ratione diuerſum, ut idem album & uiſibile, diuerſis tamen cõſiderationibus. Albũ enim dicitur, quia albedine affectum: uiſibile uerò, quia natum eſt ciere, mouereq; uiſum. Sic idem, homo & pater, Apelles & pictor, Phidias & ſtatuarius, re ipſa: aliud tamẽ & aliud ratione. Et figuræ mathematicæ, re ipſa ſenſibili materiæ ſunt addictæ, ratione tamen & intelligentia abſtractæ. E diuerſo nõnulla cõperiuntur re ipſa inter ſe diuerſa, eiuſdẽ tamen rationis participatione cõſpirantia, ut aliud Petrus & aliud Paulus, eadem tamẽ illis hominis eſt ratio. Et in quaq; ſpecie diuerſa indiuidua re inter ſe diſcrepant: attamẽ cõmunionem rationis ſpeciei habent eandem. Et huiuſmodi indiuidua in hominum ſpecie, ſingularibus proprietatibus in litera numeratis diſcernuntur abinuicem, ut loco, tempore, ſententia, id eſt animi iudicio atq; exiſtimatione. Diuerſi enim diuerſa ſentiunt, & uelle ſuum cuiq; eſt, nec uoto uiuitur uno. Diſtinguuntur & homines figura atq; habitu oris, ſiue faciei. nam in tanta hominum numeroſitate uix duos adinuicem facie aſſimiles inuenias, ut inter eos nullum ſit diſcrimen. Diſtant quoq; dignitate. nam unus ad regni faſtigium euectus dominatur, alter duram ſeruit ſeruitutem: unus magiſtratum gerit, alter uitam agit priuatam. Demum & exercitio ab inuicem diſſident, nam unus artium ſeruilium amplectitur exercitium, & architectus euadit, aut ſutor: alter uerò artium doctrinalium ſectatur ſtudium, euaditq; geometra aut medicus. Et ita de cæteris aduentitijs proprietatibus ſentiendum. Porrò in ſancta trinitate conſideratio rei & rationis prorſus oppoſito ſe habet modo, quàm dictum ſit in creaturis. In his enim, rerum & abinuicem ſeparatorum indiuiduorum pluralitas eſt, & communis naturæ ſecundum rationem unitas. In illa uerò, quod cõmune eſt, & tribus perſonis indifferens, re ipſa unum atq; idem eſt: utpote diuina natura, & conſequentes eam naturales proprietates. Vnica enim eſt & eadem prorſus Deitas: tota in patre, tota in filio, & tota in ſpiritu ſancto. Vna in tribus uirtus, una ſapientia, una bonitas: & ita de cæteris communibus proprietatibus. In quibus perſonarum diuinarum potius identitatem quàm ſimilitudinem (ut inquit hic author) deprehẽdimus. Nẽpe ſimilitudo eſt rerum differentiũ eadem proprietas. & cõuenientiam quidẽ aliquorum denotat cum differenti, aut imaginis in ſpeculo ad faciẽ hominis uiuã eſt ſimilitudo, & luminis

profusi ad lucem primitiuā. Identitas uerò omnimodā designat conuenientiā, seclusa omni discrepantia. Quia igitur omnino eadem trium personarum est bonitas: sapientia, potestas, uolūtas, operatio, & quicquid multiforme, uariumq; in creaturis, id in Deo unicè colligitur, sicut omnes numeri species in monadē, & omnes lineæ ad circunferentiā porrectæ, in centrū circuli, omnesq; laterales superficies & lineę pyramidis ad uerticem eius atq; conum, hinc trium diuinarum personarum in naturalibus proprietatibus identitatem potius quā similitudinem, dicere debemus. Nihilominus id unū re ipsa quod in supersancta est trinitate, ratione & intelligentia est distinctū. Nam ipsum cum singularib. cuiusq; personę sumptum proprietatibus peculiariter singulis accōmodatur. ut si intelligatur id unum, cū personali proprietate patris, ad primā contrahitur personā: si cum singularitate filij, ad secundam: si cum spiritus sancti singulari modo subsistendi intelligitur, tertiæ attribuitur & applicatur personæ, ut in ipsis personis secundū causam & causale, personaleq; perfectionē differentia intelligatur. Nēpe pater causa est reliquarum personarum, nō causale, cum sit seipso. Filius causale est & causa: hoc ad spiritū sanctum, illud ad patrem. Dicitur enim hic causale, quod causam habet. Spiritus sanctus autem causale est ad patrem & filium, nō causa ad aliam personam diuinam, cùm nulla sit reliqua. Et ob huiusmodi differētes proprietates, personalis inuenitur in diuinis perfectio: nō quidē secundum naturam, sed rationem Originis. Nā principalior est existendi modus patris, qui à nullo est, quā cæterorū duorum qui ab eo sumunt originem. Principalior itē modus subsistendi filij, & ratione ordinis perfectior, quā spiritus sancti ab eo prodeūtis. Hæc tamen personalis perfectio, & eminentia originis, nullā arguit in ipsis naturæ differentiā aut distantiā, nullamq; unius ultra alias in ijs quæ ad naturam attinent, perfectionem. Quocirca per hanc unitatis diuinæ substantiæ & discretionis personarum confessionem, tollitur impietas Sabellij, cōfundentis diuinas personas, ut diuinitatis unitatē facilius astrueret: negantisq; pluralitatem personarum, sed solā in ipsis nominum & rationum differentiā ponentis. Tollitur & impietas Arrij, diuidentis diuinā substantiā, & tres secundum personarum numerum abinuicem separatas substantias asseuerantis, ut pro suo arbitrio trinitatem personarum cōmodius defensaret. Verùm ambo cum unā catholicæ ueritatis partē contendunt plus æquo tutari, ab alterius sinceritate decidunt in barathrum erroris, & inter se pugnantium hæresium facti sunt duces primarij: Inter has autē duas syrtes, Scyllā & Charybdim, ecclesia catholica rectum fidei tramitem tenet, diuinæ naturę simplicem unitatē cum personarum distinctione & discreta pluralitate confitens: quā professionem à filio quoq; didicit, dicente Ioanne 10 capite, Ego & pater unum sumus. Cæterum utraq; supradictarum insaniarum, falsarumq; adinuētionum, ualidè confutatur à Cyrillo in commentarijs super Ioannem: præsertim explanatione primarum particularum ipsius Euāgelij, scilicet, Et uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Vt autē intelligatur inseparabilis trium diuinarum personarum in se inuicem immanētia, & quomodo impartibilis est in partiētibus & tribus discretis diuinitas: subiungit author exemplum de tribus adinuicem cōtiguis solibus, in quibus tamen una est luminis cōmixtio sequens propemodum cōsimilem manuductionem beatissimi patris Dionysij, qua ad idem comprobandum utitur secundo capite libri De diuinis nominibus, dicens: Quemadmodum cæreorum lumina in domo una cum sint, & tota in totis mutuò sunt, & integra tamē atq; perfecta, & à se inuicē discretione separātur, discretione coniūcta & coniunctione discreta. Deniq; cernimus in domo plurimis tædis illustri, ad unum quoddam lumen coniungi omnia lumina, fulgoremq; unum indiscretum, inuiduumq; præferre. Deinde ea lumina discreta esse & impermixta cōprobat, quia si una tædarum auferatur è domo, totum simul illius exibit lumen neq; quicquā luminis aliarum tædarum subducet, aut aliquid sui luminis cæteris relinquet.

Per illud unū lumē ad quod omnia coniunguntur, utcunq; ualet humana imbecillitas: indiuiduā Deitatis substantiā, per plura uerò (ut trium tædarum lumina, in illo uno cōiunctè discreta) tres supersanctæ Deitatis personas seinuicem immeantes & inhabitantes concipiat. Intelligat tamen & hanc imaginem, ipsā in se comprehensibili trinitate longè esse inferiorē. Huiusmodi autē inhabitatio, siue immeatio (quantū humana capere mens potest) eū mutua diuinarum personarū in seinuicē sine cōfusione immanētia. In qua perfecta integraq; personarū seruatur cū coniunctione discretio, & cū discretione coniunctio, substantiæ unitatem & personalem distinctionem in diuinitate insinuans. Et ipsa quidem innuitur Ioannis 10. cap. Cum filius de se ipso dicit: Vt cognoscatis & credatis, quia ego in patre, & pater in me est. Et Ioan. 14. Philippe qui uidet, uidet & patrē meum. Non credis quia ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor, à me ipso non loquor. Pater autē in me manens, ipse facit opera. Demum Ioan. cap. 1. Vnigenitus in sinu patris esse perhibetur. Itaq; si ad Deitatem, primariam rerum omniū causam, mentis nostræ consideratio conuertatur: potius unum est quod nobis contēplātibus occurrit. Si uerò ad tres personas, in quibus & cōiunctim & separatim sumptis est diuinitas, siue quæ quomodocūq; sumptæ sunt ipsa diuinitas, attēdimus (nempe pater est idipsum quod diuinitas & filius itidē, & spiritus sanctus. Quinetiā pater, filius & spiritus sanctus simul, sunt idem quod diuinitas) si etiā ad ea diuina supposita quæ ex prima causa ęternè prodeunt,

deunt, utpote ad filium & spiritū sanctum (qui ex patre, substātiali deitatis fonte, suam ab æterno ducūt originem) mentis aciē flectimus, ilico tres occurrunt diuinæ hypostases, simul adorandæ & conglorificandæ, Inter quas pater principiū est, & sine principio tēporis siue durationis, itē et originis. Filius principiū spiritus sancti est, & causa, de principio originis, scilicet patre, sine tamen principio tēporis. Spiritus sanctus autem amplius principium nō est sequentis diuinæ personæ, habens principiū originis patrē & filium: & sine principio durationis, nā utriqꝫ eorum coæternus est. Attamen pater, filius & spiritus sanctus, unicū sunt rerum conditarum principiū, quēadmodum de seipso filius perhibet sciscitantibus Iudæis, Tu quis es? Principiū (inquit) qui & loquor uobis. Demum animaduersione dignū id uidetur, quod cum author in litera præscribit, determinatqꝫ ratione rectè loquēdi de diuinis personis adinuicem cōparatis: dicit non esse admittendū, spiritum sanctum esse ex filio, secundum Græcorum loquēs sententiā, autumātium spiritum sanctum ex filio nequaquā procedere. Quod tamen Christi repugnat uerbis, Ioan. 15. cap. dicentis: Cū uenerit spiritus paracletus, quem ego mittā uobis à patre, spiritum ueritatis. At quomodo mittet filius eum qui ex se nequaquā est? Rursum Ioā. 16. filius de spiritu sancto loquēs, ait: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. De nullo autē accipit spiritus sanctus, nisi de quo habet & esse. Deniqꝫ Ioan. 20. insufflans in discipulos inquit, Accipite spiritū sanctū: quēadmodum & hic litera adducit. Quid autē halitus ille discipulis insufflatus aliud indicat, nisi ita intellectualē spiritū ab intellectuali esse filio, sicut corporeus prodijt de corporeo? Quod si pater spiritui sancto dat originē, nō autē filius, quonam pacto omnia quæ habet pater erunt filij, & omnia à patre tradita dicentur filio? cū uis illa spiritui sancto dandi originē, non sit cōmunicata filio: cui tamen nullo pacto repugnat. Ad hæc, splendor solis mortalium oculis infusus (ne à literæ discedamus exēplo) nō ex sole duntaxat est, uerum etiam & à radio, sole ad nos usqꝫ protenso atqꝫ diffuso. Amor itidem nō ex cognoscēte solū & amāte proficiscitur, sed & ex cognito ac amato ut obiecto enascitur. quis enī eum amauerit, qui prorsus sibi sit incognitus? quis item uerū & sincerum censebit amorē, qui mutus nō sit ac reciprocus? Atqui spiritus sanctus amor est patris ad filiū: & ediuerso, utriusqꝫ nexus amorosus & uinculū dilectionis. Nō igitur ex solo procedit patre, sed & filio. Quod & Athanasius inter Græcos clarissimus in suo attestatur symbolo: Spiritus (inquit) sanctus à patre, nō factus, nec creatus, nec genitus, sed procedēs. Et in symbolo Niceno catholica cōfitetur ecclesia, quod spiritus sanctus ex patre filioqꝫ procedit. Eiusdem est sententiæ Didymus, inter Græcos præcipuus, in libro de spiritu sancto. Et Ioannes Chrysostomus uitæ integritate & doctrinæ splendore celeberrimus, idē sentit. Quod & rationi magis consonū uidetur, & in uestigijs apertè cernitur. In quibus cū tria dantur unicū cōstituentia & simplicem nexum, duo extrema & mediū, & mediū à primo oritur extremo, secundū extremū à primo oritur & medio. ut Adā, Eua, Seth. Quorū Adā primū extremū, à nullo est homine. Eua medium horum, à solo primo est extremo. Seth uero secundū extremum, à primo extremo ducit originē & medio. Itaqꝫ intellige, ipsi Adæ in diuinis patrem respondere, Euæ filiū, & ipsi Seth ordine tertio spiritū sanctum. Videbis apertè in uestigio spiritū sanctum à patre & filio processionis ortum uendicare. Et reuera satius est ipsi Euæ filiū, & ipsi Seth spiritum sanctum adaptare, quam ediuerso, quēadmodum prius author cōparauerat. Nam ex hac comparatione Euæ ad filium & ipsius Seth ad spiritū sanctū, clare perspicies, filium Dei ex una solum persona, spiritū sanctū uerò ex duabus originē ducere, quāuis modus originis in diuinis & humanis nō usquequaqꝫ respondeat: est enim filius Dei genitus ex patre, Eua autē non est genita: Spiritus sanctus etiā genitus dici non debet. Seth autem genitus est. Author uerò cū posuit humanæ propagationis exemplū, quo ad diuina intelligenda conscenderemus, modum originis diuinarū personarum exprimere uolens, ipsum Seth filio Dei adaptauit, quod uterqꝫ genitus est. Euā uerò spiritui sancto, quod non fuerit ipsa genita, sicut nec spiritus sanctus genitus: & quod ex uno solo, scilicet Adā, ipsa ortum habuerit, sicut & posuit spiritum sanctū ex solo patre procedere. Verùm cū id modo reprobatū sit, propinquior nobis ad ueritatē patebit uia, si priori manuductioni ad diuina (quæ præter authoris sententiā data est) animum intenderimus. Cæterū ut ad propositum cōprobandum reuertamur, similiter ita uidemus ex monade binarium, & ex monade itidem & binario ternariū surgere. Est autē pater ut unitas, filius ut binarius, spiritus sanctus ut ternarius: si ordine & ortus rationem, emanationemqꝫ attendimus. Neqꝫ tamē idcirco erroris notam authori impingere fas est, quod more Græcorum senserit spiritum sanctū per filium, non autem ex filio procedere: sed pro temporis cōditione humanā excusare ignorantiam, ut qui tempus, quo spiritus sancti processionem ex patre filioqꝫ credendam ecclesia catholica expresse determinauit, antecesserit. In ijs autē quæ necdū publico decreto finita sunt, antequā apertè determinentur, diuerso interdū modo sentire cōperiuntur probati authores. Quēadmodum de immaculata conceptione sacratissimæ uirginis Mariæ, quod fuerit immunis et expers originalis et culpæ, antequā catholica id definiret ecclesia, graues et celebres antiqui patres diuersa sentire deprehendūtur: quod tamē post diffinitionem uniuersalis ecclesiæ, ipsam scilicet cōtagionis et maculę primæuæ prorsus exortem esse, amplius in dubiū reuocare fas nō est, aut refutare. Adde quod antiquorum apud Græcos authorum, ut Cyrilli,

Damasceni & similium, à Latinis in uoce potius & modo explicãdi emanationẽ spiritus sancti est discrepantia, q̃ in ipsa re. Eandem enim penitus sententiam prætendunt, dicentes spiritum sanctũ per filium procedere, q̃ Latini dicẽtes spiritum sanctum procedere ex filio: licet alijs ad illã exprimendam utãtur uerbis, ut ex annotatis circa nonã propositionẽ quinti libri Ricardi de Trinitate, diffusius idem innotescit. Porrò quod filius spiritũ sanctum à patre procedere dicat, se non nominato, nihil oppositam partem corroborat, cum etiã filius non dicat spiritum à patre solo procedere, neq; ex se prodire neget. Itaq; cũ patrẽ nominat, primarium processionis authorẽ: ipse quoq; in patre intelligẽdus est, ad quem etiã ea quę à patre accepit & habet, referre solet. Quia igitur à patre accepit filius, quod à se etiã ꝓcedit spiritus, idipsum ad patrem referens, eum solũ nominat: ut sentit Augustinus. Cęterũ sicut filium non dicimus esse patrem, quia alius pater, alius filius, tametsi non aliud pater, aliud filius: ita neq; filiũ, spiritus esse dicimus, qui ex spiritu nõ habet suã originẽ, sed ex solo patre, quẽadmodũ ediuerso nominatur spiritus filij & spiritus Christi in scripturis, quia spiritus à filio suum habet ortum, Neq; etiam filius dicitur esse ex spiritu, quia spiritus ipse non est filij principiũ, neq; causa. Vnde rationes loquendi exprimentes diuinarũ personarum adinuicem habitudinem & unius ab alia originem, quæ in litera annotantur, possunt certo quodã ordine per has propositiones digeri. Prima: Pater in diuinis nõ est ex filio, sed rectè dicitur pater filij, & neq; est ex spiritu sancto, neq; dicitur catholicè pater spiritus sancti. Primũ & tertium patet: quia pater principium est sine principio: & seipso: Secundũ, quia filius ab ipso habet originem per generationem æternã. Quartum, quia spiritus sanctus ab ipso patre nõ prodit per generationem, neq; eius filius dicitur, ut superius ostensum est. Secunda propositio. filius est ex patre, & rectè patris filius nuncupatur: sed neq; est ex spiritu, neq; filius ipsius spiritus uerè uocatur. Primum & secundũ constat ex plurimis scripturæ testimonijs: & nostræ fidei confessione, qua profitemur filium ex patre natum ante omnia secula. Tertiũ uerò & quartũ, quia filius à spiritu sancto in diuinis non habet ortum, neque spiritus sanctus eius pater dici rectè potest. Tertia propositio, Spiritus sanctus ex patre est, & spiritus patris dicitur. Itidẽ & est ex filio, & spiritus filij in scripturis etiam nominatur. Primũ patet, qui spiritus ex patre procedere omniũ cõfessione censetur. Secundũ constat ex uerbo Domini. Matth. 10. dicentis: Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Tertiũ itidem clarũ euadit ex ante dictis, quoniã spiritus sanctus etiã ex filio procedit, quãuis hãc tertiam enunciationẽ author in litera refutet, propter causam supradictã. Quartũ est notum ex uerbo Apostoli, ad Galatas 4. cap dicentis: Quoniam aũt estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui, clamantem in corde uestra: abba, pater. Cæterùm in hac comparatione unius diuinarũ personarũ ad duas reliquas, posita est gemina loquendi ratio, una per ablatiuum casum, altera uerò per genitiuum: quoniam illarum una aliquando admittitur. & altera de eodem negatur. ut nullus rectè admiserit quod pater est ex filio: tamen tribuet istã, quod Deus pater est pater filij. Et hæ duodecim propositiones surgentes ex huiusmodi personarum collatione mutua, partim quidẽ hic in litera cõtinentur, & exprimuntur, partim uerò ex superius dictis colligi possunt

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΘΕΟΥ λεγομένων. ιβ.

Τὸ θεῖον ἁπλοῦν ἐστι, καὶ ἀσύνθετον. τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, σύνθετόν ἐστιν. εἰ οὖν τὸ ἄκτιστον, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀσώματον, καὶ ἀθάνατον, καὶ αἰώνιον, καὶ ἀγαθον, καὶ δημιουργικὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἴπωμεν θεοῦ, ἐκ τοσούτων συγκείμενον οὐχ ἁπλοῦν ἔσται, ἀλλὰ σύνθετον. ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστί. χρὴ τοίνυν ἕκαστον τῶν ἐπὶ θεοῦ λεγομένων, οὐ τί κατ' οὐσίαν ἐστί, σημαίνειν οἴεσθαι, ἀλλ' ἢ, τί οὐκ ἐστὶ δηλοῦν, ἢ σχέσιν τινὰ πρός τι τῶν ἀντιδιαστελλομένων, ἢ τι τῶν παρεπομένων τῇ φύσει, ἢ ἐνέργειαν. δοκεῖ μὲν οὖν κυριώτερον πάντων τῶν ἐπὶ θεοῦ λεγομένων ὀνομάτων εἶναι, ὁ ὤν. καθὼς αὐτὸς χρηματίζων, τῷ μωσῇ

DE IIS QVAE DE DEO dicuntur. Cap. XII.

Deus simplex est, & incõpositus: quod aũt ex multis & differẽtib. coalescit, compositum est. Si igitur increatum, non initiatum, incorporeum, immortale, æternum, bonum, conditorem, & id genus, substantiales differentias differentesq; substãtias dixerimus in Deo, ex tot coalitum, minimè simplex erit, sed compositũ: quod quidem extremę impietatis est. Par est igitur, unũquodq; eorũ quæ de Deo dicũtur, nõ quid est secundũ substãtiã arbitrari significare, sed qd nõ est ostendere: aut habitudinẽ quãdã ad aliquid eorũ quę ab eo distinguuntur, aut eorũ quę assequuntur naturã, aut operationem. Enimuero uidetur principalius omniũ de Deo, dictorũ nominum esse, Qui est: quemadmodũ ipse dans responsum Mosi in mon-

ἐπὶ τοῦ ὄρους φησίν, εἰπὸν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με. ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον, καὶ ἀόριστον. ὡς δὲ ὁ ἅγιος Διονύσιος φησίν, ὁ ἀγαθός. οὐ γὰρ ἔστιν ἐπὶ θεοῦ εἰπεῖν, πρῶτον τὸ εἶναι, καὶ τότε τὸ ἀγαθόν. δεύτερον δὲ, ὁ θεὸς ὄνομα, ὃ λέγεται ἢ ἐκ τοῦ θέειν καὶ περιέπειν τὰ σύμπαντα. ἢ ἐκ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι καίειν. ὁ γὰρ θεὸς πῦρ καταναλίσκον πᾶσαν κακίαν ἐστίν. ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα. ἀλάθητος γὰρ ἐστί, καὶ πάντων ἐπόπτης. ἐθεάσατο γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀχρόνως ἐννοήσας καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ ἄχρονον ἔννοιαν· ἥ τις ἐστὶν προορισμός, καὶ εἰκὼν, καὶ παράδειγμα ἐν τῷ προορισθέντι καιρῷ γίνεται. τὸ μὲν οὖν πρότερον αὐτοῦ τοῦ εἶναι παραστατικόν ἐστι, καὶ οὐ τοῦ τί εἶναι. τὸ δὲ δεύτερον, ἐνεργείας. τὸ δὲ ἄναρχον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ ἀγέννητον, ἤτοι ἄκτιστον, καὶ ἀσώματον, καὶ ἀόρατον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τί οὐκ ἐστὶ δηλοῖ. τουτέστιν, ὅτι οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὐδὲ φθείρεται, οὐδὲ ἔκτισται, οὔτε ἐστὶ σῶμα, οὐδὲ ὁρᾶται. τὸ δὲ ἀγαθὸν, καὶ δίκαιον, καὶ ὅσιον, καὶ τὰ τοιαῦτα, παρέπονται τῇ φύσει. οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν οὐσίαν δηλοῖ. τὸ δὲ κύριος, βασιλεύς τε, καὶ τὰ τοιαῦτα, σχέσιν πρὸς τὰ ἀντιδιαστελλόμενα δηλοῖ. τῶν γὰρ κυριευομένων λέγεται κύριος, καὶ τῶν βασιλευομένων βασιλεύς, καὶ τῶν δημιουργουμένων δημιουργός, καὶ τῶν ποιμαινομένων ποιμήν.

in mōte, inquit: Dic filijs Israel, qui est misit me. Totū enim in seipso comprehendēs, habet ipsum esse, ueluti quoddam pelagus substātię infinitū, & interminū. Quemadmodum aūt sanctus ait Dionysius, primariū Dei nomen est bonum, non enim primum est dicēdum de Deo esse, sed ipsum bonū. Sequens uerò nomen est Deus, qui Græcè θεὸς, uel à θέειν. id est, currere & disponere uniuersa: uel ab αἴθειν, id est, urere (Deus enim ignis est, omnē malitiā consumens) uel à θεᾶσθαι, id est, intuendo omnia. Nā nihil eum latēre potest, immò omniū inspector est. Intuet̄ enim omnia priusquā deducantur ad ortum, intemporaliter intelligēs unumquodq; secundùm uoluntariam ipsius intemporalem intelligentiā: quæ quidē est prædiffinitio & imago, cuius exemplū & expresio in prædiffinito tēpore fit. Pręcedēs aūt nomē ipsius esse, quodq; sit Deus ostensiuum est: non aūt quid sit: præsens aūt, operationem insinuat. Sed hæc sine principio esse, incorruptibile, ingenitum, id est, increatum, incorporeum, inuisibile, & eiusmodi, quid non est indicant, hoc est, quod non incepit esse, neq; corrumpitur, neq; creatur, neq; corpus est, neque uidetur. At uerò bonum, iustum, sanctum, & id genus talia naturā consequuntur, non autem substantiam ostendunt. Hæc aūt, Dominus, rex, & huiusmodi respectum ad ea quæ ex aduerso distinguuntur, mōstrāt. Nam eorum quibus dominantur, dicitur Dominus: & eorum quos regit, rex: & conditorum, conditor: & eorum qui ab eo pascuntur, pastor.

COMMENTARIVS.

POstquam in huius cap. principio ꝓbauit author diuersa Deo accōmodata nomina, uarias rerū in eo differentias nō denotare (quod id summæ eius simplicitati obstaret) sed solā rationū diuersitatē, & considerationē: tria potissimū assignat nominū genera quæ Deo asscisci solent, & quodq; eorū suis manifestat exemplis in calce ipsius capitis. Primū genus est nominum negatiuorū, quid Deus nō est ostendentium: ut increatum, ingenitum, incorruptibile, incorporeū. Secundum, eorum q̄ indicant quandā habitudinem Dei ad creaturas: ut Dominus, rex, conditor, pastor. Tertiū genus & eorū quæ designāt aliquid consequens naturam Dei, aut operationē: ut iustū, bonum, sanctū, sapiēs. Inter hæc aūt omnia de tribus Dei nominibus autor hic peculiariter disserit, utpote qui est, primo apud Hebræos Dei nomine: bonū, & Deus. Quorū præcipuū & primariū dicit esse (& rectè quidem) id nomen, qui est, nempe id ipsum, substantiā, essentiāq; Dei indicat. Alia aūt nomina, rationem quandā accidentariā. Dei naturā aut operationē consequentem, substātia aūt accidentaria affectione & operatione prior atq; principalior. Neq; huic obuiat, quod sacratissimus pater Dionysius primū Dei nomē dicit esse, bonū, cum secundo cap. diuinorū nominū inquit: Diuinā totā substantiā (quicquid illa est) seipsa bonitas diffinire atq; aperire à sacris eloquijs dicitur. Idem ca. 3. eiusdem operis. Ac primū quidem perfectissimā, omniumq; Dei processuum interpretem, boni appellationem intueamur. Deniq; ibidem capite 4. eiusdem libri: Age ergo ad ipsam iam boni appellationem pergamus explicādum, quam theologi peculiariter summæ Deitati ex omnib. applicant: ipsam (ut reor) substantiā diuinam, bonitatem appellantes, & quia eo ipso quod est bonum, ut substantiale bonum, in omnia quę sunt pertendat bonitatem. Nempe boni appellatio prima est ad insinuandā nobis diuinā substantiā, per beneficos suorum munerum in hæc

inferiora processus, qui ratione boni potissimum nobis innotescunt, ob idipsum quod boni proprium est in alia se diffundere. quẽadmodum per suorum ad nos radiorum deriuationem, solis substantia nostris oculis inaccessa, mortalium ostenditur aspectui. Nomen uerò, qui est, diuinã designat substantiam, ut in seipsa est occultissimè latens, omnes entium gradus supereminenter & super excellenter in se unicè continens, & tanto rerum inferiorum essentias interstitio transcendens, ut hæ ad Deũ collocatæ, non entia potius quàm entia dici mereantur. Entia quidem, quod à summo ente profecta sunt: non entia uerò, quia à diuinæ essentiæ immẽsitate improportionaliter deficiunt atq; discedunt. Porrò tres subiunctę huiusce nominis Deus interpretationes, locum habent & frequentem usum in scripturis. Secundum primam deriuationem qua dicitur á θέειν, id est disponere uniuersa, octauum sapientiæ caput perhibet de eo, quod attingit à fine usq; ad finem fortiter, disponit omnia suauiter. Secunda autẽ efformatio qua deducitur ab αἴθειν, id est urere, eidem cõpetere dinoscitur per Apostolum ad Hebræos ca. 12. dicentem: Etenim Deus noster ignis consumens est. Et per Lucã ca. 12. Ignem ueni mittere in terrã: & quid uolo, nisi ut succendatur? Demum & tertia deriuatio qua dicitur à θεᾶσθαι, id est intuendo omnia: eidem etiam congruit. Nam Ecclesiastici 23. ca. Vir iniquus tenebris fidens ad perpetrandum scelus. & ibidem dicens: Quis me uidet? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me, quem uereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus: à sapiente meritò reprehenditur: quod non intellexit quoniam omnia uidet oculus Dei, neq; etiam cognouit quoniam oculi Domini multò plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes uias hominum, & profundum abyssi & hominum corda, intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur omnia sunt agnita sic & post perfectum respicit omnia. Et Paulus ad Hebræos ca. 4. Neq; ulla creatura est inuisibilis in conspectu eius: omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Cæterùm hanc tertiã deductionem supradicti nominis explanans author, dicit intemporalem Dei intelligentiam esse prædiffinitionem & imaginem, cuius exemplum & expressio in prædiffinito tempore fit. Nempe ut architectus domum exemplarem, materia & mole uacãtem, mente continet, ad cuius similitudinẽ efformat domum extrinsecã, ut exemplum & expressionem illius archetypę domus: sic rerum omniũ author Deus, creandorum in sua æterna sapientia exẽplares habuit & diuinas rationes, antequã fierent, quarum exemplum & expressio facta est cum ad ortũ deducta sunt uniuersa. Hinc Ioannes 1. ca. dicit: Quod factũ est, in ipso uita erat. quia quicquid à Deo cõditũ est, in spirituali factoris ratione semper uiuit & uixit. Porrò perfectior est domus exemplaris & menti intima, quã externa ex lapidibus & lignis cõgesta. Nam domus facta in opere, mutatur & perit. In mente aũt artificis reposita, permanet stabilis: ita ut per eã rursum alia fieri possit: illa prius facta, pereunte. Ita ratio, sapientia & prædiffinitio rerũ, multo perfectior est in Deo (nam ei coæterna, uiuens & iugiter una) quã res ipsæ factæ, temporales, inanimæ, fluxæ atq; defluæ. Idẽ exprimit & Paulus ad Hebræos capite undecimo dicẽs: Fide intelligimus aptata esse sæcula uerbo Dei, ut ex indiuisibilibus uisibilia fierẽt: id est, ex mundo intellectuali qui in Dei erat sapientia: fieret mundus iste corporeus & uisibilis, cuius partes singulæ antequã cõderentur erant in Dei scientia, non erant in sua natura. Deniq; Seuerinus Boetius idem attestatur, hoc (quod Deo concinit) Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum, pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, similiq; in imagine formans.

Sic & cuiusq; rei futuræ in mẽte diuina prædiffinitio est præcognitio eius & præordinatio, cuius exemplũ & exterior expressio fit, cũ res illa prędiffinita atq; præcognita, pręcõstituto tẽpore exoritur. Nõ enim quicquã deducitur ad ortum, quod à diuina intelligentia non fuerit prædiffinitũ, cum nihil fugiat eius dispositionẽ, nihil ordinationem suã prætereat, aut lateat eius prouidentiam. Nemo tamẽ putet his nominibus iã explicatis, aut alijs, nos posse exactẽ & omnino Dei naturã & sublimitatẽ expromere: ut qui sit super omne nomen quod nominatur nõ solũ in hoc sæculo, sed etiã in futuro, & quo omnis nominatio & humana & angelica inferior est. Enimuero diuinus pater Dionysius in primo ca. libri De diuinis nominibus ingenuè profitetur, Deũ omnia esse quæ sunt, rerumq; omniũ nominib. posse nuncupari. quod nihil sit in rerũ natura subsistens, quod non habeat aliquod summæ diuinitatis uestigiũ, unde illius nomen Deo possit ritè & piè accommodari. Rursum idem contestatur Deum nihil esse eorum quę sunt, quod supra omnia est, & omnia exuperat: proinde nomẽ omne recusat, quia trãscendit uniuersa quæ nominari possũt. Idcirco sẽtit nullũ inuenire posse nomẽ, quod propriè Deo assignetur. Et quemadmodũ de nomine Dei (quod est admirabile) dictũ est: ita & de eius diffinitione sentiendũ, quod scilicet quid sit Deus secundum substãtiam ac naturam, incõprehensibile omnino est atq; ignotũ, ut superius quarto capite disseruit author. Quamuis enim nõnulli hanc Dei diffinitionem assignant, quod est præstans quædã natura, qua nihil est melius, cuius prouidentia mundũ quem cõdidit gubernat, & alij aliàs rectè afferãt eius descriptiones: non tamen omnimodè per eas explicãt idipsum quod Deus est, quandoquidẽ illud suprà sermonẽ omnem & mentẽ eminet. Vnde non penitus improbandũ, quod Simonides

nides poëta fecisse & dixisse dicitur, cum hac de re interrogaretur. Quærente enim ab eo Hierone Syracusano quid'nam esset Deus, deliberandi sibi spacium, unum diem dari postulauit. Cum idem ex eo postridie rogaret, biduum petijt: tum sæpius eo idem petente, duplicauit semper numerum dierum. tandem uero interroganti Hieroni, cur ita faceret: quia quanto (inquit) diutius considero, tanto mihi res uidetur obscurior. Significauit planè hisce uerbis, imperscrutabilem Dei esse rationem, & humano ingenio inaccessam, ignotam atque incomprehensibilem.

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ καὶ διακρίσεως. ιγ.

Πάντα μὲν οὖν ταῦτα κοινῶς ἐπὶ πάσης τῆς θεότητος ἐκληπτέον, καὶ ταυτῶς, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἀμερῶς, καὶ ἡνωμένως. διακεκριμένως δὲ τὸ πατὴρ, καὶ τὸ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ἀναίτιον, καὶ τὸ αἰτιατὸν, καὶ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ ἐκπορευτόν. ἅτινα οὐκ οὐσίας εἰσὶ δηλωτικὰ, ἀλλὰ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως, καὶ τοῦ τῆς ὑπάρξεως τρόπου. ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ ἐκ τούτων ἐπὶ τὴν θείαν οὐσίαν χειραγωγούμενοι, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. ὥσπερ οὐδὲ ἐὰν γνῶμεν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀσώματός ἐστι, καὶ ἄποσος, καὶ ἀσχημάτιστος, ἤδη καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς κατειλήφαμεν. οὐδὲ τοῦ σώματος εἴπερ γνῶμεν ὅτι λευκὸν, ἢ μέλαν ἐστὶν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. ὁ δὲ ἀληθὴς λόγος διδάσκει ἁπλοῦν εἶναι τὸ θεῖον, καὶ μίαν ἁπλῆν ἔχειν ἐνέργειαν, ἀγαθὴν, καὶ πᾶσι τὰ πάντα ἐνεργοῦσαν, κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα. ἥ τις πάντα θάλπει, καὶ ἐν ἑκάστῳ κατὰ τὴν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα, καὶ δεκτικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ, ἐκ τοῦ δημιουργήσαντος θεοῦ τὴν τοιαύτην εἰληφὼς ἐνέργειαν. διακέκριται δὲ, ὅσα τῆς θείας, καὶ φιλανθρώπου τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεως. ἐν τούτοις γὰρ, οὔτε ὁ πατὴρ, οὔτε τὸ πνεῦμα, κατ' οὐδένα λόγον κεκοινώνηκεν, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν, καὶ κατὰ τὴν ἄρρητον θαυματουργίαν, ἣν καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ὁ θεὸς λόγος γενόμενος εἰργάζετο, ὡς ἀναλλοίωτος θεὸς, καὶ θεοῦ υἱός.

DE DIVINA VNIONE ET *discretione.* *Cap.* XIII.

Illa igitur omnia cõmuniter in tota diuinitate sunt suscipienda, & (ut ita dicã) identiter & simpliciter, & indiuiduè & unaliter. Discretè autem pater, & filius, & spiritus sanctus, causa, le, ingenitũ, genitũ, & procedens, quæ non substantiæ sunt indicatiua, sed habitudinis adinuicẽ, & modi subsistẽdi. Hæc igit̃ nos scientes, & ad diuinã substantiã manuducti, nequaquam ipsam substantiam comprehendimus, sed ea quę sunt circa substantiam, perinde neque si cognouerimus animã esse incorpoream, sine quãtitate & figura: iam eius substantiam comprehẽdimus. neq; corporis substantiam, ubi cognouerimus q̃d albũ aut nigrũ est, sed ea quæ circa substantiam sunt. Verus autẽ sermo docet simplicem esse Deum, & unam simplicem habere operationẽ, bonam, omnib. omnia operantem, instar solis radij, qui omnia fouet, & in unoquoq; secũdum naturalem habilitatẽ, & quãtũ capere potest operatur, ab eo qui eum condidit Deo, talem adeptus operationis uirtutem. Discreta sunt autem & quæcunq; sunt diuinæ & miseratricis uerbi Dei incarnationis. In his enim neq; pater, neq; spiritus, ulla ratio ne communicant, nisi secundum bonã uoluntate acceptionem, & secundum ineffabilem miraculorum operationem, quam & secundũ nos homo factus Deus uerbum operabatur: ut immutabilis Deus, & Dei filius.

COMMENTARIVS.

Quæ coniunctè dicuntur de Deo, & quæ discretè, hic elucidat author, non discedens à sententia diuini Dionysij, quam habet de coniuncta & discreta theologia, parte prima capitis secundi De diuinis nominibus. Illa quidem coniunctè & unaliter de Deo dicuntur, quæ & toti diuinitati, & cuius itidem diuinarum personarum sigillatim aptè attribuuntur, neq; discretionem inter eas designant, ut diuinitas ipsa potens est, sapiens, & bona, sic & pater potens, bonus & sapiens, & filius, & spiritus sanctus, cum eadem prorsus trium sit potestas, sapientia, & bonitas. huiusmodi autem sunt denominationes triplices, in præcedente capite expressæ, quarum unaquæq; communiter Deo coniunctèq; congruit. Discretè uerò de Deo dicuntur illa, quæ non toti integræq; Deitati, sed uni peculiariter personarum accommodantur, cæterisq; personis conuenire nequeunt. nam earum discretionem ab inuicem designant, ut hæc nomina pater, filius, spiritus sanctus, ingenitus, genitus, procedens, & similium proprietatum nomina uni duntaxat personæ congruentium. At quoniam Deo coniunctè conuenientia summam identitatem & simplicitatem substantiæ eius & operationis insinuãt, ut unam simplicem Dei in omnibus operationem esse rectius intelligamus, utitur author ma

 nuductio-

nuductione radij solaris unica illuminatione illustrantis & fouentis omnia, quam tamen diuersis corporibus uario communicat modo. Propinquioribus enim & minus crassæ materiæ consortio participantibus, lympidius suum infundit radium. Distantioribus autem, ut aëri caliginoso & aquæ, minus clarè suum splendorem propagat: opaca uerò corpora, duntaxat in extrema parte illustrat, penitiora eorum & interiora minimè illuminans. Eodem quoque modo sol omnia fouet, quodque pro suæ naturæ cōditione, inanima quidē ut existāt, uegetantia ut uiuant, animalia ut sentiant, homines ut intelligant. Sic Deus primarium solis huius sensibilis exemplar, unica operatione simplicissima, omnia in omnibus rebus opera naturæ peragit corporalia in corporalibus & spiritualia in spiritualibus, secundum diuersam ipsarum dispositionem: ut rectè de ipso dixerit beatus Paulus, quod operatur omnia in omnibus. Demum præter ea, quæ discretè dicuntur de Deo, superius expressa: adijcit author & alia quæ attinent ad dispensationem carnis assumptæ ad solum Dei filium accommodanda, ut quod natus sit de Virgine, homo factus, crucifixus, mortuus & sepultus. Quod quidem ex diuino sumpsit Dionysio, supradicto capite eandem sententiam sic astruente. Discretum est autem à diuinis operibus in nos benignè manantibus, quod secundum nos atque ex nobis integrè & uerè substantiam sumpsit supersubstantiale uerbum, eaque & gessit & pertulit quæ sunt humanæ ipsius assumptionis electa atque præcipua. his enim neque pater, neque spiritus ulla ratione communicat: nisi fortè quis asserat benignitate, clementiaque & communione uoluntatis, atque in omni supereminentissima & ineffabili operatione diuina (quam homo pro nobis factus adimpleuit, immutabilis profectò Deus & Dei uerbum) illos quoque accessisse consortes. Enimuerò pater & spiritus sanctus unà cum filio operati sunt altissimum dominicæ incarnationis mysterium, quandoquidem sacratissimæ uirgini à cœlesti nuncio responsum fit: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Solus tamen filius nostræ mortalitatis naturam suscepit. Perinde atque tres uiri, Ioannes, Petrus & Paulus adminiculum præstant, ut Petrus eorum medius tunica induatur, solus tamen ille suscipit amictum. Et ut Augustini utamur exemplo: ars pulsandi citharam & manus citharœdi, & chorda citharæ coefficiunt & concurrunt ad modulationem faciendam sola tamen chorda icta sonum edit. Quocirca neque pater incarnatus dicitur, neque ex uirgine natus, neque passus, similiter nec spiritus sanctus. Communicant tamen in his benignissimæ incarnationis mysterijs pater & spiritus, secundum bonæ uoluntatis acceptionem & beneplacitum. Nam & Deus pater filium suum unigenitum dedit, & misit eum in mundum, ut saluetur mundus per ipsum. Et teste Esaia cap. 61. Spiritus Domini filium unxit, & misit euangelisare pauperibus. Communicant itidem pater & spiritus sanctus cum filio secundum miraculorum operationem, quæ quia diuina faciebant uirtute & operatione, consequens est ea & patris & spiritus uirtute, actioneque esse facta. Alioqui alia esset & diuersa diuinarum personarum uirtus atque operatio, quod est absurdum. Id quidem fatetur filius de patre, dicens apud Ioannem 14. cap. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Et de spiritu sancto Lucæ 11. Porrò si in digito Dei (id est spiritu sancto) eijcio dæmonia, profectò peruenit in uos regnum Dei.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ ἐπὶ θεοῦ λεγομένων. ια.

Ἐπεὶ δὲ πλεῖστα περὶ θεοῦ σωματικώτερον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ συμβολικῶς εἰρημένα εὑρίσκομεν, εἰδέναι χρή, ὡς ἀνθρώπους ὄντας ἡμᾶς, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον περικειμένους, τὰς θείας καὶ ὑψηλάς, καὶ ἀΰλους τῆς θεότητος ἐνεργείας νοεῖν, ἢ λέγειν ἀδύνατον, εἰ μὴ εἰκόσι καὶ τύποις, καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησαίμεθα. ὅσα τοίνυν περὶ θεοῦ σωματικώτερον εἴρηται, συμβολικῶς ἐστὶ λελεγμένα. ἔχει δέ τινα ὑψηλοτέραν διάνοιαν. ἁπλοῦν γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἀσχημάτιστον. ὀφθαλμοὺς μὲν οὖν θεοῦ, καὶ βλέφαρα, καὶ ὅρασιν, τὴν τῶν ἁπάντων ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐννοήσωμεν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἐντελεστέραν γνῶσίν τε, καὶ πληροφορίαν ἐγγίνεσθαι, ὦτα δὲ καὶ ἀκοήν, τὸ ἐξιλεωτικὸν αὐτοῦ, καὶ τῆς ἡμε-

DE IIS QVAE CORPORALITER de Deo dicuntur. Cap. XIIII.

At uerò quia plurima de Deo corporaliter in sacra scriptura symbolicè mysticeque & significatiuè dicta cōperimus, scire nos decet, cū nos ipsi simus crasso carnis indumēto circūdati, nos minime posse diuinas & subtiles & immateriales Dei operationes aut intelligere, aut eloqui, nisi imaginibus & formis, & significatiuis nostro more utamur signis. Quæcunque igitur de Deo corporaliter dicuntur, symbolicè sunt dicta: habent autem altiorē intelligentiā, simplex enim diuinitas, & figurā nullam habens. Oculos ergo Dei, & palpebras, & uisum, uirtutē ipsius uniuersorū cōspectricem, & quod nihil eius cognitionē effugiat, intelligimus, eò quòd in nobis per hunc sensum, perfectior cognitio, certiorque ignascitur. Aures autē & auditū, uirtutem eius propiciatricē, & nostra

τέρας δεκτικὸν δεήσεως. καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς τὰς ἱκεσίας ποιουμένοις, διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως εὐμενεῖς γινόμεθα, γνησιώτερον αὐτοῖς, τὸ οὖς ἐπικλίνοντες. στόμα δὲ καὶ λαλιὰν, τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλιᾶς σημαίνεσθαι τὰ ἐγκάρδια νοήματα. βρῶσιν δὲ καὶ πόσιν, τὴν ἡμετέραν πρὸς τὸ αὐτοῦ θέλημα συνδρομήν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς γευστικῆς αἰσθήσεως, τὴν τῆς φύσεως ἀναπληροῦμεν ἀναγκαίαν ὄρεξιν. ὄσφρησιν δὲ, τὸ ἀποδεκτικὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἐννοίας τε, καὶ εὐνοίας, ἐκ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως τὴν τῆς εὐωδίας ἀποδοχὴν ἐγγίνεσθαι. πρόσωπον δὲ, τὴν δι᾽ ἔργων αὐτοῦ ἔνδειξίν τε, καὶ ἐμφάνειαν, ἐκ τοῦ τὴν ἡμετέραν ἐμφάνειαν διὰ προσώπου γίνεσθαι. χεῖρας δὲ, τὸ ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη, καὶ μάλιστα τιμιώτερα, διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. δεξιὰν δὲ, τὴν ἐπὶ τοῖς αἰσίοις αὐτοῦ βοήθειαν, ἐκ τοῦ καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν εὐσχημοτέρων, καὶ τιμιωτέρων, καὶ πλείστης ἰσχύος δεομένων, τῇ δεξιᾷ κεχρῆσθαι. ψηλάφησιν δὲ, τὴν ἀκριβεστέραν αὐτοῦ, καὶ τῶν λίαν λεπτῶν τε καὶ κρυπτῶν διάγνωσίν τε, καὶ εἴσπραξιν, ἐκ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν μὴ δύνασθαι τοὺς ψηλαφωμένους ἐν ἑαυτοῖς κρύπτειν τι. πόδας δὲ καὶ βάδισιν, τὴν πρὸς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων, ἢ ἐχθρῶν ἄμυναν, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν, ἔλευσίν τε καὶ παρουσίαν, ἐκ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως, ἀποτελεῖσθαι τὴν ἄφιξιν. ὅρκον δὲ, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν δι᾽ ὅρκου τὰς πρὸς ἀλλήλους βεβαιοῦσθαι συνθήκας. ὀργὴν δὲ καὶ θυμὸν, τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπέχθειάν τε καὶ ἀποστροφὴν, καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ ἐναντία τῆς γνώμης μισοῦντες, ὀργιζόμεθα. λήθην δὲ καὶ ὕπνον καὶ νυσταγμὸν, τὴν ὑπέρθεσιν τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀμύνης, καὶ τὴν τῆς συνήθους πρὸς τοὺς οἰκείους βοηθείας ἀναβολήν. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάντα τὰ σωματικῶς εἰρημένα ἐπὶ θεοῦ, κεκρυμμένην ἔχει τινὰ ἔννοιαν ἐκ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσαν, εἰ μή τι περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ θεοῦ λόγου ἐπιδημίας εἴρηται. αὐτὸς γὰρ πάντα τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀνεδέξατο, ψυχὴν νοερὰν καὶ σῶμα, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἰδιώματα, τά τε φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη.

ſtræ deprecationis ſuſceptricem. & nos enim ijs qui ſupplicationes porrigunt, per hunc ſenſum mites ſumus, familiarius eis autem inclinãtes. Os autem & loquelam, uim demonſtratricẽ uoluntatis eius eo quòd apud nos, per os & locutionem, in aperto faciamus cogitationes cordis. Cibum uerò & potum noſtrum, ad uoluntatem eius concurſum. nam & nos per guſtatorium ſenſum, neceſſarium naturæ implemus appetitum. Odoratum uerò, uim acceptatricẽ noſtræ erga eũ intelligentię, & beneuolẽtiæ, quia per hunc ſenſum in nobis aggignat̃ boni odoris ſuſceptio. Faciẽ per opera eius ſui manifeſtationẽ atq; apparitionẽ, eoq̃d noſtra ipſorũ manifeſtatio per faciẽ fit. Manus uerò, efficacem uirtutum operationis eius. Nam nos utilia & maximè precioſa adminiculo manuum dirigimus. Dexterã, auxiliũ eius in proſperis: eo quod et nos magis in optabilioribus & precioſioribus, & plurima indigentibus uirtute, dextera utimur. Tactum uerò, certiorem eius minutiſsimorum & occultorum cognitionem, & diſquiſitionẽ: quia apud nos non poſsint ij qui palpatu contrectantur, in ſeipſis quippiam occultare. Pedes aũt & inceſſum, auxilium, indigentiam, aut inimicorum ultionem aut aliã quandã operationem, aduentumq; & præſentiam: quia in nobis beneficio pedũ perficitur acceſſus. Iuramentum uerò, immutabilitatem conſilij eius: eo quòd apud nos cõtractus qui inuicem fiunt, per iuramentum rati ſunt, firmitatemq; habent. Iram autem & furorem, odium & animaduerſionem aduerſus malignitatẽ & inimicitiam, nam & nos ad aduerſantia uoluntati noſtræ odio habentes ſuccenſemus, iraſcimurq;. Obliuionem uerò, ſomnum & dormitationem: dilationem ultionis ad inimicos, & conſueti ad familiares auxilij retardationem. Et abſolutè diſcendo, omnia de Deo corporaliter dicta, occultam quandam intelligentiam notãt, & ex ijs quæ ſunt ſecundum nos, ea quæ ſunt ſupra nos edocent, niſi quippiam de corporali diuini uerbi uiſitatione dicatur. Nam ipſe totum hominem propter noſtram ſalutem aſſumpſit, animam ſcilicet intellectiuam & corpus, & humanæ naturæ proprietates, & naturales & innocuos affectus.

COMMENTARIVS.

NOnnulli crasso nimium ingenio, arbitrati sunt Deum esse corporeum, & humanis præditum membris, propter ea quæ in sacris literis de Deo corporaliter enunciantur, non attendentes id Ioan. 4. cap. dictum, Deus spiritus est: neq; animaduertentes, ea quæ in rebus optima & dignissima sunt, ei attribuenda esse qui rebus omnibus in immensum super eminet. Incorporea autem natura corpoream dignitate præstat, & naturæ perfectione. Quod si angelicas substantias fatentur qui hanc obseruāt positionem, esse incorporeas, ut sunt, ipsas diuinæ præferunt naturæ, cui corporalem addicunt formam. Id autem summæ est impietatis. Huiusce autem sectæ assertores anthropomorphitæ græca appellatione ab antiquis patribus nuncupati sunt, quod humanam in Deo formam confinxerint. Quorum insaniam damnat Iob, cap. 11. Dei immensitatem ita testificās. Excelsior cœlo est, & quid facies? profundior abysso, & unde cognosces? longior terra mēsura eius, & latior mari. Cui rursum humana figura cōstāti cōpetere possit illud Psal. 138. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiā? si ascēdero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum ades. Sed non est huic errori improbando diutius immorandū, cum cap. 4, satis superq; sit probatum, Deum esse incorporeū. Hæ igitur corporeæ nuncupationes symbolicè, id est significatiuè Deo attribuuntur, ad significādas scilicet incorporeas atq; spirituales eius uirtutes & operationes, quoquo pacto similes ijs q̄ à nobis p huiusmodi mēbra & affectus fiunt. Vt enim rectissimè diuinus sentit Dionysius cap. 1. de Cœlesti hierarchia, nō est possibile homini ad diuina intelligenda peruenire, nisi familiaribus quibusdam atq; domesticis exemplis sensim ad ea conscendat, figurisq; materialib. & formis sensibilibus subuehatur tanq; quibusdam scalis & gradibus, ad eum q formæ & figuræ prorsus est expers, moleq; & extensione penitus uacans. Proinde quæ in litera sigillatim explicantur humanæ formæ lineamenta ac partes, in scripturis Deo allegoriam passim attributa cōperiūtur. Oculi, Psal 10. Oculi eius in pauperē respiciunt, & palpebra eius interrogant filios hominū. Aures, Psal. 33. Oculi Domini sup iustos, & aures eius in preces eorum Os & loquela, liber Num. cap. 11. Ore ad os loquor ei. & Esa. ca. 40. Et uidebit omnis caro pariter quod os Domini locutū est. Cibus & potus, Sapiens Prouerb 9. cap. Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit uictimas, miscuit uinum & posuit mensam. Odoratus, Gen. cap. 8. Aedificauit autē Noē altare Domino, & obtulit holocausta sup altare, odoratusq; est Dominus odorem suauitatis. Facies, Psalm 79. Domine Deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Manus. Psal 101. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Dextera, Exod. cap. 15. Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine, dextera tua Domine pcussisti inimicū. Tractatus, Iob 19. Miseremini mei, Miseremini mei, saltem uos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Pedes & incessus, Psal. 17. Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedib. eius. Iuramentū. Gen 22 Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & nō pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicā tibi, & multiplicabo semen tuū. Ira & furor, Psal. 2. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo cōturbabit eos. Obliuio, Psal. 12. Vsque quo Domine obliuisceris mei in finē, usquequo auertis faciē tuā à me Somnus & dormitatio. Psal. 77. Et excitatus est tanq; dormiens Dominus, tanq; potens crapulatus à uino. Cæterū hæc omnia & cætera id genus, hominib. congruentia membra ac opa corporea, quæ Deo in sacris literis ascisicūtur, explanātur secundū mysticū & spiritualem sensum à beato Hieronymo in opusculo. De simplicitate Dei & incorporea eius natura, peculiariter edito. Et hæc omnia ita se habere intelligenda sunt, cum de Deo secundum diuinam naturam dici censentur, & non de Christo Domino nostro secūdùm humanam formam. Nam in sacris euangelijs humana membra & naturæ nostræ proprietates naturales atq; innocuę passiones, ut fames, sitis, fatigatio, timor, mors, somnus, & cæteræ id genus infirmitates citra peccatum aut imperfectionem homini competentes, non per allegoriam, sed rei ueritatem Christo attribuuntur. Extendens enim manus sanauit leprosos, & pedibus ambulauit super aquas, ut qui integrè & completè naturam nostram susceperit.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ. ιβ.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν ἱερῶν μεμυήμεθα λογίων, ὡς ὁ θεῖος ἔφη Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. ὅτι ὁ θεὸς πάντων ἐστὶν αἰτία καὶ ἀρχὴ, τῶν ὄντων οὐσία, τῶν ζώντων, ζωή. τῶν λογικῶς ὄντων, λόγος. τῶν νοερῶς ὄντων, νοῦς. καὶ τῶν μὲν ἀποπιπτόντων αὐτῆς, ἀνάκλησίς τε καὶ ἀνάστασις. τῶν δὲ καταφθειρόντων τὸ κατὰ φύσιν, ἀνακαινισμὸς καὶ ἀναμόρφωσις. τῶν κινουμένων κατά τινα ἀνίερον σάλον,

DE EISDEM ADHVC. Cap. XV.

HAec igitur ex sacris edocemur eloquijs (ut Diuinus Dionysius Areopagita dicit) quòd Deus omnium est causa & principium eorum quæ sunt substantia, uiuentium uita, eorum quæ ratione utūtur ratio: utentium intellectu, intellectus: decidentium ab eo, reuocatio & resurrectio. intereuntium autem, secundū naturam renouatio atq; reformatio: eorum quæ mouentur secundū quendā impetū ualidū,

magnum

ἵδρυσις ἱερά. καὶ τῶν ἑστηκότων ἀσφάλεια, καὶ τῶν ἐπ' αὐτὴν ἀναγομένων, ὁδὸς, καὶ ἀναγωγικὴ χειραγωγία. προσθήσω δὲ, ὅτι καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων πατήρ. κυριώτερον γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐστὶ πατὴρ. ὁ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγών. ἢ οἱ γεννήσαντες, οἱ δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ γεννᾶν εἰληφότες. τῶν ἑπομένων καὶ ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένων, ποιμήν. τῶν φωτιζομένων ἔλλαμψις, τῶν τελουμένων τελεταρχία, τῶν θεουμένων θεαρχία, τῶν διεστώτων εἰρήνη, καὶ τῶν ἁπλουμένων ἁπλότης, καὶ τῶν ἑνιζομένων ἑνότης, ἀρχῆς ἁπάσης ὑπερούσιος καὶ ὑπεράρχιος ἀρχή. καὶ τοῦ κρυφίου, ἤτοι τῆς αὐτοῦ γνώσεως κατὰ τὸ θεμιτὸν καὶ ἐφικτὸν ἑκάστῳ, ἀγαθὴ μετάδοσις.

magnum firmamentum, stantium stabilitas, eorum qui ad ipsum assurgunt uia, & reductiua manuductio. Adijciam autem, quoniam & eorum qui ab eo facti sunt, pater est: principalius em̃ Deus noster pater est, qui ex nihilo nos ad esse perduxit, quam illi qui nos genuerunt, ex ipso & esse generare posse suscipientes. Eorum qui eum sequuntur, & ab eo pascũtur, pastor: illuminatorum splendor, perfectorũ perfectio, in Deum transeuntium deificatio, dissidentium pax, simplicium simplicitas, & unitorum unio, omnis principij super substãtiale & super principale principium, & sui occulti (quantum fas est, & ut uniuscuiusq; naturæ patitur conditio) cognitionis benigna traditio.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΟΝΟμάτων, ἀκριβέστερον. ιγ.

Τὸ θεῖον ἀκατάληπτον ὂν, πάντως καὶ ἀνώνυμον ἔσται. ἀγνοοῦντες οὖν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, τῆς οὐσίας αὐτοῦ μὴ ἐκζητήσωμεν ὄνομα. δηλωτικὰ γὰρ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τὰ ὀνόματα. ἀλλ' ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, καὶ ἐπὶ μεθέξει τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ παραγαγὼν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ γνωστικοὺς ποιήσας ἡμᾶς, ὥσπερ οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μετέδωκεν, οὕτως οὐδὲ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ἀδύνατον γὰρ φύσιν τελείως γνῶναι, τὴν ὑπερκειμένην φύσιν. εἰ δὲ καὶ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, τὸ ὑπερούσιον πῶς γνωσθήσεται; διὰ ἄφατον οὖν ἀγαθότητα, ηὐδόκησεν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι. ἵνα μὴ ἀμέτοχοι παντελῶς ὦμεν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως, ἀλλ' ἔχωμεν κἂν ἀμυδρὰν αὐτοῦ ἔννοιαν. καθ' ὃ μὲν οὖν ἀκατάληπτός ἐστι καὶ ἀκατονόμαστος. ὡς δὲ πάντων αἴτιος, καὶ πάντων τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας ἐν ἑαυτῷ προέχων, ἐκ πάντων τῶν ὄντων κατονομάζεται, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων, οἷον φωτὸς καὶ σκότους, ὕδατος καὶ πυρός· ἵνα γνῶμεν ὅτι οὐ ταῦτα καθ' οὐσίαν ἐστὶν, ἀλλ' ἔστι μὲν ὑπερούσιος. διὸ καὶ ἀκατονόμαστος. ὡς δὲ πάντων τῶν ὄντων αἴτιος, ἐκ πάντων τῶν αἰτιατῶν ὀνομάζεται. διὸ τῶν θείων ὀνομάτων τὰ μὲν ἀποφατικῶς λέγεται, δηλοῦντα τὸ ὑπερού-

ADHVC DE DIVINIS NOMInibus, diligentius. Cap. XIII.

Hoc caput nunc primũ est latinè editum.

Qvum Deus incomprehensibilis sit, nomine quoque prorsus caret. Ignorantes itaq; quę nam sit eius substantia, nõ est quod substantiæ eius nomen inuestigemus: nomina siquidem rerum significatiua esse debent. Sed bonus existens Deus, & per suæ bonitatis participationem ad esse nos ex nihilo perducens, nec non intelligendi ac cognoscendi facultatem nobis immittens, quemadmodum non substantiæ suæ participes nos fecit, ita nec substantiæ suæ cognitionem nobis reliquit: impossibile enim est, ut natura perfectè cognoscat superpositam naturam. Etsi uerò eorum quæ existunt cognitiones sint, super substãtiale autem quomodo cognoscetur? Per ineffabilem igitur bonitatẽ uoluit se ab ijs, circa quæ nos uersamur, nominari, ne expertes omnino cognitiõis sui essemus, sed intellectum eius aliquem etsi tenuem haberemus. Vt igitur sit incomprehensibilis, & nomine certo careat, tamen ueluti omnium author, & omnium quæ existunt rationes & causas in semetipso antea tenens, ab omnibus quæ sunt denominatur, etiam à contrarijs, ueluti luce & tenebris, aqua & igni, ut cognoscamus quod non hæc secundum substantiam sit, sed quod supersubstantialis sit: unde etiam certo nomine caret, sed tanquam omnium eorum quæ sunt causa, ex omnibus causatis nomen desumit. Quapropter diuina nomina alia quidem secundum negationem dicuntur, ad significandum supersub-

σιον. οἷον, ἀνούσιος, ἄχρονος, ἄναρχος, ἀόρατος. οὐχ ὅτι τινὸς ἥττων ἐστὶν, ἢ τινὸς ἐστέρηται. αὐτοῦ γάρ ἐστι πάντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν, ἀλλ' ὅτι πάντων ὑπεροχικῶς τῶν ὄντων ἐξῄρηται. οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ἐστί. τὰ δὲ καταφατικῶς λεγόμενα. ὡς αἰτίου τῶν πάντων κατηγορεῖται, ὡς γὰρ αἴτιος πάντων τῶν ὄντων καὶ πάσης οὐσίας, καὶ ὢν λέγεται, καὶ οὐσία. καὶ ὡς αἴτιος λόγου παντὸς καὶ σοφίας, λογικοῦ τε καὶ σοφοῦ, λέγεται λόγος καὶ λογικὸς, σοφία καὶ σοφός. ὁμοίως καὶ νοῦς καὶ νοερὸς, ζωὴ καὶ ζῶν, δύναμις καὶ δυνατός. καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ὁμοίως. μᾶλλον δὲ ἐκ τῶν τιμιωτέρων καὶ πλησιαζόντων αὐτῷ οἰκειοτέρως ὀνομασθήσεται. τιμιώτερα δὲ τὰ ἄϋλα τῶν ὑλικῶν, καὶ τὰ καθαρὰ τῶν ῥυπαρῶν, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἐναγῶν, καὶ μᾶλλον αὐτῷ πλησιάζοντα. ἐπεὶ καὶ πλέον μετέχουσιν αὐτοῦ. οἰκειότερον οὖν μᾶλλον ὀνομασθήσεται ἥλιος, καὶ φῶς, ἤπερ σκότος. καὶ ἡμέρα, ἤπερ νύξ. καὶ ζωὴ, ἤπερ θάνατος. καὶ πῦρ, καὶ πνεῦμα, καὶ ὕδωρ, ὡς ζωτικὰ, ἤπερ γῆ. καὶ πρὸ πάντων καὶ πλέον, ἀγαθότης, ἤπερ κακία. ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν ὂν, ἤπερ μὴ ὄν, τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὕπαρξις καὶ ὑπάρξεως αἴτιον, τὸ δὲ κακὸν, ἀγαθοῦ, ἤτοι ὑπάρξεως στέρησις. καὶ αὗται μὲν αἱ ἀποφάσεις καὶ καταφάσεις. γλυκυτάτη δὲ καὶ ἡ ἐξ ἀμφοῖν συνάφεια. οἷον, ἡ ὑπερούσιος οὐσία, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπεράρχιος ἀρχὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὲ καὶ τινὰ καταφατικῶς ἐπὶ θεοῦ λεγόμενα, δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα. οἷον σκότος, οὐχ ὅτι ὁ θεὸς σκότος ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ φῶς. λέγεται μὲν οὖν ὁ θεὸς, νοῦς καὶ λόγος, καὶ πνεῦμα, σοφία τε καὶ δύναμις, ὡς τούτων αἴτιος, καὶ ὡς ἄϋλος, καὶ ὡς παντουργὸς καὶ παντοδύναμος. καὶ ταῦτα κοινῶς ἐπὶ πάσης λέγεται τῆς θεότητος, τά τε ἀποφατικῶς, καὶ καταφατικῶς λεγόμενα. καὶ ἐφ' ἑκάστης τῶν τῆς ἁγίας τριάδος ὑποστάσεων, ὁμοίως καὶ ὡσαύτως καὶ ἀπαραλείπτως. ὅταν γὰρ ἐννοήσω μίαν τῶν ὑποστάσεων.

stantiale illud, ueluti, insubstantialis, sine tempore, sine principio, inuisibilis. Nō quasi horum aliquo minor ipse sit, aut aliquo horum priuetur. Ipsius eñ omnia sunt: ex ipso enim & per ipsum omnia facta sunt, & in ipso consistunt: sed quòd precellere omnia ea quę sunt dicat. Nihil enim eorum quæ sunt ipse est, sed super omnia est. Quæ uerò secūdum affirmationem dicuntur, ea uelutí de rerum omnia causa prædicantur. Tanquam enim causa omnium entiū & omnis substantiæ, & ens & substantia dicitur: & tanquam causa omnis rationis & sapientiæ, nec nō rationalis & sapientis, dicitur & ratio & rationalis, sapientia & sapiens: similiter cùm intellectus, tum intelligens, uita & uiuens, potentia & potens, atq; de alijs omnib. similiter. Magis autem propriè ex præstantioribus, & sibi rebus propinquioribus nominabitur. Præstantiora autē sunt à materia abstracta materialibus, pura impuris, sancta execrandis, quæ magis quoq; naturæ eius sunt cognata, ut quæ plus etiam cum eo participant. Multo igitur rectius sol nominabitur & lux quàm tenebræ, dies quàm nox, uita quàm mors, ignis & aër & aqua (tanquam uitalia) quàm terra. Et præ istis omnibus, ac multò etiam plus bonitas quàm malitia, eundem præterea dicere ens, quàm non ens. Bonum enim substantia, & substantiæ causa est. Malum uerò boni siue substantiæ priuatio est. Et hæ quidem sunt negationes istę & affirmationes. Iucundissima uerò est & illa ex utriusq; complexio, ueluti Supersubstantialis substantia, superdiuina diuinitas, superprincipiatum principiū, & si quæ sunt similia. Sunt præterea quæ de Deo dicuntur excellentis negationis uim habentia, ueluti tenebræ, non quasi Deus tenebra sit, sed quod non lux sit, sed super lucem. Dicitur itaque Deus intellectus, & ratio, & spiritus, & sapientia, & potentia, tanquam horum omnium causa. Et tanquam incorporeus, & tanquam omnium effector, & omnipotens. Et hæc quidem communiter de omni Deitate dicuntur, tam quę negatiuè, quàm quæ affirmatiuè dicuntur. Et de unaquaque sanctæ trinitatis substantia similiter, eodemq; modo ac indesinenter. Quando enim unam ex his substantijs intelligo, eam ut perfectum Deum cognosco,

& per

τέλειον αὐτὴν θεὸν οἶδα, τελείαν οὐσίαν, ὅταν δὲ συνάψω καὶ συναριθμήσω τὰ τρία, ἕνα θεὸν οἶδα τέλειον. οὐ γὰρ σύνθετόν ἐστιν ἡ θεότης, ἀλλ' ἐν τρισὶ τελείοις, ἓν τέλειον ἀμερὲς, καὶ ἀσύνθετον. ὅταν δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν ὑποστάσεων ἐννοήσω, οἶδα ὅτι ἐστὶν ὁ πατὴρ ὑπερούσιος ἥλιος, πηγὴ ἀγαθότητος, ἄβυσσος οὐσίας, λόγου, σοφίας, δυνάμεως, φωτὸς, θεότητος, πηγὴ γεννητικὴ καὶ προβλητικὴ τοῦ ἐν αὐτῇ κρυφίου ἀγαθοῦ. αὐτὸς μὲν οὖν ἐστὶ νοῦς, λόγου ἄβυσσος, λόγου γεννήτωρ, καὶ διὰ λόγου προβολεὺς ἐκφαντορικοῦ πνεύματος. καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, οὐκ ἔστι τῷ πατρὶ λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰ μὴ ὁ υἱός, ὅς ἐστιν ἡ μόνη δύναμις τοῦ πατρὸς, ἡ προκαταρκτικὴ τῆς τῶν πάντων ποιήσεως. οὕτως ὡς τελεία ὑπόστασις ἐκ τελείας ὑποστάσεως γεννωμένη, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ὃς υἱός ἐστί τε καὶ λέγεται. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς μὲν δι' υἱοῦ ἐκπορευομένη, ὡς οἶδεν αὐτὸς, οὐ γεννητῶς. διὸ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τελεσιουργὸν τῆς τῶν ἁπάντων ποιήσεως. ὅσα οὖν ἁρμόζει αἰτίῳ, πατρί, πηγῇ, γεννήτορι, τῷ πατρὶ μόνῳ προσαρμοστέον, ὅσα δὲ αἰτία τῷ γεννητῷ, υἱῷ, λόγῳ, δυνάμει προκαταρκτικῇ, θελήσει, σοφίᾳ, τῷ υἱῷ. ὅσα δὲ αἰτιατῷ, ἐκπορευτῷ, ἐκφαντορικῷ, τελεσιουργικῇ δυνάμει, τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ὁ πατὴρ πηγὴ, καὶ αἰτία υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. πατὴρ δὲ υἱοῦ μόνου, καὶ προβολεὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὁ υἱός, υἱός, λόγος, σοφία καὶ δύναμις· εἰκὼν, ἀπαύγασμα, χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ πατρός. οὐχ υἱὸς δὲ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα τοῦ πατρὸς, ὡς ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον. οὐδεμία γὰρ ὁρμὴ ἄνευ πνεύματος. καὶ υἱοῦ δὲ πνεῦμα, οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. μόνος γὰρ αἴτιος ὁ πατήρ.

& perfectam substantiam. Quum uerò coniunxero, & cõnumerauero tria ista, unum quoq; perfectum Deum cognosco. Non enim cõposita res est deitas, sed in tribus perfectis unum perfectum, & indiuisibile, & incõpositum. Quãdo uerò habitudinem quam ad se inuicem habent hæ substãtiæ cõsidero, scio quod Pater sit substãtialis sol, fons bonitatis, abyssus substantiæ, sermonis, sapientiæ, potentiæ, lucis, diuinitatis: fons generatiuus & productiuus latẽtis in se boni. Ipse igitur est intellectus, uerbi abyssus, uerbi genitor: & per uerbum sancti spiritus productor. Et ut multa in pauca conferam. Non est patri sermo, sapientia, potentia, uoluntas, nisi filius, qui est unica patris potentia, efficax illa ad faciendum quicquid est. Sic ueluti perfecta substantia, ex perfecta substantia prognata, quemadmodũ nouit ipsemet qui filius & est & dicitur. Spiritus autem sanctus enarratiua occultæ diuinitatis patris potentia, ex patre quidem per filium procedẽs, quemadmodum ipsemet nouit, nõ generatiuè. Vnde & spiritus sanctus totius rerũ creationis perfector dicitur. Quęcunq; igitur congruunt ut causæ, patri, fonti, genitori, ea soli patri tribuenda sunt. Quæ uerò ut causato, genito filio, uerbo, uirtuti effectiuę, uolũtati, sapientiæ, ea filio. Quæ deniq; causato procedenti, enarranti, perfectrici potentiæ, ea spiritui sancto conueniũt. Pater fons & causa est filij, & spiritus sancti. Pater autẽ solius filij, productor uerò spiritus sancti. Filius, filius, uerbum, sapiẽtia & potentia, imago splendor, character patris, & ex patre. Non autem filius patris est spiritus sanctus, spiritus tamen patris tanquam ex patre procedens. Nullus enim sine spiritu motus. Sed & filij spiritus est, nõ uelut ex ipso, sed quasi per ipsum ex patre procedens. Solus enim pater causa est.

COMMENTARIVS.

SAcratissimus pater Dionysius Atheniensis episcopus, ac Galliarum Apostolus, à beatissimo Paulo Apostolo per errorum tenebras, & gentilitatis nebulas, ad ueræ fidei lumen conuersus est: ut 17. cap in Actis Apostolorum meminit, ubi & Areopagita est cognominatus, ab Areopago iudiciali Atheniẽsi curia ac cõsistorio, à Solone Salaminio uno ex septẽ sapientibus primum constituto, in quo ob eruditionis excellentiam & philosophiæ sæcularis, inter cæteros iudex constitutus erat. Is diuinitus illustratus complura edidit opera, sinceræ & ueræ theologiæ refertissima: & præsertim librum De diuinis nominibus sacratissimum planè & præclarissimum. In cuius primo capite nonnullas denominationes in sacris literis Deo attributas colligit, puta quod sit totius illuminationis principium, omnium causa, & initium, & substantia, & uita, eos qui ab illa cadunt reuocans atque erigens, & qui ad id prolapsi sunt, ut in se diuinam effigiem corruperint, renouans ac reformans: qui que impura aliqua

agitatione quatiuntur, eos sacratius firmans, stantes corroborans, eosq; qui ad se promouentur & assurgunt, porrecta ueluti subuehens manu: eis qui illuminantur, fulgor intimus: & qui perspiciuntur, consummationis princeps: quiq; in Deum assumuntur, summa diuinitas & qui simplices fiunt, uera simplicitas: quiq; in unum transeunt, unitas, principij totius omnia superans initia, per excellentem substantiam principium, occultiq; sacratissimi (quantum fas est) benignè participationem tradens: atq; (ut paucis dixerim) uiuentium uita, subsistētiumq; substantia, uitæ omnis ac substantiæ initium & causa: quod bonitate sua cuncta quæ sunt ut essent produxerit, atq; uniuersa contineat. Horum nouemdecim nomina, complura Damascenus hic affert, & eo fermè ordine quo apud diuinum Dionysium sunt digesta. Cæterùm inter cætera dicitur hic Deus, decidentium ab eo reuocatio. Nam cum quis à Deo per peccatum prolabitur, diuina bonitate resurgit à lapsu, & reuocatur ad bonum. Hinc Psal. 145. Dominus erigit elisos, Dominus soluit compeditos, Dominus diligit iustos. Cum itidē quis interierit, morte spirituali illata animæ per peccatum (siquidem homo per malitiam occidit animam suam: ut inquit Sapiens 16. cap. Sapientiæ) superdiuina bonitate renouatur ad uitam, atq; reformatur per peccati expulsionem, cum ipse Dominus uitæ de se Ioan. 11. cap. dicat: Ego sum resurrectio & uita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. Rursum Ioannis 5. Amen amen dico uobis, quia uenit hora, & nunc est, quando mortui audiēt uocem filij Dei, & qui audierint, uiuent. Proinde hic Deus dicitur, intereuntium secundum naturam renouatio atque reformatio. Et rectè adiectum, secūdum naturam. Nam interitus & diuinæ effigiei corruptio, præter naturam est animæ. Quare ex opposito, uitæ spiritalis restitutio & labefactæ imaginis diuinæ in anima renouatio atq; reformatio, secundum naturam est animæ, pristinæq; naturæ reintegratio. Demum si qui ualido quodam impetu mouentur à dæmone, carne, aut mundo ad lapsum, impelluntur'q; uehementer ad peccatum, eos (ut hic ait litera) Deus sua uirtute firmat, ne succumbant uiolentæ suggestioni & graui tentationi. Hinc à psalmographo, ut petra robur atq; firmamentum sæpenumero celebratur, ut Psal. 17. Diligam te Domine, fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & liberator meus. Hanc autem Damasceni sententiā beatus pater Dionysius apertius explicat, dicens: Quiq; impura aliqua agitatione quatiuntur, eos sacratius firmans. Deniq; quod principalius Deus sit pater noster, quam parentes nostri secundum carnem, multifariam liquet. Enimuerò principalior est anima corpore nostro, ut quę forma sit & actus substantificus, immaterialis, immortalis, & indissolubilis. Atq Deus, animę nostræ author est & productor. Parentes uerò, duntaxat ipsius corporis, ut inquit Paulus ad Heb. 12. capite. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Non multò magis obtemperabimus patri spirituum, & uiuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum uoluntatem suam erudiebant nos. Hic autem ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem eius. Proinde è mortuo & extincto corpore nostro, deperit ratio, denominatioq; carnalis paternitatis: ad animam autem (quia perpetua est, & immortalis) semper manet Dei paternitas, etiam cum corpore exuta fuerit. Ad hæc, qui secundùm carnem nos genuerunt parentes, fato sunt obnoxij, & à ratione paternitatis, cū morte sustolluntur, decidunt. Animæ uerò humanæ pater, immortalis est, neque unquam perdit ad ipsam patris denominationem. Deniq; parentes secundùm carnem, hoc ipsum quod nos genuerunt, à Deo acceperunt. non enim eorum est arbitrio constitutum, liberos cum uelint procreare, quemadmodum Genes. 30. cap. Rachel ægro ferens animo suam infœcunditatem, cum dixisset Iacob marito suo, Da mihi liberos, alioquin moriar: succensens illi Iacob respondit: Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu uentris tui? Neq; etiam parentes sua suorū uirtute natorum corpora efformant: sed Dei potestate fit huiusmodi membrorum distinctio, corporumq; in sua organa in utero materno digestio. Constat igitur omniquaque, Deum principalius nuncupandum esse patrem nostrum quam parentes secundum carnem. Idcirco Matth. 23. cap. nos admonet benignus pater noster: Patrem nolite uocare uobis super terram. unus est enim pater uester qui in cœlis est, omnes autem uos fratres estis.

ΠΕΡΙ ΤΟΠΟΥ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ ΟΤΙ *μόνον τὸ θεῖον ἀπερίγραπτον.* *ιϛ.*

Τόπος ἐστὶ σωματικός, πέρας τοῦ περιέχοντος, καθ' ὃ περιέχεται τὸ περιεχόμενον, οἷον ὁ ἀὴρ περιέχει, τὸ δὲ σῶμα περιέχεται. οὐχ ὅλος δὲ ὁ περιέχων ἀήρ, τόπος ἐστὶ τοῦ περιεχομένου σώματος, ἀλλὰ τὸ τέλος τοῦ περιέχοντος ἀέρος, τὸ ἐφαπτόμενον τοῦ περιεχομένου σώματος. πάντως δέ, ὅτι τὸ περιέχον, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ περιεχομένῳ

DE LOCO DEI, ET QVOD SOLVS *Deus incircumscriptus.* *Cap. XVI.*

Locus corporalis, est eius terminus quod continet, ei quod continetur attiguus: ut aër cōtinet corpus. sed non omnino continens aër, locus est contenti corporis, sed terminus aëris continentis, contiguus corpori contento: & omnino quodcunque est continens, non in eo est quod continetur.

Est

Ἔστι δὲ καὶ νοητὸς τόπος, ἔνθα νοεῖται καὶ ἔστιν ἡ νοητὴ καὶ ἀσώματος φύσις. ἔνθα περ πάρεστι, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ οὐ σωματικῶς περιέχεται, ἀλλὰ νοητῶς. οὐ γὰρ ἔχει σχῆμα, ἵνα σωματικῶς περισχεθῇ. ὁ μὲν οὖν θεὸς, ἄϋλος ὢν καὶ ἀπερίγραπτος, ἐν τόπῳ οὐκ ἔστιν. αὐτὸς γὰρ ἑαυτοῦ τόπος ἐστὶν, τὰ πάντα πληρῶν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ὢν, καὶ αὐτὸς συνέχων τὰ πάντα. λέγεται δὲ καὶ ἐν τόπῳ εἶναι, καὶ λέγεται τόπος θεοῦ, ἔνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται. αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει, καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα, καὶ δεκτικὴν δύναμιν. φημὶ δ' ἤτήν τε φυσικὴν καὶ προαιρετικὴν καθαρότητα. καθαρώτερα γὰρ τὰ ἄϋλα τῶν ὑλικῶν, καὶ τὰ ἐνάρετα τῶν κακίᾳ συνεζευγμένων. λέγεται τοιγαροῦν θεοῦ τόπος ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος. ἐν αὐτῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτόν. αὕτη γὰρ αὐτῶν ἀνάπαυσις. καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. πούς δὲ τοῦ θεοῦ ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ διαφόρως ὠνόμασται. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία τόπος θεοῦ. ταύτην γὰρ εἰς δοξολογίαν αὐτοῦ, ὥσπερ τι τέμενος ἀφωρίσαμεν, ἐν ᾧ καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐντεύξεις ποιούμεθα. ὁμοίως καὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἔκδηλος ἡμῖν ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια, εἴτε διὰ σαρκὸς, εἴτε ἄνευ σώματος γέγονε, τόποι θεοῦ λέγονται. ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ θεῖον ἀμερές ἐστιν, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ὄν, καὶ οὐ μέρος ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον, ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν.

Est autem intelligibilis locus, ubi intelligitur. & est intelligibilis & in corporea natura, ubi adest & operatur, & nõ corporaliter, sed intellectualiter. nõ enim figuram habet, ut corporaliter contineri queat. Igitur Deus & immaterialis, & incircũscriptus, in loco non est. ipse enim sui ipsius locus est, cũcta replẽs & super omnia eminens, & ipse continens omnia. Dicitur autẽ in loco esse, & dicitur locus Dei, ubi eius manifesta fit operatio. ipse enim per omnia purè & impermixtibiliter meat: & omnib. suæ operationis consortium tradit, secundum uniuscuiusq; aptitudinem, capacitatisq; uirtutẽ. Dico autem naturalem & preeligibilem puritatem. nam puriora sunt immaterialia materialib. & uirtute prædita, ijs quæ priuati sunt admixta. Dicitur igitur Dei locus, qui plus participat operationis eius & gratię. Quapropter cœlũ, est thronus eius in ipso enim angeli sunt, facientes eius uolũtatẽ, & semper glorificãtes ipsum. hæc enim requies ipsorum. Et terra, scabellum pedum eius. nam in ea per carnem cum hominibus conuersatus est. Pes autẽ Dei, sancta caro eius, plerisque in locis nominata est. Dicitur & ecclesia locus Dei. Hanc enim ad glorificationem eius ueluti quoddã teplũ diffiniuimus, in quo ad ipsum intercessiones fundimus. Similiter autẽ loci ij in quibus manifesta nobis est operatio eius, siue per carnẽ, siue sine corpore facta fuerit, loci Dei dicũtur. Sciendum etiam. Deum impassibilem esse, totum totaliter ubiq; existẽtem, & nõ partẽ in parte corporis more distractum, sed totum in omnibus, & totum super omnia.

COMMENTARIVS.

DVplicem esse locum (sicut & substantiam) assignat author, cõrporalem inquam, & intelligibilem siue intellectualem. Corporalis locus hic diffinitur esse terminus corporis cõtinentis, ipsi contento immediatus, ut concauum cœli ad ignem, concauum ignis ad aërem. Terminum uocat hic Damasc. superficiem concauam atq; interiorem corporis continentis. quæ intrinseca quidem est ipsi continenti, in eo ut subiecto subsistens: extrinseco uerò corpori contento, quod ab ea clauditur & ambitur. Et quoniam secundùm Arist. determinationem physicam (ex qua præsens loci ratio est deprompta) locus non est ipsum totũ corpus continens, sed intima ipsius extremitas (est. n. continens ipsum, per se mobile: locus uerò, immobilis) rectè hic non totus aër, sed concauum eius, locus esse definitur. Locus intelligibilis est, ubi incorporea natura ut anima rationalis & angelus, adest & operatur, certo quodam limite intellectualiter determinatus. Habet enim cœlestis spiritus definitum quendam terminum suæ plenitudinis & replentiæ, extra quem suam non exhibet præsentiam & operationem, & is spiritualis eius locus rectè appellatur. At quoniam Deus neq; corporeus est, neq; certo intellectuali spacio in quod clauditur comprehensus. neutro datorum modorum in loco est, sed omnem superambit locum & corporalem & spiritualem. nam omni adest loco, sed in cõprehensibiliter: & solus ipse sui ipsius est locus, cum ipse unus immensus suam comprehendat immensitatem. cætera uerò extra ipsum finita sunt. & infinitatem eius complecti nequeunt: quãdoquidem maius à minore cõtineri nequeat, nedũ infinitũ à finito. perinde atq; linea infinita

suijpsius est mensura, & sphæra infinita sola seipsam ambit & circundat. Cæterùm cum Deus purè & impermixtibiliter omnia permeet, & ut inquit litera, ijs quæ puriora sunt, syncerius adest, et amplius quàm minus puris. Siue illa puriora sint secundùm naturalem cõditionem, et ratione naturæ, ut immaterialia materialibus: siue secundùm uoluntatis electionem, ut purior animus uirtute præditus quàm uicijs horrens. Attamen quæ humana sunt & corporea, Deo per quandam proportionem accommodando, dicitur metaphoricè locus Dei: ubi fit eius insignis aliqua operatio & omnibus perspicua. Quemadmodum in Iudęa manifestè facta est operatio Dei per legislationem, prophetarum inspirationem, & ipsam deniq; humanam conuersationem: idcirco ibidem ipsius locus & habitatio fuisse dicitur. Psal. 75. Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. In iustis itidem & puris hominum mentibus fit Dei operatio, eas per gratiam inhabitantis: utpote agilis erectio animi ad Deum, rerum cœlestiũ desiderium, iugisq; memoria. idcirco munda iustorum corda, templum & locus Dei dicũtur, quemadmodũ inquit scriptura: Anima iusti, sedes sapientiæ. Et Psal. 25. Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ: id est, ornatum & pulchritudinẽ & munditiam animarum in quibus habitas. Et Apoc. 3. cap. Deus petens introitum ad cor nostrũ & placidam in eo requiem, dicit: Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Eadem quoq; ratione cœlum dicitur in scripturis locus & domus Dei, ut Esaiæ 66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Et Psal 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Et Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Neq; id ab re quidem. Nam in cœlo Deus modo quodam peculiari est, & operatione singulari: utpote per apertam sui mansionem, & gloriæ suæ reuelationem, quam cœlestes spiritus & beati ibidem sunt consecuti. Quod autem pes Dei in scripturis plerunq; sancta caro eius nominetur, ut hic affert litera, absurdum nequaquam est. Nam ea diuinitate longè inferior est natura, & demissior: perinde atq; pes subsidet capiti. Hinc Psalm. 8. dicitur: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas. insuper & pecora campi: ubi uniuersa Christo homini subiecta esse declarantur. Rursum Psalm. 98. Exultate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Deniq; Psal. 109. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Postremùm ecclesia locus Dei dicitur: quia in ea, diuina peraguntur ministeria, laudes eius & præconia decantantur, sacratissima celebrantur mysteria, Dei operationes & beneficia expressius referentia, quæ ob diuinitatis sublimitatem & uenerationem, reuerentius in loco ad ea officia duntaxat accommodatò fiunt, cœlestis habitationis suæ solium typo quodam representante. Vt Dominus noster 2. cap. Ioannis: Nolite facere domum patris mei, domum negociationis. Et Matthæi cap. 21. Domus mea, domus orationis uocabitur. Rursum Psalm. 68. Zelus domus tuæ comedit me.

ΠΕΡΙ ΤΟΠΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ψυχῆς, καὶ περὶ τοῦ περιγραπτοῦ νοητοῦ. ιζ.

Ὁ δὲ ἄγγελος, σωματικῶς μὲν ἐν τόπῳ οὐ περιέχεται, ὥστε τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι. ὅμως λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ, διὰ τὸ παρεῖναι νοητῶς, καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, καὶ μὴ εἶναι ἀλλαχοῦ, ἀλλ᾽ ἐκεῖσε νοητῶς περιγράφεσθαι, ἔνθα καὶ ἐνεργεῖ. οὐ δια δύναται κατὰ ταυτὸν ἐν διαφόροις τόποις ἐνεργεῖν. μόνου γὰρ θεοῦ ἐστὶ τὸ πανταχοῦ, κατὰ ταυτὸν ἐνεργεῖν. ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος τάχει φύσεως, καὶ τῷ ἑτοίμως ἤγουν ταχέως μεταβαίνειν, ἐνεργεῖ ἐν διαφόροις τόποις. τὸ δὲ θεῖον πανταχῆ ὂν, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, πανταχῆ κατὰ ταυτὸν διαφόρως ἐνεργεῖ μιᾷ καὶ ἁπλῇ ἐνεργείᾳ. ἡ δὲ ψυχὴ συνδέδεται τῷ σώματι ὅλη ὅλῳ, καὶ οὐ μέρος μέρει. καὶ οὐ περιέχει τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ περιέχει αὐτὸ ὥσπερ πῦρ σίδηρον. καὶ ἐν αὐτῷ οὖσα, τὰς οἰκείας ἐνεργεῖ ἐνεργείας. περίγραπτον μὲν ἐστὶ, τὸ τόπῳ, ἢ χρόνῳ, ἢ καταλήψει

DE LOCO ANGELI ET ANIMAE & circumscriptione intellectuali, Cap. XVII.

Angelus autem corporaliter non continetur quasi formam figuramq; recipiat: in loco tamen dicitur esse, propterea quod adest intelligibiliter, & operatur secundũ suam naturam: & nõ dicitur esse nusquã, sed alicubi intelligibiliter circũscribi, ubi & operatur. non enim potest secundũ idem, diuersis in locis operari. Nã solius Dei est, secundum eandem operationem ubiq; esse. Angelus enim uelocitate naturæ, & quia uidelicet promptè & cito pertransit, uarijs in locis operari dicitur. Deus autem ubique existens, & super omne, ubique & secundum idem differenter operatur, una ac simplici operatione. Anima autem copulata corpori, tota toti, & non pars parti: neque continetur ab ipso, sed continet ipsum, haud secus atq; ignis ferrum. & in ipso existens, peculiares suas operationes efficit. Circumscriptum autem est, quod loco, tempore, aut comprehensione com-

περιλαμβανόμενον. ἀπερίγραπτον δὲ, τὸ μηδενὶ τούτων περιεχόμενον. ἀπερίγραπτον μὲν οὖν μόνον ἐστὶ τὸ θεῖον, ἄναρχον ὂν καὶ ἀτελεύτητον, καὶ τὰ πάντα περιέχον, καὶ μηδὲ μιᾷ καταλήψει περιεχόμενον. μόνον γὰρ ἐστὶν ἀκατάληπτον, καὶ ἀόριστον, ὑπ' οὐδενὸς γινωσκόμενον, αὐτὸ δὲ μόνον ἑαυτοῦ θεωρητικόν. ὁ δὲ ἄγγελος, καὶ χρόνῳ περιγράφεται (ἤρξατο γὰρ τοῦ εἶναι) καὶ τόπῳ, εἰ καὶ νοητῶς, ὡς προείπομεν, καὶ καταλήψει. καὶ ἀλλήλων γὰρ τὴν φύσιν ἴσασι ποσῶς, καὶ ὑπὸ τοῦ κτίστου ὁρίζονται τέλεον· τὰ δὲ σώματα, καὶ ἀρχῇ, καὶ τέλει, καὶ τόπῳ σωματικῷ, καὶ καταλήψει.

comprehēditur. Incircumscriptum uerô, quod nullo horum cōtinetur. Incircūscripta igitur sola diuinitas, sine principio existēs, & sine fine, & omnia cōtinens, & nulla comprehensione contenta. Sola enim est incōprehensibilis, infinita, à nullo cognita, ipsa sola suijpsius cōtemplatrix. Angelus enim, & seculo circūscribitur (incepit enim esse) & intelligibili loco, ut diximus, & comprehensione. Nam adinuicem natura sciunt, quo modo, & à quo conditore perfectè definiti sunt: corpora uerò & principio, & fine, & corporali loco, & comprehensione terminata sunt.

COMMENTARIVS.

QVo pacto angelus intelligibiliter circunscribatur, & sit in loco: hoc familiari exemplo concipere facilius poterimus. Cum teda succensa, continetur una domo, per eam suū diffundit lumen, illi adest, & ipsam illuminat. Translata uerò in alteram domum, eam identidem illuminat: sed amplius in priore domo nec est, nec operatur. Et ita in alium trāslata locum, ubi adest operatur, & non alibi, quod certo determinetur & subsistendi & operandi limite. Haud aliter angelus cum in cœlo est & operatur: circunscriptionem ibidem & locum intellectualem habet, quod simul alibi nec sit, nec operetur. Et cum ad ministerium aliquod peragendum missus in terram est, & iussam exequitur operationem, non simul est nec operatur in cœlo, quod limitatum habeat suæ præsentiæ & operationis modum atq; finem, in eoq; loco intellectuali esse dicatur, ubi præsentia sua adest, suas'que exercet functiones. Et hæc est intellectualis eius circunscriptio, certa scilicet naturæ eius determinatio atque diffinitio. qua cum uni adest loco, simul alijs corporibus & locis adesse nequit. Hinc de cœlo descendisse leguntur angeli, & ascendisse in cœlum, cum sine motu quidem locali, nunc se à cœlo in terram, nunc uerò à terra in cœlum transtulisse designantur. Quod autem diuersis in locis uideatur angelus simul aut operari, aut esse: id euenit propter subitum ab uno corpore in aliud, eius transitum atq; motum, multo quidem celeriorem quam momentanea luminis per totum mundum fiat diffusio, aut fulguris apparitio. Ob quam planè celeritatem iudicamus simul in diuersis locis ea fieri, quæ fiunt subinde & moræ successione in diuersis: sed propter moræ imperceptibilitatem, aut transitus celeritatem, discerni à nobis nequeunt. Deus autem ubique & existens & operans, est ut sol, unica radiatione omnes mundi partes simul illustrans. Anima uerò rationalis humano corpori addicta, in eo circunscriptionem habet & locum intellectualem, quod corporis mole per accidens coerceatur & contineatur: ipsum tamen corpus continens, saluans atq; conseruans, & in eo sua exercens officia: ut ignis ferro candenti immanens ac interfusus, ipsum ferrum reddit ignitum. propriasq; in eo operationes combustionem ac illuminationem facit. Cæterùm ut ex loco corporali ad intellectualem, & denique ad Dei à loco incomprehensibilitatem in præcedenti capite manuductio posita est: ita ex circunscriptione corporali & intellectuali hic ad Dei incircunscriptionem agnoscendam author assurgit. Maximè quidem circunscripta sunt corpora naturalia ac sensibilia, quę & tēpore & loco & comprehensione perspicuè determinata dinoscuntur. Enimuerò incipiunt esse, & desinunt, loci angustia constringuntur, & facile intellectu quæ'nam sint & qualia comprehenduntur, cum illorum naturas & proprietates philosophia naturalis exactissimè depromat. Minus autem illius circunscribitur anima rationalis, nam principium suę durationis habens fine caret. Loco itidem suo neq; commensuratur, neque coextenditur, ut tota toti assit corpori, & pars parti: sed tota toti, & tota cuiuis adest parti. Comprehensione item minus circunscribitur: quod longè minus & incompletius eius natura atque conditio, quam rerum naturalium noscatur. Cæterùm cœlestes & angelicæ substantiæ, etsi circunscriptionem trifariam sustineant, minus tamen quam anima rationalis nempe maioris sunt æui quam anima, temporalem in corpore successionem ad tempus sortita, immortalitatis tamen sorte donata. Minus item loco clauduntur: nam ei cui assunt corpori, nequaquam alligantur: sicut anima nostrę carni, cum ea substantialiter hominem constituens. Demum minus comprehenditur angelicarū uirtutum quam animæ nostrę natura, quod à rebus sensibilibus distantiores sint, & à materia magis seiuges. Super hæc omnia uerò excellenter eminet summa diuinitas, omnifariam incircunscripta. Tempore quidem, quod æterna sit: loco, quod ubiq; præsens sit, & nulli inclusa loco, neq; exclusa. Comprehensione uerò, quia nequaquam humano intellectu aut angelico cōprehendi potest. Eadē fermè uia, ex inferiorū magnitudine Dei plenitudinē, alteritate identitatem, multitudine unitatem, diuisione simplicitatem, motu stabilitatē, tempore æternitatē,

imperfe-

imperfectione perfectionem, compositione simplicitatem, contingentia necessitatem, rimari promptum erit iis qui per ordinatissimos rerũ gradus ex nimis paulatim ad summa subuehi, hac philosophia duce laborarint. Sic sanè quicquid in creaturis imperfectum, deciduum, & indignum comperitur: in ipsa diuinitate exemplariter, superexcellenter & supra omnem perfectionem elucere atq; eminere conspicietur. Quinimò & totus mundus imago quædam diuinarum proprietatum esse cognoscetur: referens quidem umbraliter & obscurè suum exemplar super omnem excellentiam perfectum: sed ab eo longè deficiens, ob distantiam & magnum discriminis interuallum à suo principio, unicè & absolutè omnia complectenti.

ΣΥΛΛΟΓΙΜΑΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τοῦ λόγου, καὶ πνεύματος. ιη.

Ἄτρεπτον οὖν παντελῶς τὸ θεῖον, καὶ ἀναλλοίωτον. πάντα γὰρ τῇ προγνώσει τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν προώρισεν, ἕκαστον κατὰ τὸν ἴδιον καὶ πρέποντα καιρὸν, καὶ τόπον. καὶ κατὰ τοῦτο ὁ πατὴρ οὐδένα κρινεῖ. τὴν δὲ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ. κρινεῖ γὰρ ὁ πατὴρ δηλονότι, καὶ ὁ υἱὸς, ὡς θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς καταβήσεται, καὶ καθιεῖται ἐπὶ θρόνου δόξης. σώματος γὰρ περιγραπτοῦ ἡ κατάβασις, καὶ ἡ καθέδρα. καὶ κρινεῖ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. πάντα ἀπέχει θεοῦ, οὐ τόπῳ, ἀλλὰ φύσει. ἐπὶ ἡμῖν φρόνησις, καὶ σοφία, καὶ βουλὴ, ὡς ἕξις συμβαίνει, καὶ ἀποχωρεῖ, οὐ μὴν ἐπὶ θεοῦ. ἐπ' αὐτοῦ γὰρ οὐδὲν γίνεται, καὶ ἀπογίνεται. ἀναλλοίωτος γάρ ἐστι, καὶ ἄτρεπτος. καὶ οὐ χρὴ συμβεβηκὸς ἐπ' αὐτοῦ λέγειν. τὸ δὲ ἀγαθὸν ὁ θεὸς, σύνδρομον ἔχει τῇ οὐσίᾳ. ὁ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τοῦ θεοῦ, οὗτος ὁρᾷ αὐτόν. ἐν πᾶσι γάρ ἐστιν ὁ θεός. τοῦ γὰρ ὄντος, ἐξήρτηται τὰ ὄντα. καὶ οὐκ ἔστιν εἶναί τι, εἰ μὴ ἐν τῷ ὄντι τὸ εἶναι ἔχει, ὅτι πᾶσι μὲν ἐγκέκραται ὁ θεός, ὡς συνέχων τὴν φύσιν. τῇ δὲ ἁγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ ὁ θεὸς λόγος καθ' ὑπόστασιν ἡνώθη, καὶ κατεμίχθη ἀσυγχύτως πρὸς τὸ ἡμέτερον. οὐδεὶς ὁρᾷ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα. βούλησις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὁ υἱός ἐστι τοῦ πατρός. οὐ χρὴ γὰρ λέγειν ἐπὶ θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον εἴπωμεν αὐτὸν, ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός ἐστι, καὶ πάντα ὅσα ἔχει ἐξ αὐτοῦ ἔχει, διὸ οὐδὲ δύναται ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν. οὐ γὰρ ἔχει ἰδιάζουσαν ἐνέργειαν παρὰ τὸν πατέρα. ὅτι δὲ φύσει ἀόρατος ὢν ὁ θεός. ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, καὶ κυβερνήσεως γινώσκομεν. εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, δι' οὗ χριστὸς ἐνοικῶν ἀνθρώπῳ, δίδωσιν αὐτῷ τὸ κατ' εἰκόνα. θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μέσον τοῦ ἀγεννήτου, καὶ δι' υἱοῦ τῷ πατρὶ συνα-

COLLECTANEA DE DEO, PATRE, filio, spiritu sancto, uerbo, spiritu. Cap. XVIII.

Inuertibilis igitur omnino Deus, & inalterabilis. nam ipse omnia quæ nõ in nostra potestate sunt, præscientia prædeterminauit, unumquodq; secundum proprium & conueniens tempus & locum. Quapropter pater nullum iudicat: iudicium autem dedit filio. Iudicat enim pater uidelicet & filius, & spiritus sanctus, ut Deus. Ipse uerò filius ut homo corporaliter descendet, & sedebit in throno maiestatis (corporis enim circunscripti est & descensio, & sedes) & iudicabit orbem terrarum in iustitia. Omnia distant à Deo, non loco, sed natura. In nobis prudentia, sapientia, & consilium, ut habitus accedũt & abscedunt: at non in Deo. nam in ipso nihil accedit, aut abscedit: inalterabilis enim est, & immutabilis. Neq; fas est illi accidens ascribere nam bonum Deus concurrens, coincidensq; habet ipsi substantiæ. Qui desiderat semper Deum, ipse Deũ uidet, nam in omnib. est Deus. Ab ipso ente enim dependẽt entia: & nõ est possibile quodcunque esse, nisi ab ipso ente esse habeat, quoniam in omnibus contentus est Deus, naturam continens. Sanctæ uerò carni suæ, Deus uerbum personaliter unitus est, & ad id quod naturæ nostræ est permixtus inconfusè. Nullus uidet patrẽ, nisi filius & spiritus sanctus. Voluntas & sapientia, & uirtus patris, filius est. Neque enim oportet dicere in Deo esse qualitatem, ne ipsum esse dicamus ex substantia & qualitate. Filius ex patre est: & omnia quæcunq; habet, ex ipso habet. quare non potest à seipso quicquam facere: non enim habet appropriatam operationem, præter patrem. Quòd autem Deus natura inuisibilis existens, uisibilis operationibus fiat: ex mundi constitutione & gubernatione cognoscimus. Imago patris est filius, & filij spiritus sanctus: per quẽ Christus homini inhabitans, dat ei quod est secundũ imaginem. Deus spiritus sanctus, medius ingeniti & geniti, & per filium patri coniunctus,

πτόμενον, πνεῦμα θεοῦ λέγεται, πνεῦμα χριστοῦ, νοῦς χριστοῦ. πνεῦμα κυρίου, αὐτοκύριος, πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας. καὶ γὰρ ποιητικὸν τούτων ἁπάντων, πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κόσμου κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀχώρητον κόσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν. θεός ἐστιν ἀΐδιος οὐσία, καὶ ἀπαράλλακτος, δημιουργικὴ τῶν ὄντων, εὐσεβεῖ συνειδήσει προσκυνουμένη. θεὸς καὶ πατὴρ. ὁ ὢν ἀεὶ, ἀγέννητος, ὡς μὴ ἔκ τινος γεννηθεὶς, γεννήσας δὲ υἱὸν συναΐδιον θεός ἐστι καὶ ὁ υἱὸς, ὁ ὢν ἀεὶ σὺν τῷ πατρὶ, ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως, καὶ ἀρρεύστως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀδιαστάτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, δύναμις ἁγιαστικὴ ἐνυπόστατος, ἐκ τοῦ πατρὸς ἀδιαστάτως ἐκπορευομένη, καὶ ἐν υἱῷ ἀναπαυομένη, ὁμοούσιος πατρὶ καὶ υἱῷ. λόγος ἐστὶ, καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοῦ κίνησις. καθ᾽ ἣν κινεῖται, καὶ νοεῖται, καὶ λογίζεται, οἱονεὶ φῶς αὐτοῦ ὢν, καὶ ἀπαύγασμα. καὶ πάλιν λόγος ἐστὶν ὁ οὐσιωδῶς τῷ πατρὶ ἀεὶ συμπαρών. λόγος πάλιν ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος, ὁ ἐν καρδίᾳ λαλούμενος. καὶ πάλιν λόγος ἐστὶν ἄγγελος νοήματος. ὁ μὲν οὖν θεὸς λόγος οὐσιώδης τέ ἐστι, καὶ ἐνυπόστατος. οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς λόγοι, δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεωρούμενοι. ὧν ὁ μὲν πρῶτος, τοῦ νοῦ φυσικόν ἐστι γέννημα, ἐξ αὐτοῦ ἀεὶ φυσικῶς πηγαζόμενον. ὁ δεύτερος δὲ, λέγεται ἐνδιάθετος. ὁ δὲ τρίτος, προφορικός. τὸ πνεῦμα νοεῖται πολλαχῶς. τὸ ἅγιον πνεῦμα· λέγονται δὲ καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, πνεύματα. πνεῦμα καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ἀγαθὸς, πνεῦμα καὶ ὁ δαίμων. πνεῦμα καὶ ψυχή. ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ὁ νοῦς πνεῦμα λέγεται. πνεῦμα καὶ ὁ ἄνεμος, καὶ ὁ ἀήρ.

ctus, spiritus Dei dicitur, spiritus Christi, intellectus Christi, spiritus Domini, ipse Dominus, spiritus adoptionis, ueritatis, libertatis, sapientię (etenim horũ omnium artifex est) cuncta substantia implẽs, omnia cõtinens, mundũq; substantialiter replens, à mundo secũdum uirtutem incomprehensibilis manens. Deus est æterna substãtia & immutabilis, cõditrix entiũ pia conscientia adorabilis. Deus & pater est semper existẽs, ingenitus, ut nõ ex aliquo genitus. generans aũt filium coæternum. Deus & filius est, qui est semper cũ patre intemporaliter, æternè, influxibiliter, impassibiliter: & ex ipso genitus. Deus & spiritus sanctus est, uirtus sanctificatrix, in propria persona subsistens, in seiunctè à patre procedẽs, & in filio requiescẽs, consubstãtialis patri & filio. Verbũ est semper patri substãtialiter coassistens. Verbũ rursus est naturalis mentis motio, secundũ quã mouetur, intelligit, & cogitat, ueluti lux ipsius existẽs, atque splendor. Verbũ rursus est ꝙ internũ, et in corde promitur. Et iterũ, uerbum est nuncius intelligẽtiæ. Igit̃ Deus est substantiale uerbũ, & in propria subsistẽs hypostasi. Sunt aũt tria alia uerba, in potentia animæ nõ in ꝓpria subsistẽtia cõsiderata, quorum primũ quidẽ naturale mentis est germen, ex ipsa semper naturaliter scaturiens, secũdum est internũ, tertium uerò prolatum. Spiritus intelligit̃ multipliciter, spiritus sanctus, uirtutes etiã spiritus sancti dicunt̃ spiritus, & angelus bonus spiritus, & dæmonũ spiritus, & anima, quãdoq; etiam mens spiritus dicitur, & uẽtus spiritus, & spiritus aer.

COMMENTARIVS.

PErmultæ hoc loco colliguntur proprietates diuinæ, latius in superioribus explicatæ. Inter quas ea in frõte proponitur, quod omnia quæ in nostra potestate non sunt, Deus prę scientia prædeterminauit. Siquidẽ quæ in nostra potestate collocata sunt, & quæ si uolumus facimus, si uerò nolumus non facimus, præscire quidẽ dicitur Deus: ut mala quę suo permissu perpetramus: nõ tamẽ prędiffinire, neq; prędeterminare qđ illorũ nõ est autor. Quę uerò in nobis sita nõ sunt, ut rerũ exortus & obitus, tẽporũ alternationes, atq; uicissitudines nũc pluuiæ, nũc serenitates: & præscit Deus anteq̃ eueniãt, & prędiffiniuit. Verũ id est ex secũdi libri ultimo capite magis erit perspicuũ. Quòd aũt cõtinuo subnectit autor, patrẽ nullũ iudicare, ex Ioanne desumit, quinto Euãgelij ca. dicẽte: Neq; enĩ pater iudicat quenq̃, sed omne iudiciũ dedit filio, & potestatẽ dedit ei iudiciũ facere, quia filius hominis est. Iudicat quidẽ pater, autoritate & manifestate diuina (quẽadmodum filius de patre dicit Ioã. ca. 8. Est qui quærat & iudicet) nõ tamẽ executiones iudicariæ censurę, quia in extremo iudicio persona patris nõ apparebit iudicãdis. Qui enim malis appareret, diuina uisione indignis: cũ uideri nõ possit, nisi beatitudine participantib. Siquidẽ mundis corda repromissa est beatitudo, Dei uisio: in qua re probi cum electis cõmunicare non possunt, cum dictum sit, Tollatur impius ne uideat gloriã Dei. Hoc igitur pacto iudicabit Christus, in forma scilicet humana, quę à iudicãdis omnibus liquidò conspicietur. Et tunc mali secundum scripturæ testimonium, uidebunt in quem transfixerunt. Et id non ab re. nam in ea forma iudicatus est ab iniquo iudice, cœlos'q; cõscen

dit,ſic uenturus quemadmodum uiſus eſt aſcendiſſe. Cum deinde ſubiungit autor, prudentiam,ſapientiam,& conſilium,in Deo non dicere habitus accidentarios, ſicut in nobis, ideò euenit,quod propter ſummam eius identitatem & ſimplicitatem, nihil illi nouum accedere poteſt,nihil itidem quod aderat ab eo abſcedere, quinimmo nullum illi accidens à ſua ſubſtantia alienum conuenire. Quocirca quęcunq; de Deo accidentariam rationem præferentia dicuntur,propter ſummam eius unitatem & ſimplicitatem nihil ab eo re ipſa diſcrepans deſignare putanda ſunt:ut potens,ſapiens,bonum,unum,perfectum,& cætera id genus. Alioqui in Deo non eſſet maxima unitas,cum magis unum ſit quod ab omni accidente ſubſtantiã habet ſeiugatam q̃ quod accidens habet cohærens. Sed hæc omnia,rationum duntaxat diuerſitatem inſinuãt:quàm in Deo ponere nihil uetat,ut in quo rationes omnes unicè cõplicantur. Et quemadmodũ huiuſmodi denominationes accidentariæ,de Deo aſſertoriæ dicũtur: ita & de ſe inuicem. Idem enim eſt bonitas Dei,& ſapientia eius,atq; uirtutes: cum quæcunq; uni & eidem tertio ſunt,eadẽ illa & inter ſe eadem eſſe neceſſarium ſit. Hinc tota eorũ quæ Deo aſcribuntur theologia,in circulo (ut inquit Cuſanus) eſt cõſtituta, propter mutuam eorum de ſe inuicem prædicationem. Sed hæc ex uiceſima propoſitione primi ipſius Ricardi de Trinitate,clarius eluceſcunt. Aduerte præterea, autorẽ hic ſpiritum ſanctum appellare imaginẽ filij, per quem ſpiritum Chriſtus habitans in homine per gratiã,renouat & reformat animum, in quo labefacta fuit imago Dei per peccatũ,& integritatem diuinæ imaginis illi reſtituit. Quemadmodum inquit Apoſtolus: Chriſtũ habitare in cordibus hominum per fidem, ſecundũ interiorem hominẽ. Verũ ſi ſpiritus concedatur eſſe imago filij,cũ eadem ſit ratio prodeundi eius à patre & filio,à quibus tanquam uno principio emanat: ipſe ſpiritus etiam dicendus eſſet imago patris,ſicut & filius,quod undecima ſexti ipſius Ricardi de Trinitate negat,oſtenditq; potius ſpiritũ ſanctum eſſe appellandũ utriuſq;,patris inquã & filij, naturalem ſimilitudinẽ. Cum etiã dicit ſpiritum ſanctũ eſſe medium ingeniti,& geniti, eam reſpicit rationẽ qua ſpiritus ſanctus dicitur cõmunio,nexus,& uinculũ amoris utriuſq;. Nã propriũ eſt medij, connectere extrema,& ad inuicẽ colligare. Quod ſi originis ratio diuinæq; motionis habeatur,quæ initiũ ſumit à patre,mediũ habet in filio,& cõpletur in ſpiritu ſancto, qui finis eſt & conſummatio intimi motus diuini: ſpiritus ſanctus,poſtremus potius & extremus ordine dicẽdus eſſet:ut ex undecima tertij & nona quinti Ricardi de Trinitate, amplius dilucidũ eſt. Et hãc ſecundam rationẽ potius attẽdere uidetur eccleſia catholica in nominatione diuinarũ perſonarum, ſpiritũ ſanctum poſtremo loco (ſicut à Chriſto edocta eſt) cõſtituens. At uerò ſequẽtes ſpiritus ſancti nũcupationes in litera poſitæ,ut quod ſpiritus Dei dicatur & ſpiritus Chriſti,& ita de cęteris,ex ſacra ſcriptura(in qua frequẽtes ſunt) colligũtur. Spiritus Dei. Paulus Rom.8.ca. Quicunq; ſpiritu Dei agũtur,hi ſunt filij Dei. Spiritus Chriſti,idẽ eodem loco: Si quis ſpiritũ Chriſti nõ habet,hic nõ eius. Et ad Gal.4. Miſit Deus ſpiritũ filij ſui in corda noſtra, clamantẽ abba pater. Spiritus Domini. Eſaiæ ca.11. Egredietur uirga de radice Ieſſę,& flos de radice eius aſcendet,& requieſcet ſuper eũ ſpiritus Domini: ubi etiã nuncupatur ſpiritus intellectus,quia inter diuina chariſmata intellectum dat paruulis,& inſtruit in uia in qua ambulent: hinc rectè intellectus Chriſti inter cæteras denominationes dicitur. Dominus & Deus nominatur idẽ ſpiritus à Paulo 1. ad Corinth.ca.12.ubi diſtributiones gratiarũ eſſe declarat, eundem aũt ſpiritum,Dominũ & Deum,pro ſuæ uoluntatis beneplacito omnia diſtribuentẽ. Spiritus adoptionis. Paulus ad Rom.8. Nõ enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore, ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorũ Dei,in quo clamans abba pater. Spiritus item ueritatis. Ioan.15.cap. Cũ uenerit paracletus,quẽ ego mittã uobis à patre,ſpiritum ueritatis. Spiritus libertatis. Paulus 2 ad Corinth.ca.3. Vbi ſpiritus Dei,ibi libertas. Spiritus ſapientię. Sapient.1.ca Benignus eſt enim ſpiritus ſapientię.& Eſaiæ.11.ab uno ſuorũ donorũ,eodem nomine appellatur. Cuncta ſubſtãtia replens. Sapiẽt.1.ca, Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarũ,& hoc quod cõtinet omnia,ſcientiã habet uocis. Et eodem pacto cõſimiles eius nuncupationes hic expreſſæ, ſuis reſtituantur locis,& ſacræ ſcripturæ teſtimonio cõprobentur. Demũ præter eam ſignificantiã qua uerbum dicitur filius Dei, author tres alias ſubiungit uerbi acceptiones: quæ tria Verba in litera uocat. Siquidẽ primò (inquit) uerbũ eſt noſtræ mentis intellectio: ab ipſo intellectu naturaliter prodiens,ut uiſio ab oculo. Et quoniã hæc propria eſt & naturalis eius functio,operatioq; ab eo prodiens,dicitur naturale mẽtis germen, ab ipſa ſemper ſcaturiens. Secundò uerbũ eſt interna mentis locutio per notiones rerũ,quas cũ ſedulò cogitatu mẽs uerſat,ipſa ſecum loqui dicitur. Tertiò uerbũ eſt exterior uocis prolatio, ſiue elocutio, enunciãs ea quæ mẽte ſunt recõdita,& hic intelligentiæ nuncius aptè dicitur. Verũ tria huiuſmodi uerba nõ per ſe ut uerbũ Dei, ſed in alio ut ſubiecto ſubſiſtunt: duo quidẽ prima,in animæ potẽtia & ui intellectiua: tertiũ uerò ex eo prodit in aërem,& diffluit. Poſtremũ octo enumerat autor ſpiritus acceptiones,quarũ apud ſacras literas nõ infrequẽs eſt uſus. Siquidẽ ſpiritus ꝓ ſpiritu ſancto ſumitur, Pſalm.142 Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam. Pro uirtute ſpiritus ſancti, Iud.14. Irruit autẽ ſpiritus Domini in Samſon,& dilacerauit leonẽ: ubi donũ, ſpiritus ſancti,ſcilicet fortitudo atq; robur, ſpiritus nominatur. pro angelo bono, Pſalm.103. Qui facit angelos ſuos ſpiritus,& miniſtros ſuos ignem urentẽ. Pro dæmone. Primo Reg.ca.18. Poſt diem

autem

autem alterã, inuasit spiritus Dei malus, Saul. Pro anima, Genes. 7. ca. Vniuersę aues omnesq; uolucres ingressæ sunt ad Noë in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat spiritus uitæ. Pro mẽte, Paulus 1. Corinth ca. 2. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Pro uento. Ecclesiast. cap. 43. Vox tonitrui eius uerberauit terrã, tẽpestas aquilonis & congregatio spiritus. Demũ pro aëre, Psal. 118. Os meũ aperui, & attraxi spiritum.

ΤΑ ΙΔΙΟΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ φύσεως. ιε.

Τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀθάνατον καὶ ἀπέραντον, καὶ αἰώνιον, τὸ ἄϋλον, τὸ ἀγαθὸν, τὸ δημιουργικὸν, τὸ δίκαιον, τὸ φωτιστικὸν, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀπαθὲς, τὸ ἀπερίγραπτον, τὸ ἀχώρητον, τὸ ἀπερίοριστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄοριστον, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀπερινόητον, τὸ ἀνενδεὲς, τὸ αὐτοκρατὲς καὶ αὐτεξούσιον, τὸ παντοκρατορικὸν, τὸ παντοδύναμον, τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ ἁγιαστικὸν καὶ μεταδοτικὸν, τὸ περιέχειν καὶ συνέχειν τὰ σύμπαντα, καὶ πάντων προνοεῖσθαι, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει ἔχει, οὐκ ἄλλοθεν εἰληφυῖα, ἀλλ' αὐτὴ μεταδιδοῦσα παντὸς ἀγαθοῦ τοῖς οἰκείοις ποιήμασι, κατὰ τὴν ἑκάστου δεκτικὴν δύναμιν, ἡ ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων μονή τε καὶ ἵδρυσις. ἀδιάστατοι γάρ εἰσι, καὶ ἀνεκφοίτητοι ἀλλήλων εἰσίν. ἀσύγχυτον ἔχουσαι τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν. οὐχ ὥστε συναλείφεσθαι, ἢ συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεσθαι ἀλλήλων. υἱὸς γὰρ ἐν πατρὶ, καὶ πνεύματι. καὶ πνεῦμα ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ. ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ καὶ πνεύματι, μηδὲ μιᾶς γινομένης συναλοιφῆς, ἢ συμφύρσεως. ἢ συγχύσεως. καὶ τὸ ἓν, καὶ ταυτὸν τῆς κινήσεως. ἓν γὰρ ἔξαλμα, καὶ μία κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὅπερ ἐπὶ τῆς κτιστῆς φύσεως θεωρηθῆναι ἀδύνατον, καὶ ὅτι ἡ θεία ἔλλαμψις, καὶ ἐνέργεια μία οὖσα, καὶ ἁπλῆ. καὶ ἀμερὴς, καὶ ἀγαθοειδῶς ἐν τοῖς μεριστοῖς ποικιλλομένη, καὶ τοῖς πᾶσι τὰ τῆς οἰκείας φύσεως συστατικὰ νέμουσα, μένει ἁπλῆ, πληθυνομένη μὲν ἐν τοῖς μεριστοῖς ἀμερίστως, καὶ τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἁπλότητα συνάγουσα, καὶ ἐπιστρέφουσα. πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται, καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν ὕπαρξιν. καὶ αὐτὴ τοῖς πᾶσι τοῦ εἶναι καθὼς ἔχει φύσεως μεταδίδωσι. καὶ αὐτὴ ἐστὶ τῶν ὄντων τὸ εἶναι, καὶ τῶν ζώντων ἡ ζωὴ, καὶ τῶν λογικῶς ὄντων ὁ λόγος, καὶ τῶν νοερῶς ὄντων ἡ νόησις. αὐτὴ ὑπὲρ νοῦν οὖσα, καὶ ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ ζωὴν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν, ἔτι δὲ καὶ τὸ διὰ πάντων διήκειν ἀμιγῶς, δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν. ἔτι καὶ τὸ ἁπλῇ γνώσει γινώσκειν τὰ πάντα, καὶ πάντα τῷ θείῳ καὶ παντε-

PROPRIETATES DIVINAE NAturæ. Cap. XIX.

INcreatum, ininitiatum, immortale, infinitum, æternum, immateriale, bonũ, opifex, iustum, illuminatiuum, inuertibile, impassibile, incircumscriptũ, incapax, interminũ, indiffinibile, incorporeum, inuisibile, intelligibile, nullius indigum, per se dominans, per se potens, omnitenens, uiuificans, omnipotens, infinitipotens, santificans, se propagans, continens & constringens omnia, & omnibus prouidens. Omnia hęc & similia natura habet: non aliunde suscipiens. Sed ipsa diuina natura indultrix est omnis boni proprijs facturis suis: secundũ uniuscuiusq; uirtutis capacitatẽ. Immanentia & stabilitas hypostaseon inuicem est. nam ipsæ, inseparatæ, & in abscedentes sunt ab inuicẽ, inconfusam habentes inuicẽ circuitionẽ: nõ quod cõmisceantur aut cõfundantur, sed quod inuicem inhabitentur. Nã filius in patre & spiritu, & spiritus in patre & filio, & pater in filio & spiritu, nulla quidem facta cõtractione, commixtione, aut confusione: & est unitas & identitas motionis. nam una est prosilitio, et motus unus, trium personarum: quod quidem increata natura conspicere impossibile est. quoniam diuina effulgentia, & operatio: una substãtia est: & simplex, & impartibilis, & boniformiter in rebus partibilibus uariata, atq; omnib. quæ propriam constituunt naturam largiẽs, simplex manet. Multiplicata quidem in partibilibus impartibiliter: & partibilia ad suam ipsius simplicitatem ducens atq; conuertens: omnia enim ipsam desiderant & in ipsa habent substantiam. Et ipsa omnibus esse (ut eorum fert natura) condonat: & ipsa est entium esse, & uiuentium uita, & rationabilium entium ratio, & intellectualium intelligentia, ipsa superintelligentiam existens, & rationem & superuitam, & super substantiam. Amplius enim ipsius est, per omnia meare impermixte, per ipsam autem nihil præterea, simplici & inscrutabili cognitione cognoscere omnia, & omnia diuino & omni con-

ποπτικῷ καὶ ἀΰλῳ αὐτοῦ ὄμματι, ἁπλῶς καθορᾷν τά τε γινόμενα, τά τε παρεληλυθότα, καὶ τὰ μέλλοντα, πρὶν γενέσεως αὐτῶν· τὸ ἀναμάρτητον, καὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας, καὶ σώζειν. καὶ ὅτι πάντα μὲν, ὅσα θέλει δύναται, οὐχ ὅσα δὲ δύναται, θέλει, δύναται γὰρ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, οὐ θέλει δέ.

spicaci & immateriali oculo penitus intueri, pręsentia quidem, pręterita, & futura, priusquam oriantur: & sine peccato esse, & dimittere peccata, & saluare, & omnia quæcunq; uult posse, nō autē quæcunq; potest uelle, nam potest quidem perdere mundum: nō uult autem.

COMMENTARIVS.

Proprietates diuinæ naturæ compendio & quasi epilogo quodā hoc capite cōstringit autor: diffusius in superioribus explanatas, nec ampliori fermè indigētes elucidatione, præter nōnulla manuductionib. & exemplis clarius (ut occurrūt) aperiēda. Quorū id unū se offert, quod diuina effulgētia & operatio dicitur in litera boniformiter in rebus partibilib. uariata. Nam ut sol sensibilis unicus est, multipliciter tamen uariatur in reb. inferiorib. quas luciformes reddit, suæq; claritatis particeps, has quidē magis, illas uerò minus, pro distantia, propinquitate, maiore aut minore recipiendæ lucis dispositione. Sic unus est rerum omniū autor summè bonus, omnib. à se conditis rebus boni participationē & cōsortium (cuiq; pro suo captu) indulgens. Vidit enī (ut diuina inquit scriptura) Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. At quia diuersi sunt entiū gradus, & omnes quidē boniformes: multifariā diuinæ bonitatis forma, specieq; participāt. Hæc siquidē amplius, ut quæ propinquiora sunt immēso bonitatis fonti, queādmodū cœlestes spiritus & animæ rationales. Illa uerò minus, ut quæ distātiora sunt ab ipso summè bono, solā umbrā & tenuem eius imaginē sortita: qualia sunt bruta, plantæ & inanima. Deus igitur, si substantiā respicias, maximè unus, simplex & idē est. Si uerò participationē bonitatis eius subiectis creaturis supereffusam attēdas, uariatus est, multiplicatus, crescens & multimodus dicitur, ob diuersas participandi rationes Tamen ob huiusmodi multiplicationē nequaq; ab uno discedit: neq; à simplicitate, neq; idētitate. Vt neq; sol noster mūdanus, unus esse desinit: q̃uis in omnia suū diffundat lumē. Neq; facies uiua hominis, unitatem perdit: tametsi in decem speculis uario interstitio ab ea disseparatis effigiem suam effor met. Neq; primitiuum sigillum ab unitate decidit: eo ipso quod in diuersis ceris multiplicatur, speciei suæ effigiatione pro recipientium qualitate uariata. Hanc ob causam Sapientię 7. cap. spiritus intelligentiæ (qui Deus est) sanctus dicitur, unicus & multiplex, unicus quidem substantia, multiplex uerò suorum munerum diffusione, ac propagatione: mobilis itidē, quia in omnia se ineffabiliter transfundit, & citra motum omnia permeat. Omnibus enim mobilibus (inquit) mobilior est sapientia: & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innouat, & per notiones in animas sanctas se transfert. Eadem quoq; ratione, diuina bonitas & operatio dicitur in litera, multiplicata in partibilibus impartibiliter. Nēpe ut unitas, numeralis & absoluta, in partibilibus numerum speciebus est impartibilis, & cuiq; numero toti idem & parti eius dat sui denominationem: Enimuero in centenario, unitas est centies multiplicata: & tamen in partibilitatē suam non amittit, & ab unitate, centenarius unus: & quæuis centenarij pars, una. Sic diuina substantia maximè una, omnib. (ut diximus Dionysius 12. ca. De diuinis nominibus inquit) suæ unitatis cōmunionem tradit, & unum quodq; ab ea siue totū fuerit, siue pars, unum dicitur. In tota tamen rerum multitudine, unum illud diuinæ substantiæ super omnia excellenter eminēs, indiuiduum manet & impartibile. Sicut & anima hominis in diuersis partibus corporis differenter operatur: unica tamen manens & impartiblis, partibilibus adest impartibiliter. Et planè quemadmodum anima rationalis extenso corpori humano adest inextensè & corporalia incorporaliter intelligit, ac temporalia intemporaliter, multo magis diuina substātia adest partibilib. impartibiliter, localibus illocaliter, corporalibus incorporaliter, temporalibus intemporaliter, extensis inextensè, mutabilibus immutabiliter, & demum corruptibilibus incorruptibiliter, mixtis quoq; impermixtibiliter. Neq; solum diuina substantia cum summè una sit, multiplicatur in rebus conditis & partibilib. sed & rursum partibilia ad suam simplicitatem reuocat & adducit, ut duplicem eius motionem animo effingamus, unam directam & primitiuam, ab ipsius simplicitate procedentē per effusionem in res subiectas, tanquam ab unitate ad multitudinem. Secundum uerò reflexam & reciprocam, à rebus multipliciter euariatis colligentem omnia rursum in suam simplicitatem. Et hæc è diuerso egreditur à multitudine ad unitatem, in quam reuocantur omnia & reducuntur, perinde atq; sol radios suos directo iactu diffundit in terram, & rursum reflexo motu eos multiplicatos conuertit in se, & coadunat dispersos. Sic intellige unitatem se multiplicantem in numeris, & iterum omnes numerorum species in se colligentem. Et hæc est etiam sententia diui patris Dionysij in principio libri De cœlesti hierarchia. Quinimmo quæ iam adducta sunt in huius capitis explanatione, ex prima parte quarti cap. & quinto capito eiusdem De diuinis nominibus, euadunt apertiora.

IOANNIS DAMASCENI DE ORTHODOXA FIDEI LIBER SECVNDVS.

ΠΕΡΙ ΑΙΩΝΟΣ. ΙΣ.

Αὐτὸς τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, πρὸς ὃν φησὶν ὁ θεῖος Δαβίδ, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, σὺ εἶ. καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, δι᾽ οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. χρὴ τοίνυν γινώσκειν, ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα, πολύσημόν ἐστι. πλεῖστα γὰρ σημαίνει. αἰὼν γὰρ λέγεται, καὶ ἡ ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων ζωή. λέγεται πάλιν αἰὼν, καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν χρόνος. πάλιν λέγεται αἰὼν, ὅλος ὁ παρὼν βίος. καὶ αἰὼν ὁ μέλλων, ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀτελεύτητος. λέγεται πάλιν αἰὼν, οὐ χρόνος οὐδὲ χρόνου τι μέρος, ἡλίου φορᾷ καὶ δρόμῳ μετρούμενον, ἤγουν δι᾽ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν συνιστάμενον, ἀλλὰ τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς ἀϊδίοις, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα, καὶ διάστημα, ὅπερ γὰρ τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις ἐστὶν αἰών. λέγονται μὲν οὖν ἑπτὰ αἰῶνες τοῦ κόσμου τούτου, ἤγουν ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίσεως, μέχρι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων συντελείας τε καὶ ἀναστάσεως. ἔστι μὲν γὰρ συντέλεια μερικὴ, ὁ ἑκάστου θάνατος. ἔστι δὲ καὶ κοινὴ καὶ παντελὴς συντέλεια, ὅτε μέλλει ἡ κοινὴ γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασις. ὄγδοος δὲ αἰὼν, ὁ μέλλων. πρὸ δὲ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, ὅτε οὐδὲ ὁ ἥλιος ἦν διαιρῶν ἡμέραν ἀπὸ νυκτὸς, οὐκ ἦν αἰὼν μετρητὸς, ἀλλὰ τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς ἀϊδίοις, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. καὶ κατὰ μὲν τοῦτο, εἷς αἰών ἐστι, καθὸ καὶ λέγεται ὁ θεὸς αἰώνιος. ἀλλὰ καὶ προαιώνιος. καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν αἰῶνα αὐτὸς ἐποίησε. μόνος γὰρ ἄναρχος ὢν ὁ θεὸς πάντων αὐτός ἐστι ποιητὴς, τῶν τε αἰώνων, καὶ πάντων τῶν ὄντων. θεὸν δὲ εἰπὼν, δῆλον ὅτι τὸν πατέρα λέγω, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστόν. καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ πανάγιον, τὸν ἕνα θεὸν ἡμῶν. λέγονται δὲ αἰῶνες αἰώνων, καθότι καὶ οἱ τοῦ παρόντος κόσμου ἑπτὰ αἰῶνες, πολλοὺς αἰῶνας, ἤγουν ζωὰς ἀνθρώπων περιέχουσι. καὶ ὁ αἰὼν ὁ εἷς, πάντων τῶν αἰώνων ἐστὶ περιεκτικὸς, καὶ αἰὼν αἰῶνος λέγεται, ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων. αἰώνιος δὲ ζωὴ, καὶ αἰώνιος κόλασις, τὸ ἀτελεύτητον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δηλοῖ. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἡμέραις καὶ νυξὶν ὁ χρό-

DE SECVLO. *Cap. I.*

IPse secula fecit, qui est ante secula: ad quē diuinus Dauid: A' seculo, & usq; in seculū tu es. & diuinus Apostolus: Per quem fecit & secula. Operæ precium sanè est, ut intelligamus seculi nomē multa designare: cōpluscula em̄ significat. Nam seculum dicitur uniuscuiusq; hominum uita. Dicitur rursus seculū, tempus mille annorū. Dicit̄ rursus seculū, uniuersa præsens uita: & seculū, futura uita post resurrectionē, nullo fine claudenda. Dicit̄ rursus seculū, nō tempus, neq; temporis pars latione solis & cursu mensurata, per dies uidelicet & noctes cōstituta: sed quod coextendit̄ sempiternis, instar cuiusdā tēporalis motus & spacij: quod enim ijs quę in tempore sunt, tempus, illis sempiternis est seculū. Dicūtur etiā septē secula mundi huius, à cœli & terræ uidelicet creatiōe usq; ad cōmunem hominum cōsummationem, & resuscitationē. Est em̄ particularis cōsummatio, ea quę est uniuscuiusq; mors. est aūt cōmunis & omnimoda consummatio, quādo futura est cōmunis hominū resurrectio. Octauū aūt seculū est, quòd futurum est. Ante uerò mundi cōstitutionem cum sol nondū erat, diē à nocte dirimēs, non erat mensurabile seculū, sed q̄ coprotēdit̄ sempiternis, ueluti quidā tēporalis motus & spaciū. Vnū etiā seculū est, secundū id q̄ dicitur Deus ęternus, quin immò & pręæternus: ipse em̄ & seculū fecit. Nam solus sine principio Deus existens omnium ipse est factor seculorum, & omniū quæ sunt. At cum Deū dico, manifestum est quoniā patrē, & unigenitum filiū eius Dominū nostrū Iesum Christū, & spiritū eius omnisanctum, unum Deū nostrum dico. Dicūtur aūt secula seculorum, secundum id ꝗd huius mūdi septem secula sunt, multa secula uidelicet hominū uitā cōtinētia: & seculū unū, omnium seculorū cōtentiuū est, & seculum seculi dicitur, præsens & futurum, æterna aūt uita, & æternū supplicium ꝗd sine fine, futurū seculum ostendunt. Neq; enim post resurrectionē

νος ἀριθμηθήσεται. ἔσται δὲ μᾶλλον μία ἡμέρα ἀνέσπερος, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, τοῖς δικαίοις φαιδρῶς ἐπιλάμποντος, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς νὺξ βαθεῖα ἀπέραντος. πῶς τοίνυν ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν τῆς ὠριγενιαστικῆς ἀποκαταστάσεως, ἀριθμηθήσεται χρόνος; πάντων οὖν τῶν αἰώνων εἷς ποιητής ἐστιν ὁ θεός. ὁ καὶ τὰ σύμπαντα δημιουργήσας, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων.

tempus diebus & noctibus numerabitur, erit magis una dies ſine ueſpere: ſole iuſtitiæ perſplendidè iuſtis illuceſcēte, peccatoribus autē nox profunda intranſibilis. Quo pacto ergo tunc mille annorum reſtitutionis Origeniſtarum numerabitur tempus? Omniū igitur ſeculorum factor eſt Deus: qui & omnia fecit, & qui exiſtit ante ſecula.

COMMENTARIVS.

De creatione mundi determinaturus in hoc ſecundo lib. Damaſcen. (qui plerūq; ſeculorum nomine in ſcripturis deſignatur: ad Hebr. cap. 1. Per quem fecit & ſecula) in primis uarias enumerat ſeculi acceptiones. Porrò hoc nomine, quæuis duratio ſiue principium habens & finem, ſiue ſortita principiū ſine fine, ſiue carens utroq;, exprimi & ſignificari cōperitur. Enimuero ſeculū pro uita præſenti, quæ principio & fine clauditur, frequenter in ſacris literis accipitur, ut apud Luc. cap. 20. Filij huius ſeculi nubunt & traduntur ad nuptias, Et Matth. cap. 28. Ecce ego uobiſcū ſum omnibus diebus, uſq; ad cōſummationē ſeculi. Inde tempora ſecularia dicta ſunt, quæ alterna dierū noctiumq; reuolutione hac in uita ſuccedūt. Paulus ad Tit. cap. 1. Quam promiſit qui non mentitur Deus ante tēpora ſecularia. Et negocia ſecularia dicuntur curæ, ſolicitudinesq; huius uitæ, plerunq; animum auertentes à Deo. Paulus ſecundæ epiſt. ad Timoth. 2. cap. Nemo militans Deo, implicat ſe negocijs ſecularib. Sicut & ſeculum ſæpenumero pro huius uitæ deſiderijs, cupiditatibusq; ponitur, quemadmodum etiam mundus. Paulus ad Rom. 12. Nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri. Eodem quoq; modo Deus ante ſecula eſſe dicitur, quod ante mūdi cōſtitutionem ab æterno extiterit. Pſal. 73 Deus aūt rex noſter ante ſecula, operatus eſt ſalutē in medio terræ. Et creaſſe ſecula prædicatur, quod hanc uiſibilē mundi machinam cōdiderit, Paulus ad Heb. cap. 11. Fide credimus aptata eſſe ſecula uerbo Dei. At uerò ſeculum pro futura uita quæ intermina eſt, & principiū habens fine caret: inuenitur frequenter in ſcriptura, ſiue ea beatitudinis ſortem conſecutorū fuerit, ut Marcus cap. 10. Et in futuro ſeculo uitā æternam: ſiue æterna fœlicitate perpetuò priuandorū, ut Pſal. 80 Inimici Domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorū in ſecula, quia perpetuus eorū futurus eſt cruciatus & damnatio. Demū pro æternitate quoq; principij, & finis immuni ſæpenumero ſumitur ſeculum, ut Pſal. 89. Priuſq; mōtes fierent aut formaretur terra & orbis, à ſeculo & in ſeculum tu es Deus. Et in hoc ſignificatu ſumptū ſeculum, ſeculorū omnium cōtentiuum eſt, quod æternitas omnia præambiat & ſuperambiam ſecula. Hinc Deus ipſe rex ſeculorum dicitur apud beatum Paulum ubi ait, Regi ſeculorū ſoli inuiſibili Deo honor & gloria. Et regnum eius regnū omnium ſeculorū nuncupatur Pſal. 144. Regnum tuum regnum omnium ſeculorū. & dominatio tua in omni generatione & generationem. Porrò geminata eadem dictio ſiue in ſingulari ſiue in multitudinis numero, perpetuitatem deſignat fine carentem Pſalm. 144. Et laudabo nomen tuum in ſeculū, & in ſeculum ſeculi. Apocalypſis cap. 4. Adorabant uiuentem in ſecula ſeculorum. Cęterum præter ſupradictas ſeculi acceptiones, aliā inſuper adijcit autor, qua ſeculum ſumitur pro æterna mundi, id eſt, tēporali duratione inter duas inſignes atq; notabiles hominū mutationes intercepta. Et hoc pacto ſeptem aſsignari ſolent ab authoribus ſecula, quorū primum fuit à mundi exordio uſq; ad diluuiū Noe. Secundum, à Noe uſq; Abraham, cui primū mandata eſt circūciſio. Tertiū, ab Abraham uſq; ad Moſen, per quem legiſlatio. Quartum à Moſe uſq; Dauid regem, qui primus fuit regū, à quibus ſecundum carnē deſcendit Chriſtus. Quintum à Dauid uſq; ad Babylonicam tranſmigrationem. Sextum ab ea porrectū eſt uſq; ad ſalutiferum Chriſti aduentum. Septimū uerò, ab aduentu Chriſti in carnem, ad finem uſq; mundi extenditur. Octauū uerò, à cōſummatione ſeculi ſempiternum durabit. Et idipſum eſt quod uenturum futurumq; ſeculum dicitur, prorſus interminum. At quoniam complures, ſex tantum ponunt ætates, cōplectentes totā huius mūdi durationē qua mortalem uitā degūt homines, & ſexta mundi ætate dicunt hominem per Chriſti incarnationem reparatum atq; redemptum ſicut & ſexta die fuerat homo conditus, illi ſex etiā huiuſmodi ſecula ponerent, quorū quatuor prima eadem ſunt cum ſuperius numeratis. Quintum protenderetur à Dauide uſq; ad Chriſti in mundum aduentum. Sextum ab aduentu Chriſti uſq; ad conſumationem ſeculi. Septimum uerò die iudicij uſq; in ſempiternum, perpetuam beatorum requiem continet, quemadmodum ſeptimo die requieuiſſe Deus legitur ab omni opere quod patrauerat. Et ſeptimo quoq; die ſabbatum apud Iudæos dies requietionis, typum gerebat illius fœliciſsimæ quietis ſanctorū in cœlo. Sed neq; octauus dies expers eſt myſterij, aut alienus à ſignificatione poſtremi ſeculi iugiter duraturi, & perpetuò citra terminū permanſuri. Nam octauus dies reſurrectionis eſt deſignatiuus, quod octauo die Dn̄s noſter triumphata morte ad uitam im-

mortale rediuiuus surrexit. Itaq; siue septem huius mundi posueris secula & ætates, octauum uero futuræ uitæ, quemadmodū dicit Damascenus: siue duntaxat sex præsentis uitæ secula numeraueris, & septimū uitæ futuræ ut pleriq; aliorum distinguūt, parū admodum refert, & nihil à ueritate aut recta ratione exorbitabis, siue hoc, siue illud asserueris, quoniā utrunq; & uero consoniū est, & à ratione non alienū. Veruntamen quia postremū omnium & quod cætera claudet sæculū, dixit author sine fine futurū & beatis diē perpetuæ claritatis sine noctis alternatione irradiaturū (nā ut habet Apocalypsis, nox ibi nō erit) improbis aūt noctē iugē & perpetem atq; intransibilē, quia nunquā finiendā, neq; in diem commutādam esse superuenturā, ea occasione damnat hoc loco Origenistas & Origenis astipulatores atq; sectatores. qui inter cæteros errores confixerunt, quod transactis mille annis post communem omnium resurrectionē, dæmones & damnati peracta suorum scelerū pœnitentia & satisfactione, restituentur in statum sortemq; beatorum, consortesq; fient gloriæ cœlestis. Nō enim (inquit) obliuiscetur misereri Deus, aut cōtinebit in ira sua miserationes suas. Cæterū id cōmentum obuiat imprimis diuinæ sentētiæ, Matth. 25 definientis, quod ibunt mali supplicium æternum, boni uerò in uitā æternā. Quod si contenderint id à Christo dictum, non quia res ita se habeat, sed ratione cōminationis, quo suppliciorum metu absterreantur mali à peccato, eodē iure neq; uera erit æterni præmij pollicitatio, sed hominibus facta dicetur, ut præmiorū magnitudine illecti, uirtutē amplectātur, & obsequātur Deo. Quare fælicitatis supernæ cōsortes poterunt ab eo decidere statu, & in malū prolapsi ad dānationis tartareæ barathrum detrudi & rursum transactis mille annis ad superas arces reuocari. Et sic perpetuo quodā circuitu erit in beatis & improbis, nunc dānationis, nunc gloriæ alternatio. Quid autē eo figmento absurdius? aut quonā pacto uerum erit de reprobis Esaiæ dictum ca. 66. Vermis eorum nō morietur, & ignis eorum non extinguetur: quod ad certiorem confirmationē apud Marcum iterum atq; iterum à Christo repetitur. Quo itidē pacto cōburet Deus paleas igni inextinguibili, ut Matthæi 3. intermínatur diuinus præco, si post mille annorum curriculū restituentur dæmonū cateruæ regno cœlesti unde delapsæ sunt? ut asseruerā huius insani dogmatis authores. Omitto post extremā resurrectionē nulla temporum momenta futura, aut chiliades millenariosq; annorum, quoniā amplius non erit cœli reuolutio aut uertigo. Cæterum quemadmodū populus Israeliticus in deserto cōmorans, in sabbato nō egressus est suis tabernaculis, sed in illis totū illum diē mansit quietus: ita nec sancti in æterna recepti tabernacula, unquam illis egredientur, neque eijcientur forâs. quod etiā significat illud euāgelicum, quod uirginibus prudentibus cū sponso ad nuptias ingressi clausa est ianua, neq; eos qui foris sunt sinens amplius intrare, neq; eos qui intus sunt egredi. Huic accedit quod Abrahā diuiti sepulto in inferno apud Lucā ca. 16. legitur respondisse: Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnū firmatū est, ut hi qui uolunt hinc transire ad uos, nō possint, neq; inde huc trāsmeare. Illa enim est lux diuinæ iustitiæ æquissima & rectissima, nobis ueneranda & metuēda. ne accōmodemus autē his fictitijs fabulis, & à ueritate auditum auertamus, sed cum tremore operemur salutē nostrā, dum tempus adest, ne incidamus in manus Domini horrendas, neq; sentiamus mortē secundā, & experiētia discamus eam esse perpetuā quod hic credere recusauerimus, sed ab illa bonitate diuina erepti perpetuam potius uitam hæreditemus, interitus & finis expertem. Quam nobis concedat Deus fons uitæ, totius bonitatis author, & ad se cōfugientib. auxiliator, Amē. Porro hæc Origenistarum delirāmēta acriter etiā cōfutat beatus Gregorius, in tricesimo quarto libro Moralium dissoluens eorum rationes, qui contendunt reproborū supplicia per Dei miserationem quandoq; finienda. Porrò alij per mille annorum restitutionem, quam hic damnat Damascenus, intelligunt positionem Papiæ episcopi Hieropolitani, astruentis post resurrectionem generalem Dominum in carne cum sanctis mille annos regnaturum, quem secuti sunt Hirenæus, Apollinaris, Lanctātius, & plerique alij. Verùm litera authoris potius uidetur priorem sensum prætendere.

ΠΕΡΙ ΔΥΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ιϛ'.

Ἐπεὶ οὖν ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπεράγαθος θεὸς, οὐκ ἠρκέσθη τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ, ἀλλ' ὑπερβολῇ ἀγαθότητος εὐδόκησε γενέσθαι τινὰ τὰ εὐεργετηθησόμενα, καὶ μεθέξοντα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει, καὶ δημιουργεῖ τὰ σύμπαντα, ἀόρατά τε καὶ ὁρατά, καὶ τὸν ἐξ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου συγκείμενον ἄνθρωπον. κτίζει δὲ ἐννοῶν, καὶ τὸ ἐννόημα ὑφίσαται, λόγῳ συμπληρούμενον, καὶ πνεύματι τελειούμενον.

DE OPIFICIO Cap. II.

Quia ergo bonus, & superbonus Deus: nō cōtentus est sua ipsius contemplatione, sed superabundantia bonitatis complacuit, ut fierent quædam quibus benefaceret, & quę eius participarent bonitate, & ex nihilo ad esse duxit atq; condidit uniuersa, uisibiliaq; & inuisibilia: & hominem, qui ex utraq; uisibili & inuisibili coaluit natura. creat aūt intelligēs, & intellectione opus sustinetur, completur uerbo, & spiritu consummatur.

CAusam conditionis & creationis rerum adaperit author, qua permotus & impulsus Deus, cuncta adesse deduxerit, solã scilicet suam immensam bonitatem. Non enim indiguit mundi opificio, ut qui sit per sufficientissimus, & bonorũ nostrorũ (ut inquit Psalm.15) non egens. Sed quia bonitatis proprium est se diffundere, & alijs abunde sua munera cõmunicare, sicut lucidi subiecta illuminare corpora, & suæ lucis radios in cætera deriuare & calidi in propinqua corpora suũ diffundere calorẽ, sola sua bonitate Deus omnia condidit, ut essent quæ eius participationẽ susciperent. Accedit huic sententiæ beatus Dionysius 4. ca. Cœlestis hierarchiæ dicens: primũ omniũ illud uerissima ratione dixerimus, ut bonitate sola, summa illa diuinitatis rerum essentias statuit, atque adesse produxit. Est enim omnium causæ, excellentisque bonitatis id proprium, ut cõsortium sui quæ sunt, inuitet & attrahat omnia, singula scilicet pro captu & modo rationis suæ. Igitur omnia quæque subsistunt, prouidentiæ ratione reguntur, ex summa illa omnium authore Deitate manantis, illique participant. Alioqui essent, profectò nulla, nisi substantiæ rerum atque principio communicarent. Cæterum triplicia præsertim produxit Deus ad bonitatis suæ participationem habendam, scilicet inuisibilia, angelicasque substantias, uisibilia atque corporea, ut cœlum & elementa, & hominem utriusque extremi medium, & ex utroque cõflatum. Nempe ex uisibili natura coalitus est homo, scilicet corpore: & inuisibili, utpote anima, & utriusque naturę cõditionem proprietatesque sequẽs. Siquidem ratione corporis cum inferiorib. corpulentisque substantijs cõspirat, nã mutationi & corruptibilitati obnoxius, molẽ, locum, tempus, figuramque obtinet. Ratione uerò animæ, cum angelicis substantijs cõuenit, quia intellectu, liberæque potestatis arbitrio præditus, suprà locũ & tempus animæ proprias functiones peragit. Est enim anima rationalis, angelis admodum propinqua, naturæ affinitate, quod inextensa, immortalis, intellectu uoluntateque dotata sit, & Dei capax. Quo circa homo, nexus & uinculum omnis creaturæ dicitur: quod in eo, corporeæ incorporeæque substantiæ sit cõmertium atque cõiunctio: corporearum rerum dignissimum sortitur locũ, incorporearũ uero postremũ & infimum. Porrò quod Deus omnia creauit, intelligens inficiabitur nemo, qui attenderit hominem artificem nullũ suæ artis opus moliri sine mente, cõsiderante & disponente ipsum opificium. Hinc Psalm.135. Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in sæculum misericordia eius. Et Psalm.103. Quã magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapiẽtia fecisti. Quod opus idem Dei uerbo cõpletur, & spiritu cõsummatur, ostendit Psal.32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Denique quod hæc mundi fabrica, machinaque uniuersi à Deo condita, intellectione sustineatur atque conseruetur, ex eo constat. nam secundũ Paulum ad Hebræos 1 ca. filius Dei omnia portat uerbo uirtutis suæ: ipse autem intellectus est, uirtusque & sapientia patris. In cuius signũ, ubi in Psal.135 modò adducto legimus, Qui fecit cœlos in intellectu, Hæbraica translatio habet. Qui fecit cœlos in sapientia. Ad hæc cum mundus sit intellectione conditus, quidni intellectione etiam sustineatur?

ΠΕΡΙ ΑΓΓΕΛΩΝ. γ.

Αὐτὸς τῶν ἀγγέλων ἐστὶ ποιητὴς καὶ δημιουργός, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν αὐτούς, κατ' οἰκείαν εἰκόνα κτίσας αὐτούς, φύσιν ἀσώματον, οἷον τι πνεῦμα, ἢ πῦρ ἄυλον, ὥς φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ. ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. τὸ κοῦφον τε καὶ διάπυρον, καὶ θερμόν, καὶ τομώτατον, καὶ ὀξύ, περὶ τὴν θείαν ἔφεσίν τε καὶ λειτουργίαν διαγράφων, καὶ τὸ ἀνωφερὲς αὐτοῦ, καὶ πάσης ὑλικῆς ἀπηλλαγμένον ἐννοίας. ἄγγελος τοίνυν ἐστὶν οὐσία νοερά, ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, θεῷ λειτουργοῦσα, κατὰ χάριν ἐν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον εἰληφυῖα. ἧς οὐσίας τὸ εἶδος, καὶ τὸν ὅρον, μόνος ὁ κτίστης ἐπίσταται. ἀσώματος δὲ λέγεται, καὶ ἄϋλος, ὅσον

DE ANGELIS Cap. III.

IPse angelorum factor, & opifex, Deus est, ipsos ex nihilo ad esse deducens, ad propriã illos creãs imaginem, naturã incorporeã, ut spiritũ quendam aut immaterialem ignem, quemadmodum diuinus inquit Dauid: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, agilitatem, ignitionem feruorem, penetrabilitatem, & acumẽ circa diuinum desiderium & ministerium designans: atque ipsorum sursum ferentem ab omni materiali intelligentia liberam puritatem. Angelus igitur est substantia intellectualis, semper mobilis, suæ potestatis, arbitrioque libera, incorporalis, Dei ministra, per gratiam non natura immortalitatem consecuta: cuius substantiæ speciem & terminum solus creator agnouit. Incorporeus autem & immaterialis dicitur, quantum ad nos

πρὸς ἡμᾶς. πᾶν γὰρ συγκρινόμενον πρὸς τὸν θεὸν τὸν μόνον ἀσύγκριτον, παχύ τε καὶ ὑλικὸν εὑρίσκεται. μόνον γὰρ ὄντως ἄϋλον τὸ θεῖόν ἐστι, καὶ ἀσώματον. ἔστι τοίνυν φύσις λογική, νοερά τε καὶ αὐτεξούσιος, τρεπτὴ κατὰ γνώμην ἤτοι ἐθελότρεπτος. πᾶν γὰρ κτιστὸν, καὶ τρεπτόν. μόνον δὲ τὸ ἄκτιστον, ἄτρεπτον, καὶ πᾶν λογικὸν αὐτεξούσιον, ὡς μὲν οὖν λογική, καὶ νοερὰ αὐτεξούσιός ἐστιν. ὡς δὲ κτιστή, τρεπτή, ἔχουσα ἐξουσίαν, καὶ μένειν, καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι. ἀνεπίδεκτος μετανοίας, ὅτι καὶ ἀσώματος. (ὁ γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, τῆς μετανοίας ἔτυχεν,) ἀθάνατος οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι. πᾶν γὰρ τὸ ἀρξάμενον, καὶ τελευτᾷ κατὰ φύσιν. μόνος δὲ ὁ θεὸς ἀεὶ ὤν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἀεί. οὐχ ὑπὸ χρόνον γὰρ, ἀλλ' ὑπὲρ χρόνον, ὁ τῶν χρόνων ποιητής. φῶτα δεύτερα νοερά, ἐκ τοῦ πρώτου καὶ ἀνάρχου φωτὸς τὸν φωτισμὸν ἔχοντα, οὐ γλώσσης καὶ ἀκοῆς δεόμενα, ἀλλ' ἄνευ λόγου προφορικοῦ μεταδιδόντα ἀλλήλοις τὰ ἴδια νοήματα, καὶ βουλεύματα. διὰ τοῦ λόγου τοίνυν ἐκτίσθησαν πάντες οἱ ἄγγελοι. καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐτελειώθησαν, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀξίας, καὶ τῆς τάξεως, τοῦ φωτισμοῦ, καὶ τῆς χάριτος μετέχοντες, περιγραπτοί. ὅτε γὰρ εἰσὶν ἐν οὐρανῷ, οὐκ εἰσὶν ἐν τῇ γῇ· καὶ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ θεοῦ ἀποστελλόμενοι, οὐκ ἐναπομένουσιν ἐν τῷ οὐρανῷ. οὐ περιορίζονται δὲ ὑπὸ τειχῶν, καὶ θυρῶν, καὶ κλείθρων, καὶ σφραγίδων. ἀόριστοι καὶ εἰσι. ἀορίστους δὲ λέγω. οὐ γὰρ καθὼς εἰσιν ἐπιφαίνονται τοῖς ἀξίοις, οἷς ὁ θεὸς φαίνεσθαι αὐτοὺς θελήσει, ἀλλ' ἐν μετασχηματισμῷ, καθὼς δύνανται οἱ ὁρῶντες ὁρᾶν. ἀόριστον γὰρ ἐστι φύσει, καὶ κυρίως μόνον τὸ ἄκτιστον. πᾶν γὰρ κτίσμα, ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὸ θεοῦ ὁρίζεται. ἔξωθεν τῆς οὐσίας τὸν ἁγιασμὸν ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔχοντες. διὰ τῆς θείας χάριτος προφητεύοντες. μὴ γάμου χρῄζοντες, ἐπειδήπερ μὴ εἰσὶ θνητοί. νόες δὲ ὄντες, ἐν νοητοῖς καὶ τόποις εἰσὶν, οὐ σωματικῶς περιγραφόμενοι. οὐ γὰρ σωματικῶς κατὰ φύσιν σχηματίζονται, οὐδὲ τριχῇ διαστατοί εἰσιν, ἀλλὰ τῷ νοητῶς παρεῖναι καὶ ἐνεργεῖν

ad nos. nam omne ad Deũ collatũ (qui solus incorporalis est) crassum & materiale comperitur: sola enim uerè immaterialis, & incorporea diuinitas. Est ergo natura angeli rationalis, & intellectualis, & libera potestate, arbitrioq; fulta, uertibilis secundũ propositum, siue uoluntate mutabilis. Nã omne creatum uertibile, solum aũt increatum inuertibile: & omne rationale potestate liberum. Intellectualis igitur natura, ut rationalis potestate libera est: ut creata uerò, uertibilis, potestatẽ habens manendi, & proficiendi in bono, & indeterius prolabendi. Inadeptiuus pœnitentiæ est angelus: quia incorporalis est. Nam homo propter substantiæ infirmitatem, pœnitentiam consecutus est. Immortalis angelus est, nõ natura, sed gratia: nã omne quod cœpit, & desinere suapte natura potest. Solus eñ Deus semper ens, magis autẽ & super semper nam in tẽpore nequaquam est sed super tempus, qui temporũ est factor. Angeli secunda sunt intellectualia lumina, ex primo & carente principio lumine illuminationem suscipientia, non linguæ & auditus indiga, sed sine sermonis prolatione inuicem suos conceptus & uoluntates insinuantia. Per uerbum igitur Dei creati sunt angeli, & per sanctificationem spiritus sancti perfecti, pro suę dignitatis & ordinis ratione illuminationem & gratiam participantes. Circumscripti sunt. nam cùm sunt in cœlo, in terra non sunt, & in terram à Deo missi, non remanent in cœlo. Non continẽtur portis, muris, claustris, & signaculis: his enim indeterminabiles sunt. indeterminabiles dico: non sanè secũdùm id quod sunt: apparent dignis, quibus ipsos uoluerit apparere Deus: uerùm in ea transfiguratione quasi possint ij qui uident, uidere. Nam interminatum natura, & propriè, solum increatum est. omnis enim creatura, à creante ipso Deo finitur determinaturq;. Sanctificationem ex spiritu sancto, foris à sua substantia prouenientem habent. Per diuinam gratiam futura enunciant. Non indigent nuptijs, quando quidem non sunt mortales. Cum mentes sint, in intellectualibus locis sunt, nõ corporali modo circunscripti. Non enim corporaliter secundum naturam figurantur, neque tria sunt illis magnitudinis interualla, sed intellectualiter assunt & operãtur ubicunq;

ἔνθα ἂν προσταχθῶσι. καὶ μὴ δύνασθαι κατὰ ταυτὸν, ὧδε κἀκεῖσε εἶναι καὶ ἐνεργεῖν. εἴτε ἴσοι κατ' οὐσίαν, εἴτε διαφέροντες ἀλλήλων, οὐκ ἴσμεν. μόνος δὲ ὁ ποιήσας αὐτοὺς θεὸς ἐπίσταται, ὁ καὶ τὰ πάντα εἰδώς. διαφέροντες δὲ ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες, ἢ πρὸς τὴν στάσιν τοῦ φωτισμοῦ μετέχοντες. καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες, διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ φύσεως. δῆλον δὲ, ὡς οἱ ὑπερέχοντες τοῖς ὑποβεβηκόσι μεταδιδόασι, τοῦ τε φωτισμοῦ καὶ τῆς γνώσεως. ἰσχυροὶ καὶ ἕτοιμοι πρὸς τὴν τοῦ θείου θελήματος ἐκπλήρωσιν. καὶ πανταχοῦ εὐθέως εὑρισκόμενοι. ἔνθα ἂν ἡ θεία κελεύσῃ ἐπίνευσις, τάχει φύσεως. καὶ φυλάττοντες μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προϊστάμενοι, καθὼς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐτάχθησαν. καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες, καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν. πάντως δὲ κατὰ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ πρόσταγμα, ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες ἀεί τε περὶ θεὸν ὑπάρχοντες. δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητοι. νῦν δὲ καὶ ἀκίνητοι, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι, καὶ τῇ τοῦ μόνου ἀγαθοῦ προσεδρείᾳ, ὁρῶντες θεὸν κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῖς, καὶ ταύτην τροφὴν ἔχοντες. ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες ὡς ἀσώματοι, καὶ παντὸς σωματικοῦ πάθους ἀπηλλαγμένοι. οὐ μὴν ἀπαθεῖς, μόνον γὰρ τὸ θεῖον ἀπαθές ἐστι. μετασχηματίζονται δὲ, πρὸς ὅπερ ἂν ὁ δεσπότης κελεύσῃ θεός. καὶ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφαίνονται, καὶ τὰ θεῖα αὐτοῖς ἀποκαλύπτουσι μυστήρια. ἐν οὐρανῷ διατρίβουσι, καὶ ἓν ἔργον ἔχουσιν ὑμνεῖν τὸν θεὸν, καὶ λειτουργεῖν τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι. καθὼς δὲ ὁ ἁγιώτατος καὶ θεολογικώτατος φησὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, πᾶσα ἡ θεολογία, ἤγουν ἡ θεία γραφὴ, τὰς οὐρανίους οὐσίας ἐννέα κέκληκε. ταύτας ὁ θεῖος ἱεροτελεστὴς εἰς τρεῖς ἀφορίζει τριαδικὰς διακοσμήσεις. καὶ πρώτην μὲν εἶναί φησι τὴν περὶ θεὸν οὖσαν ἀεὶ, καὶ προσεχῶς καὶ ἀμέσως ἑνοῦσθαι παραδεδομένην, τὴν τῶν ἑξαπτερύγων Σεραφίμ, καὶ τῶν πολυομμάτων Χερουβίμ, καὶ τῶν ἁγιωτάτων θρόνων. δευτέραν δὲ, τὴν τῶν κυριοτήτων, καὶ δυνάμεων, καὶ τῶν ἐξουσιῶν. τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν, τὴν τῶν ἀρχῶν καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ἀγγέλων. τινὲς μὲν οὖν

ubicunq; iussi fuerint, & nō possunt secundum idē hic & illic esse & operari. Siue æquales secundū substātiam sint, siue abinuicē discrimē sortiti, nescimus solus aūt qui fecit ipsos, Deus scit, qui omnia nouit. Differunt aūt abinuicem illuminatiōe & statione, siue ad illuminationem, situm stationemq; habētes: siue ad statiōnē, illuminationem participantes. Et se inuicem illumināt propter excellentiam ordinis & naturæ, dilucidumq; est eos qui præcellunt, inferioribus illuminationis & scientiæ tradere consortium. Fortes sunt angeli, et prompti ad diuinā implendam uoluntatem, & ubiq; confestim inueniuntur naturæ agilitate, ubicunq; diuinus iusserit nutus. Et custodiunt partes terræ, & gentium & locorū præsides, ut à suo cōditore sunt ordinati. Et ea quæ sunt, apud nos dispensant, & auxiliantur nobis. Omnino aūt secundùm diuinā uoluntatē & præordinationem, supra nos sunt, semperq; circa Deum existunt, ægrè difficulterq; in malum mobiles, sed non immobiles: nunc autem immobiles, non natura, sed gratia. Et Dei (qui solus bonus est) assistentia, uident Deum pro capacitatis indultu, illaq; re pascuntur alimonia. Suprà nos sunt, & incorporei, & omnino corporeæ perturbationis immunes, nō tamen impassibiles: sola enim impassibilis diuinitas. Transfigurantur, quomodocunque dominator iusserit Deus, & sic hominib. apparent, & diuina reuelant mysteria. In cœlo cōuersantur, & unū opus officiumq; habent, hymnis Deum collaudare, & diuinæ eius ministrare uoluntati. Quemadmodū autem sanctissimus, sacerrimusq; & deiloquentissimus Dionysius Areopagita inquit, omnis diuinus sermo, sacra uidelicet scriptura, cœlestes substantias nouē nominauit, quas hic diuinus sacreq; cōsummatus, inter trinos discreuit ornatus. primum quidem dicit illū esse, qui circa Deum semper & è uicino & immediatè uniri traditus est: estq; Seraphim sextipennatorum, & Cherubim multi oculorum, & sanctorum thronorum. Secundum aūt, qui dominationum & uirtutum & potestatum est. Tertium uerò, & in fine cōstitutum, eum qui est principatuū, archāgelorū & angelorum. Nōnulli porrò

dicunt

φασὶν, ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ἐγένοντο, ὡς ὁ θεολόγος λέγει Γρηγόριος. πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους. καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν. ἕτεροι δὲ, ὅτι δὲ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν πρῶτον οὐρανόν. ὅτι δὲ πρὸ τῆς ἀνθρώπου πλάσεως, πάντες ὁμολογοῦσιν. ἐγὼ δὲ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι. ἔπρεπε γὰρ πρῶτον, τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ οὕτω τὴν αἰσθητήν. καὶ τότε ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον. οἱ δὲ φασὶ τοὺς ἀγγέλους δημιουργοὺς εἶναι οἱασδήποτε οὐσίας, οὗτοι στόμα εἰσὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου. κτίσματα γὰρ ὄντες, οὐκ εἰσὶ δημιουργοί. πάντων δὲ ποιητὴς, καὶ προνοητὴς, καὶ συνοχεὺς ὁ θεὸς ἐστιν, ὁ μόνος ἄκτιστος, ὁ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος.

dicunt, ante omnem creaturam factos angelos, ut diuiniloquus dicit Gregorius: & primùm quidem Deum excogitasse angelicas & cœlestes uirtutes, & eius cogitationē, opus fuisse. Alij autem, post primū cœlum factū. At quod ante hominis plasmationē creati sunt, cōcordant omnes. Ego uerò deiloquo Grægorio accedo. Nam par fuit primū intellectualem substantiam creari, atq; sic sensibilem & tūc ex utrisq; hominem. Quicunq; aūt dicunt angelos cōditores esse cuiuscunq; substātię, ipsius diaboli sunt, eorū quidem patris. creatura enim cum sint, nō sunt cōditores. Omniū uerò factor & prouisor, & contentor Deus est, solus increatus, qui in patre & filio & spiritu sancto, hymnis concelebratur, & glorificatur.

COMMENTARIVS.

ANgelicæ substantiæ naturā ac preclaras ꝓprietates hoc loco diffusius & copiosè autor edisserit, primū omniū id proponens, quod angeli incorporei sint & immateriales, spiritualem'q; solū naturā sortiti: quod ipsius Psal. 103. authoritate corroborat. Pro qua recte intelligenda, id noscere fuit operepræcium, quod spiritus, substantiæ atq; naturæ nomen est, designans incorporeā inuisibilem'q; substantiam, ad operandū efficacē. Angelus uerò, obedientię atq; officij nomen est, cœlestib. inditū spiritibus, quod inferiorib. nuncient aut spiritibus aut hominib. quę Deus reuelāda disponit. Superiores em̄ cœlestes spiritus inferioribus Dei indicāt uoluntatē: postremi aūt ordinis angeli, hominib. diuinas insinuant ordinationes. Eā ob rē cuiusq; ordinis spiritus, angeli dicuntur, ut 5. cap. libri de cœlesti hierarchia cōprobat diuinus pater Dionys. Infimi uerò ordinis cœlestes spiritus, peculiare id sibi nomen uēdicāt, quòd extra nuncient. ijs qui minimè sunt de eorū cōsortio & genere, scilicet hominib. Idcirco & ministri Dei dicuntur apud Paul. ad Heb. cap. 1. Nónne omnes sunt administratorij spiritus in ministeriū missi, propter eos qui hæreditatem capiūt salutis? Flāmam uerò ignis, siue ignem urentem uocat cœlestes spiritus, diuinus Psaltes, quia spiritualis eorū natura atq; conditio, corporalis ignis proprietates propemodū seruat, ut agilitatē, leuitatem, feruorē, lucem, motū ad superna: & expressius igni q̄ alia quauis re corporea, nobis ipsorū incorporalis substātia innotescit. Hinc frequenter in specie ignis apparuisse legūtur angeli in sacra scriptura, ut Exodi 3. Mosi in rubo ardente, 4. Reg. cap. 2. Ignei equi & currus Heliæ in cœlū sustollēdo. & 4. Reg. 6. Milites & currus ignei, uisi in circuitu Helisei ad eius tutamē, ut latius hæc omnia pertractat sacratissimus pater Dionysius, cap. 15. lib. de cœlesti hierarchia. Quod si quispiā illos cœlestes spiritus cōtendat esse corporeos, quia rei corporeę scilicet ignis nomine designātur: eadem ratione & Deum cogetur fateri corporeū, quod in sacris literis etiam sæpius ignis nominetur. Hoc aūt omnino absurdū esse, in primo lib. 4. diffusè mōstratū est. Sed dicat, age, qui cum Platonicis cœlestes spiritus esse corporeos astruere conatur: Nonne in scripturis crebrò leguntur angeli descendisse de cœlo? ut in triumphali Christi resurrectione, & sæpe aliàs. Itaq; eo descēsu, aut cœlos ipsos discindi disrumpi'q; oporteret, si corporei essent cœlestes spiritus, quo descendentib. angelis cederent, perinde atq; aqua lapidi: aut angelicæ dimēsiones, cœli molem subirent, atq; penetrarent. Quorum utrūq; graue est incōmodum. Nō em̄ potest cœlū diuulsionem dissectionem'q; suscipere, neq; dimensiones unà & simul esse, & se inuicem subire possunt. Et ita de ascensu angelicorū spirituū in cœlos, qui etiā frequēter in sacris literis refertur, duci potest argumentū. Preterea, si spiritus angelicos qui in bono perstiterunt corporeos dixeris, & dęmones itidē, delapsos'q; spiritus corporeos fatearis oportet. Eadē enim cōsimilis'q; utrobi'q; militat ratio, cū eiusdē naturæ secundū genus cū bonis angelis creati sint, & per lapsum suæ naturæ statum integritatem'q; non perdiderint. Quinimo potior uideretur ratio prolapsis angelis quod corporei essent, quā de ijs qui permāserunt in rectitudine. Nam incorporea substantia perfectior est, q̄ ea quæ corpori est addicta: & angeli boni præstātiores sunt, Deo'q; propinquiores, quàm qui ab eo auersi sunt. quare illę potius incorporeę naturæ dignitas, quam his ascribenda foret. Atqui falsum est, immundos & malignos spiritus, corpulentæ materiæ cōpositionem sustinere, cū dicat beatus Dionys. cap. 4. libri de Diuinis nominibus, primā mali originē peruestigans: Quod aūt neq; malitiæ causa sit corpus animæ, ex eo

constat

constat, quod etiã sine corpore, malitia possit irrepere, sicuti in dæmonibus. Vbi tanq; manifestum omnibus & nequaq; in controuersiã trahendum supponit, dæmones corporeæ moli nõ esse obnoxios. Potiore igitur iure, & cœlitibus substãtijs incorporea natura adesse cẽsenda est. Quod aũt spiritus angelici hominibus sæpenumero in humana forma apparuerint, & uitæ animalis opera, ut manducationẽ, locutionem & ambulationẽ exercuerint, idipsum non cõuincere, eos proinde esse corporeos, pauló post in huius capitis explanatione differetur. numero 7. & 11. ubi secundũ literæ authoris contextũ (cuius ordinẽ in expositione semper continua seriẽ sequimur) opportunior dabitur locus hæc ipsa discutiendi. Incorporeos itidem esse angelos, ex 25. propositione quarti libri Ricardi de trinitate, amplius deprehẽdes. Verumtamẽ ad Deũ collati angeli, crassi, materiales & corporei dicuntur, nõ quidẽ quod habeãt corporeã materiã ex qua coalescãt, quandoquidẽ eorũ substantia duntaxat spiritualis est: sed quia à Dei simplicitate & unitate usqueadeò distãt, ut eius cõparatione quasi corporei & materiales dicantur & uideãtur. Siquidẽ maius est inter eos & Deũ perfectionis naturæ & dignitatis interstitiũ, quã inter terrã & supremum cœlestem spiritum. hic enim finiti ad finitum, illic uerò finiti ad infinitũ est collatio Quæ autem absolutè sumpta, dignitatis quiddam & perfectionis habere uidentur, ad digniora & potiora collata, imperfecta censentur & minus digna. ut stellæ ad tædã cõparatæ lucidæ sunt & emicãtes, ad solem autem obscurisculæ & minus rutilæ. Sic albedo ad nigredinem, insignem habet coloris eminentiã: ad illustre uerò solis iubar, obtenebrascit, & minus præ se fert dignitatis. Adde quod & angeli nõ omnino simplices sunt, sed ex esse essentiaq;, tanquã suis partibus habent coalescentiã: quarũ esset ut actus est substantialis, respondens formæ in rebus sensibilibus, essentia uerò, ut potẽtia est substãtifica, proportionalis materiæ rerũ naturalium. Quia igitur angelus essentiã habet ut suam materiam, susceptricem propriarum eius actionũ & motionũ, nimirum si ad Deum, qui omnino simplex est & omnem refugiẽs cõpositionem, collatus, materialis, corporeus et crassus dicatur. At quia huiusmodi essentia spiritualis est, nec molẽ, nec figurã aut partes in quas distrahatur habens, ad sensibilia & corporea relatus angelus, rectè dicitur immaterialis & incorporeus. Deinceps in declaratione naturæ angelicæ dicit author. angelum uertibilem esse secundũ propositũ. Nã suapte natura uertibilis est angelus secundum uoluntatẽ, ut liquido produnt prolapsi in malũ spiritus, tametsi gratia & benignitate Dei adeò firmiter & fixè bono adhereãt qui persteterũt, ut ab eo dimoueri nunquã possint, sicut nec collapsi nunquã in bonũ reuerti. Neq; illa indimobilitas à bono, gratia beatis angelis cõcessa, tollit aut imminuit arbitrij libertatẽ, quin potius perficit, quandoquidem liberior est uoluntas quæ à bona decidere nequit. Si enim inuertibilitas natura Deo cõueniens, nõ impedit in eo uolũtatis libertatẽ, quã & maximã habet, & perfectissimã, multo minus inuertibilitas gratia dũtaxat indulta, impediet in angelis liberam arbitrij potestatem, aut hominib. ad beatorũ sortem assumptis, Eodẽ quoq; iure nec inmobilitas atq; inflexibilitas à malo, tollit rationẽ libertatis à dæmonib. ut reprobis, quandoquidẽ in actibus suis malis suo modo cõplacentiam habẽt & electionem, quod ad libertatis arbitrij & uolũtarij rationem sufficit. Quod uerò post lapsum, pœnitentiam adipisci non possit angegelus, neq; in pristinã redire integritatẽ, id in causa est, quia natura, incorporalis, maioris est ad resistendũ malo uirtutis atq; efficatię, quã corpulenta atq; infirma caro, suggerens plerũq; materiã animæ qua decidat. Toto itidẽ conatu spiritualis natura pertinacissimè atq; fixissime ei ad quod cõuertitur adhæret, ob perspicacitatem suã & simplicitatẽ indimobiliter illi coniuncta manens. Proinde qui ad malũ se deflexerunt, pœnitentiã assequi minimè possunt. Homo uerò, nõ tantã habens naturæ subtilitatẽ & puritatem, neq; adeò fixè & tenaciter illi ad quod primo detorquetur inhærens, malum quod cõmisit pœnitentia diluere, & diuino indultu ad bonũ reuocare gradũ potest. Ad hęc, angelus nullo extero suadẽte, suo ipsius impulsu cecidit: & ergo dignus nõ est habitus alieno subleuatore, neq; seipsum erigere potuit, & idcirco sine reuocatione in antiqua dignitate mãsit, & perpetuò manebit. Homo uerò, externa suggestione scilicet antiqui serpentis, ad malũ inductus est: hinc per aliũ lapsus est, per alium quoq; erigi & reparari dignus est uisus, & pœnitentiæ locũ inuenit. Postremò, quod in hominibus est mors, in angelis est lapsus, ut inquit Damascenus in calce huius capitis. Et idcirco quẽadmodum totũ uitæ curriculum cuiq; homini indultum est, ut in eo bonũ operetur, & qualis in exitu fuerit uitæ, talis perpetuò manebit, neq; unquã ab eo aut boni aut mali statu demutabitur, cũ dicat Ecclesiastes ca. 11. Si ceciderit lignũ ad austrũ aut aquilonẽ, in quocunq; loco ceciderit, ibi erit: id est, cum homo à præsentis uitæ statu per mortem separatur, more ligni quod securi ab radice præciditur, siue in calore charitatis hinc discesserit, siue in frigore peccati, in quacũq; fuerit dispositione sub ipso exitu, in eadẽ perpetuò, semperq; manebit. Ita angelus omnib. cõstituta & pręscripta erat diuina lege certa quędã mora, in qua pro nutu suo & arbitrio possent se aut conuertere ad suũ principium per obedientiã & amorẽ, aut ab illo se auertere per pręuaricationẽ & rebellionẽ. Et qualis uniusquisq; angelorum in extremitate huius definitæ moræ fuit, talis sanctione diuinæ legis perpetuò erat permansurus. Proinde quia exacta huiusmodi quãtulacunq; duratione, defecisse à bono sunt deprehẽsi, absq; futurę pœnitentiæ loco irreparabiliter in sua prauitate sunt derelicti. Insuper angelos author appellat secunda lumina in-

tellectualia, quia Deus primũ est supersubstantiale lumen, à nullo sui primitiui luminis natu rã suscipiens, sed alijs immensæ illius lucis participationẽ indulgens. Itaq; proxima post Deũ loco, angeli diuinæ lucis irradiationẽ percipiunt, & secunda sunt substãtialia lumina, perinde atq; sol primũ est corpus lucidum, ab alio corpore suã lucem nequaquã mutuatus: luna uerò secundo loco à sole suscipit illuminationẽ, & alieno fulgore rutilat. Rursum: queadmodũ homo cogitatus habet intimos, sibi soli cognitos, & ab alio non perspectos, quos quãdo & cui uult, explicat uocis officio, & elocutione aperta trãsfundit in aliũ suæ mẽtis notiones: cõsimili modo & angeli occultissimas habẽt notiones atq; cõceptus, qui cęteros omnes cœlestes spiritus latẽt. Quos cũ ex promere alijs uolũt, spirituales habẽt nutus & signa, humanis uocibus proportione quadã respõdentia, quibus suæ mẽtis abdita alijs insinuant. Et huiusmodi insinuationes dicuntur uoces angelicæ ac sermones, quibus unus ad aliũ loqui, & interdũ clamare in sacris literis scribũtur. At fortè quis obijciet, angelos hominib. sæpius apparuisse in forma corporea, ut humana aut ignea, & proinde cõtendat eos & esse corporeos, & more hominũ sermonis habere prolationẽ & auditũ. Nouerit ille eã formã corporeã, quã assumũt angeli ut uisibilibus & corporalibus uisibiliter & corporaliter appareãt, nõ esse de ipsorũ substãtia, sed aliunde, ut ex materia elemẽtari efformatã, & tanq; amictũ quendã circũpositã in ea quidem effigie & speciei, qua possent ij quibus appareãt ipsos percipere, qui in sua spirituali substãtia manẽtes, & paludamento aliquo corporeo nõ circumamicti, ab hominib. percipi nõ possent. Itaq; nonnũquam apparẽt cœlestes spiritus ijs ad quos mittũtur, in trãsfiguratione rei inanimatæ, ut ignis aut aquę. Interdũ rei animatæ, sed ratione carẽtis, ut equi, bouis, aut leonis. Plerunq; uerò in specie formę humanæ, quod homo propinquius angelis assimiletur ratione mẽtis, quã alia quæuis corpora, ut in natiuitate, resurrectione, ascensione dominica, & sæpe alia apparuisse leguntur. Quid autẽ insinuent hæ figuræ corporeæ quas induũt angeli, cũ hominib. se spectabiles exhibere uolũt, & quibus à sacra scriptura depingũtur atq; describũtur, ex 15. capite sanctissimi Dionysij De cœlesti hierarchia latissimè dinoscitur. Nec solũ apparẽt hominibus angeli, uerumetiam ex ipso habitu & apparendi speciei, indicant, quid ministerij peracturi ueniant. Queadmodũ Ios. 5. ca. angelus suppetias laturus populo Israelitico urbẽ Hiericonta expugnaturo, stricto apparuit gladio, seq; principẽ exercitus Domini professus est. Et secũdi libri Machab. 11. ca. Iudæ Machabeo & socijs diuinũ implorantib. auxiliũ, uisus est uir eques, cãdida ueste indutus, armis aureis hastã uibrãs, ipsosq; præcedens ut dux exercitus qui haud dubie angelus Domini bonus fuit, exoptatũ subsidiũ illis cœlitus afferẽs. Peracta uerò sua functione & administratione ad quã missi sunt, rursum crassa illa & corporea congeries in suã resoluitur pristinã materiã, & cœlestes spiritus in suæ naturæ permanent subtilitate & puritate. Secundũ quã etsi terminati non sunt metis & finibus corporeis, habent tamen suos terminos spirituales & intellectuales, quibus ipsorũ plenitudo definita est intellectualiter & determinata. Et queadmodũ in hac machina mũdi corporea, superiorum cœlorum & perfectiorum elementorũ maior est moles, & diffusior amplitudo, inferiorũ uerò minor & cõtractior extensio: ita planè superiores spiritus cœlestes ampliorẽ habẽt plenitudinẽ, & suæ præsentiæ expansionẽ, inferiores autẽ constrictiorem & minus diffusam habent replentiã quisq; scilicet pro suæ naturæ conditione. Habent tamen omnes certum quendã suę plenitudinis terminũ, nobis quidem ignotũ, sed soli Deo cognitũ. Est enim sola diuinitas, simpliciter secundum substantiã intermina & incircumscriptibilis, ut cap. 17. primi libri latius est discussum. Cæterùm quod nuptijs non indigeant cœlestes spiritus, eo uenit, quod omnes simul ad ortum deducti sunt, & non unus post alium, per quandã successionis seriem: quemadmodũ in hominib propagatio necessaria est, quod successione quadã unus ex alio oriatur. Est & alia eiusdem rei ratio, quia cœlestes spiritus immortales sunt, & interitũ non sustinent: idcirco non est necessaria, ipsorũ per nuptias multiplicatio, qua posteriores priorũ suppleant locũ: queadmodũ ad humanæ naturæ in sua specie integritatẽ & cõseruationem opus est, quod auis & proauis morte sublatis, nepotes & pronepotes succedãt in eorũ locũ, & perpetuã reddant per successionis lineã hominũ generationẽ. Idem quoq; liquido ex sacris literis cõstat, ut ex Lucæ cap. 20. Illi uero qui digni habebũtur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; nubẽt, neq; ducẽt uxores, neq; ultra mori poterũt, æquales enim angelis sunt, & filij sunt Dei, cũ sint filij resurrectionis. Matthæus itidem & Marcus, homines in beatorũ consortiũ cũ corporibus assumẽdos, dicunt futuros sicut angeli Dei, & nuptiarum cõmertia ab illis sustollunt. quare & angelos censent minimè inter se habere cõnubia, aut fœdere coniugiorũ indigere. Vtrum autem in diuersis ordinibus collocati angeli, eiusdẽ sunt speciei atq; naturæ secundũ substantiã, solũ habentes discrimẽ secundũ accidentarias cõditiones & proprietates, perinde atq; omnes homines eiusdẽ sunt secundũ substantiã rationis, corporũ & animorũ solummodo qualitatibus dirempti uel an dignitatis substantialis & perfectionis naturalis discrepantiã inter se habeat, nedũ proprietatũ accidentariarũ, hominib. incognitũ esse fatetur Damascenus, nec ab eis inuestigãdũ. Verũ enimuero id posterius non usquequaq; uidetur improbabile, in diuersis scilicet ordinibus, cõstitutos angelos, speciei substãtialis sustinere diuersitatẽ. Nã solet in istis rebus sensibilibus, plerũq; affectionũ qualitatũq; diuersitas, & substantiarũ proficisci differẽtia, & perfe-

ctiores proprietates perfectioribus cõgruere ſubſtãtijs, minus uero perfectis inferiores & mi
nus digne. Adde quod permulti de cœleſtib. ſpiritibus exactius diſſerẽtes, ponũt quęq; ange-
lũ ab alio quouis ſiue eiuſdẽ ſiue diuerſi ordinis, ſpecie ſubſtãtiali differre, & in unaquaq; an-
gelorũ ſpecie unicũ dicunt eſſe indiuiduũ, & ſingulare, ut nõ cõperiãtur duo ſpiritus cœleſtes
eiuſdẽ ſpeciei, ſolo numero ab inuicẽ diſcrepãtes. Quod ex eo potiſsimum coniectãt, quia cõ-
ſpicitur multitudo numeralis eorum quæ eiuſdẽ ſunt ſpeciei, maximè ex materiæ diſſectione,
diuiſioneq; in partes eiuſdẽ rationis pendere. Hinc admittentia huiuſmodi diuulſionẽ partiũ
ratione dimẽſionis cõiunctæ, innumera habẽt indiuidua, ut terra in particulas infinitas parti-
bilis, & aqua in guttas, quarũ unaquęq; totius nomẽ retinet. Quæ uero minus recipiũt huiuſ-
modi diuiſione materiæ & quãtitatis in partes eiuſdẽ cũ toto denominationis, minorẽ habẽt
indiuiduorũ multitudinẽ, & magis ad unitatẽ accedũt: ut quibuſdã rerũ gradibus ab elemen-
tis ad hominẽ aſcendendo, cõperiatur homo ſpeciei habere unitatẽ, & in ſua ſpecie plura indi
uidua tota & integra. Quare angelus hominẽ lõge præſtãs dignitate & excellẽtia, magis à mul
titudine diſcedet q̃ homo, & ad unitatẽ propius accedet: ſicut & homo minus ad multitudi-
nẽ labitur, & amplius ad unitatẽ ſe colligit, q̃ cætera animalia rationis expertia. Nõ igitur ha-
bebit angelus in una ſpecie plura eiuſdẽ naturæ indiuidua, quẽadmodũ homo, ſed dũtaxat u-
nicũ. Alioqui nõ maiorẽ prę ſe ferret angelica natura unitatem q̃ humana, quod ordini rerũ
repugnat. Atqui ea quę diuerſę ſunt ſpeciei, inter ſe ſecundũ naturã diſcrepant, & eorũ unum
ſubſtãtia dignius eſt, aliud uerò imperfectius. Sunt igitur omnes angelici ſpiritus inter ſe inæ-
quales, nõ modo ſecundũ qualitates, ſed & ſubſtãtiã, & nulli duo eiuſdẽ omnino perfectionis
& gradus. Hæc tamen dicta intelligãtur, nõ ut oppoſitã improbemus partẽ, in hac potiſsimũ
ardua, quæ humanã tranſcendit inueſtigationem, & omnino perſpecta haberi non poteſt, niſi
ſpiritus Dei reuelauerit: ſed ut occaſionẽ demus amatorib. literarũ, hãc accuratius diſcutiendi
inquiſitionẽ, ut ex ſolertiori indagine ipſa tandẽ ueritas clarius eluceſcat. Porro differũt inter
ſe angeli (ut inquit author) illuminatione & ſtatione, id eſt ordinatione, ſecundũ propinqui-
tatem ad Deum, aut diſtãtiã ab eo. Nã qui ſupremũ obtinent ordinem, Deoq; ſunt proximi,
omniũ maximè illuminãtur, ut qui primariã recipiãt Dei participationẽ, immediatãq; diuini
fulgoris trãsfuſionẽ. Deinde qui poſt ſupremos, Deo propinquiores ſũt ſecundũ cõſtitutũ il-
lis lege diuina ordinẽ, copioſiꝰ illuſtrãtur: qui uerò diſtãtiores minus. Quẽadmodũ in ſole ſub
iecta illuſtrante corpora, aut igne ſuũ propagãte calorẽ, prõptũ eſt ſimile quiddã intueri. Ha-
bentq; angeli (ut ait litera) ordinationis, ſtationiſq; ſuæ rationẽ, ſecundũ illuminationis di-
ſpoſitionẽ: ut maior illuminatio aut minor, cauſa ſit propioris ad Deũ, aut diſtãtioris ab eo lo
cationis. aut e diuerſo participãt angeli uario modo illuminationẽ, ſecundũ aliã & aliã ſtatio-
nẽ, uicinior aut ſemotior ad Deũ collocatio, cauſa ſit amplioris aut minoris illuminationis.
Quod quidẽ ſecundũ, uero ſimilius atq; cõformius uidetur. Nã propinquiores Deo ſpiritus,
capaciores ſunt diuini luminis. At quia capaciores, plus illuminãtur, & profuſius, quẽadmo-
dũ oculus ſenſibilis quia diſpoſitior eſt ad recipiendũ lumẽ, plus illius haurit. Non aũt cõtrà,
quia amplius illuſtratur, magis idoneus eſt ad luminis ſuſceptionẽ. Et reuera uidemus: in reb.
iſtis ſenſibilib. corpora quia ſoli propinquiora, abundãtius illuminari: & quia uiciniora igni,
uehementius incaleſcere. Nõ autẽ contrà, quia copioſius illuminãtur aut caleſiunt, idcirco aut
ſoli aut igni eſſe propinquiora. Conſimile de mentib. angelicis intellige. Cæterũ quod ſubiũ-
gis author in litera, angelos ſe inuicẽ illuminare, id nõ ſecundũ reciprocationẽ accipiendũ eſt,
ut ſuperiores intelligãtur illuminare infra ſe poſitos, & uiciſsim ab eis illuminari. Id enĩ uero
nõ eſt cõſentaneum. nã inferiores à ſuperioribus accipiunt illuminationẽ & alia diuina mune
ra, nõ aũt ſuperiores ab inferioribus. Sed intelligendũ eſt illud dictũ ſecundũ directã transfu-
ſionem, & traiectionẽ luminis. Nã ſuperiores, ſub ſe conſtitutos cœleſtes ſpiritus illuminatio
ne ſpirituali perfundunt. Etenim ſicut ſol illuminat alia corpora ut lunã, & à nullo corpore ſu
ſcipit lumẽ: luna uerò ſubiecta ſoli, illuſtratur ab eodem, & in terrã ſubſtratã atq; ſubſidentem
lumẽ ſuũ diffundit, terra autẽ illuminatur ſolũ, & aliud inferius corpus nõ amplius illuminat:
ita ſupremę hierarchię ſpiritus cœleſtes illuminãt ſub ſe collocatos angelos, à nullis tamen an
gelis illuminatiõis munus percipiũt. Mediæ aũt hierarchiæ angeli illuminãtur à ſuprema, & il
luminãt infimã atq; poſtremã. Deniq; ultimæ & infimæ hierarchiæ ſpiritus cœleſtes illuminã
tur à ſuperiorib. duab. hierarchijs, & alijs ulterius angelos nõ illuminãt, tametſi in mentes ho-
minum idoneos effundant luminis diuini radios, ſicut & ſupremi cœleſtes ſpiritus à Deo to-
tius illuminationis fonte recipiunt illuſtrationis ſuę donũ. At uerò quod fortes ſint angeli &
prõpti ad diuinã replendã uoluntatẽ, oſtendit Pſalm. 102. Benedicite Domino omnes angeli
eius potentes uirtute facientes uerbũ illius ad audiendã uocem ſermonem eius. Benedicite
Domino omnes uirtutes eius, miniſtri eius qui facitis uoluntatẽ eius. Ob potentificã enĩ uir-
tutẽ, omnes angeli cõmuni nũcupatione uirtutes dicũtur in prædicto loco Pſalmi, & alijs ple
riſq; ſcripturæ locis: q̃uis ea interdũ medij ordinis ſecũdę hierarchiæ peculiaris ſit denomina
tio, ut oſtẽdit beatus Dionyſius 11. ca. li. De cœleſti hierarchia. Hãc operãdi efficatiã manifeſtò
prodidit indicio angelus Domini qui una nocte ex caſtris Aſſyriorum obſidentiũ Ezechiam
regem Iuda, occidit centũ & octoginta quinq; millia militum, ut quartus Reg. ca. 19. meminit.

Rurſum

Rursum,quemadmodum totius mundi monarchiã adeptus quispiã rex,diuersis gentibus & regionibus præficeret principes & gubernatores,quorũ quisq; sub eo principatũ suæ gentis peculiariter gereret:altiore modo Deus omniũ rex & Dominus, regnis & populis(cuiq; suũ) præposuit angelos rectores & gubernatores,ut 5. cap.libri præcedentis ex beato Dionysio apertius est cõprobatũ.Hinc Daniel.10.dicitur Michael esse princeps Iudæorũ quod peculiariter Hebræorũ populũ ad Dei cognitionẽ subuehẽdum susceperat. Ibidẽ princeps Persarum nuncupatur angelus Persidis,præsesq; ac præsul.Et princeps Græcorũ,qui Græcis præerat, illisq; moderationis curã impẽdebat.Et nõ modò illud ita se habet.uerum etiã cuiq; hominũ sigillatim designatus est angelus custos, director & dux ad bonũ incitãs, à malo præseruãs,& ad fœlicitatis æternę gloriã instimulãs.Ostẽdit idipsum saluator & Dominus noster in euangelio,paruulorũ angelos assidua Dei uisione perfrui cõtestãs.Et in Actis apostolorũ ca. 12.de beato Petro erepto è carcere,& pulsante ostiũ,dicebãt qui intus erãt,ignari ipsius rei: Angelus eius est. Hinc rectè & piè dicit beatus pater Hieronym. qđ magna est dignitas animarũ nostrarũ,quoniã unaquæq; à natiuitatis exordio angelũ habet,ad sui custodiã deputatum.Benedicta sit diuina bonitas & beneficentia,q̃ tantã nostri curã gerit, quod in medio inimicorum cõstitutos,& hostili agmine undiq; circũseptos nõ destituit salutari angelorũ præsidio.Benedicãtur & ipsi cœlestes spiritus,qui tametsi eximia naturę dignitate & perfectione lõgè nobis superemineãt,nõ tamẽ aspernãtur nostri curã aut custodiã,sed mira humilitate nobis cõdescẽdentes,omnem exhibent solicitudinẽ, ut tandẽ cohæredes & cõsortes ipsorum efficiamur in cœlis. Certè si regia stirpe exortus quispiã,aut graui cæteros authoritate antecellens,inopi uiro & infimæ sortis obsequiũ sedulus impẽderet,illum solicitus asseruaret, eius saluti totus incumberet.ille mirificè cõmendaretur ob singularẽ charitatis affectũ & beneuolentiã, quod nõ habita suæ nobilitatis & eminẽtiæ ratione, mira dignatione se inclinaret ad hominẽ obscuro natũ loco.tenuisq; fortunæ,tãtopere curãdum. Neq; ab re tãtis celebraretur præconijs. Nã rara est hæc inter homines uirtus,& uix bene id usuuenire cõspicitur, qđ in summo cõstitutus rerũ fastigio quispiã pauperum curã gerat. Attamẽ omnes homines eandẽ habẽt naturę cõditionẽ,& pfectionis habitudinẽ,neq; unius ab altero(quãtumuis in accidẽtarijs rationib.genere,diuitijs,authoritate,ingenio abinuicẽ dissideãt)in naturã cõsequẽtib. partib. est secundum dignitatẽ discrepãtia. Angelici aũt spiritus,multo sunt hominib.natura digniores atq; prę stãtiores.quãdoquidẽ sicut anima rationalis ad corp.ita cœlestis spiritus ad hominẽ:& quãto spiritus corpore superior,tãto angelus homine. Quis igitur nõ demirabitur eorum in nos dignationẽ,& dispẽsatoriã cõdescensionẽ, qua sedulã nostri curã agũt,diesq; & noctes ad nos custodiẽdos inuigilãt?Qđ uero angelici spiritus pascãtur alimonia spirituali diuinę uisionis & contemplationis,ut inquit hic Damascenus,attestatur Raphael angelus, Thob.12.ca. ad Thobiã patrẽ & filiũ dicẽs: Videbar quidẽ nobiscũ manducare & bibere,sed ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominib.uideri nõ potest,utor. Et hic est cibus,de quo dicit Luc.ca.14. Beati qui mãducabũt panẽ in regno Dei. Hæc est cœna parata uniuersis, ad q̃ quidẽ uocati sunt omnes,sed pauci ad eã uenire cõtendunt. Hic deniq; est cibus, Apostolis promissus à Christo, Luc. 22.ca. Vt edatis & bibatis super mẽsam meã in regno meo. Cæterũ cõtendet quispiã,angelos etiam corporalẽ sortiri alimoniã,& nõ solum spiritualẽ,ex eo dicto Psalm.77. Panem cœli dedit eis, panẽ angelorum mãducauit homo. Vbi ad literã habetur sermo de manna Israelitico,præbente nutrimentum populo Hebræo per desertum,quod haud dubiè cibus fuit corporeus. Si igitur is fuerit angelorum panis,quomodo corporali nõ uescuntur alimento? Adhibenda illi est responsio: Manna illud dictum est angelorum panẽ,nõ quod eo pascerẽtur angeli, qui cibis illis neutiq; indigent: sed quod eorũ ministerio,in cœlo aereo formabatur,& subministrabatur populo Aut si quis altiorẽ requirat intelligentiã,eo in loco de ueritate sub nomine figuræ uelata fit sermo,id est,de Christi designato per manna Hebræorum, quod nobis huius mundi desertum peragrantibus,suum sacratissimum corpus reliquit in cibũ uiuificum et salutarem. Hic uerò panis est angelorum & spiritualis esca. nã iugi ipsius cõtemplatione in cœlesti conuiuio perpetuò pascuntur. Sanè hunc mysticum sensum adaperit Cassiodorus, locum illũ sic exponens: Quis est alter panis cæli,nisi Christus Dominus? unde cœlestia spiritualem escam capiũt,& delectione inæstimabili perfruuntur. Panis item angelorum bene dicitur Christus quia reuera ipsius laude pascantur. Neq; enim corporalem panem angeli manducare credendi sunt,sed illa contemplatione Domini(qua sublimis creatura reficitur)nutriri. Verùm hic panis in cœlo replet angelos, nos pascit in terris, illos contemplatione delectans,nos sancta uisitatione reficiens, Sed acris insistet aduersarius leguntur sæpenumero sancti angeli apparentes hominib. ut Abrahæ,Loth.& alijs sanctis patribus, manducasse cibum oblatum & bibisse. Sunt igitur educati cibo corporeo,aut simulatoria atq; fictitia fuit illa manducatio,quæ fieri uidebatur ab eis,& tamen minimè fiebat. Quis autem non exhorruerit,fictionem et simulationem angelis summæ ueritatis ministris ascribere? Verùm illi id attribuendum est ex Raphaelis angeli testimonio,quod non uera & corporea exercebatur ab angelis (cum hominibus apparuerunt)manducatio.neq; tamen ibi fictio committebatur repręhensioni aut uicio obnoxia. Nẽpe cum angeli sancti in corporibus assumptis,opera uitæ exercere se simularunt.

non fraudem, sed eruditionem ueritatis intēderunt, quia scilicet prudēter humanæ fragilitati cōscendētes, per sensibiles has imagines eis cōnaturales, intelligibiles suas proprietates designarunt, & futurā cum eis in cœlesti mansione gloriosam cōmunicationem utcunq; fecerunt prægustare itaq; significabat illa manducationis exhibitio cōmunionem gloriæ cælestis, quā cum hominibus Deo dignis sunt habituri. Porrò authore Augustino, non omne quod fingimus, mendacium est. nā cum fictio nostra ad aliquam ueri significationem refertur, nō est mēdacium. sed aliqua figura ueritatis. Alioqui omnia quæ à sanctis uiris & Domino nostro fig rariuè & translatitiò dicta sunt, mendacia reputabuntur, quia secundum usitatum & uulgatū intellectum nō cohærent illa cum ueritate. Illud autem asserere, extremæ dementiæ est & insaniæ. Sicut autem dicta, ita etiā facta plerunq; finguntur sine mendacio, ad aliquā rem ueram significandā. ut cum Mariæ Magdalenæ hortulanum se exhibuit Dominus, & corā duobus discipulis in Emaus finxit se longius ire. Neq; rerum terrenarū ministratio, cœlites ipsos spiritus impedit aut distrahit à iugi & continua Dei uisione, huiusq; spiritalis alimoniæ perceptione, Nā ubiq; Deum habent præsentem, in quem intimos figant mētis obtutus. Queādmodū de angelis paruulorum custodibus, Dominus noster inquit Matthæi 18. ca. Dico autem uobis quod angeli eorum semper uident faciem patris uestri qui in cœlis est. Deniq; quod uisum sit angelorum opus & officium, hymnis Deū collaudare, declarat Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula seculorum laudabunt te. Et Apocalyp. ca. 4. Et requiem non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui uenturus est. Animaduertendum insuper, quod hic de angelicorum spirituū distinctione ex beatissimo Dionysio adducit author, ab eodem haberi sexto ca. libri De cœlesti hierarchia hisce uerbis: Omnes simul cœlestes, immortalesq; substantias nouem ordines diuinus sermo distinxit, proprijsq; ac significantib. uocabulis appellauit. Has eximius præceptor noster, in ternas tertio repetitas distinctiones ad sanctæ trinitatis diuisit imaginē. Ac primā quidē esse ait, quæ corā Deo uersetur semper, idq; ex diuina dignatione susceperit, ut illi inhæreat iugiter, nullisq; medijs interiectis spiritib. inseratur. Nā sanctissimos thronos, & oculis plurimis, alijs præditos ordines, Cherubin scilicet & Seraphim Hebræorum uoce appellatos, iuxta Deū nullis medijs insertis agminib. eminenti propinquitate locatos ait, idq; sanctarū scripturarū tradere expositionē. Quod itaq; diuinus Dionysius dixit, in ternas tertiò repetitas distinctions diuisit: hic Damascenus expresit, inter trinos discreuit ornatus, id est in tres hierarchias sacrosq; principatus, supremā, mediā, & postremā, quarū unaquęq; in tres rursum digeritur ordines. Prima quidē Deoq; proxima, in Seraphim, Cherubim, & thronos. Media, in dominatiōes, uirtutes & potestates. Postrema uerò, in principatus, archangelos, & angelos. Quæ omnia ex libro cœlestis hierarchiæ diuini Dionysij, & præsertim ex sexto eius capite (ut iā dictū est) & tribus subinde sequentib. rationem denominationis horū ordinum copiosè declarātibus, dilucida sunt. Porrò author hic uocat Seraphim sextipennata, quod ab Esaia propheta cōspecta describūtur sex alis prędita, cū sexto capite inquit: Seraphim stabāt super illud sex alæ uni, & sex alæ alteri: duabus uelabant faciē eius, & duabus uelabāt pedes eius, & duab. uolabant. Et Cherubim multis oculis prædita dicit hic author, ob diuinæ cognitionis exuberantiā, sapiētiæq; plenitudinē. Oculis em̄ rerū agnitio atq; discretio fit. Ezechiel cap. 1. Et totū corpus oculis plenū, in circuitu ipsorū quatuor. Et Apocalypsis cap. 4. Et quatuor animalia singula eorū habebant alas senas, & in circuitu & intus plena sunt oculis. De eo uerò quod disquirit author quænā creaturæ primo fuerint à Deo factæ an spirituales, an corporales, potius standū est sententiæ sacratissimi Gregorij Nazianzeni, uidelicet primo omniū factos esse angelicos spiritus. Secundo loco creaturas corporales, quinq; dierū interuallo à Deo dispositas. Tertiò uerò hominē, ut utriusq; extremorū mediū. Nempe prius natura & præstātius, spiritus q̄ corpus, & spiritualia, cœlestiaq; agmina, & corporalium gubernationem & moderationem erant designanda. quare par fuit. prius angelos q̄ res corporales ad ortum duci. Quod & satis innuere uidetur scriptura, in exprimenda rerū creatione primò cœlum nominās, dein de terrā, nomine cœli angelicos & supercœlestes spiritus significans, itidē & corpora cœlestia. Nomine uerò terræ, elementa, & mixta ex ipsis coalita designans. At quoniā angelus ad hominis custodiam erat deputandus, & res corporales omnes ad ipsius hominis usum & famulatū ordinandæ, prius illa quæ ad hominis essent obsequiū, domicilium, uictum, erant pręparanda, & deinde formandus homo tanquā rerū omnium corporearum finis. Ad hæc prius extrema constitui par est, deinde mediū, quod ipsa concilier, & in se cōnectat. Quia autem putant angelos creatos esse post primum cœlum factū, eo fortasse ducebantur argumento, quod angeli in primo cœlo ut suo proprio loco consistunt & reponuntur. Atqui locum prius esse dispositū oportet, quā in eo quippiam collocetur. Verùm ea ratio id non conuincit, neq; robur habet, ad ponendum, cœlū ante angelos creatū. Nam angeli in cœlo nequaquam sunt, neque continentur ut loco corporali, neq; minus subsistere queunt extra locum omnem corporeū, quā si illi consisterent. Postremum author eos insectantur, qui dicūt angelos esse creatores cuiuspiam rei. Et meritò quidem. Nā sacratissimi scripturæ sanctę interpretes, inter cætera eo utuntur argumento, ad ostendendū spiritū sanctum esse Deum, quod creandi uirtutem habeat

ut inquit

uit ut inquit Psalm. 103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Ea autem ratiocinatio nullius esse ponderis. nihilq; haberet momenti, si creatura potentiam haberet rerum conditricem. Recto itaque consequio colligitur, si quid creatura est, ipsum creandi potentiam habere non posse, neque primariam quidem, neque ministerialem & ab alio acceptam. Non enim est capax creatura, suis definita metis & determinata limitibus, immensæ uirtutis, quæ ex nihilo quicquam adesse perducat. Proinde qui autumant creaturam creandi ministerium exercere posse, diuina authoritate illi commissum, una cum Platonicis angelos creatores astruentibus, hoc in loco à Damasceno confutantur, & impij damnantur errores.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΒΟΛΟΥ ΚΑΙ *δαιμόνων* ιθ.

Ἐκ τούτων τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, ὁ πρωτοστάτης τῆς περιγείου τάξεως, καὶ τὴν τῆς γῆς φυλακὴν ἐγχειρισθεὶς παρὰ θεοῦ, οὐ φύσει πονηρὸς γεγονώς, ἀλλ' ἀγαθὸς ὤν, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ γενόμενος, καὶ μηδόλως ἐν ἑαυτῷ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ κακίας ἐσχηκὼς ἴχνος, μὴ ἐνέγκας τόν τε φωτισμόν, τήν τε τιμὴν ἣν αὐτῷ ὁ δημιουργὸς ἐδωρήσατο, αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἐτράπη ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν. καὶ ἐπήρθη κατὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν θεοῦ, ἀντᾶραι αὐτῷ βουληθείς. καὶ πρῶτος ἀποστὰς τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν τῷ κακῷ ἐγένετο. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ κακόν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις. ὥσπερ καὶ τὸ σκότος, φωτός ἐστι στέρησις. τὸ γὰρ ἀγαθόν, φῶς ἐστι νοητόν. ὁμοίως καὶ τὸ κακόν σκότος ἐστὶ νοητόν. φῶς οὖν κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἀγαθὸς γεγονὼς (καὶ γὰρ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν) αὐτεξουσίῳ θελήματι σκότος ἐγένετο. συναπεσπάσθη δὲ καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ συνέπεσε πλῆθος ἄπειρον τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων ἀγγέλων. τῆς αὐτῆς τοιγαροῦν φύσεως τοῖς ἀγγέλοις ὑπάρχοντες, κακοὶ γεγόνασι τὴν προαίρεσιν, ἑκουσίως ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλίναντες. οὐκ ἔχουσι τοίνυν ἐξουσίαν κατά τινος, οὐδὲ ἰσχύν, εἰ μὴ ἐκ θεοῦ οἰκονομικῶς συγχωρούμενοι, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν χοίρων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται. παραχωρήσεως δὲ θεοῦ γινομένης καὶ ἰσχύουσι, καὶ μεταβάλλονται, καὶ μετασχηματίζονται εἰς οἷον θέλουσι σχῆμα κατὰ φαντασίαν. καὶ τὰ μὲν μέλλοντα οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, οὔτε οἱ δαίμονες οἴδασιν. ὅμως προλέγουσιν, οἱ μὲν ἄγγελοι τοῦ θεοῦ αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος, καὶ προλέγειν κελεύοντος, ὅθεν ὅσα λέγουσι γίνονται. προλέγουσι δὲ καὶ οἱ δαίμονες, ποτὲ μὲν τὰ μακρὰν γινόμενα βλέποντες, ποτὲ δὲ στοχαζόμενοι. ὅθεν καὶ τὰ πολλὰ ψεύδονται. οἷς οὐ δεῖ πιστεύειν, κἂν

DE DIABOLO ET DAEmonibus. *Cap. IIII.*

Ex ijs angelicis uirtutibus, ea quæ præerat terrestri ordini, & cui à Deo terræ custodia commissa erat, non natura mala facta est: sed bona existēs, & à bona facta, & nullo pacto in seipsa à conditore, malitię uestigium tenens: non ferens illuminationem & honorem quem ipsi conditor indulserat, libera uoluntatis potestate demutata est ex eo statu qui secundùm naturam, in eum qui contra & præter naturam est. Et eleuata est aduersus Deum qui illā fecit, rebellare illi uolens, & prima prolapsa à bono, in malo constituta. Nam nihil aliud est malum, nisi boni priuatio: quemadmodum & tenebræ, luminis est carentia. bonum enim, lumen est intelligibile: similiter & malū, tenebræ sunt intellectuales, lumen igitˉ ipsa creata est ab opifice, & bona facta (nam & uidit Deus cuncta quæcunq; fecit, & erant ualde bona) libera uoluntatis potestate tenebræ facta est. Collabens autem & comitans ipsam, corruit infinita multitudo angelorum, sub ea ordinatorum. Eiusdem igitur naturæ cum angelis existens, mali facti sunt electione, ex bona uoluntarie in malum declinantes. Non habent igitur potestatem in aliquo, neque fortitudinem, nisi à Deo dispensatorie permittantur ut in Iob, & in porcis, quēadmodum in Euangelio scriptū est. Permissione autem Dei facta, & fortitudinem habēt, & trāsferuntur & transformantur in quam uolunt figuram, secūdum imaginationem. Et futura quidē neq; angeli, neq; dæmones sciunt: prædicūt tamen angeli, Deo illis reuelāte, & prædicere præcipiente. Prædicūt & dæmones, quandoque ea quæ longe futura sunt prospicientes, quandoque uerò conijcientes, unde & pleraque mentiuntur: quibus non præstanda fides, etsi

ἀληθεύουσι πολλάκις, οἵῳ τρόπῳ εἰρήκαμεν. οἴδασι δὲ καὶ τὰς γραφάς. πᾶσα οὖν κακία ἐξ αὐτῶν ἐπενοήθη. καὶ τὰ ἀκάθαρτα πάθη, καὶ προσβάλλειν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ συνεχωρήθησαν, βιάζεσθαι δὲ τινὰ οὐκ ἰσχύουσιν. ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι, δέξασθαι τὴν προσβολὴν, ἢ μὴ δέξασθαι. διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ, ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον.

ſæpenumero (ceu diximus) uera proferunt. Sciunt autẽ & ſcripturas. Omnis igitur prauitas ab ipſis excogitata eſt, & impuræ perturbationes. Et ſuggerere quidẽ homini permiſsi ſunt, cogere autem aliquem nõ poſſunt. in noſtra em̃ poteſtate eſt, admittere aut non admittere eorum ſuggeſtionem. Quapropter diabolo & dæmonib. eius præparatus eſt ignis inextinguibilis, & ſupplicium æternum: & ijs qui ſequuntur eum. Scire autem oportet, quoniam quòd hominibus mors, hoc angelis eſt lapſus. poſt lapſum enim non eſt illis pœnitentiæ locus, ut neque poſt mortem hominibus.

COMMENTARIVS.

INter angelorum lapſorum dæmonumq́ue proprietates (quas hoc loco conſtringit author, & colligit) primũ proponit angelũ illum pręcipuũ qui lapſus eſt, & ruinæ occaſionẽ alijs induxit, præfuiſſe terreſtri ordini, & terræ cuſtodiã ei à Deo fuiſſe cõmiſſam. Ex quo uidetur ſentire author, eundẽ fuiſſe de infima hierarchia angelicorũ ſpirituũ, & poſtremo ordine. Solis enim poſtremæ hierarchiæ & ultimi ordinis ſubſtantijs angelicis, ſecundũ ſanctorum patrum traditionẽ, cõmiſſa eſt cura terræ cuſtodiendæ, & huius corporeæ machinæ gubernandæ illud aũt, utpote angelum lapſum extremæ fuiſſe hierarchiæ, pleriſq; ſacrorum patrũ non uidetur. Nempe ſanctiſsimus Gregorius in 32. libro Moralium, exponens illud dictu 40. cap. Iob, Ipſe eſt principium uiarum Dei, dicit: Principium uiarum Dei Behemoth dicitur, qui nimirum cum cuncta creãs Deus ageret, hunc primum cõdidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit Vbi ſentit, angelum lapſum (qui nomine Behemoth, ibidẽ exprimitur) fuiſſe cœleſtium ſpirituum excellentiſsimum, ſupremiq; ordinis eminẽtiſsimum. Ad quod itidẽ comprobandum, eodem loco adducit illud Ezechielis 31. cap. Omne lignum paradiſi Dei non eſt aſsimilatum illi, nec pulchritudini eius, quoniã ſpecioſum fecit eũ in multis, cõdenſiſq; frõdibus per ligna paradiſi, angelicorum ſpirituum agmina intelligens, quæ quãuis (inquit) excelſa ſint cõdita, huic tamẽ nec prælata ſunt, nec æquata. Rurſum & illud affert Ezech. 28. cap. de eodem: Tu ſignaculum ſimilitudinis Dei, plenus ſapientia, & perfectus decore. Signaculum (inquit) ſimilitudinis Dei, lapſus angelus dicitur, ut quo ſubtilior eſt in natura, eo in illo plenitudo Dei plenius credatur expreſſa. Et iterum eodem Ezech loco: Omnis lapis operimentum tuum, ſardius, topaſius, iaſpis, chryſolithus, onyx & berillus, ſaphyrus, carbunculus, & ſmaragdus. Quod Gregorius prænominato in loco exponẽs, inquit: Nouẽ dixit genera lapidũ, quia nimirũ nouẽ ſunt ordines angelorũ, quib. tamẽ Behemoth iſte opertus fuiſſe deſcribitur, quia eos quaſi ueſtẽ ad ornamentũ ſuũ habuit: quorum dum claritatẽ tranſcenderet, ex eorum cõprobatione clarior fuit. Demum ſubiũgit Gregorius: Huius principatus celſitudinem adhuc idẽ propheta (utpote Ezechiel ſupradicto loco) exprimit. Tu Cherub extenſus, & protegens in monte ſancto Dei. Cherub quippe plenitudo ſciẽtiæ interpretatur: & idcirco ipſe Cherub dicitur, quia tranſcẽdiſſe cunctos ſcientia non dubitatur. Quinimo & beatus pater Dionyſius identidem denotare uidetur, angelum illum prolapſum fuiſſe inter alios excellentiſsimũ, cum prima parte ſecundi capitis libri de diuinis nominib. inquit: Ipſa Ieſu in carne apparitio, & ineffabilis eſt ſermone omni, & omni ignota intelligentiæ, ipſi quoq; antiquiſsimorũ angelorũ primati nõ cognita. Vbi per antiquiſsimorũ angelorũ primatẽ intelligit præcipuum illum ſpiritum angelum, auerſum à Deo, & defectionis reliquorum angelorũ principẽ, qui primatum excellentiſsimũ inter angelos tenuerat, ut dicit eiuſdẽ loci ſcholium. Et idipſum profectò magis cẽſetur uero cõſonum, & rationi cõforme. Quo em̃ iure cæteris omnibus præeſſe, & nulli ſubeſſe uoluiſſet, aut ſuo ipſius decore, & ſpirituali pulchritudine delectatus, rebellis fuiſſet in ſuum authorẽ, nimiũ ſibi placens, neq; recognoſcens ea diuina munera ſe à Deo accepiſſe, niſi excellẽtiſsimis & eximijs fuiſſet ſuper alijs donis dotatus, aut principatum inter cæteros cœleſtes ſpiritus tenuiſſet? Non habuiſſet ſane poſtremi ordinis angelus tãtæ ruinæ materiã, nec ea ſibi pro dignitate indita diuinorum munerũ ornamẽta, quorum contemplatione tam profundum decidiſſet apoſtaſiæ barathrum. Quomodo item tam numeroſam ſecum in preceps traxiſſet angelorum multitudinem, ſi infimum ſortitus fuiſſet inter angelicos ſpiritus locum? Non em̃ facilè ſuperiores in ſuã induxiſſet ſententiam: ſed prælatus cæteris, haud magno negocio inferiores impulit in ſuæ prauę uolũtatis aſſenſum. Quod etiã lui inſinuare uidetur Damaſcenus paulò poſt in hoc capite ſubnectens. Collabẽs autem & comi-

Et comitans ipsam, corruit infinita multitudo angelorũ sub ea ordinatorũ. ex quibus uerbis colligitur eius plurimos angelos prælatio. Et ipse secundũ prophetę sententiã ante faciem regum datus est, ut cernant eũ, quinimmo & ante faciẽ omnium hominũ tanq̃ speculum constitutus, ut humilient se sub potenti manu Dei: quoniã si excellentissimo & nobilissimo cœlestium spirituũ superbiẽti nõ pepercit, sed perpetuo eum dãnauit supplicio, neq; nobis (qui terra sumus & cinis) parcet, si nosipsos efferamus, si animo insolescamus in Deum, aut altũ sapiamus. Itaq; pestilente percusso, sapientes efficiamur, & alieno exitio cautiores. Hæc idcirco supra sentiarũ adducta sunt, ut cũ Damascenus hic innuere uideatur, angelũ illum collapsum & cæterorũ lapsus autorem fuisse postremi ordinis, quid in ea cõtrouersia potius sentiendũ sit, diligens lector inquirat. Neutrã enim sententiã damnamus, sed utra uero cõformior sit, discutiendum proponimus. At nõ ita in quæstionẽ trahendum est, & utrinq; tanquam anceps agitandũ, quod cõtinuò subiungit autor, angelicã scilicet illam uirtutem quæ decidit in imum, natura malã factam non fuisse. Nam indubitatò id tenendum, eam à bono conditore bonam fuisse conditã, & sponte sua à bono defecisse atq; malum esse prolapsam. Vt enim diuinus inquit Dionysius quarta parte quarti ca. De diuinis nominibus: Neq; propriũ ignis est refrigerare, neq; boni nõ bona producere, etsi quę subsistũt, omnia ex bono sunt. Natura enim est bona producere atq; seruare, malo aũt corrũpere ac perdere. Et Dominus noster Lucæ 10. ca. Vidi satanã tanq̃ fulgur de cœlo cadentẽ. Esaias item ca. 14. Quomodo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris? Quo aũt pacto cecidisse de cœlo diceretur, nisi prius fuisset in cœlo? Aut quomodo in cœlo, & delicijs paradisi Dei fuit (ubi nihil admittitur coinquinatum, secundũ Apocalypsim) si malitiã sibi inditã, naturaq; insitã habuisset? Ad hæc, huiusmodi malitia ingenita ac innata, nõ ipsi fuisset angelo imputanda, quandoquidẽ illis imperfectionibus quę natura nobis assunt, uituperationẽ iure nõ meremur, sed ipso autori impingẽda, qui talẽ eũ fecerit. Neq; omnia in sapientia fecisset Deus, si paruũ quippiã natura condidisset, cũ uideamus industrium artificem nunq̃ in suo opificio sponte peccatum admittere. Perspicuũ igitur est, angelũ illum apostatam & desertorem, bonũ à Deo factum esse, & deinde ex electione & proprio arbitrio in malum corruisse. Quod & Ezechiel 28. ca. insinuat, dicens: In medio lapidũ ignitorum ambulasti, perfectus in uijs tuis à die conditionis tuæ, donec inuẽta est iniquitas in te. Neq; huic obuiat id Domini nostri dictũ Ioan. ca. 8. de diabolo: Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia ueritas non est in eo. Cũ loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mẽdax est, & pater eius, utpote mẽdacij. Siquidẽ homicida erat, quia seipsum æterna morte prostrauit, & primis parentibus nostris spiritualẽ ademit uitã: quippe homo per malitiam occidit animã suam, homicida inquã erat: non quidem in initio suæ conditionis, sed ab initio, & continuò post initium, quia inter creationem eius & lapsum exiguũ fuit (ut sentiunt omnes) moræ interuallũ. Secundũ eandem quoq; sententiã accipiẽdum est illud primæ Ioan. 3. dictũ: Qui facit peccatum ex diabolo est, quia ab initio diabolus peccat, id est, haud longo post initium interuallo: siue ab initio peccati, ut exponit Augustin. quia peccatũ ab eo cœpit, & ipse initiũ peccati est. Quod aũt in ueritate dicitur non stetisse: significat eum aliquãdo quidem in ueritate fuisse, sed in ea nõ permansisse. Et Mendaciũ loquens, ex proprijs loquitur: quia non aliũde, ut Deo authore, sed ex seipso diabolo mendaciũ exortum est: sicut ueritas à Deo. Itaq; proprium ibi dicitur, non quod natura inditum est, sed ex sese illi aduentitium. Primum autẽ & præcipuum ipsius diaboli peccatum, superbiã & sui extollentiam fuisse, subiungit author. quod etiã insinuat Esaias propheta cap. 14. in figura regis Babylonici tumide se efferentis, & referentis angelum lapsum (de quo dictum est Iob. 40. cap. Ipse est rex super omnes filios superbiæ) dicens: In cœlũ conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium & similis ero altissimo. Veruntamen ad infernum detraheris, in profundum laci. Et paulò antè. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuũ. Et Ezechiel. cap. 28. de eodem. Eleuatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam tuam in decore tuo, in terram proieci te, ante faciem regum dedi te, ut cernerẽt te. Quod autem malũ, aliud nihil est nisi boni priuatio, prolapsioq; & discessio à bono, sanctissimi patris Dionysij etiam est sententia, qui in quarto parte quarti capitis libri De diuinis nominibus, post diffusam & amplã mali inuestigationem quidnam sit, colligit tandem ipsum nihil esse eorũ quæ natura constant, aut rebus assunt, sed priuationem boni tantum & defectionẽ, infirmitatem, inconuenientiam atq; frustrationem, imbecillitatemq; & defectum scientiæ uel operationis boni. Neq; solus corruit ipse primus author & adinuentor mali, sed cũ eo (ut ait autor) corruit infinita multitudo angelorum, Infinita inq̃, id est numero indeterminata. Quod enim corruerint, minimè cuiquam hominum constat, etsi Deum id non lateat, qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eius nomina uocat. Hinc Apocalypsis capite duodecimo: Et ecce draco magnus & rufus, habens capita septem & cornua decem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum: & misit eas in terram. Et factum est prælium magnum in cœlo. Michael & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius, & non ualuerunt: neque locus inuentus est eorum amplius

in cœlo. Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui seducit uniuersum orbē, & proiectus est in terrā, & angeli eius cum eo missi sunt. Non tamen arbitrandum est, aliquē nouē ordinum angelicorū omnino cecidisse, ut nulli illius ordinis angeli in sua integritate permāserint. Nā id summæ pulchritudini & ordinationi cœlestis curiæ derogaret in qua abruptus esset diuinæ cōstitutionis ordo, & deesset integra angelorum cōtio ad pfectionē cœlestis decoris pertinens. Quemadmodū si rerum corporearū integra deperijsset species, aut elementorum aliquod omnino esset deperditum, nō seruaretur decor ille uniuersi & cōplementum, ut neq; integra numerorum series, si sustollatur una eius species. Verum de uno quoq; nouem ordinum aliquos corruisse, sanctorum patrum determinationibus est cōforme. Si enim de supremo ordine cecidit (ut dictum est) Lucifer, ut princeps totius prolapsionis, & nonnulli sui satellites, multò ualentiore iure de inferioribus ordinibus ceciderunt, qui minus roboris & uirium ad obsistendum malo sortiti uidentur. Proinde angeli lapsi, in scripturis, diuersorum ordinum nominib. appellati inueniuntur. ut apud Ezechielem cap. 28. Cherub. & apud Paulum ad Ephesios ultimo capite, principatus & potestates. Porrò neq; angelos sanctos, neq; dæmones ex se futura præscire, hinc perspicuū est, quod solius Dei propriū sit, per se futura dinoscere, & nō aliunde, ut inquit Esaias ca. 41. Annunciate q̄ uētura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis uos. Atqui angeli boni cognoscunt quidē futura, nō natura sua, sed Deo reuelante. ut Gen. 15 ca. angelus ad Abrahā: Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semē tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringētis annis. Et Daniel. 9. ca. angelus post septuaginta annorū hebdomadas dicit futurā iustitiæ sempiternæ adductionē, prophetiæq; & unctionis completionē. Dæmones uerò nonnunquā futura prospectāt multo antè tempore q̄ eueniant, ex corporum cœlestium & inferiorum dispositione, sicut & homines interdū sterilitates aut fertilitates futuras, solertia & sagacitate sua præsagiūt. ut de Thalete Milesio refert Aristoteles in primò libro Politicorū, quod per Astrologiā, ubertatē oliuarum futurā prospexerit. Aliquādo uerò dæmones sola cōiectura ducti, futura prænunciāt: quę nunc quidē ut prædixerunt, nunc uerò secus euenire solent. proinde ipsis minimè habēda est fides, ubi etiā uera prænunciarint. Nā uera solent falsis permiscere, quo facilius falsa persuadeant: quemadmodū parantes toxicum, uino aut melli permiscent uenenum, ut illius dulcedine tegatur huius horror & noxia pestis. Potissimùm uerò in futurorum prænunciatione gaudēt mēdacio sibi credulos homines eludere, quemadmodum tertij Reg. 22. cap. Spiritus nequam ad decipiendum Achab regē Israeliticum, dixit: Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et illi quidē spiritu mendacij imbuti, dixerunt regē Achab uictoriā adepturum contra Syrios, qui in eo prælio occubuit, secundum Micheę ueri prophetæ sermonem. Deniq; dæmones ipsos scripturas scire, liquidò nobis patefacit Mattheus ca. 4. enarrans quod diabolus ad Dominum nostrum super pinnaculū tēpli cōstitutum dixerit: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mādauit de te, & in manibus tollent te ne fortè offendas ad lapidē pedem tuum. Et quemadmodum commemorat sacer Athanasius in uita beati Antonij eremitæ (quā Euagrius presbyter in latinum transtulit eloquium) multiplices dæmonum astutias aperiens sanctissimus Antonius religiosis fratribus ad ipsum audiēdum congregatis, inter cætera dixit de dæmonibus: Solent etiam cum modulatione non apparentes, psallere (proh nefas) & impuro ore sacra scripturarum eloquia meditantur: frequenter legentibus nobis quasi echo ad extrema uerba respondent. Et rursum de ijsdem subiungit paulò pòst: Post menses autem paucos cum corā me psallerent, & de scripturis sibimet sermocinarentur, tanquā surdus non audiebā. Ex quo cōstat, ipsos immundos spiritus scripturas etiam callere, sed perperam illas ad usum accommodare.

ΠΕΡΙ ΚΤΙΣΕΟΣ ΟΡΑΤΗΣ. ε.

ΑΥΤΟΣ ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τριάδι καὶ μονάδι δοξολογούμενος, ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα. τὰ μὲν οὐκ ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, οἷον οὐρανόν, γῆν, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ. τὰ δὲ ἐκ τούτων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων, οἷον ζῶα, φυτά, σπέρματα. ταῦτα γὰρ ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, ἀέρος τε καὶ πυρός, τῷ τοῦ δημιουργοῦ προστάγματι γεγόνασιν.

DE VISIBILI CREATVRA Cap. V.

IPSE Deus noster, qui in trinitate & unitate glorificatur, fecit cœlum & terrā, & omnia quæ in eis sunt, ex nihilo ad esse deducēs. Vniuersa hęc quidem cœlum, terram, aerem, ignem, aquam, nō ex subiecta materia. Alij aūt, ex ijs quæ ab ipso facta fuerunt, puta animalia, plantas, semina. Hæc enim ex terra, aqua, aereq; & igni, cōditoris pręcepto exorta sunt.

COMMENTARIVS.

DEVM ex nihilo fecisse cœlum & terrā, & omnia quę in eis sunt, manifestè testatur Gen. in 1. ca. sex dierū opera distinguēs. Insuper & Psalm. 145. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius in Domino Deo ipsius, qui fecit cœlum & terrā, mare & omnia quę in eis sunt. Et Esa. ca. 41. Ecce uos estis ex nihilo, & opus uestrū ex eo qđ nō est. Facessāt ergo & obmutescant

erant Manichæi, cõfingentes totã hanc machinã mundi corporeã, à malo principio & dæmone conditã esse, spiritualẽ uerò creaturã à Deo: & hoc pacto cõstituens duo prima rerũ principia ad inuicem cõtraria. Nam unicũ est rerum omniũ principium, à quo omnia suũ sumpserunt exordiũ, sicut ab unitate oẽs numerorum prodeunt species. Proinde in catholica cõfessione fidei nostræ fatemur unũ Deum, factorẽ cœli & terræ, uisibiliũ omniũ & inuisibilium. Neq; huic obstat, quod diabolus à Domino princeps huius mũdi uocetur, apud Ioan. 12. cũ ait: Nunc iudiciũ est mundi, nunc princeps mundi huius eijcietur foras: & alijs plerisq; in locis. Et apud beatũ Paulũ dicatur Deus huius seculi, cum in 2. Epist. ad Corinth. 4. cap. inquit. Quod si etiã opertũ est Euãgelium nostrum, in ijs qui pereunt opertũ est, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infideliũ, ut nõ fulgeat illuminatio euãgelij gloriæ Christi. Nã in his nuncupationibus mundus & seculũ, nõ naturæ designatiuũ est nomen, sed uicij, & sectãtium desideria carnis & cõcupiscẽtias suas, quorũ princeps & deus dicitur dæmõ: quod ipsis tanq; mãcipijs suis & seruis principetur, & in eos habeat imperiũ. Rursum quod apud Lucã ostensa diuersa mũdi regna, dixerit Christũ tentãs, esse sua, & cui uoluerit, ea se pro suo arbitratu dare, nõ arguit eum esse mundi huius aut regnorũ rectorẽ, sed penitus esse mendacẽ & arrogantissimum, qui mendacissimè quæ sua nõ sunt, suæ esse ditionis effinxerit, & quæ aliena sunt, tanquã propria daturum se fuerit pollicitus. Cæterũ nõnulla corporum sunt facta primum ex nihilo, & nulla præexistente materia: ut cœlum & quatuor elemẽta. Alia uerò ex elementis exorta, tanquã præiacenta materia, utpote mixta, imperfecta, mineralia, plãtæ, animalia, quorũ elementa sunt principia, quod ex materia cõstituãtur elementarib. contemperata qualitatibus, quemadmodũ 1. cap Geneseos dicitur Dixit etiã Deus, Producãt aquæ reptile animæ uiuentis, & uolatile supra terrã, sub firmamento cœli. Et eodem loco: Germinet terra herbã uirentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum. Et rursum, Producat terra animã uiuentẽ in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundũ species suas. Quia tamen horũ quę ex elementis nascuntur primordia & seminaria, ipsa scilicet elemẽta, ex nihilo sunt cõdita, rectè omnia ex nihilo facta esse & creata dicuntur. hæc quidem immediatè, illa uerò mediatè, & per aliorũ corporũ inter ipsa & nihilũ (ut ita dicã) interstitiũ.

ΠΕΡΙ ΟΥΡΑΝΟΥ κα.

Οὐρανός ἐστι περιοχὴ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων. ἐντὸς γὰρ αὐτοῦ, αἵ τε νοεραὶ τῶν ἀγγέλων δυνάμεις, καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ περικλείονται, καὶ περιορίζονται. μόνον δὲ τὸ θεῖον ἀπερίγραπτόν ἐστι, πάντα πληροῦν, καὶ πάντα περιέχον, καὶ πάντα περιορίζον, ὡς ὑπὲρ πάντα ὂν, καὶ πάντα δημιουργῆσαν. ἐπεὶ τοίνυν οὐρανὸν ἡ γραφή φησιν, καὶ οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν, καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ὁ μακάριος Παῦλος ἡρπάχθαι φησί, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ τοῦ παντὸς κοσμογενείᾳ, οὐρανοῦ ποίησιν παρελάβομεν. ὃν οἱ τῶν ἔξω σοφοί, ἄναστρον σφαῖραν φάσι, τὰ Μωσέως σφετερισάμενοι δόγματα. ἔτι δὲ καὶ τὸ στερέωμα ἐκάλεσεν ὁ θεὸς οὐρανόν, ὃν ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος γενέσθαι προσέταξεν, τάξας αὐτὸν διαχωρίζειν ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. τούτου τὴν φύσιν ὁ θεῖος Βασίλειος λεπτὴν φησίν, ὡσεὶ καπνόν, ἐκ τῆς θείας μεμυημένος γραφῆς. ἕτεροι δὲ ὑδατώδη, ὡς ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων γινομένην. ἄλλοι ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων. ἄλλοι πέμπτον σῶμα, καὶ ἕτερον παρὰ τὰ τέσσαρα. τινὲς μὲν οὖν ἐδόξασαν ἐν κύκλῳ τὸ πᾶν περιτρέχειν τὸν οὐρανόν, σφαιροειδῆ τε ὑπάρχειν, καὶ πανταχόθεν τὸ ἀνώτατον μέρος αὐτὸν εἶναι.

DE COELO Cap. VI.

COElum est circundatio uisibiliũ creaturarũ, & inuisibiliũ: intra eñi ipsum & intellectuales angelorũ uirtutes, & omnia sensibilia cõcludunt, ipsoq; determinãtur ambitu. Solus enim Deus incircũscriptus est, omnia replẽs, omnia cõtinens, & omnia ambiẽdo terminãs, ut super oĩa existens, & cõdens uniuersa. Quia igit̃ cœlũ scriptura dicit, & cœlũ cœli, & cœli cœlorũ, & ait usq; ad tertiũ cœlũ beatũ Paulũ raptũ fuisse: dicimus, in totius mundi generatione, cœli facturã nos intelligere eam sphærã, quã quidã sapientũ (qui nõ ex nostris sunt) instellarẽ appellãt, ea quæ Moseos dogmata sunt, sua efficientes. Deinde & firmamẽtum uocauit Deus cœlũ, q̃ in medio aquarũ fieri p̃cepit, ordinãs ipsum dispẽsere medietatem aquæ q̃ sup̃ firmamẽto est, à medietate quæ sub firmamẽto est, cuius naturã diuinus Basilius tenuem dixit esse ueluti fumũ, ex diuina doctus scriptura. Alij uerò aqueã, ut q̃d sit in medio aquarũ gentium. Alij ex quatuor elemẽtis: alij quintũ corpus, & aliud ab illis quatuor esse. Nõnulli aũt arbitrant̃ cœlũ circulari motu uniuerso circũferri, sphęricęq; formę, & undiq; summã uniuersi partẽ esse,

mediasti-

τὸ δὲ μεσαίτατον τοῦ περιεχομένου ὑπ' αὐτοῦ τόπου, εἶναι κατώτερον μέρος. καὶ τὰ μὲν κοῦφα καὶ ἐλαφρὰ τῶν σωμάτων, τὴν ἄνω τάξιν λαχεῖν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. τὰ δὲ βαρέα καὶ κατωφορῆ, τὴν κατωτέραν χώραν, ἥτις ἐστὶν ἡ μέση. ἔστι μὲν οὖν κουφότερον, καὶ ἀνωφερέστερον στοιχεῖον, τὸ πῦρ. ὅπερ δὴ μετὰ τὸν οὐρανὸν εὐθέως τετάχθαι φασί. τοῦτο δὲ λέγουσι τὸν αἰθέρα, μεθ' ὃν κατώτερον τὸν ἀέρα. τὴν δὲ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, ὡς βαρύτερα καὶ κατωφορέστερα ἐν τῷ μεσαιτάτῳ κρέμασθαι. ὡς εἶναι ἐξ ἐναντίας. κάτω μὲν τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ ὕδωρ κουφότερον τῆς γῆς. ὅθεν καὶ εὐκινητότερον αὐτῆς ὑπάρχει. ἄνωθεν δὲ πανταχόθεν ὡς περιβόλαιον, κύκλῳ τὸν ἀέρα. καὶ περὶ τὸν ἀέρα, πανταχόθεν τὸν αἰθέρα. ἔξωθεν δὲ πάντων κύκλῳ τὸν οὐρανόν. κυκλικῶς δὲ φασὶ κινεῖσθαι τὸν οὐρανόν, καὶ συσφίγγειν τὰ ἐντὸς, καὶ οὕτω μένειν πάγια καὶ ἀδιάπτωτα. ἑπτὰ δὲ ζώνας φασὶ τοῦ οὐρανοῦ, μίαν τῆς ἑτέρας ὑψηλοτέραν. λέγουσι δὲ αὐτὸν λεπτοτάτης φύσεως, ὡσεὶ καπνόν, καὶ καθ' ἑκάστην ζώνην εἶναι ἕνα τῶν πλανητῶν. ἑπτὰ γὰρ πλανήτας εἶναι ἔφασαν ἥλιον, σελήνην, δία, ἑρμῆν, ἄρεα, ἀφροδίτην, καὶ κρόνον. ἀφροδίτην δὲ φασί, τὸν ποτὲ μὲν ἑωσφόρον, ποτὲ δὲ ἕσπερον γινόμενον. πλανήτας δὲ τούτους ἐκάλεσαν, ὅτι περ ἐναντίως τοῦ οὐρανοῦ ποιοῦνται τὴν κίνησιν. τοῦ γὰρ οὐρανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς κινουμένων, οὗτοι μόνοι ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολὰς τὴν κίνησιν ἔχουσι, καὶ τοῦτο γνωσόμεθα ἐκ τῆς σελήνης, μικρὸν καθ' ἑσπέραν ἀναποδιζούσης. ὅσοι τοίνυν ἔφησαν σφαιροειδῆ εἶναι τὸν οὐρανόν, ἴσον λέγουσιν ἀφίστασθαι αὐτόν, καὶ ἀπέχειν τῆς γῆς ἄνωθέν τε, καὶ ἐκ πλαγίων, καὶ κάτωθεν. κάτωθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων φημί, ὅσον πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. ἐπεὶ κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον, πανταχόθεν τὸν ἄνω τόπον ὁ οὐρανὸς ἐπέχει, καὶ ἡ γῆ τὸν κάτω. καὶ φασὶ τὸν οὐρανὸν σφαιροειδῶς κυκλοῦν τὴν γῆν, καὶ συμπεριφέρειν τῇ ὀξυτάτῃ κινήσει αὐτοῦ, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας. καὶ ὑπὲρ μὲν γῆν ὄντος ἡλίου, ἡμέραν γίνεσθαι, ἐνταῦθα. ὑπὸ δὲ τὴν γῆν, νύκτα. ὑπὸ δὲ γῆν κατιόντος ἡλίου, ἐνταῦθα μὲν νύκτα, ἐκεῖ δὲ ἡμέραν. ἕτεροι δὲ ἡμισφαίριον τὸν οὐρανὸν ἐφαντάσθησαν, ἐκ

mediastimam uerò eius spatij quod ab ipso continetur, esse partem infimam. Leuia autem, & corpora sine pondere, superiorẽ ab opifice sortita esse ordinẽ: grauia uerò, & in præceps abeuntia, in firmiorem regionem, quæ quidem media est. Est autem ignis, leuissimũ elementũ, & idcirco sursum ocyssimè emicãs, quem ut aiũt ilico post cœlum collocatum: hunc autem appellãt æthera. Post hunc autem inferiorem esse aerẽ, terram uerò & aquam ut grauiora, & ocyus deorsum ruentia, in mundi mediastimo pendere, quasi ipsa sint ex aduerso. Terra quidẽ deorsum, & aqua: sed aqua leuior est terra, unde & mobilior illa existit. Desuper aũt esse aiunt undiq; in circuitu ueluti operimentũ, aerem: circa aũt aerem, undiq; æthera. Forinsecus autem omnium in ambitu esse cœlum: quod & astruunt circulariter agitari, & constringere quæ infrà sunt, & sic omnia manere firma & indecidua. Septem etiã ferunt esse cœli zonas, circulosq;: & alterũ altero esse tenuiorẽ, ipsumq; esse tenuissimæ naturæ tanq; fumũ, & in unoquoq; circulo unũ esse planetarũ. Nã septem planetas asserũt esse: Solem, Lunã, Iouem, Mercurium, Martem, Venerẽ, & Saturnũ. Venerem aũt dicunt quandoq; luciferum, quãdoq; uerò hesperum fieri. Cęterùm planetas, id est, erratiles, hos uocarunt: quod ex aduerso cœli suũ motũ peragunt. nam cœlũ & reliquæ stellæ ab oriente in occidentem mouẽtur: at ipsi soli ab occasu in orientem, motũ habẽt. Et hoc exploratũ habemus ex luna, parumper singulo quoq; uesperi ad orientem remeante. Quotquot aũt dixerũt cœlum sphæricæ esse figuræ, aiunt illud æquidistare, & semotũ esse à terra, suprà & infrà, & altrinsecus, ac ad latera. Infrà dico, quod ad nostrũ sensum: quia secundum sermonis consequentiã, undiq; supernum locum cœlum obtinet, & terra imũ. Et dicunt cœlum sphæricè circundare terram, & ipsum secum suo rapidissimo motu circunferre solem & lunam & stellas. Et sole super terram existente, hic diem fieri, & sub terra noctem: existẽte autem sole sub terra, hic noctem, illic uerò diem. Alij aũt cœlum hemisphærium esse imaginati sunt,

quia

τοῦ τὸν θεηγόρον Δαβὶδ λέγειν, ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν, ὅπερ δηλοῖ τὴν σκηνήν. καὶ τὸν μακάριον Ἡσαΐαν, ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν. καὶ ὅτι δύνων ὅ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα κυκλοῖ τὴν γῆν ἀπὸ δύσεως ἐπὶ βοῤῥᾶν, καὶ οὕτω πάλιν ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀφικνεῖται, ὅμως εἴτε οὕτως, εἴτε ἐκείνως, ἅπαντα τῷ θείῳ προστάγματι γέγονέ τε καὶ ἥδρασται. καὶ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ βούλημα, θεμέλιον ἀσάλευτον κέκτηνται. αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται. ἔστι μὲν οὖν οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πρῶτος οὐρανός, ἐπάνω ὑπάρχων τοῦ στερεώματος. ἰδοὺ δύο οὐρανοί. καὶ τὸ στερέωμα γὰρ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς οὐρανόν, σύνηθες δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τὸν ἀέρα οὐρανὸν καλεῖν, διὰ τὸ ὁρᾶσθαι ἄνω. εὐλογεῖτε γάρ, φησί, πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος λέγων. ὁ ἀὴρ γὰρ τῶν πετεινῶν ἐστι πορεία, καὶ οὐχ ὁ οὐρανός. ἰδοὺ τρεῖς οὐρανοί, οὓς ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος. εἰ δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ ζώνας, ἑπτὰ οὐρανοὺς ἐκλαβεῖν θελήσειας, οὐδὲν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας λυμαίνεται. σύνηθες δὲ καὶ τῇ ἑβραΐδι φωνῇ τὸν οὐρανὸν πληθυντικῶς καλεῖν οὐρανούς. οὐρανὸν οὖν οὐρανοῦ βουλόμενος εἰπεῖν, οὐρανοὺς οὐρανῶν ἔφησεν. ὅπερ δηλοῖ οὐρανὸν οὐρανοῦ τὸν ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ τὰ ὕδατα δὲ τὰ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, ἢ τοῦ ἀέρος, καὶ τοῦ στερεώματος, ἢ τῶν ἑπτὰ ζωνῶν τοῦ στερεώματος, ἢ τοῦ στερεώματος, τῇ συνηθείᾳ τῆς ἑβραΐδος, πληθυντικῶς οὐρανῶν ὀνομαζομένου. πάντα μὲν οὖν τὰ κατὰ γένεσιν, ὑπόκειται φθορᾷ, κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν, καὶ οἱ οὐρανοί. χάριτι δὲ θεοῦ, συνέχονταί τε, καὶ συντηροῦνται. μόνον δὲ τὸ θεῖον ἄναρχόν τε φύσει, καὶ ἀτελεύτητον. διὸ καὶ εἴρηται. αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, ὅμως οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθήσονται οἱ οὐρανοί. παλαιωθήσονται μὲν γάρ, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλιχθήσονται καὶ ἀλλαγήσονται. καὶ ἔσται οὐρανὸς καινός, καὶ γῆ καινή. πολλῷ δὲ τῷ μέτρῳ ὁ οὐρανὸς μείζων ὑπάρχει τῆς γῆς. τὴν μέντοι οὐσίαν τοῦ οὐρανοῦ οὐ δεῖ ζητεῖν, ἄγνωστον ἡμῖν οὖσαν. μηδεὶς δὲ ἐμψυχωμένους τοὺς οὐρανούς, ἢ τοὺς φωστῆρας ὑπολαμβανέτω. ἄψυχοι γάρ εἰσι, καὶ ἀναίσθητοι, ὥς τε εἰ καὶ φησὶν ἡ θεία γραφή, εὐφρανθήτωσαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἐν γῇ ἀνθρώπους, πρὸς εὐφροσύνην καλεῖ.

quia diuinorū enarrator Dauid dicat, Qui extendis cœlū uelut pellē, quod ostendit tabernaculum. Et beatus Esaias, Qui statuit cœlum uelut cameram. Et quia occidens sol & luna & astra, circumeunt terrā ab occidente in boreā, & ita rursus in oriente restituuntur: attamen siue hoc, siue illo modo: sic uniuersa diuina iussione facta sunt & firmata, & diuinam uoluntatem & consilium, fundamentum inconcussibile habent. Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit hæc in seculum seculi: præceptū posuit, quod non præteribit. Est igitur cœlum cœli, primum cœlum supra firmamentū collocatum. Ecce duo cœli, nam & firmamentū uocauit Deus cœlum. Consuetudo etiam diuinæ scripturæ est, aerem cœlum uocare, ab eo quod est sursum uideri. Benedicite (em̄ inquit) omnes uolucres cœli, aerem intelligēs: nā aer uolatilium iter est, & non cœlum. Ecce tres cœli quos diuinus dixit Apostolus. Si aūt septem circulos, septē cœlos suscipere uolueris, nihil in ratione ueritatis offenditur. Cōsuetum etiam & in uoce Hæbraica cœlū, pluratiuè uocare cœlos. Cœlū igitur cœli uolēs intelligere, cœlos cœlorum dixit: quod perinde significat, atq; cœlū cœli, quòd est supra firmamentum, sed & aquas quæ sunt supra cœlos, id est, aerē, firmamentū, septemúe circulos firmamēti, cōsuetudine Hæbraicæ linguę pluraliter cœlos nominat. Omnia igit̄ quæ ex generatione prodierunt corruptiōi sunt obnoxia, secundū naturæ cōsequentiam etiā, & cœli: gratia Dei aūt cōseruanī & continenī. Solus em̄ Deus natura sine principio & sine fine, quapropter dictū est. Ipsi peribunt, tu aūt permanes. Attamen nō penitus disparebūt cœli. nā ueterascent quidem, & uelut amictus inuoluentur, & immutabūtur, & erit cœlum nouū, & terra noua. Plurima mensura cœlum maius est quàm terra: cœli aūt substātiam non opus est ut indagemus, ignota nobis est. Nullus etiā cœlos aut luminaria arbitretur animata, inanima enim sunt & insensilia. Quare si scriptura dicit: Lætentur cœli & exultet terra, angelos qui sunt in cœlo, & homines qui in terra, ad lætitiam uocat.

Nouit

οἶδε δὲ ἡ γραφὴ, προσωποποιεῖν, καὶ ὡς περὶ ἐμψύχων, περὶ τῶν ἀψύχων διαλέγεσθαι. ὡς τὸ, ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω. καὶ τί σοι ἐστὶ θάλασσα ὅτι ἔφυγες, καὶ σοὶ ἰορδάνη ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω; καὶ ὄρη, καὶ βουνοὶ ἐρωτῶνται λόγους σκιρτήσεως. ὥσπερ καὶ ἡμῖν σύνηθες λέγειν, συνήχθη ἡ πόλις, οὐ τὰς οἰκοδομὰς σημαίνειν βουλομένοις, ἀλλὰ τοὺς τῆς πόλεως οἰκήτορας, καὶ, οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, οὐ φωνὴν ὠσὶν αἰσθητοῖς ἀκουομένην ἀφιέντες, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν τοῦ δημιουργοῦ δύναμιν ἡμῖν παριστάντες. ὧν τὸ κάλλος κατανοοῦντες, τὸν ποιητὴν ὡς ἀριστοτέχνην δοξάζομεν.

Nouit enim scriptura prosopopœiam, personarumq́; fictionẽ usurpare. & de inanimis ut de animatis dicere. ut Mare uidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum. &, Quid est tibi mare quod fugisti? &, Mõtes & colles interrogantur sermones exultationum. Quemadmodum & dicere consueuimus, congregata est ciuitas: non ædificia significare uolentes, sed ciuitatis habitatores. &, Cœli enarrant gloriam Dei: non uocem quæ sensilibus auribus hauriatur emittentes, sed ex propria magnitudine opificis uirtutem nobis insinuãtes: quorum pulchritudinem concipiẽtes, factorem ut optimum artificem, admiramur, glorificamusq́;.

COMMENTARIVS.

DE cœlo determinationem hic exequens Damascenus, in primis diffinit, ipsum esse circundationem omniũ creaturarũ circundationem inquã, id est. corpus circundãs uisibiles quidem creaturas & corporeas corporaliter, inuisibiles uerò & spirituales loco comprehensioneq́; intellectuali. Intra enim cœlũ, cœlestes spiritus & sunt, & operãtur: non extrà. Quod aũt beatissima illa angelorũ agmina, supermũdana dicãtur, & mũdo superiora, aut extra cœlũ esse atq; supercœlestia id nõ secundũ substãtiã accipiendũ est, aut operationem: sed perfectionis rationem & proprietatũ discrepantiã, quod & digniora sint, & alias sortita proprietates, quàm hæc mundi corpora, ut immaterialem substantiam, immortalitatẽ, intemporalitatem, stabilitatem, & similes. Itaq; cum in explicatione generationis mũdi dicit scriptura, in principio Deum creasse cœlũ & terrã, nomine cœli, dicit author, intelligendã esse supremã sphærã cœlestem, nullas cõtinentẽ stellas, cum tamen inferiores omnes orbes aut una insigni, aut pluribus adornati sint. quã idcirco nõnulli philosophorum instellarem uocarunt: quæ à Mose antè dicta sunt, tanq; sua & propria usurpantes. Siquidem credibile est plerosq́; philosophorũ, libros diuinos à Mose conscriptos, præsertim de mũdi exortu & formatiõe, uidisse, quãdoquidem omnes fuerint Mose posteriores: & quę in libris Moseos legerũt, tanquã propria inuenta & placita, suis libris inseruisse. Porrò id incidentarium hic annotare non uidebitur absurdum, ratione huiusce nominis Moses, quod ipsum non per tres syllabas, & i, aut latina, aut græca interiecta scribendum est, aut proferendum (ut ferè omnes tritam sequentes cõsuetudinẽ, eaq; tanq; magistra utentes, pronunciant aut scribũt) sed illa interstite uocali prorsus reiecta, per duas duntaxat syllabas, aut monstrat id carmen Satyrici:

Romanos autem soliti contemnere leges.
Iudaicum ediscunt, & seruant, & metuunt ius,
Tradidit obscuro quodcunq; uolumine Moses,

Accedit huic & ratio impositionis huiusce nominis. Nã ab Aegyptijs omnib. cũ plebeijs, tũ literatis, Mos aqua dicitur. Moses aũt dicta est (ut secundum Exodi caput ostendit) quia de aqua sublatus sit & illa ibidẽ explicatur causa peculiaris, inditi illius nominis à filia Pharaonis. Deinde cõformiter scripturæ dicit, firmamentũ esse cõstitutum in medio aquarũ, & diuidere aquas illi supereminentes ab aquis subsidentib. Quod aũt supra firmamentum collocatę sint aquæ, præter Geneseos sententiã ostendit etiã Psal. 103. Qui extendis cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Psal. item 148. Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Demũ Daniel ca. 3. Benedicite aquæ oẽs quæ super cœlos sunt Domino. Verũ quid'nã sint illę aquæ, an uapores in mediã sublati regionem, & in nubibus suspensi, paulò pòst in guttas pluuiales cõuertẽdi, qui quidẽ sunt supra firmamentũ, id est, aërem infirmæ regionis, nubibus ipsis & aquis fluuialibus ęquoreisq́; interiectũ, & idcirco diuidẽtem aquas ab aquis, ut, beato Augustino teste, nonnullorũ est sententia, cũ dicit super Genesim, quod id de aquis supra firmamentũ existentib. intelligi potest de aquis, quæ suspendũtur in nubibus. Vel sint reuera aquæ tenues & perspicuæ, super firmamentũ tanta stellarũ frequentia adornatum cõsistentes præcepto Cõditoris, & eam ob causam quã cõditor ipse nouit, tametsi uos lateat, quemadmodũ sacræ literæ plerisq́; in locis, & hic Damascenus sentire uidetur. Aut utrũ secundum aliorum sententiã, aquarũ illarũ nomine intelligi debeat cœlum proximè firmamento supereminens (quod chrystallinum uocant ob perspicuitatem & claritatẽ, aquę chrystallicq; naturæ persimilẽ) incõpertum nobis est, & non satis exploratum ac perspectũ. Enimuerò

uero horum trium propositorum, primū rectè dici non posse uidetur. Nam Gen. 1 cap. refert, stellas positas esse in firmamento. nullæ aūt sunt stellæ in ima parte aëris, in qua diuersamur. quare nomine firmamēti uidetur cœlū sidereū intelligendū. Neq; secundū itidē usquequaq; uerū censetur. Nam aqs natura cōpetit grauitas, densitas, frigiditas, fluxibilitas, & motus deorsum, q̄ omnia, si aquis illis cōueniunt, deberēt deorsum tendere, aut ibi ppetuò detineri uiolētè, quod rectæ mundi ordinationi ,ρrsus repugnat. Quare tertiæ potius accedendū est sententiæ, asserenti scil. aquarū nomine sup cœlos existentium, ipsum cœlum firmamento supereminens, ac illud ambiens intelligi debere. Porrò nō nulli contendunt aquas illas cœlo superpositas, nō esse materiales, sed tantū spirituales: & idipsum colligunt ex uerbo Augustini in 13. Lib. Confessionum dicentis: Sunt aliæ aquæ quæ supra firmamentum sunt, immortales, immobiles, & ab omni corruptione secretæ. At illorum dicto obuiare uidetur, qd' dicit Psal 103. Extendens cœlum sicut pellē, qui tegis aquis superiora eius. Sed cœlū extensum, est corporale: ergo aquæ q̄ illud tegunt, sunt corporales. Verū in tanta sententiarū & autorū cōtrouersia, id tenendum est q̄d dicit August. super Genesim, ad literā loquens de aquis illis, Qualitercunq; ibi sint, ibi esse eas non dubitamus. maior est. n. huius scripturæ autoritas, q̄ omnis humani ingenij perspicacitas. Cæterùm naturā firmamenti dixit Basilius tenuem esse ueluti fumū, qd' ut fumus rarus est admodum, & nostrū subtilitate sua fugiens obtutum, ita & firmamentum. Qui aūt naturam eius aqueam dixerunt, si id secundum proprietatum utriusq; conuenientiā acceperunt, qa & aqua & cœlum perspicuū est atq; translucidum, rectè quidem autumarunt. si uerò secundum substantiā, perperam. Non. n. habet firmamentum aut quoduis aliud cœlū, aquæ aut cuiuspiā aliorum elementorum substantiam. Postremorum deniq; sententiæ, asserentium firmamentum esse quintū corpus simplex, & aliud à quatuor elemētis (q̄ etiā est Aristotelis) standum est. Nam de cœlo & elementis ea ponit & sentit, quæ mundi continet ordo. Deinceps quatuor elementorū ad cœlū, & inter se, ordinem atq; ,ρprias qualitates explicans autor, dicit inter cætera, quod aqua est leuior terra. ubi nomen leuior, tantundē ualet atq; minus grauis, cum aqua prorsus sit leuitatis expers, sicut & terra. Verū quia illa minus grauitatis q̄ hæc obtinet, minusq; deorsum deprimitur, aquea grauitas ad terreā collata, quodāmodo leuitas esse uidetur. Et planè aqua ratione motus, maiorem q̄ terra sortitur nobilitatem, quod terra ad suum duntaxat locum ubi extra illum fuerit decūbit: in suo uerò loco ob densitatem & crassitiem torpida manet, & immota. Aqua uerò ad suū præceps locum ruit, & in eo collocata ultro citroq; agitatur, ut aqua fluuialis suo cōtenta alueo manifestū præbet indiciū. Hinc operæprecium est cognoscere, q̄ pulchro ordine rerū opifex huncmundum constituerit, & ρ suæ naturæ conditione quodq; elementū collocauerit. Terrā quidem in imo, quod omnium sit imperfectissima, ob torporē, maximā densitatem, grauitatem, opacitatē, & ad ima depressionem: aquā uerò terræ supereminentē, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis & motus deorsum habeat, & ρspicuitatē, translucentiāq; in se ostendat: deinde aërem aq. supposuit, quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens: magisq; perspicuus. Demū ignem supremo cōstituit loco, ut qui elementorum omniū maximè sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicās. & ob suā tenuitatem amplius q̄ cætera diaphanus, reliquoq; naturæ dignitate antecellēs. Porrò cœlestes orbes sup elementa extendit, q̄d præstabiliorem sortiti sunt substantiæ perfectionē, q̄ hæc sensibilia illis subiecta corpora. Siquidem nec ortū sustinent, neq; obitū, neq; accrementū, neq; detrimentū, neq; alterationem, quibus hæc naturalia corpora sunt obnoxia: sed solum habēt motū localē, & eum quidem perfectissimū, utpote circularē, iugem, perpetē, irrequietum & cōtinuum. Possent & aliæ ad ornatissimum huius mundi ornatū cōtemplandum cùm elementorum, tum cœlorum proprietates adduci hoc in loco, nisi philosophiæ naturalis partes essent, eas enucleatius edisserere: ex qua, præsertim illa q̄ Aristoteles tradidit, hæc & cōsimilia requirēda sunt. Dehinc de planetis determinationem pertractans autor, dicit ex autorū naturalis disciplinæ sententia, uenerem aliquando luciferū, aliquando uerò hesperum fieri. Nempe Venus planeta, à uenustate nomen accepit, ut plerique autumant quod longè splendior q̄ cætera sidera fulget, & ob eximium fulgorem post solem & lunam sola umbrā reddat. Eadem secūdum astronomorū assertionem haud longo spacio à sole digreditur, sed ferè semper circa solem cursum suum agit. Cum itaq; diluculo solis ortum præuenit, lucis prænuncia, lucifer appellatur, & apud Græcos φωσφόρος. Cùm uerò ipso noctis crepusculo post solis occasum noctē imminentē nunciat, hesperus, uesperus, & uespernuncupatur. Ad manū & in promptu sunt omnib. authorum testimonia, quæ superuacaneum esset hic adducere. Dicunt item philosophię naturalis indagatores, sole super terrā existēte, hic diē fieri. Quippe dies artificialis (qua de sit hic sermo) est latio solis sup alterū cœli hemisphærium, & ex eius præsentia luminis diffusio. Nox uerò, est absentia solis alterutro cœli hemisphærio, & solaris luminis ob eā absentiā ibidem defectus atq; priuatio. At uerò eorum sententia, qui cœlum hemisphæriū esse dicunt, nec philosophiæ naturali, nec astronomiæ est cōsentanea, q̄ cœlū apertissimis indicijs globosum esse demonstrant, sphæricęq; figurę, quemadmodum ex secundo libro de cœlo & mundo Aristotelis dilucidum est. Neq; ipsorū prior ratio conuincit cœlum dimidiatę sphęrę figura concludi. Nam Dauid cœlum appellans pellē, & Esaias taber-

 naculum,

naculum, siue camerã (cum 40. cap. inquit, Qui extẽdit sicut nihili cœlos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum) non figuræ cœli ad figurã pellis aut cameræ similitudinem prętendunt, sed officij: quod sicut pellis omnia tegit mẽbra corporis, & camera eos cõplectitur q ipsam subeunt & ingrediuntur, ita cœlum operimentum est, & integumentum rerum omnium sensibilium in ipso cõtentorum. Neq; itidem ratio solaris motus, aut lunaris, post occasum in septentrionẽ tendentis, & demum in orientem regrediuntis, cõpellit quenq; fateri, cœlum hemicycli figurã obtinere, sed potius sphærę. Quo. n. pacto ab occidua cœli parte in boreã gyrabitur sol, & à borea septentrionisq; pũcto in eorum orientalemq; plagam restituetur, nisi sphæricæ figuræ fuerit cœlum? Si. n. hemisphærium fuerit nobis supereminẽs, nihil cœli terra occultatum, latitabit, sed totum sup nos expãsum est: finiturq; cœlum, ubi terræ uidetur cõterminum. Quod ergo spacium consingent intempesta nocte à sole & luna pertransitum, cum in boreã circuitu transiens, remigrat ad orientem? aut qua ratione nos latebit ille motus, cum totum nobis supereemineat cœlum? Ad hæc, quo modo non erit nobis continuus sine nocte dies, cum sol semp sup nos feratur, & in hoc nobis superiacente hemisphærio? Namq; secundum illorum positionẽ, tota cœli moles, hemicycli dimidiæq; sphęræ spacio continetur. Insuper quod aër cœlum dicatur ab eo quod est sursum uideri, non latinam, sed grecã respicit nuncupationem, qua cœlum dicitur οὐρανὸς ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, quod designat uideri, καὶ ἄνω quod est sursum: nempe cœlestes sphærę supra nos redduntur conspicuæ. Et quoniam huiusmodi denominationis ratio etiã aëri cõpetit, quippe qui super nos conspicitur liquidus, & interdum nubibus obductus, hinc in scriptura plerunq; cœlum pro aëre sumitur. Quod & August. approbat, dicens: huic autẽ cœlo in quo sunt luminaria, ita uicinus est aër, ut & ipse cœli nomen acceperit, nõ solum sermone cõmuni, secundum quem dicimus serenum uel nubilum cœlum, sed etiam nostrarum ipsarum consuetudine scripturarum, qua dicuntur uolatilia cœli cum aues in hoc aëre uolare manifestum sit. Nempe secundum latinã etymologiam, nomẽ cœlum cum diphthongo œ, dicitur à cœlo, quod est sculpo: eo quod cœleste corpus sit cœlatum, hoc est, siderib. sculptum, siue signatum, quib. splendet quasi quadã cœlatura. Quod attestatur Ambros. dicens: Cœlum dicitur, quasi impressa stellarum lumina uelut signa habeat, & tanq; cœlatum appellatur: sicut argẽtum quod signis eminentib. refulget, cœlatum dicimus. Quidã tñ id nomen sine diphthongo scribunt, & à celando deducunt, id est occultando, à cõtrario nomine, quod apertum sit. Sed hęc grãmatici potius discutiãt, quæ hic ferè prętер officium sunt adducta. Ex hoc autem scripturæ more, quo aër cœlum uocatur, author tres cœlos colligit, ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus, secundæ epist. ad Corinth. cap. 12. cum ait: Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usq; ad tertium cœlum. Tres autem cœli, de quorũ tertio meminit Apostolus, sunt (ut hic sentit autor) cœlum aëreum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremũ se mentis extasi raptum Paulus asserit. Porrò alij interpretantur primum illorum trium cœlorum esse aërem, secundum firmamentum, tertium spirituale, ubi angeli & animæ sanctę, Dei fruuntur contemplatione, ad quod postremũ se subuectum innuere uidetur Apostolus, cum subiũgit eodẽ loco: Et scio huiusmodi hominẽ, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus in paradisum, & audiuit arcana uerba, q non licet homini loqui. Ecce quòd paulò antè dixerat tertium cœlum, secundò iam idem explicans, nominat paradisum, cum scilicet deliciarũ spiritualiũ, quib. perfruuntur incolæ & ciues cœlestis Hierusalem. Nec desunt, qui illos tres cœlos (ad quorũ tertium se raptum Paulus scribit) distinguendos existimãt, secundum tres angelicas hierarchias, ut primũ cœlum dicatur postremà hierarchia, angelos, archangelos, & principatus cõplectens. Secũdum cœlum, media hierarchia, potestates, uirtutes & dominationes cõtinens. Tertium uerò, suprema hierarchia cœlestium spirituum thronos, cherubim & seraphim cõprehendens. Manifestum est autẽ, hos spiritus angelicos cæteris superiores & Deo ꝓpinquiores, altius atq; sublimius diuinorum haurire cognitionem. Itaq; ad tertium raptus cœlum fuit (inquiunt) Paulus, quia ad eum diuina cognoscẽdi gradum fuit subuectus, quo supremæ hierarchiæ spiritus fulgentissimo lucis spiritualis splendore perfusi, Deum contuentur. Porrò alij hunc ternarium cœlorum numerum accipi uolũt, secundum triplicẽ rerum uisarum distinctionẽ, ut primum cœlum nobis propinquius, uocetur corporum cœlestiũ cognitio: secundum uerò spirituum cœlestiũ agnitio: tertium autẽ, supercœlestium in trinitate personarum notitia. Quoniã igitur ad arcana supersanctæ trinitatis mysteria contemplanda animo tunc fuerat euectus Paulus, ad tertiũ raptus cœlũ ab his perhibetur. Rursum alij existimant, tres illos cœlos sumendos esse secundum triplicem diuina cognoscendi gradum. Nempe res diuinas cognoscit animus humanus, primo naturæ & rerum corporearum cõtemplatione, ad quã uiam philosophi etiam nostræ fidei expertes, peruenerunt. Et hoc primũ est cœlum. Secundò, fide & certa credulitate eorum q scriptura tradit esse credenda, quo modo Christiani hanc degentes uitã, Deum agnoscunt. & hoc secundũ est cœlũ. Tertiò, diuina cognoscit animus, prȩsenti rerum intuitu, per lumen glorię, quomodo beati in illa cœlesti patria Deũ cognoscunt. Et hoc tertium est cœlum, ad quod postremum raptus fuit (inquiunt) Paulus: quia ad id tertiũ cognoscendi Deum genus, diuino indultu ac munere

prouectus

prouectus extitit. Præterea alij, tres illos cœlos interpretandos putant secundū triplicē uisionem, sensus uidelicet, imaginationis & intelligētiæ: at primum cœlum intelligant, rerū iudicium, modo quodā sensibili, quo ita eas cōprehendimus, ut aut sentiamus, aut sentire uideamur, quo quidem modo rex Balthasar scribentis hominis manū uidit, & Moses ignem in rubo. Secundum uerò (quod est imaginationis) cœlum rerū iudiciū intelligimus, cum res ipsas perinde atque apud nos collocatas, conseruatasq; tanquā in imagine cōtuemur: quemadmodum usu uenire solet uel in excessu mentis, quā extasim Græci dicunt: uel in somno, cum non corpora, sed rerum imagines uidentur. ut beatus Petrus etiā uigilans, uidit lintheum quadrupedum, serpentium atque uolatiliū plenū. & rex Aegyptiorum dormiens, uaccas & spicas in somnio conspexit. Tertium autē, scilicet intelligentiæ cœlum dicitur, quādo neque corpora, neque imagines corporum uidentur, sed quadā mentis serenitate iam factus homo, altius tollens intellectus acumen, ad Deū media sapiētiæ luce ingreditur. Itaque hoc tertio modo sensum omnem & imaginationē supergressus Paulus, lympido mentis obtutu, in diuina contēplāda ferebatur, tempore subleuationis animi eius in Deū: proinde in tertium cœlum raptus fuisse dicitur. Ecce iam sex adducti sunt diuersi modi, quibus pleriq; solēt hos tres cœlos interpretari. Præter quos & alij adhuc supersunt, eosdem exponendi secundum aliorū placita, sensus. Sed reuera operosum foret, & huic loco minus accōmodum, recensere impresentiarū omnes authorū sententias de tribus illis cœlis, quorum meminit in loco supradicto Apostolus: neque satis cōstare nobis potest, quæ'nam illarum sit cæteris præferenda. Si n. Apostolus qui huiusmodi in Deum extasim passus est, non explicuit illorū trium cœlorū nomina aut mysterium: quis sufficiet ad rectā eorū expressionem, nisi spiritu sancto reuelāte, id fuerit edoctus? Itaque uerā esse scripturam fateri debemus: eius autem intelligentiam, aut lectione consequi, aut precibus à Deo impetrare. Deinceps de cœlorū duratione determinans autor, dicit quod non penitus disparebunt. Ad quod amplius discutiendū, nosse operæpreciū est, non paruam apud authores ambiguitatē agitari, quo modo perituri sint cœli, & inueterandi. Nēpe tertio libro Recognitionum beati Petri capite tertio disseritur, mundū hunc corporeū, re ipsa & secundum substantiā interiturum. Siquidem cum Simon magus hanc in sanctissimum Petrū cauillationē mouisset, Si conditor mundi bonus, & bonus mundus est, quomodo bonus bona dissoluet aliquando? Si autē dissoluit quod bonū est, quomodo ipse bonus uidebitur? Si autem quasi malū dissoluit & destruit, quomodo non uidebitur malus qui malū fecit? Respondisse ibidē huic cauillo refertur beatus Petrus: Cœlū istud, quod uisibile est, & quod pertransit, siquidem propter semetipsum factū esset, haberet fortalsis quod dicis, aliquid rationis, quia resolui minimè deberet. Si uerò propter aliud quid factū est, & nō propter se, necessariò soluetur: ut illud, pro quo factū uidebitur, appareat. Sicut uerbi gratia dixerim, testa ouorum quamuis pulchrè facta & diligenter formata esse uideatur, necesse est tamē eā frangi & resolui, & inde pullus procedat, & illud, pro quo totius oui forma expressa uidetur appareat. Ita ergo & huius mūdi necesse est trāsire statū, ut status ille sublimior regni cœlestis effulgeat. Cui sanè astipulari uidetur illud secundæ epistolæ Petri tertio ca. dictū: Adueniet autē dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu trāsibunt, elementa uerò calore soluentur, terra autē & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus: expectātes & properantes in aduentū diei Domini, per quē cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Nouos uerò cœlos & nouā terrā, & promissa ipsius expectamus, in quibus iusticia habitat. Aliorū uerò, ut beati Gregorij, Damasceni, & ferè cæterorū omniū, est sententia, elementa & cœlos esse perituros, non quidē secundum substantiā, sed proprietates & accidentia. Nā deperdent (inquiunt) affectiones & accidentarias dispositiones, quas nunc habent: præsenti rerū statui scilicet, generationi & corruptioni corporū naturaliū, atq; conseruationi conducentes: & alias induent atq; assument proprietates, futuri seculi immortalitati rationiq; accōmodas. Et omnis rerū sensibilis machina quasi renouata, insolito decore perpetuò manebit, ut suggerat beatis materiā, in suis operibus laudandi Deum, eluceatq; in illis Dei uirtus & sapientia. Et quoniam exuent (inquiunt) hæc sensui peruia corpora priores suas conditiones, permutabunturq; in alias lōgè præstabiliores: hinc cœli & elementa peritura à scriptura dicuntur, exinde etiā cœlū nouum dicitur futurum, & terra noua: quemadmodū corpus humanum, in resurrectione nouissima eiusdem substantiæ erit, cuius fuerat prius cum mortalē ageret uitā, sed alterius dispositionis accidentariæ. oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitatem. Vtra autē harum sententiarum sit ueritati conformior, & utri potius accedendū sit, assentiendumq;, haud facile est ex sacris literis dijudicare. Idcirco totū potius diuinæ ordinationi committitur, sine accuratione indagine. Ita enim futurū est, quemadmodū ipse cōstituit. Quomodo autem fore decreuerit, non amplius peruestigandū est, neq; ulterius perquirendum, quā diuina determinauerunt eloquia. Credendūq; haud dubiè, quod cœlum & terra transibunt, Christi autē uerba nō transibunt: & hac sola fide contenti, abire debemus. Satius enim est in huiusmodi inquisitionibus, ubi certum nihil ex scriptura constat, piè dubitare, quā temerè quicq; diffinire. Postremū, Platonicorum refutat author sententiā, ponentium cœlos animatos per

animam mundi diffusam in omnes cœlestes orbes, itidē & luminaria animata, solem inq̃, lunā & astra. In quo sanè gentiliū secuti sunt errorē, credentium luminaria illa quæ creauit Deus in ministeriū cunctis gentibus q̃ sub cœlo sunt, esse deos, & illa diuino cultu adorantium. Illorū sententiā Aristoteles in libris De cœlo & mundo improbat, ostendens rationib. naturalib. & physicis, cœlum minimè animatum censeri posse. Idem quoq; sentit hoc loco Damascenus cœlos scilicet & eorū luminaria, inanimata esse, & sensitiuæ uirtutis expertia, rationesq; aduersariorum q̃ scripturæ uerbis perperam intellectis sumi possent, dissoluit. Posset.n. quispiā obijcere dictum esse Psal. 95. Lætentur cœli, & exultet terra. Atqui lætari, duntaxat animatorum est. Respondet Damascenus, neq; cœlum neq; terram ibi sumi pro substantijs ipsis corpulentis, cœlesti scilicet & terrena. sed per metonymiam (qua nomen cōtinentis plerunq; sumitur pro re contenta) cœlos ibi accipi pro angelis qui sunt in cœlo, & terram pro hominib. terram habitantibus. Eadem siquidem ratione, cum exultare etiā proprium sit animatorum, conficeretur terram esse animatā, si propriè sumeretur pro terrestri corpore, quod nullus adhuc astruit. Secundò, quispiam afferre posset illud Psal. 18. dictū: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuū eius annunciant firmamentum. Enarrare autem & annūciare, animatorum est, ratione q; utentium. quare cœli uidentur animati. Respondet Damascenus, in eo loco & sæpe alibi à scriptura prosopopœiam, id est personarum fictionem usurpari, qua rei animatæ opus attribuitur inanimatis, & de inanimatis, aut ad ipsa sermo fit, perinde ac forent animata. Quo planè loquendi genere, cœli dicuntur enarrare gloriam Dei: quia ex suo decore & opificio, autoris sui sapientiam & potentiam declarant. Sic opera manuum Dei annunciat firmamentum, quia ex pulchritudine rerum cōditarum, annunciatur nobis factoris eorum & artificis bonitas & uirtus. Eodem loquendi schemate utitur Iob 12. cap. cum ait: Nimirum interroga iumenta, & docebunt te, & uolatilia cœli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Deniq; eiusdem rationis, figuræq; dicendi autor in litera proponit exemplum ex Psal. 113. in eoq; explicando postremum subiungit, & montes & colles interrogātur sermones exultationum. quod ut apertius intelligatur, id scitu non est indignum, quod in supradicto loco, ubi Psalterium Gallicum & quo in nostris psalmodijs utimur, habet. Montes exultastis sicut arietes, & colles sicut agni ouium: Romanum hoc modo continet eundem uersum, Montes quare exultastis sicut arietes? & colles uelut agni ouium? ubi apertè montes & colles interrogantur sermones exultationum. Et certè Romana psalmodia concinnior & aptior illi loco uidetur. Nam ea sententia in tertia persona assertoriè paulò antè fuerat enunciata, quare secundo loco interrogatiuè non absurdè in secunda uerbi persona proponitur quemadmodum & hæc sententia, Mare uidit & fugit, Iordanis cōuersus est retrorsum prius prædicatiuè, posterius uerò inquisitiuè in nostro etiam Psalterio constituitur, atq; profertur.

ΠΕΡΙ ΦΩΤΟΣ, ΠΥΡΟΣ, ΦΩΣΤΗΡΩΝ, ἡλίου τε, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων. κβ.

Τὸ πῦρ, ἓν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστί, κοῦφόν τε καὶ ἀνωφορέστερον τῶν λοιπῶν, καυστικόν τε ἅμα καὶ φωτιστικόν. τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ καταχθέν, φησὶ γὰρ ἡ θεία γραφή· καὶ εἶπεν ὁ θεός, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. οὐχ ἕτερον γάρ ἐστι τὸ πῦρ, εἰ μὴ τὸ φῶς ὥς τινές φασιν. ἕτεροι δὲ τὸ κοσμικὸν πῦρ, ὑπὸ τὸν ἀέρα φασίν, ὃ καλοῦσιν αἰθέρα. ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ φῶς, ἤτοι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. καλλωπισμὸν καὶ κόσμον πάσης τῆς ὁρατῆς κτίσεως. ἄφελε γὰρ τὸ φῶς, καὶ πάντα ἐν τῷ σκότει ἀδιάγνωστα μένουσι, τὴν οἰκείαν μὴ δυνάμενα εὐπρέπειαν ἐνδείξασθαι. ἐκάλεσε δὲ ὁ θεὸς τὸ μὲν φῶς ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. σκότος δέ ἐστιν, οὐκ οὐσία τις, ἀλλὰ συμβεβηκός. φωτὸς γάρ ἐστι στέρησις. ὁ γὰρ ἀήρ, οὐκ ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ ἔχει τὸ φῶς. αὐτὸ οὖν τὸ ἐστερῆσθαι τὸν ἀέρα φωτός, σκότος ἐκάλεσεν ὁ θεός. καὶ οὐχὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀέρος ἐστὶ σκότος, ἀλλ' ἡ τοῦ φωτὸς στέρησις. ὅπερ συμβεβηκὸς μᾶλλον δηλοῖ, ἤπερ οὐ-

DE IGNE, LVCE, LVMINARIBVS, *sole, luna, & astris.* Cap. VII.

Ignis unū quatuor elementorū existit, cęterorum leuissimū & ocyssimè sursum emicans, adustiuū & illuminatiuum, prima die à rerum opifice cōditum. Inquit enim diuina scriptura: Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. neque enim aliud est ignis quàm lux, ut quidam aiunt. Alij autem mundanum ignem sub aëre esse dicunt, quem æthera uocant. In principio igitur Deus fecit lucem: id est, prima die pulchritudinem & ornamentum omnis uisibilis creaturæ, aufer enim lucē, & omnia in tenebris ignota manebunt, proprium non ualentia demonstrare decorē. Vocauit autem Deus lucem diem, & tenebras uocauit noctem. Tenebræ enim sunt, non substantia quædam, sed accidens: nam luminis sunt priuatio. Aër enim non substantiam sui habet lumen: sed priuationem ipsam aëris à lumine, uocauit Deus tenebras. neq; aëris substantia sunt tenebræ, sed luminis priuatio, quod quidem accidens magis quàm

sub

σίαν. οὐκ ἐκλήθη δὲ πρώτη ἡ νύξ, ἀλλ' ἡ ἡμέρα. ὥστε πρώτη ἐστὶν ἡ ὑμέρα, καὶ ἐσχάτη ἡ νύξ. ἀκολουθεῖ οὖν ἡ νὺξ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἡμέρας ἕως τῆς ἄλλης ἡμέρας ἓν νυχθήμερόν ἐστιν. ἔφη γὰρ ἡ γραφή, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. ἐν μὲν οὖν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἀναχεομένου καὶ συστελλομένου τοῦ φωτὸς κατὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα, ἥ τε ἡμέρα, καὶ ἡ νὺξ ἐγένετο. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, ἤτοι τὸν ἥλιον, εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας. δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ ἡμέρα συνίσταται. ἡμέρα γάρ ἐστιν, ἐν τῷ τὸν ἥλιον ὑπὲρ γῆν εἶναι. καὶ διάστημα ἡμέρας ἐστίν, ὁ ἀπὸ ἀνατολῆς μέχρι δύσεως ὑπὲρ γῆν τοῦ ἡλίου δρόμος. καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω, ἤτοι τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίαν τῆς νυκτός, τοῦ φωτίζειν αὐτήν. νὺξ δέ ἐστιν, ἐν τῷ τὸν ἥλιον ὑπὸ γῆν εἶναι. καὶ διάστημα νυκτός ἐστιν, ὁ ἀπὸ δύσεως μέχρις ἀνατολῆς ὑπὸ γῆν τοῦ ἡλίου δρόμος. ἡ σελήνη τοίνυν καὶ οἱ ἀστέρες ἐτάχθησαν τὴν νύκτα φωτίζειν. οὐχ ὡς τῇ ἡμέρᾳ πάντοτε ὑπὸ γῆν ὄντες. εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀστέρες ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὲρ γῆν, ἀλλ' ὁ ἥλιος τούτους ἅμα καὶ τὴν σελήνην τῇ σφοδροτέρᾳ αἴγλῃ ἀποκρύπτων, οὐκ ἐᾷ φαίνεσθαι. τοῖς φωστῆρσι τούτοις τὸ πρωτόκτιστον φῶς ὁ δημιουργὸς ἐναπέθετο, οὐχ ὡς ἀπορῶν ἄλλου φωτός, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀργὸν ἐκεῖνο μείνῃ τὸ φῶς. φωστὴρ γάρ ἐστιν, οὐκ αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ φωτὸς δοχεῖον. ἐκ τούτων τῶν φωστήρων, ἑπτὰ πλανήτας φησί. καὶ λέγουσιν αὐτοὺς ἐναντίαν τοῦ οὐρανοῦ κινεῖσθαι κίνησιν. διὸ καὶ πλανήτας αὐτοὺς ἐκάλεσαν. τὸν μὲν γὰρ οὐρανόν φασιν ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς κινεῖσθαι, τοὺς δὲ πλανήτας ἐκ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολάς. συμπεριφέρειν δὲ τὸν οὐρανὸν τῇ ἑαυτοῦ κινήσει ὡς ὀξυτέρᾳ, τοὺς ἑπτὰ πλανήτας. τῶν δὲ ἑπτὰ πλανήτων τὰ ὀνόματά εἰσι ταῦτα· σελήνη, ἑρμῆς, ἀφροδίτη, ἥλιος, ἄρης, ζεύς, κρόνος. εἶναι δὲ καθ' ἑκάστην ζώνην τοῦ οὐρανοῦ, ἕνα τῶν ἑπτὰ πλανητῶν. ἐν μὲν τῇ πρώτῃ, ἤτοι τῇ ἀνωτέρᾳ, τὸν κρόνον, ♄. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, τὸν δία ♃ ἐν δὲ τῇ τρίτῃ, τὸν ἄρεα, ♂. ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ, τὸν ἥλιον, ☉. ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ, τὴν ἀφροδίτην, ♀. ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ, τὸν ἑρμῆν, ☿. ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ κατωτέρᾳ τὴν σελήνην, ☽. τρέχουσι δὲ δρόμον ἄληκτον, ὃν ὁ δημιουργὸς ἔταξεν αὐτοῖς, καὶ καθὼς ἐθεμελίωσεν αὐτά, ὥς φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ, σελήνην καὶ

substantiam indicat. Non uocata autē prima nox, sed dies. quare prima est dies, nox extrema: sequitur igitur nox diem, & à principio diei in alteram usque diem, unum (ut sic dicam) noctidium. inquit enim scriptura, Et factum est uespere & mane dies una. In tribus igitur diebus, refuso & contracto lumine, diuino præcepto, dies & nox fiebat. Quarta uerò die fecit Deus luminare maius solem uidelicet, in principatum & potestatem diei: per ipsum enim dies constituitur. Nam dies ipso est, quod sol est super terram: & spacium diei est cursus solis super terram ab oriente, dum deuenerit in occidentem. Et luminare minus, id est lunam & stellas, in principatum & potestatem noctis, ut illuminent eam. nox enim eo ipso est quod sol sub terra est, & spacium noctis, est solis cursus sub terra ab occidente usque dum in orientem re recurrerit. Luna igitur & stellæ ordinatæ sunt, ut illuminent noctem, non quod in die semper sint sub terra (nam sunt & interdiu stellæ in cœlo super terram) sed sol illas simul & lunam ualidiore iubaris claritate occultans, non sinit apparere. His luminaribus primigenitam lucem opifex indidit, non ut indigens alia luce, sed ne ociosa illaborata lux illa maneret: luminare enim est non ipsa lux, sed lucis susceptaculum. Ex eis luminaribus septem planetas esse aiunt, & inquiunt ipsos ex aduerso cœli sua motione niti, quapropter planetas, id est, errones & erratitios appellarunt. Nam cœlum affirmant ab exortibus in occasus moueri, planetas uero ab occasu in exortus: & cœlum suo ipsius motu quam ocyssimo, circunferre septem planetas. septem autem planetarum nomina sunt hęc: sol, luna, iupiter, mercurius, mars, uenus, saturnus. Esse autem in unoquoque cœli circulo unum septem planetarum: in primo aūt, id est, supremo, saturnum, ♄: in secundo iouem ♃: in tertio martem ♂: in quarto, solem ☉: in quinto uenerē ♀: in sexto mercurium ☿, in septimo uero & infimo, lunam ☽. Currunt autem irrequieto cursu, quem rerum conditor illis statuit: & quemadmodum eos fundauit, ut inquit diuinus Dauid, Lunam &

ἀστέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας. διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν, ἐθεμελίωσας, ἐσήμανε τὸ πάγιον, καὶ ἀμετάβλητον τῆς ὑπὸ Θεοῦ δοθείσης αὐτοῖς τάξεώς τε καὶ εἱρμοῦ. ἔταξε γὰρ αὐτοὺς εἰς καιροὺς, καὶ εἰς σημεῖα, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. διὰ μὲν γὰρ τοῦ ἡλίου, αἱ τέσσαρες τροπαὶ συνίστανται. καὶ πρώτη μὲν, ἡ ἐαρινή. ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ σύμπαντα. καὶ δηλοῖ τὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθέων τὴν βλάστησιν γίνεσθαι, ἥτις ἰσημερινὴ τροπή ἐστιν. δώδεκα γὰρ ὡρῶν τήν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα καθίστησιν. αὕτη ἐκ τῆς μέσης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου συνίσταται, εὔκρατης οὖσα, αἵματος αὐξητικὴ, θερμὴ καὶ ὑγρὰ ὑπάρχουσα. καὶ δι᾽ ἑαυτῆς μεσιτεύουσα τῷ χειμῶνί τε καὶ τῷ θέρει, τοῦ μὲν χειμῶνος θερμοτέρα καὶ ξηροτέρα, τοῦ δὲ θέρους ψυχροτέρα καὶ ὑγροτέρα. διατείνει δὲ αὕτη ἡ ὥρα, ἀπὸ μαρτίου κα΄, μέχρις ἰουνίου κδ΄. εἶτα ὑψουμένης τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς ἐπὶ τὰ βορειότερα μέρη, ἡ θερινὴ τροπὴ διαδέχεται, μεσιτεύουσα τῷ τε ἔαρι καὶ τῷ μετοπώρῳ, ἐκ μὲν τοῦ ἔαρος τὸ θερμὸν ἔχουσα, ἐκ δὲ τοῦ μετοπώρου τὸ ξηρόν. θερμὴ γάρ ἐστι καὶ ξηρὰ, καὶ τὴν ξανθὴν αὔξει χολήν· αὕτη δὲ μεγίστην μὲν τὴν ἡμέραν ἔχει, ὡρῶν πεντεκαίδεκα, τὴν δὲ νύκτα πάνυ σμικροτάτην, ὡρῶν ἐννέα διάστημα ἔχουσαν. καὶ αὐτὴ δὲ διατείνει ἀπὸ ἰουνίου κδ΄ μέχρι μηνὸς σεπτεμβρίου, κε΄, εἶτα πάλιν εἰς τὴν μέσην ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐπανιόντος, ἡ μετοπωρινὴ τροπὴ τὴν θερινὴν ἀμείβει, μέσως πως ἔχουσα ψύξεώς τε καὶ θέρμης, ξηρότητός τε καὶ ὑγρότητος. καὶ μεσιτεύουσα τῇ τε θερινῇ καὶ τῇ χειμερινῇ τροπῇ, ἐκ μὲν τῆς θερινῆς τὸ ξηρὸν, ἐκ δὲ τῆς χειμερινῆς τὸ ψυχρὸν ἔχουσα. ψυχρὰ γάρ ἐστι καὶ ξηρὰ, χολῆς τε μελαίνης αὐξητικὴ πέφυκεν. αὕτη πάλιν ἰσημερινὴ τροπὴ ὑπάρχει δώδεκα ὡρῶν, τήν τε ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἔχουσα. διατείνει δὲ αὕτη ἀπὸ σεπτεμβρίου κε΄, μέχρι δεκεμβρίου κε΄. τοῦ δὲ ἡλίου ἐπὶ τὴν μικροτέραν καὶ χθαμαλωτέραν, ἤτοι τὴν μεσημβρινὴν ἀνατολὴν κατιόντος, ἡ χειμερινὴ ἐπιλαμβάνεται τροπὴ, ψυχρά τε καὶ ὑγρὰ τυγχάνουσα, καὶ μεσιτεύουσα τῇ τε μετοπωρινῇ καὶ τῇ ἐαρινῇ, ἐκ μὲν τῆς μετοπωρινῆς τὸ ψυχρὸν ἔχουσα, ἐκ δὲ τῆς ἐαρινῆς τὸ ὑγρὸν κεκτημένη, αὕτη δὲ σμικροτάτην μὲν τὴν ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ἐννέα ὑπάρχουσαν, τὴν δὲ νύκτα

ſtellas quæ tu fundaſti. per hoc enim quod dixit, fundaſti, ſignificauit ſtabilitatem & immutabilitatem ordinis ac curſus, illis à Deo indulti. Statuit enim illos in tempora, in ſigna, in dies & in annos. Nam per ſolem, quatuor temporum uerſiones immutationesq́ conſtituuntur. Et prima quidem uerna eſt: in ipſa enim Deus fecit uniuerſa, id oſtendit, & nunc uſq; in ea florum pullulationem fieri, quæ & æquidia uerſio eſt, atque æquinoctialis: nam duodecim horarum & diem & noctem ęquilibrat. Ipſa ex ſolis medio exortu naſcitur, bene temperata exiſtens, ſanguinis augmentatiua, cum calida ſit & humida, & ſuapte natura hyemis æſtatisq̂ue media, hyeme quidem calentior & ſiccior, æſtate uerò frigidior ac humidior. Tempus autem protendit à martij uiceſima prima uſque Iunij uiceſimam quartam. Deinde eleuato ſolis ex ortu in boreæ uiciniores partes, æſtiualis uerſio ſuccedit. mediat autem uer & autumnum ex uere quidem calorem ſortita, ex autumno uero ſiccitatem. calida enim eſt & ſicca, & flauam auget bilem. Ipſa autem prolixiſſimam diem habet, horarum quindecim: contractiſſimam uerò noctem, horarũ nouem tenẽtem interuallum. Et ipſa quidem protenditur à Iunij uiceſimaquarta in quintam uſque & uiceſimam ſeptembris. Deinde rurſus medium exortuũ locum ſole ingrediente, autumnalis uerſio æſtiualẽ mutat, medio modo quoquo pacto habens frigiditatem & caliditatem, ſiccitatem & humiditatem. Et æſtiuæ ac hyemali uerſioni intermediat, ex ęſtiua quidem ſiccitatem ex hyemali uerò frigiditatem mutuãs. frigida enim & ſicca eſt atræ bilis ſuapte natura adauctiua. Hæc rurſus æquidia uerſio eſt atq; æquinoctia, duodecim horarum & diem & noctem habens. Protendit autem ſe à ſeptembris quinta & uiceſima ad decembris identidem quintam ac uiceſimam. Sole uerò breuiſsimè & pronisſimè meridiei orientem ingrediente, hyemalis exoritur uerſio, frigidiſsimaq; & humidiſsima conſiſtens & autumnali uerſioni ac uernæ intermediat, ex illa frigus, ex hac humiditatem adepta. Ipſa aũt contractiſsimam diem, nouem horarum habet: noctem

μεγίστην ὥραν ὑπάρχουσαν πεντεκαίδεκα. φλέγματος δὲ αὕτη ὑπάρχει αὐξητική. διατείνει δὲ καὶ αὕτη ἀπὸ δεκεμβρίου κε', μέχρις κα' μαρτίου. σοφῶς γὰρ ὁ δημιουργὸς προενοήσατο, ὡς ἂν μὴ ἐξ ἄκρας ψυχρότητος, ἢ θερμότητος, ἢ ὑγρότητος, ἢ ξηρότητος, εἰς τὴν ἄκραν ἐναντίαν ἐρχόμενοι ποιότητα, χαλεποῖς περιπέσωμεν ἀρρωστήμασι. σφαλερὰς γὰρ τὰς αἰφνιδίους μεταβολὰς οἶδεν ὁ λόγος. οὕτω μὲν οὖν ὁ ἥλιος τὰς τροπὰς, καὶ δι' αὐτῶν τὸν ἐνιαυτὸν ἀπεργάζεται, καὶ τὰς ἡμέρας δὲ καὶ τὰς νύκτας, τὰς μὲν ἀνατέλλων καὶ ὑπὲρ γῆν γινόμενος, τὰς δὲ ὑπὸ γῆν δύων. καὶ τοῖς ἄλλοις φωστῆρσι, σελήνῃ τε καὶ ἀστράσι τὴν φαῦσιν παραχωρῶν συνίστησι. φασὶ δὲ δώδεκα ζώδια ἐξ ἀστέρων εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐναντίαν κίνησιν ἔχοντα, τῷ τε ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις πέντε πλανήταις, καὶ διὰ δώδεκα ζωδίων παρέρχεσθαι τοὺς ἑπτά. ὁ μὲν οὖν ἥλιος καθ' ἕκαστον ζώδιον ἀποτελεῖ μῆνα ἕνα, καὶ διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὰ δώδεκα ζώδια διέρχεται. τῶν δὲ δώδεκα ζωδίων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα, καὶ οἱ τούτων μῆνες.

Κριός,	♈	Μηνὶ Μαρτίῳ κα', δέχεται τὸν ἥλιον.	
Ταῦρος,	♉	Μηνὶ Ἀπριλλίῳ,	κγ.
Δίδυμοι,	♊	Μηνὶ Μαΐῳ,	κγ.
Καρκῖνος,	♋	Μηνὶ Ἰουνίῳ,	κδ.
Λέων,	♌	Μηνὶ Ἰουλίῳ,	κε.
Παρθένος,	♍	Μηνὶ Αὐγούστῳ,	κε.
Ζυγός,	♎	Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ,	κε.
Σκορπίος,	♏	Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ,	κε.
Τοξότης,	♐	Μηνὶ Νοεμβρίῳ,	κε.
Αἰγόκερως.	♑	Μηνὶ Δεκεμβρίῳ	κ.
Ὑδροχόος,	♒	Μηνὶ Ἰανουαρίῳ,	κ.
Ἰχθύες,	♓	Μηνὶ Φεβρουαρίῳ,	κ.

Ἡ δὲ Σελήνη, ☾ καθ' ἕκαστον μῆνα, τὰ δώδεκα ζώδια διέρχεται, κατωτέρα οὖσα, καὶ ταχύτερον ταῦτα διοδεύουσα. ὡς γὰρ, ἐὰν ποιήσῃς πόλον ἔνδον ἄλλου πόλου, ὁ ἔνδον πόλος μικρότερος εὑρεθήσεται. οὕτως καὶ ὁ δρόμος τῆς σελήνης κατωτέρας οὔσης, ὀλιγώτερός ἐστι, καὶ ἀνύεται τάχιον. οἱ μὲν οὖν ἕλληνες διὰ τῆς τῶν ἄστρων τούτων ἡλίου τε, καὶ σελήνης, ἀνατολῆς καὶ δύσεως, καὶ συγκρούσεως, φασὶ πάντα διοικεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς. περὶ ταῦτα γὰρ ἡ ἀστρολογία καταγίνεται. ἡμεῖς δέ φαμεν ὅτι σημεῖα μὲν ἐξ αὐτῶν γίνονται, ὄμβρου καὶ ἀνομβρίας, ψύξεώς τε καὶ θέρμης, ὑγρότητός τε καὶ ξηρότητος, καὶ ἀνέμων, καὶ τῶν τοιούτων. τῶν δὲ ἡμετέρων πράξεων οὐδαμῶς.

uerò porrectissimā, quindecim. Pituitam uero ipsa suapte natura adauget, se aūt protendit in primam usq; ad uicesimam martij. Sapiēter enim rerū opifex prouidit, ut non ex summa frigiditate, caliditate, siccitate, aut humiditate, in extremā contrariā cōfestim deuenientes, in graues incideremus infirmitates: nā nouit fallaces esse repētinas mutationes. Sic igitur sol cōuersiones, & p ipsas annū operat̄, & dies & noctes: illos quidem exoriens, & super terrā astās: has uerò sub terrā decidēs, & alijs luminarib. cedēs, crepusculū cōstituit. Dicūt aūt & duodecim animalia ex astris esse in cœlo, ex aduerso motū habētia soli & lunæ & alijs quinq; planetis, & per duodecim animalia pgredi septē planetas. Nam sol quidā singulū quodq; uno mense conficit, & duodecim mensibus duodecim animalia percurrit. Nomina autem duodecim animalium sunt hæc, & hi menses eorum:

	Signa.	Menses.	Dies.
	Ingressus solis, anno Christi. 1507.		
♈	Aries	Martius	11
♉	Taurus	Aprilis	11
♊	Gemini	Maius	12
♋	Cancer	Iunius	13
♌	Leo	Iulius	14
♍	Virgo	Augustus	15
♎	Libra	September	14
♏	Scorpius	October	15
♐	Sagittarius	Nouember	13
♑	Capricorn9	December	13
♒	Aquarius	Ianuarius	11
♓	Pisces	Februarius	9

Luna autē unoquoq; mēse duodecim animalia pertrāsit, cum sit infima, illa etiam uelocius cōficiens. Vt enim si feceris orbiculū intra alterū orbem, orbiculus qui intern9 est, minor cōperitur: sic & cursus lunæ cū ipsa sit inferior, minor est, & absoluitur citius. Gētiles autem aiūt, per astrorum horum, & solis & lunę ortūo, ccasum, & cōmixtiones, omnia dispēsari, quę apud nos fiūt. circa hæc em̄ astrologia uersatur. Nos uero dicimus, signa ex ipsis fieri hymbris & serenitatis, frigiditatis, & caliditatis, humiditatis & siccitatis, & uentorū, & similiū: nostrorū aūt actuū nequaquā.

ἡμεῖς γὰρ αὐτεξούσιοι ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενοι, κύριοι τῶν ἡμετέρων ὑπάρχομεν πράξεων. εἰ γὰρ ἐκ τῆς τῶν ἄστρων φορᾶς πάντα πράττομεν, κατ᾽ ἀνάγκην πράττομεν, ἃ πράττομεν. τὸ δὲ κατ᾽ ἀνάγκην γινόμενον, οὔτε ἀρετὴ οὔτε κακία ἐστίν. εἰ δὲ μήτε ἀρετὴν, μήτε κακίαν κεκτήμεθα, οὔτ᾽ ἐπαίνων καὶ στεφάνων, οὔτε ψόγων ἢ κολάσεων, ὑπάρχομεν ἄξιοι. εὑρεθήσεται δὲ καὶ ὁ θεὸς ἄδικος, τοῖς μὲν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ θλίψεις διδούς. ἀλλ᾽ οὐδὲ κυβέρνησιν, οὐδὲ τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων ὁ θεὸς ποιήσεται πρόνοιαν, εἰ κατ᾽ ἀνάγκην ἄγονται τὰ πάντα, καὶ φέρονται. καὶ τὸ λογικὸν δὲ περιττὸν ἐν ἡμῖν ἔσται. μηδεμιᾶς γὰρ ὄντες πράξεως κύριοι, περιττῶς βουλευόμεθα. τὸ δὲ λογικὸν πάντως, τῆς βουλῆς ἡμῖν ἕνεκεν δέδοται, ὅθεν πᾶν λογικὸν, καὶ αὐτεξούσιον. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, ὅτι οὐκ αὐτὰ αἴτια τινός εἰσι τῶν γινομένων, οὔτε γενέσεως τῶν γινομένων, οὔτε τῶν φθειρομένων φθορᾶς. σημεῖα δὲ μᾶλλον ὄμβρων τε, καὶ τῆς τοῦ ἀέρος μεταβολῆς. ἴσως δ᾽ ἄν τις εἴποι, ὅτι καὶ πολέμων οὐκ αἴτια, ἀλλὰ σημεῖα συνίστανται. καὶ ἡ ποιότης δὲ τοῦ ἀέρος, ποιουμένη ὑπὸ ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἀστέρων. ἄλλως καὶ ἄλλως διαφόρους κράσεις, καὶ ἕξεις, καὶ διαθέσεις συνίστησι. αἱ δὲ ἕξεις τῶν ἐφ᾽ ἡμῖν. κρατοῦνται γὰρ ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ ἄγονται τρεπόμεναι. συνίστανται δὲ πολλάκις καὶ κομῆται, σημεῖα τινὰ θάνατον δηλοῦντα βασιλέων, ἅτινα οὐκ εἰσὶ τῶν ἀρχῆς γεγενημένων ἄστρων, ἀλλὰ τῷ θείῳ προστάγματι κατ᾽ αὐτὸν τὸν καιρὸν συνίστανται, καὶ πάλιν διαλύονται. ἐπεὶ καὶ ὁ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου δι᾽ ἡμᾶς κατὰ σάρκα φιλάνθρωπον καὶ σωτήριον γέννησιν ὀφθεὶς τοῖς μάγοις ἀστὴρ, οὐ τῶν ἐν ἀρχῇ γενομένων ἄστρων ἦν. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ποτὲ μὲν ἐξ ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ποιεῖσθαι τὸν δρόμον, ποτὲ δὲ ἐκ βοῤῥᾶ ἐπὶ νότον. καὶ ποτὲ μὲν κρύπτεσθαι, ποτὲ δὲ φαίνεσθαι. τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἄστρων τάξεως, ἢ φύσεως. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου φωτίζεται ἡ σελήνη, οὐχ ὡς ἀπορήσαντος τοῦ θεοῦ δοῦναι αὐτῇ ἴδιον φῶς, ἀλλ᾽ ἵνα ῥυθμὸς καὶ τάξις ἐντεθῇ κτίσει, ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου. καὶ παιδευθῶμεν καὶ ἡμεῖς κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ μεταδιδόναι,

Nos enim liberæ potestatis à conditore facti, Domini nostrarum actionum sumus. Si enim ex astrorũ latione cuncta facimus, ex necessitate ea operamur quæ facimus. Atqui quod ex necessitate fit, neq; uirtus, neq; uiciũ est. Si autem neq; uirtutem, neq; uicium possidemus: neq; laudibus & coronis, neq; uituperationibus & punitionib. sumus digni. Inuenietur autẽ & Deus iniustus, his bona, illis uerò tribulationes tribuens. Sed neq; gubernabit, neque suarum ipsius creaturarum prouidentiam geret Deus, si secundùm necessitatem ducuntur omnia atque feruntur. sed & in nobis ratiocinandi potestas uana erit. Nam si nullius actionis domini sumus uanè consultamus. Rationalis autẽ potestas, omnino consilij gratia nobis indulta est: unde & omne rationale, liberæ potestatis ac arbitrij est. Nos uerò dicimus, non ipsa causam esse alicuius eorum quæ fiunt, neque generationis eorum quæ gignuntur, neq; corruptionis eorum quæ corrumpuntur: sed signa magis hymbriũ & mutationis aëris. Forsan autem quispiam dixerit, non esse bellorũ causam, sed signa: qualitas autem aëris à sole & luna, & astris, alio & alio modo facta, diuersas complexiones & dispositiones sortitur: & earum habitus, impressionesq; in nobis fiunt, dominantur enim rationi: & ubi in habitum conuersæ sunt, ducunt. Aggignuntur autem & frequenter cometæ, & signa quædam interituum regum, qui quidem non sunt ex ijs astris quæ ab rerum initio facta sunt, sed diuina iussione opportuno tempore constituuntur, atq; rursus dissoluuntur. Cum autem in miseratrice & salutari Domini natiuitate secundùm carnem propter nos à Magis stella uisa est, non ex ijs fuit astris quæ in principio facta fuerunt. Quod & ex hoc perspicuũ est, quod aliquando quidem ex oriente in occasum peragebat cursum, aliquando uerò ex borea in austrum: & quandoq; occultabatur, quandoque manifestabatur. hoc enim ordinationis & naturæ astrorum non est. Nosse etiam par est, quod à sole illustratur luna: non quod Deus inops esset propriam illi lucem donare, sed ut concinnitas & ordo statuatur creaturæ quæ præest, & quæ subest, & nos ipsi instruamur communicare ad inuicẽ, & participes facere,

& sub-

καὶ ὑποτάσσεσθαι, πρῶτον μὲν τῷ ποιητῇ καὶ δημιουργῷ θεῷ καὶ δεσπότῃ, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένοις ἄρχουσι. καὶ μὴ ἀνακρίνειν, τίνος ἕνεκεν οὗτος ἄρχει, ἐγὼ δὲ οὔ; δέχεσθαι δὲ πάντα τὰ ἐκ θεοῦ εὐχαρίστως καὶ εὐγνωμόνως. Ἐκλείπει δὲ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, τῶν τῇ κτίσει προσκυνούντων παρὰ τὸν κτίσαντα, τὴν ἄνοιαν διελέγχοντα καὶ παιδεύοντα, ὡς τρεπτά εἰσι καὶ ἀλλοίωτα. πᾶν δὲ τρεπτὸν, οὐ θεός. κατὰ τὴν ἰδίαν γὰρ φύσιν φθαρτὸν, ἅπαν τρεπτόν. Ἐκλείπει δὲ ὁ ἥλιος, τοῦ σώματος τῆς σελήνης, ὥσπερ τινὸς μεσοτοίχου γινομένου, καὶ ἀποσκιάζοντος, καὶ μὴ ἐῶντος διαναδοθῆναι ἡμῖν τὸ φῶς. ὅσον οὖν εὑρεθῇ τὸ σῶμα τῆς σελήνης ἀποκρύπτον τὸν ἥλιον, τοσοῦτον καὶ ἡ ἔκλειψις γίνεται. εἰ δὲ μικρότερόν ἐστι τὸ τῆς σελήνης σῶμα, μὴ θαυμάσῃς. καὶ ὁ ἥλιος γὰρ ὑπό τινων μὲν λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ. καὶ πολλάκις μικρὸν νέφος καλύπτει αὐτὸν, ἢ καὶ μικρὸς βουνὸς, ἢ τοῖχος. Ἡ δὲ τῆς σελήνης ἔκλειψις, ἐκ τοῦ ἀποσκιάσματος τῆς γῆς γίνεται, ὅταν γένηται πεντεκαιδεκαταία ἡ σελήνη, καὶ εὑρεθῇ ἐξ ἐναντίας κατὰ τὸ ἄκρον κέντρον, ὁ μὲν ἥλιος ὑπὸ γῆν, ἡ δὲ σελήνη ὑπὲρ γῆν. ἀποσκίασμα γὰρ ποιεῖ ἡ γῆ, καὶ οὐ φθάνει τὸ ἡλιακὸν φῶς, φωτίσαι τὴν σελήνην, κἀκεῖθεν ἐκλείπει. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τελεία ἐκτίσθη ἡ σελήνη ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, ἤτοι πεντεκαιδεκαταία, ἔπρεπε γὰρ ἀπηρτισμένην γενέσθαι. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἔφημεν, ἐκτίσθη ὁ ἥλιος. προέλαβεν οὖν τὸν ἥλιον ἕνδεκα ἡμέρας· ἀπὸ γὰρ τετάρτης ἡμέρας ἕως ιε, ἕνδεκά εἰσι. διὸ καὶ κατὰ χρόνον οἱ δώδεκα μῆνες τῆς σελήνης ἕνδεκα ἡμέρας λείπουσιν, ἐκ τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἡλίου. οἱ μὲν γὰρ τοῦ ἡλίου τξε, δ´, ἡμέρας ἔχουσι. διὸ τοῦ τετάρτου συντιθεμένου, κατὰ δ´ ἔτη, μία ἀποτελεῖται ἡμέρα ἥτις λέγεται βίσεξτος. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος τξϛ ἡμέρας ἔχει. οἱ δὲ τῆς σελήνης ἐνιαυτοὶ τνδ εἰσὶν ἡμερῶν. ἡ γὰρ σελήνη ἀφ' οὗ γεννηθῇ, ἤγουν ἀνακαινισθῇ, αὔξει, ἕως ἂν γένηται ἡμερῶν

& subesse, sed primum & ante omnia factori & opifici Deo atque dominatori, deinde ijs qui ab ipso principes constituti sunt: non sciscitando de aliquo, cur hic principatur, ego uerò nō: sed suscipiendo omnia à Deo cum gratiarum actione, & animi beneuolentia. Deliquium patiuntur sol & luna, eorum qui creaturã adorant præter creatorem, stultitiam ferientia, coarguentiaq́, & docentia se mutabilis esse naturæ, & non alterationis esse immunia. Nihil enim uertibile, mutationiq́ue subiectum, Deus est. nam secundum propriam suijpsius naturam, corruptibile est omne uertibile. Deliquium autem patitur sol corpore lunari (ut medio interiecto pariete) & obumbrante, & non sinente ut ad nos suum lumen transfundat. Quanto igitur tempore inuentum fuerit corpus lunæ occultare solem: & tanto fiet eclipsis, solisq́ue deliquium. Si autem corpus lunæ minus est, nihil mirare. nam & sol dicitur ab aliquibus, multis uicibus maior terra, & à nonnullis patribus etiam terræ æqualis, & sæpenumero parua nubes occultat ipsum, aut modicus collis, modicusûe paries. Deliquium uerò lunæ ex obumbratione terræ nascitur, quando fuerit quintadecima luna, & inueniatur ex opposito secundum altum centrum, sol quidem sub terra, luna uerò super terram. Vmbram enim facit terra, & non pertingit solare lumen ut illuminet lunam: atq; inde prouenit lunæ deliquium. Scitu etiam dignum est, perfectam à creatore conditam lunam, id est quintam decimam, decebat enim perfectam fieri. quarta autem die (ut diximus) creata est. Anticipauit igitur solem undecim diebus à quarta enim die usque in quintam decimam, undecim sunt. Idcirco & secundum tempus, duodecim lunares menses, undecim diebus deficiunt à duodecim mensibus solis. Nam duodecim solis menses dies habent trecentos sexaginta quinq;, & diei quadrantem. quare quadrante composito, singulo quoq; quarto anno una dies perficitur, quæ intercalaris & bisextilis dicitur: & annus ille trecentos sex atq; sexaginta dies obtinet. Annus autem lunaris dies habet trecētos, quatuor ac quinquaginta. Enimuero luna quo ex tēpore genita est, id est renouata, incremēta sumit, usq; quo fuerit absoluta dieb. quatuor

δεκατεσσάρων, ἥμισυ, τέταρτον, καὶ ἄρχεται λήγειν, ἕως ἡμερῶν κθ, ἥμισυ, καὶ τελείως γίνεται ἀφώτιστος. καὶ πάλιν συναπτομένη τῷ ἡλίῳ, ἀναγεννᾶται, καὶ ἀνακαινίζεται, ὑπόμνημα φέρουσα τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως. καθ' ἕκαστον οὖν ἐνιαυτὸν τὰς ια ἡμέρας ἀποδίδωσι τῷ ἡλίῳ. διὰ οὖν τρεῖς χρόνους, ὁ ἐμβόλιμος γίνεται τοῖς Ἑβραίοις, καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος, δεκατριῶν μηνῶν εὑρίσκεται, ἐκ τῆς προσθήκης τῶν ἕνδεκα ἡμερῶν. δῆλον δὲ, ὡς συνθετός ἐστιν ὅ, τε ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα, καὶ φθορᾷ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ὑπόκεινται. τὴν δὲ τούτων φύσιν οὐκ ἴσμεν, τινὲς μὲν οὖν φασὶ τὸ πῦρ, ἐκτὸς τινὸς ὕλης ἀφανὲς εἶναι. ὅθεν καὶ σβεννύμενον ἀφανίζεται. ἕτεροι δὲ, τοῦτο σβεννύμενον, εἰς ἀέρα φασὶ μεταβάλλεσθαι. ὁ ζωδιακὸς κύκλος λοξῶς κινεῖται, διῃρημένος εἰς τμήματα δώδεκα, ἅτινα καλεῖται ζώδια. τὸ δὲ ζώδιον ἔχει δεκανοὺς τρεῖς, μοίρας λ. ἡ δὲ μοῖρα ἔχει λεπτὰ ἑξήκοντα. ἔχει οὖν ὁ οὐρανὸς μοίρας τξ. τὸ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαίριον, μοίρας ρπ. καὶ τὸ ὑπὸ γῆν ρπ. Οἶκοι πλανητῶν· Κριὸς καὶ Σκορπίος, Ἄρεως. ταῦρος καὶ Συγὸς, Ἀφροδίτης. Δίδυμοι καὶ Παρθένος, Ἑρμοῦ. Καρκῖνος, Σελήνης. Λέων Ἡλίου. Τοξότης καὶ Ἰχθύες. Διός. Αἰγόκερως καὶ Ὑδροχόος, Κρόνου. Ὑψώματα. Κριὸς, Ἡλίου. Ταῦρος, Σελήνης, Καρκῖνος, Διός. Παρθένος, Ἄρεως. Συγὸς, Κρόνου. Αἰγόκερως, Ἑρμοῦ. Ἰχθύες Ἀφροδίτης.

Τὰ σχήματα τῆς σελήνης.

Σύνοδος, ὅταν γένηται ἐν τῇ μοίρᾳ, ἐν ᾗ ἐστιν ὁ ἥλιος. γέα, ὅταν ἀποστῇ τοῦ ἡλίου μοίρας ιε. ἀνατολή, ὅταν φανῇ. μηνοειδεῖς δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ξ. διχότομοι δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ἐνενήκοντα. ἀμφίκυρτοι δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρκ. πλησισέληνοι, αἱ καὶ πλησιφαεῖς, δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρν. πανσέληνος, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρπ. δύο δὲ εἴπομεν, μίαν αὐξούσης, καὶ μίαν ληγούσης. διὰ δύο ἥμισυ ἡμερῶν παρέρχεται ἡ σελήνη ἕκαστον ζώδιον.

quatuordecim, semisse & quadrãte unius. Hinc incipit decrescere usque ad nouem & uiginti dies cum semisse, & demum fit absque lumine. Et rursus coniuncta soli, regeneratur atque renouatur monumentũ nostræ resurrectionis præ se ferens. Secundum igitur unumquemque annum, undecim dies tribuit soli. In tribus ergo annis, mẽsis embolismalis, id est intercalaris & adiectitius apud Hebræos aggignitur & annus ille tredecim mensium comperitur, ex adiectione illorum undecim dierum. Manifestum autem & hoc, quia compositus est sol & luna & astra, corruptioni secundum propriã eorum naturã subiacere: quæ autem eorum sit natura, ne scimus. Aiunt autem & quidam, ignẽ extra materiam, inuisibilem esse: unde & extinctus disparet. Alij uero ipsum extinctum, aiunt in aërem transmutari. Zodiacus circulus obliquè mouetur, in duodecim diuisiões sectus, quas uocant animalia: animal autem habet decennarios tres, & partes triginta: pars, sexaginta minuta. Habet igitur cœlum partes trecentas & sexaginta: & hemispherium quod super terrã est, partes cẽtum & octoginta: & quod sub terra, centum octoginta. Domos planetis assignant, quæ statuuntur: aries & scorpius, domus martis: taurus & libra, domus ueneris: gemini & uirgo, domus mercurij: cancer, domus lunæ: leo: domus solis: sagittarius & pisces, iouis: capricornus & aquarius, saturni. Altitudines: aries, solis: taurus, lunæ: cancer, Iouis: uirgo, mercurij: pisces, ueneris: libra saturni: capricornus, martis. Figurationes lunæ, silens & coniuncta dicitur, cum fuerit in ea parte in qua sol nasci, quando distiterit à sole partes quindecim. exoriens, quando apparet. menoides, falcata corniculataque bis, cum partes sexaginta distiterit. Duæ dithotomi, dimidiatæque lunæ, cum partes distant nonaginta. Duæ amphicyrti & globosæ, cum partes uiginti suprà centum. Duæ plenæ, luminéque oppletæ, cum partes distat quinquaginta ac centum. Perfecta uerò luna, quando distat à sole partes octoginta & centum. Duæ autem diximus, unam crescendo, & alteram decrescendo. Et luna duobus diebus & dimidio pertransit singulum quodque zodiaci signum, singulumque animal.

COM-

COMMENTARIVS.

DE igne & luce in huius capitis exordio pertractans Damascenus nonnullorũ affert sententiã, dicentium non aliud esse ignem quàm lucem non usquequaque uidetur sana & ueritati consentanea. Nempe ignis, substantia est elementaris, materiã & formam substantificam habens ex quib. coalescit, lucem uerò ut naturalem & insitam sibi natura qualitatem obtinens. Atqui lux qualitas est uisibilis, lumen latè diffundẽs, & mortalium oculis se primũ conspicuum præbens. Porrò sanctissimus pater Dionysius cum de luce solis, prima parte 4. cap. libri De diuinis nominib. pertractat, inquit: Ipsa (utpote lux solis) est ea lux (etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait) quæ primam distinxit atque definiuit dierum nostrorum trinitatem. Vbi asserit eandem lucem primo die creata est, & trium dierum formationem solis præcedentium distinctionem effecit, postea in solis lucem esse formatam. Quis aũt (nisi delirus & amens) arbitrabitur ignem elementarem, in solarem trãsisse substantiã? Nec minori ducuntur errore, qui putant mundanũ ignem sub aëre esse, si id de igne elementari intelligãt, quem ab αἴθειν, id est, urendo authores æthera nũcupare soliti sunt. Nã ignis leuior est atque rarior aëre, quare sub eo minimè collocandus est. Ignis aũt in nostrum ministeriũ atque usum deputatus, sub aëre quidem est, sed non est elementum quinimò corpus mixtum, proprius ad ignis elementaris naturam accedens, & illi propemodum assimilis. Porrò lucem uocat hic author pulchritudinem & ornamentum omnium rerũ uisibiliũ, nõ quidem intrinsecũ quando quidem nec floribus, nec rebus opacis inest, sed extrinsecum: quia cum superfusum rebus expandit lumẽ, ornatus omniũ & decor spectabilis redditur, quemadmodum ex opposito, (ut inquit poëta) rebus nox abstulit atra colorem, quoniam in tenebris delitescit naturæ decor. At uerò tenebræ substantiæ rationem nõ habent, sed accidentis. nam luminis designant priuationem in eo, quod natum est lumine perfundi. Re ipsa autem tenebræ aliud nihil est, quàm substantia aëris, aut cuiusuis alterius perspicui, lumine priuata quo nata est illustrari. Non enim accidens est positiuũ, in aëre ut susceptaculo subsistens. Authores aũt rationem potissimũ attendunt, ab eaque denominationem sumunt. Cæterùm in explicatione primæ durationis temporalis, in ipso mundi exordio, scriptura non primã noctẽ uocat, sed primum diem, cum inquit: Et factum est uespere & mane, dies primus. Quoniam cum totum tempus diei naturalis, quo cõpleta cœli à puncto oriẽtis in diem punctum peragitur reuolutio, diem & noctem partes suas præcipuas complectatur, prior quidẽ est dies, & duratione sicut & dignitate naturæ, noctem præcedens: posterior uerò, mora successionis & naturæ conditione est nox, quocirca à die incepit mundi exordium. At uerò totum spacium ab unius diei initio in proximæ sequentis diei exortum, noctidium dicitur, quod noctem & diem suo ambitu & more interuallo cõprehendat. Hinc à uespere diei extremitate, & mane noctis ipsius termino, dies unus denominatur: ubi manifestè diei nuncupatio per suum finem designati, noctis præcedit nominationẽ. Demum tribus diebus luminarium cœlestium formationem antecedẽtibus, lucis diffusione diem, eiusdem uerò contractione noctem fieri (ut hic affert author) asserit & Basilius in Exameron, dicens: Post solis creationem dies est, cum à sole illuminatus est aër, in eo quod sup terrã est hemisphærio relucente: & nox, umbra terræ, occultato sole. Tunc autem (scilicet in tribus primis diebus) non secundum motum solarem, sed refuso principali lumine illo, & rursus cõtracto, secundum determinatam à Deo mensuram, dies generabatur, & nox rursum inducebatur. Veruntamen alij, & potissimum authores Latini censent, lucem illam (id est, corpus lucidum primo die creatum, utpote nubem perlucidam, aut quippiã simile) diem fecisse & noctẽ, suo motu circulari queãdmodum & nunc sol, qui ex ea luce, quarto die formatus est. Nempe suo motu super nostrum hemisphærium faciebat diem, & latione sui sub nostro hemisphærio, noctem. At quoniam neutra harum positionum scripturæ aperta fronte aduersatur, quisque utramlibet uolet, sequatur, quandoquidem id parum refert. Insup quod sol lunã simul & stellas interdiu in nostro existentes hemisphęrio occultet, philosophiæ naturalis rationi est cõforme. Nempe principiũ physicum est, maius lumẽ minus offuscare & exterminare, obstaculũque præstare quò minus uideatur: sicut uehementior sonus languidiorẽ impedit audiri, & maior dolor minorẽ percipi. hinc solẽ dictũ nõnulli autumant, quòd solus super hemisphęrium nostrũ insigniter eluceat, luna & stellis super horizontem quidem existentib. sed minime apparentibus, quod illustriori solis splendore obtundantur atque hebetentur. Deinde subiungit author, Deum soli lunæ & stellis indidisse lucem primo die creatam, de qua paulò antè habitus est sermo. Non quidem quia Deus indigeret alia luce, ab ea quæ primũ creata fuerat, ad dierum noctiumque discretionem, nam illa id officij satis explebat, antequàm solare iubar conditum foret: sed ne lux illa primũ facta illaborata & informis, permaneret ociosa & sine usu aliquo. Cum n. sol, luna, & stellæ distinguendorũ dierum & noctium officium satis peragant, si permansisset lux primò creata (id est corpus lucidum, sumpto nomine lucis denominatiuè) non indita soli & alijs luminaribus, ociosa fuisset, neque functa munere distinctionis dierum & noctium, ad quod tamen exequendum fuerat facta. Deinceps de quatuor temporum anni uersionibus differẽs author, dicit quod in ipsa uersione uerna, id est, in exordio ueris, æquinoctioque uernali fecit Deus uniuersa. Quod eo (inquit) cognoscitur indicio, nam tempore uerno hactenus florum

sit repul.

sit repullulatio, arborum reuirescentia, & uegetantium regerminatio, & ad finem usq; mundi uere nouo refrondescent terræ nascentia. In ipso aũt mundi exordio, huiusmodi florũ pullulationẽ fieri præcepit Deus, Gen. 1 cap. dicens: Germinet terra herbam uirentẽ, & facientẽ semẽ, & lignũ pomiferũ, faciens fructũ iuxta genus suum, cuius semẽ in semetipso sit super terram. Attamen nonnulli sentiũt, potius mundũ esse creatũ in Septembri & æquinoctio autumnali. quoniam Dei (inquiũt) perfecta sunt opera & prima cuiusq; speciei indiuidua produxit in sua plenitudine & consummata perfectione ut primũ hominẽ in adulta & cõpleta ætate, ita & cętera animalia. Igitur & arbores cũ fructib. ꝓduxit maturis, & maturescentes terra primũ protulit fruges iussu Domini. Tempus aũt maturitatis fructuũ & frugũ est in Septembri & æquinoctio autumnali: quare tunc coniectant factũ esse mundũ. Verùm hæc sententia nõ uidetur usq; adeò conformis rationi aut ueritati, sicut prior. Nam magis rationabile cẽsetur & consonũ, principio mundi respondisse principiũ motus à puncto initiali lationis cœlestis, quã à medio eius. Punctus aũt æquinoctij uerni est initiũ motus cœlestis & ab eo inchoatur circulatio secundum naturã cœli. Aequinoctij uerò autumnalis punctũ, est duntaxat mediũ ipsius motus. Nec ratio maturitatis frugũ aut fructuũ conuincit huius oppositũ. Nã illa maturatio natura inducta, & per cœlestis motus actionẽ, fit quidẽ plerunq; in autumno. Maturitas uerò fructuũ in prima mundi creatione, non lege aut uirtute naturę fuit procurata, sed sola opificis uoluntate, qui etiã uegetabilia uoluit in sua cõpleta perfectione ad esse deducere. Adde quod ꝗuis apud nostrã cœli plagã scilicet occiduam, fruges & fructus primũ sint maturi in Septembri, propter debilitatem caloris, & asperitatẽ frigoris, tamen in alijs mundi regionibus ubi feruentior est æstus solis, longè citius ut in principio ęstatis aut uerè, perducti sunt fructus ad maturitatẽ, & maximè in ipso mundi primordio: quandoquidẽ tunc summa fuit temperies cœli, & dispositio ad maturandas fruges. Hinc Deut. 16. cap. dicitur: Obserua mensem nouarum frugum, & uerni primum temporis, ut facias phase Domino Deo tuo, quoniã in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Aegypto nocte. Ecce Moses principiũ tẽporis uerni, uocat mensem nouarũ frugum, quod in ea regione qua tũ diuersabantur Israelitę, in Veris initio aut pauló pòst nouæ fruges inueniebantur. Nõ itaq; fuit absurdũ, & in mundi principio maturas esse productas à Deo fruges, circa uerni temporis exordium. quare id potius asserendum uidetur. Porrò uerni temporis uersio suum sumit initiũ sole ingrediente primũ arietis gradũ, qui medius solis exortus dicitur, quia æquo utpote trium signorũ interuallo tum distat sol à maxima sui eleuatione, quæ fit in principio cancri: & à maxima sui depressione, quæ est in exordio capricorni. Et cum eo die spacium diurnũ nocturno sit protensione temporis æquale (utrunq; n. duodecim horarum continet interuallũ) prima illa & initialis uerni temporis uersio æquidia dicitur, quasi diẽ æquans, & æquinoctialis, quasi æquans noctẽ. Humorẽ aũt sanguineũ augere dicitur uerni tẽporis conditio, ꝙd aëris ꝓprietates obtineat, in sanguine dominãtis. est. n. quodq; horũ, calidũ & humidum. Aestate quidem & hyeme tanquam extremis intercepta uersio uerna, utriusq; extremi aliquid participat, ab hyeme quidẽ humiditatẽ, ab æstate uerò caliditatẽ. ab utroq; itidem extremo discrepat nam uerna temperies hybernum tempus caliditate & siccitate, æstiuũ uerò humiditate & frigiditate exuperat. Protenditur aũt nunc & apud nos tẽpus uernũ, ab undecima die Martij usq; in decimam tertiam Iunij, per mẽses Martiũ, Aprilem, Maium: & signa zodiaci illis respõdentia, arietẽ, taurum, geminos. Deinde æstiuam uersionem dicit author succedere uernæ, eleuato solis exortu in boreæ uiciniores partes, id est in partem zodiaci altissimam, & polo arctico (qui & boreus & septentrionalis dicitur) ꝓximam, utpote in primũ cancri gradum, ad quem cum sol peruenerit, æstiuum inchoat tẽpus, ignis naturã retinens, & humori cholerico in nobis respondens, quandoquidem eorum unũquodq; calidum est & siccum. At uerò cum rursum ad æquinoctialem sol declinans peruenerit, & librã ingreditur, autumnalis uersio inchoatur, terræ æmula, & choleræ nigræ, melancholiæq; augmentatiua, quod eorum quodq; frigidum est & siccum. Deniq; cum sol maximè ad polum antarcticum (qui australis quoq; & meridionalis nuncupatur) declinat, capricorniq; primum subit gradum, tum hyberni tẽporis principium est: quod aquę conditionẽ seruãs, frigidum est & humidum, flegmatisq; incrementum faciens, aqueam itidem naturam participantis. Itaq; perspicuum est, quodq; quatuor temporum anni, unius elemẽtorum identidem & humoris corporum conditionem sequi. Cuiusq; autem quatuor temporum menses & signa respondentia, subiecta figura ostendit, una cum principio & in fine ipsorum

Tempora	Qualitates	Elementa	Humores	Menses	Signa	Principia	Fines.
Ver	Cali. Hu.	Aer	Sanguis	mar. ap. ma.	ari. tau. ge.	11. mar.	13. iun.
Aestas	Cali. Sic.	Ignis	Cholera	iu. iuli. aug.	can. le. uir.	13. iun.	14. sep.
Autumnus	Fri. Sic.	Terra	Melancholia	sep. octo. no.	lib. scor. sa.	14. sep.	13. dec.
Hyems	Fri. Hu.	Aqua	Phlegma	dec. ia. feb.	cap. aq. pisc.	13. dec.	11. mar.

Ex qua quidem figura constat, quod sicut in uniuersi cõstitutione elementa symbola adinuicẽ proxima sunt, ut ignis aëri, aër aquæ, aqua terræ (nam altera qualitate conuenientia, melius se inuicẽ cõseruant, minusq; corrumpunt: corrumperẽtur sanè protinus, & minimè cõsisterẽt, si asymbola ut ignis & aër, sine interstitio collocarẽtur in ordine mundi:) ita & tẽpora anni ea sunt

sunt serie à Deo ordinata, ut ex uno in aliud quodã modo symbolum fiat transitus, quemadmodum ex Vere minus calido in ęstatem magis calidã, & ex autumno minus algido in hyemẽ gelu & frigore rigentẽ. Quod si ex hyeme in æstatẽ sine intercapedine & interuallo fieret progressio, id insalubre esset & noxium humanæ ualetudini, cur etiã nunc Vere & autumno graues inualescere plerunq; solẽt morbi, ob mutationem extremi in medium. Alium deinde cœli circulum secundum Astronomię traditionem describit author, duodecim animalia complectentem, ubi animalia uocat signa zodiaci circuli, nomine animaliũ, ut arietis, tauri, geminorum, cancri, leonis, uirginis, & cęterorũ nuncupata: aut quod huiusmodi signis & partibus zodiaci stellæ sint dispositæ, illorum quibus nominantur animaliũ figurã referentes: aut quia sol illas subiens partes operationẽ habet, huiusmodi animaliũ naturæ aliqua similitudine respõdentem. Vt cancrum occupans sol, retroflectit iter, decumbitq; ad æquinoctialẽ, quemadmodum cancer retrogradum habet motũ. Leonem quoq; obtinẽs sol, maximi est feruoris, ut leo ualidissimi uigoris. In libra consistens æquat diẽ nocti, quemadmodũ libra rem ponderat. In aquario uerò, pluuiæ abundantia terrã perfundit, & ita de cæteris. Est aũt signum cœleste, duodecima pars zodiaci. nam totus zodiacus duodecim signa cõplectitur, ut ex sphærico introductorio cõstat, ex quo ferè omnia, q̃ hoc caput & nonnulla sequentia ꝓponunt, adminiculãte philosophia naturali dilucida euadunt, & quasi ab hoc alienà negocio, hic ab alijs disciplinis sumpta adducũtur. Quare minus illorũ explanationi insistendũ hic putauimus, & in transcursu duntaxat illa attingẽda, q̃ suis in locis & in proprijs disciplinis plenius elucidanda sunt, & ex illis potius atq; abundantius requirenda. Porrò quod luna citius alijs planetis conficiat circulum zodiaci, sensibili exemplo manifestat deinceps author, intellecto orbe minore intra maiorem contento. Quinimò si hoc pacto septem orbes, unum intra alium cõtineri intelligamus, ut sunt septem circuli planetarum, supremus eorum maximus erit, infimus minimus: intermedij contentis maiores sunt, & continentibus minores. Quocirca cõtractiores, angustioresq; & inferiores planetarum orbes, minori tempore suum peragunt spacium: superiores uerò & ampliores, maiorem temporis curriculo. Vt luna in 28. diebus percurrit zodiacum. Mercurius, Venus, & Sol, ferè unius anni interuallo: Mars, duobus annis: Iupiter, 12. annorum spacio: & Saturnus, triginta. Sanè hæc omnia ex Astronomia perspecta sunt, q̃ cœlestes perscrutatur magnitudines & motus astrorũ ortus & occasus, solis & lunæ deliquia dimetitur. Et hęc planè dignissima est disciplina, & inter liberales artes non postremũ sortita locũ, & ab astrorũ contemplatione tritum uulgatumq; nomẽ habet Astronomiæ. Cæterùm ea non disciplina, sed omnis rectæ disciplinę corruptela & labes, q̃ ex astrorum aspectu atq; speculatione, rerum futurarum (quę nostro subsunt arbitrio, & incertos habent euentus) sibi prænostica atq; præsagia ementitur, non scientia est, sed fallacia, officinaq; mendacij, & errorũ omnium colluuies atq; sentina. Inducit.n. fatalem necessitatem, cuiq; homini ab ipsa natiuitatis hora quid'nam acturus sit, aut passurus, quanto uicturus tempore, quo mortis genere interiturus destinantẽ, & omnes actus nostros ita cœlo subiicit, ut nullum libertati uoluntatis locum amplius relinquat. Quæ quidem ut honesto & præclaro uocabulo suã prætexeret fallaciam, Astrologiæ nomen impudentissimè uendicauit, superstitione scatens, & mendaci siderũ interpretatione fucata, quæstum diuinatione quæritat, & uanas hominũ mentes eludit, inaniq; studio tenet occupatas. Si ipsius quæris exortum, à patre mendacij, omnis erroris authore, uanitatisq; adinuentore, est inseminata curiosis hominum mẽtibus: sicut haruspicina, extispicina, auguria, auspicia, & cætera id genus elusionum deliramenta, quibus suos cultores improbi dęmones occupabãt. Est.n. hæc Astrologia his superstitiosis artibus q̃ proximè affinis, & proinde à sacra scriptura meritò damnata, cum Hierem. 10. cap. dicit: Iuxta uias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, q̃ timent gentes, quia leges populorũ uanæ sunt. A republica itidẽ gentiũ rectè instituta, explosa & eliminata: qm̃, ut Valerius author est, ciuitas Massiliensis omnibus qui per aliquã religionis simulationem alimenta inertiæ quęrunt, clausas portas habet, mendacem & fucosam superstitionem submouendam esse existimans. Sed quæ mendacior hac siderum inspectionis superstitione? Senatus quoq; Romanus (ut idem cõmemorat) Chaldæos, qui fallaci siderum interpretatione mendacij quæstum sibi cõparabant, urbe propellendos, censuit. Eandem prorsus improbat & damnat hoc loco quadruplici ratione Damascenus, in literæ contextu satis clarè deducta, neq; ampliorem exigente declarationem. Contra illam 5. lib. de ciuitate Dei aciem impigrè mouet Augustinus, eandemq; cum suis authoribus duodecim libris acutissimè confutat Mirandulanus. Vnde astra ipsa non sunt causę omnimodæ & totæ, ortus & obitus rerum, ut hic rectè sentit author, cum præter ea sit apud nos peculiare generans aut corrumpens. Nullum tamen incõmodum est, si ea fateamur causas disponentes ad huiusmodi mutationes, ut solem ad germinationem uegetãtium, aut productionẽ fructuum. Bellorum uerò astra per se causa nequaquam sunt, sed hominum animi spontanea electione ad ea inducti. Per accidens uerò & penitus impropriè causa dicerentur, quod dispositiones qualitatum inducunt aëri, quas corporibus nostris aër imprimit, ut feruorẽ, ęstum, & cętera id genus mouẽtia nostros affectus. Quibus si rationis clypeo & munimẽto obsistimus, non possunt quicquã in nos efficere hæ inclinationes, & propensiones ad malum. Si uerò in-

curĳ sumus & negligẽtes coercere hunc appetitus impetum, inualescet tandem, & uoluntatẽ in suas partes spõtaneo illius cõsensu pertrahens, dominabitur rationi. Ast ubi indomitus atque effrenis affectus, in habitũ consuetudinemq́; fuerit cõuersus, rationem tametsi reclamantem ducet ad mala captiuã. Verùm hæc omnia mala, ex uoluntate nõ ut oportuit, obluctãte, primariã sumunt originem, illiq́; sunt duntaxat imputanda, non astris, non aëri, non denique corpori. Quod si quis iudiciariæ Astrologiæ astipulator, obĳciat de cometis, qui plerũq; portendunt interitũ regũ: respondet author exacte, cometas non esse stellas cœlestes, aut in cœlo constitutas, sed diuina ordinatione eos interdũ in aëre fieri ad quippiã præsagiendum, & dein de disparere, atq; resolui. Nempe secundũ Aristotelis sententiã, exhalatione copiosa in supremã aëris regionem sublata atq; cõpacta, gignitur cometes. ubi illa exhalatio ex ignis uicinia incendiũ concipit, & ab halitu calido atq; sicco continuè sursum ducto pabulum suscipit acalimentum. Quanto igitur tempore ipsi infernè materia suggeritur, durat cometes: at ubi primũ illa deficit, dissoluitur. Si quis rursum insurgat, obiectans, stellam illam magorũ ad Christi incunabula ductricẽ fuisse ipsi fatalem, id constanter inficiandum est: quandoquidem illa stella non fuerit de numero stellarũ cœlestium, sed à Deo primùm ad hoc ministerium in aëre formata: ut luculenter ostendit author in litera. Cuius rationibus & id accedit, quod hæc stella dux itineris magorũ, factitia fuit & tẽporaria, tum primum ortum suum consecuta, cũ exortũ est in tenebris lumen rectis corde, misericors & miserator, & iustus Dominus, & protinus dissoluta, post exhibitũ magis obsequium atq; famulatum. Neq; iugem, continuumq́; instar aliorum astrorum habebat motum, sed progredie͂tibus magis ferebatur per aëris traiectum, ipsis uerò quiescentibus subsistebat, ut quondã nubes in umbraculum & ductum itineris designata populo Israelitico, ipsius sequebatur iter & quietem, certa quadã alternatione. Demum interdiu stella illa magis conspicua fuit, illorumq́; direxit iter, quod stellis cœlestibus solari lumine occultatis non accidit. Postremum, si amatores huius subdolæ uaticinatricis & fatidicæ (Astrologiã iudiciariã dico) à sacris literis suæ impietatis præsidium aucupari conantes, insistant, scriptum esse apud Ioannẽ cap. 8. de Iudæis Christũ grauiter persequẽtibus, quod nemo misit in eum manus, quia nondum uenerat hora eius, & contendant ibidem mentionem fieri de hora Christi fatali ab astris præscripta qua mortẽ pateretur: nouerint id dæmonis esse cõmentum & Priscilliani eius discipuli, sectatorũq́; eius, Christum fato & astris subĳcientiũ, qui astrorum omniũ conditor est. Neq; ibi mentionem haberi de huiusmodi hora fatali q̃ confingunt, sed de hora dispositionis & prędiffinitionis, qua decreuerat sponte sua ꝓ nobis mortem perpeti, ab æterno quidẽ à patre, & filio, & spiritu sancto passioni crucis eius destinata atq; determinata. Si deniq; illud euangelicũ suæ credunt impudentiæ & improbitati astipulari assertores huius uanitatis Astrologicæ, quod Dominus noster respondisse legitur suæ sacratissimę matri in nuptĳs interpellanti filium quod non haberent conuiuæ, scilicet, Quid mihi & tibi est mulier? nondum uenit hora mea: & ex illo uerbo contendunt, horam statam & certã è stellarum positione fuisse præscriptam, qua Christus diuinitatis suæ potentiam per miracula manifestare inciperet: q̃ quidem hora, quia secundum eius responsum needum uenerat, non potuit suæ dilectissimæ matris petitioni tunc acquiescere, longè sua opinione fallũtur, & à recta scripturæ intelligentia procul absunt. Non .n. hic uerborum Domini (quibus suæ matri respondit) sensus est, quẽ ipsi cõfingunt, blasphemię & impietatis plenum. Sed quoniam solicita Domini mater de supplendo uini in nuptĳs defectu, anteq; inde oriretur dedecus aut ignominia corã conuiuis, accõmodum miraculo tempus sedulo nimis animo præuenire atq; anticipare uisa est: respondit illi Christus, nondum oportunum aduentasse tempus & horam tempestiuã ostendendi miraculum, cum necdum omnimoda esset uini penuria, per quam gloria suæ diuinitatis operatione miraculi plenius omnib. innotesceret. Sed monuit matrem, tantisper differendũ esse quod petiuerat, quoad opportunitas cõmodior adesset, cum scilicet nihil uini esset reliquũ ut humano ad illud habendũ destituti auxilio, cognoscerent omnes diuina uirtute illud esse quæsitũ, & nuptĳs exhibitũ. Et sanè illa opportunitate oblata, dulcissimæ suæ matri benigniter obsecutus est, aquamq́; in uinũ conuertit. Ipsa quoq; prouida & prudens, intellexit ex uerbis filĳ petitionem suam non esse omnino reiectam, sed ad tempus dilatam. propterea fidei & bonæ fiduciæ de filĳ sui bonitate plena, quod tandẽ esset petitionem suam impleturus, dixit ministris: Quodcunq; dixerit uobis, facite. Verũ ut eorum etiã quibus nõ illuxit sacræ fidei lumẽ authoritate & sententia, eliminetur prorsus hęc uanæ Astrologiæ impietas, audiatur Cicero in lib. de Fato, ita contra fatũ disserens, In nobis ex naturalibus causis uicia nasci possunt, extirpari etiã & funditus tolli: ut uerò is ipse q ad ea propensus fuerit, à tantis uicĳs auocetur, non est id positũ in naturalibus causis, sed in uoluntate, studio, disciplina, qua tollũtur omnia. Vbi est igitur uis illa & positio siderũ, nobis nascentibus ineffugibilẽ præscribens uitæ conditionẽ, si insita nobis ad malum pronitas ratione corrigi potest? Idem quoq; paulò pòst breui ratiocinio facetè quemlibet fatorum assertorẽ constringit, hoc pacto: Si fatum tibi est (inquit) ex hoc morbo conualescere, siue tu medicum adhibueris, siue non, conualesces. Itẽ si fatum est tibi non conualescere, siue medicum adhibueris, siue nõ, non conualesces. At alterutrum, fatum est: medicum ergo adhibere, nihil attinet. Et eadẽ prorsus ratione omnis è uita tollit-

ta tollitur hominum actio, cõsilio & prouidentia moderanda, q̃ futurum respicit. Sed de his hactenus. Deinde duo assignat author præclara documẽta, à natura nobis tradita, imò totius naturæ authore & ordinatore, ex hoc quod rectissima suę prouidentię lege constituerit lunam à sole illustrari debere. Primum est, quod illo naturæ ordine instruimur ad cõmunicandum adinuicem bona, cum corporalia tum spiritualia, à Deo bonorũ omnium fonte nobis indulta, & ut alios faciamus benigna cõmunicabilitate illorũ etiã donorum participes, quemadmodũ sol sui luminis participationẽ lunæ cõmunicat. Hoc sanè tota ferè natura, nedum sol, nos edocet. Nempe luna susceptam à sole claritatem diffundit in hæc inferiora corpora. Ignis item calorẽ sibi natiuum propagat in proxima corpa, redditq́ illa suæ caliditatis consortio sibi quantum potest similia. Obiectũ etiam speculo corpus, suam protinus imaginem in illo efformat, & color omnis suã speciẽ in diaphano, perspicuoq́ multiplicat. Ita sonus p magnũ locorum interuallum sui diffusione expanditur, & odor sua spiracula fragrantiamq́ longè lateq́ disseminat. Ecce quãto conatu omnia naturæ opificia eò tendunt, ut qđ in se habẽt insitum, diffundant in extera. Ecce quanto studio omnis rerum substãtia elaborat, accidentarias sibi inditas qualitates alijs ingenerare. Et id reuera in nostrã damnationẽ sugillationemq́ fit, si accepta à Deo aut externa aut interna bona (scientiã dico, & alios ad bonum dirigendi facultatẽ) nõ impartiuerimus pro uiribus nostris in aliorũ salutem & utilitatem. Nec ipsa solum natura, sed & ipse optimus naturę conditor & rector terribilẽ nobis damnationem interminatur, si ad multiplicandũ creditum talentum fuerimus segniores: exemplo serui inutilis, q abiẽs, abscondit pecuniã domini sui & fodit in terram, iussusq́ est ligatis manib. & pedibus proijci in tenebras exteriores. Idem insuper cõmissorum nobis talentorum rationem districtè reddendã ante tremendum illud iusti iudicis tribunal, contestatur dicẽs: Omnis autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo, & cui cõmendauerunt multum, plus petent ab eo. Quocirca Sapiẽs in Prouerbijs, unumquemq́ ad promptã beneuolamq́ spiritualium donorum in alios cõmunicationem rectè exhortatur, dicens: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Vbi de fontibus & aquis spiritualibus uerba facit, monetq́ fluenta doctrinæ cœlitus hausta, cæteris libenter esse dispartienda. Quod se factitasse Salomõ perhibet, cũ pręclarũ sapientię donum à Deo se percepisse exprimeret, & in alios transfudisse, de ipsa sapientia ita loquens: Quam sine fictione didici, & sine inuidia cõmunico, & honestatem illius non abscondo. Rursum scientiã animo reconditam sine transfusione in cęteros, nullius esse momenti ostendit Ecclesiasticus, cum ait: Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, quæ utilitas in utrisq́? Idem etiã alio loco: Bona abscõdita in ore clauso, quasi oppositiones epularum circũpositæ sepulchro. Demum beatus Augustinus in exordio primi libri de doctrina Christiana quam necessarium & utile sit perceptam doctrinam alijs impendere, clarius adaperit, dicens: Omnis res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, nondũ habetur quomodo habenda est. Christus.n. ait, Qui habet, dabitur ei. Dabit ergo habentibus, id est, cũ benignitate utentibus eo quod acceperunt, adimplebit, atq́ cumulabit quod dedit. Illi quinq́, & illi septem erant panes, antequam inciperent dari esuriẽtibus. Quod ubi fieri cœperat, cophinos & sportas satiatis tot hominũ millibus impleuerunt. Sicut ergo panis ille dũ frangeretur accreuit, sic ea quæ ad alios docendos iam Dominus antè præbuit, eo ipso suggerente multiplicabuntur: ut in hoc ministerio q alijs spiritualia dispartiuntur munera, non solũ nullã patiantur inopiam, sed de mirabili etiam abundantia gaudeant. Hæc ille. Alterum documentum, quod exemplo lunæ subiectæ secundũ situm ipsi soli & suscipientis ab eo lumen, nobis insinuatur, est (ut monet author in litera) quod post Deum subesse debeamus ijs, q ab eo principes super nos cõstituti sunt. Et idem Apostolus etiã docet ad Romanos ca.13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. & reliqua, in eandẽ sententiã consequentia. Et Petrus Apostolorũ columen, primæ epistolæ secũdo capite inquit: Subiecti estote omni humanę creaturæ propter Deum: siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquã ab eo missis, ad uindictã malefactorũ, laudẽ uerò bonorum. Et paulò pòst eodem loco: Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. At uerò ex eclypsi solis & lunæ, perspicuum sumit noster author deinceps in literæ cõtextu argumentum, illis diuinitatẽ non inesse. nam Deus imutabilis est, & inuertibilis. Et exinde redarguitur (inquit) amẽtia eorum qui creaturam adorant, utpote solem, lunam, & omnem militiam cœli, stellarumq́ multitudinem. Quales sunt, quos sapientiæ 13. cap. scriptura repræhendit, quod solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Et populus Israeliticus Hieremiæ 7. capite redarguitur, quod filij colligunt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli: quod eiusdem prophetæ præconio capite 44. sæpius repetitur. Huius autem impietatis immunem se fuisse, Iob contestatur capite 31. Si uidi (inquit) solem cum fulgeret, & lunam incedentem clarè: & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum. Qua tamen iniquitate, quondam Persæ & eis finitimi populi leguntur notati, qui ante solis exortum cateruatim in planum campum conuenire soliti erant, ut solem orien-

tem uiderent, & in ipso exortu quotidie flexo poplite adorarent. Cæterùm solem terra longè maiorem esse, potius quàm illi æqualem, sentiendum est cum astronomis, qui perhibent & ex pleraru m habent, solem centies sexagies sexies terra esse maiorem: lunam uerò, tricies nouies minorem esse terra. Quod uerò bipedaneus nobis appareat sol, ingens spacij distantia atque intercapedo in causa est, quæ remota omnia & procul distantia facit minora quàm sint, uideri. Quia tamen maius adhuc nobis corpus solis quàm lunæ apparet, hinc luna soli e directo subiecta, non totũ occultat solem, neque obscurat, sed extremæ corporis solaris partes extra lunam prominent, suũ ad nos lumen sine obstaculo transfundentes. Neque tempore solaris deliquij, lux intima soli quoquo pacto adimitur, manet, in tunc, perinde atque alias, propria & intrinseca sibi luce preditus. Quocirca solis eclipsis aliud nihil est, quàm subtractio luminis eius à nobis, propter inter positi corporis lunaris obstaculũ prouenient. Lunæ uerò deliquium est priuatio omnimoda luminis in luna, ut prorsus tenebrosa maneat propter interpositionem terrę inter solem nobis subiectum, & lunam in nostro hemisphærio constitutam. At uerò lunam lumine plenã, perfectamque & cõpletam à Deo creatam esse, ut hic asserit author, par atque rationabile est, quẽadmodũ homo in perfecta ætate & corporis habitudine formatus est à Deo, & uegetabilia atque prima animalium indiuidua perfecta. Perfectissimè autem sese habet luna, cum tota solari iubare illustratur, ut est decimaquinta. Ex quo subinfert author, quod luna in prima sui cõditione anticipauit solem undecim diebus. Anticipauit inque, non tempore. nam simul, eodemque tempore creata sunt sol & luna. Neque motu, simul enim cum primum condita sunt, moueri inceperunt: sed habitu atque dispositione suæ collocationis. Nam ita se habuit luna in primo suo exortu, ut habere se nunc solet, decimoquinto post motum suum inchoatum die: quando quidem pleno orbe à sole fuit illustrata. Sol uerò in prima sui conditione ita affectus est & collocatus, ut quarto post sui motus inchoationem die habere se solet, perfecto scilicet iam trium dierum cœli motu. Itaque præuenit luna ipsum solem in sui motus dispositione atque qualitate undecim diebus. Nempe si à quindecim diebus illis naturalibus intelligẽtia conceptis quatuor substraxeris dies solares qui antecesserunt, relinquuntur residui undecim dies, quibus luna solem suo motu præuenit. Et propter huiusmodi anticipationẽ in utriusque factam exordio, semper deinceps annus lunaris cõplectens duodecim lunæ per zodiacum reuolutiones, pręuenit annum solarem continentem unicam solis sub zodiaco completam motionem, undecim diebus. Nempe 365. dies anni solaris excedunt 354. dies anni lunaris, undecim dierum excremento. Porro author exactam sequens supputationẽ, rectè adijcit in litera, duodecim solis menses habere dies 365. & diei quadrantẽ, hoc est quartam diei partẽ, utpote sex horas, quæ quartã cõficiunt partẽ diei. 24. horas cõplectentis. Et cum unusquisque annus solaris ultra 365. dies superaddat quadrantem diei: hinc quarto quoque anno, ex quatuor huiusmodi excrescentibus quadrantibus, dies integra conficitur bisextilis, intercalaris & addititia, quæ apud nos in fine Februarij festis sanctorũ Apostolorum Petri & Matthiæ interseri solet, & interponi. Cæterùm luna ab eo tempore quo renouata est (ut in singulo quoque mense fit) habet sui luminis incrementa indies maiora (quousque plena fuerit & omnino illuminata) diebus quatuordecim, semisse & quadrante, ut hic dicit Damascenus. Semisse inque, id est diei medietate, utpote duodecim horis, & quadrante diei, quartaque parte, scilicet sex horis. Cõpletum igitur luminis incrementum assequitur luna, in 14. diebus & 18. horis. Et tantundem temporis absumit in suo decremento, luminisque imminutione. Itaque totum suum motum peragit spacio 29. dierũ & medietatis diei, scilicet 12. horarum. At 12. in 29. ducta, cõplent 348. quibus si sex addantur dies, ex 12. dierum medietatibus collecti, colligitur numerus 354. dierum, duodecim mensibus lunaribus contentorum, annumque lunarem constantium. Dicitur autem luna post omnimodam luminis carentiam, rursum qui susceptionem luminis renouata esse monumentum, id est signũ, indicium, argumentum & symbolum nostrę resurrectionis futuræ. Nam quemadmodum luna post totam luminis ablationem renouatur & recrescit, rursumque à sole mutuatur splendorem, ita post interitum & mortem carnis iterum corpora nostra surrectura sunt, & animæ unienda. Hanc tamen iteratam unionem, nulla post modum consequetur mors, neque fiet amplius uitæ & mortis in nobis alternatio, quemadmodum in luna uicissim splendoris & tenebricositatis, sed mortalitas immortalitate erit commutata. At uerò quoniam undecim diebus annus solaris excedit lunarem, quemadmodum modo dictum est, ex tribus annis solaribus sumpti ter undecim illi dies, constituunt 33. dies, ex quibus conficitur decimustertius mensis lunaris tertio anno lunari adijciendus, ut quarto anno solari adiungitur dies bisextilis. Et adiectus ille mensis, embolismalis dicitur. At cum mensis lunaris contineat duntaxat 29. dies medietatem unius, ut supradictum est, supersunt ex illis tribus dierum undenarijs supra mensem embolismalem, tres dies cum semisse, dimidioque unius diei. Si enim à 33. diebus subduxeris 29. dies cum dimidio unius, supersunt adhuc tres dies cum medietate unius diei. Sed tam exactam supputationem non curauit annotare Damascenus. Id insuper annotandum, authorem ad ostendendum solem, lunam & astra corruptioni subiacere suapte natura, sicut cœlos (tametsi diuino indultu & gratia, à corruptione tanto tempore conseruẽtur) hac potissimum uti ratione & niti, quia cõposita sint hæc cœli luminaria, ex partibus scilicet secundum molem di-

lem dimensionemq́ sumptis, ut omniũ sine cõtrouersia est sententia, & ut cõplusculis uisum est, cõposita itidem sunt ex partibus substantificis, utpote actu substantiali effectiuo propriarum operationũ, & potentia susceptiua actus illius substantialis, & effectionũ dispositionũq́ accidentariarũ, quarum quidem partium, hæc materiæ rerum sensibilium, illa uerò formæ earundem est analogia: alterius tamen sunt secundum substantiã speciei & naturæ, quàm sint rerum inferiorũ substantiales actus & potentiæ. Verùm id posterius cõpositionis genus etsi rationi physicæ conformius sit, q̃ assertio eorum qui ponunt cœlestia illa luminaria, aut solum esse actum, aut solã potentiã: tamen non usquequaq́ compertum est & exploratum. Nam ut rectè hic dicit Damascenus, q̃ sit eorũ natura, nescimus. Conformiter de cœlo & eius compositione ex partibus, sicut de luminaribus eius est sentiendum, citra temerariã tamẽ & pertinacem assertionem. quoniã ut capite præcedenti dictum est in litera, cœli substantiã non opus est ut indagemus, ignota nobis est. De ignis uerò natura sentiẽtes secundo loco, qđ extinctus in aẽrẽ trãsmutetur, rectè de nostro igne & cõsimili loquũtur, quibus & experiẽtia adminiculatur: quia cũ fax aut tæda extinguitur, flammã in aẽrem conuerti, & fumum ꝓspicimus. Quo modo.n. intelligetur, ignis disparere extinctus, & secundum substantiam manere, ut piscis aquę se immergens: cũ nõ posit ab eo lux diuelli, & lucidus non posset nõ apparere, aut in quẽ locum rapietur recipieturq́ nostris substractus oculis? Deinde zodiaci naturã describens author, dicit eundem in duodecim diuisiones esse sectũ, id est in duodecim partes æquas, quarũ unaquæq́ uocatur signũ zodiaci, aliquo animalis nomine insignitũ. Vnumquodq́ autem signorũ secatur in triginta gradus, quas hic partes uocat. At 12. ductis in 30. ꝓtinus cõsurgit numerus 360. Cõtinet igitur zodiacus in lõgitudine 360 partes graduales. Et cũ cõtinuè una eius medietas sit sup nostrũ hemisphærium, & altera sub eo, id zodiaci quod est supra nos, continet 180 partes, medietatẽ scilicet 360. partium. Illud uerò zodiaci quod nobis subiectum est, & sub nostro horizonte constitutũ, tantundem continet earum partium. Deinceps author in litera secundũ astronomorũ determinationem asignatas planetis domos explicat, quas Ptolemeus in prima parte Quadripartiti, cap. 18. & Alchabitius in suo libello Isagogico, differentia prima, latius declarant. Eorũ sententiã hic paucis (ut præsens locus nõ omnino sit legentibus obscurus) afferremus. In primis domus planetarũ nihil aliud sunt, secundum eorum placita, q̃ certæ cœli partes, talem respectum habitudinemq́ habentes ad hanc uel illã terræ partem. Vnumquemq́ aũt planetam in hoc uel illo signo collocant, tanq̃ domo sua, quod illius proprietati aut uirtuti propius respondet, & uicinius asimilatur. Vnde quia inter duodecim signa zodiaci duo sunt septentrionalia, uertici capitis nostri maximè omniũ ꝓpinqua, & idcirco calorẽ generãtia, scilicet cancer & leo, idcirco illa asignant domos duobus præcipuis cœli luminaribus. Leonẽ quidem, quia masculũ est signũ & maioris uirtutis, soli: cancrum uerò, q̃a imbecillius est signũ, atq́ (ut ipsorum utar uerbis) fœmininũ, & minus ualidum, lunę. Quoniã autem Saturnus secundum ipsorum positionem est natura frigidus, & eius cœlum remotius est atq́ distantius à duobus primarijs luminaribus sole & luna, illi duo signa pro domo designant quæ sunt cancro & leoni cõtraposita, scilicet capricornũ & aquarium, quod ambo frigida sint & hyemalia. At uerò q̃a iupiter cõditionis est temperatæ, & sub saturni sphæra fertur, duo signa quæ iuxta capricornũ & aquariũ locantur, illi pro domo attribuũtur, scilicet sagittarius & pisces, quod uentos procreent & res ad ortũ deducãt. Nẽpe sagittarius imẽdiatè pręcedit capricornũ, pisces uerò aquariũ sequũtur. Deinde q̃a mars natura desiccat, & eius Sphęra sub iouis orbe uoluitur, duo signa ad domũ iouis proximè posita pro domo illi asignarũt, scilicet arietem & scorpiũ. Sequitur enim aries continuò signum piscium, & scorpius sagittarium, unà cũ piscibus iouis domũ proximè antecedit. Rursum quoniã uenus est tẽperatæ naturæ, & eius sphæra sub cœlo martis circũuoluitur, duo illi pro domo determinarunt signa, quæ ad martis habitacula sine interstitio ponuntur, scilicet taurum & librã, ea potisimum ratione, quod res ipsas ad uegetationem, germinationemq́ producunt. Sequitur eñ taurus arietem, & libra scorpium è uestigio præcedit. Demum quoniã ex erraticis stellis mercurius solus superest, qui à sole nunquã ultra unius signi spaciũ abscedit, & sub alijs uehitur planetis, designata sunt illi pro suo domicilio duo signa residua, q̃ iuxta luminarium domos locantur, scilicet gemini & uirgo. Præcedunt.n. gemini cancrum, & uirgo leonem proximè cõsequitur. Cęterùm altitudines planetarum, siue exaltationes, dicuntur illa signa, in quibus planetæ plus uirium obtinent & efficaciæ. De ipsis diffusè disserunt Ptolemæus in prima parte Quadripartiti, ca. 20. & Alchabitius in suo Introductorio libro, differentia prima. Quorũ hęc est sentẽtia. Sol cũ est in ariete, fertur ad medietatem zodiaci altiorem & septentrionalẽ, & tunc dies incipiunt augeri supra noctes, & calor illorũ increscere: idcirco aries est altitudo solis, & libra propter oppositas causas, eius casus. Quoniã autẽ Saturnus est ipsi soli, cõplexione dispositiõeq́ naturali oppositus, q̃d frigidę sit naturę, quoniã ubi crescit calor, minuitur frigus, & è diuerso: ideo libra est altitudo Saturni, & aries eius decidẽtia. At uerò cũ luna coniũgitur soli, in ariete incipit lumẽ eius primo apparere in tauro, ꝓinde taurus est altitudo lunæ, & Scorpius illi oppositus, ipsius casus. Rursum Iupiter (ut aiũt) producit uẽtos septẽtrionales. cãcer aũt signum maximè omniũ septẽtrionale, in q̃ cũ fuerit Iupiter, suã uim atq́ uirtutẽ mõstrare solet, ideo cã

cer eſt exaltatio Iouis, & Capricornus illi ex aduerſo conſtitutus, ipſius caſus. Mars uerò, ardens eſt (ut dicunt) ſignum per naturam, & potiſsimum cum fuerit in Capricorno, multo magis comburit, quia deflectitur ad partem meridiei, ideo capricornus eſt altitudo Martis, ſignũ utiq; oppoſitum exaltationi Iouis, cancer eſt illius caſus. Venus autem naturaliter humectat, & præſertim cum eſt in piſcibus: hanc ob rem piſces conſtituuntur exaltatio Veneris, & ſignũ oppoſitum ſcilicet Virgo, eius depreſsio. Deniq; Mercurius ſuapte natura deſiccat, & eo ipſo Veneri contrarius habetur. eam ob cauſam uirgo eſt altitudo Mercurij, ſignum quidem oppoſitum exaltationi Veneris, & piſces eius ſunt caſus atq; demiſsio. Porrò non ignoramus pleraque horum ex ſupradictis authoribus modo adductorum, à nonnullis uiris eruditiſsimis reprobari, quod ad iudicia ex aſtris ſumenda ſpectare quoquo modo uideantur, & illi uanitati aſtipulari. Et neq; nos quidem ea approbamus omniquaq;, ſed ex aliorum ſententia, tantummodo illa recenſuimus, quo litera authoris eſſet hoc in loco legentibus peruia. Poſtremum lunæ figurationes in ordinem digeruntur, ad quas planius intelligendas, id animaduertendum, quod ſilens dicitur luna, quãdo tota eſt obſcura, neq; quicquam ſolaris luminis in ſe receptat. Et tunc coniuncta eſt ſoli, quia in eodem ſigno, eademq́; ſigni parte qua ſol, conſtituta eſt. Digreſſa autem à ſole per ſigni medietatem, utpote quindecim partes, renaſci renouariq́; luna dicitur, unius uerò ſigni interuallo abſiſtens exoriri. Deinde falcata corniculataq́; nuncupatur cum minorem dimidia partem habet illuſtri ſolis iubare perfuſam, maioremq́; reliquam partem tenebricoſam, quod cum falcis & cornuum ſpeciem præ ſe ferat. Idq́; contingit in primis crementi diebus, & poſtremis decrementi: diſtatq́; tum à ſole, duorum ſignorum intercapedine. Dimidiata uerò luna, diuiduaq́; uocatur, quando medietatem unam habet illuſtratam à ſole, & alteram obſcuram, ut in medio crementi itidem & decrementi tempore uſu uenit, & tũc à ſole trium ſignorum interſtitio diſterminatur. Deinceps globoſa, prætumidaq́; appellatur luna, cum maior ipſius pars illuminata eſt, minor autem medio orbe pars atra & furua, quod in poſtremis crementi & primis decrementi diebus accidit: ſeparaturq́; tum à ſole, quatuor ſignorum ſpacio. Plena autem & lumine completa dicitur luna, quando oculorum noſtrorum iudicio tota eſt lumine perfuſa, aliquid tamen eius ſupereſt illuſtrandum quod obtutus noſter non diſcernit, ut in ipſius crementi fine & decrementi initio contingit, ſecerniturq́; à ſole quinq; ſignorum interiectu. Demum perfecta dicitur luna, cum toto orbe reuera eſt perluſtrata: ipſiq́; ſoli ex aduerſo conſiſtens, ſex ab eo ſignis zodiaciq́; medietate dirempta. At uerò circa poſtremam capitis huius ſententiam, lunam ſcilicet duobus diebus, & dimidio pertranſire ſingulum quodq; zodiaci ſignum, id annota, quod deeſt ſpacium horarium tempori quo luna unum pertranſit ſignum zodiaci, ne compleat duos dies cum dimidio. Si enim toto eo tẽpore indigeret ad abſoluendum unum ſignum, in quinq; igitur diebus (cum motus eius proprius ſit regularis, & in æquis temporibus æqua pertranſiens ſpacia) duo percurreret zodiaci ſigna, quare triginta indigeret ad perficiendum totum zodiacum. At paulò antè dictum eſt, menſem lunarem duntaxat complecti 29. dies cum dimidio. Subſtrahe igitur horam cuique duorum dierum & dimidij curriculo, quo luna unum abſoluit ſignum, ut hîc notat author: & hoc pacto duodecim ſignis peractis, duodecim ſubduxeris horas, medietatem ſcilicet diei, deficientem ne integris triginta diebus ſuum luna curſum conficiat. Verùm id tantillum diſcriminis non curauit annotare Damaſcenus.

ΠΕΡΙ ΑΕΡΟΣ ΚΑΙ ἀνέμων. κγ.

Ἀήρ ἐστι στοιχεῖον λεπτότατον, ὑγρόν τε καὶ θερμόν, τοῦ μὲν πυρὸς βαρύτερον, τῆς δὲ γῆς καὶ τῶν ὑδάτων κουφότερον, ἀναπνοῆς καὶ ἐκφωνήσεως αἴτιον, ἀχρωμάτιστον, ἤτοι ἐκ φύσεως χρῶμα μὴ κεκτημένον, διειδές, διαφανές. φωτὸς γάρ ἐστι δεκτικόν, καὶ ταῖς τρισὶν αἰσθήσεσιν ἡμῶν διακονοῦν. δι' αὐτοῦ γὰρ ὁρῶμεν, ἀκούομεν, ὀσφραινόμεθα. δεκτικὸν θάλψεώς τε καὶ ψύξεως, ξηρότητός τε καὶ ὑγρότητος. οὗ πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον κινήσεις εἰσίν, ἄνω, κάτω, ἔσω, ἔξω, δεξιά, ἀριστερά, καὶ ἡ κυκλοφορικὴ κίνησις, οἴκοθεν μὴ κεκτημένος τὸ φῶς, ἀλλ' ὑπὸ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων, καὶ πυρὸς φωτιζόμενος. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ εἶπεν ἡ γραφή. ὅτι σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, θέλουσα δεῖξαι, ὡς οὐκ οἴκοθεν ὁ

DE AERE ET VENTIS. Cap. VIII

Aer eſt elemẽtum ſubtiliſsimum, humidum & calidum, grauius igne terra & aqua leuius, reſpirationis & emiſsiõis uocis cauſa incolor, id eſt, ſuapte natura colorẽ nõ poſsidens, nitidũ, trãslucens (nã luminis eſt ſuſceptiuũ) & tribus ſenſib. noſtris ſubſeruiẽs (per ipſum enim uidemus, audimus, olfacimus) ſuſceptiuũ caloris & frigoris, ſiccitatis & humiditatis. Cuius omnes ſecundũ locũ motiones ſunt, ſurſum, deorſum, introrſum, extrorſum, dextrorſum, & læuorſum, atq; circularis motus: domeſticè ac ex ſe lumẽ nõ habẽs, ſed à ſole, lunaq; & aſtris, atq; igne illuſtratus, ſuſcipiens. Et hoc eſt quod dicit ſcriptura, Et tenebræ erant, ſuper faciem abyſſi: uolens oſtendere, nõ domeſticẽ

& in

ἀὴρ τὸ φῶς κέκτηται, ἀλλ' ἄλλη τίς ἐστιν οὐσία ἡ τοῦ φωτός. ἄνεμος δέ ἐστι κίνησις τοῦ ἀέρος, ἢ ἄνεμός ἐστι ῥεῦμα ἀέρος διὰ τῶν τόπων ἐξαλλαγῆς, ὅθεν ῥεῖ, τὰς ἐπωνυμίας ἀμείβων. καὶ ὁ τόπος δὲ τοῦ ἀέρος ἐστί. τόπος γάρ ἐστιν ἑκάστου σώματος, ἡ τούτου περιοχή. τί δὲ περιέχει τὰ σώματα, εἰ μὴ ἀήρ; εἰσὶ δὲ τόποι διάφοροι, ὅθεν ἡ τοῦ ἀέρος γίνεται κίνησις, ἐξ ὧν καὶ οἱ ἄνεμοι τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι. δώδεκα δὲ οἱ πάντες εἰσί. φασὶ δὲ τὸν ἀέρα σβέσιν πυρός, ἢ ἀτμὸν ὕδατος θερμανθέντος. ἔστι γοῦν ὁ ἀὴρ κατὰ μὲν τὴν οἰκείαν φύσιν, θερμός. ψύχεται δέ, τῇ γειτνιάσει τῇ πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν γῆν, ὡς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ ψυχρὰ εἶναι, τὰ δὲ ἄνω θερμά.

ΠΕΡΙ ΑΝΕΜΩΝ. κϛ.

Ἄνεμοι πνέουσιν ἀπὸ ἀνατολῆς θερινῆς, καικίας, ὁ καὶ μεσής. ἀπὸ ἀνατολῆς ἰσημερινῆς, ἀπηλιώτης. ἀπὸ ἀνατολῆς χειμερινῆς, εὖρος. ἀπὸ δύσεως χειμερινῆς, λίψ. ἀπὸ δύσεως ἰσημερινῆς, ζέφυρος. ἀπὸ δύσεως θερινῆς, ἀργέστης, ἤτοι ὀλυμπίας, ὁ καὶ ἰάπυξ, καὶ ἀργέστης. εἶτα νότος, καὶ ἀπαρκτίας, ἀντιπνέοντες ἀλλήλοις. ἔστι δὲ μέσος ἀπαρκτίου καὶ καικίου, βορέας. εὔρου δὲ καὶ νότου μέσος, φοῖνιξ, ὁ καλούμενος εὐρόνοτος. μέσος δὲ νότου καὶ λιβός, λιβόνοτος, ὁ καὶ λευκόνοτος. μέσος δὲ ἀπαρκτίου καὶ ἀργέστου, θρασκίας, ἤτοι κέρκιος ὑπὸ περιοίκων ὀνομαζόμενος. ἔθνη δὲ οἰκεῖ τὰ πέρατα, κατ' ἀπηλιώτην, Βακτριανοί. κατ' εὖρον, ἰνδικοί. κατὰ φοίνικα, ἐρυθρὰ θάλασσα, καὶ αἰθιοπία. κατὰ λιβόνοτον, οἱ ὑπὲρ σύρτιν γαράμαντες. κατὰ λίβα, αἰθίοπες, καὶ οἱ δυσμικοὶ ὑπέρμαυροι. κατὰ ζέφυρον, στῆλαι, καὶ ἀρχαὶ λιβύης, καὶ εὐρώπης. κατὰ ἀργέστην, ἰβηρία, ἡ νῦν ἱσπανία. κατὰ δὲ θρασκίαν, κελτοὶ καὶ τὰ ὅμορα. κατὰ ἀπαρκτίαν, οἱ ὑπὲρ τὴν θρᾴκην σκύθαι. κατὰ βορρᾶν, πόντος, μαιῶτις, καὶ σαρμάται. κατὰ καικίαν, κασπία θάλασσα, καὶ σάκαι.

& in ſeipſo aërem lumen poſsidere, ſed aliam eſſe ſubſtantiam unde lumen ſit. Ventus autem eſt motio aëris, & locus eius in aëre eſt. Eſt enim cuiuſq; corporis locus, eius continentia. quid autem huiuſmodi corpora, niſi aër? Sunt autẽ loci differentes, unde ſit huiuſmodi aëris motio, ex quibus & uenti ſuas denominationes habent: & ſunt uniuerſi duodecim. Sunt qui aiunt, aërem ignis extinctionem eſſe, aut uaporem aquæ calefactæ. Sed reuera aër ſuapte natura calidus eſt. frigeſit autem eius ad terrã & aquã uicinitate & ut eius imę partes frigidæ ſunt: ita & ſummæ, calidę. Ventus eſt multitudo exhalationis calidæ & ſiccæ, mota circa terram. Et uenti ſpirant ab exortu æſtiuo, cæcias & meſes ab exortu æquinoctiali, ſubſolanus: ab exortu hyemali, eurus: ab occaſu hyemali, libs: ab occaſu æquinoctiali, zephyrus. ab occaſu ęſtiuo, argeſtes, olympiõ, & iapyx. Deinde auſter & aquilo, ex oppoſito flantes ab inuicẽ. Medius aquilonis & cæciæ, boreas eſt: medius euri & auſtri, phœnix, qui & uocať euro auſter: medius autem auſtri & libis, liboauſter & leucinotus: medius aquilonis & argeſtæ, thraſcias, ſiue circius & à uicinis ſic nominantur. Sunt igitur omnes duodecim, quorum deſcriptio eſt huiuſmodi. Orientis ęquinoctialis, ſubſolanus: oriẽtis æſtiui, cæcias: orientis hyemalis, eurus: medij, euroauſter, boreas, aquilo ab urſa flat, auſter à meridie: medij, thraſcias, liboauſter: libs: ab occidente æſtiuo argeſtes: ab occidente hyemali, iapyx & olympion. Præterea eſt & ab occidente æquinoctiali, zephyrus. Gentes uerò ſecundũ uentos habitant regiones: ad ſubſolanum, Bactriani: ad eurum, Indi: ad phœnicem, Rubrum mare & Aethiopia: ad Liboauſtrũ, Garamãtes, q ſunt ſupra Syrtin: ad Liben, Aethiopes, & occidentales Mauri: ad zephyrum, Columnæ, & Libyæ principium & Europę: ad Argeſtem, Iberia, quę nũc Hiſpania: ad Thraſciam, Celtæ & confinia: ad aquilonem, Scythæ ſuper Thraciam: ad Boream, Pontus, Mæotis, & Sarmatæ: ad cæciam, Caſpium mare, & Saces.

COMMENTARIVS.

Aeris proprietates & qualitates hic elucidans autor, dicit in primis ipſum eſſe elementũ ſubtiliſsimum. Quod quidẽ nõ de ſimpliciter ſubtiliſsimò, & abſolutè intelligendũ eſt, cũ ignis elemẽtaris ſit aëre ſubtilior, rarior & tenuior, ſed de ſubtiliſsimo inter ea quæ apud nos ſunt elemẽta, & noſtro uſui accõmodata. Eſt.n. aër ſubtilior terra, aqua & igne noſtro domeſtico. Dicitur & aër grauior igne, id eſt minus leuis, ſecundum minus propriam comparatiui nominis acceptionem. Nam aër purus & elementaris nihil in ſe continet grauitatis, ſed minorem igne ſortitur leuitatem, ut ex philoſophia naturali compertũ eſt: ex qua etiã cæteræ eius conditiones hic enumeratæ, ſatis innoteſcunt, & potiſsimum ratio motus eius naturalis.

qui tametsi ad unã tantũ differentiã sit positionis suapte natura, scilicet sursum secundũ quid & ad concauum ignis, tamen propter subtilitatẽ suã & agitabilitatẽ, in sua sphæra aër ad omne mouetur differentiã positionũ, aut ut cedat corpori solidiori, aut ut oppleat locũ ab egrediente corpore relictũ. Deinde uentorũ pertractans naturã & disquirens, dicit uentũ esse motionẽ aëris, q̃ non putetur exacta esse uenti diffinitio, sed antiquorũ potius descriptio, putantiũ idem reipsa esse uentũ & aërẽ. aërem quidem, cum quietus & tranquillus consisteret: uentum uerò, cum agitaretur aër. Verũ hos fefellit Aristoteles in Meteoris, secundum cuius sententiã paulò pòst subnectitur aptior accuratiorq́; uenti descriptio, q̃d est multitudo exhalationis calidæ & siccæ, mota circa terrã lateraliter & ex trãsuerso. Cæterũ q aiunt aërẽ esse ignem extinctũ, ut habet litera, uidentur in hanc adducti sententiã qa perspectum habuerunt, ignis particulã cum extinguitur, in aërem resolui, & aquã calefactã uapores exhalare. Quod etsi in particulari igne, aëre & aqua ueritatẽ habeat, nõ tamen de toto elemento simile existimandum est. Alioqui oportuisset in mũdi exordio totũ id spaciũ quod tunc aëre occupatũ cernimus, igni oppletũ fuisse, & maximã ipsius partẽ extinctã in aërẽ esse cõuersam. Aut ab initio mundi totã terrã aquis fuisse adopertã, deinde extrinseco calefaciente ut sole ferue factã, hanc tantã uaporũ copiã (quanta est aëris) emisisse. Verùm quis tantum extinxerit ignem, aut tantum uaporis aquis eduxerit? Et cum frigiditate coactus uapor, rursum in aq̃ conuertatur, ut argumento sunt pendulæ nubes in aërẽ, cur frigefactus aër nõ iterum mutatur in aquã, à qua sumpsit initiũ? Ponendũ est itaq; elementũ aëris à mundi principio cũ cæteris elementis esse creatũ, cum essent tenebræ sup faciẽ abyssi, id est in aëre & cõgeneis corporibus priuatio luminis aliunde suscipiẽdi, & deinde cõdita lux toto aëris diffusa est spacio. At uerò terra, nõ aliena ui ut uentorum impetu, sed solo cõditoris imperio apparuit arida, & congregatæ sunt aquæ in unum locũ, ut dicit scriptura. Proinde autumãdus aer sua natura calidus, tametsi frigiditatẽ cõtrahat à terræ & aquę uicinia. Deinde uentorũ species & nomina Damascen. explicat, ac cuiusq; illorũ sitũ atq; collocationem, à determinata cœli parte unde exortũ suæ spirationis habet, desumptã. Distinguit aũt eos (ut & Aristoteles in Meteoris) secũdum triplicem solis ex ortum, itidẽ & occasum, meridionalẽ cœli plagã & septentrionalem, atq; intermedios his quatuor præcipuis cœli partibus tractus. Sanè exortus æstiuus dicitur ea cœli pars, qua sol oritur in solstitio æstiuali, & cũ subit cancrũ. Exortus æqnoctialis est illa cœli plaga, qua sol oritur cũ est æquinoctium uernum aut autũnale, cum scilicet ingreditur arietẽ aut librã. Exortus uerò hyemalis est illa cœli regio, qua sol nostrum cõscendit hemisphæriũ in solstitio brumali siue hyberno, cum scilicet occupare incipit capricornũ. Et ita triplicẽ occasum per analogiã diffinias. Plaga cœli meridionalis est, q̃ ad meridiẽ deuergit, polumq́; antarcticum. Septentrionalis uerò ex opposito collocata, & q̃ tendit ad septentrionem, ac polũ arcticum. Et quoniã meridies & septentrio statu ꝑpetuò permanent in quauis anni parte, à singulis harũ partium unus tantum uentus sumitur. Quoniã uerò ortus & occasus mobilia & uaria sunt, quandoquidem non semꝑ in eadem cœli parte sol toto anno oritur, neq; semꝑ eodẽ occidit loco, diuersi ab exortu cõstituũtur uenti, similiter & ab eo occasu. Vt aũt de uentis ipsis hic nominatis, sigillatim & secundum ordinẽ literæ nõnihil perstringatur, annotatione nõ est indignũ, q̃d cæcias ab æstiuo spirans exortu, ita teste Aristotele flat, ut nubes nõ ꝓpellat, sed ad sese uocet. ex quo ꝓuerbium factũ scribit de prauo homine, qđ mala ad se trahit sicut cæcias nubes. Meses uentus ab eadem spirans parte, ita dictus est à meson, q̃d græcè mediũ designat, quia subsolano & euro fit intermedius. Subsolanus à latinis id nominis sorti:, quod sub sole spirat, & eadẽ ratione à græcis apeliotes dicitur. Eurus, à plaga cœli unde exoritur nomẽ tenet, sic nominatus, qđ ab oriẽte flat. Libs aũt à Libya denominatur, quod in ea frequens sit, & idẽ quoq; Africus nuncupatur ab Africa. Porrò zephirus nomen sortitur apud Græcos, quod satis uitã afferat. apud Latinos eadẽ ratione fauonius dicitur, qa placido suo flatu fouet omnia, aut fauet florib. & fructib. producendis. Argestes uẽtus est occidentalis, frigidus, q latinè corus dicitur, prima syllaba producta. interdũ mutatur illa o ꝓducta in au diphthõgo, & dicitur caurus, ut habet Virgilius: Semper hyems, semꝑ spirãtes frigore cauri. Olympion, q & olympias à nõnullis dicitur, & hellespõtius, quod circa hellespontũ, & eũ terræ tractũ crebrius spiret, paulũ ab argeste deflexus: apud Atheniẽses frequẽs est, & ab illis quoq; scyron nuncupatur, reliquæ aũt Græciæ ignotus esse refertur. Iapyx aũt uentus est ex Apulia ꝓficiscens, de quo Lucanus: Excipit aduersus zephiros & iapyga Pindus. inde Iapygia dicta est Apulia. Auster uẽtus meridionalis ab hauriendis aquis. nam nebulosus atq; humectus est, qui etiam notus græcè eadem ratione dicitur, ab humore. Aquilo uentus septentrionalis, dictus à uehementissimo uolatu instar aquilæ. à græcis aparctias dicitur quoniã ab arcto spirat. qui admodum uiolentus est, siccus & frigidus. Boreas inter septentrionem & exortum æstiuũ medius, haud multũ ab aquilone distat, & usqueadeò illi naturæ conditione affinis est, ut sæpenumero horum duorum unus pro altero ponatur. Ab hyperboreis spirat montibus, & id nominis sortitus putatur, quoniã ut uiolẽti flatus est, ita & sonori. Phœnix inter exortum hyemalem & meridiem medius uentus, cõposito nomine etiã euroauster dicitur, quod euro austroq́; interiaceat. Eundem alij phœniciã appellãt. Liboauster uentus est inter occasum hyemalẽ & meridiem constitutus, à libe & austro uentis

extre-

extremis(quibus pximè interiectus est)id nomen mutuatus,qui & consimili ratione leuci notus dicitur,ex utriusq; græci nominis dictorũ uentorum cõpositione. Trascias aũt uentus est inter occasum æstiuũ & septentrionẽ collocatus,qui ab alijs etiã thrasceas nuncupatur:à nonnullis itidem circius dicitur,à turbine & uertigine,q̃d in circũ res agat & inuoluat:ita appellatus,qm̃ nulli est uiolentia inferior. hic Narbonensi prouinciæ ita peculiaris esse traditur ab autorib. ut ultra illũ terræ tractũ se non protendat. Itaq; omnes uenti supradicti, sunt duodecim non quidẽ secundũ nominũ prius positorũ numerũ sumpti,cum lõgè plura quam duodecim posita sint uentorum nomina,sed secundũ situm & collocationẽ partiũ cœli connumerati. Siquidẽ constituti sunt tres à triplici exortu deducti,& totidẽ ab occasu trifariã distinctio,unus meridionalis,unus septentrionalis unus inter septentrionẽ & exortũ æstiuũ medius, unus inter exortum hyemalẽ & meridiẽ positus, unus itẽ inter occasum hyemalẽ & meridiẽ locatus, & deniq; unus inter occasum æstiuum & septentrionem situs. Hæc autem omnia ex Sipontino latius agnoscuntur. Populorũ identidẽ in litera nominatorũ, habitantiũ regiones à quib. ortũ ducunt uenti,nõ negligenda est descriptio: Bactriani quidẽ populi sunt Asiæ iuxta oriẽtẽ.eorũ regio Bactriana dicitur,aut Bactra,orum. Indi,populi eoi atq; oriẽtales.eorũ regio India,ab Indo loci fluuio denominatur. Rubrum mare atq; Erithreũ,iuxta Aegyptũ est, Africæ conterminum,cui adiacet Aethiopia Libyca: Garamantes populi extremi Libyæ,Psillis finitimi efferis ac barbaris moribus insignes. Syrtis locus est mari Libyco, nauibus exitialis ac perniciosus. Aethiopes,occidentalesq; Mauri,occiduam terræ partem habitant, & extremos Hispaniæ fines tenent. Columnæ Herculeæ apud Gades sunt,& in ultima plaga,quas Hercules ut sui terrestris itineris metas,fixisse refertur. Libya, Africæ pars est. Europa,tertia pars terræ habitabilis,ad occidentem deuergens. Iberia, Hispania, ab Ibero fluuio sic cognominata. Celtæ,populi Hispaniæ contermini,à quibus & Ibero fluuio loci, nomen sortiti sunt. Celtiberi Hispaniæ populi. Scythæ sunt Scythicæ regionis incolæ, quæ ad ursam, partemq; cœli borealem decumbit perpetuo gelu rigens. Thracia, Scythiæ finitima est. Pontus, mare Scythiæ,ad Tenedum usq; se protendens Mæotis, Scytharum maxima palus. Sarmatæ, siue Sauromatæ, populi Scythiæ, plaustris totam suppellectilem circumuehentes, solitudinesq; pro domibus habitantes.lacte equino interdum & sanguine utũtur in potum,& immanitati sunt nominatissimi. Mare Caspium,ad orientem situm est iuxta Hyrcaniam. Saches(quos Ptolemæus & Strabo Sachas nominant)populi sunt orientales ultra mare Caspium, Sogdianis cõtermini,qui nec urbes,nec uicos habere perhibentur, sed nemora & specus habitare, insuper & sagittas iaculandi arte peritissimi esse memorantur.

ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ. κδ.

Καὶ τὸ ὕδωρ δὲ, ἓν τῶν στοιχείων τῶν τεσσάρων ἐστὶ, ποίημα θεοῦ κάλλιστον. ὕδωρ ἐστὶ στοιχεῖον ὑγρόν τε καὶ ψυχρὸν, βαρύ τε καὶ κατωφερὲς, εὐδιάχυτον. τούτου δὲ μνημονεύει ἡ θεία γραφὴ λέγουσα, καὶ σκότος ἦν ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ἄβυσσος γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ὕδωρ πολὺ, οὗ τὸ τέλος ἀκατάληπτον ἀνθρώποις. ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεπόλαζε. καὶ πρῶτον μὲν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ στερέωμα, διαχωρίζον ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. ἐν τῷ μέσῳ γὰρ τῆς ἀβύσσου τῶν ὑδάτων ἐστερεώθη, τῷ δεσποτικῷ προστάγματι. ὅθεν καὶ στερέωμα εἶπεν ὁ θεὸς γενέσθαι, καὶ ἐγένετο. τίνος δὲ χάριν ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὕδωρ ὁ θεὸς ἀπέθετο; διὰ τὴν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ αἰθέρος θερμοτάτην ἔκκαυσιν. εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ στερέωμα, ὁ αἰθὴρ ὑφήπλωται. καὶ ὁ ἥλιος δὲ σὺν τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄστροις, ἐν τῷ στερεώματι εἰσί. καὶ εἰ μὴ ἐπέκειτο ὕδωρ, ἐφλέχθη ἂν ὑπὸ τῆς θέρμης τὸ στερέωμα.

DE AQVA. Cap. IX.

Est autem aqua unum quatuor elementorũ,optima Dei factura. Aqua elementum est humidũ & frigidũ,graue,& deorsum mobile, & diffundi facillimũ. cuius meminit diuina scriptura dicens: Et tenebræ erãt super abyssum, & spiritus Dei ferebatũ super aquã. Abyssus enim nihil aliud est, nisi aqua plurima, cuius finis incõprehensibilis sit hominibus. In principio igitur aqua super omnem terram effundebatur. Et primum quidem fecit Deus firmamentũ, dirimens per medium aquã quæ erat super firmamentũ, ab ea quæ infra firmamentũ. In medio enim abyssi imperio Domini factũ est firmamentũ. unde & dixit Deus: Fiat firmamentũ, & factũ est. Cuius aũt gratia locauit super firmamentum aquam Deus? propter solis & ætheris calorem feruentissimum. Nam mox post firmamentum subducitur æther, sol autem cum luna & astris in firmamento sunt. Et nisi super locata esset aqua, existimandum est, & ab illo ingenti feruore iam conflagrasse firmamentum, abyssẽq; in flammas.

Εἶτα προσέταξεν ὁ θεὸς συναχθῆναι τὰ ὕδατα εἰς συναγωγὴν μίαν. τὸ δὲ μίαν. συναγωγὴν λέγειν, οὐ δηλοῖ τὸ ἐν ἑνὶ τόπῳ συναχθῆναι αὐτά. ἰδοὺ γὰρ μετὰ ταῦτα φησὶ, καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας. ἀλλὰ τὸ ὁμοῦ καθ' ἑαυτὰ κεχωρισμένα τῆς γῆς γενέσθαι τὰ ὕδατα, ὁ λόγος ἐδήλωσε. συνήχθησαν τοίνυν τὰ ὕδατα εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν. καὶ ὤφθη ἡ ξηρά. ἐντεῦθεν αἱ δύο θάλασσαι, αἱ τὴν αἴγυπτον περιέχουσαι (μέση γὰρ αὕτη τῶν δύο κεῖται θαλασσῶν) συνέστησαν διάφορα πελάγη, καὶ ὄρη, καὶ νήσους, καὶ ἀγκῶνας, καὶ λιμένας ἔχουσαι. καὶ κόλπους διαφόρους περιέχουσαι, αἰγιαλούς τε καὶ ἀκτάς. αἰγιαλὸς μὲν γὰρ, ὁ ψαμμώδης λέγεται. ἀκτὴ δὲ, ἡ πετρώδης καὶ ἀγχιβαθὴς, εὐθέως ἐν τῇ ἀρχῇ βάθος ἔχουσα. ὁμοίως καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀνατολὴν, ἥτις λέγεται ἰνδική. καὶ ἡ βορεινὴ, ἥτις λέγεται κασπία. καὶ αἱ λίμναι δὲ ἐντεῦθεν συνήχθησαν. ἔστιν οὖν ὁ μὲν ὠκεανὸς, οἱονεί τις ποταμὸς κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν. περὶ οὗ εἰρηκέναι μοι δοκεῖ ἡ θεία γραφὴ, ὅτι ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ παραδείσου, πότιμον καὶ γλυκὺ ὕδωρ ἔχων. οὗτος χορηγεῖ τὸ ὕδωρ ταῖς θαλάσσαις. ὅπερ ἐν ταῖς θαλάσσαις χρονίζον, καὶ ἑστὼς ἀκίνητον, πικρὸν γίνεται, τοῦ ἡλίου ἀεὶ τὸ λεπτότερον ἀνιμωμένου καὶ τῶν σιφώνων. ὅθεν καὶ τὰ νέφη συνίστανται, καὶ οἱ ὄμβροι γίνονται, διὰ τῆς διηθήσεως γλυκαινομένου τοῦ ὕδατος. οὗτος καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς, ἤτοι εἰς τέσσαρας ποταμοὺς διαιρεῖται. ὄνομα τῷ ἑνὶ φεισὼν, τουτέστι γάγγης ὁ ἰνδικός. καὶ ὄνομα τῷ δευτέρῳ γεὼν, οὗτός ἐστιν ὁ νεῖλος, ὁ ἀπὸ αἰθιοπίας εἰς αἴγυπτον κατερχόμενος. καὶ ὄνομα τῷ τρίτῳ, τίγρης. καὶ ὄνομα τῷ τετάρτῳ, εὐφράτης. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι πλεῖστοι καὶ μέγιστοι ποταμοὶ ὧν οἱ μὲν εἰς τὴν θάλασσαν κενοῦνται, οἱ δὲ ἐν τῇ γῇ ἀναλίσκονται. ὅθεν πᾶσα ἡ γῆ διάτρητός ἐστι, καὶ ὑπονόμους, ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα. δι' ὧν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχομένη τὰ ὕδατα, τὰς πηγὰς ἀνίησι. πρὸς οὖν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν πηγῶν ὕδωρ γίνεται. διηθεῖται μὲν γὰρ, καὶ διυλίζεται διὰ τῆς γῆς τὸ θαλάττιον ὕδωρ, καὶ οὕτω γλυκαίνεται. εἰ δὲ ὁ τόπος ὅθεν ἡ πηγὴ ἀναδίδοται, τύχοι πικρὸς ἢ ἁλμυρὸς, πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ ἀνάγεται. στενούμενον δὲ πολλάκις τὸ ὕδωρ, καὶ βίᾳ ῥηγνύμενον, θερμαίνεται. κἀντεῦθεν τὰ αὐτοφυῆ θερμὰ ἀνάγονται ὕδατα.

Deinde præcepit Deus, ut cõgregarentur aquæ in unam congregationem, & dicendo in unam congregationem, nõ significat in loco uno illas cõgregasse: (nam uides ut postea dicat, & consistẽtias aquarum uocauit maria) sed secundũ seipsas à terra separatas simul factas esse aquas, ostendit hic sermo. Congregatę sunt igitur aquę in cõgregationes suas, & apparuit arida. Hinc sunt duo maria quæ circundant Aegyptum: ipsa enim media inter duo maria iacet. Constituti sunt & diuersi pelagi, mõtes, insulas, scopulos, portus, uarios sinus continentes, littoraq́ & actas. Littus arenosum dicitur, actæ uerò saxosa littora, proximè profunda, in ipso statim principio profunditatem habentia. Similiter autem & ad orientem est mare, dicitur Indicum. est & boreũ, quod dicitur Caspium. Sed & stagna hinc congregata sunt. Est & Oceanus, ut fluuius quidam circundans totam terram de quo mihi dixisse uidetur diuina scriptura, quod fluuius procedit de Paradiso, potabilem ac dulcem aquam habens. hic aquã præbet omni mari, perseuerans & inde mutabilis manens. Fit autem salsum mare sole semper, & alijs (ut siphones quidam) quod subtilissimum est attrahentibus unde & nubes consistunt, & nubes gignuntur dulci euaporata aqua. Hic Oceanus in quatuor principia, id est, in quatuor flumina diuiditur. Nomẽ uni Phison, hic est Ganges Indicus: & nomẽ secundo Geon, ille est Nilus ab Aethiopia in Aegyptũ descendens: & nomen tertio Tigris, nomẽ uerò quarto Euphrates. Sũt aũt alij plurimi & maximi fluuij, quorũ hi quidem in mare uanescunt, illi uerò in terra consumuntur. Vnde & tota terra porosa est, antrosa, ueluti quasdam uenas habens, per quas ex mari suscipiens aquas, fontes perficit. Ad qualitatem igitur terræ & fontiũ aqua fit, percolatur, & depuratur per terram marina aqua, & sic dulcorascit. Si autem locus unde fons redditur, fuerit aut amarus, aut salsuginosus, & ad naturã terrę fons educitur. Angustata enim frequẽter aqua, & ui erumpens, calescit: & hinc natiuæ & per se calidæ redduntur aquæ.

Diuino

τῷ οὖν θείῳ προστάγματι, κοιλώματα ἐν τῇ γῇ γεγόνασιν. καὶ οὕτως εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν συνήχθησαν τὰ ὕδατα. ἐντεῦθεν καὶ τὰ ὄρη γεγόνασι. πρώτῳ τοίνυν τῷ ὕδατι προσέταξεν ὁ θεὸς ἐξαγαγεῖν ψυχὴν ζῶσαν. ἐπειδὴ ἤμελλε δι' ὕδατος καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἐπιφερομένου τοῖς ὕδασιν ἁγίου πνεύματος, ἀνακαινίζειν τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος. ἐξήγαγε δὲ ζῶα μικρά τε καὶ μεγάλα, κήτη καὶ δράκοντας, ἰχθύας ἐν τοῖς ὕδασιν ἕρποντας, καὶ πετεινὰ πτερωτά. διὰ τῶν πετεινῶν οὖν συνάπτεται τό, τε ὕδωρ, καὶ ἡ γῆ, καὶ ὁ ἀήρ. ἐξ ὑδάτων μὲν γὰρ ταῦτα γεγόνεν. ἐν τῇ γῇ δὲ διατρίβει, καὶ ἐν ἀέρι ἵπταται. κάλλιστον δὲ στοιχεῖον τὸ ὕδωρ, καὶ πολύχρηστον, καὶ ῥύπου καθάρσιον, οὐ μόνον μὲν σωματικοῦ, καὶ ψυχικοῦ δὲ, εἰ προσλάβοι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος.

Diuino igitur iussu concauitates in terra factæ sunt, & sic in cōgregationes suas conueniunt aquæ, hinc etiā & montes facti sunt. In principio igitur præcepit Deus aquæ, ut educeret animā uiuentē, quia debebat per aquā & spiritū sanctum (qui à principio ferebatur super aquas) renouare hominē. Hoc profecto diuinus asseruit Basilius. Eduxit ergo animalia pusilla & magna, cetæ, dracones, pisces aquarū reptilia, & uolatilia pennata. Per uolatilia igitur cōspirant & coniunguntur aqua, terra, & aër. nam ex aquis illa prodierunt, & in terra diuersantur, & in aëre uolant. Optimum ergo elementum, aqua, & plurimo usui accommodum, sordis purgatiuum, non modo corporis, sed & animæ, modò spiritus sancti gratiā assumpserit.

COMMENTARIVS.

De aqua tertio elemento pertractationem hic faciens author, & eius proprietates discutiens, adducit inter cætera rationem, quare Deus locauit aquam super firmamentum. ut illius (inquit) refrigerio & temperamento conseruaretur ipsum firmamentum, ne ignis & solis feruore amburererur. Verùm hæc ratio non ipsius uidetur authoris, sed potius antiquorum, existimantium cœlum caliditatem suscipere posse & adustionem, quorum sententiam hic affert, nec physicæ disciplinæ, nec ueritati satis consonam. Cùm enim cœlum non sit subiectum alterationi qualitatum elementarium, nec eas recipere natum. quo pacto existimauerit rectè quispiam, ipsum aut ab igne proximè subiecto, aut à sole & astris, æstum & feruorē suscipere posse, quo ipsius timeatur conflagratio: quemadmodum ferunt poetę, Phaëtontem paterni currus temerarium aurigam, recto calle expaciatum, totam fermè cœli machinam pariter & terræ exussisse. Insuper aquæ illæ super cœlos collocatæ non putantur esse elementares, & similis naturæ cum aquis nostri orbis, mobiles scilicet, diffluentes & frigidæ, ut sua frigiditate temperent æstum solis & astrorum, sed prorsus alterius generis & cœlestis, ab algore, grauitate, & cæteris naturalium rerum qualitatibus penitus alienæ. Quemadmodum inquit Beda: Qui infra cœlum ligat aquas ad tempus, uaporibus nubium retētas, potest etiam supra cœli sphæram non uaporabili tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere ne labantur. Verùm de hisce aquis sexto ca. huius libri latior habitus est sermo. Nos igitur quod super cœlos sunt aquæ, diuina scriptura docente, indubitatum habemus. Quales autem sint illę, & quā ob causam ibidem constitutę, solus nouit rerum conditor, qui suum cuique designauit usum, neq; quicquam ociosum aut frustra deduxit ad ortum. Deinde author exponens unde maria & flumina suam sumant originem, dicit in litera, hinc sunt duo maria, quæ circundant Aegyptum: hinc inquam, id est ex hac congregatione aquarum facta in unum locum Dei imperio, cum apparuit arida, postquā aqua totam operuerat terram. Sunt autem illa duo maria (ut antiqua innuit traductio) quibus clauditur Aegyptus, mare mediterraneum & rubrum. Sunt & alia maria à regionibus quas perlabuntur nomen sortita, ut Hispanicum, Libycum, Gallicum, Germanicum, Britannicum, & ita de cæteris passim occurrentibus. De Oceano uerò subiungit, quod fluuius sit circundans totam terram, de quo scriptura intelligi debere uidetur, cum inquit, quod fluuius processit paradiso. Enimuero si Oceanus pro mari sumatur totā terram cōplectente, ut ferè apud omnes autores, non uidetur is esse fluuius qui Geneseos secūdo scribitur egredi de paradiso uoluptatis: longè.n. aliud est mare, & aliud fluuius. Adde q́d anteq; dicit Deus plātasse paradisum uoluptatis, ex quo emanat is fluuius, cuius meminit scriptura Gen 2.cap. iam aquas in unum locum iusserat congregari, in secundo scilicet diei opere & cōgregationes aquarū appellauit maria, ut dicitur ca. 1. Fuit igitur oceanus & mare totam ambiens terram, anteq; esset fluuius ille egrediens. Demum fluuius ille ex paradiso scaturiens dulcē cōtinet aquā & potabilē, ut manifestant quatuor ab ipso prodeuntia flumina. Quo igitur modo is fluuius idē mari fuerit aut ei principiū administrauerit, q́d salsuginosum est, & amaricatum: Et planè Aristoteles eos improbat, q putant fluuios præstitisse mari principium, quod hoc salsum sit, illi uerò dulces atq; suaues. Identidem & antiquos hanc salsedinis maris causam assignātes, quod sol è mari dulce, potabileq; sustulerit, & in uapores conuerterit, qui deinde in nubem concrescunt, relicto in eo maris alueo quod terrestre, feculentum & densum est, Aristoteles in Meteoris confutat hac ratione: Quanta multitudo uaporum rursum tollitur

tollitur à mari, concrescitq́ in nubes, tanta rursum cadit deorsum, nubibus in pluuiam resolutis. At restituta æquali dulcis aquę multitudine, mare non est dulce, sed amarū. Igitur propter aquæ dulcis remotionem, non erat prius factū amarum. Deinde aliā eodem loco assignat Aristoteles salsedinis maris causam, philosophiæ naturali magis consentaneā, ob exhalationis scilicet terrestris è fundo maris sublatæ frequentem per mare transitum. Dicuntur aūt siphones (quo uocabulo utitur hic litera) canales, tubi, fistulæq́, per quas urgente spiritus aqua uel alius aliquot emittitur, à sono decurrentis per angustum aquę sic dicti. Quales sunt in fontib. manu fabrefactis, in quibus sunt huiusmodi lingulę plures prominentes, & aquas plurifariā euomentes. Inde siphunculus diminutiuum deducitur, q̄d accipitur pro exigua fistula ex ære uel marmore aliaue materia, per q̄ aqua exilit è fonte. Cùm deinceps ait Damascenus, terram antrosam & porosam ueluti quasdā uenas habere, per quas ex mari suscipiens aquas, fontes perficit: uidetur eo loco cū antiquis sentire, dicentib. fontes è mari suā originē suscipere, aqua maris per occultos terræ meatus lōgo deducta tractu, ac demū erūpente ubi fontiū cōspicitur principiū. Verū hāc sententiā refellit dulcedo fontiū, quæ ex aqua amarore infecta & salsugine, haudquaq̄ ducere potest originē. Neq; id obiectionē soluit, aq̄ maris transitu per terram facto amisisse salsedinem, & in dulcedinem permutatam. Nam terra potius aquas dulces, reddit amaras & salsas, ob permixtas illis terrestres exhalationes, quo igitur pacto auferet salsedinem, & dulces efficiet aquas? Proinde probanda magis est Aristotelis sententia, fontes ex aëre in terræ concauitatibus suscepto, conuersoq́ in aquam, gigni, & collectam in terræ receptaculis, scaturigine tandem erumpere. Verùm hæc omnia physicam potius desiderant operam, quàm theologicam exquirant indaginem, & ex philosophiæ naturalis proloquijs ac theorematibus facilè dinosci poterunt: quocirca non est ipsis diutius immorandum. Postremum mysticam aperiens intelligentiam, & mysterium huius loci scripturæ, quod spiritus Domini ferebatur super aquas, & exinde Dei præcepta educta sunt uiuētia, pisces & aues, subnectit autor in litera: Hoc profecto diuinus asseruit Basilius hoc inquam, quod modo dictum est, scilicet spiritum Domini aquas in mundi initio confouisse, & ex aquis eductam animalium uitam, ut id esset symbolum designatiuumq́, in salutaris lauacri & baptismi mysterio, spiritum sanctum aquæ ministerio regeneraturum animas, quæ ex aqua & spiritu sancto renatæ, spiritualem assumant uitam. Cuius quidem aquæ baptismalis præconia & mysteria, beatus Hieronymus diffusè pertractat in epistola ad Oceanum de unius uxoris uiro, referens idipsum quod hic ex Basilio adducitur. Deniq; aqua hic ab autore dicitur optimum elementum, non naturæ quidem dignitate, cum ignis & aer ipsam perfectione longè accedant: sed usus ac officij accommodatione, quod ad plures usus humanos quam aliud quoduis elementum conducat, sicut ab Aristotele manus dicitur eandem ob causam organum organorum, quod omniartifex est, & cuiusuis artis exerceat ac moliatur opus.

ΠΕΡΙ ΠΕΛΑΓΩΝ. κε.

Etiā hoc caput nunc primū latinè uersum editur.

Ἀναδέχεται τὸ αἰγαῖον πέλαγος, ἑλλήσποντος, λήγων εἰς ἄβυδον καὶ σηστόν. εἶτα ἡ προποντίς, λήγουσα εἰς χαλκηδόνα καὶ Βυζάντιον. ἔνθα τὰ στενά, ἀφ' ὧν ὁ πόντος ἄρχεται. εἶτα ἡ μαιῶτις λίμνη. πάλιν δὲ ἀπ' ἀρχῆς εὐρώπης, καὶ λιβύης, ἰβηρικόν, τὸ ἀπὸ στηλῶν εἰς πυρήνην τὸ ὄρος. λιγυστικὸν δέ, τὸ ἕως τῶν τῆς τυῤῥηνίας περάτων. σαρδόνιον δέ, τὸ ὑπὲρ τὴν σαρδώ, νεῦον πρὸς τὴν λιβύην κάτω. τυῤῥηνικὸν δέ, τὸ μέχρι σικελίας λῆγον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν τῆς λιγυστικῆς ἄκρων. εἶτα λιβυκόν, εἶτα κρητικόν, καὶ σικελικόν, καὶ ἰόνιον, καὶ ἀδριανόν, τὸ ἀνακεχυμένον ἐκ τοῦ σικελικοῦ πελάγους, ὃν καλοῦσι κορινθιακὸν κόλπον, ἤτοι ἀλκυονίδα θάλασσαν. τὸ δὲ σουνίῳ καὶ σκυλλαίῳ περιεχόμενον πέλαγος, σαρωνικόν. εἶτα μυρτῷον, καὶ ἰκάριον, ἐν ᾧ καὶ αἱ κυκλάδες. εἶτα καρπάθιον, καὶ παμφύλιον, καὶ αἰγύπτιον. ὑπὲρ δὲ τὸ ἰκάριον ἑξῆς ἀναχεῖται τὸ αἰγαῖον. ἔστι δὲ ὁ τῆς εὐρώπης παράπλους, ἀπὸ τανάϊδος

DE MARIBVS, SIVE PELAGIS.

Cap. XXV.

Excipit Aegæum mare Hellespontus, ad Abydum & Sestū se finiēs, Postea Propōtis, finiens se ad Chalcidonem & Bysantium. illic angustiæ sunt à quibus Pontus initiū suū habet. Postea Męotis palus. Rursus aūt ab initio Europæ & Libyæ, Ibericū, quod à columnis ad Pyrenæum montem usq; se protendit. Ligusticū uerò ad Tyrtheniæ usq; fines. Sardiniū uerò, quod suprà Sardiniam, Libyā uersus deorsum uergit. Tyrrhenum autem, quod facto initio à Ligusticę extremitatib. ad Siciliam usq; se extendit. Postea Libycum, postea Creticum, & Siculū & Ioniū, & Adriaticū, q̄d ex Siculo pelago effunditur, quē sinū Corinthiacū siue Alcyonium mare uocant. Quod uerò Sunio & Scyllęo inclusum est mare, Saronicū dicitur. Postea Myrtoum & Icariū, in quo & Cyclades sunt. Postea Carpathium, & Pamphylium, & Aegyptiacū. Supra uerò Icarium continuæ Agæum alluit. Est autem Europæ nauigatio à Tanais fluminis

ποταμοῦ ἐκβολῶν, ἕως ἡρακλέους στηλῶν, στάδια ϛθψθ. τοῦ δὲ λιβύης ἀπὸ τίγγεως μέχρι στόματος κανωβικοῦ, στάδια β θ σ ν β. τῆς δὲ ἀσίας ἀπὸ κανώβου, ἕως ταναΐδος ποταμοῦ μετὰ τῶν κόλπων ὁ περίπλους, στάδια δ ρ ια. ὁμοῦ παράλιος σὺν κόλποις τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, στάδια ιγ θ ο β.

fluminis ostijs ad Herculis usque columnas stadiorum 609709. Libyae uero a Tinge ad Canobicum usque ostium stadia 209252. Asiae denique usque ad Tanaim fluuium cum sinubus annauigatio stadiorum 4111. Littus una cum sinubus nobis inhabitati orbis stadia 1309072.

ΠΕΡΙ ΓΗΣ, ΚΑΙ ΤΩΝ ἐξ αὐτῆς. κεφ. ι.

Η γῆ ἓν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστί, ξηρόν τε καὶ ψυχρόν, καὶ βαρύ, καὶ ἀκίνητον, ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ παρηγμένον. ἐν ἀρχῇ γάρ φησιν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν. καὶ τὴν γῆν. ἧς τὴν ἕδραν. καὶ τὴν βάσιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων εἰπεῖν δεδύνηται, οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ ὑδάτων φασὶν ἡδράσθαι, καὶ πεπῆχθαι αὐτήν, ὥς φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ· τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ ὑδάτων. οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀέρος, ἄλλος δέ φησιν· ὁ ἑδράσας τὴν γῆν ἐπὶ οὐδενός. καὶ πάλιν ὁ θεηγόρος Δαβίδ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ δημιουργοῦ· ἐγώ, φησιν, ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς, τὴν συνεκτικὴν αὐτῆς δύναμιν στύλους ὀνομάσας. τὸ δὲ ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν, δηλοῖ τὸ πάντοθεν περικεχύσθαι τῇ γῇ τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν. κἂν οὖν ἐφ' ἑαυτῆς, κἂν ἐπὶ ἀέρος, κἂν ἐπὶ ὑδάτων, κἂν ἐπ' οὐδενὸς δῶμεν ἡδράσθαι αὐτήν, χρὴ μὴ ἀφίστασθαι τῆς εὐσεβοῦς ἐννοίας, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ συγκρατεῖσθαι ὁμολογεῖν, καὶ συνέχεσθαι τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος. ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν, καθώς φησιν ἡ θεία γραφή, ὑπὸ ὑδάτων ἐκαλύπτετο, καὶ ἀκατασκεύαστος, ἤτοι ἀκόσμητος ἦν. τοῦ δὲ θεοῦ προστάξαντος, τὰ τῶν ὑδάτων δοχεῖα γεγόνασι, καὶ τότε τὰ ὄρη ὑπῆρξαν. καὶ τῷ θείῳ προστάγματι τὸν οἰκεῖον ἀπείληφε κόσμον, παντοδαπαῖς χλόαις καὶ φυτοῖς ὡραϊσθεῖσα. οἷς τὸ θεῖον ἐνέθηκε πρόσταγμα δύναμιν αὐξητικήν τε καὶ θρεπτικήν, καὶ σπερματικήν, ἤτοι ὁμοίου γεννητικήν. ἐξήγαγε δὲ τοῦ δημιουργοῦ κελεύσαντος, καὶ παντοῖα γένη ζώων, ἑρπετῶν τε καὶ θηρίων, καὶ κτηνῶν. πάντα μὲν πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὔκαιρον χρῆσιν. ἀλλὰ τούτων τὰ μὲν πρὸς βρῶσιν, οἷον ἐλάφους, πρόβατα, δορκάδας, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ πρὸς διακονίαν, οἷον καμήλους, βόας, ἵππους, ὄνους, καὶ τὰ τοιαῦτα.

DE TERRA, ET IIS QVAE ex ea sunt. Cap. X.

TErra quatuor elementorum unum est, siccum & frigidum, grauissimum & immobile, a Deo ex nihilo ad esse prima die deductum. In principio enim (inquit) fecit Deus coelum & terram. cuius sedem & basim, nullus hominum dicere ualuit. Hi enim aiunt ipsam super aquas fundatam, & firmatam esse, ut diuinus inquit Dauid, qui firmauit terram super aquas: illi uero super aerem. Alius autem ait, Qui firmauit terram super nihilum. Et rursus diuinus Dauid in persona opificis: Ego (inquit) firmaui columnas eius: continentem terrae uirtutem, columnas nominans. Quod autem ait, Super maria fundauit eam: ostendit undique terrae circunfusam aquae naturam. Et siue dabimus ipsam in seipsa, siue aere, siue in aquis, siue in nihilo firmatam, stabilitamque esse, decet nos in nullo piae aduersari intelligentiae, confiteri simul omnia a uirtute eius qui creauit contineri, fulciri, ac constringi. In principio autem (scriptura dicit) terra cooperiebatur ab aquis, & erat inculta, & absque ornatu, cum praecipiente Deo, aquarum receptacula facta sunt. Et nunc montes extarunt, & diuino precepto proprium terra suscepit ornatum, omnigenis herbarum & plantarum uarietatibus decorata: quibus indidit diuina iussio uegetatricem uirtutem, auctricem, altricem, & seminariam, suique similis propagatricem. Eduxit etiam & mundi opifice mandante omnimoda genera animalium, reptilium, ferarum cicurum, ac pecorum: uniuersa quidem ad hominis opportunam utilitatem. Sed horum hec ad cibum, ut ceruos, oues, capreas, & eiusmodi: haec ad ministerij usum, ut camelos, boues, equos, asinos, & id genus:

τὰ δὲ πρὸς τέρψιν, οἷον πιθήκους. καὶ τῶν ὀρνέων, κίσσας τε καὶ ψιττάκους, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ τῶν φυτῶν δὲ καὶ τῶν βοτανῶν, τὰ μὲν κάρπιμα καὶ ἐδώδιμα, τὰ δὲ εὐώδη καὶ ἀνθηρὰ, πρὸς τέρψιν ἡμῖν δεδωρημένα, οἷον τὸ ῥόδον, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ πρὸς νοσημάτων ἴασιν. οὐκ ἔστι γὰρ οὐδὲν ζῶον, οὐδὲ φυτὸν, ἐν ᾧ οὐκ ἐνέργειάν τινα, τῇ τῶν ἀνθρώπων χρείᾳ χρησιμεύουσαν ὁ δημιουργὸς ἐναπέθετο. ὁ γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἐπιστάμενος, εἰδὼς ὡς μέλλει ἐν αὐτεξουσίῳ παραβάσει ὁ ἄνθρωπος γίνεσθαι, καὶ τῇ φθορᾷ παραδίδοσθαι, πάντα πρὸς εὔκαιρον χρῆσιν αὐτοῦ. τά τε ἐν τῷ στερεώματι, τά τε ἐν τῇ γῇ, καὶ τὰ ἐν ὕδασιν ἔκτισε. πρὸ μὲν οὖν τῆς παραβάσεως, πάντα ὑποχείρια τῷ ἀνθρώπῳ ἦν. ἄρχοντα γὰρ αὐτὸν κατέστησεν ὁ θεὸς πάντων τῶν ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τοῖς ὕδασιν. καὶ ὁ ὄφις δὲ συνήθης τῷ ἀνθρώπῳ ἦν, μᾶλλον τῶν ἄλλων αὐτῷ προσερχόμενος, καὶ τερπνοῖς προσομιλῶν τοῖς κινήμασιν. ὅθεν δι' αὐτοῦ τὴν κακίστην ὁ ἀρχέκακος διάβολος ὑποθήκην τοῖς προπάτορσιν εἰσηγήσατο. καὶ ἡ γῆ δὲ αὐτομάτη τοὺς καρποὺς ἔφερε, πρὸς χρείαν τῶν ὑποχειρίων αὐτῷ ζώων. καὶ οὔτε ὄμβρος ἦν τῇ γῇ, οὔτε χειμὼν, μετὰ δὲ τὴν παράβασιν, ἡνίκα παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς, ἄρχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἄλογον ἐπιθυμίαν τοῦ λογικοῦ νοῦ παρασκευάσας, παρήκοος τῆς τοῦ δεσπότου ἐντολῆς γενόμενος, ἐπανέστη τῷ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ χειροτονηθέντι ἄρχοντι, ἡ ὑποχείριος κτίσις. καὶ ἐτάγη ἐν ἱδρῶτι ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη. ἀλλ' οὐδὲ νῦν ἄχρηστος ἡ τῶν θηρίων χρῆσις, ἐκφοβοῦσα καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν καὶ ἐπίκλησιν τοῦ πεποιηκότος φέρουσα θεοῦ. καὶ ἡ ἄκανθα δὲ μετὰ τὴν παράβασιν ἐξέφυ τῆς γῆς, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου ἀπόφασιν. μεθ' ἣν συνεζεύχθη καὶ τῇ ἀπολαύσει τοῦ ῥόδου ἡ ἄκανθα, εἰς ὑπόμνησιν τῆς παραβάσεως ἡμᾶς ἄγουσα, δι' ἣν ἀκάνθας, καὶ τριβόλους ἡ γῆ ἀνατέλλειν ἡμῖν κατεδικάσθη. ὅτι μὲν ταῦτα οὕτως ἔχει, πιστευτέον ἐκ τοῦ μέχρι τοῦ νῦν, τὴν τούτων διαμονὴν ἐνεργεῖν τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ὃν ἔφη. αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. σφαιροειδῆ δὲ τινὲς φασὶ τὴν γῆν, ἕτεροι δὲ κωνοειδῆ. ἥττων δὲ καὶ πάνυ οὖσα τοῦ οὐρανοῦ σμικροτέρα, ὥσπερ τις

illa uerò ad uoluptatem, ut simias, & auiũ picas & psittacos, & similia. Et plãtarum & herbarũ hæ quidem fructiferę sunt, & esui accommodatæ: hæ odoriferæ & floridæ, nobis ad delectationẽ tributæ, ut rosa, & huiusmodi: hæ ad morborum curationem. Non est enim animal, aut planta, in qua operationem quandam hominũ usui conducentem, non imposuerit conditor rerum ac opifex. Nam omnia priusquam generarentur agnoscens, sciens quod homo libera suæ potestatis trãsgressione futurus esset corruptioni obnoxius, cũcta benignè ad opportunũ ipsius usum, & quæ in firmamẽto, & quæ in terra, & quæ in aquis sunt, creauit. Omnia igitur ante trãsgressionẽ homini subdita, & ad manum parentia erant: nam omnium constituerat eũ Deus principem quę in terra, & quæ in aquis erant. Serpens aũt erat familiaris homini, plus alijs ipsum accedẽs, & placidis motionibus cõgrediẽs. unde per ipsum pessimũ, princeps mali diabolus, primis parentib. instillauit documentũ. Terra siquidẽ sponte sua fructus afferebat, ad usum subditorum illi animaliũ: & neq; pluuia, neque hyems ipsi terræ erat. At post trãsgressionem (quãdo æquiparatus est iumẽtis insipientibus, & similis factus est eis) præparauit concupiscentiam irrationalem, ut dominaretur rationi, præcepto sui domini factus inobediẽs. Insurrexit igitur in eum creatura, cui à conditore electo principi, subiecta erat. Verùm quoq; neque tunc inutilis fuit ferarum natura illum terrificans, & ad inuocationem Dei (qui illum fecerat) adducens. Et spina post eius transgressionem iuxta Domini sententiam, è terra pullulauit: post quam & oblectamẽto rosæ spina coniuncta est, memoriam præuaricationis nobis ronouans, propter quam spinas & tribulos nobis proferre terra condemnata est. Quod autem hæc ita se habeant, fides ex eo habenda est, quod usque nunc harum rerum Dei sermo bræstat permanẽtiam qui dixit: Crescite multiplicamini, replete terram. Sphæricæ autem figuræ nonnulli asserunt esse terram. Alij uerò conoidem, piniq; præ se ferre figuram, Minor, & longè multoq; minor cœlo est, ut punctum

στιγμὴ ἐν μέσῳ τούτου κρεμαμένη. καὶ αὐτὴ δὲ παρελεύσεται, καὶ ἀλλαγήσεται. μακάριος δὲ ἐστιν, ὁ τὴν τῶν πραέων γῆν κληρονομῶν. ἡ γὰρ μέλλουσα τοὺς ἁγίους ὑποδέχεσθαι γῆ, ἀθάνατός ἐστι. τίς οὖν ἀξίως τὴν ἄπειρόν τε καὶ ἀκατάληπτον τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν θαυμάσειεν, ἢ τίς δὲ πρεπούσης εὐχαριστίας ἐφίκοιτο τοῦ δοτῆρος τῶν τοσούτων ἀγαθῶν.

punctum quoddam in eius medio pendula. & ipsa pertransibit, & alterabitur. Beatus autem est, qui mitium terrã hæreditabit. nam quæ sanctos suscepturа terra est, immortalis est. Quis igitur dignè infinitam & incomprehensibilẽ rerum opificis sapientiã admirari queat? aut quis decenti gratiarũ actione tantorum bonorum largitorem prosequetur?

COMMENTARIVS.

DE terra, eiusq́; natura hic differens autor, diuersas recenset multorum sententias, de basi & fundamẽto ipsius terræ, quo fulciatur, & à casu præcipitioq́; defendatur. Inter quos, arbitrãtes primo loco aquam terræ substratam, eius esse sustentaculum, cui terra supernatans innitatur, non rectè sentiunt, cum terra sit grauior quàm aqua & proinde nata subsidere. Quod si uident glebam terræ nõ superfusam aquæ natare, sed diuidere eam, & deorsum tendere, quid de tota terra existimandum putant? nonne eandem descensuram protinus & demergendam, si aquæ tanquam fulcimento innitetur? Et longè minus ponenda est terra super aërem esse fundata, ut qui facilius quàm aqua diuidi possit, & citius ponderi terræ cedere. Sed seipsa firmari credenda est terra quod in suo sit loco naturali constituta, in quo nata est cõseruari & quiescere, scilicet in centro mundi, infimo potius uniuersi loco. Quocirca non indiget extrinseco fundamento sustentante, cum à sua grauitate ut intrinseca uirtute conseruatrice, solidetur & figuratur. Id Dauidicus attestatur sermo, Psal. 103. dicens: Qui fundauit terram super stabilitatem suã, non inclinabitur in seculum seculi. Rectè itidem Iob. ca. 26. dicit terram esse fundatam super nihilum. quod nullum habeat extrinsecum corpus, sui ponderis sustentamentum, sed seipsa fulcitur atq; nititur, perinde atq; cœlum extero termino non clauditur, sed proprio conuexo. Neq; supradictis obuiat id Psalmi 23. quo dicitur: Deus firmasse terram super aquas, & fundasse eam super maria. Nam illius dicti, teste Cassiodoro, sententia est, terram iuxta aquas & maria fundatam esse, eo scilicet loquendi genere, quo dicimus urbem quampiã super fluuium, id est, iuxta sitam esse. Aut ut sentit Augustinus, idipsum in Psalmo dictum est quia terra arida, ipsi aquæ supereminet, & littorum, riparumq́; obiectu obstaculum ei prębet, & ponit obicem, ne licentius diffluat & exundet in agros. Non igitur tota terra aquæ superlocata significatur, sed terræ latera aquis contraposita, altiora esse. Porrò quod nullum sit animal aut planta (quemadmodum dicit litera) cui operationem quandam aut uim homini cõducentem non indiderit Deus, attestatur & beatus Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum, ubi abstinentiam ciborum & ieiunium saturitati præferendum esse, luculenter ostendit, dicens nullũ esse lapidẽ, nullam herbam, nullum deniq; animal. aut reptile. aut uolatile, aut natatile, quod medici ad suæ artis utilitatem non referant, idipsum multis inibi particulatim explicatis comprobat exemplis. Neq; id mirum est: nam omnium rerum uisibilium princeps homo à Deo constitutus erat, ut dicitur Genes. 1. cap. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostrã, & præsit piscibus maris. & uolatilib. cœli, & bestijs, uniuersæq́; terræ, omniq́; reptili quod mouetur super terram. Et ad primos parentes eodem loco ait Deus: Crescite & multiplicamini, & replete terrã, & subijcite eã, & dominamini piscib. maris, & uolatilib. cœli, & uniuersis animantibus quę mouentur super terram. Veruntamẽ post transgressionem diuini pręcepti, præparauit (ut inquit litera) concupiscentiã irrationalẽ, ut dominaretur rationi: præparauit inquam homo, præcepto sui domini factus inobediens, & præbens causam præcipuam huiusmodi rebellionis cõcupiscẽtiæ cõtra rationẽ, per hoc quod diuino se destituit ob propriam culpã præsidio, quo appetitus sensitiuus sub rationis lege seruabatur. Quamuis etiã non absonè Deum præparasse huiusmodi cõcupiscentiam rationi insultantem & repugnantem, intelligere possemus, non quidem ut præcipuũ illius tyrannicę dominationis autorẽ, sed ut permittentem illã, & substrahentem ob cõmissam culpã suę uirtutis præsidiũ ab homine, qui desertus à Deo, fertur præceps & effrenis in cupiditates. Quod si huiusmodi cõcupiscentiæ impetus & uiolentia in rationem, consideretur ut pœna inflicta homini ob præuaricationẽ mandati diuini, nullũ uidetur incõmodũ si illa à Deo ut autore primario dicatur homini inflicta, cũ hoc modo boni rationem habeat, scilicet supplicij iustè irrogati pro delicto. attamẽ inordinationis & turpitudinis cõsequentis ex hac cupiditatis cõtra rationẽ obluctatione & insolẽtia, nullo modo Deus est causa, sed solus homo, nõ subijciens appetitũ rationi, neq; ipsum (ut possit) refrenãs. Sanè de huiusmodi pugna & colluctatione cõcupiscentiæ contra rectã rationẽ, suspirat & ingemiscit beatus Paulus ad Rom. 7. cap. dicens: Video aliã legẽ in membris meis, repugnantẽ legi mẽtis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati quæ est in mẽbris meis. Et ad Galatas ca. 5. Caro cõcupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut nõ quęcunq; uultis, illa faciatis. Vbi Apost. appetitum sensitiuũ, brutũ & irrationalem in nobis, uocat legem membrorum, & carnem: rationem uerò, legem mentis

& spiritum. Et quoniam homo non seruauit obedientiã debitã Deo, nõ modo in seipso (ut eo modo puniretur quo peccauerat) inobedientiã uiriũ inferiorũ in superiores incurrit, sed etiã extra seipsum rebellionem et inobedientiam creaturarum prius ei subiectarũ sustinuit, utpote ferarum, leonum, tigridum, pardorũ, et similium. Quantũ ad terræ figuram attinet, qui eã ponũt sphæricã suapte natura, ut Peripatetici, Aristotelis astipulatores, rectè sentiunt. quemadmodum in physicis idem exactè comprobat. Errant autem, qui terram esse putant conoidem, id est, in modum coni in amplũ diffusam, cuiquã graciliori supereminere et inniti sustentaculo, quemadmodum pinus truncum habet procerũ, recta in altum surgentem, in fastigio uerò ramorũ et frondium densitatem latè se explicantem, ut pleræq́; cõsimiles arbores, quæ ob id coniferæ appellantur. Et conoides, autore Sipontino, figura est, quæ conum in summitate præfert atq; gerit. Non enim possent saluari astronomica experimenta de ortu & occasu signorũ, de eclypsi lunæ, & motibus astrorum, si aliã quã sphæricam (ut coni) haberet figuram, quemadmodũ ex rationibus Aristotelicis id cuiq; perspicuũ euadit. Quamuis aũt hæc terra solida sit, & immota stabilitate fixa, tamen in mũdi cõsummatione à suo pristino statu demutabitur, quemadmodũ dicit Dominus noster Lucæ 21. ca. Cœlũ & terra tãsibunt, uerba autẽ mea nõ transibũt. Terra uerò illa super cœlestis & spiritualis, quã incolunt sancti & gloriæ æternæ cõsortes, perpetua est & immortalis, incolas etiam habens nunq; morituros, & idcirco terra uiuentiũ appellatur. Psal. 26. Credo uidere bona Domini in terra uiuentiũ. Eius possessio & hæreditas, mitibus & mansuetis est repromissa, Math. 5. ca. Beati mites, quoniã ipsi possidebunt terrã. Et Psalm. 36 Mansueti autẽ hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis Deniq; ex cõsideratione diuinæ sapientiæ cuius nõ est numerus in hac ornatissima mũdi dispositione mirum in modũ elucentis, autor in admirationem rapitur, & piam diuinæ bonitatis cum gratiarũ actione confessionem: neq; id immeritò. Siquidem totus hic mũdus sensibilis, homini substratus est, ut ipse quia solus est ratione præditus, cognoscat à quo & gratia cuius creaturæ sensibiles omnes formatæ sunt, quia à Deo & ipsius hominis gratia, & ex ijs assurgat ad laudem & præconium tanti opificis, eo quidem feruentius, quo illius sapientiam ex creaturarum contemplatione habuerit magis perspectam, quãdoquidem omnia in sapientia fecit. Quantò enim exactius cognoscitur opus autoris, tanto ipsius excellentia magis prędicatur. Proinde & in sacris literis sol, luna, & cæterę creaturæ insensibiles inuitantur ad benedicendum Deo in cantico trium puerorum Hebræorum, Danielis. 2. cap. Quinimmo bestię & pecora campi admonentur laudare nomen Domini, Psalm. 148. Non quia hæc insensibilia & irrationalia possint diuinas resonare laudes, sed quia homini amplam suggerunt materiã, & argumentum copiosum diuinarum laudum. Itaq; ignis & terra benedicunt Deo, cum homo ex ignis & terræ consideratione excitatur ad diuinæ sapientiæ laudes, & ad gratias omni beneficę eius bonitati exoluendas, quod totam hanc sensibilis mundi facturam, in usum, obsequium & ministerium humanum apparauerit, aptauerit & construxerit.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΙΣΟΥ ια.

Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλεν ὁ θεὸς ἐξ ὁρατῆς τε, καὶ ἀοράτου κτίσεως πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον, κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν. ὥσπερ τινὰ βασιλέα καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, προκαθίστησιν αὐτῷ, οἷόν τι βασίλειον, ἐν ᾧ διαιτώμενος, μακαρίαν καὶ πανόλβιαν ἕξει ζωήν. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ θεῖος παράδεισος, θεοῦ χερσὶν ἐν Ἐδὲμ πεφυτευμένος, εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας ἁπάσης ταμεῖον, Ἐδὲμ γὰρ τρυφὴ ἑρμηνεύεται· ἐν τῇ ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος, εὔκρατος δὲ, καὶ ἀέρι λεπτοτάτῳ καὶ καθαρωτάτῳ περιλαμπόμενος, φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶν, εὐωδίας πλήρης, φωτὸς ἔμπλεως, ὥρας ἁπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλους ὑπερβαίνων ἐπίνοιαν, θεῖον ὄντως χωρίον, καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐνδιαίτημα. ἐν ᾧ οὐδὲν τῶν ἀλόγων ηὐλίζετο, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος, τῶν θείων χειρῶν τὸ πλαστούργημα. ἐν μέσῳ δὲ τούτου, ξύλον

DE PARADISO. Cap. XI.

Quia uerò Deus ex uisibili creatura & inuisibili creatura plasmaturus erat hominẽ ad suã imaginẽ & similitudinẽ, tanq; quendã regẽ, & principẽ uniuersæ terræ, & eorũ quæ in ea sunt: pręstruxit ei quãdam ueluti regiam, in qua diuersans, beatam & omni ex parte fœlicem deduceret uitã. Et ipse est diuinus paradisus, Dei manibus in Eden plantatus, lętitię & uoluptatis omnis promptuarium. Eden enim, uoluptas interpretatur: In oriente uerò, omni terra excelsior collocatus est, optima temperie & aere subtilissimo atq; purissimo splẽdidus, plãtis semper uirentib. insignis, odoris suauitate refertus, plenusq́; lumine, uniuersæ sensibilis uenustatis & pulchritudinis supexcellẽs, intelligentiã. Diuinus profectò locus, ac dignus, eius q ad imaginem Dei creatus fuerat incolatu. in quo nullũ irrationaliũ habitabat, sed solus homo, diuinarum manuum factura. In medio uerò eius lignum

ζωῆς ὁ θεὸς ἐφύτευσεν, καὶ ξύλον τῆς γνώσεως. τὸ μὲν ξύλον τῆς γνώσεως, ἀπόπειράν τινα καὶ δοκιμὴν, καὶ γυμνάσιον, τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς. διὸ καὶ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, κέκληται. ἢ ὅτι δύναμιν ἐδίδου γνωστικὴν, τοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς οἰκείας φύσεως, ὅπερ καλὸν γὰρ τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις ἔτι, καὶ τὴν ἔφεσιν λιχνοτέροις, ὥσπερ στερεὰ τροφὴ τοῖς ἁπαλοῖς ἔτι, καὶ δεομένοις γάλακτος. οὐκ ἐβούλετο γὰρ ὁ κτίσας ἡμᾶς θεὸς, μεριμνᾶν, καὶ περὶ πολλὰ τυρβάζεσθαι, οὐδὲ φροντιστὰς καὶ προνοητὰς τῆς ἰδίας ζωῆς γενέσθαι. ὅπερ δὴ καὶ πέπονθεν ὁ Ἀδάμ. γευσάμενος γὰρ ἔγνω ὅτι γυμνὸς ἦν, καὶ περίζωμα ἑαυτῷ περιεποιεῖτο. φύλλα γὰρ συκῆς λαβὼν, περιεζώσατο. πρὸ δὲ τῆς γεύσεως, γυμνοὶ ἦσαν ἀμφότεροι, ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο. τοιούτους δὲ ἀπαθεῖς ἐβούλετο εἶναι ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἀπαθείας γὰρ ἄκρας τοῦτό ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ ἀμερίμνους ἓν ἔργον ἔχοντας, τὸ τῶν ἀγγέλων, ὑμνεῖν ἀλήκτως καὶ ἀδιαλείπτως τὸν κτίσαντα, καὶ τῆς αὐτοῦ κατατρυφᾶν θεωρίας, καὶ αὐτῷ ἐπιῤῥίπτειν τὴν ἑαυτῶν μέριμναν. ὅπερ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ πρὸς ἡμᾶς ἐπεφθέγξατο, ἐπίῤῥιψον ἐπὶ κύριον τὴν μέριμνάν σου, λέγων, καὶ αὐτός σε διαθρέψει. καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, τοὺς οἰκείους μαθητὰς διδάσκων, φησί. μὴ μεριμνήσητε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ σώματι ὑμῶν. τί ἐνδύσησθε. καὶ πάλιν, αἰτεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. καὶ πρὸς τὴν Μάρθαν. Μάρθα Μάρθα μεριμνᾷς, καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλὰ, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία. Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ᾽ αὐτῆς. τὸ καθῆσθαι δηλονότι παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἀκούειν τῶν λόγων αὐτοῦ. τὸ δὲ τῆς ζωῆς ξύλον, ἦν ξύλον ἔχον ἐνέργειαν ζωῆς παρεκτικὴν, ἢ τοῖς τῆς ζωῆς ἀξίοις, καὶ θανάτῳ οὐχ ὑποκειμένοις μόνοις ἐδώδιμον. τινὲς μὲν οὖν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι δὲ νοητόν. πλὴν ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς δεδημιούργητο, οὕτω καὶ τὸ τούτου ἱερώτατον τέμενος, αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοητὸν, καὶ διπλῆν ἔχον τὴν ἔμφασιν. τῷ γὰρ σώματι ἐν τῷ θειοτάτῳ χώρῳ, καὶ ὑπερκαλ-

uitæ Deus plantauerat, & lignũ scientiæ. lignum aũt scientiæ ad experientiã quãdam, probationemq́ & exercitiũ obedientiæ & inobedientiæ hominis. Quapropter & lignum sciẽtiæ boni & mali dicitur, aut quia uirtutẽ donabat cognoscendæ propriæ naturæ, q̃d quidem bonum erat perfectis, sed malũ in firmioribus, & adhuc ad cõcupiscentiã pronioribus: quemadmodũ solidus cibus adhuc debilibus, & lacte indigentibus. Nolebat eñ qui creauit nos Deus, solicitos esse, & circa plurima turbari, neq́ curiosos, & prouisores propriæ uitæ fieri. in quod sanè incidit Adam. Nam cum gustasset, agnouit quia nudus esset, & pudẽdorũ uelamen sibiĳpsi ipse circũposuit, ficus eñ folia sumens, circũcinctus est. Prius aũt q̃ gustasset, nudus erat uterq́, Adam & Eua, & nõ erubescebant. Huiusmodi aũt impassibiles uolebat nos esse Deus. nam inasticiẽtia, impassibilitasq́ maximè hoc est. Cæterũ sine solicitudine ac cura unum opus haberemus, quod angelorũ est, laudare indefesse & assiduò creatorẽ, & ipsius cõtemplatione delectari, & in nullo iactare nostras curas. quemadmodum per Prophetã Dauid, nobis hac aperuit sententia: Iacta in Domino curã tuam, & ipse te enutriet. Et Dominus in sacris Euãgelĳs proprios discipulos docens, dicit: Nolite soliciti esse animę uestrę, quid manducetis, neq́ corpori quid induamini. & rursus. Petite regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adĳcientur uobis. & ad Martham: Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima, uno uerò est opus: Maria autem optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea: sedere uidelicet secus pedes eius, & audire sermones ipsius hoc aũt est uitæ lignum, aut lignũ uitam largiens, ab ĳs comestibile, qui uita digni sunt, & morti non subiecti. At uerò quidam sensibilem paradison imaginati sunt. Alĳ intelligibilem. Veruntamen ego crediderim, quemadmodum homo sensibilis simul & intellectulis conditus est, hunc in modum & ipsius sacerrimum templum, sensibile simul & intelligibile fuisse, duplicem præ se ferens demonstrationem. Nam corpore in hoc diuino & plusquam pulchro lo-

λεῖ, καθὼς ἱστορήσαμεν, αὐλιζόμενος. τῇ δὲ ψυχῇ ἐν ὑπερτέρῳ, καὶ ἀσυγκρίτῳ, καὶ περικαλλεστέρῳ τόπῳ διέτριβε, θεὸν ἔχων οἶκον τὸν ἐνοίκον αὐτὸν ἔχων, εὐκλεὲς περιβόλαιον, καὶ τὴν τοῦ αὐτοῦ περιβεβλημένος χάριν, καὶ τοῦ μόνου γλυκυτάτου καρποῦ, τῆς αὐτοῦ θεωρίας κατατρυφῶν, οἷά τις ἄγγελος ἄλλος, καὶ ταύτῃ τρεφόμενος. ὅπερ δὴ καὶ ξύλον ζωῆς ἀξίως ὠνόμασται. ζωῆς γὰρ θανάτῳ μὴ διακοπτομένης, ἡ γλυκύτης τῆς θείας μεθέξεως, τοῖς μεταλαμβάνουσι μεταδίδωσιν. ὃ δὴ καὶ πᾶν ξύλον ζωῆς ὁ θεὸς ἐκάλεσεν, ἀπὸ παντὸς ξύλου φήσας τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγεσθε. αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ πᾶν, ἐν ᾧ, καὶ δι' οὗ τὸ πᾶν συνέστηκεν. τὸ δὲ τοῦ καλοῦ τε καὶ κακοῦ γνώσεως ξύλον, ἡ τῆς πολυειδοῦς θεωρίας διάγνωσις. αὕτη δέ ἐστιν ἡ τῆς οἰκείας ἐπίγνωσις φύσεως, ἥτις καλὴ μὲν τοῖς τελείοις, καὶ ἐν τῇ θείᾳ θεωρίᾳ βεβηκόσιν, ἐξ ἑαυτῆς τὴν τοῦ δημιουργοῦ μεγαλουργίαν δημοσιεύουσα, τοῖς μὴ δεδιόσι μετάπτωσιν, διὰ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου εἰς ἕξιν τινὰ τῆς τοιαύτης ἐληλακέναι θεωρίας. οὐ καλὴ δὲ τοῖς νέοις ἔτι καὶ τὴν ἔφεσιν λιχνοτέροις, οὓς διὰ τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐν τῷ κρείττονι διαμονῆς καὶ μήπω πλαγίως ἐνιδρυθῆναι τῇ τοῦ μόνου καλοῦ προσεδρείᾳ, ἡ τοῦ οἰκείου κηδεμονία σώματος, πρὸς ἑαυτὴν αὐθέλκειν καὶ περισπᾶν πέφυκεν. οὕτω διπλοῦν οἶμαι τὸν θεῖον παράδεισον, καὶ ἀληθῶς οἱ θεοφόροι πατέρες παρέδωκαν, εἴτε οὕτως, εἴτε ἐκείνως διδάξαντες. δυνατὸν δὲ νοῆσαι πᾶν ξύλον, τὴν ἐκ τῶν κτισμάτων τῆς θείας δυνάμεως γινομένην ἐπίγνωσιν, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. πασῶν δὲ τῶν ἐννοιῶν, καὶ θεωριῶν τούτων, ἡ καθ' ἡμᾶς ὑψηλοτέρα πέφυκεν, ἡ τῆς ἡμετέρας φημὶ συστάσεως, ὥς φησιν ὁ θεῖος Δαβίδ. ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ. τουτέστιν, ἐκ τῆς ἐμῆς κατασκευῆς. ἐπισφαλὴς δὲ αὕτη τῷ Ἀδὰμ ὑπῆρχε νεοπαγεῖ ὄντι, δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας. ἢ ξύλον μὲν ζωῆς, τὴν ἐκ πάντων τῶν αἰσθητῶν ἐγγινομένην θειοτέραν ἔννοιαν, καὶ τὴν δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸν ἁπάντων γενεσιουργόν τε, καὶ δημιουργόν, καὶ αἴτιον ἀναγωγήν. ὅπερ καὶ πᾶν ξύλον ὠνόμασε, τὸ πλῆρες καὶ ἀδιαίρετον, μόνην τε τοῦ καλοῦ φέρον τὴν μέθεξιν. ξύλον δὲ γνώσεως καλοῦ καὶ πονηροῦ τὴν αἰσθητὴν καὶ ἐφήδονον βρῶσιν, τὴν δο-

co (ut iuxta historiã loquamur) manẽs anima in loco incõparabiliter superiori & pulchriori cõuersabatur, Deũ habẽs domesticum & inhabitantẽ, qui & gloriosum illi erat indumentũ, quiq; illi circũ amicierat gratiam, solo suæ dulcissimæ cõtemplationis fructu delecta to: eratq; ueluti quidã alter angelus, & illa enutritus, quod quidẽ haud ab re lignum uitæ nuncupatũ est. Nã uitam morte non interruptã, dulcedo diuinæ participationis, ijs qui suscipere digni sunt elargitur, quod & lignũ uitæ uocauit Deus. De omni (inquit) ligno quod est in paradiso, escã comedite. nam ipse est omne, & per quem hoc omne, uniuersumq; subsistit. Lignũ aũt scientiæ boni & mali, diuiduæ & multiplicis cõtemplationis agnitio, ipsa autẽ propriẽ est naturæ cognitio. Quæ quidem perfectis, & in diuinã cõtemplationem assurgentibus bona est, ex seipsa magnũ opus ipsius artificis ijs diuulgans, qui (quia ex tempore in quendam huiusmodi contemplationis habitum perducti sunt) lapsum non formidant. Imperfectis autem, & adhuc ad desideria procliuioribus, nõ bona, quos (propter infirmitatem persistentiæ in meliori, & quia nondum firmiter solidati in solius boni perseuerantia) proprij cura corporis ad seipsam trahere & circunflectere nata est. Ita duplicem arbitror diuinum paradisum, ut uerè Deiferi patres tradidere, siue sic, siue illo modo docentes. Fieri autem potest ut intelligamus omne lignũ, cognitionem diuinæ uirtutis, omnibus ex creaturis prouenientem, ceu diuinus inquit Apostolus, inuisibilia enim eius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Omnium autem intelligentiarum harum rerum contemplationum ea quæ de nobis est, altior est. eam dico quæ nostræ est constitutionis, quemadmodum inquit diuinus Dauid: Mirabilis facta est scientia tua ex me, hoc est, ex nostra constitutione. Ipsa uerò Adæ periculosa erat, è recenti formato, propter eas quæ dicta sunt causas. An uerò lignum uitæ ex omnibus sensibilibus desumptam diuiniorem intelligentiam, & per ipsa ad omnium generatorum auctorem & opificem & causam, assurrectionem nominauit: quod etiam & omne lignum, quod plenum est & indiuisibile, solamq; boni ferens participationem. lignum autem scientiæ boni & mali sensibilem & uoluptariũ cibum qui ut

apparet

δοκεῖν μὲν γλυκαίνουσαν, τῷ ὄντι δὲ μετουσίᾳ κακῶν, τὸν μετέχοντα καθιστῶσαν. φησὶ γὰρ ὁ Θεός. ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ. διὰ πάντων οἶμαι τῶν κτισμάτων, ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, λέγων, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων κάρπωσαι, ἐμὲ τὴν ὄντως ζωήν. πάντα σοι ζωὴν καρποφορείτωσαν, καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν ποιοῦ τῆς οἰκείας ὑπάρξεως σύστασιν. οὕτω γὰρ ἔσῃ ἀθάνατος. ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, φυσικῶς γὰρ ἡ αἰσθητὴ βρῶσις, τοῦ ὑπεκρεύσαντός ἐστιν ἀναπλήρωσις, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ, καὶ φθοράν. καὶ ἀμήχανον ἄφθαρτον διαμένειν, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γινόμενον.

apparet, dulcorat, sed reuera in participatione malorũ eum qui suscipit, collocat. Dixit enim Deus: Ex omni ligno quod est in paradiso, cibum comede. ac si diceret, ut arbitror, per omnes creaturas in me tuũ factorẽ assurge, & me reuera tuã uitam ex omnibus fructibus unicũ fructum fructifica, afferantq́ tibi omnia fructum & uitam, meam participationem ratus tuæ substãtiæ perseuerantiam, sic enim eris immortalis. Ex ligno autem scientiæ boni & mali non comedas. nã quacunq; die ex eo comederis, morte morieris: quandoquidem naturaliter sensibilis cibus, eius quod effluxit repletio est, & in secessum emittitur, & corruptionẽ. Et impossibile est incorruptibilem permanere eum, qui corruptibilis cibi particeps fuerit effectus.

COMMENTARIVS.

Paradisum terrestrem describens hoc loco Damascenus dicit ipsum manib. Dei in Eden plantatum, quod quidem Hebræũ nomen (En dico) uoluptatẽ siue delicias (ut hic testatur author) designat. Vnde ubi translatio nostra habet Geneseos 2. Plantauit aũt Dominus Deus paradisum uoluptatis à principio: beatus Augustinus dicit, aliã translationem habere, Plantauit aũt Dominus Deus paradisum in Eden ad orientem, id est, in delicijs. Et Strabus eodem loco: Quidã codices habent Eden, ad ortum, ex quo possumus (inquit) conijcere, paradisum terrestrem in oriente situm esse. Vbicunq; autem sit, scimus eũ terrenum esse, & interiecto oceano & montibus oppositis remotissimũ à nostro orbe, in alto situm, pertingẽtem usq; ad lunarẽ circulũ, unde aquæ diluuij illuc minimè peruenerunt. Et ubi eodẽ capite litera nostra habet, Et fluuius egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigandũ paradisum. August. dicit aliã translationem habere, Fons exijt de Eden ad irrigandũ paradisum. Cæterũ quod subiungitur in litera, nullum irrationalium in paradiso, hortoq; uoluptatis habitasse, sed solũ hominem uideri fortasse cuiquã posset scripturæ non usquequaq; cohærere, quoniã Gen. 1. ca. legitur Deus ad primos parentes dixisse: Dominamini piscibus maris & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Quomodo autẽ id haberetur dominiũ, nisi homo animalia rationis expertiã ad usum suũ accõmodaret? & qui id fiat, nisi simul cum illis diuersaretur? Verùm id dominiũ, prælationem dignitatis, & naturæ sublimitatẽ potius insinuat in homine suprà bruta, q̃ applicationem ad usum domesticũ. Fuissent enim animalia homini potius in eo statu ad usum cõtemplationis & cognitionis sui authoris, q̃ ad famulatũ operationis. Non aũt erat ad istã naturalẽ eminentiã aut agnitionẽ creatoris in sua factura, necessaria animaliũ cum homine habitatio. Nam & cœlestes spiritus nobis dominantur & præsident attamen, cõmunem nobiscũ uitã nõ agunt. Quid item prohibuisset primos parentes, si mandatũ Dei incontaminatũ seruassent, interdũ paradiso illo egredi potuisse, & ex animalibus extra domiciliũ illud habitantib. uoluptatẽ capere, aut quemcũq; uoluissent usum? Quemadmodũ nunc perspicimus homines in domorũ suarũ penetralib. penitissimisq; cameris animalia etiã domestica nõ admittere, illa tamen in curia domus, atrio q́, & circa uestibula affatim habere. Sed quomodo, inquies, ad Adã positũ in paradiso uoluptatis adducta sunt cũcta animalia, ut singulis nomina imponeret, quemadmodũ 2. cap. Geneseos, refert, si nõ habitauerunt animalia in septis paradisi? Respondendũ est, illã animaliũ adductionẽ diuino nutu factã esse, aut angelicorũ spirituũ ministerio (ut sentit Augustinus) ad solã nominis impositionem, qua facta, rursum cuncta suis restituebantur locis extra paradisum, in quibus ante constiterant. Neq; ex hoc argui potest animaliũ in paradiso incolatus & habitatio. Demum obijciet alius, serpentem qui in paradiso parẽtes nostros tentauit & uicit, ut tertiũ Geneseos cap. ostendit, quo circa uidetur ibi serpens habitaculũ habuisse, & potiori iure cætera animalia. Sed diuina tantũ permissione id factũ est, ut serpẽs qui non habebat ibi domiciliũ, accessum haberet ad ipsos inducendos in præuaricationem. Ex hoc autẽ nullum sumi potest argumentum, serpentem inibi habitasse. Neq; etiam illud colligi potest ex uerbis Damasceni in præcedente capite positis, ubi ait: Serpens autẽ erat familiaris homini, plus alijs ipsum accedens, & placidis motionibus congrediens. Vnde & per ipsum, pessimum illud princeps mali diabolus

primis parentibus instillauit documentū. Nempe animalia mansueta & domestica nobiscum & in hoc uitæ statu congrediuntur, miti placidoq; cōtubernio: non tamen secretos domorum recessus quos habitamus, aut hortus amœnos ad uoluptatē consitos, floribusq; & herbis suaue olentib. refertos, subire permittuntur: Ita neq; serpētem, nec aliud quoduis animal irrationale, intelligere debemus habitasse in eo paradisi loco, qui māsioni primorū parētum designatus erat, licet extra illū ipsa cū homine diuersari, nullū fuerit incommodū. Deniq; quod subiungit in loco supradicto Damascenus, terrā scilicet sponte sua fructus tunc attulisse, ad usum subditorum homini animalium, non necessarium est intelligi terra conclusa ambitu paradisi, ut ex hoc conuincantur animalia bruta sumpsisse pabulum, & pascua carpsisse in septis illis & claustris paradisi, & proinde ibidem diuersata tanq; in quotidiano habitaculo. Quin potius illud accipiendum est de terra iacente extra ipsius paradisi metas, quæ illā tum habebat natiuam fœcunditatem, ut nullo inuersa uomere, sponte sua omnimodos proferret fructus. Neq; pluuia quę supernè stillaret è nubibus indigebat, sed perpetuis irrigabatur aquis fluminū è paradiso prodeuntium, quę illam humectabant & multiplici fruge fœcundabāt. Deniq; non erat in illo primo rerū statu asperitas hyemis, aut glacie cōcreta tellus, sed perpetua ueris temperies, neq; nimio æstu arua perurens, neq; rigente gelu cōstringens. Et sanè omnia tūc in ueritate conueniebāt illi primę rerū institutioni, quę poetę ascribunt aureæ ætati Saturni, per illā quoquo pacto subolfacientes, atq; procul quasi in tenui caligine prospectantes illam fœliciorem rerū cōditionem, quę ante hominis lapsum florebat. Quod igitur de prima ętate canit Ouidius in mundi exordio, uerum erat:

Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris
Spirabant zephyri: natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.
Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.

Deinde enumerans author eā quæ in paradiso terrestri á Deo erāt cōstituta, dicit secūdum scripturā ibi fuisse lignum scientiæ boni & mali, ad experientiā quandam, probationemq; & exercitium obedientiæ & inobedientiæ hominis, Quod quidē lignū teste beato Augustino erat corporale, sicut aliæ arbores, nec cibo noxiū. Vidit (inquit scriptura) mulier, quod bonū esset lignum ad uescendum, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile. Qui enim fecit omnia bona ualde, nihil mali in paradiso statuit: sed mala fuit trāsgresio præcepti. Oportebat aūt ut homo sub dominio positus, ab aliquo prohiberetur: ut uirtus esset merendi obedientia, quæ sola uerissimè uirtus est rationali creaturæ degenti sub potestate Dei: sicut primū & maximū uicium tumoris, uelle uti sua potestate, quod est inobediētia. Nō enim erat unde homo se habere Dominum cogitaret nisi ei aliquid iuberetur. Arbor ergo nō erat mala, sed scientię dicta noscendi bonū & malū: quia post prohibitionē erat in illa, transgresio futura, qua homo experiendo disceret quid esset discriminis inter obedientiæ bonū & inobedientiæ malū. Nec de fructu qui nasceretur inde, positū est nomē, sed de ipsa re quæ transgresioē secuta est: hæc Augustinus. Adde quod dandum erat homini tale præceptum, ad cuius obseruationem nō moueretur quoquo pacto, nisi ex promptitudine animi ad obsequēdum præcipienti, & sola habita ratione authoritatis præcepti, secluso quocunq; intrinseco impellente, ut tanto patētius innotesceret uoluntas animi Deo subiecti. At uerò si noxius fuisset fructus arboris (quod sanè non latuisset primos parentes, quibus rerū omnium natura erat explorata) illa insuauitas & insalubritas fructus asterruisset eos ab ipsius mādu catione, potius quā reuerentia & timor Dei. Si etiam nulla in fructu uetito fuisset occasio alliciens ad ipsius appetentiā, nihil negocij fuisset præceptū seruare, ad cuius transgresionem nihil hominem incitasset. Proinde in uetito fructu fuit color pulcher aspectu, & sapor gustu delectabilis, ut ijs ad præuaricationē mandati illicientibus resistens homo, uerè obediens Deo esse probaretur, & diuinā uoluntatē suæ præferre. Veruntamen nō tanta fuerunt in fructu, suis illecebris ad præcepti solutionē attrahentia, quin facile potuisset homo tanta diuinæ gratiæ dote adornatus, ea omnia repudiare & euincere. Idcirco dicit beatus Augustinus, grauem fuisse primorum parentū inobedientiā quia factu facile erat & haud magno impendio, quod præcipiebatur: quemadmodum è diuerso singularis fuit & eximia Abrahæ obedientia in Deū, cū promptum gereret animū ad immolandū filium, quia res difficilima factu erat quæ præcipiebatur. At uerò quod ante transgresionem dati præcepti, primi parentes nō erubescebant suā ipsorum nuditatem, id in causā fuit, ut ait sanctus August. quia nullam legem in membris senserūt legi mentis repugnantē quæ quidē lex membrorū inobedientiā subsecuta est. Nihil (inquit) putabant uelandū, quia nihil senserant refrenandū. Post transgresionē uerò, protinus anima rationalis bestialē motū in carne sua erubuit, & pudorē habuit, nō solū quia sētiebat qđ antè nō senserat, sed etiā quia motus ille pudēdus de trāsgresione ueniebat. Ibi eīm sensit, ubi, gratia nesciebatur, cū in nuditate nihil indecēs patiebatur. Hæc Aug Proinde rectè dicit litera, huiusmodi impasibiles uolebat nos esse Deus, scil. nō esse solicitos & circa plurima turbari, neq; curiosos et ꝑuisores propriæ uitę fieri, ut neq; pudore nuditatis affici. Nā in afficientia, impasibilitasq; maximè hoc est,

eſt,quod ſcilicet ſupradictũ eſt:nõ eſſe ſolicitũ circa huius mundi negocia, neq; propriæ uitæ turbulentam curã gerere,neq; erubeſcere naturæ nuditatẽ. Habuiſſemus enim in eo ſtatu dũtaxat uitæ cõtemplatiuæ officia:ubi nunc in miſeriæ uallem deiecti, circa actiuæ negocia turbamur,affligimur, & fluctuamus. Marię Magdalenes fuiſſemus tunc partes ſecuti, ubi nunc uix bene Marthæ exequimur munus & opus. Siquidẽ Martha, actiuæ uitæ typum gerit,opes & terrena bona pauperib. in pios uſus diſpẽſantis, uirtutũq; opera quæ ad alterũ ſunt, in hoc uitæ incolatu exercentis. Maria uerò Magdalena cõtemplatiuæ uitæ ſpeciẽ præfert,ſoli contemplationi Dei intentæ,illaq; ſeipſam ſemper oblectantis. Et hæc, Domini noſtri ſententia, alteri proponitur nã quieta trãquillaq; eſt, & libera curis, in mentis ſeceſſu & ſecreto cubiculo diuinæ cõtemplationis dulcedine interius paſcitur. Illa uero turbulẽtiæ & ſolicitudini obnoxia,ad exteriora rapitur. hæc ut unũ & perfectũ,illa ut pluralitas & multitudo hæc initium ſumit in hac uita,perficitur in futura,finẽ nunquã habitura, Illa inchoatur in pręſenti uita & finitur cũ anima corpore ſoluitur. Cæterũ de paradiſo in quo ſecundũ ſcripturã collocati ſunt primi parentes,author tres in litera recenſet antiquorum patrũ ſentiendi modos. Quorũ itidem triplicem ſententiã,beatus Auguſtinus ſuper Geneſim hiſce uerbis conſtringit. Tres (inquit generales ſententiæ de paradiſo ſunt. Vna eorum qui ipſum corporaliter tãtum intelligi uolũt,alia eorũ qui ſpiritualiter tantũ,tertia uerò eorũ qui utroq; modo paradiſum accipiunt. Tertiã mihi placere fateor ut homo factus ex limo, quod corpus humanũ eſt,in paradiſo corporali locatus intelligatur,quomodo Adã,etſi aliud ſignificat (quia eſt forma futuri) in natura propria homo accipitur. Eiuſdem quoq; cum Auguſtino ſentẽtiæ eſt hoc loco Damaſcen. cui etiã accedendum eſt, & exiſtimandũ,corporalem eſſe locũ,ut ſcripturæ litera apertè monſtrat,in quo primi parentes ſecundũ corporis ſubſtantiã & præſentiã conuerſati ſunt, ſecundum animã uerò in loco longè eminentiori & digniori. Nõ quidem ſecundum animæ exiſtẽtiam,cum illa corpori cõiuncta quod uiuificabat præſens erat in eodẽ domicilio, paradiſo ſcilicet uoluptatis ubi & corpus,ſed ſecundum intentionem & conuerſationem animæ erant in ſuperiori loco. Nam Deum omnibus improportionaliter ſupereminẽtem contemplabatur anima attentiſsimè, & illius ſpeculationi iugiter erat intenta. Illic autem dicitur eſſe anima. ubi id eſt ad quod mẽtis aciem dirigit:ut in cœlo diuerſari, cũ cœleſtia rimatur: & in terra, cũ terrena. Porrò erat & in paradiſo uoluptatis plantatũ lignũ uitę, nominatim quidem à ſcriptura expreſſum,quod iuxta literã intelligentiãq; literalẽ lignũ uitæ dictũ eſt, ut inquit Beda, quia diuinitus accepit illã uirtutem ut qui ex eo manducaret,corpus eius ſtabili ſanitate firmaretur,nec ulla infirmitate uel ætate,in deterius aut in occaſum laberetur. Et ut author eſt Strabus,lignum uitæ hanc naturaliter uirtutem habebat,ut qui ex eius fructu comederet, perpetua ſoliditate ueſtiretur,nulla infirmitate uel anxietate uel ſenij laſsitudine uel imbecillitate fatigandus. Præter hãc aũt literalem expoſitionem,Damaſcenus hic geminã poſuit ligni uitæ myſticam explanationem. Quarũ prior eſt quod lignũ uitæ eſt ipſius Dei cõtemplatio animam ſpirituali alimẽto enutriens,illiq; diuinæ participationis cõſortiũ tradens, quemadmodum ſuperius dictum eſt 3. ca. huius libri,quod angelici ſpiritus iugi Dei contemplatione tanquam propria paſcuntur alimonia. Lignum uerò ſcientiæ boni & mali, huic primo modo reſpondens,eſt rerum creatarum & inferiorum agnitio, his quidem ſalutaris, qui ſcilicet ea rectè utuntur ad ſui creatoris agnitionem & cultũ illis uerò noxia, qui ex ea non conuertuntur ad ipſius opificis noticiã & religionẽ,ſed euaneſcunt in cogitationib. ſuis. Poſterior ligni uitæ ſpiritualis interpretatio apud authorem hic eſt, quod lignum uitæ eſt ex rebus corporalibus Dei agnitio,ex ipſis ad omnium authorẽ per diuinã anagogen aſſurgens Lignũ uero ſciẽtiæ boni & mali in ſecundo myſticæ acceptionis, cibus eſt corporalis, uoluptatẽ ſumentibus afferens quæ ſi moderata fuerit recta ratione. bona utiq; eſt & commendãda: ſin immoderata & irrefrenata noxia eſt, & dãnanda. Et hæ duæ acceptiones ligni uitæ & ligni ſciẽtiæ boni & mali,paradiſo deliciarũ ſpiritualiter intellecto ſunt accõmodandæ: & hic præſertim adducuntur,ut intelligibilis paradiſi myſtica concipiatur compoſitio. Nempe quemadmodũ duplex poſitũ eſt lignũ uitæ, itidem & ſcientiæ boni & mali corporale & ſpirituale: ita ſancti patres duplicem potuerunt paradiſum,reſpondentem hiſce lignis,corporalem ſcilicet corporalibus & ſpiritualem ſpiritualibus: patres inquã deiferi (ut inquit litera) ſiue ſic, ſiue ullo modo docentes, id eſt ſiue docentes hoc modo, poſterius in litera explicato, quo lignũ uitæ Dei contẽplationem, & lignũ ſcientiæ boni & mali,rerum creatarum cognitionem myſticè ſignat: ſiue docentes illo modo,paulò antè & ſuperius poſito,quo lignum uitæ, arborem uitæ conſeruatricem, & lignum ſcientiæ boni & mali,arborem etiam corporalem, boni obedientiæ & mali inobedientiæ demõſtratricem denotat. Exiſtimatricem author,per omne lignum paradiſi, miſticè intelligi poſſe cognitionem diuinæ uirtutis,ex omnibus creaturis prouenientem: cũ nulla ſit creaturarum, quæ non aliquod præſtet indicium diuinæ poteſtatis,ut inquit beatiſsimus Paulus ad Rom. 1 cap. quod inuiſibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt,intellecta conſpiciuntur. Vbi inuiſibilia Dei dicuntur eius potentia,ſapientia,bonitas, prouidentia,profectio,unitas,ſimplicitas. & cætera id genus. quæ non corporeo ſenſu, ſed ſolo mentis oculo ab homine perſpici poſſunt, & ex ijs quæ facta ſunt & condita, dinoſci. Eſt enim totus

iſte

iste mundus & creaturarũ ordo, ut liber quidam naturæ homini propositus, in quo & sempiternam Dei uirtutem & diuinitatem, perspicatiore mentis acie contueatur & lectitet. Creatura uero mundi, homo dicitur: tum quod eius gratia omnis sensibilis creatura, atq; in ipsius usum, obsequiumq́; sit condita: tum etiam, quod totius machinę corporeę ipse rex & princeps sit constitutus, ut paulò superius ostensum est in præcedenti capite: tum deniq;, quod cũ omni creaturarum genere aliquid habet conspirationis & affinitatis. Cum inanimatis quidẽ, quia sicut & illa, subsistit: cum segetib. & plãtis, quod uita participet: cum animãtibus, quod sensu præditis sit: cum cœlestibus spiritib. quod ratione & intellectu uigeat. hinc Apost. omni creaturæ prædicandũ euangelium iniungitur, Mar. 16. ca. quod soli fuerat homini promulgandum. Nempe ibidẽ, omnis creaturæ nomine, hanc ob causam designatur homo. Itidem & apud Apostolum, cum dicit, notum factum esse euãgelium omni creaturæ quæ sub cœlo est.

ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. κϐ.

Οὕτω μὲν οὖν τὴν νοητὴν οὐσίαν ὑπεστήσατο ὁ θεός, ἀγγέλους φημί, καὶ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν τάγματα. ταῦτα γὰρ ἀδήλως νοερᾶς ἐστι, καὶ ἀσωμάτου φύσεως. ἀσωμάτου δὲ φημί, συγκρινομένης πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα. μόνον γὰρ ὄντως τὸ θεῖον, ἄϋλον καὶ ἀσώματον. ἔτι δὲ καὶ τὴν αἰσθητήν, οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ τὰ τούτων ἐν μέσῳ κείμενα. καὶ τὴν μὲν οἰκείαν, (οἰκεία γὰρ θεῷ ἡ λογικὴ φύσις, καὶ νῷ μόνῳ ληπτή) τὴν δὲ πάντῃ πορρωτάτω κειμένην, ὡς ὑπὸ τὴν αἴσθησιν δηλαδὴ πίπτουσαν. ἔδει δὲ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων μίξιν γενέσθαι, σοφίας γνώρισμα μείζονος, καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, ὥς φησιν ὁ θεηγόρος Γρηγόριος, οἷόν τινα σύνδεσμον τῆς ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως. τὸ δὲ ἔδει φημί, τὴν τοῦ δημιουργοῦ ὑπεμφαίνων βούλησιν. αὐτὴ γὰρ θεσμὸς καὶ νόμος ἐστὶ πρεπωδέστατος. καὶ οὐδεὶς ἐρεῖ τῷ πλαστουργῷ, τί με ἐποίησας οὕτως; ἐξουσίαν γὰρ ἔχει ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ ἰδίου πηλοῦ, διάφορα κατασκευάζειν σκεύη, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ σοφίας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐξ ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον οἰκείαις χερσί, κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε, καὶ ὁμοίωσιν. ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διαπλάσας· ψυχὴν δὲ λογικήν, καὶ νοεράν, διὰ τοῦ οἰκείου ἐμφυσήματος δοὺς αὐτῷ. ὅπερ δὴ θείαν εἰκόνα φαμέν. τὸ μὲν γὰρ κατ' εἰκόνα, τὸ νοερὸν δηλοῖ, καὶ αὐτεξούσιον. τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, τὴν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοίωσιν, ἅμα δὲ τὸ σῶμα. καὶ ἡ ψυχὴ πέπλασται. οὐ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον, κατὰ τὰ Ὠριγένους ληρήματα. ἐποίησεν οὖν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἄκακον, εὐθῆ, ἐνάρετον, ἄλυπον, ἀμέριμνον, πάσῃ ἀρετῇ, κατηγλαϊσμένον, πᾶσιν ἀγαθοῖς κομῶντα, οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μεγάλῳ μικρόν,

DE HOMINE. Cap. XII.

Hoc pacto igitur intelligibilẽ substantiam cõstituit Deus, angelos inq;, & omnes qui in cœlo sũt ordines. hi enim permanifestè intellectualis sunt & incorporeæ naturæ. Incorpoream autem dico, comparatã ad materiæ crassitiem. nam solus re uera Deus, immaterialis & incorporeus. Insuper & sensibile cœlũ & terram, & quę inter cœlum & terram cõtinentur, atq; eam quæ sibi familiaris est natura. familiaris enim Deo rationalis natura est, & solo intellectu comprehensibilis. Hanc autem omnino remotissimè positam, utpote sub sensum iam deciduã, par fuit ex utrisq; naturis mixturam fieri. maioris sapientiæ argumẽtum, & magnificẽtiæ, circa rerum naturas (ut diuinus ait Gregorius) ueluti quodã uinculum uisibilis & inuisibilis naturæ: par fuit, dixit, ut cõditoris ostenderem uoluntatem: nam ipsa fas est & lex quàm decentissima: & nullus dicet plasmatori, quid me ita fecisti? potestatẽ enim habet figulus ex proprio luto diuersa fingere uasa, in ostensionem suę sapientiæ. Quia igitur hæc ita se habeant, ex uisibili & inuisibili natura, proprijs manib. plasmauit hominem Deus, ad suam imaginem & similitudinẽ. Ex terra quidem corpus fingens, animam uerò rationalem ac intellectiuam, propria insufflatione illi elargiens, quod sanè diuinam imaginem dicimus. Nam id, Ad imaginem, intellectuale ostẽdit, & liberæ uoluntatis, arbitrijq; potestatem. hoc aũt, Ad similitudinem ostendit per uirtutem (quãtum homini possibile est) assimilationem. simul autem cum corpore anima plasma est, non hæc prius, illud posterius, iuxta Origenis delíramenta. Fecit igitur Deus hominem purũ, prauitateq; carentem, rectum fortem, iucundum, securum, omni uirtute decorum, bonis omnibus ornatum, ueluti quendã secundũ mundum: in magno quidem mundo paruũ,

angelum

ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτὸν, ἐπόπτην τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον, καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα, πνεῦμα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἔπαρσιν. τὸ μὲν ἵνα μένῃ, καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τὸ δὲ μεγέθει φιλοτιμούμενος. τὸ δὲ, ἵνα πάσχων, ὑπομιμνήσκηται, καὶ παιδεύηται. ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, τουτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῇ πρὸς θεὸν νεύσει θεούμενον. θεούμενον δὲ, τῇ μετοχῇ τῆς θείας ἐλλάμψεως, καὶ οὐκ εἰς τὴν θείαν μεθιστάμενον οὐσίαν. ἐποίησε δὲ αὐτὸν φύσει ἀναμάρτητον, καὶ θελήσει αὐτεξούσιον. ἀναμάρτητον δέ φημι, οὐχ ὡς μὴ ἐπιδεχόμενον ἁμαρτίαν. μόνον γὰρ τὸ θεῖον ἁμαρτίας ἐστὶν ἀνεπίδεκτον, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τῇ φύσει τὸ ἁμαρτάνειν ἔχοντα, ἐν τῇ προαιρέσει δὲ μᾶλλον, ἤτοι ἐξουσίαν ἔχοντα μένειν. καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, τῇ θείᾳ συνεργούμενον χάριτι, ὡσαύτως καὶ τρέπεσθαι ἐκ τοῦ καλοῦ, καὶ ἐν τῷ κακῷ γίνεσθαι, τοῦ θεοῦ παραχωροῦντος διὰ τὸ αὐτεξούσιον. οὐκ ἀρετὴ μὲν, τὸ βίᾳ γινόμενον, ψυχὴ τοίνυν ἐστὶν, οὐσία ζῶσα, ἁπλῆ καὶ ἀσώματος, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατ᾽ οἰκείαν φύσιν ἀόρατος, ἀθάνατος, λογική τε καὶ νοερὰ, ἀσχημάτιστος, ὀργανικῷ κεχρημένη σώματι, καὶ τούτῳ ζωῆς, αὐξήσεώς τε, καὶ αἰσθήσεως, καὶ γεννήσεως παρεκτικὴ, οὐχ ἕτερον ἔχουσα παρ᾽ ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρώτατον. ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς, αὐτεξούσιος, θελητική τε καὶ ἐνεργητικὴ, τρεπτὴ, ἤτοι ἐθελότρεπτος, ὅτι καὶ κτιστή. πάντα ταῦτα κατὰ φύσιν ἐκ τῆς τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὴν χάριτος εἰληφυῖα. ἐξ ἧς καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι, εἴληφεν.

Ὁ σαφῶς τὸ ἀσώματον.

Ἀσώματα δὲ, καὶ ἀόρατα, καὶ ἀσχημάτιστα, κατὰ δύο τρόπους νοοῦμεν, τὰ μὲν κατ᾽ οὐσίαν, τὰ δὲ κατὰ χάριν. καὶ τὰ μὲν φύσει ὄντα, τὰ δὲ πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα. ἐπὶ θεοῦ μὲν οὖν φύσει, ἐπὶ δὲ ἀγγέλων καὶ

angelum alterum, adoratorem mixtũ, inſpectorem uiſibilis creaturæ, diſcipulum intellectualis, eorum quæ in terra ſunt regem, rectum deſuper, terrenum ſimul & cœleſtem, temporalem & immortalem, uiſibilem et intelligibilem, medium magnitudine & humilitate, eundem ſpiritum & carnem, ſpiritum propter gratiam, carnem proter elationẽ: illũ quidem ut maneat, & glorificet tantorum bonorũ indultorem: hãc uero ut patiatur, & patiens reminiſcatur, & caſtigetur, magnitudine largitionũ multum honoratum, animal hic deſpẽſatum, hoc eſt in præſenti uita, & alium in locum tranſmittendum in futuro ſæculo, & quod finis eſt myſterij, acceſſu ad Deum, deificandum: deificandum autem non translatione in diuinã ſubſtantiam, ſed diuina irradiatione. Fecit autem natura inſontem, uoluntate liberum. Inſontem autem dico, nõ quod non eſſet peccati ſuſceptiuus (nam ſola diuinitas, peccatũ ſuſcipere nequit) ſed quod in eo quod ſecundum naturam, peccare ſitum non eſſet, uerum potius ſecundum uoluntatis delectum: id eſt poteſtatem habet & manendi, & proficiẽdi in bono, diuinæ cooperator gratiæ, identidem & mutari ex bono, & in malum prolabi, Deo id permittẽte, propter liberam ipſius poteſtatem. Nam non uirtus eſt, quod uiolentia ſit factum. Anima igitur eſt ſubſtantia uiuens, ſimplex & incorporea, & corporeis oculis ſecundum propriam ſui naturam inuiſibilis, immortalis, rationalis, intellectualis, infigurabilis, organico utens corpore: illi uitam, augmentationem, ſenſum, & generationem tribuens, nõ aliud habens pręter ſeipſam, mentem: ſed pars ipſius eſt puriſsima (quemadmodum enim oculus in corpore, ſic mens in anima) liberæ poteſtatis, uoluntate prædita, & operationis efficax, uertibilis, id eſt, mutabilis uoluntate: quia creata eſt, hæc omnia ſecundum naturam ex eius qui illam cõdidit gratia, adepta, ex qua & eſſe, & natura ita eſſe ſuſcepit. Incorporea aũt & inuiſibilia, & infigurata bifariã intelligimus: hæc quidẽ ſecundũ ſubſtantiã, illa ſecundũ indultũ ac gratiã. Et hæc quidẽ, natura entia dicuntur: iſtc uerò quo ad materię craſsitiẽ. In Deo quidẽ hęc natura, in angelis, dæmonibus

δαιμόνων, καὶ ψυχῶν, χάριτι, καὶ ὡς πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα, λέγεται. σῶμα δέ ἐστι τὸ τριχῆ διαστατὸν, ἤγουν τὸ ἔχον μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος, ἤτοι πάχος. πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνίσταται. τὰ δὲ τῶν ζώων σώματα ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι τέσσαρα στοιχεῖα ἐστὶ, γῆ ξηρὰ καὶ ψυχρά. ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρόν. ἀὴρ, ὑγρὸς θερμός. πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρόν. ὁμοίως καὶ χυμοὶ τέσσαρες, ἀναλογοῦντες τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις. μέλαινα χολὴ, ἀναλογοῦσα τῇ γῇ. ξηρὰ γάρ ἐστι, καὶ ψυχρά. φλέγμα, ἀναλογοῦν τῷ ὕδατι, ψυχρὸν γάρ ἐστι καὶ ὑγρόν. αἷμα. ἀναλογοῦν τῷ ἀέρι. ὑγρὸν γάρ ἐστι καὶ θερμόν. ξανθὴ χολὴ, ἀναλογοῦσα τῷ πυρί. θερμὴ γάρ ἐστι, καὶ ξηρά. οἱ μὲν οὖν καρποὶ, ἐκ τῶν στοιχείων συνίστανται, οἱ δὲ χυμοὶ, ἐκ τῶν καρπῶν. τὰ δὲ τῶν ζώων σώματα, ἐκ τῶν χυμῶν, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ ἀναλύεται. πᾶν γὰρ συντιθέμενον, εἰς αὐτὰ ἀναλύεται, ἐξ ὧν συνετέθη.

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ καὶ ἀψύχοις, καὶ ἀλόγοις, καὶ λογικοῖς.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς, καὶ τῆς τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως. κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις, κατὰ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων κρᾶσιν· τοῖς δὲ φυτοῖς, κατά τε ταῦτα καὶ τὴν θρεπτικὴν, καὶ αὐξητικὴν, καὶ σπερματικὴν, ἤγουν γεννητικὴν δύναμιν. τοῖς δὲ ἀλόγοις, καὶ ἐν τούτοις μὲν. ἐξ ἐπιμέτρου δὲ, κατὰ τὴν ὄρεξιν, ἤγουν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν. καὶ κατὰ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν. αἰσθήσεις μὲν οὖν εἰσὶ πέντε, ὅρασις, ἀκοὴ, ὄσφρησις, γεῦσις, ἁφή· τῆς δὲ καθ' ὁρμὴν κινήσεως ἐστὶ, τὸ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβατικὸν, καὶ τὸ κινητικὸν ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν. ταῦτα γὰρ ἐν ἡμῖν ἐστι ποιεῖν, καὶ μὴ ποιεῖν. συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύσεσι, λογιζόμενος καὶ νοῶν, καὶ κρίνων ἕκαστα, καὶ τὰς ἀρετὰς μεταδιώκων, καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα τὴν εὐσέβειαν ἀσπαζόμενος. διὸ καὶ μικρὸς κόσμος, ὁ ἄνθρωπός ἐστι. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς ἴδια μὲν τοῦ σώματος μόνου, τομὴ, καὶ ῥεῦσις, καὶ μεταβολή. μεταβολὴ μὲν, ἡ κατὰ ποιότητα, ἤγουν θέρμανσιν καὶ ψύξιν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

dæmonibus,& animalibus, gratia:& etiam quo ad materiæ craſsitiẽ. Corpus eſt tripliciter diuiſibile, longitudinem ſcilicet habens,& profundũ ſiue craſsitudinem,atq; latitudinẽ. Omne aũt ſenſibile corpus, ex quatuor elementis cõflatur, & animaliũ corpora ex quatuor humoribus. Animaduertendũ eſt, quatuor elementa eſſe:terram, frigidam & ſiccam:aquam, frigidam & humidam: aerem, calidum & humidum, ignem, calidum & ſiccum. Similiter & humores quatuor, proportione reſpõdentes quatuor elementis:atra bilis correſpõdet terræ,frigida enim eſt,& ſicca:pituita correſpondet aquæ, nam frigida eſt, & humida:ſanguis aeri, ſiquidem calidus eſt,& humidus:flaua bilis ignis rationem habet, nam calida eſt, & ſicca. Fructus igitur ex elementis conſtant, humores autem ex fructibus aggignũtur:corpora uerò animalium ex humoribus,& in illos diſſoluuntur. Nam omne cõpoſitum in ea ſoluitur,ex quibus coalitum. Noſſe quoq; & id decet,hominem & inanimatis communicare,& irrationaliũ uitę eſſe participem,& rationalium intelligentię capacem.Cõmunicat autẽ inanimis ſecundum corpus & contemperamentum ex quatuor elementis, plantis uerò ſecundum altricem,augmentatricem, & ſeminariam, id eſt,gignendi potentiam. Rationis autem expertibus,& in his communicat, & inſuper ſecũdum appetitum,iram uidelicet atq; concupiſcentiam,& ſecundum ſenſum,& ſecũdum localem motum. Sunt autem ſenſus quinq;, uiſus, auditus,olfactus,guſtus,& tactus.Motus uerò ſecũdum locum eſt is,quo de loco in locum trãſitur, & omnino quo corpus mouetur, quo uocem emittimus atq; reſpiramus: hæc enim noſtræ poteſtatis eſt facere, et nõ facere. Incorporeis autem & intellectualibus naturis, per partem rationalem, coniungitur homo,ratiocinans,& intelligens,& diſcernẽs ſingula, uirtutes proſequẽs, & uirtutum culmen pietatem amplectens: quapropter & minor mundus eſt homo. Scire etiam par eſt, quod propria ſolius corporis ſunt,inciſio, fluxus, & tranſmutatio. Tranſmutatio quidem ſecundum qualitatem, calorem uidelicet & frigiditatem, & huiuſmodi:

fluxus

ῥεῦσις δέ, ἡ κατὰ κένωσιν. κενοῦται γὰρ ξηρά, ὑγρά, καὶ πνεῦμα, ὧν χρῄζει τῆς ἀναπληρώσεως. ὥστε φυσικά εἰσι πάθη, ἥτε πεῖνα, καὶ ἡ δίψα. ἴδια δὲ τῆς ψυχῆς, εὐσέβεια καὶ ἡ νόησις. κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος, αἱ ἀρεταί. ἐχουσῶν καὶ τούτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἀναφοράν, οἷον ψυχῆς προσχρωμένης σώματι. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸ λογικὸν φύσει κατάρχει τοῦ ἀλόγου. διαιροῦνται γὰρ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. τοῦ δὲ ἀλόγου μέρη εἰσὶ δύο. τὸ μὲν ἀνήκοόν ἐστι λόγῳ, ἤγουν, οὐ πείθεται λόγῳ, τὸ δὲ κατήκοόν ἐστι, καὶ εὐπειθὲς λόγῳ. ἀνήκοον μὲν οὖν καὶ μὴ πειθόμενον λόγῳ ἐστὶ τὸ ζωτικόν, ὃ καὶ σφυγμικὸν καλεῖται. καὶ τὸ σπερματικόν, ἤγουν γεννητικόν. καὶ τὸ φυτικόν, ὃ καὶ θρεπτικὸν καλεῖται. τούτου δέ ἐστι τὸ αὐξητικόν, τὸ καὶ διαπλάσσον τὰ σώματα. ταῦτα γὰρ οὐ λόγῳ κυβερνῶνται, ἀλλὰ τῇ φύσει. τὸ δὲ κατήκοον καὶ εὐπειθὲς λόγῳ, διαιρεῖται εἰς θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν. καλεῖται δὲ κοινῶς τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, παθητικὸν καὶ ὀρεκτικόν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῦ εὐπειθοῦς λόγῳ ἐστί, καὶ ἡ καθ᾽ ὁρμὴν κίνησις. τοῦ δὲ μὴ πειθομένου λόγῳ ἐστὶ τὸ θρεπτικόν, καὶ γεννητικόν, καὶ σφυγμικόν. καλεῖται δὲ αὐξητικὸν μέν, τὸ θρεπτικόν, καὶ γεννητικόν. ζωτικὸν δὲ τὸ σφυγμικόν. τοῦ μὲν οὖν θρεπτικοῦ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες. ἑλκτική, ἡ ἕλκουσα τὴν τροφήν. καθεκτική, ἡ κατέχουσα τὴν τροφήν, καὶ μὴ ἐῶσα αὐτὴν εὐθέως ἐκκριθῆναι. ἀλλοιωτική, ἡ ἀλλοιοῦσα τὴν τροφὴν εἰς τοὺς χυμούς. ἀποκριτική, ἡ τὸ περίττωμα διὰ τοῦ ἀφεδρῶνος ἐκκρίνουσα, καὶ ἐκβάλλουσα. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τῶν κατὰ τὸ ζῶον δυνάμεων, αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ φυσικαί, αἱ δὲ ζωτικαί. καὶ ψυχικαὶ μέν, αἱ κατὰ τὴν προαίρεσιν. ἤγουν ἡ καθ᾽ ὁρμὴν κίνησις, καὶ ἡ αἴσθησις. τῆς δὲ καθ᾽ ὁρμὴν κινήσεώς ἐστι, τό, τε κατὰ τόπον μεταβατικόν, καὶ κινητικὸν ὅλου τοῦ σώματος, καὶ φωνητικόν, καὶ ἀναπνευστικόν. ἐφ᾽ ἡμῖν γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι, καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι ταῦτα. φυσικαὶ δὲ καὶ ζωτικαί, αἱ ἀπροαίρετοι. καὶ φυσικαὶ μὲν ἡ θρεπτική, καὶ αὐξητική, καὶ σπερματική. ζωτικὴ δέ, ἡ σφυγμική. αὗται γὰρ καὶ θελόντων καὶ μὴ θελόντων ἐνεργοῦσι. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μὲν ἐστὶν ἀγαθά, τὰ δὲ φαῦλα. προσδοκώμενον μὲν οὖν ἀγαθόν, ἐπιθυμίαν συνιστᾷ. παρὸν δέ, ἡδονήν. ὁμοίως δὲ πάλιν προσδοκώμενον κακόν, φόβον· παρὸν δέ, λύπην. δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀγαθὸν νῦν ταῦτα εἰπόντες, ἢ τὸ ὄντως ἀγαθόν, ἢ τὸ δοκοῦν ἀγαθόν, εἴπομεν. ὁμοίως, καὶ κακόν.

fluxus aũt, secundum euacuationem. euacuãtur enim, resoluunturq; sicca & humida, quorũ restauratione indiget: quare affectus naturales sunt fames atque sitis. Propria uerò animę sunt pietas & intelligẽtia. Porrò cõmunes sunt corporis & animæ uirtutes, cũ ipsæ habent ad illã relationem, ut anima utente corpore. Et id præterea nõ omittendum, id quod rationis est particeps, natura dominari brutæ irrationaliq; parti. Dirimunt̃ em̃ animæ potentiæ, in rationalem & irrationalẽ. Irrationalis autem partes sunt duæ: hæc quidẽ rationi non obediens, q̃a scilicet non persuadere ratione: illa uerò ratiõi paret, quia & ratione persuadetur. Quæ autem nõ obedit rationi, & quæ nõ suadetur, uitalis est, q̃ & pulsatilis uocatur & seminaria, siue generatrix, augmentatiua & nutritiua, & omnino uegetatrix, cuius est corpora plasmare atq; effingere: hęc enim non ratione gubernatur, sed natura. Obediens autem rationi & suasibilis, diducitur in concupiscendi, irascendiq; particulam. Passim uerò irrationalis pars animæ uocatur ea, quæ perturbationi subiacet, & quæ appetit. Neq; id nos effugiat, uim motiuam secundũ locũ, persuasibilẽ ratiõe esse: minusq; latere decet, rerum has bonas esse, illas uerò malas. Absens igitur & expectatum bonum desiderium parit, præsens uerò uoluptatẽ. simili quoq; pacto imminens & expectatum malum, timorem: præsens autem, tristitiam. Sciamus etiam oportet, quod nos hic bonũ nominãtes, & reuera bonum, & quod uidetur bonum, intelligimus: similiter quoq; & malum.

COMMENTARIVS.

HOminis conditionem et naturã explanans hoc loco Damascenus, in argumentũ & ostensionẽ dignitatis eius, dicit ipsum unà cũ angelicis spiritibus esse propemodũ familiarem Deo, et cognatione propinquum, quod ratione sit prædítus. Sanè rationalis natura est quæ ratione, intellectuq; participat, ut angelica substantia, et natura humana. Et hæc

quidem Deo familiaris dicitur, quod maiorem habeat cũ eo naturæ assimilationẽ & propinquitatem quã natura corporea. quódq; eius capax & particeps esse possit per cognitionẽ & amorem illiq; intima participatione cõiungi, & quasi ipsius familiaritate perfrui, quod reb. omnino sensibilib. prorsus est negatum. Proinde & angeli & homines cõsuetudine scripturæ dicũtur dĳ, quod deiformes sint, & ad diuinitatis assimilationẽ propius cæteris reb accedant. Rationalis uero natura remotissime posita. est ipse homo siue natura(ut aptius loquar) humana, angelicis substãtĳs omnib. longe inferior naturæq; cõditione imperfectior, ut quæ iã corpori sit alligata, in quo sensuũ functiones peragũtur & opera. Quod si sub Deo secundũ nouem angelorum ordines intelligere libeat nouem rationalis naturæ sua serie dispositos gradus & loco, & hominẽ sub omnibus constitutũ, decimo loco & situ intellectuali: cõperiemus humanã naturã, postremũ inter rationales creaturas locũ & infimũ obtinere: neq; id quidem iniuria. Nam cũ triplex sit creaturarũ genus. quemadmodũ secundo huius libri cap. dictum est, & hic quodam epilogo repetit Damascenus, scilicet substãtiæ intelligibiles atq; incorporeæ, ut spiritus angelici: substãtiæ corporales & dimensioni addictæ. ut cœlestes orbes, elementa, atq; ex eis cõposita corpora naturalia. interitũ omnino sustinenta: tertio uerò ex utroq; harũ creaturarũ tanq; extremè oppositarum genere, cõstitutus homo secundũ animã quidẽ, intellectuali naturæ cognatus & affinis: secundũ corpus uerò, sensibilibus corporibus & quæ sensu percipiuntur, utq; sensilibus affecta sunt proprietatibus, admodũ, similis & propinquus: quid decentius aut congruentius à summo rerũ authore ordinari potuit. quàm hominẽ creaturarũ omniũ, mediũ, medio quoq; loco supra sensibiles naturas & infra intelligibiles spiritualesq; substantias collocari? Vt ex ipsa locationis ratione manifestè deprehẽdas, q; ad superiores & inferiores creaturas seruet habitudinem. Cumq; homo sensibilis sit & intellectualis, spiritumq; habeat corpori annexũ, nimirũ quod à Deo distãtior sit q; angeli, omnino intellectuales & incorporei. Et quod amplius est, in ipso homine infimũ corporũ, scilicet terra, & infimũ spirituũ, utpote anima rationalis, postremũ inter spiritus rationales locũ obtinẽs mira diuinæ sapientiæ ordinatione connexa sunt, constituuntq; hominem ipsum rationaliũ quidẽ creaturarum extremũ, sed sensibiliũ & corporaliũ naturarũ supremũ. Neq; efflagitanda est, aut exactius indaganda ratio, quare Deus hominem hoc pacto ex uisibili & inuisibili natura cõpegit. Nã sola eius uoluntas semper recta, æqua, & bona, summæq; sapientiæ semper cõiuncta, sufficiẽtissima est & sola ratio huius opificĳ Potestatem autem habet figulus (ut ex diuino Paulo hic affert litera) ex proprio luto diuersa fingere uasa. Sanè quemadmodum diuinus ait Esaias. ca. 64. Et nunc Domine pater noster es tu, nos uerò lutũ: & fictor noster tu, & opera manuũ tuarũ omnes nos. Et Hieremias cap. 18 Sicut lutum in manu figuli, sic uos in manu mea, dicit Dominus: ipse Deus omniũ opifex & cuius bona uolũtate facta sunt uniuersa, noster quinimmo rerũ omnium sensibiliũ & è terra genitorũ figulus est: terra, lutum diuersa uasa, uaria substantiarum genera, è terræ materia summi artificis sapientia formata, utpote fossitia quæ terræ uisceribus eruuntur, uegetantia, quadrupedia, & deniq; homo. Inter quæ cum magnum sit naturæ interstitium atq; discrimen. perspicuè suam ostendit proditq; sapiẽtiam optimus rerum opifex, quod ex una eadẽq; materia tantã inter se differentiã sortita uasa eduxerit atq; effinxerit. Nec minus in eo ipso suã nobis manifestat summã & admirandã sapientiã, quod ex tã abiecta, crassaq; terræ materia, quæ pedibus omnium substerniculum est, & imum inter corpora locum gradumq; sortita, corpus humanum, adeò preciosum & insigne opus, egregiumq; & admirabile efformauit, quod planè singularis & eximiæ sapientiæ opificis ingens est argumentũ quemadmodum maioris esset industriæ, ex terra uasa aurea, quã ex auro eadẽ fabricare. Hãc certè mirabilẽ corporis humani cõpositionem admiratur Trismegistus in libro de potestate & sapientia Dei dialogo quinto, cũ ait: Age fili, circumspice humani corporis opificiũ, cuius admonitione perdisce, quis tã pulchræ imaginis cõditor, quis oculorum pictor, quis nares auresq; tornauit, quis labia distendit oris? quis neruos tetendit atq; ligauit? quis irrigauit uenas? quis ossa cõgessit solida? quis carnem pellicula tenui circuntexit? quis digitos, articulosq; discreuit? quis fundamẽta pedũ extendit? quis perforauit poros, atq; meatus aperuit? quis splenẽ coegit atq; cõpressit? quis pyramidalem impressit cordi figurã? quis iecoris porro texit fibras? quis pulmonũ sculpsit fistulas? quis aluo capacẽ amplitudinẽ tradidit? quis honoranda corporis membra in propatulo figurauit? quis obscena in obscuro prorsus abdidit, eaq; ab aspectu cernentium uoluit secreta iacere? Vide quot diuinæ artis opera, in una materia demõstrantur. Singulaq; pulchra recteq; dimensa, nec nõ proprĳs inuicem officĳs differentia. Quisnam singula finxit? qualis mater, qualis pater? nonne hęc solus ipse inuisibilis Deus, cuncta propria uolũtate molitus est? Cæterũ de animæ humanæ creatione secundũ scripturę sententiã loquitur deinde Damas. cum dicit, Deum esse elargitum homini animã rationalem & intellectiuã propria in sufflatione. Non quidem quod flatum faucib. emiserit Deus more hominum, aut ex sua substantia eã traduxerit, ut senserunt nonnulli, animam rationalem Dei partẽ esse rati. Quorum si uera esset sententia, neq; in errorẽ deflecti, neq; in malum pertrahi unquam posset anima, ut scitè contra huiusmodi assertores ratiocinatur

beatus Augustinus eosq; conuincit, quod aut oporteret admittere, ignorantiã aut iniquitatẽ in Deũ cadere posse, quod summæ est impietatis. Sed huiusmodi insufflatione accipere debemus, quod ex nihilo Deus eã creauerit, intellectu & uolũtate sibi persimilem, corporiq; indiderit. Siquidem flatus nomine, nõnunquã anima significatur: ut cũ Deus per prophetam dicit, Omnem flatum ego feci. Non tamen arbitrandum est, animam hominis prius fuisse creatam & posterius plasmatũ corpus, quemadmodũ dicitur posuisse Origenes, asserens (ut aiũt) animas humanas omnes simul fuisse creatas, lõge ante corporum formationẽ: & in altera uita hãc præcedente, aut secundũ uirtutẽ aut uicia uixitasse. Eas super quæ recte uixerint, in angelorum dignitatẽ translata: quæ uero scelerum maculis se labefactarint, in corpora terrena tanquã ergastula, carcereq; detrusas, ut præteritorũ malorũ meritas luant pœnas. Et hunc prophanũ errorẽ, his sacrarum literarum testimonijs atq; consimilibus falso munire contendunt, qui illi astipulãtur. Priusquam humiliarer, ego deliqui. Educ de carcere animam meã: Cõuertere anima mea in requiẽ tuam. Placebo Domino in regione uiuorum. Verùm hęc deridicula sunt & scripturę sacræ sententijs aduersa quæ indubitato sentit, animã rationalẽ cum creatur, simul corpori disposito hoc in mundo infundi, & cũ infunditur creari, ut ne minimo quidem momento, animæ creatio in singulis hominib. infusionẽ & unionem cum corpore antecedat: quemadmodũ attestatur Psalm. 38. de Deo prædicans, Qui finxit sigillatim corda eorũ, qui intelligit omnia opera eorum: nomine cordiũ, ibidem animas (quemadmodũ plerunq; alijs in locis) accipiens. Hanc autem Origenistarũ insaniã acerrime confutant sancti Hieronymus & Augustinus, cũ de erroribus Origenis & origine animæ nostræ discutiunt: Neq; minus eã improbat Cyrillus in Cõmentarijs suis super Ioannem libr. primo, ubi copiosis rationibus & sacrarũ literarũ authoritate fultis hanc positionem prorsus elidit & extirpat, cum exponit hũc Euangelij locum, Erat lux uera quę illuminat. Porrò multifariã prosequẽs author hominis excellentiã & insignem dignitatem, dicit eum factum ueluti quendã secundum mundum. Nam primus mundus, qui & maior dicitur, est tota creatarum uniuersitas, angelos, cœlũ, terramq; & quæ in eis sunt cõplectens: secundus uerò mundus & minor, dicitur homo propter proportionem, similitudinem & responsum eius ad maiorẽ mundum: quodq; homo quadã proportione ea in se habeat, quæ in maiore mũdo cõperiuntur, Nempe ut se habent in sensibili mundo quatuor elemẽta, ita in homine quatuor humores illis respõdentes, cholera, sanguis, pituita, atra bilis. Et quemadmodũ in maiore mũdo supremũ est cœlum, & orbes cœlestes inferiores illius agitatu rapti: ita in homine recta ratio & appetitus rationalis supereminet, cui subiectus esse debet appetitus sensitiuus, obtẽperans & obsequens. Quod insuper in maiore mundo est media regio aeris, uapores cõdensans, in nubemq; cogens: id in homine est cerebrũ, sublatos fumos & halitus infrigidãs. Deniq; quod in toto mũdi ambitu est sol, omnia suo lumine collustrãs, & uiuifico calore fouens: id in homine est cor, calorẽ uitalem in totũ corpus diffundens. Deniq; quatuor substantiarũ gradus, scilicet subsistentiũ, uiuentium, sentientium & intelligentiũ, totum cõplentes uniuersum, in homine quoq; comperiuntur, constituentes totam ipsius integritatẽ. Enumerat insuper author inter elogia & titulos humanę dignitatis hominẽ esse regem eorum quę in terra sunt, & rectum, gubernatumq; desuper. Siquidem quemadmodum ipse inspectator est cõstitutus & contẽplator creaturę uisibilis, ut habet litera: discipulus autẽ creaturæ intellectualis: nã à cœlestibus spiritibus (quib. dignitate inferior est) diuina edocetur mysteria, suscipitq; lucidos altissimarũ cognitionũ fulgores: ita idem à Deo ordinatus est, ut rex creaturæ uisibilis illã pręstabilitate, nobilitate & authoritate antecedẽs: rectus autẽ & gubernatus desuper, id est à creatura intelligibili & spirituali, cui propria & peculiaris cura administrandi hominẽ est credita, ut secundũ diuinæ sanctionis legẽ infima per media ad summa prouehãtur, id est homo per angelos ad Deũ. Siquidem authore beatissimo Dionysio cap. quarto libri De cœlesti hierarchia idcirco lex uetus per angelos ad nos usq; manauit, ut id sanctissimæ ac diuinæ legis institutione caueretur, priore sequentib. iter ad Deũ sternere. Et hoc pacto omnifariã medius est homo magnitudine & humilitate, magnitudine quidẽ dignitatis supra uisibilia, & humilitate subiectionis sub inuisibilibus, cũ uisibilium supremus sit homo, & uisibiliũ infimus. Nã indidit illi Deus spiritum & carnem. Spiritum quidem propter gratiã & spiritualia munera, quæ recognoscat se à Deo accepisse, eaq; in suum referat authorẽ. Carnẽ uerò (ut ait litera) propter elationem non quidem prosequendã & amplectendã (nam odibilis corã Deo & hominibus superbia) sed euitandã prorsus & abijciendã. Præstat enim caro ob sui deiectionem & terrenã originẽ hominibus materiam reprimendę elationis, dum terræ limũ ex quo formata est, menti obijcit. Hinc sapiens animi nostri tumorẽ retundere uolẽs, Quid superbis (inquit) terra & cinis? Et per ipsam carnem homo patitur eadẽ, quæ corpora inferiora, cibo indiget, qualitatib. sensilibus afficitur, & corporeas exercet operationẽs. Quocirca hęc infima & abiectissima, ratiõe carnis homo patiẽs, reminiscitur unde traxerit originẽ, & castigatur ab elatiõe animi, q̃ forsitã ob animæ præcellentiã & donorum Dei in hominẽ exuberantiã, menti humanæ posset irrepere. Quemadmodnm Agathocles ad Siciliæ regnũ euectus, uasis fictilibus sibi cibũ potũq; semper ministrari iussit, ut exinde assiduè red-

deretur ſuę originis memor, quodq́; patre figulo genitus foret: ne ob altum regię maieſtatis faſtigiũ aliquando intumeſceret: Inſuper in literæ loco ſubſequente, quo oſtẽditur arbitrij libertas homini à Deo eſſe indulta, pulchrè reijcit Damaſcenus illorum quæſtionẽ, qui percontari ſolent, cur rerum cõditor hominẽ nõ ita bonũ fecerit, ut malũ agere nõ poſſet. oſtenditq́; Deũ longè maiorem homini naturæ dignitatem cõtuliſſe, quod ipſum liberæ fecerit poteſtatis (id enim, libera inquã arbitrij facultas, omniũ eſt à Deo homini inditorum præſtantiſsimum atq; nobiliſsimũ) quàm ſi naturæ neceſsitate adegiſſet ad bonum. Si enim inconuertibilis fuiſſet homo & immobilis à bono, iam non uerè fuiſſet bonus, ut qui aliud eſſe non poſſet. neque ſuum eſſet, aut ſui arbitrij, quod bene ageret, ſed neceſsitatis naturæ. Quod autem neceſsitate naturæ fit, ut terræ lapſus ad ima, aut ignis ad ſuprema emicatio, neq; uirtus eſt, neq; laude aut præmio dignũ: quare nec beatitudine remunerandũ. Non igitur quicquã bene ageret homo, aut laude extollendũ: neq; ad beatitudinem peruenire dignus aut natus eſſet, ſi naturaliter foret bonus. Non enim beatitudo, ſine operis exercitio cuiquã eſt exhibenda: & ijs quæ natura nobis aſſunt, neq; laudari debemus, neq; uituperari. Itaq; qui adimit homini libertatẽ uoluntatis, ſummã tollit, ad quã natus eſt perfectionem, utpote beatitudinis ęterna poſſeſsionem & & cõſecutionem. Proinde diuinus Dionyſ. ca. 9. libri De cœleſti hierarchia rectè inquit: Neq; enim coactã habemus uitã, neq; liberi arbitrij gratia diuinitus indulta mortalib. prouidentię diuinę luce & ſplendore obtunditur. Idem quoq; quarta parte 4. libri De diuinis nominibus: Ideo & abſurdam planè multorum rationem nõ admittimus, qui aſſerunt oportuiſſe prouidentiã inuitos etiã nos ad uirtutem ducere: neq; enim eſt prouidentiæ, uiolare naturã. Quocirca ut prouidentia cuiusq́; naturæ eſt ſeruatrix, eis quæ ſe mouentur (ut libero aguntur arbitrio) prouidet, omnibusq́; & ſingulis propriè, ut omniũ ſingulorumq́; natura capit, & totius ac uniuerſæ prouidentiæ pro modo cuiuſq;, prouidentiſsimas bonitates impertit. At uero quod de anima rationali ſubiungit author, quod aliud non habet præter ſeipſam, mentẽ: ita accipiendũ eſt, quod anima rationalis mentem quidem habet, ſed nihil aliud exiſtentem, præter ſeipſam animã, pronomen ſeipſam non coniunctim ad mentẽ referatur, ſed ſeiunctim ab eo legatur accuſatiuo, & ad animã reducatur, & literæ ſenſus ſit, mentẽ nihil aliud in anima eſſe re ipſa q̃ ipſius animæ ſubſtantiã atq; eſſentiã: quãuis alia ſit animæ rationalis, & alia mentis ratio. Anima em̃ rationalis dicitur, quia corpus animat, & rationis diſcretione ſit prædita: mens uerò, quia uirtus eſt naturalis & inſita qua anima intelligit. Idcirco rationẽ attendo dicitur in litera, mens eſſe pars ipſius animæ puriſsima: nõ quidẽ pars cõponens, ſicut oculus cõponit corpus, & eo ipſo à mente cui comparatur diſcrepans, ſed quia particularis eſt animæ uirtus & potentia, peculiari addicta operationi ſcilicet intellectioni, ſicut oculus uiſioni, in quo utriuſq; hic fit comparatio. Deinde incorporeorum inuiſibiliumq́; ſubnectitur in litera partitio, quod aliqua ſunt entia incorporea & inuiſibilia ſecundum ſubſtantiã. ut Deus: alia uero & infigurata ſunt & inuiſibilia, gratia cõditoris qui illis indulſit. ut angeli & animæ humanæ. Quæ ſecundũ ſubſtantiã inuiſibilia ſunt & incorporea, natura ſunt talia, quia id à ſe habent, & ab alio minimè acceperunt. Et ſoli quidẽ Deo cõpetit inuiſibilẽ, incorporeũ, & infiguratum eſſe ſecundũ ſubſtantiã, & natura. Quæ uerò ſecundũ indultũ & gratiã inuiſibilia ſunt & incorporea, talia dicuntur, facta collatione ad materiæ craſsitiẽ: cuius cum immunia ſint & expertia, conditionibus itidem materiã cõſequentibus uacua ſunt. Quod ſi ad Deũ conferrẽtur, propter magnã ab eo diſtantiã, ut corporea & uiſibilia cenſerẽtur: ſicut & tertio huius libri ca. ſupradictũ eſt. Perinde atq; aqua ad terram, propemodũ rara, ad aerem uerò collocata, denſa eſt Id aũt ſecundũ partitionis membrum, congruit angelis, dæmonibus, & animabus humanis, quæ incorporea ſunt & inuiſibilia, duntaxat authoris ſupremi gratia, itidem & habita ratione ad materiæ corpulentiã. Hinc Deum in ſcriptura inuiſibilem nominatũ legimus, potiſsimum apud diuinum Paulum, primæ ad Timoth. ca. 1. dicentẽ: Regi ſeculorum, immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen Ita & ſolus dicitur Deus immortalis, quia id natura habet: angeli autẽ & animæ humanæ, ipſius elargitione & gratuito munere. Adde quod ſolus principio & fine caret. Creaturæ uerò incorporeæ etſi fine carẽt, ſuæ tamen durationis habent principium. Idcirco Paulus cap epiſt. ca. 6. dicit de Deo, qui ſolus habet immortalitatem & lucẽ habitat in acceſsibilẽ. Vbi uerò in litera explicatur conuenientia & affinitas hominis cum cæteris rebus creatis, nõ ab re dictum putetur, quod homo rationis expertibus, & in his cõmunicat, in quib. ſcilicet inanimis & plantis cõmunicare dictus eſt, utpote ſecundum corpus, cõtemperamentumq́; quatuor elementorũ & uim uegetatricẽ. Cum enim quæcunq; habent inferiore gradu cõſtituta entia naturalia, eadem habent & ſuperiore, digniorq́; collocata ordine, inſuper & aliud quippiã dignius, cõſequens eſt, in quibuſcunq; homo cõmunicat cum inferioribus & minus dignis, in eiſdem ipſum cõmunicare, conſpirareq́; debere cũ præſtantioribus, inſuper & in alio quopiã. Vt ſicut in animis cõſpirat homo quantũ ad corpus & quatuor elementorum cõtemperamentum: ita & cum plantis in eodẽ conuenit, & præterea in eo quod uim uegetatricem habet, altricem & generatiuam. Cum animalibus autem rationis expertibus, in ijſdem duobus homo coincidit, & præter hoc

In uirtute quoq; sensitiua, appetitiua & motiua. Demum cum angelicis substantijs cōspirat
homo, quod ratione prędirus est & intellectu, quemadmodū illæ: quod etiā uirtutes assequi
natus, & præsertim pietatem uirtutū summā. Sanè pietas est syncera animi in Deū religio, cul
tum illi debitū exhibentis. Hæc ubi adest, & cæteræ quoq; uirtutes ut asseclæ & comites faci
lè assunt. Ideo dicit Apostolus prima ad Timotheū epistola, ca. 4. Exerce teipsum ad pietatē.
nā corporalis exercitatio, ad modicū utilis est: pietas aūt ad omnia utilis est, promißionem ha
bens uitæ quæ nunc est, & futuræ: quemadmodū impietas in Deum, omnem secum trahit ui
ciorū colluuiē: de qua Sapientiæ 14. cap. dicit Salomon: Similiter sunt Deo odio impius &
impietas eius propterea pietas, altißimū inter uirtutes fastigiū, culmen'q; obtinere dicitur, si
cut & impietas uiciorum teterrimū est. Quod si quis obijciat, hominem cum angelicis sub-
stantijs cognationem nō habere in corporali subsistentia, uita, & sentienti facultate, cū hæc an
gelis nō assint, in quibus tamē conuenit cū inferiorib. & corporeis substātijs, inanimatis, plā
tis & animantib. non igitur rectè prius assertum uidetur, si quid in aliquo cum inferioribus &
imperfectioribus cōspirat, in eodem & cum superioribus cōuenientiam habere. Non abso-
na daretur responsio, quod prædictum est, duntaxat locum habere in collatione substantia-
rum corporearū inter se: neq; id accōmodandum esse ad cōparationē hominis ad incorporea
ut quæ iam extra metam, aleam'q; & limitem corporum sint constituta. Nihilo serius & rectè
quis dixerit, hæc tria subsistere, uiuere & sentire, substātijs quoq; angelicis quodā modo cōpe
tere: nō quidē corporaliter, sed spiritualiter. Quæcunq; enim inferiorum sunt, illa & in superi-
oribus eminenter continentur, & in huiusmodi supereminenti atq; spirituali existentiæ uitæ
ac sensitiuæ uirtutis dignitate, homo per animā cum angelis cōuenit. Porro operū ac functio-
num homini cōpetentium quædā sunt propria corporis, quædā propria animæ, quædam ue
ro utriq; cōmunia. Propria corporis ea dicuntur, quæ corpori duntaxat cōpetunt, non etiam
animæ, ut incisio partium corporis, itidem & defluxus nec non transmutatio secundum qua-
litates sensibiles. Siquidē anima humana neq; incisionē sustinet, neq; partium defluxū, ut quę
simplex sit & indiuidua: à sensibili etiā transmutatione, eadē lōge est aliena. Propria autē ani-
mæ sunt, quæ duntaxat animæ & non corpori congruunt, ut ardens in Deum affectus, Dei'q;
cognitio, & cæteræ peculiares homini operationes, quas nec corporis ministerio, nec officio
animus in se exercet. Demum cōmunes corporis & animæ uirtutes sunt, quarum officia ab
anima quidē ut effectrice exercentur, & in corpore ut subiecto suscipiuntur. Vt nutritionem,
sensuū perceptionem, appetitionē & progreßionē, anima tanq; præcipuum efficiēs peragit:
corpore tamen & partib. eius ut organis utitur: in quib. hæc opera recipiuntur. Diuisio autē
potentiarum animæ in litera subiuncta, ex Ethicis est perspicua, Postremum uim motiuā secū
dum locum in homine, persuasibilem esse ratione, nō ab re cōtingit. Nam ea uis motiua secun
dum locum, plerunq; ab appetitu irrationali ad opus mouetur, cum scilicet sensu aut exterio
ri, aut interiori cognitū obiectum apprehenditur, aut ut delectabile & conueniens, aut tanq;
triste & incōmodum, ob quod excitatur appetitus ad prosequendū illud aut refugiēdum, mo
uet'q; concupiscentia uim progreßiuam ad assequendum idipsum, aut repudiandum. Atqui
appetitus irrationalis, ratione persuasibilis est, & natus illi obtemperare: igitur & uis motiua
à uirtute concupiscendi dependens, nata est ratione duci & regi. Cuius & sæpenumero pericu
lum faciunt homines, qui suggerente effreni appetitu, ad quicquam mali perpetrandum pro-
greßi, obluctante, contranitente'q; ratione cœptum iter intermittunt, rationi'q; parentes absti
nent ab eo motu quem impulsu appetitus indomiti incœperant, Sic Dauid cum uiæ se accin
xerat ad interficiendum Nabal & euertendam eius domum, ob negatum ei uictus subsidium
quod per nuncios ab eo officiosè petiuerat: occursu Abigail uxoris Nabal prudentißimæ &
ultranea oblatione munerum eius placatus destitit incœpto, neq; ulterius progressus est: quē-
admodum primi regum cap. 25. commemorat.

ΠΕΡΙ ΗΔΟΝΩΝ. κεφ. κβ.

Τῶν ἡδονῶν αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ σωματικαί. καὶ ψυχικαὶ μέν, ὅσαι μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ὡς αἱ περὶ τὰ μαθήματα, καὶ τὴν θεωρίαν. σωματικαὶ δέ, αἱ μετὰ κοινωνίας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος γινόμεναι καὶ διὰ τοῦτο σωματικαὶ καλούμεναι, ὅσαι περὶ τροφὰς καὶ συνουσίας, καὶ τὰ τοιαῦτα. μόνου δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἂν εὕροι τις ἡδονάς. πάλιν τῶν ἡδονῶν αἱ μέν εἰσιν, ἀληθεῖς, αἱ δὲ ψευδεῖς. καὶ αἱ

DE VOLVPTATE. Cap. XIII.

Voluptatū hæ sunt animę, illæ corporis. Voluptates animæ, quæcū-que solius animæ sunt, ipsi secundū seipsam cōueniētes ut quęcūq; sunt circa disciplinas & contēplationē. Corporis uerò, quæ ob animæ & corporis cōmunionem cōtingunt. Propterea & corporeæ uocant, quæcūq; circa cibos & uenerea & eiusmodi sunt. Solius autem corporis non utique reperiat quis
uoluptates. Rursus uoluptatum quædam ueræ sunt, quædā mendaces & falsę. Illę

μὲν τῆς διανοίας μόνης, κατ' ἐπιστήμην καὶ θεωρίαν, αἱ δὲ μετὰ σώματος κατ' αἴσθησιν. καὶ τῶν μετὰ σώματος ἡδονῶν, αἱ μὲν εἰσι φυσικαὶ ἅμα καὶ ἀναγκαῖαι, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ὡς αἱ τροφαί, αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαί, καὶ τὰ ἐνδύματα τὰ ἀναγκαῖα. αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, ὡς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις. αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι. δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν, ἐν παρθενίᾳ ζῆν. αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαί, ὡς μέθη, καὶ λαγνεῖαι, καὶ πλησμοναὶ τὴν χρείαν ὑπερβαίνουσαι. οὔτε γὰρ εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς ἡμῶν συντελοῦσιν, οὔτε εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους. τοὐναντίον δὲ, μᾶλλον καὶ βλάπτουσι. τὸν τοίνυν κατὰ θεὸν ζῶντα, δεῖ μετέρχεσθαι τὰς ἀναγκαίας ἅμα καὶ φυσικάς. ἐν δευτέρᾳ δὲ τάξει, τὰς φυσικὰς καὶ οὐκ ἀναγκαίας τίθεσθαι, μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ, καὶ τρόπου, καὶ μέτρου γινομένας. τὰς δὲ ἄλλας, χρὴ πάντως παραιτεῖσθαι. καλὰς δὲ ἡδονὰς χρὴ ἡγεῖσθαι, τὰς μὴ συμπεπλεγμένας λύπῃ, μηδὲ μεταμέλειαν ἐμποιούσας, μηδὲ ἑτέρας βλάβης γεννητικάς, μήτε τὸ μέτριον πέραν χωρούσας, μήτε τῶν σπουδαίων ἔργων ἡμᾶς ἀφελκούσας ἐπὶ πολὺ, ἢ καταδουλούσας.

solius mentis secundùm scientiā & cōtemplationem, hæ cum corpore secundum sensum. Et uoluptatū quæ cum corpore sunt, hæ naturales sunt simul & necessariæ, sine quib. uiuere impossibile est, quæ cibos indigentiam instaurantes sequuntur, & indumenta necessaria: illæ uerò naturales quidē nō necessariæ, ut quæ rerum uenerearū sunt secundùm naturam & legem. illæ enim ad totius generis conseruationē cōducunt, possibile tamen est & sine ipsis in uirginitate degere. hæ rursus neq; naturales, neq; necessariæ: ut ebrietas, & libido, & repletiones necessitatem excedentes. nam neq; in conseruationē uitæ nostræ cōferunt, neq; in successionē generis, uerùm officiunt. Eum autem qui secūdū Deum uicturus est, oportet necessarias simul & naturales uoluptates quasi in trāsitu exercere: secūdo aūt ordine, naturales, sed nō necessarias collocare, cū decēti occasione, temporeq; & loco, & modo factas: alias uerò omnes penitus abijcere. Et par est ut eas bonas uoluptates existimemus, quæ tristitiæ non sunt permixtæ, neq; pœnitudinem inducentes, neq; superfluitatis aggenitrices, neq; mensuram excedentes, neq; nos à studiosis operibus trahentes plurimum, aut seruiles efficientes.

COMMENTARIVS.

TRes hic ponuntur uoluptatis partitiones. Prima: Voluptatū quædā sunt animæ, & quædam corporis. Voluptates animæ sunt, quæ proprias consequūtur animæ operationes & nullum habent cum corpore cōmercium, ut delectationes coniunctæ contemplationi ueritatis, aut operationi uirtutum. Et hæ per se synceræ & ueræ sunt uoluptates, quod tristitijs non sunt admixtæ, neq; pœnitudinem inducunt, aut molestiam. Siquidem delectationi (inquit Aristoteles in Topicis) quę est in cōtemplatione huius propositionis diameter: est à symeter nihil est contrarium, quod non sustinet aduersantē mœstitiam. Corporis autem uoluptates sunt, quæ annectūtur corporis operationibus, cōmunionem etiā cum anima ut præcipua earum authore habentibus: sicut delectationes cōsequentes cibum, potum, aut quamlibet sensus operationem. Neq; huiusce partitionis tertium assignari potest membrū, quod non inueniantur uoluptates solius corporis, seclusa animæ cōmunione. Sequuntur enim uoluptates naturam operationum quibus sunt asseclæ & comites, quandoquidem delectatio sit operationi superueniens cōplacentia. Atqui solius corporis, nullę sunt operationes: est corpus materiæ nomen, quæ nullius operationis est effectiua: quinimo quascunq; operationes in se suscepit corpus, easdem anima in corpore exercet. Neq; igitur ulla erit solius corporis delectatio, sed quæcunq; corpore dicitur. ab anima ut authore proficiscitur, habente commune cum corpore consortium, in uisione. & cæteris sensuum functionibus. Secunda partitio: Voluptatum quædam ueræ sunt, ut quæ solius sunt animæ secundum ueritatis speculationem. aut uirtutum officia. Aliæ uerò mendaces & falsæ: ut quæ ipsius sunt corporis, & sensuum sequuntur oblectamenta Et reuera mendaces & subdolæ meritò dicuntur. Nam uoluptatum præ se ferunt speciem, & suis titillant animum illecebris, sed demum pœnitudinem & aculeo pungunt. Quod accommodè Boetius ita expressit:

Habet hoc uoluptas omnis:
Stimulis agit fruentes,

Apiumq;

Apiumq; par uolantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

Eandem quoq; fucatã & fallacẽ uoluptatem, Sapiens nomine meretricis describens, Prouerbiorum 5. ca. inquit. Fauus distillans labia meretricis, nouissima autẽ eius amara sunt sicut absynthiũ. Et Prouerbiorũ 14. ca. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Hinc salubriter nos admonet Dominus noster Lucæ. 6. ca. cõminans æternã maledictionem ijs qui uitæ præsentis uoluptates impensius prosequũtur: Væ (inquit) uobis diuitibus qui habetis, consolationem uestrã. Væ uobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Et eiusdẽ euangelistæ 16. cap. contestatur, diuitẽ illum qui epulabatur quotidie splendidè, sepultũ esse in inferno, & flamma cruciari. Ita planè uoluptarij homines ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt, ut inquit beatus Iob. Reprehenduntur etiã meritò è sapiente impij, qui dixerunt cogitantes apud se, non rectè: Venite & fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino precioso & unguentis nos impleamus, & non prętereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequã marcescãt, nullũ pratum sit quod non pertrãseat luxuria nostra. Nemo uestrum exors sit luxuriæ nostræ. Vbiq; relinquamus signa lætitiæ, quoniã hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Verũ de istis paulo pòst subiungitur, quod hæc cogitauerunt & errauerunt: excæcauit enim illos malitia eorũ, & nescierunt sacramenta Dei, neq; mercedem sperauerũt iustitiæ, nec iudicarunt honorem animarum sanctarũ. Esaias quoq; inclamat in eos qui uoluptatibus immoderatius dediti sunt, 5. cap. dicens: Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandã, & potandum usq; ad uesperam, ut uino æstuetis. Cithara, & lyra & tympanum & uinum in conuiuijs uestris, & opus Domini nõ respicitis, & opera manuum eius non consideratis. Propterea (inquit) dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; ullo termino. Quinimmo ubi repentina describitur ultio, & subitaria plaga à Deo hominibus immissa: annotatur tunc illis potissimum inflicta cum uoluptarijs actibus, corporalibusq; delicijs erant intenti. Nempe apud Matthæũ 24. cap. nos admonet Dominus, quod in diebus Noe ante diluuium erãt comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradẽtes, usq; ad eum diem quo intrauit Noe in arcam, & nõ cognouerũt donec uenit diluuiũ & tulit omnes. Similiter Luc. 17. ca. dicitur de Sodomitis. quod edebant & bibebant usq; ad exitum ipsius Loth de urbe, & tunc repentina Dei ultio omnes perdidit. Rursum seruus nequam propter diuturnam aduentus domini sui moram ad mala audentior, manducansq; & bibens cum ebriosis, insperato Domini aduentu tollendus perhibetur, & cum impijs contemnandus. Et sathanas filios Iob, non orãtes in templo, aut Deo sacrificantes, sed comedentes & bibentes uinum, ruina inopinata domus oppressit. Proinde Antisthenes hasce uoluptates summum malum appellabat: & Critolaus Peripateticus non modò eas summum malum, sed multorum insuper aliorum malorum causam & originem esse dictitabat. Quod enim malum dederis, ad quod non impellat malesuada uoluptas? Nullum sanè exhorrebunt facinus, qui uoluptatibus manus dant uictas. A' quibus (cũ semper nobis tanquam latrones insidiantur) summopere cauendum esse admonuit Socrates indicendumq; illis perpetuum bellum. Nam ipsarum blandus est & molliculus ingressus, amarus uerò & perniciosus iugiter exitus. Ideo Gregorius Nazianzenus, adolescentes ad reprimendas huius generis uoluptates, ita hortatur: Ostendant (inquit) iuuenes aduersum uicia fortitudinem suam, & in hoc, utantur iuuentutis feruore, nec iuuenilibus erroribus cedã, maturitate prudentiæ lasciuiã ætatis uincentes. Gratulabantur proculdubiò de hac uictoria magis, quàm si fuissent in Olympico certamine coronati. Vincent enim in illo stadio, uel theatro, in quo humana certamina angeli spectant, & corona eorum nulla senectute marcescet, habebuntq; non parui temporis, sed æternã securitatẽ, cum de hoc certamine coronati abierint in regionem uiuorum. Prudentissimè quoq; Diogenes dicebat, uoluptatis cõtemptum (si nos assuefecerimus) iucundissimũ fieri. Et sicut ij qui cõsueuerũt uoluptuosè uiuere, molestè inde se auelli patiũtur: ita qui aliter exercitati sunt, gratissimè ipsas cõtemnunt uoluptates. Tertia partitio Voluptatũ corporis quædã naturales sunt & necessariæ, ut annexæ cibo & potui sumendo pro naturæ sustentatione, quod sine illis hanc mortalem uitã degere non possumus. Quædam naturales & non necessariæ, ut quæ ad liberorum propagationẽ ordinãtur, secundum naturæ institutum & ordinem, hæ siquidẽ naturales sunt, non tamen simpliciter necessariæ huic uel illi, aut cuiuis singulorũ hominum, quamuis secundum conditionem necessariæ sint, atq; rationem quandã generalem, si conseruandum sit secundum continuam successionem genus humanũ, quæ sanè conseruatio sine illis effici & præstari non potest. At nõ in uno quoq; hominum singulatim sumptorũ sunt necessariæ, sicut delectationes cibi & potus, cum possint singuli homines thalami expertem uitam & cœlibem ducere, atq; uirginalem seruare candorẽ, quemadmodũ Matthæus capite decimo nono dicit: Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnũ cœlorum: non quidẽ ferro materiali, sed spirituali, scilicet continentię, quo carnis illecebras resecarunt, ut cœlestiũ similes euadãt, uirgineoq; nitore (quantũ sinunt

uires angelorũ munditiam, puritatemq́ imitari studẽt. Verũ quia hanc arduam, difficilemq́ carpere uiam nõ passim omnes ualent, ibidẽ de matre uirgine natus, uirginũ dominus & uirgo primarius, subnectit: Non omnes capiũt uerbum istud, sed quibus datum est: qui potest capere, capiat. Denique tertio loco & ordine sunt uoluptates neq́ naturales, neq́ necessariæ, ut quæ in comessationibus aut immoderato uenereorum usu habẽtur neq́ ad sui cõseruationẽ neq́ sobolis successionem hominũ cõducentes, quinimo plurimũ nociuæ. Sanè huiusmodi effusis & laxatis habenis delectationes intemperatorũ, uitæ cõseruãdę plurimũ officere quotidiana nos edocent exempla, cum plures (ut inquit beatus Hieron.) interficiat gula quã gladius. Et hinc subitę mortes atq́ intestata senectus, quemadmodũ ait Satyricus. Huic accedit Ecclesiast. cap. 37. nos admonens. Noli (inquit) auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escã: In multis enim escis erit infirmitas, propter crapulã multi perierunt: qui aũt abstinens est, adijciet uitam. Incõcessum itidem & immoderatũ uenereorum usum uitæ incolumi plurimũ incõmodare, testatur Aristot. in libro de longitudine & breuitate uitæ dicens animalia frequenter ueneri indulgentia & ad eũ propensiora, contractioris esse & correptioris uitæ. Quocirca audiendum nobis semper est id Virgilianum:

Compedibus Venerem, uinclis constringe Lyæum,
 Ne te muneribus lædat uterq́ suis.
Vina sitim sedant, natis uenus alma creandis:
 Sed fines horum transilijsse, nocet.

De huiusmodi quoq́ tertij generis uoluptatibus rectè inquit Cicero, quod uoluptates blandissimæ dominæ, maiores partes animi a uirtute detorquent. Rursum idẽ: Dicebat Architas Tarentinus nullã capitaliorẽ pestem quã uoluptatem corporis hominib. à natura datam. Et iterum. Egregiè Plato escam malorũ uoluptatem appellat quod ea homines capiũtur, ut pisces hamo. Impedit enim, inquit, consiliũ uoluptas, rationi inimica, ac mentis (ut ita dicã) perstringit oculos, nec habet ullum cũ uirtute cõmercium. Insuper de eadem Hieronymus: Semper uoluptas famem sui habet, & transacta non satiat. Ambrosius quoq́, nihil (inquit) prodige satis est uoluptati. Semper famem patitur sui, quæ alimẽtis perpetuis nescit impleri. Nempe more ignis, quo magis nutritur, eo plus inardescit.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ λα.

Τῆς δὲ λύπης τέσσαρα, ἄχος, ἄχθος, φθόνος, ἔλεος. ἄχθος μὲν οὖν ἐστι, λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα. ἄχος δὲ, λύπη βαρύνουσα, φθόνος δὲ, λύπη ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. ἔλεος δὲ, λύπη ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς.

DE TRISTITIA. Cap. XIIII.

Tristitiæ quatuor sunt species, acedia, molestia, inuidia, misericordia. Acedia igitur tristitia est, taciturnitatem defectionemq́ uocis inducens molestia, tristitia est aggrauãs, põdusq́ afferens. Inuidia, tristitia est ex alienis bonis proueniens. Misericordia uerò, in aliorum malis tristitia.

COMMENTARIVS.

Voluptati contraria tristitia, ab autore in quatuor diducitur species. Earum prima Acedia, tristitia sic aggrauãs mentẽ, ut nihil boni ei agere libeat: habetq́ sibi annexã & inseparabilem comitem, anxietatẽ & tędiũ animi, torporemq́ bene operandi, deijcientem totum hominem languore pigro, & inducentem menti amaritudinẽ continuã. Hinc enascitur ex uehementiore mœstitia, taciturnitas & defectio uocis. quod adeò absorbeatur animus & occupetur languida deiectione, ut in uocem depromendã nõ exeat, sed suipsius cõfusione & obnubilatione impediatur, detineaturq́ cõstricta, ne sermonẽ efformet. Hanc admodũ periculosam & exitialem animi labem, insectatur multifariã scriptura, potissimũ Prouerbiorũ cap. 6. Vade ad formicas ò piger, & considera uias eius, & disce sapientiã. Quæ cum non habeat ducem, nec pręceptorem, nec principẽ parat in ęstate cibũ sibi, & cõgregat in messe quod comedat: Et rursum ibidẽ: Vsq́ quò piger dormies? quando consurges è somno tuo? Et Prouerbiorũ 21. ca. Desideria occidunt pigrũ, noluerunt enim manus eius quicq́ operari. Deniq́ Ecclesiast. cap. 33. Multã malitiam docuit ociositas. Eandem damnat & Chrysost. dicens: Radix desperationis est ignauia, & non solũ radix, sed nutrix eius ac mater. Nam sicut uestimentum tineam generat & nutrit, ita ignauia non solũ gignit ex se desperationem, sed etiam alit eã ac fouet. Et sanctus Leo: Non dormientibus prouenit regnum cœlorum, nec ocia & desidia torpentibus beatitudo æternitatis repromittitur. Deniq́ Beda: Pigri uocabulo denotatur, qui uult regnare cum Deo, & nõ uult laborare pro Deo: delectãt pręmia cum pollicẽtur, deterrẽt certamina cum iubẽtur. Cæterũ hic in transcursu & id annotare non piget, licet ad grãmaticam spectet rationẽ, quod supradictũ nomen exprimens primã tristitiæ speciem. non duplo c scribi debet, aut proferri, neq́ per i in secunda syllaba, ut fermè omnes sub Græcæ literaturę ignorantiã scribunt & proferunt, cum illo nomine unũ ex septem uicijs capitalibus & mortiferis designant, sed per unicum c scribendum est & pronunciandum supradictũ nomẽ, atq́ per e uocalẽ in secunda syllaba, nempe apud probatos autores prima eius syllaba corripitur,

ut apud Mantuanum in secundo libro de calamitatibus temporum:

Sic hominum falso deludit acedia uultu,
Spem minuens, animosq; premens, operumq; futura
Præmia deridens contemni fulmen & ignes
Tartareos, frustraq; docet phlegetonta timeri.

Secunda etiã eius syllaba apud Græcos scribitur per η, quæ apud Latinos ferè semper in lõgum cõuertitur. At quoniã in efformatione dictionis latinæ interdum η græca sine mutatione in alterã uocalem, transit in i latinum & longum, rectè etiã nõnulli per i latinum in secunda syllaba proferunt, & scribũt prædictum nomen, dicentes acidia. Quemadmodũ in præcedẽte libro numero 41. annotatũ est, nos spiritum sanctũ paracletũ dicere debere, quoniã id nomen apud Græcos per η literã Græcam scribitur, quæ ut plurimum mutatur in e Latinum longũ, ut præclarè disserit Franciscus Philelphus in libri 13. suarum Epistolarum 47. epistola. Verũ quoniam η Græcum, in dictionibus ad Latinam formam tranlatis interdum (licet rarius) manet impermutatũ, & in i nostrum transit, nonnullas inuenias, qui non omnino ineptè scribũt & proferunt paraclitũ, penultima longa. at ne crãbe bis posita (ut aiunt) sit mors, ad alia progrediendum est. Modestia uerò secunda tristitiæ species aggignitur, quando quippiam nobis infertur aut substrahitur, quod ægro animo molesteq; ferimus irrogari nobis aut auferri. & hinc ægritudinem atq; mœrorem mentis cõtrahimus. Vt cum quis fraudatur bono expectato, aut priuatur bono prius habito. uel inopinato premitur malo. & ea fortunæ aduersitas aggrauat animum, æthneoq; põdere deprimit iacentẽ, cum deberet per patientiã & fiduciã atq; spem melioris successus erigi ab huiusmodi depressione. Itaq; excutiendum est id graue pondus, & cũ propheta cantãdũ: Quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me? spera in Deo, quoniã adhuc cõfitebor illi, salutare uultus mei, & Deus meus. Nam ut in Prouerbijs inquit Salomon: In mœrore animi deijcitur spiritus, animus gaudens ætatẽ facit floridã, & spiritus tristis exiccat ossa. Et quemadmodũ dicit Ecclesiasticus: Melior est mors q̃ uita amara, & à tristitia festinat mors. Tristitiã (inquit) lõgè expelle à te, quoniam multos occidit tristitia, & nõ est utilitas in ea. Neq; negligenter prætermittendũ est salutare cõtra hãc animi ægritudinem (quandoquidem ut ait poeta: Non est tristitia peius hominibus malũ. tristitiæ enim hominibus pariunt morbos) antidotũ, quod Hugo de sancto Victore exhibet & porrigit cuiuis nostrum. Vis (inquit) nunq; esset tristis? bene uiue, bona uita semper gaudiũ habet. Quæ omnia etsi locum habeãt & ueritatẽ in qualibet speciei tristitiæ, peculiariter tamen & præsertim in hac secũda, qua animus molestia premitur propter aduersitatem aut calamitatẽ inflictã, quæ nullo melius medicamento, quã patiẽtia in reb. asperis depellitur. Tertia tristitiæ species hic assignata est inuidia, quæ diffinitur esse tristitia de bono alterius, quatenus æstimatur diminuere gloriã propriã, de qua beatus Augustin. Inuidia est filia superbiæ, sed ista mater supbia nescit esse sterilis: ubi fuerit, cõtinuo parit. suffoca matrem, & nõ erit filia. Rursum idem: Inuidia sequitur superbiã, non præcedit. Non enim causa superbiendi est inuidia, sed causa inuidendi est superbia. Est enim superbia, amor ꝓpriè excellentiæ: inuidia uerò, odiũ fœlicitatis alienæ. quæ quidem æmulatio, unde nascatur, satis in prõptu est. Amãdo enim quisq; excellentiã suam, uel parib. inuidet quod ei coæquãtur, uel inferioribus ne coæquentur, uel superioribus quod nõ eis coæquatur. Superbiendo ergo inuidet, nõ infidendo superbus fit. De eadem sanctus Hieronymus: Oro te quid delectationis illi præstat inuidia, quẽ secretis quibusdã conscientiæ ungulis liuor ipse discerpsit, & alienã felicitatẽ eius tormẽtum facit? Hinc rectè Prosper inquit: inuidia in suam autorem reciproca est, & de bono alterius, tabescẽtis animi cruciatus. Rursum idem. Vtinam inuidi oculos haberent in omnibus ciuitatibus, ut de omnium fœlicitatibus torquerentur. Nã quanta fœliciũ sunt gaudia, tãti inuidorum sunt gemitus. Et probè Alexander dixit, autore Curtio, inuidos homines nihil aliud esse, quã ipsorũ tormenta. Quocirca summo studio euitandũ est id uipereũ & tartareum uirus, quod humanis animis hostis antiquus instillare annititur: audiendumq; sapientis monitũ Prouerbiorum capite 23. Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius. Audiendum & salutare beati Pauli institutum, ad Galatas 5. Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Nam inuidia diaboli, mors intrauit in orbem terrarum: imitantur autem illũ qui sunt ex parte eius. Et sicut beatus ait Augustinus. inuidia uicium diabolicũ, & quo solo diabolus est reus & inexpiabiliter reus. Non enim diabolo dicitur, ut damnetur, adulteriũ commisisti, furtũ fecisti, uillam alienã rapuisti, sed homini statim inuidisti. Quarta tristitiæ species hic enumerata est misericordia, quæ diffinitur esse alienæ miseriæ in nostro corde compassio, qua utiq; si possumus, illi subuenire cõpellimur. Et hæc sola inter assignatas hic species tristitiæ commendationem meretur, & laudem, dignaq; censetur quam amplectamur ardentius. Beati enim misericordes, quoniã ipsi misericordiam consequentur. Et euntes discite quid est, misericordiam uolo, & non sacrificium. Qui enim habuerit substantiam huius mũdi, & uiderit fratrem suum necessitatẽ habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet ab eo? Proinde rectè dicit beatus Ambrosius: Misericordia largior, ubi fides promptior.

Nihil

Nihil tam cõmendat Christianum, quàm miseratio charitatis. Cui accedit & Cicero, dicens: Nulla de uirtutibus plurimis admirabilior, nec gratior misericordia: homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quã salute hominib. dãdo. Nihil habet fortuna maius, quã ut possit: nec natura melius, quã ut uelit seruare. Et Valer. Max. Nam etsi egregium est hostem abijcere, non minus tamen laudabile infelicis scire misereri. Et Pelignus poeta, Regia (crede mihi) res est, succurrere lapsis. Demum statius, Pulchrum est uitam donare petenti. Verùm hæc uirtus adeò copiose in sacris literis est laudata, ut non externorum indigeat commendatione.

ΠΕΡΙ ΒΟΒΟΥ λβ.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἕξ, εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἔκπληξιν, εἰς ἀγωνίαν. ὄκνος μὲν οὖν ἐστι φόβος μελλούσης ἐνεργείας. αἰδὼς δὲ, φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου. κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος. αἰσχύνη δὲ, φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ· οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν. κατάπληξις δὲ, φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας, ἔκπληξις δὲ, φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας. ἀγωνία δὲ, φόβος διαπτώσεως, ἤγουν ἀτυχίας. φοβούμενοι γὰρ ἀτυχεῖν τῆς πράξεως, ἀγωνιῶμεν.

DE TIMORE. Cap. XV.

Diuiditur aũt timor in sex, in cunctatione, uerecundiã, erubescentiã, stupore, terrore, & agoniam. Cuncta igit, est timor futuræ operationis. Verecũdia, timor est ex expectatione cõuicij: & hic affectus optimus est. Erubescentia, timor ex re turpi perpetrata: neq; hic quidem affectus est sine spe salutis. Stupor, timor ex magna imaginatiõe. Terror, timor ex imaginatione incõsueti mali. Agonia uerò, timor & casus infortunij. timentes enim in operatione infortunari, agonizamus.

COMMENTARIVS.

Timor, affectus est animi, quo imminens, & quod in foribus adest malũ, formidatur, præsertim cum id adeò uidetur graue, ut uires nostras excedere censeatur, & quod faciliè superari nõ posit. Eius prima species cunctatio, & tarditas & dilatio aggrediũdi quodpiã opus, quod arduũ & difficilè factu iudicatur, timeturq; nostras uires sua mole oppressurũ. Et qui detrectat, exequi operationem aliquã ob uirium suarum diffidentiã, metumq; succũbendi: cunctabundus dicitur, & cunctator. Verecundia uerò est timor perpetrãdi quippiam turpe aut flagitiosum, ne id cognitũ inferat dedecus aut infamiã suo autori. Et hic affectus (ut habet litera) optimus est, nam in ijs quib. accõmodari debet, utpote adolescentib. frenũ quoddam est, & retinaculum, quo animus ob ætatis feruorẽ & grauiores cupiditates ad uicia propensiora turpium perpetratione retrahitur, timore dedecoris aut infamiæ cõtrahendæ. Itaq; laudabilis est hic affectus, quod preseruat iuuentutẽ, ne præceps ruat in uicia, ad quæ grauiter impellit cõcupiscẽtia. Idcirco Aristot. in Ethicis, sicut in sene uituperat, ita in puero ruborem laudat. Et Cato senior dicere cõsueuit, se lõge magis ijs iuuenibus delectari qui rubescerent, quàm qui pallescerent. Erubescentia aũt, post malũ perpetratũ pudor est, quos quis mali anteacti conscius. timet ex eo infamiã sibi illatum iri si resciscatur: proinde sollicitè cauet, ne rursum in idem labatur malũ. Non est igitur sine spe salutis erubescentia, quia animũ à lapsu erigit, & ne trahatur in cõsuetudinẽ defendit. Cõmendabilior tamen est uerecundia, quia ne omnino cõmittatur malũ, prohibet. De hac beatus Hieron. scitè admodum dicit. Ingenia liberaliter educata, facilius uerecundia quàm metus superat: & quos tormenta nõ uincunt, interdũ uincit pudor. & Ambrosius erubescere debemus & cõdemnare peccatũ, nõ defendere: quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur. Demũ Bernardus super Cantica: Quid amabilius uerecũdo adolescẽte? Quã pulchra & splendida gẽma morũ est uerecundia, in uita & uultu adolescẽtis? quã uera & minimè dubia bonæ spei nũcia, & bonæ indolis? uirga disciplinæ, expugnatrix malorũ, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloriæ cõscientiæ, famę custos, uitę decus, uirtutis sedes, uirtutũ primitiæ, naturæ laus, & insigne totius honesti. Idem quoq; eodẽ loco: Verecundia soror est cõtinentiæ, nullũ æquè manifestũ iudicium colũbinę simplicitatis, & ideo etiã testis eũ innocẽtiæ: lãpas pudicitiæ mentis semper lucens, ut nil in ea turpe uel indecorũ residere attẽte, quod nõ illa ilico perdat Quarta timoris species, scilicet stupor, est timor ingens ex uehementi & incõsueta imaginatione procedẽs, & plerunq; sensuũ alienationẽ inducens. Inde stupentẽ eum uocamus, qui ex magna rei insolitæ admiratiõe, aut graui timore sensum rerum nõ habet. Et stupentia siue stupida dicuntur membra, quãdo uel paruũ uel nullum habet sensum. Terror aũt dicitur timor ab aliquo incussus, aut ob comminationem mali infligendi, aut ob difficultatẽ & grauitatẽ mali perferendi. Cùm enim quispiã alteri incutit metum ob malum impendens ac ingruens, quod sit tolerandum, terrorem illi inferre atq; ipsum territare dicitur. Deniq; sexta timoris species agonia, diffinitur esse timor & solicitudo mentem uexans ob malum extrinsecum iamiam perferendum, cui resisti nõ potest. siquidem si quis in futuro certamine, aut difficili re toleranda, quam detrectare & subterfugere non potest, exhorreat. & timeat laboris grauitatem & pondus, in agonia esse dicitur.

Quemadmopum apud Lucam de Domino nostro legimus, quod factus in agonia prolixus orabat. Præterea hic ab authore describitur agonia esse timor sinistri casus & infortunij. Cum enim quicquam aggredimur cuius incertus est exitus, & timemus infortunatum & infaustū in ea re finem aut successum, tunc agonizamus, & agonia premimur.

ΠΕΡΙ ΘΥΜΟΥ. λγ.

Θυμός ἐστι, ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς, ἢ ἀναθολώσεως γινομένη. διὸ καὶ χολὴ λέγεται, καὶ χόλος. ἔστι δὲ ὅτε ὁ θυμὸς καὶ ὄρεξίς ἐστιν ἀντιτιμωρήσεως. ἀδικούμενοι γὰρ, ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι, θυμούμεθα, καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος, ἐξ ἐπιθυμίας, καὶ θυμοῦ. εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία. ὀργὴ, ἥτις καλεῖται χολὴ, καὶ χόλος, καὶ μῆνις, καὶ κότος. θυμὸς μὲν γὰρ, ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων, ὀργὴ καὶ χολὴ, καὶ χόλος λέγεται. μῆνις δὲ, χολὴ ἐπιμένουσα, ἤγουν μνησικακία. εἴρηται δὲ παρὰ τὸ μένειν. καὶ τῇ μνήμῃ παραδίδοσθαι. κότος δὲ, ὀργὴ ἐπιτηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν. εἴρηται δὲ καὶ οὗτος, παρὰ τὸ κεῖσθαι. ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ, ἔκδικος τῆς ἐπιθυμίας. ὅταν γὰρ ἐπιθυμήσωμεν πράγματος, καὶ κωλυθῶμεν ὑπό τινος, θυμούμεθα κατ᾽ αὐτοῦ ὡς ἀδικηθέντες, τοῦ λογισμοῦ δηλονότι κρίναντος ἄξιον ἀγανακτήσεως τὸ γινόμενον, ἐπὶ τῶν φυλαττόντων κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν.

DE IRA. Cap. XVI.

IRA est efferuentia sanguinis circa cor ex euaporatione, exsuscitation'e ue bilis prouenions, quapropter & bilis & biliosa dicitur. Est aūt & quando ira est desideriū, uindictæq; appetitus. Nā iniuriati, aut arbitrantes iniuria affici irascimur: & fit tunc mixta hæc perturbatio, ex concupiscentia & ira. Species aūt iræ sunt tres: ira quę uocatur bilis & bilosa, iracundia, & infensio. Bilis igitur & biliosa ira, ea est quæ principium habet, citoq; transit. Iracundia uerò ira est, recordatione scilicet mali: unde & græco sermone menis, à manendo memoriæ tradēdo, dicitur. Infensio autem ira est, tempus in uindictam ultionemq; obseruans, unde & Gręcè cotos à iacendo dicitur. Est aūt ira satelles cogitationis, concupiscentiæ uindex. Nā cum quidpiā concupiscimus, & ab aliquo prohibemur, irascimur aduersus eum, perinde ac iniuria affecti, cogitatione uidelicet iudicante dignum querela & indignatione, quod factum est. In ijs autem quæ secundum naturam propriū seruant ordinem, huius quod ratione non suadetur, uires sunt nutritiua sui similis aggeneratiua, & pulsatilis uocatur & augmentatiua uirtus quæ nutrit & generat: & pulsatilis uocatur uitalis. Virtutis autē nutritiuæ uires quatuor sunt: attractiua, cibum attrahens. retentiua, cibū retinens, & non sinens confestim ipsum diffluere: alteratiua, alterans cibum in humores: & expulsiua, superfluitates per aluū egerens, & excernens. Neq; id nos lateat, uirium animalium has quidem animales dici, has naturales, illas uitales. animales sunt secūdum delectum, ut motus secundum locum & sensus. Motiones autem secundum locum, est & uis progresiua, & omnino motiua secundum locum, & uocis emissiua, & respiratiua. Nam in nobis situm est, hæc facere, & non facere. Naturales aūt & uitales uoluntariæ, & secundum delectum non sunt, naturales quidē, ut nutritiua, augmentatoria: uitalis uerò, ut pulsatilis. hæ etenim siue uelimus, siue nolimus, operantur.

COMMENTARIVS.

IRa duplici diffinitione ab authore describitur, secundū diuersas eius causas. Si enim efficientem causam & materialē eius respicimus, prior ei rectè aptatur descriptio, quod sit accensio & feruor sanguinis circa cor, ex cōmotione choleræ fellisq; prouenions. Si uerò formalem causam aut finem illius attendimus, secundā ei accōmodabimus rationē, quod est libido puniendi eum à quo iniuria affecti sumus, aut uidemur. Et hæc animi perturbatio nisi refrenata fuerit & rectè rationis habenis moderata, præcipitat incautos in grauia mala, multaq; cum corporis, tum animæ incommoda. Dicit enim Sapiens in Prouerbijs: Vir iracundus prouocat rixas, & qui ad imaginandum facilis est, erit ad peccandum procliuior. Et rursum: Graue est saxum & onerosa harena, sed ira stulti utroq; grauior. Hanc beatus Paulus tollendam sorjicitè monet, cum ad Ephesios scribit: Sol non occidat super iracundiam uestram. Et iterum ibidem: omnis indignatio & ira tollatur à uobis. Et beatus Iacobus epistolę suæ catholicæ capite primo: Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, & tardus ad loquendum, & tardus ad iram. Ira enim uiri, iustitiam Dei non operatur. Et Dominus noster apud

Mattheum, cœlestis uitę instituta sacro ore depromens, ait: Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Restringēda igitur (ut beatus ait Gregorius) sub ratione potestas est, & effrenatus furor, Nec quicquam agendum, priusquā concitata ad tranquillitatē mens redeat. Nā cōmotionis tēpore iustū putat omne quod fecerit. Porrò tres iræ species numerantur in litera. Prima Bilis, siue ira bilosa, quæ citò & facilè cōmouetur, sed & leuiter sedatur. Ad quā potissimū propensi sunt, qui cholera abundāt. Iracundia uerò est diuturnior animi cōmotio, ex frequēti mali illati, iniuriæque recordatione, continuū sumens pabulū, & maius incrementum, & hæc magis animo occultatur, abditaque latet quā exteriore (sicut ira) prodatur indicio. Insensio aūt est exulcerati animi perturbatio grauior, opportunitatē uindicandi illatā iniuriā de industria quærens, & nancisci studens. Et harum quidem trium specierū prima, minimè omnium mala, minusque habens periculi & malitię, quā cęterę. Nempe ut citò concitatur, ita facilè sedatur instar flāmę stuppam leuiter succendentis, & statim transeuntis atque euanescētis. Secūda uerò deterior est quā prima, nam tardè quidem suscitatur, sed diuturnior est, altius animo infixa manens, & frequenti irrogati mali recordatione recrudescens, ut ignis, haud facilè inserit ferro: ubi tamē incanduerit ferrū, diutius manet igneus calor. Denique tertia species omniū est teterrima. nā incendium irę cōceptum cōtinet occultū, quod sola uindicta aut ultione peracta extinguitur. cuius inferendæ occasionē & cōmoditatem anxiè quæritat: persimilis quidē carbonibus igne obtectis, nec suum ostentantib. fulgorem, nec ignis speciem præ se ferentibus, sed diutissimè calorē suum occlusum asseruantib. De hac beatus Augustinus: Ira inueterata odiū est. Ira turbat oculū, odiū extinguit. Ira festuca est, odium trabs. homines quotidie irascuntur filijs. nō tamē oderūt filios. Et beatus Hieronymus: Quid iracundo furor suus cōfert? quē sæuissimis exagitatū stimulis cōscientiæ ita ab omni consilio ac mente deturbat, ut dū irascitur, insanire credatur. Deinde ponitur ab autore diuisio uirtutū animalis in tres partes, scilicet in naturales, uitales, & animales. Virtutes naturales sunt, quæ uiuentium naturā consequuntur, & omnibus uita participantib. assunt dictæ naturales, quod solo naturæ ministerio suas exercent functiones, & naturali quadā necessitate, ut ratione aut consilio non possint suaderi aut dissuaderi, quod hæ uirtutes nō sint natæ ratione regi, aut illi obtēperare. Et tales numerantur duæ in litera, scilicet nutricaria uirtus, quæ conuertit alimentū in substantiā aliti: & generatiua, quæ ex semine generat consimile secundum speciem & naturā. Sub nutritiua uirtute comprehenditur & argumentiua, semper illi coassecla, comes & socia: quod quęcunque nutriuntur, stato suo & determinato tēpore crementū sumant, & molis accessionē: & è diuerso quæcunque augētur, etiā nutrimentū accipiunt. Quinimmo eadē re ipsa uirtus est nutritiua & argumētatiua: sed ratione diuersa. Siquidem nutritiua dicitur, attendendo rationem substātiæ in alimēti, quod expulsa sua forma: in aliti naturā conuertitur. perinde atque gutta aquę infusa uino, in uini mutatur substātiā & lignū impositū foco, in ignē. Augmentatiua uerò, quia maiorem attollit molem animato, cuius quantitati fit accretio per adiectā nutrimenti dimensionem. Nutritiua igitur substantiā respicit, augmentatiua uerò magnitudinem. Pręterea nutriuntur animata quam diu subsistunt nā alimento destituta, protinus intereunt. non autē semper augentur, sed certum habent sui augmenti terminum. Vires uitales sunt, quæ exteriori uenatū motu & pulsu, uitę operationes à corde prodeūtes, & in totū porrectas corpus, indicāt. Et huius una hic exprimitur species, scilicet pulsatilis, quæ uenarum agitatione & pulsu, uitaliū operationū qualitates & proprietates depromit, quas medici pulsatilium uenarū attactu dijudicāt. Animales uerò uires sunt, quæ animalib. peculiares sunt, & propriè solisque illis cōueniunt: ut motus secundū locum quo animalia à se feruntur, & sensualis rerū perceptio. Et hę à superiorib. duabus hoc sustinent discrimē, quod sunt secundū delectum, id est, electionem aut ueram, qualis est in homine, ex proposito uoluntatis & deliberatione quicquam prosequente: aut similitudinariā, qualis inest brutis, quæ per appetitum irrationalē, facultatem habent, spōte sua efficiendi motum secundum locum aut ab illo desistendi. Propria siquidem ipsis minimè adest electio, ut neque consultatio, neque uoluntas. Intelligere tamen illa dicuntur atque uelle, quæ sensu comprehendunt, aut concupiscentia prosequuntur. Nam omnia ueritatis & exemplaris, ob quandam conformitatem, plerunque imaginibus & uestigijs attribuuntur.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ. λδ.

Φανταστικόν ἐστι, δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα, ἥτις λέγεται αἴσθησις. φανταστὸν δὲ καὶ αἰσθητὸν, τὸ τῇ φαντασίᾳ καὶ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτον. ὡς ὅρασις μὲν αὐτὴ, ἡ ὀπτικὴ δύναμις. ὁρατὸν δὲ, τὸ ὑποπίπτον τῇ ὁράσει, λίθος, τυχὸν, ἤ τι τῶν τοιούτων. φαντασία δέ ἐστι, πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φαντα

DE IMAGINATIVA VIRTUTE Cap. XVII

VIS imaginatrix, uirtus est partis animæ, rationis expertis, q̄ sensuū adminiculo operat̄: quę & sensus dicitur. Imaginabile uerò, quod imaginationi et sensui obijcitur. Vt uisus quidē, ipsa uisiua uirtus est: uisibile uero uisioni obiectū. ceu fortè lapis, aut quippiam talium. Imaginatio autem, passio est irrationalis partis animę, quæ ab aliquo imagi-

οὐ τινὸς γινομένου. φάντασμα δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς, ἀπ' οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον. ὄργανον δὲ τοῦ φανταστικοῦ, ἡ ἐμπρόσθιος κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου.

imaginabili patitur. Phantasma autem quod & uisum inanis & passio in irrationali parte animæ, à nullo imaginabili facta. Organum uirtutis imaginatiuæ internus uentriculus cerebri.

COMMENTARIVS.

Virtus imaginatrix rectè diffinitur esse, uirtus partis animæ, rationis expertis. Nam est nobis cum brutis communis, quemadmodum & uirtus sensitiua exterior. Nempe supra dicta uirtus nihil aliud est quàm sensus interior, suam exercens operationem, exteriorum sensuum adminiculo. Siquidem rerum exteriore sensu perceptarum, species deferuntur ad organum uirtutis imaginatiuæ introrsum latens, & illic ut in promptuario atque susceptaculo asseruantur. Ad hæc autem spectra atque simulachra in abditi sensus recondita sensorio, se conuertens anima, imaginationem efficit & interioris sensus operationem, representátque imaginabile siue sensus interioris obiectum, per seruatam speciem. Proinde dicitur eadē uirtus operari adminiculo sensuum, exteriorum scilicet, & exterius se prodentium, habentiúmque sua organa in propatulo constituta. Nam à quoque illorum sensuum deferuntur species sensibiles ad sedem & organum sensus intimi, quarum ope & ministerio, fit imaginatiuæ uirtutis operatio. Imaginabile uerò, dicitur imaginatiuæ uirtutis obiectum, circa quod ad ipsa suam nata est peragere operationem, ut color, sonus, odor, sapor, & calor. Imaginatio autem est imaginatiuæ uirtutis & sensus interioris operatio, ut uisio interior, & auditio Diduciturque in quinque species, secundum quinque sensuum distinctionem sumendas, quæ inter se re ipsa discrepant, sicut & obiecta quorum sunt, ab inuicem dirimuntur. Denique phantasma diffinitur in litera esse uisum inane, nulliusque rei ut sese habet, representatiuum. Nam in rerum natura responsum non habet, neque ab aliquo uno obiecto efformatum est, sed à multis simul confusis, commixtis & effictis, ut si quis inter dormiendum uidere uisus fuerit equum uolitantem, hominem quadrupedem, montem aureum, aut tale quippiam monstrosum quod natura non parit.

ΠΕΡΙ ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ. λε.

Αἴσθησίς ἐστι δύναμις τῆς ψυχῆς, ἀντιληπτικὴ τῶν ὑλῶν, ἤγουν διαγνωστική. αἰσθητήρια δὲ τὰ ὄργανα, ἤγουν τὰ μέλη δι' ὧν αἰσθανόμεθα. αἰσθητὰ δὲ, τὰ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτοντα. αἰσθητικὸν δὲ τὸ ζῷον τὸ ἔχον τὴν αἴσθησιν. εἰσὶ δὲ αἰσθήσεις πέντε, ὁμοίως καὶ αἰσθητήρια πέντε. Πρώτη αἴσθησις, ὅρασις. αἰσθητήρια δὲ καὶ ὄργανα τῆς ὁράσεως, τὰ ἐξ ἐγκεφάλου νεῦρα, καὶ οἱ ὀφθαλμοί. αἰσθάνεται δὲ ἡ ὄψις κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τοῦ χρώματος, συνδιαγινώσκει δὲ τῷ χρώματι, καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα, καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τὸν τόπον ἔνθα ἐστὶ, καὶ διάστημα τὸ μεταξὺ, καὶ τὸν ἀριθμὸν, κίνησίν τε, καὶ στάσιν, καὶ τὸ τραχὺ, καὶ λεῖον, καὶ ὁμαλὸν, καὶ ἀνώμαλον, καὶ τὸ ὀξὺ, καὶ τὸ ἀμβλύ. καὶ τὴν σύστασιν, εἴτε ὑδατώδης ἐστὶν, εἴτε γεώδης, ἤγουν ἢ ὑγρὰ ἢ ξηρά. Δευτέρα αἴσθησις ἐστὶν ἀκοὴ τῶν φωνῶν, καὶ τῶν ψόφων οὖσα αἰσθητική. διαγινώσκει δὲ αὐτῶν τὴν ὀξύτητα, καὶ τὴν βαρύτητα, λειότητά τε καὶ τραχύτητα, καὶ μέγεθος. ὄργανα δὲ αὐτῆς τὰ νεῦρα τὰ ἐγκεφάλου, τὰ μαλακὰ, καὶ τῶν ὤτων ἡ κατασκευή. μόνος δὲ ἄνθρωπος, καὶ πίθηκος, οὐ κινοῦσι τὰ ὦτα. Τρίτη αἴσθησις, ὄσφρησις. ἥτις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν, ἀναπεμπουσῶν τοὺς ἀτμοὺς ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον. περαίνεται δὲ εἰς τὰ πέρατα τῶν ἐμπροσθίων κοι-

DE SENSV. Cap. XVIII.

Sensus, uirtus est animæ, materialiū rerum apprehensiua, id est, cognoscitiua. Sensoria organa, id est membra quibus sentimus. Sensibilia uerò q̄ sensui obijciūtur, præsentanturque. Sensitiuum, animal sensu præditū. Sensus aūt sunt quinque, & similiter sensoria quinque. Primus sensus est uisus. Sensoria uerò & organa uisus, nerui ex cerebro, & oculi. Sentit aūt uisus præcipua quidē ratione colorē, cognoscit uerò cū colore, coleratū corpus, & magnitudinem eius, & figurā, & locū in quo situ est, & interceptū interuallum, & numerū, & motū & statum, & asperum & leue, rectum & obliquū, acutum & obtusum, & cōsistentiam, siue aquea, siue terrea, id est liquida aut sicca sit. Secundus sensus est auditus, qui uoces & sonos apprehēdit. Cognoscit aūt hic sensus, acumē & grauitatē, asperitatē & leuitatem, & magnitudinē. Organa eius sunt laxi nerui ex cerebro, & auriū structura. Et homo solus & simia, non mouent aures. Tertius sensus est olfactus qui fit quidem per nares transmittētes euaporationes ad cerebrū. terminatur autem ad terminos anteriorum uentri-

λιῶν τοῦ ἐγκεφάλου. ἔστι δὲ αἰσθητικὴ, καὶ ἀντιληπτικὴ τῶν ἀτμῶν. τῶν δὲ ἀτμῶν ἡ γενικωτάτη διαφορά ἐστιν, εὐωδία, καὶ δυσωδία, καὶ τὸ μέσον τούτων, ὃ μήτε εὐῶδές ἐστι, μήτε δυσῶδες. γίνεται δὲ εὐωδία, τῶν ὑγρῶν τῶν ἐν τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθέντων. μέσως δὲ, μέση διάθεσις. καταδεέστερον δὲ, ἢ μηδὲ ὅλως πεφθέντων, ἡ δυσωδία γίνεται. Τετάρτη αἴσθησις, ἡ γεῦσις. ἔστι δὲ τῶν χυμῶν ἀντιληπτικὴ, ἤγουν αἰσθητική. ὄργανα δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα καὶ ταύτης πλέον τὸ ἄκρον, καὶ ἡ ὑπερῴα, ἣν καλοῦσί τινες οὐρανίσκον. ἐν οἷς ἐστι, τὰ ἐξ ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα, πεπλατυσμένα, καὶ ἀπαγγέλλοντα τῷ ἡγεμονικῷ τὴν γενομένην ἀντίληψιν, ἤγουν αἴσθησιν. αἱ δὲ καλούμεναι γευστικαὶ ποιότητες τῶν χυμῶν, εἰσὶν αὗται, γλυκύτες, δριμύτης, ὀξύτης, στρυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, ἁλμυρότης, λιπαρότης, γλισχρότης. τούτων γάρ ἐστιν ἡ γεῦσις διαγνωστική. τὸ δὲ ὕδωρ ἄποιόν ἐστι κατὰ ταύτας τὰς ποιότητας, οὐδὲ μίαν γὰρ αὐτῶν ἔχει. ἡ δὲ στρυφνότης, ἐπίτασις καὶ πλεονασμός ἐστι τῆς αὐστηρότητος. Πέμπτη αἴσθησίς ἐστιν, ἡ ἁφὴ, ἥ τις καὶ κοινή ἐστι πάντων τῶν ζώων. ἥ τις γίνεται ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, πεμπομένων τῶν νεύρων εἰς ὅλον τὸ σῶμα. διὸ καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια, τὴν τῆς ἁφῆς ἔχουσιν αἴσθησιν. ὑπόκειται δὲ τῇ ἁφῇ, τὸ θερμὸν, καὶ ψυχρὸν, τό τε μαλακὸν καὶ σκληρὸν, καὶ γλίσχρον, καὶ ξηρὸν καὶ κραῦρον, βαρύ τε καὶ κοῦφον. διὰ μόνης γὰρ ἁφῆς, ταῦτα γνωρίζεται. κοινὰ δὲ ἁφῆς καὶ ὄψεως, τό τε τραχὺ καὶ λεῖον, τό τε ξηρὸν καὶ ὑγρὸν, παχύ τε καὶ λεπτὸν, ἄνω τε καὶ κάτω, καὶ ὁ τόπος, καὶ τὸ μέγεθος. ὅταν ᾖ τοιοῦτον, ὡς κατὰ μίαν προσβολὴν τῆς ἁφῆς περιλαμβάνεσθαι. καὶ τὸ πυκνόν τε, καὶ τὸ μανὸν, ἤγουν ἀραιὸν, καὶ τὸ στρογγύλον, ὅταν εἴη μικρὸν, καὶ ἄλλα τινὰ σχήματα. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πλησιάζοντος σώματος αἰσθάνεται. σὺν τῇ μνήμῃ δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ, ὡσαύτως δὲ καὶ ἀριθμοῦ μέχρι δύο ἢ τριῶν, καὶ τούτων μικρῶν καὶ ῥᾳδίως περιλαμβανομένων. τούτων δὲ μᾶλλον τῆς ἁφῆς ἡ ὅρασις ἀντιλαμβάνεται. Χρὴ γινώσκειν, ὡς ἕκαστον τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων, διπλοῦν ὁ δημιουργὸς κατεσκεύασεν, ἵνα τοῦ ἑνὸς βλαπτομένου τὸ ἕτερον ἀναπληροῖ τὴν χρείαν. δύο γὰρ ὀφθαλμοὺς, καὶ δύο ὦτα, καὶ δύο πόρους τῆς ῥινὸς, καὶ δύο γλώσσας, ἀλλ' ἐν τοῖς μὲν τῶν ζώων διῃρημένας, ὡς ἐν τοῖς ὄφεσιν. ἐν τοῖς δὲ,

culorum cerebri. Est autem sensitiuus & apprehensiuus euaporationum effumationumque. Euaporationū uerò communissima differētia est, suaueolentia & graueolētia, & medium, quod neque suaue, neque grauiter olet. Fit autem suaueolentia, odorque gratus, cum humida quę in corporibus sunt exactè côcequuntur. Medio modo, media fit dispositio. At cum secundùm partem & nō secundùm totū coquūtur digerunturque, grauis odor agnascit. Quartus sensus est gustus, & est saporū discretiuus atque sensitiuus. Huius instrumēta sunt lingua, & eius maximè extremitas, & palatum, quod & græci uraniscum appellant: & nerui dilatati, à cerebro delati, nunciantes sensuū principi eam sensationem quæ facta est. Quę uocantur aūt saporū qualitates, sunt hę: dulcedo, felleus sapor, acutus, acerbus dentiūque stupefactiuus, austeritas, amaritudo, salsedo, pinguis maturusque sapor, & uiscosus. Horum enim, sensus gustus discretiuus est. Et aqua, harū qualitatū uacua est. nam harū nullā habet. Acerbus aūt sapor, intensio & superabundantia austeri saporis est. Quintus sensus est tactus, qui & cunctis animantibus communis est. & qui fit neruis ex cerebro per uniuersum corpus transmissis. Sed & alia sensoria, tactus habent sensationem. Subijciuntur aūt tactui, calidū & & frigidum, molle & durum. graue & leue. per solum enim tactū hæc cognoscuntur. Communia uerò tactus & uisus sunt. asperum & leue, siccum & humidum sursum & deorsum, locus & magnitudo, cum talis fuerit ut secundum unam tactus admotionem apprehendi possit, & densum & rarum, & rotundum cum paruū fuerit & aliæ figuræ. Similiter autem & appropinquas corpus sentit, cum memoria & cogitatione. Identidem & numerum usque ad duo & tria & huiusmodi paruos numeros, & comprehendi faciles: illos autē uisus quàm tactus magis apprehendit. Scire operæprecium est, uniuscuiusque aliorū sensuū, sensorium conditorē duplex cōstruxisse, ut uno labefactato, alterum illius usum suppleat. Nam duos oculos, duas aures, & duos naris meatus, & duas linguas, sed in quibusdam animalibus discretas, ut in serpentibus, in alijs

ἑνομένας, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. τὴν δὲ ἁφὴν, ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, πλὴν ὀστέων καὶ νεύρων, ὀνύχων τε καὶ κεράτων, καὶ τριχῶν, καὶ συνδέσμων, καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ὄψις, κατ᾽ εὐθείας γραμμὰς ὁρᾷ, ἡ δὲ ὄσφρησις καὶ ἀκοὴ, οὐ κατ᾽ εὐθεῖαν μόνον, ἀλλὰ πανταχόθεν. ἡ δὲ ἁφὴ, καὶ ἡ γεῦσις, οὐδὲ κατ᾽ εὐθεῖαν, οὐδὲ πανταχόθεν γνωρίζουσιν, ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς.

autem coniunctas, ut in homine. Tactum autem fecit in toto corpore, præter ossa, neruos, ungues, cornua, ac pilos, ligamina, & alia huiusmodi. Necq; scitu indignum est agnoscere, uisum secundum rectas lineas uidere, olfactum uerò & auditum nõ modò secundum rectas, sed undique. at tactum & gustum, neque secundum rectam, neque undique: sed tunc solum, cum proprijs applicuerit sensibilibus.

COMMENTARIVS.

SEnsus hic ꝓ uirtute sensitiua exteriori sumitur, q̃ cũ diffinitur esse uirtus animæ, materialiũ rerũ apprehensiua, intelligenda est ibidẽ particula solum, ut intelligatur, sensus esse uirtus animæ, tantũmodo rerum materialiũ apprehensiua, secludaturq; intellectus ab hac diffinitione, qui res materiæ cõiunctas itidẽ cognoscit, & insuper incorporea, immaterialia, atq; spiritualia. Plerunq; aũt authores in diffinitionib. excludẽdi particulã consultò omittũt, ut sophisticis importunitatib. uiã præcludant atq; materiã. Insuper subaudiendũ est in supradicta diffinitione, qđ sensus sit uirtus proximè & immediatè apprehensiua rerũ materialiũ, ut excludatur ab hac descriptione uis imaginatiua, quę tantũmodo rerũ materialiũ est apprehensiua, at nõ proximè ab ipsis cietur sensibilib. externis, sed extimo sensu interstite, internuncio, & intermedio. Porrò sensus exterior nõnulla percipit per se, & primo, ut uisus colorem, auditus sonũ, olfactus odorem, gustus saporem, tactus caliditatẽ, frigiditatem, humiditatem & siccitatẽ, quisq; scilicet propriũ & peculiare sibi sensibile. Nonnulla uerò per accidens, ut suorũ sensibiliũ subiectas substantias, & accidentarias earũ affectiones, magnitudinẽ, figurã, numerum, & cætera id genus. Quocirca cũ dicit litera, uisum pręcipua quidẽ ratione sentire colorẽ, ibi color ꝓ omni qualitate per se à uisu perceptibili sumitur, siue nullius ut persentiatur egeat, quemadmodũ lux & lumẽ, siue alterius indigeat adminiculo, quẽadmodũ albedo, nigredo, & cæteræ colorũ species, in opacis corporibus cõspicuæ, quæ ut uideantur diffusione & præsentia luminis indigent. Et in eadẽ, adeoq; generali acceptione sumit etiã Aristot colorẽ, cum inquit: Omnia corpora colore participare. Nempe inuenitur & contractior coloris ratio, cõplectens solũ qualitates per se uisibiles, quibus opaca corpora sunt affecta: secundum quem coloris significatum id Aristot. accipiendum est, colorem sine lumine uideri non posse. Verũ hæc & pleraq; alia in proximis capitibus adducta, ex physicis, & præsertim libris de anima Arist. dilucida sunt, & eo in loco latiorẽ efflagitant explanationem. Proinde hic diffusione eorũ declaratione cõsulto supersedemus. Demum consistentiã hoc loco uocat autor materiã rei coloratæ & corpulentiã eius, atq; cõtemperamentũ secundũ qualitates elementares. Nam & ipsa uisu dinoscitur, nec nõ tactu, sicut & cætera omnia post colorem hoc loco dinumerata, quãdo quidẽ cõmunia sunt sensibilia uisui & tactui, hęc quidẽ per se, ut magnitudo, figura & motus: hæc uerò per accidens, ut corpus coloratũ, & eius cõsistentia. Aduertendũ pręterea, cum dicit litera, quod gustus instrumenta organaq; sunt nerui dilatati. à cerebro delati nunciantes sensuũ principi, eã sensationẽ q̃ facta est, q̊d sensuum principẽ ibi uocat sensum internum & latentem, q solus omnium exteriorũ sensuum obiecta discernit ac dijudicat, colores inq;, sonos, odores, sapores, & qualitates tangibiles. Et cum is tantundẽ possit, atq; quinq; sensus externi, nõ absurdè præcipuus sensuum appellatur, & potentissimus, cui sensus in propatulo positi, ut ministri famulantur, deferentes ad eum omnimodas rerũ perceptarũ species. Eandẽ quoq; ob causam abditus ille sensus, cõmunis dicitur, quia nõ peculiariter unius sensus obiectis est addictus, sed quibusq; indifferens. Deinceps saporũ qualitates enumerãs autor, subnectit acq; harũ qualitatũ uacuã esse. Siquidẽ humor aqueus ad discernendos sapores necessarius est, aut cõiunctus & intraneus ei q̊d gustandũ obijcitur: quemadmodũ succus in fructib. aut humor in esculẽtis, aut à natura gustãti subministratus, ut cum aridũ quicq̃ sumit gustandũ, ad q̊d humectandũ saliuã natura suppeditat. At huiusmodi humorẽ necesse est esse saporis uacuũ. Si.n. natura insitũ haberet saporẽ, is impedimẽto foret cæteris saporib. rectè percipiẽdis: quẽadmodũ color aut sonus aëri cõgenitus, obstaret colorib. & sonis exteris uerè discernẽdis. Nõ temerè igitur aqua saporũ est expers, sicut aër incolor est & insonus. Insuper paulò post in numerũ dirigens sensibilia cõmunia, inter ea ponit & magnitudinẽ, cũ talis (inquit) fuerit, ut secũdum unã tactus admonitionẽ apprehendi posit: cuius sententiæ hæc est intelligentia. Tũc (ait) tactus magnitudinẽ apprehendit, quando tã exiguæ molis ea fuerit, ut secundũ unicam tactus applicationẽ tota cõprehendi posit, utpote una sola manuũ admotione. Nempe si tantæ fuerit quantitatis moles, ut sæpius repetita egeat tactus admotione nõ ualentis uno attactu eam cõplecti, hanc tantã molẽ haud facilè poterit internoscere tactus. Similiter sentit etiam tactus (ut subdit litera) appropinquãs corpus, cũ memoria & cogitatione. Nã cũ quispiã attactu persenserit ignẽ esse calidũ, secundo ignem accedens, & ab ipso aliquanto interuallo distãs, sentiet

itidem ignem esse feruidũ, non quidẽ cõtactu, sed memoria & cogitatione caloris prius percepti, cuius species memoriæ mansit infixa. Ita tactus sentit appropinquans corpus, aliquo tñ interstitio ab ipso diuulsum. cum memoria & cogitatione qualitatis prius in eo corpore, experimento cognitæ, cuius adhuc memoria in cogitatu seruata est. Demũ inter uisum, auditũ & olfactũ una ex parte, gustũ & tactũ ex altera, i. discriminis q̃d inter tres primos sensus & sua sensibilia, interstes iacere debet perspicuũ, mediũq; spacium p q̃d deferantur species coloris soni & odoris ad organa: huiusmodi aũt interpositum, interiectumq; corpus aut aqua est, aut aër. In duobus uerò postremis, nõ id usu uenit, neq; opus est interstite spacio, sed sensibile applicatũ esse debet, admotumq; sentienti. Nisi enim linguæ admotũ fuerit dulce, nõ percipietur dulcedo. & si manus aquæ non fuerit applicata, quonam pacto frigiditas eius à manu dinosceture? Verùm hæc omnia ex 2. lib. Aristot. De anima, amplius sunt requirenda.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΥ. λϛ.

ΤΟΥ δὲ διανοητικοῦ εἰσὶν αἵ τε κρίσεις, καὶ αἱ συγκαταθέσεις, καὶ αἱ ὁρμαὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν, καὶ αἱ ἀφορμαὶ, καὶ αἱ ἀποφυγαὶ τῆς πράξεως. ἰδικῶς δὲ αἵ τε νοήσεις τῶν νοητῶν, καὶ αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι, καὶ τὸ βουλευτικὸν, καὶ τὸ προαιρετικόν. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ καὶ διὰ τῶν ὀνείρων θεσπίζον ἡμῖν τὸ μέλλον ἥνπερ μόνην ἀληθῆ μαντείαν οἱ πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες ὄργανον δὲ καὶ τούτου, ἡ μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

DE VIRTVTE COGITATIVA. Cap. XIX.

VIs cogitatiõis sunt iudicia, discursiones, & concitationes ad agendum: & occasiones, & fugę actionis. At propriæ illæ sunt, quæ sunt intellectiones intellectualiũ, & uirtutes, & scientiæ, & rationes artium, & ipsius consultatiui & electiui. Hęc autem est, quæ per somnia uaticinatur nobis futura, quam quidem solam diuinationem Pythagorici ueram esse autumant, Hebræos sequentes. Organũ uerò huius, medius cerebri uentriculus, & animalis spiritus qui in illo est.

COMMENTARIVS.

COgitatio diffinitur esse quędã diligens mentis attentio, & quasi collectio notiorũ in animo, ad aliq̃ mẽtis operationẽ faciendã, ut ad iudicandũ de aliq̃, deprehendendã rei alicuius ueritatẽ, operandũ aliquid, ꝓsequendũ aut fugiendũ. Proinde in litera enumerãtur ipsius uirtutis cogitatiuæ opera, iudicia ad discernendũ, discursiones ad ignotũ aliquot discutiendũ, cõcitationes animi ad aggrediendũ opus, occasiones ad agendũ ut ꝓsequatur bonũ ei oblatũ, fugæ actionis ut reijciatur malũ impedẽs, ac imminẽs. Atqui ꝓpriẹ illẹ sunt cogitationis partes, & præcipuę actiones, q̃ ad partẽ mentis cõsultatiuã attinent circa artis aut prudentiæ opera, aut ad partẽ cõtemplatiuã circa scientię, intellectus & sapientię operationes, ut sunt cõsultationes rerũ agendarum q̃ uersantur in animo, aut contemplationes ueritatis & hæ geminæ cogitationũ uires, immateriales sunt, neq; organo indigent corporeo: quia uehementes sunt circa intellectus officiũ attẽtiones, quare intellectus naturã sequuntur, intellectualesq; dicuntur. At uerò cogitatio, per somnia uaticinatur futura, quando intima uolutatio, consideratio aut meditatio quæ in mente præcessit, aut causa est, aut signum rerum futurarum. Vt cũ uigilãtes quicq; agere instituerimus, quod animo elapsum rursum in somnio occurrit, & impellit nos somnij memores ad id exequendum quod ante instituerámus. Alia aũt somnia accidentaria sunt ad res futuras pręsignãdas, neq; earum per se sunt præsagia, quare etiã cogitatus earum rerum q̃ in mentem ueniunt, nullam habentes habitudinem aut rationem causæ ad euenta, nihil cõferunt ut futura pręcognoscantur euẽtura, ut planè sentit Aristot. in lib. De somno & uigilia. Porrò Hebræi unius Dei cultum sequentes, nõ tam somnia futurorum pręsagia ponunt, q̃ in somnijs spirituum ministerio, hominib fieri reuelationes eorum q̃ uentura sunt. Vt effomatione angelica, somnia Nabuchodonosor & Pharaonis regum, futurorum prænũcia effecta sunt, & Dei inspiratione exposita. Quemadmodum D. ait Dion ca. 9. lib. De cœlesti hierarchia, ita ad Timoth. uerba faciens. Illud quoq; sacerdotale pectus tuum, sanctamq; prudentiam ammonere curabimus, ut Pharaoni ab Aegyptiorũ præsule angelo, Babyloniorũq; principi à suæ itidem gentis præside, & prouidentis & dominantis omnib. dispẽsatio atq; potestas per uisum innotuere, & illis gentib. ueri Dei famuli atq; cultores, duces constituebãtur, dum ea uisionum expositio quæ figurata prius ab angelis fuerat sanctissimis uiris, & qui angelis fermè pares euaserant, Danieli & Ioseph à Deo reuelata per angelos fuit.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΕΥΤΙΚΟΥ. λζ.

ΤΟ δὲ μνημονευτικόν ἐστι, μνήμης καὶ ἀναμνήσεως αἴτιόν τε καὶ ταμεῖον. μνήμη γάρ ἐστι φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπό τινος αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως, τῆς κατ' ἐνέργειαν φαινομένης, ἢ σωτηρία αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως. ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλαμβάνεται, ἤγουν αἰσθα-

DE MEMORANDI FACVLTATE. Cap. XX.

VIs memorãdi, est memoriæ & reminiscentię causa & prõptuariũ. Memoria est imaginatio relicta ab aliquo sensu & intelligẽtia secundũ actum apparentẽ, aut confirmatio sensus & intelligentię. Nam anima sensibilia per sensoria deprehendit, id est, sentit,

τεται. καὶ γίνεται δόξα. τῶν δὲ νοητῶν, διὰ τοῦ νοῦ, καὶ γίνεται νόησις. ὅταν οὖν τοὺς τύπους, ὧν τε ἐδόξασεν, ὧν τε ἐνόησε, διασώζῃ, μνημονεύειν λέγεται. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ τῶν νοητῶν ἀντίληψις, οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐκ μαθήσεως, ἢ φυσικῆς ἐννοίας. οὐ γὰρ ἐξ αἰσθήσεως. τὰ μὲν γὰρ αἰσθητά, καθ' ἑαυτὰ μνημονεύεται, τὰ δὲ νοητά, εἴ τι μὲν ἐμάθομεν, μνημονεύομεν, τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην οὐκ ἔχομεν. ἀνάμνησις δὲ λέγεται, μνήμης ἀπολλυμένης ὑπὸ λήθης ἀνάκτησις. λήθη δέ ἐστι μνήμης ἀποβολή. τὸ μὲν οὖν φανταστικὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβανόμενον τῶν ὑλῶν, παραδίδωσι τῷ διανοητικῷ, ἢ διαλογιστικῷ, ταὐτὸν γὰρ ἀμφότερα. ὃ παραλαβὸν καὶ κρῖναν, παραπέμπει τῷ μνημονευτικῷ. ὄργανον δὲ τοῦ μνημονευτικοῦ, ἡ ὄπισθεν κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, ἣν καὶ παρεγκεφαλίδα καλοῦσι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ψυχικὸν πνεῦμα.

tit, & aggignit imaginatio, & intelligibilia per intellectũ, & gignitur intelligẽtia. Quãdo igitur formas & spectra eorũ quæ imaginata est, & eorum quę intellexit, saluat, memorari dicitur. Sciendum tamen est, intelligibilium susceptionem nõ fieri nisi ex disciplina, & naturali intelligentia: non enim ex sensu. Nam sensibilia secũdum seipsa memoriæ mandantur, intelligibilium uerò si quippiã didicimus, memoramur. uerũ substantiæ eorũ nequaquam memoriã adipiscimur. Reminiscentia aũt dicitur memorię ademptę ab obliuione restauratio. Et obliuio est memoriæ deperditio. Vis igitur imaginatiua, per sensus res materiales deprehensas mandat cõsultatiuæ, cogitatiuæq́ꝫ parti (idem enim utraqꝫ consultatiuũ cogitatiuumq́ꝫ existunt) quæ suscipiens & iudicans transmittit memoratiuæ facultati. Organum uis memoratricis, posterior uentriculus cerebri, quem occipitium uocant, & qui in eo animalis spiritus.

COMMENTARIVS.

QVemadmodum duplex est uis cogitatiua, sensus & intellectus: ita duplex est memoria. utpote sensualis, & intellectualis, siue fœcunda. Memoria sensitiua est rei prius sensu perceptæ recordatio, ex specie sensibilia in sensus interni organo seruata, procedẽs. Et hanc quoqꝫ bruta nobiscum communem sortiuntur. nam est quædam particula imaginatiuæ uirtutis, & sensus interioris, qua preterito tempore sensu perceptum, reuocatur in memoriam, rursumq́ꝫ obĳcitur parti imaginatiuæ tanquam præsens. Intellectualis autem memoria est rei prius intellectu comprehensæ rememoratio, ex illius spectro in mente asseruato prouenięns. Et hæc homini propria est & peculiaris, eum connectens cœlestibus, quę uirtutis huius fœcunditate iugiter recolit, cum eis uersatur, ac semper ut præsentia sibi constituit, exhibet, & obĳcit. Porrò inter has memorias id discriminis assignatur, quod memoria sensitiua, sicut & sensus, natura suas exercet actiones, sine disciplinæ exercitio ac usu. Non enim oculus uidere didicit, uel auris audire. Intellectus autem & illi respondens memoria, præter naturalem perspicacitatem tenacitatemq́ꝫ inditam, indigent exercitio & usu disciplinæ, perinde atque ager præter natiuam fœcunditatem, culturæ exposcit officium. Huius rei argumento est quod ea duntaxat quæ didicimus, aut intelligimus, aut memoramur. cætera uerò minimè nostram subeunt intellectualem recordationem. Ab eodem quoqꝫ fonte deducitur ratio eius quod litera subiungit, utpote quod substantiæ intelligibilium nequaquam memoriam adipiscimur, cum tamen sensibilia secundum seipsa memoriæ mandentur. Nam sensibilia secundum suam substantiam sensui obiecta, organoq́ꝫ sensus intimi suam imprimentia speciem, sufficientem eo ipso præstant causam ut memoriæ insignantur. nam præter illam obiectionem & præsentationem suæ substantiæ ad sensum, aliud nihil exigitur. At uerò ut intelligibilium habeatur recordatio & memoria, non sufficit substantiæ earum ad intellectum præsentatio atqꝫ oblatio, sed præter hoc requiritur disciplina & intelligentiæ opera, circa illa deprehendenda. Itaqꝫ si defuerit cura discendi illa intelligibilia, quantumuis illorum substantia offeratur animo, nunquam illorum habebitur recordatio. Quid autem discriminis habeant memoria & reminiscẽtia, quid' ue ad utriusqꝫ rationem attineat, ex philosophia naturali Aristotelis latius agnoscendum est. Haud tamen sine discussione prætereundum, quod habet litera, cogitatiuũ scilicet & consultatiuum, idem existere. Nempe ea duo, reipsa idem sunt, at non conuertibiliter, quandoquidem non omnes cogitatus humani, circa consultationem occupantur. Sed cum triplices potissimum inueniantur, primi circa sensuum actiones, infimi quidem, & propemodum brutales: secundi uerò circa agendorum, fugiendorum' ue consultationem, existentes secundum hominem. Deniqꝫ tertĳ circa necessariorum contemplationem, quasi supra hominem constituti, cogitatiuum secundi generis & consultatiuum, adæquè & conuersim idem sunt. Primum autem cogitatiuum genus, infra hominem est, & eo indignum. Tertium uerò apud homines rarum, & in eis duntaxat qui disciplinis instituti sunt compertum. Sanè secundum horum trium genus, solum hic insinuat litera, ut quod hominis dignitati respondeat, & per quam frequens apud homines esse conspiciatur.

ΠΕΡΙ ΕΝΔΙΑΘΕΤΟΥ ΛΟΓΟΥ, καὶ προφορικοῦ. λη.

Πάλιν δὲ διαιρεῖται τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, εἴς τε τὸν ἐνδιάθετον λόγον, καὶ εἰς τὸν προφορικόν. ἔστι δὲ ἐνδιάθετος μὲν λόγος, κίνημα τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. ὅθεν πολλάκις σιωπῶντες, λόγον ὅλον παρ' ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα, καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις διαλεγόμεθα. κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα λογικοὶ πάντες ἐσμέν. καὶ γὰρ οἱ ἐκ γενετῆς κωφοί, ἢ οἱ διά τι νόσημα ἢ πάθος τὴν φωνὴν ἀποβαλόντες, οὐδὲν ἧττον λογικοί εἰσιν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος, ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει, ἤγουν ὁ διὰ γλώσσης καὶ στόματος προφερόμενος λόγος. διὸ καὶ προφορικὸς λέγεται. ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ λαλητικοὶ λεγόμεθα.

DE INTERNA RATIONE, ET prolata. Cap. XXI.

Rursus ratio diducitur in internam & enũciatam, prolatamq́. Est autem interna ratio, motio animæ in cogitatiuo consultatiuoq́ intellecta, sine ulla enunciatione. Vnde frequenter tacentes, rationem totam apud nosmetipsos discurrimus, & in somnijs disserimus, & secundum hoc maxime rationales sumus omnes. Nam qui ex natiuitate sunt muti, aut qui ob morbum aut affectum aliquem uocẽ amiserunt, nihilominus ob hanc internam uim, rationales existunt. Prolata uerò ratio in uoce & iis quæ differunt, operationem habet: id est, per linguam & os prolata oratio est, quare & enũciata dicitur. est autem nuncia intelligentiæ: secundum hoc loquentes dicimur.

COMMENTARIVS.

Rationem hîc ratiocinationem, ratiociniũ, & mentis discursionem uocamus, qua agitatur, ut ex certis & notis dubia ignotaq́ disquirat. Quæ quidem ratiocinatio, si tacita mẽte apud nos fiat, sine uocis elatione aut expressione, ratio interna dicitur: qualem uigilãtes plerũq; faciũt homines, & interdum dormientes. Nempe Aristot. in Ethicis dicit, studiosorum hominũ somnia meliora esse, ꝗ quorumuis aliorum. Nam ea quæ in uigilia, solicita mente agitata sunt consilia ad uirtutum exercenda officia, in somno itidẽ solent occurrere. Et qui liberalibus disciplinis instituti, circa demonstrationes propositionũ animũ habent intentum cum uigilant, dormientes etiam interdum disserunt de ijsdem theorematibus. Quid quod carminibus animum oblectantes, sopore depressi, nonnunquam carmina cudunt? Et qui toto animi affectu Deo adhæret, inter dormiendum etiam diuina animo uersat, dicitq; illud Canticorum epithalamium: Ego dormio, & cor meum uigilat. Proinde sentit Gregorius, bonorum etiam somnia non uacare merito. Et ut paucis agam, omnino uerum est quod ait poëta,

Omnia quæ sensu uoluuntur nota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.

Et ab hac interna ratione potissimũ dicimur rationales: nõ autẽ à prolata & externa. Nam qui à natiuitatis exordio sunt muti, aut aliquo euẽtu fortuito, uocis officio sunt destituti, non minus rationales sunt, atq; illi qui liberum habent uocis uisum, quandoquidem nõ secus homines sunt, ac alij: rationale aũt semper hominem, & conuersim cõsequitur. Atqui manifestũ est, mutos, aut factos elingues, nõ habere rationem prolatã, sed duntaxat internam & mente repostam. Cæterùm quia autor innuit in litera, ob morbum aut affectum aliquẽ nonnunquã hominibus adimi uocem, id annotare non fuerit superuacaneum, uehementem affectum stuporis aut repẽtinæ admirationis, sæpenumero uoci uiã præcludere. Vnde illud poëtæ de grauiter stupefacto: Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucib. hæsit. Et teste Valerio: Nausimenis Atheniens. uxor cum filij sui ac filiæ stupro interuenisset, attonita conspectu inopinatę rei, & in pręsens tempus ad indignandum, & in posterũ ad loquendũ impotens fuit. E diuerso ob repentinum & uehemẽtem animi affectũ, prius elinguibus restituta uox legitur: ut attestatur idem Valerius de Aegle Samio muto athleta, cui cum uictoriæ quã adeptus fuerat titulus & præmiũ iniquè eriperetur, indignatione acceptæ iniuriæ accensus, uocalis euasit. Et cum occupatis à Cyro Sardibus, miles quidã de exercitu Cyri irripuisset in domũ ubi Crœsus Lydorũ rex iam deuictus latitabat ad declinandũ furorẽ hostilẽ, strictoq; gladio caput illius ignarus quis nam esset peteret, filius Crœsi Atis uidens extremũ initiũ patri imminere, qui ad eum usque diem mutus fuerat, in hanc omniũ primã erupit uocem: O' homo, ne interfice Crœsum. Qua quidẽ uoce, patrẽ exemit discrimine mortis, & loquendi usum deinceps assecutus est.

ΠΕΡΙ ΠΑΘΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΝΕΡγείας. λθ.

Τὸ πάθος, ὁμωνύμως λέγεται. λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σωματικόν, ὡς τὰ νοσήματα, καὶ τὰ ἕλκη. λέγεται πάλιν πάθος καὶ τὸ ψυχικόν, ἤτε ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός. ἔστι δὲ κοι-

DE PASSIONE ET ACTIONE. Cap. XXII.

Passio homonymè dicitur. Nã passio dicit corporis, ut ægritudines & ulcera. Dicit rursus passio & animę, ut cõcupiscentia & ira. Est aũt cõmuniter

νῶς μὲν καὶ γενικῶς πάθος ζῴου, ᾧ ἕπεται ἡδονὴ, ἢ λύπη. ἕπεται γὰρ τῷ πάθει λύπη, καὶ οὐκ αὐτὸ πάθος ἐστὶ λύπη. τὰ γὰρ ἀναίσθητα πάσχοντα, οὐκ ἀλγεῖ. οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ' ἡ τοῦ πάθους αἴσθησις. δεῖ δὲ τοῦτο ἀξιόλογον εἶναι, ἤγουν μέγα, ἵνα τῇ αἰσθήσει ὑποπέσῃ. τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὅρος ἐστὶν οὗτος. πάθος ἐστὶ, κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ, ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ, ἢ κακοῦ. καὶ ἄλλως. πάθος ἐστὶ, κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς, δι' ὑπόληψιν καλοῦ, ἢ κακοῦ. ἡ μὲν οὖν ὑπόληψις τοῦ καλοῦ, τὴν ἐπιθυμίαν κινεῖ. ἡ δὲ τοῦ κακοῦ ὑπόληψις, τὸν θυμόν. τὸ δὲ γενικὸν, ἤγουν κοινὸν πάθος, οὕτως ὁρίζεται. πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν ἑτέρῳ ἐξ ἑτέρου. ἐνέργεια δέ ἐστι κίνησις δραστική. δραστικὸν δὲ λέγεται, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. οὕτως καὶ ὁ θυμὸς, ἐνέργεια μέν ἐστι τοῦ θυμοειδοῦς, πάθος δὲ, τῶν δύο μερῶν τῆς ψυχῆς, καὶ προσέτι παντὸς τοῦ σώματος, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγηται πρὸς τὰς πράξεις. ἐξ ἑτέρου γὰρ ἐν ἑτέρῳ γέγονεν ἡ κίνησις, ὅπερ λέγεται πάθος. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται. ἐνέργεια μὲν γάρ ἐστι, κατὰ φύσιν κίνησις. πάθος δὲ, παρὰ φύσιν. κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται, ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται, εἴ τε ἐξ ἑαυτοῦ, εἴ τε ἑτέρου. τῆς οὖν καρδίας, ἡ μὲν κατὰ τοὺς σφυγμοὺς κίνησις φυσικὴ οὖσα, ἐνέργειά ἐστιν. ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς ἄμετρος οὖσα, καὶ οὐ κατὰ φύσιν, πάθος ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐνέργεια. οὐ πᾶσα δὲ κίνησις τοῦ παθητικοῦ, πάθος καλεῖται, ἀλλ' αἱ σφοδρότεραι, καὶ εἰς αἴσθησιν προβαίνουσαι. αἱ γὰρ μικραὶ, καὶ ἀνεπαίσθητοι, οὐδέπω πάθη εἰσί. δεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος, καὶ μέγεθος ἀξιόλογον. διὸ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τοῦ πάθους, κίνησις αἰσθητή, αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τὴν αἴσθησιν, οὐ ποιοῦσι τὸ πάθος. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διττὰς ἔχει τὰς δυνάμεις, τὰς μὲν γνωστικὰς, τὰς δὲ ζωτικάς. καὶ γνωστικαὶ μέν εἰσι, νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις. ζωτικαὶ δὲ, ἤγουν ὀρεκτικαὶ, βούλησις, καὶ προαίρεσις. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, λεπτολογήσωμεν τὰ περὶ τούτων. καὶ πρῶτον, περὶ τῶν γνωστικῶν εἴπωμεν. περὶ μὲν οὖν φαν-

ter & summatim animæ passio, quæ & affectus, quā uoluptas comitatur, aut tristitia, sequitur enim passionem tristitia. At non est tristitia ipsa passio. nam cum insensibilia patiuntur, non dolēt. Non est igitur passio dolor, sed passionis sensus. At oportet illum alicuius momenti esse: id est magnum, ut sensui incidat. Passionum aūt affectionumq́ animæ diffinitio est huiusmodi. Affectio sensualis motio est appetitiuæ uirtutis, ob imaginationem boni aut mali. & aliter: Affectio est irrationalis motus animæ, ob boni aut mali opinionem. Nā opinio boni cōcupiscentiā mouet: at mali opinio, mouet irā. Diffinitur & communiter passio, hoc pacto. Passio est motio ex uno in aliud. Actio autem, est motio efficax. Efficax uerò dicitur, quod ex seipso mouetur: sic & ira actio est irascibilis. Et passio duarum partium animæ est, & adhuc totius corporis: ut cum ab ira uiolente concitatur ad operationes, ex loco in locum motio fit, quæ dicitur passio. Secundum etiam alium modum, actio dicitur & passio. Sola quidem actio, est secundum naturam motus. Passio uerò, motus præter naturam. Hac igitur ratione actio etiam passio dicitur, cum fuerit præter naturam motio, siue alicuius ex seipso, siue ab altero fiat. Cordis igitur, pulsatilis motus cum secundum naturam est, actio: qui autem tremitionibus incommensuratus est præter naturam, passio est, non actio solum. Non omnis etiā motus, eius qui patitur passio dici meretur: sed qui uehementiores, & se sensui produt. Nam qui parui sunt, & insensibiles, nondum passiones dicūtur. oportet enim passionem præ se ferre magnitudinem, quæ alicuius sit æstimationis: ideo diffinitioni passionis adijcitur sensibilis: ut dicatur, passio est motus sensibilis pręter naturam. Nam parui motus latentes sensum, non faciunt passionem. Et par est ut cognoscamus, animam nostram duplices sibi uendicare uirtutes, has quidem cognoscitiuas, illas autem animales. Et cognoscitiuæ, mens, cogitatio, opinio, imaginatio, sensus: animales autem, id est, appetitiuæ, uoluntas, electio. Vt autem dilucidius fiat quod dicitur, subtilius disseramus de ipsis, & primum de cognoscitiuis dicamus. De imagina-

τασίας, καὶ αἰσθήσεως, ἱκανῶς ἤδη ἐν τοῖς προλελεγμένοις εἴρηται. διὰ τῆς αἰσθήσεως τοίνυν ἐν τῇ ψυχῇ συνίσταται πάθος, ὃ καλεῖται φαντασία. ἐκ δὲ τῆς φαντασίας, γίνεται δόξα, εἶτα ἡ διάνοια ἀνακρίνασα τὴν δόξαν, εἴτε ἀληθής ἐστιν, εἴτε ψευδής, κρίνει τὸ ἀληθές. ὅθεν καὶ διάνοια λέγεται ἀπὸ τοῦ διανοεῖν, καὶ διακρίνειν. τὸ οὖν κριθὲν, καὶ ὁρισθὲν ἀληθῶς, νοῦς λέγεται. Ἄλλως. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν πρώτη τοῦ νοῦ κίνησις, νόησις λέγεται. ἡ δὲ περί τι νόησις, ἔννοια καλεῖται. ἥτις ἐπιμείνασα, καὶ τυπώσασα τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοούμενον, ἐνθύμησις προσαγορεύεται. ἡ δὲ ἐνθύμησις ἐν ταὐτῷ μείνασα, καὶ ἑαυτὴν βασανίσασα, καὶ ἀνακρίνασα, φρόνησις ὀνομάζεται. ἡ δὲ φρόνησις πλατυνθεῖσα, ποιεῖ τὸν διαλογισμὸν, ἐνδιάθετον λόγον ὀνομαζόμενον, ὃν ὁριζόμενοι φασί, κίνημα ψυχῆς πληρέστατον ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον, ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως, ἐξ οὗ τὸν προφορικὸν λόγον φασὶ προέρχεσθαι τὸν διὰ γλώσσης λαλούμενον. εἰπόντες τοίνυν περὶ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ζωτικῶν, ἤγουν ὀρεκτικῶν. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τῇ ψυχῇ ἐνέσπαρται φυσικῶς δύναμις ὀρεκτικὴ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος, καὶ πάντων τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεκτική. ἥτις λέγεται θέλησις. ἡ μὲν γὰρ οὐσία, τοῦ τε εἶναι, καὶ ζῆν, καὶ κινεῖσθαι, κατὰ νοῦν τε, καὶ αἴσθησιν ὀρέγεται, τῆς οἰκείας ἐφιεμένη φυσικῆς καὶ πλήρους ὀντότητος. διόπερ καὶ οὕτως ὁρίζονται τοῦτο τὸ φυσικὸν θέλημα.

Ὅρος τί ἐστι θέλημα.

Θέλημά ἐστιν, ὄρεξις λογική τε, καὶ ζωτική, μόνων ἠρτημένη τῶν φυσικῶν. ὥστε ἡ μὲν θέλησις ἐστιν, ἡ αὐτὴ ἡ φυσική, ζωτική τε, καὶ λογικὴ ὄρεξις, πάντων τῶν τῆς φύσεως συστατικῶν ἡ ἁπλῆ δύναμις. ἡ γὰρ τῶν ἀλόγων ὄρεξις, μὴ οὖσα λογική, οὐ λέγεται θέλησις. βούλησις δέ ἐστι, ποιὰ φυσικὴ θέλησις, ἤγουν φυσικὴ καὶ λογικὴ ὄρεξις τινὸς πράγματος. ἔγκειται μὲν γὰρ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ, δύναμις τοῦ λογικῶς ὀρέγεσθαι. ὅτε οὖν φυσικῶς κινηθῇ αὐτὴ ἡ λογικὴ ὄρεξις πρός τι πρᾶγμα, λέγεται βούλησις. βούλησις γάρ ἐστιν, ὄρεξις καὶ ἔφεσις τινὸς πράγματος λογική. λέγεται δὲ βούλησις, καὶ ἐπὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν

tione igitur & sensu, sufficienter in praedeterminatis dictum iam est, ut scilicet per sensum in anima constituatur passio, quę imaginatio dicitur, ex imaginatione autem gignitur opinio. Deinde mens dijudicans opinionem, siue uera siue falsa est, pro ueritate iudicat, unde & graecè dianœa à iudicando dicitur. quod autem dijudicatū & diffinitum est uerum, intellectus dicitur. Sed & id nosse oportet, quod alio modo prima mentis notio, intellectus dicitur: quae autem de aliquo est intellectio, mens, sententiaq́ue uocatur. quae autem intendens & affirmans animam ad id quod intellectum est, epithymesis & excogitatio nuncupatur. Excogitatio uerò animae immanens, seipsam examinans & dijudicans, prudentia nominatur. Prudentia uerò se dilatans, cogitationem facit, internam rationem nuncupatam, quam diffinientes, dicunt motum esse animę plenissimum in ui cogitatrice factum, sine aliqua uocis expressione: ex quo aiunt rationem prolatam, adminiculo linguae elocutam progredi. Cùm dixerimus de cognoscitiuis uirtutib. dicamus & de uitalibus, hoc est appetiuis. Et id latere non oportet, animae naturà insitam esse uim appetitiuam eius quod secundùm naturā est, & omnium quae naturę substantialiter conferunt: expetitiua est ea, quę uoluntas dicitur. Nam substātia & esse, & uiuere, & moueri secundum mentem & sensum appetit, propriam cupiens, & naturalem, & plenariā entitatem. Quapropter & hoc pacto diffiniūt naturalem uoluntatem: Voluntas appetitus est rationalis & naturalis, ex ijs solum pendens quae secundum naturā sunt: quare uoluntas est ipse rationalis & naturalis appetitus, & simplex uirtus eorum quae naturam absoluunt. Qui autem aliorum appetitus est, rationalis nō existens, minimè uoluntas dicitur: uoluntas autem, quidam est naturalis appetitus, id est, naturalis & rationalis alicuius rei. Cognata enim est animae hominis uirtus rationaliter appetendi. quando igitur naturaliter mouetur ipse rationalis appetitus ad rem quampiam, naturalis uoluntas dicitur. Nam uoluntas rationalis, appetitus, & desiderium alicuius rei est. Et uoluntas est tam eorum, quae in nostra potestate collocata sunt,

καὶ περὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν. τουτέστι· καὶ περὶ τῶν δυνατῶν, καὶ περὶ τῶν ἀδυνάτων. βουλόμεθα γὰρ πολλάκις πορνεῦσαι, ἢ σωφρονῆσαι, ἢ ὑπνῶσαι, ἤ τι τῶν τοιούτων. καὶ ταῦτα τῶν ἐφ' ἡμῖν εἰσι, καὶ δυνατά. βουλόμεθα δὲ καὶ βασιλεῦσαι, ὅπερ οὐκ ἔστι τῶν ἐφ' ἡμῖν. βουλόμεθα δὲ τυχὸν, καὶ μηδέποτε ἀποθανεῖν. τοῦτο τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. ἔστι δὲ ἡ βούλησις, τοῦ τέλους, οὐ τῶν πρὸς τὸ τέλος. τέλος μὲν οὖν ἐστι, τὸ βουλητὸν, ὡς τὸ βασιλεῦσαι, ὡς τὸ ὑγιᾶναι. πρὸς τὸ τέλος δὲ τὸ βουλευτὸν, ἤγουν ὁ τρόπος, δι' οὗ ὀφείλομεν ὑγιᾶναι, ἢ βασιλεῦσαι, εἶτα μετὰ τὴν βούλησιν ζήτησις, καὶ σκέψις. καὶ μετὰ ταῦτα, εἰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, γίνεται βουλὴ ἤγουν βούλευσις. βουλὴ δέ ἐστιν, ὄρεξις ζητητικὴ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν γινομένη. βουλεύεται γὰρ, εἰ ὀφείλει μετελθεῖν τὸ πρᾶγμα, ἢ οὔ. εἶτα κρίνει τὸ κρεῖττον καὶ λέγεται κρίσις. εἶτα διατίθεται, καὶ ἀγαπᾷ τὸ ἐκ τῆς βουλῆς κριθὲν, καὶ καλεῖται γνώμη. ἐὰν γὰρ κρίνῃ, καὶ μὴ διατεθῇ πρὸς τὸ κριθὲν, ἤγουν ἀγαπήσῃ αὐτὸ, οὐ λέγεται γνώμη. εἶτα μετὰ τὴν διάθεσιν, γίνεται προαίρεσις ἤγουν ἐπιλογή. προαίρεσις γάρ ἐστι δύο προκειμένων, τὸ αἱρεῖσθαι, καὶ ἐκλέγεσθαι τοῦτο πρὸ τοῦ ἑτέρου. εἶτα ὁρμᾷ πρὸς τὴν πρᾶξιν, καὶ λέγεται ὁρμή. εἶτα κέχρηται, καὶ λέγεται χρῆσις. εἶτα παύεται τῆς ὀρέξεως μετὰ τὴν χρῆσιν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀλόγων ὄρεξις γίνεται τινὸς, καὶ εὐθέως ὁρμὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν. ἄλογος γάρ ἐστιν ἡ ὄρεξις τῶν ἀλόγων, καὶ ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως. διὸ οὐδὲ θέλησις λέγεται ἡ τῶν ἀλόγων ὄρεξις, οὐδὲ βούλησις. θέλησις γάρ ἐστι λογικὴ, καὶ αὐτεξούσιος φυσικὴ ὄρεξις. ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων λογικῶν ὄντων, ἄγεται μᾶλλον ἡ φυσικὴ ὄρεξις, ἤπερ ἄγει, αὐτεξουσίως γὰρ, καὶ μετὰ λόγου κινεῖται, ἐπειδὴ συνεζευγμέναι εἰσὶν αἱ γνωστικαὶ καὶ ζωτικαὶ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. αὐτεξουσίως οὖν ὀρέγεται, καὶ αὐτεξουσίως βούλεται, καὶ αὐτεξουσίως ζητεῖ καὶ σκέπτεται, καὶ αὐτεξουσίως βουλεύεται, καὶ αὐτεξουσίως κρίνει, καὶ αὐτεξουσίως διατίθεται, καὶ αὐτεξουσίως προαιρεῖται, καὶ αὐτεξουσίως ὁρμᾷ, καὶ αὐτεξουσίως πράττει ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ὄντων.

Περὶ βουλήσεως τοῦ κυρίου.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐπὶ θεοῦ βούλησιν μὲν λέγομεν, προαίρεσιν δὲ κυρίως οὐ λέγομεν.

quam quæ non sunt: hoc est, possibiliũ & impossibilium. Volumus enim sępe numero fornicari, aut castè uiuere, aut dormire, aut quippiam eorum quæ in nobis sunt, & possibilia: uolumus etiã & reges esse, quod in nobis situm non est. Volumus & fortè nunquam mori: & hoc quidem impossibile est. Est & uoluntas ipsius finis, non eorum quæ sunt ad finem: finis enim est quod uolumus, ut reges esse, aut sanos. eorum uerò quæ ad finem consilium est, id est modus per quem aut regnare, aut sani esse possimus. Et post uoluntatem, est inquisitio & consideratio: & post hæc, si hæc inquisitio eorum est quæ in nostra potestate sita sunt, fit consilium. est autem consiliũ, appetitus inquisitiuus de ijs rebus agendis, quæ in nobis sunt. Consultat enim quispiam, si iuuat rem aggredi an non: deinde iudicat, quid melius, & uocatur iudicium. Consequenter affectat & amat quod consilio iudicatũ est: & uocatur sententia. Nam si iudicetur, & non sit affectatio ad id quod iudicatum est, id est, non ametur illud, non uocatur sententia. Mox post affectionem dicitur electio, id est, delectus. Electio enim est, duorum propositorum hoc seligere, & retinere ante alterum. Deinde mouetur ad agendum, & dicitur prosecutio: & subinde utitur, & dicitur usus: & quiescit ab appetitu post usum. In animantibus igitur rationis expertibus, appetitus alicuius fit, & statim motus ad agendum. Nam irrationalis appetitus irrationalium, & ducuntur à naturali appetitu: quapropter non uoluntas dicitur ipsorum irrationalium appetitus, neq; consiliũ. Nam uoluntas est rationalis, & liberam habens potestatem naturalis appetitus. In hominibus autem rationis compotibus ducit magis naturalis appetitus, quàm ducit. libera enim potestate, & cum ratione mouetur. Quoniam autem coniunctę sunt cognoscitiuę & appetitiuæ uirtutes in eodem: libera igitur potestate appetit, & liberè uult, & rectè inquirit, & cõsiderat, & liberè cõsultat. liberè iudicat, liberè amat, liberè eligit, & liberè mouetur, & liberè agit in ijs quæ secundùm naturam sunt. Id tamen sciendum, in Deo uoluntatem quidem dici, electionem autem propriè non dici.

non

οὐ γὰρ βουλεύεται θεός. ἀγνοίας γάρ ἐστι τὸ βουλεύεσθαι. περὶ γὰρ τοῦ γινωσκομένου, οὐδεὶς βουλεύεται. εἰ δὲ βουλὴ ἀγνοίας, πάντως καὶ ἡ προαίρεσις. ὁ δὲ θεὸς πάντα εἰδὼς ἁπλῶς, οὐ βουλεύεται. οὔτε δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ κυρίου ψυχῆς φαμὲν βουλὴν, ἢ προαίρεσιν. οὐ γὰρ εἶχεν ἄγνοιαν. εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀγνοούσης τὰ μέλλοντα φύσεως ἦν, ἀλλ' ὅμως καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεῖσα τῷ θεῷ λόγῳ, πάντων τὴν γνῶσιν εἶχεν, οὐ χάριτι, ἀλλ' ὡς εἴρηται, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ θεὸς, καὶ ἄνθρωπος. διὸ οὐδὲ γνωμικὸν εἶχε θέλημα. θέλησιν μὲν γὰρ εἶχε τὴν φυσικὴν, τὴν ἁπλῆν, τὴν ἐν πάσαις ταῖς ὑποστάσεσι τῶν ἀνθρώπων ὁμοίως θεωρουμένην· τὴν δὲ γνώμην, ἤγουν τὸ θελητὸν οὐκ εἶχεν ἡ ἁγία αὐτοῦ ψυχὴ, ἐναντίον τοῦ θείου αὐτοῦ θελήματος, οὐδὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. ἡ γὰρ γνώμη συνδιαιρεῖται ταῖς ὑποστάσεσι, πλὴν τῆς ἁγίας καὶ ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου καὶ ἀδιαιρέτου θεότητος. ἐκεῖ γὰρ τῶν ὑποστάσεων μὴ εἰς ἅπαν διαιρουμένων, καὶ διϊσταμένων, οὐδὲ τὸ θελητὸν διαιρεῖται. κἀκεῖ μὲν, ἐπειδὴ μία φύσις, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις. ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ὑποστάσεις ἀδιάστατοί εἰσιν, ἓν καὶ τὸ θελητὸν, καὶ μία ἡ κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων. ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ μὲν ἡ φύσις μία, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις. ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποστάσεις κεχωρισμέναι εἰσὶ, καὶ διεστήκασιν ἀλλήλων κατά τε τόπον, καὶ χρόνον, καὶ τὴν πρὸς τὰ πράγματα διάθεσιν, καὶ ἕτερα πλεῖστα, τούτου ἕνεκεν διάφορα τὰ θελήματα, καὶ αἱ γνῶμαι. ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἐπειδὴ μὲν διάφοροι αἱ φύσεις, διάφοροι καὶ αἱ θελήσεις αἱ φυσικαὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος, ἤγουν αἱ θελητικαὶ δυνάμεις. ἐπειδὴ δὲ μία ἡ ὑπόστασις, καὶ εἷς ὁ θέλων, ἓν καὶ τὸ θελητὸν, ἤγουν τὸ γνωμικὸν θέλημα τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως, ἑπομένης δηλαδὴ τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει, καὶ ταῦτα θελούσης, ἃ ἡ θεία αὐτοῦ ἤθελε θέλησις θέλειν αὐτήν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἕτερον μέν ἐστιν ἡ θέλησις, ἕτερον δὲ ἡ βούλησις. ἕτερον δὲ τὸ θελητὸν, καὶ ἕτερον τὸ θελητικόν· καὶ ἕτερον ὁ θέλων. θέλησις μὲν γάρ ἐστιν, αὐτὴ ἡ ἁπλῆ δύναμις τοῦ θέλειν. βούλησις δὲ, ἡ περί τι θέλησις. θελητὸν δὲ, τὸ ὑποκείμενον τῇ θελήσει πρᾶγμα, ἤγουν ὅπερ

non enim consultat Deus. nam ignorantiæ est consultare: de eo enim quod cognoscitur, consultat nemo. Si autem consilium ob ignorantiam est, omnino & electio: Deus profectò omnia sciens, simpliciter non consultat. Neque in anima Domini, dicimus consilium uel electionem: non enim habuit ignorantiam. nam etsi naturæ erat ignorare futura, attamen secundũ hypostasin unita Deo uerbo, omnium cognitionem habebat non gratia, sed (ut dictum est) propter unionem in uno supposito. Ipse enim est & Deus, & homo: & idcirco consultatricem non habuit uoluntatem. uoluntatem enim habuit & naturalem, & simplicem, quam & singula hominum supposita. Et consideratam hoc modo sententiam (id est uoluntate affectatum) non habuit sancta ipsius anima contrariam diuinæ eius uoluntati: neq; sententia aliud erat à diuina eius uoluntate. Nam sententia diuiditur cum hypostasibus, ipsisq; suppositis, nisi in sancta, & simplici, & incomposita, & indiuisibili deitate. Ibi enim hypostaseon non omnino diuisarum & differentium, neque uoluntas dirimitur, & ibi quia una natura, una quoq; est naturalis uoluntas. Quia igitur hypostases, inseparabiles sunt, una uoluntas & unus motus est trium hypostaseon. In hominib. autem, quia natura una, una est naturalis uoluntas: quia uerò supposita separata sunt, & distant ab inuicem secundum tempus & locum, & dispositionem ad agendum, & alia plura, ob id ipsum & differentes sunt eorum uoluntates, & sententiæ. In Domino autem nostro Iesu Christo, quia differunt naturæ, differunt uoluntates diuinitatis ipsius & humanitatis, id est uoluntariæ uirtutes. Quia uerò una hypostasis, unaq; persona, & unus uolens, unum uoluntate affectatum, unaq; sententia, humana scilicet ipsius sequente diuinam eius uoluntatem, & eadem uolente quæ diuina ipsius uult uolũtas ipsam uelle. Sciendũ autem, aliud esse uoluntatem, uolentiã, uoluntate affectatũ, uoluntariũ & uolens. Voluntas enim est ipsa simplex uirtus, qua uolumus. Volentia, eius circa aliquid actio. Voluntate affectatum res quæ subiecta est uoluntati, illiq; obijcitur, id est, quod uolumus.

θελόμενον. οἷον κινεῖται ἡ ὄρεξις πρὸς βρῶσιν. ἡ μὲν ἁπλῶς ὄρεξις ἡ λογική, θέλησίς ἐστιν. ἡ δὲ πρὸς βρῶσιν ὄρεξις, βούλησίς ἐστιν. αὐτὴ δὲ ἡ βρῶσις, θελητόν ἐστι. θελητικὸν δέ, τὸ ἔχον τὴν θελητικὴν δύναμιν, οἷον ὁ ἄνθρωπος. θέλων δέ, αὐτὸς ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς τὸ θέλημα, ποτὲ μὲν τὴν θέλησιν δηλοῖ, ἤγουν τὴν θελητικὴν δύναμιν, καὶ λέγεται θέλημα φυσικόν. ποτὲ δὲ τὸ θελητὸν καὶ λέγεται θέλημα γνωμικόν.

uolumus. Vt mouetur appetitus ad cibum. & simpliciter appetitus rationalis, uoluntas est: ad cibum autem appetitio, uolentia: ipse autem cibus uoluntate affectatum. Voluntariũ aũt, quod uirtutem habet quam diximus uoluntatem, ut homo. Volens uero, ipse qui utitur uoluntate. Attamen id ignorare non oportet, uoluntatem quandoq; uolentiam significare, & quandoq; ipsam qua uolumus potentiam, & dicitur naturalis uoluntas: & quandoq; uoluntate affectatum, & dicitur sententia diffinitum.

COMMENTARIVS.

Passio in primo significatu hic posito sumitur ut est læsio aliqua naturæ molesta & discõueniens: qualis est incisio mẽbri, grauis ægrotatio, & cætera id genus, quæ reuera tristitiã ingerunt. Aliud tamen etiã re ipsa est passio, dolorificaq; læsio, & ipsam cõsequens tristitia. Nam inanimis ut aquæ cũ incalescit, & terræ cum uomere proscinditur, & plãtis identidẽ ut arbori cum securi exciditur, cõuenit huiusmodi passio, quę tamen nullo afflictatur dolore, quod talem naturæ læsionem nõ persentiscunt. In sentientibus igitur ut animalibus, & si coniuncta sunt passio & dolor eam consequens, latum tamen discrimen habẽt: quemadmodũ ex opposito operatio naturæ consentanea, eamq; cõsequens delectatio, ẽquis in eodẽ reperiãtur, longo tamen dispescũtur & absistunt ab inuicem interuallo. In secunda aũt significantia, passio est perturbatio & affectus animi sensum sequens: ut spes, timor, gaudium, metus, & consimiles affectiones. In tertia uerò acceptione omnis motus passio dici posse uidetur, siue ad substantiam proficiscatur, siue accidens. Siquidẽ motus omnis, ex uno in aliud progressio est, utpote extermino à quo inchoatur, in terminũ ad quẽ tendit. Actio uerò dicitur motio efficax, qua scilicet aliquid mouetur ad opus à principio intrinseco: ut aqua ferue facta reducitur ad natiuã frigiditatẽ sine alieno adminiculo. Dicitur & passio duarũ esse partiũ animæ, utpote sensitiuæ offerentis obiectũ, & appetitiuæ prosequentis ipsum aut refugientis: ut ex affectionis descriptione in litera paulò antè posita, perspicuũ est. Adhuc autẽ & passio, totius est corporis affectio, sentiẽtis alterationẽ ex passionũ motione: ut cũ quis uerecũdia afficitur, sanguine ad faciẽ cõfluente, uultus rubore suffunditur. Porrò in alia significatione, actio dicitur motus secundũ naturã, ut naturalis aquæ frigefactio, & motus lapidis deorsum. Passio uerò motus pręter naturã, ut aquę calefactio, & motus lapidis sursum, quorũ utrũq; fit ab extrinseco. Similiter defluxus partiũ substantialium corporis, & diminutio rei animatæ, quæ ab intrinseco fiunt, scilicet cõtrarietate qualitatũ elementariũ, in hoc significato est passio. Cęterum cum lapis deorsum ab extero mouente impellitur impetuose, huiusmodi motus & naturalis est, quia ad locum lapidi natura debitũ fit: & uiolentius, quia maior uelocitate perficitur quã suapte natura ferretur lapis. Ita sanè uitalis motus cordis, qui & pulsatilis dicitur, aliquo timorẽ incutiente factus solito celerior, & naturalis est: & propter maiorẽ quã natura ferat uehementiã, uiolentus. At uerò in hac quarta passionis significatione modò explicata, qua scilicet dicitur esse motus præter naturã, ut motus aliquis uendicet sibi nomẽ passionis, oportet hũc esse uehementẽ, & insigniter sensum mouentem, ut naturæ temperamentũ transiliens calefactio aut frigefactio, naturãq; demutans ægrotatio. Nam remissi motus & languidi quamuis præter naturam sint, passionis tñ nomẽ nõ merentur. Simile quoq; annotat Arist. requiri, ut patibiles dicãtur qualitates, in Categorijs. Vbi deinde de uirtutibus animę nostrę disserit author, de uiribus & potentijs animæ rationalis ibi agit quatenus humana est, & animalis cuiusdam pars cõstitutiua. Nam uegetatricẽ etiã uirtutem sortita est, ut nutricariã: auctricem suiq; similis productricem, non quidem ut animalis aut hominis anima, sed ut uiuentis. Præterea de ijs uiribus hic sermo tractatur, quæ inferiore quodã gradu in brutis, superiore uerò loco in hominibus comperiuntur: in quo absolutè, perfecteq; relucent exemplaria, suas in brutis imagines duntaxat habentia. Quemadmodum sensus exterior & interior in animalibus rationis expertibus, cognitiuæ sunt uirtutes, quibus in homine superadditur intellectus inter cognoscendi uires principatum tenens. Sic & in animantibus ratione uacantibus, cõcupiscentia & ira, animales, appetitiueq; sunt uires, inferiore tamen gradu collocatæ. Quippe supereminet illis in homine uoluntas appetitiuarum uirtutum præcipua archetypa, primatumq; tenens, & lõgè superiore ordine sita, quàm illi subiectæ cæteræ appetendi uires. Quocirca uis motiua secundum locum, ut progressiua, hic rectè prætermissa est, quod in homine digniorem non habeat quàm in cæteris animalibus gradum: neq; adijcitur homini peculiaris aliqua aut dignior mouendi ratio, quæ præstabilitatem habeat suprà cæterorum motum. Id insuper annotandum, quod cum subdit litera, alio modo prima mentis notio intellectus dicitur: ibi intellectus non potentiæ nomen est, sed operationis, nempe simplicium apprehensio (quæ hic prima mentis notio

notio dicitur) ipsius mentis est operatio: quam compositio sequitur aut diuisio, id est, mentis affirmatio aut negatio: quæ hoc loco intellectio de aliquo, & mens sententiaq́; dicitur. Prudẽntia itidẽ hic non habitus consultatiui nomen est, sed operationis, qua mẽs examinat diiudicatq́; ea quæ ex cogitatione, adinuentioneq́; illi sunt oblata, examinat inquam & inquirit de ijs quæ agenda sunt, quo loco, tempore, instrumento, cui, quibus medijs actitanda sint. Id enim uiri prudentis est officium: rectè per rationẽ disquirere omnia q̃ futurã actionem concernunt. Cæterùm post exactã de cognoscitiuis uirtutibus determinationẽ, suscipitur ab authore explanatio uirium animæ appetitiuarũ. Inter quas præcipuũ, supremumq́; locum obtinet uoluntas, q̃ naturaliter expetit omnia q̃ secundum naturã homini cõpetunt, & eidem perfectionem nata sunt afferre, propriã (ut habet litera) cupiens, & naturalẽ hominis, & plenariam entitatẽ. Vnde ꝓpria hominis entitas est, quę ei est peculiaris atq; soli addicta. Naturalis uerò q̃ eius naturę accõmodata est, & secundũ eius naturã cõstituta. Plenaria deniq; cui nihil deest ad integrã corporis & animæ constitutionẽ requisitũ. cum scilicet corpus uegetationem, sensationem, appetitionem, motionemq́; suscipit: anima uerò intellectionẽ, & uirtutũ operationẽ suas quidem perfectiones possidet. Si quis itaq; secundũ sensum uiuens, animũ eiusq́; cultum negligat, & more bruti feratur in omnia q̃ concupiscentię suadet impetus: is nõ plenariam habet hominis entitatẽ, ut q̃ secũdũ scientiã uirtutemq́; minimè uiuat, perinde atq; animal brutũ solius uegetatricis potentię exercens officia, non aũt sensitiuę, nequaq̃ plenariã haberet animãtis entitatem, cũ in eo sentiendi uirtus & appetendi foret ociosa. De tali ꝗppe homine dictũ est in Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, cõparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Propterea diffinitur consequenter in litera uoluntas naturalis, esse naturalis & rationalis appetitus, ex ijs solum pendens quæ secundum naturã sunt, id est, quæ naturam nostrã absoluere, perficere & integriorẽ reddere nata sunt. Siue quantũ ad corpus, ut sunt sui ipsius cõseruatio, sanitas, robur, exercitiũ, educatio naturæ cõueniẽs. Siue quãtum ad animã, ut sunt uirtutes, disciplinæ, recta uitæ institutio, honesta societas, & consimilia id genus, ad animæ perfectionẽ attinentia. Enimuerò talia natura expetimus, ut conducentia ad naturæ nostræ integritatẽ & cõplementũ. Et cũ huiusmodi appetitui naturali, rationẽ, propositũ & electionem adijcimus, ut eadẽ antecedente cõsilio & deliberatione exoptemus: tunc naturali uolũtate illa dicimur expetere. Quocirca huiusmodi naturalis uoluntatis tantũmodo eorum est, quæ uerè nobis sunt bona, quandoquidẽ mala & exorbitãtia à tramite rectæ rationis, non secundum naturã sunt, sed contra & præter naturã. neq; nos perficiunt, sed labefaciunt & corrũpunt, q̃uis uideantur aliq; boni speciem prætendere, qua nosipsos minus cautos, in sui appetentiã alliciunt & pertrahunt. Deinde subijciuntur ab authore ꝓprietates uoluntatis, tam naturalis q̃ præter naturam quicq; concupiscentis, quemadmodũ exempla literæ liquidò pandunt. Inter quas & ea adducitur, quod uoluntas est interdũ eorum quę nõ sunt in nostra uoluntate collocata, imò & impossibilium: ut uolumus (inquit) fortè nunquã mori. Quod quidem de morte finiente sensibilis huius uitæ munus & incolatũ intelligitur, & dissolutione animæ à corpore mortalem hanc uitã degente, q̃ utiq; recusaremus, si perpetuò in hac uita sine nexus animæ & corporis diuulsione uersari appeteremus. Id uerò impossibile nobis, quia statutũ est omnibus hominibus semel mori. Quis. n. est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? Et quod protoplasto dictum est à Deo, idem quoq; & nobis omnibus ab eo ducentibus originẽ, denunciatũ est: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Neq; id literę dictũ, de morte animæ rationalis, illiusq́; interitu accipiendum est, cum sit immortalis anima. Eandem quoq; uoluntatis ꝓprietatem & exemplũ habet Aristot. in 3. Ethicorum, dicens. Electio non est eorum quæ fieri nequeunt: quod siquis eligere dixerit ea, amens esse uidebitur uoluntas aũt etiã est eorum quæ fieri possunt, ut immortalitatis. Porrò consiliũ (quod etiam solius hominis propriũ est, sicut & uoluntas) diffinitur in litera esse appetitus inquisitiuus de ijs rebus agendis quæ in nobis sunt. Propria quidem ratio cõsilij est eorũ quæ agenda, fugienda'ue sunt, exacta per rationẽ inquisitio. Atqui inquisitio per rationẽ, ipsius intellectus est opus. quare & cõsultatio & consiliũ, ad intellectum pertinent actiuũ. Quia tamen huiusmodi consideratio & disquisitio agendorũ, semper annexa est appetitui rationali, uolenti destinatũ finem medijs conuenientibus adipisci: idcirco hic consiliũ, appetitus inquisitiuus dicitur. Verùm hęc omnia ex philosophia morali euadunt clariora, cuius propriũ est munus, q̃ hic afferuntur, amplius enodare. Deinde inter irrationalẽ appetitum brutorũ & naturalem hominis appetitum assignãs litera differentiã: dicit quod in hominibus rationis cõpotibus ducitur magis naturalis appetitus quã ducit. Siquidem ducitur ipse naturalis appetitus & uolũtas nostra, ab intellectu inquirente per consiliũ quid potissimũ sit agendũ, & offerente ei bonũ quod sequi debeat. Ducit tamen ipsa uoluntas etiã mentem, quinimò uirtutem omnem cognitiuam & appetitiuã, quod eius imperio atq; arbitrio hæ uires sua exerceant opera, sibiq́; insitam libertatem transmittit in cæteros actus humanos, quorũ omniũ moderatrix est, ut regina in regnò animæ. Ideo homo libere sentit, intelligit, cõcupiscit, irascitur, librereq́; uult. Et huic persimile quippiã in corpore humano perspicimus, ubi pes dirigitur recto calle & mouetur ab oculo, totius corporis duce: lucerna quippe corporis tui est oculus tuus, & tamen pes ediuerso mouet oculum

transfertq́;

transfertq; de loco ad locũ, reciprocumq; & uicariũ illi rependit directionis & motionis officiũ. At qm̃ cõsilium de dubijs est & incertis, quo pacto euentura sunt, & electio præsupponit consiliũ, habetq; coniunctã semper ignorantiam futuri exitus: in Deũ aũt non cadit ignorantia neq; incertitudo futurorũ, cui anteq; crearentur omnia sunt agnita, cui itidem futurũ est nihil aut succedens, sed omnia simplicissimo æternitatis obtutu, & oculo diuinitatis præsentia, electio ꝓprié in Deo nõ dicitur: proprié inq;, id est, in eo significatu pauló anté explicato, & apud philosophiã moralẽ tritissimo. Nã secundũ aliã rationẽ nihil incõmodi est Deo electionẽ ascribere, ut sit libera unius ad aliquod bonũ acceptatio, siue assumptio, secundũ beneplacitũ uolũtatis suæ alio prætermisso. Qualis fuit ipsius Iacob ad salutẽ æternã prædiffinitio atq; prę ordinatio: Esau uero reprobatio, & reiectio, ex libera eligentis & reijcientis potestate facta. De qua ꝓpheta: Iacob elegi, Esau aũt odio habui. De qua itidẽ disserit Apost. ad Rom. cap. dicẽs: Vt secundum electionem, propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex uocante. Ex hoc pacto eligere dicitur Deus, cum unum assumit ad quippiam boni assequendum, cæteris ab eo bono seclusis, ut Psal. 77. dicitur elegisse tribum Iuda & Dauid seruum suum: qui ex ouium custodia, atq; cura subueheretur ad regnum Israeliticum. Verùm hæc electio etsi libertatem habet, ab ignorantia tamen est remotissima, & summæ immensæq; sapientiæ diuinæ cõiuncta. Consimili quoq; modo consiliũ in Deo, non inquisitionem incertorum quo pacto euentura sunt nominat, aut futurorũ inuestigationem, sed certissimã & stabilissimã eorum quæ uẽtura sunt dispositionem, ac ordinationem. Hinc Psal. 32. Consiliũ aũt Domini in æternũ permanet, & cogitationes cordis eius à generatione in generationẽ. Nihilominus in Deo proprié ponẽda est uoluntas, & primaria quidem atq; pręcipua, cuius tanq; ueritatis ac exemplaris uestigia sunt atq; imagines, uolũtas angelica, & humana. In diuina quoq; uolũtate summa libertas qua quicquid agit, non alterius impulsu aut adactione, sed sponte sua atq; beneplacito suæ bonitatis agit, summamq; habet in cunctis operibus suis complacentiã. Omnia (inquit Psal. 135.) quæcunq; uoluit, Dominus fecit, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et pia Hester Dominũ orans, In ditione tua (ait) Domine cuncta sunt posita, nec est qui tuæ possit resistere uoluntati. Et Dominus ad Mosen: Miserebor cui uoluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Deniq; Psal. 103. Lætabitur Dominus in operib. suis. Neq; rationi libertatis in Deo obstat naturalis indeflexibilitas in malũ. Nam uertibilitas, ad libertatis rationem non exigitur, neq; in summa, primaq; libertate locũ habere debet: sed potius defectio est & lapsus à perfectione absolutæ & primariæ libertatis imperfectionẽ arguens, & à bono deficientiam. Proinde angelica libertas & humana, quæ sunt ut diuinæ libertatis imagines, q̃diu uertibilitatem illam & mutabilem in deterius habent, minus perfecta sunt illius archetypæ libertatis uestigia, quemadmodũ contigit in angelis primũ conditis, ante lapsus aut status terminum, & nunc in hominib. præsentem agentib. uitam usuuenit. Cùm uero sublata fuerit à uoluntate illa uertibilitas in deterius indultu gratiaq; diuina, quemadmodum nunc est in angelis. & post assumptionem ad gloriã erit in animabus humanis, tunc sané perfectior erit libertas, & suæ ueritati atq; exemplari, scilicet diuinę libertati similior. Consimili quoq; propemodum ratione, sacratissimæ Christi attributa electio, Esaiæ 7. cap. cũ dicitur de ipso Emanuel: Butyrũ & mel comedet, ut sciat reprobare malũ & eligere bonũ: non ignorãtiam aut incertitudinem designat, sed liberam boni prosecutionem, quã uerbo unita eadem anima sanctissima, non necessitate, sed maximæ libera uoluntatis potestate faciebat, unde ei summa diuinorum charismatum exuperantia collata fuisse, Psal. 44. dicitur: Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Verùm de hac electione, latior in decimo quarto cap. tertij libri futurus est sermo. At uerò ut pręsens speculo, omnia uisibilia clarissimé in se repręsentanti, nõ potest quicq; uisibiliũ nõ uidere: ita beatissima Christi anima Dei uerbo unita (in quo cognoscibilia omnia, lucidissimè cõspicua sunt) non potest quippiam ignorare. Quare sublimiter de Christo secundùm hominis naturã profitetur beatus Paulus, quòd in eo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi: quemadmodum alio quoq; loco, dicit Christũ Dei uirtutem & Dei sapientiam. Deinceps in litera pauló post sequente, id uolũtate affectatum appellat author, quod à uoluntate ut ipsum ꝓsequatur, est delectũ atq; expetitum: quod & superius sententiam uocauit. Id aũt uoluntate affectatum, non habuit anima Christi contrariũ diuinæ uoluntati. Nam uoluntas animę Christi, usqueadeó fuit omniquaq; conformis diuinę uoluntati, ut ne minimo quidẽ ab ea discrepauerit unq;. Proinde cum summé bonus Dei filius, secundũ assumptã humanitatem diceret se diligere patrem æternum, approbationem subiunxit: Et quæ placita sunt ei facio semper. & patris se præcepta seruasse, manereq; in eius dilectione cõtestatus est: Et sicut (inquit) mandatum dedit mihi pater, sic facio. Qui autem id fiat, si quicq; esset inter humanam & diuinam Christi uoluntatem dissidij? Ad idipsum autem amplius comprobandum progrediens litera, proponit sentẽtiam diuidicam hypostasibus. Vbi enim diuersæ omnino sunt hypostases secundum substantiam, & separatæ ab inuicem, diuersæ quoq; sunt sententiæ: ut in hominib. quorum diuersa sunt placita, uoluntateq; affectata. Quod si differentes numero fuerint hypostases, coniunctę tamen in eadem natura, & inuicem immanentes, eadem prorsus erit omnium sententia, ut diuinarũ hypostaseon

se inuicem immeantiũ, atq; inseparabiliter inhabitantiũ. Vbi uero una duntaxat est hypostasis, & una quoq; erit sententia. atqui in Christo, unica est hypostasis. nam idem Deus & homo Iesus Christus. Vna igitur erit & sententia, uoluntate'q; affectatũ ab anima Christi & eius diuinitate. quare non est inter ea quicq; repugnātię. Porrò uolũtas naturalis in summa deitate hominib. & Christo naturā sequitur, sententia uerò hypostasin. Quia igitur in diuinitate una ꝓrsus est natura, una quoq; est naturalis uoluntas. Et quia plures ibi sunt hypostases, cōiunctę tñ & indigressibiles abinuicem, una etiā est omniũ hypostaseon sententia. In hominib. aũt ũna, specie est natura, utpote humana, eodē quoq; modo & una uolũtas naturalis. At in hominum genere diuersa sunt supposita, differentijs accidentarijs abinuicē dissidentia, ut loco, tempore, & cæteris id genus: & proinde diuersa sunt in ipsis, uoluntate affectata. Demum in Christo diuersæ ab inuicē sunt naturę, ita & diuersæ uoluntates, naturas consequentes, utpote diuina & humana. At quia una est in eodē hypostasis, duab. naturis innixa, una itidem est sentētia. Non igitur sententia animæ Christi, diuersa est à diuina uoluntate, sed prorsus eadem. Neq; huic loco repugnat q̄d Matthæi 26. Christus in oratione ad patrem dixit, cum calicem passionis à se transire peteret: Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis. id enim non secundùm uoluntatem rationalem diuinæ in omnib. uoluntati obtemperantem & consonam dixit, sed secundũ humanũ affectum, naturalem'q; appetitũ refugiēdi mortem & dolorem naturæ molestũ. Omnibus. n. rebus insitus est appetitus natura, sese conseruandi, exhorrendi'q; dolorifica: quo & Christus nō caruit, ut uerè se hominem comprobaret, & nostræ naturæ ꝓprietates integrè assumpsisse testificaretur. Et exinde damnantur atq; reprobātur illorũ deliramenta, qui dixerunt ipsum secundũ phantasiā tantum & apparentiam, hominem factum: & illorum itidem, qui ipsum cœleste corpus assumpsisse confinxerunt, quoniam nihil humanũ à se alienum ostēdit, sed affectiones nostras omnes secundũ ueritatem in se mōstrauit, assimilatus nobis ꝑ omnia sine peccato. Neq; sanctissimi martyres & agonistæ pro Christo, hoc naturali caruerũt affectu refugiendi dolores & molestias corporis, quem tamen ardentiore charitatis uirtute superarunt, uoluntariè tormenta quæuis & mortem perpessi. Vnde Dominus noster prędicens beato Petro qua morte clarificaturus esset Deum. Cùm esses iunior (inquit) cingebas te, & ambulabas ubi uolebas: cum aũt senueris, extendens manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non uis. Quod aũt appetitu naturali, ꝓpria agere permisso, recusauerit mortem Christus, atq; timuerit: nihilominus illo superato timore, reiecto'q; affectu naturæ, eā subire non dubitauerit, maius est suæ in nos dignationis argumentum atq; charitatis, qua inflammatus, adeo difficilem & sibi grauē passionem pro redemptione nostra suscepit: & longè plus nos ei debere conuincit, quàm si absq; aliqua molestia aut reluctamine naturæ, eam pertulisset. Quemadmodũ & id martyribus fuit maioris meriti incrementum, & copiosioris causa mercedis, quòd grauissimos dolores corporis & uulnera persenserint cum molestia corporis & animi, & tamē huiusmodi doloribus non succubuerint, quàm si prorsus stupidi & insensibiles effecti, illatas plagas & uerbera non sensissent. Quo enim difficilior est uirtutis operatio, ubi difficultas illa trahit ab exercēdo bono opere, tanto superata huiusmodi difficultate, opus ipsum melius est, & laude dignius. Non tamen fuit huiusmodi congenitus appetitus naturaliter abhorrēs mortem, diuinæ cōtrarius uoluntati: quia diuina uoluntas uoluit eum id sic uelle, & uiribus quibusq; inferioribus, propria suæ naturę agere permisit, ut ex sequente libro constabit apertius. Neq; itidem supradictis obuiat, quod Ioan. 5. capite dicit Christus: Non quæro uoluntatem meam, sed eius qui misit me: & Ioan. 6. Descendi de cœlo, non ut faciam uolũtatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me, patris. Id. n. dixit, quò significaret se à seipso uoluntatem nō habere, sed à patre, à quo habet & esse. In eodem etiā sensu id accipiendũ, quod dicitur Ioan. 7. ca. Mea doctrina nō est mea, sed eius qui misit me patris. Præterea idem dixit, ut insinuaret se omnino patri obedientem, suam'q; uoluntatem in omnibus paternæ uoluntati subiectam. reiecto omni affectu & appetitu naturali, trahente ex inclinatione naturæ in partem oppositam, se'q; facere nō quod secundũ hominem affectum'q; humanũ uellet, sed quod pater iuberet: q̄uis & idipsum quod iussit pater, sine ulla cũctatione aut hæsitatione etiā filius ut homo uoluerit. Demum in fine capitis posita differentia inter hæc quinq;, uoluntatem, uolentiam, uoluntate affectatũ, uoluntariũ, & uolens, dilucida satis est & perspecta. Nempe uoluntas est ipsa animi uirtus naturalis qua uolumus. Volentia, ipsius uolũtatis circa aliquod obiectum operatio. Voluntate affectatũ, est ipsius obiectũ uolũtatis, & idipsum quod uolumus. Volũtariũ uerò, quod uoluntate præditũ est, ut Socrates, Plato. Deniq; uolens, qui uoluntatis exercet operationē, & quicq; uoluntate prosequitur aut refugit. Exempla literæ clara sunt. Et planè satius est his rerũ uocabulis uti in disserendis arduæ, sublimis'q; materiæ quæ hic pertractatur inquisitionibus, aut in disceptatione literaria, quæ de humanis actib. agitatur, q̄ alijs ineptioribus atq; à ꝓbatorum authorũ usu longè reiectis, quib. passim recentiores utuntur, qui uolentiam dicunt uolitionem, & uoluntate affectatum appellant uolitum: cum neq; ars, neque rectus usus, hasce dictiones, uolitionem aut uolitum, admittat. Siquidem uilescunt prorsus & sordescunt ea quæ seria sunt & grauia in disciplinis, cum barbaris, insulsis, & ineptis exprimuntur nominibus; & par est, pulchras scientiarum sententias nitidis, aptis & accommoda-

tis ex-

tis expromere dictionibus, ne barbariem sapiant, aut horrorem. Postremum, quod uoluntatis nomen interdum ipsam naturalem uolendi uirtutem significet, interdum uerò uiolentiam & ipsam uoluntatis actionem, haud ab re contingit. Nam tritum id est in disciplinis, quod potentiarum naturalium nomina, modò uirtutem ipsam natura insitam, modò illius actum designent. Vt sensus nunc sentiendi uim natiuam, nunc sentiendi operationem: & intellectus, interdum naturalem, qua intelligimus facultatem denotat, interdum uerò ipsam intellectionem & mentis actionem. Nimirum igitur & id in uoluntatem usuuenire. Quod & Aristoteles in Ethicis non subticuit. Veruntamen ipsius uoluntatis nomen, pro eo quod uoluntate affectatum est, & sententia diffinitum (ut dicit litera) perrarò in usu consueto sumitur, minusq́; frequenter usurpatur.

ΠΕΡΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. μ.

Χρὴ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις, αἱ προειρημέναι, αἵτε γνωστικαὶ, αἵτε ζωτικαὶ, αἵτε φυσικαὶ, καὶ αἱ τεχνικαὶ ἐνέργειαι λέγονται. ἐνέργεια γάρ ἐστιν, ἡ φυσικὴ ἑκάστης οὐσίας δύναμίς τε, καὶ κίνησις. καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ, ἡ πάσης οὐσίας ἔμφυτος κίνησις. ὅθεν δῆλον, ὅτι ὧν ἡ οὐσία ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή. ὧν δὲ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι διάφοροι. ἀμήχανον γὰρ, οὐσίαν ἄμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνεργείας. ἐνέργεια πάλιν ἐστὶ φυσικὴ, ἡ δηλωτικὴ ἑκάστης οὐσίας δύναμις. καὶ πάλιν. ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ, καὶ πρώτη ἡ ἀεικίνητος δύναμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς, τουτέστιν ὁ ἀεικίνητος αὐτῆς λόγος, φυσικῶς ἐξ αὐτῆς ἀεὶ πηγαζόμενος. ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ ἡ ἑκάστης οὐσίας δύναμίς τε καὶ κίνησις, ἧς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὄν. λέγονται δὲ ἐνέργειαι, καὶ αἱ πράξεις, ὡς τὸ λαλεῖν, τὸ περιπατεῖν, τὸ ἐσθίειν, τὸ πίνειν, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ τὰ πάθη δὲ τὰ φυσικὰ, πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται· οἷον, πεῖνα, δίψα, καὶ τὰ τοιαῦτα. λέγεται πάλιν ἐνέργεια, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δυνάμεως. διττῶς δὲ λέγεται, καὶ τὸ δυνάμει, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. λέγομεν γὰρ τὸν παῖδα, τὸν θηλάζοντα, δυνάμει γραμματικόν. ἔχει γὰρ τὴν ἐπιτηδειότητα διὰ μαθήσεως γενέσθαι γραμματικός. λέγομεν πάλιν τὸν γραμματικὸν, καὶ δυνάμει γραμματικὸν, καὶ ἐνεργείᾳ. ἐνεργείᾳ μὲν, ὅτι ἔχει τὴν γνῶσιν τῆς γραμματικῆς, δυνάμει δὲ, ὅτι δύναται ἐξηγεῖσθαι, οὐκ ἐνεργεῖ δὲ τὴν ἐξήγησιν. λέγομεν πάλιν ἐνεργείᾳ γραμματικὸν, ὅτε ἐνεργεῖ, ἤγουν ἐξηγεῖται. Χρὴ οὖν γινώσκειν, ὅτι ὁ δεύτερος τρόπος, κοινός ἐστι τῷ δυνάμει, καὶ τῷ ἐνεργείᾳ, δεύτερος μὲν τῷ δυνάμει, πρῶτος δὲ τῷ ἐνεργείᾳ. ἐνέργεια φύσεως ἐστὶ πρώτη, καὶ μόνη, καὶ ἀληθὴς, ἡ αὐθαίρετος, ἤτοι λογικὴ, καὶ αὐτεξούσιος ζωὴ, καὶ τῷ καθ᾽ ἡμᾶς

DE ACTV. Cap. XXIII.

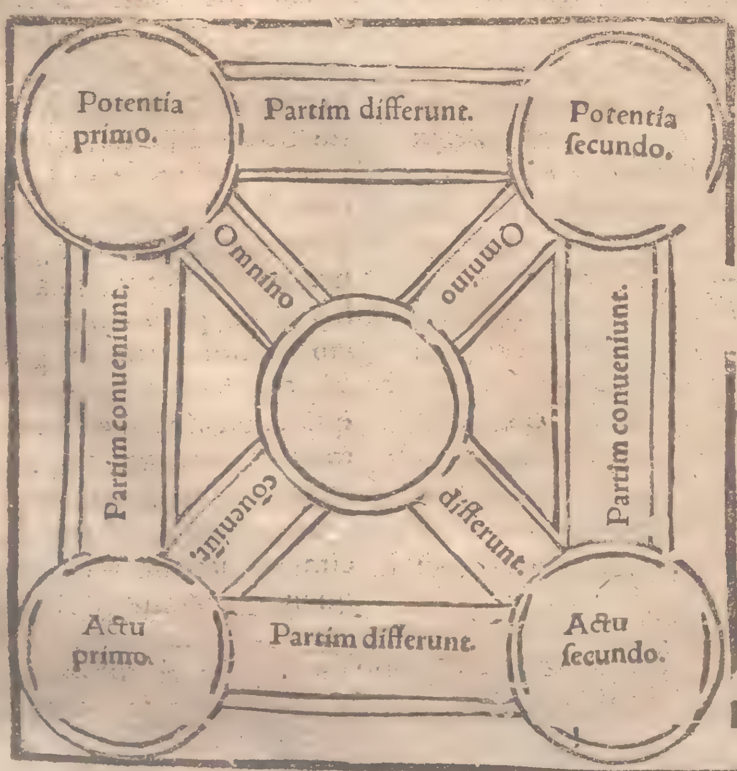
Id sciamus oportet, omnes prædictas uirtutes & cognoscitiuas, & intellectiuas, & naturales & artificiales, actus dici. Nam actus, naturalis ex uniuscuiusque substantiæ uirtus & motus. Est & rursus actus, naturalis cuiusque substantiæ insitus motus. Vnde manifestum est, eorum quorum substantia est eadem eorum actum eundem esse: & quorum naturæ diuersæ, & eorum actus esse diuersos. Nam impossibile est, substantiam expertem esse naturalis actus. Actus præterea est naturalis uirtus, uniuscuiusq; substantiæ index. Et rursus, actus est naturalis, & prima uirtus semper motrix, intellectualis animæ: hoc est, semper motiua eius ratio, naturaliter ex ipsa semper scaturiens. Actus etiam est, naturalis cuiusque substantiæ & uirtus & motus, sine qua solum est non ens. Dicuntur autem actus, & ipsæ actiones, operationesq́;: ut loqui, ambulare, manducare, bibere, & huiusmodi. Et affectus naturales, plerunque actus nominantur, ut fames, sitis, & similes. Dicitur præterea actus, opus & res ab aliqua uirtute profecta. Cæterum dupliciter dicitur aliquid, potentia & actu. Nam puerũ lactentem, potentia, grammaticum dicimus, quia aptitudinẽ habet ut disciplina euadat grãmaticus. dicimus rursus eum qui grãmaticus est, & potentia & actu grammaticũ: actu quidẽ, quãdo habet notionẽ ipsam grãmatices: potentia uerò, quando potest exponere, at nõ operatur ipsam secundum grammaticen expositionem. Dicimusq́; iterum actu grammaticum, quando operatur, id est, præcipit, exponitq́;. Sciendum, secundùm modum communem esse eius quod potentia, & eius q̃d actu. Et secũdus potẽtia, respõdet primo modo actu. Actus in nobis naturę est prima, sola, uera, per se electiua, id est, ratiõalis, libera, & per se potẽs uita, & nostræ

εἴδους συστατική. ἧς οἱ ἀποστεροῦντες τὸν κύριον, οὐκ οἶδα ὅπως αὐτὸν θεὸν ἐνανθρωπήσαντα λέγουσιν. ἐνέργεια ἐστι φύσεως κίνησις δραστική. δραστικὸν δὲ λέγεται, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον.

speciei constitutiua. Qua qui spoliant Dominũ, nõ equidẽ uideo, quomodo Deũ ipsum humanatũ dicũt. Actus itẽ est motus ac uigor naturæ efficax. Efficax aũt dicitur, quod ex se mouetur.

COMMENTARIVS.

ACtus in primo significatu hic posito, uirtutẽ omnem naturalem, operationemq́ꝫ ex ea cõsequentem cõplectitur, ut uim calefactiuam ignis itidem & calefactionem. In secundo uerò, naturalem & congenitã operationem: & in tertio significato, uirtutem natiuã solũ designat. Quare hi duo postremi modi, sunt ut pars quædam primi. Rursus actus quartò, uis est ratiocinãdi atqꝫ intellectiua, animæ rationali cõgenea. In quinta uerò acceptione, illud idem explicat actus quod & in prima omnibusqꝫ rebus adesse cõprobatur, & omnia entium genera ambire. Nam quod naturalis uirtutis est expers, non debet ens censeri. Sexto, actus dicũtur actiones & operationes naturæ, ut ambulatio, locutio Septimo, affectus naturales: quales sunt ira, gaudium, tristitia. Octauo opera post artis aut uirtutis operationem relicta, ut domus, statua, pictura. Deinde ponuntur modi potentiæ. Primus est, quo quis potentia dicitur citharœdus aut pictor, quia naturalem habet aptitudinem ut talis euadat, etsi nõdum assecutus fuerit habitum pingendi aut emodulandi. Secundus uerò modus potentiæ est, quo quis potentia dicitur pictor aut citharœdus, quia habitum huiusmodi assecutus est ut operetur, non tamen in præsentiarum operatur. Et is modus, communis est eius quod potentia & eius quod actu. Nam adeptus artem grammatices non tamen actu operans, quatenus non operatur secundum eum quo præditus est habitum, dicitur potentia secundo, in secundaqꝫ acceptione, grammaticus: quatenus uerò præsentem & animæ insitum habet grammaticæ habitum, omnino absolutum & perfectum, dicitur grammaticus actu, secundum primam eius quod actu dicitur significationem. Cùm uerò quispiam exercet operationem grammatices, dicitur actu grammaticus, in secunda eius quod actu dicitur acceptione Itaqꝫ perspicuum est, quod secundus modus potentia, respondet primo modo actu. Nam potentia secundo, & actu primo idem prorsus nominant, scilicet acquisitum habitum, secundum quem non fit in præsentia operatio. Potentia autem primo, & actu secundo, habent se ut extrema adinuicem pugnãtia, & omnino dissidentia. quandoquidem potentia primo, neqꝫ actum ponit, neqꝫ habitum, sed solam aptitudinem, habitus tamen præsidio pariter & actus executione destitutam. Actu uerò secundo, & habitum ponit & actum, atqꝫ illorum utrumqꝫ superaddit aptitudini, habitũ scilicet completum, & illius operationem. At uerò potentia secũdo, & actu primo, sunt ut medium connectens illa extrema, & utriusqꝫ aliquid participans. Nam quia habitum ponit, conspirat cum actu secundo: & quia sustollit operationem præsentem, conuenit cum potẽtia primo. Porrò horum quatuor modorum iam explicatorum cõparatio adinuicem, hac subiecta figura facilè innotescit.

Vnde

Vnde qui potentia primo grammaticus est, minimè est talis, neq; nomen illud iurè sibi uendicare potest, ut puer adhuc literarũ ignarus. Qui uerò potentia secundo & actu primo grammaticus, est iam talis, & eo nomine nuncupandus. Qui autem actu secundo est grammaticus maximè omnium talis est. Quinimò quicquid tale est, absolutum perfectumq; est: sicut quod potentia primo habetur, rude prorsus adhuc est, & informe. Quod uerò potentia secundo & actu primo existit, iam quoquo modo perfectũ est ratione consuetudinarij habitus acquisiti: non tamē adhuc usq;quaq; completũ, quod desit operatio, quæ absolutissimā inducat perfectionem. Sic certè in natura cernimus primùm, nouellum fruticem surgentem solo, qui necdũ flores & fructus proferre potest, ad quos tamen edendos natus est. Secundo eundem uidemus assecutum quidem uirtutem producendi flosculos, non tamen in præsentia producentem, ut tempore hyberno, cum iam completum consecutus est incrementum. Tertiò uerò eundem conspicimus fruticem, & suauibus ornatum floribus, & naturæ suæ congruum germinantem fructum. Nec secus in arte primum est ferrum informe, rudis indigestaq; moles, ex qua serra formetur, adaptanda quidē ut per eam fiat sectio: sed neq; adhuc secandi uim habens neq; sectionem efficiens. Deinde cum per artem inducta est serræ forma, non tamen fit operatio, tum secundo loco illi adest secandi uirtus, sine operis exercitio & usu. Postremò uerò cum adhibetur serra ad opus, tunc perfectissimo se habens modo, adijcit habilitati & uirtuti artis ipsam functionem ad quam parata est. Intellige igitur primo modo naturæ & artis, respondere in ijs quæ ad animi cultum spectant, primum modum potentia. Secundæ uerò artis & naturæ dispositioni, congruere secundum modum potentia, & primum actu. Deniq; tertiæ habitudini naturæ & artis, adaptari secundum modum actu: & quæ hic de modis potentia & actu determinantur, omnino tibi peruia erunt & dilucida. Insuper & id pautis annotandum, quod cum dicit hic litera, ponens exemplum de eo quod dicitur potentia, & quod actu, potentia uerò, quando potest exponere, at non operatur ipsam secundùm grammaticen expositionē, ibi exponere significat declarare, ostendere, explicare: quod sanè grammatici opus est & officium, mentis scilicet notionē uerbis aptè depromere ac eloqui: & expositio, eodem loco pro interpretatione accipitur, & sententiæ animo latentis expressione, locutione, & explicatione: quæ quidem interpretatio, potissimum ad grammaticum attinet. Vnde hoc loco antiqua traductio habet: Virtute uerò, qua potest interpretari grammaticè, sed non interpretatur. Dicimus etiam operatione grammaticũ, quando operatur, hoc est, interpretatur. Præcipere uerò ut hic opus & actionem grammatici designat: est rectè loquendi præceptiones discipulo tradere. Nam & regulæ locutionum grammaticarũ, pręcepta plerunq; dicũtur, & qui sermonis rationē edocet, pręceptor uulgo nuncupatur. Deinum in hominib. actus naturalis forma q; substantialis humanæ naturæ constitutiua (quem uocat litera, actũ in nobis naturæ) est anima rationalis, libera arbitrij potestate donata, & operationũ naturaliũ effectrix præcipua: sicut & rerum aliarum naturaliũ actus primarij, sunt formę earũ essentiales. Qui igitur dicunt Christũ non habuisse reuera animam rationalem intellectiuā & electiuā, sed solum corpus, diuinitate locum animę supplente, aut qui astruunt ipsum cũ corpore animam quidem uegetatricem & sensitiuam habuisse, nō tamē rationalem, quod diuinitas fungeretur munere ipsius animæ rationalis (ut nonnulli hæreticorum impiè asserere sunt ausi) non possunt affirmare, Deum hominem esse factum, neq; nostram assumpsisse naturam: cum non possit homo subsistere, aut quispiā homo denominari, sine anima rationali, quæ est pars eius substantifica. Deniq; actus est motus & operatio, ex intrinseca naturę uirtute profecta: sicut calefactio ignis, frigefactio aquę, & omnis illa quę ab intraneo procedit principio naturalis actio.

ΠΕΡΙ ΕΚΟΥΣΙΟΥ, ΚΑΙ ἀκουσίου. μα.

Ἐπειδὴ τὸ ἑκούσιον ἐν πράξει τινί ἐστι, καὶ τὸ νομιζόμενον δὲ ἀκούσιον ἐν πράξει τινί ἐστι, πολλοὶ δέ τινες, καὶ τὸ ὄντως ἀκούσιον, οὐ μόνον ἐν τῷ πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πράττειν τίθενται. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι πρᾶξις ἐστὶν, ἐνέργεια λογική. ταῖς δὲ πράξεσιν ἕπεται ἔπαινος, ἢ ψόγος. καὶ αἱ γὰρ αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ λύπης πράττονται. καὶ αἱ γὰρ αὐτῶν εἰσὶν αἱρεταὶ τῷ πράττοντι, αἱ δὲ φευκταί. καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταὶ, αἱ δὲ κατά τινα χρόνον. ὁμοίως καὶ τῶν φευκτῶν. καὶ πάλιν, αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται, καὶ συγγνώμης ἀξιοῦνται· αἱ δὲ μισοῦνται, καὶ κολάζονται.

DE SPONTANEO ET INSPONTANEO. *Cap. XXIIII.*

Quia ergo spontaneũ in aliq̃ operatione est, etiam & quod creditur inspōtaneũ, in aliqua operatione erit. Multi sanè (nec ab re quidē) inspontaneum non modò in patiendo, sed & in agendo posuere. Et par est ut intelligamus actiones, operationes rationales esse: & laudē aut uituperationē, actiones sequi. Et ipsarũ, hę cũ uoluptate, illæ cũ tristitia patrātur. Et ipsarũ quædam prosequēdę sunt agenti, quędam fugiendæ. Et prosequendarũ, quędā semper prosequendæ, quædā certo tempore. Similiter autem & fugiendarũ. Et rursus actionũ, hæ misericordia, hæ uenia dignæ sunt, hæ odiũtur & plectũtur.

τῷ μὲν οὖν ἑκουσίῳ, πάντως ἐπακολουθεῖ ἔπαινος, ἢ ψόγος, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς πράττεσθαι, καὶ τὸ αἱρετὰς εἶναι τὰς πράξεις τοῖς πράττουσιν, ἢ ἀεὶ, ἢ τότε, ὅτε πράττονται. τῷ δὲ ἀκουσίῳ, τὸ συγγνώμης ἢ ἐλέους ἀξιοῦσθαι, καὶ τὸ μετὰ λύπης πράττεσθαι, καὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετὰς, μηδὲ δι' ἑαυτοῦ τελεῖν τὸ πραττόμενον, εἰ καὶ βιάζοιτο. τοῦ δὲ ἀκουσίου, τὸ μέν ἐστι κατὰ βίαν, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν. κατὰ βίαν μὲν, ὅταν ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ, ἤγουν αἰτία ἔξωθεν ἐστὶν, ἤγουν ὅταν ὑφ' ἑτέρου βιαζώμεθα μὴ δ' ὅλως πειθόμενοι, μὴ δὲ συμβαλλώμεθα κατ' οἰκείαν ὁρμὴν, μὴ δὲ ὅλως συμπράττωμεν. ἢ δι' ἑαυτῶν τὸ βιασθὲν ποιῶμεν, ὃ καὶ ὁριζόμενοι φαμέν. ἀκούσιόν ἐστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος. ἀρχὴν δὲ φαμὲν, τὴν ποιητικὴν αἰτίαν. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, ἀκούσιόν ἐστιν, ὅταν μὴ αὐτοὶ παρέχωμεν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' οὕτω συμβῇ. εἰ γὰρ μεθύων τις φόνον ποιήσει, ἀγνοῶν μὲν ἐφόνευσεν, οὐ μὴν ἀκουσίως. τὴν γὰρ αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἤγουν τὴν μέθην αὐτὸς ἔπραξεν. εἰ δέ τις ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τοξεύων τὸν πατέρα παριόντα ἀπέκτεινε, δι' ἄγνοιαν λέγεται ἀκουσίως τοῦτο πεποιηκέναι. τοῦ οὖν ἀκουσίου διττοῦ ὄντος: τοῦ μὲν κατὰ βίαν, τοῦ δὲ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον ἀμφοτέροις ἀντίκειται. ἐστὶ γὰρ ἑκούσιον, τὸ μήτε κατὰ βίαν, μήτε δι' ἄγνοιαν γινόμενον. ἑκούσιον τοίνυν ἐστὶν, οὗ ἡ ἀρχὴ, τουτέστιν ἡ αἰτία ἑαυτῷ εἰδότι τὰ καθέκαστα, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. καθέκαστα δέ ἐστιν, ἃ καλεῖται παρὰ τοῖς ῥήτορσι περιστατικὰ μόρια, οἷον τίς, ἤγουν ὁ πράξας. τίνα, ἤγουν τὸν παθόντα. τί, ἤγουν αὐτὸ τὸ πραχθὲν, τυχὸν ἐφόνευσε. τίνι, ἤγουν ὀργάνῳ. ποῦ, ἤγουν τόπῳ. πότε, ἤγουν ἐν ποίῳ χρόνῳ. πῶς, ὁ τρόπος τῆς πράξεως. διὰ τί, ἤγουν διὰ ποίαν αἰτίαν. Ἰστέον, ὡς εἰσί τινα μέσα ἑκουσίων, καὶ ἀκουσίων. ἃ τινὰ ἀηδῆ καὶ λυπηρὰ ὄντα, διὰ μεῖζον κακὸν καταδεχόμεθα. ὡς διὰ ναυάγιον ἀποβάλλομεν τὰ ἐν τῷ πλοίῳ. Ἰστέον ὡς τὰ παιδία, καὶ τὰ ἄλογα, ἑκουσίως μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν δὲ καὶ προαιρούμενα. καὶ ὅσα διὰ θυμὸν πράττομεν, μὴ προβουλευσάμενοι,

Spontaneum itaque omnino laus aut uituperatio sequitur, & agentes cum uoluptate: siue prosequẽdas, actiones agant, aut per prosequendas aut tunc quando aguntur. Inspontaneum autẽ, aut uenia, aut misericordia dignatur: & quod cum tristitia agitur, quod non eligeretur, neque quod quis per seipsum faceret, etsi id agere uiolentia adigatur. Inspontanei enim est, partim agere per uiolentiam, partim per ignorantiam. Per uiolentiam quidem, quãdo principium actiuum, id est, causa, extra est: hoc est, quando ab alio uim patimur, nullo pacto persuasi, neq; coadiuuantes ad ipsum motum, nulloq; modo cooperantes, ut per nosipsos quod uiolentia irrogatum est, faciamus. Et cum diffinimus, dicimus inspõtaneum esse, cuius principium extra est, nihil eo qui uim patitur coadiuuãte id principium unde motus est, ipsumq; motum. Principium autem appellamus, effectricem causam. Per ignorãtiam uerò inspontaneum est, quãdo ignorantiæ causam non præbuerimus, sed sic euenit. Nam si quis ebrius homicidium admittit, ignorans quidẽ necem commisit, at non inspontaneè: causam enim suæ ignorantiæ ebrietatem ipse ministrauit. Si autem quis in assueto loco sagittans, transeuntem patrem ignorans interficit, dicitur id inspontaneè patrasse. Cùm ergo inspontaneum duplex sit, hoc per uiolentiam illud per ignorantiam, spontaneum utriq; opponitur. Nam spontaneum est, quod neq; per uiolentiam, neque per ignorantiam factum. Spontaneum igitur est, cuius principium, hoc est causa in ipso est sciente singula, per quæ & in quibus actio est. Singula autẽ sunt, quæ uocantur à rhetoribus circunstantiarum particulæ: utputa, quis scilicet sit qui fecit, quis qui passus est, quid ipsum quod passus est. fortè interfectus est, quo instrumento, quo loco, quãdo aut quo tempore, quo pacto, quis actionis modus, propter quid, id est, quã ob causam. Sciendum autem, quædam spõtanei & inspõtanei media esse, quæ cum insuauia & tristia sint, ob maius deuitandum malum suscipimus: ut ad uitãdum naufragium, proijcimus quæ in naui sunt. Neq; lateat, quod pueri & beluæ spontaneè faciunt, sed nõ eligentes. Et quæcunq; per irã facimus, nõ præconsulti præmeditatiq; facimus,

ἑκουσίως ποιοῦμεν, οὐ μὴν καὶ κατὰ προαίρεσιν. καὶ ὁ φίλος αἰφνιδίως ἐπέστη, ἑκουσίως μὲν ἡμῖν, οὐ μὴν καὶ προαιρουμένοις. καὶ ὁ θησαυρῷ ἀνελπίστως περιτυχὼν, ἑκουσίως περιέτυχεν, οὐ μὴν καὶ προαιρούμενος. πάντα ταῦτα ἑκούσια μὲν, διὰ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἥδεσθαι, οὐ μὴν καὶ κατὰ προαίρεσιν. διότι οὐκ ἀπὸ βουλῆς. δεῖ δὲ πάντως βουλὴν προηγεῖσθαι τῆς προαιρέσεως, καθὼς εἴρηται.

facimus, ſpontaneè quidem facimus, ſed non ſecundùm electionem. & amicus repentè adeſt, nobis quidem ſpontaneè, ſed non eligentibus: & inſeparatè quis in theſaurũ incidit, ſpontaneè quidẽ incidit, ſed non eligẽs. Hæ ſiquidem omnia uolũtaria, ob uoluptatem quæ in ipſis eſt: non tamen & ſecundũ electionem, qui non ſunt à conſilio. Vt autem conſilium electionem antecedat, neceſſe eſt: quemadmodum dictum eſt.

COMMENTARIVS.

DVplex innuitur in litera eſſe inſpontaneum, hoc in patiendo, illud uerò in agendo. Inſpontaneum, inuoluntariumq; in patiendo fit, cum quis irrogata uiolentia id, inuitus patitur, cui animo reluctatur, & corpore pro uiribus obſiſtit: ut uulnerationem, coniectionem in carcerem aut uincula. In agendo uerò fit inſpontaneum, cum quiſpiam propria uirtute ſuperata, alieno impulſu id agit, diſſentiente quidem animo, & corpore pro uirili ſua obluctante: ut ſi filius uiolentia adactus enecet patrem, incendat templa, aut tale quippiam perpetret. Conſimili quoq; modo, ſpontaneum in patiendo & agendo ponendum eſt, quandoquidem oppoſita conſimilem recipere ſolent partitionem acceptionis, & circa idem uerſari. In patiendo quidem ſpontaneum datur: ut inuicti martyres Chriſti ſponte paſsi ſunt tormenta inflicta, ut teſtificarentur ueritatem fidei. In agendo uerò, cum quis & ſciens & liberè aliquod uirtutis officium aut turpem exercet operationem. Deinde ponitur una partitio actionum, quod hæ uenia & miſericordia dignæ ſunt, hæ uerò pœna & ſupplicio. Prioris membri ſit exemplum, ut ſi uxor conſentiret in adulterium cum tyranno committendum, quo uirum ſuum ab illo captiuum ex pacto redimeret. eſſe quidem ipſa uituperanda, & danda uitio: ſed uenia miſericordiaq; ibidem locum haberet, quod hac uia ſperauerit maritum ſibi reſtitutum iri. Et ſi quis metu futuri mali perculſus, praui quippiam perpetraret, quo impendẽs illud malum euitaret. qualis fuit Lucretia Tarquinio (ut ferunt) conſentiens, ad euitandam infamiam quam ille comminabatur ſe illaturum. Actiones uerò quæ odiuntur & plectuntur, omnino prauæ ſunt, nullam boni ſpeciem, aut excuſationis rationem præ ſe ferentes, ut quæ ſola animi libidine, effrenataq; concupiſcentia committuntur, furta, adulteria, & cætera, neq; uenia, neq; miſericordia dignanda. Rurſum alia inſinuatur actionum partitio, quod quædam ſunt ſemper proſequendæ, quædam uerò pro tempore, & ad tempus. Actiones ſemper proſequendæ ſunt, quæ omni tempore rectè fieri poſſunt, ut officia temperantiæ, iuſtitiæ, amicitiæ, & ſimilium uirtutum, in omni uita humana directionem noſtri habentium. Actiones uerò proſequendę tunc quando aguntur, ſunt, quę non omni, ſed certo quodam & opportuno tempore fiunt, aut quia ſtatum habent, determinatumq; tempus quo fieri debeant. ut ieiunia eccleſiaſtica, & ex eccleſiæ inſtituto ſeruanda, exercitia & opera artium ſeruilium definitis diebus peragenda: aut quia occaſionem habent pro conditione temporis occurrentem, qua ſecluſa, non eſſent tentandæ huiuſmodi actiones. Vt ingruente tempeſtate, proiectio mercium in mare ad euitandum naufragium: aut reſecatio manus infectæ cancro, ne reliquum corpus contagio lædatur. Et hæc omnia quæcunq; præſenti capite diſcutiuntur, ex tertio Ethicorum Ariſtotelis perſpicua ſunt, & idcirco in tranſcurſu hic ſolum adducuntur, ibidem latius pertractanda. Animaduertendum præterea: nonnulla ſpontanei & inſpontanei media dici, ut diffinit litera, quod utriuſq; extremi aliquid participent. Inſpontanei quidem, quod extrinſeca occaſione impellente, tanquam principio quodam extrario fiunt, quo quidem ſemoto minimè fierent. Spontanei uerò, quod à principio fiunt, intrinſeco ſcilicet, libera agentis uoluntate, ea tanquam minus mala ſponte amplectente, & actionis illius ſingula cognoſcente. Ex Ariſtotelis tamen ſententia, huiuſmodi media ſpontaneis uoluntarijſq; ſunt ſimiliora, tum quod pro ea temporis conditione eliguntur ad maioris mali euitationem: tum quod fieri præcipiuntur & fiunt, admotis ad deuoluendas in mare merces manibus, toto'que corpore ut inſtrumento exequendis huiuſcemodi actibus accommodato. Poſtremùm & id annotare fuerit operæprecium, quod ſpontaneè agere, rationem habet communiorem: agere uerò ex electione, contractiorem. eſt'que hoc ut ſpecies, illud uerò ut genus, quod quadrifariam litera ipſa planè manifeſtat. Porrò pueri & beluæ, ſpontaneè agunt, non quidem per mentem & uoluntatem, quemadmodum homines iam adulti, ſed per ſenſum & appetitum irrationalem, quocirca non eſt in eis adeò perfecta ſpontanei ratio (ſicut neque cognitio) ut in utentibus ratione. At uerò puerorum, beluarum, & cæterorum in litera enumeratorum opera, quamuis ſine electione fiant, deprehenduntur eſſe uoluntaria, ob delectationem quæ in ipſis eſt. Nam inſpontaneo per uiolentiam haud dubiè adeſt triſtitia, quod ipſum nolentibus nobis accidat. Itidem in ſpontaneo per ignorantiam facto, comes eſt animi mœſtitia, nam

ubi primum illud cognoscitur, pœnitudinem & dolorem inducit. Quare si cui operi adest uoluptas & oblectatio, eo ipso coniectatur & conuincitur esse spontaneum atque uoluntarium. Nempe delectatio, comes operis, ostendit ipsum liberè à nostra uoluntate profectum, & nobis quidem scientibus singula.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΦ' ΗΜΙΝ, ΤΟΥ-τέστι τοῦ αὐτεξουσίου. μβ.

Ὁ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν, πρώτην μὲν ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν. πολλοὶ γὰρ οἱ πρὸς τοῦτο ἀντιβαίνοντες. δευτέραν δὲ, τίνα ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τίνων ἐξουσίαν ἔχομεν. τρίτην τὴν αἰτίαν ἐξετάσαι, δι' ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς θεὸς, αὐτεξουσίους ἐποίησεν. ἀναλαβόντες οὖν περὶ τοῦ πρώτου, τὸ πρῶτον εἴπωμεν, ἀποδεικνύντες, ὅτι ἔστι τινὰ ἐφ' ἡμῖν, ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ὁμολογουμένων, καὶ εἴπωμεν οὕτως. τῶν γινομένων ἁπάντων, ἢ θεὸν φασὶν αἴτιον εἶναι, ἢ ἀνάγκην, ἢ εἱμαρμένην, ἢ φύσιν, ἢ τύχην, ἢ τὸ αὐτόματον. ἀλλὰ τοῦ μὲν θεοῦ ἔργον, οὐσία καὶ πρόνοια. τῆς δὲ ἀνάγκης, τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἡ κίνησις. τῆς δὲ εἱμαρμένης, τὸ ἐξ ἀνάγκης τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ τῆς ἀνάγκης ἐστί. τῆς δὲ φύσεως, γένεσις, αὔξησις, φθορὰ, φυτὰ, καὶ ζῷα. τῆς δὲ τύχης, τὰ σπάνια, καὶ ἀπροσδόκητα. ὁρίζονται γὰρ τὴν τύχην, σύμπτωσιν καὶ συνδρομὴν δύο αἰτιῶν, ἐκ προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἐχουσῶν, ἄλλο τι παρ' ὃ πέφυκεν ἀποτελουσῶν. ὥστε τάφρον ὀρύσσοντα, θησαυρὸν εὑρεῖν. οὔτε γὰρ ὁ θεὶς τὸν θησαυρὸν, οὕτως ἔθηκεν, ὥστε ἄλλον τοῦτον εὑρεῖν. οὔτε ὁ εὑρὼν οὕτως ὤρυξεν, ὡς εὑρεῖν θησαυρόν. ἀλλ' ὁ μὲν, ἵν' ὅταν ἐθέλῃ, ἀνέληται, ὁ δὲ, ἵνα τάφρον ὀρύξῃ. συνέπεσε δὲ ἄλλο τι παρ' ὃ προῃροῦντο ἀμφότεροι. τοῦ δὲ αὐτομάτου, τὰ τῶν ἀψύχων, ἢ ἀλόγων συμπτώματα, ἄνευ φύσεως ἢ τέχνης. οὕτως αὐτοί φασι. τίνι τοίνυν τούτων ὑπαγάγωμεν τὰ διὰ τῶν ἀνθρώπων, εἴπερ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεως; οὐ δὲ γὰρ θεῷ θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχρὰς ἐνίοτε πράξεις, καὶ ἀδίκους. οὔτε ἀνάγκῃ. οὐ γὰρ τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἐστίν. οὐδὲ εἱμαρμένῃ. οὐ γὰρ τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς εἱμαρμένης λέγουσιν. οὔτε φύσει. φύσεως γὰρ ἔργα, ζῷα, καὶ φυτά. οὐ δὲ τύχῃ. οὐ γὰρ σπάνιοι, καὶ ἀπροσδόκητοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις.

DE LIBERA POTESTATE, LIBEROque quod in nobis est arbitrio. Cap. XXV.

De libero arbitrio hoc est de eo quod in nostra potestate situm est, sermo primam quæstionem habet, si quid in nobis, in nostráque potestate est. nam multi sibi in hoc aduersantur. Secundam, quæ sunt ea quæ in nobis sunt, & quorum habemus potestatem. Tertiam, causam exponere, ob quam qui fecit nos Deus, liberæ potestatis fecerit. Resumentes igitur à primo, dicamus primùm, ostendentes aliqua in nobis, nostraq; potestate esse, ex ijs quę ab illis confitentur. & hunc in modum ordiamur. Eorum quæ fiũt omnium, aut Deum dicunt causam esse, aut necessitatem, aut fatũ, aut naturam, aut fortunã, aut causam. Atqui Dei opus, substãtia & prouidentia, Necessitatis motus eorum quę semper eodẽ se habent modo. Fati, ex necessitate perfici, quæ per ipsum sunt: nã Fatũ, necessitatis est. Naturæ, generatio, augmentatio, corruptio, plantæ, & animalia. Fortunæ, quæ rara sunt, & inspectata. Diffiniũt enim fortunam, coincidentiam & concursum duarum causarum, principium ab electione habentium, quippiam aliud præter id quod euenire natũ est agentium. Vt cùm quis fodiens sepulchrum, thesaurum inuenit. Neque enim qui posuit thesaurũ, sic posuit, ut alius inueniret: neq; fodiens ea fodit ratione ut inueniret thesaurum: sed ille quidẽ, ut quando uellet, auferret: hic uerò, ut effoderet sepulchrum. accidit autem aliud quid, præter id quod uterq; elegerat. Ipsius autem casus, ea quæ inanimatis & ratione expertibus accidunt præter naturam, (ut ipsi dicunt) & artem. Cui igitur horum subijciemus ea, quæ per homines fiunt, si homo non est causa & principium actionum? Non enim fas est, Deo ascribere, quandoq; turpes & iniustas actiones fore. Neq; necessitati. Nam non eorum sunt, quæ semper eodem modo se habent. Neq; fato: nam non contingentium, sed necessariorum ea dicuntur esse, quæ fati sunt. Neq; naturæ: nam naturæ opera, animantes & plantæ. Neque fortunæ: Non enim raræ & inexpectatæ sunt hominum actiones.

οὔτε τοῦ αὐτομάτου· ἀψύχων γὰρ λέγουσιν εἶναι, ἢ ἀλόγων συμπτώματα τοῦ αὐτομάτου. λείπεται δή, αὐτὸν τὸν πράττοντα, καὶ ποιοῦντα ἄνθρωπον, ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ αὐτεξούσιον. ἔτι, εἰ μηδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως ὁ ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι, εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ, μηδεμιᾶς ὢν κύριος πράξεως; πᾶσα γὰρ βουλή, πράξεως ἕνεκα. τὸ δὲ κάλλιστον, καὶ τιμιώτατον τῶν ἐν ἀνθρώπῳ περιττὸν ἀποφαίνειν, τῶν ἀτοπωτάτων ἂν εἴη. εἰ τοίνυν βουλεύεται, πράξεως ἕνεκα βουλεύεται. πᾶσα γὰρ βουλή, πράξεως ἕνεκα, καὶ διὰ πρᾶξιν.

Neq; casui, nam inanimatorũ & rationis immuniũ ea quæ à casu cõtingunt. Relinquitur igitur, hominẽ ipsum agẽtem & facientem principium esse propriorum operũ, & potestate arbitrioq; liberum. Sin autem nullius principiũ actiõis est homo, superfluè id habet ut consultet. nam ad quid utitur consilio, si nullius sit actionis dominus? Omne enim consiliũ, alicuius actionis gratia est. atqui optimum & honorabilissimũ eorum quæ in homine sunt, asserere superfluum, absurdissimum profectò fuerit. Si igitur consultat, actionis gratia consultat, nam consilium omne actionis gratia, & propter actionem.

COMMENTARIVS.

Post propositas in fronte capitis tres inquisitiones postea discutiendas, senaria illa partitio complectẽs sextuplices causas effectrices corũ quæ fiunt, non ex propria authoris sententia, sed aduersariorum (quos ex concessis, positisq; suis adoritur & confodit) deprompta est, ut & ipsa loquendi ratio liquidò prodit. Nempe quamuis quinq; eorum membra, utpote Deus, necessitas naturalis, motuum cœli ortusq; & occasus siderum effectrix, natura, fortuna, & casus, admittantur eorum quæ sunt causa, fatum tamen nullatenus est concedendum esse causa eorum quæ fiunt, secundum etiam fati acceptionem qua utebantur antiqui, contra quos author hic ratiocinatur & insistit, ut uidelicet fatum, siderum positionem nominat, immutabilem necessitatem operibus nostris inducentem, Arbitrati enim sunt nonnulli, cuiq; legem ab astris esse præscriptam, qua bona aut praua agat, secunda utatur fortuna, aut prematur aduersa, nullo quidem ingenio deuitabilem aut uiolabilem. Et hanc illi fatum uocarunt, durum sua sententia, & inexorabile. Verùm hæc gentilitia atq; genethliaca ex schola ueritatis iã pridem sunt explosa, & septimo capite huius lib. latius confutata, ut errorum plena, & nostræ uoluntatis libertatem tollentia: omniumq; causarum ratio, rerum ordinatio, definitioq; futurorum, soli diuinæ prouidentiæ est ascribenda, quæ secundum Sapientis sententiam, attingit à fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sanè idipsum litera hic insinuat, cũ inquit: quod ipsius Dei opus est substantia, id est, rerum omnium subsistentia (nam omnia per ipsum & in ipso constant) & prouidentia, qua singulis rebus, cuiq; pro suæ naturæ conditione, sapientissimè prouidet. Hęc planè per omnia means, nihil neglectum, aut cura destitutũ relinquit. Quemadmodum etiam primo capite de Diuinis nominibus, beatissimus pater Dionysius inquit, de Prouidentia Dei loquens: Circa ipsam, & ipsius causa sunt omnia, ipsaq; est ante omnia, & in ipsa cuncta consistunt. atq; eo ipso quod est, uniuersa producta sunt atq; subsistunt, ipsamq; desiderant omnia. Hinc paulò pòst Damascenus in litera: Sed necessariorum ea dicuntur esse, quæ fati sunt: innuens id non suum, sed aliorum esse dictum. Porrò inter casum & fortunam id discriminis ponit author in litera, quod fortuna duntaxat agentibus secũdùm propositum, & electionem conuenit, & proinde solis hominibus. Casus uerò tantũmodo animatis competit, ut si lapis tecto decidens, lædat prætereuntem: & animalib. ratione uacantibus, ut si auicula quærens pastum, incidat in laqueum aucupis. Quæ aũt casu fiunt, præter naturam accidere dicuntur, & artem. Nam natura & ars, causæ sunt determinatę in suos effectus, aut semper, aut plerunq; eodem modo consequentes. Casus autẽ, sicut & fortuna causa est indeterminata, & minimè aut natura, aut arte, aut proposito id in quod casualiter euenit destinata, ut ex Physicis Aristotelis perspicuum est. Deinde comprobat singulorum membrorum iam datorum explicatione, nullum eorum assignari posse causam effectricem humanarum actionum. Et primùm quidem Deum dicere nõ possemus esse huiusmodi causam. Nam tametsi bonarum operationũ humanarũ ipse author sit, & causa, quia sine eo nihil boni agere possumus, neq; sumus sufficientes cogitare à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Et sicut palmes nõ potest ferre fructũ, nisi in uite manserit: ita neq; nos, nisi in eo manserimus. Nisi enim (ut præclarè Psaltes inquit) Dominus ædificauerit domum, inuanũ laborauerunt qui ædificant eam: & nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Propterea in quocũq; bono opere ad finem perducto, nobis cum beato Paulo dicendũ est, ut ad Corinthios 15. Non ego id feci, sed gratia Dei mecum. Prauarum tamen & iniquarũ actionum humanarum Deum authorem esse, nunq; rectè dixerimus, ut à quo nullum possit prodire malũ. Actiones aũt hominum sæpius prauæ sunt & iniquæ, quàm rectè & bona. Nõ igitur omnium actionum humanarum possumus Deum authorem & esse, causam dicere.

Neq;

Neq; ea quæ per homines fiunt, ſubijcienda ſunt, aſcribenda'ue neceſsitati, tanq̃ pręcipuę cauſæ effectrici. Nam ea quę per homines fiũt, nõ ſunt eorũ quæ ſemper eodem modo ſe habent: cùm diuerſi etiã ſimul diuerſo operentur modo, & idẽ nunc hoc, nunc illud agat. Ea uerò quæ neceſsitatis ſunt, ſemper eodẽ ſe habent modo. Non ſunt igitur hominũ opera neceſsitati ut cauſæ operatrici aſciſcẽda. Et ita cæteræ aſſumptionis partes diffuſius ſunt explicandę, ex quarum omnium interemptione (cum nulla earum inueniatur, humanarum actionum poſſe eſſe principium) relinquitur ipſemet homo ſuorum operum eſſe cauſa.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΙΝΟΜΕΝΩΝ. μγ.

Τῶν γινομένων τὰ μέν εἰσιν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἐφ' ἡμῖν μὲν οὖν εἰσιν ὧν ἡμεῖς ἐσμὲν αὐτεξούσιοι ποιεῖν τε, καὶ μὴ ποιεῖν. τουτέστι, πάντα τὰ δι' ἡμῶν ἑκουσίως πραττόμενα. οὐ γὰρ ἑκουσίως ἐλέγετο πράττεσθαι τῆς πράξεως οὐκ οὔσης ἐφ' ἡμῖν. καὶ ἁπλῶς, οἷς ἕπεται ψόγος, ἢ ἔπαινος, καὶ ἐφ' οἷς ἐστι προτροπὴ, καὶ νόμος. κυρίως δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὰ ψυχικὰ πάντα, καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα. ἡ δὲ βουλὴ, τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων ἐστίν. ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστιν, ὃ αὐτό τε δυνάμεθα, καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ. ποιεῖται δὲ τούτου τὴν αἵρεσιν, ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος. καὶ οὗτός ἐστιν ἀρχὴ πράξεως. ταῦτα τοίνυν δέ, τὰ ἐφ' ἡμῖν, τὰ ἐπίσης ἐνδεχόμενα, οἷον τὸ κινεῖσθαι καὶ τὸ μὴ κινεῖσθαι, ὁρμᾶν καὶ μὴ ὁρμᾶν, ὀρέγεσθαι τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, διδόναι καὶ μὴ διδόναι, χαίρειν ἐφ' οἷς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν, ὁμοίως καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν οἷς ἐστι τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ τῆς κακίας ἔργα. τούτων γὰρ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι. τῶν δὲ ἐπίσης ἐνδεχομένων εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι. ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστι μετελθεῖν, ἣν ἂν θελήσωμεν, καὶ μὴ μετελθεῖν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἡ μὲν αἵρεσις τῶν πρακτῶν, ἀεὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστιν. ἡ δὲ πρᾶξις, πολλάκις κωλύεται, κατά τινα τρόπον τῆς θείας προνοίας.

DE IIS QVAE FIVNT. *Cap. XXVI.*

Eorum quæ fiunt, quædã in nobis ſunt, quędã uerò nõ in nobis ſunt. In nobis aũt ſunt ea, quorũ ſumus liberam adepti poteſtatem, & facere, & non facere. Hęc uerò ſunt, quę per nos ſpontaneę aguntur uniuerſa. nõ enim ſpontaneę dicerẽtur agi, actione in nobis non existente. Et omnino ea quę ſequitur laus, aut uituperatio, & in quib. præuaricatio cadit & lex, & propriè in nobis ſunt omnia animæ, de quibus cõſultamus. Conſilium autem eorũ eſt, quæ adæquè, ſuſq; deq; cõtingũt. adequè uerò cõtingẽs eſt, quod idem poſſumus, & eius oppoſitũ. at uero huius electionẽ intellectus noſter facit, atq; ipſe eſt principium actionũ. Hæc ergo ſunt quæ in nobis ſunt adæquè contingentia, ut moueri & non moueri, quippiam cũ concitatione agere & non agere, appetere quæ nõ neceſſaria ſunt, & non appetere, mentiri & nõ mentiri, erogare & nõ erogare, gaudere, in quibus par eſt non gaudere, ſimiliter & in quibus minimè decet: & quæcũq; ſunt eiuſmodi, in quibus ſunt uirtutis & uicij opera. Horum enim arbitrij libertatam per ſe, liberamq; poteſtatem adepti ſumus. Vtrumlibet autem & adæquè cõtingenter ſunt etiam artes. Nam in nobis eſt, quam uolumus comparare, & non comparare. Eſt autem operæprecium cognoſcere, electionem agendorum ſemper in noſtra poteſtate eſſe: actionem uerò, plerunq; quodam prouidentiæ modo præpediri.

COMMENTARIVS.

Dicuntur ea eſſe in nobis, quæ in noſtra poteſtate conſtituta ſunt & collocata, ut eá faciamus ſi uolumus, aut non faciamus ſi placitum nobis fuerit: ut omnia animæ opera, de quibus conſultamus, qualia ſunt uirtutum officia laude digna, & turpes operationes uituperationi obnoxiæ. Sunt enim pleraque animę opera, de quibus minimè conſultandum nobis eſt, ut nutricatio, adauctio, ſimilis ſecundum ſpeciem fœtus productio, & cætera id genus naturæ opera, quæ minimè in noſtram conſultationem cadunt, & proinde non ſunt in nobis. Conſilium uerò eorum eſt quæ ad æquè, id eſt, ad utrumlibet eueniunt, ut ea ſcilicet facere poſsimus, itidem & eorum oppoſita, & quæ ſuſq; deq; contingunt, id eſt, indifferenter & ſine diſcrimine, ut parui admodum momenti ſit negocium, ſi hoc pacto aut ſecus contingant: qualia ſunt exempla in litera adducta. Deinde ipſum conſilium ſequitur alterius partis quæ potior uiſa fuerit, electio. Ipſam autem electionem facit intellectus noſter ut coadiuuans, & oſtendens per inquiſitoriam conſultationem utrum duorum propoſitorum melius eſt, atque diudicans unum altero eſſe conducibilius. Voluntas uerò electionem facit, ut hanc partem, propoſitam, altera prætermiſſa ſeligens, amplectens & ſecernens. Eſt enim electio ipſius uoluntatis actio, antecedente conſilio directa, qua quicq; faciendum deligit. Itaque noſtrarum actionum intellectus principium eſt directiuum, uoluntas uerò principium imperatiuum

peratiuum

peratiuum, atque primarie effectiuum, sicut oculus progreßionem corporis dirigit, & eandem pes exequitur atque complet. Inter ea uero quae ad utrumlibet & contingenter nobis conueniunt, reponuntur in literae contextu & artes, siue seruiles & corpori adminiculariae, ut aedificatoria, sartoria, sutoria: siue liberales & ad animi cultum spectantes, ut philosophia, & eius partes. De utrisque siquidem uerum est, in nobis situm esse, quam uolumus asciscere nobis, aut nō asciscere facultatem. Cùm tamen unam quamlibet studio, industria'ue nostra comparauerimus, atque uendicauerimus, haud ita in nostra collocatum est potestate, eam pro nostro arbitratu abijcere, atque animo extrudere. Quemadmodũ uirtutes & uicia cum uolumus, assuefactione diuturna nobis comparamus: non tamen ubi altius radices animo fixerint, ea propellere atque excutere ualemus. Proinde de artium ipsarum, cum nec dum eas habemus, comparatione & consecutione hic agitur sermo, & mentio fit in litera: Postremùm id non perfunctoriè transeundum, quod electio agendorum semper in nostra potestate sita est: quia pro nostri arbitrij libertate, duorum nobis propositorum, hoc uel illud eligere poßumus: quemadmodum emens ex duabus propositis mercibus utram uelit sibi deligit, facta illi à uendente optione. Actio uerò, & exterior operis executio, interdum quodam diuinae prouidentiae modo nobis occulto impeditur. Vt de beatißimo Paulo, eiusque comitibus refert sanctus Lucas in Actis Apostolorum cap. 16. Transeuntes autem Phrygiam & Galatiae regionem, uetati sunt à spiritu sancto loqui uerbum Dei. Cùm uenissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Idcirco beatus Iacobus quarto cap. nos admonet: cum quicquam facere instituimus, adijcere quemque nostrum debere, idipsum quidem nos facturos, si Dominus uoluerit: quod in eius constitutum est potestate actionem nostram impedire, si placitum illi fuerit. Non enim est hominis uia eius (ut inquit Hieremias cap. 10. nec uiri est, ut ambulet & dirigat gressus suos. Et sapiens Prouerbiorum cap. 16. Hominis est animã praeparare, & Domini gubernare linguam: quasi homo proponat opus, Deus autem illud disponat. Denique diuiti, animae suae dicenti: Anima habes multa bona, posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare: dictum est à Deo, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te quae autem parasti, cuius erunt?

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑ ΠΟΙΑΝ ΑΙΤΙΑΝ αὐτεξούσιοι γεγόναμεν. κζ.

Φαμὲν τοίνυν εὐθέως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον. πᾶν γὰρ γενητὸν, καὶ τρεπτόν ἐστιν. ὧν γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ἀνάγκη ταῦτα τρεπτὰ εἶναι. τροπὴ δέ ἐστι, τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι, καὶ τὸ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἕτερόν τι γενέσθαι. τὰ μὲν οὖν ἄψυχα, καὶ ἄλογα, τρέπονται κατὰ τὰς προειρημένας σωματικὰς ἀλλοιώσεις. τὰ δὲ λογικὰ, κατὰ προαίρεσιν. τοῦ γὰρ λογικοῦ, τὸ μέν ἐστι θεωρητικὸν, τὸ δὲ πρακτικόν. θεωρητικὸν μὲν, τὸ κατανοοῦν ὡς ἔχει τὰ ὄντα. πρακτικὸν δὲ, τὸ βουλευτικὸν, τὸ ὁρίζον τοῖς τὸν ὀρθὸν λόγον. καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικὸν, νοῦν· τὸ δὲ πρακτικὸν, λόγον. καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν, σοφίαν. τὸ δὲ πρακτικὸν, φρόνησιν, πᾶς οὖν ὁ βουλευόμενος, ὡς ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὔσης τῶν πρακτῶν, βουλεύεται, ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται, καὶ ἑλόμενος πράξῃ. εἰ δὲ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον· ἢ γὰρ οὐκ ἔσται λογικόν· ἢ λογικὸν ὂν, κύριον ἔσται πράξεων, καὶ αὐτεξούσιον. ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα, οὐκ εἰσὶν αὐτεξούσια.

QVAM OB CAVSAM LIBERAE POtestatis & arbitrij facti sumus. Cap. XXVII.

Dicimus igitur, ilicò cum rationali cōmeare ac recurrere seipso potens, & arbitrio liberũ. Nam omne genitum mutabile est. Quorum enim generationis principium à mutatione cœpit, & ipsa quoque mutabilia esse necesse est. atqui mutatio est ex non ente in ens adduci, & ex subiecta materia quippiam aliud generari. Et inanimata & rationis expertia mutantur secũdùm praedictas corporales mutationes: rationalia uerò, secundùm uolũtatẽ & electionem. Et rationalis, eiusque q̃d rationis est particeps. uis quaedã cõtemplatiua, & quaedam actiua est. Vis contemplatiua est, quae cõsiderat quo pacto se habent entia: actiua uerò, quae & consultatiua, quae definit ac determinat agendis rationem rectam. Et uocant uim cõtemplatiuam, mentem: & actiuam, rationem: & cõtemplatiuam, sapientiam: actiuã autem prudentiam. omnis igitur qui consultat, ut electione agendorum in seipso suaque potestate existente, consultat, ut quod iudicio praelatum fuerit, eligat, & cum elegerit, agat. Si autem hoc ex neceßitate adest rationali, quod ex seipso & liberè potest, non erit rationale: aut si certè erit, quod rationale est, dominans erit suarũ actionũ, & arbitrio liberũ. Vnde & rationis expertia non sunt libera arbitrij potestate donata: nã ducuntur magis à natura, quàm ducant.

Quapro-

ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως, ἤπερ ἄγουσι. διὸ οὐδὲ ἀντιλέγουσι τῇ φυσικῇ ὀρέξει, ἀλλ᾽ ἅμα ὀρεχθῶσι τινὸς, ὁρμῶσι πρὸς τὴν πρᾶξιν. ὁ δὲ ἄνθρωπος λογικὸς ὢν, ἄγει μᾶλλον τὴν φύσιν, ἤπερ ἄγεται. διὸ καὶ ὀρεγόμενος εἴπερ ἐθέλοι, ἐξουσίαν ἔχει ἀναχαιτίσαι τὴν ὄρεξιν, ἢ ἀκολουθῆσαι αὐτῇ. ὅθεν τὰ μὲν ἄλογα οὐδὲ ἐπαινεῖται, οὐδὲ ψέγεται. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι οἱ ἄγγελοι λογικοὶ ὄντες αὐτεξούσιοι ὑπάρχουσι, καὶ ὡς κτιστοὶ, καὶ τρεπτοί. Καὶ ἔδειξεν ὁ μὲν διάβολος, ἀγαθὸς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενος, αὐτεξουσίως δὲ τῆς κακίας εὑρετὴς γεγονὼς, καὶ αἱ σὺν αὐτῷ ἀποστατήσασαι δυνάμεις, ἤγουν δαίμονες. τὰ δὲ λοιπὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, ἐν τῷ ἀγαθῷ διαμένοντα.

Quapropter nō cōtradicunt refiſtūtue naturali appetitui, ſed ſimulatq; quippiam appetierint, impetu feruntur ad ꝓſecutionē. Verū homo, rationalis cū ſit, ducit magis naturā, quàm ducatur, quapropter appetēs, ubi quippiam uelit, poteſtatem habet refrenare appetitum, aut ipſum ſequi, Vnde irrationalia, neq; laudi, neq; uituperationi ſubiacent: homo autē & laude proſequitur, & afficitur uituperatione. Et id manifeſtum, cum angeli rationales ſint, libera poteſtate & arbitrio eſſe fretos: & quia creati, mutabiles eſſe. Quod aperto mōſtrauit indicio diabolus, qui à conditore bonus factus, mera arbitrij poteſtate, malitiæ inuentor effectus eſt, & quę cum eo ſunt apoſtaticæ, deſertricesq; uirtutes, id eſt, dæmones. Reliqui autem angelorum chori in bono perſtiterunt.

COMMENTARIVS.

Rationalis animæ quatenus cognitiua eſt & cōſideratiua, duę in litera ponūtur uires, ſiue partes, ſcilicet cōtēplatiua & actiua. Quarū cōtemplatiua, ſecundū Ariſtotelis in 6. Ethicorū ſententiā, conſiderat neceſſaria, & q̄ ſe aliter habere nō poſſunt, à ueritateq; decidere, ut principia, propoſitionesq; diſciplinarū. Actiua uerò & cōſultatiua, diſquirit cōtingētia, quæq; aliter ſe habere poſſunt, & falſitati eſſe obnoxia, ut artiū ſeruiliū opera, & actiones humanas à uirtute uicioq; ꝓfectas. Vis quidē contēplatiua mens dicitur, ſumpto nomine mentis ꝓ ui intellectus ſpeculatrice rerū aliàs. n. mens tantundē ualet atq; intellectus. Actiua autē uirtus appellatur in litera ratio, accepto rationis uocabulo ꝓ parte intellectus cōſultatrice, à qua ratiocinari & rationē ſubducere dicimur. Rurſum cōtēplatiua pars hic ſecundū nonnullorū ſententiā, ſapientia dicitur, q̊d inter tres eius habitus: ſcientiā, intellectum, & ſapientiā, hæc poſtrema dignitatē & primatū teneat. circa diuinorū enim cōtemplationē ſolū eſt intenta: ſcientia uerò & intellectus, etiam humana ſpeculantur. Conſultatiua aūt uis uocatur prudentia: quia cū duo ſint eius habitus, ars & prudentia, dignioris appellationē (prudentiæ inquam) ſibi aſciſcit & uendicat. Non quidem quod hæ uires animæ rationalis ſint huiuſmodi habitus conſuetudinarij ſtudio noſtro comparati, ſed quod animæ uires talibus acquiſitirijs aduentitijsq; diſpoſitionib. addicantur, & peculiariter accommodentur. Vnde hoc loco trifariam oſtendit litera, arbitrio liberum commeare recurrereq; cū rationali, id eſt conuerti, & mutua reciprocaq; prædicatione conuerſim & omnino inter ſe cōnecti, ut omne rationale ſit libera poteſtate prēditū: & retro agatur, quicquid arbitrio liberū eſt, & libera poteſtate præditū, illud itidem ſit rationale. Primùm in hominibus, quibus utrunq; adeſſe, liquidò cōſtat. Secundò in animātibus rationis expertibus, quib. ut rationalis abeſt uirtus, ita quoq; & arbitrij poteſtas. huius rei argumento eſt, q̊d cū quippiā ipſis obijcitur mouens appetitū, continuò feruntur in illius proſecutionē naturali affectu, neq; quippiam habent reſiſtens aut reluctans huiuſmodi impulſui. Quod ſi nonnunq; retinentur & cohibentur à proſecutione rei delectabilis, id non à ratione aūt libertate ꝓficiſcitur, ſed aliqua alia uehementiore affectione, abſterrente & reuocante ipſa bruta ab illo proſequendo. Vt ſi equus appetat auenā q̄ in proſpectu eſt, aut canis carnes. memor tamen ſit uerberum prius inflictorū, quod tali loco & cōſimili modo auenam proſecutus fuerit, aut canis carnes in domo furtim acceperit, timore uerberationis rurſum infligendæ, abſtinet ab auena comedenda, aut canis à carnibus. Si memoria præteritę aduſtionis aut læſionis inflictæ ab elixis aut aſsis clanculū igni ſublatis, deterretur canis aut feles ab illis rurſum ſubmouendis, tametſi uehementer ad illa afficiatur. Propterea rectè & ſcitè dicit litera, ipſa animalia bruta magis à natura duci, quàm eam ducere, quod quocunq; ipſa fęrt impetus appetitus, illuc impellūtur. Tertiò idē manifeſtatur in angelis, qui ut rationales ſunt, ita & libera poteſtate participāt. Cuius apertiſsimū adducitur indiciū atq; argumentum, quia non nullis in malū inexpiabiliter prolapſis, cæteri in bono perſtiterunt. Qui igitur à bonitate exciderunt, ſponte ſua id cōmiſerunt, nō neceſsitate adacti: potuiſſentq; ſi uoluiſſent, eam uitare prolapſionem, ſicut eiuſdē naturę & ſortis angelici ſpiritus perſtātes in bono, minimè collapſi ſunt: Similiter ſi angelicę ſubſtantiæ quæ à ſuæ naturę perfectione non exciderunt, arbitrij poteſtatem nō habuerūt, ſed naturæ neceſsitatem, qua indimobiliter ſuo affixæ ſunt principio.

quo

quo pacto igitur eiusdem conditiones angeli desertores exorbitarunt à recto? Quod si aut omnes angelici spiritus perstitissent in bono, aut omnes excidissent à suo principio, minus perspecta & explorata fuisset eorum libertas arbitrij quàm nunc fuerit, cum eorum aliqui deseruerunt suum bonum, & alij in eo permanserunt.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΥΚ ΕΦ' ΗΜΙΝ. με.

Τῶν δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἔχει τὰς ἀρχάς, ἤτοι τὰς αἰτίας, τουτέστιν αἱ ἀμοιβαὶ τῶν πράξεων ἡμῶν, ἔν τε τῷ παρόντι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. τὰ δὲ λοιπά, πάντα τῆς θείας βουλῆς ἐξήρτηται. ἡ μὲν γὰρ γένεσις πάντων, ἐκ τοῦ θεοῦ. ἡ δὲ φθορά, διὰ τὴν ἡμετέραν κακίαν ἐπεισήχθη, πρὸς τιμωρίαν καὶ ὠφέλειαν. θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ὑπ' ἀπωλείᾳ ζώντων· δι' ἀνθρώπου δὲ μᾶλλον ὁ θάνατος, τουτέστι, τῆς τοῦ Ἀδὰμ παραβάσεως. ὁμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ τιμωρίαι. τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, τῷ θεῷ ἀναθετέον. ἥ τε γὰρ γένεσις ἡμῶν τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεώς ἐστι. καὶ ἡ διαμονή, τῆς συνεκτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ἡ κυβέρνησις, καὶ σωτηρία, τῆς προνοητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν αἰωνία ἀπόλαυσις, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τοῖς φυλάσσουσι τὸ κατὰ φύσιν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπλάσθημεν. ἐπειδὴ δέ τινες ἀντιλέγουσι τῇ προνοίᾳ, εἴπωμεν λοιπὸν ὀλίγα καὶ περὶ προνοίας.

DE IIS QVAE NON SVNT IN nobis. Cap. XXVIII.

Eorum quæ in nobis non sunt, quædam habent occasiones, id est, causas, ex ijs quæ in nobis sunt, ut retributiones actionum nostrarum, in præsenti & in futuro seculo. Reliqua uerò omnia diuina ex uoluntate pendent: nam generatio omnium, ex Deo est. Corruptio autem, ob nostram prauitatem, ad supplicium & utilitatem inducta est. Deus enim mortem non fecit, neque delectatur in perditione uiuentium: per hominem autem mors magis, hoc est per Adæ transgressionem, similiter reliquæ pœnæ. Cætera uerò omnia in Deum sunt referenda. Nam & generatio nostra, conditricis eius uirtutis est: & permanentia nostra, eius continentis uirtutis est: & gubernatio nostra, prouidentis eius uirtutis: & æterna bonorum fruitio, bonitatis eius ijs qui custodiunt id secundum naturam ad quod creati sumus. At uerò quia multi prouidentiæ contradicunt, paucula & nos de prouidentia disseramus.

COMMENTARIVS.

Inter ea quæ in nobis non sunt, neque in nostra potestate collocata, quædam (ut ait litera) causam habent & occasionem ex ijs quæ in nobis sunt sita. Quemadmodum retributiones nostrarum operationum aut in hac, aut futura uita, minimè sunt in nobis constitutæ, sed à solo Deo definiuntur & determinantur: nihilosecius huiusmodi præmia aut pœnæ habent ortum & causam à nostris actionibus, aut bonis aut prauis, quæ proculdubio sunt in nostra potestate positæ. At quoniam insinuat litera, retributionis nobis à Deo fieri & in præsenti & futuro seculo, id animaduertendum, quod interdum improbi & Dei contemptores, quicquid boni operis faciunt, cuius retributionem hac in uita recipiunt fortunæ prosperitate, opum affluentia, honorum consecutione, bona corporis ualetudine. Post hanc autem uitam, eis paratur retributio suarum malarum actionum, finem nunquam habitura. Quemadmodum de orantibus, ieiunantibus, aut facientibus eleemosynas, ad aucupandam humanam laudem & gloriam, dicit ipsa summa ueritas: Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. E diuerso boni, diuinorumque mandatorum cultores, ex humana fragilitate labuntur interdum in uicia, & à recto deuiant, pro quib. diluendis, retribuuntur eis in hac uita aduersitates, ærumnæ, morbi, carceres, exilia, ut hisce pœnis expietur contractę labes, & post hanc uitam æterna merces pro bonis operibus ijsdem retribuatur. Vt adulterium & homicidium à Dauid rege perpetratum, oppressione Thamar filię eius, cæde Aman filij sui, rebellione Absolon, expulsione sui à regno, & tristi interitu contumacis eius filij, est in hoc mundo elutum & expurgatum: quemadmodum beatus Gregorius annotat, exponens illud Lucæ 16. cap. responsum Abrahæ ad diuitem sepultum in inferno: Fili recordare quod recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu uerò cruciaris. Idcirco beatus Augustinus suorum malorum retributionem in præsenti seculo fieri petiuit à Domino, dicens: Domine hic ure, hic seca, ut in æternum parcas. In eandem quoque sententiam conspirat & id secundi Machabęorum 6. cap. dictum: Obsecro autem eos qui hunc librum lecturi sunt, ne obhorrescant propter aduersos casus, sed reputent ea quæ acciderunt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs nationib. Dominus patienter expectat, ut eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis statuit, ut peccatis nostris in finem deuolutis, ita demum in nos uindicet, propter quod nunquam quidem à nobis misericordiam suam amouet, corripiens uerò

in aduersis, populum suum nō derelinquit. De numero quoq; eorum quæ in nobis sita non sunt, occasionem tamen ex ijs quæ in nostra sunt potestate sum pserunt, est corruptio, & præsentis uitæ interitus. Nempe ipsius corruptionis dissolutionisq; animæ à corpore humano, causa primaria & præcipua est iniquitas Adæ, qua trāsgressus est mādatū Dei, ut inquit Apostolus ad Rom. quinto: Per unum hominem peccatū intrauit in mundū, & per peccatū mors. Et Sapientiæ secūdo: Deus creauit hominem inexterminabilē, & ad imaginem similitudinis suę fecit illum. Inuidia aūt diaboli, mors introiuit in orbem terrarū. imitātur aūt illū qui sunt ex parte illius. Causa uerò cōsequēs & accessoria est, diuinæ iustitiæ seueritas, quæ intulit humano generi moriendi necessitatem, in pœnam preuaricationis, sicut prius cōminata fuerat, ad supplicium quidem, quia ea mortis inflictione punitur humana natura: ad utilitatē uerò, quia consideratione sortis suæ mortalis eruditur homo ad humilitatem, ad peccatorum euitationem, & ad impēsius uirtutis studium, cum tempus adest opportunū. Quid superbis (inquit Sapiens) terra & cinis? Et rursum idem: Memorare nouissima tua, & in æternū nō peccabis. Et iterū: Quodcunq; facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erūt apud inferos quò tu properas. Causa aūt quæ meretur inflictionem mali, magis illius est causa q̄ infligens: perinde atq; fur aut sacrilegus capitalis supplicij quo plectitur, potius est causa quā iudex aut lex discernēs hanc pœnā, & pro æquitate eam inferēs. Quocirca mors magis per hominē aditū habuit & introitū in genus humanū, quàm à Deo eam irrogāte. Quod preclarè insinuat Salomon, cum primo Sapientiæ capite dicit: Deus mortē nō fecit, nec lætatur in perditione uiuorum. Impij aūt manib. & uerbis accersierūt illam, & sponsiones posuerunt illam, quoniam morte digni, qui sunt ex parte illius.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ. μγ.

Πρόνοια τοίνυν ἐστὶν, ἡ ἐκ θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. καὶ πάλιν, πρόνοιά ἐστι βούλησις θεοῦ, δι᾽ ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. εἰ δὲ θεοῦ βούλησίς ἐστιν ἡ πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη, πάντα τὰ τῇ προνοίᾳ γινόμενα, κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κάλλιστά τε καὶ θεοπρεπέστατα γίνεσθαι, καὶ ὡς οὐκ ἔνι κρεῖττον γενέσθαι, ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων, καὶ προνοητήν. οὔτε γὰρ πρέπον, οὔτε ἀκόλουθον, ἄλλον μὲν ποιητὴν εἶναι τῶν ὄντων, ἄλλον δὲ προνοητήν. οὕτω γὰρ ἐν ἀσθενείᾳ πάντως εἰσὶν ἀμφότεροι, ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν, ὁ δὲ τοῦ προνοεῖν. ὁ θεὸς τοίνυν ἐστὶν, ὅ, τε ποιητὴς, καὶ προνοητής. καὶ ἡ ποιητικὴ δὲ αὐτοῦ δύναμις, καὶ ἡ συνεκτικὴ, καὶ ἡ προνοητικὴ, ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ θέλησίς ἐστι. πάντα γὰρ, ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησε. καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκεν. ἠθέλησε γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ γέγονε. θέλει συνίστασθαι τὸν κόσμον, καὶ συνίσταται, καὶ πάντα, ὅσα θέλει, γίνεται. ὅτι δὲ προνοεῖ, καὶ ὅτι καλῶς προνοεῖ, ὀρθότατα σκοπήσειεν ἄν τις οὕτως. μόνος ὁ θεὸς ἐστὶ φύσει ἀγαθὸς, καὶ σοφός. ὡς οὖν ἀγαθὸς, προνοεῖ. ὁ γὰρ μὴ προνοῶν, οὐκ ἀγαθός. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ ἄλογα, τῶν οἰκείων τέκνων προνοοῦνται φυσικῶς, καὶ ὁ μὴ προνοῶν, ψέγεται. ὡς δὲ σοφὸς, ἄριστα τῶν ὄντων ἐπιμελεῖται. χρὴ τοίνυν τούτοις προσέχοντας, πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀπεριέργως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα.

DE PROVIDENTIA. Cap. XXIX.

Prouidētia igitur est, quæ ex Deo est, in ea quæ sunt, cura. & rursus, Prouidētia est uolūtas Dei, per q̄ omnia quæ sunt, cōuenientē gubernationem suscipiunt. Atqui si Dei uoluntas prouidentia est, omnino necesse est omnia quę prouidentia fiunt, secundū rectā rationem optima & Deo decentissima fieri, ut & nō sit ea melius fieri. Necesse enī est, eundem esse eorū quæ sunt, & factorē, & prouisorem. nam neque decet, neq; consequens est, aliū factorem esse eorum q̄ sunt, & aliū prouisorem: sic enim imbecillitati, debilitatiq; uterq; subiaceret: hic non faciendi ille non prouidendi. Deus igit̄ est qui est factor & prouisor: & factiua eius uirtus & cōtentiua & prouisiua: bona ipsius uolūtas est. Omnia enī quæcūq; uoluit Deus, fecit, & in cœlo & in terra, & uoluntati eius nullus resistit: uoluit cuncta fieri, & facta sunt: uult cōsistere mundū, & cōsistit: & omnia quæcunq; uult, potest, & fiunt. Quod autē prouideat, & bene prouideat, quispiā hoc pacto rectissimè considerare possit. Solus Deus est natura bonus & sapiens. Vt igit̄ bonus, prouidet. non prouidens enim, nō bonus. Nam & homines & muta animalia ratiōe capta, proprijs natis naturaliter prouidēt, & si nō prouident, uituperantur. Vt aūt sapiēs, optimè eorum quæ sunt curam gerit. Decet igit̄ nos hæc attendentes omnia mirari, omnia laudare, omnia absq; scrutatione acceptare, quæ sunt prouidentiæ opera: tametsi

κἂν φαίνηται τοῖς πολλοῖς ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι, καὶ ἀκατάληπτον τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν, καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τὰ μέλλοντα αὐτῷ μόνῳ γνωστά. πάντα δὲ λέγω, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. τὰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν οὐ τῆς προνοίας ἐστί, ἀλλὰ τοῦ ἡμετέρου αὐτεξουσίου. τῆς δὲ προνοίας, τὰ μὲν κατ' εὐδοκίαν ἐστί, τὰ δὲ κατὰ συγχώρησιν. κατ' εὐδοκίαν μὲν, ὅσα ἀναντιῤῥήτως εἰσὶν ἀγαθά. κατὰ συγχώρησιν δέ. συγχωρεῖ γὰρ πολλάκις, καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρετὴν δείξῃ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐπὶ τοῦ ἰώβ. ἄλλοτε, συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων τι πραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως δοκούσης ἀτόπου μέγα τι καὶ θαυμαστὸν κατορθωθῇ, ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. κατ' ἄλλον τρόπον, συγχωρεῖ τὸν ὅσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ συνειδότος ἐκπέσῃ, ἢ καὶ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεώς τε, καὶ χάριτος, εἰς ἀλαζονείαν ἐκπέσῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ παύλου. ἐγκαταλείπεταί τις πρὸς καιρὸν πρὸς διόρθωσιν ἄλλου, ἵνα τὸ κατ' αὐτὸν σκοποῦντες οἱ ἄλλοι παιδεύονται, ὡς ἐπὶ λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου. φυσικῶς γὰρ ὁρῶντες τινὰς πάσχοντας, συστελλόμεθα. ἐγκαταλιμπάνεταί τις καὶ εἰς ἄλλου δόξαν, οὐ δι' οἰκείας ἢ γονέων ἁμαρτίας, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς εἰς δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. πάλιν συγχωρεῖταί τις παθεῖν εἰς ἄλλου ζῆλον, ἵνα τῆς δόξης τοῦ παθόντος μεγαλυνθείσης, ἄοκνον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται, ἐλπίδι τῆς μελλούσης δόξης, καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὡς ἐπὶ τῶν μαρτύρων. παραχωρεῖταί τις καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐμπεσεῖν πρᾶξιν ἐνίοτε, εἰς διόρθωσιν ἑτέρου χείρονος πάθους, οἷον ἔστι τις ἐπαιρόμενος ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς καὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτοῦ, παραχωρεῖ τοῦτον ὁ θεὸς εἰς πορνείαν ἐμπεσεῖν, ὅπως διὰ τοῦ πτώματος εἰς συναίσθησιν τῆς οἰκείας ἀσθενείας ἐλθὼν, ταπεινωθῇ, καὶ προσελθὼν ἐξομολογήσηται τῷ κυρίῳ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν αἵρεσις τῶν πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, τὸ δὲ τέλος τῶν μὲν ἀγαθῶν, τῆς θεοῦ συνεργίας, δικαίως συνεργοῦντος τοῖς προαιρουμένοις τὸ ἀγαθὸν ὀρθῷ συνειδότι κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ. τῶν δὲ πονηρῶν, τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ θεοῦ, πάλιν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ δικαίως ἐγκαταλιμπάνοντας. τῆς δὲ ἐγκαταλείψεως εἰσὶν εἴδη δύο. ἔστιν

tametsi appareãt multis iniusta, propter idipsum quod incognita & incõprehensibilis est diuina prouidẽtia, & cogitatiões nostræ & actiones, & futura illi soli cognita. omnia dico prouidentiæ opera, quæ nõ in nobis sunt: ea enim quæ in nobis sunt, nõ prouidentiæ solũ sunt sed liberæ potestatis nostræ, & arbitrij. Prouidentiæ uero, hæc quidẽ secundũ acceptationem, hęc autem secundũ permissionem. Secundùm acceptationem sunt, quæcunq; sine controuersia bona sunt. Sunt & quędã secundùm permissionem. nã sinit frequenter iustum incidere in calamitates, ut uirtutem quæ in illo latebat, alijs apertam, manifestamq; faciat: ut in Iob, Aliquando sinit quippiam absurdum fieri, ut per operationem quæ absurda uidetur, magnum aliquod & admirabile dirigat & operetur: ut per crucem, salutem hominum. Et alio etiam modo sinit sanctum male affici, ut ex recta conscientia non excidat, aut ex indulta ei uirtute gratiæ in superbiã nõ extollatur: ut in Paulo. Interdũ deseritur quis in malis, ad uitam aliorũ in melius commutandã, ut alij uidentes quod apud illũ est, emendentur: ut in Lazaro & diuite. Naturaliter enĩ ipsi uidẽtes alios patientes, corripimur. Relinquitur & quis ad alterius gloriã non per propriũ, aut parentũ peccatum ut cæcus à natiuitate, ad gloriã filij hominis. Rursus sinitur quis pati, in alterius zelum, ut gloria patientis magnificata, impiger alijs stimulus incitetur, spe futurę glorię, & futurorũ desiderio bonorũ: ut in martyribus. Permittitur & quis quãdoq; in turpem incidere actionem, ad emendationem deterioris affectus: uerbi causa, quis est elatus in uirtutibus & rectè factis suis. hũc sinit Deus in adulterium prolabi, ut per casum, in cognitionem propriæ infirmitatis ueniens, humiliatus cõfiteatur Domino. Nosse oportet, electionem agendorum in nostra esse potestate: finem autem bonorum, Dei cooperatione, iustè cooperante ijs qui recta conscientia bonũ eligunt, secundũ præscientiam eius: Malorũ aũt, derelictione Dei, rursus secundũ præscientiã eius iustè derelinquente. At de relictionis duæ sunt species. Est

γὰρ ἐγκατάλειψις, οἰκονομικὴ καὶ παιδευτική. καὶ ἔστιν ἐγκατάλειψις τελεία ἀπογνωστική. οἰκονομικὴ μὲν, καὶ παιδευτική, ἡ πρὸς διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν, καὶ δόξαν τοῦ πάσχοντος γινομένη, ἢ καὶ πρὸς ἄλλων ζῆλον καὶ μίμησιν, ἢ καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ. ἡ δὲ τελεία ἐγκατάλειψις, ὅτε τοῦ θεοῦ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν πεποιηκότος, ἀνεπαίσθητος καὶ ἀνιάτρευτος, μᾶλλον δὲ ἀνίατος ἐξ οἰκείας προθέσεως διαμένει ὁ ἄνθρωπος. τότε παραδίδοται εἰς τελείαν ἀπώλειαν. ὡς ὁ Ἰούδας. φείσοιτο ἡμῶν ὁ θεός, καὶ ἐξέλοιτο τῆς τοιαύτης ἐγκαταλείψεως. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς πολλοί εἰσιν οἱ τρόποι τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, καὶ μήτε λόγῳ ἑρμηνευθῆναι, μήτε νῷ καταληφθῆναι δυνάμενοι. Δεῖ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ σκυθρωπαὶ ἐπιφοραί, τοῖς μετ᾽ εὐχαριστίας δεχομένοις, πρὸς σωτηρίαν ἐπάγονται, καὶ πάντως ὠφελείας γίνονται πρόξενοι. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς ὁ θεὸς προηγουμένως θέλει πάντας σωθῆναι, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τυχεῖν. οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ κολάσαι ἔπλασεν ἡμᾶς. ἀλλὰ πρὸς τὸ μετασχεῖν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ὡς ἀγαθός. ἁμαρτάνοντας δὲ, θέλει κολάζεσθαι ὡς δίκαιος. λέγεται οὖν τὸ μὲν πρῶτον προηγούμενον θέλημα καὶ εὐδοκία, ἐξ αὐτοῦ ὄν. τὸ δὲ δεύτερον ἑπόμενον θέλημα καὶ παραχώρησις ἐξ ἡμετέρας αἰτίας. καὶ αὕτη διττή, ἡ μὲν οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ πρὸς σωτηρίαν, ἡ δὲ ἀπογνωστικὴ πρὸς τελείαν κόλασιν. ὡς εἰρήκαμεν. ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν. τῶν δὲ ἐφ᾽ ἡμῖν, τὰ μὲν ἀγαθὰ προηγουμένως θέλει καὶ εὐδοκεῖ. τὰ δὲ πονηρά, καὶ ὄντως κακά, οὔτε προηγουμένως, οὔτε ἑπομένως θέλει, παραχωρεῖ δὲ τῷ αὐτεξουσίῳ. τὸ γὰρ κατὰ βίαν γινόμενον, οὐ λογικόν, οὐδὲ ἀρετή. προνοεῖ ὁ θεὸς πάσης τῆς κτίσεως, καὶ διὰ πάσης τῆς κτίσεως εὐεργετῶν, καὶ παιδεύων, καὶ δι᾽ αὐτῶν πολλάκις τῶν δαιμόνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ, καὶ τῶν χοίρων.

enim derelictio dispensatiua, correctiuaque & eruditiua: & est derelictio finalis, & desperatiua. Dispensatoria quidē & eruditiua, ad correctionem, salutem & gloriam patientis facta, aut ad aliorum zelū & imitationem, aut ad Dei gloriam. Finalis uerò derelictio, cum Deo cuncta, quæ ad salutem sunt faciente, incorrigibilis & immedicabilis magis aūt insanabilis ex proprio proposito permaneat homo. Tunc enim traditur in finalem perditionem, ut Iudas. quod à nobis auertat Deus, & à tali nos derelictione defendat. Sciendum etiam, quod multi sunt modi prouidentiæ Dei, qui neque sermone explicari, neque mente comprehendi queunt. Neque latendum est, omnia tristia damna iis superuenientia qui cum gratiarum actione suscipiunt ad salutem induci, & omnino utilitatis causas effici. Et Deum præsertim, præcedenterque uelle omnes saluari, & regnum eius consequi. non enim ad puniendos nos plasmauit, sed ut efficiat nos bonitatis suæ participes, ut bonus: peccantes autem puniri uult, ut iustus. Dicitur igitur prima, præcedens uoluntas & acceptatio ex ipso existens. Secunda uerò, uoluntas sequens & permissio, ex nostra causa existens. Et hæc duplex est: hæc quidem dispensatoria & eruditiua ad salutem, illa uerò desperatiua ad finalem punitionem, ceu iam diximus. Eorum autem quæ in nobis sunt, si bona quidem, præsertim, antecedenterque uult & acceptat: sin mala & reuera mala, neque præsertim uult, neque consequenter uult, sinit tamen arbitrium ad illa liberum. nā quod per uiolentiam fieret, neque rationalis, neque uirtutis esset opus. Prouidet Deus omni creaturæ per ipsam omnem, benefaciens & erudiens, & frequenter etiam per ipsos dæmones, ut in Iob & porcis.

COMMENTARIVS.

De diuina prouidentia hoc loco breuibus discutiēs Damascenus, post geminā eius diffinitionem ostendit oportere eundem esse factorē omnium & prouisorem. Nā si poneretur alius esse factor eorum quæ sunt, & alius prouisor, tūc prouisor subiaceret imbecillitati nō faciendi mundū cum per hypothesim, nō ipse prouisor, sed alius quispiā mundum fecisset. Et factor consimiliter subiaceret impotentiæ, non prouidendi mundo: quandoquidē non sua prouidentia, sed alterius, unumquodque suæ naturæ congruentē gubernationē susciperet. Atqui factor mūdi & prouisor Deus est. Deo igitur ascriberetur imbecillitas, quo nihil absurdius. Quod si quis cauillās, dixerit factorē habere itidē prouidendi uirtutem nō tamen eā exercere: & prouisorem quoque habere mundi condendi potentiam, non tamen ea uti: consequens

quens est igitur & prouidendi uim in factore ociosam esse, cuius quidē nullū exerceret usum & prouisorem superuacuum, superfluumq́ existere, cū á factore prouidendi cura sufficienter geri posset & expleri. Non est aūt ponenda pluralitas ociosa, potissimū in mundi regimine: quam tota natura sic á suo autore instituta, abhorret & refugit. Idem igitur qui mundū cōdidit, sapientissimè illi prouidet. Quod etiam attestatur Lactantius, primo libro diuinarū institutionum, dicēs. Qui aūt putat hanc tantā magnitudinē nō posse ab uno regi, fallitur. Nec enim quāta sit potestas diuinæ maiestatis intelligit, si existimat singularem Deum qui facere mundum potuit, eundē regere non posse quē fecit. At si cōcipiat animō, quanta sit diuini huius operis immensitas, cū antea nihil esset, tn̄ uirtute atq; cōsilio Dei ex nihilo esse cōflatam, quod opus nisi ab una inchoari, perficiq́; nō potuit, iam intelligit multò facilius ab uno regi quod est ab uno constitutū. Proinde cum Propheta, Deo nostro canendum est. In generatione & generationem ueritas tua: fundasti terram & permanet, Ordinatione tua perseuerat dies, quoniā omnia seruiunt tibi. Et scripturæ sacræ, huiusce rei propositæ scatent testimonijs Ad cogoscendā aūt ex uestigijs rerum inferiorū, diuinæ prouidentiæ curā, id unū omnibus facilè est perspicuū. quod primitiua forma, unica est, quæ suam diuersis imprimit speciem, cuiq; pro sua conditione, ut sigillum unum effigiatur in hac & in illa cæra multifariam, pro uaria cæræ dispositione. Sic unica lux solis multiplicatur in subiectis corporib. cuiq; pro suo captu tradēs primariæ suæ lucis cōsortiū. Ita quoq; fōs in riuulos deriuatur, & unitas in quotuis numerorum species. Eadē prorsus ratione, prouidentia Dei ad omnia se extendens, cunctaq́; suauiter disponēs, uestigia sua sapientissimè prouisionis rebus cōditis indidit, ex quib. ut tenui quodā simulachro ipsa legeretur, cognosceretur & laudaretur. Hanc ob rē naturali instinctu parentes suis liberis prouident, subministrātq; ad uitæ sustentationē necessaria: nec non & ea quæ ad rectā animi institutionem attinent. Quod si non egerint, decidunt ab archetypo, exemplariq; suo, nobis animæ corporisq; uitā abundè administrante. Et bruta animalia rationis expertia, hanc etiā suis fœtibus prouidendi insitam habent curā, ut sui referant autoris prouidentiā. Hinc canicula solicitè suos lactat catulos, & anxia gallina congregat pullos suos ab alis suis. Neq; uegetabilia destituta sunt diuinæ prouidentiæ uestigio, in quibus folia ad coopertimentū existunt fructuū, ne nimio solis ardore cōtabescāt, & folliculi aut duriusculæ testæ, ad seminis conseruationē & munimentū sunt ordinatæ. In mineralib. itidē, pluuia, uentis, nubibus & elementis, nō desunt signa summæ prouidentiæ, tanq; notę quædā, digito Dei impressa atq; inscripta, ut ne minimū quidem subsistētium genus dari queat, quod uacet illo signaculo, aut summā Dei prouidentiam subterfugiat. Proinde euangelica ueritas nos ex fœno uirescente in agro, & lilijs agri manducit ad considerandā eius admirabilē circa homines prouidentiā. Considerate (inquit) lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neq; nent. Si enim fœnū agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic uestit, quanto magis uos modicæ fidei? Et rursum. Respicite uolatilia cœli, quæ nō serunt, neq; metūt, neq; congregant in horrea: & pater uester cœlestis pascit illa: nónne uos magis pluris estis illis? Iterum Matthæi 10. cap. Nónne duo passeres asse ueneunt? & unus ex illis non cadet super terrā sine patre uestro: uestri autē & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere multis passeribus meliores estis uos. Deniq; Lucæ ca. 12. Nónne quinq; passeres ueneunt dipondio? & unus ex illis non est in obliuione corā Deo. Sed & capilli capitis uestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passerib. plures estis uos. Et reuera ita omnium est diuina prouidentia dispensatrix & administratrix, ut sine eius nutu nec folium arboris defluat, quēadmodum in uita sancti Pauli primi Eremitę à beato Hieronymo conscripta, inquit sanctus Antonius: Veruntamen quo magis admirere hanc diuinā omniū administrationē, si qui homines sua cura toti prouident, multitudine unius reipublicæ, impediuntur eo ipso, ne singulis posint sigillatim curā impendere, & qui singulis administrēt necessaria, id facilius paucioribus q̄ multis præstant, & nō integrè possunt toti prouidere multitudini, quod cura uniuersorum impediat singulorum curā, & singulorum itidem solicitudo est impedimento curæ uniuersorum. Quemadmodum qui uno obtutu totā conspicit paginam libri, non potest simul oculos habere intētos in singula illius paginę uerba legenda. Aut qui occupatos habet oculos circa unius dictionis lectionē, non simul potest animū intendere ac aliarū dictionum anterius aut posterius ibidē scriptarū lecturā, aut ad totius paginæ inspectionē. Deus uerò sic uniuersis prouidet reb. cōditis, quod simul etiā singulis & ita singulis peculiariter prospicit quod & uniuersis, ut neq; uniuersorū & omniū simul cura, impediat prouidentiā singulorū: neq; cuiusq; eorū quę cōdita sūt singularis prospiciētia impedimēto est aut alijs singulis, aut omnib. simul prouida solicitudine curandis. Quemadmodū uno simplici intuitu sic uniuersa & simul omnia cōspicit, quod etiā singula singulariter discernit, & ita singula sigillatim cōspicatur, quod etiā simul omnia uniuersaq́; cōtuetur: perinde atq; foret ille, qui simul totā paginā unico oculorum obtutu obiret, & singulas itidē paginæ dictiones eodem momēto percurreret. Deinde circa opera prouidentię secūdi generis, quę scilicet sunt secundū permissionem, insinuātur litera septem modi, quibus nōnunquam permittit Deus homines incidere

in malum pœnæ aut culpæ, ad priuatam aut publicā ipsorum aut aliorum utilitatem. Et secū di modi adducitur exemplū, ut per crucem Deus operatus est salutem hominū. De quo dicit beatus Paulus prima ad Corinthios epist. ca. 1. Nos autem prędicamus Christum crucifixū, Iudæis quidem scandalū, gentibus autē stultitiā, ipsis autem uocatis Iudęis atq; Græcis: Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiā. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominib. Et rursum: Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut cōfundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut cōfundat fortia: & ignobilia mūdi & contēptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret, ut nō glorietur omnis caro in conspectu eius. Deniq; eodē loco: Quia in Dei sapientia nō cognouit mundus per sapientiā Deum, placuit Deo, per stultitiā prædicationis saluos facere credētes. Proinde in salutiferæ crucis præconiū, id perrectè à sanctißimis patribus est prædicatū elogium: Crux pœna latronū, facta est corona sanctorū. Crux reprobatio mundi, facta est gloria cœli. Crux mortis supplicium, facta est uitæ remediū. Demū septimi & postremi modi in litera positi de operibus diuinæ prouidētiæ secundū permißionem (quo scilicet quis permittitur interdū in turpem actionem incidere, ad emendationem deterioris affectus) nonnulli ponunt exemplū, neque absurdè quidem, in beatißimo Petro, qui permissus est ter Dominū negare, ad curādam animi affectionem, qua se etiā si alij omnes discipuli scādalizati fuerint in paßione Christi, se nunquā scādalizandū fidenter asseuerauit: & si mors sibi foret obeunda, non tamen se Christum negaturū, audentius (q; par erat) promisit, ut qui proprię erat fragilitatis nō satis sibi cō scius. Vt cū suo ipsius lapsu edoctus cognosceret humanā imbecillitatem, exinde promptior esset alijs animū misericordem impendere, cū à Deo prolaberentur, & dominico gregi (cuius pastor erat constitutus) per intimā animi cōpaßionem benigniter condescendere. Cæterùm præter hos septem prouidentię permissoriæ modos, alij duo à sacrarū literarum expositorib. insuper aßignari solent. Prior quidem, quod infirmitas infligitur plerunq; hominib. ob perpetrati prius delicti castigationē & expiationem. Vt in paralytico sanato, Matthæi 9. ca. cui à Domino priusq; curaretur, dictū est: Filij, remittuntur tibi peccata tua. quo significaret, ei ob peccata contigisse morbum illum. Et in languido apud Ioan. ca. 5. qui octo & triginta annos morbo detentus decubuerat, sanitatiq; tādem restitutus, audiuit à Domino: Vade & noli amplius peccare, ne deterius tibi cōtingat. Secundus uerò modus reproborum est, quibus irrogatur morbus, ut hic torqueri incipiāt, & per hæc temporanea supplicia transeant ad æterna atq; interminabilia. Quod in Antiocho & Herode factū fuisse, sacræ literæ memorāt, qui ambo in Deū impij, à uermibus miserabiliter cōsumpti expirarūt, ut secundi Machab. 9. ca. & in actis Apost. cap. 12. contexitur historia. Et de his per Hieremiā prophetā dictum intelligunt: Duplici contritione contere eos Domine. Sanè duplici contritione conteruntur, cum in hac uita ipsis infertur supplicium, quod mox futuri in altera uita & nunq; terminandi sit argumētum, indicium & exordium. Insuper & id aduertendum, facili manuductione nos induci posse ad dinoscēdum, quonā pacto Deus iustè cooperatur ijs qui eligunt bonum, ad finem extremum assequendum, & iustè itidem derelinquit malos spōte sua prius ab eo auersos, qua derelictione decidunt à fine præcipuo. Si e.n. duæ intelligātur uiæ, una senticosa, aspera & salebrosa, ducens tamē ad urbem tutißimā, splendidißimā, & bonorum omnium refertißimā: altera plana, & primo aspectu amœna, spirantißimis referta floribus, perducens tandem in nemus umbrosum, quo delitescunt latrones, sicarij, grassatores, pecunia & uita spoliantes eos qui in suas manus inciderint: sitq; quispiā omnium hortator in biuio illo cōstitutorum, ut uiā ipso ingressu difficilem carpant, se illis ducem spondens: nec minus disuadeat alterius uiæ introitum, quod ducat ad exitium: is difficilem uiam (quam agendam hortatur) ingredientib. cooperator & dux est, præcognoscens eos post graues uiæ anfractus suo ductu tā quietißimam urbem peruenturos. Oppositum uerò iter facientibus & sponte carpentibus, certò dinoscit futurum interitum: quos tamen derelinquit, quia priores eum deseruerunt, eius monitis nequaquam obtemperantes, is neq; in culpa est, neq; causa futuræ spoliationis & necis eorum. Haud secus omnes inter uirtutem uiciumq; constitutos, liberosq; ut huius aut illius uiam capessant & amplectantur, nō cessat monere Deus ut uirtutem prosequantur, auersentur uicia, declinent à malo & faciant bonū. Obsequens suis monitionibus adiuuat, & dirigit ad optatam metā, aspernantes uerò permittit iusto suo iudicio corruere in perditionem. Non tamen interitus eorum quoquo pacto author est, sed sola prauorum iniquitas illius est causa. Neq; ex eo quod secundum præscientiam suam haud dubiè cognoscit malos in perpetuam mortem lapsuros colligere poßis ipsum præstare occasionem perditioni eorum, aut esse causam exitij. Quemadmodum in editißima turri urbis constitutus, & omnes eius uias circumspiciens (ut simili exemplo utitur Seuerinus Boetius in postremo libro Consolationis philosophicę ubi prauißimè de diuina prouidentia & prescientia disserit) uidet hunc quidē ingredientem unum urbis uicum, & præcognoscit eum ad hanc urbis partem ea uia peruenturum. Alium uerò conspicit subeuntem alium uicum, & illius ductu deuenturum in aliā urbis partem: hunc rursus uidit equo insidentem, istū curru subuectū, illū uerò pedibus iter agentem

Attamen

Attamē huiusmodi inspectio ambulātium per plateas urbis, facta ab eo qui in ardua turri col locatus est, neq; necessitatē inducit iter agentib. ut hāc uel illā carpant uiā, neq; quoquo modo præstat causam, quare hic unā ingreditur uiā, & iste aliā, aut quare hic cōficit iter eques & ille pedes, quinimmo quisq; ambulātiū per urbē, nō minus sua spōte pertrāsit uiā animo suo cōstitutā, quā si ille speculator in sublimi culmine turris collocatus, nō uideret eos, quādoquidem huiusmodi speculatio & inspectio, nihil prorsus cōfert ad illorū ambulationē, neq; promouet eā, aut adiuuat. Porrò duarum specierū derelictionis, prior scilicet dispēsatiua & correctiua est, qua Deus ad tēpus sinit electos in graue malum prolabi, ut inde resurgāt cautiores, corrigātur & erudiātur: ad humilitatem quidē, recordatione præteriti mali, & ad feruentiorē bonorū operū actionem, in emēdationem pristinæ culpæ, & hoc pacto dereliquit Deus Petrum negantē. Dauid adulterantē & innocentis occisorē, similiter & numerantē populum regni sui. Et hæc derelictio, nō modo eruditiua est eorū qui hoc modo prius derelicti, & postmodum à Domino subleuati sunt & erecti: sed etiā aliorum, qui exemplo emendatioris uitæ sanctorū post derelictionē, animātur & ipsi ad pœnitentiā, & ut reparētur in bonū post lapsum. Quis em̄ cōsiderās Dauid regē prostratū in barathrū adulterij & homicidij, atq; in electionis uoraginē, tam benigniter erectū à Domino ad eadem aut potiora propheticæ dignitatis munera, non cōcipiat animo spē ueniæ suorū scelerum, quantumcunq; grauia sint & tetra, incitetur'q; ad melioris uitæ cōuersionē? Quis item attēdens beatū Petrū post trinā negationē, amaris lachrymis promeruisse ueniam, & apostolicæ authoritatis culmen cōseruasse, in eaq; obtinuisse inter cæteros primatū, nō etiā totus prouocetur ad abnegationē pristinæ malitiæ, & capessendā uirtutis uiam? Sanè hæc sunt specula, à diuina benignitate nostris oculis proposita: ex quib. agnoscamus, quā propēsus est Dominus ad ignoscendū ijs qui integro corde ad ipsum cōuertuntur: & quod nō uult mortē peccatoris, sed magis ut cōuertatur & uiuat. Finalis uerò derelictio est, quādo adhibitis à Deo cōgruis ad salutem præsidijs, quis ex sua prauitate illa repudiat, & in sua malitia ad finē usq; uitæ perseuerat: propter quod iustè à Deo, perpetuò deseritur, destituitur'q; diuino opitulamine pro merito suæ culpæ. Qualis fuit derelictio Iudæorum, post tanta doctrinæ & signorū eis exhibita beneficia suo saluatori & redemptori dura ceruice semper obsistentiū: quib. demū denunciauit hāc formidandā derelictionē, cum ait, In peccatis uestris moriemini. Et alio loco: Relinquetur uobis domus uestra deserta. Talis fuit & derelictio Iudæ, qui nulla beneficiorū ratione, obsequij exhibitione, familiaritatis necessitudine, monitis aut cōminatione, reuocatus est à cōcepto proditionis scelere. Idcirco intermînatus est illi Dominus hanc derelictionis miseriā, cum inquit: Vę homini illi, per quem filius hominis tradetur: Melius fuisset ei, si natus nō fuisset homo ille. Deniq; huiusmodi derelictione dictū est animę peccatrici & impœnitēti, sub specie Babylonis, à sanctis angelis Dei: Curauimus Babylonem, & nō est senata. Derelinquamus eam, & eamus unusquisq; in terrā suā. Vnde si quis medicus ægroto exhibeat efficacē medicinā, qua morbo leuetur, præscribat eidem cibi potus'q; sumendi modū, definiat'q; cætera instaurandæ eius saluti necessaria: ille uerò morosus, cōsilio medici nequaquā acquiescere uolēs, nihil eorū quę cōstituit medicus obseruat, sed suo indulgens animo, quicquid appetit cōcupiscentia cibi permittat, & laxis cōcedat habenis. Quod perspiciens medicus, actum'q; de uita illius esse non dubitās, deserit, ægrotum, desperās de illius incolumitate recuperāda. Demū perit ægrotus & interit, nō quidē medici culpa, qui peritissimus est & humanissimus, nec medicinæ inefficacia, quia morbo depellendo, quā maximè est accommoda, sed sola languescētis incuria & negligētia. Ita planè cœlestis medicus, exhibitis ijs quæ nostræ cōgrua sunt saluti, ubi illa aspernamur, derelinquit perpetuò eos, qui suo potius animo quàm bene suadenti medico acquieuerint, ut par & rationabile est. Cæterū quod dāna & aduersa omnia hominib. superueniētia, si cum gratiarū actione & sine murmure cōtra Deū suscipiātur, ad salutē sint & animæ utilitatē, permultis liquet scripturæ testimonijs Nēpe beatus Iacobus inquit: Beatus uir qui suffert tentationē, quoniā cū probatus fuerit, accipiet coronā uitę, q̄ repromisit Deus diligentib. se. Rursum idem: Omne gaudiū existimate fratres mei, cū in tentationes uarias incideritis: sciētes quod probatio fidei uestrę patientiam operatur, patiētia aūt opus perfectum habeat. Et beatus Paulus 2. epist. ad Cor. cap. 4. Id enim quod in præsenti est momentaneū, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Idem quoq; ad Hebræos ca. 12. Omnis aūt disciplina, in pręsenti quidē uidetur non esse gaudij, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Insuper Ecclesiastic. cap. 27. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tētatio tribulationis. Deniq; in pręconium iustorum, dicit liber Sapientię cap. 3. Et si corā hominibus tormēta passi sunt, spes illorū immortalitate plena est. In paucis uexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probatur illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus eorū. Et sanè idipsum quod proponitur, persimile est atq; si quis dixerit amaram potionem, sectionem ustionem, & cætera id genus dura et tristia, si ab ægroto suscipiuntur secundum medici consilium, et omnia ad sanitatem conferre. Deinde distinguit Damascenus in Deo duplicē uoluntatem, scilicet antecedentē et cōsequentem.

Voluntas antecedens est qua Deus ex seipso quemq; hominem ad cõsummatã uult peruenire perfectionẽ, & finẽ ad quẽ conditus est: & ad illud assequẽdũ præsidia naturalia & gratuita sufficienter cuiq; subministrat. Et hac uoluntate præcedẽte uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis peruenire, ut inquit Apostolus primæ epist. ad Timoth. 2. cap. quia ad salutem æternã adipiscendã oẽs homines cõdidit, & congruentia illi fini media præstitit, scilicet naturam rationalem, gratiã quam cuiq; parato recipere, offert ecclesiastica sacramenta & inspirationem ad bonum. Voluntas uerò consequẽs est, qua secundũ operũ nostrorum qualitatẽ & exigentiã, uult nobis retribuere mercedẽ: præmiũ inquã aut pœnam, quemadmodũ lex æquitatis & iustitiæ efflagitat. Et hac uoluntate, pendẽte potissimum ex conditione nostrarũ actionũ, perseuerãtes in bono uult cœlesti gloria remunerari, & persistentes in peccato, æternũ puniri: quoniã id exposcunt humanę uitæ merita. Non enim misericors tantum prædicatur: sed & iustus Dominus. Quocirca non ad puniẽdos homines creauit eos Deus, sed saluandos omnes ubi tamen nostra ipsorum culpa, à naturali nostra perfectione decidimus, & spõte relinquimus bonũ, ipse ut ęquus iudex infligit pœnã. Quemadmodũ pater filium nõ gignit ad spoliandũ ipsum hęreditate. sed ut paternorum efficiat bonorũ participem atq; successorẽ. Quod si filius in patrẽ fuerit cõtumax, rebellis atq; iniurius, pater illũ insolentem iustè exhęreditabit, præter animi sui institutũ, nihilq; ab optimi patris discedet officio. Et legislator constituit leges, sancitq; decreta, ut illorum obseruatione. ciues omnes bonos efficiat, idq; præcipua intẽtione proponit. At si qui fuerint positæ legis transgressores & reipublicæ perniciem inferentes, illos secundum sanctiones ordinatas seuerè puniet, afficietq; supplicio, præter primã animi sui intentionẽ, qua imprimis affectat oẽs reddere bonos. Deniq; agricola arbores inserit terræ, ut fructum afferant opportunum, & ad naturale perueniant incrementũ. Siqua tamen sterilescat, & infœcunda exarescat: excidit illã, ne frustra & incassum terrã occupet, nõ ex propria intentiõe, sed arboris uicio. Haud secus Deus, optimus pater, & legislator, & agricola, omnibus hominibus uitam elargitus est, ut nos suæ gloriæ faceret hæredes, ut suã obseruãtes legẽ præmio donaret, ut bonorũ operũ fructu cumulatos in paradiso cœlesti plãtaret. Quod si obsurdescimus ad eius monita, trãsgredimur illius præcepta, & infœcundi exarescimus, nimirum si æterni regni possessione (qua indignos nos fecimus) excludimur, et iustitiæ lege percellimur seueritate, meritisq; plectimur pœnis, si deniq; tanq; arbor quæ non facit fructum bonum excidimur, atq; in ignem mittimur.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΓΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ προορισμοῦ. μβ.

Χρὴ γινώσκειν, ὡς πάντα μὲν προγινώσκει ὁ θεός, οὐ πάντα δὲ προορίζει. προγινώσκει γὰρ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, οὐ προορίζει δὲ αὐτά, οὐ γὰρ θέλει τὴν κακίαν γίνεσθαι, οὐδὲ βιάζεται τὴν ἀρετήν. ὥστε τῆς θείας προγνωστικῆς κελεύσεως ἔργον ἐστὶν ὁ προορισμός. προσορίζει δὲ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ· ἤδη γὰρ κατὰ τὴν πρόγνωσιν τῆς θείας αὐτοῦ, προέκρινε πάντα ὁ θεός, κατὰ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ἀρετή, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐδόθη ἐν τῇ φύσει, καὶ αὐτός ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχή, καὶ αἰτία. καὶ ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ συνεργίας, καὶ βοηθείας, ἀδύνατον ἀγαθὸν θελῆσαι, ἢ πρᾶξαι ἡμᾶς. ἐφ' ἡμῖν δέ ἐστιν ἢ ἐμμεῖναι τῇ ἀρετῇ, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ θεῷ πρὸς ταύτην καλοῦντι, ἢ ἀποφοιτῆσαι τῆς ἀρετῆς. ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ κακίᾳ γενέσθαι, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ, πρὸς ταύτην καλοῦντι ἀβιάστως. ἡ γὰρ κακία, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἀναχώρησις τοῦ ἀγαθοῦ. ὥσπερ καὶ τὸ σκότος, τοῦ φωτός ἐστιν ἀναχώρησις. μένοντες οὖν ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμέν. ἐκκλίνοντες δὲ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, ἤγουν ἐκ τῆς ἀρετῆς, εἰς

DE PRAESENTIA ET PRAEDIFfinitione, prædestinationeq́. Cap. XXX.

Operæprecium est agnoscere, omnia prę̨scire Deũ, non autem omnia prædiffinire atq; prædestinare. Præscit enim & ea quæ in nobis, non prædiffinit autem hæc: nam non prauitatem fieri, neq; cogit, neq; uim affert uirtuti, quare prę̨scire iussionis diuinæ opus est prædiffinitio. Prędiffinit autẽ ea quæ non in nostra potestate sunt, secũdum præscientiam suã. Nam præscientia iam prælegit omnia Deus, secundùm bonitatem & iustitiam suam. Cæterũ uirtus ex Deo naturæ data est, & ipse omnis boni principiũ & causa est: & sine eius cooperatione & auxilio, impossibile est nos aut bonum uelle aut agere. At in nobis est, immanere uirtuti & sequi Deum nos ad illam uocantem: aut deserere uirtutẽ, quod est in malũ prolabi, & sequi diabolũ ad illud uim nõ inferẽdo uocantẽ. Nã malũ nihil aliud est, q̃ à bono secessus: quẽadmodum & tenebræ, secessus à lumine. Manentes igiť secundũ naturam, in uirtute sumus: declinantes autem ex eo quod secundũ naturã est, id est, ex uirtute: in id quod

τὸ παρὰ φύσιν ἐρχόμεθα, καὶ ἐν τῇ κακίᾳ γινόμεθα. Μετάνοιά ἐστιν ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν θεὸν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καὶ πόνων. Τοῦτον τοίνυν τὸν ἄνθρωπον ὁ δημιουργὸς ἄῤῥενα κατεσκεύασε, μεταδοὺς αὐτῷ τῆς ἑαυτοῦ θείας χάριτος, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἑαυτοῦ διὰ ταύτης αὐτὸν ποιησάμενος, ὅθεν καὶ τὴν τῶν ζώων ὀνομασίαν προφητικῶς, ὡς δούλων αὐτῷ δοθέντων, δεσποτικῶς, ἐποιήσατο. κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ λογικός τε, καὶ νοερὸς, καὶ αὐτεξούσιος γενόμενος, εἰκότως τὴν τῶν ἐπιγείων ἀρχὴν ἐνεχειρίζετο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν ἁπάντων δημιουργοῦ τε, καὶ δεσπότου. εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης θεὸς, ὡς ἐν παραβάσει γενήσεται, καὶ τῇ φθορᾷ ὑποπεσεῖται, ἐποίησεν ἐξ αὐτοῦ τὸ θῆλυ βοηθὸν αὐτῷ κατ' αὐτὸν, βοηθὸν δὲ πρὸς τὴν διὰ γεννήσεως μετὰ τὴν παράβασιν, τοῦ γένους ἐκ διαδοχῆς σύστασιν. ἡ γὰρ πρώτη πλάσις, γένεσις λέγεται, καὶ οὐ γέννησις. γένεσις μὲν γάρ ἐστιν, ἡ ἐκ θεοῦ πρώτη πλάσις. γέννησις δὲ, ἡ ἐκ καταδίκης τοῦ θανάτου, διὰ τὴν παράβασιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχή. Τοῦτον ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ, τῷ τε νοητῷ, καὶ τῷ αἰσθητῷ, ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰσθητῷ, ὃς ἐπὶ γῆς σωματικῶς διαιτώμενος, ψυχικῶς τοῖς ἀγγέλοις συνανεστρέφετο, θείας γεωργῶν ἐννοίας, καὶ ταύταις τρεφόμενος, γυμνὸς τῇ ἁπλότητι, καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, πρὸς μόνον τὸν δημιουργὸν διὰ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων ἀναγόμενος, καὶ τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ ἐνηδυνόμενός τε, καὶ εὐφραινόμενος. ἐπειδὴ τοίνυν αὐτὸν αὐτεξουσίῳ θελήματι φυσικῶς κατεκόσμησε, δίδωσι νόμον αὐτῷ, μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. περὶ δὲ τοῦ ξύλου, αὐτάρκως ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ, κατά γε τὴν ἡμετέραν εἰρήκαμεν δύναμιν. ταύτην τὴν ἐντολὴν αὐτῷ δίδωσιν, ἐπαγγειλάμενος ὡς εἰ μὲν φυλάξοι τὸ τῆς ψυχῆς ἀξίωμα, τῷ λόγῳ τὴν νίκην διδοὺς, ἐπιγινώσκων τὸν κτίσαντα, καὶ τούτου φυλάττων τὸ πρόσταγμα, τῆς ἀϊδίου μεθέξει μακαριότητος, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, κρείττων θανάτου γενόμενος. εἰ δέ γε τὴν ψυχὴν ὑποτάξει τῷ σώματι, καὶ τὰ τοῦ σώματος προτιμήσει τερπνὰ, τὴν οἰκείαν τιμὴν ἀγνοήσας, καὶ τοῖς ἀνοήτοις παρεικασθεὶς κτήνεσι, τοῦ πεποιηκότος τὴν ζεύγλην ἀποσεισάμενος, καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ παριδὼν ἐπίταγμα, θανάτῳ ἔσται ὑπεύθυνος, καὶ φθορᾷ καὶ

id quod cōtra naturam est, proruimus, efficimurq́ mali. Pœnitentia uero est, ex eo quod est contra naturam, & ex diabolo, ad Deum reuersio, per exercitiū & labores. Hominem igitur opifex Deus masculū cōdidit: tribuens illi suā ipsius diuinam gratiam: & per illam in sui communicatione illū fecit. Vnde & animaliū appellationem prædicēdo, ut mancipiorum suo usui concessorum tanquam dominus indidit. Secundum enim imaginem Dei, rationalis & intellectualis, & liberæ potestatis factus: rationabiliter terrestrium principatum in manu suscepit, à communi omniū opifice & dominatore. Sciēs aūt præcognitor Deus, quod in transgressionē laberetur, & corruptiōi subiaceret: fecit ex ipso fœminā illi secundū ipsum auxiliatricem: auxiliatricem quidem per eam propagationem, quæ post transgressionem esset generis ex successione conseruatio. Prima enim plasmatio, generatio dicitur, non propagatio. Generatio quidem, est ex Deo prima plasmatio. Propagatio aūt, ex condemnatione mortis ob transgressionē, ex se inuicem successio. Hūc posuit in paradiso & intelligibili, & sensibili: qui in terra corpore degēs, anima aūt cum angelis diuersabatur in diuinæ operib. intelligentię, talibusq́ enutritus, nudus simplicitate & uita, sine arte & fallacia, ad solū cōditorem per creaturas eius assurgebat: & cōtemplatione eius, uoluptate perfundebatur, & lætabatur. Postq́ uero liberæ potestatis uoluntate naturaliter illū ornauit, dat illi legē ne gustet de ligno sciētiæ boni & mali: de quo ligno sufficienter in eo capite, ubi de paradiso tractatur secundū nostræ potētiæ uires diximus. Hoc illi præceptū dat: enūcians quod si custodit animæ dignitatē, rationi uictoriā tribuens, recognoscens illū qui eum creauit, & eius præceptū seruans, æterna participaret beatitudine, & uita uiueret sempiterna, superior morte factus. Sin aūt animam corpori submitteret, & oblectamenta corporis præferret, propriam dignitatem ignorans iumentis insipientibus æquiparatus, excutiens eius qui illum fecit iugum, & diuinum eius aspernatus præceptum, morti foret obnoxius, & corruptioni & labori

πόνῳ καθυποβληθήσεται, τὸν ταλαίπωρον ἕλκων βίον. οὐ γὰρ ἦν λυσιτελὲς ἀπείραστον ἔτι τυγχάνοντα καὶ ἀδόκιμον, τῆς ἀφθαρσίας τυχεῖν, ἵνα μὴ εἰς τῦφον ἐμπέσῃ καὶ κρίμα τοῦ διαβόλου. ἐκεῖνος γὰρ διὰ τὸ ἄφθαρτον μετὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως ἔκπτωσιν, τὴν ἐν τῷ κακῷ ἀμεταμέλητον ἔχει καὶ ἄτρεπτον παγιότητα. ὥσπερ αὖ πάλιν καὶ οἱ ἄγγελοι μετὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως τῆς ἀρετῆς ἐκλογὴν, τὴν ἐν τῷ καλῷ διὰ τῆς χάριτος ἀμετακίνητον ἵδρυσιν. ἔδει τοίνυν πρότερον δοκιμασθέντα τὸν ἄνθρωπον (ἀνὴρ γὰρ ἀπείρατος, ἀδόκιμος. οὐδενὸς λόγου ἄξιος) καὶ τῇ πείρᾳ διὰ τῆς τηρήσεως τῆς ἐντολῆς τελειωθέντα, οὕτω τὴν ἀφθαρσίαν ἀρετῆς κομίσασθαι ἔπαθλον. μέσος γὰρ θεοῦ καὶ ὕλης γενόμενος, διὰ μὲν τῆς τηρήσεως τῆς ἐντολῆς, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πρὸς τὰ ὄντα φυσικῆς σχέσεως, ἑνωθεὶς τῷ θεῷ καθ᾽ ἕξιν, τὴν περὶ τὸ καλὸν παγιότητα λαμβάνειν ἀμετακίνητον ἔμελλε. διὰ δὲ τῆς παραβάσεως, πρὸς τὴν ὕλην μᾶλλον κινηθεὶς, καὶ τῆς αὐτοῦ αἰτίας, τοῦ θεοῦ φημὶ ἀποσπάσας τὸν νοῦν, τῇ φθορᾷ προσοικειοῦσθαι, καὶ παθητὸς ἀντὶ ἀπαθοῦς, καὶ θνητὸς ἀντὶ ἀθανάτου γίνεσθαι, καὶ συνδυασμοῦ καὶ ῥευστῆς γεννήσεως ἐπιδέεσθαι, καὶ τῇ ἐφέσει τῆς ζωῆς, τῶν μὲν ἡδέων ὡς δῆθεν ταύτην συνιστώντων, ἀντέχεσθαι, πρὸς δὲ τοὺς τούτων προμηθουμένους τὴν στέρησιν, ἀδεῶς ἀπεχθάνεσθαι. καὶ τὴν μὲν ἔφεσιν ἐκ θεοῦ, πρὸς τὴν ὕλην, τὸν δὲ θυμὸν, ἐκ τοῦ τῆς σωτηρίας ὄντως ἐχθροῦ, μεταφέρειν πρὸς τὸ ὁμόφυλον. φθόνῳ τοίνυν διαβόλου ἡττήθη ὁ ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἔφερεν ὁ φθονερὸς καὶ μισόκαλος δαίμων, αὐτὸς διὰ τὴν ἔπαρσιν κάτω γενόμενος, ἡμᾶς τῶν ἄνω τυχεῖν. ὅθεν καὶ θεότητος ἐλπίδι ὁ ψεύστης δελεάζει τὸν ἄθλιον, καὶ πρὸς τὸ ἴδιον τῆς ἐπάρσεως ὕψος ἀναγαγὼν, πρὸς τὸ ὅμοιον καταφέρει τῆς πτώσεως βάραθρον.

labori submitteretur, miserā laborūq; plenam trahens uitam. Non enim utile illi erat, nullo periculo tentatū, nec probatū, incorruptibilitatem consequi: ne forte in superbiā incidisset, & laqueum diaboli. Nam ille propter incorruptibilitatem, post lapsum ex electione, fixionem in malo impœnitente & incouertibilem habuit: sicut contra, & angeli post uirtutis ex proposito electionem, immutabilem per gratiam habuere stabilitatem. Par fuit igitur, primum probatum hominem, & experiētia per obseruationem mandati perfectum, sic incorruptibilitatem, uirtutis præmiū accipere. Medius enim Dei & materiæ factus, per obseruationem mandati, post liberationem naturalis habitudinis ad entia, unitus Deo, suscepturus erat intransmutabilem firmitatem, eam quæ secundum habitū in bono est. Per trāsgressionem autem, ad materiam magis mobilis, & suę causæ (Dei dico) extrudēs intelligentiā, corruptioni traditus est. Et passibilis pro impassibili, & mortalis pro immortali factus: & cōsortio ad propagationem, & natura fluxibili indigens, & desiderio uitæ, uoluptaria (quasi illam contineri sufficiant) amplectens, & intrepide persequēs eos odio, qui sibijpsis illa prouiderint, ad illorum direptionem & desiderium (derelicto Deo) ad materiā, ex salutis reuera inimico transferens ad genus suum, suos posteros, suosq; cōtribulones. Inuidia igitur diaboli uictus est homo. Non enim ferebat inuidus & bonorum osor dæmon ipse, per suam superbiā in ima deturbatus, nos ijs quæ superna sunt, frui: unde spe diuinitatis, mēdax miserum fefellit hominem: & ad suæ superbiæ altitudinem adducēs, ad consimile adduxit suæ ruinæ barathrum.

COMMENTARIVS.

INter præscire & prædiffinire ipsius Dei, discrimē esse & rationis dissidiū, in primis ostēdit hic author: quod hoc contractius sit & strictius, illud uerò latius atq; diffusius. Siquidē præscire dicitur Deus omnia, quæ uentura præcognoscit: siue se authore futura, ut bona: siue permittente solū, ut mala: siue itē in nostra sint potestate cōstituta, ut sunt liberæ actiones humanæ: siue nobis non subiecta, ut rerū dispositiones, ex prouidentiæ suæ occultissimis legib. nosq; latentibus cōstitutæ. Prædiffinire aūt ea dicitur, quæ prædisponit atq; prædeterminat futura, cōsilioq; suo indemutabili cōstituit demū uentura. Et talia quemadmodū statuit, euenient, nulloq; obstaculo, quo minus cōpleantur, impedietur. Vt prædiffiniuit Deus ipsius mitissimi & sancti patriarchæ Ioseph cæteros fratres suos principatū, & Dauidicā in locum Saul reiecti à regno Israel, surrogationē, quæ nullo humano ingenio præpediri potuerūt. Quinimmo qui illa moliti sunt humano cōsilio & conatu, ne euenirēt impedire, suo molimine potius

promo-

promouerunt ea ad præstitutum à Deo exitū: ut filij Iacob uendentes Ioseph Hismaelitis negotiatoribus euntib. in Aegyptū, ne haberet in eos primatū, præstiterunt occasionem & materiam, ut tandem in Aegypto principatum obtineret. Et Saul inimiciter & peruicaciter persequens Dauid innocente, reddit probatiorem & manifestiorē omnib. eius uirtutē, cuius cōtemplatione, postea cuncto approbante populo Israelitico, rex est constitutus. Ita denique Iudæi, cū nomen, gloriā, & doctrinā Domini nostri Iesu Christi extinguere inuidia stimulante sunt conati per inflictionē probrosę & ignominiosę mortis, nomē eius gloriosius, splēdidiorem gloriā & commendatiorem doctrinā reddiderunt: quoniam (ut inquit Sapiens prouerbiorum cap 21.) nō est sapientia, nō est prudentia, nō est consilium contra Dominum. Hinc rectè dixisse cognoscitur uenerabilis Gamaliel, beatissimi Pauli præceptor, in Actis Apost. ca. 5. Si ex hominibus est opus hoc (utpote prædicationis publicę Apost. de qua disceptabant in concilio Pharisæi) dissoluetur: si uerò ex Deo est, non poteritis dissoluere, ne forte & Deo repugnare uideamini. Est itaque (ut modò dictum est) præscire latius quiddā, & prædiffinire cōtractius ad sola bona, & quæ in nostra potestate collocata non sunt, se extendens. Et de hoc quoque superius ca. 18. primi libri aliquantulū habitus est sermo. Porrò quod uirtus ex Deo naturæ nostræ data sit ut subnectit litera, id minimè ita accipiēdum est, quod nobis sit insita, cōgenitáque uirtutis perfectio: quoniā neque innata cuiquā est, neque ab exordio natiuitatis indita nulli enim hominum cognascitur uirtus, sed usu, diuturnoque exercitio paritur. Sed quod homini data est natura uirtutis capax, & ab exordio uitę cōgenita naturalis habilitas ad uirtutē & id quidē Deo authore, qui hominē effecit ad uirtutē capessendā natura dispositū, inclinatū que, ut eius ornatu perficeretur. Verū non sufficit hæc naturalis inclinatio ad uirtutis opus, sed necessarius insuper est usus, necessaria frequēs operatio, ut eā assidua actione cōparemus. Quemadmodū equus natura aptus est & habilis ad currendū in stadio, & cōposito gradu uehendū equitē: sed exercitatione illi opus est & disciplina, ut ad metā rectè currat, aut uehat sessorē: neque unquā euadit equus talis habitu, qualis est natura nisi humana ad ipsum edomandū (ut freno assuescat) adhibeatur industria. Ita denique ager natura destinatus est ad proferendas segetes, habetque natiuā fœcūditatē sibi insitam ut fructus afferat: uerùm necessaria est insuper cultura & labor arandi atque seminandi, quo naturalis illa fœcunditas suū exerceat opus. Idipsum aūt iuculenter & præclare contestatur Leonardus Aretinus, in dialogo suo de morib. dicens: Vt equū sic à natura generatū uidemus, ut & currere, & in gyrum flecti, & portare equitem possit: hæc tamē ipsa nō perfectè agit, nisi cū domitus & exercitatus est, ita assuefactus, ut illa bene & scienter agat, tunc enim perfectū quiddā habere uidetur: Sic & homo à natura aptus, per exercitationem & assuetudinem, habitum iustitiæ & temperantiæ, cæterarumque uirtutū nāscisscitur: ut tūc demū perfectum ab usu sit, quod à natura fuerat inchoatū. Et de uirtute quidem omni, in hūc ferè modū accipiendū est, habitū scilicet esse animi, exercitatione, usúque acquisitum, ut iā peritè & sciēter opus suum perficiat. Idem quoque paulo pòst in eodem opusculo: Neque dubiū est nos ad iustitiam, & temperantiā, & fortitudinē, & liberalitatem, quodam modo natura aptos produci: usus tamen & assuetudo, exercitatióque ipsa (ut de equo suprà diximus) ita nos afficit, ut iā perfectum ab usu sit, quod à natura fuerat inchoatū. Neque id solū è Deo nobis datum est, quod naturā sortiti sumus uirtutis capacem: sed & id insuper, quod opera facimus ad ipsam uirtutem nobis uendicandā. Quoties enim rectè operamur & secundū uirtutē, siue ut eā necdum habitam comparemus, siue ut perfectè iā consecutam cōseruemus & corroboremus: id sanè à Deo est præcipuo authore, quoniā ipse omnis boni principiū & causa est: boni inquam, siue natura inditi, siue habitu stabiliti in animo, siue operis ad exteriora prodeuntis. Nā ut inquit Iacobus 1 ca. suæ epistolæ: Omne datū optimum, & omne donum perfectū, de sursum est, descendens à patre luminum. Et summa ueritas salubriter admonet Ioan. 15. ca. Sine me nihil potestis facere. Et quo liquidò constat, quam irrationabilis sit & impia assertio Selagianorum, dicentium uoluntatem quidem bonam, à Deo per creationem habuisse exordium, eam tamen ut probè operetur, nequaquā indigere Dei auxilio, sed sua ipsius natura & indita potestate eā sufficere, ad quoduis bonū opus exercendū. Cum tamen in cuiusque operis nostri exordio edocemur ex Psalmis diuinum implorare subsidium, ut assit actui nostro inchoādo, & ad finem usque optatū perducat: Deus (inquit) in adiutoriū meū intende, Domine ad adiuuandum me festina. Et iterū: Respice Domine in seruos tuos & in opera tua, & dirige filios eorū. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opera manuū nostrarū dirige super nos, & opus manuū nostrarū dirige. Et planè à sole nostro sensibili edocemur huiusce rei ueritatē, cuius lumine indigemus nō solū ad uidēdi facultatē in principio ortus nostri ad actū deducendā, uerùm etiā ad quamuis uisionē deinde exercendā & cōtinuandā. Sicut igitur nulla fit uisio sine luminis adminiculo, quod exigitur præsens & cōcurrēs ad quamque oculi functionē, ita & nulla penitus bona fit operatio, nisi diuina gratia, ut spirituale quoddā lumē cœlitus infulgeat nobis & auxilietur: & nō sumus sufficiētes cogitare à nobis quasi ex nobis, ut inquit Apostolus, sed sufficiētia nostra ex Deo est qui cūctis bonis operib. adest author præcipuus, & præsens gratiæ suæ illustratione auxiliatur. At uerò cū cuique oblata sit facultas uirtutē amplectendi, ad quā & natura inclinat, & frequens

exercitium

exercitiū Deo adiutore perducit: in nostra tamen potestate constitutū est, aut uirtutē capesse re, & Deū ad meliora uocantē sequi: aut spernari uirtutē, & ad uiciorū deuia declinare, dæmo niisq; suggestionib. ultrò & sponte nostra dare manus uictas. Nempe quemadmodum dicit Ecclesiast. cap. 15 Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta sua. Si uolueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitā seruare. Apposuit tibi aquā & ignem: ad quod uolueris, porrige manū tuā. Ante hominem uita & mors, bonū & malū: quod placuerit ei, dabitur illi. Itaq; in hoc biuio & calle bifido constituti, si naturam & Deum naturæ authorem sequimur, uirtutis iter ingredimur, siquidem id secundum naturā est cuiq;, quod ei conuenire natū est, & profectionem afferre. Id uerò præter naturā, quod discōuenit, & infert corruptelā. Vt lumen oculo secundū naturam est, eiq; naturale, cum sit formatus & ordinatus oculus, ut lumine illustretur & colores dijudicet. Tenebræ uerò contra oculi naturam sunt, eiq; innaturales: quod suapte natura refugiat oculus, horrescatq; tenebras, cupitq; ex illis si ualet in luminis claritatē emergere. Sic sanitas secundum naturā est corporis humani, debitā humorum proportionē, temperiemq; exposcentis, ut conseruetur. Morbus uerò, contra & præter eius naturā, cū deducat ad interitū. Sic sanè uirtus, secundū naturā est animæ rationalis: ita eā afficiens, ut lumen oculos, & per fectissima sanitas corpus. Vitium uerò præter naturā animæ, haud aliter eā labefactans & inficiens, quàm tenebræ oculū, aut corpus humanum morbus exitialis. Cæterū ut prolapsis in morbum & non recusantibus opem humanam adhibetur medicatio, quæ languorem omnē propulset, & sanitatē naturæ consentaneā restituat: negligentibus aūt medici consiliū, & pertinacia sua refutantibus medicinam, imminet exitium & interitus: ita lapsis in malū & addictis uicio, pœnitentia medela spiritualis, est salutifera, depellitq; innaturale animi humani, reducitq; innaturā & ad Deū. impœnitentia uerò, & ad finē usq; in malo perseuerās obstinatio ad perpetuū deducit interitū, mortemq; secundā. Neq; id ab re accidit, quia ipsa quod innaturale est, nō curat depellere per medicamentū conueniens, & cū tempus adest oportunū. Hinc fit ut quæ mala ingerit immedicabile uulnus corpori, & inægroto pertinax recusatio medicinæ: hæc impœnitētia infert animo, utrūq; scilicet, extremā suo subiecto perniciē. Et quēadmodum amara potio contemperata à medico, non sumitur sine molestia ægrotantis, qui eā quidem gustu abhorret, & tamen sibi uim inferens ipsam totā haurit: ita pœnitentia laboriosa est subeunti illam, & molesta: perferenda tamen, ut castiget & abradat uoluptatem peccati. Deinceps prosequitur author in litera conditionē & proprietates primi hominis cōditi, proponēs imprimis ipsum diuina fuisse gratia in primo exortu adornatū, & quidē rationabiliter. Nam cū Dei perfecta sint opera, & corporalibus rebus in prima earū productione indiderit Deus naturales cuiq; perfectiones, ut primum hominē cōpleta corporis formauit figura, & in ætate integra, an putādus est animā rationalē neglexisse, eāq; destituisse ornamento suo gratuito neq; exornasse gratia, per quā & rectè operaretur, & aduersarij astutias, calliditatesq; propelleret? Certè qui omnia in sapientia fecit, hominē dotauit largo suæ gratiæ charismate, decorauitq; splendore spiritualiū munerū, ut utraq; ex parte mirificè donatus, & cumulatissimis Dei beneficijs locupletatus enitesceret. Deinde subiūgit Damascen. quod Deus fecit ex ipso primò masculo fœminā, illi secundū ipsum auxiliatricē, per eā propagationē, quæ post transgressionē, esset generis ex successione cōseruatio. Quo quidē in loco uidetur sentire ex literæ cōtextu quod si perstitisset Adā in rectitudine naturæ suæ, quā cōditus accepit, Deoq; obtēperasset: humanum genus non fuisset multiplicandū lege propagationis naturalis, per nuptiarū copulā, qua nunc hominum posteriorum ex prioribus adinuicē continuatur successio: sed alia quadam ratione, nobis quidem incognita Dei aūt immensam sapientiam nequaquā latente. Nēpe cum Euam dicat hic author factam ipsi Adæ auxiliatricē, per propagationē quæ post trāsgressionem esset futura: apertè insinuat ex opposito, quod si non fuisset futura trāsgressio, nō esset Eua auxiliatrix ipsi Adę secundū huiusmodi propagationē. At si quis insurgat: Cur igitur Deus ante transgressionē benedicens primis parentib. dedit præceptum: Crescite, & multiplicamini, & replete terrā? Cur etiam Adam, connubij atq; matrimonij tum ad officiū instituti indiuiduā societatem explicans, dixit: Relinquet homo patrem suū & matrem, & adhærebit uxori suæ? Hanc quidē obiectionē discutit & diluit author quarti li. ca. 25. ubi de uirginitate pertractat, dicens: At dicet fortè, Quid igitur hoc uult, Masculus & fœmina? quid hoc, Crescite & multiplicamini? Ad quod dicemus quod hoc, Crescite & multiplicamini, nō omnino multiplicationē per nuptialē cōsotiationem significat. Poterat enim Deus hoc genus & alio multiplicare modo, si mandatum usq; in finē seruassent intemeratū. Sed sciēs Deus, (præsciētia sua omnia sciēs priusq; fiāt) quod futuri essent transgressores, & morte condemnandi: anticipans fecit masculū & fœminā, & augeri & multiplicari præcepit. hæc Damascen. Quod si quibusdā minutis animalib. id præstitit Deus, ut sibi è folijs natos & suauib. herbis ore legāt, si apes mellificæ expertes concubitus, educūt uirgineos fœtus: non potuisset idem præstitisse primis parētib. si perstitissent in suæ naturæ integritate quā primum acceperūt? Verùm de hac inquisitione, amplior & latior habetur sermo in annotatis decimæ octauæ propositionis 6. li. Ricardi de Trinitate. At uerò postea describēs author exercitiū & opus primi parētis ante

prolapsio-

prolapsionem, dicit in litera, quod anima cũ angelis diuersabatur in diuinæ operib. intelligẽtiæ, talibusq; enutritus. Cuius quidẽ dicti hæc est sentẽtia: quod homo in paradiso positus, secundũ animã cõuersabatur cũ angelis, in operibus diuinæ intelligẽtiæ: quæ assidua contemplatione meditabatur, & animo perspiciebat. Nẽpe eorũ operũ quæ à diuina sapientia per intelligentiã (ut superius secũdo huius libri capite dictũ est) cõdita sunt, iugi speculatiõe, tanq; alimonia spirituali tunc homo nutriebatur, sicut etiã undecimo huius libri cap. pertractatũ est. Et hãc planè sententiã insinuat antiqua traductio, ita hũc locũ explicãs: Spiritualiter aũt cõciuis angelorũ operarius diuinarũ meditationũ, & per eas enutritus. Assignat item subinde rationabilẽ causam, quare dandũ erat homini præceptũ à Deo, cuius obseruatione, consequeretur æternam fœlicitatem, & stabilitionẽ in bono. Quia enim homo liberæ potestatis erat cõditus, debuit per boni operis exercitiũ ad immortalitatis stabilitatẽ peruenire: ne uideretur gratis tantũ assecutus bonũ, atq; immeritò, & præmium sine pugna obtinuisse. Quo circa congruũ fuit, ei præceptũ dari de obedientia in suũ conditorẽ & Dominum seruãda: quandoquidẽ primũ iustitiæ munus, quod subiecti superiorib. debẽt, est eorũ iussis obtemperare. Et tale quidẽ præceptũ erat illi dãdum, quod obseruaret homo, nõ propter utilitatem aut cõmoditatem, ex rei præceptæ obseruatione prouenientẽ (quemadmodũ si pomũ uetitum ex hypothesi fuisset uenenosum, inductus fuisset ad illud euitãdum potius, ne incideret ex pernicie ueneni in aliquod uitæ discrimen, quã habita ratione aut cõsideratione reuerẽtiæ & honoris ipsius præcipientis) sed quod ut iussum fuerat exequeretur. propter solã præcipientis authoritatem & reuerentiã. Huiusmodi aũt fuit præceptum ipsi Adæ datum. Nã bonum & delectabile erat pomum uetitũ, ex cuius mãducatione per naturã cibi sumpti nõ impẽdebat exitiũ mãducãti, ut tota ratio & præcipua abstinendi ab illo, esset prõptitudo obediẽdi & obsequendi illi, qui idipsum quod de se indifferens erat, quin potius alliciebat ad sui sumptionẽ, prohibuerat mãducari. Verũ de hoc, in 11. capite huius, latior habitus est sermo. Dicit insuper paulò pòst autor, hominẽ principio suæ cõstitutionis factũ medium Dei & materiæ: & inter illa duo tanq;. & meditullio collocatũ. Siquidem supra hominẽ cõstitutus fuit Deus. ut unũ extremum per electionẽ ab homine sequendũ. Infra hominem uerò, materia corporalisq; delectatio, ut alterum extremũ, ei itidem propositũ, ad quod libertate sua decũbere posset. Homo uerò, per uoluntatis suæ libertatem in horum duorũ extremorum medio cõstitutus fuit, ut utrã uellet partẽ sequeretur. an uidelicet Dei per obedientiã, & tunc diuinã demum sortẽ cõsequeretur: an materiæ illecebras per inobedientiã obsequens corpori, & suæ indulgens cupiditati, & tũc materiæ cõditiones in pœnã experiretur. At uerò quia primus parens deserto Deo ad materiã declinauit, & sensuũ oblectamẽta, propriæq; uoluntatis expletionem: idcirco imperfectiones materiæ, mutabilitatẽ, carnis in spiritum rebelliõnẽ, procliuitatem ad uoluptatum corporearũ blãdimenta, rectèq; operãdi molestiã & difficultatẽ incurrit, expertusq; est etiã inuitus, eius tyrãni iugũ difficile, cui se sponte submisit. Quod si mandatũ sibi datũ obseruasset, post liberationẽ (inquit litera) naturalis habitudinis ad entia unitus Deo, suscepisset tandem indemutabilẽ in bono firmitatẽ, & habitũ boni prorsus indimobilẽ. Sanè homo in suæ naturæ synceritate, integritateq; cõstitutus, naturalem quandã habuit habitudinẽ ad entia ista corporea, quod illorũ indigeret ministerio ad uitã transigendã, ut cibo & potu. Sin aũt debitã Deo obseruasset obedientiã, fuisset tãdem liberatus nõ intercedẽte morte ab ista naturali colligãtia & cõnexione ad hæc inferiora & demũ trãslatus ad æternę fœlicitatis cõsortiũ: ubi Deo prorsus unitus, nõ sustinuisset indigentiã cibi & potus, nec horũ eguisset sustentaculo. Sicut & post resurrectionẽ sancti nõ utentur (etsi corporei) nutrimẽto sensibili, sed inebriabuntur ab ubertate domus Dei, & torrente uoluptatis eius dotabũtur: eritq; uita eorum, spirituali alimonia, uisione scilicet diuinitatis, perpetuò duratura, qua sine fastidio satiabũtur in æternũ. Nunc uerò qui per pręuaricationẽ, ad materię partes & sortẽ homo decubuit, quęcunque suggerit carnalis amor, ꝓpensius amplectitur, auidius ad mundi delicias aspirat, & eos prosequitur odio qui uoluptuaria uitæ huius sibi prouiderint, tanq; illud esset ad suorũ quæ prosequi studet uoluptariorũ uitæ direptionẽ, & distractionẽ: Enimuerò sibi propriũ habet cupiditas effrenis & immoderata, quod cum suũ ipsius & peculiare, priuatũq; expetat bonũ, ęgro animo fert illius boni quicq; etiã ab alio possideri, existimãs illius participationẽ in plures diffusam, esse proprij boni quoquo modo diminutionẽ, quodq; plus illius haberet, si solus eo potiretur: nunc uerò tãto se minus obtinere, quãto in plures distractum est & discerptũ tale bonũ. Itaq; qui uoluptatẽ illecebrosam sibi præter rationẽ cõparare studet, eos odio persequitur. qetiã sibijpsis uoluptatẽ prouidere laborauerũt: quia persuasum habet, ea ratione eam quã expetit uoluptatẽ diripi & distrahi, cùm in plures distribuitur: & id sibi uoluptatis subtrahi putat, quod alijs uidet impartitum: quemadmodũ tãto minus panis & uini habet quisq; eorum quib. fit utriusq; dispartitio, quãto plures sunt, quib. illa distribuũtur. Perfecta uerò charitas, naturã habet prorsus cupiditati cõtrariã. Nempe cùm nõ quærat quæ sua sunt, neq; æmuletur: nõ dolet bona sua in plures esse dispersa, quinimo idipsum solidè gaudet, & enititur studiosè ad bonorũ suorũ in alios diffusionẽ. Sũt enim bona illa spiritualia eiusce cõditionis, quod quãtumcunq; dispergãtur in alios, manent tamen in unoquoq; integra, & in-

diminuta, & plerunq; ex illorum in reliquos multiplicatione, maius accipiunt & cumulatius in singulis incrementum. Neq; mirere oppositas omnino cupiditatis & charitatis has esse, & alias plerasq; cōditiones. Nam charitas, ex Deo est cupiditas autem, ex materia. Hæc autem duo, Deus inq; & materia, cōstituta sunt paulò antè extrema opposita. Verū hanc literæ particulā iam explicatā, scilicet, Et intrepidè persequēs eos odio qui sibijpsis illa prouiderint ad illorum direptionem, clarius explicare uidetur alia traductio hoc modo: Inuitantia quidem à diuortio earū (scilicet uoluptatū) facilè cōtempsit. Neq; sibi ipsi solū primus parens inflixit per diuini præcepti transgressionē huiusmodi pronitatem ad materiā, uerumetiā desideriū ad eam, ex salutis nostræ inimico trāstulit (ut habet hic litera) ad genus suum, suos posteros, suosq; cōtribules. Namq; si pater aliquo laborat incurabili morbo, frequenter usuuenit & filium eodem affligari genere morbi, trāsfuso hæreditaria quadā successione & cōtagio in prolem. Haud aliter primus humani generis parēs, sua trāsgressione prolapsus in desiderium ad materiam carnalesq; affectus, huiusmodi pronitatē ad corpus, carnaliaq; desideria traduxit, transtulitq; in totam sui generis posteritatem. Proinde in omnibus (ut scriptura testatur) sensus & cogitatio hominis ab adolescētia sunt prona ad malum. Sentiuntq; omnes aliā legem in membris repugnantem legi mentis, & carnem cōcupiscentem aduersus spiritum: quia radix amara, fructum quoq; profert amaricatum, & fons salsuginosus, sale respersos effundit riuos. Atqui huiusmodi desiderium ad materiam cōsequitur præuaricationem primi parētis: quæ quidem, dæmone per serpentem instillante suum uirus, eodemq; suadente & authore, est perpetrata: quare liquido cōstat huiusmodi propensionem & procliuitatē ad corporeas uoluptates, ex inimico nostræ salutis primariam traxisse originem. Non enim à Deo infusa est homini, cum ipse duntaxat honorum sit author: & à fonte dulci, profluere non posset aqua amara, neq; à bona radice fructus amaricatus, insuper iubet ipse Deus. hanc inclinationem ad cōcupiscētias frenari, coerceri & cōpesci. Subter te (inquit) erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Et qui odit animā suam in hoc mūdo, in uitā æternā custodit eam. Quo igitur pacto ipsam indidisset homini, & inspirasset, quam tantopere damnauit, monuitq; cohibēdam?

IOANNIS DAMASCENI DE ORTHODOXA FIDE LIBER TERTIVS.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς κηδεμονίας, καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας. μ κ.

Ταύτῃ τοίνυν τῇ προσβολῇ τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος δελεασθέντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν τοῦ δημιουργοῦ ἐντολὴν μὴ φυλάξαντα, καὶ γυμνωθέντα τῆς χάριτος, καὶ τὴν πρὸς θεὸν παῤῥησίαν ἀπεκδυσάμενον, καὶ σκεπασθέντα τῇ τοῦ μοχθηροῦ βίου τραχύτητι, (τοῦτο γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς) καὶ περιβληθέντα τὴν νέκρωσιν, ἤτοι τὴν θνητότητα, καὶ παχύτητα τῆς σαρκὸς, (τοῦτο γὰρ ἡ τῶν νεκρῶν δερμάτων ἀμφίασις) καὶ τοῦ παραδείσου ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίας γενόμενον ἐξόριστον, καὶ θανάτῳ κατάδικον, καὶ φθορᾷ ὑποχείριον, οὐ παρεῖδεν ὁ συμπαθὴς, ὁ τὸ εἶναι δοὺς καὶ τὸ εὖ εἶναι χαρισάμενος· ἀλλὰ πολλοῖς πρότερον παιδαγωγήσας, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν καλέσας, στόνῳ καὶ τρόμῳ. ὕδατος κατακλυσμῷ, καὶ παντὸς τοῦ γένους μικροῦ δεῖν πανωλεθρίᾳ, συγχύσει καὶ διαιρέσει τῶν γλωσσῶν, ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ, πόλεων ἐμπρησμῷ, τυπικαῖς θεοφανείαις, πολέμοις, νίκαις, ἥτταις, σημείοις καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, νόμῳ

DE DIVINA DISPENSATIONE, *cura ad nos, & nostra salute.* Cap. I.

HAc igitur percussione principis malorū dæmonis deceptum hominem, & conditoris sui præceptum non obseruantem, & nudatum gratia, & fiducia ad Deum destitutum, & indutum asperitate, flagitiosæ uitæ (hoc enim folia ficus) & circundatum mortalitate, crassitieq; carnis (hoc sanè demortuarum pellium circundatio) & à paradiso, iusto Dei iudicio extorrem factum, & morte cōdemnatum, & corruptioni subditum, non despexit miserator Deus, qui esse dedit, & bene esse largitus est. Sed multis prius ut pædagogus instruxit, & ad conuersionē uocauit suspirio, tremore, diluuio aquæ & totius generis paulò minus uniuersa deletione, cōfusione & diuisione linguarum angelorum prẹsidentia, ciuitatum incēdio, diuinis in uarijs formis apparitionibus prælijs, uictorijs, tropheis, signis, prodigijs, & uarijs uirtutibus lege &

prophetis

προφήταις, δι' ὧν τὸ σπουδαζόμενον ἦν, ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσις· πολυσχεδῶς χυθείσης, καὶ καταδουλωσαμένης τὸν ἄνθρωπον, καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἐπισωρευσάσης τῷ βίῳ, καὶ ἡ πρὸς τὸ εὖ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνοδος. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, ὥσπερ τι θηρίον ἄγριον, καὶ ἀνήμερον, τὸν ἀνθρώπινον λυμαινόμενος βίον. ἔδει δὲ τὸν λυτροῦσθαι μέλλοντα ἀναμάρτητον εἶναι, καὶ μὴ τῷ θανάτῳ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὑπεύθυνον. ἔτι δὲ ἐνδυναμωθῆναι, καὶ ἀνακαινισθῆναι τὴν φύσιν, καὶ ἔργῳ παιδαγωγηθῆναι, καὶ διδαχθῆναι ἀρετῆς ὁδόν, τὴν μὲν φθορᾶς ἀπάγουσαν. πρὸς δὲ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον ποδηγοῦσαν. τέλος, τὸ μέγα περὶ αὐτὸν, τῆς φιλανθρωπίας ἐνδείκνυται πέλαγος. αὐτὸς γὰρ ὁ δημιουργός τε, καὶ κύριος, τὴν ὑπὲρ τοῦ οἰκείου πλάσματος ἀναδέχεται πάλην, καὶ ἔργῳ διδάσκαλος γίνεται. καὶ ἐπειδὴ θεότητος ἐλπίδι ὁ ἐχθρὸς δελεάζει τὸν ἄνθρωπον, σαρκὸς προβλήματι δελεάζεται, καὶ δείκνυται ἅμα τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ σοφὸν, τὸ δίκαιόν τε, καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ. τὸ μὲν ἀγαθὸν, ὅτι οὐ παρεῖδε τοῦ οἰκείου πλάσματος τὴν ἀσθένειαν, ἀλλ' ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῷ πεσόντι, καὶ χεῖρα ὤρεξε. τὸ δίκαιον, ὅτι ἀνθρώπου ἡττηθέντος, οὐχ ἕτερον ποιεῖ νικῆσαι τὸν τύραννον, οὐδὲ βίᾳ ἐξαρπάζει τοῦ θανάτου τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὃν πάλαι διὰ τῆς ἁμαρτίας καταδουλοῦται ὁ θάνατος, τοῦτον ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, νικητὴν πάλιν πεποίηκεν, καὶ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀνεσώσατο· ὅπερ ἄπορον ἦν. τὸ δὲ σοφὸν, ὅτι εὗρε τοῦ ἀπόρου λύσιν εὐπρεπεστάτην. εὐδοκίᾳ γὰρ τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὁ προαιώνιος, ὁ ἄναρχος, ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα ὢν, καὶ θεὸς ὢν, ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, κλίνας οὐρανοὺς κατέρχεται, τουτέστι τὸ ἀταπείνωτον αὐτοῦ ὕψος ἀταπεινώτως ταπεινώσας, συγκατάβασιν ἄφραστόν τε καὶ ἀκατάληπτον (τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ κατάβασις) καὶ θεὸς ὢν τέλειος, ἄνθρωπος τέλειος γίνεται. καὶ ἐπιτελεῖται τὸ πάντων καινῶν καινότατον, τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον, δι' οὗ ἡ ἄπειρος τοῦ θεοῦ ἐμφανίζεται δύναμις. τί γὰρ μεῖζον τοῦ

prophetis. Per quæ quod docebatur, erat peccati destructio, late effusi, & in seruitutem adigentis hominem, & omnem prauitatis speciem accumulantis in uita: & ad bene esse, hominis reuersio. Quoniã per peccatum, mors intrauit in mundum, tãquam fera quædam agrestis & immanis, humanam depopulans uitam. Verùm eum qui redempturus erat, oportebat prorsus esse peccantiæ immunem, & per peccatum nõ esse morti obnoxiũ. Oportebat etiam & solidari & innouari naturam, & opere, ut præsente præceptore formari, & edoceri uirtutis uiam à corruptione abducentem, & ad uitam introducentem æternam. Et finis circa ipsum, magnum patefacit clementiæ pelagus. Nam ipse opifex, conditor & Dominus, pro suo plasmate plasmationem suscepit, opere præceptor effectus est. Et quia spe diuinitatis, inimicus seduxerat hominem, carnis prætextu decipitur. Et demonstratur simul, & bonitas, & sapientia, & iustitia, & potentia Dei. Bonitas quidem, quoniam nõ despexit proprij plasmatis, facturæq; propriæ infirmitatem, sed miseratus ipsam cadentem, ei manum porrexit. Iustitia: quia homine uicto, nõ alio quàm homine, fecit uinci tyrannum. Neque uiolentia, à morte diripuit hominem, sed quẽ olim per peccatum in seruitutem redegerat mors, hunc bonus & iustus, rursus effecit uictorem, & simile simili reparauit, quod opus erat. Sapientia: quia rei admodum dubiæ ac difficilis inuenit solutionem, quàm decentissimam. Nam bona uoluntate patris, unigenitus filius, & uerbum Dei & Deus, qui est in sinu Dei & Patris, consubstantialis patri & Spiritui sancto, ante sæcula, sine principio, qui in principio est, & apud Deum & patrem est, et Deus est, in forma Dei existens, inclinauit cœlos, & descendit: hoc est, inhumiliabilem eius altitudinem, inhumiliatè humiliauit, & descendit cum seruis suis, descensu ineffabili & incõpræhensibili: hoc enim ostendit descensio, & perfectus Deus existens, homo perfectus fit. Et hoc impletur opus quod omnium nouorum maximè nouum est, quod solum nouum sub sole: per quod infinita Dei apparuit uirtus, quid enim maius, quã

γενέσθαι τὸν θεὸν ἄνθρωπον; καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο, ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου. καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων χρηματίζει, ὁ μόνος φιλάνθρωπος, οὐκ ἐκ θελήματος, ἢ ἐπιθυμίας, ἢ συναφείας ἀνδρός, ἢ γεννήσεως ἡδονῆς, ἐν τῇ ἀχράντῳ μήτρᾳ τῆς παρθένου συλληφθείς, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς πρώτης τοῦ Ἀδὰμ γενέσεως. καὶ γίνεται ὑπήκοος τῷ πατρί, ὁ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι τὴν ἡμετέραν παρακοὴν ἰώμενος, καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν ὑπακοῆς γινόμενος, ἧς ἐκτὸς οὐκ ἔστι σωτηρίας τυχεῖν.

Deum fieri hominem? Etenim ca verbu ro sine mutatione factum est ex spiritu sancto, & Maria, sancta semper uirgine & deipara: & Mediator Dei & hominũ iudex constitutus, solus misericors & amator hominum Deus, non ex uolũtate, aut concupiscentia, aut cõtactu uiri, aut generatione uoluptuaria, in illibato utero uirginis conceptus, sed ex spiritu sancto, & prima Adę creatione. Et factus est obediens patri, ea quæ secundùm nos, & ex nobis assumptione nostram inobedientiam sanans, & exẽplar nobis obedientiæ factus, sine qua posśibile non est assequi salutem.

COMMENTARIVS.

IN superioris libri calce declaratus est multiplex morbus humani generis, quẽ incidit ex seductione dæmonis & pręuaricatione primorũ parentũ. Hic uerò liber salutarem exprimit medicinã, exhibitam à Deo tã pernicioso & latè serpenti morbo, per incarnationis mysterium paśsionis Christi acerbitatem. Sed antequã proponat antidotũ à cœlo nobis oblatum, patefacit author grauia incommoda, humani generis lapsum consequentia, potiśsimũ seruitutem peccati, & mortalitatem, moriẽdiq; necesśitatem. Quorũ prius (inquit) designatum est per folia ficus, posterius uerò, per demortuarũ pellium circundationem, ut literę sententia sit. Folia ficus quæ cõsuerunt sibi Adã & Eua, cùm post transgresśionem cognouissent se esse nudos, & fecissent sibi perizomata, ut 3. Geneseos caput meminit, significabant hominem per lapsum inobedientiam, esse indutum asperitate flagitiosæ uitæ, & subditũ iugo peccati. Et demortuarum peliũ circũdatio primis parentibus facta, cũ fecit Deus Adæ & uxori eius expellendis à paradiso terrestri tunicas pelliceas, & induit eos: designauit hominem mortalitate indutum, & mole carnis propensę ad malũ, tardæ & infirmæ ad bonũ, rebellãtisq; spiritui, cùm prius quidẽ carnis haberet substantiã, sed alacriter spiritui obsequentis, & promptè obedientis, porro hęc magna miseratio dei, qua non despexit hominem tantis circundatũ malis, & nõ ualentem propria uirtute se ab illis eximere: parabolico sermone & uelamento nobis insinuatur in euangelio, per hominem illũ qui de Hierusalem descendit in Hiericho, & incidit in latrones. Sanè is homo secũdum mysticam & latentem sententiã erat primus parens, qui de integritate & perfectione suæ conditionis (quæ erat ut Dei uisio) decidit in mutabilem, instabilitatem, & imperfectionem per peccatum. Hiericho enim, luna interpretatur: & Hierusalem uisio pacis. Inciditq; in latrones qui eum despoliauerũt, & plagis impositis, abierunt semiuiuo relicto, quia in dæmonis incidit potestatem, qui nudauit eũ gratia & ueste immortalitatis uulnerauit insuper animã eius ignorãtia, pronitate ad malũ, affectuq; mundi, & semiuiuũ reliquit, quod agnitionẽ Dei & pœnitudinis locũ illi nõ penitus abstulit. Hũc sacerdos & leuita sauciũ, & miseris affectũ modis uidentes, prætererũt: quia nec ueteris legis ritus, sacrificia, & sacerdotiũ, neq; Moses, Aaron, aut quispiã patriarcharũ, prophetarũ, uel antiquorũ patrũ, potuit uulnerato homini efficaciter mederi. Samaritanus uerò illac transiens, & misericordia motus, impendit illi subsidiũ, alligauit uulnera eius, infundens uinũ & oleũ: quia Dominus noster Iesus Christus hominũ custos (Samaritanus enim custos interpretatur) per dispensationem carnis in hunc modũ ueniens, salutiferã nostris uulnerib. attulit medicinã, sacramẽtorum efficacem gratiã contulit, misericordiæ dulcedinem nobis infudit, ac intra stabulũ, id est sinum & septa ecclesiæ reductos, ad integram sanitatem reuocauit. Sed obijciet quispiam nõ esse differendam medicinam, ut graui adhibeatur & letifero morbo: quin potius accelerandã, ne ex dilatione ægrotus incurrat grauius discrimẽ, & mortis periculũ. Cùm igitur adeò noxius fuerit morbus ille, quo totũ laborauit genus humanũ, ut extremã illi perniciẽ & exitium inferret, non fuit differenda medicina spiritualis, sed paulò pòst lapsum mittendus Dei filius, qui per carnis assumptionẽ perditum hominẽ redimeret. Sed respondendũ est, nunq; medicinã magni ponderis & momenti cuiquã adhiberi ægroto, nisi ante fuerit præparatus & dispositus per purgatorias potiones, aut noxiorũ humorũ expulsiuas, ad illius postremæ & omniũ præcipuæ medelæ sumptionẽ. Alioqui efficax nõ esset, neq; operatoria illa medicina, quæ daretur, crudis adhuc humorib. & indigestis totũ corpus occupantib, Ita si sanè protinus post lapsum fuisset exhibitum mũdo diuinæ incarnationis mysteriũ, nemo illud propter sublimitatẽ & altitudinẽ rei, capere potuisset, quod nõ fuissent prædispositi hominũ animi ad illius cõprehẽsionẽ proinde Deus, nostrę infirmitatis nõ ignarus, uoluit prius per prophetarũ oracula

uelamenta

uelamenta figurarũ, & promissiones cœlitus factas, præparari mentes humanas ad expectationẽ tanti beneficij, & demũ dispositis hominib. & longè antè præmonitis hoc tantum munus cœlo demittere ab alto, ne repentina illa luce effulgẽte desuper, obtunderẽtur oculi nostri: & immensitate claritatis diuinæ, eorũ acies perstringerentur. Proinde & in legis naturæ decursu Mosaicæ, uaria dedit cõtra humanũ morbũ remedia, nunc sacrificia & expiationes, nunc circũcisionẽ, & cætera id genus spiritualia medicamẽta, quibus homines interim à morbi cõtracti molestia liberarentur, si modò nõ recusarent huiusmodi antidota recipere. Nullo enim tẽpore post lapsum destituit Deus hominẽ necessarijs ad salutẽ remedijs: sed diuersis tẽporibus diuersa cõstituit, pro suæ immẽsæ sapientiæ ratione. Idcirco scitè dicit Damascenus in litera quòd Deus multis prius, ut pædagogus, instruxit hominẽ. Siquidẽ pædagogus, puerìq; ductor seueritate disciplinæ coercet illũ à uicijs, ad bonumq; inflectit: eundẽ etiã terrore ac minis potius absterret ab inhonesto, quàm suauitate adhortationis. Sic Deus per totũ ueteris testamenti decursum, nunc horrenda punitione malorũ, nunc legis Mosaicæ in clãgore strepituq; tubarũ datæ, durissimo iugo genus humanũ à uicijs deterruit, ad uirtutemq; induxit. Cũ aũt uenit plenitudo tẽporis, & misit Deus filiũ suũ in mũdũ, tunc dulcedine paterni amoris & lenitate legis euangelicæ, ad bonum allecti sunt, & prouocati homines. Idipsum & Paulus insinuat tertio ad Galatas cap dicẽs: Itaq; lex, pędagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur: at ubi uenit fides, iã nõ sumus sub pædagogo. Omnes eñ filij Dei estis per fidẽ, quæ est in Christo Iesu. Quod aũt oportuerit eum, qui genus humanũ erat redẽpturus, esse prorsus peccantiæ immunẽ, sicut attestatur hic litera: hinc liquidò cõstat, quoniã dignè satisfacere pro peccato nõ potest, qui id in se habet malũ, pro quo diluẽdo satisfactionẽ parat. Qui enim fiet, ut is Deũ ritè placauerit, qui eius est hostis & signa gerit inimicitiarũ cũ Deo? Peccatũ aũt maximè Deo est inuisum. Adhæc qui reum criminis seruũ Domino suo iure infenso uult reconciliare, non debet illius mali in se speciẽ gerere, quo ille Dominus superior & maioris authoritatis grauiter est læsus, ne & illi meritò obirascatur, & repudiet eius preces. Cum eñ qui displicet (ut ait beatus Gregorius) ad intercedendũ mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Atqui redẽptor humani generis recõciliaturus erat hominẽ Deo: prius admodũ ob peccatũ offenso. Vt igitur grata foret & idonea reconciliatio, debuit ipse reconciliator expers esse peccati, & nequaq; per peccatũ esse subiectus morti, necessitatisq; moriendi. Et talis profectò erat Dominus noster, in quẽ mors (quę per peccatũ intrauit in mundũ) nullũ habuit dominium, ius & authoritatẽ, sed spontè seipsum morti tradidit, ut nos spiritu mortuos uiuificaret, pertulitq; mortẽ indebitã pro sua benignitate, ut nos à debita morte, cũ corporis (ne esset perpetua) tũ animæ liberaret. Proinde finis (ut habet litera) id est exitus ipsius rei propositæ, quo in nouissimis diebus terminata est uetustas tẽporũ antiquorũ, circa ipsum hominem, magnum patefacit clementiæ diuinę pelagus. In eo siquidẽ fine & termino, Deus humanã assumpsit carnem ad redemptionẽ nostrã: ostenditq; circa ipsum hominem, suæ misericordiæ incõprehensibilem magnitudinem, quãdo ipse rerũ omnium creator & gubernator, pro reparando homine suscepit nostrã substantiã, & factus est præceptor noster, nõ modò uerbo, sed & opere. Cœpit enim Iesus facere & docere, cũ uitã duxit in terris, eximia uirtutum omnium exempla eminentissimè cõplectentem. Per eundem, inutile uas & confractum humanæ massæ, solidatũ est & innouatũ, redintegrata natura nostra & reparata. Ignis per eum in terrã missus & succensus, quo excoctũ est in nobis quicquid prius erat terrenũ & imbecille, & cœlestis uirtus animis nostris indita. Cæterum hãc literæ portiunculã iam declaratã, uidelicet & finis circa ipsum magnũ patefacit clementię pelagus: alia trãslatio, clarius, nescio si ad grecum exemplar adeò conformiter, sic exprimit: Et breuiter magna benignitatis abyssus nota fit. Et quoniã hostis noster antiquus promissione uana & pollicitatione excellentissimæ, eminentissimæq; rei, scilicet diuinitatis, facta parentib. nostris, eos decepit, ut humilitas superbiã retũderet, & opposito ad morbũ modo induceretur nobis salus, atq; fallax hostis (quẽadmodum par erat) inopinato caperetur laqueo per infimũ & abiectissimũ in homine, scilicet carnẽ, eiusq; prętextũ deceptus est. Nẽpe sacratissima Christi caro diuinitatẽ in ea latitantẽ obuelans, fuit ut esca occultãs hamum. Quã quidẽ escã piscis uolens deglutire, ab hamo clanculum latente captus detinetur. Sic satanas immaculatã Christi carnẽ ad mortẽ sua suggestione deduxit, sperans & eo se gauisurum spolio. Verũ à diuinitate in ea delitescente prostratus est, & collectam anteacto tempore prædã humani generis merito amisit. Sic leuiathã (ut ait Iob. ca. 40) hamo captus est, & armilla diuinitatis perforata eius maxilla, uomuit omnes quos ante insatiabili ingluuie tanq; suos absorbuerat. Porrò in hoc opere redẽptionis humanæ Deus suæ sapientiæ magnitudinẽ eo ipso demõstrauit, quia rei admodum dubię & difficilis (ut inquit litera) inuenit solutionẽq; q; decentissimã. Sanè res admodum dubię et difficilis fuit, qui sñã esset redempturus genus humanum. Nõ eñ id potuit præstare nudus homo, & qui solã haberet humanã naturã, tametsi deberet: quia erat peccato obnoxius, & debitor Deo pro suo peculiari & proprio peccato: quare minimè idoneus habitus est ad satisfaciendum Deo pro peccatis aliorum. cum & ipse in se haberet, quod diuinæ maiestati displiceret, neq; minus indigeret reconciliari quàm cæteri. Omnes enim peccauerunt (ut ait beatus Paulus) & egent gloria Dei.

Neq; id redemptionis humanæ munus debuit præstare Deus, etsi posset: nā is nō offenderat. Cōsentaneum autē est æquitati, eum qui offenderit satisfacere offenso, & eundem emēdare iniuriā, qui intulit: non quidem secundum indiuiduū & singulare suppositū, sed naturę cōmunionem & affinitatem. Huiusce aūt dubię rei inuenta est quā decentissima solutio, quod secū dum diuinę sapientię ordinationem, redempturus humanum genus esset Deus & homo, peccati prorsus immunis. Quia enim Deus satisfacere potuit, ut qui sit omnipotens & immensus: & quatenus homo, debuit satisfacere. Et hac uia huiusmodi cōtrouersiā nodū & scrupulū diremit diuina sapiētia. Si aūt insistas, angelū fuisse potius mittendū ut expleret humanæ redemptionis officiū, protinus tibi obuiat diuinę sapiētię ratio, quę rectissimè disponit omnia, exigitq;, ut satisfaciat is qui debet illā pręstare satisfactionē & possit. Neutrū aūt illorum congruit angelico spiritui. Nō eñ debuit pro homine satisfacere, quia nō habet naturæ cōsortiū cum eo, qui peccauerat: neq; ex parentum nostrorum trāsgressione, traductum est in angelos peccatum, aut obligatio ad pœnā. Neq; itidem potuit huiusmodi satisfactionē cōdignā Deo exhibere, quia nō maiorem habet angelus in se dignitatem, q̃ tota humana natura, quæ auersa à Deo debuit reduci per aliquid illi pręponderās, dignius, & natura perfectius, q̃ sit tota generis humani propago. Cōdigna enim satisfactio exigit, ut æquum aut amplius reddatur ei qui læsus est, quā fuerit idipsum, quod in irrogatione iniurię fuerat ablatum. Quocirca si etiā animo cōcipias, angelicum spiritum assumere posse naturā humanā in unitatē personę (quāuis id secundū diuinæ sanctionis leges fieri nō ualeat unq̃) is etsi fortè deberet satisfacerę pro hominibus, à quib. secundum carnē duxisset originē, nō tamen indignè pręstare posset, quod nō tantundem Deo reddere ualeret in satisfactionem, quantū est ablatum ei ab homine. Nā cum culpa primorum parentum quoquo pacto rationē habeat infinitatis, attendendo cōditionem eius, qui offensus est, sola infinitæ dignitatis persona, utpote diuina, potuit Deo repēdere dignū satisfactionis obsequium. Quod si iterum obiectes, Christū ut hominē omnino fuisse peccantiæ immunē: nā (ut ait propheta) peccatū nō fecit, neq; inuētus est dolus in ore eius: & proinde eum nō debuisse satisfacere pro homine, cuius præuaricatione reus nō astringebatur. Fatemur ingenuè, Dominū nostrum Iesum Christū, pro seipso nihil satisfactionis debuisse, ut in quo nulla fuerit cōtra Deū offensio: uerùm quia naturæ nostræ cōmunicationem suscepit, & ex corrupta uiciataq; Adæ massa, sine tamen corruptiōe & uicio, carnem sumpsit, ratione huius affinitatis cognationisq; cum hominib. cōspirationisq; in origine carnis cum eis, cōgruum fuit, ut quia caro & frater noster est, etiā redemptionem nostrā & salutem operaretur, fieretq; nobis iustitia, sanctificatio, & redēptio. Idcirco prius dictum putetur, Christum ut hominē debuisse pro nobis satisfacere, nō quidē debito obligationis necessariæ, aut astrictionis, (nō enim ex operib. iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundū magnā misericordiā suā saluos nos fecit. Et Deꝰ qui diues est in misericordia, ꝓpter nimiā charitatē suā, qua dilexit nos, cū essemus mortui peccatis, conuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati: ut scribit Apostol. ad Ephes. 2. ca.) sed debito cōgruitatis et decētiæ: quia decentissimū erat, perditū hominē reparari per hominē, & naturæ restaurationē fieri per similē ei, à quo fuerat inducta, ipsius ruina & lapsus. Si deniq; quærere pergas, quare potius Deus humanā, q̃ angelicā assumpsit naturā: cū & in hac præcesserat grauis ruina, quæ per huiusmodi assumptionem fuisset reparanda. Id sanè diuinæ dignatiōis est, quod nusq̃ angelos apprehēdit, sed semē Abrahę apprehendit: quæ tamen miseratio in homines, nō est à ratione cōgruentiæ & maioris decentiæ aliena, quia scilicet homo ea magis indigebat q̃ angelus, utriusq; naturā attendendo: tum quia minus dignus erat: deniq; quia magis ei prodesse poterat, quod filius Dei naturā suā assumeret, magis quidem indigebat homo q̃ angelus, quia totus lapsus erat: minus indignus erat, quia per aliū corruerat. Deniq; plus ei proderat, quia adhuc in malo obstinatus nō erat. Huic accedit, quod assumptio naturæ humanæ amplius spectat ad totius uniuersi perfectionē q̃ angelicę: Quia eñ homo cōpositus est ex natura corporali & spirituali, & quodāmodo cōmunicat & cōuenit cum omni creatura, ut superius dictum est: idcirco cum humana natura assumitur & deificatur quodā modo omnis natura creata, in ea exaltatur & euehitur, dum in suo simili deitati unitur. Postremū cōgruum fuit & decens, potius humanā, quā angelicā assumi à Deo naturā, propter diuinorū operum excellentem cōsumationem, quæ quidem facta est in humani generis assumptione, cum ultimum cōiunctum est primo. Ibi enim est perfecta consummatio: sicut apertè liquet in circulo, qui est perfectissima figurarū, & ad idē punctū regreditur à quo incepit. Deus aūt creaturarum omnium principium est, & causa effectrix: homo uerò, finis & ultimū totius uniuersi, quod postremus omniū cōditus sit. At uerò in angelicæ naturæ à Deo assumptione, nō ita eluceret totius naturæ uniuersi exaltatio, & super honoratio: quod angelus nō habeat hoc pacto cū omni alia natura cōmercium & conspirationē. Nō etiā ita fieret diuinorū operū cōsummatio per cōiunctionē principij ad finē, quia angelus minimè finis est & ultimū eorū quæ à Deo condita sunt. Quod si non usqueadeò decuit angelicam naturā assumi à miseratrice Dei bonitate, multò minus cōgruum fuit inferiorem aliquā homine naturā, ut brutā, aut uegetatricem, aut inanimam, assumi à Deo, quandoquidē angelus ob intellectus & uoluntatis, spiritualisq; naturæ dotes conformior est Deo, q̃ sint naturę

rationis

rationis aut uitæ expertes, & natus effici per gratiā deiformis. Quæ enim utilitas foret reb. illis solum corporalibus, si à Deo assumerentur? cū neq; in ipsis peccatū esset posit, quod sit expiandū: neq; ratio, uoluntas, aut alia quæuis potentia, per quā ualeāt aut cognitione, aut amore eleuari ad deiformitatē, & diuinā quandā cōformitatē, quare superuacanea, & nullius omnino fructus poneretur huiusmodi assumptio. Nihil aūt sine usu aut ociosum, in diuinæ sapientiæ operibus prodire potest. Ad hæc, ex huiusmodi unione naturæ corporalis solum, cum Deo non cōsurgeret, superexaltatio ipsius uniuersi, quodāmodo glorificati in suo simili p ilīū nexū, cùm creatura omnino corporalis nō sit uinculum omnis creaturæ. Postremū neq; diuinorum operū cōsummatio eluceret in huiusmodi unione diuinitatis cū natura prorsus corporali, cū hęc nō sit ultimum & extremum inter opera diuina. Et reuera talis unio qua asinus (absit irreuerentia dicto) fieret Deus uel aliquod aliud brutū, potius dedeceret diuinā potentiam & sapientiā, quàm cōmendaret. Illa uerò coniunctio & cōnexio, qua homo fit Deus, in nullo præiudicat nec potentiæ, nec sapientiæ, nec bonitati diuinæ, cùm homo natus sit, effici Deiformis. Quocirca cū de hac ineffabili & superimmēsa diuinæ incarnationis dignatione habetur sermo, ad cognoscendā & colendā ueritatem, sit ille sobrius, modestus, & eruditionē sapiens, nō absurdus, temerarius, impius & pręceps. Non proponātur futiles, & ueræ religioni dissonæ hypotheses, neq; admittātur, quib. pleriq; petunt Deū aut lapidis assumere naturā, aut bruti: alij admitti sibi postulāt, quòd assumat Deus naturā peccato aut ignorantię obnoxiam, & similia id genus, contra diuinæ ordinationis leges, & omnē religionis pietatē. Planè hic sermo ut cancer serpit, sonat irreligiosæ mentis pietatem, & pias offendit aures, quæ castis assuetę uerbis horrescunt audientes huiusmodi stultas & sine disciplina quæstiones, quas beatissimus Paulus deuitandas monet, quia generāt lites. Si eñ de omni uerbo ocioso sumus reddituri rationem coram districto tribunali iudicis, quātò magis de uerbo irreligioso & impio, quod blasphemiæ proximum est. Nunq; sanè de Deo & diuinis operib. nisi cum ueneratione & reuerentia loquendū est, & potissimum de hoc admirādæ diuinæ dispensationis mysterio, quod omnem transcendit humanæ pariter & angelicę mētis captū, quod nulla potest lingua satis explicare, nulla mens cōprehendere. Ex supradictis exploratū euasit, quam naturā congruum fuerit à Deo assumi, ad cōplendum redemptionis humanæ mysterium. Sed superest dissoluenda inquisitio, cur potiùs unigenitus Dei filius (ut ait litera) humanā sibi carnem uniuit, quàm aliarū hypostaseon quæuis, ut aut pater, aut spiritus sanctus? Adhibenda est responsio, neq; id quidem præter diuinæ sapientiæ rationem factū, sed maxime fuisse decens & congruum, ut qui filius Dei erat ab æterno, à patre scilicet ante secula genitus, etiā filius hominis esset in seculo, ex substantia matris in tempore natus. Et hoc pacto per incarnationem nō mutaretur denominatio, aut noua induceretur appellatio cuiusuis personæ diuinæ: quod sanè cū nominū cōfusione accidisset, si aut pater, aut spiritus sanctus, propter dispensationē carnis, filij nomen sibi uendicasset. Hoc certè comprobat Augustinus, dicēs. Non pater carnē assumpsit, neq; spiritus sanctus, sed filius tantū, ut qui erat in diuinitate Dei filius, ipse fieret in homine hominis filius: ne filij nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna natiuitate filius. Rursum qui filius Dei uerbum est patris, sic ab ipso prodit & proficiscitur, ut pater se manifestet, & explicet per ipsum, sicut mens se exprimit per suum uerbum. Quemadmodū igitur ad intentionis manifestationē, uerbū intelligibile & intimū mēti copulatur uoci sensibili & annectitur: sic ad diuinitatis, mentisq; paternæ reuelationē, uerbum patris cōgruum fuit uniri carni. hinc filius se in hunc mundū uenisse crebro cōtestatus est, ut nomen patris manifestaret hominibus, & eius uoluntatem atq; mādatum mundo annūciaret. Ad hæc, beneficium incarnationis ad hoc ordinatū est à Deo, & indultū hominibus, ut simus filij Dei. At posterius debet reduci ad perfectionem per id quod est prius eodem genere. Congruū itaq; fuit ut filij Dei efficeremur per eū, qui est filius Dei naturalis. Idipsum cōprobat beatus Augustinus, dicens: Vt homo ex Deo nasceretur, primo ex ipso natus est Deus. Oportuit eñ ut p eū efficeremur filij adoptiui, q est filius Dei naturalis. Insuper cōgruētissimū fuit, mediastinū inter creaturas locū sortitū, per mediā in supersancta trinitate personā reparari, ut decēter medio medium respōderet. Ast homo in meditullio creaturarū est collocatus, spiritualē supra se, & corporalem infra se creaturam cōstitutam sortitus, ut in libro pręcedente, cap. 2. item 12. dictum est, inter quas duas, ut utriusq; mediū interiectus est. Ergo par fuit & æquum, per mediā trinitatis personā ipsum reparari. Præterea, quid decentius, quā per eum reparari naturā lapsam, per quem fuerat condita? nónne cōsentaneum est rationi, per eundem reparationem fieri, & primam formationem? Aut per filium Dei fuerat homo conditus, quia omnia per ipsum facta sunt. Igitur per eundem fuit reparandus, & pristinæ restituendus dignitati, abiectaq; peccati corruptela redintegrandus. Deniq; ex annotatis duodecimæ propositionis 6. lib. Ricardi de Trinitate, hæc etiam patescūt. Porrò in hac suscipienda dispensatione carnis, unigenitus Dei filius inhumiliabilē suā altitudinē inhumiliatè (ut inquit litera) humiliauit. Siquidē altitudo diuinitatis, secundū substantiā & maiestatē suā inhumiliabilis est, quia summa & superimmēsa, neq; aliquo pacto diminui, extēuari, aut exinaniri in se et secūdū se potest, sicut nec exaltari.

Secundum cõmertium autem & annexionem ad alterũ humiliata dicitur ipsa deitatis sublimitas, quia cõiuncta est & unita humanæ substantiæ, plurimo interuallo & improportionali graduum interstitio ab ea distãti, & longè inferiore loco constitutæ. Perinde atq; si imperatoriã gerens dignitatẽ. uxorẽ ducat filiã plebei cuiuspiã & infimæ sortis, non propterea maiestatis imperatoriæ quicq; deperdit illã tamen submittit ad ducendã sortem thori, humili & obscuro loco natam, eamq; dignitatẽ suã inhumiliatè humiliat, & supremè semper cõstitutã inclinat. Neq; quicquam indignitatis aut imperfectionis ille cõtrahit ex huiusmodi cõnubio, sed plurimũ splendoris adijcit uxori, quã ignobili genere natã euehit ad imperatoriũ fastigiũ. Ita neq; diuina natura quicquã sustinet detrimenti & imminutionis, quod humanæ naturæ longe subsidenti sit unita, sed hanc potius superexaltat ultra suã sortẽ, ad summæ diuinitatis consortium. Si enim rationalis coalescentiã habẽs cum corpore, nihil propterea natiuæ deperdit dignitatis, sed corpus ipsum dignius reddit, uiuificatq;, & ut propriã sedem inhabitat: Si rursum solaris radius ad hæc ima porrectus, non deijcitur à suæ perfectionis gradu, quod fluminibus & aquis irradiet, à quibus uapores sustollens sursum reducit: quis, nisi mẽtis inops, putauerit, diuinæ naturæ sublimitatẽ aliquid diminutionis subire posse, quod ineffabiliter carni coniuncta, eam ad altam & humanæ naturæ metas excedentem extollit unionẽ? Demum per hoc incarnationis sacramentum descendisse dicitur Dei filius de cœlo, ut de seipso sæpius in Euangelio contestatur, non quia cœlos demisit, & in terrã tunc primum uenit, cum cœlum & terram, & ante susceptionẽ carnis & deinceps semper, diuinitate sua impleuerit: sed quia nouo existendi modo, utpote dispensationẽ carnis, præsentẽ se huic mundo exhibuit, cũ in terris uisus est, & cum hominib. cõuersatus, quo quidẽ modo prius non se terris obtulerat.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΤΗΣ ΣΥΛλήψεως τοῦ λόγου, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ σαρκώσεως. μβ.

Ἄγγελος γὰρ κυρίου ἀπεστάλη πρὸς τὴν ἁγίαν παρθένον, ἐκ δαυιδικῆς φυλῆς καταγομένην. πρόδηλον γάρ, ὡς ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν, ἐξ ἧς φυλῆς, οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ, ὡς ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος· περὶ οὗ ὕστερον ἐροῦμεν ἀκριβέστερον. ἣν καὶ εὐαγγελιζόμενος ἔλεγε, Χαῖρε κεχαριτωμένη. ὁ κύριος μετὰ σοῦ. ἡ δὲ διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ. καὶ φησι πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος. μὴ φοβοῦ Μαριάμ. εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ κυρίῳ, καὶ τέξεις υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· ὅθεν καὶ τὸ ἰησοῦς σωτὴρ ἑρμηνεύεται. τῆς δὲ διαπορούσης, πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; πάλιν φησὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ. ἡ δὲ πρὸς αὐτόν· ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου. γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Μετὰ οὖν τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου, πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν κατὰ τὸν κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ὁ ἄγγελος, καθαῖρον αὐτήν, καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ λόγου θεότητος παρέχον, ἅμα δὲ καὶ γεννητικήν. καὶ τότε ἐπεσκίασεν ἐπ' αὐτὴν ἡ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία καὶ δύναμις, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, οἱονεὶ θεῖος σπόρος, καὶ συνέπηξεν ἑαυτῷ ἐκ τῶν ἁγνῶν καὶ κα-

DE MODO CONCEPTIONIS DEI uerbi, & diuina eius incarnatione. Cap. II.

Angelus enim missus est ad sanctã uirginem ex tribu Dauid progenitam: nã manifestũ est, quod ex tribu Iuda ortus est Dominus noster, in qua nullus attinebat altari, ut & diuinus inquit Apostolus: de quo posterius discutiemus diligentius. Cui annuncians. dixit: Aue gratia plena, Dominus tecũ. Hæc autẽ in sermone turbata est, & ait angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Dominũ, & paries filium, & uocabis nomẽ eius Iesum: Ipse enim saluabit populũ suum à peccatis eorum: unde Iesus saluator interpretatur. Illa aũt interrogante, Quomodo fiet istud, quoniã uirum non cognosco? Rursus dixit illi angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: ideoq; et quod ex te nascetur sanctum, uocabitur filius Dei. Hec aũt ad illum: Ecce ancilla Domini, faciat mihi secũdum uerbum tuũ. Post igitur consensum sanctæ uirginis, spiritus sanctus superuenit in eã, iuxta sermonem Domini, quem dixerat angelus instruens ipsam, & uirtutẽ diuinitatis uerbi susceptiuam prębuit, simul aũt & generatiuã. Et tunc obumbrabit ei, Dei altissimi, in sua subsistens hypostasi, sapiẽtia & uirtus, filius Dei, patri consubstantialis, uelut diuinum semen. Et construxit sibijpsi ex castis & purissi-

θαρωτάτων αὐτῆς αἱμάτων, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ τε λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ σπερματικῶς, ἀλλὰ δημιουργικῶς, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπαρτιζομένου τοῦ σχήματος, ἀλλ' ὑφ' ἓν τελειωθέντος. αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, χρηματίσας τῇ σαρκὶ ὑπόστασις. οὐ γὰρ προϋποστάσῃ καθ' ἑαυτὴν σαρκὶ ἡνώθη ὁ θεὸς λόγος, ἀλλ' ἐνοικήσας τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας παρθένου, ἀπεριγράπτως ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποστάσει ἐκ τῶν ἁγνῶν τῆς ἀειπαρθένου αἱμάτων, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ὑπεστήσατο, ἀπαρχὴν προσλαμβόμενος τοῦ ἀνθρωπείου φυράματος, αὐτὸς ὁ λόγος γενόμενος τῇ σαρκὶ ὑπόστασις. ὥς τε ἅμα σάρξ. ἅμα θεοῦ λόγου σάρξ, ἅμα σὰρξ ἔμψυχος, λογική τε καὶ νοερά. διὸ οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. ὢν γὰρ φύσει τέλειος θεός, γέγονε φύσει τέλειος ἄνθρωπος ὁ αὐτός, οὐ τραπεὶς τὴν φύσιν οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ληφθείσῃ λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐψυχωμένῃ σαρκί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι λαχούσῃ, ἑνωθεὶς καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτως καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀδιαιρέτως, μὴ μεταβαλὼν τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν, μήτε μὴν τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰς τὴν φύσιν τῆς αὐτοῦ θεότητος, οὐδὲ ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως, καὶ ἧς προσελάβετο ἀνθρωπίνης φύσεως μίαν φύσιν ἀποτελέσας σύνθετον.

rissimis sanguinib. carnem animatam anima rationali & intellectuali, primitias nostræ conspersionis, non cum semine, sed conditorio opere per spiritũ sanctũ: non paulatim per additamenta, expleta figura, sed uno cõtextu absoluta. Ipsum aũt Dei uerbum, carni suppositum, hypostasisq; est. Nõ enim ei quę secũdum seipsam ante subsisteret, suppositumq; esset, unitus est Deus uerbum, sed sanctæ inhabitãs uirginis uterum, incircunscriptæ in suæ hypostasi, supposito, subsistẽtia persona, ex castis semper uirginis sanguinibus, carnem animatã anima rationali & intellectiua li sustentauit, primitias assumẽs humanæ cõspersionis ac massæ, ipsum uerbũ carni factum hypostasis. Quare simul caro, & Dei uerbi animata caro, rationalis & intellectiua. Quãobrem nõ hominem deificatum dicimus, sed Deũ humanatum. Nã qui est natura perfectus Deus, factus est perfectus homo, idem ipse non natura mutatus, neq; dispẽsatione carnis secundum phantasiã monstrãs, sed ex semper sancta Virgine sumptæ rationaliter, & intellectualiter animatæ carni in seipso esse assecutæ unitus est secundum hypostasin, incõfuse, inalterabiliter, & indiuise. Non trãsmutans suijpsius deitas naturam in carnis substantiam, neq; certe carnis suæ substantiam in suæ deitatis naturam. Neq; ex diuina suijpsius natura, & ea quã assumpsit humana natura, unam naturam perficit compositam.

COMMENTARIVS.

INcarnationis filij Dei modum & seriem hoc loco depromit Damascenus, secundũ ueridicam sanctę Lucæ Euangelistæ narrationẽ, primo sui Euãgelij capite eãdem altissimi huius sacramenti ueritatem recensentis. Proponit aũt in primis, sacrosanctã uirginem Mariã (in qua cõpletum est hoc diuinum mysteriũ) esse progenitam ex domo Dauid, quod & catholica in eius preconium cõcinit ecclesia, & manifesta ratio cõuincit. Enimuero necesse est matrẽ ex ea esse tribu progenitã, ex qua eius filius illi cõsubstantialis, & ex ea totã sumẽs carnis substantiã, exortus est. Atqui Dominus noster Iesus Christus, ex tribu Dauid sumpsit carnis originem, ut in principio descriptionis genealogiæ eiusdẽ dicit Matthæus: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abrahã. Et Beatus Paulus ad Rom. 1. cap. de Christo loquẽs: Qui factus est ei (inquit) ex semine Dauid secundũ carnẽ. Igitur & sacratissima eius mater, ex qua uerã sumpsit & totã carnis substantiã, ex eadẽ tribu est oriunda. Cæterũ hic annotare nõ fuerit inutile, prę sentẽ literã (quia in plerisq; libris uaria est) hoc modo legẽdã esse: Nã manifestũ est, quod ex tribu Iuda ortus est Dominus noster, in qua nullus attinebat altari. Siquidẽ Apostolus ad Hebręos ca. 7. (ex quo quidẽ loco hic citatur eius testimoniũ) hoc pacto inqt: in quo enim hic dicũtur, de alia tribu est, de qua nullus altario præstò fuit. Manifestũ est enim, quod ex Iuda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moses locutus est. Adde quod uetustior translatio hoc in loco sic habet: Ex quo patet, quod ex Iuda natus est nobis Dominus, ex qua tribu nemo altario præstò fuit, sicut dicebat diuus Apostolus. Vnde liquidò constat, hanc authoris esse sentẽtiam. At uerò Domini nostri, & semper sanctæ matris eius genealogia diffusius in decimo quinto cap. quarti libri (& hic pollicetur) pertractabitur. Porrò si cui fuerit animus, lectionẽ incarnationis Dominicę, ut à Luca describitur, & hic narratur

explica-

explicatiuã, altius intelligere, legat expositores illius euangelicæ literę, & præsertim beatum Bernardum in eo luculento & præclaro Opere, quod composuit in explanationem supradi cti Euangelij. Necq; enim cõsilium nobis fuit hic repetere, quę abunde & diuine à sanctis pa tribus explicata sunt. Itaq; reliquã authoris sententiam elucidare curemus. Post consensum (inquit) sanctæ uirginis, spiritus sanctus superuenit in eã, nõ quidem ut copiosiore eã gratia cumularet, aut amplioribus diuinorũ charismatum dotib. locupletaret, cum ante ab angelo salutata sit esse plena gratia, pleno aũt & superfluenti, quo pacto quicq; nouũ adijcies? sed ut uirtutem diuini uerbi susceptiuã ei præberet, pariter & uim generatiuã, fœcũditatemq; super naturalem sine uiri consortio cõcipiendi. Vtrunq; siquidem longe supra naturæ uires erat, & quod Dei uerbum uerumq; Deum in purissimo uteri sui thalamo susciperet, & quod filiũ ex uera sui corporis substantia formatum, expers thori cõciperet. Sed cum ambo cœlestia dona, spiritus sanctus adueniens ei attulerit, recte superuenisse in eã dicitur, ob nouos suę immensę uirtutis effectus, quos in ea tunc operatus est. Deinde uirtus altissimi (inquit litera) scilicet filius Dei, qui à beato Paulo dicitur Dei uirtus & sapientia, obumbrauit eidem uelut diuinũ semen. Quod postremũ ea ratione adiectũ putatur, quia quemadmodũ uirtus hominis seminaria, ad propagationẽ naturali lege cõplendã adminiculũ pręstat, efformandiq; fœtus suggerit uirtutẽ & materiã: ita in hoc admirabili & ineffabili cõceptu uirginali supra omnẽ naturæ legẽ peracto, filius Dei candidissimæ uirgini uim effigiandi sibi sacratissimi corporis ex eiusdẽ sacrosanctæ matris suæ substãtia præbuit, quinimmo corpus purissimũ suæ maiestati diuina uirtute cõdidit, ædificauitq; sapientia illa æterna sibi domũ, & excidit colũnas septem. Itaq; recte ipsa filij uirtus & sapientia, ut diuinũ semen, in proportione quadã hic nũcupatur. Quid aũt designatur per obumbrationẽ uirtutis altissimi in gloriosa uirgine, & potissimũ quid obumbrationis nomine insinuatur latius hic disserendi nõ importunus aut impertinẽs uidetur locus. Sane umbra nõnihil habet in se proprietatis, perfectionẽ sonans, scilicet protectionem à feruore & æstu, refrigeriumq; à uehementiore solis ardore. Secundum quã cõditionem sæpenumero nomen umbræ ad Deo digna exprimenda applicatur, ut Canticorum 2. cap. Sub umbra illius quẽ desiderauerã sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Et Psal. 16. Sub umbra alarũ tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Rursum Threnorum 4. cap. Spiritus oris nostri Christus, captus est in peccatis nostris, cui diximus, in umbra tua uiuemus in gentibus. Secundum quã umbræ rationem, pleriq; arbitrantur uirtutem altissimi, & spiritum sanctũ obumbrasse Deo dicatæ uirgini, quemadmodũ ait Beda in loci illius euangelici expositione Quia (inquit) spiritus sanctus cor illius cum impleuit, ab omni æstu cõcupiscentiæ carnalis temperauit, emundauit à desiderijs temporalib. ac donis cœlestibus mentem illius cõsecrauit simul & corpus. Verum hæc uerba Bedæ (eius pace) designare uidentur, ante aduentum spiritus sancti in uirginem, in ipso conceptionis filij Dei momento, fuisse in ea æstum carnalis concupiscentiæ, postea temperatũ per inumbrationẽ sancti spiritus fuisse itidem in ea, desideria temporalia ante cõceptum filij Dei, à quibus obumbrante spiritu sancto, in ipso conceptionis Christi articulo fuerit emundata: Si quis enim nullos carnalis concupiscentiæ unq; senserit æstus, aut nulla habuerit prius secularia desideria, quomodo recte & uere dicetur ab illis temperatus, & ab his emundatus? cũ temperatio præsupponat uehementiorem æstum præexistentem, & emundatio præteritã sordem. Atqui nequaq; ad mittendum est, unquã in sacratissima uirgine uel ullum fuisse carnalis cõcupiscentiæ feruorem, ut in qua ullus unquam fuerit fomes peccati, neq; stimulus ad malum: quandoquidem expers omnino fuit originalis culpæ, in suæ subsistentiæ & conceptionis exordio, ex qua fomitis aculei, & libidinum incendia potissimũ in nobis pullulant & surgunt. Quis item recte fateatur, in sancta uirgine secularia desideria unquã habuisse locum? quæ ab æterno præordinata fuit & prælecta, ut fieret mater Dei, & cœlestib. semper accensa desiderijs, suam cum Apostolo conuersionem in cœlis habuit. Certe immaculata eius puritas & intemerata conceptio, non patiuntur nos aliquã labis notam inferre aut inurere tam cãdidæ uirgini, in qua nunquã pestifer afflatus serpentis & uirulenta propaginis contagio, sedẽ & locum obtinuit. Neq; illis quoquo pacto assentiendum est, qui astruunt, in semper sancta uirgine fomitem quidem peccati fuisse, sed extinctum prorsus & sopitum, atq; adeo repressum per abundatiorem sanctificationis gratiã, ut nunquam ille exierit in illicitum motũ carnis cõtra spiritũ, aut suscitauerit rebellionem uirium inferiorum in superiores. Nã si fomitem peccati in Deo sacrata uirgine ullo modo fuisse cõtendant, aut remissum, aut languidũ, aut suppressum: quomodo nõ cogentur consequenter admittere, labem culpæ originalis in eadem aliquando fuisse uirgine, quam quidem culpã ipse fomes consequitur? Nunquã enim ramus & fructus, sine radice deprehendi queat: & si in fructu uenenũ est, à stipite enascitur. At sacrosanctã uirginem primæuæ culpæ & aborigine contractæ contagio, in ipso conceptu fuisse contaminatã, nõ modo ecclesiæ catholicæ determinationi & pietati fidei est cõtrarium, sed & sacris literis ac scripturis: quæ sicut Christi carnem sacratissimã eximunt ab omni luce peccati cuiusuis generis, ita & sanctã uirginis atq; Dei matris carnẽ, cũ eadẽ sit Christi & dignissimæ parentis suæ caro. Verum hoc ipsum

ampliori

ampliori indigeret diſcuſsione atq; agitatione, niſi ea præſenti loco minus uideretur apta &
cõgruens. Idcirco in præſentiarum de hac cõtrouerſia ſuperſedendo, eáq; in alium locũ opor
tuniorem reſeruando, aliã nũc conabimur obũbrationis ſpiritus ſancti in ſacroſancta Virgi-
ne rationem ex ſanctorum patrum ſententia afferre. Habet ſanè preter ſupradictã conditionẽ
umbra corporalis quandã in ſe luminis imminutionem & deficientiam, ut nõ tam clarum &
ſplendidum ſit lumen in umbra ſicut extra umbrã, ſed factũ remiſsius atq; languidius ex um
bræ permixtione & offuſcatiõe. Atqui lux diuinitatis immẽſa, in ſuæ claritatis ſplẽdore exi-
mio manẽs, nõ potuiſſet à ſancta Virgine capi, aut facilè percipi, ob immenſitatẽ ſui fulgoris
quomodo eñ finitus & cõtractus oculus, infinitã cõprehendet lucẽ? Itaq; ſpiritus ſanctus ob
umbrationem fecit in beata uirgine, & ita obtẽdit umbraculum ſuæ uirtutis, ut temperatã &
ad mediocritatem quandam reductã diuinitatis lucem, ipſa in ſacro filij Dei conceptu capere
poſſet. Quemadmodum qui illuſtre ſolis iubar fixa oculorum acie cõtueri non poſſunt quod
nimia illius claritate perſtringantur, hebetentur & offundantur oculi, obtendũt manũ, ſoli &
oculis interiectã, cuius umbraculo & interiectione ad temperiẽ reductum ſolis lumen ſubeat
ſine offendiculo & læſione oculos ipſorũ. Huic planè ſententiæ accedit beatus Bernardus, in
ſermone tertio de Aſcẽſione Domini, dicẽs. Et quia diſcipuli carnales erant, & Deus ſpiritus
eſt, nec bene cõuenit ſpiritui & carni, umbra corporis ſui tẽperauit ſe eis, ut obiectu uiuificæ
carnis uiderent uerbũ in carne, ſolẽ in nube, lumen in teſta, cæreũ in laterna. Vnde & uirtus al
tiſsimi obũbrauit Virgine, ne nimio ſplẽdore perſtricta, diuinitatis fulgur etiã ſingularis aq-
la tolerare nõ poſſet. Idẽ quoq; in prædictę ſolennitatis ſermone quinto, eandẽ repetit ſenten
tiã, dicens: Vnde & uirgini ſpiritus legitur obũbraſſe, ne uehemẽtiori reuerberata ſplendore,
ad candidiſsimã illã lucem, puriſsimumq; fulgorem diuinitatis, etiam illius aquilæ acies poſſet
hebetari. Poſſunt & alij cõuenientes huiuſce diuinæ obũbrationis explicationes ex ſacris au
toribus colligi, ad quas ſtudioſius inquirendas, hæc tantilla legentiũ animos excitent, & pro
uocent ardẽtius. Sed intermiſſam literæ explanationẽ ex hac digreſsione reuertamur. Paulò
poſt autor in litera, ſacratiſsimã Domini noſtri carnẽ, anima rationali animatum, uocat noſtrę
conſperſionis, maſſæq; primitias, quia ſpeciei eadem eſt cum ea carne q̃ in principio Deus cõ
didit in Adã, cũ formauit hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculũ uitæ.
Neq; ſolum eiuſdem cum ea naturę, ſed & ex illa deſumpta ſecundum materiã, atq; traducta,
quemadmodum in calce precedentis capitis dictũ eſt, quod Dominus noſter cõceptus eſt de
ſpiritu ſancto, & prima Adæ creatione. Nõ eñ abhorruit diuina bonitas, ex noſtræ ſubſtãtiæ
maſſa carnẽ ſibi aptare atq; aſſumere: ſicut neq; dedignatus eſt Dominus ſeruos fugitiuos ui-
ſitare, & à ſeruitute in libertatẽ uindicare, neq; rex, poſita occultatáq; regia maieſtate, milites
trãsfugas à tyrãni poteſtate (cui ultro ſe ſubmiſerãt) eripere. Ipſe profectò pater eſt benignus
qui filios cõtumaces & exilio dãnatos, nõ modò reduxit in priſtinã hæreditatẽ, ſed inſuper e-
os honorauit, & donauit adoptiõe filiorũ Dei. Ipſe itidẽ uerus medicus ægrotos ſumma inui
ſit humanitate, quib. ut priſtinã inſtauraret ſalutem, infirmitates eorum in ſe trãſtulit. Aeſtũ,
frigora, plagas, famem, ſitim, fatigationẽ, & cætera humanæ ſortis incõmoda perpeſſus eſt, ut
dira peccatorũ noſtrorũ uulnera curaret. Cumq; Deus ſit omnis gloriæ, bonitatis, & ſufficien
tiæ pleniſsimus, ſeipſum exinaniuit, naturæ noſtræ ueritatẽ aſſumpſit, factus homo, ut homi-
nem ſuperexaltaret, & ad Dei reueheret conſortiũ. Et quod his amplius eſt, nobis æternã me-
ritis dãnationem & mortem, ſalutem & uitã reddere uenit. Ipſe à nobis grauiter offenſus, eos
qui offenderãt ſuã maieſtatem, redempturus inuiſit. Et pro illatis iniurijs, inobedientia, con-
temptu & tranſgreſsione, bona innumera, redemptionẽ, ſaluationẽ, reparationem & reconci
liationem rependit. Demũ ſedentes in tenebris & umbra mortis, & tetro ſathanę carcere clau
ſos, exemit ab ergaſtulo, & cœleſtis regni conſcripſit hæredes. Quis hanc tantã Dei miſeratio
nẽ, benignitatẽ, dignationẽ & charitatẽ, ſatis poterit admirari, aut dignis proſequi gratiarũ a-
ctionibus? Quis hęc animo ipſo ſecũ reuoluens, nõ excitabitur in laudẽ Dei, & præconiũ tã-
tæ ſuæ beneficentiæ? Quis Deniq; conſiderans, quod filius Dei ſe nobis redimendis totũ ex-
hibuit, quod de noſtro ſumpſit, ut ſuum nobis cõmunicaret (ſumpſit eñ à nobis humanã for
mã, per quã Deo pro nobis ſatis faceret, ut ſuę diuinitatis nos tribueret eſſe participes) non ſe
totum exhibebit Deo, ut acceptũ beneficium aliquanta ſaltem uiciſsitudine cõpenſet? Legi-
mus quidẽ de beato Auguſtino, quod poſt ſuſceptum à ſancto Ambroſio ſacræ regeneratio-
nis ſignaculum & lauacrũ non ſatiabitur dulcedine cõſiderare altitudinẽ cõſilij diuini ſuper
ſalutem generis humani: quia mens eius illã meditãdo, patiebatur extaſim & raptũ in diuinũ
amorẽ, abſorbentẽ eius animũ in profunditate tãti myſterij: quod etſi inſcrutabile ſit, tãta ta-
mẽ diuinæ dignationis & cõdeſcenſionis benignitate refertũ eſt, ut ſola eius meditatio attẽti
or, pias mentes reddat in Deũ mirificè affectas. Secundò ſacratiſsimã Domini noſtri carnem
author in litera primitias uocat, ob dignitatem & excellentiã illius ſingularẽ, quod in omnes
homines primũ uendicat locũ perfectionis & præſtantiæ, quod templum ſit & tabernaculũ
in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neq; eñ ex humana cõſperſione &
maſſa unq̃ tã ſancta et digna formata eſt caro, cui uniretur filius Dei: neq; alia deinceps formã
da expectatur. Tertia deniq; ratio eiuſdem dicti poteſt afferri ex obſeruatione ueteris legis,

in qua primitiæ frugum, olei & uini ex diuino iussu offerebantur Domino. quæ quidē particulatim desumptæ erant, ex multis eiusdē generis, optime tamen omniū & purissime q̄ præ cæteris illius generis in oblationē Deo signabantur. Ita plane sanctissima Christi caro, ex humani generis massa est peculiariter desumpta, optima quidē & mūdissima inter cęteras, & destinata à Deo ut offerretur in sacrificium pro nobis omnib. Idcirco propter assimilationē & conuenientiā cū primitijs ueteris legis, ipsa nō absone, neq; incongrue nuncupatur primitiæ nostræ conspersionis. Et quemadmodū ipsa singularis est, & insigniter alijs supereminens ita & eiusdē sacrosanctæ carnis efformatio & cōpositio in supersanctę Virginis utero, mirabilis insueta, & supra solitā naturæ legē facta est. Vnde tria precipua hoc loco certo ordine Damascenus annotat, q̄ ineffabilem filij Dei conceptum in primis admirabilem reddunt, & cæteris conceptibus longo interuallo digniorē. Primū, quod huiusmodi sacratissimus conceptus factus est non uiri consortio, more aliarū naturalium propagationū, sed spiritus sancti uirtute, quod & ab Esaia prænunciatū fuerat, cum uirginē prædixit concepturam filium, ca. 7. Et insolita, nouaq; uirgæ Aaronicæ germinatione præsignatū, Numeri ca. 17. Secundum quod sacrosanctum Christi corpus non sensim per dierum curricula figuratū est in utero, uirginis & effigiatū, perinde atq; in nostra ipsorū generatione masculi corpus quadraginta dierum spacio dicitur formari in utero materno, & quadragesimo primo die secundum figurā & mēbrorum distinctionē cōpleri. Sed uno (ut ita dixerim) eodem'q; momento, sacratissimæ uirginis cōsensum protinus sequente, sanctum Christi corpus omnino cōpletum fuit, absolutū, & lineamentis corporeis, figura'q; mēbrorum omniquaq; cōsummatū. Quod & Hieremias prædixerat 31. ca. cū ait: Nouum creauit Dominus super terram, mulier circundabit uirum. quod glosa ibidem exponit de conceptione filij Dei, per fœminā uirginem Mariam intelligēs, quę circundabit gremio uteri uirum, à conceptu, & ipso conceptus momento. de quo propheta: Ecce uir oriens nomē eius, quia (inquit) iuxta incrementa ętatis, per uagitus & infantiā proficere uidebitur sapientia & ætate, sed perfectus uir in uentre fœmineo solitis mensib. cōtinebitur. Et in ipso quidē materno utero, molis & quātitatis corporis atq; mēbrorum Domini nostri fuit per dierū interualla accrementum, sicut & post natiuitatē, ut primum minora essent, deinde per nutrimenti accessionē fierent paulatim maiora. Ipsa tamen mēbrorū integra secūdum figurā & distinctionem formatio, fuit in ipso primo cōceptus sacri momento (ut hic recte sentit Damascen.) omnino cōpleta, uirtute spiritus sancti huius operis effectrice. Deniq; tertium, quod in conceptione filij Dei supra naturæ morē & legem emicuit, est, quod nō fuit prius sacratissima Christi caro animæ rationali coniuncta per se subsistēs, & in propria hypostasi, antequā deitati uniretur, & post aliquot horarum aut dierū interstitia, unita illis diuinitas: sed simul anima carni unita, & simul utriq; (licet ineffabiliter) natura diuina, in una suarū personarū, scilicet filio Dei, ut ne uno quidē momento carnis figuratio, aut animæ cū ea unio præcesserit assumptionē eius à Dei filio: & uerissime dicatur sacrosancta Dei mater cōcepisse Dei filium, nō hominē solum, ut impius oblatrauit Nestorius. Neque id quidē diuina tacuit scriptura, cum dicat Esa. cap. 7. Ecce uirgo cōcipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscū Deus, & proinde deitatē cū humanitate designat. At cuius obsecro nomē uocabitur Emanuel? eius profecto filij, quē uirgo concipiet. Concipiet ita uirgo Deum, secundum Esaiæ uaticinium, nobiscum per carnē habitaturū. Et Luc. ca. 1. Ecce concipies in utero, & paries filium, hic erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Quis erit quæso ô candidissima uirgo qui secundum cœlestis paranymphi, salutiferi'q; præconis nuncium erit magnus, & filius altissimi? Is plane, quē tu ipsa castissimis cōcipies uisceribus: & paries Ergo altissimi filiū etiā cōcepisti. Qui autē id fiat, nisi in sanctissimi uteri tui thalamo filius Dei simul unitus fuerit carni, eam'q; assumpserit in ipso cōceptus momento? Deniq; cum sanctissima uirgo, cœlesti prole oppignorata, fœcūdata'q; diuino fœtu, officiose uisitaret sanctā illā matronā Elizabeth, post diuturnā sterilitatē iam pręclara sobole grauidā & humiliter eā salutaret, illa spiritu sancto repleta exclamauit inter cætera: Et unde mihi hoc, ut ueniat mater Domini mei ad me? ubi filiū beatę uirginis suum professa est Dominum, nō habita ratione carnis assumptę, quia illi secundū se cōsiderata nullam præstitit habitudinem, & occasionem præbuit dominij ad Elizabeth: sed duntaxat ratione diuinitatis, q̄ reuelante diuino spiritu cognouit hypostatice carni unitā. Erat igitur sacratissima uirgo secūdū ipsius Elizabeth testimonium & pręconium, mater Dei. Illud autē, sterilitatis locum habere nō posset, si prius in utero uirginis fuisset anima unita corpori Christi, formatus'q; pfectus homo, & per se subsistens in sua hypostasi, & deinde diuinitas illis post temporū interualla superaddita. Est igitur sentiendum, & inconcusse confitendum, simul esse factā unionē animæ Christi cū corpore, & diuinitatis filij Dei cum utraq; partiū substātialium hominē cōstituentiū, anima inquā & corpore. Quod & beatus Gregorius hisce uerbis attestatur: Angelo nunciāte, & spiritu sancto superueniente, mox uerbum in utero, mox intra uterum uerbum caro. Ex quo tertio statim cōsequitur, ut colligit autor, quod nō hominē deificatum in Christi incarnatione dicere debemus, sed Deū humanatū. Diceretur quidem homo deificatus, si prius homo per se subsistisset, nō unitus Deo, & postea deitati in unitatē personæ coniunctus fuisset, quod minime in

assumptione

assumptione carnis à Deo factũ fuisse, modò dictum est. Sed Deus humanatus, homoq; factus est, quia prius homini unitus non erat, & postea eidem sine aliqua sui mutatione coniunctus, cum scilicet uerbo caro factum est, ut Ioannes ait. Vbi nomine carnis intelligitur solum corpus, ut plerunq; alijs in locis, sed per synecdochen totus homo ex corpore & anima coalitus, ut & in illo Psal. 62. loco: Exaudi Deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet, & compluribus alijs scripturæ locis. Quemadmodum similiter nomine animæ sæpenumero in sacra scriptura totus significatur homo. Vt cum dicuntur octo animæ saluatæ fuisse in arca Noe, & septuaginta animæ cum Iacob Aegyptum intrasse. non enim corporibus exutæ animæ, aut arcam saluatricem, aut Aegyptum subierunt, ingressæq; sunt. Verum nonnulli hæretici synceram incarnationis filij Dei ueritatem nequaq; capientes, astruere conati sunt, Dei filium non ueram assumpsisse carnem humanam, sed duntaxat phantasticam & apparentem: quod quidem inter Manichæorum deliramenta unum numeratur. Horum autem impietatem hoc loco confutat Damascenus, nec non & eorum qui dixerunt, Dei filium solam assumpsisse carnẽ sine anima: diuinitatem uerò, animæ rationalis in corpore functam esse officio. Demum & illorum, qui in Christo animam quidem uegetatricem & sensitiuam admiserunt, rationalem uerò & intellectiuam inficiati sunt loco eius diuinitatem corpori coniunctam fuisse satis putantes. Ex quorum omnium assertionibus consequens esset, Christum non uerè hominem fuisse, sed solùm secundum phãtasiam: ipsum itidem non habuisse partes omnes ad integram hominis constitutionem necessarias, cùm diffinitur homo esse animal rationale ex corpore & anima rationali, intellectiuaq; consistens: quod utiq; non fieret, si destitutus fuisset Christus animæ rationalis officio. Insuper illud hæreticorum commentum, toti scripturæ sacræ, & in primis ipsius Christi actionibus ueris omnino repugnat. Idcirco minimè recipiendũ, sed cum impijs suis authoribus repudiandum est. Demum in ipsa Domini incarnatione, non facta est alterutrius naturarum in alteram transmutatio, neq; ex duabus unius tertiæ compositio. Quemadmodum cum accidens adijcitur substantiæ ab ipsa sustentandum, neq; substantia in accidens mutatur, neq; accidens in substantiam, neq; ex utroq; una tertia cõflatur natura, sed manet utraq; natura in sua integritate, una alteri unita. Si quis itidem tunicam induat, & corpori circumponat amictũ, neq; corpus induentis in tunicæ transfertur naturã, neq; tunica in corpus, neq; ex induente & tunica cõponitur alia natura, sed manet eorũ utrunq; in sua natura perfectum, unũ tamen alteri coniunctũ. Sic neq; deitas Christi in humanitatem conuersa est, neque ediuerso, neq; ex ipsis tertia cõstituta natura, sed utraq; suam seruat substantiã alteri unita, non minus integrè, quàm si ambæ per se & sine mutua coniunctione subsisterent. Cùm enim diuinitas sit intransmutabilis, nihil accipit uarietatis ex unione cum carne.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΣΕΩΝ κατὰ μονοφυσιτῶν. γ.

Ἀτρέπτως γὰρ καὶ ἀναλλοιώτως ἡνώθησαν ἀλλήλαις αἱ φύσεις, μήτε τῆς θείας φύσεως ἐκστάσης τῆς οἰκείας ἁπλότητος, μήτε μὴν τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ τραπείσης εἰς θεότητος φύσιν, ἢ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρησάσης, μήτε ἐκ τῶν δύο μιᾶς γεγενημένης συνθέτου φύσεως, ἡ γὰρ σύνθετος φύσις, οὐδ᾽ ὁποτέρᾳ τῶν ἐξ ὧν συνετέθη φύσεων ὁμοούσιος ὑπάρχειν δύναται, ἐξ ἑτέρων ἀποτελεσθεῖσα ἕτερον, οἷον τὸ σῶμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συντεθειμένον, οὔτε τῷ πυρὶ λέγεται ὁμοούσιον, οὔτε πῦρ ὀνομάζεται, οὔτε ἀὴρ λέγεται, οὔτε ὕδωρ, οὔτε γῆ, οὐδὲ τινὶ τούτων ἐστὶν ὁμοούσιον. εἰ τοίνυν κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς μιᾶς φύσεως συνθέτου ὁ χριστὸς μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐχρημάτισεν, ἐξ ἁπλῆς φύσεως ἐτράπη εἰς σύνθετον, καὶ οὔτε τῷ πατρὶ ἁπλῆς φύσεως ὄντι ἐστὶν ὁμοούσιος, οὔτε τῇ μητρί. οὐ γὰρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος αὕτη συντέθειται, οὔτε μὴν ἐν θεότητι ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητι. οὔτε δὲ θεὸς ὀνομασθήσεται, οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ χριστὸς μόνον. καὶ ἔσται τὸ χριστὸς, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ τῆς

DE DVABVS NATVRIS. Cap. III.

Inuertibiliter sanè & inalternatè, unitę sunt inuicẽ naturę, neq; diuina natura à sua simplicitate discedẽte, neq; reuera humana in deitatis naturã uersa, neq; substãtia existẽtiaq; priuata, neque ex duab. una cõposita natura facta. Nã cõposita natura, neutri naturarũ ex quib. est cõposita, cõsubstãtialis esse potest, ex alijs aliud pfecta. Vt corpus qđ ex quatuor elemẽtis compactũ, neque igni dicit consubstãtiale, neq; ignis nominatur, neq; aër dicit, neq; aqua, neq; terra, neq; alicui horum est cõsubstantiale. Si igitur (ut cẽsent heretici) unius cõpositæ naturæ Christus post unionẽ extitit, ex simplici natura mutatus est in cõpositã, & neq; patri qui simplicis est naturę, est cõsubstãtialis, neq; matri. nõ enim ipsa, ex diuinitate & humanitate cõponit. Neq; in diuinitate erit et humanitate, neq; Deus nominabt, neque homo, sed Christus solùm. & erit Christus, nõ hypostaseos eius nomen, sed se

μιᾶς κατ' αὐτοὺς φύσεως. ἡμεῖς δὲ, οὐ μιᾶς συνθέτου φύσεως τὸν Χριστὸν δογματίζομεν, οὐδὲ ἐξ ἑτέρων ἕτερον, ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄνθρωπον, ἢ ὡς ἐκ τεσσάρων στοιχείων σῶμα. ἀλλ' ἐξ ἑτέρων τὰ αὐτά. ἐκ θεότητος γὰρ καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, τὸν αὐτὸν, καὶ εἶναι, καὶ λέγεσθαι, ἐκ δύο τε, καὶ ἐν δυσὶν ὁμολογοῦμεν φύσεσι. τὸ δὲ Χριστὸς, ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν. αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισε, χρίων μὲν ὡς θεὸς τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος, αὐτὸς γάρ ἐστι τοῦτο, κἀκεῖνο, χρίσις δὲ, ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. εἰ γὰρ μιᾶς φύσεως συνθέτου ὢν ὁ Χριστὸς, ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ, ἔσται ἄρα καὶ ὁ πατὴρ σύνθετος, καὶ τῇ σαρκὶ ὁμοούσιος. ὅπερ ἄτοπον, καὶ πάσης βλασφημίας ἀνάπλεων. πῶς δὲ καὶ μία φύσις, τῶν ἐναντίων οὐσιωδῶν διαφορῶν δεκτικὴ γενήσεται; πῶς γὰρ δυνατὸν τὴν αὐτὴν φύσιν, κατὰ ταυτὸν κτιστὴν εἶναι καὶ ἄκτιστον; θνητὴν καὶ ἀθάνατον; περιγραπτὴν καὶ ἀπερίγραπτον; εἰ δὲ καὶ μιᾶς λέγοντες τὸν Χριστὸν φύσεως, ἁπλῆν ταύτην εἴποιεν, ἢ γυμνὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσι, καὶ φαντασίαν εἰσάξουσιν, οὐκ ἐνανθρώπησιν, ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον, κατὰ Νεστόριον, καὶ ποῦ τὸ ἐν θεότητι τέλειον, καὶ τὸ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον; πότε δὲ καὶ δύο τὸν Χριστὸν λέξουσι φύσεων, μιᾶς συνθέτου φύσεως αὐτὸν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγοντες; ὅτι γὰρ μιᾶς ὁ Χριστὸς φύσεως πρὸ τῆς ἑνώσεως, παντὶ πρόδηλον. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ ποιοῦν τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταυτὸ λέγειν τὴν φύσιν, καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἐπειδὴ δὲ μίαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν φαμὲν, ἰστέον ὡς οὐκ ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος λόγον τοῦτο λέγομεν. ἀδύνατον γὰρ, μιᾶς φύσεως λέγειν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα πρὸς ἄλληλα συγκρινόμενα. ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖσται ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ, πάντες δὲ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς φύσεως (πάντες γὰρ ἐκ ψυχῆς εἰσὶ συντεθειμένοι, καὶ σώματος, καὶ πάντες τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς μετειλήφασι, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος κέκτηνται, καὶ τὸ κοινὸν εἶδος) τῶν πλείστων καὶ διαφόρων ὑποστάσεων μίαν φύσιν φαμὲν,

cundum ipsos unius naturæ. Nos autem non unius compositę naturę Christum dogmatizamus, neque ex alijs aliud. quemadmodum ex anima & corpore homo est, aut ex quatuor elementis corpus, sed ex alijs illa. Nam ex deitate & humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum eundem & esse & dici, & ex duabus, & in duabus naturis confitemur. Nomen autem Christus hypostaseos, personæque dicimus, non unimodè dictum, sed duarum naturarum esse significatiuum. Ipse enim seipsum unxit, unguens quidem ut Deus sua deitate corpus, unctus autem ut homo. nam ipse est hoc & illud: siquidem unctio deitas humanitatis. Si enim unius naturę compositæ est Christus, & consubstantialis est patri: erit igitur & pater compositus, & carni consubstantialis: quod quidem absurdum, & omni plenum blasphemia. Quomodo uerò una natura, contrariarum substantialium susceptiua differentiarum fuerit? Quomodo enim possibile est eandem naturam secundū idem, creatam esse & increatam, mortalem & immortalem, circunscriptam & incircunscriptam? Si autem & unius dicentes Christum esse naturæ, simplicem esse dixerint, aut nudum ipsum Deum cōfitebuntur, & phantasiā inducunt non humanitatem: aut nudum solumque hominem, secundùm Nestorium. Est ubi est, quod in deitate perfectum est, & quod perfectum in humanitate? Quando autem dicunt Christum duarum naturarum, qui dicunt ipsum post unionem unius esse compositæ naturæ? Nam quòd Christus, unius naturæ ante unionem, omnino manifestum est. Verum hoc hæreticis inducit errorem, quod idem dicant naturam & hypostasin, suppositum'ue, ac personā. Cùm igitur unam hominum dicimus naturam. sciendum quod non aspicientes in animæ & corporis rationem, id dicimus (nam impossibile est unius naturæ animam, corpusque dicere, adinuicem comparata) sed quia plurima supposita hominum sunt, & omnia eandē rationem, diffinitionemque suscipiunt naturæ. Omnia enim sunt ex anima & corpore coalita, cōpositaque, & omnia naturam animæ comparticipant, & omnia corporis substantiam possident. communem enim speciem plurimarum differentium hypostaseon, suppositorumque unam dicimus naturam,

uno quoque

ἑκάστης δηλαδὴ ὑποστάσεως, δύο φύσεις ἐχούσης. καὶ ἐν δυσὶ τελούσης ταῖς φύσεσι, ψυχῆς λέγω, καὶ σώματος. ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἔστι κοινὸν εἶδος λαβεῖν. οὔτε γὰρ ἐγένετο, οὐδὲ ἔστιν, οὔτε ποτὲ γενήσεται ἄλλος Χριστὸς ἐκ θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι θεὸς τέλειος ὁ αὐτὸς, καὶ ἄνθρωπος τέλειος. ἐντεῦθεν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκειμένου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄτομον, ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἄτομον. οὐδὲ γὰρ ἔχει κατηγορούμενον εἶδος χριστότητος τοιαύτης. διὸ δὴ ἐκ δύο φύσεων τελείων, θείας τε, καὶ ἀνθρωπίνης, φαμὲν γεγενῆσθαι τὴν ἕνωσιν οὐ κατὰ φυρμὸν, ἢ σύγχυσιν, ἢ σύγκρασιν, ἢ ἀνάκρασιν, ὡς ὁ θεήλατος ἔφη Διόσκορος, Εὐτυχής τε, καὶ Σευῆρος, καὶ ἡ τούτων ἐναγὴς συμμορία. οὐδὲ προσωπικὴν, ἢ σχετικὴν, ἢ κατ' ἀξίαν, ἢ ταυτοβουλίαν, ἢ ὁμοτιμίαν, ὁμωνυμίαν, ἢ εὐδοκίαν, ὡς ὁ θεοστυγὴς ἔφη Νεστόριος, Διόδωρός τε καὶ ὁ Μομψουεστίας Θεόδωρος, καὶ ἡ τούτων δαιμονιώδης ὁμήγυρις. ἀλλὰ κατὰ σύνθεσιν, ἤγουν καθ' ὑπόστασιν, ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, καὶ ἀναλλοιώτως, καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ ἀδιαστάτως, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι τελείως ἐχούσαις μίαν ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ σεσαρκωμένον, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγοντες τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦντες σώζεσθαι ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν ἕνωσιν, οὐκ ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος τιθέντες ἑκάστην, ἀλλ' ἡνωμένας ἀλλήλαις ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει. οὐσιώδη γὰρ φαμὲν τὴν ἕνωσιν, τουτέστιν ἀληθῆ, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. οὐσιώδη δὲ οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσασῶν μίαν σύνθετον φύσιν, ἀλλ' ἑνωθεισῶν ἀλλήλαις κατὰ ἀλήθειαν εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνθετον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ σώζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὁριζόμεθα. τὸ γὰρ κτιστὸν, μεμένηκε κτιστὸν, καὶ τὸ ἄκτιστον, ἄκτιστον. τὸ θνητὸν ἔμεινε θνητὸν, καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον· τὸ περιγραπτὸν περιγραπτὸν, καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον. τὸ ὁρατὸν ὁρατόν. καὶ τὸ ἀόρατον ἀόρατον. τὸ μὲν διαλάμπει τοῖς θαύμασιν, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπέπτωκεν. οἰκειοῦται δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὁ λόγος. αὐτοῦ γάρ ἐστι, τὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὄντα. καὶ μεταδίδωσι τῇ

unoquoq; uidelicet ſuppoſito duas naturas habẽte, & in duabus perfectis naturis, anima dico & corpore. In Domino autem noſtro Ieſu Chriſto, non eſt cõmunem ſpeciem ſumere: nam neq; factus eſt ea, quæ eſt, nec eſt, neque fiet unquã alius Chriſtus ex deitate & humanitate, in deitate & humanitate Deus perfectus, idem & homo perfectus. Hinc non eſt dicendum, unam eſſe naturam in Domino noſtro Ieſu Chriſto. Et ideo ex duabus perfectis naturis diuina & humana, dicimus unionem factam eſſe, non ſecundum maſſam, aut cõfuſionem, aut mixtionem: ut à Deo repulſus inquit Dioſcorus, Eutyches, & Seuerus, & eorum ſcelerata cohors. Neq; perſonalem aut habitualem, aut ſecundum dignitatem, aut eandem uoluntatis conſpiratione͂, aut honoris æqualitate͂, aut eandem homonyme nuncupationem, aut acceptatione͂, ut Deo odibilis dicebat Neſtorius, Diodorus, & igne dignus Theodorus, & eorũ dæmonica conuentio. Sed ſecundũ compoſitionem, id eſt ſecundùm hypoſtaſin inuertibiliter, inconfuſe, inalterate, indiuiſe, & indiſtanter, & in duabus naturis perfectis, habentibus unam hypoſtaſin, confitemur filium Dei incarnatum, eandem hypoſtaſin dicẽtes deitatis eius & humanitatis, & duas naturas cõfitentes in ipſo ſaluas, integraſq; manere poſt unionem. non ſeorſum & particulatim ponentes unamquamq;, ſed unitas adinuicem in una cõpoſita hypoſtaſi. Subſtãtialem enim dicimus unionem, hoc eſt ueram, non ſecundũ phantaſiam, apparentiamq; fallacem. ſubſtantialem autem, nõ quod ex duabus naturis una perficiatur natura, ſed quod unitę ſint ad inuicem ſecundũ ueritatem, in unam compoſitam filij Dei hypoſtaſin. Et earum ſubſtantialem differentiam aſtruimus ſaluari: nam creatum manſit creatum, & increatũ increatũ, & mortale manebat mortale, & immortale immortale, & circumſcriptum circumſcriptum, & incircumſcriptum incircumſcriptũ, uiſibile uiſibile, & inuiſibile inuiſibile. Hoc autem miraculis claret, illud iniurijs ſubiacet. Et quæ humana ſunt, uerbum ſibi attribuit, peculiariaq; facit. Nam ipſius ſunt ea quæ ſanctæ ipſius carnis ſunt, & tradit

σαρκὶ τῶν ἰδίων, κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. καὶ ὅτι εἷς ἦν, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργῶν ἐν ἑκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. διὸ δὴ καὶ ὁ κύριος τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι λέγεται, καί τοι τῆς θείας αὐτοῦ μὴ παθούσης φύσεως. καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ πάθους, ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι ὡμολόγηται, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος ἔφησεν. εἷς γὰρ ἦν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ κύριος τῆς δόξης, ὁ φύσει καὶ ἀληθείᾳ υἱὸς ἀνθρώπου, ἤτοι ἄνθρωπος γενόμενος. καὶ αὐτοῦ τά τε θαύματα καὶ πάθη γινώσκομεν, εἰ καὶ κατ' ἄλλο ἐθαυματούργει, καὶ κατ' ἄλλο τὰ πάθη ὁ αὐτὸς ὑπέμεινεν. ἴσμεν γὰρ ὥσπερ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν φύσεων οὐσιώδη διαφορὰν σώζεσθαι. πῶς δὲ σωθείη διαφορά, μὴ σωζομένων τῶν τὴν διαφορὰν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα. διαφορὰ γὰρ διαφερόντων ἐστὶ διαφορά. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ᾧ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, φαμὲν συνάπτεσθαι αὐτὸν τοῖς ἄκροις, κατὰ μὲν τὴν θεότητα, τῷ τε πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῇ τε μητρὶ καὶ ἡμῖν. ὁμοούσιος γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς, κατὰ μὲν τὴν θεότητα, τῷ τε πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῇ μητρὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. ᾧ δὲ λόγῳ συνάπτονται αἱ φύσεις αὐτοῦ, διαφέρειν αὐτὸν φαμὲν τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. συνάπτονται γὰρ αἱ φύσεις αὐτοῦ, τῇ ὑποστάσει, μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἔχουσαι, καθ' ἣν διαφέρει τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν.

carni sua secũdùm alternæ tributionis modum propter naturarum in se inuicem accessionem ac immanentiã, & secundùm unam hypostasin unitionem: & quòd unus erat & idem, qui diuina & humana operabat̃ in utraq; forma, cum alterutrius communione. Quare & Dominus gloriæ crucifixus dicitur, etsi diuina ipsius nõ patiente natura: & filius hominis ante passionem in cœlo esse confessus est, ut ipse Dominus dixit. Vnus enim erat & idem Dominus gloriæ, qui natura ueritate filius hominis, id est, homo factus est: eius miracula & passiones cognoscimus, etsi secundum aliud miracula operabatur, & secundùm aliud passiones sufferebat. Scimus enim, quemadmodum unam eandemq; hypostasin, sic & naturarũ substantialem differentiã saluari. At quomodo saluabitur differentia, non saluatis ijs, quæ ad inuicem differentiam habent? nam differentia, differentium est differentia. Hac igitur ratione, qua differũt naturæ Christi, id est ratione substantiæ: dicimus ipsum coniunctũ esse extremis, secundùm diuinitatem quidem, patri & spiritui sancto: secundùm autem humanitatẽ, & matri, & nobis. Nam ipse secundùm diuinitatẽ, & consubstantialis est patri, & spiritui sancto: secundùm uerò humanitatẽ, & matri, & cunctis hominibus. Qua uerò ratione coniunguntur naturæ ipsius, differri ipsum dicimus & à patre, & spiritusancto, & à matre, & reliquis hominibus. Coniunguntur enim naturæ ipsius in hypostasi, unam hypostasin compositam habentes, secundùm quam differt & à patre, & à spiritu, & à matre, & à nobis.

COMMENTARIVS.

IN Christo incarnato non fuisse unam naturam compositam ex duobus naturis, tanquam partibus eam constituentibus, diuina scilicet & humana: multis rationibus hic comprobat Damascenus. Quarum prima est: Natura composita, neutri naturarum ipsam componentium est consubstantialis, sed est aliud quiddam à naturis constituentibus ipsam, perfecta atque completa, ex alijs scilicet naturis simplicibus, alterius speciei & rationis à tota natura quàm conflant. Quemadmodum homo ex anima & corpore compactus, aliud quiddam est ab anima, & aliud itidem à corpore, constans ex alijs, id est, diuersis & alterius inter se naturæ partibus, unam tertiam naturam & compositam constituentibus: quæ sanè composita, neutri naturarum ex quibus coalescit, est consubstantialis. Non enim est homo eiusdem speciei cum anima rationali, neque cum corpore. Idcirco neutrius partium denominationem sortitur homo: nempe nec anima dicitur, nec corpus, sed ex utraque constans. Si itaque poneretur Christus esse unius tertiæ naturæ, compositæ ex diuina & humana, neutri earum componentium esset consubstantialis: quare neque consubstantialis esset patri, qui solum est Deus: neque matri, quæ solum est homo, & unicam sortita naturam: quinimò ipse Christus, neque denominari Deus posset, neque homo: quæ sunt perquam absurda. Vnde Christus non est ex alijs aliud, quia non est tertium quiddam constitutum ex duabus naturis ipsum componentibus, sed est ex alijs illa: illa inquam deitas & humanitas adinuicem unita, in unam eandem'que personam & hypostasin: ex alijs, utpote duabus omnino inter se

diuersis,& discrimē speciei habentibus naturis. perinde atq; homo tunica indutus, nō est tertiū quiddā cōpositum ex induente & tunica induta: sed ratione sua illa,duo inter se magnum sortita discrimē,induentē scilicet& tunicā cōplectitur. Secunda ratio,si in Christo esset natura cōposita ex duabus simplicib. constituta,tunc Christus personæ nomen nō esset,sed unius naturæ ex duabus coalitæ: quemadmodū nomen homo. Atqui id absurdū est,cum sanctorum patrū concordi sententia Christus,nomen hypostaseos sit,& personę duarū naturarū designatiuū,diuinæ scilicet & humanæ. Hinc Christus neq; solam exprimit diuinitatē,neq; solam humanitatē,sed utranq; earū in unica persona hypostaticè unitā. idcirco dicit litera, nomē Christus non esse unimode dictū,id est de una natura. Neq; enim id nomē Christus de sola dicitur natura diuina, neq; solā notat humanam naturā, sed utranq; simul in uno supposito unitam. Nam ipse Christus est hoc & illud, utpote homo & Deus: prout nomen illud singulariter & unicè Domino nostro attribuitur:significatq; ipsum unctū excellentissima & diuina unctione,carnē scilicet eius sacrosanctā deitatis oleo ineffabiliter perfusam,q̄ sanè superdiuina est unctio,& soli Domino nostro cōgruens.In qua diuinitas est ungēs:& sacratissima Christi humanitas,unctū:ipsa quoq; diuinitas,unctio est:& eius humanitas,secundùm pręsentem authoris sententiam,quod ungitur.Præter hanc & alia inuenitur unctionis ratio,in solo etiam Domino nostro locum habens: de qua Psalmus quadragesimus quartus: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ,præ consortibus tuis. Vbi pater cœlestis dicitur unxisse Christum ut hominē spiritu sancto,ibidē significato ꝑ oleum lætitię,cùm ipsum repleuit exuberantissimè spiritus sancti charismatibus,& tanta quidem affluentia,ut spiritū ei ad mensurā non dederit, sed supra aliorum omnium gradum ac modum: & de plenitudine eius nos omnes accepimus.Fuerunt quidē & alij pleriq; spiritus sancti oleo largius delibuti:uerum Dominus noster prę consortib.suis,id est,sanctis omnib.æternę uitæ cohęredib.hoc pacto unctus est:quia fons est primitiuus unctionis,ex quo deriuatur in cæteros ista spiritualis unctio.sicut unguentum in capite(quemadmodū dicit Psal.132.) quod descendit in barbā & in orā uestimēti eius:siquidem ipse caput,nos eius membra sumus: Tertia ratio: Si Christus est unius naturæ ex duobus reipsa cōpositæ,ut dicunt aduersarij,& Christus consubstantialis Deo patri,ut sancta confitetur ecclesia catholica:igitur & pater erit compositæ naturæ, & consubstantialis homini.quare & pater astruetur incarnatus,sicut & filius:quo nihil absurdius. Idem quoq; de spiritu sancto duci posset argumentum,quod eiusdē sit cum filio substantiæ.Similiter ex ea assertione quod Christus unius solū sit naturæ,sed ex duabus coalitæ, & ex eo quod ipse sacrosanctæ suæ matri est cōsubstantialis,ut ex qua nostrę mortalitatis substantiam susceperit,consequens esset & sanctā uirginē naturæ esse cōpositę ex diuinitate & humanitate, eandemq; Deo esse cōsubstātialē:q̄d extremę est dementiæ At si ponimus Christū bisubstantialē atq; binaturalē, & tñ unipersonalē,liquidò cōspiciemus in hoc magno incarnationis sacramento cōsummatū & absolutū esse opus diuinū secundùm possibilem naturæ & personæ,quoad unitatē aut pluralitatē uariationē atq; cōbinationem. Siquidem cōperitur in rerum uniuersitate primū in una natura una persona,ut in unico angelico. Secundò,in pluribus naturis plures personæ, ut in angelo & homine simul intelligentia sumptis. Tertiò, inueniuntur in una natura plures personæ, ut in diuina & supersancta trinitate. Superest utiq; quartum ad cōplendum hanc connexionē,ut scilicet asignetur in plurib.naturis una persona: quod quidē in altissima filij Dei incarnatione exhibitū est perfectū At instabis,id quartū longè antè expletum esse in homine,ubi primū deductus est ad ortum.sunt.n.in homine duæ naturæ, corpus & anima in unitate personæ.Quis nanq; addubitauerit,corpus alterius esse naturæ ab anima? cùm hæc incorporalis sit,indiuidua & inextensa,illud uerò materiale dimensum & diuiduum.& ex illis duob. unus & singularis constituitur homo.Fatemur ingenuè,id nexus & habitudinis genus in homine ut uestigio antecessisse:cum hominis cōpositio sit imago admodū propinqua admirandi cōmercij ipsius Dei cum homine:quemadmodum posteriora enucleatius aperient. Verùm in filio Dei incarnato pręter illā cōnnexionē animæ cū corpore, perspicitur hæc naturarū pluralitas in unitate personæ,tanq; in ueritate & exemplari. Rursum in homine est naturarum pluralitas in unitate personæ,per naturalem compositionem & constitutionem unius ex pluribus. In Christo uerò naturarum diuersitas in unica persona,sine compositione & concretione. At hoc longè quàm illud perfectius est & dignius, cùm magis ad simplicitatem uergat, & à compositione multitudinéque longius abscedat. Nempe in homine tres sunt naturæ,duæ duarum partium,& tertia totius compositi,atque composita. In Christo uerò tantummodo duæ sunt naturæ,nullam tamen tertiam constituentes. Igitur in homine compositius aliquid & multiplicius comperitur,quàm in Christo,ratione incarnationis. Verius itaque in Christo, quàm alio quouis puro homine elucet in naturarum pluralitate unitas personæ. ut in Christo eiusce rei ueritas,in homine uerò imago subluceat. Quarta ratio: Nulla eadem natura potest suscipere substantiales differentias adinuicem contrarias, cùm nequeat opposita secundùm idem dici de eodem:neque possibile est, eandem naturam oppositarum differentiarum denominationem suscipere secundum idem. Quæ sanè postrema particula, non superuacaneè,neque frustra adiecta est. Siquidem hominis natura mortalis est & immortalis,extensa &

inextensa, dissolubilis & indissolubilis, corporea & incorporea: at non secundū idem: cùm illa humanæ naturæ secundū corpus competant, hæc uerò secundùm animam. Atqui opposite & prorsus inter se dissidentes differentiæ in litera numeratæ, Christo attribuuntur, secundū diuersas in eo naturas. Namq; in ipso natura diuina increata est immortalis & incircumscripta: humana uerò, creata, mortalis & circumscripta. Et unaqueq; harum differentiarum Christo secundū denominationē ascribitur, pro huius uel illius nature conditione atq; proprietate. Nō est igitur in eo una natura cōposita, sed due simplices, utraq; suis determinata differētijs. Quinta ratio: Si asserentes Christū unius esse naturæ, dicant ipsum simplicis esse nature, & non compositæ: tunc si posuerint Christum esse solum naturæ diuinæ, ponent eum solum esse Deum, & non hominem. non enim posset esse homo sine natura humana. Si uerò posuerint Christū esse solum naturæ humanæ, tunc confitebuntur cum impio Nestorio, ipsum tantūmodo esse hominem, & minimè Deum. Quomodo enim Deus esse posset exors & immunis nature diuinæ? At uerò utrumq; istorum est absurdum. Sexta ratio: Asserentes Christum post unionem deitatis cum humanitate esse unius duntaxat naturæ, sed compositæ ex diuina & humana, nō possunt dicere Christum unquam fuisse duarum naturarum. Nō enim id dicere possunt, fuisse ante unionem, cùm tunc solum unius, utputa diuinæ, fuerit naturæ. Neq; post unionē, quia per hypothesin tunc unius est naturæ compositæ secundū ipsos. At uerò falsum est, Christum non esse duarum naturarum. Igitur & illud, ex quo colligitur id absurdum, etiam falsum est: scilicet Christum esse unius duntaxat naturæ, ex duabus coadunatæ, quod est propositum. Cæterùm erroris hæreticorum ponentium in Christo naturam cōpositam, scilicet Eutychianorum, astruētium duas in Christo naturas in unam tertiam esse confusas atq; cōmixtas, causa in litera subiungitur: quia idem putant esse naturam & personā, essentiam & hypostasin, substantiam & suppositum, cum lata sit in primo loco & secundo nominata differentia. Siquidē natura designat cōmune quiddam plurib. indiuiduis, in quo singula eiusdē speciei aut generis indiuidua cōueniunt: ut singuli homines in cōmuni humanæ naturæ ratione conspirant, singuli equi in naturæ equinæ cōmuniumq; propriet tum eius ratione, & singuli asini in asinorum natura communibusq; proprietatibus illius coincidunt. Persona uerò singulare est indiuiduum & unum, numero, ratione & mente præditum, à cæteris eiusdem nature indiuiduis singulari proprietate discretum: ut Ioannes, Petrus: hic angelus, hic Deus, demonstrata una diuinarum personarum. Vnde in summa diuinitate una est, & maximè una simplicissimaq; deitatis natura, & tamen tres supersanctæ hypostases, pater, filius & spiritus sanctus. In Domino nostro Iesu Christo una est hypostasis, unicumq; indiuiduum & suppositum: & tamen due ueræ perfectæq; naturæ. Deniq; in omnibus hominibus una est secundùm speciem natura humana, omnibus conueniens suppositis: plurima tamen sunt eam naturam participantia indiuidua, & per se subsistentia. Quare longè alia est naturæ & hypostaseos ratio: ut etiam ex annotatis circa quartum cap. 4. libri Ricardi de Trinitate, & sequentibus propositionibus nō operosum erit deprehendere. At cùm dicimus, omnes homines eadem natura communicare, eiusdemq; esse naturæ, totam unius indiuidui naturam ad totam alterius comparamus. quæ quidem indiuidua, reuera eadem substantiali ratione diffinitioneq; continentur. Nam quisq; hominum animal rationale est, & substantia animata, ex corpore & anima rationali coalita. Neq; id dicentes attendere debemus, aut conferre una partem substantialem unius ad alteram eiusdem. quandoquidem partes ille, corpus inquam & anima, diuersæ sunt inter se nature. & cum ad eas aciem mentis conuertimus, rectè dicimus, quemq; hominem ex diuersis naturis esse cōstitutum. Verùm quia consimilis speciei & rationis sunt consimiles partes, unius cum partibus similibus, alterius ut corpus Ioannis cum corpore Petri, & anima huius cum anima alterius: rursum uerè & aptè dixerimus, secundùm eam collationem qua totum unum ad alterum componimus, omnes homines connaturales secundùm speciem & coessentiales esse. Hæc uerò communis speciei ratio in Christo nequaq; inuenitur, ut ait hic Damascenus. Siquidem ad communis speciei rationem attinet, quod plura complectatur in suæ rationis ambitu indiuidua & supposita. Christi autem ratio, ut Domino nostro accommodatur, haudquaq; plurib. conuenit suppositis. Nam neq; unquam transactis temporibus factus est alius Christus, neq; nunc est alius, neq; unquam postmodum fiet, habens deitatem & humanitatem in unius personæ ueritate coniunctas. Id enim designat id nomen sacrum singulare & præcipuum Christus, ut paulò antè dictum est, & ex annotatis duodecimi capitis secundi libri Ricardi de Trinitate etiam dilucidius euadit. Vbi & id adijcitur, quod consimiliter hoc nomen admirabile & semper honorandum, Iesus, designat suppositum diuinum, utramq; in se naturam, diuinā scilicet & humanam, uerè & integrè continens. Ergo utrunq; horum nominum peculiare & proprium est Domino nostro, & alijs incommunicabile. Vtrumq; nomen nouum, quod os Domini nominauit, quod sit benedictum in secula. Quod si insurgas, cōplusculos fuisse inter ueteris testamenti patres, quib. Christi nomen attributū est, de quibus Psal. 104. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Et mansuetissimus Dauid cum reuerentia appellauit sæpius ipsum Saul, Christum Domini. Id animaduertas homonymā esse hanc nuncupationē, & lōgè alterius rationis in Domino nostro & cęteris. Fuerunt enim unctiones

omnes

omnes aliæ & pontificũ & regum ante Domini aduentũ factæ, figurales dũtaxat, umbratiles præuiæ & imperfectę, & tanq̃ imagines multum distantes ab archetypo. Domini uerò nostri unctio (de qua paulò superius facta est mẽtio) exẽplaris omniũ cõsummatrix & perfectissima, tanq̃ ueritas post multas tenues umbras exhibita. Vt.n. multę pręcedere solent imagines, ex quib. agnoscatur exemplar postremũ omniũ exhibendũ: ita multi antecesserũt Christi, ut pręuij & præambuli, qui unicũ & uerũ in plenitudine temporũ ostendendũ Christũ repræsentarent. Consimiliter multis in tẽpore legis antiquę inditũ fuit id nomẽ Iesus, ut Iosuę filio Nun, quod alicui particulari populo salutem aut saluationem temporaneã impenderint: sed eorũ appellatio alterius fuit rationis à nomine Iesu superbenedicto Domini nostri, & solũ imago quædã eius obscura & tenuis. Nempe saluatores alij puri erãt homines, peculiarẽ tantummodo populũ saluũ fecerunt, & à tẽporaria q̃dem captiuitate aut seruitute. At Dominus noster, uerus Deus & uerus homo, nõ Iudæos tantũ aut Aegyptios, sed totum mundũ saluare uenit. Neq; liberauit ab incõmodo aut iugo seruitutis, aut carceris trãsitorij, sed à potestate crudelissimi tyrãni, scilicet dæmonis, cuius cæteri tyrãni sunt imitatores. Vindicauit etiã nos omnes saluifico suo nomine, à morte ꝑpetua, à seruitute peccati & dãnationis æternę. Vides ergo, quãto eminentior est & pręstãtior hęc saluatio per Dominũ nostrũ facta, q̃ quæuis aliæ liberationes ab alijs pręstitæ: ut ipse & uerè sit, & dicatur solus saluator mundi, & q̃ saluũ fecit populũ à peccatis eorũ. Et pręcesserunt quidẽ nõnullæ saluationes, ut populi Israelitici à fornace ferrea Aegypti, à manib. Chananęorũ & Philistęorũ, à captiuitate Babylonica, ut referrẽt unam illã & præcipuam saluationem omnium aliarum ueritatem, qua Dominus noster uenit in hunc mundũ peccatores saluos facere. Benedicta sit eius immensa bonitas, quæ nobis tantam salutem benigniter attulit. Ex prædictis cõstat, nullo pacto recipiendas esse hæreticorum impietates, circa hoc altissimũ incarnationis mysterium procul à uia ueritatis aberrantium. Vt non esse dicendũ, in Domino nostro incarnato factã esse unionem naturarũ, secundùm confusionem aut cõmixtionem, siue massam atq; cõpositionem earum adinuicem, in unam tertiã naturam compositã: quemadmodum diffusè iam ostensum est in hoc capite. Neq; factam esse in eodem unionem personalem, eo modo quo dicebat Nestorius. Id enim dictum literę neq; personalẽ, intelligendum est cum adiectione eius particulæ paulò pòst subiũctæ, Vt Deo odibilis dicebat Nestorius: quemadmodum annotatio marginalis admonet. Posuit namq; impius Nestorius in Christo unionem personalem in una duntaxat natura, scilicet humana, quandoquidẽ Christum negauit esse uerum Deum. Illud aũt haudquaq̃ ei tribuendum est: quamuis sit admittendum, in Christo fuisse unionem personalem in duabus uerè subsistẽtem naturis. Neq; habitualem in Christo ponere debemus factam unionem, id est secundùm habitum, proprietatem, conditionemq; quandam diuinam: qua cùm solus esset homo (ut astruere conati sunt hæretici) diuina tamen assistente per quãdam participationem uirtute, miracula operaretur. Alij Christum ponentes duntaxat hominem fuisse, dixerunt ipsum ad diuinam propemodũ dignitatem ob gratiæ abundantiam, operumq; excellentiam esse euectum: & proinde Deum in scripturis appellatum, quasi non natura Deus esset, sed gloria tantum & honore nominis. Vnde quidam illorum dixit, Non inuideo Christo facto Deo: hoc & ego fieri possum si uolo. Verùm non attenderunt isti loquẽtes mendacium, quid nam Lazarum quatriduanum suscitaturus Christus dixit discipulis suis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Ergo filius Dei est Deus: & sicut Dei filius natura, ita & Deus naturà. Et Deus (inquit) erat uerbum. Si enim filius hominis homo est, & genitum naturà eiusdem substantiæ cum gignente: quomodo non erit filius Dei naturà Deus? Atqui Christus est filius Dei uiui, ut confessus est beatus Petrus, & ob illam confessionem commendatus à Domino. igitur & Christus naturà Deus, & nõ dignitate addititia. Rursum alij ob omnimodam uoluntatis Christi cum Dei uoluntate concordiam, illi nuncupationem Dei attribuerunt. Nonnulli ob idipsum, quod æqualis illi cum Deo esset concessus honor. Pleriq; æquiuocè duntaxat & alia ratione Christum posuerunt uocatum Deum, quàm cœli & terræ creator: quemadmodum homo participatione Deus dicitur, & Dei filius. Demum aliqui Christum etsi solum hominem, usqueadeò complacuisse Deo astruxerunt, ut acceptatus fuerit ab eo ad eiusdem nominis consortium & communionem. Verùm hęc omnia fictitia sunt hęreticorum commenta, uarias confingentium causas: quibus Christo diuinitatem detraherent, denominationem Dei in scriptura ei attributam asseruerunt. Porrò ut hæreticorũ de sacratissima Domini incarnatione perperam sentientium noscantur apertius impia dogmata, quæ ab authore in hoc tertio libro sparsim & acriter quidem confutantur, annotare operæprecium est, Manichæos negasse, Christum assumpsisse ueram naturam humanam, sed secundùm phantasiam tantum & apparentiam ipsum carnis formam suscepisse, inter multa alia impietatis suæ deliria illos confinxisse. Valentinus autem Platonicus asseruit Christum de sacrosanctæ uirginis substantia nihil corporis sumpsisse, sed qui eam quasi per fistulam duntaxat transisse corporis autem substantiam ipsum de cœlo traduxisse confinxit. Verùm cum suis sectatorib. Valentinianis in duodecimo huius libri cap. impugnatur. Apollinaris uerò Laodiceæ Syriæ episcopus, posuit corpus solum, non animam, à Christo in dispensatione carnis esse susceptum

Postea uerò cũ rationibus urgeretur, dixit eum quidẽ habuisse animã, non tamen ea ex parte qua rationalis est, sed ex ea solum, qua corpus uiuum & sentiens reddit. ad supplementũ uerò rationalis partis ipsum uerbũ Dei fuisse perhibuit. Sed ipse cũ Apollinaristis suis sectatorib. in annotatis circa finem secundi capitis huius libri paucis improbatus est. Cæterũ Nestorius (quẽcum nonnullis alijs impietatis satellitibus, author in litera nominat) Cõstantinopolitanus episcopus, sacratissimã uirginem Mariã nõ Dei, sed hominis tantũmodo genitricẽ dixit, ut aliam carnis, aliam diuinitatis personã faceret: & seiunctim alterũ esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches uerò Constãtinopolitanus abbas, ne sentire cũ Nestorio uideretur, diuinã naturã cũ humana in idẽ cõpositũ recidisse affirmabat, unũq; factũ, nec ullo modo duas illas naturas inter se distingui debere: quam sanè extremã impietatem & blasphemiã hoc 3. cap. Damascen. ualidissimè impugnat, elidit prorsus, ac reijcit. Eadẽ quoq; cum Dioscoro Alexandrino episcopo (quẽ hic litera nominat) Eutychianæ uesaniæ fautore in cõcilio Calcedonensi dãnatur. Insurrexit deinde in ecclesia Acephalorũ hæresis, qui ideo hoc nomine uocati sunt, quia sine capite & præcipuo authore habebãtur. Hi Calcedonense concilium improbantes, proprietatẽ duarũ substantiarum in Christo negarunt, unam tantum in eiusdem persona naturã prædicantes. Pręterea Theodorus (cuius author in litera meminit) cũ Nestorianis sentiens, adstruxit Mariã uirginem solum hominẽ peperisse, non Deũ & hominẽ, q̃d Christũ Deum esse negaret. Sed & ipse & eiusdẽ sectę hæreticę omnes, in quinta synodo generali (quæ Constantinopoli habita est) dãnati sunt, & ab authore in 12. huius libri cap. conuincuntur impietatis & blasphemiæ. Insup. Ebionitæ ab Ebione suo primo authore dicti, Christum perfectum solum uirum iustum putabant effectũ: qui etiã hoc loco ab authore condemnantur. Photiniani uerò, à Photino Gallogræciæ Smyrnæ episcopo nominati, Ebionitarum hęresim propemodũ extinctam suscitarunt, Christi diuinitatẽ cum ipsis blasphemantes: quẽ etiam asseruerunt ex sacrosancta uirgine Maria p. Ioseph nuptiali cõsortio fuisse conceptum. Denique Antidicomaritæ appellati sunt, alij impietatis assertores, quod semp. sanctæ uirginis Mariæ uirginitati contradicunt: dicentes, eam post Christũ natum uiro suo Ioseph nuptiali societate fuisse cõmixtã. Quorũ impudentẽ insaniã adaugent Eluidiani, ab Eluidio hęresiarcha nuncupati, qui asserunt post Christũ natum alios filios Deo sacratã Mariã de uiro Ioseph peperisse. Hos egregio opere & luculento confutat beatus Hieronymus. Postremũ Monothelitæ dicti sunt hęretici, q unã tantum in Christo uoluntatẽ & actionem posuerunt, negaruntq; duas (q̃ duabus respondeant naturis) in ipso uoluntates naturales & actiones. Quos Damascenus in 14. huius libri cap. latissimè redarguit. Si qui alij fuerunt circa incarnationis mysterium hęretici, cum supradictis quoq; coincidere uisi sunt, & impiè sentire. Enimuerò ne unũ declinãtes errorem, in alterius laqueos & barathrũ incauti incidamus: ad solicitè obseruandũ, qđ cũ dicit litera nos confiteri debere filium Dei incarnatum secundũ cõpositionem, & in ipso duas naturas unitas adinuicem in una cõposita hypostasi, hoc loco & sequentibus, ubi de ineffabili incarnatione filij Dei habetur sermo (ut septimum huius libri caput marginali annotatione meminit) compositio non uulgatam & tritam habet acceptionem, ut sit alicuius totius ex suis partibus constitutio. non enim huiusmodi in Christo fuit cõpaginatio ex diuinitate & humanitate, cum illæ duæ naturæ minimè fuerint ipsius Christi partes: non enim potest simplicissima diuinitas cum alio cuiuspiam subire cõpositionem & constitutionem, quandoquidem in summæ simplicitatis rationi haud parum derogaret. Sed paulò differentem à priore rationẽ habet compositio, designatq; duarum naturarum in uno hypostasi simplicissimã, ac citra totius constitutionem ex partibus unionem. Quæ quidem unio cùm nostræ mentis captũ longè excedat, non nisi domesticis familiaribusq; & ex nostra fragilitate petitis rerũ notionibus ut quibusdã adminiculis & adiumentis insinuari nobis potest. Idcirco nuncupatione compositionis plerunq; exprimitur, & per totius ex duabus diuersæ naturæ partibus constitutionẽ tanq; proportionale quiddã declaratur, cum catholica piè cõfitetur ecclesia, quod sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus. Eodem itidem fermè loquendi genere, quo hic Damascenus, utitur & beatissimus pater Dionysius in 1. cap. libri de Diuinis nominibus, cum inquit: Supra modum uerò benignam aduertimus diuinitatem, prędicari, quia in una personarum suarum infirma nostra integrè uerissimeq; suscepit, ad seipsam reuocans atq; astringens humilitatem nostram: ex qua ineffabiliter compositus est simplex Iesus, æternusq; temporales subijt metas, atq; intra naturæ nostræ terminos uenit, qui omnem totius naturæ ordinem eminenter excedit, suis proprietatibus immutabiliter atque inconfusè subnixus. Vbi à sacratissimo patre sine aliqua oppositione aut repugnantia Dominus noster Iesus Christus & simplex dicitur & compositus: simplex quidem, ob personæ unitatem, & carentiam constitutionis ex duabus naturis tanquam suis partibus: compositus uerò, ob duarum in eo naturarum ueritatem, & in una hypostasi unionem. Porrò quemadmodũ duas in Christo naturas cõfitemur post unionẽ saluas & integras manere, sine aliqua cõfusione aut trãsmutatione: ita & substãtiales earũ differentias fateri debemus manere omnino incolumes & illabefactas. Nõ. n. poterit natura aliqua sine naturalib. suis differẽtijs subsistere. Sanè in homine corp. & anima manifestũ naturę discrimẽ habẽtia, uniunt adinuicẽ ad humanã integrãdã naturam.

naturam,& suas quamuis longè inter se discrepantes saluant differentias. Est.n. corpus materiale,extensum,sensibile,mortale:anima uerò rationalis,immortalis, inextensa, sensui impervia,morti nequaquam obnoxia. Haud secus in Christo,tametsi multo altiore gradu diuina natura & humana suas etiam oppositas integrè seruāt substātiales differentias. Enimuerò unio animæ rationalis cum corpore in homine,proxima est manuductio & uestigiū quoddā summæ unionis diuinitatis cū humanitate:quādoquidem ut sancta canit ecclesia,sicut anima rationalis & caro unus est homo,ita Deus & homo unus est Christus. Verùm summopere à lapsu hic cauendū est,ne sicut anima & corpus hominē secundùm substantiam cōponunt:ita Deum & hominem,partes putemus Christum constituentes. Non enim hæc,sed unionis duarū naturarū in uno supposito,utrobique prætenditur similitudo,quæ & in nobis,& in Christo, quāuis diuerso modo,comperitur. Porrò ob hanc ineffabilem Dei cum homine unionem,fit mutua proprietatum utriusque naturæ alternatio,& alterna prædicatio:uniusque naturæ proprietates alteri ob unionem earum in una hypostasi,attribuuntur. Vt in illo dicto beati Pauli,primæ epistolæ ad Corinth. cap. 2. Si enim cognouissent,nunquam Dominum gloriæ crucifixissent:crucifixio quæ ipsius est carnis propria, attribuitur Deo, Deique filio, & Domino gloriæ, ob cōmunionem & cōmercium in eodem supposito. E' diuerso quod uerbi Dei est, tribuitur carni,cùm Dominus noster in terra diuersans,dixit Nicodemo, Ioan. cap. 3. Et nemo ascendit in cœlum,nisi qui descendit de cœlo,filius hominis qui est in cœlo. In terra quidem tum subsistens loquebatur filius hominis,& tamen in cœlo seipsum esse dixit, nō quidem ut homo,sed quatenus Deus. Ob unionem planè admirabilem naturæ diuinæ cum humana in eadem persona & supposito,fit alterna huiusmodi cōmunicatio atque attributio, eius quod unius naturę est propriū,ad alteram,quemadmodum in sequenti capite amplius euadet perspicuū. Ob eandē itidem unionem duarum naturarū in unam hypostasin,quarum utraque post unionem manet salua & integra,certa perspicitur habitudo Christi, ut medij & in meditullio constituti ad extremos,scilicet Deum patrem & spiritum sanctū,tanquam superius & maius extremū:& sanctissimā eius matrem,cęterosque homines,tanquam inferius & minus extremū. Enimuerò si cœlestia agmina & supramundana tanquam unum constituatur extremum, in exemplo consimili quod ad rem propositā clarius intelligendā manuducat, corporea uerò entia & crassitie materię obducta,tanquam extremū alterū,& submissius atque depressius,inter quę mediastinus cōstituatur homo,utriusque extremorū quicquam participans. Si diuersitatem naturarum,ex quibus ut partibus substantialib coalescit,in homine attendamus,cum utroque conspirabit extremo. Nam secundum animā,cum angelicis spiritualibusque substantijs conueniet:secundum corpus uerò,cum sensibilibus & corporeis. Si uerò totā hominis personam ex utraque compactam parte considemus,ab utroque extremorū homo discrepabit.ab angelis quidem, nam corporei non sunt: ab inferioribus uerò rebus.nam intellectu & ratione carent. Haud secus constitutis patre & spiritu sancto ut uno extremo,sacratissima uerò Christi matre & reliquis hominibus ut altero extremo:Christus in horum medio,modo quodā constitutus,utriusque extremi quicquam habet cōmune. Cuius si duas attendamus naturas,cōiungetur medium ipsum utrique extremorū cōuenientiæ,consubstantialisque rationis consortio: patri quidem & spiritui sancto secundum diuinitatem,sacrosanctæ uerò matri suæ secundùm humanitatem. Quod si una in Christo cōsideretur persona & hypostasis,utramque naturā cōplectēs, ab utroque extremo patietur dissidium & discrimen. A' patre quidem & spiritu sancto, quòd non eis adest humanitas:à matre uerò sacratissima,quòd non ipsi hypostaticè unita (sicut Christo) diuinitas.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΤΗΣ ἀντιδόσεως. να.

Ὅτι μὲν οὖν ἕτερόν ἐστιν οὐσία, καὶ ἕτερον ὑπόστασις, πλειστάκις εἰρήκαμεν. καὶ ὅτι ἡ μὲν οὐσία, τὸ κοινὸν καὶ περιεκτικὸν εἶδος τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων σημαίνει, οἷον θεός, ἄνθρωπος. ἡ δὲ ὑπόστασις, ἄτομον δηλοῖ, ἤτοι πατέρα, υἱόν, πνεῦμα ἅγιον, πέτρον, παῦλον. ἰστέον τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν τῆς θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὄνομα, τῶν οὐσιῶν, ἤτοι τῶν φύσεων ἐστὶ παραστατικόν. τὸ δὲ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπὶ τῆς φύσεως τάττεται. ὥσπερ ὅταν λέγωμεν, θεός ἐστιν ἀκατάληπτος οὐσία, καὶ ὅτι εἷς θεός. λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, ὡς τοῦ μερικωτέρου, δεχομένου

DE MODO ANTIDOSEOS ET ALternatione, *Cap. IIII.*

QVòd igitur aliud est substantia, & aliud hypostasis, sæpissimè dicere solemus: & quòd substantia cōmunem & contentiuā earū quæ eiusdem speciei sunt hypostaseon, designat speciem,ut Deus,homo: hypostasis autem indiuiduum ostendit, ceu patrem, filium, spiritum sanctum, Petrū, Paulum. Sciendum igitur,quod deitatis & humanitatis nomen substantiarū, id est naturarum est repræsentatiuum. At Deus & homo,& de una natura ordinatur: quemadmodū cùm dicimus, Deus est incomprehensibilis substantia,& unus est Deus:sumitur etiam & de hypostasibus, ut particulariori suscipiēte uniuer-

τὸ τοῦ καθολικωτέρου ὄνομα. ὡς ὅταν φησὶν ἡ γραφὴ, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ὁ θεός σου. ἰδοὺ γὰρ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἐδήλωσε. καὶ ὡς ὅταν λέγει, ἄνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ τῇ αὐσίτιδι. τὸν γὰρ ἰὼβ μόνον ἐδήλωσεν. ἐπὶ οὖν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο μὲν τὰς φύσεις γινώσκομεν, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων σύνθετον, ὅτε μὲν τὰς φύσεις ἀναθεωροῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καλοῦμεν. ὅτε δὲ τὴν ἐκ τῶν φύσεων συντεθεῖσαν ὑπόστασιν, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν, καὶ θεὸν σεσαρκωμένον, ποτὲ δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, θεὸν μόνον, καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἄνθρωπον μόνον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου· καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν μόνον, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνον. εἷς γάρ ἐστιν ὁ κἀκεῖνο καὶ τοῦτο ὁμοίως ὑπάρχων, τὸ μὲν ὢν ἀεὶ ἀναιτίως ἐκ πατρὸς, τὸ δὲ γενόμενος ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν. θεότητα μὲν οὖν λέγοντες, οὐ κατονομάζομεν αὐτῆς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν θεότητα παθητὴν, ἢ κτιστήν. οὔτε δὲ τῆς σαρκὸς, ἤτοι τῆς ἀνθρωπότητος κατηγοροῦμεν τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν σάρκα, ἤτοι ἀνθρωπότητα ἄκτιστον. ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως, κἂν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, κἂν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν ταύτην ὀνομάσωμεν, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων τὰ ἰδιώματα αὐτῇ ἐπιτίθεμεν. καὶ γὰρ ὁ χριστὸς, ὅπερ ἐστὶ τὸ συναμφότερον, καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος λέγεται, καὶ κτιστὸς καὶ ἄκτιστος, καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής. καὶ ὅταν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, υἱὸς θεοῦ καὶ θεὸς ὀνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς συνυφεστηκυίας φύσεως ἰδιώματα, ἤτοι τῆς σαρκὸς, θεὸς παθητὸς ὀνομαζόμενος, καὶ κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, οὐ καθ' ὃ θεὸς, ἀλλὰ καθ' ὃ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. καὶ ὅταν ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὀνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς θείας οὐσίας ἰδιώματα καὶ αὐχήματα, παιδίον προαιώνιον, καὶ ἄνθρωπος ἄναρχος, οὐ καθ' ὃ παιδίον καὶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθ' ὃ θεὸς ὢν προαιώνιος, γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων παιδίον. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως, ἑκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. κατὰ τοῦτο δυνάμεθα εἰπεῖν περὶ χριστοῦ, οὗτος ὁ θεὸς

uniuersalioris nomen, ceu cũ dicit scriptura: Propterea unxit te Deus, Deus tuus. Ecce enim patrem & filium ostẽdit. & cum dicitur, Erat homo quidam in terra Ausitide: nam Iob solũ ostẽdit. In Domino igitur nostro Iesu Christo, quia duas naturas agnoscimus, & unã hypostasin ex utraq; compositam, quãdo naturas respicimus, deitatem humanitatemq; uocamus. At uerò quando ex naturis coniunctã hypostasin, quandoque ex utrisque simul, Christum nominamus, & Deum & hominẽ secundum idem, & Deum incarnatũ. quandoq; uerò ex una partium, id est naturarum, Deum solum, & filium Dei, & hominem solum, & filium hominis. Et quandoque ex sublimibus solis, quandoq; ex solis humilibus, nam unus est, & hoc & illud similiter existẽs: hoc quidem, semper existens causaliter ex patre, illud uerò, posterius homo factus, ob miserationem & amorem hominũ. Diuinitatem igitur dicentes, non de illa nominamus ea quæ humanitatis sunt propria: non enim dicimus deitatem aut passibilem, aut creatam. Neque de carne, id est humanitate, prædicamus ea quæ deitatis sunt propria: nam neq; dicimus carnem, id est humanitatem increatam. At uerò de hypostasi, siue ex utraq;, siue ex una naturarum eam nominamus, utriusque naturarum propria illi adijcimus. Nam Christus hoc quidem est quod utrunque simul, & Deus & homo dicatur, & creatus & increatus, & passibilis & impassibilis. Et quando ex una naturarum filius Dei & Deus nominatur, suscipit consistentatæ naturæ, id est carnis propria, Deus passibilis nominatus, & Dominus gloriæ crucifixus, non secundum quod Deus, sed secũdùm quòd homo idem est. Et quando dicitur homo & filius hominis, suscipit diuinæ substãtiæ propria, & glorificationes, puerulus ante sæcula, & homo sine principio, non secundùm quòd puer & homo, sed, secundùm quòd Deus (qui est ante sæcula) factus est in nouissimis puer paruulus. Et iste modus est alternationis, alternatæq; attributionis utriusq; naturæ, alterutri propria uicissim reddentis propter hypostaseos identitatem, & ipsarũ in inuicem immanentiam ac insessionem. Secundũ hoc possumus dicere de Christo, hic Deus noster

ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἄκτιστός ἐστι καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀπερίγραπτος.

noster in terra uisus est, & hominibus cōuersatus est, & homo iste increatus est, impassibilis, & incircunscriptus.

COMMENTARIVS.

MAgnum esse discrimen inter substantiā siue naturā, & hypostasin seu personam, ex dictis in precedenti capite iam liquet. Nam substantia cōmunem denotat speciem, generaleq́ ratione, sub qua cōtinētur plura eiusdē speciei indiuidua: ut deitas, humanitas. Hypostasis aūt siue persona, est singulū quodq́ indiuiduum, sub speciei contentū, & singulari proprietate ab alijs discretū, ut pater, filius, Ioannes, Petrus. Itaq́ nomina cōmunia in abstracto expressa, ut diuinitas, humanitas, solū naturæ, substantiæq́ sunt designatiua. Nempe diuinitas naturā significat diuinam, & humanitas humanā. Nomina uerò cōmunia in cōcreto expressa, naturalia sunt siue substantialia, eaq́ significant indiuidua, quæ huiusmodi sortiuntur naturas, ut Deus qui diuinam habet naturam, & homo qui humanā. Veruntamen hæc nomina bifariā dicuntur atq́ sumuntur, nunc quidem cōiunctè, & unialiter atq́ cōplexiuè, ut si nomen Deus tres personas indifferenter sine discretione cōplectatur, & substantiā potius respiciat: sicut Deus est unus, æternus, immensus, omnipotēs, & cetera id genus; ubi Deus essentialiter sumitur & substātialiter: similiter & in cæteris denominationibus, in quibus aliqua communis ꝓprietas deitatis, & æquè omnib cōueniens hypostasibus, ipsi Deo attribuitur. Ita homo substantialiter & essentialiter sumitur, cū eā habet adiunctā proprietatē, q̄ omnib. indiuiduis equaliter cōuenit, ut homo est rationalis, intellectualis, liberæ uoluntatis, uirtutis capax. Vbi non de hoc potius, q̄ illo homine, sed omnib. sine discrimine fit sermo. Interdū uerò eadē nomina naturalia, discretè sumuntur, cū unū numero & singulare indicant ab alijs discretum: quemadmodū cum nomen Deus, annectitur singulari alicuius diuinarū personarū proprietati: ut Deus est ingenitus, Deus est genitus, Deus est ꝓcedēs. Hic.n. Deus hypostaticè sumitur & ꝑsonaliter: primo quidē loco, ꝓ solo patre, secundo ꝓ filio, tertio pro spiritu sancto. Et ibidē quod particularius est, suscipit nomē uniuersalioris: quia hypostasis & suppositū diuinū exprimitur nomine naturali, cōmuni secundū suā rationem, ad quanq́ diuinarū personarū. Et hoc modo, scilicet discretè & personaliter sumitur in illo loco Psalm. 44. Propterea unxi te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ: ubi nomē Deus secundū primū unctionis modū in cap. præcedenti ad literæ sententiā expressum, solū ostēdit filium: pronomē uerò te, Christū demonstrat ut hominē, siue sacratissimā Christi carnem, q̄ uncta est unctione admirabili per diuinitatē illi unitam in unā hypostasin. Sanè hoc unctionis genere solus Dei filius hominē unxit: nam neq́ pater, neq́ spiritus sanctus humanā sibi carnē uniuit. Quod uerò ꝓnomen te, eodem loco sacrosanctā filij Dei carnē ostendat, testis est & Cassiodorus, adductū Psalmi locū ita explanās: Sed Christus ab illa parte unctus dicitur, qua dispēsatione & natus, & mortuus, & resurrexisse ueraciter creditur. Et rursum eodem loco: Sed hæc omnia carni cōueniunt, cui pijssimum & gloriosissimū uerbum unitū est pro salute cunctorū. Si uerò secundū unctionis modū in precedētis capitis annotationib. expressum cōsideramus, quo scilicet Deus pater unxit Christum spiritu sancto, ut ait beatus Petrus in Actis Apost. etiam nomen Deus ibidem discretè sumitur ꝓ patre, demonstrationis pronomen pro filio incarnato, & oleum lætitiæ pro spiritu sancto. Consimiliter nomē Homo interdū sumitur discretè & personaliter, cum de unico homine sermonem facimus per nomen cōmune speciei: ut cum dicimus, homo quidam construxit arcā, intelligentes ipsum Noe: & homo quidā eduxit Israel de Aegypto, Mosen significantes. Similiter cū 1. cap. Iob dicitur, Erat homo qdā in terra Ausitide, de solo Iob sermonē facit scriptura. At uerò nostra translatio Iob primo ita habet: Vir erat in terra Hus nomine Iob. Verū eadē regio q̄ Hus est denominata, à primogenito ipsius Nachor fratris Abrahæ, nomine Hus, ut censent Hebrei, nomen etiā habet Ausitidis: cuius meminit Hier. cap. 25. cum inqt, Pharaoni regi Aegypti & seruis eius & principib. eius, & omni populo eius, & uniuersis, generaliter, cūctis regibus terre Ausitidis, & cunctis regib. terræ Philistijm, & Ascalonis & Gazæ, & Accaron & Azoti. Vbi glosa exponens id uerbū, terræ Ausitidis, dicit, quę Hebraicè Hus, de qua dicitur, Homo qdā erat in regione Ausitidis nomine Iob. Et huic astipulatur antiqua traductio hoc loco sic habens. Et sicut cum dicit, uir erat in terra Hus, solum Iob demonstrat: & prologus in librū Iob idē attestatur dicēs, In terra quidem habitasse Ausitide Iob fertur, in finibus Idumeæ & Arabiæ. Vt aūt rectā habeamus & aptā loquendi rationē atq́ formā, de hoc ineffabili incarnationis mysterio, nos edocet litera, cum duas in Christo naturas respicimus, eas nominibus naturæ exprimi debere, & uocari diuinitatē, siue naturā diuinā, & humanitatē siue naturam humanā. Cùm uerò unam ex duabus naturis coniunctam personam cōsideramus, interdum ipsam nominamus ab utraq́ naturarum simul, ut cū Christum dicimus Deum & hominem, Deū incarnatū siue humanatū: interdū uerò ipsam eandē hypostasin exprimimus ex una solū natura, alteram non designātes. ut cum eandē uocamus Deū, uerbū, filium Dei, solam explicamus naturā eius diuinam. At cum eandem personam dicimus hominem, filium hominis, filium uirginis, à sola tunc una parte, scilicet humana natura sumimus denominationē nomen

naturale

naturale. Vnde duas naturas, diuinam inquam & humanã, in unã coalitas hypostasin, uocat hoc loco Damascenus partes in analogia, quod quemadmodũ partes inter se diuersæ, uniuntur in toto: ita, huiusmodi duæ naturę, in uno supposito. Illarũ tamen naturarũ non esse cõpositio in tertio, simplicissima unio: quare propriã partis rationem non sustinent. Cùm itidem dicat litera, quòd quandoque ex sublimibus solis, & quandoque ex humilibus, ipsam hypostasin ex duab. coniunctã naturis nominamus, sublimia uocat, quę in Christo ad diuinitatẽ spectãt omnibus supereminentem: humilia uerò, quę ad humanitatem eiusdem pertinent, longè infra illam subsistentem. Itaque quandoque nominamus Christũ, & enunciamus ex ijs solis, quæ deitatẽ eius concernuntur, aliquando uerò ex ijs duntaxat quę humanitatẽ respiciunt, ut superiora monstrant exempla. Nam unus est Christus, hoc & illud similiter existens, utpote sublime & humile, hoc quidẽ scilicet sublime, semper existens causaliter à patre: illud uerò, utpote humile, posterius homo factus. Et ut sacer inquit Athanasius, Deus est ex substantia patris ante sæcula genitus, & homo ex substãtia matris in sæculo natus. Ex prędictis animaduertendũ esse subiungit autor, quòd alternatio proprietatũ, qua quod uni naturæ proprium est, alteri propter cõmunionem earũ in eodem supposito attribuitur, nequaquam admittenda est in nominibus naturæ, quia neque diuinitati attribuenda sunt ea, quę humanitatis sunt propria, ut quòd sit creata, passibilis, aut temporalis: neque humanitati ascribenda sunt ea prędicata, quę solius sunt diuinitatis, ut quod sit increata, impassibilis, æterna. Sed in nominibus naturalibus aut personalibus, siue alterutram exprimentibus naturã, siue utranque, accõmodatè fit huiusmodi alternata proprietatum attributio, propter identitatẽ hypostaseos & consequentiã quandã. Vt ipsi Deo & filio Dei attribuuntur ea, quæ sunt hominis propria, cùm dicitur Dominus gloriæ crucifixus. Nempe filius hominis crucifixus est: idem aũt omnino est filius hominis, & Dominus gloriæ: igitur & Dominus gloriæ crucifixus est, quod statim per expositionem, syllogismumque expositorium euadit cõspicuũ. Ita Deus factus est in nouissimis puer paruulus, de quo Esaias ca. 9. ait: Puer natus est nobis & paruulus datus est nobis, & factus est principatus sup humerũ eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, cõsiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Porrò nouissima hic dicũtur tẽpora, salutifero Christi aduentui designata: non quidẽ quod illis alij non succederent dies, neque temporũ curricula, sed quia nõ erat expectanda alterius legis post euangelicam latio: sed ad finem usque mundi lex à Christo lata esset duratura. Rogauit. n. pro Petro Christus, ut nõ deficeret fides eius, & exauditus est pro reuerentia sua. desponsauit. n. sibi Christus ecclesiã in fide in æternum, secundũ Oseæ uaticinium. Rectè igitur nouissimi dies dicti, quibus nouissima à Deo lex est data. Vnde Geneseos cap. 46. Iacob moriturus, ad filios ait: Congregamini ut annunciẽ uobis, quę uentura sunt in diebus nouissimis: ubi multa de Christi aduentu in mũdum texit oracula. Et Esaias cap. 2. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini, & eleuabitur super omnes colles. Vbi manifestum de Christi aduentu tradit uaticiniũ. Paulus item primæ epistolæ ad Corinth. cap. 10. Scripta sunt hæc ad correptionẽ nostram, in quos fines sæculorum deuenerunt. Idem quoque ad Hebræos cap. 1. Nouissimè locutus est nobis in filio: significans Deum postea non alio modo, nec amplius hominibus locuturum. Demum Ioannes in prima sua epistola catholica: Filioli, nouissima hora est. Insuper ex consimili loquendi ratione, qua quod hominis est proprium, Deo tribuitur: & ista in litera admittitur, hic Deus noster in terra uisus est. Quod quidem exemplum desumptum est ex Baruch cap. 3. dicente. Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ab illo. Hic adinuenit omnem uiam disciplinæ, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. E diuerso propter hanc permissionem alternationis proprietatũm (quam idiomatum communicationem plerique nũcupant) quod solius Dei est propriũ, plerunque homini ascriptum comperimus, propter quandam consequij necessitatem ex identitate personæ, ut filius hominis increatus est & æternus. Nempe filius Dei, increatus est & sempiternus. Atqui filius Dei est filius hominis, est igitur filius hominis, increatus & ęternus. Veruntamen summopere est cauendum, ne ex huiusmodi alternę attributionis permissione, ineptire pergamus, & sacrorum eloquiorum metas transgressi, eas nectamus propositiones, quæ absurdæ sunt & prorsus impropriæ, quandoquidem in disciplinis, potissimùm diuinis, non minus impropria, quàm falsa sint reijcienda.

ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ φύσεων. νβ.

Ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῆς θεότητος, μίαν μὲν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις κατὰ ἀλήθειαν οὔσας φαμὲν, καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἁπλᾶ φαμὲν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ἐν μόναις ταῖς τρισὶν ἰδιότησι, τῇ ἀναιτίῳ καὶ πατρικῇ, καὶ αἰτιατῇ καὶ υἱϊκῇ, καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ ἐκπορευτῇ ἐπιγινώσκομεν, ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτὰς καὶ

DE NVMERO NATVRARVM. Cap. V.

Quemadmodũ sanè in diuinitate unam naturam cõfitemur, tres etiã hypostases secundũ ueritatem existentes asserimus: & omnia naturalia, substãtialia, & simpla dicimus. Differentiam aũt hypostaseon, in solis tribus proprietatibus, in causali & paterna, causali & filiali, & processiua agnoscimus: & easdem insecessibiles & indistan-

ἀδιαστάτους ἀλλήλων, καὶ ἡνωμένας, καὶ ἐν ἀλλήλαις ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα, καὶ ἡνωμένας μὲν ἀσυγχύτως (τρεῖς γάρ εἰσιν εἰ καὶ ἥνωνται) διαιρουμένας δὲ ἀδιαστάτως. (εἰ γὰρ καὶ ἑκάστη καθ᾽ ἑαυτὴν ὑφέστηκεν, ἤγουν τελεία ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ τὴν οἰκείαν ἰδιότητα, ἤτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον διάφορον κέκτηται, ἀλλ᾽ ἥνωνται τῇ τε οὐσίᾳ, καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι, καὶ τῷ μὴ διΐστασθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ εἷς θεός εἰσί τε καὶ λέγονται) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς θείας, καὶ ἀῤῥήτου, καὶ πάντα νοῦν καὶ κατάληψιν ὑπερεχούσης οἰκονομίας, τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος θεοῦ λόγου, κυρίου τε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο μὲν φύσεις ὁμολογοῦμεν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, συνεληλυθυίας ἀλλήλαις καὶ καθ᾽ ὑπόστασιν ἑνωθείσας, μίαν δὲ ὑπόστασιν ἐκ τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσθεῖσαν σύνθετον. σώζεσθαι δέ φαμεν τὰς δύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει ἤγουν ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ, καὶ κατὰ ἀλήθειαν αὐτάς εἶναι, καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα. ἡνωμένας μέν τοι ἀσυγχύτως, καὶ ἀδιαιρέτως, διαφερούσας τε καὶ ἀριθμουμένας. καὶ ὥσπερ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας τριάδος, ἀσυγχύτως τε ἥνωνται, καὶ ἀδιαιρέτως διήρηνται, καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς διαίρεσιν, ἢ διάστασιν, ἢ ἀλλοτρίωσιν καὶ διατομὴν ἐν αὐταῖς οὐκ ἐργάζεται (ἕνα γὰρ θεὸν ἐπιγινώσκομεν, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις, εἰ καὶ ἥνωνται, ἀλλ᾽ ἀσυγχύτως ἥνωνται, καὶ εἰ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τροπὴν τε καὶ μεταβολὴν οὐ προσίενται. φυλάττει γὰρ ἑκατέρα τὴν ἑαυτῆς φυσικὴν ἰδιότητα ἀμετάβλητον. διὸ καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν. εἷς γάρ ἐστιν ὁ Χριστός, ἔν τε θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι τέλειος. ὁ γὰρ ἀριθμός, οὐ διαιρέσεως ἢ ἑνώσεως αἴτιος πέφυκεν, ἀλλὰ τῆς ποσότητος τῶν ἀριθμουμένων σημαντικός, εἴτε ἡνωμένων, εἴτε διῃρημένων. ἡνωμένων μέν, ὡς ὅτι πεντήκοντα λίθους ἔχει ὁ τοῖχος οὗτος· διῃρημένων δέ, ὅτι πεντήκοντα λίθοι κεῖνται ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ. καὶ ἡνωμένων μέν, ὅτι δύο φύσεις εἰσί, ἐν τῷ ἄνθρακι, πυρὸς λέγω καὶ ξύλου. διῃρημένων δέ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ πυρὸς

indiſtantes ab inuicem, & unitas, & inuicem inconfuſe ſe immeātes ſcimus, & ſine cōfuſione quidem unitas (nam tres ſunt, etſi uniuntur) diſcretas autem, ſed indiſtanter. Siquidem unaquæque ſecundum ſeipſam ſubſiſtit, id eſt, perfecta eſt hypoſtaſis, & ſuam proprietatem, id eſt, exiſtentiæ modum differentem poſsidet. ſed unitæ ſunt ſubſtantia & naturalibus proprietatibus: & eo quòd non diſtant neque diſcedunt à paterna hypoſtaſi, & unus Deus, & ſunt, & dicuntur. Eodem modo & in diuina & ineloquibili, & mentem omnem, comprehenſionemq́ omnem excedēti diſpenſatione unius ſanctæ trinitatis Dei uerbi, & Domini noſtri Ieſu Chriſti, duas naturas confitemur, diuinam & humanam, cōiunctas ad inuicem, & ſecundùm hypoſtaſin unitas, & unam hypoſtaſin ex duabus naturis perfectam ac compoſitam. Saluari etiam dicimus duas naturas poſt unionem, in una compoſita hypoſtaſi, id eſt, in uno Chriſto: & ſecundùm ueritatem ipſas eſſe, & ſuas identidem naturales & proprietates unitas, inconfuſe tamen & indiuiſibiliter differentes, & numeratas. Et quemadmodum tres hypoſtaſes ſupernæ trinitatis, inconfuſe uniūtur & indiuiſibiliter diſcernuntur & numerantur, & numerus diuiſionem, diſtātiam, alterationem, aut ſectionem non inducit (nam unum Deū agnoſcimus patrem & filium & ſpiritum ſanctum) eodem quoque modo & Chriſti naturæ tametſi uniuntur, inconfuse tamen uniuntur: & tametſi in ſe inuicem commeant, immanentq́, in inuicem tamen uerſionem, & tranſmutationem non admittunt. Seruat enim utraq́ ſui ipſius naturalem incommutatam proprietatem: quare & numerantur, & numerus non inducit diuiſionem. Nam unus eſt Chriſtus in diuinitate & humanitate perfectus. Numerus enim nòn diuiſionis aut unionis cauſa eſt, ſed eorum quæ diſcreta ſunt, quātitatis ſignificatiuus. ſiue unita, ſiue diuiſa ſint. Vnita, ut quòd numerus hic, quinquaginta lapides habet: diuiſa, ut quòd quinquaginta lapides iacent in hoc campo. Vnita, ut quòd duæ naturæ ſint in carbone, ignis (dico) atque ligni: diuiſa, ut quòd natura ignis

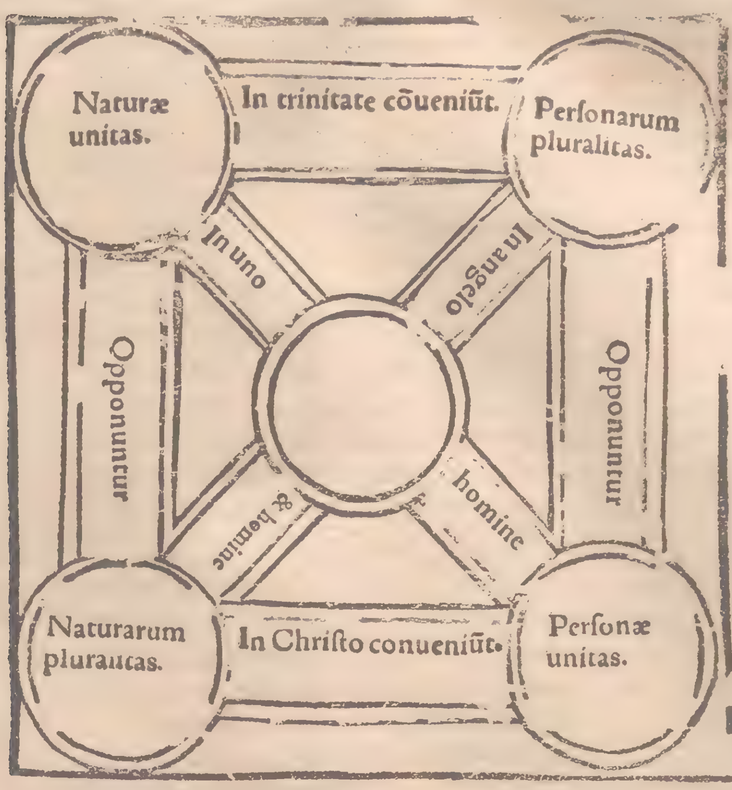
ἑτέρα δὲ, καὶ ἡ τοῦ ξύλου ἑτέρα, ἀλλὰ τρόπου ἑνοῦντος, καὶ διαιροῦντος αὐτὰ, καὶ οὐ τοῦ ἀριθμοῦ. ὥσπερ τοίνυν ἀδύνατον τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος, εἰ καὶ ἥνωνται ἀλλήλαις, μίαν ὑπόστασιν εἰπεῖν, διὰ τὸ μὴ σύγχυσιν καὶ ἀφανισμὸν τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς ἐργάζεσθαι, οὕτω καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ τὰς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένας, ἀδύνατον μίαν φύσιν εἰπεῖν. ἵνα μὴ ἀφανισμὸν καὶ σύγχυσιν καὶ ἀνυπαρξίαν τῆς αὐτῶν διαφορᾶς ἐργασώμεθα.

altera est, & natura ligni altera. alio modo uniente, & dirimente hæc: non autem numero. Quemadmodum igitur impossibile est tres deitatis hypostases (quanquam uniuntur) unam hypostasin dicere, propterea ne confusionem & abolitionem differentiæ hypostaseon inducamus, hunc in modū & duas Christi naturas secundum hypostasin unitas, impossibile est unam naturam astruere, ne abolitionem & confusionem differentiæ earum operemur.

COMMENTARIVS.

Quemadmodū nono & decimo ca. 3. li. itidem & decimo quarti ipsius Ricardi de Trinitate ostenditur, quòd Deus & homo substantia & hypostasi quodā modo ex opposito respondent, qđ in Deo sit summa naturæ unitas, & personarū pluralitas, in homine uerò substātiarum scilicet animæ & corporis sit pluralitas, & personæ unitas, & ex ijs quæ in hominis cōpositione cognoscimus, manuducimur quoquo pacto ad unitatem substantiæ diuinę in trinitate personarum intelligendā: ita hoc loco Damascenus ostendit supersanctam trinitatem & dispensationem carnis in Christo, ferè ex opposito sibi inuicem respondere: & ex unitate diuinę substātiæ personarumq; discretione & distinctione cognita ex primo libro, manuducit infirmitatem mentis nostræ ad intelligendam in Christo unitatem personæ & naturarum diuersitatem, ob proprietates utriusq; horum dissimiliter similes, & cum quadā dissimilitudine similiter ex opposito se habentes. Quod enim in supersancta trinitate, ipsius substantiæ est proprium, hoc in Christo, proportionaliter est proprium personæ. Et quod illic in tribus comperitur hypostasibus, conformiter hic in duabus reperitur naturis, seruata semper recta lege proportionis. Nempe quemadmodum in diuinitate unica est natura diuina, nihilo minus tres sunt hypostases, & personæ secundùm ueritatem distinctæ, & suis personalibus proprietatibus ab inuicem discretæ, tamen immeantes inuicem, & sine confusione se inuicem habentes: ita in admiranda Christi incarnatione, una est duntaxat persona Deus & homo prorsus idem, non alius & alius & tamen duæ sunt naturæ etiam post unionem manentes saluę & integræ, suasq; naturales proprietates sine aliqua transmutatione seruantes. & huiusmodi naturæ sibi inuicem sine confusione indimobiliter immanent, ut non queat una ab altera separari, aut diuelli. Porrò hanc primam utriusque propositorum conuenientiam explanans litera, dicit circa principium capitis: & omnia naturalia, substantialia & simpla dicimus. Vbi naturalia uocat naturales & communes diuinitatis proprietates, quæ scilicet naturam deitatis consequuntur, & singulis trium hypostaseon sine discretione conueniunt: quales sunt, potentia, bonitas, æternitas, immensitas, & consimiles. Et hæ quidem substantiales sunt, nam tametsi rationem fortasse habent accidentariam, eædem tamen sunt ipsi diuinæ naturæ eius'que substantiam respiciunt: ut ex uicesima propositione primi libri Ricardi de Trinitate planum est. Eædem quoque diuinæ proprietates simplæ sunt. Nam non multiplicantur ad hypostaseon discretionem & numerum, cùm non sit alia patris potentia, alia filij, alia spiritus sancti, sed una & eadem trium potentia: sic una & simpla bonitas, & sapientia. Differentia autem hypostaseon in his est personalibus proprietatibus, quòd pater incausalis est, & à nullo habens originem: filius causalis & ex patre ut causa genitus: spiritus autem sanctus, ex utroque procedens. Quæ omnia ex primo libro iam dilucida euaserunt, & ex quinto quoque libro Ricardi de trinitate rationaliter, ut uia doctrinali, dinoscuntur. Cæterùm ex ijs prius agnitis, apertissimè elucidat hoc loco Damascenus diuersitatem naturarum in Christo, & unitatem personæ, opposito ferè sese habent modo (ut iam paulò antè dictum est) ad ea quæ in summa diuinitate comperta sunt. In hac enim unitas naturæ, in Christo deitas: in hac hypostaseon discretio in Christo, unitas. Denique in hac, unitas substantię in personarum pluralitate: in Christo uerò, substantiarum pluralitas in personæ unitate. At uerò si naturarū diuinitatis ad Christi personam, & hypostases in deitate ad Christi naturas conferamus, magna ad inuicem conuenientia comperietur, & hic pluralitas, illic uerò unitas utrobique esse dignoscetur. Quod quidem in hoc toto capite litera exactissimè manifestat, Sicut enim in diuinitate, natura substantiaq; maximè est una, & tres sunt hypostases suis proprietatibus distinctæ, in se inuicem tamen immanentes, & sine confusione unitæ: ita in assumptione humanitatis à uerbo, una est hypostasis, unusq; Christus, duas sortitus naturas integrè, quæ in se inuicem immeant, & suis proprietatibus distinctæ sunt. Siquidem una increata impassibilis, immortalis: altera creata, passibilis, morte dissolubilis. Verùm hæc omnia per subiectā descriptionē planius elucescūt.

Secundo

Secũdò cõueniunt ad inuicem ſuperdiuinæ hypoſtaſes in trinitate, & duę naturæ in Chriſto: quod ſicut perſonæ diuinæ incõfuſè uniuntur in una natura. nam cum unius ſint ſubſtantiæ, adinuicem tamen ſeruant diſtinctionem, & indiuiſibiliter diſcernũtur, cũ ab inuicem ſeparari non poſsint, propter ſubſtãtiæ identitatem, & mutuã immanſionem: & tamẽ diſcretionem habent perſonalem, ſingularibus proprietatibus agnitã: neq; num. rus ipſarum perſonarum affert diuiſionem diuinitatis, aut diſtantiã earum ab inuicem: neque aliquã ingerit alterationem aut permutationem deitatis, cũ tres ſupernæ hypoſtaſes unus ſit uerus Deus, ita duæ naturæ in Chriſto uniuntur in uno eodem'q; ſuppoſito, ſine tamen confuſione aut commixtione earum cum ſemp ab inuice m maneant ſecundũ ueritatem diſtinctæ. Et quamuis ſibi inuicem immaneant, & inſeparabiliter in ſe cõmeent, tamen non habent in ſe inuicem uerſionem neque tranſmutationem: nã hæc non fit illa, ſed ſeruant utraque ſuas naturales proprietates, & numerũ quidem conſtituunt diadis, ſed numerus ille nõ inducit diuiſionem hypoſtaſeos. Nã unus eſt Chriſtus, uerus Deus & homo: nempe numerus rerum nõ eſt cauſa unionis, aut diuiſionis, ut ait litera Sicut enim palmus, pes, menſura bicubita, aut tricubita, minimè cauſa eſt extenſionis rerum quibus applicatur, ſiue cõiunctæ ſint, ſiue diuulſæ ab inuicẽ, ſed duntaxat oſtendit & determinat magnitudinem aut protenſionem eius quod menſuratur. Sic numerus non eſt cauſa unionis, aut diuiſionis eorum quæ diſtincta ſunt, ſed ſolum deſignatiuus multitudinis ipſorũ, ſiue ſint unita, ſiue ſeparata Quod uel eo cõſtat indicio: n m prius unitis, & deinde ſeparatis idẽ accõmodatur numerus, ut quinquagenarius, quinquaginta lapidibus in unum cumulũ congeſtis, & deinde ijſdem diſperſis ab inuicem in agro: aut quinquaginta ſaxis in unum locum coactis, & alijs totidem, eodẽ tempore ſparſim iacentibus in terra. Numerus itidem binarius applicatur igni & ligno unitis in carbone: ſimiliter & igni ligno ſeparatim ſubſiſtentibus. Non eſt igitur numerus quoquo pacto cauſa unionis aut diuiſionis rerum: Quòd uerò ignis in carbone, & lignũ, unita ſint, in ſeparatis aũt igne & ligno, ſint dirempta & diſſecta, non ob numerum id accidit, ut qui utrobique ſit idem, ſcilicet binarius: ſed ob alium ſeſe habendi hic & illic modum. Siquidem in carbone duæ illæ naturæ ad inuicem in unum ſunt ſuppoſitum compactæ, atq; coalitæ. Cum uerò ſeparatim ſubſiſtunt hic lignum, illic uerò ignis: ibi duæ quidẽ ſunt naturæ, ſed utraq; per ſe ſubſiſtens in ſuo indiuiduo & ſingulari, & diuulſa ab altera: quare diuerſus ſubſiſtẽdi modus unionis & direptionis naturarũ cauſa eſt. Et ſanè in Chriſto natura diuina & humana unitæ ſunt, ut ignis & lignum in carbone, ſi modo ſumma liceat imis componere. Diuinitas uerò & humanitas non unitæ ut in Deo patre, & Petro, aut alio quouis purò homine ſunt: ut lignum ſeparatum ab igni, & è diuerſo ignis diſtractus à ligno. Demum ex ſupradictis omnibus ſecundum analogiæ regulã & rectæ proportionis legẽ colligit author, qđ ſicut impoſsibile eſt tres diuinitatis perſonas eſſe unam perſonam: quia tunc abolerẽtur & confunderentur ſingulares earum proprietates, quibus ab inuicem diſcernuntur, ita etiam impoſsibile eſt duas in Chriſto naturas ponere unam eſſe na-

turam, quia tunc abijcerentur, & ueritatem suam disperderent naturales earum proprietates, quibus ab inuicem suapte natura dirimuntur.

ΟΤΙ ΠΑΣΑ Η ΘΕΙΑ ΦΥΣΙΣ ΕΝ μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἡνώθη πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει. νγ.

Τὰ κοινὰ καὶ καθολικὰ, κατηγοροῦνται τῶν αὐτοῖς ὑποκειμένων μερικῶν: κοινὸν τοίνυν ἡ οὐσία, ὡς εἶδος· μερικὸν δὲ, ἡ ὑπόστασις. μερικὸν δὲ, οὐχ ὅτι μέρος τῆς φύσεως ἔχει, μέρος δὲ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ μερικὸν τῷ ἀριθμῷ ὡς ἄτομον. ἀριθμῷ γὰρ, καὶ οὐ φύσει διαφέρειν λέγονται αἱ ὑποστάσεις. κατηγορεῖται δὲ ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως, διότι ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων, τελεία ἡ οὐσία ἐστί. διὸ οὐδὲ διαφέρουσιν, ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰ συμβεβηκότα, ἅτινά εἰσι τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα. χαρακτηριστικὰ δὲ ὑποστάσεως, καὶ οὐ φύσεως. καὶ γὰρ τὴν ὑπόστασιν ὁρίζονται, οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων. ὥστε τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἔχει ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑπάρξαι. ἡ οὐσία δὲ, καθ' ἑαυτὴν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρεῖται. πασχούσης τοίνυν μιᾶς τῶν ὑποστάσεων, πᾶσα ἡ οὐσία καθ' ἣν ἡ ὑπόστασις πεπονθέναι λέγεται, ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, οὐ μὴν τοίγε ἀνάγκη καὶ πάσας τὰς ὁμοειδεῖς ὑποστάσεις συμπάσχειν τῇ πασχούσῃ ὑποστάσει. οὕτω τοίνυν ὁμολογοῦμεν τὴν τῆς θεότητος φύσιν, πᾶσαν τελείως εἶναι ἐν ἑκάστῃ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, πᾶσαν ἐν πατρί, πᾶσαν ἐν υἱῷ, πᾶσαν ἐν ἁγίῳ πνεύματι. διὸ καὶ τέλειος θεὸς ὁ πατὴρ, τέλειος θεὸς ὁ υἱός, τέλειος θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος θεοῦ λόγου φαμὲν, πᾶσαν καὶ τελείαν τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, ἑνωθῆναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει. φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. καὶ ὁ τούτου φοιτητὴς ὁ θεοφόρος καὶ τὰ θεῖα πολὺς Διονύσιος, ὅτι ὁλικῶς ἡμῖν ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ἐκοινώνησεν ὑποστάσεων. οὐ μὴν δὲ λέγειν ἀναγκασθησόμεθα πάσας τὰς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας θεότητος, ἤτοι τὰς τρεῖς, πάσαις ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ὑποστάσεσι καθ' ὑπόστασιν ἡνῶσθαι. κατ' οὐδένα γὰρ ἐκοινώνησε λόγον ὁ πατὴρ,

QVOD OMNIS DIVINA NATVra, in una suipsius hypostaseon, unita est toti humanae naturae, & non pars parti. Cap. VI.

Quae communia & uniuersalia sunt, praedicantur de subiectis sibi particularibus. At quia substantia communis est, particulare uero hypostasis: particulare autem, nō quia partē naturae habet, sed particulare numero ut indiuiduum: numero enim & non natura differre dicuntur hypostases. praedicatur igitur substantia de hypostasi. Quapropter unaquaeque hypostaseon eiusdē speciei perfecta substantia est: quare non differunt abinuicem hypostases secundùm substantiam, sed secundùm accidentia, quae quidē sunt characteristicae signalesque proprietates. Characterica autem, hypostaseos, non naturae sunt: nam & hypostasin diffiniunt substantiam cum accidentib. quare hypostasis, quod commune est cum proprietate habet. Substantia uerò secundùm seipsam hypostasis non est, sed in hypostasibus seruatur. Patiente igitur una hypostaseon omnis substantia, quatenus passa hypostasis, passa esse dicitur in una suipsius hypostaseō: nō tamen necesse est omnes eiusdem speciei hypostases simul pati cū hypostasi patiente. Sic igitur confitemur deitatis naturam omnem in una quaque suarum hypostaseō perfectè esse, omnem in patre, omnem in filio, omnem in spiritu sancto: quapropter & perfectus Deus pater, perfectus Deus filius, perfectus Deus spiritus sanctus. Sic & in humanatione, unius sanctae trinitatis, Dei uerbi, dicimus omnem & perfectam diuinitatis naturam, in una suipsius hypostaseon unitam omni humanae naturae, & non partē parti. Ait enim diuinus Apostolus, quod in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: hoc est, in carne eius. Et eius discipulus deifer, & circa diuina plurimus, Dionysius Areopagita ait, quod penitus nobis in una suipsius cōmunicauit hypostaseon. Nulla tamē nos cogit necessitas ut dicamus omnes sanctę diuinitatis hypostases .i. tres, omnib. humanitatis hypostasibus secundū hypostasin unitas esse. Nā nulla ratione cōmunicauit pater & spi-

καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ σαρκώσει τοῦ θεοῦ λόγου εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἑνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. οὐδὲν γὰρ ὧν ἐφύτευσε τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ὁ θεὸς λόγος, ἀρχῆθεν πλάσας ἡμᾶς ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοερὰν καὶ λογικὴν, καὶ τὰ τούτων ἰδιώματα. τὸ γὰρ ἑνὸς τούτων ἀμοιροῦν ζῶον, οὐκ ἄνθρωπος. ὅλον γὰρ ὅλος ἀνέλαβέ με, καὶ ὅλος ὅλῳ ἡνώθη, ἵνα ὅλῳ τὴν σωτηρίαν χαρίσηται. τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. ἥνωται τοίνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ μεσιτεύοντος θεοῦ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι. ἡγεμονικὸν μὲν γὰρ ψυχῆς τε καὶ σαρκὸς ὁ νοῦς. νοῦς δὲ, τῆς ψυχῆς τὸ καθαρώτατον, ἀλλὰ καὶ νοῦ θεός. καὶ ὅτε μὲν παραχωρεῖται ὑπὸ τοῦ κρείττονος, τὴν οἰκείαν ὁ νοῦς τοῦ χριστοῦ ἡγεμονίαν ἐνδείκνυται· ἐκνικᾶται δὲ καὶ ἕπεται τῷ κρείττονι, καὶ ταῦτα ἐνεργεῖ, ἃ ἡ θεία βούλεται θέλησις. χωρίον ὁ νοῦς γέγονε τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἡνωμένης θεότητος. ὥσπερ δηλαδὴ καὶ ἡ σάρξ, οὐ σύνοικος. ὡς ἡ τῶν αἱρετικῶν ἐναγὴς πλανᾶται οἴησις (οὐ γὰρ ἂν μεδιμναῖον, λέγουσα, χωρήσει διμέδιμνον) σωματικῶς τὰ ἄϋλα κρίνουσα. πῶς δὲ θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ ὁμοούσιος τῷ τε πατρὶ καὶ ἡμῖν ὁ χριστὸς λεχθήσεται, εἰ μέρος τῆς θείας φύσεως, μέρει τῆς ἀνθρωπίνης ἐν αὐτῷ ἥνωται φύσεως; λέγομεν δὲ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνεληλυθέναι, καὶ κεκαθικέναι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καθὸ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις ἀνέστησαν καὶ ἐκάθισαν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καθὸ πᾶσα ἡ φύσις ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ χριστοῦ ὑποστάσει. φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τῷ χριστῷ. καὶ τοῦτο δὲ φαμὲν, ὅτι ἐκ κοινῶν οὐσιῶν ἡ ἕνωσις γέγονε. πᾶσα γὰρ οὐσία κοινή ἐστι τῶν ὑπ' αὐτῆς περιεχομένων ὑποστάσεων. καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν μερικὴν καὶ ἰδιάζουσαν φύσιν, ἤτοι οὐσίαν· ἐπεὶ ἀνάγκη τὰς αὐτὰς ὑποστάσεις καὶ ὁμοουσίους καὶ ἑτεροουσίους λέγειν. καὶ τὴν ἁγίαν τριάδα, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ἑτεροούσιον, κατὰ τὴν θεότητα λέγειν. ἡ αὐτὴ τοίνυν φύσις ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖται. καὶ ὅτε εἴπωμεν τὴν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκῶσθαι κατὰ τοὺς μακαρίους Ἀθανάσιόν τε καὶ Κύριλλον, τὴν θεότητα

& spiritus sanctus incarnationi dei uerbi, nisi secundum acceptationem & uoluntatem. Ac omni humanæ naturæ inquimus unitam esse omnem diuinitatis substantiam: nam nihil eorum quæ plātauit in natura nostra Deus uerbũ, cum in principio plasmauit nos, deficit sed omnia assumpsit, corpus, animam rationalem & intellectiuam, & eorum proprietates. Quod enim unius horũ expers animal, non homo est. Totum enim totus assumpsit me: & totus toti unitus est, ut toti salutē largiretur. Nā quod in assumptum, est incurabile. Vnitum igitur est carni, mentis medio uerbum dei, mediantis inter dei puritatem, & carnis crassitiem. Principatum enim animę & carnis, mens tenet: quid animæ, purissimũ mentis uerò, Deus. Et quando locum dat meliori, propriũ mens principatum ostendit. cedit autem meliori, sequiturq; potiorem, & ea facit quæ diuinæ complacent uoluntati. Locus mens facta est diuinitatis, secundum hypostasin ipsi unitæ, quemadmodum uidelicet & caro: non cohabitatur, eo modo quo hæreticorum scelesta errat opinio: Non (inquiunt) uas unius modij, duo modia capiet: corporaliter immaterialia iudicantes. Quo modo autem Deus perfectus, & homo perfectus, & consubstantialis patri & nobis, Christus diceretur, si diuinæ naturæ pars, humanæ naturæ parti in ipso unita esset? Dicimus autem naturam nostram surrexisse à mortuis, assumptam esse, & sedere ad dexteram patris, non quod omnes hominum hypostases surrexerint, & sedeant in dextra patris, sed omnis natura in Christo hypostasi. Dicit enim diuinus Apostolus, consurgere & sedere nos fecit in Christo. Et hoc etiam dicimus, quod ex communibus substantijs unio facta est. Nam omnis substantia communis est omnium sub se contentarum hypostaseon. Et fieri non potest, ut inueniatur particularis & propria natura, siue substantia: quia necesse esset easdem hypostases, & consubstantiales & diuersarum substantiarum dicere, & sanctam trinitatem & consubstantialem & diuersi substantialem secundum deitatem dicere. Eadem igitur natura in unaquaq; hypostaseon consideratur. Et quando dicimus naturā uerbi incarnatā esse secundū beatos patres Athanasiũ & Cyrillũ, diuinitatem

φαμὲν ἡνῶσθαι σαρκί. διὸ οὐδὲ δυνάμεθα εἰπεῖν, ἡ φύσις τοῦ λόγου ἔπαθεν. οὐ γὰρ ἔπαθεν ἡ θεότης ἐν αὐτῷ. λέγομεν δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πεπονθέναι ἐν τῷ Χριστῷ, οὐ μὴν πάσας τὰς ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων ἐμφαίνομεν, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν πεπονθέναι. ὥστε φύσιν τοῦ λόγου λέγοντες, αὐτὸν τὸν λόγον σημαίνομεν. ὁ δὲ λόγος, καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας κέκτηται, καὶ τὸ ἰδιάζον τῆς ὑποστάσεως.

dicimus unitã esse carni. Qua propter nequaquam dicere ualemus, naturam uerbi passam fuisse. nam diuinitas in ipso passa non est: sed dicimus humanam naturam passam esse in Christo, non tamen omnes hominũ hypostases ostendentes, & in humana natura Christum esse passum confitemur. Quare naturam uerbi dicentes, ipsum uerbum significamus: siquidem uerbũ, & quod commune substantiæ est habet, & quod proprium hypostaseos.

COMMENTARIVS.

SVbstantia hoc loco, natura'que dicitur (quemadmodum iam tertio aut quarto capite huius libri prædictum est) species plurium hypostaseon personarum'que contentiua: hypostasis uerò est indiuiduum & unum numero, sub natura substantia'que contentum. Vt homo substantia est. Socrates indiuiduum & particulare: non quidem quia naturæ humanæ unam partem habeat, & altera careat, est enim in Socrate & quolibet hominis indiuiduo tota natura humana, sed quia unum est numero. Et sanè plura eiusdem speciei indiuidua solo numero differunt, non natura cum omnia, eadem natura scilicet speciei participent: ut Socrates, Plato, Cicero, natura humana. Et substantia, ut commune quiddam, de hypostasi, ut subiecto sibi particulari prædicatur quemadmodum homo de Socrate. Ex quo consequens est, unumquodque indiuiduorum, eiusdem speciei perfectam, totam'que substantiam habere, non eius partem solum, neque ea inter se secundum naturam differre, sed solum secundum accidentia, ut colorem, figuram, formam, & cæteras indiuiduales proprietates, quibus unius ab altero supposito discrimen internoscitur. Et hæc, charactericæ signales'que proprietates dicuntur, quod sint, ut characteres quidam impresi, aut signa indita ad discerniculum unius ab altero, & uelut naturales quædam notæ. Huiusmodi autem accidentia & propria signa, non naturæ sunt discretiua, aut distinctiua, sed suppositorum. Siquidem figura, locus, aut ætas, non humanam dirimit naturam (cum ipsa secundum seipsam ab ijs omnibus absoluatur, & omnia hæc à se excludat) sed Ioannem Petrum & Paulum, & cætera hominis indiuidua discernit. Hinc rectè authores diffiniunt hypostasin esse substantiam cum accidentibus substantiam quidem, qua conuenit cum alia hypostasi: cum accidentibus uerò, quibus una hypostasis dissidet ab alia. Et hypostasis habet id quod commune est, utpote substantiam & naturam, cum proprietate particulari: quemadmodum Petrus naturam humanam, cum accidentarijs proprietatibus. Substantiam uerò ut humana, secundum seipsam, & in sua communi ratione considerata, non est hypostasis, ut Petrus & Paulus: sed in unaquaque hypostasi, integra, perfecta'que saluatur & consistit. Hinc fit, ut si Ioannes sanatur: pristinæ'que restituitur ualetudini, & tota in eo natura humana sanetur, ratione ipsius indiuidui. Quod enim particulari conuenit, substantiæ, speciei'que conueniat oportet: non tamen necesse est propterea particulares omnes homines simul sanari. Et cum particulare comburitur lignum, & tota in eo ligni natura absumitur, non tamen protinus unumquodque lignum exuri necesse est. Porrò hæc omnia ab humanis (quantum fas est) ad diuina transferendo, quæ de substantia & hypostasi hic pertractata sunt, sicut in Ioanne tota est & perfecta natura humana, & tota in Petro, demum omnis & tota in Paulo (nulli enim illorum deest quicquam, ad humanitatis integritatem attinens, sed & Ioannes perfectus est homo, & Petrus, & Paulus, neque alia est natura humana in uno quàm alio eorum, sed eadem prorsus secundum speciem: in proprietatibus autem numeralibus & accidentarijs differentiam sustinent) ita tota natura diuina est in patre, & tota in filio, & tota in spiritu sancto, & in qualibet trium hypostaseon omnis atque perfecta. Neque alia deitas in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto, sed prorsus eadem, & maximè una, longè maiori & simpliciori unitate, quàm fit in particularibus hominibus humanæ naturæ unitas. Siquidem in rebus inferioribus est dum taxat naturæ unitas secundum speciem, in diuinis autem unitas substantiæ secundum numerum, & in proprietatibus personalibus sola est hypostaseon discrepantia. Et cum filius Dei unitus est humanæ carni, tota itidem integra'que diuinitas unita est humanitati. nam patiente (ut dictum est paulò antè) una hypostaseon, omnis tota'que substantia secundum eam & in ea patitur. Cui & id accedit, quòd diuinitas ipsa omnino simplex est & indiuidua, neque in partes ullas diuelli potest, ut una pars intelligatur unita carni, & altera nequaquam unita, sed cuicunque unitur, ut tota & integra illi uniatur necesse est. Non tamen idcirco oportet & Dei patris personam

sonam & spiritus sancti, uniri humanitati. Perinde atque si Ioannes induitur amictu, & tota in eo natura humana induitur, non tamen propterea oportet & Petrum, & Paulum simul indui. Quod deinde comprobat author testimonio beati Pauli, dicentis ad Colossenses capite secundo, quod in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Vbi omnis plenitudo diuinitatis, dicitur tota perfecta'que diuinitas: non eius particula quædam. Et hęc in Christo secundum humanam naturam habitat corporaliter: quia unita est sacratissimo corpori & animæ eius in unitatem suppositi. & manet in eo unione excellentissima, & longè augustiore quàm habitet in iustis per gratiam: non quidem corporaliter, sed solum spiritualiter neque per unionem substantiæ, sed per habitum gratiæ. Ad idem quoque comprobandum, citat testimonium beatissimi patris Dionysij: qui in prima parte secundi capite libri di Diuinis nominibus ait: Est præterea discreta Iesu ex nobis sumpta, perfecta, immutabilis'que substantia: & quæque sunt assumptæ carnis substantialia sacramenta. Et rursum paulò post eodem loco: Discretum est autem à diuinis operibus in nos benignè manantibus, quod secundum nos atque ex nobis integrè & uerè substantiam sumpsit supersubstantiale uerbum, ea'que gessit & pertulit, quę sunt humanæ ipsius assumptionis electa, atque præcipua. His enim neque pater, neque spiritus ulla ratione communicat, nisi fortè quis asserat benignitate, clementia'que & communione uoluntatis. Quod & decimotertio capite primi libri adductum est, ad declarandum, quod solus filius humanam assumpsit carnem, sicut & hic proponitur. In primo quoque huius libri capite, idem diffusius est explicatum. Demum & à beato Augustino aptis accommodis'que elucidatum exemplis rerum inferiorum: quibus ostendit, non oportere, si tota diuinitas atque perfecta, carnem suscepit in una suarum personarum, idcirco & patrem & spiritum sanctum carni unitum esse. Nempe (inquit) aliud anima, aliud ratio, & tamen in anima est ratio, & uita est anima. Sed aliud anima agit, aliud ratio. Anima uiuit, ratio sapit. & ad animam pertinet uita, ad rationem sapientia. Et cùm unum sint, anima sola suscipit uitam ratio sola sapientiam, & tamen nec anima sine ratione, nec ratio sine anima. Sic & pater & filius licet unum sint, & unus Deus sit, ad Christum solum pertinet caro, sicut ad solam rationem sapientia, licet non recedat ab anima. Ecce aliud In sole, calor & splendor in uno radio sunt, sed calor exsiccat, splendor illuminat. aliud suscipit splendor, aliud calor. Et licet calor & splendor abinuicem non queant separari, suscipit splendor illuminationem, non feruorem: suscipit calor feruorem, non illuminationem. Aliud simul, aliud singulares agunt, & tamen ab inuicem non separantur. sic & filius suscepit carnem, & non deseruit patrem, nec se diuisit à patre. Suscepit inquam filius carnem in proprietate, sed tamen pater & spiritus sanctus non defuit maiestate. In diuinitate æqualitas, in carne sola filij proprietas, non autem ab eo patris aut spiritus sancti recessit aliquando diuinitas. Cùm ergo una sit deitas, una sit diuinitas, impleuit quidem carnem Christi pater & spiritus sanctus, sed maiestate, non susceptione. Vis scire, quia cum eo fuit & pater, Non sum (inquit Dominus Iesus Christus) solus, sed pater mecum est. Audi & de spiritu sancto, quia cum eo erat, euangelista refert: Quia Iesus plenus spiritu sancto, regressus est ab Iordane. Ecce hic solus filius Iesus Christus suscepit carnem, & tamen pater & spiritus sanctus: carnem Christi deserere non potuerunt, quando in diuinitatis unitate manserunt. Consimiliter & totam perfectam'que humanitatem assumpsit Christus, & ueras omnes'que partes hominis, corpus scilicet & animam, naturales'que utriusque proprietates: non tamen in quouis humanæ naturæ supposito assumpsit humanam carnem, sed unicum, determinatum'que corpus tanquam domum sibi ædificauit æterna sapientia, ex uirgine parente formatum, & unicam itidem animam omnium spiritualium donorum plenitudine exuberantem sibi assumpsit. Neque quidem in utraque parte speciei humanæ aut utroque sexu nostram sibi formam desumpsit, aut in sexu fœmineo: sed duntaxat uirili, ut par erat. Est enim sexus uirilis honoratior, dignior, & natura potentior: & supra muliebrem à Deo, naturæ'que lege constitutus. Caput enim mulieris uir, ut inquit Apostolus primæ epistolæ ad Corinthios capite undecimo. Decuit autem Christum illam sibi assumere speciei humanæ partem, illum'que sexum, qui honorabilior esset & præstabilior, primatum'que teneret, ut qui à Deo constitutus erat caput super omnem ecclesiam, & ordo spiritualis gratiæ responderet ordini naturæ. Ad hæc dignum fuit ipsam reparationem habere responsum ad primam, humani generis formationem, ut quomodo conditus primum est homo ita & foret instauratus. Atqui totius humanæ conditionis atque creationis principium est uir. Fecit enim Deus ex uno, omne genus hominum: qui fuit ut radix totius humanæ propaginis. Ergo congruum fuit, & unum esse principium totius reparationis humanæ: ex quo salus & redemptio in omnes tam uiros quàm mulieres proflueret. Huic accedit, quod reparatio debuit per eundem, consimilem'q; fieri modum, per quem fuerat inducta præuaricatio. ut qui intulerat morbum, idem quoq; conformitate sexus salutare afferret remedium. Atque præuaricatio & maledictio præsertim inducta est per uirum, cum dicat Apostolus ad Roman. 5. cap. quod per unum hominē peccatū intrauit in mundū, & per peccatum mors. Ergo abolitio præuaricationis, & instauratio lapsus, rationabiliter debuit præstari per uirū. ut sicut per unū hominē mors, ita per unū hominē resurrectio mortuorū. & sicut in Adā omnes mo-

riuntur, ita in Christo omnes uiuificentur. Et sicut per unius uiri inobedientiā peccatores cō-stituti sunt multi: ita per unius obedientiā iusti constituentur multi. Cæterùm quemadmodū mulier cooperata est ad lapsum, & ab ea inchoata est præuaricatio, per cōsensum in suggestionem serpentis, & in uiro cōsummata per esum ligni: ita in reparatione generis humani, mulier inter omnes benedicta credendo uerbis angelicis, & consentiendo præstitit exordium nostræ salutis. deinde Christus ex ipsa ueram carnē sumendo, compleuit opus nostræ redemptionis. Quocirca neq; utrunq; humani generis sexum assumere debuit: neq; de utroq;, more natiuitatis nostræ, cum hoc minus decens fuisset suæ maiestati, sed unum de altero, uirilem scilicet de muliebri. Ex quo sanè constat, utrumq; sexum ad nostram concurrisse redemptionem: sicut & uterq; præbuerat materiam & occasionem ad nostram damnationem. Et quemadmodum in omnes tam uiros quàm mulieres transfusa est damnationis pœna, ex hoc contagioso principio: ita sanè in omnes & uiros & mulieres deriuata est redemptionis gratia, ex hoc uno salutifero & saluifico principio. Vt omni ex parte sit cōspicere, medicinam cōsimili responso morbo obuiasse, & admiranda Dei sapientia hostem antiquum per eadem esse deuictum, per quæ prius prostrauerat in mortem genus humanum. Ex hoc itidem constat, completam in Christo ex sola muliere esse perfectionem uniuersitatis, in modis deducendi hominem ad ortum. Etenim tres primi prius exhibiti fuerant: & nihil erat reliquū, nisi ut Deus quartum superadderet, ad absoluendum illum quaternarium productionis. quod utiq; non fecisset, si Christus alio modo conceptus fuisset. Horum quidem modorum primus est, nec de uiro, nec muliere: completus in Adam primo parente. Secundus de uiro, sine muliere, exhibitus in Eua, matre omnium uiuentium. Tertius de uiro & muliere, in succedentibus per naturalem propagationē perspectus. Quartus deniq;, de muliere sine uiro, in solo Christo & admiranda eius conceptione consummatus & absolutus. Cæterū ut ad literæ reuertamur explanationem, qđ Christus totam assumpserit naturā humanā, utramq; uidelicet partem substantialem, & naturales earum proprietates, hac ratione confirmat author: quia huiusmodi assumptio potissimum facta est, ut perdita salus homini redderetur: & qđ sauciatū esset in homine, hac salutari medicina curaretur. Cum igitur totus homo & quo ad substantiam & proprietates naturales atque affectus, fuerit uulneratus: si quod horum nō fuisset assumptum, neq; fuisset à morbo curatū. Enimuerò si medicus quispiam ad caput & manus saucias manum medicatricem extendat, non aūt ad pedes letali itidem uulnere affectos: is caput quidem curabit & manus, sed non pedes, quod illis medicam manum non admouerit. Sic sanè, si Dei filius corpus humanum duntaxat assumpsisset, aut animam, uel utramq; partem substantialē, sed non earum proprietates: quicquid fuisset nō assumptum, haudquaq; curari potuisset, quia summus ille medicus curationis opē & malagma ad illud non adhibuisset. At quia homo nō modo in partib. substantiā suam constituentibus incurrit morbum & inordinationem, sed etiam in proprietatibus earum & affectibus pestifero serpentis antiqui afflatu, nihilq; erat in eo non læsum, non uulneratum, non languidum, uenit benignissimus medicus, dignationeq; sua & substantiam & proprietates hominis assumpsit, ut in se sanctificaret, ad rectitudineq; reduceret omnia ordinatissimaq; ipsorum affectuum & passionum in se ratione, nostrarum perturbationum obliquitates, & inordinationes curauit. Cui pro tanta benignitate semper à nobis meritò gratiæ debentur, quòd uerè languores nostros tulerit, & infirmitates nostras ipse portauerit, eiusq; liuore sanati simus. Siquidē quanto grauior & perniciosior fuit morbus latè in omnes grassatus, quanto dignior & maioris authoritatis medicus, quanto deniq; efficacior & præsentior medicinā: tanto amplius astringimur, qui hæc suscepimus beneficia ad gratiarū actiones, laudes, & honorē ipsi supremo medico persoluendū. Cæterùm cum litera idipsum explicans dicit, totum enim totus assumpsit me: pronomen demonstrationis, me, tantundē ualet (ut annotat marginalis adiectio) atq; meā naturā, neq; singularem ibi demōstrat authoris hypostasin, tum quòd manifestum est Dei filium nequaq̃ assumpsisse personam ipsius authoris, neq; eius corpus aut anima, tum etiam quod in hoc dispensationis admirandæ sacramento non dicitur persona assumpsisse personam: quandoquidem ex duobus personis nunquam coalescit tertia ut integra, ex illis tanq; partibus compacta. Neq; itidem natura assumpsit naturam, aut natura personam: nisi idipsum intelligatur ratione unius suarum hypostaseon: cum assumere actionem denotat, ad hypostasin, suppositumq; pertinentē. Sed hypostasis diuina humanam naturam assumpsisse, confitenda est. At uerò quemadmodum in cæteris rebus perspectum habemus, extremū superius coniungi inferiori extremo, per medium utriq; interiectum, ut lineæ in altū porrectæ supremam partem connecti infimę per intermedias partes, utriq; extremitatum interiacentes: ita insuper admirabili unione uerbi diuini cū natura humana, uerbū Dei ut super excellens & supereminens omnia, extremū cōpactum est carni tanq; alteri extremo in imo infimoq; gradu cōstituto, per mentē humanā: superiori extremo longè inferiorē, & inferiore extremo naturæ dignitate sublimiorē. Mēs aūt principatū animæ tenere dicitur, ut quid animæ purissimum, qđ per appositionē in litera dictū est: ut intelligatur mēs humana esse, qđ animæ purissimū, & pars animæ purissima atq; præcipua: queādmodum in duodecimo secūdi li. ca. supradictū est. Mētis uerò, Deus principatū tenet: qa lōgè & im, pportionaliter est mente emi-

nentior,

entior,ut qui sit ab omnib. eminentissimè exceptus. Quãdo aũt mẽs hominis cedit meliori & superiori, utpote Deo, ei penitus obtemperans, eiusq; monita & iussu capessens, tũc propriũ ostendit & seruat ipsa mens in carnem & animã principatum: quemadmodũ substracta Deo debita obedientia per præuaricationem propriũ admisit ipsa mens principatũ, in subiectam carnem protinus aduersantem spiritui. Et propter huiusmodi unionem superexcellentẽ uerbi diuini, cum mente humana, nõ quidẽ locus corporalis & materialis, sed spiritualis & intellectualis: de quo sanè loco, cap 16. primi libri factus est sermo. Neq; fuit Deus mentis & carnis humanæ per incarnationem cohabitator, eo modo quo impietas hæreticorum cõfinxit. Vnde nonnulli hæretici, negantes Christi diuinitatem, dixerunt: Deum inhabitasse Christi mentem & carnem, duntaxat per gratiæ infusionem & communicationẽ, mansionemq; spiritualem, quo modo & corpora syncerè pureq; uiuentiũ dicuntur templũ Dei, & in cuiusque iusti anima Deus habitare dicitur. Anima enim iusti (ut ait scriptura) sedes sapientiæ. Et in euangelio: Si quis diligit me, sermonem meũ seruabit, & pater meus diligit eũ, & ad eũ ueniemus, & mansionem apud eũ faciemus. Et in Apocalypsi: Ego sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad illũ, & cœnabo cũ illo, & ille mecum. Neq; unionem realem & naturalem filij Dei cum carne nostra admiserunt, quoniam non potest (inquiunt) quod minus est, uniri maiori, & illud totum continere: ut unius modij uas non potest duos modios uini complecti. Atqui caro & mens humana, quid minus est: & deitas longè maius & amplius. Non potest igitur (aiunt) tota deitas uniri carni. Verùm quamuis assumpta propositio & in materialibus & corporeis rebus locũ habeat, non tamen in immaterialibus & spiritualibus: cũ in hominis cõpositione, anima longè dignitate & plenitudine maior, angustiæ corporis coniungatur. Quare non solum secundum gratiæ habitudinem & participationem concedendus est filius Dei cohabitator esse mentis humanæ & carnis, sed & secundum uerã unionem in unam personã. Cæterùm pro literæ contextu, id non prætermittendum, rectè apud grammaticos dici, hic modius, & hoc modium. Nempe Titus Liuius lib. 3. Decados secundi belli Punici dicit: Ad fidem deinde lætarum rerum, effundi iussit in uestibulo curiæ annulos aureos, qui tãtus aceruus fuit, ut metientib. uisum fuerit, supra tres modios explesse. Plin. uerò libro trigesimo tertio Naturalis historiæ dicit: Neq; enim aliter potuissent trimodia, illa annulorũ Carthaginem ab Hannibale mitti. Sic triangulus & triangulũ rectè dicimus, punctus & punctũ, & pleraq; talia. Sed id grammaticũ est. Deinde aliã rationem ducentem ad incommodum, contexit author, ad probandũ, quod Christus totam habuit diuinitatem, in una suarum personarum toti, perfectæq; humanitati coniunctam. Nam si naturæ diuinæ pars esset unita parti duntaxat humanæ naturæ, & non tota toti: tunc Christus neq; perfectus diceretur Deus, quia non totam haberet diuinitatem: neq; perfectus homo, quod non omnem, nec totam haberet humanitatem. Tunc itidem Christus nec patri esset consubstantialis, cùm ipse partem tantùm, pater uerò totam haberet diuinitatem. Neq; suæ sacratissimæ matri & nobis cõsubstantialis foret: nam nosipsi totam habemus in nobis humanã naturã, Christus uerò partem solũ in se haberet. Hæc autem absurdissima sunt, & blasphemiæ proxima. At uerò propter huiusmodi cõmunicationem Christi nobiscum in ueritate totius naturæ humanæ, quæ Christus in seipso peregit, & nobis quoq; cõmunia facit, & eadem Deus in nobis fecisse dicitur. Vt quemadmodum Deus suscitauit Christũ à mortuis, & collocauit ad dexterã suã in cœlestibus: ita & nos corresuscitasse à mortuis dicitur, & constituisse ad dexterã suam. Vnde cum secundo ad Ephesios cap. dicit Apostolus, quod Deus cõresuscitauit nos, & cõsedere fecit in cœlestib. in Christo Iesu: nõ ibi pronomine Nos, hypostases nostras hominũq; supposita ostendit: quãdoquidem perspicuum est, nosipsos secundũ singularitatem personarum neq; resuscitatos esse, neque ad patris dextrã sedere sed nostram naturam demonstrat, quæ omnis tota atq; perfecta in Christo, & resuscitata est, & sedet in dextra maiestatis Dei patris. Cuius quidem naturæ cũ & nosipsi simus participes, quod iã in capite præcessit, in membris quoq; factum (ut exponunt alij) dicitur: quia id reuera in illis futurum est, quod resuscitabuntur & consortes erunt regni. Conresuscitauit ergo (inquiũt) nos in spe, nõ rei in nobis exhibitione, sed exemplaris præmissione. Siquidem Christi resurrectio, nostræ resuscitationis, & ipsius ad dextram patris consessus, nostræ quoq; exaltationis causa est & exemplar. Alia quoq; eiusdem dicti Apostolici, neque absurda quidem assignari potest ratio quod quemadmodum primus parens noster, singularis quidem fuit persona, quantũ ad suã substantiam, & tamen quodammodo communis, quantum ad rationem originis & principij: quia omnes homines deinde futuri, in ipso tanq; seminario quodã fuerunt secundũ originem, sicut fructus & arbor in semine. Et idcirco præuaricatio ab ipso cõmissa, in omnes secundũ reatum & pœnam pertransijt, tanq; uiciata radice inficeretur arbor tota & fructus: Ita & Christum Dominum nostrũ, si partes eius substantiales & proprietates singulares attendas, rectè admodum unicũ & particularẽ hominẽ dixeris. Si uerò rationem principij recõciliationis & reparationis totius humani generis consideres, & quod à Deo missus est, ut totus per ipsum mundus renouetur in spiritu: non iniuria quodam modo communem eum dicas, & uniuersalem hominem, ut ex quo omnes, qui cum

recipiunt, prodeant renati secundum spiritum, & filij Dei. Idcirco quæcunque in ipso completa sunt opera, & in nobis quoque facta dicuntur, propter unionem naturæ quam habemus ad ipsum: & participationem gratiæ defluentem ab ipso in nos Dei filios. Hinc, cum Deus pater Christum resuscitauit, & subuexit in cœlum, hanc quoque resuscitationis & consessus dignitatem nobis communicauit: ut in eo, secundum uirtutē subsistentibus, & ex eo regenerationem sortitis, atque spiritualem sumentibus originem, & ergo unum cum illo constituentibus, quo Christi gratia & gloria in omnes illi adhærentes transiret. Idipsum Cyrillus, primo libro Commentariorum in Euangelium Ioannis, exponens illud dictum euangelistæ, Et habitauit in nobis, his uerbis significat. Sumus (inquit) omnes in Christo, & communis humanæ naturæ persona in Christo reuixit. Propterea & Adam nominatur, quod per naturæ nostræ communitatem gloria & immortalitate omnes ita locupletat: sicut contrà, morte & uituperatione omnes Adam primus mulctauit. In omnibus igitur uerbum, per assumptionem unius habitauit: & cum unus filius Dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis definiatur, ad uniuersum genus humanum hæc dignitas funditur. Et sic per unum generis nostri ad nos quoque illud peruenit. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Quare in Christo quidem seruiens natura nostra, uerè liberata est, ad unionem ascendens mysticam, eius qui serui formam induit. In nobis autem, propter affinitatem carnis qua illi coniungimur qui similitudine illius ad præcipuum bonum suum conscendimus, Dij ac Dei filij per fidem constituti. Habitauit autem in nobis Dei uerbum, in templo uno: quod propter nos & de nobis sibi condidit: ut omnes in seipso habens, ut uno corpore patri (ut Paulus ait) reconciliaret. hæc Cyrillus. Postremum & id aduerte: authorem cum subnectit in litera, quod ex communibus substantijs unio facta est: communem ibi substantiam appellare naturam quæ plurium est, & multis conuenit, ut diuina substantia tribus summæ deitatis hypostasibus est communis: & natura humana omnibus hominum suppositis in quibus sanè eadem est specie humanitas, eandémque sortita rationem. Itaque in Christo facta est unio ex communibus ratione substantijs, natura scilicet diuina & humana: quarum utraque, pluribus est communis hypostasibus. Nempe propriam particularemque ponere substantiam, siue naturam, repugnantiam claudit. Sicnim in Ioanne (exempli gratia) ponatur huiusmodi propria substantia, tunc ipse & Petrus erunt consubstantiales, quia uterque homo: & simul erunt diuersarum substantiarum, quod unus propriam habeat naturam, ab alterius natura discrepantem. Consimiliter si in Dei filio propria admitteretur deitas esse substantia, ipse & pater consubstantiales essent, propter eandem à patre communicatam, & à filio susceptam diuinitatem in ratione originis: & tamen uterque simul diuersarum essent substantiarum, propter concessam in filio substantiæ proprietatem. Hæc autem manifestè inter se pugnant. Demum ut tantum mysterium incarnationis, & humanis & angelicis linguis ineffabile, congruè & aptè pro tenuitate nostra possimus eloqui, & quoquo pacto depromere. Damascenus ostendit istam, Natura uerbi est incarnata, admittendam esse & recipiendam: quia tantundem ualet ac ista, Diuinitas in uerbo Dei unita est carni, quam absque ulla hæsitatione rectè dabunt omnes, haud secus quam hanc, Verbum caro factum est. Nempe natura uerbi, siue diuinitas uerbi, nihil aliud re ipsa est, quā ipsum uerbum: etsi rationis aliquantum sit discrimen, quod hoc personam solam exprimit, illud uerò naturam in persona. Id tamen nullum rei parit dissidium: nam etiam uerbum communem notat diuinam substantiam cum personali proprietate, quæ filio Dei peculiaris est: scilicet nascibilitate & gignentia. Neque idem subit iudicium de propositione paulò antè data, Natura uerbi est incarnata, siue carni unita: & de ista, Natura uerbi est passa, quæ prorsus est reijcienda. Nam passio, diuinitati competere non potest, cum sit impassibilis: neque illi uerè tribui. Vnio autem ad carnem, rectè congruere potest diuinitati, neque illi repugnant: cum in dispensatione susceptæ carnis, duæ naturæ dicantur unitæ ad inuicem in una persona. At quoniam passibilitas humanæ est naturæ conditio, accommodatè dixerimus, humanam naturam esse passam in Christo, aut Christum esse passum in humana natura. Et quoniam sobriè & cautè in hac materia loquendum est, secundùm rationem & formam locutionis antiquorum patrum accommodandus est omnis noster sermo, sine innouatione aut permutatione illius: ne transgrediamur terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri. Cæterùm de supradictis propositionibus & certa loquendi ratione in explicatione præsentis mysterij, latior fiet discussio, & sermo diffusior, in undecimo huius libri capite.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ λόγου ὑποστάσεως. να.

Προεῖναι μὲν οὖν ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως φαμὲν τὴν θείαν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν, ἁπλῆν καὶ ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, πάντα ἔχουσαν

DE VNA DEI VERBI COMPOsita hypostasi. Cap. VII.

PRæcedere igitur intemporaliter & æternè dicimus, diuinam Dei uerbi hypostasin, simplicem, incompositam, increatam, incorporalem, inuisibilem, intangibilem, incircumscriptam, omnia habentem, quæcunque

ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ὡς αὐτῷ ὁμοούσιον, τῷ τῆς γεννήσεως τρόπῳ καὶ σχέσει τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διαφέρουσαν, τελείως ἔχουσαν, οὐδέποτε τῆς πατρικῆς ἐκφοιτῶσαν ὑποστάσεως, ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τῶν πατρικῶν κόλπων οὐκ ἀποστάντα λόγον ἀπεριγράπτως ᾠκηκέναι τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας παρθένου ἀσπόρως, καὶ ἀπεριλήπτως. ὡς οἶδεν αὐτός, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ προαιωνίῳ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑποστήσασθαι ἑαυτῷ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου. ἐν πᾶσι μὲν οὖν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ἦν καὶ ἐν τῇ γαστρὶ ὑπάρχων τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ ἐνεργείᾳ σαρκώσεως. σεσάρκωται τοίνυν ἐξ αὐτῆς προσλαβόμενος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ. ὥς τε αὐτὴν χρηματίσαι τῇ σαρκὶ ὑπόστασιν, τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν, καὶ σύνθετον γενέσθαι τὴν πρότερον ἁπλῆν οὖσαν τοῦ λόγου ὑπόστασιν, σύνθετον δὲ ἐκ δύο τελείων φύσεων θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ φέρειν αὐτὴν τῆς θείας τοῦ θεοῦ λόγου υἱότητος τὸ χαρακτηριστικὸν, καὶ ἀφοριστικὸν ἰδίωμα. καθ᾽ ὃ διακέκριται τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, τά τε τῆς σαρκὸς χαρακτηριστικὰ καὶ ἀφοριστικὰ ἰδιώματα, καθ᾽ ἃ διαφέρει τῆς μητρὸς, καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων φέρειν δὲ καὶ τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα, καθ᾽ ἃ ἥνωται τῷ πατρὶ, καὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνωρίσματα, καθ᾽ ἃ ἥνωται τῇ τε μητρὶ καὶ ἡμῖν. ἔτι δὲ διαφέρει τοῦ τε πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν, κατὰ τὸ ὑπάρχειν θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτόν. τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ χριστοῦ ὑποστάσεως ἰδιαίτατον ἰδίωμα γινώσκομεν. τοιγαροῦν ὁμολογοῦμεν αὐτὸν, ἕνα υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου τὸν αὐτὸν, ἕνα χριστὸν, ἕνα κύριον. τὸν μόνον μονογενῆ υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν, δύο αὐτοῦ τὰς γεννήσεις σέβοντες, μίαν τὴν ἐκ πατρὸς προαιώνιον ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, καὶ χρόνον, καὶ φύσιν, καὶ μίαν τὴν ἐπ᾽ ἐσχάτων δι᾽ ἡμᾶς, καθ᾽ ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, δι᾽ ἡμᾶς, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. καθ᾽ ἡμᾶς, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς καὶ χρόνῳ κυήσεως. ὑπὲρ ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἐκ σπορᾶς, ἀλλ᾽ ἐξ ἁγίου πνεύματος καὶ τῆς ἁγίας παρθένου, ὑπὲρ νόμον κυήσεως. οὐ θεὸν αὐτὸν μόνον κηρύττοντες

quæcunque habet pater: ut ipsi consubstantialem, modo generationis & habitudine, à paterna hypostasi differentem, perfectè immanentem, & non quandoque à paterna hypostasi digredientem. In nouissimis autem diebus, non discedens è sinu patris uerbum, incircumscriptè inhabitasse in utero sanctæ uirginis inseminaliter & incompræhensibiliter, ut ipse scit: & in ipsa plusquam æterna sua hypostasi, ex sancta uirgine suscepisse carnem. In omnibus igitur & super omnia erat, in utero sanctæ Deiparæ existens: sed in ipsa, per incarnationis operationem. Incarnatus igitur, ex ipsa carnem assumens primitias nostræ molis, carnem animatam anima, rationali & intellectuali, ut & eadem esset carni hypostasis, quæ & Dei uerbi hypostasis. Et composita facta est quæ prius erat simplex uerbi hypostasis: composita quidem ex duabus perfectis naturis, diuinitate scilicet & humanitate. Vt & ipsa ferat diuinæ Dei uerbi filiationis charactericam & discretiuam proprietatem, secundùm quam discreta est à patre & spiritu: & charactericas, discretiuasque carnis proprietates, secundùm quas differt à matre & reliquis hominibus. Ferat autem & diuinæ naturæ proprietates, secundùm quas unitur patri & spiritui: & humanæ naturæ cognitionis signa ac proprietates, secundùm quas unitur matri & nobis. Præterea differt à patre & spiritu, à matre & nobis, secundum hoc quod ipse Deus est simul & homo: hoc enim, hypostaseos Christi maximè propriè proprium cognoscimus. Confitemur ergo, ipsum unum filium Dei etiam post humanitatis assumptionem, & filium hominis eundem unum Christum, unum Dominum, unigenitum & uerbum Dei, Iesum Christum Dominum nostrum: duas eius natiuitates uenerantes, unam ex patre ante secula, super causam, & sermonẽ, & tempus, & naturam: & alteram in nouissimis propter nos, secũdũ nos, & super nos. Propter nos, quia propter nostram salutem. Secundũ nos, quia factus est homo ex muliere, & tempore partus: Super nos, quia non ex semine, sed ex spiritu sancto, & ex sancta uirgine super partus legem. Et non Deum ipsum solum prædicamus,

spoliatum

γυμνὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ μὴν ἄνθρωπον μόνον ψιλοῦντες αὐτὸν τῆς θεότητος, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, ὁμοῦ θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον. ὅλον θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον. τὸν αὐτὸν ὅλον θεὸν, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τῆς ὑπερθέου αὐτοῦ θεότητος. διὰ τοῦ εἰπεῖν τέλειον θεὸν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον, τὸ πλῆρες καὶ ἀνελλιπὲς δηλοῦντες τῶν φύσεων. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὅλον θεὸν καὶ ὅλον ἄνθρωπον, τὸ μοναδικὸν καὶ ἄτμητον δεικνύντες τῆς ὑποστάσεως. καὶ μίαν δὲ φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην ὁμολογοῦμεν, διὰ τοῦ εἰπεῖν σεσαρκωμένην, τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν σημαίνοντες κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. καὶ σεσάρκωται τοίνυν ὁ λόγος, καὶ τῆς οἰκείας ἀϋλότητος οὐκ ἐξέστηκε, καὶ ὅλος σεσάρκωται, καὶ ὅλος ἐστὶν ἀπερίγραπτος, σμικρύνεται σωματικῶς, καὶ συστέλλεται. καὶ θεϊκῶς ἐστὶν ἀπερίγραπτος, οὐ συμπαρεκτεινομένης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, τῇ ἀπεριγράπτῳ αὐτοῦ θεότητι. ὅλος μὲν οὖν ἐστι θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ θεός. οὐ γὰρ μόνον θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος. καὶ ὅλος ἄνθρωπος τέλειος. οὐχ ὅλον δὲ ἄνθρωπος. οὐ μόνον γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός. τὸ μὲν γὰρ ὅλον, φύσεως ἐστὶ παραστατικόν· τὸ ὅλος δὲ, ὑποστάσεως. ὥσπερ τὸ μὲν ἄλλο, φύσεως. τὸ ἄλλος δὲ, ὑποστάσεως. ἐν πᾶσι μὲν ὢν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα καὶ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς θεομήτορος, ἀλλ' ἐν ταύτῃ ἐνεργείᾳ σαρκώσεως. Ἰστέον δὲ, ὡς εἰ καὶ περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλαις τὰς τοῦ κυρίου φύσεις φαμὲν, ἀλλ' οἴδαμεν ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως ἡ περιχώρησις γέγονεν. αὕτη μὲν καὶ διὰ πάντων διήκει καθὼς βούλεται, καὶ περιχωρεῖ, δι' αὐτῆς οὐδέν. καὶ αὕτη μὲν τῶν οἰκείων αὐχημάτων τῇ σαρκὶ μεταδίδωσι, μένουσα αὐτὴ ἀπαθὴς, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἀμέτοχος. εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμῖν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν μεταδιδοὺς, μένει τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος, πόσῳ μᾶλλον ὁ τοῦ ἡλίου ποιητής τε καὶ κύριος;

spoliatum humanitate secundum nos: neque sanè hominem solum, spoliantes ipsum diuinitate, non alium & aliũ, sed unum & eundem simul & Deum & hominem, Deum perfectum & hominem perfectum, totum Deum, & totum hominem: eundem & totum Deum cum carne ipsius, & totum hominem cum superdiuina eius deitate. Per hoc autem quod dicimus perfectum Deum, & perfectum hominem, plenitudinem & indeficientiã naturarum declarãtes. Per hoc uerò quod dicimus, totum Deum & totum hominem, singularitatem & indiuisionem hypostaseos ostendentes. Et unam naturam Dei uerbi incarnatam confitemur, per hoc incarnatam secundũ beatum Cyrillum, carnis substãtiam significantes. Et incarnatum est igitur uerbum diuinusq; logos, & à propria immaterialitate non discessit, & totus incarnatus est, & totus est incircumscriptus. Minoratur corporaliter & contrahitur, deitas autem est incircumscripta nõ coextensa carne eius cum incircunscripta eius diuinitate. Totus igitur est Deus perfectus, sed non [illegible]um Deus: nam nõ solum Deus, sed & homo. Et totus homo perfectus, non totum autem homo: non solum enim homo, sed & Deus. Nam totum est naturę repræsentatiuum, totus autem hypostaseos: quemadmodum aliud naturæ est, alius uerò hypostaseos. Sciendum insuper, quod & si se inuicem immeare Domini naturas dicimus, scimus tamẽ quod ex diuina natura immeatio prouenit: nam omnia pertransit, quemadmodum uult, & permeat omnia: per ipsam autem nihil. Et ipsa quidem proprias glorificationes carni trahit: cum ipsa maneat impassibilis, & immunis passionum carnis. Nam si sol nobis proprias actionis tradens, nostrarum manet expers: quantò magis solis factor & dominus?

COMMENTARIVS.

Nonnulli hæreticorum, ut Paulus Samosatenus, & Photinus eius consectator, dixerũt Christum ante sacrosanctam uirginem Mariam eius matrem nullo modo fuisse, quia ipsum nudum esse hominem posuerunt, & Deum negauerunt. Constat autem quòd secundum humanam naturam non præcesserit tempore sacratissimam uirginem, ex qua spiritu sancto obumbrante sumpsit nostræ carnis substantiam. Alij uerò opposito prorsus modo sentientes, ut Valentinus, & Apelles eius astipulator, dixerunt Christũ omnimode ante beatam uirginem fuisse: quia ipsum solum esse Deum astruxerunt, & uerum hominem esse negarunt.

runt. At manifestum est, secundum diuinitatem Christū ante secula fuisse & ab æterno: quare & sacrosanctæ matris suæ temporalem ortum intemporali duratione longè antecessisse. Verum ecclesia catholica omnem hæreseos impietatem respuens, & solā ueritatis sinceritatē amplectens, haud dubiè cōfitetur, Christum & uerum esse Deū, & uerum hominem, & utriusq; naturæ propria integrè seruasse. Proinde secūdum diuinam naturam æternus est & intemporalis, ante semper sanctam uirginem, immò ante omnia secula uerè subsistens. Secundum humanam uerò naturam, & ut homo, post beatam uirginem fuisse dicēdus est, ex qua habuit ortum temporalem. Et quia uni personalis est Christus, & idem prorsus secūdū hypostasin Deus & homo, idcirco author simplicem & incompositā uerbi Dei hypostasin præcedere ipsam humanæ carnis assumptionem dicit, quod ante huiusmodi unionē in carne, ipsa hypostasis filij Dei, in una duntaxat natura, scilicet diuina subsistebat, & non erat humanę naturæ unita; Post assumptionē uerò humanitatis, ipsa filij Dei hypostasis, cōposita hīc dicitur, quod duæ naturæ perfectę, diuina & humana, unitæ sunt in unā hypostasin, diuinitate tamen eius à sua indiuidua simplicitate, immutabilitate & incompositione, nequaquā discedente. Porrò cum uerbum Dei inhabitauit sacratissimæ uirginis uterū, fuit quidem in eo peculiari quodā modo, scilicet per incarnationis operationem, & unionem cū carne humana: non tamen ideo desijt esse intimus patri, & intimè ei immanens, cū beatus Ioānes primo capite de uerbo Dei incarnato dixerit, Vnigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et ipse Dei filius nostræ mortalitatis trabea indutus, dixit discipulis suis, Ioānis decimoquarto cap: Ego in patre, & pater in me est. Neq; itidem desijt in omnibus esse, in cœlo sursum, & in terra deorsum, in mari & in omnibus abyssis: neque super omnia, cū diuinę maiestatis ab omnib. eminenter exceptæ celsitudine sit in immensum super omnia constitutus. Semper enim de ipso Dei filio uerū est & tunc quoq; fuit, quod Apostolus ad Ephesios cap. quarto scribit, quod unus Deus & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia & in omnibus nobis. Et sanctissimus illi uerbi diuini præco & præcursor, sublimitatē diuinæ maiestatis in Christo significans, dixit: Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo uenit, super omnes est. At quia hæc altissima mysteria longè excedūt tenuē nostræ mentis captū, quod ita sese habeant, credenda quidem uel firmissimè sunt: nō tamen quomodo sese habeant, & quonā pacto peragi potuerint, curiosius indaganda. Proinde profundiorem huiusce rei perscrutationem, rectè nobis prohibet Damascenus, dicens, Dei uerbū incomprehensibiliter inhabitasse uterū uirginis sanctæ, ut ipse scit: eo quidem dicto significās, nos ad eam scientiā pertingere minimè posse, & ab accuratiori tanti mysterij peruestigatione, supersedere prorsus debere. Quāuis itē uerbi Dei hypostasis, ante dispensationem carnis susceptā esset simplex, & in unica subsistēs natura, scilicet diuina, separatáq; ab humanitate, & post susceptionē carnis esset cōposita, in duplicíq; natura consistens, diuina scilicet & humana, atq; unita humanitati, tamen post illam ineffabilem unionem una & eadē prorsus est hypostasis uerbi Dei, quæ fuit ante unionem, neq; quoquo pacto deperdit rationem & demonstrationem hypostaseos filij Dei, aut unitam. Si enim alia persona fuisse poneretur per susceptionē carnis quā antè fuerit, tunc quatuor numerarentur & collocarētur in summa diuinitate hypostases, utpote pater, filius, spiritus sanctus: et hypostasis, diuinā humanāq; naturā perfecta in se cōplectens, alia per hypothesin ab hypostasi filij Dei. Illud autē impiū esse asserere, & prorsus execrandum. At qui si idem prorsus secundū substantiā & unus est homo, prius nudus, & deinde uestimento amictus, quod circūponit corpori, & si una manet substantia prius accidente uacās, & deinde accidentaria proprietate ut albedine affecta: quare nō fatebimur unā esse filij Dei hypostasin, & omnino eandem, prius nō coniunctā carni, postea uerò ipsam sustentātem? Se enim eundem prorsus esse, in Euangelio apertissimè declarauit, cū indutus forma nostræ carnis dixit Iudæis: Anteq; Abraham fieret, ego sum. & rursum: Ego & pater unū sumus. Alio itidem loco: Nemo ascendit in cœlū, nisi qui descendit de cœlo. ubi seipsum significat, eundē qui descēdit de cœlo, ut nostram susciperet substantiam, & iterum ascendit peracta nostra redemptione, cū corpore glorioso ad cœlos. Denique idē patrem orans, inquit. Pater clarifica ea claritate, quam habui priusquā mundus fieret apud te. ubi liquidò prodit seipsum, qui loquitur, fuisse ante mundi constitutionē. loquebatur quidem ut homo, fuit autem ante mundi facturā ut Deus. Sed quid opus est exemplis adducendis immorari? cū plurima passim in euāgelijs ad id cōferentia occurrāt. Deinceps quia hypostasis uerbi Dei est uerus Dei filius, & uerus hominis filius, uerus Deus & uerus homo (quod incōcussa & solidissima fide, absq; hæsitatiōe tenendū est) idcirco hæc quatuor in se habet. Primò proprietatē personalē & discretiuā diuinæ filiationis, quod scilicet de substātia patris ante omnia secula est genita, & per illā differt à patre & spiritu sancto. Secūdò habet & carnis, ꝓprietates discretiuas, queadmodū, unusquisq; hominū sortitus est, quo ab alio discrepat ut quod tempore & loco natus sit, ex matre semper uirgini. Et hisce proprietatib. à matre benedicta & reliquis hominib. discrepat. Tertiò, habet diuinæ naturæ proprietates, cōmunes ei cū patre & spiritu sancto: ut potētiam, sapientiam, bonitatem, æternitatem. Quartò humanæ naturæ conditiones, communes eidem cū sacrosancta matre & cæteris hominibus: ut mortalitatem, passibilitatem, sensum, rationē. Duo prima, hypostasin respiciūt: & discrimē faciūt à

S cæteris

cæteris eiusdem naturæ hypostasibus: duo secunda, naturam concernunt, & conuenientiã arguunt inter eiusdem naturæ supposita. Cæterum quemadmodum gemina in Christo est natura, ita & duplex natiuitas: hæc æterna & intemporalis, ex substantia patris, & secundũ diuinitatem. Illa uerò temporalis & corporalis, ex matris substantia in sæculo, secundùm humanitatem. Et hæc est supra naturæ legem & uires. Neq; solum natiuitatis, sed & conceptus ipsius filij, & partus uirginis, longè supra naturæ metas collocatur. Certè ipse cõceptus filij Dei super naturæ legem fuit, quia nõ ex uiri cõsortio, sed superueniẽte spiritus sancti uirtute factus est, seruata sanctissimæ matris integerrima uirginitate. Perinde atq; uirga Aaron fronduit, floruit, & fructus protulit, sine seminis aut terræ adminiculo, uniusq; noctis interuallo, quod lõgiusculo tempore secundùm naturę iura absoluendum erat. Præsignauitq; uirgã illam fœcundissimam, quæ egressura erat de radice Iesse, secundum Esaiæ oraculum, & productura florẽ suauissimum, super quem requiesceret spiritus Domini: qui & alio loco dicitur ascendere coram Domino tanquã uirgultũ, & sicut radix de terra sitienti, quia ex sacratissima uirgine corpus accepit, nõ fœcundata humano cõmercio. Partus itidem & natiuitatis eiusdem filij Dei, supra naturæ legem cõpletus est: quia sine læsione aut uiolatione uirginitatis ac integritatis sacrosanctæ matris, quæ & in partu & post partum, candidissima & purissima uirgo semper extitit, præsignata quidem per portam Ezechiel semper clausam, quam solus rex Israel, rex ille regum & Dominus omnium, ingressus & egressus est, occlusam tamen in suo ingressu & egressu semper illam conseruans: quemadmodũ (si summis ima conferre fas est) imago uultus humani speculum subit sine fractione, & rursum subtrahitur eidem absq; disruptione: & solaris radius sua subtilitate uitrũ penetrat, & rursum se cõtrahit absq; uitri lęsione. Quis igitur dubitauerit, uerũ solẽ iustitiæ in suo ad nos exortu, sine maternæ integritatis iniuria ex sacratissimo thalamo suo prodijsse? Porrò per hanc secundã natiuitatẽ, & naturæ nostræ susceptionem filius Dei à propria immaterialitate, per primã natiuitatem à patre accepta, nõ discessit, ut inquit litera. Siquidẽ anima rationalis corpori humano cõiungitur, crasso & materiali, nõ tamen idcirco à sua spirituali natura & immateriali discedit. Non minus enim sua substantia immaterialis est & inuisibilis, cũ corpori cõiungitur, quã dirempta à corpore. Eodem ferè modo uerbum Dei unitum esse carni, confitendũ est, nõ tamen à suæ diuinitatis spirituali subtilitate discessisse. Et sacrosancta eius caro ut corporea & mole prędita, circũscripta fuit, conclusa loco uno & cõtinentis ambitu: deitas aũt incircũscripta remãsit, omnẽ implens locũ, à nullo tamen conclusa: quare nõ fuit coextensa Christi caro deitati, neq; illi deitas. Perinde atq; si linea pedanea admoueatur lineæ in immensum protensæ, aderit quidem alicui particulæ lineæ infinitæ, nõ tamen illi toti interminæ coextendetur. Enimuero caro Christi, ut linea pedanea est, deitat uerò eiusdem tanquã linea infinita. Vt autẽ aptus & accõmodus ueritati habeatur sermo, ad hæc alta superadmirabilis unionis sacramenta exprimenda, in unũ hîc animaduertendum: quòd in supersanctæ trinitatis mysterio, itidem & incarnationis, enunciando, totus, alius, & similia nomina, in masculino genere hypostasin & personam designant: in neutro uerò, naturam & eius ꝓprietates insinuant. Propterea in trinitate admittitur alius esse pater & alius filius, sed nõ aliud pater aliud filius, quia diuersa est patris, & filij persona, nõ tamen alia unius & alterius substantia. E' diuerso in susceptionis humanæ naturæ commercio, aliud Deus, & aliud homo: non tamen alius Deus, & alius homo, quia diuersæ sunt Dei hominis naturæ, non tamen personæ. Sic rectè dixerimus, quòd Christus est totus Deus perfectus, & totus homo perfectus, cùm nihil eidem desit diuinitatis, neq; etiã humanitatis: non tamen totũ est Deus, cũ nõ solã habeat naturã diuinã, sed & humanã, neq; totũ est homo, cũ etiã diuinæ habeat naturę cõmunionẽ. Deinde annotat author, quod quãuis in quinto huius libri capite dictũ fuerit, duas in Christo naturas se inuicẽ immeare, & cõfusè unitas esse, huiusmodi tamen immeationis efficacia, ex diuina potissimũ natura prouenit, ut quę sit spiritualior, purior, subtilior & penetratior: et eã ob causam permeat naturã humanã, efficacia suę immensæ uirtutis. Et propter huiusmodi permeationem, natura humana & crassior, & corpulentior dicitur etiã immanere naturæ diuinę propter inseparabilem unius cũ altera connexionẽ. Quemadmodũ anima primũ permeat corpus ob spiritualẽ eius, & incorporeã naturã. Et subinde corpus etiã ipsi animæ immanet inseiunctæ, ut nihil sit corporis, quin illi assit anima. Præcipua tamẽ immeandi ratio ex anima pendet, Sic lumen spiritualium rerum præferens naturam, etsi sensibile sit, immeat cœlos & elementa, quæ crassiorem sustinent materiam, illiq; sunt addicta. Cõsequẽter aũt & huiusmodi corpora immanẽt lumini, quod neq; loco, neq; spacij interuallo disseparãtur, sed utrũq; alterũ subit. Nihilominus imeatio illa potius ex lumine prouenit: ut quę sit tenuius & penetrãtius, minusq; feculẽtę materiæ sentiẽs. Etenim quod magis incorporeũ est & immateriale, potiorẽ immeãdi habet uim & uirtutẽ: quod uerò magis ad materiæ cõditiones deuergit, immeationẽ potius ut substratũ alteri subiectũ suscipit. At uerò quia dignius alteri minus digno in eodem tertio coniunctũ, cõmunicat illi suas dignitates pro captu & modulo suo, & tamẽ ab illo nõ suscipit indignitates, neq; imperfectiões: hinc (ut notat litera) diuina natura humanę suas tradit proprias glorificatiões, digniores q; denominationes & ꝓprietates, et tamẽ nõ sustinẽt carnis impfectiones, neq; obnoxia est passionib. corporis. Enim

uerò si quis regia maiestate insignis, & clarissimo sanguine natus, consortem thori sibi asciscere coniugem plebeiam & infimæ sortis, obscuroq́ loco progenitam, suæ uxori claras, sibiq́ peculiares traderet denominationes, appellareturq́ illa regina & domina, titulisq́ uiri sui honestaretur: non autem è diuerso rex ipse contraheret imperfectiones suæ sponsæ, neque plebeius nuncuparetur, aut ignobilis: Sic anima corpori suas communicat uires, uegetatricem & sensitiuam, non tamen è diuerso corporis sortitur ignobilitatem, ut dissectionem, mortalitatem, & senium. Et sol subiectis corporibus suam impertit claritatem, uiuificamq́ uirtutem: nō tamen corporum à se illustratorum sordes, colluuiem aut putredinem suscipit. Haud aliter Christi diuinitas sanctissimam carnem reddit suarum perfectionū participem, ut quòd templum sit & habitaculum diuinitatis, quòd signorum & miraculorum à deitate factorum cooperatorium fuerit & coniunctum instrumentum, quod filio Dei in unitate personæ unita, à carnis tamen passionibus & imperfectionibus manet aliena, neq́ ab ea cōtrahit aut mortalitatem, aut passibilitatem.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, Η ΥΠΟ *τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγονται αἱ τοῦ κυρίου φύσεις, ἢ ὑπὸ διωρισμένον.* νε.

Εἰ δέ τις ἐρωτᾷ περὶ τῶν τοῦ κυρίου φύσεων, ἢ ὑπὸ τὸ συνεχές, ποσὸν ἀνάγονται, ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον; ἐροῦμεν, ὅτι αἱ τοῦ κυρίου φύσεις, οὔτε ἓν σῶμά εἰσιν, οὔτε μία ἐπιφάνεια, οὔτε μία γραμμή, οὐ χρόνος, οὐ τόπος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς ἀναχθῶσι ποσόν. ταῦτα γάρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα. Ιστέον δὲ, ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφερόντων ἐστί. καὶ ἀδύνατον ἀριθμεῖσθαι, τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα. καθ᾽ ὃ δὲ διαφέρουσι, κατὰ τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται. οἷον ὁ Πέτρος, καὶ ὁ Παῦλος, καθ᾽ ὃ μὲν ἥνονται, οὐκ ἀριθμοῦνται. τῷ λόγῳ γὰρ τῆς οὐσίας ἑνούμενοι, δύο φύσεις οὐ δύνανται λέγεσθαι. καθ᾽ ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες, δύο ὑποστάσεις λέγονται. ὥστε ὁ ἀριθμὸς, τῶν διαφερόντων ἐστί. καὶ ᾧ τρόπῳ διαφέρουσι τὰ διαφέροντα, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ἀριθμοῦνται. ἥνωνται μὲν οὖν αἱ τοῦ κυρίου φύσεις ἀσυγχύτως καθ᾽ ὑπόστασιν, διήρηνται δὲ ἀδιαιρέτως λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. καὶ ᾧ μὲν τρόπῳ ἥνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. οὐ γὰρ καθ᾽ ὑπόστασιν δύο εἶναι φαμὲν τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ. ᾧ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διήρηνται, ἀριθμοῦνται. δύο γάρ εἰσιν αἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ, λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. ἡνωμέναι γὰρ καθ᾽ ὑπόστασιν, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσαι, ἀσυγχύτως ἥνωνται, τὴν οἰκείαν ἑκάστη φυσικὴν διαφορὰν διασώζουσα. τῷ τρόπῳ τοιγαροῦν τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ ἀριθμούμεναι, ὑπὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται. εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ὃν προσκυνοῦμεν σὺν πατρὶ καὶ πνεύματι, μιᾷ προσκυνήσει

AD QVAERENTES, AN AD QVANTI- *tatem continuam reducantur Domini naturæ, an ad discretam.* Cap. VIII.

SI quis autem interrogat de Domini naturis, an ad continuam quantitatem, an ad discretam reducuntur? respondebimus, quod Domini naturæ neque unum corpus sunt. neque una superficies, neque una linea, neque locus, neque tempus, quo queant in continuam quantitatem reuocari. Hæc enim sunt, quæ quantitati continuæ annumerantur. Et sciendum, numerum esse differentium rerum: impossibile siquidem est numerari ea, quæ secundum nihil differunt. ac secundum quod differunt, secundum hoc & numerantur: ut Petrus & Paulus secundum quod uniuntur, non numerantur. ratione enim substantiæ uniti, duæ naturæ dici non possunt: secundum autem hypostasin differentes, duę hypostases dicuntur. Quare numerus, rerum differentium est: & quo modo illæ sunt differentes, eo quoque modo & numerantur. Vniuntur autem Domini naturæ, inconfusè secundum hypostasin: at diuiduntur indiuisè, ratione & modo differentiæ. Quo modo unitæ sunt, non numerantur: nam non dicimus duas secundum hypostasin esse Christi naturas. Cæterùm quomodo indiuisibiliter diuiduntur, numerantur: nam duæ sunt Christi naturę, ratione & modo differentiæ. Vnitæ enim sunt secundum hypostasin, & in se inuicem assessionem habentes, inconfusè sunt unitæ, propriam unaquæq́ differentiam seruātes, modo igitur differentiæ solo numeratæ, ac discretā quantitatem reducuntur. Vnus igitur est Christus deus perfectus, & homo perfectus, quē adoramus cum patre & spiritu una adoratione

μετὰ τῆς ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ, οὐκ ἀπροσκύνητον τὴν σάρκα λέγοντες. προσκυνεῖται γὰρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ λόγου ὑποστάσει, ἥ τις αὐτῇ ὑπόστασις γέγονεν, οὐ τῇ κτίσει λατρεύοντες. οὐ γὰρ ὡς ψιλὴν σάρκα προσκυνοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἡνωμένην θεότητι, καὶ ὡς εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ λόγου, τῶν δύο αὐτοῦ ἀναγομένων φύσεων. δέδοικα τοῦ ἄνθρακος ἅψασθαι, διὰ τὸ τῷ ξύλῳ συνημμένον πῦρ. προσκυνῶ τοῦ χριστοῦ τὸ συναμφότερον, διὰ τὴν τῇ σαρκὶ ἡνωμένην θεότητα. οὐ γὰρ τέταρτον προσεντίθημι πρόσωπον ἐν τῇ τριάδι. μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἓν πρόσωπον ὁμολογῶ τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. τριὰς γὰρ ἔμεινεν ἡ τριάς, καὶ μετὰ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν.

cum immaculata carne eius. Neq; inadorabilem carnem eſſe dicimus: nam adoratur in una uerbi hypoſtaſi, quę et ipſi hypoſtaſis facta eſt. Neq; creaturã colimus: nã non ut nudam carnem adoramus, ſed continuam diuinitati, & ut in unam perſonam & unam hypoſtaſin Dei uerbi duæ eius reuocatæ ſunt naturæ. Timeo quidem carbonem tangere, propter ignem ligno cõiunctum: adoro Chriſti ſimul utrumq;, propter carni cõiunctam counitamq; diuinitatem. Neq; quartam in trinitate introduco perſonam (abſit enim) ſed unã perſonam confiteor Dei uerbi & carnis eius. Nam trinitas manſit trinitas, etiam poſt uerbi incarnationem

COMMENTARIVS.

AD continuam quantitatem reduci non poſſe duas in Chriſto naturas, hinc liquet. Nã cui nulla ſpecierum conuenit, neq; genus ipſum cõgruere poteſt. Sed ad nullam quantitatis cõtinuæ ſpeciẽ reuocari queũt duæ illæ naturæ. Nõ enim ad eas quæ extẽſionẽ & molem deſignant, ut lineam, ſuperficiem, corpus, & locum. Nã diuina natura, dimenſionis eſt expers, & incorporalis. Neq; ad eam, quæ temporarię durationis menſuram, ſucceſſionẽq; denotat, cũ diuinitas ipſa longè ſupra tempus omne ſit ſupereminens, intẽporalis & æterna, Ad hæc, ut aliqua duo ad quantitatẽ continuã attineant, neceſſariũ eſt illa ad inuicem cõtinuari, & cõmuni termino coaleſcere, illoq; tanq; nexu & uinculo uniri: Id aũt neutiq; duab. in Chriſto naturis cõpetere poteſt. Non ẽm ſecundum extenſionẽ cõnectuntur ad inuicẽ. Nam tametſi natura humana ſecundũ corpus, partiũ habeat protẽſionẽ, & molem attollat: diuina tamen nequaquã ſortitur huiuſmodi conditionẽ: Atqui nõ poteſt inextenſum extenſo cõtinuari, ut neq; anima corpori, neq; punctũ lineę: ſed ut duo cõtinuentur ad inuicẽ extenſione, utrũq; extenſum ſi oportet. Eadem quoq; ratione, neq; ſecundũ ſucceſſionẽ durationis tẽporalis, coadunari ad inuicẽ poterunt duæ illæ naturæ: cũ una earũ temporalis ſit ex ſuæ conditionis ratione: altera uerò æterna, & tẽpus omne ſupergrediens. At uerò qđ ad diſcretã reducãtur quãtitatẽ duæ in Chriſto naturę, ex eo probat author, quia numerus rerũ eſt differẽtiũ, aut re ipſa quidẽ differẽtiũ, ut Ioãnis, Petri, & Pauli numeratiuus eſt ternarius: aut ratione ſola, ut ſapientię, bonitatis, potẽtię, unitatis, & perfectionis in Deo dinumeratiuus eſt qnarius, quę tamen ſolã inter ſe habẽt rationis diſtantiã. Et ſanè ſecundũ quod ea differunt quib. applicatur numerus, ſecundũ idipſum quoq; numerãtur, ut ſi re ipſa diſſidẽr, ſecundũ rẽ etiã numero diſcernũtur: ſi ratione ſola, ſolius rationis numerus facit diſcrimẽ Si natura dirimũtur, quẽadmodũ homo &, equus, naturæ quoq; diſcerniculũ numerus cõſtituet. Si hypoſtaſi ſola nõ natura diſtinguũtur, & numerus ipſe hypoſtaſeõ deſignabit diuerſitatẽ: ut in Socrate & Phatone Nã quo modo res ipſæ inter ſe differũt, eo quoq; modo numerãtur. Rurſũ ut tres plures inter ſe unitę ſunt, & ad unionẽ reductę ſecundũ eã rationem minimè numerãtur, quãdoquidẽ numerus eſt multitudo ex unitatib. aggregata: ſed ut diſtinctæ ſunt & multitudinis ſubeũtes ratione, numero digerũtur & ſecernũtur. Atqui quæ Chriſti naturę unitę ſunt ſecundũ hypoſtaſin, eo itaq; modo nõ numerãtur: ut cũ explicãtur nomine hypoſtaſeos ipſas etiã naturas deſignãte, nõ duo dicũtur, ſed unꝰ. Siquidẽ in Chriſto nõ duo numerãtur, Deus & homo q̃uis hoc nomẽ humanã, illud uerò diuinã inſinuet naturã: ſed unus & idẽ numero, Deus & homo Chriſtus Ieſus. Vt aũt incõfuſè diuidũtur ipſę Chriſti naturę, diſcretę'q; indiuiſibiliter & inſeparabiliter diſtinguũtur, cũ ſcilicet nomine ſubſtãtiæ, eſſẽtiæ'q; explicãtur, numerãtur binario: ſunt ẽm duę in Chriſto naturę, diuina & humana, diuinitas & humanitas. Sic anima & corpus duę in homine naturæ ut diſtinctæ cõſiderãtur, numero cõſtringuntur: ut uerò unitæ in idẽ ſuppoſitũ, minimè. Idẽ ẽm homo eſt corporeus, & anima rationali animatus. Eodẽ quoq; modo humana natura in Ioãne et ueſtes eius numerãtur, ſi rerũ natura attẽdamꝰ: ſi uerò hypoſtaſin, idẽ ꝓrſus eſt homo et ueſtitꝰ. Demũ aquę natura et caliditas inducta ut ab inuicẽ ſũt diſtincta dinumerãtur, ut uerò unita in eodẽ, nequaq;: quẽadmodũ ꝓrſus itidẽ eſt aqua & calidũ. Ex his cõſtat, qd reſpõdendũ ſit percõtantib. an Chriſtus ſit duo. Nẽpe ſi nomen illud numerale hypoſtaſeon deſignat numerũ, nequaq; duo dici debet, cũ nõ ſit duo indiuidua aut ſuppoſita quẽadmodũ ſacer Athanaſ. in ſymbolo ait de Chriſto: q q̃uis Deus ſit & homo, nõ duo tñ, ſed unus eſt Chriſtus. Nã ſicut anima ratiõalis & caro unꝰ eſt homo, ita deus & homo unus eſt Chriſtus, Si uerò nomen illud numerale, naturas deſignet & numeret, neq; illa quidẽ

admittenda

admittẽda, quod scilicet Christus sit duę naturæ, diuina & humana. Nã cũ Christus nomẽ sit hypostaseos, ipse duæ naturæ nomine essentiæ explicatæ, nõ aptè nec accõmodè de Christo dicũtur, etiã cõiunctim sumptæ. Impropria eñ, ꝓrsus & repudiãda est hęc, Christus est diuina natura et humana, quod nequaꝗ̃ sit usui & locutiõi sanctorũ patrũ cõformis: sed dicẽdũ potius, quod in Christo duę sunt naturę, uel qđ Christus ex duab. naturis, aut in duabus est subsistẽs. Qđ si alterã naturarũ seiunctim de Christo enũciare uolueris, nõ solũ ineptũ qđ efficies, sed etiã omnino falsũ. Quis eñ sanæ mẽtis admiserit, Christũ esse humanitatẽ, aut diuinitatẽ? Vt igitur cõgruus & aptus obseruetur sermo in diuinis rebus edisserẽdis: nominib. hypostaseos designatiuis potius substãtialia & essẽtialia nomina attribuẽda sũt: ut Christus est Deus, Christus est homo. Sũtq; im ꝓpria omnia loquẽdi de tã sublimib. mysterĳs genera, nõ minꝰ ꝗ̃ falsa reĳcienda, & explodẽda. Nõ igitur quoquo pacto admittẽda est ista, Christus est duo, sed ꝓrsus asserendũ quod Christus est unum (suppositum scilicet & indiuiduũ: nõ unum naturæ unitate) aut potius quod Christus est unus, cũ masculinũ genus admodum sit accõmodum ad hypostasin designandã. Et hoc postremo loquendi genere potissimũ utũtur autores. quos sedulò debemus in elocutionib. nostris imitari. Demũ autor circa calcẽ pręsentis capitis ostendit carnem, id est, humanitatẽ Christi esse adorandã, ea summa ueneratione & reuerẽtia, quæ Deo debetur: nõ quidem per seipsam consideratur. nõ habita ratione uerbi cui unitur in una hypostasi, sed ut attenditur cõiuncta uerbo in unitate personæ, cui meritò debetur adoratio, honor, gloria, & benedictio. Et idipsum Apocalypsis ca. 5 satis insinuatur; cum dicitur, Dignus est agnus qui occisus est accipere uirtutem, & diuinitatem, & sapientiã, & fortitudinem, & honorem, & gloriã, & benedictionem, & omnem creaturã quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quę in eo omnes audiui dicẽtes, Sedenti in throno & agno benedictio, & gloria, & potestas, in sæcula sæculorũ. Vbi per sedentem in throno diuinitas, & per agnũ humanitas Christi designatur. cui nihilominus omnis creatura in cœlo, terra & mari dat benedictionẽ, honorem, gloriã & potestatẽ. Sed qui id fiat, nisi humanitas Christi ut unita uerbo, adoretur & glorificetur ab omni creatura cũ omni reuerentia & honore? Insuper eum Psalmi 98. locũ, Exaltate Dominũ Deum nostrum, & adorate scabellũ pedum eius, quoniã sanctum est: exponẽs Cassiodorus inquit Beatus Augustinus diligentissimus exquisitor, corpus Domini quod de Maria uirgine sumpsit, scabellũ diuinitatis eius asseruit debere sentiri propter naturã humanitatis, ꝗ̃ est dignatus assumere. Pedes aũt eius stabilitatẽ diuinitatis significare uidentur, quæ semper in naturæ suę omnipotẽti gloria, tanꝗ̃ pedum in defecta stabilitas perseuerat. Huius ergo uerbi assumptũ corpus quãuis gloriosum, quãuis magnũ, quãuis adorabile, tamẽ propter humilitatẽ humanitatis scabellũ pedũ cõpetẽter accipimus. Itaq; cũ admonemur adorare scabellũ pedum Domini; sacratissimã Christi carnẽ deitati unitam adoratione colere iubemur, quatenus cõiuncta quidẽ est eandẽ hypostasin. Perinde atq; purpura regis, cũ ea rex indutus est, unà cum rege honoratur: quæ tamẽ seiuncta, nõ eo digna cẽseretur honore. Et id quidẽ quod proponitur hoc loco, in primis rationi cõsonũ est, & ueritati cõformæ. Nã Christus etiam ut homo, adorandus est: & in scipturis adorari prædicatur, quod idem quoq; sit Deus: ut Psalmo. 96. Adorate eum omnes angeli eius. quod, & beatus Paulus ad Hebræos scribens, adducit in testimonium ad excellentiam Christi demonstrandam. At humanitas & caro Christi considerata, quatenus unitur uerbo, iam reuocatur ad rationem unionis hypostaticę. & consideratur ut in unitate personæ conspirat cum uerbo Dei. Ergo cum huiusmodi attendimus considerationem ipsa quoq; adoranda est singulari cultu & latria, quandoquidem hoc pacto semper aspicimus ipsius personæ dignitatem.

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΦΥΣΙΣ ἀνυπόστατος, ἀπάντησις. νθ.

Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔστι φύσις ἀνυπόστατος, ἢ οὐσία ἀπρόσωπος· ἐνυποστάτοις γὰρ καὶ προσώποις, ἥ τε οὐσία καὶ ἡ φύσις θεωρεῖται, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη τὰς ἀλλήλαις ἑνωθείσας φύσεις καθ' ὑπόστασιν, ἑκάστην ἰδίαν κεκτῆσθαι ὑπόστασιν. δύνανται γὰρ εἰς μίαν συνδραμοῦσαι ὑπόστασιν, μήτε ἀνυπόστατοι εἶναι, μήτε ἰδιάζουσαν ἑκάστη ἔχειν ὑπόστασιν, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμφότεραι. ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ λόγου ὑπόστασις ἀμφοτέρων τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασα, οὔτε ἀνυπόστατον αὐτῶν μίαν εἶναι συγχωρεῖ, οὔτε μὴν ἑτεροϋποστάτους ἀλλήλων εἶναι παραχωρεῖ. οὐδὲ ποτὲ μὲν τῆσδε, ποτὲ

ADVERSVS EOS, QVI DICVNT quod natura sit insubsistens. Cap. IX.

Enimuero si nõ est natura in hypostasi subsistẽs, neq; substãtia personalis erit. Nã in hypostasib. & personis, & substãtia. & natura cõsiderãtur. Sed nõ necesse, naturis inuicẽ secũdũ hypostasin counitis, ut unaquæq; propriam habeat hypostasin (nã fieri potest ut in unã cõcurrant hypostasin) neq; eas insubsistẽtes esse, neq; unãquãq; propriã retinere hypostasin, sed unã eandemq; hypostasin habere utraq;. Nam ipsius uerbi hypostasis, utriusq; naturarũ hypostasis existẽs, nullã insubsistentẽ esse permittit, neq; alterius esse hypostaseos. neq; quandoq; quidem huius, quandoq; uero

δὲ ἐκείνης, ἀλλ᾽ ἀεὶ ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχει ὑπόστασις, οὐ μεριζομένη καὶ διαιρουμένη, καὶ μέρος μὲν ἑαυτῆς, τῇδε, μέρος δὲ τῇδε διανέμουσα, ἀλλὰ πᾶσα ταύτης, καὶ πᾶσα ἐκείνης. ἀμερῶς καὶ ὁλοσχερῶς ὑπάρχουσα. οὐ γὰρ ἰδιοσυστάτως ὑπέστη ἡ τοῦ θεοῦ λόγου σάρξ, οὐδὲ ἑτέρα ὑπόστασις γέγονε παρὰ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ ὑποστᾶσα, ἐνυπόστατος μᾶλλον. καὶ οὐ κατ᾽ αὐτὴν ἰδιοσύστατος. ὑπόστασις γέγονε. διὸ οὐδὲ ἑτέραν ἐν τῇ τριάδι παρεισφέρει ὑπόστασιν.

uerò illius, ſed ſemper utriuſq; indiuiſibiliter & inſeparabiliter eſt hypoſtaſis. Nō ſecta & diuiſa, partem quidem ſui huic, partem uerò illi diſtribuēs, ſed tota huius, & tota illius impartibiliter & pleniſsimè exiſtēs. Non em̄ in propria ſubſiſtentia ſuſtentata eſt Dei uerbi caro, neq; in alia hypoſtaſi facta eſt, quā in Dei uerbi hypoſtaſi, ſed in ipſa ſuſtētata, & ſubſiſtens potius: neq; ſecūdum propriā ſubſiſtens, hypoſtaſin facta eſt. Quapropter neq; inſubſiſtens eſt, neq; trinitati ſuperaddit hypoſtaſin.

COMMENTARIVS.

QVia nōnulli aſſeuerare tentauerunt naturā eſſe inſubſiſtentē, tanq; ſecretā & ſeparatam ab omnibus hypoſtaſibus, ſiue ea diuina ſit, ſiue angelica, ſiue humana: improbat eos hic Damaſcenus ratione ducente ad incōmodū, hoc pacto. Si non eſt natura in hypoſtaſi ſubſiſtens, neq; ſubſtantia perſonalis erit. Nam in hypoſtaſib. & perſonis, & ſubſtantia & natura conſiderantur. Dicunt enim ſubſtantia & natura, cōmunem eſſentiam & ſpeciem, pluriū ſingularium contentiuā: hypoſtaſis uerò & perſona ſingulare dicunt, & unum numero quod huiuſmodi naturā & ſubſtantiam habet, & intra ſe oritur. ut Socrates, Plato, Cicerò hypoſtaſis eſt ſingulariter diſcreta: humanitas uerò & animalitas, natura eſt & ſubſtātia, in perſonis quidem cōſiderata. Non enim reperitur animalitas, niſi in ſingulis animaliū indiuiduis. neq; humanitas niſi in hominum indiuiduis & ſingulis omnibus. Atqui falſum eſt, nullā ſubſtātiam eſſe perſonalē, quia tunc nullum eſſet ſubſtātiæ indiuiduū, ſingulare & unum numero, neq; aliquis homo particularis, quod extremę eſt inſaniæ aſſerere, & cōtra quotidianā experientiam. Ergo & abſurdū eſt ponere naturā eſſe inſubſiſtentē, & in nulla hypoſtaſi ſuſtentatam. Nō tamen oportet (inquit litera) ſi duæ naturæ inuicē ſecundū hypoſtaſin uniantur: quod earum utraq; propriā habet hypoſtaſin, ab alterius hypoſtaſi diſcrepantē. Nēpe corporis natura itidē & animæ humanæ in eadē uniuntur hypoſtaſi, ſcilicet Ioāne. Neq; tamen inſubſiſtentes ſunt, cùm in Ioāne & corpus ſubſiſtat & anima, neq; utraq; earum propriam habet hypoſtaſin immo neutra, neq; enim corpus per ſe hypoſtaſin habet, neq; anima etiam propriam: ſed ambæ uniuntur in eadem hypoſtaſi hominis ſcilicet Ioanne. Cōſimiliter in igne, materia eius & caliditas duæ ſunt naturę unitæ in uno, eodem'q; ignis ſuppoſito, & in eo ſubſiſtentes & non habet earum unaquæq; propriā hypoſtaſin, quinimmo neutra. Ità duę in Chriſto naturæ reuera uniuntur in eadem hypoſtaſi, in qua utraq; earum eſt ſubſiſtens, & nō habēt ſuā propriam'q; unaquæ'q; hypoſtaſin. eſſent enim tunc duę ibi hypoſtaſes, ſicut & naturæ: quòd ſyncera fides & catholica profeſsio penitùs abnegat & refutat. Porrò quamuis ex reb. ſenſibilibus petit familiaria'q; nobis & domeſtica hic proponātur exēpla ad intelligendū quoquo pacto, id quod omnē ſuperat intellectū & mentem: nō tamen putāda ſunt illi omniqua'q; cum hoc ineffabili myſteria eſſe ſimilia. nam humana natura non ſubſiſtit in hypoſtaſi uerbi diuini, ut pars in ſuo toto, aut accidens in ſubiecto, ſed modo quodā exiſtendi nouo atq; mirabili. Itaq; ipſius uerbi hypoſtaſis nullā naturarū Chriſti (ut ſubiungit litera) permittit eſſe ſubſiſtētem: neq; ullā itidē earū permittit eſſe diuerſæ hypoſtaſeos ab hypoſtaſi alterius. Nempe non ſinit diuinam naturā unius eſſe hypoſtaſeos & humanā alterius, ſed utrāq; eiuſdem. Neq; etiā ſinit diuinā naturā eſſe alterius hypoſtaſeos ab hypoſtaſi humanæ, neq; humanā naturam alterius eſſe hypoſtaſeos ab hypoſtaſi naturæ diuinæ cum utriuſq; naturæ ſit una & eadem ſecūdum numerū hypoſtaſis. Neq; hypoſtaſis uerbi Dei quādoq; eſt hypoſtaſis huius naturæ ut diuinæ: & quādoq; illius naturæ ut humanę, ſed ſemper eſt hypoſtaſis utriusq; naturæ indiſſolubiliter. Neq; hypoſtaſis ipſius, itidē uerbi eſt hypoſtaſis ſecta & diuiſa, partē quidem ſui diſtribuens huic naturæ ut diuinæ, & partē diſtribuens illi naturæ ſcilicet humanę. ſed tota huius naturæ ut diuinæ exiſtit, & tota illis naturę ſcilicet humanæ, ſine aliqua naturarū diſſectione. unde cum aqua in ſe calorem ſuſceperit, quò prius caruit, ante illius ſuſceptionem ſuppoſitū quidē fuit, & per accidentariā affectionē nō deperdit indiuidui rationē neq; denominationē, ſed poſt ſuſceptā caliditatem, adhuc aquę manet ſingulare & indiuiduum, perinde atq; prius fuit: Inducta uerò caliditas minima ſuppoſitum eſt, cùm nequaquā per ſe ſubſiſtat, ſed in aquæ indiuiduo eſt conſiſtens. Si ferrum itidem igneatur, candor ille & fulgor igneus nō tollit rationem indiuiduam ferri, neque per ſe conſtituit ſubſtantiale indiuiduū, ſed in ferro eſt ſubſiſtens. Haud aliter ſi incōpræhenſibile Dei myſterium poteſt his infirmarū rerum exemplis

utcunq;

utcũq; elucidari, hypoſtaſis uerbi Dei poſt aſſumptã carnẽ humanã haud minus mãſit hypo-
ſtaſis filij Dei atq; ante aſſumptionẽ fuerat, neq; ullo pacto p̃ aſſũptionẽ illã decidit à ratione
& denominatiõe hypoſtaſeos, ꝙ antè habuerat, Et unita iã ſibi carne, æquè ſecũda eſt in ſum-
ma trinitate perſona & per ſe ſubſiſtẽs, atq; prius fuerat: quocirca nõ eſt p̃ diſpẽſationẽ carnis
introducta in trinitate quarta perſona, ut etiã in præcedẽti capite dictum eſt. Natura uerò hu
mana in Chriſto nõ eſt ſecundum propriã ſubſiſtens hypoſtaſin, neq; fuit unquã. Nõ ẽm ante
aſſumptionem à uerbo, conſtituit humanã hypoſtaſin in utero beatæ uirginis: quia tunc ipſa
nõ cõcepiſſet Deũ, ſed hominem nudum, quod euangelicæ ueritati & ſupradictis in 2. ca. hu-
ius libri repugnat. Neq; in ipſa aſſumptione à uerbo fuit hypoſtaſis humana: nã ſi tunc admit
titur fuiſſe hominis perſona, & poſt aſſumptionem deſijſſe eſſe perſona, potius in aſſumptio-
ne à uerbo, ipſa perſona humana cõſumebatur. Nõ fuit ergo ibi uera aſſumptio perſonæ, ſed
potius abſumptio. Deniq; aſſumptione à uerbo, id humanũ quod aſſumptum eſt, fuit perſo-
na. Nempe cum aſſumens differat ab aſſumpto (nihil enim, ſeipſum aſſumere poteſt) ſi illud
quod aſſumptũ eſt à uerbo, eſt perſona, & qui illud aſſumpſit ſimiliter eſt perſona, duę in Chri
ſto erunt perſonæ, una aſſumens & altera aſſumpta, ſicut & duæ in eo ſunt naturæ: & per con-
ſequens nulla ibi eſt unio: quare neq; uerbi incarnatio. Ecce in quantum erroris barathrũ de-
ciderent, qui humanã naturam in Chriſto ponerent in propria ſubſiſtere & humana hypoſta
ſi, ipſumq; cum Neſtorio in duo ſuppoſita diuiderent, unum diuinũ & alterum humanũ: cũ
ipſe unicum ſit ſuppoſitum, et unica hypoſtaſis, ſcilicet diuina: duas tamẽ naturas cõplectẽs.
At dices fortaſſe. Nónne in Chriſto integræ ſunt & geminæ partes hominis ſubſtãtialis: ſcili-
cet anima & corpus, cum naturalib. utriuſq; proprietatib. quibus diſcernitur ab alio quouis
homine? Quare igitur ipſe ſecundum quod homo, eadẽ ratione nõ eſt perſona, qua Ioannes,
Petrus & Paulus? Non inficiamur Chriſto & homini adeſſe partes ſubſtãtificas, & utriſq; ea-
rum proprietates, haud minus ꝙ cuiuis aliorũ hominum. Id tamen nõ ſufficit ad completam
perſonæ rationẽ illi adſcribendã ſicut alijs. Nempe in perfecta ratione ſua perſona importat
fundamentũ totius exiſtentiæ naturalis, in quo ultimatè ſtabilitur natura: inſuper & proprie
tatẽ dignitatis, quod ſit eorũ, quę in illa ſunt unione digniſsimũ & præſtãtiſsimũ. Vtrũq; aũt
horũ deeſt humanæ naturæ in Chriſto: nõ enim ipſa baſis eſt & præcipuũ ſtabilimentum exi
ſtentiæ illius, cũ ſeipſa nõ ſubſiſtat, ſed ſuſtentetur in hypoſtaſi diuina, quæ unica eſt utriuſq;
naturæ hypoſtaſis & ſuſtentaculũ: quemadmodũ cùm ſępius tum 2. cap. huius libri dicit Da
maſcenus, quòd uerbi hypoſtaſis facta eſt ipſi carni hypoſtaſis. Nõ habet itidẽ natura huma-
na in Chriſto præcipuã nobilitatẽ, & dignitatẽ potiorem inter cętera illius unionis extrema,
ſed digniori unitur, naturæ ſcilicet diuinæ, à qua tanq; principaliore & excellẽtiore illius uni
onis parte, meritò ſumitur hypoſtaſeos ratio & nũcupatio. Cõueniunt etenim ipſi hypoſta-
ſi uerbi duæ ſupradictæ cõditionis perſonæ, tũ quod principale eſt illius exiſtentiæ fulcimen
tum: ſuſtentãs in ſe modo quodã ineloquibili naturã humanã, tũ, quod excellẽtię & dignita-
tis ultra cætera illius unionis membra, manifeſtã habet pręeminentiã. Adde quod ipſa uerbi
Dei hypoſtaſis, ante carnis ſuſceptionẽ habuit uerã & cõpletã rationẽ hypoſtaſeos: ꝙ quidẽ
per unionẽ cum carne nequaq; deperdidit, aut ullum paſſa eſt detrimentũ atq; iacturã, quocir
ca & poſt aſſumptionem carnis eadem mãſit diuina hypoſtaſis, nõ demutata à ſuæ exiſtentiæ
ueritate, neq; deſtituta ipſius perſonæ integritate aut nuncupatione. Ex quo facilè deprehen
das cauſam, quare cùm duæ ſunt in Chriſto unitæ naturæ, ab una earum ſumitur hypoſtaſe-
os nomen & ratio, nõ autẽ ab altera. Enimuerò Chriſtus ſecundũ quòd Deus perſona eſt, ſed
ut homo nequaq; perſona dici debet. Ex eodẽ etiã dilucidè dinoſcas, quòd obiectio ſuperior
inquiſiuit, quare ſcilicet quiſq; cæterorũ hominũ, humana rectè dicitur perſona, nõ aũt Chri
ſtus. Nã in unoquoq; aliorũ hominũ, natura humana eſt primariũ exiſtentiæ ipſorũ funda-
mentum, & digniſsimum quid eorum, quæ in ipſo coniuncta ſunt, quorũ utrunq; oſtẽſum eſt
naturæ humanæ in Chriſto deeſſe. Sed ex prędictis colliges protinus, minorẽ igitur dignita-
tem eſſe in Chriſto ſecundũ quòd homo eſt, ꝙ in cæteris hominib. quia nõ eſt in ipſo digni-
tas perſonalis, neq; ſuperexcellẽtiæ ſuper cętera illius unionis, quę in ipſo eſt extrema, ꝙ tamẽ
ambo in alijs inſunt hominib. & eximiã arguũt in ipſis pręcellentiã. Fatemur quidẽ illã perſo
nalẽ habitudinẽ & dignitatẽ, Chriſto ratione humanę naturæ nõ adeſſe, ſed illã cõpenſari dici
mus lõgè excellentiori & improportionaliter nobiliori dignitate ſcilicet quòd proprietatem
perſonæ (qua per ſe, & ſua ſolius ratione caret) habet in eminentiori atq; ſublimiori, ſcilicet
in aſſumente perſona diuina. Nónne quæſo multa dignius eſt naturã humanã aſſumptã eſſe
à Chriſto in unitatem diuinæ perſonæ, quàm ſi ipſa permanſiſſet duntaxat more aliorũ ho-
minum intra mètas ſuæ ſortis, & perſonã conſtituiſſet humanã? Certè tantò præclarius, quã-
to diuina perſona humanæ ſupereminet. At ſi rurſum inſtes: ſi Chriſtus ut homo non eſt per-
ſona hypoſtaſiſue humana, ſicut unuſquiſq; aliorum hominum: non igitur ipſe ſecundum
eandem rationem dicitur homo qua cæteri, ſed homonymè tantum & æquiuocè. Id prorſus
inficiamur, hominem alia ratione diffinitioneq; ſubſtantiali dici de Chriſto & nobis. Siqui
dẽ Chriſtus dicitur homo, quia animal eſt rationale, aut quoniã ſubſtãtia animata, ex corpo-

re & animam rationali intellectiuaq; cōstans, ut unusquisq; cæterorū hominū nō aliā ob rationem dicitur homo. Non est igitur hominis substātiali diffinitioni adijcienda alia particula, aut superaddendum quippiam, quo Christo cōueniat. Nam quamuis ob unionem naturæ humanæ cū diuina in una hypostasi, tollitur ipsi Christo ratio humanæ personæ, propter dignius superueniens ad quod euehitur, non tamen ob supradictam cōiunctionem aufertur ei quicq; de ratione hominis, sed illa prorsus in ipso manet integra, & eadem cū nobis. Quēadmodum per hoc quod diuina natura unita est humanę, in unitate personę, non habet uerbum diuinum aliam Dei rationem, quàm ante incarnationem habuerat, aut quam nunc habeant pater & spiritus sanctus, qui carnem non susceperunt: sed eam omnino & indemutata ratione Deus dicitur, qua prius, & qua utraq; cæterarum summæ trinitatis personarum, Deus nuncupatur. Si deinde insistas, Christus ut homo, substantiale est indiuiduum, ratione, intellectu, mente præditum: & singulari proprietate humana ab alijs discretum: igitur per diffinitionem personæ consequitur ipsum quatenus homo est, hypostasin & personam esse. Dicimus Christum quatenus homo est indiuiduū quidem esse, id est, unicum & singulare atq; unum solum, sicut & quæuis res est indiuidua: non tamen indiuiduum, id est, in se, & per se subsistens: nam id unum ab altero sustentatur, scilicet uerbo diuino. Vt aūt quippiā sit persona, debet hoc secundo modo esse indiuiduum, & non ab altero principaliore sustentari, neq; in eo subsistere. Neq; similis est ratio de uerbo Dei, quod eadem ratione post unionem ad carnē non debeat dici hypostasis. nam etsi unitur carni, non tamen ab ea sustentatur, neq; illa tanquam principaliori nititur aut fulcitur, sed è diuerso eam fulcit. Quod si quęrere pergas, sit ne dicendus Christus ut homo esse suppositum. Dicimus, si suppositum sumitur pro eo quod ut particulare communiori secundum rationem subijcitur, hoc modo Christum esse suppositum: est enim particulare hominis, & hic homo. Si uerò suppositum dicatur quod per se & in se subsistit atq; in quo totum esse rei stabilitur & fundatur, Christus ut homo, non dici debet simpliciter suppositum, quia in eo natura humana unita est uerbo diuino, tanq; suo supposito, in quo principaliter subsistit. Dixi simpliciter, & sine adiunctione. Nam si adiunctū quippiam fuerit diuinam notans hypostasin, nō perperam dicetur suppositum. Vt rectè dixeris, Christus est suppositum humanū diuinum, itidem suppositum diuini humanum: non tamē aptè, Christus est suppositum humanum.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΙΣΑΓΙΟΥ. ι.

Ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἐν τῷ τρισαγίῳ προσθήκην ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος Πέτρου τοῦ κναφέως γεγενημένην, βλάσφημον ὁριζόμεθα, ὡς τέταρτον εἰσάγουσαν πρόσωπον, καὶ ἀνὰ μέρος τιθεῖσαν τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν, τὴν τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατον δύναμιν, καὶ ἀνὰ μέρος τὸν ἐσταυρωμένον, ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν ἰσχυρόν, ἢ παθητὴν τὴν ἁγίαν τριάδα δοξάζουσαν, καὶ συσταυροῦσαν τῷ υἱῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἄπαγε ταύτην τὴν βλάσφημον καὶ παρέγγραπτον φλυαρίαν. ἡμεῖς γὰρ τὸ, ἅγιος ὁ θεός, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἐκλαμβανόμεθα, οὐκ αὐτῷ μόνῳ τὸ τῆς θεότητος ἀφορίζοντες ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν θεὸν εἰδότες, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τὸ ἅγιος ἰσχυρός, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τίθεμεν, οὐκ ἀπαμφιεννύντες τῆς ἰσχύος τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τὸ, ἅγιος ἀθάνατος, ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τάττομεν, οὐκ ἔξω τῆς ἀθανασίας τιθέντες τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων πάσας τὰς θεωνυμίας ἁπλῶς καὶ ἀπολύτως ἐκλαμβάνοντες, καὶ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐπιμιμούμενοι φάσκοντα, ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ,

DE ADDITIONE ET HYMNO *qui trisagium dicitur.* Cap. X.

Hinc additionem in trisagio ab insano, uaneq; sentiente Petro Gnapheo factā, diffinimus blasphemā esse, ut quartam inducentem personā, & ad partem ponentem Dei filium, patris subsistentem uirtutem: & ad partem eum qui crucifixus est, ut alium existentem præter fortem Deum, aut passibilem sanctam trinitatem glorificantem, & cum filio patrem ad spiritum sanctum crucifigentem. Facessant hæ blasphemiæ, & ascriptitiæ nugæ. Nos enim hoc, Sanctus Deus, de patre accipimus, non illi soli deitatis adeterminātes nomen, sed agnoscimus filium Deum, & spiritum sanctum, & hoc, Sanctus fortis, de filio ponimus, non priuantes fortitudine patrem, & spiritum sanctum. & hoc, Sanctus immortalis, de spiritu sancto subiūgimus, non extra immortalitatē patrē & filiū statuentes: sed omnes has Dei denominationes, simpliciter & indissolubiliter accipimus. Et diuinum Apostolū imitamur dicentem. Nobis autem unus Deus pater, ex quo omnia, & nos ex ipso

& unus

καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν θεολόγον γρηγόριον, ὧδέ πη λέγοντα. ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, τοῦ ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ, μὴ φύσεις τεμνόντων. οὐδὲ γὰρ ἂν μετέπιπτον αἱ προθέσεις ἢ αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ χαρακτηριζόντων μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας. καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν εἰς ἓν συνάγονται πάλιν εἴ τῳ μὴ παρέργως ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου, τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ὅτι γὰρ οὐκ εἰς τὸν υἱὸν μόνον λέλεκται τὸ τρισάγιον, ἀλλ' εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα, μάρτυς ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος Βασίλειός τε καὶ γρηγόριος, καὶ πᾶς ὁ τῶν θεοφόρων πατέρων χορός. ὅτι περ διὰ τῆς τρισσῆς ἁγιότητος, τὰς τρεῖς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑποστάσεις τὰ ἅγια σεραφὶμ ἡμῖν ὑπεμφαίνουσι, διὰ δὲ τῆς μιᾶς κυριότητος τὴν μίαν τῆς θεαρχικῆς τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γνωρίζουσι. φησὶ γοῦν ὁ θεολόγος γρηγόριος. οὕτω μὲν οὖν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ καὶ τοῖς σεραφὶμ συγκαλύπτεται καὶ δοξάζεται τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα, ὃ καὶ ἄλλῳ τινὶ τῶν πρὸ ἡμῶν πεφιλοσόφηται κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα. φασὶ μὲν οὖν καὶ οἱ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συντάξαντες, ὅτι λιτανεύοντος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ, διά τινα θεήλατον ἀπειλὴν ἐπὶ πρόκλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γεγενημένην, συνέβη ἁρπαγῆναι παιδίον ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ οὕτω μυηθῆναι ὑπ' ἀγγελικῆς τινὸς διδασκαλίας τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ αὖθις ἐπιστραφέντος τοῦ παιδὸς καὶ τὸ μυηθὲν ἀπαγγείλαντος, ᾆσαι τὸν ὕμνον ἅπαν τὸ πλῆθος. καὶ οὕτω πεπαῦσθαι τὴν ἀπειλήν. καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ δὲ καὶ μεγάλῃ καὶ οἰκουμενικῇ τετάρτῃ συνόδῳ, τῇ ἐν χαλκηδόνι φημί, οὕτως ὑμνηθῆναι ὁ τρισάγιος οὗτος ὕμνος παραδέδοται. οὕτω γὰρ τοῖς πεπραγμένοις τῆς αὐτῆς ἁγίας συνόδου ἐμφέρεται. γέλως οὖν ὄντως καὶ παίγνιον, τὴν δι' ἀγγέλων μυηθεῖσαν, καὶ τῇ τῆς ἐπαγωγῆς λήξει πιστωθεῖσαν:

& unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum: et unus spiritus sanctus, in quo omnia, & nos in ipso. Sed & diuiniloquum Gregorium, ita aliquo in loco dicentem: Nobis quidem unus Deus pater, ex quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia: & unus spiritus sanctus, in quo omnia his particulis, ex quo, per quem, & in quo, naturas non diuidentibus. Nihil enim diuidunt hæ præpositiones, aut ordinationes nominum, sed designāt unius inconfusæ naturæ proprietates. Et id ex hoc cognoscitur, quod in unum rursus coniungūtur, si nō in uanum istud apud Apostolum legitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula, amen. Quod enim non ad filium solum dictum est hoc trisagium, sed ad trinitatem, testis est diuus & sacer Athanasius, Basilius, & Gregorius, & omnis deiferorum patrum chorus: quòd per trinā sanctitatem, tres supersubstātiales deitatis hypostases, sancta seraphim insinuant: per unam autem dominationem, unam diuinæ principantis trinitatis substantiam, & regnum notificant. Dicit enim diuiniloquus Gregorius sic: Sancta sanctorum quæ ipsis Seraphim uelantur & glorificantur, tribus sanctificationibus in unam cōcurrunt dominationem & deitatē: quod & ab alio quodam ante nos sapientissimè dictum est, & optimè, & subtilissimè. Aiunt autem qui Ecclesiasticam historiam ordinarunt, quòd cum Cōstantinopoli supplicationes faceret populus, ob minas quasdam diuinitus sub Proclo Archiepiscopo factas, raptum fuisse puerum è populo, & sic didicisse angelico quodam magisterio trisagiū hymnum, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. Et mox reddito puero, quod edoctus fuerat annunciante, omnem multitudinem cantasse hymnum: & hoc pacto minas resedisse. Sed & in magna, & ex toto orbe uniuersali quarta Synodo (Chalcedonensem dico) sic cantatus esset trisagius hymnus dicitur. Sic enim in actis huius sanctæ Synodi inseritur. Ridiculum igitur est, & reuera ludibriū, hymnum per angelos edoctum, & inductarum minarum cessatione creditum,

& tot

καὶ τῇ πασῶν δὲ ἁγίων πατέρων συνόδῳ κυρωθεῖσαν, καὶ βεβαιωθεῖσαν, καὶ πρότερον ὑπὸ τῶν σεραφὶμ ὑμνηθεῖσαν τρισάγιον ᾠδὴν, ὡς τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐμφαντικὴν, τῇ τοῦ κναφέως, οἷον καταπατηθῆναι ἀλόγῳ οἰήσει, καὶ δῆθεν διορθωθῆναι, ὡς τῶν σεραφὶμ ὑπερβάλλοντος. ἀλλ' ὢ τῆς αὐθαδείας, ἵνα μὴ λέγω τῆς ἀνοίας. ἡμεῖς δὲ οὕτω φαμὲν, κἂν δαίμονες διαῤῥήγνυνται. ἅγιος ὁ θεός. ἅγιος ἰσχυρὸς, ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

& tot sanctorum patrũ cõcordia roboratum & firmatum, et prius à Seraphim decãtatum: dico autem trisagiam odã, terq; sanctum resonantẽ cõcentũ uelut trisubsistentẽ deitatem, triũq; esse hypostaseon, subsistentiarumq; declarãtẽ Gnaphei irrationabili opinione, quasi conculcatum iri, & demum corrigi, tanq; ipse Seraphim superexcedat. Sed qua in re, pertinacia & procacitate: ne amentiam dicam. Nos autem sic dicimus (etsi dæmones disrumpentur) Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis.

COMMENTARIVS.

IN hoc loco, trisagium uocat hymnũ Damascenus, hoc canticũ ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. hoc modo nuncupatũ, quod ter hagios continet, in trium diuinæ naturæ hypostaseon designationẽ. qui in latinũ traductus, ita in catholica canitur ecclesia, atque in Dei laudem celebratur: Sãctus Deus, sanctus fortis, sanctus imortalis, miserere nobis. Huic autem sacratissimo hymno Petrus Gnapheus circa tẽpora authoris nõ rectè de diuinis dominicę incarnationis sentiens mysterijs, ratus alium esse filium Dei, & alium hominis filiũ, ex sacro sancta uirgine natum, ponensq; duarum in Christo naturarũ unãquamq; in propria subsistere hypostasi: additionem facere temerarius attẽtauit, quartamq; particulam adijcere, qua filium hominis passum mortẽ & crucifixum insinuaret, quod alium ipsum faceret à filio Dei, designato per eam particulã, Deus fortis. Verum ex hac sua additione quartã introducit in trinitate personã, nõ naturę solum, sed & hypostaseos discrimen à filio Dei habentẽ. Quod quidem inconueniens ut euitet, si eam quã adijcit personã dicit secundũ eam, qua passa est naturam, patri & spiritui sancto coincidere, & sola personali proprietate ab eis discretionem sustinere in oppositũ decumbens prioris dicti sui extremum, necessariũ est, quod totam trinitatem passibilem fateatur, patremq; & spiritũ sanctũ itidem cum filio crucifixum: quod omnino blasphemũ est, & impiũ. Ceterũ tres illæ Dei denominationes, in hymmno prius adducto positæ, scilicet Deus, fortis, & immortalis, simpliciter & indissolubiliter accipiũtur, ut subiũgit litera: quia quãuis per earum numerũ & ordinem designetur trium diuinarum hypostaseon & numerus, & ordo, non tamen per earum significatũ, distinctio personarũ insinuatur: quod huiusmodi denominationes non uni attribuuntur personæ, cùm cæterarũ exclusione ab eisdem: se ita accõmodantur uni, quod & cæteris non minus singulæ earũ conueniant. Et in prõptu ratio est, quia huiusmodi denominationes non designant proprietates personales, quibus ab inuicem personæ diuinæ discernũtur, quemadmodũ gignẽs, genitũ, & procedens: sed substãtiales, siue essentiales diuinæ naturæ cõmunitates exprimũt, in quib. omnes trinitatis personę cõueniunt, & differentes sunt. Ideo in singulari numero subnectitur uerbũ deprecatoriũ, miserere nobis, ad denotandũ diuinæ naturę (cui deitas, fortitudo, & immortalis, inprimis cõuenit) indiuiduã & simplicem unitatẽ. Neq; interiecta debet haberi cõiunctio copulans, inter nomẽ Sanctus tertio loco positũ, & immortalis, proximè subiunctũ nomẽ, ut plerique latinorũ legũt, dicentes, Sãctus & immortalis, miserere nobis. tum quod in græco cantico nõ habeatur eo loco nota copulationis, tũ quod in duab. pręcedẽtib. denominationibus, inter nomẽ sanctitatis & peculiarẽ denominationẽ, Deus & fortis, nõ interseratur huiusmodi cõnexionis particula: sed siue intermedia copula dicatur, sanctus Deus, sanctus fortis. Porrò id admodũ frequens est in scripturis, diuinarũ scilicet personarũ numerũ & discretionẽ designari per aliquas particulas, quarũ tamẽ ratio, cuiq; triũ personarũ cõmunis est & cõgruens, quemadmodũ in illo beati Apostoli uerbo, ex primæ epist. ad Corinth. cap. 8. in litera adducto, similiter & altera ad Rom. cap. 11. In quorũ utroq;, hæ propositiones & ordinationes nominum, ex quo, per quem, in quo, ex ipso, per ipsum, in ipso, nihil diuidũt: quia non designãt personarũ diuinarum per proprietates (quas notant) distinctionẽ, aut discretam attributionem. Non minus em̃ omnia ex filio, aut spiritu sancto ortũ habẽt, q̃ ex patre: neq; minus omnia per patrem & spiritum sanctum constat, q̃ per filium, & æquè omnia in patre & filio continenter, atq; in spiritu sancto. Eã ob rem sanctissimus Paulus illis tributis ad Rom. 12. ca. certo ordine dispositis subiungit. Ipsi gloria in secula. quo designaret diuinę naturę unitatem ex qua p q̃, & in qua sũt omnia. Nihilosecius particula. Ex quo, patrẽ denotat: quod principaliter sit omniũ, nõ modo rerũ cõditarũ, sed & filij, et spiritus sancti, qui ex eo ipso sunt secũdũ originẽ, & ab eo habẽt quod omnia creata sunt ex eis. Per quẽ filio ascribitur, quod sapientia patris est, per quã condita sunt uniuersa, ut dicit Ioannes cap. 1. Omnia per ipsum (scilicet uerbum)

facta sunt. Et Apostolus ad Hebræos 1. Per quem fecit & secula, Deniꝗ in quo spirituisancto adaptatur, quia amor est & dilectio, qua omnia à Deo continentur, saluantur, & seruantur ob immensam suam bonitatem. Sic tamen harum particularum unaquæꝗ uni accommodatur personæ, quòd ab ea cæteræ non excludantur, neꝗ illa de cæteris negetur. Quemadmodũ potentia patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto attribuitur: & tamen harum trium proprietatum (nam substantiales sunt, sicut & prænominatæ) unaquæꝗ personarum cuiꝗ uerissimè congruit. Quod si quis contenderet, hymnum illum trisagium, & trinæ sanctitatis expressiuum, ad solum filium Dei referri debere, & non ad patrem, aut spiritum sanctũ, idipsum refellit author deinceps in litera, authoritate sanctorum patrum suffultus, quorum sententia est, quod per trinã sanctitatis nominationem, designantur tres summæ trinitatis hypostases: & per unam dominationẽ subinde expressam, ipsius supernæ diuinitatis unitas, unicumꝗ regnum. Fit autem huiusmodi trina sanctitatis expressio, & unius dominationis, qua de hic loquitur Damascenus in illo hymno celeberrimo & cãtico sanctorũ Seraphim Esaiæ sexto posito: quorũ alter clamabat ad alterũ, Sãctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Quod etiam canticum, Apocalypsis 4. capite applicat, dicens: Et quatuor animalia, singula eorũ habebant alas senas, & in circuitu & intus plena sunt oculis. Et requiem non habebant, die ac ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens. De hoc enim hymno, hoc in loco disserit author: non de illo priore, sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis: cum in illo minimè fiat mentio de una dominatione trib. sanctitatis nũcupationibus subiuncta, sicut in hoc posteriore. Cùm deinde diuinum citat Gregoriũ Nazianzenum dicentẽ, quod sancta sanctorum, quæ ipsis Seraphim uelãtur & glorificantur, tribus sanctificationibus in unam cõcurrunt dominationem: ibi sancta sanctorum dicuntur altissima diuinæ maiestatis arcana: quinimmo summa ipsa deitas, sanctitatis omnis fons exuberantissimus, & super omnẽ sanctitatẽ eminentissimè excepta. Quæ quidẽ uelatur ipsis Seraphim. nam ut 6. cap. dicit Esaias, iuxta Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, stabant duo Seraphim, sex alę uni, & sex alę alteri: duabus uelabant faciem eius, & duab. uelabant pedes eius, & duabus uolabant. Ea autem uelatio secundũ sacratissimi patris Dionysij sententiam in 13. capite libri de Cœlesti hierarchia, designat moderatissimam abstinentiam audacis & temerariæ inquisitionis abditorum Dei secretorum, quia cœlestes spiritus cũ ueneratione & reuerentia temperant ab ijs perscrutãdis, quæ eorum cognitioni non sunt indulta, neꝗ permissa. Demum ipsa sancta sanctorum glorificabantur ab ipsis Seraphim: nam ut modò adductum est ex Esaia, clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum. At uerò quoniam supradictum hymnum trisagium (cuius in exordio huius cap. meminit) author memorat in quarta synodo uniuersali, utpote Calcedoniensi fuisse cantatum id scitu non est indignũ, post nascentis ecclesiæ Christianæ exordiũ quatuor fuisse cõcilia præcipua & summæ authoritatis. Primùm Nicenum, trecentorum & octodecim patrum, sub Syluestro primo, summo pontifice, & Constantino, primo Romanorum imperatore, cõtra Arrianã impietatem, negantẽ filium Dei esse patri coæternũ & cõsubstantialem. Secundum Constantinopolitanum, centum & quinquaginta patrum, sub Damaso summo põtifice. & Theodosio seniore, Roman. Imperatore, contra Macedonium, negantẽ Spiritum sanctum esse Deum. Tertiũ Ephesinum, sub Celestino primo Põtifice Maximo, & Theodosio iuniore Romanorum Imperatore, ducẽtorum patrum: in quo damnata est impij Nestorij perfidia & blasphemia, astruentis sacratissimam uirginem Mariam non Dei, sed hominis tantũmodo fuisse genitricem: ut aliam personam carnis, aliã faceret deitatis: Christũꝗ uerum Deum esse negaret. Quartum fuit concilium Calcedonense, sexcentorum & triginta patrum, sub Leone primo, summum moderante pontificatum, Martiano principe Romanorum. In quo damnata est Eutychiana hæresis, asserens Chrystum post assumptam carnem humanam non in duab. naturis subsistere: sed solã in eo diuinam naturã permanere, humanã in diuinam permutatã. Ex cuius quarti concilij actis ac sanctionibus, author in litera adducit hymni trisagij approbationem. Quem & nos (inquit) cantandum suscepimus, ex totius ecclesię authoritate, etsi dęmones disrumpantur: id est, quãuis spiritus tenebrarum, & angeli sathanæ id ægerrimè ferant, indignẽtur & stomachentur: quod sacratissimo illo hymno Deus unitrinus à nobis laudatur, propter huiusmodi tamen indignationem, inuidiam, & æmulationẽ nõ desistemus à tali diuinæ maiestatis prędicatione & celebratione. Proinde idipsum cum amaritudine & uehementia animi zelantis honorem Dei, & contemnentis hostes, ac osores diuina nominis dictum putetur. Quale & id poetæ, Inuidia rumpantur ut ilia Codro.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΚΑΙ ΕΝ ΑΤΟ-μῳ θεωρουμένης φύσεως καὶ διαφορᾶς, ἑνώσεώς τε καὶ σαρκώσεως, καὶ πῶς ἐκληπτέον τὴν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην. νη.

Ἡ φύσις, ἢ ψιλῇ θεωρίᾳ κατανοεῖται (καθ' ἑαυτὴν γὰρ οὐχ ὑφέστηκεν) ἢ κοινῶς

DE NATURA IN SPECIE ET IN *indiuiduo considerata, & de differentia, unionis & incarnationis.* Cap. XI.

NAtura, aut sola cogitatione contemplatur (nam secundùm seipsam non subsistit) aut communiter

in

ἐν πάσαις ταῖς ὁμοειδέσιν ὑποστάσεσι ταύτας συνάπτουσα, καὶ λέγεται ἐν τῷ εἴδει θεωρουμένη φύσις. ἢ ὁλικῶς ἢ αὐτὴ ἐν προσλήψει συμβεβηκότων ἐν μιᾷ ὑποστάσει. καὶ λέγεται ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένη φύσις, ἡ αὐτὴ οὖσα τῇ ἐν τῷ εἴδει θεωρουμένῃ. ὁ οὖν θεὸς λόγος σαρκωθεὶς, οὔτε τὴν ἐν τῇ ψιλῇ θεωρίᾳ κατανοουμένην φύσιν ἀνέλαβεν. οὐ γὰρ σάρκωσις τοῦτο, ἀλλ' ἀπάτη καὶ πλάσμα σαρκώσεως. οὔτε τὴν ἐν τῷ εἴδει θεωρουμένην· οὐ γὰρ πάσας τὰς ὑποστάσεις ἀνέλαβεν, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀτόμῳ τὴν αὐτὴν οὖσαν, τῇ ἐν τῷ εἴδει. ἀπαρχὴν γὰρ ἀνέλαβε τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ καθ' ἑαυτὴν ὑποστᾶσαν καὶ ἄτομον χρηματίσασαν πρότερον, καὶ οὕτως ὑπ' αὐτοῦ προσληφθεῖσαν, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑπάρξασαν. αὐτὴ γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου ἐγένετο τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, καὶ κατὰ τοῦτο ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀτρέπτως δηλαδὴ, καὶ ἡ σὰρξ λόγος ἀμεταβλήτως, καὶ ὁ θεὸς ἄνθρωπος. θεὸς γὰρ ὁ λόγος. καὶ ὁ ἄνθρωπος θεὸς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. ταυτὸν οὖν ἐστιν εἰπεῖν φύσιν τοῦ λόγου καὶ τὴν ἐν ἀτόμῳ φύσιν. οὔτε γὰρ τὸ ἄτομον ἤγουν τὴν ὑπόστασιν κυρίως καὶ μόνως δηλοῖ, οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν μιᾷ τῶν ὑποστάσεων, θεωρουμένην καὶ ἐξεταζομένην. ἄλλο μὲν οὖν ἐστιν ἕνωσις, καὶ ἕτερον σάρκωσις. ἡ μὲν γὰρ ἕνωσις, μόνην δηλοῖ τὴν συνάφειαν. πρὸς τί δὲ γέγονεν ἡ συνάφεια, οὐκ ἔτι. ἡ δὲ σάρκωσις (ταυτὸν δ' ἐστὶν εἰπεῖν καὶ ἐνανθρώπησις) τὴν πρὸς σάρκα, ἤτοι πρὸς ἄνθρωπον συνάφειαν δηλοῖ. καθάπερ καὶ ἡ πύρωσις τοῦ σιδήρου, τὴν πρὸς τὸ πῦρ ἕνωσιν. αὐτὸς μὲν οὖν ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον δευτέρᾳ ἐπιστολῇ ἑρμηνεύων τὸ, μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, οὕτω φησίν· Εἰ μὲν γὰρ μίαν εἰπόντες τοῦ λόγου φύσιν, σεσιγήκαμεν, οὐκ ἐπενεγκόντες τὸ σεσαρκωμένην, ἀλλ' οἷον ἔξω τιθέντες τὴν οἰκονομίαν, ἦν αὐτοῖς τάχα που καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος, προσποιουμένοις ἐρωτᾶν· εἰ μία φύσις τὸ ὅλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι; ἢ πῶς ὑφέστηκεν ἡ καθ' ἡμᾶς οὐσία; ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἡ δήλωσις εἰσκεκόμισται διὰ τοῦ λέγειν σεσαρκωμένην, παυσάσθωσαν καλαμίνην ῥάβδον ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες. ἐνταῦθα μὲν οὖν τὴν φύσιν τοῦ λόγου ἀντὶ τῆς φύσεως ἔταξεν. εἰ γὰρ

in omnibus eiuſdem ſpeciei hypoſtaſibus quas coniungit: & dicitur in ſpeciei cōſiderata natura, aut uniuerſalis & ipſa in acceptione accidentiū in una hypoſtaſi, dicitur in indiuiduo conſiderata natura. Deus igitur uerbum incarnatum. Neq; ſola cogitatione contemplatam naturam ſumpſit (nam non hoc incarnatio, ſed deceptio, & figmentum incarnationis) neque in ſpecie conſideratam, quandoquidem non omnes hypoſtaſes aſſumpſit: ſed in indiuiduo cōſideratam, & in eadem exiſtentem ſpecie. Primitias enim noſtrę maſſæ aſſumpſit, non quæ ſecundum ſeipſam ſubſiſteret, & indiuiduum prius eſſet, & ſic ab ipſo aſſumpta, ſed quæ in eius hypoſtaſi ſubſiſteret. nā ipſa hypoſtaſis Dei uerbi, facta eſt carni hypoſtaſis. Et ſecundum hoc uerbum caro factum, inuertibiliter ſcilicet, & caro uerbum intrāſmutabiliter. & Deus homo. Deus enim uerbum, & homo Deus. propter unionem ſecundùm hypoſtaſin. Idem igitur eſt dicere, naturam uerbi, & eam quæ in indiuiduo eſt naturam. Nam neque indiuiduum, id eſt, hypoſtaſin propriè & ſolummodo oſtendit, neq; quod hypoſtaſeon commune: ſed communem naturam in unam hypoſtaſeon conſideratam, atq; inquiſitam. Aliud igitur eſt unio, & aliud incarnatio. & unio quidem ſolam oſtendit cōiunctionem: ad quid autem coniunctio facta eſt, nondum oſtēdit. At incarnatio, ſiue idem dicendo, humanatio: ad carnem, id eſt, ad hominē coniunctionem oſtēdit. quemadmodū & ignitio ferri, ad ignem coniunctionem. Ipſe igitur beatus Cyrillus in ſecūda ad ſui ſtimulatorem epiſtola, interpretās unam naturam Dei uerbi incarnatā, ſic inquit: Si enim unam dicentes naturā uerbi taceremus, non adijcientes incarnatā, ſed quaſi forinſecus locantes diſpenſationem, fuerit forſitan illis non inſuaſibilis ſermo, ſimulantibus interrogare, ſi una natura totum, ubi perfectū in humanitate? aut quomodo in noſtra ſubſtantia ſubſiſtit? Quia igitur & humanitate perfectio, & noſtræ ac ſecūdum nos ſubſtantiæ declaratio inducta eſt, per hoc quod dictum eſt incarnatam, quieſcant arundinea uirga innixi. Ipſe igitur naturam uerbi, pro natura ſtatuit. Nam ſi

pro

ἀντὶ ὑποστάσεως τὴν φύσιν παρείληφεν, οὐκ ἄτοπον ἦν καὶ δίχα τοῦ σεσαρκωμένην τοῦτο εἰπεῖν. μίαν γὰρ ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ λόγου ἀπολύτως λέγοντες, οὐ σφαλλόμεθα· ὁμοίως δὲ καὶ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος ἐπὶ τῆς φύσεως τὸ ῥητὸν νενόηκεν, οὐκ ἀντὶ τῆς ὑποστάσεως. ἐν δὲ τῇ πρὸς τὰς Θεοδωρίτου μέμψεις τοῦ δευτέρου ἀναθεματισμοῦ ἀπολογίᾳ, οὕτω φησὶν ὁ μακάριος Κύριλλος. ἡ φύσις τοῦ λόγου, ἤγουν ἡ ὑπόστασις, ὅ ἐστιν αὐτὸς ὁ λόγος. ὥστε τὸ εἰπεῖν φύσιν τοῦ λόγου, οὔτε τὴν ὑπόστασιν μόνην σημαίνει, οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει ὁλικῶς θεωρουμένην. ὅτι μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ λόγου ἐσαρκώθη, ἤτοι ἡνώθη σαρκὶ, εἴρηται. φύσιν δὲ τοῦ λόγου παθοῦσαν σαρκὶ, οὐδέπω καὶ νῦν ἀκηκόαμεν, χριστὸν δὲ παθόντα σαρκὶ ἐδιδάχθημεν, ὥστε οὐ τὴν ὑπόστασιν δηλοῖ τὸ εἰπεῖν, φύσιν τοῦ λόγου. λείπεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι τὸ σεσαρκῶσθαι μὲν, ἡνῶσθαι ἐστὶ σαρκί· τὸ δὲ σάρκα γενέσθαι τὸν λόγον, αὐτὴν τὴν τοῦ λόγου ὑπόστασιν, ἀτρέπτως γενέσθαι τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν. καὶ ὅτι μὲν ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὁ ἄνθρωπος θεὸς, εἴρηται. θεὸς γὰρ ὢν ὁ λόγος, γέγονεν ἀμεταβλήτως ἄνθρωπος. ὅτι δὲ ἡ θεότης ἄνθρωπος γέγονεν, ἢ ἐσαρκώθη, ἢ ἐνηνθρώπησεν, οὐδαμῶς ἀκηκόαμεν. ὅτι δὲ ἡ θεότης ἡνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων μεμαθήκαμεν. καὶ ὅτι ὁ θεὸς μορφοῦται, ἤτοι οὐσιοῦται τὸ ἀλλότριον, ἤτοι τὸ καθ' ἡμᾶς, εἴρηται. ἐφ' ἑκάστης γὰρ τῶν ὑποστάσεων, τὸ θεὸς ὄνομα τάττεται. θεότητα δὲ ἐπὶ ὑποστάσεως εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα. θεότητα γὰρ τὸν πατέρα μόνον, ἢ τὸν υἱὸν μόνον, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀκηκόαμεν. θεότης μὲν γὰρ, τὴν φύσιν δηλοῖ. τὸ δὲ πατὴρ, τὴν ὑπόστασιν, ὥσπερ καὶ ἀνθρωπότης τὴν φύσιν, Πέτρος δὲ τὴν ὑπόστασιν. θεὸς δὲ, καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως σημαίνει, καὶ ἐφ' ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων τάττεται παρωνύμως, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπος. θεὸς γάρ ἐστιν, ὁ θείαν ἔχων φύσιν· καὶ ἄνθρωπος, ὁ ἀνθρωπίνην. ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἰστέον, ὡς ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατ' οὐδένα λόγον τῇ σαρκὶ τοῦ λόγου κεκοινώνηκεν, εἰ μὴ κατὰ τὰς θεοσημίας, καὶ κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν.

pro hypostaſi naturā cepit, nihil abſurdum erat ſine hac particula Incarnatā, dicere illud. Nam unā hypoſtaſin Dei uerbi abſolutè dicentes, non erramus. Similiter autē & Leontius Byzantius pro natura dictum intellexit, nō pro hypoſtaſi. Et in Apologia ad accuſationes ſecūdæ deteſtationis Theodoriti, ſic inquit beatus Cyrillus: natura uerbi, id eſt, hypoſtaſis, quod eſt ipſum uerbū. Quare dicendo naturam uerbi, neque hypoſtaſin ſolam ſignificat neꝗ cōmune hypoſtaſeon, ſed communem naturam in uerbi hypoſtaſi uniuerſaliter cōſideratam. Quod igitur natura uerbi incarnata eſt, id eſt, unita carni, dictū eſt. Naturā autem uerbi paſſam carne, nondum nunc uſꝗ audiuimus: at Chriſtū carne paſſum edocti ſumus: quare non hypoſtaſin oſtendit, dicendo naturam uerbi. Relinquitur igitur ut dicat, quòd ipſam incarnatam eſſe, eſt unitam eſſe carni: & carnem factam eſſe uerbum, eſt ipſam uerbi hypoſtaſin inuertibiliter factam eſſe carnis hypoſtaſin. Et quòd Deus homo factus eſt, & homo Deus, dictum eſt: Deus enim qui uerbū eſt, homo intranſmutabiliter factus eſt. Quòd autem deitas homo facta ſit, aut incarnata, aut humanata, nullo pacto audiuimus: at quòd deitas unita ſit humanitati in una ſuipſius hypoſtaſeon, dicimus. Et quod Deus formatur, id eſt quòd ſecundum ſubſtantiam alienum efficitur, quod ſcilicet ſecundum nos dictum eſt. Nam de unaquaꝗ hypoſtaſeon Deus nominatur: ſed deitatem dicere de hypoſtaſi nō poſſumus. Nam deitatem, patrem ſolum, aut filiū ſolum, aut ſolū ſpiritum ſanctū, non audiuimus: deitas enim, naturā oſtendit: pater uerò, hypoſtaſin: quemadmodū & humanitas, naturā: Petrus, hypoſtaſin. Deus aūt & cōmune naturæ ſignificat, & unamquāꝗ hypoſtaſeon denominat: nam Deus & diuinam naturam habens, & homo humanam. Et cū his omnibus ſciendum, quod pater, & ſpiritus ſanctus nulla ratione carni uerbi communicant, niſi ſecundùm diuina ſigna, & ſecundum acceptionem & uoluntatem.

COMMENTARIVS.

VT rectè intelligatur quod omnem excedit intellectū, diuinæ incarnationis myſteriū, & quomodo natura uerbi unita eſt carni, ꝓponit autor in primis naturā tripliciter cōſiderari poſſe, ſcilicet aut ſola cogitatione, aut ſpecie, aut indiuiduo. Tūc quidē ſola cogitatione cōſiderari natura dicitur, quādo ſecundùm cōmunem eius rationem conſideratur,

ab indiuiduis animi cogitatione abstractã, et nulla indiuiduorũ eius habita cõsideratione. Et huiusmodi cogitatio solũ in animo locũ habet, nõ in re, nulla enim natura, secundũ seipsam & re ipsa subsistit separata omnibus indiuiduis: ut, nõ est inuenire naturã humanã abstractã ab hypostasib. hominũ, & per se subsistentẽ. Tunc uerò cõsideratur natura secundũ speciẽ, & in specie quãdo secundũ couenientẽ omnib. indiuiduis eius rationẽ attenditur, & ut ab omnib. participatur, suis singularibus, ut si quis naturã humanam, rationalẽ aut mortalẽ dixerit. Demũ natura in indiuiduo cõsiderari dicitur, quando attenditur ut in uno subsistens indiuiduo, cum singularibus eiusdem proprietatibus ei conuenientib. & illud ab alijs discernentibus: ut natura Ioannis, Petri, aut Pauli. Cùm itaque dicimus uerbũ Dei nostrã sumpsisse naturã id nõ accipiendum est considerando naturam, primo modo & sola cogitatione, cùm tunc nõ esset secundum ueritatem incarnatio: sed solummodo illius effictio, siue inanis animi apprehensio. Neque etiam cõsiderando naturam secundo modo & secundùm speciem, quoniam nõ in omnibus indiuiduis hominum, sed unico duntaxat huiusmodi sumptio naturæ facta est. Sed tertio modo in indiuiduo naturam attendendo, uerbum Dei naturam sumpsit humanã, scilicet in indiuiduo consideratam, & eiusdem speciei cum cæteris hominum indiuiduis existentem. Idcirco cùm dicimus naturam uerbi, neque solam nominamus filij Dei personam, neque solam naturam diuinam omnibus diuinis personis communem, sed substantiam diuinitatis communem, in una hypostaseon, scilicet uerbi consideratam. Si quis enim naturam Petri dixerit, neque solam eo nomine ostendit Petri hypostasin, neque solam naturam humanã Petro & omnibus hominibus communem, sed designat humanam naturam in Petro consideratam. Sic natura uerbi neque solam naturam diuinam, neque solam uerbi hypostasin explicat, sed naturam diuinitatis cum hypostasi diuina. utpote persona uerbi Dei, insinuat. Quod subiungit autor, aliud esse unionem & aliud incarnationem, intelligendum est illa duo aliud inter se esse ratione & intelligentia. Nam unio uniuersalis quiddam est, incarnatio specialius. Nempe unio id extremum non exprimit, ad quod fit connexio: incarnatio uerò idipsum exprimit, utpote carnem uerbo unitam. perinde atque coniunctio, non id nominat cui ferrum cõiungitur: ignitio uerò ipsum ostendit igni uniri, eiusque feruore & candore affici. Deinde discutit Damascenus huius propositionis sensum & ueritatẽ, natura uerbi est incarnata, ostendens quid controuersiæ ob illam propositionem inter priscos & antiquos patres obortum sit. Sanè quia beatus Cyrillus in suis operibus scriptum reliquerat (ut coniectare licet) in Christo naturam uerbi incarnatam. nonnulli eius æmuli & obtrectatores dixerunt eum hisce uerbis denotasse, solam in Christo esse naturam diuinam, & non humanam. Hanc ob rem interrogatione importuna percõtari sunt ab eo, Si in Christo una natura, scilicet diuina, totum est, ubi ergo perfectum est eius in humanitate, aut perfecta in eo natura humana? aut quo modo Christus in humana natura subsistit? Quibus aduersarijs respõdet Cyrillus: quòd si solam ipse nuncupasset naturam uerbi, non adijciendo particulam incarnatam, potuissent fortasse illorum uerborum occasione induci in eam opinionem atque existimationem, quod uoluisset Cyrillus in Christo solam ponere naturam diuinam, & tunc rationabilis fuisset locus illis interrogationibus agitandis. At uerò, quia adiecit naturæ uerbi particulam, incarnatam, qua designauit carnem humanam uerbo in Christo unitam, & nostram ab eo substantiam assumptam, non habent æmuli unde eum meritò repræhendant. Proinde quiescant (inquit) arundinea uirga innixi, id est, suffulti ratione inualida & futili. Nihil enim arundinea uirga fragilius: qua qui innititur, ea protinus confracta decidit in terram: Haud secus cum eo agitur qui ratione nihil roboris habente, sua dicta munire annititur. Deinceps compluribus antiquorum patrum authoritatibus ostendit Damascenus, quòd cùm naturam uerbi dicimus, non hypostasin ipsam, subsistentiamque diuinam significamus, sed ipsam essentiam atque substantiam in una personarum suarum consideratam. Insuper idem propositum hac ratione confirmat. Naturam uerbi passam carne non dicimus: nam natura uerbi est natura diuina in uerbo subsistens. quæ reuera est impassibilis. Attamen rectè dixerimus, Christum esse passum carne. Non igitur prorsus idem sunt natura uerbi, & Christus. Atqui Christus solam nominat hypostasin filij Dei. Igitur natura uerbi non illam tantummodo denotat, sed aliam subit rationem. Siquidẽ cũ aliqua duo ita se habent quòd uni eorum quicquam attribuitur, quod idem negatur ab altero, haud dubiè illa inter se diuersa sunt. Atqui passum carne, haudquaque naturæ uerbi attribuitur. cum ipsa minimè sit obnoxia passioni, Christo uerò idem uerè assignatur, aut apud beatum Petrum primę suæ Epistolę quarto capite. Christo igitur in carne passo, & uos eadem cogitatione armamini. Non sunt igitur prorsus idem, neque eandem sortiuntur rationem, natura uerbi, & Christus. At uerò Christus nomẽ est hypostaseos, ut ex superiorib. liquet. Non ergo natura uerbi, hypostasin designat: sed naturam diuinam in una suarũ hypostaseon atque personarũ subsistentem, quod est propositum. Sed forsan insurges actiones, motiones & operationes esse suppositorum, & non naturarum pluribus cõmunionũ: incarnatũ autẽ, humanatũ, carni unitum, factum homo, designat actus atque motus quosdam, igitur solis

debent

debent hypostasibus adaptari,& nõ naturæ uel substantiæ cõmuni. Quare nõ erit ista admittenda, natura uerbi est incarnata, si ibidem natura pro communi sumitur substantia. Aut si detur & tribuatur illa, natura uerbi ibi sumetur pro sola hypostasi, & secunda summæ trinitatis persona: horum autem utrunq; prius dictis repugnat. Fatemur sanè aptiorem & commodiorem fieri sermonem per nomen naturale aut hypostaticum, adiunctum supradictis prædicatis, quàm per nomen naturæ. ut rectius dicimus, Deus est factus homo, incarnatus, humanatus: item uerbum est factum caro, incarnatũ, humanatum, q̃ natura uerbi est incarnata. Et adducta nunc obiectio probè ostendit, huiusmodi prædicata non esse adiungenda nominibus naturarum in sua uniuersalitate sumptis, sine determinatione hypostaseos, ut nõ scitè nec propriè loquitur qui dixerit, quod deitas sit homo facta, aut incarnata, aut humanata. Nihilosecius nomen naturæ sumptũ cum determinatione & expresione hypostaseos, cuius est propriũ opus quod enunciatur, aptè adiungitur supradictis prædicatis. Quandoquidem ob eam adiunctionem personę, ferè de hypostasi censetur haberi sermo, qui fit de natura ad unam hypostasin determinata. quare nõ est hæc omnino respuẽda, natura uerbi est incarnata, humanata, aut carni unita. Si rursum obijcias, cũ natura uerbi dicatur incarnata, & natura uerbi idem sit reipsa quod deitas aut diuinitas, consequens uidetur & hanc admittenda esse, quod deitas siue natura diuina sit incarnata aut humanata. In promptu responsio, naturã uerbi & deitatẽ, idem designare & esse, sed diuerso modo. Nam deitas & diuinitas significãt naturã diuinam cõmuni & uniuersali ratione, nõ cõsideratã in aliqua determinata hypostasi, sed indifferentẽ ad quamlibet trium personarum. Idcirco incarnatũ & humanatum quæ exprimunt dispensationem susceptæ carnis à solo filio assumptã, ineptè illis nominib. naturarũ in sua generalitate sumptis attribuerentur. Natura uerò uerbi, significat naturam diuinã sub una personarum consideratã & iam determinatam ad eam personam cui sola cõpetit incarnatio. Quocirca propriè & aptè fit illa elocutio: natura uerbi est incarnata, habita scilicet ratione hypostaseos expressæ quæ totum sermonem contrahit, & reddit uni personę addictum: non minus q̃ si solũ nomen personæ ibidem subijceretur. Eadem quoq; ratione in litera repudiãtur istę, deitas est homo facta, aut incarnata, aut humanata: & tamen admittitur ista, deitas est unita humanitati in una suipsius hypostaseon, quia prioris propositiones tribuunt incarnationem siue humanationem deitati naturæq; diuinæ, in suo ambitu & uniuersalitate sumptæ, quo modo illi nõ conuenit. Posterior uerò propositio, unionem humanitatis asscribit deitati, iam determinatæ ad unam hypostasin, in qua est facta huiusmodi coadunatio & admiranda unio. Porrò in omni disciplina summopere curant authores, locutiones haberi proprias & accõmodas: improprias uerò haud secus atq; falsas reijci, & ab usu doctrinali prorsus summoueri. Quod cum in alijs locis, tum hic potisimũ studiosè Damascenus obseruat, accuratè ostendẽs, quarũ propositionum usus in hoc maximè arduo angustisimoq; mysterio, à diuinis patribus usurpatus est, & quarum reiectitius. quo nos reddat summopere admonitos, in locutionib. huiusce rei exactisimam cautionem circumspectionemq; haberi debere, admittendasq; in usum nostrũ eas duntaxat, quas approbatis & uetustis authorib. receptas obseruatasq; didicimus: neq; aliàs pro arbitratu nostro cõfingẽdas, aut efformãdas. Siquidẽ celeberrimi sacrarũ literarũ expositores hãc propositionẽ, deitas est homo facta, aut incarnata aut humanata, nõ admittunt, hãc fortasse ob causam, quoniã posset cuiq; ea enũciatio pasim admissa opinionem ingerere, naturã diuinam secundum unamquamque suarũ hypostaseon unitam esse naturæ humanæ, cũ nõ peculiariter, nec nominatim ea exprimatur persona, ad q̃ propria pertinet assumptio carnis. At uerò, quia huiusce opinationis occasio tollitur adiectione expressa unius diuinæ subsistentię & personę, non recusarunt antiqui patres huius enunciationis usum, deitas est unita humanitati in una sui ipsius hypostaseon: neq; huius, natura uerbi est incarnata. Ad hæc non incommodum fortasse censebitur hanc simpliciter admittere deitas est unita humanitati quę secundum rectæ ratiocinationis legẽ sequitur ad hanc, deitas est unita humanitati in una suiipsius hypostaseon. Nam uniri, proprietatem dicit & conditionem naturę, cum rectè dicatur una natura alteri uniri, ut corpus animæ. deitas autem & humanitas naturã insinuant ac nominant. Neque tamen ęqua ratione has admiserim, deitas est homo facta, deitas est incarnata aut humanata. nam hæc tria postrema, proprietatem dicunt supposito & personæ conuenientem cum singulari discretione. Idcirco non idem est iudicium de his ultimis propositionibus iurè refutandis, & illa anteriore iam admissa. Quẽadmodum rectè negatur essentia diuina esse ingenita, aut genita, aut procedens: quoniam hæ proprietates sunt personales, & non in natura. Et tamen admititur essentia patris esse inaccepta, filij accepta, & spiritus sancti coaccepta: quoniã hæc prædicta de essentia & natura nõ absurdè dicũtur, sicut ex annotatis 22. ca. sexti libri Ricardi de Trinitate perspicuũ est, & dilucidũ. Deinde recolligẽs author quæ superius explicata sunt, subiũgit prius dictũ esse quod Deus formatur, id est, nouã suscipit formã atq; naturã, q̃ antè nõ habuit, quemadmodũ inquit Apostolus ad Philippenses 2. cap. Qui cũ in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiẽs, in ipsa scilicet incarnatione humanæq; naturę susceptione, de qua fit hic sermo.

Et eo ipso Deus (ut hypostasin nominat filij Dei) efficitur alienũ secundum substantiã: quoniam aliam nouam induit naturam, scilicet humanam, quæ prorsus alienum quid est à natura diuina. Efficitur inq; Deus alienũ secundum substantiã, quod scilicet est secũdum nos: nam naturam sumpsit humanam, alienam quidem secundum rei conditionem & diuersitatem à diuinitate, sed nostræ prorsus consimilem substantiæ. Et scitè cõsultòq; alienũ dixit Damascenus in tertio genere: non alienus in primo: quæ naturæ diuersitatem innueret, non hypostaseos. Nempe per dispensationem carnis non efficitur Deus alienus secundum substantiam, sed idem prorsus manet qui prius erat. Et qui eundem Dei filium colimus ex patre ante secula genitum, & ex substãtia matris in sæculo natum, adimplemus quod præcepit Psalmus 80. Israel si me audieris, non erit in te Deus recẽs, neq; adorabis deum alienum. Ipse nanq; propter susceptam nostræ carnis substantiam, neq; Deus est recẽs, neq; alienus sed antiquus dierum, & æterno patri Deus coæternus. Postremum quod deitas naturam diuinam insinuat, pater hypostasin: & Deus nunc coniunctè significet commune naturę diuinæ, nunc uerò unam quãq; hypostaseon discretè, ex 4. cap. huius libri amplius dinoscas: item & ex annotatis decimi capitis primi libri. Similiter ex decimotertio capite primi, & primo huius diffusiùs intelligas, quod pater & spiritus sanctus nulla ratione carni uerbi communicant, nisi secundum diuina signa, id est, miracula quibus liquido significauit Christus, & probauit suam diuinitatẽ, quæ quidem admirãda signa & pater operatus est, & spiritus sanctus. Ipse enim filius Dei ad discipulos contestatus est Ioannis decimoquarto capite: Pater autem in me manens, ipse facit opera. Et idem ad Pharisæos calumniatores: Porrò si in digito Dei (id est, spiritu sancto) eijcio dæmonia, peruenit in uos regnum Dei.

ΚΑΤΑ ΝΕΣΤΟΡΙΑΝΩΝ, ΟΤΙ θεοτόκος ἡ ἁγία παρθένος. νθ.

Θεοτόκον δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς τὴν ἁγίαν παρθένον κηρύττομεν. ὡς γὰρ θεὸς ἀληθὴς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς, ἀληθὴς θεοτόκος ἡ τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννήσασα. θεὸν γὰρ φαμὲν ἐξ αὐτῆς γεγεννῆσθαι, οὐχ ὡς τῆς θεότητος τοῦ λόγου ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβούσης ἐξ αὐτῆς, ἀλλ᾽ ὡς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ πρὸ αἰώνων ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντος, καὶ ἀνάρχως καὶ ἀϊδίως ὑπάρχοντος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς ἐνοικήσαντος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀμεταβλήτως σαρκωθέντος, καὶ γεννηθέντος. οὐ γὰρ ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ ἁγία παρθένος, ἀλλὰ θεὸν ἀληθινόν. οὐ γυμνόν, ἀλλὰ σεσαρκωμένον. οὐκ οὐρανόθεν τὸ σῶμα καταγαγόντα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος δι᾽ αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα ἀναλαβόντα καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα. εἰ γὰρ οὐρανόθεν τὸ σῶμα κεκόμισται, καὶ οὐκ ἐκ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς φύσεως εἴληπται, τίς χρεία τῆς ἐνανθρωπήσεως; ἡ γὰρ ἐνανθρώπησις τοῦ θεοῦ λόγου, διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴ ἡ ἁμαρτήσασα καὶ πεσοῦσα καὶ φθαρεῖσα φύσις νικήσῃ τὸν ἀπατήσαντα τύραννον, καὶ οὕτω τῆς φθορᾶς ἐλευθερωθῇ. καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐπειδὴ δι᾽ ἀνθρώπου

QVOD VIRGO MARIA, THEOTOcos, id est, deipara, deiq; genitrix sit dicenda contra Nestorianos. Cap. XII.

Deiparam, Dei genitricẽ, deiq; parentem, & propriè & uerè sanctã uirginem celebramus. Nam ut uerus Deus est, qui ex ipsa natus est: ita uera Dei genitrix. uerum Deum ex ipsa incarnatum genuit. Deum enim dicimus ex ipsa natum esse, non ut diuinitate, principium uerbi ut uerbũ esset, ex ea accipiente: sed ut ipso Dei uerbo ante sæcula, sine initio ex patre genito, & sine initio & sempiternè existente cum patre & spiritu sancto: in nouissimis temporibus propter nostram salutem in utero eius inhabitante, & ex ipsam cõmutabiliter incarnato & genito. Non enim hominem nudum genuit sancta uirgo, sed Deum uerum: non nudum, sed incarnatum: non ex cœlo corpus traducentẽ, & ut per canalem transeuntem, sed consubstantialem nobis carnem suscipientẽ, in seipso sustentatam. Si enim cœlitùs corpus acceptum est, & non ex ea natura, quæ secundùm nos sumptum est, quæ utilitas humanationis? humanatio enim Dei uerbi propter hoc facta est, ut ipsa quæ peccauit & cecidit, & corrupta est natura, uinceret eum qui se duxerat tyrannũ, & sic à corruptiõe liberaret, Quemadmodũ diuinus inquit Apostolus, Quoniã per hominẽ mors,

θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. εἰ τὸ πρῶτον ἀληθῶς, καὶ τὸ δεύτερον. εἰ δὲ καὶ λέγει, ὁ πρῶτος ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκὸς, ὁ δεύτερος ἀδὰμ ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, οὐ τὸ σῶμα φησὶν ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δῆλον ὡς οὐ ψιλὸς ἄνθρωπός ἐστιν. ἰδοὺ γὰρ καὶ ἀδὰμ αὐτὸν ὠνόμασε, καὶ κύριον, τὸ συναμφότερον σημαίνων. ἀδὰμ μὲν γὰρ ἑρμηνεύεται γηγενής. γηγενὴς δὲ δῆλον, ὅτι ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις ἡ ἐκ χοὸς πλασθεῖσα. τὸ κύριος δὲ, τῆς θείας οὐσίαν ἐστὶ παραστατικόν. πάλιν δὲ φησὶν ὁ ἀπόστολος ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ γυναικός. οὐκ εἶπε διὰ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ γυναικός. ἐσήμανεν οὖν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς, ὁ ἐκ τῆς παρθένου γενόμενος ἄνθρωπος. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς παρθένου γεννηθεὶς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς, γεννηθεὶς δὲ σωματικῶς, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐ προδιαπλασθέντι ἀνθρώπῳ ἐνοικήσας, ὡς ἐν προφήτῃ, ἀλλ' αὐτὸς οὐσιωδῶς καὶ ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος, ἤτοι ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ, ἐψυχωμένην σάρκα ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ὑποστήσας, καὶ αὐτὸς γεγονὼς αὐτῇ ὑπόστασις. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ γενόμενον ἐκ γυναικός. πῶς γὰρ ἂν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὑπὸ νόμον γέγονεν, εἰ μὴ ἄνθρωπος ἡμῖν ὁμοούσιος γέγονεν; ὅθεν δικαίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν ὀνομάζομεν. τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα, ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησιν. εἰ γὰρ θεοτόκος ἡ γεννήσασα, πάντως θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς, πάντως δὲ καὶ ἄνθρωπος, πῶς γὰρ ἂν ἐκ γυναικὸς γεννηθείη θεὸς ὁ πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὕπαρξιν, εἰ μὴ ἄνθρωπος γέγονεν; ὁ γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου, ἄνθρωπος δηλονότι. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς θεός ἐστιν, εἷς ἐστι δηλονότι ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθεὶς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἄναρχον οὐσίαν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ τῆς παρθένου τεχθεὶς κατὰ τὴν ἠργμένην καὶ ὑπὸ χρόνον οὐσίαν, ἤτοι τὴν ἀνθρωπίνην. τοῦτο δὲ μίαν ὑπόστασιν δύο φύσεις, καὶ δύο γεννήσεις σημαίνει τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. χριστοτόκον δὲ οὐδαμῶς φαμὲν τὴν ἁγίαν παρθένον διότι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς θεοτόκος φωνῆς, ὁ μιαρὸς καὶ βδελυρὸς καὶ ἰουδαιόφρων

mors, per hominẽ resurrectio ex mortuis. Si primum uerum, & secundùm: siquidem dicit, primus Adam ex terra terrenus, secundus Dominus ex cœlo, non corpus dicit ex cœlo, sed ostendit quod non nudus homo est. Ecce enim & Adam ipsum nominauit, & Dominum: & utrunque simul significauit. Adam enim interpretatur terrigena. Terrigena autem insinuat, quod hominis natura ex terra plasmata est. Dominus uerò, diuinæ substantiæ est insinuatiuum. Rursus autem inquit Apostolus, misit Deus filium suum unigenitum natum ex muliere: non dixit per mulierem, sed ex muliere. Significauit igitur diuinus Apostolus, quod ipse est unigenitus filius Dei & Deus, qui ex uirgine natus est, homo: & ipse qui ex uirgine natus est, filius Dei, & Deus est. Natus quidem corporaliter secundum quòd homo factus est, non in præplasmato homine inhabitans, quemadmodum in Prophetis, sed ipse substantialiter & ueraciter factus homo, id est, in sua hypostasi, animatam carnem anima rationali & intellectuali sustentans, & ipse factus est illi hypostasis, hoc enim designat, natum ex muliere. Quomodo enim ipsum Dei uerbum sub lege factum est, si non homo nobis consubstantialis factum est? Vnde iure optimo & pro ueritate, Deiparam, incontaminatam nominamus Mariam, hoc enim nomen omne dispensationis mysterium commendat. Nam si deipara est quæ genuit, reuera Deus est qui ex ipsa genitus est, reuera etiam & homo. Quomodo enim ex muliere genitus natusque Deus est, ante sæcula hypostasin habens: nisi homo factus est? Si autem ipse qui ex muliere natus est, Deus est, unus est profectò qui ex Deo patre natus est secundùm diuinam & sine initio substantiam, & qui nouissimis temporibus ex uirgine natus est secundum initium habentem & temporalem substantiam, id est, humanam. Hoc autem unam hypostasin, & duas naturas, & duas natiuitates Domini nostri Iesu Christi significat. Christiparam autem nequaquam dicimus sanctam uirginem, quia ad renuendum uocabulum Theotocos, id est, deipara & Dei genitrix: scelestus & odibilis, & cũ Iudæis sapiẽs

Νεστόριος, τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμίας καὶ ὕβρεως ἀτιμίᾳ τῆς μόνης ὄντως τετιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν θεοτόκου, κἂν αὐτὸς διαῤῥήγνυται σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ σατανᾷ, ταύτην τὴν προσηγορίαν ἐξεῦρατο, ὡς ἐπηρεαζομένην. χριστὸς γὰρ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεύς. ταῦτα γὰρ τὰ χριόμενα, βασιλεία τε καὶ ἱερωσύνη, καὶ πᾶς θεοφόρος ἄνθρωπος, χριστὸς λέγεσθαι δύναται, ἀλλ᾽ οὐ θεὸς φύσει, ὡς καὶ Νεστόριος ὁ θεήλατος, τὸν ἐκ παρθένου τεχθέντα θεοφόρον εἰπεῖν ἐφρυάξατο. ἡμᾶς δὲ μὴ γένοιτο θεοφόρον αὐτὸν εἰπεῖν ἢ νοῆσαι, ἀλλὰ θεὸν σεσαρκωμένον. αὐτὸς γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, κυηθεὶς μὲν ἐκ τῆς παρθένου, προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως. ἤδη, καὶ αὐτῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ θεωθείσης, ἅμα τῇ εἰς τὸ εἶναι ταύτης παραγωγῇ, ὡς ὁμοῦ γενέσθαι τὰ τρία, τὴν πρόσληψιν, τὴν ὕπαρξιν, τὴν θέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λόγου. καὶ οὕτω νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον, οὐ μόνον διὰ τὴν φύσιν τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου, ὧν ἅμα ἡ σύλληψις καὶ ἡ ὕπαρξις τεθαυματούργηται, ἡ μὲν σύλληψις τοῦ λόγου, τῆς δὲ σαρκὸς ἡ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ὕπαρξις, αὐτῆς τῆς θεομήτορος ὑπερφυῶς χορηγούσης τὸ πλασθῆναι τῷ πλάστῃ, καὶ τὸ ἀνθρωπισθῆναι τῷ θεῷ καὶ ποιητῇ τοῦ παντὸς θεοῦντι τὸ πρόσλημμα, σωζούσης τῆς ἑνώσεως τὰ ἑνωθέντα τοιαῦτα, οἷα καὶ ἥνωνται, οὐ τὸ θεῖον λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ χριστοῦ, τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ καθ᾽ ἡμᾶς· οὔτε γὰρ γενόμενον πρότερον καθ᾽ ἡμᾶς, ὕστερον γέγονεν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀεὶ ἐκ πρώτης ὑπάρξεως ἄμφω ὑπῆρξε, διὰ τὸ ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ τὴν ὕπαρξιν ἐσχηκέναι. ἀνθρώπινον μὲν οὖν ἐστι, κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, θεοῦ δὲ καὶ θεῖον ὑπερφυῶς. ἔτι δὲ καὶ τῆς ἐμψύχου σαρκὸς τὰ ἰδιώματα ἔσχε. κατεδέξατο γὰρ αὐτὰ ὁ λόγος οἰκονομίας λόγῳ, φυσικῆς κινήσεως τάξει, κατὰ ἀλήθειαν φυσικῶς γινόμενα.

Nestorius id adinuenit: ut uas contumeliæ, in contumeliam solius uerè honoratæ super omnem creaturā deiparæ tametsi ipse cum patre suo diabolo disrumpatur. Nā & Dauid rex Christus dicitur, & Aaron princeps sacerdotum: hæc enim ungebantur, regnū & sacerdotiū. Et omnis deifer homo Christus, id est, unctus dici potest, sed non natura Deus. Vnde & Deo odibilis Nestorius, natum ex uirgine deiferum dicere anhelauit. Nobis aūt absit, deiferum ipsum aut dicere, aut cogitare, sed Deum incarnatum. Ipsum enim uerbum caro factū est, cōceptū ex uirgine, præueniens quidē & assumptione Deus, & ipsa iam ab ipso deificata, quasi trib. simul factis unà cū deductione eius ad esse assumptione, existētia, & deificatiōe eius à uerbo. Et sic intelligenda & dicenda deipara uirgo, non solū propter naturā uerbi, sed etiā propter deificationē humanæ carnis: quorū simul cōceptio & existentia, miro operata sunt modo: cōceptio quidem uerbi: carnis aūt in ipso uerbo existentia, ipsa Dei matre ineffabiliter suppeditātē plasmationē plasmatori, & humanationē Deo factori uniuersi, & deificāti q̄ assumpsit, saluāte unione, ea quæ unita sunt, talia, qualia uniebant: nō quidē diuinū dico solū, sed & id quod humanū Christi, & q̄d semper nos & q̄d secundū nos. Neq; em̄ factū prius secundū nos, posterius factū supra nos: sed semper ex p̄cipua hypostasi ambo substitere, ꝑpterea q̄d ex ipso cōceptionis articulo in ipso uerbo existentiā habuit. Quod igit̄ humanū est, secundū ꝑpriā naturā tale est. Dei uerò & diuinū, ineffabiliter & super naturā. Præterea & carnis animatę ꝑprietates gessit: illas aūt suscepit, despēsationis motus naturalis ratione, ordine secundū ueritatem naturaliter obseruato.

COMMENTARIVS.

AD confutandā impij Nestorij blasphemiā in sacrosanctā uirginem, ob garrientis ipsam nec cōcepisse, nec genuisse Deum, sed nudū hominē, ut hac uia semper adorandā Christi deitatem negaret, & solū fuisse hominem cōuinceret: hoc loco probat Damascenus, ipsam & propriè & uerè dicendā esse deiparā, Dei matrē, Dei genitricem, Deiq; parentē. Propriè quidem, & non per translatitiā aliquā metaphoricamq; locutionem, secundū quā quisquis Deū in sua, aut aliorū mēte, fide per charitatē operāte generat, mater Dei quodā mystico & spirituali cognationis uinculo in scriptura dicitur, quemadmodū Math. 12. cap. cuidā dicenti Domino nostro, Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te. respōdit Dominus, extenta manu in discipulos suos, Ecce mater mea, & fratres mei. Quicūq; enim fecerit uolūtatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror & mater est. Atqui nō solū eo modo spirituali, uerū etiā & alio lōgè magis proprio & accōmodo, sanctissima uirgo, Dei mater est, utpote quod ex se reuera corporaliter Deū genuerit, & secundū ipsius rei (seclusa omni trāslatione lo-

ne locutionis uerã exhibitionẽ. Verè itidem sacrosanctã uirginẽ, Dei matrẽ celebramus: nã id ex sacrarũ literarũ promptuario cõprobatum, exploratumq́ habetur. Siquidem Lucæ. 1 cap. archangelus ad uirginem diuino partu cõsecrandã ait: Et quod ex te nascitur sanctum, uocabitur filius Dei quibus quidem uerbis significatur filius Dei nasciturus ex uirgine. Atqui filius Dei. Deus est sacratissima igitur uirgo filium Dei & Deum genuit. Eodem quoq; loco sancta Elizabeth spiritus sancti lumine afflata, exclamauit ad Mariã uirginem: Et unde mihi hoc, ut ueniat mater Domini mei ad me? Dominus autem (ut paulò post affert Damascenus) diuinæ substantiæ est insinuatiuum. Igitur tam sanctæ mulieris præconio, sacrosancta uirgo Dei mater prædicatur. Demum Esaias capite nono: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & uocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi princeps pacis. Quo quidem uaticinio insinuatur paruulus ille, qui natus est nobis, Deus esse fortis. Consequens itaq; est, eam à qua natus est paruulus ille, Deum fortem genuisse, & Dei matrem esse. Quod & alijs scripturarũ locis deducere promptum illis erit, qui diligentius eas euoluerint. Propterea tertia synodus uniuersalis, atq; inter quatuor primas sacrosanctas patrum contiones tertio loco celebrata, scilicet Ephesina, diffiniuit sacratissimã uirginem θεοτόκον, id est, Deiparam, & Dei matrem esse nuncupandam. Idem quoq; deinde confirmatum est temporibus Vigilij summi pontificis per totius ecclesiæ secundam (ut ita dixerim) approbationem, & renouatam contra pullulantes hæreses sententiã. Nempe ea tempestate Constantinopoli quinta synodus habita est contra Theodorum, & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimam uirginem solum hominem, non etiam Deum & hominem peperisse. Qua quidem in synodo statutum est (authore Platina) ut beata uirgo θεοτόκος diceretur quod Deũ suo partu nobis edidisset. Hac itidem de re, quod beata uirgo Deum concepit & genuit, nonnulla superius in 2. cap. huius libri annotata sunt. Præterea Valentinus hæreticus, suiq; sectatores Valentiniani ab eo dicti, asseuerarunt Christum non ex semper sancta matre naturam humanam, sed ex cœli substantia corpus delumpsisse, atq; per uirginem Mariam, more aquæ transeuntis per siphones & fistulam (de cuius materia nihil in suam traducit naturã) transitũ fecisse, Qui inter cætera innixi sunt illi uerbo Domini nostri ad Nicodemum, Ioannis 3. cap. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cælo. Rursum & illi dicto Apostoli primæ epistolæ ad Corinthios cap. 15. Primus homo de terra terrenus, & secundus homo de cœlo cœlestis. rati Christum cœlestem dictum, & cœlo delapsum, quòd ex materiali cœli substãtia corpus sibi adaptauerit, perperam interpretati scripturas, & à recta earũ intelligentia longè aberrantes. Siquidem illa quam afferunt scripturæ expositio, utiq; uero dissonat cum per descensum de cœlo, cœlestemq́; nũcupationem, summa eius diuinitas (quę inclinauit cœlos & descendit) unita nostræ carnis infirmitati designatur. Ipsa enim diuinitas præcipuam in cœlo sedem habere, ob suam sublimitatem dicitur, & ratione unionis hypostaticæ ad carnem descendisse. Adde quod & cœlestis homo dicitur Christus ob eximiam uitæ puritatem & munditiam, ad cœlestium & supernorum ciuium imitationem propemodum accedentem. Qui enim terrena omnia contempsit, & angelicam, immò superiorem (ut ita dixerim) angelorum puritate uitam in terris egit, suo docens exemplo & uerbo, calcato mũdo ad cœlestia aspirare, qualis nisi cœlestis dici debeat? quemadmodum ediuersò dicuntur terreni qui uehementiore affectu, huius mundi delicijs, honoribus aut opibus inhiant, nullo bonorum cœlestiũ desiderio accensi. Si enim beati Pauli cõuersatio in cœlis erat, nónne & Christi, cuius animus supernorum & cœlestium contemplatione semper erat occupatus. Non iniuria igitur & cœlestem hominem, Christum ab Apostolo nuncupatũ putauerimus, ob cœlestem uitam ab eo edoctam, & opere exhibitam. Quod si pertinacius contenderint impij & mendaces, Christum cœlestem esse dictum, ob sumptũ ex cœli substantia corpus: ut homines eandem ob causam fateantur esse nuncupatos cœlestes, opus est, cum eodem loco subiungit Apostolus: Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Atqui id secundum, prorsus absurdum est: siquidem cœlestes dicti sunt homines, ob cœlestis & spiritualis uitæ conuersationẽ, qua Christo assimilantur, conformesq́; euadunt. Ergo & primũ penitus est absonũ. porrò confutatur horum uesania & impietas, cum alijs permultis, tum hac Damasceni ualidissima ratione, quod si ex cœlo corpus suscepisset Dominus noster, illa susceptio nihil utilitatis attulisset cuiquã Nõ enim cœlo: nam per præuaricationem lapsum nõ fuerat, neq; reparatione indigebat. Neque homini: nempe eius natura præuaricatrix & infirma, non fuisset assumpta à uerbo, quare neq; curata. Haud secus ac medicus applicans fronti sanæ & incolumi cataplasma, quod admouendum foret pedi saucio, uulnus letale pedis minimè sanat, neq; fronti affert adminiculũ. Et hoc pacto non assequeretur suũ finẽ ipsa incarnatio Domini, ad quem à diuina sapientia & bonitate ordinata erat, scilicet humani generis redemptionem Id enim decreuit immensa diuinę bonitatis magnitudo, quod sicut per primum parentem duplex nobis illata fuit mors, scilicet corporis & animæ: Corporis quidem, quia moriẽdi necessitas nobis est inflicta: Animę uerò, quia per culpam separatio à Deo, & diuinę gratiæ substractio, nobis etiam & toti humanæ posteritati est irrogata. Ita per Christum hominem pro nobis factum, duplex resurrectio ex mortuis nobis reddita: à morte inquam corporis, ad uitam immortalem in consummatione seculi obtinendam; & à morte animæ, ad ui-

tam ſpirituale gratiæ:ut duplici uulneri,duplex quoq; reſponderet antidotum. Ad cõfutan
dam uerò ſupradictorum patris mendacij ſatellitum ſacrilegam inſaniam: adducit deinde
Damaſcenus dictum Apoſtoli ex primæ epiſtolæ ad Corinthios decimoquinto capite ſum-
ptum,quod pro ſuæ impietatis comprobatione aſſumpſerant, quo tela ipſorum in eos retor
queat, & proprijs illos armis(ut aiunt) confodiat. Sanè in loco iam nominato noſtra transla
tio habet. Primus homo de terra terrenus,& ſecũdus homo de cœlo cœleſtis. Alia translatio,
qua uſus eſt Damaſcenus,habet,ut hic adducit in litera: Primus Adam ex terra terrenus,ſecũ
dus Dominus ex cœlo. Vbi Chriſtum nominat Apoſtolus & Adam, & Dominum:per id
utrumq;,id eſt utramq; Chriſti naturam ſubinſinuans:humanum quidem, cum uocat ipſum
Adam,eo nomine deſignans ex interpretationis ui atque proprietate, Chriſtum è terra geni-
tum,atque noſtram habere ſubſtantiam: quandoquidem Adam non tam proprium nomen
quàm commune,tantundem ſignificat terrigena, ſiue de terra genitus:quod utique nomen
rectè congruit primo parenti,quòd ex limo terræ formatur legatur: & deinceps nobis omni
bus,eandem prorſus ex puluere terræ ducentibus originem. Diuinam uerò Chriſti naturam
ſignificat ibi Apoſtolus,cum eum nuncupat Dominum:ſignificans ea appellatione, diuini-
tatem eius omnium dominatricem,& in excelſo cœlorum habitaculo regnantem. Similiter
& per aliud Apoſtoli dictum ad Galatas quarto capite in litera adductum,ſignificauit beatus
Paulus Chriſtum uerum Deum,ex uirgine matre natum. Nempe dicens,quod Deus filium
ſuum miſit,Chriſtum,Dei filium & Deum eſſe inſinuauit:adijciens autem natum ex muliere,
eundem humanam ex matre ſubſtantiam ſumſiſſe atteſtatur. Particula enim Ex, denotat ge-
nitum ex gignentis eſſe ſubſtantia. Idem quoque & ad Romanos primo capite dilucidè ape-
ruit Apoſtolus dicẽs: Quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio
ſuo,qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum carnẽ. Cum enim filium ſuum,ad patrem refe
rens,nũcupat ipſum,filium Dei & Deum explicauit:cum uerò ſubnectit, Qui natus eſt ei ex
ſemine Dauid ſecundum carnem, eundem uerum hominem ex ſtirpe Dauid progenitum,&
humanam ex eo naturam ſumpſiſſe demonſtrat. Quinimmo & Dominus noſter ſeipſum,&
hominis filium & Deum ſæpenumero in euangelica lectione prodit, ut cum Matthæi nono
capite dicit: Vt autem ſciatis quia filius hominis habet in terra poteſtatem dimittendi pecca
ta:quo quidem uerbo & humanitatem ſuam patefacit, cum ſe filium hominis uocat,& deita
tem itidem ſuam liquidò oſtẽdit,ad quã ſolam pertinet peccatorũ relaxandorũ poteſtas, ſecũ
dum Eſaiæ ſententiã dicentis 43.cap. ex perſona Dei. Ego ſum qui deleo iniquitates ueſtras.
Neq; erat filius Dei & Deus,in præplaſmato(ut inquit litera) homine inhabitans,id eſt, an-
tè formato & perfectè integreq; ſubſiſtente in utero uirginis,quã diuinitas illi uniretur. Non
enĩ fuit prius formatũ corpus Chriſti,& anima illi unita,ut perfectus fuerit homo per ſe ſubſi
ſtens,quẽ inhabitauerit Deus per gratiã,ut ſanctos prophetas & cęteros homines Deo dignos,
& deinde poſterius diuinitas cõiuncta carni & animæ:ſed ſimul corpus cõpletè figuratũ, illi
unita anima ex ſanctiſsima,& utriq; uno eodẽq; momẽto cõiuncta diuinitas in unitate perſonę
ut ſecũdo quoq; præſentis libri cap.ſupra dictũ eſt. Nõ igitur ſolũ in Chriſto habitauit Deus
per gratiã,ut in alijs hominib. ſed etiã per deitatem unitã hypoſtaticè ſanctiſsimæ eius carni
tanq; templo ſuo,in ſuſceptione naturæ humanæ, quod ei ſoli peculiare eſt,ac propriũ. Ideo
Apoſtolus ad Coloſſenſ.2.cap.dicit de Chriſto, In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis
corporaliter, quod de nullo alio dici queat. Quocirca ſacroſancta uirgo Maria nõ ſolum Dei
mater eſt & nũcupatur,quod fœliciſsimo partu Deũ ediderit, genueritq; nobis: ſed etiã quia
Deum concepit,non nudum hominẽ,ſed uerum Deum & uerum hominem, ut præcedentia
quoque declararunt, Et hæc abſolutiſsima eſt & completiſsima materni nominis ratio, qua
Dei mater uerè dicitur,quòd uerum Deum & concepit in utero,& peperit. Nempe ſi nudum
concepiſſet & purum hominem per ſe ſubſiſtentem,& in hypoſtaſi humana ſuſtentatum ali-
quanto tempore,& deinde ante corpora partus à filio Dei aſſumptum, tum quidem uerum
Deum & hominem partu edidiſſet:nõ tamen idcirco adeò uerè & abſolutè Dei genitrix dice
retur,atque nunc prædicatur ob hanc integram materni nominis rationem, quod uerũ Deũ
conceperit uirginali utero,eundemq; genuerit: quandoquidem à conceptu præcipuè ſumi-
tur maternæ denominationis conſideratio,in quo ex matris ſubſtantia formatur fœtus:ſecũ-
do uero loco & conſequenter à partu,quo in lucem editur, quod in ipſo conceptu ex matris
propagine ſumpſit exortum. Cęterùm ut huiuſce nuncupationis (qua almã uirginẽ, Deipa-
ram optimo iure uocamus) dignitas & ſublimitas eluceat,oſtendit litera id auguſtiſsimũ no-
men nobis inſinuare,quod unus & idẽ eſt qui ex Deo patre ante ſæcula natus eſt, & ex uirgi-
ne matre in tẽpore natus,uerus Deus & uerus homo. Et hoc ipſum quod modo dictũ eſt,ſi-
gnificat unã hypoſtaſin,duas naturas,& duas natiuitates Domini noſtri Ieſu Chriſti. Conne-
ctendo itaq; extrema medijs,& demũ inter ſe,ſi deipara eſt,quæ genuit,reuera Deus eſt qui ex
ipſa genitus eſt,& reuera homo. Quod ſi ex ſancta uirgine genitus,Deus eſt homo,idẽ eſt à pa
tre ſine initio genitus. & à matre in nouiſsimis diebus mundo editus. Eundẽ aũt dicentes à pa
tre ante ſæcula,& à matre in ſæculo natũ:eandẽ Chriſti hypoſtaſin,duas eius naturas,& duas
natiuitates ſignificamus. Atq; in ea cõfeſsione unius in Chriſto hypoſtaſeos,duarũ eius natu
rarum

rarum & natiuitatum, totū dispensationis susceptæ carnis mysteriū compræhēditur, & com
mendatur. Igitur primū postremo connectentes, haud obscurè conspicimus, id nomen Dei-
para, sanctæ uirgini attributū, omne dispensationis mysteriū complecti & continere. Itaꝙ di-
gnissimum est & uenerationis plenū nomen deipara, & omnem dignitate excedens nūcupa
tionem, quæ tantæ uirgini posset ascribi, quod in sua ratione tanta & tam ardua compræhen
dat sacramenta. Quicquid enim præstantiæ, aut excellentiæ in alijs est eiusdem supersanctæ
uirginis denominationib. idem quoꝙ complicatur in hoc singulari nomine deipara, quo ip
se Deus includitur, omnem in se præstantiam & eminentiam superexcellenter implicans. Si
enim ipsam matrem saluatoris mundi & redemptoris humani generis appellas, si matrē sin-
gularem, eandem & uirginem fœcundam, si deniꝙ matrem regis angelorum, & cæteris id ge
nus ea dignis ipsam uocas nominibus, quæ profectò omnem nominum dignitatem super
greditur: hæc omnia concludis in ratione huius præcipui nominis deipara & insuper hoc ip
so quiddam altius atꝙ sublimius indicas quàm alijs, quòd scilicet Dei sit mater, qui ex ipsa
carnem suscepit, quò factura sui factoris, creatura creatoris, filia sui per creationē patris sit ge-
nitrix, quòd Deum quem totus orbis nequit comprehendere suo incomprehensibiliter clau-
serit utero, quòd cœlo terraꝙ capacior eum uirgineis complexa sit uisceribus, qui cœlo altior
est, terra profundior, ubiꝙ præsens, nusꝙ conclusus, nullo difinitus æui curriculo, & in æter-
nitate semper indemutabilis, idemꝙ subsistens. At uerò quamuis deiparæ nomine honoran-
dam, celebrandamꝙ omnino sanctā uirginem censeat Damascenus, nō tamen eandem Chri-
stiparam sua tempestate appellandam putauit. hac quidem ratione & minimè negligenda in
ductus, quòd catholici patres syncerітate fidei & doctrinæ insignes, non modo hæreticorum
impia refugiunt dogmata, sed & uocabula quibus usi sunt repudiant: quo semotiores sint, &
seiunctiores ab impijs illorū assertionib. atꝙ sententijs, dum ne in uerbis quidem & uocabu-
lis cum ipsis communicare uolunt. Quia igitur Nestorius in beatam uirginem blasphemus,
Christiparam uocabat eandem uirginem, ut illius nominis prætextu, umbra & specie suam
palliaret occulteꝙ tegeret impietatem, contendens eo nomine designare ipsam nudū & solū
genuisse hominem, qui Christus dictus est, id est, unctus sancti spiritus oleo & charismate, in
ipsum abunde effuso: eo quidē modo quo sacerdotes, reges, prophetę, & iusti homines, Chri-
sti nuncupati sunt, ob materialem aut spiritualem unctionem. Quinimmo & Cyrus rex Per-
sarū, licet à cultu ueri Dei alienus, apud Esaiam quinto & quadragesimo cap. Christus dicitur
quòd Domini nostri uerè Christi typum gesserit & figuram, cum à captiuitate Babylonica li-
beratos Iudæos in urbem Solymam remisit: quemadmodum saluator noster ereptum è carce
re principis tenebrarū & confusionis genus humanum, in cœlestem reduxit hæreditatē & su-
pernam Hierusalem, inquit enim Esaias loco supradicto: Hæc dicit Dominus Christo meo
Cyro, cuius appræhendi dexteram ut subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regū uertā:
oculatissimi & perspicacissimi patres deprehendentes uenenū sub melle, & anguē in herba la
titare, Christiparæ nomen admittere recusarunt. Si quis tamen intelligat Christi nomen, ut
duplicem naturā diuinā & humanam designat in una hypostasi coniunctas (secundum ꝙ ra-
tionem prius quidem explicatā, soli Domino nostro Iesu Christo peculiare est & proprium)
nullum putetur inconueniens, semper sanctam uirginem Christiparam uocare: quia tantun-
dē ualet hoc pacto, atꝙ si quis eam deiparā dixerit. Christus enim, Deus noster est. Et id qui-
dem nunc fieret, sine periculo conspirandi cū hæreticis in sententia aut uerbis, cum ipsius Ne
storij impietas iam olim sit explosa, damnataꝙ, neꝙ amplius infestet ecclesiā. Quemadmodū
ea ciborū genera quibus tēpore morbi abstinendū est, depulso iam morbo, impunè sumi pos
sunt: & quæcunꝙ ob imminens quod timetur periculum cauentur aut uitantur, illo iam reie
cto atꝙ deuitato, in usu assumi cohiberiꝙ citra discrimen poterunt. Deinde cum stomacho et
indignatione in Nestorium uerba exacuit Damascenus, ægrè ferens sacratissimæ uirginis ho
nori ab illo derogari: quæ uerò honorata est super omnē creaturā, tametsi ipse (inquit) cū pa-
tre suo diabolo disrumpatur. Sanè sola uirgo Maria uerè honorata est super omnē creaturā,
quod ipsa una electa est, & prælecta, ut Dei sit mater, & substātiam subministret suo totiusꝙ
mūdi cōditori, unde illi corpus humanū & tēplum diuinitatis efformetur. Id eñ nec angelicæ
substātiæ, nec cuiꝙ aliorū hominū, indultū est priuilegiū, quod huiusmodi materna dignita
te polleat. quamuis ipse Nestorius cū diabolo patre suo (per imitationē scilicet quemadmo-
dum Iudæis à Domino dictum est, Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis
implere) disrumpatur, indignetur, frendat dentibus & infremat, indignè ferens sanctissimam
uirginem eo honorari titulo, illo exornari elogio, quod Dei genitrix dicatur: & idcirco cōten
dat oblatrare ipsam nudū, solumꝙ hominē genuisse, quod tāti honoris splendorē, nominisꝙ
dignitatē illi subducat. Porrò quēadmodū Nestorius sacrosanctā uirginē uoluit Christiparā
appellari, ut illius nominis umbra & colore suā obtegeret uesaniā, & instillaret animis huma
nis suis erroris uenenū: ita & Christū uoluit appellari deiferū, ut prætenta nominis excellētia
locū nancisci posset negādi Christū natura esse Deū, & naturali origine. Siquidem deifer dici-
tur homo, qui nō natura sed diuinitatis participatione Deus est, quod Deū habeat sui cordis
habitatorem & intimū hospitē: quemadmodū pollicetur Dominus noster Ioannis capit. 14.

Si quis

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionē apud eum faciemus. At quisquis talis fuerit, solus & nudus est homo, Dei denominationem sola participationis ratione sortitus. Atqui Christus non participatione, sed natura Deus est, & naturalis Dei filius, Deus de Deo genitus. Non igitur deifer appellandus est, ut contendebat Nestorius, uolens illius nominis prætextu in Christo ueram negare diuinitatem & solam humanitatem astruere: quod utique impium est & blasphemum. Proinde ut quo pacto intelligamus, quòd secundùm datam intelligentiam non deifer dicendus est Christus, sed Deus humanatus siue incarnatus, subiungit author in litera quod uerbum Dei erat præueniens ipsam carnem, & in assumptione Deus: quia uidelicet nō prius formata fuit eius caro & animata, ac deinde à uerbo assumpta, sed simulatq; deducta sunt ad esse Christi corpus & anima à Dei uerbo assumpta sunt. & Deificata. Perinde ac si calor inducatur in aquam prius algentem, non ante est per se subsistens caliditas, & deinde aquæ deiecta, sed præuenit aqua calorē, quia prius aqua quam calor & cùm primum ad esse deducitur calor, sustentatur in aqua, atq; in ea subsistit. Quare cum deductione carnis Christi adesse, simul ista tria facta sunt, assumptio eius à uerbo, existentia eiusdem carnis, & eius deificatio à uerbo. ut existentia carnis ne uno quidem momento antecesserit sui deificationem à uerbo, quemadmodū existentia caloris non præcedit sui susceptionem in subiecto. Idcirco horum duorum, uerbi scilicet & carnis simul conceptio & existentia, miro (ut ait litera) operata sunt modo. Siquidem simul facta est ipsius uerbi diuini in utero uirgineo conceptio, & sanctißimæ carnis Christi in ipso uerbo existentia per assumptionem: ut neutrū horum, alterum præcesserit. Neq; intelligenda est carnis deificatio, per cōuersionem humanitatis in diuinitatem. Nam ut sæpius dictum est, diuersæ semper & ab inuicem distinctæ māserunt in Christo naturæ, sine cōfusione, aut unius in alteram permutatione: sed quia ad hypostasin uerbi caro unita est, nō quidem per se hypostasin faciens, sed in hypostasi filij Dei sustentata, ac ineffabiliter subsistens. Et semper ex præcipua hypostasi (ut subnectit litera) ambo substitere: quod scilicet in Christo diuinū, est & supra nos, atq; quod humanum est in eo & secundum nos, siue natura diuina & humana Christi, quod tantundem ualet: nam tertium genus, naturæ explicatiuum est. Quæ ambæ naturæ subsistere in præcipua hypostasi uerbi Dei assumentis naturam humanam in unitate suæ personæ. eamq; sustentantis: non autem in hypostasi hominis, cum illa præcipua nō fuerit, sed sustentata potius à diuina hypostasi. Verū hęc sępius in superioribus explicata sunt, ut prorsus operosum fermè uideatur, & superuacaneū, eadem rursus & toties inculcare, nisi sæpius repetita literæ sentētia efflagitaret expositionis iterationem. Quę hic igitur contractius dicūtur, ex locis præcedentibus ubi eadem diffusius pertractantur, requirenda sunt.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ δύο φύσεων. ξ.

Τέλειον δὲ θεὸν ὁμολογοῦντες τὸν αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον φαμὲν τὸν αὐτόν, πάντα ἔχειν ὅσα ὁ πατήρ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ πάντα ἔχειν ὅσα ὁ Ἀδὰμ ὁ πρῶτος, δίχα μόνης τῆς ἁμαρτίας. ἅτινά ἐστι, σῶμα καὶ ψυχὴ λογική τε καὶ νοερά. ἔχειν δὲ αὐτὸν καταλλήλως ταῖς δύο φύσεσι, διπλᾶ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικά, δύο θελήσεις φυσικάς, τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. καὶ ἐνεργείας δύο φυσικάς, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. καὶ αὐτεξούσια δύο φυσικά, θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ σοφίαν τε καὶ γνῶσιν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. ὁμοούσιος γὰρ ὢν τῷ θεῷ καὶ πατρί, αὐτεξουσίως θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς θεός. ὁμοούσιος δὲ ὢν καὶ ἡμῖν, αὐτεξουσίως θέλει, καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτός. αὐτοῦ γὰρ τὰ θαύματα, αὐτοῦ καὶ τὰ παθήματα.

DE PROPRIETATIBVS DVARVM naturarum. Cap. XIII.

PErfectum Deum confitentes ipsum Dominum Iesum Christum, & perfectū hominem eundem dicimus: & omnia habere quæcūque pater præter ignascentiam, & habere omnia quæcunque Adam primus, sola excepta peccantia, quæ quidem sunt corpus, & anima rationalis, ac intellectualis. Habere etiam consentaneè duabus naturis: duplicia duarum naturarum naturalia, duas uoluntates naturales, diuinam & humanam: & operationes duas naturales, diuinam & humanam: & duas liberas uoluntates naturales, diuinam & humanam: & sapientiam, & agnitionem diuinam & humanam. Nam cōsubstantialis Deo & patri existens, libera potestate uult & agit, tanquam Deus. Cōsubstantialis autem existens, & nobis libera potestate uult & agit: quippe qui ipse idem homo sit. Ipsius enim miracula, ipsius & passiones.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

PRoloquium est, ab omnibus receptum in disciplinis principium. Quorum diuersæ sunt naturæ, eorundem & differentes sunt naturales proprietates, quandoquidem cuiq; naturæ suæ respondeant natiuæ & congenitæ proprietates. Rursum & id quoq; non minorē habet principij uim. In quocunq; duę manent naturę post unionem integræ, saluæ & incōfusæ, in eodem quoque integras manere utriusque earum naturales proprietates: alioqui maneret in aliquo natura sine suis proprietatibus, quod utiq; absurdum est. Atqui in Christo natura diuina & natura humana, inter se diuersæ sunt, & permultum dissident, ut omnibus dilucidum est. Igitur utriusq; earum proprietates essentiales consimile inter se habent discrimē: ut una incircumscripta sit: intemporalis, æterna, increata, impassibilis, altera uerò circunscripta temporalis, non æterna, creata, passibilis. Insuper in Christo Domino nostro duæ illæ naturæ manent post unionem saluæ, incolumes, illabefactæ & integræ: ut tertium huius libri caput diffusius elucidauit: igitur in eodem & ipsarum naturarū substantiales proprietates manserunt inconfusæ & impermixtæ, in sua integritate & ueritate. Itaq; Christus ut Deus, habet omnia ad naturam essentiamq; spectantia, quæcunq; pater. Omnia (inquit ipse filius) quæcūq; habet pater mea sunt, & omnia mihi tradita sunt à patre meo. Rursum idem alio loco ad patrem: omnia mea tua sunt, & tua omnia mea sunt. Verùm hæc omnia sanè intelligēda sunt, de proprietatib. naturalibus, & diuinam concernentibus substātiam. Nam personales & hypostaticæ proprietates, incommunicabiles sunt, & ita uni addictę personæ, quòd alijs conuenire non possunt. Nimirum igitur, si ignascentiam, paternam proprietatem singularē & personalem, non habeat filius: ut quæ sit soli patri propria, ut neque è diuerso nascentiam siue gignentiam, proprietatem peculiarem filio, habet pater: his enim discretæ sunt ab inuicē hypostases diuinæ. Et quoniam Christus, perfectus est homo, omnia habet naturalia, tum substantialia, tum accidentaria, communem respicientia humanam speciem, quæcunque Adam primus habuit, sola excepta peccantia, id est, peccandi facultate, potestateq; prolabendi in deterius, si modo ea potestas & non potius infirmitas dicenda sit. Quam quidem peccantium, siue peccabilitatē (ut ita dixerim) Adam habuit in prima suæ naturæ cōditione. Nam quamuis rectus, & magnæ dignitatis atq; uirtutis, à Deo formatus sit, habuit tamen uoluntatem ad bonum & malum uertibilem, sicut & angelicæ substantiæ in suæ creationis exordio, quod & ipsa rei comprobauit experientia: nam sponte sua, à rectitudine & integritate primi status decedit. Huiusmodi autem peccantia, nequaquam fuit in Domino nostro. Nam non modo peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, sed etiam nec peccatum facere potuit. Quo enim pacto posset in Deum peccatum cadere, aut quæ conuentio lucis ad tenebras? aut qua ratione ualeret summæ bonitati hypostatice unita caro, ad malitiam decumbere? Quare comprimant ora sua operepræcium est, & maiore post hac pietate religioneq; loquantur, qui postulant & sibi petunt admitti quod uerbum Dei assumat naturam peccantem aut peccatricem, quæ aut labem peccati contraxerit, aut contrahere possit. Non enim minus absurda est petitio, atque si quis efflagitet summæ luci & immensæ, tenebrarum horrorem coniungi aut summo calori frigus immisceri, quod ipsa rerum natura prorsus abhorret. Clamat namque Apostolus, Christum tentatum per omnia: pro similitudine absq; peccato. Et alio loco, in similitudinem carnis peccati immissum à Deo filium cōtestatur, quod eius sacratissima caro, eiusdem sit & consimilis naturæ cum carne nostra, quæ est caro peccati, & peccato obnoxia. In Christo autem nequaquam fuit caro peccati, sed caro quæ salutaris est medicina contra peccatum, & oblata ad ipsius peccati destructionem & deletionem. Et quoniam naturales proprietates utriusq; naturæ, superstites manent & illabefactæ in Christo, etiam & propriæ ambarum actiones permanent incolumes in eo, et saluæ. Eam ob rem ipsius Christi miracula sunt, ut ait litera, ipsius itidem et passiones. Ipsius inquam ut Dei sunt miracula, ut actiones diuinæ: et ipsius eiusdem ut hominis sunt passiones, tormentorum perpessiones, cruciatuumq; tolerationes, ut actiones humanæ. Verùm hæc posterius euadent manifestiora.

ΠΕΡΙ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΕξουσίων τοῦ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ. ξα.

Ἐπειδὴ μὲν οὖν δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα, καὶ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας φαμέν.

DE VOLVNTATIBVS ET ARbitrijs, liberisq; potestatibus Domini nostri Iesu Christi. Cap. XIIII.

QVa igitū Christi duę naturæ sunt duas eiusdem & naturales uoluntates & naturales actiones dicimus.

At

ἐπειδὴ δὲ μία τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν φαμὲν, θέλοντά τε καὶ ἐνεργοῦντα φυσικῶς, κατ᾽ ἄμφω τὰς φύσεις; ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς, καὶ ἅπερ ἐστὶ χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν. θέλειν δὲ καὶ ἐνεργεῖν, οὐ διῃρημένως· ἀλλ᾽ ἡνωμένως. θέλει γὰρ καὶ ἐνεργεῖ ἐν ἑκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. ὧν γὰρ ἡ οὐσία ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή. ὧν δὲ διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια. καὶ τὸ ἀνάπαλιν. ὧν ἡ θέλησις, καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ ἡ οὐσία ἡ αὐτή. ὧν δὲ διάφορος ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια, τούτων καὶ ἡ οὐσία διάφορος, διὸ δὴ ἐπὶ μὲν πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς τε ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος, τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως ἐπιγινώσκομεν, ἐπὶ δὲ τῆς θείας οἰκονομίας ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θελημάτων καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν εἰδότες συνομολογοῦμεν, καὶ τὸ τῶν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν διάφορον. ὥσπερ γὰρ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς χριστοῦ φύσεων ὁ ἀριθμὸς εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενος οὐ διαιρεῖ τὸν ἕνα χριστὸν, ἀλλὰ σωζομένην καὶ ἐν τῇ ἑνώσει παρίστησι τῶν φύσεων τὴν διαφοράν, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσι θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν (κατ᾽ ἄμφω γὰρ τὰς φύσεις, θελητικὸς ἦν καὶ ἐνεργητικὸς) τῆς ἡμῶν σωτηρίας οὐ διαίρεσιν εἰσάγει, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τῆς αὐτῶν δηλοῖ καὶ μόνον, κἂν τῇ ἑνώσει, φυλακὴν καὶ σωτηρίαν. φυσικὰ γὰρ, καὶ οὐχ ὑποστατικὰ φαμὲν τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας. λέγω δὲ αὐτὴν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν δύναμιν, καθ᾽ ἣν θέλει καὶ ἐνεργεῖ τά τε θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα. εἰ γὰρ ὑποστατικὰ δῶμεν αὐτὰ, ἑτεροθελεῖς καὶ ἑτεροενεργεῖς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας τριάδος εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα. ἰστέον γὰρ ὡς οὐ ταυτόν ἐστι, θέλειν καὶ πῶς θέλειν. τὸ μὲν γὰρ θέλειν φύσεως, ὥσπερ καὶ τὸ ὁρᾶν. πᾶσι γὰρ ἀνθρώποις πρόσεστι. τὸ δὲ πῶς θέλειν, οὐ φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας γνώμης. ὥσπερ καὶ τὸ πῶς ὁρᾶν, καλῶς ἢ κακῶς. οὐ γὰρ πάντες ἄνθρωποι ὁμοίως θέλουσιν, οὐδ᾽ ὁμοίως ὁρῶσι. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν δώσομεν. τὸ γὰρ πῶς θέλειν, πῶς ὁρᾶν, πῶς ἐνεργεῖν, τρο-

At uero quia duarum naturarũ una ipsius hypostasis est, unum & eundem astruimus & uolentem, & agẽtem naturaliter, secundùm ambas naturas: ex quibus, & in quibus, & quæ, Christus Deus noster est uelle autem, & agere: non diuisè, sed cõiunctè & unitè. Vult autem & facit utraq; forma, cum alterius dispensatione. Quorum enim substantia eadem, horum & uoluntas & actio eadem: & quorum differens substantia horum & differens uoluntas & actio. Et cõtrà quorũ uoluntas & actio eadem, horum & substantia eadem: & quorum differens & uolũtas, & actio, horum & substantia differens. Quapropter in patre, & filio, & spiritu sancto, ex identitate actionis & uoluntatis, identitatem naturæ agnoscimus. In diuina autẽ dispensatione, ex differentia actionum & uoluntatum, naturarũ differẽtiam appræhendimus. & naturarũ differentiã agnoscentes confitemur, & uoluntatũ, & actionum diuersitatẽ. Nam quemadmodum unius & eiusdẽ Christi naturarum numerus, piè & religiosè intellectus & assertus, non diuidit unũ Christũ, sed saluã in unione repræsentat naturarũ differentiam: sic & numerus substãtialiter coalsistentiũ naturis uoluntatũ & actionũ. Secundum enim ambas naturas uolens & agens nostrã salutem, non diuisionem inducit (absit enim hoc) sed magis ostẽdit ipsarum in unione custodiã ac cõseruationẽ: naturales enim, & non hypostaticas personalesq; dicimus, & uoluntates, & actiones. Dico aũt ipsam uoluntariam, & actiuam uirtutem, secundum quam uult & agit, & uires illas uelle & agere. Si enim illas dabimus hypostaticas & personales, aliud uolentes & aliud operantes, tres sanctæ trinitatis hypostases dicere compellemur. Sciendum autem, quod non idem est uelle, & quoquo pacto uelle. Nam uelle, naturæ est, quemadmodum & uidere: omnibus enim hominibus adest. Sed quoquo pacto uelle, nõ naturæ, sed nostri consilij: quemadmodum quoquo pacto uidere, bene aut male: nõ enim omnes homines similiter uolunt, neq; quoq; similiter uident. Hoc etiã in actionib. assignabimus. nam quoquo pacto uelle, quoquo pacto uidere, quoquo pacto agere, modus

πος ἐστὶ τοῦ θέλειν καὶ ὁρᾶν καὶ ἐνεργεῖν χρήσεως, μόνῳ τῷ κεχρημένῳ προσὸν, καὶ τῶν ἄλλων, αὐτὸν κατὰ τὴν κοινῶς λεγομένην διαφορὰν, χωρίζον. λέγεται οὖν τὸ μὲν ἁπλῶς θέλειν θέλησις, ἤτοι ἡ θελητικὴ δύναμις, λογικὴ οὖσα ὄρεξις καὶ θέλημα φυσικόν. τὸ δὲ πῶς θέλειν, ἤτοι τὸ τῇ θελήσει ὑποκείμενον, θελητὸν καὶ θέλημα γνωμικόν. θελητικὸν δέ ἐστι, τὸ πεφυκὸς θέλειν, οἷον θελητική ἐστιν ἡ θεία φύσις, ὡσαύτως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη. θέλων δέ ἐστιν ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει, ἤτοι ἡ ὑπόστασις, οἷον ὁ Πέτρος. ἐπειδὴ τοίνυν εἷς μὲν ὁ χριστὸς, καὶ μία αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν ὁ θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως. ἐπειδὴ δὲ δύο φύσεις ἔχει θελητικὰς, ὡς λογικὰς (πᾶν γὰρ λογικὸν θελητικόν τε καὶ αὐτεξούσιον) δύο θελήσεις ἤτοι θελήματα φυσικὰ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐροῦμεν. θελητικὸς γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ᾽ ἄμφω τὰς αὐτοῦ φύσεις. τὴν γὰρ φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν θελητικὴν δύναμιν ἀνέλαβε. καὶ ἐπειδὴ εἷς ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ θέλων καθ᾽ ἑκατέραν φύσιν, τὸ αὐτὸ θελητὸν λέγομεν ἐπ᾽ αὐτοῦ, οὐχ ὡς μόνα θέλοντος, ἃ φυσικῶς ὡς θεὸς ἤθελεν (οὐ γὰρ θεότητος τὸ θέλειν φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα) ἀλλὰ καὶ τὰ συστατικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἐναντιότητι γνώμης, ἀλλ᾽ ἐν ἰδιότητι τῶν φύσεων. τότε γὰρ ταῦτα φυσικῶς ἤθελεν, ὅτε ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις ἤθελε, καὶ παρεχώρει τῇ σαρκὶ πάσχειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια. ὅτι δὲ φυσικῶς πρόσεστι τῷ ἀνθρώπῳ ἡ θέλησις, ἐντεῦθεν δῆλον. ὑπεξαιρουμένης τῆς θείας, τρία εἴδη ζωῆς εἰσίν, ἡ φυτικὴ, ἡ αἰσθητικὴ, ἡ νοερά. τῆς μὲν οὖν φυτικῆς ἴδιον, ἡ θρεπτικὴ, ἡ αὐξητικὴ, ἡ γεννητικὴ κίνησις. τῆς δὲ αἰσθητικῆς, ἡ καθ᾽ ὁρμὴν κίνησις. τῆς δὲ λογικῆς καὶ νοερᾶς, ἡ αὐτεξούσιος. εἰ οὖν κατὰ φύσιν πρόσεστι τῇ φυτικῇ ἡ θρεπτικὴ, καὶ τῇ αἰσθητικῇ ἡ καθ᾽ ὁρμὴν κίνησις, κατὰ φύσιν ἄρα πρόσεστι καὶ τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ, ἡ αὐτεξούσιος. αὐτεξουσιότης δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ θέλησις. γεγονὼς τοίνυν ὁ λόγος σὰρξ ἔμψυχος, καὶ νοερὰ, καὶ αὐτεξούσιος, γέγονε καὶ θελητικός. ἔτι δὲ ἀδίδακτά εἰσι τὰ φυσικά. οὐδεὶς γὰρ λογίζεσθαι, ἢ ζῆν, ἢ

dus est usus uolendi & uidendi, & operandi, qui ei soli qui usus est adest, & ab aliјs eundem secũdum communiter dictam differentiam separat. Dicitur igitur simpliciter uelle, uoluntas, id est, qua uelle possumus uirtus, quæ est rationalis appetitus, & naturalis uoluntas: quoquo pacto autem uelle secundum id quod uoluntati obijcitur affectabile uoluntate, & uoluntate apprehensibile. Et uoluntarium est, quod natum est uelle: ut uoluntaria est diuina natura, identidem & humana. Volens autem est, qui utitur uoluntate, id est, hypostasis, ut Petrus. Quia igitur unus est Christus, & una eius hypostasis, unus est & ipse uolens & diuine & humane. Et quia duas naturas habet uoluntarias, quippe qui rationalis (nam omne rationale, uoluntarium & liberæ potestatis) uoluntates duas, id est, naturales quibus uelle posit uires, in ipso dicimus. Voluntarius enim ipse est secundùm utramque naturam: nam quæ à natura nobis inest, talem ipse uoluntariam uirtutem sumpsit. Et quia unus est Christus, & idem uolens secundùm utramque naturam: idem uoluntate affectabile ab ipso dicimus. Non quòd ea sola uoluerit, quę naturaliter ut Deus uoluit (nam non est deitatis uelle comedere, bibere, & eiusmodi) sed quod & constitutiua naturæ uolebat, non contraria sententia ac uolũtate, sed naturarum proprietate. Tunc enim hæc naturaliter uolebat: quando diuina ipsius uoluntas uolebat & sinebat carnem affici, & agere quæ essent propria. Quod igitur homini naturaliter asit uoluntas, ea excepta quæ diuina est, hinc fuerit manifestum. Tres siquidem uitæ species sunt: uegetatrix, sensitiua, intellectiua. Vegetatrix autem peculiaris est, nutritiuus, augmentatiuus, & generatiuus motus. Sentitiuæ, qui secundum locum motus. Rationalis & intellectiuæ arbitrarius & liberæ potestatis. Si igitur secundũ naturam adest uegetatrici nutritiuus, & sensitiuæ secundũ locũ motus, igitur secundùm naturam adest rationali & intellectiuæ, arbitrarius & liberę potestatis motus. Atqui libera potestas, nihil aliud est nisi uoluntas. Factum igitur uerbũ caro animata & intellectiua, & liberæ potens factum est, & uoluntarium. Præterea & naturalia, quæ disciplina nõ uẽdicãtur: nullius enim cogitare, aut uiuere, aut

πεινῆν, ἢ διψῆν, ἢ ὑπνοῦν μανθάνει. οὔτε δὲ θέλειν μανθάνομεν, ὥστε φυσικὸν τὸ θέλειν. καὶ πάλιν εἰ ἐν τοῖς ἀλόγοις ἄγει μὲν ἡ φύσις, ἄγεται δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐξουσιαστικῶς κατὰ θέλησιν κινουμένῳ· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. καὶ πάλιν, εἰ κατ' εἰκόνα τῆς μακαρίας καὶ ὑπερουσίου θεότητος ὁ ἄνθρωπος γεγένηται, αὐτεξούσιος δὲ φύσει καὶ θελητικὴ ἡ θεία φύσις. ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος ὡς αὐτῆς εἰκὼν αὐτεξούσιος φύσει καὶ θελητικός. τὸ γὰρ αὐτεξούσιον, θέλησιν ὡρίσαντο οἱ πατέρες. ἔτι δὲ εἰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ οὐ τοῖς μὲν ἐνυπάρχει, τοῖς δὲ οὐκ ἐνυπάρχει, τὸ δὲ κοινῶς πᾶσιν ἐνθεωρούμενον, φύσιν χαρακτηρίζει ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸ ἀτόμοις· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. καὶ αὖθις, εἰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἡ φύσις οὐκ ἐπιδέχεται, ἐπίσης δὲ πᾶσιν ἐνυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ οὐ τοῖς μὲν πλέον, τοῖς δὲ ἔλαττον· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος, ὥστε εἰ φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ κύριος, οὐ μόνον καθ' ὃ θεός, ἀλλὰ καὶ καθ' ὃ ἄνθρωπος γέγονε, φύσει θελητικός ἐστιν. ὥσπερ καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνέλαβεν, οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον θέλημα φύσει ἀνείληφεν καὶ κατὰ τοῦτο οἱ πατέρες, τὸ ἡμέτερον ἐν ἑαυτῷ τυπῶσαι αὐτὸν ἔφησαν θέλημα. εἰ φυσικὸν οὐκ ἔστι τὸ θέλημα, ἢ ὑποστατικὸν ἔσται ἢ παρὰ φύσιν. ἀλλ' εἰ μὲν ὑποστατικόν, ἑτερόβουλος οὕτως γε ἔσται ὁ υἱὸς τῷ πατρί. μόνης γὰρ ὑποστάσεως χαρακτηριστικόν, τὸ ὑποστατικόν. εἰ δὲ παρὰ φύσιν ἔκπτωσις τῆς φύσεως ἔσται τὸ θέλημα. φθαρτικὰ γὰρ τῶν κατὰ φύσιν, τὰ παρὰ φύσιν. ὁ τῶν ὅλων γὰρ θεὸς καὶ πατήρ, ἢ καθ' ὃ πατὴρ θέλει, ἢ καθ' ὃ θεός. ἀλλ' εἰ μὲν καθ' ὃ πατήρ, ἄλλο αὐτοῦ ἔσται τὸ θέλημα, παρὰ τὸ τοῦ υἱοῦ· οὐ γὰρ πατὴρ ὁ υἱός. εἰ δὲ καθ' ὃ θεός, θεὸς δὲ υἱός, θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἄρα τὸ θέλημα φύσεως, ἤγουν φυσικόν. ἔτι εἰ κατὰ τοὺς πατέρας, ὧν τὸ θέλημα ἕν, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία, ἓν δὲ θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἄρα μία, καὶ ἡ αὐτὴ τούτων ἔσται καὶ ἡ οὐσία. καὶ πάλιν, εἰ κατὰ τοὺς πατέρας, ἡ τῆς φύσεως διαφορὰ τῷ ἑνὶ θελήματι οὐ διαφαίνεται, ἀνάγκη ἢ ἓν θέλημα λέγοντας φυσικὴν ἐν Χριστῷ μὴ λέγειν διαφοράν· ἢ φυσικὴν λέγοντας διαφοράν, ἓν θέλημα μὴ λέγειν.

esurire, aut sitire, aut dormire discit: sed & neque uelle discimus, quare naturale est uelle. Et rursus, in irrationalibus ducit natura: at in homine ducitur, libere secundùm naturalem uolũtatem moto. Igitur natura, uolũtarius homo: Cæterùm si secundum imaginem beatæ, & super substantialis deitatis homo factus est, & liberè potens suapte natura & uoluntaria, diuina natura est: erit igitur & homo, ut ipsius imago, liberè potens natura & uolũtarius. Liberam enim potestatem atq; arbitriũ esse uoluntatẽ, nostri diffiniere maiores. Præterea, si omnibus hominibus adest uelle, & non ijs quidem adest, illis uerò nõ adest: quod autem communiter in omnibus cõspicitur, illud naturam designat in ijs, quæ sub ipso sunt indiuiduis, natura igitur uolũtarius homo. Item si & magis & minus natura non suscipit, & æquè inest in omnibus uelle, & non his plus, illis minus: nónne hac ratione homo uoluntarius? & Dominus, non modo secundum quod Deus uerum, & secundum quod homo, factus natura uoluntarius est? Quemadmodum enim nostram naturam suscepit, sic & nostram naturalem uoluntatẽ assumpsit, & secundum hoc maiores etiam nostri dixerũt, nostrã in eo esse uoluntatem. Si naturalis nõ est uoluntas, aut hypostatica est, aut prẹter naturam. Si hypostatica, sic alia uolens à patre erit filius: nam ad solam pertinens hypostasin, designat hypostaticum. Si uerò præter naturam, prolapsio à natura erit uoluntas: nam ea quę præter naturam, corruptiua sunt, eorum quę sunt secundùm naturam. Vniuersorũ item Deus & pater: aut secundũ quod pater uult, aut secundũ quod Deus. Atqui si secũdum quod pater, alia eius erit, præter filij uolũtatẽ: nõ enim pater, filius. Si aũt secundũ quod Deus, Deus aũt filius, Deus & spiritus sanctus, ergo uoluntas erit naturæ, id est naturalis. Præterea si secundùm patres nostros, quorum uoluntas una, eorum & substantia una, & una sit uoluntas deitatis Christi, & humanitatis eius: ergo una & eadem horum (deitatis inquam & humanitatis) substantia. Et rursus, si secundùm patres, naturæ differentia in una uoluntate non apparet, necesse est, aut unam uoluntatem dicentes, naturalem in Christo non dicere differentiam: aut si naturalem dicunt differentiam, unam uoluntatem nõ dicere.

Et

καὶ αὖθις, εἰ καθώς φησι τὸ θεῖον εὐαγγέλιον, ἐλθὼν ὁ κύριος εἰς τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς οἶκον, οὐδένα ἤθελησε γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν, εἰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα παντοδύναμον. θελήσας δὲ λαθεῖν, οὐ δεδύνηται, ἄρα καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος θελήσας οὐκ ἠδυνήθη, καὶ θελητικὸς ἦν καὶ καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος. καὶ πάλιν· ἐλθὼν φησὶν εἰς τὸν τόπον, εἶπε, διψῶ. καὶ ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον μετὰ χολῆς μεμιγμένον. καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν. εἰ μὲν οὖν καθ᾽ ὃ θεὸς ἐδίψησε, καὶ γευσάμενος οὐκ ἤθελε πιεῖν, ἐμπαθὴς ἄρα καὶ καθ᾽ ὃ θεός. πάθος γάρ, ἥ τε δίψα, καὶ ἡ γεῦσις. εἰ δὲ οὐ καθ᾽ ὃ θεός, πάντως καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος ἐδίψησε καὶ θελητικὸς ἦν, καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος. καὶ ὁ μακάριος δὲ παῦλος ὁ ἀπόστολος, γενόμενος φησὶν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἡ ὑπακοή, τοῦ ὄντος θελήματός ἐστιν ὑποταγή, οὐ τοῦ μὴ ὄντος. οὐ γὰρ τὸ ἄλογον ὑπήκοον, ἢ παρήκοον λέξομεν. ὑπήκοος δὲ τῷ πατρὶ γενόμενος ὁ κύριος, οὐ καθ᾽ ὃ θεός, γέγονεν, ἀλλὰ καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος. καθ᾽ ὃ γὰρ θεὸς οὔτε ὑπήκοος, οὔτε παρήκοος. τῶν ὑπὸ χεῖρα γὰρ ταῦτα, καθὼς ὁ θεοφόρος ἔφη γρηγόριος. θελητικὸς ἄρα καὶ καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος ὁ χριστός. φυσικὸν δὲ τὸ θέλημα λέγοντες, οὐκ ἠναγκασμένον τοῦτο φαμέν, ἀλλ᾽ αὐτεξούσιον. εἰ γὰρ λογικόν, πάντως καὶ αὐτεξούσιον. οὐ μόνον γὰρ ἡ θεία καὶ ἄκτιστος φύσις οὐδὲν ἠναγκασμένον ἔχει, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡ νοερὰ καὶ κτιστή. τοῦτο δὲ δῆλον. φύσει γὰρ ὢν ἀγαθὸς ὁ θεός, καὶ φύσει δημιουργός, καὶ φύσει θεός, οὐκ ἀνάγκη ταῦτα ἐστί. τίς γὰρ ὁ τὴν ἀνάγκην ὑπάγων; δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς ἡ αὐτεξουσιότης, ὁμωνύμως μὲν λέγεται, ἄλλως δὲ ἐπὶ θεοῦ, καὶ ἄλλως ἐπὶ ἀγγέλων, καὶ ἄλλως ἐπὶ ἀνθρώπων. ἐπὶ θεοῦ μὲν γὰρ ὑπερουσίως. ἐπὶ δὲ ἀγγέλων ὡς συντρεχούσης τῇ ἕξει τῆς προχειρίσεως, καὶ παρενθήκην ὅλως χρόνου μὴ παραδεχομένης. ἔχων γὰρ φυσικῶς τὸ αὐτεξούσιον, ἀπαραποδίστως τούτῳ κέχρηται, μηδὲ τὴν ἐκ σώματος ἀντιπάθειαν ἔχων, μηδὲ τὸν προσβάλλοντα. ἐπὶ δὲ ἀνθρώπων, ὡς χρονικῶς τῆς ἕξεως προεπινοουμένης τῆς ἐγχειρήσεως. αὐτεξούσιος μὲν γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ

Et iterum, si quemadmodum diuinum inquit euangelium, ueniens Dominus in partes Tyri & Sidonis, & ingressus in domum, uoluit nullum se cognoscere, & non potuit latere: si diuina eius uoluntas omnipotens, & uoluit latere, quomodo non potuit? Ergo secundũ quod homo uoluit, & nõ potuit: & uoluntarius fuit, etiam secundum quod homo. Et rursus: Cùm uenisset in locum, dixit, Sitio: & dederunt uinum cum felle mixtum: & cùm gustasset, noluit bibere. Si igitur secundum quod Deus sitiuit, & cùm gustasset noluit bibere: ergo secundũ quod Deus, passionibus erat obnoxius. nam passio sitis & gustus: si autem non secundùm quod Deus, reuera secundùm quod homo sitiuit: & uoluntarius erat, secundùm quod homo. Et beatus Paulus Apostolus, Factus est (inquit) obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis: si obedientia, eius cuius est uoluntas, est subiectio, & non eius cuius non est (irrationale enim, aut obediens, aut inobediens non dicimus), & obediens factus est patri Dominus, non secundùm quod Deus factus est, sed secundùm quod homo. Secundùm enim quod Deus, neque obediens, neque inobediens. nam subiectorũ sunt hæc, ut diuinorum interpres inquit Gregorius. Voluntarium igitur secundum quod homo, Christus. Naturalem autem uoluntatem dicentes, nõ coactam illam dicemus, sed seipsa potentem & liberam: nam si quid rationale omnino, & liberè potens. Neq; enim solum diuina & increata natura, coactum nihil habet, sed ne quidem intellectiua, & creata: quod quidem dilucidum est. Nam natura bonus est Deus, & natura creator, & natura Deus, & non necessitate hæc est: quis enim necessitatẽ induceret? Et scire par est, liberam potestatem & arbitrium, homonymè dici: & alio modo in Deo, alio in angelis, & alio in hominibus. Nam in Deo supersubstantialiter dicitur. In angelis hoc modo, ut habitui assit prompta prosecutio, neq; interpolationem omnino temporis admittat. Nam habet naturaliter liberam potestatem, qua sine impedimento usi sunt, nullam ex corpore reluctantiam habentes, neq; suggerentẽ hostẽ. At in hominib. ut tẽporaliter, præmeditato persecutionis habitu: libera ẽm potestate est homo, &

φυσικῶς ἔχει τὸ αὐτεξούσιον. ἔχει δὲ καὶ τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου προσβολὴν, καὶ τὴν τοῦ σώματος κίνησιν. διὰ οὖν τὴν προσβολὴν καὶ τὸ βάρος τοῦ σώματος, ἐφυστερίζει προχείρησις τῆς ἕξεως. εἰ οὖν θέλων ὁ ἀδὰμ ὑπήκουσε, καὶ θελήσας ἔφαγεν, ἄρα πρωτοπαθὴς ἐν ἡμῖν ἡ θέλησις. εἰ δὲ πρωτοπαθὴς ἡ θέλησις, ταύτην δὲ μετὰ τῆς φύσεως ὁ λόγος σαρκωθεὶς οὐκ ἀνέλαβεν, οὐκ ἄρα ἔξω τῆς ἁμαρτίας γεγόναμεν. ἔτι δὲ εἰ ἔργον αὐτοῦ ἡ αὐτεξούσιος τῆς φύσεως ὑπάρχει δύναμις, ταύτην δὲ οὐκ ἀνέλαβεν, ἢ καταγνοὺς τῆς οἰκείας δημιουργίας, ὡς οὐ καλῆς, ἢ φθονήσας ἡμῖν, τῆς κατ᾽ αὐτὴν θεραπείας, ἡμᾶς μὲν τῆς παντελοῦς ἀποστερῶν θεραπείας, ἑαυτὸν δὲ ὑπὸ πάθος ὄντα δεικνὺς, τοῦ μὴ θέλειν, ἢ τοῦ μὴ δύνασθαι τελέως σώζειν. ἀδύνατον δὲ, ἕν τι σύνθετον ἐκ τῶν δύο θελημάτων λέγειν, ὥσπερ ἐκ τῶν φύσεων σύνθετον τὴν ὑπόστασιν. πρῶτον μὲν, ὅτι αἱ συνθέσεις, τῶν ἐν ὑποστάσει ὄντων, καὶ οὐ τῶν ἑτέρῳ λόγῳ, καὶ οὐκ ἰδίῳ θεωρουμένων, εἰσί. δεύτερον δὲ, ὅτι εἰ τῶν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν σύνθεσιν λέξομεν, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἰδιωμάτων σύνθεσιν εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα, τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ κτιστοῦ, καὶ ἀοράτου καὶ ὁρατοῦ, καὶ τῶν τοιούτων. πῶς δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θελημάτων σύνθετον θέλημα, προσαγορευθήσεται; ἀδύνατον γὰρ τὸ σύνθετον, τὴν τῶν συντεθέντων ὀνομάζεσθαι προσηγορίαν. ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκ τῶν φύσεων, σύνθετον φύσιν προσαγορεύσομεν, καὶ οὐχ ὑπόστασιν. ἔτι δὲ καὶ εἰ ἓν σύνθετον θέλημα ἐπὶ χριστοῦ λέξομεν, θελήματι τοῦ πατρὸς αὐτὸν χωρίζομεν. οὐ γὰρ σύνθετον τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα. λείπεται τοίνυν εἰπεῖν μόνην τὴν ὑπόστασιν τοῦ χριστοῦ σύνθετον καὶ κοινὴν ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ. γνώμην δὲ καὶ προαίρεσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου λέγειν ἀδύνατον, εἴπερ κυριολεκτεῖν βουλοίμεθα. ἡ γνώμη γὰρ, μετὰ τὴν περὶ τοῦ ἀγνοουμένου ζήτησιν καὶ βούλευσιν, ἤτοι βουλὴν καὶ κρίσιν, πρὸς τὸ κριθὲν ἐστι διάθεσις, μεθ᾽ ἣν ἡ προαίρεσις ἐκλεγομένη, καὶ αἱρουμένη πρὸ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον. ὁ δὲ κύριος οὐ ψιλὸς ὢν ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεὸς καὶ πάντα εἰδὼς ἀπροσδεὴς σκέψεως καὶ ζητήσεως καὶ βουλῆς ὑπῆρχε καὶ κρίσεως, καὶ φυσικῶς τήν τε πρὸς τὸ καλὸν εἶχεν οἰκείωσιν, καὶ τὴν πρὸς

naturaliter liberam habet potestatem. Habet etiam & ex diabolo suggestionem, & ex corpore motionem: propter igitur suggestiones, & onus corporis, prosecutio habitu posterior est. Si igitur uolens Adam obediuit, & cum uoluisset comedit, ergo in nobis primo patitur uoluntas. Et hanc cum natura uerbum incarnatum non suscepit, non ergo extra peccatum facti sumus. Præterea si opus eius libera potestas, naturæ est uirtus, & illam non assumpsit, aut denegauit proprio opificio ut non bonam, aut inuidit nobis curationem secundum ipsam: nos quidem omnimoda medela destituens, & seipsum passioni obnoxium monstrans, quod non uelit, aut non possit sanare. Impossibile est autem unum quippiam compositum ex duabus uoluntatibus dicere, hunc in morem quo duabus ex naturis compositam dicimus hypostasin. Primo quidem, quia compositiones sunt eorum, quæ in hypostasi sunt, & non eorum quæ alia ratione, & non propria considerantur. Secundo, quia si uoluntatum & actionum compositionem dixerimus, & aliarum naturalium proprietatum compellemus compositionem dicere, creati & increati, uisibilis & inuisibilis, & similium. Et quo modo ex uoluntatibus composita, uoluntas nuncupabitur? Impossibile enim est, compositum eorum quæ componuntur appellationē subire: alioqui compositum ex naturis naturam nuncupabimus, & non hypostasin. Cæterum si unam compositam uolūtatem in Christo dixerimus, à uoluntate patris eum separabimus. nam non composita, patris eius uoluntas. Relinquitur igitur, ut dicamus solam hypostasin Christi cōpositam, & communem hunc in modum naturis, quomodo & naturalibus eius. Gnomē autem & electionem in Domino dicere impossibile est, si propriè loqui uolumus: nam gnome est post inquisitionē quæ est de re ignota, & deliberationē, id est, consiliū & iudiciū, ad id quod iudicatū fuerit affectus: quē sequit̄ electio, sic dicta q̄d aliud præ alio eligat. Verū Dominus non nudus est homo, sed & Deus, & omnia sciens, neq; indigēs scrutatione, inquisitione & consilio existit, ac iudicio, & naturaliter ad bonū habet familiaritatē, & à malo

τὸ κακὸν ἀλλοτριώσιν. οὕτω γὰρ καὶ ἡσαΐας προφήτης, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. διότι πρὶν γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. τὸ γὰρ πρὶν, δηλοῖ ὅτι οὐ καθ' ἡμᾶς ζητήσας καὶ βουλευσάμενος, ἀλλὰ θεὸς ὢν, καὶ θεϊκῶς κατὰ τὴν σάρκα ὑποστὰς, τουτέστι καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένος τῇ σαρκὶ, αὐτῷ τῷ εἶναι καὶ τῷ πάντα εἰδέναι, τὸ ἐκ φύσεως εἶχεν ἀγαθόν. φυσικαὶ γάρ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ, καὶ φυσικῶς καὶ ἐπίσης πᾶσιν ὑπάρχουσιν, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίσης ἐνεργοῦμεν τὰ τῆς φύσεως. ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν γὰρ εἰς τὸ παρὰ φύσιν διὰ τῆς παραβάσεως ἠλάσαμεν. ὁ δὲ κύριος ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἡμᾶς ἐπανήγαγε. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ ἡ ἄσκησις δὲ, καὶ οἱ ταύτης πόνοι, οὐ πρὸς τὸ ἐπικτήσασθαι τὴν ἀρετὴν, ἔξωθεν ἐπείσακτον οὖσαν ἐπινοήθησαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τὴν ἐπείσακτον καὶ παρὰ φύσιν κακίαν ἐκβαλέσθαι, ὥσπερ καὶ τὸν τοῦ σιδήρου ἰὸν οὐ φυσικὸν ὄντα, ἀλλ' ἐξ ἀμελείας ἐπιγινόμενον διὰ μόχθου ἐκβάλλοντες, τὴν φυσικὴν τοῦ σιδήρου λαμπρότητα ἐμφανίζομεν. Ἰστέον δὲ, ὡς τὸ τῆς γνώμης ὄνομα, πολύτροπον καὶ πολυσήμαντόν ἐστι· ποτὲ μὲν γὰρ δηλοῖ τὴν παραίνεσιν, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι. ποτὲ δὲ βουλὴν, ὡς ὅταν φησὶν ὁ προφήτης Δαβίδ. ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανουργεύσαντο γνώμην. ποτὲ δὲ ψῆφον, ὡς ὁ Δανιήλ, περὶ τίνος ἐξῆλθεν ἡ γνώμη ἡ ἀναιδὴς αὕτη. ποτὲ δὲ ἐπὶ πίστεως, ἢ δόξης, ἢ φρονήματος. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, κατὰ εἰκοσιοκτὼ σημαινόμενα λαμβάνεται τὸ τῆς γνώμης ὄνομα.

malo alienationem. Sic enim Esaias dicit, quòd priusquam sciat puer eligere mala, eligit bonum: quia antequã sciat puer bonum aut malum, dissuadetur malitia ex eo quod est eligere bonum. Priusquam enim ostendit, quòd non secundùm nos inquirens & consultãs, sed Deus existens, & deitus quod secũdùm carnem erat sustentans, hoc est secundùm hypostasin coniunctus carni, ipso suo esse, & sciendo omnia, ex natura habuit bonum. Naturales enim sunt uirtutes, & naturaliter & æquè in omnibus insunt, etsi non omnes æquè operemur ea quæ sunt naturæ: nam ex eo quod secundùm naturã, in id quod præter naturam, per transgressionem lapsi sumus. Verùm Dominus ex eo quod præter naturam, ad id quod secundùm naturam nos reparauit: hoc enim est. Secundum imaginem, & secundùm similitudinem. Et exercitatio & huiusmodi labores, non ad acquirendam uirtutem quę forinsecus sit inducenda, excogitati sunt: sed ad inductam & præter naturam prauitatem expellendam. Quemadmodum & ferri rubiginem non naturalem existẽtem, sed ex negligentia contractam, per laborem detergentes, naturalem ferri splendorem nitescere faciamus. Sciendum est etiã, quòd nomẽ gnomes multimodum, & multisignificatiuum est. Quandoq; enim ostendit exhortationem, ut dicit Diuinus Apostolus. De uirginib. præceptum Domini non habeo, gnomen autem do. Quandoq; cõsilium, ut quando inquit propheta Dauid, Super populum tuum malignati sunt gnomen. Quandoq; suffragium, ut Daniel, A quo exiuit gnome inuerecunda? Et quandoq; pro fide, opinione, aut prudentia, & simpliciter dicendo, secundum plurima significata sumitur gnomes nomen.

COMMENTARIVS.

NVmerum & distinctionem naturarum, sequitur etiam numerus & differentia uoluntatum atque actionum naturalium: sed unitatem aut pluralitatem hypostaseon, sequitur unitas aut pluralitas agentium, aut uolentium: quandoquidem ipsius personæ est agere aut uelle. Itaq; quoniam in Christo duæ sunt naturæ, in eodem duæ sunt uoluntates, & duplices actiones, ut singulæ naturæ, respondeat sua uoluntas & propriæ actiones. Sed quia in Christo unita est hypostasis, & unus atque idem Deus & homo, unus est prorsus atque idem, uolens diuinè & humanè: unus item & penitus idem, agens diuinè & humanè. Quemadmodum ipsius hominis duæ sunt partes substantiales natura differentes, scilicet anima & corpus, & earum diuersæ uirtutes pariter & actiones. Corporis enim est uirtus uegetatrix, sensitiua, & progressiua. animæ uerò intellectiua, consultatiua, & electiua. rursum corporis actiones sunt, nutritio, augmentatio, uisio, auditio, ambulatio: quandoquidem exercentur in corpore. Animæ uerò operationes sunt, consideratio, contemplatio, consultatio, & electio.

Nihilòminus unus & idem eſt homo utriuſq; partiũ functiones peragẽs, propter idẽtitatem hypoſtaſeos: ſiquidem prorſus idem homo, uidens & intelligens, audiẽs & animo conſultãs, ambulans & eligens. Conſimili penè ratione duæ ſunt in Chriſto uoluntates & actiones, duabus eius naturis reſpondentes, unus tamen & prorſus idem eſt uolens & agens. Aſtruit itidẽ author unum & eundem ſcilicet Chriſtum, uelle & agere non diuiſè & ſeparatim, ut diuina quidem opera agat ſine humanorum concurſu & coefficientia, & humana ſine cooperatione diuinorum: ſed aſſerit ipſum utraque agere coniunctè & unitè. Nam ad diuinas actiones tanquam aſſecla & cooperatrix inſtrumentaria concurrebat humanitas, & humanis actionibus ſimul coniuncta fuit coadiutrix diuinitas. Vt operationi miraculorũ annexa manuũ impoſitio, extenſioq; ad languidos, aut uerborũ prolatio fuit. Conſimiliter & locutioni humanæ Chriſti coniuncta fuit uirtus diuina, miracula operans. Quemadmodum actionib. corporis humani adeſt animæ uirtus coefficiens, ſicut progreſsioni aut uiſioni. Et cõtrà, actionibus animæ adminiculum præbet corpus, ſenſuum officio ea ſuggerẽs & ſuppeditãs, quæ intellectioni aut electioni animæ obijciantur. Porrò diuerſas in Chriſto uoluntates eſſe actiones ſecundum utriuſq; naturarum diſcrimen hac ratione cõuincit Damaſcenus: quia cũ ſubſtantia, naturaq; ſit prior, uoluntas uerò & actio poſterior: quorum natura eſt eadem, horũ & uoluntas & actio eadem, & è diuerſo: quorũ uoluntas & actio eadem, horum & ſubſtantia eadem. Hic enim ex poſteriori cognitio, ad prius natura cognoſcendũ progredimur: illic uerò ordine naturæ, ex priori ad poſterius agnoſcendum. Exinde exploratum habemus, trium ſuperdiuinarum hypoſtaſeon conſubſtantialiũ & conſentialium eandem quoq; eſſe uoluntatem, & actionem ad extera prodeuntem. E' diuerſo ex unius horum differentia ad aliorum differentiam aſtruendam procedimus. Nam quorum ſubſtantia naturaq; eſt differens, horum & uoluntas & actio differens: ut ex priori, in poſteriorum proprietatem dinoſcẽdam feramus. Et è diuerſo: quorũ uoluntas & actio differens, horum quoq; natura ſit diuerſa: ubi poſteriora ad prioris agnitionem nos inducunt. Atqui perſpectum eſt ex dictis in tertio capite huius libri duas in Chriſto eſſe naturas, inter ſe omninò differentes & indiuiſè diſcretas: neq; tamen idcirco diuiſus eſt Chriſtus, ſed unus & idem Deus, & homo ſubſiſtens. Igitur & duæ in Chriſto ſunt uoluntates, diuina & humana, & duplices actiones illis reſpondentes, utpote diuinæ prodeũtes à diuina uoluntate: & humanæ conſequentes humanam uoluntatem. Neq; propterea Chriſtum in duo dirimimus, ſed in ipſo uno & eodem, duarum uoluntatum & geminarum actionum ueritatem ſaluamus, permanentiamq; integram aſtruimus. Et ratio horũ præcipua eſt, quia uoluntates & actiones naturales ſunt, naturamq; ſequũtur, & non ſunt perſonales neque hypoſtaticæ. Si enim ſumerẽtur ſecundùm unitatem aut diſcretionẽ hypoſtaſeon, tũc tres ponendæ eſſent in ſuperſancta trinitate uolũtates, & triplices actiones, quemadmodum & tres ſunt perſonæ: quare eſſent illæ tres aliud uolẽtes una quàm alia, ſimiliter aliud & diuerſum agentes una ab alia, q̃d eſt abſurdum. Porrò, quemadmodum calefactiua uirtus ignis eſt, ſecũdum quam ignis calefacit: & illuminatiua, ſecundùm quã illuminat, ſubiecto ſuſcipiente denominationem actionis, ab inſita uirtute ꝓficiſcentis. Calefactiua itidẽ uirtus calefacit, & illuminatiua lumen diffundit: ubi actionẽ potentiæ & uirtuti à qua emanat comparamus. Ita uoluntariam dicimus uirtutem, ſecundum quam quis uult: & actiuam, ſecundum quam agit. Et uoluntariam quoq; uirtutem dicimus uelle actiuam, agere: deſignãtq; hæc uerba ꝓprium ac peculiarem ſupradictarum uirtutum actum. Cæterùm ſicut non idem eſt ſecundùm rationem uelle, et aliquo modo uelle. Nam uelle, eſt uolendi uirtutem potentiam'que habere: ergo naturæ eſt, cui indita eſt uoluntas, tametſi in præſentia nullã exerceat operationẽ. Sed aliquo modo uelle, eſt uolendi actum habere, certo quodammodo et circumſtantijs determinatum. Ita et in actionibus idem diſcrimen aſsignãdum eſt: ſcilicet quod non prorſus idem eſt, agere & quoquo pacto agere. Nam agere ſimpliciter, eſt agere potentia, et uirtutem in ſe agendi habere, quamuis etiam actu nulla exerceatur operatio. Quoquo pacto aũt agere, eſt in præſentia operationem quampiam exercere, ut actu calefacere, illuminare, ſanare. Itaq; adiectione particulæ, quoq̃ pacto, deſignatur modus et cõditio ipſius uſus agendi: qui quidẽ modus, ei ſoli qui uſus eſt, id eſt, ipſi ſoli utenti adeſt: ut hoc ſecũdo loco in litera, uſus, participiũ uideatur, et ꝓ habente uſum ſumatur ſiue utẽte. Ideóq; modus ſeparat huiuſmodi utentẽ ab alijs, quib huiuſmodi particularis circũſtantia non cõuenit. ut ſi quempiã dixerimus honeſtè agere, modũ agendi illius deſignamus illi actui conuenientẽ, eumq; ab alijs actibus qui honeſti non ſunt, dirimentem. Rurſum quoniã unus eſt Chriſtus & idẽ uolens ſecundum utramq; naturam, idem eſſe uoluntate affectabile ab ipſo, colligit author: id eſt, idem utriuſque uoluntatis diuinæ ſcilicet et humanæ obiectum, et ab utraque pariter affectatũ: ut quod diuina affectauerit uoluntas, idem et humana: et quod humana deſiderauerit uoluntas, idem quoque et diuina. Quod quidẽ uerũ eſſe facilè ꝑſpicimus, ſi ſummã inter ambas cõcordiã accuratius attẽdimus: ut q̃cq̃d earũ una expetierit, alterã ꝓtinus ſine refragatione aliqua, reluctatione aut reclamatione itidẽ uoluiſſe cõcedamus. Non tñ ea ſola uoluit Chriſtus, q̃ naturaliter ut Deus uoluit. Cõplura ſiqdẽ naturaliter uoluit ut homo, quẽadmodũ cibũ, potũ, quietẽ, ſomnũ, q̃ diuinitati neutiq; aſcribi poſſunt. Attamẽ haud idcirco cõceſſerim, aliud uolũtate humana affectatũ,

et aliud

& aliud diuina. Nã uolũtate humana cõgrua humanæ naturę & illi cõseruandę accõmoda uolebat, nõ quidẽ uolũtate ac sententia cõtraria diuinę uolũtati, sed naturali ꝓprietate, quã nullo pacto impediuit diuina uolũtas: quinimò hæc uoluit, ipsam humanam uoluntatem talia uelle, carnemq́; desiderio cibi & potus affici, & q̃ sibi ꝓpria essent agere. E' diuerso humana Christi uolũtas uoluit diuinam ea uelle, quæ diuinæ naturæ erant respondentia: ut signa facere, miracula operari, deitatis gloriam manifestare. quare summa inter eas erat consonantia, & cõspiratio sine aliquo dissidio. Porrò ad comprobandum Christum ut hominẽ fuisse uolũtarium, & liberæ potestatis arbitrio præditum, sex rationibus deinde cõprobat author, ipsum hominem natura esse uoluntarium & uoluntatem habere. Quarum prima est. Tres conspiciuntur uitæ species in rebus sensibilibus, scilicet uegetatrix in plantis, omniũ infima, & materiæ corporiq́; omnino addicta. Sensitiua in animalibus rationis expertibus mediũ obtinens locum, & quodam modo sensibili coniuncta materiæ, & quoquo pacto separata, cum rerũ species sine ipsarum materia intra se suscipiat. Et intellectiua in hominibus, suprema quidem & dignissima, atq; à materiæ consortio seiuncta. Cuiq; autem huius triplicis uitæ suus respondet motus proprius ac peculiaris. Siquidem uegetatricis uitæ proprius est motus nutritiuus sensitiuę motus secundũ locum, quo animalia à se feruntur, excita ab appræhenso sensibili. Demum rationalis & intellectiuæ uitæ motus arbitrarius & uolũtarius, ut ex philosophia naturali cõpertum habetur. Atqui motus nutritiuus cum cæteris comitibus & annexis adest uitæ uegetatiuæ secundũ naturam, & motus secundum locum etiam sensitiuæ secundum naturã conuenit, potissimum perfectioribus animantibus. Igitur æquo iure & pari ratione motus arbitrarius & liberæ potestatis adest uitæ rationali & intellectiuæ secundum naturam. Est igitur homo natura uoluntarius, & uoluntatem habet secundum naturam sibi inditam, quod est ꝓpositum. Secunda ratio. Quæ disciplina non comparantur, naturalia sunt & nobis natura assunt: ut uiuere, sentire, esurire, sitire: nullo enim disciplinæ usu opus est, ut hæc nobis uendicemus. At neq; uelle doctrina discenti ue usu habetur: ut permanifestum est. igitur ipsum uelle, nobis natura adest, & omnibus hominibus uoluntas est naturalis. Porrò quamuis ut rectè uelimus & secundum uirtutem disciplina morali nobis opus sit, quę nos edoceat, quid nam prosequi aut refugere debeamus: similiter ut ea uelimus quæ diuinæ maiestati sunt beneplacita & grata, debemus ediscere præcepta Dei, & mandata, quæ obseruanda præcepta: tamen ut simpliciter uelimus & absolutè, nullo doctrinæ aut disciplinę indigeamus adminiculo: sicut neq; ut intelligamus aut ratione utamur. Tertia, In animalibus rationis expertibus, naturalis affectus & cupiditas ducit ipsa ad opus. Vt cum afficiuntur cibi aut potus desiderio, feruntur ad ea sumenda: & cum concitantur ira, rapiuntur impetu naturæ ad uindictam expetendam. in homine uerò, ipsa natura, naturalisq́; appetitus ducitur è uoluntate, ut liberè moderante naturam suo imperio, & admittente hunc naturæ affectum aut eum refrenante, præscribente itidẽ legem & metã huic naturali cupiditati, ut cũ cibũ expetit homo: uoluntas ut domina aut permittit cibum aut negat, aut certos constituit limites intra quos sumẽdus est cibus. Igitur homo natura est uoluntate præditus. Quarta, Homo factus est secundũ imaginem summæ deitatis, sicut Genesis primũ caput inquit. Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostrã. Rursum eodem loco, Et creauit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ suam: ad imaginẽ Dei creauit illum. Neq; deperdita est illa Dei imago per lapsum & præuaricationem Adæ in anima hominis, ut contenderunt Origanistę, tametsi obscurata fuerit & adumbrata. Sicut effigies regis insculpta nummo si deijciatur in cœnum, inquinatur quidem, sed non aboletur, Nam longò pòst præuaricationem tempore, Genesis nono capite dictum est à Deo ad Noe: Quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur & sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo. Et primæ epistolæ ad Corinthios undecimo capite, Vir quidem non debet uelare caput suum, quoniam imago & gloria Dei est. Demum Iacobi tertio capite, In ipsa benedicimus Deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt. Atqui Deus, natura est liberè potens & uoluntarius. Igitur & homo ad eius imaginem factus, est talis, & liberè uolens. Neq; quispiam consimili ratione contendere possit, bruta, plãtas, & inanima, liberam uoluntatis potestatem esse sortita, ut homines. Nam non dicuntur illa ad imaginem Dei facta, ob suæ conditionis imperfectiorem gradum, & maiorem à Deo in naturæ habitudine conformitateq́; distantiam: quamuis diuina illis non desint uestigia, quibus tanquam notis quibusdam & signis, omnia entium genera, hæc quidem plus, illa uerò minus, insignita sunt. Quinta, Velle non adest uni homini & abest alteri, sed omnibus hominibus communiter & indifferenter adest. Quod autem omnibus eiusdem speciei indiuiduis adest, illi speciei naturale est & congenitum. Vt calefactiuum in omnibus conspicitur ignis indiuiduis. Neq; enim quempiam dederis ignem particularem, cui uirtus calefaciendi defuerit: quare calefactiuũ naturã naturalemq́; ignis ꝓprietatem designat. Et rationale, in omnib. cõperitur hominũ hypostasib. siquidem nõ huic adest homini, illi uerò nõ cũ nullus sit hominum expers rationis. Consequitur igitur rationale naturã hominis. Quare eodem iure & simili ratione uoluntas naturà adest homini, & non est illi additítia neq; aduentitia. Sexta ratio, Quæcunq; magis & minus non suscipiunt, sed æquè omnibus eiusdem naturæ indi-

uiduis competunt, natura illi speciei conueniunt. Vt rationale non uni homini plus, & alijs minus adest omnes enim æquè ratione participant. Et risibile non his plus, illis minus inest: sed æquè omnibus. Consequuntur igitur rationale & risibile naturam hominis: quemadmodũ & cæteræ substãtificæ differentiæ, & propria speciei peculiaria. Atqui uelle, omnib. hominibus æquè adest, & non conuenit huic quidem plus, illi uerò minus. Igitur uelle ipsius naturæ est, eam'que consequitur. Est itaque homo, natura liberæ potestatis, & uoluntate dotatus, quod est propositum. Deinceps multis rationibus fulcit Damascenus, & munit id quod in præsenti cap. nititur comprobare, scilicet in Christo humanam esse uoluntatem, natura diuersam à diuina uoluntate. Quarum prima est: Si uoluntas naturam non consequitur, ut dicerent aduersarij, tunc aut hypostatica est & personalis, aut præter naturam. Sanè tunc hypostatica esset uoluntas, quando unam ab alia discerneret, diuideret'que personam, more aliarum personalium proprietatum, & in diuersis hypostasibus alia & alia uoluntas foret. Quod si admitteretur, tunc alia esset patris, alia filij uoluntas, sicut & persona. quare filius, alia esset uolens quàm pater. Id autem absurdum est, & impiũ. Non est igitur uoluntas personalis proprietas. Si uerò uoluntas dicatur esse præter naturam, tunc erit naturæ discõueniens, & nata eam corrumpere. Quod enim est præter naturam, corrumpit illud quod secundũ naturam existit: ut morbus sanitatem, calor aquæ frigiditatem, & mors uitam. At falsum est, uoluntatem esse naturæ destructiuam: cum & Deo assit, in quem non cadit destructio. Non est igitur innaturalis uoluntas. Relinquitur itaque tertium, scilicet ipsam uoluntatem esse naturalem, & naturam sequi. Sicut igitur in Christo sunt duæ naturæ, ita & duæ uoluntates inter se diuersæ. Secunda ratio: In diuinitate Deus pater, aut quatenus Deus. Si quatenus pater, cum ipse pater non sit filius, alia erit patris uoluntas à uoluntate filij: sicut & alia est persona patris, & alia filij. Id autem est inconueniens, & ijs quæ primo libro dicta sunt repugnãs. Si uerò ipse pater uult quatenus est Deus, cum & filius sit Deus, & spiritus sanctus Deus, ipsa uoluntas consequetur naturam, erit'que naturalis. Et quoniam id secundum tribuẽdum est, patrem scilicet uelle ut Deus est: etiam & id dandum, uoluntatem diuinam comitari naturam diuinam. Quare sicut tota & integra in filio est deitas, ita eidem adest diuina uoluntas. Et pari ratione ostendendum est, quod quisque hominum, ut Ioannes aut Petrus, non uult ut hic homo, aut iste homo, sed ut homo, uoluntatem'que humanam etiam spectare ad naturam hominis, non ad indiuidualem particularem'que proprietatem, ut modo discussum est. Cùm itaque in Christo sit tota & integra humanitas, in eodem quoque est uoluntas humana secũdum ueritatem, quare in ipso duæ sunt uoluntates omnino diuersæ. Tertia ratio: Quorum uoluntas est una, eorum & substantia est una: ut ex proloquio quadripartito paulò antè explicato cõstat. Igitur si una & eadem sit uoluntas deitatis & humanitatis Christi, & eadẽ erit in ipso substantia diuinitatis & humanitatis. Illud autem impium est, & prius ostensis contrariũ: cum probatæ sint in ipso duæ esse naturæ. Ergo & absurdũ est ponere, unam solam in ipso esse uoluntatem. Quarta ratio: Christus in euangelio legitur uoluisse quædam, & non potuisse. ut apud Marcũ cap. 7. Veniens in partes Tyri & Sidonis, ingressus'que domum uoluit nullum se cognoscere, & non potuit latere. Id autem non secundum diuinam uoluntatem fieri potuit, quia cum ipsa sit omnipotens, quicquid uult, idipsum etiam potest. Omnia enim quæcunque uoluit dominus, fecit, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Ergo quatenus homo, uoluit latere, & non potuit. Igitur ut homo, uoluntatem habuit propriam, & à diuina uoluntate diuersam. Similiter cum ignominio se cruci esset affixus, & siti confectus, se sitire contestatus est: & cum gustasset oblatũ uinum felli commixtum, noluit bibere. Atqui hoc ipsum etiam neque secundum diuinam naturam, neque uoluntatem accipiendum est, nam illa passionibus non est subiecta, neque siti, neque amarulento poculo quod recuset. Igitur secundum humanam naturam sitiuit, & humana uolũtate cum gustasset acetum, noluit bibere. Est igitur in Christo uoluntas humana alterius naturæ & conditionis quàm diuina. Quinta ratio: Ad completam obedientiæ rationẽ primum id exigitur, quod uoluntas ei assit qui sit obediens, qua alterius præceptũ liberè perficiat. Neque enim obedientia est subiectio eius, cuius nõ est uoluntas: quandoquidẽ hanc ob causam bruta nequaquam obedientia dicuntur, quod uoluntatis sint expertia. Secundò requiritur & ea cõditio, quod obediens sit subiectus cuiquã superiori, à quo mandatũ accipiat cuiuspiã rei agendæ. Quare Deus, obediens non dicitur, quod non sit alteri maiori subditus. Cùm itaque Christus ab Apostolo dicatur obediens patri usque ad mortem, non ut Deus, sed ut homo obedientiam præstitit, per secundam obedientiæ conditionem. Voluntatem itidem habuit qua patri obediuit per primam eiusdem conditionem. Atqui ea uoluntas non fuit diuina, cum secundùm illam non competebat ipsi obedientia. Fuit igitur in eo humana uoluntas, qua patris præcepta seruauit: quare secundùm quod homo, libera uoluntatis potestate præditus est. Verùm enimuerò diuina uoluntas in Christo & alijs summæ trinitatis duab. personis nequaquam est coacta, sed seipsa potens, & summè libera. Natura enim uolens est Deus, natura bonus, natura creator, natura Deus: & non est hæc, bonus inquam, creator & Deus, necessitate. Siquidem necessitas inducitur duntaxat à potentiore, & maioribus freto uirib. quibus alterius etiam obluctantis uires superet. Nullus autem uirtute Deum excedit, cuius

potestas

Potestas immensa. Non potest igitur quisquam illi necessitatē uiolentiamq́ꝫ inducere. Ex eo autem quod Deo natura adest uoluntas, sicut bonitas & deitas, & tamen in eo minimè coacta est, sed maximè libera, imò summa libertas, rectò colligit hoc loco Damascenus, quòd naturalis uoluntas humana, naturamq́ꝫ humanam substantialiter consequens, quæ Christo inesse ostensa est: nequaq́ꝫ etiā coacta est, sed liberè potens. Alioqui imperfectior esset humana Christi uoluntas, q̄ cuiusquam aliorum hominum, quę in cæteris hominibus libera esse liquidò dinoscitur. Porrò quæ natura inanimis, uegetibus, & brutis assunt animantibus, necessitatē quandam habent annexam, quòd ea liberam non habent potestatem. In Deo autem, angelicis spiritibus, & hominibus necessitas coactioq́ꝫ uoluntati repugnat, & si natura ipsis uoluntas cum libertate conueniat. Et sanè in Deo primaria est & summa libertas, libera'que potestas uoluntatis, qua omnia liberè potest, & efficit, pro suæ sapientiæ ratione. Et ex illa ut fonte immenso libertatis, deriuatur libera uis in cœlestes spiritus, pro captu & modo suæ conditionis: & demum etiam in homines diffunditur huiusmodi libertatis participatio, tāquam in postremos talis communicationis limites, & claudentes metam finemq́ꝫ huiusce propagationis. Siquidē infra hominem neq́ꝫ uoluntas, neq́ꝫ naturalis libertas usquam comperitur. At uerò quamuis uoluntas Deo conueniat, & angelicis spiritibus atq́ꝫ hominibus, diuersa tamen ratione (ut deinde annotat author) in unoquoque horum dicitur. Nempe in Deo super substantialiter dicitur, sicut & cætera quæ illi attribuuntur. Cùm enim ipse sit supersubstantialis, & super omnem substantiam immensam supereminens, quæcunque in eo sunt, etiam super substantialia sunt: & quamuis accidentariam uideantur rationem præ se ferre, sunt tamen omnia in eo supsubstantialiter. In angelis uerò, eminenter est uoluntas & excellenter, ut habitui absit prompta prosecutio. Vnde habitus hic ab authore dicitur uis illa uolendi intima, intendens proponensq́ꝫ quippiam efficere. Prosecutio uerò, progressio in opus, executioq́ꝫ propositi ac instituti ipsius animi. Itaq́ꝫ in cœlestibus spiritibus habitui semper adest prosecutio: quia quod intima uoluntatis uirtute instituunt, id continuò ac sine temporis interuallo operi accommodāt, prompteq́ꝫ perficiunt, quod nullum habeant usus ipsius uoluntatis obstaculum aut præpedimentum. In homine uerò, per præmeditationem uolūtas primū quicq́ꝫ faciundum intra se ordinat ac disponit: deinde facto temporis aliquanto interstitio, idipsum quod instituit prosequitur, & ad opus applicat. Quocirca uoluntas in eo dicitur esse temporaliter, & præmeditato prosecutionis habitu. Quod autem in homine prosecutio sit habitu posterior, & exterior actio ipsa intentione, causa est interdum suggestio dæmonis, rectas intentiones animo conceptas exterminantis (ut quondam Pharao Aegyptius, pueros Israeliticos masculos iussit interfici) tollentisq́ꝫ eas de corde nostro, ne fructum operis afferant (quemadmodū uolucres cœli semē secus uiam iactum absumpserunt) aut ingerentis animo nostro noxias & perniciosas, oppositasq́ꝫ rectis & bonis propositis intentiones: ut inimicus ille homo, bono semini iacto in terram nocte superseminauit zizania. Nonnunq́ꝫ itidem huiusce tarditatis & difficultatis operis causa est corpus nostrum, mouens ad ea quæ sensus deliniunt ac demulcent uoluptate. Siquidem corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Sanè spiritus quidem promptus est, caro aūt infirma, & concupiscit caro aduersus spiritum, ut non quæcunq́ꝫ uolumus illa faciamus. Et beatus Paulus humani generis in peccatum prolapsi, grauemq́ꝫ carnis pugnā sentientis, personam agēs, sentit aliam legem in membris repugnantem legi mentis suæ. Sexta ratio, ostendens in Christo duas esse ponendas uoluntates, diuinam scilicet & humanā. Quemadmodum superiora declararunt, ex uoluntate prodit & proficiscitur obediētia, ex eadem etiam ortum sumit inobedientia. Vt cùm Adam obediuit mandato Dei, uolens quidem obediuit: & cū trāsgressus est preceptum, uolens etiam transgressus est: quare uoluntas omnium prima in nobis patitur, id est, afficitur passionib. ad turpe trahentib. & labe peccati contaminatur antequam homo exeat in opus. Primum enim uoluntas trahit maculam iniquitatis, per intraneum in malitiam consensum: & deinde opere perpetratur peccatum. Itaq́ꝫ uoluntas humani generis, & in primo parente & posteris fuit infecta sorde malitiæ. Et per aduersariorum hypothesin uoluntas humana non est à Christo assumpta. Non est ergo uoluntas humana à peccato mundata: quare à peccato per Christum liberati non sumus, neq́ꝫ extra peccati seruitutem constituti. Siquidem quicquid à Christo assumptum non est, id nec curatum, nec mundatum est. Septima libera potestas, ipsius Dei opus est, quia à Deo nobis est induta. Eadem, naturæ uirtus est: quia naturaliter nostram consequens substantiam. Quod si Christus illam liberam humanæ uolūtatis potestatem non assumpsit, ut Deus denegauit eam proprio opificio, scilicet Christo homini à se formato, ut non bonam, quod absurdissimum est: non enim potest à summè bono aliquid non bonum emanare: quare libera potestas humanæ uoluntatis, opus Dei reuera bona erit. Aut Deus non dedit Christo humanam uoluntatem, ne per illam assumptionē nostræ uoluntatis obliquitas & inquinamenta expiarentur & purgarentur. Quare commoda nos medela destituisset, cum non sit alia medēdi uulneribus nostræ uoluntatis ac cōmodior uia, quam per idipsum quod à Christo uolūtas assumatur. Id uerò est asserere Deū perturbationibus corporeis, inuidiæ maliuolentiæq́ꝫ obnoxium: quo nihil execrandum magis est, aut damnandum.

Quòd

Quòd si subterfugium quærens & tergiuersationem dixerit aliquis ex duabus uo luntatibus in Christo compositum esse quiddam unũ, sicut ex duabus naturis unita est una hypostasis: & quod illud unum ex duabus conflatum uoluntatibus, sit una uoluntas, quæ sola in Christo statuatur. Respondet Damascenus, id nequaquam admittendum, unã scilicet ex duabus compositam in Christo esse uoluntatem, comprobans hoc ipsum quatuor rationibus. Quarũ prima est: Compositiones sunt eorum quæ in hypostasi sunt: ad hypostasin enim attinet compositio unius ex pluribus. Arqui uoluntas non in hypostasi est, sed in natura. Nempe non personalis & hypostatica est uoluntas, sed naturalis, & substantiam consequens. Et ipsa quidem uoluntas, non propria consideratur ratione, sed alterius, scilicet naturæ cui substantialiter coässistit. Non est igitur duarum uoluntatum diuinæ & humanæ, in unum tertium in Christo compositio. Secunda: Si ex duabus uoluntatibus in Christo sit compositum aliquid unum, & ex duabus actionibus una in Christo constitura actio, tunc eodem iure & aliarum proprietatum utramque naturam consequentium & inter se ferè oppositarum, cogemur compositionem ponere. Siquidem par omnino ac eadem militat ratio, de aliarum proprietatum naturam diuinã & humanam in Christo consequentium compositione: sicut de compactione duarum uoluntatum in unum tertium. Atqui non est ponenda compositio aliarum naturalium proprietatum Christi in unum tertium. Quomodo enim ex oppositis & inter se pugnantibus, creato & increato, æterno & temporali, incircumscripto & circumscripto, quicquam unum componatur? Neque igitur duarum uoluntatum in unum tertium est compositio. Tertia ratio: Impossibile est compositum suscipere denominationem eorum ex quibus componitur, ut homo ex corpore & anima constitutus, neque corpus dicitur, neque anima, & corpus quatuor elementis conflatum, nullius elementorum nomen sortitur. & compositum ex naturis, non dicitur natura, sed hypostasis. Ergo ex duabus uoluntatibus in Christo compositum, non rectè uoluntas appellabitur. Qui igitur huiusmodi compositum confingunt, uoluntatem à Christo omnino tollunt. Quarta. Si dicatur in Christo esse una composita uoluntas, eo ipso separatur à uoluntate patris, neque ut Deus unam habet cum patre eandemque uoluntatem: quandoquidem uoluntas patris minimè est composita. Illud autem absurdum est & incommodum. Ex quo demum colligitur in litera, solam Christi hypostasin esse compositam & communem naturis, atque naturalibus eius proprietatibus. Sanè Christi hypostasis, composita est & communis naturis. quoniam utramque naturam diuinam & humanam habet in una persona unitam. Eadem quoque communis est naturalibus utriusque naturæ Christi proprietatibus quia eas integrè & inconfusè in se seruat, sicut & naturas: quemadmodum æternitatem temporalem durationem, incircumscriptionem circumscriptionem, immaterialitatem materiæ molem & corpulentiam. Sola uerò Christi hypostasis est composita & communis naturis & naturalibus eius proprietatib. quia præter eam nihil aliud comperitur hunc in modum compositum, & commune geminis naturis, neque conflatum ex duabus uoluntatibus. Deinceps ostendit Damascenus non ponendam esse in Domino Iesu Christo electionem, secundum eam rationem, qua diffinitur esse post inquisitionem de re ignota, & consultationem unius partis altera dimissa, à uoluntate acceptatio. Nam cùm ipse Deus sit, & omnia sciens, nihil ei est ignotum, neque inquisitione indiget, ut quippiam ei sit perspectius. Neque obuiat huic omniscientiæ Christi illud Lucæ secundo capite dictum, quòd Iesus proficiebat sapientia, ætate & gratia apud Deum & homines. Nam non secundùm suę sapientæ accrementum proficiebat, quę ab ipso conceptionis momento summa in eo fuit: sed eam (qua plenus erat) sapientiam, cæteris pro tempore paulatim demonstrabat. Perinde atque sol æquè semper lucidus, suam in subiecta corpora claritatem prius remissius, deinde copiosius diffundit Quòd sacratissimus pater Gregorius Nazianzenus locum illum edisserens, attestatur: Dicitur (inquit) Iesus secundùm sapientiam proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio in ipso fuit perfecta: sed ex eo quod paulatim manifestabatur. Neque itidem contra hunc locum militat illud dictum Christi, Marci decimotertio capite: De die autem illo uel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. Siquidem filius Dei etiam secundùm quod homo, scit diem & horam iudicij: sed non nobis, & ad nobis reuelandum, in quibus idipsum scire non expedit. Non est (inquit) uestrum nosse momenta & tempora, quæ pater constituit in potestate sua. Et ergo sunt in ipso Christo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, id est, latentes, & nobis non patefacti. Pater autem cœlestis quia diem illum non tacuit, neque celauit, sed filio suo reuelauit, diem illum scire dicitur, etiam ad reuelandum alteri. Aut ut diuinus sentit Hilarius. filius & spiritus sanctus, quia non sunt à se, de die illa nesciuntur à se. Pater autem qui à se est, scit à se. Proinde de die illa & hora nescire se filius protestatur. Quòd uerò in Christo fuerit naturaliter, atque ab ipso conceptus exordio boni agnitio, quinimò omnium scientia, confirmat author uaticinio Esaiæ in septimo capite eius posito: utpote, Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum & eligere bonum. In quo butyri & mellis manducatione (per quæ duo cibus omnis homini idoneus designatur, & infantili ætati accommodus) Christus uerus homo demonstratur, & infantiam pro nobis suscepisse. Particula uerò Vt subinde posita, non causalitatem, sed consecutionem denotat:

quinimò

quinimò eorum, quæ simul extiterunt expressionem, ut sententia sit, ipsum puerum cum butyrum & mel comedet, uescetur'q; infantiæ cibo, habiturum simul scientiam reprobandi malum, & eligendi bonum: quod'q; infantili ætate habebit boni, mali'q; discretionem. Aduertendum itidem, quòd in eo literæ loco, quo naturales dicit author esse uirtutes, non putandus est his uerbis Platonicorum dogma probare, & Origenistarum: qui post illos prolapsi sunt, asserentium animas humanas priusquã coniungerentur corpori, longò ante tempore à summo rerum opifice creatas esse, & uirtute scientia' que mirificè adornatas. Verùm ex immersione in corpus illius'q; compage, hæc animi ornamenta situm duxisse, contraxisse labem & offuscationem: quæ assidui usus exercitio studio'q; peruigili sit detergenda, donec pristinus illis decor reparetur. Hinc nostrum scire non esse nisi quoddam reminisci autumant. Hæc sanè impia uesania non modo ab Aristotele acerrimè confutata est, sed & à fidei Christianæ syncera puritate penitus reiecta, atq; in 12. secundi libri cap. improbata. Neq; illi astipulatur hoc in loco Damascenus, sed uirtutes nobis naturales uocat, quia in principio naturæ nostræ in ipso Adam rectè institutæ, uirtutes homini insitæ congenitæ'q; erant, ut naturales quædam perfectiones, quæ'q; secundum naturam homini competerent. Verùm per transgressionem diuini mandati, prolapsum est genus humanum à naturali illa perfectione in pronitatem propensionem'q; ad malum, & difficultatem ad bonum, seruata tamen in omnibus naturali ad eam perfectionem inclinatione. Quocirca labore & exercitio nobis opus est, non ad uirtutem forinsecus inducendam, cùm sit nostrę naturæ consentanea, & illi à principio suæ conditionis indita: sed ad propellendum id, quod in nobis est prẹter naturam, reducendum'q; animum in id, quod secũdum naturam. Perinde atq; perlucida gemma, offuscato natiuo splendore, per immersionem in lutum detergenda solum est, quo naturalis illi fulgor redeat & restituatur. Idcirco cum dicit litera supradictã explicans sententiam. Hoc enim est secundum imaginem: sensus est, hoc ipsum quod in nobis est secundum naturam, est secundum imaginem & similitudinem Dei, ad quam factus est homo. Ea siquidem imago, rectissima ac perfectissima in homine condita est, & secundum naturam: sed per trãsgressionem, in id quod est contra naturam prolapsa est, & deniq; per incarnationis mysterium, rursum ex eo, quod est contra naturam in id, quod secundum naturam reparata. Postremum & id annotari dignum, quòd inter significationes nominis Gnomes, author hic ponit ipsum nonnunquam designare suffragium: utitur'q; Danielis testimonio dicentis. A' quo exiuit gnome inuerecunda. Nostra uerò translatio, secũdo Danielis cap. sic habet. Et Daniel interrogauit eum, qui à rege potestatem acceperat, quã ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa. Ex quo loco exemplum literæ uidetur depromptum. Vnde speciem prudentiæ, quam Aristoteles gnomen appellat, latini sententiam nuncupant, ut sextus Ethicorum ostendit.

ΠΕΡΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. ξβ'.

Δύο δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας φαμὲν, ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἔχει γὰρ ὡς μὲν θεὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος ὁμοίως τὴν θείαν ἐνέργειαν. ὡς ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος, τὴν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν. Ἰστέον δὲ, ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ὁ ἐνεργῶν. ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστιν, ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις. ἐνεργητικὸν δὲ, ἡ φύσις ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν. ἐνέργημα δὲ, τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα. ἐνεργῶν δὲ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἤτοι ἡ ὑπόστασις. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργεια, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις. οὕτω γὰρ φαμὲν, πᾶσα ἡ κτίσις, τὰ κτίσματα δηλοῦντες. Ἰστέον ὡς ἡ ἐνέργεια, κίνησίς ἐστι, καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθώς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγῳ.

DE ACTIONIBVS, QVAE SVNT *in Domino nostro Iesu Christo.* *Cap.* XV.

DVas autem actiones dicimus in Domino nostro Iesu Christo. habuit enĩ ut Deus, & patri consubstantialis similem, diuinam'q; actionẽ: & ut homo factus, & nobis cõsubstantialis, humanæ naturæ actionem. Sciendum igitur, quod aliud est actio, aliud actiuũ, aliud actus, & aliud agens. Actio enim est efficax & substantialis naturæ motus. Actiuum, natura ipsa, ex qua actio prodit. Actus, actionis absolutio, & res ipsa gesta. Agens autem, quod utitur actione, id est, hypostasis. Dicitur etiam actio actus, & actus actio; quemadmodum creatio creatura: sic enim dicim9, omnis creatio, omnes creaturas ostendentes. Sciendũ etiam, q̃d actio motus est, & fit magis quàm agat, quemadmodum deiloquus inquit Gregorius in sermone de spiritu sancto: si qui-

εἰ δὲ ἐνέργεια οὐκ ἔστιν, ἐνεργηθήσεται δηλονότι, καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται. δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ ἐνέργειά ἐστιν, καὶ ἡ πρώτη τοῦ ζώου ἐνέργεια. καὶ πᾶσα ἡ τοῦ ζώου οἰκονομία, ἥ τε θρεπτικὴ καὶ αὐξητική, ἤγουν φυτική, καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, ἤγουν αἰσθητική, καὶ ἡ νοερά, καὶ ἡ αὐτεξούσιος κίνησις. δυνάμεως δὲ ἀποτέλεσμα, ἡ ἐνέργεια. εἰ οὖν ταῦτα πάντα θεωροῦμεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἄρα καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν ἐπ' αὐτοῦ φήσομεν. ἐνέργεια λέγεται, τὸ πρῶτον ἐν ἡμῖν συνιστάμενον νόημα. καὶ ἔστιν ἁπλῆ καὶ ἄσχετος ἐνέργεια, τοῦ νοῦ καθ' αὑτὸν ἀφανῶς τὰ ἴδια νοήματα προβαλλομένου, ὧν χωρὶς οὐδὲ νοῦς ἂν κληθείη δικαίως. λέγεται δὲ πάλιν ἐνέργεια, καὶ ἡ διὰ τῆς προφορᾶς τοῦ λόγου φανέρωσις καὶ διάπλωσις τῶν νενοημένων. αὕτη δὲ οὐκ ἔτι ἄσχετός ἐστι καὶ ἁπλῆ, ἀλλ' ἐν σχέσει θεωρουμένη, ἐκ νοήματος καὶ λόγου συντεθειμένη. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σχέσις ἣν ἔχει ὁ ποιῶν πρὸς τὸ γινόμενον ἐνέργειά ἐστι. καὶ αὐτὸ τὸ ἀποτελούμενον, ἐνέργεια λέγεται. καὶ τὸ μὲν ἐστι ψυχῆς μόνης, τὸ δὲ ψυχῆς σώματι κεχρημένης, τὸ δὲ σώματος νοερῶς ἐψυχωμένου, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα. ὁ νοῦς γὰρ προθεωρήσας τὸ ἐσόμενον, οὕτω διὰ τοῦ σώματος ἐργάζεται. τῆς ψυχῆς τοίνυν ἐστὶν ἡ ἡγεμονία. κέχρηται γὰρ καὶ ὡς ὀργάνῳ τῷ σώματι, ἄγουσα τοῦτο καὶ ἰθύνουσα. ἑτέρα δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ σώματος ἐνέργεια, ἀγομένου ὑπὸ τῆς ψυχῆς καὶ κινουμένου. τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τοῦ μὲν σώματος, ἡ ἁφὴ καὶ ἡ κράτησις, καὶ ἡ τοῦ ποιουμένου οἱονεὶ περίεξις, τῆς δὲ ψυχῆς ἡ τοῦ γινομένου οἱονεὶ μόρφωσις καὶ σχηματισμός. οὕτω καὶ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ μὲν τῶν θαυμάτων δύναμις, τῆς θεότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια, ἡ δὲ χειρουργία καὶ τὸ θελῆσαι καὶ τὸ εἰπεῖν, θέλω, καθαρίσθητι, τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐνέργεια. ἀποτέλεσμα δέ, τῆς μὲν ἀνθρωπίνης, ἡ τῶν ἄρτων κλάσις, τὸ ἀκοῦσαι τὸν λεπρὸν, τὸ θέλω, τῆς δὲ θείας, ὁ τῶν ἄρτων πληθυσμός, καὶ ἡ τοῦ λεπροῦ κάθαρσις. δι' ἀμφοτέρων γάρ, διά τε τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς τοῦ σώματος, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν συγγενῆ καὶ ἴσην ἐνεδείκνυτο αὐτοῦ τὴν θείαν ἐνέργειαν. ὥσπερ γὰρ τὰς φύσεις ἡνωμένας γινώσκομεν τὴν ἐν ἀλλήλαις ἐχούσας περιχώρησιν. καὶ τὴν τούτων διαφορὰν οὐκ ἀρνού-

si quidem actio est, agetur scilicet, non aget, & simulatque acta fuerit, quiescet. Agnoscere etiam oportet, quod uita actio est: & actio animalis, est omnis animalis dispensatio, siue nutritiua, siue augmentatiua, id est, uegetatrix, & motus secundum locum, & secundum sensum, & mentem, & libera, arbitrariaque motio: & quicquid ab aliqua uirtute perficitur, actio dicitur. Si igitur hęc omnia in Christo intuemur: igitur & in ipso humanam actionem astruemus. Actio etiam dicitur prima in nobis constituta intelligentia, & est simplex & sine habitudine actio: mente secundum seipsam occulte proprias intelligentias porrigente, sine quibus ne mens quidē, intellectusue iuste uocabitur. Dicitur & rursus actio, ipsa per prolationem sermonis manifestatio, & intelligentiarum explicatio. Et ipsa nō amplius sine habitudine & simplex, sed in habitudine considerata, & ex intelligentia & sermone composita. Sed & ipsa habitudo, quam habet faciens ad id quod fit, actio est. Et id ipsum etiam quod perficitur, absoluiturque, actio dicitur. Et hoc quidem solius animæ est: hoc autem animæ utentis adminiculo corporis: hoc, corporis intellectualiter animati: hoc autem est quod actione absoluitur. nam mens præconcipit quod futurum, & sic per corpus operatur. Est igitur principatus animæ: nam utitur & organo corpore, ducens ipsum atque regens. Alia autem est corporis actio, quod ducitur ab anima, ac mouetur: quod autem à corpore perficitur, tactus est, & continentia, & facti ueluti circundatio: animæ uerò ueluti facti formatio & figuratio. Sic & in Domino nostro Iesu Christo miraculorum uirtus, diuinitatis ipsius fuit actio: manus impositione medela, & uelle dicere, uolo mundare, eius humanitatis fuit actio. Et ab eius humanitate perfectū, & res gesta fuit, panum fractio, & quod à leproso auditum, uolo. At uerò à diuinitate gestum, panum multiplicatio, & leprosi mundatio: per utrasque enim & animæ & corporis actiones, unam & eandem congeneam & æqualem demonstrat suiipsius diuinam actionem. Quemadmodum enim unitas naturas cognoscimus, & se inuicem immeantes, & earum differentiā non negamus,

μεθα, ἀλλὰ καὶ ἀριθμοῦμεν, καὶ ἀδιαιρέτους ταύτας γινώσκομεν, οὕτω καὶ τῶν θελημάτων καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὸ συναφὲς γινώσκομεν, καὶ τὸ διάφορον ἐπιγινώσκομεν, καὶ ἀριθμοῦμεν, καὶ διαίρεσιν οὐκ εἰσάγομεν. ὃν τρόπον γὰρ ἡ σάρξ, καὶ τεθέωται, καὶ μεταβολὴν τῆς οἰκείας οὐ πέπονθε φύσεως, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ θέλημα, καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ τεθέωνται, καὶ τῶν οἰκείων οὐκ ἐξίσανται ὅρων. εἷς γάρ ἐστιν ὁ τοῦτο κἀκεῖνο ὤν, καὶ οὕτως κἀκείνως, ἤτοι θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως θέλων καὶ ἐνεργῶν. δύο τοίνυν τὰς ἐνεργείας ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν ἀναγκαῖον, διὰ τὸ διπλοῦν τῆς φύσεως. ὧν γὰρ ἡ φύσις παρηλλαγμένη, τούτων διάφορος ἡ ἐνέργεια. καὶ ὧν ἡ ἐνέργεια παρηλλαγμένη, τούτων ἡ φύσις διάφορος. καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὧν ἡ φύσις ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή. καὶ ὧν ὁ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία, κατὰ τοὺς θεηγόρους πατέρας. ἀνάγκη τοίνυν δυοῖν θάτερον, ἢ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγοντας, μίαν λέγειν καὶ τὴν οὐσίαν. ἢ εἴπερ τῆς ἀληθείας ἐχόμεθα, καὶ δύο τὰς οὐσίας εὐαγγελικῶς τε καὶ πατρικῶς ὁμολογοῦμεν, δύο καὶ τὰς ἐνεργείας καταλλήλως αὐτοῖς ἑπομένους συνομολογεῖν. ὁμοούσιος γὰρ ὢν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἴσος ἔσται καὶ κατ' ἐνέργειαν. ὁμοούσιος δὲ ὢν ἡμῖν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἴσος ἔσται καὶ κατ' ἐνέργειαν. φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Νυσσαέων ἐπίσκοπος· ὧν ἡ ἐνέργεια μία, τούτων πάντως καὶ ἡ δύναμις ἡ αὐτή. πᾶσα γὰρ ἐνέργεια δυνάμεως ἐστιν ἀποτέλεσμα. ἀδύνατον δὲ ἀκτίστου καὶ κτιστῆς φύσεως μίαν φύσιν, ἢ δύναμιν, ἢ ἐνέργειαν εἶναι. εἰ δὲ μίαν Χριστοῦ τὴν ἐνέργειαν εἴποιμεν, τῇ τοῦ λόγου θεότητι προσάψομεν τῆς νοερᾶς ψυχῆς τὰ πάθη, φόβον φημὶ, καὶ λύπην, καὶ ἀγωνίαν. εἰ δὲ λέγοιεν, ὡς περὶ τῆς ἁγίας τριάδος διαλεγόμενοι οἱ πατέρες οἱ ἅγιοι ἔφασαν, ὧν ἡ οὐσία μία, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια μία, καὶ ὧν διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὡς οὐ χρὴ τὰ τῆς θεολογίας ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν μετάγειν, ἐροῦμεν, εἰ ἐπὶ τῆς θεολογίας μόνον εἴρηται τοῖς πατράσι, καὶ οὐκ ἔστι καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν τῆς ἐνεργείας ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ τῆς αὐτῆς, οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἔσται οὐσίας. τίνι δὲ ἀπονεμοῦμεν, τὸ, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, καὶ, ἃ ἂν

mus, sed & numeramus, & easdem inseparabiles agnoscimus: sic & uoluntatum & actionū coniunctionem cognoscimus, & differentiam agnoscimus, & numeramus, & diuisionē haudquaquā inducimus. Et quemadmodū caro deificata est, & transmutationē suæ naturæ nō est passa: hunc in modum & uoluntas &, actio, & deificatæ, & proprios nō egressæ terminos. Vnus em̄ est hoc & illud existens, id est, deitùs & humanitùs uolens & agens. Duas igitur actiones in Christo astruere necessarium est, propter duplicem naturam. Nam quorum natura diuersa, illorum diuersa actio: & quorum diuersa actio, illorum & diuersa natura. Et è diuerso: quorum natura est eadem, horum & actio est eadem: & quorum actio una, horum quoq; substantia una est, secundum diuinorum interpretes patres. Necesse est igitur duorum alterum aut unam actionem in Christo dicentes, unā dicere & substantiam: aut si ueritati adhæremus, & duas substantias secūdum euangelium & patres nostros confitemur duas etiam actiones identidē illos sequentes confiteri. Consubstantialis enim existens Deo & patri secundū diuinitatem, equalis erit & secundū actionem: & cōsubstantialis nobis existens secundum humanitatem, æqualis erit secundū actionem. Dicit enim beatus Gregorius Nyssaenorū episcopus, quorum actio una, horū omnino & uirtus eadem: nā omnis actio uirtutis est perfectio. Atqui impossibile est increati & creatæ naturæ unam naturam, aut uirtutem, aut actionem esse. Si uerò unam Christi actionē dicamus, diuinitati uerbi ascribemus intellectualis animæ affectus, timorem inquam, & tristitiam, & agoniam. Quod si dicat quis, ut de sancta trinitate disputātes sancti patres dixerunt: quorum substātia una, horum & actio una: & quorum diuersa substantia, horum differentes & actio, & quod non oportet ea, quæ theologiæ sunt, circa dispensationem quærere. Respondemus, si in theologia dictū est solum à patribus, & non est etiā post incarnationem eiusdem actionis filius cum patre, neq; eiusdem erit substantiæ. Cui igitur attribuimus, hoc Pater meus usq; modò operatur, & ego operor: &, Quæcūq;

βλέπει τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. καὶ εἰ ἐμοὶ πιστεύετε τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε. καὶ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει, ζωοποιεῖ. ταῦτα γὰρ πάντα οὐ μόνον ὁμοούσιον καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν τῷ πατρὶ δείκνυσιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας. καὶ πάλιν, εἰ ἡ περὶ τὰ ὄντα πρόνοια οὐ μόνον πατρὸς καὶ ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστι καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, ἐνέργεια δὲ τοῦτό ἐστιν, ἄρα καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐστιν ἐνεργείας τῷ πατρί. εἰ δὲ ἐκ τῶν θαυμάτων τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα τῷ πατρὶ τὸν Χριστὸν ἔγνωμεν, ἐνέργεια δὲ θεοῦ τυγχάνει τὰ θαύματα, ἄρα καὶ μετὰ σάρκωσιν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἐστὶ τῷ πατρί. εἰ δὲ μία ἐνέργεια τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, σύνθετος ἔσται. καὶ ἔσται ἢ ἑτέρας ἐνεργείας παρὰ τὸν πατέρα, ἢ καὶ ὁ πατὴρ συνθέτου ἐνεργείας ἔσται. εἰ δὲ συνθέτου ἐνεργείας, δηλονότι καὶ φύσεως. εἰ δὲ εἴποιεν, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, ἐροῦμεν, ὅτι εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, κατὰ τὴν εὔλογον ἀντιστροφήν, καὶ τῷ προσώπῳ ἐνέργεια συνεισαχθήσεται, καὶ ἔσονται, ὥσπερ τρία πρόσωπα, ἤτοι ὑποστάσεις τῆς ἁγίας τριάδος, οὕτω καὶ τρεῖς ἐνέργειαι. ἢ ὥσπερ μία ἡ ἐνέργεια, οὕτω καὶ ἓν πρόσωπον καὶ μία ὑπόστασις. οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες συμφώνως εἰρήκασι, τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας. ἔτι δέ, εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον συνεισάγεται, οἱ μήτε μίαν, μήτε δύο Χριστοῦ τὰς ἐνεργείας λέγειν θεσπίσαντες, οὔτε ἓν πρόσωπον αὐτοῦ λέγειν, οὔτε δύο προσέταξαν. καὶ ἐπὶ τῆς πεπυρακτωμένης δὲ μαχαίρας ὥσπερ αἱ φύσεις σώζονται τοῦ τε πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, οὕτω καὶ δύο ἐνέργειαι, καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα. ἔχει μὲν γὰρ ὁ μὲν σίδηρος τὸ τμητικόν, τὸ δὲ πῦρ τὸ καυστικόν, καὶ ἡ τομὴ μὲν τῆς τοῦ σιδήρου ἐνεργείας ἐστὶν ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ καῦσις τοῦ πυρός, καὶ σώζεται τὸ τούτων διάφορον, ἐν τῇ κεκαυμένῃ τομῇ, καὶ ἐν τῇ τετμημένῃ καύσει, εἰ καὶ μήτε ἡ καῦσις τῆς τομῆς δίχα γίγνοιτο μετὰ τὴν ἕνωσιν, μήτε ἡ τομὴ δίχα τῆς καύσεως. καὶ οὔτε διὰ τὸ διττὸν τῆς φυσικῆς ἐνεργείας δύο πεπυρακτωμένας μαχαίρας φαμέν, οὔτε διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς πεπυρακτωμένης μαχαίρας, σύγχυσιν τῆς οὐσιώδους αὐτῶν διαφορᾶς ἐργαζόμεθα.

uidet patrem facientem, eadem & filius similiter facit: &, Si mihi non creditis, operibus meis credite: &, Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me: &, Quemadmodum pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult, uiuificat. Hæc enim omnia nõ solũm consubstentialem patri post incarnationem ostendunt ipsum, sed & eiusdem esse actionis. Et rursus, si circa entia prouidentia est, non modò patris & spiritus sancti, sed & filij etiam post incarnationem, & hæc actio est: igitur & post incarnationum eiusdem est actionis cum patre. Si autem ex miraculis eiusdem existentẽ substãtiæ cum patre Christũ cognouimus, actio uerò Dei sint miracula, profectò post incarnationem, eiusdẽ actionis est cum patre. Si aũt una actio diuinitatis eius & carnis eius composita erit, & erit altera actio ab ea quæ patris, aut & pater cõpositæ actionis erit: si uerò compositæ actionis, igitur & naturæ. At uerò si quis dicat, quod cum actione persona inducitur: respõdebimus, si cum actione persona inducitur, rationabiliter recurrit, ut cum persona actio inducatur: & erunt quemadmodum tres personæ, id est, hypostases sanctæ trinitatis, sic & tres actiones aut quemadmodum una actio, sic & una persona, ac una hypostasis. Sancti autem patres concorditer dixerunt, quæ eiusdem sunt substantiæ, & eiusdem esse actionis. Præterea si actiõi persona coinducitur, qui neque unam, neque duas Christi actiones dicendum autumant, neque unam personam eius dicendam, neque duas statuerunt. Et in ignito quidem gladio, quemadmodum naturæ saluantur ignis & ferri, sic & duæ actiones, & perfectiones eorum. Habet enim ferrum incidendi uirtutem, & ignis urendi: & inciso, actionis ferri perfectio, absolutoq; operis: combustio uero, ignis. Et saluatur horum differentia in combusta incisione, & in incisa combustione: tametsi neque cõbustio sine incisione fiat post unionem, neque incisio sine combustione Et neque propter duplicitatem naturalis actionis, duos ignitos gladios dicimus: neque propter singularitatem igniti gladij, confusionem substantialis eorum differentiæ inducimus.

Sic

οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ ἡ θεία καὶ παντοδύναμις ἐνέργεια, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἡ καθ' ἡμᾶς. ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης, τὸ κρατηθῆναι τὴν χεῖρα τῆς παιδός. καὶ ἑλκυσθῆναι. τῆς δὲ θείας, ἡ ζωοποίησις. ἄλλο γὰρ τοῦτο, κἀκεῖνο ἕτερον, εἰ καὶ ἀλλήλων ἀχώριστοι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐνεργείᾳ. εἰ δὲ διὰ τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ κυρίου ὑπόστασιν, μία ἔσται καὶ ἡ ἐνέργεια, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν μία ἔσται καὶ ἡ οὐσία. καὶ πάλιν, εἰ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ κυρίου εἴποιμεν, ἢ θείαν ταύτην λέξομεν, ἢ ἀνθρωπίνην, οὐδ' ἑτέραν. ἀλλ' εἰ μὲν θείαν, θεὸν μόνον αὐτὸν γυμνὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος λέξομεν. εἰ δὲ ἀνθρωπίνην, ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον βλασφημήσομεν. εἰ δὲ οὐδὲ θείαν, οὐδὲ ἀνθρωπίνην, οὐδὲ θεόν, οὐδὲ ἄνθρωπον. οὐδὲ τῷ πατρὶ οὐδὲ ἡμῖν ὁμοούσιον. ἐκ γὰρ τῆς ἑνώσεως, ἡ καθ' ὑπόστασιν ταυτότης γέγονεν. οὐ μὴν δὲ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων ἀνῄρηται. τῆς δὲ διαφορᾶς σωζομένης τῶν φύσεων, σωθήσονται δηλαδὴ καὶ αἱ τούτων ἐνέργειαι. οὐ γάρ ἐστι φύσις ἀνενέργητος. εἰ μία τοῦ δεσπότου χριστοῦ καὶ ἐνέργεια, ἢ κτιστὴ ἔσται, ἢ ἄκτιστος. μέσον γὰρ τούτων οὐκ ἔστιν ἐνέργεια, ὥσπερ οὐδὲ φύσις. εἰ οὖν κτιστή, κτιστὴν μόνην δηλώσει φύσιν. εἰ δὲ ἄκτιστος, ἄκτιστον μόνην χαρακτηρίσει οὐσίαν. δεῖ γὰρ πάντως κατάλληλα ταῖς φύσεσιν εἶναι τὰ φυσικά. ἀδύνατον γὰρ ἐλλιποῦς φύσεως ὕπαρξιν εἶναι. ἡ δὲ κατὰ φύσιν ἐνέργεια, οὐ τῶν ἐκτὸς ὑπάρχει καὶ δῆλον, ὅτι οὔτε εἶναι, οὔτε γινώσκεσθαι τὴν φύσιν δυνατόν, ἄνευ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας. δι' ὧν γὰρ ἐνεργεῖ ἕκαστον, τὴν οἰκείαν φύσιν πιστοῦται. ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενον. εἰ μία χριστοῦ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτὴ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων ποιητική. οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἐν τοῖς κατὰ φύσιν μένον, τὰ ἐναντία ποιεῖν δύναται. οὐ γὰρ τὸ πῦρ ψύχει καὶ θερμαίνει, οὐδὲ ξηραίνει καὶ ὑγραίνει τὸ ὕδωρ. πῶς οὖν ὁ φύσει ὢν θεός, καὶ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, τά τε θαύματα καὶ τὰ πάθη μιᾷ ἐνεργείᾳ ἀπετέλεσεν; εἰ οὖν ἀνέλαβεν ὁ χριστὸς νοῦν ἀνθρώπινον, ἤγουν ψυχὴν νοεράν τε καὶ λογικήν, διανοηθήσεται πάντως, καὶ ἀεὶ διανοηθήσεται. ἐνέργεια δὲ νοῦ, ἡ διάνοια. ἄρα καὶ καθ' ὃ ἄνθρωπος ἐνεργὴς ὁ χριστός, καὶ ἀεὶ ἐνεργής. ὁ δὲ πάνσοφος καὶ μέγας ἅγιος Ἰωάννης ὁ

Sic & in Christo, diuinitatis eius, diuina & omnipotens actio: humanitatis autem eius quæ secundum nos. Absolutio autem humanitatis, quod tenuit puellam manu, & erexit. Diuinitatis, uiuificatio. Aliud enim hoc, & illud aliud: etsi abinuicem inseparabiles sunt in deiuira actione. Insuper, si propter unam esse Christi hypostasin, una erit actio, propter unam hypostasin, una erit & substantia. Et rursus si unam actionem in Domino dicamus, aut diuinam illam dicemus, aut humanam, aut neutram. Atqui si diuinam, Deum solum ipsum, nudũ ea quæ secundum nos humanitate dicemus. Si autem humanam, nudum ipsum esse hominem blasphemabimus. Si autem neque diuinam, neque humanam, neque Deum, neque hominem, neq; patri, neque uobis consubstantialem. Ex unione quidem secundùm hypostasin identitas facta est, non tamen differentia naturarum sublata. Differentia uerò naturarum saluata, saluantur uidelicet & ipsarum actiones, nam non est natura inefficax, actionis'que exors. Si una dominatoris Christi actio aut creata erit, aut increata: media enim harum non est actio, quemadmodum neq; natura. Si igitur fuerit creata: creatam solum ostendet naturã. Sin creata, increatam solũ designabit substãtiam. Oportet enim omnino alterna & cõmeantia esset naturis naturalia: nam impossibile est, defectuosæ naturæ existentiã comperire. Si aũt secundum naturam actio, nõ eorum est quæ nõ habẽt naturam. Et manifestum, quod neq; esse, neq; fieri naturã possibile est sine actione: per quod enim agit quodq;, propriæ naturæ fidẽ facit, quod quidem est non mutatũ, lapsumq;. Si una Christi actio, eadem erit diuinorum & humanorũ effectiua. Atqui nihil quod in ijs quæ secundùm naturã sunt maneat, cõtraria agere potest: non ẽm ignis frigefacit et calefacit, nõ exiccat & humectat aqua. Quomodo igitur natura Deus existẽs, & natura factus homo, miracula & passiones una actiõe absoluit? Si mentem humanam Christus assumpsit, id est, animã rationalẽ & intellectiuã, intelligit omnino, & semper intelligit: actio enim mẽtis, intellectio. Igitur secundũ quod homo, aget Christus, & semper aget. Magnus reuera & omni sapiẽtia locuples diuinus Ioãnes

Χρυσόστομος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν πράξεων, δευτέρῳ λόγῳ, οὕτω φησίν· οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ πρᾶξιν καλέσας· ἐν τῷ γὰρ τὰ πάντα παθεῖν, ἐποίησε τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐκεῖνο ἔργον, τὸν θάνατον καταλύσας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργασάμενος. εἰ πᾶσα ἐνέργεια, φύσεως τινὸς οὐσιώδης ὁρίζεται κίνησις, ὡς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ διειλήφασι, ποῦ φύσιν τίς οἶδεν ἀκίνητον; ἢ παντελῶς ἀνενέργητον; ἢ ἐνέργειαν εὕρηκεν οὐ φυσικῆς δυνάμεως ὑπάρχουσαν κίνησιν; μίαν δὲ φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν θεοῦ καὶ ποιήματος, οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν δοίη κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. οὐδὲ ζωοποιεῖ τὸν Λάζαρον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. οὐδὲ δακρύει ἡ θεϊκὴ ἐξουσία. τὸ μὲν γὰρ δάκρυον τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον. ἡ δὲ ζωὴ, τῆς ἐνυποστάτου ζωῆς. ἀλλ᾽ ὅμως κοινῶς ἀμφοτέρων ἑκάτερα, διὰ τὸ αὐτῶν τῆς ὑποστάσεως. εἷς μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἓν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, ἤτοι ἡ ὑπόστασις. ἀλλ᾽ ὅμως ἔχει δύο φύσεις τῆς θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ. ἐκ μὲν οὖν τοῦ θεότητος ἡ δόξα φυσικῶς προϊοῦσα, ἑκατέρου κοινὴ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἐγγίνετο ταυτότητα. ἐκ δὲ τῆς σαρκὸς, τὰ ταπεινὰ ἑκατέρῳ κοινά. εἷς γάρ ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τοῦτο τε κἀκεῖνο ὤν, ἤγουν θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε τῆς θεότητος καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος. τὰς μὲν γὰρ θεοσημίας ἡ θεότης εἰργάζετο, ἀλλ᾽ οὐ δίχα τῆς σαρκός. τὰ δὲ ταπεινὰ, ἡ σάρξ, ἀλλ᾽ οὐ χωρὶς τῆς θεότητος. καὶ πασχούσῃ γὰρ τῇ σαρκὶ συνημμένη ἦν ἡ θεότης, ἀπαθὴς διαμένουσα, καὶ τὰ πάθη ἐπιτελοῦσα τὰ σωτήρια, καὶ ἐνεργούσῃ τῇ τοῦ λόγου θεότητι, συνημμένος ἦν ὁ ἅγιος νοῦς, νοῶν καὶ εἰδὼς τὰ τελούμενα. τῶν μὲν οὖν οἰκείων αὐχημάτων, ἡ θεότης τῷ σώματι μεταδίδωσιν, αὐτὴ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν διαμένει ἀμέτοχος. οὐ γὰρ ὥσπερ διὰ τῆς σαρκὸς ἡ θεότης τοῦ λόγου ἐνήργει, οὕτω καὶ διὰ τῆς θεότητος ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἔπασχεν. ὄργανον γὰρ ἡ σὰρξ τῆς θεότητος ἐχρημάτισεν. εἰ καὶ τοίνυν ἐξ ἄκρας συλλήψεως οὐδ᾽ ὁτιοῦν διῃρημένον ἦν τῆς ἑκατέρας μορφῆς, ἀλλ᾽ ἑνὸς προσώπου αἱ τοῦ παντὸς χρόνου πράξεις ἑκατέρας μορφῆς γεγόνασιν, ὅμως αὐτὰ ἅπερ ἀχωρίστως γεγένηνται κατ᾽ οὐδένα τρόπον συγχέομεν· ἀλλὰ τί, ποίας εἴη μορφῆς, ἐκ τῆς τῶν ἔργων ποιότητος αἰσθανόμεθα. ἐνεργεῖ τοίνυν ὁ Χριστὸς καθ᾽ ἑκατέραν αὐτοῦ τῶν φύσεων,

Chrysostomus, in interpretatione actuum, sermone secũdo sic inquit. Nequaquã aũt quispiã peccauerit, passionem eius actionem uocans. In sufferendo enim omnia, egit magnũ illud & admirabile opus, mortem dissoluens, & alia cuncta operatus. Si omnis actio, naturæ alicuius substantialis diffinitur motio, ut ij qui circa hæc studiosi sunt accepere, ubi naturam quis uidit immotricem, aut inefficacem omnino, aut actionem reperit, quæ non esset naturalis uirtutis motio? Atqui unam naturalem operationem Dei & creaturæ, nequaquam is, qui probè sapit, dederit, secundũ beatum Cyrillum. Neq; enim uiuificat Lazarũ humana natura, neq; lachrymatur diuina potestas: nam lachrymæ, humanitatis propriæ: uiuificatio autem, hypostaticæ uitæ. Attamen, utrunq; communiter utriq; conuenit naturæ, ob identitatẽ hypostaseos, nam unus est Christus, & una est eius persona, id est, hypostasis: ueruntamen duas habet naturas, diuinitatis uidelicet & eius humanitatis. Ex diuinitate igitur gloria naturaliter proficiscitur utriusq; cõmunis, propter hypostaseos factam identitatem. Ex humanitate uerò procedunt humilia utriusq; communia: nam unus est & idẽ, & hoc & illud existens, id est, Deus & homo. Et eiusdẽ sunt, & ea quæ diuinitatis, & ea quæ humanitatis: nam diuina signa, diuinitas operabatur, sed non sine carne. & caro humilia: sed non sine diuinitate. Patienti enim carni coniuncta erat diuinitas impassibilis manens, & passiones perficiens salutares: & operãti Dei uerbi diuinitati coniuncta erat sancta anima, intelligens & uidens quæ perficiebantur. Igitur proprias glorificationes diuinitas corpori transfundebat: at ipsa permanebat passionum carnis immunis. Non enim quemadmodũ per carnem diuinitas uerbi operabatur, hunc etiam in modũ per diuinitatẽ eius caro patiebat: nam caro diuinitatis organũ erat. Etsi igitur ex illa extrema & sublimi conceptione nihil imminutũ fuit ex utraque forma, sed unius personæ omni tempore, actiones utriusq; formæ fuerũt, tamẽ ea quæ inseparabiliter fiãt, nullo modo cõfundimus, sed quid, cuius fuerit formę, ex operum qualitate intelligimus. Agit igitur Christus secũdũ utriusq; naturam,

& agit

καὶ ἐνεργεῖ ἑκατέρα φύσις ἐν αὐτῷ, μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, τοῦ μὲν λόγου κατεργαζομένου ἅπερ ἐστὶ τοῦ λόγου διὰ τὴν αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν τῆς θεότητος ὅσα ἐστὶν ἀρχικὰ καὶ βασιλικά, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ὅσα ἐστὶ τοῦ σώματος πρὸς τὸ βούλημα τοῦ ἑνωθέντος αὐτῷ λόγου, οὗ καὶ γέγονεν ἴδιον, οὐ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ πάθη τὴν ὁρμὴν ἐποιεῖτο, οὐδ᾽ αὐτὴν ἐκ τῶν λυπηρῶν ἀφορμὴν καὶ παραίτησιν, ἢ τὰ ἔξωθεν προσπίπτοντα ἔπασχεν, ἀλλ᾽ ἐκινεῖτο κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς φύσεως, τοῦ λόγου θέλοντος καὶ παραχωροῦντος οἰκονομικῶς πάσχειν αὐτῷ, καὶ πράξειν τὰ ἴδια, ἵνα διὰ τῶν ἔργων τῆς φύσεως, πιστωθῇ ἡ ἀλήθεια. ὥσπερ δὲ ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιώθη ἐκ παρθένου γεννηθεὶς, οὕτω καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπων ἐνήργει, ἐπὶ ἀστάτου ὕδατος γηΐνοις ποσὶ πορευόμενος, οὐ γεωθέντος τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ὑπερφυεῖ δυνάμει συνισταμένου πρὸς τὸ ἀδιάχυτον, καὶ βάρει ὑλικῶν ποδῶν μὴ ὑπείκοντος. οὐκ ἀνθρωπίνως καὶ ἔπραττε τὰ ἀνθρώπινα, οὐ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ θεός, ὅθεν καὶ τὰ τούτου πάθη ζωοποιὰ καὶ σωτήρια. οὐδὲ θεϊκῶς ἐνήργει τὰ θεῖα. οὐ γὰρ θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος. ὅθεν δι᾽ ἁφῆς καὶ λόγου καὶ τῶν τοιούτων, τὰς θεοσημίας εἰργάζετο. εἰ δὲ λέγει τις ὡς οὐκ ἐπ᾽ ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγομεν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀντιδιαστελλομένη τῇ θείᾳ ἐνεργείᾳ πάθος λέγεται ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, κατὰ τοῦτο μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ λέγομεν, ἐροῦμεν, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ οἱ μίαν φύσιν λέγοντες, οὐκ ἐπ᾽ ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπίνης ταύτην λέγουσιν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀντιδιαστελλομένη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν θείαν φύσιν παθητικὴ λέγεται, ἡμᾶς δὲ μὴ γένοιτο τῇ πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν διαστολῇ, πάθος τὴν ἀνθρωπίνην προσαγορεῦσαι κίνησιν. οὐδενὸς γὰρ καθ᾽ ὅλου φάναι ὕπαρξις ἐκ παραθέσεως ἢ ἐκ συγκρίσεως γινώσκεται ἢ ὁρίζεται. οὕτω γὰρ ἀλληλαίτια εὑρεθήσονται τὰ ὄντα πράγματα. εἰ γὰρ διὰ τὸ ἐνέργειαν εἶναι τὴν θείαν κίνησιν ἡ ἀνθρωπίνη πάθος ἐστί, πάντως καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν εἶναι τὴν θείαν φύσιν, πονηρὰ ἔσται ἡ ἀνθρωπίνη. καὶ κατὰ τὴν συναντίθεσιν ἀντιστροφὴν, διὰ τὸ πάθος λέγεσθαι τὴν ἀνθρωπίνην κίνησιν, ἡ θεία κίνησις ἐνέργεια λέγεται

& agit utraque in ipso natura cum alterius communicatione: uerbo quidem operante ea quæ sunt uerbi propter authoritatem & potestatem diuinitatis, quæcunque sunt præcipua & regia: corpore uerò absoluente quæcunque sunt corporis munia, ad uoluntatem uerbi, quod ipsi counitur, cuius & factum est proprium. Non enim à seipso ad naturales passiones alacritatem operabatur, neque ipsum ex tristibus occasionem & refutationem, aut ea quæ extrinsecus accidunt passus est: sed mouebatur secundum obsequium naturę, uerbo uolente & permittente secundum dispensationem pati ipsam & agere propria, ut per opera naturę crederetur ueritas. Nam quemadmodum super substantiam substantialiter de uirgine natus est: sic & super hominem ea quæ hominum sunt operabatur, super instabilem aquam terrenis pedibus ambulans: non terrena facta aqua, sed supernaturali diuinitatis potentia, consistente ad indefluxibilitatem, & grauitati materialium pedum non cedente. Non enim humanitus faciebat humana: nam non homo solum, sed & Deus: unde & passiones eius uiuificantes, & salutares. Neque deitus operabatur diuina: nam non Deus solum, sed & homo. Vnde per contactum, & sermonem, & id genus similia, diuina signa operabatur. Et si quispiam dicat, quòd non ad tollendam humanam actionem unam actionem in Christo dicamus: sed quia humana actio, distinguendi modo à diuina actione, passio dicitur: secundum hoc unam in Christo actionem dicimus. Refellemus, quia & hac ratione, qui unam naturam dicunt: non ad tollendam humanam illam dicunt: sed quia distinguendi modo, humana natura ad diuinam naturam passiua dicitur. Nobis autem absit, distinctione ad diuinam actionem, passionem appellare humanam motionem. Nam nullius (ut uniuersaliter dicatur) existentia, ex collatione aut comparatione cognoscitur, ac diffinitur: sic enim altera causa & circulo comperirentur res existere. Nam si propterea quod actio diuina sit motio, humana passio est reuera & quia bona est diuina natura, mala erit humana. Et secundum conuersionem ex contrapositione, oppositoque modo collatione facta, quia passio dicitur humana motio, diuina motio actio dicitur:

καὶ διὰ τὸ πονηρὰν εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀγαθὴ ἔσται ἡ θεία· καὶ πάντα δὲ τὰ κτίσματα, οὕτως ἔσται πονηρά, καὶ ψεύσεται ὁ εἰπών, καὶ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. ἡμεῖς δὲ φαμέν, ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες πολυτρόπως τὴν ἀνθρωπίνην ὠνόμασαν κίνησιν, πρὸς τὰς ὑποκειμένας ἐννοίας. προσηγόρευσαν γὰρ αὐτὴν καὶ δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν, καὶ διαφοράν, καὶ κίνησιν, καὶ ἰδιότητα, καὶ ποιότητα, καὶ πάθος, οὐ κατὰ ἀντιδιαστολὴν τῆς θείας, ἀλλ' ὡς συνεκτικὴν μὲν καὶ ἀναλλοίωτον δύναμιν, ἐνέργειαν δέ, ὡς χαρακτηριστικὴν καὶ τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ὁμοειδέσιν ἀπαραλλαξίαν ἐμφαίνουσαν. διαφορὰν δέ, ὡς ἀφοριστικήν. κίνησιν δέ, ὡς ἐνδεικτικήν. ἰδιότητα δὲ ὡς συστατικὴν καὶ μόνῃ αὐτῇ καὶ οὐκ ἄλλῃ προσοῦσαν. ποιότητα δέ, ὡς εἰδοποιόν. πάθος δέ, ὡς κινουμένην. πάντα γὰρ τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ θεόν, πάσχει τῷ κινεῖσθαι, ὡς μὴ ὄντα αὐτοκίνησις, ἢ αὐτοδύναμις. οὐ κατὰ ἀντιδιαστολὴν οὖν (ὡς εἴρηται) ἀλλὰ κατὰ τὸν δημιουργικῶς αὐτοῖς ἐντεθέντα παρὰ τῆς τὸ πᾶν συστησαμένης αἰτίας λόγον. ὅθεν καὶ μετὰ τῆς θείας συνεκφωνοῦντες αὐτήν, ἐνέργειαν προσηγόρευσαν. ὁ γὰρ εἰπών, ἐνεργεῖ καὶ ἑκατέρα μορφὴ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, τί ἕτερον πεποίηκεν; ἢ ὁ εἰπών, καὶ γὰρ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπόσιτος μείνας, ὕστερον ἐπείνασεν. ἐδίδου γὰρ τῇ φύσει, ὅτε ἤθελε, τὰ ἴδια ἐνεργεῖν. ἢ οἱ διάφορον ἐν αὐτῷ φήσαντες ἐνέργειαν, ἢ οἱ διπλῆν, ἢ οἱ ἄλλην καὶ ἄλλην. ταῦτα γὰρ δι' ἀντωνυμίας, δύο τὰς ἐνεργείας σημαίνουσι. καὶ διὰ ἀντωνυμίας γὰρ πολλάκις ὁ ἀριθμὸς ἐνδείκνυται, καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν, θεῖον δὲ καὶ ἀνθρώπινον. ἡ γὰρ διαφορὰ διαφερόντων ἐστὶ διαφορά. τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς διοίσουσιν;

& quia mala est humana natura, bona erit diuina. Atq; oẽs creaturæ hoc pacto erũt malę, & mendax erit qui dixit: Vidit Deus cũcta quæ fecerat, & erant ualde bona. Nos aũt dicimus, Sanctos patres multifariã humanam nominasse motionem, secundũ subiectarũ intelligentiarũ exigentias. Vocauerũt enim ipsam, & uirtutẽ, & actionẽ, & differentiã, & motionem, ꝓprietatem, & qualitatem, & passionem: nõ secundũ distinctionem ex opposito ad diuinã actionem: sed ut cõhabitualem & indemutabilem uirtutẽ. Actionem aũt, ut signatricem, & in omnib. eiusdem speciei immutabilem demõstrantẽ. Differẽtiam, ut definitricem, Motionem, ut ostensoriam. Proprietatem, ut cõstitutiuã, & soli speciei & nõ alij assistentem. Qualitatem, ut specificã. Passionem, ut motã. Nam omnia quæ ex Deo & post Deum, id patiunt̃, ut scilicet moueant̃: qppe quæ non sint per seipsa motio, & per seipsa uirtus. Nõ igit̃ secundũ ex oppo sito distinctionem, ut dictũ est: sed secũdum rationem ex creationis modo illis inditã, ab omnium opifice causa. Unde & illã pronunciãtes, unà cum diuina, actionem nuncupauerũt. Qui enim dixit, operabat̃ utraq; forma, cum alterutrius cõmunione, quid aliud fecisse uidetur, quã qui dixit: Et cum ieiunasset quadraginta diebus, postea esuriit? Dabat enim naturæ quando uolebat propria operari: siue diuersam in ipso dicãt actionem, siue duplicẽ, siue aliam & aliã: hæ enim nominũ adiectiones, duas actiones significant: nam & per huiusmodi, pronominationes, frequẽter numerus ostenditur: ut per hoc quod dicimus diuinum & humanum. Differentia enim rerũ differentium est differentia: quæ autem non sunt, qui fit ut differant?

COMMENTARIVS.

Ostensurus hoc loco Damascenus duas in Christo esse actiones, sicut uoluntates & naturas, uarias adducit actionis & actus significationes, ex 22. & 23. cap. præcedẽtis libri iam perspectiores & exploratiores. Inter actionem tamen & actũ hanc annotat hic differentiam, quamuis plerunq; soleãt pro eodẽ sumi: quod actio, motus est, & formæ alicuius acquisitio siue productio, ut calefactio aquæ, illuminatio aeris. Cõpleto uerò motu, forma tota acquisita, dicitur actus: ut caliditatis aquæ, aut sanitas post absolutã medicationẽ. Atqui motus ipse, re ipsa nihil aliud est quã forma substantialis, aut accidentaria: quæ paulatim atq; sensim tempore motus acquiritur, ut calefactio re ipsa est ille calor, qui pedetẽtim in aqua progignitur. Ipsa igitur actio (si quid nam re ipsa sit, attendimus) magis fit quam agat. Quare sacer Gregorius Nazianzenus rectè confutat ponentes spiritum sanctum esse actionem, eo ipso quod tunc ageretur, & non ageret: & cum primum absoluta esset eius aspiratio, protinus cessaret: quandoquidem absoluto motu, mobile natura quiescit. Vtrumq; autem prædictorũ falsum est, cum enim omni efficax sit eius uirtus, & omnium artifex, immensus'q; agendi uigor, quo modo agetur spiritus à quopiã? Insuper non modo cum spirat, ad est pijs mẽtibus, & cum in animas sanctas se transfert, sed & mansionem facit apud eos, qui digni habẽtur eius cõsortio: haud

haud minus quàm pater & filius ad iustos ueniunt, & mansionem apud eos faciunt. Rursum in alia significatione, uita uegitatiuæq; potentiæ operatio, naturalis actio dicitur, ut uisio, auditio, ambulatio, uolatio. Deniq; intellectus operatio, similiter & uoluntatis, actio dicitur, ut cognitio mentis, & libera uolũtatis motio. Sed hæc omnia triplicis uitæ opera, uegetatio, sensatio, & animi motio, in Christo comperiuntur, ut euangelica lectio apertissimè declarat: Est igitur in ipso uerè humana actio, consequens humanam naturam & uoluntatem. Adiũgit & aliam actionis significantiam, qua dicitur prima in nobis constituta intelligentia, id est, ipsa rerum intellectarum notio, in animo nostro efformata atq; cõcepta. Et ea simplex est, & sine habitudine, id est connexione aut ratione ad aliud: quoniam ex alio minimè dependet, aut alterum colligantiam conspirationemq; habet: sed ab ipsa mẽte in penetralibus animi effigiatur, nullo uocis aut scripturæ usu officioq; alligata, neq; alterius earum cõpositionem requirens. Siquidem perfecta est mẽtis notio, neq; uoce, neq; scripto explicata. Prolatio uerò, et sermõis explicatio, cõposita dicitur: quia non solum habet (ut perfecta sit) uocis elocutionẽ, quę ingerat auribus, sed & intelligentiæ notionisq; annexionem, quę animo loquentis latitantẽ depromit, & in audientis mentem transfudit. Alioqui uocem quidem auribus hauriet audiens, quid nã uerò ea designetur, prorsus ignorabit. Necessaria siquidem est cum uoce, notionis ipsius connexio, ut pareturanimo intelligentia. Demũm actio dicitur interdũ illud opus quod perficitur & cõpletur. Et illa est multifida & multiplex. Quædã enim est, ubi illud quod perficitur et absoluitur, est ipsius animæ solũ: ut intellectio, aut uoluntatis intima operatio. Quædã est animæ utentis adminiculo corporis, ut uisio, auditio, progressio, quæ ab anima fiunt, organi corporei officio. Quędam etiam est actio: ubi id quod peragitur & exercetur est corporis intellectualiter animati: ut latẽtis intelligentiæ per sermonem explicatio & expressio. Siquidem id solũ conuenit corpori animato anima intellectuali & rationali, cũ rationis expertia huiusmodi elocutione uacent. Demũ quædã comperitur huiusce generis actio, quæ est idipsum quod actione absoluitur & cõsumatur: ut domus diceretur hoc pacto ædificatoris actio, quia est illud quod ædificatione expletur. Siquidẽ mens ipsa ante omnia in animo cõstituit, & apud se cõsiderat quíd nã sit agendũ, deinde per corpus, illud accõmodat ad opus: quare agendi principatus & præcipua causa animæ est adscribenda, cũ utatur corpore tanquam instrumẽto, ad id exercendum quod instituit. Secundo uerò loco corpus agere dicitur, ut organũ quod mouetur ab anima & ducitur, quare subprincipalẽ habet & secundariã agendi rationem. Et quẽadmodum alia cũ natura corporis, & alia animæ, quãuis eundẽ totũ hominem cõstituant: ita alia est natura & specie actio corporis, & alia animæ, quãuis utrũq; alteri sit adiumẽto ad agẽdum per se quidem insufficiens, & alterius indigens auxilio. Porrò quemadmodum architectus primùm animo secũ figurat domũ, & in singulas digerit partes, quo quæq; loco cõstituenda sit, apud se reputãs atq; efformãs: deinde eius præcepto manu operarij accingunt se operi, moliuntur ædificiũ, fundamenta locant, parietes extruunt, & tectum superimponũt: estq; architectus ipse, præcipuus artifex: reliqui uerò ut eius organum, exequẽtes artis opus. Ita sanè anima rationalis quicquid corpore administrandum est, figurat primum, & in suis effigiat penetralibus: deinde tactu admonitioneq; manuum ad opificium, continentiaq; & comprehensione materiali, circundationeq; sensibili, idipsum corpus & instrumentũ animæ explet, quod prius anima extense & immaterialiter in se figurauit. Proinde rectè dicit hoc loco Damascenus: Quod autem à corpore perficitur, tactus est continentia, & facti uelut circundatio: animæ uerò, ueluti facti formatio & figuratio. Vnde in homine anima rationalis efficiendi primatum primariamq; agendi authoritatem obtinet, mouetq; corpus ut suum organũ, cuius usu & ministerio suas exercet functiones. Siquidem in omni efficientium genere, instrumentum inferiorem habet agendi rationem, quàm id cuius est instrumentum. Haud aliter in Christo diuinitas præcipuum efficiens, humanitate eius & coniunctio organo unitoq; utebatur ad diuinas actiones perficiendas: neq; solum corporis, sed & animæ officio miracula operabatur. Siquidem sanaturus leprosum (ut octauo capite Matthæus scribit) extendit manum suam, dixitq; illi: Volo, mundare, atq; continuo sanatus est languidus. Vbi repentina leprosi curatio, diuinitatis est unum opus per animæ actionem, utpote uolũtatis operationẽ & corporis itidem usum, scilicet locutionem, & manus extensionem, demõstratum atq; expletum. Cæterum præcipuam huius capitis propositionem quã hic intendit astruere, utpote duas in Christo esse actiones, diuinam & humanã, per multis rationibus deinde munit, primùm quidem assertorijs, & deinde ducentibus ad incommodum. Prima ratio. Sicut in Christo duas fatemur naturas, unitas adinuicem sine confusione, atq; ab inuicem differentes: ita & duas fateri debemus uoluntates & geminas actiones illis respondentes, cõiunctas quidem in eodem, salua tamen semper earũ differentia. Secunda. Sicut humana natura à uerbo assumpta non est transmutata à suæ naturæ cõditione, ita uoluntas humana & actio diuinitati cõiunctæ, nõ deseruerunt naturalem suam conditionẽ, neq; prætergressæ sunt metas suæ naturæ, cũ fuerit unus. Quorum natura diuersa, horum & diuersa actio, ut in præcedẽti cap. latius dictum est, in quo positæ rationes ad probãdum duas in Christo esse uoluntates, hic consimiliter repetuntur ad ostendendũ propositũ. Atqui duæ in Christo sunt naturæ, ut superiora probauerunt.

Igitur & geminæ actiones. Quarta ratio. Si unam in Chriſto ponimus actionem unicã in eodem ponere ſubſtantiam cogemur: quia quorum actio una, horũ & ſubſtantia una. Atqui id falſum eſt, & prius oſtenſis repugnans. Reliquum eſt igitur ut duas in eo ponẽtes naturas, duas itidẽ fateamur eidẽ cõuenire actiones. Quinta ratio. Quia Chriſtus eſt cõſubſtãtialis patri ſecundũ diuinitatem, æqualis eſt illi ſecundum diuinam actionẽ: ergo conſimili iure quia nobis conſubſtantialis eſt ſecundum humanitatem, erit æqualis nobis & conformis ſecundũ actionem humanam. Sunt igitur duplices in Chriſto actiones. Sexta ratio. Quorũ actio una, eorum & uirtus eadem: cum omnis actio, uirtutis ſit perfectio, Nempe in omnibus cum corporalibus cum ſpiritualibus entium generibus, uirtus gratia actionis eſt ordinata atque inſita, ut uiſiua uirtus ad uidendum, auditiua ad audiendum. Quòd ſi actione deſtituta uirtus fuerit torpida, ocioſa'q; permanebit: ut uirtus oculi nunquam exercens uiſionẽ. Eſt itaque actio, ipſius uirtutis perfectio, ut finis, eius quod eſt ad finem: & productio fructus tempeſtiua perfectio eſt feracis & fœcundæ arboris. Atqui impoſsibile eſt naturæ creatæ & increatæ, tẽporalis & æternæ, compoſitæ & ſimplicis, circumſcriptæ & incircũſcriptæ, eadẽ eſſe uirtutem, ut protinus liquet. Igitur & impoſsibile eſt, unam earum eſſe actionem. Septima ratio. Si unicam in Chriſto ponimus actionẽ, tunc diuinitati Chriſti attribuere cogemur animæ rationalis affectus & paſsiones, ut timorem, triſtitiam, mortis recuſationem. At horũ omnino expers eſt diuinitas, ut quæ ſit impaſsibilis. Igitur huiuſmodi affectiones illi conueniunt ſecundum hominem, & humanam actionem aliam à diuina. Deinceps diſſoluit author obiectionem cauillum'q; aduerſariorum, qui dicere fortaſſe poſſent, filium Dei ante aſſumptionẽ carnis eiuſdem fuiſſe actionis cum patre, nõ autẽ poſt incarnationem: ſed tunc ut alterius eſt à patre ſubſtantiæ, ſcilicet humanæ, ita & alterius actionis ab eo, ut pote humanę, neque diuinam actionem Chriſto poſt diſpenſationẽ carnis ſuſceptæ amplius conueniſſe. Sanè id obiectantibus eſt admittendũ, Chriſtum poſt unionem humanitatis alterius eſſe & ſubſtantię & actionis à patre, utpote humanę: ſimul tamẽ & id adijciendum, Chriſtum poſt aſſumptã humanæ carnis formam, eiuſdem etiã fuiſſe naturæ & actionis cum patre, ſcilicet diuinæ: quandoquidem ratione aſſumptionis neque naturam, neque actionem diuinã deperdidit. Quod luculenter oſtendit author hoc loco teſtimonijs euangelicis à Chriſto cum nobiſcum in terra diuerſaretur dictis, quibus apertè ſignificat ſe eandem cum patre actionem habere: quæ ſanè dicta non niſi diuinitati attribui poſſunt. Itaque cum dicit litera, quod non oporteat ea, quæ theologiæ ſunt, circa diſpenſationem quærere: eo itẽ & altero deinde ſubſequente loco, theologia pro diuinitate ſumitur & deitate, ut ſententia ſit, quod non oporteat ea opera quæ diuinitatis ſunt, circa humanæ naturę conditionẽ quærere, aut filio Dei incarnato diuinam actionem amplius attribuere. Id ſanè obijciunt cauillatores. Alterius uerò loci, ſcilicet, ſi in theologia dictum eſt ſolum à patribus ſenſum eſt: ſi à patribus dictum eſt: filium eiuſdẽ fuiſſe actionis cum patre, tunc quidem quando in ſola ſubſiſtebat deitate, non autem poſt incarnationẽ tunc poſt aſſumptam carnem non eiuſdem eſſet ſubſtantiæ filius cum patre, quod eſt falſum cum poſt aſſumptionẽ noſtræ naturæ dixerit Chriſtus, Ego & pater unũ ſumus. Planè hunc locum antiquarum traductionum prima ſic habet: Et quod non oportet, quod theologiæ, ad diſpẽſationem transferre. Dicimus ſi de theologia dictum eſt ſolum à patribus: & nõ adhuc etiam poſt incarnationem, eiuſdẽ actionis filius cum patre. Secunda uerò ita habet: Et quod nõ oporteat quæ theologiæ ſunt, de diſpenſatione aſſumere. Dicimus, ſi de diuinitate tantũ dictũ eſt à patribus, & non eiuſdem paternæ operationis eſt filius poſt incarnationẽ. Ex quibus quidẽ uerbis, huius loci ſententia clarior euadit, & theologiæ nomẽ pro diuinitate ibidẽ accipi, dilucidũ eſt: cum in poſteriore traductione diuinitas nominetur, ubi in priore theologiæ nuncupatio legitur: quod certè indicium eſt, unum pro altero ſumi. Itaque Chriſtũ poſt incarnationem eiuſdem fuiſſe actionis ſecundum diuinitatẽ cum patre, nonnullis author rationibus corroborat. Prima, Chriſtus poſt incarnationẽ dixit: Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uiderit patrem facientem: Quæcunque pater facit: & filius conſimiliter facit: & cõſimilia in litera abundè adducta, quæ non niſi de diuina actione poſſunt intelligi. Siquidem eadem & cõſimiliter operari ut pater operatur, ſuſcitare mortuos & uiuificare, ad ſolam ſpectãt diuinitatem. Igitur poſt incarnationem Chriſtus eiuſdem cũ patre fuit actionis diuinæ: ſicut & ante ſuſceptã carnẽ. Quomodo enim id locum haberet & ueritatẽ, Pater in me manens ipſe facit opera, niſi de diuinis intelligatur operibus? cum humana opera neque patri congruerint, neque à patre in Chriſto facta fuerint. Secunda ratio. Gubernatio mundi & prouidentia circa rerum conditarum conſeruationem & moderationem, non ſolum patris eſt & ſpiritus ſancti ſed & filij, cũ de diuina ſapientia (quæ filius eſt) dictum ſit, quod attingit à fine uſque ad finẽ fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Et huiuſmodi gubernatio ac diſpoſitio rerum non minus facta eſt à Deo, & creaturis præſtita poſt incarnationem, quàm ante cum ſtabili fœdere, iugi'q; tenore illa ad quem uſque mundi ſit duratura: huiuſmodi autem prouiſio circa rerũ cõſeruationem & gubernationem eſt actio, ut notum eſt. Igitur Chriſtus etiam poſt incarnationem eiuſdem eſt actionis cum patre. Tertia ratio, Miracula à Chriſto facta liquidò produnt, ipſum poſt incarnationem

eiusdem fuisse cum patre substantiæ, scilicet diuinæ quandoquidē deitatis gloriā suo fulgore declararunt, usqueadeò ut ex operum contemplatione induxerit Iudæos Christus ad credendum se uerum esse Deū. Si mihi (inquit) nō creditis, operibus credite. Opera quæ ego facio ipsa testimonium perhibent de me. At uerò miracula sunt actiones diuinæ, omnē quippe creatam uirtutem superexcedunt: igitur post incarnationē Christus eiusdem adhuc fuit actionis cū patre, non minus quàm ante. Quòd si quis cauillādi cupidus dicat, deitatis & humanitatis Christi eandem esse actionem, & unam omnino, eo ipso refellendus est, quòd tunc huiusmodi actio compositio esset ex diuina & humana actione, neq; simpliciter una illarū, nec altera, sed permixta ex utraq;: quare illa actio erit alia ab actione patris, aut etiā pater compositæ fuerit actionis. Vnde tandem consequens erit, non solum Christum, sed & patrem ipsum cōpositæ esse naturæ, hæc autem omnia absurda sunt, & à uero longè abhorrentia, ut superius ostensum est. Rursum siquis insurgat, cum actione personam induci debere: quare si in Christo duo ponimus actiones, diuinam & humanam, & duas itidem in eo personas poni debere: quod prius dictis obuiat. Tunc sanè cum actione induceretur persona, quando numerum actionum sequeretur multiplicatio personarum, & quot essent in aliquo actiones, totidem in eodem essent personæ: ut si una actio, una persona: si duæ actiones, duæ itidem personæ. Id autem falsissimum est: nā in uno quoq; homine duæ sunt actiones, una animæ, & altera corporis: & tamē unica hypostasis. & in Christo duæ sunt actiones, diuina & humana, nihilominus una est persona. Quod si quis pertinacius contendat, cum actione, personam induci, ergo (inquit autor) è diuerso etiam cum persona inducitur actio, ut ad numerum personarum multiplicētur actiones: quemadmodum ex eo quòd cum natura inducitur actio, cōsequens est conuerso ordine & cum actione naturā introduci. Atqui in summa trinitate tres sunt hypostases erunt igitur in eadem & tres diuersę actiones, ut cuiq; personarum sua respondeat actio. Itaq; alia erit actio patris, alia filij, alia spiritus sancti. At quorum actiones sunt differentes, eorum & naturæ inter se differunt: trium igitur diuinarum hypostaseon erunt tres diuersæ naturæ, quo nihil absurdius. Aut si quis dicat cōtrario modo, in diuinitate unam esse actionē & cum actione personā induci: igitur in diuinitate unica erit persona & hypostasis: quod non minus à uero abhorret. Secundo: si cum actione persona perducitur qui putant neq; unam, neq; duas in Christo ponendas esse actiones, neq; unam eius personam, neque duas esse statuendas, confiteri deberent. Id autem falsum est, præsertim quantum ad priorem particulam, quoniā catholici & rectè de fide orthodoxa sentientes, non putant unam in Christo constituendā esse actionem, sed duas, & tamen unicam in eodem astruendā esse personā religiosè fatentur. Qui uerò duas in Christo ponendas esse actiones negaret, aut qui nec unam, nec duas, in eodē confitendas esse actiones arbitraretur, longè ueritatis aberraret calle. Nimirum igitur, si ad hanc suam positionem absurdum quicquam consequeretur. Enimuerò ad rectè intelligendū quoniam pacto in Christo unitas est personæ, & tamen duæ naturæ, & geminę actiones, summopere annotanda est autoris manuductio, deinde subiuncta de gladio ignito, qui unicus est & singularis, attamen in ipso duæ sunt naturæ omninò diuersæ, ignis & ferri, per naturales suas proprietates longè differentes, & tamen in eodem coniunctæ, & duæ itidē diuersæ ibi sunt actiones naturales, illis naturis respondentes, scilicet illuminatio & sectio, ad inuicē ita coniunctæ, ut una sine alia fieri nequeat, nihilominus suam seruant naturalē distinctionē. Si qui uerò proteruius & peruicacius obniti uellet, unicam in Christo actionē esse cōtendentes, acerrimè sequentibus rationibus eos impetit, aggreditur & cōuincit Damascenus. Prima. Si propter unicam Christi hypostasin unica in eo ponenda est actio, consimili ratione propter unicā eius personam una in eodem constituenda esset natura. Cū actione enim inducitur natura, & è cōtrario. At hoc falsum est, cū sæpius dictum sit, Christum uni personalem & bisubstantialē esse. Igitur & illud falsum est, quod priore proponitur loco. Et reuera aut unica in Christo collocanda est actio, itidem & unica natura, aut duæ in eo astruendæ naturæ, similiter & duę actiones. At primum non est quoquo pacto admittendum. Reliquum est igitur, secundū recipere. Secūda. Si unica in Christo dicitur esse actio, aut illa solum erit diuina, aut solum humana, aut neq; diuina, neq; humana. Si primum detur, ipse solum Deus erit, & nō homo. Qui eñ homo esse posset omni humana actione destitutus? Si attribuatur secūdū, Christus solū erit homo, & nō Deus. Cui eñ diuina nō competit actio, nequaquā Deus est. Si admittatur tertiū. Christus neq; Deus erit, neq; homo, ut qui diuinæ actionis pariter & humanę esset expers. Vnumquod'q; aūt horū triū prorsus falsum est, cum secundū catholicā ueritatē & fidē, Christus uerus sit Deus, & uerus homo. Tertia ratio. Si unica in Christo ponitur actio, aut ea creata erit, aut increata. Non eñ poterit media actio aliqua inter istas cōfingi, quæ scilicet neq; creata sit, neq; increata, sicut neq; inter creatā naturā & increatam, media aliqua inuenitur natura. Si detur illa actio esse creata, illa solā in Christo demōstrabit naturā creatā, quare nō erit in eo natura increata atq; diuina, aut illa actiōis erit exors, quorū utrūq; incōueniēs. Si dicatur esse huiusmodi actio Christi increata, ergo solā ostēdit in eo naturā increatā, quare locū in eo nō habebit natura creata, atq; humana, aut illa propria uocabit actione. quod nimirum est absurdū Oportet enim naturalia utpote naturales proprietates atque actiones, ipsis naturis cōmeare

& apto

& apto nexu respondere. Sunt autem naturalia, alterna & commeantia naturis qui naturarum consequuntur conditionem & denominationem. E diuerso itidem & naturę ipsarum actionem sortiuntur appellationem, & reciprocam nuncupationem. Siquidem si natura est diuina & increata, actio quoque eius & diuina fuerit, & increata. Et contrà, si actio diuina: & natura à qua proficiscitur, diuina. Sic si actio humana est, & natura, & si natura humana, & actio quoq; eius erit humana. Et ut paucis agamus, qualis natura, talis & actio, & è diuerso. Neque dixerit quispiam naturam comperiri sine actione illi propria: nam ea defectuosa foret & imperfecta, cum omnis natura ad actionem ut suam perfectionem ordinetur. Impossibile est autem defectuosam inuenire naturam, cui scilicet desit quicquam ad suam integritatem cõplementumq; requisitum: quandoquidem illa derogaret perfectioni summi opificis, & aliquam in eo argueret aut imbecillitatem, aut maliuolentiam. Si enim uoluit & nõ potuit illi naturæ mancæ integram adijcere perfectionem citra deficientiã, inualidus fuit & impotens. Si uerò potuit quidem, sed noluit hunc naturæ defectum tollere, & cõpletam illam efficere: non uideretur à maliuolentia alienus, quæ summæ bonitati derogat. Quòd si potuit quidẽ, & uoluit, sed per obliuionem aut negligentiã, ignorantiamue prætermisit, tunc impingitur ipsi rerum omniũ authori atq; inuritur nota negligentiæ, incuriæ & imperitiæ in suo opere: quod summæ ipsius sapientiæ omnino repugnat. Verũ cũ Dei perfecta sint opera, ut dicit scriptura, omnibus indubitatum esse debet, nullã à Deo defitientem in necessarijs naturam prodici posse. Esse aũt natura deficiens & mancia, si propriam non haberet obsignatam actionẽ. Nempe eo ipso quod quippiam actionẽ exercet suæ naturæ consentaneam, cognoscimus in illo naturã integram esse & saluam, non uiciatã, nec labefactam. Cum uerò naturalẽ huiusmodi functionẽ peragere amplius non ualet, id nobis argumento est, naturam à suo statu demutatam prolapsamq; esse. Cui quidẽ authoris dicto, astipulatur & Aristoteles in Metheoris sententia. Quæcũq; (inquit) suum propriũ opus efficere possunt, uerè sunt, ut uerus est oculus, quę uidere potest: & uera serra, quæ secat. At oculus qui uidere nequit, nõ uerè est oculus, sed homonymè, ut oculus mortuus. Et lignea serra quæ secare non ualet, non uerè est serra, sed imago serræ, & serra æquiuocè. Quarta ratio Si una duntaxat esset Christi actio, ut dicerent aduersarij, illa esset diuinorũ operum pariter & humanorum effectiua. At nihil secundum naturam contrariorum effectuum est per se productiuum, modò ea in quæ fit actio, eodem modo sese habeant, & disposita sint. Quòd enim nix natura frigefaciens, contrectãtes se manum calefaciat: id accidẽtariò euenit, & per antiperistasin contrariorumq; circumstantiã. Quò sol itidem niuem & ceram soluat in liquorem, & lutum induret, propter subiectorũ & eorum quę patiuntur diuersam dispositionem contigit. Non potest igitur Christus, una et eadem actione miracula & passiones, mortisq; tolerationem perficere: siquidem ea inter se contraria sunt. Nempe miracula immensæ sunt potestatis & uirtutis: passiones uerò, mortalitatis & infirmitatis pro nobis susceptæ: Quinta ratio Christus assumens naturam humanã, assumpsit omnia quæ sunt ipsius hominis essentialia & naturalia quare & mẽtem humanã, animamq; rationalem & intellectiuam. Propria autem intellectus operatio, est intellectio: sicut propria oculi actio ipsa est uisio. Igitur Christus ut homo intellectionem exercuit, & sine ulla quidem intermissione, ut qui in lege Domini meditabatur die ac nócte: quare ut homo actionẽ habuit, & quod amplius est, continuam. Sanè in nobis, intelligendi uirtus atq; potentia, actionem suam longo tempore antecedit: adest enim illa à nostræ natiuitatis exordio: hæc uerò dũtaxat, cum discretionem & plenum perfectumq; rationis usum attigimus. Insuper & in nobis intellectio est interpolata, & quibusdã uicissitudinibus intercisa, nũc enim intelligimus, nũc uerò ab intellectione feriamur & quiescimus. In Christo uerò ab ipso sacratissimæ cõceptionis articulo simul fuit uirtus intellectiua humana & eius actio, ut ne momento quidẽ potẽtia pręcesserit actũ. Neq; interrupta fuit illa mẽtis Christi operatio, aut aliquibus interpolata alternationibus sed iugis continua, toto suæ uitæ decursu nulla actione corporis aut durissimę mortis perpessione impedita, perinde atq; oculus semper apertus, nullisq; obuelatus palpebris, in clarissimũ solẽ assiduè præ entem iugiter intentus. At uerò præter humanũ intellectum ponendus etiam est in Christo intellectus diuinus, & intellectio itidẽ diuina, cõsequens naturam eius diuinã, quod ijsdem omnino rationibus promptũ erit cuiuis ostendere, quibus duas in Christo ponendas esse uolũtates præcedẽte cap. pbatũ est. Sexta ratio, Beatus Ioannes Chrysostomus dicit eũ nequaquã aberrare à ueritate, q passionẽ Christi, actionẽ esse posuerit. Passionẽ inquã, id est tolerationẽ mortis, & perpessionẽ iniuriarũ, flagellorum, spinarum, & clauorum pro salute nostra. Quæ sanè passio, optimo iure pro Chrysostomi sententia actio dicitur, quoniam eadẽ passiones eruit à potestate tenebrarũ, recõciliauit patri, effecit filios adoptionis, hæredes regni, traduxitq; in cœlestem patriã. Quis autẽ negauerit hęc, redemptionem inquã humani generis saluationẽ eius & liberationẽ à morte, actiones mirificas esse, & efficaces? Atqui passio illa & mortis toleratio humanitatis est, nõ est eñ diuinitas passioni subiecta, Christo igitur secundũ quod homo, ascribẽda est actio humana. Septima: Actio naturalis diffinitur esse alicuius naturę substãtialis motio. Neq; depręhendi potest in tota rerũ uniuersitate natura, nullam habens propriam motionem, agendiq; efficaciam, aut aliqua actio, quæ non sit naturalis uir-

tutis

tutis motio. Igitur humana in Christo natura,& propria eius uirtus suam habuit propriã actionẽ,sicut & in cęteris hominibus habere conspicitur:quare Christus ut homo, peculiarem habuit actionem. Certè Deus ipse efficacissimus & absolutissimus est actus,semper agens,& omnis actionis fons primarius atq; exuberantissimus,qui omni naturæ à se conditæ impressit immensæ suæ uirtutis actiuæ uestigia,cõmunicauit'q; cuique pro modo suæ conditionis agendi uim,quo omnia declararẽt se ab ipso supremo actu duxisse originem, illi'q; in actione utcunq; assimilarentur. Hinc perfectiora entia,ei'q; propinquiora,maiorẽ sortita sunt agendi eff caciam,ut spiritualia & immaterialia,quæ proinde continuam habẽt ac perpetem sine intercisione operationẽ,sine reluctamine.contrarietate aut difficultate. Inferiora uerò & à primo uigoris immensi principio distantiora, minorem habent agendi uim & languidiorem quemadmodum corporalia & naturalia entia, non perpetuã, sed frequenti quiete interceptam habentia actionem,& in sua actione contrariorum pugnantiã, obluctamen'q;, simul & difficultatem. Si itaque naturam quis dederit immotricem atq; inefficacem, illa carebit uestigio uirtutis actiuæ,neque se prodet ab illo summo actu,agendi'q; uigore emanasse:quod non minus est incommodum,quàm à summè bono authore quicquam effluisse non bonum. Ad hæc,illa natura torpida esset ociosa & defectuosa, actione scilicet destituta: quod in uniuerso locum non habet. Octaua ratio.Nunquam admittendum est,unam esse operationem Dei & creaturæ:sicut neq; unam esse utriusq; naturam. Non minus enim naturales actiones,quàm naturæ ipsæ abinuicem distant & dissentiunt. Itaque suscitatio Lazari à diuinitate Christi facta,nequaq; humana est actio:& lachrymatio Christi in illa suscitatione,quæ humana est operatio,nequaquam diuina censeri debet. At uerò quoniam hæ duæ naturæ in una conueniunt hypostasi(unus enim & idem est Christus, suscitãs Lazarum & lachrymans)utraq; operatio communiter utriusq; est naturæ,unius quidem propriæ,& tanquam effectricis illius:alterius autem per communicationem & cooperationem ut suscitatio ipsius est diuinitatis, ad eã tamen cooperata est humanitas:& lachrymatio, humanitatis est,concurrit tamen ad ipsam per cooperationem diuinitas. Nulli quippe dubium est,quod ex anima rationali hominis enascatur uita utriusq; partis substantialis:quæ quidem animæ propria est & naturalis,corpori autẽ propter unionẽ ad animã cõmunicata.& in ipsum ab anima transfusa. Ex corpore uerò hominis procedunt naturæ humanæ imperfecta, utriq; itidẽ cõmunia,passibilitas,affectionis dissolutio,& cætera id genus Insuper agit anima suas actiones peculiares, nõ tamen sine corporis adminiculo:& corpus suas obsoluit operationes, ipsius animæ adiutorio. Demum anima cõmunicat corpori suas perfectiones,uitam,motũ,sensum:non tamẽ à corpore uicissim suscipit illius imperfectiones,incisionem,defluxum partium,substantiæ suæ interitum. Eodẽ planè modo à diuinitate procedit gloria utriq; in Christo naturæ cõmunis:diuinitati quidẽ naturalis,humanitati autem cõmunicata. Ab humanitate uerò Christi procedunt nostræ naturæ infirma,utriq; itidem communia:diuinitati quidem,non per illorum passionem, sed cooperationem. Non enim patiebatur diuinitas in Christo infirmitates nostras:sed simul illas cũ humanitate in natura humana operabatur. Et sanè quæcunq; ardua & sublimia hic differuntur de diuinæ naturæ & humanæ actionibus,quõnam pacto simul erant coniunctæ per manuductionem actionum corporis & animæ rationalis,aptè intelligi possunt, animã diuinitati,corpus autẽ humanitati adaptando. Porrò dicitur in litera uerbum diuinum operatũ esse quæcunq; sunt præcipua & regia,id est quæcunq; sunt augusta,potestatẽq; & authoritatẽ diuinam præ se ferentia opera:ut est sanatio languidorum solo uerbi imperio, q; alia quæ regio more imperatiuã ostendunt uirtutẽ. Erat enim docẽs (inquit euangelista) ut potestatẽ habẽs & nõ ut eorũ scribæ & pharisæi. In potestate quoq; imperauit spiritib. imundis, & exierũt ab obsessis Vẽtis & mari imperauit,& obedierũt ei:unde in admirationem ducti sunt uniuersi. Corpus uerò Domini nostri,humana'q; eius natura(quę nomine corporis hic intelligitur)nõ à se ipsa, seclusa'q; diuinitatis operatiõe,aut naturalib. afficiebatur passionib. cõmiseratiõe,tristitia,pauore:tædio,aut recusabat subire tristia, ut bibere calicẽ passiõis, mortẽq; gustare:aut passa est ea, quæ forinsecus ei sunt illata,ut flagella,spinas,crucẽ,à se ipsa. Sed in omnib.his humanę naturę operib.cõcurrit & diuinitas,uolẽs humanã naturã hisce passionib.affici,recusare tristia,mortẽq; subire. Quæcũq; igitur humana in Christo natura peregit, cũ diuinę naturę cõmunicatione absoluta sunt:quia uolẽdo humanã naturã agere ꝓpria, simul cũ illa in taliũ actiõe cõmunicauit. Queãdmodũ enim super naturã & eius metas,de uirgine natus est,& substãtialiter quidẽ,nã uerã ab ea substãtiã humanã suscepit:itaq; hominũ sũt opera, interdũ super hominẽ ꝑfecit,et supra humanę naturæ sortẽ:ut ambulationẽ,quæ hominis est operatio, super aquas fluidas & liquidas qđ supra hominẽ est. Nonnunquã uerò quæ hominũ sunt,secundũ hominẽ operatus est,quo naturæ humanæ ueritas ex suis innotesceret actionib. ut ambulationẽ super terrã,queãdmodũ cõiũcta diuinitas innotuit ex humanis actionib.supra hominẽ factis,ut ambulatione super aquas. Cęterũ nõ arbitrandũ est, Dominũ nostrũ,cũ pedib. aquas calcauit,sine põdere terrestri tũ corpus habuisse, queãdmodũ Theodorus impius scriptum reliquit,corporale põdus nõ habuisse Dominũ secundũ carnẽ,sed absq; pondere super mare ambulasse. At contrarium illius fides catholica prædicat. Nam beatissimus pater Dionysius

nysius dicit, quòd nõ infusis pedibus corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulauit super undã Nempe in epistola ad Gaium (quę ordine quarta ponitur) ais: Itaq; à tãta magnitudinis celsitudine Iesus ad nostra etiam ueraciter infirma descendens, ultra humanũ modũ substantiam nostræ carnis accepit, ac supra hominẽ quæ sunt hominis gessit. Cuius rei euidens indiciũ est uirgo excellentis miraculi nouitate cõcipiens, & aqua instabilis ac fluida materialium terrenorũq; pedũ sustinens pondus, nec cedens, sed supermundana admirãdaq; potentia cõstans, ad materiæ solidioris imaginẽ. Idẽ quoq; parte prima 2. cap. de Diuinis nominibus inquit. Ignoramus tamẽ quomodo ex uirgineis sanguinibus altero quàm naturali iure formatus est: quoúe pacto siccis pedibus corporale põdus habẽtibus materiæq; grauitatem, liquidam perãbulauit instabilẽq; substantiã Et sacratissimus Hieronymus: Qui putant Domini corpus ideo nõ esse uerum, quia super molles aquas quasi molle & aereũ incesserit, respondeãt quomodo ambulauerit Petrus, quem utiq; uerum hominẽ nõ negabunt. Et plane si credimus ferrũ, quod securi exciderat, precib. Helisæi prophetæ natasse super aquas, seruata grauitate ferrea: & eo pacto restitutũ ei cui elapsum fuerat, ut quarto Regũ sexto capite scribitur: quid nõ credemus, filiũ Dei seruata grauitate corporea super aquas ambulasse? Reprehensi quidem sunt à Domino discipuli de imbecillitate fidei, cũ uidentes Dominũ super aquas ferentẽ uestigia, putabant phantasma esse, & modicæ fidei uocati sunt, & quare dubitarent interrogati. Nos autem hæc omnia facta legentes, in parẽ adhuc incidemus errorem, & confingemus in eo corpus fuisse aereũ, sublata naturali grauitate. Quod qui ponunt, uidentur idipsum excogitasse ad extenuandam id signum & diuinũ opus: ne cui uideatur mirum, ipsum super aquas incessisse, cum corpus tunc grauitatis fuerit expers: sicut nec nouum est, aut naturæ insolitũ, quod aer super aquas suspẽsus agitetur, & huc illucq; feratur. Neq; aquæ illæ insoliditatem terrenam commutatæ sunt, aut densitatem terrestrẽ contraxerunt: quoniã ambulatio super aquã sic affectã, tanquã glacie constrictã aut congelatã, nũ fuisset supra naturæ uim, ut neq; progressio super terrã facta. Et ergo illud cõmentũ de soliditate terrena aquæ, adinuentũ putari deberet etiã ad negandũ miraculũ, et imminuendam diuinę uirtutis operationẽ. Sed seruata suæ naturæ instabilitate, fluore & liquiditate Dominũ cœli terraq; potentẽ non cedentes aquæ sustinuerunt: sicut & rubri maris & Iordanis aquæ non sunt à suæ naturæ proprietate demutatæ, cũ populo Israelitico trãsitum præstiterunt, quandoquidẽ postea ad solitũ reuersæ sunt cursum. Neq; Iordanis etiã unda alias induit qualitates, cũ prophetis Heliæ & Helisæo ad tactũ pallij Heliæ uiam patefecerunt, quàm antè habuerit: quoniã facto illorũ transitu consueto cursu per suũ ferebatur alueũ. Enimuero propter huiusmodi alternationẽ, & mutua cooperationẽ, qua utraq; in Christo natura operabatur sibi propria cũ alterius cõmunicatione. ipse Christus (ut ait litera) non humanitus faciebat humana, id est secundũ solam naturã humanã, & more aliorum hominum: nam & illa coefficiebat diuinitas, uiuificas & nobis salutares reddens passiones, quas corpus eius sanctũ tolerabat. Neq; itidẽ Christus diuina operatus est signa deitùs, & per solã naturã diuinam, ut pater aut spiritus sanctus. Cooperabatur enim illi & natura humana, ut diuinitatis Organõ & instrumentum. Quod si dicat aduersarius unam actionem in Christo poni, non quidem ad sustollendã actionem eius humanã, sed quia humana actio in eo (ut denotetur distingui per ipsam uocis & nominis diuersitatẽ, à diuina actione) dicitur passio: quare una sola in Christo est actio, scilicet diuina, quæ nomen actionis retineat & seruet. Respõdet author, non esse id admittendum, quòd humana in Christo operatio nominetur passio, propter distinctionẽ à diuina actione. Nã nullius rei natura cognosci debet ac diffiniri ex collatione & comparatione eius ad alterũ, à quo ex opposito distinguatur, & secundũ distinctionẽ ex contrario differre dinoscatur, ut scilicet opposita ei ad alterius denominationẽ detur nuncupatio. Nã hoc pacto sicut ex comparatione ad primũ diffiniretur secundum, ita è diuerso ex comparatione ad secundũ dinosceretur primũ: & sic quædam esset causarum reciproca alternatio & circulatio, quã prohibent rectæ disciplinæ. Insuper si hac ratione cognoscendi creaturæ secundum distinctionẽ & denominationem ex opposito, ponãtur à natura diuina differre, & hęc bona sit, consequens est creaturas omnes malas esse, et naturã humanã malã. Siquidẽ bono, oppositũ malũ. Quo modo igitur uerũ erit, quod Geneseos primo dicitur: Vidit Deus cũcta quę fecerat, & erãt ualde bona. Simili quoq; ratione ut claritas lunæ dinoscatur esse alia diuersaq; à claritate solis, & claritas solis sit lux, oporteret lunæ claritatẽ esse & denominari tenebras, cũ luci sint oppositæ tenebræ: & hoc pacto multa collig: possẽt absurda, ex cõsimili lege ratiocinãdi, quæ protinus ridicula & inepta se produnt. Quomodo autẽ humanã motionem sancti patres multifariam explicauerunt, deinceps disserit author, septem illius nuncupationes, & cuiusq; illarũ rationẽ suo ordine digerens. Siquidem ipsam motionem humanam primo uocauerunt antiqui uirtutẽ, quòd cõhabitualis sit & indemutabilis omnino ab humana substãtia, sicut uirtus à natura quã cõsequitur. Secundò, eam dixerunt actionem quòd signet, declaretq; naturã à qua proficiscitur, & in omnibus eiusdem speciei indiuiduis indifferentiam demonstret, Tertiò differentiã quòd definiat determinetq; conditionem, metã & limites suæ naturæ, inducatq; discrimẽ ipsius agentis ab alio quouis alterius speciei. Quartò, antiqui humanam operationẽ uocauerunt motionem,

nem, quod illabefactam suæ naturæ uirtutem ostēdat. Cuiusq; nanq; rei motio naturam eius integram indemutatamq; monstrat. Quintò, eam uocarunt proprietatem, quòd humanæ speciei propria sit & peculiaris, ab alijs eam dirimens, diuersamq; constituens. Sextò, eandem dixerunt qualitatem, quod species sit & forma accidentaria hominis, eum qualitate affectū reddens. Septimò, authores humanam actionem appellarunt passionem: non quidem ob eam, quam modo reiecti & improbati confinxerunt, rationem, scilicet propter distinctionem ex opposito ad diuinam actionem: nam confutata est, & futilis ostensa, illa ratio: sed quia omnis actio & motio humana mouetur ab actione & uirtute diuina. Siquidem posteriora mouētia sine primo nullam habent mouendi uim: Deus autem primaria uirtus mouens, creata uerò omnia posteriora sunt & inferiora mouentia: quo circa non solū hominis, sed & cuiusuis rei creatæ actio à diuina actione potestateq; mouetur, & illa adiutrice absoluitur. Et quoniā antiqui patres rectè de mysterio dispensationis susceptæ carnis sentiētes, dixerūt in Christo nunc diuersam esse actionem, nunc duplicem, nunc aliam & aliam, hæ uocum adiectiones, additionesq; horum nominum, diuersa, duplex, alia & alia, factæ ad id nomen actiones duas in Christo actiones designant. Nam per huiusmodi accessiones nominum, & præpositiones, numerus quidam ostenditur: quemadmodum per hæc nomina, diuinum & humanum, duarum in Christo subsistentium naturarum numerus declaratur. Cùm itaq; diuersa in Christo dicitur actio, siue alia & alia, denotatur humana actio differens esse ab eius diuina actione. Atqui differentia rerum existentium est differentia: quæ enim non sunt, nullo pacto differre dicuntur. Est igitur in Christo diuina actio: & est etiā humana actio in eodem discrepās à diuina, quod est propositum in hoc capite præsertim intentum, scilicet quòd in Christo geminæ sunt actiones, duabus naturis respondentes.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, ΕΙ ΔΥΟ *φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ χριστοῦ τρεῖς φύσεις, καὶ τοσαύτας λέγειν τὰς ἐνεργείας. ξγ.*

Ὁ μὲν καθ᾽ ἕκαστα ἄνθρωπος ἐκ δύο συγκείμενος φύσεων, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ταύτας ἀμεταβλήτους ἔχων ἐν ἑαυτῷ, δύο φύσεις εἰκότως λεχθήσεται. σώζει γὰρ ἑκατέρων καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὴν φυσικὴν ἰδιότητα. οὔτε γὰρ τὸ σῶμα ἀθάνατον, ἀλλὰ φθαρτόν· οὔτε ἡ ψυχὴ θνητή, ἀλλὰ ἀθάνατος· οὔτε τὸ σῶμα ἀόρατον, οὔτε ἡ ψυχὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατή. ἀλλ᾽ ἡ μὲν λογική ἐστι καὶ νοερὰ καὶ ἀσώματος. τὸ δὲ παχύ τε καὶ ὁρατὸν καὶ ἄλογον. οὐ μιᾶς δὲ φύσεως τὰ κατ᾽ οὐσίαν ἀντιδιαιρούμενα· οὐ μιᾶς ἄρα οὐσίας ψυχή τε καὶ σῶμα. καὶ πάλιν, εἰ ζῷον λογικὸν θνητὸν ὁ ἄνθρωπος, πᾶς δὲ ὅρος τῶν ὑποκειμένων φύσεων ἐστὶ δηλωτικός, οὐ ταὐτὸν δὲ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον τὸ λογικὸν τῷ θνητῷ· οὐκ ἄρα μιᾶς φύσεως εἴη ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν τοῦ οἰκείου ὁρισμοῦ κανόνα. εἰ δὲ λέγεται τό ποτε μιᾶς φύσεως ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ εἴδους τὸ τῆς φύσεως παραλαμβάνεται ὄνομα, λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐ διαλλάττει ἄνθρωπος ἀνθρώπου κατά τινα φύσεως διαφοράν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντες πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐκ ψυχῆς

AD EOS QVI DICVNT, SI DV- *arum naturarum & actionū est homo, necesse est in Christo tres naturas, & totidem actiones astruere. Cap. XVI.*

VNusquisque sanè homo ex duabus componitur naturis, anima & corpore: & has transmutabiliter in seipso continens, duas habere naturas rationabiliter dicetur: saluat enim utriusque etiam post unionē, naturalem proprietatem. Nam neque corpus immortale, sed corruptibile: neque anima mortalis, sed immortalis: neque corpus inuisibile, neque anima corporalibus oculis conspicua, sed rationalis, & intellectiua, & incorporea. Illud uerò crassum, & inuisibile, & irrationale. Non unius autem naturæ, ea quæ secundùm substantiam ex opposito diuiduntur: non unius ergo substantiæ anima & corpus. Et rursus, si animal rationale mortale, homo, & omnis definitio, subiectarum naturarum est indicatiua, & non sit idem secundùm naturæ rationem, rationale mortali, non fuerit profectò unius naturæ homo, secundum propriæ definitionis regulam. Si uerò dicatur aliquando unius naturæ homo, pro specie sumitur naturæ nomen. Cùm dicere soleamus, quòd non differt homo ab homine secundùm aliquam naturæ differentiam, sed eandem substantiam habent omnes homines

συντεθειμένοι καὶ σώματος, καὶ δύο ἕκαστος φύσεις τελοῦντες, ὑφ' ἕνα πάντες ὁρισμὸν ἀνάγονται. καὶ οὐ παράλογον τοῦτο, ὁπότε καὶ πάντων τῶν κτιστῶν ὡς γενητῶν, μίαν φύσιν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἔφησεν ἐν λόγῳ κατὰ τῶν βλασφημούντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λόγῳ οὕτω πως λέγων. ὅτι δὲ ἄνω τῆς κτίσεως ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν. ἴδιον δὲ τῆς θεότητος. ἔξεστι πάλιν συνιδεῖν. πᾶν γάρ, ὃ κοινῶς καὶ ἐν πολλοῖς θεωρεῖται. οὐ τινὶ μὲν πλέον, τινὶ δὲ ἔλαττον ὑπάρχον, οὐσία ὀνομάζεται. ἐπεὶ οὖν πᾶς ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστὶ συντεθειμένος καὶ σώματος, κατὰ τοῦτο μία φύσις τῶν ἀνθρώπων λέγεται. ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως τοῦ κυρίου οὐ λέγειν δυνάμεθα μίαν φύσιν. αἵτε γὰρ φύσεις σώζουσι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἑκάστη τὴν φυσικὴν ἰδιότητα, καὶ εἶδος χριστῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. οὐ γὰρ ἐγένετο ἄλλος χριστός, ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, θεός τε καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, καὶ πάλιν· οὐ ταυτός ἐστι τὸ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἕν, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἕν. τὸ μὲν γὰρ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἕν, τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀπαραλλαξίαν ἐνδείκνυται. τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἕν, αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν λυμαίνεται, εἰς ἀνυπαρξίαν αὐτὰ παντελῆ ἄγον, ἢ γὰρ τὸ ἓν εἰς τὴν τοῦ ἑτέρου μεταποιηθήσεται οὐσίαν, ἢ ἐξ ἑτέρων ἕτερον γενήσεται, καὶ ἀμφότερα τραπήσονται, ἢ ἐπὶ τῶν ἰδίων ὅρων μένοντα, δύο φύσεις ἔσονται. οὐ γὰρ ταυτὸν κατ' οὐσίας λόγον τὸ σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ, οὐκ ἀνάγκη τοίνυν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου μίαν φύσιν λέγοντας οὐ διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσιώδους ποιότητος ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῶν ὑπὸ τὸ εἶδος ἀναγομένων ἀτόμων, μίαν καὶ ἐπὶ χριστοῦ φύσιν λέγειν ἔνθα εἶδος περιεκτικὸν πολλῶν ὑποστάσεων οὐκ ἔστιν. ἔτι δὲ πᾶσα σύνθεσις ἐκ τῶν προσεχῶς συντεθέντων συντεθεῖσθαι λέγεται. οὐ γὰρ λέγομεν τὸν οἶκον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος συντεθεῖσθαι, ἀλλ' ἐκ πλίνθου καὶ ξύλων, ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγειν ἐκ πέντε τοὐλάχιστον συγκεῖσθαι φύσεων, ἔκ τε τῶν τεσσάρων στοιχείων καὶ ψυχῆς. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ οὐ τὰ μέρη τῶν μερῶν σκοποῦμεν

ex anima & corpore cõpoſiti, & duab quiſq; naturis perfecti. ſub una oẽs ratione cõtinentur. Et nõ id quidem præter rationem. cũ & omniũ creaturarum ut generabiliũ unũ naturã ſacer Athanaſius dicat. in ſermone aduerſus blaſphemãtes ſpiritum ſanctũ. ſic inquiẽs: Quoniã aũt ſupra creaturã eſt ſpiritus ſanctus. & aliud pter generabiliũ naturam: propriũ ẽm diuinitatis eſt, ea quæ retro, futuraq; ſunt, cõſcire. Enimuerò omne q̃ cõmuniter & in multis cõſpicitur, nõ in alio quidem plus, in alio uerò minus exiſtens, ſubſtantia naturaq; nominatur. Quia igiť omnis homo ex anima & corpore coalitus eſt, ſecũdum hoc ipſum una dicitur hominũ natura. In hypoſtaſi aũt Chriſti haudquaq; dicere ualemus unam naturã. Nam naturæ ſaluãs etiã poſt unionem unaqueq; naturalem proprietatem & ſpeciẽ Chriſtorum inuenire nõ poſſumus. Nõ ẽm factus eſt alius Chriſtus ex diuinitate & humanitate, idem Deus & homo. Et rurſus: Non eſt idem, ſecundũ ſpeciem hominis unum eſſe, & ſecundũ ſubſtantiam animæ & corporis, unum eſſe. Nã ſecundũ ſpeciẽ hominis unum eſſe, hoc in omnibus hominibus incommutabilitatem demonſtrat. Secundùm uerò ſubſtantiam animæ & corporis unum eſſe, hoc eſſe iſtorum lædit, ad inexiſtentiam omnimodam iſta adducens. Nam aut unũ in alterius tranſmutabitur ſubſtantiam, aut ex ipſis, alterius naturæ aliud generabitur, & ambo mutabuntur: aut erunt in proprijs manentia terminis: & ſic duæ naturæ erunt, & non unum ſecundùm ſubſtantiam: non enim idem ſecundùm ſubſtantiæ rationem, corpus incorporeo. Non neceſſe eſt igitur eos qui dicunt unam in homine naturam, non propter identitatem ſubſtantialis qualitatis animæ & corporis, ſed propter incommutabilitatem indiuiduorum ſub una ſpecie reductorum unam & in Chriſto naturam dicere, ubi non eſt ſpeciem multarum contentiuam hypoſtaſeon comperire. Ad hæc autem: Omnis compoſitio ex continuo compoſitis coaleſcere dicitur (non enim dicere ſolemus, domum ex terra & aqua cõpoſitam eſſe, ſed ex lateribus & lignis) quia neceſſe eſſet hominẽ dicere ex quinq; ad minimũ cõflatum, cõpoſitumq; eſſet naturis, ex quatuor elemẽtis, & anima. Sic & in Domino noſtro Ieſu Chriſto, non partes partium cõſideramus. ſed

ἀλλὰ τὰ προσεχῶς συντεθέντα θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα. ἔτι δὲ εἰ δύο φύσεις, τὸν ἄνθρωπον λέγοντες, τρεῖς φύσεις τὸν Χριστὸν λέγειν ἀναγκασθησόμεθα, καὶ ὑμεῖς ἐκ δύο φύσεων τὸν ἄνθρωπον λέγοντες ἐκ τριῶν τὸν Χριστὸν δογματίσητε φύσεων· ὁμοίως καὶ περὶ ἐνεργειῶν. κατάλληλον γὰρ ἀνάγκη τῇ φύσει τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ὅτι καὶ δύο φύσεων ὁ ἄνθρωπος λέγεταί τε καὶ ἔστι, μάρτυς ὁ θεόλογος Γρηγόριος· φύσεις μὲν γὰρ δύο φάσκων, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα, καὶ ἐν τῷ περὶ βαπτίσματος δὲ λόγῳ, τοιάδε φησίν· διττῶν δὲ ὄντων ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως, διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις δι' ὕδατος καὶ πνεύματος.

sed è uicino composita deitatem & humanitatem. Præterea si duarum naturarum hominem dicimus, & nos tres in Christo naturas dicere necesse est, & uos quoque ex duabus naturis hominem dicentes, ex tribus Christum dogmatizatis naturis. Similiter autem & de actionibus. Nam alternã & cum natura remeantem, actionem esse necesse est. Quòd autem homo duarum naturarũ dicatur, & sit, testis est deiloquus Gregorius. Duæ enim naturæ (dicit) Deus & homo, quia & duæ naturæ, anima & corpus. Et in sermone de baptisate, talia dicit: Cùm nos duplices simus, ex anima (dico) corpore, hoc quidem uisibili, illa uerò inuisibili natura, duplex est & purgatio, per aquam & spiritum.

COMMENTARIVS.

Quoniam propter duas in Christo naturas, diuinam & humanam, etiã post unionem distinctas, ostensum est, præcedenti capite duplices in Christo actiones esse ponẽdas: & omnis homo ex duabus cõstituitur naturis inter se diuersis, & actiones differentes sortitis, anima scilicet & corpore, quæ in Christo quoq; nõ defuerunt, cũ sit uerus homo: nonnulli colligere uoluerunt, tres in Christo ponendas esse naturas, diuinitatẽ, animã & corpus: & triplices illi attribuendas esse actiones, ut cuiq; naturarum sua respondeat actio. Hos improbat, & refutat hoc loco sacer Damascenus: non quia falsum quid, aut alienũ à ueritate asserant, sed quia numerum naturarum non eo quo debent modo & ordine sumunt. Attendunt enim ita dicentes, partes partium naturam humanam in suas partes dissecantes, animã & corpus: cum solum considerare deberent & numerare proximas totius partes, naturam scilicet diuinam & humanã: quæ per analogiam hîc partes dicuntur, ut superius discussum est. Quocirca aptius & rectius loquuntur, qui duas solũ in Christo naturas nominant. Enimuero uerum est, quòd triplicis in Christo naturæ assertores assumunt unumquenq; uidelicet hominẽ ex duabus naturis specie ac proprietate plurimum discrepantibus componi: ut dilucidè litera ostendit, longè diuersas & ferè ex opposito cõstitutas animæ & corporis proprietates enumerans: insuper & per substantialem hominis diffinitionem, quòd animal est rationale mortale, huiusmodi differentiam naturarum comprobans: eo ipso quòd geminæ istæ differentiæ rationale & mortale, naturarum ex quibus cõstituitur homo explicatiuę & indices, nos eiusdem naturæ rationem designent. Siquidem rationale naturã denotat hominis cõstitutiuam, rationis participem scilicet animã intellectiuã, quæ minimè mortalis est, aut fato obnoxia. A qua quidem parte & totus homo cõsequenter rationalis denominatur, perinde atq; à formæ substãtialis ignis ui motiua aut combustiua, totus ignis mouere dicitur, aut cõburere. Mortale uerò designat alterã hominis partem substantialem, morti subiectam & putredini, utpote corpus minimè rationis capax. A' quo totius itidẽ homo resoluendus in mortem dicitur, & puluerem, ut ob materiam ignis dicitur ignis ipse moueri, & sursum emicare. Constat autem hasce duas partes, animam & corpus, minimè eiusdem cõditionis esse, aut proprietatis, quin immo plurimum inter se discrepare. Quòd si quis insurgat, nos dicere solere, unumquenque hominem cum alio unius & eiusdem esse naturæ, neque unum ab altero natura differre: quo modo igitur in uno homine diuersæ donentur naturæ? Vtrunq; sanè horum uerum est, sed secundum aliam naturæ acceptionem, itidem & aliam collationem atq; comparationem. Siquidem cum unius natura dicitur homo, ibi naturæ pro specie sumitur, quæ multorum indiuiduorum sub una eademq; communi ratione & contentiua: & tunc unus homo ad alterum cõfertur, dicunturq; omnes homines unus homo: quia in eadem specie humana cõueniunt, cõmunionemq; habent huius rationis, quòd quisq; eorum ex corpore & anima rationali cõponitur. Idcirco ambas unius hominis partes assentiales, ad ambas consimilesq;, alterius partes, ita dicentes cõparamus. Cũ uerò dicitur homo ex duabus naturis cõstituti, naturã sumimus pro parte substantiã alicuius cõstituente, & unã hominis partẽ ad alterã eiusdem essentialem cõparamus partẽ. Neq; id absurdum cuiquam uideatur, naturam interdum pro specie sumi, ut dictum est, cum nonnunq; etiam accipi inueniatur pro genere, rationẽ multis speciebus cõmunem designante: quemadmodum sumitur in eo Athanasij dicto, quo unã dicit esse

naturam omniũ creaturarũ, quatenus genererabiles sunt, id est creabiles, formabiles à Deo & producibiles. Non enim hic id nomen generabile, secundum peculiarem & propriã philosophiæ naturali sumitur rationẽ, cũ & spiritualia quoq; ut mentes humanas & angelicas suo cõplectatur ambitu. Horũ eñ omniũ una cõmunis ratio est, quòd à Deo suæ existentiæ principiũ susceperunt. Porrò quod proprium sit diuinitatis, futura certò cognoscere, ut adducit Athanasius, attestatur & Esaias capite 41. dicens Annunciate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis uos: quasi, argumentũ diuinitatis esse idipsum constituens, si uentura sine ambiguitate dinoscantur. Atqui spiritus sanctus futura proculdubio noscit, nõ illorũ ex superiore aliqua substantia (quemadmodũ angelici spiritus) notionẽ mutuamus, sed alijs ut Prophetis & Apostolis eam primò cõmunicans, quẽadmodũ de eo dixit Dominus discipulis. Et quæ uentura sunt annunciabit uobis. Et beatus Petrus ait: Non uoluntate humana allata est aliquãdo prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Prophetia aũt certa est futurorũ denũciatio. Est igitur spiritus sanctus uerè Deus, & nõ. creatura, ut Macedonius & sua scelerata cohors falsò cõmẽti sũt. At uerò siue hoc, siue illo modo sumatur natura, nequaq; in Christo dicere possumus unã esse naturã. Non enim unã naturã cõponentẽ: quia duo in eo naturæ diuina & humana saluant in eo, post unionẽ, & seruant utraq; suas naturales proprietates, ut suprà dictũ est: quare integræ in ipso semper saluæq; subsistũt. Neq; in Christo ponere possumus unã naturam, id est speciẽ. Nam ad hanc una comunis requiritur ratio, & quæ in multis conspiciatur indiuiduis. Christi aũt ratio, scilicet cõpositũ diuinitate & humanitate in una coniunctis hypostasi, nequaq; pluribus cõgruit singularibus, sed uni & soli Domino nostro, ut superius cap. 3. huius libri amplius declaratũ est. Hinc manifestũ est, latã esse differentiã inter hæc duo, secundũ speciẽ hominis unũ esse, & secundũ substantiã animæ & corporis unũ esse. Nam primũ in natura cõperitur, & omnib. conuenit hominibus. Sunt enim omnes homines unũ secundũ speciẽ hominis, cũ omnes in eadẽ specie cõmuniq; hominis ratione coincidant. Secundũ uerò neutiq; inueniri potest: nã id esset unã & eandẽ corporis animę esse substantiã: & animã esse corpus ac corpus esse animã: qđ haudquaquã fieri potest. Et ergo hoc, scilicet secundũ substantiã animæ & corporis unũ esse, lædit & offendit ipsum esse istorũ (ut habet litera) scilicet animæ & corporis, adducẽs ista duo hominis constitutiua ad omnimodã inexistentiã. Nam si unũ in alterius substantiã transmutatur, illud ad inexistentiã redigitur, & sic ex ipsis ambobus adinuicẽ cõfusis, alterius naturæ aliud adgignitur, amborũ tollitur existentia. Ex supradictis aũt rectè colligit autor, quòd dicentes unã esse in homine naturã, non quidẽ propter substãtialẽ identitatẽ animæ & corporis, quoniã illa est impossibilis, sed propter cõuenientiã omniũ hominũ in una ratione specifica, non debent eadẽ ratione asserere, unã esse in Christo naturã, id est speciẽ & rationẽ specialẽ: quoniã non possunt plura huiusmodi rationis, secundum q̃ hîc dicitur Christus, indiuidua inueniri. Deinde ostendit etiã non aptè, neq; accõmodè eos de Christo disserere, qui tres in eo contendunt astruẽdas esse naturas. Nam omnis cõpositio (ait) ex cõtinuo cõpositis coalescere debet. Dicuntur quidẽ continuò cõposita parte immediatæ, proximæq; & primariæ totius, & non partes partiũ. Vt liga & lapides, propinquæ sunt partes domus: anima & corpus hominis. Remotæ uerò & mediatæ partes, sunt partes partiũ, & nõ solũ totius: ut aqua & terra, ex quibus cõficiuntur lateres, partes sunt domus, è remoto constitutæ & distantes: & quatuor elementa, ex quibus coalescit corpus, partes sunt mediatæ hominis. Omnis aũt cõpositio ex partibus, nõ per saltũ & interstitiũ sumptis, sed proximè toti coherentib. cõstituenda est, & explicanda. Quare in Christo cõsiderandæ sunt, & cõcedendæ duæ naturæ pręcipuæ, ex quib. uniuntur, scilicet diuinitas & humanitas: nã humanitas duas insuper naturas cõplectitur, animã & corpus. Neq; has necesse est in Christo nominatim, & ut numerũ augeant, per seriẽ dinumerare, nõ quidẽ quia ei nõ absint, sed quod rei cuiuspiã cõpositionẽ expromẽtes, ineptè partiũ partes afferimus. Eadẽ quoq; ratione tametsi in Christo alia sit animæ rationalis, & alia corporis actio, sicut & in nobis, nõ tamẽ tres in Christo actiones cõstituere debemus, deitatis, animę & corporis. Nã animæ actio itidem & corporis humana est actio, & sub humana continetur ut communiori: quare cum diuina sufficit in eo humanam ponere actionem, ut duas præcipuas & duabus primarijs naturis respondẽtes. Propterea consequenter confutat autor eos, aduersus quos hoc in capite disceptationem suscipit: ducens ipsos ad id cõmodi, ad quod alios trahere & urgere nitebãtur, hoc modo: Si ex eo quòd hominem ex duabus naturis ponimus, necesse est nos in Christo tres naturas fateri: ergo simili prorsus ratione, qua uosipsi cauillũ mouentes, dicitis hominem constitui ex duabus naturis, anima & corpore, debetis itidem confiteri Christum ex tribus esse naturis: quod si nõ admittitis, neq; nos illud admittere cogemur: non quidem ob naturarum deficientiam, sed non aptam earum explicationem, & numerationem. Nempe cum hominem ex duabus naturis coalitum asserimus, proximas & primarias totius partes animã & corpus designamus, quæ propria est & apta expressio. Dicẽtes uerò Christum ex tribus esse naturis, partes unius præcipuarũ partium, & minus quidẽ aptè numeramus, Proinde hæc propositio potius refutanda esset, & illa recipienda. Demum quem-

ad modum homo ex duabus conflatur naturis, ut satis sup(er)q; notū est: ita & duplex ei congruit purgatio: hæc per aquā, illa per spiritū. Purgatio per aquā, uisibilis est, & uisibili hominis naturæ respōdet, scilicet corpori, cuius sordes abluit. Et hāc purgationē solā præstitit suo baptismo Ioannes, ꝓtestatus se in aqua baptizare. Purgatio uero per spiritū sanctū, inuisibilis est, & inuisibili respondens naturæ hominis, utpote animę, cuius inquinamenta detergit. Et hæc à Christo nobis exhibita, qui idcirco in spiritu baptizare dicitur: aut nullo adiecto baptizare simpliciter prædicatur, qđ hæc purgatio præcipua sit, & longè præstantissima: illa uerò imago & symbolū huius. Vnde Lucas in Actis apostolorū ca. 1. Ioannes quidē baptizauit aqua: uos aūt baptizabimini spiritu sancto, nō multos hos dies. Et Ioannis ca. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest intrare in regnū Dei. Cuius quidē baptismatis purgationis typus & figura fuit diluuiū Noe, mare rubrū à filijs Israel pertrāsitū. Iordanis etiā sub Iosue à populo Israelitico transmissus, & Naarnan Syrus à lepra per septuplicē in Iordane lotionē curatus, Sed hæc omnia ex decimo capite quarti libri futura sunt clariora.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΕΘΕΩΣΘΑΙ ΤΗΝ ΦΥσιν τῆς τοῦ κυρίου σαρκὸς, καὶ τὸ θέλημα. ιζ.

Χρὴ εἰδέναι, ὡς οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως, ἢ τροπὴν, ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ σύγχυσιν, ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου τεθεῶσθαι λέγεται, καὶ ὁμόθεος καὶ θεὸς γίνεσθαι, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. ὧν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη, καὶ θαῤῥῶ λέγειν, ὁμόθεος. καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι τὸ χρίσαν, καὶ θεὸν τὸ χριόμενον. ταῦτα γὰρ οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν, ἕνωσιν τὴν καθ' ὑπόστασιν λέγω, καθ' ἣν ἀδιασπάστως τῷ θεῷ λόγῳ ἥνωται, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν φύσεων περιχώρησιν, ὡς φαμὲν καὶ τὴν τοῦ σιδήρου πύρωσιν. ὥσπερ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν χωρὶς μεταβολῆς καὶ τροπῆς ὁμολογοῦμεν, οὕτω καὶ τὴν θέωσιν γίνεσθαι τῆς σαρκὸς δοξάζομεν. οὔτε γὰρ διότι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τῶν ὅρων ἐξέστη τῆς οἰκείας θεότητος, οὔτε τῶν προσόντων αὐτῇ θεοπρεπῶν αὐχημάτων. οὔτε μὴν ἡ σὰρξ θεωθεῖσα, τῆς οἰκείας ἐτράπη φύσεως, ἢ τῶν αὐτῆς φυσικῶν ἰδιωμάτων. μεμενήκασι γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, αἵ τε φύσεις ἀσύμφυρτοι, καὶ αἱ τούτων ἰδιότητες, ἀλώβητοι. ἡ δὲ τοῦ κυρίου σὰρξ τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτησε διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἀκραιφνεστάτην ἕνωσιν, ἤτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν, οὐδαμῶς τῶν κατὰ φύσιν ἰδίων ὑποστᾶσα ἔκπτωσιν. οὐ γὰρ κατ' οἰκείαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνωμένον αὐτῇ λόγον, τὰ θεῖα ἐνήργει, τοῦ λόγου δι' αὐτῆς τὴν οἰκείαν ἐνδεικνυμένου ἐνέργειαν. καίει μὲν γὰρ ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος οὐ φυσικῷ λόγῳ τὴν καυστικὴν κεκτημένος ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὸ πῦρ ἑνώσεως ταύτην κεκτημένος. ἡ αὐτὴ τοιγαροῦν θνητή τε ἦν δι' ἑαυτὴν,

DE DEIFICATIONE NATVRAE *carnis Domini, & uoluntatis* Cap. XVII.

Est scire operæpretium, quod non secundum transmutationem naturæ, aut uersionem, aut alienationem, aut confusionem, caro Domini deificata dicitur, simul Deus, & Deus facta, ut diuiniloquus inquit Gregorius: quorum hoc quidem deificauit, illud uerò deificatum est, ausim dicere homotheon, id est simul Deum & hominem fieri, quod ungit: & Deum, quod unctum. Hæc enim non secundum transmutationem, sed secundùm dispensatoriam unionem. Secundùm hypostasin dico, secundum quam inseparabiliter Deo uerbo unitur, & in se inuicem naturarum ingressionem, immansionemque; quemadmodum dicimus ferri ignitionem. Nam ut humanationem sine transmutatione & uersione confitemur: ita & factam deificationem carnis glorificamus. Neque enim idcirco, quod uerbum caro factum est, à terminis propriæ diuinitatis excessit, neque ab ijs, quæ diuinitati adsunt, Deo decentibus glorificationibus. Sed & neque caro deificata, à propria uersa est natura, aut à naturalibus proprietatibus: manserunt enim & post unionem naturæ inconfusę & earū proprietates illæsæ. Caro autem Domini, diuinis actionibus ditata est propter purissimam ad uerbū unionem, id est hypostasin, nequaquam naturalium proprietatum excidentiam sustinens. Non enim secundum propriam actionem, sed propter unitum sibi uerbum diuina operatur, uerbo per eam, propriam manifestante actionem. Nam & urit ignitum ferrum, non naturali ratione ustiuam possidens actionem, sed ex unione ignis ad ferrum illud obtinet. Ipsa igitur mortalis erat propter seipsam

καὶ ζωοποιὸς διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. ὁμοίως καὶ τὴν τοῦ θελήματος θέωσιν, οὐχ' ὡς μεταβληθείσης τῆς φυσικῆς κινήσεως, λεγομένην, ἀλλ' ὡς ἑνωμένης τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ παντοδυνάμῳ θελήματι, καὶ γεγονότος θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος θέλημα. ὅθεν θέλων μὴ λαθεῖν, οὐκ ἐδυνήθη δι' ἑαυτοῦ, εὐδοκήσαντος τοῦ θεοῦ λόγου δειχθῆναι ἐν αὐτῷ ἀληθῶς ὑπάρχον τὸ ἀσθενὲς τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος, θέλων δὲ, τὴν τοῦ λεπροῦ ἐνήργησε κάθαρσιν, διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ἕνωσιν. Ἰστέον δὲ, ὡς ἡ θέωσις τῆς φύσεως, καὶ τοῦ θελήματος, ἐμφατικώτατον καὶ δεικτικώτατόν ἐστι τῶν τε δύο φύσεων, καὶ τῶν δύο θελημάτων, ὥσπερ γὰρ ἡ πύρωσις οὐ μεταβάλλει τὴν τοῦ πυρωθέντος φύσιν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς, ἀλλὰ δηλοῖ τό τε πυρωθὲν καὶ τὸ πυρῶσαν, καὶ οὐχ' ἑνὸς, ἀλλὰ δύο ἐστὶ δηλωτικὸν, οὕτω καὶ ἡ θέωσις οὐ μίαν φύσιν ἀποτελεῖ σύνθετον. ἀλλὰ τὰς δύο καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. φησὶ γοῦν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. ὧν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη. ὧν γὰρ εἰπὼν, καὶ τὸ μὲν, καὶ τὸ δὲ, δύο ἔδειξεν.

& uiuificans propter unionem ad uerbum secundum hypostasin. Simili quoque pacto & uolūtatis deificationem, non ut transmutata naturali motione, dicimus, sed ut unita diuinæ ipsius & omnipotenti uolūtati, & facta Dei humanati uoluntas. Vnde cum uoluit latêre, non potuit, Deo uerbo complacente per seipsum demonstrare, in ipso ueraciter esse humanæ uoluntatis infirmitatem. Volens autem, leprosi operatus est emundationem, propter unionem ad diuinam uoluntatem. Sciendum autem, quòd deificatio naturæ & uoluntatis, quàm apertissimè manifestatiuum est & demonstratiuum duarum naturarum, & duarum uoluntatum. Nam perinde atque ignitio non transmutat igniti naturam, in eam quæ est ipsius ignis, sed ostendit quod ignitur & quod ignit, & nō unius, sed duorum est ostensiua: ita & Deificatio non unam naturam cōstituit compositam, sed duas, & unionem secundum hypostasin. Dicit enim diuiniloquus Gregorius: Quorum hoc quidem deificauit, illud uerò deificatum est: quorum dicens, & hoc quidem, illud uero, duo demonstrauit.

COMMENTARIVS.

QVemadmodum Deum humanum dicimus, & Dei humanationem, non quidem ob conuersionē diuinitatis in carnem, sed propter unionem Dei ad humanam naturam. ita carnē Christi deificatam fateri debemus, siue carnis deificationē, ob carnis ad uerbum unionē in una hypostasi, assumptionemque humanitatis in Deum, non aūt ob transmutationē aut uersionē carnis in diuinitatē. Itaque in unione illa dispensatoria, & Dei fuit humanatio, & carnis deificatio: quæ duo solum habent rationis discrimen, ob terminorū distinctionem, & diuersam designationē. Nam Dei humanationem dicentes, Deum hominem factum, insinuamus: constituimusque Deum primum huius diuinæ operationis terminū, hominemque tanquam secundum: & exinanitionis motū explicamus, quo inclinauit Deus cœlos, & descēdit. Sed carnis deificationem nominantes, carnem à uerbo assumptam denotamus: collocātes carnem tanquam primū huius ineffabilis motionis terminum: Deum uerò ut secundum, & ad quod tendat huiusmodi motus, & altissimam sublimationem glorificationemque exprimimus, qua imum ad summum est subuectum, quemadmodum in priore enūciatione summū ad imum denotabatur inclinatum. Quocirca quod ungit utpote diuinū Christi, hominem factum admittere debemus, & quod ungitur scilicet humanum ipsius Christi, factum esse Deum. Sicut enim sanctissimi patres hanc recipiunt, Deus est factus homo, ob uerbi Dei humanationem: ita & hāc, Homo est factus Deus, ob carnis naturæque humanæ (quæ tota nomine carnis intelligitur) deificationē. Summopere tamen expetunt rectā & piā utriusque propositionis intelligentiā, seclusa omni impertunitate sophistica, exponibiliumque inculcatione, quę à diuinis & arduis sensib. explicandis eliminari prorsus debent & reijci. Quis enim non iure stomachabitur, & indignè feret, ad hāc diuinam aquilæ euangelicæ propositionē, Verbū caro factū est (quā audiētes reuereri debemus, & cū pietate atque religiōe genua flectere, caput inclinare) sophisticas adduci expositiones, & sophismatū ineptias ab omni disciplina explodendas? meminisse aūt nos decet id, qd' tertio huius libri cap. superius annotauit autor, qd' Christus ungens est ut Deus sua deitate corpus, unctus aūt ut homo: nā ipse est hoc & illud. siquidē unctio, deitas humanitatis. Ex quo qdē loco literæ, qd' hic adducitur, facilè p̄uiū fit intellectui: nā eūdē experit sensum. Vnde ut modò dicta exactius intelligātur, scire operæpreciū est quod in hominis cōpositiōe corpus ipsum fit animatū, ob ingressionē, immeationē, atque immāsionē ipsius animę, carnē humanā animātis: neque fit carnis animatio, p trāsmutationē, uersionēque carnis in animā. E' diuerso anima rationalis informās corpus, dicitur ab eo (si ita loqui liceat) corpora: nō quia in corporis cōuertatur substātiā, sed qd' seruata naturali sua existētia, unitur

corpori

corpori in eadē hypostasi: neq; tollit hæc animæ corporatio naturales eius actiones, aut proprietates. Intelligatur itaq; Dei uerbi humanatio, ut animæ corporatio: & Carnis Christi deificatio, ut corporis animatio & actionis actionibus respondentes sumantur, conferanturq́; ad inuicem: & facilius eorum omnium quæ in hoc disseruntur capite patebit intelligentia. Manifestum itidem euadet, quod sacratissima Christi caro, propter seipsam naturalemq́; suam conditionem mortalis erat. Propter unionē uerò sui ad uerbū, eadem erat uiuificās: aut corporaliter, quia mortuos ad uitam reuocabat, scilicet puellā, adolescentē, & Lazarū, tanquā deitatis organū, aut spiritualiter: quia sua passione humanum genus uitæ restituebat, & quotidie dignè eam sumentes uiuificat per gratiā. Panis (inquit) quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita: Quomodo enim nō est uiuificās caro, de qua dictum est: Qui manducat meā carnem, & bibit meū sanguinem habet uitā æternā. Et iterum: Panis uerus est, qui de cœlo descendit, & dat uitā mundo. Et quis est ille panis uerus? is utiq; de quo ipsa ueritas testatur. Caro mea uerè est cibus. Cætera quæ hoc in capite disseruntur, apertam habent & facilē intelligentiam, poteruntq́; haud magno impēdio ex supradictis haberi clara. Nam more suo pleraq; eorum, quæ ante discussit, hîc repetit autor, quo repetita tenacius menti hæreant.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ *αὐτεξουσίων νοῶν τε καὶ γνώσεων, καὶ σοφιῶν.* ξε,

Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον λέγοντες τὸν χριστὸν πάντως πάντα δώσομεν τά τε τοῦ πατρὸς, φυσικὰ, τά τε τῆς μητρός. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵνα τὸ νικηθὲν νικήσῃ. οὐκ ἀδύνατος γὰρ ἦν ὁ τὰ πάντα δυνάμενος, καὶ τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει, ἐξελέσθαι τοῦ τυραννοῦντος, τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἦν ἐγκλήματος τῷ τυραννοῦντι ὑπόθεσις, ἄνθρωπον νικήσαντι, καὶ ὑπὸ θεοῦ βιασθέντι. αὐτὸν οὖν τὸν πεσόντα, νικητὴν ἀναδεῖξαι βουληθεὶς ὁ συμπαθὴς θεὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἄνθρωπος γίνεται, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀνακαλούμενος. ὅτι δὲ λογικὸν καὶ νοερὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, οὐδεὶς ἀντερεῖ. πῶς οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, εἰ σάρκα ἄψυχον ἢ ψυχὴν ἄνουν ἔλαβεν; οὐ τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος. τί δὲ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀπωνάμεθα, τοῦ πρωτοπαθήσαντος μὴ σεσωσμένου· μηδὲ τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος ἀνακεκαινισμένου τε καὶ νενευρωμένου; τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον. ἀναλαμβάνει τοίνυν ὅλον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ τούτου κάλλιστον, ὑπὸ ἀρρωστίαν πεσὸν, ἵνα ὅλῳ τὴν σωτηρίαν χαρίσηται. νοῦς δὲ ἄσοφος ἐστερημένος γνώσεως οὐκ ἂν εἴη ποτέ· εἰ γὰρ ἀνενέργητος, καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀνύπαρκτος πάντως. τὸ οὖν κατ' εἰκόνα ἀνακαινίσαι βουλόμενος ὁ θεὸς λόγος, γέγονεν ἄνθρωπος. τί δὲ τὸ κατ' εἰκόνα, εἰ μὴ ὁ νοῦς; τὸ κρεῖττον οὖν παρεὶς, τὸ χεῖρον ἀνέλαβε; νοῦς γὰρ ἐν μεταιχμίῳ ἐστὶ θεοῦ, καὶ σαρκός· τῆς μὲν, ὡς σύνοικος· τοῦ θεοῦ δὲ, ὡς εἰκών. νοῦς οὖν νοῒ μίγνυται, καὶ μεσιτεύει νοῦς θεοῦ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι. εἰ γὰρ ψυχὴν ἄνουν ὁ κύριος ἀνέλαβεν,

ADHVC DE VOLVNTATE ET *libero arbitrio, intelligentia, cognitione & sapientia.* Cap. XVIII.

Deum perfectum & hominem perfectum dicentes Christum, omnino cuncta tribuemus & patris naturalia, & matris. Nam factus homo est, ut quod uictum uincat. Non enim impotens erat, qui omnia potest, & omnipotenti potestate, & uirtute eripere à tyrannice detinente hominem. Sed accusationis & querelæ erat materia tyrannizanti, qui uicerat hominem, si à Deo uim pateretur. Eum ipsum igitur qui lapsus est, uictorem demonstrare uolens, miserator Deus, & amator hominum, homo factus est, simile simili reparatus. Quod autem rationale animal, & intellectuale, homo, nemo reclamat. Quomodo igitur homo factus, carnem inanimatam, aut animam intellectualem assumpsit? nō hoc enim homo. Quid autem ab humanatione utilitatis accipimus, eo qui primò passus fuerat non saluato, neque coniunctione diuinitatis renouato & roborato? quod enim assumptione destitutum est, incurabile est. Assumpsit igitur totum hominē, & quod eius optimum, quod ob infirmitatem ciderat, ut toti salutem condonaret. Mens autem sine intelligentia, & priuata cognitione fuerit nunquam: nam si inefficax, omni operatione destituta, & immobilis, & inexistens omnino fuerit. Quod secundùm suam imaginem est, renouare uolens Deus uerbum, homo factus est. Quid autem secundū imaginem, nisi mens? quod melius igitur relinquens, deterius assumpsit? Mens enim intermedia est Dei & carnis: huius quidem, ut inhabitatrix: Dei uerò, ut imago. Mens igitur menti miscetur, & intermediat mens puritati Dei, & crassitiei carnis. Si enim animam intellectualem, mēteq; carentem Dominus assumpsit,

ἀλόγου ζώου ψυχὴν ἀνέλαβεν, εἰ δὲ σάρκα γενέσθαι ὁ εὐαγγελιστὴς ἔφη τὸν λόγον, ἰστέον ὡς παρὰ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, ποτὲ μὲν ψυχὴ λέγεται ὁ ἄνθρωπος, ὡς τὸ ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς εἰσῆλθεν Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον. ποτὲ δὲ σάρξ, ὡς τὸ. ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, οὐ σὰρξ τοίνυν ἄψυχος, οὐδὲ ἄνους, ἀλλ᾽ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. φησὶ γοῦν αὐτός, τί με διαίρεις ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; ἀνέλαβε τοίνυν σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ· ἡγεμονικῇ μὲν τῆς σαρκός, ἡγεμονευομένῃ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου θεότητος. εἶχε μὲν οὖν φυσικῶς, καὶ ὡς θεός, καὶ ἄνθρωπος τὸ θέλειν. εἵπετο δέ, καὶ ὑπετάσσετο τῷ αὐτοῦ θελήματι, τὸ ἀνθρώπινον μὴ κινούμενον γνώμῃ ἰδίᾳ, ἀλλὰ ταῦτα θέλον, ἃ τὸ θεῖον αὐτοῦ ἤθελε θέλημα. παραχωρούσης γὰρ τῆς θείας θελήσεως, ἔπασχε τὰ ἴδια φυσικῶς. ὅτε μὲν γὰρ παρῃτεῖτο τὸν θάνατον, φυσικῶς τῆς θείας αὐτοῦ θελησάσης θελήσεως, καὶ παραχωρησάσης, παρῃτήσατο τὸν θάνατον ἠγωνίασέ τε, καὶ ἐδεισίασε. καὶ ὅτε ἤθελεν ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις, αἱρεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ θέλησιν τὸν θάνατον, ἑκούσιον αὐτῇ τὸ πάθος ἐγένετο. οὐ γὰρ καθ᾽ ὃ θεὸς μόνον, ἑκουσίως ἑαυτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ὃ ἄνθρωπος. ὅθεν τὴν κατὰ τοῦ θανάτου τόλμαν καὶ ἡμῖν ἐχαρίσατο. οὕτω γοῦν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους φησί. πάτερ εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. δῆλον ὅτι ὡς ἄνθρωπος τὸ ποτήριον πίνειν ἔμελλεν· οὐ γὰρ ὡς θεός. ὡς ἄνθρωπος τοίνυν θέλει τὸ ποτήριον παρελθεῖν. ταῦτα τῆς φυσικῆς δειλίας τὰ ῥήματα. πλήν, μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα, ἤγουν καθ᾽ ὃ σοῦ ἑτεροούσιός εἰμι, ἀλλὰ τὸ σόν. ἤγουν τὸ ἐμόν, καθ᾽ ὃ σοὶ πέφυκα ὁμοούσιος. ταῦτα τῆς εὐτολμίας πάλιν τὰ ῥήματα, πρότερον γὰρ τῆς φυσικῆς ἀσθενείας πειραθεῖσα κατ᾽ αἴσθησιν τῆς ἐν τῷ χωρισμῷ τοῦ σώματος, καὶ φυσικὴν συμπάθειαν παθοῦσα ἡ τοῦ κυρίου ψυχή, ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου γενομένου κατ᾽ εὐδοκίαν αὐτοῦ. αὖθις τῷ θείῳ νευρωθεῖσα θελήματι τοῦ θανάτου καταῤῥήνεται, ἐπειδὴ γὰρ ὁ αὐτὸς ὅλος ἦν θεὸς μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, καὶ ὅλος ἄνθρωπος μετὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος, αὐτὸς ὡς

irrationalis animantis animam assumpsit, quod si sic: quo pacto dicit Euangelista, uerbum carnem factum esse? Sciendum autem, quòd in sacra scriptura quandoque anima dicitur homo, ut hic: In septuaginta quinque animabus intrauit Iacob in Aegyptum. Quandoque autem caro dicitur homo, ut hoc in loco: Et uidebit omnis caro salutare Dei. Non caro igitur inanimata, neque mente destituta, sed homo factus est Dominus. Inquit enim ipse: Quid me cædis hominem, qui ueritatem uobis locutus sum? Assumpsit igitur carnem animatam anima rationali & intellectuali: moderatrix siquidem ipsa carnis est, moderata uero à uerbi diuinitate. Habuit igitur naturaliter & ut Deus, & ut homo uoluntatem: comes erat, & subijciebatur uoluntati eius humanitas non amota proprio iudicio sed hæc uolebat, quæ diuina eius uoluntas uolebat. Nam permittente diuina uoluntate, patiebatur propria naturaliter. Quādo enim renuebat mortem naturaliter, diuina eius uolente uoluntate & permittente, renuebat mortem, agonizabat, & pauebat. Et quando uoluit diuina eius uoluntas, ut humana ipsius uoluntas eligeret mortem, uoluntaria ipsi passio facta est. Non enim secundum quod Deus, solum uolūtarię se ipsum tradidit in mortem, sed & secundum quod homo: unde & contra mortem nobis audaciam præstitit. Sic enim ante salutarem passionem dixit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste: perspicuum quod ut homo calicem bibiturus erat, non enim ut Deus. Vt homo igitur uolebat ut calix transiret. hæc naturalis timoris uerba. Veruntamen non mea fiat uoluntas, id est, secundum quod tibi sum dissubstantialis, alterius quæ substantię: sed tua, id est mea & tua secundum quod sum tibi consubstantialis hæc bonæ audaciæ uerba. Prius enim à naturali infirmitate tentata, & secundum sensum eam quæ in separatione à corpore compassionem passa anima Domini, & ueraciter hominis facti: secundum placidum bonæ uoluntatis eius, iterum diuina uoluntate roborata, aduersus mortem audaciam cepit. Enimuero quia ipse totus erat Deus cum humanitate eius, & totus homo cum eius diuinitate, & ipse ut homo

ἄνθρωπος ἐν ἑαυτῷ, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ, ὑπέταξε, τὸ ἀνθρώπινον τῷ θεῷ καὶ πατρί, τύπον ἡμῖν ἑαυτὸν ἄριστον καὶ ὑπογραμμὸν διδούς, καὶ ὑπήκοος τῷ πατρὶ γέγονεν. αὐτεξουσίως δὲ ἤθελε τῷ θείῳ, καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ θελήματι. πάσῃ γὰρ λογικῇ φύσει, πάντως ἐμπέφυκε τὸ αὐτεξούσιον θέλημα. εἰς τί γὰρ ἕξει τὸ λογικόν, μὴ αὐτεξουσίως λογιζομένη; τὴν μὲν γὰρ φυσικὴν ὄρεξιν, καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὁ δημιουργὸς ἐνέσπειρε πρὸς σύστασιν τῆς οἰκείας φύσεως ἠναγκασμένως αὐτὰ ἄγουσαν. λόγου γὰρ ἀμοιροῦντα, οὐ δύναται ἄγειν, ἀλλ᾽ ἄγεται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως. ὅθεν ἅμα ἡ ὄρεξις γίνεται, εὐθέως καὶ ἡ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὁρμή. οὐ γὰρ λόγῳ ἢ βουλῇ, ἢ σκέψει, ἢ κρίσει κέχρηται. ὅθεν οὔτε ὡς ἀρετὴν μετιόντα ἐπαινεῖται, καὶ μακαρίζεται, οὔτε ὡς κακίαν πράττοντα κολάζεται. ἡ δὲ λογικὴ φύσις, ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν ὄρεξιν κινουμένην, ὑπὸ δὲ τοῦ λόγου ἀγομένην τε καὶ ῥυθμιζομένην, ὑπὸ τοῦ φυλάσσοντος τὰ κατὰ φύσιν. τοῦ γὰρ λόγου τὸ προτέρημα, τουτέστιν, ἡ αὐτεξούσιος θέλησις· ἥν τινα φυσικὴν ἐν τῷ λογικῷ φαμὲν κίνησιν. διὸ καὶ ὡς ἀρετὴν μετιοῦσα, ἐπαινεῖται, καὶ μακαρίζεται· καὶ ὡς κακίαν μετιοῦσα, κολάζεται. ὥστε ἤθελε μὲν αὐτεξουσίως κινουμένη ἡ τοῦ κυρίου ψυχή· ἀλλ᾽ ἐκεῖνα αὐτεξουσίως ἤθελεν, ἃ ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις ἤθελε θέλειν αὐτήν. οὐ γὰρ νεύματι τοῦ λόγου ἡ σὰρξ ἐκινεῖτο. καὶ Μωσῆς γάρ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, νεύματι θείῳ ἐκινοῦντο, ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς εἷς ὢν θεός τε καὶ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἤθελε θέλισιν. διὸ οὐ γνώμῃ, φυσικῇ δὲ μᾶλλον δυνάμει, αἱ δύο τοῦ κυρίου θελήσεις διέφερον ἀλλήλων. ἡ μὲν γὰρ θεία αὐτοῦ θέλησις, ἄναρχός τε καὶ παντουργὸς ἦν ἑπομένην ἔχουσα τὴν δύναμιν, καὶ ἀπαθής. ἡ δὲ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις, ἀπὸ χρόνου τε ἤρξατο, καὶ αὐτὴ τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπέμεινε. καὶ φυσικῶς μὲν, οὐ παντοδύναμος ἦν· ὡς δὲ τοῦ θεοῦ λόγου ἀληθῶς γὰρ κατὰ φύσιν γενομένη, καὶ παντοδύναμος.

homo, in seipso & perseipsum, subiecit, quod humanum erat Deo, formam nobis optimam & exemplum relinquens: & obediēs patri factus est. Libere autē uolebat, & diuina & humana uoluntate. Nam omni rationali naturę omnino insita est liberæ potestatis uolūtas: ad quid enim haberet rationale, si non liberè uteretur? Nam & ipse rerum opifex animantibus rationis expertib. naturalem appetitum indidit, ad cōseruationem propriæ naturæ, necessitatis modo illas agentem. Rationis enim expertia non possunt ducere, sed à naturali appetitu ducuntur: unde simul atque appetitus ortus est, ilico & ad operationem motus: non enim ratione, cōsilio, cōsideratione, aut iudicio utūtur. Vnde & neq; ut uirtutem participātia laudantur, & beatificātur: neq; ut initiū admittentia puniūtur. At rationalis natura naturalem habet appetitū à ratione motum ductumq; & regulatum, ad ea custodienda, quæ sunt secundùm naturam. Rationis aūt priuilegiū hoc est; liberæ potestatis uolūtas, liberumq; arbitrium: quā quidem in rationali naturalem dicimus motionē. Quapropter ut uirtutem participans laudat, & beatificatur: ut uerò prauitatem uitiūq; participans, punitur. Quare liberè uoluit mota Domini anima, sed illa liberè uoluit, quæ diuina eius uoluntas uoluit illam uelle. Non enim spiritu, uerbi caro mouebatᷣ: nam & Moses & sancti omnes spiritu diuino mouebantur, sed idem ipse unus existēs Deus & homo, secundū diuinā & humanā uolebat uoluntatem. Idcirco nō gnome habituq; consulendi, sed magis naturali uirtute, duæ Christi uoluntates differebāt inuicem & impassibilis. Nā diuina eius uoluntas sine principio erat, & omniū efficax consequentem habens uirtutē. Humana uerò eius uoluntas à tempore cœperat, & ipsa naturales & innoxias passiones sustinuit. Et naturaliter non omnipotēs erat: ut aūt Dei uerbum secundū ueritatem & naturam facta, omnipotens.

COMMENTARIVS.

SIcut in primo huius libri capite iam dictum est. Dei filius, homo factus est ob suā misericordiam, ut simile simili repararet: hominem scilicet reparatum à diabolo, & prolapsum in potestatē eius restauraret per hominem diaboli uictorem, & lapsorum erectorē. Qui fortior superueniens, fortem armatum custodientem atriū suum, & in pace possidentem humanam propaginem deuicit, spolia eius abstulit, ac uniuersa eius uasa diripuit. At ipsum autem Christum ueniens princeps mundi huius, non inuenit in eo quicq;. sed uirtute ipsius electus est foras, & factum est de eo iudicium. Hanc planè similis per simile reparationem innuit Apostolus ad Romanos cap. 5. dicens: Igitur sic per unius delictum in omnes homines in con-

in condemnationem, si per unius iustitiam, in omnes homines iustificationem uitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per unius obeditionem, iusti constituentur multi. Vt autē huiusmodi reparatio congruenter fieret, operæprecium fuit, & cōgruum, quòd Christus totum perfectum'q; assumeret hominē, partes eius substantiales, & earum naturalia. Quare neque carnem assumpsit inanimatam: nam illa minimè est caro humana. Neque itidem assumpsit animam intellectu carentem, cum illa nequaquam sit anima humana. Sanè ab humanatione, incarnationeq; uerbi nihil utilitatis accepissemus, si is saluatus nō fuit per huiusmodi dispensatoriam unionem, qui primò passus fuerat uulnera & plagas à principe tenebrarum inflictas, quiq; sauciatus fuerat per subdolam dæmonis suggestionem, & constitutus diuini mandati transgressor. Non fuit autem ille saluatus, nisi totus homo à uerbo fuisset assumptus, & uerū scilicet corpus: nam secundū illud fuerat etiam sauciatus homo, & uera itidem mens humana: siquidem fuerat & homo uulneratus in mēte, parteq; intellectiua, quæ Deo neglecto, malè suadenti serpenti fuit credula. Quare si animam rationalem & intellectualem non assumpsit Christus, non secundū illam homo curatus aut renouatus, neq; quicquam ei cōduceret uerbi Dei humanatio: hæc autē absurda. Et ita de corpore nectas argumentum. Rursum, quòd humanam mentem uerè assumserit Dei filius, alia quoq; ratione corroborat autor, quia Deus, homo potissimum factus est, ut renouaret in homine id quod est secundū suam imaginem: nā id ipsum per præuaricationē labefactū & corruptum fuerat. Nihil autem in homine est secundum imaginem Dei, nisi mens, propter quam in prima hominis formatione dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Non enim corpus humanum, secundum imaginem Dei est factum: neq; uegetatrix in homine uirtus, neq; sensitiua, appetitiua, aut motiua: hæc enim omnia homini cū animantibus rationis expertibus communia sunt, quæ nullo pacto uiua Dei imagine sunt insignitæ. Sed sola in homine mens, suprema animæ rationalis uirtus, signatum habet supra se lumen diuini uultus, impressam'q; habet sui conditoris imaginem. Assumpsit igitur Dei filius etiam mentem humanam. Quod quidem qui pertinacius negare pergeret, uiolentius urgeretur ratione autoris subiuncta: scilicet quod tunc Dei filius in sua incarnatione reliquisset id quod in homine præstantius est & melius: assumsisset aūt illud quod deterius est, & imperfectius. Aut reliquisset animam longè digniorem corpore, & carnem inanimatam assumpsisset: quemadmodum astruere moliuntur ueritatis inimici: contra quos hîc aciem instruit Damascenus. Aut reliquisset animam rationalem & intellectualem, multo præstantiorē alia quauis anima, & assumsisset animam uegetatricem aut sensitiuam, deterioris inferiorisq; cōditionis quā sit rationalis. Illud autem diuinę derogaret sapientiæ, quæ cùm in omnibus operibus suis quàm decentissimam seruet rationem, quātò magis in hoc opere, omnium maximè arduò, & sublimi. Indecens igitur fuerit, Deo id ascribere, quòd corpus sine anima, aut animam sine mente assumpserit. Per hoc utique quòd reuera mentem humanam assumpsit Dei filius, mēs menti (ut habet litera) miscetur: mens scilicet humana menti diuinæ. Tantæ siquidem subtilitatis atq; simplicitatis est diuina natura, ut eā corpori crasso, fœculento, ac de limo terræ formato uniri nō congruit, nisi mediante rationali substātia, animaq; intellectuali: quę ut nexus est & uinculum, collinimentum'q; quoddam supremi spiritus & infimi corporis, ea duo extrema ut intermediū quoddā colligans, & inter se connectens: hoc quidem extremo, superius & natura eminentius: illo uerò longè inferius & demissius, quemadmodum & sexto capite huius libri amplius elucidatum est. Et quoniam medij natura est, cū utroq; extremo partim conuenire, & partim ab eo differre, in medio Dei & carnis constituta mens, cum Deo conuenientiam habet quòd eius est imago, per signatum super eam lumen diuini uultus: & naturę quoque spiritualis, sicut & Deus spiritus est. Differt autem à Deo mens, quod creatura est, & suæ existentiæ sortita principium. Cum altero uerò extremo scilicet carne cōuenit mēs quod per naturalem colligantiam, & nexum à Deo institutum, ipsam inhabitat, & cum ea totum cōstituit hominem. Differentiam autem sustinet mens à carne, quòd incorporea est, immaterialis, & morte indissolubilis. Porrò per unionem naturalem mente cum carne in hominis compositione, proximè manu ducitur tanquam exemplo domestico & familiari nobis proposito, ad intelligendū quoquo pacto super admirabilē unionē naturæ diuinæ cū humana in Christo. Siquidem in homine, natura spiritualis scilicet anima rationalis coniuncta est naturæ corporali scilicet carni ad constitutionem totius, ut ex eo concipiamus, supereminentem omnia deitatem immensa uirtute diuina uniri posse inferiori naturæ, scilicet humanæ. Qui enim potuit adaptare carnem, ut ad tantum eueheretur dignitatis gradum, quo suscipiendę animę rationali & intellectiuæ esset accōmoda: cur & id non poterit, quòd humana natura ad illud sustollatur fastigium, ut diuinæ formæ in unius hypostaseos consortio conspiret? Qui itidem præstare pótuit, quòd natura spiritualis cum corporali unam compleat hominis hypostasin: quare non ualebit & hoc exhibere, quod diuina natura uniatur humanæ in unā & singularē personam? Itaq; quod anima rationalis ad corpus in homine, id diuinitas ad humanitatem in benignissimo nostro redemptore. Neq; ab re dictū putetur in ecclesiastico symbolo, quod sicut anima rationalis & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus. Et planè in

toto

tota rerum creaturarum multitudine, nulla propinquior aut cōgruentior sumi potest manuductio inenarrabile incarnationis mysterium, quàm unio mentis cum carne in homine. Verùm in annotatis tertij capitis huius libri super hac re nonnulla quoq; facta est mentio. Insuper quoniam Christus animam rationalem assumpsit, & naturales eius uires, intellectum scilicet & uoluntatem: proprium iudicium intellectus humani (nam ad intellectum ipsum propriè attinet iudicium, sententiaq; & dijudicatio rerū, & nullo pacto ad uoluntatem) nō amotum est à Christo. Sicut enim reuera intellectum habuit humanum anima Christi rationalis: ita & iudicium humanum, discretionemq; ac sententiam: quæ tamen discors non erat diuinæ sententiæ: sed comes & subiecta, id solum ostendens affectandum, quod diuinæ (quæ semper rectissima est) uoluntati complaceat. Humana etiam Christi uoluntas diuinæ eius uoluntati semper conformis fuit. Nam quando recusabat & horrebat mortem, id diuina uolente uoluntate & permittente eam agere propria, naturaliter faciebat. Et cum uoluit diuina uolūtas humanam uoluntatem sponte acerbam mortem amplecti, & suscipere, tunc humana uoluntas passionem ipsam uoluntariè elegit, & subijt. Quemadmodū ait Esaias ca. 53. Oblatus est, quia ipse uoluit. Voluit inquam ut Deus. Paulus ad Galatas capite 2. Quòd autem uiuo, in fide uiuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Et ad Ephesios capite quinto Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in delectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis: traditio autem spontaneam designat exhibitionem. Voluit itidem ut homo. Nam sæpius tentarunt eum cōprehendere Iudæi, sed nemo misit in eum manus, quia nondū uenerat hora eius: Mortem suam & genus mortis sæpius prædixit, traditorem discipulum bucellæ inditio præmonstrauit, cōprehensuris cū Iudæis ultrò se obuium obtulit; potentifica uoce sua illos in terram prostrauit, & deinde ijsdem potestatem ut ipsum caperent permisit. Cum uoluit capi, non potuit: rursus cum uoluit, captus est. Quid hæc omnia quæso designant, nisi perspicuum uoluntariæ suæ passionis argumentum? Eodem accedit illud Apostoli uerbum ad Philippenses secundo capite: Christus factus est pro nobis obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Obediens quidem ut homo, quemadmodū ex superioribus innotescit. Obedientia uerò solū est eorum, quæ sponte & uoluntariè fiunt. Voluntariè igitur ut homo mortē crucis pertulit. Rursum apud Ioannem capite decimo dixit Dominus ad Iudæos: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam. Sponte itaq; animam suam pro ouibus suis posuit. Siquidem potuisset rogare patrem Christus (ut ipse Petro contestatus est) & exhibuisset ei plusquam duodecim legiones angelorum, quorū præsidio fuisset à Iudæorum manibus ereptus. Quod igitur patrem non rogauerit, sed morti se libenter obtulerit, sponte sua factum est. Vnde & audaciam nobis contra mortem præstitit, ut inquit litera: inuictissimisq; martyribus, quòd animam suam pro fidei testificatione intrepidè morti exponerent, uirtutem adiecit. In eum etenim ut obiectū oculis exemplar intuētes corpora sua, propriamq; uitam contra naturæ conditionem & inclinationem interriti tormentis omnibus obiecerunt, ut fortissimum ducem strenui milites sequerētur: qui cùm eos in agone præcesserit, facilius idem iter ingressi sunt. Vnde & rectè ait beatus Ioannes Chrysostomus, quòd Christus mortem gustauit, ut timorem mortis fideles uincerent, ut enim (inquit) medicus non habens necessitatem, ex cibis ægroti degustat, ut persuadeat ægroto prōptius cibos illos accipere: sic & Dominus, cùm omnes homines mortē timerēt, persuadēs eis ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullā habens mortis necessitatem. Attamen ut uerum se hominem Christus declaret, naturalesq; affectus humanos assumpsisse: sustinuit secundū animam prius quidem refutare quodammodo, & deinde sponte capessere mortem. Siquidem anima rationalis propter unionem ad corpus, naturalē habet inclinationem ad ipsum petens id saluare & conseruare. Quare secundum sensum, uitamq; sensitiuā, cum patitur caro quicquam molestum, anima illi compatitur, & naturaliter exhorret sui dissolutionem & separationē à corpore. Et sacratissima Domini nostri anima, ut humana in ea manifestaretur conditio, & naturalis proprietas, hàc in principio passa est cōdolentiam ad corpus, & resuscitationē separationis ab eo. Postmodum uerò eadem à diuina uolūtate & uirtute confortata, submisit se penitus diuino arbitrio atq; beneplacito, eiq; se totā integro spōteq; subiecit. Sicut igitur spontanea fuit transgressio per inobedientiam: ita spontanea pro nobis satisfactio per promptam obedientiam atque reparationē. Neque id de humana Christi uoluntate, cum autore in litera sentire incommodum est: eam scilicet primo recusasse mortem ex propria infirmitate, deinde liberè elegisse eandem ex diuina uirtute & confortatione. Quemadmodum si quis puerum tenellæ ætatis solum ire sinat sine ductore & præside, is necdum ualens pedibus progredi, collabetur in terram, ut infantilis illa & puerilis imbecillitas expostulat. Deinde porrecta ei manuductioris erectus, supra uires ætatis rectè progredietur sine lapsu, innixus uiribus sui ducis, quem sine offendiculo sequetur. Et de hac quoq; materia in 22. capite secundi libri habitus est sermo. Enimuero sententiæ autoris in litera explicatæ astipulatur Cyrillus quarto li. cōmentariorū in Ioannē, exponēs illud uerbū Domini nostri: Quia descēdi de cœlo, nō ut faciā uolūtatē meā, sed uoluntatē eius, qui misit me, patris: & hoc

& hoc pacto differens. Quid autem erat quod uoluntarium & non uoluntariũ Christo fuisse dicimus? Iudæorum in illum iniuriæ, flagella, sputa, calũniæ, mors ipsa, Hæc enim propter nos passus est Christus. Nam si potuissemus nos saluari (quod illi studio erat) absq; passione omnino sua noluisse certè opprobria illa pati. Verùm quoniã libera uoluntatis potestate usi Iudæi omnino censuerunt, tot tantaq; illi facere, admittit passionem propter nos: & facit uoluntarium sibi, quod per se erat inuoluntarium, propter humani generis utilitatẽ, patre assentiente ac comprobante: hinc enim maximè immensam diuinæ naturæ bonitatẽ inspicimus, quòd etiã id propter salutẽ nostrã non recusauerit, quod per se erat abijciendũ. Quòd autem non uoluntarium quodã modo Christo erat crucis patibulum, uolnutarium autem propter uoluntatẽ patris & propter salutem nostrã, inde facilè disces. Cum enim ad passionem accessurus esset, patrem in orationis habitu alloquebatur, dicens: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamẽ non ut ego uolo, sed ut tu. Ea enim ratione qua uerbum Dei Deus est, & ipsa naturaliter uita: nemo ambiget, quòd nullo modo mortẽ formidauit. Caro aũt factus, permittit carni ut sua patiatur. Et ideo ut uerè homo, præsentẽ iam ianuis mortẽ timescit, ac dicit: Si possibile est, trãseat à me calix iste. Verùm quoniã aliter fieri non potest, fiat non ut ego uolo, sed ut tu. Vides quemadmodũ natura humana etiã in ipso Christo, sua patitur & formidat? sed à coniuncto sibi uerbo ad cõuenientem Deo fortitudinẽ & robur reducitur: doceturq;, ne quod sibi uidetur, sed diuinã uoluntatẽ sequatur, & illùc semper tendat, quò uoluntas Dei perducit, hæc, ipsa ueritas ita se habere cõfirmat. Spiritus em̃ (inquit) promptus, caro aũt infirma. Nõ enim ignorauit Christus, nõ parũ à dignitate abesse diuina, quòd mors timenda uideatur: propterea imbecillẽ quidẽ naturaliter esse carnẽ dixit promptum aũt spiritum, qui sciebat nihil esse mali, calumnijs iniuriantium uexari. Perspicis non fuisse propter carnẽ uoluntariam Christo mortem: fuit tamen uoluntaria, quoniã propter eam secundũ uoluntatem patris salus & uita hominibus donata est. hæc Cyrillus Porrò ex hac uoluntaria acerbissimæ mortis perpessione Christus formã nobis optimã (ut habet litera) & exemplũ reliquit: quemadmodum beatus Petrus primæ epistolæ capite secundo inquit: Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplũ, ut sequamini uestigia eius. Et reuera optimã nobis formam reliquit nostram uoluntatem abnegandi, & diuinam in omnibus sine contradictione sequendi. Exemplum identidem obedientiæ & admirandũ & imitandum proposuit optimus uitæ nostræ dux, uirtutumq; Dominus, ut promptã Deo obedientiam hilariter exhibeamus. Si enim is, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus ore eius, uirtutum omnium promptuarium, absolutissimumq; exemplar, nõ homo solũ, sed & Deus, splendor gloriæ & figura substãtiæ paternæ, imagoq; Dei inuisibilis, non suam uenit facere uoluntatem, sed eius, qui misit eum patris, orauitq; ut non sua, sed patris uolũtas fieret: quid nos in iniquitatibus cõcepti, & bibentes tanquam aquam, iniquitatem, qui uerè dicere non possumus, Peccatum non habemus, præstare Deo debemus, nisi promptissimè illi obedire, nostramq; omnino subijcere uoluntatem? Cæterũ, quoniã cuiusq; uoluntatis proprium est, liberam habere potestatem, & diuina in Christo uoluntas & humana, huiusmodi libertatẽ agẽdi sortita est, liberamq; facultatem. Et eo ipso differt uoluntas à naturali appetitu, brutis animalibus indito, quòd hic necessitate & impetu quodam naturali fertur in actionẽ: ut, cum primum appetitus & concupiscentia in illis exortus sit & excitatus, continuò fiat & ad operationem motus. Nẽpe ut in libro tertio de anima tradit Aristoteles, sensus modò exterior, modò interior apprehendens obiectũ ut bonum, & appetitus huiusmodi apprehensionem sequens: in animalibus rationis expertibus efficiunt motũ secundum locum, quo à seipsis mouentur, & per se. Idcirco cum primum in huiusmodi animalibus surgit appetitio incitans ad prosequendum quippiam naturę accõmodum, aut delectabile, continuò naturali necessitate consequitur motus ad locum, quo illud habeatur: quia non est in eis appetitu superior uirtus, cohibens ipsum à persecutione: sicut in hominibus ratio habet moderamẽ cupiditatis, q; etiã actu appetentem frenat, & coercet, ab ijs quæ honestati sunt repugnantia. Quòd si interdum appetibile quippiam bruto obijcitur, ad quod prosequendum non mouetur, ut panis cani saturato: id eo uenit, quòd appetitus in ipso non instimulatur, nec agitatur ad illud concupiscendum, neq; ibidem est appetitio, quare nec motio secundùm locum appetentiam sequens. Sed & hæc prius discussa sunt in uicesimo septimo capite secundi libri, circa annotationes ad literã. Demũ & id annotare fuerit operæpreciũ, circa eã literæ sententiã paulò post subiunctã. Non enim spiritu uerbi caro mouebatur: quòd, quemadmodũ dicit Matthæus capite quarto, ductus est Iesus à spiritu in desertum, ut tentaretur à diabolo: spiritu utiq; sancto, cuius septiformi charismate secundum Esaiæ oraculum repletus est: & septẽplex illa unctio septem sunt mulieres apprehendentes uirum unum in die illa suę sacratissimę conceptionis: quinimo spiritus ei datus est non ad mensuram, & ex eius plenitudine accepimus omnes, gratiam pro gratia. Et alius item euãgelista, Et expulit eum spiritus in desertũ. Et sanè omnibus uel sine testimonij comprobatione persuasum esse debet, omnes Domini nostri actiones spiritu sancto dirigente absolutas esse. Non tamen spiritu, uerbi caro monebatur eo modo, quo

cæteri

cęteri homines sancti. Siquidem illi spiritum sanctum habuerunt illapsum mentibus eorum, inspirationem futurorum, directorem & gubernatorem operum ipsorum, intimumque ad omnia bona motorem. Christus uerò pręter id mouendi genus, alterum habuit longè sublimius: utpote quòd caro eius mouebatur à diuinitate illi unita in una hypostasi, quod nulli cæterorum hominum congruit: quare non solum spiritu mouebatur, nec eo quidem pacto quo cæteri. Et hanc esse literæ sententiam atque intelligentiam, continuò subiuncta uerba declarant. Rursum ad id rectè intelligendum quod protinus in litera subnectitur, scilicet quòd non gnome habituque consulendi, sed magis naturali uirtute duæ Christi uoluntates differebant inuicem: animaduertere par est, quòd si diuina in Christo uoluntate non consultante, humana eiusdem uoluntas, inquisitoria deliberatione quicquam suarum actionum exercuisset, habuissent quidem illæ duæ uoluntates habitu consulendi discrimen. At cum in humanam Christi uoluntatem (sicut & diuinam) consultatio non cadat, sicut nec ignorantia, quemadmodum secundo libro etiam ostensum est, non habent id inter se discriminis: sed naturali sua conditione ab inuicem discrepant, quia diuina uolũtas suapte natura efficacissima est, & uirtutem habẽs omnia efficiendi quæ uelit. Quæcunque enim uult, eadem & potest. Humana uerò Christi uolũtas non hanc sua natura habet omni efficacem uirtutem, sed ut uerbo iuncta.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΑΝΔΡΙΚΗΣ ἐνεργείας. ξα.

Ὁ μακάριος Διονύσιος, καινήν τινα θεανδρικὴν ἐνέργειαν φήσας τὸν Χριστὸν ἡμῖν πεπολιτευμένον, οὐκ ἀναιρῶν τὰς φυσικὰς ἐνεργείας, μίαν ἐνέργειαν ἔκ τε τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς θείας γεγενημένην φησίν (οὕτω γὰρ ἂν καὶ μίαν φύσιν εἴπομεν καινὴν ἐκ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης γεγενημένην. ὧν γὰρ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ οὐσία μία κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας. ἀλλὰ θέλων δεῖξαι τὸν καινὸν καὶ ἀπόρρητον τρόπον τῆς τῶν φυσικῶν τοῦ Χριστοῦ ἐνεργειῶν ἐκφάνσεως, τῷ ἀπορρήτῳ τρόπῳ τῆς εἰς ἄλληλα τῶν τοῦ Χριστοῦ φύσεων περιχωρήσεως, προσφόρως καὶ τὴν κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ πολιτείαν, ξένην καὶ παράδοξον, καὶ τῇ φύσει τῶν ὄντων ἄγνωστον, καὶ τὸν τρόπον τὸν κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἕνωσιν ἀντιδόσεως. οὐ γὰρ διῃρημένας φαμὲν τὰς ἐνεργείας, οὐδὲ διῃρημένως ἐνεργούσας τὰς φύσεις, ἀλλ᾽ ἡνωμένως ἑκατέραν μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἐνεργοῦσαν τοῦθ᾽ ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν. οὔτε γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως ἐνήργησεν. οὐ γὰρ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος. οὔτε τὰ θεῖα, κατὰ θεὸν μόνον. οὐ γὰρ ἦν γυμνὸς θεός, ἀλλὰ θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος. ὥσπερ γὰρ τῶν φύσεων, καὶ τὴν ἕνωσιν, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπιστάμεθα, οὕτως καὶ τῶν φυσικῶν θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν. ἰστέον τοιγαροῦν, ὡς ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποτὲ μὲν, ὡς ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τὸν λόγον ποιούμεθα. ποτὲ δὲ, ὡς ἐφ᾽ ἑνὸς προσώπου. καὶ τοῦτο δὲ κἀκεῖνο, ὡς μίαν ἀναφέρεται ἔννοιαν. αἱ γὰρ δύο φύσεις, εἷς ἐστι Χριστός. καὶ ὁ εἷς Χριστός,

DE DEI VIRILI ACTIONE. Cap. XIX.

Beatus Dionysius nouam quãdam theandricam deiuramque actionem Christum nobis administrasse dicens, non auferens naturales actiones: unam actionem ex diuina & humana factam dicit. Sic enim & unam naturam diceremus nouam, ex diuina & humana factam: nam quorum actio una, horum & substantia una secundũ sanctos & deiferos patres nostros. Verùm hoc dicit, uolens insinuare nouum & ineffabilem modum manifestationis naturalium Christi actionũ, ineffabili modo commeationis & immansionis inuicem naturam Christi consentaneè, & administrationem eius secundum hominem, extraneam, admirabilem, & naturæ entium incognitam, & modum alternatæ dationis secundum in eloquibilem unionem. Non diuisas enim dicimus actiones, neque diuise agentes naturas, sed unitè unamquanque cum alterius communicatione agentem idipsum quod proprium habuit. Neque enim humana humanè operabatur (quandoquidem non nudus erat homo) neque diuina secundum Deum solum: nam non erat nudus Deus, sed Deus simul existens & homo. Quemadmodum enim naturarum unionem, & naturalem differentiam scimus, ita & uoluntatum, & actionum. Animaduertendum igitur est, quòd de Domino nostro Iesu Christo, quandoque ut de duabus naturis sermonem agitamus: quandoque uerò ut de una persona, & hoc, & illud in unã referimus intelligentiã. Nam duę naturę, unus est Christus: & unus Christus

δύο φύσεις ἐστὶ. ταυτὸν οὖν ἐστιν εἰπεῖν· ἐνεργεῖ ὁ χριστὸς καθ' ἑκατέραν τῶν αὐτοῦ φύσεων, καὶ ἐνεργεῖ ἑκατέρα φύσις ἐν τῷ χριστῷ, μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. κοινωνεῖ τοίνυν ἡ μὲν θεία φύσις, τῇ σαρκὶ ἐνεργούσῃ διὰ τὸ, εὐδοκίᾳ τῆς θείας θελήσεως παραχωρεῖσθαι πάσχειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ διὰ τὸ, τὴν ἐνέργειαν τῆς σαρκὸς πάντως εἶναι σωτήριον. ὅπερ οὐ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς θείας. ἡ δὲ σὰρξ τῇ θεότητι τοῦ λόγου ἐνεργούσῃ, διά τε τὸ δι' ὀργάνου τοῦ σώματος τὰς θείας ἐκτελεῖσθαι ἐνεργείας, καὶ διὰ τὸ ἕνα εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα θεϊκῶς τε ἅμα καὶ ἀνθρωπίνως. εἰδέναι γὰρ χρὴ, ὡς ὁ ἅγιος αὐτοῦ νοῦς καὶ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐνεργεῖ ἐνεργείας, νοῶν καὶ γινώσκων, ὅτι ἐστὶ θεοῦ νοῦς, καὶ ὅτι ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς κτίσεως, καὶ μεμνημένος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ διατριβῶν τε καὶ παθῶν. κοινωνεῖ τῶν ἐνεργούσῃ τῇ τοῦ λόγου θεότητι καὶ διεπούσῃ καὶ κυβερνώσῃ τὸ πᾶν νοῶν καὶ γινώσκων, καὶ διέπων οὐχ' ὡς ψιλὸς ἀνθρώπου νοῦς, ἀλλ' ὡς θεῷ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένος, καὶ θεοῦ νοῦς χρηματίσας. τοῦτο οὖν δηλοῖ ἡ θεανδρικὴ ἐνέργεια, ὅτι ἀνδρωθέντος θεοῦ, ἤγουν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ ἐνέργεια θεία ἦν, ἤγουν τεθεωμένη καὶ οὐκ ἄμοιρος τῆς θείας αὐτοῦ ἐνεργείας· καὶ ἡ θεία αὐτοῦ ἐνέργεια οὐκ ἄμοιρος τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ ἐνεργείας. ἀλλ' ἑκατέρα σὺν τῇ ἑτέρᾳ θεωρουμένη. λέγεται δὲ ὁ τρόπος οὗτος, περίφρασις, ὅταν τις δύο τινὰ, διὰ μιᾶς περιλάβῃ λέξεως. ὥσπερ γὰρ μίαν τὴν τετμημένην καῦσιν λέγομεν, καὶ τὴν κεκαυμένην τομὴν τῆς πεπυρακτωμένης μαχαίρας, ἄλλην δὲ ἐνέργειαν φαμὲν τὴν τομὴν καὶ ἄλλην τὴν καῦσιν, καὶ ἄλλης καὶ ἄλλης φύσεως· τοῦ μὲν πυρὸς τὴν καῦσιν, τοῦ δὲ σιδήρου τὴν τομήν· οὕτω καὶ μίαν τοῦ χριστοῦ θεανδρικὴν ἐνέργειαν λέγοντες, δύο τὰς ἐνεργείας νοοῦμεν τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ, τὴν θείαν· τῆς δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν.

duæ naturæ. Idem igitur est dicere: Agit Christus secundùm utranque suiipsius naturarum, & agit utraq; in Christo natura, cum alterius communicatione. Communicat igitur diuina natura carni agenti: quapropter bonæ uoluntatis diuinæ beneplacito permittebatur pati & agere quæ propria erant. Et propter quod actio carnis omnino erat salutaris, non humanæ actionis erat, sed diuinæ. Caro autem (diuinitate uerbi agente) propter hoc ut organo corpore diuinas perficiebat actiones, & propter hoc ipsum etiam quod unus erat agens, diuinè simul & humanè. Neque latere decet, quod sancta eius mens naturales eius operatur actiones, intelligēs & agnoscens quod est Dei mens, & quod ab omni adoratur creatura, & reminiscens conuersationem eius in terra, & passionū. Communicat autem operanti diuinitati uerbi, dispensanti & gubernanti uniuersum intelligens, & cognoscens, & dispensans, non ut nuda hominis mens, sed ut Deo secundùm hypostasin counita, & Dei mens constituta: hoc enim ostendit dei uirilis actio, quod sit Dei uiri facti, id est, humanati. Et humana eius actio, diuina erat, id est, deificata, & minimè diuinæ actionis immunis. Et diuinæ eius actio non immunis humanæ actionis, sed utraque conspecta est. Dicitur autem tropus hic periphrasis, id est, circunlocutio, quando quis duo quædam per unam complectitur dictionem. Quemadmodum enim unam incisam combustionem dicimus & combustam incisionē igniti gladij, sed aliam actionem dicimus incisionē, & aliam ustulationem, & alterius ac alterius naturæ esse: ignis quidem, ustulationem combustionemq;: ferri uerò, incisionem: sic unam Christi deiuirilem actionem dicentes, duas actiones naturarum eius intelligimus, diuinitatis quidem eius, diuinam: & humanitatis eius, actionem humanam.

COMMENTARIVS.

BEatus pater Dionysius in una epistolarum suarum ad Caium, quæ ordine quarta ponitur, ait de Domino nostro Iesu Christo: Nanque, ut breuiter dixerim, neque homo ille erat, non quasi nō homo humanæq; conditionis exors: sed ueluti ex hominib. ultra homines, ac super hominem homo ueraciter factus. Iam quoq; neq; diuina ut Deus, neq; ut homo humana perficiens: sed Deo homine facto, nouam quandam ac inusitatam ex diuinitate, atq; humanitate permixtā operationē nobiscū quidē cōuersatus ostēdes. Hāc aūt operationē autor hic uocat theādricā, atq; deiuirā: eādemq; dicere possemus (si lubet) diuini humanā, siue humani di-

mani diuinã, q̊d humana actio in Chriſto diuinã quoqꝫ uirtutẽ habuit coeffectricẽ, & diuina
actio in eodẽ humanã etiã uim habuit more organi cooperatricẽ. Itaqꝫ cũ autor in litera dicit,
qđ beatus Dionyſius nõ auferẽs naturales auctiones, unã actionẽ ex diuina & humana factã
dicit, particula negatiua nõ, & in participiũ auferẽs, & in ſequẽs uerbũ dicit, ferri intelligenda
eſt, ut ſententia ſit, q̊d beatus Dionyſius ꝑ deiuirilis actionis aſſertionẽ, neqꝫ naturales à Chriſto
aufert actiones, diuinã ſcilicet & humanã: neqꝫ unã dicit actionẽ eſſe factã ex diuina & huma-
na. Alioq & unã in Chriſto cogeremur ponere naturã ex diuina & humana cõpoſitã, q̊d prius
oſtẽſis omnino repugnat. Sed diuinæ ſapiẽtię pleniſsimus Dionyſius ea poſitione & ſentẽtia,
ſuã utriqꝫ naturę actionẽ ꝓpriã relinquẽs, utranqꝫ factã dicit cũ alterius cõmunicatione, unio
ne & coniunctione, ut diuinã actionẽ cũ humanę actionis. cõmunione: more organi & inſtru-
mẽti cõiuncti diuinã actionẽ abſoluẽtis, ut in miraculorũ operib. liquidò factũ cõſtat: & huma
nã itidẽ actionẽ in Chriſto factã inſinuat cũ diuinæ actiõis cooperatione & unione, cũ omnis
in Chriſto humana actio expleta fuerit diuinę uolũtatis beneplacito, eaqꝫ ipſam fieri uolente:
quare omni humanę actioni cõiũcta fuit diuinę uolũtatis actio, q̃ eadẽ & diuina eſt actio. Itaqꝫ
omnis in Chriſto diuina actio humanata (ut ita dixerim) cenſenda eſt, & omnis humana actio
deificata: quẽadmodũ de naturis dictũ eſt. Perinde atqꝫ ſi quis audiẽs uoces ab alio ꝓlatas, in-
telligat ſimul: aut uidẽs ſcripturã ad inſtitutionẽ literariã attinẽtẽ, & ſimul atqꝫ eã lectitat intel
ligẽs, habet intellectionẽ & ſenſationẽ nõ cõfuſas ad inuicẽ, neqꝫ in unã cõflatas tertiã actionẽ,
ſed abinuicẽ diſtinctas: & tñ ſine ſeparatione ſic unitas, ut intellectio ſit cõiuncta ſenſus opera
tioni, ad cognitiõnẽ mẽtis adminiculariẽ: & ſenſuũ diſciplinę actio, uiſio inqꝫ & auditio, cõne-
xa intellectioni, ut uideat̃ ibidẽ & intellectio eſſe ſenſitiua, & ſenſatio intellectiua. Eadẽ pariqꝫ
ratione ſe habet deiuirilis actio, q̃ ſimiliter ꝑ ſectionẽ & uſtionẽ ferri igniti poteſt apta manu
ductione cõcipi, quarũ operationũ utraqꝫ cũ alterius fit adiumẽto & cõmunione: tñ ambæ in-
ter ſe naturę diſcrimẽ habẽt, & diſsidiũ. Et cũ deinde litera ſubiũgit de Chriſto. Neqꝫ. n. huma-
na humanè operabat̃: intelligenda eſt eo loco particula ſolũ, paulò poſt in ſequẽte ſentẽtia ex-
preſſa, & ęqua ſimiliqꝫ ratione hic intelligẽda. Siqdẽ ꝓ humanę naturę cõditione humana ope
rabatur: at ea humana opa nõ ſolũ humana efficiebat uirtus, ſed & illi diuina cooperabatur, uo
lens qdem humana omnia eo q̊ fiebãt modo exerceri. Omitto qđ nõnulla opera humana ſu-
pra hominẽ operatus eſt, ut ambulationẽ ſupra aquas, abſcõſionem ſui à cõſpectu uolentium
ipſum lapidare, & exitũ de tẽplo, tranſitũ ꝑ mediũ ęmulorũ pręcipitare eũ conãtiũ, locutionẽ,
extenſionẽ manuũ & cõtactũ ſanitates inducentẽ. Cũ uerò poſtea ſubnectit. Et hoc & illud in
unã referimus intelligentiã: id ita accipiendũ eſt, ut hoc, referat ꝓpinquius, ſecũdoqꝫ loco po-
ſitũ, ſcil. qđ de Chriſto ſermonẽ agitamus ut de una ꝑſona: dicentes ipſum unũ & eundẽ Deũ
eſſe & hominẽ. Illud uerò, diſtãtius refert & primo poſitũ loco, ſc. qđ de eo ut de duab. naturis
loquimur, dicẽtes qdem in eo duas eſſe naturas, diuinã & humanã. Nã ut fides catholica natu-
rarũ diuerſitatẽ in Chriſto ponit, ita & perſonę unitatẽ. Et ut ſacer Athanaſ. inqt: Quòd Deus
& homo unus eſt Chriſtus: ſic unus & idẽ, Deus, & homo. Enimuerò ꝓpter huiuſmodi actio-
nẽ utriuſqꝫ naturę cũ alterius cõmunicatione, nõ humanę fuit actionis, ſed diuinę: q̊d actio ſa-
cratiſsimę carnis Chriſti omnino erat ſalutaris & fructuoſa humano generi: cui Dominus no-
ſter ſanctiſsimę carnis ſuæ actionib. cõtra morbũ ſpiritualem, medicamentũ attulit & ſalutem
præparauit antidotũ contra uirus ſerpentis: & ſummopere ꝓfuit, diuina id efficiente uirtute,
q̃ actiones illas omnes per cõmunionem, cooperationem & unionem, maximè reddit effica-
ces. Et potiſsimũ actionem illã oblationis ſpõtaneæ ad mortem, in qua factus eſt ꝓpitiatio ꝓ
peccatis noſtris: nõ noſtris aũt tantũ, ſed etiã totius mũdi: factus etiã eſt nobis ſanctificatio, &
redemptio. Nam, ut beatus Petrus ait, peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignũ
eiusqꝫ liuore ſanati ſumus. Non. n. ſolũ mortuus eſt Dominus noſter pro gente, (ut ait Ioan. ca.
11.) ſed ut filios Dei, q̃ erant diſperſi, cõgregaret in unũ. Et nimirũ ipſe eſt granũ illud frumenti,
quod cadens in terrã per mortis acerbitatem: & emortuũ, multũ fructũ attulit, utpote totius
naturæ noſtræ lapſæ reparationem, mortis interitum, uitæ reſtaurationem. Propter eandem
quoqꝫ cõmunicationem mutuã, & cõiunctionem actionũ, Chriſtus diuinas perficiebat actio-
nes corꝑe ut organo ad eas exercendas utens. Siquidem actio, à præcipua primariaqꝫ cauſa ef-
fectrice profecta, & ipſi quoqꝫ ſecũdo agenti atqꝫ inſtrumentario ſecundũ denominationem
aſcribitur. Vt cũ adminiculo ſecuris lignũ ſecat, & ipſa itidem ſecuris lignũ dicitur ſecare, ſicut
& calamus ſcribere. Et cũ mens humana organo uocis & linguæ ſuas expromit notiones: & i-
pſa etiã uox & lingua mentem explicare rectè dicitur. Atqui ſacratiſsimũ Chriſti corpus, ut or
ganũ fuit coniunctum & inſtrumentũ diuinitatis ſua explentis opera. Quare & caro Chriſti
ut coefficiens & cooperãs, diuinas etiã perfeciſſe actiones admittenda eſt, & miracula deitatẽ
atteſtãtia peregiſſe. Demum & id animaduertere nõ erit indignum, quod ſancta Chriſti mẽs,
intellectusqꝫ humanus, & naturã eius humanã cõſequens (ſiquidem de ea hic ſermonem agi-
tat autor, & non de mente eius diuina, haud aliter ab humana mente diſtincta, q̃ uoluntas di-
uina ab humana dirimitur) in Chriſto ipſo conſidente ad dextram maieſtatis Dei patris, actio
nes habet ſuę naturę cõſentaneas, utpote cognitiones ſpirituales & memorationes eorũ, q̃ di-
ſpenſatione carnis Chriſtus egit, quãdo in terris uiſus eſt, & cũ hominib. cõuerſatus, & iugem
Dei cõtemplationem atqꝫ uiſionem. Vt cõiuncta autẽ diuinæ menti, quinimò facta Dei mens

ſimul cum ipſa mente diuina admirabili prouidentia totum gubernat uniuerſum, omniaq; ſuauiſsimè diſpenſat atq; diſponit. Eadem quoq; mens humana ab omni adoratur creatura, non quidem ut nuda, & ſeparata intellectu à Chriſti diuinitate, ſed ut eidem in una hypoſtaſi unita: quemadmodum capite 8. huius libri dicta eſt caro Chriſti eſſe adoranda etiam cultu Deo debito, propter inſeparabilem eius coniunctionem in una perſona cum deitate ſemper glorificanda.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΔΙΑβλήτων παθῶν. κ′.

Ὁμολογοῦμεν δὲ, ὅτι πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ἀνθρώπου ἀνέλαβεν. ὅλον γὰρ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβε, πλὴν τῆς ἁμαρτίας· αὕτη γὰρ οὐ φυσική ἐστιν, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἡμῖν ἐνσπαρεῖσα, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου ἐπισπορᾶς, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἑκουσίως συνισταμένη, οὐ βίᾳ ἡμῶν κρατοῦσα. φυσικὰ δὲ καὶ ἀδιάβλητα πάθη εἰσί, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὅσα ἐκ τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει κατακρίσεως, εἰς τὸν ἀνθρώπινον εἰσῆλθε βίον. οἷον, πεῖνα, δίψα, κόπος, πόνος, τὸ δάκρυον, ἡ φθορὰ, ἡ τοῦ θανάτου παραίτησις, ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία, ἐξ ἧς οἱ ἱδρῶτες, οἱ θρόμβοι τοῦ αἵματος, ἡ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ὑπὸ τῶν ἀγγέλων βοήθεια, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἅτινα πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχουσι. πάντα τοίνυν ἀνέλαβεν, ἵνα πάντα ἁγιάσῃ. ἐπειράσθη, καὶ ἐνίκησεν, ἵνα ἡμῖν τὴν νίκην πραγματεύσηται, καὶ δῷ τῇ φύσει δύναμιν, νικᾷν τὸν ἀντίπαλον, ὅπως ἡ φύσις ἡ πάλαι νικηθεῖσα, δι' ὧν προσβολῶν ἐνικήθη, διὰ τούτων νικήσῃ τὸν πάλαι νικήσαντα. ὁ μὲν οὖν πονηρὸς ἔξωθεν προσέβαλεν, οὐ διὰ λογισμῶν, ὥσπερ καὶ τῷ Ἀδάμ. κἀκείνῳ γὰρ οὐ διὰ λογισμῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὄφεως. ὁ δὲ κύριος τὴν προσβολὴν ἀπεκρούσατο, καὶ ὡς καπνὸν διέλυσεν, ἵνα προσβαλόντα αὐτῷ τὰ πάθη, καὶ νικηθέντα καὶ ἡμῖν εὐκαταγώνιστα γένηται. καὶ οὕτως ὁ νέος Ἀδὰμ, τὸν παλαιὸν ἀνασώσηται. ἀμέλει τὰ φυσικὰ ἡμῶν πάθη κατὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν ἦσαν ἐν τῷ Χριστῷ. κατὰ φύσιν μὲν γὰρ ἐκινεῖτο ἐν αὐτῷ, ὅτε παρεχώρει τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ ἴδια· ὑπὲρ φύσιν δὲ, ὅτι οὐ προηγεῖτο ἐν τῷ κυρίῳ τῆς θελήσεως τὰ φυσικά. οὐδὲν γὰρ ἠναγκασμένον ἐπ' αὐτοῦ θεωρεῖται. ἀλλὰ πάντα ἑκούσια. θέλων καὶ ἐπείνησε, θέλων ἐδίψησε, θέλων ἐδειλίασε, θέλων ἀπέθανεν.

DE NATVRALIBVS ET INNOCVIS *paſsionibus. Cap. XX.*

Confitemur autem, quòd omnes naturales & innoxias paſsiones aſſumpſit. Nam totū hominem, & omnia quę ſunt hominis aſſumpſit, pręter peccatum. Hoc enim non naturale eſt, nec ab opifice nobis inditū, ſed ex diabolo reſperſum, in noſtra liberè poteſtatis electione ſpontaneæ conſtitutum, nō uiolentia nobis dominans. Naturales autē & innocuæ paſsiones ſunt eæ, quæ nō in noſtra poteſtate ſitę ſunt: quæcunq; ex cōdemnatione ob transgreſsionem in humanam ingreſſę ſunt uitā: ut fames, ſitis, pœna, labor, lachrymæ, corruptio, mortis recuſatio, timor, agonia, ex qua ſudores, guttæ ſanguinis, & ob naturæ infirmitatem ab angelis confortatio, & eiuſmodi: quæ quidem cunctis hominibus naturaliter inſunt: omnes itaque accepit, ut omnes ſanctificet. Tentatus eſt, & uicit, ut nobis uictoriam pararet, & daret naturæ uirtutem uincendi aduerſarium, ut natura olim uicta, per quas ſuggeſtiones uicta fuiſſet, per illas uinceret & antiquum uictorē. Malignus igitur deforis ſuggerebat, nō per cogitationes, quemadmodum ipſi Adam: etenim illi non per cogitationes, ſed per ſerpentem. Dominus autem ſuggeſtionem repellebat, & ueluti fumum diſſoluebat, ut ſuggeſtiuæ ipſi paſsiones expugnatæ, & uictæ, nobis etiam facilè expugnabiles euadāt: & ſic nouus Adā, antiquum reparet ad ſalutem. Deniq; naturales noſtræ paſsiones, ſecundùm naturam & ſuper naturam fuerunt in Chriſto. Secūdum natu rem quidem: nam mouebantur in ipſo, quando ſinebat carni ut pateretur propria. Super naturam uerò, quòd non præcedebant in Domino uoluntatis naturalia. Nihil enim in ipſo coactū conſpicitur, ſed omnia ſpontanea. Volens enim eſuriuit, uolens ſitiuit, uolens timuit, & uolens mortuus eſt.

COMMENTARIVS.

Quoniam Apoſtolus ad Hebr. 2. cap. dicit, quod debuit Chriſtus per omnia fratribus aſsimilari: & quarto capite eiuſdem epiſtolæ conteſtatur, quò non habemus pontificem qui non poſsit compari infirmitatibus noſtris tentatum per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato: ideo hoc loco rectè diſſerit autor, quòd omnes naturales & innoxias paſsiones noſtras Chriſtus, cum humanam indueret naturam, aſſumpſit: & quid naturales innocuæq; paſsiones ſint, & definitione pariter & exemplo dilucidat. Veruntamē ut idipſum, quod hic

hic uniuersaliter ꝑponitur, ad particularia descendendo exactius discutiatur: operæpreciũ est scire, q̃d q̃dam sunt passiones naturales ortũ habẽtes ex culpa & trãsgressione primorũ parẽtũ: nõ tñ sunt de se pertrahẽtes impellentesq́; ad culpã, sed potius materiã præstãt exercendæ uirtutis: ut fames, sitis, defatigatio, mortalitas. Et eiusce generis passiones reuera innocuas decuit Christũ assumere. Vnde esurijt, sitiuit, defatigatus est, mortuꝰ est ꝓ nobis, ut sacræ literę satis attestãtur. Aliæ uerò sunt passiones, naturales quidẽ, si naturã lapsam attẽdimus: innaturales uerò, si rectitudinẽ eius cõsideramus, nõ tantũ ex culpa ꝓdeuntes & præuaricatione ꝓtoplastorũ, uerũ etiã ad culpã occasionẽ & uiã præbẽtes, aut culpæ annexæ, ut sunt ꝓcliuitas ad malũ, tarditas ad bonũ, peccatũ, fomes irritamẽta malorũ suggerẽs, & cętera id genus. Istas aũt nõ congruũ fuit Christũ assumere, q̃a fuit minister iustitię, omnino segregatus à peccato quãdoquidẽ peccata mũdi uenit tollere: & idcirco nulli labi aut maculæ peccati, fomẽtoq́; ad culpã ꝓuocãti debuit esse obnoxius, aut addictus. Rursum passiones primi generis, q̃ scil. duntaxat sunt ex culpa, nõ tñ inclinãt, nec inducũt animũ ad culpã: duplices sunt: hæ quidẽ naturales, illæ uerò personales. Naturales, cõmunionesq́; passiones sic dicũtur, q̃ respiciunt totã natu turã humanã in uniuersum, & omnib. humanæ speciei singularib. conueniunt: ut fames, sitis, mors, & similes. Personales uerò passiones sunt, q̃ respiciunt atq; cõcernunt aliquas personas peculiariter, secundũ suarũ cõplexionũ dispositionẽ, aut ꝓpriã corporis formationẽ, neq; singulis cõueniunt hominũ indiuiduis: sicut diuersa morborũ genera, cæcitas, surditas, claudicatio, mẽbrorũ captio, & similes. Quoniã aũt Christus uenerat humanã naturã redimere cõmuniter, & sine personarũ distinctione, par fuit ipsum naturales dũtaxat & nõ personales passiones sibi ascistere. Hinc nec morbos cõtraxit, nec deformitates corpis. q̃ plerunq; hominib. ob impedimẽtũ aliquod naturę aut fortuitò accidunt. At uerò, qm̃ molestiã naturę ingerentes, & dolorificas Christus assumpsit passiones ꝓ nobis, non autem uiciosas & peccantiæ affines, ut modò dictũ est, scitè dicit autor in litera, q̃d omnia q̃ sunt hominis assumpsit, preter peccatum. Hoc.n. nõ naturale est, nec ab opifice nobis inditũ. Sanè q̃uis sensus & cogitatio hominis ab adolescentia sua prona sint ad malũ, ex uirium inferiorũ ad superiores rebellione, lęsioneq́; naturæ ob transgressionẽ: illa tñ ꝓnitas nõ naturalis est, neq; primę institutioni hominis cõsentanea: sed præter & contra hominis naturã irrepsit, uiciauitq́; eius rectitudinẽ. Vt sinistra ualetudo & ad morbũ pronitas atq; infirmitas, nõ corporis naturã consequit, sed preter illius contẽperamentũ accidit, rectãq́; illius dispositionẽ dissoluit. Et acedo, in q̃ uertitur dulcissimũ uinũ, preter uini conditionẽ euenit, illius naturã corrũpens. Peccatũ aũt ab opifice nobis inditũ nõ esse, liquidũ omnib. est (cũ nõ possit à summe bono malũ ꝓficisci) & sapientis quoq; testimonio, cõprobatũ, Deus (inquit) mortẽ non fecit, nec lętatur in perditione uiuorũ. Impij autẽ manib. & uerbis accersierũt illã, & ęstimantes illã amicã defluxerũt, & sponsiones posuerũt ad illã. Inuidia aũt diaboli mors introiuit in orbẽ terrarũ. Vbi non solũ de morte corporis, sed & animæ, q̃ per peccatum est, fit mentio: de qua dictũ est, Homo quidẽ per peccatum occidit animã suam. Et rursum: Anima q̃ peccauerit, ipsa morietur. Siquidẽ animæ mors, intulit primũ mortẽ corporis, estq́; illa huius causa, ut radix uirulenta fructus uenenosi, dicente Apostolo: Quoniã per unũ homine peccatũ intrauit in mundũ, & per peccatum mors. & iterũ: Stipendia peccati mors. Porrò quemadmodũ ad nostrã utilitatẽ Christus ꝓ sua benignitate & misericordia has passiones assumpsit, ut eas consecraret in se, ac sanctificaret, & æternæ salutis operatorias nobis efficeret, meritoriasq́; uitæ, ita & cætera dispensationis carnis opera peregit ad fructũ spiritualẽ, profectũq́; uirtutũ nobis cõparandũ. Vnde & tentari sustinuit, ut per quas tentationes in principio natura humana uicta fuerat ab antiquo serpente, per easdẽ quoq; in nouo homine ipsa eundẽ uinceret impostorẽ. Siquidẽ fuit natura nostra in primo parente uicta per suggestionẽ gulæ suadentẽ pomi uetiti esum: similiter & superbiæ, deorũ assimilationem promittentẽ, demũ & auaritiæ, boni & mali scientiã pollicentẽ, ad immoderatãq́; illius appetentiã inducentẽ, ut tertiũ Geneseos caput fidem facit. Et ijsdem prorsus suggestionib. ipsa in Christo uictrix fuit diaboli, qui de gula eum primò tentauit, suadens ut lapides in panem con uerteret. De uana gloria, cum constitutum supra pinnaculum templi, ut deorsum se præcipitem daret, hortatus est. Deniq; de auaritia, cum regnorum mundi concupiscentiam suggeret, sui adoratione consequendorũ. Et in unoquoq; horũ trium uiciorũ idem uictus est, qui quon dam uicerat. Vsus est autem tentator in Adam & Christum eodem & consimili tentationis genere diuerso tamen à ratione modoq́; tentandi, quo assiduè infestamur. Siquidem hostis antiquus per serpentem exteriori suggestione suadebat Adæ, comedere de ligno uetito, & non per intrinsecas immissiones aut cogitationes. Similiter & Domino nostro extrinsecus suggerebat suę malitię uenenũ, non aũt importunia cogitationib. interius eum pulsabat: quoniã in unoq; ipsorum erat recta ordinatio & obedientia corporis ad animã, & uirium animæ inferiorum ad superiores. At uerò in nobis caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & inimici hominis domestici eius Idcirco præter exteriores tentationes quę obijciũtur ab ijs quæ extra nos sunt, quotidie sustinemus interiores & occultas infestationes inimici per prauarum cogitationũ immissionem, irreptionẽ, & suggestionẽ. Cæterũm q̃uis in Christo eædem & consimiles fuerint passiones naturales, quales & in nobis: non tamen eodem

prorsus modo fuerunt in eo sicut in nobis. Primò quidem, quia in nobis harum naturalium passionum motiones præueniunt uoluntatis actionem, & anticipant: quandoquidem inuiti etiam & nolentes sitimus, esurimus, & corrumpimur. In Christo uerò passiones ipsæ non præcedebant naturalia, naturalem'que uoluntatis motionem: sed sequebantur, & comitabantur. Nam cum uoluit esuriuit, & mortuus est. Quadraginta enim dierum illorum curriculo, quibus ieiunauit, non esurijt: quia noluit. sed cum ieiunium illud quadragenarium absoluisset, postea esurijt: quia tunc uoluit, ut se uerum declararet hominem. Idem quoque de se ait Ioannis decimo capite: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Secundò, quia istæ passiones sunt nobis necessitate inflictæ, eas'que ex peccato originali contrahimus ob primam transgressionem irrogatas, tanquam hæreditarias & noxias primæui morbi reliquias. Christus uerò, non conditionis humanæ necessitate eas habuit, cum peccati omnino fuerit expers: sed sola miserationis uoluntate eas assumpsit. Quo fit, ut cùm Apostolus dicit ad Hebræos secundo capite de Christo: quod debuit per omnia assimilari fratribus suis: uerbum Debuit, non debitum naturalis necessitatis aut obligationis ibi insinuat, sed cõcedentiæ potius, & congruitatis, ex spontanea Christi uoluntate profectæ. Non enim ex peccato (ut iam dictum est) hos defectus habuit Christus, quia sine peccato conceptus est, & natus, atque in terris conuersatus: sed ex sola miserationis uoluntate, de nostro in se transtulit ueram infirmitatem: sicut accepit ueram carnem, quam sine omni infirmitate assumere potuit: sicut & absque culpa eandem suscepit. Verùm tanto cumulatiores illi gratias debemus, & maiore ipsi sumus beneficio astricti, quanto benigniorem nobis, & abundantiorem dignationem hac in re exhibuit.

ΠΕΡΙ ΑΓΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΔΟΥΛΕΊΑΣ. ξη.

Δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὴν μὲν ἀγνοοῦσαν καὶ δούλην ἀνέλαβεν φύσιν. καὶ γὰρ δούλη ἐστὶν ἡ ἀνθρώπου φύσις τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχει τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. ἐὰν οὖν (κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον) χωρίσῃς τὸ ὁρώμενον τοῦ νοουμένου, δούλη τε λέγεται καὶ ἀγνοοῦσα ἡ σάρξ. διὰ δὲ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν, κατεπλούτησεν ἡ τοῦ κυρίου ψυχὴ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς θεοσημίας. ὥσπερ γὰρ ἡ σὰρξ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν οὐκ ἔστι ζωοποιός, ἡ δὲ τοῦ κυρίου σὰρξ ἑνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ, τῆς μὲν κατὰ φύσιν θνητότητος οὐκ ἀπέστη, ζωοποιὸς δὲ γέγονε, διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. καὶ οὐκ δυνάμεθα λέγειν, ὅτι οὐκ ἦν καὶ ἔστιν ἀεὶ ζωοποιός. οὕτως ἡ μὲν ἀνθρωπίνη φύσις οὐσιωδῶς οὐ κέκτηται τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν. ἡ δὲ τοῦ κυρίου ψυχὴ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον ἕνωσιν, καὶ τὴν ὑποστατικὴν ταυτότητα, κατεπλούτησεν, ὡς ἔφην, μετὰ τῶν λοιπῶν θεοσημιῶν, καὶ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. ἰστέον δὲ, ὅτι οὐδὲ δοῦλον αὐτὸν λέγειν δυνάμεθα. τὸ γὰρ τῆς δουλείας καὶ τῆς δεσποτείας ὄνομα, οὐ φύσεως εἰσὶ γνωρίσματα, ἀλλὰ τῶν πρός τι, ὥσπερ τὸ τῆς πατρότητος, καὶ τὸ τῆς υἱότητος. ταῦτα γὰρ οὐκ οὐσίας, ἀλλὰ σχέσεώς εἰσι δηλωτικά. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀγνοίας εἴπομεν, ὅτι ἐὰν ἰσχναῖς ἐπινοίαις

DE IGNORANTIA ET SERuitute. Cap. XXI.

Par est ut agnoscamus, quòd ignorantem & seruam assumpsit naturam. Nam & hominis natura, serua Dei est, qui fecit illam, & non habet eorum quæ uentura sunt cognitionẽ. Si igitur secundum diuiniloquũ Gregorium separaueris quod uidetur, ac eo quod intelligitur, serua uidebitur & ignorans caro. At propter hypostaseos identitatem, & inseparabilem unionem, locupletata est Domini anima futurorum cognitione, ut & reliquis diuinis signis. Quemadmodum enim hominũ caro secundùm propriã naturam non est uiuificans, & Domini caro, quæ unita est secundùm hypostasin ipsi Deo uerbo, à mortalitate secundum naturam non destitit. Viuificans autem facta est, propter unionẽ ad uerbum secundũ hypostasin: & non possumus dicere quod non fuit, sed est semp uiuificãs. Sic humana natura substãtialiter non obtinet futurorũ cognitionẽ. Domini aũt anima ꝓpter ipsũ ad Deũ uerbũ unionem & hypostaticã identitatẽ, diues facta est (ceu dixi) cum reliquis diuinis signis, etiã futurorũ cognitione. Sciendum aũt, quòd neque seruũ, ipsum dicere debeamus: nã seruitutis & dominij nomina, nõ naturę sunt nomenclaturæ, cognitionisque signa, sed ad aliquid. quemadmodum paternitatis & filialitatis nomina: hæc enim non substantiæ, sed habitudinis sunt indicatiua. Quemadmodum igitur de ignorantia dicimus quòd si tenuibus cogitationibus, id est,

ἤτοι νοῦ λεπταῖς φαντασίαις, διέλῃς τὸ κτιστὸν ἐκ τοῦ ἀκτίστου, δούλη ἐστὶν ἡ σάρξ, εἰ μὴ ἥνωτο τῷ θεῷ λόγῳ. ἅπαξ δὲ ἑνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν, πῶς ἔσται δούλη; εἷς γὰρ ὢν ὁ χριστὸς οὐ δύναται δοῦλος ἑαυτοῦ εἶναι καὶ κύριος. ταῦτα γὰρ οὐ τῶν ἁπλῶς λεγομένων εἰσίν, ἀλλὰ τῶν πρὸς ἕτερον. τίνος οὖν ἔσται δοῦλος; τοῦ πατρός; οὐκοῦν οὐ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, καὶ τοῦ υἱοῦ εἰσιν, εἴπερ τοῦ πατρός ἐστι δοῦλος, ἑαυτοῦ δὲ οὐδαμῶς. πῶς δὲ περὶ ἡμῶν λέγει ὁ ἀπόστολος, ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλ' υἱός, δι' αὐτοῦ υἱοθετηθέντων, εἴπερ αὐτὸς δοῦλός ἐστι; προσηγορικῶς οὖν λέγεται δοῦλος, οὐκ αὐτὸς ὢν τοῦτο, δι' ἡμᾶς δὲ δούλου μορφὴν ἀνειληφώς, καὶ δοῦλος μεθ' ἡμῶν κεκλημένος. ἀπαθὴς γὰρ ὤν, δι' ἡμᾶς ἐδούλευσε πάθεσι, καὶ διάκονος τῆς ἡμῶν σωτηρίας γέγονεν. οἱ δὲ λέγοντες αὐτὸν δοῦλον, διιστῶσι τὸν ἕνα χριστὸν εἰς δύο· καθάπερ Νεστόριος. ἡμεῖς δὲ δεσπότην αὐτὸν φαμὲν καὶ κύριον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ἕνα χριστόν, τὸν αὐτὸν ὁμοῦ θεόν τε καὶ ἄνθρωπον καὶ πάντα εἰδέναι. ἐν αὐτῷ γάρ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι.

id est minutis phantasijs, creatum ab increato diuidas, serua est caro, nisi unita esset Deo uerbo. Semel autem unita secundum hypostasin, quomodo serua erit? Vnus enim existens Christus, nõ potest seruus suipsius esse, & dominus: nam hæc, non simpliciter dictorũ, sed ad alterũ: cuius igitur erit seruus? Patris? Ergo non omnia quæcunque habet pater, & filij sunt: si quidem patris est seruus, suipsius nequaquam est. Quomodo autem de nobis dicit Apostolus: Quare non amplius est seruus, sed filius per ipsum in adoptionem filiorum: si quidem ille seruus? Appellationem igitur serui subit, nõ quòd ipse sane existat hoc, sed quòd propter nos formã serui accepit, & seruus nobiscũ uocatus. Impassibilis enim existens, propter nos subditus passionibus, & minister nostræ salutis est. Qui uerò dicunt ipsum seruum, dirimunt unum Christum in duo: quemadmodum Nestorius. Nos autem dominatorem ipsum dicimus, & Dominum omnis creaturæ, unum Christum, eundemque Deum simul ac hominem, & omnia scientem. Nam in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.

COMMENTARIVS.

CVm in principio huius capitis dicit author, quod Christus ignorantem & seruam assumpsit naturam, id naturæ humanæ à Christo assumptæ non attribuitur ratione illius peculiaris substantiæ humanæ, quæ fuit uerbo copulata unione hypostatica: sed quantum ad alias hypostases, & personas humanas, specie illi consimiles. Vt sententia sit, quod nostram assumpsit naturam, ignorantem & seruam, non in seipso Christo, sed in nobis. Enimuerò si humili loco nata, & ex infima plebe, asciscatur in regis uxorem, eique connubio iungatur, secundũ suam considerata originem, plebeia diceretur, & ignobilis: ut uerò regalibus nuptijs illustrata & regina dicitur, & domina, neque plebeia nuncupanda est, neque abiecta: nam præclaris uiri sui titulis nobilitatur. Et corpus quidem nostrum, si secundum suam attendatur existentiam, non considerata eius ad animam unione, exanime diceretur, exangue & inanimatum. Si uerò perspiciatur ut animæ unitum, & ab ipsa uiuificatum, animatum est uegetum, & animę motionibus honestatum. Sic sanctissima Christi caro si per se & seclusa unionis ratione attẽderetur, serua quidem esset, & ignorans. Vnione uerò ipsius ad uerbum inspecta, quæ indissolubilis est, nec serua, nec ignorans dici debet. Non serua quidem, quia cõiuncta uerbo Dei, quod omnibus dominatur: eadem quoque ratione eius sortitur excellentiam, & omnium dominatione insignitur. neque ignorans, quia unita filio Dei, qui est sapientia patris, & in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi, omnis scientia etiam locupletatur, & eo splendore honoratur. Proinde rectè & probè dicit Gregorius, ut adducit litera: Quod, si separaueris id quod uidetur, scilicet humanam in Christo naturam, oculis mortalium peruiam & conspicuam, ab eo quod scilicet diuina eiusdem natura, sola mentis acie, & intimo obtutu animi conspicienda, intelligendo scilicet humanam naturam ratione & cogitatione abstractam in Christo à diuina: tunc ipsa secundum propriam considerata conditionem, & serua diceretur, & ignorans. At quoniam natura humana, ubi semel unita fuit diuinitati nunquam ab ea fuit per diuortium disseparata: huiusmodi separatio secundum intellectum & rationem facta, nunquam ueritati ipsius rei responderet, neque uerò esset consona: quare nunquam debemus humanam in Christo naturam aut ignorantem, aut seruam dicere. Quòd autem propter unionem cum uerbo Dei quippiam competat humanæ Christi naturæ, quod alias ei non competere, hac ratione comprobat author, ducta à simili. Perspicuum est, humanam in nobis naturam, mortalem esse, & nequaquam uiuificantem. Et humana in Christo natura per unionem ad uerbum, mortalitatem quidem in principio non abiecit: facta est tamen uiuificans, mortuosque resuscitans, & eis uitam reddens. Quos enim uult filius, uiuificat: & qui audierint uocem filij Dei, uiuent. Viuificans itidem spiritualiter, & liberans à peccato, quæ mors est animæ. Ego (inquit Dominus noster) sum resurrectio, & uita. Qui credit

in me,etiam ſi mortuus fuerit,uiuet:ſed de hoc in antepræcedenti capite factus eſt ſermo. Ita
planè humana natura,de ſe non habet certam futurorum agnitionem. Ipſa autem in Chriſto
unita uerbo,& illam obtinet,& omnium ſcientiam. Quomodo ergo ignorantia in Chriſto lo
cum habebit?aut quomodo ipſe ignorãs dici poterit:Conſimiliter ut pergit autor diſcutere,
neq; Chriſtus iure poteſt dici ſeruus.Nam hæc nomina dominus & ſeruus , non naturæ ſunt
nomenclaturæ,id eſt notæ,& termini atq; ſigna:ſiue nõ ſunt nomina claudentia naturę ſigni-
ficântiam,aut naturã deſignantia:neq; ſigna ſunt cogitationis naturæ. Dominus enim ſeruus
non quid ſit res,indicant,ſed q; ad alterum ſortiatur habitudinem,perinde atq; pater & filius:
ſunt enim ad aliquid,& eorum,eſſe eſt ad aliud quodãmodo ſe habere. Si igitur abſtractione
mentis & cogitatione ſeparauerit quiſpiam increatum à creato,diuinã ſcilicet naturã in Chri
ſto ab humana,eſſet Chriſti caro ſerua,niſi unita foret Deo. Verùm propter huiuſmodi unio-
nem hypoſtaticam uindicatur à nomine ſeruitutis , & nequaquam ſerua denominari debet:
quod nõnullis aſtruit autor in litera rationibus. Primò : Quia Dominus & ſeruus ſimpliciter
& abſolute nõ dicuntur,ſed ad alterum:eſt itaq; omnis ſeruus,alicuius ſeruus , utpote Domi-
ni. At cuius ſeruus dicetur Chriſtus?an ſuiipſius?Id aũt abſurdum, quia tũc etiã ſuiipſius eſſet
dominus:ſiquidem ſeruus ad dominum refertur:quare idem ad ſeipſum dominus eſſet & ſer-
uus,& idem ſeipſo ſuperior & inferior,quo nihil ineptius. Secundò, Si dicãt aduerſarij, Chri
ſtum nõ ſuiipſius eſſe ſeruum,ſed patris:hoc urgendi ſunt argumento:Filius(ut admittũt)pa-
tris eſt ſeruus,& tamen nõ eſt ſeruus,ſicut oſtenſum eſt : ergo non omnia quæcunq; habet pa-
ter,ſunt filij:quod eſt cõtra illud dictum Domini in euangelio,Omnia quæcunq; habet pater
mea ſunt. Siquidem pater haberet hoc pacto dominatum in filium,quem filius nõ haberet in
ſeipſum. Sed inſtabit calumniator,hãc rationem inualidam eſſe, & eo modo facilè refelli poſ-
ſe: Chriſtus ſecundùm diuinitatem eſt filius patris,& non eſt filius ſuiipſius. Nihil enim ſuij-
pſius eſt principium: ergo non omnia quæ habet pater,etiam filij ſunt: quandoquidem pater
habet paternitatem in filium,quam tamen filius non habet in ſeipſum. Verùm , ſi penſicula-
tius attendamus,non ſimilis eſt utrobiq; ratio in hac & illa illatione. Nam pater & filius no-
mina ſunt perſonalia,& proprietates ſingulares deſignantia,quibus diuinæ hypoſtaſes ab in-
uicem diſcernuntur:& hæ quidem incommunicabiles ſunt,ut quæ uni perſonę conueniunt,
alijs nequaquam conuenire poſsint,Idcirco de illis minimè intelligenda eſt euãgelica ſenten-
tia,Omnia quæ habet pater,mea ſunt:ſed duntaxat de ijs quæ naturam diuinam eſſentiamq;
reſpiciunt,& tribus diuinis perſonis communia,indifferentiaq; ſunt.Inter quæ reponi debet
& numerari dominium, ſiue dominus , cum deſignet cõmunem eſſentialemq; proprietatem.
Dicit enim in ſymbolo ſuo Athanaſius: Dominus pater,Dominus filius, Dominus ſpiritus
ſanctus: & tamen non tres Domini,ſed unus eſt Dominus. Rectè ergo colligitur adductum
in ſecunda ratione inconueniens , quia de naturali proprietate ducitur argumentum , ut fieri
debuit. Tertiò: Si Chriſtus ut homo ſeruus eſt,quemadmodum ueritatis calumniatores ob-
latrant,quo igitur pacto nos ſeruitute exemit,& filios adoptionis effecit? Non enim potuiſ-
ſet ipſe ſeruus,alios ex ſeruis filios reddere. Attamen, ſecundum diuini Pauli ſentẽtiam, miſ-
ſus eſt à Deo filius natus ex muliere,factus ſub lege,ut adoptionem filiorũ reciperemus. De-
inde de unoquoq; noſtrum ſubiungit: Itaq; non eſt ſeruus,ſed filius:quòd ſi filius,& hęres per
Deum. Cum itaq; id beneficij nobis filius Dei præſtiterit,quòd non receperimus iterum ſpi
ritum ſeruitutis in timore,ſed ſpiritum adoptionis filiorum Dei,in quo clamamus Abba pa-
ter,& filij ſunt liberi,nequaquam Chriſtus ut homo,ſeruus eſt exiſtimandus. Quo enim pa-
cto alijs præſtiterit,quod ipſe prior non haberet? Sed obijciet quiſpiam , in ſacris literis ſæpe-
numero Chriſtum appellari ſeruum:ut in Pſalmo 85.explicante orationem Chriſti ad æternũ
patrem: Saluum fac ſeruum tuum Deus meus,ſperantem in te. Et iterum eodem loco, Lætifi-
ca animam ſerui tui: quia ad te Domine animam meam leuaui. Rurſum Pſal.108.qui etiam eſt
de Domino noſtro, Qui inſurgunt in me,cõfundantur: ſeruus autem tuus lætabitur. Deniq;
Pſal.115.qui itidẽ eſt de Chriſto Domino, O' Domine quia ego ſeruus tuus : ego ſeruus tuus,
& filius ancillæ tuæ,& alijs pleriſq; in locis. Quomodo ergo non appellabimus eum ſeruum,
quem uidemus in ſcripturis toties eo nomine nuncupatum? Reſpondet autor in litera, Chri-
ſtum ſæpius in ſacris literis ſeruum appellatum,nõ quidem ob ſeruitutis conditionem ei con
uenientem,ſed quod formam ſerui acceperit,naturam ſcilicet humanam,quæ ex ſua conſtitu
tione ſerua eſt Deo,& ſubiecta. In Chriſto tamen longè ſupra ſeruitutem ad omnium rerum
dominationem & principatũ mirificè ſublimata eſt, propter unionem eius hypoſtaticã cum
Deo. Nempe in ipſo ſuperior natura & diuina,minimè deducta eſt & deflexa ad imperfectio-
nes inferioris naturæ & humanæ.ut ſæpius dictum eſt: ſed è diuerſo inferior atque demiſsior
natura noſtra,ad dignitates,honores & præclaros titulos ſuperioris , eminentiorisq; eſt exal-
tata. Quia igitur diuina in Chriſto natura omnium eſt dominatrix & princeps, contulit & il-
lud ſuæ humanitati , ut ratione unionis etiam ſit omnium domina , habeatq; dominationem
in cœlo,& in terra. Idcirco non ſolum ut Deus,ſed etiam ut homo,dominator eſt Chriſtus, &
omnis creaturæ dominus,& ab ipſo quidem ſacratiſsimæ cõceptionis ſuæ momento atq; ar-
ticulo. Dedit eñ ei pater(ut ipſe in euãgelio atteſtatur)poteſtatẽ omnis carnis, & dedit ei om-
nia pater in manus:datãq; ſibi eſſe poteſtatẽ, Chriſtus profitetur,in cœlo, & in terra. Hæc aũt
autoritas

authoritas & dominatio, declarata est propalam atq; apertius post eius passionem & resurrectionem, quando uoce apostolorum promulgata est in nomine eius per omnem terram fidei ueritas. Et idcirco propter humilitatem & obedientiam eius in mortis tolerantia, dicit Apostolus ad Philippenses, patrem exaltasse eum, & dedisse ei nomen quod est super omne nomē, quia tunc illam exaltationem & nominis insignitionem manifestauit hominibus, quamuis ab ipso exortu & conceptu exaltatꝰ uerè fuisset, & nomine diuinitatis donatus. quod & Deus diceretur & homo: & idem uerè esset Deus, & homo. Sed ne gratis & præter scripturæ authoritatem hæc dicta uideantur, audiatur beatissimus Paulus ad Hebræos 1. capite, hanc omnium dominationem & superexaltationem Christo ut homini attribuens, cum inquit: Et cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei. Quod ex Psalmo 96. desumpsit testimonium, ubi propheta in spiritu de Christo Domino secundum dispensationem carnis ita loquitur: Annunciauerunt cœli iustitiam eius, & uiderunt omnes populi gloriam eius. Adorate eum omnes angeli eius: audiuit & lætata est Sion. Et exultauerunt filiæ Iudę propter iudicia tua Domine. Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos. Et Stephanus in Actis apostolorum 7. capite liberè proclamat: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris uirtutis Dei. Rursum Paulus ad Ephesios primo, de patre æterno scribit: Secundùm operationem potentiæ uirtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dextram suam in cœlestibus, supra omnem principatum & potestatem, & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et Apocalypsis 5. cap. Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem, & dignitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Rursum eodem loco, ab omni creatura, ista laus Christo describitur decantata: Sedenti super throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum. Deniq; Danielis septimo dicitur. Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruient, Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur. Ex quibus satis constat, Christum Dominum super omnia esse exaltatum, non modo secundùm diuinitatem, uerùm etiam secundùm humanam naturam pro nobis assumptam. Sed obĳciet fortasse quisquam, Christum ea exhibuisse opera, quæ serui sunt, & uenisse in mundum ut seruiret. Quod suo ipsius comprobatur testimonio, dicentis Matthæi 20. capite. Non uenit filius hominis ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Et apud Lucam capite 22. Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Non'ne qui recumbit? Ego autem in medio uestrum sum, sicut qui ministrat. Non igitur præter rationem fecerit, qui eum seruum appellabit. Respondendum est, id Christi ministerium, quod cùm uerbo, tum exemplo exhibuit mundo, non fecisse debitæ subiectionis, sed gratuitæ dignationis: qua cum Dominus sit omnium, ita se exinanire sustinuit, & eò humilitatis deuenire, ut more serui inter nos diuersari dignatus sit, quò ab ipsò nos humiliandi exemplum sumeremus. quod planè oculis nostris proposuit, cum ablutis & detersis humili obsequio discipulorum pedibus, dixit: Vos uocatis me Magister, & Domine: & bene dicitis, sum etenim: si ergo laui pedes uestros ego magister, & Dominus, quantò magis debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim: dedi uobis: ut quemadmodum ego feci, ita & uos faciatis. Vbi se Dominum esse, apertè professus est & contestatus.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΚΟΠΗΣ.

§ θ.

Προκόπτειν δὲ λέγεται σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι· τῇ μὲν ἡλικίᾳ αὔξων· διὰ δὲ τῆς αὐξήσεως τῆς ἡλικίας, τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ σοφίαν εἰς φανέρωσιν ἄγων. ἔτι δὲ, τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκοπὴν, καὶ τὴν τελείωσιν τῆς τοῦ πατρὸς εὐδοκίας, ἤγουν τὴν τῶν ἀνθρώπων θεογνωσίαν τε καὶ σωτηρίαν, οἰκείαν προκοπὴν ποιούμενος, καὶ οἰκειούμενος πανταχοῦ τὸ ἡμέτερον. οἱ δὲ προκόπτειν αὐτὸν λέγοντες σοφίᾳ καὶ χάριτι, ὡς προσθήκην τούτων δεχόμενον, οὐκ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως τῆς σαρ-

DE PROFICIENTIA.

Cap. XXII.

PRoficere autem dicitur sapientia, & ætate, & gratia. Aetate quidem, crescens: per incrementum autem ætatis, sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Item & proficientiam hominum & consummationem in sapientia & gratia, bona patris uoluntate, id est; Dei agnitionem & hominum salutem, propriam proficientiam faciebat: omnifariam quod nostrum est, sibi peculiariter asciscens. Qui uerò proficere ipsum dicunt sapientia, & gratia, ut horum accessionem additionemq; subinde suscipientē, non ex extrema carnis

κὸς γεγενῆσθαι τὴν ἕνωσιν λέγουσιν, οὐδὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν προσκυνοῦσι. Νεστορίῳ δὲ τῷ ματαιόφρονι πειθόμενοι, σχετικὴν ἕνωσιν καὶ ψιλὴν ἐνοίκησιν, τερατεύονται, μὴ γινώσκοντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. εἰ γὰρ ἀληθῶς ἡνώθη τῷ θεῷ λόγῳ ἡ σὰρξ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ ὑπῆρξε, καὶ τὴν ὑποστατικὴν πρὸς αὐτὸν ἔσχε ταυτότητα, πῶς οὐ τελείως κατεπλούτησε πᾶσαν σοφίαν, καὶ χάριν; οὐκ αὐτὴ τῆς χάριτος μεταλαμβάνουσα; οὐδὲ κατὰ χάριν, τῶν τοῦ λόγου μετέχουσα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, τῶν τε ἀνθρωπίνων, τῶν τε θείων τοῦ ἑνὸς χριστοῦ γεγονότων (ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἦν ὁμοῦ θεός τε καὶ ἄνθρωπος) τὴν χάριν καὶ τὴν σοφίαν, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὴν πληρότητα τῷ κόσμῳ πηγάζουσα.

nis existentia, unionem factã astruunt, neq; secundùm hypostasin adorant unionem. à Nestorio uana sapiente persuasi, habitudinariam unionem, & nudum incolatũ falsò prædicant: non cognoscentes neq; ea, quæ dicũt, neq; de de quibus differunt. Nam si uerè unita est Deo uerbo caro extremæ existentię, magis profectò in ipso existet, & hypostaticam ad ipsum habebit identitatem. Quomodo ergo non perfectè deitate est omni sapientia & gratia? non ipsa quidem per gratiam participans ut nos, neq; secundum gratiã ea quæ uerbi sunt participans: sed potius propter unionem secundùm hypostasin, humana & diuina unius Christi facta participat. Sed & quia ipse erat Deus simul & homo, gratiam & sapientiam, & omnium bonorum plenitudinem, mundo irrigat.

COMMENTARIVS.

Beatus Lucas secundo capite dicit de Christo domino, quod proficiebat sapientia, & ætate & gratia apud Deum & homines: quod de profectione & de profectu ætatis nullam habet ambiguitatem, quod factus fuerit in eo per temporũ interualla, successionemq; graduum ætatis. De proficientia uerò in sapientia, & gratia, gemina insinuatur in litera expositio. Prior quidem, quod quamuis ab ipso suæ conceptionis articulo plenus fuerit sapientia & gratia, eam tamen paulatim & per ætatis incrementũ manifestabat hominibus: ut ampliorem ostendit in duodecimo ætatis anno cum in templo consedit in medio doctorum, quam tempore ætatis præcedente, & longè uberiorem tricesimo uitæ suæ anno, cum publicè & palam locutus est mũdo, quæ unquam antea patefecerat: tametsi semper in eo fuerit æqualis. Et hæc intelligentia dicti euangelici latius discussa est decimotertio cap. huius libri. Secunda uerò supradictæ sententię, de proficientia Christi expositio est: quod quemadmodum singularis amor præceptoris in discipulũ efficit, ut discipuli in scientia profectus, proprius magistri existimetur: & proficere quodammodo dicatur præceptor in discipulo, quem ad literarũ proficientiam subuehit. Sicut item pater in filiũ generosæ indolis affectus, quẽ bonis instituit moribus, proficere dicitur, cum sua institutione proficientẽ filiũ reddit: sic Christus optimus humanæ uitę magister, hominumq; amator, & pater dulcissimus, ob eximiam suam charitatem in nosipsos, hominũ in Dei cognitione uirtutisq; opere profectũ, suũ reputans, profecisse sapientia & gratia hoc secundo modo dictus est, quod in illis alios proficientes effecerit. Si enim hominũ insipientiam, suam esse dixit, qui tamen est Dei uirtus & sapientia: & si membrorum delicta, sua esse pronunciauit, qui peccatũ non fecit, propter habitudinem, connexionẽ, & affinitatem capitis ad membra, ac è diuerso. Dicit enim Christus Psalm. 21. Longè à salute mea, uerba delictorum meorũ. Et psalm. 68. Deus, tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te nõ sunt abscondita: multo potiore iure, proficere & sapientia & gratia dicetur, quia talem proficientiam hominibus impartit: & quę nostra sunt, ob syncerum dilectionis affectũ, sua facit, & dicit. Homines enim cum Christo, in sapientia & gratia quoquo pacto conspirant, ac conueniũt. In insipientia uerò & delicto, nosipsi cum Christo nullo pacto coincidimus, cum in ipso hæc locum nõ habeant. Quòd si quis contendat, pertinacius Christum profecisse sapientia & gratia per accessionem utriusq;, in illo sensim incrementa sumentis: is facilè cõfutatur eo ipso, quòd Lucas secundo capite post enarrationem oblationis Christi in templo subiungit: Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo, Si utiq; in tenella illa ætate plenus erat sapientia: quo pacto quęso per temporum curricula accreuit ei sapientia? Ioannes item dicit, Christum esse uisum à mortalibus quasi unigenitum à patre, plenum gratiæ & ueritatis, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Deniq; repleuit eum ab ipso exortus primordio spiritus sapientiæ, ut dixerat Esaias: quo igitur pacto quadam successione & subinde crementum cœpit in eo sapientia & gratia? Quod qui nituntur asserere, non putant in Christo factam esse unionem diuinitatis cum extrema carnis existentia, siue natura humana: quam autor extremam carnis existentiam hic uocat, ob corpus materiale & crassum eiusdẽ prorsus secundũ substantiam naturæ cum terra, aliarumq; rerũ naturaliũ materia, & proinde inter substantias postremo loco constitutũ. Est enim materia minoris dignitatis, quam forma, & totũ compositũ. Iidem quoq; dicentes Christum sumpsisse incrementum sapientiæ secundum

secundum temporum spacia, non adorant unionem deitatis cum humanitate factam secundum unam hypostasin & personam in Christo, quia non confitentur eum esse uerum Deum & hominem, sed hominem solum. Similiter ijdem, habitudinariam unionem & nudum incolatum prædicant, quia cum Nestorio Christum ut nudum hominem conuersatum, in terra dicunt: & propter solam ad Deum habitudinem in conformitate gratiæ & participatione, Deum ipsum nuncupatum esse credunt, unitumque duntaxat Deo per gratiæ susceptionem: quod superius in tertio capite huius libri improbatum est. Idcirco horum oppositum potius est sentiendum, unitam scilicet uerbo Dei carnem in identitate personæ, & ideo eam omni sapientia & gratia cumulatam eminentiore modo, & perfectiore quàm nosipsi. Siquidem sol iste sensibilis lucidus dicitur & clarus, non quòd ab alio splendorem participet aduentitium, & qui subinde illi adimatur: sed quia intrinsecum habet iubar, à sua substantia indimobile: & ipse ut fons quidam luminis, in subiecta corpora suę lucis radios ubertim diffundit. Aer uerò clarus est sola participatione claritatis à sole susceptæ, & facilè ab eo dimobilis. Eadem sanè ratione sacratissima Christi caro omni sapientia & gratia ditata est propter ineffabilem ad Dei uerbum unionem: & deinceps in omnem creaturam rationalem copiosè dona gratiarum diffudit, ut caput in membra: nam ex eius plenitudine accepimus omnes. Cœlestes uerò spiritus angelicæque substantiæ & homines sola participatione diuinorum munerum, sapientia & gratia locupletati sunt.

ΠΕΡΙ ΔΕΙΛΙΑΣ. ο.

Τὸ τῆς δειλίας ὄνομα διπλῆν ἔχει τὴν ἔννοιαν. ἔστι γὰρ δειλία φυσική, μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς διαιρεθῆναι τοῦ σώματος, διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐντεθεῖσαν αὐτῇ φυσικὴν συμπάθειάν τε καὶ οἰκειότητα, δι' ἣν φυσικῶς φοβεῖται καὶ ἀγωνιᾷ καὶ παραιτεῖται τὸν θάνατον. ἧς ὅρος· κατὰ φύσιν δειλία ἐστὶ, δύναμις κατὰ συστολὴν τοῦ ὄντος ἀντεχτική. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τὰ πάντα, τοῦ εἶναι καὶ οὐ τοῦ μὴ εἶναι τὴν ἔφεσιν ἔχει φυσικῶς. τούτων δὲ κατὰ φύσιν ἴδιον, ἡ πρὸς τὰ συστατικὰ ὁρμή, καὶ ὁ θεὸς λόγος τοίνυν ἄνθρωπος γενόμενος ἔσχε ταύτην τὴν ἔφεσιν, ἐν μὲν τοῖς συστατικοῖς τῆς φύσεως τὴν ὁρμὴν ἐνδειξάμενος, βρώσεώς τε καὶ πόσεως ὕπνου τε ἐφιέμενος, καὶ φυσικῶς ἐν πείρᾳ τούτων γενόμενος. ἐν δὲ τοῖς φθαρτικοῖς, τὴν ἀφορμήν, ὡς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἑκουσίως τὴν πρὸς τὸν θάνατον συστολὴν ποιήσασθαι. εἰ γὰρ καὶ νόμῳ φύσεως ἐγίνετο τὰ γινόμενα, ἀλλ' οὐ καθ' ἡμᾶς ἠναγκασμένως. ἑκουσίως γὰρ τὰ φυσικὰ θέλων κατεδέξατο. ὥστε αὐτὴ ἡ δειλία, καὶ ὁ φόβος, καὶ ἡ ἀγωνία, τῶν φυσικῶν ἐστὶ καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν, τῶν μὴ ὑποκειμένων ἁμαρτίᾳ. ἔστι πάλιν δειλία, ἡ ἐκ προδοσίας λογισμῶν συνισταμένη τῆς ἀπιστίας, καὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν τοῦ θανάτου ὥραν· ὡς ὅταν νυκτὸς δειλιῶμεν, ψόφου τινὸς γινομένου. ἥτις παρὰ φύσιν ἐστίν. ἣν καὶ ὁριζόμενοι λέγομεν· παρὰ φύσιν δειλία ἐστὶ, παράλογος συστολή. ταύτην ὁ κύριος οὐ προσήκατο· διὸ οὐδὲ ἐδειλίασέ ποτε, εἰ μὴ ἐν τῷ τοῦ πάθους

DE TIMORE. Cap. XXIII.

Timoris nomen duplicem habet intelligentiam. Nam est timor naturalis, nolente ánima separari à corpore, propter naturalem inditam illi à rerum conditore à principio compaſsionem, & familiaritatem: propter quam naturaliter timet, agonizat, & renuit mortem. Cuius definitio est: Secundum naturam timor est contractionis uirtus, ipsius appetitiua esse. Nam si ex nihilo adesse deducta sunt omnia à rerũ opifice ipsius esse, & nequaquam non esse naturaliter habent desiderium. Eorum autem quæ secundùm naturã sunt proprius est motus, ad ea quæ constituunt atque saluant. Deus igitur uerbum, homo factus, habuit hoc desiderium, in ijs quæ naturæ erant constitutiua motuum declarans, cibi & potus, & somni appetens, & naturaliter harum rerum experientia usus. In corruptiuis autem reformidationem, ut in tempore paſsionis contractionem ad mortem, spontaneè factam. Nam & si lege naturæ ea quæ gesta sunt fiebant, non tamen more nostro coactæ: sponte enim naturalia uolens suscepit. Quare ipse timor & pauor & agonia, naturales sunt & innocuæ paſsiones, & nequaquam subiectæ peccato. Est rursus timor qui ex errore cogitationum prouenit & diffidentia, & ex eo quòd quis mortis horam ignoret: ut quando noctet timemus strepitu aliquo facto, qui quidem præter naturam est. Quem & definientes dicimus: Præter naturam timor, est irrationalis contractio. Hunc autẽ Dominus nõ sustinuit, ideo non timuit unquã, nisi paſsionis

tempore

καιρῷ, εἰ καὶ οἰκονομικῶς ἑαυτὸν συνέστελλε πολλάκις. οὐ γὰρ ἠγνόει τὸν καιρόν. ὅτι δὲ ἀληθῶς ἐδειλίασε, φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῷ κατὰ Ἀπολιναρίου λόγῳ, διὰ τοῦτο ὁ κύριος ἔλεγεν, νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. τὸ δὲ νῦν, τοῦτό ἐστιν, ὅτε ἠθέλησεν. ὅμως μὲν τοῦτο ὂν ἐπιδείκνυται. οὐ γὰρ τὸ μὴ ὂν ὡς παρὸν ὠνόμαζεν, ὡς δοκήσει γινομένων τῶν λεγομένων· φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγίνετο, καὶ μεθ' ἕτερα. οὐδαμῶς δὲ θεότης πάθος προσίεται, δίχα πάσχοντος σώματος, οὐδὲ ταραχὴν καὶ λύπην ἐπιδείκνυται, δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταρασσομένης. οὔτε ἀδημονεῖ καὶ προσεύχεται, δίχα νοήσεως ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης. ἀλλὰ γὰρ κἂν μὴ ἡττήματι φύσεως συνέβαινε γινόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐγίνετο τὰ γινόμενα. τὸ δὲ ἡττήματι φύσεως μὴ συμβαίνειν τὰ γινόμενα τὸ μὴ ἀκουσίως ταῦτα ὑπομένειν, δηλοῖ.

tempore, & si dispensatiuè in semetipso infremuit sæpe: non enim ignorabat tempus. Quòd autem uere timuerit, asserit sacer Athanasius in sermone aduersus Apollinarium. Propter hoc Dominus dicebat: Nunc anima mea turbata est, nunc autem: hoc est, quando uoluit. Attamen id quod erat ostendit: non enim quod non erat, ut præsens nominauit, quasi opinione fierent ea quæ dicebantur: natura enim & ueritate omnia gesta sunt. Et post alia dicit: Nequaquam diuinitas passionem admittit, seorsum patiēte corpore. Neque turbationem & tristitiam ostendit, seorsum turbata & contristata anima. Neque anxiatur, & orat, seorsum mente anxiata & orante. Verum enimuero non delicto naturæ contingebant quæ dicta sunt, sed ad ostensionem existentiæ facta sunt: & quòd naturæ delicto quæ fiebant non contingerent, hoc ostendit illa non inspontaneè facta.

COMMENTARIVS.

DVo timoris genera definit author in litera. Quorum primum rectè dici potest timor naturalis: qui naturalis, est reformidatio eorum quæ sustollunt uitam & esse naturæ, inferuntq; molestiam aut dolorē nobis. Nempe rationalis anima tantā habet natura inditā sibi ad corpus affectionem & affinitatē, ut illi coniuncta reformidet sui dissolutionē, nexusq; separationem: & separata naturale habeat desiderium atq; appetitum ad iteratā cum corpore nunquam postea dissolubilem unionem. Et cum huiusmodi à Deo inditam desiderium, ociosum esse non possit. & uanum ipsum explebitur in extrema resurrectione, & uniuersali corporum resuscitatione, secundum diuinæ legis ordinationem demum futura. Huiusmodi autem desiderium animarum ad corpus rursum assumendum, Apocalypsis sexto capite insinuat. Et cum aperuisset (inquit) sigillum quintum, uidi subtus altare animas interfectorum propter uerbum Dei, & propter testimonium quod habebāt. Et clamabant uoce magna, dicentes: Vsque quò Domine sanctus & uerus, non iudicas & non uindicas sanguinem nostrùm de ijs qui habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ & dictū est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum & fratres eorū, qui interficiendi sunt sicut & illi. Et nō modò homines & animalia rationis expertia, sed & omnia entiū genera habent naturalem appetitum ad esse, studentq; se conseruare à corruptione, saluareq; quantum possunt: quo imitentur ipsum summum ens, à quo sumpserunt originem: assimilenturq; ei in existentiæ atque entitatis gradu. Hinc uidemus aquam minutatim sparsam, in guttas se colligere, atq; in figurā se reducere sphæricam: imò quoad potest, guttā guttæ rursum cōtinuari ac coniungi, ut sub eo habitu figuræ aquæ collectio commodius conseruetur. Hinc rursum uniri petunt & coniungi, partes mutili colubri, si quoquo modo possent: quia unitę melius saluātur in uita & conseruantur ab interitu. Cæterū in definitione timoris naturalis posita in litera, & alio deinde sequente loco literæ, item & definitione timoris præter naturam, contractio sumitur pro reluctatione cōtra suū contrariū, ob quā cōstringitur & colligitur in unū tota naturæ uirtus, ut imminēti malo ualentius resistat. Nēpe cū ingruit timor naturalis mortis, natura pro uiribus obluctatur suo contrario: & uires suas omnes contrahit, atque adunat, ut ualidius illi suo hosti contra nitatur: huiusmodi autem reluctatio in aduersarium, hic contractio nuncupatur & ferè semper timori annexa esse deprehenditur. Altera autē traductio, loco contractionis ponit trepidationem, neque id absurdè: nam huiusmodi contractioni, quam infert timor, ferè semper coniuncta est trepidatio, qua formidamus imminens illud malū nobis grauissimum, molestissimumq; futurum. Et sanè timoris proprium est, trepidationem inducere, hinc illud poetæ. Nos pauidi trepidare metu. Secundū timoris genus, quod ab autore describitur in litera, dici potest timor sensitiuus, quòd ipsius sensus aut imaginationes & plerunq; intellectus sequatur apprehensionem, à sensu tamen primum exortam. Et hic timor definitur

esse

esse reformidatio cuiuspiam mali, quod creditur futurum, & proprias uires superaturum. Et id plerunq; uenturum putatur: non tamen superueniet, aut grauius putatur illius periculum, quam reuera erit. Idcirco ex errore cogitationum prouenire dicitur, aliter existimantium quã res se habebit: namq; homines interdum metuunt grauiora pericula ueris. Huius uerò timoris, nosipsi ob graues animi, & immoderatos affectus, plerunq; causam prębemus. Quia enim plus æquo ad honores, opes, uoluptates aut sensibilis huius uitę amorem afficimur, timemus ijs quæ ardenter concupiscimus priuari, facilè in uanas incidimus suspiciones, putamus'que alios nobis insidias struere: quibus quod uehementius æquo amamus adimant atq; surripiãt. Et quo ardentius quicquam talium amamus, eo grauius timemus: qui uerò remissis afficiuntur perturbationibus minus eo timore percelluntur, qui sæpenumerò uanus est, Trepidauerunt (inquit Psalmus) timore, ubi non erat timor. Et, ut ait Sapiens, Fugit impius nemine persequente. Nihil enim meticulosius animo alicuius mali sibi conscio.

Deniq;, ut Pelignus ait poëta,

Sic timet insidias, qui se scit ferre uiator,
Quod timeat, tutum carpit inanis iter.

Porrò primum timorem natura nobis insitum habuit Dominus noster, & manifesto ostendit indicio, quãdo imminente hora passionis cœpit cõtristari, & mœstus esse: cœpit item pauere, & tædere: quemadmodum habet euangelium. Est enim is timor, innocua & naturalis passio. Constat aũt ex 20. cap. huius libri, tales passiones Christum suscepisse. Secundũ uerò timorem nequaq; habuit Christus, quia plerunq; præter rationem accidit, ex ignorantia ueri suspiciõe, aut uana opinatione: quæ omnia à Christo longè fuerunt aliena. Attamen legitur nonnunq; Christum infremuisse spiritu, ut Ioannis cap. 11. Iesus autem infremuit spiritu, & turbauit seipsum. Et paulò pòst eodem loco: Iesus aũt rursum fremẽs in semetipso, uenit ad monumentũ. Fremuit quidem dispensatiuè, & ex dispensatione carnis susceptę, sponte sua sola dignatione: quia motum indignationis in se excitauit in principem huius mundi, per quem inducta fuit mors, haud multo pòst foras ejciendum, & in Iudæorum incredulitatem, quos ad calumniandum eius opera, quam credendum, propensiores cognouit. Turbauit autem semetipsum, qa non ab extrinseco turbatus est, (nullus enim alius ipsum turbare potuit) sed à seipso solo. Vnde liquidò constat, quòd uolens turbatus est, uoluntate præueniente eam turbationem quinimò excitante ipsam, & intra rectæ rationis metas continente. Sic, & uolens mortem timuit: & quando uoluit, timuit, utpote instante passionis hora: q̃ tametsi à conceptionis exordio illi esset cognitissima nunq; tamen ante eam timuisse legitur, ob unã hanc rationem, quia noluit. Quin potius ardentissimo affectu aduentare horam passionis desiderauit, eius dilationem ægrè pertulit, conquestus eam tantũ prorogari, ob feruentissimũ nostræ redemptionis peragẽdæ desideriũ. Nam Lucę 12. cap. dicit, Baptisma habeo baptizari (scilicet sacri sui sanguinis per fusione, quo totus in passione maduit) & quomodo coartor usq; dum perficitur? Rursum Lucæ 22. Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum antequam patiar. Quid aliud quæso tantopere desiderauit, uerus amator hominum, nisi aduentum illius horæ, quæ iam in ianuis erat, qua seipsum pro nobis offerret hostiam Deo? Id uehemens desiderium prodit æstum illum, & diuini amoris ardorem, quo totus flagrabat Christus, & inflammabatur, ut nostram consummaret salutem. Cæterùm quanq; infremuit Dominus, & turbauit seipsum, consimilesq; animi affectus naturam consequentes humanam in se uerè ostendit: illis tamen nequaquam agitata fuit diuinitas, ut paulò pòst latius ostendetur, & autor hic in litera comprobat authoritate Athanasij hanc continente sententiam, quòd nequaquam diuinitas passionẽ admittit: sed corpus seorsum passum est: non quidem quia tempore passionis à diuinitate separatum fuerit, sed quia diuinitate non habuit passionis sociam & participem, neq; diuinitas turbationem & tristitiã ostendit, sed sola Christi anima turbata est, & contristata, diuinitate (licet animæ coniuncta) illarum passionum immuni permanente. Neq; diuinitas Christi anxiatur, & orat, cum in eam passibilitatis expertem cadere non possint huiusmodi affectiones: sed mens Christi seorsum atq; separatim anxiata fuit, & orauit: non quidem à diuinitate fuerit dirempta, sed quia anxietatis participatio non fuit diuinitati communicata: non enim communicauit diuinitas cum anima in anxietate toleranda.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ προσευχῆς. οα.

Προσευχή ἐστιν, ἀνάβασις νοῦ πρὸς θεόν, ἢ αἴτησις τῶν προσηκόντων παρὰ θεοῦ. πῶς τοίνυν ὁ κύριος ἐπὶ Λαζάρου καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους προσηύχετο; οὔτε γὰρ ἀναβάσεως ἐδεῖτο πρὸς τὸν θεὸν ὁ ἅγιος αὐτοῦ νοῦς, ἅπαξ καθ᾽ ὑπόστασιν τῷ θεῷ λόγῳ ἡνωμένος, οὔτε τῆς παρὰ θεοῦ αἰτήσεως.

DE DOMINI ORATIONE. Cap. XXIIII.

Oratio est accensio mentis in Deũ aut decentiũ à Deo petitio. Quomodo igit Dominus in suscitatione Lazari, & passionis tẽpore orabat? Nõ. n. ascẽsiõe ad Deũ sancta eius mẽs indigebat, semel secundùm hypostasin Deo uerbo unita, neq; petitiõe à Deo:

 nam

εἷς γάρ ἐστιν ὁ χριστός, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος, πρόσωπον, καὶ τυπῶν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἡμέτερον, καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν γινόμενος, καὶ διδάσκων ἡμᾶς παρὰ θεοῦ αἰτεῖν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ διὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ νοῦ ὁδοποιῶν ἡμῖν τὴν πρὸς θεὸν ἀνάβασιν. ὥσπερ γὰρ τὰ πάθη ὑπέμεινεν, ἡμῖν τὴν κατ' αὐτῶν νίκην βραβεύων, οὕτω καὶ προσεύχεται, ἡμῖν ὁδοποιῶν, ὡς ἔφην, τὴν πρὸς θεὸν ἀνάβασιν, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν πᾶσαν δικαιοσύνην πληρῶν, ὡς ἔφη πρὸς Ἰωάννην, καὶ καταλλάττων ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἑαυτοῦ τοῦτον τιμῶν, καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. ὅτε μὲν γὰρ ἔλεγεν ἐπὶ Λαζάρου· πάτερ εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου, ἐγὼ δὲ ᾔδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα γνῶσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας, οὐ πᾶσι σαφέστατον πέφυκεν, ὅτι ὡς ἀρχὴν ἑαυτοῦ καὶ αἰτίαν τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ δεικνὺς ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ταῦτα ἔφησεν. ὅτε δὲ ἔλεγεν· πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, οὐ πανταχοῦ δῆλόν ἐστιν, ὡς διδάσκων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ αἰτεῖν τὴν βοήθειαν, καὶ τὸ θεῖον τοῦ ἡμετέρου προκρίνειν θελήματος. καὶ δεικνὺς ὡς ἀληθῶς τὰ τῆς ἡμετέρας ᾠκειώσατο φύσεως. ὅτι τε κατὰ ἀλήθειαν δύο θελήματα, φυσικὰ μὲν καὶ τῶν αὐτοῦ κατάλληλα φύσεων, ἀλλ' οὐχ ὑπεναντία κέκτηται. πάτερ φησίν, ὡς ὁμούσιος, εἰ δυνατόν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν. τί γὰρ τῷ θεῷ ἀδύνατον; ἀλλὰ παιδαγωγῶν ἡμᾶς τὸ θεῖον τοῦ ἡμετέρου προκρίνειν θελήματος. τοῦτο γὰρ μόνον ἀδύνατον, ὃ θεὸς οὐ βούλεται, οὐδὲ παραχωρεῖ. πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, ὡς μὲν θεός, ταυτοθελὴς ὢν τῷ πατρί. ὡς δὲ ἄνθρωπος, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος φυσικῶς ἐνδείκνυται θέλημα. τοῦτο γὰρ φυσικῶς παραιτεῖται τὸν θάνατον. τὸ δέ, θεέ μου, θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; τὸ ὑμέτερον οἰκειούμενος ἔφησε πρόσωπον, οὔτε γὰρ θεὸς αὐτοῦ ὁ πατήρ, εἰ μή γε διαιρεθέντος ἰσχναῖς τοῦ νοῦ φαντασίαις τοῦ ὁρωμένου ἐκ τοῦ νοουμένου τάσσοιτο μεθ' ἡμῶν, οὔτε δὲ κατελείφθη ποτὲ ὑπὸ τῆς οἰκείας θεότητος, ἀλλ' ἡμεῖς ἦμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παρεωραμένοι.

nam unus est Christus. Verum nostra in se exprimebat personam & typum: quod nostrum est, in seipso formabat, nobis factus exemplũ, & edocens nos à Deo quærere, & ad ipsum attendere, & per sanctam eius mentem nobis sternens uiam, ad Deum ascensum. Quemadmodum enim passiones sustinuit, nobis uictoriam aduersus ipsas brauium comparans: sic & orauit, nobis uiã sternens (ceu dictum est) ascensionem in Deum, & pro nobis omnem iustitiam implens, ut dicebat ad Ioannẽ, nobisq; per seipsum reconcilians patrem, & ut principium & causam suiipsius ipsum honorans, & insinuãs, quòd nõ est contrarius Deo. Nam & quando dixit in suscitatione Lazari: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me: ego autem sciebam, quoniã semper me audis: sed propter astantẽ turbam dixi, ut cognoscant, quoniam tu me misisti: non omnibus perspicuum fuit, quòd ut principium sui & causam honorabat patrem & ostendebat, quòd non est Deo contrarius. Quando uerò dicebat, Pater si possibile est, transeat à me calix iste, ueruntamen non ut ego uolo, sed ut tu: non undique manifestum erat, quòd docebat nos, in tentationib. à solo Deo quærendum esse auxilium, & diuinam nostræ præferendam esse uoluntati: & ostendebat, quòd ea quæ nostræ naturæ sunt, sibi peculiaria faciebat, appropriabatq;: quodq; secundum ueritatẽ duas uoluntates, & naturis eius cõsentaneas, nõ autem aduersantes possedit. Pater dixit, ut cõsubstantialis. Si possibile, dixit, nõ ignorãs (quid enim Deo impossibile) sed erudiens nos, diuinam nostræ præponere uoluntati: hoc enim solum impossibile, q̃d Deus non uult, neq; permittit. Hoc, Veruntamen non ut ego uolo, sed ut tu: quòd ut Deus quidem cõuoluntarius est patri: ut homo uerò humanitatis naturaliter commonstrat uoluntatem: hæc autem naturaliter renuebat mortem. Istud porrò, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? nostram peculiariter uendicans naturam dixit. Neq; enim Deus eius pater, nisi subtilibus mentis imaginationibus diuiso eo quod uidetur ab eo quod intelligitur, ipse nobiscum ordinetur: neq; derelictus unquã est à propria deitate, sed nos sumus qui derelicti sumus, & despecti.

Quare

ὥστε τὸ ἡμέτερον οἰκειούμενος πρόσωπον, ταῦτα προσηύξατο.

Quare nostram induens appropriãsq; personam, hæc orabat.

COMMENTARIVS.

CHristi ad patrẽ oratio frequens, & assidua (nam & ascendisse in montem legitur, ut solus oraret, & pernoctasse in oratione Dei) non ex indigentia processit, ut nostra, qui multorum sumus indigi. Quomodo.n. plenissima illa bonorũ spiritualiũ in Christo exuberãtia, indigentiam aliquam perfectionis, aut gratiæ admitteret? Verè tamen ei conuenit completa orationis definitio hîc assignata, & longè quidem perfectius, quàm cæteris hominibus. Nam fuit in ipso, ascensio mentis in Deum per affectum, & desiderij subleuationẽ, quando intentissimè alijs posthabitis ferebatur, toto cogitatu, & conatu in Dei uenerationẽ, & adorationem. Hinc in Psalmis sæpius inducitur Christus patrem orans dixisse: Ad te Domine leuaui animã meam. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis: lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui. Sed dices forsitan: Christus mentem suam nunq; habuit à Deo deflexam, sed iugiter & indefessè in eam intentã, ut Psalmo 15. dicit, Prouidebam Dominũ in conspectu meo semper. quomodo ergo tempore orationis habuit ascensionem mentis in Deũ, cum non semper orauerit, & tamen eius mens semper in Deum fuerit eleuata? Esto, quòd mentem sanctissimam Christus assiduè habuerit intentam in Deum per meditationẽ, quia in lege eius meditabatur die ac nocte, & iugem contemplationem nullo quidem actu corporeo intermissam: quia oculi eius semper ad Dominum. Non tamen incessanter habuit mentẽ in Deum eleuatam per confessionẽ diuinę laudis, uenerationemq; & cultum Dei, cum sæpius alijs sanctis operib. eius mens fuerit occupata. Ad orationis autem rationem exigitur huiusmodi eleuatio mentis in Deum, per laudationem Dei, adorationem eius, & honorationẽ. Nec minus secunda in definitione orationis posita particula, Christo congruit, utpote decentium à Deo petitio. Sicut.n. non sibi, sed nobis orauit: ita neq; pro se, sed pro nobis decentia à Deo petiuit. Vbi autem pro alijs quicq; à Deo petimus, haud minus seruatur integra orationis conditio, atq; si pro nobis peteremus. Docemur enim & iubemur orare pro persequentibus & calumniantibus nos: item & orare ꝓ nobis inuicem ut saluemur. Huic accedit, quòd Christus etiam multa pro seipso petiuit, ut liberationem à Iudæis persequentib. Psal. 21. & 68. accelerationem resurrectionis, Psal. 15. sui ipsius clarificationem, Ioannis 17. & alia pleraq; in Psalmis & Euangelijs ad manuum occurrentia. Verùm sciscitabere forsan. Cùm Christus indigentia aut penuria diuinorum munerum non fuerit adactus adorandum, cur igitur orauit? Non enim frustra fuisse putanda est, aut præter rationem, eius oratio. Rationabilis utique fuit & legitimis causis facta semper eius oratio. Nam ut orans, æterno patri gratias egit de maximis & plurimis susceptis beneficijs: ut Matth. 11. capite, exultans in spiritu dixit: Confiteor tibi Domine pater cœli, & terræ, quoniam abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Et miracula facturus sæpenumerò in cœlum suspexisse dicitur, & patri gratias egisse. Aut pro membris suis orationem Deo fudit ut ꝓ discipulis patrem rogauit, quòd seruaret eos à malo: Ioannis decimoseptimo capite. Et pro persecutoribus suis orauit, ut pater illis ignosceret: Lucæ uicesimotertio. Aut pro seipso orauit: ut ab inimicis liberaretur, à patre glorificaretur, morte deuicta suscitaretur ad uitam perennem, & ad immortalitatis gloriã demum transferretur: ut decimoseptimo cap. Ioannis. Psalmus 15. 21. 68. 85. & pleriq; alij continentes orationem filij ad patrem, secundum susceptæ humanitatis dispensationem (non enim ut Deus orauit, sed ut homo) liquido declarant. At quoniã in omni oratione sua Christus Ioan. 11. cap. se auditum dixit à patre: Ego (inquit) sciebam, quia semper me audis: id animaduertere par fuerit, & congruum, quòd Christus in omni oratione sua procedente ex uoluntate humana, ut subiecta, & conformi diuinę uoluntati: illi'que per summam obedientiam concordante exauditus est: ut ipse Lazarum resuscitaturus ad patrem contestatur. Et Apostolus ad Hebræos 5. cap. de Christo dicit, quòd cum clamore ualido, & lachrymis exauditus est pro sua reuerentia. In oratione uerò progrediente ex uoluntate humana dimissa suæ naturæ, & permissa agere, & pati propria, ad suam declarandam conditionem, non est exauditus, quia non orauit huiusmodi oratione, ut exaudiretur: sed ut exemplum nobis daret, in tribulatione confugiendi ad Deum, & nostram uoluntatem diuino arbitrio subijciendi. Talis autem fuit oratio, quã ingruente passionis hora fecit ad patrem, ꝙ calix à se transferretur: de qua Psalmus 21. Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi. Porrò illam in cruce orationem Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Psalmo 21. contentam, & Matthæi 27. Marci uerò cap. descriptam, Christus ad patrem fecit (ut hic sentit author) nõ pro seipso neq; propriam agens personam. Non enim (inquit) ut Deus ita orauit. Nam patrem æternum, Deum suum uocat: non est autem pater, propriè filij Dei, & Christi, ut Deus est, Deus sed pater & filius, unus sunt Deus. Insuper Christus, ut Deus nunquam à patre derelictus dici posset, cum sit semper in patrem manens. Neq; ut homo hanc ad patrem Christus orationẽ (ait) fecit: quãuis pater, eius ut hominis, Deus rectè & sæpe dicatur: quia nunquam derelictus est Christus, ut homo à propria deitate, quare nec à deitate patris, cùm eadẽ sit prorsus utrisq;

deitas. Sed nostram sibi assumens & approprians personam, ita orauit: seque derelictum dicit, quia nos derelicti fuimus & deserti à Deo, quem priores dereliqueramus. Quemadmodum in eodem loco Psalmi, ubi sequitur, longè à salute mea uerba delictorum meorum: sua dicit delicta, quæ sunt humani generis, ut ea sibi attribuat propter affinitatem capitis ad membra, quæ sunt membrorum. Verùm sentiunt alij, Christum hanc orationem etiam pro seipso fecisse: fatenturque ingenuè cum autore, quòd non dicitur Deus pater Christum deseruisse hora passionis, quia subtraxerit ei diuinitatem, aut dissoluerit unionem in eo deitatis, & humanitatis. Mansit enim semper deitas carni coniuncta: cum dicat Apostolus. Quod si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. quare & cum cruci affixus est, etiam fuit Dominus gloriæ, propter diuinitatem nunquam à carne separatam. Sed dereliquit Christum, ut hominem Deus Pater secundum horum sententiam, quia potestati persequentium eum exposuit, defensionemque quam præstare potuisset, illi subtraxit, sinens illum etiam extrema pati. Non enim potuisset Iudæorum sæuitia, adeò in Christum inualuisse, nisi permissione diuinæ maiestatis eum tradentis manibus illorum: quemadmodum Pilato dixit Dominus Ioannis 19. cap. Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΕΙΩΣΕΩΣ. οβ.

Χρὴ δ᾽ εἰδέναι, ὡς δύο οἰκειώσεις εἰσί, μία φυσικὴ καὶ οὐσιώδης, καὶ μία προσωπικὴ καὶ σχετική. φυσικὴ μὲν οὖν καὶ οὐσιώδης, καθ᾽ ἣν διὰ φιλανθρωπίαν ὁ κύριος τήν τε φύσιν ἡμῶν καὶ τὰ φυσικὰ πάντα ἀνέλαβε, φύσει καὶ ἀληθείᾳ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ τῶν φυσικῶν ἐν πείρᾳ γενόμενος. προσωπικὴ δὲ καὶ σχετική, ὅτε τις τὸ ἑτέρου ὑποδύεται πρόσωπον διὰ σχέσιν, οἶκτον φημὶ ἢ ἀγάπην, καὶ ἀντ᾽ αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖται λόγους μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας, καθ᾽ ἣν τήν τε κατάραν, καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν ἡμῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ὄντα φυσικά, οὐκ αὐτὸς ταῦτα ὢν ἢ γενόμενος, ᾠκειώσατο, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ἀναδεχόμενος πρόσωπον, καὶ μεθ᾽ ἡμῶν τασσόμενος. τοιοῦτον δέ ἐστι, καὶ τὸ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.

DE APPROPRIATIONE. Cap. XXV.

Neque latendũ est, quòd duæ sunt appropriationes. Vna naturalis & substantialis, & altera personaria & habitudinalis. Naturalis igitur & substãtialis, ea est secundũ quam Dominus ob clementiã & hominũ miseratione, naturam nostrã, & naturalia cuncta assumpsit, natura & ueritate factus homo, & naturalia expertus. Personaria autẽ, & habitudinalis, quãdo quis alterius subinduit personam ob habitũ, dico ob miserationem, aut charitatẽ: & ut pro se, qui pro illo sunt, facit sermones, nihilo illi congruentes. Secundum quam appropriationẽ, maledictionẽ & derelictionẽ nostrã, & huiusmodi, non quæ illi naturalia essent (neque enim ipse hæc factus est) appropriauit, sed nostram in se præ se ferens naturam, & nobiscum ordinatus. Tale autem est, & quòd pro nobis factus maledictum.

COMMENTARIVS.

Propter ea quæ capite præcedenti dicta sunt, quod interdum nostrã sibi in operibus suis Christus personam appropriauit, autor duplicem hoc loco appropriationem in Christo factam distinguit. Vnam naturalem, & substantialem, qua ea Christo accommodantur, quæ ob susceptionem nostræ substantiæ ei uerè conueniunt, & pro sua illi persona naturaque attribuuntur. Vt appropriatio proprietatum naturalium animæ, & corporis humani, & uerè Domino nostro conuenientium, & nõ secundum phantasiam, aut allegoriam. Similiter appropriatio innocuarum passionum, famis, sitis, defatigationis, lachrymarũ, timoris, & cæterarum id genus, quæ in Euangelio Christo attribuũtur. Alia est appropriatio personaria, & habitudinalis, quãdo scilicet ea attribuuntur Christo, quæ nõ ei, sed nobis cõueniũt: ex ardentissimo aũt charitatis feruore, ea imperfecta quę membrorũ sunt, sua facit: & de membris quidem loquẽs, ut de seipso loquitur: sibi ea scribens, quę illi minimè cõpetere possunt, Vbi Psal. 21. Longe à salute mea uerba delictorũ meorum. Rursum Psal. 68. Deus tu scis insipientiã meã, & delicta mea à te nõ sunt abscõdita. Vbi insipientia, & delicta appropriantur Christo nõ quòd ei insint, sed nobis: quoniam miseriam ex abundantia cõmiserationis suã facit, & dicit. Quemadmodum benignus medicus assidens ęgroto, ut suũ in eum affectũ exprimat infirmi lãguorem in se trãsfert, gemit, suspirat, dolet ut ægroti socius. Secundũ huiusmodi etiã appropriationem loquitur Apostolus, ad Galatas 3. ca. dicens: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictũ: quia scriptũ est, Maledictus omnis homo, qui pendet in ligno, ut in gentib. benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu. Vbi Christus maledictũ pro nobis factus esse dicitur, quòd ut reus & malefactor mortẽ in cruce sustinuit, quasi pro suo punitus crimine. Is tamen per quẽ benedictio nobis reddita, & maledictio per primos illata parentes in benedictionem uersa, nihil in se maledictionis habuit. Itaque nõ pro se nobis, maledictum factus est. Simile est & id Apostoli secundæ epistolæ ad Corinthios cap. 5. Eum qui peccatum non erat, pro nobis peccatum fecit, quòd ipse hostia est pro peccato hominum, quæ sanè hostia, nomine peccati, in sacra scriptura plerunque designatur, ut in Osea de sacerdotibus dicitur, quod pecca-

peccata populi comedent) Deo Patri oblata non pro se, sed pro nobis peccatum factus.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΡΑΘΟΥΣ, ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, τοῦ κυρίου, καὶ τῆς ἀπαθείας τῆς αὐτοῦ θεότητος. ογ.

Αὐτὸς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, πάντα ὑπέμεινε σαρκί, τῆς θείας καὶ μόνης ἀπαθοῦς αὐτοῦ φύσεως, ἀπαθοῦς μενούσης. τοῦ γὰρ ἑνὸς Χριστοῦ, τοῦ ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος συντεθειμένου, ἐν θεότητί τε καὶ ἀνθρωπότητι ὄντος πάσχοντος, τὸ μὲν παθητόν, ὡς πεφυκὸς πάσχειν, ἔπασχεν, οὐ συνέπασχε δὲ τὸ ἀπαθές. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ παθητὴ οὖσα, τοῦ σώματος τεμνομένου, αὐτὴ μὴ τεμνομένη, συναλγεῖ καὶ συμπάσχει τῷ σώματι. ἡ δὲ θεότης ἀπαθὴς οὖσα, οὐ συνέπασχε τῷ σώματι. ἰστέον δὲ, ὅτι Θεὸν μὲν σαρκὶ παθόντα, φαμὲν· θεότητα δὲ σαρκὶ παθοῦσαν, ἢ Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα οὐδαμῶς. εἰ γὰρ ἡλίου δένδρῳ ἐπιλάμποντος, ἡ ἀξίνη τέμνοι τὸ δένδρον, ἄτμητος καὶ ἀπαθὴς διαμένει ὁ ἥλιος. πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀπαθὴς τοῦ λόγου θεότης καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένη σαρκί, τῆς σαρκὸς πασχούσης ἀπαθὴς διαμένει, καὶ ὥσπερ εἴ τις πεπυρακτωμένῳ σιδήρῳ ἐπιχέει ὕδωρ, ὁ μὲν πέφυκε πάσχειν ὑπὸ τοῦ ὕδατος (τὸ πῦρ λέγω) σβέννυται, ἀβλαβὴς δὲ διαμένει ὁ σίδηρος· οὐ πέφυκε γὰρ ὑπὸ τοῦ ὕδατος διαφθείρεσθαι· πολλῷ μᾶλλον τῆς σαρκὸς παθούσης, ἡ μόνη ἀπαθὴς θεότης τὸ πάθος οὐ προσήκατο, καὶ ἀχώριστος αὐτῆς διαμένουσα. οὐκ ἀνάγκη γὰρ παντελῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἐοικέναι τὰ παραδείγματα. ἀνάγκη γὰρ ἐν τοῖς παραδείγμασι, καὶ τὸ ὅμοιον θεωρεῖσθαι, καὶ τὸ παρηλλαγμένον, ἐπεὶ παράδειγμα. τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον, ταυτὸν ἂν εἴη καὶ οὐ παράδειγμα, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν θείων· ἀδύνατον γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον εὑρεῖν παράδειγμα, ἐπί τε τῆς θεολογίας, ἐπί τε τῆς οἰκονομίας.

DE PASSIONE CORPORIS Christi, & impassibili eius diuinitate. Cap. XXVI.

Ipsum igit Dei uerbũ, omnia sustinuit carne, diuina eius sola natura, impassibili perdurãte. Nã uno Christo, ex deitate & humanitate cõposito, in deitate & humanitate existente, patiente, hoc quidẽ passibile, ut natũ erat pati, patiebat, at non simul patiebatur, quod erat impassibile. Nã anima passibilis existens, inciso corpore, ipsa non incisa cõdolet, & cõpatit patiẽti corpore. At diuinitas impassibilis existens, non cõpatiebat corpori. Et id sciendũ, quod dicimus Deum carne passum: diuinitatẽ aũt carne passam, aut Deũ per carnẽ passum, nequaq̃. Nã quemadmodũ sole arborẽ super illucẽte, si securis incidat arborẽ incisus & impassibilis perseuerat sol: multò magis impassibilis uerbi diuinitas, secundũ hypostasin carni copulata, carne patiente impassibilis perseuerabit. Et quemadmodum si quis ignito ferro superinfundat aquã, quod quidẽ natũ est pati, ab aqua (ignis dico) extinguit: incolume uerò manet ferrũ, non natũ enim est ab aqua corrumpi. Multò magis carne passa, sola impassibilis diuinitas: passionẽ non admittit, inseparabilis ab ipsa permanens. Nõ tamen necesse est omnimode, & sine quocunque defectu, exempla imaginem referre: quãdo quidem necesse est, in exẽplis, & simile cõtemplari & dissimile. Alioqui nõ esset exemplũ (nã quod in omnib. simile, idem profectò fuerit, non exemplũ) & maximè in diuinis. Impossibile enim est in omnibus, simile inuenire exemplum, siue in sermone qui de Deo, siue in dispensatione carnis scilicet assumptæ.

COMMENTARIVS.

Quamuis Christus uerè uulnera, plagas & mortẽ passus sit, ut indubitato confitetur fides catholica, nõ tamen secundũ utranque naturã in ipso inconfusè unitã hæc sustinuit, sed duntaxat secundũ humanam, ut quæ sola sit passibilis. Diuinitas aũt quia suapte natura est impassibilis, ab omni passionis iniuria credi debet fuisse aliena. Et quemadmodum ait Cassiodorus in explanatione Psalmi 21. Passus est impassibilis, per passibilem quam suscepit humanitatẽ, immortalis mortuus est: & qui nũquam moritur, resurrexit. De quo loco pater Cyrillus ita pulchrè locutus est: Gratia uerò Dei pro omnib. gustauit mortẽ, tradens ei proprium corpus, quamuis naturaliter ipse uita sit, & resurrectio mortuorũ. Similiter & beatus Ambrosius: Idem patiebatur: & non patiebatur: moriebatur, & nõ moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurrexit, & non resurrexit: Sic & hominẽ dicimus hodieque pati, mori, sepeliri, cũ tamen anima eius nullo fine claudatur: Hæc Cassiodorus. Haud tamẽ putetur in illis uerbis esse contradictio, aut sensus repugnantia, quoniã non ad eandem referuntur naturã. Affirmatiua enim uerba ad humanam: negatiua uerò ad diuinam accommodantur substantiam. Nempe idem Christus patiebatur secundum humanitatẽ, & non patiebatur secundum diuinitatem: & ita de cæteris. Quinimò simpliciter ista est recipienda, & catholicè tribuenda, Christus est passus, mortuus & sepultus, quia eã sacræ literæ enunciant, astruunt, asserunt. Sed

& ipſa hanc ſecum admittit in ueritate, Chriſtus nō eſt paſſus ſecundū deitatem, non eſt mor-
tuus ſecundum diuinitatem, non eſt ſepultus ſecundum diuinam naturā, ut quę ſepulchro cō
cludi, cōtinerię; nequiuerit. Verùm nemo eſt uel mediocriter dialecticis inſtitutus, qui non a-
pertè perpendat, inter datas propoſitiones nullā eſſe contradictionem, aut ſententiæ pugnan
tiam, cum non ſecundū idem fiat utriuſq; comparatio. Cæterùm ad familiarem manu ductio-
nem, qua intelligatur propoſitum, ponit litera exemplū de corpore & anima humana. Sanè
quòd inciſo corpore noſtro anima illi intimè coniuncta non incidatur, ſymbolum quoddam
eſt, & exemplum diuinitatis non ſuſtinentis paſsionem, quamuis caro ei coniuncta, paſsioni
fuerit expoſita: nomine carnis totam naturam humanam intelligendo. Nam non modò cor-
pus, ſed ſacratiſsima Chriſti anima patiebatur, ut totus homo ſaluus fieret. Triſtis eſt (ait) ani-
ma mea uſq; ad mortem. Quòd uerò patiente corpore inciſionem, anima illi compatiatur, &
condoleat: in eo diſsimile eſt exemplū ab eo, cuius proponitur declaratiuum. Nam neq; com-
paſſa eſt, neq; condoluit diuinitas carni patienti, cum ſit ſuapte natura, ab omni paſsibilitate,
quinimò & mutatione prorſus aliena. Porrò quòd humanitate Chriſti patiente tormenta &
mortem, diuinitas fuerit impaſsibilis, præſignatum eſt, & inſinuatum ablatione immolatio-
neq; ipſius Iſaac facta ab Abraham. In qua Iſaac ereptus fuit à gladio, angelo inclamante ne ex
tenderet pater in eum manus: & aries hærens cornibus inter uepres, immolatus ꝓ Iſaac. Quip-
pe in ea figura, myſticoq; ſacrificio, Iſaac diuinitatis gerit typum, nullum moleſtiæ, aut paſsio-
ni obnoxiæ. Aries uerò humanitatem Chriſti oblatam pro peccato deſignat, tanquam ouis e-
nim ad occiſionem ductus eſt: qui quidem cornib. hæſiſſe inter uepres traditur, quia Chriſtus
ut homo inter duo brachia crucis ſuſpenſus eſt, ſiue duabus crucis extremitatib. cornuum ſpe
ciem gerentibus affixus. Et inter ſpinas peccatorum noſtrorum ſuſpēſus eſt, ut ait Hieremias:
Spinis peccatorum ſuorum circundedit me populus hic. Alij uerò hunc arietem in uepribus
hærentem, Chriſtum ante crucifixionem ſpinis coronatum intelligunt. Et hæc ſanè, ſicut & il
la, rectè eſt allegoricæ explanationis intelligentia. Vnde Geneſis 22. capite dicit litera, quòd an
gelus Domini de cœlo clamauit, dicens: Non extendas manum tuam ſuper puerum, neq; fa-
cias illi quicq;. Vbi gloſa literæ interiecta reddens rationem pręcepti angelici, inquit: Quia ca
ro crucifigi, diuinitas non potuit tangi. Idem quoq; quod hoc capite oſtendendum proponi-
tur, deſignatum eſt Leuitici 14. cap. ubi mundatus à lepra iubetur offerre pro ſe duos paſſeres
uiuos, quorum unum immolari curabat, alterum autem uiuum dimittere præcipiebatur, ut
in agrum auolet. Nempe per duos paſſeres, gloſa eodem loco intelligendas eſſe dicit Chriſti
diuinitatem, & humanitatem. Per paſſerem uiuum qui immolari præcipitur, ſignificari aſſe-
rit id quod in Chriſto paſsibile eſt, & occidi poteſt: utpote eius humanitatem, morti ꝓ nobis
deſtinatam, atq; addictam. Deniq; per alterum paſſerem, qui uiuus dimiſſus eſt auolare in de-
ſertum, gloſa accipi debere, ſentit diuinitatem Chriſti impaſsibilem, & ab omni paſsionis mo
leſtia liberam ſuapte natura, atq; alienam. Non itaq; ſenſit Chriſti diuinitas paſsionis dolores,
ut neq; alter paſſerum liber abire dimiſſus, interitum aut mortis inflictionem ſuſtinuit, in illa
immolatione pro immundatione lepę. Deniq; idem myſterium, arduumq; ſacramentum hu
manitatis in Chriſto paſſæ, & diuinitatis à paſsione immunis atq; expertis, ſub occulto figurę
uelamine inuolucriſq; imaginis, ac umbræ, deſignatur Leuitici decimo ſexto capite, ubi deſcri
bitur ritus purgationis totius populi, obſeruandus in die expiationis ſolenni. In quo quidē
ritu inter cæteras cęrimonias illud quoq; adijcitur, quòd Aaron ſuſcipere debeat ab uniuerſa
multitudine filiorum Iſrael, duos hircos pro peccato, quos ſtare faciet coram Domino in oſtio
tabernaculi teſtimonij, mittens ſuper utrunq; ſortem, unam Domino, alteram capro emiſſa-
rio. Cuius exierit ſors Domino, offeret illum pro peccato: cuius autem in caprum emiſſariū,
ſtatuet eum uiuum coram Domino, ut fundat preces ſuper eo, & emittat illum in ſolitudinē.
Nempe Chriſtus quia pro totius mundi expiandis peccatis oblatus eſt, hircus pro peccato
non abſurdè nuncupatur. Duorum autem hircorum is qui miſſa ſorte immolabatur, ſanctiſsi
mam Chriſti carnem ſignificat, pro peccatis noſtris oblatam, & grauiſsima paſſam ſupplicia.
Is uerò ſuper quem uenit emiſsionis ſors, Chriſti diuinitatem inſinuat impaſsibilem, & ab om
ni paſsionis irrogatione longè ſemotam. Quod & gloſa eodem loco comprobat dicens: Quia
Chriſtus Deus & homo ſecundùm humanitatem paſſus, ſecūdùm diuinitatem impaſsibilis,
ſumuntur duo hirci, & ſtatuūtur coram Domino in oſtio tabarnaculi. Ipſe.n. eſt uerum oſtiū,
quod ducit ad oſtium tabernaculi teſtimonij, quod eſt in cœlis. Mittit Aaron ſuper utrunque
ſortem, qua diuinitatem & humanitatem diuidi intelligamus, ut hæc patiatur, illa confortet
patientem: unam Domino, alteram capro emiſſario, Chriſto ſcilicet. Et paulò pòſt ſubiungit.
Et abijt hircus emiſſarius in ſolitudinem, id eſt Chriſti diuinitas in ſinum Patris, quò nullus ac
cedit, niſi ipſe & ſpiritus ſanctus. Abijt ergo, quia operandi uirtutem cohibuit, & portauit ini-
quitates noſtras, non ut haberet, ſed ut conſumeret: Deus. n. ignis conſumens eſt. Et rurſum:
Abijt in ſolitudinē, de qua dicitur, Terra deſerta, inuia, & inaquoſa. Ibi hoſtis locū non habet,
ubi Deus manet. In cœlum. n. diuinitas tempore paſsionis abijſſe dicitur, non locum mutans,
ſed quodāmodo uirtutē cohibēs, ut poſſent impij cōſummare paſsionē. Cęterùm alio ſenſibi
li exemplo, deinde autor manu ducit imbecillitatem noſtrā ad rectè intelligendum quonam
modo

modò id fieri posſit, quòd carne mortem patiente diuinitas illi coniuncta manſerit impaſsibi lis, exemplo inquam ſolaris radij arborem ſuperillucentis, & tamen ad arbores diſſectionem non ſuſtinentis diuulſionem: ex quo uerè colligit, multò magis carne patiente diuinitatem fuiſſe paſsionis immunem. Nempe ſolaris radius arbori ſuperfuſus extenſus eſt ratione ſubiecti cui adeſt, & in diuerſas partes diuiduus: quare potius uideretur, diſſecare debere, & incidi ſimul cum arbore cui coextenditur, quam diuinitas omnino ſimplex, indiuidua, & molis expers pati cum carne cui coniungitur in una hypoſtaſi. Siquidem longè maius eſt diſcriminis interuallum inter deitatem, & humanitatē, quam inter radium ſolis, & arborem. Similiter magis uideretur, ferrum poſſe diſſolui per aquam ſuperfuſam extinguentē feruorem eius igneū & candorem, quàm diuinitas pati per carnem: cum illic corpori corpus cōferatur, & diuturnitate temporis posſit ferrū molliri aut cauari aqua inſtar lapidum: nam & ferreus aſsiduo conſumitur annulus uſu. Si itaq; ferrum aqua infuſa non diſſoluitur, ſed ſolus in ferro ignis extinguitur: multo magis carne patiente, diuinitas paſsionem non ſuſtinuit. Non tamen neceſſe eſt (ut probè admonet autor in litera) hæc exempla rerum ſenſibilium aut conſimilia, omniquaque & in uniuerſam rei propoſitæ ſimilitudinem habere, ut nullum inter ea ſit diſcrimen. Quod & beatus Hieronymus in expoſitione fidei catholicæ atteſtatur, cum ait. Ad hoc primo omnium illud dicimus, cum etiam in exteris rebus præferuntur exempla, non per omnia ſeruare poſſunt ſimilitudinem rei illius, cui præbere putantur exemplum: ſed unius alicuius partis, pro qua uidentur aſſumpta, ſimilitudinem tenent: quemadmodum exemplo fermenti & retis (quorum utrique in Euangelio regnum cœlorum comparatur) idem deinde diffuſius explicat. Poſt quæ demum ſubiungit: Ex quibus conſtat exempla non in omnibus ijs, quorum exempla ſunt eſſe ſimilia. Alioqui ſi eadem eſſent omnia, iam non exempla dicerentur, ſed ipſæ potius res de quibus agitur uiderentur.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΧΩΡΙΣΤΟΝ ΔΙΑΜΕΙΝΑΙ τὴν τοῦ λόγου θεότητα τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ κυρίου, καὶ μίαν διαμεῖναι ὑπόστασιν. ο δ΄.

Ἀναμάρτητος ὢν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ) οὐχ ὑπέκειτο θανάτῳ, εἴπερ διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν ὁ θάνατος. θνήσκει τοίνυν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον ἀναδεχόμενος, καὶ ἑαυτὸν τῷ πατρὶ προσφέρει θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν. αὐτῷ γὰρ πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δέξασθαι, καὶ οὕτως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως. μὴ γὰρ γένοιτο τῷ τυράννῳ τὸ τοῦ δεσπότου προσενεχθῆναι αἷμα. πρόσεισι τοιγαροῦν ὁ θάνατος καὶ καταπιὼν τὸ τοῦ σώματος δέλεαρ, τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρῳ περιπείρεται, καὶ ἀναμαρτήτου καὶ ζωοποιοῦ γευσάμενος σώματος, διαφθείρεται, καὶ πάντας ἀνάγει οὓς πάλαι κατέπιεν. ὥσπερ γὰρ τὸ σκότος τῇ τοῦ φωτὸς ἐπαγωγῇ ἐξαφανίζεται, οὕτως ἡ φθορὰ τῇ τῆς ζωῆς προσβολῇ ἀπελαύνεται καὶ γίνεται πᾶσι ζωή, φθορὰ δὲ τῷ φθείραντι. εἰ καὶ τέθνηκε τοιγαροῦν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἡ ἁγία αὐτοῦ ψυχὴ τοῦ ἀχράντου διῃρέθη σώματος, ἀλλ' ἡ θεότης ἀχώριστος ἀμφοτέρων διέμεινε, τῆς ψυχῆς φημι καὶ τοῦ σώματος. καὶ οὐδ' οὕτως ἡ μία ὑπόστασις, εἰς δύο ὑποστάσεις διῄρηται. τό τε γὰρ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ ταὐτὸν ἐξ ἀρχῆς, ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει ἔσχον τὴν ὕπαρξιν·

QVOD INSEPARABILIS PERmanſit diuinitas uerbi ab anima & corpore in morte Domini, & quòd una permanſit hypoſtaſis.

Cap. XXVII.

Inſons & impeccabilis exiſtens Dominus noſter Ieſus Chriſtus (peccatum enim non fecit, qui tollit peccatum mundi: neque inuentus eſt dolus in ore eius) non ſubijciebatur morti: ſiquidem per peccatum in mundum introiuit mors: moritur igitur, pro nobis mortem ſuſcipiens: & ſeipſum patri hoſtiam, ſacrificiumq; offerens pro nobis. Ipſi enim deliquimus, & ipſum oportuit redemptionis preciū pro nobis ſuſcipere, & ita nos à condemnatione abſolui: abſit enim tyranno, ut abſtineret à Domini ſanguine. Interceſsit igitur mors, & trāſglutiens illicientem corporis eſcam, diuinitatis hamo tranſfixus eſt: & inſons & uiuificum guſtans corpus perit: ſed & omnes reſtituit, quos olim eglutiuerat. Nam quemadmodum tenebræ, illato lumine diſparent: Sic & corruptio percuſſa uita profligatur, & fit omnibus uita: ei uerò qui corrumpit, corruptio. Et quā quā mortuus eſt ut homo, & ſancta eius anima ab incontaminato ſeparata corpore: non tamē diuinitas ab utroq; ſeparata remanſit, ab anima inquam & corpore. & neq; ſic una hypoſtaſis, in duas deſecta eſt hypoſtaſes. Nam & tunc corpus & anima ſecundùm idem à principio in uerbi hypoſtaſi habebant exiſtentiam,

καὶ ἐν τῷ θανάτῳ ἀλλήλων διαιρεθέντα ἕκαστον αὐτῶν ἔμεινε, τὴν μίαν τοῦ λόγου ὑπόστασιν ἔχοντα. ὥστε ἡ μία τοῦ λόγου ὑπόστασις, τοῦ τε λόγου, καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος ὑπῆρχεν ὑπόστασις· οὐδέποτε γὰρ οὔτε ἡ ψυχή, οὔτε σῶμα ἰδίαν ἔσχον ὑπόστασιν, παρὰ τῶν τοῦ λόγου ὑπόστασιν, μία δὲ ἀεὶ τοῦ λόγου ὑπόστασις, καὶ οὐδέποτε δύο, ὥστε μία ἀεὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ὑπόστασις. εἰ γὰρ καὶ τοπικῶς τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ κεχώριστο, ἀλλ' ὑποστατικῶς διὰ τοῦ λόγου ἥνωτο.

& ipsis in morte ab inuicem separatis, unumquodq; eorum mansit, unã uerbi habens hypostasin. Quare una uerbi hypostasis, & uerbi, & animæ, & corporis fuit hypostasis: nunquam enim neq; anima, neq; corpus propriã habuere hypostasin, pręter eam quę uerbi est hypostasis. Vna enim semper uerbi hypostasis, & nunquã duę: quare una semp Christi hypostasis. Quo fit, ut etsi localiter anima à corpore separabatur, hypostaticè tamen per uerbum uniebatur.

COMMENTARIVS.

IMpeccabilem fuisse Christum Dominum, facilè ex eo conuincit author, quia uenit tollere peccata mundi. Quomodo enim calor igneus habens admixtam secum aliquantam frigoris asperitatem, poterit funditus extirpare algorem ab aqua? & si lux rutilans densas sit depulsura tenebras, ut nullam habeat partem tenebrarum, sed sit lurida tota necesse est. Haud aliter qui totius mundi peccata tollere uenit, quomodo in se peccati labem sustinere posit, aut corruptelam uiciorum? Porrò albedo quiddam in se habet decoris, & spectabilis gratiæ, quòd luci sit admodum conformis: non tamen sui ad alia transfusione nocturnas abigit ab aëre tenebras. Sol uerò non solum lucis in se habet splendorem, sed illius insuper extra se propagatione, à mundo noctis opaca propellit: & idcirco maiorem habet claritatis perfectionem, quod & alia reddat luciformia. Eadem fermè ratione in nonnullis diuino munere præseruatis fuit immunitas à peccato, non tamen potestas diffundendi illam synceritatem in alios, neq; à cæteris tenebras peccatorum effugandi. In Domino autem nóstro non solum fuit impeccantia, sed etiam syncerissimæ suæ puritatis transfusio in mentis aliorum, nocte peccatorum contenebratas: sustulit enim & detersit peccata mundi. Quare eximia & summa in eo fuit peccati carentia & exuberantia puritatis exundantis in alios: sicut & plenissimus fons est, qui obaquarum affluentiam deriuat in proxima loca aquarum suarum scaturiginem. Et hic planè affluentior est, & copiosior, quam alter fons continens intra suos limites, quam abundè prouenientem, neq; eam ad extera irriganda propagans. Cæterùm propter huiusmodi impeccabilitatem, minimè fuit debitor mortis: quandoquidem illa per peccatum inductum est mũdo: pro sua autem indignatione, illam ut nos uiuificaret suscepit. Et quoniam mortis habens imperium, procurauerat Christo mortem, ad quam non erat obligatus, destructa mors est: tyrannus prostratus: & quos detinuerat captiuos, liberati sunt. Sic sanè hostis antiquus transglutiens (ut ait litera) illicientem dominici corporis escam diuinitatis hamo transfixus est. Cui astipulatur & beatus Gregorius, exponens in Moralibus, illud dictum beati Iob quadragesimo capite positum, In oculis eius quasi homo capiet eum. Quis nesciat (inquit) quod in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur. Esca enim prouocat, ut aculeus pungat: Dominus itaq; noster ad humani generis redemptionem huc ueniens, uelut quendam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit enim corpus, ut in eo diabolus quasi escam suam, mortem carnis appeteret. Quam mortem, dum in illo iniustè appetit, nos, quos iustè tenebat, amisit. In hamo ergo eius incarnationis captus est: quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuoratorem duceret: ibi diuinitas, quæ perforaret. Et ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret: ibi occulta uirtus, quę raptoris faucem transfigeret, in hamo igitur captus est, quia inde interijt, unde deuorauit. Eandem quoq; igitur sententiam innuit idem in explanatione huius sententię Iob 40. cap. Nunquid capies leuiathã hamo, aut perforabis armilla maxillã eius. Cæterũ per mortem Christi humano generi est uita reddita, quia mortem nostram moriendo destruxit, secundum prophetæ uaticiniũ, Ero mors tua ô mors: & uitam nobis amissam restituit, aspersione sui sanguinis nos peccato mortuos uiuificans. Eadem Christi mors facta exterminatori & corruptori generis humani, corruptio: quia Christus per mortem suam (ut ait Apostolus) destruxit eum, q mortis habebat imperiũ. Quòd autem uerè mortuus est Christus ut homo, & anima eius à corpore separata, manifestè tradit eloquium Euangelicũ. Nam in Patris manus cõmendauit spiritum suum, & inclinato capite emisit spiritũ. Quòd uerò diuinitas per huiusmodi mortem à neutra partium, neq; anima scilicet, neq; corpore fuerit seiuncta, sed utrique manserit unita, hoc ipso dilucidum est, & perspicuum: quia quod Christus semel assumpsit, nunquam dimisit, neque unquam factum est diuortium illius admirandæ unionis uerbi Dei, cũ sacratissima eius anima, & corpore: sed indissolubile permansit illud coniunctionis uinculũ, nullo intercedente repudio, aut dissidio in huiusmodi fœdere. Quomodo eñ sanctissima eius anima descendens ad inferna, uectes ferreos carceris inferni confregisset, proculcasset glorioso triumpho potestates, & principatus tenebrarum, eduxisset'que uinctos antiquos patres de tenebris, & umbra mortis, nisi fuisset

eidem

eidem animę inseparabiliter cõiuncta diuinitas, cuius uirtute hęc peracta sunt? Quid insuper prohibuisset, sanctum Christi corpus uidere corruptionem, si non illi affuisset conuersatrix diunitas semper unita manens? Nempe tunc forma cadaueris subijsset sanctum Christi corpus ut in aliorum hominum morte usu uenit, & induxisset, illi putrefactionem. Quã quidẽ necessarium fuisset iterum expelli in Christi resurrectione, & iterata animæ ad corpus unione, diuinitatis'que rursum ad utranq; illarum partium coniunctionem fieri oportuisset. Sed quomodo rectè intelligas diuinitatem iterum assumpsisse humanitatem in ipso resurrectionis momento, & illius partibus iterata unione coniunctam atq; compactam? Tunc sanè rursum uerbum caro factum esset, & renouatum incarnationis sacramentum, quod per mortem fuisset interruptum. Verùm cum diuinitas sit impassibilis, & per illatã carni mortẽ nihil passa detrimenti, quid ipsam quæso diremit ab anima, & corpore, ut nudum maneret hominis mortuũ corpus, & anima diuinitate nuda? Tunc certè & ipsa diuinitas quicq; sustinuisset (ut ita dixerim) molestiæ aut iniuriæ per mortẽ, & diuulsa fuisset ab ijs partibus, quibus prius uniebatur quod aliquid passibilitatis præ se ferre uidetur: Neq; tamen per separationẽ animæ Christi à corpore, & deitatẽ utriq; immanentẽ atq; unitã, una hypostasis in duas desecta est hypostases ut rectè cẽset autor, & discutit. Nẽpe sicut ante carnis susceptionẽ erat uerbi Dei hypostasis, p seipsam sustinẽs: ita post assumptionẽ carnis eadẽ mãsit uerbi hypostasis, neq; deperdita diuinæ hypostaseos ratione, neq; in aliud quippiã translata. Corpus.n. & anima in Christo unita, propriã non cõstituerunt hypostasin, neq; persona humana: sed in hypostasi uerbi sustentabãtur, ut ex prædictis in 9. huius libri cap. perspicuum est. Quare post separationem sacratissimæ animæ à corpore, neq; anima Christi propriam habuit hypostasin, sed hypostasi uerbi Dei, innitebatur, & uniebatur: neq; corpus etiam propriã habuit hypostasin, sed hypostasi uerbi coniunctũ erat. Atqui eadẽ omnino est uerbi diuinitas cõiuncta animæ separatæ à corpore, & cõiuncta corpori dissoluto ab anima: est.n. simplex deitas, & indiuidua, neq; in partes dissecabilis. Quare & unica mãsit post mortẽ uerbi hypostasis, utranq; partiũ hominẽ constituentium se sustentãs, licet ab inuicẽ dirẽptarũ. Sed forsitan obijciet quispiã, Superius dictũ est diuinitatem fuisse unitã carni per mentẽ animãq; rationalem: soluto aũt medio, soluũtur & extrema. Igitur cum anima Christi fuit separata à carne, etiam deitas à carne seiuncta fuisse ponenda est. Respondendũ est, assumptionẽ illam habere ueritatẽ de medio necessitatis connectente extrema, non aũt de medio congruitatis. Anima aũt solum erat medium congruitatis uniens deitatem cum carne. Insuper ipsa anima Christi non solũ erat tale mediũ, ratione coniunctionis secundũ actum, uerumetiã secundum habitum. Itaq; licet anima non esset unita carni in morte, erat tamen illi unibilis, & paulò pòst unienda, & per hoc caro etiã unibilis deitati. Quòd si rursum instes, diuinitatem non esse unibilem naturę irrationali, & insensibili, ut superiora probarunt. Caro aũt Christi post mortẽ, & irrationalis erat, & insensibilis: non igitur illi fuit unita, diuinitas. Adhibenda est responsio, quòd quamuis sanctissima Christi caro post mortem esset sensus & rationis expers, habebat tamen ordinem & habitudinem ad animam, quæ rationem & sensum in se habet. Et si iterum contendas, illud non sufficere, scilicet quòd aliquod sit possibile ad unionem animę rationalis, & dispositum ad hoc quòd congruum sit ipsum uniri cum diuinitate. Fatendum quidem est, quòd illud proculdubio non suffecisset in primordio incarnationis, imò simul decuit diuinitatem uniri corpori, & animæ, ut coniunctis. Secus autem est sentiendum in ministerio nostræ redemptionis, quod quidem debuit consummari per mortem: ratione cuius æquum fuit, ut illa quæ prius ualde congruenter coniuncta erant, non minus congruè essent ad tempus diuisa, caro uidelicet, & anima. Et pro illo tempore admodũ sufficiebat ipsi carni unitas habitualis, & secundum habitudinem ad animam, loco congruitatis reddentis eam idoneam ad unitatem actualem cum diuinitatis natura. Si deinde scisciteris, cum omnis unio termineturad aliquid unum, ad quod unum finitur huiusmodi unio deitatis cum carne, an scilicet faciat unum in natura: quod minimè uidetur tribuendum cum alia sit natura deitatis, alia carnis natura: an potius unum in persona. Respondendum est, quod huiusmodi unio terminatur ad unum in persona: nam caro tunc uniebatur diuinæ naturę in unitatem hypostaseos, & personę filij Dei: non quidem quòd illa hypostasis diceretur carnis, quia esset caro: sicut filius Dei, hypostasis dicitur hominis, & etiam homo: sed hypostasis carnis dicitur, quia habebat carnem in se sustentatam: unde illa poterat dici caro uerbi Dei. Et consimili ratione anima Christi uniebatur deitati post separationem à carne, in unitate hypostaseos uerbi Dei, quod quidẽ tum dicebatur hypostasis animæ, quia habebat animam sibi hypostaticè unitam quę propter hanc coalescentiam dici potuit anima uerbi Dei, quemadmodum hoc loco satis apertè insinuat Damascenus. Sed forsan insistes, Ioannis 10. cap. dictum esse à Christo, ut filio Dei, Potestatẽ habeo ponẽdi. id est deponendi animam meã: ergo filius Dei animã in morte deposuit, & in morte fuit anima à uerbo separata. Dicendũ est, illud fuisse uerbum filij Dei, ratione carnis assumptæ, ut etiã testatur Augustinus. qđ si instes, carni non competere, animam ponere, cũ nõ habeat autoritatẽ, aut potestatem super ipsam. Respondendũ est, quod id ipsum carni attribuitur, ratione manentis in se deitatis. Est.n eo in opere deponens & id unde deponit deponens animam est uirtus diuina. Vndè uerò deponit eam, est caro assumpta.

Voluit

Voluit enim Christus animam suam separari non à uerbo, sed à carne sua, & resurrectione animam suam iterum sumi à carne, non à uerbo. Ex prædictis omnib. colligit autor, quòd quãuis anima & corpus Christi in morte abinuicem localiter separabãtur, tamen hypostaticè per uerbum adhuc uniebantur, quia utraq; earum partium etiam separatarum, unam uerbi habeat hypostasin. Ob illam tamen unionem animæ & corporis separatorum, in una uerbi hypostasi, non est concedendus Christus in triduo fuisse homo, quo iacuit in sepulchro. Nempe ad ueram hominis rationem, non sufficit coniunctio partium substantificarum ad aliquod tertium: sed insuper requiritur earum inter se compages & unio, utq; anima sit uiuificans & uegetans corpus. quod minimè locum habuit in Christo post mortem. Perinde atq; si intelligamus ferrum bipedale ignitum, candore per totum diffusio, quod diuidatur in duo pedalia. Facta quidem molis distractione illa duo pedanea uniuntur ad eandem ignitionem, non tamen amplius bipedaneum constituunt, quòd inter se non continuentur. Quocirca si quis insurgat contra id quod postremò dictum est, hac ratione: Quotiescunq; anima & corpus uniuntur in unam hypostasin, faciunt hominem. Atqui in triduo anima & corpus Christi uniebantur in unam hypostasin scilicet uerbi, ut paulò antè dictum est: fuit igitur in triduo Christus homo. Illi hac responsione satisfaciendum est, quòd bifariam anima & corpus possunt uniri in unam hypostasin. Primò hoc pacto, quòd illa hypostasis sit ex eis cõstituta: & talis quidem sit hypostasis, quæ temporalis existat & localis. Et hoc modo nõ possunt anima & corpus uniri in eandem hypostasin, quin uniantur adinuicem, & quin faciant hominem. Secundò uerò, possunt illa duo uniri in eandem hypostasin, ita tamen quod illa hypostasis ex eis unitis non constituatur, quinimmo ipsa etiam localiter separentur. Et huiusmodi unio in eandem hypostasin non necessariò constituit hominem, quia non est ibi unio per constitutionem naturæ & mutuam partium immeationem, atq; immanentiam. Et quoniam hoc secũdo modo, anima & corpus in triduo erant, unita in eandem hystasin: non conficitur, quòd tunc Christus fuerit homo. Quòd si insultans obieceris, Quæcunq; coniuncta sunt, cum eodem tertio, illa quoq; inter se coniuncta esse debere: sicut quæ sunt eadem uni tertio, illa inter se sunt eadem. Cum igitur anima Christi, & corpus coniuncta fuerint post mortem in eandem hypostasin uerbi, & inter se quoq; coniungebantur, & cõstituebant hominem. Non est recipienda ea propositio quam in fronte proponis. Nam cum uideatur speciem habere proloquij, prorsus est falsa. Datæ enim lineæ a b c, diuisæ in tres tertias, a & c extremas, & b mediam: extremæ partes a & c cõiunguntur ad unum, & eandem partem mediam b, & tamen inter se nequaquam sunt coniunctæ, cum interstes illis sit tota pars media b. Sic in homine caput & pes eidem coniunguntur animæ, cum eadem sit anima hominis in capite & pedibus, nihilo secius inter se minimè coniunguntur. Si præterea obieceris, contendens ostendere Christum in triduo fuisse hominẽ. Hanc admittunt omnes catholici, Christus in triduo iacuit in sepulchro: aut ergo id fuit secundùm quod Deus, aut secundùm quod homo. Non aũt secundum quod Deus, nam sepultura Deo non competit, Iacuit igitur in sepulchro secundum quod homo: & per consequens in triduo illo fuit homo. Respondendum est, locutionem illam propositam esse uerã per synecdochen. Dicitur enim Christus iacuisse in sepulchro, quia pars humanitatis eius iacuit in sepulchro. Vnde nec iacuit ibi secundum quod homo, nec secundum quod Deus, sed secundum aliquid hominis. Sicut ergo ex eo quòd Petrus est in tumulo, non recta fit illatio, quòd Petrus est homo, ita nec in proposito. Si deniq; insistas, Christus in tumulo non desijt esse sacerdos, cum sacerdos sit in æternum secundum ordinem Melchisedech. Erat autem Christus sacerdos, secundum quod homo. Igitur & in tumulo non desijt esse homo. Non est tribuenda primo loco proposita enunciatio, Sacerdotium enim Christi dicitur fuisse sempiternum, nõ quia semper fuerit sacerdos in actu: sed quia illi sacerdotium nullum successit. Si demũ ita insurgis, Quod habet animam rationalem sibi unitam, est rationale: Christus autem habebat animam rationalem sibi unitã in triduo mortis, ut ostensum est: igitur tunc erat rationalis, & per consequẽs erat homo. Non simpliciter tribuenda est ipsa prima propositio: sed solum admittenda, si intelligatur de unione quæ est formæ ad materiã. Hoc aũt modo nõ uniebatur anima Christi ipsi Christo in triduo, sed solum unione hypostatica: ideo nõ sequitur id qđ colligitur, scilicet qđ fuerit rationalis. Neq; per attributionem alternã mutuamq; attributorũ alternationẽ est illa propositio tribuenda: quoniã propria partiũ hominis attributa & prædicata nõ possunt cõmunicare hypostasi uerbi, nisi mediante toto coniuncto atq; cõposito. Et quoniã Christus tunc non erat homo, ideo nec poterat dici albus ratione corporis, nec rationalis ratione animæ. Nec per synechdochen rectè potuit tunc Christus aut albi rationalis habere denominationem, uidelicet quod habebat corpus album, aut animã rationalem: cũ id solum posse admitti conuenire uerbo Dei ratione totius compositi humani, quod tunc non erat.

ΠΕΡΙ ΦΘΟΡΑΣ ΚΑΙ διαφθορᾶς. οε.

Τὸ τῆς φθορᾶς ὄνομα, δύο σημαίνει· σημαίνει γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα πάθη,

DE DISSOLVTIONE ET CORRVPTIONE. Cap. XXVIII.

Dissolutionis nomẽ duo designat: unã significat huiusmodi passiões, famem,

πεῖναν, δίψαν, κόπον, τὴν τῶν ἥλων διάτρησιν, θάνατον, ἤτοι χωρισμὸν ψυχῆς ἐκ τοῦ σωματος, καὶ τὰ τοιαῦτα. κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον φθαρτὸν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα φαμέν. πάντα γὰρ ταῦτα ἑκουσίως ἀνέλαβε. σημαίνει δὲ ἡ φθορὰ καὶ τὴν τελείαν τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, στοιχεῖα, διάλυσιν καὶ ἀφανισμόν. ἥτις μᾶλλον ὑπὸ πολλῶν διαφθορὰ ὀνομάζεται ταύτης πεῖραν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα οὐκ ἔσχεν, ὥς φησιν ὁ προφήτης Δαβίδ. ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. ἄφθαρτον μὲν οὖν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέγειν κατὰ τὸν παράφρονα Ἰουλιανὸν καὶ Γαϊανόν, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον, πρὸ τῆς ἀναστάσεως, ἀσεβές. εἰ γὰρ ἄφθαρτον, οὐχ ὁμοούσιον ἡμῖν. ἀλλὰ καὶ δοκήσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν, ἃ γεγονέναι φησὶ τὸ εὐαγγέλιον, τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τοὺς ἥλους, τὴν τῆς πλευρᾶς νύξιν, τὸν θάνατον, εἰ δὲ δοκήσει γέγονε, φενακισμὸς καὶ σκηνή, τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον· καὶ δοκήσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ δοκήσει καὶ οὐκ ἀληθείᾳ σεσώσμεθα. ἀλλ᾽ ἄπαγε. καὶ οἱ ταῦτα λέγοντες, τῆς σωτηρίας ἀμοιρείτωσαν. ἡμεῖς δὲ τῆς ἀληθοῦς σωτηρίας ἐτύχομεν καὶ τευξόμεθα. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον, ἄφθαρτον, ἤτοι ἀδιάφθορον ὁμολογοῦμεν τὸ τοῦ κυρίου σῶμα, καθὼς ἡμῖν οἱ θεόφοροι πατέρες παραδεδώκασι. μετὰ μέντοι τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, καὶ κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενον, ἄφθαρτον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα φαμέν. καὶ τῷ ἡμετέρῳ γὰρ σώματι τήν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀφθαρσίαν, ὁ κύριος διὰ τοῦ ἰδίου ἐδωρήσατο σώματος, αὐτὸς ἀπαρχὴ τῆς τε ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῆς ἀπαθείας, ἡμῖν γενόμενος. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος.

famem,ſitim, laborem, clauorum confoſsionem,mortem,id eſt,animæ à corpore ſeparationē,& id genus alia. Secundùm quod ſignificatū,corpus Domini diſſolutioni obnoxium dicimus: omnia enim hæc uoluntariè ſuſcepit. Significat etiam & diſſolutio perfecta corporis in ea (ex quibus compoſitum fuerat) elementa diſsipationem, interitum, & diſparentiam: quæ quidem magis à compluſculis corruptio nominatur. Cuius experientiā Dominicū corpus minimè ſenſit, ut inquit propheta Dauid: Quoniā nō derelinques animā meam in inferno, neq; dabis ſanctū tuū uidere corruptionē. Igit̄ indiſſolubile Domini corpus dicere ſecūdū inſipientes Iulianū & Gaiū, ſecundū primū diſſolutionis ſignificatū ante reſurrectionem, impium eſt. Nam ſi indiſſolubile, nō cōſubſtantiale nobis, ſed opinione, & non ueritate facta ſunt, quæ facta eſſe teſtatur Euangelium, famē, ſitim, clauorū fixuras, lateris apertionē, & mortem. Si aūt opinione facta ſunt, fraus igitur & deceptio eſt diſpenſationis myſteriū: & opinione, non ueritate factus eſt homo: & opinione igitur, & nō ueritate ſaluati ſumus. Sed hæc faceſſant, & qui talia dicunt, ſalutis expertes fiāt: nos uerò ueram ſalutē adipiſcamur, ac conſequamur. Secundò autem diſſolutionis ſignificato, indiſſolubile, id eſt, incorruptibile cōfitemur Domini corpus, quemadmodum nobis deiferi patres tradiderunt. Attamen poſt reſurrectionem ex mortuis, ſecundum primū ſignificatum, indiſſolubile dominicum corpus aſſeueramus. Namq; & noſtro corpori reſurrectionem, & poſtea indiſſolutionem, Dominus per proprium donauit corpus, ipſe primitiæ & reſurrectionis & indiſſolutionis, incorruptioniſq;, & immortalitatis nobis factus. Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptionem, inquit diuinus Apoſtolus.

COMMENTARIVS.

Caſsiodorus hunc decimiquinti Pſal. locum exponens: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem, ait: Hoc non facilè iudices tranſeundū. Nam cum in 29. Pſal. reperies. Quę utilitas in ſanguine meo, dum deſcendero in corruptionem? iſtud quaſi uidetur eſſe contrarium. Quod tali ratione diſſoluitur. Ibi ſe dicit deſcendere in corruptionem, cum affigentium clauorum & lanceæ irruptione penetratur: quia & ipſa ſoliti corporis tranſuerberatio non immeritò quædam, probatur dicta corruptio. Hic uerò corruptionē, id eſt putrefactionem, iuſtè negat fieri, quæ carnaliter carnem uaſtat humanam. Tertiò enim die, cum reuiuificari promeruerit carnem, probata eſt, non potuiſſe corrumpi. Vbi duas corruptionis ſignificantias Caſsiodorus innuit, eaſdem cum acceptionib. diſſolutionis in litera poſitis. In quarum quidem acceptionum prima Chriſti corpus ante reſurrectionem erat diſſolubile, & corruptioni obnoxium, peragendum ad redemptionis noſtræ per paſsionem eius myſterium. Nam ſi corpus Chriſti hoc modo fuiſſet indiſſolubile, non fuiſſet nobis conſubſtantiale, ut ait litera. Quorum enim ſubſtantia eſt eadem, & proprietates naturales & actiones ſunt eadem. Igitur ex oppoſito quorum proprietates & actiones

ctiones sunt diuersæ, & substantia est diuersa. At si Christi corpus ante resurrectionem fuisse indissolubile secundum primum dissolutionis significatum, & impassibile, aliam sortitũ fuisset proprietatem, quàm corpora nostra hoc modo dissolubilia, atque passioni obnoxia. Fuisset igitur & alterius substantiæ, neque ueram ex sacratissima matre sua sumpsisset humanam naturam nobis cõformem, neque nobis ut fratribus per omnia fuisset assimilatus: quod prorsus est absurdum, & blasphemum. Quòd si obijcias: Corpus Christi post resurrectionem factum est indissolubile in prima acceptione, & omnino impossibile, & tamen idcirco non desijt esse nobis cõsubstantiale, atque connaturale. Ergo quamuis corpus Christi sic fuisset indissolubile ante passionem, atque impassibile, ex eo non cõficeretur ipsum esse nobis dissubstantiale. Respondendum est, nõ eandem utrobique rationem militare, & causam manere. Nam post resurrectionem corpus Christi indissolubile fuit per gratiam, diuinamque uirtutem operatricẽ. Et hoc modo indissolubile. eiusdem est substantię cum eo quod dissolubile est per naturam. Si uerò ante passionem Christi, corpus eius fuisset indissolubile, id per propriam fuisset naturã. Modò indissolubile secundum naturam, alterius omnino est substantiæ, ab eo quòd natura est dissolubile. Post resurrectionem uerò sanctum Christi corpus fuit indissolubile primo modo: quandoquidem nostris corporibus huiusmodi indissolutionem & resurrectionem præstabit ipse, qui est primitiæ resurrectionis, & indissolutionis, ut ait Apostolus primæ epistolæ ad Corinthios capite decimo quinto: Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorũ, & sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificabuntur. Eodem etiam loco colligit Apostolus ex eo quòd Christus resurrexit, & nos quoque resurrecturos: quoniã Christi resurrectio, nostræ resuscitationis est causa: & incorruptio sui corporis post resurrectionẽ, nobis itidẽ præstitit, quòd extremã illã regenerationem, incorruptione corporum donati erimus. Siquidem quod in nostro præcessit capite, exemplar est, & causæ eorum, quæ in membris subsecutura sunt. Et hoc pacto in omnibus ipse Christus est, primum tenens, & in se primum ostendens quid in nobis demum futurum sperare debeamus: quoniam (ut inquit Apostolus tertio capite ad Philippenses) reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΑΔΗ καθόδου. ος.

Κάτεισιν εἰς ᾅδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος· οὕτω καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις, ἐπιλάμψῃ τὸ φῶς· ἵν' ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος. οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. ἵνα αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ οὕτω τοὺς ἀπ' αἰώνων λύσας πεπεδημένους αὖθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν, ὁδοποιήσας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν.

DE DESCENSV AD INFEROS. Cap. XXIX.

Descendit in infernum anima deificata, ut quemadmodum ijs qui in terra, iustitiæ ortus est sol: sic & ijs qui sub terra in tenebris & in umbra mortis sedebant, lux infulgeret. Et ut quemadmodum in terra euangelizauerat pacem, captiuis remissionem, cæcis uisum, & ijs qui crediderunt factus est causa salutis æternæ, incredulis autem, infidelitatis improprium & redargutio: sic & ijs qui in inferno. ut ipsi omne genu flectatur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum. Atque hoc pacto à seculo compeditos soluens, rursus ex mortuis redijt, nobis uiam parãs ad resurrectionem.

COMMENTARIVS.

Anima Christi deitati coniuncta descendit in infernũ, locumque imum, in quo erant iusti, qui detinebantur ibidem ob reatũ peccati primi parentis, & uulgò solet Limbus patrũ appellari. Descendit, inque, non secundum solã uirtutis suæ operationem, & manifestationem, in uinctorum liberatione, & aduersariorũ expoliatione: quod utique si uoluisset facere potuisset: sed etiam secundum præsentiæ exhibitionem & assistentiã, ut reuera fuerit sanctissima Christi anima diuinitati unita (ut prædictũ est) præsens seque ipsam exhibens ei loco, quo sancti patres aduentum eius præstolantes detinebantur. Et in hoc magnum nobis declarauit suę dignationis & benignitatis argumentum, quòd eos dignatus fuerit & sustinuerit sua uisitare præsentia, quos solo imperio, & uerbo potentifico potuisset è tenebris & umbra mortis educere. Descendit item ad inferna, non illorum claustris detinendus: sed inde suos erepturus, & uectes ferreos atri carceris confracturus. Perinde atque potentissimus rex ob singularem animi affectum, quem gerit in captiuos, cum eos posset absens solo uerbi pręcepto liberare, præsentiã tamen suã illis offert, carceremque ingreditur, non quidem conijciendus in uincula, aut compedib. constringendus: sed alios inde liberaturus, manibusque suis eorũ catenas soluturus. Et queãdmodũ huiusmodi exhibitio præsentiæ animæ Christi, cessit antiquis patribus in

bus in maiorem consolationem: ita & aduersarij atque dæmonibus in grauiorem cõfusionem, quos ut in terra uicerat, & eiecerat in natura hominis assumpta: ita & anima eius de eisdẽ triumphauit apud inferos, ipsos inuitos spoliando. Vt enim dicit beatus Paulus secũdo capite ad Colossenses: Christus expolians principatus & potestates, traduxit cõfidenter palàm triũphans illos in seipso. Quod autem secundùm ueritatem, & præsentiam descẽderit ad inferna, liquido constat ex eo loco Psal. 15. paulò antè adducto, Quoniam non derelinques animã meam in inferno: quod non nisi de anima, quæ in inferno aliquando fuerit, non tamen ibidẽ derelicta, aptè quispiã dixerit. Et beatus Petrus ad Iudæos in Actis Apostolorũ 2. cap. de Christo contestatur. Quem Deus suscitauit à mortuis, solutis dolorib: inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Præterea Psal. 29. Christus ad patrem dicit: Domine abstraxisti, uel (ut alia habet traductio) eduxisti ab inferno animam meam ubi manifestè indicat, se ad infernum descendisse, alioqui inde eductus nõ esset. Insuper Psalmo 70. Christus Dominus ad patrẽ dicit. Conuersus uiuificasti me, & de abysis terræ iterum reduxisti me: id est, de profunda uoragine inferni suscitans me, rursus in uitam me reuocasti. Et Zacharias cap. 9. ad Christũ Dominum: Tu quoque in sanguine testamẽti tui, eduxisti uinctos de lacu in quo nõ erat aqua. Rursus Paul. ad Ephes. 4. cap. dicit: Quòd autem ascendit, quid est nisi, quia descendit primũ in inferiores partes terræ? id est, ad inferos, ut exponit glosa, cuius probatio præmissa est, quia captiuam duxit captiuitatem, quam inde traxit. Et beatus Ambrosius eundem Apostoli locum ad literam exponens, continuò uerbis Apostolicis subnectit: Verũ est quia ideo descendit, ut ascenderet. Non sicut homines, qui ad hoc descenderunt, ut illic remanerent. Ex sententia enim tenebantur apud inferos: quæ sententia saluatorem tenere non poterat, quia uicit peccatum. Triumphato ergo diabolo, descendit in cor terræ, ut ostensio eius prædicatio esset mortuorum, ut & quotquot cupidi eius essent, liberarentur. Nec poterat ascẽdere, qui ad hoc descenderat, ut ui potestatis suæ calcata morte, cum captiuis, quorum causa pati se permisit resurgeret. Ex quibus planè uerbis constat, Apostolum eo loco sermonem facere de Christi descensu ad inferos. Et nos quidem dedita opera, cõsultoque hæc testimonia citauimus (tametsi & ex alijs plerisque scripturæ locis idem colligi posit) ad comprobandum Christi ad inferos secundum animam descensum, ut dilucidè ostendamus, eundem ex sacrarum literarũ authoritate, sententiaque colligi, & deduci posse, & occludantur ora eorum qui cõtendunt, scriptoque reliquerunt, illum fidei nostræ articulum ex sacræ scripturæ litera minimè haberi: Quoniam quæcunque (aiunt) autoritates scripturæ ad id astruendum adducuntur, possunt ad aliam sententiam quàm Christi ad inferos descensum detorqueri, atque deflecti. Quamuis autem id quo quo modo proteruiendo fieret (quod tamen non nisi magna tum absurditate effici posse uideretur) licet etiam grauissima Damasceni hoc loco astruẽtis hunc Christi ad inferos descensum, repudiaretur autoritas: tamen necessarium est eos (modo catholici esse, & dici uelint) fidẽ haberi huic articulo, quòd Christus descendit ad inferna, in symbolo Apostolorum à beato Philippo adiecto. Hæc enim uel sola, cessantibus cæteris assertionibus, approbatio sufficit, ut quisque indubitata mente adhæreat huiusce articuli ueritati. Porrò quod Christus in terris apparens fuerit incredulis, infidelitatis in properiũ, & redargutio, ut habet litera haud difficilè est cognitu. Nempe si suam præsentiam exhibeat medicus ægroto, opemque suã fideliter polliceatur eidem, si modò dictis ipsius & monitis obtemperet: hanc tamen opis medicæ benignã oblationem, ex animi peruersitate aspernetur ægrotus, medicum contumelijs prosequatur, & abijciat, id huiusmodi languido improperium est, & redargutio, quòd oblatam ultro medici curam admittere recusauerit. Sic sanè cum cœlestis medicus uenit saluum facere quod perierat, & nõ est receptus ab incredulis, illa Christi uisitatio cedit ipsis in maius improperium, & ex inde grauius ueniunt redarguendi. Quod & Simeon ille iustus innuit, cum dixit puerũ Iesum esse positum in ruinam multorum, & signum cui cõtradiceretur. Et Dominus noster apud Ioannẽ cap. 15. idem expressit, cùm ait: Si non uenissem, & locutus eis non fuissem, neque opera in eis fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et sæpius alijs in locis Euangelij hanc incredulitatem Iudæis Dominus exprobrat.

SANCTI PATRIS IOANNIS DAMASCENI DE ORTHOdoxa fide liber quartus.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ἀνάστασιν. οἱ.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, πάντα μὲν τὰ πάθη ἀπέθετο, φθορὰν λέγω, πεῖναν τε καὶ δίψαν, ὕπνον καὶ κάματον, καὶ τὰ τοιαῦτα· εἰ γὰρ καὶ ἐγεύσατο βρώσεως μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ᾽ οὐ νόμῳ φύσεως. οὐ γὰρ ἐπείνασεν, οἰκονομίας δὲ τρόπῳ, τὸ ἀληθὲς πιστούμενος τῆς ἀναστάσεως. ὡς αὐτή ἐστιν ἡ σὰρξ ἡ παθοῦσα καὶ ἀναστᾶσα. οὐδὲν δὲ τῶν τῆς φύσεως μερῶν ἀπέθετο, οὐ σῶμα, οὐ ψυχήν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν, θελητικήν τε καὶ ἐνεργητικὴν κέκτηται· καὶ οὕτως εἰς οὐρανοὺς ἀνεφοίτησε. καὶ οὕτως ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεται, θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ ἐνεργῶν θεϊκῶς μὲν τὴν τῶν ὅλων πρόνοιάν τε καὶ συντήρησιν, καὶ κυβέρνησιν. ἀνθρωπίνως δὲ μεμνημένος τῶν ἐπὶ γῆς διατριβῶν, ὁρῶν τε καὶ γινώσκων, ὡς ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς λογικῆς κτίσεως· γινώσκει γὰρ ἡ ἁγία αὐτοῦ ψυχὴ, ὅτι τε καθ᾽ ὑπόστασιν τῷ θεῷ λόγῳ ἥνωται, καὶ συμπροσκυνεῖται ὡς θεοῦ ψυχὴ, καὶ οὐχ ὡς ἁπλῶς ψυχὴ καὶ τὸ ἀναβῆναι δὲ ἐκ γῆς εἰς οὐρανὸν, καὶ τὸ καταβῆναι δὲ πάλιν, ἐνέργειαί εἰσι περιγραφομένου σώματος. οὕτω γὰρ πάλιν ἐλεύσεται φησὶ πρὸς ἡμᾶς, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.

DE IIS QVAE POST RESVRREctionem. Cap. I.

Post autem resurrectionem à mortuis, omnes deposuit passiones, dissolutionem dico famem, sitim, somnum, laborem, & id genus talia. Nam etsi gustauit cibum post resurrectionem, non tamen naturali lege (non enim esuriit) sed dispensationis modo, ueritatis suæ resurrectionis fidem inducens, & confirmãs quòd ipsa eadem caro quæ passa est, resurrexit. Nullam siquidem partium naturæ reliquit, non corpus, non animam, sed & corpus & animã rationale, & intellectiuam, uoluntariamque & actiuam possedit. Et sic in cœlum ascendit, & sic in dextera patris sedet, uolens & diuinè, & humanè nostram salutem operans: diuinè quidem uniuersorum prouidentiam & conseruationem & gubernationem: humanè uerò, memorans conseruationum, quas in terra gessit, uides & agnoscẽs quòd ab omni rationali creatura adoratur. Agnoscit enim sancta eius anima, quòd secundùm hypostasin unita est Deo uerbo, & quò simul adoratur ut Dei anima, & non ut simpliciter anima. Sed & ascensio ex terra in cœlum, & iterũ descensio & aduentus actiones sunt circumscripti corporis: sic enim rursus ueniet ad nos (inquit) quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum.

COMMENTARIVS.

Quoniam quod mortale fuerat in Christo Domino ante mortẽ, per resurrectionẽ induit immortalitatẽ: & quod prius corruptibile, incorruptionem, peracta triũphali resurrectione non indiguit gloriosum eius corpus cibo, potu, somno, & cæteris id genus præsentis uitæ adminiculis: quæ tantisper nobis necessaria sunt, dum nostrum corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem. Nempe de iustis ad cœlestis patriæ sortem assumendis, dicit Apocalypsis, quod non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super eos sol, neque ullus æstus, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, de prima abierunt. Et quoniam quod corporale est, absorbitur à spirituali, perinde atque ferrum secundum substantiam manens, ab igni inducente illi candorem, atque indefatigabiliter glorificatum corpus spirituales exercebit operationes. quonam pacto somnus in illo haberet locũ, qui natura datus est ad reparandas uires assidua uigilia defessas. Aut quomodo habitantes in domo illa Domini, qui in secula seculorum laudabunt eum, seruientque ei die ac nocte in templo eius, aliquam per somnũ habebunt interplorationem diuinæ laudis, aut uisionis beatificæ. Quod si fames, sitis, somnus, & similes uitæ mortalis conditiones, à membris auferentur per resurrectionis gloriam, quid factum credere debemus in Christo capite nostro? cuius resurrectio ut cæteris prior (surrexit enim Christus à mortuis, primitiæ dormientium) ita est gloriosior atque præclarior, ut cæterarũ causa. Cur aũt post resurrectionẽ Dominus cum discipulis mãducauerit, explanat uenerabilis pater Beda his uerbis: Hac in re fratres cauẽda est hæresis stulta Cherintianorum

rum, ne quis uidelicet pueriliter desipiens æstimet uel mediatoris Dei & Domini nostri corpus excitatũ à mortuis sustentaculo eguisse ciborũ uel nostra post resurrectionem corpora in uita & conuersatione spirituali escis reficienda carnalibus: ubi diuinæ cõtemplatio claritatis esurire & sitire, sicut & bonorum cęterorum penuriam pati, nullatenus sinit. Simpliciter itaq; & pie sentiendum est, immortale iam factum post resurrectionem corpus Dominicũ, nullam quidem necessitatem, attamen facultatẽ habuisse uescendi. Ideoq; ubi oportunitas probãdæ substãtiæ naturalis exigebat, cibis esse refectũ, qui nimirũ cibi nullũ saginæ adiumẽtũ (ut mortalium corporib. solẽt) illi præbuerint. sed quomodo in ignẽ missa aqua, ita mox comesti cibi, spiritualis eius sunt uirtute absumpti. Itaque gustauit Christus cibũ post resurrectionẽ, ut per fectũ comestionis ueritas patesceret carnis: quemadmodũ ait beatus Gregorius. Siquidẽ ad insinuandam ueritatem resurrectionis, non solũ tangi, sed & cõuesci uoluit: nõ quòd uel ipse, uel nos post resurrectionẽ cibo debeamus indigere, sed ut corpus nõ spiritũ esse manifestaret manducauit potestate, non necessitate. Aliter enim absorbet aquã terra sitiens, aliter solis radij calens: illa, indigẽtia: iste, potẽtia. Proinde Petrus apostolus ad cõprobandũ resurrectionẽ Dominicã, id adducit tanquã efficax argumẽtum, dicẽs ad Corneliũ Centurionẽ. Hũc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testib. præordinatis à Deo, nobis qui mãducauimus & bibimus cũ illo postquã resurrexit à mortuis. Porrò quòd huiusmodi mãducatio dispẽsatoria fuerit, & per dignationẽ atq; benignã cõdescẽsionẽ, hinc liquet. Nam cum esset post resurrectionẽ in statu uitę immortalis & sufficiẽtię, excludẽtis omnẽ cibi indigentiã, dignatus est tamẽ exhibere operationem status inferioris atq; uitæ mortalis, prætendentẽ indigentiæ conditionẽ, ut nos sustolleret ad sublimitatẽ resurrectionis suę, ueritatẽq; capiendã. Perinde atq; si quispiam in mõtis culmine cõstitutus, ad ima descẽderet, ut manu porrecta ijs, qui in demissiore sunt loco, eos ad fastigia mõtis secũ subleuaret. Itaq; nostræ infirmitati hac manducatione Christus mirũ in modũ cõsuluit, fidẽq; roborauit. Insuper huiusmodi mãducatiõe (ut habet litera) cõfirmauit Christus, qđ ipsa eadẽ caro quæ passa est, resurrexit. Eadẽ inq; secundũ substantiã, sed altera secundũ gloriã. Ad quod credendũ, & alterũ nobis in corroboratione prębuit argumẽtũ, scilicet suorũ uulnerũ cicatrices. Vt enĩ idẽ omnino secundũ naturã corpus se habere ostẽderet, quod antea habuerat, cũ illud abolitis passionis indicijs ostẽdere discipulis posset, si uoluisset, certè utiq; dispẽsationis gratia (ut ait Beda) passionis in eo maluit indicia reseruare, utpote uulnerũ manibus, pedibus & lateri inflictorũ signa atq; uestigia. ut discipuli qui hæc uidebãt, manifestè possent dinoscere, nõ spiritum sine corpore, sed corpus esse spirituale quod uidebant: & idẽ prorsus quod cruci fuerat affixũ, atq; uulnerib: affectũ. Alterã uerò corporis esse gloriã constat. Nam iam immortale, incorruptibile impassibileq; redditũ fuerat, & clausis ianuis ad discipulos introgressum. Id beatus quoque Gregorius cõprobat, dicens: Palpandam carnem Dominus prębuit, quã clausis ianuis introduxit, ut esse post resurrectionem ostenderet corpus suum eiusdem naturæ & alterius gloriæ. Quod & in beatis post resurrectionem haud dubiè futurum est. At uerò non fuerunt huiusmodi seruatę uulnerum cicatrices in corpore Christi ad deformitatem aut horrorem. quin potius ad gloriam & in testimonium uictoriæ de principe huius mundi, quẽ acri duello superatum eiecit foras, & in eo pręlio susceptarum plagarum signa monumentũ sunt uirtutis, & suę gloriæ incrementum. Quemadmodũ etiam dicit beatus Augustinus, in sacris martyrum corporib. post resurrectionem permansuras notas quasdã & stigmata inflictorũ illis uulnerũ, quę futura sunt ipsis in decorem, gloriam & mirabilem ornatum. Porrò sicut per dispensationem Dominus noster post resurrectionem exhibuit manducationem & suorum uulnerum indicia ad suæ resurrectionis testificationẽ: quæ quoniam omnium prima erat, & inductura fidẽ de omniũ resurrectione mortuorũ, indigebat euidentioribus indicijs, & plurib. approbationibus & idcirco non oportet ea duo in cuiusuis aliorũ resurrectione etiã exhiberi, quoniã nõ eadem militat ratio, cum iã solida iacta sint fundamenta fidei de resurrectione mortuorũ. Ita & claritatem eximiã, qua corpus suum fuit dotatum ab ipsò resurrectionis momento, qua & cæteri filij regni dotabuntur, quãdo fulgebunt iusti, sicut sol in regno patris eorum, dignatione quadã dispensatoria occultauit. ut redderet corpus suum conspicuum discipulis, quos delegit tanti mysterij præcones, & exinde cognoscerent eadem lineamenta & figurã quam ante passionem habuerat, inducerenturq; ea ratione facilius ad credendum, reuera Christũ idem resumpsisse corpus, quod ante mortem habuerat. Quod si claritatem illã gloriosi corporis sui Christus explicuisset, quemadmodũ in sua transfiguratione, quando resplẽduit facies eius sicut sol, & uestimenta eius facta sunt alba sicut nix, nõ potuissent in ipsum intẽdere imbecilles oculi mortalium: quoniã perstricti fuissent, & hebetati nimio illo splendore cœlestis irradiationis: & longè quidem minus, quàm potuerint filij Israel defigere aciem oculorum in uultũ Mosi, ex diuturna Dei familiaritate splendentem luce insolita, & claro fulgore nitentẽ. Denique quòd sacratissima Christi anima adorãda sit ut unita uerbo unione hypostatica, iã in decimonono secũdi libri capite dictũ est, insuper & ex octauo capite præcedentis libri perspicuũ satis euasit: ubi discussum est, quõnam modo sanctissima Christi caro sit adoranda.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΤΟΥ πατρὸς καθέδρας. ο β.

Ἐκ δεξιῶν δὲ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς κεκαθικέναι φαμὲν τὸν χριστὸν σωματικῶς. οὐ τοπικὴν δὲ δεξιὰν τοῦ πατρὸς λέγομεν. πῶς γὰρ ὁ ἀπερίγραπτος τοπικὴν σχοίη δεξιάν; δεξιὰ γὰρ καὶ ἀριστερὰ, τῶν περιγραφομένων εἰσί, δεξιὰν δὲ τοῦ πατρὸς λέγομεν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς θεότητος. ἐν ᾗ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς πρὸ αἰώνων ὑπάρχων, ὡς θεὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ἐπ᾽ ἐσχάτων σαρκωθεὶς, καὶ σωματικῶς κάθηται, συνδοξασθείσης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. προσκυνεῖται γὰρ μιᾷ προσκυνήσει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως.

DE SESSIONE IN DEXTERA patris. Cap. II.

Adextris aūt Dei patris sedere dicimus Christum corporaliter. Verum nō localem dextrā patris dicimus. Quo pacto enim qui incircūscriptus est, localem habeat dexterā? Localis enim dextera & sinistra, eorū quę circunscribuntur existūt. Dexterā igitur patris, intelligimus gloriā & honorificentiā deitatis, in qua Dei filius ante secula existens ut Deus, & patri consubstantialis, in nouissimis temporibus incarnatus est, & corporaliter sedet, conglorificata carne eius. Adoratū enim una adoratione cū sua carne ab omni creatura.

COMMENTARIVS.

Consessum Christi ad dextrā patris intelligere debemus, sublimationem eius & exaltationem in beatitudine cœlesti super omnem creaturā, & ad æqualē cum patre honorificentiā subleuationē: ad quā nostrā subuexit sibi unitā naturā. Nunc enim Christus nō solum Deus, sed etiā ut homo propter identitatē hypostaseos, gloriā & honorē habet super omnia. Exaltauit enim illum Deus propter humiliationē & obedientiā usq; ad mortē: & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorū: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus gloria est Dei patris, ut scribit Apostolus 2. cap. ad Philip. Et ad Ephes. 1. cap. dicit, quod pater Christum cōstituit super omnē principatum & potestatem, dominationē & uirtutem, & super omne nomen quod nominatur, non solū in hoc seculo, sed etiam in futuro. Huic astipulatur & Chrysost. exponens illud uerbum Apostoli ad Heb. ca. 1. de Christo: Sedet ad dexterā maiestatis in excelsis. In excelsis, inquit, dicens, non loco cōcludit Deum, sed ostendit hominem Christum omnib. altiorem & eminentiorem. Sic & per dextrā, non Deum deformauit, sed similitudinē honoris demonstrauit. Consessus enim nihil demonstrat aliud, nisi honoris æqualitatem, & quod sublimatus est Christus ad æqualitatem patris. Si enim humano more loquamur, non posset quispiam augustæ autoritatis & insigni dignitate præditus, alterum sibi familiarē maiori honore afficere, aut illum euidentius sibi potestate adæquare, quā si ipsum ad dexterā suam asciuerit, & sibi collateralem collocauerit. Porrò nōnulli consessum Christi ad dexterā patris insuper interpretantur (nec absurde quidem) iudiciariam potestatem uniuersorum ipsi à patre traditā, à quo constitutus est iudex uiuorum & mortuorum. Non enim pater iudicat quenq;, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificāt patrē. Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Enimuero iudicis est, cum causam examinat, & fert sententiam, sedere, ad maturitatem animi & prudentiā discusionis propositæ rei exprimendam, Proinde angeli continuò post ascensionē Christi, discipulis denunciarunt futurum eius aduentum ad iudicium, dicentes: Hic Iesus qui assumptus est à uobis, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, ΕΙ ΔΥΟ φύσεις ὁ χριστὸς, ἢ καὶ τῇ κτίσει λατρεύετε, φύσιν κτιστὴν προσκυνοῦντες, ἢ μίαν φύσιν προσκυνητὴν λέγετε, καὶ μίαν ἀπροσκύνητον. ο γ.

Τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι προσκυνοῦμεν, ἀσώματον μὲν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ νῦν τὸν αὐτὸν σεσαρκωμένον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, μετὰ τοῦ εἶναι θεόν. ἡ τοίνυν σὰρξ αὐτοῦ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν, ἂν διέλῃς ἰσχναῖς ἐπινοίαις τὸ ὁρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου, ἀπροσκύνητός ἐστιν ὡς κτιστὴ, ἑνωθεῖσα δὲ τῷ θεῷ λόγῳ δι᾽ αὐτὸν, καὶ ἐν

AD EOS QVI DICVNT: SI DVAE naturæ Christus, aut creaturam colitis, naturam creatam adorantes, aut unam naturam adorabilem dicitis, & unā inadorabilem. Cap. III.

Filium Dei cum patre & spiritu sancto adoramus, incorporeū quidem ante humanitatis assumptionē, & nunc eundem incarnatū, & factū hominem, & cū hoc Deū existentē. Caro igitur eius secundū ipsius naturā (si subtilibus cogitationib. dispescas quod uidetur, ab eo quod intelligitur, cogitationeq; humanitatem à diuinitate præscindas) inadorabilis est ut creatura, unita autem Deo uerbo, propter ipsum & in

αὐτῷ προσκυνεῖται. ὃν τρόπον γὰρ ὁ βασιλεὺς καὶ γυμνὸς προσκυνεῖται καὶ ἐνδεδυμένος, καὶ ἡ ἁλουργὶς, ὡς μὲν ψιλὴ ἁλουργὶς πατεῖται καὶ περιρρίπτεται· βασιλικὸν δὲ γενόμενον ἔνδυμα, τιμᾶται καὶ δοξάζεται. καὶ εἴ τις αὐτὴν παροικτρώσειεν, θάνατον ὡς τὰ πολλὰ κατακρίνεται. ὡς δὲ καὶ ξύλον ψιλὸν, οὐκ ἔστι τῇ ἁφῇ ἀπρόσιτον. πυρὶ δὲ προσομιλῆσαν, καὶ ἄνθραξ γενόμενον, οὐ δι᾽ ἑαυτὸ, διὰ δὲ τὸ συνημμένον πῦρ, ἀπρόσιτον γίνεται. καὶ οὐχ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ὑπάρχει ἀπρόσιτος, ἀλλ᾽ ὁ ἄνθραξ ἤτοι τὸ πεπυρακτωμένον ξύλον, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ, κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν, οὐκ ἔστι προσκυνητὴ, προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ Θεῷ λόγῳ, οὐ δι᾽ ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνωμένον αὐτῇ καθ᾽ ὑπόστασιν Θεὸν λόγον. καὶ οὔ φαμεν ὅτι σάρκα προσκυνοῦμεν ψιλὴν, ἀλλὰ σάρκα Θεοῦ, ἤτοι σεσαρκωμένον Θεόν.

ipso adoratur. Eo namque modo, quo rex & nudus adoratur, & indutus, & purpura, ut nuda purpura: & conculcatur, & proijcitur, facta autem regis amictus, honoratur & glorificatur. & si quis illam proterere præsumpserit, persæpe morte mulctatur. Et quemadmodum lignum nudum, non est tactui inaccessibile, atque igni coniunctum, & carbo factum, non propter seipsum, sed propter coniunctum ignem, inaccessibile fit: & non ut ligni natura, tactu inaccessibile est, sed ut carbo, id est, quando ignitum est lignum. sic & caro, secundum sui naturam non est adorabilis: adoratur autē in incarnato Deo uerbo, nō propter seipsam, sed propter coniunctum ipsi secundùm hypostasin Deum uerbum. Et non dicimus quòd carnē adoramus nudam, sed carnem Dei, id est, incarnatum Deum.

COMMENTARIVS.

Quæ octauo præcedentis libri capite dicta sunt de adoranda Christi sacratissima carne, apertiorem reddunt huius loci intelligentiā. Siquidē ibidem determinatū est, & idem quoque hîc repetitur, quòd sanctissima Christi caro absolutè & secundū se considerata, & non quatenus diuinitati unita, nequaquam est adoranda: quia ea ratione, creatura est, cui minimè exhibendus est adorationis cultus. Et hoc modo ipsam cōsiderantes, dispesceremus subtilibus cogitationibus animique diremptione & abstractione, quod uidetur, ab eo quod intelligitur: scilicet humanitatem Christi corporeis oculis peruiam & sensibilem, ab eiusdem deitate, solo intellectus obtutu comprehendenda. Si uerò eadem cōsideretur ut unita uerbo hypostatica unione, & eandem cum eo personam constituens, reuera adoranda est propter ipsum uerbum, cui unitur, ut præcipuā adorationis causam, & in ipso quoque uerbo, cum quo in unum personali unitate coalescit. Et hāc quidem determinationē duabus manuductionibus, scilicet purpuræ regiæ & ligni igniti, autor in litera clarius elucidat. Ex quibus facilè diluitur cauillus aduersariorum in ipsius capitis titulo annotatus, annitentium probare, si duas in Christo naturas astruimus, aut creaturā nos colere, aut unam in Christo naturam nos ponere adorabilem, & unam inadorabilem. Quibus planè respondendum est, nos duas in Christo naturas post unionē saluas & interas ingenuè fateri, ut tertio præcedentis libri capite latius est agitatum: non tamen idcirco creaturā nos colere, aut naturā creatam (scilicet humanitatem Christi) secundū se propriamque substantiā consideratam, sed in ratione & habitudine ad uerbum Dei, cui in eadem unitur hypostasi, quandoquidem Christi caro propter ipsum Dei uerbū & in ipso adoratur. Quare neque in Christo unam dicimus naturam adorabilē scilicet diuinam, & alteram inadorabilem utpote humanam, sed utramque adorabilem: unam quidem propter se, & suapte natura, alterā uerò non secundū se, sed propter unionem cum uerbo. Si enim à uerbo separata foret, non esset hoc pacto adoranda. Cæterùm quia nunquam separabitur ab eo, sed indissolubiliter illi permanet unita, ut uerbo coniuncta semper adoranda colēdaque est. Quod & beatus Augustinus attestatur, exponens illud Psalmi 98. Adorate scabellum pedū eius, quoniam sanctum est. In Christo (inquit) terra est, id est caro, quæ sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnē accepit. Hæc sine impietate à uerbo Dei assumpta adoratur à nobis: quia nemo carnē eius uerè manducat, nisi prius adoret, sed qui adorat, non terram intuetur, sed illum potius cuius scabellū est, propter quem adorat. Enimuerò permulta sic inuenias in rerum natura, quæ per se talia nō sunt, coniuncta tamen alteri, propter ipsum fiūt talia. Nempe corpus humanum si ipsum nudum & anima destitutum intelligas, neque animatum est, neque uiuens: propter animam autē, cui cōiungitur, uitæ fontem & originem, uiuificatur corpus & uegetatur: & quandiu animæ fuerit compactum, uiuēs dici debet, & uegetum. Et plerunque minus dignum perfectiori digniorique coniunctum accipit ipsius dignioris perfectiones atque præclaras conditiones, & nō communicat illi suas imperfectiones. Sic ferrum per se consideratum, & sumptum, tangibile quidem est dēsum & opacū: si uerò fuerit ignitum, & insito feruore ignis incādens, minimè iam tactui peruium est, aut impunè manu contrectabile, iam lucidum & igneo candore relucens. Quòd

si ferrum intelligas eo pacto candens, ut nunquam possit cãdor ille separari à ferro, illud semper erit intractabile, semper igneũ & exurens. Per huiusmodi igitur ferrum, Christi carnem, per ignis autem candores, ipsius diuinitatem accipe.

ΔΙΑ ΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ἐνηνθρώπησε, καὶ οὐχ ὁ πατὴρ οὐδὲ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐνανθρωπήσας κατώρθωσε. π.

Πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ οὐχ υἱός. υἱὸς ὁ υἱός, καὶ οὐ πατήρ. πνεῦμα ἅγιον τὸ πνεῦμα καὶ οὐ πατὴρ οὐδὲ υἱός. ἡ γὰρ ἰδιότης, ἀκίνητος. ἢ πῶς ἂν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, ἵνα μένῃ ἡ ἰδιότης ἀκίνητος. υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε. σαρκωθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ οὐκ ἐκστὰς τῆς υἱϊκῆς ἰδιότητος. ἐνηνθρώπησε δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵν' ἐφ' ᾧπερ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάλιν αὐτῷ χαρίσηται. ἐποίησε γὰρ αὐτὸν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ, νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἤτοι ἐν ἀρεταῖς τέλειον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει. αὗται γὰρ οἱονεὶ χαρακτῆρές εἰσι τῆς θείας ὑπάρχουσι φύσεως, τὸ ἀμέριμνον καὶ ἀπερίσπαστον, καὶ ἀκέραιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κακίας ἐλεύθερον. ἐν κοινωνίᾳ μὲν οὖν ἑαυτοῦ καταστήσας τὸν ἄνθρωπον. (ἐπ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ γὰρ τοῦτον ἐποίησε. διὰ τῆς ἑαυτοῦ κοινωνίας, ἀνήγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸ ἄφθαρτον. ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς, τοὺς τῆς θείας εἰκόνος χαρακτῆρας ἐζοφώσαμέν τε. καὶ συνεχέαμεν, καὶ ἐν κακίᾳ γενόμενοι τῆς θείας κοινωνίας ἐγυμνώθημεν τίς γὰρ μετουσία φωτὶ πρὸς σκότος;) καὶ ἔξω τῆς ζωῆς γενόμενοι, τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ ὑπεπέσομεν, ἐπειδὴ μετέδωκε τοῦ κρείττονος, καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει τοῦ χείρονος, τῆς ἡμετέρας λέγω φύσεως, ἵνα δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἀνακαινίσῃ μὲν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, διδάξῃ δὲ καὶ ἡμᾶς τὴν ἐνάρετον πολιτείαν. ταύτην δι' ἑαυτοῦ ποιήσας ἡμῖν εὐεπίβατον, καὶ τῇ τῆς ζωῆς κοινωνίᾳ ἐλευθερώσῃ τῆς φθορᾶς, ἀπαρχὴ γενόμενος τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως, καὶ τὸ ἀχρειωθὲν καὶ συντριβὲν σκεῦος ἀνακαινίσῃ ἵνα τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου λυτρώσηται πρὸς θεογνωσίαν ἡμᾶς καλέσας, καὶ νευρώσῃ, καὶ παιδεύσῃ δι' ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως καταπαλαίειν τὸν τύραννον. πέπαυται γοῦν ἡ τῶν δαιμόνων θρησκεία ἡ κτίσις τῷ θείῳ ἡγίασται αἵματι, βωμοὶ καὶ ναοὶ εἰδώλων καθῄρηνται, θεογνωσία πεφύτευται,

PROPTER QVOD FILIVS HOMO factus est: non pater aut spiritus sanctus, & quid humanatus direxit. Cap. IIII.

Pater qui pater, & non filius: filius, qui filius, & non pater: spiritus sanctus, qui spiritus, & neq; pater, neque filius. Proprietas em̃, immutabilis: aut quo pacto proprietas manere queat, si mutetur & decidat? Propter quod filius Dei, filius hominis fit, ut maneat proprietas immobilis: filius enim Dei existens, filius hominis factus est, incarnatus ex sancta uirgine, & non destitit à filiali proprietate. Humanitas autem est filius Dei, ut in quo fecerat hominem, rursus ei illud elargiretur. Fecit enim illum ad imaginem suipsius, intellectualem, & liberæ potestatis, & ad similitudinem suam, id est uirtutibus consummatũ, quantũ hominis ferebat natura. Hæ enim uirtutes, ueluti characteres, signaculaq; diuinæ existunt naturæ, impartibile, immobile, simplex, bonum, sapiens, iustum, securũ, ab omni prorsus malitia liberũ. Ad consortiũ enim suipsius condiderat hominem: in corruptione enim fecerat illum propter suipsius cõmunionem, illum ad incorruptibilitatem adducẽs. Posteaq; uerò per transgressionem pręcepti, diuinæ imaginis characteres obliterauimus, & confudimus. in malitia constituti, diuina communione iustè priuati sumus: quæ enim participatio lucis ad tenebras? et extra uitã locati, sub mortis corruptiõe pessundati sumus. Quia igitur nos melioris participes fecerat, & non custodiuimus, assumpsit Deus quod deterius, nostram dico naturam, ut per seipsum, & in seipso renouaret: quod secundum imaginem et similitudinem: & doceret nos uirtute perfectam conuersationem, quam per seipsum faceret nobis facilè peruiam: & consortio uitæ liberaret nos à corruptione: primitiæ factus nostrę resurrectionis, ut inutile factum & confractum uas repararet, ut à tyrannide diaboli redimeret, ad Dei agnitionem nos uocans: & ut roboraret, & erudiret, per patientiam & humilitatem superare tyrannũ. Cessauit igitur dæmonum mortifera cultura, creatura diuino sanctificata est mundataq; sanguine. Aræ & templa idolorũ destructa sunt: Dei cognitio plantata est,

τριὰς ἡ ὁμοούσιος ἡ ἄκτιστος θεότης λατρεύεται, εἷς θεὸς ἀληθινός, δημιουργὸς τῶν ἁπάντων καὶ κύριος. ἀρεταὶ πολιτεύονται, ἀναστάσεως ἐλπὶς διὰ τῆς χριστοῦ ἀναστάσεως δεδώρηται, φρίττουσι τοὺς πάλαι ὑποχειρίους ἀνθρώπους οἱ δαίμονες, καὶ τόγε θαυμαστὸν ὅτι ταῦτα πάντα διὰ σταυροῦ καὶ παθῶν καὶ θανάτου κατώρθωται, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὸ εὐαγγέλιον τῆς θεογνωσίας κεκήρυκται, οὐ πολέμῳ καὶ ὅπλοις καὶ στρατοπέδοις, τοὺς ἐναντίους τροπούμενον, ἀλλ' ὀλίγοι γυμνοὶ πτωχοὶ καὶ ἀγράμματοι, διωκόμενοι, αἰκιζόμενοι, θανατούμενοι, σταυρωθέντα σαρκὶ, καὶ θανόντα κηρύττοντες, τῶν σοφῶν, καὶ δυνατῶν κατεκράτησαν. εἵπετο γὰρ αὐτοῖς τοῦ σταυρωθέντος ἡ παντοδύναμος δύναμις. ὁ θάνατος ὁ πάλαι φοβερώτατος ἥττηται, καὶ τῆς ζωῆς νῦν ὁ στυγητὸς καὶ μισητὸς πάλαι προκρίνεται. ταῦτα τῆς χριστοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὰ γνωρίσματα. οὐ γὰρ ὡς διὰ μωσέως, ἕνα λαὸν ἐξ αἰγύπτου καὶ τῆς φαραὼ δουλείας, θάλασσαν διασχίσας διέσωσε, πᾶσαν δὲ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπότητα, ἐκ φθορᾶς θανάτου καὶ πικροῦ τυράννου τῆς ἁμαρτίας ἐρρύσατο, οὐ βίᾳ ἄγων πρὸς ἀρετὴν, οὐ γῇ καταχωννὺς, καὶ πυρὶ φλέγων, καὶ λιθοβολεῖσθαι προστάσσων τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ πραότητι, καὶ μακροθυμίᾳ πείθων τοὺς ἀνθρώπους αἱρεῖσθαι τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῖς ὑπὲρ ταύτης ἐναμιλλᾶσθαι πόνοις καὶ ἐνηδύνεσθαι. πάλαι μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες, ᾐκίζοντο, καὶ ἔτι τῆς ἁμαρτίας ἀντείχοντο, καὶ θεὸς αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία λελόγιστο. νῦν δὲ ὑπὲρ εὐσεβείας, καὶ ἀρετῆς, αἰκισμοὺς αἱροῦνται, καὶ στρεβλώσεις, καὶ θάνατον. εὖγε ὦ χριστὲ θεοῦ λόγε, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, καὶ θεὲ παντοκράτωρ τί σοι τούτων ἁπάντων οἱ ἄποροι ἡμεῖς ἀντιδοίημεν; σὰ γὰρ ἅπαντα. καὶ αἰτεῖς παρ' ἡμῶν οὐδὲν ἢ τὸ σώζεσθαι, αὐτὸς καὶ τοῦτο διδοὺς. καὶ λαμβάνεις χάριν εἰδὼς, δι' ἄφατον ἀγαθότητα. σοὶ χάρις τῷ τὸ εἶναι δεδωκότι, καὶ τὸ εὖ εἶναι χαρισαμένῳ, κἀκ τούτου παραπεσόντας, αὖθις ἐπαναγαγόντι πρὸς τοῦτο, διὰ τῆς ἀφάτου συγκαταβάσεως.

trinitas consubstantialis, increata natura colitur, unus Deus uerus, opifex omnium et Dominus, uirtutes regum: resurrectionis spes per Christi donata est resurrectionem. Horrent quondam sibi subiectos homines ipsi dæmones: & quod admirabile est, hæc omnia per crucem, passiones & mortem directa sunt, mirificeq́ operata. In omnem terram Euangelium prædicatum est, non bello, & armis, & militum copijs aduersarios in fugam uertens: sed pauci, nudi, pauperes, & illiterati, persecuti, uerberati, mortificati, crucifixum carne, & mortuum prædicantes, sapientibus & potentibus præualuerunt. Sequebatur enim eos crucifixi uirtus omnipotens. Mors quondam terribilissima uincitur: & quæ olim perosa & odibilis, uitæ præfertur: hæ Christi præsentia directiones, hæc uirtutis ipsius documenta. Non enim ut per Mosem, unum populum ex Aegypto & Pharaonis seruitute mare diuidens saluauit: sed magis humanitatem omnē ex corruptione mortis, & amara peccati tyrannide exemit. Non uiolentia ducens ad uirtutem, non terra suffodiens, igne comburens, aut lapidare præcipiens peccantes: sed mansuetudine, & magnanimitate hominibus suadens diligere uirtutem, & pro illa certare in laboribus & delectari. Nam olim, peccantes uerberabantur, & adhuc amplectebantur peccatū, & Deus illis imputabat peccatū: nunc autem pro pietate & uirtute uerbera eligunt, & tormenta, & mortem. Euge ô Christe, Dei uerbum, & sapiētia, & uirtus, & Deus omnipotens, quid tibi pro his omnibus nos pauperes retribuemus? Tua enim omnia, & à nobis petis nihil, nisi saluare. Ipse etiam hoc das, & accipientibus gratiā habes, propter ineffabilem bonitatem tuam. Tibi gratia, quòd esse dedisti, & bene esse elargitus es, & eos qui ex illo deciderint, rursus erigens ad illud propter ineffabilem condescensionem & misericordiam.

COMMENTARIVS.

CVr filius Dei humanam susceperit naturā, non pater aut spiritus sanctus, rationem assignat autor in litera, ut diuinæ personæ proprietas singularis, ob assumptam humanam formā neutiq́ mutetur, & decidat à sua ratione, sed semper maneat eadem secundū denominationē, post unionē cū humanitate, sicut antè fuerat. Nēpe cū filius Dei etiā factus est filius hominis: psonalis pprietas eius, qua discernitur à cæteris personis: scilicet filiatio, nequa

quam est euariata: sed manet in eo incõfusa atq; impermixta gignẽtia & nascibilis. Quòd si pater in diuinis humanã induisset naturã, aut spiritus sanctus, mutata fuisset in eis singularis proprietas, & decidisset. Destitisset enĩ pater ab innascentia atq; ingignentia, paterna proprietate cum foret natus & genitus secundum hominem. Et spiritus sanctus itidẽ à sua demutatus fuisset propietate. nam cũ minimè natus aut genitus dici debeat, sed ineffabiliter procedẽs, ipse carne assumpta & natus diceretur, & genitus. Itaq; decentius fuit eũ qui natiuitate æterna genitus est secundũ diuinitatem, & temporali quoq; generatione secũdũ hominem nasci, quo in eodem sine confusione gignentia respondeat gignentiæ, & filiatione filiatio. Cæterę rationes ad comprobandã rem propositam attinentes, in primo cap. libri præcedentis diffusius sunt explicatæ: & inibi dictũ est abundè, quare filius potius, quàm pater, aut spiritus sanctus, incarnatus est. Deinceps quid filius Dei humanã indutus formam direxerit, quidúe beneficij contulerit in hominẽ, secundo loco explanans autor, dicit ipsum ea potissimum ratione incarnatũ, ut repararet & reformaret in homine quod in prima ipsa conditione illi indiderat: & rursus ei impartiret, quod prius in creatione dederat, sed per pręuaricationem labefactum fuerat. Siquidem creauit hominem Deus ad imaginem & similitudinem suam. Imaginẽ quidem (quantum ad naturales animæ uires) intellectum, uoluntatem, memoriam fœcũdam. Similitudinem uerò, quantum ad uirtutem assimilationẽ, quibus in exordio productionis suę insigniuerat hominem, consummatúmq; & decoratum reddiderat, quantũ ipsius ferebat natura. Quod quidem postremum dictum, nõ putetur ab autore ociosè esse adiectũ, aut superuacuũ, sed legitima & iusta ratione. Enimuero si quispiam egregia forma insignis suam efformet in speculo effigiem, aut suam imaginem in tabula depingi iubeat, quã proximè uiui uultus expressiuam, quantam sinit natura speculi aut tabulæ, cõmunicabit illi suum decorem & natiuam pulchritudinem: nunquam tamen tantam formæ præstantiam quantã in se habet, trãsfundet in extera, quòd nõ sunt uiuæ illius speciei omnimodè capacia, neq; susceptiua. Ita sanè summus rerum autor super omnem pulchritudinẽ & perfectionẽ eminentissimè collocatus, homini primùm cõdito, suæ indulsit similitudinis participationem, quantũ hominis natura patiebatur, impressitq; illi suę diuinitatis signacula, immortalitatem, simplicitatẽ, bonitatem, sapientiam, iusticiã, uirtutem, & cætera id genus: non tamen adeò expressè & exactè, sicut in ipso reperiuntur signata: quia excedunt modum & captũ ipsius hominis. Quocirca non ea impartibilitas in homine, nec imobilitas, aut bonitas plantata est, quæ in Deo, sed illius diuinæ, indiuiduæq; simplicitatis, immobilitatis, & iustitiæ, tenue admodũ & umbratile simulachrum. At quoniam hãc Dei imaginem nobis in ipso exortu inditam labefactauimus per peccatũ, & ab illa diuina similitudine longè excidimus, per auersionem prorsus dissimiles ei facti, iniusti, improbi, impij: ipsa ut hanc ruinam nostrã repararet, assumpsit (sicut dicit litera) quod deterius est, non quidem secundũ malitiam (nam nullus in Deo peccati locus est) sed secundum imperfectionem atq; naturæ conditionem. Siquidem impotentiam nostrę naturæ assumpsit Dei filius & fragilitatem, ut uirtutem pristinã nobis repararet. Mortalitatem & passibilitatem spõte suscepit, ut morte & passione sua in nobis mortem destruens, immortalitatem & impassibilitatem humano generi conferret. Similitudinem etiam carnis peccati, ueram tamen carnem induit, ut totius mundi peccata tollens, amissam bonitatem nobis restitueret. Quinimmo ut uno uerbo claudantur omnia, imperfectiones nostras in se sustinuit, ut ad perfectionem nos reduceret, languores enim nostros ipse tulit (ut ait Esaias) & dolores nostros ipse portauit. Posuit enĩ Deus in eo iniquitates omnium nostrũ, & liuore eius sanati sumus. Porrò cum subiungit litera, Christum factum esse primitias nostrę resurrectionis, ut inutile factum & confractum uas repararet: alludere uidetur ad id, quod Hieremias 18. cap. cõmemorat, (inquam) iussu Domini descendisse in domum figuli, qui faciebat opus super rotam: & dissipatum est uas quod ipse faciebat de luto manibus suis. Conuersúsq; fecit illud uas alterum, sicut placuerat in oculis eius ut faceret. Nempe figulus iste, summus est rerum autor, qui noster fictor & plastes est, sicut dicit propheta: nos autem lutum manuum eius & figmentum. Sicut enim lutum in manu figuli, sic uos in manu mea, dicit Dominus. Is planè primò uas solidum & integrum composuit, quando formauit hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Cæterum uas illud confractum est, non fictoris, sed ipsius uasis culpa, quando Adam suggestionem diaboli declinauit, & inutilis factus est cũ tota posteritate sua, quam tyranni iugo secum subegit. Denique figulus noster uas illud comminutum & inutile reparauit atque renouauit, quando per salutiferum dispensationis ipsius carnis mysterium, humanum genus ab æternæ mortis exitio liberauit. Deinde cumulatissima bona ex Christi incarnatione & morte nobis prouenientia enumerans autor, dicit quòd per hanc benignam Dei misericordiam, qua uisitauit nos oriens ex alto, cessauit in primis dæmonum mortifera cultura. Sanè cum Moses eduxit populum Israeliticum ex Aegypto, dicuntur omnia Aegypti simulachra corruisse, & eorum templa aut fulmine tacta, aut terræ motu diuina uirtute diruta fuisse. Quod tricesimo tertio capite Numeri explicatum esse, nonnulli contendunt, cum ibidem dicitur: Nam & in dijs eorum exercuerat

ultionem

ultionem. Id itaque figura erat cultus idolorum prorsus extirpandi: cũ uerus legifer Dominus noster (cuius Moses typũ gerebat) genus humanũ ex Aegypto spirituali, tenebris scilicet & umbra mortis, carcereq; & ergastulo peccati, & à durissimo principis hui⁹ mũdi imperio per Pharaonem significato, liberaret. Quod utiq; futurũ & prophetę pronunciauerãt, ut Zacharias. cap. 13. Erit in illo die, dicit Dominus, exterminabo nomina simulachrorũ à terra, & nõ erit eorũ memoria. Et Esaias cap. 19. Et mouebuntur manu facta Aegypti à facie eius, & cor eorũ uincietur in eis. Idẽ quoq; eodẽ loco: Ecce ascẽdet Dominus super nubẽ leuem: & ingredietur Aegyptũ, et mouebũtur simulachra Aegypti. Etenim super nubẽ leuẽ ascẽdit Dominus, quã do carnem de intemerata uirgine nullo peccati pondere prægrauata, animo in cœlestib. semper suspensa, & superni luminis illustrata splẽdore sumpsit. Aegyptũ tũc ingressus est, quãdo humanæ carnis trabea indutus subijt hãc tenebrarũ uallẽ, ut eam cœlestis gratiæ lumine perfunderet. Et tunc cõmota sunt idola Aegypti, quoniã per aduentũ eius & euangelicã promulgationem, superstitiosus & pestifer idolorũ cultus est exterminatus. Idem quoq; & Daniel futurum uidit in spiritu, cũ cõspexit lapidẽ excisum de mõte sine manibus (qui Christũ significabat) percussisse statuã, quatuor præcipuorũ regnorũ in quibus idolorũ cultura maximè inualuerat designatiuã, & eã prorsus cõminuisse. Demũ Ezechiel cap. 30. Disperdã simulachra, & cessare faciã idola de Memphi, & dux non erit amplius de terra Aegypti. Hãc aũt futuram culturæ idolorũ cessationẽ præcognouerunt, fortasse dæmonũ ministerio, & sapientes gentilium, atq; deplorarũt. Quos acerrimè cõfutat beatus Augustinus, octaui lib. De ciuitate Dei, cap. 23. & sumpto ex ipsis argumento, nostrã religionẽ mundã esse & immaculatã mirũ in modum cõfirmat. Cuius quidẽ sincerę religionis si plãtatio prima inspicitur, cognoscitur profectò euãgelij diuulgatio & disseminatio Christianæ fidei, omnino fuisse diuinæ uirtutis opus. Si enim attendere libet, per quid humanæ salutis cõpletũ est mysteriũ, protinus occurrit crux sancta. Iudæis quidẽ scandalũ, & gentibus stultitia: nobis aũt Christum cõfitentibus, salus & uita, per quã, stultũ ipsius Dei, sapientius est omnibus hominibus. Ludibria, uerbera, uincula, mortes athletarũ Christi, operata sunt uitã, fidẽ, salutẽ, regniq; cœlestis hæreditatẽ in credentibus. Si uerò per quos in toto terrarũ orbe euangelicũ semen dispersum est, totus mundus ad Christũ cõuersus, placet intueri, illico se offerunt apostoli, nudi quidẽ mũdi opibus, sed locupletissimi diuitijs cœlestibus. Illiterati quantũ ad humani studij exercitiũ, sed sapientissimi infusione cœlestis spiritus, & omnẽ mundi sapientiã eminentissimè trãscendentes. Inualidi quidẽ corpore & uiribus mundi, sed fortissimi animo, cõstantiaq; uirtute munitissimi Reges, tyrannos, principes, & omnem mundi uiolentiam deuicerunt: facti fortes in bello, nõ cõtrã pugnando, sed tolerando, omnẽ aduersariorũ ueritatis rabiẽ, immanitatẽ, & persecutiones prostrauerunt. Iidẽ quoq; pauci, nã duodecim à domino in id delecti ministeriũ, uniuersum mundum sub Christi misere iugũ, triumphatores egregij, & quibusuis belli ducibus præstãtiores. Non enim morientes reliquerunt hostibus uictoriã, more imperatorũ gerentium bella huius mundi: sed sua morte aliorũ animas uiuificabãt, & insignẽ cœlo triumphũ mundo deuicto inferebant. Sed quid hæc mira & pleraq; similia, à Marsilio Ficino, uiro utiq; doctissimo in lib. De religione Christiana studiosè collecta, aliud attestãtur, nisi quod manus Domini fecit hęc omnia, & dextera Domini fecit hãc uirtutẽ & mirabilia? Deniq; si cõsiderare placitũ fuerit ad quos diffusa fuerit & delata hæc salutis operatio, è uestigio totus occurrit mũdus, nõ particularis aliquis populus, quẽadmodũ duce Mose olim solus populus Israeliticus ex Aegypto liberatus est. Enimuero nunquã figura ad sui exemplaris assurgit dignitatẽ, sed semper minus quiddã habet, atq; ab illius pfectione decidit: alioqui nõ figura, sed rei ipsi⁹ esset ueritas. Atqui Moses populũ Israeliticũ ex fornace ferrea Aegypti liberans, & Iosuę eundẽ populũ profligatis Chananæis in terrã promissionis inducẽs, formã quãdam & figurã præferebant Domini nostri, à grauissimo diaboli iugo homines sua passione & morte liberatis, & in terram uiuentium cœlestemq; Hierusalem repromissam diligentibus Deũ, diuictis hostib. perducẽtis. Nõ igitur ad omnimodã huius liberationis & introductionis à Christo factæ perfectionẽ illi ambo pertigerunt, sed longè citra illã substiterũt. Siquidẽ id in populo uno peculiari & delecto à Deo corporaliter exercuerunt, quod saluator noster spiritualiter toti humano generi præstitit. Et quidem Esaias futurũ prædixit, patrẽ cœlestem, ad filiũ ita loquentẽ inducens: Parũ est ut sis mihi seruus ad suscitãdas tribus Iacob, & feces Israel cõuertendas: dedi te in lucẽ gentiũ, ut sis salus mea usq; ad extremũ terrę. Insuper Moses ab hominũ dura seruitute liberauit Israel, Christus uerò à pessimorũ dęmonũ potestate nos eruit. Deniq; Moses populũ suũ à tẽporali eripuit exitio, & quod tandẽ interuẽtu mortis erat finiendũ. Christus uerò ab ęterna morte, dãnatione perpetua nos exemit. Vt omni ex parte cognoscatur ipsius Christi in homines beneficẽtia lõgè maior fuisse, quã Mosi in Israeliticã plebẽ cura, ꝓuidentia & sollicitudo. Itaq; magnas filio Dei unigenito gratias debemus, quòd esse nobis dederit per creationẽ, atq; deductionẽ ad ortũ. Adhuc maiores ei persoluere astringimur gratiarũ actiones, quòd insuper bene esse nobis elargitus sit per reparationẽ nostri lapsus uiuifica sua morte atque salutiferã factam. At uerò maximas eidem debemus reddere gratias, quòd præter omnia hæc, cum illo bene esse, quod in nobis reparauit exciderimus per peccatum, & spontaneam à Deo

aversionem

auersionem:rursum nos erigit benignissima suæ misericordiæ manu ad illud bene esse per salutaria sacramenta,quæ cōstituit tanquam languidæ animæ nostræ medicamenta,deperditæ uirtutis pristiniq; decoris restitutiua,& cōtra peccati uenenum efficacissima antidota. Demum non est illud perfunctoriè trāseundum,quod autor in litera circa finē capitis annotat,magnū scilicet esse discrimen inter leges aliarū nationū,& nostræ religionis cultū. Nā aliæ nationes iubēt inuitos ad cultū suū & ceremonias adigi,& recusantes tormētis affici,aut morte mulctari, queādmodū gentiles,fortissimos martyres elaborarūt supplicijs,lapidatiōe, flagris, carcere, fame cōpellere ad suorū deorū culturā. Christus aūt uiolentiā nō exigit obsequiū: neq; crucia tibus quempiā uult cōstringi ad suæ legis obseruationē,sed ut totius benignitatis fons,spontanea promptitudine & uoluntario cuiusq; arbitrio iubet quęq; diuinæ legis obseruare instituta. Ad hæc,leges ciuiles itidē & Mosaica,infligit uerbera,graues pœnas & mortem pro peccatis cōmissis,& præuaricatione legis. E diuerso cultores legis Euāgelicæ, pro cōfessione fidei, integritate iustitiæ,& ueritatis defensione susceperunt tormenta,uerbera,& uulnera, non inuiti,sed gaudentes,& prōpto animo. Ibant (inquit Lucas in actis Apostolicis) Apostoli gaudentes à cōspectu concilij:quoniam digni habiti sunt,pro nomine Iesu contumeliam pati.

ΠΡΟΣ ΤΟΥ ΣΕΠΕΡΩΤΩΝΤΑΣ, ΕΙ ὑπόστασις τοῦ χριστοῦ κτιστή ἐστιν, ἢ ἄκτιστος. πα.

Ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου πρὸ μὲν σαρκώσεως, ἁπλῆ ἦν καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀσώματος, καὶ ἄκτιστος· σαρκωθεῖσα δὲ αὕτη, γέγονε καὶ τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, καὶ γέγονε σύνθετος ἐκ θεότητος, ἧς ἀεὶ εἶχε, καὶ ἐξ ἧς προσείληφε σαρκός· καὶ φέρει τῶν δύο φύσεων τὰ ἰδιώματα ἐν δυσὶ γνωριζομένη ταῖς φύσεσιν. ὥστε ἡ αὐτὴ μία ὑπόστασις, ἄκτιστός τε ἐστὶ τῇ θεότητι, καὶ κτιστὴ τῇ ἀνθρωπότητι, ὁρατὴ καὶ ἀόρατος. ἐπεὶ ἀναγκαζόμεθα ἢ διαιρεῖν τὸν ἕνα χριστὸν, δύο τὰς ὑποστάσεις λέγοντες ἢ τὴν τῶν φύσεων ἀρνεῖσθαι διαφορὰν, καὶ τροπὴν εἰσάγειν, καὶ σύγχυσιν.

AD INTERROGANTES, AN HYpostasis Domini creata sit, an increata. Cap. V.

HYpostasis Dei uerbi,ante incarnationem simplex erat,& incomposita,incorporea,& increata. Incarnata autem facta est,& carnis hypostasis,& cōposita facta est ex deitate, quā semper habuit, & ex ea quā assumpsit carne:& fert duarum naturarum proprietates, in duabus cognita naturis. Quare ipsa una hypostasis,increata est diuinitate,& creata humanitate,uisibilis & inuisibilis. Quia alioqui compellimur aut diuidere unum Christū, duas hypostases dicentes:aut naturarum negare differentiam, & uersionem inducere,& confusionem.

COMMENTARIVS.

EX antedictis in 7.cap.tertij libri (cui hoc caput materię conformitate respōdet) quæ hîc dicuntur,facilè peruia sunt,& intellectui patentia. Docet enim hoc loco autor,quónam pacto adhibēda est respōsio importunitati interrogantiū,an hypostasis Christi Domini creata sit,an increata. Quib. planè non est una danda respōsio:nā ad eam semper consequi uideretur incōmodum. Si enim creatā esse Christi hypostasin quis dederit,cum illa sit Deus,inferret ilico calumniator,Deū esse creatū. Si uerò respōderit quispiā,eā esse increatā, colligeret protinus importunus ueritatis insectator,hominē esse increatū, quādoquidē ipsa sit homo. Proinde ob duarū in eadem uerbi Dei hypostasi naturarū proprietates,sine cōfusione & uersione saluas & integras,respōdendum est,eandē uerbi personā diuinitate increatā,humanitate uerò creatā esse. illa inuisibilē circumscriptā,æternā:hāc aūt uisibilē,circūscriptā,temporalē. Neq; illa inter se pugnantiā habent,quia nō secundū eandem attenduntur naturā: sed tanquam opposita sine omni oppositione admirāda coalescunt concordia,& nouo fœdere in eodē supra naturæ uires conspirant. Cōsimili penè ratione interroganti,an homo ratione partiū suarum substantialium mortalis sit,an immortalis,caro an spiritus:danda foret respōsio,corpore quidem mortalem esse & carnalem,anima uerò immortalem atq; spiritualem. Neq; simpliciter & unicè unum aut alterum membrum respondendū est,ne in captionem sophisticā incidatur,aut fallaciam plurimum interrogationum,quæ censentur ut una.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ, ΠΟΤΕ ΕΚΛΗΘΗ χριστός. πβ.

Οὐχ᾽ ὡς τινὲς ψευδηγοροῦσι, πρὸ τῆς ἐκ παρθένου σαρκώσεως ὁ νοῦς ἡνώθη τῷ θεῷ λόγῳ, καὶ ἐκ τότε ἐκλήθη χριστός· τοῦτο γὰρ τῶν Ὠριγένους ληρημάτων τὸ ἀτόπημα, προϋπαρξιν ψυχῶν δογματίσαντ-

QVANDO VOCATVS EST Christus. Cap. VI.

NOn ut quidam falsò astruunt, ante incarnationem ex uirgine, anima unita est Deo uerbo,& ex tunc uocatus est Christus. Hæc enim est ex Origenis deliramentis absurda pronūciatio,præexistētiā animarū dogmatizantis. Nos

τοῦ, ἡμεῖς δὲ χριστὸν γεγεννῆσθαί τε καὶ κεκλῆσθαι φαμὲν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ. ἀφ' οὗ ἐν γαστρὶ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου ἐσκήνωσε, καὶ σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο, καὶ ἐχρίσθη ἡ σὰρξ τῇ θεότητι. χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, ὥς φησιν ὁ θεολόγος γρηγόριος, καὶ ὁ ἱερώτατος δὲ ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων Κύριλλος πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον γράφων, τάδ' ἔφησεν. χρῆναι γὰρ ἔγωγέ φημι, μήτε τὸν ἐκ θεοῦ λόγον, ἀνθρωπότητος δίχα, μήτε μὴν τὸν ἐκ γυναικὸς ἀποτεχθέντα ναόν, οὐχ ἑνωθέντα τῷ λόγῳ, χριστὸν ἰησοῦν ὀνομάζεσθαι. ἀνθρωπότητι γὰρ καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν ἀπορρήτως συνηνεγμένος ὁ ἐκ θεοῦ λόγος, νοεῖται χριστός. καὶ πρὸς τὰς βασιλίδας οὕτως. τινὲς φασὶν ὅτι τὸ χριστὸς ὄνομα, πρέπει τῷ μόνῳ τε ἰδίᾳ, καὶ καθ' αὑτὸν νοουμένῳ καὶ ὑπάρχοντι τῷ ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθέντι λόγῳ. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω δεδιδάγμεθα φρονεῖν, ἢ λέγειν. ὅτε γὰρ γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, τότε καὶ ὠνομάσθαι λέγομεν αὐτὸν χριστὸν ἰησοῦν. ἐπειδὴ γὰρ κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἤγουν τῷ πνεύματι παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ταύτῃ τοι χριστὸς ὀνομάζεται. ὅτι δὲ περὶ τὸ ἀνθρώπινον ἡ χρίσις, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων. καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ πανοίδιμος ἐν τῷ περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας λόγῳ ὧδέ πῃ λέγει. ὁ προϋπάρχων θεὸς πρὸ τῆς ἐνσάρκου ἐπιδημίας, οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ἦν πρὸς τὸν θεὸν ἀόρατος καὶ ἀπαθὴς ὤν. ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, τὸ χριστὸς ὄνομα διὰ τῆς σαρκὸς προσάγεται, ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὀνόματι τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος. εἰ δὲ ἡ θεία φησὶ γραφὴ διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως. ἰστέον ὡς πολλάκις κέχρηται ἡ θεία γραφὴ τῷ παρῳχηκότι χρόνῳ ἀντὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς τὸ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. οὔπω γὰρ ὤφθη, οὐδὲ συνανεστράφη θεὸς ἀνθρώποις ὅτε ταῦτα ἐλέγετο. καὶ τὸ, ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν. οὔπω γὰρ ταῦτα ἐγεγόνει.

tis. Nos autem filium & uerbũ Dei & genitum & uocatum Christum dicimus: ex quo in sanctæ uirginis utero conceptus est, & caro incommutabiliter factus est, & unita est caro diuinitati: unctio enim ipsa, ad humanitatẽ attinet, ut diuiniloquus ait Gregorius, & sacerrimus Alexandrinorum Cyrillus ad regẽ Theodosium scribens. hæc aũt dicit: Oportere enim dico, neq; uerbũ quod ex Deo absq; humanitate, neq; ex muliere natum hominẽ & templũ non unitum uerbo, Iesum Christũ nominare. Nam humanitati secũdum dispensatiuam unionem ineffabiliter cõiunctum quod ex Deo est uerbum, intelligit̃ Christus. Et ad reginas sic. Quidam dicũt quòd nomẽ Christus conuenit soli & propriè secundũ seipsum intellecto, & existẽti ex Deo patre genito uerbo. At nos nõ sic docemus, aut sapere, aut dicere: nã quãdo uerbũ caro factũ est, tũc & ipsum nominatũ esse dicimus Christum Iesum: quia profectò unctus est oleo lætitiæ, id est, spiritu sancto à Deo patre: & hac q̃q; causa Christus nominatur. Quòd aũt unctio circa humanitatem sit: nequaq; dubitauerit quispiã corũ qui recta sapere sunt consueti. Et celebratissimus Athanasius in sermone salutaris Epiphaniæ hoc pacto dicit: Præexistẽs Deus ante aduẽtũ in carnẽ, non erat homo, sed Deus erat apud Deũ patrẽ inuisibilis et impassibilis existẽs. Quando uerò factus est homo, nomẽ Christus inductũ est, et quia sequit̃ nomẽ passio et mors. Siquidẽ diuina scriptura affirmat, propter hoc unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ: sciendũ diuina scriptura sæpenumero utitur, preterito tẽpore pro futuro: ut Post hæc in terra uisus est, & cũ hominib. cõuersatus est: nondũ eñ uisus fuerat, neq; cũ hominibus cõuersatus, quãdo hæc dicebãtur. & super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion, nondũ hæc facta contigerant.

COMMENTARIVS.

QVemadmodũ in 12. cap. 2. lib. iam dictum est, Origenes Platonicorum (ut nõnulli censent) dogmatibus nimiũ tribuẽs, cum quibus idem sensisse uidetur in hoc præexistẽtiæ animarũ articulo, posuit animas humanas lõgè tẽporis interuallo anteq; corporibus unirentur, in cœlo creatas fuisse, & ibidem aut bona opera, aut praua perpetrasse: ob peccatorũ uerò tunc cõmissorum punitionem, deinde in hunc mundum detrusas, & corporibus tanq; carceri colligatas. in quo ueterum malorũ pœnas luerent. Quemadmodũ annotat beatus Hier. in epist. Periarchon Origenianæ reprehensoria, errorumq; illius declaratiua: & Epiphanius in epist. ad Ioãnem Hierosolymitanũ, & Hieron. in Latinũ traducta. Verum hic error impius synceritati catholicæ fidei repugnat, & aduersatur: quæ animas nostras tum primum creari à Deo tradit, cum suo corpori debitis organis disposito quæq; earum infunditur, & eodem prorsus momento corporib. humanis infundi, cum creantur secundũ illam Psal. 32. sententiã,

qui finxit ſigillatim corda eorũ. Porrò beatus Hieron. in ſermone de aſſumptione ſacroſanctæ
uirginis Mariæ cõſcripto ad Paulũ, & Euſtochiũ, Dominũ noſtrũ in ſacris literis etiã Chriſtũ
appellatum ante ineffabilem cũ carne unionẽ, ut primę epiſtolę ad Corinth. ca. 10. Neq; tente-
mus Chriſtũ, ſicut quidã eorum tentauerũt, & à ſerpentib. perierunt Et in epiſtola Iudæ: Ieſus
populũ de terra Aegypti ſaluans, ſecundò eos qui nõ crediderunt perdidit. Hic enim dicit Ie-
ſum duce Moſe ſaluaſſe populũ de Aegypto: illic uerò, filios Iſrael tentaſſe Chriſtum in deſer
to, quorũ utrunq; longo ante Dominicã incarnationẽ tempore factũ eſſe conſtat. Inſuper Ec-
cleſiaſticus dicit in laudem Dauid regis: Chriſtus purgauit peccata ipſius, & exaltauit in æter-
nũ cornu eius. Manifeſtũ eſt autẽ, peccata Dauid, adulteriũ homicidiũ, & numerationẽ popu
li, diutius ante aſſumptionẽ carnis à Deo eſſe purgata. Rurſum apoſt. ad Epheſ. 1. cap. Benedi-
ctus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiri-
tuali, in cœleſtibus, in Chriſto: ſicut elegit nos in ipſo, ante mũdi cõſtitutionẽ, ut eſſemus ſan
cti & immaculati in cõſpectu eius in charitate. Vbi dicit Paulus, nos à Deo patre electos eſſe
ante mundi conſtitutionem in Chriſto. Cui & illud aſtipulatur dictũ Pauli ad Hebr. cap. 13. Ie-
ſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Verũ idipſum nõ ea aſtruit ratione Hieronymus,
qua illi, qui in huius capitis exordio improbantur: quia ſcilicet ſacratiſsima Chriſti anima
fuerit unita diuinitati, antequã coniungeretur eius corpori: quandoquidem id falliſsimum
eſt, cum non fuerit eius anima ante corpus, ſed propter has duas potiſsimum rationes. Primò
quidem ad deſignandã unitatẽ, & identitatẽ hypoſtaſeos uerbi Dei antę aſſumptionẽ carnis,
& poſt illius unionẽ: quod'q; nõ alius Deus, & alius homo: ſed idẽ prorſus, qui prius ſolũ Deus
nunc Deus ſit, & homo, ſecundũ id Domini noſtri uerbũ, Ioan. 8. cap. Antequã Abrahã fie-
ret, ego ſum. Itaq; ut hæc hypoſtaſeos unitas uerius & expreſsius deſignetur, ſcriptura idem
Chriſti nomẽ filio Dei, & ante, & poſt unionẽ cũ carne tribuit. Neq; illud quidẽ à ueritate ab-
horret, ſed cõſequio quodam ex manifeſtis propoſitionib. colligitur, Chriſtũ ſcilicet eſſe æ-
ternum, & fuiſſe ante ſecula. Nam filius Dei, æternus eſt, & fuit ante ſecula. Chriſtus autẽ filius
eſt Dei. Eſt igitur ipſe Chriſtus æternus, & fuit ante ſecula, quatenus ſcilicet Deus eſt, & ſecun
dum diuinitatẽ; quemadmodũ ſecundũ eandem rationẽ rectè tribuimus, quod Chriſtus ma-
net in æternũ. Secundò illud ipſum in ſacris literis obſeruatum dicit Hieronymus in loco ſu-
pradicto: Ad inſinuandũ quod licet ante aduentum Chriſti in carnem, non fuerit exhibita re
ipſa unctio humanitatis aſſumptæ à diuinitate, à qua ſumptũ eſt, & inditũ Chriſti nomẽ: fuit
tamen à Deo prædifinita, prædeterminata atq; præordinata, & nõ minori certitudine futura,
atq; ſi cõpleta fuiſſet. Itaq; ad cõmendandũ myſterium huiuſce unionis, futuræ quidẽ ſecun-
dum exhibitionẽ, ſed à Deo præuiſæ ab æterno ſacræ literæ, ipſum nuncupauerũt Chriſtum
ante aſſumptionem carnis. Sicut & prophetarum oracula futurũ quippiã denunciantia, ſub
præteriti temporis ratione ſæpenumero cõtexta ſunt, ad denotandã rei futuræ, perinde atq;
præterita foret, certitudinẽ. Nõ igitur hæc Hieronymi dicta reclamant, aut refragãtur huic lo-
co: ſed uel maximè cõſentiunt. Et ingenuè fatendũ eſt ſecũdũ Cyrilli in litera adductã ſententi
am, neq; ſolũ uerbum ſine carne, neq; ſolã carnẽ ſine uerbo, Chriſtũ appellari debere: ſed Dei
uerbũ carni unitũ, eo nomine honorandum, quod (ut in præcedẽte libro dictũ eſt) duarũ na-
turarũ diuinitatis, & humanitatis, in una uerbi perſona unitarũ, eſt deſignatiuũ, neq; ſola dei-
tate id nomen definiendum eſt, cùm nõ hanc ſolam in ſua ratione claudat, neq; ſola humanita
te, ſed utraq; ſimul unitis. Porrò in ipſis Cyrilli uerbis templũ uerbi uocatur ſacratiſsima Chri
ſti caro, puriſsimũ diuinitatis tabernaculum, atq; receptaculum, in quo, ſecundum Apoſto-
lum, habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nam & Dominus noſter ſuũ ſacratiſ-
ſimum corpus templum uocauit, cum ait Iudæis, Soluite templũ hoc, & in tribus diebus ex-
citabo illud. quod quidem uerbum cum aduerſarij perperam intelligerent, Euangeliſta per-
hibet Chriſtum dixiſſe de templo corporis ſui. Ea autem caro ſola intellecta, & ut non unita
deitati, non dicitur Chriſtus, quia ei deeſſet ungẽs diuinitas. Sicut & uerbũ Dei ſolum, & per
ſeipſum conſideratum, ſicut fuit ante incarnationem, etiam Chriſti nomen ſortiri non debet:
quia non adeſſet uncta humanitas. Sed ex utraq; natura unita hypoſtaſis diuina, hoc nuncu-
panda eſt nomine, perinde atque ſenſibili oleo quis unctus dicitur, cum eo delibutus eſt per
corpus ipſum diffuſo. antequã uerò illo perfundatur, & ſi uerè exiſtat ſecũdum ſubſtanciam,
ita dici non debet. Neque cuiquam id ambiguum eſſe debet, in Domino noſtro Ieſu Chriſto
humanitatem unctam eſſe, non diuinitatem. A quo enim ungeretur diuinitas? an à ſe ipſa?
Atqui nihil ſeipſum ungit, ſicut nec producit. Neq; aliud quippiam reperias, quod illam un-
gere poſsit, quid enim in creaturis ponetur, deitati unctionem conferre? Quod ſi quis Chriſti
diuinitatem cõtendat pertinacius unctã eſſe, ergo & patris & ſpiritus ſancti uncta diuinitas,
quo nihil abſurdius. Eadem enim eſt trium diuinarum hypoſtaſeon deitas, eademque di-
uinitas. Non igitur circa Domini noſtri diuinitatem, ſed humanitatem, ſolum, facta eſt un-
ctio. Cæterum quòd Chriſti nomen ſequatur paſsio, & mors, quemadmodum in litera at-
teſtatur ſacer Athanaſius, hinc liquet, quoniam digniſsimum illud tamen inductum eſt &
Domino noſtro attributum, ob naturam humanam ab eo aſſumptam, & diuinitatis unctio-
ne perfuſam. Paſsio itidem & mors eidẽ ratione carnis, & mortalis, & paſsibilis inflicta ſunt,
cum

cum Deitas in ipso fuerit immortalis, & impassibilis. Constat itaq; passionem, & mortē Domini, sequi nomen Christi: cum propter idem utpote naturā humanā, & Christus appellatus sit, & passus, & mortuus, & prius ob unionem carnis cum uerbo, dictus sit Christus: deinde uerò passionem & mortem sustinuerit: quo fit, ut passio & mors secundum temporis ordinem sequantur prædictum nomen. Demum & innotandū censet autor, Christi nomen, Psal. 44. Dei uerbo esse attributum, cum dicitur ibidem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quinimo in pleris'q; alijs Psalmorum locis, Dominū nostrum Christum appellatū esse, perspicuum est, longo quidem temporis interstitio anteq; fieret admirabilis uerbi Dei cum carne unio: ut Psal. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerūt in unum aduersus Dominum & aduersus Christū eius. Et Psal. 88. Tu uerò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum. Rursum Psal. 131. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Eodem quoq; loco: Illuc producā cornu Dauid, paraui lucernā Christo meo. Sed in omnibus his & alijs scripturæ locis futura humanitatis à deitate unctio, quasi facta & præterita designatur, ob infallibilem uenturæ rei certitudinem. Quemadmodū frequentissimum hunc morem sacræ obseruant literæ, quod longo post tempore futura tanquam cōpleta & transacta explicant: quo designent, ea non minus certum habitura euentū, quàm si iam exacta completa'q; forent. Idem quoq; & rerum gestarum scriptores nōnunquam factitant, cùm ducem ad futurum bellum (cuius tamen incertus est exitus) militum animos excitantem describunt, & hisce uerbis utētem: Si acri animo, & strenui fueritis milites, iam uicimus: ubi præteriti temporis pro futuro fit commutatio, ad ingenerandam animis militum tātam uictoriæ futuræ fiduciam, & spem atq; si in manibus haberetur, & coram adesset.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΕΡΩΝΤΩΝΤΑΣ ΕΙ *δύο φύσεις ἐγέννησεν ἡ ἁγία θεοτόκος, καὶ εἰ δύο φύσεις ἐπὶ σταυροῦ ἐκρέμαντο. κεφ. ζ.*

Φύσεως μέν ἐστι, τὸ ἀγένητον καὶ τὸ γενητὸν διὰ τοῦ ἑνὸς ν γραφόμενον. ὅπερ δηλοῖ τὸ ἄκτιστον καὶ κτιστόν. τὸ δὲ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν οὐ φύσεως ἀλλ' ὑποστάσεως. ἤδη τὸ γεννηθῆναι ἢ μὴ γεννηθῆναι. ὅπερ διὰ τῶν δύο νν ἐκφέρεται. ἔστι μὲν οὖν ἡ μὲν θεία φύσις ἀγένητος, ἤτοι ἄκτιστος. πάντα δὲ τὰ μετὰ τὴν θείαν φύσιν, γενητά, ἤτοι κτιστά. θεωρεῖται τοίνυν ἐν μὲν τῇ θείᾳ καὶ ἀκτίστῳ φύσει, τὸ μὲν ἀγέννητον ἐν τῷ πατρί. οὐ γὰρ ἐγεννήθη. τὸ δὲ γεννητὸν ἐν τῷ υἱῷ. ἐκ πατρὸς γὰρ ἀϊδίως γεγέννηται· τὸ δὲ ἐκπορευτὸν ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἑκάστου δὲ εἴδους ζώων, τὰ μὲν πρῶτα, ἀγέννητα, ἀλλ' οὐκ ἀγένητα, γεγόνασι γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, οὐκ ἐγεννήθησαν δὲ ἐξ ὁμοίων. γένεσις μὲν γὰρ κτίσις ἐστί, γέννησις δὲ ἐπὶ μὲν θεοῦ ἐκ μόνου πατρός, ὁμοουσίου υἱοῦ πρόοδος. ἐπὶ δὲ τῶν σωμάτων, ἡ ἐκ συναφείας ἄρρενός τε καὶ θηλείας, ὁμοουσίου ὑποστάσεως πρόοδος. ὅθεν γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἔστι φύσεως τὸ γεννᾶσθαι, ἀλλ' ὑποστάσεως, εἰ γὰρ φύσεως ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει τὸ γεννητὸν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ἀγέννητον. ὑπόστασιν τοίνυν ἐγέννησεν ἡ ἁγία θεοτόκος, ἐν δυσὶ γνωριζομένην ταῖς φύσεσι, θεότητι μὲν ἐκ πατρὸς γεννηθεῖσαν ἀχρόνως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἐν χρόνῳ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεῖσαν, καὶ σαρκὶ τικτομένην. εἰ δὲ οἱ ἐρωτῶντες, αἰνίττοιντο,

AD INTERROGATIONES SI DUAS *naturas concepit sancta deipara, an duæ naturæ in cruce pependerint. Cap. VII.*

Naturæ autem est ingenitum, & genitum, eo in significatu, quo increatum & creatum ostendūt. Sed in alio significato ingenitum, & genitum, non naturæ sed hypostaseos sunt, id est, genitum & non genitum esse. Est igitur diuina natura ingenita, id est, increata: omnia uerò præter diuinam naturam genita, id est, creata. Consideratur igitur in diuina & increata natura, alio in significatu ingenitum in patre: non enim genitus est, & genitum in filio: nam ex patre, sempiternè genitus est, procedens autem in spiritu sancto. Vniuscuiusque autem speciei animalium prima, ingenita: nam facta prodierunt à mundi opifice, non autem generatione ex similibus propagata. Nam genesis creatio est: generatio autem in Deo, ex solo patre consubstantialis filij profectio est: in creaturis uerò, ex concursu maris, & fœminę, similis substantiæ indiuidui procreatio. Vnde cognoscimus, non esse naturæ, genitum esse, sed hypostaseos: si enim naturæ esset, nequaquam in ipsa natura genitum cōtemplaretur, & ingenitum. Hypostasin igitur genuit sancta deipara in duabus agnitam naturis, diuinitate quidem ex patre intemporaliter genitam: in ultimis autem temporibus in tempore ex ipsa genitam, & carne partu editam. Si autem qui interrogant, obscurè dicent,

ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου, δύο φύσεις ἐστί, φαμὲν· ναὶ δύο φύσεις ἐστί. θεὸς γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος. ὁμοίως καὶ περὶ τῆς σταυρώσεως, ἀναστάσεώς τε, καὶ ἀναλήψεως. οὐ φύσεως γὰρ ταῦτα ἐστίν, ἀλλ' ὑποστάσεως. ἔπαθεν οὖν ὁ Χριστὸς ἐν δυσὶ φύσεσιν ὤν, τῇ παθητῇ φύσει, ἐσταυρώθη τε. σαρκὶ γὰρ ἐπὶ σταυροῦ ἐκρέματο, καὶ οὐ θεότητι. ἐπεὶ εἰ εἴπωσιν, ἡμῖν ἐρωτῶσι, δύο φύσεις ἀπέθανον; οὐχὶ ἐροῦμεν. οὐκ οὖν οὐδὲ δύο φύσεις ἐσταυρώθησαν. ἀλλ' ἐγεννήθη ὁ Χριστός, ἤτοι ὁ θεὸς λόγος, ἐνανθρωπήσας. ἐγεννήθη σαρκί, ἐσταυρώθη σαρκί, ἔπαθε σαρκί, ἀπέθανε σαρκί, ἀπαθοῦς μενούσης αὐτοῦ τῆς θεότητος.

quòd qui ex sancta Dei parēte genitus duæ naturæ est, fatemur: certè duæ naturæ est: Deus enim ipse & homo. Similiter aũt & de crucifixiōe, resurrectione, & assumptione, nō naturę hæc sunt, sed hypostaseos. Passus igitur est Christus in duab. naturis existēs, passibile natura. Crucifixus est ẽm carne, & carne in cruce pendebat, & nō diuinitate. Quia dicãt nobis, cũ interrogabimus an duæ naturæ mortuæ sunt? nō dicent. igitur neq; duę naturę crucifixæ sunt. Sed genitus est Cristus, id est, Deus uerbũ homo factus est. genitus est carne, crucifixus est carne, passus est carne, mortuꝰ est carne, impassibili manēte eius diuinitate.

COMMENTARIVS.

SIcut ex nono capite primi libri (cui hoc caput ab eorum quæ pertractãtur affinitatem respondet) perspicuũ iam euasit, ingenitũ & genitũ homonyma sunt, & duplicē habent acceptionem. Primò ingenitũ dicitur quod increatum est, & genitum quod creatum: & tũc naturæ sunt propria atq; discretiua. Nam sola diuina natura hoc modo ingenita est, & omnis natura creata genita. Secundò ingenitum dicitur indiuiduũ & unum numero, quod ex alterius substantia eiusdem cum eo naturæ nō est productũ. Et genitum è diuerso, quod ex alterius secundũ naturã consimilis substantia suam habet originem. Et secundũ hanc significationem illa duo non sunt naturæ ꝓpria, aut discretiua: sed hypostaseon duntaxat, atq; indiuiduorum diremptionem designant. Nam duorum eiusdem naturæ & speciei singularium, unum ingenitum est, & alterum genitum: ut pater ingenitus, filius aũt ei consubstantialis est genitus. Sic prima animalium indiuidua in exordio productionis rerũ fuerunt ingenita, cum nō fuerint ex aliorum substãtia suum sumpserunt exordiũ. Vnde quod hic litera dicit, Nam genesis creatio est, ita intelligendum est. Genesis, id est, productio primorum indiuiduorũ uniuscuiusq; speciei animaliũ (de illis enim ibi habetur sermo) est creatio, quia est ex nihilo à nō esse ad esse deductio: quare huiusmodi prima animaliũ indiuidua ingenita sunt, quia ex simili secundum substantiã singulari, minimè prodierunt. Porrò quòd genitum in secundo significatu nō sit naturæ proprietate designans, sed hypostaseos, consequenter autor hac ratione cōuincit. Nam si genitum esse, id est, ex altero indiuiduo consimilis substantiæ productum naturæ esset discretiuum, non inueniretur in eadem natura, unum quidem suppositum hoc modo genitum, alterum uerò ingenitum, quia omnibus eiusdem naturæ conueniret hac ratione genitum. At qui in una eadem'q; natura comperimus, unum indiuiduum genitum, & alterum ingenitum, ut in diuina, patrem ingenitum, & filium genitum. Et in natura animalium, indiuiduum, quodq; primò productum deprehendimus esse ingenitũ, ut primũ hominem, equum, leonem. Alia uerò eiusdem speciei indiuidua, deinde producta, perspicimus esse genita. Non igitur genitũ in eo secundo significatu naturã dirimit, & seiugat, sed tantũ hypostasin, personalem'q; designat proprietatem. Deinceps autor ad dilucẽdam inquisitionem in titulo capitis propositã progrediēs, qua à nōnullis interrogabatur, an sacrosancta uirgo duas cōcepit naturas, & an duæ naturæ in cruce pependerunt: ostendit inficiatoriã respōsionẽ, & negatiuam potius illi quæstioni adhibendã, quod admodum impropria sit, & inepta. Nempe huiusmodi interrogatio id naturis in Christo attribuit, & accōmodat, quod est hypostaseos, scilicet nasci & in cruce pendere. Siquidem actiones & passiones suppositorum sunt, & indiuiduis asciscí debent, non naturę, quare cōcipi, nasci, crucifigi, pati, mori, resurgere, ascẽdere, & cætera id genus, nō sunt diuinæ naturæ quoquo pacto ascribenda, sed ipsi hypostasi atque personæ, cum adiectione ablatiui denotãtis naturã humanã, secundũ quã hæc ipsi hypostasi competũt. Quocirca nō est admittẽdum, deiparã Mariã duas cōcepisse, aut genuisse naturas. Non enim diuinam naturam aut cōcepit (si rectè loqui cōtendamus) aut genuit, sed tribuendum est eam Christum in duabus existētem naturis, carne cōcepisse, & genuisse. Neq; itidem recipiendum est, duas naturas Christi in cruce pependisse, cum diuina in Christo natura nequaq; in cruce pependerit, crucifixa'q; fuerit: sed cōcedendum est, Christũ duas naturas complexum carne siue secundũ carnem in cruce pependisse, & esse crucifixũ, ut ablatiuus ille adiectus designet hæc in Christo secundũ humanitatem gesta esse, diuinitatem'q; eius, horũ omnium fuisse immunem atq; expertem.

Quomo-

ΠΩΣ ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ ΛΕΓΕΤΑΙ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, πα'.

Πρωτότοκός ἐστιν ὁ πρῶτος γεννηθείς, εἴτε μονογενής, εἴτε καὶ πρὸ ἄλλων ἀδελφῶν. εἰ μὲν οὖν ἐλέγετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πρωτότοκος, μονογενὴς δὲ οὐκ ἐλέγετο, ὑπενοήσαμεν ἂν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, ὡς κτίσμα ὑπάρχοντα. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρωτότοκος, καὶ μονογενὴς λέγεται, δεῖ δὲ καὶ ἀμφότερα τηρῆσαι ἐπ' αὐτοῦ. πρωτότοκον αὐτὸν φαμὲν πάσης κτίσεως, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ κτίσις ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος, εἰκότως υἱὸς μονογενὴς πρωτότοκος καὶ οὐ πρωτόκτιστος λεχθήσεται. ἡ γὰρ κτίσις οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, ἀλλὰ θελήματι αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. πρωτότοκος δέ, ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. μονογενὴς γὰρ ὤν, καὶ ἐκ μητρός (ἐπειδήπερ μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκός, παραπλησίως ἡμῖν, καὶ ἄνθρωπος γέγονε, γεγόναμεν δὲ καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ υἱοὶ θεοῦ, υἱοθετηθέντες διὰ τοῦ βαπτίσματος) αὐτὸς ὁ φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ, πρωτότοκος ἐν ἡμῖν τοῖς θέσει καὶ χάριτι υἱοῖς θεοῦ γενομένοις καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ χρηματίσασι, γέγονεν. ὅθεν καὶ ἔλεγεν, ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν. οὐκ εἶπε πατέρα ἡμῶν, ἀλλὰ πατέρα μου φύσει δηλονότι, καὶ πατέρα ὑμῶν χάριτι. καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ οὐκ εἶπε θεὸν ἡμῶν, ἀλλὰ θεόν μου, ἂν διέλῃς λεπταῖς ἐννοίαις, τὸ ὁρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου, καὶ θεὸν ὑμῶν, ὡς δημιουργὸν καὶ κύριον.

QVOMODO PRIMOGENITVS DIcitur unigenitus filius Dei. Cap. VIII.

PRimogenitus eſt, qui primus genitus eſt ſiue unigenitus, ſiue ante alios fratres. Si igitur diceret̃ filius Dei primogenitus, & non etiã diceret̃ unigenitus, ſuſpicari poſſemus creaturarũ ipſum eſſe primogenitũ, tanq̃ ipſe eſſet creatura. Quia uerò & primogenitus, & unigenitus dicitur, oportet ambo in ipſo ſaluare. Primogenitum dicimus ipſum omnis creaturæ, quia ipſe ex Deo, & creaturæ ex Deo: ſed ipſe ex ſubſtantia Dei & patris, ſolus intemporaliter genitus: & idcirco non ab re unigenitus. Primogenitus & nõ primi creatus: nã creatura non eſt ex ſubſtantia patris, ſed uoluntate eius ex nihilo ad eſſe deducta. Primogenitus aũt in multis fratrib. nã & unigenitus ex matre exiſtit. Poſteaquã participauit ſanguine & carne, ſicuti & nos, & homo factus eſt, facti ſumus etiã & nos per ipſum filij Dei, adoptati per baptiſmum. Ipſe uerò natura filius Dei, primogenitus in nobis, adoptione & gratia filijs Dei factis, & fratrib. eius exiſtentibus factus eſt. Vnde dicebat, Aſcẽdo ad patrem meũ, & patrẽ ueſtrum: & Deum meũ & Deũ ueſtrũ. Non dixit patrẽ noſtrum, ſed patrẽ meũ, natura uidelicet: & patrem ueſtrũ, gratia. Et Deum meum, & Deum ueſtrũ: non aũt dixit Deum noſtrum, ſed Deum meum: diuiſo ſubtilibus cogitationibus, eo quod uidetur, ab eo quod intelligitur: & Deum ueſtrum, ut artificem & dominum.

COMMENTARIVS.

PRopria & frequentius uſitata primogeniti ratio ea eſt, quàm author in principio capitis explicat, ſecundũ quàm ille, ante quẽ nõ eſt alius genitus, dicitur primus eſſe genitus: atq; primo genitus: ſiue poſt ipſum alij geniti ſint, ut poſt Ruben alij filij Iacob: ſiue nullus poſt illum genitus, ut poſt Dominum noſtrũ nullus ex ſacratiſsima uirgine Maria natus eſt: quare ipſum ſecundũ carnem & primogenitus eſt, & unigenitus: ſicut etiam in diuinitate patris eſt primogenitus, & unigenitus: eſt enim omnis unigenitus etiã primogenitus, non aũt ẽ diuerſo. Et hãc in ſacris literis eſſe frequẽtiſsimã primogeniti rationẽ atq; acceptionẽ, probat apertiſsimé inter cæteros beatus Hieronym. in lib. cõtra Heluidiũ de perpetua uirginitate ſacroſanctæ uirginis Mariæ. Qui ueritatis inimicus ex eo Lucæ Euãgeliſt. dicto quod Maria peperit filium ſuum primogenitum aſtruere conatus eſt, ipſam poſt natiuitatẽ Chriſti alios ex Ioſeph filios cõnubiali lege peperiſſe, quorũ collatione, Dominus noſter primogenitus diceretur: exiſtimãs eum ſolũ primogenitum dici debere, poſt quẽ alij ſunt geniti: quæ quidẽ ſecũda primogeniti ſignificatio, longè contractior eſt, & ſtrictior quàm altera, paulò antè poſita. Quiſquis enim hoc ſecundo modo primogenitus eſt, etiã ſecundũ primã ſignificationem eſt primogenitus, & non ẽ diuerſo: cum unigenitus quiſpiam ſit primo modo primogenitus, & non ſecundò. Nam prima acceptio primogeniti cõplectitur, tã unigenitũ, quàm eum qui primus eſt, & nõ unicus. Verũ hãc Heluidij ratiunculã diſſoluit Hieronym. negans in prædicto Euãgeliſtæ dicto pleriſq; alijs ſcripturę locis, eam eſſe primogeniti acceptionẽ, quàm prætendit aduerſarius neq; ibi primogenitũ dici poſt quẽ alij ex ijſdẽ parentibus ſunt geniti, ut uoluit Heluidius, ſed ante quẽ nullus alius genitus eſt. Cùm eñ Exodi 13. cap. præceperit (inqt) Deus ſanctificandũ eſſe, & offerendũ ſibi omne primogenitũ, ſi is ex uſu ſcripturæ duntaxat

primogenitus dicatur, qui ante alios fratres suos genitus est: ergo cũ natus fuisset cuiq; ex filijs Israel puer primo loco & ordine, nõ esset ille tunc offerendus Deo, sed expectãdum tẽpus quoad illi aut fratres nati essent, aut sorores, cũ tunc primũ constaret illum esse primogenitũ, quãdo post ipsum geniti sunt & alij. Id aũt manifeste falsum est, quare colligendũ est, primogenitum nõ ita accipi debere in usu scripturæ sicut accepit Heluidius, sed primo modo. Cæterum cũ 1. ad Coloss. cap. Apostolus dicit de Domino nostro Iesu Christo, qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, nõ ibi partitio putetur notari, aut cõnumeratio fieri filij Dei cũ creaturis, tanq; ipse inter creaturas esset primogenitus, & creaturarũ numero ascribendus. Hęc enim Apostoli uerba de diuinitate ipsius Christi intelligẽda sunt, super omnem creaturã improportionaliter eminente. Sed potius antecessio generationis eius æternæ à patre ante creaturarũ ꝓductionẽ designatur, ut primogenitus omnis creaturę dicatur, quod ante omnem creaturã ex patris substãtia Dei filius genitus est, secundũ diuinitatẽ, & antequ creatura aliqua subsisteret: secundũ illud Psal. 109. Ex utero ante luciferũ genui te. Id quidem æterna patris sapientia de seipsa attestatur 8. Prouer. ca. cum inquit: Dominus possedit me in initio uiarũ suarum, antequ quicq; faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequ terra fieret. Nõdum erat abyssi, & ego iã concepta erã, ante oẽs colles ego parturiebar. Insuper Ecclesiast. 24. cap. ipsa diuina sapientia suã explicãs origĩnẽ dicit: Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnẽ creaturã. Insuper quoniã 8. ad Rom. cap. dicitur ab Apostolo Dominus noster primogenitus in multis fratrib. annotatu nõ erit indignũ, quod per id quod primũ est in aliquo genere, posteriora reducũtur ad alicuius operis perfectionẽ. Vt per lucẽ primò uisibilẽ, diffusionẽq; luminis ab ea emanãtis, colores redduntur cõspicui, oculisq; nostris peruij. Et per principia prima disciplinarũ, suæ cognitionis claritatẽ nõ aliundè suscipientia, propositiones ipsæ & theoremata suæ ueritatis spendorẽ accipiunt. Haud secus ꝑ Dominum nostrũ cui suprema & dignissima cõuenit filialitatis ratio, & ex quo omnis filialitas in cœlo, & in terra nominatur, ut qui summi patris filius sit naturalis, & ex patris substãtia genitus, nobis omnib. (quib. humanæ naturæ participatione factus est frater, neq; cõfunditur teste Apost. ad Heb 2. ca. nos fratres uocare, cũ dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Et Ioan. 20. ca. Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrẽ uestrum: Deum meũ & Deum uestrũ) data est filialis adoptio, q̃ posterior est filiationis ratio. Et per ipsum, adoptionẽ filiorum recipimus, quãdo per baptismũ, in ipso renati sumus & regenerati. Itaq; rectè in multis fratrib. primogenitus dicitur, quia inter eos qui sunt adoptiui, ipse primatũ habet, & dignitatis principatũ, quod filius sit Dei naturalis, & cõsubstãtialis. Vnde in uerbis illis Domini, Mariæ Magdalenæ post resurrectionẽ ab eo dictis, Ascendo ad patrẽ meum & patrẽ uestrũ, Deum meum, & Deum uestrũ: Christus duplicẽ naturã suã innuit. Diuinã quidẽ, cùm dicit Patrẽ meum, natura scilicet, & cuius natura filius est: quod utiq; nõ nisi secundũ diuinã natiuitatẽ, qua ante secula ex patre natus est, accipi potest. At uerò qui proprius filij est pater natura, etiam pater noster est, sed gratia: & creationis, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos: & adoptionis, quia dedit nobis potestatẽ filios Dei fieri, atq; ut adoptionem filiorum reciperemus. Humanam uerò naturã suã insinuauit ijsdẽ uerbis Christus, cũ Deum patrẽ, Deum suum appellat: non quidem secundũ diuinitatis Christi rationẽ, quoniam si illã attendas, Deus pater nõ rectè Deus Christi diceretur: siquidẽ ipse cũ filio suo unus est Deus: sed secundũ humanã naturã, Deũ patrẽ, Christus suũ uocat Deũ. quoniã ut homo, formatus est ab eo, factus, & productus. Et cõsimili quoq; ratione Deus pater, noster Deus dicitur, quoniã ab eo factus, & productus. Et cõsimili quoq; ratiõe Deus pater, noster Deus dicitur, quoniã ab eo creati sumus, atq; adesse ꝓducti. Attestatur idẽ Cyrillus li. 12. Cõmentariorũ in Ioan. illum Euãgelij locum sic exponẽs. Non cõturberis cũ Christus patrẽ, Deũ nominat suũ: sed diligẽter considera, patrẽ quidẽ suũ esse natura: Deum aũt nostrum ut creatorẽ, & Dominũ. Sed quod sibi natura inest, nobis largitur, ut quemadmodũ diximus, cõmuniter patrẽ appellemus: & quod nostrũ est quoniã naturã nostrã assumpsit, sibi rursus accõmodat, cũ Deum nominat suum. Et paulò pòst subiungit: Itaq; cũ Christus, Deus simul & homo sit propter alterum sublimis, propter alterũ humilis natura est. Non cõturberis igitur cũ dicentem audias, Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: Deum meum, & Deum uestrum. Nam ut natura filius patrem, ut autem uere homo, Deum suum appellat. Hæc Cyrillus.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΡΩΤΩΝΤΑΣ, Η ΥΠΟ τὸ συνεχὲς ποσὸμ ἀνάγονται, ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένομ, αἱ δύο φύσεις. πε.

Αἱ τοῦ κυρίου φύσεις, οὔτε ἓν σῶμα εἰσὶν οὔτε ἐπιφάνεια μία, οὔτε γραμμὴ, οὐ τόπος, οὐ χρόνος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀναχθῶσι· ταῦτα γάρ εἰσι, τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα. ἥνωνται δὲ αἱ τοῦ κυρίου φύσεις,

AD INTERROGANTES, AN AD *quantitatem continuam reducuntur duæ naturæ, an ad discretam.* Cap. IX.

Domini naturæ neq; unũ corpus sunt, neq; superficies, neq; linea, neq; locus, neq; tẽpus, quo possint in quantitatẽ continuã reuocatũ iri. Hæc enim sunt, q̃ quantitati cõtinuæ adnumeramus. Vniunt aũt Domini naturæ incon-

ἀσυγχύτως καθ' ὑπόστασιν, καὶ διῄρηνται ἀδιαιρέτως, λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς, καὶ ᾧ μὲν τρόπῳ ἥνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. οὐ γὰρ λέγομεν δύο ὑποστάσεις εἶναι τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἢ δύο κατὰ τὴν ὑπόστασιν. ᾧ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διῄρηνται, ἀριθμοῦνται. δύο γάρ εἰσι φύσεις, λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. ἡνωμέναι γὰρ καθ' ὑπόστασιν, καὶ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσαι, ἀσυγχύτως ἥνωνται, τὴν εἰς ἀλλήλας μεταβολὴν οὐ δεξάμεναι, τὴν οἰκείαν ἑκάστη φυσικὴν διαφορὰν, καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν διασώζουσαι. τὸ γὰρ κτιστὸν, διέμεινε κτιστόν. καὶ τὸ ἄκτιστον, ἄκτιστον. τῷ τρόπῳ τοίνυν τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ ἀριθμούμεναι ὑπὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται. ἀδύνατον μὲν τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα ἀριθμεῖσθαι, καθὸ δὲ διαφέρουσιν, κατὰ τοῦτο ἀριθμοῦνται, οἷον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, καθὸ μὲν ἥνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. τῷ λόγῳ γὰρ τῆς οὐσίας ἑνούμενοι δύο φύσεις οὔτε εἰσὶν, οὔτε λέγονται. καθ' ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες, δύο ὑποστάσεις λέγονται. ὥστε ἡ διαφορὰ, αἰτία τοῦ ἀριθμοῦ.

inconfuse, secundum hypostasin, & indiuisibiliter discretę sunt, ratione et modo differētię, Et quo modo unitæ sunt, non numerant: nō enim dicimus duas hypostases esse Christi naturas, aut duo esse secundum hypostasin. Quo autem modo inuisibiliter discretę sunt numerantur: nam duæ sunt naturæ, ratione & modo differentiæ: unitæ enim sunt secundū hypostasin, & in se inuicē immanentes, incōfusè cōiunctę sunt, transmutationem inuicē non suscipiētes, propriā unaquæq; naturalem differentiā etiā post unionem seruātes. Nā creatū manet creatum: & increatum, increatum. Modò igitur differentiæ, & solo quidem adnumeratæ, ad quantitatem discretā reuocabuntur. Nā impossibile, secundū nihil differentiā numerari: secundū aūt q̄d differunt, secundum illud & numerantur. Vt Petrus & Paulus, secundū quod uniuntur, nō numerantur. ratione enim substātiæ uniti, duæ naturæ neq; dicuntur. At uerò secundum hypostasin differentes, duæ hypostases, duoq; indiuidua dicuntur. Quare differentia, numeri causa est.

COMMENTARIVS.

Quæ octauo præcedentis libri capite sunt dicta, reddūt totū hoc caput illustrius & clarius. Siquidē in utroq; eorū ostēdit autor Domini naturas, diuinā & humanā, ad quātitatē cōtinuā minimè reduci debere, quod diuina natura à mole corporea, & successione tēporaria lōgè sit aliena: sed ad quātitatē discretā, q̄ numero discernūtur, binariūq; naturarū cōstituūt, Nō tamē quouis modo & ratione, geminę illæ naturę discretionē suscipiūt. Nā ut habet litera, quomodo unitę sūt, nō numerātur. Quia eñ duæ Christi naturę in una eadēq; hypostasi sunt unitę, citra tamē confusionē omnē, aut transmutationē unius in alterā, nō cōstituunt numerū hypostaseon, neq; duas cōponūt hypostases. Vt aūt discretæ sunt, & indistanter, quinimo indissolubiliter abinuicē distinctæ (siquidē una illarū nō est altera) numerantur, & duo dicūtur: attēdēdo differentiā earū secūdū propriā cuiusq; substantiā, & naturales ꝓprietates: sunt enim diuina natura & humana, duæ in Christo naturæ: quocirca ratione & modo differentiæ, ad discretā reuocari quātitatem dicūtur. Perinde atq; in homine corpus & anima quatenus uniūtur in eadē hypostasi, nō numerātur secundum hypostasin, neq; duo cōstituūt indiuidua. Attēdendo uerò sub substātialem earū partiū differentiā, & quod alia corporis, alia animæ sit natura atq; substantia, numerātur inter se, & duæ hominis partes dicuntur. Semper eñ differentia (ut in calce capitis dicit litera) numeri est causa. Quæ nāq; nihil inter se sustinēt discriminis numero nō digerūtur, neq; discernūtur, ut Petrus unus idēq; homo, nulla numeri specie dinumeratur. Quæ uerò differūt abinuicē, eo ipso quo differūt, numerū admittunt: ut Petrus & Paulus. Et igitur differentia, ipsius numeri causa. Non aūt è diuerso rectè posuerimus numerū esse causam differentię. Nempe tametsi nullus rebus differentib. accommodaretur numerus. nihilo secius dissidium inter se, discrepantiamq; haberent. Quemadmodum dimensio & rerū extensio, mensurationis est causa: quę enim dimēsionis & molis sunt expertia, nullo mensuræ sensibilis genere dimetiri queunt. Non aūt contrà, mensuratio causa est extensionis, rerum, ut quæ nulla eis applicata mensura, nō minus secundum molem protendantur.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ. π α.

Ὁμολογοῦμεν δὲ, ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, τὸ γὰρ βάπτισμα τὸν τοῦ κυρίου θάνατον δηλοῖ. συνθαπτόμεθα γοῦν τῷ κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. ὥσπερ οὖν ἅπαξ ἐτελέσθη

DE FIDE ET BAPTISMATE. Cap. X.

Confitemur autem unum baptisma in remissionem peccatorum, & in uitam æternam. Baptisma siquidem, Domini mortē insinuat: consepulti enim sumus Domino per baptisma, ut inquit diuinus Apostolus. Quemadmodum igitur semel completa

ὁ τοῦ κυρίου θάνατος, οὕτως καὶ ἅπαξ δεῖ βαπτί-
ζεσθαι, βαπτίζεσθαι δὲ κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, εἰς
τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος, διδασκομένους τὴν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν,
καὶ ἅγιον πνεῦμα ὁμολογίαν. ὅσοι τοίνυν εἰς πα-
τέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα βαπτισθέντες,
μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διδαχθέν-
τες, αὖθις ἀναβαπτίζονται, οὗτοι ἀνασταυροῦσι
τὸν χριστὸν, ὥς φησι ὁ θεῖος ἀπόστολος. ἀδύνα-
τον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, καὶ τὰ ἑξῆς, αὖ-
θις ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας
ἑαυτοῖς τὸν χριστὸν καὶ παραδειγματίζοντας. ὅσοι
δὲ μὴ εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα ἐβαπτίσθησαν, τού-
τους δεῖ ἀναβαπτίζεσθαι. εἰ γὰρ καὶ φησὶν ὁ θεῖος
ἀπόστολος, ὅτι εἰς χριστὸν, καὶ εἰς τὸν θάνατον αὐ-
τοῦ ἐβαπτίσθημεν, οὐχ οὕτω δεῖν γίνεσθαι (φησὶ)
τοῦ βαπτίσματος τὴν ἐπίκλησιν, ἀλλ' ὅτι τύ-
πος τοῦ θανάτου τοῦ χριστοῦ ἐστὶ τὸ βάπτισμα.
διὰ γὰρ τῶν τριῶν καταδύσεων, τὰς τρεῖς ἡ-
μέρας τῆς τοῦ κυρίου ταφῆς σημαίνει τὸ βάπτισ-
μα. τὸ οὖν εἰς χριστὸν βαπτισθῆναι δηλοῖ, τὸ πι-
στεύοντας εἰς αὐτὸν βαπτίζεσθαι. ἀδύνατον δὲ
εἰς χριστὸν πιστεῦσαι, μὴ διδαχθέντας τὴν εἰς
πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα ὁμολογί-
αν. χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος,
ὃν ἔχρισεν ὁ πατὴρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὥς
φησιν ὁ θεῖος Δαβὶδ, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θε-
ὸς, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς με-
τόχους σου. καὶ Ἡσαΐας, ἐκ προσώπου τοῦ κυ-
ρίου. πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ
με. τὴν μέντοι ἐπίκλησιν τοὺς οἰκείους μαθη-
τὰς ὁ κύριος διδάσκων, ἔλεγε. βαπτίζοντες
αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐπειδὴ γὰρ ἐπ' ἀφ-
θαρσίᾳ πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ θεὸς, παραβάντας
δὲ τὴν σωτήριον αὐτοῦ ἐντολὴν φθορᾷ θανά-
του κατεδίκασεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κα-
κόν, συγκαταβὰς δὲ τοῖς δούλοις ὡς εὔσπλα-
γχνος καὶ καθ' ἡμᾶς γεγονὼς τῆς φθορᾶς διὰ
τοῦ ἰδίου πάθους ἐλυτρώσατο, ἐπήγασεν ἡ-
μῖν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ ἀχράντου αὐτοῦ πλευρᾶς
πηγὴν ἀφέσεως, ὕδωρ μὲν εἰς ἀναγέννησιν
καὶ ἔκπλυσιν τῆς τε ἁμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς,
αἷμα δὲ ποτὸν ζωῆς ἀϊδίου πρόξενον. ἐντολὰς
τε ἡμῖν δέδωκε δι' ὕδατος ἀναγεννᾶσθαι καὶ
πνεύματος, δι' ἐντεύξεως καὶ ἐπικλήσεως, τῷ ὕ-
δατι ἐπιφοιτῶντος τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐπειδὴ
γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώμα-
τος, διπλῆν ἡμῖν ἔδωκε καὶ τὴν κάθαρσιν, δι'

est Domini mors, sic semel oportet ba-
ptisari iuxta Domini uerbum, in nomi-
ne patris & filij & spiritus sancti, instru-
ctos confessione patris, & filij & spiri-
tus sancti. Quicunque igitur in patre, &
filio, & spiritu sancto baptisati sunt, &
unam naturam diuinitatis in tribus hy-
postasibus edocti, & rursus rebaptisan-
tur, illi iterum crucifigũt Christum, ut
inquit diuinus Apostolus: impossibi-
le nãque est eos, qui semel illuminati
sunt, renouari in pœnitentiam, iterato
crucifigentes sibijpsis Christum, & lu-
dibrio subijcientes. Quicunque uerò
in sancta trinitate baptisati non fuerint
illos rebaptisari oportet. Nam tamet-
si dicit Apostolus, quòd in Christo &
in morte eius baptisati sumus, non sic
oportet (ait) innouationem baptisma-
tis fieri, sed quòd typus & repræsenta-
tio sit mortis Christi baptisma: nam per
tres immersiones: tres dies sepulturæ
Domini repræsentat baptismus. In
Christo igitur baptisari, significat cre-
dentes in eum ablui. Atqui impossibi-
le est in Christum credere nõ edoctos
confessionem in patrem, & filium, &
spiritum sanctum. Nam Christus est fi-
lius Dei uiuentis, quẽ unxit pater spi-
ritu sancto, ut inquit diuinus Dauid:
Propterea unxit te Deus, Deus tuus
oleo exultationis præ participibus tuis.
Et Esaias ex persona Domini: Spiritus
sanctus super me, propter quod unxit
me. Inuocationem autem proprios di-
scipulos ipse Dominus edocens, dixit:
Baptisantes eos in nomine patris, & fi-
lij, & spiritus sancti. Quia enim corru-
ptioni obnoxios fecit nos Deus, cum
salutare eius transgrederemur manda-
tum, corruptione mortis nos mulcta-
uit. Vt autem non immortale foret ma-
lum, descendit ad seruos ut miserator,
& homo factus, à corruptione per pro-
priam redemit passionem, & scaturiuit
nobis ex sancto, & incontaminato la-
tere eius fontem remissionis, aquam in
regenerationem & ablutionẽ peccati
& corruptionis, sanguinem uerò po-
tum, uitæ æternæ causam. Et præcepta nobis dedit, per aquam regenerari & spiri-
tum spiritu sancto per imprecationẽ & inuocatnínẽ aquæ superuenienti. Nã cum
duplex esset homo, ex anima & corpore, duplicẽ & nobis indulsit purgationẽ per
aquam

ὕδατός τε καὶ πνεύματος. τοῦ μὲν πνεύματος, τὸ καθ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἐν ἡμῖν ἀνακαινίζοντος. τοῦ δὲ ὕδατος, διὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος, καθαίροντος τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς φθορᾶς ἀπαλλάττοντος. καὶ τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα ἐκπληροῦντος τοῦ ὕδατος, τὸν δὲ τῆς ζωῆς ἀῤῥαβῶνα παρεχομένου τοῦ πνεύματος. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ πνεῦμα θεοῦ τοῖς ὕδασιν ἐπεφέρετο. καὶ ἄνωθεν ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ τῷ ὕδατι, ὡς ἐστὶ καθαρτήριον. ἐπὶ Νῶε δι' ὕδατος ὁ θεὸς τὴν κοσμικὴν ἁμαρτίαν κατέκλυσε. δι' ὕδατος πᾶς ἀκάθαρτος κατὰ τὸν νόμον καθαίρεται, καὶ αὐτῶν τῶν ἱματίων πλυνομένων τῷ ὕδατι, ἔδειξεν Ἠλίας τὴν χάριν τοῦ πνεύματος συμμεμιγμένην τῷ ὕδατι. ὕδατι φλέξας τὴν ὁλοκαύτωσιν, καὶ σχεδὸν ἅπαντα κατὰ τὸν νόμον ὕδατι καθαρίζονται. τὰ γὰρ ὁρατὰ σύμβολα τῶν νοουμένων εἰσίν. ἡ μέντοι ἀναγέννησις, κατὰ ψυχὴν γίνεται. πίστις γὰρ υἱοθετεῖν οἶδε καίτοι ὄντας κτίσματα διὰ τοῦ πνεύματος. καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἄγειν μακαριότητα. ἡ μὲν οὖν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις, πᾶσιν ὁμοίως διὰ τοῦ βαπτίσματος δίδοται, ἡ δὲ χάρις τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, καὶ τῆς προκαθάρσεως. νῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴ ἑτέρου βίου γίνεται ἡμῖν ἡ παλιγγενεσία καὶ σφραγίς, καὶ φυλακτήριον, καὶ φωτισμός. χρὴ δὲ πάσῃ δυνάμει ἀσφαλῶς τηρεῖν ἑαυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ ῥυπαρῶν ἔργων, ἵνα μὴ πάλιν ὥσπερ κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψαντες, δούλους πάλιν ἑαυτοὺς τῆς ἁμαρτίας ποιήσωμεν. πίστις γὰρ χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστιν, ὁμοίως καὶ ἔργα χωρὶς πίστεως. ἡ γὰρ ἀληθὴς πίστις, διὰ τῶν ἔργων δοκιμάζεται. Βαπτιζόμεθα δὲ εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα, ὅτι αὐτὰ τὰ βαπτιζόμενα χρήζει τῆς ἁγίας τριάδος, εἰς τὴν αὐτῶν σύστασίν τε καὶ διαμονήν. καὶ ἀδύνατον μὴ συμπαρεῖναι ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις. ἀχώριστος γὰρ ἡ ἁγία τριάς. πρῶτον βάπτισμα, τὸ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς ἐκκοπὴν ἁμαρτίας. δεύτερον, τὸ διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης. σύμβολον γὰρ ἡ μὲν νεφέλη τοῦ πνεύματος, ἡ θάλασσα δὲ τοῦ ὕδατος, τρίτον τὸ νομικόν. πᾶς γὰρ ἀκάθαρτος ἀπελούετο ὕδατι, ἔπλυνέ τε τὰ ἱμάτια, καὶ οὕτως εἰσῄει εἰς τὴν παρεμβολήν. τέταρτον. τὸ Ἰωάννου, εἰσαγωγικὸν ὑπάρχον, καὶ εἰς μετάνοιαν ἄγον τοὺς βαπτιζομένους, ἵνα εἰς χριστὸν πιστεύσωσιν.

aquam uidelicet & ſpiritum. Spiritu quidem, quòd ſecũdum imaginem & ſimilitudinem in nobis renouãte: aqua uerò, per ſpiritum gratiæ, corpus à peccato purificante, & à corruptione eximente: & imaginem mortis explente aqua, arrham autem uitæ tribuente ſpiritu. In principio enim ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Et ſuperna ſcriptura teſtimonium fert aquæ, quod ipſa eſt purgatio. ſub Noe enim per aquam Deus mundi peccatum deleuit. Per aquã omnis immundus ſecũdum legem purificatur, & indumentis per aquam lotis. Monſtrauit Helias gratiã ſpiritus, aquæ immixtam, aquam comburente holocauſta. Et ferè omnia ſecundum legem aqua purificãtur: nam uiſibilia, intelligibilium ſigna ſunt. ueruntamen regeneratio ſecundum animam fit: fides enim filiorum adoptionẽ nouit: quippe qui ſint creaturæ per ſpiritum, & in antiquam reuocati beatitudinem. Peccatorum igitur remiſsio omnibus æquè per baptiſma donata eſt: gratia uerò ſpiritus ſancti, ſecundũ proportionem fidei, & puritatis. Nunc igitur per baptiſma, primitias ſpiritus ſancti accipimus: & initium alterius uitæ fit in nobis, id eſt, primitiæ regenerationis, & ſignaculum & tutela, & illuminatio, & ſanctificatio. Oportet autem omni uirtute ſecurè ſeruare nos ipſos puros ab inquinatis operibus, ut non rurſus inſtar canũ ad propriũ reuertentes uomitũ, ſeruos iterũ noſmetipſos ſubijciamus peccato. Fides enim ſine operib. mortua eſt, ſimiliter & opera ſine fide: nã uera fides per opera cõprobatur. Baptiſmus aũt in ſancta trinitate, quia ea quæ baptiſma ſuſcipiunt, opus habent ſancta trinitate ad ſuijpſorũ cõſtantiã, & perſeuerantiã: & impoſsibile eſt, non ſimul eſſe inuicẽ tres hypoſtaſes: inſeparabilis eñ ſancta trinitas. Primum baptiſma fuit diluuij, in abſciſsionem peccati. Secundũ, quod per mare & nubẽ: ſignũ eñ erat nubes, ſpiritus: mare uerò præferebat aquã. Tertium quod legale, omnis enim immũdus abluebatur aqua, lauabat ueſtimenta, & ſic ingrediebať caſtra. Quartũ, Ioannis introductionem exiſtens, ad pœnitentiam adducens baptiſatos, ut in Chriſtũ credant.

ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς φησὶ βαπτίζω ὕδατι. ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, αὐτὸς ὑμᾶς, φησὶ, βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρί. προκαθαίρει οὖν ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ ὕδατος. πέμπτον, τὸ τοῦ κυρίου βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἐβαπτίσατο. βαπτίζεται δὲ, οὐχ᾽ ὡς αὐτὸς χρήζων καθάρσεως, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν οἰκειούμενος κάθαρσιν, ἵνα συντρίψῃ τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἵνα κλύσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνθάψῃ τῷ ὕδατι, ἵνα ἁγιάσῃ τὸν βαπτιστὴν, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, ἵνα τὸ τῆς τριάδος ἀποκαλύψῃ μυστήριον, ἵνα τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν πρὸς τὸ βαπτίζεσθαι γένηται. βαπτιζόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, τὸ τέλειον τοῦ κυρίου βάπτισμα τὸ δι᾽ ὕδατός τε καὶ πνεύματος. πυρὶ δὲ λέγεται βαπτίζειν Χριστός. ἐν εἴδει γὰρ πυρίνων γλωσσῶν ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἐξέχεεν, ὥς φησὶ αὐτὸς ὁ κύριος, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. ἢ διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος πυρὸς κολαστικὸν βάπτισμα. ἕκτον. τὸ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων, ὄντως ἐπίπονον. ἕβδομον, τὸ, δι᾽ αἵματος καὶ μαρτυρίου, ὃ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐβαπτίσατο, ὡς λίαν αἰδέσιμον καὶ μακάριον, ὅσον δευτέροις οὐ μολύνεται ῥύποις. ὄγδοον, τὸ τελευταῖον, οὐ σωτήριον, ἀλλὰ τῆς μὲν κακίας ἀναιρετικόν (οὐκέτι γὰρ κακία, καὶ ἁμαρτία πολιτεύεται) κολάζον δὲ ἀτελεύτητα. σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰ, κατεφοίτησε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὸν κύριον, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου ὑποδεικνύον βαπτίσματος, καὶ τιμῶν τὸ σῶμα. ἐπεὶ καὶ τοῦτο, ἤγουν τὸ σῶμα, τῇ θεώσει θεὸς ἅμα τε ἄνωθεν εἴθισται περιστερὰ λύσιν κατακλυσμοῦ εὐαγγελίζεσθαι. ἐπὶ δὲ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους πυροειδῶς κάτεισι. θεὸς γὰρ ἐστίν. ὁ δὲ θεὸς, πῦρ καταναλίσκον ἐστί. τὸ ἔλαιον βαπτίσματι παραλαμβάνεται, μηνύον τὴν χρίσιν ἡμῶν, καὶ Χριστοὺς ἡμᾶς ἐργαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἡμῖν ἐπαγγελλόμενον διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἔλαιον. ἐπεὶ καὶ κάρφος ἐλαίας τοῖς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ περισωθεῖσιν, ἡ περιστερὰ κεκόμικεν. ἐβαπτίσθη Ἰωάννης τὴν χεῖρα ἐπιθεὶς ἐπὶ τὴν θείαν τοῦ δεσπότου κορυφὴν, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι, οὐ χρὴ ὑπερτίθεσθαι, τὸ βάπτισμα, ὅτε δι᾽

Ego enim (inquit) uos baptiso in aqua, qui autem post me ueniet, ipse uos in spiritu sancto baptisabit, & igni. Præpurificabat igitur Ioannes per aquam ad spiritum. Quintum, quod est Domini baptisma, quo & ipse baptisatus est. Baptisatur autem, non quòd ipse egeret purificatione, sed nostram sibi approprians purificationem, ut contereret capita draconum in aqua, ut dilueeret peccatum, & omnem ueterem Adam sepeliret in aqua: ut sanctificaret baptistam, & impleret legem, ut trinitatis reuelaret mysterium, ut forma & exemplum nobis ad baptisandum fieret. Baptisamur enim & nos perfecto Christi baptismate: quod est per aquã & spiritum. Igne autem dicitur baptisare Christus: nam in specie ignearum linguarum super sanctos Apostolos spiritus sancti gratiam effudit, ut inquit ipse Dominus. Quoniam Ioannes quidem baptisauit aqua, uos autem baptisabimini in spiritu sancto & igni, non post multos hos dies: aut propter futuri ignis punitorium baptisma. Sextum quod per pœnitentiam & lachrymas, uerè laboriosum. Septimum, quod per martyrium & sanguinem, quo & ipse pro nobis Christus baptisatus est: ualde uenerãdum & beatum, quatenus succedentibus non coinquinatur sordibus. Octauum, quod & ultimum, non salutare, sed malitiæ exitiosum (nam non amplius prauitas & peccatum dominantur) punit enim sine fine. Corporaliter in columbæ specie descendit sanctus spiritus super Dominũ, primitias nostri baptismatis insinuans, & honorãs corpus: quia & hoc, id est, corpus, deificatione Deus est, & simul quia olim assueta columba diluuij cessationem nunciauit. Super autem sanctos Apostolos in forma ignis descendit, quia Deus est: Deus autẽ ignis consumens est. Oleum in baptismate assumitur, unctionem significans, & Christus, id est, unctos non efficiens, & misericordiam Dei nobis annũcians per spiritum sanctum: quia & ramum oliuæ ijs, quę ex diluuio saluati sunt, columba tunc attulit. Baptizatus est Ioãnes, manum apponens super diuinum, & incõtaminatũ Domini verticẽ, & proprio sanguine: Non oportet differre baptisma, quando per

opera

ἔργων ἡ πίστις τῶν προσιόντων μαρτυρεῖται. ὁ δὲ ἐν δόλῳ προσιὼν τῷ βαπτίσματι κατακριθήσεται μᾶλλον, ἢ ὠφεληθήσεται.

opera, fides uenientium testimonium habet. Qui autem in dolo uenit ad baptisma, cõdemnabitur potius, quàm inde utilitatem suscipiat.

COMMENTARIVS.

VNum baptisma nos cõfiteri debere, edocet beatus Paul. 4. ad Ephes. ca. dicẽs: Vnus Dominus, una fides, unum baptisma. Quod quidẽ potissimũ unum dicitur, quia circa eũdem hominem nunq iterãdum est, cũ typum gerat mortis Christi, q semel tantũ pertulit pro nobis. Et intelligendum istud est de baptismo fluminis, qui præsertim in usu scripturę baptismatis nomine designatur. Præter quod est baptismus (ut uulgo appellãt) flaminis, quo per spiritum sanctum abluimur atq perfundimur. Et hunc susceperunt Apostoli in die Pentecostes, sicut pollicitus illis fuerat Dominus cœlos ascẽsurus: Vos aũt baptisabimini spiritu sancto, nõ post multos hos dies. Insuper est & baptismus sanguinis, quo abluuntur martyres qui sanguinem suum pro Christo fuderunt. Et hoc baptismi genus (sicut & prius cætera duo) in se suscepit Dominus noster in sua acerbissima passione, & se suscepturum insinuauit Lucæ 12. ca. cum ait: Baptisma habeo baptisari: & quomodo coartor, usq dum perficitur? Hæc autẽ duo postrema baptismatis genera sæpius iterari queũt. cũ possit idem frequenter spiritu sancto per interualla repleri, & in agone martyrij sanguinem suũ pro fide catholica nõ semel fundere. At uerò suscipitur baptisma fluminis (de quo pręcipua hic agitur determinatio) in remissionem peccatorũ: quia eius uirtute omnia peccata prius admissa quantũuis grauia aut inuicta, cuiuscunq etiam fuerint generis, siue origine scilicet, siue propria uoluntate contracta, abolentur: quemadmodũ Naaman Syro septies in Iordane se lauanti omnis lepræ macula ablata est, & restituta caro munda ut pueri. Confitemur itidem unum baptisma in uitã æternã, quia baptismatis susceptione, uitæ æternæ patet homini introitus: sicut super saluatorem nostrum in Iordane baptisatum cœli aperti sunt. Efficimur & per baptismũ, filij Dei per adoptionem, quod designauit uox paterna super Christum facta, contestans ipsum esse filium Dei uerum, & naturalem. Demum & in baptismate fluminis rite suscepto spiritũ sanctũ accipimus: quod identidem significatum est per spiritum sanctum in specie columbæ descendentẽ super Christum, cum in Iordane baptisaretur. Porrò per baptisma dicitur consepulti Domino, ut dicit Apostolus, id est, ei sepulto, conformati atq assimilati. Siquidem sepultus Dominus, prioris uitæ operationes naturales amplius nõ exercuit, sed more sua earum functionib. est destitutus. Vbi autem à mortuis resurrexit, ad alterũ uitæ statum conditionemq traductus est, utpote immortalem, incorruptibilem atq impassibilem. Idcirco post resurrectionem apparens discipulis (ut scribit Lucas ca. 24.) dixit eis: hæc sunt uerba quæ locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum: significans, se nõ amplius esse cum eis in cõformitate status, & conditionis uitæ sicut fuerat ante mortẽ, sed iam ad alteram uiuendi sortem translatum: neq seipsum negauit esse, tũc cũ eis quantũ ad Corporalem præsentiã, ut qui ipsis coràm loqueretur. Ita sanè per baptismum cum rectè suscipitur, moriuntur in nobis priores actus peccati: & uetus homo noster destruitur, atq demergitur cum exercitu Pharaonis in profundum maris. Deinde renati in Christo, ad nouã transferimur uitam spiritualem, qua uirtutum exercentur operationes, & Dei pręcepta à nobis obseruantur. Et hoc pacto Christo cõresurgimus: quãdo (ut ait Apost.) sicut Christus resurrexit à mortuis, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Cæterũ quod non sit iterandum baptisma, cõprobat autor per sententiam apostoli ex 6. ad Hebr. cap. Per q nequaquã prohibet Paulus in ijs, qui susceperũt baptismum, & postmodum prolapsi sunt in uitia, reconciliationem per salutarem pœnitentiã. Vt nouatus suiq sectatores autumarũt, astruentes collapsis in peccata post baptisma denegandã esse ueniã & remissionem, diuinæq misericordiæ fontem nostræ fragilitati cõtra Dei sententiam obstruentes. Sed intendit Apostolus hisce uerbis, illos qui illuminati sunt gratia suscepti baptismatis, & à pristina rectitudine per uitia deciderunt, rursum renouari non posse per iteratam baptismatis susceptionem. Est enim id regenerationis, renouationisq sacramẽtum: non enim denuò ab eodem debet baptisma suscipi. Qui nanq illud tentarent (dicit Apostolus) rursum sibimetipsis Christum crucifigerent, & contemptui haberent, non rei exhibitione, sed signi: quia iterantes baptismũ, qui mortis Christi figura est, signo illo atque indicio demonstrarent Christum secundò aut tertio pro nobis crucifixum & mortuum, quod nimirum in Christi contemptum & ludibrium uerteretur. Debet autem baptisatio, in nomine sanctæ trinitatis, Patris, & filij, & spiritus sancti fieri, quemadmodum discipulos edocuit Dominus Matthæi 28. cap. Quare si qui in sancta trinitate baptisati non sunt, iurè rebaptisandi sunt, quemadmodum habet litera, ut fuerunt illi de quibus in actis Apostolorum 19 cap. agitatur sermo. Qui cum profiterentur se neq si spiritus sanctus est audiuisse, sed Ioannis baptismate se duntaxat esse ablutos, iussi sunt à Paulo baptisari. Neq ibi fuit baptismi iteratio, sed uerbi baptismi prius non habiti collatio. Qui uerò in nomine Domini nostri Iesu Christi baptisati leguntur in Act. Apost. 8. cap. & decimo, alijsq plerisq in locis, quod quidem spiritu sancto dirigente factitatum est, quo nomẽ Christi incredulis

dulis despectum, honoratius haberetur, & celebrius, non fuerāt rebaptisandi. Nā & hi in confessione trinitatis baptisati sunt. Nomen enim Christi explicatum, & patrem insinuat ungentem, & filium unctum, & spiritum sanctum quo unctus est. Neque illud ociosè prætereundū est, fontem baptismalem habuisse efficatiam suam, sicut & significantiā ex scaturigine aquę de latere Domini nostri, lancea post mortem transfixo. Fuit enim illa scaturitio fontis remissionis, & regenerationis nostræ in Christo, per quem in aqua & spiritu renascimur Deo. Sicut & emanatio sanguinis eodē tempore ex latere Christi, designauit suum præciosum sanguinē relictum nobis in potum, & causam uitæ æternæ, in dignissimo uidelicet & omniū sacrorū excellentissimo eucharistiæ sacramento, in quo sacratissimā carnem suam ad manducādum nobis reliquit, & sanguinē in potum, ut hoc spirituali cibo refecti ad uitam perduceremur æternam. Caro (inquit) mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus: qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. Præceptū autem dedit nobis Deus regenerari per aquam & spiritum, cum Ioannis cap. 3. dixit Nicodemo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Et spiritus quidem sanctus renouat id in nobis quod est secundum imaginem, & similitudinē Dei. Nam si imago regis impressa nummo demergatur in lutum, secundū substantiam quidem manet imago, sed labefactata & offuscata luto. Si uerò abluatur aqua nūmus, priscinus illi imagini redditur decor. Ita sanè imago, & similitudo Dei, animæ nostræ indita, per originalis culpæ labē cum corpori infunditur, inquinatur, & maculam contrahit: quæ quidem macula per salutare baptismatis lauacrum uirtute spiritus prorsus aboletur. Et quoniā nō modo in anima, uerum etiā & in corpore sunt primæuæ huius, & à prima origine contractę luis uitiositates, & sordes, eas aqua baptismalis abluit à corpore, ipsum sanctificās, ut deinceps Dei uiui sit templum. Et ea ratione purificare corpus (ut ait litera) et à corruptione peccati eximere dicitur: nā à mortuis naturalis lege minimè quempiā eximit. Rursus aqua lauacri baptismalis præfert, atq; repræsentat imaginem mortis Christi. Nam Christū pro nobis mortem perpessum terra sepulchri cōdidit, ut eum qui baptismo abluitur, aqua cui immergitur contegit, & sepelit. Spiritus aūt sanctus in baptismo datur, ut arrha & pignus futuræ gloriæ, post mundi huius exiliū semper habendæ. Siquidē nunc minutila datur particula eius, quod tunc exuberantissimè & superfluenter nobis cōmunicandum est. Proinde id donū spiritus tantillum, alludendo ad morem ementium, arrha uitæ dicitur. Id ostendit & Apostolus, primo ad Ephesios capite scribens: Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostrę in redemptionē acquisitionis, in laudē gloriæ ipsius. Quod aūt aqua sit purificationis instrumentū, & Dei ordinatione ad purgandas peccatorum sordes adminiculū adhibitū, multifariā ostendit autor in litera: in primis per id, quòd sub Noe aquarum eluuione peccatum mūdi absterfum est. Vnde Petrus Apostolus primæ epistolæ tertio capite dicit diluuium ipsum sub Noe factū, baptismi Christi typum & figuram gessisse, his uerbis: Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cū fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod & uos nunc similis formæ saluos facit baptisma, nō carnis dispositio sordiū, sed cōscientiæ bonæ interrogatio in Deum. Similis formæ dicit baptisma, id est, per omnia assimilatū illi arcæ: quia quicquid ibi carnaliter gestum est hic spiritualiter impletur. Qui enim illic arca continebantur, salui facti sunt, aquæ superducti: qui uerò hic Ecclesia baptismo abluuntur, etiam saluantur. Illa nanq; arca præferebat ecclesiæ imaginē & umbrā, extra quam nō est salus uitæ. Probat item deinde Damascenus aquam uim habere purgatricem exemplo Heliæ prophetæ, quod tertij Regum 18. cap. traditur. Is enim cum ligna super altare recens constructū, & bouē in frusta concisum composuisset, iussit impleri quatuor hydrias aqua, & lignis ipsis atq; sacrificio superfundi. Rursum id secūdò & tertio fieri præcepit, ut currerint aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta fuerit. immissus aūt ad preces Heliæ ignis de cœlo, totum holocaustum aqua perfusum absumpsit, circūfluentē aquā lambens. Præbuit igitur aqua etiā fomentum igni cōsumenti holocaustū, & eā ob rē rectè hic dicitur aqua cōbussisse holocausta. Deinceps quis sit baptismi effectus, & efficatia, autor in litera adaperit: quod scilicet per ipsum omnibus æqualiter cōfertur remissio peccatorum: sancti aūt spiritus gratia, cuiq; secundū rationem atq; mensuram fidei, & interioris puritatis. Vnde si multi ad unum corpus lucidum oculos conuertant, hi quidem propinquiores ipsi perlucido corpori, illi uerò distantiores, in omnib. æquè depellitur tenebrarum obscuritas, luminis autem infusio fit secundum proportionem propinquitatis, & distantiæ ab ipso lucido. Nam propinquiores, plus luminis cæteri uerò minus participant. Similiter si complusculi eundē accesserint ignē, diuersa tamē ad illū intercapedine constituti, hi quidē maiore interstitio, illi uerò minore ab eo distantes, in omnib. illis æqualiter est frigoris expulsio: quandoquidē nihil in ipsis pristinæ frigiditatis permaneat: sed non æqua in omnib. est caloris inductio: nam uiciniores igni, amplius, alij uerò minus caliditatis suscipiunt. Ita planè in omnib. baptismo ablutis æqua est peccatorū resecatio, atq; obiectio: gratiæ aūt infusio, secundū proportionē dispensationis factæ, & habitæ ad ipsam suscipiendā. Siquidē maiorē animi puritatē consecuti, abundatiorē recipiunt gratiam: ut defecatior aer, plus luminis & splendoris à sole. Verūtamen hæc tanta baptismi uirtus nihil nobis

afferet

afferet adiumenti, nisi solliciti fuerimus nos sedulò seruare mūdos ab operibus peccati. Quod item studiose admonet beatus Petrus, secundæ epistolæ, secundo capite dicens: Si enī refugiētes coinquinationes mūdi in cognitione Domini nostri, & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora, deteriora priorib. Melius enim erat illis non cognoscere uiam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud ueri prouerbij, Canis reuersus ad suū uomitum, & sus lota in uolutabro luti. Cum aūt post acceptū baptisma sequimur præcipites, passiones desiderij nostri, subijcimus iterū nos seruos peccato. Nam qui facit peccatū, seruus est peccati, A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Superamur aūt à uitio, quod dominari in nobis sinimus. Quod ubi ignauia & negligentia nostra cōtingit, irrita fit uirtus suscepti prius baptismatis. Nam ut habet Ecclesiasticus cap 34. Qui baptisatur à mortuo, & iterum tangit mortuū, quid proficit lauatio illius? Nihil sanè amplius, q̃ eius ablutio qui prius luto sordidus, & deinde abstersus, rursus se eidem luto inuoluit. Deinceps octo dinumerantur à Damasceno baptismatis genera: quorum primum fuit cataclysmus, & diluuiū sub Noe, uindicem Dei irā in peccatores exercēs, de quo paulò antè factus est sermo. Secundū uerò fuit per mare & nubē, cū populus Israeliticus duce Mose transiuit mare rubrū, deductus à Deo per lucidæ nubis beneficiū tempore diurno: de qua deductione loquitur Psalmus 77. Et deduxit eos in nubem diei & tota nocte in illuminatione ignis. De hoc uerò secundo baptismate dicit beatus Paulus primæ epistolæ ad Corinthios capite decimo: Nolo enim uos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Mose baptisati sunt in nube, & mari. Baptisatos quidē eos dicit Paulus in Mose, qui cum ab Aegypto liberarentur ducatu Mosi, gerebant in se, & exprimebāt figurā nostri baptismi, quinimmo eorū qui Christianorū baptismo abluuntur. Siquidem mare Aegyptios submergens, totūq; Pharaonis exercitū fluctib. obruens, aquā præsignabat baptismalē, qua tota uitiorū caterua cū uetustate hominis demergitur. Nubes uerò à diurno æstu Israelitas, ut umbraculum protegens, illosq; ab Aegyptijs dirimens, ut nō ualerent eos accedere, spiritum sanctum denotat, refrigeriū & temperiem contra cupiditates uitiorū præstantem, nosq; à Sathanæ insidijs eripientem. Vnde & in transfiguratione Domini apparuit nubes lucida Apostolos obumbrans, ut scribit Matthæus cap. 17. quæ omnium sententia, spiritū sanctū mōstrabat. Tertiū baptisma scilicet legale, quo immundus abluebatur aqua purificationis, ut leuiticus sæpissimè faciendum sancit, significabat partim quidē baptismū legis euangelicæ partim uerò sacramentū pœnitentiæ, quo abluimur ab inquinamentis nostris sponte contractis, per contritionem, confessionem, & satisfactionē. Quartū baptisma erat Ioannis, introductorium quidem ad baptisma Christi. Quippe Ioannis baptisma, non nouę legis sacramentū habitum est, sed præparatorium duntaxat ad Christi baptisma, quod prænunciabat. Non solum enim nascendo & prædicando, Christi natiuitatem præcurrebat & prædicationē Ioannes sed & baptisandos, eius baptisma: quo per assuefactionē facilius disponerentur homines ad lauacrum Christi capessendum. Proinde introducto Christi baptismate cessauit Ioannis baptisma: sicut inducta ueritate cessat imago, & umbra. Quoniam aūt suo baptismate Ioannes corpora duntaxat abluebat, animā aūt intus à peccatorū sordibus non tergebat, quod tamē præstat Christi baptisma, ideo Ioannes in aqua se baptisare professus est, Christū aūt in spiritu sancto & igni. Et alibi sine adiectione Christū baptisare contestatus est, quod præcipuus sit autor uirtutis, & efficaciæ baptismi in nobis. Super quem (inquit Ioannes cap. 1.) uideris columbā descēdentem hic est qui baptisat. Itaq; si Ioannis baptisma ad Christi lauacrum cōferatur, imperfectū dicitur, quòd alteram duntaxat hominis partem purificaret. Christi uerò perfectū quòd et animā, & corpus, quinimmo totū hominem abluat. Ioannis item baptismati tanq; dispositioni successit aliud, tanq; habitus & pfectio. Christi uerò baptismo nullus alius successurus est, quòd finis sit, & cōsummatio omnium aliorum baptismatum. Quintum est baptisma Christi & ab ipso institutū, tanquā introitus & ianua aliorū omniū sacramentorū. Et quoniā Dominus noster nō solū docere uenit, sed & facere suo ipsius baptismo (ut hic rectè asserit autor) baptisatus est: quod quidem & sacræ exprimūt literæ, cū eū describūt à Ioanne in Iordane fuisse baptisatū. Tametsi enim à Ioanne alijs datū baptisma, introductoriū fuerit ad baptisma Christi, atq; disponēs. & idcirco nō Christi, sed Ioannis baptisma dictū sit: illud tamē quod à Ioāne ipsi Christo est exhibitū, ob singularē eius excellentiā, trinitatis scilicet supersanctæ in eo reuelationē, cœlorū apertionē, & spiritus sancti apparitionē (quæ in alijs à Ioanne factis baptisationib. exhibita non sunt, ut quæ corpus tantū abluebāt, gratiā aūt non conferebāt) non Ioannis, sed Christi baptisma est denominādum. Nā sequentia in præsentis literæ cōtextu liquidò prodūt, autorē de Christo baptisato à Ioanne, id quod præmisit intellexisse. Siquidē à Ioanne in Iordane ablutus Christus, baptistam suū sanctificauit, legēq; impleuit: quemadmodū Ioanni ex humilitate, baptisandi ministeriū illi exhibere recusanti respondit: Sine sic enim decet nos implere omnē iustitiam. Tunc identidē trinitatis reuelatū est mysteriū. Nam uox patris de cœlo intonans, filio suo unigenito testimoniū perhibuit, & spiritus sanctus in specie colūbæ super eum descēdit. Deniq; tunc Christus forma: & exemplum suscipiendi baptismatis.

nobis

nobis factus est, ut à capite inchoatum, & sanctificatū baptisma, in omnia membra sanctificationē transfunderet. Et ita factus est Christus primitiæ baptisatorū baptismo Christi, ut sit in omnibus ipse primatū tenens. Neq; Dominus noster huiusmodi suscepit baptisma, quòd indigeret purificatione, qui fons est totius puritatis, & munditiæ: sed ut nostræ purificationis qua indigemus, formā & exēplū traderet, ut etiā capita draconū in aqua cōtereret: uirtuteq; baptismi, antiqui serpentis uires confringeret: quemadmodū Psalmus 73. de ipso decantat, Contribulasti capita draconum in aquis: Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopū. Non itidem absurdū uideri debet quod modò adductum est, baptisma scilicet Christo collatū, à Ioanne fuisse Christi baptisma, & nō baptisma Ioānis. Nā sicut dispositio tū maximè perficitur, cū habitū perfectū attingit, & in habitus cōditionē coalescit: ita Ioānis baptismus ante præparatorius, in Christo cōsumatus est, & ad suæ perfectiōis summā peruenit. In Christo nanq; baptisato attigit Ioannis baptisatio metā suæ dispositiōis omnium ablutionū à Ioanne factarū dignissima, & perfectissima: neq; inferiori nomine (quo aliæ, in cæteris factæ) denomināda Ioannis baptisma, sed pro rei dignitate, superiori nomine digna, ut sicut alterius fuit rationis, & altioris q̃; reliquæ: ita quoq; à digniori scilicet ueritate, ipsa nomē sortiatur: quandoquidē in Christi à Ioāne baptisatione, præparatio & introductio in ueritatē, & rei exemplaris exhibitionē est cōmutata. Meritò itaq; ea ipsa ablutio, Christi baptisma & fuit, & dicitur. Præterea in sacris literis Christus dicitur etiā igni baptisare, ut Mathei tertio cap. attestatur, & Acta Apostolorū in 1. cap. quòd in specie linguarū ignearū misit spiritū sanctum in apostolos: quemadmodum de seipso cōtestatus est, ignem ueni mittere in terrā, & quid uolo nisi ut succendatur? Et in cœlū ascensurus apostolis pollicitus est, ipsos propediem baptisandos esse in spiritu sancto, & igni. Quod quidē dictū non ita accipiēdū est, quasi Apostoli ante tempus ascensionis Dominicæ, quo hæc ad eos uerba habita sunt, nō fuerint Christi baptismate abluti. Nā, ut inquit Augustinus, credibile est discipulos Christi, cum primùm ad eius asciti sunt societatem, eius baptismo esse baptisatos, ut haberet baptisatos seruos, per quos cæteros baptisaret. Nec defuit humilitatis minister, qui etiā pedes eorū lauit. Certum est enim (inquit) nullum ad corpus Christi pertinere nisi baptisatum, præter eos quib. passio reputatur pro baptismo. Scriptū itidem est, quando Paulus baptisatus est, & nō est scriptum, quādo alij apostoli baptisati sunt: sed debemus intelligere eos baptisatos esse, propter illud, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sācto, nō potest introire in regnū Dei: itaq; quòd apostoli secundū Christi promissum baptisandi erant spiritu sancto, intelligendū est de effusione exuberantiori gratiæ spiritus sancti in eos futura sensibili indicio in die Pentecostes proximè sequēte, cū charismatū spiritus primitias exūdantiore copia acceperūt. Deinde & alterā assignat autor causam quare Christus dicitur baptisare igni, propter scilicet futuri ignis punitoriū baptisma. Vbi futurū ignē punitoriū intelligit Damascen. aut eum quo totus conflagrabit mundus in cōsumatione seculi, cum uēturus est Dominus ad iudiciū. De quo Psalmus 49: Deus manifestè ueniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in cōspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas ualida. Et Psalmus 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflāmabit in circuitu inimicos eius. Rursum Petrus Apostolus secundæ epistolæ suæ tertio capite, Adueniet autē dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transient, elementa uerò calore soluentur, terra aūt & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cū igitur hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus & pietatib. expectantes & properantes in aduentum diei Domini: per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Et ignis ille punitorius erit peccatorū, tunc in hominibus inualescentiū, quando quoniam abūdabit iniquitas, refrigescet charitas multorū: sicut prius diluuium per aquā puniuit temporis illius peccata, quando omnis caro corruperat uiam suam. Aut per futurū ignē punitorium intelligit hoc loco Damascenus purgatoriū ignem, quo animarum in æternæ hereditatis sortem asciscendarum sordes eluūtur, cum corpore exutæ quippiā adhuc expiandū habent anteq; in cœlestem ciuitatem, quam nihil coinquinatum intrat, admittantur. De quo Apostolus primæ ad Corinth. epist. cap. 3. Si quis aūt superædificat supra fundamentum hoc aurum, argentū, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscuiusq; opus manifestum erit. Dies em̄ Domini declarabit, qua in igne reuelabitur: & uniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus mānserit qd' superædificauit, mercedē accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse aūt saluus erit, sic tamē quasi per ignē. De igne siquidē purgatorio ibidē loquitur Apostolus, qui punitorius est, & expiatorius malorū in hoc mundo non abolitorum. Sextū baptisma in litera expressum, est baptisma pœnitētiæ, quo lachrymis abluuntur cōmissa in Deo peccata. Eo uerè baptisata est illa mulier prius in ciuitate peccatrix, sed deinde Domini amātissima, cui dimissa sunt peccata multa, quoniā dilexit multū cū lachrymis rigauit pedes Domini, & extersit capillis. Eodē & Petrus ablutus, cū post trinā negationē & galli cātū egressus foras fleuit amarè. Deniq; eodē & sāctus propheta purgatus est, q graues pœnitētię labores quos subiturus erat enarrauit dicēs: lauabo per singulas noctes lectū meum, lachrymis meis stratū meū rigabo. Septimū est baptisma martyrij, & effusionis sanguinis pro ueritate, & iustitia, quo & ipse Christus pro nobis (ut iā dictū est) baptisatus est, quādo scilicet suo

preciolo

precioso sanguine pro nostra redemptione undiq; perfusus est. Et illud quidem baptisma nō solum sponte pro nostra salute pertulit, sed & ipsum ardentissime antequam aduentaret affectauit, ut eximiam suam in nos & incredibilem declararet charitatem. Baptisma, inquit, habeo baptisari: & quomodo coartor, usq; dum perficitur? Vbi baptisma uocat sui sacratissimi sanguinis effusionem, & per totum corpus aspersionem. At uerò inter baptisma fluminis & illud sanguinis baptisma id discrimen est: quòd baptisma quinti generis siue fluminis in confessione trinitatis susceptum sequentibus inquinari potest culpis. Neq; secundùm Iouiani deliramenta (quæ copiosè & acerrimè à Hieronymo cōfutantur) baptisatus Christi baptismo redditur impeccabilis, aut à futuro in malum prolapsu securus aut alienus. Baptisma uerò sanguinis non potest futuris contaminari sordibus, quia morte absoluitur, quæ in Domino obdormientes reddit extra statum & conditionem peccandi constitutos. Octauum & ultimum baptisma ab authore hic enumeratum est baptisma executorium diuinæ iustitiæ in impios, qui detrudentur in ignem æternum cùm diabolo & angelis eius, de quo Ioannes Baptista Matth. cap. 3. dicit: Cuius uentilabrum in manu sua, & permundabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Porrò illud baptisma in tenebris exterioribus in terminum, ubi erit fletus & stridor dentium, ubi uermis eorum non moritur, & ignis nō extinguitur, non salutare est, quia salutem ijs, qui eo puniuntur non confert: sed malitię exitiosum est, quia authores malitiæ intolerabili supplicio cruciat, & imponit finem prauitati & peccato ex integro committendis, ut prius commissa sunt, quamuis contractas antea culpas nunquam eluat aut expiet. Siquidem in damnatis æterno supplicio, prauitas & peccatum dicitur non dominari amplius, quia noua ibi perinde atq; prius peccata non perpetrantur, tametsi antè commissa nunquam abradantur. Postremum annotandum proponit author, quòd cùm Dominum nostrum baptisauit sanctus Ioannes in Iordane, tunc etiam ipse Ioannes baptisatus est baptismo spiritus sancti, cuius charismata abundantiùs & uberius quam antè suscepit, sanctificatus à Domino, nouo sanctificationis priuilegio, ex contactu sacratissimi corporis Domini, & baptisandi ministerio, in eum exhibito. Non quidem quòd prius spiritum sanctum non habuerit Ioannes, quo ex utero matris repletus fuit, presentemq; Dominum insolita exultatione cognouit: sed quia nouo alioque genere, & affluentius, tunc spiritu sancto repletus fuerit. Fuit itaq; in illa Christi baptisatione, mutua utriusq;, Christi inquam & Ioannis, in alterum baptismi collatio & acceptio. Quippe Christus à Ioanne baptisatus est flumine, & eum baptisauit spiritu. E diuerso Ioannes Christum baptisauit in flumine, & baptisatus est ab eo spiritus sancti largiori effusione. Cùm uerò Ioannes ab impio Herode capite obtruncatus est in carcere pro ueritate & iustitia, tunc baptismate sanguinis & martyrij insuper baptisatus est.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ. ια.

Ἡ μέντοι πίστις διπλῆ ἐστιν. ἔστι γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς. ἀκούοντες γὰρ τῶν θείων γραφῶν, πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος. αὕτη δὲ τελειοῦται πᾶσι τοῖς νομοθετηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ χριστοῦ, ἔργῳ πιστεύουσα, εὐσεβοῦσα, καὶ τὰς ἐντολὰς πράττουσα τοῦ ἀνακαινίσαντος ἡμᾶς. ὁ γὰρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πιστεύων, ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτόπων ἔργων τῷ διαβόλῳ, ἄπιστός ἐστι. ἔστι δὲ πάλιν πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, ἢ ἀδίστακτος καὶ ἀδιάκριτος ἐλπίς, τῶν τε ὑπὸ θεοῦ ἡμῖν ἐπηγγελμένων, καὶ τῆς τῶν αἰτήσεων ἡμῶν ἐπιτυχίας. ἡ μὲν οὖν πρώτη, τῆς ἡμετέρας γνώμης ἐστίν, ἡ δὲ δευτέρα, τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος. ἰστέον δέ, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος περιτεμνόμεθα ἅπαν τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα, ἤτοι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἰσραηλῖται πνευματικοί, καὶ θεοῦ λαὸς χρηματίζομεν.

DE FIDE. *Cap. XI.*

Fides tamen duplex est: nam est fides ex auditu. Audientes enim diuinas scripturas, credimus doctrinæ spiritus, quæ quidem perficitur omnibus quæ legislatione à Christo posita sunt, opere credens, pietate exercēs, & pręcepta eius faciens, qui renouauit nos. Qui enim secundùm traditionem catholicæ ecclesiæ credit, sed communicat operibus diabolo, infidelis est. Est autem rursus & fides eorum, quæ sperantur substantia, rerum argumentum quæ non uidentur, indubitabilis & indijudicabilis spes, tam eorum, quę à Deo nobis promissa sunt, quàm assecutionis nostrarum petitionum. Prima igitur nostræ uoluntatis est, secunda charismatum spiritus. Sciendum autem, quòd per baptisma circuncidimur, omne quod à generatione contraximus indumentum, id est, peccatum: & Israëlitæ spirituales, & Dei populus euadimus.

COMMENTARIVS.

DVplicem fidem hoc loco distinguit author. Prima est acquisitiua, quā per doctrinā assequimur, cum edocemur articulos fidei: aut audiētes uerbum Dei discimus, quæ nobis credenda proponuntur. De hac aūt loquitur Apostolus ad Roman. 10. cap. dicēs: Quomodo credunt ei, quē non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Ergo fides ex auditu est, auditus aūt p uerbū Christi. Et huiusmodi fides ut habeatur efficax, debet bonis operibus comprobari, & diuinorum obseruatione mandatorum fulciri: quoniā, ut dicit beatus Iacobus secundo suæ epistolæ capite. Fides sine operibus mortua est. Et Matth. 7. cap. dicit Dominus: Nō omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit uoluntatem patris mei, introibit in regnum cœlorum. Per eos quidem qui Christum Dominum appellant, confessio fidei intelligitur: sed inefficax ad æterni regni introitum, nisi diuinæ uoluntatis completio, & operatio bona accesserit eidem. Idcirco de ijs qui in ore quidem credunt, sed operibus à fidei pietate abhorrent, dicit Paulus 1. cap. ad Titum: Qui dicūt se nosse Deum, factis autem negant. Et huiusmdi fides primi generis, nostræ est uoluntatis. quoniā ut dicit Augustinus, cætera potest homo nolens, credere autem non nisi uolens. Altera autem est fides infusa animis eorum, qui baptisma suscipiunt, & una de numero charismatum spiritus sancti, inspirantis eam cordibus fidelium: quam Apostolus 11. ad Hebræos cap. describit, quod est sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium. Vnde ibi dicitur fides substantia rerum sperandarum, quòd fundamentum sit, & prima causa sperandi futuram in nobis beatitudinem. Si quis enim non credat, Deum esse bonorum retributorem, aut uitā æternam esse, quomodo is afficietur desiderio uitæ æternæ consequendæ? Hinc Apostolus eodem loco ad Hebræos dicit, q; oportet accedentem ad Deum credere, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator est. Est itaq; fides ut dux, spes uerò ut comes eius, & eam consequens, quinimò ex eius principijs oriens. Proinde in litera præsente paulò pòst fides dicitur spes indubitalis, tam eorum, quæ à Deo nobis promissa sunt, scilicet æternorum bonorum: quam assecutionis nostrarum petitionum (quas cum in nomine eius facimus in fide nihil hæsitantes, protinus assequimur) eo quòd fides spem aggignat, eiusq; fundamenta iaciat. Dicitur rursum fides argumentum non apparentium, quòd comprobatio sit certissima & nulla ambiguitate uacillans, eorum quæ nec sensu, nec ratione naturali apparent: quinimò super sensum omnem & rationis captum longè eminent. Et id sanè argumentum soli innititur dicentis authoritati, quæ summa est ueritas, neq; ab ea falsum prodire potest: ut neq; à summa luce tenebræ, nec à calore frigus. Si enim tanta Pythagoræ, ab auditoribus ueneratio tributa est, autore Valerio, ut quæ ab eo acceperant, in disceptationem dubitationemq; adducere nefas crederent: & interpellati ad reddendam suorum dictorum causam, id solum respondebant, illum sic dixisse, nullam aliam afferentes rationem, quam pręceptoris testimonium, qui tamen uanitati subiectus erat, ut & cæteri homines: nam omnis homo mendax. Quid ergo fidei adhibendum est Deo, qui summè uerax est, & in quem mendacium, error, aut fallacia cadere non potest? Reuera ei dicenti, & nobis loquenti in scripturis, indubitatò credendum est: nec eorum quæ credenda proponit, curiosior indaganda est ratio. Deinde ostendit Damascenus, affinitatem quādam inter baptismum quo alluitur, & circuncisionem spiritualem, qua præciduntur à nobis noxia & superflua uitiorum, quod utiq; eam fit in baptismo. Vnde Israelitæ secundum carnem circuncisi sunt, carnali circuncisione & manu facta, quæ figura & umbra tantum erat circunsionis spiritualis & mysticæ in nobis cum baptisamur completæ. Siquidem in lotione baptismali abraditur à nobis, & abijcitur uetustas peccati, ab origine prima contracti, & efficitur Israelitæ spirituales, filij scilicet Abrahæ, Isaac & Iacob, non quidem secundum carnem, sed spiritum, utpote per fidei bonorumq; operum imitationem. De qua spirituali & multum honoranda cognatione loquitur Apostolus ad Roman. 9 cap. dicens: Non enim omnes (inquit) qui ex circuncisione sunt Israel, ij sunt Israelitæ: neq; qui semen sunt Abrahæ, omnes filij. Sed in Isaac uocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei: sed qui filij sunt repromissionis, æstimātur in semine. Et beatus Ioannes Baptista ad Scribas & Pharisæos increpitans ait, cap. Matth. 3. Nolite dicere in cordibus uestris, Patrem habemus Abraham. Potens enim est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahę: id est, de duris gentilium præcordijs imitatores fidei & operum Abrahæ efficere. Similiter Iudæis gloriantibus quòd ex fornicatione nati non essent: sed patrem haberent Abraham, respondit Dominus noster: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Quibus uerbis denotauit, spiritualem illam affinitatem cum sanctis patriarchis & in imitatione fidei & bonorum operum, longę esse pręstantiorem & acceptiorem Deo, quàm carnalem cognationem, operum æmulatione consectationeq; uacuam. Hinc commendat Zachæum prius publicanorum principem, sed deinde abiecto pondere diuitiarum uerè effectū Christi discipulum, benignus hominum amator dicens: Salus hodie huic domui facta est, eo quòd ipse sit filius Abrahæ: ubi non carnis propaginem respexit Dominus, sed fidei & uirtutum imitationem.

ΠΕΡΙ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΕΝ Ω ΕΤΙ καὶ περὶ πίστεως. π η.

Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστίν. τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις θεοῦ ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει, ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. μωρία γὰρ ἐστὶ τοῖς μὴ πίστει δεχομένοις, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον τοῦ θεοῦ λογιζομένοις, ἀλλ' ἀνθρωπίνοις καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς ἐξερευνῶσι τὰ θεῖα. πάντα γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ φύσιν εἰσὶ καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν. εἰ γάρ τις λογίσηται ὅπως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, τίνος τε ἕνεκεν παρήγαγεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς φθάσαι βουληθῇ, οὐ καταλαμβάνει. ψυχικὴ γὰρ ἐστὶν ἡ γνῶσις αὕτη, καὶ δαιμονιώδης. εἰ δέ τις πίστει χειραγωγούμενος, ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον, καὶ ἀληθές, καὶ σοφὸν, καὶ δίκαιον τὸ θεῖον λογίσηται, εὑρήσει πάντα λεῖα καὶ ὁμαλὰ, καὶ ὁδὸν εὐθεῖαν. ἐκτὸς γὰρ πίστεως, ἀδύνατον σωθῆναι. πίστει γὰρ πάντα τά τε ἀνθρώπινα, τά τε πνευματικὰ συνίσταται. οὔτε γὰρ γεωργὸς ἐκτὸς πίστεως τέμνει γῆς αὔλακα. οὐκ ἔμπορος μικρῷ ξύλῳ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τῷ μαινομένῳ τῆς θαλάσσης πελάγει παραδίδωσιν. οὐ γάμοι συνίστανται, οὐκ ἄλλό τι τῶν ἐν τῷ βίῳ. πίστει νοοῦμεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει παρῆχθαι. πάντα τά τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πίστει κατορθοῦμεν. πίστις δέ ἐστιν, ἀπολυπραγμόνητος συγκατάθεσις. πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καὶ θαυματουργία τοῦ χριστοῦ, μεγίστη καὶ θεία, καὶ θαυμαστή. ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. δι' οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἡ τοῦ προπάτορος ἁμαρτία λέλυται, ὁ ᾅδης ἐσκύλευται, ἡ ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἡ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδείσου ἠνοίχθησαν, ἡ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ κεκάθικε, τέκνα θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. διὰ σταυροῦ γὰρ ταῦτα πάντα κατώρθωται. ὅσοι γὰρ ἐβαπτίσθημεν εἰς χριστὸν, φησὶν ὁ ἀπόστολος, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. ὅσοι δὲ εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, χριστὸν ἐνεδυσάμεθα. χριστὸς δέ ἐστι θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. ἰδοὺ ὁ θάνατος τοῦ χριστοῦ, ἤτοι ὁ σταυρός,

DE CRVCE VBI ET ADHVC *de fide.* *Cap. XII.*

Sermo crucis, ijs qui pereunt ſtultitia eſt: nobis autem qui ſalute reſpiramus, uirtus Dei eſt. Nam ſpiritualis omnia dijudicat, animalis uerò homo nō ſuſcipit ea quę ſpiritus ſunt. ſtultitia enim ijs qui fidem non ſuſcipiunt, & bonitatem & omnipotentiam Dei non exiſtimant, ſed humanis & naturalibus cogitationibus diuina ſcrutantur. Omnia enim Dei, ſunt ſuper naturam, adhuc & ſuper ſermonem & mentē. Quis enim cogitauerit, quo pacto ex nihilo ad eſſe, & cuius gratia deduxerit Deus uniuerſa? ſi naturalibus cogitationibus inuenire uoluerit, non apprehendet: animalis enim eſt hæc indagatio; & dæmonica. Si quis uerò fide manuductus, bonitatem, omnipotentiam, ueritatem, ſapientiam, iuſtitiam & diuinitatem cogitet, inueniet omnia læuia & plana, & uiam rectam. Sine enim fide, impoſsibile eſt ſaluari. nam fide omnia & humana & ſpiritualia cōſtant. Neque enim agricola ſine fide incidit terræ ſulcum, neque mercator paruo ligno ſuam ipſius animam inſano maris pelago committit, non nuptiæ fiunt, non aliud quicquam in uita, ſine fide. Fide intelligimus: ex nihilo ad eſſe omnia Dei uirtute deducta eſſe omnia & diuina & humana fide dirigimus. Fides autem, eſt inſcrutabilis conſenſus. Omnis igitur actio & miraculifica operatio Chriſti: maxima, diuina & ſummè admiranda, omnium tamen admirabiliſsimum eſt precioſa ipſius crux. Per nullū etiā aliud mors primi parentis deſtructa eſt, primi parentis peccatum ſolutum, infernus ſpoliatus, reſurrectio donata, uirtus nobis contemnendi præſentia mortemq; ipſam elargita, ad antiquam beatitudinem regreſsio reparata, portæ paradyſi patefactæ, natura noſtra in dextris Dei ſedens, filij Dei & hæredes facti, niſi per crucē Domini noſtri Ieſu Chriſti. Per ipſam enim hæc omnia mirificè ſunt impleta. nam quicunque baptiſati ſumus in Chriſto, ut inquit Apoſtolus, in morte eius baptiſati ſumus: & quicunque in Chriſto baptiſati ſumus, Chriſtum induimus. Chriſtus autē eſt Dei uirtus & ſapientia. Ecce mors Chriſti, id eſt, crux

τὴν ἐνυπόστατον τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν ἡμᾶς περιέβαλε. δύναμις δὲ θεοῦ ἐστιν, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, ἢ ὅτι τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ, ἤτοι ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη δι' αὐτοῦ ἡμῖν πεφανέρωται, ἢ ὅτι ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτως διὰ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, τό τε ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκός τε καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται. οὗτος ἡμῖν σημεῖον δέδοται ἐπὶ τοῦ μετώπου, ὃν τρόπον τῷ Ἰσραὴλ ἡ περιτομή. δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ πιστοὶ τῶν ἀπίστων διιστάμεθα καὶ γνωριζόμεθα: οὗτος θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου. οὗτος σφραγίς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, ὡς ἡ γραφή φησι. οὗτος τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου. αὐτὸ μὲν οὖν τὸ τίμιον ξύλον ὡς ἀληθῶς, καὶ σεβάσμιον, ἐν ᾧ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς προσενήνοχεν, ὡς ἁγιασθὲν τῇ ἀφῇ τοῦ ἁγίου σώματός τε καὶ αἵματος, εἰκότως προσκυνητέον, ὡσαύτως ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ σκηνώματα: ἅτινα εἰσὶν ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον ὁ Γολγοθᾶς, ὁ σταυρός, ὁ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιὼν τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ἀκρόπολις, καὶ τὰ ὅμοια, ὥς φησὶν ὁ θεοπάτωρ Δαβίδ, εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. ὅτι δὲ τὸν σταυρὸν λέγει, δηλοῖ τὸ ἑπόμενον, ἀνάστηθι κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου. ἕπεται γὰρ τῷ σταυρῷ ἡ ἀνάστασις. εἰ γὰρ τῶν ἐρωμένων ποθητὸν οἶκος, καὶ κλίνη, καὶ περιβόλαιον, πόσῳ μᾶλλον τὰ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος δι' ὧν καὶ σεσώσμεθα. προσκυνοῦμεν δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, εἰ καὶ ἐξ ἑτέρας ὕλης γένηται, οὐ τὴν ὕλην τιμῶντες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸν τύπον ὡς Χριστοῦ σύμβολον. ἔφη γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς διατιθέμενος, τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, τὸν σταυρὸν λέγων. διὸ καὶ ταῖς γυναιξὶν ἔλεγεν ὁ τῆς ἀναστάσεως ἄγγελος. Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον. καὶ ὁ ἀπόστολος, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν

hypostatica Dei uirtute & sapientia circundedit nos. Virtus siquidem Dei, est uerbum crucis: aut quia potentia Dei, id est contra mortem uictoria, per ipsam nobis manifestata est: aut quia, quemadmodum quatuor extrema crucis per medium centrum continentur & constringuntur, sic per Dei uirtutem altitudo & profunditas, longitudo & latitudo, id est, omnis uisibilis & inuisibilis creatura continetur. Hæc nobis signum data est super frontem, quemadmodum Israëli circuncisio: per ipsam enim fideles ab infidelibus, & distamus & discernimur. Ipsa est scutum, & arma, & trophæum aduersus diabolum: ipsa signaculum, ut non tãgat nos exterminator, ut inquit scriptura. Ipsa iacentium erectio, stantium firmamẽtum, baculus debilium, pastorum uirga, conuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ salus & corporis, omnium malorum auersio, omnium bonorum causa, peccati destructio, arbor resurrectionis, lignum uitæ æternæ. Ipsum nimirum preciosum lignum, & perquã uerè uenerandum: in quo semetipsum in hostiam pro nobis Christus obtulit, ut sanctificatum tactu sancti corporis & sanguinis, decenter adorandũ. Clauiq́; & lancea, & indumenta, & sacra ipsius tabernacula: quæ sunt, præsepe, spelunca, Golgata, crux, uiuificũ sepulchrũ, Sion ecclesiarum propugnaculum, & similia, ut deiparens ait Dauid: Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Quòd autem crucem dicat, ostendit quod sequitur: Resurge Domine in requiem tuam sequitur enim crucem resurrectio. Si enim amatorum desiderabilis domus & lectus, & amictus: multò magis Domini & saluatoris nostri, per quæ & saluati sumus. Adoramus etiam figuram pretiosæ & uiuificæ crucis, tametsi ex alia materia facta est, non materiam uenerantes (absit enim) sed figuram, tanquam Christi signum. Dixit enim discipulis suis, contestans, Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo: crucem dicens. Et idcirco mulieribus dixit resurrectionis angelus: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixum. Et Apostolus: Nos autem prædicamus Iesum Christum, & ipsum crucifi-

ἐσταυρωμένον. πολλοὶ μὲν χριστοὶ καὶ ἰησοῖ, ἀλλ' εἷς ὁ ἐσταυρωμένος, οὐκ εἶπε λελογχευμένον, ἀλλ' ἐσταυρωμένον. προσκυνητέον εἶναι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ τὸ σημεῖον, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς ἔσται. τὴν δὲ ὕλην ἐξ ἧς ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ συνίσταται, εἰ καὶ χρυσὸς, ἢ λίθοι εἶεν τίμιοι, μετὰ τὴν τοῦ τύπου, εἰ τύχοι, διάλυσιν, οὐ προσκυνητέον. πάντα τοίνυν τὰ θεῷ ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν, αὐτῷ τὸ σέβας προσάγοντες. τοῦτον τὸν τίμιον σταυρὸν προετύπωσε τὸ ξύλον τῆς ζωῆς τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπὸ θεοῦ πεφυτευμένον. ἐπειδὴ γὰρ διὰ ξύλου ὁ θάνατος, ἔδει διὰ ξύλου δωρηθῆναι τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐνηλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα. ῥάβδος Μωσαϊκὴ, σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα, καὶ σώσασα μὲν τὸν Ἰσραὴλ, Φαραὼ δὲ βυθίσασα. χεῖρες σταυροειδῶς ἐκτεινόμεναι, καὶ τὸν Ἀμαλὴκ τροπούμεναι. ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον, καὶ πέτρα ῥηγνυμένη, καὶ προχέουσα νάματα. ῥάβδος τῷ Ἀαρὼν τὸ τῆς ἱεραρχίας ἀξίωμα χρηματίζει. ὄφις ἐπὶ ξύλου θριαμβευόμενος ὡς νενέκρωται, τῷ ξύλῳ τοὺς νεκρὸν ὁρῶντας τὸν ἐχθρὸν διασώζοντος τοὺς πιστεύοντας, ὡς χριστὸς ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας, ἁμαρτίαν οὐκ εἰδυίᾳ, προσήλωται. Μωσῆς ὁ μέγας ὄψεσθε βοᾷ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Ἠσαΐας, ὅλην τὴν ἡμέραν διεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. οἱ τοῦτον προσκυνοῦντες, τῆς μερίδος τύχοιμεν χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου, ἀμήν.

crucifixum. Multi enim Christi & saluatores: sed unus crucifixus, non dixit lancea perfossum, sed crucifixũ. Adorãdum igitur est signũ Christi: ubi enim fuerit signum eius, illic & ipse erit. Materia autem ex qua figura crucis exprimitur, siue sit aurum, siue lapides preciosi, aut alia quæuis materia, post figurationem si contingat dissolui, non adoranda. Omnia igitur quæ Deo adiacuerunt, adoramus ipsi reuerentiam pietatisq; cultum exhibentes. Hanc preciosam crucem præfigurauit uitę lignum, quod in paradyso plantatum est a Deo. Nam posteaquã per lignũ mors, oportebat per lignum donari uitam & resurrectionẽ. Iacob adorans summitatẽ uirgæ, alternatis cancellatisq; manibus filios Ioseph benedicẽs, signũ crucis manifestissimè descripsit. Virga Mosaica in similitudine crucis mare percussit, & saluauit Israel, Pharaonẽ aũt submersit. Manus cruciformiter extẽsæ, Amalech repulerũt. Ligno amara aqua, dulcis facta est, & petra rupta, & profundens fluenta. Virga Aarõ, sacri pontificatus insigne fuit. Serpens in ligno triũphatus, qui mortuus est, ligno mortuũ uidentes inimicũ saluante, credentes q Christus in carne peccati peccatũ non sciẽte, in cruce peccata affixit. Magnus Moses clamat: Videbitis uitam uestrã pendentem in ligno ante oculos uestros. Et Esaias: Tota die expãdi manus meas ad populum discredentem, & contradicentem. Qui hanc igitur adorant, participes fiant Christi crucifixi. Amen.

COMMENTARIVS.

QVoniam uiuificæ crucis mysteria explanaturus hoc loco Damascenus, in principio mentionem facit ex Paulo de homine animali & spirituali: id animaduertendũ, quod quemadmodum dicit Origenes in proœmio expositionis Cantici Canticorum: Moses principio Geneseos describit duplicis hominis formationem, scilicet exterioris, cum inquit, Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ & factus est homo in animam uiuentem: & interioris, cum hominem dicit factum ad imaginem & similitudinem Dei. Quicquid enim nobis cum animantibus rationis expertibus commune est, ad exteriorem attinet hominem. Quod uerò cum superioribus & incorporeis naturæ entibus cõspirans in nobis comperitur, ut mens, libera uoluntatis potestas, & Deum iugiter recolens memoria, ad interiorem spectat hominẽ: de quo Apostolus ad Rom. 7. cap. ait. Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem. Et 2. ad Cor. cap. 4. Etsi exterior homo noster corrumpatur, interior tamen renouatur de die in diem. Itaq; spiritualis homo hic dicitur, qui uiuit secundùm interiorem hominem, affectumq; omnem spiritui & Deo subijcit, cuius ductu agitur. Et is illabefactum habens interiorem spiritualemq; gustũ, quo intimè degustat: quoniam suauis est Dominus, omnia facilè dijudicat, humanaq; & naturalia à supernaturalibus & diuinis operibus solertia animi exactè discernit. Quemadmodum corporeum habens gustum incorruptum, saporum omnium uerum habet discerniculum. Animalis uerò homo hic dicitur, qui secundùm exteriorem degit hominẽ, sensuum oblectamẽta & illecebras prosequens, & carnalia explens desideria. Is autem cum interioris hominis gustum habeat omnino uiciatum & corruptũ, non percipit ea, quæ Dei sunt: perinde atq; linguã habẽs amaro hu-

 more

more persuasum, non acutum rectum habere potest saporũ discrimen. Non potest igitur animalis homo & supra terrenas cogitationes atq; naturales minimè cõscendens, diuina percipere mysteria, ut cuius gratia deduxerit Deus, uniuersa ad esse. Nulla quidẽ potior fuit causa productionis rerum ad esse, nisi ut Deus bonitatem suam (cuius erat ab æterno immensè plenus) alijs cõmunicaret, eamq; extra se profunderet, atq; propagaret. Siquidem ipse Deus immensum bonitatis pelagus & per se sufficientissimus, non cõtentus infinitæ intra se bonitatis exuberantiam subsistere, alijs à se soluit cuiq; pro suo captu participationem suæ bonitatis indulgere atq; impartiri, ut D. ait Dionysius in lib. de Cœlesti hierarchia, ca. 4. Primum omniũ (inquit) illud uerissima ratione dixerimus, ut bonitate sola, summa illa diuinitas rerum essentias statuit, atq; ad esse produxit. Est enim omniũ causæ, excellentisq; bonitatis id propriũ, ut ad cõsortium sui quæ sunt, inuitet & attrahat omnia, singula scilicet pro captu & modo rationis suæ. Igitur omnia quæq; subsistunt, prouidentiæ ratione regũtur, ex summa illa omniũ autore deitate manãtia, illiq; participant. Porrò quanta sit fidei in Deũ habendæ necessitas pariter & utilitas, ex eo manifestat autor, quod sine fide & credulitate assequendæ futurũ aliquod bonum, quod in presentia non conspicitur, sed habendũ speratur atq; expectatur, nullũ apud homines tentatur opus, neq; terræ cultura, neq; nauigatio, neq; cõnubiũ. Eandẽ quoq; sententiã astruit Hieronymus in Expositione fidei catholicæ, dicens: Nec mare quis ingreditur, & liquido ac profundo se cõmittit elemento, nisi se prius credat posse saluari. Nec agricola semina sulcis obruit, nec fruges spargit in terram, nisi crediderit uenturos imbres, affuturũ quoq; solis teporem: quibus terra cõfossa, segetes multiplicata fruge producat, ac uentis spirantib. nutriat. Nihil deniq; est quod in uita geri possit, si non credulitas antè precesserit. Quid mirũ igitur, si accedentes ad Deũ, credere nos primò omniũ profitemur? cum sine hoc nec ipsa exigi possit uita cõmunis. Deniq; matrimonia cõtrahũtur, quia creditur successura posteritas. Et pueri discendis artib. tradũtur, quia magistrorũ in discipulos transfundenda creditur disciplina. Et imperij insignia unus suscipit, dum credit sibi populos & urbes, armatũ etiã exercitũ pariturũ. Quòd nisi hæc singula prius crediderit futura, nullus aggreditur. Quo modo nõ multò magis ad agnitionem Dei credendo ueniatur? Hæc Hieronymus. Definitur aũt hic fides esse inscrutabilis consensus, quia firmus est, & sine animi uacillatione assensus diuinorũ mysteriorũ, quẽ tamen nec sensu, nec rationis naturalis lumine perscrutari possumus ob eius sublimitatem & celsitudinem: sed sola animi pietate, solida fide subnixi, illũ attingimus, nobisq; uendicamus. Deinceps beneficia p salutiferę crucis mysterium, multifariam suscepta recensens autor, in primis illud proponit, quod per Christi crucem primi parentis peccatum solutum est: quemadmodũ Apostolus ad Coloss. scribens ca. 2 de Christo mortẽ in cruce passo dicit: Delens quod aduersum nos erat chirographũ decreti, quod erat cõtrariũ nobis: & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, & expolians principatus & potestates traduxit cõfidenter, palam triũphans illos in seipso. Et eadem epistola ca. 1. Quia in ipso cõplacuit omnem plenitudinẽ inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinẽ crucis eius, siue quæ in terris, siue quę in cœlis sunt. Consimiliter Dominus noster Ioan. 12. ca. ostendens quo mortis genere esset seipsum Deo patri oblaturus hostiam uiuentem, & beneplacentẽ pro nobis, inquit: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Sanè in crucẽ sublatus omnia ad se traxit, quia nos Deo recõciliatos, sibi reparationis gratia uniuit, dispersosq; Dei filios in unum collegit. Deinceps figurationis & formæ ipsius crucis (in qua quatuor extrema per medium centrum colligantur & coadunantur) rationem mysticam autor in litera declarat: q̃ & beatus Augustinus exponens: Illud uerbum Apostoli ca. 3. ad Ephes. Vt possitis cõprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit lõgitudo, latitudo, sublimitas, & profundũ, cõformiter explicat hoc modo. In his uerbis figura & mysterium crucis ostenditur. Qui enim quia uoluit, mortuus est & quomodo uoluit, mortuus est. Non frustrà ergo tale genus mortis elegit: in quo latitudinis huius & lõgitudinis, altitudinis & profundi dimensio cõperiretur. Nam latitudo in cruce, est transuersum lignum ubi figuntur manus. Lõgitudo est ab ea parte ligni, quæ ab ipso transuerso ad terram tendit, & ab ipso usq; ad terram cõspicua est. Altitudo aũt in illo ligno est, quod ab eodem transuerso sursum caput uersus eminet. Profundum uerò est in ea parte ligni, q̃ non apparet, quæ fixa terræ occultatur. hæc itaq; quatuor extrema crucis, p medium centrũ (id scilicet punctum quo transuersum lignum alteri à summo in imum porrecto cõnectitur & coincidit, ubi scilicet sese intersecant) cõtinentur & cõiunguntur, & in omnẽ porriguntur creaturarum locum & habitationem, sursum, deorsum, dextrorsum & sinistrorsum: ad designandũ creaturam omnem salutis capacem, per sanguinem Christi in cruce effusum esse reconciliatũ Deo & unitum: quemadmodũ prædixerat Dominus noster Ioan. 12. Ego (inquit) si exaltatus fuero è terra, omnia traham ad meipsum. Ad se planè tanq̃ ad centrũ omnes undiquaq; constrinxit & collegit. Præterea ipsa crux dicitur nobis signum data esse super frontem. Nam Ezechiel. 9 ca. legitur Dominum dixisse ad uirum lineis indutum: Transi per mediã ciuitatem in medio Hierusalẽ, & signa Thau super frontes uirorum gementium & dolentiũ super cunctis abominationib. quæ fiunt in medio eius. Deinde cum alijs sex uiris habentib. uasa interitus in manibus suis mandatũ fuerit ministerium occidendi quosuis in ciuitate usq; ad internecionẽ, ipsis dictũ est: Omnẽ aũt super quẽ uideritis Thau, ne occidatis. Vbi glosa dicit: Thau litera extrema in antiquis Hebræorum literis, quibus ad hunc usq; diem utũtur Samaritani,

crucis

crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontib. frequenter signatur, cuius munitione ꝓtegimur. Rursum Apoc. 7. ca. angelus ab ortu solis ueniens, & habēs signū Dei uiui, clamauit ad quatuor angelos quib. datū erat nocere terræ & mari, dicēs: Nolite nocere terræ & mari, neq; arborib. quoadusq; signemus seruos Dei in frōtib. eorū: eo scil. signo q̄d tutela & munimentū est cōtra aduersas potestates: qd' & gentiles ipsi nostræ fidei expertes cognouisse experimēto referūtur. Et inter ceteros Iulianus Cæsar impius & sacrilegus, demonū cateruā à magico uiro (cui superstitiosè addictus erat) accitā diris incātationib. crucis signaculo effugauit, q tū infestus admodū & infensus Christianæ religioni fuit. Memoratur & illud de ethnico quodā & gentili, q iter agens, & nocte superueniēte interceptus cōcessit se in tēplum idolorū ꝓ quiete nocturna, qm̄ illi tunc aliud nō occurrit hospitiū, aut diuersoriū, in q̄d se reciperet. Metuens tamen loci solitudinē & horrēs, signo se crucis muniuit, quod à Christianis audierat, illud magnæ esse uirtutis cōtra quæuis aduersa. Nocte uerò intēpesta uidit ingentē dæmonū turbā eo in loco tenentē cōsistoriū, & suo principi malorū q̄ perpetrauerāt, & ad q̄ induxerāt homines, rationē reddentē. Cūq; unus ex eis iussus esset à principe cōspicere quisnā ibidē latitaret, auderetq; solus in deorū domicilio, tēploq; cōsistere: accedēs ꝓpius demō & potētificæ crucis signo hominē illū munitū cognoscēs, ꝓtinus cū diro eiulatu retrogressus clamauit: Vas uacuū, sed signatū: q̄d pietate fidei & ꝓfessione esset uacuus, terrifica tamē cruce signatus. Illico tota illa immundorum spirituum turba, instar fumi euanuit. Ille uerò iam expertus, q̄ salutaris esset crux etiā ijs, qui fidei sacris nec dū essent initiati, sine mora fidē sanctā edoceri uoluit, & sacrū baptisma suscepit. At uerò quòd salutifera crux nobis sit munimentū & ꝓtectio, ut nō tāgat nos exterminator, designatum est ꝑ scripturā Exod. 12 ca. referentē ibidem filios Israel iussu Domini, unxisse sanguine agni paschalis occisi, superliminare, & utrumq; domus postem: & hoc signo ab exterminatore primogenitorum Aegypti tutos fuisse. Quod sanè crucis figurā expressit, precioso agni ueri & immaculati sanguine perfusæ, & nos ab infestationib. dæmonum & aduersariorum salutis nostræ munitissimos reddētis. Quoniā aūt hoc in litera enumerāt præclara crucis præconia, ut quod sit iacentium erectio stantium firmamentum, baculus debilium, & reliqua: nō præter rem fuerit, & insignes illos sanctæ crucis hîc enumerare titulos, quos Cassiodorus in expositione 4. Psalmi cum magna pietate & religione colligit hoc modo: Crux est humilium inuicta tuitio, superborum deiectio, uictoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, uita iustorum. Rursum eodem loco ex Ioanne Cōstantinopolitano, & hæc refert crucis præconia: Crux est Christianorū spes, crux Romanorum uictoria, crux mortuorū resurrectio, crux cæcorum dux, crux cōuersorum uia, crux claudorum baculus, crux pauperum cōsolatio. Et certè non potest saluifica crucis arbor satis dignis extolli laudib. ut q̄ toti mundo medelam & uitā attulerit. Proinde ipsam, eximia & insigni ueneratione colendā designat Dauid pater Domini nostri Iesu Christi secundum carnē, cum Psalm. 132. dicit: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Quem quidem locum exponens Cassiodorus, ait: Quod si hoc ad historiam piè uelis referre, significat fortè sanctam crucem, ubi corporaliter stetit, quando in ea cōfixus apparuit. In qua stetisse rectè dicitur, ubi corpus eius infixū fuisse mōstratur. Meritò ergo ꝓpheta hunc locum dicit adorandū, qui nobis & fidei signum præstitit, & salutē. Cæterū cum crucem adoramus & ueneramur, non materiam ipsam ex qua cōponitur honoramus, ut Probè admonet litera, sed figurā ipsam, tanq̄ signum Christi. Siquidem natura figuræ signiq; est, nos inducere in agnitionem memoriamq; figurati & signati. Idcirco reuerentia signo exhibita, non simpliciter & absolutè illi impenditur: sed refertur præcipuè in ipsum signatum, tanq̄ ultimum uenerationis terminum. Atqui crux est figura & signū Christi, ut ꝓ nobis immolati, mortē passi, & humanam redemptionem in crucis passione potissimum operati. Quo n. alio sensibili signo tanq̄ instrumento, æquè nobis salutem attulit Christus, atq; crucifixione suiq; ꝓ nobis in hostiam salutarem oblatione? qua principem mundi huius prostrauit, & humanum gen9 æterna morte exemit. Siquidem neq; præsepium, quo pannis inuolut9 reclinari mox natus sustinuit: neq; uestimenta, quibus ꝓ huius uitæ incolatu fuit indutus: neq; sepulchrum, quo ex animis reconditus fuit & tumulatus, tantā nobis impenderunt salutis opem, atq; uiuifica crux. Quocirca inter cætera, quæ Christo adiacuerunt nobis salutifera, crux præsertim adoranda est, eam referendo adorationē in Christum, ut pro nobis in ea oblatum, & aduersarum potestatum uictorem. Non tamen hîc sumimus adorationem pro cultu latriæ soli Deo debito, cum perspicuū sit, eā culturā cruci nō deberi, ut q̄ omnino diuinitatis sit expers: sed pro reuerentia & honoratione cuiq; citra Deum exhibita, ob aliq; eius ad Deum habitudinem, & ad homines utilitatem. Et reuera huiusce honorationis ratio ad sanctam crucem est digna & eximia, quòd ara fuerit sacratissima, in qua immolatus est pro nobis agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi. Eandem quoq; ob causam ipsi sanctæ cruci in qua suspensus est Dominus noster, potior debetur reuerentia q̄ alijs ad illius similitudinē & repræsentationem efformatis: quòd hæ duntaxat illā referunt, & passionis mysterium nobis in mentem reuocant. Illa uerò cōsecrata fuit contactu sacratissimi corporis Domini, & cruore ipsius perfusa, electa à Domino pro eius beneplacito, in qua nostram operaretur salutem. Proinde non ex natura aut conditione crucis

prouenit iſta ueneratio, iurè ei exhibenda: ſed ex ſola Domini bonitate, qui eã ſanctificauit, & in illa noſtræ redemptionis ſacramentũ peregit. Quòd ſi quis ſciſcitari pergat, eadẽ'ne & tanta debetur ueneratio Dominicæ cruci, quæ ſacratiſsimæ matri Domini & uirgini Mariæ, cũ in utraq; pro ſua dignatione Dominus requieſcere uoluit, & noſtræ ſalutis cõplere ſacramẽtum? Reſpondendum eſt, multò maiorem deberi uenerationẽ deiparæ uirgini Mariæ: in qua, tanquam ſuo tabernaculo, non modò Chriſtus requieuit, ſed & ex ea noſtræ carnis ſubſtantiã uerè ſumpſit, quã deinde pro nobis in cruce obtulit. Ad hęc, ſacratiſsima uirgo cooperata eſt illi altiſsimo incarnationis myſterio, credendo, amando, & iugiter Deũ recolendo, Dominumq; in ſpiritu exultationis ſemper magnificando. At ſancta crux, neq; Domino noſtro carnis ſubſtantiã adminiſtrauit, neq; propria ſua uirtute quicq; cooperata eſt redemptionis ſacramento, cum non eſſet rationis capax. Meritò igitur plus uenerationis ſacratiſsimæ uirgini Deiparenti impendendum eſt, q̃ uiuificæ cruci, quæ tamen inter cætera noſtræ ſaluationis inſignia, poſt Dei matrem, primũ ſortitur dignitatis locum. Hinc ab angelo denunciante mulierib. reſurrectionis Domini gloriã, crucifixus potius denominatur. itidem & à beato Paulo profitente ſe nihil ſcire niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum, q̃ alia quauis appellatione à paſsione eius ſumpta. Nam illa crucifixi denominatio, includit ſuſceptę carnis noſtrę myſteriũ, inſuper & redemptionis ſacramẽtum. Meritò igitur honorandum eſt ſignũ crucis adeò ſalutare, & nobis diuinæ maieſtatis indicatiuũ, quoniã, ut habet litera, ubi fuerit hoc Chriſti ſignũ, illic & ipſe erit: aut per præſentiã ſuã inuiſibiliter inibi exhibitã ad ꝓtectionẽ: quẽadmodũ ubi duo uel tres cõgregati fuerint in nomine ſuo, ſe in medio eorũ eſſe Dominus cõteſtatus eſt, Matth. 18. cap. Aut per uirtutis ſuæ efficatiã, ab eo loco ubi ſignũ illud potentificũ fuerit, inimicarum poteſtatũ uim propellẽtis. Aut ſanè per modũ repręſentationis: quia ubi ſignũ illud fuerit noſtris obiectũ oculis, protinus animũ noſtrũ ſubit illius memoria, qua ipſum tanq; præſentem nobis conſtituimus: quemadmodũ ubi regis fuerint cuiuſpiam inſignia, illic & ipſe rex modo quodam eſſe dicitur. Demũ oſtendit Damaſcenus, multas in priore teſtamẽto figuras quibus ſancta crux fuit præſignata, etiã ab ipſo mundi exordio. Nempe ante primorũ parentum lapſum fuit in medio paradiſi plantatum lignũ uitæ, præſignificans ſacrã crucem, uitalem planè & mortis deſtructiuam. Eadem quoq; deſignata fuit per ſummitatẽ uirgæ Ioſeph. quam adorauit Iacob. Veruntamen non uirgã illam, quam manu geſtabat Ioſeph in ſignũ poteſtatis traditæ ei à Pharaone in tota terra Aegypti, adorauit Iacob ſimpliciter, & ad nihil aliud referens. Sed in ea crucem ſanctam adorauit, cuius myſteriũ oculis internis & ſpiritu ſancto illuſtratis (etſi corporales eius caligarent oculi) cognouit Chriſtumq; per Ioſeph ſanctum patriarcham non obſcurè deſignatum, ueneratus eſt in cruce (ut ſpiritus reuelatione didicerat) exaltandũ. Porrò ſumptum eſt hoc exemplum de Iacob, adorante faſtigium uirgæ, ex 11. cap. epiſtolę beati Pauli ad Hebręos, dicentis: Fide Iacob moriens, ſingulos filiorum Ioſeph. benedixit, & adorauit faſtigium uirgæ eius. Et id quidem poſtremum uidetur eſſe depromptum ex 47. cap Geneſeos: ubi dicit litera, q; adorauit Iſrael Dñm, conuerſus ad lectuli. At qm̃ in hac litera noſtræ tranſlationis apud Geneſim, nulla fit mentio de adoratione ſummitatis uirgæ, ſed duntaxat de conuerſione ipſius Iacob cũ adoraret Dñm, ad lectuli caput: q̃d nõnulli idcirco factũ exiſtimant, qm̃ id uocabulũ quod Hieronymus ad Hebraicã ueritatẽ, lectulũ interpretatus eſt, ſeptuaginta Interpretes uirgã traduxerunt. & multorũ quidẽ ſentẽtia minus aptè, quemadmodum ex annotatis Commentariorũ in epiſtolas Pauli nuper in lucem editorũ, circa 11. caput epiſtolę ad Hebręos, perſpicere facilè eſt. Idcirco ſacratiſsimę crucis figura & typus etiã clarè expreſſus eſt in benedictione filiorũ Ioſeph à Iacob, facta manib. cãcellatis, de qua mentio fit 48. cap Geneſeos. Nempe illa manuũ cancellatarũ poſitio & collocatio, cruci formis fuit, & crucis figurã prętulit, cum dextrã manum ſuperpoſuit Iacob capiti ipſius Effraim, ad ſiniſtrã cõſtituti: & manũ ſiniſtrã, uertici Manaſſę poſiti ad dextrã ipſius Iacob. Vnde ex huiuſmodi manuũ tranſlatione in tranſuerſum, præſignauit Iacob in ſpiritu (ut credibile eſt) formam crucis, per quam Chriſtus ablata maledictione, nobis filijs ſuis & in ſortem filiorum Dei, uocatis benedictionem æternam largitus eſt, gratiarum incrementa diſtribuit, & largam miſerationum ſuarum copiã in omnes effundit abũdè. Et haud dubiè, quanum ad hanc ſecundã partẽ, exempliũ authoris eſt huic loco accommodum. Sic uirga Moſaica mare diuidens, Iſraelem ſaluans, & Pharaonem demergens, crucem præſignauit humanum genus liberaturam. & ſatanæ aciem in abyſſum ſummerſuram. Rurſum Amalech manibus Moſi extentis repulſus, cum uellet populum Dei in deſerto oppugnare, iter'que in terram promiſsionis includere, principem ſignificat huius mundi nos ſuſceptum baptiſmi lauacrum infeſtantem, ponentem'que obitaculum ne ad ſupernam terram uiuentium nobis repromiſſam ueniamus, crucis trophæo ac erectione proſtratum. Inſuper fluuius Marath, amarore aquarum impotabilis, ſed ligni à Deo monſtrati immiſsione dulcoratus, omnem deſignat amaritudinem & triſtitiam animi ab aduerſitatibus mundi huius inductam, crucis memoria dulceſcere, uerti'que in ſuauitatem. Ad hæc, petra uirga percuſſa. & aquam abundè ſcaturiens, ſignificat ſaxeum, marmoreumq; cor frequenti crucis meditatione percuſſum emolleſcere, & aqua diuini roris aſpergi, uberesq; lachrymarũ riuos profundere. Præterea uirga Aaron, diuina uirtute florẽs, & ſummi ſacerdotij

ab Aaron

ab Aaron gerendi index, Chriſtum denotat ſummum ſacerdotum, & magnum pontificem declaratum, per id ipſum quòd in cruce ſeipſum hoſtiam Deo patri obtulerit. Poſtremum quòd ſerpens in ligno excitatus, Chriſti fuerit typus in cruce ſuſpenſi luculenter declarat Beda, exponens hunc locum euangelij Ioannis è tertio capite depromptum: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari filium hominis. Exaltatio (inquit) ſerpentis ænei, quem dum percuſsi aſpicerent ſanabantur, paſsio noſtri redemptoris eſt in cruce, in cuius ſolum fide regnum mortis et peccati ſuperatur. Rectè enim per ſerpentes peccata, quæ animã ſimul et corpus ad interitum trahunt, exprimuntur: non ſolum quia igniti, quia uirulenti, quia ad perimendum ſunt aſtuti: uerum etiam quia ſerpentem, primi parentes noſtri ad peccandum perſuaſi, ac de immortalibus ſunt peccando mortales effecti. Rectè autem ſerpentem æneum Dominus oſtenditur, quia uenit in ſimilitudine carnis peccati. Quoniam ſicut æneus ſerpens effigiem quidem ignitis ſerpentibus ſimilem, ſed nullum prorſus in ſuis membris habuit ardorem ueneni nocentis, quin potius percuſſos à ſerpentibus ſua exaltatione ſanabat: ſic nimirum ſi redemptor humani generis non carnem peccati, ſed ſimilitudinem induit carnis peccati: in qua mortem crucis patiendo, credentes in ſe ab omni peccato, & ab ipſa etiam morte liberaret. Serpens igitur qui Iſraëlitas læſerat, in ligno triumphatus eſt & uictus, qui mortuus erat, non ſecundum numerum, ſed ſpeciem. Nam qui in ligno ſuſpenſus, erat uitæ expers, ſimilis erat figuræ cum eo qui Iſraelem morſu infeſtauerat: ipſo ligno erecto in deſerto, ſaluante Iſraelitas uidentes mortuũ inimicum, utpote æneum ſerpentem, qui figura perſimilis erat inimico ſerpenti afflatu ueneni nocẽti. Saluante, inquã, huiuſmodi uidentes, credẽtes q̃d Chriſtus in carne peccati, id eſt, habente ſimilitudinem carnis peccati, non tamen peccatum ſciente, in cruce peccata noſtra affixit. Vt enim ſcribit beatus Petrus primæ epiſtolæ ſuæ 2. ca. Peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui, iuſtitiæ uiuamus; cuius liuore ſanitati ſumus.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΕΙΝ κατὰ ἀνατολάς. πθ.

Οὐχ' ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχε, κατὰ ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἤτοι νοητῆς καὶ αἰσθητῆς συντεθείμεθα φύσεως, διπλῆν καὶ τὴν προσκύνησιν τῷ δημιουργῷ προσάγομεν, ὥσπερ καὶ τῷ νῷ ψάλλομεν, καὶ τοῖς σωματικοῖς χείλεσι, καὶ βαπτιζόμεθα ὕδατί τε καὶ πνεύματι καὶ διπλῶς τῷ κυρίῳ ἑνούμεθα, τῶν μυστηρίων μετέχοντες, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι. ἐπεὶ τοίνυν ὁ θεὸς φῶς ἐστὶ νοητὸν, καὶ ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἀνατολὴ ἐν ταῖς γραφαῖς ὠνόμασται ὁ χριστὸς, ἀναθετέον αὐτῷ τὴν ἀνατολὴν εἰς προσκύνησιν. πᾶν γὰρ καλὸν τῷ θεῷ ἀναθετέον, ἐξ οὗ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται. φησὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ. αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς ᾄσατε τῷ θεῷ, ψάλατε τῷ κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς. ἔτι δὲ καὶ φησὶ ἡ γραφὴ, ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν Εδὲμ κατὰ ἀνατολὰς, ἔνθα τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν ἔθετο, ὃν παραβάντα ἐξώρισεν, ἀπέναντί τε τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς κατώκισεν, ἐν δυσμῶν δηλαδή. τὴν οὖν ἀρχαίαν πατρίδα ἐπιζητοῦντες, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀτενίζοντες, τῷ θεῷ προσκυνοῦμεν. καὶ ἡ σκηνὴ δὲ ἡ Μωσαϊκὴ κατ' ἀνατολὰς εἶχε τὸ καταπέτασμα, καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ ἡ φυλὴ τοῦ ἰούδα, ὡς τιμιωτέρα, ἐξ ἀνατολῶν παρενέβαλε καὶ ἐν τῷ περιωνύμῳ δὲ τοῦ Σολομῶντος ναῷ, ἡ τοῦ κυρίου πύλη, κατ' ἀνατολὰς διέκειτο.

DE ADORATIONE AD ORIENtem. Cap XIII.

Non ſimpliciter & fortuitò ad orientem adoramus, ſed quia ex uiſibili & inuiſibili, id eſt, intellectuali & ſenſibili cõflati ſumus natura, duplicem adorationem conditori noſtro offerimus: ut & mẽte pſallimus, & corporalib. labijs, & baptizamur aqua & ſpiritu: & dupliciter Domino unimur, myſterijs participantes, & gratia ſpiritus. Quia igitur Deus eſt lux intelligibilis, & ſol iuſtitiæ, & oriens in ſcripturis nominatur Chriſtus: dedicandus illi oriens eſt ad adorationem. Nam omne præſtantius magiſq; bonum Deo offerendum, à quo omne bonum benignè largitur. Dicit autem diuinus Dauid: Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino, qui aſcendit ſupra cœlum cœli ad orientem. Et quia dicit ſcriptura: Plantauit Deus paradyſum in Eden ad orientẽ, ubi hominem quẽ plaſmauit, poſuit: quem tranſgredientem, exilio mulctauit, & è regione paradyſi ipſum habitare fecit, ab occidente uidelicet. Antiquam igitur patriam requirentes, & ad ipſam ſuſpirãtes, Deum adoramus. Et Moſaicum tabernaculum ad orientem habebat uelum, & propitiatorium. & tribus Iuda, ut honorabiliſsima, ad orientem caſtra ponebat. & in famigerato Salomonis templo, porta Domini ad orientem ſtatuebatur.

Verùm

ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ κυριὸς σαυρούμενος, ἐπὶ δυσμὰς ἑώρα· καὶ οὕτω προσκυνοῦμεν, πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντες. καὶ ἀναλαμβανόμενος, πρὸς ἀνατολὰς ἀνεφέρετο. καὶ οὕτως αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι προσεκύνησαν. καὶ οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσαντο αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς αὐτὸς κυριὸς ἔφησεν· ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. αὐτὸν οὖν ἐκδεχόμενοι, ἐπὶ ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν. ἄγραφος δέ ἐστιν ἡ παράδοσις αὕτη τῶν ἀποστόλων. πολλὰ γὰρ ἀγράφως ἡμῖν παρέδωκαν.

Verùm etiam & Christus crucifixus, ad occidentem respiciebat. & sic adoramus ad ipsum suspirantes. Et assumptus ad orientem ferebatur, & sic ipsum apostoli adorauerunt. Et sic ueniet, quemadmodum intuebātur ipsum euntem in cœlum, ut angeli dixere ad apostolos, & ut ipse Dominus dixit: quemadmodum fulgur egreditur ab oriente, & peruenit usque ad occidentem, sic erit aduentus filij hominis. Ipsum igitur expectantes, ad orientem adoramus. Non scripta autem est hæc apostolorum traditio: nam multa sine scripto nobis tradita sunt.

COMMENTARIVS.

HEbræi ex diuina ordinatione atq; constitutione adorauerunt Deum ad occidentem, ut facilè coniectare licet ex octauo capite Ezechielis, ubi inter abominationes quæ fiebant in templo Dei, & ostendebātur prophetæ in uisione, apparuerunt in ostio templi Domini, inter uestibulū & altare, quasi uiginti quinq; uiri, dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad orientem, & adorabant ad ortum solis. Et huiusmodi sancto præceptio' que adorationis ad occidentem faciendæ, eis tradita coniectatur atq; putatur, ut reuocarentur ab idololatria, rituq; gentiliū adorantiū solem pro Deo, & ad orientem se in sua adoratione conuertentiū. Verùm sicut aliæ traditiones Hebræis à Deo constitutæ, per legis euangelicæ coruscationē sunt cōmutatæ in alias & conuenientiores: quemadmodū circūcisio in baptismū, agnus paschalis in sanctissimū eucharistiæ sacramentum, & sabbatum in diem Dominicum: ita quoq; tempore promulgationis euangelicæ gratiæ, hic adorationis ritus ad occidentem, permutatus est in adorationis morem ad orientem: eo potissimùm tempore quo idololatria prorsus eliminata & explosa, per adorationem ad orientē non relicta est Christianis, causa aut occasio imitationis ethnicorum. Itaq; hoc loco patefacit author, quam rationabilis fuerit huiusmodi traditio, adorationis ad orientem faciendę. primum illud tanquam pro iaciendo fundamento propones, quòd quemadmodum ex corpore uisibili & anima inuisibili coalescimus atq; conflamur: ita duplicem Deo debemus exhibere adorationem, scilicet corporalem, quæ fit in genu flexione, manuum ad cœlum protensione, faciei ad oriētem conuersione, & alijs sensibilibus signis, animi ad Deum uenerationem indicantibus: & spiritualem, quæ fit animi affectu, & ad Deū erectione, subleuatione atq; deuotione. Et hanc quidem dominus noster mulieri Samaritanæ explicuit, Ioannis quarto cap. dicens: Venit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrē in spiritu & ueritate: nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. At uerò quod utrunq; Deo cultū debemus, corporis scilicet & animi, multis probat argumentis & indicijs. Tum quia eidem mente & spiritu laudes decātamus, ut inquit Paulus: Psallam spiritu, psallā et mente, & labijs etiam sensibilem illi fundimus & uocis orationem. Tum quia aqua baptisamur, corporali & uisibili elemento: et spiritu inuisibiliter animā sanctificante, atque à contractis peccatorū maculis expurgante. Tum deniq; quia bifariā Deo coniungimur: uisibiliter, inquam, per mysteriorum participationem: & inuisibiliter per gratiam sancti spiritus, nos amoris uinculo uniente Deo. Qui enim adhærent Deo (ut dicit Paulus) unus spiritus fit cum eo. Vnde mysteria hic uocat autor sensibilia sacra, sub quibus spiritualia continentur. Vt sub specie panis & uini continetur sacratissimū Christi corpus, & preciosus eiusdem sanguis. mysterijs igitur participamus: quādo sacrosanctū eucharistiæ sacramentū sub sensibili panis & uini specie contentum sumimus. Et ea quidē sumptione dignè facta Deo unimur, intimeq; eidem inserimur: quemadmodū contestatus est ipse, qui tantum dedit hominib. donum. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Porrò quod pro adoratione corporali, & sensibili, oriens Deo sit dedicādus atq; attribuendus, hanc deinde autor insinuat rationem. Corporalia & sensibilia potissimùm sunt Deo impendenda, quæ propius accedunt ad conformitatem & rationē spiritualium denominationum illi congruentium. Nempe corporalia, propter spiritualia Deo accōmodantur, & propter quandā assimilationem ipsorum inter se. Atqui Deus in scripturis denominatur lux intelligibilis, sol iustitiæ, & oriens. Dicit enim Ioannes capite 1. Erat lux uera quæ eluminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Idem quoq; primæ epistolæ 1. cap. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Malachias quoq; cap. 4. Vobis timentib. nomē meū orietur sol iustitiæ. Deniq; Zacharias ca. 6 Ecce uir oriens nomē eius. Hinc inter suspirabundas sanctorū patrum preces, qui aduentū Domini nostri in terrā ardentissimis uotis expetebāt, id canitur: Q' oriens splendor lucis

lucis æternæ, & sol iustitiæ, ueni illumina sedentē in tenebris & umbra mortis. Luci aūt spirituali, soli iustitiæ, & orienti inuisibili, nihil in corporalibus propius respondet, quā pars mūdi orientalis. Ab ea.n. lux uisibilis suū sumit exortū, sol iste sensibilis progreditur in nostrum conspectū, & cœlestia sydera oriuntur, atq; in hoc prodeunt hemisphærium. Nimirum igitur oriens mundi & pars orientalis, adorationi corporali Deo exhibēdæ est accōmodanda, ab eo præsertim tempore quo per uiscera misericordiæ suæ uisitauit nos oriēs ex alto. Sic sané orienti inuisibili uisibilis oriens apta ratione cōsentiet atq; cōueniet. Alia insuper adijcitur ratio in litera: Omne præstantius magisq; bonū, illi offerendū est, à quo omne bonū benigniter emanat. Quānuis enim Deus improportionaliter & immensé omnem creaturarū præstantiā, & dignitatem transcendat, ea tamē quæ in rerum natura præstātiora sunt & meliora, propinquius atq; uerius exprimunt, eius omnia supereminentis excellētiā, ut quæ ei similiora sint atq; naturæ dignitate uiciniora: quare talia ei potius sunt attribuēda, quò eius pulchritudo per pulchra, perfectio per pfecta, atq; dignitas p digna nobis magis elucescat & innotescat. Proinde magis substātiæ, actus, ignis, auri, solis, lucis, uocis, aromatū, dulcedinis, calorisq; denominatio, Deo à pié philosophantibus, & sacrarū literarū ductū sequentib. attribuitur, q̃ suorū oppositorū. Est enim substantia, accidente dignior, actus potentia, ignis cæteris elementis nobilior, aurū reliquis metallis, sol alia sydera suo iubare exuperat, lux alijs qualitatib. uisibilibus præstabilior, uox cæteris sonis, aromata suauiter olentia cæteris odorib. dulcedo inter sapores primatum tenet, & calor inter qualitates tangibiles. Et ita de cæteris sentiendū. Atqui oriens sensibilis prestantior est alijs mundi partibus meridie, occidente, & septentrione. Est.n. oriens diei lucisq; exordiū, & à quo supremū cœlū suū auspicatur motū. Meridies aūt, ipsius diei motusq; diurni est meditulliū, & mediastimus inter exortū lucis & occasum. Principium autem, prius est medio. Occidens uerò finis est diei, terminus lucis & tenebrarū initium. Septentrionalis aūt punctū meridiei contrapositum, nocturnum cœli motum per mediū dirimit & dissecat. Perspicuū est autem, principiū æthereæ lucis, eius fini tenebrarumq; inductioni, & medio tenebrosæ noctis loco esse præferendū. Est igitur Deo potius attribuēda ad orientē adoratio, quā ad aliam quamuis mundi partē. Cæterùm permulta in litera adducit author argumenta & signa dignitatis, præstantiæq; ipsius orientis, ex sacris literis deprompta, & satis intellectui peruia. Inter quæ in primis id affert, quod dicit scriptura paradisum terrestrē à Deo esse plantatum ad orientem. Nempe ubi nostra qua utimur translatio, habet geneseos 2. cap. Plantauerat aūt Dominus Deus paradisum uoluptatis à principio: altera translatio (quam glosa explicat ordinaria) continet: Plātauit Deus paradisum in Eden ad orientē, ut quod nos uoluptatis nomine exprimimus, alij nuncupatione Eden signant. cuius quidem dictionis ratio diffusius libri 2. cap 11. est posita. Et quod domestica nobis translatio dicit, A' principio, altera (ni fallor) significantius & expresius dicit, Ad orientem. Deinceps affert author in litera, tria ex ueteri Testamento signa atq; argumenta dignitatis ipsius partis orientalis super cæteras. Primum, quòd Mosaicum tabernaculum ad orientem habebat uelum & propitiatorium. Sané propitiatorium, tabula erat aurea eiusdem mensuræ, cuius arca. & illi tanq; coopertoriū, supereminēs: sic dicta, quia ibi Deus Mosi apparens, & cū eo loquens, propitiabatur populo misericordiamq; præstabat. Cuius cōpositio precipitur Mosi 25. cap. Exod. cum dicitur: Facies & propitiatorium de auro mūdissimo. Et paulò post de duobus cherubin fieri etiā iussis subiungitur: Respiciantq; se mutuo uersis uultib. in ppitiatoriū, quo operienda est arca, in qua pones testimoniū q̄d dabo tibi. Inde præcipiam & loquar ad te, supra propitiatorio scilicet ac de medio duorū cherubim qui erunt super arcā testimonij, cuncta quæ mādabo per te filijs Israel. Velū aūt (cuius hic meminit autor) erat intermediū atq; interstes parti priori ac exteriori tabernaculi quæ dicebatur sanctum, & parti interiori atq; secretiori, quę uocabatur sanctum sanctorum, disseparans atq; seiungens duas illas partes abinuicē. De cuius facienda cōpositione sic Exod. 26. ca. dixit Dominus ad Mosem: Facies & uelū de hyacintho, & purpura, coccoq; bis tincto, & bysso retorta, opere plumario, & pulchra uarietate cōtextū. Et deinde subiungit: Inseretur aūt uelum per circulos, intra qđ pones arcam testimonij, & quo sanctuariū & sanctuarij sanctuaria diuidentur. Pones & propitiatorium super arcam testimonij in sancta sanctorū. Quod autem propitiatoriū & uelum in tabernaculo Mosaico spectabāt ad orientem, attestatur glosa Exod. 26. capite, exponens literam iam adductam de componendo uelo, his uerbis: Hactenus de pariete meridiano, septentrionali & occidentali expositū est. In sequentibus, orientale latus qualiter compositum sit monstratur: sed prius de medio pariete quod sancta sanctorum à priore tabernaculo diuidit, dicendum est. Secundum indiciū præstantiæ & perfectionis orientalis partis super reliquas in litera adductum est, quòd tribus Iuda ut honorabilissima, ad orientem castra ponebat. Erat plané tribus Iuda cæteris honoratior, propter regiam dignitatem qua insigniebatur, & Christi ex ea originem secundum carnem: & idcirco nobilissimum sortita castra metandi locum. At quod ad orientem tabernaculi fœderis tribus Iuda castra posuerit, ex secundo cap. libri Numeri liquet, ubi Dominus præcepit Mosi & Aaron dicens: ad orientem Iudas figet tentoria per turmas exercitus sui, eritq; princeps filiorum eius Naason filius Aminadab. Deniq; tertium argumentum dignitatis ipsius orientis ex antiqua

lege

lege hic expressum est, quod in celebratissimo Salomonis templo, porta eius ad orientem erat sita. Quod uel ex eo facile coniectari potest. Nam quemadmodum fit apud Christianos: ita & in Hebræorum templis porta ex opposito ad locum orationis erat collocata. Atqui Iudæi orabant pro more suo ad occidentem, ut suprà dictum est. igitur porta templi Salomonis è regione constituta, ad orientem uergebat. Præterea adducit litera & illud non perfunctoriè prætereundum, quòd Christus crucifixus, ad occidentem respiciebat: quod ut quoquo pacto concipiatur esse uerò consonum, id aduertendum quod Cassiodorus exponens eum locum Psalmi 67. Regna terræ cantate Deo, Psallite Domino, qui ascendit supra cœlum cœli ad orientem inquit. Ad orientem uerò quod dixit, Hierosolymam euidenter ostendit, quæ est in orientis partibus collocata, unde Dominus apostolis uidentibus ascendit ad cœlos. Sicut ergo Iudæi Christum extra portam eiecerunt ut crucifigeretur, tanquam malefactorem, & indignum, quem urbs ipsa contineret: ita & facie uersa ad oppositam urbi partem eosdem ipsum crucifixisse, satis ueritati consentaneum uidetur, tanquam minus dignum, qui urbem contueretur: quare facie ad occidentem conuersa crucifixus est. Et hinc, ut coniectare licet, in templis & basilicis nostris Dominus noster figuratur ad occidentem crucifixus: quem, ubi primum templa subimus, oculis nostris obiectum cernentes, proni facie ad ipsum conuersa, orientem uersus Christum adoramus.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΑΧΡΑΝΤΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ. ιγ.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος θεός, ὁ ὅλος ὢν ἀγαθότης, διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος οὐκ ἠνέσχετο μόνον εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἤτοι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὑπὸ μηδενὸς μετεχόμενον, ἀλλὰ καὶ τούτου χάριν ἐποίησε, πρῶτον μὲν τὰς νοερὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, εἶτα τὸν ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν κόσμον, εἶτα ἐκ νοεροῦ καὶ αἰσθητοῦ τὸν ἄνθρωπον. πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος κατὰ τὸ εἶναι. αὐτὸς γάρ ἐστι τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εἰσὶ τὰ ὄντα, οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παρήγαγεν, ἀλλ' ὅτι ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα συντηρεῖ καὶ συνέχει, ἐκ περιουσοῦ δὲ ζῶα. κατά τε γὰρ τὸ εἶναι, καὶ κατὰ τὸ ζωῆς μετέχειν, κοινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. τὰ δὲ λογικὰ καὶ κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λογικόν, καὶ ταῦτα μᾶλλον. οἰκειότερα γάρ πως εἰσὶ πρὸς αὐτόν, εἰ καὶ πάντων οὗτος ὑπέρκειται ἀσυγκρίτως. ὁ μέντοι ἄνθρωπος, λογικὸς, καὶ αὐτεξούσιος γενόμενος, ἐξουσίαν εἴληφεν ἀδιαλείπτως, διὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ἑνοῦσθαι τῷ θεῷ, εἴγε διαμείνῃ ἐν τῷ ἀγαθῷ, τουτέστι, τῇ τοῦ κτίσαντος ὑπακοῇ. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν παραβάσει τῆς τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐντολῆς γέγονε, καὶ θανάτῳ, καὶ φθορᾷ ὑποπέπτωκεν, ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς τοῦ γένους ἡμῶν διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ, ὁμοιώθη ἡμῖν, κατὰ πάντα γενόμενος ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ ἡνώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. ἐπειδὴ γὰρ μετέδωκεν ἡμῖν τῆς ἰδίας εἰκόνος καὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος, καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει αὐτὸς τῆς πτωχῆς καὶ ἀσθενοῦς ἡμῶν φύσεως, ἵνα ἡμᾶς καθάρῃ

DE SANCTIS ET INCONTAMINATIS *Christi mysterijs.* Cap. XIIII.

Bonus, & omnibonus, superbonus Deus, totus existens bonitas, propter superabundantes diuitias bonitatis suæ, non passus est solū esse bonum (id est suam ipsius naturam) à nullo participatum. Huius gratia fecit, primum quidē intellectualē & cœlestes uirtutes: deinde uisibilem & sensibilē mundum: mox ex intellectuali & sensibili natura hominem. Cuncta igitur quæ ab ipso facta sunt, participant eius bonitatem secundùm esse, quia ab ipso & in ipso sunt omnia: non modò quia ipse ex nihilo illa adesse deduxit, sed quia sunt ipsius actio, quę ab ipso facta sunt, conseruat & continet. Ex abundanti autem, animalia, nam secundùm esse & uitam participando, communicant bono. Rationalia uerò & secundùm prædicta, sed non solum, uerùm & secundùm rationem. Et hæc magis familiaria quoquo pacto sunt ad ipsum, quanquam omnibus improportionaliter supereminet. Cæterùm homo rationalis, & arbitrio liber factus, potestatē accepit, indesinenter per propriam electionē uniri Deo, si permansisset in bono, hoc est in creātis obediētia. Posteaquam uerò eius qui illum fecit, transgressus est præceptū, & morti & corruptioni succubuit, factor & opifex generis nostri, propter uiscera misericordiæ suæ, similis factus nobis secundū omnia, factus homo est sine peccato, & naturæ nostrę unitus est. At uerò quia tradiderat nobis propriam imaginem & proprium spiritum, & non custodiuimus, ipse pauperem nostram & imbecillem assumpsit naturam, ut nos purgaret, & in-

καὶ ἀφθαρτίσῃ, καὶ μετόχους πάλιν τῆς αὐτοῦ κατασκήσῃ θεότητος. ἔδει δὲ μὴ μόνον τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἐν μετοχῇ γενέσθαι τοῦ κρείττονος· ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν βουλόμενον ἄνθρωπον, καὶ δευτέραν γέννησιν γεννηθῆναι, καὶ τραφῆναι τροφὴν ξένην, καὶ τῇ γεννήσει πρόσφορον, καὶ οὕτω φθάσαι τὸ μέτρον τῆς τελειότητος. διὰ μὲν οὖν τῆς αὐτοῦ γεννήσεως, ἤτοι σαρκώσεως, καὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἠλευθέρωσε τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας τοῦ προπάτορος, τοῦ θανάτου, καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴ γέγονε, ὁδόν καὶ τύπον καὶ ὑπογραμμὸν ἑαυτὸν τέθεικεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες ἴχνεσι, γενώμεθα θέσει, ὅπερ αὐτός ἐστι φύσει, υἱοὶ καὶ κληρονόμοι θεοῦ, καὶ αὐτοῦ συγκληρονόμοι. ἔδωκεν οὖν ἡμῖν, ὡς ἔφην, γέννησιν δευτέραν, ἵν' ὥσπερ γεννηθέντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ, ὁμοιώθημεν αὐτῷ κληρονομήσαντες τὴν κατάραν καὶ τὴν φθοράν. οὕτω καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες, ὁμοιωθῶμεν αὐτῷ, καὶ κληρονομήσωμεν τήν τε ἀφθαρσίαν καὶ τὴν εὐλογίαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ πνευματικός ἐστιν οὗτος ὁ Ἀδὰμ, ἔδει καὶ τὴν γέννησιν πνευματικὴν εἶναι. ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν. ἀλλ' ἐπειδὴ διπλοῖ τινές ἐσμεν καὶ σύνθετοι, δεῖ καὶ τὴν γέννησιν διπλῆν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν σύνθετον. ἡ μὲν οὖν γέννησις ἡμῖν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος δέδοται, φημὶ δὴ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ἡ δὲ βρῶσις, αὐτὸς ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. μέλλων γὰρ τὸν ἑκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν καταδέχεσθαι θάνατον, ἐν τῇ νυκτὶ, ἐν ᾗ παρεδίδου ἑαυτὸν, διαθήκην καινὴν διέθετο τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. ἐν τῷ ὑπερῴῳ τοίνυν τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου Σιὼν, τὸ παλαιὸν πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φαγὼν, καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν διαθήκην, νίπτει τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, σύμβολον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος παρεχόμενος. εἶτα κλάσας ἄρτον, ἐπεδίδου αὐτοῖς, λέγων· λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ὁμοίως δὲ λαβὼν καὶ τὸ ποτήριον ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, μετέδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ

& incorruptibiles faceret, rursusq; deitatis suæ participes restitueret. Atqui oportebat non solum primitias nostræ naturæ in participationem uenire melioris, sed & totũ uolentem hominẽ, & secunda natiuitate nasci, & nutriri cibo nouo, & natiuitati conuenienti, atq; ita præuenire mensurã pfectionis. Per suã itaq; natiuitatẽ, id est, incarnationem, & baptisma, & passionẽ, & resurrectionem, liberauit naturam à peccato primi parentis, à morte & corruptione. Et resurrectionis primitiæ factus, uiam & formam, & exemplum seipsum constituit, ut & nos uestigia eius sequentes, efficiamur adoptione, quod & ipse est natura, filij & hæredes Dei, & sui cohæredes. Dedit igitur nobis (ceu iam dixi) secundùm natiuitatem: ut quemadmodum nati ex Adam assimilabantur ipsi, hæreditantes maledictionem, & corruptionem: ita & ex eo nati assimilemur ei, & hæreditate adipiscamur incorruptionem, & benedictionẽ, & gloriam eius. Et quia ipse spiritualis est Adam, decuit & natiuitatem spiritualem fore: similiter autem & cibum. Atqui uerò quia duplices sumus & compositi, par etiam fuit natiuitatem duplicem fore: identidem & cibum compositum. Natiuitas igitur per aquam nobis, & spiritum donata est, per sanctum dico baptisma. Cibus uerò, ipso panis uitæ, Dominus noster Iesus Christus, qui ex cœlo descendit. Nam suscepturus uoluntariam pro nobis mortem, in nocte in qua seipsum obtulit, testamentũ nouum disposuit sanctis discipulis & Apostolis, & per ipsos omnib. alijs in ipsum credentibus. In cœnaculo igitur sanctæ & gloriosæ Sion, antiquum pascha cum discipulis suis manducans, & implens antiquum testamentum, lauit discipulorum pedes, signum sancti baptismatis præbens. Deinde frangens panem, dedit illis, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meũ, quod pro uobis frangetur, in remissionem peccatorum. Similiter accipiens calicem ex uino & aqua, tradidit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic meus est sanguis noui testamenti, qui pro uobis effundetur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, &

ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, ἕως ἂν ἔλθῃ. εἰ τοίνυν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ζῶν ἐστὶ καὶ ἐνεργής, καὶ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν, εἰ εἶπε γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο. γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο. εἰ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, εἰ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ὕδωρ τε καὶ πῦρ, καὶ ἀήρ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν τῷ λόγῳ κυρίου συνετελέσθησαν, καὶ τοῦτο δὴ τὸ πολυθρύλλητον ζῶον, ὁ ἄνθρωπος, εἰ θελήσας αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ τὰ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καθαρὰ καὶ ἀμώμητα αἵματα ἑαυτῷ ἀσπόρως σάρκα ὑπεστήσατο, οὐ δύναται τὸν ἄρτον ἑαυτοῦ σῶμα ποιῆσαι; καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα; εἶπεν ἐν ἀρχῇ, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοῦ ὑετοῦ γινομένου ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα τῷ θείῳ συνελαυνομένη, καὶ δυναμουμένη προστάγματι. εἶπεν ὁ θεός, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα, καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. καὶ τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ προστάγματι, ἕως ἂν ἔλθῃ γίνεται. οὕτω γὰρ εἶπεν, ἕως ἂν ἔλθῃ. καὶ γίνεται ὑετὸς τῇ καινῇ ταύτῃ γεωργίᾳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπισκιάζουσα δύναμις. ὥσπερ γὰρ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θεός, τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν· οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἃ οὐ δύναται χωρῆσαι εἰ μὴ μόνη ἡ πίστις. πῶς ἔσται μοι τοῦτο, φησὶν ἡ ἁγία παρθένος, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· καὶ νῦν ἐρωτᾷς, πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ; καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; λέγω σοι κἀγώ· πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ, καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. ἄρτος δὲ καὶ οἶνος παραλαμβάνεται· οἶδε γὰρ ὁ θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ τὰ μὴ κατὰ τὴν συνήθειαν τετριμμένα ἀποστρέφεται δυσχεραίνουσα. τῇ οὖν συνήθει συγκαταβάσει κεχρημένος, διὰ τῶν συνήθων τῆς φύσεως ποιεῖ τὰ ὑπὲρ φύσιν. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι, καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, καὶ ἐποίησεν αὐτῷ λουτρὸν ἀναγεννήσεως. οὕ-

calicem hunc bibetis, mortem filij hominis annunciatis, & resurrectionem eius confitemini, donec ueniat. Si igitur uerbum Dei uiuens est, & efficax, & omnia quæcunque uoluit Dominus fecit: si dixit, fiat lux, & facta est: fiat firmamentũ, & factũ est: si uerbo Dei cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum: si cœlum & terra, aqua, ignis & aër, & omnis ornatus eorum, uerbo Domini perfecta sunt, & homo ipse ubique diuulgatum animal. si uolens ipse Deus uerbum, factus est homo, & ex sanctæ uirginis purissimis & illibatissimis sanguinibus in seipso fine semine carnem sustentauit, non potest panem suijpsius corpus facere, & uinum & aquam sanguinem? Dixit in principio, Producat terra herbam uirentem: & usque nũc pluuia facta producit germina, diuino coadiuta & uigorata præcepto. Dixit Deus, Hoc est corpus meũ, & hic meus est sanguis: & hoc facite in meam cõmemorationem: & omnipotenti eius præcepto donec ueni.. efficitur. Sic enim dixit, Donec ueniat: & fit pluuia nouæ huic agricultura per inuocationem spiritus sancti, obumbrans uirtus. Nam quemadmodum omnia quæcunque fecit Deus, spiritu sancto operante fecit: sic & nũc spiritus sancti operatione hæc supernaturam operatur, quæ non potest capere nisi sola fides. Quomodo fiet mihi istud, dicit sancta uirgo, quoniã uirum non cognosco? Respondet Gabriel archangelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obũbrabit tibi: & nunc interrogas, quomodo panis fit corpus Christi, & uinũ, & aqua sanguis Christi? Respõdeo tibi & ego: Spiritus sanctus obumbrat, & hæc operatur super sermonẽ, & intelligentiam, panis aũt & uinũ transsumuntur: Nouit enim Deus humanam infirmitatẽ, quod cõplura usu non trita aduersatur molestè ferens. Assueto igitur condescensu usus, per consueta naturæ, ea facit quæ sunt super naturã. Et quẽadmodũ in baptismate, qa cõsuetudo hominib. est aqua lauari & oleo ungi, cõiunxit oleo, & aquæ gratiam spiritus sancti, & fecit illud lauacrũ regenerationis. hunc

inmo-

τως ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ, σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν, ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σῶμα, οὐχ᾽ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ᾽ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα θεοῦ. εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται. ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου, ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου διὰ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ κύριος σάρκα ὑπεστήσατο. καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ᾽ ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀληθής ἐστι καὶ ἐνεργὴς καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος. οὐ χεῖρον δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ γίνονται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα. οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ᾽ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος· τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν τιμωρίαν. καθάπερ καὶ ὁ τοῦ κυρίου θάνατος, τοῖς μὲν πιστεύουσι γέγονε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς κυριοκτόνοις, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον. οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ χριστοῦ. μὴ γένοιτο. ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τεθεωμένον, αὐτοῦ τοῦ κυρίου εἰπόντος. τοῦτό μου ἐστὶ, οὐ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα. καὶ οὐ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα. καὶ πρὸ τούτου τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις. καὶ πάλιν, ὁ τρώγων με ζήσεται. διὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς καὶ ἀδιστάκτου πίστεως προσέλθωμεν. καὶ πάντως ἔσται ἡμῖν, καθὼς πιστεύομεν μὴ

in modum, quia mos hominibus eſt panem manducare, & uinũ, & aquã bibere, coniunxit his ipſis ſuã diuinitatẽ, & fecit hęc ſuũ corpus, & ſanguinem, ut p aſſueta, & quæ ſunt ſecundũ naturã, in iis quæ ſunt ſuper naturam collocemur. Corpus enim ſecundum ueritatẽ coniunctum eſt diuinitati, quod ex ſancta uirgine corpus eſt: non quòd ipſum corpus aſſumptum ex cœlo deſcẽderit, ſed quòd ipſe panis, & uinum tranſmutatur in corpus & ſanguinem Dei. Si autem modum requiris, quónam pacto fit: ſat ſit tibi audire, quoniam per ſpiritum ſanctum, quemadmodum ex ſancta deipara ſeipſo, & in ſeipſo Dominus carnem ſuſtentauit. Et nihil amplius cognoſcimus, quã quòd uerbum Dei uerum eſt, & efficax, & omnipotens, modus autem inſcrutabilis. Neq; & hoc etiã dictu promptum, quo modo naturaliter per comeſtionẽ panis, & uinum et aqua per potionem, in corpus & ſanguinem commedentis & bibentis tranſmutatur, & non fit aliud corpus præter id quod prius erat ipſius. Sic & ꝓpoſitionis panis uinũq; & aqua, per inuocationem & aduentum ſpiritus ſancti ſupernaturaliter tranſmutatur in corpus & ſanguinem Chriſti, & non ſunt duo, ſed unum & idem. Fit igitur iis qui fide dignè aſſumunt, in remiſſionem peccatorum, & in uitam æternam, & in cuſtodiam, animæ & corporis: iis autem qui in infidelitate indignè participãt, in punitionẽ & ſupplicium. Quemadmodũ & Chriſti mors, credẽtibus facta eſt uita & incorruptibilitas in fruitionem ſempiternæ beatitudinis: infidelibus autem, & Domini interfectoribus, in ſupplicium & pœnã ſempiternam. Non eſt figura, panis & uinum, corporis & ſanguinis Chriſti (abſit enim hoc) ſed eſt ipſum corpus Domini deificatũ, ipſo Domino dicente: Hoc eſt meũ (nõ figura corporis) ſed corpus: & non figura ſanguinis, ſed ſanguis. Et ante hoc, ipſis Iudæis: quoniam niſi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, nõ habebitis uitã æternã. Caro mea uerus eſt cibus, & ſanguis meus, uerus eſt potus. Et rurſus: Qui manducat me, uiuet. Proinde omni cũ timore & cõſcientia pura, & indubitabili fide accedamus, & omnino fiet nobis quẽadmodũ credimus nõ

διστάζοντες, τιμήσωμεν δὲ αὐτὸ πάσῃ καθαρότητι ψυχικῇ τε καὶ σωματικῇ. διπλοῦν γάρ ἐστι. προσέλθωμεν αὐτῷ, πόθῳ διακαεῖ. καὶ σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες τοῦ ἐσταυρωμένου τὸ σῶμα ὑποδεξώμεθα· καὶ ἐπιθέντες ὀφθαλμοὺς καὶ χείλη καὶ μέτωπα, τοῦ θείου ἄνθρακος μεταλάβωμεν, ἵνα τὸ πῦρ τοῦ ἐν ἡμῖν πόθου προσλαβὸν τὴν ἐκ τοῦ ἄνθρακος πύρωσιν, καταφλέξῃ ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, καὶ φωτίσῃ ἡμῶν τὰς καρδίας, καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ θείου πυρὸς πυρωθῶμεν, καὶ θεωθῶμεν. ἄνθρακα εἶδεν Ἡσαΐας. ἄνθραξ δὲ ξύλον λιτὸν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἡνωμένον πυρί. οὕτω καὶ ὁ ἄρτος τῆς κοινωνίας, οὐκ ἄρτος λιτός ἐστιν, ἀλλ' ἡνωμένος θεότητι. σῶμα δὲ ἡνωμένον θεότητι, οὐ μία φύσις ἐστίν, ἀλλὰ μία μὲν τοῦ σώματος, τῆς δὲ ἡνωμένης αὐτῷ θεότητος ἑτέρα. ὥστε τὸ συναμφότερον, οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο. ἄρτῳ καὶ οἴνῳ ἐδεξιοῦτο Μελχισεδὲκ τὸν Ἀβραάμ, ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων κοπῆς ὑποστρέφοντα, ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου. ἐκείνη ἡ τράπεζα ταύτην τὴν μυστικὴν προεικόνιζε τράπεζαν, ὃν τρόπον ἐκεῖνος ὁ ἱερεὺς, τοῦ ἀληθινοῦ ἀρχιερέως Χριστοῦ τύπος ἦν καὶ εἰκόνισμα. σὺ γάρ φησι εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. τοῦτον τὸν ἄρτον οἱ ἄρτοι εἰκονίζουσι τῆς προθέσεως. αὕτη ἐστὶν ἡ καθαρὰ θυσία δηλαδὴ καὶ ἀναίμακτος, ἣν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, αὐτῷ προσφέρεσθαι διὰ τοῦ προφήτου ὁ κύριος ἔφησε. σῶμα ἐστὶ καὶ αἷμα Χριστοῦ, εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν, μὴ γένοιτο· ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδαποῦς ἀμυντήριον, ῥύπου παντὸς καθαρτήριον. ἂν μὲν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. καθαίρει γὰρ νόσους καὶ παντοίας συμφοράς, καθώς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει, ὥστε ὁ μετέχων τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι ἑνούμεθα τῷ σώματι κυρίου, καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ, καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. οὗτος ὁ ἄρτος ἐστὶν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μέλλοντος ἄρτου, ὅς ἐστιν ἐπιούσιος. τὸ γὰρ ἐπιούσιον δηλοῖ, ἢ τὸν μέλλοντα,

dubitantes, & ueneremur ipsum omni puritate animi & corporis. Accedamus ei, desiderio ardenti. Manus in crucis modum formantes crucifixi corpus suscipiamus, & apponentes oculos & labia, frontem: diuinum carbonē concipiamus, ut ignis in nobis, desiderij assumēs eo ex carbone ignitionem, comburat peccata nostra, & illuminet corda nostra, & participatione diuini ignis igniamur, & deificemur. Carbonem uidit Esaias: carbo autem simplex non est, sed unitus igni. Sic panis communionis, nō panis simplex est, sed unitus diuinitati, Et corpus unitum diuinitati, non una ac eadem illi natura est, sed una corporis, & unitæ diuinitatis altera: quare amborū simul non una natura est, sed duæ. Pane & uino suscepit Melchisedech Abrahā ex cæde alienigenarum reuertentem, qui erat sacerdos Dei altissimi. Illa mensa hāc mysticam præfigurauit mensam: uelut & sacerdos ille, Christi ueri sacerdotis figuram prę se ferebat & imaginem. Tu es (inquit) sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hunc panem, panes figurabant propositionis. Hæc est pura scilicet hostia & incruenta, quam ab ortu usque ad occasum ipsi offerri per prophetam Dominus loquitur, corpus uidelicet & sanguis Christi, in stabilimentū animæ nostrę, & corporis, in consumptū & incorruptū, nō in secessum iens (absit enim) sed in nostram substantiam & conuersationem, omni modi nocumenti reparatio, sordis omnis purgatio. Siquidē aurum offendat adulteratum, per iudicialem correptoriamq; ignitionē purgat, ut non in futuro, cum mundo condemnemur. Curat enim morbos & omnimoda damna: quemadmodum dicit Apostol9, Si nos ipsos iudicarem9, nō utiq; iudicaremur: cum iudicamur autem, à Deo corripimur, ut non cum mundo condēnemur. Et hoc est quod dicit: Quare qui participat corpus, & sanguinem Christi indigne, iudicium sibi ipsi mādućat & bibit. Per illud purgati, unimur corpori Domini & spiritui eius & efficimur corpus Christi. Iste panis, est primitiæ futuri panis, qui est supersubstantialis. Supersubstantiale enim ostendit, aut eum qui futurus est, id est

τουτέστι τὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὸν πρὸς συντήρησιν τῆς οὐσίας ἡμῶν λαμβανόμενον. εἴτε οὖν οὕτως, εἴτε οὕτως, τὸ τοῦ κυρίου σῶμα προσφυῶς λεχθήσεται. πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἐστιν ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου. διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος συνελήφθη. τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστι. τοῦτο δὲ λέγω οὐκ ἀναιρῶν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιὸν καὶ θεῖον τούτου δηλῶσαι βουλόμενος. εἰ δὲ καί τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου, τὸν ἄρτον, καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη Βασίλειος, οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν, οὕτω καλέσαντες. μετάληψις δὲ λέγεται. δι' αὐτῆς γὰρ Ἰησοῦ θεότητος μεταλαμβάνομεν. κοινωνία λέγεταί τε καὶ ἔστιν ἀληθῶς διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ, καὶ μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καὶ τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δὲ καὶ ἑνοῦσθαι ἀλλήλοις δι' αὐτῆς. ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες, ἓν σῶμα Χριστοῦ, καὶ ἓν αἷμα, καὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες. πάσῃ δυνάμει τοίνυν φυλαξώμεθα, μὴ λαμβάνειν μετάληψιν αἱρετικῶν, μήτε διδόναι. (μὴ δῶτε γὰρ τὰ ἅγια τοῖς κυσὶν ὁ κύριός φησι, μηδὲ ῥίπτετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων.) ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αὐτῶν γενώμεθα κατακρίσεως. εἰ γὰρ πάντως ἕνωσις ἐστὶ πρὸς Χριστὸν, καὶ πρὸς ἀλλήλους πάντως, καὶ πᾶσι τοῖς συμμεταλαμβάνουσιν ἡμῖν κατὰ προαίρεσιν ἑνούμεθα. ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ ἕνωσις αὕτη γίνεται, οὐ χωρὶς τῆς ἡμῶν γνώμης. πάντες γὰρ ἓν σῶμά ἐσμεν, ὅτι ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν, καθώς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγονται, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα, καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας.

id eſt, uẽturi ſeculi, aut eum, qui ad conſeruationem noſtræ ſumitur ſubſtãtię. Siue igitur hoc, ſiue illo modo, Chriſti corpus accõmodatè dicetur. Nam ſpiritus uiuificãs eſt caro Domini: quia ex uiuificante ſpiritu concepta eſt. quod enim natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Hoc aũt dico, nõ auferens corporis naturã, ſed uiuificationem & diuinitatem eius oſtẽdere uolens. Etſi quidã exemplaria corporis & ſanguinis Domini, panẽ & uinũ uocauerũt, ut deifer uocauit Baſilius, non tamen poſt ſanctificationem dixit, ſed priusquã ſanctificaretur ipſa oblatio, ita uocabant. Participatio etiã dicitur, nam per ipſam, Ieſu diuinitatem participamus. Dicitur & communio, & eſt re uera: quia communicamus per ipſam Chriſto, & participamus eius carne & diuinitate: & quia cõmunicamus & unimur inuicẽ per illã. Nãq; ex uno pane participamus omnes, unum corpus Chriſti, & unus ſanguis, & inuicẽ mẽbra efficimur, cõcorporati Chriſto exiſtẽtes. Omni igit̃ uirtute obſeruemus, ne participemus participatione hęreticorũ, neq; tribuamus (nolite enim ſancta dare canibus, inqt Dominus noſter: neq; ſeminare margaritas ueſtras ante porcos) ut non participes erroris, & malæ fidei eorum efficiamur atq; cõdemnationis. Si enim omnino unio eſt ad Chriſtũ, & ad inuicẽ omnino, & omnib. cõparticipantib. nobis, ſecundũ electionẽ unimur. Nã ex electione, unio ipſa fit, non ſine noſtra ſententia ac deliberatione. Omnes enim unum corpus ſumus: quoniam ex uno pane participamus: quemadmodũ diuinus inquit Apoſtolus. Exemplaria autem futurorum dicuntur, non ut non exiſtentia uerè corpus, & ſanguis Chriſti, ſed quoniam nunc quidem per ipſa participamus Chriſti diuinitate, tunc autem intellectualiter per ſolam uiſionem.

COMMENTARIVS.

QVoniam in huius capitis initio dicitur ab autore Deus eſſe bonus, omnibonus & ſuperbonus, idipſum ex manu ductione rerum ſenſibilium aliquãto fiet apertius, quomodo hęc tria Deo ſecundùm aliquod rationis diſcrimen competunt. Enimuero lux immenſa, & infinita, lucida per lucida, quòd lucem omnem finitam improportionaliter tranſcendit. Ita linea infinita extenſa dicitur: & omni extenſa, quia omnẽ cõtinet extenſionis menſuram: & ſuperextenſa, quòd omnẽ extenſionis rationem & modum longè excedat. Demum fons immenſus, exuberãs eſt, & omni exuberans atq; ſuperexuberans. Sic Deus & bonus eſt, & omnibonus, quia omnem bonitatis rationem in ſe ſupereminenter cõprehendit: & ſuperbonus, quòd ſuper omnem bonitatem in immenſum exaltatus ſit, omni bonitate ſuperior. Deniq; totus exiſtit bonitas: nam ſubſtantia ſua bonitas eſt, non qualitate accidentaria. Cæterum bonitatis proprium eſt, ſe extra ſe diffundere, & alijs ſui conſortium pro modo cuiuſque communicare. Ideo diuina bonitas nullius indiga, ſui participationem alijs tradere uolens, ea produxit ad eſſe quibus ſeſe propagaret, atq; diſtribueret. Quemadmodũ beatus Dionyſius

in lib. de Diuinis nominib. parte prima capitis quarti dicit: Age ergo ad ipsam iã boni appellationem pergamus explicandam, quam theologi peculiariter summæ deitati ex omnib. applicant, ipsam ut reor diuinam substantiã, bonitatem appellantes: & quia eo ipso quod est bonum, ut substantiale bonum in omnia quæ sunt pertendit bonitatem. Nàm quemadmodum sol iste nõ cogitatione aut electione, sed eò ipso quòd est, illuminat omnia quæ pro modo suo participationem lucis admittunt: ita & summũ illud bonum solem superans, non secus ac obtusam imaginem primitia excellenter forma, ipsa sua substãtia omnib. quę sunt pro captu cuiusq; totius bonitatis inijcit radios. Porrò cum autor in litera explicans diuersum admodum participationis diuinæ bonitatis in creaturis, dicit, Ex abundanti aũt & animalia: subaudiendum est ex præcedentib. uerbum, Participãt eius bonitatem: quod rursum repetendum est ad sequentem sententiã, rationalia uerò, & secundùm prædicta, ut sit sensus: Rationalia uerò etiã participãt Dei bonitatem secundùm prædicta, esse inquam & uiuere. Hos autem tres diuinã bonitatem participandi gradus, & diuinus pater Dionysius in lib. de Cœlesti hierarchia ca. 4. hoc modo edisserit: Itaq; inanimata omnia, hoc ipsum quòd sunt, inde (à diuina scilicet bonitate) suscipiunt Quippe omnium est ipsa diuinitas, quæ modum totius essentiæ superat. Porrò quæ uiuunt omnia, ex hac ipsa quæ supra omnem uitam est, cunctaćq; uiuificat, ut uiuãt acceperunt. Rationalia item atq; intellectualia, eiusdem supra mentẽ omnem atq; intellectũ perfectæ, & omnia ad perfectum ducentis sapientiæ, sunt participatione fœlicia. Cæterum hęc rationalia atq; rationis usu nobilitata, magis familiaria quoquo pacto sunt ad ipsum Deum, ut habet litera. Nam similiora sunt & propinquiora ipsi Deo; quàm quæ rationis degunt expertia, ob intellectus & uoluntatis cõformitatem Neq; obstat immensa, & omnem fugiens proportionem Dei sup omnia, eminentia Nã si lucem ponas infinitã, & immensi iubaris, propinquior illi erit lux solis & similior, quam lunæ aut stellarum Et infinitum ꝓfusæ, protensæćq; lineæ, mille pedum linea similior est, & uicinior, quã cẽtupedanea aut decupedanea, quãuis infinita linea sine proportione exuperet lineã millecupedaneã. Idem quoq; attestatur sacratissimus pater Dionysius in lib. de Cœlesti hierarchia eodem loco dicens: Liquet aũt illas in cõspectu eius uersari substãtias, quæćq; multis modis illi cõmunicant Veruntamen quoniã id bene esse, quod à Deo summè bono accepimus, ꝑ peccatum primorum parẽtum perdidimus: ipse pius & misericors, factusćq; propitius peccatis nostris, ut nosipsos repararet, pauperem nostrã & imbecillã assumpsit naturã. Sanè qui domum prius magnificã & splendidã, sed deinde solo æquatã uult instaurare. instarćq; prioris reparare, ab ipsis ruinis opꝰ auspicetur oportet, dispersosćq; & dissipatos lapides colligat, quib. cõpactis extruat ædificium & erigat. Ita saluator noster collapsam in pręcipitium humanã naturã erigere uolens, ab imis ipsis sumpsit exordium: & imperfecta nostra assumpsit, ut illa ad perfectionẽ reuocaret. Itaq; pauperem induit nostræ carnis substantiã, quo nos diuitiarum glorię suæ participes faceret. Eandem & imbecillem assumpsit, ut ad pristinã uos uirtutẽ reduceret, perditamćq; potentiã hostib. resistendi, nobis restitueret. Sic & humilẽ nõ dedignatus est naturã nostrã, ut nos ad alta cœli proueheret: deniq; mortalem induit nostram formam, ut nos immortalitate donaret. At uerò ad pręparationem humani generis integrè faciendam, oportebat in primis primitias nostræ naturæ in participationem uenire melioris, ut inquit litera: aut melioris quidem naturæ, scilicet diuinæ: in cuius participationem nostræ naturæ primitiæ uenerunt: quando corpus Domini nostri simul & anima purissima (& maiori quidem puritate quàm fuerint in Adã primo parente producta, in quo nostrę formationis fuerũt primitiæ) erãt diuinitati unita in una hypostasi. At melioris naturæ, humanæ scilicet reparatæ & renouatę per Christum. In cuius quidem melioris, & iam instauratæ naturæ participationem uenerunt nostræ naturæ primitię, quando corpus & anima nostri primũ in Adã corrupta, & in omnes posteros traducta corruptione labefacta ꝑ reparationem sunt in meliorem statum restituta. Oportebat insuper quemq; hominẽ uolũtaria & spontanea animi motione se Deo exhibentẽ ad cõsequendã hanc reparationis gratiã, nasci secundũ spiritum, nutririćq; cibo spirituali, & ita pręuenire mensurã perfectionis. Sanè corpus humanum, ut debitã assequatur crementi naturalis mensurã, præcedentem habere debet natiuitatem carnis & alimoniã, cuius sumptione paulatim incremẽtum suscipiat, quoad in adultam ætatem, cõsummatumćq; molis statum, quasi gradib. quibusdã perducatur Haud aliter ut tandem habeatur cõpleta perfectionis animę mensura, opus est spiritualem generationẽ pręmittere, & æducationẽ identidem mysticam, qua uelut nutrimẽto saginata anima, paulatim ad suæ perfectionis culmẽ euehatur. Non ab re igitur dicit litera, natiuitatem spiritus & cibũ illi cõsentaneum debere prouenire mensurã perfectionis animæ. Per huiusmodi autem regenerationem & spiritualem nutritionem, efficimur adoptione filij Dei & hæredes eius: Christi uerò, tanquam fratris nostri, cohæredes. Quemadmodum ait Paulus ad Romanos capite 8. Non enim accepistis spiritũ seruitutis iterũ in timore, sed accepistis spiritũ adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba, pater. Ipse enim spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro quòd sumus filij Dei. Si aũt filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Idem quoq; ad Galatas capite quarto: At ubi uenit plenitudo tẽporis, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem

filiorum

filiorum reciperemus. Quoniam autem eſtis filij Dei, miſit Deus ſpiritũ filij ſui clamantem in corda ueſtra, Abba, pater. Itaq; iam non eſt ſeruus, ſed filius: quòd ſi filius, & hæres per Deum. Et quoniã qualis eſt primus generationis autor, & parẽs, talem decet eſſe natiuitatem & educationem: ipſe aũt Chriſtus eſt ſpiritualis Adam: cõgruum igitur fuit, & regenerationem noſtram in Chriſto, & cibũ noſtræ enutritionis, eſſe ſpiritualẽ. Vnde Apoſtolus primæ epiſt. ad Corinth. cap. 15. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Atqui primus Adã terrenus, maledictioni & corruptioni fuit obnoxius, & præuaricatione illi inflictis. Nos igitur ſecundũ carnẽ ex eo nati, maledictionẽ & corruptionẽ uelut hęreditarios morbos, traductione quadã incurrimus. Secundus uerò Adam, cœleſtis & ſpiritualis, benedictionẽ & incorruptionẽ peccati exuberantiſsimè obtinuit. Eſt. n. ipſe Deus benedictus in ſecula, & nulla in eo uitiorum fuit corruptela: quocirca & nos ex eo nati illiq; aſsimilati, ſortiemur benedictionẽ. Siquidẽ in ipſo (ut Abrahæ facta fuerit promiſsio) benedictæ ſunt omnes cognationes terrę, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Porrò natiuitas iſta ſpiritualis habetur per baptiſma, quo renaſcimur Deo ex aqua & ſpiritu. Cibus uerò ſpiritualis eſt panis uitalis & uiuificus, à Chriſto inſtitutus in ultima cœna, cum panẽ frangens diſcipulis tradidit, omnes ex eo manducare iuſsit: ꝓhibuitq; id eſſe ſuũ corpus, quod ꝓ hominib. frangetur (ut habet litera) in remiſsionẽ peccatorum. Frangetur, inq;, id eſt uulneribus afficietur, & à naturali diuelletur cõtinuatione per flagella, coronam ſpineam, clauos & lanceam: quæ partium diuulſio, quaſi quędam eſt integritatis ipſius corporis fractio. Sicut Apoſtolus Paulus 1. epiſt. ad Corinth. 11. cap. huius altiſſimi myſterij inſtitutionum primariam referens, inquit: Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis tradetur. Et Lucas cap. 22. Hoc eſt corpus meum quod pro uobis datur. Aut frangetur, id eſt in myſterij huius frequẽtatione, in ſua ſpecie, ſcilicet panis figura, diuidetur ab ijs, qui poſtmodum ſacra facturi ſunt: & id quidẽ in remiſsionẽ peccatorũ. Nempe in quauis huius ſacramenti oblatione, fit figuræ ipſius panis diuiſio, atq; in partes diſtributio: quę fractio Dominici corporis dici poſſet, nõ q̃a in ſacratiſsimo fiat eius corpe, iam immortali, impaſsibili, & diſſectionẽ nõ admittente, ſed ꝙ illa fractio efficiatur in panis ſpecie: ſub qua ſacroſanctum Chriſti corpus uerè cõtinetur. Quo etiam loquendi genere & ſenſu uſus eſt Apoſtolus 1. epiſt. ad Corinth. cap. 10. cum ait de hoc auguſtiſsimo myſterio: Et panis quem frangimus, non'ne participatio corporis Domini eſt? Deinde myſteriũ inſtitutionis ſanguinis Chriſti explicans autor, dicit eum accepiſſe calicem ex uino & aqua, diſcipulisq; tradidiſſe. Ex quo planè loco manifeſta conſtat ratio, quare in dignißimo altaris ſacrificio ex inſtitutis eccleſiaſticis pauxillũ aquæ miſcetur calici unà cum ſimul conſecrandũ: quia ſcilicet Chriſtus in primaria huius ſacramenti ordinatione, non uinum merum & purum, ſed aquæ permixtum (ut hic perhibet Damaſcenus) in ſuum ſanguinem cõſecrauit. Aſt Hieronymus aliam aſsignans eiuſdem ritus cauſam, ait: Dominici ſanguinis uinum aqua eſſe miſcendum, non ſolum traditione, ſed ipſo etiam genere mortis & paſsionis Dominus noſter oſtendit. ex cuius ſacro latere ſanguis & aqua lanceę illiſione effluxit. Cuius myſticam rationem deinde ſubiungens ait: Aduertimus in aquas figuras gentium deſignari, dicente Ioanne in Apocalypſi: Aquæ quas uidiſti, populi multi ſunt: in uino autem, ſanguinem Dominicæ paſsionis oſtendi. Ac ſic cum in huius ſacramenti oblatione, uino aqua miſcetur, eo ipſo deſignatur, quòd Chriſtus fidelis populus incorporatur, iungiturq;, & quadam ei copula perfectæ charitatis unitur. Eam ob rem pluſculum uini & parum aquæ illi adhibendum eſt ſacrificio, ut hoc facilè in uinum conuerti poſsit, & non è diuerſo. Non. n. Chriſtus in populum, ſed contrà populus in Chriſtum transferẽdus eſt. Dicimur aũt cõmunicatione ac participatione tanti myſterij ſecundum Pauli ſententiã annunciare mortẽ Chriſti Domini, id eſt eam pro nobis cõpletam atq; toleratam repreſentare, & ſpectantium oculis obijcere, reuocando eam in memoriam fidelium. Siquidem ſalutaris illa diuinorum myſteriorum oblatio, inſtituta eſt fieri in cõmemorationem mortis Chriſti, utq; recolatur & renouetur quotidie in nobis memoria paſsionis eius. Hæc (inquit diſcipulis Dominus) quotieſcunq; feceritis, in mei memoriam facietis, iuſsitq; illa myſteria fieri in ſui cõmemorationem. Proinde in hoc digniſsimo, excellentiſsimoq; ſacrificio uinum ſigillatim conſecratur poſt panem: ad inſinuandam potiſsimum effuſionem ſacratiſsimi ſanguinis Chriſti, ab eius corpore paſsionis hora ſeparati. Annũciatur aũt Domini mors per ſumptionẽ corporis & ſanguinis eius, donec ueniat ipſe ad iudiciũ in cõſummatione ſeculi: quia id myſterium nõ mutabitur in aliud ſuccedẽs, ſicut ſacrificia Iudæorũ ꝑmutata ſunt in nouæ legis ſacramenta, ſed ad finẽ uſq; mũdi celebrabitur, ut de benigniſsima Domini noſtri in hoc diuino ſacramẽto nobiſcũ præſentia, uerũ etiã ſit, q̃d diſcipulis Matth. 28. cap. pollicitus eſt: Ecce uobiſcũ ſum omnibus diebus uſq; ad cõſummationẽ ſeculi. Deinceps oſtẽdens autor ueritatẽ huius ſacramẽti ex omnipotentia Dei in rerum creatione perſpecta, neq; minus ualida aut efficace ad operationem huius myſterij, uocat hominem, ubiq; diuulgatum animal, id eſt nominatiſsimum, & fama celeberrimum atq; cognitiſsimum. Solent enim quæ in aliquo genere digniſsima ſunt & ſuprema, diffuſiore & frequẽtiore fama celebrari, ut aurũ inter metalla, & ſpecies aromaticæ cæteris

præſtantiores. Homo autem inter animalia omnia primatum obtinet: quinimò in ſupremo rerum corporalium gradu conſtitutus eſt, utriuſq; naturæ communionem atque conſortium in ſe complectens. Nimirum igitur, huiuſce dignitatis ratione, dicitur homo ubiq; diuulgatũ animal, & fama prædicatum. Inter cæteras rationes perſuaſorias, quibus utitur ad comprobationem ueritatis huius myſterij, atq; oſtenſionem quòd diuina potentia & uirtus poſsit panẽ in ſuum corpus, & uinum in ſanguinem conuertere, & hanc quoque adducit Chriſtus Dei filius aptauit ſibi corpus humanum, atq; præparauit ex ſacroſancta uirgine, non per connubiali uiri conſortium, ſed ſpiritus ſancti obumbrationem: poteſt igitur ipſe panem in proprium ſuijpſius corpus conuertere. Et ſimili penè argumento ex manifeſtatione diuinæ uirtutis in rerum primaria productione, & humanæ naturæ aſſumptione, utitur beatus Ambroſius in libro de Sacramentis ad manifeſtandam huius admirabilis myſterij ueritatem: Si tantum (inquit) ualuit ſermo Heliæ, ut ignem de cœlo deponeret: non ualebit ſermo Chriſti: ut ſpecies elementorum mutet? De totius mundi operibus legiſti: quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Sermo igitur Chriſti qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non poteſt ea q̃ ſunt mutare in id quod non eſt? Non enim minus eſt nouas rebus dare formas, q̃ mutare naturas. Deinde paulò pòſt ſubiungit: Liquet, quia præter naturæ ordinem uirgo generauit, & hoc q̃d conficimus corpus, ex uirgine eſt. Quid ergo quæris naturæ ordinẽ in Chriſti corpore, cũ præter naturam ſit ipſe partus ex uirgine? Quoniã aũt per metaphorã autor deinde ſpiritus ſancti gratiã uocat pluuiã, in hac noua agricultura confectionis corporis Chriſti, attendere operæprecium eſt, ꝙ in agricultura corporali & uulgata ſemẽ in terram iacitur: quod ubi corruptũ fuerit, & emortuũ, in ſegetis tranſit ſubſtantiam ex ea ſemente exurgentis, modò pluuia ſupernè labente fœcundetur, illius' que aſpergine irrigetur. Ita in hoc maximi ſacramenti myſterio, panis & uini ſubſtantia prꝑmittitur, atq; prꝑcedit, quæ deinde in unum Chriſti corpus & ſanguinẽ conuertitur uirtute ſpiritus ſancti, ut pluuia quadã ſpirituali ſanctificante quod conſecratur, & myſteriorum ipſum uegetante. Et ne abſonũ credas agriculturæ in prꝑſenti negocio nuncupationẽ, Dominus ipſe Ioannis 12. cap. grano frumenti in terrã cadenti ſe cõparat, quod fructũ multũ ubi mortuum fuerit affert. Nimirũ itaq; ſciſcitanti quomodo panis ſit corpus Chriſti, reſpondendũ eſt, ſpiritus ſancti inuocatione id fieri, & omnipotenti uirtute, qui quidem inuocatur ut ſanctificet hoc ſacrificium: quemadmodum deiparꝑ uirgini interroganti quomodo fieret id quod per angelum ei nuntiabatur, reſponſum eſt ſpiritum ſanctum illi obumbraturum. Quòd ſi quis percontetur, cur potius ſub panis & uini ſpecie Chriſtus nobis ſuũ corpus & ſanguinẽ tradidit ſumendũ, quàm ſub alia quauis eff gie: reſpondet autor id admirabili prouidentia & ſapientia, Dei condeſcenſione, diſpenſatione & dignatione in nos factum eſſe, ut per conſueta naturæ ad eſum & potum, traduceremur ac trãsferremur ad ea, quæ ſunt lõgè ſup naturã. Atq inter omnia ciborũ corporaliũ genera, panis primũ obtinet locũ: & inter ea quæ ad noſtrũ accõmodantur potũ, uinũ iure ſibi uendicat primatum ac principatũ. His igitur, pani inq̃ & uino, nobis ad uſum cõſuetiſsimis gratiã benedictionis adiungens, in ſuũ corpus & ſanguinẽ illa conuertit. Et hoc diſpenſatorio munere tollitur horror nobis & reformidatio, quam conciperemus, ſi carnẽ ſuam in propria ſpecie, aut ſanguinẽ propoſuiſſet in ſua forma ſumendum. Similiter & irriſionis, & ludibrij aufertur occaſio, quo noſtræ ſacratiſsimæ religionis inimici nobis poſſent illudere atq; improperare, quòd cruenti aut ſanguinarij carnem humanam manducaremus, aut ſanguinem hauriremus ritu moreq; ferarum. Præcluditur ſiquidem uia his incommodis, dum pro myſterij ueritate carnem Chriſti, & ſanguinem uerè ſumimus, & tamen mira Dei diſpenſatione ſub aliena ſpecie occultatum, ad uſum ſalutis ſuſcipimus. Neq; q̃ſpiã tã craſſo pinguiq; ſit ingenio, q̃d arbitretur in huius ſacramenti conſecratione, uirtute prolationis uerborum Chriſti corpus de cœlo deſcendere, ut ibidem adſit in altari ſub forma ſacramenti: ſed inconcuſſa fide illud credendũ, quòd diuina uirtute panis & uinũ cõuertitur in corpus & ſanguinem Chriſti uerè ibi exiſtentis. Quemadmodũ cũ faciei humanæ præſentia ſunt, & obiecta cõpluſcula ſpecula, in quorũ ſingulis efformatur illius uultus effigies, non egreditur in illa efformatione figura faciei, ut trãsferatur in ſpeculũ, ſed manẽs uultui intrinſeca, ſuam in unoquoq; ſpeculo effingit, & quidẽ integrã imaginem. Et uerbũ humano ore prolatũ manens in aëre expirato à loquente, multiplicat ſuã ſpeciem in auribus audientiũ, & unicuiq; eorũ totã uocis ſonoritatẽ ingerit, nõ quidẽ diſſectam, ſed totã & integrã. Ita planè manẽte ſacratiſsimo Chriſti corpore in cœlo, ubi ſedet ad dextram patris, neq; illinc deſcendente, panis in uerũ Chriſti corpus cõuertitur, q̃d ſub quauis hoſtiarũ quantolibet numero conſecratarũ integrũ & idem ſubſiſtit. Quinimò facta unius hoſtiæ iam conſecratæ in quotlibet partes diuiſione, idẽ omnino Chriſti corpus ſub ſingulis particulis ſeparatis integrũ cõſiſtit: quemadmodũ in ſancto altaris ſacrificio, ex inſtitutione eccleſiaſtica in tres partes fit ſacræ hoſtiæ diſſectio, ſub quarũ unaquaq;, prorſus idẽ eſt Chriſti corpus: q a ipſe unus & idẽ, & beatorũ in gloria caput eſt, & fidelium hoc in mũdo adhuc degentiũ & defunctorũ purgatorium adhuc ignem ſuſtinentium: q tres ad Chriſtũ pertinentiũ ſtatus, ꝑ huiuſmodi ternas partes deſignãtur: uniũturq; tanq; myſticum corpus Chriſti (quod ex ijs potiſsimũ tribus ſocietatibus & cœtibus coaleſcit) ad unicum & idem caput ſcilicet Chriſtũ, qui reuera eſt

est beatorum gloria, uiuentium salus, & defunctorum refrigerium. Perinde atq; confracto in minutulas partes speculo, in quaq; particularū speculi cōfractarum integra uidetur hominis facies, haud aliter atq; prius in toto & integro speculo cernebatur. At uerò q̄uis ad manuductionem faciliorem dentur pro mysterij huius intelligentia, exempla q̄dam sensibilia, & nobis familiaria, nemo tamen solis illis innitatur, ut q̄ longè circa altitudinem tantę rei deficiant, sed pura & syncera fide laboret capere tā arduū sacramentū. Neq; importunus quispiā modū inquirat quo panis in corpus Christi, & uinū in sanguinem conuertitur, ut qui nobis sit incōprehēsibilis. Quippe huiusmodi inquisitio quandā animi incredulitatem arguit, & curiositatem perscrutandi ea q̄ nobis altiora sunt: persimilisq; insolenti Iudæorū uoci, qua litigabant ad inuicem, cum Dñs noster altissimum huius sacramenti mysterium eis aperiret, dicentes. Quomodo potest hic carnem suā nobis dare ad manducandū? Quem locū Cyrillus lib 4. Commentariorum in Ioannem exponens, salubriter nos admonet, dicens: Sed nos magnū q̄so à peccatis aliorū pfectum faciamus: & firmam fidem mysterijs adhibentes, nunq; in tam sublimib. reb. illud. Quomodo autem cogitemus, aut proferamus. Iudaicum. n. hoc uerbum est, & extremi supplicij causa. Ideo Nicodemus etiā cum diceret, Quomodo hęc fieri possunt: meritò audiuit: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Aliorum igitur ut diximus culpa perducti, cum Deus operatur, non quęramus Quomodo, sed operis sui uiā atq; scientiā illi soli concedamus. Nam quemadmodū, q̄uis nullus nouit q̄d nā secundū naturā Deus sit, iustificatur tamen per fidē, cum credit pręmia illum redditurum quęrentib. eum. Sic etsi operum eius rationem ignorat, cum tamen fide omnia illū posse nō dubitet, nō cōtemnenda pbitatis huius pręmia cōsequet. Quomodo igitur summis cruciatib. digni nō erūt, qui rerum omniū opificē Deū ita cōtemnūt, ut Quomodo in suis operib. dicere audeant? quem totius sapientiæ largitorem esse non ignorant: quem omnia posse, scriptura nos docuit. hęc Cyrillus. Quòd aūt inscrutabilis & ignotus nobis sit modus iste cōuersionis panis in corp9 & uini in sanguinem Christi, naturali elucidat exemplo: Quoniam (inquit) nequaq; nobis constat, & perspectum est, quomodo cibus & potus corporalis naturaliter transmutetur in corpus & sanguinem comedentis, manente eodem corpore quod prius erat, & non alio facto. Igitur longè potiori iure incognitum nobis fuerit, & exploratum, quomodo supernaturaliter fiat huiusmodi transmutatio panis & uini in corpus & sanguinem Christi. Si.n. terrena nō capimus, & q̄ natura operatrice quotidie in nobis fiunt: quo nam pacto supercœlestia illa mysteria nostrę mentis captū lōgè transcendentia comprehendemus? Enimuerò si uino copioso infundatur gutta aquę, q̄ ilico in uinū cōuertatur, idem prsus est uinū post aquęę guttę permutationē q̄d antè fuerat. Ita prsus post sumptum ab homine alimentū, & in substantiā eius q̄d nutritur cōuersum, idem manet corpus humanum quod antè fuerat. Neq; illam identitatem impedit accessio particularū nouarum ad corporis substantiā: quandoquidem & anima potior hominis pars utrobiq; sine partiū adiectione aut defluxu maneat eadem, & pręcipuę corporis partes eędem subsistūt, ut manus, caput, & pedes: & q̄ adijciuntur particulę, in eodem situ, ordine & figura instaurātur, quo fuerūt partes deperditę, ut ex physicis exploratū est. Similiter quoq; diuini uerbi uirtute facta transmutatione panis in uerum Christi corpus, & uini in sanguinem, non duo sunt Christi corpora, unum in cœlo ante transmutationem, & alterū sub hostia ineffabiliter cōtentum, sed unum prorsus & idē. Vocat aūt hoc loco panem ppositionis autor ipsam hostiā, q̄ in sacrificij altaris tempore proponitur in principio, ut secundū ritū ecclesiasticū deinde consecretur. Et eo rectè nuncupatur nomine, q huiusmodi hostia salutaris, ueritas est panum ppositionis Mosaico ritu cōfectorū, & in templo positorum: sicut Leuit. 24. ca. Dominus dixit ad Mosem. Accipies quoq; similā, & coques ex ea duodecim panes, q singuli habebunt duas decimas. Quorum senos altrinsec9 super mensam corā Domino purissimā statues, & pones sup eos thus lucidissimum, ut sit panis in monumentum oblationis Domini. Solet. n. interdum res nomine figurę suæ designari, ppter huius ad illā conformitatē, assimilationē, & cognationem Quid uerò designent mysticè duodecim illi panes propositionis & ritus compositionis atq; situs ipsorum luculenter explicat Cyrillus lib. 4. Comment in Ioannem cap. 12. Deinde multiplicem fructum ex digna sumptione huius cibi salutaris procedentem autor enumerans, dicit eum esse in uitā ęternā, remissionem peccatorū. & animę corporisq; custodiā. Quod quidē dilucidum euadit ex uerbo Domini nostri Ioānis 6. cap. Qui māducat meā carnē, & bibit meū sanguinē, habet uitā æternam. Et panis iste uiuificus q sumitur, est agnus Dei q tollit peccata mūdi: nō'ne igitur ritè sumentibus peccata relaxat atq; remittit? Quoniam itidē per hoc sacrū cōuiuium in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, nō'ne omnis peccati scoria abraditur, cū mens cœlesti edulio saginatur? Et quoniā dicit Dominus noster Ioan. 6. cap. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: qui manducat me, ipse uiuet propter me: reuera cœlesti præsidio illius anima, & corpus custoditur, qui manentem in se Dominum cœli, & habitantem habet hospitem, aduentu suo benedictionē & salutem domui q̄ ingreditur copiosè afferentem. Si. n. benedixit Dominus domui Aegyptij propter Ioseph, & multiplicauit tam in ædibus, q̄ agris cunctam eius substantiam, num multo magis ad introitum regis gloriæ, & Domini uirtutum (qui maior

maior eſt quàm Ioſeph)dabitur benedictio pijs mentibus ipſum cũ ſyncero affectu ſuſcipientibus,& conferetur multiplicatio gratiæ,diuinorum'q; & ſpiritualiũ donorum? Cum'q; habitaret arca Domini in domo Obededõ Gethei tribus mẽſibus,benedixit(ut ait ſcriptura) Dominus Obededom,& omnem domũ eius propter arcã Dei. Non'ne igitur largior benedictionis copia illis concedetur,qui arcam Domini uiuam,cœleſtem,& primitiuã, in qua cõtinetur bonorum omnium affluentia,habent in ſe manentem, & ſacrorum myſteriorum ſuſceptione ſecũ habitantẽ? Rurſum ingreſſus Dominus ex dignatione ſua Zachæi domũ, cõteſtatus eſt, quòd ſalus illi domui tũc facta ſit,eo quòd ipſe eſſet filius Abrahæ. Quid'ni ergo p ingreſſum benigni ſaluatoris in animi noſtri domiciliũ dignè,quantũ ſinit imbecillitas noſtra,præparatum,ſalus,uita,& gratiarum dona nobis communicabuntur? Reuolue diligẽtius omnẽ euangelicæ lectionis contextũ,lege in illo quid egerit Dominus noſter,& quid docuerit,& rurſum lege:non inuenies ipſum ſubijſſe domum aliquam,ad quam pio aliorũ affectu, & ſtudio fuit uocatus,quin aliquod ibi beneficium ſanitatis,aut doctrinæ benigniter impenderit. Siquidẽ ingreſſus domũ Simonis,ſocrum eius grauiter febribus æſtuantẽ, ſolo uerbi imperio ſanauit. Alio quoq; loco paralyticum in domo oblatum,attendens offerentiũ fidem,admiranda uirtute ſanitati reſtituit. Deniq; filiam archiſynagogi mortuã in domo iacentẽ ſuſcitauit. Et quod maius eſt miſerationis indicium,Phariſæorum domos ingreſſus,maligno animo ipſum,ut accuſarent,obſeruãtium:beneficentiã curationis & doctrinę nequaq; ſubſtraxit,hydropicum'q; & arida manu dextra mancum integræ ſanitati reddidit,confutatis aduerſarijs,ſabbato nõ licere curationem languidis adhiberi falſò' exiſtimantibus.Quid ergo faciet humanæ mẽtis domum per communicationem huius ſacri myſterij ingreſſus? omnem planè morbum animæ depellet,ardentem concupiſcentiam,ignauiam,mortem quam intulit culpa, rerum terrenarum cupiditatem,rectè operandi impotentiam,& cœleſtibus eam muneribus,uita, gratia,luce,affatim cumulabit, ſi modò ſtudium adhibeatur ad ritè præparandum tanto regi hoſpitiũ. E' diuerſo autẽ indignè ſumẽtibus cedit iſte digniſsimus panis in animæ detrimentũ,& damnationem ęternam. Quemadmodum Iudas proditor habens propoſitum animo fixũ tradendi Dominũ noſtrum Iudæis,accepit bucellam à Domino,poſtquam(ut dicit Ioannes cap. 13.) introiuit in eum ſatanas, maiorem habens in ipſum ſæuiendi & perdendi poteſtatem,quàm antea habuerat. Vt enim dicit Auguſtinus,bucella dominica non fuit uenenum Iudæ: ſed cũ accepit,in eum inimicus intrauit:non quia malum acceperit, ſed bonum malus malè accepit: ſicut in bonum etiam cooperantur mala quæ bonis infliguntur, & ab ijs æquo feruntur animo:quemadmodum Paulo ſtimulus carnis,& martyribus tormenta inflicta. Eam ob rem Apoſtolus ad Corinthios ſcribit, ipſos imbecillitate, infirmitate'q;, & multorum morte à Deo eſſe afflictatos:quòd minus quàm par eſſet,reuerentes ad hæc ſacra myſteria haberentur. Et qui ſine ueſte nuptiali auſus eſt ad regias intrare nuptias,iuſſus eſt ligatis manibus & pedibus projci in tenebras exteriores. Neque id immeritò. Si enim corporalis medicina intempeſtiuè ſumpta,& ab ægroto minus diſpoſito atque præparato ad illam aſſumendam,infert exitium & interitum,neque prodeſt quicquam,quin potius officit plurimum:quid mirum, ſi ſpiritualis iſta medicina indignè ſumpta inferat animæ perniciem? non ſuapte natura aut ratione, ſed propter indignitatem & in diſpoſitionem ſumentis,qui irreuerenter & ſordida conſcientia accedit ad tam ſacrum myſterium.In quo panis & uinum iam conſecratum non eſt figura corporis:& ſanguinis Chriſti,ut rectè annotat litera,ſed ipſummet corpus & ſanguis Chriſti. Siquidem figura ueritatem ipſam non continet reipſa,ſed ſolum repręſentat,ut panis & uinum oblatum à Melchiſedech,itidem & manna Iſraeliticum,umbra erant & figura huius ſacratiſsimi myſterij:non tamen continebant ipſum,ſed prænunciabant duntaxat. Panis autem & uinum poſt perfectam inuocationem,& conſecrationem,non hoc pacto repræſentant aut deſignant corpus & ſanguinem Domini:ſed ſunt reuera ipſum corpus & ſanguis Chriſti. Qui igitur hęc figuras nominaret,ipſi ueritati daret nomen imaginis,ipſi luci nomen umbræ,& tanti myſterij dignitati mirum in modum derogaret, & rei longè omnium ſupremæ inferius æquo nomen falſò aſcriberet. Cùm itaq; tanta ſit huius ſacramenti ſublimitas,tam auguſta dignitas & celſitudo,ad ipſum non niſi ſummo cum timore,reuerentia & ſyncera fide accedendum eſt. Si enim Nadad & Abiud filij Aron ignem alienum Deo offerentes contra diuinum inſtitutum, ſubita morte percuſsi ſunt,ut decimum Leuitici caput oſtendit:ad diuinã effugient ultionem qui igne effrenis concupiſcentiæ carnalis ſuccenſi, audent intemeratum hunc panem nefarijs contingere manibus? Vinum(inquit Dominus ad Aron)& omne quod inebriare poteſt,non biberis,tu & filij tui,quãdo intrabitis in tabernaculum teſtimonij,ne moriamini. Si id in figurali,legali'q; ſacrificio illicitũ cẽſebatur,uino ſcilicet & cibo ſe ingurgitare: nũquid in hoc omniũ digniſsimo & uteriſsimo ſacrificio offerendo,impuritate crapulæ corpora diſtendi,& corda grauari poterunt? Inſuper Bethſamitæ detectã uidentes arcã fœderis, cũ ab Allophylis ad Iſraelitas referretur,imoderato'q; geſtiẽtes gaudio, uindicẽ ſenſerunt Dei dexterã, ſeptuaginta milibus plebis repentina morte interceptis,ut ſextum 1.libri Regum caput atteſtatur. Ad hæc,Oza extendens cũ minori,quàm par erat reuerẽtia manũ, qua ruinam minitantem arcã, ob recalcitrantes qui eã uectabant boues,ſuſtentaret,ſubitanea morte percuſſus ante arcã cõcidit.

cidit. Erat autem arca, quædam umbra duntaxat & figura horum myſteriorum, quæ in ſe pro portione excellentiã habent maiorē. Siquidem ſacratiſsimum Chriſti corpus uera eſt illa arca, in qua habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & in qua omnes theſauri ſapiētię & ſcientiæ ſunt abſconditi. Non' ne igitur metuenda eſt Dei manus (in quã ſecundū Paulum horrēdum eſt incidere) ne irreuerenter contrectantibus hæc ſacra inferat dignæ punitionis ſe ueritatem? Extimuerunt quidem illas Dei correptiones Bethſamitæ: extimuit & hãc Dauid, non audens arcam in domum ſuã transferre. Scripta autem ſunt hęc ad correptionem noſtrã, ut pertimeſcamus horrendã Dei iram, ſi pollutis manibus immūdo ore, & impuro corde hæc ſancta ſumamꝰ. Rurſum noluit Achimelech ipſi Dauid neceſsitate famis adacto dare panes ꝓpoſitionis ſanctos (qui huius ſunt figura myſterij, ut iã dictū eſt, & paulò pòſt litera explicat) niſi poſtq; intellexerat eum & ſocios eius à mulierum conſortio mundos eſſe, & continentes. Debet' ne igitur hic ſanctiſsimus panis, legalibus illis panibus multo pręſtantior, cum ſanctimonia, animiq; & corporis mūditia ſumi? Demū Ioan. Baptiſta uitæ ſanctitate eximius, ut digno Chriſtū pręconio Iudæę nūciaret, & Iordanis ablueret lauacro, ueſtitus erat pilis camelorū, locuſtas & mel ſylueſtre comedebat, in deſerto aſsiduè diuerſabatur. Quãto igitur & q̃ diligenti ſtudio cōparanda eſt mentis puritas, ut non modò contrectetur, ſed & ſumatur id ſanctum ſanctorū? Porrò quoniam circa hunc locum habet litera, carbonem uidit Eſaias: id non negligenter animaduertendum, quòd ſextum Eſaiæ caput ſecundum uulgatam, qua utimur, traductionē ſic habet. Et uolauit ad me unus de Seraphim, & in manu eius calculus quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meū, & dixit: Ecce tetigi hęc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatū tuū mūdabitur. Annotat aūt Hieronymus, ipſos ſeptuaginta interpretes carbonem traduxiſſe, ubi nos calculi nomen habemus. Et illius loci expoſitores in hanc omnes cōueniunt ſententiã, quòd ibidē calculus pro carbone ſumatur. Deinceps litera luculenter elucidat hæc incōtaminata, & ſacra Chriſti myſteria in antiquo teſtamento multifariam fuiſſe præfigurata, & in primis per panem & uinū oblatum à Melchiſedech: cuius etiã ſacerdotium fuit ſacerdotij Chriſti ſymbolum, & ſignificatiuum, ſecundum Pſalmi 109 ſententiã hic adductam. Quã exponens Caſsiodorus ait: Hoc etiam propheta ꝓmiſiſſe filio cōmemorat patrē. Cui.n. poteſt ueraciter iſtud, & euidenter aptari, niſi domino ſaluatori? qui corpus & ſanguinem ſuū in panis ac uini erogatione ſalutariter conſecrauit. Quem ordinem per myſticam ſimilitudinē Melchiſedech iuſtiſsimus rex inſtituit, quando Dominus panis & uini fructus obtulit. Conſtat.n. pecudum uictimas perijſſe, quæ fuerunt ordinis Aaron: & Melchiſedech manere potius inſtitutū, quod toto orbe in ſacramentorū erogatione celebratur. Sed & Paulus Apoſtolus de hoc Chriſti ſacerdotio perpetuo ꝑ Melchiſedech deſignato, diuiniſsimè & altiſſimè diſſerit 7. ad Hebręos cap. liquidò cōprobans ſacerdotium Leuiticum cum lege Moſaica tandem eſſe defiturum: Chriſti uerò ſacerdotiū longè dignius & auguſtius cum lege euangelica perpetuò manſurū. Hæc itidem hoſtia prænunciata eſt uoce prophetica Malachię 1. cap. ubi Dominus inducitur loquēs Iſraeli, cuius repudiaturus erat ſacrificia: Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum (id eſt ab eoa, orientaliq; terræ plaga, uſq; ad occiduã, occidentalemq; eius partem) magnum eſt nomen meū in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio mūda: quia magnū eſt nomen meū in gentibus, dicit Dominus exercituū. Vbi propheta quod diuino afflatus ſpiritu longè futurū præuidit, ob uenturæ rei denotandã certitudinem, tanquam præſens iam adeſſet, & coràm in proſpectu poſitū, enunciauit, utpote gentium ubiuis terrarum habitent ad Chriſti fidē conuerſionem, & ſalutaris eius hoſtiæ illibatã incōtaminatamq; oblationem. Itaq; quòd eſca iſta cœleſtis dignè ab hominibus pro facultate humana ſumpta, ſit incontaminata, incorruptaq; perſiſtat, ut dicit litera, nulli ambiguū eſſe debet. Nō enim cū ſanctificata hoſtia in partes diſſecatur, aut uinum in guttas, ſacratiſsimū Chriſti corpus aut ſanguis diſtrahi, aut diuelli putandū eſt, ut quod ſit immortale, incorruptibile, & incōſubtibile: ſed ſenſibile: ſed ſenſiliū dūtaxat accidentiū, poſt ſanctificationē ad fidei robur exhibendumq; uiſibile ſignū manentiū, ea eſt partitio. Neq; itidē more humani cibi, cœleſtis iſte cibus in noſtram tranſit ſubſtantiam, aut in ſeceſſum mittitur, ut ait Dominus Matth. 15. cap. quin potius è diuerſo anima noſtra tranſit pro ſuo modo in Deū, & deificatur: quemadmodū non ignis in ferrum, ſed è diuerſo ferrum in ignem tranſſumitur: & fit ignitū, conſortio ipſius ignis illi immeantis. Hinc uocem à Deo ad ſe delapſam ſcribit Auguſtinus: Cibus ſum grandiū, creſce & manducabis me: nec tu me mutabis in te, ſicut cibum carnis tuę, ſed tu mutaberis in me.

Quantę uerò ſit efficacię, & uirtutis hæc ſaluberrima medicina, liquidò patefacit autor, conſequēter ſubiūgens, q̃d curat morbos, & omnimoda dãna. Nullū ſanè fuit morbi corporalis genus, quod ſaluator noſter quando in terra uiſus eſt, & cū hominibus conuerſatus, ſolo uerbi impio aut potētificę manus impoſitione nō ſubitò curauerit. Ita cū ſe ut mederetur malè habentib. pientiſsimus animarū medicꝰ ueniſſe conteſtatus eſt, hac ſalutari medela omnē animę morbū prorſus expellit. Non.n. abbreuiata eſt manus Domini, ut ſaluare aut curare nequeat: modò cū ſolida fide, & pio deſiderij affectu ipſum acceſſerimus: quemadmodum corporis ſalutem ab eo impetrare cupientes, ſupplices eum rogabant, aut eos qui pro ſe rogarent Dominum, habebant. Quinimò ſi contactus fimbrię ueſtimenti ſui duntaxat ex corporis circumpo

ſitione

ſitione ſanctificati, reſtinxit fluxũ ſanguinis in muliere, quæ duodecim annos eo languore detenta fuerat, ſi inſuper quotquot languidi tetigerunt oram ueſtium eius, ſanitatẽ ſunt conſecuti, quocunq; grauarentur corporis incõmmodo: quemadmodũ Matthæus 14. cap. teſtatur & ut inqt Lucas: Virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. nõ'ne totius Dominici corporis & contrectatio & ſumptio ſalutiferam afferet opem animæ & medelam, omnimodos'que morbos humanæ mentis expurgabit, ſi contractas offenderit ſordes? Siquidem ignis iſte ſenſibilis ſi quicq; offendat, auri quidem ſpeciem præferens, ſed à ueritate puritateq; illius alienum: abſumit idipſum & abradit, ſynceri'q; auri rutilantiã prodit. Haud ſecus ſi ſacratiſsimus iſte panis (qui & ignis conſumens eſt) quicq; labis aut ſceleris animo noſtro concretũ inueniat: illud protinus expurgat aut per maculæ inuſtæ abolitionem, aut per tribulationem aduerſitatum'que temporariã inflictionem, quæ hic iudicialis & correptoria dicitur ignitio, quòd more fornacis auri ſcoriam abſtergentes contractas animi ſordes excoquat & eluat. Mira ſiquidem benignitate diuina bonitas hic calamitates, & caſus ſiniſtros nobis immittit, ne poſt hanc uitam cum ijs qui mũdana & ſecularia ſectantur deſideria, detrudamur in dãnationis barathrũ. Vnde beatus Auguſtinus, quotidiana efflagitatione Deũ interpellaſſe legitur: Domine hic ure, hic ſeca, ut in æternum parcas. Quoniam autem in oratione ad patrem cœleſtem, quàm à uiua tu cum Domino ac magiſtro ſumus edocti, petimus inter cætera panem noſtrũ ſuper ſubſtantialem quotidie nobis dari: oſtendit autor panem iſtũ deificum, & uitalem rectè ſuperſubſtantialem dici. in utraq; ſuperſubſtantialis ſignificatione hic expreſſa. Siue (inquit) panis ſuperſubſtantialis hoc ſecundo dicatur modo, ut ſcilicet eum ſignificet panem, qui ad conſeruationem noſtræ ſumitur ſubſtantiæ: ſiue illo primo modo, ut eũ oſtendat panem, qui futurus eſt, id eſt, uenturi ſeculi, ſacratiſsimum Chriſti corpus, accõmodatè dicitur panis ſuperſubſtantialis, cũ Matth. 6. cap. ex Domini noſtri inſtituto petimus: Panem noſtrũ ſuperſubſtantialem da nobis hodie: tum quòd is panis futurus ſit beatorũ cibus in uenturo ſeculo. ſiquidem beati qui comedunt panẽ in regno Dei (ut ait Lucas 14. cap.) illum quidem qui ſine anxietate deſideratur ſemper. nam continuè præſens habetur, & ſine faſtidio aſsiduè ſumitur: quia ſemper deſideratur. Et hunc diſcipulis ſuis pollicitus eſt cibum ſpiritualem omnino, cum dicit Lucæ 22. cap. Et ego diſpono uobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. Eodem quoq; cibo, & angelici ſpiritus indeſinenter ſatiantur: ſicut dixit Raphael ad Thobiam & familiam eius, Thobiæ duodecimo capite: Videbar quidem uobiſcum manducans, & bibens: ſed ego cibo inuiſibili: & qui ab hominibus uideri non poteſt, utor. Tum etiam quòd ad conſeruationem noſtræ ſubſtantiæ, animæ'que & corporis cuſtodiam, ſumitur in præſenti uita ſupradictus panis dulciſsimus, & ſuauitate pleniſsimus. Conſeruat enim dignè manducatus & animam & corpus manducantis: ut ſuprà dictum eſt. Hinc apud Lucam ſexto capite, quotidianus dicitur panis: quòd quotidiana eius in eccleſia ablatione ſecundùm ſpiritum reficimur. Quamuis etiam quotidianum panem intelligere poſſemus, cibum corporeum, quem pro quotidiana refectione petimus à Deo ſed ſecundo & poſteriore loco. Et quoniam nonnulli antiquorum patrum uocauerunt panem & uinum, exemplaria corporis & ſanguinis Dominici: quomodo id rectè intelligendum ſit, litera deinde explanat. Enimuerò quamuis exemplar plerunq; deſignet id præcipuum cuius aliqua eſt imago, aut ſimilitudo repræſentans, quo modo cœleſtia & ſpiritualia, terreſtrium ſenſibiliũq; exemplaria, & ueritates dici aſſolent: tamen nonnunq; exemplar figuram deſignat & imaginem, quicquam excellentius aut perfectius repræſentantem: quo modo ſumit Apoſtolus ad Hebræos octauo cap. cum inquit, Qui exemplari & umbræ deſeruiunt cœleſtium. ubi ueteris inſtrumenti ritus, eorũ quæ lex depromit euangelica, & quæ cœleſtis habet ciuitas, uocat exemplaria. Idem quoq; ad Hebræos nono capite: Non enim in manufacta ſancta Ieſus introiuit, exemplaria uerorum: ſed in ipſum cœlum. ubi ſancta ſanctorum à Moſe fabricata, uocat exemplaria figuraſq; uerorum tabernaculorum in cœleſtibus collocatorum. Hoc igitur pacto & ſignificato, panem & uinum conſecrandũ, antequam ſanctificata fuerint, nonnulli rectè dicunt exemplaria & figuras corporis & ſanguinis Chriſti. Poſt ſanctificationẽ uerò, non amplius exemplaria dicẽda ſunt, ſed ipſa rei ueritas: uerũ ſcilicet Chriſti corpus, & uerus eius ſanguis. Vt tamen annotat litera circa finẽ capitis: poſt benedictionẽ, panis & uinũ dicũtur exemplaria futurorũ, qa in futura uita pfectius & apertius diuinitate Chriſti participabimus: non ſub accidentariarũ ſpecierũ uelamento illi communicando, ſed facie ad faciem eam contemplando: Satiabor (inquit Pſalmus 16.) cum apparuit gloria tua, proinde in huius myſterij ſumptiõe, futurę glorię pignus dari nobis dicitur. Demũ inter uarias nũcupationes & denominationes huius ſacroſancti myſterij, ipſum dicitur in litera participatio, itidẽ & cõmunio: quia participantes ſacratiſsimo pane & calice Chriſti efficimur unũ Chriſti corpus: non quidẽ uerũ, ſed myſticũ, quò'd ex omniũ fideliũ tãquã membrorũ per charitatẽ cõnnexione cõpaginatur quinimò & unus efficimur panis myſticus & unus ſanguis, per mutuæ charitatis uinculũ compacti. In pane ſiqdẽ multa grana: in ſanguine guttæ multæ in unum coaleſcũt. in myſtico uero corpore, cuius Chriſtus caput eſt, multi fideles, ut mẽbra, & inter ſe inuicem, & cũ capite ipſo uniuntur atq; colligũtur. Et hoc ipſum inſinuat Apoſtolus primæ epiſt. ad Corinth. cap. 10. dicens:

dicens: Vnus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane & uno calice participamus. Qui igitur salutaris hostiæ communicatione fideles incorporantur Christo, & ei uniuntur tanquam capiti, necessarium est & eos inter se uniri tanquam membra. Quęcunque enim ad idem tertium uniuntur, ea & inter se uniri est necesse: ut si multæ lineæ ad idem concurrunt punctum, & inter se in eo extremo coalescunt & coadunantur.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ *κυρίου καὶ περὶ τῆς ἁγίας θεοτόκου. κεφ. α.*

Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερυμνήτου ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, ἐν τοῖς προλαβοῦσι μετρίως διαλαβόντες, καὶ τὸ καιριώτατον παραστήσαντες, ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκος ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, νῦν τὰ λείποντα προσαναπληρώσωμεν. αὕτη γὰρ τῇ προαιωνίῳ προγνωστικῇ βουλῇ τοῦ θεοῦ προορισθεῖσα, καὶ διαφόροις εἰκόσι καὶ λόγοις προφητῶν διὰ πνεύματος ἁγίου εἰκονισθεῖσά τε καὶ προκηρυχθεῖσα, ἐν τῷ προωρισμένῳ καιρῷ, ἐκ Δαυϊτικῆς ῥίζης ἐβλάστησε, διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν γενομένας ἐπαγγελίας. ὤμοσε γὰρ κύριος, φησί, τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτόν. ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. καὶ πάλιν ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι. τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός. καὶ Ἡσαΐας, ἐξανατελεῖ ῥάβδος ἐξ Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης, ἀναβήσεται. ὅτι μὲν οὖν ὁ Ἰωσὴφ ἐκ Δαυϊτικῆς φυλῆς κατάγεται, Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς οἱ ἱερώτατοι εὐαγγελισταὶ διαῤῥήδην ὑπέδειξαν. ἀλλ' ὁ μὲν Ματθαῖος ἐκ Δαβὶδ διὰ Σολομῶντος κατάγει τὸν Ἰωσήφ. ὁ δὲ Λουκᾶς, διὰ Νάθαν, τῆς δὲ ἁγίας παρθένου τὴν γέννησιν καὶ ἀμφότεροι παρεσιώπησαν. χρὴ οὖν εἰδέναι, ὡς οὐκ ἦν ἔθος Ἑβραίοις, οὐδὲ τῇ θείᾳ γραφῇ, γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας. νόμος δὲ ἦν, μὴ μνηστεύεσθαι φυλὴν ἐξ ἑτέρας φυλῆς. ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἐκ Δαυϊτικοῦ καταγόμενος φύλου, καὶ δίκαιος ὑπάρχων (τοῦτο γὰρ αὐτῷ μαρτυρεῖ τὸ θεῖον εὐαγγέλιον) οὐκ ἂν παρανόμως τὴν ἁγίαν παρθένον εἰς μνηστείαν ἠγάγετο, εἰ μὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σκήπτρου κατήγετο. δείξας τοίνυν τὸ τοῦ Ἰωσὴφ καταγώγιον, ἠρκέσθη. χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὡς νόμος ἦν ἀγόνου ἀνδρὸς τελευτῶντος, τὸν τούτου ἀδελφόν, τὴν τοῦ τετελευτηκότος γαμετὴν πρὸς γάμον ἄγεσθαι, καὶ ἐγείρειν σπέρμα τῷ ἀδελφῷ. τὸ οὖν τικτόμενον, κατὰ φύσιν μὲν τοῦ δευτέρου, ἤτοι τοῦ γεγεννηκότος

DE GENEALOGIA DOMINI ET *sanctæ uirginis deiparæ. Cap. XV.*

De sancta et superlaudabili semper uirgine, & deipara Maria in prætactis mediocriter tractauimus: & quod maxime opportunum uisum est repræsentauimus, quod proprie & uere deipara & est, & nominatur. Nũc reliqua compleamus: Ipsa enim ante secula præcognitiuo Dei consilio prædefinita est, & diuersis similitudinibus & oraculis prophetarum per spiritum sanctum figurata & prædicata, in prædefinito tempore ex Dauidica radice pullulauit, propter factas ad ipsum repromissiones. Iurauit enim (inquit) Dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum, de fructu uentris tui ponã super sedem tuam. Et rursus: Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar: semen eius inęternum manebit, et thronus eius ut sol in conspectu meo, & ut luna perfecta inęternũ, & testis in cœlo fidelis. Et Esaias: Egredietur uirga de radice Iesse, & flos ex radice eius ascendet. Enimuero quod Ioseph ex Dauidica tribu descenderit, Matthæus & Lucas sacratissimi euangelistæ dilucide mõstrarunt. Sed Matthæus quidem ex Dauid per Salomonem duxit Ioseph. Lucas autem per Nathan Sanctæ uero uirginis generationem ambo siluerunt. Decet autem scire, non fuisse morẽ Hebræis, neque diuinæ scripturæ, genealogias texere mulierũ. Nam lex fuit, tribum non desponsare ex alia tribu. Atqui Ioseph ex Dauidica descendit, & iustus erat: hoc enim de ipso diuinum testatur euangelium. Non igitur præter legem, sanctam uirginem ad desponsationẽ duxisset, nisi ex eius sceptro descendisset. Cum igitur ostenderit euangelista descensum Ioseph, satis factum esse putandum est. Præterea id nequaquam latere par est, quod lex erat uiro moriente sine prole, fratrem eius defuncti coniugem sibi nuptijs copulare, & suscitare semen fratri. Quod igitur partu edebatur, secundum naturam, secundi, id est, illius qui genuit, erat

λὴν, κατὰ δὲ νόμον τοῦ τετελευτηκότος, ἐκ τῆς σειρᾶς τοίνυν τοῦ Νάθαν, τοῦ υἱοῦ Δαβίδ. Λευὶ ἐγέννησε τὸν Μελχὶ, καὶ τὸν Πάνθηρα. ὁ Πάνθηρ ἐγέννησε τὸν Βαρπάνθηρα, οὕτως ἐπικληθέντα. οὗτος ὁ Βαρπάνθηρ ἐγέννησε τὸν Ἰωακείμ. ὁ Ἰωακεὶμ ἐγέννησε τὴν ἁγίαν θεοτόκον. ἐκ δὲ τῆς σειρᾶς Σολομῶντος τοῦ υἱοῦ Δαβίδ, Ματθὰν ἔσχε γυναῖκα, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ματθὰν, Μελχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Νάθαν, ὁ υἱὸς μὲν Λευὶ, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Πάνθηρος, ἔγημε τὴν γυναῖκα τοῦ Μαθὰν, μητέρα δὲ τοῦ Ἰακώβ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγέννησε τὸν Ἡλεί. ἐγένοντο οὖν ἀδελφοὶ ὁμομήτριοι, Ἰακὼβ καὶ Ἡλεί, ὁ μὲν Ἰακὼβ, ἐκ τῆς φυλῆς Σολομῶντος. ὁ δὲ Ἡλεί, ἐκ φυλῆς Νάθαν. ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἡλεὶ ὁ ἐκ τῆς τοῦ Νάθαν φυλῆς ἄπαις. καὶ ἔλαβεν Ἰακὼβ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Σολομῶντος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησε σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ. ὁ οὖν Ἰωσὴφ, φύσει μὲν ἐστὶν υἱὸς Ἰακὼβ, ἐκ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σολομῶντος. κατὰ δὲ νόμον, Ἡλεὶ τοῦ ἐκ Νάθαν. Ἰωακεὶμ τοίνυν τὴν σεμνήν τε καὶ ἀξιέπαινον Ἄνναν πρὸς γάμον ἠγάγετο. ἀλλ' ὥσπερ ἡ πάλαι Ἄννα στειρεύουσα, δι' εὐχῆς καὶ ἐπαγγελίας τὸν Σαμουὴλ ἐγέννησεν, οὕτω καὶ αὕτη διὰ λιτῆς καὶ ἐπαγγελίας, πρὸς θεοῦ τὴν θεοτόκον νομίζεται, ἵνα κἀν τούτῳ μηδενὸς τῶν περιφανῶν καθυστερίζοιτο. τίκτει τοιγαροῦν ἡ χάρις (τοῦτο γὰρ ἡ Ἄννα ἑρμηνεύεται) τὴν κυρίαν. τοῦτο γὰρ τῆς Μαρίας σημαίνει τὸ ὄνομα. κυρία γὰρ ὄντως γέγονε πάντων τῶν ποιημάτων, τοῦ δημιουργοῦ χρηματίσασα μήτηρ. τίκτεται δὲ, ἐν τῷ τῆς προβατικῆς τοῦ Ἰωακεὶμ οἴκῳ. καὶ τῷ ἱερῷ προσάγεται. εἶτα ἐν τῷ οἴκῳ θεοῦ φυτευθεῖσά τε καὶ πιανθεῖσα τῷ πνεύματι, ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος, πάσης ἀρετῆς καταγώγιον γέγονε, πάσης βιωτικῆς καὶ σαρκικῆς ἐπιθυμίας τὸν νοῦν ἀποστήσασα. καὶ οὕτω παρθένον τὴν ψυχὴν συντηρήσασα σὺν τῷ σώματι, ὡς ἔπρεπε τὴν θεὸν ἐγκόλπιον ὑποδέχεσθαι μέλλουσαν· ἅγιος γὰρ ὢν, ἐν ἁγίοις ἀναπαύεται. οὕτω τοίνυν ἁγιωσύνην μετέρχεται, καὶ ναὸς ἅγιος, καὶ θαυμαστὸς τοῦ ὑψίστου θεοῦ ἀναδείκνυται ἄξιος. ἐπειδὴ δὲ ἐπετήρει τὰς παρθένους ὁ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐχθρὸς διὰ τὴν Ἠσαΐου πρόρρησιν, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει φήσαντος, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός, ὡς ἂν δελεάσῃ τὸν ἐν σοφίᾳ

secundum uerò legē, eius qui obierat diem. Ex serie igitur Nathan filij Dauid, Leui genuit Melchi & Panthera. Panther genuit Barpanthera, sic ab eo denominatū. Hic Barpanther genuit Ioacim. Ioacim uerò genuit sanctā deiparam. Ex serie Salomonis filij Dauid, Matthan duxit uxorem, ex qua genuit Iacob. Mortuo autē Matthan, Melchi qui erat ex tribu Nathan filius Leui, frater uerò Pantheris, nupsit uxori Matthan, matri quidem Iacob, & genuit ex ea Heli. Erant igitur fratres uterini Iacob & Heli. Iacob quidem ex tribu Salomonis, Heli uerò ex tribu Nathan. Defuncto autē Heli ex tribu Nathan sine liberis, accepit Iacob frater eius ex tribu Salomonis uxorem eius, & suscitauit semē fratri suo, & genuit Ioseph. Ioseph igitur natura quidem est filius Iacob, ex descensu à Salomone. Secundū uerò legē, filius Heli ex Nathan. Ioacim ergo uenerandam, & dignā laude Annam in matrimonium duxit. Sed quemadmodū uetus Anna sterilis facta, per uotum & repromissionem habuit Samuelem: hunc in modū & hæc per supplicationem et repromissionē à Deo, deiparā profert: ut & in hoc nulla illustrium & gloriosarū posterior habeatur. Parit ergo gratia. Anna enim interpretatur domina, quod profectò indicat Mariæ nomen. Nam re uera domina facta est omniū creaturarum, cū conditoris omnium effecta est mater. Editur partu in domo ouilis Ioacim, & adducitur in templum. Deinde in domo Domini plātata & impinguata spiritu, ueluti oliua fructifera, omnis uirtutis habitaculum facta est, ab omni seculari uita & carnali cōcupiscētia procul mentem sequestrās: & sic uirginem animā cum corpore conseruans, ut decebat eam quæ in sinu Deum suscepturа esset. Sanctus enim existens, in sanctis requiescit. Sic igitur sanctificationem omnem exercet, & templum sanctum & admirabile altissimi Dei dignè demonstratur. Quia ergo obseruabat uirgines nostræ salutis inimicus propter Esaiæ prædictionem dicentis, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, quod est interpretatū nobiscū Deus: ut deciperet eū qui

semper

ἀεὶ ἀβρυνόμενος ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, πρὸς μνηστείαν ἡ νεᾶνις τῷ Ἰωσὴφ ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐκδίδοται, ὁ καινὸς τόμος, τῷ γράμματα εἰδότι. ἡ δὲ μνηστεία φυλακή τε τῆς παρθένου ὑπῆρχε, καὶ τοῦ τὰς παρθένους ἐπιτηροῦντος ἀποβουκόλημα. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀπεστάλη ἄγγελος κυρίου πρὸς αὐτὴν, τὴν τοῦ κυρίου εὐαγγελιζόμενος σύλληψιν. οὕτως τε συνείληφε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὴν τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατον δύναμιν. οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἤτοι συναφείας καὶ σπορᾶς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς εὐδοκίας καὶ συνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐχορήγησέ τε τῷ κτίστῃ τὸ κτισθῆναι, καὶ τῷ πλάστῃ τὸ πλασθῆναι. καὶ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ θεῷ τὸ σαρκωθῆναι καὶ ἀνθρωπισθῆναι. ἐκ τῶν ἁγνῶν καὶ ἀμολύντων αὐτῆς σαρκῶν τε καὶ αἱμάτων, τὸ τῆς προμήτορος ἀποπληροῦσα χρέος. ὥσπερ γὰρ ἐκείνη συναφείας ἐκτὸς ἐξ Ἀδὰμ πέπλασται. οὕτω καὶ αὕτη τὸν νέον Ἀδὰμ ἀπεκύησε, νόμῳ κυήσεως τικτόμενον, καὶ ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως. τίκτεται γὰρ ἀπάτωρ ἐκ γυναικὸς, ὁ ἐκ πατρὸς ἀμήτωρ. καὶ ὅτι μὲν ἐκ γυναικὸς, νόμῳ κυήσεως. ὅτι δὲ ἄνευ πατρὸς, ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως. καὶ ὅτι μὲν τῷ εἰθισμένῳ χρόνῳ (τὸν γὰρ ἐννεαμηνιαῖον τελέσας, καὶ τῷ δεκάτῳ ἐπιβὰς) γεννᾶται νόμῳ κυήσεως. ὅτι δὲ ἀνωδίνως, ὑπὲρ θεσμὸν γεννήσεως. ἧς γὰρ ἡδονὴ οὐ προηγήσατο, οὐδὲ ὠδὶν ἐπηκολούθησε κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα, πρὶν ὠδινῆσαι ἔτεκε, καὶ πάλιν, πρὶν ἐλθεῖν τὸν καιρὸν τῶν ὠδίνων, ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. γεγέννηται τοίνυν ἐξ αὐτῆς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σεσαρκωμένος, οὐ θεοφόρος ἄνθρωπος. ἀλλὰ θεὸς σεσαρκωμένος. οὐχ ὡς προφήτης ἐνεργείᾳ χριόμενος· παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος, ὥστε ἄνθρωπον μὲν γενέσθαι τὸ χρῖσαν, καὶ θεὸν τὸ χριόμενον, οὐ μεταβολῇ φύσεως, ἀλλ᾽ ἑνώσει τῇ καθ᾽ ὑπόστασιν. ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν ὅτε χρίων καὶ ὁ χριόμενος· χρίων ὡς θεὸς ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπον, πῶς οὖν οὐ θεοτόκος ἡ θεὸν σεσαρκωμένον ἐξ αὐτῆς γεννήσασα; ὄντως κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκος καὶ κυρία, καὶ πάντων κτισμάτων δεσπόζουσα, δούλη καὶ μήτηρ τοῦ δημιουργοῦ χρηματίσασα, ὥσπερ δὲ συλληφθεὶς παρθένον τὴν συλλαβοῦσαν ἐτήρησεν. οὕτω καὶ τεχθεὶς, τὴν αὐτῆς παρθενίαν ἐφύλαξεν ἄτρωτον, μόνος διελθὼν δι᾽ αὐτῆς, καὶ κεκλεισμένην τηρήσας

semper in sapientia gloriatur: ipse qui deprehendit sapientes in astutia eorũ, in desponsationẽ puella Ioseph à sacerdotibus traditur, ut nouus liber literas scienti. Nam desponsatio, custodia uirginis erat, & uirgines obseruãtis depulsio. Quãdo autem uenit plenitudo temporis, missus est angelus Domini ad ipsam, annuncians Domini conceptionem. & sic concepit filium Dei, consubstatialem patris uirtutem, nõ ex uoluntate carnis, neq; ex uolũtate uiri, id est, ex cõgressu & semine, sed ex patris bona uoluntate & cooperatione spiritus sancti. suppeditauit creatori creari, & plasmatori plasmari: & filio Dei & Deo, incarnari & humanari, ex puris & illibatis carnibus eius & sanguinibus, primæ matris absoluẽs debitum. Nam quemadmodum ille sine cõmixtione ex Adam plasmata est: sic ista nouum Adam, lege partus in utero tulit, quem peperit super natiuitatis naturam. Natus est enim ex muliere sine patre, & ex patre sine matre. Et quoniam ex muliere, lege partus: quoniam sine patre, super naturã est natiuitatis. Et quoniã cõsueto in tempore (nam nouem menses cõplens, & decimũ attingens nascitur) id fit lege partus: quod aũt sine dolore, supra legẽ partus est. Cuius enim uoluptas non præcessit, neq; pariẽdi dolor subsecutus est: secundũ prophetam dicentem: Priusquã dolorẽ partus senserit, peperit. Et rursus: Priusquã adueniret tempus dolorum partus, effugit, & peperit masculum. Natus est igit̃ ex ea filius Dei, & Deus incarnatus: non deifer homo, sed Deus incarnatus: Nõ ut propheta actione unctus, sed totius ungentis præsentia ut homo quidem quod ungit: & Deus quod ungitur, non transmutatione naturæ, sed unione secundùm hypostasin. Idẽ enim erat ungens, & qui ungebatur: ut Deus ungens seipsum ut hominem. Quomodo igitur non est deipara, quę Deum incarnatum ex se genuit? Sic propriè & uerè Dei genitrix & Domina, quæ omnium creaturarum dominatrix, ancilla & mater omniũ conditoris effecta. Quemadmodum uerò qui conceptus est, uirginem concipientem seruauit: sic & natus, ipsius uirginitatem seruauit illæsam: solum transiuit per eam, & clausam seruauit

αὐτὴν δὲ ἀκοῆς μὲν ἡ σύλληψις, ἡ δὲ γέννησις διὰ τῆς συνήθους τῶν τικτομένων ἐξόδου, εἰ καί τινες μυθολογοῦσι διὰ τῆς πλευρᾶς αὐτὸν τεχθῆναι τῆς θεομήτορος. οὐ γὰρ ἀδύνατος ἦν καὶ διὰ τῆς πύλης διελθεῖν, καὶ ταύτης μὴ παραβλάψαι τὰ σήμαντρα. μένει τοίνυν καὶ μετὰ τόκον παρθένος, ἡ ἀειπάρθενος, οὐδαμῶς ἀνδρὶ μέχρι θανάτου προσομιλήσασα. εἰ γὰρ καὶ γέγραπται, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, ἰστέον ὅτι πρωτότοκός ἐστιν ὁ πρῶτος γεννηθεὶς, εἰ καὶ μονογενὴς εἴη. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον, γεννηθῆναι δηλοῖ, οὐ πάντως δὲ καὶ ἑτέρων συνεμφαίνει γέννησιν. τὸ δὲ ἕως, τὴν μὲν τοῦ ὡρισμένου χρόνου προθεσμίαν σημαίνει, οὐκ ἀποφάσκει δὲ τὸ μετὰ ταῦτα. φησὶ γὰρ ὁ κύριος, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὐχ' ὡς μετὰ τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν χωρισθησόμενος. φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα, μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν λέγων. πῶς γὰρ ἂν θεὸν γεννήσασα, καὶ ἐκ τῆς τῶν παρηκολουθηκότων πείρας τὸ θαῦμα γνωρίσασα, ἀνδρὸς συνάφειαν κατεδέξατο, ἄπαγε. οὐ σωφρονοῦντος λουγισμοῦ τὰ τοιαῦτα νοεῖν, μὴ ὅτι καὶ πράττειν. ἀλλ' αὕτη ἡ μακαρία καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν δωρεῶν ἀξιωθεῖσα, τὰς ὠδῖνας ἃς διέφυγε τίκτουσα, ταύτας ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ ὑπέμεινε, ὑπὸ τῆς μητρικῆς συμπαθείας τῶν σπλάγχνων τὸν σπαραγμὸν ἀνατλᾶσα. καὶ ὃν θεὸν ἔγνω διὰ γεννήσεως, τοῦτον ὡς κακοῦργον ἀναιρούμενον βλέπουσα, ὡς ῥομφαίᾳ, τοῖς λογισμοῖς ἐσπαράττετο. καὶ τοῦτό ἐστι, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία. ἀλλὰ μεταβάλλει τὴν λύπην ἡ χαρὰ τῆς ἀναστάσεως, θεὸν τὸν σαρκὶ θανόντα, κηρύττουσα.

ipſam. Per auditum quidem cõceptio; ſed natiuitas per conſuetum pariẽtium egreſſum, tametſi nonnulli fabulantur per latus diuinæ matris ipſum editũ fuiſſe. Non enim impoſsibile illi erat, per clauſam portam tranſire, & illius nõ lædere ſignacula. Manet igit̃ & poſt partum uirgo, & ſemper uirgo: nullo modo enim uſq; ad mortẽ, uiri admiſit contactum: etſi ſcriptum eſt, Et non cognouit eam donec peperit filium ſuum primogenitum. Sciẽdum autem eſt, quòd primogenitus eſt, qui primus genitus eſt, etſi etiã unigenitus fuerit. Hoc em̃ primogenitum, primũ natũ eſſe oſtendit: nõ omnino autem cõmanifeſtat & aliorum generationem. Hoc autem uocabulum Donec determinat, temporis præfinitionem ſignificat: non autẽ nunciat quod poſtea. Dicit em̃ Dominus: Ecce ego uobiſcum ſum, uſq; ad conſumationem ſeculi, non quòd poſt ſeculi conſumationem ſeparandus ſit. Nam ait diuinus Apoſtolus: Et ſic ſemper cũ Chriſto erimus, poſt cõmunem reſurrectionem intelligẽs. Quomodo enim quæ genuit Deum, & ex conſequentium experientia miraculum agnouit, uiri conſortiũ admiſit? Abſit hoc, non modeſtæ cogitionis eſt, talia cogitare, ne dicam agere. Sed ipſa beatã & ſuper naturam, duorum digna effecta, dolores partus, quos effugit pariens, illos tempore paſsionis ſuſtinuit, ex materna cõpaſsione uiſcerum, lacerum reparturiens. Et quem Deum per natiuitatem agnouit, illum ut maleficum, interfectum uidens, tanquam gladio cogitationibus decerpitur, & hoc eſt, Tuam ipſius animam pertranſibit gladius, quemadmodum ille prædixerat, Dei expectator Simeon, Dominum geſtans in ulnis. Sed commutat triſtitiam gaudium reſurrectionis, Dominum carne mortuum, rediuiuum prædicans.

COMMENTARIVS.

GEnealogiã, ſacrãq; progeniẽ Domini noſtri & ſanctiſsimæ eius matris (quam deiparã iure appellandã eſſe, tertij lib. cap. 12 diffuſius apperuit) hoc loco deſcripturus autor nõ nullã in uirginis pręconiũ, quę nec humanis, nec angelicis linguis ſatis pro dignitate ualet extolli, prælibat ac præmittit. Quorũ id primũ eſt, quòd ipſa ſacratiſsima Dei mater, ante ſecula percognitiuo Dei cõſilio eſt prædefinita. Siquidẽ Ioãnis in principio Euangelij ſui dicit. Quod factũ eſt, in ipſo uita erat: hoc eſt, quicquid in tẽpore ad ortũ eſt deductũ, in ipſo Dei uerbo, diuinaq; ſapiẽtia ab æterno præextitit, ſecundũ diuinas rerũ præordinatrices, & in ipſo uitaliter atq; archetypè elucebat. Atqui ſacroſancta uirgo Maria, in tẽpore à Deo conſtituto Dei genetrix facta eſt. Igitur anteq; mundus cõſiſteret, in diuinæ ſapientiæ præordinatiõe id cõſtitutũ erat, quod ipſa Dei mater eſſet futura. Quare nõ abſurdè illud dictũ Eccleſiaſt. 24. ca. illi aſcribitur. Ab initio & ante ſecula creata ſum, nõ quidẽ rei ipſius exhibitione, ſed ſapientiæ Dei prædefinitione atq; præelectione. Quòd ſi quis obijciat illã ſententiam & cæteras cõſimiles mihi poſitas, ad literã intelligi de æterna ſapientia, quę Dei filius eſt, & idcirco incõcinnè

cinnè atq; minus aptè accōmodari sacratæ uirgini. Fatemur ingenuè, totū ferè literæ cōtextū Eccl.24.ca.positū, similiter & 8.cap. Prouerb. & 6.ca.lib. Sapiētiæ, primū intelligi debere de æterna & increata Dei sapientia. Veruntamen propter conformitatē, cognationē, & consustantialem sacratæ uirginis ad ipsam æternā sapientiā, & Dei uerbum ex ipsa incarnatum, eadem omnia non inepte applicātur etiā ad Dei matrē. Cuius rei euidēs est argumentū, quod in officio ecclesiastico ex supradictis locis deprōpta, decātantur in honorē & præconiū semper sanctæ uirginis. Quemadmodū quæcunq; ferè in amatorijs Cāticis cāticorū dicuntur sub nomine sponsæ, in primis de ecclesia christi delicta sponsa (quā sub pręcioso sanguine sibi acquisiuit & sanctificauit) ad literā intelliguntur. Quia tamen sanctissima uirgo, ecclesiæ sanctæ mater est, & totius uerè credentiū cœtus primaria, ob huiusmodi habitudinē, dicta in Cāticis applicātur ex instituto ecclesiastico ad beatā uirginem, electā Dei sponsam. Itaq; (ut ad propositum nostra recurrat oratio) si Paul.1.ad Ephes.cap. de seipso & alijs ad salutē prædestinatis rectè dicit, immensam Dei patris bonitatē cōmendās: Qui elegit nos in ipso Christo, ante mundi cōstitutionē, ut essemus sancti & immaculati in cōspectu eius in charitate: si minoris inq; dignitatis & longè inferioris ordine constituti homines electi sunt ante mundi constitutionē, ut sint sancti & immaculati in cōspectu Dei: putādáne est sacratissima Dei uirgo etiā electa ante mundi constitutionē, ut esset sancta tempora opportuno & immaculata Dei mater? Nemini reuera id dubiū esse debet, cū dicat Ecclesiasticus, quod Deo anteq; crearentur cuncta sunt agnita. Secundū deiparæ uirginis elogiū hîc annotatū est, quòd diuersis similitudinib. & oraculis prophetarū per spiritum sanctū figurata est prædicata. Siquidem rubus ardens quē uidit Moses incōbustum (ut Exod.3.cap. scribit) intemeratā designauit purissimæ matris uirginitatem, sine integritatis suæ corruptione filiū Dei enixā. Et Num.17.cap uirga Aaron prius arida, & sine, terræ fomento florens, eādem præsignauit uirginē sine uiri consortio fructū salutiferū edentē. Rursum uellus Gedeonis cœlesti rore irrigatū, reliqua terra arida permanēte, insinuauit sancti spiritus uirtute fœcundatā, partū salutarem editura, de quo Psal.71. Descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillātia super terrā. Demū clausa Ezechielis porta, per quā rex Israel & ingressus est & egressus, ea tamen semper manente occlusa, præsignauit sacrosanctam uirginem sine puritatis suæ detrimento filiū Dei concepturā atq; parituram. Et alia pleraq; in ueteri Testamento occurrent, similitudinē & figurā tam sanctæ uirginis præ se ferentia. Nec minus oracula prophetarum in promptu & ad manum aderunt, eam multo antè tempore præcinentia. Et in primis illud dictū à Deo, prophetarū Domino, ad serpentem post præuaricationē primorum parentū, inimicitias ponā inter te & mulierē, & semen tuū & semen illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius. Quæ nam obsecro ex toto sanctarū & illustriū mulierū numero est, quæ serpentis antiqui caput contriuit, & inimicitias cum illo exercuit, & cuius semen semper serpenti fuit aduersum, nisi sacratissima uirgo Maria? quæ satanæ potestatem confregit, uitijs omnib. semper infesta emicuit, cuius fructus uentris benedictus in secula, principem mūdi huius foras eiecit. Illud itidē Esaiæ 7.cap. dictū: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel: quod quidē uaticinium in beata Dei matre completū esse, Matth. euāgelista 1.ca. nos edocet. Rursum & illud Esaiæ 11. ca. in litera adductū, Egredietur uirga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascēdet, & requiescet sup eū spiritus Domini. Illic eñ per uirgā de radice Iesse egressurā, intelligitur ad literā uirgo Maria de stirpe Dauid ꝓgenita: & per florē, ex illa uirga ascēsurū, intelligitur Dominus noster, qui est flos cāpi, & lilium conualliū. Deniq; Hier. cap.31. Nouū faciet Dominus super terrā, mulier circundabit uirum Quod sanè perfectum est in uirgine, quādo filium Dei concepit in utero, ut in libro præcedente dictū est. Multa insuper & alia facilè inuenientur prophetarum dicta, in consimilē conuenientia sentētiā, quod operosum esset diffusius adducere. Tertium quod de sacrosancta uirgine hic proponitur, est, quod ipsa ex stirpe Dauid sumpsit originem. Nā cœlitus ad Dauid repromissiones factæ sunt, ex ipso & semine eius oriturum esse Christū. Atqui matris & filij est, eadem secundū carnem progenies. & ex quib. filius, ex ijsdē & mater sumit exortū. Igitur & beata uirgo ex Dauid est exorta. Quinimò & Ioseph uir Mariæ etiā ex Dauidica tribu progenitus est, & in euāgelio filius Dauid ab angelo nominatur. & de domo Dauid esse describitur. Et idipsum sancti euāgelistæ Matthæus & Lucas liquido attestantur. Mattheus quidem cap.1. Christi genealogiā describens ex Abrahā in Ioseph continuata serie deductā, per ipsum Dauid progreditur, & Salomonem proximè ex eo trahentē originē. Lucas uerò 3.ca. retrograda serie procedens, ex Ioseph per intermedios in Abrahā, & demum ex eo in Adā & Deum omnium autorē, generationis omnē seriem reuocās, à Nathā filio in Dauid patrem sine cuiusq; interiectione proficiscitur. Itaq; ex utrisq; euāgelistarū testimonio constat ipsum Ioseph uirum Mariæ, ex Dauid descendisse. Secundum legem despōsationis Numeri 36.cap. sancitam, unusquisq; uirorum debuit ducere uxorē de sua ipsius tribu, & non de aliena. Cum igitur iustus esset Ioseph, & propterea solicitus cōstitutionū legaliū obseruator: habuit desponsatā sibi uirginem ex eadem tribu scilicet Dauidica exortā, quod est intentionis nostræ propositū. Quod si quis obijciat, Lucæ primo Elizabeth uxorē Zachariæ, & matrē beati Ioānis Baptistæ, dici cognatā uirginis Mariæ, ipsius archāgeli paranymphi

testimonio.Ipsam aũt Elizabeth eodem euãgelista cõtestante,cõstat unã fuisse ex filiab. Aarõ,
qui fuit de genere Leui.Igitur Elizabeth fuit de tribu Leuitica:quare & beata uirgo cognata
Elizabeth,ex eadẽ tribu Leui fuit oriunda.Quomodo igitur fuerit de tribu Iuda? Huic obie
ctioni respõdet studiosissimus sacrarũ literarũ explanator Beda,in illius loci euãgelici iã ad-
ducti ex Luca declaratione,dicens quòd utraq; tribus scilicet regia de Iuda exorta,& sacerdo
talis siue Leuitica cognatione semper adinuicẽ probatur fuisse cõiuncta. Nempe Aarõ de tri
bu Leui,uxorem accepit Elizabeth,filiã Aminadab de tribu Iuda:sororẽq;. Naason qui fuit
dux trib. Iuda in deserto,cũ egrederentur de Aegypto,ut 6.Exodi ca.refert.Rursum secundi
Paralip.22. cap legimus,quòd Ioiada Pont. Max. & de Leuitica tribu exortus, uxorem habu
it de tribu regali,scilicet Iosabeth filiam regis Ioram.Potuit aũt (inquit) huiusmodi coniun-
ctio etiã recentiori tempore fieri,datis nuptui fœminis de tribu in tribũ,ut manifestè beatam
Dei genetricẽ,quæ de tribu regia descẽdit,cũ tribu sacerdotali cognationẽ generis habere cõ
staret:quod mysteriis cœlestib. aptissimè (ut ait) cõgruit. Oportebat nãq; ut apparẽs in mun
do mediator Dei & hominũ,de utraq; tribu,carnis originẽ haberet:quia nimirum ipse in hu
manitate assumpta utrãq; habiturus erat personã,sacerdotis & regis.Neq; huic dicto obuiat
lex 36.Numeri cap.posita & in altera adducta,scilicet quòd nõ licita erat despõsatio de tribu
in tribũ.Siquidem ea lata fuerat,ne ex promiscuo tribuũ cõnubio fieret hæreditatum confu
sio & permixtio.Atqui non erat illa futura hæreditariorũ bonorũ confusio ex harũ tribuum
Leui & Iuda cõmixtione cõnubiali : quia Leuitica tribu non habuit sortẽ neq; hæreditatem,
inter alias:sed primitiarũ,decimarũ,sacrificiorũq; oblationib. ex diuina sanctione uictitabãt.
Non igitur per mutua utriusq; tribus fœdere coniugii,legi prohibenti dispẽsationem diuer-
sarum tribuũ,quoquo pacto præiudicatũ est aut derogatum. Deinde contexit autor seriẽ ge
neseos deiparæ uirginis,& ipsius Ioseph uiri eius,quæ ex ipsius literæ sententia satis superq;
manifesta est & perspicua. Circa illã tamen id aduerte,nõ ab re hoc loco dictũ esse, quòd Pan-
ther genuit Barpãthera,sic ab eo denominatũ.Bar ẽm particula,in Hebræo filiũ significat,ut
Bar Iona,filius Ionæ Matt.16.ca.Beatus es Simõ Bar Iona,quia caro & sanguis nõ reuelauit ti
bi.Et facta nõnulla literarum cõmutatione.Boanerges,id est,filii tonitrui.Marcus cap.3.Et Ia
cobũ Zebedæi,& Ioãnem fratrẽ eius,& imposuit eis nomina,Boanerges,id est, filii tonitrui.
Sic Bar Pãther dictus est,quasi filius Pãtheris, & hoc nomine proles à patre denominationẽ
sortitur.Dicũtur itẽ in litera Iacob & Heli fratres uterini.quia ex eodẽ utero eademq; matre
geniti,scilicet ex ea quã prius Matthã despõsauerat,sustuleratq; ex ea filiũ Iacob.Deinde mor
tuo Matthan Melchi frater Pãtheris,eãdem accepit uxorẽ,genuit ex ea Heli.Quemadmodũ
Gen.43.cap.Beniamin dicitur frater uterinus ipsius Ioseph:quia ambo ex Rachel dilecta Ia-
cob uxore habuerunt ortũ.Hi tamen eodem sunt orti patre,illi uerò diuersis.Ex prædictis iti
dem cõstat,Matthæũ deducentẽ in sua genealogia ipsum Ioseph uirũ Mariæ uirginis ex Da
uid per Salomonẽ,& eundẽ proximè ex Iacob patre deriuãtem,seriem seruasse naturalis ori-
ginis. Fuit ẽm Ioseph natura filius Iacob per Salomonẽ.Lucã uerò reducentẽ Ioseph in Heli,
ut proximũ parentem,& deinde lineã consanguinitatis extendentẽ in Nathã filiũ Dauid,ser
uasse ordinẽ legalem.Fuit enim Ioseph secundũ legẽ filius Heli ex Nathã:neq; unũ euãgelista
rum alteri dissentire,quãuis hic Ioseph filiũ Iacob,ille uerò Heli filiũ fuisse describat, Insuper
ex supradictis liquet,autorẽ deduxisse ortũ sacratissimæ uirginis Mariæ à Dauid per Nathã.
non quidem per prophetã illũ,qui 2.Reg.12.cap.à Domino missus est ad Dauid, ut repreben
deret eum de adulterio & homicidio.Nam cum hæc agebãtur nondũ habuit Dauid ipsam
Bersabee uxorem. Primi aũt Paralip.cap.3.manifeste dicit,Nathan fuisse filium Dauid ex Ber
sabee,hoc modo.Porrò in Hierusalem nati sunt ei filii Sama & Sobab,& Nathan & Salomõ,
quatuor de Bersabee,& filia Amihel, Alii uerò contendunt deiparã uirginem descendisse ex
Dauid per Salomonem,quia regali ex progenie exorta prædicatur atq; celebratur. Regalis
aũt progenies,per Salomonem cõtinuata à Matthæo describitur.Verũ idipsum, quod scili-
cet beata uirgo ex Salomone duxerit ortum,hæc ratio contra autorem non cõuincit. Nam
cum Dauid rex fuerit,& ipsa omniũ confessione ex stirpe Dauid haud dubiè prodierit, quẽ-
admodum per Esaiã prædictum fuerat,quamuis ex sequentibus ordine generationis regib.
non traxisset originem,nihilominus ex regali progenie exorta,& rectè & uerè diceretur:Iesse
siquidem (ut dicit euãgelista)genuit Dauit regem. Neq; illis assentiendũ est,qui uolẽtes tueri
eã positionem,quæ astruit deiparã uirginem ex Dauid per Salomonem descendisse,& simul
defendere hunc Damasceni locũ asserentẽ eandem uirginem ex Dauid habuisse ortũ per Na-
than,dicunt Salomonem fuisse filium Dauid naturalem,& origine:Nathã uerò fuisse eiusdẽ
filiũ legalem & adoptiuũ.Nam cum scriptura 3.cap.1.Paralip. apertè dicat.Nathã & Salomo
nem esse fratres origine & iisdem parentibus,eodem inquã patre & matre progenitos:qui fi-
et ut Nathã filius sit adoptiuus ipsius Dauid,& solum legalis, Salomõ autem naturalis? Itaq;
ex scripturæ testimonio uterq; ipsorũ filius est naturalis & origine ipsius Dauid cum quæ-
cũq; ratio militet de uno,eadem prorsus iure cõuincat & de altero.Idem quoq; ex 2 Reg.5.ca.
cõstat,ubi dicitur:Natiq; sunt Dauid & alii filii & filiæ.& hæc nomina eorum qui nati sunt ei
in Hierusalem, Samua,& Iacob,& Nathan,& Salomon, Iabaar, & Elisua. Quis non uidet

hic

hic Nathan inter filios naturales Dauid esse cum Salomone collocatum? Cęterũ de hac sacrosanctæ uirginis origine, & præsertim quomodo ex Dauid per Nathã filium eius naturalẽ progenita fuerit, et non per Salomonẽ, in Cõmentarijs super epistolas Pauli nuper editis & annotatis circa 7. ca. epistolæ ad Hebræos, amplior fit & exactior discussio. Sed nunc ad litera ulterius explanandã progrediendum, in qua consequenter annotat autor, quod Anna uxor Ioacim & sanctæ Dei parentis mater, hanc filiã suã per supplicationem & repromissionẽ à Deo protulit. Quod sane conforme est ijs quę beatus Hieronymus in libello de sacratissimæ uirginis Mariæ exortu (si modo ille, ut inscribitur Hieronymi sit) edito cõmemorat. Ibidẽ nãq; refert, quod sancta Anna cum Ioacim uiro suo circiter uiginti annos castissimum seruauit cõiugium sine munere prolis. Assiduis tamen uotis fructũ cõiugij à Deo exposcens, uouit se illum Dei obsequio perpetuo dedicaturã. Tandẽ post longa sterilitatis opprobria & reiecta ipsius Ioacim in propatulo munera, quæ templo obtulerat cũ exprobatione infœcunditatis, uterq; ipsorum, Ioacim inq̃ & Anna, nuncium de cœlo accepit nasciturã eis filiam, quam Mariã uocare debeant, & Deo ab ineunte consecrent ætate, ut cõstituerant. Quæ omnia deinde cõpleta sunt: & sacratissima uirgo tres annos nata in tẽplo præsentata est, & Dei obsequio in puellaribus annis dicata. Itaq; sanctissima Anna sacræ uirginis Mater, in hoc quod prolem acceperit per supplicationẽ & repromissionẽ à Deo nulla illustriũ & gloriosarũ mulierum inferior habenda est. Multæ quidẽ illustres leguntur matronæ, quæ per uota repromissionẽ post sterilitatis notã à Deo prolem obtinuerunt: ut Sara, mater Isaac: Rebecca, mater Iacob: Anna Samuelis, mater Samsonis, Elizabeth beati Ioannis Baptistæ mater. Ipsa tamẽ Anna mater gloriosæ uirginis Mariæ, in hoc, scilicet prolis post sterilitatis ignominiã per cœlestem denunciationẽ assecutione, nulla istarum est posterior: quinimo tanto superior & eminentior, quãto ex ea genita proles, sacratissima scilicet uirgo, cæterarum liberis est pręstantior & dignior. Sicut enim parentes præclaris titulis suis illustrant suos filios: ita ẽ diuerso proles dignitate sua & claritudine mirum in modum nobilitat & illustriores reddit suos parentes, Gloria enim patris est, filius sapiens. Proinde in gloriosæ Annæ præconiũ (quod & in filiæ suæ laudẽ, honoremq; itidem cedit) nonnulli ad calcem salutationis angelicæ cum multa religione, pietate, animiq; ueneratione, & illud adijciunt: Et Benedicta sit Anna mater tua, de qua sine macula, processit caro uirginea. Amen. Itaq; supra natura diuina gratia, peperit Anna tantã & tã insignem prolẽ, quod satis cõsonat interpretatione huiusce nominis. Anna enim interpretatur gratia, præter eam interpretationem ꝙ ponit litera, Annam scilicet interpretari dominam. Quod quidem interpretamentum scilicet dominam, etiam ipse Mariæ nomen indicat. Nam præter uulgatã illã interpretationem, qua Maria dicitur maris stella, siue illuminatrix, etiã Syro sermone domina (ut nonnullorum est sententia, quibus hic Damascenus astipulatur) interpretatur. Porrò quod Maria interpretatur stella maris, testis locupletissimus est Bernhardus in secũda Homelia super euangelium. Missus est Gabriel angelus à Deo, dicens: Loquamur pauca & super hoc nomine, scilicet Maria: quod interpretatũ maris stella dicitur. & matri uirgini ualde cõuenienter aptatur. Itaq; nãq; aptissimè sideri cõparatur: quia sicut sine sui corruptione sidus suũ emittit radiũ, sic absq; sui læsione uirgo parturit filiũ. Nec sideri radius suã minuit claritatem, nec uirgini filius suã integritatẽ. Ipsa est igitur nobis illa stella ex Iacob orta, cuius radius uniuersum orbẽ illuminat, cuius splendor & profulget in supernis, & inferos penetrat, terras etiã perlustrãs, & calefaciens magis mentes ꝙ corpora, fouet uirtutes, excoquit uitia. Ipsa inq; est præclara & eximia stella, super hoc mare magnum & spaciosum necessariò subleuata, micans meritis, illustrãs exẽplis. Hæc Bernhardus. Cæterũ cur despõsata fuerit sacrosancta uirgo quæ Deũ erat paritura, & diuina illud prouidentia disposuerit, elegantissimè Bernhardus & copiosè disserit in secũda Homelia supradicti euangelij, annunciationẽ angelicã describentis: & hoc loco autor etiam discutit, dicens antiquũ serpentem & satanã studiosè semper obseruasse uirgines omnes, insidiatumq; illis fuisse, propter pręnũciationẽ & oraculũ propheticũ Esaiæ. 7. ca. expressum. Ecce uirgo cõcipiet, & pariet filiũ. Idcirco curauit studuitq; pro uirib. uirgines omnes illius tẽpestatis induci ad cõtrahendũ matrimoniũ, ne per aliq; earum compleretur illud Esaiæ uaticiniũ, quo uirgo prænunciatur filiũ cõceptura & paritura, qui Deus esset & homo genus humanũ à potestate tenebrarũ redẽpturus: quod omniũ minimè uolebat inimicus noster. Verũ ut Deus ipse qui (sicut ait Iob. ca. 5.) apprehendit sapientes in astutia eorũ, & cõsiliũ prauorum dissipat, deciperet hostem antiquum, qui semper in sapientia gloriatur, intumescit & extollitur. Ipse enim sibi astutus uidetur & callidus, inflaturq; animo ob uersutias & mille nocendi artes quas nouit: neq; posuit adhuc, neq; ponet unq̃ elationem illã animi & inflationem, quã ex scientiæ, sapientiæq; dono contra suum autorem cum caderet concepit, & ꝙ primis parentib. tentator suggessit, dicens: Eritis sicut dij, scientes bonum & malum: diuina ordinatione, dignissima uirgo Maria nuptui tradita est tum ne uelut adulterij rea, si nulli coniuncta uiro filium pareret, posceretur ad pœnã legis, aut notaretur infamia: tum ut uir eius testis esset & custos uirginitatis illius, & eorũ quæ ad rem attinebat domesticã curam gerens profecturæ Dei matri in Aegyptum, & inde rediturae obsequium præstaret: tum deniq; ut diuinæ incarnationis mysterium inimico nostro occultatũ foret & abditũ, qui nõ intelligebat diuini

869

[illegible]
12302
13795

25992

26000
12302
13698
2809
16507

4327
1657
298

2,10

altitudinē cōsilij, cum cōiugio castitatem integrā, & cum uirginitate fœcunditatem mirificè cōciliantis. Cōiuncta est igitur beata uirgo cōnubio, ut astu suo rem fieri uoluit hostis antiquus & tamen per eā cōpletum est Esaiæ uaticinium de uirgine paritura filiū, cōtra illius spē & expectationem. Tradita uerò dicit à sacerdotib. puella in deponsationem ipsi Ioseph, ut nouus liber literas scienti, quemadmodū habet litera. Nā peritus literarū, & iā gnauiter eruditus, librū nouum sibi traditū suscipit, nō quidē ad usum, nā callet omnia quæ liber ille cōtinet: sed duntaxat ad custodiā: nāq; eundē nititū, sincerū atq; illabefactum cōseruat, & clausum in bibliotheca apto loco reponit. Sic tradita est beata uirgo ipsi Ioseph, non quidē ad usum cōiugij & societatē nuptialē, sed tantūmodo ad custodiā, atq; ut eandē corpore & animo sanctā asseruaret quinimò eodē animi cōsensu & uoto cum illa, suā etiā uirginalem integritatem illabefactā custodiret. Si eñi beato Hieronymo cōtra Heluidium credimus, & Ioseph uirgo erat, atq; exinde dignus, cuius fidei tāta puritas (quæ Deū sinu suo esset cōplexura) sancto cōiugij uinculo atq; fœdere astringeretur. Deinde beata uirgo secundum euangelicę historiæ ueritatem, angelica annunciatione concepit filium cooperatoria spiritus sancti uirtute: quemadmodum in secundo, præcedentis li. ca. latius dictum est, & admirabili illo conceptu, primæ matris nostræ (ut testatur litera) absoluit debitū. Prima siquidem mater nostra Eua, totā filiorum suorum posteritatem graui debito peccati, mortisq; perpetuæ uinculo obligauerat atq; astrinxerat. Verùm sanctissima uirgo Maria illo nos omnes debito absoluit, cum fœlicē mundo partū edidit, quo saluati sumus. Hinc rectè Augustinus utraq; matrem nostrā adinuicem cōferens, inquit: Auctrix peccati Eua, auctrix meriti Maria. Eua occidendo obfuit, Maria uiuificādo profuit. Illa percussit, ista sanauit. Eua inobediens meruit pœnā, Maria obediens cōsecuta est gratiā. Illa gustādo prohibitum, maledicta: hæc credendo angelo, benedicta. Post præuaricationem enim Adæ, Genes. 3. ca. omnia maledictionem personant, iustè nobis à Deo inflictā: In salutatione uerò beatissimę uirginis Marię, tum ab angelo, tum ab Elizabeth facta, omnia benedictionis plena sunt. Ipsa siquidē benedicta inter mulieres prædicatur, & benedictus fructus uentris eius. Ex quo liquidò cōstat, quod primę matris nostrę maledictio in Mariæ benedictionem est cōmutata. Ex qua quidē sacrosancta uirgine natus est Dei filius (ut habet litera) non deifer homo, sed Deus incarnatus. Quippe ut superiora explicarunt in duodecimo tertij libr. capite discussa, nonnulli Nestoriū sectātes heretici contēderūt Dominū nostrū uocare deiferum id est sanctū, & in cordis sui hospitio Deū habitatorē gestantem, more aliorū sanctorum hominum: ut illius uerbi Deifer prætextu, suā obuelarent impietatē, Christumq; uerum Deum esse negarent, & nudum astruerent hominē. Verùm contendit totis neruis Damascenus in hoc loco, illā appellationem non esse recipiendā, neq; Domino nostro attribuendam sed ipsum, Deū incarnatū dici debere, ut eo nomine ueritas diuinitatis humanitati unitæ secundum substantiā & naturā innotesceret. Alij quoq; heretici suorum errorum latibula quęritātes, asseuerare conati sunt, Christū noua spiritus sancti infusione unctū esse, lōgo quidē tempore post humanę substātię cōplementum, more aliorū prophetarum, in quib aduentitia fuit noua quadā actione spiritus sancti gratia. Verùm nec id quidem admittēdum est, quia neq; particulari spiritus sancti in ipsum diffusione, more aliorum unctus est Christus, quandoquidem nō dedit ei spiritum ad mensurā: sed totius diuinitatis ungentis ad unctā humanitatem unione, in una hypostasi atq; persona facta. Eorum uerò sententia qui astruunt Christū longo post natiuitatem tempore, spiritu sancto esse sanctificatum, ut tunc primum, cum super ipsum baptizatum descendit spiritus sanctus in specie columbę, ualidissimè & copiosè cōfutatur à Cyrillo, lib. 2. commentariorum in euangelium Ioannis. Porrò fuit admiranda & supernaturalis cōceptio filij Dei à uirgine, eiusdemq; natiuitas. Nā in utraq; mansit ipsa Dei mater inuiolata uirgo, integra, intemerata. Si enim clauso potuit Christus prodire sepulchro, cū à mortuis resurrexit, si ianuis clausis ad discipulos ingredi, si absq; cœlorum diuulsione cœlestes orbes penetrare, & super cœlos in ascensione ferri, non potuit clauso uirginalis uteri sacratissimo thalamo hunc mundum ingredi? Id reuera ualuit supra naturæ uires & legem, ob coniunctam diuinitatis potentiā, efficacissimamq; uirtutem, qua etiam postea transiens per medium, uolentium ipsum præcipitare è summo culmine mōtis ibat, qua abscondens se à lapidare uolentib. ipsum Iudæis exiuit de templo, qua deniq; super instabiles æquoris undas nō immersis pedibus obambulauit. Neq; id uirginalis integritatis in partu mysterium subticuit diuinus Ezechiel, sed 44. ca. sub typo portæ clausæ (ut iam antè dictum est) nobis aperuit, dicens: Et cōuertit me ad uiam portæ sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad orientem, & erat clausa. Et dixit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & uir nō trāsibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritq; clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem corā Domino. Per uiam portæ uestibuli ingredietur, & per uiam eius egredietur. Cum autē ex octauo cap. huius libri, manifestę iam sint duæ primogeniti acceptiones, hoc nomen primogenitum, Domino nostro ab euangelista Matthæo attributum, cum 1. ca dicit de sacrosancta Dei matre & Ioseph eius sponso, Et non cognouit eā, donec peperit filiū suum primogenitū. Similiter & Lucæ 2. capite, Et peperit filium suum primogenitum: in prima sumitur significatione, designatq; Dominum nostrū ex Maria uirgine

primo

primò natũ & ante eum alios nõ esse ex ea natos: non tamẽ protinus significat sequentẽ aliorum generationem ex eadem matre, sicut reuera significaret, si in secunda sumeretur acceptione quẽadmodũ astruere conatus est insanus Heluidius execrandæ impietatis autor, contendens sacratissimã uirginem post editũ felici partu Dei filium, & alios ex Ioseph sponso, cõsortio nuptiali filios suscepisse, quos euangelistæ fratres Domini in cõtextu euãgelico nũcupẽt. Verùm hanc uesaniã & impudentissimã assertionẽ acerrimè cõfutauit beatus Hieronym. in libello de perpetua beatæ Mariæ uirginitate, cõtra improbos illius latratus edito. In quo rationes ipsius ex sacris literis perperã intellectis sumptas acutissimè diluit. Et inter cæteras eã, quæ ratione aduerbij donec in supradicto Matthæi dicto positi effinxit, cõtendens quia euangelista dicit, Ioseph nõ cognouisse eã, donec peperit filium suũ primogenitũ: ex eo cõsequi, quòd ipsam cognouerit Ioseph, postquam peperit filium suum. Visus enim est Heluidius hãc rationem cõtexens, nõ satis intellexisse significationẽ prædicti aduerbij in scriptura usitatã, secundũ quod ferè semper significat quid ante determinatũ aliquod tẽpus factum est aut nõ factum, nõ aũt denotat illius oppositum post transactum illud tempus esse cõpletum. Vt cum dicit Psalm. 124. Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri: nõ protinus rectè colligitur, quòd postquam Dominus nostri misertus fuerit, amplius oculi nostri ad ipsum non erigentur, sed multo potius tunc ad ipsum subleuabuntur. Rursum cum Psalm. 108. dicit, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorum: nõ aptè quis intulerit, quòd postquam inimici Domini positi fuerint ut scabellum pedum eius, tunc desinat sedere à dextris patris, cui in ęternum ad dextrã est assessurus. Eiusdem fermè rationis est aduerbium Antequam, quod in uerbo illo Matth. 1. cap. positum, Cum despõsata esset Maria, mater Iesu, Ioseph, antequam conuenirẽt, inuenta est in utero, habẽs de spiritu sancto: designat Dei matrẽ fuisse grauidã spiritus sancti uirtute, antequam ipsa & Ioseph cõuenirent consortio, cõgressioneque nuptiali: non tamen designat idcirco ipsos unquam postea thoro cõnubiali cõuenisse: quẽadmodum si dixeris Iudã antequam moreretur, nõ fecisse pœnitẽtiã suæ proditionis, nõ ideo rectè inferas eum postquam mortuus est, pœnitentiã egisse: quoniã quid ante factũ sit, uis illius aduerbij exprimit, at nõ simul denotat eius oppositum postea esse factum. Hæc autẽ argutiarũ genera, & quomodo fratres Domini in scriptura dicantur, diffusè in prædicto Hieronymi opusculo expressa inuenies. Insuper quemadmodũ sacrosancta Dei mater filium suum sine uirginei pudoris detrimento genuit, ita & sine dolore, quinimò cũ ineffabili & inæstimabili gaudio: quãdoquidẽ nõ erat subiecta illi maledicto Euæ, In dolore paries filios tuos, sicut nec culpę originali: sed speciali prærogatiua exempta erat ab hac cõmuni mulierum lege, Mulier cũ parit, tristitiã habet. Veruntamẽ non omnino sublati sunt illi dolores partus, neque submoti à deipara uirgine, sed ad tẽpus dilati, & cõmutati in acerbissimos dolores, quos tẽpore passionis filij sui iuxta crucẽ stans sustinuit: de quibus Hieronym. in sermone de assumptione sanctæ uirginis, ita inquit: Beata Dei genitrix martyr & uirgo fuit, quãuis in pace uitã finierit: hinc quoque quòd uerè passa sit, Simon propheta ad eum loquitur: Et tuã ipsius (inquit) animã pertrãsibit gladius. Ex quo cõstat, quod alij quoque sancti, & si passi sunt pro Christo in carne, tamẽ in anima (quia immortalis est) pati nõ potuerunt. Beata uerò Dei genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur, ideo (ut ita fatear) quia spiritualiter & atrocius passa est gladio passionis Christi, plusquam martyr fuit. Vnde constat, quia plus omnib. dilexit, propterea & plus doluit, in tantũ ut animã eius totã pertransiret & possideret uis doloris, ad testimonium eximiæ dilectionis. Quę quia mẽte passa est, plusquam martyr fuit. Nimirum ut eius dilectio amplius fortis, quam mors fuerit, quia mortẽ Christi suã fecit. Et beatus Bernardus in uno sermone de beata uirgine, accõmodãs illud dictũ 12. Apocalypseos, Signũ magnum apparuit in cœlo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & corona stellarum duodecim in capite suo: & duodecim illas stellas mysticè applicãs ad duodecim Mariæ uirtutes, sic denique dicit: Martyrium sanè uirginis (quod nimirũ inter stellas diadematis eius, si meministis, duodecimã nominauimus) tã in Simeonis prophetia, quam in ipsa Dominicæ passionis historia cõmendatur, Positus est hic (ait sanctus senex de paruulo Iesu) in signũ cui contradicetur, & tuam ipsius animam (ad Mariã autẽ dicebat) pertransibit gladius. Verè tuã ò beata mater animã gladius pertransiuit. Alio qui nõ nisi eã pertransiens, carnẽ filij tui penetraret. Et quidem posteaquam emisit spiritum tuus ille Iesus (omniũ quidẽ, sed specialiter tuus) ipsius planè nõ attigit animã crudelis lãcea, quæ ipsius (nec mortuo parcẽs, cui nocere nõ posset) aperuit latus, se tuã utique animã pertrãsiuit. Ipsius nimirũ anima iã ibi nõ erat, sed tua planè inde nequibat auelli. Tuã ergo pertrãsiuit animã uis doloris, ut plusquam martyrẽ teipsam nõ immeritò prædicemus, in qua nimirum corporeæ sensum passionis excesserit cõpassionis affectus. An non tibi plusquã gladius fuit sermo ille reuera pertransiens animã, & pertingẽs usque ad diuisionem animæ & spiritus, Mulier ecce filius tuus. O' commutationem, Ioannes tibi pro Iesu traditur seruus pro Domino, discipulus pro magistro, filius Zebedæi pro filio Dei, homo purus pro Deo uero. Quomodo nõ tuam affectuosissimã animã pertransiret hæc auditio? quando & nostra licet saxea, licet ferrea pectora, sola recordatio scindit. Non miremini fratres, quòd Maria martyr in anima fuisse dicatur. Miretur qui nõ meminerit se audisse. Paulũ inter maxima gentiũ crimina memorantem

rantem

rantē, quòd ſine affectione fuiſſent: longè id fuit à Mariæ uiſceribus, longè ſit à ſeruulis eius. Sed fortè quis dicat, Nunquid nō eū præſcierat moriturū? Et indubitanter. Nunquid nō ſperabat cōtinuò reſurrecturū? Et fidenter. Super hæc doluit crucifixū? Et uehementer, Alioqui quis nā tu frater, aut undè tibi hæc ſapiētia, ut mireris plus Mariā cōpatientē, quàm Mariæ filiū patientem? Ille etiā mori corpore potuit, iſta cōmori corde non potuit. Fecit illud charitas, qua maiorem nemo habuit. Fecit & hoc charitas, cui poſt illā ſimilis altera nō fuit. Hæc Bernardus. Idē quoque & ſcripturæ teſtimonio colligi poteſt, & ſolida ratione deduci, ſacroſanctā ſcilicet Dei matrē in paſsione dilecti filij ſui grauiter indoluiſſe ex materna cōpaſsione & commiſeratioue, Cum enim poſt triduū inuenit filium ſuum duodecim annos natum, in templo dixit ei: Fili quid feciſti nobis ſic? ecce pater tuus & ego dolētes quærebamus te. Si tūc ob triduanā filij dolebat abſentiam, quando magis in hora paſsionis ob eius plagas, ignominioſā crucifixionē & mortem? Cumque Dominus noſter duceretur ad crucifigendū, ſequebatur eū multa turba populi & mulierū, quæ plangebant & lamentabātur eū. Et hęc quidem lamēta ex intima cōpaſsione animi illarum piarum mulierū procedebant. Si igitur plāgebant illæ Dominum, quæ ſanguine ei nō erant cōiunctæ, & rectè atque laudabiliter: quantò magis ipſa uera mater, & cōmiſerationis uiſcerib. plena, deflebat filiū ſuum, Ad hæc inter cæteras beati Iob uirtutes & illa reponitur, quòd erat animo cōpatiens ſuper afflictionē aliorū. Flebā (inquit) quondā ſuper eo qui afflictus erat, & cōpatiebatur anima mea pauperi. Monet itē Apoſtolus, gaudendū eſſe cū gaudentib. & flendū cum flentib. Quicquid aūt uirtutis & gratiæ in quopiā ſigillatim inuenias, id quoque in ſemper ſancta uirgine cumulatiſsimè collectim que effulget ac emicat. Cōſtat igitur, & hanc cōpatiendi aliorū afflictioni gratiā eidem nō debuiſſe. Rurſum: Noemi orbata duobus filijs ſuis, & ex diuturna peregrinatione reuerſa in natale ſolū dixit cōuicinis ſuis: Nolite me uocare Noemi, id eſt pulchrā, ſed uocate me Mara, id eſt, amaram, quia amaritudine repleuit me Dominus. Vox enim in Rama audita eſt, ploratus & ululatus magnus. Rachel plorās filios ſuos, & noluit cōſolari, quia nō ſunt. Inſuper Anna mater Thobiæ iunioris flebat irremediabilib. lachrymis, quia filius ſuus ad cōſtitutū diē reuerſus nō fuerat: timuit enim illa, ne quid aduerſi inter eundū pertuliſſet. Denique uera mater filij uiuentis quē iuſsit Salomō diuidi gladio per mediū, habuit uiſcera materna cōmota ſuper filio ſuo, ob imminēs quod ſuperuenturū putabat illius periculū, & eo ipſo deprehenſa eſt eſſe uera pueri uiuentis mater. Atqui lōgè acerbior & grauior fuit doloris materia in ſacrata uirgine tempore paſsionis filij ſui. & multo maior luctus occaſio, quā in ſupradictis mulierib. quare & amarior animi dolor intraneus. Alioqui nō ſe uerè prodidiſſet Chriſti matrem, ut in quē maternum non habuiſſet affectum. Cæterum quod diſcipulis ſuis Dominus ante paſsionem promiſerat, quod poſt ploratum & fletum triſtitia eorum uerteretur in gaudium, in ſancta quoque uirgine completum eſt: & grauiſsima cordis eius triſtitia in gaudium reſurrectionis filij ſui commutata eſt. Sanè quamuis euangeliſtæ non meminerint Dominum noſtrum morte triumphata ab inferis reuerſum, atque rediuiuum apparuiſſe ſuæ dulciſsimæ matri, ſicut alijs mulieribus & apoſtolis conſentaneum tamen eſt pietati & religioni, exiſtimare eam non fuiſſe à Domino ſine peculiari uiſitatione prætermiſſam. Si enim tanta eſt diuinæ dulcedo bonitatis, ut ei uerè nimirum à Pſalmographo dicatur: Secundum multitudinem dolorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animā meam: eſt enim (teſte Paulo) pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur, nos in omni tribulatione noſtra: fuit et ne multitudo dolorum quibus materna & uirginea uiſcera in filij paſsione afflicta fuerant, conſolatoria uiſitatione poſt reſurrectionem leuāda atque repellenda. Rurſum qui parentibus honorem exhiberi iuſsit, credendus eſt matrem, quam intimè dilexit, deſolatam reliquiſſe, ſuaque nō lætificaſſe præſentia? Demùm quod ſanctis mulieribus pia ſedulitate eum in ſepulchro quærentibus, quod beatis Apoſtolis poſt reſurrectionem præſtitit, id ne matri munus cōſolationis negauit? Quod diſcipulis ſuis paulò antè dixerat: Iterum autem ueniam, & uidebo uos, & gaudebit cor ueſtrum: & gaudium ueſtrum nemo tollet à uobis nunquid matri etiam impendere recuſauit, quam ſinceriore animi affectu (ut par erat) dilexit? Nequaquam reuera, ſed primam omnium (quemadmodum piè credendum eſt) benigniſsimè inuiſit, ut quæ tribulationum maximè omnium particeps fuerat ſocia fieret & conſolationum.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ, ΚΑΙ ΤΗΣ τῶν λειψάνων αὐτῶν τιμῆς. ϛβ.

Τιμητέον τοὺς ἁγίους, ὡς φίλους Χριστοῦ, ὡς τέκνα καὶ κληρονόμους θεοῦ, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Εὐαγγελιστής. ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, ὥστε οὐκ εἰσὶν ἔτι δοῦλοι, ἀλλ' υἱοί. εἰ δὲ υἱοί,

DE SANCTORVM ET RELIQVIArum honore. Cap. XVI.

Honorare decet ſanctos ut amicos Chriſti, ut filios & hæredes Dei: quemadmodum ait deiloquus Ioannes euangeliſta: Quicunque autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: quare non amplius ſunt ſerui, ſed filij. Si autem filij, & hæ

καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρο-
νόμοι δὲ χριστοῦ. καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγ-
γελίοις τοῖς ἀποστόλοις φησίν, ὑμεῖς φίλοι μου
ἐστὲ, οὐκ ἔτι ὑμᾶς καλῶ δούλους. ὁ γὰρ δοῦλος οὐκ
οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος. εἰ δὲ καὶ βασιλεὺς βα-
σιλευόντων, καὶ κύριος κυριευόντων, καὶ θεὸς
θεῶν, ὁ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων καὶ κύριος λέ-
γεται, πάντως καὶ οἱ ἅγιοι, θεοί τε καὶ κύριοι καὶ
βασιλεῖς. τούτων θεὸς, ὁ θεὸς, καὶ κύριος, καὶ βα-
σιλεύς ἐστι καὶ λέγεται. ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶ τῷ
Μωσῇ, θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ θεὸς Ἰα-
κώβ. καὶ θεὸν Φαραὼ τὸν Μωσῆν ὁ θεὸς ἐποίησε.
θεοὺς δὲ λέγω, καὶ βασιλεῖς καὶ κυρίους, οὐ φύσει,
ἀλλ᾽ ὡς τῶν παθῶν βασιλεύσαντας, καὶ κυριεύ-
σαντας, καὶ τῆς τῆς θείας εἰκόνος ὁμοίωσιν, καθ᾽
ἣν καὶ γεγένηνται, ἀπαράλλακτον φυλάξαντας
(βασιλεὺς γὰρ λέγεται, καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰ-
κών) καὶ ὡς ἑνωθέντας θεῷ κατὰ προαίρεσιν, καὶ
τοῦτον δεξαμένους ἔνοικον, καὶ τῇ τούτου μεθέξει
γεγονότας χάριτι, ὅπερ αὐτὸς ἐστὶ φύσει. πῶς οὖν
οὐ τιμητέον τοὺς θεράποντας, καὶ φίλους, καὶ υἱοὺς
τοῦ θεοῦ χρηματίσαντας; ἡ γὰρ πρὸς τοὺς εὐγνώ-
μονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ, ἀπόδειξιν ἔχει τῆς
πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας. οὗτοι ταμεῖα
θεοῦ καὶ καθαρὰ γεγόνασι καταγώγια. ἐνοική-
σω γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, φησὶν ὁ
θεὸς. καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς. ὅτι μὲν οὖν ψυχαὶ
δικαίων ἐν χειρὶ θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν
θάνατος, φησὶν ἡ θεία γραφή, ὁ θάνατος γὰρ
τῶν ἁγίων, ὕπνος μᾶλλον ἐστὶν, ἢ θάνατος.
ἐκοπίασαν γὰρ εἰς τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ζήσονται
εἰς τέλος. καὶ τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνα-
τος τῶν ὁσίων αὐτοῦ, τί οὖν τιμιώτερον τοῦ ἐν
χειρὶ εἶναι θεοῦ; ζωὴ γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ φῶς. καὶ
οἱ ἐν χειρὶ θεοῦ ὄντες, ἐν ζωῇ καὶ φωτὶ ὑπάρχου-
σιν. ὅτι δὲ καὶ διὰ τοῦ νοῦ καὶ τοῖς σώμασιν αὐ-
τῶν ἐνῴκησεν ὁ θεὸς, φησὶν ὁ ἀπόστολος. οὐκ οἴ-
δατε ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἐνοικοῦν-
τος ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν; ὁ δὲ κύρι-
ος τὸ πνεῦμα ἐστὶ καὶ εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθεί-
ρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός. πῶς οὖν οὐ τιμητέον τοὺς
ἐμψύχους ναοὺς τοῦ θεοῦ, τὰ ἔμψυχα τοῦ θεοῦ σκη-
νώματα; οὗτοι ζῶντες ἐν παῤῥησίᾳ τῷ θεῷ παρε-
στήκασι. πηγὰς ὑμῖν σωτηρίους ὁ δεσπότης χρι-
στὸς τὰ τῶν ἁγίων παρέσχετο λείψανα πολυτρό-
πως τὰς εὐεργεσίας πηγάζοντα, μύρον εὐωδί-
ας βρύοντα. καὶ μηδεὶς ἀπιστείτω. εἰ γὰρ ἐξ ἀκροτό-
μου καὶ στερεᾶς πέτρας ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ ἐπήγασε

& hæredes, hæredes quidem Dei, cohe-
redes aũt Christi. Et Dominus in sacris
euangeliјs, apostolicis dicit: Vos amici
mei estis, nõ etiã uos uocaui seruos nã
seru9 nescit qd facit Dominus eius. Si
aũt & rex regnantiũ, & dominus domi-
nantiũ, & Deus deorum, cõditor omni-
um, & Dominus dicit, omnino & san-
cti, dij & domini, & regeæ. nam horum
deus, qui Deus & dominus, & rex est
& dicitur. Ego em̃ sum (inquit Mosi)
Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus
Iacob. & Deum Pharaonis facit Deus
Mosem. Deos aũt dico & reges, & do-
minos, nõ natura, sed ut affectus regen-
tes, illorum dominantes, & diuinæ ima-
ginis similitudinẽ (secundũ quã geniti
fuerunt) in obliterã custodientes, nã &
dicitur rex, regis imago, qui uniti sunt
Deo secundũ uolũtatem, quiq; illũ su-
scipiũt inhabitatorem, & qui id partici-
patione sunt effecti gratia, q̃ ipse est na-
tura. Quomodo igitur non honorandi
sunt, qui cultores & amici, & filij Dei
existunt? Nam honor erga gratos & be-
nignos conseruos, beneuolentiæ erga
communem dominum indicium est.
Hi promptuarium Dei & pura habita-
cula facti sunt. Inhabitabo enim eos,
dicit Dominus, & inambulabo, & ero
eorum Deus. Et quòd iustorum ani-
mæ in manu Dei sunt, & non tanget
illos mors, dicit diuina scriptura. Nam
mors sanctorum, dormitio magis est
q̃ mors: laborauerunt enim in præsen-
ti seculo, & uiuũt inæternũ. Et preciosa
in cõspectu Domini, mors sanctorum
eius. At quid preciosius, quã in manu
Dei esse? uita enim est Deus, & lux &
qui manu Dei sunt, in uita & luce exi-
stunt. Quòd autem per mentem corpo-
ra eorum inhabitauerit Deus, dicit A-
postolus: Nescitis quia corpora ue-
stra, spiritus sancti habitantis in uobis
templum est? Dominus autem spiri-
tus est, & si quis templum dei corrupe-
rit, corrumpet & illum Deus. Quomo-
do igitur nõ honorãda sunt animata tẽ-
pla Dei, & animata tabernacula? hi ui-
uentes in fiducia Deo assistunt. Fontes nobis salutares dominator Christus præbu-
it sanctorum reliquias, multimoda beneficia scaturientes, unguentum suauitatis
emanãtes. & nullus discredat. Si em̃ ex rupe & firmo saxo aqua in eremo prosiluit
uolente

βουλομένου θεοῦ, καὶ ἐκ σιαγόνος ὄνου τῷ Σαμψὼν διψῶντι, ἐκ μαρτυρικῶν λειψάνων μύρον εὐωδίαν ἀναβλύζειν ἄπιστον; οὐδαμῶς, τοῖς γε εἰδόσι τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων παρ' αὐτοῦ τιμήν. καὶ ἐν τῷ νόμῳ πᾶς ὁ ἁπτόμενος νεκροῦ, ἀκάθαρτος ἐχρημάτιζεν. ἀλλ' οὐχ οὗτοι νεκροί. ἀφ' οὗ γὰρ ἡ αὐτοζωὴ ὁ τῆς ζωῆς αἴτιος ἐν νεκροῖς ἐλογίσθη, τοὺς ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κοιμηθέντας, οὐ νεκροὺς προσαγορεύομεν. νεκρὸν γὰρ σῶμα, πῶς θαυματουργεῖν δύναται; πῶς οὖν δι' αὐτῶν δαίμονες ἀπελαύνονται; νόσοι φυγαδεύονται; ἀσθενεῖς θεραπεύονται; τυφλοὶ ἀναβλέπουσι; λεπροὶ καθαίρονται; πειρασμοὶ καὶ ἀνίαι λύονται; πᾶσα δόσις ἀγαθὴ ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων δι' αὐτῶν τοῖς ἀδιστάκτῳ πίστει αἰτοῦσι, κάτεισι. πόσα ἂν ἔκαμες ἵνα προστάτην εὕρῃς θνητῷ σε βασιλεῖ προσάγοντα, καὶ ὑπὲρ σοῦ πρὸς αὐτὸν τοὺς λόγους ποιούμενον; τοὺς οὖν προστάτας τοῦ γένους παντός, τοὺς τῷ θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν τὰς ἐντεύξεις ποιουμένους, οὐ τιμητέον; ναὶ τιμητέον, ναοὺς ἐγείροντας τῷ θεῷ, ἐπὶ τῷ τούτων ὀνόματι, καρποφορίας προσάγοντας, τὰς τούτων μνήμας γεραίροντας, καὶ ἐν αὐταῖς εὐφραινομένους πνευματικῶς, ἵνα οἰκεία τῶν συγκαλούντων ἡ εὐφροσύνη γένηται· ἵνα μὴ θεραπεύειν πειρώμενοι τοὔμπαλιν αὐτοὺς παροργίσωμεν. οἷς μὲν γὰρ θεὸς θεραπεύεται, καὶ οἱ τούτου θεράποντες εὐφραινθήσονται. οἷς δὲ προσοχθίζει θεός, καὶ οἱ τούτου προσοχθίζουσιν ὑπασπισταί. ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, καὶ κατανύξει, καὶ τῶν δεομένων ἐλέῳ, τοὺς ἁγίους πιστοὶ θεραπεύσωμεν, οἷς μάλιστα καὶ θεὸς θεραπεύεται. στήλας αὐτοῖς ἐγείρωμεν, ὁρωμένας τε εἰκόνας, καὶ αὐτοὶ ἔμψυχοι στῆλαι αὐτῶν καὶ εἰκόνες, τῇ τῶν ἀρετῶν μιμήσει γενώμεθα. τὴν θεοτόκον ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοῦ μητέρα τιμήσωμεν. τὸν προφήτην Ἰωάννην ὡς πρόδρομον καὶ βαπτιστήν, ἀπόστολόν τε καὶ μάρτυρα. οὔτε γὰρ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου ἐγήγερται, ὡς ὁ κύριος ἔφησε· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πρῶτος κῆρυξ γεγένηται, καὶ τοὺς ἀποστόλους ὡς ἀδελφοὺς τοῦ κυρίου καὶ αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας τῶν αὐτοῦ παθημάτων, οὓς προγνοὺς καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ πατήρ. πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους. τοὺς τοῦ κυρίου μάρτυρας ἐκ παντὸς τάγμα

uolente Deo, & ex maxilla asini Samsoni sitienti, ex martyrum reliquijs unguentum suaue olens emanare incredibile est? nullo pacto profecto ijs qui sciunt Dei uirtutẽ, & ab ipso sanctorũ honorem. In lege omnis qui tangebat mortuũ, immundus efficiebatur. Verũ ij non mortui: nam ex quo ipsa uita, is qui uitæ causa est, inter mortuos cõputatus est: eos qui in spe resurrectionis & fide quæ in ipso est dormierunt, nõ mortuos appellamus. Mortuum enim corpus quomodo miracula operari potest? quomodo igitur per eos dæmones abiguntur, infirmi curãt, ut cæci uident, leprosi mundãtur, tentationes & tristitiæ soluuntur? Omne donum bonum à patre luminũ, per eos ijs qui inhæsitabili fide petunt, descendit. Quãtum sane laborares, ut inuenires adiutorem, qui ad mortalem regẽ te adduceret, & pro te ad ipsum sermones faceret? Adiutores ergo totius generis, Deo pro nobis supplicatiões porrigentes, non honorandi sunt? certe honorãdi. Templa à nobis Deo erigenda sunt in ipsorum nomine. fructus afferendi illorum memoriam uenerantib. & in ipsis lætantibus spiritu, ut propria inuocantium lætitia fiat: ne nos non colere tentati, è cõuerso ipsos irritemus. Nam ijs à quibus Deus colitur, & eius serui delectantur: & quos despicit Deus, & eius despiciunt clientes. In Psalmis, & hymnis, & odis spiritualibus, cum compunctiõe & misericordia indigeamus, sanctos fide ueneremur, à quibus maximè Deus colitur. Statuas illis erigamus, & uisibiles imagines: & nos ipsi animatæ statuæ, & imagines ipsorum, uirtutum imitatione efficiamur. Deiparam, ut propriè & uerè Dei matrem, honoremus: Præcursorem Ioannẽ, ut prophetam & baptistam, & missum & martyrem. neque enim inter natos mulierum surrexit maior Ioanne, ut Dominus dixit: & regni eius primus præco factus est. Apostolos ut fratres Domini & inspectores & ministros in passionibus eius. quos præsciens prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui Deus & pater, primùm apostolos, secũdò prophetas, tertiò pastores & doctores. Martyres uerò Domini, ex omni ordi-
ne de-

μαθὰς ἐκλελεγμένους ὡς στρατιώτας Χριστοῦ, καὶ τὸ αὐτοῦ πεπωκότας ποτήριον, τότε τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ θανάτου βαπτισθέντας βάπτισμα, ὡς κοινωνοὺς τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης. ὧν ταξίαρχος ὁ πρωτοδιάκονος Χριστοῦ καὶ ἀπόστολος καὶ πρωτομάρτυς Στέφανος. καὶ τοὺς ὁσίους πατέρας ἡμῶν, τοὺς θεοφόρους ἀσκητάς, τοὺς τὸ χρονιώτερον καὶ ἐπιπονώτερον μαρτύριον τῆς συνειδήσεως διαθλήσαντας, οἳ περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. τοὺς πρὸ τῆς χάριτος προφήτας, πατριάρχας, δικαίους, τοὺς προκαταγγελκότας τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν. τούτων πάντων ἀναθεωροῦντες τὴν πολιτείαν, ζηλώσωμεν τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐλπίδα, τὸν ζῆλον, τὸν βίον, τὴν καρτερίαν, τῶν παθημάτων τὴν ὑπομονὴν μέχρις αἵματος, ἵνα καὶ τῶν τῆς δόξης στεφάνων αὐτοῖς κοινωνήσωμεν.

ne delectos, ut milites Christi, & q eius biberunt calicē, tunc uiuificæ eius mortis baptismate baptizati, ut cōmunicantes passionib. eius & gloriæ. Quorum dux exercitus est protodiaconus Christi, & missus, & protomartyr Stephanus. Et sanctos patres nostros exercitatores, qui diuturniore martyrio cōscientię certauerunt, qui circuierūt in melotis, in pellib. caprinis, egeni, tribulati, afflicti, in solitudinibus errantes, & mōtibus & spelūcis, & cauernis terrę, quibus nō erat dignus mūdus. Prophetas ante gratię tempus, patriarchas iustos, qui prænunciauerunt Christi aduentū. Horum omniū attendentes cōuersationem, æmulamur fidē, bonitatem, spem, zelum, uitā, tolerantiā passionū, & sustinentiam usq; ad sanguinem, ut & corona gloriæ cum ipsis participemus.

COMMENTARIVS.

INter multas rationes quib, ad honorandos sanctos induci meritò debemus, illa neq; futilis est, neq; cōtemnenda, quod nō amplius serui sunt Dei, sed filij, dignitatē'q; filiorū Dei & honorificentiam nominis huius, quam nunquā deperdent, assecuti sunt. Sanè seruorum est, timore potius infligendæ pœnæ, ob neglectū officium, Domino obsequiū præstare, quā amore beneuolentiæ. Filiorum uerò proprium est, ex reuerentia & ueneratione ad optimū patrem, ei morem gerere. Qui itaq; adoptionem filiorum Dei sunt assecuti, non hoc modo serui sunt, sed filij. Timor siquidem non est in charitate (ut inquit Ioan. 1. epist. suæ 4 cap.) sed charitas foras mittit timorem. Et Paulus ad Rom. 8. cap. Non accipistis iterum spiritū seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorū Dei, in quo clamamus, Abba, pater. Attamē qui in sortem filiorū Dei sunt recepti, utiq; serui eius sunt ratione naturæ & obsequij: quia Deo conditori subiecti, famulatum ei totis animi uirib. ex amore & bona uoluntate exhibent. Et huiusmodi seruis (qui ijdem & filij sunt) æterna re promittitur & retribuitur beatitudo. Lucas 19. ca his uerbis: Euge serue bone & fidelis, qui super pauca fuisti fidelis, supra multa te cōstituam: intra in gaudium domini tui. Et Paulus Apostolus uas electionis, in omnium fermè epistolarum suarum fronte, se hoc modo seruum Iesu Christi profitetur, ac denominat. Huic accedit & alia ratio, impellens nos iurè ad uenerationem sanctis impendendam Nam participatione & gratia dij sunt, domini & reges, quemadmodum ipsorum cōditor & autor Deus est, Dominus & rex, natura. Enimuerò nomen Dei hominibus interdum attribuitur, ut iudicem designat, eum'q; cui autoritas est & potestas in alios: nam sub ea ratione, ipsius Dei omnium iudicis, & in omnia potestatem exercentis uices agit, & partes exequitur. Quemadmodum Moses à Deo constitutus fuerat, ut autoritatem habens, & uirtutem exercendi iudiciū in Pharaonem, per signorum prodigiorum'q; ostensionem: hinc Moses à Deo dicitur esse cōstitutus Deus Pharaonis. Sic Exodi 22. cap præcepit Dominus: Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices: Et rursus eodem in loco: Applicabitur ad deos, id est, iudices populo moderando præsidentes. Quòd aūt rerum omnium autor, rex regum dominus'q; dominantium dicatur, Psal. 49. attestatur: Deus (inquit) deorum dominus locutus est, & uocauit terram. Et Psal. 135. Cōfitemini Deo deorum, quoniā in seculū misericordia eius. Ex duodecimo aūt beati patris Dionysij cap. lib. de Diuinis nominib. istarū nuncupationū rationem cur Deo ascribantur, altissimè dignissimè'q; cognoscas. Quòd uerò homines, & dij dicantur interdum ipsius diuinitatis participatione, & Domini, dilucidè attestatur Apostolus primæ epistolę ad Corinthios cap. 8. dicens: Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra (siquidem sunt dij multi, & domini multi) nobis tamen unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illum. Perinde atq; unus in cœlo est sol, natura claritatem sibi natiuā sortitus, multa sunt tamen subiecta corpora, cœlū, aer, aqua, quæ claritatem à sole mutuātur, illius'q; participatione fulgida sunt & lucida. Psalmus item 83. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Et paulò post eodē loco. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: participatione scilicet diuinitatis & filialitatis Dei, ijs conueniente qui in se Dei imitatione quā proximè possunt, efformare student, illi'q;

 pro

pro uiribus aſsimilari. Quod uel maximè ij aſſequuntur, qui omniũ regem & Dominũ æmu-
lantur, affectus ſuos irrationales habenis rectæ rationis frenãtes, honorũ, uoluptatũ, pecuniæ
immoderatã cupiditaẽ pedib. ſubſternẽtes, propter quod meritò reges dicuntur & domini.
E' diuerſo qui animo ſuo indulgent laxius, & efferentes iſtos affectus non edomãt, duriſsimã
ſeruiunt ſeruitutẽ, omniũ maximè ſerui. Qui eñ facit peccatũ, ſeruus eſt peccati: ut habet bea
tus Ioan. 8. ca. Siquidẽ à quo quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt, ut dicit Petrus 2. epiſt. 2. ca.
Inſuper & alia ratio nos in ſanctorũ honorationẽ inflectere debet, qđ Deo ſocietate & cõſor-
tio perpetuò ſunt cõiuncti, ne unq̃ ab eis cõtubernio ſeparãdi. Nõ enim eos mors iſta natu-
ræ ſeparauit à Deo, ſed ſtrictius & propinquius cõiunxit: quãdoquidẽ mors ipſa ſanctorum
precioſa eſt in cõſpectu Domini, & dormitio potius, q̃ mors ſit exiſtimãda. Eſt enim illa ſolu-
tio animæ à gleba corporis, à graui labore præſentis incolatus ad requiẽ æternã ipſorũ trãsla
tio, cũ dicat Apocal. ca. 14 Audiui uocẽ de cœlo dicentẽ mihi: Scribe, beati morti qui in Do-
mino moriuntur. A modo iã dicit ſpiritus, ut requieſcãt à laborib. ſuis. Opera enim illorũ ſe-
quuntur illos. Quinimo illorũ mors, eſt à uita hac mortali plena miſeriæ, & imaginem potius
mortis q̃ uitæ præferente, ad æternã perpetuãq; & uerã uitã traductio: quæ ſpiritualis eſt, in-
termina, & fato nõ obnoxia. Hãc ob rem dies illos quib. ſancti ex hac uita migrarunt, eccleſia
catholica natales eorũ natalitiosq; dies, ſiue natalia ut plurimũ uocat, quod illi non tam mor
tui, quã ad meliorem fœlicioreq; nati uitã dicendi ſunt. Inſuper dormitioni noſtræ ſuccedere
ſolet experrectio & euigilatio, iterataq; ſenſuũ prius ſomno ligatorũ opera & defunctio. Ita
ſanctis in Domino mortuis rurſum futura eſt animæ ad corpus unio, indiſſolubili deinde ne
xu cõpingenda in cõſummatione ſeculi, tanq̃ poſt ſomnũ excitatio. Rectè igitur ſanctorum
requietio, dormitio dicitur, ut hoc nomine, futura in eis carnis reſurrectio prædicetur: quẽad
modum de Lazaro defuncto dicit Dominus noſter Ioan. 11. cap. Lazarus amicus noſter dor-
mit, ſed uado ut de ſomno excitẽ eũ. Et de inuictiſsimo protomartyre Stephano referũt Acta
Apoſt. Et cũ hoc dixiſſet, obdormiuit in Domino multiq; antiquorũ patrum, cũ obiiſſe ſcri-
buntur, dicuntur dormiſſe cũ patrib. ſuis. Præterea & id magnopere nos debet in ſanctorum
permouere uenerationẽ, quod cum adhuc præſentem agerent uitã, habitaculũ fuerint deita-
tis, inhabitaueritq; Deus nõ modò animas eorũ, ut templũ ſuæ maieſtatis, ſed & ipſorũ ſan-
cta corpora. Quemadmodũ ait Apoſt. 1. epiſt. ad Cor. cap. 3. Neſcitis quia templũ Dei eſtis, &
ſpiritus Dei habitat in uobis? Si quis aũt templum Dei uiolauerit, diſperdet illũ Deus. Tem
plum eñ Dei ſanctũ eſt, quod eſtis uos. Eiuſdem epiſt. cap. 6. An neſcitis quoniã membra ue-
ſtra templum ſunt ſpiritus ſancti qui in uobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis ueſtri? Em
pti enim eſtis precio magno, glorificate & portate Deum in corpore ueſtro. Idem quoq; 2 ad
Cor. epiſt. cap. 6. Vos enim eſtis templũ Dei uiui. Proinde cum aliis in locis, tum 1. ad Theſſ.
epiſt. cap. 4. nos ſollicitè hortatur Apoſtolus ſeruare puritatem munditiamq;, non modo ani
mi, ſed & corporis, dicens: Hæc eſt uoluntas Dei, ſanctificatio ueſtra, ut abſtineatis uos à for-
nicatione, ut ſciat unuſquiſq; ueſtrum uas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore, nõ in
paſsione deſiderii, ſicut & gentes quæ ignorant Deum. Rurſum idem ad Rom. 12. cap. Obſe-
cro uos fratres per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem, ſan-
ctam, Deo placentem, rationabile obſequium ueſtrum. Quocirca in teſtimonium uirtutis &
ſanctitatis anteactæ ipſorum, Deus pro ſua benignitate præſtitit reliquias ſanctorum, tanq̃
fontes quoſdã uiuos multimoda ſanitatis eſt beneficia ægrotis ſcaturientes, & unguentum
ſanitatis (ut ait litera) emanantes. Quod quidem poſtremum, non ſolum de unguento ſpiri-
tuali emanante ex reliquis ſanctorum intelligendum eſt, ſcilicet uirtute curatiua quorumuis
morborum, ſed etiã corporali atq; materiali. Quemadmodũ ex ſanctiſsimi Nicolai tumba,
itidem & beatæ Catherinæ oleum largiter emanare traditur, quod omnimodã ægrotis me-
delam cõfert, cæcis uiſum, ſurdis auditum, claudis greſſum. Idem quoq; & de aliorum ſancto
rum reliquiis ſentiendũ eſt, quod ex eis reuera ſanitatis effluat unguentum, quãuis idipſum
nos lateat, neq; experimẽto aut rei euidentia nobis cõſtet, neq; ſcripto mandatũ ſit. At uerò
quod ſanctos ipſos ad cœleſtem aſſumptos gloriam, mortuos dicere non debeamus, multifa
riam deinde perſuadet autor in litera. Nam quãuis ante ſalutarem Chriſti paſsionẽ, hac uita
defunctos morte reſolutos dicere liceret, poſtq; tamen ipſe Chriſtus, qui uera eſt uita, morte
ſua, mortem noſtrã deſtruxit, ſanctos ipſos illi inſeparabiliter cõiunctos, tanq̃ membra ſuo
capiti, & cũ eo in perpetuũ uiuentes, non amplius mortuos appellare debemus, quin potius
perpetua fruentes uita. Sanè Chriſtus Dominus noſter, uita ipſa eſt, ſicut de ſeipſo Ioan. 11. ca.
teſtatur: Ego ſum reſurrectio & uita, qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, uiuet: & omnis
qui uiuit & credit in me. nõ morietur in æternũ. Et Ioan. 14 cap. Ego ſum uia, ueritas, & uita.
Idem etiã eſt cauſa uitæ iis ſanctis de quibus in præſentia habetur ſermo: nam morte ſua ui-
uifica uitã ſpiritualem nobis omnibus reſtituit. Ipſe aũt Chriſtus inter mortuos computatus
eſt, quando mortem paſſus, & ſepulchro fuit conditus: quemadmodũ 87. Pſalmus ait: Aeſti-
matus ſum cum deſcendentibus in lacũ, factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos
liber. Poſt Chriſti itaq; mortem & reſurrectionẽ eos, qui in Domino obdormierunt, tanquã
meliorem ſortitos uitam, & demum ad corpora reuerſuros, mortuos nequaq̃ rectè appella-

uerimus sed potius dormientes: quēadmodū paulus cum aliâs, cū primæ epistolæ ad Thessalonicenses 4. ca uocat, cū dicit: Nolumus uos ignorare de dormientib. ut non contristemini, sicut & cæteri qui spem nō habēt. Rursum: Mortuū corpus miracula operari quoquo pacto non potest, cū sit prorsus uirtute uiuifica destitutū. Atqui sanctorū corpora & reliquiæ, miracula Dei cooperante gratia faciunt: ut dæmoniacos liberant, mortuos suscitant, ægrotos sanāt: Nō sunt uerè mortua dicenda. Plane sanctorū corpora, natura quidē mortua sunt, quod amplius anima inhabitante non uegetētur. Quis enim dubitauerit, sanctorum animas non iam corporibus, quæ quondā uiuificarūt, detineri, sed cœlestes habitare domos: neq; id sanè negat Damascenus hoc loco. Abnuit tamen sacra ipsorum corpora mortua appellare, quòd ipsis adest uirtus quædam uiuifica, miracula operans, uitáq; mortuis restituēs (quemadmodum ossa Helisæi prophetæ beneficium uitæ reddiderunt, cadaueri proiecto in eius sepulchrum, ut quarti Reg. 13. caput commemorat) & quouis morbo laborantibus ęgrotis leuamen præstans: quod utiq; testatur, diuinam quādam uirtutem, uitalemq; efficaciā illis sanctis reliquijs adesse. Consimiliter itidem Hieronymus contra Vigilantium detestātem uenerationē reliquiarum sanctarū, damnantemq; id ecclesiæ institutū, dicit: Constantinus imperator sanctas reliquias Andreę, Lucę, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dęmones fugiunt. Arcadius item Augustus, ossa Samuelis prophetæ de Iudæa transtulit in Traciā, cū sūma populi ueneratiōe. Honoramus eñ seruos, ut seruorū honor redūdet ad Dominū: nō ipsos eo cultu qui Deo debetur, adoramus, ut ueritatis inimici oblatrare nō desinūt. Neq; solū nobis elaborandū est, ut debitū illis honorem tanquam patronis nostris apud Deum impendamus, statuas illis uisibiles erigamus, fundamus preces, & religiosum ipsis cultū exhibeamus: uerùm etiā operæprecium est, ut sanctos eorum mores, & opera uirtutum imitemur, & huiusmodi imitatione efficiamur animatæ statuæ, & imagines ipsorū sanctorū. Siquidē statua corporalis ut aurea, argētea, ęrea, lapidea, aut lignea, efformatur ad similitudinē eius, quē refert, ut ex lineamētorū assimilatione & cōformitate, facilè ducamur in memoriam & recordationem eius, qui tali statua figuratur. Ita cum homines enitūtur imitari sanctorū uirtutes, quibus in primis emicuerunt, illorumq; uitam in seipsis effigiare, tūc efficiūtur animatæ statuæ & imagines ipsorum, ut qui sanctus illis propemodū assimilentur, & uirtutū studio paritateq; conformes redditi sint. Quemadmodū qui zelum, ardoremq; Pauli æmulatur in cōuertendis ad Christū hominib. uiua Pauli statua efficitur: qui Stephani fortitudinē in præferenda morte pro ueritate & iustitia, animata Stephani fit imago: deniq; qui beati Nicolai liberalitatē & benignitatē in proximos sectatur, Nicolai statua & imago uiua ritè nūcupatur. Et ita de cæteris cōsimili ratione esse sentiendū. At quoniā ordo disciplinæ exposcit, ut à cōmuniorib. ad specialiora paulatim fiat progressio, quę de honorādis debito cultu sanctis, generatim sunt proposita, tunc particulariter prosequitur autor propriam rationem, titulū honoris, & denominationem dignitatis atq; meriti cuiusq; sanctorum explicans, ob q̄ honoris reuerentia & ueneratio peculiariter illi debetur. Vnde beatū Ioannem Baptistam, post deiparam uirginem in primis honorādum esse imponit, ut prophetam, & baptistam, & missum, & martyrem. Prophetam utiq; fuisse Ioannem Baptistam, Zacharias pater eius spiritu sancto repletus, contestatus est Lucæ 1. cap. Et tu puer, propheta altissimi uocaberis præibis enim ante faciem Domini parare uias eius. Idem cōprobauit & Dominus noster Matthæi 11. ca. ad turbas loquens de Ioāne: Quid existis in desertum uidere prophetā? etiā dico uobis, plusq; prophetā. Baptistam eundē fuisse & martyrē, euangelica patēter enarrat historia. Deniq; missum eundē fuisse & Apostolum, Ioannes euangelista 1. ca. testatur, dicēs: Fuit homo missus à Deo, cui nomē erat Ioannes. Et Matthæi 11. ca. Dominus noster affirmat hanc Malachiæ prophetiā de sacratissimo Christi præcone esse cōpletam. Ecce mitto angelū meū ante faciem tuā, qui præparabit uiam tuam ante te. Si itaq; pater cœlestis misit Ioannem (qui nomine angeli ibi designatur) ante faciem Christi, reuera Ioānes fuit missus à Deo. Demùm idem primus regni Domini nostri effectus est præco, quia cùm ante eius exortum, in tota ueteris Instrumenti serie non esset apertè nominatum, nec prædicatū regnū Dei, ipse primus nunciauit hominib. per pœnitentiam aditū regni Dei reserandum, in solitudine omnium aurib. inclamans: Pœnitentiam agite, appropinquauit eñ regnū cœlorum. Hinc Dominus noster Matthæi 11. ca. dixit: A' diebus aūt Ioannis Baptistæ usq; nunc, regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Deinceps in ecclesiastico ordine dicit autor, Dominū constituisse primùm apostolos, secūdò prophetas, tertiò pastores & doctores: cōformiter ad Apostolū Paulū loquēs, in prima ad Corinthios epist. cap. 12. dicentem: Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primùm apostolos, secūdò prophetas, tertiò doctores. & ad Ephesios cap. 4. Et ipse dedit quosdam quidē apostolos, quosdam aūt prophetas, alios uerò euangelistas, alios aūt pastores, & doctores, ad consumationem sanctorū in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Et ibidē prophetarum nomine non intelliguntur, ij qui Christū præcesserunt, longo antè tempore ipsius aduentum prænunciantes: quandoquidē de illis dictū sit à Domino Matthæi 11. cap. Lex & prophetæ usq; ad Ioannem prophetarūt: sed ij qui in exordio nascentis ecclesiæ post Christi ascensionē prophetico spiritu claruerunt: de quibus 13. cap. Actorum apostolicū meminit: Erant autē

in ecclesia quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores. Qualis fuit beatus Ioãnes euangelista, Apocalypsin Deo reuelante cõscribens. Qualis Agabus, & Philippi euangelistæ quatuor filię uirgines prophetantes, de quibus in actis. Apost. 21. cap. fit mẽtio. Cæterũ uocat hic Damascenus Apostolos, inspectores Domini, quod miraculorũ eius, & diuinorũ operũ atq; secretorũ fuerunt conspectores, cũ ipso in carne diuersati, & familiariter uiuentes, admissiq; præter cæteros ad contuenda diuinitatis eius signa. Vnde Lucæ 10. cap. dixit illis Dominus: Beati oculi qui uidẽt quę uos uidetis: dico em̃ uobis, quòd multi prophetę & reges uoluerunt uidere quę uos uidetis, & non uiderunt. Dicit itidẽ Apost. honorandos, ut fratres Domini, quòd illo nomine dignatus sit Dominus ipsos compellare, cũ post resurrectionem dixit pijs & sedulis mulieribus: Ite, nunciate fratribus meis ut eant in Gallilęã, ibi me uidebunt. Idem quoq; ad Mariã Magdalenã de Apostolis tunc ait: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrẽ meum et patrẽ uestrum: Deum meum, & Deum uestrum. Deniq; eosdem hic uocat Damascenus ministros in passionibus Domini, quòd in grauibus persecutoribus à Iudæis Domino nostro illatis, ipsi semper adhæserint, & ante passionẽ fideliter ipsum & constanter comitati sint, quod et ipse Dominus cõtestatur, cũ dicit ad illos: Vos estis qui permansistis mecum in tẽtation. meis. Postremò & id nõ est pretereundum, quod ab autore in litera beatus Stephanus, protodiaconus dicitur, quia inter septẽ diacones ab Apostolis in ministeriũ electos, primus nominatur, & honoratiorib. ornatur titulis, dignitatẽ ipsius insigniorẽ testificãtib. Et elegerũt (inquit Lucas 6. ca. in Act. Apost.) Stephanũ, uirũ plenum fide & spiritu sancto. & Philippum & Procorum, & Nicanorẽ, & Timonẽ, & Parmenã, et Nicolaum aduenã Antiochenum. Missus autem hic dicitur etiã beatus Steph. quod præter id ministerium ad quod cum cæteris erat delectus ac Apostolis, etiam designatus sit ad prędicationem euangelicã & fidei ueritatem in propatulo elucidandã. Itaq; missus est ipse tanquã apostolatum sortitus, ut fidem euangelicam primis adhuc nitentem radicibus, tum signorum splendore, tum disputationis, & confutationis aduersariorum efficatia, comprobaret atq; corroboraret. Namq; Stephanus (ut dicit Historia Apostolorum) plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerũt autẽ quidã de synagoga, quę appellabatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexãdrinorũ, & eorũ qui erant à Cilicia & Asia, disputãtes cum Stephano, & nõ poterant resistere sapiẽtiæ & spiritui qui loquebatur. Deniq; protomartyr dicitur, ut inquit Beda: quia quãuis in ueteri Testamento septem Machabæi cum propter constantiã obseruandæ legis martyrio sint coronati, & ante eum multa paruulorum millia passa fuisse mortem pro redemptore non dubitentur: quinimò & Ioannes Baptista pro ueritatis assertione, & iustitia impij Herodis gladio sit obtruncatus: meritò tamẽ in nouo Testamento primus martyr dicitur, quia primus omnium post Christi prædicationem, passionẽ ac resurrectionẽ, per effusionẽ sanguinis meruit palmam consequi supernæ retributionis, atq; ad coronam suo & nomini, & labori dedicatam pertingere. Mortem enim quã saluator dignatus est pro omnib. pati, hanc ille primus reddidit saluatori. Demùm sanctos patres exercitatores uocat Autor in litera, quos sanctorum recensentes catalogũ & ordinẽ uulgò Confessores nominamus, quòd se bonis exercuerũt operibus ieiunijs, abstinentijs, castigatione corporis, uigilijs, & cæteris id genus sanctis exercitijs, quibus suam transegerunt uitam, quã tamẽ effusione sanguinis pro Christo (sicut ij qui martyres habentur) non finierunt. Atqui non defuit eis alterius generis martyrium, quo certauerunt contra carnem & sanguinem, contra mundum & hostẽ antiquũ, diuturniore certamine spirituali, per totum scilicet uitæ suæ curriculum: nam carnem suam crucifixerunt (ut ait Apostolus) cum uitijs & concupiscentijs suis, & mundus ipsis crucifixus erat: & ipsi, mundo. Planè his sanctitate præclaris uiris ascribit Damascenus in litera, quòd Apostolus de eximijs antiqui Testamenti patribus, ad Hebræos scribens dicit, quod circuierunt in melotis, id est, pellibus ouinis, quibus corpora erant contecti: & in pellibus caprinis, ut reiecta uestium mollitie asperitatem amictus quoq; seruarint. Quales fuerunt, Paulus primus Anachorita, Antonius Hylarion, Hieronymus & cæteri, quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.

ΠΕΡΙ ΕΙΚΟΝΩΝ. ιζ.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἡμῖν καταμέμφονται προσκυνοῦσί τε καὶ τιμῶσι τήν τε τοῦ σωτῆρος καὶ τὴν τῆς δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων καὶ θεραπόντων Χριστοῦ, ἀκουέτωσαν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα ἐποίησε. τίνος οὖν ἕνεκεν ἀλλήλοις προσκυνοῦμεν, εἰ μὴ ὡς κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένοις; ὡς γάρ φησιν ὁ θεηγόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος,

DE ADORATIONE IMAGInum. Cap. XVII.

Quia nonnulli nobis exprobrãt, quòd adoramus & ueneramur saluatoris nostri, & reginæ deiparæ imaginem, insuper & reliquorũ sanctorum & famulorum Christi: audiant quòd à principio Deus hominẽ ad suã imaginem fecerit. Cuius igitur gratia inuicẽ adoramus, nisi quatenus ad imaginem Dei facti sumus. Nam, ut inquit Deifer & magnus in diuinis Basilius, imagi-

ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. πρωτότυπον δέ ἐστι τὸ εἰκονιζόμενον, ἐξ οὗ τὸ παράγωγον γίνεται. τίνος γὰρ ἕνεκεν ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς τῇ σκηνῇ κυκλόθεν προσεκύνει εἰκόνα καὶ τύπον φερούσῃ τῶν ἐπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως; φησὶ γοῦν ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῇ. ὅρα ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. καὶ τὰ χερουβὶμ δὲ τὰ σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, οὐχὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων ἦν; τί δὲ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις περιώνυμος ναός; οὐχὶ χειροποίητος καὶ ἀνθρώπων τέχνῃ κατεσκευασμένος; ἡ δὲ θεία γραφὴ κατηγορεῖ τῶν προσκυνούντων τοῖς γλυπτοῖς. ἀλλὰ καὶ τῶν θυόντων τοῖς δαιμονίοις. ἔθυον μὲν Ἕλληνες, ἔθυον δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' Ἕλληνες μὲν δαιμονίοις, Ἰουδαῖοι δὲ τῷ θεῷ. καὶ ἀπόβλητος μὲν ἡ τῶν Ἑλλήνων θυσία ἦν καὶ κατάκριτος. ἡ δὲ τῶν δικαίων, τῷ θεῷ εὐαπόδεκτος. ἔθυσε γὰρ Νῶε, καὶ ὠσφράνθη ὁ θεὸς ὀσμὴν εὐωδίας, τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τὸ εὐῶδες ἀποδεχόμενος. οὕτω τὰ μὲν τῶν Ἑλλήνων γλυπτὰ, ἐπεὶ δαιμόνων ἦσαν ἀπεικονίσματα, ἀποβλητά τε καὶ ἀπηγορευμένα τυγχάνουσι. πρὸς δὲ τούτοις τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀσωμάτου, καὶ ἀπεριγράπτου, καὶ ἀσχηματίστου θεοῦ, τίς δύναται ποιήσασθαι μίμημα; παραφροσύνης τοίνυν ἄκρας καὶ ἀσεβείας τὸ σχηματίζειν τὸ θεῖον. ἐντεῦθεν ἐν τῇ παλαιᾷ, οὐκ ἦν τετριμμένη ἡ τῶν εἰκόνων χρῆσις. ἐπεὶ δὲ ὁ θεὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ, κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἄνθρωπος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, οὐχ ὡς τῷ Ἀβραὰμ ὤφθη ἐν εἴδει ἀνθρώπου, οὐδὲ ὡς τοῖς προφήταις, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν γέγονεν ἀληθῶς ἄνθρωπος, διέτριψέ τε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἐθαυματούργησεν, ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀνέστη, ἀνελήφθη, καὶ πάντα ταῦτα κατὰ ἀλήθειαν γέγονε, καὶ ὡράθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, γραφῇ μὲν εἰς ὑπόμνησιν ἡμῶν καὶ διδαχὴν τῶν τηνικαῦτα μὴ παρόντων, ἵνα μὴ ἑωρακότες, ἀκούσαντες δὲ καὶ πιστεύσαντες, τύχωμεν τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ κυρίου. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα, οὐδὲ τῇ ἀναγνώσει σχολάζουσιν, οἱ πατέρες συνεῖδον, ὥσπερ τινὰς ἀριστείας, ἐν εἰκόσι ταῦτα γράφεσθαι, εἰς ὑπόμνησιν σύντομον. ἀμέλει πολλάκις μὴ κατὰ νοῦν ἔχοντες τὸ τοῦ κυρίου πάθος, τὴν εἰκόνα τῆς Χριστοῦ σταυρώσεως ἰδόντες, τοῦ σωτηρίου

imaginis honor ad exemplaris transfertur honorem. Exemplar autẽ est, quod imaginem efformat, et ex quo quod deducitur fit. Cuius gratia Mosaicus populus tabernaculum, in circuitu adorabat, imaginem & formã gerens cœlestium, magis aũt & totius creaturæ? Dixit igitur Deus Mosi: Vide feceris omnia secundũ formã tibi ostensam in mõte. Et cherubim obumbrantia propiciatorium, nonne opera sunt manuum hominum? Quid autem in Hierosolymis celebratissimum templũ: non'ne manu factum est, & hominum arte constructum? Diuina autem scriptura accusat adorantes sculptilia, ac etiam sacrificantes dæmonibus: sacrificabant autem Græci, sacrificabant & Iudæi: sed Græci dæmonibus, Iudæi uero Deo. Et detestabile erat Græcorum sacrificium, & damnabile. Iudæorum autem Deo bene acceptabile. Sacrificauit enim Noe, & odoratus est Deus odorem suauitatis, bonæ uoluntatis & beneuolentiæ ad ipsum suauitatem suscipiens. Sic Græcorũ sculptilia, quia dæmoniorum erant simulachra, detestabilia & interdicta sunt. Ad hæc, inuisibilis & incorporei, circũscriptibilis & infigurabilis Dei, quis potest facere repræsentationem? Insipientiæ igitur extremæ impietatis est, figurare diuinitatẽ. hinc in antiquo Testamẽto tritus non fuit imaginum usus. At uerò posteaquam Deus per uiscera misericordiæ suæ secundùm ueritatem factus homo est propter nostram salutem, nõ ut Abrahæ uisus est in specie hominis, non ut prophetis, sed secundùm substantiam ueraciter factus homo est, diuersatus in terra, & cum hominibus conuersatus est, miracula operatus est, passus est, crucifixus est, sepultus est, resurrexit, assumptus est. Et hæc omnia secundùm ueritatem gesta sunt, & uisa ab hominibus, & scripta nobis ob memoriam & doctrinam sunt, cum pręsentes non essemus, ut cum non uiderimus, audientes & credẽtes adipiscamur beatitudinem Dei. Et quia non omnes literas norunt, neque lectioni incumbunt, patres nostri consenserunt, ueluti quædam trophæa, hæc in imaginibus repræsentare ad promptam memoriam. Siquidem ob negligentiam frequenter cogitatione nõ tenentes passionem Christi, imaginem transfixionis Christi uidentes, in saluatoris

πάθους εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντες, πεσόντες προσκυνοῦμεν, οὐ τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ τῷ εἰκονιζομένῳ. ὥσπερ οὐδὲ τῇ ὕλῃ τοῦ εὐαγγελίου, οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τῷ ἐκτυπώματι. τί γὰρ διαφέρει σταυρὸς μὴ ἔχων τὸ τοῦ κυρίου ἐκτύπωμα, τοῦ ἔχοντος; ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῆς θεομήτορος. ἡ γὰρ εἰς αὐτὴν τιμὴ, εἰς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἀνδραγαθήματα, ἐπαλείφοντα ἡμᾶς πρὸς ἀνδρείαν, καὶ ζῆλον, καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ δόξαν θεοῦ. ὡς γὰρ ἔφημεν, ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ, ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας. καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ἔστι δὲ ἄγραφος ἡ παράδοσις, ὥσπερ καὶ τὸ κατὰ ἀνατολὰς προσκυνεῖν, καὶ τὸ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν, καὶ ἕτερα πλεῖστα τούτοις ὅμοια. φέρεται δέ τις καὶ ἱστορία, ὡς ὁ κύριος, Αὐγάρου τῆς Ἐδεσσηνῶν πόλεως βασιλεύοντος, ζωγράφον ἀποστείλαντος τὴν τοῦ κυρίου ὁμοιογραφῆσαι εἰκόνα, μὴ δυνηθέντος τοῦ ζωγράφου διὰ τὴν ἀποστίλβουσαν τοῦ προσώπου λαμπρότητα, αὐτὸς ἱμάτιον τῷ οἰκείῳ προσώπῳ τῷ θείῳ, καὶ ζωοποιῷ ἐπιθεὶς, ἐναπεμάξατο τῷ ἱματίῳ τὸ ἑαυτοῦ ἀπεικόνισμα. καὶ οὕτως ἀπέστειλε τῷ ποθοῦντι τῷ Αὐγάρῳ. ὅτι δὲ καὶ πλεῖστα οἱ ἀπόστολοι ἀγράφως, παραδεδώκασι, γράφει Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος. ἄρα οὖν ἀδελφοὶ στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἡμῶν, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν, καὶ πρὸς Κορινθίους· ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε.

pasſionis memoriā redimus,& ꝓcidentes adoramus,nō materiā, ſed imagine repręſentatū. Vt neq; materiam ex qua ſcriptū eſt Euāgeliū.ſic neq; crucis materiā adoramꝰ, ſed quòd typo, figuraq; exprimitur:nā qd refert crux à materia ſi non habet Chriſti repræſentationē? Identidē & de Dei matris imagine: nā honor ad ipſam,in illū q ex ea incarnatus eſt,reuocat̃. Similiter aūt & ſanctorū fortia facta ꝑparant nos ad fortitudinem,& zelū,& imitationem uirtutis illorū,& gloriā Dei. Vt enim diximus,honorem q exhibet̃ benignis gratisq; cōſeruis,beneuolētiæ ad cōmunē Dominū præ ſe ferre iudiciū:ſic & imaginis honor,ad prototypū,id eſt, exemplar,imaginisq; ueritatem transfertur. Eſt aūt hęc traditio nō ſcripta,perinde ac adorationis ad orientem,adorare ſcilicet crucem,alia plurima,ĳs quæ dicta ſunt ſimilia. Fertur aūt & quædā hiſtoria,quòd Dñs Abagaro Edeſenorū ciuitatis regi,qui pictorē miſerat,ut Domini ſimile pingeret imaginem,nō ualente aūt pictore ob reſplendentem faciei ſuę claritatē,ipſe ueſtimentum ſuæ faciei diuinæ & uiuificæ applicās, in ueſtimento,ſui ipſius imaginē abſterſit,& ſic deſideranti miſiſſe Abagaro. Quòd aūt plurima ſancti Apoſtoli tradiderint ſine ſcripto,ſcribit Paulus gentium Apoſtolus: Ecce fratres ſtate, & tenete traditiones noſtras,quas edocti eſtis,ſiue per ſermonem,ſiue per epiſtolam noſtrā. Et ad Corinthios:Laudo autem uos fratres,quia per omnia mei meminiſtis,& ſicuti tradidi uobis,traditiones tenetis,

COMMENTARIVS.

NOn ſolum circa exortū legis Euāgelicæ inuenti ſunt, qui imaginū uenerationē dānauerunt tanq; ſuperſtitioſam & idololatriæ propemodū accedentē,ſed & eccleſia Chriſti poſt martyrū glorioſa certamina & exploſiones hæreſiū iam firmiter plātata & fundata. Nempe circa annū ab incarnatione Domini ſeptingenteſimū & uiceſimum, Leo tertius eius nominis Imperator Romanus,impius eccleſiæ Chriſti perſecutor,& perturbator(quemadmodū in uita Gregorĳ ſecundi,ſummi pōtificis,Platina autor eſt)edictū propoſuit, quod oēs qui ſub Romano eſſent imperio,ſanctorū omniū ſtatutas atq; imagines è tēplis abraderent atq; auferret,tollēdæ (ut ipſe dicebat) idololatriæ cauſa. Qui uerò ſecus feciſſet, eū ſe pro hoſte publico habiturū. Gregorius aūt pōtifex,tātę impietati nō modò nō obtēperauit,uerū etiā oēs catholicos admonuit,ne in tantū errorem,aut nefas timore uel edicto Principis ullo pacto dilabātur. Neq; deſtituit itidem literis Imperatorem admonere,ut omiſsis quib. implicabatur errorib. uerā tandem fidē amplecteretur, & abolere ſanctorum imagines deſineret, quarū memoria & exemplo uirtutē & imitationē excitarentur homines. At uerò Leo Imperator his monitis nihilo mitior factus,quinimò phanatico ſpiritu iterū incitatus,omnib. mādauit,ut ſimulachra uel lignea,uel ærea,uel marmorea ad ſe deferāt,& delata ſtatim incendit. Nō deferētes uerò,ui cepit,& obtrūcauit,aut in exiliū egit. Verū ipſe pertinax anathemate percus,& à fideliū cōmunione pōtificis autoritate reiectus,miſerabili morte è uita ſublatus eſt, & tātæ impietatis debitas pœnas luit. Eadē quoq; de re Gregorius ſecūdus, Seruio Epiſcopo

Maſſi.

Massiliensi scribens, inquit: Perlatũ ad nos fuerat, quod incõsiderato zelo succensus, sanctorũ imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, cõfringeris. Et quidẽ te eas adorari uetuisse (id est coli honore, soli Deo debito) omnino laudamus: fregisse uerò, reprehendimus. Dic frater, à quo factũ esse sacerdote aliquãdo auditũ est, quod fecisti? Aliud eñ est picturã adorare, aliud per picturæ historiã quid sit adorandũ addiscere. Nã quòd legentib. scriptura, hoc & idiotis pręstat pictura cernentib. quia in ipsa ignorãtes uident, quid sequi debeãt, in ipsa legunt, qui literas nesciunt, unde & præcipuè laicis pro lectiõe pictura est. Deniq; ex sexta synodo id decretũ depromptũ est: Venerabiles sanctorũ imagines Christiani nõ deos appellãt, neq; seruiunt eis ut dijs, neq; spẽ salutis ponũt in eis, neq; ab eis expectãt futurũ iudiciũ: sed ad memoriã & recordationẽ primitiuorũ uenerãtur eas & adorãt, sed nõ seruiunt eis cultu diuino, nec ulli creaturæ. Itaq; hoc loco ostensurus autor, rationabilẽ esse & ueræ religioni cõsentaneã imaginũ uenerationẽ: declarat in primis eã in ueteri etiã Testamento obseruatã esse, per hoc quod sepius legitur homo hominẽ pronus in terrã adorasse, id est digno reuerentiæ cultu honorasse: quod homo ad Dei imaginẽ factus sit, & uiua Dei imago, nõ quidẽ humana manu fabricata, sed digito Dei effigiata. Ad hæc tabernaculũ iussu Domini à Mose fabricatum, à populo adorabatur, & cherubim obrũbrãtia ꝓpiciatoriũ, & in celeberrimo tẽplo Salomonis fiebat solennis adoratio: & tamẽ hęc tria, tabernaculũ inq;, cherubim, & templũ, erãt manu facta, & humano opere perfecta. Ex hoc igitur, quod sanctorũ imagines sint manu factæ, nõ efficax sumitur argumentũ eas nõ esse adorãdas. Neq; itidẽ ex eo, quòd gẽtiliũ ut Græcorũ sculptilia summopere dãnantur in scriptura, dicit eñ Psal. 96. Cõfundãtur omnes qui adorãt sculptilia, & qui gloriãtur in simulachris suis. Nã gentes sua adorabãt sculptilia adoratione & cultu soli Deo debito, existimãtes diuinitatẽ illis inesse, & facientes illa deos suos. Christiani uerò nõ ita honorãt suas imagines, neq; cultũ diuinitati debitũ illis attribuunt, sed honorẽ illũ referunt in sanctos illos, quorũ sunt effigies. Quẽadmodũ gentes diuersa cõstituerunt sacrificia, itidem & Iudæi multimoda obtulerunt sacra. Attamẽ gentium sacrificia, execrãda fuerũt, & nefanda nã immolata dæmonijs, & nõ Deo. Iudæorum uerò sacrificia, sicut à Deo instituta, ita eidẽ per grata & accepta fuêre. Vnde quoniã ante incarnationẽ Dominicã diuinitatis ipsa nõ se præstiterat uisibilẽ, neq; sensu aliquo per unionẽ rei corporeę perceptibilẽ, neq; figurari debuit, neq; ritè potuit: proinde in ueteri Testamento nõ fuit in cõsuetudinẽ ductus imaginũ usus. Quod ex Deuter. 4. ca. perspicuum euadit, ubi Moses ad populum Israeliticũ hęc uerba facit: Nõ uidistis aliq; similitudinẽ in die, qua locutus est uobis Dominus in Oreb, de medio ignis, ne fortè decepti faciatis uobis sculptã similitudinẽ, aut imaginẽ masculi uel fœminæ, similitudinem omniũ iumentorũ, quæ sunt super terrã, auiũ sub cœlo uolantiũ, atq; reptiliũ quæ mouentur in terra, aut pisciũ qui sub terra morãtur in aquis, ne fortè eleuatis oculis ad cœlũ uideas solẽ & lunã, & omnia astra cœli: & errore deceptus, adores ea & colas, quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentib. quæ sub cœlo sunt. Hinc extremæ impietatis est, figurare diuinitatẽ, anteq; ipsa sub forma sensibili se nobis exhibuerit, ut in totius ueteris Testamenti decursu. Nunc uerò nõ impiũ est, illis eã figuris repræsentare, quibus se hominib. insinuare dignata est, ut humana, aut columbæ. Aut etiã impium diuinitatẽ figurare cũ existimatione huiusmodi est opinione, quod figura quæcũq; sensibilis ipsi deitati quoquo pacto sit persimilis, illaq; formæ & lineamentorũ protractione æquet aut referat. Deus eñ spiritus est, omni figura formaq; materiali superior, et super omnẽ speciẽ, imaginemq; sensibilẽ improportionaliter exceptus. Postq; uerò Dei filius humanã sumpsit formã, & in terris uisus est, atq; cum hominibus cõuersatus tunc demũ potuit diuinitas iam crasso corporis obuelata & induta tegmine, quoquo pacto figurari aut sensibili effigiatione repręsentari. Fuit aũt alia ratione, & modo uisus Deus in terris post assumptã nostræ carnis substantiã, q̃ fuerit prius uisus Abrahæ, Mosi, aut prophetis, ut scitè annotat litera. Nã cum apparuit Dominus Abrahæ in cõualle Mãbrę, nõ per diuinã substantiã, sed angelicã ei (sicut & cęteris antiquis patribus) apparuit, quandoquidem autore beato Dionysio in libro de cœlesti Hierarchia cap. 4. si quis fortasse dixerit, ex Deo ipso absq; ullo medio quibusdã sanctorum diuinas apparitiones cõtigisse, is illud quoq; de sacratissimis libris sapienter intelligat, ut secretum ipsius Dei (quodcunq; tandẽ illud est) nemo unq; uidit, neq; uidebit. Cæterũ diuinæ illæ apparitiones sanctis uiris per signa Deo cõuenientissima sacris, quibusdã atq; intuentium modo ac uiribus accõmodatis uisionib. cõtigere. Hæc Dionysius. Ad hæc, angelica substantia sanctis patribus apparens, nõ unita fuit in una hypostasi, speciei humanæ alteriq; corporeæ formæ in qua apparuit. ut neq; substantia hominis cõiuncta est in unitate personæ, uesti ad corpus circũpositæ. Quinimò sicut sine suæ substantiæ diminutione homo uestem q̃ assumpserat exuit, ita sine suæ naturæ detrimento cœlestes spiritus corpora quæ induerant, expleto sui ministerij officio, in pristinam materiam resoluebant. At uerò cum Dominus in nostræ carnis substantia mundo apparuit, uera ibi & tota diuinitas affuit in propria sua substantia, & unita quidem humanæ naturæ in una eademq; hypostasi. Fuit igitur hæc longè uerior, sublimior & augustior Dei apparitio, per præcedentes apparitiones imperfectas admodum & figurales præsignata. De qua Dominus noster Lucæ decimo capite ad discipulos uerba faciens, inquit: Beati oculi qui uident, quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quòd multi reges & prophetæ uoluerunt uidere, quæ uos

uideris, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Quod dictum euangelicum exponens Beda, ait: Multi sancti patres & prophetæ, ut Abrahā, Moses, Esaias, Deum uidisse (ut scriptura testatur) leguntur. Sed aliud est uidere per fidem, aliud per speciem. Viderunt siquidem sancti præmemorati Deum omnipotentem: sed per speculum, & per imagines, & in subiecta creatura, Omnes enim manifestationes, quæ in ueteri testamento ad patres factæ fuisse memorantur, per inferiores creaturas, hoc est, per angelos peractæ à doctorib. affirmantur. Cæterū quoniā damnantes imaginum erectionem & uenerationem, hanc potissimum utuntur in suæ sententiæ assertionem ratione, quòd huiusmodi statuarum honoratio quandā præ se ferre uidetur idololatriam, & uicinum quippiam habere cultui simulachrorum. Hanc cauillationem autor in litera prorsus eneruat, & inualidam esse liquidò demonstrat, cum traditi imagines ipsas secundùm suam materiam minimè adorari atq; substantiam neq; absolutè, & sine relatione in alterum, uenerationem illis impendi, sicut fecerunt gentes, existimātes aliquid diuini numinis illis statuit adesse: sed omnem illum honorem exhiberi illi sancto, qui per imaginem repræsentatur. Quemadmodum honorans imaginem Domini nostri crucifixi, non materiam illam, ex qua cōponitur honorat: sed ipsum Dominum nostrum crucifixum, in cuius recordationem & memoriam, per materialem illam oculis obiectam imaginem reducitur. Et ante imaginem deiparæ uirginis se prosternens, ueneratur non illam sculptam effigiem, sed sacram uirginem cuius illa est repræsentatio: & in ipsam refert aut actu, aut habitu, aut uirtute & æquiualentia (qua secundum ecclesiæ intentionem & consuetudinem instituit huiusmodi uenerationem) omnem honorationis suæ cultum. Et generatim honor omnis qui typo & figuræ exhibetur, in suum reuocatur exemplar & primitiuū, præcipuè & ultimata intentione uenerandum. Quemadmodum è diuerso execrandi sunt & nefarij, qui imaginem crucifixi, deiparę uirginis, aut cuiusuis sanctorum, indignè contrectant, aut afficiunt cōtumelijs atq; inhonoratione: quoniam illi redundat in ignominiam & contemptum eius, quod tali imagine figuratur. Postremùm uenerationem imaginum & picturarum comprobat autor in litera per historiam Abagari regis Edessenorum: qui (ut Historia ecclesiastica primi libri 15. cap. tradit) auditis Christi miraculis, cum adhuc in terris diuersaretur scripsit ad eum epistolam: obnixè rogans ut ad se graui morbo laborantem uenire dignaretur, & sanitatem ægroto reddere. Simul & pictorem misit, quemadmodum ultra ecclesiasticę historiæ sententiam hic refert litera. Eundem & Dominus noster amator hominū epistola responsoria dignatus est: qua rescripsit, se quidem in præsentia ad ipsum uenire non posse, quod oporteret opus illud, ad quod peragendum à patre missus erat in mundum, per ipsum expleri. Post ascensionem uerò suam & assumptionem, se missurum pollicitus est unum ex discipulis suis, qui ipsum & morbi molestia leuaret, & fidem edoceret. Missus autem traditur ad eundem à beato Thoma Apostolo sanctus Thadæus unus ex septuaginta Christi discipulis, qui & Abagarum integræ sanitati reddidit, & sacramentis sanctæ fidei plenius imbuit. Porrò huic historiæ de efformatione imaginis propriæ faciei à Domino in uestimento pictoris facta, & Abagaro missa, astipulatur & beatus Augustinus in libr. de Doctrina Christiana. Vbi etiam adducit memorię proditum esse, quòd Lucas Euāgelista Dominum nostrum, & sacratissimam eius matrem depinxerit: ex his colligens, imaginum uenerationes non nouas esse adinuentiones, sed diuinas traditiones, & Apostolicas sanctiones. Nempe qui ueneratur (inquit) tale signum diuinus institutum, cuius uim significationemq; intelligit, non hoc ueneratur quod uidetur & transit, sed illud potius ad quod talia cuncta sunt referenda. Quam quidem sententiam & hic Damascenus astruit, & per eam secernit imagines Christianorum à sculptilibus gentilium, de quibus dicitur: Simulachra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum.

ΠΕΡΙ ΓΡΑΦΗΣ. ϙα.

Εἷς ἐστὶν ὁ θεός, ὑπό τε παλαιᾶς διαθήκης καὶ καινῆς κηρυττόμενος, ὁ τριάδι ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος, τοῦ κυρίου φήσαντος, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. αὐτὸς γὰρ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο, ὑπὲρ ἧς πᾶσα γραφὴ καὶ ἅπαν μυστήριον. καὶ πάλιν ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς. αὐταὶ γὰρ μαρτυροῦσι περὶ ἐμοῦ. καὶ τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. διὰ πνεύματος τοίνυν ἁγίου, ὅτι νόμος καὶ οἱ προφῆται, εὐαγγελισταὶ καὶ ἀπόστολοι, καὶ ποιμένες ἐλάλησαν καὶ διδάσκαλοι. πᾶσα τοίνυν γραφὴ

DE SCRIPTVRA. Cap. XVIII.

Vnus est Deus, & à ueteri & nouo Testamento prædicatus, qui in trinitate hymnis celebratur & glorificatur Domino dicente: Non ueni soluere legem, sed implere: ipse enim salutem nostram operabatur, pro qua omnis scriptura & omne mysterium, & rursus: Scrutamini scripturas, ipsæ enim testimonium perhibent de me. & Apostolo dicente: Multifariam, multisq; modis olim Deus loquens patribus nostris in prophetis, nouissimis diebus his locutꝰ est nobis in filio. Per spiritū igitur sanctū, & lex, & prophetę, & euāgelistę, & apost. & pastores, locuti sunt, & doctores: omnis ergo scriptura diui-

θεόπνευστος πάντως καὶ ὠφέλιμος. ὥστε κάλλιστον καὶ ψυχωφελέστατον ἐρευνᾶν τὰς θείας γραφάς. ὥσπερ γὰρ δένδρον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένον, οὕτω καὶ ψυχὴ τῇ θείᾳ ἀρδευομένη γραφῇ, πιαίνεται, καὶ καρπὸν ὥριμον δίδωσι, πίστιν ὀρθόδοξον, καὶ ἀειθαλέσι τοῖς φύλλοις, ταῖς θεαρέστοις φημὶ ὡραΐζεται πράξεσι. πρός τε γὰρ πρᾶξιν ἐνάρετον, καὶ θεωρίαν ἀθόλωτον, ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ῥυθμιζόμεθα. πάσης γὰρ ἀρετῆς παράκλησιν, καὶ κακίας ἁπάσης ἀποτροπὴν, ἐν ταύταις εὑρίσκομεν. ἐὰν οὖν ὦμεν φιλομαθεῖς, ἐσόμεθα καὶ πολυμαθεῖς. ἐπιμελείᾳ γὰρ καὶ πόνῳ, καὶ τῇ τοῦ διδόντος θεοῦ χάριτι, κατορθοῦνται ἅπαντα. ὁ γὰρ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ κρούοντι ἀνοιγήσεται. κρούσωμεν τοίνυν εἰς τὸν κάλλιστον παράδεισον τῶν γραφῶν, τὸν εὐώδη, τὸν γλυκύτατον, τὸν ὡραιότατον, τὸν παντοίοις τῶν νοερῶν θεοφόρων ὀρνέων κελαδήμασι περιηχοῦντα ἡμῶν τὰ ὦτα, τὸν ἁπτόμενον ἡμῶν τῆς καρδίας, καὶ λυπουμένην μὲν παρακαλοῦντα, θυμουμένην δὲ κατευνάζοντα, καὶ χαρᾶς ἀϊδίου ἐμπιπλῶντα, τὸν ἐπιβιβάζοντα ἡμῶν τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰ χρυσαυγῆ μετάφρενα τῆς θείας περιστερᾶς καὶ ὑπέρλαμπρα, καὶ ταῖς φανοτάταις αὐτῆς πτέρυξι πρὸς τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ φυτουργοῦ τοῦ νοητοῦ ἀμπελῶνος ἀνάγοντα, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρὶ τῶν φώτων προσάγοντα. ἀλλὰ μὴ παρέργως κρούσωμεν, προθύμως δὲ μᾶλλον καὶ ἐπιμόνως. μὴ ἐκκακήσωμεν κρούοντες (οὕτω γὰρ ἡμῖν ἀνοιγήσεται, ἐὰν ἀναγνῶμεν ἅπαξ καὶ δίς) καὶ μὴ διαγνῶμεν ἃ ἀναγινώσκομεν, μὴ ἐκκακήσωμεν, ἀλλ' ἐπιμείνωμεν, ἀδολεσχήσωμεν, ἐρωτήσωμεν. ἐπερώτησον γάρ φησι τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. οὐ γὰρ πάντων ἡ γνῶσις. ἀρυσώμεθα ἐκ τῆς τούτου τοῦ παραδείσου πηγῆς, ἀέναα καὶ καθαρώτατα νάματα, ἀλλόμενα εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἐντρυφήσωμεν ἀπλήστως, κατατρυφήσωμεν. τὴν γὰρ χάριν ἀδαπάνητον κέκτηνται. εἰ δέ τι καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν χρήσιμον καρπώσασθαι δυνηθείημεν, οὐ τῶν ἀπηγορευμένων ἐστί. γενώμεθα δόκιμοι τραπεζῖται, τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον σωρεύοντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι, λάβωμεν λόγους καλλίστους, θεοὺς δὲ γελοίους καὶ μύθους ἀλλοτρίους, τοῖς κυσὶν ἀπορρίψωμεν. πλείστην γὰρ ἐξ αὐτῶν κατ' αὐτῶν

diuinitus inspirata, utilis est omnino. Quare optimum & animæ conducentissimũ est, diuinas scrutari scripturas. Nam quemadmodum arbor plantata secus decursus aquarũ, sic anima diuina irrigata scriptura impinguatur, & maturum fructũ affert fidem orthodoxam, & semper uirentibus folijs decoratur, id est, Deo placentibus actionibus. Ad actionem em̃ studiosam & cõtemplationem syncerã, ex diuinis scripturis apti euadimus: nam uirtutis omnis exhortationem, & omnis uitij auersionem in illis cõperimus. Si igitur fuerimus discẽdi cupidi, erimus & multa discentes: nam diligentia & labore, & indultoris Dei gratia dirigũtur omnia: qui enim petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperitur. Pulsemus igitur ad pulcherrimum hortũ scripturarũ, suauissimum, dulcissimum, uenustissimum, ut omnigenis intellectualiũ uolucrum cantib. circũsonet aures nostras, & tangat corda nostra, mentem tristitia affectam consoletur, ira turbatam serenet, gaudio æterno impleat, ascendere faciat ad dorsa diuinæ columbæ, instar auri rutilantia, & splendidis eius alis ad unigenitum filium, & hæredem hortulani, intelligibilem uitem reducat, & per ipsam patri luminũ adducat. Sed ne incassum pulsemus, promptè magis & perseuerãter non detrahamus pulsantes: sic enim nobis aperietur. Si legerimus semel aut bis, & non intellexerimus quæ legerimus, nõ improbemus, nõ detrahamus, sed perseueremus, exercitemus, interrogemus. Interroga, inquit, patrem tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi: non em̃ omniũ est sciẽtia. Hauriamus ex huius horti fonte perẽnia & purissima fluenta salientia in uitã æternã: deliciemur insatiabiliter, & delectemur: nam gratiã immarcescibilem possidet. Si autẽ ab ijs qui foris sunt, decerpere quippiã utile ualuerimus, non aspernabile est, efficiamur probati trapezitæ, legitimũ & purũ aurum, aceruãtes, adulteratum aũt refutãtes. Sumamus sermones optimos. deos autem ridiculos, & fabulas alienas, canibus proijciamus. Nam plurimam ex ipsis contra seipsos fortitu-

ἰσχὺν κτήσασθαι δυνηθείημεν. Ἰστέον δὲ, ὡς εἴκοσι καὶ δύο βίβλοι εἰσὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἑβραΐδος φωνῆς. εἴκοσι δύο γὰρ στοιχεῖα ἔχουσιν, ἐξ ὧν πέντε διπλοῦνται, ὡς γίνεσθαι αὐτὰ εἰκοσιεπτά. διπλοῦν γάρ ἐστι τὸ Χὰφ, καὶ τὸ Μὲμ, καὶ τὸ Νοῦν, καὶ τὸ Πὲ, καὶ τὸ Σαδί. διὸ καὶ αἱ βίβλοι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εἴκοσι δύο μὲν ἀριθμοῦνται, εἰκοσιεπτὰ δὲ εὑρίσκονται, διὰ τὸ πέντε ἐξ αὐτῶν διπλοῦσθαι. συνάπτεται γὰρ ἡ Ῥοὺθ τοῖς Κριταῖς, καὶ ἀριθμεῖται παρ' Ἑβραίοις μία βίβλος. ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τῶν Βασιλειῶν, μία βίβλος. ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν, μία βίβλος. ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων, μία βίβλος. ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Ἔσδρα, μία βίβλος. οὕτως οὖν σύγκεινται αἱ βίβλοι, ἐν πεντατεύχοις τέτρασι. καὶ μένουσιν ἄλλαι δύο, ὡς εἶναι τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους, οὕτως. πέντε νομικὰς, Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὺς, Δευτερονόμιον. αὕτη πρώτη πεντάτευχος, ἡ καὶ νομοθεσία. εἶτα ἄλλη πεντάτευχος, τὰ καλούμενα γραφεῖα, παρά τισι δὲ ἁγιόγραφα. ἅτινά ἐστιν οὕτως. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Κριταὶ, μετὰ τῆς Ῥοὺθ, Βασιλειῶν πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, βίβλος μία. ἡ τρίτη μετὰ τῆς τετάρτης, βίβλος μία. καὶ αἱ δύο τῶν Παραλειπομένων, βίβλος μία. αὕτη δευτέρα πεντάτευχος. τρίτη πεντάτευχος, αἱ στιχήρεις βίβλοι, τοῦ Ἰὼβ, τὸ Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομῶντος, Ἐκκλησιαστὴς τοῦ αὐτοῦ, τὰ Ἄσματα τῶν ἀσμάτων τοῦ αὐτοῦ. τετάρτη πεντάτευχος ἡ προφητικὴ, τὸ δωδεκαπρόφητον βίβλος μία, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Ἰεζεκιὴλ, Δανιήλ. εἶτα τοῦ Ἔσδρα αἱ δύο, εἰς μίαν συναπτόμεναι βίβλον. καὶ ἡ Ἐσθήρ. ἡ δὲ Πανάρετος, τουτέστιν ἡ Σοφία τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἡ Σοφία τοῦ Ἰησοῦ, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τοῦ Σιρὰχ ἐξέθετο ἑβραϊστὶ, ἑλληνιστὶ δὲ ἡρμήνευσεν ὁ τούτου μὲν ἔγγονος Ἰησοῦς, τοῦ δὲ Σιρὰχ υἱὸς, ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαὶ, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοῦνται, οὐδὲ ἔκειντο ἐν τῇ κιβωτῷ. τῆς δὲ νέας διαθήκης εὐαγγέλια τέσσαρα, τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ κατὰ Ἰωάννην. πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Λουκᾶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ. καθολικαὶ ἐπιστολαὶ ἑπτὰ, Ἰακώβου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία. Παύλου ἀποστόλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. ἀποκάλυψις Ἰωάννου εὐαγγελιστοῦ. κανόνες τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος.

fortitudinem habere ualebimus. Et scire operępreciũ est, quòd duo & uiginti libri sunt ueteris Testamẽti, secundũ elemẽta Hebraicæ uocis: duo em̃ & uiginti habẽt elementa. Ex quib. quinq; duplant̃, ut ipsa fiãt septem supra uiginti. nã duplex est Caph & Mem, & Nũ, & Phe & Sade. Et ideo libri qui secundum hunc modũ duo & uiginti numerantur, septem & uiginti cõperiuntur, propterea ꝙ quinq; ex ipsis duplãtur. Cõnectitur em̃ Ruth Iudicibus, & numeratur apud Hebręos unus liber: & tertius & quartus, unus liber. Primus autem & secũdus Regnorum, unus liber. Primus & secundus Paralip. unus liber. Primus & secundus Esdræ, unus liber. Sic igitur cõnibantur libri in quatuor pentateuchis, id est, quinarijs uoluminũ, & supersunt alij duo: ut sint dispositi libri hoc pacto, Quinq; legales, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiũ: prima pentateuchus, quæ & legis positio. Deinde alia pentateuchus, quæ & scripturæ & Hagiographa, id est, sanctorũ scripta dicunt, quæ sunt hoc modo: Iesus Naue, Iudices cũ Ruth, Regnorũ primus cũ secũdo liber unus, & tertius, & quartus liber unus, & duo Paralipomenõ liber unus: hæc secũda pentateuchus. Tertia pentateuchus uersu facti libri, Iob, Psalteriũ, Prouerbia Salomonis, Ecclesiastes eius, & Cantica canticorũ. Quarta pentateuchus, prophetica, duodecim Prophetarum liber unus, Esaias, Hieremias, Ezechiel, & Daniel. Deinde Esdræ duo in unum connectuntur librum, & Esther. Qui aũt omnium uirtutũ doctrina referti sunt, hoc est, Sapientia Salomonis & Sapiẽtia Iesu. quã pater Sirach composuit Hebraicè, Græcè interpretatus est nepos Iesu, & filius Sirach: studiosi quidẽ hi libri, pulchriq; & honesti, sed non numerantur in propheticis libris, neq; ponebãtur in arca. Noui uerò Testamenti sunt, euangelia quatuor, secundùm Matthæum, secundùm Marcum, secundùm Lucam, secundùm Ioannem. Actus sanctorum Apostolorũ, Lucæ Euangelistæ. Catholicæ epistolæ septem, Iacob una, Petri duæ, Ioannis tres, & Iudæ una. Pauli Apostoli epistolæ quatuordecim. Apocalypsis Ioannis Euangelistæ. Canones sanctorum Apostolorum, per Clementem.

COM.

COMMENTARIVS.

SCripturam sacram tam ueteris, quàm noui Testamenti, credendam nobis esse & colendam, singularique reuerentia honorandam, in primis ex eo ostendit autor hoc loco, quòd unus & idem Deus, & ueteris autor Instrumenti & noui, quique in utroque predicatur, credendusque & honorãdus iubetur: à quo ut totius ueritatis fonte utraque scriptura emanauit, & tradita est, ut per eã ad agnitionẽ ipsius pleniorem ueniamus. Sanè Manichæi inter cætera suę impietatis deliramenta delatrarunt uetus testamentũ non à Deo esse, sed à principe tenebrarum & malo principio: & nouum duntaxat admittentes Testamentũ, antiquum repudiarunt. Quorum hic error maximè eliditur, cum Christus se uenisse ut legem impleret contestatur, cum scripturas ueteris Testamẽti de se testimonium perhibere profitetur, cum denique Deus olim patrib. locutus esse multifariã in prophetis asseritur. Quę quidẽ Dei locutiones per prophetas, ad ueteris Testamẽti scripturas prorsus attinet. His cõsentanea est & Apostoli sententia ad Rom. 3. cap. dicentis: Quoniã quidẽ unus est Deus qui iustificat circumcisionẽ ex fide, & præputium per fidẽ. Legẽ ergo destruimus per fidẽ? Absit: sed legem statuimus. Et Dominus noster Ioan. 5. cap. ad Iudæos calumniatores ait: Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autẽ illius literis non creditis, quomodo uerbis meis credetis? Et nõ modò Moses, sed & omnes prophetæ testimoniũ Christo perhibent, ut ait beatus Petrus in Act. apost. cap. 10. Huic accedit & alia ratio ad comprobandã scripturã, & ueteris Testamenti & noui recipiendam esse: & præcipuè obseruandã, quoniã utraque per spiritũ sanctũ reuelata est & inspirata. Porrò Montinus impij erroris dogmatistes, & insaniæ eius uates Priscilla & Maximilla asseuerare ausi sunt, prophetas non spiritu sancto afflatos oracula sua texuisse sed arreptitios, & tanquam mente captos ea protulisse uaticinia, quæ nõ intellexerũt. Verũ horũ uesaniã lõgo ante tempore damnauerat beatus Petrus 1. ca. 2. epist. suæ, dicens: Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Et ad eandem eradicãdã ex agro fidei noxiã herbam, Concilium Nicenũ inter cętera protestatur spiritũ sanctũ per prophetas locutũ esse. Demùm Apollinarius uir eruditissimus (teste Hieronymo in libro de uiris illustrib.) insigne uolumen composuit, quo confutat Montani cum suis mulierculis insaniã atque impudentiã, paracleti nomẽ sibi ascribentis, & illis tanquam prophetissas diuino spiritu se afflasse iactantis. Sed & Historia ecclesiastica, 5. libr. 13 cap & sequentib. prædictam damnat Montani hæresim, & suas insanas uates, multa de illis prosequens. Vt autem scripturarum sanctarum studium auidius amplectamur, plerisque sensilibus manuductionibus autor studiosius inducit animos nostros. Et in primis exemplo arboris plantatæ secus defluxum aquarum, & tempore opportuno fructum reddentis. Vbi alludere uidetur ad id Psalm. 1. de beato uiro præconiũ, Sed in lege Domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignũ quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructũ suum dabit in tempore suo: & foliũ eius non defluet. Est enim sacræ scripturæ cognitio uelut aqua spiritualis, ubertim irrigans animam illius studiosam, fructiferamque reddens. Est et cibus animæ solidus, quo pascitur fidelis anima, uelut pabulo suæ naturæ accommodo non enim in solo pane uiuit homo, sed & in omni uerbo quod procedit ab ore Dei, ut dictũ est Matthæi 4. cap. Atqui quæcunque scriptura sancta cõplectitur uerba, ab ore Dei profecta sunt. Ea igitur spirituale præbent animæ nutrimentũ, & uitã. Quæ em̃ alia (inquit Hieronymus) potest esse uita sine scientia scripturarũ, per quam Christus agnoscitur, qui est uita credentiũ. At idem quoque scripturarũ studiũ nos hortari debet copiosus fructus inde proueniẽs. Nam uirtus omnis exhortationẽ & omnis uitij auersionẽ, in illis est cõperire. Quid enim aliud uetus nouumque Instrumentũ, cum uerbis, cum exemplis molitur, quam ad uirtutem nos hortari, & uicijs absterrere? Narrantur siquidẽ inibi multorũ benefacta, bonaque opera & habita ex illis præmia, quæ nos ad illorũ æmulationẽ feruentius incitent. Referuntur itidẽ aliorũ scelera & illis inflictæ ab ultrice Dei dextra punitiones, ut cum fermè nunquam uitia memorentur, sine ultione diuina deinde immissa, reuocemur diuinorũ iudiciorũ timore à malorũ perpetratione. Et planè quemadmodũ dicit Cassiodorus in Psalmorum expositione, sicut fœcundissimus ager odoriferas herbas saluti nostrę producit accõmodas: sic lectio diuina, cũ per singula uerba requiritur semper illic cura sauciæ mẽtis reperitur. Quòd si quis percontetur, quonã pacto scripturarũ agnitionem consequi possimus, rectè autor in litera respondet, diligentia & labore, & indultoris Dei gratia. Nẽpe ut corporale lumẽ oculis hauriatur corporeis, necessaria est palpebrarũ apertio, oculique detectio, & insuper à sole luminis infusio: quorũ neutrũ per seipsum sufficiẽs est, utrũque autem alterius auxilio eget. Ita sanè si claritas intelligentiæ sacræ scripturæ oculo mentis nostræ sit irradiatura, opus est labore in primis ad detergendã ignorantię caliginem atque tenebras. Insuper & diuinæ gratiæ radio indigemus, qui infulgeat illi oculo animæ ab alto, eumque spirituali nouoque splendore illustret, ne in nocte ignorantiæ cæcutiat. Quòd si horũ alterũ desit, nequicquam agnitionẽ sacrarũ literarũ nobis speramus. Deinde multiplici allegoria commendans scripturarũ scientiã, & ad illam capessendã exhortans, ipsam horto amœnissimo comparat & dulcissimis referto floribus, ubi cuiusque generis auiũ cantus cum summa modulatione audiũtur. Sic planè in spirantissimo scripturarum horto, intellectuales sunt aues prophetæ, Psalmorum

morum cantores, euangelistæ, apostoli, & cæteri, qui libros sacræ paginæ ediderunt. Et quoniam terrena perosi contemplationis alis ad cœlestia subuecti sunt, euolaruntque animo in sublime cœlesti: rectè auiũ nomine hic per metaphorã nũcupantur. Horũ cantus sunt diuinæ sententiæ, cordis nostri auribus dulciter insonantes, inuitãtes ad dei laudem, pulchræ uirtutis usum, uitiorum odium. Et hoc pacto cætera literæ uerba metaphorico sensu contexta, ad rei propositæ materiã sunt applicanda. Quòd aũt dicit ibidem, ut hortus scripturarum nos ascendere faciat ad dorsa diuinæ columbæ, instar auri rutilantia: nõ incõcinnè illud ex Psalmo 67. desumptum uidetur, ubi dicitur: Si dormiatis inter medios cleros, pẽnæ colũbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Vbi per diuinã columbã non absurdè intelligere possumus Dei cõtemplationẽ & iugẽ meditationẽ, quã ex sacra scriptura percipimus. Siquidẽ pennis colũba in aera subuehitur, & fellis amaritudine carẽs, simplicitate cõspicua auis est. Et mẽs quoque sacris literis imbuta, omni exuta duplicitate & amarore cordis, tota in Deũ erigitur, subnixa alis ex sacræ scripturæ studio cõparatis. quales propheta sibi dari expetiuit, cũ Psalmo 54. dicit Quis dabit mihi pennas sicut colũbæ, & uolabo & requiescã? Huiusce quidem contemplationis exordia, sicut argentum radiãt, diuinorũ eloquiorũ nitore candentia. Posteriora uerò eius, aut quæ in hac uita post diutinã exercitationem à consummatis habentur, aut uerius, quæ in altera uita à beatis reuelata iam facie Deum contemplantib. percipiuntur, instar auri rutilant, quod quãto auro argento præstantius: tanto hæc posteriora priorib. sunt altiora. Deinde in metaphorica locutione prius cœpta persistens autor, unigenitum Dei filium hæredem hortulani & intelligibilem uitem nuncupat. Nam secundum scripturæ sententiam, hortulanus spiritualis est pater cœlestis, & ille paterfamilias qui plantauit uineam scilicet sanctam ecclesiam pretioso filij sui sanguine rigatam: muniuitque eam cœlestiũ spirituum custodia & diuinorum mandatorũ sepib. Hæres uerò hortulani est patris æterni filius, post prophetas missos & ociosos, cum ex uinea synagogæ fructum quærerent, tandem à patre missus. Quem uidentes cultores uineæ, dixerunt intra se: Hic est hæres: uenite, occidamus eum, eiectumque extra uineã occiderunt, cũ eductũ porta urbis Solymæ Dominum nostrũ cõtumeliosa morte affecerunt: quemadmodũ 22. cap. Matthæus meminit. Idem quoque Dei filius, intelligibilis est uitis: quemadmodũ de se Ioan. 15. cap. attestatur: Ego (inquit) sum uitis uera: & pater meus agricola est. Omnẽ palmitẽ in me nõ ferentẽ fructũ, tollet eũ & omnẽ qui fert fructũ, purgabit eum, ut fructũ plus afferat. Et reliqua quæ in eandem sententiã deinde subnectuntur. Neque solũ nobis elaborandũ est, ut ex sacræ scripturæ pagina quæ uera sunt & recta desumamus: sed & ijs qui foris sunt, quicquid utile decerpamus. Foris quidem esse dicuntur autores, qui ueræ fidei expertes, seculares literas tradiderũt, humanasque disciplinas conscripserunt. Quales poetæ, oratores, historici, philosophi, geometræ, astronomi, & cæteri id genus, rerum inferiorum naturam perscrutantes. A quibus si quippiã desumere possumus, à bonis moribus & ueritate non abhorrens, quemadmodum Israel ab Aegyptijs commodauit uasa argentea & aurea, suoque usui uendicauit, iubente Domino: ita à secularis literaturæ hominib. benedicta tanquam ab iniustis possessorib. accipere, fideique pietati accommodare debemus. Et Deuteronomij 21. cap. Domini uoce præceptum est, mulieris captiuæ (cuius forma cordi est) radendũ caput, supercilia, omnes pilos, & ungues corporis amputandos, & sic demũ esse ducendam uxorem, coniugioque sociandam, haud aliter ut captiua ab hominibus seculi ueritas assumatur à nobis in usum, resecanda sunt superflua omnia, atque à fidei nostræ sinceritate aliena: & ita demum purgata, atque desecata, ueritas nostro instituto est adaptanda. Quemadmodum diffusius ostendit Hieronymus in epistola ad magnum orbis Romæ oratorem, reddens causam, cur in suis operibus secularium interdum ponat exempla: comprobans ibidem, & beatum Paulum nonnunquam suis scriptis eorum, qui foris sunt testimonia inseruisse. Verùm hac in re apium more rectè dijudicare debemus, & dulcium ab amaris, suaueque olentium ab ijs quæ tetri sunt odoris, discerniculum facere, ut hæc refugiamus, illa uerò studiosius amplectamur. Attamen deos gentilium & fabulas ridiculas de ipsis confictas sacris sermonib. nunquam debemus inserere, ne commisceamus prophana sanctis, aut mendacium ueritati. Sunt enim illa poetarum commenta in dæmoniorum præconium decantata, prorsus indigna, quæ in tractandis sacris eloquijs locum obtineant, aut permisceantur. Quinimò debemus potius illa fictitia deliramenta tanquam spicula in suos retorquere autores, & ex illis argumentum sumere falsitatis & uesaniæ suarum superstitionum, unde cõfutentur ipsorum mendatia. Validis proculdubio nititur priuilegijs, qui causam suam de aduersarij affert instrumentis. Speciosa siquidem uictoria est (inquit Hieronymus) cõtrariam partem chartulis suis ueluti proprijs laqueis irretire, & testimoniũ suorũ uocib. confutare, æmulumque suis telis euincere, ut oppugnatoris tui argumẽta tuis probentur utilitatibus militare. Ex proprijs aũt gentilium dictis, quæ de dijs suis canunt, maximi roboris sumitur argumentum contra ipsos ad improbandam eorum uanitatem. Cum enim de suo Ioue stupra scribant & adulteria, quæ humana lex rectæ rationali innitens in republica bene instituta prohibet, quid aliud colligere possumus, nisi ipsum nihil habere diuini numinis, sed flagitiosissimũ fuisse nebulonem? Cum itidem Mercurij recidant furta, technas, & dolos, Iunonis iniquæ irã in Troianos, inter se pugnantes

pugnantes deos, & hos Troianis, illos Grecis fauentes, quis nisi mentis inops credat deorum habere numē? cum huiusmodi mores ne inter homines quidem bene institutos admittantur. Porrò qui & quot libri scripturæ sacrę paginam complent, deinde digesto ordine recensent autor, illos summi cōprobans secundum numerum literarum Hebraicarum. Quod quidē & Hieronymus astruit in prologo libris Regum præfixo, dicens: Quomodo uiginti duo elemēta sunt, per quæ scribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initijs uox humana cōprehenditur: ita uiginti duo uolumina supputantur quibus quasi literis & exordijs in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens uiri iusti eruditur infantia. Porrò quinqꝫ literæ duplices apud Hebræos sunt: Caph, Mem, Nun, Phe, Sade. Aliter n. scribuntur per has principia meditatesqꝫ uerborum, aliter fines. Vnde & à plerisqꝫ libri duplices æstimantur, quemadmodū latius in eodem loco prosequitur, librorum omnium ueteris Testamenti determinationem constringens. At uerò in enumerandis libris hoc loco, censentur primus & secundus Esdræ, unus liber. Nam tertius & quartus Esdræ libri, apocryphi sunt, nec in Hebræorum librorū canonem recepti, nec autoritate Hebræorum comprobati: ut dicit Hieronymus in prologo Esdrę hoc pacto: Nec quēquam moueat, quod à nobis unus liber æditus est, nec apocryphorū tertij & quarti libri somnijs delectetur: quia & apud Hebræos Esdræ Neemiæqꝫ sermones in unū uolumē coartātur. Rursum cum nominantur ab autore in litera præcipui prophetę, Esaias Hieremias, Ezechiel, Daniel: sub Hieremia non modò eius ꝓphetia cōprehenditur, sed & Threni, id est lamētationes eius, quibus urbis Solymę deplorauit excidium: et Baruch, qui cum scriba esset Hieremię, ex eius quasi ore suū uidetur librum deprompsisse. Cum uerò deinde in litera nominatur Sapientia Salomonis, & Sapiētia Iesu, inter libros uirtutum doctrina refertos: Sapiētia Salomonis ibi intelligitur liber Sapientiæ à Salomone cōpositus, nō à Philone, ut quidam falsò autumant: cum neqꝫ rex, neqꝫ iudex, neqꝫ templi Dei extructor fuerit Philo Iudæus, qualem se autor libri Sapientiæ: nono illius libri capite à Deo esse delectum profitetur. Ad hæc, quomodo supradictus liber Sapientiæ inter ueteris instrumēti libros annumeratur, si à Philone Iudæo (ut aiunt) cōpositus est? qui tēpore Gaij itidē & Claudij Cæsarum pro Iudæis legationem ad ipsos obiuisse scribitur: coruscāte iam Euangelij luce, & in totum orbem suos diffundente beneficos radios: cum uerisimile uideatur, antiquæ legis libros omnes, tempore prioris illius status synagogæ, & ante exordium Euāgelicę legis fuisse cōpositos. Rursum secundo predicti libri capite, spiritu (ut literæ cōtextus ostendit) prophetico, describuntur impij conatus Iudęorum, machinamēta Scribarum & Pharisæorum in Christum Dei uirtutē & sapientiā, quę in alijs locis, in Psalmis & Euangelijs, eodem dictante spiritu sancto, & eadē ferè uerborum serie referuntur. Circumueniamus (inquiunt) iustū: quoniā inutilis est nobis, & contrarius est operib. nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiā Dei habere, & filium Dei se nominat, & gloriatur patrem se habere Deū. Videamus ergo, si sermones illius ueri sunt, & tētemus quæ uētura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si em̄ est uerus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manib. cōtrariorum. Et reliqua quæ de passione Domini & morte ignominiosa ipsi iusto, & qui factus est nobis iustitia & redemptio, inferenda ibidem referuntur.. Ad hęc omnia passionis Christi mysteria, tempora Philonis erant completa, uel ante ipsius tempora. Quomodo igitur ab eo describerentur, tanq̄ adhuc futura atqꝫ complenda? Huc accedit, quòd huiusce libri (de quo fit sermo) autor in loco supradicto detestatur impiorum Iudæorum in ipsum iustum inuidiam, æmulationem & zelum, execraturqꝫ grauem ipsorum malitiam ac impietatem. Id autem Philonem nequaqꝫ fecisse, facilè coniectare licet: ut qui suo tempore inter Iudæos honoratus admodum erat, & celeberrimus habebatur, in lege ipsorū cōuersatus semper & Christianæ legis expers. Quare tam apertè recentē patrū suorum nequitiā scriptis mandasse minimè credendus est: per q̄d suorum cōtribulium, quorum sectabatur traditionem & uitam, incurrisse odiū. Prętere a beatus pater Dionysius ex supradicto Sapientiæ libro citat testimonium in prima parte quarti capitis libri de Diuinis nominibus, dicens: Et in primis scripturarum institutionibus quendam de diuina sapientia dixisse cōperies. Amator factus sum formę illius: q̄d ex 8. Sapiētiæ capite sumptum est. Atqui fecisset admodum difficilè, librum illum, si à Philone fuisset cōpositus, adeò iam fuisse diuulgatum, ut ad manus sancti patris Dionysij, illi synchroni atqꝫ cōtemporanei, tum peruenisset. Quòd si dicas etiam Dionysium potuisse, cum hæc diceret, uidisse Philonis libros iam recens editos: sciscitari uelim, quomodo ergo beatus pater uocat librū illū primas literarū institutiones, atqꝫ præintroductiones, si tum primū fuerit in lucē prolatus? cum hęc uerba planè significent librū illū antiquiorē fuisse, q̄ fuerint tempora Philonis. Deniqꝫ in 9. Sapientiæ cap. describitur autor illius libri (quisquis tandem is fuerit) orasse Dominum pro imperranda sapientia, ad rectè gubernandum populum, & acceptū à patrib. suis regnū. Atqui tertij libri Regū tertio capite rex Salomon idem sapientiæ donū à Deo postulasse legitur, cum apparuit illi Dominus per somniū nocte, dicens: Postula quod uis, ut dem tibi: & inter cætera respondit Salomō petens à Deo: Dabis ergo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Hęc igitur petitionis & postulationis sapientiæ in utroqꝫ loco conscriptæ conformitas, argumento est, Salomonē fuisse libri Sapien-

tiæ autorē, q̄d cum Damasceno hoc in loco sine hęsitatione sentiendū est. Ad quod & illud nō leuem affert probationem ac autoritatem, q̄ qui libros Philonis Hebræi recensent, & ab eo cō positos, ut beatus Hieron. in lib. de Viris illustribus, & Eusebius Cæsariensis in Ecclesiastica historia lib. 2. cap. 28. librum Sapientię inter illius libros nō connumerant: quod utiq; fecissent, si persuasum habuissent, illum à Philone fuisse cōpositum. Dignus. n. est, qui inter cæteros exprimeretur. Sapientia uerò Iesu, liber est Ecclesiasticus, optimis humanæ uitæ institutis refertus, à Iesu patre Sirach Hebraicè conscriptus, & à nepote suo in linguā Græcam traductus, ut ostēdit prologus Ecclesiastico prępositus. Et nō modò hi duo libri non numerati sunt in canone sacrorū librorū: sed etiā Tobias, Iudith, & Machabęorū, à numero canonicorū uoluminum ueteris instrumenti sunt exclusi: quemadmodū in prologo librorum Salomonis testatur Hieronymus: Sicut (inquit) Iudith & Thobiæ, & Machabæorū libros legit quidē eos ecclesia, sed inter Canonicas scripturas non recipit: sic & hæc duo uolumina (Sapientiam inq; Salomonis, & Ecclesiasticū) legit ad ædificationē plebis, non ad autoritatē Ecclesiasticorū dogmatum cōfirmandā. Vnde effectum est, q̄ hi duo libri, Sapientia Salomonis & Ecclesiasticus, similiter & cæteri tres illis annumerati non ponebantur in arca. Sanè in arca ueteris Testamenti, cum uirga Aaron, urna continente manna & præceptis decalogi, apud Hebræos etiā ponebātur libri approbati & canonici antiquæ legis, tanq; in promptuario atq; reconditorio. Et cum in captiuitate Babylonica eorū primaria arca fuerit deperdita, alteram ad prioris formā ac speciem instaurarunt, in qua sacros itidem libros recondiderunt. Itaq; liber Sapientię & Ecclesiasticus, q̄ minoris haberentur authoritatis & ponderis q̄ illi duo & uiginti libri ueteris instrumenti in litera explicati, non ponebantur in arca, sed duntaxat Canonici libri in ea secretius claudebantur. postremū post libros noui Testamenti numerat etiā autor canones sanctorum Apost. per Clementē. Quos quidem canones, regulasq; Apostolorū ad ecclesiæ institutiones traditas, in sui exordio habuit ecclesia per Clementem collectas, ut meminit liber Decretorū distinct. 16. cap. Apostolorū, cum dicit: Apostolorū canones, q per Clementē pontif. Roman. (sicut quidē asserunt) dicuntur esse translati, sunt quinquaginta. Et in sequentib. eiusdem distinctionis capitib. latior de ipsis fit mentio. Nunc tū temporū iniuria, & malignitate illis caremus: quas nihilominus tam sanctas traditiones atq; sanctiones noscere, multū rectæ gubernationi ecclesię (ut cōiectare facile est) cōduceret. Eas Epiphanius Cassiodori efflagitatione latinas fecisse memoratur. de quib. sic scribit Isiodorus: Propter eorū autoritatē cæteris concilijs præponimus canones qui dicuntur esse Apostolorū, licet quibusdā Apocryphi dicantur quoniā plures, eos recipiunt, & sancti patres eorum sententiā synodali autoritate roborauerunt, & inter canonicas posuerunt cōstitutiones. Porrò diuisio librorū totius sacræ scripturæ, à Damasceno in hoc capite posita, hac forma oculis subiecta potest facilè cōstringi ac comprehendi, cui subiūgitur deinde altera eorundem librorum partitio uulgata, & secundum aliam rationem sumpta.

Libri ueteris Testamenti.
1 Prima Pentateuchus.
Libri legales.
Genesis.
Exodus.
Leuiticus.
Numeri.
Deuteronomium.
2 Secunda pentateuchus.
Hagiographia.
Iosue.
Iudicum & Ruth.
Regum primus & secundus.
Regum tertius & quartus.
Paralipom. prim9 & secūdus.
3 Tertia pentateuchus.
Libri uersu compositi.
Iob.
Psalterium.
Prouerbia.
Ecclesiastes.
Cantica.
4 Quarta pentateuchus.
Libri prophetici.
Esaias.
Hieremias.
Ezechiel.
Daniel.
Duodecim prophetæ.
5 Residui.
Esdræ primus & secundus.
Hester.
6 Additītij.
Sapientia.
Ecclesiasticus.
Thobias.
Iudith.
Machab. primus & secundus.
Libri noui Testamenti.
1 Euangelia quatuor.
Matthæus.
Marcus.
Lucas.
Ioannes.
2 Actus Apostolorum.
3 Epistolæ catholicæ 7.
Iacobi, una.
Petri, duæ.
Iohannis, tres.
Iudæ, una.
4 Epistolæ Pauli 14.
5 Apocalypsis Ioannis.
Canones Apostolorum.
Diuisio librorum sacræ
Scripturæ uulgata.
1 Libri ueteris Testamenti.
Legales.
Genesis.
Exodus.
Leuiticus.
Numeri.
Deuteronomium.
2 Historiales.
Iosue.
Iudicum.
Ruth.
Regum quatuor.
Paralipomenon duo.
Esdræ quatuor.
Thobiæ.
Iudith.
Hester.
Iob.
Machabæorum duo.
3 Morales.
Prouerbiorum.
Ecclesiastes.
Cantica.
Sapientia.
Ecclesiasticus.
4 Prophetales.

Psalterium

Pſalterium.
Eſaias.
Hieremias, & Threni.
Baruch.
Ezechiel.
Daniel.
Oſee.
Iohel.
Amos.
Abdias.
Ionas.
Micheas.
Naum.
Abacuc.
Sophonias.
Aggeus.
Zacharias.
Malachias.

Libri Noui Teſtamenti.

2 Legales, qui & Euangelia.
Matthæus.
Marcus.
Lucas.
Ioannes.

2 Hiſtoriales.
Actus Apoſtolorum.

3 Morales, qui & Epiſtolæ.
Pauli ad Romanos.
Corinthios, duæ.
Galatas.
Epheſios.
Philippenſes.
Coloſſenſes.
Theſſalonicenſes, duæ.
Timotheum, duæ.
Titum.
Philemonem.
Hebræos.
Epiſtolæ Catholicæ.
Iacobi.
Petri, duæ.
Ioannis, tres.
Iudæ.

4 Prophetales.
Apocalypſis Ioannis.

Cæterùm & id annotare hic nõ fuerit ſuperuacuũ, ꝙ ſeptem illæ epiſtolæ ſanctorũ quatuor Apoſtolorũ, Iacobi, Petri, Ioannis & Iudæ, recto & apto nomine nuncupãtur Catholicę, id eſt uniuerſales, quod nõ ſcribantur ad aliqꝫ particularẽ eccleſiã aut ſingularẽ hominẽ quemadmodum epiſt. beati Pauli: ſed indifferenter & promiſcuè ad totũ credentiũ in Chriſtũ cœtum, uniuerſamqꝫ Chriſtianorum congregationem, excepta ſecunda & tertia epiſt. Ioan. Scriptorum aũt imperitia factum eſt (ut nõnulli uiri eruditiſsimi cõiectant) q̃d cõmutatis aliquibus mediarum ſyllabarum literis, pro Catholicis uulgò Canonicæ dicãtur epiſtolæ: cum nõ Canonicæ, ſed Catholicæ ſint appellãdę. Neqꝫ illud hic prętereundum cenſemus, non eſſe reuocãdum in dubium (quemadmodum nõnulli ante actis temporib. factitarũt) ſit'ne epiſtola q̃ ad Hebręos inſcribitur, à beato Paulo cõpoſita, aut alio quouis autore, ut ſancto Clemente, Luca, aut Tertulliano: ſed indubitatò ſentiendũ eſt, & aſſerendũ, illã eſſe beati Pauli epiſtolam, inprimis diuinã & digniſsimam. Primò quidem, q̃m in ſacroſancta ſynodo Nicena, eccleſia uniuniuerſalis eam recepit, tanqꝫ ab Apoſtolo Paulo ſcriptã: ipſamqꝫ talem haberi debere ſanxit atqꝫ decreuit: quare nullus poſt hanc definitionem publicã relinquitur ambiguitati locus. Secundò, quia beatiſsimus pater Dionyſius à Paulo diuinis myſterijs ſacrę fidei inſtitutus, in Operibus ſuis citat teſtimonium ex illa epiſtola, tanqꝫ à ſuo (ut uocat) præceptore, ducéqꝫ ac inſtitutore cõpoſita: quod utiqꝫ cõpertum ſatis & exploratum, ut oculatus teſtis, habere potuit. Tertiò, beatus Ioannes Chryſoſtomus in Homelijs ſuis ſupradictam exponentibus epiſtolã, affirmat eandem eſſe Romæ à beato Paulo ſcriptã. Non igitur temerè tanti uiri autoritati eſt refragandũ, aut reclamandum. Quartò, in calce huius epiſtolæ dicitur ipſa miſſa fuiſſe ad Hebræos, quibus ſcribebatur, per Timotheum Pauli diſcipulum, & ſpiritualem in Chriſto filiũ: quod non leue præſtat argumentũ, eam à Paulo fuiſſe ſcriptam, qui familiaritatem & conſuetudinem habebat cum Timotheo deferendã, ut cum quo nõ tantam habuiſſet in eccleſiarum ædificatione ſocietatem. Poſtremò id conuincit ardentiſsimus ille zelus & feruor, quo totus flagrabat animus Pauli ad conuerſionẽ Hebræorum ad fidei ueritatẽ: quem ad Romanos ſcribẽs apertè indicat, cum dicit: Optabã anathema eſſe pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei, ex quib. eſt Chriſtus ſecundũ carnẽ. & rurſum ad eoſdem alio loco: Quandiu quidem ego ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meũ honorificabo, ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, id eſt Iudęos, & ſaluos faciam aliquos ex illis. Itaqꝫ diuino illo igni agitatus, ſuccenſus & inflammatus Paulus, epiſtolã ad Hebræos ſcripſit: qua perſuaderet eis, depoſita uetuſtate legis, iam noua euangelicę gratiæ ſacramenta multò auguſtiora, dignioráqꝫ mundo indulta eſſe. Conſimiliter id firmiter tenendũ eſt, Apocalypſin ipſam eſſe beati Ioannis Apoſtoli & Euangeliſtę: neqꝫ trahẽdũ in dubiũ, an ſit alterius cuiuſdã Ioannis presbyteri, cuius ſepulchrũ etiã uiſitur apud Epheſum, ut refert Hiſtoria eccleſiaſtica lib. 3. ca. 31. Nẽpe qui Apocalypſin ſcripſit, dicit in primo illius ca. ſe cũ eã à Deo haberet reuelationẽ, fuiſſe in inſula Pathmos, ꝓpter uerbũ Dei, & teſtimoniũ Ieſu. Idipſum aũt de nullo legimus ſanctorũ uirorum illius tẽporis, q̃ de beato Ioanne Apoſt. & euangeliſta, dilecto Chriſti diſcipulo qui propter inſuperabilẽ euãgeliſandi cõſtantiã à Domitiano Cęſare in Pathmos inſulam relegatus diuinæ uiſionis & allocutionis meruit crebra conſolatione reuelari, ut catholica de ipſo concinit eccleſia. Quinimò ad ipſum beatũ Ioannẽ ibidem in exilio degentẽ, ſacratiſsimus pater Dionyſius epiſtolã cõſcripſit: qua ſignificauit, eundẽ ab exilio (ut diuina reuelatione acceperat) ad eccleſiam ſuã Epheſinã cum tranquillitate reuerſurũ. Inſup in tertia parte tertij capitis libri de Eccleſiaſtica hierarchia, Dionyſius ponẽs partitionẽ ſcripturę ſanctæ per ea, q̃ in libris cum ueteris, tũ noui Teſtamenti pertractantur, in adiectis ſcholijs dilucidè explicatã, dicit: Siue arcanam illã ac myſticam omnino uiſionem dilecti diſcipuli, diuinamqꝫ Domini Ieſu & altiſsimam theologiam, eis qui dij fieri merentur exponit, eos per myſteria ſacra & diuina ſuſtollit atque confirmat. Vbi per arcanam illam & myſticam uiſionem, intelligit Dionyſius eo loco ſanctam

Apocalypsin, quam aperte testatur his uerbis esse Ioannis Apostoli & Euangelistæ: quare & illud sine controuersia sentiendum est, & asserendum. Neq; ratio illa militat quam inducunt aliqui ad ostendendum quod eius non sit Apocalypsis, quia nomen suum exprimit autor in primo illius lib. cap. quod neq; in Euangelio, neq; epistolis suis Ioannes fecit: quoniam in diuersis operibus suis autores diuerso uti possunt scribendi genere, neq; semper in omnibus eadem obseruant. Hic autem ob maiorem certificationem nomen suum expressit, ob quod potius debet credi esse eius opus, quam si illud non expressisset. Sicut & epistolæ Pauli, quæ nomen eius in fronte præferunt, non dubitantur esse ipsius. Ea autem quæ ad Hebræos est, quia Pauli nomen non habet in capite prænotatum, dubitata est à multis non esse illius. Veruntamen ob hoc, irrationabilis est illa dubitatio.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΧΡΙΣΤΟΥ λεγομένων. ϛε.

Τῶν ἐπὶ χριστοῦ λεγομένων τρόποι γενικοί εἰσι τέσσαρες. τὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἁρμόσει αὐτῷ, τὰ δὲ ἐν τῇ ἑνώσει, τὰ δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν, τὰ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. καὶ τῶν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οἱ τρόποι εἰσὶν ἕξ. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν, τὸ συναφὲς τῆς φύσεως, καὶ τὸ πρὸς τὸν πατέρα ὁμοούσιον δηλοῖ· ὡς τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. καὶ τὸ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων. καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως· ὡς τὸ, υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. καὶ τὸ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος. καὶ τὰ ὅμοια. τὰ δὲ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων περιχώρησιν· ὡς τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ τὴν ἀνεκφοίτητον ἵδρυσιν ὡς λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, καὶ ἀπαύγασμα. ὅτε γὰρ λόγος ἐν τῷ νῷ. (λόγον δέ φημι τὸν οὐσιώδη.) καὶ ἡ σοφία ὁμοίως, καὶ ἐν τῷ δυναμένῳ ἡ δύναμις, καὶ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα, ἀνεκφοιτήτως ἵδρυται, ἐξ αὐτῶν πηγαζόμενα. τὰ δὲ ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ πατρός· ὡς τὸ, ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν. ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἔχει τό τε εἶναι, καὶ πάντα ὅσα ἔχει, τὸ μὲν εἶναι γεννητῶς, καὶ οὐ δημιουργικῶς· ὡς τὸ, ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα. πάντα δὲ ὅσα ἔχει, οὐ μεταδοτικῶς, οὔτε διδακτικῶς, ἀλλ᾽ ὡς ἐξ αἰτίου· ὡς τὸ, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα οὕτως ποιοῦντα. εἰ μὴ γὰρ ὁ πατήρ ἐστιν, οὐδὲ ὁ υἱός. ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ ὁ υἱὸς, καὶ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ἅμα τῷ πατρὶ, καὶ οὐ μετὰ τὸν πατέρα. ὁμοίως καὶ ἃ ποιεῖ, ἐξ αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ. μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ, οὐχ ὁμοία, ἀλλ᾽ ἡ αὐτὴ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος θέλησις, ἐνέργειά τε καὶ δύναμις. τὰ δὲ ὡς τῆς πατρικῆς εὐδοκίας διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πληρούμενα, οὐχ ὡς δι᾽ ὀργάνου ἢ δούλου, ἀλλ᾽ ὡς διὰ οὐσιώδους καὶ ἐνυποστάτου αὐτοῦ λόγου, καὶ σοφίας, καὶ δυνάμεως,

DE IIS QVAE DE CHRISTO DICUNTUR. *Cap. XIX.*

Eorum quę de Christo dicunt, modi generales sunt quatuor. Nam quędā cōpetūt ipsi ante incarnationem, quędā in ipsa unione, quædā post unionem, & quędam post resurrectionem. Et eorum quæ ante incarnationem, modi sunt sex. Nam quædam eorum, conuenientiam naturæ & ad patrem consubstantialem ostendūt: ut illud, Ego & pater unū sumus. &, Qui uidet me, uidet & patrem. &, Qui cum in forma Dei esset. & id genus talia. Quædā perfectionem hypostaseos: ut illud, Filius Dei & character substātiæ eius. & illud, Magni cōsilij angelus, admirabilis consiliarius. & similia. Quædam immansionē hypostaseon in inuicē: ut hoc, Ego in patre & pater in me. Quædam immobilem statum, ut uerbum, sapiētia, uirtus, & splēdor: nā uerbum in mente (uerbum dico substantiale) & sapientia similiter & in potente uirtus, & in luce splendor, inde mobiliter stabiliuntur, ex illis fontaliter emanantia. Quædā ut ex causa patre: ut, Pater meus maior me est. nam ex ipso habet esse, & omnia quæcunq; habet, esse quidē generatiuè, & non cōditoriè: ut & hoc, Ego ex patre exiui, & uenio, & ego uiuo propter patrem. Omnia autem quæcunq; habet, neq; participatiuè, neque ut ex præceptore, sed ut ex causa habet, ut illud: Et non potest filius à seipso quicquā facere, nisi quod uiderit patrem facientem: nam nisi pater est, non est filius: ex patre enim filius, & in patre, simul cum patre, & nō post patrem. Similiter & quæ facit, ab ipso & cum ipso facit: nam una & eadem, nō similis, sed eadem patris, & filij, & spiritus sancti uoluntas, actioq; atque uirtus. Quędam, ut beneplaciti paterni per ipsius operationem impleti, non ueluti per instrumentum aut seruum, sed ut per substantiale & hypostaticum eius uerbum, & sapientiam, & uirtutem,

propterea

διὰ τὸ μίαν ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ θεωρεῖσθαι κίνησιν. ὡς τό, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ τό, ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. καὶ τό, ἵνα γνῶσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. τὰ δὲ προφητικῶς, καὶ τούτων, τὰ μὲν ὡς μέλλοντα· οἷον, ἐμφανῶς ἥξει. καὶ τὸ τοῦ Ζαχαρίου, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι. καὶ τὸ ὑπὸ Μιχαίου εἰρημένον, ἰδοὺ κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταβήσεται καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς. τὰ δέ, τὰ μέλλοντα ὡς παρεληλυθότα. ὡς τό, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. καὶ τό, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. καὶ τό, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ μὲν οὖν πρὸ τῆς ἑνώσεως καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐπ' αὐτῷ λεχθήσεται. τὰ δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν πρὸ τῆς ἑνώσεως οὐδαμῶς, εἰ μή τι γε προφητικῶς, ὡς ἔφημεν. τῶν δὲ ἐν τῇ ἑνώσει τρόποι εἰσὶ τρεῖς. ὅτε μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κρείττονος τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν τῆς σαρκὸς καὶ λόγωσιν, καὶ ὑπερύψωσιν λέγομεν. καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν προσγινόμενον τῇ σαρκὶ πλοῦτον, ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὕψιστον θεὸν λόγον ἑνώσεώς τε καὶ συμφυΐας ἐμφαίνοντες. ὅτε δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, σάρκωσιν τοῦ θεοῦ λόγου, ἐνανθρώπησιν, κένωσιν, πτωχείαν, ταπείνωσιν, φαμέν. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον κράσεως ἐπιλέγεται τῷ λόγῳ τε καὶ θεῷ. ὅταν δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἅμα, ἕνωσιν, κοινωνίαν, χρίσιν, συμφυΐαν, συμμόρφωσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα φάσκομεν. διὰ τοῦτον οὖν τὸν τρίτον τρόπον, οἱ προλελεγμένοι δύο τρόποι λέγονται. διὰ γὰρ τῆς ἑνώσεως δηλοῦται, τί ἔχει ἑκάτερον ἐκ τῆς τοῦ συνυφεστῶτος αὐτῷ ἁρμογῆς καὶ περιχωρήσεως. διὰ γὰρ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως, ἡ σάρξ τε θεῶσθαι λέγεται, καὶ θεὸς γενέσθαι καὶ ὁμόθεος τῷ λόγῳ, καὶ ὁ θεὸς λόγος σαρκωθῆναι καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι, καὶ κτίσμα λέγεσθαι, καὶ ἔσχατος καλεῖσθαι, οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων μεταβληθεισῶν εἰς μίαν φύσιν σύνθετον (ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ φύσει ἅμα τὰ ἐναντία φυσικὰ γενέσθαι) ἀλλ' ὡς τῶν δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν ἀσύγχυτον, καὶ ἀμετάβλητον ἐχουσῶν. ἡ δὲ περιχώρησιν, οὐκ ἐκ τῆς σαρκός, ἀλλ' ἐκ τῆς θεότητος γέγονεν. ἀμήχανον γὰρ τὴν σάρκα περιχωρῆσαι διὰ

propterea quòd in patre & filio una contemplatur motio. Vt, Omnia per ipsum facta sunt. Et, Quòd misit uerbum suũ, & sanauit eos. Et, Vt cognoscant, quoniã tu me misisti. Quædam prophetice, & horum hæc quidem ut futura: ut, Manifestè ueniet. & id Zachariæ, Ecce rex tuus ueniet tibi. Et quod à Michea dicitur, Ecce Dominus procedet de loco suo, & descẽdet: & ambulabit super excelsa terræ. Hæc futura, ut præterita: ut, Ipse Deus noster post hæc in terra uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Et, Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera eius. Et, Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ consortibus tuis. & huiusmodi. Quæ igitur ante unionem, & post unionem dicentur: quæ uerò post unionem, ante unionem nequaquã, nisi fortè quippiam prophetice, ceu diximus. Eorum autem quæ in unione, modi sunt tres. Nam quandoque ex meliori sermonem facimus, & deificationem carnis, & uerbifactionem, & superexaltationem dicimus, & id genus: carni diuinitas aggenitas ex unione, & cognatione ad altißimũ Deum uerbum insinuantes. Quandoque ex inferiore, incarnationem Dei uerbi, humanationẽ, exinanitionem, pauperiem, & humiliationem dicimus: hęc enim & similia, ex mixtione ad humanitatem dicuntur de uerbo & Deo. Quandoq; ex utrisque simul, unionem, communionem, unctionem, coniunctionem, cõformationem, & similia proferimus: ꝓpter hunc enim tertiũ modum prædicti duo modi dicuntur. Nam per unionem ostenditur, quid habeat ex utriusque harmonia, & immãsione, quod illi adest. Nam propter unionem secundum hypostasin, & caro deificari dicitur, & Deus fieri, & simul Deus cum uerbo, & Deus uerbum incarnari, & homo fieri, & creatura dicitur, & nouissimus uocatur. Non ut duabus naturis mutatis in unam naturam compositam (nam impossibile est, in una natura, simul aduersantia naturalia consistere) sed ut duabus naturis secundùm hypostasin unitis, & in se inuicem immansionem habentib. incõfusam, & immutabilem. At immanentia, non est ex carne, sed ex deitate facta est: nam impossibile est carnem permeare

τῆς θεότητος: ἀλλ' ἡ θεία φύσις ἅπαξ περιχωροῦσα διὰ τῆς σαρκός, ἔδωκε καὶ τῇ σαρκὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἄρρητον περιχώρησιν, ἣν δὴ ἕνωσιν λέγομεν. ἰστέον δέ, ὡς ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου τρόπου τῶν ἐν τῇ ἑνώσει, τὸ ἀνάπαλιν θεωρεῖται. ὅτε γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν, καὶ λόγωσιν, καὶ ὑπερύψωσιν, καὶ χρῖσιν φαμέν. ἐκ μὲν γὰρ τῆς θεότητος ταῦτα, περὶ δὲ τὴν σάρκα θεωρεῖται. ὅτε δὲ περὶ τοῦ λόγου, κένωσιν, σάρκωσιν, ἐνανθρώπησιν, ταπείνωσιν καὶ τὰ τοιαῦτα ἅτινα, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπιλέγεται τῷ λόγῳ τε καὶ θεῷ. αὐτὸς γὰρ ταῦτα ὑπέμεινεν ἑκών. τῶν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν τρόποι εἰσὶ τρεῖς. πρῶτος, ὁ τῆς θείας φύσεως δηλωτικός, ὡς τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγώ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ πάντα ὅσα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτῷ ἐπιλέγεται, ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτῷ ἐπιλεχθήσεται, πλὴν τοῦ μὴ εἰληφέναι σάρκα, καὶ τὰ ταύτης φυσικά. δεύτερος, ὁ τῆς ἀνθρωπίνης, ὡς τὸ, τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; καὶ τὸ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τὰ τοιαῦτα. τούτων δὲ τῶν ἀνθρωποπρεπῶς ἐπὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ λεγομένων, καὶ γεγραμμένων, εἴτε ἐν ῥήμασιν, εἴτε ἐν πράγμασιν, τρόποι εἰσὶν ἕξ. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κατὰ φύσιν οἰκονομικῶς πέπρακταί τε, καὶ λέλεκται· οἷον, ὁ ἐκ παρθένου τόκος, ἡ καθ' ἡλικίαν αὔξησίς τε καὶ προκοπή, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, τὸ δάκρυον, ὁ ὕπνος, ἡ τῶν ἥλων τρῶσις, ὁ θάνατος, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ὑπάρχουσιν. ἐν τούτοις γὰρ ἅπασι μίξις μὲν ἐστὶ τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, πλὴν τοῦ σώματος ἀληθῶς εἶναι πιστεύονται, οὐδὲν τούτων τοῦ θείου πάσχοντος, δι' αὐτῶν δὲ τὴν ἡμῶν οἰκονομοῦντος σωτηρίαν. τὰ δὲ κατὰ προσποίησιν, οἷον τὸ ἐρωτᾶν, ποῦ τεθείκατε Λάζαρον, ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος, τὸ ὑποδύεσθαι, ἤγουν ὑπαναχωρεῖν, ἡ προσευχή, τὸ, προσεποιήσατο πορρωτέρω πορεύεσθαι. τούτων γὰρ καὶ τῶν παραπλησίων, οὔτε ὡς θεός, οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἔχρῃζε, πλὴν ἀνθρωποπρεπῶς ἐσχηματίζετο πρός, ὅπερ ἡ χρεία καὶ τὸ λυσιτελὲς ἀπῄτει, οἷον τὴν προσευχήν, διὰ τὸ δεῖξαι ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ὡς καὶ αἰτίαν ἑαυτοῦ τιμῶν τὸν πατέρα. τὸ ἐρωτᾶν, οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ'

diuinitatem: sed diuina natura semel immeans per carnem, dedit carni ad ipsam ineffabilem immeantiam & immansionem: quam profectò unionem dicimus. Et sciendum non est, quòd in primo & secundo modo eorum quæ in unione, conuersio, reciprocatioque consideratur. Nam cum de carne uerbum facimus, deificationem, uerbifactionem, superexaltationem, & unctionem dicimus: hæc certè à deitate sunt, & circa carnem considerantur. Et quando de uerbo, exinanitionem, incarnationem, humanationem, & humilitatem, & alia quædam dicimus: à carne de uerbo & Deo dicuntur, ipse enim hæc sustinuit uolens. Cæterum eorum quæ post unionem, modi sunt tres. Primus diuinæ naturæ est insinuatiuus. ut illud: Ego in patre, & pater in me: &, Ego & pater unum sumus. & omnia quæcunque ante humanitatis susceptionem dicuntur, illa de ipso post susceptam humanitatem dicētur, præter hoc quòd nondum assumpserit carnem, & eius naturales proprietates. Secundus, humanæ naturæ est insinuatiuus: ut, Quid me quęritis interficere hominem, qui ueritatem locutus sum uobis? & hoc, Sic oportet exaltari filium hominis. & similia. Eorum autem quæ humana decentia de saluatore Christo dicta & scripta sunt, siue in uerbis eius, siue factis, modi sunt sex. Nam quędam eorum secundùm naturam dispensatiuè & gesta sunt, & dicuntur: ut partus ex uirgine, secundùm ueritatem, augmentum, & proficientia, fames, sitis, fatigatio, somnus, lachrimæ, clauorum fossio mors, & huiusmodi alia quæcunque uidelicet naturales & innocuæ sunt passiones. In his quidem omnibus mixtio est diuinitatis ad humanitatem: ueruntamen corporis ueraciter esse creduntur, nullum horum diuinitate patiēte, per ipsa autem nostram dispensante salutē. Quædam secundùm simulationem, ut illa interrogatio, Vbi posuistis Lazarum: & aditio ad ficum, & quod se absconderit, id est, secesserit: & orauerit, quod finxit se longius procedere. His enim & similibus neque ut Deus, neque ut homo indigebat: ueruntamē humanè decenter figurabat ad id, quod necessitas utilitasque efflagitabat, ut orationē: propter id ut ostenderet quòd nō est Deo cōtrarius, quod ut causam sui honorari patrē, interrogat aūt non ignorans: sed

ἵνα δείξῃ ὡς κατὰ ἀλήθειάν ἐστιν ἄνθρωπος μετὰ τοῦ μεῖναι θεός. τὸ ὑπαναχωρεῖν, ἵνα διδάξῃ μὴ προπετεύεσθαι, μηδ' ἑαυτοὺς προδιδόναι. τὰ δὲ κατ' οἰκείωσιν καὶ ἀναφοράν, ὡς τὸ, θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; καὶ τὸ, τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε. καὶ τὸ, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. καὶ τὸ, αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. οὔτε γὰρ ὡς θεὸς, οὔτε ὡς ἄνθρωπος, ἐγκατελείφθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ πατρός. οὔτε ἁμαρτία, οὔτε κατάρα γέγονεν. οὔτε ὑποταγῆναι χρῄζει τῷ πατρί. καθὸ μὲν γὰρ θεὸς, ἴσος ἐστὶ τῷ πατρί, καὶ οὐδὲ ἐναντίος, οὐδὲ ὑποτεταγμένος. καθ' ὃ δὲ ἄνθρωπος, οὐδέποτε ἀνήκοος γέγονε τοῦ γεννήτορος, ἵνα ὑποταγῆς δεηθῇ. τὸ ἡμέτερον τοίνυν οἰκειούμενος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάσσων ἑαυτὸν, ταῦτα ἔλεγεν. ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἁμαρτίας καὶ κατάρας ἔνοχοι, ὡς ἀπειθεῖς καὶ παρήκοοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐγκαταλελειμμένοι. τὰ δὲ, διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν διαίρεσιν. εἰ γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ διέλῃς τὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀχώριστα, ἤτοι τὴν σάρκα ἐκ τοῦ λόγου, λέγεται καὶ δοῦλος καὶ ἀγνοῶν. καὶ γὰρ τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης φύσεως ἦν. καὶ εἰ μὴ ἥνωτο τῷ θεῷ λόγῳ ἡ σὰρξ, δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα· ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, οὔτε δούλη ἦν, οὔτε ἠγνόει. οὕτω καὶ θεὸν τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐκάλεσεν. τὰ δὲ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσίν τε καὶ πίστωσιν, ὡς τὸ, πάτερ δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἐστὶν, ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ, ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. διὰ γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφανερώθη, καὶ ἐπιστώθη τῷ κόσμῳ, ὅτι υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ. καὶ τὸ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι. τὰ δὲ κατὰ τὴν τοῦ ἰουδαίων προσώπου οἰκείωσιν, μετὰ τῶν ἰουδαίων ἀριθμῶν ἑαυτὸν, ὡς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν φησίν, ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν ἰουδαίων ἐστίν. τρίτος τρόπος, ὁ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως δηλωτικὸς, καὶ τοῦ συναμφοτέρου παραστατικός.

sed ut ostendat, quòd secundùm ueritatẽ est homo, cum eo quod & Deus. Secedere autem, ut doceret nõ proteruiendũ esse, neq; nos ipsos prodere oportere. Quædam secundùm accõmodationem & relationẽ nostri: ut, Deus meus, Deus meus, quid me dereliquisti? &, Qui nesciuit peccatum, pro nobis peccatum fecit. & hoc, Factus pro nobis maledictio. &, Ipse filius subijcietur ei, qui sibi subiecit omnia. Nam neque ut Deus, neq; ut homo, derelictus unquam est à patre: neq; peccatũ, neq; maledictio factus est, neque subijci indiget patri. Nam secundũ quod Deus, æqualis est patri, neque contrarius, neque subordinatus: secundùm autem quod homo, nunquam inobediens factus est genitori, quo subiectione egeat. Nostram igitur sibi accommodans personam, & seipsum nobiscum ordinans, hæc dixit. Nos enim sumus peccati & maledictionis obnoxij, ut increduli & inobedientes, & propterea derelicti. Quædam propter separationem, quæ cogitatione fit. Nam si cogitatione separas, quæ reuera inseparabilia sunt, id est carnem à uerbo: dicitur & seruus, & ignorans: nanque seruæ & ignorantis naturæ est. Et nisi caro uniretur Deo uerbo, serua esset & ignorans, sed propter ad Deum uerbũ secundùm hypostasin unionem, neq; serua fuit, neq; ignorauit. sic & Deum suum, patrem uocauit. Quædam propter manifestationem ad nos, & credulitatem. ut, Pater clarifica me ea claritate, quam habui apud te priusquã mundus esset. Ipse quidem clarificatus erat, & est, sed nobis manifesta non erat & credita claritas eius & gloria. Et quod Apostolo dicitur, Qui prædestinatus est filius Dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione à mortuis. Nam per miracula & resurrectionem, & aduentum spiritus sancti, patefactum est & creditum mundo, qđ ipse est filius Dei. Et hoc, Proficiebat sapientia & gratia. Quædam uerò secundùm accommodationem Iudaicæ personæ, cum Iudæis annumeras seipsum: ut ad Samaritanam dixit, Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quoniam salus ex Iudæis est. Tertius modus est unius hypostaseos indicatiuus, & utriusq; naturæ simul designatiuus.

οἷον τό, ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα. καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμοῦ. καὶ τό, ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐκέτι θεωρεῖτέ με. καὶ τό, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, καὶ τό, οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὰ μέν εἰσι θεοπρεπῆ, ὡς τὸ βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς θεοῦ τοῦ υἱοῦ δηλονότι. καὶ τό, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ τοιαῦτα. ὡς γὰρ θεὸς ἐστὶ μεθ' ἡμῶν. τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῆ, ὡς τό, ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας. καὶ τό, κἀκεῖ με ὄψονται. καὶ τὰ τοιαῦτα. τῶν δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀνθρωποπρεπῶν, τρόποι εἰσὶ διάφοροι. τὰ μὲν γὰρ ἀληθῶς μέν, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν. πρὸς τὸ πιστώσασθαι, ὅτι αὐτὸ τὸ παθὸν σῶμα ἀνέστη, ὡς οἱ μώλωπες, ἡ βρῶσις, καὶ ἡ πόσις ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. τὰ δὲ ἀληθῶς, καὶ κατὰ φύσιν, ὡς τὸ μεταβαίνειν καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμόχθως, καὶ τὸ διὰ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσελθεῖν. τὰ δὲ κατὰ προσποίησιν, ὡς τό, προσεποιήσατο πορρωτέρω πορεύεσθαι. τὰ δέ, τοῦ συναμφοτέρου ὡς τό, ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ τό, εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. καὶ τό, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. τὰ δέ, ὡς μεθ' ἡμῶν ἑαυτὸν τάττοντος τῷ τρόπῳ τῆς κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσεως. ὡς τό, θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. δεῖ οὖν τὰ μὲν ὑψηλά, προσνέμειν τῇ θείᾳ καὶ κρείττονι φύσει, παθῶν, καὶ σώματος, τὰ δὲ ταπεινὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὰ δὲ κοινά, τῷ συνθέτῳ, ἤγουν τῷ ἑνὶ Χριστῷ, ὅς ἐστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καὶ εἰδέναι ἀμφότερα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἑκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες, ὀρθῶς πιστεύσομεν, καὶ οὐ πλανηθησόμεθα. ἐξ ὧν ἁπάντων μὲν ἑνωθεισῶν φύσεων ἡ διαφορὰ γινώσκεται· καὶ ὅτι μὴ ταυτόν, ὥς φησιν ὁ θειότατος Κύριλλος, ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης τε καὶ ἀνθρωπότης, εἷς γε μὴν υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ κύριος. καὶ ὡς ἑνὸς ὄντος, ἓν αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσωπον καθ' οὐδένα τρόπον, διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς φυσικῆς διαφορᾶς μεριζομένης, τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως.

ut hoc: Ego uiuo propter patrē: & qui manducat me, & ille uiuet propter me. Et, Vado ad patrē, & non iam uidebitis me. Et hoc, Non utiq; Dominū gloriæ crucifixissent. Et, Nullus ascēdit in cœlum, nisi qui ex cœlo descēdit, filius hominis, qui est in cœlo. & huiusmodi. Et eorum quæ post resurrectionem, hæc quidem Deo cōgruunt: ut illud, Baptisantes eos in nomine patris, & filij et spiritus sancti, tanquā Dei uidelicet filij. Et, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationē seculi. & quæ talia sunt: nam ut Deus, est nobiscum. Hæc autem hominem decent: ut illud, Tenuerunt pedes eius. Et, Ibi me uidebunt: & id genus talia. Et eorū quæ post resurrectionem ad hominem pertinēt, modi sunt diuersi. Nam quædam secundùm ueritatem, sed non secundùm naturam: secundùm tamē dispensationē, ad fidem faciendam, quòd idem corpus quod passum est resurrexit, ut cicatrices, cibus & potus post resurrectionem. Quædam secundùm ueritatem & naturam, ut transire de locis in loco infatigabiliter, & p portas clausas ingredi. Quædam secundùm simulationem: ut hoc, Et se finxit longius ire. Quædā utriusq;: ut, Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: Deū meum & Deū uestrum. Et hoc, Introibit rex gloriæ. Et, Sedebit in dextera magnificentiæ in excelsis. Quædam ut se nobiscum ordinantis, diuisionis modo secundùm subtilem cogitationem, ut hoc, Deum meum, & Deum uestrū. Oportet igitur excelsa attribuere diuinæ & meliori naturæ passionib. & corpore, humilia uerò humanæ, & cōmunia cōposito, id est uni Christo, qui est Deus & homo. Neq; latere decet, utraque esse unius & eiusdem Domini nostri Iesu Christi. Cuiusque enim proprium agnoscētes, & utraq; ab uno patrata uidentes, rectè credemus, neq; errabimus. Ex quibus uniuersis, unitarum naturarum differētia monstratur, & quòd non idem (ut diuinissimus inquit Cyrillus) in naturali qualitate, diuinitas & humanitas. Vnus nimirum filius, & Christus & Dominus: & ut uno existente, una eius & persona: nullo modo propter agnitionem differentiæ naturarum unione secundùm hypostasin dirempta.

COM-

COMMENTARIVS.

INterea q̃ primo modo generali de Christo dicuntur, scilicet ante incarnationẽ, tertio loco, modoq́; speciali cõstituuntur ea, q̃ immobilẽ statum eius insinuant. Ea sanè nomina immobilem Christi statum designare dicuntur, quę proprietatẽ aliq̃ ei immanentẽ explicãt, & ab eo indimobilẽ, ut uerbũ, sapientia, uirtus, splendor. Siquidẽ uerbũ nostrum mentale, mẽti nostræ intimum est: semp ei pręsens, & nusq̃; ab eo digrediens. Sic Christus uerbum patris ab eo quidem, ut principio emanat, patri tamen ĩmanens, & nunq̃; ab eo discedens. Pari ratione sapientia à sapiente, & uirtus à potente ꝓciscitur: extra sapientem tamen & potentem neutiq̃; euagatur. Demum splendor à corpore lucido suã sumit originem, emanatq́; ab eo ut primario fonte: illud tamen nunquã relinquit: sed semper intimus est illi, atq; immanens. Non.n. hic de splendore qui foràs diffunditur, habetur sermo, sed qui insitus & innatus est ipsi splẽdido corpori. Itaq; hisce nominibus, filius ex patre esse denotatur: nunq̃; tamẽ ab eo separabilis aut dissolubilis. Et ꝙ uerbum quidem dicatur Christus, perspicuũ omnib. est, potissimum ex 1. Ioan. ca. Quod uerò sapientia & uirtus Dei nominetur, attestatur beatus Paulus primæ epist ad Corinth. cap. 1. dicens: Ipsis autem uocatis Iudæis atq; Græcis, Christũ Dei uirtutem & Dei sapiẽtiam. Demum splendor dicitur Christus ad Paulum, ad Hebr. cap. 1. scribẽtem de filio Dei patris: Qui cum sit splendor glorię, & figura substantiæ eius. Et hoc pacto de cæteris in litera aut præcedentib. aut sequentib. Christi nuncupationib promptum fermè erit dignoscere, quo ex loco sacrarũ literarũ depromptæ sint. Exempli gratia, q̃d magni cõsilij angelus dictus sit ex 9. Esaiæ ca. desumptum est, ubi nostra interpretatio habet: Et uocabitur nomẽ eius, admirabilis, cõsiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Illic. n. septuaginta interpretes, loco omnium harum denominationũ duntaxat transtulerunt, Et uocabitur nomen eius magni cõsilij angelus: quod utiq; nomen rectè Christo cõuenit, q̃d nuncius fuerit magni illius cõsilij & sacramenti à seculis abscõditi, quo genus humanũ Deus redimere cõstituit. Nonnullę etiã istarum nuncupationũ rationes, diuinè admodum & dignè explicantur à beato patre Dionysio in lib. de Diuinis nominib. ex quo diffusius poterunt pleraq; horũ nominũ cum suis rationib. dignosci. Deinde in quarto modo speciali huius primi generis, dicitur filius à patre, generatiuè & non cõditoriè. Siquidẽ genitus est Dei filius ex patris substantia, omnimodò ei persimilis, uirtute, sapientia, bonitate, æternitate, omnipotentia, ut ex 1. lib. huius autoris dilucidum iam euasit: ex quo etiã multa horũ nominũ manifestãtium in Christo, aut diuinæ naturæ proprietates, aut hypostaseos, intelligi clarius possunt, neq; noua hic indigẽt explicatione. Habet itaq; Christus esse à patre, generatiuè & per gignentiã, nõ aũt cõditoriè, id est ꝑ cõditionẽ, siue creationẽ, sicut quæcunq; res ex nihilo ꝓducta. Non. n. est Christus ut Deus, aliunde q̃ ex Dei substãtia genitus, aut ex nõ esse ad esse deductus: quemadmodũ in 1. lib. iam abundè dictũ est. Quęcunq; item habet filius neq; participatiuè à patre, neq; ut ex pręceptore, sed ut ex causa habet. Quæ. n. participatione quippiã habẽt, ab extrinseco idipsum recipiunt aduentitiũ, & à sua alienũ substãtia, minusq́; & imperfectius id assequuntur, q̃ in eo sit, à quo participationẽ huiusmodi sortiuntur, ut luna à sole claritatem mutantur, & aër, aliaq; subiecta corpora, minus sanè splẽdoris q̃ sol habentia. Christus aũt non eo pacto quippiã alienũ ab extrinsecro suscipit, sed ipsam à patre diuinitatis substãtiã, illi semper intimus, neq; inferiore gradu uirtutẽ, sapientiã, aut deitatẽ habet, q̃ pater, sed prorsus eandẽ. Pręceptor identidẽ nõ substantiã discipulo communicat, sed doctrinã, q̃ quidem in eum uocis beneficio transfundit: minorẽ tamen, & imperfectiorem q̃ in se habet: minus. n. sapit discens, q̃ docens: & alia docẽtis est, aliaq; discentis sciẽtia. Pater aũt filio substantiã ipsam naturamq́; cõmunicat & sapientiã, nõ qdem particulatim, sed totam prorsus, quinimò immensum sapientiæ pelagus Deniq; non alia est patris, alia filij sapientia, sed una penitus, & eadem non igitur habet filius à patre quicq̃; ut ex præceptore, sed ut ex causa fonte suæ originis. Deinceps in quinto modo particulari huius primi generis proponit autor quædam esse nomina indicatiua beneplaciti paterni per ipsius Christi operationem impleti, non uelut per instrumentum aut seruum, sed ut per substantiale & hypostaticũ eius uerbum. Quod ideo dictum putetur: nam solent Arriani (ut inquit Theophilus super Ioannem) dicere, quod sicut per serram ostium fieri dicemus quasi per organum: sic & per filium omnia facta esse dicuntur, non quod ipse sit factor, sed organum: & sic facturam aiunt filium, tanq̃; factum ad hoc, ut per eum omnia fierent. Nos autem ad huiusmodi fictores mendacij simpliciter respondemus: Si n. (ut dicitis) pater creasset ad hoc filium, ut ea tanq̃; organa uteretur, uideretur quod inhonorabilior sit filius, q̃ quæ facta sunt: sicut ea quę per serram sunt facta, ipso organo nobiliora existunt: nam serra propter ipsa facta est. Sic & propter ipsa quæ facta sunt (ut aiunt) pater creauit filium, tanq̃; si non deberet Deus cuncta creare, nequaquam filium produxisset, quid his insanius? Præterea instrumentum non substantia artificis est, nec illi intrinsecum, quinimò longè inferius atque minus, quàm ipse artifex. Filius autem de substãtia patris est, & illi intimus, omnimodam habens cum patre & dignitatis, & uirtutis ęqualitatem. Oblatrarunt item alij impietatis satellites, patrem per filium, ut seruum cõdidisse omnia, & suam implesse uoluntatem. Quod q̃ sit à uerò alienum, hinc perspicere licet, quod neq; seruus de domini est substantia, neq; scit quod facit dominus eius, neq; ęquam cum domino autoritatem habet & potestatem. Filius autem Dei, patri est consubstantialis, patris sapientia, &

eiusdem

eiusdẽ cũ eo uirtutis,potentię & maiestatis:Nõ igitur patris seruus est filius, nec eius instrumẽ
tum,ut obgarriunt hæretici. Denicꝙ in sexto modo speciali huius primi generis nominũ repo
nit autor nomina de Christo dicta prophetice siue prenunciatiue,q̃ scil. ante tempus incarna-
tionis prenunciarunt ea,q̃ post incarnationem,uel in ipsa incarnatione sunt cõpleta. De quo-
rum numero & illud affertur in litera: Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera
eius. Vnde 8. Prouerb. cap secundum nostrã qua utimur translationem habet. Dominus pos-
sedit me in initio uiarum,anteq̃ quicq̃ faceret à principio:ab ęterno ordinata sum,& ex antiqs
antecꝙ terra fieret. Quę omnia cum cõsequentib. sententijs in eodem capite uidentur intelligẽ
da de sapientia illa increata,& diuina:quę Dei filius est, & secundum diuinitatem. Illa. n. reuera
mũdi formationem ab ęterno pręcessit:& cũ mũdus cõderetur,affuit cõditori:sicut lib. Sap. 9.
cap. itidem attestatur, dicens ad Deũ patrẽ: Et tecũ sapiẽtia tua,quę nouit opera tua: q̃ & affuit
tunc,cũ orbem terrarum faceres. Et Eccles. 24. eadem æterna Dei sapientia de seipsa dicit: Ego
ex ore altissimi prodiui:primogenita ante omnem creaturã. Ego feci in cœlis, ut oriretur lu-
men indeficiens,& sicut nebula texi omnẽ terrã:& reliqua q̃ cõsimili pene sententia subnectũ
tur. Quod aũt hic Damascen. affert,utpote, Dominus creauit me initium uiarum suarũ: secun
dum aliã traductionem sumptum,nõ de illa æterna Dei sapientia secundum diuinitatem acci
pi accõmodate potest:quãdoquidem Dei filius nõ creatus à patre, sed genitus est. Hoc igitur
de Christo secundum humanitatem est accipiendum,cꝙ uere creatus dici potest. In initio uero
uiarum suarum à Domino creatus Christus homo dicitur, non quidem secundum effectum
& rei exhibitionem,sed secundum præuisionem futuræ dispensationis carnis, qua ab æterno
prædefiniuit & præuidit Deus Christum hominem diuinitati in una eademꝙ hypostasi uni-
endum. Nempe quæ hoc modo à Deo præuisa sunt,propter rei futurę certitudinem,ut iam fa
cta cõpletaꝙ plerunꝙ enunciantur:sicut in proposita quod multo post futurum erat, tanquã
præteritum exprimitur. Porro nomina secundi generis quæ scil. in unione diuinitatis cum hu
manitate dicuntur,in tres diducũtur modos. Horum primus est, quãdo huiusmodi unionem
exprimimus à meliori & digniori,scilicet à deitate:uocantes eam deificationem carnis, uerbi-
factionem,& superexaltationem humanitatis. Sane homo ex duab. cõstitutus naturis, digni-
tate & perfectionis ratione multum inter se distantibus, anima inꝙ & corpore, quãdoꝙ à me-
liori denominationem sumit, diciturꝙ ab anima, rationalis, intellectualis, uirtutis & scientiæ
capax, immortalitatis sorte nobilitatus, ad fœlicitatem natus. Quandoꝙ uero à minori & infe
riori parti nuncupationem sortitur,& à corpore dicitur materialis, sensibilis, morbisꝙ & mor
ti obnoxius, cibi & potus indigus, crassa mole extentus,& inferiorib. corporib. naturæ condi
tione affinis. Haud dissimili ratione ineffabilis illa unio diuinitatis cum humanitate in Chri-
sto, nonnunꝙ exprimitur sumptis à digniori nominib, quæ sublimia carni à diuinitate cõmu
nicata & distributa enunciant. Qualia sunt primi horũ trium modorũ, q nunc declarãdi susci-
piuntur uocabula. Interdũ uero eadem explicatur nũcupationib. ex inferiore minoreꝙ extre-
mo sumptis:quę infirma & humilia nostrę sortis deitati cõmunicata à carne designent; qualia
sunt secundi horũ q iã explicãtur modorum nomina. Hoc. n. pacto exinanitus & humiliatus
Christus dicitur, ad Philip cap. 2. Exinaniuit semetipsum formã serui accipiens, in similitudi-
nem hominũ factus,& habitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum factus obediẽs usꝙ
ad mortem. Ita quoꝙ paupertatem amplexatus dicitur secundę epist. ad Corinth. cap. 8. Scitis
gratiã Domini nostri Iesu Christi, quoniã propter uos egenus factus est, cum esset diues, ut il-
lius inopia uos diuites essetis. Tertio loco eadem ineffabilis unio exprimitur ex utriusꝙ con-
iunctim, scil. meliori & inferiori simul sumptis, atꝙ expressis. Et hic modus ueluti cõpositus
duos prędictos tanꝙ simplices cõplectitur. Nã p amborũ, carnis scil. & uerbi, unionẽ liquido
ostendit, qd habeat utrunꝙ extremũ unitum, ex utriusꝙ cum altero harmonia & cõnexione.
Vt qd habeat caro (q̃ illi adest inexplicabili unioni) ex harmonia & immãsione cũ diuinitate,
qđ scil. habet insignes,& præclaras nũcupationes, deificationis, uerbi factionis, superexalta-
tionis, glorificationis,& reliquas qbus mirũ in modum nobilitatur. Et hinc primus ostendit
eorum quæ in unione dicũtur modus. Per huiusmodi itidem ostenditur, quid habeat diuini-
tas (q̃ illi quoꝙ adest ineffabili & ineloqbili unioni) & harmonia, cõnexione & imansione cũ
humanitate, qđ scil. suscipit denominationes infirmitatis & humilitatis humanæ. Vt qđ Deus
uerbum, dicit creatura, nõ quidem ut Dei filius: quemadmodũ cõtendebat Arrius, sed ut ho-
mo,& ratione dispensationis carnis, ob cꝙ sæpenumero creatus dicitur scriptura, ut Esa. 45. ca.
Rorate cœli desuper,& nubes pluãt iustũ:aperiatur terra,& germinet saluatorẽ. Et iustitia oria
tur simul, ego Dñs creaui eam. Dicitur itidem Christus nouissimus apud Esaiã cap. 53. Et uidi-
mus eum,& nõ erat aspectus:& desiderauimus eum despectũ, & nouissimum uirorum, uirũ
dolorum & scientem infirmitatẽ. Et hinc secundus ostenditur modus eorũ, quæ Domino no-
stro in unione attribuuntur. Manifestũ est itaꝙ, propter tertiũ horum modorũ, duos primos
modos dici. Nã tertius modus duo colligat cõstringitꝙ extrema in unum. Primus quidem, ex
superiore extremo inferius nobilitat. Atq secundus ex inferiore (humanitate inq̃) superius ex
tremum scilic. deitatem ad humilia, infirma, & abiecta nostrę carnis deducit. At uero quod in
hac super admirabili unione, duæ naturæ nõ sint mutatæ in unã tertiã cõpositã, ex tertio cap.
præcedentis libri dilucidum est,& hic rursum ostenditur, eo ipso quod impossibile est in una
natura

natura simul aduersantia naturalia cōsistere. Vt proprietates istę naturales, increatum, creatū, incircumscriptum, circumscriptum, æternū temporale, immateriale materiale, inter se manifestè repugnantes, non possunt simul in una eademq́ꝫ natura existere: quandoquidem non possunt repugnantia simul una adesse. Atqui ꝓprietates istæ simul cōperiuntur saluæ, & integræ in Christo. Si.n. diuinitatē eius attendimus, increatus, incircumscriptus, ęternus & immaterialis est. Si uerò eiusdem perspicimus humanitatē, creatus, circūscriptus, temporalis & materialis est. Non igitur est una in Christo natura composita, sed duæ post unionē saluæ & integræ permanentes in lib. præcedente abundè dictū est. Quòd item immanentia & immansio, duarum naturarum in se inuicem, non ex carne, sed ex diuinitate facta est in Christo, ex 7. tertij lib. cap perspicuum euasit, hac potissimum ratione: quoniā quod purum, subtile, spiritualeq́ꝫ est, immeat materialia, crassa & corporalia. non aūt è diuerso, ut anima rationis nostrum corpus, ignis ferrum, solaris splendor aërem immeat: non autem contra corpus animam, ferrum ignē, aër splendorem permeat. Id autem purius, quod per se & subtilitate sua alterum crassius immeat, dat etiā illi crassiori immanentiam & immansionē cum eo: ut anima nostra corpori communicat immansionē cum ea, & ignis ferro, & splendor aëri, quòd immaneat ipsi fulgori. Atq. diuinitati cōparata caro, crassum quiddā est, corpulentum, & fœculentum: deitas uerò, subtilissimum, maximè spirituale, & purissimū. Non igitur immeatio & immanentia ex carne est, ut primaria illius effectrice: sed diuinitate, immeante quidē ꝓpria & efficacissima uirtute sua carnem, & deinde carni cōmunicante immanentiā & intimam unionem indimobilē, indissolubilemq́ꝫ ad diuinitatem. Cæterū quę deinde in primo sex modorū cōplectentium ea quę post unionem Christo secundū humanitatē cōueniunt, enumerantur, mixtionem habent diuinitatis ad humanitatē. Nam nō modò est huiusmodi mixtio deitatis ad carnem, in his omnib. dispensatione carnis uerè factis operibus, secundū unionem uerumetiā & secundū operationē, quoniā ut sæpius in 3. lib. dictum est, utraq́ꝫ in Christo natura operabatur sibi propria cum alterius cōmunicatione. Vt humana natura sibi conuenientia & accōmodata faciebat opera, cū ipsius diuinitatis ad illa efficaciter cōcurrentes cooperatione sicut & humana natura diuinæ cooperata est, in signis, miraculisq́ꝫ faciendis. Itaq́ꝫ in his omnib. humanæ naturę proprijs operibus, mixtio est diuinitatis & secundū unionē, & cooperandi efficaciam atq́ꝫ uirtutem. Secundo autem modo speciali horum sex, quædam proponuntur conuenire Christo, ut homini nō secundū ueritatem, ut in primo modo, sed solū secundū simulationem. Enimuerò non fuit in Christo unq́ꝫ simulatio malitiæ, aut ueritati uirtutiq́ꝫ contrario: quandoquidē neq́ꝫ in summa ueritate, neq́ꝫ ab ea esse potest huiusmodi fictio. Christus aūt ueritas est. Ego (inquit) sum uia, ueritas & uita, & ad hoc natus est, uenitq́ꝫ in mundū, ut testimonium perhiberet ueritati, omnisq́ꝫ qui est ex ueritate, audit uocē eius: quo.n. pacto in summā lucē cadere possunt tenebræ, in caliditatē frigus, in ueritatē falsitas. Veruntamen in eo sæpenumero fuit simulatio doctrinæ, qua cuiusquā rei aliter q̄ sese habuit præ se tulit speciē, ad aliquod necessariū uel utile nobis illo ipso significandū. Neq́ꝫ ista simulatio cū ueritate pugnabat: quinimò semper ad uerū aliq̄d designandū, nobisq́ꝫ insinuandū ordinabatur. Vt cōtactu fimbriæ uestimenti sui sanata muliere magnæ fidei, quæ 12. annos fluxum sanguinis perpessa fuerat, interrogauit, Quis me tetigit? & circunspexit quis nam esset. nō quia illius erat ignarus, quem nec cordium nostrorū latēt occulta: sed ut huiusce interrogationis occasione, signū illud admirandū omnib. innotesceret, & inde Deus glorificaretur, pręsentiumq́ꝫ fides solidaretur. Ita de Lazaro defuncto percōtatus est, Vbi posuistis eū? ut ostēderet, se uia humana & ut hominē, idipsum ignorasse, præsentēq́ꝫ nō fuisse cum sepultus fuerat, q̄ maior esset miraculi euidētia, & nō diceretur esse cōposito facta collusio inter ipsum & sorores defuncti, quasi de industria occultassent eo in loco Lazarū ut defunctū, qui tamē nō esset mortuus. Non uult (inquit Chrysost.) ipse Christus se inijcere, sed omnia ab alijs discere, & rogatus facere, ut ab omni suspicione eripiat signū. Insuper accessit ficū secus uiā Christus, & quęsiuit in ea fructū: ad designandū se uenisse in mundū, ut in Iudæorū pop. fructū fidei & uirtutis inueniret: sed inuentū illum ꝓrsus uacuū bono opere, horrenda maledictione perstringendū. Rursum cum peregrinis ad castellum Emaus ambulās, finxit se longius ire, ut ostenderet se eorum animis non omnimode propinquum esse, de cuius potentia diuinitatis & uirtute subdubitabant, neq́ꝫ solidam resurrectionis eius iam factæ habebant fidem. Quod quidē testatur in homelia Gregorius, dicens: Quia Christus in eorū cordib. adhuc peregrinus erat à fide, ire se lōgius finxit. Nihil ergo simplex ueritas per duplicitatē fecit: sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Simili quoq́ꝫ modo de alijs euangelij locis ad cōsimilem spectantibus materiam, est dicendum. Deinde in tertio modo speciali prædictorū sex modorū, enumerat autor ea quę Christo secundū humanitatē attribuuntur, secundum appropriationem, non q̄dem personalem, sed habitudinariā ad nos: & inter cętera huiusmodi, nominat subiectionem. Vnde Christus ut homo, patri subditus nō fuit subiectione uiolentiæ & coactionis, quomodo filius cōtumax & inobediens inuitus subijcitur autoritati paternę, aut populus rebellis ditioni regis: quandoquidem in nullo aberrauerit à mandato patris, sed quę placita fuerint ei, semper fecerit. Nihilo secius patri subiectus fuit, & subordinatus subiectione naturæ & conditionis humanæ. Illa enim à Deo authore etiam in Chri-

in Christo cōdita, fuit longè minor & inferior, q̄ substantia diuina, quinimò q̄ angelica, si absolutè naturā unius, alterius naturæ conferas, non attendendo in Christo unionē naturæ humanę cum diuina in una hypostasi. Siquidem omniū hominū eadem est specie natura, eiusdemq́ essentialis perfectionis. De Ioanne aūt Baptista dictū est à Domino, Matth. 11. cap. Qui minimus est in regno cœlū, maior est illo. Nō utiq; maior meritis: nam piè credendus est beatus Ioannes infimorū angelorū merita trāscendisse ob eximias suas uirtutes, sed maior dignitate naturæ: spiritualis.n. substantia, corporali est natura perfectior. Si igitur humana natura in Ioanne inferior est cōditione naturali q̄ angelica, & humana natura in Christo absolutè, & per se cōsiderata, est æqualis conditionis & sortis cum humana natura in Ioanne: consequens est, & humanam in Christo absolutè sumptam, & non sub ratione unionis ad diuinam, inferiorem esse perfectione & dignitate naturali, q̄ sit substantia angelica. Cum itaq; angelica substantia Deo reuerenter sit subiecta ratione suæ naturalis ad Deum habitudinis: quid prohibet Christum, ut hominē hoc modo dicere subiectū esse patri, etiā per appropriationem personalem? Præter quē modum etiam dicitur secundū humanitatē subiectus patri per accommodationem & appropriationem ad nos: qua sibi ea attribuit quæ nostræ cōueniunt personæ, ut se subiectū profiteatur patri Christus hoc modo, quia nos eius mēbra Deo patri sumus subiecti. At uerò nonnullorū est sententia, etiā filiū Dei secundū diuinitatē subiectū esse patri, & nomine illius subiectionis intelligi debere filialē obedientiā, q̄ ineffabiliter filius exhibet patri: quēadmodum in 17. ꝓpositione 6. libri Ricardi de Trinitate diffusius est annotatum. Circa quinti deinde modi specialis ex 17. cap. Ioannis sumptū exemplū, scilicet, Pater clarifica me illa claritate, q̄ habui apud te priusq; mūdus fieret: id annotatū nō cēsetur indignū, q ineffabilē diuinitatis claritatē & splendorē quē habuit filius apud patrē anteq; mundus fieret: non deperdidit Christus: neq; minorē aut remissiorē obtinuit, quando naturā assumpsit humanā: mansit.n. illa semper indiminuta, & immensa. Veruntamen filiū pater clarificasse dicitur, quando miraculorū operatione & Apostolorū per totū mundū prædicatione manifestauit illam filij claritatem, & deitatis splendorē: effecitq́ ut cognosceretur ubiq;, & crederetur Christus esse Dei filius patri consubstantialis: & idē uerus homo ex uirgine natus, secundū illā in sacra scriptura frequenter obseruatā regulā: Quod semper est, tunc in aliquo fieri dicitur, cū id in eo factū esse primū cognoscitur, & manifestatur alijs. Adijcitur & aliud eiusdē quinti modi exemplū, ex 1. cap. ad Rom. sumptum de Christo Iesu, q prędestinatus est filius Dei. Sanè cum prędestinatio sit gratiæ pręparatio, qua ab æterno Deus homini Christo & cunctis q̄s præsciuit conformes fore imaginis filii sui, bona sine meritis præparauit: Christus ut homo prædestinatus est esse filius Dei, quia ab æterno præordinatus est à Deo, ut ex sacratissimo eo corpore & anima, quę in suam concurrerunt cōpositionem constituendus, uniretur ineffabiliter in una hypostasi naturæ diuinæ, propter q̄ unionem & esset, & diceretur filius Dei. Non itaq; ibi de uerbo Dei loquitur Apostolus, sed de homine qui non erat anteq; factus esset. Non.n. uerbū prædestinari potuit, cum sit patri coæternū. Deinceps nominū post resurrectionē Christo cōpetentium quatuor in litera assignantur genera. Primò ea q̄ secundum diuinitatem congruunt. Secundo q̄ secundū humanitatē eidē cōueniunt. Vtriusq; modi excēpla in litera abūdè ponuntur. Tertiò q̄ utriusq; naturæ diuinę scilicet & humanę in una eademq́; hypostasi sunt insinuatiua: ut id, Introibit rex gloriæ. Ibidem.n. de uno ꝑ unitatis numerū fit sermo, designās unā, non plures ꝑsonas. Introitus uerò humanā designat naturā, cuius est, locū aliquē (q̄ prius non continebatur) subire. Deniq; rex gloriæ, diuinā indicat naturā, secundū q̄ Christus Dominus est rex gloriæ. Et ita de ceteris duob. in hoc tertio modo adductis exemplis sentiendū est, ꝑ ipsa unā hypostasin in duabus naturis insinuari. Quartò post resurrectionem Christo cōpetunt nomina, q̄ ipsius sunt, ut se nobiscū ordināntis, & cōnumerantis seipsum cum membris suis. Vt cum patrem cœlestem uocat Deum suum, q̄d duntaxat secundū humanā naturā illi cōgruere potest: secundū q̄ pater cœlestis, & creator eius est & gubernator, atq; ꝑ ꝓuidentiā director. Horū uerò modorum secundus, cōplectens ea q̄ humanā Christi naturā cōcernunt, in tres dirimitur modos particulares. Primò in ea q̄ secundū ueritatem, sed non secundum naturā, secundum tamē dispensationem ad hominē spectant. Secundò in ea quæ secundum ueritatem & naturam homini post resurrectionem glorificatu accōmodata sunt. Demum in ea q̄ secundum simulationem Christo sunt secundum hominē attributa. Cuiusq; horum modorum exempla ex litera sunt perspicua. Primi quidem modi exempla assignantur cicatrices, cibus & potus. Vnde Beda exponens illud Lucæ 24. dictum, quòd Dominus post resurrectionem ostendit discipulis suis manib. & pedibus, inqt: Solēt in hoc loco gentiles calumniā struere, quasi non ualuerit Dominus uulnera sibi inflicta curare. Quibus respōdendum est, quia nō est cōsequēs, ut qui maiora fecisse probatur, minora facere nequiuerit. Sed certè dispensationis gratia, qui mortē destruxit, signa mortis delere noluit. Primò quidē, ut ꝑ hoc discipulis fidem suę resurrectionis astrueret: dein, ut patri ꝓ nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostēdat, tertiò, ut sua morte redemptis q̄ misericorditer sint adiuti, propositis eiusdem mortis indicijs insinuet: postremò, ut in iudicio q̄ iustè damnentur impij denunciet. Deinde tertij quoq; modi exemplū exprimitur in litera, cū dicit de Domino qđ finxit se longius ire 24. Lucæ cap. Quē quidē

euangelij locum exponens Augustinus inquit: Id non mendacium pertinet, non enim omne quod fingimus, mendacium est: sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc mendaciũ est. Cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura ueritatis. Alioqui omnia, quæ à sapientibus & sanctis uiris, uel etiam ab ipso domino figuratè dicta sunt, mendacia deputabuntur: quia secundũ usitatum intellectum nõ consistit ueritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio, ad aliquam rem significandam. Quid autem significantiæ habuerit illa Domini apud duos discipulos fictio, repræsentantis ipsum longius ire uelle, paulò antè hoc in capite dictum est. Postremum solicitè admonet autor, id summopere animaduertendum, quod utraq; sunt unius & eiusdem Domini nostri. Vtraq; inquam, excelsa scilicet sublimiaq; opera, & humilia atq; infima, quorum hæc ad humanam attinent naturam, illa uerò ad diuinam. Porrò cõmunia, quæ excelsum quippiam habent, & humile adinuicẽ coniunctum in Christo, composito asciscenda sunt & attribuẽda, id est uni atq; eidem indiuiduo atq; supposito, scilicet Domino nostro, qui idem Deus & homo: quemadmodum contactu manus: leprosi mundatio uerbi imperio, mortui resuscitatio. Quocirca quemadmodum duæ in Christo naturæ, & secundum substantiam, & naturales proprietates abinuicem dissidentes cõcedendæ sunt: ita & unica in ipso hypostasis est ponenda, ut neq; hypostaseos unitas, naturarum confundat differentiam, neq; naturarum in Christo diuidat aut dirimat hypostasin. Verum id ex tertio libro dilucidius factum est, & ibidem diffusius pertractatum.

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ αἴτιος ὁ θεός. ϟϛ.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ, τὴν παραχώρησιν τοῦ θεοῦ ἐνέργειαν αὐτοῦ καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ· ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς ποιεῖ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα. (μόνος γὰρ αὐτός ἐστι τῶν ἁπάντων δημιουργός) ἀλλ' οὐκ αὐτὸς τίμια κατασκευάζει ἢ ἄτιμα, ἀλλ' ἡ οἰκεία ἑκάστου προαίρεσις. καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ ὧν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ ἐπιστολῇ φησί. ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα, καὶ ὀστράκινα. καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. δῆλον δὲ, ὡς ἑκουσίως ἡ κάθαρσις γίνεται. ἐὰν γάρ τις φησὶν ἐκκαθάρῃ ἑαυτόν. ἡ δὲ ἀκόλουθος ἀντιστροφὴ ἀντιφωνεῖ, ἐὰν δὲ μὴ ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦος εἰς ἀτιμίαν, ἄχρηστον τῷ δεσπότῃ, συντριβῆς ἄξιον. τὸ οὖν προκείμενον ῥητὸν καὶ τὸ, συνέκλεισεν ὁ θεὸς πάντας εἰς ἀπείθειαν. καὶ τὸ, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν. ταῦτα πάντα, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ ἐνεργήσαντος, ἐκληπτέον, ἀλλ' ὡς τοῦ θεοῦ παραχωρήσαντος, διὰ τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὸ ἀβίαστον εἶναι τὸ καλόν. τὴν οὖν παραχώρησιν αὐτοῦ, ὡς ἐνέργειαν καὶ ποίησιν αὐτοῦ λέγειν, συνήθες τῇ θείᾳ γραφῇ.

QVOD NON EST CAVSA MALOrum Deus. Cap. XX.

Operæpretium est agnoscere, moris esse diuinæ scripturæ, permissionem Dei, actionem eius uocare. Vt cum dicit Apostolus in epistola ad Romanos, An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere hoc quidem uas in honorem, illud autem in ignominiam? quandoquidem ille facit hæc, & illa. Solus profectò ipse est uniuersorum opifex: sed non ipse honorabilia aut ignominiosa struit uasa, sed propria uniuscuiusque uoluntate ac delectu. Et hoc etiam dilucidum est ex ijs, quæ Apostolus in secunda ad Timotheum inquit epistola: In magna domo non sunt solum uasa aurea & argẽtea, sed & lignea & testacea: & illa quidem in honorem, hæc autem in ignominiam. Si igitur quis expurgauerit seipsum ab his, erit uas in honorem sanctificatum. & utile dominatori in omne opus bonum paratum. Perspicuum autem, quòd uoluntariè purgatio fit: si enim quis (inquis) expurgauerit seipsum. Et remeat, reciprocaq; sequelæ conuersio respondet: si non expurgauerit, erit uas in ignominiam, inutile dominatori, comminutione confractioneq; dignum. Præmissum igitur dictum, & hoc: Conclusit Deus omnia in incredulitate. & hoc, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, ut oculis non uideant, & auribus non audiant: hæc omnia non ut Deo agente accipienda, sed ut Deo permittente ob liberam agendi facultatem, quod sine uiolentia bonum esse debet. Permissionem igitur eius, ut actionem & operationem eius dicere, consuetum est sacræ scripturæ.

ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτε φησὶ τὸν θεὸν κτίζειν κακὰ, καὶ μὴ εἶναι ἐν πόλει κακίαν, ἣν ὁ κύριος οὐκ ἐποίησεν, οὐ κακῶν αἴτιον τὸν θεὸν δείκνυσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ δυσέμφατον τὸ τῆς κακίας ὄνομα, δύο σημαῖνον. ποτὲ μὲν γὰρ τὸ τῇ φύσει κακὸν δηλοῖ, ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ θελήσει. ποτὲ δὲ τὸ πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν κακὸν καὶ ἐπίπονον, ἤγουν τὰς θλίψεις καὶ ἐπαγωγάς. αὗται δὲ, κατὰ μὲν δοκεῖν, κακαί εἰσιν, ἀλγειναὶ τυγχάνουσαι· τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἀγαθαί. ἐπιστροφῆς γὰρ καὶ σωτηρίας γίνονται τοῖς συνιοῦσι πρόξενοι. ταύτας διὰ θεοῦ γίνεσθαι φησὶν ἡ γραφή. ἰστέον δὲ, ὡς καὶ τούτων ἡμεῖς ἐσμὲν αἴτιοι. τῶν γὰρ ἑκουσίων κακῶν τὰ ἀκούσιά εἰσιν ἔκγονα. καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὅτι ἔθος τῇ γραφῇ τινὰ ἐκβατικῶς ὀφείλοντα λέγεσθαι, αἰτιολογικῶς λέγειν· ὡς τὸ, σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. οὐ γὰρ ὁ ἁμαρτήσας, ἵνα νικήσῃ ὁ θεὸς ἥμαρτεν. οὔτε δὲ ὁ θεὸς ἐδεῖτο τῆς ἡμῶν ἁμαρτίας, ἵνα ἐκ ταύτης ἀναφανῇ, φέρει γὰρ ἀσυγκρίτως κατὰ πάντων καὶ μὴ ἁμαρτανόντων τὰ νικητήρια, δημιουργὸς ὢν, καὶ ἀκατάληπτος, καὶ ἄκτιστος, καὶ φυσικὴν ἔχων τὴν δόξαν, καὶ οὐκ ἐπίκτητον. ἀλλ' ὅτι ἡμῶν ἁμαρτανόντων, οὐκ ἄδικός ἐστιν ἐπιφέρων τὴν ὀργὴν, καὶ μετανοοῦσι συγχωρῶν, νικητὴς τῆς ἡμετέρας κακίας ἀναδείκνυται. οὐκ ἐπὶ τούτῳ δὲ ἡμεῖς ἁμαρτάνομεν, ἀλλ' ὅτι οὕτως ἀποβαίνει τὸ πρᾶγμα ὥσπερ ἐὰν κάθηταί τις ἐργαζόμενος, φίλος δέ τις ἐπιστῇ, φησὶν, ὅτι ἵνα μηδὲ σήμερον ἐργάσωμαι, παρεγένετο ὁ φίλος. ὁ μὲν οὖν φίλος οὐχ ἵνα μὴ ἐργάσηται παραγέγονε, οὕτω δὲ ἀπέβη. ἀσχολούμενος γὰρ περὶ τὴν τοῦ φίλου ὑποδοχὴν, οὐκ ἐργάζεται. λέγεται δὲ ταῦτα ἐκβατικὰ, ὅτι οὕτως ἀποβαίνουσι τὰ πράγματα. οὐ θέλει δὲ ὁ θεὸς μόνος εἶναι δίκαιος, ἀλλὰ πάντας ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ δύναμιν.

Verùm enimuero & cũ dicit eũ creare mala, & non esse in ciuitate malũ quod non facit Dominus, nõ malorum causam Deum esse ostendit: sed quia anceps est nomen mali, duo significans, nam quandoque natura malum ostendit, quod quidem uirtuti contrarium est, & diuinæ uoluntati. Quandoque quod ad sensum nostrum malum & laboriosum, ut tribulationes, & inductiones: hæ enim existimatione malæ sunt, cum dolorosæ existant, re autem uera bonæ: nam conuersionis & salutis, intelligentibus causæ fiunt, & has p Deũ fieri dicit scriptura. Sciendum etiam quòd & nos horum causæ sumus: nam uoluntariorum malorum, inuoluntarij sunt effectus. Et hoc animaduertendũ, quòd mos sacræ scripturæ est, quędam quæ secundũ euentum debent intelligi, causaliter dicere: ut illud, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cum iudicaris. Non enim peccauit, ut uinceret Deus, quod peccauit: neq; indigebat Deus nostro peccato, ut ex illo uictor appareret. Reportat enim Deus aduersus omnes etiam non peccantes incomparabiliter uictorias, qui conditor est incõprehensibilis, & increatus, & naturalẽ habens gloriã, & nõ acquisititiam. Sed quia nobis peccantib. non iniustus est afferens iram suã, & pœnitentibus parcens, uictor mali nostri demonstratur. Non ad hoc aũt nos peccamus, sed ita euenit res. Quemadmodũ si sedeat quis operans, superueniat aũt quispiã amicus, ait, ne hodie operer, aduenit amicus: at tñ amicus, nõ ut nõ operetẽ aduentauit, sic aũt euenit: nã occupatus circa amici susceptionẽ, nõ operatur. Et dicuntur hæc, euentus: quia ita eueniunt res. Non uult autem solum Deus esse iustus, sed omnia sibi (quantum eorum fert uirtus) assimilari.

COMMENTARIVS.

Ostensurus loco Damascenus, Deum non esse causam malorum effectricem, præmittit tanquam iaciendum rei propositæ fundamentum, hunc esse morem scripturæ, quod permissionem Dei uocare solet actionem: & quæ permittit Deus, ita exprimit scriptura, ac si ea ipsa ageret: quod per multis in litera exemplis comprobatur, & in primis eo, quod ut figulus facit hoc quidem uas in honorem, illud uerò in contumeliam. Etenim solus ipse Deus (ut habet litera) est uniuersorum opifex. Solus quidem, quia non fuit alius cum eo adiutor opificij rerum, sed sua ipsius uirtute condidit uniuersa. Honorabilia uerò uasa aut ignominiosa, ipse sua solius potestate non efficit, tametsi utrorumq; naturam adesse deduxit. Et eos enim qui salutem consequuntur, & qui damnationẽ incurrunt, secundum substantiã creauit. Et omnes quidẽ ut saluẽtur, nõ enim (ut inquit Apostolus) posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionẽ salutis. Honorabilia tamẽ uasa facit nõ sola Dei uirtus, quãuis pręcipua sit bo-

noruiu

norum operum nostrorum causa, sed etiam libera uoluntatis eorum, qui bonitatem sequuntur potestas, cooperans ipsi Deo, nostra opera in nobis (ut inquit Esaias) operanti. Ignominiosa uerò uasa quantum ad malitiam facit sola liberæ uoluntatis peruersitas, decumbentis sponte sua ad deterius, Deo nullo modo ad contaminationem uasorum concurrente. Proinde facere uasa ad ignominiam dicitur Deus, quia permittit aliquos sua propria iniquitate se reddere æterna morte dignos, & in malis ad finem usq; perstare. Vasa uerò ad honorem reuera facit, qa sine eius præsidio nullus effici potest uas ad æternæ uitæ honorem præparatum, & uirtute refertum. In illis quoq; uerbis Apostoli, eandem ferè sententiam quàm & superiora explicarunt, asserentibus. In magna domo non sunt solum uasa aurea & argẽtea, sed & lignea, & testacea: per magnam domum (inquit glosa) intelligitur ecclesia in hac uita mortali degens, bonos habens malis sine discrimine permixtos, ut granum paleæ, triticum zizanijs, rosas spinis, & bonos pisces malis. Per uasa autem aurea & argentea, intelliguntur boni & electi, & ipsi ijdem sunt uasa in honorem, quia ad honorem cœlestis gloriæ subleuantur. Per uasa uerò lignea & fictilia accipiuntur ficti & reprobi, & ipsi ijdem sunt uasa in contumeliam, quia demerguntur in supplicium damnationis, & ad ostensionem seueritatis diuinæ iustitiæ reseruantur. Adducitur insuper & aliud supradictæ propositionis exemplum ex Apostolo, scilicet: Cõclusit Deus omnia in incredulitatem. Omnia inquã, id est, gentes & Iudæos (de quibus ibidem apud Apostolum fit sermo) secundum materiam subiectam. Siquidem gentes incredulitate conclusisse dicitur, qui permisit eas in infidelitate grauiter aberrare, & idolorum cultui esse deditas. Deinde ex sola misericordiæ suæ benignitate uocauit eas diu iņantes & palpitantes in tenebris ad ueram sũ dei agnitionem, ut in eorum peccatis liquidò pateat humana fragilitas, & in uocationis beneficio clarissimè eluceat diuina bonitas. Iudæos itidem conclusit Deus in incredulitatem, quia permisit meritò suæ culpæ excæcari infidelitate, cum præsens ipsis & oblatum cœleste lumen, recipere abnuerunt. Non tamen abscidit Deus omnimodam ab eis misericordiam suam: nam paulò antè consummationem seculi immensa Dei bonitas, ut misericordiæ suæ diuitias prodat & declaret illis, uocaturus est eos omnes ad fidem, & inducturus in suum ouile. Porrò cum in alio exemplo hic subiuncto, Iudæis Deus dicitur dedisse (secundum permissionem quidẽ, quia ut id mali haberent permisit) spiritum compunctionis, malam compunctionem hoc signat: quia sæpe fit, ut etiam bonum sit homini molestum: quemadmodum Pharisęis doctrina Christi. Et sic spiritum compunctionis appellat ibi propheta mentem inuidentem, qua inuiderunt gloriæ & doctrinæ Christi & exinde interioris oculi cæcitatem & spiritualis auris surditatem incurrerunt. Id autem postremum scripturæ dictum, sumptum est ex Esaia 6. cap. dicẽte: Excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanẽ eum. Quæ omnia de Deo quasi autore dicta sunt, ad eius designandum permissionem, quod ea in populo Iudęorũ obtingerent. Quod & in alijs plerisq; scripturæ locis usuuenit. Si quis deinde obijciat illud Esa. 45. ca. Ego Dominus, & nõ est alter, formans lucẽ, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum. Ego Dominus faciens omnia hęc. Item & illud dictũ Amos 3. cap. Non est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Ex quibus colligi posse uidetur, Deum esse causam malorum. Respondet autor, malum in utroque loco supradicto non sumi pro malo culpæ & uitio, sed malo pœnæ inflicto à Deo. Vnde Gregorius exponens illum 45. cap. Esaiæ locum, inquit: Non mala quæ nulla sua natura subsistunt, creantur à Domino: sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene creatas, nobis malè agentibus in flagellum format, ut ea ipsa per dolorẽ quo feriunt, delinquentibus mala sint, & per naturam qua existunt, bona. Confundantur ergo, qui Deum, malorum conditorem arbitrantur. Hic enim malum non contrarium bono, sed pro bello ponitur & afflictione, secundum quod dicitur, Sufficit diei malitia sua. Et glosa dilucidans illud dictum 3. cap. Amos prophetæ in litera adductum, Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecerit: malum inquit, id est afflictio, quæ non iniusta, sed patienti grauis & mala uidetur. Huiusmodi autem afflictiones uocat litera tribulatiões, & inductiones, id est, illationes aduersitatum & immissiones ærumnarum atq; pressurarum: quas nobis sæpenumero inducit Deus, ut à præteritis nos malis castiget, & à futuris auertat, more prudentissimi medici porrigentis ægroto amaram potionem, qua morbum propellat, & sanitatem instauret. Insuper & annotandum est summopere id documentum ad intelligentiam scripturæ inprimis accommodum, quod in litera subiungitur: quædam scilicet causaliter dici, quæ secundum euentum debent intelligi: & multa exprimi tanquã forent causa eius cui annectuntur, quæ tamẽ causa non sunt, sed secundum euentum ita contingunt. Qui sanè loquendi modus in sacris literis est frequẽtissimus, & in creberrimo uersatur usu, potissimũ cum ab euangelistis quicquã gestum narratur, ut adimpleretur prophetę cuiuspiã oraculum: quemadmodum apud Mattheũ cum plerisq; in locis, tum 2. ca. Et erat ibi usq; ad obitũ Herodis ut adimpleretur quod dictũ est à Domino per prophetã dicentẽ, Ex Aegypto uocaui filium meũ. Siquidem factum prius narratũ, nõ ideo factũ est ut talis cõpleretur prophetia: sed huiusmodi factũ cõsequitur prophetiæ adimpletio, euenitq; quod tali facto cõpleatur huiusmodi prophetia. Ita beatus Paulus ad Rom. 11. cap. Conclusit Deus omnia in credulitate, ut omnium misereatur. Vbi pręcedens increduli

tas nō denotatur sequētis diuinæ miserationis esse causa, quandoquidē illa potius irā Dei merebatur, sed euentus ibidem designatur, & ita res accidisse declaratur, quod post incredulitatē secuta sit benignissima Dei ad fidem uocantis misericordia. Quocirca non commendanda est illa incredulitas, quod talem apud Deum inuenerit miserationem: cum hæc miseratio non ob incredulitatem, sed solam Dei bonitatem (cui soli id beneficium miserationis acceptum referri debet & ascribi) exhibita sit. Similiter neq; fœlix Adæ culpa debet prędicari aut cantari, quę talem meruit habere redemptorem: quandoquidem culpa illa primorum parentum miserā fuit, & infœlix, inferens toti posteritati generis humani interitum perpetuum, & mortē. Quomodo ergo recte fœlix dicetur ea culpa, ex qua omnis infœlicitas exorta? Rursum non meruit illa culpa habere Christum Dominum redemptorem, sed rectius dixerim eam esse damnationem æternam. Quis enim adeò desipiat, ut dicat ex culpa primorum parentum meritò allatam nobis esse redemptionem, cum culpæ debeantur pœnæ? Sed redemptionis donum ex sola Dei misericordia uenit, & illi soli debet attribui tanquam causæ præmotrici, præcipuæ & primitiuæ. nam misericordiæ Domini, quòd non sumus consumpti. Non igitur laudandum est dæmonis opus, neq; illi ascribendum, quod solius Dei est donum: sed cautius & prouidentius extollenda sunt Dei opera, & dicendum potius: O' magna Dei misericordia, quæ talem nobis miseris dedit redemptorem. In illo quoq; dicto Psalm. 50. Vt iusti feceris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris: particula Vt, non causalitatem improbat, sed solum exprimit euētum: quemadmodum declarat litera, & comprobat etiam Cassiodorus, eum Psalmi locum sic exponens: Sermones Domini meritò iustificati dicuntur, quoniam sine dubio semper eius dicta complentur, sicut ipse dicit, Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Itaq; peccatorum ueniam Deus misericorditer (ut petiuit Propheta) concedens, iustificatur in suis sermonibus, id est, fidelis, iustus & uerax inuenitur in uerbis suis, quibus promisit Deus ueniam pœnitenti. Et uincit Deus, cum iudicatur, id est, cum nonnulli perperam de Deo sentientes iudicant, eum non misereri in lethale peccatum prolapsis, conuincit eos, & sententiam eam destruit, parcendo in grauissima scelera collapsis. Siquidem iudicatur ab illis Deus immisericors & immitis: uictor tamen euadit, quia suæ misericordię benignitatem ipso remissionis effectu ostendit & declarat. Particula autem Vt, non hîc causalitatem exprimit, sed euentum. Nempe post graue adulterij & homicidij facinus (quod humiliter confitetur Propheta) & impetratam illius ueniam, ostenditur Deus in suis promissis uerax: & cum iudicatur ab impijs ut immansuetus, conuincit eos falsitatis & mendacij, misericordiam reis impartiendo.

ΟΤΙ ΟΥ ΔΥΟ ΑΡΧΑΙ. κβ.

Ὅτι οὐ δύο ἀρχαί, μία ἀγαθή, καὶ μία πονηρά, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα. ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρόν, καὶ ἀλλήλων φθαρτικά, καὶ ἐν ἀλλήλοις ἢ σὺν ἀλλήλοις οὐχ ὑφιστάμενα. ἐν μέρει τοίνυν, τούτων ἕκαστον ἔσται τοῦ παντός. καὶ πρῶτον μὲν περιγραφήσονται, οὐχ ὑπὸ τοῦ παντὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μέρους τοῦ παντὸς τούτων ἕκαστον. ἔπειτα, τίς ὁ τὴν χώραν ἑκάστῳ ἀπονεμόμενος; οὐ γὰρ ἀλλήλοις συνεληλυθέναι καὶ συμβιβασθῆναι φήσουσιν. ἐπεὶ οὐ κακὸν τὸ κακὸν εἰρήνην ἄγον, πρὸς τὸ ἀγαθόν τε συμβιβαζόμενον· οὐδ᾽ ἀγαθὸν τὸ ἀγαθόν, φιλικῶς πρὸς τὸ κακὸν διακείμενον. εἰ δὲ ἕτερος, ὁ τούτων ἑκάστῳ τὴν οἰκείαν ἀφορίσας διατριβήν, ἐκεῖνος μᾶλλον ἔσται θεός. ἀνάγκη δὲ καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ ἅπτεσθαι καὶ φθείρειν ἀλλήλους ἢ εἶναί τι μέσον, ἐν ᾧ οὐδὲ ἀγαθόν, οὐδὲ κακὸν ἔσται, ὥσπερ τι διάφραγμα, διεῖργον δὴ ἀλλήλων ἀμφότερα. καὶ οὐκ ἔτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχαὶ ἔσονται. ἀνάγκη δὲ καὶ τούτων τὸ ἕτερον, ἢ εἰρηνεύειν, ὅπερ τὸ κακὸν οὐ δύναται. (τὸ γὰρ εἰρηνεῦον οὐ κακόν.)

QVOD NON DVO SINT PRINCIPIA. Cap. XXI.

Quod non duo principia, unū bonum, & alterū malū, hinc agnoscere ualeamus. Nā adinuicem bonum & malum cōtraria, & inuicem sui ipsorum corruptiua: & se inuicem, aut cū se inuicem non subsistentia. Ad partem igitur horū unūquodq; erit in uniuerso, & primū circūscribetur horū unūquodq;, nō modo ab uniuerso, sed & ab uniuersi parte. Præterea, quis regionem unicuiq; dispartietur? non enī ea adinuicē contulisse, & cōuenisse dicere possint: quia non malū est, quod malum ad pacem agit, ad bonūq; cōciliat: neque bonum, quod bonum amicabiliter erga malū afficit. Si autē alius est, qui horū unicuiq; propriam definierit conuersationem, ille potius fuerit Deus. Necessarium autem duorum alterum, aut se tangant & corrumpant se in inuicem, aut mediū esse, in quo neq; bonum, neq; malum fuerit, perinde atque quoddam interstitium dirimēs ab inuicem utrunq;, & non iam duo, sed tria erunt principia. Necesse etiam & horum alterū, aut pacē habere, quod quidē malū nō potest: nam pacē habere, nō malū est, aut

ἢ μάχεσθαι, ὅπερ τὸ ἀγαθὸν οὐ δύναται (τὸ γὰρ μαχόμενον οὐ τελείως ἀγαθόν) ἢ τὸ μὲν κακὸν μάχεσθαι, τὸ δ' ἀγαθὸν μὴ ἀντιμάχεσθαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κακοῦ φθείρεσθαι, ἢ ἀεὶ λυπεῖσθαι καὶ κακοῦσθαι, ὅπερ οὐ τοῦ ἀγαθοῦ γνώρισμα. μία τοίνυν ἀρχὴ, πάσης κακίας ἀπηλλαγμένη. ἀλλ' εἰ οὕτω φασὶ, πόθεν τὸ κακόν; ἀμήχανον γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἔχειν τὴν γένεσιν. φαμὲν οὖν, ὅτι τὸ κακὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παραδρομή. οὐδὲν γὰρ κακὸν κατὰ φύσιν. πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, καλὰ λίαν, καθ' ὃ γέγονεν. οὕτω τοίνυν μένοντα καθὼς ἔκτισται, καλὰ λίαν εἰσίν. ἑκουσίως δὲ ἀποφοιτῶντα ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐρχόμενα, ἐν τῷ κακῷ γίνονται. κατὰ φύσιν μὲν οὖν πάντα δοῦλα καὶ ὑπήκοα δημιουργοῦ. ὅταν οὖν ἑκουσίως τι τῶν κτισμάτων ἀφηνιάσῃ, καὶ παρήκοον τοῦ ποιήσαντος αὐτῷ γένηται, ἐν ἑαυτῷ συνεστήσατο τὴν κακίαν. κακία γὰρ οὐκ οὐσία τίς ἐστιν, οὐδὲ οὐσίας ἰδίωμα, ἀλλὰ συμβεβηκὸς, ἤτοι ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἑκούσιος παρατροπὴ, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. πόθεν οὖν ἡ ἁμαρτία; τῆς αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ διαβόλου εὕρημα. κακὸς οὖν ὁ διάβολος. καὶ καθὸ μὲν γέγονεν οὐ κακὸς, ἀλλ' ἀγαθός. ἄγγελος γὰρ φωτεινὸς, καὶ λαμπρότατος ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἔκτισται, αὐτεξούσιος ὡς λογικὸς, ἑκουσίως τε τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησε, καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς κακίας γέγονε, θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ φωτοποιοῦ. (ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται.) καὶ καθόσον ἐξ αὐτοῦ μακρύνεται γνώμῃ. οὐ γὰρ τόπῳ, ἐν τῷ κακῷ γέγονεν.

aut bellũ agere, quod quidẽ bonũ non poteſt: nam bellũ agere, nõ finaliter bonum, finiſq; ratione habens. Aut malũ quidẽ bellũ agere, bonũ ueri nõ cõtrapugnare, ſed à malo corrũpi, aut ſemp moleſtia affici, & deterius ſe habere: q̃ non eſt (quo bonũ dignoſcatur) ſignũ. Vnũ igitur eſt principiũ, ab omni malignitate liberum. At ſi hoc dicunt, unde malũ? impoſsibile enim, ex bono malũ habere ortũ. Dicimus quod malum nihil aliud eſt quàm boni priuatio, & ex eo q̃ ſecundùm naturã, quod pręter naturam prolapſio: nam nihil malũ ſecundùm naturã. Cuncta enim quæcunq; fecit Deus, bona ſunt ualde, ſecundùm quod facta ſunt: ſic igitur manentia quemadmodum creata ſunt, exiſtunt ualde bona. Cùm autem uoluntariè diſcedunt ex eo, quod ſecundũ naturã, in id quod præter naturam prolabẽtia, in malo ſtatuuntur. Secundũ naturam igitur, omnia ſubdita & parentia opifici. At quando aliqua creaturarũ uoluntariè rebellauerit, & inobediens facta fuerit ei, qui creauit illã, in ſeipſa parit malitiam. Malitia enim non ſubſtantia eſt, neq; ſubſtantiæ propriũ, ſed accidens, id eſt ex eo, quod ſecundum naturam in id, quod præter naturã uoluntaria auerſio: quod quidem eſt peccatum. Vnde igitur peccatũ? à libera poteſtate uoluntatis diaboli inuentũ. Malus'ne ergo diabolus? Secundũ q̃d factus eſt, non malus, ſed bonus: angelus enim lucidus & ſplendens ab opifice creatus eſt liberæ poteſtatis, quippe qui rationalis. Voluntariè uerò à uirtute ſecundùm naturam, diſceſsit, & in caligine malitiæ factus eſt, à Deo elongatus, ſolo bono & lucis indultore. Ex ipſo nanq; omne bonum, benignè fit, & quantum ab ipſo elongatio uoluntate fit, non loco, tantum in malum proruitur.

COMMENTARIVS.

Manichæi inter cætera impietatis ſuæ dogmata, duo poſuerunt prima rerũ principia: unũ bonũ, à quo producta ſint inuiſibilia & incorporea, ut ſupercœleſtes & angelicæ ſubſtãtiæ: alterũ malũ, à quo exorta ſint eorũ opinione uiſibilia & corporalia. Ad qđ cõprobandum adduxerunt illud Matthæi quarto capite dictũ, quod diabolus Domino noſtro in montẽ excelſum ſublato oſtenderit omnia regna mundi: promittens illa ſe illi daturũ ſi procidens adoraret ipſum. Ex quo loco arbitrantur efficax argumentũ ſumi, diabolum rerum iſtarum inferiorum eſſe dominum & rectorẽ: nõ intelligentes quidem illum id ex arrogãtia & fraudulentia dixiſſe, qua aliena ſibi uendicare contendit, nõ quòd mundus iſte ſit ſuus. quãuis ſuũ eſſe dixerit, ut qui mendax ſit, & omnis mendacij pater. Inſuper in corroborationẽ ſuæ ſententiæ aſtruunt diabolũ à Domino noſtro Ioãnis 12. & 14. ca. appellatũ eſſe principẽ huius mundi, & inde rationẽ ducũt ipſum totius machinæ corporeæ tenere principatũ: non perſpicientes mundũ ibi non pro rerũ conditarũ natura ſumi, ſed pro hominũ mundana ſectãtium deſideria eluuie & caterua, quorum princeps diabolus eſt, quòd in eos dominiũ exercens, pro ſua libidine ad quæuis mala ipſos im pellit, ac pręcipitat: quemadmodum apud Iob ipſe dicitur eſſe rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Vnde Auguſt. illum Ioan. locum expo-

 nens,

nens, ait: Absit ut diabolũ principẽ mũdi ita dictũ existimemus, ut eum cœlo & terræ dominari posse credamus: sed mundus appellatur in malis hominib. qui toto orbe terrarũ diffusi sunt. Sic ergo dictum est, princeps huius mundi, i. princeps malorum hominũ, qui habitant in mundo. Et Beda eundem elucidans locum, principem inquit mũdi diabolum dicit: quia principatur eis, qui ordine peruerso mundum potius quàm mundi conditorem diligunt. Quemadmodũ apud Apost. 6. ca. ad Ephesios dicuntur dæmonici spiritus rectores tenebrarum harum: quod peccatorum qui in tenebris ambulant, & spirituales sunt tenebræ, principatum obtinent, regimen & primatum. Ad reprimendam autem hanc Manichæorum uesaniam, sacrosancta synodus Nicena suo adiecit symbolo, credendum esse in unum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, uisibilium omnium & inuisibilium: quo Deum fateatur etiam uisibiliũ omnium creatorem, quod & uetus Testamentum apertissimè in principio Geneseos tradit. Et potuissent ipsi tum illius loci, tum prophetarum & Psalmorum, Deum cœli & terræ, maris, & omnium quæ in eis sunt autorem profitentium lectione, à sua insania resipiscere, si non totius antiqui Testamenti textum negassent, dicentes ipsum à malo principio exordium habuisse, & propterea recipiendum non esse. Verùm sicut ex uno malo facilè in aliud proruitur malũ, ad quod suo pondere pertrahit: ita ex uno falso prona est in aliud absurdius falsum uia. Nimirum igitur si à ueritatis calle digressi Manichæi, & in errorum acti diuerticula, ex uno errore duorum primorum principiorum, in altero prolapsi sunt erroris barathrum, negationẽ scilicet ueteris Testamenti. Porrò quatuor rationes ab autore in litera adductæ ad probandũ quod non sunt ponenda duo rerum prima principia, & efficacissimæ sunt, & ad aliquod unaquæque perducunt incõmodum, procedentes ex hypothesi aduersariorũ ad cuiuspiam manifestè falsi illationem, ex cuius interemptione (more demonstrationũ ad impossibile perducentiũ) fiat regressus ad interimendũ in falsum quod fuerat assumptum. Enimuerò prima ratio deducit ad id incõueniens quod utrunque illorũ principiorum circũscriberetur, certo locorũ limite & meta clausum. Vnũquodque autẽ illorũ, Deũ ponunt, quare Deus erit circunscriptus, & corporum anguitia terminisque conclusus, quod diuinæ quidẽ naturæ repugnat. Secunda ratio id infert cõtra eos absurdũ, quod illorũ principiorũ neutrũ Deus erit, quod est oppositum positionis eorũ: sed is potius habebitur Deus, qui suã cuique uniuersi partem quàm moderetur distribuit. Tertia id contrariũ positioni illorũ cõcludit, quod non duo (quemadmodũ astruunt) prima sunt rerũ principia ponẽda, sed tria: scilicet bonum, malũ, & medium illa dirimens. Postrema uerò id contra ipsos colligit, quod bonũ principium nõ cõtra pugnãs, à malo assiduè infestante, bello premetur, afficietur molestia, & deterius se habebit: quę sanè, boni cõditiones non sunt, sed inualidi, impotentisque, & ad interitũ tendẽtis principij. Cũ autẽ in huius quartæ rationis deductione adducit litera, quod bellum agere, nõ finaliter bonum est finisque rationẽ habens, hęc est sententia illius loci atque intelligentia, quod geruntur sępenumero bella, & quidẽ à bonis, ut illis finẽ aliquẽ honestum assequantur, scil. pacem (si quidẽ belligeratio, pacis demum obtinendæ gratia plerunque fit) religionis amplificationẽ, reipub. tutationem, patriæ suorumue parentum aut liberorum defensionẽ. A' malis itidẽ mouentur bella, ad finem aliquẽ licet minus honestũ cõsequendũ, ut iniurię uindictã, regni dilationẽ, finiũ imperij propagationem. Nunquàm tamen nec à bonis, nec malis bellum agitur, habens rationẽ finis primarij & præcipui, ut omnia scil. ad bellum referantur, ipsum uerò ad aliud nihil ulterius ordinetur. At si duo ponerentur principia prima, unum bonum, & alterum malum, oporteret illa ad inuicẽ aut pacem habere, quod naturæ mali repugnat, cum pacem habere, nõ sit malum: sed bonum, aut bellum inter se assiduè habere, quod naturæ boni aduersatur. nam bellum gerere, ipsum ad aliũ finem ulterius non referẽdo, nequaquàm bonum est, sed prauum. Potest istis præter literę sententiã addi quinta ratio talis. Nulla dualitas, principium est: unitas. n. natura prior est, & binarij principium. Nõ igitur poterũt duo esse principia, unum bonum, à quo proficiscantur omnia bona: & unum malum, à quo exortum habeant mala, sed necesse est illa duo, ab uno eodemque fonte, radice ac primordio originẽ suam sumere, quod quidem unũ, potius dicetur rerum omnium principium & non etiam illa duo, quæ ponunt prima rerum principia: sed potius à primo deducta principio. Quod si illud primum rerum principium posueris esse bonum, iam ex bono erit malum, & arbor bona fructum malum proferet, cõtra euangelicam sententiã. Si uerò astruxeris ipsum esse malum, tunc ex malo erit bonum, & arbor mala fructum efferet bonum. Si tertiò dixeris ipsum unum & primum rerum principium esse bonum & malum, nihil illo absurdius dici queat, cum illa sint opposita, & nõ possint simul in eodem cõsistere. Denique si dederis ipsum unum rerũ principium, neque bonum esse, neque malum, & illud quidem absurdum, cum debeat esse intellectu & ratione præditum, liberæque potestatis arbitrio insignitum, & quicquid uoluntate dotatum est, aut bonum aut malum esse necesse est. Huic accedit, quòd inter bonum & malum, ut naturæ sunt conditiones & proprietates, nullum assignari potest medium. Insuper hoc dato, ex non bono enasceretur bonum, & ex nõ malo ortum duceret id quod est malũ, quòd omnia sunt absurda. Et hanc rationẽ innuit beatissimus pater Dionysius quarta parte 4. ca. libri de Diuinis nominib. ubi etiã dilucidè ostendit malum nõ posse habere ortum ex bono, quod & litera hic adducit, inquirẽs unde malum primũ prodierit. Ipsius Dionysij uerba sunt hęc: Ac primũ quidẽ

istud confitenter dicemus, quod malum ex bono nequaquã est: & si ex bono sit, malum profectò non est. Neq; enim proprium est ignis, refrigerare: neq; boni, non bona producere: & si quæ subsistunt, omnia ex bono sunt, natura enim est, bono producere atq; seruare: malo autem, corrumpere ac perdere. Eodem quoq; loco latissimè mali uenationem pertractat, ostendens ex nullo eorũ quæ sunt natura, malum esse, neq; in illorum quopiam, natura adesse malum, discursu atq; deductione per singula rerum genera diffusius facta. Demum post exactissimam discussionem & amplissimã, tandem definit atq; determinat, nihil aliud esse malum, nisi boni priuationem, atq; à debito ordine rectitudineq; prolapsionem atq; discussionem. Cuius sententiam hoc in loco Damascenus ad unguem insequitur & constringit: inter cætera ad intelligendam mali rationem, id etiam hic afferens, quod malitia non substantia est, neque substantiæ proprium, sed accidens. Enimuero malitia neq; re ipsa, neq; ratione substantia est. Re quidem, quia non est quippiam per se subsistens, aut rei per se subsistentis pars: ratione uerò, quia non eius quod per se subsistat rationem præfert, ut omnibus dilucidum est. At uerò ratione quidem accidens est malitia, non re, quandoquidem non sit affectio quædam accidentaria, re ipsa inexistens animæ: sed duntaxat rationem habeat accidentariã, designans boni absentiam, carentiamq; & destitutionem. Perinde atque tenebræ, qualitas non est re ipsa in aëre subsistens, sed sola luminis priuatio: neq; rem accidentis habet, sed solam rationẽ. Quemadmodum diuinus quoq; Dionysius quarta parte 4. cap. de Diuinis nominibus inquit. Et si malas fieri animas dicimus, in quo fiunt malæ, nisi in bonarum qualitatum operationumq; defectu, atq; proueniẽte ex infirmitate propria priuatione ac prolapsione fruendi bonis suis? Nam & circunfusum nobis aerem offundi tenebris dicimus, defectu atq; absentia lucis: ipsa uerò lux, semper lux est, quę etiam illuminat tenebras. Itaq; neq; in dæmonibus, neq; in nobis est malum, quasi existens, sed ut defectus ac desertio cõsummationis proprium bonorum. Et quoniam (ut ex prædictis liquet) malum est discessio à Deo totius bonitatis fonte, quantum quis à Deo uoluntatis affectu elongatur, tantum in malum prolabitur. Siquidem loco nõ potest à Deo fieri elõgatio, ut qui sit ubiq; præsens, Quò ibo (dicit Psal. 138.) à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum ades. Voluntate uerò ab eo fit elongatio, quando nostra uoluntas discrepat & dissidet ab eius uoluntate, illiq; cõtraria est, & repugnans, ut si impuri sumus, immites iracundi, iniusti: cum Deus nos iubeat mũdos esse, misericordes, mansuetos & iustos. De qua elõgatione loquitur Psal. 72. Quia ecce qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Sic alta à longè cognoscere dicitur, & longè à peccatoribus esse salus, quoniam iustificationes Domini non exquisierunt. E diuerso qui uoluntatis cõformitate ipsi Deo euadunt persimiles, appropinquare Deo dicuntur, & illis Deus propinquus esse dicitur. Vnde Iacobus admonet nos omnes dicens, Appropinquate Deo, & ipse ap ppinquabit uobis. Et Psal. 144. Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate. Qui itaque minus à Dei discedit uoluntate, minus in malum proruit, ut qui leuia & quotidiana admittit peccata. Qui uerò magis à diuina lege exorbitat, grauius itidem in malum procurrit. Quemadmodum qui minus à sole auertitur, tenebras quidẽ incurrit, sed minus atras: qui uerò magis à luce solis oculos suos detorquet, grauioribus & densioribus immergitur tenebris.

ΤΙΝΟΣ ΕΝΕΚΕΝ ΠΡΟΓΙΝΩσκων ὁ θεὸς τοὺς ἁμαρτάνειν, καὶ μὴ μετανοεῖν μέλλοντας, ἐποίησε. κβ.

Ὁ θεὸς διʼ ἀγαθότητα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει τὰ γινόμενα, καὶ τῶν ἐσομένων πρόγνωσιν ἔχει. εἰ μὲν οὖν μὴ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδʼ ἂν κακοὶ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδʼ ἂν προεγινώσκοντο. τῶν γὰρ ὄντων αἱ γνώσεις, καὶ τῶν πάντως ἐσομένων αἱ προγνώσεις. πρῶτον γὰρ τὸ εἶναι, καὶ τότε τὸ καλὸν ἢ κακὸν εἶναι. εἰ δὲ μέλλοντας ἔσεσθαι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα, τὸ κακοὺς ἐξ οἰκείας προαιρέσεως μέλλειν ἔσεσθαι, ἐκώλυσεν αὐτοὺς γενέσθαι, τὸ κακὸν ἐνίκα ἂν τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα. ποιεῖ τοιγαροῦν ὁ θεὸς ἀγαθὰ ἅπαντα ἃ ποιεῖ. ἕκαστος δὲ ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, καλός τε καὶ κακὸς γίνεται. εἰ καὶ τοίνυν ἔφη ὁ κύριος, συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, οὐ τὴν οἰκείαν κτίσιν κακίζων, ἔλεγεν,

CVIVS GRATIA DEVS PRAESCIens eos qui peccaturi sunt, & pœnitentiam non agent, creat. Cap. XXII.

Deus propter bonitatẽ ex nõ esse ad esse deducit ea, quę fiũt, & futurorum præcognitor est, siquidem futura non essent, neq; mali futuri essent, neq; præuiderentur. Nam eorum quæ sunt, cognitiones: futurorum autem omnino præcognitiones existũt: nam primum esse oportet, & tunc bonũ aut malum esse. Atqui si futuri sunt propter Dei bonitatem, mali autem futuri sunt ex propria uoluntatis electione: si nõ fierent, malum uinceret Dei bonitatem. Facit enim Deus bona, cuncta q̃ facit, & unusquisq; ex propria uolũtate bonus aut malus fit. Et si Dñs dixit, Meliꝰ esset homini illi, si natꝰ nõ fuisset nõ propriã creationẽ exprobrãs, dixit,

ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καὶ ῥᾳθυμίας ἐπιγινομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. ἡ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης ῥᾳθυμία, ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησεν. ὥσπερ ἂν εἴ τις πλοῦτον καὶ ἀρχὴν παρὰ βασιλέως ἐγχειρισθεὶς, τυραννήσει τὸν εὐεργέτην, ὃν ἀξίως χειρωσάμενος τιμωρήσεται, εἰ μέχρι τέλους τῇ τυραννίδι κατίδοι τοῦτον ἐναπομένοντα.

ſed aduenientem ex propria uoluntate & ignauia, creaturę ſuę prauitatem, ex propria enim uoluntatis ignauia, inutile ſibi facit creatoris beneficiũ. Quẽadmodũ ſi quis diuitĳs & principatu à rege donatus tyrannide in benefactorẽ inſurgat, quẽ rex iuſtè capiens, puniet, ſi uſq; ad finem proſpexerit illum tyrannidi immanentem.

COMMENTARIVS.

SOlent nonnulli importunius ſciſcitari, diuinorum operum nõ ad ſobrietatem, rationem indagantes, quæ deberent potius cum reuerentia admirari: quare Deus illos ad eſſe deducit & creat, quos præuidet prolapſuros in malum, & pœnitentiam non acturos. Cuius rationem autor aſsignat in litera, quoniam ea quæ per ſe & ordinata ſunt, non debent per accidentaria & inordinata impediri, quo minus fiant. Rerum autem creatio, per ſe à Deo eſt, & ordinatiſsima ratione diſpoſita. malitia uerò per accidens irrepit, inordinata eſt, & innaturalis. Non igitur decet hominum formationem & creationem præpediri per aduentitiam & ſubrepentem malitiam in ipſis. Quòd ſi Deus illos nõ crearet, quos præuideret in malitia ad finem uſq; perſeueraturos, tunc malum uinceret Dei bonitatem: nam præcognitum illorum malũ prohiberet ipſorum productionem, ex ſola Dei bonitate proficiſcentem. Illud autem abſurdum eſt, & impium, quandoquidem è diuerſo ſapientia uincit malitiam attingens à fine uſq; ad finem fortiter, & diſponens omnia ſuauiter. Porrò præter hanc literæ rationem quæ admodum digna eſt, & alia ſolet plerunq; aſsignari, quare illos creat Deus quos præuidet futuros malos, & in malitia ad finem uſq; uitæ perſeueraturos, quam ſanctus innuit Auguſtinus, dicens: Deus adeò omnipotens eſt, quòd mala fieri non ſineret, niſi maiora inde bona eliceret, utpote ſuæ iuſtitiæ in puniendo declarationem atq; rectitudinem, & aliorum huiuſmodi exemplo à malo reuocationem. Vtrunq; enim Deus aſſequitur, cum ĳ quos creauit ſponte ſua à bono decidentes & malitiæ dantes manus uictas, æternis addicti ſunt pœnis: quia finem ad quẽ nati fuerant, ſibi comparare ſtuduerũt. Quemadmodum agricola ſi bonum in agro ſemen ſeminauerit, quod in zizania declinet & conuertatur, ipſum ſterile gramẽ, & lolium infœlix ad ignis uſum applicabit. Et hortulanus ſi arborem horte inſitam perſpexerit ſterilem effectam, ſecuri exciſam in alimentum ignis & combuſtionem accommodat. Et paterfamiliás uaſis confractis (quod fuerat integrum) & iam inutilibus fragmenta ad aliquem ſuæ domus uſum licet abiectiorem & ſordidiorem conuertit. Sic ſanè Exodi nono capite à Domino dictum eſt Pharaoni, flagella Dei quæ ad ſui correptionem erant inducta, non ad emendationem ſuſcipienti: Quia in hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te uirtutem meam, & ut annũcietur nomen meum in uniuerſa terra. Neq; prædictis obuiat aut aduerſatur illud Domini noſtri uerbum de Iuda proditore, & ſingulo quoq; perpetuò damnato, Melius eſſet homini illi, ſi natus non fuiſſet. Non enim eo ipſo ſignificatur ſimpliciter, melius eſſe, ipſum non fuiſſe creatum & natum, quam in malitia permanentem, uitam terminaſſe. Sed deſignat illud Domini uerbum, illi melius eſſe & minus acerbum, & durum, non fuiſſe unquam natum, quam poſt natiuitatem in malitia mortuum, perpetuò eſſe damnatum. At non rectè collegeris, ſi id melius fuerit illi, idcirco ipſum ſimpliciter melius eſſe & congruentius. Cęterùm ex hac ſententia in Iudam infœlicem, & reprobos omnes ab ore ueritatis dicta liquidò cõſtat, melius illis eſſe & minus moleſtum, non ſubſiſtere omnino, quã perpetuò malè ſubſiſtere. Nam etſi nullo modo ſubſiſtere, omnimodam priuet ipſius eſſe participationem & Dei: malè tamen ſine termino ſubſiſtere, priuat bene ſubſiſtendi beneficium per ſempiternã miſeriam: priuat inſuper ſummè boni aſſimulationem, per malitiam quæ indimobiliter ĳs adhæret, qui irreparabiliter à Deo ſunt ſeparati. Hæc autem duo reprobis grauiora ſunt, quàm foret ipſa non exiſtentia.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ νόμου ἁμαρτίας. ϙθ.

Ἀγαθὸν τὸ θεῖον, καὶ ὑπεράγαθον, καὶ τὸ τούτου θέλημα. τοῦτο γὰρ ἀγαθὸν, ὅπερ ὁ θεὸς βούλεται. νόμος δέ ἐστιν, ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολὴ, ἵν' ἐν αὐτῷ μένοντες ἐν φωτὶ ὦμεν, ἧς ἐντολῆς ἡ παράβασις ἁμαρτία ἐστίν. αὕτη δὲ

DE LEGE DEI, ET LEGE PECCATI. Cap. XXIII.

BOna diuinitas, & ſuperbona, & eius uoluntas: nam hoc bonũ, quod Deus uult. Lex autem eſt, quod docet eius mandatũ, ut in ipſo manentes, in luce ſimus. Cuius quidem mandati præuaricatio, peccatum eſt: quod per

διὰ τῆς τοῦ διαβόλου προσβολῆς, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀβιάστου καὶ ἑκουσίου παραδοχῆς, συνίσταται. λέγεται δὲ καὶ αὕτη νόμος. ἐπιβαίνων οὖν ὁ τοῦ θεοῦ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτὸν, καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἡμετέρα συνείδησις νόμος τοῦ νοὸς ἡμῶν, καὶ ἡ προσβολὴ δὲ τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἐπιβαίνων τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν, δι' αὐτῆς ἡμῖν προσβάλλει. ἅπαξ γὰρ παραβάντες ἑκουσίως τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν προσβολὴν τοῦ πονηροῦ παραδεξάμενοι, ἐδώκαμεν αὐτῇ εἴσοδον, πραθέντες ὑφ' ἑαυτῶν τῇ ἁμαρτίᾳ. ὅθεν ἑτοίμως ἄγεται τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸς αὐτήν. λέγεται οὖν καὶ ἡ ἐναποκειμένη τῷ σώματι ἡμῶν ὀσμὴ καὶ αἴσθησις τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἐπιθυμία καὶ ἡδονὴ τοῦ σώματος, νόμος ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν. ὁ μὲν οὖν νόμος τοῦ νοός μου, ἤτοι ἡ συνείδησις, συνήδεται τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ἤτοι τῇ ἐντολῇ, καὶ ταύτην θέλει. ὁ δὲ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἡ προσβολὴ, διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν, ἤτοι τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας, καὶ ῥοπῆς, καὶ κινήσεως, καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, τουτέστι τῇ συνειδήσει. καὶ αἰχμαλωτίζει με, καὶ θέλοντα τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, καὶ ἀγαπῶντα, καὶ μὴ θέλοντα τὴν ἁμαρτίαν, κατὰ ἀνάκρασιν. διά τε τοῦ λείου τῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας, καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ὡς ἔφην, πλανᾷ καὶ πείθει δουλεῦσαι τῇ ἁμαρτίᾳ. ἀλλ' ὁ θεὸς, τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκὸς, πέμψας τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, (σάρκα μὲν γὰρ ἀνέλαβεν, ἁμαρτίαν δὲ οὐδαμῶς.) κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. τὸ γὰρ πνεῦμα, συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, καὶ παρέχει δύναμιν τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἡμῶν, κατὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. τουτέστι διδάσκει ἡμᾶς τί προσευξόμεθα. ὥστε ἀδύνατον, εἰ μὴ δι' ὑπομονῆς καὶ προσευχῆς τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ κατεργάσασθαι.

per suggestionem diaboli & nostrã incoactã & liberam admisſionẽ partitur. Dicitur aũt & hæc lex. Adueniens igitur Dei lex menti nostrę, attrahit ad sẽ ipsam, & stimulat nostrã conscientiam. Dicitur aũt & cõscientia nostra, lex mẽtis nostrę. Sed et suggestio maligni hoc est lex peccati, adueniens membris carnis, se per hãc nobis immittit: nã semel trãsgredientes uoluntarie legẽ Dei, & suggestionẽ maligni admittentes, dedimus illi ingressum, mancipati à nobis ipsis peccato: unde promptè ducitur corpus nostrum ad illud. Dicitur ergo inhærẽs corpori nostro odor & sensus peccati, id est concupiscentia & uoluptas corporis, lex in mẽbris carnis nostræ. Lex igitur mentis, id est, conscientia, cõdelectatur legi Dei, id est mãdato, quod quidẽ uult. Lex uerò peccati, id est suggestio, per legẽ quę est in mẽbris, id est, corporis concupiscentiã, & inclinationẽ, & motũ, & per irrationalẽ animæ partem militat aduersus legem mentis meæ, hoc est conscientiã, & captiuat me uolentem Dei legẽ, & nõ agentẽ, & nolentem peccatũ: secundùm contradictionẽ per suadelã uoluptatis & concupiscentiã corporis, & partem animæ brutã rationisq́ expertem (ceu dixi) errare facit, & suadet seruire peccato. Sed Deus, quod imposſibile erat legi, in quo infirmabatur lex per carnẽ, mittens filium suum in similitudinem carnis peccati (nam carnem asſumpsit: peccatum autem nequaquam) cõdemnauit peccatum in carne, ut iustitia legis impleretur in ijs, qui non secundũ carnem ambulat: sed secundũ spiritum. Nam spiritus correluctatur infirmitati nostræ, & præbet uirtutem legi mentis nostræ aduersus legem, quę est in membris nostris. Quid enim oremus secundũ quos oportet, nescimus: sed & ipse spiritu interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilib. hoc est, docet nos quid oremus. Quare imposſibile est, nisi per perseuerantiam & orationem mandata Dei adimplere.

COMMENTARIVS.

Lex (ut ait Casſiodorus) dicitur ex eo quod animos nostros liget, suisq́ teneat obnoxios constitutis: quæ quidem generalis est cuius'ue legis ratio, & nominis ipsius interpretatio. Prima aũt partitione sua hic diducitur lex in legem Dei, & legem peccati. Lex Dei (ut idem

(ut idem inquit) est in declinandis peccatis sancta præceptio, bonum quidem fieri suadens, malum uerò prohibens. Et hæc planè sancta, iusta, et bona, omniq; ex parte recta: atq; ut dicit Psalm. 18. Lex Domini immaculata conuertens animas. Lex uerò peccati est diuini mandati præuaricatio, diabolo suggerente, & nostra uoluntate illi consensum præbente, facta. Quæ omnino legi Dei contraria est, atque ex opposito pugnat, inducens ad malum, & dissuadens bonum. Et hæc ad malitiam atque interminabilem luctum uiam præstat: illa uerò ad uirtutem & interminum cœlestis uitæ gaudium. Deinde secunda partitione diuiditur hoc in loco lex in legem mentis nostræ, & legem carnis. Lex mentis nostræ est ipsa naturalis ratio, Dei legem habens sibi inditam, impressam'que & insitam, qua bonum à malo, interno lumine diiudicamus, ad bonum'que amplectendum & malum declinandum natura incitamur. Et hanc omnibus adesse hominibus, etiam diuinæ legis expertibus ostendit Apostolus ad Romanos secundo capite dicens: Cùm enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quę legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Et Dominus noster idem insinuat Lucæ 12. capite cum ait: Quid autem à uobisipsis non iudicatis quod iustum est? innuens naturalem in nobis rationem esse, qua quid iustum sit, nec'ne, dignoscere possimus. Lex uerò carnis est ad uoluptates, illecebras, effrenes'q; cupiditates pronitas atque procliuitas, corpori nostro per legem peccati immissa. Cùm enim per suggestionem suam diabolus primos parentes nostros legi peccati subegisset, reddidissetq; sibi cum tota posteritate obligatos: carnem insuper nostram pestifero peccati putore, afflatuq; labefecit, quo reddita est rebellis spiritui & inobediens, propensa ad ocium, libidinem & malitiam. Propterea dicit scriptura, quod sensus & cogitatio humani cordis, in malum prona sunt ab adolescentia sua. Et rursum, quòd cuncta cogitatio cordis hominum, intenta sit ad malum omni tempore. Sed hæc post transgressionem primorum parentum dicta sunt, & legis peccati immissionem. Itaq; quatuor in litera assignantur leges, utpote lex Dei, & lex mentis nostræ ei respondens, ambæ ad bonum allicientes. Præterea lex peccati & lex carnis nostræ siue membrorum, ex illa emanans, mutuo adinuicem uinculo colligatæ & pertrahentes ad malum. Quas præclarè Paulus Apostolus exprimit, ad Romanos septimo capite dicens: Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quę est in membris meis. Et paulò pòst: Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Cæterùm sicut lex Dei & lex peccati penitus inter se aduersantur, ita lex mentis & lex carnis omnimodam adinuicem habent repugnantiam, quod hanc exemplari declaratione haud difficilè fuerit deprehendere. Intelligantur optimo sapientissimo & potentissimo regi duo esse filij, diuersis inter se moribus, quorum prior bona sit indole, patri obtemperans & morem gerens: is reuera in mandatis paternis delectatur, ea probat, & sequitur. Alter uerò prauo natus ingenio auscultet tyranno suggerenti rebellionem, & inobedientiam in patrem, & transgressionem iussorum eius. Huic molesta sunt & grauia patris mandata, quæ non modo aspernatur, sed & fratrem suum bene natum suasionibus suis solicitat, ut patrem deserat, tyrannum sequatur. Si itaque bonus filius acquiescat suasiunculis fratris, nimium illi credulus, ducitur cum eo in exitium & iugum tyranni. Si uerò contra peruersus filius conuertatur à bono fratre ad mentis sanitatem, & rectitudinem uitæ, fit tandem patri obsequens, tyranni manibus eripitur, & saluatur. Ita sanè à Deo, optimo rerum parente, mens & caro in homine sunt compacta, dissidentibus omninò & inter se pugnantibus naturis. Mens etenim suapte natura rectà ad bonum trahitur, malum'que refugit, suo authori subiecta: & proinde condelectatur diuinæ legi eam approbans, ut inquit Apostolus ad Romanos septimo capite, ipsius mentis inclinationem exprimens: Condelector enim legi Dei, secundùm interiorem hominem. Et rursum, Consentio legi Dei, quoniam bona est. Et iterum: Scimus enim quia lex spiritualis est. Caro uerò ipsius diaboli suggestionibus inducta, illi auscultat libenter, fœdus cum eo pepigit, renititur'que & obluctatur mandato Dei. Quinetiam mentem suis illecebris pellicit ad uoluptaria & oblectamenta corporis: quæ, si obsequatur allicienti præcipitatur in turpia: si uerò carnem retrahit ab obsequio tyranni & laqueo, eam saluat, ad bonum'que conuertit. Hanc etiam legis mentis nostræ & carnis contradictionem & colluctationem Apostolus præclarè patefacit septimo ad Romanos capite: dicens in persona cuiusuis ad bonum quidem per mentis legem conantis, sed à lege carnis reluctamen & obstaculum sustinentis: Non quod uolo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, iam nō ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem, uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Vbi manifestè declarat repugnantiam & contrarietatem spiritus & carnis quod ille ad bonum nititur hæc uerò renititur bono, & ad malum illicit. Quam liquidò itidem Apost. exprimit 5. cap. ad Galat. dicens: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: hęc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunq; uultis illa faciatis. Et beatus Petrus primæ epistolæ 2 ca. Obsecro uos fratres tanquam aduenas & peregrinos, abstinere uos à carnalibus desiderijs,
quæ

quæ militant aduersus animam. Huius autem quadruplicis legis ad inuicem habitudo, conuenientia & differentia, per hanc facile patet descriptionem.

Totus homo
- Lex
  - 1 Dei
  - 2 Mentis } Conueniunt.
  - 3 Peccati
  - 4 Carnis } Conueniunt.
- Lex
  - 1 Dei
  - 3 Peccati } Repugnant.
  - 2 Mentis
  - 4 Carnis } Repugnant.

Constitutis his quatuor rationum extremis, haud difficile fuerit comparationes ipsorum & proportiones uia doctrinali desumere In primis enim sicut se habet ipsorum primum ad secundum, ita tertium ad quartum. Siquidem duo prima, à cœlo sunt, & desuper ueniunt, ad uirturem inducunt, & demum ad cœlos hominem reuehunt. Duo uerò postrema, à principe tenebrarum primùm inducta sunt, ad uitia impellunt, & ad inferna demergunt. Etiam è diuerso sicut secundum ad primum se habet, ita quartum ad tertium: quandoquidem utrobiq; causale ad suam causam, & effectus ad suam originem confertur. Rursum ut propositorum quatuor terminorum primus ad tertium se habet, ita secundus ad quartum. Nam illa ex opposito pugnant & dissident abinuicem. Primum quidem utriusq; comparationis extremum, in luce, rectitudine & ordine constitutum: secundum uerò, in tenebris obliquitate, & confusione. Quare etiam per cõuersam proportionem, sicut tertium se habet ad primum, ita quartum ad secundum. Nam eadem est inter ipsa repugnantiæ atq; dissonantiæ ratio. Deniq; sicut primũ horum cum secundo se habet ad primum, ita tertium & quartum sese habet ad tertium. Vtrinque enim est totius ad suam partem relatio atq; comparatio. Et ita reliqui proportionum modi, in his quatuor terminis constituantur. Porrò cum deinceps in litera assumit author sententiam Pauli octauo ad Romanos cap. dicentis, Sed Deus quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur lex per carnem: ibidem de lege mentis, naturaliq; ratione loquitur Damascenus, itidem & beatus Paulus, cuius ea sunt uerba. Sanè ipsi legi mentis impossibile erat, propria uirtute legem carnis, à qua mirum in modum premebatur, subiugare & reprimere. Et in eo infirmabatur lex nostræ mẽtis, quòd inualida nimium fuit & debilis, ut legem carnis euinceret, sibiq; redderet obtemperantem, ut & septimo cap. ad Romanos inquit beatus Paulus: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Itaq; Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, indutum scilicet carne eiusdem cum nostra substantiæ, & similium qualitatum, ut immortalitatis & passibilitatis: quæ tamen motum & inclinationem ad peccatum (ut nostra sustinet caro) in se passa non est, neq; subiecta, propensioni ad malum. Missus autem in mundum Dei filius, condemnauit peccatum in carne, quia regnum legis peccati destruxit, principem huius mundi eijciens, & legem carnis debilitauit atq; diminuit, remedia salutaria in sanctissimæ uitæ suæ, exempla doctrinæ monita & ecclesiastica sacramenta conferens, quibus rebellio carnis magnopere frenaretur & sopiretur. Itaq; salutaris filij Dei incarnatio & gratia per ipsum nobis facta, adiumentum præstat ad edomandam carnis legem, & menti subijciendam, ut dicit beatus Paulus septimo ad Romanos cap. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christũ Dominũ nostrũ, cum adiutorio autem Domini nostri ad infirmitatẽ carnis & ꝓpensionẽ in malum superandã, habemus & adiutorium spiritus sancti, quia adiuuat infirmitatem nostrã, & interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilib. quemadmodum obijcit Apostolus octauo ad Romanos ca. Vbi secundũ eandẽ locutionis figurã qua dicitur Apostolis à Domino, Matthæi decimo cap. Non. n. uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis: ait Paulus spiritum postulare ꝓ nobis,

nobis, gemitibus. Non enim spiritus sanctus postulat, aut gemit, quasi indigeat alicuius, aut angustias animi patiatur: sed quia ipse postulare non facit & gemere, nobisque interpellandi & gemendi inspirat affectum, adiutorium igitur hic spiritus sancti, expressum est. Charitas enim quae per spiritum sanctum diffusa est in nobis, ipsa gemit, ipsa orat. Contra hanc aures claudere non nouit qui illã dedit. Genitus uerò inenarrabiles uocat, quia facit spiritus sanctus, quos inhabitat gemere plusquam dici posset, & amplius, quàm uerbis eloqui quispiã ualeret. Aut habita illius, quod crebro gemitu expetitur obiecti ratione, inenarrabiles dicuntur gemitus, quod sint de re inenarrabili, æternis scilicet bonis in uita cœlesti consequendis. Nam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę præparauit Deus diligentibus se, ut primæ Corinthios epistolæ capite secundo dicit Apostolus.

ΚΑΤΑ ἸΟΥΔΑΙΩΝ, ΠΕΡῚ τοῦ σαββάτου. ρ.

Σάββατον ἡ ἑβδόμη ἡμέρα κέκληται. δηλοῖ δὲ τὴν κατάπαυσιν. ἐν αὐτῇ γὰρ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥς φησιν ἡ θεία γραφή. διὸ καὶ μέχρις ἑπτὰ ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς προβαίνων, πάλιν ἀνακυκλοῦται, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἄρχεται. οὗτος ὁ ἀριθμὸς τίμιος παρὰ ἰουδαίοις, τοῦ θεοῦ προστάξαντος τιμᾶσθαι αὐτὸν, οὐχ ὡς ἔτυχεν. ἀλλὰ καὶ μετὰ βαρυτάτων τῶν τῇ παραβάσει ἐπιτιμίων. οὐχ ἁπλῶς δὲ τοῦτο προσέταξεν, ἀλλὰ διά τινας μυστικῶς τοῖς πνευματικοῖς τε καὶ διορατικοῖς κατανοουμένας αἰτίας. ὡς ἐμὲ γοῦν γνῶναι τὸν ἀμαθῆ, ἵν᾽ ἐκ τῶν κατωτέρων καὶ παχυτέρων ἄρξωμαι· εἰδὼς ὁ θεὸς τὸ παχύ τε καὶ φιλόσαρκον, καὶ πρὸς τὴν ὕλην ὅλως ἀποῤῥεπὲς τοῦ ἰσραηλίτου λαοῦ, ἅμα δὲ, καὶ τὸ ἀδιάκριτον· πρῶτον μὲν, ἵνα ὁ δοῦλος καὶ τὸ ὑποζύγιον ἀναπαύσηται, ὡς γέγραπται· ἐπειδὴ ἀνὴρ δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ. ἅμα δὲ, ἵνα καὶ σχολὴν ἄγοντες, ἐκ τοῦ περὶ τὴν ὕλην περισπασμοῦ, πρὸς θεὸν συνάγωνται, ἐν ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, καὶ μελέτῃ τῶν θείων γραφῶν, ἅπασαν τὴν ἑβδόμην ἀναλίσκοντες. καὶ ἐν τῷ θεῷ καταπαύοντες. ὅτε μὲν γὰρ οὐκ ἦν νόμος, οὐ γραφὴ θεόπνευστος, οὐδὲ τὸ σάββατον τῷ θεῷ ἀφιέρωτο. ὅτε δὲ ἡ θεόπνευστος γραφὴ διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιερώθη τῷ θεῷ τὸ σάββατον, ὡς ἂν περὶ τὴν ταύτης μελέτην ἐν αὐτῷ ἀδολεσχήσωσιν, οἱ μὴ πάντα τὸν βίον τῷ θεῷ ἀφιεροῦντες, οἱ μὴ πόθῳ τῷ δεσπότῃ ὡς πατρὶ δουλεύοντες, ἀλλ᾽ ὡς δοῦλοι ἀγνώμονες, κἂν μικρὸν καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τῷ θεῷ ἀποτέμωνται, καὶ τοῦτο, φόβῳ τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει εὐθυνῶν καὶ ἐπιτιμήσεων. δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται, ἀλλὰ ἀδίκοις. ἐπεὶ πρῶτος Μωσῆς τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ αὖθις ἑτέρων τεσσαράκοντα νηστείᾳ

ADVERSUS IUDAEOS DE SABbato. Cap. XXIIII.

Sabbatum, septima dies obtinuit: significat aũt requiem: nam in hoc requieuit Deus ab uniuersis operib. suis, ut diuina ait scriptura. Et idcirco usque ad septẽ, numerus dierũ procedens, rursus recirculat, et à prima incipit. Hic numerus honorabilis apud Iudęos, quod Deus pręceperit honorare ipsum, non utcunque, sed cum grauissimis ex transgressione pœnis. Non simpliciter autẽ hoc præcepit, sed propter quasdã causas, mysticis, spiritualibus contemplatoribusque uiris intellectas. Et quãtum mea pro ruditate agnoui, ut ab inferioribus crassioribusque ac rudioribus incipiam: sciens Deus crassam, & carnis amatricem, & ad materialia penitus procliuem populi Israëlitici mẽtem, simul autem indiscretionem, iudicandique defectum: primùm quidem ut seruus, & subiugale (ut scriptum est) requiescant, faciantque sabbatum, quia & uir iustus miseretur animarum iumentorum suorum. Simul autem, ut uacantes ab occupatione circa materialia, ad Deum adducerentur, in Psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus & meditatione diuinarum scripturarũ, uniuersum septimum diem consumentes, & in Deo requiescentes. Quando enim nõ erat lex, neque scriptura diuinitus inspirata, neque sabbatum Deo sacrabatur. At quando scriptura diuinitus inspirata per Mosem data est, sacratũ est Deo sabbatum, ut circa scripturæ meditationem in ipso exercitarentur, qui non omnem uitam Deo cõsecrabant, qui nõ affectu dominatori, ut patri seruiebãt: sed ut serui ingrati saltem exiguã & minimam uitæ suæ partem Deo impartirent, & hoc timore pœnarum & increpationum, quæ erant in transgressione. Iusto enim non ponitur lex, sed iniustis. Quia primus Moses quadraginta diebus, & iterum aliis quadraginta, ieiunio assidens Deo

προσεδρεύσας τῷ θεῷ, πάντως καὶ τοῖς σάββασι διὰ τῆς νηστείας ἐκάκου ἑαυτόν· τοῦ νόμου μὴ κακοῦν ἑαυτοὺς ἐν τῇ τοῦ σαββάτου ἡμέρᾳ προστάσσοντος. εἰ δὲ φαῖεν, ὅτι πρὸ τοῦ νόμου τοῦτο, τί φήσουσι περὶ τοῦ θεσβίτου Ἠλιοῦ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὁδὸν ἀνύσαντος ἐν βρώσει μιᾷ; οὗτος γὰρ οὐ μόνον διὰ τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁδοιπορίας ἐν τοῖς σάββασι τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἑαυτὸν κακώσας, ἔλυσε τὸ σάββατον, καὶ οὐκ ὠργίσθη τούτῳ ὁ θεὸς ὁ τὸν νόμον δεδωκώς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρετῆς ἔπαθλον, ἐν Χωρὴβ ἑαυτὸν ἐνεφάνισε. τί δὲ περὶ Δανιὴλ φήσουσιν; οὐχὶ τρεῖς ἑβδομάδας διετέλεσεν ἄσιτος; τί δὲ πᾶς Ἰσραήλ, οὐ περιτέμνει τὸ παιδίον ἐν σαββάτῳ, εἰ τύχοι ὀκταήμερον; οὐχὶ δὲ καὶ τὴν μεγάλην νηστείαν, ἣν νενομοθέτηνται, εἰ ἐν σαββάτῳ καταντήσοι, νηστεύουσιν; οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λευῖται, ἐν τοῖς τῆς σκηνῆς ἔργοις βεβηλοῦσι τὸ σάββατον, καὶ ἀναίτιοί εἰσιν; ἀλλὰ καὶ κτῆνος ἂν εἰς βόθρον ἐμπέσοι ἐν σαββάτῳ, ὁ μὲν ἀνασπάσας ἀναίτιος· ὁ δὲ περιϊδών, κατάκριτος; τί δὲ πᾶς Ἰσραήλ, οὐχὶ ἑπτὰ ἡμέρας τὴν τοῦ θεοῦ κιβωτὸν περιφέροντες, τὰ Ἱεριχούντινα τείχη περιῄεσαν; ἐν αἷς πάντως ἦν καὶ τὸ σάββατον; ὡς οὖν ἔφην σχολῆς ἕνεκα τῆς πρὸς θεόν, ἵνα κἂν σμικροτάτην ἀπόμοιραν αὐτῷ ἀπονέμωσι, καὶ ἀναπαύσωνται ὅτε δοῦλος καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἡ τοῦ σαββάτου τήρησις ἐπενενόητο, τοῖς νηπίοις ἔτι, καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδουλωμένοις σαρκικοῖς, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα καὶ τὸ γράμμα ἐννοῆσαι δυναμένοις. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον, γενόμενον ὑπὸ νόμον. ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. ὅσοι γὰρ ἐλάβομεν αὐτόν, ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. ὥστε οὐκ ἔτι ἐσμὲν δοῦλοι, ἀλλ' υἱοί· οὐκ ἔτι ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν· οὐκ ἔτι μερικῶς τῷ κυρίῳ δουλεύοντες ἐκ φόβου, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτῷ ἀνατιθέναι ὀφείλοντες, καὶ ἀεὶ τὸν δοῦλον, τὸν θυμὸν λέγω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καταπαύοντες, καὶ τῷ θεῷ σχολάζειν ἐπιτρέποντες, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν ἅπασαν, ἀεὶ πρὸς θεὸν ἀνατείνοντες, τὸν δὲ θυμόν, κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ δυσμενῶν καθοπλίζοντες, καὶ τὸ

Deo, omnino sabbatis per ieiunium affligebat seipsum, lege præcipiente non seipsos sabbati die affligendos esse. At si dicant, quòd id ante legē fuit, quid dicent de Helia Thesbite quadraginta dierum uiam conficiente, uno cibo sumpto? Hic enim non solum per ieiunium, sed & per uiæ peragrationem, in sabbatis quadraginta dierum, seipsum affligens, soluit sabbatum: & nō iratus est ob hoc, qui legem dedit, quin potius ut uirtutis premiū, in Oreb seipsum manifestauit ei. Quid autem & de Daniele dicunt? nonne tres hebdomadas consummauit ieiunus? Quid autē omnis Israel, non circuncidit sabbato puerum, si contingat octo esse dierum? Nonne magnum ieiunium, quod legis positione iussi sunt, si in sabbato occurrerit, ieiunant? Nonne sacerdotes & Leuitæ in operibus tabernaculi uiolant sabbatum, & inculpabiles sunt? Sed & iumentum si in uoueam ceciderit sabbato, qui extrahit, inculpabilis: & qui contempserit, condemnabilis. Quid uerò omnis Israel, nonne septem dies arcam Domini circumferentes, Hiericontina mœnia per circuitum demoliti sunt, in quibus omnino fuerat & sabbatum? Vt igitur dixi, uocationis gratia ad Deum, ut uel minimam portionem distribuerent, & requiescerent, & seruus, & subiugale, sabbati obseruatio excogitata, paruulis adhuc & sub elementis mundi huius seruientibus corporalibus, & nihil supra corpus literam intelligere ualentibus. Quando autem uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum unigenitum, hominem factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut filiorū adoptionem reciperemus. Quotquot enim recepimus eum, dedit nobis potestatem filios Dei fieri, credentibus in ipsum. Quare non amplius sumus serui, sed filij: non amplius sub lege, sed sub gratia. Non amplius in parte Domino seruientes in timore, sed totum uitæ nostræ tempus offerre debentes, & semper seruum, iram dico & concupiscentiam, & peccato requiescere facientes, & ad uacandam Deo conuertentes, uniuersum desiderium semper ad Deum extendentes, & iram conuersus Dei inimicos armantes, & subiu-

ὑποζύγιον, ἤτοι τὸ σῶμα, ὁμοίως τῆς μὲν δουλείας τῆς ἁμαρτίας ἀναπαύοντες, ταῖς δὲ θείαις ἐντολαῖς ἐξυπηρετεῖσθαι προτρέποντες. ταῦτα ὁ πνευματικὸς ἡμῖν ἐντέλλεται τοῦ χριστοῦ νόμος, καὶ οἱ τοῦτον φυλάσσοντες, ὑπέρτεροι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου γεγόνασιν. ἐλθόντος γὰρ τοῦ τελείου, τὸ ἐκ μέρους κατήργηται. καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ νόμου, ἤτοι τοῦ καταπετάσματος, διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος διαῤῥαγέντος σταυρώσεως, καὶ τοῦ πνεύματος πυρίναις γλώσσαις ἐκλάμψαντος, τὸ γράμμα κατήργηται, τὰ σωματικὰ πέπαυται, καὶ ὁ τῆς δουλείας νόμος πεπλήρωται, καὶ νόμος ἐλευθερίας ἡμῖν δεδώρηται. καὶ ἑορτάζομεν τὴν τελείαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατάπαυσιν· φημὶ δὴ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν, ἐν ᾗ ἡμᾶς ὁ κύριος Ἰησοῦς ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγὸς καὶ σωτὴρ, εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πνευματικῶς τῷ θεῷ λατρεύουσι κληρουχίαν εἰσήγαγεν, εἰς ἣν αὐτὸς πρόδρομος ὑμῶν εἰσῆλθεν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν. καὶ ἀνοιγεισῶν αὐτῷ τῶν οὐρανίων πυλῶν, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κεκάθικε σωματικῶς, ἔνθα καὶ οἱ τὸν πνευματικὸν τηροῦντες νόμον εἰσελεύσονται. ἡμῖν τοίνυν τοῖς τῷ πνεύματι στοιχοῦσι, καὶ οὐ τῷ γράμματι, πᾶσα ἡ τῶν σαρκικῶν ἐστὶν ἀπόθεσις, καὶ ἡ πνευματικὴ λατρεία, καὶ ἡ πρὸς θεὸν συνάφεια. περιτομὴ μὲν γάρ ἐστιν ἡ τῆς σωματικῆς ἡδονῆς καὶ τῶν περιττῶν, καὶ οὐκ ἀναγκαίων ἀπόθεσις. ἀκροβυστία δὲ, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ δέρμα, ἡδονικοῦ μορίου περίττωμα. πᾶσα δὲ ἡδονὴ μὴ ἐκ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ γινομένη, περίττωμα ἡδονῆς ἐστιν. ἧς τύπος ἡ ἀκροβυστία. σάββατον δὲ, ἡ ἐκ τῆς ἁμαρτίας κατάπαυσις. ὥστε ἀμφότερα ἓν τυγχάνουσι, καὶ οὕτως ἀμφότερα ἅμα ὑπὸ τῶν πνευματικῶν τελούμενα, οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν παρανομίαν ἐργάζονται. ἔτι δὲ ἰστέον, ὅτι ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς, πάντα τὸν παρόντα χρόνον δηλοῖ, ὥς φησιν ὁ σοφώτατος Σολομῶν, δοῦναι μερίδα τοῖς ἑπτὰ, καί γε τοῖς ὀκτώ. καὶ ὁ θεηγόρος Δαβὶδ περὶ τῆς ὀγδόης ψάλλων, περὶ τῆς μελλούσης μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καταστάσεως ἔψαλλε. τὴν ἑβδόμην οὖν ἡμέραν, ἀργίαν μὲν ἄγειν ἐκ τῶν σωματικῶν, τοῖς δὲ πνευματικοῖς ἐνασχολεῖσθαι προστάσσων ὁ νόμος, μυστικῶς πάντα τὸν χρόνον, τῷ ἀληθινῷ Ἰσραὴλ, καὶ νοῦν ὁρῶντα θεὸν ἔχοντι ὑπέφαινε τῷ θεῷ ἑαυτὸν προσάγειν καὶ ὑπεράνω τῶν σωματικῶν γίνεσθαι.

iugale noſtrum, id eſt corpus à peccati iugo requieſcere facientes, & ad diuinorum mandatorum ſeruitium dirigentes. Hæc, ſpiritualis nobis præcipit Chriſti lex: & qui hanc obſeruant ſuperiores Moſaica lege euadũt. Cum uenit enim quod perfectum eſt: quod ex parte euacuatum eſt: & uelamine legis, id eſt, uelo per ſaluatoris crucifixionem diſciſſo. & ſpiritu igneis linguis relucente, litera euacuata eſt, corporalia ceſſarunt, & ſeruitutis lex impleta eſt, & lex libertatis nobis donata eſt. Et feſtum celebramus, perfectam humanæ naturæ requiem, diem inquam, reſurrectionis, in qua nobis Dominus Ieſus uitæ autor & ſaluator, in repromiſſam ijs qui ſpiritualiter Deum colunt, hæreditatem introduxit. In quam ipſe precurſor noſter intrauit, reſurgens à mortuis, & apertis cœleſtibus portis in dextera patris corporaliter ſedet: ubi et qui ſpiritualem obſeruant legem, introibunt. Nobis igitur qui ſpiritus elementis hæremus, & non literæ, omnis carnalium eſt depoſitio, & ſpirituali culta ad Deum coniunctio. Circumciſio enim, eſt carnalis uoluptatis, & ſuperfluorum, & minimè neceſſariorum abiectio. Nam præputium nihil aliud eſt. quàm cutis uoluptuariæ particulæ ſuperflua, omnis autem uoluptas, non in Deo, & ex Deo facta, ſuperfluitas uoluptatis eſt: cuius figura, præputiũ. Sabbatum uerò, à peccato ceſſatio ac requies. quare ambo unum ſunt, & ſic ambo ſimul à ſpiritualibus impleta, neque quamlibet iniquitatem operãtur. Præterea ſciendum, quôd ſeptenarius numerus omne preſens tempus oſtendit, ut ſapientiſsimus inquit Salomon: Da partes ſeptem, nec non & octo. Et diuinorum enarrator Dauid de octaua pſallens, de futuro poſt reſurrectionem ſtatu pſallebat. Octaua igitur die, uocationem agere à corporibus, ſpiritualibus autem exercitari præcipiẽs, lex myſtica, omni tempore uerò Iſraeli, & mentem uidentem Deum habenti, ſubinſinuabat ad Deum ſeipſum adducere, & ſuperiorem corporalibus rebus euadere.

COM-

COMMENTARIVS.

SAbbati apud Iudæos obseruationem, & illius in diem Dominicũ per legem euãgelicam cõmutationem, hoc loco declaratus author, in primis proponit singula quaq; hebdomada, illius celebrationem à Domino præceptã esse Iudæis, nõ quomodocunq;, ut sine interminatione suppliciorũ aut punitionis, sed cum grauissimis ex trãsgressione pœnis, utpote cõmunicatione mortis inferendæ, & iussione executionis huiusmodi pœnarum in transgressores. Siquidem interminatus est Dominus, præuaricantib sanctificationẽ sabbati pœnã mortis, cum aliàs, tum Exodi 31. cap dicens: Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Videte ut sabbatũ meum custodiatis, quia signum est inter me & uos in generationib. uestris, ut sciatis, quia ego Dominus qui sanctifico uos. Custodite sabbatũ meũ, sanctũ est enim uobis. Qui polluerit illud morte moriatur. Qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui. Sex diebus facietis opus, in die septimo sabbatũ est, requies sancta Domino. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur. Custodiãt filij Israel sabbatũ, & celebrẽt illud in generationib suis. Pactũ est sempiternũ inter me & filios Israel, signumq; perpetuũ. Sex eñ dieb. fecit Deus cœlum & terrã, & in septimo, ab omni opere cessauit. Iussitq; insuper Dominus hãc mortis pœnã inferri illi, qui inuentus est ligna collegisse in sabbato, & à Mose detentus sciscitãte à Deo, quid'nã supplicij illi foret inferendũ: iussus est lapidib. obrui, ad cæterorũ terrorẽ. Inter cæteras autem causas, propter quas instituta est à Deo hebdomodatim celebratio sabbati, & illa adducitur in litera: ut intermisionẽ laboris habeãt, & relaxationẽ animalia subiugalia, ad usum domesticũ laborãtia, ut equus, bos & asinus. Similiter serui & ancillæ ferientur à quotidianis laboribus. Et ea quidem ex 23. Exodi cap. sumpta est, ubi Dominus dixisse perhibetur: Sex dieb, operaberis, septima die cessabis, ut requiescat bos, & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena. In corroboratione huius & id adducit litera, quia & uir iustus miseretur animarum iumentorũ suorum. Quod quidem ex 12. cap. Prouerb. desumptũ est, ubi nostra trãslatio habet. Nouit iustus iumentorum suorũ animas, uiscera aũt impiorum crudelia. Dedit siquidem nobis natura miserandi affectum, quo in bruta quoq; misericordia mouemur, cũ aut nimio pressa sunt labore, aut morbo, uulnereq; affecta. Deinde & alia subiungitur causa requietionis in sabbato è labore corporali, & celebrationis Deo exhibendæ, ut Iudæi potissimũ eruditi in lege, & diuinorũ eloquiorũ intelligentiã cõsecuti circa scripturæ meditationẽ in ipso sabbato exercitarentur, & eã alijs explicarent. Enimuerò Iudæi illud memorabile habuerunt institutũ, quod singulo quoq; sabbato cũ feriabãtur ab opere seruili, rudes literarũ & secularib. intenti negotijs cuiusuis sexus, aut ætatis, cõuenerunt ad synagogas suas, & ab uno sacrarũ literarũ interprete audierunt, librorũ suæ legis, ueterisq; Testamenti explanationem. Et hoc pacto totus dies in Dei obsequiũ erat accõmodatus, mentisq; ad ipsum conuersionem. Quod in Actis Apost. 15. cap aperte insinuatur in oratione beati Iacobi, ad coapostolos, dicentis: Moses à dieb. antiquis habet in singulis ciuitatib. qui eũ prædicerent in synagogis, ubi per omne sabbatũ legitur. Quod & à Paulo in 13. cap. Actuũ Apost. etiã affirmatur, dicente: Qui habitabãt Hierusalẽ, & principes eius hunc ignorãtes, & uoces prophetarũ quę per omne sabbatũ leguntur, iudicantes impleuerunt. Et quoniam populus Israeliticus duræ erat ceruicis, neq; affecti synceri amore seruiens Deo, operepræciũ erat ad obseruationem sabbati, & aliorum præceptorũ, graues adhibere pœnarũ minas, quarũ timore saltẽ animo serui li & metu adacto, impellerentur ad horũ adimpletionẽ: quandoquidẽ iusto non ponitur lex, sed iniustis, ut dicit Apost. 1 ad Tim. epist. cap. 1. Quod quidẽ non de lege dirigente, & docente, quid agendũ, quid'ue declinandum, intelligendũ est: talis eñ lex & iusto & iniusto est communis: sed de lege cogente & coercente per penarũ metum. Iustus enim sibij psi lex est, & non impellitur ad bonum amplectendũ timore pœnæ, sed amore iustitiæ, quã nulla etiã facta pœnarum cõminatione sequeretur. Iniustus uerò solo suppliciorũ metu adigitur ad bonũ agendum, malumq; fugiendum, more pigri & desidis scholastici, qui duntaxat uerbũ metu inducitur ad studiũ, studiosis autem pueris nõ sunt ferulæ necessariæ. Porrò quod in præceptione sanctificationis sabbati magis intẽdebatur uocatio animi ad Deum, quàm intermisio ab afflictione aut labore corporali, probat litera multorum exemplo, qui in sabbatis afflictionẽ ieiunñ, aut corporalẽ exercebãt laborẽ, non tamen uiolabant sabbatum: quia huiusmodi labor ordinabatur proximè in Dei cultũ & uenerationẽ, quæ erat præcipua institutiõis sabbati intercedentibus, in eo dierum numero afflixit se ieiunio, cum tamen præcipiat lex, in die sabbato nõ esse ieiunandũ Quod etsi in scriptura expressum nõ habeatur, apud Hebręos tamẽ obseruatũ esse per traditionem uulgatã hinc liquet, quod Iudith uidua legitur ieiunasse omnib. diebus uitæ suæ præter sabbata & Neomenias, & festa domus Israel, sicut & apud Christianos uetitum est, die Dominico ieiunare. Vnde Deuteronomij 9. cap ter idipsum in litera expressum est, quod quadraginta diebus Moses fuerat corã Domino in ieiunio. Non tamen idcirco arbitrandum est (ut Hebræi autumant eum ter cõpleuisse 40. dierum ieiunium, sed bis tantum. ut hic quoq; affert Damascenus: Primũ quidem, quando recepturus priores tabulas legis ascendit in montem, ieiunioq; ad illarũ susceptionem se disposuit, ut 24. Exodi cap. me-

Kk 2 minit.

minit. Secundò, quando post priorũ tabularum cõfractionẽ, rursum montem cõscendit, ut à Deo ueniã peteret peccata ipsius populi, in uituli cõflatilis adoratione cõmissi: quemadmodum 34. Exodi caput explicat. Et hoc secundũ ieiunij Deuteronomij 9. cap. bis annotatũ est, ob unã eandemq; causam semel factã. Secundò affertur exemplũ Heliæ, qui lõgo tẽpore post legis dationem, sabbati diebus magnũ conficiebat iter cõtra præceptionẽ legis. Siquidem Iudæi in sabbato duntaxat mille passuũ uiam facere potuerunt, milliariũq; peragrare, quod ad recreationem magis, quàm laborem aut negociorum necessitatem attinebat. Quemadmodũ in Actis Apost. 1. cap. dicit Lucas de discipulis Christi: Tunc reuersi sunt Hierosolymã à monte qui uocatur Oliueti, qui est iuxta Hierusalem, sabbati habẽs iter. Helias uerò in unoquoq; sabbatorum interueniente illis 40. diebus, longè maius spacium uiæ conficiebat. Quare sabbatum quidem soluit secundũ literalem obseruationẽ, non tamen trãsgressus est, aut præuaricatus præcipientis mandatũ, neq; intentionẽ. Insuper inter cætera, quæ intellectu facilia sunt, & ad manum prõpta exempla, adducitur obseruatio magni ieiunij: quod si secundũ temporis rationem & reuelationem, in die sabbati occurrebat, tunc quidẽ obseruabatur, & tamen præceperat lex, non esse ieiunandũ in sabbato. Porrò magnũ illud ieiuniũ, cuius hic litera meminit Leuitici 23. ca. indicitur populo Israelitico, hoc pacto: Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Decimo die mensis huius septimi, dies expiationũ erit celeberrimus, & uocabitur sanctus: affligetisq; animas uestras in eo, & offeretis holocausta Domino. Omne opus seruile nõ facietis in tẽpore diei huius, quia dies propitiationis est, ut propitietur uobis Dominus Deus uester. Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hoc, peribit de populis suis: & quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo meo. Nihil ergo operis facietis in eo. Legitimũ sempiternum erit uobis, in cunctis generationibus & habitationibus uestris. Sabbatũ requietionis est, & affligetis animas uestras. Die nono mensis septimi, à uespera usq; ad uesperã celebrabitis subbata uestra. Quod aũt hic dictum est sabbatũ requietionis, septuaginta interpretes interpretati sunt. Sabbatum subbatorum, ut denotetur huius diei super alios dies festos maior celebritas, & dignior solennitas. Præterea ex 12. ca. Matth. hic adducitur exemplum de sacerdotibus, qui (ut ad Pharisæorum confutationem ibidem testatur Dominus noster) sabbatis in templo sabbatum uiolãt, & sine crimine sunt. Violant, inquam, quantum ad operationem exteriorẽ manu exhibitam in hostiarũ immolatione, lotione & præparatione, cũ secundùm literã, lex opus manu exerceri prohibuerit, non tamen uiolãt per legis præuaricationẽ aut intentionis ipsius legislatoris trãsgresionem, & proinde culpã nullã contrahunt, quinimò Deo præstant obsequiũ. Non eñ legis erat sententia, ea opera manu exercenda prohiberi debere, quæ ad gloriã Dei spectãt, aut humanæ uitæ necessitatem aut salutẽ: qualia erũt circumcisio puerorũ, & histiarũ oblatio. Siquidem præcipua causa sanctificationis sabbati, fuit uocatio ad Dei obsequiũ: quæ ut cõmodius fieret, mente abstracta à negociatione seculari, prohibitum est in sabbato, opus manu peragendum. Quod si occurrẽte opportunitate, per opus manũ potius Dei honor & gloria manifestaretur, quàm per cessationẽ à tali opere, non erit etiã secundũ legis positionẽ tale opus in sabbato prohibitũ, quin potius iussum. Hãc ob rem & lutũ fecit Dominus ex sputo in sabbato, & superposuit oculos cæci nati, insuper etiã iussit languidũ iam sanatũ tollere grabatũ suum, ut innotescerent illa stupenda signa, ad Dei honorem. Enimuerò fuit ipsius sabbati obseruatio, mandata nobis paruulis adhuc, & sub elementis mundi seruientibus, ut ex 4. cap. epist ad Gal. adducit hic litera. Vbi elementa mũdi (ut inquit Hieron.) lex Mosi, & omne uetus instrumentũ, intelligendũ est, quibus quasi ab elementis & religionis exordijs Deum discimus. Quemadmodũ in grãmatica, elementa appellantur literæ, per quas, syllabas ac uerba cõiungimus, & ad texendã orationem, lõga meditatione procedimus, Ars quidem Musica & Geometrica sua habent elementa, Logica & Medicina suas isagogas: ita lex Mosaica, Euangelij est introductio, & peruia ad ipsam perparatio, Cum aũt Euãgelicæ legis perfectio eluxit, & mũdo patefacta est, cõmutata ẽst obseruatio sabbati corporalis in spiritualẽ & mysticã: sicut seruitus in libertatẽ, timor in amorẽ, lex dura in iugum suaue, & onus leue, gratiã scilicet euãgelicã est cõuersa: sicut etiã nox in diem, umbra in ueritatem, figura in exemplar, litera in spiritũ est permutata. In hac uerò spirituali obseruatione sabbati, cõgruente legi euãgelicæ, requietio à labore corporali antiquę legis, mutata est in cessationẽ ab opere seruili scilicet peccato: qui enim facit peccatũ, seruus est peccati. Et quoniam perfectior est ueritas, q̃ figura, non uno tantũ die hebdomadæ hoc spirituali modo seruandum est sabbatum, sed toto uitæ nostræ tempore. Seruus item & ancilla nostra, scilicet perturbationes animi, ira, uoluptas, timor, amor, spes, gaudiũ, quæ ratione seruire debent, à suis operibus scilicet inordinatis motionibus, toto nostro sabbato temperãda sunt, & sub moderatione rationis cõtinenda in quiete & tranquillitate. Insuper subiugale nostrũ, scilicet corpus sub animæ iugo cõstitutũ, toto uitæ nostræ tempore debet quiescere à suo opere scilicet sensuum illecebris. Et ita quæcunq; corporaliter obseruata sunt in sabbato Iudæorum, spiritualiter in nostro sabbato, requietione scilicet à peccato & uacatione à uitijs obseruãda sunt: ut demùm trãseamus ad alterius uitæ sabbatũ, scilicet requiem sempiternã sanctorũ, quæ per præsentis uitæ sabbatum, tanquam imaginem etiam repræsentatur. Ex his cognoscere promptum est.

quod

quod quanto spiritus corpore est superior, tanto sabbatum nostrum euangelicum præstãtius est, quam sabbatum Iudæorum consistens in obseruatione literę: ut non censeri debeat illud abolitum, aut penitus desitum, sed potius cõmutatum in melius, & in suam ueritatẽ perfectius traductum. Quo fit, ut sabbatum Iudæorum rectè dictũ fuerit legitimum, sempiternũ, & perpetuum, non quidem in se, & literali corporalíque obseruatione & ritu, sed in sua ueritate, exemplari, & spirituali illius completione. Attamen habuit sabbatum Iudęorum etiam in lege euãgelica pręter hanc mysticã & spiritualem celebrationẽ, etiam corporalem & exteriorem ritum sibi respondentem, scilicet unius diei, cuiusque hebdomadæ solennitatem, in qua fit uacatio à negotijs & laboribus corporeis, & animi ad Deum conuersio, per piũ cultum & meditationẽ diuinorum operũ. Non tamen eundẽ habet diẽ hebdomatim celebrem lex Euangelica, quam Mosaica, sed septimus dies in octauũ, et sabbatum in diem Dominicam, ex traditione Apostolorum, & spiritus sancti edoctione, est cõmutatum. Sic sane euacuatum est, quod imperfectũ erat, cũ prodijt quod perfectũ est: & uelamine legis discisso, nuda patuit ueritas. Velamen quidem legis hîc dicitur obscuritas, & figuralis umbra legis Mosaicæ, clausa cõtinens sub cortice literæ mysteria, in lege euangelica exhibita. Et designatum est per uelamen quod Exod. 34. ca. Moses à mente reuersus superposuit faciei suæ, quæ cornuta uidebatur ob egredientes à uultu eius splẽdoris radios: quemadmodũ dicit. Apost. 2. epist. ad Corinth. ca. 3. Et nõ sicut Moses ponebat uelamen super faciẽ suam, ut nõ intenderent filij Israel in faciẽ eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum. Vsque in hodiernũ diem idipsum uelamẽ in lectione ueteris Testamẽti manet non reuelatũ, quod in Christo euacuatur. Sed usque in hodiernũ diem cum legitur Moses, uelamen positũ est super cor eorum. Cum aũt cõuersus fuerit ad Deum, auferetur uelamen. In pasione uerò Domini uelũ templi in duas partes discissum à summo usque deorsum, designauit arcana ueteris Testamẽti prius abstrusa, nec passim omnib. peruia, per cõsummationem eorũ, Christi mortẽ, & euangelicã legem aperta esse, reuelata & detecta. Neque ab re id cõstitutum, quòd septimus dies in octauum sit permutatus, qui singula quaque hebdomada celebris habeatur. Nempe id ob resurrectionis dominicæ mysterium proximo post sabbatũ die, octauo inquam peractum, institutum est, cuius in hac celebratione recolitur memoria: simul & spes nostra fouetur, atque erigitur ad expectandam requiem illam beatitudinis æternæ, post cõmunem omnium resurrectionẽ. In quam quidẽ requiem & cœlestẽ hæreditatem præcursor noster (ut inquit litera) Iesus Christus introiuit. Dicitur autem hoc loco Dominus noster & saluator, pręcursor noster, quia præcessit nos in resurrectione ad conditionem uitæ immortalẽ & incorruptibilẽ, uirtutem'que dedit & spem, quod eũ sequemur in huiusmodi resurrectione à mortuis. Ascẽdit itidem cœlos, & introiuit æternæ gloriæ hæreditatẽ primus, exemplum'que dedit nobis & fiduciam, post ipsum æthereas sedes conscendendi. Quocirca introduxisse nos dicitur in æternã illã hæreditatem, quia ea nobis præstitit & exhibuit tũ resurrectione, tum ascensione sua, quib. & nos eandem hæreditatem consequamur, Quod Apostolus insinuat sexto ad Hebręos capite dicens: Qui confugimus ad tenẽdam propositam spem: quam sicut ancorã habemus animę tutam & firmã, & incedentẽ usque ad interiora uelaminis ubi præcursor pro nobis introiuit Iesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in ęternum. Eodem quoque loco autor sectatores legis Euangelicæ dicit hærere elementis spiritus & non literæ. Nanque elementa spiritus dicuntur documenta legis Euangelicæ, quæ spiritualis est, & Deo propinquior: cui cultu spirituali obsequitur. Deus enim spiritus est, & inde lex spiritus dicitur. Elementa uerò literæ sunt instituta legis Mosaicę, ritusque & ceremonię eius ad literam obseruatæ: quæ propterea lex literæ nuncupatur, ut apud Apostolum secundæ epist. ad Corinthios capite tertio. Qui & idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autẽ uiuificat. Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filij Israel in faciem Mosi, propter gloriam uultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Deinde quid circumcisio spiritualis dicatur & in lege Euangelica, insinuãs autor, subinfert quòd ambo scilicet circuncisio mystica (quę carnalium est uoluptatũ resecatio) & sabbatum spirituale (quod est à peccato cessatio & requies) unum idem'que sunt, atque designãt, scilicet declinationem à malo, iniquitatisque deuitationẽ. Et ab ijs qui legem sequuntur Euangelicam ambo spiritualiter implẽtur, cũ superfluæ carnis uoluptas (quę preputio denotantur) cultro cõtinentiæ abstinentiæque resecantur, & peccata quælibet pro uiribus euitantur, & spiritualem huiusmodi circuncisionem carnali & manufactæ circuncisioni præponendam esse, docet Apost. 2. cap. ad Roman. dicens: Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu non litera. cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Verum de utroque horum, circuncisione inquam & sabbato, cum literali, tamen spirituali, abunde & luculenter differit Cyrillus in fine quarti libri Cõmentariorum in Ioannem. At quoniam sabbatum septima die hebdomadæ obseruari Iudæis iussum est, circuncisio uerò octaua die fieri debere decernebatur, quid significationis in scripturis habeat septenarius numerus, pariter & octonarius, consequenter explicat litera. interdum quidem septenarius numerus, uetus instrumentum designat, quòd Iudæi septimũ

diem scilicet sabbatum celebrent, septimũ itidem mensem, & annum septimũ, & in ultimo septimæ hebdomadis, annorũ faciant Iubileum. Octonarius uerò numerus, nouo accõmodatur Testamento, quòd in eo celebratur octaua dies, singula quaque hebdomada, scilicet resurrectionis Dominicæ. Hinc Hieronymus ad Paulinum dicit, Apostolũ Paulũ uenisse Hierosolymam, & mãsisse apud Petrum diebus quindecim, qui ex septem & octo coaceruãtur, ut eo dierum numero designaretur futurus, & ueteris & noui Testamẽti doctor & prędicator. Hoc enim (inquit) mysterio in hebdoadis & ogdoadis, futurus gentiũ prędicator instruendus erat. Itaque per partes septem & octo, quas Ecclesiast. ca. 11. iubet dare, utriusque Testamẽti sententia à nobis firmiter tenenda, & aliis cõmunicanda intelligi potest. Nonnunque uerò septenarius numerus (ut affert hîc Damascenus) omne pręsentis uitæ temporis insinuat, quod omne huius temporariæ durationis interuallũ, septem dierũ circulo agitur, & mundus ipse ab exordio sui usque ad cõsummationem, septem ætates complectitur, ut 1. cap. secũdi libri dictum est. Octonarius uerò, futuræ resurrectionis significat diem & æternam requiem quæ post mundi finem est futura: quemadmodũ dicit Cassiodorus in expositione sexti Psalmi, qui inscriptus est pro octaua: Vt quidã uolunt (inquit) pro octaua, Domini significatur aduentus, quãdo finita seculi hebdomata, ad iudicandum uenerit mũdum. Et in expositione 11. Psalmi, cui etiam pro octaua titulus in fronte prænotatur, octaua (inquit) ad æternã pertinet requiem. Nã octauũ diem mundus iste non recipit, sed finito septimo redit semper ad primũ. Porrò sabbato & circuncisioni spirituali respõdere debet Israel mysticus, spiritualis & uerus, qui utrunque decenter obseruet. Nempe ut 32. Genes. cap. ostendit: Iacob post apparitionẽ angeli diuinam referentis maiestatem dictus est Israel, quòd uiderit Deũ facie ad faciem. Vnde quisquis oculis fidei hac in uita Deum uidet in speculo & ænigmate, mentem habẽs illuminatam & radio in Deum erigente perfusam, uerus est Israel & spiritualis, per Israelem filium Isaac secundũ carnem repręsentatus tanquam per figuram. sabbatumque spirituale celebrat semper, per abstinentiam à peccatis: & circuncisionem cordis mysticã quotidie in se agit, per refrenationẽ titillantium uoluptatem. Qui uerò in æternam beatitudinem trãslatus, deposito uelamine ænigmatis iam facie ad faciem Deum uidet, uerissimus Israel est, æternumque celebrat sabbatum, nulla laboris molestia unquam interrumpendum: & circumcisionem habet perpetuam à corruptione, morte, & passibilitate corporis, incorruptibilitate & uitæ sempiternæ munere iam dotatus.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ. ρα.

Κακίζουσιν οἱ σαρκικοὶ τὴν παρθενίαν, καὶ εἰς μαρτυρίαν προβάλλονται οἱ φιλήδονοι τὸ, ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐγείρει σπέρμα ἐν τῷ Ἰσραήλ. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, τῷ ἐκ παρθένου σαρκωθέντι θεῷ λόγῳ θαῤῥήσαντες, ὡς ἡ παρθενία ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐφυτεύθη τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων. ἐκ παρθένου γὰρ γῆς ὁ ἄνθρωπος πεπλαστούργηται. ἐκ μόνου Ἀδὰμ ἡ Εὔα ἔκτισται. ἐν παραδείσῳ παρθενία ἐπολιτεύετο. φησὶ γοῦν ἡ θεία γραφὴ, ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο. ἡνίκα δὲ παρέβησαν, ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, καὶ αἰσχυνθέντες ἔῤῥαψαν ἑαυτοῖς περιζώματα, καὶ μετὰ τὴν παράβασιν ὅτε ἤκουσε, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ὅτε διὰ παραβάσεως θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε. τότε ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἐγέννησεν. ὥστε διὰ τὸ μὴ ἐκτριβῆναι καὶ ἀναλωθῆναι τὸ γένος ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὁ γάμος ἐπινενόηται, ὡς ἂν διὰ τῆς παιδοποιΐας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διασώζηται. ἀλλ' ἐροῦσι τυχόν. τί οὖν τὸ ἄῤῥεν καὶ τὸ θῆλυ βούλεται; καὶ τὸ, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε; πρὸς ὃ λέξομεν, ὅτι τὸ μετὰ αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, οὐ πάντως τὸν διὰ γάμου

DE VIRGINITATE. Cap. XXV.

Detractant carnales uirginitati, & in testimonium citant uoluptatis adamatores, quòd maledictus omnis homo, qui non suscitat semen in Israel. Nos autem respondemus, Deo uerbo ex uirgine incarnato freti, quòd uirginitas desuper est, & à principio insita naturę hominum. Ex uirgine enim terra, homo plasmatus est: ex solo Adã, Eua creata est. In Paradyso uirginitas conuersabatur. Dicit enim diuina scriptura, quòd nudi erant tunc Adam & Eua, & non erubescebant. Quando autem trãsgressi sunt, cognouerũt quod nudi essent. & erubescentes, fuerunt sibi ipsis perizomata. Et post transgressionem, quando audiuit, Terra es, & in terram reuerteris, quando per pręuaricationem mors introiuit in mundum: tunc cognouit Adam Euam coniugem suam, & concepit, & peperit. Quare propterea ne exterminaretur & consumeretur hoc genus à morte, nuptiæ constitutæ sunt, ut per prolis procreationem, genus hominum conseruaretur. At dicent fortè, Quid igitur hoc uult, Masculus & fœmina? quid hoc crescite & multiplicamini? Ad quod dicemus, quòd hoc, Crescite & multiplicamini, non omnino multiplicationem

τὸν τῆς συναφείας πληθυσμὸν δηλοῖ. ἠδύνατο γὰρ ὁ θεὸς καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ τὸ γένος πληθῦναι, εἰ τὴν ἐντολὴν μέχρι τέλους ἐτήρησαν ἀπαραχάρακτον. ἀλλ' εἰδὼς ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ, ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ὡς μέλλουσιν ἐν παραβάσει γίνεσθαι καὶ θανάτῳ κατακρίνεσθαι, προλαβὼν, ἐποίησε τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, καὶ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι προσέταξεν. ὁδῷ τοίνυν κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν τὰ τῆς παρθενίας αὐχήματα. ταὐτὸν δὲ καὶ περὶ τῆς ἁγνείας εἰπεῖν. Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν εἰσελθεῖν προσταττόμενος, καὶ κόσμου σπέρμα φυλάττειν ἐγχειριζόμενος, οὕτω προστάττεται. εἴσελθε σύ φησι, καὶ οἱ υἱοί σου, καὶ ἡ γυνή σου, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν σου. διεῖλεν αὐτοὺς ἐκ τῶν γυναικῶν, ὡς ἂν μετὰ τῆς ἁγνείας τὸ πέλαγος καὶ τὸ παγκόσμιον ἐκεῖνο ναυάγιον διαδράσαιεν. μετὰ μέντοι τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ κατάπαυσιν, ἔξελθε σύ φησι καὶ ἡ γυνή σου, καὶ οἱ υἱοί σου, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν σου. ἰδοὺ πάλιν διὰ τὸν πληθυσμὸν ὁ γάμος συγκεχώρηται. εἶτα Ἠλίας ὁ πυρίπνους ἁρματηλάτης καὶ οὐρανοφοίτης, οὐκ ἀγαμίαν ἠσπάσατο; καὶ τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπους ἐμαρτυρήθη μετεωρίσματι; τίς οὐρανοὺς ἔκλεισε; τίς νεκροὺς ἤγειρε; τίς Ἰορδάνην ἔτεμεν; οὐχ ὁ παρθένος Ἠλίας; Ἐλισσαῖος δὲ ὁ τούτου φοιτητής, οὐ τὴν ἴσην ἀρετὴν ἐπιδειξάμενος ἐν διπλασίῳ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος αἰτήσας, ἐκληρονόμησε; τί δὲ οἱ τρεῖς παῖδες, οὐ παρθενίαν ἀσκήσαντες, πυρὸς κρείττους γεγόνασι. διὰ τῆς παρθενίας, τῶν σωμάτων ἀναλώτων τῷ πυρὶ γεγονότων; οὐ Δανιήλ; οὗ τῷ σώματι τῇ παρθενίᾳ στομωθέντι θηρῶν ὀδόντες ἐμπαρῆναι οὐκ ἴσχυσαν; οὐ μέλλων τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ θεὸς ὀπτάνεσθαι, ἁγνίζειν τὸ σῶμα προσέταττεν; οὐχὶ ἱερεῖς ἑαυτοὺς ἁγνίζοντες, οὕτω τῶν ἀδύτων ἐπέβαινον καὶ τὰς θυσίας προσῆγον; οὐχ ὁ μόνος μεγάλην εὐχὴν τὴν ἁγνείαν ἀνηγόρευσεν; Χρὴ τοίνυν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον λαμβάνειν τὸ νομικὸν πρόσταγμα. ἔστι γὰρ σπέρμα πνευματικόν, δι' ἀγάπης καὶ φόβου θεοῦ συλλαμβανόμενον ἐν τῇ ψυχικῇ γαστρὶ ὠδινούσῃ καὶ τικτούσῃ πνεῦμα σωτηρίας. οὕτω δὲ ἐκληπτέον καὶ τό, μακάριος, ὃς ἔχει σπέρμα ἐν Σιών, καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ. τί γὰρ κἂν πόρνος ἢ κἂν μέθυσος, κἂν εἰδωλολάτρης, μακάριός ἐστιν, εἰ μόνον ἔχει σπέρμα ἐν Σιών,

tionem per nuptialem consociationem significat. Poterat enim Deus hoc genus & alio multiplicare modo, si mandatum usque in finem seruassent intemeratum. Sed sciens Deus, praescientia sua omnia sciens priusquam fiant, quòd futuri erant transgressores & morte condemnandi, anticipans fecit masculum & fœminam, & augeri & multiplicari praecepit. Via ergo pergamus, & uideamus uirginitatis commendationes: idem autem est & de castitate dicere. Noe in arcam ingredi iussus, & mundi semen custodire commissus, sic praeceptum accepit: Ingredere (inquit) tu & filij tui, & uxor tua, & uxores filiorum tuorum. & separauit eos ab uxoribus, ut cum castitate pelagus & illud totius mundi naufragium euitarent. Post diluuij autem cessationem, Egredere (inquit) tu & uxor tua, & filij tui, & uxores filiorum tuorum. Ecce rursus propter multiplicationem nuptiae concessae sunt. Deinde Helias qui igneo curru in cœlum sublatus est, non'ne nuptias ualere permisit, & in sublimatione super homines testimonium accepit? Quis cœlos clausit? quis mortuos suscitauit? quis Iordanem diuisit? non'ne uirgo Helias? Helisaeus uerò huius assectator, aequalem uirtutem praeferens, non'ne cum duplari gratiã spiritus sancti petijsset, haereditauit? Quid autem, non'ne tres pueri uirginitatem colentes, igne superiores euasere, per uirginitatem corporibus ab igni inexpugnabilibus factis? Non'ne Danielis corpori uirginitate solidato, ferarum dentes infigi nõ potuerunt? Non'ne cum uidendus esset Deus ab Israeliticis, castum corpus esse praecepit? Non'ne etiam sacerdotes se ipsos castos seruabant, & ita adyta intrabant, offerebantq́ hostias? Non'ne lex magnum uotum castitatem appellauit? Oportet igitur spiritualius accipere legis praeceptum: nam est semen spirituale per charitatem & timorem Dei, in mentis utero parturienti & parienti spiritum salutis. Sic autem accipiendum est hoc, Beatus est qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalem. Quid enim si fornicator, si ebriosus, si idololatra, beatus'ne est, si solum semen habet in Sion,

 & fami-

καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ; οὐδεὶς εὖ φρονῶν τοῦτο ἐρεῖ. παρθενία γάρ ἐστι τὸ τῶν ἀγγέλων πολίτευμα, τὸ πάσης ἀσωμάτου φύσεως ἰδίωμα. ταῦτα λέγομεν, οὐ τὸν γάμον κακίζοντες. μὴ γένοιτο. (οἴδαμεν γὰρ τὸν κύριον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, τὸν γάμον εὐλογήσαντα· καὶ τὸν εἰπόντα, τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος) ἀλλὰ καλοῦ, κρείττονα τὴν παρθενίαν γινώσκοντες. ἔν τε γὰρ ταῖς ἀρεταῖς εἰσὶν ἐπιτάσεις καὶ ὑφέσεις, ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς κακίαις. γινώσκομεν ὅτι γάμου ἔκγονοι οἱ πάντες βροτοί, μετὰ τοὺς τοῦ γένους ἀρχηγέτας. ἐκεῖνοι γὰρ παρθενίας εἰσί, καὶ οὐ γάμου πλαστούργημα. ἀλλ' ἡ ἀγαμία ἀγγέλων ἐστὶν (ὡς ἔφημεν) μίμημα. ὅσῳ τοιγαροῦν ἄγγελος ἀνθρώπου ὑπέρτερος, τοσούτῳ παρθενία γάμου τιμιωτέρα. τί δὲ λέγω ἄγγελος; αὐτὸς ὁ χριστός, τῆς παρθενίας τὸ κλέος, οὐ μόνον ἐκ πατρὸς ἀῤῥεύστως καὶ ἀσυνδυάστως γεγεννημένος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς γενόμενος, ὑπὲρ ὑμᾶς ἐκ παρθένου συναφείας ἄνευ, σεσαρκωμένος. καὶ αὐτὸς παρθενίαν τὴν ἀληθῆ καὶ παντελῆ δεικνὺς ἐν ἑαυτῷ. ὅθεν καὶ ταύτην ἡμῖν οὐκ ἐνομοθέτησε μέν, (οὐ γὰρ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον. ὡς αὐτὸς ἔφησεν) ἔργῳ δὲ ἡμᾶς ἐξεπαίδευσε, καὶ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἐνεδυνάμωσε. τίνι γὰρ οὐκ ἔστι σαφές, ὅτι παρθενία ἐν ἀνθρώποις νῦν πολιτεύεται; καλὴ μὲν ἡ τεκνογονία, ἣν ὁ γάμος συνίστησι. καὶ καλὸς ὁ γάμος διὰ τὰς πορνείας, ταύτας περικόπτων, καὶ τὸ λυσσῶδες τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῆς ἐν νόμῳ μίξεως οὐκ ἐῶν πρὸς ἀνόμους ἐκμαίνεσθαι πράξεις, καλὸς ὁ γάμος, οἷς οὐ πάρεστιν ἐγκράτεια. κρείττων δὲ ἡ παρθενία, ψυχῆς τεκνογονίαν αὔξουσα, καὶ θεῷ καρπὸν ὡραῖον τὴν προσευχὴν προσάγουσα. τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός.

& familiares in Hierusalē? Nullus qui recte sapit, hoc dicit: Virginitas angelorum conuersatio est, hæc omnis, incorporeæ naturæ proprietas. Hæc enim dicimus, non nuptijs derogantes: absit enim. Nam scimus, Dominū præsentia sua nuptias benedixisse: & eum qui dixit, Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Sed bonis nuptijs meliorē uirginitatem agnoscimus: in uirtutib. em̄ & intensiones & remissiones sunt: similiter & in uitijs. Non ignoramus, quoniā nuptiarū filij sunt omnes homines, præter generis authores atq; duces: nam illi sunt uirginitatis & nuptiarum plasmatio: sed cœlibatus, angelorum est (ceu diximus) imitatio. Quāto igitur angelus hominib. superior, tāto, uirginitas nuptijs honorabilior. Quid autem dico angelus? ipse Christus uirginitatis gloria, nō modò ex patre sine initio, & sine duorū concursu genitus: sed & homo secundū nos factus, super nos ex uirgine sine alieno consortio incarnatus est. Et ipse uirginitatem uerā & perfectam esse in seipso demonstrauit. Vnde hanc nobis legem nō statuit (nō enim omnes capiunt uerbum hoc ut ipse dixit) sed opere nos erudiuit, & ad illam nos cōfirmauit. Cui igitur nō euasit perspicuū, quòd uirginitatis in hominibus nunc principatū tenet? Bona quidem liberorum procreatio quā nuptiæ constituūt, & bonæ nuptiæ ob fornicationes quos præscindunt, rabiē concupiscentiæ per legitimam cōmixtionem non sinentes ad iniquos furere actus. Bonæ nuptię, quib. nō adest cōtinendi gratia: at melior uirginitas, animæ fœcunditatē prolis adaugens, & Deo fructū temporaneū orationē asserens. Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus: mœchos aūt & adulteros iudicabit Deus.

COMMENTARIVS.

MVltiplicem uirginitatis cōmendationem hic prosequēs autor, primū ostendit, eam à mundi exordio fuisse inditā naturæ humanæ atq; celebratā, eo ipso, quod ex uirgine terra primus homo plasmatus est. Vbi terrā uirginē uocat incontaminatā & immaculatam, qualis à Deo fuit cōdita, cū scilicet nec dū esset hominū peccato infecta, maledicto subiecta, nec humano sanguine polluta: cuius susceptione (cū effusus esset sanguis Abel iusti ab inuido fratre) secūdò ipsa maledicta est à Domino & labefacta. Permāsit aūt hoc loquendi genere terra uirgo, & in syncera suæ cōditionis natura, quoad trāsgressus esset Adā mandatū Domini, & cōtinuò maledictioni obnoxia facta est, subiectaq; tribulis & spinis proferēdis. Secūdò & id ad uirginitatis approbationē facit, quòd primi parentes quàm diu in Paradiso diuersati sunt, uirgines permanserunt: eiecti uerò de loco illo amœnissimo, nuptiale habuerunt consortium. Neq; ex eo quòd in Paradiso de gentibus præceperit Deus, Crescite & multiplicamini, quodq; masculū & fœminā creauerit, cōuincitur quod essent in Paradiso uirginitatis integritatem perdituri: tū quod poterat Deus humanū genus alio multiplicare modo, q̄ per sexuum cōmixtionem, si in diuini mādati obseruatione perstitissent: tum quod præcognoscēs Deus

futurum

futurum primorum parentum lapsum, formauit eos cũ sexuum discretione: q̃ erat necessaria ad propagandũ genus humanũ post statũ præuaricationis. Vnde hoc loco sentit Damascenus (quod & in secũdo lib. cap 30. annotauerat) primos parentes, si integre diuinũ mãdatum seruassent, & in eo ad finẽ usq; perseuerassent, nõ habituros fuisse prolis multiplicationẽ per cõnubiale cõmerciũ, sed aliquo alio modo, quẽ diuina ꝓuidentia pro suæ sapientiæ magnitudine ordinasset. Cui quidẽ sententiæ, nec Hieronymus omnino repugnat in primo lib. cõtra Iouinianum, quãuis nec eam patrem, nec oppositã certa sententia determinet. Inquit enim de primis parentibus disserens: Quod si obieceris anteq̃ peccarent, sexum uiri & fœminæ diuisum, & absq; peccato eos potuisse cõiungi, q̃d futurũ fuerit, incertũ est: neq; eñ possumus Dei scire iudicia, & ex nostro arbitrio illius sentẽtiæ præiudicare, Hoc q̃d factũ est in propatulo est, q̃d qui in paradiso uirgines ꝑmanserunt, eiecti de paradiso copulati sunt. Eijciuntur de paradiso: & quod ibi nõ fecerũt, in terra faciunt, ut statim ab initio cõditionis humanę uirginitatẽ paradisus & terra nuptias dedicarit. Nuptæ (inquit idẽ) terrã replent, uirginitas paradisum. Verũ de hoc plura circa tricesimũ secundi libri caput, annotata sunt. Cum aũt hoc loco uirginitatis cõmendationes afferuntur, & præconia itidem castitatis recẽsentur. nempe castitas, puritas est & munditia cum corporis, tum animæ à uetitis & inconcessis uoluptatib. carnis, habetq; rationẽ paulò ampliorem, q̃ uirginitas. siquidẽ in cõiunctis matrimonio seruantibus thorũ legitimum, itidem & uiduis est castitas, cõiugalis scilicet & uidualis, in quib. uirginitas locum nõ habet. Omnem tamen uirginitatẽ, castitatem appellare licebit, sicut omnem hominẽ animal. Cũ itaq; uirginitatis commendationes perspectæ fuerint & cognitę, castitatis quoq; laudes & præconia exinde dilucida erũt. Tertiò, ad castitatis, mũditiæq; & puritatis assertionẽ accedit, quod tẽpore diluuij à Noe & cæteris arcã ingressus fuerit obseruata: ut ex litera 7. ca. Genes. perspicuũ euadit. Vbi ex ipsa loquendi ratione & modo designauit Deus, Noe & filios suos tẽpore diluuij abstinere debere, ab uxorũ cõsortio, quod ipsum Noe cũ filijs suis cõiunctim nominet, cũ ipsorũ ingressum in arcã præcipit, uxorem uerò Noe & cõiuges filiorum eius unà cõnectat, separatim à uiris. In exitu uerò arcæ præcipiens, alio utitur nominationis ordine, cõiungitq; ipsum Noe uxori: & filios illius uxoribus suis, ut denotet tunc usum cõiugij illis permissum esse, cum etiã illud multiplicãdi genus humanũ genus pręceptũ rursum acceperint. Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Et maxime uidetur rationi cõsentaneũ, eos qui arca cõtinebãtur, tempore tãti discriminis à copula & usu nuptiarum se continuisse, quo facilius in cœlibatu & castitate, Dei irã exercentẽ in totum mundum ultionẽ placarent. Quemadmodũ audita prędicatione Ionæ de futura obuersione Niniue, indixit rex Niniuitarum ieiunium hominib. & pecorib. ad auertendã Dei iram, dicẽs: Homines & iumenta, & boues, & pecora non gustent quicq̃, & nõ pascãtur, & aquã non bibant. Quartò multi sancti patres ueteris testamenti, abstinentes à nuptijs, & uirginalẽ seruãtes integritatem, eam mirum in modũ cõmendabilem reddunt, ut Helias, & Helisæus eius discipulus. Quod & Hieronymus astruit in primo lib. cõtra Iouinianum, contendentem nuptias æquales esse apud Deũ gradus & præmij, sicut est uirginitas. Heliã scilicet & Helisæum: quinimò & Danielẽ in ueteri Testamento sinceritatẽ uirginalẽ obseruasse, neq; omnes ueteris Testamenti paces nuptijs fuisse addictos, ut astruere moliebatur Iouinianus. Ipsius autem Hieronymi uerba sunt hęc: Heliam & Helisæum q̃ stultè Iouinianus in catalogo posuerit maritorũ, me tacente manifestum est. Si enim Ioannes Baptista uenit in spiritu & uirtute Heliæ, & Ioãnes uirgo est, utiq; nõ solũ in spiritu eius uenit, sed in corporis castitate. Superfluũ autẽ est de Daniele dicere, cũ Hebræi usq; hodie autumẽt & illũ, & tres pueros fuisse eunuchos, ex illa Deo sentẽtia q̃ Esaias loquitur ad Ezechiã: Et de filijs eius qui nascẽtur, extollent & facient Eunuchos in domo regis, q̃d & in libro Danielis etiã manifestũ legimus. hæc Hieronymus. Sed beatus Ignatius in quinta suarum epistolarum quæ est ad Philadelphienses, eosdem commemorat & alios antiquæ legis, sanctos patres, uirginali candore adornatos, cum inquit: Virgines solum Christum præ oculis habete, & eius patrem in animabus uestris, illuminatæ à spiritu sancto. Memor sum sanctitatis uestræ, sicut Heliæ, sicut Iesu Naue, sicut Melchisedech, sicut Helisæi, sicut Hieremiæ: sicut Ioannis Baptistæ, sicut dilectissimi discipuli, sicut Timothei, sicut Titi, sicut Enodij, sicut clementis, uel eorũ, qui in castitate de uita exierunt. Quintò & id uirginitatem ostendit Deo esse acceptissimã, quòd trium puerorũ Babylonicæ fornaci iniectorum, uirginaliq; puritate nitentium corpora ab ignis incendio manserunt illæsa, atq; intacta. Id sanè diuina effecit uirtus, ut qui in se extinxerant ignem libidinis, & pullulantia in carne incendia uoluptatis, ab exteriori igne seruarentur ut illęsi, nõ habẽte in eos sui feruoris efficaciã. In lege quoq; euãgelica, uirginibus inflicta flammarum tormenta, plerunq; traduntur nullam eis læsionem intulisse. Vt Deo dilectus discipulus Ioannes Euangelista in dolum feruentis olei à Domitiano missus, exiuit illæsus & uegetior atq; sincerior q̃ intrauerat. Sic beata uirgo Cecilia flammis balnearibus à tyranno imponi iussa, nullã ex eis molestiã, & neq; sudoris quidẽ expressionem pertulit, q̃d cãdidissimæ uirginitatis propositũ (pro qua seruãda & precib. & lachrymis sæpe Deum solicitauerat) illibatũ conseruauerit. Demũ sacratissimæ uirgines Lucia & Agnes, medijs iniectæ flammis, nullum ab igni passæ sunt detrimentum, quasi exhorrente ea contingere purissima

purissima corpora, in quibus nullũ habuit locũ ignis carnalis concupscentiæ. Quibus planè indicijs liquidò mõstrauit diuina benignitas, quãti apud ipsam meriti & precij sit uirginalis munditia, ut cui stupens cedat ignis, perinde atq; obtusa foret suæ uirtutis acies. Quoniã autem detrahentes uirginitati, eam'q; tanquã inuisam Deo dãnantes, in suæ sententiæ robur adduxerunt illud ex ueteri lege, Maledictus homo, qui nõ reliquerit semen in Israel: ex quo contentũ, ante legem euangelicã nullum potuisse sub maledicti interminatione seruare uirginitatem. idcirco Damascenus hoc loco respondet huic actioni aduersariorum, ostendens dictã propositionem non esse intelligendam de semine carnali, siue prole: quemadmodum contendunt uirginitatis impugnatores. Nam cum non sit in hominis potestate constitutum, suscollere prolem ex uxore, & suscipere liberos, sed Dei illud est munus præstãtis, pro sua bonitate fructum nuptiarũ cui uoluerit, incurrerent multi illã maledictionẽ, sine sua culpa, & absq; rationabili causa. ut qui cõnubio iuncti nõ possent obtinere sobolem, quẽadmodũ qui accepta uxore sine liberis moritur, & secundũ Domini præceptũ, Deuter. 25. ca. traditum, frater illius ducit uxorẽ defuncti, ut suscitet semẽ fratri suo: quis illũ defunctum censeat maledictũ, quod nõ reliquerit semen in Israel? Si deinde illius frater etiã sine liberis moriatur, & subinde septẽ fratres eandẽ duxissent uxorẽ, & omnes sine liberis mortui fuissent, quis quæso illos septẽ putet maledicto legis percelli debere? cum non debeat pœna cuiquã infligi pro eo, quod nõ est in sua potestate constitutũ. Insuper in libro Sapientiæ dicit Salomon, quod felix est sterilis & coinquinata, quæ nesciuit thorũ in delicto, habebit fructũ in respectione animarũ sanctarũ. Et spado qui nõ operatus est per manus suas iniquitatẽ, nec cogitauit cõtra Deũ nequissima. Dabitur enim illi fidei donũ electum, & sors in templo Dei acceptissima. Hæc autẽ tẽpore legis antiquæ dicta sunt. Præterea 56. Esaiæ cap. repromittit Deus Eunuchis, & omnib mandata sua seruantibus, locũ in domo cœlesti, & nomen æternũ, quod sit prestantius quacunq; prolis fœcunditate, & successoria posteritate. Dicit enim: Et non dicat eunuchus, Ecce ego lignũ aridum. Quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego uolui & tenuerũt fœdus meũ, dabo eis in domo mea, & in muris meis locũ, & nomen melius à filijs & filiabus. Nomen sempiternũ dabo eis, quod nõ peribit. Ecce repromittitur benedictio eunuchis à Deo, qui igitur fiet, ut propter sobolis deficentiã maledictionẽ incurrant? Iterum secundum sapientis sententiã, utile sit mori sine filijs, q̃ relinquere filios impios: quomodo ex hac uita sine liberis decedere, censebimur maledictione dignũ? Intelligenda est igitur superdicta ꝓpositio, quę interminatur maledictionẽ, nõ relinquentib. semen in Israel, de semine spirituali & fructu boni operis, cõcepto quidẽ ex diuini spiritus adiutorio, in animi nostri proposito, deinde educto in partũ per executionẽ exteriorẽ, et accõmodationem ad opus. De quo quidem spirituali & mystico, tum conceptu, tum partu, loquitur Esaias 26. ca. dicens: A facie tua Domine cõcepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Enimuero cũ animo cõstituimus adiutore Deo, quicq; boni agere, tunc in mente nostra fœtũ spiritualẽ cõcipimus, charitate feruenti, ut calore intimo uteri, fouendũ. Cũ uerò illud mẽtis institutũ opere cõplemus, & exterius perficimus, tũc spiritualẽ nostrã prolẽ edimus in lucẽ, & salutari partu educimus. Cauendũ tamen est summopere, ne quod animo intẽdimus, fraudetur opere, & euanescat irritũ. Alioqui strangularetur fœtus in utero, semen'q; iactum in terrã, frugẽ expectatam nõ proferret, sed sterilis & infœcundus efficeretur animus. Et quãuis in ipso partu sobolis spiritualis, operis inq; executione grauis sit molestia, & difficilis labor: quemadmodũ mulier cum parit, tristitiã habet, tamẽ assiduũ exercitium bonę operationis tollet omne huiusmodi molestiã, cõuertet eã in facilitatẽ, leuitatem ac dulcedinẽ. sicut cum peperit mulier, iam nõ meminit pressuræ, quia natus est homo in mundum. Postremũ cõsuetudine bonorum operum enutritur hæc mystica proles, cõsolidatur & corroboratur, atq; in adultã perfectam'q; ætatem perducitur, à qua nullo decidit senio, aut more dissoluitur. Et hæc admodum digna est seminis generatio, filiorũq; procreatio in primis exoptãda, nõ inquinamẽto, pollutioni, aut libidini obnoxia, ut ea quæ ex carnis est lege, sed casta, munditiã omnẽ & puritatẽ præferens. Quod autẽ sterilis bonorũ operũ prouentu, & carens semine isto, & fœtu spirituali, maledictioni subiaceat, manifestè nobis prodit ficus illa, in qua Dominus quæsiuit fructum esuriens, sed inuenit folia tantũ, & cõtinuò in illã maledictionis sententiã tulit: maledicta uerò, cõfestim exaruit. Insuper & cõminatio illa euãgelica: Omnis arbor quæ nõ fert fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Et ficula in qua triennio quæsitus est fructus, à patrefamiliâs iussa est excidi, quòd inaniter terrã occuparet, passa'q; fuisset excisionẽ, nisi hortulanus unius anni inducias ei impetrasset, quo stercora circa eam mitteret, ut fœcundaretur, & tandem fructificaret. Hęc quidem in parabolis à Domino dicta sunt, sed ad nos præcipuè spectent, & futuri nisi caueamus nos admonent periculi, à quo sua gratia & bonitate Deus nos omnes eripiat. Deinceps dignitatem & præstantiã uirginitatis extollens autor, dicit eã esse angelorum cõuersationem & incorporeæ naturæ proprietatẽ. Cui astipulatur Hieronymus in sermone de assumptione beatissimæ uirginis Mariæ, dicens: Bene ad uirginẽ angelus mittitur, quia semper est angelis cognata uirginitas. Profecto in carne præter carnem uiuere, non terrena uita est, sed cœlestis. In carne siquidem angelicam uitam acquirere, maius est meritum, quã habere. Esse enim angelum felicita-

felicitatis est: esse uerò uirginem uirtutis: dum hoc obtinere uiribus nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura. Vtrumque tamen, & esse uirginē & angelum, diuini muneris est officium, non humanum. Et Dominus noster Matth.22.cap ad Sadducæos: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erūt sicut angeli Dei in cœlo. Vbi angelorum conuersationē ostendit in uirginitate consistere, sicut & eorū futura est, qui digni erunt resurrectione ad uitam. Cæterum hæc tanta de uirginitate præconia non hîc afferuntur in sugillationem & præiudicium nuptiarum. Non enim si egregia uirtus & eximij splēdoris sit uirginitas, protinus rectè colligas, damandas esse nuptias: quin potius honorandæ sunt, & cōmendandæ, cum à Deo sint in exordio conditionis humanæ institutæ, & à Domino nostro, tum uerbo, tum facto, multifariā approbatæ. Vnde Beda exponens Ioan.2.cap. conscriptā celebrationē nuptiarum in Cana Galileæ, ait: Porrò Tatiani & Martiani, cæterorumque qui nuptijs detrahunt, perfidiā quàm sit damnabilis, insinuat Dominus noster & saluator hoc loco. Si enim thoro immaculato, & nuptijs debita castitate celebratis culpa inesset, nequaquam Dominus ad has ueniret, nequaquam eas signorum suorū & initijs consecrare uoluisset: Quid item de uirgine desponsata nasci uoluisset, si nuptiæ labem aliquam, aut maculam criminis haberent? Non elegisset profectò matrem uiro coniunctā & cōiugem, si in nuptiali fœdere, uinculoque matrimoniali quicquam damnandum comperiretur. De huiusmodi quoque hæreticis nuptias dānantibus, loquitur Apostol.1. ad Timoth epist. cap.4. Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidā à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinæ dæmoniorum in hypocrisi, loquentiū mendacium, & cauteriatam habentium suā conscientiam, prohibētium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarū actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt ueritatem. Sed tales etiam manifestè confutantur per Apostolū primę epistolæ ad Corinth.7. cap. de uirginitate & nuptijs latissimè disserentem, licitumque esse matrimonium ostendentem, cum dicit: Quòd si se non continent, nubant: melius est enim nubere, quàm uri. Hieronymus itidem contra Iouinianum lib. primo, sic uirginitatem præfert nuptijs, ut has etiam honorabiles, & cōmendatione dignas ponat. Nunc ergo (inquit) cum hæreticorum sit, dānare coniugia, & Dei spernere conditionē, quicquid Iouinianus de laude dixerit nuptiarum, libēter audimus. Ecclesia enim matrimonia nō damnat, sed subijcit: nō abijcit, sed dispensat: sciens (ut suprà dixi) in domo magna non solum esse uasa aurea & argentea, sed etiā lignea & fictilia. Demū beatus Ignatius in epistola paulo antè citata eandem comprobat sententiam, scilicet nuptias honorandas esse, non reprobandas. Non detraho (inquit) cæteris beatis, qui nuptijs copulati fuerunt, quorum nunc memini. Opto enim Deo dignus ad uestigia eorum in regno ipsius inueniri: sicut Abraham, Isaac, & Iacob, Ioseph & Esaias, & cæteri prophetæ, sicut Petrus & Paulus, & reliqui Apostoli, qui nuptijs fuerunt sociati, qui non libidinis causa, sed posteritatis subrogandæ gratia, coniuges habuerunt. Neque mirum cuiquā debet haberi, utraque (uirginitatem inquam & nuptias) honorabilia esse, uirginitatem tamen eligibiliorem. In uirtutibus enim (ut ait litera) intensiones & remissiones sunt Siquidem una uirtus, altera est perfectior, & melior, ut uirginitas castitate cōiugali. Quæ igitur priorem habet excellentiam, illius esse dicitur intensio: quæ uerò inferiorem pręstātiam, eius est remissio. Quemadmodum & in corporibus lucidis intensiones sunt, & remissiones: quia sol luna est lucidior, & stellis, & tamen unumquodque horum, claritate est cōspicuum. Et in metallis itidem sunt gradus quidem dignitatis, ut argento aurum præstabilius, utrumque tamen præciosum. Et in frumentis triticum hordeo est expetibilius, non tamen est hordeum reijciendum. Demum in uitijs identidem intensiones sunt & remissiones, quia unum uitium altero deterius est, ut adulterium fornicatione, & homicidium peius furto: & cuius grauior malitia, illius dicitur intensio: & cuius minor, remissio: Verùm quanto dignior & præstantior uirtus est uirginitas, tanto difficilior est, ut habeatur, & integra conseruetur. Propter quam quidem arduam, ipsam assequendi difficultatem, non nobis statuit obligatoriam legem. Christus ad ipsam obseruandam. Non enim nos astrinxit præcepto & obligatione seruandæ uirginitatis, sed eius quod optimum est, consilium proposuit, dicens Matthæi 19. Et sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei (non ferro quidem materiali, sed spirituali, utpote frenatione & cohibitione concupiscentiæ carnis) qui potest capere, capiat. Quo planè postremò uerbo significat, non omnium esse, arduam uirginitatis seruādæ uiam ingredi, sed eorum dūtaxat, qui sponte sua id uitæ genus capessunt, & amplectuntur. Et Apostol 1. epistolę ad Corinth cap. 7. De uirginibus pręceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem: quoniam bonum est homini sic esse, utpote in uirginitate degere. Nuptiæ uerò non tam arduam habent sublimitatem, neque in culmen celsitudinis aut fastigium attingunt, Necessariæ tamen & admodum utiles sunt humano generi, quòd non solum ad officium propagandæ prolis constitutæ sunt, uerumetiam in remedium concupiscentiæ carnalis, euitationemque fornicationis, aliorúmue generum effrenatæ libidinis. Cum enim conceditur maritale cōsortium, certis legibus, & habenis frenatur cupiditas carnis, ne præceps ruat disruptis loris horrenda uitia, stuprū, adulterium, & cætera teterrima monstra. Ideo Apostolus primæ epist. ad

Cor. cap.

Cor. cap. 7. dicit Propter fornicationẽ autem unusquisq; suam uxorem habeat, & unaquæq; suum habeat uirum, & reliqua in eandem consequentia sententiam: Attamen habent nuptiæ annexas secum solicitudines, & curas educandi susceptã prolem, gubernandi familiam, & rẽ domesticam curandi, quæ orationis oportunitatem & ocium plerunq; adimunt. His autẽ curis, & grauibus anxietatibus exempta est uirginitas, & proinde liberior atq; expeditior ad orationem disponuntur: quemadmodum dicit Apostolus primæ epist. ad Corinth. capit. 7. Qui sine uxore est, solicitus est, quę domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta, & uirgo quæ innupta est, cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta corpore, & spiritu: quę autem nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat uiro. Porrò hoc ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis inijciam, sed ad id, quod honestum est. & quod facultatem prębeat, sine impedimento Domino obsecrandi. Et cætera quæ ibidem asseruntur.

ΠΕΡΙ ΠΕΡΙΤΟΜΗΣ. ϱβ.

Ἡ περιτομὴ, πρὸ τοῦ νόμου ἐδόθη τῷ Ἀβραὰμ, μετὰ τὰς εὐλογίας, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν, σημεῖον ἀποδιαστέλλον αὐτὸν καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοὺς αὐτοῦ οἰκογενεῖς ἐκ τῶν ἐθνῶν, μεθ' ὧν συνανεστρέφετο. καὶ δῆλον. ὅτε γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ Ἰσραὴλ μόνος καθ' ἑαυτὸν διέτριψεν, οὐ συναναμεμιγμένος ἑτέρῳ ἔθνει, ὅσοι ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐγεννήθησαν, οὐ περιετμήθησαν. ἡνίκα δὲ Ἰησοῦς διεβίβασεν αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνην, περιετμήθησαν, καὶ γέγονε δεύτερος νόμος περιτομῆς. ἐπὶ Ἀβραὰμ γὰρ ἐδόθη νόμος περιτομῆς. εἶτα ἐπαύσατο ἐν ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη. καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ Ἰησοῦ νόμον περιτομῆς, μετὰ τὸ διαβῆναι τὸν Ἰορδάνην, καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γέγραπται. ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν, εἶπεν ὁ κύριος τῷ Ἰησοῦ· ποίησον σεαυτῷ μαχαίρας πετρίνας, ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, καὶ καθίσας περίτεμε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ δευτέρου. καὶ μετ' ὀλίγα. ἐπὶ τεσσαράκοντα γὰρ καὶ δύο ἔτη, ἀνέστραπται Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Βατταρείτιδι. καὶ διὰ τοῦτο ἀπερίτμητοι αὐτῶν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν μαχίμων τῶν ἐξεληλυθότων ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οἱ ἀπειθήσαντες ταῖς ἐντολαῖς τοῦ θεοῦ, οἷς καὶ διώρισε μὴ ἰδεῖν αὐτοὺς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν αὐτῶν, δοῦναι αὐτοῖς γῆν ῥέουσαν γάλα, καὶ μέλι. ἀντὶ δὲ τούτων, ἀντικατέστησε τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, οὓς Ἰησοῦς περιέτεμε, διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτοὺς ἀπεριτμήτους κατὰ τὴν ὁδόν. ὥστε σημεῖον ἦν ἡ περιτομὴ, ἀφορίζον τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οἷς συνανεστρέφετο. τύπος δὲ ἦν τοῦ βαπτίσματος. καθάπερ γὰρ ἡ περιτομὴ οὐ χρειῶδες μέλος ἀποτέμνει τοῦ σώματος, ἀλλὰ περίττωμα ἄχρηστον· οὕτω διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὴν ἁμαρτίαν περιτεμνόμεθα. ἡ δὲ ἁμαρτία δῆλον ὡς περίττωμα ἐπιθυμίας ἐστὶ, καὶ οὐ χρειώ-

DE CIRCVMCISIONE. Cap. XXVI.

Circumcisio ante legem data est Abrahę, post benedictiones, post repromissionem, signũ distinguens ipsum, & eos qui ex ipso, & qui in domo eius generabant, á gentib. cum quibus diuersabatur, quod quidem manifestũ. Nã quãdo in deserto quadraginta annis Israel solus, & per seipsum diuersatus est, nõ cõmixtus alteri genti, quotquot in deserto generabant, non circumcidebãtur. Sed cum Iosue traduxit eos per Iordanem, circumcisi sunt, & facta est secunda lex circumcisionis. In Abraham enim data est lex circumcisionis, deinde cessauit in deserto quadraginta annis. Et rursus secũdò dedit Deus Iosuę legem circũsionis post trãsitum Iordanis, ceu in libro Iesu Naue scriptum est. Sub hoc aũt tempore, dixit Dominus Iosuæ: Fac tibi cultros petrinos ė petra rupis, & sedens circumcide filios Israel secundò. & post pauca: In quadraginta enim & duobus annis, cõuersatus est Israel: in solitudine Bataritide: & propter hoc, incircumcisi erant ipsorum plurimi bellatorum, qui exierant ex terra Aegypti, & non crediderant mandatis Dei, quibus & definiuit, ut nõ uiderent terrã bonam, quam iurauit Dominus patribus nostris, ut daret ipsis terram, fluentem melle, & lacte. Pro ijs autem rependit filios ipsorum, quos Iosue circumcidit propterea, quòd facti erãt incircumcisi per uiam. Quare signum erant circumcisio, discriminans Israel à gentibus, quibus cum diuersabatur. Et figura erat baptismatis. Nam quemadmodum circumcisio nõ utile membrum amputabat corporis, sed superfluitatem, inutilem: sic per sanctum baptisma à peccato circumcidimur. Manifestum autem, quod peccatum, superfluitas cõcupiscentiæ est, & nõ necessaria,

δῆς ἐπιθυμία. ἀδύνατον γάρ τινα μὴ δ' ὅλως ἐπιθυμεῖν, ἢ τέλεον ἄγευστον ἡδονῆς εἶναι. ἀλλὰ τὸ ἄχρηστον τῆς ἡδονῆς, ἤγουν ἡ ἄχρηστος ἐπιθυμία τε καὶ ἡδονή, τοῦτό ἐστιν ἡ ἁμαρτία. ἣν περιτέμνει τὸ ἅγιον βάπτισμα, παρέχον ἡμῖν σημεῖον τὸν τίμιον σταυρὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου, οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἀφορίζον ἡμᾶς (πάντα γὰρ τὰ ἔθνη τοῦ βαπτίσματος ἔτυχον, καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐσφραγίσθησαν) ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ ἔθνει τὸν πιστὸν ἀποδιαστέλλον τοῦ ἀπίστου. τῆς τοίνυν ἀληθείας ἐμφανισθείσης, ἀνόνητος ὁ τύπος καὶ ἡ σκιά. ὥστε περιττὸν νῦν τὸ περιτέμνεσθαι, καὶ ἐναντίον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ὁ γὰρ περιτεμνόμενος, χρεωστεῖ ὅλον τὸν νόμον τηρῆσαι. ὁ δὲ κύριος, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, περιετμήθη. καὶ πάντα δὲ τὸν νόμον καὶ τὸ σάββατον ἐτήρησεν, ἵνα πληρώσῃ καὶ στήσῃ τὸν νόμον. ἀφ' οὗ δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀνθρώποις ἐνεφανίσθη, ἐν εἴδει περιστερᾶς καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν, ἐκτότε ἡ πνευματικὴ λατρεία καὶ πολιτεία, καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία κεκήρυκται.

cessaria concupiscentia. Impossibile enim est, quenquam nullo modo cōcupiscere, aut tandem sine gustu uoluptatis esse. Sed quod inutile est uoluptatis, id est, inutilis concupiscentia & uoluptas, hoc est, peccatum: idipsum est quod circumcidit sanctum baptisma, præbens nobis signum honorabile, crucem in fronte: non à gētilibus discriminans nos, (nam omnes gētes baptisma consecutæ sunt, & signo crucis insignitæ) sed in unaquaq; gente fidelē ab infideli distinguit. Veritate igitur apparente, inutilis figura & umbra: quare superuacanea nunc circūcisio, & cōtraria sancto baptismati. nam qui circumciditur, obligatur totā legē obseruare. Dominus aūt, ut impleret legem, circumcisus est: & omnem legem & sabbatū seruauit, ut impleret & sisteret legem. Ex quo uerò baptizatus est, & spiritus sanctus hominibus in similitudinē columbæ apparuit descendens super eum in Iordane, ex tunc spiritualis cultus & conuersatio, & cœlorum regnum prædicata sunt.

COMMENTARIVS.

Circumcisionem ante legem datā esse, conspicuū est: nam lex per Mosem data est: circumcisio autem non ex Mose neq; lege, sed ex patribus est. Eādem post benedictiones & repromissionem à Deo Abrahę factā, præceptā esse, litera Geneseos apertè manifestat. Siquidem benedictiones Abrahæ à Deo factæ, explicātur 12. cap. Geneseos, ubi Deus ad Abraham dicit: Faciam te in gentem magnā, & benedicā tibi & magnificabo nomen tuū, eriśq; benedictus. Benedicā benedicentib. tibi, & maledicā maledicentibus tibi, atq; in te benedicētur uniuersæ cognationes terræ. Repromissiones uerò eidē factæ declarātur 15. cap. Geneseos, cū dicitur: Sermo Domini factus est ad Abrahā, dicens: Non erit uernaculus tuus, hæres tuus, sed qui egreditur de utero tuo, ipsum habebis hęredē. Eduxit eum foras, & ait illi: Suspice cœlum, & numera stellas, si potes, & dixit ei: Sic erit semen tuū. Credidit Abrahā Deo, & reputatum est illi ad iustitiā. Deinde 17. ca. Gen. præceptum illi circūcisionis traditur, cū dicitur ipsi: Circūcidetur ex uobis omne masculinū, & circūcidetis carnē præputij uestri, ut sit in signum fœderis inter me & uos. Porrò duæ in litera assignātur causæ institutiōis ipsius circūcisionis. Prima, ut esset signū, distinguens inter domū Israel, populū́q; Hebræorū, ex quo Christus erat nasciturus secundū carnē, & inter gentes. Nam selectus Abrahā, à Deo & iussus egredi de terra & cognatione sua, habitaréq; in terra Chanaā inter gētes, accipit circūcisionis præceptū, quo dirimeretur ipse & domus eius à gentibus, inter quos habitabat: obseruatáq; est usq; ad exitum de Aegypto, quod toto eo tempore erat populo Israelitico inter gētes cōmunis habitatio. Post egressum uerò de Aegypto, & toto tempore demansionis in deserto, populus Israeliticus, quia secretus & seiūctus à gentib. nō est circuncisus, quoniā nō aderat ibi necessitas circūcisionis, & causa impellēs. Cū uerò Iordane traiecto ingressi sunt terrā pmissionis, rursum iussus est populus Hebræorū circūcidi. quod iterū cōmisceretur gentib. in eodem habitationis loco. Quod aūt ex 5. cap. libri Iosuæ in litera adducitur præceptū à Domino, Et sedens circūcide filios Israel secūdò: nō ita accipiendū est, quod ijdem secundū indiuiduū homines post primā circuncisionē rursum fuerint circūcisi: non enim in uno & eodē homine iterabatur tūc circumcisio, ut neq; nunc baptismus. Sed hoc pacto id intelligendū, quòd populus Israeliticus post legem circuncisionis primò Abrahæ datam, & deinde diuina dispensatione 40. annos in deserto intermissam, tū ob segregationē ipsius Israel à cæteris populis toto illius tēporis curriculo, tum ob cōtinuū ferè itineris laborem profectioniśq; motum, quem ferre nō potuissent pueri recens circūcisi, rursum solēni obseruatione & Dei mādato, post interruptionē illius, circumcisionem accepit populus Israel in ijs, qui antè circumcisi non erant. Nominat item litera solitudinē in qua uersati sunt filij Israel quadraginta annos, Battaritida: quia quā Hebræi solitudinē Bethoron nominant, Græci Battaritida dicūt. In solitudine igitur Battari

 tide

tide cõuersatus est Israel, id est in deserto Bethoro, ut habet etiã antiqua traductio. Huius aũt
mentio fit in scriptura, Iosue 16. cap. cum dicitur de sorte filiorũ Ioseph, quòd descendit ad oc-
cidentem iuxta terminũ Iefleti, usq; ad terminos Bethoron inferioris & Gaser: In alijs quoq;
scripturæ locis, illius nominis fit mentio. Secunda causa institutionis ipsius circũcisionis est,
ut figura esset & repræsentatio quædam baptismi, postmodum instituendi. Vt enim circum-
cisio secundum carnem, superfluitatem inutilem resecabat à carne: sic baptismus peccatum
quod noxium est, & damnosum animæ, abluit. Et quemadmodum tunc circumcisio labẽ cul
pæ ab origine contractam abrasit, ita nunc baptismus eandem detergit maculam, & regenera
tos in Christo efficit filios Dei, quinimò longè efficacius & perfectius, quàm sua figura. Cæte
rum quòd dictum est baptismum abradere ab anima concupiscentiam illicentem ad pecca-
tum: non ita accipiendum est, quòd omnino concupiscentiã ipsam exterminet ab animo, aut
extirpet. Nam impossibile est, aliquem nullo modo cõcupiscere, & sine uoluptatis perceptio
ne uiuere. Namq; appetendi uis ita uirtuti sensitiuæ, in animalibus est annexa, ut in omnibus
utraq; reperiatur, neq; sensum sine appetitu in quoquã inuenias. Et sicut uires ipsæ, ita & ea-
rum actus adinuicem colligati sunt. Et plerunq; sensus operationẽ consequitur rei sensu per-
ceptæ appetitio, si conueniens & naturæ accommoda uideatur. Neq; potest in homine adeò
sopiri & edomari uis appetitiua, ut nullo modo moueatur ad appetentiã, neq; ad suum exci-
tetur actum. Sed ita ratione frenari potest, ut duntaxat ea quæ rationi, honestatiq; sunt cõsen
tanea, expetat. Vnde magis probanda est Peripateticorum sententia, ponentiũ uirtutẽ consi-
stere in affectuũ, perturbationumq; nostrarum moderatione, motionesq; cũ mediocritatis ra-
tione, quàm Stoicorum asserentium omnimodã appetitionum euacuationẽ & carentiã, uir-
tutis esse usum, eamq; reddere debere homines impatibiles. Nõ enim uirtus tollit naturam,
sed perficit: si aũ sustuleris naturales affectus & passiones, sublata erit natura, aut omnino stu-
pida affecta, & insensibilis. Et prædicta Aristotelica assertio, est Euãgelicæ ueritati, rectæ ratio
ni, & huic Damasceni sententiæ (quam hoc loco astruit) admodum consentanea. Neq; in ne-
cessaria concupiscentia eorum, quæ ad uitam degendam spectant, quãuis uoluptati etiam ne
cessariæ fuerit coniuncta, modò rectis prudentiæ legibus definiatur, peccatum habet locum:
sed solũ in superflua & immoderata cupiditate, quæ scilicet maior est æquo, & q̃ legitima ra-
tionis determinatio præscribat, ut in nimio cibi & potus usu. Et hanc petulantiã & superflui-
tatem concupiscentiæ insolescentis contra rationem, circumcidit sancta baptisma, circumci-
sione, scilicet spirituali & immateriali, non manu facta, neq; carnali. Quam quidem spiritua-
lem & mysticam circuncisionem, Hieronymus in libro de Vera circuncisione, ostendit aliud
nihil esse, quã noxiorum affectuum, & à Deo abducentium resecationem atq; repressionem;
inter cætera dicens. Cultello itaq; petrino, corporis nostri circuncidenda est natura. Petra au-
1. Cor. 10. 4. tem est Christus cuius cultellus est amor: quo crescente, in nobis secula desideria decrescunt.
Obterendæ sunt omnes animi uoluptates, relinquenda studia delectationum, quoniam hæc
Coll. 3. 1. circumcisionis est ueritas, non figura. Nitendum in summa, ut cunctis naturalibus amputa-
Philip. 3. 20. tis conuersatio nostra tendat ad cœlum ubi Christus ad dexterã Dei est. Postremum assignat
autor in litera rationem, quare Christus circumcisionem in se suscepit, cũ tamen illa non indi
geret. Nam erat in paruulis ordinata circumcisio in remediũ sublationem peccati originalis,
morbi quidem hæreditarij, à parentib. in posteros tristi contagio propagati. At Christus non
fuit hoc morbi genere labefactus, sed plenus gratia à primo suæ cõceptionis momento. Non
igitur ei opus erat hoc cauterio medicinali. Non enim est opus ualẽtibus medico, sed male ha
Matth. 9. 12. bentibus. Verùm uoluit & ipsa circumcisionis ritum & legem in se obseruari, ut omnem im-
pleret iustitiam, qua per summam humilitatem minori se subdidit, scilicet legi. Dum enim es-
set Dominus & author legis (Dominus est enim ait filius hominis, etiam sabbati) & proinde
à legis abstrictione exemptus, factus tamen est sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.
Gal. 4. 5. Et quemadmodum Matthæi 5. cap. contestatus est, non uenit soluere legem, sed adimplere.
Et sanè impleuit totam legem Dominus noster, tum quia integrè & ad unguem eam serua-
uit, quo nobis exemplum dedit seruandi leges, & instituta eorum quibus subiecti sumus, il-
lisq; obediendi, tum quia finem illis imposuit & consummationem, & in loco illorum consti
tuit efficaciora & digniora sacramenta, ut pro circumcisione baptismũ. Lex enim & prophe-
Matth. 11. 13. tæ, usq; ad Ioannem prophetauerunt: & lex per Mosen data est, gratia autem & ueritas, per Ie
Ioan. 1. 17. sum Christum facta est, qui metam figuris & terminum constituens sua ipsius obseruatione,
ipsius ueritatis splendorẽ oculis nostris infudit: ut reiecta nube umbratili, in die claritate am-
bularemus. Solent & aliæ causæ admodum rationabiles assignari, quare Dominus in se cir-
cumcisionem admisit. Sed prædictæ, ad explanationem literæ sufficiunt.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ. ϙγ.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸν ἀντίχριστον ἐλθεῖν. πᾶς μὲν οὖν ὁ μὴ ὁμολογῶν τὸν

DE ANTICHRISTO. Cap. XXVIII.

NOsse oportet, oportere antichri-
stũ uenire, omnis. n. q nõ cõfitetũ
filium

υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸν, ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, καὶ εἶναι θεὸν τέλειον, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον τέλειον, μετὰ τοῦ εἶναι θεὸν, Ἀντίχριστός ἐστιν. ὅμως ἰδιοτρόπως καὶ ἐξαιρέτως Ἀντίχριστος λέγεται, ὁ ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ἐρχόμενος. χρὴ τοιγαροῦν πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καθὼς ἔφη ὁ κύριος. καὶ τότε ἐλεύσεται εἰς ἔλεγχον τῶν ἀπειθῶν ἰουδαίων. ἔφη γὰρ αὐτοῖς ὁ κύριος· ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με. ἔρχεται ἄλλος ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, κἀκεῖνον λήψεσθε· καὶ ὁ ἀπόστολος. ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες, οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. οἱ οὖν Ἰουδαῖοι υἱὸν θεοῦ ὄντα τὸν κύριον ἰησοῦν χριστὸν καὶ θεὸν οὐκ ἐδέξαντο. τὸν δὲ πλάνον, θεὸν ἑαυτὸν λέγοντα δέξονται. ὅτι γὰρ θεὸν ἑαυτὸν ἀποκαλέσει, ὁ ἄγγελος τὸν Δανιὴλ διδάσκων, οὕτω φησίν, ἐπὶ θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει. καὶ ὁ ἀπόστολος. μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ὡς θεὸν καθίσαι ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός. εἰς τὸν ναὸν δὲ τοῦ θεοῦ, οὐ τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν τὸν ἰουδαϊκόν. οὐ γὰρ ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς ἰουδαίοις ἐλεύσεται. οὐχ ὑπὲρ χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ χριστοῦ. διὸ καὶ Ἀντίχριστος λέγεται. δεῖ τοίνυν πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις. καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ὃν ὁ κύριος ἀνελεῖ τῷ ῥήματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ παρουσίᾳ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. οὐκ αὐτὸς τοίνυν ὁ διάβολος γίνεται ἄνθρωπος, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου ἐνανθρώπησιν· μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἄνθρωπος ἐκ πορνείας τίκτεται, καὶ ὑποδέχεται πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ. προειδὼς γὰρ ὁ θεὸς τὸ ἄτοπον τῆς μελλούσης αὐτοῦ προαιρέσεως, παραχωρεῖ ἐνοικῆ-

filium Dei, & Deum, uenisse in carne,
& esse Deum perfectum, & factum esse hominem perfectum, cum hoc ipso
quod Deus est, antichristus est. Attamen peculiari modo ac præcipuo, anti
christus dicitur, qui in consummatione seculi uenturus est. Oportet ergo
primùm prædicari euangelium omnibus gentibus: quemadmodum inquit
Dominus, & tunc ueniet in redargutionem aduersariorũ Dei Iudæorum.
Dixit enim illis Dominus: Ego ueni in *Ioan. 5. 43.*
nomine patris & mei, nõ recepistis me:
ueniet alius in nomine proprio, & illum recipietis. Et Apostolus: Pro eo *2. Thessal 2. 10.*
quod dilectionem ueritatis non susceperunt, ut ipsi saluarentur propter hoc
mittet eis Deus operationem erroris
ad credendum mendacio, ut iudicentur omnes, qui nec crediderunt ueritati, sed approbauerunt iniustitiam. Iudęi
igitur filium Dei qui est Dominus: Iesus Christus & Deus, non receperũt se
ductorem, seipsum dicentem Deũ suscipient. Quòd aũt seipsum uocabit Deum, angelus Danielem docens, sic inquit: Aduersus deos patrum suorum *Dan. 11.*
non intelliget. Et Apostolus: Ne quis *2. Thes. 2. 3.*
uos seducat ullo modo: quoniam nisi
uenerit discesio primùm, & reuelatus
fuerit homo peccati, filius perditionis,
qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, demonstrãs seipsum quòd sit Deus. In templo
quidem Dei, non nostro, sed ueteri Iudaico. Non enim nobis, sed Iudæis ueniet: nõ pro Christo, sed aduersus Christum, & eos qui sunt Christi: propter
quod & antichristus dicitur. Oportet
igitur primũ prædicatum esse, euangelium in omnibus gentibus, & tunc reuelabitur iniquus: cuius aduentus secundum operationem satanæ in omni
uirtute & signis, & prodigijs mẽdacij,
& in omni fallacia iniustitiæ, ijs qui pereunt: quem Dominus interficiet uerbo oris sui, & dissoluet aduentu super
apparitionis suæ. Non ipse igitur diabolus fiet homo, instar Dei humanitionis (absit enim) sed nascetur homo ex fornicatione, & suscipiet omnem operationẽ satanæ. Nã præsciens Deus irrationabilitatẽ futuræ eius uolũtatis, permittet ut

σαι ἐν αὐτῷ τὸν διάβολον. τίκτεται τοίνυν ἐκ πορνείας. ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνατρέφεται λεληθότως, καὶ αἰφνίδιον ἐπανίσταται, καὶ αὐταίρει, καὶ βασιλεύει. καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τυραννίδος, ὑποκρίνεται ἀγαθοσύνην· ἡνίκα δὲ ἐπικρατὴς γένηται, διώκει τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκφαίνει πᾶσαν τὴν πονηρίαν αὐτοῦ. ἐλεύσεται δὲ ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, πεπλασμένοις καὶ οὐκ ἀληθέσι, καὶ τοὺς σαθρὰν καὶ ἀστήρικτον τὴν βάσιν τῆς διανοίας ἔχοντας ἐξαπατήσει, καὶ ἀποστήσει ἀπὸ θεοῦ ζῶντος, ὥστε σκανδαλισθῆναι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. ἀποσταλήσεται δὲ Ἐνὼχ, καὶ Ἠλίας ὁ Θεσβίτης, καὶ ἐπιστρέψουσι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, τουτέστι τὴν συναγωγὴν ἐπὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων κήρυγμα, καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀναιρεθήσονται. καὶ ἐλεύσεται ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ὃν τρόπον οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἐθεάσαντο αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν, θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, καὶ ἀνελεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. μηδεὶς τοίνυν ἀπὸ γῆς ἐκδεχέσθω τὸν κύριον, ἀλλ᾽ ἐξ οὐρανοῦ, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς ἠσφαλίσατο.

illum inhabitet diabolus. Nascetur igitur ex fornicatione (ceu diximus) & educabitur occultè, & repentè insurget, & eleuabit se, & regnabit. Et in exordiis regni sui, seu potius tyrannidis, simulabit bonitatem: cum uerò dominator factus fuerit, persequetur ecclesiam Dei, & manifestabit omnem malitiam suã. Et ueniet in signis & prodigiis mendacii fictis, & non ueracibus, & eos qui debile & infirmum fundamentum mentis habent, decipiet, & separabit à Deo uiuente, ita ut scãdalizentur, si fieri potest, electi. Mittentur autem Enoch & Helias Thesbites, & conuertent corda patrum in filios, hoc est, synagogam ad Dominum nostrum Iesum Christum, & Apostolorum prædicationem, & ab illo interficientur. Et ueniet Dominus ex cœlo, quemadmodũ Apostoli intuiti sunt eum euntẽ in cœlum, Deus perfectus, & homo perfectus, cum gloria & uirtute, & interficiet hominem peccati, filium perditionis spiritu oris sui.

COMMENTARIVS.

SEcundum communem antichristi rationem, quisquis oppositus est, aut contrarius Christo, illi doctrina aut moribus contradicens atq; repugnans, antichristus dici potest: quales fuerunt hæretici omnes, & tyrãni ecclesiæ persecutores, quales itidem sunt omnes, qui dicunt se nosse Christum, factis autem negant. De quib. Ioan. primæ suæ Catholicæ 2. ca. Audistis quia antichristus uenit, nunc aũt multi antichristi facti sunt. Peculiari tamen denominatione futurus est unus omnium antichristorũ supplementũ, malitiæ omnis & erroris consummatio atq; eluuies: quem præcursores & prænuncii praui antecesserunt, ut ipsius figura tenuisq; repræsentatio. Et ob improbæ uitæ conformationem, morũq; similem habitudinẽ, nominis quoq; cõmunionem cũ eo habuerunt, & antichristi uocati sunt. Quemadmodum Dominus noster uerus Christus uenit, omnium Christorũ & spiritu sancto unctorũ ueritas & exẽplar, uirtutũ omnium & ueritatis cõsummatio, prophetiarũq; cõplementum, figuratus per diuersos ueteris Testamenti Christos, ipsum tenui uestigio utcũq; referentes. Porrò hic antichristus singularis & præcipuus (quo de uersatur in præsentia sermo) inter cætera suæ impietatis opera in tantã efferetur arrogantiã, quod se Deũ dici & haberi uolet, quemadmodũ autor in litera cõprobat tũ Danielis prophetæ, tum Apostoli testimonio. Vnde Danielis 11. ca sic nostra habet translatio, de uero illo & in persona antichristo loquens: Et eleuabitur & magnificabitur aduersum omnem Deũ, & aduersus Deũ Deorum loquetur magnifica, & dirigetur donec cõpleatur iracũdia. Perpetrata quippe est definitio, & Deũ patrũ suorũ nõ reputabit, nec quẽq; deorũ curabit, quia ad aduersum uniuersa cõsurget. Quod ergo nostra traductio dicit, Deum patrum suorum nõ reputabit. litera Damasceni exprimit hoc pacto. Aduersus deos patrum suorum non intelliget: designans ipsum antichristum non habiturum intelligentiã, aut existimationem de Deo, aut diis maiorum suorum aut prædecessorum, ut gentilium, Iudæorum, aut Christianorũ. Nam omnem deorum priscorum cultum exterminabit, ut solus ipse Deus habeatur & colatur. Sicut Nabuchodonosor rex Babilonicus iussit omnes Deos terræ abradi per Holofernem principem militiæ suæ, atq; eliminari, ut solus ipse tanquam Deus coleretur, ne tanta deorum turba, ac multitudine suum numẽ obscuraretur: quemadmodum refert historia libri Iudith. At uerò originem huius antichristi referens autor in litera, ostendit planè etiam ad ortum Christi opposito modo prorsus se habere. Nempe Christus ex matre uirgine, spiritus sancti uirtute conceptus & natus est supra naturæ legem, & cum summa mũditia, puritate, integritateq; matris. Antichristus autem non ex immaculato nuptiarum thoro, sed ex turpi fornicatione, inconcessoq; concubitu, nascetur, ut talia in eo iaciantur ab ipso exortu suæ malitiæ fundamenta, qualia deinde consequentur eius opera. Sapit enim plerunq;

rumq; ramus suæ radicis naturam. Insuper Christus Dominus noster ab ipso cõceptus sui articulo spiritu sancto fuit omni quaq; plenus, & septiformi illius dono repletus. Antichristus uerò statim ab ipso natiuitatis exordio, diabolico spiritu replebitur: cuius suggestiõe, per tyrãnidis uiolentiã inducet multos in suæ uesaniç consensum, cũ Christus per summã mãsuetudinẽ & benignitatem induxerit hominũ corda in suæ doctrinæ & legis susceptionẽ. Christus item ipsam docuit ueritatem, & cœlestẽ hominibus disciplinã attulit. Antichristus aũt fraude, dolis, astu & multiplici calliditate circũueniet homines & ad suã pertrahet sententiã, edoctus à patre mendacij, cuius suasu & inductione tentabit omnia. Deniq; Christus uera fecit miracula, mortuos suscitauit, cæcos illuminauit, & leprosos mundauit, Antichristus uerò signa mendacia & prodigia faciet, inducẽtia hominibus admirationem, sed ab eo cui mille nocendi sunt artes, & fraudum nomina mille, instructus nulla secundũ ueritatem faciet signa, sed ad solam opinionem, phantasiam & apparentiam. Quæ omnia ex testimonijs scripturæ in litera adductis, perspicua sunt. Insuper autumant permulti antichristum illũ de quo præsens habetur sermo, & sacræ loquuntur literæ, etiã in Babylone nasciturũ, ut ex ciuitate illa confusionis diabolicę, egrediatur illa radix iniquitatis, & pestifera lues, omniumq; malorũ fex, sentina, & eluuies: quemadmodum Christus ex Bethleem domo Dauidica, fertilitatis designatrice, & panem indicante cœlestem, natus est. Arbitrantur itidem ipsum ex tribu Dan originem sumpturũ, & id præcognoscentẽ Iacob patriarchã, cũ filijs suis iam moriturus benediceret, ad filium Dan dixisse, Fiat Dan coluber in uia, cerastes in semitis: & ibidem ipsum, colubrum appellasse, quòd ex eo nasciturus esset serpens ille tortuosus antichristus, qui totũ orbem afflabit mortifero ueneno. Eandem ob causam existimant Apocalyp. 7. cap. ubi nominatur trib. Israeliticæ (ex quarum unaquaq; numerantur duodecim millia signati in frontib. suis ut serui Dei altissimi) tribum Dan consultò prætermissam esse, quòd ex ea antichristus ortũ sit habiturus. Christus uerò ex tribu Iuda, omnium nobilissima, & regio stemmate insignita, secundum scripturas editus est. Cæterum quemadmodum tyranni, reges & principes paulò pòst exordium legis euangelicæ suscitarunt graues persecutiones in ecclesiam Dei: ita faciet & antichristus, quinimmò longè acerbiorem & duriorem, ut de tempore aduentus ipsius loquens Dominus noster Matth. uicesimoquarto cap. contestatus fuerit, quòd erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usq; modò, neq; fiet. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem ducantur, si fieri potest, etiam electi. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi. Breuiabuntur inquam, non mensura, sed numero, ne mora temporum, fides concutiatur credentium. Grassabuntur enim hæc mala tribus annis & dimidio dũtaxat, quẽadmodum Daniel. 12. ca. dicit de antichristo, quòd durabit per tempus, tempora & dimidium temporis per tempus: ibidem annuum temporis curriculum intelligẽs. Inter omnes quidem persecutiones quas perpessa est à tyrannis ecclesia, illa maximè insignis fuit crudelitate & sæuitia persequentium, quæ imperatoribus Maximiano & Diocletiano autorib. facta est, cũ & exquisita tunc in professores Christiani nominis tormenta sint excogitata, & illis irrogata: & longè maior numerus martyrum pro Christo trucidatorũ fuerit, quàm in alia quauis persecutione, ut ex 8. Ecclesiasticæ historiç libro apertius liquet. Atqui persecutio ab antichristo futura, ab ore ueritatis denunciatur grauior uentura & uiolentior, q̃ quæcunq; præterita infestatio ecclesiæ. Vnde facilè est coniectare, quod erit horrenda, & grauissimo turbine cõcutiet ecclesiã, propemodũ eam euersura. Veruntamẽ non deseret suã dilectã spõsam. Deus tũc sine adiutorio, neq; destituet ipsam suo præsidio: sed mittet duos propugnatores suos Heliam & Enoch: de quib. quidẽ uẽturus ad prædicãdum aduersus antichristi impietatem & uesaniam pleriq; intelligi debere cõtendunt, quod Apocalypsis 11. cap. dicit: Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt dieb. mille, ducẽtis sexaginta, amicta saccis. Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra, in conspectu Domini stantes. Et cum finierint testimoniũ suũ, faciet aduersus eos bellum & uincet eos & occidet eos. Et corpora eorum iacebũt in plateis ciuitatis magnæ, quç uocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & Dominus eorum crucifixus est. Et uidebũt de tribubus & populis, & gẽtibus, & linguis corpora eorum per tres dies & dimidium & corpora eorum non sinent poni in monumentis. Et post tres dies & dimidiũ spiritus uitæ à Deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos, & audierunt uocẽ magnã de cœlo dicentẽ eis. Ascendite huc, & ascenderunt in cœlũ in nube: & uiderunt illos inimici illorum. Veruntamẽ sine præiudicio eorũ quæ hoc in loco Damascenus de antichristo disserit, conformia uulgatæ sententiæ, & quæ plurimorũ in ore uersatur, id unum hîc adiecerim, quòd nonnulli uiri erudissimi sentiunt Mahumetẽ illum spurcissimũ, & abominabilis execrandæq; legis autorẽ, esse uerum in persona antichristũ, à sacris literis prænunciatũ: quia uidẽt ferè omnia quæ scripturę de antichristo prædicunt, in eo esse completa, ipsiq; potissimũ rationem nominis antichristi cõpetere. Quis enim magis unquam Christo contrarius in lege & moribus? Christi siquidẽ lex repugnat carni & sanguini, monetq; animã nostrã odio habendã, ut in uitam æternam custodiamus eã. Mahumetes autem ut propẽsum ad libidinem genus humanũ hisce illecebris inescaret, inuitaretq; ad suæ legis susceptionẽ, laxauit habenas uoluptatib. & spurcitijs, uxorum

Gen. 94.

pluralitatem admisit, earum repudium & pro arbitrio reconciliationem, & demũ paradisum uoluptatibus & delicijs mundi refertissimum, suis cultorib. repromisit cum Cherinto hæretico & sectatoribus eius. Christus item aliena detineri & concupisci uetuit, quinimmò auferentibus tunicam, dandum insuper pallium consuluit. Mahumetes uerò rapinam, prædas, populationemq́; suis permisit, assuetus ex rapto uiuere: legem suam non rationib. sed armis defensandam dictitans, & alterius sectæ uiros armis adigendos ad suæ legis obseruationem decernens. Deniq; Christus totius ueritatis magister, nil sine uerum, pium, syncerum, rationabile, credendum agendumq́; proponit. Mahumetes uerò in suo Alcorano, futilia multa, deliramẽta, nænias, fabulas, aniles, & mendacia cõfingit, atq; indigestò inculcat, neq; rectæ rationi quoquo pacto consona. Vt ex ipsa legis suæ nefariæ inspectione protinus innotescat, aut eum esse antichristum, aut præcipuum & proximum antichristi præcursorem. Sed neq; sine scripturæ testimonio & autoritate mouentur isti ad idipsum de Mahumete asserendum, quod uerus sit in persona antichristus, quodq́; post ipsum non sit expectandus alius. Nam Apocalypsis 13. cap. describit bestiam ascendentem de terra, & habentem duo cornua similia agni, uenturam sub septima tuba: per q̃ quidem bestiam, omnium cõcordi sententia designatur antichristus à scripturis descriptus. Atqui per bestiam illam proculdubio ad literam intelligitur Mahumetes, ob bestialem & fœdissimam uitam, legemq́; turpissimam, q̃ tulit honestati & rationi maximè aduersam. Nempe in fine supradicti capitis habetur. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius, sexcenti, sexaginta sex: qui sanè numerus est annorum ab incarnatione Domini usq; ad exortũ flagitiosissimi Mahumetis, & perditissimæ eius sectæ: quæ quidem pullulare cœpit circa annum Domini sexcentesimum sextum sub Heraclio imperatore Rom. Quinimmo loco eiusce numeri annorum, in græco ponitur id nomen anthemos: per literas suas eundem numerum referens, & significans tantundem atq; cõtrarius uel aduersus, quod Christo uero Dei agno sua bestiali impuritate maximè fuerit oppositus. Ex quo colligũt prædicti huius posterioris sententiæ præter Damasceni literam adductæ assertores, ipsum Mahumetem esse uerum antichristum non in figura, sed persona Veruntamẽ quoniam multa in Daniele, euangelijs, Apostolo ad Thessalonicenses & Apocalypsi dicuntur de antichristo: quæ haud facilè possunt accommodari Mahumeti, neq; in eo completa, neq; complenda uidentur: ut de grauissima tribulatione uentura circa finem mũdi: de arrogantia diuini numinis, qua extolletur antichristum dicens se Deum: de diebus abbreuiatis propter electos, cũ lex ista corruptissima ferme mille annos inualuerit, & indies maius sumat incrementum: de Helia & Enoch mittendis contra antichristũ: de Iudæis ipsum pro suo Christo recepturis, & reliquis, quæ non usq; adeo congruè uidentur posse adaptari Mahumeti: utri dictarum sententiarum sit accendendũ, an Damasceno an alijs Mahumetẽ antichristum esse censentibus, haud quaq; meum est definire. Sed hæc duntaxat recensere fuit animus, ut daretur cuiq; occasio sacram perscrutanti exactius scripturam, & indagandi huiusce materiæ ueritatem, quantũ humano studio id perquiri potest & inuestigari

ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑσεως. ρ δ.

Πιστεύομεν δὲ καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν. ἔσται γὰρ ὄντως, ἔσται νεκρῶν ἀνάστασις, ἀνάστασιν δὲ λέγοντες, σωμάτων φαμὲν ἀνάστασιν. ἀνάστασις γάρ ἐστι δευτέρα τοῦ πεπτωκότος στάσις. αἱ γὰρ ψυχαὶ ἀθάνατοι οὖσαι, πῶς ἀναστήσονται; εἰ μὲν θάνατον ὁρίζονται, χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀνάστασις ἐστὶ πάντως, συνάφεια πάλιν ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ δευτέρα τοῦ διαλυθέντος καὶ πεσόντος ζώου στάσις, αὐτὸ οὖν τὸ σῶμα, τὸ φθειρόμενον καὶ διαλυόμενον, αὐτὸ ἀναστήσεται ἄφθαρτον. οὐκ ἀδυνατεῖ γὰρ ὁ ἐν ἀρχῇ ἐκ τοῦ χοὸς τῆς γῆς αὐτὸ συστησάμενος, πάλιν ἀναλυθὲν καὶ ἀποστραφὲν εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη κατὰ τὴν τοῦ δημιουργοῦ ἀπόφασιν, πάλιν ἀναστῆσαι αὐτό. εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἀνάστασις φάγωμεν, καὶ πίωμεν, τὸν ἐνήδονον καὶ ἀπολαυστικὸν βίον μετέλθωμεν. εἰ-

DE RESVRRECTIONE. Cap. XXVIII.

Credimus autẽ & resurrectionem mortuorũ: erit enim resurrectio mortuorũ. Resurrectionẽ aũt dicẽtes, corporũ intelligimus resurrectionẽ: est eñ resurrectio, secũda eius q̄ interijt statio: nã animæ cum immortales sint, q̃modo resurgẽt? Si q̃dẽ mortẽ definientes, dicimus esse separationẽ animæ à corpore: resurrectio omnino erit coniunctio rursus animæ & corporis, & secunda, iterataq́; eius quod dissolutum fuerit, ieritq́; pessum, animalis restitutio. Ipsum igitur corpus quod corrumpitur & dissoluitur, idem resurget incorruptibile. Non impotẽs enim est is, qui in principio ex puluere terræ ipsum cõstituit, rursus resolutum & cõuersum in terram ex qua sumptũ fuerat, secundum conditoris dictum, iterato suscitare illud. Nam: non est resurrectio manducemus, & bibamus, & uoluptariã deliciosamq; uitam transigamus. Si

οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, ἐν τίνι τῶν ἀλόγων διαφέρομεν; εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, μακαρίσωμεν τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὰ ἄλυπον ἔχοντα βίον. εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, οὐδὲ θεός ἐστιν, οὐδὲ πρόνοια, αὐτομάτως δὲ πάντα ἄγονταί τε καὶ φέρονται. ἰδοὺ γὰρ ὁρῶμεν πλείστους δικαίους μὲν, πενομένους καὶ ἀδικουμένους, καὶ μηδεμιᾶς ἐν τῷ παρόντι βίῳ τυγχάνοντας ἀντιλήψεως, ἁμαρτωλοὺς δὲ καὶ ἀδίκους, ἐν πλούτῳ καὶ πάσῃ τρυφῇ εὐθηνοῦντας. καὶ τίς ἂν τοῦτο δικαιοκρισίας ἢ σοφῆς προνοίας ἔργον εὖ φρονῶν ὑπολάβοι; ἔσται οὖν, ἔσται ἀνάστασις. δίκαιος γὰρ ὁ θεὸς, καὶ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. εἰ μὲν οὖν ἡ ψυχὴ μόνη τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀγῶσιν ἐνήθλησε, μόνη καὶ στεφανωθήσεται. καὶ εἰ μόνη ταῖς ἡδοναῖς ἐνεκυλίσθη, μόνη δικαίως ἂν ἐκολάζετο, ἀλλ᾽ ἐπεὶ μήτε τὴν ὕπαρξιν κεχωρισμένην ἔσχεν, μήτε τὴν ἀρετὴν, μήτε τὴν κακίαν ἡ ψυχὴ μετῆλθε δίχα τοῦ σώματος, δικαίως ἄμφω ἅμα καὶ τῶν ἀμοιβῶν τεύξονται. μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ θεία γραφὴ, ὅτι ἔσται τῶν σωμάτων ἀνάστασις. φησὶ γοῦν ὁ θεὸς πρὸς Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ὡς λάχανα χόρτου δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα, πλὴν κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε. καὶ γὰρ τὸ ὑμέτερον αἷμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἐκζητήσω, ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων ἐκζητήσω αὐτὸ, καὶ ἐκ χειρὸς παντὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυτήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. πῶς ἐκζητήσει τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων; ἢ ὅτι ἀναστήσει τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποθνησκόντων; οὐ γὰρ ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀποθανεῖται τὰ θηρία. καὶ πάλιν τῷ Μούσει, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς, νεκρῶν θεὸς τῶν ἀποθανόντων, καὶ οὐκ ἔτι ἐσομένων, ἀλλὰ ζώντων, ὧν αἱ ψυχαὶ μὲν ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζῶσι. τὰ δὲ σώματα πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως ζήσεται, καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ φησὶ πρὸς τὸν θεόν. ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσιν, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἰδοὺ περὶ τῶν σωμάτων ὁ λόγος, εἶτα ἐπάγει. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ Ἡσαΐας δέ· ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. δῆ-

non est resurrectio, in quo differimus à rationis expertibus? Si non est resurrectio, beatas dicimus agrestes feras, iucundam tristitiaq; carentem deducentes uitam. Si non est resurrectio, neque Deus est, neque prouidentia, sed casu cuncta ducuntur, & feruntur. Ecce enim uidemus complures iustos penuria laborantes & iniurijs affectos, neq; unum in præsenti uita adeptos præsidium: peccatores autem & iniustos, diuitijs & omnibus delicijs affluentes. At quis hoc iusti iudicij aut sapientis prouidentiæ opus, qui probè sapiat, existimabit? Erit igitur, erit resurrectio: nam Deus iustus est: & ijs qui sustinent eũ, mercedis retributor efficitur. Si igitur anima sola, uirtutis certaminibus conflixit, & sola coronabitur: & si sola in uoluptatibus implicita fuit, & ipsa sola iustè punietur. Sed quia neq; subsistebat separata, neque uirtutem, neque uitium transegit anima sine corpore, iustè ambo simul ad retributiones sunt fabricata. Testatur autem & diuina scriptura, quòd erit corporum resurrectio. Dixit enim Deus ad Noe post diluuium: Quasi olera uirentia dedi uobis omnia: ueruntamen carnem cum sanguinæ animę nõ comedetis: nam & sanguinem animarum uestrarũ requiram, de manu omnium bestiarum requirã illum, & de manu hominis fratris eius requiram animam eius. Qui effuderit sanguinis hominis, pro sanguine illius effundetur sanguis eius, quoniam in imagine Dei feci hominẽ. Quomodo requiret sanguinem hominis de manu omniũ bestiarum, nisi quia resuscitabit corpora hominũ mortuorũ? non enim pro homine morietur bestiæ. Et rursus Mosi, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. nõ est Deus mortuorũ, Deus morientiũ, & nõ amplius futurorũ, sed uiuẽtiũ: quorũ animę profectò in manu eius uiuunt, & corpora rursus per resurrectionẽ uiuẽt. Et Dei parẽs Dauid dicit ad Deũ: Auferes spiritũ eorũ, & deficient, & in puluerẽ suũ reuertentur. Ecce de corporib. sermo. Deinde subiungit: Emitte spiritũ tuũ, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et Esaias: Resurgent mortui, & suscitabuntur qui sunt in monumentis. Atqui mani-

 festum

λον δὲ, ὡς οὐχ᾽ αἱ ψυχαὶ ἐν τοῖς μνημείοις τίθενται, ἀλλὰ τὰ σώματα. καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰεζεκιήλ. καὶ ἐγένετο φησὶν ἐν τῷ με προφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ, ὀστέον πρὸς ὀστέον, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς νεῦρα, καὶ σάρκες αὐτοῖς ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινον ἐπ᾽ αὐτὰ, καὶ περιετάθη αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν. εἶτα διδάσκει πῶς κελευσθέντα ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα. καὶ θεῖος δὲ Δανιὴλ φησί. καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναστήσεται Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ἑστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου. καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλίψις οἵα οὐ γέγονεν, ἀφ᾽ οὗ γεγένηται ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου. καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαός σου πᾶς ὁ εὑρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ, καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται. οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. καὶ οἱ συνιέντες, ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι ἐκλάμψουσι. πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι λέγων ἐξεγερθήσονται· δῆλον ὡς ἀνάστασιν ἐμφαίνει σωμάτων. οὐ γὰρ δήπου τις φήσει τὰς ψυχὰς ἐν γῆς χώματι καθεύδειν. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, τὴν τῶν σωμάτων ἀριδήλως ἀνάστασιν παραδέδωκεν. ἀκούσονται γάρ φησιν οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς. οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. ἐν τοῖς μνημείοις δὲ τὰς ψυχὰς, πώποτε τῶν εὖ φρονούντων εἴποι τις ἄν; οὐ λόγῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ὁ κύριος ἐφανέρωσε. πρῶτον μὲν, τεταρταῖον καὶ ἤδη φθαρέντα καὶ ὀδωδότα ἐγείρας τὸν Λάζαρον. οὐ ψυχὴν γὰρ ἐστερημένην σώματος, ἀλλὰ καὶ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ, καὶ οὐχ᾽ ἕτερον, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ φθαρὲν ἤγειρε. πῶς γὰρ ἂν ἐγινώσκετο ἢ ἐπιστεύετο ἡ τοῦ τεθνεῶτος ἀνάστασις, μὴ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ὑποστάσεως ἰδιωμάτων ταύτην συνιστώντων; ἀλλὰ Λάζαρον μὲν, πρὸς ἔνδειξιν τῆς οἰκείας θεότητος, καὶ πίστωσιν τῆς αὐτοῦ τε, καὶ ἡμῶν ἀναστάσεως ἤγειρε, πάλιν ὑποστρέφειν μέλλοντα εἰς θάνατον. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἀπαρχὴ τῆς τελείας,

festum est, quod non animæ in monumentis collocantur, sed corpora. Et beatus Ezechiel: Et factum est (inquit) cũ ego prophetarem, & ecce succesßio terræ, & adduxit ossa, os ad os, singulum ad harmoniam, compagemq́ suam, & aspiciebam, & ecce inducebantur eis nerui, & carnes renascebantur, & ascẽdebant super ipsa, & circumductæ cutes desuper. Deinde docet, quomodo Dei iussu, ingresßi sunt spiritus. Et diuinus Daniel dicit: Et in tẽpore illo exurget Michael princeps magnus super filios populi tui, & erit tempus tribulationis, qualis facta nõ est, ex quo nata est gens in terra usq; ad tẽpus illud, & in tempore illo saluabit̃ populus tuus, omnis qui inuẽtus fuerit scriptus in libro. Et multi dormientiũ in terræ puluere resurgent: hi in uitam æternam, & illi in opprobrium & confusionem sempiternam, & qui intelligentes fuerint, fulgebunt tanquam claritas firmamenti, & à multitudine iustitiæ, ut astra in secula, & amplius, effulgebunt: & multi dormientium in terræ puluere, exurgent. Manifestum, quòd resurrectionẽ insinuat corporum: non enim quis dicere posßit, animas in terrę puluere dormire. Sed & Dñs in sacris Euãgelijs apertè corporũ resurrectionem tradidit: Audient eñ (inquit) qui in monumentis sunt, uocem filij Dei: & ibũt qui bona egerunt, in resurrectionem uitę: qui uerò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. In monumẽtis aũt animas quando unquã quispiam mentis compos diceret? Non uerbo aũt solum, sed opere, corporum resurrectionem Dñs manifestauit. Primum quidem, quatriduanum, & iam corruptum & fœtentẽ suscitauit Lazarũ, non animã priuatã corpore: sed & corpus cũ anima: & non aliud, sed hoc ipsum quod corruptũ fuerat, suscitauit. Quónam pacto enim cognosceretur aut crederetur mortui resurrectio, nisi signalibus, indiuidui proprietatibus, ex quibus illud cõstabat? Sed Lazarũ quidem demõstrationem suæ diuinitatis, & credulitatem, & suæ & nostræ resurrectionis suscitauit, qui rursus rediturus erat in mortem. Ipse uerò Dñs primitiæ resurrectionis perfectæ,

&

καὶ μηκέτι θανάτῳ ὑποπιπτούσης ἀναστάσεως γέγονε. διὸ δὴ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔλεγεν, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ χριστὸς ἐγήγερται. ἄρα οὖν ματαία ἡ πίστις ἡμῶν, ἄρα ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. καὶ ὅτι χριστὸς ἐγήγερται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν. καὶ πάλιν εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας, διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. οὕτως ἔφη, ὡς ὁ κύριος ἀνέστη. ὅτι δὲ ἡ τοῦ κυρίου ἀνάστασις, σώματος ἀφθαρτισθέντος καὶ ψυχῆς ἕνωσις ἦν (ταῦτα γὰρ τὰ διαιρεθέντα) δῆλον. ἔφη γάρ· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομήσω αὐτόν. μάρτυς δὲ ἀξιόπιστος τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ὡς περὶ τοῦ ἰδίου ἔλεγε σώματος. ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε (φησὶ τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ὁ κύριος, πνεῦμα δοκοῦσιν ὁρᾷν) ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι, ὅτι πνεῦμα, σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπών, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ τὴν πλευράν, καὶ τῷ Θωμᾷ προτείνει πρὸς ψηλάφησιν. ἄρα οὐχ ἱκανὰ ταῦτα τὴν τῶν σωμάτων πιστώσασθαι ἀνάστασιν; πάλιν φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. καὶ πάλιν. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἤγουν παχύ τε καὶ θνητόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, ἄτρεπτον, ἀπαθές, λεπτόν. (τοῦτο γὰρ σημαίνει πνευματικόν) οἷον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν διερχόμενον, ἀκοπίατον, τροφῆς, ὕπνου, καὶ πόσεως ἀνενδεές. ἔσονται γάρ φησιν ὁ κύριος ὡς οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ. οὐ γάμος ἔτι, οὐ τεκνογονία. φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, οὐ τὴν εἰς ἑτέραν μορφὴν μεταποίησιν λέγων. ἄπαγε, τὴν ἐκ φθορᾶς δὲ μᾶλλον εἰς ἀφθαρσίαν ἐναλλαγήν, ἀλλ' ἐρεῖ τις. πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ὢ τῆς ἀπιστίας, ὢ τῆς ἀφροσύνης ὁ χοῦν εἰς σῶμα βουλήσει μόνῃ

& non amplius morti succumbentis factus est. Quapropter diuinus Apostolus dicebat. Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: igitur uana est fides nostra: igitur adhuc sumus in peccatis nostris. Nunc autem Christus resurrexit, primitiæ dormientium, & primogenitus ex mortuis. Et rursus, Si credimus quod Iesus mortuus est, & resurrexit: sic & Deus eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo. Sic dicit, ut scilicet Dñs resurrexit. Quod aũt Dñi resurrectio, corporis incorruptibilis facti & animę unio fuerit (hæc enim sepe rata fuerunt) manifestum est. Nã dixit: Soluite templũ hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. Testis aũt fide dignus sacrum Euangelium, quòd de proprio dixit corpore: Palpate me, & uidete (Proprijs inqt discipulis Dominus, spiritum existimantib. se uidere) quoniã ego sum, & nõ sum mutatus: quia spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me uidetis habere. & cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus, & Thomæ extendit ad palpãdum. Non'ne igitur sufficiunt hæc ad astruendã fidem resurrectionis corporum? Rursus diuinus ait Apostolus: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Et iterum: Seminatur in corruptione, surget in incorruptibilitate: seminatur in infirmitate, surget in uirtute: seminatur in ignominia resurget in gloria: seminatur corpus animale, id est, crassum & mortale, resurget corpus spirituale, immutabile, impassibile, subtile. Hoc eñ designat spirituale, quale Domini corpus post resurrectionem clausis portis ingrediens, infatigabile, cibo, somno, & potu non indigens. Erunt enim (inquit Dominus) sicut angeli Dei: non nuptiæ erunt, nõ filiorũ procreatio. Dicit enim diuinus Apostolus: Nostra aũt cõuersatio in cœlis est, ex quo saluatorẽ expectamus Dñm Iesum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ cõfiguratũ corpori claritatis suæ, non mutationẽ in aliã formam dicens (absit enim) sed potius ex corruptiõe in incorruptibilitatẽ immutationẽ. Sed dicet quispiam, Quomodo resurgũt mortui? O' infidelitatẽ, ó insipiẽtiã. Qui puluerẽ in corpus sola uolũtate

trans-

μεταβαλών, ὁ μικρὰν ὕλης ῥανίδα τοῦ σπέρματος ἐν τῇ μήτρᾳ αὔξειν προστάξας, καὶ τὸ πολυειδὲς τοῦτο καὶ πολύμορφον ἐκτελεῖν τοῦ σώματος ὄργανον, οὐχὶ μᾶλλον τὸ γεγονὸς καὶ διαῤῥυὲν ἀναστήσει πάλιν, μόνον βουληθείς; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; ἄφρον. εἰ τοῖς τοῦ θεοῦ λόγοις οὐ πιστεύειν ἡ πώρωσις συγχωρεῖ, κἂν τοῖς ἔργοις πίστευε. σὺ γὰρ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. καὶ ὃ σπείρεις οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἤ τινος τῶν λοιπῶν. ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων, τὸ ἴδιον σῶμα. θέασαι τοίνυν, ὡς ἐν τάφοις, ταῖς αὔλαξι τὰ σπέρματα καταχωννύμενα. τίς ὁ τούτοις ῥίζας ἐντιθεὶς, καλάμην, καὶ φύλλα, καὶ ἀστάχυς, καὶ τοὺς λεπτοτάτους ἀνθερίκας; οὐχ ὁ τῶν ὅλων δημιουργός; τοῦ τὰ πάντα τεκτήναμένου τὸ πρόσταγμα; οὕτω τοίνυν πίστευε, καὶ τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι θείᾳ βουλήσει καὶ νεύματι. σύνδρομον γὰρ ἔχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ἀναστησόμεθα τοιγαροῦν τῶν ψυχῶν πάλιν ἑνουμένων τοῖς σώμασιν, ἀφθαρτιζομένοις καὶ ἀποδυομένοις τὴν φθοράν, καὶ παραστησόμεθα τῷ φοβερῷ τοῦ Χριστοῦ βήματι, καὶ παραδοθήσεται ὁ διάβολος καὶ οἱ δαίμονες αὐτοῦ, καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ ἤγουν ὁ Ἀντίχριστος, καὶ οἱ ἀσεβεῖς, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. οὐχ ὑλικὸν, οἷον τὸ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' οἷον εἰδείη ὁ θεός. οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος σὺν ἀγγέλοις εἰς ζωὴν αἰώνιον σὺν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. ὁρῶντες αὐτὸν ἀεὶ, καὶ ὁρώμενοι, καὶ ἄληκτον τὴν ἀπ' αὐτοῦ εὐφροσύνην καρπούμενοι.

transmutauit, qui paruã materiæ stillã, id est semen in utero adolescere præcepit, & fecit illud multiforme & multimodum corporis organum: nonne magis quod fuit & defluxit, iterũ suscitabit sola uoluntate? Quali autem corpore ueniẽt? Insipiẽs tu, si Domini sermonibus obstinatio, cæcitasq́ credere non permittit, saltem operibus crede. Tu enim quod seminas, non uiuificatur nisi mortuum fuerit. & quod seminas, nõ corpus quod generabitur seminas: sed nudum granum forte tritici, aut cuiuspiam reliquorum. Deus aũt illi corpus tribuit, quemadmodũ uult, & uniuscuiusq́ seminũ propriũ corpus est. Considera igitur in sulcis tanquã in sepulchris semina suffossa, quis illis radices imponit, & stipitem, & folia, & subtilissimos culmos? Nonne qui uniuersorum artifex est, cuius præcepto cõdita sunt uniuersa? Sic igit̃ crede, & mortuorum resurrectionẽ fore diuina uoluntate ac nutu: cõcurrentem enim habet uoluntati uirtutem. Resurgemus ergo animabus iterum coniunctis corporib. incorruptibilib. factis, & exutis corruptionẽ, & repræsentabimur terribili tribunali Christi. Et traderẽtur diabolus & dæmones eius, & homo eius, id est, antichristus, & impij. & peccatores in ignem æternũ, non materialem qualis est apud nos, sed qualem nouit Deus. Qui uerò bona egerunt, fulgebunt sicut sol cum angelis in uitã æternam, cum Domino nostro Iesu Christo, uidẽtes ipsum semper, & uisi, & incessabili (quæ ab ipso est) lætitia perfruentes.

COMMENTARIVS.

De mortuorũ resurrectione hoc postremo ca. & totũ opus claudente, determinaturus autor, ut à Deo cõditore hominũ, librũ, exorsus, in extremã hominis consumationẽ atq; ultimã perfectionẽ ipsum deducat, intermedijs ipsis ordinatissimè digestis atq; dispositis, primũ proponit resurrectionẽ ipsam, corporũ quæ prius dissoluta fuerãt esse, nõ animarũ, quæ interitũ minimè sustinẽt. Siquidẽ resurrectio est iterata corporis & animæ post mortẽ unio. Mors aũt hîc definitur esse animæ hominis à corpore separatio. Quæ quidẽ mortis definitio manifestũ ostẽdit discrimẽ inter hominis & iumentorũ interitũ, ne idẽ esse credatur: quẽad-
Eccles. 3. modũ Ecclesiastes personã agẽs incredulorũ, & animã nostrã mortalẽ ponentiũ, dixit. Nã bruta secundũ se tota intereũt, corpore quidẽ dissoluto in puluerẽ, & anima non in existentiã dicente: quare in eis nõ est (si rectè loquamur) animæ à corpore separatio, sed potius animæ in corpore interitus & corruptio. quod post seiunctionem à corpore nõ amplius subsistat brutorũ anima. Homo uerò, corporis quidem patitur dissolutionem in puluerẽ: animæ uerò corruptionẽ, minimè: nã seiugata à corpore manet superstes, & in propria subsistens natura. Rectè igitur ipsa dicitur in hominis morte à corpore separari, ut quæ post separationem per se maneat indecidué subsistens. Quare ipsius animæ rationalis nõ est propriè resurrectio, cũ per mortẽ nõ ante interierit, sed solius corporis dissolutionẽ in cineres & fauillã passi, dicẽda est secundũ hãc rationẽ resurrectio. nihilominus sine anima, nõ fiet corporũ resurrectio: quoniã illa ut altera pars substãtialis hominis rursum corpori est uniẽda. Posset tñ secundũ aliã rationẽ admitti

mitti ipsius animæ rationalis esse resurrectio, sicut & corruptio. Nā sicut animæ nostræ cor-
ruptio aptè uocari potest ipsius à corpore separatio, per q̄ desinit uiuificare corpus & infor-
mare: q̄uis post dissolutionē uerè subsistat, nō tamen secūdū eā rationē, q̄ prius erat sortita, cū
nō amplius animet & uegetet corpus, ut prius. Et propter huiusmodi rationis deperditionē,
solutionēq; cōpagis eius, nō absurdè dici queat anima nostra, ut forma substantialis physica,
corrūpi. Ita cū iterū corpori unietur à quo prius erat seiūcta, & nexū cū ipso cōstituet indisso-
lubilē, dici poterit suo modo resurgere, alia quidē ratione q̄ corpus ipsum. Et hæc iterata ani-
mæ ad corpus adunatio, haud ineptè uocari poterit ipsius animæ resurrectio secundū hanc
rationē ei peculiarē, & lōgè diuersam à ratione resurrectionis corporū. Nāq; corpora nostra
resurgent: quia prius in nō existentiā resoluta & terrā, rursum integrè subsistent, & animab.
cōiungentur. Animæ uerò nostræ resurgent: quia prius subsistentes & separatæ à corpore, po
stea corporib. iteratò cōiungentur, & totū hominē denuò cōstituent. Ne quis aūt se difficilē
præbeat fidei resurrectiōis suscipiēdæ, autor ad omnipotentiā Dei considerandā nos indu-
cit: quæ sicut prius ex limo terræ potuit corpus humanū formare, ita ipsum in puluerē reso-
lutū poterit denuo in pristinū statū reparare. Et reuera qui solū naturæ uirtutē attēdebāt, ut
rerū naturaliū perscrutatores philosophi, neq; supra illā mētis oculū exerebāt impossibilē pu
tabāt esse corporū resurrectionē: & Apostolos eā prędicātes, ut deliramēta quædā & friuola as
serētes irrideāt: quemadmodū Acta Apost. 17. ca. de Paulo Athenis prædicāte attestantur, Ve *Act. 17. 32.*
rùm huiusmodi rerum indagatores defecerūt scrutātes scrutinio, quia uirtutē Dei infinitā &
immensam uoluerūt cōcludere finib. & metis uirtutis naturæ, finitæ & certo limite determi-
natæ: & una alteri æquare cōtenderūt, perinde atq; infinitā lineā finitæ uoluerint cōmensura
re. Nō em̄ futura est mortuorū resurrectio uirtute naturali, sed diuina & omnipotente Dei po
tētia, cui nihil difficile, nihil impossile, quæ insitā naturæ potestatē improportionaliter exce-
dit: ut linea in immensum protensa, exiguā & modico porrectā tractu exuperat lineā. Attamē
ex his quæ in natura nobis perspecta sunt, & ex operib. Dei prętéritis, possumus haud magno
impēdio manuduci in credēdā mortuorū resurrectionē, modò nos ipsos præbeamus dociles
& persuasibiles. Et hac uia sancti patres plurimū tentarūt, ipsam resurrectionē nobis credibi-
lē ostēdere Vnde B. Gregorius ad infirmos in fide, apud se hæc cōquirentes de futura resurre
ctione, Quādo homo ex puluere reducitur? quādo agitur ut cinis animetur? sic respōdet. Lō-
gè minus est Deo reparare quod fuit, q̄ creasse quod nō fuit. Aut quid mirū, si hominē ex pul-
uere resuscitet, qui omnia ex nihilo creauit? Mirabilius nāq; est cœlū & terrā ex nullis existēti-
bus cōdidisse, q̄ ipsū hominē ex terra reparare. Et ecce in uno grano paruissimi seminis, latet
tota quæ nascitura est arboris moles. Quid ergo mirū, si ossa, neruos, carnē, capillosq; reducat
ex puluere, qui lignū, fructꝰ, folia in magna mole arboris ex paruo quotidie semine restaurat?
Deinde ad grauia perducit autor incōmoda eos, qui pertinacius negare cōtenderēt futurā re-
surrectionē: quorū id unū est in primis, qđ si tollatur resurrectio, nō est anima nostra superstes
post mortē: cū ex opposito, si superest anima humana post mortē, præmiū aut pœnā pro suis
operib. receptura, iterato corpori unietur cōsorti pœnæ, aut gaudij, sicut & operū bonorū aut
malorū fuit particeps: quare erit resurrectio. Qđ si anima nostra post mortē nō permanet sub
sistēs, eadē est humana cōditio quæ & brutorū in quib. anima interit cū corpore. Quinimò de
terior erit & inferior nostra sors, q̄ animaliū rationis expertiū. Nā rectè rationis iudicio à cupi
ditatib. & uoluptatib. corporis nos hac in uita abdicamus, atq; frenamus: quare præsentis ui-
tę delicijs secundū nostri affectus appetentiā nō perfruimur, neq; futuræ itidem uitæ oblecta-
mētis perfruemur: nā ulla erit secundū hypothesin futura uita. Feræ aūt agrestes & bruta poti-
untur uoluptatib corporeis saltē in hac uita. Erūt igitur ipsa eo ipso beata homo uerò undiq;
miser, ut cui omnes abnegatæ sunt uoluptates, cuiq; & præsentis uitæ & futuræ interdictæ
sunt delectationes. Aliud aūt incōueniens qđ cōsequenter in litera cōcluditur, est, qđ tollen-
tes resurrectionē etiā tollūt Dei prouidentiā & iustū iudiciū, cū nō relinquant locū corpori cū
anima præmijs afficiendo, aut pœnis pro qualitate operū: quādoquidē in præsenti uita huius
modi nō exercētur iudiciū, in qua ipsi peccatores & abūdantes in seculo diuitias obtinēt & re
rū prosperitatē, boni uerò calamitatib. affligūtur & ærūnis q̄ plurimis. Porrò tametsi Deus in
præsenti uita bonos sinat tribulationib. agitari ac premi, malos aūt reb. gaudere secūdis & for
tunatos florere: nō tamē idcirco aut iudiciū eius nō est iustū, aut prouidentia nō recta. Nā hoc
in mūdo nō exercet extremū suū iudiciū, sed illud reseruat in uita futura cōsummādū, quo iu-
stis præmia pro suis reddat operib. & malis supplicia. Et illud maximè erit æquitati consenta-
neū, quādoquidem pro nobis tunc bona retribuet, & pro malis intermina mala. Quemadmo
dū Lazaro ulceribus, fame & paupertate afflicto, sinum quietū Abrahæ concessit, diuiti uerò
epuloni infernos cruciatus. Malis quidē huius mundi opes & bona impertit, ut illis suæ bene
neficentiæ munerib. reuocet eos ad uitæ rectitudinē, & ex diuinæ in eos benignitatis largita-
te reducat ad salutē, atq; ad colendū suum benefactorē. Verùm ipsi suæ uoluntatis prauitate
abutuntur eis bonis ad illecebras suarū uoluptatū, & ad grauioris damnationis cumulum il-
la sibi materia faciunt: E diuerso bonis infert Deus hîc tribulationes ad expurgationem ter-
renæ fecis hærentis animæ, & peccatorū contractorum, quia meliora illis bona præparat, sci-

licet

licet æterna: quocirca non uult eorum animos implicari bonis huius uitæ fluxis & caducis. Sed quemadmodũ dicit beatus Gregorius, qui humiliter hîc flagella suscipiũt, postea ad requiem sublimiter suscipiũtur. Sic una (inquit) calcibus tunditur, & in uini humorẽ liquatur. Sic oliua cõtunsionibus expressa, amurcã suã deserit, & in olei liquorẽ pinguescit. Sic per triturã areæ à paleis grana separãtur, & ad horreũ purgata perueniũt. Deinde scripturę testimonio cõprobans autor futurã resurrectionẽ, adducit inter cætera illud in Genesi uerbũ Domini ad Noe post diluuiũ, quo ꝓhibuit sanguinis humani effusionẽ, quod de manu omniũ bestiarũ ipsum esset requisiturus. Certè non requiret Deus humanũ sanguinẽ de manu bestiarũ, quia exacturus sit pœna à bestijs, aut illis suppliciũ illaturus, propter effusum ab eis humanũ sanguinẽ, aut ademptã hominib. denotatis uitã: quẽadmodũ de manu occidentis hominis requiret Deus animã occisi, quia de occisore uindictã homicidij expetet. In bestiã eñ nõ cadit peccatũ, qđ liberi arbitrij sit exors, quare neq; pœna ei debetur aut suppliciũ pro occiso homine, tanq; de maleficio nequiter perpetrato. Nõ eñ (dicit litera) ꝓ homine moriẽtur bestię ut in punitionẽ scilicet cõmissi sceleris illud patiantur, quod homini intulerũt. Sed de manu omniũ bestiarũ requiret Deus humanũ sanguinẽ, quia hominũ etiã à bestijs interfectorũ corpora in extrema resurrectione reuocabit ad uitã, rursus unito corpori sanguine, qui dũ uitam hîc agebat, prius in eo fuerat. Et ergo illud admodũ cõueniens est testimoniũ, ad cõuincendũ resurrectionis ueritatẽ. In alio quoq; scripturæ testimonio ex 22 ca. Matth. assumpto, quo dicitur Dominus nõ esse mortuorũ Deus, neq; morientiũ, mortuos & moriẽtes scriptura appellat, nullo modo subsistentes, sed qui omnino & quantũ ad corpus & animã interierint. Horũ quidẽ nõ dicitur Deus, quia refertur duntaxat Deus ad existẽtes, & in natura quoquo pacto habentes esse. Cum itaq; Deus ad Mosem se appellauerit Deũ Abrahã, Isaac, & Iacob, translatis ab eorũ morte ferè quadringẽtis annis, eo igitur tempore quo Dominus hæc locutus est ad Mosem, reuera erãt quoquo pacto Abrahã, Isaac, & Iacob: alioqui non diceretur eorũ Deus. Atqui nõ erãt tũc prædicti tres patriarchæ secundũ corpus, quod iã pridẽ resolutũ erat in puluerẽ. Erant igitur secundũ animã rationalem & intellectualem: quare anima in illis post mortem mansit indecidua, subsistensq; sine occasu in sua natura, & per cõsequens in cæteris etiam hominib. anima post seiũctionẽ à corpore manet existens. Quòd enim uni indiuiduo natura cõuenit, & cęteris eiusdem speciei singularib. cõpetat, necesse est. Atqui ipsa anima naturale habet insitũ desideriũ, ut rursum uniatur corpori: tũ quia hoc pacto subsistit perfectius in totius cõplemento (cũ ad id facta sit) quã seiugata: tum quia cõsorti laboris & certaminis uirtutum, optat participationẽ & præmij. Et huiusmodi desideriũ inditũ à Deo in animabus beatis, non potest esse irritũ, uanum, & ociosum. Vnientur igitur rursum animæ humanæ, corporib. suis, in resurrectione postrema. Quare ultima primis cõnectenti perspicuum euadit, ex eo quod Dominus omnium, se Deũ Abrahã, Isaac, et Iacob, iã more resolutorũ esse cõtestatur, probatã esse & ostensam mortuorũ resurrectionẽ. Et hoc argumento usus est Dominus noster in Saducęos negãtes resurrectionem, ad cõfutandã ipsorũ falsam sententiã, ut ex 22. Matth. ca. liquidò constat. Adijcit & aliud scripturæ testimoniũ autor ex 103. Psal. depromptum, scilicet: Emitte spiritũ tuũ, & creabuntur. Vbi secundũ eã q; hîc Damascen. exprimit sententiã de iterata animarum ad corpus unione est sermo. Siquidẽ emittet spiritũ suũ Deus, cũ uirtutem uiuificandi (quæ spiritu sancto fit) expandet in omnes mortuos, & è tumulis rediuiuos excitabit, ut Ezechiel 37. ca. latius explicuit. Et tunc sanè creabuntur, quia è puluere terræ, quasi ex nihilo suscitabuntur corpora, & eius iterato spiritus sui ad perennẽ uitã colligabũtur. Tunc itidem renouabitur facies terræ, quia terrena corporis humani moles in meliorẽ cõmutabitur qualitatẽ, & excocta fece mortalitatis, incorruptibilitate, immortalitate, impassibilitateq; donabitur, posset etiã dici, emitti spiritus Domini in prædicto Psalmi loco, secundũ hãc q; prætendit hîc autor intelligentiã, quando unaquæq; anima rationalis (quę Domini spiritus rectè nuncupari potest, quia ab eo cõdita est) iussu Dei ex solitaria suijpsius subsistentia & mansione ad rursum habitandum corpus dirigetur, quod utiq; fiet in nouissimo die. Est igitur & hoc Psalmi dictũ, etiã apertũ resurrectionis testimoniũ. Insuper subnectitur ex Daniele etiã aliud eiusdem rei argumentũ, qui 12. cap. dicit: Quòd multi dormientium in terrę puluere resurgẽt. Quod quidem non ideo dictum putetur, quia multis ad iteratam resurgentibus uitam, aliqui erunt resurrectionis expertes, & in quibus non futura sit resurrectio. Omnes enim (inquit Paulus) nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat quisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. At quomodo ante Christi tribunal stabunt in corpore, qui resurrectionis non erunt participes? Et alio loco contestatur Apostolus, Omnes quidem resurgemus. Psalmus quoq; 64. dicit ad Deum, Ad te omnis caro ueniet. Est igitur haud dubiè omnium futura resurrectio. Verùm consuetudo loquendi sacræ scripturæ est (ut inquit Augustinus) omnes multorum appellatione denotare, & multos pro omnibus interdum dicere. Itaque multi dormientium resurgent, id est, omnes mortui resurrecturi sunt, cuiusuis fuerint ętatis, dum uitam agerent, sexus, aut conditionis. Quinimò & qui in ipso iudicis aduẽtu aut paulò antè inuenientur uiui, morientur per ueram animæ à corpore dissolutionem, ut compleatur in eis illa Psalmi 88. sententia: Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortẽ? Et illa Pau-

li ad

li ad Hebręos: Statutum eſt hominib. ſemel mori. Deniq; & illa ſecundi Reg 14. ca. Omnes implicans noſtrę cōditionis ſors. Omnes morimur, & quaſi aquæ in terrā dilabimur. Sed hi non longa poſt mortē interiecta mora, rurſum ad uitā ſuſcitabuntur, & cum alijs reſurgent. Non. n. poſſet eſſe reſurrectio, niſi præceſsiſſet animæ & corporis in ipſis per mortē diſſolutio, quę denuo in reſurrectione cōpacta ſint & adunata. At dicet fortaſſe quiſpiā, Cum Dn̄s noſter ſit uenturus iudicare uiuos & mortuos, & ſolum qui mortui fuerint prius, reſurgent: ergo uiui illi ꝗ à Domino iudicabuntur, nō reſurgēt. Siquidē reſurrectio præſupponit mortem, & interitum antecedentem. Non igitur futura eſt omniū reſurrectio. Cui reſpondendum eſt, cum ſcriptura Chriſtum uiuorū & mortuorū iudicem futurū dicit, uiuos ibi appellari, qui in aduentu ipſius ad iudiciū ac cōſummationē ſeculi, uiui adhuc degent in terra, & deinde morientur: Mortuos uerò, qui ante nouiſsimū illum diem defuncti fuerint, Quare id nō obſtat, quo minus antè moriantur omnes homines, & deinde reſurgant. Aut uiuos ibi apellat ſcriptura, qui ad uitā æternam ſunt reſurrecturi, & ad beatorum aſſumentur ſortem: mortuos uerò, qui morte peccati ex hac uita decedentes à Deo uero fonte uitæ ſunt ſeparati, & in reſurrectionem iudicij ſunt reſuſcitandi. Itaq; uiuos & mortuos iudicaturus eſt Dominus, id eſt, bonos & malos, electos & reprobos, oues & hœdos. Deinceps & euangelico teſtimonio aſtruit autor reſurrectionem, ſumpto ex 5. cap. Ioan. ubi omnes qui in monumentis ſunt, dicuntur audituri uocem filij Dei uox quidem illa, Surgite mortui, & uenite ad iudicium, erit filij Dei ut iubentis & imperantis: nam eius fiet iuſſu & imperio. Archangeli autem & cœleſtium ſpirituū eadem uox erit, ut exequētium Dei iuſſum, & formationem uocis adminiſtrantium. Quemadmodum dicit Apoſtolus primæ epiſt. ad Theſſal. 4. cap. Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in uoce archangeli & in tuba Dei deſcendet de cœlo. Dicitur autem uox illa, Tuba, quia officio tubæ ueteris Teſtamenti ſungetur, & ſimile cum illa peraget miniſterium. Siquidem ſecundū Moſaica inſtituta, turba ordinata fuit ad cōuocandum populū ad cōſilium, ad præparandum milites in bellum, & deniq; ad inuitandum homines ad feſtum. Illa aūt diuina uoce accerſentur omnes ad iudiciū Dei, armabitur omnis creatura in accuſationem malorum. nam pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos, & inuitabuntur iuſti ad perpetua feſta cœlorum. Deniq; facto & opere Dominum noſtrum etiā cōprobaſſe mortuorum reſurrectionem, oſtēdit litera, eo ipſo quod Lazarum reſuſcitauit quatriduanum à monumento, ijſdem omnino ſignalib. & ſingularibus affectum proprietatibus, quas ante mortem habuerat, quo idem prorſus numero deſignaretur eſſe reſuſcitatus, qui prius fuerat mortuus: unde ſignales & characterícę indiuidui proprietates hîc dicuntur accidentariæ conditiones in uno exiſtentes indiuiduo, quibus ab alio quolibet diſcernitur atq; diſcriminatur, quod ijs ſignatum ſit & inſignitum indiuiduum, ut ab alio quouis facilè internoſcatur. ſicut in homine figura, ſtatura, effigies uultus, uox, & ſimiles proprietates, quib. unius ab alio homine differentia planè perſpicitur. Non enim ſubſtantia hominis, ut anima aut corpus, oculis humanis ſunt peruia, aut noſtro ſenſui perſpecta: ſed accidentia duntaxat, quibus obuelatur ſubſtantia. Quare cum illa ſunt eadem in uno & eodem prius & poſterius, eo ipſo cognoſcitur, is idem eſſe numero homo nunc & prius. Si itaq; indiuiduales illæ proprietates quib. idem homo dignoſcitur, non fuiſſent eædem in Lazaro reſuſcitato, quæ fuerāt in eo ante mortem, tunc non fuiſſet credita Lazari mortui reſuſcitatio, ſed ex eodē tumulo alterius cuiuſpiā uocatio. Atq ęędē numero erant in ipſo Lazaro reſuſcitato indiuiduales ꝓprietates, ꝗ prius ei infuerant ante mortē, ut omnib. uel ipſis æmulis ſenſu erat perſpectum: eadem ſcilicet uox, figura, habitus faciei, & ſtatura. Ideo credita eſt omnibus & à nullo etiā æmulorū ueritatis negata, mortui Lazari reſuſcitatio: & idem prorſus eſſe reſuſcitatus, qui fuerant ante mortuus. Veruntamen non fuit illa reſuſcitatio Lazari, ſicut nec adoleſcentis delati extra portā, nec puellæ domo paterna adhuc clauſæ eiuſdē rationis generis cum reſurrectione mortuorū. Nam illi reſuſcitati ſunt ad uitā mortalē & paſsibilem, in hoc mūdo aliquanto adhuc tempore agendā, & deinde rurſum in mortem reſoluti. Mortuorum autem reſurrectio fit ad uitam immortalem, & nullo unquam fine terminandam. Sed fuit huiuſmodi reſuſcitatio illorum trium à Domino, quædam imago & repræſentatio futuræ reſurrectionis. Nam ſicut in illa reſuſcitatione idem numero reſuſcitabatur, qui antè fuerat mortuus: ita & in reſurrectione in nouiſsimo die ijdem reſurgent à monumentis, qui hic prius uixerant, & morte fuerant diſſoluti. Chriſti uerò à mortuis reſurrectio, uerum fuit exemplar & ueritas reſurrectionis noſtræ, quæ futura eſt ad illius iam factæ conformationem & ſimilitudinē. Quòd ſi calumniator aliquis Deo & ſcripturis incredulus, pertinacius aſſerat Chriſtum nequaquā à mortuis reſurrexiſſe, neq; nos itidem reſurrecturos: inducit contra illum Apoſtolus primæ ad Corinthios Epiſtolæ 15. cap. Incommodum (quod & litera affert hoc loco) quod adhuc ſumus in peccatis noſtris. Siquidem Chriſtus mortem noſtram ſpiritualem ex peccato inflictā, moriendo deſtruxit & uitā reſurgendo reparauit, fuitq; illa triumphalis reſurrectio, redēptionis noſtræ cōſummatio, & liberationis noſtræ à peccato cōplementum. Sicut n ipſe depoſita omni mortalitate, per reſurrectionem translatus eſt ad ſortē immortalitatis atq; cōditionem: ita nos uirtute reſurrectionis eius, depoſita uetuſtate peccati, ad uitæ nouitatem ſurreximus, traductiq; ſumus, quemadmodum ſcribit Apoſtolus ad Romanos ſexto cap. Vt quomodo

Christus surrexit à mortuis, ita & nos in nouitate uitę ambulemus. Si.n. cõplanati sumus simi
litudini mortis eius, simul & resurrectionis erimns. Si aũt mortui sumus cum Christo, credi-
mus quia simul etiã uiuemus cũ illo. Si igitur nõ est facta in Christo uera corporis resurrectio,
quę est causa & exemplar resurrectionis spiritualis totius humani generis, nec in hominib fa
cta est resurrectio illa mystica à morte peccati. Quare si Christus non surrexit à mortuis, adhuc
sumus in peccatis nostris, obnoxij iugo peccati originalis, & dãnationi mortis, sicut ante paf-
sionem eius fueramus. Id aũt grauissimũ est incõmodum. falsum est igitur, Christũ nõ surrexis
se à mortuis. Demũ authoritate Apost. 1. ad Corinth. 15. cap. de resurrectione latissimè differen
tis, cõprobatur in litera mortuorũ resurrectio, & quãta sit futura corporis immutatio à condi-
tionib. pręsentis status, ostenditur, cùm dicitur q̃d seminatur in corruptione nostrũ corpus, &
surget in incorruptibilitate, & similia quæ subijciuntur. Vnde seminari hîc dicitur corpus hu-
manũ, quãdo animę uegetatione destitutũ ac emortuũ, terra cõditur ac sepelitur q̃d illa tumu
latio persimilis sit iactioni seminis in terrã duro uomere excultã. Nempe ut granũ seminis, ter
ræ mandatũ & sulcis, putrescit, soluiturq́ in putredinẽ: ex eo aũt putrefacto noua surgit seges
eiusdẽ cũ ipso naturę. ita corpus hominis tanq̃ semen, sepulchro impositũ uertitur in pulue-
rẽ: & in tempore resurrectionis renascetur, atq repullulabit idem secundũ substãtiã; diuersum
tñ secundùm accidentarias ꝓprietates. Posset etiã dici corpus seminari, quando primùm di-
sponitur ad animæ susceptionẽ in utero matris, cum qua deinde huius uitę curriculum transi-
gat. Nam tota ea corporis dispositio est, ut seminariũ quoddã & materiale primordium, in q̃
postea fiat resurrectionis maturitas & cõplementum, manente eadem substantia, sed mutatis
qualitatib. accidentarijs. Siquidẽ nunc animale corpus est & mortale, crassum atq passibile.
tunc aũt resurget spirituale, immortale, incorruptibile, & impassibile At uerò non dicit corpus
humanum in resurrectione futurum spirituale, quia ipsum deperdita sua materiali substantia
uertendum sit in spiritũ, ut quidã autumarunt. Hanc.n. existimationem sustulit Dominus à
mentib. Apostolorum, dicens: Palpate, & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut
me uidetis habere. Sed spirituale dicetur, quia spiritui plenè subdetur, neq iam amplius ei re-
pugnabit, nec alimentis egebit: quib. tamen homo ante peccatum eguit. Transibit.n. tunc cor
pus, quantùm ad proprietates & conditiones suas in naturã spiritus, seruata tamen substantię
suę ueritate, quia agile futurum est, leue, subtile, cibus non indigens. Eritq́ illius conditio om
ninò opposita conditioni, q̃ tempore pręsentis uitæ egerat. Siquidem nunc corpus quod cor
rumpitur, aggrauat animã, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem, reddens
spiritũ cui plerunq dominatur, terrenum affectu & corporalẽ, trahitq́ ipsum ad suam naturã
atq conditiones. Post resurrectionem uerò spiritus dominiũ habebit supra corpus, ipsumq́
suo nutu siue reluctamine aget, & trãsfundet in illud suam gloriam, uim, & naturã. Itaq quod
nunc est corpus ad spiritũ, id tunc erit spiritus ad corpus. Porrò ut apertiùs intelligatur futura
corporũ immutatio in gloriã, per resurrectionẽ, utitur loco supradicto ad Corinthios Apost.
manuductione seminis iacti in terrã, unde postea regerminat atq repullulat triticum uires &
uegetum, cùm ait: Et quod seminas, non corpus quod generabitur seminas: unde semen in ter
ram iacitur, ex quo posteà triticum surgit in spicam, aut alia seges, substantia quidem seminis
redibit, & reuertetur in segete, sed in ea nouæ qualitates erunt & dispositiones, quæ non fue-
runt in semine. Siquidẽ semen aridum est, emortuũ, & nudum. seges aũt uegeta, uiua, culmo,
arista spicaq́ adornata, & paleis uestita. Itaq liquidò constat, cum terræ mandantur semina, nõ
segetẽ, qualis futura est, tunc sulcis cõmendari: neq illas seminib. qualitates adesse. quę cum ex
creuerit seges, aderunt. Deus aũt uirtute sua, seruata seminis substantia, q̃ prius affuit, dat sege-
ti nouas qualitates & perfectas admodum, quæ semini defuerunt. Ita cùm sepulchro corpus
imponitur, tanq̃ semen agro, habet qualitates ignobiles, abiectas & humiles, mortalitatem,
corruptionem, resolutionem. In resurrectionis aũt hora, manente eadem prorsus corporis sub
stantia (ut & seminis in segete eadem specie) innouantur & mutantur diuina uirtute corporis
qualitates, in melioremq́ sortem reformantur. Nempe mortalitas immortalitate cõmutatur,
corruptibilitas incorruptione, passibilitas impassibilitate, grauitas agilitate, opacitas clarita-
te, & ita de cæteris. Habebit autem hæc in meliorem statum cõmutatio corporum, in ijs dunta
xat locum, qui resurgent ad uitam. Nam reprobi & ad damnationis iudicium resurrecturi, sua
quidẽ recipient corpora, eadẽ secundũ numerũ, sed oppositis affecta qualitatib. Quamuis.n.
futura sint immortalia, ut semper ad pœnam durent, & nullis unquam supplicijs intereãt, sed
perpetua morte crucientur: erunt tamen passibilia, grauia, ponderosa, & cæteras imperfectio-
nis affectiones sortientur. quemadmodum & animæ illorum, oppositam ad beatos habiture
sunt sortem. sequentur enim corpora, suarum animarum conditiones. Verùm hæc ex opposi-
torum natura atq regula satis percipiuntur. Et sufficiebat determinatio de ijs, quæ in affirma-
tione & oppositione sunt: quoniam ex illis negatio, & priuatio clariùs elucescit. Cęterùm post
resurrectionẽ in nouissimo die futurã, iudicium districtum, quo Christus totũ orbẽ iudicatu-
rus est. obijcit animis nostris, cùm subiũgit in litera, quod repręsentabimur terribili tribunali
Christi, quod & beatus Paulus secundæ epist. ad Corinth. 5. cap. testatur, cùm ait: Omnes nos
manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat quisque, propria corporis prout ge-
sit,

sit, siue bonum, siue malum. Cuius iudiciariæ potestatis Dei terrore trepidans Hieronymus ait super Matthæum: Quoties diem illum iudicij considero, toto corpore contremisco: siue enim comedo, siue bibo, siue aliud quid facio, semper uidetur tuba illa terribilis sonare in auribus meis, Surgite mortui: uenite ad iudicium. Et beatus Gregorius diuini timoris plenus, ad tribunalis illius solicitam considerationem nos salubriter admonet, dicens: Certè si aliquis uestrum cum suo aduersario causam dicturus, in meo iudicio die crastina esset exhibendus, totã fortasse noctem insomnem duceret, quid sibi dici posset, quid obiectionibus responderet, secum solicita & æstuanti mente uersaret. Ne me inueniret asperum, uehementer metueret: ne apud me appareret noxius, formidaret. Et quis ego, aut quid ego? Nimirum non longè post futurus post hominem uermis, atq; post uermem puluis. Si ergo tanta cura pertimescitur iudicium pulueris, qua intentione cogitandum est, qua formidine præuidendum tantæ iudicium maiestatis? Hunc ergo tanti pauoris iudicem ante oculos ponite, hunc uenturum timete, ut eum cum uenerit non timidi, sed securi uideatis. Timendus est ergo, ne timeatur. Mihi fratres credite, quia tanto tunc magis erimus securi de eius sententia, quantò nunc amplius satagimus esse suspecti de culpa. Erunt autem in supradicto iudicio duæ à iusto iudice latæ sententiæ: una in bonos, qui inuitabuntur dulcissimè ad æterni perceptionem. Altera in malos, qui percellentur damnatione & sententia ignis æterni, in quem detrudentur præcipites ipsi cum diabolo & angelis eius, quemadmodum ex multis scripturæ locis, Prophetis, Psalmis, Euangelijs, Epistolis, Apostolicis, hæc omnia copiosè confirmari possent, nisi operosum foret in re indubitata testium nubem inducere, & superuacua inculcare testimonia. At uerò cum eo loco de igne infernali loquens Damascenus, dicit illum non esse materialem, qualis est apud nos, sed qualem nouit Deus: non prorsus ibi negat ignem infernum esse corporeum & materialem. Nam sacræ literæ uidentur satis apertè insinuare, ignem illum reuera materialem, corporalemq; esse, ut Lucæ 16. cap. diues in inferno sepultus petijt linguam suam refrigerari gutta aquæ, quia cruciabatur in flamma. Et Matth. 3. cap. beatus Ioannes terribiliter inclamat, paleas esse comburendas igni inextinguibili. Inextinguibile autem proprietatem designat, & conditionem ignis propriam. Demum Iob 24. cap. de cruciandis æterno supplicio dicit, Transeũt ab aquis niuium ad colorem nimium. Postremum in Mattheo nominatum legimus carminũ ignis, & in Apocalypsi stagnum ignis & stagnum ardẽs igne & sulphure. Necnon alij passim occurrent loci, eandem præ se ferentes sententiam. Sed negat hic Damascenus ignem illum talem esse in qualitatibus & operationibus eas cõsequentibus, qualis est ignis apud nos. Siquidem magnum est inter hunc & illum, interstitium atq; discrimen in proprietatibus. Nam noster ignis, extinguibilis est & lucidus, cõsumens ea in quæ agit, & in spirituales incorporeasq; substantias non habens actionem. Ignis autem infernus, æternus est & inextinguibilis, tenebrosus, & lucem non diffundens, cum in eo sit infimo loco, in quo tenebræ sunt exteriores. Est præterea ignis infernus agens in corpora damnatorum, & grauissimè affligens uera doloris illatione, non tamen consumens, ut perpeutò ad pœnam duret. Deniq; agit (ut multorũ est sententia, & ueritati sacrisq; literis admodum consentanea) ignis ille infernus, & in animas corpore solutas & in spiritus dæmonicos inflictione acerbissimi doloris, qui etiam experientiæ cognitione percipitur ab eis. Siquidem 21. lib. de Ciuitate Dei dicit Augustinus, quod sicut anima hominis in sua conditione iungitur corpori ut dans ei uitam, quamuis illa sit spiritualis & hoc corporale, & ex coniunctione uehementer concipit ad corpus amorem: sic alligatus est igni spiritus ut accipiens ab eo pœnam, & ex illa coniunctione uehementer concipit horrorẽ, ac per hoc & dolorem, qui uerus est, & ex uero igne corporali & ex reali applicatione corporalis ignis ad spiritum causatur. Vnde in 3. cap. 21. lib. de Ciuitate Dei beatus Augustinus ostendit quod non quicquid infert dolorem, consequenter inferat mortem ut ex eo colligat, damnatorum corpora non idcirco morte dissoluenda, quamuis acerbissimum patiantur ab igne punitorio dolorem. Vbi inter cætera ita concludit: Qua propter anima quæ uel sola, uel maximè dolet, habet tamen quandam pro suo modo immortalitatem suam, non ideo mori poterunt illa corpora, quia dolebunt. Postremò si corpora faciunt animæ doleant, cur eis dolorem possunt, mortem uerò inferre non possunt, nisi quia consequens non est, ut mortem faciat qđ dolorem facit? Cur ergo incredibile est, ita ignem illis corporibus dolorem posse inferre, non mortem, sicut ipsa corpora dolore animas faciunt, quas tamen non ideo mori cogunt? Nõ est ergo necessarium futuræ mortis argumentum, dolor. In 4. uerò eiusdem lib. cap. declarat idem autor naturalibus exemplis, multa corpora, in consumpta in igne diutius persistere: quorum consideratione docet etiam posse diuino potissimum nutu inter infernos cruciatus uiuentia corpora permanere. Deinceps in 9. eiusdem 21. lib. de Ciuitate Dei cap. discutit August. qualis sit ignis ille, & uermis damnatorũ, de quo Esaias cap. 66. & Dominus noster Marci 9. cap. iterũ atq; iterum contestatus est, q; uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur: recenset nonnullorum sententiã, existimantiũ utrumq;, uermem inq̃ & ignẽ, ad corpus pertinere: itidẽ & aliorum, autumantium illa ambo per translationem corporalium ad incorporalia, pertinere ad animam necnon & illorum adducens determinationem, qui ignem ad corpus, uermem uerò ad animã spectare credunt, & his postremis accedere magis, astipulariq; eo loco uidetur.

demum tamen ita rem ipsam absoluit: Quid autem horum uerum sit, res ipsa expeditius indicabit, quando erit scientia tanta sanctorum, ut eis cognoscendarum, illarum pœnarum necessaria non sit experientia, sed ea quæ tunc plena erit atque perfecta. ad hoc enim sciendum, sapientia sola sufficiet. Nunc enim ex parte scimus, donec ueniat quod perfectum est, dum tamē nullo modo illa corpora talia futura esse credamus, ut nullis ab igne afficiantur doloribus. Postremum in decimo eiusdem lib. cap. disquirit Augustinus, quomodo ignis infernus, si corporeus est, cruciat spiritus humanos à corpore separatos, itidem & dæmonicos, his uerbis ea de re disserens: Hic occurrit quærere, si non erit ignis incorporalis, sicut est animi dolor, sed corporalis, tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiā pœna spirituū malignorum. Idem quippe ignis erit, supplicio scilicet hominū attributus & dæmonum, dicente Christo: Discedite à me maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et post pauca subiungit Augustinus: Cur non dicamus, quamuis miris, tamen ueris modis, etiam spiritus incorporeos esse, & pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporū suorum uinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo spiritus dæmonum, imò spiritus dæmones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi quibus adhærebūt eorum iunctura inspirentur, & animalia fiant, quæ constent spiritu & corpore, sed ut dixi, miris & ineffabilibus modis adhærendo, accipientes ex ignibus pœnam, non dantes ignibus uitā, quia & iste alius modus quo corporibus adhærent spiritus, & animalia fiunt, omnino mirus est, nec comprehendi ab homine potest, & hoc, ipse homo est. Cæterùm supradicta latius ex Augustino hęc adducta sunt, ut si quis locum desiderat, in quo hæc quæ impræsentiarum hîc pertractantur, diffusius agitantur, euoluat præsertim 21. lib. Augustini de Ciuitate Dei iam sępius hîc citatum, & potissimum quatuor illa capita superius annotata, utpote tertium, quartum, nonum, & decimum, ex quibus amplius pręsentis negocii materiam dinoscet. Verùm ut dicendi hac de re iam tandem finem faciamus, & ad sobrietatem sapientes non temerè & proprio sensu ea definiamus, quæ supra nostram sunt inuestigationem, hæc nostra est sententia, hæc præcipua nostra determinatio atque definitio, quòd quo pacto ignis ille infernus agat in corpora, quæ non consumat, aut in substantias incorporeas, amplius discutiendum nō est, sed diuino relinquendum iudicio, & potentificæ Dei maiestati, qui omnipotenti sua uirtute tale instituit seueritatis suæ iustitiæ instrumentum, quale ipse nouit. Quod enim utrunque efficere possit, nō est hæsitandum: qui autem id fiat, non amplius est disquirendum, cum hoc excedat imbecillem nostræ mentis captum. Sed cum omni tremore nostram debemus salutem operari, ut à talium experimento & perpessione nos benignitate sua eripiat, liberetque Deus: animo solicito semper & sedulò uoluentes, quoniam horrendum est incidere in manus Dei uiuentis, qui nos per fidem hîc ambulantes, tandem perducat ad claram sui uultus contemplandam speciem: & ita det nobis ire de uirtute in uirtutem, ut uideatur Deus deorum in Sion, qui est benedictus in secula, Amen.

QVARTI ET VLTIMI LIBRI IOANnis Damasceni de Fide Orthodoxa, & Commentarij in eundem, Finis.

IOAN-

IOANNES OECOLAMPADIVS Cunrado Peutingero Augustano. S. D.

NEque præter officium, neque præter decorum fuerit. Cunrade ornatißime, quòd huic lucubratiunculæ nuncuparis patronus. Nam licet forensibus distrahare negocijs, interim tamen pia & sacra simul ita tractas, ut inter populares ἱεράρχης dici queas. id quod omnibus, quibus uel bibliotheca, uel studia tua nota sunt, compertum satis, mihi uerò multò compertißimum, cui istic agenti, familiarius te permisisti. Quo uel solo nomine non tam exiguum munus, sed quamuis maximum tibi deberem. Atqui hanc operam tu potißimum extorsisti, tametsi nescius. Vt primum enim in hanc Damasceni orationem incidi, recordatus sum eorum, quæ olim in conuiuio, ad quod me unà cum alijs uocares, disputata fuerunt. Nam cum fortè eò die dixissem de Sanctis omnibus, & parciùs ob angustiam temporis commemorassem de ijs, qui hinc emigrando, ad cœlestia gaudia nondum forent admißi, sed adhuc purgātur, ut nostri aiunt, uisi sunt quidam copiosiorem de ea re sermonem desiderare. Quocirca operæprecium duxi, si quod tum per necessitatem intermissum, nunc per opportunitatem resarciatur. Iam quia tu nobis operæ huius author es, tibi potißimum dedicatur. Fungeris autē officio patroni, apud eos in primis, apud quos religiosior ille secessus meus malè audit, ac dānatur, perinde atq; à gratitudinis ac pietatis studio per eum nūc cessare cogar. Quod si maximè facerem, non ipsius, sed languescentis animi uitio dandum foret, cuius tamen ingratitudine (Seneca teste) nihil difficilius probari queat. Equidem nulla solitudo tam auia, nulla inopia tam egestosa, quę homines (modò uires suas exerat animus) omnino à charitatis abarceat studijs. Cæterum ego eadem quæ olim, adhuc & uolo & præsto, quantulacunque ipsa sunt. Verùm hac lucubratiuncula apud te me expurgarim, neque omnino me ingratum, quod ad amicos attinet: neq; ἀσύμβολον, quod studiosi cæteri expostulant. Vt enim quærimoniæ faciant finem, patrocinor hac ratione pauperibus, & ijs qui uita defuncti sunt. Neq; id ociosum. Sunt enim clancularij quidam ecclesiasticarum consuetudinum irrisores etiam hodie, qui opinantur, nulla uiuorum suffragia defunctis prodesse. Sed ut impij hoc sermone arguuntur, ita superstitiosorum cōmenta non probantur. Audaculi enim, ne quid asperius dicam, definitores, dispensatoresq; sententiarum & iudiciorum Dei, minus quàm cupient, hîc legent. Non enim hîc claues tinniunt, nō bullę crepant, nulli ad expugnandos Christianos cruce signantur. Neq; enim tale quiddam Damascenus, quamuis magnæ autoritatis tam in occidentis, quàm orientis Ecclesia theologus, suboluit, etiam post latinum illum sanctum Gregorium: cum tamen pro catholica sententia sua adstruenda, quædam haud plurimum comprobata, in medium afferre non uereatur. Sed ualeant illi. Tu sinceritatis & ueritatis studiose, quæ sincerißima sunt & uerißima, hîc leges. Vale. Ex monasterio diui Altonis, in Bauaria. Anno Domini M. D. XX. mense Octobri.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΜΟΝΟΧΟΥ ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ, τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, ὅπως αἱ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμεναι λειτουργίαι, καὶ εὐποιΐαι, τούτοις ὀνίνησιν.

ΤΑ τῶν βρωμάτων ἡδέα καὶ τίμια προτιθέμενα πολλάκις, οὐ μόνον τοὺς πεινῶντας ἑλκούσιν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τοὺς ἤδη κεκορεσμένους προσερεθίζουσιν. ὥσπερ καὶ τῶν πομάτων τὰ λίαν ἡδύποτα καὶ εὐώδη, οὐ τοὺς διψῶντας μόνον, ἀλλὰ μὴν καὶ τοὺς ἔμπαλιν πρὸς μετάληψιν θέλγουσιν· ὡσαύτως πάλιν τοὺς φιλοπλούτους, ὅταν μεγάλης περιουσίας κρατήσωσιν, ὅμως ἀεὶ καταναγκάζει τούτους ζητεῖν ἀφορμάς, ὅσαι καθ' ἡμέραν τὸν πλοῦτον τούτους προσεπεκτείνουσιν. οὐκοῦν καὶ ὑμᾶς ὦ τιμιώτατα τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐκλόγια, ἱερεῖς καὶ πατέρες, ἀδελφοί, μητέρες, καὶ τέκνα φίλτατα, οὐ τῶν θείων λογίων λιμός, οὔτε τις δίψα τῶν ἱερῶν μαθημάτων, οὔτ' ἀπορία γνώσεως τῆς ἐκ θεοῦ περὶ τὸν νῦν ἐκτεθέντα λόγον προσεπικλίνειεν, ἀλλ' ἔφεσις ὄντως θεοχαρίτωτος, προάγουσα ἡμᾶς εἰς δύναμιν ἐκ δυνάμεως, καὶ ἐκ χαρίτων εἰς χάριτας, καὶ ἐκ μνήμης εἰς ἀνάμνησιν. ὃ γὰρ πολλάκις τελείοις λέλοιπε, τοῦτο παιδίον ηὕρατο. καὶ ὃ σοφοὺς παρέδραμε, ἰδιώτας ἐνέσκηψε. καὶ ὃ διδασκάλους, διέλαθε, μαθηταῖς ἐπεφοίτησεν. ὑμῖν δέ, οὐδὲ τοῦτο εἰπεῖν τολμητέον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπιφυλλίδα μετὰ τὸν τρυγητὸν καταλελειμμένην, καὶ στάχυν μετὰ τὸν ἄμητον διὰ τὸ πλῆθος παρεωραμένον, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς ἐπὶ δένδροις ὀπώραν μετὰ τὴν συλλογὴν ἐκλελησμένην ἐπισωρεύσαντες, οὕτως τοὺς βουλομένους Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ συνεργοῦντος, καὶ τὸν λόγον διὰ τῶν ἔργων καὶ ἀποδείξεων βεβαιοῦντος, δεξιωσόμεθα. ὁ περὶ πάντα τοίνυν τὰ καλὰ καὶ θεοφιλῆ πράγματα, καὶ διανοήματα κυλαινόμενος ὄφις, καὶ σφαττόμενος παλαμναῖος ἐχθρός, τῇ μὲν φιλαδελφίᾳ πληττόμενος, τῇ δὲ πίστει ῥηγνύμενος, τῇ συμπαθείᾳ κραδαινόμενος, ἐνέσκηψέ τισιν ὁ παράνομος σκῆψίν τινα ἔκφυλον καὶ ἀλλότριον, καὶ τῶν ἱερῶν θεσμῶν εἰς ἅπαν ἀντίθετον. ὡς ὅτι τὰ μετὰ θάνατον πάντα θεοφιλῆ ἔργα, οὐδὲν τοὺς προλαβόντας ὀνίνησιν.

IOAN. DAMASCENI SERMO, QVOD QVI in fide hinc migrarunt, sacris operationibus & uiuorum beneficijs multum iuuentur: Ioanne Oecolampadio interprete.

EDuliorum precio ac cupedijs sæpenumero nō modò famelici trahuntur, sed etiā saturi ad edendū irritantur. Et poculorū fragrantia, nō siticulosos solos, sed planè diuerso modo se habentes, ad bibendū demulcet. Similiter & diuitiarum amatores quāuis magnas facultates possideāt, ad eas tamen magis ac magis ampliandas cupiditate coacti, nouas semp occasiones inquirunt. Ita ô selecti prædigniq; in ecclesia Dei sacerdotes & patres, fratres & matres, nec nō & charissimi filij, neq; uiuorum eloquiorum fames, neq; sacrarum disciplinarum sitis, neq; scientiæ diuinitus datæ inopia, sed desiderium (diuinū illud munus, quod de uirtute in uirtutem, de gratia in gratiā, de commemoratione in commemorationem ducimur) facit, ut huic sermoni qui nunc depromptus est, accumbamus. Enimuerò nonnunquā id quod à perfectis relictum, reperit puellus: & in id quod preter cursum à sapientibus incidunt idiotæ: & id quod occultatū à magistris, cōparuit discipulis. At nobis tale quid loqui, audere fas non est. Verùm quemadmodū qui post uindemiā racemos, aut post uberē messem neglectas à messoribus spicas, aut post collectos arborū fructus autumni reliquias comportant: ita & nos rē aggrediemur, freti adiutorio Christi ueri Dei. Ipse enim uolentibus cooperatur & sermonem efficacibus necessarijsq; confirmat argumentis. Igitur serpens ille, cuius studium est, bona Deoq; accepta uitiare, iugulare, hostilesq; dolos struere, qui & fraterna charitate percellitur, fide disrumpitur, compassione rotatur, ut est præuaricator legum: nō nullis inspirat figmentum adulterinū, alienum, sacrisq; constitutionibus omnino aduersum: nempe, bona grataq; Deo opera omnia, defunctis nihil prodesse.

Con-

ἀπέκλεισε γάρ φησιν ὁ θεὸς κατ' αὐτῶν, καὶ κομιεῖται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. καὶ ὅτι ἐν τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; καὶ πάλιν· ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ ὅτι ὃ ἔσπειρεν ἕκαστος, ἐκεῖνο καὶ θερίσει. ἀλλ' ὦ σοφοί, εἴπωμεν πρὸς αὐτοὺς, ἐρευνήσατε καὶ διδάχθητε, ὅτι πολὺς μὲν ὁ φόβος τοῦ τῶν πάντων δεσπότου θεοῦ, πολλῷ δὲ πλέον ἡ ἀγαθότης. καὶ φοβεραὶ μὲν αἱ ἀπειλαί, ἀνείκαστος δὲ ἡ τούτου φιλανθρωπία. καὶ φρικταὶ πάλιν αἱ καταδίκαι, ἄφατος δὲ τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ τὸ πέλαγος. ἴδε γάρ τί φησιν ἡ θεία γραφή· ὡς Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος ἐν τῇ Σιὼν τῇ πόλει τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, ὁ ἡνίκα τεθανατωμένον εἶδε τὸν ὑπ' αὐτὸν λαὸν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν, ἐρευνήσας αὐτῶν τοὺς κόλπους, καὶ τούτων ἔνδον εὑρὼν εἰδωλεῖα, ἐξιλασμὸν αὐτίκα ὑπὲρ ἑκάστου τούτων, πρὸς τὸν οἰκτὸν ἕτοιμον κύριον προσενήνοχε, πανευσεβῶς ποιήσας καὶ φιλαδέλφως λίαν. ὅθεν καὶ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ μεγαλωνθεὶς τεθαύμασται. οἱ δέ γε μύσται καὶ αὐτόπται τοῦ λόγου, οἱ τὸν τοῦ κόσμου γύρον ζωγρήσαντες μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος καὶ θεῖοι Ἀπόστολοι, ἐπὶ τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, μνήμην ποιεῖσθαι τῶν πιστῶς κοιμηθέντων ἐθέσπισαν. ὃ καὶ κατέχει βεβαίως τε καὶ λίαν ἀναντιρρήτως ἡ τοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ ἐκκλησία, ἐκ τότε μέχρι τοῦ νῦν, καὶ τῆς τοῦ κόσμου λήξεως ἄχρι, οὐκ ἀλογίστως πάντως, οὐδὲ ματαίως, οὐδὲ εἰκῆ τι ὡς ἔτυχε τούτων θεσπισάντων. οὐδὲν γὰρ ἀνόνητον ἡ τῶν χριστιανῶν ἀπλανὴς θρησκεία παρείληφε, καὶ εἰς αἰῶνα κατέχει ἀπαρασάλευτον· ἀλλὰ πάντα ἐπωφελῆ, καὶ θεάρεστα καὶ λίαν ὀνησιφόρα, καὶ σωτηρίας μεγίστης πρόξενα. ἔφη τοιγαροῦν ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ βαθὺς Διονύσιος ἐν τῇ περὶ τῶν κεκοιμημένων μυστικῇ θεωρίᾳ, οὑτωσὶ λέξας (ἵν' ἐκ τῶν αὐτοῦ θείων καὶ σεβαστῶν λόγων πρὸς ἐναργῆ ἀπόδειξιν ἐφάψωμαι.) ὡς αἱ τῶν ἁγίων προσευχαὶ, καὶ κατὰ τὸν τῇδε βίον μήτιγε μετὰ θάνατον εἰς τοὺς ἀξίους ἱερῶν εὐχῶν ἤγουν τοὺς πιστοὺς, ἐνεργοῦσι. τὸ δὲ μήτιγε πάντως ἐνταῦθα μηδὲν ἕτερον, ἢ τὸ

Conclusit enim Deus aduersus eos, inquit, & reportabit unusquisq; ea, quę sunt p corpus, iuxta id qđ fecit, siue bonum, siue malũ. Et, In inferno quis cõfitebitur tibi? Et rursum, Quia tu reddes unicuiq; iuxta opa sua. Et, Quod seminauit unusquisq;, id & metet. Sed ô sapiẽtes, ad uos loquor, scrutamini & erudimini, qa plurimus est timor Dei Dñi omniũ, sed multò amplior bonitas: & formidabiles quidẽ minæ, incõparabilis aũt clemẽtia: & horrenda quidẽ supplicia, ineffabile aũt miserationũ suarũ pelagus. Scitis enim quid dicat diuina scriptura, quomodo Iudas ille Machabæus, in Sion ciuitate regis magni, ut cognouit populum sibi subditum, à Palæstinis hostibus occisum, & scrutatione facta, inuenta idola in sinibus suorũ, statim pro unoquoque eorum ad Dominum, qui ad miserandum facilis & paratus, munera propiciatoria attulit. Sane ob summam religionem, fraternamq; charitatem in hoc facinore, ut in omnibus alij, à diuinissima scriptura & magnificus, & admirabilis habetur. Diui autem Apostoli discipuli saluatoris, qui totum mundi circulum uiuum cepere prædicando uerbum, qđ suis oculis uiderãt, in tremendis & impollutis uitalibusq; sacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam edixerunt. Quod adhuc firmiter atque adeò sine contradictione obseruat apostolica & catholica ecclesia Christi Dei, à finibus usque ad fines terræ, ab eoq; tempore usque in præsens, & in finem mundi usque. Omnino hoc neque uane, neque absurde, neq; temere fortuito'ue ordinatum est. Quæ enim Christiana religio erroris nescia suscipit, & in tot secula seruat inconcussa, minimè uana sunt. sed utilia, Deo placita, salutiq; nostræ cõducibilia plurimum. Quocirca profũdus ille & exercitatus in diuinis Dionysius, ubi de defunctis arcana consideratione agit, (ut interim ex diuinis & uenerandis illius uerbis ad manifestiorem nostrorum demonstrationem aliquid adaptemus) inquit Sanctorum preces, etiam in ista uita, & non tantum post mortem, prodesse ijs solis, qui digni sunt, ut pro eis sanctæ preces fiant, nempe fidelibus. Vbi per id quod ait: Non tantum post mortem, nihil, aliud intelligendum, quàm

πόσῳ γε μᾶλλον ὑπολειπτέον; καὶ μετ᾽ ὀλίγον· οὐ γὰρ ἂν ὁ θεῖος ἱεράρχης ὁ τῆς θεαρχικῆς δικαιώσεως ὑποφήτης ᾔτει ποτὲ τὰ μὴ τῷ θεῷ προσφιλέστατα, καὶ πρὸς αὐτοῦ δοθήσεσθαι θεοειδῶς ἐπηγγελμένα. διὸ τοῖς ἀνιέροις, ἤγουν τοῖς ἀφωτίστοις, οὐ προσεύχεται ταῦτα κεκοιμημένοις. καὶ αὖθις· Οὐκ οὖν ὁ θεῖος ἱεράρχης, ἐξαιτεῖ τὰ φίλα θεῷ, καὶ πάντως δωρηθησόμενα. καὶ πάλιν· ἡ μὲν οὖν εὐχὴ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος, δεῖται πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι᾽ ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν τοῦ κεκοιμημένου πταίσματα, τάξαι δὲ αὐτὸν ἐν χώρᾳ ζώντων, εἰς κόλποις Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν ᾧ ἀπέδρα τόπῳ ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς, παρορώσης ἀγαθότητι τῆς θεαρχικῆς εὐσπλαγχνίας, τὰς ἐγγενομένας τοῦ κεκοιμημένου ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλῖδας. ἐπεὶ πὲρ οὐδεὶς, ὡς τὰ λόγια φησὶ, καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. Βλέπεις ὁ ἀντιλέγων, πῶς βεβαιοῖ ἐπωφελεῖς ὑπάρχειν τὰς ὑπὲρ τῶν ἐπ᾽ ἐλπίδι θείᾳ κατοιχηθέντων δεήσεις; Μετὰ δὲ τοῦτον αὖθις ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος θεοῤῥήμων Γρηγόριος, ἐν τῷ εἰς Καισάριον τὸν ἀδελφὸν ἐπιταφίῳ λόγῳ περὶ τῆς ἰδίας μητρὸς, ἠκούσθη (φησὶ) κήρυγμα πάσης ἀκοῆς ἄξιον, καὶ μητρὸς πάθος κουφίζεται δι᾽ ὑποσχέσεως καλῆς καὶ ὁσίας, δοῦναι τὰ πάντα τῷ παιδὶ τὸν ἐκείνου πλοῦτον ὑπὲρ ἐκείνου δῶρον ἐντάφιον. καὶ μεθ᾽ ἕτερα· τὰ μὲν οὖν παρ᾽ ἡμῶν τοιαῦτα, καὶ τὰ μὲν ἀποδεδώκαμεν, τὰ δὲ δώσομεν, τὰς δι᾽ ἔτους προσφέροντες τιμάς τε καὶ μνήμας. ὁρᾷς πῶς βεβαιοῖ καὶ καλὰς καὶ ὁσίας καλεῖ τὰς ὑπὲρ τῶν κατοιχομένων τῷ θεῷ προσαγωγὰς, καὶ τὰς ἐτησίους μνήμας εἰσδέχεσθαι; εἶτα μετ᾽ αὐτὸν, ὁ χρυσοῤῥήμων ὄντως καὶ χρυσεπώνυμος Ἰωάννης, ὁ τῆς φιλοπτωχείας καὶ τῆς μετανοίας ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος, ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους αὐτοῦ καὶ Γαλάτας θεοφεγγεῖ ἑρμηνείᾳ· εἰ γὰρ Ἕλληνες, φησὶ, συγκατακαίουσι τοῖς ἀπελθοῦσι τὰ ἑαυτῶν, πόσῳ γε μᾶλλον σὲ τὸν πιστὸν συμπαραπέμψαι δεῖ τῷ πιστῷ τὰ οἰκεῖα; οὐχ ἵνα τέφρα γένωνται, καθὼς ἐκεῖνα καὶ ταῦτα, ἀλλ᾽ ἵνα μείζονα τούτῳ περιβάλλῃς τὴν δόξαν.

quanto magis post mortem? Et post pauca: Neque enim unquam postularet sacer præsul, qui diuinæ iustificationis est doctor, quæ Deo sciret non esse grauissima, & quæ largiturum se ille nequaquam promisisset. Et ideo pro prophanis & baptismate non illustratis, si defuncti fuerint, preces eas non facit. Et iterum: Sanctus itaq; antistes petit, quæ diuinitus promissa sunt, & quæ grata Deo, & quæ omnino daturum credit. Et iterum: Inter præcandum igitur oratur diuina bonitas, ut cuncta peccata defuncti per humanam infirmitatem admissa, dimittat, eumq; in luce collocet & regione uiuorum, in sinibus Abrahæ, Isaac & Iacob, in loco unde aufugit dolor, tristitia, & gemitus. Non recordante diuina bonitate per summam clementiam maculas, quæ illis ex humana infirmitate adhæserunt. Nullus enim, ut scriptura inquit, mundus est à macula. Vides aduersarie, quo pacto confirmet, preces pro his, qui in sancta spe defuncti, esse apprime utiles. Post hunc item Gregorius ille diuino eloquio potens, adeò ut inter alios & Theologi cognomen sortitus sit, in oratione funebri ad Cæsarium fratrem, de matre sua dicit: Audita & promulgatio, digna sanè quam audiant omnes, ut sancta piaq; promisione maternus dolor mitigetur: scilicet ut diuitiæ omnes quæ pueri erant, in sepulchrale donum puero darentur. Et post alia: Eas igitur quæ in nostra potestate fuerunt, partim dedimus, partim daturi sumus, anniuersarios illi honores & memorias exhibituri. Vides, quomodo & ille sententiam nostram confirmet, bonas ac sanctas uocando oblationes pro ijs, qui in Deo migrarunt, & anniuersarias memorias suscipiendas comprobans. Deinde post illum Ioannes, cui ab auro cognomen, (uerè enim aurea uerba loquitur, qui & misericordiæ in pauperes, & pœnitentiæ dux, & doctor fuit præcipuus) in diuinis illis commentarijs Epistolarum ad Philippenses & Galatas, ait: Cum gentiles defunctorum suorum res comburant, quantò magis te fidelem, cùm fidelibus simul, quæ ipsorum fuerunt, oportet dimittere? Non equidem ut in cineres redigantur, sicut hæc & illa: sed ut maiori gloria circumamicias defunctum.

Et

καὶ εἰ μὲν ἁμαρτωλὸς ὁ τεθνηκὼς ᾖ, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύσῃς. εἰ δὲ δίκαιος, ἵνα προσθήκη γένηται μισθοῦ καὶ ἀντιδόσεως. περὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ· ἐπινοήσωμεν, φησι, τοῖς ἀπελθοῦσιν ὠφέλειαν. δώσομεν αὐτοῖς τὴν προσοῦσαν βοήθειαν, ἐλεημοσύνας λέγω καὶ προσφοράς· καὶ φέρει τούτοις πολὺ τὸ πρᾶγμα τὴν ὄνησιν, καὶ μέγα τὸ κέρδος καὶ τὴν ὠφέλειαν. οὐ γὰρ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα νενομοθέτηται, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πανσόφων μαθητῶν παραδέδοται φημὶ δὴ περὶ τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων εὐχὴν ποιεῖσθαι τὸν ἱερέα ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, ἴσασιν αὐτοῖς πολὺ τὸ κέρδος ἐκ τούτου καὶ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. εἶτα σὺν τούτοις ὁ πάνσοφος αὖθις Νυσσαέων Γρηγόριος, ὅτι φησὶ οὐδὲν ἀλογίστως, οὐδὲ ἀκερδῶς ὑπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ κηρύκων καὶ μαθητῶν παραδέδοται, καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ πανταχοῦ ἐκκλησίᾳ διακεκράτηται, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐπωφελὲς καὶ θεάρεστον, τὸ μνήμην δηλονότι ποιεῖν ἐπὶ τῆς θείας καὶ παμφαοῦς μυσταγωγίας, τῶν ἐν ὀρθῇ τῇ πίστει κεκοιμημένων. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ θερίσει πᾶς τις ὃ ἔσπειρε, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, περὶ τῆς παρουσίας πάντως τοῦ κτίστου καὶ περὶ τό τε φρικτῆς ἀποφάσεως εἴρηται, καὶ περὶ τοῦ κόσμου τοῦδε συμπεράτωσεως. τότε γὰρ ὅλως βοηθείας οὐκ ἔστι καιρός, ἀλλὰ πᾶσα παράκλησις ἄπρακτος. τῆς πανηγύρεως γὰρ διαλυθείσης οὐκ ἔστι πραγματείας ἐμπόρευμα, ποῦ γὰρ οἱ πένητες τότε; ποῦ λειτουργίαι; ποῦ ψαλμῳδίαι; ποῦ εὐποιΐαι; διὸ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, ἀλλήλοις ἐπικουρήσωμεν, καὶ τῷ φιλαδέλφῳ καὶ φιλανθρώπῳ καὶ φιλοψύχῳ θεῷ, τὰ τῆς φιλαδελφίας προσοίσωμεν· δέχεται γὰρ εὖ μάλα καὶ τοῖς ἀσυμφθάστως, καὶ οἷον εἰπεῖν, ἀνετοίμως ἐκδημήσασι, τὰς ὑπὸ τῶν οἰκείων τούτοις προσφερομένας τῶν ὑστερημάτων ἀναπληρώσεις, καὶ εἰς ἔργον τούτοις καὶ πράξεις λογίζεται. θέλει γὰρ οὕτως ὁ φιλάνθρωπος κύριος αἰτεῖσθαι, καὶ νέμειν τὰ τῶν ἰδίων κτισμάτων πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα, περὶ τότε αὐτοῖς ὁλικῶς ἐπικάμπτεται, οὐχ ὅταν τις ὑπὲρ ἰδίας ψυχῆς ἀγωνίζεται, ἀλλ' ὅταν καὶ ὑπὲρ τοῦ πέλας τοῦτο ἐργάζεται. ἐν τούτῳ γὰρ ἐπὶ τὸ θεομίμητον ἐκτυποῦται, καὶ τὰς ἑτέρων δωρεὰς ὡς οἰκείας ἐξαιτεῖ χάριτας, καὶ τὸν τελείας ἀγάπης τὸν ὅρον ἐκπληρώσει, καὶ μακαρισμὸν ἐκ τούτου τὴν τοῦ πέλας εὐεργετεῖν ψυχήν, ὅτι μάλιστα κομίζεται.

Et si quidem peccator mortuus fuerit, soluantur peccata: sin iustus, accrescat merces & retributio. Et iterum in alio sermone: Excogitemus quomodo & defunctis prosimus. Demus eis præsens subsidiũ, eleemosynas (inquam) & oblationes. Quæ res ipsis cõmodũ, lucrum, & utilitatem magnam affert. Non enim temere in ecclesia Dei a sapientissimis suis discipulis sancita sunt hęc & tradita, ut sacerdos in tremẽdis mysterijs preces faciat pro fidelibus defunctis. Inde enim eis multum cõmodi & utilitatis prouenit. Accedat etiã ad hos sapientissimus Gregorius Nyssenus, dicens, nihil absq; ratione & utilitate a prædicatorib. & discipulis Christi traditum, & in omnib. ecclesijs Dei prædicatũ. Res aũt modis omnib. utilis, & Deo in primis grata, in diuinis p̃clarisq; sacris operationibus, eorũ qui in recta fide decesserunt manifestam facere memoriã. Iam quod dicitur, Quia tu daturus es unicuiq; iuxta opera sua: &, Metet unusquisq; quod seminauerit: & cætera quæ sequuntur: dicta sunt de aduentu conditoris uniuersi, terribilisq; iudicio, & mundi huius cõsummatione. Tum enim nullum auxilij tempus, tum ociosa & frustra aduocatio omnis. Nundinis enim dissolutis, cessat negociationis cõmercium. Vbi enim tum pauperes? ubi sacræ operationes? ubi Psalmorum cantilenæ? ubi bona opera? Idcirco ante illam horam mutuũ iuuemus: & quæ fraternæ charitatis officia attinent, clementissimo Deo animarum fraternitatisq; amatori offeramus. Dicitur enim, & bene, quòd si qui hinc non præmissis bonis migrauerint, & postea à familiaribus neglecta oblatis reliquijs sarciantur, imputari opus perinde ac ab eis factum foret. Est enim & hęc uoluntas benignissimi Domini, ut creaturæ quæ ad salutem petũtur, sic petantur & distribuantur: & exoratur non solũ quãdo quis p̃ salute & propria est anxius, sed quando pro proximo aliquid operatur. Hęc enim fœlix diuinæ bonitatis imitatio est, dum quis alijs non minus, quàm sibi gratiam exposcit: & tunc consumatæ charitatis terminus ac beatitudo attingitur, dum in proximo animæ suæ benefacit.

Quid

τί δὲ καὶ δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα νενόμισται; μήτι τὴν Φαλκονίλλαν ἡ πρωτόμαρτυς οὐκ ἔσωσε μετὰ θάνατον; ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, ὅτι αὕτη κατ' ἀξίαν ἐπεὶ πρωτόμαρτυς, καὶ ταύτης δέον εἰσακουσθῆναι τὴν δέησιν. ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο φημί, καλῶς. ἡ πρωτόμαρτυς. σκόπει δὲ πάλιν, ὑπὲρ τίνος ἡ αἴτησις. ὅτι περ ὑπὲρ ἑλληνίδος εἰδωλολάτριδός τε καὶ πάμπαν ἀμέρου καὶ ἀλλοτρίου κυρίου ἐργάτιδος. ἐνταῦθα δέ, πιστὸς ὑπὲρ πιστοῦ πρὸς τὸν αὐτοῦ δεσπότην. θὲς τοίνυν ἐκ θατέρου εἰς θάτερον, ὡς ἂν τὸ πρᾶγμα ἐξισωθήσεται. δὲ λάβε μοι καὶ αὖθις ἐκ τούτων, καὶ εἰς ἕτερα ταυτοδύναμα καὶ ὁμότροπα. λέγω δὴ τὴν Παλλαδίου πρὸς Λαῦσον ἱστορικὴν βίβλον, ἐν ᾗ τὰ κατὰ τὸν μέγαν καὶ θαυματουργὸν Μακάριον, παναληθῶς ἀναγέγραπται θαύματα πρὸς τὸ ξηρὸν γὰρ κρανίον πυθόμενος περὶ τῶν κεκοιμημένων, μεμάθηκεν ἅπαντα. εἶτα πρὸς τοῦτο. οὐδέποτε τοίνυν τινὰ παραμυθίαν εὑρίσκεται; ἦν γὰρ ὁ ἅγιος συνήθως ποιῶν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχάς, καὶ γνῶναι ἐφίετο εἰ ἄρα πρὸς ὄνησιν γίνονται. τοῦτο δὴ βουληθεὶς ὁ φιλόψυχος ὑποδείξασθαι κύριος, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πληροφορεῖσθαι θεράποντα, τῷ ξηρανθέντι κρανίῳ λόγον ἀληθείας ἐνέπνευσεν, ὅτε φησὶν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τὰς δεήσεις προσφέρεις, τότε παραμυθίας μικρᾶς αἰσθανόμεθα. ἄλλῳ δὲ πάλιν τῶν θεοφόρων πατέρων, μαθητὴν ἔχοντι ἐν ἀμελείᾳ βιοῦντα, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τοῦ βίου πέρας ῥαθύμως ἐπιφθάσαντα, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος κύριος μετὰ δακρύων αἰτησαμένου τοῦ γέροντος, ὡς τὸν κατὰ Λάζαρον πλούσιον ἐν τῇ φλογὶ καιόμενον μέχρι τραχήλου ὑπέδειξεν. ὡς ἐντεῦθεν πολλὰ τοῦ ἁγίου πονήσαντος, καὶ σὺν δάκρυσι τὸν θεὸν λιπαρήσαντος, μέχρι τῆς ζώνης πάλιν ὑπέδειξεν. εἶτα καὶ αὖθις κόποις τοῖς κόποις τοῦ ἁγίου προσθήσαντος, παντελεύθερον καὶ τοῦ πυρὸς λελυτρωμένον ἐν ὀπτασίᾳ τῷ γέροντι δέδειχε. καὶ τίς ἂν δυνηθείη καθ' εἱρμὸν τὰς περὶ τούτων μαρτυρίας ἐκδιηγήσασθαι τὰς ἐν τοῖς τῶν ὁσίων βίοις τεταγμένας φημὶ καὶ θείαις ἀποκαλύψεσιν, ἐναργῶς παριστώσας, καὶ μετὰ θάνατον μέγιστα τοὺς κατοιχομένους εὐεργετεῖν τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένας εὐχάς τε καὶ λειτουργίας καὶ ἐλεημοσύνας; οὐδὲν γὰρ τῶν δανεισθέντων θεῷ, ἀφανίζεται ὅλως, ἀλλὰ σὺν μεγίστῃ προσθήκῃ παρ' αὐτοῦ ἀνταμείβεται.

Quid autem graue ne hoc existimatur? An non Falconillam post mortem martyr prima saluauit? At forte dices, quod huius preces, quia prima martyr erat, exaudiri dignæ erãt. Ad quod ego inquam: Bene, fuit quidem hæc prima martyr: sed ediuerso attende, pro quo preces factæ sint: nempe pro gentili, idolorum cultrice prophana, à Christiq; ministerio aliena. Hic autem fidelis pro fideli apud eundem Dominum intercedit. Confer itaq; utrunq;, ut res adæquetur. Commemora item cum ijs, alia eiusdem generis & uirtutis. Adde & historicum librum Palladij ad Lausum, in quo uerissime conscripta sunt miracula, quæ magnus signisq; clarus Macari9 operatus est, scilicet ut ex cranio arido sciscitando de defunctis pleraq; edidicerit. Et quia faciebat pro consuetudine sua pro defunctis preces, scireq; desiderabat, nunquid illis prodessent & an consolatio eis inde proueniret: Deus animarum amator, uolens hoc seruo suo pluribus & certis argumẽtis patefacere, cranio quod exaruerat, uerbum ueritatis inspirauit. Prorupit enim craniũ in hæc uerba: Quãdo pro mortuis offers preces, consolatiunculam sentimus. Fuit & alius pater sanctus, cui discipulus erat uitæ dissolutionis, quem in negligentia sua morte correptum, seni illi multis lachrymis postulanti, misericordissimus animarum amator Deus ostendit, ceu Lazaro diuitem in flamma ceruicetenus ardentem. Et quum multo amplius sanctus ille se affligeret, lachrymisq; Deum obtestaretur, ostensus est ei ad zonam usque ardens. Tandem cum adhuc afflictionem afflictioni adderet, in uisione omnino liberum, & ab igne ereptum seni ostendit. Verum quis posset testimonia omnia huius generis, quæ passim in historijs sanctorum leguntur, narrando prosequi? Testimonia inquam, & diuinas reuelationes, manifeste adstruentes post mortem defunctis beneficia plurimũ prodesse: utpote cũ fiunt pro ipsis preces, operationes sacræ, & eleemosynæ. Nihil enim omnino disperit, quo Deo fœneratur, sed cum maxima redit usura. At

Πρὸς δὲ τοῦ φάναι τὸν προφήτην, ἐν δὲ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; προειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου, νικᾷ δὲ ταύτας ἡ ἄφατος τούτου φιλανθρωπία. καὶ γὰρ μετὰ τὸ φάναι τὸν προφήτην ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν ᾅδῃ ἐξομολόγησις. ἐκείνων λέγω τῶν ἐν τῇ σωτηρίῳ τοῦ δεσπότου καθόδῳ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ᾽ ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. τίνες γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας; οἵτινές εἰσι πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς, καὶ τοπάρχαι,
καί τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων,
δυσαρίθμητοι πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν.
Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦμεν, τοῖς δοξάζουσιν ὧδε· ὡς οὔτε δῶρον,
οὔτε θαυμαστὸν, καὶ παράδοξον τοῦτο,
τὸ σῶσαι χριστὸν τοὺς πεπιστευκότας
ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος,
καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιστεύσας, οὐκ ὄλλυται.
ἔδει τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
καὶ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι,
τῇ καταβάσει τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου.
ὃ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηθείᾳ.
οὐ λέγω χάριν φιλανθρωπίας μόνης,
σωθέντας ὑπάρχουσιν ὡς οἶμαι πάντας,
ὅσοι τὸν βίον καθαρώτατον εἶχον,
καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν.
ἰσχνῶς βιοῦντας ἐγκρατῶς καὶ σωφρόνως.
τὴν δέγε πίστιν ἀκραιφνῆ τε καὶ θείαν,
οὐ κατέλαβον μὴ γυμνασθέντες ὅλως·
ἀλλ᾽ ἀδίδακτοι μείναντες τὸ παράπαν,
τούτους ὁ πάντων ταμίας καὶ δεσπότης,
εἵλκυσεν ἐζώγρησε δικτύοις θείοις.
καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ,
λάμψας ἐπ᾽ αὐτοὺς τὰς θεϊκὰς ἀκτῖνας,
καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
οὐ γὰρ ἠνείχετο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,
εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγονέναι.
ἐκέκτηντο γὰρ ἐργωδέστατον βίον,
ἐπίμοχθόν τε καὶ στενὸν ὑπὲρ λόγον,
αὐτοκράτορες τῶν παθῶν γεγονότες,
καὶ τῶν ἡδονῶν καταπτύσαντες ἅμα,
ἀκτημοσύνην τε πᾶσαν ἐξησκηκότες,
ἐγκράτειάν τε σὺν ἀγρυπνίᾳ πάλιν,
καὶ πᾶσαν ἁπλῶς ἀρίστην ἐργασίαν,
οὐκ εὐσεβῶς μὲν, ἀλλ᾽ ὅμως διελθόντες,
τὴν ἀνωτάτω πρόνοιαν ὡς ἐδόκουν,
ἄριστα σεβόμενοι πλὴν ἐσφαλμένως.
εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ τὴν θείαν δόξαν,
τῆς παναδυνουργοῦ κατέλαβον τριάδος.

At quod ait propheta, In inferno quis confitebitur tibi? paulò antea diximus, quàm terribiles sunt animæ iudicis, cuius oculos nihil subterfugit, eas tamen superat eiusdem ineloquibilis misericordia. Quamuis autem ita dicat propheta, omninò tamen in inferno cōfessio aliqua fuit, eorum inquam, qui in salutarem Domini descensum crediderant. Christus enim assertor uitæ, non simpliciter omnes, sed eos tantùm, qui crediderant, ut dictum est, saluauit. Et qui'nam ante nos crediderunt? Patres & prophetæ, iudices, reges & præsides, aliiq́ ex Hebræorum gente in magno numero & noti omnibus. Cæterùm nos ita respondemus ad hæc, iis, qui sic sentiunt: Neque nouum, neque mirum, neque rarum esse, si Christus eos qui in se crediderunt, saluârit. Quandoquidem unus est iustus iudex, in quem quisquis crediderit, non perit. Oportebat ergo omnes huiusmodi, per descensum Dei & Domini nostri, ab inferni uinculis liberatos saluari. Quod & illius prouidentia factum est. At solius misericordiæ gratia, saluatos opinor omnes, qui in uitæ puritate nullum non perfecerunt opus bonum, cōtinenter, sobriè, tenuiterq́ uiuendo, licet minus satis exercitati, fidem diuinam ac syncerам non acceperint. Cęterùm quia illis defuit præceptor, à Domino cui omnia curæ sunt, diuinis retibus capti, fulgentibus in eis radiis diuinis, & ueritatis lumine monstrato, ad credendum inducti sunt. Naturæ enim condolens Deus, horum labores cessari non permittebat. Vitam enim actuosissimam agebant, & suprà quàm dici potest ærumnosissimam & angustam, simul affectum suorum imperatores, atque uoluptatum facti contemptores, paupertatem, continentiam, uigilantiam, & optimam quanque uirtutem absoluerunt. Licet autem non admodum religiosè, tamen aliquam iam diuinæ prouidentiæ rationem attigerūt, & cûm in parte optima uersati sint, non tamen citra lapsum. Porrò nonnulli diuinam gloriā & trinitatis omnipotētis uirtutem

ἐσχὼν ἀμυδρῶς, ἀλλ᾽ ἐδόξασαν ὅμως.
ἄλλοι δὲ τὴν σάρκωσιν εἶπον τοῦ λόγου,
πάθη τὰ σεπτὰ καὶ τὴν ἔγερσιν τούτου.
ἕτεροι δὲ γέννησιν τὴν ἐκ παρθένου,
ὀνομασίαν τε ταύτης προειπόντες.
Μαρία γάρ φησιν ὄνομα τῇ κόρῃ.
αὖθις γένιοι προκατέλεξαν πάσας,
τὰς ὑπερφερεῖς Χριστοῦ θαυματουργίας,
τῶν νεκρῶν τε καὶ πηρῶν καὶ μογγιλάλων,
λεπρῶν καὶ κωφῶν καὶ τῶν πυρεκτιώντων,
ὑδεριόντων ἅμα καὶ ξηροχείρων,
καὶ τὴν θαλάσσης τὸν περιπάτον γένθεν,
ἄρτων τὴν εὐλόγησιν, καὶ τῶν ἰχθύων,
μεταβολὴν ὕδατος αὖθις πρὸς οἶνον,
αἱμοῤῥοούσης καὶ συγκυπτούσης ἄρδην, (στοις.
τὰς ῥώσεις προφησάντων σὺν ἄλλοις πλεί-
τούτους ἡ θεία τοῦ λόγου δυναστεία
οὐκ ἠνέσχετο περιιδεῖν ὀλωλότας,
οὐδ᾽ ἀπολέσαι τὰς πράξεις τὰς ἀρίστους.
τὸ γὰρ δανεισθὲν αὐτῶν τοῦ χρόνου μέρος,
καθὰ προειρήκαμεν οὐκ ἀμαυροῦται,
ἀλλὰ φυλαχθὲν ἀποδίδοται πᾶσι
τοῖς καλῶς βιώσασι μετὰ προσθήκης.
οἱ δέ γε βίον αἰσχρὸν βεβιωκότες,
καὶ μηδὲν ὅλως τῶν χρηστῶν πεπραχότες.
σπόρον ἢ καρπὸν μηδ᾽ ὅλως κεκτημένοι,
ἀλλά, καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ τε καὶ πίστει.
εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατεσφαλμένοι.
οὔτε τῆς βροχῆς γὰρ θείας οὐρανόθεν,
χεθείσης αὐτοῖς ἐβλάστησε καθόλου.
οὐ γάρ, ὡς ἔφθην εἰπών, ἔβαλον σπόρον.
οὔτε λάμψαντος τοῦ τῆς δόξης Ἡλίου
ἐπεπαύθησαν ὡς ἄκαρπον καθόλου.
τούτους οὐκ ὀνίνησι Χριστὸς εἰς ἅπαν.
οὐ συνήγειρεν ὡς οἶμαι πεπτωκότας,
ὡς ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας.
ὅτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ, δοκεῖ μοι.
ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας.
καὶ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας,
ἡ τοῦ σκότους ἔπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων.
οὗ θεράποντες γεγόνασιν ἐκ πρώτης.
ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσιν, ὡς θέμις,
καὶ συνιέντες μὴ συνιῶσιν ὅλως.
οἱ δ᾽ ἄλλοι πάντες οἱ σπόρον ἐσχηκότες,
ἐπεπαύθησαν τοῦ Ἡλίου φανέντος,
ἐβλάστησάν τε τῆς βροχῆς γεγονυίας.
ἰδὲ ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς.

Λῦσαι σὺν θεῷ καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον, οὐκ ἀποφαντικῶς διὰ τὸ ἀνάξιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον. τούτοις ἔσωσεν

uirtutem, utcunque tenuiter apprehenderunt, glorificauerunt tamen. Alij incarnationem etiam uerbi, & honorificam passionem ac resurrectionem dicebant. Alij natiuitatem quæ ex uirgine, nominationemque ipsius prædixerunt. Maria enim, ait, nomen puellæ. Alij item omnia excellentia Christi miracula prælocuti sunt. Nam inter multa alia præuaticinati sunt miracula mortuorum, cæcorum, surdorum, leprosorum, eorum qui impeditioris erant linguæ, febri, hydropisiue laborantium, aridas manus, luxataue membra habentium, & dæmoniacorum, perque mare deambulationem, insuper benedictionem panum & piscium, & curationes hæmorrhousæ, & mulieris prorsus incuruæ, prædicentes cum alijs multis. Enimuero neque illos despexit diuini uerbi potentia, ut prorsus excidere, & perire eorum bona opera permitteret. Nulla enim pars temporis in usuram collocata, ut antea diximus, disperibit, sed fideliter seruata, omnibus qui bene egerunt uitam, restituetur una cum additamento & lucro. Qui uero turpiter transacta uita, neque semen, neque fructum aliquem bonum habuerunt, sed uita, uerbo, & fide, modis omnibus sunt lapsi: quia ut signanter prius dixi, sementem non fecerunt, ideo etiam neque germinauerunt cœlitus diuino imbre infuso, neque floruerunt sole glorię exorto, sed prorsus fructu carent: eisque nihil profuit Christus, neque lapsos puto suscitauit, utpote indignos omni salute, quod in ipsum solum non crediderunt. Primus enim draco cui tanto studio seruierunt, & tenebrarum densatio, ipsorum mentes mentalesque cordis oculos excæcauerunt, ne uidentes uideant, ut est in oraculo: & ne audientes intelligant. Omnes autem alij quibus fuit semen, & facta pluuia germinauerunt, & solis iubare exorto mire effloruerunt. Vide quo nos cursu suo produxit sermo, durem, quam prope occultam esse oportebat, soluere & dijudicare auxilio Dei conamur. At nos (indignum enim foret) definimus nihil, tantum fraternitatis studio ratiocinamur. Hos saluauit,

ut

ὡς ἔγωγε οἶμαι, ὁ χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ. δέδεικται τοίνυν τῇ τοῦ χριστοῦ συνεργείᾳ ὅτι περ γέγονε καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολόγησις. ταῦτα δὲ φαμὲν, οὐ τὴν προφητείαν ἀναιροῦντες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενοι τὸν ὑπεράγαθον κύριον ὑπὸ τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας νικώμενον, ὥσπερ τῇ Νινευῇ, καταστραφήσεται. καὶ αὕτη οὐ κατέστραπται, ἀλλὰ νενίκηκε τὴν κρίσιν ἡ ἀγαθότης. καὶ ἐν τῷ Ἐζεκίᾳ τάξαι, φησὶ, περὶ τοῦ οἴκου σου. ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. ἐξ αὐτὸς οὐκ ἀπέθανε. καὶ ἐν τῷ Ἀχαὰβ, ἐπάξω, φησὶ, κακά· καὶ οὐκ ἐπήγαγεν, ἀλλ' εἶπεν, ἴδε πῶς κατενύγη Ἀχαάβ. διὸ οὐκ ἐπάξω ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ κακά. ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν ἀπόφασιν ἡ ἀγαθότης ὑπερενίκησεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις κρίμασι. καὶ εἰς ἀεὶ νικήσει μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀνταποδόσεως, ὅταν ἡ λύσις τῆς πανηγύρεως ἥξῃ· καὶ βοηθείας οὐκ ἔσται καιρὸς, ἀλλ' ἄνθρωπος καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ. νῦν δὲ καιρὸς βοηθείας, καὶ καιρὸς πραγματείας, καὶ καιρὸς συναλλάγματος, καὶ καιρὸς κόπου καὶ μόχθου, καὶ μακάριος ὁ μὴ ὀκλάσας μήτε χαυνωθεὶς τῇ ἐλπίδι· μακαριώτερος δὲ, ὁ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ πλησίου ἀγωνισάμενος. τοῦτο γὰρ μᾶλλον καὶ τέρπει, καὶ κατευφραίνει τὸν φιλοικτίρμονα κύριον, τὸ ἐπιδεῖν ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ πέλας βοήθειαν. τοῦτο καὶ θέλει ὁ ἐλεήμων καὶ βούλεται, ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες εὐεργετώμεθα καὶ ζῶντες, καὶ μετὰ θάνατον. οὐ γὰρ ἂν ἡμῖν ἀφορμὴν ἐδεδώκει, τὸ μνήμην ἐπὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ποιεῖσθαι τῶν προλαβόντων, καὶ πάλιν τρίτα, καὶ ἔννατα, καὶ τεσσαρακοστὰ, καὶ τὰς ἐτησίους μνήμας, καὶ τελετὰς, ἅτινα πάσης ἀντιρρήσεως ἄνευ ἡ καθολικὴ αὐτοῦ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, καὶ ὁ ταύτης θεοσύλλεκτος καὶ πανευσεβὴς λαὸς ἀπαρασάλευτα κατέχει καὶ διάγνωσι, εἰ μὴ τοῦτο εὐθὲς ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. πάντως γὰρ εἰ χλεύη τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ ἀκερδὲς, καὶ ἀνόνητον, πολλῶν γεγονότων θεοφόρων ἁγίων πατριαρχῶν πατέρων, καὶ διδασκάλων, ἐνέσκηψε ἄν ποτε τινὶ τοῦ καταπαῦσαι τὴν πλάνην. ἀλλ' οὐδεὶς τούτων ἀνατρέψαι ἄν ποτε δεδοκίμακε. μᾶλλον μὲν οὖν κεκύρωκε, καὶ ὁσημέραι τὸ πρᾶγμα ἐπηύξατο, καὶ προστίθεται, προσθήκην ἐπὶ προσθήκῃ δεχόμενον. δέον τοίνυν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἐπιμνησθῆναι πρὸς

ut ego existimo, Christus in inferno. Mōstratum igitur cooperatione Christi, factam esse & in inferno confessionem. Hæc autem dicimus, non ut de prophetia aliquid tollamus: sed ostendere uolumus, optimum Dominum à sua misericordia uinci: sicut in Niniue manifestum est, quæ subuertenda erat, subuersa tamen non est. Et Ezechiæ ait: Dispone domui tuæ, morieris enim tu, & non uiues: mortuus tamen tunc non fuit. Et ad Achab dixit, Inducam mala: & non induxit, sed dixit: Vide quomodo compunctus est Achab, ideo non inducam in diebus suis mala. Vicitq; iterum sententiam misericordia, ut & in plurimis iudicijs alijs, uincetq; in æternum, donec extrema fiat retributio, & soluantur hæ nundinæ, tunc non erit tempus quærendi auxilij: stabit enim homo cum onere suo. Nunc uerò tempus est adiutorij, nunc tempus negociationis, nunc tempus recōciliationis, nunc tempus solicitudinis & laboris. Et beatus quidem qui non labefactat, neque inflatur spe. Beatior autem, qui & sibi, & proximo prodesse laboret. Hoc est enim quod misericordissimum Deum magnopere oblectat & lætificat, si in iuuando proximo singuli studiosi fuerimus. Hoc etiam est quod uult ac consulit misericors Deus, ut uicissim nos, tam in uita, quàm post mortem, beneficijs prosequamur. Nisi enim hoc in oculis suis rectum foret, nūquam occasionem dedisset habēdæ memoriæ defunctorum in sacrificio illo incruento, sed neq; tricesimorum, quadragesimorum, & anniuersariorum, quæ nunc inconcussa & certiora, quàm de quibus iudicandum sit, apostolica catholicaq; ecclesia, ac populus à Domino collectus, pietatiq; deditus, absque omni contradictione custodit. Profectò si friuolum & inutile opus foret, cum tot sancti diuinoq; spiritu pleni patriarchæ, patres, ac doctores ferunt, utique aliquis eorum ad errorem eiusmodi sopiendum incubuisset. At tantum abest, ne quis unquam subuertere tentârit, ut confirmarint etiam, quotidieq; magis ac magis huic operi studeatur, incrementumq; adijciatur incremento. Cæterùm hîc & aliarum historiarum meminisse operæprecium

τούτοις, Γρηγόριος οὖν ὁ Διάλογος, ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ὡς ἴσασι πάντες, ἐν ἁγιοσύνῃ καὶ γνώσει διαβόητος, ᾧ φασὶ λειτουργοῦντι, οὐράνιος συνελειτούργει καὶ θεῖος ἄγγελος. οὗτός ποτε ἀνὰ τὴν λίθινον πορείαν ποιούμενος, καὶ στὰς διεπιτηδὲς, εὐχὴν κραταιὰν πρὸς τὸν φιλόψυχον κύριον, ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως πεποίηκεν. ὃς παραυτίκα φωνῆς θεόθεν ἐνηχθείσης αὐτῷ, ἐπακήκοε τάδε φησάσης. τῆς εὐχῆς σου, φησὶ, ἐπήκουσα, καὶ συγγνώμην Τραϊανῷ δίδωμι. σὺ δὲ μηκέτι προσάξῃς ὑπὲρ ἀσεβῶν εὐχὰς προσενέγκῃς μοι. καὶ ὅτι τοῦτο γνήσιον πέλει καὶ ἀδιάβλητον, μάρτυς ἑῴα πᾶσα καὶ ἑσπέριος. ἰδοὺ τοῦτο, τῆς Φαλκονίλλης ὑπέρτερον. ἐκείνη μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου κακῶν παραίτιος γέγονεν, οὗτος δὲ πολλῶν μαρτύρων οὐ μικρὸν ἐνεστήσατο μόρον. θαυμαστὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, καὶ σοῦ τὴν ἄφατον εὐσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιλάνθρωπον νεύεις, καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας καὶ τῆς πρὸς σὲ βεβαίας πίστεως καὶ ἐλπίδος. καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς διὰ τῶν σῶν θεραπόντων, εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων. ἐξιλασμούς τε καὶ ὁλοκαυτώσεις, ὕμνους καὶ ψαλμῳδίας καὶ προσευχάς, οὐκ εἰκῆ καὶ εἰς μάτην. σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ εὐπάροχος, καὶ διδοὺς πᾶσιν ὁτιοῦν προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου, μυριοπλασίονα τὴν ἀντίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὅλως τῶν ὑπὲρ σῷ ὀνόματι γινομένων ἀνόνητον. μή τις τοιγαροῦν τοῦτο οἰέσθω ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ὅτι πάντα ὅσα ὑπὲρ θεῷ μετὰ πίστεως φέρονται, οὐ πολλαπλασίονα δίδωσι τὴν ἀντίδοσιν. ὥσπερ γὰρ μύρον, ἢ ἕτερον ἅγιον ἔλαιον, ὁ περιχρίειν θέλων νοσοῦντα, πρῶτον ἐκεῖνος, εἶτα ὁ χρίων μετέχει τῆς χρίσεως, εἶθ' οὕτως ἀλείφει τὸν κάμνοντα· οὕτω, καὶ πᾶς τις ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας ἀγωνιζόμενος, πρῶτον ἑαυτὸν ὀνίνησιν, εἶτα τὸν πέλας. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. Ἀθανάσιος αὖθις ὁ πάνυ, ἐν τῷ εἰς κοιμηθέντας αὐτοῦ παναρμονίῳ λόγῳ, τάδε φησίν· ὅτι κἂν εἰς ἀέρα ὁ εὐσεβὴς τελειωθεὶς κατατεθῇ, μὴ ἀπαναίνου ἔλαιον καὶ κηροὺς χριστὸν τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ, τὰ

fuerit. Gregorius itaq; qui Dialogos à nostris dicitur, ueteris Romæ episcopus, uir (quod testantur omnes) sacrarum disciplinarum intelligentia celebris, cui etiam (ut ferunt) sacra facienti cœlestis angelus socium se addidit: simul sacrificās, cum per forum Traiani lapidibus stratum iter faceret, ualidas preces ad misericordem, animabusq; propitium Dominum habuit, ut Traiano regi peccata dimitterentur. & cōfestim uox diuinitus allata, audita est, in hunc modum dicēs: Preces tuas audiui, & ueniam Traiano do: tu uerò deinceps pro impio hostiam mihi ne offeras. Testatur autem oriens & occidens totus, miraculum hoc germanum & irrefutabile. Ecce amplius hoc est, quàm quod de Falconilla traditur. Hęc enim unius, nēpe idololatrię, & nullius præter id criminis rea erat. Ille uerò multos etiā martyres nō raro morti condēnauit. Mirabilis es Domine, & mirabilia sunt opera tua. misericordiam tuam ineffabilē rectè glorificamus: undiquaq; enim ad misericordiam propensus es, seruisq; tuis uarias occasiones salutis, fraternæ dilectionis, solidæq; spei ac fidei erga te prębes, docens per famulos tuos nos inuicem mutuis beneficijs debere prosequi: qualia sunt propitiationes & holocausta, hymni, psalmorum cantus, & preces. Neq; id temerè, frustràue. Nam cum errare nescias, ad largiendumq; sis facilis, & millefariam retribuas pro omnib. quæ in gloriā tuam offerunt, quomodo inutile erit aliquid quod in nomine tuo fuerit factū? Quocirca ne quis existimet fratres et patres charissimi, si quę in fide offerātur Deo, non receptura multiplicem retributionē. Quemadmodū enim qui ægrotantem unguento uel alio precioso oleo uult inungere, prior ipse unguēdo particeps est unctionis, & sic postea inungit laborantem morbo: ita qui pro salute proximi, adhibito studio aliquid facit, primū sibi, deinde & proximo prodest. Non enim iniustus est Deus, iuxta diuum Apostolum, neq; ullius operis obliuiscitur. Insuper & Athanasius in sermone illo undecunque concinno, quem in eos qui obdormierunt, scripsit, scitè dicit: Si quis diem obierit, licet in aerem deponatur inhumatus, ne omiseris oleum & ceram, inuocato Christo Deo, ad sepulchrum

φῷ προσάψαι. δεκτέα γὰρ ταῦτα τῷ θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τὴν ἀντίδοσιν. τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς, ὁλοκαύτωσις. ἡ δέ γε ἀναίμακτος θυσία, ἐξιλασμός· ἡ δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιΐα, προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως. ἔστω οὖν ὁ σκοπὸς τοῦ τὴν προσαγωγὴν ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου ποιοῦντος, ὃν τρόπον ὅταν τις νήπιον ἔχῃ τέκνον, καὶ παντελῶς ἄναρθρον καὶ ἀνίσχυρον, εἶτα νοσοῦντος τούτου καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ κηροὺς καὶ θυμίαμα σὺν ἐλαίῳ εἰς θεῖον νεὼν μετὰ πίστεως ἄξῃ, ὁλοκαυτώσῃ τε ταῦτα διὰ τὸν παῖδα. οὐχ ὡς αὐτὸς ὁ παῖς ταῦτα καὶ κρατεῖ καὶ προσάγει ὡς τὰς ἀποταγάς τε, καὶ συνταγὰς τῆς θείας ἀναγεννήσεως; οὕτω καὶ τὸν ἐν κυρίῳ τελειωθέντα ἐννοείτω καὶ κρατεῖν καὶ προσφέρειν τούς τε κηροὺς, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ τὰ εἰς λύτρον αὐτοῦ προσαγόμενα πάντα; καὶ οὕτω θεοῦ χάριτι τοῦ μετὰ πίστεως σκοποῦ, οὐδ' ὅλως ματαιωθήσεται. ταῦτα γὰρ οἱ θεηγόροι Ἀπόστολοι, καὶ θυηπόλοι διδάσκαλοι, καὶ πνευματοφόροι πατέρες, ἐν κατοχῇ τοῦ θείου κατὰ τὸ θεμιτὸν γεγονότες, καὶ τῆς ἐκστατικῆς τούτου δυνάμεως ποσῶς μετειληφότες, ἐνθέῳ στόματι θεοφιλῶς ἐθέσπισαν, καὶ λειτουργίας καὶ εὐχάς τε καὶ ψαλμῳδίας, ἐτησίους τε μνήμας τῶν προλαβόντων. ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν θεοῦ τοῦ φιλανθρώπου τῇ χάριτι, ἐπαύξουσι καὶ προστίθενται ἀπὸ ἀνατολῶν Ἡλίου μέχρι δυσμῶν καὶ Βορρᾶ καὶ νότου εἰς δόξαν καὶ αἶνον τοῦ κυρίου καὶ βασιλέως τῶν βασιλευόντων θεοῦ. εἶτα φησὶ ὁ ὑπεναντίος. εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πάντες σωθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἀστοχήσει. εὖ γε τοῦτο καὶ εἴθε. αὐτὸ γὰρ καὶ διψᾷ καὶ θέλει, καὶ ζητεῖ, καὶ ἐφίεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρει καὶ κατευφραίνεται ὁ ὑπεράγαθος κύριος, ἵνα μή τις τῶν αὐτοῦ θείων δωρεῶν ἀστοχήσῃ. μὴ ἀγγέλοις τὰ γέρα καὶ τοὺς στεφάνους ἡτοίμασε; μὴ διὰ τὸ σῶσαι τοὺς οὐρανίους νόας ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονε; καὶ ἐκ παρθένου ἀδιαφθόρως σεσάρκωται; καὶ βροτὸς ἐχρημάτισε, καὶ παθῶν καὶ θανάτου ἐγεύσατο; μὴ τοῖς ἀγγέλοις ἐρεῖ, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν κληρονομήσατε; οὐκ ἔχεις τοῦτο εἰπεῖν ὁ ἀντιλέγων. ἀλλὰ πάντα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς περ πέπονθεν, οὕτω καὶ ἡτοίμασε. τίς γὰρ

chrum accendere: Accepta enim Deo sunt, plurimamque secum referunt retributionem. Oleum enim & cera, holocaustum est: incruentæ autē hostiæ oblatio, ꝓpiciatio est. Quod uero in pauperes collocatur beneficium, omnis bonæ retributionis augmentum. Itaque pro defuncto oblaturus, eundē seruet scopum, quem qui pro paruulo filio, adhuc imbecillo & infante. Interim enim dum puer ęgrotat, affert ceram, oleum, & thymiama in templū Domini magna fide, & accendit pueri nomine. Neque enim puer hoc faceret, uel posset, cum ignoret diuinę regenerationis constitutiones. Sic cogitet etiam eum, qui in Domino mortem obijt, & posse & afferre ceram, oleum, & cætera quæ in redemptionē offerri solent. Quod si hac ratiōe & fide obtulerit, eius gratia non undiquaque diuina gratia priuabitur. Apostoli enim Dei prædicatores & magistri sacrificiorum curatores, alijque patres sacro afflati numine, & participes uirtutis animum excedere facientis, secundum quod fas erat, & acceptum Deo, diuino ore annunciarūt, operationes sacras & preces, & psalmos anniuersarias'que defunctorum memorias, & quæcunque usque in hodiernum diem gratia benignissimi Dei augentur, incrementum'que accipiunt, ab ortu Solis usque ad Occasum, & a Septentrione & Meridie in gloriam & laudem Dei Domini dominorum, & regis regnantium. Insuper ait aduersarius: Si hæc ita se habent, saluabuntur omnes, & aberrabit nullus. Valde bene, & ô utinam. Quid enim aliud sitit, uult, petit, desiderat, & in quo alio ita gaudet & lætatur optimus Dominus, quā ne quis a muneribus suis excidat? Num angelis honorem & coronas has præparauit? Num ut cœlestes mentes saluaret, in terra comparuit? Et ideo ex incorrupta uirgine incarnatus, & mortalis docuit passiones'que ac mortem gustauit. Num angelis dicet: Venite benedicti patris mei, regnum uobis præparatum in hæreditatem accipite? Non potes hoc dicere ô contradictor, sed omnia propter hominem sicut passus est, ita & præparauit. Quis enim

ποιῶν πανδαισίαν καὶ συγκαλέσας τοὺς φίλους, οὐ θέλει πάντας ἐληλυθέναι. εἰς τί γὰρ καὶ τὴν εὐωχίαν ἡτοίμασεν, ἀλλ' ἢ τὸ δεξιώσασθαι τοὺς οἰκείους φίλους; καὶ εἰ ἐν ἡμῖν ἐπίσπουδον, τί ἂν περὶ μεγαλοδώρῳ καὶ μόνῳ φύσει ὑπεραγάθῳ θεῷ; ὃς νέμων καὶ διδοὺς, πλείονα χαίρει καὶ ἐπαγάλλεται, ἢ ὁ λαμβάνων καὶ σωτηρίαν μεγίστην ἑαυτῷ πορίζόμενος; τοῦτο οὖν σκόπει, πᾶς τις ὁ τοῖς ῥηθεῖσιν ἀμφισβητῶν, ὅτι περ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ὁ μικρὰν ἀρετῶν ζύμην κτησάμενος, μὴ πεφθακὼς δὲ ταύτην ἄρτον ποιῆσαι, ἀλλὰ βουληθεὶς μὲν, μὴ δυνηθεὶς δὲ τοῦτο, ἢ ῥαθυμίας, ἢ ἀμελείας, ἢ ἀνανδρίας ἕνεκα, ἢ τῆς ἐξ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναβολῆς, ὑποφθασθεὶς δὲ καὶ μετοικισθεὶς παρ' ἐλπίδα, οὗτος οὐκ ἐπιλησθήσεται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ καὶ δεσπότου· ἀλλ' ἐγερεῖ αὐτῷ μετὰ θάνατον τοὺς οἰκείους, καὶ τούτων τὰς γνώμας ἰθυνεῖ, καὶ τὰς καρδίας ἑλκύσει, καὶ τὰς ψυχὰς ἐπικάμψει πρὸς ἀρωγὴν, καὶ βοήθειαν τούτου. καὶ σπεύσουσι κινηθέντες, θεόθεν ἁψαμένου τοῦ δεσπότου τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ἀναπληρῶσαι τοῦ οἰχηθέντος τὰ ὑστερήματα. ὁ δ' αὖ γε βίον πονηρὸν κεκτημένος, καὶ συμπεφυρμένον τε ὅλον ἀκάνθαις, καὶ πλήρη ὄντα ὑλῶν ἀκαθάρτων, ὃς οὐδέποτε συνειδήσει διῆξεν, ἀλλ' ἀδεῶς καὶ ἀδιαφόρως ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐνέκειτο δυσωδίαις, πληρῶν ἁπάσας τὰς τῆς σαρκὸς ὀρέξεις, καὶ μηδὲν ὅλως περὶ ψυχῆς φροντίζων, ἔχων τε τὸ φρόνημα σαρκικὸν ἅπαν, εἶθ' οὕτως φθασθεὶς ἐκδημήσει τοῦ βίου, τούτῳ παντελῶς οὐδεὶς ὀρέξει χεῖρα. ἀλλ' οὕτω πάντα τὰ κατ' αὐτὸν διαπραχθήσεται, ὡς μήτε ὑπὸ συνεύνου, ἢ τέκνων, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ φίλων, ἐπικουρηθῆναι τὸ σύνολον, ὅτι μηδ' ἔχει θεὸς ἐν μέτρῳ τοῦτον. ἐμοί γ' οὖν καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, γένοιτο εἰ μὲν οἷόν τε ἑαυτῷ ἐπικουρῆσαι, καὶ μηδὲν καταλεῖψαι ὑστέρημα. εἰ δ' αὖ φθασθείην τελειωμένος, κἂν ὁ κύριος ὁ πολὺς ἐν ἐλέῳ, ἐπικάμψαι μοι τοὺς ἀγχιστεῖς καὶ φίλους, καὶ θερμῆναι τούτων τὰς ψυχὰς καὶ καρδίας, ὡς ἂν δι' ἔργων ἀγαθῶν τε καὶ θεαρέστων, ἐπικουρήσωσί μοι λίαν προθύμως, καὶ ἔτι ὡς ἄνθρωπος καταλείψω ὑστέρημα, ἀναπληρῶσαι ἐμοὶ μετὰ τὸν πότμον. Ναὶ κύριε ὁ τῶν θαυμασίων θεὸς, καὶ τῶν ἀπόρων ποριστὴς,

generale conuiuiũ faciens, uocatisq́ amicis, nollet oẽs uenire? Ad quid nam tãtum instruxit epulum, præter quàm ut familiares excipiat amicos? Et cum inter nos hoc tam accuratè seruetur, quid ergo magnificũ, naturaq́ liberalẽ Deum decet? Qui cum distribuat & largiatur, plura tamen daturum se hilariter pollicetur, quã accipiat etiam qui salutem maximam se inuenisse putet. Iam hoc quisquis es, qui dicta nostra in dubium reuocans, considera quòd qui uel parum de fermento uirtutũ possederit, & tempus non habuerit, ut ex eo panem faciat, & uoluerit quidem: licet uel ob desidiam, uel negligentiam, uel fragilitatem, uel quotidianam procrastinationem nequiuerit, prætereaq́ spem inopinata morte hinc abreptus fuerit, non appellabit à iusto iudice & domino, sed excitabit sibi etiam post mortẽ familiares, quorum uoluntates diriget, corda trahet, & animos inflectet ad ferendas sibi suppetias: ipsiq́ diuinitus moti, & à domino cordium suorum accensi, accelerabunt implere quæ à defuncto prætermissa fuerunt. Cæterùm qui flagitiosam uitam egerit, spinis undiq́ conspersam, oppletamq́ impuro cœno, ita ut nunquam secundum conscientiam conuersatus sit, sed indifferenter in illicitis uoluptatum fæculentijs iacuerit, explẽs quidem omnia carnis desideria, nullam autem omnino de anima curam habens, tametsi carnali prudentia polleat, & ita morte præoccupatus, è uita migrarit: illi planè nullus manum porriget, sed in omnibus ita se habebit, ac si neque contoralis, neque liberi, neque cognati, neque alij amici subsidium ferent, quia Deus ipsum in numero non recenset. Quamobrem utinam mihi amicis'que meis contingat, ut quantum posśibile est, & nullis omnino dimissis reliquijs, meipsum adiuuem. Sin imperfectionem mors anteuortat, oro Dominũ alioqui misericordiśsimũ, ut inflectat & accendat propinquorum amicorumq́ meorum animos & corda, ut bonis ac Deo gratis operib. quàm promptiśsimè mihi opitulentur: & si ut homo quid intermisero, post mortẽ propter me adimplere curent. Etiam obsecro Domine mirabiliũ Deus, & inopũ locupletator, ne quid

μηδὲν εὑρεθείη μοι ἐν τῇ σῇ παρουσίᾳ μικρὸν, ἢ μέγα ὑστέρημα, μήτε μὴν πᾶσι τοῖς ἐπὶ σοὶ πεποιθόσιν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ προμνημονευθείς μοι θεορρήμων Χρυσόστομος, διαπρυσίως διδάσκει καὶ κράζει. ἵνα δὲ καὶ αὖθις τῶν χρηστοτάτων αὐτοῦ λογίων ἐφάψωμαι. εἰ φησὶ οὐκ ἔφθασας περιὼν ἐν τῷ βίῳ τὰ τῆς ψυχῆς σου πάντα διαθετῆσαι, κἂν ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου ἔντειλαι τοῖς σοῖς μετὰ θάνατον παραπέμψαι σοι τὰ σὰ, καὶ βοήθειαν δοῦναί σοι δι᾽ ἔργων ἀγαθῶν, ἐλεημοσυνῶν λέγω καὶ προσφορῶν, κἀντεῦθεν τὸν λυτρωτὴν καταλλάξειας. δεκτέα γὰρ αὐτῷ ταῦτα, καὶ πρόσφορα. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ. γράψον φησὶν ἐν τῇ σῇ διατυπώσει μετὰ τῶν τέκνων καὶ συγγενῶν, συγκληρονόμον, καὶ τὸν δεσπότην. ἐχέτω σου ὁ χάρτης, τοῦ δικαστοῦ τὸ ὄνομα, καὶ μνήμης μὴ ἀμοιρείτω πτωχῶν, κἀγὼ τούτων ἐγγυητής. οὐ δίδομεν τοίνυν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τοῖς ζῶντά τινα μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ φυλάττειν ταῦτα μετὰ τὸν θάνατον. ἔκτοπον γὰρ τοῦτο πάντη, καὶ βέβηλον, καὶ τῆς θείας νομοθεσίας ἀλλότριον. ἀλλὰ κάλλιστον καὶ θεάρεστον, καὶ εἰς ἅπαν εὐπρόσδεκτον, τὸ, πάντα ἄνθρωπον θεοσεβῆ καὶ φιλόχριστον, καθαίρειν ἑαυτὸν δι᾽ ἀγαθοεργίας παντοίας, ἀπεχόμενον πάσης ἀκαθαρσίας, ἐχόμενον δὲ τῶν τοῦ θεοῦ φαεινῶν προσταγμάτων, ὡς ἂν πρὸς τὸ τέλος ἐληλακὼς, μετὰ παρρησίας λέξοι πρὸς τὸν δεσπότην. ἑτοίμη ἡ καρδία μου ὁ θεὸς, ἑτοίμη ἡ καρδία μου. καὶ οὕτως ἡδέως προσυπαντήσοι τοῖς ἐπείκτοις ἀγγέλοις. ἀλλ᾽ ἐπεὶ τοῦτο μὲν, ὀλιγάκις κατὰ τὸν τοῦ δεσπότου λόγον, ὅτι ὀλίγοι φησὶν οἱ σωζόμενοι. καίτοιγε τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἴρηκεν ἡ τῶν ὅλων σοφία, ἀλλ᾽ ὡς ἄν τις εἴποι θαυμαστικῶς, τί ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; τοῦτο λοιπὸν ἐπιστάμενοι, ὅτι ἐργῶδες λίαν εὑρεθῆναί τινα τῆς πρώτης μερίδος, ἐξ ἀνάγκης ἐπάγομεν τὴν δευτέραν, ἀποστολικαῖς τε καὶ πατρικαῖς ἑπόμενοι ῥήσεσιν. ὡς καὶ τοὺς κατοιχομένους θεοῦ ἀγαθότητι ὠφελεῖσθαι, καὶ τὴν φιλαδελφίαν ἐπαυξάνεσθαι, καὶ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδα βεβαιοῦσθαι, καὶ τὴν πρὸς θεὸν εὐχὴν καὶ πίστιν κρατύνεσθαι, καὶ τὴν περὶ τοὺς θείους ναοὺς συνδρομὴν θερμοτέρως πληθύνεσθαι, καὶ τὴν εἰς τοὺς πένητας εὐποιΐαν πλατύνεσθαι.

ne quid reliqui quod expendi oportebat, ſiue magnum, ſiue paruum, penes me, uel omnes, qui in te confidunt, id aduẽtu tuó inueniatur. Sic enim Chryſoſtomus ille diuino pollens eloquio, cuius ſuprà mentionem feci, manifeſtè docendo clamat. Et ut denuò ſaluberrimis ipſius ſermonibus accendamur, ſic dicit: Si adhuc in hac uita conſtitutus, omnia quibus animę tuæ prodeſſe poteras, bene diſpenſare neglexiſti, & uel calcem uitæ tuis mandaſti, ut tua tibi ipſi ſubmittendo erogent, bonis'que operibus te adiuuent (eleemoſynis dico, & oblationibus) etiam hac ratione ſaluatorem conciliaueris. Accepta enim etiam hæc ipſi ſunt, ac oblatio. Et idem alibi iterum ait: Scribe in tabulis tuis, & cum filijs cognatisq; hæredem nomina, & dominum. Habet etiam iudicis nomen codicillus, pauperum quoq; memoriam ne aboleat, & illorum ego fideiuſſor ero. Nulli autem uiuentium propterea occaſionem damus, ne faciat eleemoſynas, differendo uſque poſt mortem. Abſurdum enim hoc foret modis omnibus, prophanumq;, & à diuinis legibus alienum. Vt è diuerſo pulcherrimum, Deoq; gratiſsimũ, quin & in omnem euentum ſuſceptu digniſsimum, quòd omnis homo, Dei religioſus cultor & Chriſti amator, multijugis operibus purget ſeipſum, abſtinendo ab omni immunditia, ſeruetq; illa lucida precepta Dei, ut cũ ad finẽ uitę peruenerit, cum omni libertate dicat ad Dominũ: Paratũ cor meũ Deus, paratũ cor meũ: & ſic ſuauiter occurrat, & loquatur angelis. Sed hoc rarius contingit, iuxta ſermonẽ Domini, dicentis: Pauci autem qui ſaluanť. quamuis hoc ſumma ſapientia nõ ſimpliciter dixerit, ſed perinde ac quis admirando dicat, paucos ſaluandos. Reliquum eſt, cum ſciamus ualde difficile inuenire aliquem primę huius claſsis, innitentes apoſtolorũ patrumq; dictis, ſecundam claſſem neceſſariò inducimus. Ita & defuncti, bonitate diuina multum capient emolumenti, fraternæ dilectionis ſtudium increſcet, reſurrectionis ſpes ſolidabitur, preces ad Deum ut fides, magis inualeſcent, deniq; ad templa diuina frequentius confluet, atq; in pauperes beneficentia dilatabitur.

ἴδε κατὰ πόσους τὸ πρᾶγμα ἐπικερδές, καὶ ὠφέλιμον, καὶ παρὰ πόσων ὑποθέσεων ἡ τῶν κατοιχομένων ὠφέλεια. ἀφορμὴ γὰρ γίνεται τῶν καταλλαγέντων ἁπάντων. ἐπεὶ εἰ τὸ αἴτιον ἀναιρεῖς, καὶ τὰ τούτου ἀκόλουθα. τίς γὰρ ἀνάγκη τοὺς μικροψύχους διαναστῆναι πείσοι, καὶ ταύτην διαπράξασθαι, εἰ μὴ πληροφορίαν ἔχωσι τοῦ ἑαυτῶν ὠφελεῖν; παύσονται δὲ καὶ αἱ περὶ τὰς διατυπώσεις τῶν πενήτων ἐγγραφόμεναι μοῖραι, καὶ σὺν ταύταις αἱ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν λειτουργίαι, ὑμνῳδίαι τε καὶ ψαλμῳδίαι, τεσσαρακοστὰ σὺν τριτεννάταις, καὶ ἐτήσιοι μνῆμαι καὶ τελεταί, αἵ τινες οὐκ εἰς μάτην ἐπενοήθησαν. ἀλλὰ μὴ γένοιτο, ἢ δεξάσαι καθόλου, ἢ παραλείψεσθαί τι τούτων. εἰ δέ τις λέγοι περὶ τῶν ξένων καὶ πενήτων, οἳ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζομένους οὐ κέκτηνται, ὅτε μὴν λειτουργιῶν, ἢ διαδόσεων ἀπόμοιραν καταλιπεῖν ἐξισχύσουσι. τί ἄρα φησὶν οὗτος, μὴ διὰ τὸ ἀπορεῖν αὐτοὺς καὶ ξένους ὑπάρχειν καὶ παραλελογισμένους, καὶ συμπόνους μὴ ἔχειν ἀστοχήσωσι σωτηρίας; οὐκοῦν, ἄδικος ὁ θεὸς ἵνα τῷ ἔχοντι δώσει, τῷ δὲ μὴ ἔχοντι μηδὲν παρέξῃ. ἄπαγε τοῦτο πᾶς τις ἐξ ἑαυτοῦ. καὶ γὰρ δίκαιος ὁ θεὸς καὶ δεσπότης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ἀληθέστερον, αὐτοδικαιοσύνη, καὶ σοφία, καὶ ἀγαθότης, καὶ δύναμις ἐνυπόστατος. ὡς οὖν δίκαιος, ἀντιμετρήσοι τῷ ἀπόρῳ τὰ εὔπορα· ὡς δὲ σοφός, τὴν τῶν ὑστερημάτων ἀνταλλαγὴν πραγματεύσεται· ὡς δυνατός, τὸν ἰσχυρὸν κατεάξει, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐνισχύσει· ὡς δ᾽ ἀγαθός, τὸ τῶν οἰκείων χειρῶν διασώσει πλαστούργημα, εἰ μή τις εἴη τῶν προδήλως κατεγνωσμένων, καὶ τῶν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀποπτύστων. οὗ τινος ἡ εὐώνυμος πλάστιγξ ἐπὶ πολὺ βαρυνθήσεται. φασὶ γὰρ οἱ φωτισθέντες θεόθεν ἀνέρες, ὅτι περ ὡς ἐν ζυγῷ ἐν τῇ ὑστάτῃ πνοῇ αἱ τῶν ἀνθρώπων δοκιμάζονται πράξεις. καὶ εἰ μὲν ἡ δεξιὰ πλάστιγξ τῆς ἑτέρας ὑπερέξει, δῆλον ὡς ἐν τοῖς δεξιοῖς ἀγγέλοις ὁ τυχὼν ἐναποψύξειεν. εἰ δ᾽ αὖ ἐξ ἴσου ἀμφότερα, νικᾷ πάντως ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία. ἀλλ᾽ ὡς φασὶν οἱ θεηγόροι, εἰ καὶ μικρὸν ἡ τρυτάνη τοῖς εὐωνύμοις νεύσει, μὲν τηνικαῦτα ὁ τοῦ θεοῦ ἔλεος ἀναπληρώσει τὸ δέον. ἰδοὺ τρεῖς, αἱ τοῦ δεσπότου θεῖαι κρίσεις· ἡ μὲν πρώτη δικαία, ἡ δευτέρα φιλάνθρωπος, ἡ δὲ τρίτη ὑπεράγαθος. εἶτα ἐκ τούτων ἡ τετάρτη. ὁπόταν αἱ πονηραὶ πράξεις ὑπερσταθμαθῶσιν ἄγαν,

Vide quod nominibus opus hoc utile sit, & lucrosum, & quot fundamētis defunctorum utilitas subsistat. Ipsa enim prædictorum omniū occasio est. Quā si demoliaris, ruent & quæ cōsectanea. Nā nisi manifestis pluribusq; argumētis pusillanimes persuasum habeant, se ꝓdesse suis, qua necessitate ad curanda talia accingentur? Quin etiam interim cessabunt portiones in testamētis pauperibus assignatæ, & cum his operationes sacræ pro mortuis. Quadragesimi cū tricesimis, anniuersarij cū memorijs & sacrificijs: quæ non frustra excogitata sunt. Absit autē, ne tanta uel damna admittamus, uel commoda relinquamus. Porrò si quis de peregrinis & inopibus hîc dicat, qui nullos habent pro se aliquid facturos, neq; portiones relinquūt in sacra pauperes'ue distribuēdas: quid'nam dicit hic? num quia pauperes sunt & cōtēpti, & peregrini, & adiutoribus carent, salutis erunt expertes? Iniustus ergo Deus qui habenti daturus est, non habenti uerò daturus nihil? Hîc cautus sis, quisquis ex Deo es. Etenim Deus & Dominus noster iustus est, imò ꝙ dictu uerius, ipsemet iustitia, & sapientia, & bonitas, & uirtus. Idcirco ut iustus, remetietur inopi largiter: ut sapiēs, corporū cōmutandorum negociationē exercebit: ut potēs, fortē cōculcabit, & infirmū roborabit: ut bonus, figmentū manuum suarum saluaturus est: nisi quis manifestè damnatus sit, aut rectam fidem respuerit, in cuius trutina, lanx sinistra ob grauitatem multum deuergat. Aiunt enim uiri diuinitus illustrati, quòd cum exhalamus spiritum, quasi in libra humana opera probantur. Et si lanx dextera alteram superexcedat, manifestum quod is cuius opera examinantur, in dextris refocillabitur. Sin utraque æqualiter pendeat, uincet tamen omnino diuina misericordia: quin etiam ut Theologi referunt, si sinistra parum uergat, misericordia Dei totum adimplebit. Ecce tria diuina Domini iudicia, primum iustum, secundum uerò misericors, tertium deniq; plus quam misericors. Addere licet ad hęc quartum, quando mala opera multum prępōderat.

Heu

οἴμοι ἀδελφοί, ὅτι καὶ ταύτῃ δικαιοτάτῃ, πάντως δίκαια δικάζουσα τοῖς κεκριμένοις. εἰ δέ τινων λέγοιεν περὶ Βασιλείου τοῦ μάκαρος καὶ οἰκουμενικοῦ φωστῆρος ὡς εἰρηκότος αὐτοῦ, μὴ πλανᾶσθε, θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. νεκρὸς εἰς θυσίαν οὐκ ἀνάγεται. ζῶσάν φησι πρόσαγε τὴν θυσίαν σου. μὴ δυνάσαι ἐκ τῶν τῆς τραπέζης σου λειψάνων τοὺς λαμπροὺς δεξιώσασθαι τοῦ βασιλέως, καὶ γὰρ ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος προσφέρων, ἀπρόσδεκτος. σὺ δὲ ἃ μετὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἐπερίσσευσε ταῦτα προσφέρεις τῷ εὐεργέτῃ; ἐροῦμεν, καλῶς ὁ μέγας Βασίλειος καὶ λαλεῖ καὶ διδάσκει. ἀλλ' ἴδε πρὸς τίνας λέγει. πρὸς πλεονέκτας, πρὸς ἅρπαγας, πρὸς παντελῶς ἀσπόνδους, καὶ ἀνελεήμονας, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ λέγων, λιθίνῃ διαλεγόμεθα καρδίᾳ. καὶ ὅτι ὃν μὲν ἔζησας χρόνον καθηδυπαθῶν τοῦ βίου καὶ τῇ τρυφῇ διαρρέων, οὐδὲ προσβλέπειν ἠνείχου τοὺς πένητας. ἀποθανόντος δέ σου, ποῖος μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; καὶ αὖθις, ὅτι ἀποσκοτεῖ μοι ἡ οἰκία τοῦ γείτονος. καὶ ὅτι ὁ πλεονέκτης, οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ὅρια, ἀλλὰ πυρὸς δίκην, πάντα καταλαμβάνει καὶ ἐπινέμεται, καὶ ὡς ποταμὸς ὁρμηθεὶς, τῇ φορᾷ παρασύρει τὸ ἐνιστάμενον. καὶ ἕτερα τούτοις ἐφάμιλλα, ἅτινα πάντες ἴσασιν οἱ ἐμμελῶς τῇ πανιέρῳ βίβλῳ τούτου προσεπικύψαντες. ὅτι πρὸς τοὺς μηδαμῶς ἐντολὴν τοῖς πένησι δεδωκότας, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἁρπάζοντας, ὁ λόγος ἐξείρηται. καὶ μή τις εἴποι, καὶ ποῦ φησιν εὑρεθῆναι τοιοῦτον ἄνθρωπον πλούτῳ κομῶντα, καὶ τοὺς πένητας μὴ οἰκτείραντα; ναὶ ὄντως εὑρίσκεται, καθὰ καὶ προείρηται ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις χρόνοις. ἐν οἷς καὶ ἐν τοῖς τοῦ ἀοιδίμου καὶ πανοσίου Ἰωάννου τοῦ ἐλεήμονος, ὁ μετελθὼν ἐξ ἀσπονδίας εἰς παντελῆ ἐλεημοσύνην καὶ ὁσιότητα Πέτρος ὁ τελώνης ποτέ. φέρεται γὰρ ἐν τῇ τούτου πανολβίᾳ τοῦ βίου δέλτῳ, ὅτι φησὶν ἐν ἐκστάσει αὐτοῦ γεγονότος, καὶ τὰς οἰκείας πράξεις σταθμιζομένας θεασαμένου, κατιδεῖν λέγεται σιλίγνιον ἓν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ ζυγοῦ πλάστιγγι, ὃ καὶ αὐτὸ μετ' ὀργῆς ἀντὶ λίθου, εἰς τὸ τοῦ πένητος καταλῦσαι πρόσωπον. δι' ἧς ὀπτασίας, ἐπὶ τὸ λίαν θεοσεβὲς κατηντηκέναι δέδεικται ὁ μακάριος οὗτος Πέτρος. ἴδε τοιγαροῦν ἀναμφιβόλως ἐγνώρισται, πρὸς οἵους ὁ μέγας Βασίλειος τὸν λόγον ἐσκεύασε. γέγονε γὰρ καὶ λι-

Heu mihi fratres, quia & hoc modis omnibus iustissimum, & iuste aduersus reos pronunciat. Quòd si aliqui dicat, beatū Basilium, illud totius orbis luminare, dixisse, Nolite decipi. Deus nō irridetur, mortuū super altare ne offeratis: uiuam, ait, affer hostiam tuam, non poteris ad reliquias mensæ tuæ purpuratos regios inuitare. Superflua enim & reiectanea si offerantur, carent gratia. At tu, quæ post omnem uitam tuā tibi superfuerint, benefactori tuo offeres? Bene magnus ille Basilius & loquitur, & docet: sed uide ad quos, nempe ad auaros, ad raptores: ad eos qui neq; fœdus, neque misericordiam nouerint, ut ipse testatur, dicēs: Lapideo cordi loqmur: & quā diu uixisti, delicijs uoluptatibusq; deditus eras & diffluebas, non ferens ut te pauperes uel aspicerent: mortuo te, qualis (putas) merces? quis fructus operi tuo dabitur? Et iterum: Vicini domus, meam tenebrosam facit. Et auarus neq; reueretur tēpus, neque cognoscit terminos, sed uelut ignis omnia inuadit & depopulatur: & uelut rapidus impetuq; ruēs amnis, iniecta secū trahit. & cętera his similia, nota omnibus diligenter intendentib. sanctissimo illius libro. Ex quib. liquidū, quòd ad eos, quibus nulla pauperū cura est, sermo elaboratus sit. Et ne quis dixerit, Vbi nā inuenerit quis hominē opibus ita superbientē, & pauperibus immisericordē? Certè inueniūtur eiusmodi, sicut & dictum est, & id quidē in multis tēporibus. In ijs tamē maximè, in quib. uenerabilis inprimisq; sanctus Ioannes Eleemosynarius uixit, quādo Petrus Telonearius aliquando & durus pauperib. ex plurimis opibus, ex inuidia, ex immisericordia, ad cōsummatam misericordiam & sanctitatem peruenit. Nam ut est in libro beatissimæ illius uitæ, dicitur q factus in extasi, uiderit opera sua pōderari, & inter cætera siligineum panem, quem pro lapide aliquando in faciē pauperis iracundus miserit, in dextra librę lance: ea'que uisione commonitus, tam pius postea euaserit. Videre itaque licet, in quos magnus ille Basilius sermonem illum apparuerit. Inualuerat enim per id tempus fa-

μὸς τὸ τηνικαῦτα ἰσχυρὸς τε καὶ μέγας κατ' ἐκεῖνον χρόνον. καὶ οἱ μὲν πλουτοῦντες τῇ φειδωλίᾳ νικώμενοι, τὸν πλοῦτον συνεῖχον. οἱ δ' αὖ πένητες ἀπορίᾳ πιεζόμενοι, διεφθείροντο. ἤνοιξε τοίνυν ὁ θεῖος οὗτος ποιμὴν τοῖς ἀποτόμοις αὐτοῦ καὶ καμπτικοῖς ἅμα τε καὶ πληκτικωτάτοις λόγοις, τὰς τῶν ἐχόντων ἀδεῶς ἀποθήκας. εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἀπεφήνατο, οὐκ ἂν οἱ πένητες διετράφησαν, οὔτε μὴν οἱ πλουτοῦντες πρὸς οἶκτον ἐκάμφθησαν. καὶ ὁ μὲν ταῦτα. ἡμεῖς δὲ, σπουδάσωμεν ὅση δύναμις, ἐπὶ τῆς φρικώδους καὶ φοβερᾶς ἡμέρας, τῆς δευτέρας φημὶ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ὑπὸ τῶν οἰκείων μὴ ἐγκληθῆναι, ὡς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἀμελήσαντες. καὶ μάλιστα οἱ παρ' αὐτῶν ἐπιτροπὰς λαμβάνοντες καὶ παραθήκας. μὴ γὰρ οἰέσθω τις ὅτι οὐκ ἀναγνωρισμὸς ἑκάστου πρὸς ἕκαστον ἐπὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης συναγωγῆς γενήσεται. ναὶ ὄντως ἕκαστος ἀναγνωριεῖ τὸν πλησίον αὐτοῦ. οὐ κατὰ τὸ σώματος σχήματι, ἀλλὰ κατὰ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι. πόθεν ἀπαιτεῖς τοῦτο παραστησόμεθα; ἄκουε τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ἐν τῇ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου παραβολῇ, ἀριδήλως διδάσκοντος, ὅτι φησὶν ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσιος, ἐγνώρισε τὸν πτωχὸν Λάζαρον ἐν τῷ τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ κόλπῳ καθήμενον. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν Ἀβραάμ. καὶ μή τις εἴποι διὰ τὸ παραβολὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸν σκοπὸν ὑπάρχειν ἀναπόδεικτον. αἱ γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεῖαι πραγμάτων εἰσὶν ἐστώτων ἐνδεχομένων καὶ ἀποδεδειγμένων. ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης τάδε φησὶν, ὡς οὐ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς γνωριοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέποτε εἰς ἡμετέραν ἀφιγμένους θέαν θεωρήσωμεν. καὶ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ οὐχ ἑώρακας, οὐδὲ τὸν Ἰσαὰκ, οὐδὲ τοὺς ἀρχιπάτορας, οὐ τοὺς Προφήτας, καὶ Ἀποστόλους, καὶ Μάρτυρας, ἀλλ' ἰδὼν τούτους ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐκείνης καὶ φρικτῆς πανηγύρεως γνωρίσας ἐρεῖς. ἰδοὺ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι. ἰδοὺ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ πάντες οἱ Ἀπόστολοι. ἰδοὺ ὁ Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ, καὶ προφητῶν ὁ ἐσμός. ἰδοὺ ὁ πρόδρομος Ἰωάννης, καὶ Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς, καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἁγίων. καὶ αὖθις ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος πρὸς τοὺς πλεονέκτας διαλεγόμενος. οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν φησι λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; ἐπειδὰν σε κύκλῳ περιστάντες οἱ παρὰ σοῦ ἠδικημένοι καταβοῶσί σου, ὅπου γὰρ ἂν

mes magna. & diuites parsimoniæ seruientes, opes continebant: pauperes uerò inopia angustiati, fame peribant. Quamobrem diuinus ille pastor, abundantium penuaria uiolentis, flexanimis, plagosisque uerbis aperuit. Nisi enim tam aspere rem indicasset, profectò neque tum pauperes enutriti, neque diuites ad misericordiam fuissent inflexi. Et hæc quidem ab illis facta sunt. Nos uerò omnibus uiribus satagamus, ne in horrendo formidabilique die secundi aduentus Christi, propter familiares nostros & amicos arguamur, neglectis quæ eis debemus officijs: præsertim cum toties ab eis admoniti simus, & deposita adhuc apud nos sint. Neque opinetur aliquis, quòd in tremenda illa concione, inter nosi gnoti simus futuri. Næ profectò unusquisque proximum agnoscet, nõ corporis habitu, sed perspicaci mentis oculo. Vnde hoc astruemus, petis? Audi Dominum Christum in parabola pauperis Lazari id manifestè docentẽ, cũ inquit: Diues, eleuatis oculis, agnouit pauperẽ Lazarũ in sinu Abrahæ patriarchæ sedentẽ. Similiter aũt & Abrahã. Et ne quis dicat quia parabola sit, propterea minus satis cõprobatum quod propositum fuerat: sciat diuinas saluatoris nostri parabolas, rerum esse existẽtium, sicut in eis contentæ sunt & demonstratæ. Quare sicut ait Ioannes Chrysostomus, Non eos solum quos hìc nouimus, sed etiã quos nunquã uidimus, cognoscemus. Etenim neque Abraham uidisti, neque Isaac, neque patriarchas: sed ubi in generali tremenda illa congregatione uideris & cognoueris, dices: Ecce Abraham, & Isaac, & reliqui patriarchæ. Ecce Petrus, & Paulus, apostolique omnes. Ecce Dauid pater Dei, & prophetarum cunei. ecce præcursor Ioannes. & Stephanus protomartyr. & sanctorũ multitudo. Ad hæc iterũ ait celebratus ille in sacris disciplinis Basilius, ad auaros loquens. Num ante oculos proponis Christi tribunal? quoniam quotquot à te iniuria affecti, circunstabunt & inclamabunt. Quò tum imagini-

περιάγεις τὸν ὀφθαλμόν, ἐναργεῖς ὄψει τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας. ἔνθεν τοὺς ὀρφανούς, ἐκεῖθεν τὰς χήρας, ἑτέρωθεν τοὺς καταδυναστευθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας, τοὺς οἰκέτας οὓς κατέξαινες, τοὺς γείτονας οὓς παρώργιζες, καὶ τὰ τούτων ἑξῆς. ὁ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας ἀκριβέστατος μύστης Ἐφραὶμ ὁ μακάριος, οὕτως διδάσκει. τότε φησὶ τέκνα τοὺς ἑαυτῶν κατακρινοῦσι γονεῖς, ὡς μὴ τὰ χρηστὰ διαπραξαμένους ἔργα. καὶ ὅτι βλέπουσι τοὺς γνωρίμους ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οἱ ἄθλιοι. καὶ ὁπόταν τινὰς ἐξ αὐτῶν τοῖς δεξιοῖς ἴδωσιν καταταχθέντας μέρεσι, ἀποχωριζόμενοι, θρηνοῦσι τὸ συντακτήριον. καὶ αὖθις ὁ τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος. τότε φησὶ Καισάριον ὄψομαι, λαμπρόν, ἔνδοξον, ἀγαλλόμενον, οἷός μοι καὶ κατ᾽ ὄναρ ὤφθης ἀδελφῶν φίλτατε. εἶτα ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περίβλεπτος, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος, τάδε φησὶ περὶ τῶν ἐν κυρίῳ νεκρῶν. ὅτι πρὸ δὲ τοῦτο ὁ θεὸς τοὺς σωζομένους κεχάρισται, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ψυχικῶς ἀλλήλοις συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι, ἀπεκδοχὴν ἔχοντας τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων δωρεῶν. οἱ δ᾽ ἁμαρτωλοὶ καὶ ταύτης τῆς παρρησίας ἐστέρηνται. οὐ γὰρ ἔχουσι τὸ διαγνωστικὸν ἐν ἀλλήλοις. ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ πανδήμῳ θεάτρῳ, καθὼς αἱ πράξεις ἀνακεκαλυμμέναι πάντων, οὕτω καὶ τὰ πρόσωπα γνώριμα παρὰ πάντων, ἕως οὗ ὁ πάντων ἔσχατος γένηται χωρισμός. καὶ ἀποπεμφθήσεται πᾶς τις εἰς ὃν ἡτοίμακε τόπον. οἱ μὲν δίκαιοι μετὰ θεοῦ, καὶ ἀλλήλων· οἱ δ᾽ ἁμαρτωλοί, ἐν τοῖς ἐκτόποις, εἰ καὶ μετ᾽ ἀλλήλων, ἀλλ᾽ ὅμως ἀγνώστως. ἀπεστέρηνται γὰρ καθὰ προείρηται, καὶ τῆς τοιαύτης παραμυθίας. ποία δὲ καὶ ἄρα αἰσχύνη τοῖς κατῃσχυμμένοις γενήσεται, εἰ μὴ κατάδηλοι τοῖς πᾶσιν ὦσι. τότε γὰρ καὶ χαλεπὴ καὶ μεγίστη αἰσχύνη, ὅταν καὶ γνωρίζῃ τις καὶ γνωρίζηται πάλιν. πᾶς γὰρ αἰσχυνόμενος, τοὺς ἐγνωκότας αὐτὸν αἰσχύνεται. ἐπεί τοι γε ἐν ἀγνώστοις ἄγνωστος, οὐδὲ μία μακροῦ δεῖν αἰσχύνη καταισχυνομένῳ γενήσεται. ἀναμφίβολον οὖν τοῦτο, καὶ ἀναντίρρητον, ὡς ἀριδήλως ἀλλήλους γνωριοῦμεν οἱ πάντες. καὶ τότε ὁ ἔλεγχος πάντων τῶν ἀπρεπῶς βιωσάντων, κατ᾽ ὀφθαλμοὺς ἑκάστῳ γενήσεται. Ἀβάλε τοίνυν τοῖς κατ᾽ ἐμὲ πᾶσι. καὶ οὐαὶ (κατὰ τὸν θεῖον Ἐφραὶμ) τοῖς ἐξ ἀριστερῶν λαχοῦσι. Μακάριοι

imaginibus iniquitatum tuarum manifeste uisis, uertes oculos? Hinc pupillos, inde uiduas, utrinque pauperes à te oppressos, famulos quos cõtristasti, uicinos quos exacerbasti, & reliqua per ordinem. Beatus item Effrem, diligentissimus prędicator secundi aduentus Christi, sic docet: Tum filij parẽtes suos condemnabunt, quia bona opera non fecerint, & in hac hora notos suos uident miseri. Et si quos cernant ad dextram partem inductos separari, cõploratorias lamentationes eiulant. Et rursus qui Theologi cognomentũ obtinuit: Tunc inquit, te Cæsarium uidebo fratrum charissime fulgidum, gloriosum, exultabundum: qualis scilicet & mihi per somnium apparuisti. Accedit ad hos Athanasius ille, uita & sermone circumspectus, ecclesiæq; Dei fundamentum, de ijs qui in Domino mortui, sic dicens: Hoc etiam Deus ijs qui saluantur, concessit, ut animæ eorum usque ad diem resurrectionis conueniant & collætentur, expectantes diuina munera sibi distribuenda, qua consolatione peccatores priuati sunt. Virtutem enim, qua se mutuum cognoscant, non habent. In illo autem omnium populorum theatro, sicut opera omnium reuelabuntur, ita & personæ omnibus erunt cognoscibiles, donec extrema omnium separatio fiat, & unusquisque in locum quem præparauit, dimittetur. Et iusti quidem cum Deo agent, & inter se: peccatores uerò in extimis locis; & inter se ipsi quoque, non tamen mutuum se agnoscentes: nam & hac consolatione destituti sunt. Qualis autem (obsecro) confusio esset, nisi qui confunduntur, noscantur ab omnibus? Tunc enim grauis & maxima erit ignominia, cum quis noscet omnes, & noscetur ab omnibus. Quisquis enim erubescit, ab ijs erubescit qui se nouerunt: equidem ignotus qui cõfunditur inter ignotos, non erubescit. Indubitatum igitur & citra controuersiam est: mutuum nos omnes agnituros: & ante oculos cuiusuis patebit, quàm honestè unusquisque uixerit. Ea propter miseria omnibus, ut ego dico. Væ autem iuxta diuum Effrem, qui sinistram partem sortietur. Beati

δὲ, καὶ παμμάκαρες, οὓς ὁ δεσπότης ἐκ δεξιῶν καταστήσει, φωνὴν τ᾽ ἀκουτίσειν εὐλογημένην, ἧς ἀξιωθείημεν πάντες ἀκοῦσαι, οἱ φυλάξαντες τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐμφορηθῆναι πάντων, ὧν τὸ κάλλος ὄμμα βροτῶν οὐκ εἶδεν, οὔτε μὴν ὦτα παράπαν ἠκούσε, οὔτε καρδία λελόγισται καθόλου, ἀμήν. γένοιτο δέσποτα ζωοδότα, ταῖς ἐντεύξεσι τῆς πανάγνου μητρός σου, καὶ τῶν ἀΰλων καὶ σεβαστῶν σου νόων, καὶ πάντων ὁμοῦ λόγῳ
τῶν σῶν ἁγίων, τῶν ἀπ᾽ αἰῶνος
σοὶ εὐαρεστησάντων,
ἀμήν.

Τέλος τῶν τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τῶν
ἐν πίστει κεκοιμημένων.

autem omnes, & omnino beati, quia Domino à dextris collocabuntur, uocemq; audierint benedictam. Quam utinam omnes audire mereamur: & quotquot orthodoxam fidem amplectimur. Quorum pulchritudinem neque mortalis uidit oculus, neq; audierunt unquam aures, neque aliquo modo cor ratione perscrutatum est, Amē. Fiat ô dominator omniū, intercedente sanctissima matre tua, & omnibus, una materiæ expertib. ac uerandis mētibus cum omnibus sanctis tuis, qui tibi à seculo bene placuerunt. Te enim decet
gloria, honor, & adoratio, & nūc &
semper & in secula,
Amen.

F I N I S.

EIVSDEM

EIVSDEM ORATIONIS ALIA TRANSLATIO.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC ILLVSTRISSIMO, PRINCIPI DOMINO DOMINO BERNARDO MIS. DIVINA CARDINALI PRAESBYTERO TIT. *S. Stephani in monte Cœlio, Episcopo Tridentino. ac Inclitiss. Rom. Regis, &c. summo Cancellario Domino in maioribus obseruando, Ioannes Ludoeus Brassicanus S.*

PERMAGNI interest Reuerendiss. ac Illustriss. Princeps, eos reipub. gubernaculis admoueri, qui singulari studio, ac diligentia in eam curam incumbunt, ut dignitatem, quam quasi per manus accepere prudentia, fide, ac pietate tueantur. Nihil enim Reuerend. D. tuæ iam inde, quàm ampliss. honoribus aucta est potius antiquiusq; fuit, quàm Spartam sibi desponsam cumulatissimè illustrare. Nam à pueritia, usq; eo animum rectis artibus studijsq; liberalibus excolere ac informare contendit, ut Maximilianus ille, cui Deus quidem, augustiss. Imperator Re. D. tuam sanctiorib. consilijs adhibere, maximarumq; rerum tractationibus præficere non dubitârit. Cùm enim is alienissimo tempore reipub. ereptus esset, in maxima parte semper apud Opt. Max. Ro. Pannoniæ Bohemiæq; regem, Ferdinandum hęsisti ac sanctiss. principis pulcherrimos conatus in frangenda profligatiss. hominum qui nouis rebus in Germania studere ceperunt audacia: cõsilio, authoritate ac omni animi corporisq; contentione iuuisti ac animasti. Quamobrem summus ille rei Christianæ arbiter ac pontifex Re. D. tuam uel hoc minimè ambientẽ in augustiss. Cardinalium collegium cooptauit, dignam ratusq; eum numerum augeret cùm in ea temporum perturbatione à constantiæ pietatis ac fidei gradu nunquam fuerit deiecta, deiecta autẽ? imò etiam summa ui ac industria diuini cultus rationes, ac solennes ceremoniarũ formas obseruare ac constituere obstinatè dederit operam. Proinde cum mihi nuper uir omni seculorũ memoria dignus Ioannes Episcopus Viennen. quę eius in me est perpetua benignitas, Damascenum illum grauiss. Theologum à doctissimo nobilissimoq; comite Ludouico Nogarola in Latinum sermonem traductum ostendisset, dignum statim ratus sum tantum authorem ad sanctis. curas ac cogitationes Re. T. D. pertinere, multorum enim pestilentissimam de purgatorio opinionem tollet ac abolebit, quibus Reue. D. tuæ beneficio legendus exhibetur. Porrò hij nequaquam audiendi sunt, qui aureoli huius libelli inscriptionem controuersam faciunt, quorum malignitatem in optimis quibusq; scriptoribus in ordinem redigendis, non est huius loci ut planam facere uelim, tantum Reuerend. tua D. munus hoc nostrum æqui boni facerę dignetur, quam rectissimè ualere iubeo, Ratisbonę pridie Id. Maias.

IOANNIS DAMASCENI DE HIS, QVI IN FIDE DORMIERVNT, LIBELLVS EX GRAECO IN LATINUM UERSUS. Interprete Lud. Nogarola Com. Veronense.

SAEPENVMERO cibaria illa, quæ suauia, ac exquisita sunt, cùm mensis apponuntur, non modò famelicos alliciunt, & trahunt, uerum etiam iam plenos, & saturos irritare consueurunt: quemadmodum & potiones ipsæ gustatui periucundæ, ac odoratæ cum enectos siti, tum etiam contra affectos ad hauriendum sæpius inuitant. Videas præterea nonnullos pariter ad rem auidiores, qui tametsi plurimum diuitijs affluunt, ad quærendum tamen semper aliquid impelluntur, quamobrem se ipsos magis indies locupletent. Itaq; sacerdotes, patres, fratres, matres, & filij carissimi summo cum honore in Dei ecclesia lecti, atq; præcipui, haud quaquam id uos ad propositum hunc in præsentia sermonem inclinauerit, quod cœlestium literarum fame, ac sacrarum contemplationum siti, aut paupertate diuinæ cognitionis laboretis, sed desiderium potius Deo uerè acceptissimum, quod quidem uirtute in uirtutem, de gratia in gratiam, *Psal. 85.* de memoria in reminiscentiam promouere consueuit. nam plerunque quod perfectos,

ctos, absolutosq; uiros deserit, infirma adhuc ætate inueniunt pueri: quod fugit sapientes, ignari comprehendunt: quod latet præceptores, discipulis innotescit. absit tamen, ut hoc uobis dicere audeamus, quin potius tanquam quod paululum uuæ facta uindemia superfuit, auspicas propter copiam à messoribus derelictas, ac denique prætermissa in arbore à legentibus cuiuslibet generis poma congesserimus, sic
Marci ultimo. nos quibus placuerit, Christo uero Deo operante, & sermonem factis ac demonstrationibus confirmante, quasi conuiuio excipiemus.

Ille igitur iniquus serpens, ac humani generis hostis perpetuus circa omnes honestas Deoq; gratas actiones, cogitationesq; sese implicans, cuius iugulum gladio petijt Christus, quem charitas debilitat, uincit fides, & misericordia uexat, persuasionem quandam cum inusitatam, & immanem, tum etiam sacris omninò legibus contrariam nonnullis induit, quæcunq; scilicet uita functis pia exhibentur opera,
Dionys. de eccles. Hiera. 5. nullatenus adiumento esse. nam Deus inquit contra eos exclusit, & portabit unusquisq;, quod per corpus fuerit operatus, siue bonum, siue malum. item in inferno
Par. c 7. Gal. 6. quis confitebitur tibi? præterea & iuxta mensuram operum suorum omnibus red-
Psal. 6. des. adde quod quicquid seminauerit homo, illud & metet.
Rom. 2. Verùm ô uiri sapientes, (illos enim alloquamur) explorate, & discite multum
Gal. 6. quidem esse Domini omnium Dei timorem, bonitatem tamen longè ampliorem existere. grauiter (fateor) minatur, at inopinabili charitate nos uouet. tremenda rursus sunt illius iudicia, sed ineffabilis misericordiæ pelagus latè patet, ac diffunditur.
2. Mach. 12. Nam uide quæso, quid diuina enarret historia, Iudam Machabæum in Sion summi regis ciuitate, cum populum, qui illic degebat, ab externis hostibus interfectum conspexisset, excussis mortuorum sinibus idola intus inclusa reperisse, pro quibus statim Deum orauit, quem ad misericordiam propensum eo modo singulis, omnibusq; placuit, & leniuit: qua pietate, & summa erga illos amore effectum est, ut Iudam sacra scriptura cùm in hac re, tum in cæteris omnibus summoperè laudauerit, atq; admirata sit.

Adde quod Mystæ illi, qui uiderũt proprijs oculis Dei uerbum, captumq; terræ orbem continuerunt seruatoris nostri discipuli, & sancti Apostoli in admirabilibus, puris, uitamq; prębentibus mysterijs instituerunt, ut eorum, qui fideliter obijssent, memoria celebraretur. qui mos (neque enim aliquis unquam contra dixit) ex illo tempore ad hanc nostram ætatem à terræ finibus, usque ad fines à Christi Dei apostolica, ac uniuersali ecclesia firmè retinetur, ac donec mundus intereat, retinebitur, cum illi hoc ipsum haud quaquam sine ratione & temerè, neque utcunque sors tulit præceperint. cuius quidem rei argumentum est, quod Christiana religio, quæ nullis esse potest imbuta erroribus, nunquam inutile quippiam suscepit, quod præsertim infinitis sæculis stabilierit, quin potius utilia & Deo grata, ac quæcunq; plurimum conferant, quibusq; maximè salus comparari posit, tantummodo comprobauit.

Itaque magnus Dionysius, qui multum res diuinas, ac profundè scrutatus est, u-
De eccle. Hierar. p. 5. c. 7. bi mortuos mysticè contemplatur (ut ex illius quoque sacris, augustisq; sermonibus hoc idem euidenter ostendam) sic scriptum reliquit, sanctorum patrum precationes ijs conducere, qui in uita adhuc manent, nedum illis, qui iam excesserint, modò ij, pro quibus adhibentur, digni, hoc est fideles sint: quo in loco uerbum illud nedum omninò par est, atq; idem ualet quod quantò magis.

Nec multo pòst, non peteret inquit Pontifex diuinæ interpres iustitiæ Deus maximè non probasset, quæque se largiturum esse diuinitùs non promisisset. Quapropter istæc profanis, hoc est, luce carentibus post dormitionem minimè precatur.

Rursus: postulat igitur sacer Antistes, quæ Deo grata sunt, & penitus concedenda.

Item: diuinam clementiam obsecrat oratio, ut mortuo quæcunque ex humana infirmitate commissa sunt, peccata remittat, eũdemq; in luce ac regione uiuorũ

constituat.

constituat in Abrahæ sinibus, Isaac & Iacob: ex quo quidem loco dolor, tristitia & gemitus aufugiunt procul, præsertim cùm diuina maiestas sua benignitate despicere maculas consueuerit, quas uitio imbecillitatis humanæ susceperunt mortui: quippe quum diuina clamet historia neminem à sordibus impollutum reperiri. 3.Reg.18.

Vides'ne tu, qui contra dicis, quo'nam pacto confirmet Dionysius, ut adhibitæ pro illis preces, qui diuina spe inflammati mortem obierint, uehementer conducat.

Dionysium præterea secutus is, qui sibi Theologi cognomen adeptus est, diuinioris Gregorius in ea oratione, quam Cæsarij fratris Epitaphium inscripsit, de matre sua sic loquitur: dignum omni auditione præconium auditum est, & matris exinanitur affectio, quod daturam se puero omnes illius diuitias in munus sepulturæ, benè ac sanctè pollicita est.

Et post alia: huiusmodi igitur à nobis expectanda sunt: atque alia quidem dedimus, alia porrò daturi sumus, quum singulis annis mortuos honore afficiemus, eorumq; celebrabimus memoriam.

Animaduertis ne, ut hoc idem confirmet Gregorius? ut bona & sancta nuncupet, quæ Deo pro mortuis offeratur? ut'que facta pro eis anniuersaria grate suscipi censeat?

Deinde post hunc: oris uerè aurei, & cognomento aureus Ioannes, qui certè amoris in pauperes, & pœnitentiæ Dux, ac magister fuit, in diuina expositione, quā in Epistolas & ad Philippenses, & ad Galatas edidit, his utitur uerbis.

Etenim inquit, si in honorem mortuorum, qua sua sunt, Græci comburunt, quantò magis te decet, qui fidelis gratiam es in fidelis proprias opes profundere? non ut quæ pariter atque illa in cinerem abeant, quin potius ut illi maiorem compares laudem, nec'non ut eundem à peccatis exoluas, si aliquo inquinatus scelere decesserit, quod si iustus sit, qui mortem obierit, per te illi maior mercedis, ac retributionis fiat accessio.

Item in alio sermone: excogitabimus, inquit mortuis adiumentum, feremus illis opem pro facultatibus, eleemosynas cum oblationibus præstantes: quæ res maximè illis confert, magniq; lucri, ac emolumenti est, non enim istæc temerè, & fortuito instituta, nec Dei ecclesia à sapientissimis Christi discipulis fuisse tradita censendum est. assero itaq; cum à sacerdote pro ijs, qui in fide dormierunt, per admirabilia mysteria precationes offeruntur, omnibus notum esse: summū illos inde quæstum, ac incredibilem utilitatem accipere.

Præterea à superioribus non dissentiens sapientissimus Gregorius Nysseorum Episcopus, nequaquam inquit, sine ratione aut sine præmio, & fructu à Christi præconibus, ijsdem'que discipulis traditum fuisset, nec in uniuersa Dei inualuisset ecclesia, colendam scilicet esse in sacris ac illustribus mysterijs eorum memoriam, qui in recta fide dormierunt, nisi illud conferret, & Deo summoperè gratum esset. nam & si scriptum est, quod singulis reddet iuxta opera sua, & metet unusquisque, quod seminauerit, atque his similia, non nisi ad extremum opificis omnium Dei aduentum, atque ad horrendam illam, quæ tunc pronunciabitur sententiam, nec non ad finem mundi referenda sunt, non enim erit tunc auxilij tempus, appellatio omnis irrita & uana, propterea quod cum solutæ sunt nundinæ, negociari amplius non licet, ubi'nam tunc erunt pauperes? ubi ministeria? quo in loco Psalmi? ubi recta facta? quapropter priusquam id temporis superueniat, nos inter nos opem feramus, ac clementi Deo qui hominum, animorum'que nostrorum curam gerit, charitatis officia exhibeamus, suscipit enim sanè facilè uel pro ijs, qui improuidè, ac (ut ita dicam) imparatè decesserunt, si qua per necessarios & propinquos suos in supplementum delictorum offerantur, ijsq; ipsis in operum, actionum'que locum ascribit & computat, uult enim clemens Dominus sic seipsum ab hominibus postulari, & quæcunque ad suarum

creaturarum salutem petuntur, tribuere, quibus tunc prorsus flectitur, ac inclinatur, cum quis gratia proximi, non pro sua ipsius anima sollicitus est, nam ex hoc similis Deo efficitur, qui aliorum munera, quasi in suam expetit gratiam. atque cum erga animam proximi sui beneficus extiterit, perfectè charitatis terminum complectitur, ac quam maximè beatitudinem acquirit.

Prima Martyr Thecla. Sed cur nam hæc omninò res grauis existimata est? non'ne prima Martyr Phalconillam uita functam seruauit? quod si fortè dixeris, illi cum prima Martyr esset pro dignitate contigisse, atque huiusmodi preces exaudiri oportuisse: uerùm esto, rectè sanè, quod prima Martyr, rursus attendas, uelim, pro qua'nam precationes effuderit. nempe pro Græcula & falsorum Deorum cultrice, pro muliere à Christianorum cœtu penitus separata, ac extranei Domini ministra: hic uerò apud nos fidelis pro fideli Dominum suum obsecrat. itaque addas alteri, quod ab altero detraxeris, ut sic res posit exæquari.

Præterea ab his iam quæso ad ea, quæ tantundem ualent, ac eodem sese habent modo, transilias, qualis est Palladij liber ad Lausum historiam complexus: in quo quidem magni & mirifici Macarij miracula omnibus ueritatis numeris descripta sunt. Hic cum super mortuorum statu caluam iam aridam interrogasset plenæ de omnibus edoctus fuit. & post hæc: nullam ne unquam consolationem reperit? nam Sanctus ille uir ritè pro dormientibus diu noctuque Deum orabat id scire exoptans, an preces aliqua ex parte conferrent quod uolens seruo suo clemens Dominus ostendere ac notissimum facere, caluæ iam exsiccatæ ueritatis sermonem immisit, inspirauitque quapropter sic effata est, cùm tu oras pro mortuis, leuamenti nos paululùm experimur.

Rursus quidam ex patribus Deo plenis discipulum habuerat, qui cum in desidia totam uitã peregisset, ociosè quoque mortem obierat. huius senis lachrymis precibusque misericors & animorum nostrorum curam gerens Deus cõmotus est, qui *Lucæ 26.* primo quidem ut olim Lazari diuitem flammis ardentem collo tenus ostendit.

Deinde cùm multum instaret senex & lachrymando & orando: rursus usque ad zonam in conspectu magistri sui posuit. Postremò cum idem plurimum elaborasset, tandem discipulum ab igne solutum & liberum per quietem seni obtulit.

Ecquis nam poterit huiusce rei testimonia in uitis Sanctorum & diuinis reuelationibus contenta ordine recensere? quæ nobis apertè significant preces, ministeria, eleemosynas, quæ uel pro mortuis præstantur uehementer prodesse, nihil enim eorum, quæ Deo fœneramur, euanescere potest. quin potius id magno cum lucro accipere consueuimus. Verùm quod clamauerit Propheta, in inferno *Psal. 6.* quis confitebitur tibi? diximus antea, terribiles Dei, qui omnia uidet, minas existere, eis tamen immensam eiusdem clementiam longè ampliorem esse. nam postea quam uerba illa protulit sacer Propheta, nonnullos quidem apud inferos Dominus confitentes audiuit, eos utique, pro quorum salute descenderat. Haud enim Deus uitæ largitor omnes generatim saluos fecit, sed eos (ut diximus) quietiam illo in loco credebant: quos quidem nonnulli affirmant longè antea credidisse: hi autem sunt Patres, Prophetæ, Iudices, Reges, Toparchæ, & quidam alij ex populo Hebræo. In carminibus uertendis, quæ sequuntur eadem quæ in Græco est, licentia abusi sumus:

Lecti in bonorum cœtu, & omnibus noti.
Nos, hoc modo qui sentiunt, resistemus,
Cum munus haud sit, res nec oppido mira,
Christus si eos, qui credidêre, seruauit
Vnus iustitiam iudicio colens,
Cui firmam si habeat, nemo perit, fidem.
Quare (nam statuit sic fore prouidus)

Hos

Hos par fuit omnes Domini descensu, & Dei
Saluos fieri, soluierq; ab orci nexibus.
Solus quoq; amor fecerat (ut credo) sospites,
Qui uitæ spacium puriter egerant,
A luxu, & Venere, & delitijs procul,
Vllius sceleris nec sibi conscij.
At syncera quibus missaq; cœlitus
Omnino rudibus non patuit fides,
Hos traxit ad se rector omnium, & captos
Diuinis tenuit retibus, & suos
Infundens radios, ueraq; lumina
Monstrans, propensos egit ad fidem cunctos.
Namq; haud piorum passus irrita unquam facta est
Ventos rapere is, qui indoluit naturæ Deus:
Præsertim quibus & laboriosa
Vita, & perpetuis plena foret malis:
Et non indocilis pauperiem pati,
Tum sensus Domini qui ferant sui
Spreta uoluptate, atq; ocio, & ioco, & luxu.
Et casti, & uigiles semper excubantes
Præstare nil ipsi boni recusarunt,
Summum colentes (ut decet) Iouem, cultu
Quo non religio, nec pietas iubet.
Sunt, qui modis comprehenderant, sed obscuris
Vnius speciem tergeminam Dei,
Rerum quam penes omnium est potestas.
Prædixere alij sumpta hominis Deus
Carne, ut labores in terris pertulerit graues,
Nec non fera post fata mortis ut surrexerit,
Maria è uirgine sit ut ortus, idq; post fore
Nomen puellæ dixerant prius uates.
Tum cuncta Christi mira facta nonnulli
Recensuerunt antea Deo pleni,
Vt post mortem animas sæpe uocauerit,
Cæcos uidere ut aurei iubar solis,
Et firmo ingredier cardipedes gradu,
Audire surdos fecerit, loqui mutos,
Febrem fugarit, lymphaq; intercute soluerit,
Sanaritq; manus sæpius aridas,
Plantas per mare non tinxerit ambulans,
Vt mutarit aquæ pocula Bacchica,
Et turbæ innumeræ protulerit famem,
Augens duos cum quinq; panibus pisces:
Nec non fœmineum sistere sanguinem
Tacta ueste retro, ut iam fuerit potens,
Ingens Prophetarum cohors prius fata est,
Quos perditum diuina non tulit uirtus,
Factis simul cum tam bonis suis ire.
Nam paululum qui temporis Deo præstat
Viuens honestæ, ac integra & pia mente,

Haud quaquam opus (quod antè diximus) ludit,
Sed conditum id cum fœnore accipit magno.
Qui uerò contra turpiter suam uitam
Duxere, nil post se boni relinquentes,
Et fructuum spe seminisq; fraudati,
Qui uita aberrarunt, fideq;, uerboq;,
Nec semine iniecto, è polo imbre nec misso,
Fœcunda quicquam illis sinu edidit tellus:
Nec floruerunt idem inutiles unquam
Virtute magni solis, omnia illustrantis,
His Christus omninò haud opem tulit lapsis,
Nec congregauit, ut salute non dignos,
Fidemq; habentes Christo (ut arbitror) nullam,
Cæcas eorum nanq; fecerat mentes,
Cordisq; ocellos, cernimus quibus cuncta,
Quondam tenebras, qui prior tulit serpens,
Cui seruierunt iam satellites facti,
Hoc ut uidentes (quod est par) haud cernant,
Intelligentesq; ut nihil legant intus,
Verùm quibus tunc semen affuit, cuncti
Effloruerunt luce solis effusa,
Et germinarunt imbribus polo missis.

Ecce quo nos rapuit, quasi torrens oratio, ut rem propemodum occultam ac inuolutam, non quasi necessaria ratione (est enim indignum) sed probabili utentes argumentatione, motiq; illa, qua in fratres ardemus charitate, diuino instinctu, solueremus, dijudicaremusq;. hos (ut arbitror) in inferno Christus seruauit. Quapropter Christi auxilio ostensum est in inferno, quoq; confeisionem factam esse. quod profectò asserimus, non ut tollamus (quod absit) prophetiam, sed potius ut in uul-
Ioan. 3. gus promulgemus Dominum, qui omnem excellit bonitatem, à propria quandoque clementia superari: quemadmodum Niniue urbi Deum fuisse minatum legi-
4. Reg. 20. mus, euertetur, & nunquam tamen ipsa euersa est, sed bonitas uicit iudicium. Item
Esaiæ 38. factus est ille ad Ezechiam sermo: dispone domui tuæ, quia morieris, & non uiues:
3. Reg. 21. nec tamen mortuus est.

Præterea & ipsi Achaab dixit Deus, inducam mala, & non induxit: sed ecce inquit, quo nam modò pœnituit Achaab, propterea non inducam mala in dieb. eius.

Verùm sic rursus ut in alijs pluribus iudicijs uicta est bonitate sententia, perpetuoq; uincetur, quousq; extrema delictorum ac benefactorum fiet retributio, quū solutio nundinarum adueniet, & tempus ferendi opem amplius non erit, sed homo oneris sui molestiam experietur. Verùm in præsentia auxilij, negociationis & commercij, nec non laboris, ac ęrumnarum tempus existit beatus, qui spe nec fractus, nec mollitus est: at beatior, qui pro sua, & proximi salute laborauit: hoc etenim mirum in modum gaudet misericors Deus, ac lætatur, cùm unusquisq; in auxilium proximi sui properat, ac festinat, cùm cupiat maximè clemens Deus, ac uelit, ut nobis omnes & in hac, & post hanc uitam inuicem opem feramus. Non enim occasionem nobis præbuisset, ut mortuorum memoriam sacrificium offerentes sine sanguine coleremus, rursus ut diem tertium, nonum, & quadragesimum ageremus, faceremusq; anniuersaria atque mysteria, quę quidem omnia proculdubio ab uniuersali & Apostolica ecclesia, nec non ab ipsius in Dei nomine congregato ac pio omni ex parte populo stabilia & perpetua retineri uidemus, nisi hoc esse rectè factum conspexisset. res enim tota hoc modò ridicula atque eadem inanis, ac inutilis esset.

Adde

Adde quod cùm innumerabiles fuerint Deo pleni & sanctimonia prædìti Patriarchæ, patres & doctores: profectò hoc insinuatum fuisset alicui, ut tantus error tolleretur. at nemo ex illis hoc euertere unquam tentauit: quin potius id ratum habuit, & quotidie res aucta est, nouis usa progresionibus, incremẽtumq; aliud post aliud suscipiens.

Præterea & aliorum qui scripserunt historiam, facere mentionem oportet. Gregorius Dialogus Romæ uetustioris Episcopus, uir (ut omnibus constat) sanctitate & rerum cognitione insignis: fuit cui quidem sacra celebranti mysteria diuinum & cœlestem angelum præstò fuisse fama est. Hic cùm per saxosa loca iter quondam haberet ex industria constitit, ac orare Dominum, in cuius tutela nostra salus est, summis precibus cœpit, ut Regis Traiani delictis ignosceret: Vox statim de cœlo audita est, dicens, ego te orãtem percepi, & Traiano ueniam dedi: at tu ne mihi post hac pro impijs precationes adhibeas, uelim atq; quod hoc legitimum sit, & nulla:e nus pati calumniam posit, Omnis Eoa plaga est testis, & Hesperia.

Verùm animo repete, quæ superius de Phalcon illa retulimus. illa namq; nullum aliud commiserat malum: hic uerò ut innumeri martyres dederentur supplicio, præceperat.

Admirabilis es Domine, & admirabilia sunt opera tua, tuamq; ineffabilem clementiam laudamus: quippe qui omni ex parte ad misericordiam propensus sis, tuisq; seruis modum præbeas, quo sibi inuicem in amore respondentes uitam agant, firmè tibi credant, omnem spem in te habeant, docuisti quoque per seruos tuos, mutuo nos afficere beneficio, placationes offerre sacrificia celebrare, canere hymnos & psalmos, preces non temerè, nec incassum adhibere: tu nanq; neminem decipis, sed abundanter largiris, & quodcunq; in tuam gloriam fuerit oblatum, id soles infinitis munerib. compensare: nec quicquã omninò cadit sine pręmio quod in tuo nomine factum sit.

Nemo igitur uestrum sit fratres patresq; qui suspicetur, quæcunque bona fide offerantur Deo, ea cumulatore longè mensura minimè reddi. Nam quemadmodũ qui unguento, aut quouis alio sancto oleo illinire ægrotum exoptat, prius ipse ungendo unctionis fit particeps: inde pari modo ægrotum inungit, sic qui de proximi sui salute anxius est, primum sibi, deinde proximo adiumentum affert. non enim (ut Diuus Apostolus ait) iniustus est Deus qui benefactorum obliuiscatur. *Ad Rom.*

Rursus Athanasius uir Sanctisimus in Sermone illo suauisimo, quem in mortuos edidit, his penè uerbis: tametsi inquit in aere quis deponatur, modo insigni fuerit pietate, tu nequaquam tamen asperneris inuocato prius Christo Deo oleum & cæreos ad sepulchrum appendere. Accepta enim istæc Deo sunt, efficiuntq; ut ille plus nobis reddat, quàm acceperit. nam oleum & cæreos, quasi holocaustum imponimus, hostia uerò quæ sanguinis expers sit, Deum placamus ac lenimus: beneficentia in pauperes maiorem bonorum omnium retributionem consequimur. Igitur qui pro mortuo quippiam offert, uelim sibi proponat, quemadmodum si quis filium habeat paruulum omnino infirmum, ac debilem, pro quo postea ægrotante cæreos, thura, una cùm oleo in Dei templum fideliter apportet, atque hæc pro salute pueri sacrificet. non'ne itidem tanquam puer ipse munera illa manu teneat, atque offerat, quemadmodum in diuina etiam regeneratione contingit, in qua & renunciare, & spondere pro infante consueuimus? sic ille defunctum in domino ante oculos sibi constituat, qui & cæreos, & oleum, atque omnia alia, quibus liberari posit, teneat, ac imponat. nam hoc pacto cum Dei gratia à fideli proposito non aberrabit: præsertim cum hæc omnia diuinitùs loquentes Apostoli, & Doctores rebus sacris assueti, afflatiq; Spiritu sancto patres, diuinę charitatis, quantum par est, possessores effecti, & fanaticæ illius uirtutis, quàm maximè participes sacro ore, atque piè enunciarunt: mysteria scilicet & preces, nec non psalmorum cantus, atque anniuersaria defunctis uehementer prodesse. quæ quidem opinio usq; ad tem *Verba Dionysi in lib. de diuin. no. par. prima cap. 4.*

pus nostrum clementis Dei gratia ab ortu in occasum, ab aquilonali regione in australem, non tamen absque gloria, & laude Domini, & regis Regum Dei aucta est, magisq́ indies incrementum accipit.

Atqui secus opinatur, fortè dixerit, si hæc ita se habeant, profectò omnes salui erunt, & nemo frustrabitur. Euge hoc fiat, utinam usu ueniat. nam hoc idem Deus Opt. Max. sitiens expetit, quærit, exoptat, hac una re lętatur & gaudet, ne quis à suis ipsius donis consequendis aberret. Sed dicas, quæso, num Angelis præmia & coronas præparauit? num ut cœlestes illas mentes seruaret, in terram delapsus est? & carnem ex incorrupta assumpsit uirgine? hominis specie sese induit, tormenta & mortem degustauit? num ad Angelos illa uox erit? Venite benedicti patris mei, paratum uobis regnum possidete. At enim qui contra dicis, hoc asserere minimè potes, quin potius ut hominis causa passus est, ita uni homini mansionem præparauit. Nam quis uniuersale celebrat conuiuium, quo nolit conuocatos omnes amicos pariter accedere? cur nam epulas instruxisset? an'ne ut domesticos tantum amicos accipiat? quod si quid in nobis sordidũ est, quid Deo magna largienti, & soli natura optimo? qui dando plura, distribuendo magis lætatur, ac exultat, quã ille qui accipit, & maximã sibi salutem adipiscitur. Quam ob rem uelim cogitet, quicunq́ eorum causa, quæ dicta sunt, dubitationem habet, quod qui inter homines uel exiguũ uirtutis fermentũ possederit, q̃uis nunq̃ in uita cùm uoluerit panem confecerit, non potuerit autem siue ob ignauiam, siue socordiam, uel quod de die in diem rem distulerit, donec mors inopinatò superuenit, huius tamen non obliuiscentur iustus iudex, & Dominus: quinimò propinquos post eius mortem excitabit, quorum diriget mentes, corda attrahet, atq́ ut illi opem & auxilium ferant, animum inclinabit. Quare commoti propinqui, quorum Dominus corda diuinitùs attigerit, supplere mortui delicta festinabunt. qui contra, improbam egerit uitam spinis undiq́ circunseptam, & impuris sordibus consitam, qui nunquam conscientia ductus sit, sed tetris uoluptatum odoribus demersus licẽter, & sine ullo delectu omnia fecerit, ad quæ perpetrãda caro ipsa cõpulerit, nullam animi curam gerens, nihil nisi terrenum cogitans, huic postea cum sic mortem obierit, nullibi quispiam reperietur, qui manus porrigat: quin potius sic omnia perficientur, quæ ad ipsum attinebunt, ut neq́ uxor, filij'ue, aut fratres, neq́ consanguinei, atq́ amici auxiliari penitus uelint, cùm is in metro Dei non sit constitutus.

Matth.25.

Verùm illud mihi (si fieri potest) atq́ omnibus, qui mihi sunt amicitia coniuncti, utinam eueniat, ut nobis ipsis opitulemur, nec ullam peccati labem remanere patiamur. Quod si imperfectus decedam, inclina mihi domine, quę misereri maximè soles, propinquos & amicos meos, calefac eorum animos & corda, ut operibus bonis tibiq́ gratis mihi libentissimè succurrant, meosq́ uelint errores post mortẽ expiare, si qui more hominum inhęserint, uerum Domine Deus rerum admirabiliũ, qui ea nobis affatim suppeditas, quorum indigemus, ne quod in me delictum, neq́ in ullo alio, qui tibi fidem habet cùm adueneris, nec magnum, nec exiguum deprehendatur. Sic enim Diuini oris Chrysostomus, quem antea nominaui, (ut optima eiusdem repetam) apertè docet & clamat. Si inquit dum suppetebat uita, quæ in rẽ animæ tuæ faciebant, non disposuisti, & si iam instet mors, tuis tamen imponas, ut tibi res tuas (cum fueris uita functus) tribuant, & bonis operibus, uerbi gratia eleemosynis, & oblationibus, quibus conciliare seruatorem possis, auxiliũ ferant, præsertim cùm isthæc Deo accepta sint, & ualde grata.

Rursus idem alibi: scribe inquit in testamento tuo unà cùm filijs & consanguineis cohæredem & Dominum. Notetur charta tua iudicis nomine memoriam pauperum conseruet: quarum rerum me fideiussorem profiteor, non ab hoc tamen excusandi rationem præbemus, quo minùs adhuc uiuens eleemosynam præstet, sed ut istæc potius post mortem differat. nam hoc esset absurdum & profanum, atque à diuinæ legis institutione prorsus alienum, illud dixerim per pulchrum fore, Deo ualde gratum ac periucundum, si omnes homines piam degant uitam, Chri-

stum diligant: si omnifariam bonis operibus se ipsos expurgent, ab omni immunditia abstineant ac illustribus Dei præceptis obediant: ut cum supremum egerint uitæ diem, fidenter ad Dominum dicere possint: paratum cor meum Domine, paratum cor meum, ac cum alacritate sic angelis festinantibus occurrere, sed quoniam (ut inquit Dominus) hoc rarò contingit (nam pauci sunt, qui seruentur: quamuis illud simpliciter non protulerit uniuersalis sapientia, sed quasi quis dixerit cum admiratione: cur tam pauci sunt qui salutem consequuntur?) non ignari nos deinceps illius rei, quod ualde operosum sit aliquem primi ordinis reperire, ut secundum adijciamus, necesse est, ab Apostolorum tamen, & patrum Sermone non discrepantes. quod iccirco facimus, ut diuina bonitate adiuuentur mortui, augeatur charitas, resurrectionis spes confirmetur, precatio ad Deum una cum fide corroboretur, ut maior hominum multitudo ad sacra Dei templa ardentiori studio concurrat, ac beneficentia in pauperes dilatetur. *Psal. 7. Mat. 7.*

Vide quæso, quot nam sint, qui hanc esse rem, utilem & quæstuosam affirment, & pro concesso habeant mortuis emolumentum afferri: hinc enim oritur occasio, qua omnes inter se cōcilientur. Nam si causam auferas, & quæ sequuntur tolli necesse est. Quid enim cogat pusillanimos exurgere, & persuadeat cōciliari, nisi per id posse suos adiuuari certissimè norint? cessabūt autem, & quæ circa descriptiones pauperum scribi solitæ sunt classes, aut una cum his ministeria pro defunctis, Psalmorum & hymnorum cantus, necnon quinquagesimi, ac trigesimi diei celebritas, anniuersaria & cærimonię, quæ non sine ratione excogitatę sunt, penitus intermittentur. sed prohibebat Deus uel tale quippiam homines communiter opinari, uel horum aliquid separatim contemnere.

Verum si quispiā dixerit, cum pauperes & aduenæ neminē prorsus habeant, qui eorum causa sollicitus sit, neq; possint testamento cauere, ut celebrentur mysteria, & distributiones fiant, quid isti tandem? an'ne propterea quod omnibus rebus indigeāt, longeq; absint à patria, nec habeant, quæ præstò sint, quiq; sui curā gerant ac laborent salutē minimè cōsequentur? iniustus igitur iudicabitur Deus, qui habenti quidem dabit, at nō habenti nihil præbebit. Verū apage hoc unusquisq; sibiipsi satis est. Nam Dominus Deus iustus est, aut (ut uerius dicam) ipsamet iustitia, sapientia, bonitas, & potentia præ se sua sponte cōsistens, quapropter quia iustus, diuitias pauperi remetietur, ac recōpensabit: quia sapiens, in quo quis defecerit supplebit: quia potēs, ualidū cōfringet, atq; imbecillū, fortē reddet: quia bonus, manuū suarū facta, atq; opera seruabit, nisi ex illis unus existat, qui fuerint iudicio manifesto condemnati, quod rectā fidem cōtempserint. nam hunc ipsum sinistra lanx magno deprimet pondere, cùm uiri diuinitus illuminati humanas actiones in extremo spiritu tanquā in libra examinari affirment. quapropter si lanx dextra sinistra superior sit, in manib. angelorū moriturū esse (quicunq; is sit, cui id accidat) satis cōstat. si uerò altera alterā exæquabit, diuina prorsus uincit clementia. quod si ut diuinò instinctu loquentes asserunt, uel minimū trutina in leuam sese partem inclinat, tunc id, qđ defuerit, Dei resarciet misericordia. Ecce tria diuina sunt Domini iudicia, primum iustitiam, alterū clementiā, tertium summā cōtinens bonitatem, quib. postea quartū adiungitur, cum prauæ actiones in altera librę lance præponderant. Hei mihi fratres, quoniā hoc (est enim omnino iustissimū) iusta illis pronunciat, q iam sunt iudicati. Sed quoniam nōnulli dicere possunt beatū Basilium, qui uniuersi terrarū orbis lumen fuit, sic scripsisse: ne aberretis, minimè subsannatur Deus, nec introducitur defunctus ad sacrificium: sed offer (inquit) hostiam uiuentem, an potes mensę tuæ reliquijs illustres Regis familiares cōuiuio excipere? cū is nequaquā sit admittendus, q ex his rebus quippiā tribuit, q̄ supersunt. tu uerò q̄ moriēs reliquisti, benefactori offerre nō erubescis? asserimus nos magnū Basiliū & rectè loqui, & docere. sed quæso intueare, ad quos nam suū sermonē cōuertat: ꝑfectò ad homines cupiditate incensos, ac rapaces, nec nō ad illos, qui inimicitias obliuisci non possunt, atq; à præstanda eleemosyna penitus abhorrent: quod ipse testatur his uerbis. *Mat. 13. et 25. Lucæ 19.*

Ser.2. Loquimur lapideo cordi,& quoniam quo tempore uitam egisti, uoluptatibus abundabas & delicijs,neq; pauperes unquã aspicere passus es,cùm mortem obieris,quæ nam operum tuorum merces tibi dabitur?

Item:tenebras mihi offundit uicini domus,item auarus non temporis rationem habet,non fines nouit,sed more ipsius ignis cuncta absumit, & deuorat,ac tanquã fluuius rapax cursu suo secum trahit,quodcunq; instat,ac sese offert, atq; his similia,quæ minimè omnes illos latent,qui librum huius sanctissimi uiri diligenter inspexerunt.constat igitur,quod ad illud hominum genus instituitur oratio,qui nequaquam misericordiam pauperibus exhibent,sed res pauperum furantur & rapiunt,ac ne quis dicat,ubi nam gentium hominem diuitijs affluentem comperias, qui misericordia non moueatur in pauperes? profectò inuenitur, & sæpe numero antea huiusmodi repertum fuisse perspicuum est,quemadmodum & quo tempore celeberrimus ac Sanctissimus Ioannes Eleemon floruit, Petrus olim publicanus ad perfectam misericordiam,& sanctitatem conuersus est.legitur namq; in felicissimo uitæ huius libello,cũ stupore mentis correptus esset, & ponderibus examinari sua opera perspiceret, in dextra libræ lance panem unum è siligine deprehendisse: quem arreptum quasi lapide cum iracundia in faciem pauperis proiecerat: quo maximè uisu Beatum Petrum ad uitam piè & religiosè degendam se contulisse compræhensum est.Non est igitur dubium,quibus magnus Basilius sermonem faciat.nam cum eo tempore magna ac terribilis esset annonæ charitas, diuites cupiditate uicti opes continebant: pauperes contra opprimebantur inopia ac peribant.quam ob rem cum diuinus ille pastor seueram flexanimam, necnon relinquentem aculeos orationem habuisset,horrea diuitum fidenter aperuit: qui si tacuisset,profectò nec pauperes cibo famem depulissent, nec ad misericordiam se diuites inclinassent.atq; ipse quidem loquitur hoc modo.

Nos uerò properemus,quantum possumus,ne inhorrenda illa die,atq; terribili, qua scilicet iudex secundò aduentabit,proximi nostri nos accusent, tanquam quæ pro illis operanda erant,neglexerimus,præsertim si procurationes, aut deposita aliqua ab eisdem susceperimus. nemo enim existimet, cum horribilis ille conuentus celebrabitur,alterum alteri incognitum fore, quin potius interno animæ uisu unumquemq; proximum suum non figura corporis agniturum esse, sed quo'nam

Lucæ 16. ex loco id tibi demonstrari exoptas? tu ipsemet Christum audias Dominũ nostrũ, qui in parabola super Lazaro mendico apertè nos huius rei certiores facit.

Sublatis inquit oculis diues Lazarum pauperem in Abraæ patrum antiquorũ principis gremio sedentem,ac cum eo pariter Abraam cognouit. Ac ne quis obijciat propositum nequaquam ostendi,eò quod res ipsa per parabolas expressa sit dixerim, ego diuinas seruatoris nostri parabolas cum earum rerũ quæ sunt, & fieri possunt, tum etiam quæ iam fuerint,ueritatem explicare.

Sed quod dixi antea,confirmat his uerbis Ioannes Chrisostomus:nõ eos inquit modo,qui nobis quandoq; noti fuerint,sed illos etiam,quos nunquam uiderimus, cognoscemus.Etenim Abraam nunquam uidisti, non Isaac, non Patriarchas, non Prophetas,non Apostolos,nõ martyres, tamen quàmprimum in communi illo & terribili concilio oculis tuis sese offerent,dices,ecce Abraam, & Isaac, & Iacob, & reliqui patriarchæ:ecce Petrus, & Paulus,ac omnes Apostoli:ecce Dauid Dei genitor,ac cum eo uniuersa Prophetarum legio:ecce Ioannes præcursor, & Stephanus ille primus martyrio decantatus,necnon aliorum Sanctorum multitudo.

In Ser.3. Præterea etiam dum diuinissimus Basilius in auaros inuehitur, non'ne inquit Christi iudicium ante oculos tibi pones?cum te circumsistent,quos affeceris iniuria,clamabuntq; aduersus te,ut quocunq; oculos,atq; ora conuerteris, manifestas scelerum uideas effigies,hinc pupilli,illinc uiduę,alia ex parte inopes,quibus colaphos infregeris,tum etiam cæsi flagellis serui tui, ac una prouocati ad iracundiam, uicini te ipsum in ius uocabunt,& quæ sequuntur.

Verum

Verum beatus Ephraim, qui de secundo Christi aduentu diligentissime disseruit, hisce uerbis nos admonet: filij eo tempore suos parentes tanquã, qui nihil prorsus boni fecerint, condemnabunt. porrò uidebunt miseri illa hora, quos antea nouerint, ac cum ex illis aliquos, à dextris positos, seq; ab eis remotos cõspicient, conquerentur grauiter, quod in eundem non fuerint ordinem cooptati.

Rursus Gregorius ille, cui theologi cognomen inditum est, tunc inquit Cæsarium illustrem, gloriosum ac lætabundum uidebo: qualis tu te mihi frater amantissime per quietem obtulisti.

Præterea diuus Athanasius uir quidẽ cùm uita, & moribus, tum sermone conspicuus, cui maximè quasi fundamento. S. S. Dei initur Ecclesia, super ijs, qui in Domino mortui sunt, hoc modo loquitur & sentit. Deum Opt. Max. illis, qui salutem sunt consecuti, hoc beneficium, hanc gratiam, quousque omnes generatim resurgant, contulisse: ut eorum animæ mutua fruantur cõsuetudine, ac sese inuicem lætitia perfundant, expectantes, dum cœlestium munerum hæredes instituantur: at peccatores tali solatio & leuamento penitus priuatum iri, nec sui ipsius inter se notitiam habituros. sed cum in illud quasi theatrum uniuersa hominũ turba conuenerit, tunc ut clara & illustria omnium existent facta sic facies, & aspectus cui uis cogniti erũt, quoad Deus omnes supremo delectu distinguat, ac separet, ac in preparatum locum, sedemq; transmittat, iustos quidem omnes una secũ rapiat in cœlum, peccatores in loca abdita & remota detrudat: qui tametsi secum inter se uitam perpetuo degant, alter tamen alterum non cognoscet: quod huiusmodi solatio (ut dixi antea) orbati erunt. porro igitur qualis pudor flagitiosis illis eueniat, si non in omnium oculis, qui illuc confluxerint, positi erũt. tunc enim maximè sollicitat pudor, cum quis cognoscit, ac uicissim cognoscitur: quippe quum si quem pudeat, eorum pudeat, qui se ipsum nouerint. nam cum ignotus inter ignotos uersatur, ne paululum quidem erubescere consueuit. censendum est igitur sine dubio (neque enim contradici potest) manifestam omnium inter nos notitiam fore, ac tunc iudicium, notamq; omnes redarguentẽ, qui inhoneste uixerint, in conspectu omnium palam constituendam.

Bene sit igitur ijs, qui eiusdem mecum sententiæ sunt, uæ uæ autẽ (ut diuus censet Ephraim) illis omnibus, qui læua sortiti sunt. contra Beati ter & quater, quos à dextris constituet Deus, & audire eos faciet benedictam illam uocem, cuius auditione nos, qui rectam fidem custodiuimus, digni existimabimur, omnibusq; illis bonis satiari, quorũ pulchritudo nec cerni humanis oculis, nec audiri auribus, nec corde concipi ullo modo potest: Amen.

Fiat hoc Domine uitæ largitor, qui Dei patris uerbum existis, præsertim precibus purissimę Matris tuæ illarumq; tuarum incorporearum mentium, ac uenerandarum, nec non omnium sanctorum tuorum, qui tibi ualde ex æterno tempore placuerunt: Amen.

FINIS.

DIVI

DIVI IOANNIS DAMASCENI DE DORMITIONE SANCTAE DEI GENITRICIS, SERMO PRIMVS, RAPHAELE VOLATERRANO INTERPRETE.

le Volaterrano interprete.

De laudibus, ac dormitione beatiſsimæ Mariæ Virginis hodierna die dicturus. Illud in primis ſapientiſsimi Salomonis exordium mihi adſumam: Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Si igitur omnium iuſtorum memoria ueneranda: quis iuſtitiæ fonti, ac ſanctitatis theſauro laudem cumulatiſsimè non adſeret? non ut ex hoc ei glorię quicquam, ſed ut ipſe gloria potius ex ea ſempiterna decoretur. Dei namq; tabernaculum noſtri ſermonis exornatione, noſtræq; laudis officio non eget: glorioſa dicta ſunt de te Ciuitas Dei: Dauid inquit, quam enim hanc Dei inuiſibilis, & omnia propria uirtute comprehendentis Ciuitatē eſſe adfirmabimus: niſi quę ſola præter naturam, & omnem humanæ gentis cogitationem, Dei uerbum in utero geſtauit? quid enim glorioſius: quam ſummi Dei conſilium incircumſcriptum, tantumq; hoſpitem loco breui continere? ex quo nec lingua humana, neque mens angelica hanc, per quam Domini gloriam contueri clarè conceditur, digna ſatis oratione extollere ualerēt. Quid igitur? lacebimus, uerentes ne ipſius mentis pares omnino dicendi uires adferre uideamur? Minimè. Ipſa namq; Dei mater, ut benigna in omnes parens, beneq; de humano genere merita, boni conſulens, mentem noſtram in hac parte potius, quam mentis opus expendet: abortumq; quodammodo noſtri deſiderij, iure ſuæ charitatis ardentiſsimę, uti uiuentem gratumq; excipiet: Fama eſt Ruſticos olim quoſdam terræ glebas uertentes, Regem præſentem purpura indutum, præterea ſatellitum ordine, reliquoq; ornatu fulgentem ſubitò uidiſſe, cumq; tanto uiro nihil dignum uti par erat, offerre poſſent: ex illis unus aquam è fonte uicino properè hauſtam pro munere obtulit: Ad quem Rex ille, Quid, inquit, ô Puer hoc? At ille, quod habeo, reſpondit, hoc tibi do: in rerum penuria animi ſaltem promptitudinem minimè occultam eſſe opportere, omnino iudicans. Tu uerò nihil noſtri indigens, nihil profecto ex nobis potius, aut maius, quàm animi beneuolentiam exquiris. Noſtrum enim officium, ſemper aliquid offerre. Gloria uerò, & benignos, & grata facientes ſequi plerumq; ſolet: Poſt hęc ferunt Regem ruſtici ſapientiam admiratum, eius egregiam uoluntatem acceptam habuiſſe: ſimulq; pluribus, magniſq; donis muneraſſe: Si igitur ſuperbus ille Tyranus ſolam mentem tanti exiſtimauit, ut magno ſumptui, doniſq; ingentibus anteferret: Ipſa uerò Regina, illius, qui bonꝰ eſt ſolus, mater, cuius infinita humanitas: ut potè, qui duo tantum minuta mulierculæ, maximis potentiorum muneribus potiora iudicauit: cur non magis noſtrum propoſitum, optimumq; animum, ubi uires deficiunt, eſt acceptura? Quoniam uerò diuinum ante omnia numen dicentibus inuocandum: quid maius proloquar: quàm tuum ô Regina? Quibus te uerbis dicemus? Qualibus tuam hodie ex hac uita migrationem laudibus ornabimus? Vnde bona cuncta, diuitiæ, humani generis ornamenta, mundi, creationiſq; totius gloria fluunt: per quam ipſe fœlix, & beatus efficitur, illumq;, quem nullo modo capere poterat, per te capere cœpit: Aperi quæſo Dei uerbum linguæ uolubilitatem: os meum reſera, pectoribus illabere noſtris: Sancti ſpiritus gratiā concilia, per quam piſcatores eloquuntur: Idiotæ ſapientiam ſupra humanam adſequuntur, ut & nos in hac tenui admodum dicendi facultate, tuæ chariſsimæ matris admiranda qualitercunque loqui ualeamus: Te igitur beatiſsima Theotoce ex nobiliſsima, & Regia deſcen-

scendentem prosapia Pater æterno consilio Deus omnipotens ante omnia secula prædestinauit. Prophetæ per sanctum uaticinati sunt spiritum: eiusdem quoque spiritus uirtus in utero materno purgauit, sanctã reddidit, ac baptismate quodammodo præuenit: Tunc demum te Patris uerbum in suum habitaculum excipiens, nostræ naturæ humilitatẽ ad uniuersæ deitatis altitudinem reuocauit: Cuius primitias ex purissimis tuis sanguinibus adsumens, sese carne humana unà cum anima rationis participem semel induit, unde homo perfectus est editus, nec propterea profectum esse Deum eiusdem cum Patre substantiæ desinens. Vna hypostasis, siue unum suppositum ex duabus perfectis cõpositum naturis, diuina scilicet, & humana procedens, nõ confusionem, neque commistionem, neq; item diuisionem in se ferens, geminas diuersarum substantiarũ naturas, earumq; physicas proprietates incõfuse, indiuisibiliterq; in una recepit hypostasi: hoc est, creatum, & increatum: mortale, atq; immortale: uisibile, & inuisibile: circumspectum: & incircumspectum: diuinam, & humanam uoluntatem: Actum uerò diuinum nequaquam, sed humanum. Rursus geminas potestates diuinam, qua prodigia, humanam qua physicos pertulit affectus. Totum enim Adamum, qui ex innocentia cecidit: corpus, animam, mentem, & horum naturales proprietates, uti nos totos saluos redderet: ob uiscera suæ misericordiæ suscepit. Sic tandem Dei, & hominum mediator factus antiquam soluens inimicitiam, Patri rebelles conciliauit: Quod erratum fuerat in uia, direxit. Quod obscurum, illustrauit: Quod obsoletum, renouauit, ab exitiali culpa sontes, liberauit: Dei filios homines fecit, socios gloriæ, miseros, ac gentiles declarauit, ad inferiora terræ damnatũ, ad superiora imperij, potestatisq; omnis extulit, perpetuis sub tellure ignibus destinatum in sese collocauit: Quis igitur horum infinitorum bonorum, quæ superant omnem mentem, thesaurum constituit? Non ne illa beata uirgo, quæ illum genuit? Videte quæso charissimi in Christo Patres, ac fratres mei, præsentis Dei gratiam considerate: Non'ne miranda huius mysteria? non'ne prodigiosa? Beati qui contemplantur, ut decet, quales splendoris radij præsentem clarificant noctem, qualia angelorum ministeria matris imperialis dormitionem illustrant, qualia Apostolorum officia funus corporis, quod Deum tulit, beatificant: quomodo Dei uerbum, huius fieri filium est dignatum, ac ei ueluti matri adsistens, sanctissimam eius egredientem animam proprijs excepit manibus. O pulcherrimum, atq; optimum legislatorem, qui naturę legibus minimẽ subiectus, legem, quam ipse mandauit, custodire uoluit: Filios namq; parentibus officiosos esse, præcipueq; honorẽ habere mandauit: Si enim (ut sacrum ait eloquium) iustorum animæ in manu Dei sunt: cur nõ magis uerus hic sermo, & procul omni mendacio, ipsius animam in filij, Deiq; sui manibus collocabit? Sed eius mox uitam inspiciamus, ut bonis referta innumerabilibus, ut donorum omnium altissimum possedit: qualem apud homines moram fecit, qualibus deniq; mysterijs dignata fuerit. Si enim defunctos Græci epitaphijs ornare solent, & omni studio ipsorum laudes commemorare: ut eis gloria, & relictis uirtutis æmulatio simul, & consolatio accedat: sæpeq; euenit, ut proprias non habentem laudes oratione adcersita, ex multisq; cõposita fictionibus, ac mendacijs honorentur: quò nos eam, quæ uerẽ laude dignissima si silentio prætereamus, non ridiculi magnopere apparebimus? ac ei, qui talentum abscondit: pares dabimus pœnas? Quamobrem dicere incipientes breues esse curabimus: ne auribus fastidium, & corporum curę incommodum prolixior ferat oratio. Ioachim, & Anna huius parentes fuere. Ioachim, ut ocium solet pastor, securus gregem quocunque uellet, ducebat. à Domino tamen ipse ut eius ducebatur: Bonis omnibus refertus erat, non ijs, quæ uulgo appellantur bona, quæ nec permanere sunt apta, neque meliorem facere possidentem: Hæc sunt præsentis uitæ delectabilia, fluxa, & fragilia. Non sic quæso nostrum talia admirari. Non hæc pars timentium Dominum, sed tantum uera, quę sapientibus expetuntur: perpetuoq; manent. Hæc ipsas
puto

puto uirtutes, quæ fructum in tempore suo, sæculo dico futuro, uitam dabunt sempiternam. In talibus igitur cogitationibus Ioachim domesticos pascebat, in loco pabuloso diuinorum mandatorum, animi contemplationi adsidens: Super aquam uerò refectionis diuinæ gratiæ gaudens, ex uia iniqua sese auertens, in iustitiæ semitam dirigebat. Anna uerò, quam gratiam interpretantur: eodem cum uiro non minus animi concordia, quàm iugo maritali coniuncta erat. Corporis sterilitatem diuina quadam prouidentia ei prouenientem, multorum animi bonorum fertilitate compensabat: Sterilescit profectò in cordibus hominum gratia, fructum adferre non ualens. Omnes enim simul declinauerunt, & inutiles facti sunt: Ex quo Deus sortem miseratus humanam, & manuum suarum opus respiciens, cupiensq; seruare, gratiæ suæ, hoc est Annæ beatissimæ sterilitatem soluit, quæ partum edidit, qualem nec ætas priorum uidit, nec in sequẽti unquam est uisura, satisq; apparuit, communem orbis uniuersi bonorum solui sterilitatem, & truncum hunc aridum æternæ beatitudinis fructum edidisse. Hinc igitur Dei mater ex nuntio descendit. Angelus enim futuræ conceptionis generationem significauit. Hæc Annæ non minus conuenerat, si inde partus quandoq; edendus, qui Deum secundùm carnem in lucem producturus erat. Post hæc sacro Dei Templo de more offertur, ubi Domini timoris initium, & ipsius studium ab omni utriusque sexus consuetudine liberum, & à uitijs omnino purgatum humanis, cœpit: At pöstquam flos aduenit ætatis, ex domo regia uirum accipere ex lege cogebatur: Quamobrem Iosepho sponso, hoc est integritatis eius custodi locatur, qui legem persanctè aliorum comparatione usque in senectam custodijt: Apud hunc itaq; puella manebat, domesticis tantum comitata, præter eos autem nullo. Vt autem temporis aduenit plenitudo, ut ait Apostolus, missus est Dei angelus ad eam, aitq;. Aue Maria gratia plena, Dominus tecum: Pulchra profectò hæc ad eam, quæ supra Angelum fuerat, adlocutio. Gaudiũ enim tanta fert laus. Illa tamẽ turbata è super re huiusmodi, cogitãs sese à uiri consuetudine liberam. Quamobrem qualis esset ista salutatio, commentabatur: & ait Angelus ei. Ne timeas Maria. Inuenisti gratiam apud dominum, digna gratia. Reperit, inquit, gratiam, datorem gratiæ pariturae, spicumq; collectura fertilissimum, quæ duplicem uirginitatem animæ scilicet, & corporis seruauit. Ex anima namq; prius tanta uirtus in corpus facilè redundauit. Paries, inquit, filium, & uocabis nomẽ eius Iesum, Iesus enim seruator dicitur ipse namq; populum suũ ab eius iniquitatibus seruabit. Quid ad hæc ueræ sapientiæ thesaurus? Euam profectò progenitricem minimè imitatur. Corrigit autem eius incustoditam, pariterq; fautricem naturam. Respondit illa: Quomodo fiet istud, cùm uirum non cognoscam? Sermo, inquit, tuus rem dicit incredibilem, Naturæ terminos soluit. Ad hæc ille: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, Ideoq; quod paries sanctum, uocabitur filius Dei. Non seruit naturæ legi, naturæ conditor: Illa uerò desideratum diu nomen, & obseruatione cultum, uerba quoq; timoris pariter, & gaudij referta, primum expauit: Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundùm uerbum tuum. licet hîc cum Apostolo clamare. O' altitudo diuitiarum scientiæ, ac sapientiæ Dei. Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. O' immensæ diuinæ bonitatis, ac profundæ charitatis thesaurum, ille, qui cœlum terrasq; implet, cui cœlum sedes, terra scabellum, propriæ ancillæ uentrem proprium fecit habitaculum, ac in ipso omnium nouorum mysteriorum altissimum consumauit: Deus namq; existens, homo fit. Præter naturã conceptionis tempore generatur, uuluã reserat non maculata uirginitas. Gloriæ splendor, paternęq; personæ figura, ut infans, terrenis gestatur ulnis. O' prodigia, mysteriaq; supra humanam, naturalemq; cogitationẽ. O' sacram Virginem, ac matrem. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui. Sola digna gratia. Ecce beatam te dicent omnes generationes. Viderunt filiæ Hierusalem, hoc est ecclesiæ, & beatam te dicunt. Reginæ pariter, & animæ iustorum in secula te laudabunt.

bunt. Tu namque regius es thronus, cui adsistunt angeli, eundem conspicientes Dominum, ac filium tuum. Tu Paradisi sedes intellectualis, longè ac prior, purior & sacratior. In illo namq; terrenus habitauit Adamus, in te autem, è cœlo dominus. In arca præfiguraris, mundi secundi semina custodiens. Tu mundi salutem Christum, peccatum quidem destruentem, ac eius insurgentes procellas temperantem concepisti. In te namq;, & tabulæ decalogi, Dei digito conscriptæ, & arca fœderis, & urna aurea, ubi manna, et candelabrum, & mensa propositionis, & uirga Aaron, quæ fronduerat, clarissimè præfigurantur: Ex te quoq; diuinitatis flamma, Patris uerbum, dulcissimum, ac cœleste manna. Nomen, sine nomine, supraq; omne nomen, lumen sempiternum, & inaccessum, panis uitæ, cœlestisq; fructus illaboratus, per noui corporis prodigiũ regeminauit. Tabernaculum Abrami te pulcherrimè notauit: Dei namq; uerbo in tuo uentre habitanti humana natura latentem panem sui primitias ex tuis puris sanguinibus obtulit, aflatum quodammodo e sacro igne, & in sua consueta hypostasi subsistentem, ac in substantiam inconsuetam corporis animati, rationisq; participis uenientem. Iacob item scala succurrit, quomodo ille ex humo, per ipsius summitatem cœlum aspexit, & per hanc ascendentes pariter, & descendentes Angelos, & illum, qui uerè fortis, & inuictus est, cum ipso colluctantem. Sic item, & tu nobis scala media Dei ad nos descensus facta, hanc nostram infirmitatem suscipientis, ea, quæ sunt procul inter se distantia, in unũ coniunxisti. Ex quo angeli ad ipsum, ut Deo, & Domino ministrantes, homines uerò, ut Angelico utentes officio in cœlum rapiuntur. Sed & prophetarum uaticinia si uerè demonstrare uolumus, ubi nam melius, quàm tibi applicabimus? Dauidicum illud uellus, in quod Dei filius, qui cum patre simul regnat, atq; imperat, sicut pluuia descendit, non'ne tu clarissima? Quæ item uirgo est, quam Esaias prędixit in uentre habituram, ac filium parituram, qui uocabiur nobiscum Deus: Quid mõs ille Danielis, ex quo summus angularis lapis abscisus est Christus: quẽ humanæ manus minimè attrectauerunt? Non'ne tu quæ sine semine concepisti, & post partũ uirgo permansisti? Veniat diuinus Ezechiel, & clausam ostendat portam, peruiam tantum Domino factam, neq; apertam, quemadmodum propheta locutus est: Monstret prædictorum exitum, ac sensum. Te procul dubio monstrabit: quam Deus prætteriemus, & carnem adsumens, uirginitatis portam nequaquam reserauit: Manet ergo perpetuo signum appositum: Te igitur Prophetæ prædicant, tibi Angeli ministrant, adsistunt Apostoli, inter quos Theologus ille, ac uirgo, uirgini, & Dei matri cõmendatus. Te namq; hodie ad tuũ peregrinantẽ, accedentemq; filium, spiritus, Angeli, animę iustorũ, Patriarcharumq;, Apostoli quoq; è diuersis terræ finibus filij tui imperio per nubem in sanctam Ciuitatem diuinitus tracti comitantur, pariter quæ tibi Dominici corporis sacrario sacros hymnos diuino impulsi spiritu taliter dicunt. O' quomodo in partu naturæ terminos excedens, nunc huius legibus subiacet, & sanctum communi morti subdidit corpus. Oportuit enim mortalitate deposita, induere immortalitatem, quam & naturæ Dominus mortis legem euitare noluit. Moritur enim carni quicquid interit, & morte mors pellitur, & per corruptionem incorruptionis munus, & per extinctionem resurrectionis initium oritur. O' quomodo animã Theodoci tabernaculi nouam proprijs manibus omnium conditor suscepit, legitimè honorans, quam natura seruam existentem ex humanitatis uastissimo pelago matrem sibi constituit: O' peregrina pulcherrima, quæ ad Deum tendis. Quod ergo circa te hoc mysterium uocabo? Mortem? Sed quamuis corpus naturaliter ob animæ separationem extinctum, corruptione tamen nullo modo adficietur. Cuius enim parientis incorrupta permansit uirginitas, huius migrantis corpus rursus integrum custoditur, & meliorem longè, ac diuiniorem transfertur ad uitam, in æterna secula duraturam.

Quemadmodum Sol hîc perpetuo fulgens, à Lunari corpore paulominus contectus deficere quodammodo, ac tenebris inuolui uiſus, à proprio tamẽ lumine non deſeritur (habet enim perennem luminis fontem ſcaturientẽ, ſeu potius ipſe fons luminis inceſſabilis exiſtit, uti conditor ipſe Deus ab initio conſtituit) ſic tu ueræ lucis fons, inconſumptus uitæ theſaurus, omnium bonorum cauſa, quæ ſceptra nobis, Deumq; concilias, quamuis pro tempore interuallum aliquid corporei ſenſus patiaris, exuberantis tamen uitæ ſcaturis infinitate. Tu namq; ueluti malus inter nemoreas arbores floruiſti, & fructus tuus in ore fidelium dulciſsimus. Hinc ęquè mortem tuam, migrationem, ſeu potius peregrinationem, dormitionemq; dicimus. Peregrina quidem breui tempore à corpore, præſens uerò in patria ad bona longè potiora translata exiſtis. Tuum diſceſſum impuri, & aërij ſpiritus horruerunt: Aër benedixit, Aether collaudauit, animam tuam gaudens cœlum ſuſcepit. Tibi cum ſacris hymnis obuiam uirtutes cœleſtes uenientes ſigillatim dicunt: Quæ eſt iſta, quæ progreditur roſea ut aurora, pulchra ut Luna, electa ut Sol? Tu flos campi, & lilium conuallium, propterea te puellæ dilexerunt: In odorem unguentorum tuorum curremus, Introduxit te Rex in cellam ſuam. Hîc poteſtates tibi miniſtrant, te principes uenerantur, Throni concelebrant, Cherubim admirantur, Seraphim extollũt, ſui omnes Domini ueram naturalemq; appellant matrem. Non enim ueluti Helias in cœlum ueniſti, non ut Paulus ad tertium uſq; cœlum, ſed ad uſque filij eius thronum ſublimis penetraſti, eiq; proxima gratulabundaq; conſides. Angelis ineffabile deſiderium. Patriarchis indeſines læticia, iuſtis deniq; omnibus gaudium ſempiternum. Mundo benedicens, uniuerſa ſanctificans, laborantibus requies, puſillanimis beneuola adhortatio, cũctis deniq; petentibus præſto paratum auxilium. Mors namq; diu deplorata, ac odio habita, per te nunc laudatur, & quæ luctus, & triſtitiæ prius cauſa dicebatur, cunctis pariter læticiam affert. Quamuis enim omnes Dei ſeruos exitus beatos facere ſoleat, quòd ex fine ſecuritas in huius mundi periculis agitantibus obuenire ſoleat, quemadmodum dicit: Ne laudaueris hominem in uita ſua: non attamen de te, ô beata uirgo, hoc dici conſpicimus. Tu namq; honorum omnium principium, medium, & finem, gratięque omnis ſimul, & gloriæ certum pignus, conceptionem admirandam, & diuinum uerbi habitaculum, partum deniq; incorruptum habes, ex quo uerè dixiſti, non ex morte, ſed iam inde ex angeli nuncio, Beatam me dicent omnes generationes: Non igitur ex morte beata, ſed mortis ex te ſoluta triſtitia, & gaudium ex fine ſubſequutum: Vnde tuum ſacrum, & uirgineum corpus, ſacrũ cõtinuit ſepulchrũ, ac cunctis ſanctorum ſpiritibus circa adſiſtentibus, nihilq; ex ijs, quæ Domini ſui matri conueniant, prætereuntibus, hymnosq; tibi, ac Deo patri dulciſonos in hunc modum canentibus. Implebimur bonis domus tuæ. Sanctum, eſt templum tuum mirabile in æquitate. Sanctificauit tabernaculum ſuũ altiſsimus. Mons Dei, mons Pinguis, Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Te inſuper Apoſtoli omnes, ut ueram Domini Dei arcam, more illius ueteris præfiguratæ in humeris tollentes, & ſepulchro inferentes, in ueram promiſsionis terram, hoc eſt, Hieroſolymam omnium fidelium matrem, cuius artifex, & author Deus tranſierunt. Non enim ad inferos anima tua deſcendit, ſed neq; corpus corruptionem ſenſit, quanquam humi conditum, non attamen diu relictum, ſed ad regias cœli ſedes ut Dominæ, reginæq;, ac ueræ Dei matris, eſt translatum, ſed eam quomodo capere cœlum potuit, quæ cœli ambitu latior eſt putata? Quando de ipſa dicitur: uirgo Dei genitrix, quem cœli capere non poterant, tuo gremio contuliſti: Quomodo itrem ſepulchrum eam, quæ ſummi Dei receptaculum erat, ſuſcepit? Profecto profecto ſuſcepit, capere potuit. Non enim corporeis magnitudinibus, ſeu ſpacijs paruus locus eſt cœlo latior. Quomodo enim corpus ad ſummum tricubitum longitudine,

tudine, aut latitudine, cœlum, quod omnem excedit capacitate mensuram, superare poterit? Verum gratia, uirtutisq; excessu spacium omne superauit. Diuina namq;, non corporũ mole, sed uirtutis efficacia magna nuncupantur? O admirabile, uenerandumq; sepulchrum, quod usque in hodiernum diem Angeli circumsistunt: multaq; religione, ac reuerentia custodiunt, dæmones horrent, fideles adeunt, adorant, oculisq; simul, & ore, ac omni feruere consalutant, indeq; bonorum omnium copiam haurientes, & uotorum cõpotes discedunt. Sicut enim unguentum preciosum uestibus, uel loco alicui amato adpositum talem tribuit odorem, ut etiam inde ablatum, suauitatis suæ uestigia relinquat. Ita & nunc sacrum corpus diuino refertum odore, in sepulchro quoddam positum, deinde in altiorem locum, diuinioremq; translatum sepulchrum absque honore nõ relinquit. Sed sacri illius odoris, atq; gratiæ munere impartiri uoluit. Bonorum omnium affluentia, simulq; morborum curationibus, erga eos, qui fide, menteq; pia eo adcesserint, nobilitauit: Nos igitur, qui hodie tibi adsistimus, ô Domina Dei mater, animas, spesq; nostras omnes in te collocamus. Ex te namq;, ut ex firma quadam anchora, nostra anima, mens, corpus, uotaq; dependent, te Psalmis, hymnis, canticis, quoad possumus uenerantes. Si enim (ut sacra nos uolumina instruunt) circa conseruos honor, beneuolentiæ significationem, & argumentum apud communem dominum habet, circa te Domini parentem nostrum adhibitum studium, laudandiq; officium, quomodo non reliqua omnia studia, uel uitæ nostræ necessaria, superare decet? Sic nos demum apud Deum, & Dominum nostrum gratiam magis, ac magis promerebimur. Sed quid nos ex Domino maius præmium? satis enim ijs, qui piè tuam memoriam celebrant, splendidum munus ex te prouenire, gaudij quoq; materiam inenarrabilis, & omnium bonorum promptuarium oriri conspicimus. Tu uerò Regina, hæc qualiacunq;, animi nostri beneuolentiæ uires dicendi superantis argumentum, propitia respice, nosq; tuere, prauasq; animi exurgenteis cogitationes comprime, ad diuinæ portum tranquillitatis incolumes transfer, aspectu deniq; tui filij, claritatis excellentissimæ nos dignos constitue. Cui gloria, honor, & Imperium, in seculorum, secula.

EIVSDEM DE EADEM SERMO. II.

EODEM INTERPRETE.

NEmo est hominum, fratres charissimi, qui beatæ uirginis Dei matris ex hac uita migrationem dignis prosequi laudibus omnino ualeat, non si ei linguæ centum sint, oraque centum: non si cuncta uariarum gentium dicendi studia conueniant, id adsequi nullo modo ualebunt: quod omnium encomiorum leges, ac terminos sit ipsa transgressa. Quoniam uero Deo gratum, quicquid ei ex animi penu pro uirili nostra adferimus, grata itē ministri quæcunq; filio placent, rursus laudes ipsius attingemus, scientes, nos ab huius iure officij nunquam solutos fore, nec satis omnino facturos, finemq; laudis, alterius initium exposcere. Adsit autem nobis ipsa in puppi sedens, & clauum in manu tenens, utpotè conditoris ac gubernatoris omnium mater. Vos uerò, qui diuina libenter auditis, beneuolas præbete aures, neu ob meam dicendi tenuitatem grauemini. Quemadmodum si quis Imperatori mensam dapibus omnis generis refertam habenti, unguentorumq; exoticorum uaporibus, ac ministrorum multitudine circumfuso, pauper colonus rosam, aut uiolam recentem alienis mensibus offerat, officium ille quidem gratissimum, non muneris sumptu, sed rei nouitate habebit, colonumq; donis longè maioribus honorabit: Sic item ego in uerborum hyeme senescentem orationem meam ad encomiorum certamen reuocare, ardoremq; dicendi è mente iam sopita excitare contendens, cum Reginæ cœli minimè dedignanti, animi quidem ob ætatem deficientis paruam scintillam libenter offeram, uos item eius amatores, & uerbi audiendi cupidissimi, recipere nequaquam dedignemini. Hodie quidem sancta, & sola uirgo ad supernum, & cœleste deducitur templum, ita uirginitatem custodiens, ut eam nunquam, nec ante partum, neque postea inquinauerit. Hodie sacra Dei uiuentis arca suum ferens artificem, in templo Domini incorruptibili requiescit. Dauid eius progenitor exultat, Angelorum omnes chori laudes canentes migranti occurrunt. Sanctissima columba, & innocens anima sacro expiata spiritu, soluta ex arca, hoc est, corpore Theodoco, requiem inuenit. Ad intelligibilem mundum, terramq; iucundam supernæ hæreditatis sublimis abijt. Hodie noui Adami anima spiritualem Paradysi petijt. In hoc condemnatio soluitur, nostra uestitur meditas, timor omnis abijcitur. Non enim amplius nec eiecti, nec nudi, neque sacra Dei imagine spoliati, claritate, & affluentis gratia spiritus priuamur. Non amplius pristinam plorantes miseriam dicimus: Exui meam tunicam, quomodo induam eam? In hoc quoque serpens insinuationem non habet. Non appetitam mentientes diuinitatem, iumentis comparabimur insipientibus. Ipse namq; unigenitus Dei filius eiusdem cum patre substantiæ, ex hac uirginea puraq; terra, sese hominem constituit, ut homo Deus fieret, & de mortali, ac corruptibili omnino immortalis euaderet. Hodie uirgo incorrupta terrenis nequaquam affectibus, sed cœlestibus educata spiritibus, in terram minimè resoluta, sed uiuum procul dubio cœlum appellata in cœlestibus habitat sedibus. Quis enim ipsam cœlum nuncupās non errabit, nisi cœli culmē omne penetrasse, rectè quidem dixerit, ac senserit, cœli namq;, ac terræ creatori locus adscribitur nullus, siquidem locus intus existentium ambitus definitur. In huius tamen utero per sese inclusus agitat: Hanc cellam latam suæ omnia complentis, & incircumscriptæ diuinitatis construxit, citra laborem ullum in ea consceptus, extrinsecus uerò totus manens. Morietur autem uirgo, quæ uitam in utero continuit? nequaquam. Quanquam enim naturali legi, ut Adami filiam in resolutione corporis paret, eius tamen culpæ pœnas, ac rationes omnes, ubi est mors animæ uera,

omni-

omnino superat: Si enim Deus Protoplasto, ne moreretur in æternum, si à ligno uitæ abstineret, est pollicitus, quanto magis illa, quæ uitam excepit ipsam, nec principium, nec finem habentem: seculum uiuet sempiternum? Si item Deus olim eos, qui humano generi initium dederunt, & contumaces, & peccati crapula grauidos, & è Paradyso uoluptatis extorres, tot bonis ornauit, cur hanc omnis peccati sordes expellentem, & uitæ principem omni generi dantem, Paradysus, aut cœli portæ non excipient: Eua namque serpentis persuasioni præbens aures, & fallacis uoluptatis æstu sensum deliniens, tristitiæ, & insipientiæ perpetuæ declarationem retulit, partui dolores addidit, & cum Adamo morte est damnata perpetua. Euam uerò, quæ uerè beata est, & uerbo Dei protinus aures præbuit, & spiritu sancto plena, & per Angelicam uocem citra uiri usum prægnans est facta, & sine dolore peperit, tota denique Deo dilecta, quomodo infernus excipiet? Aliena sunt hæc, & à Dei matre penitus abhorrentia: Beatam illius animam egredientem Sathan horruit, malignæ fugerunt potestates, cœlestes uirtutes obuiam factæ, manibus exceperunt, & in supernis sedibus collocarunt: Orta mundo eius causa lætitia omnis ordo, sexus, ætas in orbe terrarum conciliatricem gratiæ cœlum ascendentem animaduertẽtes, profusis gaudijs exultant. Si enim ubi sum ego, ibi & minister meus, ait Dominus, uita, & ueritas, quomodo non magis mater cum ipso commorabitur? Neque partus pœnam sentit, nec item obitus. Mors peccatorum pessima, stimulus peccati, mors extinctus est. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Preciosior quoque matris migratio. Lætentur cœli, exultent Angeli, floreat terra, psallant homines, aër gaudens, sacros resonet cantus, nox obscura mœstam tollat umbram, & diei clarissimi lucentes mutuetur radios. Viuens enim Domini Dei uirtutum ciuitas in sublime tollitur. Reges Terræ uniuersæ in Christo, hoc est Apostoli sancti, à templo Domini Sion in supernam Hierusalem liberam suam matrem, domum deducunt honoratissimam. Hæc illa Sion tantum sacris literis prædicata, quæ tot ex Deo donis pollet, tantum Domini Dei nostri, & discipulorum eius conuersatione illustrata, ubi lex literæ appellata (est enim alia spiritus) lata est primum, in qua Pascha typicum legislator Christus antea, deinde Pascha, uerum noui testamenti constituit: In hanc cœnam mysticam suis discipulis mundi peccatum auferens fecit, & in eis ueluti uitulum saginatum in sacrificium obtulit, ueræq; uineæ racemum exprimendum dedit: In hac ubi resurrexit, se suis ostendit, Thomæq; rursus reuertens fidem fecit, unde ille exclamauit. Dominus meus, & Deus meus. Ipsa omnium ecclesiarum est arx diuersorum discipulorum omnium. In hac spiritus sanctus linguarum forma descendit. In hac Ioannes Apostolus, & Theologus Theotocum inter sua recipiens curabat, eiq; necessaria ministrabat. Hæc Dei matris post filij resurrectionem commoratio facta est. In hac illa in quodam beato modicoq; cubiculo iacere solebat. Sed ad hunc ego sermonis nostri ueniens locum, proprium fatebor affectum. Ardentissima deuotionis flamma incensus, horrere quodam, & dulcibus corripior lachrymis. Ipsum cubile, quod tabernaculũ illud sacratissimum ornare admodum uidetur, exosculari, ac manibus proprijs amplecti, ore, fronte, genis attrectare, tanquam ipsius præsens corpus uideor, gemens, dolensq;, quòd oculis desideratum adspicere non potuerim. Sed de his hactenus. Hic igitur quidam ei honores habiti, eius iussu, qui ut parentes honorentur constituit. Homines enim per uniuersum dispersi orbem uarijs gentibus, & linguis uerbi Dei sagena capti ex profundo erroris, Hierosolyma apud spiritualem, & diuinam mensam, cœlestisq; sponsi nuptias conuenerant: Vbi enim corpus, illuc & Aquilæ congregabuntur, ait in Euangelio Dominus. Quod quanquam de iudicio extremo dictum, ad hunc rectè

locum ſatis applicari poteſt: quando uerbi Dei dulcedine capti homines, huc tanquam aquilæ aduolauerunt, eo præſertim tempore, quo beatiſsimæ huius finis aduenerat. Apud quam pars, ut ei miniſtrarent: pars ut eam laudarent: nonnulli Apoſtolorum ſectatores, qui ab illis nunquam diſcedebant, pariter eam extollere conantes, confluxêre. Quorum ſermones ſpirituales, & altiſsimam redolentes theologiam quis enarrabit? Orationis Initium omnium ex infinita Dei benignitate ſummebatur: Quemadmodum à propria non diſcedens magnitudine, ad ſui ipſius deſcendit exinanitionem, ut Deus eſt homo factus, ut omnia compleris, ſuper omnia exiſtens, omnia portans uerbo uirtutis ſuæ, anguſtum habitauit locum, ut materiale, & fragile huius celeberrimæ corpus ignis exciperet deitatis. Quæ Dei ſunt omnia docentis opera: Cui nihil difficile uolenti, Inter hæc contentio quædam, æmulatioq́; ſuboriri dicentium uidebatur, non inuida, non ambitioſa, dum quisq́; laudandi ſtudio diuinam fœminam, res pro ingenio, proq́; ſpiritu magnas, ac tanto myſterio conuenientes ueſtigare nitebatur. Orationibus diuerſi dictionum modi ſunt additi, ita ut narrandæ, declarandæq́; ueritati oratoriæ uires minimè defuerint. Introductæ Patriarcharum illorum exurgentium proſopopeæ: Adami præſertim, & Euæ dicentium: Tu ſanguis noſter ô beata filia noſtrum ſoluiſti nefas. Tu fragile ex nobis ſortita corpus mortalitatis, immortale nobis peperiſti medicamentum. Tu ex noſtris eſſe lumbis arripiens, bene eſſe rettuliſti. Mortis leges, dolorum ſeries uariorum euertiſti. Ocium nobis priſtinum reſtituiſti. Nos cœli ianuas clauſimus, Tu reſeraſti. Per nos luctuoſa ex nobis mundo ſunt orta. Per te uero ex luctuoſis aurea ſecula redierunt. Tu ne mortem guſtabis? Ad uitam potius, & immortalitatem tranſitus hæc tua mors erit. O uerè beata, quæ diuinum Theſaurum, & uitam nobis oſtendiſti. Ad nos te deſiderantes accede, Accede inquam, quæ noſtrum perficis deſiderium. Parte uerò alia, ſanctorum multitudo corpus circumſiſtentium, uocibus non minoribus reſpondit: Mane nobiſcum mane, noſtra in terris conſolatione nos orphanos dimittas mater, pro tuo quottidie filio periclitantes. Te tantum laborum requiem, & ærumnarum reſpirationem habemus. Tibi namque remanere, & rurſus diſcedere uolenti nihil eſt impedimento. Si tu Dei Tabernaculum diſcedis, & nos ſimul tecum diſcedamus, Tuus populus ob tuum filium dicimus. Te ſolam in terris relictam aduocatam habemus. Tecum enim uiuere, tecumq́; mori, id demum beatum. Denique nobis nec uita dulcis, neque uiuarum ullo modo te comite iucundiſsima carentibus erit. Hæc, & his ſimilia Apoſtolos, & Barbaros illos Eccleſiæ proceres locutos fuiſſe, ſatis crediderim. Sed poſtquam eius animam iam iam diſcedentem animaduerterunt, ipſi quoque ex hac uita migrare cum ea cupiebant, ſatisq́; dolebant, non ultimum eis illum diem in terris fore. Inde uerò abſoluta ſacrorum hymnorũ corona diſcedentes, benedictionem ex ea, tanquam ex Deo retulerunt. Exiſtimo deinde Regem ipſum obuiam matri excedenti ueniſſe, illiusq́; beatiſsimum ſpiritum proprijs manibus accepiſſe, taliter alloquentem. Accipe nunc matrem fili uenientem, quam incontaminatam ſeruare uſque extremum, & uarios tecum mundi ſubire labores uoluiſti, tibi, non Terræ meum trado corpus. Cuſtodi, quod habitare dignatus es: Ad te me transfer, qui meorum es uiſcerum conceptus. Ad te propero, qui me continuo uiſere, adireq́; ſolebas. Meis chariſsimis filijs, quos tu fratres uocare dignatus es, mei digreſſus ſolatium eſto. Per mearum extenſionem manuum eis benedicito: Poſt hæc manus attollens, ut par eſt, unà congregatis talia dictitans benedixit, ac ait. Huc ades mea parens: ingredere in requiem meam. Surge, ueni propinqua mihi, pulchra inter mulieres. Ecce

tranſijt hyems:tempus putationis aduenit. Specioſa es,& macula non eſt in te. Odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Hæc audiens illa, cum eo ſublimis abijt. Hinc uoces,plauſusq; Angelorum digni accurrentium audiui. Animæ ſanctorum immaculatæ officium præſtantes, ſimul in cœlum aſcendentem comitantur:in thronoq; aureo Reginam collocant. Alij uerò corpori adſtantes ſanctiſsimo,lachrymas uberes effundebant. Sacrum illud Dei tabernaculum oſculabātur, amplectebanturq;:unde uitæ fructum maximum ſeſe adſecutos putabant. Tunc morbi diſceſſerunt.Dæmonum ordines aufugerunt,ad ſubterraneas ex hoc aëre ſedes reuertentes. Aër, ætherq; per ſpiritus aſcenſionem,terra uerò per corporis depoſitionem ſalubritate conualuerunt. Sed, & aqua huius particeps benedictionis fuit nitidior ſolito deſcendere uiſa. Præterea ſurdis auditus reſtitutus. Claudis pedum baſes confirmatæ. Peccatoribus fide accedentibus æris alieni chirographa lacerata. Omnes denique alicuius opis egentes, aut quoquo modo adeuntes, tanti gaudij fructus participes retulerunt. Deinde pura ſindone purum induitur corpus,& in pheretro Regina omnis memoriæ princeps ponitur. Poſt hæc lampades, funalia,chorus, hymni præcedunt. Angelorum in primis laudes more ſuo canentium,ſanctorum inde Patrum carmina diuino pulſata ſpiritu dicentium,ordo ſubſequitur. Tunc demum Domini arca è monte Sion ſupra Apoſtolorum inclytos humeros ſublata,per mediam ciuitatem ducitur ad ſepulchrum. Et quemadmodum cum Rex Salomon omnes ſeniores Iſrael in monte Sion conuenire iuſsit, ut arcam Teſtamenti Domini ex ipſa ciuitate in templo, quod ipſe conſtituit, collocarent:Sacerdotes, & Leuitæ ſacrum onus ſubierunt:Rex & omnis populus comites acceſſerunt:boues, & oues innumerabiles immolatæ,donec in ſancta ſanctorum ſub alis Cherubim arca conſtitueretur: ſic in collocatione nouæ huius tunc arcæ, non Teſtamenti, ſed Dei uerbi perſonæ, ipſe nouus Salomon princeps pacis & cœleſtium intelligentiarum author, noui Teſtamenti anteſignanos Apoſtolos cum omni ſancto populo,qui Hieroſolymis commorabatur: hodie apud eundem montem congregauit, & charam inde parentis migrantem reginam in ſancta ſanctorum archetypa, & cœleſtia, inter ipſas quatuor formarum alas, in penetralibus contra, ubi præcurſor ipſe filius primum eſt ingreſſus,collocauit. Corpus autem Apoſtolorum ceruicibus ſublatum effertur,ſanctorum omnium multitudine ſacras eminentium uoces comitante,& animi,optimæq; uoluntatis hoſtiam ſacrificantium: donec in ſepulchri thalamum inferretur: unde breuiter in Paradiſo deliciarum, & cœleſtia tabernacula euolaret. Proditum quoque memoriæ,quando ſacrum ferrebant corpus,propè montis deſcenſum,quemadmodum Hebræus quidam peccati ſeruus,illum Cayphæ Satellitem,qui dedit alapam Ieſu,imitans,impetu audaci, & temeritate quadam in ſacrum Virginis corpus irrueret, & utrunque pheretri cornu arripiens,ad ſolum furibundus uſque trahere conabatur. Sed fructus laborem præuenit,racemumq; amarum,ac ſua temeritate dignum uindemiauit. Dicunt eum à manium uiribus ſubitò deſtitutam.Fuitq; prodigium, eaſdem manus integras ſimul,& exanimes uidere.Qui funus ferebant,ſtupentes conſtitere: donec mentem ille iniquam ad fidem conuertit, & manus rurſus pheretro ſupplex imponens, in integrum eſt reſtitutus. Scit enim plerunque mens in aduerſos incidens caſus,ſalutaria probaq; capere conſilia. Sed ad propoſitum redeamus. Clauditur tumulo mulierum probatiſsima: Verùm ſicuti ex ipſa Dei uerbum corpus aſſumptum tertia die è ſepulchro reſurrexit, ſic & matrem per idem temporis ſpacium è tumulo rurſus excitauit, & quemadmodum eam ipſe cœlitus deſcendit,ſic & hanc ad eundem uice uerſa referri ad maius,ac perfectius tabernaculum ipſum cœlum fas erat.Oportebat enim Dei matrem in eadem pariter ac filius habi-

tatione commorari, quæ in suum filium Dei uerbum susceperat tabernaculum: & quemadmodum Dominus dixit: In domo patris mei oportet me esse: sic item, & parentem in Regia filij, in domo Domini, in aula domus Dei nostri, fas quoque illam, quæ in pariendo uirginitatem custodijt, post mortem quoque corpus incorruptum, inuiolatum'que seruare. Sponsam insuper, quam pater sibi elegit, in cœlestibus decebat habitare thalamis. Matrem denique, quæ sunt filij, possidere, & præ cæteris uti, & locum eius sortiri iura uolunt. Sors namque, & hæreditas parentum plerunque in filios uenit. Nunc autem (ut quidam ait sapiens) sacrorum fluminum fontes retro in sublime currunt, præter morem hîc agitur. Filius enim matri omnia cessit: omnia sub eius redegit potestate. Quam quidem ob rem fratres amantissimi accedite: Et uos hodiernam diem festis gaudijs celebremus, non tibias ullas præferentes, aut Corybantes agentes, siue (ut aiunt) orgia debacchando psallentes, aut matri Deorum tympanæ pulsantes, quam fœcundam tot filijs mentitis stulti referunt: cum re uera sine liberis fuerit. Dæmonum ea inuenta, qui errantium amentia uectigalem habent. Quomodo enim quod est incorporeum, gignit? Quomodo in coitu miscetur? Deinde quo'nam modo Deus, quod prius non erat, sed est ad generationem deductum? Quod autem incorporeum dæmonum genus sit, omnibus palàm uel ipsis est, qui talia commentantur, ac oculis mentium cæcitatem adducunt. Homerus enim qui hæc fingit, Deos, qui sint, & ex quibus constitant describens, sic ait:

Nec pane uescuntur, nec uina ardentia potant,
Exangues hi sunt, immortalesq; uocantur.

uerè uocantur ait. Vocantur enim, sed non existunt. Peccati namque morte interierunt. Nos autem, quibus Deus est uerus, non ex non ente ad ens deductus, sed ens semper ex ente continuò, supra omnem causam, & rationem, & cogitationem temporis ac naturæ Dei matrem ueneremur, non suæ deitatis ex ipsa æternam accipientis generationem. Dei namq; uerbi generatio citra tempus ex patre sempiterna est. Secundæ igitur generationes, & temporariæ causam initiumq; hanc rectè dictitamus. Corpus enim nostræ salutis causa adsumpsit, qui citra corpus, & principiū est, ut per simile seruetur, & simile. Ex hac æditus tempore Deus perpetuò manens totus, factus est homo totus, totus inq; Deus, non ex carne illius, & homo totus, non ex sua deitate. Talia igitur de uerbo Dei, & eius matre sentiamus, non Deam hanc dictitantes (Græcorum namq; præstigiorum hęc sanè cōmenta) quando ipsius nunciamus mortem. Sed hanc sacris extollamus hymnis, Dei populus, diuites per eam facti. Hanc nocturnis, & perpetuis celebremus uigilijs, quæ animis, & corporis puritate, ac sanctitate omnes alios præter Deum superauit. E' similibus namq; par est similia nuntiari, ac laudari. Huic per opera pietatis gratos nos reddere curemus. Nulla re namq; magis, quàm misericordia, Deum promeremur, aut ei placemus. Quis negat non similibus Dei quoque matrem honorari, aut nobis conciliari? Ipsa namque Dei erga nos charitatis ineffabilem promit abyssum. Per hanc antiquum nobis aduersus oratorem soluitur bellum. Per hanc pax, & gratia data, & chorum cum Angelis homines unà constituunt, choreas ducunt, filij Dei uocantur. Ex hac racemorum uite uindemiam fecimus, immortalitatis germen collegimus. Ipsa bonorum nobis omnium facta conciliatrix. In hac Deus quidem homo, & homo Deus est factus. Huic ô Iuuenes, animę cū tympano, & choris occurramus. In arcā Dei nostri, mentis nostrę renouatione ueterē extinguentes hominem exultemus: & Hierici mœnia, hoc est, aduersantium potestatū agmina infesta, pręcinus ruent. Cùm Dauid item psallamus. Arca Domini in sua hodie locata requie. Cùm Gabriele Archangelo clamitemus. Salue gratia plena, salue luctus omnis expugnatrix, malorum omnium dulce medicamētum. O' sepulchrum omnium suauissimum

uissimum

uissimum. Liceat mihi nunc tecum tamq; cum uiuo loqui. Vbi diuitiæ inconsumptæ? Vbi gaza illa, in qua Deus est susceptus? ubi charitatis pelagus, fons uitæ? ubi deniq; optatissimum matris Dei corpus? Quid, inquit, in sepulchro quæritis eam, quæ ad cœlestia tabernacula euolauit? Quid à custodibus rationem exigitis? Non mihi fas, aut potestas, diuinis resistere mandatis. Corpus namq; meum sindone relicta, cum ingenti odore templum Dei factum, hinc non quidem est raptum, sed in cœlum spiritibus omnibus cœlestibus una comitantibus pariter, & adsistentibus, sublime abijt. Ego morborum, malorumq; omnium antidotum, cunctisq; refugiũ existo. Accedite populi, haurite fontium charismata. Indubitata qui fide polletis, uenite. Sitientes ad aquam, clamat Esaias, & qui non habetis argentum, emite. Promam bonorum nunc omnium. Qui uulnerum sanctitatem, turbationum solutionem, peccatorum remissionem, animæ requiem, laborum finem quęritis: me tantum spectate: me diligite. Sicut enim aquæ simplex, & unus actus, ut item terræ, & aëris, & huius omnia illustrantis solis, ex natura cuique propria multis impartitur: fitq; in uua uinũ, in bacca oleum: & aliud in alijs, sic item gratia simplex, & una existens, uarijs modis ad usum cuiusque proportione participis sese accommodat, ac præstat. Non enim ex propria natura gratiam possideo. Natura namq; ipsa sepulchrum omne fœtore infesto, tristiq; refertur. At mihi unguẽti pretiosi odor, adeoq; præstans: ut ex eius minimo contactu quis perpetuum retineat odorem. Diuina profectò charismata, minimè illi, qui semel hęc tribuit, pœnitenda. Data mihi semel gratia: lætitiæ fonte perpetuæ, me petentibus, atq; inuocantibus communicare. Videte igitur Patres, ac fratres mei charissimi, quanta uobis hoc beatissimum largitur sepulchrum: de quo nonnihil altius repetam, & quid super hoc, simulq; beatissimę genitricis funere, memoriæ proditum habeamus. In historia Eutymiana, Sermone 3. cap. 40. sic ad unguem scriptum reperitur. Dicitur quidem suprà, quemadmodum beata Pulcheria multa Christo templa Constantinopoli excitauerit, ex hisq; unum in uico Blacchernarum, anno tertio imperij Martiani beatæ Dei genitrici dicauerit, dumq; illius beatissimum exquireret corpus, ut eò transferret, Iuuenaliũ Episcopum Hierosolymitanum, simulq; multos cùm eo ex Palęstina Episcopos, qui tunc fortè ob celebratum Chalcedonense concilium peregrinantes, Constantinopoli aderant: accersiuerũt, atq; hunc in modum allocuti sunt. Audiuimus Hierosolymis templum esse in breui loco, Gethsemane appellato: ubi beatissimum uirginis corpus in tumulo collocatum esse creditur. Hoc itaq; ad huius imperialis urbis perpetuum decus, atq; honorẽ transferri uolumus. Quibus Iuuenalius respondit. E sacrorum uoluminum authoritate nihil scriptum de ijs, quæ ad exitum beatę uirginis pertinent habemus. Tantum ex antiqua, uerissima'que fama accepimus: Quemadmodum illius beatæ dormitionis tempore omnes Apostoli, qui sparsi per orbem euangelij causa fuerant: in tẽporis momento Hierosolymis apud eam diuino prodigio apparuerunt. Et ita diuina quadam ratione illam in Dei manus animã cõmendantẽ uiderunt: Corpus uerò uenerandũ cũ hymnis Angelicis in locũ Gethsemane appellatũ, suis humeris elatũ ibidẽ cumulauerunt. Vbi tribus fermè diebus Angelorũ uoces Deũ laudantiũ auditę. Cumq; uni ex Apostolis, qui funeri defuerat, post diẽ tertiũ uenienti corpus iam sepultum, reliqui adhuc congregati ostendere uellent, nihil sanè in sepulchro apparuit, præterea quibus corpus opertum fuerat, simulq; odorem diuinũ relictum inuenerunt. Ex quo prodigio satis deprehensum, illam in cœlum adsumptam: & cõmunem omnium resurrectionẽ futurã pręuenisse. Sic illum, qui ex ea corpus est dignatus accipere, noluisse suũ quandoq; tabernaculũ corruptionem sentire. Aderant & cũ Apostolis eo tẽpore Timotheus Ephesiorũ primus Episcopus, & Dionysius Areopagita, quemadmodũ ipse in ijs, quę de beato Hierotheo, & quę in sermonib. ad Timotheũ scripsit, probè testatur sic dicẽs.

Postquam

Postquam apud nostros hierarchas uos (ut nosti) tuq; & multi nostrorũ ad spectaculum beatissimi corporis Dei matris cõuenimus: (aderant & frater Domini Iacobus, & Petrus, summus Theologorum omniũ) uisum est ipsis hierarchis, ut omnes, qui intererant, de ipsius deificę debilitatis laudib. pro facultate cuiusq; sermones haberent. Et sanè post theologos illos quidã totus abiectus, menteq; abstractus apparẽs, qui inter alios discipulos ad hoc mysteriũ cõuenerat: omnes proculdubio dicẽdo uicit, & omnium sententia, qui uiderant, & audiuerant: diuinitùs dixisse putatus est. Sed quid ego de ijs, quæ ibi dicta ex ima theologia fuêre, tibi referam? Te namque postmodum quædam in illis laudibus admiranda commemorantem, nisi fortè mei sim oblitus, audiui. Hæc igitur Imperatores, & audientes ex ipso Iuuenalio Episcopo, contendunt, ut quicquid uestium, aut reliquiarum in monumento remanserat, Constantinopolim transferri curaret. Quod sanè impetratum, ac in templo prædicto collocatum fuit. Et hæc quidem sic se habent. Memoriam igitur dilectissimi fratres tantæ Virginis non solum ore, ac uocibus, sed uitæ puritate, ac modestia celebremus. Ipsa namq;, cum anima simul, & corpore ab omni contaminatione humana penitùs libera fuerit: tales etiam suos quærit amatores. Fugit enim omnium uitiorum barbariem: luxuriam in primis, omnesq; luxuriæ comites: lasciua carmina, unguenta meretricia: uerba impudica, choreas turpes, cogitationes uanas, præterea superbiam, odium, contentiones, rixas, iniuriarum memoriã, ut lethifera cuncta ab se abijcit. His uerò contraria diligit, abstinẽtiam, castitatem, pacem, misericordiam. In hymnis, psalmis, canticis occupatos, ad hos illa ut peculiares domesticosq; uenit: hos filio commendat, in horum peccatoribus Christum per fidem habitantem reddit. Cui gloria, honor, & imperium in sæcula sæculorum.

DE

De Die Iudicii.

AVDIMVS cùm Euangelium legitur, terribilem uocem, & metuendam pariter, & deſiderandam Domini noſtri ſententiam. Terribilis eſt, pro eo quod dicit: Diſcedite à me maledicti. Deſiderabilis, pro eo quod dicit: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. Quis enim audita hac uoce non contremiſcat, ſimul & gaudeat? Quia Chriſtus ſeruis ſuis promittit regnum, & peccatoribus ignem minatur ęternum. Rogo uos fratres chariſsimi, ut lectionem iſtam attentò corde audiatis, & memoriter retineatis. Qui enim iſtam lectionem diligenti mente attendit, etiam ſi reliquas ſcripturas minimè intelligat, iſta ſola lectio ſufficere poteſt ad omne opus bonum faciendũ, & ad omne opus malũ fugiendum. Attendite fratres, quòd Dominus illis, qui ad dextram futuri ſunt, promiſit dicere: Venite benedicti, quia eſuriui & dediſtis mihi manducare. Illis uerò qui ad ſiniſtram erunt, dicturus eſt: Diſcedite à me maledicti, quia eſuriui, & nõ dediſtis mihi manducare, & reliqua. Non dixit, Diſcedite à me, quia furtum & homicidium feciſtis, & alia mala: ſed ait, quia de ſubſtantia ueſtra pauperibus non dediſtis. Sicut illos qui ad dexteram futuri ſunt, ſola miſericordia liberabit: ita eos, qui ad ſiniſtram ſunt, ſola auaritia condemnabit. Non ideò audituri ſunt, Venite benedicti, quia non peccaſtis: nec illis dicturus eſt, Diſcedite à me maledicti, quia peccaſtis: ſed quia peccata ueſtra eleemoſynis redimere noluiſtis. Nullus ſine peccato eſſe poteſt, ſed peccata ſua omnis homo (Deo auxiliante) eleemoſynis redimere poteſt. Dominus enim ait: Qui eſurientem non pauerit, & nudum non ueſtierit, mittetur in ignem æternum. Et ſi cum diabolo condemnatur, qui pauperi non dederit: ubi damnandus eſt, qui tulerit alienum? Si in inferno damnatur, qui peregrinũ non ſuſceperit in domo ſua, ubi damnandus eſt, qui foras expellit? Si in ignem mittitur, qui nudum non ueſtiuit: ubi damnandus eſt, qui expoliauit? Tenete uos fratres, ad eleemoſynam uel miſericordiam, quia eleemoſyna non patitur operarium ſuum ire in tenebras. Sicut enim ait Daniel propheta: Conſilium meum Rex peccata tua eleemoſynis redime: & ſi neglexeris, ſine cauſa ad cœlum pulſabis. O' anima, quæ intra carnales & fragiles parietes habitas, uigila, ora, pulſa, & quære. Vigilanti tibi & petenti (dicit Dominus) ecce adſum: & ſi tranſieris per ignem, tecum ſum, & flamma te non comburet. Quem orando ſi quæſiueris, inuenies. Cùm pulſaueris erogando, Chriſtus tibi aperit ianuas ſuas, ut poſſeſſor paradiſi introeas. Et ſi adhuc putas de fine mundi reſtare, uel tuum conſidera finem. Paulatim enim ſubtrahuntur omnia bona quæ erant, & accedunt mala quæ non erant. Scriptum eſt enim. Nudus exiui de utero matris meæ, & nudus ibo ſub terram. Ideo fac eleemoſynam, dum precium in manibus habes. Dona tibi de tuo, quia labile eſt quod tenes & ſemper extraneum. Attende precium, reſpice Dominum tuum, conſidera quale precium pro te dedit: ſanguinem ſuum pro te fudit. charum te habuit, quem tam charè redemit. Fuge exemplum diuitis, cuius canes Lazarus ſuis uulneribus pauit, & non uiuit diues. Quos utiq; canes natos ſimiles, diſsimiles ferunt diuitiæ, tamen mortui ſunt pares, & apud inferos mutatæ ſunt uices. Tunc ait diues. Pater Abraham, miſerere mei. Dixit Abraham: Fili, recordare quia recepiſti bona in uita tua, & Lazarus ſimiliter mala: hic uerò cõſolatur, tu autem cruciaris. O' homo, audis iuſtam comparationem ſententiæ, quia refrigerium non habet, qui pauperi non dedit? Fratres mei, in manu Dei formati, audite uocem Domini, implete deſiderium eius, ut accipiatis hæreditatem in regno patris ueſtri. Ex ſeruo enim factus es amicus. Contemne, quod damnatus es: reſpice, quod renatus es. Fac tibi artificem contra terrenum patrimonium, Deus offert cœlum. Tunc dicet tibi, pater & Dominus, & amicus, cùm feciſti cœleſte cõmercium. Amen dico tibi, quòd feciſti ex his minimis, mihi feciſti. Quod ego accipio, nunc reddo nõ centies tantũ,

imò millies centuplum, & in futuram uitam æternam: sicut per Iohannem promisit, mille annorum conuiuium, & ad dexteram patris regnum. Ideo rogo uos fratres, ut unusquisque quantum ualet, peregrino porrigat cum bono animo. Audi Dominum in Euangelio dicentem, de uidua quæ duos nummos obtulit, Magis omnibus misit: quia reliqui, diuites erant: & ex eo quod illis abundauit, dederunt: illa uerò totum quod habuit, obtulit: & ideo meruit, quod eam Dominus proprio ore collaudaret. Ideo unusquisque faciat quod præualet: excepto uictu rationabili & uestitu, quicquid superfuerit, lætus & hilaris pauperi tribuat. Quare lætus? quia paruum dat, & accipit multum. Porrigit nummum, & comparat regnum. Tribuit paruam pecuniam, & accipiet uitam æternam: dat temporalia, ut mereatur æterna. Porrigit caduca, & recipit sine fine mansura. Et si tibi dixerit homo fidelis, Da mihi unum æreum nummum, & reddo tibi solidos aureos centum: nunquid cum gaudio dabis unum, ut accipias centum? quantò magis quia tibi dicit Dominus, qui pauperi tribuit, Deo fœnerat? Da ergo Deo in terra, ut accipias in uita æterna, ut cùm ueneris in conspectu angelorum ante tribunal æterni iudicis, secura & libera conscientia dicere possis: Da Domine, quia dedi: fac misericordiam, quia feci. Ego impleui quod iussisti, & tu redde quod promisisti. Et tibi audire merearis: Venite benedicti patris mei, posside te regnum, quod uobis paratum est ab origine mundi. Præstante Domino nostro Iesu Christo, qui uiuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

DE

DE DECRETIS ET PLACITIS PRIMAE INSTITVTIONES, INTERPRETE IOAchimo Perionio.

FRANCISCO BVRGIO RIVORVM PONTIFICI IOACHIMVS PERIONIVS CORmœriacenus. S. P. D.

COGITANTI mihi, quánam ratione egregiam in me uoluntatem tuam remunerari possem, librum quendam perantiquum ex B. Hilarij Pictauiensis Bibliotheca Ioannes Ganeius, singulari & uirtute & doctrina uir, utendum dedit: quem cum ut fit, diligenter euoluerem, in Damasceni quædam opuscula incidi, quæ è Græco in Latinum adhuc conuersa non fuerunt. Itaq; primo quoq; tempore illa mihi uertenda putaui, quod sperarem, si ea ad te mitterem, eò gratiora tibi fore, quòd tuo nomine ad nostrorum hominum cognitionem primùm translata uiderentur: præsertim cùm ad rerum diuinarum, quæ claro pontifice, qualis es tu, digna est, scientiam pertinerent. Primo enim libello primæ Theologiæ institutiones, qua ex parte diuinam naturam & hypostasin consideramus, continentur. Secundus est de duabus Christi naturis, uoluntatibus & actionibus: cui alterum de eadem re B. Maximi annexui. In tertio autem Damascenus omnes sectas & hæreses, quæ post homines natos ad suam ætatem extiterunt, breuiter exponit. Hunc autem postremum qui legent, facilè perspicient, eas ferè omnes sententias, quas horum temporum hæretici defendunt, iam olim & explosas & damnatas fuisse. Quò magis miror, esse tam multos qui eorum sectam, aut sectas potius (neq; enim in tot sententias uulgus unquam distractum diuisumq; fuit, quot isti sunt) sequantur. Mihi quidem certè nihil magis populum Christianum in Christi fide & religione retinere posse uidetur, quàm si hoc malum non nunc primùm serpere, sed quondam cum natum iam conualuisset, maiorum nostrorum diligentia extinctum esse intelligat. Quòd ut pleriq; alij libri multò fusius tradant, tamẽ hoc nec compendiosiùs alius, nec doctiùs, nec uerò faciliùs exponit. Facies igitur tu quidem, quod te dignum est, sicuti adhuc fecisti, si eum cum tuis Riuianis communicabis: eosq; adhortabere, ut in eo nonnihil temporis consumant, aut potius eum diuturna meditatione excolant. Cùm enim morbos eosdem, qui his temporibus sæuiunt, ex illo cognouerint, tum faciliùs in fidei & synceritate & integritate, quam tua diligentia eos seruare, mihi homines fide digni exposuerunt, continebuntur. Nec uerò tui soli, sed per te omnes qui uolẽt, hoc bono fruentur. Tibi enim uni hoc totum, qualecunq; est, offero & dono. Ita iurè eius tibi possessionem uendicare potes: cum alijs usum, quoniam nihil detrimenti capies, communicare. Hos si tibi gratos acceptosq; intellexero, equidẽ ad alia Theologica, quæ iam affecta sunt, tuo nomine diuulganda incitabor. Hoc enim tempore ea modò quæ nondum conuersa erant, edenda censui. Vale clarißime Pontifex. Lutetiæ Parisiorum, IIII. Non. Iulij. M. D. XLIIII.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ἈΠΟ ΦΩΝῆς Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου μοναχοῦ, τοῦ Δαμασκηνοῦ, πρὸς Ἰωάννην τὸν ὁσιώτατον καὶ ἁγιώτατον ἐπίσκοπον Λαοδικίας.

ἘΝ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς μιᾶς τρισυποστάτου καὶ προσκυνητῆς θεότητος. τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωαρχικῆς τριάδος τοῦ ἑνὸς θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς κάτεισιν, ἀνοίγω τὰ μογγίλαλα καὶ βραδύγλωσσά μου χείλη, ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ τάλας ἐγὼ πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ ὡς διὰ τὴν τῶν αἰτησάντων τὸν λόγον ταπείνωσιν,

IOANNIS DAMASCENI, AD IOANNEM, SANctißimum Laodicensium Episcopum, de Decretis & placitis primæ institutiones: Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno Interprete.

PAtris, Filij, & Spiritus sancti nomine, quæ una tribus in personis cõsistit, ueneratione digna est diuinitas, quæ unius eiusdẽq; naturæ est, uitæq; principium trinitas, unus Deus, à quo omne bonum quod datur, & omne donũ perfectũ de cœlo ad nos mittitur, peccator ego & miser impeditæ tardæq; linguę homo, initium loquendi sumo: quòd mihi tantum de eius humanitate persuadeam, ut si ad dicẽdum ingrediar,

καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν, δώσει πνεῦμα σοφίας, καὶ λόγον ἐν ἀνοίξει στόματός μου, ὁ τῆς χάριτος κύριος, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ταμίας ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός, εὐλογητὸς, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥσεως καὶ μορφῆς.

Οὐσία καὶ φύσις, καὶ μορφὴ, κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας, ταυτόν ἐστιν· καὶ πάλιν ὑπόστασις καὶ πρόσωπον καὶ ἄτομον ταυτόν ἐστιν· καὶ διαφορὰ, καὶ ποιότης καὶ ἰδίωμα ταυτόν ἐστιν. περὶ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων, σκοπὸς ἡμῖν ἐστιν εἰπεῖν. περὶ ὧν καὶ ἡ ὑμετέρα συγκαταβατικῶς ἠρώτησεν ὁσιότης. ἀρχόμενοι τοίνυν, λέγωμεν οὕτως· ἔστι μὲν ὑπερούσιος οὐσία καὶ φύσις, καὶ μορφὴ, ἡ ἀκατάληπτος θεότης: ὑποστάσεις δὲ αὐτῆς καὶ πρόσωπα, πατὴρ, υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἕκαστον γὰρ αὐτῶν, τελεία ὑπόστασις, καὶ τέλειον ἐστὶν πρόσωπον. ἔτι δὲ καὶ πᾶν κτίσμα θεοῦ, οὐσία ἐστί. πολλὰ δέ εἰσι τὰ κτίσματα, καὶ πολλὴν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὴν διαφοράν. ἄλλο γὰρ κτίσμα ὁ ἄγγελος, καὶ ἄλλο ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἕτερον βοῦς, καὶ ἄλλο κύων. ἕτερον οὐρανὸς, καὶ ἄλλο γῆ, καὶ ἕτερον πῦρ, καὶ ἄλλο ὁ ἀὴρ, καὶ ἕτερον ὕδωρ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πολλὰ εἴδη εἰσὶν ἐν τοῖς κτίσμασιν. ἕκαστον οὖν εἶδος, μία φύσις ἐστὶν οἷον πάντες οἱ ἄγγελοι, μία φύσις εἰσίν, καὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι, μία φύσις εἰσίν, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα, καὶ ἄλλη φύσις ἡ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἑτέρα ἡ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἑτέρα ἡ τῶν βοῶν, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ προσώπου καὶ ἀτόμου.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοί εἰσιν ἄνθρωποι, ὁ καθ' ἕνα ἄνθρωπος ὑπόστασίς ἐστιν, οἷον ὁ Ἀδὰμ, ὑπόστασίν ἐστιν, καὶ Εὔα ἄλλη ὑπόστασις, καὶ ὁ Σὴθ ἑτέρα ὑπόστασις. ὁμοίως ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ἕκαστος ἄνθρωπος, ὑπόστασις ἑτέρα παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἐστὶν, καὶ ἕκαστος βοῦς ὑπόστασίς ἐστιν, καὶ ἕκαστος ἄγγελος, ὑπόστασίς ἐστιν. ὥστε φύσις, καὶ μορφὴ καὶ οὐσία ἐστὶν, τὸ κοινὸν καὶ περιέχον τὰς ὁμοουσίους ὑποστάσεις. ὑπό-

Spiritum sanctum, cũm propter eorũ qui hoc à me petiuerũt demissionem, tum propter audientium utilitatẽ, mihi sapientem sermonem suppeditaturum esse cõfidam, qui & gratię est Dominus, & omnium bonorum custos, & Deus perpetua laude afficiendus in omnibus, Amen.

DE ESSENTIA, NATVRA, & forma. Cap. I.

Essentia, natura, genus, & forma, ut sanctis Patribus placet, idẽ ualent: & rursus ὑπόστασις, id est, quod per se cohæret: & πρόσωπον, id est, persona, figura, proprium, & indiuiduum, idem efficiunt: rursus differentia, qualitas, ἰδιότης, id est, ꝓprietas, & ἰδίωμα, id est, proprietas, unũ idemq; declarant. De his atq; alijs eiusdẽ generis, quæ à me infrà dignitatem tuam abiectus quęsiuisti, nobis propositũ est dicere. Hinc igitur ordiamur. Est quidẽ essentia natura & forma omniũ pręstantissima, ea quæ comprehendi non potest diuinitas: hypostaseis autem & personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Vnusquisq; enim eorum perfecta est hypostasis, & perfecta persona. Est præterea in essẽtijs & naturis id omne quod Deus creauit. Sunt autem à Deo effecta permulta, eorũq; magna est distinctio: aliud enim est angelus, aliud homo, aliud bos, aliud canis, aliud cœlum, aliud terra, aliud ignis, aliud aër, aliud aqua. Atq; ut uerbo uno finiam, eorum quæ in lucem edita sunt, genera sunt plura. Ac uniuscuiusque quidem speciei una natura est: ut omnium angelorum una est natura, & omnium hominũ, & omnium boum, itemq; omnium eorum q̃ creata sunt. Aliaq; est angelorũ, alia hominũ, alia boũ, reliquorũq; natura.

DE HYPOSTASI, PERSONA, & indiuiduo. Cap. II.

Quoniam autẽ multi sunt homines, unusquisq; homo est hypostasis, id est, res per se constans. Vt Adã hypostasis est, & Eua alia hypostasis, itemq; Seth alia hypostasis, eadem est ratio cęterorũ. Vnusqsq;.n.homo hypostasis est alia, alia reliquorũ hominũ, Itẽq; singuli boues hypostases sunt, i. res singulę, & singuli angeli. Itaq; natura, essẽtia, & forma qddã cõmune est, eaq; omnia q̃ eiusdẽ sunt essentiæ naturęq; complectit.

At hy-

ὑπόστασις δὲ καὶ ἄτομον καὶ πρόσωπον, τὸ μερικόν, ἤγουν ἕκαστον τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος, περιεχομένων.

At hypostasis indiuiduum, & persona quiddã speciale est, ut res singulæ quæ eadem specie continentur.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ποιότητος, καὶ ἰδιώματος.

DE DIFFERENTIA, QVALItate & proprietate. Cap. III.

Εἰπομένου δὲ πολλὰ εἴδη εἰσὶ καὶ διάφοροι οὐσίαι. ὁμοίως δὲ καὶ καθ' ἑκάστην οὐσίαν καὶ εἶδος, διάφοροι ὑποστάσεις. διαφέρουσιν οὖν καὶ ἑκάστη οὐσία, τῆς ἑτέρας οὐσίας, καὶ ἑκάστη ὑπόστασις, τῆς ἑτέρας ὑποστάσεως. ἐκεῖνο τοίνυν τὸ πρᾶγμα ἐν ᾧ διαφέρει οὐσία οὐσίας, καὶ εἶδος εἴδους, ἢ ὑπόστασις ὑποστάσεως, λέγεται διαφορὰ καὶ ποιότης καὶ ἰδίωμα. οἷον διαφέρει ὁ ἄγγελος τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὁ μὲν ἄγγελος, ἀθάνατός ἐστιν, ὁ δὲ ἄνθρωπος θνητός. τὸ οὖν ἀθάνατον καὶ θνητόν: διαφορὰ καὶ ποιότης καὶ ἰδίωμα ἐστιν. πάλιν διαφέρει ὁ Ἀδὰμ τοῦ Σὴθ, ὅτι ὁ μὲν Ἀδὰμ πατήρ ἐστι τοῦ Σὴθ: ὁ δὲ Σὴθ υἱός τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἡ πατρότης οὖν καὶ ἡ υἱότης; διαφοροῦσαι εἰσίν, ἐν τούτῳ γὰρ διαφέρουσιν ἀλλήλων. ὁ Ἀδὰμ καὶ ὁ Σὴθ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα διαφοραὶ λέγονται καὶ ποιότητες, καὶ ἰδιώματα· οἷον τὸ λογικόν, καὶ ἄλογον, τὸ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον τὸ δίπουν καὶ τετράπουν, τὸ αἰσθητικόν καὶ τὸ ἀναίσθητον τὸ σιμόν, καὶ τὸ γρυπόν, τὸ λευκόν, καὶ τὸ μέλαν τὸ μακρόν, καὶ τὸ κολοβόν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.

Mvltas esse species, uariasq́ ac diuersas naturas diximus: itemq́ in unaquaq́ essentia & specie diuersæ sunt hypostases. Itaq́ unaqueq́ essentia ab alia essentia differt, & unaquæq́ hypostasis ab alia hypostasi. Ac res q̃dem illa qua natura à natura, species à specie, atq́ hypostasis ab hypostasi alia ab alia distat, tum differentia, tum qualitas tum proprietas dicitur. Veluti quoniam inter angelum & hominẽ hoc inter est, quòd ille immortalis est, mortalis homo: mortale & immortale differentia, qualitas, & proprietas est. Rursus quia Adam à Seth eo differt, quòd Adam non est genitus, Seth autẽ est: paternitas & υἱότης, id est, filij natura, quæ filiatio dicitur. sunt differentiæ: hoc enim Adã & Seth inter se differunt, quòd ille non est generatus, hic est. Omnia etiam eiusdem generis in differentiarum, qualitatum, & proprietatum numero habenda sunt, ut rationis particeps & rationis expers, mortale & immortale, bipes quadrupes, sensus particeps & sensꝰ expers, quod simum est & quod aquilinum, quod album est & quod nigrum, quod longũ est & quod decurtatum, cæteraq́ generis eiusdem.

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΚΑΙ ἐπουσιώδους διαφορᾶς, ἤγουν φυσικῆς διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος.

DE ESSENTIALI DIFFERENtia, seu naturali differentia, & de accidente. Cap. IIII.

Πᾶν πρᾶγμα ᾧ τινι διαφέρει εἶδος ἑτέρου εἴδους, καὶ οὐσία ἑτέρας οὐσίας, οὐσιώδης καὶ φυσικὴ καὶ συστατικὴ λέγεται διαφορὰ, καὶ ποιότης, καὶ φυσικὸν ἰδίωμα. φύσεως: οἷον διαφέρουσιν ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀλλήλων, κατὰ τὸ ἀθάνατον καὶ τὸ θνητόν. τὸ ἀθάνατον οὐσιώδης καὶ φυσικὴ καὶ συστατικὴ διαφορὰ τοῦ ἀγγέλου ἐστίν, καὶ ἰδίωμα φυσικόν. ὁμοίως καὶ τὸ θνητὸν τοῦ ἀνθρώπου. διαφέρουσιν πάλιν ὁ βοῦς καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλήλων. ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος, λογικός ἐστιν. ὁ δὲ βοῦς ἄλογος. ἰδοὺ τὸ λογικόν, οὐσιώδης διαφορὰ καὶ συστατικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, τὸ δὲ ἄλογον τοῦ βοός, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐ-

Res autẽ omnis qua species à specie differt, & essentia ab essentia, essentialis, naturalis, & speciei effectrix appellatͣ, tũ differentia, tũ qualitas, tũ proprietas naturalis, proprietasq́ naturæ. Vt angelus & homo inter se mortalitate & immortalitate differunt: ob eamq́ causam, immortalitas essentialis, naturalis, effectrixq́ est angeli differentia, & naturalis proprietas. Eodemq́ modo hominis differentia est mortalitas. Hoc etiam inter se homo & bos differunt, quòd homo rationis est particeps, bos autem expers eiusdem. Ita fit, ut rationis particeps hominis, rationis autem expers bouis sit, & essentialis, & effectrix differentia. Quod etiam de re-

δῶν καὶ οὐσιῶν καὶ φύσεων καὶ μορφῶν. πᾶν δὲ πρᾶγμα ἐν ᾧ διαφέρει ὑπόστασις τῆς ὁμοειδοῦς καὶ ὁμοουσίου ὑποστάσεως, λέγεται ἐπουσιώδης διαφορά, καὶ ποιότης, καὶ ὑποστατικὸν ἰδίωμα καὶ χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα, τουτέστι τὸ συμβεβηκός. οἷον διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἑτέρου ἀνθρώπου, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶ μακρός. ὁ δὲ κολοβός, ὁ μὲν λευκός, ὁ δὲ μέλας, ὁ μὲν ὑγιαίνει, ὁ δὲ νοσεῖ, ὁ μὲν ἐστὶ πατήρ, ὁ δὲ υἱός. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα. ἐπουσιώδεις εἰσὶ διαφοραί, καὶ ποιότητες, καὶ ὑποστατικὰ καὶ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, καὶ συμβεβηκότα. καὶ ἁπλῶς εἰδεῖν ὅσα ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεσιν ὁμοίους θεωροῦνται. καὶ ὧν ἄνευ ἀδύνατον συστῆναι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος, οὐσιώδους λέγονται διαφοραί. ὅσα ἐν τισὶ τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων εἰσίν, ἐν τισὶ δ᾽ οὐκ εἰσί, συμβεβηκότα καὶ ἐπουσιώδη εἰσίν.

ΠΕΡΙ ΧΩΡΙΣΤΟΥ ΚΑῚ ἈΧΩρίστου συμβεβηκότος.

Τῶν δὲ συμβεβηκότων, τὰ μὲν εἰσὶ χωριστά, τὰ δὲ ἀχώριστα. ἀχώριστα μὲν ἐν οἷς διαφέρει ὑπόστασις, ἄλλης ὑποστάσεως. αὐτὴ δὲ ἑαυτῆς οὐ διαφέρει, οἷον ὁ δεῖνα ὁ ἄνθρωπος, διαφέρει ἄλλου ἀνθρώπου, ὅτι αὐτὸς μὲν σιμός ἐστιν, ἐκεῖνος δὲ γρυπός. ὅτι ὁ μὲν γλαυκός ὁ δὲ μελανόφθαλμος. αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ οὐ διαφέρει. ὁ γὰρ σιμός πάντοτε σιμός ἐστιν, καὶ ὁ γρυπός, πάντοτε γρυπός ἐστιν. καὶ οὐκ ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν ποτὲ μὲν σιμὸν εἶναι, ποτὲ δὲ γρυπόν. ταῦτα δὲ λέγονται ἀχώριστα συμβεβηκότα. διότι ἐπειδὰν γένονται ἔν τινι, οὐκέτι χωρίζονται αὐτοῦ, ὅμως δέ, συμβεβηκότα εἰσίν: ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ εἶναι σιμόν, καὶ εἶναι ἄνθρωπον, καὶ μὴ εἶναι γρυπόν, καὶ εἶναι ἄνθρωπον. οὐ πᾶν γὰρ ἄνθρωπος γρυπός, πᾶς δὲ ἄνθρωπος λογικός. καὶ ὁ μὴ ὢν λογικός, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. χωριστὰ δὲ εἰσίν, ὅσα καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ἤγουν ἡ αὐτὴ ὑπόστασις, ποτὲ μὲν ἔχει, ποτὲ δὲ οὐκ ἔχει. οἷον τὸ νοσεῖν τὸ ὑγιαίνειν, τὸ καθέζεσθαι, καὶ ἀνίστασθαι, τὸ χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα.

quis essentijs, naturis atque formis iudicandum est eodem modo. Qua autem hypostasis ab eiusdem speciei atque naturæ hypostasi differt, ea omnis & ἐπουσιώδης, id est, aduentitia differentia, & qualitas, & proprietas hypostatica, & proprietas characteristica, id est, insignita dicitur, id est, accidens. Vt inter unum & alterum hominem hoc interest, quòd hic longus, ille breuis est: hic albus, ille ater: hic ualet, ille ægrotat: hic pater est, ille filius atque omnia cæteraque eiusdem generis aduentitiæ sunt differentiæ & qualitates: hypostaticæ atque characteristicę proprietates, & assumptitiæ, atque uno nomine omnes quæ in omnib. hypostasibus, id est, rebus singulis quæ eidem speciei subiectæ sunt, æque intelliguntur, & sine quibus essentia & species cōsistere nullo modo potest, essentiales differentię nominãtur. Quæ autem in aliquibus eiusdem speciei hypostasibus, id est, rebus singulis reperiuntur, in aliquibus non reperiuntur, eæ assumptæ & aduentitiæ sunt habendæ.

DE ACCIDENTE SEPARAbili & inseparabili. Cap. V.

ASsumptarum autem aliæ à re separantur, aliæ non separant. Nō separantur eæ, quibus distat una rerū singularum ab altera, ipsa autē à se nihil differt: ueluti certus homo ab alio differt, quòd ipse est presſis naribus, ille autem aduncis: hic cæsijs oculis, ille nigris: sed ijs à se ipso non differt, propterea quòd is qui presſis est naribus, semper est: & qui aduncis est, eas semper obtinet, neque fieri potest, ut idē interdū sit presſis naribus, interdū aduncis. Inseparabilia aūt accidētia uocant, quòd cum semel in aliquo fuerint, nō iã diuelli seiungique possunt, sed tamen accidentia sunt: quandoquidem fieri potest, ut non sit homo breuibus naribus, & narium aduncitate non sit præditus, & tamen sit homo. Nam cum non omnes homines presſis sint naribus, neque omnes aduncis, tamen omnes homines quibus narium aduncitas data est, sunt homines: & omnes homines sunt rationis participes: non autem omnes rationis participes, homines sunt. Separabilia autem sunt, quæ ipse homo aut ipsa hypostasis, interdum habet, interdum non habet: ut ægrotare, ualere, ut sedere & surgere, lætari & dolere, & si qua sunt generis eiusdem.

ΠΕΡΙ῾ ΟΜΟΟΥΣΙΩΝ καὶ ἑτερουσίων.

Ὁμοούσια καὶ ὁμοφυῆ καὶ σύμμορφα καὶ ὁμοειδῆ καὶ ὁμογενῆ εἰσίν, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν οὐσίαν εἰσίν. οἷον ὁ πέτρος. παῦλος. καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι, καὶ πάντες οἱ βόες, καὶ πάντες, οἱ κύνες, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπά. Ἑτεροούσια δὲ καὶ ἑτεροφυῆ καὶ ἑτερόμορφα καὶ ἑτεροειδῆ καὶ ἑτερογενῆ εἰσί, τὰ ὑπὸ ἄλλο καὶ ἄλλο εἶδος, καὶ ἄλλην οὐσίαν ὄντα. οἷον ἄνθρωπος καὶ ἵππος, καὶ βοῦς καὶ κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα.

DE IIS QVAE SVNT EIVSdem essentiæ ac naturæ, atq; diuersæ. Cap. VI.

Ea autem eiusdem essentiæ, naturæ, formæ, speciei, & generis sunt quæ eidem speciei, essentiæq; subijciuntur, ut Petrus, Paulus, cæteriq; homines singuli, omnesq; boues, & canes, iteq; reliqua omnia. Ea uero sunt diuersæ essentiæ, naturæ, formæ & generis, quæ alij atq; alij speciei subsunt, alij atq; alij essentiæ: cuiusmodi sunt, homo, equus, bos, canis, cæteraq; generis eiusdem.

ΠΕΡΙ῾ ΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ῾ εἴδους.

Τὸ γένος εἰς εἴδη διαιρεῖται, οἷον τὸ ζῶον, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. ἰδοὺ τὸ μὲν ζῶον, γένος ἐστὶν τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου. τὸ δὲ λογικὸν, καὶ τὸ ἄλογον, εἴδη εἰσὶ τοῦ ζώου. πάλιν τὸ λογικὸν διαιρεῖται εἰς θνητὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀθάνατον ἄγγελον. τὸ γοῦν λογικὸν, γένος ἐστὶ τοῦ θνητοῦ καὶ τοῦ ἀθανάτου. τὸ δὲ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον, εἴδη τοῦ λογικοῦ. ἵνα οὖν σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἄνωθεν τὸν λόγον ποιησώμεθα. γένος ἐστὶ γενικώτατον τὸ πρῶτον γένος. ὃ γένος ὂν, οὐκ ἔστιν εἶδος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπάνω αὐτοῦ ἕτερον γένος. εἰδικώτατον δὲ εἶδος, τὸ ἔσχατον, καὶ ὑποσυμβεβηκὸς εἶδος. ὅπερ εἶδος ὂν, οὐκ ἔστιν γένος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἕτερα εἴδη ἐξ αὐτοῦ τεμνόμενα. εἰσὶ δὲ μεταξὺ τοῦ γενικωτάτου γένους καὶ τῶν ἰδικωτάτων εἰδῶν, γένη τε καὶ εἴδη: γένη μὲν τῶν ὑποκάτω, εἴδη δὲ τῶν ἐπάνω. ἅτινα καλεῖται ὑπάλληλα. οἷον, γενικώτατον γένος ἐστὶν, ἡ οὐσία, οὐ γὰρ ἔχει ὑπάνω αὐτῆς ἄλλο γένος. διὸ οὐδὲ ἔστιν εἶδος. αὕτη διαιρεῖται, εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον. τὸ σῶμα, τέμνεται εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον. τὸ ἔμψυχον, τέμνεται εἰς αἰσθητικὸν, καὶ ἀναίσθητον. τὸ αἰσθητικὸν, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. τὸ λογικὸν, εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. ἔστι μὲν οὖν τὸ ἀσώματον, λογικὸν καὶ ἀθάνατον. ἀσώματον δὲ ἐνταῦθα λέγω, οὐσίαν, οἷον, ψυχὴν, ἄγγελον, δαίμονα. ἕκαστον τούτων εἰδικώτατον εἶδος ἐστίν. σῶμα δὲ ἔμψυχον αἰσθητικὸν τὸ ζῶον. ζῶ-

DE GENERE, AC SPEcie. Cap. VII.

Genus autẽ in species ac formas diuiditur, ut animal, uel rationis est particeps, uel eius expers: quorum animal genus est eius quod ratione utitur, & eius quod non utitur. Rationis autem particeps in mortalẽ hominem, & immortalem angelum: quorũ particeps rationis genus est eius quod immortale: mortale autem & immortale, species sunt eius quod ratione utitur. Sed quò planius fiat quod dixi, altiùs repetendum uidetur. Genus summum, est primum genus, quod ita genus est, ut non sit species, quòd superius genus non habeat. Species autem infima, est postrema & subiecta species, quæ sic est species, ut non sit genus, propterea quod alias species non habeat, in quas diuidatur. Ea autem quæ inter summum genus & infimas species locata sunt, generis ac speciei nominibus appellantur, ita tamen ut eorum sint genera quæ eis subijciũtur, ac subsunt: species autem superiorum, quæ eadem ὑπάλληλα uocãtur: Veluti essentia summum est genus: neq; enim supra se aliud genus habet, ob eamq; causam non est species. Hæc autem in corpus & in id quod corpore uacat distribuitur: corpus in animatum & inanimum: animatum in sentiens, & nõ sentiens: sentiens in id quod est rationis particeps, & rationis expers: quod rationis est particeps, in id ꝙ mortale est, & quod immortale. Quod aũt uacat corpore, id & rationis est particeps, & mortalitatis expers. Incorpoream autem appello hic essentiam, ut animum, ut angelum, ut dęmonem. Horum enim unumquodq; species est infima. Corpus uero animatum sentiẽs, animal dicitur. Ani-

ον δὲ λογικὸν θνητὸν, ὁ ἄνθρωπος. ὅς ἐστιν εἰδικώτατον εἶδος. ζῶον δὲ ἄλογον ὑλακτικὸν, κύων. ὅς ἐστιν εἰδικώτατον εἶδος. εἶτα σῶμα ἔμψυχον ἀναίσθητον, τὸ φυτὸν, σῶμα παντελῶς ἄψυχον, γῆ, ἀὴρ, ὕδωρ, πῦρ, ὧν ἕκαστον, εἰδικώτατον εἶδος ὑπάρχει. πρὸς δὲ πλείονα σαφήνειαν, οὕτω λέγομεν· ἡ οὐσία ἥτις περιέχει. ὑπερουσίως μὲν, τὴν ἄκτιστον θεότητα. γνωστικῶς δὲ καὶ περιοχικῶς πᾶσαν τὴν φύσιν, γενικώτατόν ἐστιν γένος. αὕτη ἢ ἀσώματός ἐστι καὶ νοερὰ, καὶ ἀθάνατος, ὡς θεὸς, ἄγγελος, ψυχὴ, δαίμων. ἢ σῶμα ἄψυχον, ὡς πῦρ, ἀὴρ, ὕδωρ, γῆ. ἢ σῶμα φυτικὸν, ὡς ἄμπελος, φοίνιξ, ἐλαία, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἢ σῶμα ἔμψυχον αἰσθητικὸν, τουτέστιν ζῶον. ὡς ἵππος, κύων, ἐλέφας, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἢ σύνθετον, ἐκ σώματος καὶ ἀσωμάτου ψυχῆς, ὡς ἄνθρωπος. τούτων ἡ μὲν οὐσία ὡς πρώτη καὶ καθολικωτέρα καὶ περιεκτικὴ πάντων, γενικώτατόν ἐστιν γένος. τούτου δὲ τοῦ γενικωτάτου γένους εἴδη εἰσὶν, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄψυχον σῶμα, τὸ φυτικὸν σῶμα, τὸ ἔμψυχον καὶ αἰσθητικὸν σῶμα, τουτέστι τὸ ζῶον. ταῦτα λέγονται εἴδη καὶ γένη ὑπάλληλα. εἴδη μὲν γάρ εἰσι τῆς οὐσίας, ὡς ἐξ αὐτῆς τεμνόμενα. ἕκαστον δὲ αὐτῶν διαιρεῖται, εἰς ἕτερα εἴδη, καὶ περιεκτικὸν καὶ καθολικώτερον αὐτῶν ἐστιν. περιέχει γὰρ ἡ μὲν ἀσώματος οὐσία θεὸν, ἄγγελον, ψυχὴν, δαίμονα. τὸ δὲ ἄψυχον σῶμα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ. τὸ δὲ φυτικὸν σῶμα, ἄμπελον, ἐλαίαν, φοίνικα, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὸ δὲ ἔμψυχον, καὶ αἰσθητικὸν, ἤτοι τὸ ζῶον, ἵππον, βοῦν, κύνα, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐξ ἀσωμάτου ψυχῆς καὶ σώματος συντεθειμένον, ἄνθρωπον. ἔστι μὲν οὖν ὑπόστασις μὲν καὶ τὸ ἄτομον καὶ πρόσωπον, οἷον ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. περιεκτικὸν δὲ αὐτῶν εἶδος, ἡ ὑπερούσιος καὶ ἀκατάληπτος θεότης. ἔτι ὑποστάσεις εἰσὶ Μιχαὴλ, Γαβριὴλ, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄγγελοι. εἶδος δὲ περιεκτικὸν αὐτῶν, ἡ ἀγγελικὴ φύσις. ἔτι ὑποστάσεις εἰσὶ, Πέτρος, Παῦλος, Ἰωάννης, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι.

πε-

mal autem rationis particeps mortale est homo, qui in specie infima numeratur. Animal porrò rationis expers latrans, canis est, qui etiã infima est species. Præterea corpus animatum non sentiens, planta & stirps uocatur: corpus autem omnino animi expers, terra, aër, aqua, ignis, quorũ unumquodque species est infima. Quò autem hæc planiora & clariora fiant, ita dicamus: Essentia modo quodã quàm sit essentia superiore, diuinitatem quæ increata est, complectitur: notitia autem, & complexu suo omnia ea continet quæ effecta sunt & creata. Genere autem summo continetur hæc corporis expers essentia, ut Deus, ut angelus, ut animus, ut dæmon: aut corpus animo carens, ut ignis, aër, aqua, terra: aut corpus quod uiget, ut uitis, palma, olea, quæq; sunt eiusdẽ generis: aut corpus animatum sentiens, id est animal, ut equus, canis, elephas, & similia, aut q̃d cõcretum est ex corpore & animo, qui corpore caret, ut homo. Atq; horum quidem essentia, quòd prima est, & latissimè manat, omniaq; complectitur & continet, summũ genus dicitur. Huius autem summi primiq; generis species sunt, primùm id quod corpore uacat, & corpus inanimum: deinde corpus quod augescit, quod animatũ est & sentit, id est animal, quæ eadem & genera & species ὑπάλληλα dicuntur. Sunt enim essentię species, quòd ex ea tanquam partes secẽtur: eorum autem unumquodq; in alias species diuidit, quas suo complexu continet, & quibus patet latius. Complectitur enim essentia corpore uacans, Deum, angelum, animum, dæmonem: corpus autem carens animo, terram, aquam, aërem, ignem: corpus autem augescens, uitem, oleam, palmam, & quæ sunt eiusdem generis: corpus uerò animatum & sentiens siue animal, equum, bouem, canem, & quæ sunt similia: id autem quod ex corpore & animo qui corporis est expers constat, hominem comprehendit. Essentia porrò quæ subijcitur (multa autem significat) est, ut Deus, ut angelus, cœlum, terra, aqua, ignis, aër: animal rationis expers, uolatile, uitrum, lapis, homo, uita, possessio, patrimonium, diuitiæ. Ac hypostasis quidem est, indiuiduum, & persona, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Species autem quæ illa complectitur est, quę & omnem superat essentiam, & cõprehendi nõ potest, diuinitas. Hypostases sunt etiã Michaël, Gabriël, cæteriq; singuli angeli: species aũt eos complectens, angelica natura. Hypostases præterea sunt, Petrus, Paulus, Ioannes, ac reliqui singuli homines:

quæ

περιεκτικὸν δὲ αὐτῶν εἶδος, ἡ ἀνθρωπότης. αὖθις ὑποστάσεις εἰσὶν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα ὁ ἵππος καὶ ὁ ἵππος ἁπλός, καὶ περιεκτικὸν εἶδος αὐτῶν. πάλιν ὑποστάσεις εἰσὶ, τόδε καὶ τόδε τὸ φυτὸν τῆς ἐλαίου, περιεκτικὸν δὲ αὐτῶν εἶδος, ἡ ἁπλῶς ἐλαία. ἰστέον οὖν ὡς τὰ περιεκτικὰ τῶν ἀτόμων, μόνον εἴδη λέγονται εἰδικώτατα: οἷον ὁ ἄγγελος, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἵππος, ὁ κύων, ἡ ἐλαία, ὁ φοίνιξ, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ περιεκτικὰ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, μόνον γένη τε λέγονται καὶ εἴδη ὑπάλληλα: οἷον, τὸ ἀσώματον, τὸ σῶμα, τὸ ἄψυχον, τὸ ἀναίσθητον, τὸ φυτικὸν, τὸ ἔμψυχον, τὸ αἰσθητικὸν, τὸ ζῶον, τὸ λογικὸν, τὸ ἄλογον, τὸ θνητὸν, τὸ ἀθάνατον, τὸ δίπουν, τὸ τετράπουν, τὸ ἑρπυστικὸν, τὸ πτηνὸν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. τὰ περιέχοντα μὲν τὰ εἰδικώτατα εἴδη. καὶ γένη αὐτῶν ὄντα, καὶ συστατικαὶ αὐτῶν διαφοραί. περιεχόμενα δὲ, ὑπὸ τοῦ γενικωτάτου γένους, ἥτις ἐστὶν ἡ οὐσία. καὶ ἄλλως δὲ περὶ τῶν αὐτῶν διαληπτέον. πάντα ὅσα ἑνὶ προστάγματι θεοῦ ἐγένοντο, ἑνὸς γένους εἰσίν: οἷον, προσέταξεν ὁ θεὸς γενέσθαι ἰχθύες, καὶ ἐγένοντο διαφοραὶ ἰχθύων πολλαί. πάντες οἱ ἰχθύες, ἑνὸς γένους εἰσίν. ἑκάστη δὲ διαφορὰ τῶν ἰχθύων, εἶδος ἐστίν. πάλιν προσέταξεν ὁ θεὸς ἐξαγαγεῖν τὰ ὕδατα πετεινὰ, καὶ ἐγένοντο διαφοραὶ πολλῶν πετεινῶν. πάντα μὲν οὖν τὰ πετεινὰ, ἑνὸς γένους εἰσίν, ἑκάστη δὲ διαφορὰ τῶν πετεινῶν, εἶδος ἐστὶ τοῦ γένους ἐκείνου τῶν πετεινῶν, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἑρπετῶν, καὶ κτηνῶν, καὶ θηρίων, καὶ βοτανῶν, καὶ λαχάνων, καὶ δένδρων. λέγεται καὶ ἓν γένος, ὅλων τῶν ζώων, καὶ ἓν γένος τῶν φυτῶν ὅλων, καὶ ἓν γένος τῶν παντελῶς ἀψύχων, καὶ μὴ ἐχόντων ὅλως αὐξητικὴν ἢ θρεπτικὴν δύναμιν. καὶ πάλιν ἓν γένος τῶν ἀσωμάτων, καὶ ἓν γένος τῶν σωμάτων. λέγεται δὲ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ἓν γένος, καὶ πολλὰ εἴδη ὑπὸ τὸ γένος τῆς κτίσεως. ἤγουν αἱ διαφοραὶ τῶν κτισμάτων, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἓν γένος.

ΓΕ-

quæ autem eos complexu suo continet species, est humana natura. Rursus hypostases sunt quidam & quidam equus, eosq; ut species omnino equus complectitur. Præterea hypostases, id est, res singulæ sunt hæc & illa olea, quas uigens & uniuersa olea ut species complectitur. Intelligendum est igitur, ea quæ sola indiuidua cōtinet, species infimas uocari: cuiusmodi est angelus, homo, equus, canis, olea, palma & quæ sunt eiusdem generis: quæ autem solas species infimas complectuntur, uocari εἴδη ὑπάλληλα, id est, species subalternas, ut incorporeum, ut corpus quod animo caret, quod non est sentiens, quod uiget, quod animatum est, quod sentit, animal quod rationis est particeps, quod eius expers est, q͞d mortale, & immortale, bipes, & quadrupes, quod graditur, & quod uolat, & quæ sunt generis eiusdem. Ac quæ species quidem infimas complectuntur, ea sunt illarum genera, earumq; effectrices differentiæ: quę autem à summo genere continentur, essentiæ sunt species. Sed aliter etiam de ijs dicendum est. Omnia quæ uno Dei imperio facta sunt, unius sunt generis, uelut cum Deus imperauit, ut multa piscium genera existerent, omnia pisciū genera uno genere continentur, unaquæq; autem piscium differentia species est. Rursum cum præcepit Deus, ut aquæ in lucem uolucres ederent, & ortæ sunt multæ uolucrum dissimilitudines, omnes aues unum genus expleuerunt: unaquæq; autem uolucrum differentia illius generis auium est species. Eadem est ratio eorū quę repunt, & pecudum, & ferarum, & herbarum, & leguminum, & arborum. Dicitur autem unum etiam genus omnium animalium, unumq; genus stirpium, unum eorum quæ animo carent omnino, neque uim habent augendi & alendi: rursus unum genus eorum quæ non habent corpus, & unum eorum quæ habent, dicitur. Quinetiam ea omnia quæ creata sunt, unum genus complent, multaq; sunt rerum creatarum genera, omniumq; creaturarum differentiæ, & omnis essentia ac natura, uno genere continentur.

ΠΕΡΙ' ἘΝΕΡΓΕΊΑΣ.

Ἐνέργειά ἐστιν, κίνησις δραστικὴ τοῦ ποιοῦντος, ἐνέργεια δὲ φυσική ἐστιν, καὶ κίνησις φύσις δραστική, οἷον ἡ λογικὴ τοῦ νοῦ κίνησις, τὸ ζωτικόν, τὸ αἰσθητικόν, τὸ θρεπτικόν, τὸ αὐξητικόν, τὸ γεννητικόν. καὶ ἡ καθ' ὁρμὴ κίνησις, τουτέστιν αἱ κινήσεις τοῦ σώματος. καὶ τὸ φανταστικόν, καὶ τὸ μνημονευτικόν, τόθε θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ θελητικόν, ἤγουν ὀρεκτικόν, καὶ τὰ τοιαῦτα. πεντάτροπος δέ ἐστιν αὕτη, ἡ νοερά, ὡς ἐπὶ ἀγγέλων καὶ πασῶν τῶν ἀσωμάτων οὐσιῶν, ἁπλῇ προσβολῇ νοούντων: ἡ λογική, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπων, τῶν ἐκ ψυχῆς ἀσωμάτου καὶ σώματος συντεθειμένων οὐχ ἁπλῇ, ἀλλὰ ποικίλῃ καὶ διαλογιστικῇ, προσβολῇ νοούντων. ἡ ζωτική, ὡς ἐπὶ ἀλόγων ζώων. αἴσθησιν μὲν ἐχόντων μὴ λογιζομένων δὲ μήτε νοούντων, ἡ φυτικὴ ὡς ἐπὶ ἀναισθήτων μὲν ἐχόντων δὲ θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ γεννητικὴν δύναμιν. ἡ ἄζωος παντελῶς ὡς ἐπὶ γῆς καὶ λίθων. τῶν μήτε ζωτικήν, μήτε θρεπτικήν, μὴ αὐξητικὴν δύναμιν ἐχόντων. μὴ ἀμοιρούντων μέντοι φυσικῶν τινῶν ἐνεργειῶν.

ΠΕΡΙ' ΠΆΘΟΥΣ.

Πάθος ἐστὶ φυσικόν, κίνησις φύσεως παθητικὴ τοῦ πάσχοντος, ἤτις τῆς μὲν φύσεως ἐστὶν ἐνέργεια, πάθος δὲ τοῦ περὶ ὃ ἡ ἐνέργεια: οἷον, γένεσις, χαρά, λύπη, ἀγωνία, ἀδημονία, φόβος, ὄκνος, κόπος, ὕπνος, ἡδονή, πόνος, θυμός, ἐπιθυμία, τομή, ῥεῦσις, καὶ φθορά, καὶ τὰ τοιαῦτα, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα. πάθη φυσικά εἰσι, καὶ ἀδιάβλητα, οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντα. μόνη δὲ ἡ ἁμαρτία παρὰ φύσιν ἐστίν, ἑκούσιον καὶ αὐθαίρετον τῆς ψυχῆς πάθος κάκιστον οὖσα, καὶ φθορά.

ΠΕΡΙ' ΘΕΛΉΣΕΩΣ.

Θέλησίς ἐστιν φυσική, λογικὴ ὄρεξις, καὶ πάλιν, θέλησίς ἐστιν φυσικὴ ἡ λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος ὀρεκτικὴ τοῦ νοῦ κίνησις. τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, οὐκ αὐτεξουσίως κινεῖται πρὸς ὄρεξιν, φυσικῶς γὰρ κινουμένης ἐν αὐ-

DE ACTIONE. Cap. VIII.

Actio est motus eius quod agit, cuius uis tota in faciendo est. Actio autem naturalis motus est naturæ qui in faciendo uersatur: ut mentis motus rationis particeps, motus animalis, motus sentiendi, alendi, augendi, generandi: itemque motus qui appetitus dicitur, id est motus corporis: præterea uisio, memoria, uoluptatis & irarum motus, uoluntas & appetitus animi, quæque sunt generis eiusdem. Hæc autem in quinque partes distributa est, in angelis enim omnibusque naturis incorporeis, quæ simplici impetu & concursu intelligunt, ea inest quæ intelligentia continetur: in hominibus autem, qui ex animo incorporeo & corpore constant, quique non simplici, sed uario ac multiplici cogitatione efficitur. In animantibus uero rationis expertibus, quæ sensum habent, nec ratiocinantur nec intelligunt, ea quæ uitalis uocatur: uegetandi autem uis in ijs inest, quæ sensu illa quidem carent, sed tamen alendi, augendi, atque generandi facultatibus sunt prædita. Ea autem quæ omnino uita caret, in terra & lapidibus, qui nec alendi, nec augendi, nec generandi uim habent, neque rursus aliqua alia, nisi statu participant.

DE PERPESSIONE. Cap. IX.

Perpessio, siue acceptio naturalis, motus est naturæ in eo quod patitur, in accipiendo positus, quæ naturæ est actio: eius autem in quod actio peruenit, perpessio & acceptio: ut ortus, gaudium, ægritudo, angor, mœror, metus, pigritia, labor, somnus, uoluptas, dolor, iracundia, cupiditas, abscisio, fluxus, interitus, quæque sunt eiusdem generis. Hæc & si qua sunt similia, naturalia sunt, nec dantur uitio aut crimini, quòd non sint nostræ potestatis. Solum autem peccatum contra naturam est, animi perpessio maximè uituperanda, eiusdemque interitus, nostræque uoluntatis atque iudicij est.

DE VOLVNTATE. Cap. X.

Voluntas est naturalis cum ratione appetitio. Rursus uoluntas est naturalis cum ratione atque libertate aliquid appetens mentis motus. Ea enim quæ rationis expertia sunt, non sua sponte ac liberè ducuntur ad concupiscendum: quippe quæ naturali desiderio

τοῖς τῆς ὀρέξεως, μὴ ἔχοντα ἀντιστατοῦντα τὸν λόγον, ἄγονται ὑπὸ τῆς φύσεως τῇ ταύτης ὀρέξει ἡττώμενα, ὅθεν εὐθέως ὁρμᾷ πρὸς τὴν πρᾶξιν, εἰ μὴ ὑφ' ἑτέρου κωλυθείη. διὸ οὐκ αὐτεξούσιά εἰσιν, ἀλλ' ὑπεξούσια. ἡ δὲ λογικὴ φύσις, ἐξουσίαν ἔχει ὑποκύψαι τῇ φυσικῇ ὀρέξει, καὶ μὴ ὑποκύψαι, ἀλλὰ νικῆσαι, καὶ δηλοῖ ἡ φύσις, ζωῆς, ἔφεσις φυσικὴ οὖσα, καὶ ὑποκύπτουσα τῷ λόγῳ. πολλοὶ γὰρ τῷ ἡγεμόνι λόγῳ νικήσαντες ἑκουσίως ἐχώρησαν πρὸς τὸν θάνατον, καὶ τροφὸν ὄρεξιν ἀνεβάλλοντο, καὶ ὕπνου καὶ τῶν λοιπῶν. ἄγοντες τὴν φύσιν τῷ αὐτεξουσίῳ λόγῳ, οὐχ ὑπὸ ταύτης ἀγόμενοι. ὥσπερ οὖν ἡ φυσικὴ ὄρεξις πάσῃ αἰσθητικῇ φύσει ἔγκειται, οὕτως ἡ αὐτεξουσιότης πάσῃ λογικῇ φύσει ἔγκειται. πᾶν γὰρ λογικὸν, αὐτεξούσιον, καὶ τοῦτό ἐστιν τὸ κατ' εἰκόνα, θεοῦ θέλησις οὖν ἐστιν φυσική, ἡ λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος ὀρεκτικὴ δύναμίς τε καὶ κίνησις. τὰ δὲ τῇ θελήσει ὑποκείμενα, ὧν ἐφίεται ἡ θέλησις, λέγονται θελήματα γνωμικά. οἰκείᾳ γὰρ γνώμῃ ἐρμᾷ πρὸς τὴν τούτων χρῆσιν ὁ νοῦς, αὐτεξούσιος ὤν, ταῦτα δέ ἐστιν· οἷον φαγεῖν, μὴ φαγεῖν, ποιεῖν, μὴ ποιεῖν, ὁδεῦσαι, μὴ ὁδεῦσαι, γῆμαι, μὴ γῆμαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα ἐφ' ἡμῖν εἰσιν, ἃ καὶ αὐτὰ δυνάμεθα καὶ τὰ ἀντικείμενα αὐτοῖς.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΧΡΙΣΤΩ ΔΥΟ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ

καὶ ἐνεργειῶν, καὶ λοιπῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων, ἐξ ἀντιδρομῆς, καὶ περὶ δύο φύσεων, καὶ περὶ μιᾶς ὑποστάσεως.

Οἱ δύο φύσεις καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες, διπλᾶ μὲν καὶ διάφορα τὰ τῶν φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα συνομολογεῖν ὀφείλουσιν, ἁπλᾶ δὲ, τὰ τῆς ὑποστάσεως. ἀμήχανον γὰρ φύσιν συστῆναι ἐκτὸς, τῶν κατ' αὐτὴν φυσικῶν ἰδιωμάτων, συνιστώντων τε αὐτὴν, καὶ ἀποδιαιρούντων ἐκ τῶν λοιπῶν φύσεων. ὧν τὸ ἄθροισμα, ἐν ἑτέρῳ οὐ θεωρηθήσεται εἴδει. ἀδύνατον δ' αὖ πάλιν τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν

τὴν

siderio suo moueantur, nec rationem ducem habeant, ob eamq; causam naturam eius cupiditate uicti ducem sequantur. itaq; statim impetu ad agendũ ferunt, nisi quid impediat. Quapropter nõ sunt sui iuris, & potestatis, sed libertatis expertia. Natura autem quæ ratione utitur, naturali cupiditati tum succumbere potest, tum non succumbere, sed eam uincere. Idq; declarat natura, quæ cũ uitæ cupiditate per se ducatur, tamen rationi obtemperat. Multi enim rationem ducẽ secuti, summa uoluntate ad mortem properauerunt, cibiq; somni atq; reliquorũ appetitionem, cũ naturam rationis arbitrio subiecissent, nec ei paruissent, neglexerũt. Vt igitur naturalis appetitio in omni natura sentiente insita est, sic libertate omnis natura rationis particeps est p̃dita. Quod enim ratione utitur, id omne sui iudicij est, suæque potestatis, in eoq; Dei imago sita est. Est ergo uolũtas naturalis, libera appetẽdi uis & motio. Quæ autem uoluntati proposita sunt ad appetendum, ea iudicij uoluntates appetitionesq; dicuntur. Nam cum animus sit liber, accõmodatum & proprium iudicium ad eorum usum & desiderium impellitur. Ea aũt sunt, ut comedere & non comedere, bibere & nõ bibere, ambulare & non ambulare, ducere uxorẽ, & nõ ducere, itemq; cætera eiusdem generis, quę in nobis sita sunt, quæ eadem in nostra sunt potestate, eorumq; contraria.

IOANNIS DAMASCENI DE DVABVS CHRISTI

uoluntatibus & actionibus, reliquisq; naturalibus proprietatibus Liber, eodem interprete.

QVi duas naturas & unã personam in Domino nostro Iesu Christo esse profitentur, ij certe duplices easq; diuersas naturarum: simplices autem, personæ naturales proprietates profiteri debent. Fieri enim non potest, ut natura cõstet sine ijs proprietatib. q̃ ei sunt naturales, quæq; eã efficiãt, atq; à cæteris naturis distinguant, quæq; uniuersæ nunquã in alia specie esse dicantur, Fieri rursus non potest, ut unus eius-

demq;

τὴν ὑπόστασιν, μὴ κεχρῆσθαι τοῖς χαρακτηριστικοῖς καὶ συστατικοῖς αὐτῆς καὶ ἀφοριστικοῖς ἐκ τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, τοῖς ὑποστατικοῖς φημὶ ἰδιώμασιν, συμβεβηκότα δὲ ταῦτα καὶ ἐπουσιώδη καλεῖν ἔθος, τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς, ὅλοις τὸ ἄθροισμα ἐφ' ἑτέρας ὑποστάσεως θεωρηθῆναι ἀμήχανον. πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος, ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθειμένη, τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν τοιούτων φύσεων, καθ' ἀνάγκην ἔχει, κἂν σύγχυσις θεωρεῖται ἐν τῇ ἑνώσει. τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἐναντία εἰσὶ παντελῶς, τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν, τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν. ἀλλ' ἡνίκα συντεθῇ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰς τέσσαρας ἔχει ποιότητας, θερμότητα καὶ ξηρότητα, καὶ ψυχρότητα, καὶ ὑγρότητα. εἰ οὖν ἔνθα σύγχυσις θεωρεῖται, ἀνάγκη θεωρεῖσθαι τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν συνθέτων: πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως; φύσις μὲν γὰρ φύσει συγκρίνεται, καὶ φύσεως διαφέρειν λέγεται, ἤτοι εἶδος εἴδους, ταῖς οὐσιώδεσι καὶ φυσικαῖς διαφοραῖς. ὡσαύτως ὑπόστασις ὁμοειδὴς ὑποστάσει συγκρίνεται, καὶ διαφέρει τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων λέγεται, τοῖς τῶν ὑποστάσεων χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι: οὐ μὴν ὑπόστασις, ἑτεροειδεῖ ὑποστάσει συγκρίνεται ὡς ὑπόστασις. τὰ γὰρ ὑποστατικὰ τοῦ Πέτρου τυχὸν ἰδιώματα, πρὸς τόνδε τὸν βοῦν συγκρινόμενα, φύσιν μᾶλλον ἀφορίζει καὶ οὐχ ὑπόστασιν. οὐ γὰρ λέγομεν διαφέρειν τόνδε τὸν ἄνθρωπον τοῦδε τοῦ ἵππου, ὅτι ὁ μὲν φαλακρός, ὁ δὲ εὐχαίτης, οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν μακρὸς ὁ δὲ κολοβός, ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν λογικός, ὁ δὲ ἄλογος· οὐ δὲ ὅτι ὁ μὲν υἱὸς τοῦδε, ὁ δὲ τοῦδε. εἰ δὲ εἴπωμεν, ὅτι ὁ μὲν υἱὸς Νέστορός ἐστιν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἵππου, καὶ ὁ μὲν σοφός, ὁ δὲ ἄσοφος, φυσικαὶ διαφοραὶ τάττονται. αἱ γὰρ ὑποστατικαὶ διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ὑποστατικὰς διαφορὰς ἵππων, φυσικαὶ λογίζονται. διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ τοῦ σώματος σχῆμα, καὶ ὁ τῆς ὄψεως εἴτουν τοῦ προσώπου χαρακτήρ, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τῆς παρθένου, πρὸ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀσχημάτιστον, οὐχ ὑποστάσεών εἰσιν ἀφοριστικά, ἀλλὰ διαφόρων φύσεων. ὅτε γὰρ ἐκ δύο φύσεων μία ὑπόστασις σύνθετος γένηται, ταῦτά τε κἀκεῖνα, τουτέστιν τά τε τῆς θείας φύσεως, ὑποστατικὰ ἰδιώματα, τά τε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς αὐτῆς ὑποστατικὰ γίνεται. σοφὸς οὖν ὁ δημιουργός,

demq́ naturæ proprietates, quæ eam efficiunt, & à cæteris personis, quæ eiusdem sunt generis, secernunt (personales dico proprietates, quæ attributa & aduentitia moris est uocare ijs, qui in his rebus docti sunt) uniuersę in alia persona reperiantur. Omnis res quæ ex duabus naturis constat, naturarum illarum proprietates necessariò complectitur, etiamsi in earum coniunctione quędam uideatur esse confusio. Nã cum ignis calidus & siccus sit, aqua frigida & humida: tamen cum ex quatuor elementis conflatur corpus, quatuor habet qualitates, calorem, frigus, siccitatem, & humorem. In quibus si temperatio quædam spectetur, necesse sit eorum quæ concreta sunt, naturales proprietates perspici: quantò magis in ea coniunctione, quæ ab omni confusione abest, distatq́ plurimum? Natura enim cũ naturæ cõparatur, tũ alia alia ab natura & species à specie essentialibus naturalibusq́ distinctionibus differre dicitur. Similiterq́ cum hypostasis hypostasi eiusdem generis comparatur, distare inter se dicuntur, sibi insignitis proprietatibus: non tamen hypostasis hypostasi diuersi generis ut hypostasis, comparatur. Nã si Petri quauis proprietates hypostaticæ cum hoc equo conferantur, eum à natura potius, quàm ab hypostasi, separabũt. Neque enim certum hominem à certo equo differre dicimus, quòd hic caluus sit, ille bene comatus: nec quòd ille lõgus, hic sit breuis: sed quòd ille rationis est compos, hic expers: nec quòd hic huius, ille illius sit filius. Sin hunc Nestoris filium, illum equi fœtum esse dicamus, atq́ alterum sapientem, alterum sapientiæ expertem: iam naturales differentiæ distinctionesq́ statuentur. Hominum enim hypostaticæ, id est, quæ singulos homines attingunt, distinctiones, cum equorum differentijs hypostaticis collatæ, naturales habentur. Itaq́ in Domino nostro Iesu Christo, corporis statura uultusq́ atq́ oris lineamenta, & eius ortus ex uirgine, si ad eũ ortũ, quo à Deo patre est sine ulla essentiæ diuisione editus, referantur, nõ ad personas, sed ad naturas separãdas, pertinebũt. Nã cum ex duab. naturis una ꝑsona cõstat, tã hæ quàm illæ, id est, tam diuinæ naturæ, quàm humanę personales proprietates, ex eo eiusdẽ personæ hypostaticæ fiũt. Sapienter igitur uniuersitatis parens

τῶν φύσεων τουτέστιν τῶν εἰδῶν, πλείστην διαφορὰν ἐποιήσατο, πρὸς ἔνδειξιν τοῦ πλούτου τῆς αὐτοῦ σοφίας τε καὶ δυνάμεως. ὡς ἂν θαυμαζόμενος, ποθοῖτο πλέον, ποθούμενος δὲ ἑνοῖτο, ἑνούμενος δὲ, θεοειδὲς ἀπεργάζοιτο τὸ λογικὸν ζῶον καὶ νοερὸν, διὸ καὶ τὰ πλήθη τῶν εἰδῶν ἐκεκτήνατο. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται, καὶ ἐκ τῆς καλλονῆς τῶν κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται. ὑποστάσεων δὲ πάλιν καθ᾽ ἕκαστον εἶδος, διαφοράν τε τὴν πρὸς ἀλλήλας καὶ συνάφειαν, ἐποιήσατο· συνάφειαν μὲν φυσικὴν, πᾶσαι γὰρ αἱ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος, ὑποστάσεις, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ἥνωνται. διαφορὰν δὲ ὑποστατικήν. διακεκρίνται γὰρ ἀλλήλων, χαρακτηριστικοῖς τισὶν ἰδιώμασιν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μοναδικὸν, ἀκοινώνητον καὶ ἀμείλικτον, ἡ δὲ πρὸς τὰ ὁμοειδῆ κοινωνία, ἡδὺ καὶ μειλίχιον, καὶ αὕτη πρώτη ἡ μακαρία καὶ ἄναρχος καὶ ἀνώλεθρος φύσις, τρισὶν ἐν θεωρεῖται ὑποστάσεσι. φησὶ γὰρ ἡ ἐν ὑποστάτος σοφία· ἐγώ εἰμι ᾗ προσέχαιρεν, ὁ πατὴρ καὶ θεὸς δηλαδὴ, διὰ τοῦτο καθ᾽ ἕκαστον τάγμα τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, διαφόρους ὑποστάσεις ἐδημιούργησεν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ἕκαστον εἶδος ὡς ἂν κοινωνοῦντες ἀλλήλοις τῆς φύσεως, χαίρων ἐν ἀλλήλοις, καὶ φυσικῇ σχέσει συναπτόμενοι ἀλλήλων κήδοιντο, καὶ φιλικῶς πρὸς ἀλλήλων διάκεινται. ἡ δὲ τῶν ὑποστάσεων διαφορὰ, τὸ οἰκεῖον διακρίνει τοῦ ἀλλοτρίου κατὰ γένος, ὡς ἂν ἕκαστος τὸ οἰκεῖον ἐπιγινώσκων, φροντίζοι, καὶ μὴ ἐπιβαίνῃ ὡς οἰκείῳ, τῷ ἀλλοτρίῳ, καὶ ὡς ἂν ἡ ἑκάστου ὕπαρξις γνωρίζοιτο. χρὴ τοι γὰρ οὖν τὸν περί τινος ποιούμενον ζήτησις, εἰδέναι πρῶτον τί ἐστιν, εἶθ᾽ οὕτως, εἰ ἓν ἢ δύο εἰσί. τοῦτο δέ φημι, περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ζητουμένων, καὶ θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν, καὶ λοιπῶν ἰδιωμάτων, ἀλλ᾽ ἵνα τοῦτο σαφέστερον γένηται, εἴπωμεν πρῶτον τί διαφέρει φύσις ὑποστάσεως, καὶ τότε ἀριδήλως γνωσόμεθα, τά τε συστατικὰ τῆς φύσεως, καὶ τὰ τῆς ὑποστάσεως ἰδιώματα, καὶ οὕτως σκεψόμεθα, περὶ τῶν ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, εἴτε ἁπλᾶ εἴη, εἴτε διπλᾶ. φύσις

parens & effector plurimas naturarũ, id est, formarum differentias dissimilitudinesꝗ procreauit, ut sapientiæ ac potestatis suæ excellentiam ostenderet, quo plus ipse admiratione affect9 expeteretur, expetitus cognosceretur, cognitus ad diuinam similitudinem animal, quod mentis & rationis est particeps, traduceret, ob eãꝗ causam multas rerum species fabricatus est. Nam & ea illius quæ sub aspectum non cadunt, iam ab orbe condito ex eius operibus intelliguntur, ac perspiciuntur: & ex rerum quas condidit pulchritudine, collatione rationis rerũ effector comprehenditur. Rerum autem singularum in quaꝗ specie tum differẽtiam, tum earum inter se conuenientiam effecit: ita tamen, ut conuenientia quidẽ sit naturarum (omnes enim res singulæ, quæ eidem speciei subijciuntur, naturæ ui & ratione cohærent) hypostaseon autem, id est, rerum singularum sit differentia: distant enim inter se insignitis quibusdam impressisꝗ proprietatibus. Quoniam enim quod unum est & solum, à societate & cõmunione abhorret, ac insuaue est: societate autem coniungi cum ijs quæ eiusdẽ sunt generis, iucundum & suaue: ob eã causam prima hæc & sola beata, principio carens, atque immortalis natura trib. in personis perspicitur. Ait enim ea quæ per se cohæret sapientia, Ego sum qua gaudebat pater & Deus. Ob eamꝗ causam non in singulis modò angelicarum uirtutum ordinibus diuersas res singulas condidit, uerumetiam in quaꝗ specie, ut cũ naturę coniunctione inter se consociatæ aliæ etiam alijs uolũtatem afferant, & naturali habitu & figura coniunctionæ aliæ alijs & prosint, & consulant. Rerũ aũt singularum dissimilitudo, quod cuiusque est, non toto naturæ & possessionis genere ab alieno separat: ut quisꝗ suũ est dũ cognoscit, id tueat̃, nec in alienas opes ut in suas inuadat, utꝗ suũ qsꝗ statum uitamꝗ cognoscat. Debet enim omnis qui de aliqua re quærit, primùm quid sit cognoscere, deinde ita, demũ sit'ne unum an duo, exquirere. Quod ego hoc tẽpore ad Domini nostri Iesu Christi uolũtates, actiones, & reliquas ꝓprietates, de quib. q̃rimus, accõmodari uolo. Sed quò id fiat planius, primùm dicamus quid inter naturã & personã intersit: deinde eo cognito, facilè & q̃ naturã & quæ personã cõficiunt proprietates, intelligemus. Atꝗ ita deniꝗ, sint'ne ea quæ in Dño nostro Iesu Christo insunt, duplicia, an simplicia, considerabimus.

Natura

φύσις μὲν οὖν ἐστὶ κατὰ τοὺς ἁγίους εἰπεῖν πατέρας, τὸ κοινὸν, καὶ ἀόριστον, ἤτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος· οἷον ἄνθρωπος, ἵππος, βοῦς. ὑπόστασις δὲ, τὸ μερικὸν καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑφεστὼς, οὐσία τις μετὰ συμβεβηκότων, τὴν καθ' αὑτὸ ὑπόστασιν, ἰδιαιρέτως καὶ ἀποτετμημένως τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, ἐνεργείᾳ καὶ πράγματι, κληρωσαμένη, τὸ κοινωνοῦν μὲν τοῖς ὁμοειδέσιν ἀτόμοις, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, συμβεβηκόσι διέστι, καὶ χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι τὴν πρὸς τὸ ὁμοφυές τε καὶ ὁμοειδὲς ἄτομον, ἔχον διαφοράν. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν· φύσις ἐστὶ τὸ κοινόν· οἷον, ἡ ἀνθρωπότης, καὶ ὁ Πέτρος γὰρ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ὁ Παῦλος, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι. ὑπόστασις δὲ, τὸ μερικὸν, ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, ὁ Πέτρος ὑπόστασίς ἐστι, καὶ ὁ Παῦλος, ἄλλη ὑπόστασις, οὐκέτι δὲ ὁ Πέτρος φύσις, καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη φύσις, ἀλλ' ὁ Πέτρος ὑπόστασις, ἔχων τελείαν τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ καὶ τέλειός ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ὁ Παῦλος ἄλλη ὑπόστασίς ἐστιν, ἔχων τελείαν τὴν αὐτὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. καὶ τὴν μὲν φύσιν μίαν αὐτὴν, τελείαν ἔχει ἑκάστη ἀνθρώπων ὑπόστασις, οὐ τὴν αὐτὴν δὲ ὑπόστασιν, οὐ γὰρ μίαν ὑπόστασιν ἔχουσι πάντες οἱ ἄνθρωποι· ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος. ἄλλη ὑπόστασις καὶ ἄλλη· οὐκ ἄλλη δὲ φύσις ὁ Παῦλος, καὶ ἄλλη ὁ Πέτρος. πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι, μιᾶς φύσεώς εἰσι. καὶ ταῦτα μὲν περὶ φύσεως καὶ ὑποστάσεως πρὸς τὸ παρόν. εἴπωμεν δὲ, καὶ τί ἐστι φυσικὸν ἰδίωμα, καὶ τί ἐστιν ὑποστατικὸν ἰδίωμα, καὶ τὴν τούτων διαφοράν. φυσικὸν μὲν οὖν ἰδίωμά ἐστι, τὸ τὴν φύσιν συνιστῶν, οὗ χωρὶς, οὐ δύναται συστῆναι ἡ φύσις ἧς ὑπάρχει ἰδίωμα. οἷον τὸ ζωτικὸν, τὸ λογικὸν, τὸ θελητικὸν, τὸ αἰσθητικὸν, τὸ βαδιστικὸν, τὸ ἀναπνευστικὸν, τὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ τοιαῦτα. ὁ γὰρ μὴ λογιζόμενος, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, οὐκ ἐγένετο γὰρ ἄνθρωπος, μὴ λογιζόμενοι, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς. ὁμοίως οὐδὲ ὁ μὴ αἰσθανόμενος, μὴ δὲ βαδίζων, μὴ δὲ ἀναπνέων. φυσικὸν οὖν ἰδίωμα ἐστὶ τὸ συνιστᾶν τὴν φύσιν, καὶ χωρίζον εἶδος ἀπὸ εἴδους θεωρούμενον, οἷον τὸ λογικόν, συνιστᾷ γὰρ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐν τῷ ὅρῳ αὐτοῦ λαμβανόμενον. ἄνθρωπος γάρ ἐστι ζῶ-

Natura quidem, ut placet sanctis patribus, commune quiddam est & infinitum, & quasi infima species ut homo, bestia, animal uolucre, equus, bos, canis. Hypostasis autem est quiddam singulare, quod per se cohæret: essentia etiam quædam cum suis attributis, quæ hypostasin, id est, rem per se constantẽ à reliquis reuera separat atq; secernit, quæ cum ijs indiuiduis quæ eiusdem sunt speciei naturæ habet commertiũ: attributis autem quibusdam insignitis, ab ijs indiuiduis quæ eiusdẽ & naturæ & speciei sunt, differt. Atq; ut summatim dicam, natura est id quod commune est, ut humanitas. Petrus enim & Paulus sunt homines, & reliqui singuli. Hypostasis autem est id quod speciale est, ut hic & ille. Petrus una est hypostasis, Paulus alia est hypostasis: nõ etiam Petrus alia, & Paulus alia natura: sed Petrus hypostasis est, quæ perfectam naturam humanam habet, ob eamq; causam perfectus & completus est homo. Itemq; alia est Paulus hypostasis, quæ eandem perfectã habet naturam humanitatis. Ac eandem quidẽ naturam habet perfectam unaquæq; hominum hypostasis, non tamen unã eandemq; habent omnes homines hypostasin. Alius enim est Petrus, alius Paulus, aliaq; atq; alia est eorum hypostasis, nõ alia autem est natura Petrus, & alia Paulus: omnes enim homines natura una continent.* itemq; equus albus, aut uelox, eodem modo & bos qui uno cornu præditus est, & canis paruus, & leo flauus.* Atq; hæc quidẽ de natura & hypostasi satis multa sunt ad id quod agimus. Nunc sequitur, ut quid sit naturæ proprietas, & quid hypostasis proprietas, quidq; inter illa intersit, dicendum esse uideatur. Naturę quidem proprietas est, quod naturam efficit, sine quo natura cuius est proprietas constare nullo modo potest. Vt uita, ratio, uolũtas, sensus, incessus, respiratio. Hæc aũt in homine spectãt. Quod .n. rationis non est particeps nõ est homo, quoniã homo non orit, qui nõ ratione utatur siue probè, siue improbè. Itemq; nemo nascitur, qui non sensibus percipiat, neque ingrediatur, neque respiret. Naturæ igitur proprietas est, quod naturam construit, speciemque à specie secernit, id est, naturam ab alia natura, & in quaque eiusdem speciei hypostasi perspicitur, ut rationis particeps. Efficit enim hominis naturam, cum in eius definitione sumatur. Est enim homo ani-

ζῶον λογικὸν θνητὸν, καὶ χωρίζει τὸ λογικὸν τὸν ἄνθρωπον ἐκ πάντων τῶν ἀλόγων. καὶ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος, λογικός ἐστιν. ὁ γὰρ μὴ ὢν λογικὸς, οὐδὲ ἄνθρωπος ἐστιν. ἀδύνατον γὰρ ἄνθρωπον, μὴ εἶναι ζῶον, λογικὸν, θνητόν. ὑποστατικὸν δὲ ἰδίωμα, τὸ χωρίζον ὑπόστασιν, ἀπὸ ἄλλης ὑποστάσεως, οἷον τὸ σιμὸν, τὸ λευκὸν, τὸ μέλαν, τὸ φαλακρὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα. οὐ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος σιμὸς, ἀλλ' ὁ μὲν, σιμὸς, ὁ δὲ, γρυπὸς, ὁ δὲ, εὔρις. οὔτε πᾶς ἄνθρωπος λευκὸς, ἀλλ' ὁ μὲν λευκὸς, ὁ δὲ μέλας, ὁ δὲ σιτόχρους, οὐδὲ πᾶς ἄνθρωπος φαλακρός. ἀλλ' ὁ μὲν, φαλακρὸς, ὁ δὲ, κομήτης, τουτέστιν δασύθριξ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅσα πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐκ τοῦ δημιουργοῦ δοθέντα, φυσικά εἰσιν ἰδιώματα κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας, καὶ τὸν ἀληθῆ λόγον, τά τε τῆς πλάσεως, καὶ τὰ τῆς κατακρίσεως, φύσις γάρ ἐστι, δύναμις ἐκ θείας προστάξεως, δοθεῖσα ἑκάστῳ εἴδει. καθ' ἣν ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν πέφυκεν. ὥστε τὸ μὲν ἔχειν ὀφθαλμοὺς καὶ ῥῖνας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν, φυσικόν ἐστιν. ὁ γὰρ ἑνὸς τούτων ἐστερημένος, οὐκ ἔστιν τέλειος ἄνθρωπος, ἡ δὲ τούτων διαφορὰ ὑποστατική, ἡ ὅρασις, καὶ τὸ ὁρᾶν, φυσικόν, ἡ δὲ διάφορος ὅρασις, τουτέστιν ἡ καλὴ καὶ ἡ κακή, ὑποστατική ἐστιν, ἡ ἐπιθυμία τῆς βρώσεως, καὶ αὐτὴ ἡ βρῶσις, φυσική ἐστιν, ἡ δὲ τῶν διαφόρων βρωμάτων ἐπιθυμία, καὶ ἡ διάφορος ἐπιθυμία, ἐπιτεταμένη καὶ ἀνειμένη, ὑποστατική, ἡ θέλησις καὶ τὸ θέλειν, φυσικόν, ἡ δὲ διάφορον θέλησις, καὶ τὸ διαφόρως θέλειν, ὑποστατικόν, ὅσα δὲ τινὲς μὲν ἔχουσι τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων, τινὲς δὲ οὐκ ἔχουσιν, ὑποστατικά εἰσιν ἰδιώματα, εἰδέναι τοίνυν χρή. ὅτι πασῶν ἀνθρώπων ὑπόστασις, ἔχει τότε εἶναι, καὶ τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ παρῆχθαι, τουτέστι, τὸ κτιστὸν, τό τε ζωτικὸν, καὶ ἐνεργητικὸν, καὶ αἰσθητικὸν, καὶ νοερὸν, καὶ λογικὸν καὶ ὀρεκτικὸν, τουτέστιν, θελητικὸν, καὶ τὸ ἐξ οὐσιῶν καὶ συμβεβηκότων ὑφίστασθαι, ταῦτα οὖν, οὐσιώδη εἰσὶ καὶ φυσικά. ἡ δὲ τούτων ἰδιότροπος καὶ ἰδιαίρετος κίνησις, ὑποστατικὴ διαφορά. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν τούτων, τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως παρίστησιν. ὁ δὲ τρόπος τῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡ ὑποτεταγμένη ἡ ἰδιοσύστατος ὑπόστασις καὶ σύμπλεξις ἑκάστου καὶ ἡ ἰδιότροπος καὶ ἰδιοκίνητος καὶ δια-

animal rationis particeps mortale, separatq; rationis particeps hominē ab ijs omnibus, quæ sunt exptia rationis. Omnis.n.homo est rationis particeps. Neq; enim homo est is qui non ratione utitur, quippe cū homo non possit nō esse animal rationis particeps mortale. Hypostasis autem proprietas est, quod hypostasin separat ut nariū breuitas, candor, atror, caluitiū, & q̄ sunt eiusmodi. Neq; enim omnes homines pressis sunt naribus, sed alius est pressis, alius aduncis, alius apte cōpositis: nec omnis homo est candidus, sed hic albus, niger ille, alius inter hos temperatus. nec omnis caluus, sed unus caluus, alter capillorum multitudine insi gnis. Atq; ut summatim dicā, in natura humana omnes eæ proprietates, q̄ omnibus hominibus datæ sunt à Deo effectore, naturales uocantur, ut & sanctis Patribus uisum est & uera ratio, p̄scribit, quae eadem sunt fictionis & separationis. Natura enim uis est diuino iussu unicuiq; speciei data, quę eā aptā reddit & ad faciendum quid, & ad patiendum. itaq; oculos habere & nares, & cętera membra, naturę est. qui enim altero eorum priuatus est, is nō est homo perfectus. Eorū autem dictinctio differentia ad hypostasin accommodatur: ut aspectus & cernere naturæ est, diuersus autem aspectus, id est, ualens & imbecillus, hypostaseos. Itemq; cibi appetitus & comedere, ad naturam: cupiditas diuersorum ciborum, & diuersa cupiditas, uel inflāmata, uel remissa, ad hypostasin pertinet. Eodemq; modo uoluntas & uelle naturæ est: uarietas uoluntatis, & uarijs modis uelle, hypostaseos. Quæ autem in nonnullis rebus singulis eiusdem speciei perspiciuntur, in alijs non perspiciunt: eæ sunt hypostaseos proprietates. Intelligendum est igitur, omnē hominū hypostasin statum habere, eamq; cum nō esset ex rebus quæ non erant, creatoris beneficio lucem editam, id est, conditam fuisse, uitæq;, actionis, sensus, intelligentiæ, rationis, & appetitus, factam fuisse participē, id est, & ea quæ sunt arbitrij, & ea quæ aduentitia, in omnibus constitisse. Atq; hæc quidem sunt essentiæ, atq; naturę propria. Eorum aūt propriæ rationes, distinctiq; motus proprietates sunt rerum singularū. Eandem enim naturam eorū indicat cōmunio. Ratio aūt cohærēdi diuisaq; & proprio quodammodo conglutinata hypostasis, & cuiusque coagmentatio, & proprius in mo-

φορος τῶν φυσικῶν χρῆσις, ἀποτετμημένως τὰς ὑποστάσεις δείκνυσιν, καὶ πολλοὺς λέγεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ. ὥστε ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἐπειδὴ μὲν διάφορος ἡ ἑκάστου ὕπαρξις, τρεῖς ὑποστάσεις εἰσίν, ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἰδιότροπος. οὐδὲ ἰδιαίρετος καὶ ἀποτετμημένως ἑκάστη θέλει καὶ ἐνεργεῖ. ἀλλ' ἑνιαίως, οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἷς θεός, τούτων οὕτως εἰρημένων, εἰ δύο φύσεις εἰσὶν ἐν τῷ Χριστῷ. ἴδωμεν, καὶ οὕτως γνωσόμεθα. εἰ διπλᾶ ἔχει τὰ φυσικὰ ἰδιώματα, ἀδύνατον γὰρ φύσιν συστῆναι, ἐκτὸς τῶν φυσικῶν καὶ συστατικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων. τέλειος θεὸς ὁ Χριστός, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἕνωσιν, τέλειος ἐν θεότητι καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ πάντως, θεότης δὲ καὶ ἀνθρωπότης, οὐ μία φύσις, δύο δέ, ὡς ἀληθῶς, ἄλλη γὰρ φύσις θεότητος, καὶ ἄλλη φύσις ἀνθρωπότητος. οὐκοῦν δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ. Καὶ ἐν δύο φύσεσιν ὁ Χριστός. εἴπερ θεὸς ἐστὶν τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ πάλιν ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν, πάντως, διατί ἐκ δύο, ὅτι ἐκ θεότητος ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητος. τί γὰρ ἐπεῖν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα δύο φύσεις παριστᾷ, πάντως. οὐ γὰρ μία φύσις θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, εἶτα ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι μετὰ τὴν ἕνωσιν πάντως. οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐν θεότητι καὶ ἐν ἀνθρωπότητι ὁμολογοῦμεν αὐτόν, θεότης δὲ καὶ ἀνθρωπότης, δύο φύσεις, καὶ οὐ μία, ἐν δυσὶ φύσεσιν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν. καὶ πάλιν, εἰ ἔχει ὁ θεὸς τὴν φύσιν τοῦ πατρός, καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τελείαν καὶ ἀνελλιπῆ ἄτρεπτον, καὶ ἀσύγχυτον ἐκ παντός. ἡ φύσις τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, καὶ ἡ φύσις τῆς ἁγίας παρθένου. μία, ἢ δύο; δύο πάντως, οὐκοῦν δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τὴν ἕνωσιν, πρὸ γὰρ τῆς ἑνώσεως, οὐ δύο φύσεις ἐν τῷ θεῷ λόγῳ. ἀλλὰ μία ἡ τοῦ πατρός, ἀδύνατον οὖν τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν κτιστὴν εἶναι καὶ ἄκτιστον, ἠργμένην καὶ ἄναρχον, καὶ παθητὴν καὶ ἀπαθῆ. εἰ γὰρ ἤρξατο, οὐκ ἄναρχος, καὶ εἰ ἄκτιστος, οὐκ ἐκτίσθη. ὥστε οὐ μία φύσις ὁ Χριστός. ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο φύσεις ἔχουσα, μίαν ἄκτιστον, καὶ κτιστὴν μίαν, μίαν ἄναρχον, καὶ ἄλλην ἠργμένην. καὶ πάλιν ἡ ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθειμένη φύ=

uendo, diuersusque eorum quæ naturæ sunt usus, hypostases, id est, res singulas distinctas declarat, facitque ut multi homines esse dicantur. Quapropter in Patre, Filio & Spiritusancto, quoniam diuersa est uniuscuiusque persona, nec separatim aut distinctè quasi discreta unaquæque uult & agit, sed coniunctè: non tres, sed unus est Deus. His ita cõstitutis, uideamus num in Christo duę sint naturę, tum cognoscimus, an duas naturæ proprietates habeat. Constare enim natura sine naturæ suæ proprietatibus nullo modo potest. Perfectus quidem Deus Christus est, perfectus etiam homo, & certè post naturarum coniunctionem & unionem, tum in diuinitate perfectus, tum in humanitate. Diuinitas autem & humanitas sunt'ne una natura, an duę? Duæ sunt reuera. Alia est enim diuinitatis natura, alia humanitatis. Ergo duæ sunt in Christo naturæ, & Christus in duabus naturis cernitur: siquidem Deus est perfectus, & homo pfectus. Rursus Christum'ne ex duab. omnino naturis constare profitemur? Prorsus. Cur ex duabus? Quia ex diuinitate constat, & humanitate. Quid enim diuinitatis & humanitatis uerba declarant? duas nenaturas indicant? Prorsus. Neque enim una est diuinitatis humanitatisque natura. Deinde Christum ne in diuinitate & humanitate post naturarum coniunctionem consistere concedemus? Certè. Si ergo post, ut ita dicam, unionem in diuinitate eum & in humanitate cõsistere profitemur: diuinitas autem & humanitas non una natura sunt, sed duæ: profectò in duabus eum naturis consistere concedimus. Rursus si habet Christus Patris naturam, etiã post coniunctionem perfectam, & eiusmodi cui nihil desit, immutabilem, & confusionis omnis expertem, Dei & Patris natura, & sanctæ uirginis, sunt'ne una, an duæ? Prorsus duæ. Sunt igitur duæ in Christo naturæ post cõiunctionem. Neque enim in Christo ante unionem duæ erant naturę, sed una Patris. At fieri non potest, ut una eademque natura creata sit, & non creata: principium habuerit, & non habuerit: patiatur, & non patiatur. Si enim habuit principium, non caret principio: & si increata est, non fuit creata. Ita Christus non una natura est, sed una persona, duabus prædita naturis: quarum una est increata, creata altera: una sine principio, altera principiũ habuit. Iã uerò si ex naturis diuersis

nauta

φύσις, οὐδεμία αὐτῶν ἐστὶν ὁμοούσιος. ἡ μὲν γὰρ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς ὅρον ἔχει μόνον, ἡ δὲ σύνθετος, ἄλλον ὅρον ἔχει σύνθετον: ἀδύνατον δὲ τὰ ἕτερα καὶ ἕτερον ὅρον δεχόμενα, ὁμοούσια εἶναι. εἰ οὖν μία φύσις ὁ Χριστός, πῶς τῷ πατρὶ ἔσται ὁμοούσιος καὶ τῇ μητρί, ὁ μὲν γὰρ θεός, ὁ δὲ ἄνθρωπος, οὐ μία φύσις: οὐ γὰρ εἷς ὅρος θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ὁ μὲν γὰρ κτίστης, ὁ δὲ, κτίσμα. καὶ πάλιν, μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις, ἑτεροουσίοις ὁμοούσιος εἶναι οὐ δύναται: καὶ πάλιν φύσις φύσει, ὁμοούσιος, οὐ λέγεται. οὐδὲ ὑπόστασις μονοφυὴς ἑτεροουσίοις ὑποστάσεσιν ὁμοούσιος. εἰ οὖν μία φύσις ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἕνωσιν, πῶς τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ ἑτεροουσίοις οὖσιν, ἔσται ὁμοούσιος; ὅτι δὲ καὶ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ οὐ δύο, ἐντεῦθεν γνωσόμεθα. εἷς υἱὸς ὁ Χριστός; ἢ δύο, εἷς πάντως. καὶ πῶς δύο ὑποστάσεις ὁ εἷς υἱός; εἰ δύο ὑποστάσεις, ἄλλος καὶ ἄλλος, καὶ εἰ ἔσονται δύο Χριστοί, ἢ ἄλλος ὁ Χριστός, καὶ ἄλλος ὁ θεὸς λόγος, καὶ οὐκ ἔτι εἷς υἱός. καὶ πάλιν εἰ δύο ὑποστάσεις τοῦ Χριστοῦ, κάθηται δὲ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐπὶ θρόνου τοῦ Χερουβικοῦ, καὶ λατρεύεται ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, οὐκ οὖν τριάδα ἀλλὰ τετράδα λατρεύομεν. καὶ πάλιν, εἰ μία φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν, πῶς ὀνομάζεται χρηστότης. δηλαδὴ ἡ ἀνθρωπότης; ποίᾳ φύσει; εἰ μία, δηλονότι, τῇ μιᾷ αὐτοῦ φύσει, οὐκοῦν, ἤτε ἀνθρωπότης αὐτοῦ, καὶ ἔσται ἡ ἐν Χριστῷ θεότης παθητική, καὶ πάλιν ἔπαθεν ὁ Χριστός. πάντως ἡ θεότης αὐτοῦ ἔπαθεν, ἢ ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ. ποία φύσις; ἡ ἀνθρωπότης. ἡ δὲ θεία αὐτοῦ φύσις ἀπαθὴς ἔμεινε; ναί, ἡ παθοῦσα αὐτοῦ φύσις: καὶ ἡ μὴ παθοῦσα, ἡ αὐτή ἐστιν, ἢ ἄλλη καὶ ἄλλη; ἄλλη πάντως καὶ ἄλλη: καὶ ἡ ἄλλη καὶ ἄλλη. πῶς μία αἱ δύο; ἀλλ᾽ αἱ μὲν δύο φύσεις ἡ ἄλλη καὶ ἄλλη, μία οὐκ εἰσὶ φύσις, ἀλλὰ μία ὑπόστασις, δύο δὲ φύσεις μία, παθητὴ καὶ μία ἀπαθής, καὶ ἔσται ὁ λόγος εὔδρομος, ἀλλ᾽ ἡμᾶς μὴ δὲν γένοιτο λατρεύειν ἄλλῃ τριάδι ἁγίᾳ, ἑνὶ πατρί, μιᾷ ὑποστάσει, ἑνὶ υἱῷ καὶ λόγῳ τοῦ θεοῦ σεσαρκωμένῳ, μιᾷ ὑποστάσει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ἑνὶ ἁγίῳ πνεύματι, μιᾷ ὑποστάσει, τριάδι παναγίᾳ καὶ δεδοξασμένῃ. ὥσπερ γὰρ μάχαιρα πυρακτωθεῖσα, μία ἐστὶ καὶ μετὰ τὴν πύρωσιν

natura constat, neutra earum eiusdem est essentiæ. Simplex enim suam tantũ & simplicem habet definitionẽ: ea autem quæ concreta est, aliam eamq; cõcretam & copulatam: fieri autem non potest, ut ea quæ alia atq; alia definitione continentur, eiusdem sint essentiæ. Si ergo una est natura Christus, quo tã dem pacto eiusdem erit naturæ cuius & pater & mater est? Ille enim Deus est, hæc homo. Dei autem & hominis non est una natura: quandoquidẽ nõ una est diuinitatis humanitatisq; definitio. Est enim Deus creator, illa autẽ creatura. Præterea cum una eademq; natura eiusdem essentiæ, cuius sunt diuersæ essentiæ & naturæ, non dicatur, nec unius personæ natura eiusdem essentiæ esse dicatur, cuius sunt personæ diuersæ essentiæ: si una esset natura Christus post coniunctionẽ, quo tandem pacto eiusdem erit essentię, cuius pater & mater, quorum est essentia diuersa? Christum autem unam esse personã, nõ duas, hinc etiã intelligi licet. Est'ne unus Filius Christus, an duo? Vnus certè. Duæ aũt personæ quî erit, si unus est filius? Nã si duæ sunt personæ, alius atq; alius Deus Verbum erit, nec iam unus erit filius. Rursus si duæ sunt personæ Christi, sedent ad Patris dextram Cherubico solio, easq; unà cũ Patre ac Spiritu res omnis quæ est effecta ueneratur & adorat. Ita non trinitatẽ adoramus. Præterea si una est Christi natura post cõiunctionem quomodo benignitas nominatur? nẽpe Dei hominisq; coniunctio. Qua tandem natura? Si una est, nõ est dubium quin una eius natura: non igitur eius diuina cum homine coniunctio, & quæ in Christo est patietur diuinitas. Rursus si passus est Christus, certè eius diuinitas passa est, aut eius humanitas. Vtrã natura? certè humana. Eius autem diuinitas an impatiens remansit? Certè natura eius q̃ passa est, & q̃ nõ est, eadẽ'ne est, an alia atq; alia? Quo aũt modo una erit duæ? Atqui duæ naturæ una natura non sunt, sed una persona in duabus naturis, quarum una nõ patitur, patitur altera.* Sed Deus prohibeat ne alij rei seruiamus, nisi sanctæ trinitati: Patri, q una est persona: Filio, Dei Verbo, qui carnẽ assumpsit, & una persona cũ illius carne cõstitit: & Spiritui sancto, qui etiã est una persona: Deus inq; prohibeat, ne alij nisi sanctissimę & præclarę trinitati seruiamus. Vt enim gladius igne micans, postquam ignem & flammam rece-

σιν, οὕτω καὶ ὑπὲρ τὸ ὁ Χριστὸς εἷς ἐστὶ καὶ μία ὑπόστασις καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν. καὶ ὥσπερ φοβοῦμαι ἅψασθαι τῆς πεπυρωμένης μαχαίρας, οὐ διὰ τὴν σιδήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ ἑνωθέντος αὐτῷ πυρὸς φύσιν· οὕτω προσκυνῶ τῷ σαρκωθέντι θεῷ λόγῳ καὶ συμπροσκυνῶ τῇ σαρκί, οὐ διὰ τὴν σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἑνωθέντα αὐτῇ θεὸν λόγον. προσκυνῶ τῷ βασιλεῖ μετὰ τῆς ἁλουργίδος. καὶ τιμῶ τὴν ἁλουργίδα, διὰ τὸν βασιλέα, καὶ μὴν ἐπὶ μὲν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐσθῆτος, οὐ καθ' ὑπόστασιν ἡ ἕνωσις οὐδέ, ἀδιάσπαστος, οὐδὲ διαιωνίζουσα. ἐπὶ δὲ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καθ' ὑπόστασιν ἀδιάσπαστος καὶ διαιωνίζουσα ἡ ἕνωσις· διὸ ὡς ἕνι τῆς ἁγίας τριάδος, συμπροσκυνῶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, Χριστῷ τῷ σαρκωθέντι υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ θεῷ. δέδεικται τοίνυν ὅτι δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ καὶ μία ὑπόστασις. εἰ οὖν δύο φύσεις ἔχει, ἀνάγκη ὁμολογεῖν ἐν αὐτῷ δύο φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα, τελείως καὶ ἀνεκλιπῶς, εἴπερ γινώσκομεν αὐτὸν θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον. ἔχει μὲν οὖν ἐκ τῆς θείας καὶ πατρικῆς φύσεως, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄναρχον. οὐ γὰρ πρότερον οὐκ ὤν, ἤρξατο τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ ἦν γεννητός, τῷ θεὸς εἶναι, τὸ θελητικὸν ἔχων, τὸ ἐνεργητικόν, τὸ παντοδύναμον, τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ δημιουργικόν, τὸ παντουργικόν, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀπερίγραπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀνεξερεύνητον, τὸ ἀθάνατον, τὸ παντοκρατορικόν, τὸ συνεκτικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ σωστικόν, τὸ ἁπλοῦν κατὰ φύσιν καὶ ἀσύνθετον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀναλλοίωτον, τὸ παντεποπτικόν, τὸ τῶν μελλόντων προγνωστικόν, τὸ περιεκτικὸν τῶν πάντων. ἤτοι τὸ περιληπτικόν, τὸ ἀμέτοχον. μεθεκτὸν δὲ κατ' ἐνέργειας οὐ κατὰ φύσιν, τὸ αὐτεξούσιον, τὸ εὐεργετικόν, τὸ μεταδοτικόν, τὸ φωτιστικόν, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀναφές, τὸ ὑπέρθεον, τὸ ὑπερούσιον. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ εἰσὶν πλὴν τῆς ἀγενησίας. καὶ μάρτυς τούτου ἀληθής, αὐτὸς ὁ κύριος, εἰπὼν πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι· καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν πατέρα λέγει, πάντα τὰ ἐμά, σά ἐστι. τῆς δὲ ὑποστάσεως αὐτοῦ ἴδιον, τὸ υἱὸν εἶναι γεννητὸν ἐκ τοῦ πατρός, καὶ οὐ πατέρα ἀγέννητον οὐδὲ γεννήτορα ἐκ τοῦ

pit, unus etiam est: sic Christus unus est & una persona post incarnationem. Et quemadmodum gladium flammeum non audeo attingere, non propter ferri natura, sed propter ignis naturā, qui coniunctus est: sic filium Dei uerbum carni coniunctum, ueneror & adoro, unaq; carnem ueneror, nō propter carnis naturam, sed propter Dei, uerbum quod ei coniunctum est. Regem quoque unà cum purpura adoro, purpuramq; propter regem ueneror. Atqui regis & uestis non est hypostatica coniunctio, nec interminata, nec sempiterna: in Christo autem Deo nostro est. Itaq;, ut unū sanctę Trinitatis unà cum Patre & Spiritu sancto, Christum incarnatum Dei filium & Deum ueneror & adoro. Demōstratum est igitur, duas naturas Christi esse, unamq; personam. Quòd si duabus naturis continetur, certè duarum naturarum naturales proprietates in eo perfectè & cōpletè inesse confiteamur necesse est, siquidem eum & Deum perfectum, & hominem perfectū cognoscimus. Atque à diuina quidem paternaq; natura habet, quòd nō est creatus, quòd est sine tēpore, sine principio, neq; enim cœpit esse, cum priùs non esset, uerùm generatus fuit ex omni æternitate. Hoc etiā ab ea habet, quòd Deus est, quòd uult, quòd agit, quòd rerum omnium est præpotens, quòd interminatæ immensæq; potestatis, quòd effector est, & rerum omnium effector, quòd infinitus immensusq; est, quòd circumscribi comprehendiq; non potest, neq; uestigari, quòd immortalis, quòd omnia tenet & continet, quòd est bonus, sapiens, iustus, cōseruator, simplex, nō concretus & compositus, quòd immutabilis, commutationisq; omnis expers, quòd omnia scrutatur, res futuras prouidet, quòd omnia complexu suo continet & comprehendit, quòd communionis omnis expers est, actionis autem, nō naturæ suæ participes alias naturas facit, quòd liber est, quòd beneficia & munera confert, quòd illuminat, quòd sub aspectum & tactum non cadit, quòd Deo est essentia superior. Ea denique omnia quæ habet Pater, sunt Filij, sola gignendi ui excepta. Cuius rei ipse Dominus uerus testis, Omnia, inquit, quæ Pater habet, mea sunt. Et ipsi Patri dixit: Tua sunt mea omnia. Personæ autem eius proprium est, filium esse, à Patre generatum, nec eum Patrem ingenitum, aut procreatorē. Genitus

τοῦ πατρὸς γὰρ γεγέννηται ἀπαθῶς, ἀσυνδυά-
στως, τουτέστιν ἄνευ μίξεως, ὡς φῶς ἐκ πυρός,
μᾶλλον δὲ ὡς φῶς τέλειον, ἐκ τελείου φωτός,
ἐκ τοῦ πατρὸς οὖν ἔχει τὸ εἶναι, καὶ πάντα ὅσα ἔ-
χει. διὸ καὶ λέγει, ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν,
ἐγὼ γὰρ ἐξ αὐτοῦ εἰμι, καὶ μὴ μετ' αὐτόν, οὐκ αὐ-
τὸς ἐξ ἐμοῦ. διὸ καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα. εἰπόντες
τοίνυν τὰ τῆς θείας φύσεως τοῦ Χριστοῦ ἰδιώ-
ματα, ἃ ἔχειν ἐκ τοῦ πατρός: εἴπωμεν καὶ τὰ τῆς
ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως φυσικὰ ἰδιώμα-
τα, ἅπερ ἐκ τῆς ἡμῶν ἔχειν προσλήψεως. εἰ
γὰρ θεὸς ὢν τέλειος, γέγονε δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς
ἄνθρωπος τέλειος: δῆλον ὡς πάντα ἔχων
τὰ φυσικὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα, καὶ κα-
τὰ τὸ θεὸς ὢν τέλειος, καὶ πάντα ἔχει τὰ φυ-
σικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. τουτέ-
στι πάσας τὰς φυσικὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρω-
πότητος, τὰς ἐνεργητικάς τε καὶ παθητικάς,
ἵνα τέλειος ᾖ ἄνθρωπος. εἰ γάρ τι τῶν φυσι-
κῶν οὐκ ἀνέλαβεν, οὐ τέλειος, ἀλλ' ἐλλιπής
ἐστιν ἄνθρωπος. ἔστω δὲ πρότερον διωρισμένον, ὅ-
τι πάσης ἐνεργείας καὶ χρήσεως καὶ πράξεως
καὶ πάθους τὴν δύναμιν, φυσικῶς παρὰ τοῦ
δημιουργοῦ εἰλήφαμεν, καὶ ταῦτα φυσικά
ἐστιν. ἀδύνατον γὰρ οἱ ἄνευ φύσιν χρήσασθαι
πράξει, ἢ ἐνεργῆσαι ἐνέργειαν, ἢ παθεῖν πά-
θος, ὧν τὴν δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλα-
βεν τοῖον, οὐ δύναται βλαστῆσαι ἡ γῆ μὴ κα-
τὰ φύσιν λαβοῦσα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ βλα-
στικὴν δύναμιν, οὐδὲ τὸ ὕδωρ ζωοβλαστεῖν.
ἵν' οὕτως εἴπω τὴν τῶν ἰχθύων γένεσιν, καὶ
προσβλάστησιν τῶν τῆς γῆς συντελεῖν ἐκ φο-
ρέων, εἰ μὴ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τὴν τοιαύτην
εἴληφε δύναμιν. οὐδὲ φυτὸν αὐξῆσαι δύνα-
ται, εἰ μὴ τὴν αὐξητικὴν ἔλαβε δύναμιν, οὐ
τὸ πτηνὸν πέτασθαι, τὴν τοῦ ἵπτασθαι μὴ λα-
βὸν δύναμιν, οὐ χερσαῖον βαδίζειν, οὐχ ἑρ-
πετὸν ἕρπειν, εἰ μὴ ἕκαστον τὴν τοιαύτην ἔλα-
βε δύναμιν, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐ δύ-
ναται ὁρᾶν ἢ νοεῖν, ἢ αὐτεξουσίως θέλειν. ἢ ἐ-
νεργεῖν: εἰ μὴ ἑκάστου τὴν δύναμιν ἔλαβε
φυσικῶς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. ὁ ἄνθρωπος
τοίνυν, μικρὸς κόσμος ἐστίν. ἔχει γὰρ ψυχὴν καὶ
σῶμα, καὶ μέσος ἐστὶ καὶ νοῦ καὶ ὕλης, σύνδεσμος
γάρ ἐστιν ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ἤτοι αἰσθητῆς
τε καὶ νοητῆς κτίσεως. ὀφθαλμὸς γὰρ καὶ τὸ κα-
θαρώτατον τῆς ψυχῆς ἐστιν ὁ νοῦς. κοινωνεῖ οὖν
τοῖς μὲν ἀψύχοις σώμασι, κατὰ τὴν ἐκ τῶν
τεσσάρων στοιχείων κρᾶσιν καὶ σύνθεσιν, τοῖς

nitus est enim â Patre sine ulla passio-
ne, aut copulatione, id est, sine permi-
xtione, ut lumen ab igne, aut potius
ut lumen perfectum â perfecto lumi-
ne. Habet igitur â Patre & statum suũ,
& quę habet omnia. Itaq; ait, Pater me
us maior me est. Ego enim ex eo, & nõ
post eum, nec ego â me ipso. Patremq;
hoc modo honore afficit. Quòd si di-
uinæ Christi naturę proprietates, quas
â Patre accepit, exposuimus, humanæ
etiam eius naturæ naturales proprie-
tates, quas â nostræ naturæ susceptio-
ne habuit, exponamus. Si enim, cum
Deus esset perfectus, nostri generis ho
mo perfectus causa nostra factus est,
profectò omnes habet naturæ diuinæ
proprietates, quodq; Deus perfectus
est, omnes quodq; humanæ proprieta
tes habet, id est, omnes naturales uires
naturæ humanæ, & quæ ad agendum
& quæ ad patiendum pertinent, ut ho
mo omnibus suis partibus expleatur.
Si quam enim naturalem proprietatẽ
non accepit, nõ perfectus esset homo,
sed aliquid ei deesset. Hoc autem antè
positum sit, nos omnis actionis, fun-
ctionis & perpessionis uim naturalẽ
ab effectore horũ oĩum accepisse atq;
naturę esse hæc oĩa. Fieri.n. nõ potest,
ut natura quælibet uel munere funga-
tur, uel quid agat, uel patiat, cuius uim
â natura non acceperit. Velut terra nõ
potest ex se germen edere, nisi natura
ab effectore & parente uim germinan
di acceperit: nec aqua pisces edere, aut
terræ fœcunditas ad editionem perdu
ci, nisi eiusmodi uim largitus esset crea
tor. Nec aut stirpes crescere possunt,
aut uolucres uolare, aut terrenę bestię
ingredi, aut serpentes repere, nisi cre-
scendi, uolandi, ingrediendi, repẽdiq;
uim acceperint. Eodem modo nec cer
nere homo, nec intelligere, nec sponte
ac liberè uelle aut agere quid potest,
nisi uniuscuiusq; uim â natura conces-
su Dei habeat. Itaq; homo paruus mũ
dus rectè appellari potest. Constat e-
nim ex animo & corpore, mediumq;
locum inter mentem & materiem obtinuit. Est enim rerum quæ conditæ sunt,
tam earum quæ cernuntur, quàm earum quæ conspectum fugiunt: id est, tã ea-
rum quæ sensu, quàm earum quæ ratione & mente intelliguntur, nodus & uin-
culum. Mens enim oculus est animi, eiusq; pars castissima. Quapropter ei cum
naturis animi expertib. cõmunis est quatuor elementorũ tẽperatio & cõcretio,

δὲ φυτοῖς, κατά τε ταῦτα, καὶ κατὰ τὴν θρεπτικὴν, καὶ αὐξητικὴν δύναμιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν σπερματικήν. τοῖς δὲ ἀλόγοις ζώοις, καὶ ἐν τούτοις μὲν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ζωτικὸν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον ὄρεξιν, ἤγουν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, κατά τε τὸ φανταστικὸν καὶ μνημονευτικὸν, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν, καὶ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν. καθ' ὁρμὴν δὲ κίνησίς ἐστιν, ἡ κίνησις ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν. συνάπτεται δὲ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς δυνάμεσι, διὰ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς λογικῆς τοῦ νοῦ ὀρέξεως. ἥτις ἐστὶ θέλησις, ἡ πρώτη τοῦ νοῦ κίνησις. ὀρεγόμενος γὰρ, κινεῖται πρὸς νόησιν, καὶ ὀρεγόμενος λογίζεται, καὶ ὀρεγόμενος, κρίνει, αὕτη δὲ ἡ ὄρεξις, αὐτεξούσιός ἐστιν. αὐτεξουσίως γὰρ ὀρεγόμενος, νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ κρίνει. ἴδια μὲν τοῦ σώματος, τομὴ, καὶ ῥεῦσις, καὶ μεταβολὴ ἡ κατὰ ποιότητα, ἤτοι ψῦξιν, θέρμανσιν, ὑγρότητα, καὶ ξηρότητα, καὶ ἡ τῶν μελῶν διοργάνωσις. ἴδια δὲ ψυχῆς λογικῆς, μόνης αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν, ζωὴ, νόησις, καὶ ἡ λογικὴ ὄρεξις, ἥτις κυρίως ἐστὶ θέλησις, καὶ πρὸ τούτων, ἰδικώτατον ψυχῆς, χωρίζον αὐτὴν ἐκ τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας, τὸ ἐν σώματι πολιτεύεσθαι, καὶ τούτῳ μεταδιδόναι ζωῆς καὶ κινήσεως, καὶ τὸ αὐτεξουσίως κατ' οἰκείαν ὄρεξιν ἤτοι θέλησιν ἄγειν τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἄλογον ὄρεξιν, ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν, καὶ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν, καὶ φυσικῶς ἄρχειν ὡς ἰδίου καὶ φυσικοῦ δούλου, τοῦ οἰκείου σώματος. διὸ καὶ πλέον τῶν ἀγγέλων, κατ' εἰκόνα θεοῦ ὁ ἄνθρωπος. ὁ γὰρ ἄγγελος, οὐκ ἔχει φυσικὸν δοῦλον. οὐδὲ φυσικῶς ἐστὶ δεσπότης, κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος. ὧν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι μεταδίδωσι, τὸ ζωτικὸν, τὸ φανταστικόν. τουτέστιν, τὸ τῶν αἰσθητῶν ἀντιληπτικὸν, ἢ διαγνωστικὸν, αὐτὸ τὸ αἰσθητικόν. ἤγουν αἱ πέντε αἰσθήσεις, ὅρασις, ἀκοὴ, ὄσφρησις, γεῦσις, ἁφή. ἔτι καὶ τὸ μνημονευτικὸν, καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, τό τε θρεπτικὸν, καὶ αὐξητικὸν, καὶ ἡ ἄλογος ὄρεξις, θυμὸς λέγω καὶ ἐπιθυμία, πεῖνά τε καὶ δίψα, καὶ κόπος, καὶ πτύελος, ἡδονὴ καὶ λύπη, καὶ ἀηδία, ταραχὴ, ἱδρὼς, καὶ θάνατος. θάνατος γάρ ἐστι, χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, καὶ πᾶσα ἡ τῆς τροφῆς καὶ αὐξήσεως οἰκονο-

cum ſtirpibus & arboribus, præterq̃ꝙ hæc ipſa etiã & alendi uis augeſcendi, & præterea ſeminis: cum animantibus ijs quæ ratione carent, non ſolùm ſuperiora omnia, uerumetiam uita, & expers rationis appetitio: ut ira, & cupiditas, item uis in qua imagines rerũ imprimuntur, & memoria, ſenſusq; ac motus appetitus. Eſt autem motus appetitus, motus totius corporis, impulſus imaginum, reſpiratio, & loci mutatio. Ei autem cum naturis corpore uacantibus & mente præditus, ratio cõmunis eſt, & qui rationem ſequitur appetitus, quæ uoluntas dicit̃, primusq; mentis eſt motus. Qui enim uult, is intelligentia mouetur ac ducitur, & qui uult, ratiocinatur & cogitat, & iudicat. Hæc autem appetitio libera eſt. Qui enim liberè appetit, is & intelligit, & ratiocinatur, & iudicat. Ac corporis quidem ſunt ſectio, fluxus & commutatio qualitatis, ut frigoris, caloris, humoris & ſiccitatis, membrorumq; compoſitio. Animi autem ſolius, qui eſt rationis particeps, propria eſt per ſe uita, intelligentia, & appetitio, quæ rationi obtemperat, quæ eadem propriè uoluntas uocatur: & præterea animi eſt id, quod ueriſſimè ac maximè propriè animum à natura angelorum ſeiungit, in corpore habitare, eiq; uitam motumq; largiri, libereq; ſuo arbitrio, id eſt, uoluntate mouere ac impellere corpus, appetitumq; rationis expertem, ut iram, ut cupiditatem, & eum qui habet impetus ſuos motũ: naturaliq; imperio corpori in quo eſt, ut ſeruo ſibi à natura dato, p̃eſſe. Itaq; magis ad Dei ſimulacrum homo effectus eſt, quàm angelus. Angelo enim non eſt à natura ſeruus datus, nec dominatio, quæ ſunt corporis & animi cõmunia: quorum animus corpori impertitur uitã, eamq; uim quæ imagines rerum fingit, id eſt, quæ res ſenſibus ſubiectas, percipit uel diſcernit, ipſam etiam ſentiendi uim, id eſt, quinque ſenſus: ut aſpectum, ut auditum, ut odoratum, ut guſtatum, ut tactionem. Præterea uim memoriæ, & liberos appetitus, alendi & creſcendi uim, eumq; appetitum qui rationis eſt expers: iram dico, & cupiditatem, eſuriem, ſitim, defatigationem, deſpumationem, uoluptatem & dolorem, & uoluptatis priuationem, metum, ignauiam, angorem, mœrorem, conſternationem, ſudorem, & mortem. Eſt enim mors diſceſſus animi à corpore, deditq̃ue ei omnem uictus incrementiq̃ue modera-

οἰκονομία. ταῦτα πάντα, ἄλογα πάθη εἰσὶ καὶ ἐνέργειαι, ἐνέργειαι μὲν καὶ δυνάμεις τῆς φύσεως. διὸ καὶ πάντα τὰ φυσικὰ παρὰ θεοῦ δεδωρημένα τῇ φύσει. πάθη δὲ, ὅτι πᾶσα κτίσις κτιστὴ, παθητικῶς κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ, μόνη δὲ ἡ θεία φύσις ἐστὶν ἀπαθὴς, ἀπαθῶς κινουμένη, καὶ ἀκινήτως ἐνεργοῦσα. ἔτι δὲ τινὲς μὲν αὐτῶν, δοκοῦσι μᾶλλον εἶναι ἐνέργειαι, τινὲς δὲ πάθη, πρεπωδέστερον γὰρ εἰπεῖν τὴν ζωὴν μᾶλλον ἐνέργειαν. τὸν δὲ θάνατον, καὶ τὴν τομὴν καὶ τὴν ῥεῦσιν, πάθος. ἡ μὲν οὖν τομὴ καὶ ἡ ῥεῦσις, καὶ ἡ κατὰ ποιότητα μεταβολὴ, τουτέστιν λεύκανσις, μέλανσις, ψύξις, θέρμανσις, νόσος, καὶ τὰ τοιαῦτα, πάθη εἰσὶν, ὁμοίως καὶ ἡ τῶν μελῶν διοργάνωσις, ἤτοι διάπλασις. ἡ μὲν γὰρ φύσις διοργανοῦσα καὶ διαπλάττουσα, ἐνεργεῖ: πάσχει δὲ τὸ σῶμα διοργανούμενον. φύσιν δὲ λέγω, τὸν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ δοθέντα ἑκάστῳ εἴδει νόμον καὶ δύναμιν, καθ᾽ ἣν κινεῖται ἢ ἠρεμεῖ: κινεῖται μὲν, πρὸς ἃς ἔχει δύναμιν ἐνεργείας, νοῶν, λογιζόμενος, θέλων, αἰσθανόμενος, τόπους ἐκ τόπων ἀμείβων, τούτων γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ: ἠρεμεῖ δὲ μὴ κινούμενος, πρὸς ἃς οὐκ ἔλαβε δύναμιν ἐνεργείας, ἀλλ᾽ ἱστάμενος. κινήσεις δέ εἰσι, γένεσις καὶ φθορὰ, καὶ ἀλλοίωσις, αὔξησις, μείωσις, καὶ ἡ τοπικὴ κίνησις, ἑξάτροπος δέ ἐστιν αὕτη, ἐμπρὸς, ὀπίσω, δεξιὰ, ἀριστερὰ, ἄνω, καὶ κάτω. καὶ πάντα δὲ τὰ εἰρημένα, κινήσεις εἰσίν. ἡ δὲ νόησις καὶ ἡ λογικὴ ὄρεξις, ὅτε διαλογισμὸς καὶ ἡ ζήτησις, καὶ σκέψις, καὶ βουλὴ καὶ κρίσις, καὶ διάθεσις, καὶ προαίρεσις, γνώμη τε καὶ ἡ πρὸς τὴν χρῆσιν ὁρμὴ, ἐνέργειαί εἰσι. δοκεῖ δὲ μᾶλλον ἡ νόησις εἶναι ἐνέργεια, ἡ δὲ ὄρεξις, πάθος. πᾶν γὰρ ὀρεγόμενον, πάσχει, λέγομεν δὲ αὐτὴν λογικὴν ὄρεξιν, τὴν ἐνέργειαν. διότι αὐτεξούσιός ἐστιν, ἐξουσιάζουσα τῶν ἀλόγων παθῶν, καὶ κρίνουσα, καὶ κυβερνῶσα, καὶ χάριν ἀγαγοῦσα ταῦτα. θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ αἴσθησιν, καὶ τὴν καθ᾽ ὁρμὴν κίνησιν: ταῦτα γὰρ ὑπήκοα, καὶ ἐπιπειθῆ τῷ λόγῳ εἰσὶν, ἄλογα πάθη. πέφυκε γὰρ πείθεσθαι τῷ λόγῳ καὶ ὑποτάσσεσθαι. καὶ κινεῖσθαι ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀνθρώπων. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πάθη, συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας. ἄνευ γὰρ τό-

moderationem. Hæ autem omnes auersæ sunt à ratione perturbationes & actiones: actiones autem & facultates à natura datæ. Itaq; omnia quæ naturæ sunt munera, à natura Dei concessu habemus. Perturbationes autem dicũtur, quòd natura omnis quę creata est, aliquid accipiendo mouetur, & agit. Sola autem diuina natura non patitur, nihilq; accipiẽdo mouetur, immotaq; operatur. Præterea, quædam eorum functiones potius quàm perpeßiones uidentur esse: quædam autem magis perpeßiones. Rectius enim uitam, actionis: mortem autem & sectionem, & lapsionem, perpeßionis nomine appellaueris. Sectio igitur & fluxus, qualitatisq; commutatio, id est, dealbatio, in nigrorem q; ac frigus, & calorẽ mutatio, morbus, & si qua sunt similia, perpeßiones sunt. Itemq; membrorum digestio, & compositio. Naturã enim ipsa digerendo & fingẽdo operatur: corpus autem cum componitur, patitur, & accipit. Natura autem uoco, legem & uim quæ cuiq; ab initio parẽtis Dei munere concessa est, qua duce mouetur & quiescit, mouetur quidem ad ea generanda, quorũ quisq; uim & facultatem habet: ut intelligit, ratiocinatur, uult, sentit, loco mouetur, horũ enim uim ab effectore accepit: quiescit aũt, cum ea munera non exequitur, quorũ uim non accepit nisi insistat. Motus autem sunt, ortus, interitus, immutatio, accessio, decessio, & loci mutatio. Huius sex sunt genera: antè, ponè, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum. Atque hæc quidem, & cætera quæ diximus, motus habenda sunt. Intelligentia autem, appetitus cum ratione, cogitatio, quæstio, consideratio, cõsilium, iudicium, affectio, institutum, sententia, & ad defunctionem usumq; impulsio, actiones nominantur. Quanquam autem intelligentia potium actio uidetur esse, & appetitus perpeßio (omnis enim patitur, qui appetit) tamen appetitum eum qui est cũ ratione, actionẽ dicimus: ꝓpterea ꝙ liber est, imperatq; auersis à ratione perturbationibus, easq; diiudicat, gubernat, & quasi freno tẽperat, ut irã, uoluptatẽ, sensum, & appetitũ. Hæc enim omnia in hominibus qui naturam ducẽ sequuntur, rationi obtemperant, subiectaq; sunt, eoq; inclinãt, quocunq; ratio præscripserit. Atq; hæc etiam perturbationes naturas eas efficiunt, quæ uitæ beneficio utuntur. Neq; enim

 his

τούτων οὐκ ἔστιν συστῆναι τὴν ζωήν. ταῦτα δὲ εἰς ὑπηρεσίαν ἐδόθησαν τῷ ἀνθρώπῳ, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, ἡ μὲν ἐπιθυμία, πρὸς θεὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θελήματα· ὁ δὲ θυμὸς κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας, καὶ πρὸς τὸ ἀνδριοῦν τὴν ἐπιθυμίαν. ἡ μὲν οὖν ἄλογος ὄρεξις, πρὸς σύστασιν τῆς ζωώδους οὐσίας δέδοται. ἡ δὲ λογικὴ καὶ αὐτεξούσιος, ὅπως αὐτεξουσίως χαλιναγωγήσῃ πᾶσαν φυσικὴν κίνησιν, καὶ ὑποτάγῃ, καὶ ὑποτάξῃ τῷ νόμῳ τοῦ κτίσαντος. συνέζευκται τοίνυν ἡ νόησις καὶ ἡ ὄρεξις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως μὴ ἀκουσίως πάσχωμεν, τὰ τῶν ἀλόγων λογικοὶ ὄντες. ὁ γὰρ νοῦς αὐτεξουσίως ὀρεγόμενος καὶ λογικῶς καὶ νοητικῶς, ὀρεκτικῶς νοεῖ καὶ ζητεῖ, καὶ σκέπτεται, καὶ βουλεύεται, καὶ διακρίνει, καὶ διατίθεται πρὸς τὸ κριθὲν, καὶ προαιρεῖται, καὶ ὁρμᾷ πρὸς τὴν πρᾶξιν. φύσει γὰρ κατάρχει τοῦ ἀλόγου τὸ λογικόν. εἰ οὖν ὡς λογικὸς πάσης ἀλόγου κτίσεως βασιλεὺς ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος, πῶς οὐκ ἔσται τῶν ἐκ αὐτῶν ἀλόγων παθῶν αὐτεξούσιος. ὀρεκτικὸς οὖν καὶ λογικὸς, καὶ νοητικὸς ὢν, ὀρεκτικῶς νοεῖ καὶ λογίζεται, καὶ λογικὸς καὶ νοητικός. αὐτεξουσίως ὀρέγεται. τῶν δὲ κοινῶν ψυχῆς καὶ σώματος. τὸ μὲν ζωτικὸν ἐνέργεια, μᾶλλον ἐστὶν, καὶ τὸ φανταστικὸν δὲ καὶ αἰσθητικὸν, καὶ μνημονευτικὸν, καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, παθητικαί εἰσιν ἐνέργειαι, ἢ πάθη ἐνεργητικά. ὁ δὲ θυμὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία, πεῖνά τε καὶ δίψα καὶ κόπος, φόβος δειλία τε καὶ ἀγωνία, ἡδονὴ, λύπη, πτύελος, καὶ ἱδρὼς, τό τε θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ θάνατος, πάθη εἰσί. ταῦτα πάντα φυσικά εἰσι καὶ ἀδιάβλητα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων δεδωρημένα. αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ εἶναι, καὶ οὕτως εἶναι, ἐδωρήσατο. καὶ οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς τούτων ἀμέτοχος γέγονε, τὸ δὲ ἔχειν ταῦτα, τὴν μὲν τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν καὶ ἀρετὴν παρίστησιν, ἡμῖν δὲ οὔτε κακία οὔτε ἀρετὴ λογίζεται. καλὰ μὲν γάρ εἰσι καὶ ἐπ' ἀγαθῷ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ δεδωρημένα. ὁ δὲ τρόπος τῆς χρήσεως αὐτῶν, ἀρετὴν καὶ κακίαν συνίστησιν. ἂν μὲν γὰρ ὑποταγῇ τὸ θέλημα τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ ὁ νοῦς κυβερνήσῃ τὰ ὑπήκοα αὐτῷ, πάσας φημὶ τὰς ψυχικὰς κινήσεις, κατ' ἐξαίρετον δὲ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν.

his ſublatis uitæ locus ullus relinquitur. Homini autem datæ ſunt Dei conceſſu ad munera exequenda: cupiditas, ut Deo eiusq; præceptis pareamus: ira autem, ut diabolo & peccato reſiſtamus, confirmemusq; cupiditatem. Ac ea quidem appetitio quæ rationi aduerſatur, ad eam naturam abſoluendã quæ uiuit, eſt data. Ea autem quę rationi paret, ac ſui eſt arbitrij, ut liberè quaſi freno ducat omnem motum naturalem, eumq; effectoris legi ſubijciat. Ergo adiuncta eſt homini intelligẽtia & appetitio, ut ne inuitis nobis, qui ratione utimur, ea accidant, quę rationis expertibus. Mens enim quæ liberè appetit, tum ratione, tum intelligenter, tum cupidè & intelligit res, & quærit, & cõſiderat, & deliberat, & dijudicat, & gubernat, & q̃ ſtatutũ eſt ſequit̃, & ad agẽdũ conuertit̃. Præſunt enim natura, q̃ ratione utũt̃, rationis expertib. Quòd ſi homo ut rationis particeps oĩs eius natura q̃ rationis expers eſt, rex eſt factus: quid eſt quamobrem non eæ perturbationes quæ à ratione auerſę ſunt, eius erunt poteſtatis & uoluntatis? Cum ergo & appetitus, & rationis & mentis ſit particeps: tum appetitu ad intelligendum ratiocinandumq; ducitur, tum rationem, mentem, & ſuam libertatem ducem ſequitur in appetendo. Eorum autem quæ animi & corporis communia ſunt, uis quidem eaquę uitam ſuppeditat, magis actione cernitur, itemq; ea quæ rerum imagines fingit, quæ ſenſum miniſtrat, memoria, & motus appetitus, patibiles ſunt functiones, uel ad fungendum pertinentes perpeſſiones. Ira autem, & cupiditas, fames, ſitis, labor, metus, ignauia, angor, uoluptas, dolor, deſpumatio, & ſudor, alendi uis & creſcendi, & quæ omnibus cõſtituta eſt mors, perpeſsiones ſunt, quæ omnia hominibus à Deo data ſunt, ut & naturalia ſint, & careant reprehenſione. Ipſe enim & ſtatum, & hunc talem ſtatum dedit: nec quiſquã eſt, qui non his ſit præditus. Ac eorũ quidem perceptio creatoris tum ſapientiam, tum uirtutem declarat: nobis aũt illa nec laudi, nec uitio ducuntur. Nam & præclara ſunt, à probo artifice beneficij uirtutisq; cauſa conceſſa, & uſus eorum uirtutem uitiumq; gignit. Etenim ſi Dei legi uoluntas noſtra pareat, & ex eius legibus mens ea quæ rationi obediunt, gubernet: nos certè & uirtutem adipiſcemur; & iuſtitiæ munus explebimus.

ἐπιθυμίαν. ταῦτα γὰρ ὑπήκοα τῷ λόγῳ, ἀρετὴν εἰργασάμεθα, καὶ δικαιοσύνην ἐπληρώσαμεν. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐλάβομεν τὴν τούτων ἐξουσίαν, καὶ ὡς ἐξουσίαν λαβόντες, καὶ νόμον ἐδεξάμεθα, καὶ ὑπὸ νόμον γεγόναμεν. τὰ γὰρ ἄλογα μὴ ἔχοντα τὸν ἡγεμόνα νοῦν, τοῦ αὐτεξουσίου θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, οὐκ ἔλαβον νόμον. φύσει τοιγαροῦν τοῦ δημιουργοῦ δοῦλοι ὑπάρχοντες, καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἔχοντες, τὸ ἀρετῆς συστατικὸν (οὐ γὰρ ἀρετὴ, οὐδὲ τερπνὸν, τὸ βίᾳ γινόμενον) νόμον ἐλάβομεν, ὅπως ἐπιγνῶμεν ὅτι δεσπότην ἔχομεν, ἵνα μὴ ἐν σκότει διαπορευόμενοι, βόθροις περιπέσωμεν. λύχνος γὰρ τοῖς ποσίν μου ὁ νόμος αὐτοῦ, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου, ἔφη ὁ Δαβίδ. ὅπως γνωσθῇ ἡμῶν ὁ πρὸς τὸν δεσπότην πόθος καὶ ἡ εὔνοια, ὅπως τῷ θεῷ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνήσωμεν, ἵν' ᾖ τοῦ εἰλημμένου τὸ ἀγαθὸν, οὐχ ἧττον, ἢ τοῦ παρασχόντος τὰ σπέρματα. αὐτὸς γὰρ ἡμῖν τὴν δύναμιν τῆς ἀγαθοεργίας ἐδωρήσατο, αὐτεξουσίους δὲ ἡμᾶς ἐποίησε, ἵνα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐξ ἡμῶν τὸ ἀγαθὸν γίνοιτο. παντὶ γὰρ τῷ προαιρουμένως τὸ ἀγαθὸν, ὁ θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθὸν, ὅπως τὸ κατὰ φύσιν φυλάξαντες, τῆς ὑπὲρ φύσιν τύχωμεν τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῆς θεώσεως, ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἑνώσεως, διὰ τῆς κατὰ δύναμιν τοῦ θελήματος πρὸς αὐτὸ οἰκειώσεως. ὅπως μὴ ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν ἀλόγως χρώμενοι, παρασυμβληθῶμεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιωθῶμεν αὐτοῖς. εἰ γὰρ μὴ ὑποταγῇ ἡ θέλησις ἡμῶν τῷ θείῳ θελήματι, ἀλλὰ κατ' οἰκείαν γνώμην καὶ αἵρεσιν χρήσεται, ὁ αὐτεξούσιος νοῦς, θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ, κακίαν εἰργάσατο. κακία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἁμαρτία, καὶ ἀποτυχία καὶ παρακοὴ τοῦ δεσποτικοῦ νόμου. ὥστε τὸ αὐτεξούσιον, πρῶτον ἀγαθὸν τῇ λογικῇ φύσει πρέπον, καὶ τὸ κεχρῆσθαι τῷ αὐτεξουσίῳ, καὶ κατεξουσιάζειν καὶ κρατεῖν τῶν ἀλόγων παθῶν, θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας, ἀρετή· τὸ δὲ προδιδόναι τὸ αὐτεξούσιον, καὶ ἡττᾶσθαι τοῖς ἀλόγοις πάθεσι, καὶ ἀλόγως καὶ κτηνωδῶς βιοῦν, τοῦτο κακία, τοῦτο ἁμαρτία. ἵνα μὴ ἀσχημονῶμεν τὰ τῶν ἀλόγων πράσσοντες, ἀλλ' ἐπέχωμεν λόγῳ τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως. οὐ γὰρ πρέπει τῷ λογικῷ ἡ τῶν ἀλόγων πολιτεία, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοῖς ἀλόγοις πάθεσι λογικῶς κεχρῆσθαι, καὶ λόγῳ ταῦτα ῥυθμίζειν, καὶ κατεξουσίαν ἄγειν καὶ ἡνιοχεῖν, καὶ ἄγεσθαι, καὶ ὑπήκοον τῷ θείῳ νόμῳ, καὶ τοῦ-

plebimus. Eò enim eorum potestatem accepimus, qua accepta tum legem accepimus, tum legi fuimus obnoxij. Ea enim animantia quæ sunt expertia rationis, quoniam mentem ducem non habent, quæ iræ & cupiditati imperet legem minimè acceperunt. Quoniam igitur à natura & Dei serui sumus, & liberum arbitrium habemus, quod uirtutis efficiens est (neque enim uirtus est, neque iucunditatem uitæ affert) legem accepimus, ut Dominum nos habere intelligamus, ne in tenebris ambulantes, in fossam incidamus. Lucerna enim, ut ait Dauid, pedib. meis lex tua, & lumen semitis meis: ut non minus boni quod datum est, quàm Dei, qui dedit semina, fiamus participes. Ise enim & rectè factorum nobis potestatem dedit, & nostræ potestatis nos procreauit, ut tum ab ipso, tum à nobis præclaræ actiones oriantur. Omnes enim qui ea quæ bona sunt uolũt & sequuntur, in ijs efficiendis Deus adiuuat, ut cum ea quæ à natura data sunt nobis integra seruauerimus, ea q̃ naturam superant consequamur, tum immortalitatem, tum ex Dei coniunctione diuinitatem: ne si ijs naturę pręsidijs quæ accepimus, contrà quàm ratio præscribit utamur, cum ijs naturis quæ rationis & mentis expertes sunt, conferamur, ad earumq́ accedamus similitudinem. Si enim uoluntati diuinæ nostra minus obtemperet, sed ex sua libidine libera mens, ira, & cupiditas gerat omnia, erit in uitio. Vitiũ enim aliud est nihil, nisi peccatũ, aspernatio, & auersio à lege Domini. Itaq́ primum bonũ quod liberi arbitrij est, naturam eam decet, quæ ratione utitur, & libero arbitrio uti, perturbationibusq́ ijs quę rationem aspernantur, iram dico, & cupiditatẽ, imperare, uirtus est. Liberum autem arbitrium prodere, perturbationibusq́ à ratione auersis succumbere, & sine ratione ritu beluarum uiuere, hoc uitium est, hoc peccatum, ut ne dedecore & turpitudine afficiamur, si ea quæ beluarũ sunt cõmitamus: sed naturę appetitus rationi obedientes faciamus. Neq́ enim ea uiuendi ratio, quã beluæ sequunt̃, eum decet qui est rationis particeps: sed ijs potius perturbationibus q̃ beluas attingunt, conuenienter rationi uti debet, easq́ ratione moderari, & ĩ ditionẽ redigere, ducere, & quasi freno cohibere, diuineq́ legi subij-

τοῖς κεχρῆσθαι, καθὼς ὁ κύριος διεδέξατο, εἰδέναι τοίνυν χρεὼν, ὡς ἡ τῶν ὀνομάτων σύγχυσις ποιεῖ τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην. καθὼς οὖν τοῖς μονοφυσίταις τοῖς ἀκεφάλοις φημὶ, τὸ ταυτὸν λέγειν φύσιν καὶ ὑπόστασιν, αἴτιον γέγονεν τῶν Χριστοῦ λέγειν μίαν φύσιν, ἵνα μὴ εἰς δύο ὑποστάσεις τὸν Χριστὸν διέλωσιν. ἔτι δὲ καὶ τοῖς Νεστορίου ὁμόφροσι, τὸ λέγειν δύο ὑποστάσεις, ἵνα μὴ τὰς δύο Χριστοῦ φύσεις εἰς μίαν συγχέωσιν, οὕτω καὶ τοῖς Μονοθελήταις, τὸ μὴ εἰδέναι τὴν διαφορὰν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑποστατικοῦ θελήματος, τουτέστιν τοῦ γνωμικοῦ, αἴτιον γέγονε τοῦ ἓν λέγειν τῶν Χριστοῦ θέλημα. ἵνα οὖν καὶ τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας διαφύγωμεν πλάνην, οὕτω τὸν περὶ τοῦ θελήματος πτύξομεν λόγον. τὸ θέλημα, ὁμώνυμόν ἐστιν· ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν θέλησιν, τουτέστιν τὴν θελητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ αὐτὸ τὸ θελητόν· τὸ τῇ θελήσει ὑποκείμενον, τουτέστιν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ τις θέλει. ἄλλο δέ ἐστι θέλησις καὶ ἄλλο τὸ θελητόν, ὥσπερ ἄλλο ὅρασις, καὶ ἄλλο τὸ ὁρατόν. ὅρασις μὲν γάρ ἐστιν, αὐτὴ ἡ ὁρατικὴ δύναμις, καθ᾽ ἣν ὁρῶμεν, ἡ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἐνεργοῦσα· ὁρατὸν δὲ, αὐτὸ τὸ ὁρώμενον πρᾶγμα, ἢ λίθος, ἢ ξύλον, ἤ τι τοιοῦτον. οὕτω γοῦν καὶ θέλησις ἐστὶν αὐτὴ ἡ θελητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις, καθ᾽ ἣν θέλομεν· θελητὸν δὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ θέλει τις, οἷον θέλω πλεῦσαι, τὸ πλεῦσαι, θελητόν ἐστιν. πάντως δὲ τὸ θελητὸν, ἢ ἐνέργειά ἐστιν, τουτέστιν πάθος, ἢ πρᾶξις. ἴδωμεν τοίνυν εἰ φυσική ἐστιν ἡ θέλησις, ἢ ὑποστατική; ἆρα πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν τὴν θελητικὴν, ἢ οὔ; δῆλον ὡς πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸ δύνασθαι θέλειν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸ θέλειν. τίς γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν, ὃς οὐκ ἠθέλησεν οὐδέν; οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος ὡσαύτως θέλει, ἀλλ᾽ ὁ μὲν, καλῶς, ὁ δὲ κακῶς ἕκαστος κατὰ τὴν οἰκείαν γνώμην. ὥστε μὲν ἡ θέλησις, τουτέστιν ἡ θελητικὴ δύναμις, καὶ αὐτὸ τὸ ἁπλῶς θέλειν, φυσικόν, τὸ δὲ θελητόν· τουτέστιν τὸ τοιῶσδε θέλειν, γνωμικὸν καὶ ὑποστατικόν. καὶ πάλιν. τῶν ὁμωνύμων ὡς εἴπομεν ὂν τὸ θέλημα. ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν θέλησιν, ποτὲ δὲ τὸ θελητόν. δεῖ γοῦν εἰδέναι, ὅτι ἄλλο ἐστὶν θέλησις, καὶ ἄλλο τὸ τί καὶ πῶς θέλειν, καὶ ἄλλο τὸ θελητὸν, καὶ ἄλλο τὸ θελητικὸν, καὶ ἄλλο ὁ θέλων,

legi subijcere, ijsq; ita uti, ut Dominus imperauit. Intelligendum est autem, ex uerborum confusione & ambiguitate, hereticorum errorum extitisse. Vt enim exempli causa, heretici ij qui Monophysitæ appellati sunt, nec principium ullum probabant, ex eo unam tantum naturam in Christo ponebant, quòd idem naturam & personam esse dicerent, ne in duas personas Christum diuiderent: itemq; Nestoriani, quod duas personas dicerent: sic ij qui Monotheletæ dicti sunt, quòd ignorarent, quid inter naturæ & personæ uoluntatem, id est, sententiam interesset, factũ est ut unam solum in Christo ponerẽt uoluntatem. Vt igitur eum errorem, quem ambiguitas parit, uitemus, hoc dicendi de uoluntate ducemus exordium, Voluntatis ambiguum est uerbum. Interdum enim uim eam qua uolumus, significat: interdũ id quod uolumus, quodq; ei ui qua uolumus, subiectum est, id est rem ipsam, quam uult quispiam. Vt autem aliud est aspectus, aliud id quod sub aspectũ cadit, quòd aspectus est ipsa uis qua cernimus, quę in oculo suo munere fungitur: id autẽ quod sub aspectum cadit, est ipsa res quæ uidetur, ut lapis, ut lignũ, & quæ sunt generis eiusdem: sic uoluntas est ipsa uis animi qua uolumus, id autem quod sub uolũtatem cadit, est ipsa res, quàm quisq; uult, cum dico me uelle nauigare, ipsa nauigatio cadit sub uoluntatem. Omnino autem quod uoluntati subiectum est, aut actione, aut perpessione cernitur. Nunc quia uoluntas est naturæ, aut personę, utrum omnes homines uim eã qua uolumus habeant, nec ne, uideamus. Ac illud quidem dubium non est, quin omnis homo uoluntate sit præditus. Quis enim unquam homo extitit, qui nihil uellet? Non omnis autem homo uult eo modo, sed alius benè, alius improbè, suo quisq; arbitratu. Itaq; uoluntas quidem, id est, uis qua uolumus, & uelle omnino, naturæ est, id autem quod sub uoluntatem subiectũ est, id est, id quod uolumus, arbitrij est atq; rerum singularum. Rursus ambiguorum, ut diximus uoluntas interdum uim qua uolumus declarat, interdum id quod sub uolũtatem cadit. Sciendum est enim, aliud esse uoluntatem aliud id quod uoluntati propositũ est, in quo uersatur: aliudq; uelle omnino, aliud uelle aliqd & aliquo modo, & aliud id quod uelle potest, aliud id quod

λων. ὥσπερ ἄλλο ὅρασις καὶ ἄλλο τὸ ὁρᾷν, καὶ ἄλλο τὸ τί, καὶ πῶς ὁρᾷν, καὶ ἄλλο τὸ ὁρατὸν, καὶ ἄλλο τὸ ὁρατικὸν, καὶ ἕτερον ὁ ὁρῶν. ὅρασις μὲν γάρ ἐστιν αὕτη ἡ ὁρατικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἡ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἐνεργοῦσα. καθ' ἣν ὁρῶμεν, ὁρᾷν δέ ἐστι τὸ κεχρῆσθαι τῇ ὁρατικῇ δυνάμει. καὶ ἐνεργεῖν καὶ βλέπειν. οὐδεὶς δὲ ὁρᾷ μὴ ἔχων ὅρασιν. τουτέστιν δύναμιν τοῦ ὁρᾷν, τί δὲ ὁρᾷν ἐστιν, οὐρανὸν ὁρᾷν, ἢ γῆν, ἢ ἕτερόν τι. ὅπως ἄρα καὶ ὁρᾷν ἐστιν καλῶς ἢ κακῶς, ὁρατὸν δέ ἐστι, τὸ ὑποκείμενον τῇ ὁράσει. τουτέστιν τὸ ὁρώμενον σῶμα, ἢ χρῶμα, ἢ σχῆμα. ὁρατικὸν δέ ἐστιν, τὸ ἔχων ἐκ φύσεως τὴν ὁρατικὴν δύναμιν τοῦ ὁρᾷν, κἂν κοιμᾶται, κἂν ἐτυφλώθη. ὁρατικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ὁρῶν δέ ἐστι ὁ κεχρημένος τῇ ὁράσει. τουτέστιν τῇ ὁρατικῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργεία, καὶ βλέπων, οὕτω θέλησις μέν ἐστιν αὐτὴ ἡ θελητικὴ δύναμις, ἡ τῇ ψυχῇ φυσικῶς δεδομένη, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. τουτέστιν τὸ δύνασθαι θέλειν, θέλειν δέ ἐστι, τὸ κεχρῆσθαι. κατ' ἐνέργειαν τῇ θελητικῇ δυνάμει καὶ ὀρέγεσθαι. οὐδεὶς δὲ θέλει μὴ ἔχων θέλησιν. τουτέστιν δύναμιν τοῦ θέλειν, θελητὸν δέ ἐστιν, τὸ ὑποκείμενον τῇ θελήσει, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὅπερ θέλομεν. οἷον θέλω πλεῦσαι, τὸ πλεῦσαι, θελητόν ἐστιν, θέλω σωφρονῆσαι, τὸ σωφρονῆσαι, θελητόν ἐστιν, ἀθέλητον δέ ἐστιν, ὅπερ τις οὐ θέλει. ὥσπερ ἀόρατον ὅπερ τις οὐχ ὁρᾷ, τί δὲ θέλειν ἐστιν, ἑνωθῆναι θεῷ, θέλειν, φαγεῖν, θέλειν, πιεῖν, θέλειν, πλεῦσαι, θέλειν συναφθῆναι γυναικί. πῶς δὲ θέλειν ἐστι, καλῶς θελῆσαι. ἤγουν θελῆσαι καλῶς καὶ κατὰ νόμον θεοῦ τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ μιγῆναι, ἢ κακῶς, καὶ παρὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, ἀλλοτρίᾳ, θελητικὸν δέ ἐστι, τὸ ἔχον ἐκ φύσεως τὴν θελητικὴν δύναμιν: οἷον ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἄγγελος, ὁ θεός. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν ἐκ φύσεως ἔχει τὴν θελητικὴν δύναμιν. καὶ γὰρ ἑκάστη τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, θέλει καὶ ἑκάστη ὑπόστασις ἀγγέλων, θέλει καὶ ἑκάστη ὑπόστασις ἀνθρώπων, θέλει. ὅπερ δὲ ἑκάστη ὑπόστασις ἔχει, φυσικόν ἐστιν. φυσικὸν γὰρ ἐστιν τὸ ἐν πάσαις ταῖς ὁμοειδέσι καὶ ὁμοουσίοις ὑποστάσεσι θεωρούμενον. θέλων δέ ἐστιν, ὁ κεχρημένος τῇ θελήσει. ἤγουν τῇ θελητικῇ δυνάμει καὶ ὀρεγόμενος. τουτέστιν ὑπόστασις, τὸ ἤγουν θέλημα, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν θέλησιν. τουτέστιν τὴν θελητικὴν δύ

id quod uult: quemadmodum aliud est aspectus, aliud id quod sub aspectũ cadit: aliudq; uidere omnino, & aliqd, aut aliquo modo uidere: & aliud quod uideri, aliud quod uidere potest, aliud id quod uidet. Aspectus enim est ipsa uis animi qua uidemus, quæ in oculo suum munus exequitur. Videre autem est, uti ipsa uidendi ui, agere & aspicere. Nemo enim cernit, qui non aspectum, id est, cernendi habeat facultatem. Aliquid autem cernere est, uel cœlum, uel terram, uel aliquid aliud uidere. Quodammodo uidere, est integrè aut corruptè cernere. Id autem cadit sub aspectum, quod propositum est aspectui, & quod cernit: id est, corpus, aut color, aut figura, quæ uidentur: uidere autem id potest, quod à natura uidendi uim habet, etiamsi dormiat, aut cæcũ sit. Homo enim animal est quod potest cernere. Is uerò uidet, qui aspectu, id est, uidendi ui utitur, & agendo & aspiciendo. Et modo uoluntas est ipsa uis qua uolumus, quam à natura animo eius effector dedit, id est, uolendi facultas. Velle autem est, ui ea qua uolumus uti: uult autem nemo qui uoluntatem, id est, uolendi uim non habeat. Id autem cadit sub uoluntatem, quod uoluntati subiectum est, id est, res quam uolumus. Vt si dicam uelle me nauigare, ipsa nauigatio, id est, q̃d sub uoluntatem cadit. Et si dicam me uelle temperantem esse, ipsa temperantia est quæ cadit sub uoluntatem. Id autem non cadit sub uoluntatem, quod nemo uult: quemadmodum id non cadit sub aspectum, quod aliquis nõ uidet. Aliqd uelle est, uel coniungi Deo, uelle comedere, uelle facere, uelle nauigari, uelle cum uxore concumbere. Quodammodo autem uelle est, ut uelle bene & ex lege Dei, cum uxore non concumbere: aut malle, ut uelle contrà legem Dei cum aliena concumbere. Id autem uelle potest, quod uim qua uult habeat à natura, ut homo, ut angelus, ut Deus. Vnusquisq; enim eorũ uim qua uult, à natura accepit. Vnaquæq; enim angelorum hypostasis uult: quod autem unaquæq; habet hypostasis, id est, naturale. Est enim naturale id, quod in omnibus singulis rebus quæ sunt eiusdem speciei & naturæ perspicitur. Id autem uelle dicitur, quod utitur uoluntate, id est, ui qua uolumus: qualis est hypostasis, id est, unaquæq; rerum singulatum. Voluntas ergo interdum ipsam uim qua uolumus significat: interdum id quod

sui

ναμιν. ποτὲ δὲ, τὸ θελητὸν, τουτέστιν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὅπερ θέλομεν. ἡ μὲν οὖν θέλησις, φυσική, καὶ τὸ ἁπλῶς θέλειν, φυσικόν. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ θέλειν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος, θέλει τουτέστιν, κέχρηται τῇ θελήσει. θελητικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, τὸ δὲ θελητὸν, οὐ φυσικὸν μόνον. ἀλλὰ καὶ γνωμικὸν καὶ ὑποστατικόν, ἀλλ' οὐ πᾶς ἄνθρωπος ὡσαύτως θέλει, οὐδὲ τὸ αὐτό, ὥστε τὸ πῶς θέλειν. κακῶς ἢ καλῶς, ἢ τό τι θέλειν, τόδε, ἢ ἐκεῖνο, οὐ φυσικόν. ἀλλὰ γνωμικὸν καὶ ὑποστατικόν, ἐπί τε ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος, μία τῶν τριῶν ὑποστάσεων, φυσικὴ θέλησις, καὶ ἓν φυσικόν, τὸ ἀγαθόν, καὶ οὐχ ἑκάστου ὑπόστασις ἴδιον ἔχει θελητόν. οὐδὲ ἰδίαν κίνησιν, ἀλλὰ μίαν κίνησις καὶ ἓν θελητὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων. διὸ οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἷς θεός, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, εἷς θεὸς μετὰ τῶν ἑαυτῶν δυνάμεων, ἀλλ' οὐ σύνθετος. ἑκάστη γὰρ αὐτῶν, θεὸς τέλειος, καὶ τελεία ὑπόστασις, σύνθεσις δὲ φύσεως ἐξ ὑποστάσεως, οὐ γίνεται, ξένον δὲ τοῦτο πάντη τελέως, καὶ μόνῳ πρέπον θεῷ, ἐπεὶ δὲ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, οὐχ οὕτως. μία μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ θέλησις τῶν ἀγγέλων, ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ δοθεῖσα αὐτοῖς, φυσικὴ τοῦ θέλειν δύναμις. ἕκαστος γὰρ ἄγγελος θέλει, καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος θέλει, οὐ μία δὲ κίνησις πάντων τῶν ἀγγέλων. οὔτε μὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἑκάστης ὑπόστασις ἰδίαν ἔχει κίνησιν, καὶ ἴδιον θελητόν. οὐχ ὁμοίως γὰρ θέλουσι πᾶσαι αἱ ὑποστάσεις τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ τὸ αὐτό, οὐδὲ αἱ τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἡ μὲν καλῶς. ἡ δὲ κακῶς, καὶ ἡ μὲν τόδε, ἡ δὲ τόδε. καὶ τοῦ δὲ κινουμένων καὶ θέλοντος, καὶ συγκινεῖται καὶ θέλει ὁ ἕτερος. ὥστε τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἡ μὲν θέλησις, φυσική ἐστιν, ὁμοίως καὶ τὸ θέλειν, φυσικόν. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, θελητικός ἐστιν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος θέλει. οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος, τοῦτο τοῦ πράγματος τὴν θελητικόν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ θέλει. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἁγίας τριάδος, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις εἰσί, καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα, δυνάμεις εἰσὶ τοῦ πατρός. καὶ διὰ τοῦτο μία κίνησις, καὶ ὡσαύτως, καὶ τὸ αὐτὸ θελητόν. οἱ δὲ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἕκαστος ἀποτετμημένην καὶ διῃρημένην ἔχει τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν, εἰ καὶ μιᾶς εἰσι φύσεως. διὰ τοῦτο ἡ μὲν

sub uoluntatem cadit, id est, ipsam rem quam uolumus. Itaque uoluntas ad naturam pertinet, & uelle simpliciter. Omnis enim homo facultate ea qua uult est proditus: uultque omnis homo, id est, uolũtate utitur, quoniam homo est animal, quod aptum animum habet ut uelit. Id autem quod sub uoluntatem cadit, non tam naturæ, quàm arbitrij atque hypostasis est, neque enim omnes homines idem, neque eodem modo uolunt. Ex quo fit, ut quodammodo uelle, ut benè aut malè, aut aliquid, ut hoc uel illud uelle, non sit naturæ, sed arbitrij, atque hypostasis in angelis & hominibus. Nam in sancta & indiuisa trinitate una trium personarum naturalis est uoluntas, & unum naturale bonũ, nec suam quæque persona rem habet quam uelit, nec propriam appetitionem: sed trium personarum una est appetitio, & sub earum uoluntatem una eademque res cadit. Itaque non tres dij sunt, sed unus Deus, tres personæ, unus Deus, cum ijs quæ in eo sunt facultatibus, non unus concretus. Vnaquæque enim earum perfectus est Deus, perfectaque persona. Naturarum autem institutio nulla ex persona existit, idque omnino inauditum est, Deoque solo dignũ. At in angelis & hominibus, non item. Vt enim una sit angelorum uoluntas, eà quæ illis primo ortu à Deo Data est uis, qua uolunt (nam & unusquisque angelus uult, & unusquisque homo) tamẽ non unus est omnium angelorum motus, nec unus hominum omnium: sed suus cuiusque hypostasis motus est, sua cuique res proposita quam uelit. Non enim eodem modo, neque idem uolunt singuli angeli & homines, sed hic benè, ille malè, & alius aliud: & cum unus mouetur atque uult, nõ simul alter uult & mouetur. Ita in angelis & hominibus naturæ uolũtas attribuitur. Quod idem de uolendo iudicandum est. Omnes enim homines & aptum animũ habent ut uelint, & omnes uolũt. Sed tamen non omnes homines idem possunt uelle, nec idem omnes uolunt. In sancta enim trinitate tres personæ aliæ insunt in alijs, suntque Verbum ac Spiritus Patris potestates atque uirtutes, ob eamque causam unus est trium uoluntatis motus: item'que ad eam res eis proposita est quam uelint. Angeli autem atque homines suam quisque diuisam & distinctam hypostasin habent, etsi eiusdem naturæ sunt: ob eamque causam,

ἡ δύναμις τοῦ θέλειν καὶ τὸ θέλειν, ἓν καὶ φυσικόν, τὸ δὲ πῶς καὶ τὸ θέλειν, ὑποστατικόν, καὶ γνωμικόν, καὶ μία μὲν αὐτῶν θελητικὴ φύσις. πολλοὶ δὲ θέλοντες διαφόρως καὶ ἄλλο θέλοντες, θέλησις τοίνυν ἐστὶν, ὄρεξις ζωτική τε καὶ λογική. ἡ δὲ ζωτικὴ πάντως καὶ αἰσθητική, τὰ μὲν οὖν ἄλογα αἰσθητικῶς ὀρέγεται, ἀλλ᾽ οὐ λογικῶς, οὐδὲ αὐτεξουσίως. ὁ δὲ ἄνθρωπος ζῶον ὑπάρχον λογικόν, ὡς μὲν ζῶον ζωτικῶς καὶ αἰσθητικῶς ὀρέγεται, ὡς δὲ λογικὸς λογικῶς καὶ αὐτεξουσίως, θέλησις οὖν ἐστιν φυσικὴ ὄρεξις. λογική τε καὶ ζωτική, μόνων ἠρτημένη τῶν φυσικῶν, φυσικὰ δὲ θελήματα εἰσὶ, πρῶτον τὸ ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. φύσει γὰρ δοῦλος θεοῦ καὶ ὑποχείριος ὁ ἄνθρωπος, ἔπειτα καὶ τὰ τῆς φύσεως ὑποστατικά. οἷον, πεῖνα, δίψα, ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑποστατικὴ δὲ καὶ γνωμικὴ θέλησις, ὄρεξις καθ᾽ ἡδονὴν, καὶ κατ᾽ οἰκείαν γνώμην τῆς κεχρημένης ὑποστάσεως, καὶ οὐ κατὰ νόμον θεοῦ. καὶ τρόπος χρήσεως τῆς φυσικῆς θελήσεως, κατὰ γνώμην τῆς κεχρημένης ὑποστάσεως. τὸ οὖν ἀποτετμημένον τῶν ὑποστάσεων, διάφορον τὴν γνώμην ἐργάζεται. ἀλλὰ φασίν, ὡς ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα, λέγουσι δὲ δύο μόνα εἶναι θελήματα. τὸ ἕν, τὸ θεῖον, τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἕτερον, τὸ πονηρόν, τὸ διαβολικόν. καὶ ἡνίκα τὸ ἀγαθὸν μὲν θελήσει ὁ ἄνθρωπος, τὸ τοῦ θεοῦ ἔχει θέλημα. ἡνίκα δὲ τὸ πονηρόν, τὸ τοῦ διαβόλου. ἀλλ᾽ ἀγνοοῦσιν ὡς ἀδύνατον οἱανοῦν φύσιν χρήσασθαι πράξει ἧς τὴν δύναμιν οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν. οἷον, οὐ δύναται τὸ πτηνὸν μὴ κατὰ φύσιν, λαβὸν τὴν τοῦ πέτασθαι δύναμιν πτῆναι. ὁμοίως οὐδὲ τὸ χερσαῖον βαδίζειν, εἰ μὴ τὴν βαδιστικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν. οὕτω δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐ δύναται νοεῖν, εἰ μὴ τὴν νόησιν κατὰ φύσιν ἔλαβεν. οὐδὲ λαλεῖν, εἰ μὴ τὴν λαλητικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν. ὁμοίως οὐδὲ ὁρᾶν οὐδὲ θέλειν εἰ μὴ φυσικῶς τὴν θελητικὴν ἔλαβε δύναμιν. δεῖ οὖν πρῶτον φύσει ἔχειν τὴν δύναμιν τοῦ θέλειν, ὅπερ ἐστὶν θέλησις, καὶ οὕτως θέλειν, διό γε ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο φύσεις, δύο φυσικαὶ θελήσεις, ἵνα ᾖ θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος. μηδὲν λιπὼν τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμα-

ſam, uis qua uolunt, & uelle in eis eſt, illud quidem unum atq; naturale: uelle autem quid, aut quodam modo arbitrij, atq; hypoſtaſeos. Et eorum quidẽ una eſt uis naturalis, qua uelle poſsũt, multi autem ſunt, qui uolunt. Quare uoluntas eſt appetitio cum ſenſu atq; ratione. Ac ea quidem animantia quæ ratione carent, cum ſenſu, non cum ratione, neq; liberè appetunt. Homo autem qui rationis eſt particeps, qua ex parte animal eſt, cũ ſenſu appetit: qua rationis particeps, rationem ducem in appetẽdo ſequitur, liberosq; habet appetitus. Eſt igitur uoluntas, naturalis quædam appetitio rationi ſenſuiq; cõſentanea, quæ ſolum naturalibus accommodatur. Naturæ autem uoluntates ſunt primum, ut Dei legibus pareamus. Natura enim homo Dei ſeruus eſt, eiq; ſubiectus, deinde ea quæ perſonis rebusq; ſingulis natura præſcripſit, ut fames, ut ſitis, ut ſomnus, queq; ſunt eiuſdem generis, ſunt uoluntates rerum ſingularum, atq; arbitrij. Appetitio enim uoluptati & libidini, ſiue arbitrio congruens, eius eſt rei quæ eam adhibet, non autẽ legi diuinæ eſt conſentanea. Rationiq; utendi ea uoluntate, quæ à natura proficiſcitur, arbitratu eius fit hypoſtaſis quæ utitur. Itaq; etiam ab altera hypoſtaſi ſeparat, diuerſam hypoſtaſis ſententiam arbitriumq; efficit. Quanquam ſunt qui hominem naturali uoluntate præditum negent. Aiunt enim duas ſolum eſſe uoluntates, unam bonam, quæ diuina ſit, alteram malam, quæ à diabolo proficiſcatur: cumq; homo id uult quod bonum eſt, tum eum Dei habere uolũtatem: cum autem malum, eam quam diabolus efficiat. Sed non intelligunt fieri non poſſe, ut quæuis natura agat aliquid, cuius uim à natura non perceperit: uelut uolare non poteſt auis, niſi à primo ortu uolandi facultate ſit prędita: nec eodem modo terrenæ beſtiæ ingredi poſſunt, niſi uim gradiendi à natura acceperint. Sic nec homo intelligere poteſt, niſi à natura intelligendi ui & facultate ſit præditus: nec loqui, niſi loquendi uim à natura habuerit. Quapropter primùm inſit à natura oportet uis, qua uolumus, id eſt, uoluntas: deinde ita deniq; uelle ſequitur. Itaq; in Domino noſtro Ieſu Chriſto, quoniam duæ ſunt naturæ, duæ quoque ſunt naturæ uoluntates: ut ſit tum perfectus Deus, tum homo perfectus: nec ei ulla diuinitatis, ullaque humanitatis pro-

μάτων. μήτε μὴν τῶν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ κατὰ τὰς δύο θέλειν, καὶ διαφόρως θέλειν, κατὰ τὴν φυσικὴν διαφορὰν, θείως καὶ παντοδυνάμως. παντοδύναμον γὰρ τὸ θεῖον θέλημα, καὶ οὐ παντοδυνάμως. ἀλλ' ἀσθενῶς καὶ παθητικῶς. παθητικὸν γὰρ καὶ ἀσθενὲς, τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο. φυσικὸν θελητόν. οὐ γὰρ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος θελήματα, καὶ τῇ θεότητι εἰσὶ θελητά. φύσει γὰρ θελητικὴ καὶ ὀρεκτικὴ, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ὕπνου καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' οὐχὶ θεότης τούτων ὀρεκτική. αὐτὴ γὰρ τούτων οὐκ ὀρέγεται, εἰ καὶ θέλειν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τούτων ὀρέγεσθαι φυσικῶς. καὶ ὡς ὤφειλε, καὶ ὅτε. κατὰ μὲν οὖν τὴν φυσικὴν διαφορὰν. δύο θελήματα ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐναντία. οὐδὲ γὰρ ἐναντίον, τῷ θείῳ θελήματι, τὸ φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου θέλημα οὔτε ἡ φυσικὴ χρῆσις τῆς θελήσεως. πάντων τῶν φυσικῶν γὰρ, τὸ θεῖον θέλημα δημιουργὸν, τὰ δὲ παρὰ φύσιν μόνα, ἐστὶν ἐναντία τῷ θείῳ θελήματι. ὅπερ ἐστὶν ἡ κατ' οἰκείαν γνώμην τῶν ἁμαρτητικῶν ἡδονῶν ὄρεξις, τουτέστιν ἡ ἁμαρτία, ταύτην ὁ κύριος ἀνέλαβεν, οὐδαμῶς. ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν. οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ μία τοῦ Χριστοῦ ὑπόστασις, καὶ εἷς ὁ Χριστὸς, εἷς ὁ θέλων κατ' ἄμφω τὰς φύσεις. ὡς θεὸς, εὐδοκῶν, καὶ ὡς ἄνθρωπος, ὑπήκοος γινόμενος, εὐδοκῶν ὡς θεὸς σὺν πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, τῷ πατρικῷ καὶ θείῳ θελήματι ὡς ἄνθρωπος δὲ ὑπήκοος γινόμενος τοῦ θείου, καὶ πατρικοῦ αὐτοῦ θελήματος, τῷ ἡμετέρῳ θελήματι. οὐ γὰρ κατὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρί. τὸ γὰρ θεῖον θέλημα, οὔτε ὑπήκοον, οὔτε παρήκοον. ταῦτα γὰρ τῶν ὑπὸ χεῖρα ὥς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, τοῦ ἐξ ἡμῶν προσλήμματος, γέγονε δὲ ὑπήκοος φυσικῶς, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα. ὑπακοὴ γὰρ αὐτεξούσιος καὶ ἀβίαστος, ὑποταγὴ θελήματός ἐστιν ἑτέρῳ θελήματι, ἤθελε τοίνυν καὶ θέλει ὡς θεὸς, τὰ θεία. καὶ ἤθελε καὶ θέλει ὡς ἄνθρωπος, τὰ ἀνθρώπινα, οὐκ ἐναντιότητι γνώμης, ἀλλ' ἰδιότητι τῶν φύσεων. ἤθελε

prietas desit. Duæ autem sunt eius uoluntates, eæq; aliæ atq; aliæ pro naturarum differentia. Diuina enim omnia complectitur (uoluntas enim diuina rerum omnium est præpotens) humana autem non omnia potest, sed imbecilla est, & ad patiendum accommodata. Est enim infirma & ad patiendum idonea humana in Deo uoluntas. Aliudq; & aliud à natura subiectum est utriq; uoluntati. Neq; enim quæ sub humanam uoluntatem cadunt, ea diuinæ sunt uoluntatis. Nam cum à primo ortu natura humana & esculentorum, & poculentorum, & somni, ceterorumq; eiusdē generis cupiditate ducatur, hæc tamen diuina natura nō desiderat. Neq; enim hæc appetit, etiamsi naturam humanam hæc uelit naturaliter desiderare, & quemadmodum, & quando præscribit. Nec uerò contrariæ sunt inter se duæ illæ quæ in Domino nostro Iesu Christo insunt, pro naturarum distinctione uoluntates. Neque enim diuinæ uoluntati contraria est hominis naturæ congruens uoluntas: neq; ea quæ illi subiecta sunt à natura: neq; is uoluntatis usus, quem natura præscribit, præsertim cum eorum omnium quę naturam ducem sequuntur, diuina uoluntas sit effectrix. Sed ea demum diuinę uoluntati repugnāt, quæ sunt contra naturam, qualis est iudicio & arbitrio proprio, peccatiq; uoluptati appetitus consentaneus, id est, peccatum, quod minimè Christus assumpsit. Peccatum enim non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Quoniam autem una est Christi persona, unusq; Christus, fit ut unus sit qui utraque natura uelit: ita tamen, ut qua ex parte Deus est, imperet & censeat: qua autem homo, pareat & obediat, imperet quidem ut Deus, paterna diuinaq; uoluntate unà cum Patre & Spiritu: ut autem homo, nostra uoluntate diuinæ suæ, ac paternæ uoluntati morem gerat. Neq; enim Patri obedit diuina sua uoluntate: quippe cum diuina uoluntas nec pareat, nec imperium recuset: quandoquidem hæc sunt, ut ait Gregorius Theologus, eorum qui in ditione alterius sunt, & serui formæ q; ex nobis Christus assumpsit. Factus est aūt obediens naturaliter humana sua uoluntate, quoniam obedientia libera, & necessitatis expers uoluntatis subiectio in aliena est uoluntate. Voluit igitur & uult res diuinas, ut Deus: humanas autem & uoluit & uult ut homo, non sententiæ repugnantia, sed naturarum proprietate. Voluit

θέλει γὰρ καὶ θέλει τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἣν δόκει ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις. καὶ ὅτε, καὶ ἅσπερ αὐτεξουσίως ὑποτασσομένης τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως, τῇ θεία αὐτοῦ θελήσει. θέλησις μὲν γὰρ καὶ ἐνέργεια θεοῦ κατὰ τὸν μακάριον Εἰρηναῖον ἐστὶ, παντὸς χρόνου καὶ τόπου καὶ αἰῶνος. καὶ πάσης φύσεως, ποιητικὴ τε καὶ προνοητικὴ αἰτία. θέλησις δὲ ἀνθρωπίνη ἐστὶ, φυσικὴ δύναμις τῶν κατὰ φύσιν ὄντων ὀρεκτικὴ, καὶ τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων, συνεκτικὴ, ἡ μὲν γὰρ οὐσία, τοῦτ᾽ ἐστὶν καὶ ζῆν καὶ κινεῖσθαι κατ᾽ αἴσθησίν τε καὶ νοῦν, ὀρέγεται τῆς οἰκείας ἐφιεμένη φυσικῶς καὶ πλήρους, οὐ τότητος. θελητικὴ γὰρ ἑαυτῆς ἐστιν ἡ φύσις, καὶ πάντων τῶν συστατικῶν αὐτῆς, τῶν τῷ εἶναι λόγῳ καθ᾽ ὃν ἐστιν καὶ γέγονεν, ὀρεκτικῶς ἐπηρτημένη, διόπερ. ἕτεροι τοῦτο φυσικὸν ὁριζόμενοι θέλημα φασὶ, θέλημά ἐστιν φυσικὸν, ὄρεξις λογική τε καὶ ζωτικὴ, μόνων ἠρτημένη τῶν φυσικῶν, θέλησις τοίνυν ἐστὶν κατὰ τὸν μακάριον Κλήμεντα, δύναμις, τοῦ κυρίως ὄντος, ὀρεκτικὴ, καὶ πάλιν, ὄρεξις τῇ τοῦ λογικοῦ φύσει κατάλληλος, καὶ πάλιν, αὐτοκρατορος νοῦ, κίνησις αὐτεξούσιος. ἐν ἀρχῇ γὰρ πλάσας ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον, καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. καθῶς εἴς φησιν οἱ ἱερὸς Ἀθανάσιος, καὶ φύσις μὲν ἀναμάρτητος, πᾶσα ἡ κτίσις, λογική τε καὶ ἄλογος, αἰσθητικὴ καὶ ἀναίσθητος, καὶ ἄζωος. ἀλλ᾽ οὐ πᾶσα ἡ κτίσις θέλησις αὐτεξούσιος, καὶ ἡ θεία φύσις ἀναμάρτητος καὶ αὐτεξούσιος θέλησις, ἀλλ᾽ οὐ τρεπτὴ, ἀλλ᾽ ἄτρεπτος. ἡ μὲν οὖν θεία φύσις, θελητικὴ καὶ αὐτεξούσιος ἐστὶν ἀναμάρτητος καὶ ἄτρεπτος. πᾶσα δὲ ἡ κτίσις, ἀναμάρτητος παρὰ θεοῦ ἐγένετο. πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησε καλὰ λίαν, ἀλλὰ τρεπτὴ. ὧν γὰρ ἡ γένεσις ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, τρεπτὰ κατὰ φύσιν ἐστὶν, τροπὴ δέ ἐστιν ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή. εἰ οὖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποίῳ θελήματι τῷ πατρὶ γέγονεν ὑπήκοος; εἰ τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποίῳ θελήματι ὑπὸ νόμον γέγονεν; εἰ τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, ποίῳ θελήματι ἐπλήρωσε πᾶσαν δικαιοσύνην; ὅτι γὰρ πᾶσαν ἀρετὴν καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην μετῆλθεν, ἄκουε αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην λέγοντος, ἄφες, ἄρτι, οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι

luit enim ac uult res eas quæ naturam humanam attingunt, ubi uisum est, & quando ipsius diuinæ uolūtati, quod sponte humana illius uoluntas diuinę eius pareat. Dei enim uolūtas & actio est, ut placet Beato Irenæo, omnis & loci & temporis & seculi, omnisq; naturæ effectrix, & prouidentia. Humana autem uoluntas uis est naturalis, qua ea continentur quæ naturā attingunt. Omnis enim natura tum statum suū, tum uitam, tum motum & sensus & mentis expetit, statumq; suum naturalem; eumq; perfectum & absolutum desiderat. Vult enim saluam se esse natura, eaq; omnia quæ se efficiunt, propter statum suum, à quo tum præsens appetitus, tum eius origo pendet. Itaque alij hoc naturale definiunt, appetitum cum ratione & sensu eorum quę ad naturam solum pertinent. Voluntas autem Beati Clementis sententia, est eius quod ꝓprie est appetitio. Rursus uoluntas appetitio est eius quod ratione utitur naturæ consentanea. Itemq; mētis imperatricis liber motus. Deus enim hominem initio cum finxisset, eiusmodi fecit, qui, ut Beato Athanasio placet, & natura peccare non posset, & suæ esset uoluntatis atq; potestatis. Ac res quidem omnis quæ ortum habuit, tam ea quę rationis est particeps, quàm ea quæ expers est, quæq; sensum habet, & non habet, & quæ nō uiuit, natura peccare non potest. Non omnis autem libera uoluntate est prędita. Cumq; natura diuina & peccare non possit, & sit libera uoluntas, nō tamen mutabilis est, sed omnino immutabilis. Quòd si natura diuina eiusmodi uoluntate est prædita, ut nec peccatum, nec mutatio in eam cadere possit, cum interim sit libera: omne aūt quod creatum est, sic à Deo generatum est, & ut peccare nequeat, (quę enim fecit, ualde bona erant omnia) ita tamen factū est, ut in id caderet mutatio. Quorum enim ortus à mutatione initium cœpit, ea natura sunt mutabilia. Mutatio autem est ex nihilo in lucem editio. Si igitur Christus hominis uoluntatem non accepit, qua tandem uoluntate Patris præceptis paruit? Si humanam uoluntatem non sumpsit, qua uoluntate legi subiectus fuit? Si humanam uoluntatem non assumpsit, qua uoluntate omnem iustitiam impleuit? Se enim perfecta uirtute atq; iustitia præditum fuisse, Ioanni dixit, Sine modo: sic enim decet

Accipitur hoc loco natura pro nuda & simplici rei, ut ita dicam, existentia, nō pro ea qua res sūt certæ speciei.

ρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. ἀρετὴν μὲν γὰρ πᾶσαν καὶ δικαιοσύνην ἐπλήρωσεν, οὐκ ἐξ ἔργων οὐδὲ ἐξ ἀρετῆς προέκοψεν, ἀλλ' ἐξ ἄκρας ἑνώσεως, ἦν τέλειος. οὐ γὰρ μὴ ὢν γέγονε θεὸς, ἀλλὰ θεὸς ὢν τέλειος γέγονεν ἄνθρωπος τέλειος, εἰ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, οὐ γέγονε τέλειος ἄνθρωπος, εἰ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, τὸ πρωτοπαθῆσαν ἐν ἡμῖν οὐκ ἰάσατο, τὸ γὰρ πρόσληπτον, ἀθεράπευτον, ὡς ὁ Θεολόγος ἔφη Γρηγόριος. τί γὰρ τὸ πταῖσαν, εἰ μὴ τὸ θέλημα; ὅπερ οὖν ἔπταισεν, ὅπερ ἥμαρτεν αὐτὸ τῆς θεραπείας μᾶλλον ἐδεῖτο, εἰ δὲ λέγεις ὅτι τὸ ἁμαρτῆσαν οὐκ ἀνέλαβεν. οὐδὲ τὴν ἁμαρτήσασαν φύσιν ἀνέλαβεν, εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἀνέλαβεν, οὐδὲ τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. αὕτη γὰρ ἥμαρτεν, εἰ τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀνέλαβε θέλημα, πῶς πρινὴ γνῶναι καλὸν καὶ πονηρὸν ἀπειθῆ πονηρίαν τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. οὐ γὰρ τὸ θεῖον θέλημα ἀπειθεῖ ἢ πείθεται ἢ ἐκλέγεται. ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοίνυν καὶ ἐκλέγεται τὸ ἀγαθὸν, ὑπακούων αὐτεξουσίως ὡς ἄνθρωπος τῷ πατρικῷ θελήματι. ἦν γὰρ ἐκ φύσεως αὐτεξουσίου θελήματος, ἀλλ' οὐ καθ' ἡμᾶς βουλευόμενος καὶ κρίνων, καὶ ἀμφότερα ἐναντία, ἀρετήν φημι, καὶ κακίαν διαλογιζόμενος, καὶ ἐν γνώσει τούτων γινόμενος ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ θείου θελήματος εὐδοκία, καὶ οὕτω τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπήτησεν ὄφλημα, διὰ τοῦτο εἶπε πρινὴ γνῶναι καλὸν καὶ πονηρόν. οὐ γὰρ ἔγνω ὃ ἐλογίσατο πονηρὸν διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. οὐδ' ἐπ' ἀμφότερα ῥίζοντα, οὐδὲ διστάζοντα εἶχε τὸν λογισμὸν, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ εἷς Χριστὸς τοῦτο κἀκεῖνο τουτέστιν θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ἐκέχρητο πᾶσι τοῖς ἀνθρωπίνοις αὐτοῦ. τουτέστιν πᾶσι τοῖς φυσικοῖς τοῖς ἀνθρωπότητος. πρὸς ὑπακοὴν τοῦ πατρικοῦ καὶ θείου αὐτοῦ θελήματος, εἰ τὴν δι' ἀγγέλων βοήθειαν κατεδέξατο. φησὶ γὰρ καὶ ἰδοὺ ἄγγελος ἐνισχύων αὐτόν, ὃς ἐστι νόμος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε; φησὶν γὰρ Δαβίδ, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε. εἰ τὴν ἐγκατάληψιν κατεδέξατο, τὸ θέλημα οὐκ ἀνέλαβε; φησὶ γὰρ, ἐλωὶ, ἐλωὶ, λιμὰς ἀβαχθανὶ, τουτέστιν θεέ μου θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες. παρέδωκε γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν

nos omnem iustitiam implere. Vt enim omnibus iustitiæ & uirtutis numeris absolutus esset, non tamen in iustitiæ uirtutisque officijs progressum fecit, sed perfectum eum atque absolutum summa reddidit coniunctio. Neque enim cùm nõ esset, ortus est Deus; sed cùm Deus perfectus esset, perfectus homo factus est. Etenim si uoluntatem humanam nõ assumpsisset, profecto nunquam primum illum morbum qui in nobis erat, curatione adhibita, depulisset. Vt enim ait Gregorius Theologus. Quod non est assumptum, id curatum non est. Quid enim præter uoluntatẽ peccauerat? Quod ergo offenderat, quod peccauerat, id maiore egebat curatione. Quod si neges id ab eo assumptum esse, quod peccauerat, fateare necesse est ab eo naturam, quæ peccauerat, & ægrotabat, non fuisse susceptam. Quam si ipse sibi non coniunxit, quo tandem pacto antequam statuerat aliquid esse bonum aut malum, id quod malum est declinabat, ut quod bonum erat deligeret? Neque enim diuina uoluntas dissuadet, aut suadet, aut eligit. improbat igitur mala, & bona sequitur, dum paternę uoluntati, ut homo, liberè obtemperat. delectus enim liberæ est uoluntatis, sed non more nostro consultabat, aut iudicabat: nec duorum contrariorum, uirtutis dico & uitij, rationem ducebat, aut eorum notitiam habebat: sed solius boni, in quo est decretum diuinæ uoluntatis. Ita quod Adamus debebat, ipse dissoluit. Quod autem dicitur, prius quàm sciret bonum aut malum, non cognouit ipse, nec cogitauit malum ex cõiunctione, quam hypostasis procreauit: nec ratio eius in utranque partem propendebat, aut distrahebatur: sed cùm ipse unus Christus hoc & illud esset, id est Deus & homo, ijs quæ humanitatem suam pertinebant, id est ijs omnibus, quæ naturam humanam attingũt, ad parendum preceptis paternis suisque diuinis utebatur. Quòd si Angelorũ præsidium & adiutoriũ accipit, quemadmodũ scriptum est, Et ecce angelus eum confortabat: ea est lex naturæ humanæ data. Ait enim Dauid, Angelis suis mandauit de te, & in manibus portabunt te. Nec si desertus est, idcirco uoluntatem non accepit: id enim ait: Eli Eli, Lamaiabachthani? id est, Deus meus, Deus, quid me dereliquisti? Deus & pater unigenitũ filium suum,

ἡμῶν εἰς θάνατον, γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἐγκατελείφθη μὲν γὰρ ἡ σὰρξ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐχωρίσθη τῆς θεότητος αὐτοῦ, οὐδὲ οἶδε διαφθοράν, οὐδὲ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς ᾅδου. ἀλλ' οὐκ ἐφείσατο ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν παρέδωκεν αὐτόν, εἰς ὕβρεις καὶ ἀτιμίας, καὶ πάθη ἀδιάβλητα, καὶ ἀναμάρτητα, καὶ εἰς θάνατον. διότι τῇ πατρικῇ εὐδοκίᾳ ὑπήκοος μέχρι θανάτου γενόμενος, καὶ αἰσχύνης καταφρονήσας, δόξης καὶ ἀφθαρσίας τιμῇ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐστεφάνωσεν. εἰ οἱ μίαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες σύνθετον. καὶ τὰς δύο ἀπαρνούμενοι, τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν καταδέχονται, πῶς οὐ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ καταγγέλλοντος, μίαν ἐπ' αὐτοῦ θέλησιν στρατεύονται; ἀλλά φασιν, οὐ φυσικόν ἐστιν τὸ θέλημα ἀλλ' ὑποστατικόν, ποῖον οὖν θέλημα λέγετε, τὴν θελητικὴν δύναμιν, καὶ τὸ ἁπλῶς θέλειν, ἢ τὸ φυσικὸν θελητόν, ἢ τὸν τρόπον τῆς τοῦ θέλειν χρήσεως, τουτέστιν τὸ πῶς θέλειν. καὶ τὸ κατ' οἰκείαν γνώμην καὶ ἡδονὴν θελητόν. ἀλλ' εἰ μὲν τὴν θελητικὴν δύναμιν ὑποστατικὴν φατέ, καὶ τὸ ἁπλῶς θέλειν, οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεσθε. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὴν θελητικὴν δύναμιν καὶ τὸ ἁπλῶς θέλειν, τὰ δὲ ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος θεωρούμενα ὑποστάσεσι, φυσικά ἐστι οὐχ ὑποστατικά. οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος τὸ αὐτὸ θέλει, οὐδὲ ὡσαύτως, ὥστε ἡ μὲν θελητικὴ δύναμις καὶ τὸ ἁπλῶς θέλειν φυσικόν, τὸ δὲ τί θέλειν καὶ τὸ πῶς θέλειν, διαφορὰ καθ' ἑκάστην ὑπόστασιν, καὶ ὡς συμβεβηκὸς ὑποστατικόν, καὶ μάρτυς Ἰωάννης ὁ ἅγιος, καὶ ὄντως Χρυσόστομος. οὑτωσί λέγων ἐν βιβλίῳ α'. λόγῳ τέσσαρες καὶ δεκάτῳ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολικήν. ἡ μὲν γὰρ βούλησις, ἔμφυτον καὶ παρὰ θεοῦ, ἡ δὲ τοιάδε βούλησις, ἡμέτερον καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν. ἔτι εἰ ὑποστατικὴ καὶ θελητικὴ δύναμις, καθὰ ἑτερουπόστατός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, ἔσται καὶ ἑτερόβουλος, ἔτι τὰ φυσικὰ ἀδίδακτα. οὐδεὶς γὰρ διδάσκεται πεινῆν ἢ διψᾶν, ἢ κοιμᾶσθαι ἢ ἀναπνεῖν, οὕτως οὐδὲ θέλειν διδάσκεταί τις. πῶς δὲ θέλειν, ἤτοι καλῶς ἢ κακῶς, καὶ τί θέλειν, διδάσκεται. οὐ γὰρ τὸ θέλειν διδάσκει ὁ τοῦ θεοῦ νόμος, ἀλλὰ

γὰρ

suum, cũ homo factus esset, causa nostra morti dedidit: neque enim corpus eius relictum est, aut separatũ ab eius diuinitate: neque corruptum est. Nec eius animus desertus est in inferis. Nec Deus & Pater Filium suum deseruit, sed eum pro nobis contumelias, ignominiam, supplicia, mortem deniq; perferre uoluit, cum nec in crimine ullo, nec peccato teneretur. Itaq; dum pater næ uolũtati etiam usq; ad mortem paruit, ignominiamq; contempsit, uera gloria & honore sempiterno naturam nostram affecit atq; coronauit. Si ij qui naturam unam in Christo concretam & compositam concedunt, duas negant, & naturarum distinctionẽ approbant: quo tandem modo cum duas naturas in Christo ponant, unam tamen dicunt in eo inesse uoluntatem? Sed aiunt, non ad naturam, sed ad personam uoluntatem pertinere. Quo ergo in genere uoluntatis ponetis uim qua uolumus? in quo actionẽ qua simpliciter & omnino uolumus? in quo id quod sub uoluntatem naturaliter cadit, & usum ipsum uolũtatis, id est, uelle? in quo deniq; id quod sub cuiusque uoluntatem pro animi libidine cadit? Nam si uim uolendi & omnino uelle ad personam accommodatis, non uere dicitis. Cùm enim omnes homines ui uolendi præditi sint, & omnino uelint: quæ autem in omnibus personis & rebus singulis, quæ eidem speciei subiectæ sunt, perspiciuntur, naturæ sunt, non personæ propria: nec omnes homines idem uelint, nec eodem modo, efficitur ut uis uolendi & absoluta uoluntas ad naturam pertineat: uelle autem certum quid, aut certo quodam modo sit uniuscuiusq; rerum singularum differentia, &, ut ita dicam, hypostaticum accidens. Testis est sanctus Ioannes & uere Chrysostomus, qui in primo libro commentariorum in epistolam ad Hebræos, oratione decima quarta, scribit his uerbis: Voluntas enim insita est nobis & innata, & à Deo est. Huius autem uel illius rei uoluntas nostra est, & nostri iudicij. Præterea quoniam uis uolendi, quæ personæ attribuitur, ab alio proficiscitur, filius Patris erit etiam diuersæ uoluntatis: ea aũt quæ naturam attingunt, ab alio non traduntur. Nemo enim discit esurire, nemo sitim perpeti, nemo dormire, aut respirare: Ita ne uelle quidem quisquam docetur: quodam autem certo modo siue bene, siue male uelle, & uelle aliquid docetur. Itaque uelle Dei lex docet,

 quando-

γὰρ φυσικὸς ἡμῖν παρ' αὐτοῦ δέδοται. ἀλλὰ τὸ καλῶς θέλειν καὶ τὶ θέλειν, ὥστε τὸ μὲν θέλειν, φυσικόν· τὸ δὲ τὶ ἢ πῶς θέλειν, ὑποστατικόν, καὶ διάφορον πλὴν τῆς ἁγίας τριάδος. ἐκεῖ γὰρ ὡσαύτως καὶ τὰ αὐτὰ θέλουσιν αἱ ἅγιαι τῆς θεότητος τρεῖς ὑποστάσεις, κατὰ τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. ὁ γὰρ εἷς τῆς ἁγίας τριάδος, ὁ σεσαρκωμένος υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ θεός, ὥσπερ φύσιν ἀνθρώπου ἔχει παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ κατὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος διακέκριται πατρὸς καὶ πνεύματος, οὕτω καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος φυσικοῖς ἰδιώμασιν, διακέκριται, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος. δύο φύσεις ἔχων καὶ δύο φυσικὰς ἰδιότητας, ἐξουσιῶδες δεῖ καὶ φυσικόν, ὃ παρὸν σώζει, καὶ ἀποφθείρει τὸν ὅρον τῆς φύσεως, ἆρα οὖν, ἀνεθέλητος ἄνθρωπος ἔσται; οὐδαμῶς. οὐ γὰρ γέγονέ ποτε ἄνθρωπος ἀνεθέλητος, φυσικὴ ἄρα ἡ θέλησις, εἰ ἡ πεῖνα, καὶ ἡ δίψα καὶ τοῦ ὕπνου ἔφεσις, ὀρέξεις οὖσαι ἄλογοι, φυσικαί εἰσιν, ἡ τοῦ λογικοῦ ὄρεξις, ἡ αὐτεξούσιος οὐκ ἔσται φυσική; κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγόναμεν, κατὰ τὸ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον, εἰ γοῦς νοῦν καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον, οὐκ ἀνέλαβεν; οὐκ ἀνέλαβε τὸ κατ' εἰκόνα, μετ' ὀλίγα δὲ μικρὰ καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα ὑποληψόμεθα. εἰ ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβε θέλησιν πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Χριστός, θείῳ ἠθέλησε θελήματι. καὶ πῶς εἰσελθὼν εἰς οἶκον καὶ θελήσας λαβεῖν οὐκ ἠδυνήθη; οὐκοῦν οὐ παντοδύναμον τὸ θεῖον θέλημα, ἀλλ' ἀδύνατον. παῦσαι ὦ ἄνθρωπε ταῦτα ληρῶν, οὐκ ἔστι θείας θελήσεως τὸ ἐφίεσθαι βρώσεως, πόσεως, καὶ τόπον ἐκ τόπου ἀμείβειν. καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης, εἰ καὶ ἀνθρωπίνῃ θελήσει κατ' εὐδοκίαν πατρικὴν ταῦτα ἤθελεν ὁ Χριστός. ἀλλὰ φησίν, οὐ κατὰ φύσιν ἐδώθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ κατὰ τιμήν, ἐν τῷ φάναι τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τῷ αὐτεξουσίῳ τιμήσας αὐτὸν ἀλλ' ἄκουε πάλιν τοῦ πατρός. τοῦτον λόγῳ καὶ εἰκόνι θεοῦ τετιμημένον, οὐκοῦν οὐδὲ τὸ λογικὸν ἕξει κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τιμήν, καὶ ὅρασσοι λέγειν, ὡς οὐ λογικὴν ψυχήν, ἀλλ' ἄλογον ὁ κύριος προσελάβετο.

quandoquidẽ id nobis naturaliter ab eo datum eſt, ſed ut bene & aliquid uelimus. Ex quo fit, ut uelle omnino ad naturam, uelle autẽ, & aliquid, & quodammodo, ad perſonã pertineat, atque diſtinguat, præterquam in ſancta Trinitate. Illic enim cur eodẽ modo, idemque uelint tres ſanctæ illæ diuinitatis perſonæ, natura diuina cauſa eſt. Vnus enim ſanctæ Trinitatis qui carnem ſibi coniunxit Filius, qui idem & Verbum Dei, & Deus eſt, quemadmodum hominis naturam accepit: Pater autẽ & Spiritus ſanctus nõ acceperũt ex eoque à Patre & Spiritu eſt diſtinctus: quod homo factus eſt, ſic proprietatibus iis quæ naturam attingunt humanam, diſcretus eſt à Patre & Spiritu. quod duas naturas habeat, duasque naturales proprietates. Id autem eſſentiam naturamque in eo attingit, quod cum adeſt, ſeruat: cũ abeſt naturæ definitionẽ diſsipat. Eſtne igitur homo expers uoluntatis? certè non. Nemo enim homo unquã ſine uoluntate extitit. An uerò ad naturam uoluntas referẽda eſt? Si fames, ſi ſitis, ſi ſomni cupiditas, quæ à ratione deſciſcunt, in naturalibus ſunt, an nõ appetitio quæ rationi paret, & libera eſt, ad naturam pertinebit? Iam cum ad Dei imaginem & ſimulachrum effecti ſimus ea ex parte quæ intelligentia & libertate continetur, ſi uoluntatem liberam Chriſtus non accepit, profectò ad Dei ſimulachrum nõ fuit effectus. Dicam autẽ nec ita multo pòſt, pauca de ſimulachro Dei, quod ipſe in efficiendis nobis imitatus eſt. Si igitur humanam uoluntatem Chriſtus non accepit, quæ ipſe uoluit, omnia diuina uoluntate uoluerit, neceſſe eſt. Ita cum in domum quampiam clam ingredi uoluit, non potuit. Non igitur diuina uoluntas rerum omnium eſt præpotens, ſed infirma eſt & imbecilla. Has ineptias homo, & nugas pellito. Nõ eſt diuinæ uolũtatis cibi aut potionis cupiditate duci, aut ex loco in locũ redire, aut alia eiuſdẽ generis exeq, ſed humanę. Itaque humana uolũtate Patris pceptis parens hęc uoluit omnia. Sed ita occurrunt nobis hoc loco, ut dicãt, nõ à natura libertatẽ homini datã eſſe, ſed honoris cauſa, ppterea quod Gregorius Theolog. ita dicat, Liberũ arbitriũ ei honoris cauſa tribuit. Sed attende quid rurſus idem pater dicat, Hunc rationis & ſimulachri diuini honore ornauit. Non igit eã partẽ animi, in qua ratio ſita eſt, à natura, ſed honoris cauſa accepit. Sed tẽpus eſt, ut Dñm nõ modò animũ rationis participẽ, uerumetiã rationẽ ſibi cõiũxiſſe demõſtrẽ, & quot modis ad imaginẽ Dei homo factus ſit.

QVO-

ΠΕΡῚ ΤΟῦ ΚΑΤᾺ ΤΊ ΓΕΓΌΝΑΜΕΝ ΚΑΤ᾽ εἰκόνα Θεοῦ.

Κατὰ τὸ λογικόν, καὶ νοερόν, καὶ αὐτεξούσιον, κατὰ τὸ γεννᾶν τὸν νοῦν, λόγον καὶ προβάλλειν πνεῦμα, κατὰ τὸ ἀρχικόν, κατὰ ταῦτα καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι κατ᾽ εἰκόνα. ἔτι δὲ καὶ ἐκ περιουσίας οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὸ ἀγέννητον, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, καὶ γεννητόν, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ, καὶ τὸ ἐκπορευτόν, τὸ ἐπὶ τῆς Εὔας, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἀρχικόν. φύσει γὰρ ἔχει δουλὴν ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ ἐξουσιάζει αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ συνάγειν πᾶσαν τὴν κτίσιν. ἔντε γὰρ θεῷ ἑνοῦται πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, σύνδεσμος γάρ ἐστιν νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως, καὶ ὅτι κατ᾽ εἰκόνα τούτου ἔμελλε γίνεσθαι, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἄγγελος γέγονεν, ἀλλ᾽ ἄνθρωπος. πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων συντεθειμένη, τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν δύο φύσεων ἔχει κατὰ ἀνάγκην, καὶ συγχυσις θεωρεῖται ἐν τῇ ἑνώσει. τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἐναντία εἰσὶ παντελῶς, τὸ μὲν γὰρ πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρόν, τὸ δὲ ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρόν, ἀλλ᾽ ἡνίκα συντεθῇ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, τὰς τέσσαρας ἔχει ποιότητας, θερμότητα, καὶ ψυχρότητα, ὑγρότητα, καὶ ξηρότητα εἰ οὖν ἔνθα σύγχυσις θεωρεῖται, οὐκ ἀνάγκη θεωρεῖσθαι τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῶν συνθέτων, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως. ἀλλὰ φασὶν ὡς ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει φυσικὸν θέλημα, λέγουσι δὲ μανιχαϊκῶς. δύο μόνα εἶναι θελήματα, τὸ ἓν τὸ μέν, τὸ θεῖον, τὸ ἀγαθόν, τὸ δὲ ἕτερον, τὸ διαβολικόν, τὸ πονηρόν, καὶ ἡνίκα μὲν τὸ ἀγαθὸν θελήσει ὁ ἄνθρωπος, τὸ τοῦ θεοῦ ἔχει θέλημα, ἡνίκα δὲ τὸ πονηρόν, τὸ τοῦ διαβόλου. ὢ μανίας ὑπερβολῆς, ὢ σκότους ἀγνοίας τὸ θεῖον θέλημα πανοῦργον, ἢ οὔ; ναί φησιν. εἰ οὖν τὸ θεῖον θέλημα

QVOMODO AD IMAGINEM DEI FACTI SIMVS.

IN ea quidem animi parte quæ ratione, & in ea quæ intelligentia, & quæ libero arbitrio continetur, hęc imago intelligitur: & in eo ꝙ mẽs uerbum gignit & ſpiritum profert: & in eo quod principatum obtinet. Ex his quidem & angeli & homines ad imaginem facti eſſe intelliguntur. Homines autem prę terea ex eſſentia intelliguntur ad imaginẽ Dei effecti, ut ex eo quòd Adam non eſt genitus, & Abel generatus eſt, & Eua proceſsit. Præterea ex eo quòd natura tenet principatũ. Natura enim corpori animus imperat. Et ex eo etiã quòd in hominem quaſi in anguſtum locum quæ creta ſunt, cõcluduntur omnia. Vt enim in Deo comprehendũtur & colligantur communi quodam uinculo, ſic in homine. Eſt enim & eorum quæ intelligentia, & eorum quæ ſenſu continẽtur, nodus & uinculum. Itemq́ ex eo quòd ad eam imaginem & ſimulachrum factus eſt, ad quod gignendus erat Dei filius. Non enim factus eſt angelus, ſed homo. Omnis aũt res quæ ex duabus naturis diſsimilib. concreta eſt, naturales duarum illarum naturarũ proprietas complectatur neceſſe eſt, etiamſi in cõiunctione earum perſpiciatur permixtio. Nam ignis & aqua cum inter ſe contraria ſint (ignis enim calidus & ſiccus eſt, aqua frigida & humida) tamen cum ex quatuor elementis corpus concretum eſt, quatuor p̃ditum eſt qualitatibus calore, frigore, humore & ſiccitate. Quòd ſi in his quę p̃miſcentur neceſſe eſt ineſſe naturales proprietates eorũ ex quib. conſtat, quãto magis in ea coniunctione, quæ omnis permixtionis expers eſt? Sed reſpondẽt, homini à natura nõ eſſe datã uoluntatẽ: dicunq́ id quod Manichæi, duas tantũ eſſe uoluntates: unã quæ à Deo profecta eſt, boni: alterã mali, quã malus genius inſeuerit: & cũ id uult homo quod bonum eſt, Dei: cum id quod malum, diaboli in eo ineſſe uoluntatẽ. O ſingularẽ amentiã, ô ignorationis tenebras. Diuinam uoluntatem quæ omnia facit, utrum homo habet nec ne? certè habet, inquit. Si

μα ἔχει ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἀγαθὸν, οὐ θέλων ἔσται κατ' αὐτοὺς πανοῦργος, ἀλλ' ἀγνοοῦσιν ὡς ἀδύνατον οἱ ἄνθρωποι φύσιν χρήσασθαι πρᾶξει, ἢ ἐνεργῆσαι ἐνέργειαν ἧς τὴν δύναμιν, οὐ κατὰ φύσιν ἔλαβεν. οἷον οὐ δύναται τὸ πτηνὸν μὴ κατὰ φύσιν λαβὸν τὴν τοῦ πέτεσθαι δύναμιν, πτῆναι, οὐδὲ τὸ χερσαῖον βαδίζειν, εἰ μὴ τὴν βαδιστικὴν κατὰ φύσιν ἔλαβε δύναμιν, οὕτω δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐ δύναται ἐνεργεῖν καὶ θέλειν, εἰ μὴ κατὰ φύσιν τὴν θελητικὴν καὶ ἐνεργητικὴν ἔλαβε δύναμιν. οὐδὲ γὰρ νοεῖν δύναται, εἰ μὴ φύσει τὴν νοητικὴν δύναμιν ἔλαβεν, οὐδὲ ὁρᾶν, οὐδὲ τι ἕτερον ἐνεργεῖν. διὸ καὶ πάσῃ φύσει αἱ φυσικαὶ ἐνέργειαι ἐνυπάρχουσι καὶ συνυπάρχουσι, τὰ δὲ θελητὰ καὶ ἐνεργητὰ, οὐ συνυπάρχουσι, καὶ ἡ μὲν φυσικὴ θέλησις. τουτέστιν ἡ θελητικὴ δύναμις, μία. τὰ δὲ θελήματα πολλὰ καὶ διάφορα. φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ, πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς, οὐκ εἶπεν ἡ θεία θέλησις ἐν αὐτοῖς. ἀλλὰ πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. τουτέστι τὰ θελητά, ἰστέον δὲ ὅτι πάντα τὰ θελητὰ τῆς θεότητος, φυσικά εἰσιν, ἄτρεπτος γὰρ οὖσα, οὐ πέφυκεν ἄλλως καὶ ἄλλως θέλειν, ἀλλὰ ἀεὶ ὡσαύτως θέλει, διὸ καὶ ταυτά εἰσι τὰ θελητὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ, ταὐτά ἐστι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ὡς ἡ αὐτὴ αὐτῶν ἡ φύσις. οὐδὲν δὲ ὑποστατικὸν ἐν τῇ ὑπερουσίῳ θεότητι, εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητικὸν τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ γεννητὸν τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ ἐκπορευτὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς εἴπομεν περὶ θελήματος. οὕτω καὶ περὶ ἐνεργείας φαμὲν, ὅτι τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα, διάφορα σημαίνει. ἐνεργείας μὲν γὰρ θεοῦ ἴδιόν ἐστιν, τὸ μὴ μόνον ἐπ' ἄπειρον αἰσθήσεως ἁπάσης ἐπέκεινα εἶναι νοῦ τε καὶ παντὸς αἰῶνος· ἀλλὰ καὶ πάσης οὐσίας καὶ κτίσεως, ἐνέργεια δέ ἐστιν ἡ φυσικὴ ἐκ τῆς οὐσίας, δύναμίς τε, καὶ πάλιν, ἐνέργειά ἐστι φυσικὴ ἡ πάσης οὐσίας, ἔμφυτος κίνησις. καὶ πάλιν, ἐνέργειά ἐστιν, ἡ φυσικὴ, ἡ δηλωτικὴ ἐκ τῆς οὐσίας δύναμις, καὶ πάλιν, ἐνέργειά ἐστιν φυσικὴ καὶ πρώτη, ἡ ἀεικίνητος δύναμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς. τουτέστιν ὁ ἀεικίνητος αὐτῆς λόγος φυσικῶς ἀεὶ ἐξ αὐτῆς πηγαζόμενος. λέγονται δὲ ἐνέργειαι, καὶ πράξεις, ὡς τὸ ὁρᾶν, τὸ λαλεῖν, τὸ ἀναπνεῖν, τὸ περιπατεῖν, τὸ ἐσθίειν, τὸ πίνειν. τουτέστιν, ἡ χρῆ-

homo diuinam habet boni uoluntatē, profectò eorum ratione & sentētia homo autor erit rerum omnium. Non intelligunt autem nullam omnino naturam aliquid exequi posse, cuius facultatem à natura non perceperit. Vt aues nunquam possent uolare, nec terrenæ bestiæ ingredi, nisi natura illis uolādi, his gradiendi uim dedisset. Similis est ratio hominis: neq; enim unquam uelle aut agere quid posset, nisi à natura ei concessa esset uolendi & agendi facultas. Non enim exempli gratia, intelligere, aut uidere, aut etiam quid agere posset, nisi intelligendi & uidēdi & agendi facultatem à natura accepisset. Itaq; ī omni natura naturales actiones & insunt, & una insunt: ea autem quæ cadunt sub uoluntatem aut actionem, non insunt. Ea naturalis uoluntas, id est, uis ea qua uolumus, una est: ea aūt quæ uolumus multa & uaria sunt. Ait enim scriptura, Omnes uoluntates eius sunt in ipsis: non ait, Diuina uolūtas in eis: sed omnes uoluntates eius in ipsis, id est, ea quæ cadunt sub eius uoluntatem. Intelligendum est diuinitatis uolūtates ad naturam pertinere, propterea quòd immutabilis est: nec aliter atque aliter sua natura uelle potest, sed semper eodem modo. Itaq; eadem cadūt sub Patris, Filij, & Spiritus sancti uoluntatem. Quæ enim ad naturam referuntur, Patris, Filij & sancti Spiritus, quòd eadem ortum natura sit, eadem sunt omnia. Nihil autem personarum est propriū in illa summa diuinitate, nisi Patris, à nullo ortum & originem habere & generare: Filij, generatum esse: & processisse sancti Spiritus. Quod autem diximus de uoluntate, idem de ui agendi dicimus actionis uerbum significare diuersa. Actionis enim Dei proprium est, non solum omnem sensum, mentem & secula omnia, sed omnem etiam causam atq; rem quæ nomine appellari potest, infinitis partib. superare, & ultrà progredi. Est enim actio naturalis uniuscuiusq; naturæ uis & motus. Rursus actio est uis naturalis uniuscuiusque essentiæ interpres. Item actio uis est animi intelligentis, naturalis & prima, id est, quæ motu perpetuò agitatur: id est, eius ratio quæ sempiterno motu cietur naturaliterq;, ex eo semper quasi ex fonte manat. Dicuntur etiam actionis operationes, ut uidere, ut loqui, ut respirare, deambulare, comedere, bibere, id est,

τιν πᾶσις φυσικῆς δυνάμεως, καὶ τὰ πάθη δὲ τὰ φυσικὰ, πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται. οἷον, πεῖνα, δίψα, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐνέργειά ἐστιν φυσικὴ, ἡ ἑκάστης οὐσίας δύναμίς τε καὶ κίνησις, ἧς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὄν. πῶς οὖν οὐχ ἕξει τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ κύριος; ἡ γὰρ ἀνυπαρξία τῆς φυσικῆς ἑκάστου ἐνεργείας, ἀνυπαρξίαν ὑπάρχει τῆς φύσεως. εἰ οὖν οὐκ ἔχει ἀνθρωπίνην φυσικὴν ἐνέργειαν, οὐδὲ φύσιν ἔχει ἀνθρωπίνην. ὧν γὰρ ἡ φύσις διάφορος, τούτων καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια διάφορος. ἕτερον οὖν ἐνέργειαν, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργεῖν, καὶ ἕτερον, τί καὶ πῶς ἐνεργεῖν, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργητόν. τουτέστιν τὸ ἐνέργημα, καὶ ἕτερον τὸ ἐνεργητικόν. ἢ ἕτερον ἐνεργῶν ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστιν, αὐτὴ ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις. τουτέστιν τὸ δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἐνεργεῖν δὲ τὸ κεχρῆσθαι τῇ ἐνεργητικῇ δυνάμει, τί δὲ ἐνεργεῖν ἐστιν ὁρᾷν, νοεῖν, ἀκούειν, περιπατεῖν, ἐσθίειν, πίνειν. πῶς δὲ ἐνεργεῖν ἐστιν, καλῶς, ἢ κακῶς, ἐνεργητικός δέ ἐστιν, ὁ ἔχων δύναμιν τοῦ ὁρᾷν. οἷον, ὁ ἄγγελος, ὁ ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἤγουν ἡ ὑπόστασις, ἤγουν ἐνέργεια, ποτὲ μὲν σημαίνει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ τὸ ἐνέργημα· ἡ μὲν οὖν ἐνέργεια. τουτέστιν, ἡ δύναμις ἡ ἐνεργητικὴ, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, φυσικόν. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν. καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἐνεργεῖν, ἐνεργητικὸν γὰρ ἄνθρωπος ζῶον, τὸ δὲ ἐνέργημα, οὐ μόνον φυσικὸν. ἀλλὰ καὶ ὑποστατικὸν, ἐπὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐπὶ γὰρ τῆς ἁγίας τριάδος, φυσικὰ πάντα τὰ θελητὰ καὶ ἐνεργητὰ, διὸ καὶ ταὐτὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἐπὶ δὲ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, οὐδὲ τὸ αὐτὸ θελητόν, οὐδὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῆς χρήσεως. ἑκάστη γὰρ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ὑπόστασις, ἰδίαν ἔχει κίνησιν, καὶ ἰδιαιρέτως θέλει καὶ ἐνεργεῖ. διὸ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο φύσεις, δύο ἐνέργειαι φυσικαί. ἵνα ἢ θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ δύο θελήσεις, καὶ διαφόρως θέλειν, κατὰ τὴν φυσικὴν τῶν δύο φύσεων διαφορὰν θείως καὶ ἀνθρωπίνως· πανσθενῶς καὶ ἀπαθῶς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύ-

omnis naturalis facultatis functiones & munera. Pleraque etiam eorum quæ natura patimur, actionum appellãtur nomine, ut fames, sitis, quæque sunt eius generis. Atque ut rem in pauca conferam, actio est naturalis cuiusque naturæ uis & motio, qua separata res in nihilum recidit. Quid est ergo quamobrem Christus naturæ humanæ actionem non habeat? cum præsertim sublata naturali cuiusque actione, naturæ interitus consequatur. Si ergo non fuit in eo naturę humanę naturalis actio, ne natura quidem humana in eo fuit. Quorũ enim naturæ diuersæ sunt, eorum etiam tam uoluntates quã actiones differunt. Aliud autem est agere, aliud agere quid, aut quodam modo: ut aliud est id quod agitur, id est, actio: aliud id quod agere potest, & aliud id quod agit. Atque actio quidem est ipsa uis agendi, id est, ui agendi ualere. Aliquid autem agere est, ut cernere, intelligere, audire, deambulare, comedere, potare. Quodam modo agere, est bene aut male. Id autẽ agere potest, quod ui agendi est præditum, ut angelus & homo. Id autem agit, quod ui agendi utitur, cuiusmodi sunt res singulæ. Quod si actio alias uim agendi nostrã significat, alias agere, interdum ipsam, ut ita dicam operationem, certe actio, id est, ipsa uis agendi & agere ad naturam pertinent. Omnes enim homines agendi ui præditi sunt & agunt, propterea quod homo est animal natũ ad agendum. At ipsa operatio non solum naturæ est, sed etiam rerum singularũ, id est, personarum duntaxat in hominibus & angelis. Nam in sancta Trinitate naturę sunt omnia, & quę sub uoluntatem cadunt, & quæ sub uim agẽdi, ob eamque causam eadem sunt trium personarum. Angelorum autem & hominum non est idem subiectum uolũtati, nec actioni: nec in eis idem est his facultatibus utendi modus. Est enim in quoquo angelo & homine suus motus & appetitus, alioque ac alio modo & uolunt & agunt singuli. Quapropter in Domino nostro Iesu Christo, quoniam duæ sunt naturæ, duæ etiam actiones sunt quæ naturam attingunt, ut sit & Deus perfectus, & homo perfectus: itemque duæ sunt uoluntates, quibus alio atque alio modo uult pro naturali duarum naturarum distinctione, ut Dei more & hominum more: sed ita ut qua ex parte natura est diuina, modo quodam omnia cohibente, & ab omni perpessione libero: qua autem humana na-

νην φύσιν, καὶ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο τὸ φυσικὸν ἐνέργημα. ἄλλο γὰρ ἐνέργημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἄλλο τῆς ἀνθρωπίνης, οὐ γὰρ τὰ τῆς θείας φύσεως ἐνεργητά, εἰσὶ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐνεργητά, οὐδὲ τὰ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης. οὐ γὰρ δημιουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οὐδὲ τρώγει ἡ θεία φύσις, οὐδὲ μεταβαίνει ἐκ τόπων εἰς τόπους. εἰ καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἡ θεία ἐνεργεῖ ἐνέργειαν· εἷς δὲ ὁ ἐνεργῶν ταῦτα κἀκεῖνα, ὅτι μία ὑπόστασις, εἰ γὰρ τῇ ἀνθρωπίνῃ οὐκ ἀνέλαβεν ἐνέργειαν, οὐκ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος, οὐκ ἐνόησεν, οὐκ ἐλογίσατο, οὐκ ἔφαγεν, οὐκ ἔπιεν, οὐκ ᾔσθετο βρώσεως, οὐ περιεπάτησεν, οὐκ εἶδεν, οὐκ ἤκουσεν, οὐκ ἀνέπνευσεν. οὐδέ τι τῶν ἀνθρωπίνων διεπράξατο, οὐδ᾽ ὅλως ἄνθρωπος γέγονε. φησὶ γὰρ ὁ Νυσσαεὺς Γρηγόριος, φθέγγεται μὲν, ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον, ὁ τὰ ἡμέτερα πάθη οἰκειωσάμενος· ἐπάγει δὲ τὴν δευτέραν φωνὴν, τὸ ὑψηλόν τε καὶ θεοπρεπὲς βούλημα κρατηθῆναι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας θέλων. ὁ γὰρ εἰπὼν μὴ τὸ ἐμὸν, τὸ ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ ἐσήμανεν, προσθεὶς δὲ τὸν σὸν ἔδειξε τὸ συναφὲς τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν πατέρα θεότητος. ἧς οὐδεμία θελήματος ἐστὶν διαφορὰ διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως. τούτων οὕτως διηκριβωμένων, καὶ διεσμιλευμένων, εἴδωμεν εἰ λέγει τὰ ἅγια εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες. ταῦτα πάντα ἔχειν τὸν κύριον, ἢ οὔ, ὅτι μὲν οὖν εἶχε ψυχὴν ἀνθρωπίνην· φησὶν αὐτὸς ὁ κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτὴν, καὶ πάλιν καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. ὅτι δὲ καὶ σῶμα εἶχε, μάρτυς ὁ Ἰωσὴφ, ὁ αἰτήσας τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ κηδεύσας καὶ θεὶς ἐν τῷ τάφῳ. ὅτι δὲ καὶ τὴν τῶν μελῶν εἶχε διοργάνωσιν, μάρτυς ἡ τὴν κεφαλὴν ἀλείψασα μύρῳ, καὶ τοὺς πόδας βρέξασα τοῖς δάκρυσι, καὶ οἱ ἧλοι οἱ ἐμπαρέντες ἐν ταῖς παλάμαις καὶ τοῖς ταρσοῖς τῶν ποδῶν, ἡ λόγχη ἡ νύξασα τὴν πλευρὰν, καὶ ὁ ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ στῆθος μαθητὴς, ἡ γλῶσσα ἡ εἰποῦσα, ἐάν τις διψᾷ ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω, τὸ στόμα μεταδοτικὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος. οἱ ὀδόντες καὶ ὁ φάρυγξ οἵ τε μόντες τὸ πάσχα, καὶ ἡ ἐν τῷ στομάχῳ παραπέμψασα αὐτὸ, τότε ἧπαρ τὸ ἐξαιματῶσαν, ὅ τε κόπος ὁ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας γενόμενος. ὑπὲρ ταθέντων τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων, ὥς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος. ἥ τε περιτομὴ τῆς ἀκροβυστίας, καὶ οἱ γλουτοὶ οἱ ἐπὶ τοῦ ὄνου κεκαθικότες.

na natura est, imbecillo quodam, & ꝑpessioni admixto uelit omnia. Et alia quidē atq; alia in eo naturalis actio est. Alia est enim naturæ diuinæ, alia humana actio: ut alia natura diuina, alia humana agere in eo potest. Nam nec ea agere potest natura diuina, quæ humanę sunt, nec natura humana, ea quę sunt diuinæ propria. Vt exempli causa, non res creat & molitur natura humana, nec diuina comedit, aut loco mouetur. Etsi autē natura diuina per humanam hæc agit, tamen unus est q hęc & illa agit omnia, quòd ex his duabus naturis una persona constet. Si enim humanam actionem non accepit, nec uixit ut homo, nec intellexit, nec cogitauit, nec comedit, nec bibit, nec cibum gustauit, nec ambulauit, nec uidit, nec audiuit, nec respirauit, nec ullū eorum munerum executus est, quę naturam attingunt humanam. Ex quib. efficitur eum hominem non fuisse. Ait enim B. Gregorius Nissenus: His ita digestis & subtiliter disputatis, uideamus num sancta Euangelia Apostoli, sanctiq; patres Christum hæc habuisse omnia confirment. Ac animum quidem humanum in se fuisse, ipse in Ioannis euangelio asserit his uerbis: Possum ego animam meam ponere, & iterum eam accipere possum. Et rursus: Et animam meā pono pro ouibus meis. Eum corpus habuisse Ioseph testatur, qui corpus eius & petiuit, & curauit, & sepeliuit. Membrorum etiam cōpositionē in eo fuisse, testis est illa meretrix quæ & caput eius unguento ꝑfudit, & pedes lachrimis lauit: testes sunt & claui, quibus manus ac pedes perforati sunt: testis lancea, quæ eius latus aperuit: testis discipulus, qui supra pectus eius recubuit: testis lingua quę dixit: Si quis sitit, accedat ad me, & bibat: testatur os ꝙ Spiritū sanctum impertiuit: testes dentes, qui pascha comminuerunt: guttur, quo in stomachum pascha illapsum est: iecur, quod pascha in sanguinem uertit: testis præterea fatigatio, quam ex itinere suscepit, cum artuum commissuræ dissolutæ distractæ'que essent, ut placet diuo Basilio: testis est etiam præputij amputatio: testes clunes, qui in asino sederunt.

κότες. αἵ τε κατὰ τὴν τῶν νώτων μάστιγες, τὰ ῥαπίσματα τῶν παρειῶν, σὺν τοῖς ἐμπτύσμασι τοῦ προσώπου. ὅτι δὲ καὶ τομὴν καὶ ῥεῦσιν ἐδέξατο τὴν ἐμὴν, μάρτυς ἡ πλευροτομὴ, οἱ ἧλοι, ἡ λόγχη, τὸ πτύσμα, ὁ ἱδρὼς, τὸ ῥεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ. ὅτι δὲ καὶ τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας καὶ τὰ πάθη ἀνέλαβε, μάρτυς αἱ διὰ τοῦ σώματος τοῦ ἀκηράτου τῆς παναγίας αὐτοῦ ψυχῆς ἐνέργειαι. εἶδε γάρ φησι τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔκλαυσεν. ἤκουσέ τε ὅτι Ἰωάννης ἐβλήθη ἐν τῇ φυλακῇ, ἥ τε τοῦ μύρου ὀσφραντικὴ αἴσθησις, καὶ ἡ φωνὴ ἡ ἐγείρασα Λάζαρον, καὶ ἡ γεῦσις, ἡ τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους ἀποστραφεῖσα συνήθως τὴν ἀηδίαν. οὐ γὰρ δήπου ταῦτα θείας ἐνέργεια φύσεως, καὶ ἡ ἁφὴ τοῦ λεπροῦ, ἥ τε βάδισις, καὶ ἡ τῶν χειρῶν ἐπὶ σταυροῦ ἔκτασις. ἐκ μὲν τῆς φυσικῆς δυνάμεως, ἡ θρέψις τοῦ σώματος καὶ ἡ αὔξησις. μακαρία γάρ φησιν ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας, καὶ τὸ παιδίον ηὔξανεν ἡλικίᾳ, ἐκ δὲ τῆς αἰσθητικῆς, ὡς ἐμψύχου, ἀλόγου δὲ φύσεως, ἡ αἴσθησις, ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα. ὕστερον γάρ φησιν ἐπείνασε, καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διψᾷ, ἡ τῆς βρώσεως. ἐπιθυμίᾳ γάρ φησιν ἐπεθύμησα φαγεῖν τὸ πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν, ὁ θυμός. ἐταράχθη γάρ φησι τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, ἡ πέψις τῶν βρωμάτων καὶ τοῦ ποτοῦ, καὶ ἡ ἐξαιμάτωσις. πόθεν γὰρ ὁ ἱδρὼς, ὁ πτύελος, τὸ σωτήριον αἷμα, καὶ ὕδωρ, εἰ οὐκ ἐκ πέψεως; ᾐσθάνετο μὲν γὰρ καὶ πᾶσιν ἐκέχρητο, ἀλλ' οὐκ ἐμπαθῶς, ἀλλὰ φυσικῶς, καὶ ἐτρέφετο, οὐ καθ' ἡδονὴν ἐμπαθῆ, ἀλλὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὑποκρεύσαντος. εἰ γὰρ καὶ μὴ εἶδε τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα διαφθορὰν, ἀλλὰ τὸ μὴν καὶ ῥεῦσιν φυσικῶς ὑπέμεινε. διαφθορὰ γάρ ἐστιν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη τὸ σῶμα ἀνάλυσις, καὶ πρὸ πάντων, ἡ αὐτὴ ζωὴ, ἥτις ἐστὶ τοῦ ζῴου ἐνέργεια πρώτη, ἐκ τῆς ψυχῆς μεταδιδομένη τῷ σώματι, τὸ δὲ σπερματικὸν, καὶ γεννητικὸν, οὐκ ἔχειν. ἀμετάπτωτα γὰρ τῶν θείων ὑποστάσεων τὰ ἰδιώματα, καὶ ἀδύνατον τὸν πατέρα, ἢ τὸ πνεῦμα γενέσθαι υἱόν. διὸ οὐδὲ γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου εἰ μὴ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα μείνῃ ἀμετάβλητον τὸ ἰδίωμα. ἔπειτα ὑπόστασις ὁμοφυεῖ ὑποστάσει μίγνυται, οὐκέτι δὲ ἄλλη ὑπό-

runt: & flagra, quibus eius tergus cæsum est: testes deniq; colaphi & os consputatum. Eum autē recepisse diuisionem & fluxum, testes sunt claui, lancea, sputū, sudor, sanguis & aqua, quæ ex latere eius manarunt. Participem autem eum fuisse animi & actionum & motionum, argumento sunt sanctissimi illius animi eæ, quas per incorruptum corpus exequebatur, actiones & munera. Vidit enim ciuitatem Hierusalem & fleuit. Vnguenti odor sensu perceptus: testis est & uox quæ Lazarū ab inferis excitauit: gustatus fellis & aceti, quorum ingratum saporem natura duce repudauit: non enim sunt hæ naturæ diuinę actiones: testis est etiam lepræ tactus & ingressus, manuumq; in cruce dilatatio. Quòd si naturalem facultatem uimq; spectemus, idem testabitur corporis tum nutricatio, tum incrementa. Beatus enim uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti. Et puer crescebat ætate, ut ait scriptura. Ex ui sentiendi animatus fuisse intelligitur. Est autem naturæ, quæ rationis est expers, sensus, motus, qui suos habet impetus, fames, sitis. Scriptū est enim. Postea esuriuit. Et in cruce dixit, Sitio. Cibi etiam cupiditas. Ait enim, Desiderio desideraui hoc pascha mādūcare uobiscum: & ira: Turbatus est, inquit, spiritu, & protestatus est, & dixit: Vnus ex uobis me tradet: hoc etiam concoctio cibi & potus indicat, eorumq; in sanguinem mutatio. Vnde enim sudor, unde sputū, salutarisq; cruor & aqua, nisi ex cibi cōfectione? Hæc enim omnia sensit, eisq; sic usus est, non ut perturbationibus parēret, sed ducem naturam in eis sequeretur. Capiebat etiam cibum nō ut uoluptati à ratione auersa sentiret, sed ut uires reficeret. Est enim sanctissimum eius corpus, nullum interitum sensit, tamē diuisionem fluxumq; naturaliter pertulit. Interitus enim corporis est, cum in ea unde constat occidit. In primis autem in eo fuit ipsa uita, quæ est prima animantis actio: & motus, quē corpori animus impertit. Vim aūt gignendi non habuit, propterea quòd stabiles sunt & immutabiles diuinarū personarum proprietates: fieriq; nō potest, ut Pater aut Spiritus efficiatur Filius. Itaq; hominis Filius factus nō est, sed solius Dei, ut immutabilis ꝓprietas permaneat. Præterea persona cum persona eiusdem naturæ permisceri solet, non alia aūt est iam per-

ὑπόστασις τοιαύτη, ὁ υἱὸς θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, εἷς γὰρ μονογενὴς υἱὸς, μόνος ἐκ μόνου πατρὸς, καὶ μόνος ἐκ μόνης μητρὸς, υἱὸς θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, Ἰησοῦς Χριστοῦς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἔτι δέ. εἰ καὶ φυσικὴ ἡ μίξις διὰ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαίας. δυνατὸν γὰρ ἄνθρωπον ζῆν, καὶ εἶναι ἄνθρωπον μὴ μιγνύμενον, καὶ πολλοὶ γεγόνασι τούτων τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένοι. αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ σῶμα, ἰδίαν οὐκ ἔχειν ἐνέργειαν εἰ μὴ τὸ μὴν καὶ ῥεῦσιν, ἅτινα πάθη εἰσὶν, οὐκ ἐνέργειαι, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, ψυχῆς σώματι κεχρημένης, ἀριδήλως εἰσὶν ἐνέργειαι, οὐ θεότητος ἡ ταραχή. νῦν γὰρ φησὶν ἡ ψυχή μου τετάρακται, ἡ λύπη καὶ ἡ ἀδημονία. ἤρξατο γὰρ λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, ὥστε περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου, ἡ δειλία τοῦ θανάτου. πάτερ γὰρ φησὶν εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα, οὐ θεότητος. ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀεὶ ζῶον καὶ ἀθάνατον, ἀλλὰ ζώου τουτέστιν, οὐσίας ἐμψύχου καὶ αἰσθητικῆς, ἐκ δὲ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ νοερᾶς, τὴν σοφίαν, προέκοπτε γὰρ σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ. οὐ γὰρ τῇ θείᾳ σοφίᾳ προέκοπτεν, ἐξ ἄκρας γὰρ συλλήψεως, τελεία γέγονεν ἕνωσις, καὶ ἄκρα συνάφεια, καὶ οὐ προσθήκην θείας τινὸς δυνάμεως ἔσχεν, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ προέκοπτεν. κατὰ γὰρ τὸ μέτρον τῆς σωματικῆς ἡλικίας, ἡ ἀνθρωπίνη ἐν αὐτῷ σοφία ἐδείκνυτο. ὥσπερ γὰρ ἐξ ἄκρας συλλήψεως τέλειον βρέφος ἐγένετο, οὐ κατὰ μικρὸν διαρθρουμένου, καὶ διοργανουμένου τοῦ σώματος. καθὼς φησὶν ὁ μέγας καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος, ἐν τῷ, εἰς τὸ γενέθλιον λόγῳ, οὕτως καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπίνῃ καὶ θείᾳ σοφίᾳ, ἐξ ἄκρας συλλήψεως γέγονεν, ὡς ἄνθρωπος δηλονότι. ὡς γὰρ θεὸς, οὐ γέγονε τέλειος ἐν θείᾳ σοφίᾳ, ἀλλ' ἦν ἀιδίως. κατὰ δὲ τὴν τῆς ἡλικίας τοῦ σώματος προκοπὴν ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ἐν αὐτῷ τελείας σοφίας ἔκφανσις, προκοπὴ ἐλογίζετο, εἰ δὲ σοφίαν ἔσχεν ἀνθρωπίνην, πάντως καὶ νοῦν. σοφία γὰρ, νοῦ γέννημά τε καὶ δύναμις, καὶ ὁ ἀπόστολος δέ φησιν. ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα δὲ οἱ ἅγιοι πατέρες, κατὰ τὸ νοερὸν ἐκλαμβάνουσιν, ὧν τὰς μαρτυρίας ὑπετάξαμεν. εἰ οὖν τὸν κατ' εἰκόνα αὐ-

persona eiusmodi Filius Dei & hominis Filius, nisi Deus & homo Iesus Christus, Dei Filius. Iam uerò ut sit hæc permixtio naturę consentanea ad hominum genus explendum, at necessaria non est, præsertim cum fieri possit, ut homo & sit & uiuat sine ulla cõtrectatione: multiq; extiterunt homines qui nunquam huic uoluptati operam dederũt. Corporis enim nulla est propria actio pręter fluxum & diuisionem, quę perpessiones sunt, non actiones. Cætera omnia cum animus corpore utit̃, perspicuè sunt actiones. Perturbatio aũt non est diuinitatis: Nunc, inquit, anima mea turbata est, nec tristitia & anxietas: Cœpit enim contristari & angi: &, Tristis est anima mea usque ad mortem. Nec metus mortis: Pater, inquit, si fieri potest, trãseat à me calix iste. Nec mors. Hæc, inquam, omnia nõ sunt diuinitatis (est enim diuinitas expers perturbationum, perpetuaque uita tenetur nulla morte cõsequente) sed animalis, id est, naturę animi & sensus compotis. Animo autem, qui rationis & intelligentiæ est particeps sapientiam est consecutus quoniam sapiẽtia & ætate profecit: neq; enim in diuina sapientia progressum fecit. A prima enim conceptione completa fuit coniunctio, & summa naturarum coagmentatio: nec ullam diuinæ uirtutis habuit accessionem, sed in humana sapientia progressum fecit. Nam pro ætatis corporeæ modo & progressu humana in eo sapientia apparebat: quandoquidem tanquam à prima conceptione infans perfectus extitit, habuitq; digesta & composita membra corporis: propterea quòd nõ pedetentim & sensim membrorum eius facta est delineatio & compositio, quemadmodũ ait Magnus diuinisq; rebus eruditissimus Basilius in oratione quã in Domini natalitijs habuit: Sic humana & diuina in eo sapientia à prima conceptione perfecta fuit, qua scilicet ex parte homo erat. Nam ut Deus non cœpit esse perfecta Dei sapientia, sed erat æterna. Progressu autem ætatis corporis, humanæ sapientiæ quæ in eo perfecta erat, documentum & specimen progressus habebatur. Quòd si humana sapientia fuit præditus, fuit etiam intelligentia. Sapientiæ enim intelligẽtia uis & origo est. Itaq; Apostolus ait: Nos aũt sensum Christi habemus. Et patres quorũ testimonia annexuimus imaginem Dei quæ in nobis est, ad mentẽ & intelligentiã exponendo accommodant. Si igitur homi-

τοῦ γενόμενον ἀνέλαβεν ἄνθρωπον, ἥτιν φύσιν ἀνθρωπότητος, πάντως νοερὰν καὶ λογικὴν φύσιν ἀνέλαβον, ἀνέλαβε δὲ καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον, ὥσπερ γὰρ τὴν ἄλογον ἀνέλαβεν ὄρεξιν τὴν ὑπὸ πειθῆ λόγῳ, οὕτω καὶ τὴν λογικήν. οὐ γὰρ ἄνθρωπος, καὶ ἄλογον φύσιν ἀνέλαβεν, εἰ γὰρ ἄνουν καὶ ἄλογον φύσιν ἀνέλαβεν. οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ λόγον ἀνέλαβε. νοερὰ γὰρ καὶ λογικὴ φύσις, ὁ ἄνθρωπος, ἄρα οὖν πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες, ὥσπερ δύο τὰς φύσεις, εἶπον ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ πάντα τὰ φυσικὰ ἰδιώματα διπλᾶ. ἀδύνατον γὰρ φύσιν συστῆναι ἄνου τῶν συστατικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων. ἐξ ἀνάγκης τοιγαροῦν δύο φύσεις αὐτοῦ λέγοντας, δύο λέγειν δεῖ αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα, τουτέστιν τὰς θελητικὰς δυνάμεις. εἶχε γὰρ ὡς θεὸς φύσει, θέλησιν θείαν καὶ παντοδύναμον. καὶ ὡς φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, εἶχε τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, καθ᾽ ἣν ἠθέλησε λαθεῖν εἰς οἶκον εἰσελθὼν καὶ οὐκ ἠδυνήθη. οὐ γὰρ δήπου ὡς οἶμαι τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει τὸ ἀδύνατον ὑπογράψεις, εἶχεν οὖν τῆς θείας αὐτοῦ ψυχῆς τὴν θελητικὴν δύναμιν, καὶ κατὰ ταύτην ἤθελε τὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατὰ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ θέλησιν, ἐκινεῖτο πρὸς τὰ οὐράνια, ὥσπερ τῇ θείᾳ θελήσει τὰ θεῖα ἤθελεν. ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ Χριστὸς ὁ θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος. ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἐναντιότητα γνώμης ὑπετάσσετο γὰρ αὐτεξουσίως ἡ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις, τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ πατρικῷ θελήματι. καὶ ταῦτα ἤθελεν, ἃ ἤθελεν ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις, θέλειν αὐτήν. ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὑπετάγη ἡ τοῦ Ἀδὰμ θέλησις τῷ θείῳ θελήματι, ἀλλ᾽ ἡ γνώμη αὐτοῦ τὰ ἐναντία ἠθέλησεν τοῦ θείου θελήματος. καὶ τοῦτο ἦν ἡ παράβασις, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐξ Ἀδὰμ κατὰ πάντα ὑπήκοος γέγονε τῷ θείῳ θελήματι, ἑκάστη δὲ ὑπόστασις κατ᾽ οἰκείαν γνώμην παρήκοος γέγονε τοῦ θείου θελήματος. πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν ἀπόστολον, διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πατρικῇ εὐδοκίᾳ γενόμενος ἄνθρωπος, φύσιν μὲν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβε, καὶ φυσικὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, ὑπόστασιν δὲ ἀνθρωπίνην οὐκ ἀνέλαβεν. ἵν᾽ ἡ φυσικὴ τῆς ἀνθρωπότητος θέλησις, μὴ κατ᾽ οἰκεῖον ὑποστατικὸν καὶ γνωμικὸν θέλημα πο-λιτεύ-

hominem, in quo efficiendo simulachrum suum imitatus est, sibi coniunxit, id est, humanam naturam, certè naturam quæ intelligentia & ratione cõtinetur assumpsit. Si appetitum assumpsit rationi obediẽtem, eum etiam qui rationis est particeps. Neq; enim naturam accepit mentis & rationis expertem. Si enim mentis & rationis expertem naturã assumpsisset, haud sanè homo esset. Nunc eam quæ rationis est particeps sibi coniunxit, quandoquidem homo natura est rationis cogitationisq; particeps. Itaq; ut omnes sancti patres duas naturas, sic omnes duplices proprietates quę naturas attingũt, in Domino nostro Iesu Christo posuerunt. Neq; enim natura ulla sine proprietatibus ijs, quæ eam efficiunt, constare ullo modo potest. Qui igitur duas eius naturas fatentur, ij fateantur necesse est duas eius uoluntates, id est, duplicem uim uolendi, quæ ad naturam pertinet. Habet enim natura Deus uoluntatem diuinam, quæ omnia potest: & ut natura factus homo, uoluntatem humanam habebat, qua clàm domum ingredi non potuit, cum uellet. Neq; enim certè, ut opinor, diuina eius uoluntas circumscribi poterat. Erat quidem certè in eius animo humano uis uolendi, qua ipse res eas uolebat quæ naturam attingunt humanam, & animi sui uoluntate ad res humanas ferebatur: quemadmodum diuina ea quæ Dei sunt unus & idem Filius Dei Christus, Deus perfectus, & perfectus homo uolebat. Nec uerò in eo sententiæ erat ulla repugnantia. Obtemperabat enim ultro diuinæ illius & paternæ uoluntati uoluntas ipsius humana, eademq; uoluit eam uelle diuina. Quoniam enim Adamus Dei imperio non paruit, sed arbitratu suo contrà quàm diuina uoluntas præscriberet fecit, id quod præcepti uiolatio est: nec quisq; eorum qui ex Adamo prodierunt, in omnibus diuinæ uoluntati obediuit, singuliq; homines diuinam uoluntatem ultrò ac sponte defugerunt (omnes enim peccauerunt, ut ait Apostolus, & egent Dei gloria) Dei Filius salutari Patris uoluntate factus est homo, naturam'que humanam sibi unà cum humana uoluntate, quæ naturæ est, coniunxit: hominis autem hypostasin non coniunxit: ne naturæ humanæ uoluntas, quæ naturæ attribuitur, uoluntate ea quæ hypostasin attingit, diui-

λιτεύσηται ἐναντίως, γὰρ τοῦ θείου θελήματος, ἀλλ' αὐτεξουσίως κατὰ πάντα ὑπήκοος γένηται, καὶ οὕτως λυθῇ ἡ ἀρχαία παράβασις, καὶ πάλιν εἶχεν ἀνθρωπίνην θέλησιν κατὰ Μάρκον Εὐαγγελιστήν. ὅτι εἰσελθὼν εἰς οἶκον ἠθέλησε λαθεῖν καὶ οὐκ ἠδυνήθη, πάντοδύναμος ἄρα ἡ θεία θέλησις, καὶ οὐκ ἀδύναμος δὲ ἡ ἀνθρωπίνη, ἀνθρωπίνῃ οὖν θελήσει ἠθέλησε, τῆς θείας αὐτοῦ θελήσεως εὐδοκησάσης καὶ καιρὸν δεδωκυίας τῇ ἀνθρωπίνῃ αὐτοῦ χρήσασθαι φύσει τοῖς ἰδίοις. θελῆσαι λέγω καὶ μὴ δυνηθῆναι, καὶ πάλιν, πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. τουτέστιν τὸ τοῦ θανάτου, ἰδοὺ ἡ φυσικὴ τῆς ζωῆς ὄρεξις, καὶ ἐπιθυμία, ἣν φυσικῶς λογικά τε ζῶα καὶ ἄλογα κέκτηνται, πλὴν τὸ μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα. ἀλλὰ τὸ σόν, ἰδοὺ ἡ φυσικὴ καὶ λογικὴ τοῦ νοῦ ὄρεξις, ἡ αὐτεξούσιος καὶ κριτικὴ καὶ χαλιναγωγὸς τῆς ἀλόγου ὀρέξεως. μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα, ἀλλὰ τὸ σόν, τὸ ἐμόν, τὸ ἀνθρώπινον καθὸ οὐ κοινωνός σου εἰμί. οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος σὺ καθὼς ἐγὼ γέγονας, οὐδὲ πάθη ἀνθρώπινα ἀνεδέξω, ἀλλὰ τὸ σόν, τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ σοῦ, οὗ κοινωνός εἰμι, ὡς καὶ τῆς φύσεως τῆς θεότητος. οὐ γὰρ καταβέβηκα ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. οὐχ ἵνα ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ ἐναντία τῷ σῷ θελήματι ἡ ἀνθρωπίνη μου πολιτεύσηται θέλησις, ἀλλ' ὑπήκοος τῷ σῷ θελήματι γένηται. καὶ τὸ θελητὸν τῆς σῆς θελήσεως, καὶ τῆς ἐμῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως γένηται. θέλημα γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ εὐδοκία, τὸ παθεῖν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, ἐφ' ᾧ καὶ σεσάρκωτο. ἐνταῦθα γὰρ τὸ θέλημα, οὐ τὴν θέλησιν, ἀλλὰ τὸ θελητὸν ὑπεμφαίνει. οὐ γὰρ τὴν θείαν θέλησιν ποιῆσαι αὐτῷ πρόκειται. αὕτη γὰρ ἄκτιστός τε καὶ ἄναρχος, ἀλλὰ τὸ θελητὸν ὅπερ ἡ θεία θέλησις ἤθελε, καθὼς καὶ τὸ πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς ἐκπληρέον. οὐ γὰρ πολλαὶ θελητικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μία· οὔτε ἡ θελητικὴ τοῦ θεοῦ δύναμις ἐστὶν ἐν τοῖς ἁγίοις, ἐπεὶ καὶ φύσις. ὧν γὰρ ἡ θέλησις μία, τούτων καὶ ἡ φύσις μία, ἀλλὰ τὰ θελήματα τοῦ θεοῦ εἰσὶν ἐν τοῖς ἁγίοις, τουτέστιν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ. δέδεικται τοίνυν ὡς εἶχεν ὁ Χριστός, ὥσπερ δύο φύσεις, οὕτω καὶ δύο θελήσεις φυσικάς, καὶ δύο ἐνερ-

næ uoluntatis præſcriptione diſcederet, ſed ei ſponte parêret in omnibus: atq; ita, ut uetus peccatum obliteraretur. Præterea uoluntatem humanam habuit, B. Marci Euangeliſtæ ſententia, quòd clam domũ ingredi uoluit, nec potuit. Rerum igitur omnium præpotens diuina eſt uoluntas, non imbecilla: imbecilla uerò humana. Ita uoluntate humana uoluit, cum diuina eius uoluntas approbaſſet, humanæq; ipſius naturæ utendi ſuis, uoluntate dico nõ poteſtate dediſſet facultatẽ. Alio quoque loco ait: Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, id eſt, mortis poculum. Hic eſt naturalis uitæ appetitus & cupiditas, quam naturaliter animantes tam eæ quæ ratione utuntur, quàm eæ quæ eius ſunt expertes, conſecutæ ſunt. Veruntamen non mea uoluntas fiat, ſed tua. Ecce naturalis rationisq; compos mentis appetitio, quæ & poteſtate & iudicio ſuo, & quaſi freno quodam appetitum eum qui rationis eſt expers, coërcet: Non mea, inquit, uoluntas fiat, ſed tua. Volũtas mea humana eſt, qua nullum tecum habeo cõmercium: neq; enim, ut ego, ſic ut homo factus es, nec humanas perpeſſiones recepiſti: ſed uoluntas tua mihi tecum communis eſt, qua & naturæ diuinitatis ſum particeps. Non enim deſcendi, ut id quod uellem facerem, ſed id quod tu qui me miſiſti: nõ ut humana mea uoluntas ſuo arbitratu tuæ repugnet, ſed ut tuæ pareat: & quod uoluntati tuæ placet, id humana mea approbet. Volũtas enim Patris eiusq; decretũ in eo poſitum erat, ut ipſe Chriſtus pro mundi ſalute mortem perferret, cuius cauſa ſibi naturã humanam coniunxerat. Hoc enim in loco uoluntas non uim ipſam uolendi indicat, ſed id quod cadit ſub uoluntatem. Neque enim ei propoſitum fuit, uim eam ſiue facultatem, qua Deus uult facere (eſt enim increata, principio'que caret) ſed id quod diuina uoluntas præceperat. Qua etiam ſignificatione illud totum, omnes uoluntates eius in eis intelligendum eſt. Nam nec multæ ſunt Dei facultates quibus uelit, ſed una: neq; uis ea qua Deus uelle intelligitur, in ſanctis ineſt: quippe cum una etiam ſit ſolum natura diuina. Quorum enim uolũtas eſt una, eorum etiam una natura eſt. Sed in ſanctis uoluntates Dei inſunt, id eſt, eius præcepta. Demonſtratum eſt igitur Chriſtum habuiſſe ut duas naturas, ſic duas uoluntates, & duas actiones;

γείας φυσικάς. ἵν' ᾖ θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ὁ μὴ ἔχων πάντα τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα, καὶ πρὸ τούτων τὴν θείαν φύσιν. οὐδὲ ἄνθρωπος τέλειος, ὁ μὴ ἔχων τελείαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ πάντα τὰ φυσικὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. εἶχε μὲν οὖν τὴν θείαν θέλησιν, καθ' ἣν ὡς θεὸς τὰ θεῖα ἤθελε, σὺν πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι. ὧν ὡς μία ἡ φύσις, οὕτως καὶ ἡ κατ' αὐτὴν θέλησις. εἶχε δὲ καὶ ἀνθρωπίνην φυσικὴν θέλησιν, τουτέστιν φυσικὴν θελητικὴν δύναμιν, ὡς γενόμενος τέλειος ἄνθρωπος ὡς ἡ μήτηρ. ὧν ὡς μία ἡ φύσις, οὕτω καὶ ἡ θέλησις μία. εἶχε καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, καθ' ἣν αὐτεξουσίως θέλων ἐνήργει τὰ θεῖα σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι. εἶχε καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, καθ' ἣν αὐτεξουσίως θέλων, ἐνήργει τὰ ἀνθρώπινα. οὐ γὰρ θείᾳ θελήσει ἤθελε λαθεῖν καὶ οὐκ ἠδύνατο, οὐδὲ φαγεῖν καὶ πιεῖν. ταῦτα γὰρ ἀνθρωπίνης φύσεως θελητά, καὶ οὐ θείας. οὐδὲ θείᾳ ἐνεργείᾳ περιεπάτει, ἢ τὰς χεῖρας διέτεινεν. οὐ γὰρ θείας φύσεως ἢ ἐνεργείας περιπατεῖν, καὶ ἐκτείνειν χεῖρας, ὅμως ἑκατέρα τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἤθελε καὶ ἐνήργει τοῦτο, ὅπερ ἴδιον εἶχεν. διὰ ὑπηρετουμένης τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ, τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει καὶ ἐνεργείᾳ. ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς σωματικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἡ θεία αὐτοῦ ἀνήργει ἐνέργεια. ἐκράτησε γὰρ τῇ χειρὶ τῆς χειρὸς τῆς παιδὸς, καὶ εἶπε, τὸ κοράσιον ἔγειραι, καὶ διὰ τῆς ἁφῆς καὶ τοῦ λόγου, ἡ θεία ἐνέργεια τὴν κόρην ἐζωοποίησεν, οὕτω καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως, ἡ θεία ἐνήργει αὐτοῦ θέλησις. θελήσας γὰρ θεϊκῶς τὴν θαυματουργίαν εἰργάσατο, καὶ θελήσας ἀνθρωπίνως, τὴν χεῖρα διέτεινε καὶ εἶπεν, ἔγειρε καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅσα ἠθέλησέ τε καὶ ἐνήργησεν ἀνθρωπίνως, σωτηρία τοῦ κόσμου γέγονεν. οὐ γὰρ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα ἔδρασεν. οὐ γὰρ θεοῦ γυμνοῦ, δι' ἁφῆς καὶ ἐκτάσεως χειρῶν τὰς θαυματουργίας ποιεῖν, οὐδὲ κατὰ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπινα ἔπραξεν. οὐ γὰρ ἀνθρώπου ψιλοῦ τὰ πάθη τοῦ κόσμου σωτηρία, ἀλλὰ θεὸς ὢν καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καινήν τινα ξένην καὶ θεανδρικὴν, ἐνέργειαν ὑπεδέξατο θείαν, ἀλλ' ἀνθρωπίνης ἐνεργοῦσαν, ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ τῇ θείᾳ δι' ὑπηρετου-

nes, quæ ad naturas pertinēt, ut sit perfectus Deus & homo perfectus. Non enim perfectus Deus, in quo non sint diuinitatis proprietates, & prętereа natura diuina: nec perfectus homo est, qui perfectam hominis naturam non habeat, nec omnes proprietates quæ naturam attingunt humanam. Habuit igitur diuinam uolūtatem, quam ut Deus ea quæ ad Deum pertinent, uoluit unà cum Patre & Spiritu: quorum ut una est natura, sic una ad eam accōmodata uoluntas. Habuit etiam humanam uoluntatem naturæ, id est, naturalem uim uolendi, ut homo omnibus suis partibus absolutus: quemadmodum & mater, quorū sicut una natura, sic una est uoluntas. Habuit prætereа diuinam uim agendi, qua unà cū Patre & Spiritu ea libere uelle, quę sub diuinam actionem cadunt. In eo quoque erat humana uis agendi, qua libere ea uolebat omnia quæ ꝓposita sunt hominibus ad agendum. Non enim diuina uoluntate latere uoluit, nec potuit, nec cibum capere, aut bibere: sub naturæ enim humanæ, non diuinæ uoluntatem hæc cadunt omnia: nec uerò diuina actione ambulabat, aut manus dilatabat & porrigebat, propterea ꝙ non est diuinæ naturæ ambulandi uis, aut manus dilatandi: & tamen utraꝗ in Christo natura cum utriusꝗ cōmunione ea & uolebat & agebat omnia, quæ propria ei erant, cū humana eius tum uoluntas, tum agendi uis diuino ipsius imperio, & actioni ministram se præberet. Vt enim per eius corporis actionem & functionem diuina eiusdem actio munere fungebatur (tenuit enim manu puellæ manum, eiꝗ dixit, Puella surge, & tactu ac uerbo diuina uis agendi puellæ uitā restituit) sic humana illius uoluntate diuina eius uoluntas agebat. Cum enim uoluit diuinitùs, miraculum operatus est: & cum humana uoluntate uoluit, manū porrexit, & dixit, Surge. Atꝗ ut uno uerbo finiā, omnia quæ humana uolūtate uoluit & egit, mundo fuerunt salutaria. Neꝗ enim qua ex parte Deus erat, ea quæ Deum attingebant, operabatur: quippe cum non solius Dei tactu aut manū dilatione miracula ederet, nec qua homo erat, res quæ ad homines pertinebāt, gerebat: nō enim solius hominis supplicia salutē mundo attulerūt: sed cum Deus esset, homo factus est, nouamꝗ quādam & inauditā rem Dei & uiri cōmunem edidit: diuina quidē, sed humana operaretur: humanā, sed quę diuinæ ministraret,

μένην, καὶ τὰ τῆς συνυφεστηκυίας αὐτῇ θεότητος ἐμφαίνουσαι σύμβολα. ὥσπερ γὰρ φύσεως ἑτέρας ὁ σίδηρος καὶ ἑτέρας τὸ πῦρ, καὶ ἑτέρας ἐνεργείας ἑκάτερον· οὔτε γὰρ τέμνει τὸ πῦρ, ἀλλὰ καίει, καὶ ἀεὶ φωτίζει κατὰ τὴν ἰδίαν φυσικὴν ἐνέργειαν. οὔτε καυστικὸς ἢ φωτιστικὸς ὑπάρχει φύσει ὁ σίδηρος, ἀλλὰ τέμνει καὶ μᾶλλον ὀξύν, ὁπηνίκα δὲ ἕνωσις ἀμφοτέρων γένηται, ἡνωμένως καὶ οὐ διῃρημένως ἕκαστον τὴν οἰκείαν ἐνεργεῖ ἐνέργειαν. ἅμα γὰρ τῇ τομῇ καὶ καῦσις γίνεται, καὶ διὰ τοῦ σιδήρου, καὶ καίει τὸ πῦρ καὶ φωτίζει. οὐ μία δὲ φυσικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ δύο, μίαν μὲν τοῦ πυρὸς ἡ καυστική, ἑτέρα δὲ τοῦ σιδήρου φυσικὴ ἡ τομή, καὶ ἑκάστης ἴδιον ἀποτέλεσμα, τῆς μὲν τοῦ πυρός, ἡ καῦσις, τῆς δὲ τοῦ σιδήρου, ἡ τομή, ἡ καυστικὴ τομὴ ἢ ὀξεῖα καὶ τμητικὴ καῦσις. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑκατέρα φύσις ἐνεργεῖ τὰ ἴδια, μετὰ τῆς θατέρας κοινωνίας, καὶ οὐ μία αἱ δύο, οὐδὲ τῶν δύο ἓν ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως, τὸ αὐτεξουσίως ὑπακούειν καὶ ὑπηρετεῖσθαι τῷ θείῳ θελήματι, καὶ θελήματι οἰκείῳ ἐκτείνειν τὴν χεῖρα καὶ ἅπτεσθαι τῆς παιδός, καθ᾽ ὑπακοὴν τοῦ θείου θελήματος καὶ ὑπηρεσίαν, τῆς δὲ θεότητος ἡ τῆς παιδὸς ἔγερσις, ἐνεργούσης δὲ τῆς ἁφῆς. ὥστε τῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἐνεργείας πέρας, ἡ ἑκούσιος τῆς χειρὸς ἔκτασις καὶ ἁφή, τῆς δὲ θείας, ἡ τῆς παιδὸς ἔγερσις. διὸ οὐδὲ εἶπεν ὁ μέγας Διονύσιος, μίαν θεανδρικὴν ἐνέργειαν, ἀλλ᾽ ἀπολύτως, καινὴν ἤτοι ξένην· καινὴ γὰρ αὐτή, ξένη ἦν καὶ θεανδρική. οὐ γὰρ ἀριθμὸν ἐμφαίνων εἶπεν, ἀλλὰ τὸν ξένον τρόπον. καὶ γὰρ ὁ κύριος, οἰκτείρας τὸ ἴδιον πλάσμα, τὸ τῆς ἁμαρτίας πάθος ἑκουσίως παραδεξάμενον, ὥσπερ ἐπισπαρὲν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅλον ἀνέλαβε τὸ νοσῆσαν, ἵνα ὅλον θεραπεύσῃ. τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον, ὃ δὲ προσελήφθη, τοῦτο σῴζεται. τί δὲ τὸ πταῖσαν καὶ πρωτοπαθῆσαν, εἰ μὴ ὁ νοῦς, καὶ ἡ τούτου λογικὴ ὄρεξις, τουτέστιν ἡ θέλησις; τοῦτο οὖν ἐχρῇζε τῆς θεραπείας, θελήματος γὰρ νόσος ἡ ἁμαρτία. εἰ οὖν οὐκ ἀνέλαβε λογικὴν καὶ νοερὰν ψυχήν, καὶ τὴν ταύτης θέλησιν, οὐκ ἰάσατο τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ θέλησιν ἀνέλαβεν, ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἀνέλαβεν. οὐ γὰρ ποίημα αὐτοῦ ἡ ἁμαρτία. ἵνα οὖν ἀφορίσῃ

ret, atque parêret, quæque diuinitatis sibi coniunctæ signa præ se ferret. Vt enim ignis & ferri diuersa sunt munera, & actiones (neque enim ignis secat, sed incendit & illuminat ea ui agendi quam ea natura attribuit: & rursus ferrum non incendit, sed secat, & magnum est: cùm autem ea coniuncta & copulata fuerint, coniunctè iam non distinctè suum munus utrunque exequitur: simul enim & sectio & incendium existit, ferroque ignis tum incendit, tum illuminat, cum interim non una sit naturalis uis agendi, sed duæ: una ignis, qua urit, altera, quam ferro natura dedit, diuidendi: & utriusque sua est effectio, eius qua ignis præditus est, incendium: eius, quæ ferro data est, diuisio: quin etiam & ea quæ ad urendum pertinet, diuidere: & ea ad secandum ualet, incendere potest) sic in Domino nostro Iesu Christo utraque natura, ea quæ ad se propriè pertinet, altera adiutrice & socia exequitur: cum interea nec una duæ sint, nec duarum sit una effectio & officium: sed humanæ eius naturæ sua sponte obedire diuino imperio & uoluntati, suaque uoluntate manum porrigere, & puellam tangere, iussu & imperio diuinitatis, quæ puellam tactu excitabat. Ita humanæ actionis finis in libera manus dilatione, & tactu positus erat, diuinæ autem in puellæ excitatione. Quocirca non dixit magnus Dionysius, unam Dei hominisque actionem, sed absolutè nouam & inusitatam. Vtraque enim inusitata erat, & diuina atque humana. Neque enim numerum expressit his uerbis, sed modum inusitatum. Dominus enim misericordia permotus in opus suum, cum peccati morbum sponte recepisset, quasi inimici superfusum semen, totum id quod morbosum erat assumpsit, ut totum sanaret. Quod enim non est assumptum, id curari non potest. Quod autem assumptum est, ei salus est data. Quid autem in morbum inciderat ab initio, nisi mens & illius rationis particeps appetitio, id est, uoluntas? Hæc igitur curationis indigebat, præsertim cum peccatum morbus sit uoluntatis. Si igitur sibi animum, qui rationis & mentis est particeps, eiusque uoluntatem non coniunxisset, profectò naturæ humanæ morbum minimè sanasset. Ob eam enim causam uoluntatem quoque assumpsit. Peccatum autem propterea non assumpsit, quòd peccatum eius opus non est. Vt igitur peccati mor-

τὴν παρεισαχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ νόσον τῆς ἁμαρτίας ἐκ τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο ψυχὴν μὲν, καὶ τὴν ταύτης ἀνέλαβε θέλησιν, ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησεν, καὶ ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸ σῶμα ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ὑπουργίας τῆς ἁμαρτίας, καὶ σῶμα ἀνέλαβεν, ἀνέλαβε δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῇ πρώτῃ παραβάσει τιμωρίας. ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποτίσας ὄφλημα, ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς τῆς κρίσεως. δοῦλος γὰρ ἐλευθερῶσαι δοῦλον οὐ δύναται, διὰ τοῦτο αὐτὸς ὡς ἀναμάρτητος ἐλεύθερος ὢν, καὶ μὴ δὲ θανάτῳ, μήτε τινὶ ἑτέρῳ ὑποκείμενος ἐπιτιμίῳ. τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο ἐπιτίμια, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἵνα δῷ ἐξουσίαν τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὸν, τέκνα θεοῦ γενέσθαι καὶ τὴν ἀφθαρσίαν αὐτοῖς χαρίσηται, καὶ τὸν ἰσάγγελον καὶ ἄλυπον καὶ ἄμοχθον βίον, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς πρῶτον ὑπομεῖναι τὰ τοῦ Ἀδὰμ, ἐξ οὗ καὶ τὴν γένεσιν ἐσχήκαμεν, καὶ οὕτως τυχεῖν τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ τῶν δωρεῶν, ἐὰν ἐπακολουθῶμεν τοῖς αὐτοῦ ἴχνεσι, καὶ τὸν νόμον τῆς ἐλευθερίας φυλάξωμεν, καὶ μὴ πάλιν τῷ ζυγῷ τῆς ἁμαρτίας δουλεύσωμεν. ἐλευθερώσας γὰρ ἡμῶν τὴν φύσιν, πάλιν ἔδωκεν ἡμῖν ἐντολὴν, καὶ ἔδειξεν ἡμῖν ὁδὸν καθ' ἣν περιπατοῦντες, συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, ἀπερχόμενοι, ἔνθα αὐτὸς πρόδρομος ἡμῶν ἀπῆλθεν. ἄλλην δὲ ὁδὸν ὁδεύοντες, ἐξωμενοῦμεν, γένοιτο δὲ ἡμᾶς τοῖς αὐτοῦ ὑπακολουθοῦντας ἴχνεσι, πάντοτε σὺν αὐτῷ εἶναι, καὶ ἀπολαύειν τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ βασιλείας, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

morbum ab hoste insitum, ex animo exterminaret, animum eius'que uoluntatem assumpsit: peccatum autem, quia non fecit, non assumpsit: itemq; ut corpus à peccati interitu & dominatu liberaret, corpus assumpsit. Quin etiam pœnas, quæ primo peccato debebantur, suscepit, ut persoluto pro nobis eo peccato quod ipsi contraxeramus, nos absolueret & liberaret. Nā quoniam seruus seruum liberare non potest, ob eam causam ipse qui peccati expers erat, & liber, nec morti nec ulli alij pœnæ obnoxius, nostras pœnas pro nobis suscepit, nostraq; causa est morte mulctatus, ut daret potestatem ijs qui eum recipiunt, filios Dei fieri, & incorraptionis eis munus, uitam'que angelorum parem, à doloribus & angoribus laboribus'que uacuam, in renouatione, quam futurum seculum promittit, concederet. Primum enim perferamus oportet ea mala omnia quæ primus Adamus, à quo ortum habemus, in mundum inuexit: deinde secundi Adami munera assequemur, si modò eius insistamus uestigijs, legi'que libertatis pareamus, nec rursus peccati iugo seruiamus. Nam & naturam nostram liberauit, & mandatum nobis dedit, uiam'que monstrauit: quàm si ingrediamur, unà cum eo in reditu nostro sibi regnabimus, quò pro nobis præcursor reuertit: sin uiam aliam ingrediamur, excludemur. Faxit autem ipse ut sua uestigia sequentes unà secum in omne tempus simus & habitemus, ipsiusq; gloria atq; regno nunc & semper atq; in omni secula perfruamur, Amen.

B. MAXIMI DE DVABVS DOMINI DEI ET SERVATORIS NOSTRI IESV CHRISTI *naturis libellus, eodem interprete.*

ARius tres personas confitetur, unitatem autem negat: nec sanctam Trinitatem unius eiusdemq; essentiæ esse concedit. Sabellius autem unitatem ille quidem profitetur, sed negat trinitatem. Eundem enim Patrem, Filium & Spiritum sanctum esse dicit. At Ecclesia & unitatem profitetur & trinitatem prędicat. Macedonius idem sentit & docet quod Arius: Spiritum enim sanctum creatum esse ponit ab eo qui sit creatus, Ecclesia autem eiusdem essentiæ cuius Pater & Filius, Spiritum sanctum profitetur, Deumq; confirmat. Itemq; in uno sanctæ Trinitatis Nestorius naturalem distinctionem ponit, unitatem autem non fatetur: eam enim per se constare & cohærere, ut sit persona, negat. Eutyches porrò unitatem concedit, essentiæ au-

tem naturæq; distinctionem naturarumq; confusionem inducit. Ecclesia uerò & essentiæ distinctionem in Christo ponit, & confusionis priuationem. Summa quidem unitas quodam modo & diuersa & eadem natura continetur. Velut in sancta Trinitate & naturam unam, & tres personas, concedimus. In homine autem cùm eadem persona insit, tamen est naturarum diuersitas. Nam cum unus sit homo, alia est animi natura, alia corporis. Eadē est Domini nostri Iesu Christi ratio: in eo enim eadem est persona, cum interea alia sit diuinitatis humanitatisq; alia natura. Vt enim in sancta Trinitate unitas cōcedi non potest, quin distinctionem exprimamus: sic necesse est tam unitatem quàm distinctionem confiteri. Quemadmodum enim iisdem uerbis distinctio & unitas in sancta Trinitate significantur, ita tamen, ut ex eo quòd tres personæ asserantur, distinctio: ex eo quòd una essentia ponatur, unitas confirmetur: sic in uno sanctæ Trinitatis propterea distinctio probatur, quòd duæ naturæ perspiciuntur: quodq; una persona constituta asseritur, conceditur unitas.

Itaq; in Arium qui in sancta Trinitate personarum distinctionem nō probat, sed natura unitatem negat, detestamur: ita Nestoriū qui in Christo naturarum differentiam non concedit, & personæ unitatem negat, improbamus.

Et quemadmodum Sabellium nec naturæ unitatem, nec personarum distinctionem in sancta Trinitate approbantem damnamus: sic Eutychem improbamus & execramur, non quòd in Christo personæ unitatem improbet, sed quòd naturarum differentiam non agnoscat. Ea autem personarum distinctio & naturæ unitas, quę in sancta Trinitate ponitur, non sensu corporis, sed mentis oculis intelligenda est: & ratio qua in sancta Trinitate tres personæ propter personarum distinctionem exprimuntur. In uno autem sanctæ Trinitatis duæ naturæ in una persona enunciantur propter naturalem distinctionem.

Quemadmodum autem propter eandem sanctæ Trinitatis essentiam & naturam unam essentiam asseris, & propter personarum distinctionem tres personas: ita & propter distinctam Verbi ac carnis essentiam, duas naturas atq; essentias: & propter communem eorum personam, unam personam concedito. Et tres personas non commisceamus & confundamus, & ita tres personas, ut unam essentiam non diuidamus: sic in uno sanctæ Trinitatis unam personā non in duarum eius naturarum confusione dicimus, nec duas naturas in unius personæ diuisione.

Qui in Christo, quia distinctæ sunt naturæ, personæ unitatem negat, is Nestorianus est. Et qui negat in personæ unitate naturarum differentiam, is Eutychis sectam sequitur. Qui autem & personæ unitatem, & naturæ distinctionem in uno sanctæ Trinitatis profitetur, regiam & synceram fidem tenet.

Qui porrò & distinctione & unitatem in Christo dicit, is nec differentiam diuidit, nec cōfundit unitatem. Beatus enim Cyrillus eos detestatur dirisq; deuouet, qui propter naturarum differentiam personæ unitatem diuidunt.

Et generale concilium eos auersatur, qui in sancta Trinitate propter personarum distinctionem, naturæ diuidunt unitatem.

EPISTO-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΡΑΦΕΙ͂ΣΑ ΠΡΟ͂Σ ΙΟΡΔΑ͂ΝΗΝ ἈΡΧΙΜΑΝΔΡΙ͂ΤΗΝ,

περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου, τῷ θεοτιμήτῳ καὶ ζήλῳ θείῳ κεκοσμημένῳ, κυρίῳ Ἰορδάνῳ ἀρχιμανδρίτῃ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Τοῦ πρός σέ μοι πόθου ὦ ἀκρότης τῶν πατέρων ἀρίστε, οὐκ ἐξ ἀστάτου προφάσεως τὰς ἀφορμὰς κέκτηται, ἀλλ' ἐκ θείας ἀγάπης, ἣ οὐδέποτε ἐκπίπτειν πέφυκεν. ἴσμεν γάρ σου τῆς πίστεως τὸ ὀρθόδοξον, καὶ τὸ ὀρθότομον, τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, τὸ τοῦ ζήλου διάπυρον. τῆς πρὸς θεοῦ ἀγάπης τὸ ἀκραιφνὲς, ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς πρὸς τὸν πέλας πέφυκας δέσμιος. ἡ μὲν γάρ ἐστιν ὁ στοργῆς πηγὴ πρώτη τυγχάνουσα, ἡ δὲ δευτέρα, καὶ τῆς πρώτης σύμβολον. χαρακτηρίζειν γὰρ οἶδεν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη τὸν πρὸς θεὸν ἔρωτα, ἴσμεν σου τῶν τοῦ θεοῦ λόγων τὴν ὑπόθεσίν τε καὶ κατατρυφὴν, ὅσοι μέλιτος γλυκυτέρα λογίζεται. ἐφαντάσθης γὰρ τὸ θεῖον κάλλος, καὶ πρὸς αὐτὸ ὑπόπτερος ἀνεφοίτησας, καὶ γέγονας θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐμφάσεων ἀκηλίδωτον ἔσοπτρον, κάλλος ἔχων τὴν ἀρετὴν, καὶ ταῖς αὐτῆς ἀκριβεστάταις γραμμαῖς. ἀψευδὲς τοῦ θείου κάλλους ὡς ἀρχετύπου παντὸς ἀγαθοῦ, ἐκμαγεῖον γενόμενος. διό σε ποθοῦντες, ἀρετὴν ποθοῦμεν, καὶ θεὸν, ἐξ οὗ σοι τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτερήματα. ἀλλ' οἴμοι ὦ πάτερ οἴμοι, πῶς ὁ τῆς ἐκκλησίας ἐχθρὸς ταύτην ἀεὶ κυκᾷν κατεπείγεται, καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, εἴγε διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων. γράμμασι γὰρ ἡμῖν κατεμήνυσεν ὁ θεοσεβέστατος ἡμῶν ἀδελφὸς ὁ ἀββᾶς Σέργιος, ὁ ἀστὸς, καὶ συνήθης καὶ φίλος, διὰ τοῦ γνησίου ἀδελφοῦ τοῦ ἀββᾶ Ἰὼβ, ὡς ὁ ἱερώτατος ἡμῶν πατὴρ ὁ κύριος ἀββᾶς Ἀναστάσιος ὁ κλεινὸς τῆς εὐαγοῦς μονῆς Εὐθυμίου τοῦ μάκαρος καθηγεμὼν, χρήσεις τινὰς τῶν ἁγίων πατέρων προκεκόμικε, δῆθεν εἰς τὸν υἱὸν μόνον ἀναφερούσας τὸν τρισάγιον ὕμνον. οὗ δοθέντος, οὐδὲν κωλύσει τὴν ἐκ τοῦ Κναφέως κακῶς ἐπεισφρήσασαν λύμην, πάντας ἄρδην καταλυμήνασθαι. τεθαύμακα δὲ λίαν τεθαύμακα, εἴγε ταῦτα οὕ-

DE TRISAGIO.

IO. DAMASCENI EPISTOLA, DE EO QVOD

Ecclesia canit, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.

Reuerendo in Domino & pio uiro, D. Iordani Archimandritę, bene uiuere & gaudere in Christo Ioannes Damescenus optat. Desiderij amoris mei erga te causa potisima primaque, ô patrum optime, nõ ex instabili euentu occasiones possidet, sed ex diuina charitate, quæ nunquam excidere nata est. Scimus enim tuæ fidei orthodoxum, & rectè diuisiuũ sermonis ueritatis zelum igneum, eiusq́; ad Deum charitatis puritatem, ex qua, & per quam ad proximum natus es uinctus. Ex hoc fonte natum est illud meũ tui desiderium. Secunda autem & primæ signum. Characterizare enim nouit ea quæ ad proximum charitas, illum, qui ad Deum, amorem. Scimum enim uoluntatem tuam & uoluptatem quam percipis ex sermonibus Dei, quæ tibi melle dulcior reputatur. Imaginatus es enim diuinam pulchritudinem, & ad ipsam subalatus ascẽdisti, & factus es Dei & diuinarum manifestationum mundum speculum, pulchritudinem habens uirtutem, & huius certissimis lineationibus non mẽdax diuinæ pulchritudinis, ut archetypæ omnis boni, exemplum factus. Propter quod te desiderantes, uirtutem desideramus, & Deum, ex quo tibi uirtutis præhonorationes. Sed heu mihi ô pater, heu mihi, qualiter Ecclesiæ inimicus hanc semper turbare festinat? & quod utiq; difficilius, siquidem per Dei culturæ alumnos. Literis enim nobis nunciauit Dei religiosissim9 noster frater Abbas Sergius, ciuis & consuetus & amicus, proximum fratrem Abbatis Iob, quòd sacratissimus noster pater dominus Abbas Anastasius, gloriosus mãsionis Eutimij beati dux, usus quosdam sanctorũ patrũ protulit, uelit in filium solum referentes trisagiũ hymnum. Quo dato nihil prohibebit eam quæ ex Gnaphæo malè introductã corruptelam, omnes simul corrũpere. Admiratus sum aũt, & ualde admiratus sum, siquidem hæc

τως ἔχει, καὶ πάλιν τεθαύμακα εἴγε μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει. τὸ μὲν γὰρ τοῦ σεβασμίου ἀνδρὸς ὀρθόδοξον, ἐπιστάμεθα, καὶ τὸ εὐπρεπὲς τῆς αὐτοῦ εὐλόγου καὶ ἀρετῇ τῇ κατὰ πρᾶξιν, οὐκ ἀγνοοῦμεν τοῦ κυρίου ἀββᾶ Ἀναστασίου φημὴ, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀψευδὲς τοῦ κατηγόρου σαφῶς γινώσκομεν. θεὸν γὰρ ποθῶν, καὶ αὐτῷ ζῶν, οὐκ ἂν οἴμαι ὡς ψεύσαιτο, καὶ συκοφάντης ἔσται ἀθῴου ἀνδρὸς, κἂν τοῖς τῆς ἀρετῆς προτερήμασι διαπρέποντος, ὃ δὴ, οὐ μετρίως ἡμῶν τὸν λογισμὸν ἐβασάνισε. κατέκρινε δὲ ὅτι πλεῖστα, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀββᾶ ἰὼβ, τοῦ γνησίου αὐταδέλφου, καὶ κατέπειξε, πάσης ἀναβολῆς ἄτερ καὶ ὑπερθέσεως. τὴν ἡμετέραν περὶ τούτου ἐπισημήνασθαι γνώμην, γέγραφε δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸν βεβαιώσασθαι. ὅτι περ καὶ ἡμεῖς τῇ γνώμῃ ταύτῃ καθυπεκύψαμεν, σύναινοι καὶ σύμψηφοι αὐτῷ περὶ τούτου γενόμενοι, ὃ καὶ μᾶλλον τεθαύμακα. προκεκόμικε γὰρ ἡμῖν τὰς χρήσεις οὐ ψεύσομαι, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐγκρίτων εἶναι ταύτας πατέρων, ἀπεφηνάμεθα. οὐ μὴν, εἰς τὸν υἱὸν μόνον δηλοῦν ἀναφέρεσθαι τὸν τρισάγιον ὕμνον, τὰς χρήσεις συνῃνέσαμεν. καὶ τὸν τρισμακάριστον δὲ πατριάρχην τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλεως. Ἰωάννην τὸν θειότατον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον τῆς αὐτῆς αὐτῷ γεγενῆσθαι ἐννοίας, τούτου γε ἕνεκεν γέγραφεν αὐτὸν ἀποφήνασθαι, δεῖν οὖν ᾠήθημεν τὰ περὶ τούτων, ἀρίδηλα καταστῆσαι τῇ θεοφιλεῖ ἤτοι ὑμῶν ἁγιότητι, καὶ ὅπως γνώμης ἔχομεν τοῦ μηδὲν ἀγνοῆται τῶν ἡμετέρων. τοῦτο γὰρ ἡμῖν φίλον καὶ σύνηθι, φαμὲν τοίνυν ὡς οἱ ὅροι καὶ αἱ κληρώσεις οἱ λόγῳ γινόμενοι πρεπόντως, βεβαιότατοι τυγχάνουσι. φησὶν γὰρ ἡ θεία γραφὴ, ὅτι ἤγαγεν ὁ θεὸς πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ τοῦ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. καὶ πᾶν ὃ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ, ὁρῶμεν οὖν ὀνόματα χωρίζοντα εἶδος ἐξ εἴδους. καὶ ὀνόματα ἐπιτεθέμενα; χωρίζοντα ὑπόστασιν ἐξ ὑποστάσεως, καὶ ὅρον δὲ καὶ νόμους τεθέντας, καὶ μέχρι νῦν κεκρατηκότας. οὕτω φημὶ ὁριστικῶς ἀποκεκαλύφθαι τῷ Ἡσαΐᾳ ἐκ θεοῦ διὰ τῶν Σεραφὶμ, καὶ διὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνου, τὴν μίαν τρισυπόστατον θεότητά τε καὶ κυριότητα, ὡς διά τινος ἀριθμητικῆς ἐκφαντορίας. διὰ τί γὰρ οὐ δὶς ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις, τὸ ἅγιος ὕμνησαν, καὶ διὰ τί μὴ δὶς ἢ τρὶς ἢ τετράκις ἢ μυριάκις, τὸ κύριος σαβαὼθ πλήρως ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ

sic habent: & rursus admiratus sum, si quidem non hæc sic habent. Honorabilis enim uiri orthodoxum scimus, & benè decens ipsius in sermone & uirtute: quæ secundum actum non ignoramus domini Abbatis Anastasij, in quo non solum, sed & non mendax accusatoris manifestè cognoscimus. Deum enim desiderans, & ipsi uiuens, nonutique existimo quòd mentiatur, & calumniator sit innocentis uiri, & uirtutibus præditi: quod utiq; non mediocriter nostram cogitationem contorsit. Commendauit autem quam plurimum perreligiosissimi Abbatis Iob proximum fratrem, festinauitq; sine omni retardatione & dilatatione nostram de hoc edoceri sentẽtiam. Scripsit autem & hoc ipsum firmasse, quoniam quidẽ & nos. Huic sententiæ annuimus: idẽ enim sentimus. Quod & magis & magis admiratus sum. Protulit enim nobis usus, non mentiar, & sanctorum & electorum esse hos patrum enunciauimus: non tamen in filium solum ostendere referri Trisagiũ hymnus usus cõsensimus: sed & ter beatissimum patriarcham sanctæ Christi Dei nostri ciuitatis Ioannem diuinissimũ, & Dei hominem, eiusdem cum ipso factum esse intelligentiæ & sententiæ. Huius quidem gratia scripsit ipsum annũciare. Oportere igitur existimamus, ad tuam sanctitatẽ perscribere, quæ mea in his sit sententia, ut nihil meorum sit tibi non commune. Hoc enim nobis amicum & consuetum. Aimus igitur, quòd definitiones & descriptiones ratione factę decenti, firmissimæ existũt. Ait enim scriptura, quoniam adduxit Deus omnia animalia ad Adam, ut uideret quid uocaret ipsa: & omne quodcunq; uocauit ipse Adam animam uiuentem, hoc nomen ipsi. Videmus igitur nomina diuidentia speciem à specie, & nomina imposita, diuidẽtia hypostasim ab hypostasi. Sed & definitiones & leges positas, & usque nunc dominantes, sic aio definitiuè reuelatum esse Esaiæ à Deo per Seraphim, & per trisagium hymnum unam trisypostatã & diuinitatem & dominationẽ, uidelicet per quãdam arithmeticã expressionẽ. Propter quid enim non millies, Sanctus, hymno cecinerunt? Et propter quid non bis, uel ter, uel quater, uel decies millies, Dominus Sabaoth, plena cœlum & terra

καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ τὰ Σεραφὶμ ἀνεφώνησαν; ἀλλὰ τὸ μὲν ἅγιος τρίς, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, τὸ δὲ κύριος μοναδικῶς, ἢ δεικνύντα τρεῖς μὲν τὰς ἁγίας ὑποστάσεις, μίαν δὲ κυριότητα τῶν τριῶν, καὶ μίαν ἀρχὴν καὶ δόξαν, οὐσίαν τε καὶ θεότητα, καὶ ἕνα τὰς τρεῖς τὸν θεὸν ἅγιον. ἅγιον μὲν, τὸν πατέρα, ἅγιον τὸν υἱόν, ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλ' ἕνα ἅγιον οὐ τρεῖς ἁγίους. καὶ ἕνα κύριον οὐ τρεῖς κυρίους, αἱ μὲν γὰρ τρεῖς ὑποστάσεις, θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεός, ἀλλ' εἷς θεός, καὶ οὐ τρεῖς θεοί, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἀλλ' εἷς ἅγιος καὶ οὐ τρεῖς ἅγιοι. κύριος καὶ κύριος καὶ κύριος, ἀλλ' εἷς κύριος καὶ οὐ τρεῖς κύριοι. διὸ καὶ ἐπήγαγε, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου, καὶ οὐκ αὐτοῦ, ἡ μὲν οὖν θεότης ἤτοι οὐσία, τριαδικῶς ἐξαπλοῦται, ἀδιαιρέτως ἐν τρισὶ γνωριζομένη ὑποστάσεσι, καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν ἤτοι θεότητα ἑνοῦνταί τε καὶ συνάπτονται, καὶ ἡ μὲν θεότης, τριαδικῶς ἁγιάζεται καὶ δοξάζεται, ἅγιος ἅγιος, ἅγιος, καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις μοναδικῶς δοξολογοῦνται, κύριος Σαββαὼθ πλήρης ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. εἷς γὰρ θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσι, καὶ τὰ τρία ἓν ἤτοι μία φύσις, οὐχ ὑπόστασις μία. οὐχ ἑκάστη δὲ τῶν ὑποστάσεων τριστῶς δοξολογεῖται καὶ ἁγιάζεται. ἡ μὲν γὰρ θεότης τριὰς ὑποστάσεων οὖσα, οἰκείως καὶ προσηκόντως τριαδικῶς ἁγιάζεται, ἅγιος ὁ πατήρ, ἅγιος ὁ υἱός, ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κύριος Σαββαώθ. εἷς γὰρ τὰ τρία θεός τε καὶ κύριος. ἑκάστη δὲ τῶν ὑποστάσεων μία οὖσα ὑπόστασις, καὶ οὐ τρεῖς, τίνος ἕνεκε τρεῖς ἁγιασθήσεται καὶ οὐχ ἅπαξ, ἢ δίς, ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις. οὐ γὰρ ἑκάστη τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, τριάς. οὕτω γὰρ ἂν ἐνάς, ἐνὰς ἔσται ἡ θεότης καὶ οὐ τριάς. διατί γὰρ μὴ δισάγιον, ἢ τετράγιον, ἢ μυριάγιον ὕμνον ὑμνῆσαι, ἀλλὰ τρισάγιον κατὰ τὸν τῶν ὑποστάσεων ἀριθμόν. ὥσπερ γὰρ τὸν πατέρα ὑπόστασιν φαμὲν, καὶ τὸν υἱὸν ὑπόστασιν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπόστασιν, καὶ τὴν θεότητα ἤτοι οὐσίαν τρισυπόστασιν, ὡς τὰς τρεῖς περιέχουσαν ὑποστάσεις, καὶ οὔτε τὸν πατέρα τρισυπόστατον, οὔτε τὸν υἱὸν τρισυπόστατον, οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τρισυπόστατον, εἰπεῖν θεμιτόν, οὕτως οὐδὲ τρισάγιον μίαν τῶν ὑποστάσεων. ἀλλ' ἅγιον τὸν πατέρα, ἅγιον τὸν υἱόν, ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρισάγι-

& terra gloria ipsius, Seraphim uociferauerunt? Sed Sanctus quidem ter, Sanctus, sanctus, sanctus: Dominus autem semel quasi ostendentia tres quidem sanctas hypostases, unam aũt dominatione trium, & unum principatũ & gloriam, & substãtiam, & deitatem, & unum tres esse Deum sanctum: sanctum quidem Patrem, sanctum Filiũ, sanctum Spiritum sanctum: sed unum sanctum, non tres sanctos: & unum dominum, non tres dominos: tres quidẽ hypostases, Deus & Deus & Deus: sed unus Deus, non tres Dij. Sanctus, sanctus, sanctus: sed unus Sanctus, nõ tres sancti. Dominus & Dominus & Dominus: sed unus Dominus, & non tres domini. Propter quod & induxit: Plena cœlum & terra gloria ipsius, & non ipsorum. Deitas igitur, id est, substantia, trinè explicatur, indiuise in tribus cognita hopostasibus, & tres hypostases in unam substantiam & uniuntur & copulantur. Et deitas quidem trinè sanctificatur & glorificatur, Sanctus, sanctus, sanctus: & tres hypostases unicè glorificantur, Dominus Sabaoth, Plenum cœla & terra gloria ipsius. Vnus enim Deus in tribus hypostasibus, & tria unum, id est, una natura, non hypostasibus una. Non unaquæq; autem hypostasum trinè glorificatur & sanctificatur. Deitas enim trinitas hypostasum existens, propriè & generaliter trinè sanctificatur: Sãctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus sanctus, Dominus Sabaoth. Vnus enim tria & Deus & Dominus. Vnaquæq; hypostasum, una existens hypostasis, & non tres, cuius gratia ter sanctificabitur, & non semel, uel non bis, uel quater, uel decies millies. Non enim unaquæq; Deitatis hypostasum, trinitas. hoc enim utique modo nouenitas erit deitas, & non trinitas. Propter quid enim non bisagium, uel tetragium, uel milliagium hymnum cecinerunt, sed trisagium secundum hypostasum numerum? Quemadmodum enim Patrem hypostasim aimus, & Filium hypostasim, & Spiritum sanctum hypostasim, & deitatem, id est, substantiã trisypostataam, ut tres continentem hypostases, & neq; Patrem trisypostaton, neque Filium trisypostaton, neque Spiritum sanctum trisypostaton dicere, fas sic neq; trisagiam unam hypostasum, sed sanctum Patrem, sanctum Filium, sanctum Spiritum sanctum, trisagiam autem

ον δὲ τὴν τρισυπόστατον θεότητα. εἰ οὖν μὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐστὶν σημαντικὸς ὁ τρισάγιος ὕμνος, ὑμνήσωμεν δὶς τὸ ἅγιος, καὶ ἐπαγάγωμεν τὸ κύριος σαββαώθ, ἀλλ' οὐ θέμις, οὐδ' οὕτω τὰ σεραφὶμ ὕμνησαν, μὴ σοφισόμεθα περιττά, μὴ δὲ τῶν σεραφὶμ σοφώτεροι εἶναι δόξωμεν. εἰ δὲ λέγοιεν οἱ θεοφόροι πατέρες, ὧν μόνος ὁ λόγος, ὅτι τὸν υἱὸν ὑμνοῦντα φασὶν ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. εἰ μὲν ἔφησαν ὅτι Ἰησοῦν μόνον ὑμνοῦντα, εἶχεν ἂν ὑποψίαν, καὶ εἰς τὸν υἱὸν μόνον εἰρῆσθαι τὸν τρισάγιον ὕμνον. εἰ δὲ ἀχώριστος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, ἀχώριστος καὶ ὁ ὕμνος. συμπροσκυνεῖται γὰρ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι ὁ υἱὸς, καὶ συνυμνεῖται καὶ συνδοξάζεται. τότε δὲ εἰς τὸν υἱὸν μόνον φαμὲν τὸν ὕμνον λέγεσθαι, ὅτε τὰ δεικτικὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ λέγομεν. οἷον ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ λόγος, ἡ σοφία τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δύναμις, ὁ ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς, ὁ σαρκωθεὶς, ὁ σταυρωθεὶς σαρκὶ, ὁ ἀναστὰς, ὁ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς, ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς. καὶ τὰ τοιαῦτα. ὥσπερ οὖν ταῦτα ἐν δεικτικὰ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως καὶ οὐδαμῶς ὑφ' ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ ἐπὶ τῆς κοινῆς τῆς θεότητος χώραν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος ἐν δεικτικὸς ὢν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων χώραν οὐκ ἔχει. ὥσπερ γὰρ ἑκάστην ὑπόστασιν τῆς ἀνθρωπότητος ἄνθρωπον λέγομεν· φαμὲν δὲ τὴν πολλὴν ἀνθρώπους περιέχουσαν πόλιν, πολυάνθρωπον, οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν ἕκαστον ἄνθρωπον πολυάνθρωπον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισαγίου, ἑκάστην τῶν ὑποστάσεων ἅγιον λέγομεν, τρισάγιον δὲ τὴν τρισυπόστατον θεότητα. μίαν δὲ τῶν ὑποστάσεων τρισάγιον, εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα. καὶ ὥσπερ ἀριθμοῦντες ἕνα καὶ ἕνα καὶ ἕνα λέγομεν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἐφ' ἑκάστου λέγειν τρισάριθμον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισαγίου, καὶ ὥσπερ φέγγος καὶ φέγγος καὶ φέγγος λέγομεν, καὶ συνάψαντες δὲ τριφεγγὲς σέλας φαμὲν, οὐ λέγομεν δὲ ἕκαστον τριφεγγὲς, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τρισαγίου. πάντα μὲν ἑνιαίως καὶ ἁπλῶς καὶ ἀπολύτως τὰ ἐφ' ὅλης τῆς θεότητος λεγόμενα, καὶ ἐφ' ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων λέγονται. ὁ δὲ τρὶς ἀριθμὸς ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐστὶν δηλωτικός. καλῶς γὰρ ἔφη καὶ λίαν καὶ κυρίως ὁ θεοφόρος Ἐπιφάνιος, ὅτι διὰ τί μὴ δὶς ἢ τετράκις τὸ ἅγιος λέγει τὰ σεραφὶμ, ἀλλὰ τρὶς. εἰ μὴ ὅτι τὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἀριθμὸν κατα-

am autem trisypostatam deitatem. Si igitur non trium hypostasum est significatiuus trisagius hymnus, hymnizemus bis Sanctus, & inducamus, Dominus Sabaoth: sed non fas, neque sic Seraphim hymnizauerunt: non sapiamus superflua, neque Seraphim sapientiores esse uideamur. Si autem dicerent deiferi Patres, quorum solus sermo, quoniam Iesum hymnizantia aiunt, Sanctus, sanctus, sanctus. si quidem dicerent quoniam Iesum solum hymnizantia, haberet utique suspicionem, & in Filium solum, dictum esse trisagium hymnum. Si autem inseparabilis Filius à Patre & Spiritu sancto, inseparabilis & hymnus. Coadorator enim cum Patre & Spiritu Filius, & eodem hymno celebratur & conglorificatur. Tunc de Filio solo affirmamus hymnum dici, quando ostensiua hypostaseos ipsius dicimus, uelut filius Dei, uerbum, sapientia Dei & uirtus, ex Patre genitus, incarnatus, crucifixus, carne resurgens, ascendens in cœlos, sedens ad dexteram Patris, & talia. Quemadmodum igitur hęc ostensiua unius hypostaseos, & nequaquam in altera hypostasi, uel in communi deitatis locum habent: sic & trisagius hymnus ostensiuus existens trium hypostasum, locum non habet. Quemadmodum enim unamquanque hypostasin humanitatis, hominem dicimus: dicimus autem multos homines continentem ciuitatem polyanthropon, non possumus autem dicere, unumquenque hominem: sic & in trisagio unamquanque hypostasim, sanctum dicimus: trisagium autem, trisypostatam deitatem: unam autem hypostasum, trisagium dicere non possumus. Et quemadmodum numerantes, unum, & unum, & unum dicimus, & non possumus in unoquoque dicere trisarithmon, sic & in trisagio. Et quemadmodum lumen, & lumen, & lumen dicimus, & copulantes trilumen, lumen lumen lumen dicimus, non dicimus unumquodque trilumen, sic & in trisagio. Omnia quidem simpliciter & unitè & absolutè in tota deitate dicta, & in unaquaque hypostasum dicunt: trisarithmos autem in sancta trinitate, trium est hypostasum ostensiuus. Pius enim Epiphanius rectè notauit, propriè dictum ab angelis qui non bis uel quater, sanctus, dicunt, sed ter, nisi quoniam trium hypostasum numerum demon-

καταμηνύουσιν, εἰς μίαν θεότητά τε καὶ κυριότητα ἑνουμένας; ἅγιος ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐξ οὗ θεὸς ὁ υἱός, καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἅγιος ἰσχυρὸς ὁ υἱὸς ἡ ἐνυπόστατος θεοῦ δύναμις, ἅγιος ἀθάνατος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ζωοποιόν, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος. ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, οὐχ ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ὁ υἱὸς ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸς ὁ πατὴρ, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστιν ἀθάνατος ὁ πατὴρ ἢ ὁ υἱός, ἀλλὰ καθὼς ὁ ἀπόστολος τὰς ὑποστάσεις δεῖξαι βουλόμενος, φησίν. ἡμῖν δὲ, εἷς θεὸς καὶ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, οὕτω κἀνταῦθα, τοῦτο δὲ καὶ Δαβὶδ προανεφώνησεν εἰπών. ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ ὁ θεός. ἰδοὺ κοινῶς τὴν θεότητα εἰπών, ἐπήγαγε, καὶ τὰς ὑποστάσεις σημᾶναι βουλόμενος, ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα. ὁ γὰρ ἀεὶ ζῶν, ἀθάνατος. εἰπὼν τοίνυν ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ ὁ θεός, ἐσήμανεν τὴν μίαν θεότητα. εἶτα εἰπών, ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα, τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων ἔδειξε. καὶ πάλιν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἑνιαῖον τῆς φύσεως, πότε ἥξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ. εἰ δέ τις εἴποι ὅτι πολλάκις καὶ ἐπὶ μιᾶς ὑποστάσεως λέγεται τὸ τρισόλβιος καὶ τριπόθητος καὶ τρισμακάριος, γινωσκέτω ὅτι τὸ τρεῖς. ὅτε μὲν διὰ τῆς διφθόγγου γράφεται, τὸν τριαδικὸν ἀριθμὸν σημαίνει, ὅτε δὲ διὰ ψιλοῦ τοῦ ι, τάττεται ἀντὶ τοῦ πολλάκις, ὡς φαμὲν τρεῖς ἄνθρωποι, καὶ τρεῖς καὶ τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τρὶς διὰ τοῦ ι ἐπιρρηματικῶς ἀντὶ τοῦ πολλάκις, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, περὶ τούτου, τρὶς τὸν κύριον παρεκάλεσα ἀντὶ τοῦ πολλάκις. ἰστέον δ' ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμοῦ ὅταν ἐπιρρηματικῶς λέγηται, διὰ τοῦ ι γράφεται. οἷον ἅπαξ, καὶ δίς, καὶ τρίς, καὶ τετράκις, καὶ ἐν τῇ συνθέσει δὲ, εἴτε τὸν τριαδικὸν, εἴτε τὸν πολλὰ ἀριθμὸν σημαίνει, διὰ τοῦ ι γράφεται τριώνυμος. γὰρ ὁ τρία ὀνόματα ἔχων, καὶ τριπόθητος ὁ πολυπόθητος, τρισμακάριος ὁ πολλάκις μακάριος, τρισόλβιος, ὁ πολλάκις ὄλβιος. καὶ ταῦτα μὲν ἐφ' ἑνὸς προσώπου, πολυποθήτου καὶ πολυολβίου καὶ πολυμάκαρος χώραν ἔχει. τὸ δὲ σημαντικὸν τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμὸν οὐ δυνατὸν εἰ μὴ ἐπ' αὐτοῦ κυρίως τοῦ ἀριθμοῦ λεχθῆναι. οἷον ἀδύνατον μὴ δύο ὀνόματα ἔχοντα, διώνυμον εἰπεῖν, καὶ

τὸ τρεῖς

demonstrant, in unam & deitatem & dominationem unicam? Sanctus Deus & Pater, ex quo Deus Filius, & Deus Spiritus sanctus: Sanctus fortis, Filius, enypostata Dei uirtus: Sāctus immortalis, Spiritus sanctus uiuificans, secūdùm quod ait Apostolus, Lex spiritus uitæ: Non quòd non sit Deus Filius uel Spiritus sanctus, neque quòd nō sit fortis Pater uel Spiritus sanctus, neq; quòd nō sit immortalis Pater uel Filius, sed secundùm quod Apostolus hypostases ostendere uolens, ait: Nobis autem unus Deus Pater, ex quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia: & unus Spiritus sanctus, in quo omnia: Sic & hic. Hoc autem & Dauid sic præcinit, dicens: Quēadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus: significauit unam deitatem. Deinde dicens, Sitiuit anima mea Deum fortem, uiuentem, trinum hypostasum ostendit. Et rursus rediīt in singularitatem naturæ, dicens: Quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? Si autem quis dicat, quòd multoties & in una hypostasi dicit ter fœlix, & ter desiderabilis, & ter beatissimus: cognoscat quod τρεῖς, quando per ει diphthongum describitur, trinarium numerum significat: quando autem per nudum iota, pro multoties ponitur. Sicut animus τρεῖς homines, & τρεῖς sunt qui testimonium dant, aqua & sanguis & spiritus: & τρὶς per iota, aduerbialiter pro multoties, ut ait Apostolus, de hoc, τρὶς dominum rogaui, pro multoties. Sciendum autem, quòd in trinario numero quando aduerbialiter dicitur, per nudum iota scribitur: uelut semel, bis, τρὶς, quater. Sed in compositione, siue ternarium, siue multum numerum significat, per iota scribitur: τριώνυμος, tria nomina habens: τριπόθητος, multum desiderabilis: τρισμακάριος, multum beatissimus: τρισόλβιος, multum fœlix. Et hæc quidem & in una persona, multum desiderabili, & multum beata, locum habent. Significatiuum autem ternarij numerum, non possibilem, nisi in ipso propriè numero, dici: uelut impossibile, non duo nomina habentem, dyonymon dicere: &

tres

τὸν τρεῖς χροιὰς μὴ ἔχοντα, τρίχροον. ὅταν οὖν λέγωμεν τριώνυμον, δηλοῦμεν τρία μόνον ἔχειν ὀνόματα τὸν τριώνυμον προσαγορευόμενον. ἐὰν δὲ εἴπωμεν τρισάγιον, ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας τριάδος χώραν ἔχει. τρεῖς γὰρ μόνας ὑποστάσεις ἔχουσα ἑκάστης ἁγίας οὔσης καὶ ὑμνουμένης, οἰκείως ἂν λεχθείη τρισάγιος. εἰ δὲ ἐπὶ μιᾶς ὑποστάσεως ῥηθείη, ὑποτοπάσειέ τις ἢ ὡς τρεῖς ἁγίας οὐσίας, ἢ τρεῖς ἁγίας ὑποστάσεις κέκτηται. ὧν ἑκάτερον ἀθέμιτόν τε καὶ ἀσεβὲς ἐπὶ μιᾶς τῶν τῆς θεότητος εἰπεῖν ὑποστάσεων, καὶ τοῦτο δὲ φαμέν. ὡς τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐκφαντορικὸν ὄντα τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, ἄτοπον μιᾷ τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων ἀνατιθέναι. εἰ μὲν γὰρ τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας εἴη σημαντικός, ἐλέγετο ἂν ἐφ' ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων, σημαντικὸν δὲ ὄντα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, οὐκ εὔκαιρον ἐπὶ μιᾶς αὐτὸν λέγειν, ἵνα μὴ ἐννάγιον τὴν ἁγίαν τριάδα ἀποφηνώμεθα. ὁ γὰρ τρεῖς ἀριθμὸς ἐφ' ἑαυτὸν πολυπλασιαζόμενος, τὸν ἐννέα ἀπογεννᾶν ἀριθμὸν πέφυκεν. εἴπομεν ὡς ὁ δύο κεκτημένος ὀνόματα, διώνυμος λέγεται, καὶ τριώνυμος ἐστὶν ὁ τρία ἔχων ὀνόματα, καὶ οὔτε πλείονα οὔτε ἐλάττονα. τί οὖν τρίτον μόνον ἅγιος ὁ πατήρ, ἢ ὁ υἱός, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ τρισυπόστατος ὁ πατὴρ μόνος, ἢ ὁ υἱὸς μόνος, ἢ μόνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἵν' ἕκαστος λεχθείη τρισάγιος; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ἀπείρως. ἡ δ' ἁγία θεότης, ὡς τρεῖς μόνας ὑποστάσεις ἔχουσα ἁγίας εἰκότως ἂν ῥηθείη τρισάγιος. ὥστε οὐκ ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων χρὴ λέγειν τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐνδεικτικὸν ὑπάρχοντα τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων. ὡρισμένον γὰρ ἀριθμὸν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀορίστου θεότητος, εἰ μὴ μονάδα μὲν, οὐσίας, τριάδα δὲ ὑποστάσεων, εἴ τις ἡμᾶς ἔροιτο, ἀνθ' ὅτου βαπτίζοντες τρίτον ποιούμεθα τὴν κατάδυσιν; τί ἂν ἄλλο φαίημεν, ἢ ὅτι καθ' ἑκάστην τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων μίαν κατάδυσιν, καὶ τρεῖς διὰ τὸ τριττὸν τῶν ὑποστάσεων. καὶ οὐ τρεῖς καταδύσεις καθ' ἑκάστην τῶν ὑποστάσεων, ἢ οὕτω γε, ἐννέα τὰς καταδύσεις ποιούμεθα. ὅπερ ἀδύνατον, διὸ καθ' ἑκάστην τῶν καταδύσεων, τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπιλέγομεν. οὕτω καὶ ἐὰν ἐρωτώμεθα τίνος χάριν τρὶς τὸ ἅγιος λέγεται, ἀλλ' οὐ δὶς ἢ τετράκις, διὰ τὴν τρισυπόστατον θεότητα ἀληθεύοντες φαίημεν. πῶς οὖν τὸν τρι-

tres colores non habentem, triscolorẽ. Quando igitur dicimus trionymon, manifestamus tria solum habere nomina, trionymũ appellatum: si dicamus trisagium, in sancta quidem trinitate locum habet. Tres enim hypostases habens, unaquaq; sancta existente & hymnizata, propriè utique diceretur trisagios: si autem in una hypostasi dicatur, suspicabit̃ quis, quòd tres sanctas substantias, uel tres sanctas hypostases possidet: quorum utrumq; & nefariũ & impium in una earum, quę deitatis, dicere hypostasum. Sed & hoc dicimus, quòd trisagium hymnum, manifestatiuum existentem trium deitatis hypostasum, inconueniens, uni earum hypostasum reponere. Si quidẽ enim communis eius quod substantiæ esset significatiuus, diceretur utiq; in unaquaq; hypostasum: significatiuum autem existentem numerum trium hypostasum, non opportunũ in una ipsum dicere, ut nouenagiam sanctam trinitatem enunciemus. Tres enim numerus in seipsum multiplicatus, nouem regenerare numerũ natus est. Diximus q̃ duo possidẽs nomina, dionymos dicit̃ & trionymos est, q̃ tria habet nomina, & nõ plura neq; pauciora. Quid igit̃ tertiũ solum, Sanctus Pater, uel Filius, uel Spiritus sanctus: uel trisypostatos Pater solus, uel Filius solus, uel solus Spiritus sanctus, ut unusquisque dicatur trisagius? absit, sed & infinites infinite. Sancta autem deitas, ut tres solas hypostases habens sanctas, conuenienter utique dicetur trisagia. Quare non in una hypostasum oportet dicere trisagium hymnum, ostensiuum existentẽ trium deitatis hypostasum. Determinatum enim numerum non est dicere de indeterminata deitate, non unitatẽ quidem substantiæ, trinitatem autem hypostasum. Si qui dicat: Pro quo, baptizantes, trinam facimus immersionem? quid utique aliud dicemus, quã quoniam secundùm unamquamque deitatis hypostasum, unã immersionẽ, & tres ꝑpter trinũ. hypostasum, & non tres immersiones secundũ unamquanq; hypostasum? uel sic quidẽ nouẽ immersiones facimus, quod nefariũ, quod secundum unamquanq; immersionem nomen unius trium hypostosum dicimus. Sic & si interrogemur, cuius gratia tertium Sanctus dicitur, & non bis uel quater? propter trisypostatam deitatem, uerum dicentes, dicemus. Qualiter autem trisagium

σάγιον ὕμνον τῆς μιᾶς τῶν ὑποστάσεων εἴποιμεν; ψεύστας γὰρ ἑαυτοὺς καὶ παραβάτας τῶν ἡμετέρων συνιστάνομεν λόγων, ἑκάστην τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων ὥς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος μοναδικῶς ἐξαγγέλλεται, εἷς πατὴρ, ὁ πατὴρ, καὶ εἷς ἅγιος, ὅτι μία ὑπόστασις, μία τρισάγιος φύσις ἡ θεότης ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις, οὐ τρισάγιος ὁ πατὴρ, ὅτι μία ὑπόστασις. οὐ τρισάγιος ὁ υἱὸς, ὅτι μία ὑπόστασις, οὐ τρισάγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι μία ὑπόστασις, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πανάγιον, σύμπας ὁ τῶν θεοφόρων καὶ θεοπνεύστων πατέρων, χορὸς ἀεὶ σὺν ἀναπνοῇ πάσῃ συνεφώνει. τρισάγιον δὲ τοῦτο, οὔπω καὶ νῦν ἔν τινι λόγῳ τῶν ἱερῶν πατέρων εὑρήκαμεν, τοῦ Κναφέως τοῦτο τὸ λήρημα, ἐξ ἀπονοίας ὅτι πλείστης τολμήσαντος γυμνῇ τῇ δὴ λεγομένῃ κεφαλῇ ὁ τῶν ἀκολάστων γυναικῶν δείκνυσι τὸ ἀναιδές. ὡς σοφωτέρου δῆθεν τῶν Σεραφὶμ καὶ ὑψηλοτέρου τὴν μύησιν, οἷόν τι ἀφιλοκάλιστον ὕφασμα ἐκναφεῦσαι τὸν τρισάγιον ὕμνον. εἰ γὰρ εἰς τὸν υἱὸν μόνον τὸν τρισάγιον φήσομεν ὕμνον, λέλυται τὸ ἀμφίβολον ἀνενδοιάστως, καὶ ἡμεῖς παροινίσομεν προσθῶμεν, τῷ τρισαγίῳ τὴν σταύρωσιν, ἀλλὰ μὴ γένοιτο διὰ χειλέων τοῦτο ἀγαγεῖν ἵλεω τυχόντι θεῷ. θάνατος αἱρετώτερος. ἆρον ἀπ' ἐμοῦ τὸν θάνατον τοῦτον, θάνατος ἐν τούτῳ τῷ λέβητι. εἰ δέ τις ἐρεῖ πολλῶν λεγόντων ἀκήκοα. ὅτι τίνος ἕνεκα, δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι λέγοντες, ἐπιλέγομεν πολλάκις τῷ σταυρωθέντι βουλήσει, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι, ἢ τοιουτότροπον ἕτερον. τὸ τρισάγιον λέγοντες, μὴ ἐπενεγκόμεν τὸ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς; φήσωμεν πρὸς αὐτόν. ὅτι τὰ ἔθη καὶ αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας, κρατείτωσαν. μὴ μέταιρε γὰρ φησὶν ὅρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, καὶ πᾶν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον, αἰδέσιμον, ὁ μέγας Βασίλειος ἀπεφήνατο. τῇ οὖν ἐκκλησίᾳ ἔθος ἐστὶν ἄνωθεν παραδεδομένον, εἰς ῥητοῦ τάξιν λέγεσθαι τὸ, δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. ὥσπερ οὖν ῥητὸν λέγοντες ψαλμοῦ τυχὸν ἢ ᾠδῆς, ἐπιλέγομεν πολλάκις τροπάριον ἢ μελῴδημα μὴ τῆς τοῦ ῥητοῦ διανοίας ἐχόμενον, οὕτως ὅταν ἐν ῥητοῦ τάξει, εἰς τὸ δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι λέγωμεν. ἐπιλέγομεν τροπάριον ἁρ- μό-

sagium hymnum una hypostasum dicemus? mendaces enim nosmetipsos, & transgressores nostrorum constituimus sermonum, si unaquæque earum, quæ deitatis hypostasum, ut ait diuinus Basilius, unicè annunciatur: unus Pater, qui Pater, & unus Sanctus, quoniam hypostasis: & unus Filius, qui Filius, & unus Sanctus, quoniã una hypostasis: & unus Spiritus Sanctus, qui Spiritus sanctus, & unus sanctus, quoniam una hypostasis, una Trisagia natura deitatis, quoniam tres hypostases: non trisagius Pater, quoniam una hypostasis: nõ trisagius Filius, quoniam una hypostasis: non trisagius Spiritus sanctus, quoniam una hypostasis. Spiritum sanctum & omnino sanctum, omnis simul piorum & à Deo doctorũ patrum chorus semper cum respiratione omni insonuit. Trisagium autem hunc nequaquã & nunc in aliquo sermone sacrorum patrum inuenimus. Gnaphei hoc deliramentum, ex præsumptione nihil non audentis, nudo, ut utique dicitur, capite, quod luxuriarum mulierum ostendit inuerecundũ, ut sapientiores uidelicet Seraphin, & excelsiores secundum doctrinam, uelut quandam malè textam telam, dilaceraret trisagium hymnum. Si enim in Filium solum trisagium dicemus hymnum, solutum est ambiguum indubitanter, & nos Maronizabimus, apponentes trisagio crucifixionem: sed absit hæc impietas à nobis, ne offendamus Deum. Mors eligibilior. Aufer à me mortem hanc. Mors in hac lebete. Si autem quis dicat, quod multis dicẽtibus audiui quoniã cuius gratia, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, dicto, dicentes dicemus multoties crucifixo uoluntate & ex mortuis resurgenti, uel huius alterum: trisagium autem dicentes, nõ inferimus hoc, crucifixus propter nos: dicemus ad ipsum, quoniam consuetudines & traditiones Ecclesiæ præualuerunt. Non transferas enim (ait) terminos seculares, quos posuerunt patres tui: & omne antiquitate differens, uenerabile magnus Basilius enunciauit. Ecclesiæ igitur consuetudo est super hoc tradita, in dicti ordinem dicere, Gloria Patri, & Filio, & Sancto spiritui. Quemadmodum igitur dictum dicẽtes, Psalmi forte, uel cantici, superdicimus multoties troparium uel melodiam, non dicti mentem habentem: sic quando in dicti ordine, in hoc, Gloria Patri, & Filio, & sancto Spiritui, dicimus, superdicimus troparium conueni-

μόζον τῷ υἱῷ μόνῳ, μὴ ἐχόμενον τῆς διανοίας, ἢ τῆς συντάξεως τοῦ δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. καὶ γὰρ τὸ μὲν δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, πρὸς δοτικὴν εἴρηται, τόδε μελώδημα πολλάκις πρὸς γενικὴν, ἢ αἰτιατικὴν, ἢ εὐθεῖαν, ἢ κλητικήν. κἀντεῦθεν δῆλον ὡς οὐ τῆς ἐννοίας ἔχεται τὸ μελώδημα, τοῦ δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. οὐχ ὡς ἐμφῆ τοῦ τάξει φαμὲν, οὐδαμῶς τὸν σταυρὸν, ἢ τι τῶν ἀφορισικῶν τῆς τοῦ πατρὸς μόνης ἢ τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑποστάσεως ἐπιλεγόμενα, ἅγιος ὁ θεὸς ὁ πατὴρ, ἅγιος ἰσχυρὸς ὁ υἱὸς ὁ σαρκωθεὶς σαρκὶ καὶ ἀναστὰς, ἅγιος ἀθάνατος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰς ὑποστάσεις εἰπὼν καὶ ἕνα θεὸν εἶναι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις δεῖξαι βουλόμενος συνάπτω καὶ λέγω. ἐλέησον ἡμᾶς, ὥς φησιν ὁ θεὸς νομοθετῶν τῷ Μωσῇ, κύριος, ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι, καὶ τὰ σεραφιμ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ. θεὸς ὁ πατὴρ, θεὸς ὁ υἱὸς, θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' εἷς θεὸς ἔφησαν οἱ θεηγόροι πατέρες καὶ ἅγιος ὁ πατὴρ, καὶ ἅγιος ὁ υἱὸς, καὶ ἅγιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλ' εἷς τὰ τρία ἅγιος, καὶ κύριος, κύριος, κύριος, ἀλλ' εἷς δὲ κύριος, θεὸς καὶ θεὸς, καὶ θεὸς καὶ πατὴρ, ἢ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεὸς, ὁ υἱὸς, ἢ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἢ κύριος, κύριος, κύριος, ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων, οὐδεὶς πώποτε τῶν ἐγκρίτων πατέρων ἡμῶν διηγόρευσεν. ὥσπερ γὰρ τὴν τριάδα ἀδύνατον λέγειν μίαν ὑπόστασιν, οὕτως οὐδὲ μίαν τῶν ὑποστάσεων, τριάδα λέγειν ὅσιον, οὕτω καὶ ἐπὶ Πρόκλου τοῦ τρισμακαρίου ἐξ ἀποκαλύψεως θείας τὸν τρισάγιον ὑμνῆσαι ὕμνον, ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς. ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς. ὅτε τὸ παιδίον ἐκ μέσης τῆς πληθύος τῶν λιτανευόντων ἡρπάχθαι φασὶ καὶ μεμυῆσθαι τὸν ὕμνον ἐν ἀέρι γενόμενον. ἔκ τινος ἀγγελικῆς δυνάμεως, καὶ μαρτυρία τῆς τοῦ ὕμνου θειότητος γεγενῆσθαι, τῆς ἐπαγωγῆς τὴν λώφησιν. οὕτω δὲ καὶ ὁ θείῳ βακχευόμενος πνεύματι τῶν χλ' θειότατος θίασος ὕμνησε. καὶ τίς ἡ καινὴ διδαχὴ αὕτη ἡ νῦν κινοῦσα τὸν τοῦ θεοῦ λεὼν καὶ ἀτάκτως διαταράττουσα; ἀλλ' ἐρεῖ τις αὖθις τυχόν. διὰ τί ὑπόστασιν, ὑπόστασιν, καὶ ὑπόστασιν, λέγοντες τρεῖς ὑποστάσεις φαμὲν. θεὸν δὲ καὶ θεὸν καὶ θεὸν λέ-

ueniens Filio soli, non habens mentem uel coordinationem huius, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Etenim hoc quidem, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, ad datiuum dictũ: melodia autem multoties ad genitiuum uel accusatiuum, uel nominatiuũ, uel uocatiuum. Et hinc manifestũ, quòd non mentẽ habet melodia huius, Gloria Patri, & Filio, & sancto Spiritui, nõ ut in dicti ordine, animus nequaquam crucem, uel quod determinatorum eius solius, quæ Patris, uel Filij, uel Spiritus sancti hypostaseos, superdicimus, Sãctus Deus Pater, Sanctus fortis Filius, incarnatus carne, & resurgens, Sanctus immortalis Spiritus sanctus. Hypostases dicens, & unum Deum esse tres hypostases ostendere uolens, coniungo & dico, Miserere nobis, ut ait Deus, legem ponens Mosi: Dominus Deus unus est: & Seraphin, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: sed unus Deus, dixerunt Dei prædicatores patres. Et sanctus Pater, & sanctus Filius, & sanctus Spiritus sanctus. Sed unus tria sanctus, & Dominus & dominus & dominus, sed unus dominus. Deus autẽ & Deus & Deus Pater, uel Deus & Deus & Deus Filius, uel Deus & Deus & deus, & Spiritus S. uel Sãctus, sanctus, sanctus uel Dominus, dominus, dominus, in una hypostasum, nullus alicubi electorum patrum nostrorum annunciauit. Quemadmodum enim trinitatem impossibile dicere unam hypostasim, sic neq; unam hypostasum trinitatem sanctam. Sic & sub Proclo ter beato, ex reuelatione diuina trisagium cecinerunt hymnum: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis quando puerum ex media multitudine orantium, seu letanias dicentium, raptum esse ait, & edoctum esse hymnum in aëre factum ex quadam angelica uirtute, & testimonium eius quæ hymni sanctitatis, factam esse inducti mali cessationem. Sic autem & diuino inebriatus spiritu sexcentorum triginta diuinissimus chorus hymno cecinit: & quæ sufficiens doctrina hæc, nunc commouens Dei populum & inordinate perturbans? Sed dicet aliquis rursus fortè: Propter quid hypostasim & hypostasim & hypostasim, tres hypostases aimus: Deum autem & Deum & Deum di-

ὂν λέγοντες, οὐ τρεῖς θεοὺς λέγομεν. πρὸς ὅπερ ἀποκρινούμεθα, ὅτι τὰ μερικὰ, οὐ κοινοποιοῦνται, τὰ δὲ κοινὰ εἰ καὶ ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν μερικῶν μετέχεται. ἀλλ᾽ ἑνιαίως καὶ κοινῶς, καὶ ἑκάστη μὲν ὑπόστασις, ἰδιαζόντως θεωρεῖται. οὐκ ἔστι δὲ αὐτῶν κοινὰ μία ὑπόστασις, ἡ δὲ θεότης καὶ ὁ ἁγιασμὸς, καὶ ὁ κυριότης, εἰ καὶ ἐφ᾽ ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων μετέχεται, ἀλλὰ κοινὴ τῶν τριῶν ἐστὶν ὑποστάσεων μία τυγχάνουσα. οὐ γὰρ ἄλλη θεότης πατρὸς, καὶ ἄλλη υἱοῦ, καὶ ἄλλη ἁγίου πνεύματος, οὐδὲ ἁγιασμὸς ἢ κυριότης, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ ὁλικῶς καὶ ἀδιαιρέτως ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων οὖσα. πᾶσα πατρὸς, πᾶσα υἱοῦ, πᾶσα ἁγίου πνεύματος, μία πατρὸς, καὶ μία υἱοῦ, καὶ μία ἁγίου πνεύματος, αἱ δὲ ὑποστάσεις, οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ἑτέρα πατρὸς ἑτέρα υἱοῦ καὶ ἑτέρα ἁγίου πνεύματος. ἑτέρα μὲν οὖν ὑπόστασις καθ᾽ ἑαυτὴν θεὸς, καὶ ἅγιος καὶ κύριος λέγεται, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, ὅτε δὲ συναριθμοῦνται, οὐ τρεῖς θεοὶ ἢ ἅγιοι ἢ κύριοι, ἀλλ᾽ εἷς θεὸς τὰ τρία, εἷς κύριος εἷς ἅγιος, ὅτι θεὸς, καὶ αἱ αὐτοῦ δυνάμεις λόγος καὶ πνεῦμα. εἷς θεὸς εἷς ἅγιος εἷς κύριος, καὶ οὐ τρεῖς, ἀλλὰ θεὸς μὲν καὶ θεὸς καὶ θεὸς διὰ τὸ τέλειον τῆς ἑκάστου ὑποστάσεως, καὶ ἅγιος, καὶ ἅγιος, καὶ ἅγιος, καὶ κύριος, καὶ κύριος, καὶ κύριος· οὐ τρεῖς δὲ θεοὶ, ἢ ἅγιοι, ἢ κύριοι. διότι ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα δυνάμεις εἰσὶ τοῦ πατρὸς. δυνάμεις δὲ ἐνυπόστατοι ἀχώριστοι τοῦ πατρὸς, τοῦ ἐξ οὗ καὶ ἐν ᾧ εἰσὶ, καὶ πρὸς ὃν ὡς αἴτιον ἀναφέρονται. οὔτε γὰρ τόπῳ ἢ βουλήσει, ἢ ἐνεργείᾳ ἢ ἰσχύει, ἢ ἐξουσίᾳ χωρίζονται, ἢ τινὶ τῶν ὅσα ἐπὶ θεοῦ λέγεται. εἰ μὴ μόνον ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἑκάστης ὑποστάσεως ἰδιώμασιν. ἡμεῖς γὰρ γεννώμενοι, τεμνόμεθα διαμπὰξ, τῶν πατέρων καὶ χωριζόμεθα καὶ τοῦτο δηλῶν ἔφησεν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἀφιέντες ἀφιέμενοι. οὐ γὰρ δύναμις τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἐφ᾽ ἡμῶν καθέστηκεν, οὐδὲ λόγος ἢ σοφία. ἐπὶ δὲ θεοῦ, τὰ δύο συντρέχουσι τὸ καὶ δυνάμεις εἶναι τοῦ πατρὸς, τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς λόγον νοῦ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ὑποστάσεις τελείας ὅπερ πρέπον μόνῳ τῷ ὑπερουσίῳ θεῷ. ἡμεῖς δὲ καὶ γνώμῃ τεμνόμεθα, καὶ δυνάμει καὶ τόπῳ. διὸ καὶ ἄνθρωποι οὐκ ἄνθρωπος ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα λεγόμεθα, ἐπὶ δὲ θεοῦ, οὐχ οὕτως ἀλλὰ καθὼς προειρήκαμεν. ἀλλ᾽ ἄγε καὶ δὴ καὶ ἃς προφέρουσι χρήσεις, ἐπισκεψώμεθα, καὶ τὴν ἀκριβῆ τούτων ἐξέτασιν ποιησώμεθα.

um dicẽtes, nõ tres deos dicimus? Ad quod respondemus, quòd particularia non communificantur, communia autem etsi ab uno quoque particularium participantur, sed unicè & communiter, & unaquæq; quidem hypostasis: appropriati autem considerantur. Non est autem ipsorum communis una hypostasis. Deitas autem & dominatio & sanctificatio, etsi ab unaquaq; hypostasum participatur, sed communis est trium hypostasum, una existẽs. Non.n. alia deitas Patris, & alia Filij, & alia Spirit9 S. neq; sanctitas alia uel dominatio: sed una & eadẽ, totaliter & indiuisè in unaquaq; hypostasũ existẽs, tota Patris, tota Filij, tota Spiritus S. una Patris & Filij & Spiritus S. Vnaqueque igit̃ quidẽ hypostasis secũdũ seipsam Deus & sanctus & dominus dicit̃, & si quid tale. Quando autem cõnumerantur, non tres dij uel sancti uel domini, sed unus Deus tria, unus Dominus, unus Sanctus: quoniam Deus & ipsius uirtutes uerbũ & spiritus, unus Deus, unus Sanctus, unus Dominus, & non tres: sed Deus quidem & Deus & Deus, propter perfectum eius, q̃ uniuscuiusq; hypostaseos: & Sanctus, & sanctus, & sanctus, & Dominus, & dominus, & dominus, non tres autem dij uel sancti, uel domini: quia uerbum & spiritus uirtutes sunt Patris, uirtutes autem enypostatæ inseparabiles à Patre, ex quo & in quo sunt, & ad quem ut ad causam referuntur. Neq; enim loco, uel uoluntate, uel operatione, uel fortitudine, uel potestate separantur, uel aliquo eorum quęcunque de Deo dicuntur, nisi solum hypostasibus & characteristicis uniuscuiusq; hypostaseos proprietatibus. Nos enim geniti scindimur totaliter à partibus & separamur: & hoc manifestãs, dixit Theologus Gregorius, dimittentes & dimissi. Non enim uirtus patris filius in nobis consistit, neq; uerbum uel sapientia: in Deo autem duo concurrunt, & uirtutes esse Patris Filium & Spiritum sanctũ, ut uerbum intellectus & spiritus hypostases perfectas, quòd decens soli super substantiali Deo, nos & sententia diuidimur, & uirtute & loco: propter quod & homines, non homo ille & ille dicimur. In Deo autem non sic, ut prædiximus. Sed enim utriq; & quos proferunt usus, intendamus, & diligentem horum perscrutationem faciamus:

πατρὶ καὶ γὰρ αὐτοὶ καὶ οὐδαμῶς ἀντεροῦμεν, ἀλλὰ χρὴ συμφώνους καὶ μὴ ἀλλήλοις ἐναντίους. οὐδὲν δὲ ἔλαττον ἑαυτοῖς ἀντιλόγους καὶ μαχομένους ἀποδεικνύειν τοὺς ἁγίους πατέρας καὶ διδασκάλους. ὧν τὸ περὶ πίστεως φρόνιμα ἑνιαῖον καὶ ἀπαράλλακτον ἔδειξεν ἡ μία τοῦ πνεύματος δύναμίς τε καὶ ἔλλαμψις.

Ὁ μὲν οὖν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἀθανάσιος ὁ θεσπέσιος ἐν τῷ περὶ σαρκώσεως καὶ τριάδος λόγῳ, τάδε φησί, θεὸς οὖν ἐστιν ὁ γεννηθεὶς καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἡμεῖς φαμὲν ὅτι θεός ἐστιν, ὅτι ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος. ἀλλ᾽ οὐ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεός, ὁ εἷς τῆς τριάδος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἅγιος, ἀλλ᾽ οὐχ ἅγιος καὶ ἅγιος καὶ ἅγιος. οὐδὲ τρεῖς μόνον ἅγιος, ἀλλ᾽ ἀορίστως καὶ ἀπειράκις ἅγιος καὶ ὑπεράγιος. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει, εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος. ἦν γὰρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θεϊκῇ καὶ ἐν δόξῃ μορφῇ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε τὰ Χερουβὶμ ἐδοξολόγουν αὐτὸν λέγοντα ἅγιος ἅγιος, ἅγιος, κύριος Σαβαώθ. καὶ μετὰ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν μορφὴν δούλου λαβόντα καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον. ταῦτα προφέρουσιν ἃ καὶ ἡμεῖς ἀσπαζόμεθα, ἀλλ᾽ ϖάτωσαν μόνον εἶδον τὸν υἱὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ἢ τῷ πατρὶ συνεδρεύοντα. μόνον δοξαζόμενον ἢ σὺν τῷ πατρὶ καὶ πνεύματι. εἰ μὲν οὖν μόνον, εἰπάτωσαν τῷ υἱῷ μόνῳ καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον. εἰ δὲ σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, ἐπιγνώτωσαν τῆς τριάδος εἶναι ἀχώριστον τὸν ἐμφαντικὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς μιᾶς οὐσίας καὶ κυριότητος αἶνον. ἅγιος γὰρ ἅγιος, ἅγιος, ὑμνοῦντα τὰ Σεραφίμ, καὶ τῇ τριάδι τὸν ὕμνον προσάγοντα ὑμνοῦσιν τὸν Ἰησοῦν. εἷς γὰρ τῆς τριάδος ὁ Ἰησοῦς, οἱ δὲ τῷ υἱῷ μόνῳ τὸν τρισάγιον ἀνατιθέντες ὕμνον, ἀμέτοχον τοῦ ὕμνου τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα μετατιθέασι. τὰ μὲν γὰρ κοινὰ συμπεριλαμβάνει τὰ μερικά, τὰ δὲ μερικά, τὰ καθόλου οὐκ ἔτι. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπον εἰπών, πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατὰ μέρος ἐσήμανεν. ὁ δὲ Πέτρον εἰπών, αὐτὸν μόνον ἀπέφηνεν, ἀφεὶς τὰς λοιπὰς ὑποστάσεις τῆς ἀνθρωπότητος.

Πάλιν προβάλλονται τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν θεοτόκον λόγου. ἡ μακαρία ἐν γυναιξὶν ἡ τὸν λόγον ἐκ σοῦ σαρκωθέντα τεκοῦσα, λόγον τὸν τοῦ πατρὸς υἱόν, λόγον τὸν προαιώνιον θεόν, λόγον τὸν ἄναρχον καὶ ἀΐδιον,

patribus enim & ipsi nequaquam contradicimus: sed oportet consonos & non discordes, nihil autem minus quam sibiipsis contradictores & aduersarios ostendere sanctos patres & doctores, quorum de fide sententiam singularem & impermutabilem ostendit una patris & uirtus & splendor.

Rectè igitur uterque Athanasius diuinus, in eo qui de incarnatione & Trinitate sermone, hæc ait: Deus igitur est, qui genitus & factus homo, sed non Deus & Deus & Deus, qui unius trinitatis, Filius Dei, & Deus sanctus, sed non & sanctus & sanctus, neque ter solum sanctus: sed indeterminatè & infinities sanctus & supersanctus. Et rursus alibi dicit: Vidimus ipsum, & non habuit speciem, neque decorem. Erat enim ante hoc, speculans in deifica & gloriosa forma sedētem in throno excelso & eleuato, quādo Cherubim glorificabāt ipsum, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth: & post uidet ipsum formam serui accipientem, & in similitudine hominum factum. Hic proferunt quæ & nos amplexamur. Sed dicant: Solum uident Filium sedentem in throno, uel Patri considentem? solum glorificatum, uel cum Patre & Spiritu sancto? Siquidē igitur solum tribuant Filio, soli & trisagium hymnum: si autem cum Patre & Spiritu, cognoscant Trinitatis esse inseparabilem, manifestatiuam trium hypostasum, & unius substantiæ & dominationis, laudem. Sanctus enim, sanctus, sanctus, hymno canebant Seraphim: & Trinitati hymnum adducentia, hymnizant Iesum: unus enim trinitatis, Iesus. Qui autem Iesu soli trisagium reponunt hymnum, non participē hymni Patrem & Spiritum ponunt. Communia enim comprehēdunt particularia: particularia autem uniuersalia non item. Hominem quidem enim dicens, omnes homines qui secundū patrem, significauit. Petrum autem dicens, ipsum solū enunciauit, dimittens reliquas hypostases humanitatis.

Rursus proponunt sancti Epiphanii ex eo qui in sanctam Dei genitricem: Beata in mulieribus, uerbum ex te incarnatum, pariens uerbum, Patris Filium, uerbum ante secula Deum, uerbum sine principio & æternum,

διον, λόγον τὸν ὁμοούσιον τῆς ἀχωρίστου τριάδος, λόγον τὸν σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι προσκυνούμενον, λόγον τὸν σύνθρονον τοῦ πατρός, λόγον τὸν ἐπὶ τῶν χερουβὶμ καθήμενον, λόγον ὃν τετράμορφα ζῶα δοξολογοῦσι λέγοντα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαὼθ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. εἰ μὲν ἑτέρα ἡ δόξα αὐτοῦ παρὰ τὴν τοῦ πατρός, μόνου αὐτοῦ καὶ τὸν ὕμνον φήσομεν. εἰ δὲ μία δοξολογία καὶ κοινὴ τῆς ἁγίας τριάδος εἷς καὶ κοινὸς καὶ ὁ ὕμνος. ἅγιος γὰρ ἅγιος ἅγιος λέγοντα, δοξολογοῦσι τὸν υἱόν, ἀλλ' οὐ τὸν υἱὸν μόνον, ἀλλ' ὡς ἕνα τῆς ἁγίας τριάδος μέσον πατρός τε καὶ πνεύματος.

Εἶτα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ εὐλογημένος, οὗ ἡ ἀρχὴ τῶν θαυμάτων εἰς θαύματα. σήμερον ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ἐπὶ γῆς προφητικῶς δοξάζεται καὶ κοινωνοὺς τῆς ἐπουρανίου εὐωχίας τοὺς γηγενεῖς ἀναδείκνυσιν. ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτός ἐστιν κύριος ἀμφοτέρων ὡς ἑκατέρωθεν συμφώνως ἀνυμνούμενος. διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνω τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν καταμηνύοντες ἔψαλλον, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. οἱ δὲ κάτω τῇ ἐπουρανίῳ εὐφροσύνῃ συμπανηγυρίζοντες ἐκραύγαζον, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ; καὶ τίς εἴποι εὐφρονῶν τὸν υἱὸν Δαβὶδ κεχωρίσθαι τῆς τρισαγίου ὑμνολογίας. εἷς γὰρ τῆς ἁγίας τριάδος συνδοξολογεῖται πατρὶ καὶ πνεύματι, ἀλλ' οὐ τὸ τρισάγιον εἰς αὐτὸν μόνον ἀναφέρεται. οὐ γὰρ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος λέγοντα τὰ σεραφὶμ μόνον τὸν πατέρα, ἢ μόνον τὸν υἱόν, ἢ μόνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσήμανεν, ἀλλὰ τὴν τρισυπόστατον θεότητα, ὡς μίαν τρισάγιον κυριότητα, ὁ αὐτὸς τοίνυν ἄνω μετὰ πατρὸς καὶ πνεύματος ἐδοξολογεῖτο, τῶν σεραφὶμ αὐτὸν οὐ μόνον, ἀλλὰ σὺν τῷ πατρὶ καὶ πνεύματι, ὑμνούντων καὶ βοώντων, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνυμνεῖται ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, μονονουχὶ διὰ τοῦ ὕμνου. μίαν τῶν τῆς θεότητος ὑψίστων, εἰ καὶ υἱὸς Δαβὶδ ἐχρημάτισεν ἀποδεικνύμενος ὑποστάσεων. εἰ δὲ καὶ λέγοι ὁ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν. ὅτι οἱ μὲν ἄνω τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν καταμηνύοντες ἔψαλλον, λίαν ἄριστα καὶ ἐνθεαστικώτατα φησίν. ἴσμεν γὰρ ὡς ἀεὶ μὲν τῆς θείας δόξης, πεπλήρωτο ὁ οὐρανός τε καὶ γῆ. πάντα γὰρ τὰ ἔργα κυρίου εὐλογεῖτε τὸν κύριον, καὶ διηγεῖ-

ternum, uerbum consubstantiale inseparabilis trinitatis, uerbum cum Patre & sancto Spiritu adoratum, uerbum confessorum patris, uerbũ super Cherubim sedens, uerbum quod quadriformia animalia glorificant, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Sabaoth: Plenum cœlum & terra gloria ipsius. Siquidem altera gloria ipsius, præter eam quæ patris, ipsius solius & hymnum dicemus: si autem una glorificatio & communia sanctæ Trinitatis, unus & communis & hymnus. Sãctus enim, sanctus, sanctus dicentia, glorificant Filium, sed non Filium solum, sed ut unum sanctę Trinitatis, medium & Patris & Spiritus.

Dictũ Chrysostomi in Benedictus, cuius principium: Ex miraculis in miracula: Hodie rex gloriæ in terra prophetice glorificatur, & communicantes super cœlesti lætitia terrigenas ostẽdit, ut ostendat quoniam ipse est Dominus utrorumque, ut utrinque consonãter hymnizatur. Propter hoc, qui quidem superius, eam quæ in terra salutẽ annunciantes, psallebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth: Plena omnis terra gloria ipsius. Qui autem super cœlesti militiæ confestinantes, clamabant: Osanna in excelsis, Osanna Filio Dauid? Et quis dicat bene sapiens, filium Dauid separatum esse à trisagia hymnologia? unus enim sanctę Trinitatis, conglorificatur cum Patre & Spiritu. Sed non trisagium id ipsum solum refertur. Non enim, Sanctus, sanctus, sanctus dicentia Seraphim, solum Patrem, uel solum Filiũ, uel solum Spiritum sanctum significauerunt, sed trisypostatam deitatem, & unam trisagiam dominationem. Idem igitur superius cũ Patre & Spiritu conglorificabatur, Seraphin ipsum non solum, sed cum Patre & Spiritu hymno celebrantibus, & clamantibus, Sanctus, sanctus, sanctus: ipse in terra laudatur, Osanna in excelsis, Osanna filio Dauid, quasi per hymnum una deitatis excelsarum, etsi filius Dauid extitit, ostensiuus hypostasum. Si autem & dicat deiferus pater noster, quoniã qui quidem superius, eam quæ in terra salutem annunciantes psallebant, ualde optimè & diuinissimè ait. Scimus enim, quòd semper quidem diuina gloria replebatur & cœlum & terra. Omnia enim opera Deum benedicunt Dominum, & enar-

τας τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπεὶ ἐν οὐρανοῖς μὲν οἱ ἄγγελοι τὴν τοῦ ὄντος θεοῦ ἐπεγίνωσκον δόξαν. ἐξώκειλε δὲ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἡ τῆς γῆς λαχοῦσα τὴν οἴκησιν, καὶ ἠλλάξατο τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων, πεπληρῶσθαι φησὶν ὁ θεοφόρος ἀνὴρ τὴν γῆν κατ' ἐπίγνωσιν τῶν τὴν γῆν κατοικούντων θείας δόξης· ὅπερ καὶ οὐκ ἄλλο τοῖς ἐπὶ γῆς σωτηρία γεγένηται. ἡ δὲ θεία δόξα δηλονότι, ὡς πατρός ἐστι καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀψευδὴς ἔφησε κύριος πρὸς τὸν πατέρα, πάτερ τὸ ἔργον ὃ δέδωκάς μοι ἐπλήρωσα, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα. καὶ πάλιν, αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν τὸν ζῶντα, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. οὕτως ὥσπερ ἡ φύσις, οὕτω καὶ ἡ δόξα κοινὴ τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων.

Ἔτι τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἀπὸ ἕκτου λόγου τοῦ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος, οὗ ἡ ἀρχὴ, ἰσότητος μὲν οὖν: Ἡσαΐας μὲν οὖν ὁ θεσπέσιος οὐκ ἐν μείζονι δόξῃ τεθεᾶσθαι φησὶ τὸν υἱόν. εἶδον γὰρ ἔφη τὸν κύριον Σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ πλήρης δόξης ὁ οἶκος αὐτοῦ, καὶ Σεραφὶμ εἱστήκησαν κύκλῳ αὐτοῦ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον τὸν ἐν τριτῇ μὲν ἀρχῇ. καταλήγοντα δὲ εἰς ἑνάδα, καὶ εἰς κυριότητα μίαν ἁγιασμῶν, ἰδοὺ τρανῶς ἔφη, ὅτι τὸν κύριον Σαβαὼθ ὑμνοῦντα. ὅς ἐστιν εἷς θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν γνωριζόμενος, ἔλεγον τὸν ὕμνον τὸν ἐν τριτῇ μὲν ἀρχῇ. τουτέστιν τὸν ἐναρχῇ μὲν τριττὸν ὕμνον τῶν τριῶν ὑποστάσεων καταλήγοντα δὲ εἰς ἑνάδα καὶ εἰς κυριότητα μίαν ἁγιασμῶν, τουτέστιν ὅτι ἑνὰς οὐσίας καὶ μία κυριότης τῶν τριαδικῶν ἁγιασμῶν δηλουμένη ἡ τριπλόη τῶν ὑποστάσεων. ὥστε τὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐστὶν ἐνδεικτικὸν, οὐ μιᾶς, τὸ δὲ κύριος Σαβαὼθ, τῆς μιᾶς θεότητος καὶ κυριότητος ἐμφαντικόν.

Ἔτι τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ θ' λόγου περὶ τῆς ἐν πνεύματι προσκυνήσεως: τὸ δὲ ἀνωτάτω δυνάμεων οἱονείπως ἐντενές τε καὶ ἀκόρεστον εἰς θεοπτίαν ὑποφαίνειν ἔοικεν, τὸ βλέπειν ἀεὶ τὰ Χερουβὶμ ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον ἐν τῷ τοιῷδε σχήματι γράφει καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγων. εἶδον τὸν κύριον Σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ Σεραφὶμ εἱστή-

rant gloriam eius: sed quia in cœlis quidem angeli existentis Dei cognouerũt gloriam, lapsa est autem humana natura, quæ terræ sortita est habitationem, & communificauit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & uolucrum & quadrupedum, impletam esse ait deiferus terram, secũdum cognitionem terram inhabitantiũ, diuina gloria: quod, & non aliud, his qui in terra, salus factum est. Diuina igitur gloria manifestum, quòd Patris & Filij & sancti Spiritus: sic enim & nõ mendax dixit Dominus ad Patrẽ: Pater, opus quod dedisti mihi, impleui: manifestaui nomẽ tuum. Et rursus: Hæc est æterna uita, ut cognoscant te solum uiuẽtem & uerum Deum, & quẽ misisti Iesum Christum: sic quemadmodum natura, sic & gloria communis trium deitatis hypostasum.

Adhuc Sancti Cyrilli Alexandrinæ à sexto sermone, qui de sancta Trinitate, cuius principium: Aequalitatis quidem igitur: Esaias quidem igitur diuinus, non in maiori gloria uisum esse ait Filium. Vidi enim, ait, Dominũ Sabaoth, sedentem in throno excelso & eleuato & plena gloria domus ipsius: & Seraphim steterunt in circuitu ipsius: sex alæ uni, & sex alæ uni: & duabus quidem uelabant pedes: & duabus uolabant, & clamabant alter ad alterum, quæ in trino quidem principio, finientem autem in unitatem & in dominationem unam, sanctificationem. Ecce manifestè dixit: Quoniam Dominum Sabaoth hymno celebrarint, qui est unus Deus, in tribus hypostasibus glorificatus, dicebant hymnum, qui terno quidem principio, hoc est, in principio quidem trinum hymnum trium hypostasum, quare Sanctus, sanctus, sanctus, trium hypostasum est ostensiuum: Dominus autem Sabaoth, unam deitatẽ & dominationem manifestat.

Adhuc eiusdem à nono sermone, de ea quæ in Spiritu adoratione: Supremarum autem uirtutum uelut aliqualiter & intensum & insatiabile & Dei uisionem manifestare uidetur, respicere semper in propriciatoriũ Cherubim. In tali figura scribit & propheta Esaias, dicens: Vidi Dominũ sedentẽ super soliũ excelsum & eleuatũ, & Seraphim steterunt

κεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. καὶ ἓξ μὲν ἑκάστῳ πτέρυγας ἐκπεφυκέναι φησί. καλύπτειν δὲ αὐτάς, ταῖς μὲν δυσὶ τοὺς πόδας, ταῖς δὲ δυσὶ τὰ πρόσωπα, πετᾶσθαι δὲ ταῖς ἑτέραις. καὶ μετὰ βραχέα, τὸ ἱλαστήριον, ἄρα Χριστός, ὃς καὶ ἐν σαρκὶ πεφηνὼς, οὐδὲν ἧττον ἐστὶν θεὸς καὶ κύριος φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ, περιεστῶσας ἐν κύκλῳ δουλοπρεπῶς. καὶ αὐτὸς ἔχων τὰς ἀνωτάτω δυνάμεις. εἴγε μὴ πεπήρωται τὰς τοῦ νοῦ αἰσθήσεις. εἰδέναι ἔχοι τὸ καὶ αὐτὸς ἐνδεικτικὸν ὑπάρχειν, τοῦ μὴ μόνον αὐτὸν ἔχειν κύκλῳ τὰς δυνάμεις ᾀδούσας, μηδὲ μόνῳ ἀναπέμπεσθαι τὸν τρισάγιον ὕμνον. τὸ γὰρ λέγειν καὶ αὐτὸ διὰ τοῦ καὶ συνδέσμου δηλοῖ, ὡς καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα. τὸ γὰρ καὶ πρόσθεσιν δηλοῖ. συμπλεκτικὸς ὢν σύνδεσμος, ὁμολογουμένως οὖν τοῦ πατρὸς ἔχοντος κύκλῳ τὰς δυνάμεις ᾀδούσας. ἔφη ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, σὺν πατρὶ ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις κύκλῳ ᾀδούσας. εἰ δὲ ὁ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κύκλῳ ἔχει τὰς δυνάμεις, ᾀδούσας τὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, οὐ προσακτέον τῷ υἱῷ μόνῳ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἐμφαντικώτατον ὄντα τῶν τριῶν ὑποστάσεων. εἰ μὲν γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς ἢ τετράκις ὑμνῆσαι τὸ ἅγιος, τριῶν οὐσῶν τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐφ᾽ ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων μόνης ἐλέγομεν ἀναφέρεσθαι τὸν ὕμνον. τὰ γὰρ κοινὰ καθ᾽ ἕκαστον τῶν μερικῶν φέρεται, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καὶ ἀλλάλληλος ὁ τρισάγιος ὕμνος καὶ ἐνδεικτικὸς τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀπρεπὲς τὸ τῶν τριῶν ἐνδεικτικὸν ἐφ᾽ ἑνὸς λέγεσθαι. εἰ γὰρ ἐφ᾽ ἑνὸς λέγοιτο, οὐ τριῶν ὑποστάσεων ἐνδεικτικόν. εἰ δὲ τριῶν πάντως ἐνδεικτικόν, οὐκ ἐφ᾽ ἑνὸς λεχθήσεται.

Ἔτι τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς ἑρμείαν δ' λόγου, οὗ ἡ ἀρχή, τὸν δὴ θεὸν ἐκ θεοῦ: κἂν γοῦν ἐν ἰσότητι τεθέντος τοῖς ἀγγέλοις, ἀνθ᾽ ὅτου δὴ οὖν, ὁ μὲν πατρικοῖς ἐναγλαΐζεται θώκοις, καὶ συνεδρεύει τῷ πατρί. οἱ δὲ οἷον παρεστᾶσιν ἐν κύκλῳ τῆς ὑπ᾽ αὐτῷ δουλείας, οὐκ ἀτιμάζοντες τὸ μέτρον. καὶ ὁ μὲν ἐστί τε καὶ λέγεται κύριος σαβαὼθ, οἱ δὲ, ταῖς εἰς κυριότητα καταγράφουσιν εὐφημίαις, πλήρη τε εἶναι φασὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ, ἆρα οὖν τὸ πεποιεῖσθαι, λέγειν τὸν ὧδε τεθαυμασμένον καὶ πρὸς τὴν ἔχοντα λῆξιν εὐκλείας τὴν ἀνωτάτω, ψυχρᾶς καὶ ἑώλου νόσημα φρενός. καὶ τίς ἀντερεῖ μὴ παρεστάναι τῷ υἱῷ τὰ σεραφὶμ, ἢ μὴ συνευφημεῖσθαι τοῦτον τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι. καὶ σὺν πατρὶ καὶ πνεύ-

runt in circuitu ipsius: & sex quidem unicuiq; alas innatas esse ait, uelare autem ipsa duabus quidem pedes: duab. autem facies, uolare autem alteris. Et post pauca: Propiciatorium igit. Christus, qui & in carne apparuit, nihil minus est Dominus & Deus & natura & unitate, circumstantes in circulo seruos decenter & ipse habens superiores uirtutes. Si quidem non obcæcatus est quis inter eos qui intellectus, scire, habet, & ipse, ostensiuum existere eius quod est, non solum ipsum habere in circulo uirtutes cantantes, neque soli remitti trisagium hymnũ. Dicere enim & ipse, per coniunctionem manifestat, quòd & Pater & Spiritus. Etenim Et, appositionem ostendit, cõplexiua existens coniunctio. Manifestè igitur pater habet in circulo uirtutes. Si autem Pater & Filius, & Spiritus sanctus in circulo habent uirtutes cantantes, Sanctus, sanctus, sanctus, non addicendum soli Filio trisagium hymnum, expresiuum maximè existentem trium hypostasum. Siquidem enim semel uel bis uel quater cecinissent hymno. Sanctus tribus existentibus hypostasibus, & in unaquaque hypostasum sola diceremus referri hymnum. Communia enim secundum unumquodq; particularium dicuntur. Sed quia utiq; alternatiuus trisagius hymnus, & ostensiuus trium hypostasum, ostensiuum in uno dici nequit. Si enim in uno diceretur, nõ trium hypostasum ostẽsiuum. Si autem trium omnino ostensiuum, non in uno dicetur.

Item eiusdem ex eo qui ad Hermeian quarto sermone, cuius principium, Deum utique ex Deo: Etsi igitur in æqualitate posito angelis, pro quo utique igitur hic quidem paternis calrificabatur sedibus, & consedet Patri: hi autem uelut adstant in circulo eius, quæ sub ipso, seruitutis, non inhonorantes mẽsuram? & hic quidem & est & dicitur Dominus Sabaoth. Hi autem his quę in dominationem hymnizant laudibus, & plenum esse aiunt cœlum & terram gloria ipsius. Igitur factum esse dicere hic admiratum, & cum habentib. hæreditatẽ generationis supremã, frigidę & uanę ægritudo intelligentiæ. Et q̃s contradicit filio nõ adstare Seraphim, & non solũ collaudari, habentẽ cũ Patre,

 & Spi-

καὶ πνεύματι τὸν ὕμνον δέχεσθαι, καὶ ἅγιον εἶναι καὶ κύριον, Σαβαὼθ καὶ πλήρη εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ ὁ ταῦτα λέγων μόνῳ τῷ υἱῷ τὸν τρισάγιον ἀνατίθησιν ὕμνον. ὥσπερ εἴ τις ὑμνήσοι τὴν δωδεκάδα τῶν θείων ἀποστόλων λέγων αὐτὴν δωδεκάχορδον λύραν τοῦ πνεύματος. οὐδένα μὲν τῶν ἀποστόλων ἀφῆκεν ἀγέραστον. ἕκαστος γὰρ μία χορδὴ τοῦ πνεύματος εἴρηται, οὐκ εἰς ἕκαστον δὲ μόνον ὁ ὕμνος ἀναφέρεται. οὐ γὰρ ὁ Πέτρος μόνος δωδεκάχορδος λύρα τοῦ πνεύματος, οὐδὲ μὴν Ἀνδρέας, ἀλλ' ἡ δωδεκὰς ἅπασα. κἄν τις ὑμνῶν τὸν Πέτρον τυχὸν ἐρεῖ μὲν τὸν ὕμνον, ἀλλ' οὐκ αὐτὸν μόνον ὁ ὕμνος αἰνίξαιτο, ἀλλὰ συνανυμνήσοι σὺν αὐτῷ ἅπαντα τὸν τῶν ἀποστόλων χορόν, εἰ δέ γε εἴποι ἡ τῶν ἀποστόλων δωδεκάχορδος λύρα ὁ ἐκ Βηθσαϊδὰ Ἰωάννα υἱός, ὁ ἐν Ῥώμῃ μαρτυρήσας ὑπὸ Νέρωνος ψευστὴν ἑαυτὸν ἀποδείξειεν, οὕτως εἴ τις εἴποι ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, βλάσφημος ἀποφανθήσεται, ὁμοίως καὶ ὁ φάσκων τρισάγιος ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πέμπτου λόγου τοῦ πρὸς Ἑρμείαν, οὗ ἡ ἀρχή, εἴπερ ἐκ παντὸς ἡμῖν· καὶ μὴν ἐν κύκλῳ τὸν ὑπερφυᾶ τε, καὶ ἐπηρμένον περιεστᾶσι θρόνον δοξολογοῦντα τὰ Σεραφίμ, ἅγιόν τε αὐτὸν καὶ μὴν ὅτι καὶ κύριον τῶν δυνάμεων ὀνομάζοντα, πλήρη τε εἶναι λέγοντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. ὁ δὲ δὴ κατάρχων ἐν ἴσῳ τῶν ὅλων ἰσόχειρ τε καὶ ἰσοσθενὴς τῷ πατρί, καὶ οὐ μεῖον εὐκλεής. ἔμπλεα γὰρ τὰ πάντα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τῆς προτέρας ἐννοίας ἔχεσθαι φαμὲν ἀληθῆ λέγοντες.

Ἀλλ' εἴπερ ἦν ἀκλεὴς καὶ τοῦ προσκυνεῖσθαι μακρὰν τί μαθόντα τὰ Σεραφὶμ ἐν τῷ τῆς θεότητος θώκῳ καθιζάνοντα τὸν υἱὸν κύκλῳ περιεστᾶσιν ὕμνοις, καὶ δοξολογίαις καταγεραίροντα, καὶ κύριον Σαβαὼθ ὀνομάζοντα πλήρη τε εἶναι λέγοντα τόν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ ἴσμεν ταῦτα καὶ ἡμεῖς καὶ σύμφαμεν, ἀλλ' οὐ ταῦτα τὸν υἱὸν τρισάγιον νομοθετεῖ.

Τοῦ μακαρίου Πρόκλου Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν θεοτόκον· ὑπὸ σταυροῦ ἐπήγνυτο καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἐγυμνοῦτο, ἐν τάφῳ κατεκλείετο καὶ τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινεν ὡσεὶ δέρριν. ἐν νεκροῖς ἐλογίζετο καὶ τὸν ᾅδην ἐσκύ-

& Spiritu hymnum suscipere, & sanctum esse, & Dominum Sabaoth, & plenum esse cœlum & terram gloria ipsius? Sed non quod hæc dicens, soli Filio trisagium reponit hymnũ. Quemadmodum si quis hymno celebret ordinem duodecim Apostolorum diuinorum, dicens ipsam duodecachordã lyram spiritus, nullum quidem Apostolorum dimisit inhonoratum: unusquisque enim una chorda spiritus, dictus est: non in unumquenq; autem solum hymnus refertur: non enim Petrus solus duodecachorda lyra spiritus, neq; utique Andreas, sed duodenarius omnis. Et si quis in hymno celebrans Petrum forte dicit quidem hymnum, sed non ipsum solum hymnus ænigmatizet, sed cohymnizet cum ipso omnem Apostolorum chorũ. Si autem dicat, Apostolorum duodecachorda lyra, qui ex Bethsaida, Ioanna filius, qui in Roma martyrio coronatus sub Nerone, mendacem se ipsum ostenderet: ita si quis dicat, Sanctus, sanctus, sanctus, crucifixus propter nos, blasphemus enunciabitur. Similiter & qui dicit, trisagius crucifixus propter nos.

Eiusdem ex quinto sermone, qui ad Hermeian, cuius principium, Sicut ex omni: Et utiq; in circulo & supernaturalem & eleuatum circumstant thronũ glorificantia Seraphim & sanctum ipsum, & nimirũ quoniam & dominum uirtutum nominantia, & plenum dicẽtia esse cœlum & terram gloria ipsius. Hic autem utiq; dominans in medio omnium, & æque magnus & ęque potens patri, & non minus gloriosus: plena enim omnia gloria ipsius. Hic priorem intelligentiam habere dicimus, uera dicentes.

Eiusdem: Si quidem erat ingloriosus, & ab eo quod est adorari, lõge quidem, docentia Seraphim in deitatis sede sedentem Filium, circulo circumsteterunt, hymnis & glorificationibus honorificantia, & Dominũ Sabaoth nominantia, plenumq; dicẽtia & cœlum & terram gloria ipsius. Scimus hæc & nos & simul affirmamus: sed non hæc Filiũ trisagiũ lege ponunt. Beati Procli Constantinopoleos ex sermone qui in sanctam Dei genitricem: In cruce affigebatur, & thronus ipsius in cœlis non denudabatur: in sepulchro claudebatur, & cœlum extendit ut pellem: inter mortuos reputabatur, & infernũ spoliauit: &

κλῦσε, κάτω πλάνος ἐσυκοφαντεῖτο, καὶ ἄνω ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος ἐδοξολογεῖτο.

Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ἐν μιᾷ, καὶ ἐν δυσὶ καὶ πλείοσι παλαιαῖς βίβλοις ἅπαξ τὸ ἅγιος ἀνέγνων τὸν ἱερώτατον Πρόκλον λέγοντα. εἰ δὲ καὶ τρεῖς αὐτὸν φάναι τὸ ἅγιος δώσομεν, τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται τοῖς προγεγραμμένοις. ἐπεὶ περ ὡς εἷς τῆς ἁγίας τριάδος συνδοξολογεῖται πατρὶ καὶ πνεύματι, τῶν Σεραφὶμ βοώντων, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ. Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πρόκλου.

Ἐκ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν θεογενικὸν, οὗ ἡ ἀρχὴ, πᾶσαι μὲν αἱ μαρτυρίαι, καὶ πανηγύρεις, οὐδὲν τοίνυν ἐν βίῳ οἷον ἡ θεογενικὸς Μαρία: περίελθε οἷος, ὦ ἄνθρωπε πᾶσαν τὴν κτῆσιν τῷ λογισμῷ, καὶ βλέπε. εἰ ἐστὶν ἴσον ἢ μεῖζον τῆς ἁγίας θεογενικοῦ. περινόησον τὴν γῆν, περίβλεπε τὴν θάλασσαν. πολυπραγμόνησον τὸν ἀέρα, τοὺς οὐρανοὺς τῇ διανοίᾳ ἐρεύνησον τὰς ἀοράτους, πάσας δυνάμεις ἐν θυμήθητι καὶ βλέπε. εἰ ἐστιν τοιοῦτον θαῦμα, ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. οἱ οὐρανοὶ μὲν γὰρ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, ἄγγελοι λειτουργοῦσιν μετὰ φόβου, ἀρχάγγελοι προσκυνοῦσι μετὰ τρόμου. τὰ Χερουβὶμ μὴ φέροντα φρίττει, τὰ Σεραφὶμ οὐ πλησιάζουσι περιιπτάμενα, καὶ κεκραγότα τρόμῳ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος, πλήρης ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. καὶ τοῦτο δῆλον ὡς τῆς τῶν πατέρων ἐννοίας ἤρτηται, ἀλλὰ ἀκουέτωσαν οἱ ταῦτα προφέροντες, καὶ γινωσκέτωσαν. πέπεισμαι δὲ ὡς γνώσονται καὶ τὴν περὶ τούτων φωτισθήσονται πληροφορίαν, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς.

Τοῦ Ἀθανάσ. ἐκ τοῦ περὶ σαρκώσεως καὶ τριάδος λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, οἱ κακοτέχνως: καὶ ὅτε δοξολογοῦσι τὰ Σεραφὶμ λέγοντα τρίτον ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ. πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον δοξολογοῦσι.

Βασιλ. ἐκ τοῦ πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος: πῶς εἶποι τὰ Σεραφὶμ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος. μὴ διδαχθέντα παρὰ τοῦ πνεύματος ποσάκις δεῖν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφέρειν. ἀπήλλαξεν ἡμᾶς ὁ πατὴρ τῆς ἀπολεσχίας ἀριδήλως εἰπὼν ποσάκις δεῖν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφέρειν. οὐ γὰρ εὐσεβὲς δὶς ἢ τετράκις, ἀλλὰ τρὶς καὶ ἅπαξ. τρὶς μὲν τὸ ἅγιος διὰ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων. ἅπαξ δὲ τὸ κύριος διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς οὐσίας, καὶ τὴν μοναρχίαν. εἰ γὰρ εἰς τὸν υἱὸν μόνον, διὰ τί μὴ ἅπαξ τὸ ἅγιος, καὶ ἅπαξ τὸ κύριος. διὰ τί μὴ δὶς ἢ τετράκις;

uit: & error calumniabatur, & desuper, Sanctus, sanctus, sanctus glorificabat.

Ego equidē igitur & duobus & plúribus antiquis libris, semel Sanctus legi sacratissimum Proclum dicentem. Si autem ter ipsum dicere, Sanctus dicemus, eandem intelligentiam habet præscriptis, quoniam quidem ut unus sanctæ Trinitatis, conglorificabatur cum Patre & Spiritu, Seraphim clamantibus, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth.

Et eiusdem ex laude quæ in sanctam Dei genitricem, cuius principium: Omnia quidem testimonia: Nihil igitur in uita uel Dei genitrix Maria, circui* igitur ô homo omnem creaturam cogitatione, & uide si est æquale uel maius sancta Dei genitrice. Ambi terram, circumspice mare, rimare aëra, cœlos mente perscrutare, uisibiles omnes uirtutes excogita: & uide, si est tale miraculum in omni creatura. Cœli quidem enim gloriam enarrant Dei, angeli ministrant cum timore, archangeli adorant cum tremore. Cherubin non ferētia horrent, Seraphim non approximant, circumuolantia & clamantia cū tremore, Sanctus, sanctus, sanctus, plena terra laude ipsius & hoc manifestū, quòd à priorum intelligentia dependet. Sed audiant hæc proferētes, & cognoscant: cōfido autem, quòd cognoscent, & ea, quæ de his, illuminabūtur certitudine, siquidem spiritus Dei habitat in ipsis.

Sancti Athanasij ex eo qui de incarnatione & Trinitate sermone, cuius principium: Qui malitiosè: Et quando glorificant Seraphim dicentia tertiò, Sāctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth, Patrem & Filium & Spiritū sanctum glorificant.

Sancti Basilij ex eo qui ad Amphilogium de sancto Spiritu: Qualiter dicūt Seraphim, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus, nō edocta à Spiritu sancto: quoties est pium glorificationem hāc referre? Non enim pium bis uel quater, sed ter & semel: ter quidē sanctus, propter trinitatem hypostasum: semel autem Dominus, propter unitatē substantiæ, monarchiæ. Si in Filium solū, propter quod non semel Sanctus, sed semel Dominus? ꝓpter ꝙ nō bis uel quater?

κις; οὐ γὰρ ὁ τρεῖς ἀριθμὸς τῇ μιᾷ ἀφιδρῶται ὑποστάσει, ᾗ πλέον τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ὠκείωται.

τοῦ αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ λόγου δ' τοῦ κατ' Εὐνομίου, οὗ ἡ ἀρχὴ, εἰ φύσει θεὸς ὁ υἱός: ὅτι οὔτε ὀπτασία οὔτε χρησμῳδία κεχωρισμένας πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, Ησαΐας ὁ προφήτης εἶδον ἔφη κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ Σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ: ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί. καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν, καὶ εἶπε κύριος πρός με, πορεύου καὶ εἰπὲ τῷ λαῷ τούτῳ, ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες, βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τὰ ἑξῆς, ὅσον μὲν οὖν κατὰ ταύτην τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προφητικοῦ γράμματος. ὁ ἐπὶ πάντων ἐστὶν πατὴρ, ὁ ὀφθεὶς καὶ χρησμῳδοτήσας τῷ προφήτῃ, ὁ μέντοι τῆς βροντῆς υἱός, ὁ τὰ αἴσια φθεγξάμενος, καὶ βροντῆς εἰρηκὼς φοβερώτερα. οὗ ἴδιον οὐχὶ τὸ οὐκ ἦν. ἀλλὰ τὸ ἦν ὁ λόγος, τὸν υἱὸν ἔφησε τὸν ὀφθέντα καὶ χρησμῳδοτήσαντα τῷ προφήτῃ. λέγει γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι, διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν. διό τι εἶπεν Ησαΐας περὶ αὐτῶν, τετύφλωνται αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ πεπώρωται αὐτῶν ἡ καρδία. ὅπως μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ συνῶσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα εἶπεν Ησαΐας ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ. ὁ δὲ Παῦλος τοῦ πνεύματος ἀπεφήνατο τὴν ὀπτασίαν καὶ τὴν χρησμῳδίαν, εἶπεν λέγων. καλῶς ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου Ησαΐου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, ἀκοῇ μὲν ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε; ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, ὁ προφήτης τοῦ πατρὸς εἰσηγεῖται τὸ πρόσωπον, τοῦ παρὰ Ἰουδαίων πεπιστευμένον. ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὁ Παῦλος τοῦ πνεύματος, ἕνα κύριον Σαβαὼθ, τὸν ὀφθέντα κοινῶς ὀνομάζοντες διῄρηνται, αὐτοῖς ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγος, ἀδιαιρέτου μένοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ περὶ ἑνὸς θεοῦ φρονήματος. διῄρηται γὰρ ἀδιαιρέτως ὁ περὶ τῆς ὑποστάσεως τρόπος καὶ λόγος, διὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, τριαδικῶς διὰ τὸ τριστὸν τῶν ὑποστάσεων; κύριος δὲ ἅπαξ, διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς θεότητος. ζήτει καὶ ἐκ τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γενέθλια. Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω πατρὸς υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ἕως τὸ κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα.

Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ περὶ πνεύματος λόγῳ πρὸς Ἑρμείαν, οὗ ἡ ἀρ-

ter? Non enim tres numerus, uni sacratur hypostasi, cui plus alius numerus appropriatus est.

Eiusdem ex sermone quarto, qui cōtra Eunomium, cuius principium: Si natura Deus Filius: Quoniam neque uisione, neque oraculo diuisum de Patre & Filio & Spiritu sancto Esaias propheta: Vidi, ait, Dominum Sabaoth sedentem super thronum excelsum & eleuatum, & Seraphim stabant in circuitu ipsius: Sex alæ uni, & sex alæ uni. Et post pauca ait: Et dixit Dominus ad me: Vade & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis & nō scietis. Incrassatum est enim cor populi huius: & cætera quæ sequuntur. Quantum quidem igitur secundum hanc positionem & consequentiam propheticæ literæ, super omnia est Pater, uisa & oracula dans prophetæ. Tonitrui quidē Filius eminentia loquens, & tonitruo dicens terribiliora, cuius initium est: In principio erat uerbum: Filium dixit uisum & oracula dantem prophetæ. Dicit enim in propria cōscriptione: Propter hoc nō potuerunt credere in Iesum, quia dixit Esaias de ipsis: Obcęcati sunt ipsorum oculi, & induratum est cor, ut non uideant oculis, & intelligant corde & cōuertantur, & sanem eos. Hæc dicit Esaias quando uidit gloriam ipsius. Paulus etiam, spiritus enūciauit uisionem & oraculū esse dicens: Bene dixit Spiritus sanctus per prophetam Esaiam ad patres nostros: Auditu audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non scietis: Incrassatum est enim cor populi huius. Propheta Patris inducit personam apud Iudæos crediti: Euangelista Filij: Paulus Spiritus, unū Dominum Sabaoth eum qui uisus est, cōuenienter nominantes. Diuisus est ipsis, qui de hypostasi sermone, indiuiso manente in ipsis, qui de uno Deo, sensu. Diuisus est enim indiuisibiliter, qui de hypostasi modus & sermo: propter quod Sanctus, sanctus, sanctus, trinè propter trinum hypostasum: Dominus autem semel, propter unicum deitatis.

Sāctus Cyrillus Episc. Alexādrię, in eo q de spiritu sermone ad Hermeiā, cuius princi-

ἀρχὴ, πόνος ἀγαθῶν: τί δὲ οὐχὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοῦ λόγους τοῦ πνεύματός φησιν ἡ γραφή. Ἡσαΐας μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος τὴν θαυμάσιον ἡμῖν καὶ φρικωδεστάτην ἐκείνην θεοπτίαν ἀφηγούμενος. εἶδον φησὶν τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ διὰ μέσου τούτοις ἐπενεγκὼν, ἤκουσα φησὶν κύριον Σαβαὼθ λέγοντος. τίνα ἀποστελῶ καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπον ἰδοὺ ἐγὼ ἀπόστειλόν με. καὶ εἶπε πορεύου, καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ. ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἀλλ᾽ ὁ μὲν θεσπέσιος Ἰωάννης περὶ τοῦ μονογενοῦς φησιν. ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας, ἡνίκα εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. Στέφανος γε μὴν ὁ σοφώτατος Ἰουδαίοις ἔφη προσλαλῶν, σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ. ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν. ἆρ᾽ οὖν ἐναργὲς ἤδη πῶς, ἑτερότητι μὲν τῇ καθ᾽ ὑπόστασιν ἰδικὴν, τί μέν ἐστιν πατὴρ, τί δὲ καὶ υἱὸς, τί δὲ καὶ τὸ πνεῦμα. εὖ μάλα δὴ γινώσκετε; συμβάσει γε μὴν τῇ πρὸς ἑνότητα φυσικὴν, πάντα δὴ πάντων παρουσία τε καὶ λόγοι, καὶ μέθεξις, ἐνέργειά τε καὶ δόξα, καὶ ὅσα τὴν θείαν καταλαμπρύνει φύσιν. τί δὲ οὐχὶ ἄρα γε καὶ ὁ μικρὸν γοῦν δογματικῆς ἐπιστήμης γευσάμενος, εἴσεται σαφῶς ὡς ὁ τρισάγιος ὕμνος ἑτερότητι μὲν τῇ καθ᾽ ὑπόστασιν ἰδικὴν, ὡς καὶ ὁ θεοφόρος ἔφη πατὴρ, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα δείκνυσι. συμβάσει δὲ τῇ πρὸς ἑνότητα φυσικὴν καὶ μοναρχίαν τὸ κύριος. ὁ γὰρ τρεῖς ἀριθμὸς, τριῶν ἐστι σημαντικὸς, ἑνὸς δὲ ἡ μονὰς, οὐκοῦν ἅγιος ἅγιος, ἅγιος, καὶ τρισάγιος, ὅτι τρεῖς ὑποστάσεις κύριος, ὅτι εἷς αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, εἷς δὲ τὰ τρία θεὸς, ὅτι μία θεότης, καὶ πρὸς ἓν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, οὐκ διϊσταμένων, οὔτε μὴν συντεθειμένων ἢ συναλειφομένων τῶν ὑποστάσεων.

Γρηγορ. Νύσσ. ἐκ τοῦ κατ᾽ Εὐνομίου πρώτου λόγου· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ Σεραφίμ, παρ᾽ ὧν ἐναργῶς τὸ τῆς τριάδος ἐκηρύχθη μυστήριον, ὅτε τὴν ἁγίαν φωνὴν τῷ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἐν τριάδι κάλλει καταπλησσόμενα θαυμαστικῶς ἐπεβόησεν. ἰδοὺ δὴ σαφῶς ἔφη ὁ θεηγόρος πατὴρ διὰ τοῦ τρισαγίου ὕμνον ἐναργῶς τὸ τῆς τριά-

principium: Labor bonorum: Quid autem? non'ne & ipsos Dei sermones, Spiritus esse ait scriptura? Esaias quidem enim diuinus, admirabilem nobis & tremendam maximè illam Dei uisionem enarrans: Vidi, ait, Dominũ Sabaoth sedentem super thronum excelsum & eleuatum, & quæ intermedia his inferens: Audiui, ait, Dominũ Sabaoth, dicentem: Quem mittam? & quis ad populum hunc? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit: Vade & dic populo huic. Auditu audietis & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non uidebitis. Sed diuinus quidem Ioannes de unigenito ait: Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam ipsius, & locutus est de ipso. Stephanus quoque sapientissimus Iudæis dixit, in hunc modum alloquens: Duræ ceruicis & incircumcisi corde, uos semper Spiritui sancto resistitis, sicut & Patres uestri. Ergo non'ne manifestum iam, quòd alteritate ea quæ secundùm hypostasim appropriata est, esse Patrem, & Filium, & etiam Spiritum sanctum. Abundè ex scripturis comprobatur. Concordia quoq; ea quæ ad unitatem naturalem, omnia utiq; omnium, & presentia & uerba & participatio & operatio & gloria, & quæcunq; diuinam glorificant naturam. Quid autem? Non'ne igitur & qui parum quodcunque doctrinę gustauit, sciet manifestè, quòd trisagius hymnus alteritate quidem ea quæ secũdum hypostasim appropriatam, ut & deificus dixit Pater, Patrem & Filium & Spiritum sanctũ ostendit? Concordia autem ea quæ ad unitatem naturalem monarchiam, dominus. Tres enim numerus, trium est significatiuus: unus quidem, unitas. Igitur Sanctus, sanctus, sanctus, & trisagius, quoniam tres hypostases Deus, unus autem tria Deus, quoniam una deitas, & unum quæ ex ipso relationẽ habent, non distantibus, neque quidem compositis, neque confusis hypostasibus.

Gregorij eius qui Nyssæ, eo qui aduersus Eunomium primo sermone: Similiter autem quæ & apud Esaiam Seraphim, à quibus manifestè Trinitatis prædicatum est mysterium, quando sanctam uocem in unoquoque, qui in æternitate, pulchritudinem admirantia, admiratiuè exclamauerunt. Ecce utique manifestè dixit Dei enarrator Pater, per trisagium hymnum manifestè Trinit-

τὸ τῆς τριάδος ἐκηρύχθη μυστήριον, διὰ μὲν τοῦ τρεῖς βεβοῆσθαι τὸ ἅγιος, τὴν τῶν προσώπων τριάδα, διὰ δὲ τοῦ ἅπαξ κεκράχθαι τὸ κύριος, τὸ ἑνιαῖον τῆς φύσεώς τε καὶ κυριότητος.

Ἐπιφάνιος.

Καὶ ὁ ἅγιος θαυμαστὸς Ἐπιφάνιος, ὥς δέ πῃ φησὶν ἐν τῷ προγεγραμμένῳ ἀγκυρωτῷ λόγῳ. διὰ δὲ τῆς τριττῆς μαρτυρίας λάβωσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πληρωθῶσι φανερῶς τῶν φωνῶν τῶν Σεραφὶμ καὶ Χερουβὶμ κεκραζόντων τριττὸν τὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος. οὐ γὰρ διὰ δύο φωνῶν ἡ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται. οὐδὲ τέταρτον ὑποφωνοῦσι τὰ αὐτὰ ἅγια καὶ ἀόρατα, καὶ πνευματικὰ ζῶα, οὐδὲ τετάρτην φωνὴν ἀποδιδῶσι τὰ αὐτά, οὐδὲ μίαν μόνην. ἀλλὰ τρεῖς φωνὰς ἑνικὰς τὸ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, καὶ οὐ λέγουσιν, ἅγιοι, ἅγιοι, ἅγιοι, ἵνα μὴ τὸ ἑνικὸν πολυώνυμον ἀποφήνωσι, μὴ δὲ τῶν τριῶν τὸ τρισάριθμον ἀποκρύψωσιν. ἀλλὰ τρὶς μὲν διδόασι τὴν ἁγιαστίαν, μονοειδῶς δὲ, ἑνικῶς ἀποφθέγγονται τὸν λόγον, ἵνα μὴ πολυθείαν ὀνομάσωσιν: ἀπήλλαξεν ἡμᾶς ὁ θεοφάντωρ οὗτος πατὴρ, περὶ τῶν πραγμάτων ἀριδήλως ἀποφηνάμενος. ὡς οὐ διὰ δύο φωνῶν ἡ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται, οὐδὲ μιᾶς ἢ τετάρτης φωνῆς, ἀλλὰ τριττῶν καὶ αὐτῶν ἑνικῶν τίνος ἕνεκα; ὅτι οὐ μιᾶς ὑποστάσεως ἐνδεικτικὸς ὁ ὕμνος ἀλλὰ τῶν τριῶν. ὥσπερ οὖν οὐ διὰ δύο φωνῶν ἢ τεσσάρων ὁ ὕμνος ἐκτελεῖται, ἀλλὰ διὰ τριῶν διὰ τὸ τριττὸν τῶν ὑποστάσεων, οὕτω τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐνδεικτικὸς ὢν ὁ τρισάγιος ὕμνος ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑποστάσεων λέγεσθαι χώραν οὐκ ἔχει. ἀδύνατον οὖν ὡς ἔφην ἀνωτέρω ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐπὶ θεοῦ λέγειν. εἰ μὴ τὸ ἑνικὸν καὶ τὸν τριαδικὸν διὰ τὸ ἑνιαῖον τῆς φύσεως, καὶ τῶν τριαδικῶν τῶν ὑποστάσεων, καὶ ὁ μὲν ἑνικὸς ἀριθμὸς, κατὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων φέρεται, θεὸς καὶ θεὸς, καὶ θεὸς, ἀλλ' εἷς θεὸς καὶ οὐ τρεῖς θεοὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἵνα μὴ πολυθεΐα νομισθῇ ἡ μοναρχία, καὶ διαιρεθῇ ὁ εἷς καὶ ἀδιαίρετος θεὸς, τῶν ἑαυτοῦ ἐνυποστάτων δυνάμεων. θεὸς γὰρ καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ τρία. εἷς θεὸς εἰ καὶ ἕκαστον τελεία ὑπόστασις, διὰ τὸ ὑπερφυὲς τῆς θεότητος, ὁ δὲ τριαδικὸς ἀριθμὸς κατὰ μιᾶς ὑποστάσεως οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ τρισυπόστατος ἑκάστη ὑπόστασις, ἵνα διὰ τοῦ τριττοῦ ἀριθμοῦ τὸ τρισυπόστατον δειχθῇ ἑκάστης

Trinitatis prędicatum esse mysterium: per ter quidem clamatum esse Sāctus, personarum Trinitatem: per semel clamatum esse Dominus, singularitatem & naturæ, & dominationis.

Sed & sanctus & multis nominib. suspiciendo uir Epiphanius sic alicubi ait in suprascripto anchyro sermone: per trinum autem testimonium accipient Spiritum sanctum, & implebunt manifestis uocibus Seraphim & Cherubim, clamantium tertio: Sāctus, sanctus, sanctus. Non enim per duas uoces glorificatio in cœlo perficitur, neque quarto nominăt eadem sancta & inuisibilia & spiritualia & animalia: neque quartam uocem reddunt eadem, neque unam solam: sed tres uoces singulares, Sanctus, sanctus, sanctus: & non dicunt, Sancti, sancti, sancti, ut nō singulare plurium nominum enuncient, neque trium ter numeratū abscondant: sed ter quidem dant sanctificationem, uniformiter autem singulariter loquuntur sermone, ut non pluralitatem deitatis nominent. Eripuit nos Dei manifestator iste pater, de rebus manifeste enuncians, quòd non per duas uoces glorificatio in cœlo perficitur neque per unam, neque per quartam uocem, sed per tres, & ipsas singulares. cuius gratia? quoniam non unam hypostasim, sed tres demonstrat hymnus. Quemadmodum igitur non per duas uoces uel quatuor hymnus perficitur, sed per tres, propter trinū hypostasum: sic trium hypostasum manifestatiuus ens trisagius hymnus, in una hypostasum dici locum non habet. Impossibile igitur, ut dixi superius, determinatū numerum in Deo dicere non singularem & trinum, propter singulare naturæ, & trinum hypostasum. Et singularis quidem numerus de tribus hypostasibus dicitur. Deus & Deus & Deus: sed unus Deus, & non tres dij, Pater & Filius & Spiritus sanctus, ut non plurali deitas existimaret monarchia, & diuidatur unus & indiuisibilis Deus à sui ipsius enypostatis potentijs. Deus enim, & huius uerbum & Spiritus, unus Deus, etsi unumquodque perfecta hypostasis propter supernaturale deitatis. Ternarius autem numerus de una hypostasi non est. Non enim trisypostatos unaquæque hypostasis, ut per trinum numerum, trisypostaton ostendatur uniuscuius-

que

σις ὑποστάσεως. ἄπαγε, ἄπαγε, οὐκ εὐσεβοῦς λογισμοῦ, ταῦτα ἀλλ᾽ ἔξω νοῦ τοῦ καθήκοντος. ταῦτα ὦ πάτερ θειότατε, στύλε καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, πᾶσι τοῖς πατράσι καὶ ἀδελφοῖς, καὶ παντὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι ἀναγνωσθῆναι ἐκλιπαροῦμεν, καὶ λόγων ἐπιεικείᾳ παρακληθῆναι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν κύριον ἀββᾶν Ἀναστάσιον τὸν κλεινὸν καθηγεμόνα τῆς εὐαγοῦς μονῆς τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου, παύσασθαι μὲν τῆς τοιαύτης ἐνστάσεως. σὺν ἡμῖν δὲ τοῖς θεολήπτοις πατράσι κατ᾽ ἴχνος ἀκολουθοῦντα, ἅγιος λέγειν ὁ θεὸς καὶ πατήρ, ἅγιος ἰσχυρὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς σαρκὶ δι᾽ ἡμᾶς, ἅγιος ἀθάνατος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ εἷς κύριος Σαβαὼθ ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ μήτε ἡμῶν κατηγορεῖν, μήτε τοῦ τρισμάκαρος Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου. ὡς πεπεισμένων ἐπὶ μιᾶς τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων λέγειν τὸν τρισάγιον ὕμνον. πᾶς γὰρ ὅστις φρονεῖ ἢ λέγει, κοινωνός ἐστι τῆς τοῦ Κναφέως τοῦ βαναύσου σκαιότητος. τίς γὰρ οἶδε τοῦ μακαριωτάτου Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου νόημα ἐμοῦ πλέον, οὐδεὶς ὅς ἵνα τἀληθὲς εἴπω, οὐκ ἀνέπνευσε πνοὴν πνευματικὴν πώποτε. ἣν ἐμοὶ ὡς μαθητῇ οὐκ ἀνέθετο, τί μὴ ζῶντος καὶ φθεγγομένου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέλεκται. οὐκ ἔστιν ταῦτα, ἀλλ᾽ ἤ, σκήψεις τινὲς πλεῖστον ὅτι τὸ βέβαιον οὐκ ἔχουσαι, μὴ δυσφημήτωσαν τὸν ζηλωτὴν καὶ πῦρ ὀρθοδοξίας πνεύσαντα, μόχον φημὶ τὸν ἀοίδιμον Ἰωάννην τὸν πάσης κενοφωνίας ἐξοριστὴν καὶ ἀναιρέτην. ὡς τῆς Θεολογίας τοῖς ἱεροῖς κεκοινωνηκότα πατέρασιν, ἀλλὰ τοῦτον τοῦ ζήλου ἀποδεχέσθωσαν, καὶ ὡς ἱερὸν καὶ ἀοίδιμον εὐφημείτωσαν, ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ὁ πατὴρ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν ἐμπλήσει τὰς καρδίας ἡμῶν πνεύματος ἁγίου, εἰς τὸ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα, καὶ ἀπελάσει πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἔνστασιν ἀφ᾽ ἡμῶν, εἰρηνοποιῶν τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν. ἣν ἐκτίσατο αὐτῷ ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ υἱὸς Ἰησοῦς ὁ ὑπέρθεος τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι, εὔχου ὑπὲρ ἡμῶν θεοτίμητε ὡς θεόληπτος.

Προσθετέον δὲ τῷ λόγῳ καὶ τάδε, ἐν τῇ ἱερᾷ προσκομιδῇ τῆς τελετῆς τῶν θείων μυστηρίων. μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν λαὸν τὸν τρισάγιον ὕμνον, ὁ ἱερεὺς ὥσπερ ἑρμηνεύων τὸν ὕμνον φησίν, ἅγιος εἶ βασιλεῦ τῶν αἰώνων καὶ πάσης ἁγιωσύνης κύριος καὶ δοτήρ, ἅγιος καὶ ὁ μονογε-

que hypostaseos. Absit, absit: non piæ sunt cogitationis hæc, sed extra intellectum conuenientem hæc sunt. O pater diuinissime, columna & firmamentum, ab omnibus patrib. & fratribus, & omnium Ecclesiæ plenitudine legi deprecamur, & uerborum mansuetudine erogari patrem nostrum dominũ abbatem Anastasium, gloriosum ducem religiosæ mansionis deiferi patris nostri Eutimij, quiescere quidem à tali instantia, nobiscũ autem à Deo assumptos patres secundùm uestigium sequentem, dicere: Sanctus Deus & Pater, sanctus fortis, Filius Dei incarnatus & crucifixꝰ carne propter nos, sanctus immortalis Spiritus sanctus, unus Dominus Sabaoth miserere nobis: & neque nos accusare, neque ter beatum Ioannem patriarcham, ut suasos in una thearchicarum hypostasum dicere trisagium. Omnis. n. qui hoc sapit uel dicit, communicationis est eius quæ Gnaphei fabricatoris malitiæ. Quis enim nouit beatissimi Ioannis patriarchæ intellectum me plus? Nullus. Et ut uerum dicam, non respirant respirationem doctrinalem aliquãdo, quàm mihi ut discipulo non reposuit, quod non uiuente & loquente sacro uiro, hæc de ipso dicta sunt. Non sunt hæc nisi occasiones quædam, quàm plurimum firmum nõ habentes: Non blasphement zelatorem, & ignem orthodoxiæ spirantem, interim aio semper laudabilem, omnis uanę uocis exterminatorem & interfectorẽ, ut Theologiæ sacris communicantem patribus: sed huius zelum acceptent, ut sacrum & beatum laudent. Deus pacis, Pater Christi Domini nostri, ipse enim est pax nostra, impleat corda nostra Spiritu sancto, ut probemus meliora, & expellat omnem malitiosam instantiam à nobis, pacificans sanctam ipsius ecclesiam, quam acquisiuit ipsi dilectus ipsius Filius Iesus semper Deus, precioso sanguine ipsius. Ora pro nobis à Deo honorate, ut à Deo honoratus.

Apponendum autem sermoni & hoc, in sacra oblatione telete diuinorum mysteriorum post dicere populum trisagium hymnum. Sacerdos, quemadmodum interpretans hymnum, ait: Sanctus es rex seculorum, & omnis sanctitatis Dominus & dator: Sanctus &

ὁ μονογενής σου υἱὸς δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐποίησας, ἅγιον δὲ καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα, καὶ τὰ βάθη σοῦ τοῦ θεοῦ. διά τι μὴ λέγει ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ὁ μονογενής σου υἱὸς, ἀλλὰ κοινῶς μὴ τῇ τριάδι ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, καθ᾽ ἑκάστην δὲ τῶν ὑποστάσεων, τὸ ἅγιος ἅπαξ, καὶ ἐν τῇ ὑψώσει δὲ τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστείας, οὐ λέγομεν τρισάγιος ἢ τρὶς κύριος, ἀλλ᾽ εἷς ἅγιος. εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς σὺν ἁγίῳ πνεύματι ᾧ ἡ δόξα. ἐπειδὴ δὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐν ταῖς συνήθεσιν εὐχαῖς τρίτον φαμὲν, ἄξιον καὶ περὶ τούτου διαλαβεῖν. ὅτι περ οὐχ ἅπαξ τῷ πατρὶ, καὶ οὐχ ἅπαξ τῷ υἱῷ καὶ ἅπαξ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάγομεν, ἀλλὰ κοινῶς τῇ ἁγίᾳ τριάδι τρὶς τὸν τρισάγιον ὕμνον προσφέρομεν. τὰ μὲν γὰρ Σεραφὶμ ἀεὶ τῷ θεῷ παριστάμενα ἀκαταπαύστως τὴν τρισάγιον προσάγει δοξολογίαν, ἡμεῖς δ᾽ ἐπειδὴ ἐν ὡρισμέναις ὥραις τεταγμένον τὸν ὕμνον τῷ θεῷ ἀναπέμπομεν, οἰκείως καὶ προσφόρως τὸ τρισάγιον ἐκ τρίτου κοινῶς τῇ ἁγίᾳ τριάδι προσνέμομεν. καὶ ἐν πᾶσι δὲ τούτου χάριν τὸν τρισάγιον ἀριθμὸν τῶν λοιπῶν προτιμῶμεν, ὡς τῆς ἁγίας τριάδος ὄντα δηλωτικὸν, καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς τὴν τελειότητα καὶ πληρότητα κεκτημένον. μονὰς γὰρ ἄποσος, δυὰς δὲ ἀρχὴ ἀριθμοῦ, τριὰς δὲ ἀριθμὸς τέλειος. ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὸν ἀριθμὸν ἡ θεότης ἐν τριάδι, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι τὴν θεότητα ἐν τριάδι ὁ τρεῖς ἀριθμὸς τέλειος. μονὰς γὰρ ἀπ᾽ ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη. ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων καὶ αἰτία ὁ θεὸς, ἐκ τῆς ἀρχῆς οὖν καὶ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας ἔλαβεν ὁ ἀριθμὸς ταύτην τὴν δύναμιν. ὥσπερ ὁ πατὴρ γεννήτωρ υἱοῦ, καὶ προβολεὺς πνεύματος, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς, εἰς δυάδα ἐρχόμενος καὶ καταντῶν μέχρι τριάδος ἵσταται. διὸ καὶ ὁ ἑνικὸς ἀριθμὸς ὁ ἕνα σημαίνων, καὶ δυικὸς ὁ δύο σημαίνων, καὶ πληθυντικὸς ὁ τρία σημαίνων, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος χαρακτήρ. ὁ γὰρ ἄνθρωπος λέγομεν ἐπὶ ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ τὼ ἀνθρώπω ἐπὶ δύο, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τριῶν. καὶ ἐπὶ θεοῦ μία ὑπόστασις πατρὸς, δύο ὑποστάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ, τρεῖς ὑποστάσεις, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἐπειδὴ ὑποστάσει διαφέρει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁμοίως καὶ τρεῖς ὑποστατικαὶ καὶ ἰδιότητες, ἐν οἷς δὲ οὐ διαφέρει ὑπόστασις ὑποστάσεως τουτέστιν ἐν τοῖς φυσικοῖς οὐκ ἔστιν ἐπὶ θεοῦ πληθυντικῶς ἀριθμεῖσθαι. ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ἑκάστης ὑποστάσεως μοναδικῶς τὰ φυσικὰ εἰπεῖν, καὶ συνάπτοντας δὲ μονα-

unigenitus tuus Filius, per quem omnia fecisti: Sanctus autem & spiritus tuus omnino sanctus, perscrutans omnia & profunda Dei: propter quod dicit, Sanctus, sanctus, sanctus, secundū unamquanque hypostasim sanctus semel. Sed & in eleuatione panis Eucharistiæ non dicimus, trisagius uel triskyrios, sed unus hagios, unus kyrios Iesus Christus, in gloria Patris, cum sancto Spiritu, cui gloria. Quia autem trisagium hymnum in consuetis orationibus tertio dicimus, dignū & hoc assumere, quoniam non semel Patri, & semel Filio, & semel Spiritui sancto, trisagium hymnum adducimus. Seraphim quidem enim semper Deo adstantia, inquiescibiliter trisagium adducunt glorificationem. Nos autem quia indeterminatis horis ordinatum hymnum Deo remittimus, propriè & aptè trisagium ex tertio conuenienter Trinitati attribuimus. Sed & in omnibus huius gratia trisagium numerum præ cæteris honoramus, ut qui sanctam Trinitatem ostendit, & ut ex ipsa plenitudinem & perfectionem suscipientem: unitas enim sine quantitate, dualitas autem principium numeri, trinitas uerò numerus perfectus: unitas enim à principio in dualitatem mota, usque ad trinitatem stetit. Principium entium causa Deus: A' principio igitur & eo quod entium, accepit numerus hanc uirtutem: quoniam quemadmodum Pater genitor Filij, & pmanator Spiritus, sic & numerus in dualitatem ueniens, & attingens usq; trinitatem, stat: propter quod & singularis numerus, qui unum significat: & dualis qui duo significat: & pluralis qui tria significat: & non est alter character. Dicimus enim ὁ ἄνθρωπος, de uno homine: τὼ ἀνθρώπω, de duobus: & οἱ ἄνθρωποι, de tribus. Et in Deo una hypostasis, & duæ hypostases Patris & Filij: & tres hypostases Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quia hypostasi differt Pater & Filius & Spiritus sanctus. Similiter & tres hypostaticæ proprietates. In quibus autem non differt hypostasis ab hypostasi, hoc est, in naturalibus, non est in Deo pluraliter numerare: sed in unaquaq; hypostasi singulariter naturalia dicere, & copulantes singulariter

δικαῖς πάλιν εἰπεῖν κοινῶς τῶν τριῶν ὑποστάσεων σέβειν τὰ φυσικά, καὶ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεός. ἀλλ' εἷς θεὸς καὶ οὐ τρεῖς θεοί. διότι ὁ θεὸς καὶ αἱ αὐτοῦ ἐνυπόστατοι δυνάμεις εἷς θεός. διὰ μὲν τὸ ἰδίαν ἔχειν ἕκαστον ὑπόστασιν ἕκαστον τέλειον θεὸν καθ' αὑτὸ λεγόμενον, ὅτι δὲ συναριθμοῦνται, οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἷς θεὸς διὰ τὸ δυνάμεις εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν λόγον καὶ τὸ πνεῦμα, πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ οὐχ υἱός. οὐ γὰρ ἔκ τινος, υἱὸς ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ καὶ οὐ πατήρ. ἵνα εἷς ᾖ ὁ πατήρ, πνεῦμα ἅγιον, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ, διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου προϊόν, οὐχ υἱκῶς δέ. εἰ γὰρ πατρὸς υἱὸς ὁ υἱός, καὶ υἱὸς τὸ πνεῦμα, ἕξει καὶ ἄλλους υἱούς, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον. εἰ δὲ υἱὸς τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἕξει καὶ τοῦτο υἱὸν κἀκεῖνο ἕτερον, καὶ τοῦτο ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἔσονται θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί, καὶ δῆμος θεῶν. καὶ οὐχ εἷς θεός, ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, λόγον δὲ ἐνυπόστατον γέννημα. διὸ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα ἐνυπόστατον, ἐκπόρευμα καὶ πρόβλημα, ἐκ πατρὸς μὲν υἱοῦ καὶ μὴ ἐξ υἱοῦ, ὡς πνεῦμα στόματος θεοῦ λόγου διαγγελτικόν. πάντως δὲ καὶ τὸ σῶμα οὐ μέλος σωματικόν, καὶ τὸ πνεῦμα, οὐ πνοὴ λυομένη καὶ διαχεομένη. ἀλλὰ ταῦτα ἄλλης πραγματείας χρῄζει, τὸ δὲ νῦν ἔχον διευκρινήσαντες ὅση δύναμις καταπαύσωμεν τὸν λόγον. οἶδα δὲ ὡς καὶ αὐτοὶ θείου πεπληρωμένοι πνεύματος, τὰ λείποντα νόμῳ φιλίας πληρώσητε, ἀδιαλείπτως ἡμῶν ὑπερευχόμενοι.

ΤΟΥ

gulariter rursus dicere conuenienter de tribus hypostasibus naturalia, & Deus, & Deus, & Deus. Sed unus Deus & non tres dij: quia Deus & ipsius enypostatæ uirtutes, unus Deus: propter quidem propriam habere uniuscuiusque hypostasim, unumquenque perfectum Deum, secundum seipsum dictum. Quoniam autem connumerantur non tres dij, sed unus Deus, propter uirtutes esse Patris Verbū & Spiritum, Pater qui Pater, & non Filius: non enim ex aliquo: Filius qui Filius, ex Patre enim, ut non Pater, ut unus sit Pater: Spiritus sanctus, qui Spiritus sanctus: ex Patre enim per Filium & uerbum procedens, non filialiter autem. Si enim Patris Filius qui Filius, & Filius qui Spiritus, habebit & alios filios, & hoc in infinitum. Si autem Filius filij spiritus, habebit & iste Filium, & ille alterum: & erunt dij multi, Domini multi, & populus Deorum, & non unus Deus. Nobis autem unus Deus Pater, & Verbum ipsius, & Spiritus ipsius: Verbum autem enypostatum genimen: propter quod Filius & Spiritus enypostata processio & præmanatio, ex Patre quidem, Filij autem, & non ex Filio, ut Spiritus oris Dei uerbum enunciatus: omnino autem & corpus, non membrorum corporis: & Spiritus, non spiratio soluta & diffusa. Sed hæc maioris sunt negocij. Nostras igitur perexiguas uires agnoscentes, finiamus sermonem. Noui autem quòd & ipsi diuino repleti spiritu, ea quæ desunt, lege amicitiæ adimplebitis, indesinenter pro nobis orantes.

ΤΟΥ ἘΝ ἉΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡῸΣ ἩΜΩ͂Ν ἸΩΆΝΝΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ Μανιχαίων.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ.

Ἐπειδὴ συνεληλύθαμεν ἀλλήλοις διαλεκτικὴν συζήτησιν ποιήσασθαι, ἐρωτῶ σε τί τὸ ζητούμενον. Μανιχ. τὸν περὶ πίστεως γυμνάσαι λόγον, ὅπως ἂν εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν. Ὀρθ. τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ ἐναντίον. Μανιχ. παντὶ τρόπῳ. Ὀρθ. πῶς τοῦτο φῄς. Μανιχ. ἐπειδὴ ἡ μὲν ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐστὶ γνῶσις, τὸ δὲ ψεῦδος, τοῦ μὴ ὄντος. Ὀρθ. οὐ καλῶς ἀπεκρίθης. ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια, τῶν ὄντων ἐστὶ γνῶσις. τὸ δὲ ψεῦδος, μὴ ὄντος γνῶσις. τὸ γὰρ μὴ ὂν οὐ γινώσκεται. Μανιχ. τί οὖν ἐστι τὸ ψεῦδος. Ὀρθ. τῶν ὄντων ἀγνωσία. Μανιχ. ὀρθῶς εἴρηκας. Ὀρθ. εἰ οὖν ἡ μὲν ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐστὶ γνῶσις, τὸ δὲ ψεῦδος ἄγνοια τοῦ ὄντος, εἰπέ μοι, ἡ γνῶσις ἕξις. Μανιχ. ναί. Ὀρθ. εἰ ἡ γνῶσις ἕξις ἡ ἄγνοια πάντως στέρησις. Μανιχ. καὶ ἡ ἄγνοια ἕξις. Ὀρθ. τί ἐστιν ἄγνοια. Μαν. τὸ μὴ ἔχειν γνῶσιν. Ὀρθ. τὸ μὴ στερητικόν ἐστιν, ἢ ἀποφαντικὸν καὶ ἑκτικόν. Μανιχ. τὸ μὴ στερητικόν ἐστιν. Ὀρθ. μὴ ὂν λέγομεν, τὸ ἐστερημένον τοῦ εἶναι. Μανιχ. δηλονότι. Ὀρθ. οὐκοῦν ἡ ἄγνοια, τὸ μὴ ἔχειν γνῶσιν ἐστί, τὸ δὲ μὴ στερητικὸν ἡ ἄγνοια. ἄρα στέρησις καὶ οὐχ ἕξις. Μανιχ. ὀρθῶς εἴρηκας. Ὀρθ. εἰ οὖν ἀλήθεια γνῶσις, ἕξις δηλονότι. εἰ δὲ τὸ ψεῦδος ἄγνοια, στέρησις κατὰ τῆς ἀληθείας λόγον, ἔσται οὖν ἡ μὲν ἀλήθεια, ἕξις, τὸ δὲ ψεῦδος, στέρησις, καὶ ἔσται ἡ μὲν ἀλήθεια, ὄν, τὸ δὲ ψεῦδος, μὴ ὄν. Μανιχ. ἐκ παντός. Ὀρθ. ψεῦδος ἡ κακία, ἢ ἀλήθεια. Μανιχ. ψεῦδος. Ὀρθ. οὐκ ὂν ἄρα ἡ κακία καὶ ὄντως στέρησις τοῦ μὴ ὄν, καὶ ὡς στέρησις ἕξει ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ; ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Μανιχ.

IOAN. DAMASCENI, ORTHODOXI ET MANICHÆI

Dialogus, in quo Manichæorum de duobus rerum principijs deliria recensentur, atque argumentis euidentissimis refutantur, nunc primum in lucem editus, ac latinitate donatus.

ORTHODOXVS. Quandoquidem ad mutuam disputationē conuenimus, quęro ex te, quā'nam de re simus acturi. *Man.* Fidei negotium excutiemus quoad ueritatem inuenerimus. *Orth.* Veritati mendacium opponitur, nunquid? *Man.* Omnino. *Orth.* Quanā ratione hoc dicis. *Man.* Quoniam ueritas quidem earum rerum quæ sunt, mendacium uerò eius quod non est, cognitio est. *Orth.* Nō benè respōdisti, quod ueritas quidem earum rerum quę sunt, mendacium autem eius quod non est cognitio sit: quod enim non est, id neque cognoscitur. *Man.* Quid igitur est mendaciū? *Orth.* Earum rerū quæ sunt ignoratio. *Man.* Rectè dixisti. *Orth.* Cùm igitur ueritas earum rerum quæ existunt cognitio sit, mendacium autem earundem ignoratio: dic mihi nunc an cognitio sit habitus? *Man.* Habitus utique. *Orth.* Si cognitio habitus est, ignoratio omnino erit priuatio. *Man.* Etiã ignoratio habitus est. *Orth.* Quid igitur est ignoratio? *Man.* Non habere cognitionem. *Orth.* Particula non, priuatiua'ne est, an uerò affirmatiua & habitū constituens? *Man.* Priuatiua. *Orth.* Non ens ipsius entis priuationem uocamus, non'ne? *Man.* Sanè. *Orth.* Ergo cum ignoratio sit, non habere cognitionem, & particula non sit priuatiua: sequitur ignorationem non habitum esse, sed priuationem. *Man.* Rectè dixisti. *Orth.* Item, quia ueritas cognitio est, habitus utique erit: & cōtrà, quia mendacium ignoratio est, priuationem rectè dicemus. Sic igitur constat, tum quod ueritas quidem habitus sit, mendacium aūt priuatio: tum quod ueritas sit ens, mendacium uerò non ens. *Man.* Ita planè se res habet. *Orth.* Nunc quæro, utrum malum sit, mendacium an ueritas? *Man.* Mendacium. *Orth.* Ergo malum non est aliquid per se subsistens, sed reuera priuatio, bono'que haud secus ac habitui priuatio aduersatur. Sed ad propositum reuertamur. *Manich.* Age

νιχ. ἔλθωμεν. Ορθ. μίαν ἀρχὴν λέγεις τῶν ὄντων, ἢ δύο. Μανιχ. δύο· μίαν μὲν ἀγαθήν, καὶ μίαν πονηράν, καὶ τὴν μὲν ἀγαθήν, ὀνομάζω δένδρον ἀγαθὸν παντὸς ἀγαθοῦ φορητικὸν καὶ ποιητικόν, μὴ δυνάμενον καρπὸν κακὸν ποιεῖν, τὴν δὲ πονηράν, σκότος, φθοράν, δένδρον πονηρὸν παντὸς πονηροῦ, καὶ πάσης κακίας ποιητικόν, μὴ δυνάμενον καρπὸν ἀγαθὸν ποιεῖν. Ορθ. κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις αὗται αἱ δύο ἀρχαί, ἢ οὔ. Μανιχ. παντελῶς ἀκοινώνητοι καὶ ἐναντίαι ἀλλήλαις ὑπάρχουσιν. Ορθ. ἐν ἀλλήλαις, καὶ συνημμέναι εἰσίν, ἢ κεχωρισμέναι. Μανιχ. κεχωρισμέναι ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ἑκάστη ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις. Ορθ. πῶς οὖν νῦν εἰσὶ συμμεμιγμέναι. Μανιχ. ἦν ὁ ἀγαθὸς ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ, ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ μακαριότητι, ἡ δὲ ὕλη ἤγουν ἡ κακία, ἄζωος, ἀκίνητος, αἰσχρά, σκότος δυσειδές, ἀναίσθητος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ὕστερον δὲ ἐστασίασεν ἡ ὕλη πρὸς ἑαυτήν. καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς, ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους. καὶ τῶν μέν, διωκόντων· τῶν δὲ φευγόντων, ἔφθασαν εἰς τὰ ὅρια τοῦ φωτός, καὶ ἰδόντες τὸ φῶς, ἐπεθύμησαν τοῦ κάλλους αὐτοῦ, καὶ ἐπαύσαντο τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου, καὶ συμφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους ἐπέθεντο τῷ φωτί, καὶ ἀπέστειλεν, ὁ ἀγαθὸς τὴν δύναμιν παρ' αὐτοῦ, καὶ συμπλοκῆς γενομένης, ἔφαγον μέρος τοῦ φωτός, οἱ ἄρχοντες τοῦ σκότους. παρεχώρησε γὰρ ὁ ἀγαθός, ἁρπαγῆναι δύναμιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ φοβηθεὶς ἵνα μὴ κατακυριεύσωσι τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἵνα διὰ τῆς μοίρας κύριος περιέδωκε, κατακυριεύσῃ τῆς κακίας, καὶ οὕτως ἐγένετο σύγκρασις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ. ἐκ γὰρ τῆς μοίρας τοῦ ἀγαθοῦ, ἐγένοντο αἱ ψυχαί, ἐκ δὲ τῆς οὐσίας τῆς κακίας, τὰ σώματα. Ορθ. τέως περὶ τούτων διασκεψώμεθα. Μανιχ. διασκεψώμεθα. Ορθ. ἡ ἀρχή, ποσαχῶς λαμβάνεται. Μανιχ. φράσον σύ. Ορθ. ἄναρχον μέν ἐστι, τὸ μὴ ἐσχηκὸς ἀρχήν, τὸ δὲ τῆς ἀρχῆς ὄνομα, ὁμώνυμόν ἐστι· καὶ γὰρ πολλὰ σημαίνει. λέγεται γὰρ ἀρχὴ κατὰ χρόνον, ὡς λέγομεν ἀρχὴν ἡμέρας, τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, καὶ ἀρχὴ ἐνιαυτοῦ λέγεται, ἀρχὴν καὶ κατὰ τόπους λέγομεν. ἀρχὴ ὁδοῦ, καὶ ἀρχὴν τοῦ φυσῶν τὸν παράδεισον, λέγεται

nich. Age ergo reuertamur. *Orth.* Vnum'ne principium earum rerum quę existunt constituis, an uerò duo? *Man.* Duo: unum scilicet, bonum, alterũ uerò malum. Ac bonum quidem uoco arborem bonã omnis boni feracem, quę'que fructum malum ferre non possit. Malum autem principium uoco tenebras, corruptionem, arborem malam omnis mali, omnis uitijq; feracẽ, quæ'que fructum bonum ferre non possit. *Orth.* Habentne ista duo principia aliquam inter se communionem nec ne? *Man.* Nullam penitus, quin sibi inuicem sunt contraria. *Orth.* Sunt'ne cõiuncta, an separata. *Man.* Ab initio quidem separata erant ab inuicẽ, ac quod'que suis proprijs terminis circumscriptum. *Orth.* Quomodo igitur nunc sunt commista? *Man.* Erat bonus ille in suo proprio loco, in omni bonitate ac felicitate. Materia uerò, scilicet malitia, inanimata erat, immobilis, turpis, tenebræ densissimæ, insensibiles à multis retrò seculis. Postmodum uerò fructus materiæ seditione cõcitata bellum sibi inuicem intulerunt: atque his quidem persequentibus, illis uerò fugientibus, intra lucis terminos peruenerunt: atq; intuentes lucem, pulchritudine eius capti sunt, & à mutuo bello desistentes unanimi consensu, iunctisq; uiribus luci imminebãt. Tumq; bonus ille potestatem luci opitulatum à se emisit: facto autem congressu lucis partem principes tenebrarum consumpserunt. Nam bonus ille hanc à se emissam potestatem discerpendam illis præbuit, ueritus scilicet, ne locum quoq; suum occuparent, atq; hoc ideò fecit, ut per illam partem quam eis tradidit dominaretur malitiæ: sicq; facta est boni, maliq; cõmistio. Ex ea .n. parte, quam bonus eis tradidit, prodierũt animæ: ex substantia uerò malitiæ corpora facta sunt. *Orth.* Nos hæc deinceps paulò acuratius considerabimus: dic nunc principij uox quot modis accipiatur. *Man.* Dictu. *Orth.* Illud sanè quod nullum ante se habent principiũ ἄναρχον, id est, primum & inprincipium uocamus. Vox autem ἀρχὴ quæ nonnũquam principium significat æquiuoca est, multaq; significat. Nam & de tẽpore dicitur, ueluti cum ἀρχὴν, id est, initium diei solis ortum nuncupamus, cumq; ἀρχή, id est, initiũ anni dicitur. De loco etiã ἀρχὴν nonnunq; usurpamus, ut cũ ἀρχὴν id est, initiũ uiæ, itẽ cũ ἀρχὴν, id est, caput seu fontẽ flu. Physon Paradysum nomi-

ται ἀρχὴ καὶ κατὰ τὸ ἀξίωμα, καὶ ἐξουσίαν ὡς λέγομεν ἀρχὴν εἶναι τὸν Βασιλέα τῶν ὑπηκόων. λέγεται γὰρ ἀρχὴ, καὶ τὸ φύσει πρότερον, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ. δύο μὲν γὰρ ὄντων ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ ἓν, ἑνὸς δὲ ὄντος, ἐξ ἀνάγκης, οὐκ εἰσὶ δύο. ἔσται γὰρ δύο, ἓν καὶ ἕν, τὸ δὲ ἓν, οὐ δύο, ἀρχὴ οὖν τῶν δύο, τὸ ἓν λέγεται. ἀρχὴ καὶ κατὰ τάξιν ὡς πρώτην, τὸ τοῦ ἀναγνώστου ἀξίωμα, εἶτα ὑποδιάκονος, εἶτα διάκονος, καὶ οὕτως πρεσβύτερος, καὶ οὕτως ἐπίσκοπος, λέγεται καὶ ἀρχὴ κατὰ τὸ αἴτιον, καὶ τοῦτο τριχῶς. ἢ γὰρ φυσικὸν, ὡς ἀρχὴ υἱοῦ, πατὴρ, ἢ ποιητικὸν, ὡς ἀρχὴ κτίσεως, ὁ κτίστης, ἢ μιμητικὸν, ὡς ἀρχὴ εἰκόνος τὸ εἰκονιζόμενον, κατὰ τοσούτους οὖν τρόπους λεγομένης τῆς ἀρχῆς, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ ὄντως ἄναρχον λεγόμενον, πῶς οὖν δύο ἀρχὰς σὺ φῂς ἀνάρχους. Μανιχ. κατὰ πάντας τοὺς τρόπους. Ορθ. οὕτως γὰρ ἔσονται ἄναρχοι, ἀλλ' ἐψεύσω κατὰ τῆς σεαυτοῦ κορυφῆς, ἀπὸ ψεύδους ἀρξάμενος, ἀδόκιμον ἕξεις τὸ τέλος. Μανιχ. πῶς τοῦτο λέγεις. Ορθ. δύο εἰπὼν ἀπὸ ἀριθμοῦ ἤρξω, τὰ δὲ δύο, οὐκ ἀρχὴ. ἄλλη γὰρ ἀρχὴ τῶν δύο, ἡ μονὰς, περὶ ἀρχῆς οὖν διαλεγόμενος, μίαν ἀρχὴν εἰπὲ, ἵνα ἡ τελεία ἡ ἀρχὴ. φύσει γὰρ μονὰς, ἀρχὴ δυάδος. εἰ οὖν δύο ἀρχαὶ, ποῦ ἡ φύσει προτέρα ἀρχὴ, τουτέστιν ἡ μονάς. Μαν. σὺ οὖν τρεῖς ὑποστάσεις λέγεις, καὶ πῶς λέγεις, ὅτι ἀπὸ μονάδος δεῖ ἄρχεσθαι. Ορθ. εἰ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις λέγω, ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν φημί. ἀρχὴ γὰρ ὁ πατὴρ υἱοῦ καὶ πνεύματος, οὐ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ κατ' αἰτίαν. ἐκ πατρὸς γὰρ λόγος καὶ πνεῦμα, εἰ καὶ μὴ μετὰ πατέρα. ὥσπερ γὰρ ἐκ τοῦ πυρὸς φῶς, καὶ οὐ προτερεύει κατὰ χρόνον τὸ πῦρ τοῦ φωτὸς, ἀδύνατον γὰρ εἶναι πῦρ ἀφώτιστον, ἀρχὴ δὲ ἐστὶ καὶ αἰτία τὸ πῦρ τὸ ἐξ αὐτοῦ φωτὸς, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματος. ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ λόγος καὶ πνεῦμα, οὐ προτερεύει δὲ χρόνῳ, ἀδύνατον γὰρ εἶναι πατέρα ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ λόγον ἐκ τοῦ πνεύματος. μίαν οὖν ἀρχὴν ὁμολογῶ, ὡς αἴτιον φυσικὸν τὸν πατέρα λόγου καὶ πνεύματος. σὺ δὲ οὐ λέγεις ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὸν πονηρὸν, οὐδὲ τὸν ἀγαθὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ. ὅτι

namus. Significat deinde uox ἀρχὴ dignitatem atque excellentiam, ut cum dicimus regem esse ἀρχὴν, id est, principem subditorum. Illud insuper quod natura prius est ἀρχὴ uocatur, ut in numero. Dato enim binario, necessario etiam datur unitas, sed non e contra. nam duae unitates coniunctae binarium efficiunt, quod sola non potest. Unitas igitur ἀρχὴ, id est, principium binarii dicitur. In iis quin etiam quae ordine quodam se inuicem sequuntur uox ἀρχὴ usurpatur: Ut, cum dicimus prima dignitas lectoris, altera subdiaconi, quem sequitur diaconus, hanc presbyter, presbyterum Episcopus. Postremo & de causa uox ἀρχὴ effertur, idque trifariam. Aut enim de causa natura dicitur, ut filii ἀρχὴ, id est, principium pater est: aut de efficiente, ut creaturae ἀρχὴ, id est, principium est creator: aut de immitatiua, ut effigiei principium est id quod effingitur. Tot igitur modis cum principii uox accipiatur, idque ipsum quod principium est imprincipiatum: quomodo tu duo prima principia astruis. *Man.* Secundum omnes istos modos. *Orth.* Sicque erunt imprincipiata? Sed falleris, tuaeque ipsius sententiae contradicis. neque id mirum, a falsis enim qui auspicatus, finem quoque assequeris inconuenientem. *Man.* Qui nam hoc dicis? *Orth.* Duo cum dicis a numero utique auspicaris. Binarius autem numerus non est principium numeri, cum aliud habeat ante se, nempe unitatem. Itaque cum de principio differere uis, unum cum constituito, ut uerum sit perfectumque principium. Natura enim unitas binarii principium est: si igitur duo principia, ubi illud natura prius, unitas scilicet relinquetur? *Man.* Qua igitur tu ratione personas tres constituis, si ab unitate omnino auspicandum est? *Orth.* Quamuis tres esse personas asseram, unum tamen principium profiteor. Filii enim ac Spiritus principium Pater est, haud equidem temporis, sed causae respectu: quia ex patre sermo est & Spiritus, licet non post patrem. Quemadmodum enim ab igne lux est, neque lucem ignis tempore praecedit, causa impossibile sit ignem esse sine luce, ignis autem principium est & causa eius quam ex se edit lucis. Sic etiam Pater principium est & caussa sermonis ac spiritus. Ex patre namque sermo & spiritus, quamuis tempore non praecedant. impossibile enim est patrem esse ex filio, aut sermonem ex spiritu. Itaque unum saltem principium confiteor, ueluti causam naturalem, nempe patrem. tu autem non dicis ex bono malum, nec ex malo bonum ortum esse. Nunc

ρου. ἀλλ' ὅτι δὲ οὐ κατὰ χρόνον ἀνάρχους εἶναι δυνατὸν τὰς καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχάς, οὕτω γνωσόμεθα· τὸ μὴ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, ἄτρεπτόν ἐστιν, εἰ γὰρ τρέπη, οὐ παντελῶς ἐστιν ἄναρχον. τρεπόμενον γὰρ ἐξ ἀσωμάτου εἰς σῶμα, ἢ ἐξ ἀνειδέου εἰς εἶδος, ἢ ἐξ ἀκινήτου εἰς κίνησιν, ἢ ἐξ ἡσυχίας καὶ ἠρεμίας εἰς στάσιν, ἄρχεται τοῦ γίνεσθαι ὅπερ οὐκ ἦν πρότερον, καὶ οὐκ ἔστιν ἄναρχον τρεπόμενον ἐξ ἀνάρχου εἰς ἀρχόμενον. τὸ γὰρ ἀρχὴν λαμβάνον καὶ ἠργμένον, οὐκ ἄναρχον. Μαν. τί οὖν, ὁ κατὰ σὲ θεὸς οὐκ ἐτράπη γεννήσας υἱὸν καὶ προαγαγὼν πνεῦμα. Ορθ. οὐδαμῶς, οὐ γὰρ λέγω μὴ ὢν πρότερον πατήρ, ὕστερον γέγονε πατήρ, ἀλλ' ἀεὶ ἦν ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. Μαν. εἶτα οὐδὲ κτίσας ὕστερον τὴν κτίσιν ἐτράπη δημιουργὸς γενόμενος. Ορθ. οὐδαμῶς. Μαν. Πῶς τοῦτο λέγεις. Ορθ. ὅτι οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὴν κτίσιν προήγαγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι θελήματι. Μαν. εἶτα ὅτε ἠθέλησε γενέσθαι τὴν κτίσιν, οὐκ ἐτράπη θελήσας, ὅπερ οὐκ ἤθελε πρότερον. Ορθ. οὐδαμῶς, οὐ γὰρ πρότερον μὴ θέλων, ὕστερον ἠθέλησεν, ἀλλ' ἀεὶ ἤθελεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ὡρισμένῳ καιρῷ γενέσθαι τὴν κτίσιν. ἀλλ' ὅτι δὲ οὐδὲ κατὰ τόπον δυνατὸν δύο εἶναι ἀνάρχους, οὕτω γνωσόμεθα, τὰ δύο ἢ ἐν ἀλλήλοις εἰσίν (ἀδύνατον δὲ φῶς καὶ σκότος ἐν ἀλλήλοις εἶναι· φωτὸς γὰρ παρουσία, σκότος διαλύει,) ἢ ἕκαστον αὐτῶν, ἐν τῷ ἰδιάζοντι τόπῳ ἐστί, περιορίζονται οὖν ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ, καὶ τὸ τέλος τοῦ τόπου τοῦ ἑνός, ἀρχὴ τοῦ ἑτέρου γίνεται. ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ἄμικτον εἶναι τῷ σκότει τὸ φῶς, μὴ ὄντος τινὸς διαφράγματος τοῦ κωλύοντος συγκραθῆναι ἀλλήλοις, χρὴ οὖν τὸ φῶς, καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ τὸ σκότος καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ τὸ διάφραγμα τὸ διατειχίζον καὶ διορίζον ἑκάστου αὐτῶν τὸν τόπον, καὶ ἔσονται οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ πέντε. Μανιχ. τί οὖν, ὁ κατὰ σὲ ὁ θεός, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, οὐ τοῖς αὐτοῖς περιάπτονται. Ορθ. οὐδαμῶς, ἐγὼ γὰρ οὐκ ἐν τόπῳ φημὶ εἶναι τὸ θεῖον, ἀπερίγραπτον γὰρ καὶ ἀπερίληπτον ἐστίν, οὐδὲ κεχωρισμένας ἀλλήλων φημὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις. ἀλλ' ὥσπερ ὁ λόγος ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενος οὐκ ἐκφοιτᾷ δι[...]τοῦ, οὐδὲ χω-

se. Nunc autem quod neque temporis etiam respectu uestra illa duo principia prima esse possint, sic intelligemus. Quod nullum suae essentiae habet initium, illud immutabile est. si enim mutatur, non penitus initio caret. Nam quod mutatur ex incorporeo in corpus, uel ex non specie in speciem, uel ex quiete in motũ: illud incipit esse quod non erat prius, ideoque non est sine principio, cum mutetur ex imprincipiato in principiatum. quodque principium habet ac incipit, non est imprincipiatum. *Man.* Quid igitur? num tuus ille Deus nullam sensit mutationem generando filium ac producẽdo Spiritum? *Orth.* Minimè uerò, neque enim dico illũ qui prius non erat Pater, postmodum factum esse patrem. Sed semper erat habens ex seipso suum sermonem, & per sermonem suum Spiritum ex ipso procedentem. *Man.* Nihil'ne etiam mutatus est, cum postmodum creaturam fabricaret, opifexque fieret? *Orth.* Nihil planè. *Man.* Quamobrem? *Orth.* Quia non ex sua substantia creaturam produxit: sed uoluit saltem ut illud quod prius non erat existeret. *Man.* Ergo quia uoluit saltem fieri creaturam, eo ipso mutationem est expertus, uolens scilicet quod prius non uolebat? *Orth.* Nequaquam. neque enim prius uolens postea uoluit: sed semper uoluit tẽpore ab ipso definito fieri creaturam. Iam quod ne loci quoque respectu duo possint esse prima principia sic constat. Duo illa principia aut simul erunt alterum in altero (impossibile autem est lucem & tenebras simul esse, quippe lucis p̃sentia tenebras pellit) aut quodlibet separatim in suo erit loco. Conterminis igitur locis definiuntur, & finis loci unius est initium alterius. Verum impossibile est quin tenebris lux cõmisceatur nullo existente septo intergerino, quod distinguat, cõmistionemque prohibeat. Sic ergo non duo saltem sed quinque erunt principia, scilicet lux suusque locus, tenebrae cum suo loco, ac septum illud intermedium separans ac definiens uniuscuiusque locum. *Man.* Quid ergo? nunquid non etiam tuus ille Deus & Filius eius Spiritusque sibi inuicem eadem ratione, uel coniunguntur, uel separantur? *Orth.* Minimè. Neque enim diuinitatem in loco esse dico, ut q̃ sit incõprehensibilis. Neque etiam à se inuicem separatas esse tres personas affirmo. Verùm quemadmodũ sermo ex mente genitus ab ipsa nõ secedit, aut se-

ρίζεται, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεννᾶται, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὕτως ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρός εἰσι καὶ ἐν αὐτῷ. μία γὰρ οὐσία καὶ ὑποστάσεις ἀδιάστατοι, ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις τοῦ νοῦ, ἀδιάστατοι αὐτοῦ εἰσιν. ὑπερφυῶς γὰρ ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα καὶ δυνάμεις εἰσὶ τοῦ πατρὸς ἀνεκφοίτητοι καὶ ὑποστάσεις τέλειαι. ἐπειδὴ πρέπει τὰς τοῦ ὑπερφυοῦς θεοῦ δυνάμεις ὑπερφυῶς εἶναι ὑποστάσεις, διὸ οἱ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, ἀλλ' εἷς θεὸς καὶ οὐ τρεῖς. ὁ γὰρ νοῦς καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, εἷς νοῦς καὶ οὐ τρεῖς νόες, ὡς τὸ φυτὸν τοῦ ῥοδίου, καὶ τὸ ἄνθος, καὶ ἡ εὐωδία ἑκάστου αὐτῶν, ῥόδιον λέγεται. καὶ ἔστι, καὶ οὐ τρία ῥόδα λέγονται ἐν τῇ συναριθμήσει, ἀλλ' ἓν ῥόδον ἡ ῥίζα καὶ ὁ κλάδος καὶ τὸ ἄνθος. ὅτι δὲ οὐδὲ κατὰ ἀξίωμα καὶ κράτος ἔσονται δύο ἀρχαί, οὕτω γινώσκομεν. δύο μόνον ὄντων θεοῦ καὶ ὕλης, ἢ ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου ἐκράτει καὶ ἦρχεν, ἢ καὶ ἄλλα ἦσαν τὰ ὑποτασσόμενα ταῖς δύο ἀρχῶν συναΐδια αὐταῖς, καὶ οὐ δύο μόνον ἔσονται, ἀλλὰ πλείονα. δύο μὲν τὰ ἄρχοντα, ἕτερα δὲ τὰ ἀρχόμενα, ἢ εἰ μὴ ἦσαν τὰ ἀρχόμενα συναΐδια ταῖς ἀρχαῖς. ἦν ποτε χρόνον ὅτε οὐκ ἦσαν ἀρχαί. Μαν. εἶτα καὶ τῷ σῷ θεῷ, οὐ ταὐτὰ συμβήσεται; ἢ γὰρ συναΐδιος αὐτῷ ἦν, ἡ ὑποχείριος αὐτοῦ ἡ κτίσις, ἢ ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦρχεν. Ορθ. οὐχ οὕτως. ἡ μὲν γὰρ κτίσις, οὐ συναΐδιος αὐτῷ, ἀεὶ δὲ ὁ κύριος ἦν, καὶ ἔσται τοῦ εἶναι ἐξουσιάζων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν οὐσίας τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. οὔτε δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ προφορικός, ἀλλ' οὐσιώδης καὶ ἐνυπόστατος· οὔτε τὸ στόμα αὐτοῦ μέλος σωματικὸν οὔτε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, πνοὴ λυομένη, ἀλλ' ὑπερούσια πάντα τὰ τοῦ ὑπὲρ οὐσίαν, εἰ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς κατανοοῦμεν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς.

Ἀλλ' οὐ κατὰ φυσικὴν καὶ οὐσιώδη αἰτίαν ἔσονται αἱ καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχαί. ὁ γὰρ πατήρ, ὁμοουσίου υἱοῦ γεννήτωρ ἀΐδιος ἀϊδίου ἀσώματος ἀσωμάτου. εἰ οὖν αἱ καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχαὶ κατὰ τὸ φυσικὸν αἴτιον ἀρχαί εἰσι. πάντων τῶν ὄντων ἔσονται τὰ πάντα ὁμοούσια, καὶ συναΐδια ταῖς καθ' ὑμᾶς ἀρχαῖς. εἰ δὲ ἀΐδια καὶ ἄτρεπτα καὶ ἐναντία καὶ ἀκοινώνητα, καὶ ἄρχοντα καὶ οὐκ ἀρχόμενα, καὶ κύρια, καὶ

paratur: sed ex ipsa generatur, inque ipsa manet. Sic etiam Filius & Spiritus ex Patre & in Patre sunt. Vna enim essentia & personæ nullo interstitio à se inuicem separatæ: siquidem potentię mentis & ipsæ non sunt separatæ. Ineffabili namque modo sermo spiritusque & potētiæ sunt patris inseparabiles, & personæ perfectę, quia decet, ut potentię ineffabilis Dei, ineffabili quoque modo sint personæ. Quare tres sunt personę, unus tamē Deus & non tres dij, mens enim, sermo & spiritus eius una mens sunt & non tres mētes. Veluti germen rosæ, flos atque fragrantia: unumquodque horum rosa dicitur & est, neque tamen colligitur tres esse rosas: sed rosa est radix, & surculus atque flos. Quòd uerò neque dignitas & excellentiæ respectu duo uestra principia consistere possint, sic manifestum erit. Si duo saltē fuerunt, Deus scilicet, & materia, uter horum potentior fuit, alterique imperauit? nūquid præter hæc duo principia alia quædam erant illis subdita eisque coæterna? Atqui sic non duo saltem sed plura erunt: duo quidem quæ imperant, reliqua uerò quæ parent. Sin uerò ea quæ parent non sunt imperantibus coæterna: erat olim tēpus quando non imperabant, & propter necerant. *Man.* Eadem ratione hæc in tuū Deum quadrabunt. aut enim creatura huic subdita ei coæterna est: aut erat olim tempus quando non imperauit. *Ort.* Non ita se res habet. Creatura quippe illi non est coæterna: semper tamen erat Dominus, ut qui ipsius etiam esse potestatem habeat, qua potest essentias ex eo quod non sunt producere ut sint, idque sermone suo, ac spiritu oris sui. Neque tamen uerbum suum enunciatum est, sed essentiale ac personale: neque etiam os suum pars corporea, nec spiritus suus flatus in aërē solutus: sed super naturalia omnia eius, qui est & ipse supra naturam, quamuis nos ea quę supra nos sunt cognoscamus ex ijs quæ circa nos sunt.

Sed neque insuper quoad naturalem ac substantialē causam uestra illa duo principia consistere ualent. Pater enim sui cōsubstantialis Filij genitor est, æterni æternus, incorporei incorporeus. Ergo si duo illa uestra principia secundùm causam naturalem principia sunt: in uniuersum omnia entia uestris principijs consubstantialia erunt ac coæterna. Quòd si æterna, etiam immutabilia, contraria & incommunicabilia, quæque imperant non subsint, dominentur non seruiant,

ὐ δοῦλα. εἰ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν αἴτιον, ἀρχαί εἰσι τῶν ὄντων αἱ καθ' ὑμᾶς δύο ἀρχαί, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ αἱ ψυχαί. οὐδὲ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ὕλης τὰ σώματα, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν, καὶ οὔτε ἐπολέμησεν ἡ ὕλη μετὰ τοῦ φωτός, οὔτε ἥρπασεν ἐξ αὐτοῦ μέρος καὶ ἐποίησε τὰς ψυχάς. πῶς δὲ καὶ τὰ ἐναντία ἀκοινώνητα συνεβιβάσθησαν εἰς ἑνὸς κόσμου ποίησιν, ἢ πῶς ὁ μὲν πονηρὸς κατεσκεύασε τὸ σῶμα. ὁ δὲ ἀγαθὸς τὴν ψυχήν, καὶ ἓν ζῶον τὸν ἄνθρωπον ἀπετέλεσαν. εἰ δὲ κατὰ μίμησιν ὡς πρωτότυπον εἰκόνος, ἄλλον τὸ εἰκονιζόμενον, ἄλλοι κόσμοι εἰσὶν αἱ καθ' ὑμᾶς ἀρχαί, ὧν καθ' ὁμοίωσιν γέγονεν ὁ κόσμος. οὐ γὰρ ἓν εἶδος, οὐδὲ μία, ἢ δύο, μορφαὶ ἐν τοῖς οὖσιν, ἀλλ' ἀναρίθμητοι. καὶ πῶς ἀναρίθμητα εἴδη τῶν δύο παρ' ὑμῶν, εἰκόνες εἰσὶν τούτως ἀδύνατον καὶ ἀσύστατον τὸ παρ' ὑμῖν περὶ τῶν δύο ἀρχῶν φρόνημα. ἐρωτήσατε γὰρ τὴν ἀπειρόκακον τῶν παίδων πληθύν, ἢ δυὰς ἀρχή, ἢ μονάς, καὶ ἐροῦσιν ὡς ἡ μονὰς ἀρχὴ παντὸς ἀριθμοῦ, ὦ νηπίων νηπιωδέστεροι τε καὶ ἀφρονέστεροι. καὶ τοῦτο δὲ ὑμῖν ἐρωτῶσιν εἴπατε, ἢ πολυαρχία ἐστὶ καλὸν καὶ στάσιμον, καὶ τακτικόν, ἢ ἡ μοναρχία πᾶσι δῆλον, ὡς ἡ πολυαρχία, ἄναρχός ἐστι καὶ στασιώδης, καὶ πολέμου καὶ μάχης, καὶ κακῶν αἰτία, καὶ λύσεως, ἡ δὲ μοναρχία βεβαία ἐστὶ, ἔννομος, καὶ εἰρήνης καὶ τάξεως, καὶ γαλήνης, καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐξήσεως. εἰ οὖν δύο ἀρχαὶ ἄναρχοι καθ' ὑμᾶς, πολυαρχία ἀρχὴ τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων κακία. καὶ οὕτω μία ἀρχή, ἡ κακία, πῶς δὲ ἀκοινωνήτους παντελῶς λέγετε, τὰς δύο ἀρχὰς ἃς αὐτοὶ ἀνεπλάσατε. εἰ γὰρ καὶ αὐτὴ ἐστὶ κἀκείνη, καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία ἐστὶν ἄναρχος ἀρχή, καὶ ἀΐδιος, κἀκεῖνοι ὁμοίως οὐκ εἰσὶ παντελῶς ἀκοινώνητοι. κοινωνοῦσι γὰρ, κατά τε τὸ εἶναι, καὶ κατὰ τὸ οὐσία καὶ ἄναρχος ἀρχὴ καὶ ἀΐδιος εἶναι, καὶ κατὰ πάντα, ψευδὴς ὁ λόγος ὑμῶν ἀποδέδεικται. καὶ πάλιν, εἰ δύο ἀρχαὶ ἄναρχοι, ἕκαστον τῶν ἐπὶ τῆς οἰκείας χαίρει καὶ τέρπεται, καὶ ἑαυτοῦ σύστασιν ἀγαθὸν λογίζεται. ἑκάστῳ γὰρ ἀγαθόν ἐστι, τὸ συστατικὸν τῆς οἰκείας φύσεως. καὶ

uiant. Sin autem secundùm causam effectiuam uestra illa duo principia rerũ existentium principia sunt: certè non ex substantia Dei animæ, neq; ex substantia materiæ corpora prouenerunt, sed ex non ente in esse productæ sunt. Neq; etiam materia cum luce bellum gessit, nec partem eius ex qua animas fabricaret rapuit. Quomodo aũt quæ sibi inuicem contraria sunt, quæq; nullam habent inter se conuenientiam in unius mundi constitutionem conuenerunt? aut quando malus præparauit corpus & bonus animam, atque unum animal hominem scilicet perfecerũt. Quòd si de causa immitatiua principia uestra intellexeritis, ueluti imaginis caussa est exemplar quod imagine exprimitur: quasi alij quidã & ab hoc diuersi mundi erunt uestra principia, quorum ad similitudinem hic mũdus factus sit. Non autem una tantum species, non duæ saltem formæ sunt earũ rerum quæ existunt, sed innumerabiles: q̃modo igit̃ innumerabiles istę species possũt esse effigies seu simulachra duorum uestrorum principiorũ? Atq; sic impossibilis parumq; sibi constans est hęc uestra de duobus principijs speculatio. Interrogate enim simplicem puerorum turbam, num binarius principium sit, an uerò unitas: & respondebunt unitatem omnis numeri esse principium, ô insipientium insipientissimi, ac imprudentissimi. Atq; ad hoc saltẽ interrogati respõdete, num polyarchia apta sit ad quietem inq; rebus omnib. ordinem conseruandum, an uerò monarchia? Omnibus utiq; manifestum, quòd polyarchia turbulenta est atq; tumultuosa, belli, pugnæ multorũq; malorum ac factionũ caussa. Monarchia autẽ firma est, ibi leges uigent, ibi pax, ordo, tranquillitas atq; iustitia augentur ac conseruantur. Si igitur duo prima principia statuitis, utiq; polyarchia rebus initium dedit, & quia hęc mala, malũ erit primũ principiũ, sicq; rursus unum tantum constitueto. Quomodo uerò dicitis duo illa principia, q̃ uos cõmenti estis nullã inter se habere cõmunionẽ? Si enim utrumq; horũ existit, atq; utrumq; etiã quatenus est, eatenus principiũ est primũ ac æternũ: non prsus nullã habebunt inter se conuenientiã. Conueniunt enim cũ in eo quod sunt, tũ in eo q̃ prima ac æterna sunt principia: Atq; ita p omnia uos falsum asserere demonstratũ est. Sed ultra. Si duo sunt prima principia, unum quodq; in seipso acquiescet ac delectabitur, suiq; constitutionem bonã reputabit. quæq; enim res suæ naturę constitutionem inter bona ducit. Vester

ὁ παρ' ὑμῖν οὖν ἀγαθὸς, καὶ ὁ παρ' ὑμῖν πονηρὸς, ἕκαστος ἐφ' ἑαυτῷ χαίρει, καὶ τοῖς οἰκείοις ἐπιτρέπεται, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀγαθὰ λογίζεται. τίς οὖν ὁ κρίνας τὸν ἕνα ἀγαθὸν, καὶ τὸν ἕνα πονηρόν; ἐκεῖνος μᾶλλον ἐστὶ θεὸς μεῖζον ἀμφοτέρων. τὸ γὰρ ἔλαττον, ὑπὸ τοῦ κρείττονος καὶ τὸ ἀρχόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος κρίνεται. εἰπὲ δὲ καὶ τοῦτο, κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις αἱ παρ' ὑμῖν δύο ἀρχαὶ, ἢ παντελῶς εἰσὶν ἀκοινώνητοι. Μαν. ἀκοινώνητοι ἦσαν παντελῶς. ἡ μὲν γὰρ μία ἐν πληρώματι ἀγαθῶν ἦν, ἡ δὲ ἑτέρα, ἐν πληρώματι τῶν κακῶν, ἀλλ' ἐγένετο μετὰ ταῦτα, σύγκρασις. Ορθ. ἀναβαλοῦ τέως τὸν τῆς συγκράσεως λόγον, φράσον δὲ ἡμῖν πρότερον. τὸ ὂν τῷ ὄντι κατὰ τὸ εἶναι ἐναντίον, ἢ τὸ μὴ ὂν τῷ ὄντι. Μαν. τὸ ὂν κακὸν, τῷ ὄντι ἀγαθῷ ἐναντίον. Ορθ. οὐκ ἠρώτησα εἰ κατὰ τὸ κακὸν καὶ ἀγαθόν εἰσιν ἐναντία, ἀλλὰ τὸ εἶναι. τὰ γὰρ ὄντα, οὐ παντελῶς ἐναντία. κατὰ γὰρ αὐτὸ τὸ εἶναι, κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. τὸ δὲ ὄντι τὸ μὴ εἶναι, ἐναντίον. ὥστε εἰ παντελῶς ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. ἔστι δὲ τὸ ἀγαθὸν, οὐκ ἔστι δὲ τὸ κακὸν, ὥστε τὸ κακὸν στέρησις ἐστὶ τοῦ εἶναι, καὶ κακὸν λέγεται. καὶ εἰ οὐσία τὸ ἀγαθὸν ἀνούσιον τὸ κακὸν, ἢ οὐ πάντῃ ἐναντία. Μαν. ἔτα οὐχ ὁρᾶται κακία ἐν τοῖς οὖσιν. Ορθ. ἡ παντελὴς κακία οὐχ ὁρᾶται ἐν τοῖς οὖσιν. οὔτε γὰρ θεὸς ὁ ὄντως ὢν καὶ τῷ εἶναι αἴτιος κακία, οὔτε τι τῶν γεγονότων, καθὸ γέγονε κακόν. ἀλλὰ τότε τῶν πάντων αἴτιον, καὶ πάντα τὰ γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθά. πάντα δὲ τὰ ὄντα ὑπ' αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη, καὶ πάντα καλὰ, καὶ λίαν καλά, τὸ δὲ κακὸν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἀποβολὴ καὶ στέρησις ἑκούσιος τῶν ὑπὸ θεοῦ τῇ λογικῇ φύσει δεδωρημένων. ὥσπερ πενία, πλούτου ἀποβολή. πλοῦτος μὲν γάρ ἐστιν, ὄντων κτῆσις χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ λίθων διαυγῶν καὶ ἐσθῆτος διαφόρου, παίδων καὶ παιδισκῶν, ἀλόγων καὶ ἀγρῶν καὶ τῶν τοιούτων, ὧν ἕκαστον οὐσία ἐστί. διὸ καὶ πλούσιος λέγεται, ὁ ταῦτα κτησάμενος. οἱονεί τις πολυπορούσιος, πολλὴν ἔχων περὶ αὐτῶν οὐσίαν, ἡ δὲ πενία, μερικὴ μὲν, μερικὴ τούτων ἀποβολή. παντελὴς δὲ παντελὴς στέρησις. ὥσπερ ἡ ὁλοκληρία τοῦ σώ-

ster ergo cum bonus tum malus in se ipso acquiescit, ijsq; q̃ ꝓpria habet delectatur, nec non illa ipsa inter bona reputat. Quis autem nunc ille est, qui hunc quidem bonum, alterũ uerò malum iudicat? Deus ipse profectò est, maior utroque. nam minus à maiore, quodq; subest ab eo quod præest iudicatur. Sed dic & hoc, num duo uestra principia conueniãt aliquo modo, an prorsus nihil. *Man.* Nullam quidem penitus quondam communionem habebant. Vnum enim erat in plenitudine bonorum, alterum uerò in plenitudine malorum. Sed postea facta est cõmistio. *Orth.* Hanc de commistione disputationem paulisper differ, ac dic nobis prius num ens enti ratione ipsius esse contrarium sit, an uerò non ens enti. *Man.* Enti bono ens malum cõtrarium est. *Orth.* Non quæsiui num secundũ bonum aut malum, sed num secundum esse contraria sint. Neque enim entia omnibus modis sibi inuicẽ sunt contraria, sed communi quadam existentiæ ratione conueniunt. Enti autem illud quod non est aduersatur. Quare si bonum malo immediatè contrariũ est, bonumq; aliud est per se existens, malum uerò tale nihil, uelutiq; quædam sit boni priuatio ac eatenus malum dicatur: bonum certè ens erit, malum uerò non ens, sin secus, non erunt omnibus modis contraria. *Man.* Hac ratione nulla malitia in rebus existentibus conspicietur? *Orth.* Perfecta malitia non cõspicitur in ijs rebus quæ sunt. neq; enim in Deo qui uerè est, ipsiusq; esse causa, ulla malitia deprehẽditur: neq; in quoq; eorum quæ facta sunt, si in sua qua facta sunt conditione considerentur. Sed ipsa omnium rerum caussa Deus scilicet bonus est, & quæcunq; ab ipso facta sunt (omnia uerò, quæ sunt ab eo à non esse in esse producta sunt) erãt bona, imò ualde bona. Malum autem nihil aliud est, quam spontanea amissio ac priuatio eorũ bonorũ q̃ à Deo rationali naturæ donata sunt. Veluti paupertas est diuitiarũ amissio. Diuitiȩ enim sunt possessio earũ rerũ q̃ sunt, puta auri, argẽti, lapidũ pretiosorũ, splendidorũ uestiũ, famulorũ, liberorũ, iumentorũ atq; agrorũ, & q̃ sunt huiusmodi, quorũ quodlibet existit, unde diues qui hæc possidet dicitur πολυπορούσιος, quasi multas possidens harũ rerum essentias. Paupertas igit̃, particularis quidem, est particularis horũ bonorum amissio: uniuersalis aũt, est uniuersalis eorũdem priuatio. Et quẽadmodũ cor-

σώματος καλόν, ἡ δὲ ἑνὸς μέρους ἀποβολὴ μερικὸν κακὸν οὐχ ὑπάρχων, ἀλλ' ὑπάρχοντος στέρησις, ὁρᾶται δὲ ἤτοι νοεῖται ἐν τῷ ὄντι, οὐχ ὡς ὄν, ἀλλ' ὡς ἀπογενόμενον. οἷον ὀφθαλμός, καὶ ὅρασις ὑπάρχει καὶ ἔστιν, ἡ δὲ τύφλωσις οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλὰ τοῦ ὑπάρξαντος ὀφθαλμοῦ ἀπώλεια, θεωρεῖται δὲ ἐν τῷ συνισταμένῳ, καὶ ὄντι σώματι οὐχ ὡς ὄν ἀλλ' ὡς ὑπάρξαντος ὀφθαλμοῦ στέρησις, καὶ οὕτως κατὰ μέρος ἡ προσθήκη τῆς τῶν μελῶν στερήσεως, προσθήκη κακοῦ λέγεται. οὐ γάρ ἐστι τὸ κακόν, ἀλλὰ λέγεται καὶ θεωρεῖται ἐν τῷ ὑπολελημμένῳ σώματι ἡ τῶν ἀποβληθέντων ἀνυπαρξία, οὐχ ὡς ὄν, ἀλλ' ὡς μὴ ὄν, οὐχ ὡς ἕξις, ἀλλ' ὡς στέρησις, οὕτω καὶ ἡ κακία, ἤτοι ἁμαρτία, ἑκούσιός ἐστι τῶν ἐκ θεοῦ δεδωρημένων τῇ λογικῇ φύσει ἀγαθῶν. ἐπὶ γὰρ τῶν ἀλόγων καὶ ἀψύχων, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἑκούσιον, ἀλλ' ἐπὶ λογικῶν, ἔστιν οὖν ἡ κακία, ἡ τῶν φυσικῶν δυνάμεων παράχρησις. εἰ γὰρ χρησόμεθα ταῖς παρὰ θεοῦ δεδωρημέναις τῇ ψυχῇ δυνάμεσιν ἐφ' ᾧ ἐλάβομεν τουτέστι κατὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος καλόν. εἰ δὲ οὐκ ἐφ' ᾧ ἐλάβομεν, ἀλλὰ παρὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος χρησόμεθα, κακόν, καὶ οὐχ αὗται αἱ δυνάμεις, οὐ δὲ ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐστιν ἡ κακή, ἀλλ' ὁ κακὸς τρόπος τῆς χρήσεως ὁ παρὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος θεοῦ. εἰ γὰρ ἀγαθὸς ὁ θεός, ἀγαθὸς καὶ ὁ νόμος αὐτοῦ, φυσικὸς καὶ ὢν δὲ ὄντος. ἡ δὲ τούτου παρακοή, στέρησις τοῦ ὑπάρξαντος ἡμῖν νόμου. οἷον ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός, καὶ ἡ πρᾶξις καὶ ἐνέργεια. καὶ πρὸ τούτων ὁ λογισμὸς οὐ κακά, ἀλλὰ καλά, ἐὰν ἐφ' ᾧ ἐλάβομεν χρησώμεθα, κατὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος, κακὰ δέ, οὐκ αὐτά, ἀλλὰ τὸ μὴ κατὰ τὸν νόμον τοῦ δεδωκότος χρήσασθαι. εἰ γὰρ πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς χρησώμεθα, βρώσει, πόσει, ὕπνῳ καὶ τοῖς τοιούτοις, καλὸν τὸ τούτων ἕκαστον. καὶ εἰ τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῇ ἀγάπῃ χρησόμεθα πρὸς τὸν θεόν, τὸν νόμον φύσει ἐπιθυμητόν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον κατὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καλόν. καὶ εἰ τῇ μίξει χρησώμεθα ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶ πρὸς τεκνογονίαν κατὰ νόμον τὸν δοθέντα τῇ φύσει παρὰ τοῦ θεοῦ, καλόν, εἰ δὲ χρησώμεθα τῇ ἐπιθυμίᾳ πρὸς τὰ ἀλλότρια παρὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, κακόν. εἶπε γὰρ ὁ θεός, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὸν ἀγρὸν τοῦ

corporis integritas bonum est, unius autem membri amissio particulare malum, quod tamen corpori non inest, ut per se aliquid existẽs, sed ut eius quòd corpori inerat priuatio. Nam conspicitur, seu cõsideratur in ente non ut ens, sed ut aliquid destructum & abolitum. Exempli gratia, oculus & uisio res sũt per se existentes, cœcitas autem nõ est quiddam existens, sed interitus quidã ac destructio eius qui existebat oculi. consideratur enim in corpore non ut ens, sed ut oculi priuatio. Atq; ita malum accidisse cuidam dicimus, si quibusdam membris priuatur, non quod malum per se existat, sed ita dicitur ac consideratur: illa ipsa in supposito corpore amissarum partium carentia, idq; non ut ens quoddam, sed ut non ens, non ut habitus sed ut priuatio. Sic etiã malitia siue peccatum, est spontanea eorum quæ rationali naturæ à Deo donata sunt amissio. Rationali naturæ dico, quia de irrationalibus ac inanimatis spontaneum non dicitur, sed de rationalibus tantum. Est igitur malitia nihil aliud, quam naturalium facultatum abusio. Si enim hisce facultatibus quę à Deo animę sunt donatæ eo quo accepimus modo utimur, id est, secundùm legem eius qui donauit illas bonum est: sin contrà, malum est. Itaque non ipsæ facultates malæ, neq; earundem usus malum: sed modus utẽdi malus est, is scilicet, qui legi Dei largitoris repugnat. Quòd si enim Deus bonus est, bona quoq; erit eius lex, naturæq; conuenientia præcipiet. huius autem legis transgressio est quædam priuatio eorum quę lege nobis inesse monstrãtur. Verbi gratia, concupiscentia, ira, actus & operatio quæuis, ac quæ hæc omnia præcedit cogitatio nõ sunt hęc mala, uerum bona: siquidem ea qua accepimus lege ijs utamur, sicut scilicet, lex eius qui hæc dedit, præscribit. Mala autem sunt non hæc quidem ipsa in se, sed ipsa contra legem eius qui ea largitus est abusio. Si enim cibo, potu, somno & his similibus ad uitę conseruationem utamur, bonum erit horum quodq;. Item si concupiscentia & amor erga Deum, flagret legem naturæ appetibilem, erga proximum item iuxta legem Dei, nihil mali inerit. Deniq; si commisceamur proprijs uxoribus ad suscipiendam sobolem iuxta legem à Deo naturæ insculptam, bonum & hoc ipsum est. Contrà uerò si concupiscentia nostra in aliena ferat contra legẽ Dei, malũ est. dixit enim Deus: Non cõcupisces agrum proximi

πλησίον σου, οὐδὲ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, οὐδὲ ὅσα αὐτοῦ ἐστιν, ἡ πορνεία, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν ἐστὶ κακὴ ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἀλλοτρίαν συναφθῆναι. ἡ κενοδοξία, οὐ διὰ τὸ ἀγαπᾷν τὴν δόξαν, κακή. ἀλλὰ διὰ τό, μὴ τὴν ἐκ θεοῦ δόξαν ἀγαπᾷν, τὸ μῖσος, καὶ ὁ θυμὸς εἰ μὲν κατὰ τῶν κωλυόντων τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. καὶ τὴν πρὸς θεὸν δι' ὑπακοῆς αὐτοῦ συνάφειαν, καὶ ἀφισάντων ἐκ θεοῦ, τουτέστι κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, καλόν. φησὶ γάρ, οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε κύριε ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην; τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι, καὶ οἱ ἅγιοι μάρτυρες ἐθυμοῦντο κατὰ τῶν τυράννων, δικαίως θυμούμενοι, καὶ ἐὰν κατὰ τοῦ οἰκείου λογισμοῦ θυμωθῶ χωρίζοντός με ἐκ θεοῦ, καλόν. ἐάν τις ἀποστερῇ με τῆς σωτηρίας, καλὸν θυμωθῆναι καὶ μισῆσαι. ἐὰν δὲ λύπη κατὰ κόσμον καὶ ὠφελείας γίνεται πρόξενος ἀποστερῶν τῶν ὑλικῶν, ἀγαπήσω μᾶλλον ἤπερ μισήσω. ὁ φόνος κακόν. μόνου γὰρ θεοῦ τὸ χωρίζειν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ καὶ συνδήσαντος. εἰ δὲ φονεύσω ὑπὸ θεοῦ κελευόμενος, καλόν. πᾶν γὰρ τὸ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀγαθόν, κακὸν οὖν τὸ ἐπιθυμεῖν, ἁρπάζειν. ὃ οὐκ ἔστιν ἡμέτερον, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ, ἡ κατάκρισις κακή. θεοῦ γὰρ μόνου τὸ κρίνειν, καὶ κακὸν ἁρπάζειν τὸ τοῦ θεοῦ ἀξίωμα. οἷς μὴ δέδοται παρὰ θεοῦ τὸ κρίνειν, ἡ κενοδοξία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια κακή. θεῷ γὰρ μόνῳ πρέπει τὸ ἔπαρμα καὶ ἡ δόξα, ὥστε οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ κακία, εἰ μὴ τὸ παρὰ φύσιν καὶ τὸν νόμον κεχρῆσθαι ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν. ὃ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' ἡμέτερον ἐπιτήδευμα. χρὴ γὰρ εἰδέναι, ὡς διττῶς λέγεται, τό τε ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. ἀγαθὸν γὰρ κυρίως λέγεται, τὸ ἐκ τοῦ φύσει ἀγαθοῦ θεοῦ δεδωρημένον. ὥσπερ πᾶν φῶς ἐξ ἡλίου ἤτοι πυρὸς φωτίζεται, οὕτω πᾶν ἀγαθὸν ἐκ τοῦ ἀορίστου καὶ ἀκαταλήπτου πελάγους τῆς ἀγαθότητος, τὴν ὕπαρξιν ἔχει, καὶ ὅσα παρὰ θεοῦ ἀγαθὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς. λέγεται δὲ ἀγαθόν, οὐ κυρίως, ἀλλὰ καταχρηστικῶς καὶ καθ' ἡμετέραν συνήθειαν, τὸ τῇ αἰσθήσει ἡμῶν καὶ τῇ ὀρέξει φαινόμενον ἡδύ. ὃ πρὸς καιρὸν μὲν τέρπει. ὕστερον δέ, πικρὸν καρπὸν ἀποδίδωσι παρὰ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος γινόμενον. καὶ δοκοῦν ἀγαθὸν εἶναι, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀγαθόν,

proximi tui, nec uxorem eius, nec omnia quæ illius ſunt. Fornicatio nõ propter copulationem cum fœmina mala eſt, ſed eò quòd copulatio ſit cum aliena. Ambitio non ideo mala quod honorem amat, ſed quod honorem quæ ex Deo eſt non appetit. Sic & odium, ſi contra eos qui animæ ſalutem impediunt ſuſcipiatur, quiq; Dei obedientiam, per quam cum eo in unum coaleſcimus, prohibent: item contra eos q à Deo defecerunt, puta diabolum & eius miniſtros, bonum eſt. Inquit enim quidam ſacer uates, Nunquid odientes te Domine odi, ac ſuper inimicos tuos contabui? odio profectò odi illos, facti q; ſunt mihi inimici. Sancti quoq; martyres contra tyrannos excandeſcentes, iuſtè excanduerunt. Quin ſi meę ipſius cogitationi à Deo me abducenti iraſcar, benè facio. Si quis ſtuduerit mea me ſalute defraudare, benè fecero ſi illi iraſcar, eũq; odero. Quod ſi uerò mihi dolor ob res mundanas & utilitatem aliquam infligatur, contendens me priuare hiſce materialibus: amabo potius, quam odero. Homicidium malum eſt, quia ſolius Dei eſt ſeparare animam à corpore, ut qui ſolus etiam coniunxerit. Si autem à Deo iuſſus occidero, bonum erit. Quicquid enim à bono prouenit, illud quoq; bonum. Malum igitur eſt concupiſcere, rapere, id quòd non eſt noſtrum, ſed Dei. Ideò condemnatio mala, quia ſolius Dei eſt iudicare, ac malum eſt Dei munus ac dignitatem ſibi rapere, quibus non datũ eſt à Deo iudicare. Ambitio animiq; elatio mala ſunt, quia ſolo Deo conuenit exaltatio atq; gloria. Patet ergo malum nihil aliud eſſe, quã naturalibus facultatibus præter naturam legemq; uti, quod quidem nõ eſt aliqua eſſentia, ſed noſtrum quoddam inuentum. Sciendũ enim eſt cùm bonum, tum malum dupliciter dici. Propriè enim bonum dicitur, quòd à Deo qui naturâ bonus eſt donatur. Nam ueluti omnis lux uel à ſole uel ab igne reſplendet: ſic omne quoque bonum ex infinito & incomprehenſibili illo bonitatis quaſi Oceano profluit, & quæcunq; à Deo proficiſcuntur, propriè bona cenſenda ſunt. Deinde, bonum impropriè & abuſiuè, adeo q́ ex noſtra cõſuetudine illud dicitur, quod ſenſui ac appetitui noſtro arridet, q́ momento quidẽ nos delectat, ac paulò pòſt amarũ fructũ edit contra legem creatoris noſtri. Itaq; uidetur quidẽ bonũ eſſe quod non eſt bonũ, ſed

ἀλλὰ κυρίως κακόν. καὶ τὰ κακὸν ὁμοίως. κυρίως μὲν κακόν ἐστι καὶ λέγεται τὸ παρὰ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος γινόμενον, λέγεται καὶ κακὸν οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν συνήθειαν τὸ καθ' ἡμετέραν αἴσθησιν ἐπίπονον καὶ ἀληθινόν· ὅπερ πρὸς μὲν τὸ παρὸν, ὀδύνας. ὕστερον δὲ, καρπὸν σωτηρίας καὶ ἀενναοῦ εὐφροσύνης ἀναδίδωσιν. εἰπὲ δὲ, ἀρχὴ παντὸς πράγματος μία, ἢ δύο. οἷον ἡ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς ψυχῆς μία ἢ δύο. Μαν. μία. εἰ γὰρ δύο, πῶς ἐκ δύο ἐναντίων ἓν καὶ τὸ αὐτὸ προέρχεται; τὰ γὰρ παντελῶς ἐναντία, ἀκοινώνητον ἔχουσι παντελῶς τὴν ἐνέργειαν. πῶς γὰρ ἡ ἄϋλος ψυχὴ, ἐξ ἀΰλου καὶ ὕλης ἔσται, ἢ πῶς τὸ αὐτὸ τὰ ἐναντία παρήχθησαν μὴ ὁμονοήσαντα. παντελῶς γὰρ ἀκοινώνητα τὰ κατὰ φύσιν ἐναντία. Ορθ. καλῶς ἔφης, ἑκάστου τῶν ὄντων πάντων μία ἀρχή; Μαν. παντὶ τρόπῳ. Ορθ. τὸ εἶναι ἀρχὴ τῶν δύο ἀρχῶν, τῶν κατὰ σέ ἐστιν, ἢ αἱ δύο ἀρχαὶ τοῦ εἶναι. Μανιχ. πρὸς τί γὰρ συντείνει τοῦτο. Ορθ. εἰ μὲν τὸ εἶναι ἀρχὴ τῶν κατὰ σὲ δύο ἀρχῶν, ἰδοὺ μία ἀρχὴ καὶ οὐ δύο. εἰ γὰρ τοῦ εἶναι, ἀρχὴ τοῦ εἶναι, ἓν μία οὖν ἀρχή. οὐ γὰρ τὸ τοιῶσδε εἶναι φημὶ τουτέστι κακὸν εἶναι ἢ καλὸν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἁπλῶς εἶναι ἀρχὴ τῶν κατὰ σὲ δύο ἀρχῶν, μία ἀρχὴ καὶ οὐ δύο. εἰ δὲ αἱ κατὰ σὲ ἀρχαὶ, ἀρχαὶ τοῦ εἶναι, ἔσονται δύο ἐναντία τοῦ αὐτοῦ πράγματος. ὥσπερ γὰρ ἡ ἁπλῶς οὐσία, μία οὖσα δεκτική ἐστι διαφόρων ποιοτήτων, καὶ κατὰ ταύτας λέγονται πολλαὶ οὐσίαι, οὕτω καὶ τὸ, ἁπλῶς εἶναι ἔνεστιν, εἰ καὶ ἐν διαφόροις θεωρούμενον, πολλὰ τὰ ὄντα παρωνύμως ποιεῖ κατονομάζεσθαι. ὁρίσω οὖν ἀκοινώνητον εἶναι παντελῶς τὴν τῶν ἐναντίων ἐνέργειαν. οὐκ ἐκ δύο ἀρχῶν τὸ εἶναι μάλιστα καὶ ἐναντίων, ἀλλ' ἐκ μιᾶς. οὐ γὰρ τοῦ τὸ εἶναι ἄλλου τοῦ ὄντος. οὐ γὰρ πρὸ ἦν τὸ εἶναι τοῦ ὄντος· ἐν τίνι γὰρ ἐθεωρεῖτο, ἀλλ' ἐν τῷ ἀνάρχῳ ὄντι τὸ εἶναι θεωρούμενον. ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ ὡς αἰτίου ὑφέστηκε. μία οὖν ἀρχὴ τοῦ εἶναι, καὶ τὸ ἐναντίον ταύτης οὐκ ἔστι. καὶ πάλιν, ἡ ἀρχὴ τῆς ἑκάστου τῶν ὄντων κινήσεως μία ἢ δύο;

ſed reuera malum. Similis quoq; mali ratio eſt. Nam propriè malum eſt ac dicitur, quicquid contra legem creatoris noſtri committitur. Impropriè deinde malum dicitur atque ex noſtra conſuetudine, quod ſenſui noſtro aſperū ac moleſtum eſt: quod nunc quidem dolores, in poſterum uerò fructum ſalutis perennisq; gaudiј adfert. Verum dic mihi num cuiuſuis rei unū tantum ſit principium, an duo? uerbi gratia, utrum unicum ſit animę principium ſeu cauſſa, an duo? *Man.* Vnum. ſi enim duo eſſent, quomodo ex duobus contrarijs unum idemq; proueniret? Quæ namque immediatè ſunt contraria, eorum quoque operationes nullam penitus inter ſe habent communionem. Quomodo igitur anima, quæ materia uacat ex immateriato & materia ſimul conſtabit? aut quomodo ea contraria quæ prorſus diſſentiunt tandem conuenerunt? Quę enim naturâ contraria ſunt, nullam quoque habent communionem. *Orth.* Rectè dixiſti, cuiuſuis rei quæ exiſtit unum tantum eſſe principium. *Manich.* Sic omnino uidetur. *Orth.* Ipſum'ne autem eſſe tuorū principium eſt, an è contra, tua principia ipſius quoq; eſſe principia ſunt? *Man.* Quo'nam hæc tendit interrogatio? *Orth.* Quia ſi ipſum. Eſſe principiū eſt tuorum principiorum, iam non duo ſed unum erit principium. Loquor autem non de hoc uel illo modo eſſe, puta bono aut malo eſſe: ſed de ipſo eſſe ſimpliciter, ac dico ſi hoc eſt eorum quæ tu ſtatuis principiorum principiū, unum iam eſſe principium & non duo. Sin uerò tua illa principia ipſius etiam eſſe principia facis, iam erūt unius & eiuſdem rei duo contraria principia. Quēadmodum uerò ſimplex eſſentia una licet ſit, capax tamen eſt differentium inter ſeſe qualitatum, & ſecundùm has dicūtur multæ eſſentiæ: ſic quoq; ipſum eſſe, quòd ſimpliciter ineſt etiā ijs quæ inter ſe differunt, facit ut multa entia denominatiuè dicantur. Si ergo ſtatuam res illas quæ ſibi inuicem aduerſanť tales quoq; habere operationes, quæ nihil planè cōmunionis inter ſe habeant: certè uel inde maximè patebit ipſum eſſe nō duo habere maximè uerò cōtraria principia, ſed unū. Neq; uerò hoc ipſum eſſe alterius cuiuſdā eſſe cauſſa eſt, cū ante ipſum eſſe aliud quoddā nō fuerit. Semel quidē hoc ita conſiderať, idq; in primo ac imprincipiato eſſe, ex quo & in quo entia reliqua ceu cauſa conſiſtunt. Itaq; conſtat ipſum eſſe unicū habere principiū. cui aliud contrariū non reperiať. Sed ultra quæro, num omnis motus q̃ ens quoduis moueť unū habeat principiū an

 duo?

δύο· ὑπαρκτική τε καὶ ἐνεργητική, καὶ τοπική, καὶ χρονική. ὑπαρκτικὴ μὲν τῆς ἑκάστης γενέσεως· χρονικὴ δὲ, ἀφ' οὗ χρόνου ἤρξατο τὰ ἀπὸ τόπου ἀρχόμενα. ἐνεργητικὴ δὲ, ἐξ ἧς ἐνεργείας ἐνεργεῖ τὸ ἐνεργούμενον. οἷον ἡ πρώτη ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφ' οὗ χρόνου ἐγένετο, καὶ ἀφ' οὗ τόπου ἤρξατο κινεῖσθαι, βαδίζειν τυχὸν καὶ τῆς βαδιστικῆς ἐνεργείας. Μαν. μία. Ορθ. ἀληθῶς ἔφης. ἀδύνατον γὰρ δύο ἀρχὰς τῆς τοῦ ἑνὸς ὑπάρξεως. Μαν. οὕτως ἔχει. Ορθ. πότερον ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων θεωρεῖται, ἢ οὔ. Μαν. ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων ἁπάντων. Ορθ. ὅπερ οὖν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἁπάντων θεωρεῖται, καὶ ἐπὶ πάντων κοινῶς θεωρηθήσεται. οἷον ὅπερ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἔχει, καὶ πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης ἔχει. ὡς τὸ ζῆν καὶ τὸ λογίζεσθαι. καὶ ὅπερ ἑκάστη οὐσία ἔχει καὶ ἡ κοινὴ οὐσία ἔχει ὡς τὸ αὐθυπόστατον, καὶ μὴ ἑτέρου ἔχειν τὸ εἶναι, οὕτω τοίνυν καὶ εἰ ἕκαστον τῶν ὄντων ἐκ μιᾶς ἀρχῆς συνέστηκε, καὶ πάντα τὰ ὄντα ἐκ μιᾶς ἀρχῆς συνέστηκε καὶ οὐκ ἐκ δύο, καὶ οὐκ ἔσονται δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία. Μαν. διατί ἄναρχος ὁ θεός. Ορθ. ὅτι τὸ μὴ ὂν, οὐκ ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι. τὸ οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ, μὴ ἔχον τὸ εἶναι, πῶς ἀφ' ἑαυτοῦ ἔσται, μὴ χρὴ οὖν ἐκ τινος ὄντος τὸ μὴ ὂν τὸ εἶναι λαβεῖν, τὸ δὲ πρῶτον μεταδοτικὸν τοῦ εἶναι δι' ἑαυτοῦ ἔχον τὸ εἶναι, ἄναρχον ἀεὶ ἔσται. Μαν. διατί μία ἀρχὴ καὶ οὐ δύο. Ορθ. ὅτι δυὰς ἐκ μονάδος προέρχεται, ὡς μονάδος γέννημα, καὶ ἀρχὴ δυάδος μονάς, καὶ πρὸ τῆς δυάδος παντὸς μονάς. καὶ ὅτι παντὸς πράγματος, ἀρχὴ μία. καὶ εἰ ἑκάστου τῶν ὄντων μία ἀρχὴ, καὶ πάντων ἔσται ἀρχὴ μία. ὁ γὰρ ἐφ' ἑκάστου τῶν ὄντων ἀποδιδόμενος λόγος, καὶ ἐπὶ πάντων ἀποδοθήσεται, καὶ πάλιν. εἰ δύο ἀρχαί, πολυαρχία. εἰ δὲ πολυαρχία, στάσις. εἰ δὲ στάσεις ἀρχὴ τῶν ὄντων, κακία τῶν ὄντων ἀρχή. στάσις γὰρ, κακία ἐστι, πρέπει οὖν τῷ θεῷ ἁπάντων τῶν λεγομένων ἢ νοουμένων, μείζονα εἶναι καὶ ἔχειν. ποῖον οὖν μεῖζον, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων θεοπρεπῶς ποιεῖν οὐσίας, ἢ ἀνθρωπίνως τῇ δημιουργικῇ, μᾶλλον δὲ τεκτονικῇ τέχνῃ περὶ τὴν ὕλην καταγίνεσθαι. Μαν. πάντως ὅτι ἐκ μὴ ὄντων. Ορθ. οὐκοῦν πρέπει θεῷ ἐκ μὴ ὄντων ποιεῖν οὐσίας, καὶ οὐκ ἦν ὕλη, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ

duo? Motus autem hic consideratur uel substantialis, qualis est in cuiusuis rei generatione: uel actiuus, quatenus scilicet, quodlibet sua efficacia agitur: uel temporalis, à quo scilicet, tempore aliquid incipit: uel denique localis, qua & à loco quæuis moueri incipiunt. *Man.* Vnum. *Orth.* Verè dixisti. Fieri enim nequit ut duo sint unius & eiusdem substantiæ principia. *Man.* Sic se res habet. *Orth.* Num autem hoc in singulis entibus consideratur, nec ne? *Man.* In singulis utique, ijsque omnibus. *Orth.* Quòd igitur in singulis eorum quæ existunt consideratur, id etiam in uniuersis cõmuni quadam ratione cõsiderabitur. Exempli gratia: quicquid singulis hominibus conuenit, id communiter toto hominum generi conuenit, qualia sunt uiuere & ratione uti. Item quæ singulis substantijs conueniunt, & communi competunt, ut sunt per se subsistere, neque alterius ad sui subsistentiam indigere. Itaque si singula entia ex uno constant principio, etiam uniuersa ex uno constabunt, sicque unũ & non duo rerũ erunt principia. *Man.* Quare autem Deus principio caret? *Orth.* Quia illud non est, id à seipso esse non habet, & quod esse à seipso non habet, quomodo à seipso erit. Non'ne igitur conuenit ut id quod non est ex aliquo ente suum esse accipiat? Quòd autem primùm esse in se habet, reliquis ipsum ut sint tradit, illud semper principio carebit. *Man.* Quare aũt unum solum principium, & non duo potius? *Orth.* Quia ex unitate oritur binarius ceu quædam unitatis progenies. Binarij ergo initium est unitas, ipsumque præcedit. Quia item omnium rerũ unum tantum est principium. Si enim res singulæ unum habent principium, etiam uniuersæ unum tantum habebant. Nã quod singulis rebus tribuitur, id etiam uniuersis tribui potest. Sed ultra. Si duo rerum principia darentur, polyarchia esset omnium rerum principium: si hęc, seditio, si seditiones malitia esset rerũ principiũ, quia seditiones malę sunt. Sed conuenit Deo, ut omnibus ijs quæ uel dicũtur, uel cogitantur maior sit habeaturque. Vtrum uerò tibi maius uidetur, num ex nõ ente essentias producere quod Dei est, an uerò fabrili arte ex materia aliquid efficere, id quod etiam homines possunt? *Man.* Illud sanè quando ex non ente aliquid fit. *Orth.* Ergo decet Deũ ex nõ ente essentias producere. neque enim illi erant præparata materia, sed à Deo

πὸ θεοῦ ἐγένετο. Μαν. ὁ θεὸς κατὰ πάντα ἐστὶν ἄναρχος, ἢ κατά τι μὲν, κατά τι δὲ οὔ. Ορθ. εἰ οὐ κατὰ πάντα ἄναρχος, καὶ ἄναρχος, καὶ οὐκ ἄναρχος. εἰ δὲ κατὰ πάντα ἄναρχος, ὄντως ἄναρχος καὶ φύσει ἄναρχος, τὸ δὲ ἄναρχον, καὶ ἀπέραντον. ἓν γὰρ ἀρχῆς εἶδος καὶ τὸ τέλος, πᾶν οὖν ἔχον ἀρχὴν, καὶ τέλος ἔχει κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. καὶ πᾶν τέλος ἔχον, καὶ ἀρχὴν ἔχει, καὶ οἱ ἄγγελοι γοῦν ἀρχὴν ἔχοντες, καὶ τέλος ἔχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, εἰ καὶ τῇ θείᾳ χάριτι πάλιν ἄρχονται τοῦ εἶναι καὶ ἀνακαινίζονται. ὥσπερ γὰρ τὸ ἀκίνητον σῶμα ἀρξάμενον τοῦ κινεῖσθαι ἐκ τόπου ἤρξατο, τουτέστι τὸ κυκλικόν. φθάνον δὲ τὸν τόπον ὅθεν ἤρξατο, ἐπλήρωσε τὴν περιφέρειαν καὶ τὸ κυκλικόν. πάλιν δὲ ἄρχεται τῆς κινήσεως. καὶ νέαν ἀρχὴν κινήσεως ποιεῖται, καὶ οὕτω διαμένει κινούμενον, ἕως ἂν ὁ κελεύων αὐτὸν κινεῖσθαι θέλει. οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι κινούμενοι ζωτικῶς, καὶ φθάνοντες τὸ φυσικὸν τέλος, τῆς ἑαυτῶν ὑπάρξεως ἄρχονται τῆς ζωτικῆς κινήσεως, ἕως πάλιν προστάξει τοῦ ποιήσαντος αὐτούς. ἀεὶ γὰρ παρὰ θεοῦ τὸ εἶναι, καὶ ζωτικῶς καὶ νοερῶς κινεῖσθαι λαμβάνουσιν, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντες τοῦτο, ὥσπερ τροχὸς κινηθεὶς, κινεῖται καὶ παύεται. ἐὰν δὲ ἔχῃ τὸ ἀκίνητον, ἀεὶ κινεῖται. οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἔχων τὴν κίνησιν, οὕτω καὶ οἱ ἄγγελοι. οὐκ ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντες τὸ εἶναι ὅσον κινεῖ αὐτοὺς ὁ ποιήσας κινοῦνται, ἂν μέντοι ἐκεῖνος μὴ κινήσῃ, παύονται τῆς κινήσεως. ὥστε τὸ ἀρχὴν ἔχον, πάντως καὶ τέλος, καὶ τὸ τέλος ἔχον, πάντως καὶ ἀρχὴν, καὶ τὸ φύσει ἄναρχον. κατὰ πάντα ἄναρχον δεῖ, κατά τε αἰτίαν καὶ χρόνον καὶ τόπον, καὶ ἐξουσίας. τὰ οὖν δύο, ἢ ἐν ἀλλήλοις ἔσονται, ἢ τόπῳ περιγραφήσονται, καὶ οὐκ ἄναρχοί εἰσι. πῶς οὖν ἐν ἀλλήλοις τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος. τὸ γὰρ φῶς τοῦ σκότους ἀναιρετικόν. εἰ οὖν μεθόρια εἰσὶ τοῦ φωτὸς, καὶ μεθόρια τοῦ σκότους, οὐδὲ τὸ φῶς ἀπερίγραπτον ὡς μὴ πανταχοῦ ὄν. οὐδὲ τὸ σκότος, καὶ οὐ παντελῶς ἄναρχα, ἔχοντα τοπικὴν ἀρχήν. ἀμήχανον γὰρ μὴ ὄντος τινὸς διατειχίσματος καὶ μὴ τοίχου, ἀνεπίμικτοι, παντελῶν εἶναι τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος. εἰ γὰρ ἐν νυκτὶ λύχνον ἀνάψωμεν, ὁ μὲν περὶ τὸν λύχ-

à Deo ipsa quoq; facta est. *Man.* Num Deus simpliciter & omnium respectu principio caret, an uerò secundùm qd, & huius quidem respectu imprincipiatus, illius uerò principiatus dicitur? *Orth.* Nisi simpliciter & quoad omnia principio careret & principiatus esset & imprincipiatus. Sin autem simpliciter, reuera ac naturâ imprincipiatus est Quod uerò est sine principio, etiam sine fine. nam una est principij finisq; ratio. Omne ergo quod initium habet, finem quoq; sua ipsius naturâ habebit, & contra quod finem habebit, habuit initium. Vnde ipsi quoq; angeli secũdùm ipsorum naturam finem aliquando habebunt, quia & initium habent: tametsi diuina gratia rursum incipient esse ac renouabuntur. Quemadmodũ enim immobile corpus si quando moueri incipit à loco incipit, ueluti est, exempli gratia circulare seu sphæricum. Hoc enim quando locum illum unde moueri cœpit iterum assequitur, circũferentiam suam circulumq̃ue perfecit: hinc rursus moueri incipit, nouumq; motus initiũ facit: sicq; perpetuò quoad ipse qui hoc iubet uoluerit, mouetur. Ita quoq; ipsi angeli, qui uitali motu mouentur, hi cum naturalem uitæ suæ finem assequuti sunt, rursus uitaliter moueri incipiunt, idq; eousq; quoad factor ipsorum eos agitârit. Semper enim à Deo non solum ipsum esse, sed etiã ut uitali ac intellectuali motu moueantur, accipiunt, quorum nihil à se habent. Veluti trochus, qui nunc mouetur, nunc quiescit. à seipso autem nõ habet motum, ut qui per se sit immobilis: sic etiam ipsi angeli à seipsis esse nõ habentes in quantum ipsos factor eorum mouet, mouentur, ipso non mouente, cessant. Itaq; manifestum est, finem habere quicquid habet initium, & è contra. ac quicquid naturaliter imprincipiatum est, illud reuera quoad omnia principio carere, non saltem causæ, uerum etiam temporis, loci ac potestatis respectu. Tua autem duo principia aut coniuncta erant, aut loco circũscripta & seiuncta, aut nõ sunt prima ac imprincipiata. Sed quomodo cõiuncta esse possunt lux & tenebræ, cum lux tenebras discutiat. Quod si aũt cum lux tã tenebræ pprijs, ijsq; confinibus terminis circumscribunt, iã non sunt infinita, ut quę non sint ubique, neque sunt imprincipiata principia, quia quoad locum, initium habent. Difficile uerò est nullo existente interstitio quo separentur, lucem cum tenebris non confundi. Nam si noctu lucernam accendimus locus ille lu-

νον τόπος, φωτεινότερος ἔσται, κατὰ μικρὸν διάστημα, ἔσται σκοτεινότερον μέχρις ἂν τελείως ἐκλείπῃ τὸ φῶς, καὶ καθαρὸν σκότος γένηται φωτὸς ἀνεπίμικτον. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐμίγνυτο τῷ φωτὶ τὸ σκότος, καὶ οὐκ ἐναντία παντελῶς ταῦτα καὶ ἀκοινώνητα, εἰ ἕτερον τὸ μεσότοιχον ἦν ἀπ' ἀρχῆς τὸ ταῦτα χωρίζον. καὶ οὐκ ἔτι δύο ἀρχαί, ἀλλὰ τρεῖς, τὸ φύσει πεφυκός, οὐ μεθίσταται, τὸ δὲ μεταβαλλόμενον, οὐ φύσει. εἰ οὖν φύσει ἀκοινώνητα τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, πῶς ἐκοινώνησε μετὰ ταῦτα. πῶς δὲ ἐξ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ, ἓν ζῶον ἀπετελέσθη ὁ ἄνθρωπος. εἰ γὰρ συνεβιβάσθησαν, ἐκοινώνησαν ἀλλήλοις· ὁ γὰρ συμβιβασμὸς, κοινωνία γνώμης ἐστί. καὶ οὔτε ὁ ἀγαθὸς καθαρὸς, καὶ τελείως ἔμεινεν ἀγαθὸς, οὔτε ὁ πονηρὸς, ἀλλ' ἀμφότεροι ἐτράπησαν. τὸ δὲ τρεπόμενον, οὐκ ἄναρχον, οὐδὲ θεός. ὁ γὰρ θεὸς, πάντα προειδὼς τὰ ἐφ' ἡμῖν, πάντα τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὁρίζει. καὶ πάλιν, τὸ ὂν τοῦ ὄντος ἐναντίον, ἢ τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν. Μαν. τὸ ὂν τῷ μὴ ὄντι. Ορθ. οὐκοῦν τῶν κατὰ σὲ δύο παντελῶς ἐναντίων ἀρχῶν, ἡ μία ἔσται, ἡ δὲ δευτέρα οὐκ ἔσται, καὶ πάλιν τὸ ὂν τῷ ὄντι ἐναντίον. Μαν. τὸ ὂν κακὸν, τῷ ὄντι ἀγαθῷ ἐναντίον. Ορθ. οὐκοῦν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ συνυπάρχουσι, καὶ συνουσιῶνται τὰ ἐναντία, καὶ πῶς ἐναντία. Μαν. τὸ μὴ ὂν ἀκατονόμαστον. δεῖ γὰρ εἶναι καὶ οὕτως ὀνομάζεσθαι, πῶς οὖν τὸ μὴ ὂν ἐναντίον τῷ ὄντι. τὰ γὰρ ἐναντία ἀλλήλοις δεῖ πρῶτον εἶναι, καὶ τότε ἐναντίον εἶναι, καὶ τότε ὀνομάζεσθαι ἐναντία. ὅπερ καὶ οὐκ ἔστι τί καὶ ὀνομάζεται. Ορθ. μὴ ὂν εἰπὼν ὀνομάσας, ἢ οὔ. Μαν. ὠνόμασα κατὰ ἀπόφασιν οὐ κατὰ κατάφασιν. Ορθ. ἡ κατάφασις ἕξιν δηλοῖ, καὶ ἀπόφασις στέρησιν. Μαν. ναί. Ορθ. τὸ κακὸν καθ' ἕξιν λέγεται ἢ κατὰ στέρησιν. Μανιχ. καθ' ἕξιν. Ορθ. τὸ καλὸν καθ' ἕξιν λέγεται, ἢ κατὰ στέρησιν. Μανιχ. καθ' ἕξιν. Ορθ. οὐκοῦν οὐ πάντως ἐναντίον τὸ κακὸν τῷ ἀγαθῷ. ἕξις γὰρ ἕξει, οὐκ ἐναντίον. Μαν. καὶ οὐκ ἔστι νόσος ὑγείας ἐναντίον. Ορθ. ναί. ἀλλ' ὡς ἕξει στέρησις, καὶ ἔλλειψις ὁλοκληρίας. Μαν. καὶ τί φής. Ορθ. οὕτω καὶ τὸ κακὸν στέρησις μᾶλλον ἔσται. καὶ οὕτως ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ,

cernę proximus clarius illustratur, pro remotior obscurior est, ac tandē meræ sunt tenebræ luci tamen non permixtæ. Si enim iam inde ab initio commistæ erant luci tenebræ, certè non omnino sunt sibi inuicem contraria & incōmunicabilia. Sin minus aliud iā inde ab initio erat interstitium hæc ipsa separans. sicq; nō amplius duo, sed tria erunt principia. Item: Quod naturâ cōstat non uariat, quod uerò mutatur, nō est naturale. Si igitur naturâ incommunicabilia sunt lux & tenebræ, quomodo tandem sibi inuicem communicarunt? aut quomodo ex bono & malo unum animal homo scilicet, compositum est. Si enim ad unius rei constitutionem concurrerunt, communicārūt sibi inuicem: nam hic concursus est reuera quædam communicatio. Itaque bonus non purè ac perfectè bonus permansit, nec è contra malus: sed uterq; mutatus est. Quod uerò mutatur id neque imprincipiatum, neque Deus est. Deus enim omnia quæ in nobis sunt prævidens, omnia quæ extra nos sunt definit. Sed ultra quæro, num ens enti, an uerò non ens enti contrarium sit? *Man.* Ens non enti contrarium. *Orth.* Ergo cum duo principia statuis immediatè contraria, alterum erit, alterū uerò non erit: quia id quod est ei quod non est aduersari dicis. *Man.* Ens malum enti bono contrarium. *Orth.* Ergo uni eidemq; subiecto insunt contraria, & quasi consubstantiantur, quomodo igitur sunt cōtraria? *Man.* Quòd non est, id ne nominatur quidem. Priùs enim aliquid existat oportet quam nominetur. Quomodo igitur id quod non est, ei quod est contrarium? Nam quæ sibi inuicem cōtraria sunt, primò in rerum natura existāt necesse est, deinde ut contraria sint, requiritur, ac tū demum ut nominentur contraria. nūc autem quod non est, quomodo aliqd nominari potest? *Orth.* Cùm dicis non ens, nominas ne aliquid, nec ne? *Man.* Nomino quidem, uerum negatiuè non affirmatiuè. *Orth.* Affirmatio habitū, negatio uerò priuationem significat, nonne? *Man.* Vtiq;. *Orth.* Malum priuatiuè ne dicitur, an uerò secundum habitum? *Man.* Secundùm habitum. *Orth.* Bonum itē, priuatiuè ne dicitur, an secundū habitum? *Man.* Secundū habitum. *Orth.* Itaq; bonū malo non est contrariū. nam habitus habitui nō est cōtrarius. *Man.* Num qd nō est morbus sanitatis cōtrariū? *Orth.* Est, uerum ut habitui priuatio, ut defectus seu mutilatio integritati. Sic & malū priuatio potiꝰ erit, ideoq; bono

bono

ἀγαθῷ, ὡς ἕξις στερήσει. τὸ γὰρ κακὸν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις. καὶ παντελῶς κακὸν παντελὴς τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις. διὸ τὸ κακὸν φαμὲν μὴ ὂν μᾶλλον ὡς στέρησιν, τῆς φυσικῆς ἕξεως ἤπερ ὄν. τί οὖν φῂς, τὴν ὕλην ζωὴν, ἢ φθορὰν καὶ θάνατον, κινοῦσαν καὶ κινουμένην, ἢ ἀκινησίαν καὶ κινητὸν, φῶς ἢ σκότος. Μαν. φθορὰν καὶ θάνατον, ἀκινησίαν καὶ ἀκίνητον σκότος καὶ οὐ φῶς. Ὀρθ. εἰ οὖν φθορὰ, πῶς καρποὺς προήγαγεν, πῶς ἔζησεν. ἡ γὰρ φθορὰ, οὐ ζῇ, οὐδὲ ζωὴν ἔχει, οὐδὲ ζωῆς μεταδίδωσιν. ὃ γὰρ τις οὐκ ἔχει, πῶς μεταδίδωσι. πῶς δὲ καὶ ἀκίνητος οὖσα ἐκινήθη, καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ φωτὸς ἔφθασε, τίς ὁ ταύτῃ δοὺς τὴν ζωὴν καὶ τὸ κινητόν. εἰ μὲν ὁ ἀγαθὸς, οὐκ ἀγαθὸς, οὐδὲ σοφὸς, οὐκ ἀγαθὸς μὲν τὴν κακίαν ζωώσας καὶ κινήσας. οὐ σοφὸς δὲ, οὐδὲ γνωστικὸς ἑαυτῷ περιχηκὼς πολέμους καὶ πράγματα, καὶ καθ᾽ ἑαυτοῦ κινήσας τὴν κακίαν ἠρεμοῦσαν καὶ ἡσυχάζουσαν. στάσεως γὰρ καὶ κακῶν ἐγένετο πρόξενος. εἰ δὲ οὐχ ὁ θεὸς, ἕτερός τις, καὶ οὐκ ἔτι δύο ἀλλ᾽ ἢ τρεῖς. ὃ γὰρ τις οὐκ ἔχει, οὐ δύναται ἀφ᾽ ἑαυτοῦ κτίσασθαι. Μαν. ἀλλὰ δυνάμει εἶχε τὸ ζῆν καὶ τὴν κίνησιν. Ὀρθ. εἰ δυνάμει εἶχε ζωὴν καὶ κίνησιν δυνάμει ἦν ἀγαθή. εἴπερ ζωὴ καὶ κίνησις ἀγαθή. Μαν. ἡ τῆς κακίας ζωὴ καὶ κίνησις, οὐκ ἀγαθὸν, ἀλλὰ κακόν. Ὀρθ. τὸ ἐκ δυνάμεως ἐρχόμενον εἰς ἐνέργειαν, τρεπτὸν καὶ ἀρχόμενον καὶ οὐκ ἄναρχον, καὶ εἰ δυνάμει εἶχε ζωὴν καὶ κίνησιν, ἐνεργείᾳ ἐν ἔσχεν ὕστερον. εἰ δὲ κακὴ ἡ ταύτης ζωή τε καὶ κίνησις, δυνάμει ἦν κακὴ καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ, καὶ ἔσται ἡ κακία οὐκ ἄναρχος. εἰ δὲ ἀγαθὸν ἡ ταύτης ζωή τε καὶ κίνησις, ἐκ κακίας ἦλθεν εἰς ἀγαθόν. Μανιχ. τί δὲ, οὐχ ἡ ἑτέρου φθορὰ, ἑτέρου γένεσις. Ὀρθ. οὐχ ἡ φθορὰ γίνεται γένεσις, ἀλλ᾽ ὑπὸ θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προστάξει θεοῦ δημιουργηθεῖσα τρεπτὴ οὖσα, ὡς ἀπὸ τροπῆς ἀρχομένη. τροπὴ γάρ ἐστι, τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἐλθεῖν. ὧν δὲ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, τρεπτὰ πάντως καὶ ἀλλοιωτά. τρεπτὴ οὖν οὖσα ἡ ὕλη, τῷ θείῳ προστάγματι ζωοῦται καὶ φθείρεται, καὶ πάλιν ζωοῦται. ὥστε οὐχ ἡ φθορὰ δημιουργεῖ γέννησιν, ἀλλὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα ζωοῖ, καί γε

bono contrarium, ueluti priuatio habitui. Malum siquidem nihil aliud est, quam boni priuatio, malumq; perfectum perfecta boni priuatio. Quapropter malum quoq; ut naturalis habitus priuationem, Non ens potius quã ens dicimus. Sed quid ais, num materiam tuam constituis uitam, an corruptionem & mortem, motum mobilem ue, an uero immobilem quæq; ipsa nõ moueat: lucẽ an tenebras? *Man.* Corruptionẽ & mortẽ esse dico, quęq; nec moueat ipsa nec moueat, tenebrasq; nõ & lucẽ. *Ort.* Si corruptio est, q̃mo do fructus genuit? quomodo tandem uitæ compos facta? Corruptio enim non uiuit, nec uitam habet, nec uiuificandi facultatem. nam quod quis non habet quomodo alteri tradere potest? Deinde cùm sit immobilis, quomodo tandem mota est, & usq; ad lucis termi nos peruenit? quis quęso ille est, qui ei dedit cum uitam tum motum? Certè neq; bonus est, neq; sapiens. Bonus enim non est, qui malitiam uiuificat, ac mouet. Sapiens deinde non est, neque prudens ille, qui sibi ipsi bella concilíat, negotiaq; facessit. Sin uerò Deus hoc non fecit, sed alius quispiam, iam non amplius duo sed tria erunt principia. Cumq; hoc à seipsa non habuerit, nõ potuit hoc sibi ipsi indere. *Man.* At qui potẽtia uitã motũq; habuit. *Orth.* Si potẽtia habuit uitã ac motũ, potẽtia etiã fuit bona Materia, siqdem uita motusq; sunt res bonę. *Ma.* Vita & motus malitiæ nõ sũt res bonę, sed malę. *Ort.* Quod ex potentia tandem uenit in actum, mutabile est, atq; initium habet, neq; est imprincipiatum. Ac si potentia habuit uitam motumq;, utiq; postmodum uenit in actum, sicq; hæc uita motusq; mala erant potentia, non autem actu, eritq; malitia principiata. Si autem bona erant hæc uita hicq; motus, ex malo in bonũ uenit. *Man.* Sed quid ad hoc dicis, non'ne corruptio unius, est generatio alterius? *Orth.* Corruptio neutiq; fit generatio: sed cum ipsa sit mutabilis, ut quæ à mutatione incipiat, à Deo creatur diuina quadam ordinatione ut sit aliquid quod nihil amplius erat (est enim mutatio à non esse in esse uenire) quorum uerò esse à mutatione incipit, ipsa quoque mutabilia & alterabilia sunt. Cùm itaque mutabilis sit materia, diuina ordinatione uiuificatur atque corrumpitur, iterumque uiuificatur. Ex quo patet non ipsam corruptionem quasi efficere seu fabricare generationem, sed diuinam ordinationem uiuificare, generationem'que effi-

νεσιουργεῖ. εἰπὲ δὲ καὶ τοῦτο, τὰ ἐκ τοῦ φωτὸς ὅρια, φωτὸς πεπλήρωται, ἢ οὔ. Μαν. παντί που δῆλον, ὡς φωτὸς πεπλήρωται. Ορθ. τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, δεκτικὰ ἀλλήλων εἰσίν, ἢ ἀνεπίδεκτα. Μανιχ. δεκτικά. Ορθ. οὐκοῦν οὐκ εἰσὶ φύσει ὅ εἰσι. τὸ γὰρ φύσει πεφυκός, οὐ μεθίσταται, καὶ ἡ φύσει ζωή, ἀνεπίδεκτος θανάτου. πῶς οὖν ὡμίλησε φωτὶ τὸ σκότος καὶ οὐ διελύθη. εἶτα ὁ τόπος τοῦ φωτός, ἐπληροῦτο τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ φωτός, ἢ οὔ. Μαν. ἐπληροῦτο. Ορθ. πῶς οὖν ἐχωρήθη τὸ σκότος. οὐ γὰρ μεδιμναῖον ἀγγεῖον, χωρήσει διμέδιμνον, τουτέστιν ἀγγεῖον ἑνὸς μοδίου χωρητικόν, οὐκ ἂν χωρήσει δύο μοδίους. εἶτα εἰσελθόντες οἱ τοῦ σκότους καρποὶ εἰς τὰ ὅρια τοῦ φωτός, τί πεποιήκασιν, ἢ τί πεπόνθασι. Μαν. εἶδον τὸ φῶς καὶ ἠγάσθησαν, καὶ προσεκίσσησαν αὐτῷ, καὶ εἰς ἔρωτα αὐτοῦ ἦλθον. Ορθ. ὦ σκοτεινοὶ καὶ ἀνόητοι, τυφλὸν τὸ σκότος, ἢ φωτεινόν. Μαν. τυφλόν. Ορθ. καὶ πῶς ὁρᾶν δύναται τὸ τυφλόν, ἢ πῶς τὸ παντελῶς κακὸν θαυμάσει ἢ ἐρασθήσεται τοῦ ἀγαθοῦ. ὅμως αὗται αἱ δύο ἀρχαί, φθαρτικαὶ ἀλλήλων εἰσί; Μαν. ναί. Ορθ. οὐκοῦν οὐ μόνη ἡ κακία ἐστὶ φθορά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθός. Μαν. ἡ μὲν κακία φθορά. ὁ δὲ ἀγαθὸς ζωή. Ορθ. οὐκοῦν ἡ μὲν κακία φθείρει τὸν ἀγαθὸν καὶ οὐχ ὑφίσταται, ὁ δὲ ἀγαθὸς ζωοῖ τὴν κακίαν, καὶ ὑποστήσεται μὲν ἡ κακία, ἀπολεῖται δὲ ὁ ἀγαθός. ὡς οὖν ἔφης, ἡ ὕλη κακόν, καὶ φθορά, καὶ θάνατος, τὸ οὖν κακὸν εἰ μὲν ἄλλοις κακόν, ἑαυτῷ ἢ ἀγαθόν, συνίσταται μὲν ἑαυτῷ οὐ παντελῶς κακόν, οὐ παντελῶς φθορὰ συνιστῶν γὰρ ἑαυτῷ, κατὰ τοῦτο, οὐκ ἔσται κακόν. εἰ δὲ παντελῶς κακόν, καὶ παντελῶς φθορά, καὶ ἑαυτοῦ ἔσται ἀναιρετικὸν καὶ ἀνύπαρκτον, ἔκθου δὲ ἡμῖν καὶ ὃν ἔφης συγκράσεως λόγον. Μαν. ἦν ὡς ἔφην, θεὸς καὶ ὕλη ἕκαστον ἐν τοῖς οἰκείοις ὅροις. ὁ μὲν θεὸς ζωή, φῶς κίνησις, γνῶσις, νόησις. καὶ πᾶν ἀγαθόν, ἡ δὲ ὕλη, κακία, φθορά, σκότος, θάνατος, ἐν ἠρεμίᾳ, καὶ ἡσυχίᾳ, καὶ ἀκινησίᾳ παντελεῖ. εἶτα μετὰ πολλοὺς αἰῶνας, ἐστασίασεν ἡ ὕλη πρὸς ἑαυτήν, καὶ οἱ ταύτης καρποὶ πρὸς ἀλλήλους. καὶ οὕτω τῶν μὲν διωκόντων, τῶν δὲ, διωκομένων. καὶ ἦν ὡς ἔφην θεὸς καὶ ὕλη. τουτέστι δύο ἀρχαί, καὶ τοῦ μὲν φω-

cere. Verùm & hoc mihi dicito, num termini lucis, luce impleantur, nec ne? Man. Omnino manifestum est illos impleri. Orth. Num autem lux & tenebræ sese inuicem capiunt, an secus? Man. Capiunt sanè. Orth. Ergo illud ipsum quod sunt non sunt naturaliter, quod enim naturale est, loco suo non cedit neque uariat. sic ipsa uita naturalis mortis nequaquam capax est. Quomodo igitur luci cohabitarunt tenebræ & à luce non sunt discussæ? Sed ultra num locus ille lucis implebatur bono ac luce, an non? Man. Implebatur. Orth. Quomodo igitur etiam tenebræ capi potuerunt? neque enim uas capax unius saltem medimni duos medimnos capere potest, ac uas unius capax modij, non potest duos modios capere. Deinde cum fructus tenebrarum lucis terminos ingressi sunt, quid nam fecerunt? num aliquid sunt perpessi? Man. Lucem aspexerunt, postque stupore illam admirati appetierunt, amore eius toti accensi. Orth. O excœcati atque insipientes, cæcæ'ne sunt tenebræ an uidentes? Man. Cæcæ. Orth. Quomodo igitur id quod cœcum est uidere potest, aut quomodo id quod perfectè malum est bonum admirabitur, appetet'ue? Sed dic, num hæc duo principia sese inuicem destruant? Man. Ita. Orth. Ergo non sola malitia est corruptio, uerùm etiam bonus ipse. Man. Malitia quidem est corruptio, bonus uerò est uita. Orth. Ergo malitia corrumpit bonum ut non subsistat, bonus autem uiuificat malitiam, quæ sic durabit, bono intereunte. Quod igitur dixisti, materia malum est, & corruptio, & mors, sic intelligendum, si alijs quidem malum sit sibi ipsi uerò bonum. Sic enim conueniunt ac coeunt non perfectè malum ac non perfectè corruptio. quodque in hunc modum conuenit non erit malum. Si uerò absolutè malum est ac absolutè seu perfectè corruptio, seipsam quoque tollet ac in nihilum rediget. Verùm hunc de commistione sermonem quem incepisti pertexe. Man. Deus & materia, ut initio dixi, suisque uterque proprijs terminis erat septus. Deus quidem uita erat, lux, motus, cognitio atque intelligentia, omneque bonum. Materia uerò erat malitia, mors, corruptio, tenebræ, quiescens omnisque motus expers. Post multa deinde secula materia in seipsa concitata, fructus'que eius inter sese tumultuati sunt, adeò ut alij alios fugarent. Atque hæc duo sunt principia, Deus scilicet & materia, lu-

τοῦ φωτός, μέρος ἐστὶν ἡ ψυχή, τοῦ δὲ σκότους καὶ τῆς ὕλης δημιούργημα τὸ σῶμα. ἡ δὲ μίξις, οὕτως ἐγένετο, καὶ ἕκαστον αὐτῶν κατὰ μέρος ἦν, καὶ ὁ μὲν ἀγαθὸς ἐν ἑνὶ μέρει ἦν. ὁ δὲ πονηρός, ἐν τρισίν. εἶτα ἐκινήθη ὁ πονηρὸς ἀτάκτῳ ὁρμῇ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ γνοὺς ὁ ἀγαθός, προεβάλλετο ἀφ᾽ ἑαυτοῦ δύναμιν. λεγομένην μητέρα ζωῆς, καὶ ἡ μήτηρ τῆς ζωῆς, προεβάλλετο τὸν πρῶτον ἄνθρωπον. τοῦτον δὲ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον λέγω, τὰ πέντε στοιχεῖα, ἅτινά ἐστιν ἀήρ, ἄνεμος, φῶς, ὕδωρ, καὶ πῦρ. ταῦτα οὖν ἐνδυσάμενος, ἀπῆλθε καὶ ἐπολέμησε τῷ σκότει. οἱ δὲ τοῦ σκότους ἄρχοντες, ἔφαγον ἐκ τῆς πανοπλίας αὐτοῦ μέρος. ὅ ἐστι ψυχή, κατέσχον δὲ καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ ἐβασανίζετο ὑπὸ αὐτῶν, ὢν ἐν τῷ σκότει, καὶ ἐβόησε πρὸς τὸν ἀγαθόν, καὶ προεβάλλετο ἄλλην δύναμιν. λεγομένην, ζῶν πνεῦμα, καὶ κατῆλθε καὶ ἔδωκε δεξιὰν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, καὶ ἀνήγαγεν αὐτόν. ἀφῆκε δὲ κάτω τὸ μέρος ὃ ἔφαγον οἱ ἄρχοντες, τουτέστι τὴν ψυχήν. ἐκ γὰρ τῆς μοίρας τοῦ ἀγαθοῦ ἐγένοντο αἱ ψυχαί, ἐκ δὲ τῆς οὐσίας τῆς κακίας τὰ σώματα. Ορθ. εἰ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον οὐκ ἔστι κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, πῶς ἐγένετο σύγκρασις ψυχῆς καὶ σώματος. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πεῖρα ἤ τις ἐστὶ τῶν ματαίων λόγων ἰσχυροτέρα διδάσκει, εἰσῆλθε τὸ σκότος εἰς τὰ ὅρια τοῦ φωτός, καὶ οὐκ ἐλύθη, καὶ πάλιν πῶς ἐχωρήθη τὸ σκότος ἐν τοῖς τοῦ φωτὸς ὁρίοις, καὶ πάλιν. εἰ μὲν σοφὸς ἦν ὁ ἀγαθός, πῶς οὐ προέγνω τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ πονηροῦ, καὶ προωχύρωσεν ἑαυτὸν καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ: εἰ γὰρ μὴ ἦν σοφός, μηδὲ προγνώσεως, μωρός, τὸν δὲ μωρόν, πῶς λέγεις ἀγαθόν. καὶ πάλιν. εἰ ὅλον τὸ σκότος εἰσῆλθεν εἰς τὰ ὅρια τοῦ φωτός, κενὸς ἔμεινεν ὁ τόπος αὐτοῦ. εἰ δὲ μέρος αὐτοῦ, πῶς μέρος ἐνίκησε τὸν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀποσταλέντα πολεμῆσαι αὐτῷ. ἄσοφος γὰρ ὁ ἀποστέλλων ἀσθενέστερον, πρὸς ἰσχυρότερα, ἢ ἀσθενὴς ὁ ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρὸς ἰσχυρότερος, καὶ πάλιν. εἰ μὲν ἑκουσίως προέδωκεν ὁ ἀγαθὸς μέρος αὐτοῦ, τουτέστιν τὴν ψυχήν, οὐκ ἀγαθός, ἀγαθὸν κακῷ ἐκδιδούς. πῶς δὲ αὐτὸς ἔκδοτον δέδωκε τὴν ψυχὴν τῷ πονηρῷ, κρίνειν τοὺς δουλεύοντας τῷ πονηρῷ. ἐροῦσι γὰρ αὐτῷ, σὺ παρέδωκας ἡμᾶς, ἀνῄρηται ἡ κρίσις. εἰ δὲ αὐτοῦ μὴ θέλοντος ἀφήρπασαν μέρος αὐτοῦ οἱ ἄρχοντες τῆς

teria, lucisq́ pars est anima, tenebrarũ uero seu materiæ opus est ipsum corpus. Hac autem occasione facta est cõmistio. Quodq́ horum separatim ac seorsim habitabat, bonus quidem unam partem occupans, malus uero tres. Malus deinceps inordinato impetu concitatus fines suos relinquens. Boni terminos ingressus est. Hoc ubi bonus ille cognouit, produxit ex se potentiam quandam, quæ mater uitę nominatur, hæcq́ uitæ mater produxit primũ hominem. Porro hũc primum hominem uoco prima elementa, quæ sunt, aër, uentus, lux, aqua, & ignis. His igitur indutus ac armatus, abijs, & cum tenebris belligerauit. Principes autem tenebrarũ ex uniuersa eius armatura partem unam, quæ est anima, deuorârunt. Comprehenderunt etiam & primum hominem, qui cum ab ipsis torqueretur in tenebris, clamauit ad Bonum illum pro auxilio. Hic aliam produxit potẽtiam cognominatam Spiritus uiuens, quæ accessit, primoq́ homini dexteram porrexit, eumq́ reduxit. Partem tamen illam, quam principes tenebrarum deuorârunt, reliquit, unde ex parte boni animæ factæ sunt, & ex substantia malitiæ corpora. *Orth.* Si, ex diuini Apostoli sententia, nulla est communio luci cum tenebris, quomodo facta est commistio animæ & corporis. Atque ipsa certè experientia hisce tuis insulsis rationibus firmiora docet. Ingressæ sunt tenebræ terminos lucis, ac non sunt absorptæ? &, quomodo comprehensæ sunt tenebrę intra lucis terminos? Si sapiens fuit tuus ille Bonus, quomodo Mali incursionem non præsciuit, seq́ suumq́ locum premuniuit? Si non erat sapiens nec futurorum prouidus, stultus utique erat: quomodo igitur stultum uocas bonũ. Item. Si tenebræ uniuersæ terminos lucis ingressæ sunt, locus earum uacuus remansit. Sin aliqua tantum earum pars, quomodo pars illa uicit eum qui à Bono illis ad resistẽdum missus erat. Imprudẽs certè ille est, qui imbecilliorem fortiori opponit: aut Bonus infirmus est, malusq́ illo fortior. Item. Si Bonus suam partem, id est, animam spontè tradidit, nõ est bonus, eò ꝙ bonũ malo ꝓstituerit. Quomodo itẽ si ipse aĩo tradidit punire poterit seruiẽtes malo? dicẽt .n. illi, tu huc nos tradidisti, sicq́ sublatũ erit iudiciũ. Quomodo si aũt principes

2. Cor. 6. 14.

κακίας, ἀσθενέστερός ἐστι καὶ ἀμαθέστερος. εἰ πρῶτον μὲν ἀπωλέσας μέρος αὐτοῦ, δεύτερον μὴ δυνηθεὶς ἀφαρπάσαι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἁρπαγέν. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἠδυνήθη, οὐδὲ μετὰ ταῦτα δυνηθήσεται. πῶς δὲ παραλαβὼν τοὺς ἄρχοντας τῆς κακίας ἐσταύρωσε, καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους, ἐκ δὲ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ τὰ ὄρη, τὸ δὲ μέρος αὐτοῦ τὸ ἁρπαγὲν οὐ παρέλαβε, καὶ οὕτως δὲ ἀναιρεῖται ἡ κρίσις. ἀναίτιοι γὰρ οἱ ἁμαρτάνοντες. εἰ γὰρ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπολαβεῖν, πῶς ἡ ψυχὴ ἡ κατακυριευθεῖσα δυνηθήσεται μὴ ἁμαρτάνειν, καὶ ἀναίτιος ἔσται. καὶ ἐτελευταῖον δὲ νικήσει ὁ ἀγαθὸς τὴν κακίαν, ἀπολήψεται τελείως τὴν ψυχὴν καὶ οὐ κολασθήσεται ἄνθρωπος, καὶ πάλιν. εἰ ἐκ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ ἡ κακία, ἀναίτιος ἡ ψυχή, καὶ πάλιν. τὸ σῶμα νεκρὸν κείμενον οὐχ ἁμαρτάνει. οὐκοῦν οὐκ ἐκ τοῦ σώματος ἡ ἁμαρτία, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ψυχῆς. εἴπατε ἡμῖν ὦ Μανιχαῖοι, ἡ παρ᾽ ὑμῖν ἄναρχος κακία, ἣν ὕλην ὀνομάζετε, ἀσώματός ἐστιν, ἢ σῶμα, ἢ σύνθετον, καὶ εἰ μὲν ἀσώματος, πῶς ὕλη. ἡ γὰρ ὕλη οὐκ ἀσώματος. ἀλλ᾽ ἴσως ἐρεῖτε ὅτι ἀσώματος μέν ἐστιν, ἐποίησε δὲ τὸ σῶμα. εἴπατε οὖν ἡμῖν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἢ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. καὶ εἰ μὲν ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας εἴπατε, ψεύδεσθε. ἐκ γὰρ ἀσωμάτου οὐσίας σῶμα οὐ προέρχεται. τὸ γὰρ φύσει πεφυκὸς, οὐ μεθίσταται. οὔτε ἐξ ἀσωμάτου εἰς σῶμα οὐσία τραπήσεται. οὐδὲ ἐκ σώματος, εἰς ἀσώματον, οὐδὲ ἐκ λογικοῦ, εἰς ἄλογον, οὐδὲ ἐξ ἀλόγου εἰς λογικόν. ἡ γὰρ οὐσιώδης ποιότης, ἀκίνητος, τὰ δὲ μεταβάλλοντα καὶ τρεπόμενα, κατὰ συμβεβηκὸς τρέπεται. ἅτινα γίνονται, καὶ ἀπογίνονται δίχα τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. εἰ δὲ εἴπητε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, εἴπατε ἡμῖν, διὰ τί ἀσώματος ὢν καὶ πονηρὸς, μὴ ἐποίησε τὴν σύμμιξιν ἀπὸ πονηρῶν. διὰ τί μὴ ἐποίησε καὶ ψυχὰς φύσει πονηρὰς, ὡς καὶ τὸ σῶμα ὡς λέγετε φύσει κακόν. διὰ τί συνεκέρασε τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ μέρος τοῦ ἀγαθοῦ. ὁ γὰρ ἀγαθὸς τοῦτο οὐκ ἐποίησεν, ὥστε οὐ τελέως ἐστὶ πονηρὸς, ἀλλ᾽ ἔχει μέρος ἀγαθόν. καὶ ταῦτα μὲν, εἰ ἀσώματον λέγετε. εἰ δὲ σῶμα, πῶς ἐκινήθη. πᾶν γὰρ σῶμα καθ᾽ ἑαυτὸ ἀπροαίρετον

malitiæ ipsi nolenti partem aliquam abstulerunt, imbecillior utique illis est & imprudentior: Si priùs partem suam perdidit, nequit in posterum id quod ab eo raptũ est recuperare. si enim prius non potuit, nec deinceps poterit. Quomodo ergo principes tenebrarũ arreptos cruri affixit, atque ex carnibus quidem eorum homines fecit, ex ossibus autem montes: atque interim partem sibi prius ereptam non recepit? Hac etiam ratione omnis tolletur condemnatio, quia inculpabiles erunt homines qui peccant. Si enim ipse non potuit recuperare partẽ sibi ablatam, quomodo anima iam subiugata peccato resistere potuit? sicque inculpabilis erit. sicque tandem bonus ille malitiã uinciet, animam perfectè recipiet, neque punietur homo. Item. Si ex corpore malitia in animam redundat, inculpabilis per se anima. Sed corpus mortuum ac sepultum non peccat. Ergo non ex corpore peccatum uerum ex anima. Verùm dicite nobis uos Manichæi, num imprincipiata illa malitia, quam materiam nuncupatis, corporis expers sit, an uerò corporea, aut compositũ quiddam. Atque si corpore uacat, quomodo erit materia? nam materia non est incorporea. Sed fortè dicitis illam quidẽ incorpoream esse, quæ tamen corpus fecerit. Ergo dicite nobis num ex sua essentia, an ex non ente corpus fecerit. Ac siquidẽ ex sua ipsius essentia illud fecisse respõderitis, mentiemini: ex incorporea enim essentia non fit corpus: Quod namque naturale est non uariat; neque incorporea essentia in corpus cõuertitur, nec corpus fit incorporeum, neque rationale fit irratione, aut uice uersa. quia naturalis qualitas immobilis est. Quæ uerò mutantur & conuertũtur secundùm accidens conuertuntur, quæ quidem accidentia adsunt & absunt preter sui subiecti corruptionem. Sin uerò responderitis ex nõ ente materiam corpus fecisse, rursum dicite nobis quare cum incorporea & mala fuerit, non etiam ex malis commistionem fecerit, quare non etiam ipsas animas naturâ malas fecerit, ueluti corpus naturâ malum dicitis? quare commiscuit suæ malitiæ partem aliquam boni? Bonus enim hoc non fecit. Quare non est perfectè mala, sed partem habet bonam? Atque hæc quidem dicta sint cõtra illud si incorporeã dixeritis materiam. Quod si autem corpus quoddam est, quomodo modũ fuit? Omne enim corpus per se electio-

ἀπροαίρετον καὶ νεκρόν. πῶς οὖν ἐκινήθη, τίς αὐτῇ δέδωκε τὴν κίνησιν, ὁ ἀγαθός; οὐκοῦν οὐκ ἀγαθὸς, ἢ οὐ σοφὸς οὐδὲ προνοητικὸς ὁ κινήσας τὴν κακίαν. εἰ δὲ σύνθετον εἴπετε, γνῶτε ὅτι πᾶν τὸ σύνθετον, εὐδιάλυτον, καὶ ἀνάγκη πρῶτον εἶναι τὰ ἁπλᾶ ἐξ ὧν ἡ σύνθεσις γέγονεν. ὡς ἀνάγκη πρῶτον εἶναι τὴν πίσσαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ τὸν κηρὸν καθ' ἑαυτόν, καὶ τότε γενέσθαι τὴν τοῦ κηροπίσσου σύνθεσιν. ἔσονται οὖν τῆς κακίας ἀρχαὶ, δύο, καὶ οὐ μία. εἴπατε οὖν ὦ Μανιχαῖοι, αἱ παρ' ὑμῖν δύο ἀρχαὶ παντελῶς εἰσὶν ἀκοινώνητοι, ἢ ἔν τισι κοινωνοῦσι, καὶ ἔν τισι διαφέρουσι. καὶ εἰ μὲν παντελῶς εἰσὶν ἀκοινώνητοι, ἡ μία ἔσται, καὶ ἡ μία οὐκ ἔσται. εἰ δὲ κοινωνοῦσι κατὰ τὸ εἶναι οὐσία καὶ συμβεβηκός, τὸ ἓν ἐν τῷ ἑτέρῳ ἕξει τὴν ὕπαρξιν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς καθ' ἑαυτὸ οὐχ ὑφίσταται. ὡς τὸ χρῶμα, οὐ δύναται συστῆναι ἄνευ σώματος. ἔστι δὲ τὸ μὲν σῶμα, οὐσία, τὸ δὲ χρῶμα συμβεβηκός, τὸ δὲ συμβεβηκὸς, γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς φθορᾶς τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ χρώματος ἀλλασσομένου, τὸ δὲ σῶμα. τὸ αὐτὸ μένει. οἷον, θέλετε εἴπατε οὐσίαν, καὶ οἷον θέλητε συμβεβηκός εἰ δὲ ἀμφότεραι οὐσίαι. γνῶτε ὅτι οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας, οὐκ ἔστιν ἐναντία οὐσία οὐσίας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. εἰ ἔστιν ὁ πονηρὸς, καὶ ἔστιν ὁ ἀγαθὸς, καὶ οὐσία ἔστιν ἀΐδιος καὶ ἄτρεπτος, ἐνεργητικὴ, δημιουργητικὴ ἑκάτερον αὐτῶν. ἓν εἰσὶ τῇ οὐσίᾳ ἀμφότεροι. ποιότητι δὲ διαφέρουσι, καὶ πάλιν ὁρῶμεν τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς καιροὺς, οὐρανόν τε γῆν καὶ θάλασσαν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν, ἡλίου τε καὶ ἀστέρων κινήσεις καὶ ὄμβρους κατὰ τῆς γῆς ἐκφορίας κατὰ λόγον καὶ καθ' εἱρμὸν τεταγμένα καὶ ῥυθμιζόμενα. εἰ οὖν δύο ἀρχαὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι, πῶς εὐθέτως, τὰ πάντα διεξάγεται. εἰ μὴ συμβιβασθῆσαν φιλικῷ τρόπῳ. εἰ ἑαυτὴν ἀνῄρει ἡ ὕλη, πῶς ἐκινεῖτο. εἰ δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀνάλωσιν ἐκινεῖτο, πῶς ἦλθεν ἐπὶ τὰ τοῦ φωτὸς ὅρια. εἰ κατωφερὴς ἡ ὕλη, καὶ φυσικὸς τόπος αὐτῆς τὰ κατώτερα καὶ σκοτεινότερα, πῶς ἐλθοῦσα ἐπὶ τὰ τοῦ φωτὸς ὅρια, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἑαυτῆς φύσεως. τὸ σκότος τυφλόν,

se electione consilioúe caret & mortuum est. Quomodo igitur motum fuit? quis mouit? num bonus? si hoc fecit non est, nec sapiens, nec futuri præscius, quia mouit malitiam. Quod uerò compositam quiddā esse dixeritis, scitote, quod omne compositum facilè dissolui potest, quodq́ necessariò simplicia, ex quibus compositio facta est, prius extiterunt. Vt exempli gratia ad cereas conficiendas, primò per se existat cera necesse est, deinde lychnus, ac post hæc fiet candelæ cereæ compositio. Itaq; duo erunt ipsius malitiæ principia, & non unum tantum. Verùm enimuerò dicite mihi, ô Manichęi, num uestra illa duo principia omnino nihil inter se commune habeant, an uerò in his quidē conueniant, in illis uerò differant. Ac si illis nulla penitus est communio, unum erit, alterum uerò non erit. Sin uerò quo ad communem essentiæ suæ rationem conueniunt, uelut substantia & accidens: alteri alterum inhærebit. Accidens enim per se non subsistit, ueluti color non potest absq; aliquo corpore subsistere, estq; corpus quidem substātia, color uerò accidēs, quod adest & abest pręter subiecti sui corruptionem. Nam mutetur licet color, corpus tamen unum idemq; manet. Vtrum ergo uestrorum principiorum dicatis substantiam, uel accidens: ambo nihil ominus existent. Itaq; sciatis essentiam ab essentia nihil differre, neque essentiam essentiæ contrariam esse, nisi secundùm accidens. Quòd si igitur cum bonus tum malus existunt, ac uterq; est essentia ęterna, immutabilis, actiua ac rerum fabricatrix: Vnum certè idemq; erunt ratione essentiæ, different sola qualitate. Videmus insuper elementa, tempora, cœlum deinde, terramq; & mare ipsum uno eodem'que modo se semper habere: noctem quinetiam atq; diem, solis astrorumq; motus, ac imbres certa quadam ratione ac serie ad terræ fœtus producendos fouēdosq; esse disposita atque temperata. Si igitur duo sunt rerum principia sibi inuicem contraria, quomodo tam concinnè omnia sunt temperata? nūquid non amicè inter se conuenerunt? Si item seipsam sustulit è medio materia, quomodo mota est? aut si ad sui ipsius destructionem mota est, quomodo intra terminos lucis penetrauit? Item. Si deorsum tendit materia, locusq; eius naturalis est in iis, quæ sunt inferiora & tenebricosa, quomodo intra lucis terminos peruenit? certe à sua ipsius natura degenerauit. Cœcæ item est tenebricosa materia;

φλόν, πῶς οὖν εἶδε τὸ φῶς. εἰ ἄτακτος καὶ ἄνους ἡ ὕλη, πῶς ἔχει ἄρχοντας. πῶς δὲ καὶ πολεμῆσαι δύναται τῷ λόγον καὶ τάξιν ἔχοντι, ἢ καὶ πολεμοῦσα ἐπικρατεστέρα γενήσεται, ὥστε ἁρπάσαι τι παρὰ τοῦ σοφοῦ, καὶ μὴ ἁρπαγῆναι. εἰ δὲ ὁ ἀγαθὸς θεὸς συνεχώρησε μέρος αὐτοῦ ἁρπαγῆναι, διὰ τὸ ἐπισχεῖν αὐτὴν τοῦ μὴ προβῆναι εἰς τὰ ἑαυτοῦ ὅρια, οὐ δυνηθεὶς, ἀλλ' ἰσχυρότερος ὁ πονηρὸς καὶ δολοπλόκος ὁ ἀγαθὸς, καὶ πῶς ἀγαθὸς ἢ θεὸς δόλῳ, καὶ μὴ δυνάμει χρώμενος. τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, ἀλήθειά ἐστιν, ἡ δὲ ἀλήθεια ἀγαθόν, τὸ δὲ ἄναρχον, ἄτρεπτον. εἰ οὖν ἄναρχος ἡ ὕλη, καὶ ἄτρεπτος ἔσται. εἰ δὲ ἄτρεπτος, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα. εἰ δὲ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἀλήθεια ἐστιν. εἰ δὲ ἀλήθεια ἐστιν, ἀγαθὸν ἔσται. εἰ δὲ τρέπεται ἡ ὕλη ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, καὶ πρότερον οὖσα ἀγαθὴ, ὕστερον ἐγένετο κακὴ, ἢ ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, καὶ πρότερον οὖσα κακὴ ὕστερον ἐγένετο ἀγαθή. ἡ γὰρ τροπὴ, εἰς τὸ ἐναντίον ἄγει, ἡ ἀΐδιος οὐσία, ἄτρεπτός ἐστιν. οὐ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι, οὐδὲ ἡ ὕπαρξις οὐκ ἐκ προκοπῆς, ἄτρεπτος ἡ οὐσία. ἀγαθὸς οὖν ὁ θεὸς καὶ ἀΐδιος, οὐχ ὑπομένει τροπὴν, ἀλλ' ἀεὶ ἀγαθός ἐστι, καὶ ἃ δὲ ποιεῖ, ἀγαθά ἐστιν. ἐκ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ οὐκ ἐγχωρεῖ κακὰ γίνεσθαι, ὅμως δὲ τρεπτὰ, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρῆγε. τὰ οὖν λογικὰ τρεπτὰ μέν ἐστι τὸ εἰπεῖν, διὰ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν ἀλλ' αὐτεξούσια, διὰ τὸ λογικὰ εἶναι, αὐτεξούσια δὲ μένειν, καθὼς γέγονε. τουτέστιν, ἀγαθὰ, δοῦλα, καὶ εὐγνώμονα, καὶ ὑπήκοα τοῦ πεποιηκότος, ὅπερ ἐστὶ τῇ κτιστῇ φύσει. ἀρετὴ γάρ ἐστι, τὸ μένειν ἐν τοῖς ὅροις τῆς οἰκείας φύσεως. αὐτεξουσίως οὖν ἐτράπη μεγάλων ἐπιθυμήσας, οὐ καλῶς δέ. μέγα γὰρ τὸ εἶναι θεόν, ἀλλὰ κακὸν τὸ μὴ ὄντα θεῷ, ἀγνωμονεῖν τὸν ποιήσαντα, καὶ ὑπερβαίνειν τὴν οἰκείαν φύσιν, καὶ θέλειν εἶναι ὃ γενέσθαι ἀδύνατον. ἀδύνατον γὰρ τὸν μὴ ἄναρχον εἶναι θεὸν, ἢ τὸν ἠργμένον εἶναι ἄναρχον. ἄγει οὖν τῶν ὄντων τὴν στέρησιν, ἡ τοῦ μὴ προσήκοντος ἐπιθύμησις στέρησις. Μανιχ.

teria, quomodo igitur lucem uidit? Si mentis, omnisq; ordinationis expers est materia, quomodo suos habet principes? quoq; pacto cõtra eum qui mẽte ualet, ordineq; bono omnia agit, nõ tantum pugnauit, uerumetiam ei præualuit, ita ut partem aliquam à sapiente illo rapuerit? quî non ipsa potius est spoliata? Sin bonus Deus una se parte spoliari permisit à materia, quo cõmodius illa cohiberet, ne terminos suos irrumperet, certè non est potens, sed malus illo potentior est, ipseq; bonus doli fabricator est. & quomodo bonus, aut Deus erit, si dolo non autem uirtute certat? Quòd uno eodemq; modo semper affectum est, illud ueritas est: ueritas autem bonum est. Quod autẽ principio caret illud immutabile est. Itaque si materia principio caret, immutabilis etiam erit, si immutabilis, uno eodemq; modo semper erit adfecta, si hoc ueritas erit, si ueritas, etiam bonũ. Sin uerò mutabilis est materia, aut ex bono in malum mutabitur, ut quæ ante cum fuerit bona, postea mala euaserit: aut è contra ex malo in bonum, ut quæ prius mala extiterit, postmodum bona facta sit. Mutatio enim in contrarium semper fit. Aeterna autem natura immutabilis est, ut quæ ex non esse in esse non uenit, cuiusque subsistentia minimè augetur. Bonus igitur Deus ac æternus omnis mutationis expers est, semperq; bonus, & quæ facit, bona sunt. neque enim à bono mala fieri possunt. Mutationi tamen, quæ ab illo facta sunt, obnoxia sunt, quia à non esse in esse produxit. Itaq; etiam illa, quæ ratione prædita sunt, mutabilia quidẽ sunt, propterea quòd cum non erant, ut iam sint producta sunt: libero tamẽ arbitrij seu uoluntatis motu ualent, eò quòd rationalia sunt, hancq; liberam arbitrij facultatem illis à creatione inditam retinent. id est, talia sunt, ut ei quod bonum est seruiant, ut cognoscendi ui polleant, utq; obediant ei, qui illa hoc ipsum quod sunt fecit, id est, conditrici naturæ. Virtus enim est, sese intta cancellos naturæ suæ præscriptos continere. Quisquis ergo eorum, qui ratione ualent, mutatus est, sua sponte ac uoluntariè mutatus est, sublimiora scilicet, quàm par erat appetens. Excellere namq; reliquisque omnibus præstare nil aliud est, quã Deum esse. Malè ergo fecit, cũ non sit Deus, factoris sui obliuisci, debita illũ gratitudine fraudare, altiusq;, q̃ natura ferat, ascendere, atq; id esse uelle, quod ut sit, impossibile est. Fieri enim nequit, ut, qui principiũ habet, Deus sit, quiq; aliquãdo cœpit, imprincipiatus sit. Sic ergo omnino appetitus earũ rerũ, q̃ appetere nefas est, priuationẽ oib. reb. inducit. Manich.

πχ. τίς ἡ κακία τοῦ διαβόλου. Ορθ. ἡ κατὰ τοῦ ποιήσαντος ἐπανάστασις. δέδωκε δὲ αὐτῷ ὁ θεὸς τὸ εἶναι, ἵνα τε μὴ δόξῃ φοβεῖσθαι τὴν τοῦ δούλου ἐπανάστασιν. καὶ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς κακοὺς, εὐεργετικῶς διακεῖσθαι. οὐ μόνον γὰρ ἐποίησεν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα τοῦ κόσμου ἐποίησεν αὐτόν. καὶ εἴπερ θελήσῃ, ἀγαθὸς γενέσθαι, δέχεται καὶ εὐεργετεῖ. διὸ καὶ δυνάμενος ἀνελεῖν αὐτὸν, οὐκ ἀνεῖλεν. ἀλλ' ἀνέχεται τῆς ἀφροσύνης αὐτοῦ, εὐεργετικῶς καὶ ἀφθόνως τὸ εἶναι παρέχων αὐτῷ, ὅπερ ἐστὶν αὐτοῦ. τὸ δὲ καλὸν γενέσθαι αὐτὸν, οὐ τοῦ θεοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ. τὸ γὰρ βίᾳ γινόμενον, οὐ καλὸν, οὐδὲ ἀρετή. εἰ δὲ λέγεις. ὅτι διὰ τί εἴασεν αὐτὸν πολεμεῖν τοῖς ἀνθρώποις, φημὶ, ὅτι πρὸς τὸ συμφέρον. πολλοὶ γὰρ δι' αὐτοῦ στεφανοῦνται. εἰ δὲ λέγεις ὅτι, καὶ πολλοὶ ἀπόλλυνται, φημί. ὅτι ὥσπερ ἠδυνήθη, αὐτὸς ὁ διάβολος ἐκτὸς προσβολῆς ἄλλου γενέσθαι κακὸς ἐξ οἰκείας γνώμης ὅπερ καὶ χεῖρον αὐτῷ ἐστὶν ἔγκλημα, οὕτως ἠδύνατο καὶ ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἔχων τὸν προσβάλλοντα γενέσθαι κακὸς, καὶ ἐγίνετο ἂν αὐτῷ ἡ ἁμαρτία χεῖρον. πλέον γὰρ ἀπολογίας καὶ συγγνώμης ἀξιοῦται, ὁ ἐξ ὑπερβολῆς ἄλλου ἁμαρτάνων, ἤπερ ὁ ἐξ ἑαυτοῦ. ὁ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ ἁμαρτάνων, ἀναπολόγητός ἐστιν. ὥσπερ καὶ ὁ ἐξ ἑαυτοῦ μετερχόμενος τὴν ἀρετὴν, πλέον ἐπαινεῖται. διὸ ὁ διάβολος μὲν ἐξ ἑαυτοῦ ἁμαρτήσας, ἀμετανόητος ἔμεινεν. ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἁμαρτήσας, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου προσβολῆς, ἐν μετανοίᾳ γέγονε, καὶ ἠξιώθη τῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. τὸ οὖν εἶναι, ἀγαθόν ἐστι καὶ δῶρον θεοῦ. Μανιχ. καὶ διὰ τί προγινοὺς ὁ θεὸς τὸν διάβολον πονηρὸν ἐσόμενον ἐποίησεν αὐτόν. Ορθ. δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, ἐποίησεν αὐτόν. ἔφη γὰρ, ἐπειδὴ, οὗτος μέλλει ἔσεσθαι, καὶ ἀπολύειν πάντα τὰ διδόμενα αὐτῷ ἀγαθὰ, στερήσω αὐτὸν κἀγὼ τελείως τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀνύπαρκτον αὐτὸν ποιήσω; οὐδαμῶς. ἀλλ' εἰ καὶ αὐτὸς πονηρὸς ἔσται, ἐγὼ τῆς μετουσίας μου, μὴ στερήσω αὐτόν. ἀλλὰ δώσω αὐτῷ ἓν ἀγαθὸν, τὴν διὰ τοῦ εἶναι μετουσίαν μου. ἵνα κἂν μὴ θέλῃ, μετέχει μου τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τοῦ εἶναι. οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὁ συγκρατῶν καὶ συνέχων τὰ

ὄντων

nich. Quænam igitur est diaboli malitia? Orth. Id ipsum scilicet, quod contra factorem suum insurrexit. Deus enim ipsum creauit ut sit, partim ne hanc serui sui contra se eleuationem timere uideretur, partim ut doceret nos etiam erga malos beneficos esse. Non solum autem ipsum fecit, sed & mundi principem constituit. Imò si uellet bonus fieri, susciperet eum, beneficijsq; ornaret. Vnde cum posset illum è medio tollere non facit tamen, sed sustinet illius insipientiam, liberaliter ac benignè esse ipsum quo subsistit illi tribuendo, quod quidem in Dei est potestate. Nam ut resipiscat ac melior fiat non est penes Deum solum, uerumetiam penes ipsum diabolum. Non cogit ipsum, quia quod ui & coactè fit, non est bonum, neque uirtus. Si dixeris, quare autem illi permittit, ut hominibus bellum inferat? Respondeo, quia hoc ipsis conducit. multi enim hac ratione coronantur. Si regeres, atqui multi eadem occasione pereunt: dico. quemadmodum diabolus ipse alterius suggestione aut impulsa malus fieri potuit, id quod illius culpam aggrauat: ita etiam homo potuisset nullo instigante ex propria uoluntate malus fieri, atq; eò grauius fuisset eius peccatum. Magis enim excusatur, faciliusq; uenia dignatur, qui impellente alio, quã qui suapte sponte peccat. qui enim sua sponte peccat, inexcusabilis est: ueluti etiam spontaneã uirtutem maiori laude dignam censemus. Itaq; diabolus qui sua sponte peccauit, pœnitere nescit: homini uerò qui non sua sponte, sed incitante diabolo, peccauit, pœnitentiæ locus est relictus, dignusq; renouatione ac peccatorum remissione habetur. Ergo ipsum esse, etiam quo diabolus subsistit bonum est, donumq; Dei. Man. Sed quare Deus diabolum fecit, cum sciret illum futurum malũ. Orth. Ex superabundanti sua bonitate fecit illum. Quid enim, nam sic dixit Deus? quoniam hic futurus est malus, omniaq; quæ illi cõtribui bona perdet: priuabo & ego illum omni bono, utq; non amplius existat, efficiam. Nequaquam, quin potius ita dixit: etiamsi hic malus sit futurus, ego tamen illum communione mea non priuabo, sed unum illi bonum dabo, scilicet ut eo ipso quod existit mecum communicet: quamuis nolit mecum in bono communicare, nempè ut non solum sit, uerum etiam bonus sit. Nemo enim tuetur, conseruatq; res existentes ut sint

ac per-

ὄντα ἐν τῷ εἶναι, εἰ μὴ ὁ θεός. τὸ γὰρ εἶναι, ἀγαθόν ἐστι καὶ δῶρον θεοῦ. Μανιχ. τὸ εἶναι τοῖς οὖσιν, ἐκ θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ. εἰ οὖν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀγαθὸν τὸ εἶναι, ὡς ἐκ θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ δεδομένον, καὶ τῷ διαβόλῳ ἀγαθὸν τὸ εἶναι; Ὀρθ. πάντα τὰ ὄντα, ἐκ τοῦ θεοῦ ἔχει τὸ εἶναι. πάντα τὰ δοθέντα ἑκάστῳ ὑπὸ θεοῦ, ἃ καὶ ἀγαθά ἐστι. τὰ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ διδόμενα ἀγαθά, κακὸν δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἡ τῶν ἀγαθῶν, τουτέστι, τῶν ὑπὸ θεοῦ δοθέντων ἀποβολή. οἱ οὖν ἐκ θεοῦ κἂν τὸ εἶναι ἔχοντες, ἐν μετουσίᾳ μερικῇ τοῦ ἀγαθοῦ εἰσι, κατ᾽ ἔσχατον ἀπήχημα. καλὸν οὖν ἐστιν εἶναι τὸν διάβολον, καὶ διὰ τοῦ εἶναι μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ. τὸ οὖν εἶναι, καλόν, τὸ δὲ εὖ εἶναι κάλλιον. τελεία γὰρ ὕπαρξις, τὸ ὑγιαίνειν, τὸ δὲ νοσεῖν καὶ εἶναι, μερικὸν κακὸν καὶ φθορά. οὐ γὰρ τελεία ἀνυπαρξία; ἀλλὰ μερικὴ ὕπαρξις, καὶ μερικὴ ἀνυπαρξία, τὸ μὴ εἶναι τέλειον κακόν. τελεία γὰρ ἀνυπαρξία τὸ τελείως μὴ ὄν, τὸ οὖν εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, καλὰ παρὰ θεοῦ, τὸ δὲ κακὸν ἐξ ἀγαθοῦ γενέσθαι, τῆς τοῦ γινομένου γνώμης. ὁ οὖν θεός, δι᾽ ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, καὶ τῷ πονηρῷ τὰ ἀγαθὰ δέδωκε. τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι. ἐγκαλεῖται ἡμῖν ὦ Μανιχαῖοι, διὰ τί προγινώσκων, ὁ θεὸς τὸν διάβολον κακὸν ἐσόμενον, ἐποίησεν αὐτόν. καὶ ἀπεδείξαμεν διὰ πλειόνων, ὅτι κατὰ τὸν φυσικὸν τοῦ δικαίου λόγον, καλῶς ἐποίησεν αὐτόν. κρεῖσσον γὰρ κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον, κἂν εἶναι καὶ κατὰ μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ. ἐκ τοῦ θεοῦ γὰρ τοῦ μόνου, ἀεὶ ὄντος αὐτῷ τὸ εἶναι ἀγαθοῦ, καὶ ἀγαθῶν παρεκτικοῦ. τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀγαθὸν πάντως ἐστίν. εἰ δὲ λέγετε ὅτι συνέφερεν αὐτῷ μὴ γενέσθαι, ἤπερ γενέσθαι καὶ κολασθῆναι ἀτελευτήτως, φαμέν, ὅτι ἡ κόλασις ἐκείνη, οὐδέν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ πῦρ ἐπιθυμίας τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας καὶ πῦρ ἀστοχίας τῆς ἐπιθυμίας. οὐ γὰρ ἐπιθυμοῦσι θεοῦ, οἱ ἐν τῇ κακίᾳ τὸ ἄτρεπτον ἐσχηκότες, ἀλλὰ τῆς κακίας. ἐκεῖ δὲ ἐνέργεια κακίας καὶ ἁμαρτίας οὐκ ἔστι. οὐ δὲ γὰρ ἐσθίομεν, οὐ δὲ πίνομεν, οὐ δὲ ἐνδυόμεθα, οὐ δὲ γαμοῦμεν, οὐ δὲ πλουτοῦμεν, οὐ δὲ φθόνος ἰσχύει, οὐ δέ τι τῶν τῆς κακίας εἰδῶν. ἐπιθυμοῦντες οὖν, καὶ μὴ μετέχοντες τὰ τῆς ἐπιθυμίας, πυρὸς δίκην, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας καταφλέγονται. οἱ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ,

ac permaneant, nisi solus Deus. ideoque ipsum esse bonum est, ac donum Dei. *Man.* Ipsum esse, quo res singulæ subsistunt à Deo bono est: si igitur omnium uerum esse bonum est, utpote à Deo bono prouectum, utique ipsius etiam diaboli esse bonum erit. *Orth.* Omnia quæ existunt, à Deo suum esse habent, quæque singulis à Deo donata sunt, eadem etiam bona sunt. Namque à Deo bono donantur, illa quoque bona. Malum autem nihil aliud est, quàm bonorum, id est, eorum quæ à Deo donata sunt amissio. Ergo quæcunque sunt, eo ipso quod sunt particularem aliquam boni communionem habent, scilicet ipsum esse quod bonum est. Nam sanum esse, perfecta est existentia: ægrotari uerò, ac tamen esse, quadam est parte malum est ac corruptio. nondum tamen ipsum esse penitus tollit, sed partim tollit partim relinquit. Non existere, hoc demum perfectum malum est. Itaque cum esse, tum benè esse, bona sunt à Deo prouenientia, ex bono autem degenerare ac malum fieri, id à consilio & uoluntate eius, qui degenerat prouenit. Deus igitur ex abundanti sua bonitate etiam malo bona donauit, nempe ut sit, tum ut benè sit. Expostulatis etiam nobiscum, uos Manichæi, quare Deus fecerit diabolum, cum sciuerit illum malum futurum. Atque ostendimus plures ob causas hoc esse factum, quodque rectè illum fecerit etiam ipsius naturæ iuris respectu. Natura enim ipsa dictat, meliùs esse ut existat quis, eaque suæ existentiæ ratione participet bono, quàm non existat. Sic enim cum Deo solo semperque bono, nec non omnis boni largitori aliquid, ipsum nempe esse, quòd bonum est, utpote à bono prouectum, commune habet. Sin autem dixeritis, satius illi fuisse, nunquam factum esse, quam factum quidem esse, at pœnas sempiternas luere. Respondemus pœnam illam nihil aliud esse, quam ignem concupiscentiæ, quæ ad malum & peccatum fertur, ignem scilicet inordinatæ ac immoderatæ concupiscentiæ. Neque enim Deum concupiscunt, quicunque immutabili proposito malo adhærent, sed malitiam. Illîc uerò, in altero scilicet seculo, nulla neque malitię, neque peccati erit operatio. neque enim edemus, neque bibemus, nec uestiemur, nec connubijs, diuitijsue operabimur, nec denique inuidia, ulla'ue alia malitiæ species locum habebit. Ergo qui concupiscunt, nec desiderata consequi ualent, ignis pœna à non concupiscentia percutiunt. Qui uerò

bonum

ἀγαθοῦ, τουτέστι μόνου τοῦ θεοῦ ἐπιθυμοῦντες τοῦ ὄντος καὶ ἀεὶ ὄντος καὶ τυγχάνοντες, εὐφραίνονται κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀναλόγως αὐτῶν, καθ' ἣν καὶ τὸ τυγχάνουσι τοῦ ἐπιθυμουμένου. τὸ μὲν οὖν ὄντως ἀγαθόν, τὸ φύσει ἀγαθόν ἐστι κἂν ποσῶς μετέχει κατ' αὐτὸ εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ δοκοῦν ἀγαθόν, οὐ φύσει ἀγαθόν ἐστιν. ἀλλὰ κακόν, τὸ προκρίνειν τὴν τῶν κτισμάτων ἀπόλαυσιν τῆς τοῦ κτίστου ἀπολαύσεως, καὶ τὸ οἰκεῖον θέλημα, τοῦ θελήματος τοῦ δημιουργοῦ. οὐκ ἔστι δίκαιον οὐδὲ ἀγαθοῦ προκρίνειν τὸ ἡμῖν δοκοῦν ἀγαθόν, ὅπερ κακὸν μᾶλλον ἐδείχθη τοῦ ὄντος φύσει ἀγαθοῦ, ἀλλὰ γενέσθαι μὲν αὐτὸν καὶ ἔχειν μοῖραν τινὰ καὶ σμικροτάτην τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ, εἴπερ διὰ τὸ κακόν. τουτέστι διὰ τὴν ἄδικον ἔφεσιν καὶ λύπην, στερηθῆναι καὶ αὐτῆς μικρᾶς μοίρας τοῦ ἀγαθοῦ. ὁ γὰρ θεός, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν, κρίσιν τὴν ἄλογον κρίνει, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὄντως ἀγαθὸν καὶ δίκαιον. οὐδὲ τοῖς πάθεσιν ἡμῶν ἐξακολουθεῖ, οὐ δὲ διὰ νομιζομένην συμπάθειαν τὴν ὄντως ἐμπάθειαν τὸν τοῦ δικαίου λόγον προδίδωσι. καὶ πάλιν. ὁ θεὸς τὰ μήπω ὄντα καλεῖ, καὶ τὰ ἐσόμενα ὡς ἤδη γεγενημένα θεωρεῖ καὶ κρίνει. ὥσπερ οὖν τὸν ἤδη ἁμαρτήσαντα ὁ κριτὴς δικαίως κολάζει, κἂν μὴ κολάσῃ, ἄδικός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς αἴτιος τῆς τοῦ κολαζομένου ἁμαρτίας, ἢ τιμωρίας, ἀλλ' ἡ τοῦ ἁμαρτήσαντος προαίρεσις, οὕτως ὁ θεὸς ὡς ἤδη γεγενημένον τὸ ἐσόμενον βλέπων ἔκρινε γενέσθαι, καὶ εἰ κακὸς γένοιτο ἐξ αὐτοῦ κολασθῆναι. διὸ καὶ ἐποίησεν αὐτόν, καὶ ἀγαθὸν ἐποίησεν αὐτόν. αὐτὸς δὲ ἐξ οἰκείας προαιρέσεως γέγονε κακός, καὶ ἑαυτῷ γέγονε τῆς τιμωρίας αἴτιος. μᾶλλον δὲ ἑαυτὸν τιμωρεῖται τῶν μὴ ὄντων ἐφιέμενος, ὅτι δὲ οὐχ ἡ πρόγνωσις τοῦ θεοῦ γέγονεν αἰτία αὐτῷ τῷ διαβόλῳ τοῦ κακὸν ἔσεσθαι, δῆλον. οὐδὲ γὰρ ὁ προγινώσκων ἰατρὸς τὴν ἐσομένην νόσον, αἴτιός ἐστι τῆς νόσου, ἀλλ' αἴτιον μὲν τῆς νόσου, ἡ ἀταξία. ἡ δὲ πρόγνωσις τῆς τοῦ ἰατροῦ ἐπιστήμης γνώρισμα, καὶ αἴτιον τῆς προγνώσεως τὸ οὕτως μέλλειν ἔσεσθαι. ὅτι δὲ οὕτως ἐστί, φησὶν ὁ ἀπόστολος ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι καθὼς ἐξέλθῃ ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, οὕτως διαμένει ἄτρεπτος τὸ λοιποῦ εἴτε τὸ ἀγαθὸν ποθοῦσα, εἴτε τὸ πονηρόν.

bonum concupiſcunt, id eſt, ſolum Deum, qui eſt, ſemperq́ erit: illi aſſequuti, quod cupiuêre, lętantur eo, quo decet, modo ex illa concupiſcentia ſua, quia ſatiata eſt, & q̃d deſiderauit, aſſequuta. Ergo, ut ad rem redeam, quod reuera bonum, illud etiam ſuapte naturâ bonum; quamuis communi eſſentiæ ratione multa illi participent. Quod uerò apparent ſaltem, ſeu in ſpecie bonũ eſt, illud non eſt naturâ bonum, ſed potius malum. Exempli gratia: frui creaturis potius quàm creatore, noſtram prius uoluntatem perficere, quã Dei, &c. hoc nobis quidem bonum uidet, ſed nec iuſtum eſt, nec bonum. Vos igitur ſatius eſſe exiſtimatis, ut diabolus ſit, uel habeat huius ueri boni aliq́ uel minutiſsimam partẽ, quam ut per malum, id eſt, per iniuſtam concupiſcentiam & uſtionem hac ipſa licet minuta boni parte priuetur. Atqui Deus non ſecundùm noſtrũ inſulſum ac ſtupidum iudicium iudicat, ſed ex bono & æquo: neque etiam affectibus noſtris obtemperat: nec deniq́ propter quandam, quæ nobis ita uidetur commiſerationem, uerùm affectum, id eſt, boni & æqui rationem excutit. Item. Deus enim quæ nondum ſunt, uocat, quæq́ futura ſunt, ceu iam exiſterent, conſiderat ac iudicat. Quemadmodũ igitur iuſtus iudex peccatorem punit (quod ni faceret, non eſſet iuſtus) ipſe tamẽ nec peccati, nec pœnę cauſſa eſt, ſed peccantis potiùs conſilium ſeu uoluntas: ſic ipſe quoq́ Deus, qui intuetur ea quæ futura ſunt ceu iam exiſterent, tum ut ſuo tempore diabolus fiat, tum, ſi ſua ſponte malus fiat, illũ punire, decreuit. unde & fecit eum, & bonum fecit: ipſe uerò proprio conſilio ſuaq́ ſponte malus, ſuæq́ pœnæ cauſſa, factus eſt. imò potius ſeipſum punit, appetens ea, quæ aſſequi nequit. Patet ergo Dei præſcientiam diabolo neutiquã cauſſam fuiſſe, ut malus fieret. Neque enim medicus, qui præſcit morbum, ipſius morbi cauſſa eſt, ſed potius quædam in corpore corruptio. Præſcientia uerò illa ſpecimẽ quoddam eius eſt ſcientiæ, qua medicus inſtructus eſt cauſſa autem præcognitionis, quia ſic omnino futurum eſt. Hoc ſe ita habere, teſtatur Apoſtolus, dicens: qui uocat ea quæ non ſunt, ceu ſint. Rom.4.17.
Atq́ hoc ſciendum, animam ſcilicet, ubi à corpore migrauit, inpoſterum immutabilem permanere, ſiue bonum q̃d, ſiue malũ appetat.

ρόν. ἀλλὰ πᾶσι δὲ τούτοις, ὅπερ φαμὲν ἀγαθόν, ὅπερ θέλει ὁ θεός. ὥσπερ γὰρ τὸ φῶς ἐκ τοῦ ἡλίου ὁρίζεται, οὕτω καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ θεοῦ. πᾶν οὖν ὃ θέλει ὁ ἀγαθός, ἀγαθόν ἐστι, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀγαθόν, ὃ θέλει. κριτής ἐστιν ὁ θεός, οὐχ ἡμεῖς κριταὶ τοῦ θεοῦ. τί οὖν αὐτὸν ἀνακρίνομεν, θεὸς ὀρρωδεῖ, καὶ δειλιᾷ καὶ δέδοικε, θεὸς φοβούμενος, μὴ εἴη θεός. εἰ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη διὰ γεγόνασι διὰ τὸ ἀγαγεῖν τὴν μοῖραν ἣν ἥρπασεν ἡ ὕλη ἀπὸ θεοῦ, οὐκ ἦν πρὸ τοῦ ἡλίου σὺ δὲ σελήνη καὶ σκότῳ ἦν ὁ ἄνθρωπος. εἰ καθ' ὑμᾶς ἡ θλῖψις κακή, πάντως ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπόλαυσις ἀγαθή. καὶ εἰ τοῦτο, ἀγαθὸν ἡ πορνεία καὶ ἡ γαστριμαργία καὶ ὅσα τέρπει καὶ ἡδύνει τὸν πράττοντα. ὅσα δὲ λυπεῖ, ἐγκράτεια, νηστεία, ἀγρυπνία καὶ τὰ τοιαῦτα κακά. εἰ ἐγκαλεῖτε θεῷ, τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ πανολεθρίαν, καὶ τῶν Σοδομιτῶν τὴν ἐκφλόγωσιν, καὶ τοῦ Φαραὼ τὸν ποντισμὸν πρὸς τὸ συμφέρον παιδεύοντι, ἐγκαλέσατε μᾶλλον αἰωνίως κολάζοντι.

Τὸ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας προσφέρειν, οὐ δημιούργημα, τὸ δὲ ἐκ μὴ ὄντων, δημιούργημα. εἰ οὖν δημιουργεῖ ἡ κακία, ἐκ μὴ ὄντων παράγει, καὶ οὐκ ἔτι ἐκ τῆς ὕλης τὸ σῶμα, εἰ δὲ ἐκ τῆς ὕλης, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς κακίας. εἰ μὲν ἄναρχος ἡ κακία, ἀθάνατος πάντως καὶ ἄτρεπτος. τὸ γὰρ μὴ ἀρξάμενον, οὐ παύεται οὐδὲ τρέπεται. εἰ δὲ τρέπεται, καὶ φθείρεται, οὐκ ἄναρχος. εἰ δὲ ἡ κακία ἄτρεπτος, καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς σῶμα, ἄφθαρτον ἔσται καὶ ἄτρεπτον. τίνος οὖν ἦν ἡ φθορὰ καὶ ἡ κακία. ἡ γὰρ φθορὰ πάντως φθείρει τι; ἢ οὐκ ἔστι φθορά. εἰ μὲν τὸ ἀγαθὸν παθητόν, παθητὸς καὶ ὁ ἀγαθός. καὶ πῶς οὖν τελείως ἀγαθός. φθειρόμενος δὲ ὁ ἀγαθὸς ὑπ' αὐτῆς, εἰς ἀνυπαρξίαν χωρήσει. εἰ δὲ ἑαυτὴν ἔφθειρεν, ἐφθάρη καὶ ἀπώλετο. καὶ οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ μέρος τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ μέρος ἑαυτῆς ἔφθειρεν, ἧς δὲ φύσεως τὸ μέρος φθαρτόν, καὶ πᾶσα φθαρτή. ἀδύνατον γὰρ τὴν αὐτὴν φύσιν καὶ φθαρτὴν εἶναι καὶ ἄφθαρτον. εἰ γὰρ λέγομεν τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου φθαρτὸν μέρος ὂν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν δὲ ψυχὴν ἄφθαρτον, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ μιᾶς φύσεως. ἡ γὰρ ψυχὴ εἰ καὶ ἐν σώματι πολιτεύεται, ἀλλ' οὐκ ἔστι σῶμα, ἀλλ' ἀσώματος. ὡς τὸ ἄλλης φύσεως

petat. In hisce autem omnibus hoc bonum nuncupamus, quod Deo placet. Veluti enim ex sole lumen, ita ex Deo bonum resplendet. Quicquid igitur Bonus uult, illud bonum est. Iudex enim Deus est, non nos Dei iudices sumus. quare ergo illum iudicamus? Deus ab omnibus est suspiciendus actimendus. si ille alium timeret, non esset Deus. Sic uobis tribulatio malum est, utique uoluptas, rebusq; potiri ac frui bonum erit. ac si hoc dabitur, fornicatio, gulositas, & quæcunque delectãt suauiterq; afficiunt in bonis recensebũtur: contrà uero quæ dolorem adferũt, ut sunt, continentia, sobrietas, uigiliæ, &c. in malis. Si exprobratis Deo mundi per diluuium deuastationem, Sodomorum conflagrationem, ac Pharaonis in mari suffocationem: quæ tamen salubriter nos erudiunt. nil mirum, si in illo etiam, quod æternis addicit pœnis, reprehendatis.

Quod quis ex sua ipsius natura producit, id non est creatura: sed id creatura est, quod ex ijs quæ non sunt in esse uenit. Cùm ergo creandi uim malitiæ tribuitis, ex ijs quæ non sunt aliquid illam producere fatemini, sicq; cõsequitur corpus nõ esse ex ipsa materia. Sin uerò omnino contenditis ex ipsa materia, id est, ex substantia malitiæ corpus factum, hæc si est imprincipiata, etiam immortalis & immutabilis (quod enim nunquam cœpit, non cessabit, neque mutatur, si autem mutatur & corrumpitur, non caret principio) quod si immutabilis, etiã id quod ex eius substantia perfectũ, corpus scilicet immutabile erit, ac incorruptibile. Cuius nã igitur fuit corruptio & malitia? necesse enim omnino est, ut corrumpat aliquid corruptio, aliàs nõ erit corruptio. Si bonum passibile est, passibilis etiam ipse bonus, ac ideò non perfectè bonus. Si uerò bonus ab ipsa materia corrumpitur, certè in nihilum redigitur: si seipsam corrumpit, ipsa omnino sublata est, nec amplius existit. Si dixeritis unam saltem partem boni, uel sui ipsius corrupisse, nihil ualebit. Cuius enim rei una pars corruptibilis, ipsa tota corruptibilis. Fieri enim nequit, ut una eademq; natura corruptibilis sit & incorruptibilis. Etsi enim dicamus corpus hominis corruptibilem esse partẽ, animã uerò incorruptibilem: non tamen eiusdem esse naturę dicimus. Anima enim, quamuis in corpore habitet, non tamẽ ipsa est corpus, sed incorporea. Quare alterius naturæ

σεως ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ ἄλλης τὸ σῶμα. καὶ οὐ τὸ μὲν, μέρος τῆς αὐτῆς φύσεως φθαρτὸν, τὸ δὲ ἄφθαρτον. ἀλλ' ἡ μὲν μία φύσις τοῦ ἀνθρώπου φθαρτὴ, ἡ δὲ ἄφθαρτος. καὶ οὔτε ἡ ψυχὴ ἐξ ἀνάρχου οὐσίας, τρεπτὴ γὰρ, οὔτε τὸ σῶμα. καὶ αὐτὸ γὰρ τρεπτὸν καὶ φθαρτὸν, μιᾶς δὲ φύσεως λέγεται ὁ ἄνθρωπος, οὐχ ὅτι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, μιᾶς ἐστὶ φύσεως, ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὁμοίως ἕκαστος ψυχὴν ἔχει καὶ σῶμα, καὶ ἕκαστος δύο φύσεις ἔχει, ἡ τροπὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολή. ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ἢ ἐξ ὄντων εἰς τὸ μὴ εἶναι, ἢ ἐξ ἀρετῆς εἰς κακίαν. ὅπερ ἐστὶν ἐκ τῶν φυσικῶν ἕξεων εἰς τὴν τούτων στέρησιν, ἡ ἀρετὴ, πλήρωσις ἐστὶ τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ νόμος, τοῦ θεοῦ θέλημα αὐτοῦ ἐστὶν. οὐδεὶς γὰρ ἐντέλλεται ὃ οὐκ ἐθέλει, τὸ δὲ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀγαθόν ἐστιν, ἄτρεπτον ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων. ὥστε τὸ ἀγαθὸν, ὄν ἐστιν, ὁμοίως καὶ ἡ ἀρετή. ἀγαθὸν γὰρ ἡ ἀρετή, ἡ δὲ κακία, οὐχ ὄν, ἀλλὰ τοῦ ὄντος. τουτέστι τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ, ἑκούσιος παρακοὴ καὶ ἀναίρεσις κατὰ σύμβασιν ἐν τῷ πράττεσθαι παρυφισαμένη, καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι τῆς πράξεως παυομένη. καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι δεῖ, ὅτι ὁ θεός, οὐ κολάζει τινὰ ἐν τῷ μέλλοντι. ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν δεκτικὸν ποιεῖ τῆς μετοχῆς τοῦ θεοῦ. ἔστι δὲ, ἡ μὲν μετοχὴ, τοῦ θεοῦ τρυφή, ἡ δὲ ἀνεξικακία αὐτοῦ, κόλασις. ἐνταῦθα δὲ, οὐ κολάζειν ἐπιφέρει τοὺς πειρασμοὺς ὁ θεός. ἀλλὰ παιδεύειν, καὶ ἵνα μισῶμεν τὴν κακίαν, ἵνα ἐπιγνῶμεν αὐτὸν καὶ ἐπιστρέφωμεν, καὶ τύχωμεν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ. ἡ γὰρ παιδεία κυρίου, ἀνοίγει μου τὰ ὦτα. Μανιχ. εἰ ἀγαθός, διὰ τί ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κολάζει τὸν πονηρόν; καὶ οὐ μᾶλλον ἀναιρεῖ αὐτόν. Ορθ. ὁ θεὸς ἀγαθός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. ὡς ἀγαθὸς ὤν, ἐποίησεν ὅσα ἐποίησεν ἀγαθά. ὥσπερ οὖν, δίκαιον ἦν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένους ἀγαθοὺς καὶ μέλλοντας, οὐ μόνον φυλάττειν τὸ δοθὲν αὐτοῖς ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἐπεργάζεσθαι αὐτὸ γενέσθαι καὶ ἀξιωθῆναι τοῦ τελείου ἀγαθοῦ καὶ τῆς αἰωνίου τρυφῆς, οὕτως καὶ δίκαιον ἦν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένους ἀγαθοὺς καὶ μέλλοντας οὐ φυλάττειν τὸ δοθὲν αὐτοῖς ἀγαθόν, ἀλλ' ἑκουσίως ἐκκλίνειν διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀγαθῶν, πρὸς τὴν κακίαν, καὶ στερηθῆναι τῆς ἀιδίου τρυφῆς, πλέον ἀπέχει τὰ Σεραφὶμ ἀπὸ θεοῦ, ἤπερ ὁ πονηρὸς ἀπὸ τῶν Σεραφίμ. εἰ οὖν

turæ est corpus, alterius item anima; nec unius eiusdem'que naturæ una quidem pars corruptibilis, altera uerò incorruptibilis: sed una hominis natura incorruptibilis, anima scilicet, altera uerò corruptibilis, nempe corpus. Nec item anima ex imprincipiata essentia producta est, quia conuertibilis, neque corpus, quia & ipsum mutabile, ac corruptibile. Vnius autem naturæ dicitur homo, non quòd anima & corpus eiusdem sint naturæ: sed quod uniuersi homines, haud secus ac singuli, animam corpusque habent, ac singuli duas naturas. Mutatio seu conuersio est contrarij in suum contrarium quasi quædam migratio, ueluti cum aliquid quod prius non erat, constituitur: aut quod prius cõstitutum erat aboletur: uel si quis à uirtute ad uitia declinet, quod est naturalibus habitibus priuari. Virtus enim est impletio diuinæ legis, lex autem Dei eiusdem est uoluntas, quia nemo quicquam quod non uelit præcipit. Voluntas autem Dei bona est, inconuertibilis, uno eodemque modo semper affecta. Quapropter bonum aliquid est per se existens, sicut & uirtus, quia uirtus bonum est: malũ uerò non est aliquid per se existẽs, sed eius quod extitit, id est, legis Dei spontanea trãsgressio, atque sublatio quædam, quæ nonnunquã dum agimus quid conspicitur, nonnunquam dum ab agendo cessamus. Atque sciendum est, Deum in futuro seculo neminem punire, sed unumquemque Dei consortio & æternis gaudijs seipsum priuare: unde etiã tentationes nobis immittit, nõ ut puniat, sed erudiat nos, malitiamque pellat, quò cognoscamus ipsum, cõuertamur, ac sanctitatis eius participes euadamus. Castigatio enim Domini aures meas aperit. *Man.* Si bonus est Deus, quare in futuro seculo malum punit, cur nõ potius tollit eum è medio? *Orth.* Non solum bonus, uerum etiam iustus est Deus. quatenus bonus est, omnia, quę fecit, bona fecit. Quemadmodum igitur iustum est eos, qui boni ab ipso facti, bonum quoad illis tributum est custodiunt, operam'que dant, ut boni permaneant, etiam perfecto bono, æterno'que gaudio dignari: sic etiam iustum est eos, qui cum boni facti sint, non tamen bonum ipsis datum custodiunt, sed sua sponte abiectis bonis ad malitiam declinãt, æterno gaudio priuari. Plus distãt à Deo Seraphim, quàm ab ipsis distet malus:

εἰ οὖν μὴ ἐγένετο ὁ διάβολος, ὁ πρὸ αὐτοῦ ἐφαίνετο χείρω πάντων. καὶ κακὸν ἐν συγκρίσει τῇ πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐλέγομεν, διὰ τί προειδὼς ὁ θεὸς ὅτι τοιοῦτος μέλλει ἔσεσθαι, ἐποίησεν αὐτόν. ὁμοίως καὶ τῶν τοῦ προκειμένου, ἕως ἀνήλθομεν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Σεραφίμ. καὶ γὰρ πολλάκις θεωροῦμεν πρᾶγμα ἐλεεινότατον, καὶ δοκοῦμεν μὴ εἶναι ἐλεεινότερον αὐτοῦ ἄλλο. καὶ μετὰ ταῦτα ὁρῶμεν ἕτερον χεῖρον. ὅπερ γὰρ ἔσχατον κακὸν ὄν, εἰδῶμεν λογισώμεθα, ὑπονοοῦμεν μὴ εἶναι αὐτοῦ χεῖρον. πεποίηκεν οὖν ὁ θεὸς τὰ πάντα καλὰ λίαν ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν καθὼς ἠθέλησεν. οὐ γὰρ ὑπόκειται νόμῳ, ἀλλ' ὅπερ θέλει, τοῦτό ἐστιν ἀγαθόν, οὐχ ὅπερ ἡμεῖς κρίνομεν. οὐ γάρ ἐσμεν ἡμεῖς κριταὶ τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου, ἤτοι τοῦ πυρὸς πᾶν φῶς φωτίζεται, οὕτως ἐκ τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ, πᾶν ἀγαθὸν ὁρίζεται. εἰ γὰρ λέγεις ὅτι καλῶς ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τούτῳ, καὶ κακῶς ἐν τούτῳ, καὶ διὰ τί ἐποίησε τοῦτο, καὶ διὰ τί οὐκ ἐποίησε τοῦτο, συγκριτὴς εἶ τοῦ θεοῦ, καὶ μείζων αὐτοῦ καὶ σοφώτερος. ἐξουσίαν οὖν ἔχει ὡς θεός, ποιῆσαι ὅπερ θέλει. καὶ τοῦτό ἐστιν ἀγαθόν, καὶ ἐξουσίαν ἔχει ὧν ποιεῖ, ἃς θέλει αἰτίας ἀποκαλύψαι ἡμῖν καὶ ἃς θέλει ἀποκρύψαι. ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων λογικῶν ἀγαθῶν ἑκουσίως, ἢ ἔμεινε τῷ ἀγαθῷ ὡς ἐκτίσθη, ἢ ἑκουσίως ἐτράπη καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀπώλεσεν αὐτό. ἀγαθὸν μὲν γάρ ἐστι, τάξις ἀρίστη ἑκάστῳ τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον διασώζουσα. ταὐτὸν δέ ἐστι καὶ ἀρετή, κακία δὲ ἡ τῆς τάξεως λύσις. ἤτ' οὖν ἀταξία, τὰ ὄντα. πάντα καθόσον ἐστί, καὶ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον δὲ ἐστέρηται τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἀγαθά, οὔτε ὄντα εἰσί. τὰ γὰρ ἄζωα, καθόσον οὐκ ἔχει ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ζωήν, ἄζωά ἐστιν, ὡς ἐστερημένα ζωῆς. ὁμοίως καὶ τὰ ἀναίσθητα καὶ τὰ ἄλογα, καθόσον ἔχει, ἀγαθά ἐστιν. οἶδεν ὁ θεὸς τὸ κακὸν ὡς ἀγαθόν· ὥσπερ τὴν πορνείαν οἶδεν ὡς ἔφεσιν, καὶ φιλίαν καὶ ἕνωσιν, καὶ παρ' αὐτῷ, καὶ αἰτίαι τῶν κακῶν δυνάμεις ἀγαθοποιοί, πολλάκις ἐκ πορνείας, γεγένηνται σκεύη ἐκλογῆς. εἰ κακὸν ἡ κακία, καλὸν ἡ κόλασις ταύτην ἐξορίζουσα. κακὸν γὰρ ἡ πορνεία, οὐχ ὁ σωφρονισμός. οὐ γὰρ ἡ κόλασις κακή, ἀλλὰ τὸ ἄξιον ἑαυτὸν ποιῆσαι κολάσεως. εἰ τὸ κακὸν ἀΐδιον, καὶ δημιουργεῖ, καὶ δύναται, καὶ ἔστι, καὶ δρᾷ, πόθεν αὐτῷ ταῦτα ἢ ἐκ τοῦ ἀ-

Si igitur nō factus esset diabolus, quisnam illo peior appareret. Nam malum in comparatione, qua cum ijs quæ ipsum precellunt, confert, dicimus. Quare cum præsciret Deus hunc talem futurum fecit eum. atq; sic consequenter pergendum ad ipsos usque Seraphim ascendendo. Sæpe fit ut rem aliquam omnium pessimā iudicemus, sicq; nobis plane uidetur, nihil esse illa peius: cùm tamē mox aliud aliquid peius nobis accurrat. Quòd enim postremum est omnium malorum, illo nil peius reputamus. Ergo Deus omnia ualde bona facit, unumquodq; secūdùm suam propriam naturam, sicut ipse uoluit. Neque enim ipse legi subijcitur, sed q; uult, id bonum est, non quod nos bonum iudicamus, quia non sumus Dei iudices. Verùm non aliter ac ex sole seu igne lumen resplendet, ita ex Dei uoluntate omne bonum pendet. Si enim dixeris, hîc quidem benè fecit Deus, & hîc malè, aut quare non fecit sic, uel sic: disceptas cum Deo, te illi præfers, ac sapientior illo tibi uideris. Potestatem igitur habet faciendi quicquid uult, ut Deus, idq; ipsum est bonū: ac potestatem habet eorum quę fecit, has quidem caussas nobis reuelare, illas uerò occultare. Vnumquodq; autem eorum bonorum quæ ratione pollet, aut in bono, in quo creatum erat, uolens perseuerauit, aut uolens bono excidit, illudq; perdidit. Bonum uerò hoc est, optimus ordo, qui unumquodq; pro suæ naturæ ratione conseruat, quod idem etiam est ac uirtus: malum autem huius ordinis dissolutio, seu perturbatio. Omnia igitur ea quæ sunt, quatenus existūt, à bono sunt: quatenus uerò bono priuata sunt, nec bona, nec entia quædam sunt. Veluti quæ uita carent, eatenus uita carent, quatenus ex bono nullam habent. Sic etiam ea quę sensu & ratione non pollent. Deus malum non minus, quam bonum cognoscit, ueluti fornicationem non minus nouit, quam amicam coniunctionem, ipseq; aliquando ex malis caussis bonum facere potest, sicut sæpè ex fornicatione uas benedictionis natum est. Si uitiū malum est, bona est pœna illud extipans. mala est fornicatio, castigatio non item. Neque enim pœna mala est, sed quod pœnam meretur. Verum si malum sempiternum est, ac creandi facultate pollet, si potens est, existit, ac operatur, unde quæso hæc habet, num à bono,

γαθοῦ, ἢ παρὰ ἀγαθῷ, ἐκ τοῦ κακοῦ, ἢ ἀμφοῖν ἐξ ἄλλης αἰτίας. ὅτι καὶ τὸ κακὸν ἐν παρὰ ἀγαθῷ παρυφίσταται, καὶ ὅτι ἀγαθύνει καὶ τὰ κακά, καὶ τὴν ἑαυτῆς στέρησιν. ἡ γὰρ φιλία ἀγαθὴ οὖσα, ἀγαθὸν ποιεῖ φανῆναι τὴν πονηράν. ὅτι ἐν παρὰ ἀγαθῷ φιλονεικεῖ, πῶς καὶ μὴ ὂν ἐστί. μὴ εἶναι γὰρ λέγεται ὁ θεὸς κατὰ τὴν πάντων ὑπεροχικὴν ἀφαίρεσιν. ὅτι δὲ ἡ φύσις αὐτὴ τὴν ἀρχὴν μίαν προβάλλεται, δηλοῖ αὐτὸς ὁ ἀριθμός. οὐκ ἀπὸ δύο ἀρχόμενος, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς. εἰ οὖν ἀρχὴ ἀριθμοῦ μονάς, καὶ ἀρχὴ τῶν ὄντων μία εἰ μὴ πάντη ἀκοινώνητον παρὰ ἀγαθῷ τὸ κακόν, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὄν, τὸ κακὸν οὐκ ὄν. δύο γὰρ ὄντα, κατὰ τὸ εἶναι κοινωνοῦσιν. εἰ οὐσία τὸ ἀγαθόν, ἀνούσιον τὸ κακόν. δύο γὰρ οὐσίαι, κατὰ τὸ εἶναι οὐσίας κοινωνοῦσιν. εἰ ἀκινήτου ἀρχῆς τὸ κακόν, καλὸν ἡ κίνησις, καὶ ἡ ἀκινησία, κακόν. πόθεν οὖν ἔχει τὸ κακὸν τὴν κίνησιν, ἡ ζωή, ἀγαθόν, καὶ κίνησις. καὶ ἦν καὶ ἀεί, καὶ ἔστιν ἐν παρὰ ἀγαθῷ. καὶ ζῶν ἐστὶ καὶ ἦν ἀγαθός. ὁ θάνατος ὥς φατε, καλόν, καὶ ἀκινησία καὶ φθορὰ καὶ νέκρωσις, καὶ οὐδὲν ἧττον ἀνυπαρξία, θάνατος δὲ ἦν ἡ κακία ὡς ὑμεῖς λέγετε. ὥσπερ οὖν ζωὴ καὶ ζῶν ὁ ἀγαθός, θάνατος καὶ νέκρωσις καὶ νενεκρωμένον τὸ κακόν, πόθεν οὖν ἀνέζησε καὶ ἐκινήθη. εἰ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ ἐκ τοῦ κακοῦ ζωὴ ὅπερ ἀμήχανον. ἡ φθορὰ γάρ, οὐ ζωοποιεῖ. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν τὸ ἀγαθόν, παρὰ κακῷ ζωῆς καὶ κινήσεως γεγονὸς αἴτιον. καὶ διὰ τί προειδὼς τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐσόμενα κακά, ἐζωοποίησεν αὐτόν. τὸ κακόν, καθὸ ἐστὶ κακὸν παρὰ ἀγαθῷ ἀκοινώνητον, καὶ ἐναντίον καὶ ἐχθρόν. ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ, ἀγαθόν. πῶς οὖν τὸ ἄκρως κακόν, ἐπεθύμησε τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ κακία ἀκίνητος καὶ φθορά, μᾶλλον καὶ ἡ γέννησις. πῶς οὖν προεβάλλετο τὰ ἑαυτῆς προβλήματα ἡ κακία, ἄζωος καὶ ἀναίσθητος. πῶς οὖν αἰσθάνεται τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τῶν τοῦ ἀγαθοῦ προβλημάτων. τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀκτίστου, ἄναρχον καὶ ἄκτιστόν ἐστι. πῶς οὖν τὰ πάντα ἐκ τῆς οὐσίας τῶν καθ' ἡμᾶς ἀρχῶν λέγεται. εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν εἰσὶ τὰ πάντα ἀρχαὶ ἄναρχός εἰσι καὶ οὐδέν. εἰ δὲ κτίσματά εἰσιν, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας

no, an bonus è contra ab illo, an uterque ex alijs caussis acceperunt? Quod si à se inuicem hæc habent, malum bono aliquatenus inerit, bonūq; ea quæ mala sunt, id est, suam ipsius priuationem, bona faciet. Nam quia amicitia per se bona est, ideò ea etiam quæ propriè mala est bona apparet, quam tamē fallaciter saltem immitatur. Quòd uerò ipsa quoque natura unum saltem principium constituat, ipse numerus manifestè ostendit, qui non à binario, sed ab unitate auspicatur. Si ergo unitas numeri principium, etiam aliarū rerum principium unum, nisi boni & mali nulla penitus sit communio, ita ut alterum statuatur, alterum uerò tollatur. Nam duo quædam Entia commune quiddam habēt, nempè id ipsum quo sunt: bonum ergo aliquid erit, malum uerò nihil. Item. Si malum est principium immobile, bonum utique erit mobile: sicq; motus erit bonus, quies uerò mala. Vnde uerò malum aliquid boni habuit, ipsum scilicet motum? Vita, motusq; bona sunt, ac bono semper insunt, ideò bonus uiuit semperq; uiuet. Contra malum mors est (sic enim uos loquimini) quies, corruptio & interitus ac nihil minus, quam aliquid existens. Itaque quemadmodum bonus uitam habet, sic malum ipsa est mors, atque interitus alia quoq; interimens. Vnde ergo, quæso, uitam ac motū accepit? num ex seipso? atq; fieri nequit, ut ex malo uita sit. nam corruptio non dat uitam. Num igitur à bono? atqui sic bonus reuera nō esset bonus, ut qui malo caussa uitæ motusq; fuerit: aut quare uiuificasset malū præuidens tale futurum? Malum, quatenus malū, cum bono nihil commune habet, quin illi contrarium atque inimicum est. Bonum autem appetere, & id ipsum bonum est. Quomodo igitur quod extremè malū est bonum appetiuit? Malum, cui uos generandi uim tribuitis, immobile & ipsa est corruptio, quomodo ergo sua ipsius germina produxit? uita sensuq; caret, quomodo igitur sentit bonum & eius fructus? Quod ex substantia alicuius rei, quæ nec principium habet, nec creata est, producitur, illud similiter principio caret, atque increatum est. Qua igitur ratione uos omnia ex duobus uestris principijs orta esse asseritis? Nam si omnia quæ sunt, ex eorum substantia producta sunt, omnia imprincipiata & increata erunt, & per consequens nihil erunt. Sin autem creata sunt ea quæ existunt, non ex substantia uestrorum principiorum sunt pro-

ἐς αὐτῆς ἐστι. τὸ κακὸν φθορὰ καὶ θάνατος,
τὸ οὖν κακὸν, εἰ μὲν ἄλλοις κακὸν, ἑαυτῷ δὲ
ἀγαθὸν, συνίσταται μὲν ἑαυτῷ, οὐ παντελῶς δὲ
κακὸν. συνίσταται γὰρ ἑαυτῷ, καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ
ἔστι κακόν. εἰ δὲ παντελῶς κακὸν, καὶ ἑαυτῷ
κακὸν καὶ ἑαυτοῦ ἀναιρετικὸν καὶ ἀνυπαρ-
κτον. εἰ δὲ καὶ ἐν τῇ ἑτέρου φθορᾷ, ἑτέρου γέ-
νεσις γίνεται, οὐχ ἡ φθορὰ γενέσεως ἐστὶν αἰτί-
α. ἀλλὰ δι᾽ ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, καὶ ἐκ
τῆς ἑτέρου φθορᾶς, ἑτέρου κατεργάζεται γέ-
νεσιν. ἡ γὰρ ὕλη, ὑποχείριος τῷ ἀγαθῷ ὑπ᾽
αὐτοῦ γενομένη ἀγαθὴ, καὶ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄν-
τος εἰς τὸ εἶναι ἐν ἀρχῇ τὰ πάντα παρήγαγεν.
οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ κακόν. οὐ δὲ τοῦ
αὐτοῦ φθορὰ καὶ γένεσις ἡ αὐτὴ, κατὰ τὸ αὐ-
τὸ δύναμις. οὔτε τὸ αὐτοδύναμος, ἡ αὐτὸ
φθορά. τὸ μὲν οὖν κακὸν, οὔτε ὂν, οὔτε ἀγα-
θὸν, οὔτε γενεσιουργὸν, οὔτε ὄντων, ἢ ἀγαθο-
ποιητικόν. τὸ δὲ ἀγαθὸν, ἐν οἷς μὲν ἂν τελέ-
ως ἐγγένηται, τέλεια ἀγαθὰ ἀποδείκνυσιν.
ἐν οἷς δὲ μερικῶς, μερικά. ἐν οἷς δὲ μηδόλως
οὔτε εἰσί. καὶ κακὰ λέγονται παντελῶς, ἡ
πορνεία, καθὸ μὲν ἔφεσις καὶ φιλία καὶ ἕνω-
σις, ἀγαθόν. καθὸ δὲ τοῦ μὴ ὀφείλοντος καὶ
τοῦ ἀπηγορευμένου ἔφεσις, κακόν. τὸ γὰρ μὴ
ἐντεταλμένον, ἀλλ᾽ ἀπηγορευμένον, οὐκ ὂν
ὡς μὴ ὀφεῖλον. διὸ καὶ ἡ τοῦ μὴ ὄντος, μηδὲ
ὀφείλοντος γενέσθαι ἔφεσις, κακόν. τὸ κακὸν,
διττόν. τὸ μὲν, τῇ ἀληθείᾳ κακὸν, ὡς ἡ τῶν φυ-
σικῶν ἕξεων ἀποπτῶσις. ὁ γὰρ θεὸς ἐποίησε τὸν
ἄνθρωπον εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ, ἐζήτησαν λογισμοὺς
πολλούς. ἕτερον δὲ κακὸν λέγεται, τὸ κατ᾽
αἴσθησιν, ὡς αἱ θλίψεις αἱ κατὰ τοὺς πειρασ-
μούς. τὸ γὰρ τῆς κακίας ὄνομα, ὁμώνυμόν ἐστι.
δύο γὰρ σημαίνει. ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν
τῆς ἀρετῆς στέρησιν, ποτὲ δὲ τὴν τῆς χαρᾶς.
τουτέστι τοῦ ἐπιθυμουμένου. ἡ μὲν γὰρ πορνεία,
οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ σωφροσύνης στέρη-
σις, καὶ κακὴ χρῆσις. ἀντὶ γὰρ τοῦ ἀγαπῆσαι
καὶ μιγῆναι τὸ ἴδιον σκεῦος, τουτέστι τὴν ἰ-
δίαν γυναῖκα, ἀγαπᾷ καὶ μίγνυται τῇ ἀλ-
λοτρίᾳ. ἡ ἀπιστία ἀντὶ τοῦ πιστεῦσαι καὶ ἀγα-
πῆσαι τὸν φύσει θεὸν, πιστεύει τῷ μὴ ὄντι θεῷ.
τοῦτο οὖν ἐστι κακία, τὸ τῷ μὴ ὄντι, ὡς ὄντι χρήσα-
σθαι. τὸ μὴ παρέχειν ἑκάστῳ τὰ ἴδια, ἴδια ἑκά-
στῳ τὰ ὑπὸ θεοῦ ὁριζόμενα. ἴδιον μὲν θεοῦ, ἡ
δόξα καὶ ἡ τιμὴ, ὡς δημιουργῷ πρέπουσα. ἴ-
διον δὲ τῶν κτισμάτων, τὸ μέτρον ὃ ἑκάστῳ ὥ-
ρισεν ὁ τὸ εἶναι δοὺς. ἐφ᾽ ἡμῖν δέ ἐστιν ἡ χρῆτα-
σθαι

ducta. Malum dicitis esse mortem & corruptionem. hoc uero nonnunquã alijs quidem malũ est sibi ipsi uerò bonum (nam hoc sæpè fit, si non sit absolutè malum) atq; hoc respectu non est malum. Si uero absolutè malum, etiã sibi ipsi malũ est, seipsum è medio tollit & in nihilum redigit. Quamuis autem in corruptioné unius alterius fiat generatio, ipsa tamen corruptio nunquam generationis caussa existit: sed Deus ex abundanti sua bonitate unius corruptionem alterius generationẽ facit. Materia enim bona subdita est, ut quæ ab ipso bono facta sit. Nam initio omnia ea quæ sunt ex nihilo fecit. Neq; etiam uno eodemq; respectu una & eadem res bona & mala esse potest, ideò non potest unius & eiusdem rei unum & idem esse tum corruptio, tum generatio. Itaq; malum neq; ens est, neque bonum, nec creandi entia, nec bona eadem faciendi uim habet. Ea autem absolutè bona sunt, quibus perfectè bonum inest: quibus particulariter, particularia bona sunt: quibus planè nihil boni inest, absolutè mala sunt. Fornicatio, quatenus habet desiderium, amicamq; copulationem, bona est: quatenus uerò desiderat, id quod non cõuenit, quodq; prohibitum est, mala. Malum item duplex est. Alterũ quidem reuera malum ac uelutí naturalium habituum abiectio. Initiò enim Deus hominem fecit rectum, ipsi uerò multas cogitationes inuenerũt. Alterum uero malum est, quod ex sensu nostro æstimamus, ut sunt afflictiones tentationũ. Sic igitur mali nomen æquiuocum est, ac duo significat, priuationem scilicet cũ uirtutis, tum gaudij, id est, eius quod desideramus. Fornicatio enim nihil aliud est, quam castitis priuatio, & malus quidã usus. Pro eo enim quòd quisq; proprium uas, id est, suam propriam uxorem diligere debet ac cum ea coniungi, fit commistio cum aliena. Sic infideiitas pro eo quòd ei qui naturâ Deus est credere, eumq; amare debet, credit ei qui non est Deus. Ergo malum est, eo quòd non est ceu sit, uti, ac non tribuere unicuiq; quæ ei propria sunt, nempè quæ propriè unicuiq; à Deo sunt assignata. Propriè quidem Deo ut creatori gloria atq; honor conuenit. Creaturis autem ea quam singulis definiuit is, qui & esse dedit, mensura quadrat. In nostra autem potestate

θαι τοῖς δοθεῖσιν ἡμῖν ὑπὸ θεοῦ, ἐφ' ᾧ δέδωκεν. οἷον, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ ἐπιθυμητικόν, ἵνα ἐπιθυμῶμεν αὐτοῦ μόνου ἀγαθοῦ. ἐὰν ἐπὶ τούτῳ χρησώμεθα τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀρετὴ καὶ καλόν. εἰ δὲ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸν ἀγαπήσωμεν, οὐκ ἔστι χρῆσις, ἀλλὰ παράχρησις. εἰς αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐποίησεν ἡμᾶς ἵνα μετέχωμεν αὐτοῦ ἐπιθυμοῦντες. Ἦν φησιν ἡ ὕλη ἄναρχος ἀγέννητος ἐν ἰδίοις ὅροις ἀεὶ ἀτάκτως κινουμένη. ἀεὶ ἑαυτῇ μαχομένη καὶ ἑαυτὴν ἀναλίσκουσα. ἦν δέ φησι καὶ ὁ θεὸς ἐν ἰδίοις ὅροις, ἄναρχος, ἀγέννητος, ἀΐδιος, ἀσώματος. ὅλως φῶς, ἀλλ' ἡ ὕλη φησὶν ἀτάκτως καὶ ἀλόγως κινουμένη, ἐπὶ τὰ τοῦ θεοῦ ὅρια ἦλθε, καὶ θαυμάσασα τὸ τοῦ θεοῦ φῶς, τῆς μὲν πρὸς ἑαυτὴν μάχης ἐπαύσατο. τῷ δὲ φωτὶ ἐπέθετο μαχομένη, ὡς καὶ μέρος αὐτοῦ ἁρπάσαι εἰς ἑαυτήν. καὶ γὰρ ἄρχοντας ὡς ὑποκεκρυμμένους βασιλείου τὴν ὕλην ἔχειν διαβεβαιοῦνται. οὓς καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας εἶναι φάσκουσι. συνεχώρησε δέ φησιν ὁ ἀγαθὸς θεός, μέρος ἑαυτοῦ ὑπ' αὐτῆς ἁρπασθὲν, αἰχμάλωτον γενέσθαι. ὅπως αὐτὴν περιγράψῃ καὶ περιορίσῃ τοῦ μὴ περαιτέρω προβαίνειν εἰς τὰ ἑαυτοῦ ὅρια.

Εἰ ἄναρχος, ἀγέννητος ἀσώματος, ἄποιος, ἀόρατος ὕλη, ὁμοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς θεός. ἐκ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῶν τὰ πάντα, πῶς ὁρῶνται τὰ ἐξ αὐτῶν γενόμενα. τὸ γὰρ ἐξ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου οὐσίας προερχόμενον, ἀσώματον πάντως ἔσται καὶ ἀόρατον. καὶ πρὸ τούτου. εἰ καὶ αἱ δύο οὐσίαι ἄναρχοι καὶ ἀγέννητοι καὶ ἀΐδιοι, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐσμὲν ἡμεῖς, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ὑπ' αὐτῶν παραχθέντες. ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, ἄναρχοι καὶ ἀΐδιοί ἐσμεν ἡμεῖς. ἑκάστης γὰρ οὐσίας γέννημα, ὁμοούσιον τῇ γεννησάσῃ οὐσίᾳ, ἀϊδίου, ἀΐδιον, ἀγεννήτου, ἀγέννητον, ἀνάρχου ἄναρχον, καὶ πάλιν. εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ ἡ σύστασις ἡμῶν, οὐ κτίσματα, ἀλλὰ τέκνα ἐσμέν, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἐν κόσμῳ. καὶ πάλιν. εἰ ἀδύνατον τραπῆναι τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ πονηρόν, καὶ ὅλως λογίσασθαι ἢ πρᾶξαι πονηρόν, καὶ ἀδύνατον τὸν πονηρὸν τραπῆναι καὶ λογίσασθαι ἢ πρᾶξαί τι ἀγαθόν, ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν τοῦ ἀγαθοῦ. ἀδύνατον ἄρα τὴν ψυχὴν ἡμῶν λογίσασθαι φαῦλόν τι, καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν πρᾶξαι ἀγαθόν.

ſtate ſitum, iis quæ à Deo data ſunt uel ea qua dedit lege uti, uel iiſdem abuti. Vt, exempli gratia. Vim animi concupiſcibilem dedit nobis, quo illum ſolũ uerum bonum appetamus. Si hoc modo concupiſcentia noſtra utimur, uirtus erit ac bonum. Sin uerò aliud aliquid præter illum amauerimus, nõ eſt uſus, ſed abuſus. Ideò enim fecit nos, ut illum appetentes participes eius fiamus.

Erat, inquit Manichæus, materia imprincipiata & ingenita in ſuo proprio loco, ac ſemper nullo ordine mouebatur, ſibi ipſi rebellans, ſeſeq; interimẽs. Erat quoq; Deus, ait, in ſuo loco, atq; idem imprincipiatus, ingenitus, æternus, incorporeus, totusq; lucidus. Sed materia, ait, ſine ordine mota ad terminos Dei peruenit, ac Dei lucem admirata, ab inteſtino quo ſe ipſam conficiebat bello, ceſſauit, luciq; bellum intulit. atq; adeò inualuit, ut ſibi inde partem unam raperet. Suos enim principes materiam habere aſſeuerant, quos & rectores tenebrarum, & ſpirituales nequitias appellant. Permiſit autem bonus ſcilicet Deus, ait, partem ſibi ablatam prædã fieri, quo hac ratione materiam circumſcriberet ac circundaret, ne latius in ſuos terminos progrederetur.

Si materia principio caret, ingenita eſt, incorporea, nõ facta ac inuiſibilis: ſimiliter & ipſe bonus nempe Deus: ac ex ipſorum ſubſtantia facta omnia quæ ſunt: quomodo quæſo ea quæ ex ipſis facta ſunt conſpici poſſunt? Nam quod ex incorporea & inuiſibili ſubſtantia productum eſt, illud utiq; & ipſum incorporeum & inuiſibile erit. Itẽ. Si hæc duę ſubſtantiæ principio carẽt, ingenitæ ſunt & ſempiternæ, atq; ex ipſis nos conſtamus, nõ quidem ex nõ eſſe in eſſe ab ipſis, ſed ex ipſarum ſubſtantia producti: utique & nos principio caremus & ſempiterni ſumus. Cuiuſuis enim ſubſtantiæ germen eiuſdẽ eſt cum generante ſubſtantia naturæ. Item. Si ex ſubſtantia boni & mali conſtamus, non creaturæ, ſed eorum fœtus erimus: neq; ulla erit in mundo creatura. Item. Si fieri nequit, ut ſubſtantia boni uertatur in malum, uel ut cogitet faciat'ue malum: neque illud fieri poteſt, ut malum uertatur in bonum, uel cogitet faciat'ue aliquid boni. Atqui anima noſtra boni, corpus uerò mali pars eſt. Ergo impoſsibile erit uel animam mali quid cogitare, uel corpus boni quid facere.

ἀλλ' ὁρῶμεν πολλὰς ψυχὰς διαλογιζομένας πονηρὰ, ὥσπερ τὰ τῶν Μανιχαίων. καὶ πολλὰ σώματα ποιοῦντα ἀγαθὰ, ὥσπερ τὰ τῶν ἁγίων. εἰ καὶ ὁ πονηρὸς σύνθετός ἐστιν ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, καὶ ὁ ἀγαθὸς ὁμοίως. καὶ ἡ μὲν ψυχὴ ἡμῶν, τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι. τὸ δὲ σῶμα τοῦ πονηροῦ, καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν, σύνθετος ἔσται ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν. καὶ πάλιν, εἰ ἄναρχος ἡ ὕλη. εἰ μὲν ἀσώματος πῶς ἐξ ἀσωμάτου, οὐσίας προῆλθε. τὸ γὰρ ἄναρχον, πάντως ἄτρεπτον, τὰ φύσει ἁπλᾶ, οὐ πέφυκεν ἑνοῦσθαι. πῶς οὖν ἐγένετο σύγκρασις. καὶ πάλιν εἰ σύνθετος ἡ ὕλη, ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, τὸ δὲ σῶμα, ἐναντίον τῷ ἀσωμάτῳ, τίς ὁ ἑνώσας τὰ ἐναντία. οὐκ ἂν γὰρ τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ὁμιλεῖ φιλικῶς, συνάπτόμεθα εἰς ἓν ὕφος καὶ μίαν ὑπόστασιν, εἰ μὴ ἡ τοῦ δημιουργοῦ δύναμις εἰς ἓν αὐτὰ συνεβίβασεν. ἡ ὕλη, παρασύνθετος οὖσα, ὑπὸ θείου λόγου, τὸ εἶναι εἴληφε. καὶ πάλιν ἡ ὕλη φθορά ἐστιν ἢ φθαρτή. ἡ μὲν γὰρ φθορὰ, φθείρει καὶ οὐ φθείρεται. τὸ δὲ φθαρτὸν, φθείρεται ὑπὸ τῆς φθορᾶς, καὶ τὸ μὲν φθαρτὸν τουτέστι τὸ φθειρόμενον, ἡ ὕλη τί ἐστι. φθεῖρον, ἢ φθορὰ, ἢ φθαρτή. φθορὰ μὲν γάρ ἐστιν, ἡ τῶν συντεθέντων διάλυσις, φθείρει δὲ, ὁ τὴν φθορὰν ἐπάγων. φθείρεται δὲ τὸ διαλυόμενον σύνθετον, καὶ τὸ μὲν φθεῖρον καὶ φθειρόμενον, οὐσίαι εἰσίν. ἡ δὲ φθορὰ συμβεβηκὸς, ἐν τῷ λύεσθαι τὰ συντεθέντα θεωρουμένη. καὶ οὔτε προυπάρχουσα, οὔτε μετὰ τὸ λυθῆναι διαμένουσα. τί οὖν ἐστιν ἡ ὕλη, φθείρουσα, ἢ φθορὰ, ἢ φθαρτή. καὶ εἰ μὲν εἴπητε ὅτι φθείρουσα, εἴπατε τί φθείρει, εἰ μὴ τὸ ἀγαθόν. οὐδὲν γὰρ καὶ λέγετε ἕτερον, εἰ μὴ τὴν ὕλην καὶ τὸν ἀγαθὸν, εἰς δύο ἦσαν, φθείρει ἡ ὕλη. γενεσιουργεῖ δὲ ὁ ἀγαθὸς, ἡ μὲν ὕλη, συνίσταται. φθείρεται δὲ καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀγαθός. εἰ δὲ ἑαυτὴν φθείρει, γνῶτε ὅτι οὐδέν ἐστιν ἑαυτοῦ φθαρτικόν. εἰ δὲ καὶ ἑαυτὸ ἔφθειρεν, ἀνάλωσεν ἂν ἑαυτὸ, καὶ εἰς ἀνυπαρξίαν ἤλασε. πῶς δὲ καὶ τὸ φθειρόμενον ἄναρχον, εἰ δὲ φθαρτὰ, ὑπό τινος φθείρεται, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ. καὶ ἔσται ὁ ἀγαθὸς φθορεύς. εἰ δὲ φθορά ἐστιν, ὑπό τινος ἐνεργεῖται καὶ ἔστιν. ἡ γὰρ φθορὰ, διάλυσις ἐστὶν ὡς εἴπομεν, τίς οὖν ὁ διαλύων. καὶ τί τὸ διαλυόμενον, ὅτι δὲ οὐ δύναται ἡ ὕλη φθο-

Verum contrarium euenire uidemus, nempe multas animas cogitare malũ, ueluti Manichæorum: multa item corpora facere bonum, ueluti sanctorum. Item si uterq; cùm bonus, tum malus ex corporea & incorporea natura compositus est, ac anima quidẽ nostra de natura boni, corpus uerò de natura mali est: tum etiam & anima nostra & corpus ex corporea & incorporea natura utrumq; cõstabunt. Item imprincipiata uestra materia si corpore uacat, quo modo ex incorporeo aliquo substantiæ prouenerunt? Nam quod principio caret, id nullam mutationem suscipit. Et quæ naturâ simplicia sunt, uniri nequeunt: quomodo igitur facta commistio? Item, si composita est materia, ex incorporea & corporea natura constat: corporeum incorporeo contrariũ est. Quis ergo ille, qui contraria in unũ coniunxit? Nunquam enim contraria contrarijs copulantur & in unum subiectum coeunt, nisi creatoris potentia illa in unum cogat. Materia, quæ ex pluribus alijs constat, etiam ipsum esse quo existit à Diuino sermone accepit. Sed ultra. Materiam corruptionem dicitis: circa corruptionem autem considerantur primò id quod corrumpit, tũ ipsa corruptio, deniq; id quod corrumpitur. Est autem corruptio eorũ quæ composita sunt dissolutio, quiq; corruptionem inducit, corrũpere, ipsum uerò compositum, quod dissoluitur corrumpi dicitur. Atq; corrumpens quidem & corruptibile substantiæ quædam sunt: ipsa uerò corruptio accidẽs est, quæ consideratur in compositorũ dissolutione, unde nec prius existit, nec post dissolutionẽ amplius durat. Quid igitur horum est materia, num corrumpens, an corruptio, an ipsum corruptibile? Quod si id esse quod corrumpit dixeritis, dicite quid nam nisi bonum corrũpat: nihil enim aliud præter materiam & bonum esse dicitis. Sin autẽ seipsam corrũpere dixeritis, scitote nihil seipsum corrumpere. Et si quid seipsum corrũpit, seipsum è medio tollit & in nihilũ redigit. Et quomodo si corruptibilis est materia, principio carebit? Sicq; corruptibilis est, à quo nam alio q̃ à bono corrũpet? Ac sic bonus ipse erit, qui corrũpit. Si dixeritis corruptionẽ esse, tũ alius qdã erit, q agit illã. nã corruptio, sicuti diximus, est q̃dã dissolutio. Quis ergo qui soluit, & quod nam illud quod dissoluitur? Quòd autem materia nec corru-

λη φθορὰ εἶναι καὶ φθαρτὴ οὐσία ἐντεῦθεν γνωστόν. ἡ μὲν γὰρ φθαρτὴ οὐσία, προηγεῖται καὶ προϋφίσταται ὡς συντεθεῖσα ὑπόστασις, ἡ δὲ φθορὰ ἐπιγίνεται, μετὰ τὴν σύνθεσιν λύουσα τὰ συντεθειμένα. πῶς δὲ καὶ ἦν οὐσία τῆς ὕλης σύνδρομον, καὶ συνουσιωμένην ἔχουσα τὴν φθοράν. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖτε ὅτι ἦν ποτὲ οὐκ ἐνεργείᾳ φθορά, ἀλλὰ δυνάμει. ὁμοίως καὶ φθαρτόν. ἀλλὰ γνῶτε ὅτι τὸ μὲν εἶναι φθαρτικὸν ἢ δημιουργικόν, μήπω δὲ ἐνεργεῖν τὴν φθορὰν ἢ τὴν δημιουργίαν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ φθειρόμενα ἢ δημιουργούμενα συναΐδια εἶναι τῷ φθείροντι ἢ δημιουργοῦντι, ἀληθές. ἀλλ' ὑμεῖς οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι λέγετε, ἀλλ' αὐτὴ ἑαυτῆς εἶναι τὴν κακίαν φθαρτικὴν καὶ ἀναλωτικήν. ὥστε αὐτὴ δυνάμει ἔχουσα, τότε φθείρειν καὶ φθείρεσθαι καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ. ἀτελὴς ἦν, τὸ δὲ ἐξ ἀτελοῦς προκόπτον εἰς τελειότητα, οὐκ ἄναρχον. εἰ γὰρ τὸ ἄτρεπτον ἄναρχον, τὸ τρεπόμενον οὐκ ἄναρχον. καὶ πάλιν τὸ πρῶτον τῆς ὕλης, ἡ οὐσία αὐτῆς, ἢ ἡ φθορά. καὶ εἰ μὲν ἡ φθορά, ἀδύνατον αὐτὴν ὑπάρξαι πρὸ τοῦ εἶναι ἀναλισκομένην. εἰ δὲ ἡ οὐσία αὐτῆς, προϋπῆρξε τῆς φθορᾶς, οὐσία μᾶλλον καὶ ὕπαρξις ἐστὶ καὶ οὐ φθορά. καὶ ἦν ἀφθαρσία ποτέ, μὴ ἔχουσα ἐναντίαν τὴν φθοράν, καὶ οὐκ ἄναρχος ἡ φθορά. εἰ δὲ ἀεὶ ἦν ἡ οὐσία αὐτῆς ἀναλίσκουσα ἑαυτήν, πῶς προήγαγε τοὺς καρπούς. εἰ μερικῶς ἀνήλισκεν, οὐ παντελῶς φθαρτική. οὐδὲ παντελῶς φθαρτή, οὐ τελέως κακή. εἰ δὲ φθαρτικοῦσα ἐπαύσατο τοῦ ἑαυτὴν φθείρειν, ἢ κακὸν τὸ φθείρειν, καὶ ἐκ κακοῦ εἰς ἀγαθὸν ἐτράπη, ἢ ἀγαθὸν τὸ φθείρειν, καὶ ἐξ ἀγαθοῦ γέγονε κακή. εἰ ἡ ὕλη κακία, ἑαυτὴν δὲ ἔφθειρεν, ἀγαθή. τὸ γὰρ φθεῖρον τὸ κακόν, ἀγαθόν.

Καὶ πάλιν εἴπατε, ἡ ὕλη φῶς ἦν, ἢ σκότος, καὶ εἰ μὲν φῶς, τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἰδοὺ μία ἀρχὴ καὶ οὐ δύο. εἰ δὲ σκότος, πῶς τὸ σκότος θεωρεῖ. εἰ γὰρ θεωρεῖ, φῶς ἔχει, εἰ δὲ οὐκ ἔχει φῶς, τυφλόν ἐστι. καὶ πῶς εἶδε τὸ φῶς. πῶς δὲ καὶ σκότος ἔσται ἐν τῷ φωτεινῷ καὶ οὐ λυθήσεται, ἢ ποία κοινωνία, φωτὶ πρὸς σκότος. καὶ πάλιν ἡ ὕλη ἕξις ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν οὐκ ἕξις, πῶς ἐκινήθη. πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἔχον ζωήν, ἀκίνη-

corruptio, nec corruptibilis substantia esse possit, hinc cognosci potest. Corruptibile, ut composita quædam substantia, præcedat, & prius existat necesse est, cui deinde post compositionem accidit corruptio dissoluens ea, quæ composita fuerunt. Quomodo igitur substantia materię concurrẽtem sibi & coexistem habuit corruptionem? Sed respondebitis fortè potentia quondam habuisse, non autem actu. Verùm scitote, corruptibile esse, aut generabile, nondum ipso actu corrumpere aut generare: quia ea quę corrumpuntur aut generantur, & id quòd corrumpit uel generat, reuera nequeunt esse coæterna. Sed uos nihil ex nõ ente in esse peruenisse dicitis, uerũ malitiam seipsam corrumpere ac tollere. Quare si ipsa hoc potentia non autem actu habuit, nempe ut corrumpat & corrumpatur, imperfecta utique erat. Quod uerò ab imperfectione ad perfectionem tendit, principio non caret. Nam si id quod immutabile est, principio caret, illud certè quod mutatur principio non carebit. Sed ultrà, quidnam, quæso, in materia primùm, essentia ne, an corruptio? Si dixeritis corruptionem: impossibile erit illam prius fuisse quæ destruit, quam essentiam, quæ destruitur. Sin autem essentiam: ante corruptionem fuisse fatemini, substantia utique erit materia, & non corruptio, eratq; aliquando incorruptibilis: sic corruptio non erit imprincipiata. Si uerò substantia materiæ semper talis erat, quæ seipsam destrueret: quomodo suos fructus produxit. Si particulariter tamen sese corrupit, non tota erit corruptibilis. nec corruptiua tota, nec finaliter mala. Si autem sese corrupit ac postea cessauit, aut malum est id quod corrupit, sic ex malo in bonum conuersa est: aut bonum est quòd corrupit, sic à bono in malum degenerauit. Si materia mala, seipsam autem corrupit, bona facta est. Nam quòd destruit malum, bonum est.

Dicite item, num materia uestra lux sit, an tenebræ? Si lux de substantia boni est, sicq'ue unum principium nec duo: Si tenebræ: quomodo uidet? quod enim uidet lucem habet, quod luce caret, cæcum est. Quomodo igitur lucem uidit? aut quomodo tenebrę consistent in lucido ut non discutiantur? quodue consortiũ luci cum tenebris? Itẽ. Materia uestra habitus est, nec ne? Et si non est habitus, quomodo moueri potuit? quicquid enim uita caret immobi-

ἀκίνητον. εἰ δὲ ἕξις ἢ δι᾽ αὐτῆς ἔχει τὴν ζωήν, ἢ ἀλλαχόθεν ἔχει τὴν ζωήν. ἢ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ πῶς ἀγαθὸς ὁ ζωώσας τὴν κακίαν. εἰ δὲ δι᾽ ἄλλου, οὐκ ἔσονται δύο ἀλλὰ τρεῖς. καὶ πάλιν, ἡ ὕλη ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἦν ἄναρχος, ἢ ὑπὸ ἄλλου ἐγένετο. καὶ ἡ μὲν δι᾽ ἄλλου ἐγένετο, οὐκ ἄναρχος. εἰ δὲ ἄναρχος ἦν, πάντοτε εἶχε τὸ εἶναι, καὶ οὐδέποτε ἔχει τὸ μὴ εἶναι. πῶς δὲ λέγετε αὐτὴν φθορὰν καὶ θάνατον. εἰ γὰρ φθορά, τὸ μὴ εἶναι παρέχει, ἡ δὲ ὕλη οὐκ ἔχει ποτὲ τὸ μὴ εἶναι. ἀεὶ γὰρ ἦν ὡς λέγετε, πῶς οὖν ὃ οὐκ ἔχει δύναται. καὶ πάλιν, ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορά, ἐναντία. ἡ μὲν γὰρ γένεσις, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή. ἡ δὲ φθορά, ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι διάλυσις. εἰ οὖν ἡ ὕλη καθ᾽ ἡμᾶς φθορά, πῶς ποιεῖ καρποὺς καὶ γεννᾷ. καὶ πάλιν ἡ φθορὰ ἡ παντελής, καὶ ἑαυτὴν φθείρει. εἰ γὰρ ἑαυτὴν συνιστᾷ, οὐ παντελὴς φθορά, εἰ δὲ καὶ ἑαυτὴν φθείρει, οὐκ ἔσται.

Ἀγαθὸν λέγεται, παρὰ τὸ ἄγαν θεῖον, πάντα πρὸς αὐτό, ὃ καὶ φύσει ἐστὶν ἐραστὸν καὶ ἐφετόν. οὗ φυσικῶς πάντα ἐφίεται, κακὸν δέ ἐστιν, ἡ παρὰ φύσιν ἔφεσις. τουτέστιν, ὅταν ἕτερόν τι παρὰ τὸ φύσει ἐφετὸν ἐφιέμεθα. πάντων καὶ τῶν κακῶν ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶ τὸ ἀγαθόν. τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ ἕνεκα πάντα, καὶ ὅσα ἀγαθὰ καὶ ὅσα ἐναντία. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πράττομεν τὸ ἀγαθὸν ποθοῦντες, οὐδεὶς γὰρ εἰς τὸ κακὸν ἀποβλέπων, ποιεῖ ἅπερ ποιεῖ. διὸ οὐδὲ ὑπόστασιν ἔχει τὸ κακόν, ἀλλὰ παρυπόστασιν τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ γινόμενον. πᾶν γὰρ γινόμενον, ἢ δι᾽ ἀγαθὸν γίνεται, ἢ διὰ νομιζόμενον ἀγαθόν. πλανᾶται ὑπὸ θεοῦ προφήτης, ἢ τοῦ θεοῦ παραχωροῦντος, αὐτοῦ πλανηθῆναι, κατὰ τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἀξίαν αὐτοῦ, ἢ προλέγων καὶ τοῦ θεοῦ ἄλλα ποιοῦντος παρὰ προεῖπε, πεπλανῆσθαι λέγεται ὑπὸ θεοῦ. τουτέστι πλάνος ἀποδειχθῆναι, εἴπατε οὖν ἡμῖν ὦ Μανιχαῖοι. ἡ ὕλη ἣν λέγετε κακίαν, καὶ σκότος, καὶ φθορὰν, καὶ θάνατον, ἄναρχον, καὶ ἀΐδιον οὐσία ἦν, συμβεβηκός. καὶ εἰ μὲν, οὐσία, ἢ σῶμα ἦν. οἷον γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ, ἢ ἀσώματον. οἷον θεός, ἄγγελος, ψυχή, ἢ ἐκ σώματος καὶ ἀσωμάτου σύνθετος. καὶ εἰ μὲν σῶμα, ἀκίνητος

mobile est. Si uerò habitus est, uel ex se uitam habet, uel aliũde accepit. Quod si à bono accepit, quomodo ille bonus, qui malitiæ uitam dedit? Sin ab alio, non erunt duo saltem, sed tria principia. Item. Materia uel principio caret, est'que à seipsa, uel ab alio facta est. Quod si ab alio facta est, principium habet. Si principio caret, semper fuit, nec unquam ipsum, Non esse habuit. Quia igitur ratione dicitis ipsam esse corruptionem & interitũ. Nam si corruptio est, ipsum Non esse aliis præbet. Quomodo autem, quòd ipsa non habet, aliis dare potest. Semper enim eam fuisse, ipsumq; Non esse nunquam habuisse dicitis. Item generatio & corruptio contraria sunt. Generatio enim est rerum quæ non sunt, ut sint productio: Corruptio uerò est rerũ quę sunt, ut non amplius sint dissolutio. Si ergo materia, ut uobis placet, corruptio est, quomodo fructus facit ac generat? Itẽ. Perfecta corruptio etiã seipsam corrũpit (si enim seipsam constitueret, non esset perfecta corruptio) ergo quia seipsam corrumpit, non erit.

Bonum Græcis dicitur ἀγαθὸν quasi ἄγαν θεῖον, quasi tu dicas ualde diuinũ aliquid, omnesq; in id feruntur, quia naturâ illud amant, ac desiderant. neq; omnia naturaliter appetũtur. Malum uerò est alicuius præter naturam appetitio, hoc est, quando aliud aliquid pręter id quod naturâ appetendum, desideramus. Omnium etiam malorum principium & finis bonum ipsum est: boni enim gratia omnia, quæcunque uel bona uel mala sunt, fiunt. Nam & mala facimus, ut bonum aliquod inde capiamus. Nemo enim malũ aliquod respicit dum aliquid agit. Vnde malũ subsistentiam propriam non habet, ut quòd non sui ipsius, sed boni gratia, fiat. Quicquid enim fit, aut propter uerum bonũ fit, aut propter id quod nobis bonum uidetur. Decipitur à Deo propheta, ac à Deo decipi uidetur, uel cum Deus ipsum propter concupiscentiã suã meritò in errorẽ tradit: uel cũ Deus aliter aliquid facit, q; ipse prędixerit. Verũ dicite nobis, ô Manichæi, num materia uestra, quã malitiã, tenebras, corruptionem & interitum, principio carere ac sempiternam esse dicitis, substantia sit, an accidens. Atq; si substãtia, tum aut corpus erat, ueluti sunt terra, aqua, aër, ignis: aut incorporeum quiddam, ut sunt Deus, Angelus, anima: uel denique compositum aliquid erat ex corporeo & incorporeo. Si corpus etiam immobilis erat;

τος ἦν. πᾶν γὰρ σῶμα, ἄψυχον καὶ ἀκίνητον. καὶ πῶς μὴ κινουμένη, ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τοῦ φωτός, ἢ πῶς ἔσχε κίνησιν, ἢ ὁ ἀγαθός, καὶ οὐκ ἀγαθός, ὁ δεδωκὼς τῇ κακίᾳ κίνησιν. εἰ ἄλλος ἔδωκεν αὐτῇ τὴν κίνησιν παρὰ τὸν ἀγαθόν, καὶ ἔσονται, τρεῖς ἀρχαὶ καὶ οὐ δύο. εἰ δὲ λέγετε ὅτι ἀσώματος ἦν ἡ ὕλη, πόθεν σῶμα. ἡ γὰρ ἀσώματος καὶ ἄναρχος οὐσία, οὐ δύναται εἰς σῶμα τραπῆναι. πόθεν οὖν ἡ ἀναρίθμητος τῶν σωμάτων πληθύς. εἰ δὲ σύνθετον εἴπητε τὴν ὕλην ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, γνῶτε ὅτι ἀδύνατον σύνθετον γενέσθαι ἄνθρωπον, εἰ μὴ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ἀδύνατον γενέσθαι σῶμα, εἰ μὴ ἐκ τῶν ἁπλῶν στοιχείων τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος, καὶ τοῦ πυρός. χρὴ οὖν πρῶτον εἶναι τὰ ἁπλᾶ, καὶ τότε γενέσθαι ἐκ τῶν ἁπλῶν, σύνθετον, ἔσονται οὖν· οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ τρεῖς, οὕτως ἀδύνατον ἄναρχον εἶναι τὴν ὕλην. καὶ εἰ σύνθετος ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος, διατί οὐκ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἀσωμάτου αὐτοῦ φύσεως καὶ τοῦ σώματος.

Ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ. πρόσεχε οὐρανὲ καὶ λαλήσω, καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου. λαλήσω γὰρ ῥήματα, οὐκ ἐμῆς καρδίας, ἀλλὰ τῶν ἐσκοτισμένων, καὶ μεμιασμένων Μανιχαίων, ἀκούσατε λαός, φυλαί, γλῶσσαι, ἀκούσατε. ἓν θέατρον γενέσθω σήμερον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἀκούσατε τί λέγουσιν οἱ ἐπικατάρατοι Μανιχαῖοι, οἱ ἐσκοτισμένοι πρὸς τὸ φῶς, τὸ στόμα τοῦ διαβόλου. λέγουσιν ὅτι, ἡ ὕλη ἐπολέμησε μετὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπέσπασε μέρος ἀπ᾽ αὐτοῦ. περιγραπτὸν λέγουσι τὸν θεόν, πολεμοῦντα καὶ πολεμούμενον, καὶ λυπούμενον, καὶ ἀποτεμνόμενον· πολεμεῖται ὁ θεός; ἀποκόπτεται ὁ θεός; οἴμοι, οἴμοι. οὐκ ἀποκτενοῦμεν αὐτούς; οὐ πυρὶ καταναλώσωμεν; τούτους ὁμιλήσωμεν; τούτους εἰς κοινωνίαν δεξόμεθα; ὁ κοινωνῶν αὐτοῖς, ὅμοιος αὐτῶν ἐστι καὶ τῆς μερίδος αὐτῶν ἔσται, καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀδελφοί, κοινωνία λέγεται. ἀποθάνωμεν καὶ μὴ δεξώμεθα εἰς κοινωνίαν τοὺς Μανιχαίους, ἀποθάνωμεν ἵνα ζήσωμεν, ὁ δεχόμενος αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν, Μανιχαῖος ἐστιν ὅμοιος αὐτῶν. κρεῖττον ἐστιν Ἰουδαΐσαι, καὶ Ἰουδαῖον ἀποθανεῖν, ἤπερ κοινωνῆσαι τοῖς Μανιχαίοις. ὢ ἀπὸ τῶν Μανιχαίων. ἀκούσατε δὴ πρὸς

bilis erat: omne enim corpus per se uita motuq; caret. Quomodo igitur, cùm non moueretur, ad lucis usq; terminos peruenit? Aut unde motum habuit, num à bono? certè bonus non erit, qui malitiam mouerit. Quod si alius aliquis præter bonum ei motum dedit, tria, nec amplius duo, erunt principia. Sin uerò incorpoream fuisse dixeritis materiam, unde quæso corpus? Incorporea siquidẽ & imprincipiata natura in corpus conuerti nequit. Vnde ergo innumerabilis corporum multitudo? Sin autem compositam materiam ex corporeo & incorporeo dixeritis, sciendum uobis erit, aliunde hominem componi non posse, quàm ex anima & corpore: corpus item aliunde fieri non posse, quàm ex simplicibus elementis, terra uidelicet, aqua, aëre & igni. Oportet ergo ut primò sint simplicia, ex quibus deinde fiat compositũ. Sicq; iterum non duo tantùm, sed tria erunt principia. Itaque impossibile est materiam principio carere. Et si composita est illa ex incorporeo & corporeo, quare non etiam hominem ex corporea & incorporea eius natura fecit?

Verùm audi cœlũ, ausculta terra. Aduerte, inquam, cœlum, & loquar: audi terra uerba oris mei. Loquar enim nõ cordis mei uerba, sed excœcatorum, atque inquinatorum Manichæorũ. Audite, populi, tribus, linguæ, audite inquam: unum theatrum hodie fiant cœlum & terra, ac audiant, quid nam scelerati dicant Manichæi, qui in ipsa meridie palpant, os habentes diaboli. Dicunt materiam cum Deo bellum gessisse, ei'que partem unam abripuisse. Circumscriptum esse Deum asserunt, qui bellum alijs inferat, ipseq; ab alijs illatum sustineat: qui tristitia afficiatur, ac mutiletur. Nunquid Deus bellum sustinet: nunquid mutilatur? heu, heu. An non occidemus eos, an non igni compuremus? hosce'ne familiaritate ac communione nostra dignabimur? Qui ipsis communicat, similis est eis, partemq; cum illis tum in hoc, tum in futuro seculo habebit, hoc, fratres, communicare dicitur. Occidamus igitur illos, neque in communionem nostram suscipiamus: occidamus illos, quo nos uiuamus. Qui cum eis communionem habet, perinde ut illi, Manichæus est: satius est Iudæos sectari, & in Iudaismo mori, quàm cũ Manichæis cõmunionem habere. O fugite Manichæos. Verùm audite,

πρὸς θεοῦ ὦ ἄνδρες ἀκούσατε τί φησιν ὁ θεόλεστος, μάνης. οὐκ ἔστι φησὶν ὁ κόσμος τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ διαβόλου. ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς βούλεται τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ· ἐλυπήθη φησὶν ὁ θεὸς ὅτι ἀπεκόπη μέρος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπόνεσεν. ἐὰν ἀποκοπῇ μέρος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ φθαρτός ἐστι. πᾶν γὰρ τὸ τεμνόμενον, φθαρτόν ἐστιν, ἐσύλησε καὶ ἥρπαξε φησὶν ἡ κακία μέρος ἀπὸ θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο πέμπει ὁ θεὸς καὶ συλᾷ, καὶ ἁρπάζει τὸ μέρος τὸ συληθὲν ἀπ' αὐτοῦ. λῃστὰς θεοῦ εἰσάγεις ὦ θεόλεστε; ἀλλὰ καὶ μηχανὰς φησὶν ἐποίησεν ὁ θεὸς, δώδεκα κάδους, καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἵνα λάβῃ τὸ ἴδιον. ἵνα τί τελευταῖον γένηται, ἵνα πέμψῃ πῦρ ὁ ἀγαθὸς καὶ καύσῃ τὸν κόσμον, καὶ ἀναλώσῃ πάντα. καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὕλην κάτω εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, καὶ τὰς ψυχὰς τὰς μὴ δεξαμένας τὸν μάνεντα. ἀκούσατε οἷα λέγει ὁ ἀντίδικος τοῦ θεοῦ, πόσην δύναμιν δίδωσι τῇ ὕλῃ. καταβάλλει, τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου τὴν δύναμιν. πρῶτον μὲν φησὶν ὅτι ἐσυλήθη καὶ ἐκλάπη. ὢ ἀδυναμίας τὸν θεόν μου λέγεις ἀδύνατον; ἀλλ' ἑκὼν παρεχώρησε. πῶς οὖν ἐλυπήθη εἰ μὴ ἐβιάσθη, οὐδεὶς προδίδωσι τὰ ἑαυτοῦ ἑκουσίως καὶ λυπεῖται. εἰ δὲ ἵνα μὴ κατακυριευθῇ ὁ τόπος αὐτοῦ, μὴ δυνηθεὶς ἄλλως περιγενέσθαι τῆς ὕλης ἐλυπήθη. πῶς οὐκ ἀδύναμος, εἶτα λυπεῖται καὶ κολάζεται τὸ μέρος τὸ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τεχνάζεται καὶ μηχανὰς ποιεῖται, ἵνα λάβῃ τὸ ἴδιον. καὶ οὐ δὲ ὅλον ἀπολαμβάνει τὸ ἴδιον. αἱ γὰρ ψυχαὶ αἱ μὴ ἀκολουθήσασαι τῷ μάνεντι, εἰς αἰῶνα κολάζονται, καὶ τελευταῖον ἡ ὕλη πάλιν ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις, στασιάσασα τὸν ἀγαθὸν καὶ θλίψασα. αὐτὴ δὲ μὴ θλιβεῖσα, ἀλλὰ τὸ ἔσχατον πρὸς τὸ ἴδιον παλινδρομήσασα, μετὰ καὶ τῶν ψυχῶν τῶν μὴ πιστευσασῶν τῷ μάνεντι. ἀλλὰ τυχὸν καὶ πάλιν ἀναστήσεται. εἴπατε ἡμῖν ὦ Μανιχαῖοι, ἡ ὕλη, ἡσυχάζουσα τὸ πρότερον, καλὴ ἦν, ἢ κακή. εἰ μὲν κακὴ, ὕστερον στασιάσασα, καλὴ ἐγένετο. εἰ δὲ πρῶτον καλὴ ὕστερον κακὴ, εἶτα στασιάσασα πρὸς ἑαυτήν. καὶ ἀτάκτως κινηθεῖσα, καὶ ἐλθοῦσα εἰς τὰ τοῦ φωτὸς ὅρια. εἰ μὲν ἐθεάσατο τὸ ἄϋλον φῶς, πῶς τυφλή. πῶς δὲ καὶ ὕλη ἄϋλον φῶς θεάσηται. εἰ δὲ ἐνόησε, πῶς ἄλογος καὶ ἄνους, καὶ ἠράσθη καθ' ἡμᾶς, πῶς ἄψυχος, πῶς δὲ κακή. τὸ γὰρ ἐρᾷν

Vide Epiphā. κατὰ Μανιχαίων.

audite, uiri, per Deum oro, quid impius Manes dicat. Mundum hunc non Deo, ſed diabolo acceptũ refert, quo nos à Deo noſtro abalienare ſtudet. Deum item dolorem ſenſiſſe ait, quia pars illi abſciſſa ſit: quo illum etiã corruptibilem facit. Quicquid enim ſcindi poteſt, illud corruptibile. Abſtulit, inquit, atque furata eſt malitia partem quandam de Deo, ob eamq́ꝫ cauſſam mittit Deus, ac furatur & ipſe, recipit'que partem ſibi abreptam. Tu'ne furacem Deũ conſtituis, ô ſacrilege? Quin & machinas fecit Deus duodecim cados, ſolem ac lunã, ut reciperet quod ſuum erat. Sed quid tandem fiet? Vt mittat bonus ille ignem qui comburat mundum, omnia'que in nihilum redigat, materiam ad ſuperiora reducat, in'que locum eius reſtituat, ac animas Manetem non recipientes puniat. Audite, quæſo, quid aduerſarius Dei garriat, quantam ſuæ materiæ potentiam tribuat, Deiq́ꝫ altiſsimi potentiam annihilet. Primùm quidẽ ait expilatum eſſe. O ſcelus, impotentem Deum meum facis? Atqui lubens ac uolens malitiæ conceſſit partem unam. Quomodo igitur dolorem ſenſit ſi nulla uis ſibi eſt illata? Nullus certè ſua ultrò tradit, ſi inde dolorem ſentiat. Si autem hoc ideò fecit, ne locus ſuus occuparetur, non potens alia ratione à materia tutus eſſe, ac ideò illa ablatio ſibi doluit, quomodo nõ erit impotens? Deinde, ait, dolore afficitur ac punitur ea pars, quæ illi ablata eſt, ipſe uerò nihil non tentat quò id, quod ſuum erat, recuperet, neque tamen totum recuperat. nam animæ Manetem non ſequutæ in æternum puniuntur. Poſtremò & illud addunt dicentes materiam in ſuis cancellis tumultuatam ac bonum afflixiſſe. ipſa interim nihil moleſti ferente. ac ultimò tandem illam ſeſe in ſuum locum recepturam unà cum animis Maneti incredulis, quæ tamen fortè reſurgent. Dicite nobis, ô Manichæi, num materia ueſtra, antequam moueri cœpit, bona fuerit, an mala? Si enim, dum adhuc quieſceret, mala fuit, ſequitur illã poſtea cum moueretur bonam factã eſſe. Sin uerò prius bona fuit, poſtea mala facta eſt. Deinde cũ intra ſeſe concitata, ac ad lucis uſq́ꝫ terminos ꝓgreſſa, ſi lucẽ immaterialẽ intueri potuit, quomodo cœca eſt? quomodo itẽ materia immaterialẽ lucẽ inſpiceret? Quod mẽte ſola cõprehẽdit, quomodo dicitis eã ratione mẽteq́ꝫ carere? Si bonũ amauit, q̃modo dicitis eã inanimẽ, q̃modo malã? boni.n.

amore

τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ κακόν. πῶς δὲ ἄνουν καὶ ἄφρονα, ἡ ἐκβᾶσα ἐκ τῶν αὐτῆς, ὥσπερ ζῶον οὐκ ἄλογον. ἀλλ' ὥσπερ ἄριστος στρατηγὸς καὶ εὔτακτος, καὶ λαβοῦσα ἀξιόλογον λάφυρον τοῦ φωτὸς, καὶ εἰς δὲ ἑαυτῆς ὑποστρέψασα, πῶς δὲ καὶ φαύλην λέγετε τὴν τὸ ἀγαθὸν δεξαμένην καὶ χωρήσασαν. τὰ γὰρ δεκτικὰ ἀγαθοῦ, οὐκ ἐναντία οὐδὲ πολέμια. καὶ πάλιν ἡ ὕλη ἀφήρπασε μέρος τοῦ θεοῦ, δραστήριον μὲν καὶ ποιητικὸν ἡ ὕλη. παθητὴ δὲ καὶ ῥευστὴ ἡ φύσις τοῦ ἀγαθοῦ. εἰ δὲ ἐκείνη μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπεθύμησεν, ὁ δὲ ἀγαθὸς μέρος αὐτοῦ ἔδωκε τῷ κακῷ. ἀμφότερα ἐτράπησαν. καὶ τὸ κακὸν γὰρ ἐπεθύμησε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀγαθὸν ἐγένετο. καὶ τὸ ἀγαθὸν δεξάμενον μιγῆναι τῷ κακῷ, κακὸν ἐγένετο. καὶ πάλιν. ἐβλάβη τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς μίξεως, ἢ ἔβλαψεν, ἢ ὠφέλησεν, ἢ ὠφελήθη. εἰ μὲν ὠφελήθη, ἐνεργὸν καὶ ἀγαθὸν τὸ ὠφελῆσαν, καὶ ἧττον τὸ ὠφεληθὲν καὶ παθητόν. εἰ δὲ ἐβλάβη, καὶ οὕτω παθητὸν τὸ βλαβὲν, καὶ ἐπικρατέστερον τὸ βλάψαν. εἰ δὲ ἔβλαψε, κακόν ἐστιν. εἰ δὲ ὠφέλησε, φθονερὸς ὁ ἀγαθὸς λυπηθείς. καὶ μνησίκακος πυρὶ παραδοὺς τὴν ὕλην, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς μνησικακίας, καὶ τὸ ἑαυτοῦ μέρος σὺν αὐτῇ. εἰ δὲ οὐδὲ ἔβλαψεν οὐδὲ ἐβλάβη, οὐδὲ ὠφέλησεν, οὐδὲ ὠφελήθη, πρῶτον μὲν ἀνενέργητον. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἐν ᾧ ἂν γένηται, ὠφελεῖ, ἐὰν ἔχῃ ἀγαθὴν ἐνέργειαν. δεύτερον δὲ ἄδικον, ὅτι μὴ ὠφεληθεὶς, μὴ δὲ βλαβεὶς, κολάζει τὴν μηδὲν ἀδικήσασαν ὕλην. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐρασθῆναι αὐτοῦ τὴν ὕλην, καὶ μεταλαβεῖν αὐτοῦ ὀργίζεται καὶ λυπεῖται καθ' ἡμᾶς, μηδεὶς ἐρασθῇ αὐτοῦ. εἰ δὲ ὡς φατὲ γνοὺς ὁ θεὸς τὴν ὕλην ἐπερχομένην αὐτῷ, ἑκὼν συνεχώρησεν ἁρπαγῆναι αὐτοῦ ὑπ' αὐτῆς, ἵνα αὐτῆς τὴν κίνησιν περιγράψας τιμωρήσηται, ὥσπερ βόλον ἐμπήξας τῇ γεέννῃ, πρῶτον μὲν τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως ἔπηξε καὶ παρέδωκεν αὐτὴν τῇ γεέννῃ. εἰ δὲ οὐκ ἐδύνατο εἰ μὴ τρόπῳ τοιούτῳ, ἡμῖν τί μέμφεται μὴ ἀνθισταμένοις τῷ πονηρῷ, αὐτὸς προδοὺς τὰς ψυχὰς ἡμῶν δι' ἀδυναμίαν. εἶτα γεέννης λέγοντες, ἢ ὁμοούσιον τοῦ ἀγαθοῦ ταύτην ἐρεῖτε, ἢ ὁμοούσιον τοῦ πονηροῦ, ἢ ἄλλην οὐσίαν, καὶ οὐκ ἔτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς. εἰ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ, πῶς κολάζει, οὐκ ἀγαθὴ καὶ ἡ γέεννα. εἰ δὲ τοῦ πονηροῦ, οὐ κολάζει τὸ κακόν. οὐδὲν γὰρ ἑαυτὸ κο-

amore flagrare minimè malũ est. Quomodo mente carere ac imprudentem dicitis eam, quæ fines suos egressa, nõ ut brutum quoddam, sed ut optimus aliquis peritissimusq; dux, præda opima lucis potita in sua reuersa est? Quomodo item malam dicitis, quę boni capax est? Quæ enim boni caparia, eidẽ non sunt contraria. Dicit item, materiam Deo partem unam abstulisse. Industria ergo & ad efficiendum aliquid prompta est, natura autem boni passibilis & caduca. Si uerò illa quidem bonum appetijt, bonus uerò partem suã malo tradidit, uterque mutatus est. Ac malum quidem bonum appetens, bonum factum est: bonum uerò malo cõmistum, malum. Item. Num bonum ex illa mutilatione, qua à malo parte una mutilatum est, ac cùm malo commixtione, damni an cõmodi aliquid accepit, uel dedit? Quòd si enim commodi aliquid inde accepit, actiuum est & bonum illud, à quo accepit: id uerò quod accepit minus quiddam ac passibile est. Sin damnum inde accepit, passibile erit, id autem quòd dedit ualidius atque potentius. Si damnum intulit, malus est. Si emolumentum inde sensit, inuidiosus est, quòd ex eo tristetur: iniuriarũ quoq; memor est, quod ob eam caussam cùm materiam, tum partem suam materię commistam igni addicit. Si uerò nec læsit, nec læsus est, commodum nec dedit nec accepit: primò quidẽ inefficax est. id enim quod bonum est sua naturâ commodum affert, si bonam habeat operationẽ. Deinde iniustus est, eò quod nihil læsus puniat materiam nil iniquiẽ operatã. Si eò quòd illum amauit materia, & eius partem accepit, irascitur ac dolet: nemo amet illum. Quod si uerò, ut dicitis, cognouit Deus materiam illum adorturam, sponte tamen permisit, ut illi partem abriperet, quò motum illius circumscribẽdo eam puniret, ac ueluti iniecto laqueo geennæ affigeret: primò, quare hoc non statim fecit, eam'que geennæ tradidit? Quod si hoc non potuit, quare nobis indignatur quando malo non restituimus, cùm ipse animas nostras ex imbecillitate malo tradiderit? Deinde cùm, de geenna dicitis, num eam bono an malo consubstantialem facitis, aut aliam quandam ac ab his diuersam substantiam constituitis? Si bono, utique & ipsa bona: quomodo igitur punit? Si uerò malo, malum non puniet. Nihil enim seipsum pu-

λάζει, εἰ δὲ ἕτερόν τι παρὰ τὰ δύο, τρεῖς ἀρχαὶ καὶ οὐ δύο, ἢ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. καὶ εἰ τοῦτο, διὰ τί μὴ πρὸς τὴν εὐθεῖαν ἐρχόμενοι εἴπομεν, ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη τὰ πάντα. τὸ ἄναρχον, ἄτρεπτον. τροπὴ γάρ ἐστι, τὸ μὴ πρότερον ὄν, ὕστερον γενέσθαι. ὧν δὲ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς, τρεπτά ἐστι φύσει. ὧν δὲ τὸ εἶναι οὐκ ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ἀλλ᾽ ἄναρχον, ἄτρεπτα φύσει. πῶς οὖν ἐκ τῶν ἀνάρχων οὐσιῶν ἐγενόμεθα. εἰ μὴ γὰρ καὶ αὗται τοιαῦταί εἰσιν οἷοι ἡμεῖς ἄνθρωποι καὶ αὐτοί. εἰ δὲ τοιαῦται, πῶς ἐτράπησαν. οὐκ ἐκ τῶν ἀνάρχων τοίνυν οὐσιῶν ἡμεῖς, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. εἰ ἄναρχος ἀρχὴ καὶ ἀΐδιος ἡ ὕλη καὶ ἡ κακία ἐξ ἑαυτῆς ἔχουσα τὸ εἶναι καὶ ὅσα ἔχει τουτέστι τὴν τυραννίδα καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν κακίαν ἄτρεπτα ταῦτα ἕξει. πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον αὐτὴν φοβηθείς, ὥστε παραχωρῆσαι μέρος αὐτοῦ αἰχμάλωτον ὑπ᾽ αὐτῆς γενέσθαι, ἐσχάτως αὐτῆς περιγενέσθαι δυνήσεται. Μανιχ. διὰ τί προγινώσκων ὁ θεὸς τὸν διάβολον ὅτι ἔμελλε τρέπεσθαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ κακὸν, καὶ ἀποβάλλεσθαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ὅπερ ἐστὶ κακὸν, ἐποίησεν αὐτόν. Ορθ. εἰ προεγίνωσκεν αὐτὸν, ὡς πάντως ἐσόμενον προεγίνωσκεν αὐτόν. εἰ γὰρ μὴ παντὸς ὡς ἐσομένου πρόγνωσις, οὐ πρόγνωσίς ἐστιν, ἀλλ᾽ ἀγνωσία καὶ πλάνη. Μανιχ. θέλων ἐποίησεν αὐτὸν ὁ θεός. Ορθ. ναὶ θέλων. Μανιχ. καὶ διὰ τί ἠθέλησε ποιῆσαι αὐτὸν ἀγαθὸς ὤν, τὸν κακὸν ἐσόμενον. Ορθ. ἐποίησεν αὐτὸν ὁ θεὸς καλόν. αὐτὸς δὲ ἑκουσίως ἐτράπη. καὶ ἀπεβάλετο τὸ ἀγαθόν. ὅτι αὐτεξούσιος ἐγένετο. Μανιχ. καὶ διὰ τί ἐποίησεν αὐτὸν αὐτεξούσιον καὶ τρεπτόν. Ορθ. τρεπτὸν μὲν, ἅπαν κτίσμα κατὰ φύσιν. ὧν γὰρ ἡ γένεσις ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα ἀνάγκη κατὰ φύσιν τρεπτὰ εἶναι, ἢ οὐ τροπὴ ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή; μόνον μὲν οὖν φύσει ἄτρεπτον τὸ θεῖον ὡς ἄκτιστον καὶ ἀεὶ ὄν. τὰ δὲ κτίσματα, ὅσα μὲν λογικὰ ἐθελότρεπτα κατὰ θέλημα τρεπόμενα τὰ δὲ λοιπὰ, κατὰ σῶμα, αὐτεξούσιον δὲ ὅτι ἐξ ἀνάγκης. πᾶν γὰρ λογικὸν, αὐτεξούσιον. ἔστι γὰρ τῷ λογικῷ χρήσηται μὴ ὢν αὐτεξούσιος. τὸ γὰρ βίᾳ γινόμενον, ἢ ἀνάγκῃ φύσεως, οὐκ ἀρετή, ὅθεν οὐδὲ

nit. Sin alia quædam ac diuersa substantia, non duo tantum, sed tria erunt principia. Num igitur ex nihilo prouenit? Quod si hoc, quare non tandem rectum tramitem sequuti fatemur, ex nihilo omnia prouenisse. Quod principio caret, illud etiam immutabile est. mutatio enim est, fieri id, quod prius non eras. Quomodo igitur esse à mutatione incipit, illa sunt naturâ mutabilia. Quorum uerò esse nō â mutatione incepit, sed principio caret, illa naturâ sunt immutabilia. Quomodo igitur nos ex imprincipiatis istis substantijs constamus, si non tales sunt, quales & nos homines sumus? Sin autem tales, quomodo mutatæ sunt? Minimè ergo ex imprincipiatis substantijs, sed ex nihilo facti sumus. Si materia uestra sempiterna, & principium primū, quàm & malitiam dicitis, tum esse ipsum, tum cætera quam habere dicitis, nempe tyrannidem, potentiam ac malitiam, ex seipsa habet, immutabiliter illa habebit. Quomodo ergo bonus illam tandem superare ualebit, quàm ita timuit, ut partē sibi ab illa abripi concesserit? *Manich.* Quare Deus fecit diabolum, quem præsciuit bonum amissurum ac futurum malum? *Orth.* Præsciuit illum ut certò futurum. Præscientia enim eius, quæ certò non est euenturum ignoratio potius, seu error est. *Man.* Volens ne autem illum fecit Deus? *Orth.* Sanè uolens. *Man.* Quare autem cùm ille bonus sit, uoluit eum facere, qui erat futurus malus? *Orth.* Deus ipsum fecit bonum, qui tamē sua sponte mutatus est, quia libera uoluntatis ac iudicij ui pollebat. *Man.* Sed quare ipsum Deus talem fecit qui libera iudicij ac uoluntatis ui ualeret, ac mutabilis esset? *Orth.* Mutabilis quidem sua naturâ omnis est res creata. Quorum enim generatio â mutatione incepit, ea necessario quoq; sua naturâ mutabilia sunt. si modo illa ipsa ex nō esse in esse productio mutationis seu cōuersionis nomen meretur. Itaq; solus Deus, ut qui increatus sit, semperq; fuerit, immutabilis est. Res uerò creatæ, eæ quidem, quæ ratione pollent, secundùm uoluntatem mutantur, reliqua uerò secundùm corpus. Liberam autem iudicij ac uoluntatis uim ei tribuit necessariò, quia omne rationale hac facultate est instructum. Qui enim rationis ui uti posset, nisi hac libertate gauderet? Nam quæ uel ui, uel naturæ quodam impetu fiunt, ijs uirtutis nomen non tribuitur, unde nec

οὐδὲ ἔχει ἀρετὴν τὰ ἄλογα. τὸ δὲ διαζίνων ῥαθυμίαν ἀνελεῖν τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀρετὴν, οὐ δικαίων. Μανιχ. ὠφελεῖν οὖν τοὺς μέλλοντας ἐναρέτους ἔσεσθαι μόνους ποιῆσαι. ἵνα μόνον ᾖ τὸ ἀγαθὸν, καὶ μόνη ἡ ἀρετὴ πολιτεύηται. Ορθ. τέλειον ἀγαθὸν, ὁ θεὸς μόνος, μηδὲ πρὸς αὐτὸν συγκρίσει, πάντα ἀτελῆ, κατὰ τοῦτο ὄντα καὶ λεγόμενα ἀγαθὰ, καθόσον αὐτοῦ μετέχουσι καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συγκρίσει. ὅπερ γὰρ πλεῖον μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, πλέον ἐστί τε καὶ λέγεται. ὅπερ δὲ ἔλαττον, ἔλαττον. ὅπερ ᾗ οὐδ᾽ ὅλως ἀγαθόν, οὐδ᾽ ὅλως, τὸ δὲ οὐδ᾽ ὅλως ἀγαθόν. παντελῶς κακόν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι ἀγαθόν. ἐκ θεοῦ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ εἶναι, ὥστε καὶ ὁ διάβολος κατ᾽ αὐτὸ τὸ εἶναι, ἀγαθός ἐστι. Μανιχ. διὰ τί λέγει ὁ κύριος, καλὸν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. Ορθ. ἐπειδὴ τῷ μὲν ἀγαθῷ πρέπει τὸ διδόναι τὰ ἀγαθά. τῷ δὲ λαμβάνοντι αἰσχύνη καὶ ὄνειδος, τὸ μὴ φυλάξαι ἃ ἔλαβεν ἀγαθά· οὐ διὰ τὸν διδοῦντα. ἀλλὰ δι᾽ ἑαυτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ῥαθυμίαν, καὶ ὁ θεὸς οὐ δύναται μὴ παρέχειν τὰ ἀγαθὰ, ἀγαθὸς ὤν. τουτέστιν οὐ θέλει, ὁ δὲ μὴ θέλων λαβεῖν, αὐτὸς ἑαυτοῦ αἴτιος ἐστὶ τῷ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον ποιεῖν τοῦ λαβεῖν. οὐ δίκαιον οὖν, οὐδὲ καλὸν, διὰ τὸ μὴ θέλειν τοῦτον λαβεῖν κωλυθῆναι τὸν ἀγαθὸν εὖ ποιεῖν καὶ διδόναι τὰ ἀγαθά. οὕτω γὰρ ἂν ἡ κακία ἐνίκα τὸ ἀγαθόν. εἰ ὁ θεὸς ἀγαθότητι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει, τὸ δὲ κακὸν ἔσεσθαι ἐξ ἀγαθοῦ ἑκουσίως τρεπόμενον, ἐκώλυσε τὴν ἀγαθὴν τοῦ ἀγαθοῦ δημιουργίαν. διὸ οὐκ εἶπεν ὁ κύριος, συνέφερεν εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. ἀλλὰ συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, καλὸν μὲν κατὰ φύσιν καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἀγαθὸν εὖ ποιεῖν καὶ διδόναι τὰ ἀγαθά. ὁ δὲ λαβὼν καὶ μὴ φυλάξας, ἐπονείδιστον ἑαυτῷ τὸ λαβεῖν ἐποίησεν. αὐτὸς γὰρ ὁ μὴ θέλων τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὃ ἔχει ἀγαθὸν, οὐ θέλει οὐδὲ ἥδεται. τὸ μὲν γὰρ εἶναι οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἐκ θεοῦ μόνου. τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι, ἐκ θεοῦ καὶ δι᾽ ἡμῶν. ὁ θεὸς οὖν ὅπερ αὐτοῦ ἐστι, δίδωσι τὸ εὖ εἶναι. ἡμεῖς δὲ ὅπερ ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστι τὸ φυλάξαι τὰ δοθέντα ἀγαθὰ, ἢ ποιοῦμεν ἢ οὔ. ὅπερ δὲ μόνου θεοῦ ἐστι καὶ θελόντων καὶ μὴ θελόντων ἡμῶν αὐτὸς δίδωσιν ὡς ἀγαθός, ἵνα κἂν ποσῶς

nec bruta uirtutem habere dicãtur. Cũ ergo hæc libertas socordiam pellat, ad uirtutem accendat, minimè iustus fuisset, si hanc ei denegasset. *Man.* Satius igitur fuisset solos eos, qui futuri erant boni, creare, quo solum bonum, solaq́ue uirtus extitissent. *Orth.* Solus Deus perfectum bonum est, ac quæcunque cum eo conferuntur, imperfecta deprehenduntur: Eatenus uerò bona & sunt, & dicuntur, quatenus de illo participant, hacq́ue ratione etiam inter se conferuntur. Quod enim multũ de illo participat, multùm quoque bonum est & dicitur, quod parum, parũ. Quod uerò nihil penitus, illud perfectè malum. Ipsum autem esse bonum est, quia à Deo bono prouectum. Vnde etiam ipse diabolus secundùm esse bonus est. *Man.* Quare igitur dicit Dominus, de Iuda loquens proditoro illum: bonum erat homini illi si natus non fuisset. *Orth.* Quoniam bonum decet, ut bona largiatur, ei uerò qui accipit bona dedecus est ac infamia, si ea quæ accepit non seruârit, atq́ue hoc non danti, sed suæ socius socordiæ imputare debet. Sic ergo Deus, cum bonus sit, non potest non dare ea quæ bona sunt, id est, non aliud uult. Qui uerò accipere ea renuit, is sibi ipsi caussa est, ut ijs priuetur. Non igitur nec iustum, nec bonum est, ut Dei benificentia hominum malitia impediatur, ut cùm illi ea frui nolint, ipse eandem non exerat, alioquin malitia eius bonitatem superaret. Si Deus ex mera bonitate ea quę non sunt ut sint produxit, malum erit quod sponte ex bono mutatur, ac bonam Dei operationem non admisit. Eoq́ue non dixit Dominus, Bonum erat si homo iste natus non fuisset: sed bonum erat illi homini. Nam iustum & æquum est naturâ, ut bonum benè faciat, bonaq́ue largiatur. Qui uerò bona accepit, eaq́ue non seruat, sibi ipsi id quod accepit in exitium uertit. Vnus enim idemq́ue est qui bonum recusat, & qui bonum habet, illo tamen non delectatur, nec retinere studet. Quod enim sumus, non ex nobis, sed à Deo solo habemus: quod uerò boni sumus, partim à Deo, partim à nobismetipsis habemus. Namq́ue Deus quod ipsius est dat, nẽpè ut boni simus: nos aũt quod nostrũ est, id est, seruare ea, quæ nobis data sunt, aut facimus, aut negligimus. Quod ergo solius Dei est, illud, quia bonus est, nobis dat uelimus, nolimus, ut aliquo sal-

Matt. 26. 24.

πῶς ἡ ἐν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν. ὁ θεὸς καὶ τῷ διαβόλῳ ἀεὶ παρέχει τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐκεῖνος οὐ θέλει λαβεῖν. καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι πᾶσι δίδωσιν ὁ θεὸς τὰ ἀγαθά. πηγὴ γάρ ἐστι τῶν ἀγαθῶν, πᾶσι βρύουσα τὴν ἀγαθότητα. ἕκαστος δὲ, καθὼς ἑαυτὸν κατεσκεύασε δεκτικὸν, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ. ἐνταῦθα μὲν οὖν ποτὲ ἄλλην τὴν ὄρεξιν ἔχοντες καὶ ἐπιτυγχάνοντες κἂν ποσῶς ἡδόμεθα. ἐκεῖσε δὲ ὅταν ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι, μὴ βρώσεως οὔσης μὴ πότου, μὴ δέ τινος σαρκικῆς ἡδονῆς, μὴ δέ τινος ἀδικίας. οἱ μὲν δὲ τὰς συνήθεις ἡδονὰς ἔχοντες, μὴ δὲ τῶν ἐκ θεοῦ δεκτικοὶ ὄντες, ὀδυνῶνται ἀνεικέστως. οὐ τοῦ θεοῦ κόλασιν ποιήσαντος, ἀλλ' ἡμῶν ἑαυτοῖς τὴν κόλασιν εὑρεπισάντων. ἐπεὶ οὐδὲ ὁ θεὸς ἐποίησε θάνατον, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς τοῦτον ἐπεσπασάμεθα. φύσει μὲν γὰρ πᾶν σύνθετον διαλύεται, ἀλλ' ὅσον θεῷ, διὰ θεωρίας ἥνωτο. ὁ Ἀδὰμ ἐν ἑαυτῷ εἶχε τὴν ζωὴν ὑπὲρ φύσιν ζωοποιοῦσαν τὴν θνητὴν αὐτοῦ φύσιν. ὅτε δὲ ἀπέστη τῆς πρὸς τὴν ζωὴν, ἤγουν τὸν θεὸν, ἑνώσεως, ἦλθεν ἐκ τῆς ὑπὲρ φύσιν ἀφθαρσίας εἰς τὴν κατὰ φύσιν τοῦ συνθέτου διάλυσιν. ὅπερ ἐστὶ θάνατος. ἐπειδὴ δέ τινες φασὶν ὡς ἔδει τὸν θεὸν προειδότα τοὺς ἁμαρτήσαντας καὶ μὴ μετανοήσοντας, καὶ κριθησομένους μὴ παραγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. οὐ γὰρ ἀγαθοποιῆσαι καὶ κολάσαι φαμὲν πρὸς αὐτοὺς, πρῶτον μὲν τὸ τοῦ ἀποστόλου, μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε. σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ. τῷ γὰρ θελήματι αὐτοῦ, τίς ἀνθέστηκεν. ὃ γὰρ θέλει, τοῦτό ἐστιν ἀγαθὸν, καὶ ἐξουσίαν ἔχει ὁ κεραμεὺς ποιῆσαι ὃ μὲν, εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. αὐτὸς μὲν γάρ ἐστιν ὁ ποιῶν τούς τε δικαίους καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἢ τιμίους, ἢ ἀτίμους. φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ, προαριθμήσας τὰς κακίας, ἐπάγει λέγων. ὅς τις οὖν ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἐκ τούτων, γέγονε σκεῦος ἐκλογῆς.
Rom.9.20. αὐτεξούσιοι γὰρ γεγενημένοι, ἐξουσίαν ἔχομεν ἐκκαθᾶραι ἑαυτοὺς ἐκ τῶν αἰσχίστων παθῶν, καὶ μολῦναι ἑαυτούς. ὅμως πάντας ὁ θεὸς ἀγαθοὺς ἐποίησεν. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, πᾶσι παρέχει. ὥσπερ ἥλιος ἐφαπλῶν τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ἐπὶ πάν

tem modo nobis bonum insit, ideoque ipsi etiam diabolo semper bonum porrigit, qui tamen accipere renuit. Sicque in futuro etiam seculo Deus, qui fons est cunctorum bonorũ omnia sua bonitate perfundens, omnibus bona dabit: singuli autem prout sese habiles præparauerint, de bono participabũt. Hîc quidem quantumuis aliquo modo bono delectemur, aliis tamen cupiditatibus agitamur: illîc uerò, quando Deus erit omnia in omnibus, nec cibi, nec potus, nec cuiusuis carnalis uoluptatis desiderio æstuabimus, nec iniquitas locum habebit. Vnde ii, qui assuetas suas uoluptates retinent, quæque ex Deo sunt non appetunt, grauissimis doloribus excruciabũtur, nõ quod Deus pœnam illis infligat, sed illi sibi ipsis pœnam accersent. Nam neque mortem Deus fecit, sed nosmetipsi illam nobis induximus. Naturale quidem est, ut omne compositum aliquando soluatur: sed quando per contemplationẽ Deo adhæret, unitur. Sic Adam uitam in se ipso habuit, quæ supernaturali modo mortalem eius naturam uiuificaret. Quando uerò ab illa unione, quæ uitam illi seruarat, discessit: ex supernaturali illa sua incorruptione in eam dissolutionem, quę contra naturam est, incidit, id quod mortem uocamus. Quoniam igitur quidã dicunt decuisse Deum eos, quos præsciret fore ut peccarent, nec resipiscerent, ac proinde condemnarent, non producere ex nihilo ut extarent: neque enim hoc esse benefici, aliquem ad pœnam facere. His primo quidem illud Apostoli respondemus: ô Homo, tu quis es, qui ex aduerso respõsas Deo? uoluntati enim eius quis restitit? quodque uult illud bonum est. Quin & ipse figulus potestatem habet, ut faciat aliud quidem uas ad decus, aliud uerò ad dedecus. Sic & ipse Deus facit cùm iustos, tum peccatores, siue ad decus, siue ad dedecus. Atque in altera illa quam ad Timotheum scripsit Epistola idem Apostolus cũ de peccatis mentio-
2. Tim.2.20. nem iniecisset, hæc subiicit: Si quis igitur seipsum ab his expurgârit, erit uas ad decus. Nam cùm ita conditi simus, ut libero arbitrio polleamus, facultatem habemus cum expurgandi nos à turpissimis affectibus, tum iisdem nos inquinandi. Certè Deus omnes bonos fecit, quin idem adhuc omnibus tum ut sint, tum ut boni sint præbet, ac solis instar radios bonitatis suæ super omnia

τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ τὸ μὲν εἶναι, οὐκ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν λαβεῖν. τὸ δὲ εὖ εἶναι, ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, ἂν τοίνυν θελήσωμεν, καὶ ποθήσωμεν, μετέχωμεν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. καὶ ἐν φωτὶ εἰς αἰῶνα ἐσόμεθα. ἐὰν δὲ ῥαθυμήσωμεν, καὶ ἑαυτοὺς τυφλώσωμεν. καὶ μὴ ποθήσωμεν αὐτόν, ἀμέτοχοι αὐτοῦ ἐσόμεθα. οὐκ ἔδει οὖν διὰ τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν ἀμετάδοτον γενέσθαι τῶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ δωρεῶν. ὧν πρώτη ἐστὶ, τὸ εἶναι, οὐδὲ ἔδει τὴν ἡμετέραν κακίαν νικῆσαι καὶ ἀνενέργητον ποιῆσαι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἂν τῶν ὄντων ἐγένετο. οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἀξίως πολιτεύεται, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. δικαίως γὰρ πρὸς αὐτὸν συγκρίνομεν τὰ πάντα, ἀνάξια τοῦ εἶναι εἰσίν. ὅμως οὐ μόνον ἀγαθός ἐστιν ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος καὶ ὁρᾷ τὰ πάντα μήπω γενόμενα ὡς ὄντα. ὁ καλῶν γάρ φησι τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. εἰ μὲν ὤφειλε διὰ ἀγαθότητα μὴ ποιῆσαι τοὺς κολαζομένους, μᾶλλον διὰ ὑπερβάλλουσαν ἀγαθότητα, ὤφειλε καὶ ποιῆσαι αὐτοὺς καὶ μὴ κολάσαι, ἀλλὰ συγχωρῆσαι αὐτοῖς ἁμαρτάνουσιν. αὐτοὺς γὰρ κύριος ἀμφοτέρων ἐστὶ, καὶ τοῦ ποιῆσαι. καὶ τοῦ συγχωρῆσαι. εἰ δὲ δίκαιόν ἐστι τὸ κολάζεσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας, δίκαιον ἦν γενέσθαι αὐτούς. ὁρᾷ γὰρ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἀποβάσεως τῶν πραγμάτων κρίνει, ἀλλ' ἐκ τῆς προγνώσεως τῶν ἐσομένων. ἐπεὶ οὐ δὲ ἐκ τῆς ἀποβάσεως τῶν γινομένων γινώσκει, ἀλλὰ προγινώσκει τὰ ἐσόμενα. καὶ κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ προορίζει. πῶς δὲ καὶ προγινώσκει τὸ μὴ ἐσόμενον. εἰ γὰρ προέγνω τὸν ἁμαρτάνοντα καὶ μὴ ἐποίησεν αὐτόν, οὐ πρόγνωσις ἦν, ἀλλὰ πλάνη. ὥσπερ γὰρ ἡ γνῶσις τῶν ὄντων ἐστὶν, οὕτω καὶ ἡ πρόγνωσις, τῶν πάντως ἐσομένων ἐστί. μὴ οὖν κρίνομεν τὸν θεόν. οὐ γὰρ οἴδαμεν τὴν βουλὴν αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο. οὐ γὰρ πᾶσαν τὴν βουλὴν αὐτοῦ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν, ἀλλ' ὅπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι. ὅπερ δὲ οὐ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπέκρυψε, μὴ οὖν εὐθύνωμεν τὸν θεόν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ κριτής, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν. καὶ οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν εἰ μὴ ὃ αὐτὸς βούλεται. ὥσπερ οὐκ ἔστι φῶς, εἰ μὴ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου πηγαζόμενον. αὐτὸς μὲν οὖν ὁ θεός, φύσει ἀγαθὸς καὶ συμ-

nia opera sua expandens. Ac ipsum q; dem esse non possumus à nobis accipere, sed ut boni simus penes nos est, si modò uoluerimus ac desiderauerimus, participabimus de bonitate eius, ac perpetuò in luce erimus. Sin autem segnes erimus, nos'que ipsos excœcauerimus, nec ipsum desiderauerimus, à consortio eius in æternùm excludemur. Minimè ergo par erat, ut bonitatis eius dona nostram ob socordiã nulli impartirentur, quorum donorũ hoc primum est, quod sumus: neque debuit nostra malitia illius benignitatem superare, efficacemq; eius operationem retundere. Hoc enim si accideret, nihil ex omnibus ĳs, quę nunc sunt, uspiam extaret, quia nihil ex omnibus ĳs, quę sunt bonitati eius, ut par erat, respondet. Iure enim omnia quæ existunt, si cum ipso conferantur, indigna esse, ut sint, iudicamus. Insuper Deus non solum bonus est, uerùm etiam iustus, omniaq; antequam fiant ceu sint intuetur. Vocat enim, inquit Apostolus, ea quæ non sunt ceu sint. Rom. 4. 17. Si quia bonus est, nõ debuit facere eos, quos erat puniturus, magis certè, ut bonitas eius abundaret, debuit eos facere, nec punire, sed peccata condonare. Vtrumq; enim potest, & facere & condonare. Si uerò iustum est peccatores punire, iustum quoque erat illos fieri. Deus enim ea quæ non sunt ceu sint intuetur, nec ex euentu, sed ex præcognitione iudicat. Quandoquidem neque ex euentu eorum, quæ fiunt cognoscit, sed ea quæ futura sunt præcognoscit, & secundùm hanc præcognitionem præ definit. Quomodo autem id quod futurum non est præcognosceret. Si enim præcognouit peccatorem, nec fecit illum, non erat præcognitio, sed error. Veluti enim cognitio earum rerũ est, quæ iam existunt, ita præcognitio earum est, quę omnino sunt euentura. Ne ergo iudicemus Deum, quia consilium eius ignoramus. Quis enim cognouit mentem Domini, aut quis ei Rom. 11. 34. fuit consilio? Neque enim omne consilium suum nobis reuelauit, sed quantum nobis scire conducebat. Quod autem scire nobis utile non erat, abscondit. Ne igitur à Deo rationem repetamus, ipse enim & iudex est, & fons omnium bonorum: nec ullũ aliud bonum est, nisi quod ipse uult: quemadmodum non est lux, quæ non à sole oriatur. Ipse itaque Deus, qui naturâ bonus est,

καὶ συμπαθὴς ὤν, οὐ θέλει τὴν ἁμαρτίαν, οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. οὐδὲ πάθει ὀργῆς κατάγεται ἢ κολάζει, ἀλλὰ πᾶσι βρύει τὰ ἀγαθά. ὁ ποθῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ἀγαθῶν τυγχάνει. ἐν μὲν τῷ βίῳ, τούτῳ, οἰκονομία τίς ἐστι καὶ κυβέρνησις καὶ πρόνοια ἄρρητος πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν καλοῦσα τοὺς ἁμαρτάνοντας. μετὰ δὲ θάνατον, οὐκ ἔτι ῥοπὴ, οὐκ ἔτι μετάνοια, οὐχὶ τοῦ θεοῦ μὴ δεχομένου μετάνοιαν. αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἀρνήσασθαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἀποβάλλεται τὴν συμπάθειαν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ, οὐκ ἔτι ῥέπεται. διὸ κἄν τις ποιήσῃ πάσας τὰς δικαιοσύνας, καὶ ἐπιστρέψας ἁμαρτήσῃ καὶ διέλθῃ ποθῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ βίου, ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται. ὁμοίως καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἐὰν μετανοήσῃ, καὶ ἐν τῇ μετανοίᾳ αὐτοῦ ἀποθάνῃ, οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ. ὡς γὰρ οἱ δαίμονες μετὰ τὴν ἔκπτωσιν οὐ μετανοοῦσιν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι νῦν οὐχ ἁμαρτάνουσιν, ἀλλ' ἀμφότεροι ἔχουσι τὸ ἄτρεπτον, οὕτως καὶ οἱ ἄνθρωποι μετὰ θάνατον τὸ ἄτρεπτον ἔχουσι. καὶ οἱ μὲν δίκαιοι ποθοῦντες τὸν θεὸν, καὶ ἔχοντες αὐτὸν ἀεὶ, εὐφραίνονται. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ποθοῦντες τὴν ἁμαρτίαν, καὶ μὴ ἔχοντες τὰς ὕλας τῆς ἁμαρτίας, ὡς ὑπὸ πυρὸς καὶ σκώληκος κατεσθιόμενοι, κολάζονται μηδεμίαν παρηγορίαν ἔχοντες. τί γάρ ἐστι κόλασις. εἰ μὴ τοῦ ποθουμένου στέρησις, κατὰ τὴν ἀναλογίαν οὖν τοῦ πόθου, οἵ,τε τὸν θεὸν ποθοῦντες εὐφραίνονται, καὶ οἱ τὴν ἁμαρτίαν ποθοῦντες κολάζονται. καὶ γὰρ οἱ ἐπιτυγχάνοντες τοῦ ποθουμένου, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πόθου εὐφραίνονται. καὶ οἱ ἀποτυγχάνοντες κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πόθου ὀδυνῶνται. ὑμεῖς δὲ εἴπατε ἡμῖν τί ἐστι παντοκράτωρ, πάντως ὁ πάντα κρατῶν. φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, ὁ δὲ πάντα κατασκευάσας θεός. καὶ πῶς παντοκράτωρ ὁ θεὸς, μὴ κρατῶν τῆς ὕλης καὶ τῆς κακίας. ἢ πῶς δημιουργὸς, μὴ δημιουργήσας τὴν ὕλην. ἢ πῶς θεὸς ἀτελὴς ὢν, καὶ ἐλλιπῆ ἔχων τὴν δύναμιν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἀνεῖλε καὶ ὑπέταξε τὴν ὕλην, ἀλλ' εἴασιν αὐτὴν σχολάζουσαν καὶ μέχρι καιροῦ ῥοπῆς. εἰ μὲν μὴ βουληθεὶς, οὐκ ἀγαθός. οὐκ ἀγαθοῦ γὰρ οὐδὲ δικαίου τὸ ἐφησυχάζειν τοῖς ἁμαρτάνουσιν. εἰ δὲ μὴ δυνηθεὶς, θεὸς ἀδύνατος, μὴ εἴη θεός. οὐ γὰρ δύνασαι· ἐπεὶ καθὼς ἡμεῖς ἔφημεν περὶ τοῦ γενέσθαι, καὶ εἶναι τὸν διάβολον, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶναι αὐ-

nostrisque malis afficitur, non uult peccatum, non uult mortem peccatoris, neque interitu uiuentium delectatur, neque iræ affectũ habet, aut punit: sed omnes bonis perfundit, qui ea desiderat accipit, & bonus bonis potitur. Atque in præsenti quidem uita quædam œconomia, gubernatio ac ratio ineffabilis, quæ ad conuersionem ac resipiscentiam uocat peccatores. Post mortem uerò nulla amplius conuersio, nulla amplius resipiscentia: non quod Deus, qui seipsam negare non potest, qui'que cõpassionem suam ergo nos non exuit, illam auersetur, sed quia anima non amplius cõuertitur. Vnde etiamsi quis omnem fecerit iustitiam, ac conuersus peccauerit, uitamque in peccatis finierit, in peccatis suis moritur. Similiter & peccator si resipuerit, inque resipiscentia diem obierit, peccatorum eius non amplius recordatur. Quemadmodum enim dæmones post casum non resipiscunt, nec angeli nunc peccant, sed utrique immutabiles sunt: sic etiam homines post mortem hanc immutabiltitaẽ consequẽtur. Ac iusti quidem Deum desiderantes ipsumque semper habentes, lætabuntur: peccatores uerò peccare desiderantes, peccãdi autem occasione & facultate destituti, ut quos ignis deuorabit, ac uermis arrodet, sine omni consolatione punient. Quid enim aliud est pœna, nisi desideratis priuari? Iuxta proportionem igitur desyderij, qui Deum desyderant, lętantur, qui uerò peccatum, puniuntur. Nam qui desyderata assequuntur, secundùm mensuram desyderij sui gaudent, & qui assequi non ualent, itidem dolent. Vos autem dicite nobis, quid est omnipotens, an non ille qui omnia potest? Inquit enim Apostolus, qui omnia facit, Deus est. Quomodo igitur omnipotens Deus, si materiæ non est potens atque malitiæ? Quomodo itẽ creator est, si non creauit materiam? Et quomodo Deus perfectus, si potentia eius succumbit? Quare non sustulit, sibi'ue subiecit materiam? Cur siuit illã tumultuari uel ad momentum? Si noluit, certè bonus est. Bonum enim iustum'que minimè decet imbprobis conniuere. Si non potuit, Deus impotens. ideoque Deus non erit. Vos enim non perinde, ut nos de ipsius diaboli esse loqui potestis, quòd scilicet, esse ipsum

τὸν ἀγαθὸν ἐστιν. ἡμεῖς γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ διδόντες αὐτῷ περὶ τὸ εἶναι, ἀγαθὸν τὸ εἶναι αὐτὸν δικαίως εἴποιμεν. τὸ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ διδόμενον ἀγαθόν ἐστιν. ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ διδόντες τὴν ὕλην ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ κακὴν ταύτην λέγοντες φύσει κακὴν, καὶ παντελῶς ἀμέτοχον ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν δυνήσεσθε εἰπεῖν τὸ εἶναι αὐτήν. οὐκοῦν ἢ οὐκ ἀγαθὸς, ἢ ἀδύνατος ὁ θεὸς καθ' ὑμᾶς μὴ ἐξ ἀρχῆς ταύτην ἀνελών. καὶ πάλιν. εἰ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τῆς οὐσίας τοῦ κακοῦ τὰ πάντα. οὐδὲ ὁ ἀγαθὸς καὶ δημιουργὸς, οὐδὲ ὁ πονηρὸς, ἀλλὰ πατέρες τῶν ὄντων. καὶ πάλιν. εἰ ἡ κακία ἐναντία τοῦ ἀγαθοῦ ὡς ὢν ἔστι, καὶ ἀρχὴ ἀρχῆς, καὶ οὐσία, καὶ οὐσίας, καὶ καθ' ὑμᾶς εἰπεῖν θεὸς θεῶν. ἐν ἡμῖν δὲ ἐστι ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν, ἐν ἡμῖν δὲ ἐστι δοῦναι τὰ νικητήρια τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ πονηροῦ. καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν αἴτιοι τῆς περὶ κρατείας ἑκατέρου. ἡμεῖς γὰρ ἕνα θεὸν φαμὲν ἀγαθὸν, δίκαιον, πάντων δημιουργὸν, πάντων κρατοῦντα, παντοδύναμον. ὅσα θέλει δυνάμενον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίσθαι τὰ πάντα, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ὁ κύριος, καὶ τοῦτο ἀγαθὸν φαμὲν ὃ θέλῃ. οὐ γὰρ τὰ ποιήματα κρίνει τὸν ποιήσαντα, ἀλλ' οὐδὲ ἴσμεν τὸν λόγον τῆς προνοίας αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ ἔγνωσεν ἢ βουλὴν αὐτοῦ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ. οὐκ ἦν θεὸς, οὐ θαυμαστός. ὥσπερ γὰρ ἡ οὐσία αὐτοῦ ἀκατάληπτος. οὕτω καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ πρόνοια αὐτοῦ. εἰ γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἐπίσταται, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα ἑκάστου τὸ ἐν αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ πάντα τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἐπίσταται. οὐ γὰρ τὸ μέλλον γινώσκει, οὐδὲ τί βούλεται, ἢ τί θελήσει καὶ βουληθῇ αὔριον ἐπίσταται, πῶς οὖν τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα καὶ τὴν αὐτοῦ βουλὴν γνώσεται καὶ πολλάκις ὧν ἐβουλεύσατο, εἰς λήθην ἔρχεται, προνοεῖται ὁ θεὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν τῶν ἁπάντων, καὶ δοκεῖ μὲν ἡμῖν τοῖς μὴ εἰδόσι. μὴ δὲ τὰ μέλλοντα, μὴ δὲ τὰ προγεγονότα, μὴ δὲ πάντα τὰ ἐνεστῶτα, ἀνώμαλος ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ. ὁμαλὴ δέ ἐστι. καὶ ἀγαθὴ, καὶ δικαιοτάτη. προγινώσκων γὰρ τὰ ἐφ' ἡμῖν ὡς ὄντα, τὰ ἐσόμενα δικαίως ὡς αὐτὸς ἐθέλει καὶ βούλεται καὶ κρίνει. οὐ γὰρ ὡς ὁρᾷ ἄνθρωπος, ὄψεται θεός. ἄνθρωπος γὰρ εἰς πρόσωπον ὁρᾷ, θεὸς δὲ εἰς

sum quo existit bonũ sit, id quod nos iure asserimus, cùm id à bono illum accepisse fateamur, à quo nil nisi bonum dari potest. Vos autem, qui materiam à bono suum esse accepisse negatis, ac natura malam, bonoq; prorsus incommunicabilem fatemini, neutiquam dicere poteritis ipsius esse, quo existit bonum esse. Itaq; Deus ex uestra sententia aut non erit bonus, aut erit impotens, quòd illam non statim ab initio sustulit. Item. Si omnia ex substantia cùm boni, tũ mali profecta, neuter horum erit opifex, sed earum rerum quæ sunt parentes erũt. Item. Si malum bono contrarium, ac in nostra potestate situm est uel bonum uel malum facere: nostra quoque in potestate erit siue bono siue malo uictoriam dare, sicq; nos erimus caussa ut alterutrum horũ inualescat. Nos uerò unum Deum cõfitemur bonum, iustum creatorem omnium, quiq; in omnia potestatum suam exerceat, omnipotentem, qui quæcunq; uult faciat, quiq; omnia uisibilia & inuisibilia non ex sua substantia, sed ex nihilo, creârit. Omnia enim quæ uoluit Dominus, fecit. Et quod ille uult, id bonum nuncupamus. Non enim par est, ut creatura iudicet factorem suum: sed ne rationem prouidentiæ eius cognoscimus. Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à cõsilio? Si consilium, uoluntasq; eius cognosci posset, nec Deus esset, nec admirabilis. Quemadmodum igitur essentia eius comprehendi nequit, ita nec uoluntas, nec prouidentia eius. Si enim nemo nouit ea quæ sunt hominis, nisi cuiusuis spiritus, qui est in eo: imò nemo hominum, quæ sua ipsius 1. Cor. 2. 11.
sunt omnia nouit, ut nemo quid futurum sit, aut quid cras uelit, nouit: quis igitur uoluntatem consiliumq; Domini nosset? Quin sæpè accidit ut ea quæ iam deliberauit, obliuioni tradantur. Secundùm suam ipsius prouidentiam Deus omnibus prospicit omniaq; gubernat: nobis tamen, qui nec, quę futura sunt, nec quæ præteriêre, nec ea omnia quæ præsentia sunt nouimus, eius gubernatio minimè æqua uidetur, cùm sit æquiss. optima iustissima'que. Nam quæ in nobis sunt ceu præsentia cognoscit, quæ'que futura sunt iustè prout illi placet & uult, & iudicat. Neque enim Deus sicut homo faciem tantum,

θεὸς δὲ εἰς καρδίαν. ἡμεῖς γὰρ τὸ ὑπὸ πάντων κρινόμενον δίκαιον πολλάκις, ἄδικον ὁρῶμεν διὰ τὴν πρόληψιν κακίας, καὶ διὰ τὸ μὴ τὸ αὐτὸ πᾶσιν ἀρεστόν, ἀλλ' ἕτερον ἑτέρῳ. κρίνει δὲ ὁ θεός, οὐκ ἐκ μεταμελείας, ἢ ἐπιγνώσεως, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως. προεγνωκὼς γὰρ ὁ Θεὸς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, προώρισεν ἑκάστῳ δικαίως καὶ προνοητικῶς καὶ συμφερόντως, κατάλληλα τοῖς ἐφ' ἡμῖν, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἄλλο γάρ ἐστι γνῶσις, καὶ ἄλλο πρόγνωσις, καὶ ἄλλο ἐπίγνωσις, καὶ ἄλλο ὁρισμός, καὶ ἄλλο προορισμός. γνῶσις γάρ ἐστι· τὸ εἰδέναι τὰ ὄντα ἢ τὰ γινόμενα. πρόγνωσις δὲ τὸ εἰδέναι ἐσόμενα πρὸ γενέσεως αὐτῶν. ἐπίγνωσις δέ ἐστιν, ὁ μετὰ ψευδῆ ἐπιγινομένη ἀληθὴς γνῶσις. καὶ ὁρισμὸς μέν ἐστι, κρίσις καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις, προορισμὸς δέ, κρίσις καὶ ἀπόφασις ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις. προειδὼς οὖν ὁ θεὸς τὰ ἐσόμενα ὑφ' ἡμῶν ἑκουσίως ἤγουν τὰ ἐφ' ἡμῖν, ἀρετὴν φημὶ καὶ κακίαν, προορίζει τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. καὶ ἡ μὲν προγνωστικὴ δύναμις τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐξ ἡμῶν ἔχει τὴν αἰτίαν. τὸ δὲ προγνῶναι ἃ μέλλομεν ποιεῖν, ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ μὴ ἐμέλλομεν ποιεῖν. οὐδὲ αὐτὸς προεγίνωσκε καὶ μὴ ἐσόμενον. καὶ ἡ μὲν πρόγνωσις τοῦ θεοῦ, ἀληθής ἐστι καὶ ἀπαράβατος. ἀλλ' οὐκ αὐτή ἐστιν ἡ αἰτία τοῦ γενέσθαι πάντως τὸ ἐσόμενον, ἀλλ' ὅτι μέλλομεν ποιεῖν. τόδε, ἢ τόδε, προγινώσκει. προγινώσκει δὲ πολλὰ ἃ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἀρεστά. καὶ οὐκ αὐτὸς αἴτιος τούτων, ὡς οὐδὲ ἰατρὸς αἴτιος τῆς νόσου, εἰ προέγνω ὅτι μέλλει τις νοσεῖν. ἀλλὰ τὰ μὲν νοῆσαι, ἄλλης αἰτίας, τῆς ποιούσης τὴν νόσον. ἡ δὲ πρόγνωσις τοῦ ἰατροῦ τῆς ἐν αὐτῷ τέχνης, οὕτω καὶ τὸ ἐσόμενον ὑφ' ἡμῶν, οὐκ ἐκ τοῦ θεοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει. ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν θέλημα, οὐ κακὸν δὲ τὸ αὐτεξούσιον. εἰ ὡς ἐδόθη ἡμῖν, καὶ ἐφ' ᾧ ἐδόθη χρησόμεθα αὐτῷ. τὸ δὲ προγνῶναι τὸν θεὸν τῆς προγνωστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἀλλ' οὐ αἱ τιμωρίαι ἡμῶν τὸν θεὸν ἔχουσιν αἴτιον. οὐ γὰρ ὁ κριτής ἐστι τῆς τιμωρίας τοῦ πονηροῦ αἴτιος, εἰ μὴ καὶ αὐτὸ θέλων κρίνει. ἀλλ' αἴτιος μέν ἐστιν ὁ πταίσας τῆς ἑαυτοῦ τιμωρίας, ὁ δὲ κριτὴς τῆς δικαιοσύνης αἴτιος, ἀγαθὸν δὲ ἡ δικαιοσύνη. εἰ γὰρ θέλων κρίνει,

ſed cor intuetur. Sępè contingit, ut nos etiam id, quod ab omnibus iuſtum iudicatur malum arbitremur, idq́ propter malitiæ præſumptionem, quodq́ non omnibus unum & idem, ſed aliud aliĳs bonum, uidetur. Deus uerò ita iudicat, ut iudicĳ ſui illum nũquam pœniteat: neque etiam poſt latam ſententiam demum rem cognoſcit, ſed omnia priuſquam fiant præcognoſcit, ac unicuiq́ quantũ conducit iuſtè & prudenter prædefiniuit, cocinnè ea quæ extra nos ſunt, ĳs quæ penes nos ſunt ſubordinans. Aliud enim eſt cognitio, aliud præcognitio, aliud ſubſequens cognitio: aliud item definitio, aliud p̄definitio. Cognitio enim eſt, ſcire ea q̄ ſunt, uel fiunt: præcognitio, ſcire ea q̄ futura ſunt antequam fiant: ſubſequẽs cognitio eſt, deprehenſo & reiecto errore qui interuenerat, uera cognitio. Definitio, eſt lata de re iam facta ſententia. Prædefinitio, eſt lata de re futura ſententia. Præuidens itaque Deus ea, quę nos ſpontè facturi ſumus, ea uidelicet, quę noſtra ſunt in poteſtate, uirtutem puta & uitium, etiam ea quæ noſtra non ſunt in poteſtate prædefinit: neque tamen ipſa eius facultas, qua futura præſcit ex nobis cauſſam habet, ſed ipſum præſcire ea quæ nos facturi ſumus à nobis dependet. Si enim ea facturi non eſſemus, nec ipſe eadem præſciret. Atq́ præcognitio quidem eius uera eſt & immutabilis, non tamen ipſa cauſſa eſt, ut id quod futurum eſt neceſſariò fiat, ſed quia nos hoc uel illud facturi ſumus, ideò ea præcognoſcit. Præcognoſcit autem multa, quæ ipſi non placent, quorumq́ ipſe cauſſa non eſt. Quemadmodũ enim nec medicus cauſſa eſt morbi, cùm aliquem morbo correptũ iri præcognoſcit, ſed hæc ſcientia qua uenturum morbum præſagit, alterius cuiuſdam cauſſæ eſt, eius ſcilicet, quæ morbum efficit, ipſa uerò præcognitio cauſſam habet eam, qua medicus inſtructus eſt, artem. Sic etiam id quod nos facturi ſumus non ex Deo, ſed libera noſtra uoluntate cauſſam habet. Neq́ uerò hæc uoluntatis & arbitrĳ libertas mala, ſi ea, quę accepimus lege illa utamur. Quod igitur Deus quæ futura ſunt præcognoſcit, id ab ipſius facultate prognoſtica dependet: pœnæ uerò quibus nos affligimur Deum cauſſam non habent. Neq́ enim iudex pœnæ qua improb. afficitur cauſſa eſt, quamuis uolens ipſum ei pœnæ adiudicet. Sed pœnę quidem, qui delinquit, iuſtitiæ uerò iudex cauſſa eſt. Iuſtitia autem in bonis numeratur. Et quamuis uolens iudicet,

κρίνει, ἀλλ' οὐ κατὰ προηγούμενον θέλημα, ἀλλὰ κατὰ ἑπόμενον. προηγούμενον μὲν γάρ ἐστι θέλημα, περ' ὅταν τις ἀφ' ἑαυτοῦ θέλῃ. ἑπόμενον δὲ, ὅπερ ἐκ τῆς τῶν γινομένων αἰτίας. προηγουμένως γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ θέλει ὁ θεὸς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. ἁμαρτανόντων δὲ ἡμῶν θέλει παιδεύεσθαι ἡμᾶς πρὸς τὸ συμφέρον. καὶ τὸ μὲν προηγούμενον θέλημα τοῦ θεοῦ, τῆς ἀγαθότητός ἐστι. τὸ δὲ ἑπόμενον, τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. ὅτι δὲ προώρισεν ὁ θεὸς τὰ πάντα κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, οὕτως γνωσόμεθα. ἄτρεπτόν ἐστι τὸ θεῖον καὶ οὐκ ἐκ τῆς γνώσεως κρίνον, ἀλλ' ἐκ προγνώσεως. εἰ οὖν καθ' ἡμέραν κρίνει καὶ ὁρίζει, καθ' ἡμέραν γινώσκει τὸ γινόμενον. καὶ ὥς τινές φασι καὶ μεταμελεῖται καὶ προστίθησιν ἔτη ζωῆς, μὴ εἰδότες τί φασιν. εἰ γὰρ μεταμελεῖται καὶ προστίθησι, τρεπτὸν ἔχει καὶ τὸ θέλημα καὶ τὴν γνῶσιν, καὶ τοῦτο ἀνάξιον θεοῦ. εἰ δὲ λέγεται προστεθεικέναι τῷ Ἐζεκίᾳ κατὰ τὴν γραφὴν, ἀλλ' οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ μὴ προορίσας προστέθεικεν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν καὶ προέγνω, καὶ προώρισε τὰ Ἐζεκίου. προνοητικῶς δὲ ἐσχηματίσατο οἰκονομῶν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. ἵνα δείξῃ πόσον δύναται ἡ μετάνοια. μεταμελεῖσθαι δὲ λέγεται, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς. ἡ γὰρ γραφὴ ἀνθρωπινώτερον περὶ θεοῦ διαλέγεται, πρὸς τὴν νηπιότητα τῶν ἀκουόντων. ὥσπερ γὰρ λέγεται, ἵνα τί ὑπνοῖς κύριε. οὐχ ὑπνοῖ δὲ ὁ θεὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνοχὴν καὶ τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπέρθεσιν τῆς βοηθείας αὐτοῦ, ὕπνον ἐκάλεσεν. παρ' ἡμῖν γὰρ οἱ ὑπνοῦντες οὐ βοηθοῦσιν, οὕτω καὶ μεταμέλειαν. ἡμεῖς γὰρ ὅταν δῶμεν τινὶ πλοῦτον, καὶ κακῶς αὐτῷ ἐκεῖνος χρήσηται μεταμελούμεθα, οὕτως τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ποιήσαντος, καὶ τὸν Σαοὺλ χρίσαντος εἰς βασιλέα, καὶ ἁμαρτησάντων αὐτῶν, μεταμελεῖσθαι λέγεται, οὐ τοῦ θεοῦ μεταμεληθέντος, προῄδει γὰρ τὸ ἐσόμενον, ἀλλὰ τῶν ταῦτα ἄξια μεταμελείας πραξάντων. ἀγωνισώμεθα οὖν ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀγαθοὶ γενέσθαι, ἵνα ὦμεν τῶν προεγνωσμένων ἀγαθῶν καὶ προωρισμένων εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἰστέον δὲ, ὡς ἀγαθὸν μέν ἐστι τάξις ἀρίστη, ἑκάστῳ τοῦ κατὰ φύσιν οἰκείου διασώζουσα. ταυτὸν δὲ ἐστὶ καὶ

iudicet, uoluntate tamē non præcedente, sed sequente id facit. Præcedens uoluntas est, quando quis ex seipso aliquid uult. Sequens uerò, quando eorum quæ fiunt caussa. Atque uoluntate quidem præcedente ex se ipso uult Deus, ut omnes homines seruentur & 1. Tim. 2. a. ad ueritatis cognitionem perueniant. Si uerò peccamus, uult nos quantum conducit castigare. Ac prior quidem illa uoluntas Dei ipsius est bonitatis: sequens uerò eiusdem iustitiæ. Quod autem Deus omnia secundùm præscientiam suam præfinierit, sic cognoscere possumus. Immutabilis est Deus, nec ex cognitione quæ factum sequitur, sed ex præcognitione, iudicat. Si igitur in diem tantum iudicat & definit, id etiam quod quotidie fit tantùm cognoscit, &, ut quidam aiunt, pœnitudine ducitur, & alicui plures annos uitæ suæ addit, qui certè quid dicant non intelligunt. Si enim pœnitet illum, & alicui præter definitum aliquid addit, mutabilem habet cùm uoluntatem, tum cognitionem, hoc'que Deo indignum erit. Et quamuis illum Ezechiæ aliquot annos ad uitam addidisse sacræ literæ dicant, non tamen id Isaiæ 38. uel ignorans, uel quod non ita præfinierit, fecit: sed ipse ea quæ cum Ezechia facta sunt & præsciuit, & præfiniuit. Singulari autem prouidentia, nostræ saluti inseruiens hæc ita nobis prę figurauit, ut ostendat nobis quantum possit pœnitantia. Pœnitentia autem Deus affici dicitur nostro more. Scriptura enim propter auditorum ruditatem de Deo humano more loquitur. Veluti illud est cū dicitur: ut quid dormis Domine? Neque enim Deus dormit, sed tolerantiam eius ad lenitatem, auxiliiq́ꝫ sui dilationem, somnum uocauit. Qui namq; apud nos dormiūt, non auxiliantur. Sic etiā se habet pœnitentia. Nos enim si cui pecunias dedimus, isq́ꝫ iis malè abutitur, huius facti pœnitet. Sic cùm Deus hominem fecisset, Saulemq́ꝫ in regem unxisset, illis malè sese gerentibus, pœnituisse eū dicitur. Non quod in Deum cadat pœnitentia (præsciuit enim quid futurū esset) sed quod illi pœnitenda facerent. Adnitamur ergo facere quod bonum est, utque boni fiamus, ut simus ex numero bonorum qui præcogniti ac prædefiniti sunt ad uitam æternam. Sciendum uerò bonum esse ordinem quendam optimum, qui unicuique quæ naturæ suæ propria sunt conseruat, id quòd idem

est ac

ἐστι καὶ ἀρετή. κακία δὲ, ἡ τῆς τάξεως λύσις. ἤγουν ἀταξία. διττῶς δὲ τὸ ἀγαθὸν λέγεται ἢ τὸ ὄντως ἀγαθὸν ὡς ἡ ῥηθεῖσα τάξις, ἢ καὶ τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν ἡ κατ' αἴσθησιν ἡδονὴ παρὰ τὴν προειρημένην τάξιν. ὅπερ οὐκ ἀγαθόν ἐστιν. ἀλλὰ μᾶλλον κακόν, καὶ ἡ κακία δὲ διττῶς λέγεται, ἢ τὸ ὄντως κακόν. τουτέστι τὸ παρὰ τὴν φυσικὴν τάξιν γινόμενον καὶ παρὰ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος κατ' οἰκείαν γνώμην. φυσικὴ γὰρ τάξις ἡ ὑπακοὴ τοῦ κτίσαντος, ἀταξία δὲ, ἡ παρακοή, ἢ τὸ δοκοῦν κακὸν τὸ κατ' αἴσθησιν λυπηρὸν καὶ ἡμῖν ἐπίπονον ὡς ἡ παιδεία ἥτις μᾶλλον ἀγαθόν ἐστι καὶ συμφέρον. πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐπανάγουσα τάξιν. καὶ λέγονται τὰ μὲν ἑκούσια κακά. τὰ ὄντως κακά, τὰ εἴδη τῆς ἁμαρτίας. τὰ δὲ ἀκούσια, τὰ ἐπίπονα. οὔτε τούτων οὖν. οὔτε ἐκείνων αἴτιος ὁ θεὸς ὡς ἐδείξαμεν. εἰ γὰρ καὶ τὰ ἀκούσια λεγόμενα, κακὰ διὰ τὸ ἡμῖν δοκεῖν κακὰ εἶναι διὰ τὸ ἀηδὲς καὶ διὰ τὸ παρὰ βουλὴν ἡμῶν, καὶ διαμαρτάνειν ἡμᾶς τούτων ὧν ἀποτυγχάνειν. τοῦ δὲ ὄντος κόπος ἕνεκα πρὸς τὴν ἡδονὴν λίχνου δικαίῳ λόγῳ ὁ θεὸς ἐπάγει παιδεύειν πρὸς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ τῶν ἑκουσίων κακῶν ἤρτηται τὰ ἀκούσια λεγόμενα κακά. ἀκολουθεῖ γὰρ τοῖς ἑκουσίοις κακοῖς, τὰ ἀκούσια τιμωρίαι γὰρ εἰσὶ παιδεῖαι. ὡς τὰ πολλὰ πρὸς διόρθωσιν αἱ συμφοραὶ γίνονται. ἔστιν ἡ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κόλασις, τελεία τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας ἀναίρεσις, ἢ τὸ ἐναντίον εἰπεῖν τοῖς ποθοῦσι τὰς σωματικὰς παρὰ τὸν φυσικὸν νόμον ἡδονάς. καὶ τὰς διὰ ταύτας ἁμαρτίας ἢ κολάσεις, καὶ ἀπορεία τῆς τούτων χρήσεως ἔσται αἰωνία κόλασις. κόλασις γάρ ἐστιν ἡ τοῦ ποθουμένου ἀποτυχία. ἀρχὴ γὰρ ἁμαρτίας ἡδονὴ παρὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως, αὕτη δὲ διττή, ἢ ψυχική, ἢ σωματική, καὶ ψυχικὴ μὲν, ἡ τῆς δόξης ἔφεσις. σωματικὴ δὲ, βρῶσις, πόσις, ἄνεσις σώματος, ὕπνος, συνουσία γυναικῶν. ταῦτα πάντα, φυσικὰ καὶ καλὰ κατὰ τὴν φυσικὴν τάξιν καὶ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος γινόμενα. κακὰ δὲ παρὰ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος, καὶ τὴν φυσικὴν τάξιν καὶ χρῆσιν. φυσικὴ δὲ τάξις, τὸ ἐφίεσθαι τῆς παρὰ θεοῦ δόξης. τὸ δὲ τῆς παρ' ἀλλήλων δόξης ἐφίεσθαι, παρὰ φύσιν. θεῷ γὰρ μόνῳ τῷ φύσει δοξαστῷ, πρέπει ἡ παρὰ πάντων τῶν κτισμάτων αὐτοῦ δόξα. ἡμῖν δὲ τὸ ταπεινοῦσθαι θεῷ ὡς δημιουργῷ. καὶ ἀλλήλοις διὰ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος. οὗτος γὰρ τ

est ac uirtus. Malum autem est huius ordinis dissolutio. Atqui bifariam bonum dicitur, uel quod reuera bonũ est, ut prædictus ille ordo: uel quod apparet bonum esse, uoluptas scilicet, sensui arridens præter illum de quo diximus ordinem: quod quidẽ malum potius est, quàm bonum. Simili quoque ratione & malum bifariã dicitur, uel quod reurra malum est, id est, quicquid ex propria sententia præter naturalem ordinem, ac præter legẽ creatoris fit. Naturalis enim ordo est creatori obedire: Vel quod apparet esse malum, quòd sensui molestum, nobisq́ laboriosum est, ueluti correctio, quæ bona potius est ac utilis, reducens scilicet ad ordinẽ illum naturalem. Ac mala quidem alia spontanea sunt, quæ uerè mala ac species sunt peccati. Alia uerò non sunt spontanea, quæ scilicet sunt laboriosa. Deus igitur neque horum, neque illorum caussa est, ut ostendimus. Quamuis enim illa, quæ non spontanea, eò quòd nobis mala uideantur, quodq́ iniucunda, præterq́ uoluntatem nobis accidant, Deus immittat, iusta tamen id ratione facit, ut nos ad uoluptatem uerè malum & molestum quiddã alioquin pronos salubriter castiget. Atque ideò illa quasi debitum spõtaneis malis soluit, quæ ut plurimum pœnæ & castigationes utiles sequuntur. Ac ea quæ in futuro seculo sequutura est pœna, malum atque peccatum omne auferet, dum carnales uoluptates legi naturæ repugnantes, desiderantibus earum usum præcidet. Nam pœna nihil aliud est, quàm desiderati frustratio. Voluptas autem illa quæ naturæ legi contraria, peccatum est, atque hęc duplex, animi scilicet, & corporis. Animi quidem, ut gloriæ appetitio: corporis uerò ut, cibus, potus, quies corporis somnus, cumq́ fœminis commistio. Hæc omnia naturalia ac bona sunt, si ex præscripto naturalis ordinis ac legis creatoris ĳs utamur: mala uerò si præter naturæ ordinem & legẽ creatoris appetantur. Naturæ ordo concedit, à Deo quæ est, gloriam appetere: sed gloriam ab inuicem captare, id præter naturam est. Soli enim Deo, qui natura sua gloria dignus, conuenit, ut super omnes creaturas suas glorificetur: nobis uerò, ut corâm Deo ac proximo nos humiliemus, idq́ propter legem creatoris. Hoc namque amoris nostri, quem cum

erga

πρὸς θεὸν ἀγάπης, καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον τεκμήριον. ἀγαπήσεις γὰρ κύριον τὸν θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου. καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. καὶ πᾶς ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινώσας ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται. ὥστε τὸ ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἀλλήλων δόξαν, ἀπιστίαν συνίστησιν. οὐ δύνασθε γάρ φησι πιστεύειν εἰς ἐμὲ δόξαν, παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τοῦ μόνου θεοῦ οὐ ζητοῦντες. πάλιν ἡ σωματικὴ ἡδονὴ βρῶσις καὶ πόσις, καὶ τὰ λοιπὰ, κατὰ τὴν φυσικὴν χρῆσιν καὶ τὸν νόμον τοῦ κτίσαντος λαμβανόμενα, καλά. παρὰ δὲ τὸν νόμον θεοῦ καθ' ἡμετέραν γνώμην καὶ πρᾶξιν γινόμενα κακά. οἷον βρῶσις καὶ πόσις, ὅσον πρὸς τὸ ζῆν καὶ σύστασιν τοῦ σώματος, καλά. ὁμοίως καὶ ὁ ὕπνος, καὶ ἡ τῆς γυναικὸς χρῆσις τὸ εἰδέναι τὸ ἴδιον σκεῦος, καλόν, τὸ δὲ πρὸς ἡδονὰς ἀλόγους κεχρῆσθαι, βρώσει καὶ πόσει, καὶ γυναιξὶν ἀδιαφόρως, ἀλόγων δίκην, πονηρόν. διὰ οὖν τὴν κενὴν δόξαν, καὶ διὰ τὴν ἄμετρον βρῶσιν καὶ πόσιν καὶ τὰς πορνείας, ἡ φιλαργυρία τούτων ἐφεύρισμα. φθόνοι τε καὶ ἔριδες καὶ πονηρίαι, καὶ ψεῦδος καὶ συκοφαντίαι, καὶ ἁρπαγαὶ καὶ φόνοι, καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον μῖσος. διὰ γὰρ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, πολλοὺς δὲ ἔφη, τοὺς κεχρημένους τῇ ἀνομίᾳ. ἐκ τῶν φυσικῶν οὖν ἔρχονται τὰ παρὰ φύσιν, τοῦ διαβόλου προσβάλλοντος, πρὸς πάντα ταῦτα. εἰσὶν ἡμῖν τρόποι μέγιστοι πρὸς βοήθειαν, τὸ βιάζεσθαι ἑαυτούς. ἔνδειγμα γὰρ ἀγάπης πρὸς τὸν θεόν, ἡ βία καὶ ἡ προσευχή. ἔνδειγμα γὰρ ταπεινώσεως, ἡ προσευχή. ἐπιγινώσκοντες γὰρ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, τὴν τοῦ θεοῦ ἐπικαλούμεθα δύναμιν. δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι, καὶ τὸ μὴ κρίνειν, λυτροῦται ἀπὸ ἁμαρτίας. τὸ γὰρ μὴ κρίνειν, ταπεινώσεως, σημεῖον. οὐδὲν προσκαλεῖται τὴν τοῦ θεοῦ βοήθειαν, ὡς ἡ ταπείνωσις. ἴδε γὰρ τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὸν κόπον τῆς βίας μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου. καὶ ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου καὶ ἐξελοῦ με. δηλονότι, ἐκ τοῦ πολεμοῦντος με ἐχθροῦ, καὶ τῆς ἁμαρτίας μου καὶ ἀφροσύνης μου. συμβάλλεται δὲ πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἡ μετὰ ἐναρέτων διαγωγή. μιμητικὸν γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἀπέχεσθαι τῆς κατ' αἴσθησιν ὁμιλίας τῶν ἐρεθιζόντων. ὅσον γὰρ ἀπὸ ὀφθαλμοῦ, τοσοῦτον καὶ ἀπὸ καρδίας. δι' αὐτῶν γὰρ ἡ μνήμη τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ γίνεται,

erga Deum, tum erga proximum habemus indicium est. Diliges enim Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, *Matt.22.37.*
& proximum sicut te ipsum. Et, omnis qui se extollit deprimetur, & qui se depresserit extolletur. Itaque qui amat *Luc.14.11.*
gloriam quæ ab alijs uenit, incredulitatem suam prodit. Non enim potestis credere, inquit, qui gloriam alij ab alijs *Ioan.5.44.*
captatis, & gloriam quæ à solo Deo proficiscitur non quæritis. Item. Naturalis uoluptas, quæ circa cibum, potũ ac reliqua uersatur, bona est secundùm naturalem usum ac legẽ creatoris percepta. Si autem contra legem Dei ex nostra sentẽtia libituq́; percipiatur, mala. Exempli gratia: edere ac bibere quãtum uita corporisq́; constitutio requirit, bonum est. Similiter & somnum & usus fœminæ, id est, scire unumquemque suo uase uti, bonum est. Sed cibo, potu fœminisq́; brutorum instar indifferenter & ad brutam uoluptatem uti, malum. Itaque ad uanam gloriam, immodicum cibum ac potum, atque fornicationes sustentãdum, nascitur auaritia: inuidiæ & contentiones, mendacia & calumniæ, rapinæ ac cædes, proximiq́; odium. Quoniam enim multi- *Matt.24.12.*
plicata erit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Multorum, inquit, omnes iniquitati studẽtes intelligens. Ex naturalibus igitur preter naturalia ueniunt, diabolo nos ad hæc omnia incitante. Vnde maximæ nobis occasiones existunt, quæ nos ad implorandũ auxilium impellunt. Inditium enim charitatis & humiliationis est oratio, eò quòd nostram infirmitatem agnoscentes, Dei potentiam imploramus. Sciendum uerò id etiam à peccatis redimere, si non iudicemus. Neminem enim iudicare humiliationis signum est. Nihil uerò nobis auxilium Dei magis ipsa humiliatione, adsciscit. Inquit enim, aspice humiliationem & laborẽ meum, & remitte omnia peccata mea. Item, uide humiliationem meam, & eripe me, uidelicet ab hoste me oppugnant, & à peccato insipientiaq́; mea. Conducit insuper & ad uirtutem cum bonis conuersatio (Homo enim animal est aptum ad immitationem) seséque à conuersatione eorum subducere, quæ ad uoluptates sensibus applaudentes extimulant. quæ namq; in ocu-

ται. πρόκειται δὲ ἡμῖν χωρίσαι τὸν νοῦν τῆς μνήμης τῶν αἰσθητῶν. ἵνα κούφοις πτεροῖς, πρὸς τὸν νοητὸν ἀναπτῇ ἥλιον. καὶ τῷ ἀπροσίτῳ καὶ ἀμηχάνῳ αὐτοῦ κάλλει καταυγασθῇ. παχύνεται γὰρ νοῦς, ὑπὸ τῆς μνήμης τῶν αἰσθητῶν, καὶ πρὸς αὐτὰ καθέλκεται, καὶ ἀφίσταται τῆς κατανοήσεως καὶ ἀπολαύσεως τοῦ νοητοῦ κάλλους. οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, ἔθει κατορθοῦσιν ἄνθρωποι πᾶσαν τέχνην, καὶ ἐπιμονῇ καὶ βίᾳ. διὰ βίας οὖν τῆς ἐξ ἀγάπης γινομένης καὶ προσευχῆς τῆς ἐκ ταπεινώσεως καὶ ἀποφυγῆς τῶν αἰσθητῶν, καὶ τὸ φυγεῖν τὴν τῶν ἀμελεστέρων συνοίκησιν, καὶ τοῦ μὴ κρίνειν, καὶ ταπεινώσεως, καὶ τῆς τῶν ἐναρέτων συναναστροφῆς καὶ ὑπακοῆς, τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργασώμεθα. μὴ κρύπτοντες τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ ἐν ἡμῖν πάθη. πᾶν γὰρ κρυπτὸν, φαῦλον, τὸ δὲ φανερούμενον, φῶς ἐστιν. οὐ γὰρ γεννᾷ ὄφις ἐν ἡλίῳ, ἀλλ' ἐν φωλεοῖς. οὐδὲ σπόρος αὐξάνει ὑπὲρ γῆν κείμενος, ἀλλ' ὑπὸ γῆν κρυπτόμενος. οὕτω καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοὶ μὴ δημοσιευόμενοι, καρποφοροῦσιν εἰς φθοράν. καὶ οἱ ἀγαθοὶ, εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν. χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα. ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

TOY

los incurrunt, cor etiam mouent, & per hæc ipsi animæ, eorum quæ sensui arrident, memoria quasi refricatur. Nobis ergo in id incumbendum, ut mentem nostram à recordatione eorum quæ sensum suauiter afficiunt abstrahamus, quo leuibus alis sublata intellectualem illum solem attingat, inaccessa'que eius & immensa pulchritudine illustretur. Mens enim nostra eorum quæ sensui arrident recordatione hebetatur, atque ad ea à contemplatione ac fruitione pulchritudinis illius intellectualis abstrahitur, rapitur'que. Nemo etiam duobus dominis seruire potest. Consuetudine, perseuerantia atque conatu homines quamlibet artem assequuntur. Itaque & nos conatu ex charitate fluente, ac precatione humili à uoluptatibus declinantes, improborum commertia uitantes, non temere iudicantes, bonis humiliter conuersantes, iisque obedientes, nostram salutem perficiamus: cogitationes nostras minimè celantes, eos'que qui in nobis sunt affectus. Omne enim quod celatur, malum est: quòd autem manifestatur, id lux est. Neque serpens in sole parit, sed in latebris, neque semen quoad supra terram iacet, crescit. sed subter terram absconditum: sic etiam prauæ cogitationes, quæ non publicantur, fructificant ad interitum, bonæ uerò ad uitam æternam, cuius nos contingat participes omnes fieri gratia Domini nostri Iesu Christi, quo cum Patri simul & Spiritui sancto gloria, nunc, & semper, & in secula sæculorum. Amen.

IOAN-

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ἸΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ λόγος περὶ συνθέτου φύσεως κατὰ Ἀκεφάλων.

Μία φύσις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων γίνεται, ὅταν ἑνουμένων φύσεων ἕτερόν τι παρὰ τὰς ἑνωθείσας φύσεις ἀποτελεσθῇ. καὶ τὸ ἀποτελούμενον δὲ οὔτε τὸ κύριον ἐστὶν, οὔτε λέγεται, οὔτε τοῦτο, ἀλλ' ἕτερον. οἷον, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων πυρὸς λέγω καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ γῆς, συνίσταται σῶμα, ἑνουμένων τῶν τεσσάρων καὶ συγκιρνομένων. καὶ τὸ ἀποτελούμενον σῶμα, οὔτε πῦρ ἐστιν οὔτε λέγεται. οὔτε ἀὴρ, οὔτε ὕδωρ, οὔτε γῆ, ἀλλ' ἐκ τούτων ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα, ὁμοίως καὶ ἐκ ἵππου καὶ ὄνου γίνεται ἡμίονος. καὶ οὔτε ἵππος ἐστὶν οὔτε ὄνος, οὔτε λέγεται. ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ θεότητος ὢν καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν θεότητι ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητι. καὶ θεός ἐστι καὶ λέγεται τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ ὅλος θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος. ὅπερ ἐπὶ τῆς συνθέτου φύσεως οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. οὐ γὰρ ὅλον τὸ σῶμα πῦρ ἐστὶν, οὐδ' ὅλον ἀήρ. ὁμοίως οὔτε γῆ οὔτε ὕδωρ, οὔτε ὅλη ἡ ἡμίονος ἵππος ἐστὶν, οὐδὲ ὅλη ὄνος, οὐδὲ τέλειος ἵππος, οὐδὲ τέλειος ὄνος. ὁ δὲ Χριστὸς ὡς εἴπομεν τέλειος ἐστὶν θεὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, καὶ ὅλος θεὸς, καὶ ὅλος ἄνθρωπος. διὸ οὐ μία ἐστὶ σύνθετος φύσις, ἀλλὰ μία ὑπόστασις ἐν δυσὶ φύσεσι γνωριζομένη, καὶ δύο φύσεις ἐν μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει. ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς αἱρετικοὺς ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν λέγοντες, ποίων φύσεων λέγετε, ἐροῦσιν οἷς ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. εἶτα εἴπωμεν, καὶ πῶς ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι, λέγοντες δὲ τὸν Χριστὸν, οὐ λέγετε αὐτὸν ἐν δύο φύσεσιν. οὐ γὰρ δύνανται εἰπεῖν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι. πάλιν ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς, μία φύσις σύνθετος ἐστὶν τοῦ Χριστοῦ, ἢ δύο. καὶ ἐροῦσι μία σύνθετος. εἶτα λέγομεν τὸ ἁπλοῦς καὶ τὸ σύνθετον, ὁμοούσιον ἐστί; καὶ οὐ δύνανται εἰπεῖν ὅτι ὁμοούσια ἐστὶ τὸ ἁπλοῦν καὶ τὸ σύνθετον. εἶτα λέγομεν. ἐὰν οὖν συνθέτου φύσεως. ἐστὶν ὁ Χριστὸς

IOAN. DAMASCENI DE NATVRA COMPOSITA CONTRA ACEPHALOS HAERETICOS, SERMO.

Ex diuersis inter se naturis unam cõstitui tunc dicimus, quando unitæ naturæ aliud quoddam efficiunt, quod propriè nec est, nec dicitur id ipsum ex quo compositum est, sed diuersum quiddam. Exempli gratia, ex quatuor elementis, ignem dico, aërem, aquam & terram, inter se unitis & commistis constituitur corpus: quod tamen ignis non est, nec dicitur, nec aër, nec aqua, nec terra: sed ex his licet constet, aliud tamen quiddam est, prꝫter ista. Similiter quoque ex equo & asino nascitur mulus, qui tamen nec equus, nec asinus est, neque dicitur: sed diuersum quiddam ab istis. Dominus uerò noster Iesus Christus constans ex diuinitate & humanitate, imò qui constat in diuinitate & humanitate, Deus perfectus est & dicitur, perfectus item homo: atque totus Deus est, totus itẽ homo. id quod de composita aliqua natura dicere non possumus. Neque enim totum corpus est ignis, nec totũ aër, nec totum aqua, nec totum terra: nec totus mulus est equus, nec totus asinus: neque perfectus est equus, neque perfectus asinus. Christus uerò, ut diximus, perfectus est Deus & perfectus homo: totus item Deus, & totus homo. Ideoq; non est una natura composita: sed una persona in duabus naturis agnoscitur, duæq; naturæ in una composita persona. Interrogemus itaque hꝫreticos ex duab. naturis Christum conflatum dicentes, ex quibus nam naturis dicant? Respondebunt utiq;, ex diuinitate & humanitate. Tũc dicamus, quare ergo illum non etiam in duabus naturis agnoscitis, diuinitate scilicet, & humanitate? non possunt enim non fateri Christi diuinitatem & humanitatem. Iterum quꝫramus ex ipsis, num una sit natura composita, an sint duæ naturæ. Et respondentes unam compositam esse naturam, interrogemus, nũ simplex & compositũ sint coëssentialia seu eiusdẽ substantiæ: quod affirmare non audebũt. Ergo sic inferamus. Si Christus

μιᾶς ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος τῷ πατρί. ὁ γὰρ πατὴρ, οὐκ ἔστιν συνθέτου φύσεως ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἁπλῆς. ἀλλ' οὐδὲ τῇ μητρὶ ἐστὶν ὁμοούσιος. οὐδὲ γὰρ ἡ μήτηρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἐστὶν συντεθειμένη. ἡμεῖς δὲ τὸν Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν ἐν δυσὶ φύσεσι λέγοντες, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι. κατὰ μὲν τὴν θεότητα, φαμὲν αὐτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρί. κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα τῇ μητρὶ ὁμοούσιον, καὶ οὔτε διαιροῦμεν αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν λέγοντες. οὔτε συγχέομεν δύο φύσεις ἡνωμένας ὁμολογοῦντες. καὶ πάλιν λέγομεν οὕτως. εἰ μία φύσις τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. μία δὲ φύσις τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ, μία φύσις ἔσται τοῦ πατρὸς καὶ τῆς σαρκός. καὶ πάλιν πῶς ὁμολογεῖτε τὴν τῶν φύσεων διαφοράν. ἡ γὰρ διαφορὰ τοὐλάχιστον δύο εἰσάγει τὰ διαφέροντα, ἢ φύσεις ἢ ὑποστάσεις, ἢ μίαν ὑπόστασιν ἀλλοιουμένην καὶ μεταβαλλομένην κατὰ τὸ χωριστὸν συμβεβηκός, ὅτι μὲν οὐχ ὑποστάσεων διαφορὰν λέγετε; δῆλον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ συμβεβηκότος, καὶ τοῦτο δῆλον. οὐ γὰρ ποτὲ μὲν λέγετε αὐτὸν ἀθάνατον, ποτὲ δὲ θνητὸν ἐξ ἀθανασίας τραπέντα εἰς θνητότητα. ὥσπερ ἡμεῖς ἐκ νόσου εἰς ὑγείαν. λείπεται οὖν τῶν φύσεων λέγειν ἡμᾶς τὴν διαφορὰν ὡς καὶ ὁμολογεῖτε, καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν ὁμολογοῦντας. πρῶτον τὰς φύσεις ὁμολογεῖν ὧν ἐστὶν ἡ διαφορά. τῶν γὰρ οὐσιῶν μὴ οὐσῶν, οὐδὲ αἱ οὐσιώδεις ἔσονται διαφοραί. εἰ δὲ μία φύσις ἐστὶν ὥσπερ καὶ μία ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ. διὰ τί φύσεων διαφορὰν λέγοντες οὐ λέγετε καὶ ὑποστάσεων διαφορὰν ἐπ' αὐτοῦ. διὰ τί δὲ ἐκ φύσεων λέγοντες δύο τὸν Χριστὸν, οὐ φατὲ αὐτὸν καὶ ἐκ δύο ὑποστάσεων. εἰ μιᾶς συνθέτου φύσεως ὁ Χριστὸς ἐστὶν, οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος τῷ πατρί. ἁπλῆς γὰρ φύσεως ὁ πατὴρ, τὸ δὲ ἁπλοῦν καὶ τὸ σύνθετον οὐχ ὁμοούσια. εἰ κατὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ὁμοούσιος ἐστὶν τῷ πατρί. καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν ὁ Χριστὸς μιᾶς οὐσίας ἔσται ὁ πατὴρ καὶ ἡμεῖς. εἰ ὁμοφυὴς τῷ πατρὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁμοούσιος ἁπλῆς ὄντι φύσεως ἔχει δὲ καὶ σύνθετον φύσιν ὁ Χριστός. δύο ἕξει φύσεις, μίαν ἁπλῆν, καὶ μίαν σύνθετον. εἰ ταὐτὸν φύσις καὶ ὑπόστασις καθ' ὑμᾶς,

est unius compositæ naturæ ex diuinitate & humanitate conflatæ, non est patri coëssentialis. Pater enim non est naturæ compositæ ex diuinitate & humanitate, uerum simplicis. Sed neque matri suæ est coëssentialis, quæ & ipsa nō est ex diuinitate & humanitate conflata. Nos uerò qui Christum unam personam in duabus naturis, diuina scilicet, & humana fatemur: secundùm diuinitatem quidē patri coëssentialem, secundùm humanitatē uerò matri coëssentialem facimus: neque diuidimus eum: cùm unam personam asseramus: neque insuper confundimus naturas, quas unitas fatemur. Rursus sic dicimus. Si una est natura diuinitatis in Christo & carnis, una item est natura Patris & Christi: sequitur, unam esse naturam patris & carnis. Item. Quomodo naturarum differentiam confitemini, cum differentia duas ad minimum res inter se discrepantes inducat, siue naturas, siue personas: aut unam quidem personam, mutabilem tamen, secundùm accidens separabile? Quod autem non personarum differentiam dicatis in Christo, manifestū est: quodque non de accidente separabili intelligatis, patet & illud: Neque enim illum nunc immortalem, nunc mortalem ex immortali in mortalem conuersum dicitis, ueluti nos mutamur, dum ægroti conualescimus. Restat ergo ut differētiam naturarum dicatis, quod & uos fatemini. Constituamus ergò primùm naturas ipsas, in quas cadunt differentiæ. Rerum enim earum quæ non existunt, nullæ sunt substantiales differentiæ. Itaque si una est in Christo, ut persona, ita etiam natura: quare non etiam, cum naturarum differentiam faciatis, personarum differentiam in illo esse dicitis? Quare item ex duabus naturis Christum conflatū, & nō etiam ex duabus personis dicitis? Si unius compositæ naturæ est Christus, non est Patri coëssentialis. Pater enim est naturæ simplicis. Simplex autem & compositum non sunt coëssentialia. Si secundùm unam & eandem essentiam patri simul & nobis coëssentialis est: & nos patri coëssentiales erimus. Si eiusdem naturæ & essentiæ cum Patre, qui simplicem habet naturam, est Christus, quem compositam habere naturam dicitis: duplicem utique habebit naturam, illam simplicem, alterā compositam. Si unum & idem est, ut uobis placet, natura & persona

sequetur,

ὑμᾶς, ἢ τριῶν οὐσῶν ὑποστάσεων τῆς ἁγίας θεότητος, τρεῖς ἔσονται αὐτῆς καὶ φύσεις, ἢ μιᾶς οὔσης φύσεως, μία ἔσται καὶ ἡ ὑπόστασις. ἢ ἑτέραν τὴν κοινὴν φύσιν φατὲ, καὶ ἑτέραν τὴν ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένην. ἣν καὶ μερικὴν ὀνομάζεται, οὐ μόνον τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔχειν ἀναγκασθήσεσθε δύο φύσεις ὁμολογεῖν. μίαν κοινὴν καὶ μίαν σύνθετον. εἰ ἄκτιστος καὶ ἄναρχος ἡ θεότης. κτιστὴ δὲ καὶ ἠργμένη ἡ ἀνθρωπότης, πῶς τὸ ἄναρχον καὶ τὸ ἠργμένον μιᾶς ἔσται φύσεως; ἐπειδὴ δὲ προφέρουσιν ἡμῖν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου τοῦ ἁγιωτάτου τὴν χρῆσιν τὴν λέγουσαν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην. φαμὲν. τὴν ἴσον δύνειν τῷ καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ῥητὸν τὸ φάσκον, ὧν τὸ μὲν ἐθέωσε τὸ δὲ ἐθεώθη. ὥσπερ γὰρ τὸ πυρούμενον, οὐ μεταβολὴν δηλοῖ τοῦ πυρουμένου, ἀλλ' ἕνωσιν τὴν πρὸς τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἡ θέωσις. ἕνωσιν δηλοῖ πρὸς τὴν θεότητα, καὶ ἡ σάρκωσις ἕνωσιν πρὸς σάρκα, μίαν οὖν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου γινώσκομεν. τουτέστιν τῆς θεότητος αὐτοῦ σεσαρκωμένην. τουτέστιν ἡνωμένην σαρκὶ, καὶ μίαν φύσιν τῆς σαρκὸς τοῦ λόγου τεθεωμένην, τουτέστιν ἡνωμένην θεότητι. ὥστε δύο εἰσὶ φύσεις ἡνωμέναι ἀλλήλαις. εἰ μὲν γὰρ εἶπε μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, ἀναντιρρήτως μίαν ἐδήλου φύσιν τὸ συναμφότερον. εἰπὼν δὲ μίαν τοῦ λόγου φύσιν, καὶ προσθεὶς τὸ σεσαρκωμένην. διὰ τὸ εἰπεῖν σεσαρκωμένην, ἐδήλωσε τῆς σαρκὸς τὴν οὐσίαν. καθὼς καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἑρμηνεύων ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ φησιν. εἰ μὲν γὰρ εἰπόντες μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσιγήκαμεν, μὴ ἐπενεγκόντες δὲ τὸ σεσαρκωμένην, ἦν αὐτοῖς ἄρα καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος πρὸς ποιουμένοις ἐρωτᾶν. εἰ μία φύσις τὸ ὅλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι. ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ σεσαρκωμένην εἰσενέχθη τῆς σαρκὸς ἡ δήλωσις, παυσάσθωσαν καλαμίνην ῥάβδον ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες. ἰδοὺ σαφῶς ἀνεῖλε τὸ μίαν φύσιν λέγειν τὸ ὅλον, τουτέστιν τὸ συναμφότερον. καὶ διὰ τοῦ σεσαρκωμένην ἔφησεν εἰσενηνέχθαι τῆς σαρκὸς τὴν δήλωσιν. ἔχομεν οὖν τὴν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ διὰ τοῦ σεσαρκωμένην ἔχομεν τὴν σάρκα, ἡ δὲ σὰρξ οὐκ ἀνούσιος, ἡ φύσις οὖν τοῦ λόγου καὶ ἡ ἐνούσιος σὰρξ, δύο οὐσίαι ἔσονται. διὰ τί δὲ φύσιν θεότητος καὶ φύσιν σαρ-

ſequetur, uel tres eſſe in ſacra deitate, ut perſonas, ita & naturas: uel ut una natura, ſic unam perſonam: uel aliam quidem naturam commmunem trib. perſonis, aliam uerò particularem, quę in Indiuiduo, id eſt, in ſingulis perſonis conſideretur. Atque ita non ſolum Chriſtum, ſed & Patrem & Spiritũ ſanctum duas habere naturas, unam ſcilicet, communem, aliam compoſitam, ſtatuere conuincemini. Si diuina natura increata eſt, & principio caret, humana uerò & creata eſt, & initium habet: quomodo eiuſdem erũt naturæ. Quia uerò nobis ſanctos Athanaſium & Cyrillum opponunt, qui dixerint, unam eſſe uerbi Dei naturam incarnatam: reſpõdemus, ſimilem eſſe loquutionem cum illa Gregorij Theologi dicentis: quorum hoc quidem deificat, illud uerò deificatum eſt. Quemadmodum enim incendere non ſignificat mutationem materiæ quæ incenditur, ſed eiuſdem cum igne unionem: ſic & Deificatio ſignificat carnis unionem cum deitate, & incarnatio ſignificat deitatis unionem cum carne. Vnam igitur naturam uerbi Dei agnoſcimus, id eſt, diuinitatis ipſius, eamq́ incarnatam, id eſt, cum carne unitam, & unam naturam carnis uerbi Dei deificatam, id eſt, cũ deitate unitam. Duæ ergo ſunt naturæ ſibi inuicem unitæ. Nam eò ipſo quòd dixit unam eſſe naturam uerbi Dei incarnatam, utramq́ naturam ſimul notauit, unam uerbi, alteram carnis. Veluti ipſe ſeipſum explicatis in epiſtola ſecunda ad ſui ſtimulatorem inquit. Si diceremus unam naturam eſſe uerbi Dei, ac exinde tacentes non adderemus Incarnatã, fuerit forſitan illis non inſuaſibilis ſermo ſimulantib. interrogare, quomodo perfectum ſit in humanitate, ſi totum una tãtum ſit natura? Nunc uerò cum incarnationis uocem adhibemus, ipſam carnam manifeſtè indicamus. Deſinant ergo tandem ſeſe tandem baculo arundineo ſuſtentare. Ecce enim manifeſtè reijcit eos, qui totum, id eſt, ut utrumq́ unam *Lib. de Orth. fide 3. cap. 11.*
naturam dicũt, ideoq́ adiecit incarnationis uocẽ, qua carnẽ manifeſtè innueret. Habemus igitur unam naturam uerbi ſcilicet Dei, & per incarnationẽ habem9 etiam carnem, quæ & ipſa eſt natura. Itaque natura uerbi & natura carnis duæ ſunt, ſiue naturæ, ſiue ſubſtantiæ. Et quare uerò naturam cùm diuinitatis,

σαρκὸς ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦντες, καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λέγοντες δύο φύσεις οὐ λέγετε· ἐκεῖ φοβούμενοι φόβον, οὗ οὐδεὶς φόβος. καὶ φασὶν· ὁ ἀριθμὸς ἀρχὴ ἐστὶ διαιρέσεως, καὶ τὴν διαίρεσιν φεύγοντες, οὐ φαμὲν δύο τοῦ Χριστοῦ τὰς φύσεις, πρὸς οὓς λέγομεν. ὁ πᾶς ἀριθμὸς ποσότητος τῶν ἀριθμουμένων ἐστὶ σημαντικὸς, οὐ τῆς σχέσεως. τρεῖς γὰρ ἀνθρώπους λέγοντες, οὐ τρεῖς φύσεις διῃρημένας σημαίνομεν. καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἐπὶ τῆς θεότητος λέγοντες, οὐ διῃρημένας ταύτας ὁμολογοῦμεν. οὕτω καὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ φάσκοντες, καὶ τὸν ἀριθμὸν σημαίνοντες, οὐ προσιέμεθα τὴν διαίρεσιν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἀδιαιρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἥνωνται, ἀδιαιρέτως μὲν, διὰ τὸ μοναδικὸν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις ἀσύγχυτον περιχώρησιν. ἀσυγχύτως δὲ, διὰ τὴν ὑποστατικὴν διαφορὰν, ἤτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον. τὸ ἀγέννητον φημὶ καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτόν. καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποστάσεων οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεως αἱ δύο φύσεις ἀδιαιρέτως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως ἥνωνται. ἀδιαιρέτως μὲν διά τε τὸ μοναδικὸν τῆς ὑποστάσεως καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν φύσεων ἀσύγχυτον περιχώρησιν. ἀσυγχύτως δὲ, διὰ τὴν οὐσιώδη διαφορὰν, τὸ κτιστὸν λέγω καὶ τὸ ἄκτιστον. καὶ τὸ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ περιγραπτὸν καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φύσεων οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν. ἐπειδὴ δὲ ἀπορεῖν δοκοῦσιν ἡμῖν ἀβέβαια λαλοῦντες, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία ἀνυπόστατος, οὐδὲ φύσις ἀπρόσωπος. δύο οὐσίας καὶ φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης δύο ἐρεῖναι ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα. φαμὲν ὅτι οὐσία μὲν ἀνυπόστατος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ φύσις ἀπρόσωπος. ἐν γὰρ ταῖς ὑποστάσεσί τε καὶ προσώποις ἡ φύσις θεωρεῖται, οὐ μὴν οὐδὲ ἡ οὐσία ὑπόστασίς ἐστιν, οὐδὲ ἡ φύσις πρόσωπον. εἰ γὰρ ἡ οὐσία ὑπόστασίς ἐστιν καὶ ἡ φύσις πρόσωπον, ἀνάγκη ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας θεότητος ἢ μίαν λέγοντας οὐσίαν καὶ μίαν φύσιν ὁμολογεῖν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον, ἢ τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογοῦντας καὶ πρόσωπα, τρεῖς ὁμολογεῖν οὐσίας καὶ φύσεις. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν ὁμολογεῖν, ἢ ἀπείρους λέγειν οὐσίας, ὥσ-

περ

tum carnis in Christo confitentes, atq; aliud & aliud esse dicentes, duas in illo naturas non fatemini, timentes ubi non est timor? Dicunt Cum numerus sit diuisionis principium, ideoq; diuisionem fugientes non dicimus duas in Christo naturas. Quibus ita respondemus. Omnis numerus eorum, quæ numerantur non σχέσιν, id est, habitudinem quandam, sed quantitatem significat. Nam cùm tres homines nominamus, non tres naturas diuisas significamus: cumq; in diuinitate tres esse personas dicimus, non diuisas esse uolumus. Sic etiam cùm duas in Christo naturas dicimus, numerum significamus, non tamen diuisionem inducimus. Quemadmodum enim in sancta trinitate tres personæ inseparabiliter simul & inconfusibiliter uniuntur (inseparabiliter quidem propter naturæ unitatem, ac quod in se inuicem, sine tamen commistione immaneāt: Inconfusibiliter uerò propter personalem differentiam, siue existentiæ modum. Ingenitum esse dico, ac genitum & procedere) atq; personarum numerus naturam non separat. Sic etiam se res habet in uerbi Dei incarnatione, in qua duæ naturæ inseparabiliter simul & inconfusibiliter unitæ sunt. Inseparabiliter quidem propter personę unitatem, ac in se inuicem sine commistione cōmeationem: Inconfusibiliter uero propter substantialem differentiam, creatum esse dico & increatum, mortale & immortale, circumscriptum & immensum, & quæ sunt huius generis. Neq; tamen numerus naturas à se inuicem separat. Sed quoniam adhuc dubitare uidentur, infirma quædam nobis obloquentes, quod nulla sit substantia sine hypostasi, nulla item natura sine persona: ideoque duas in Christo naturas statuentes, necessariò duas etiam statuere hypostases seu personas: respondemus. Nullam quidem esse substantiam, sine hypostasi, nec naturam sine persona. natura enim & substantia in hypostasibus & personis considerant. Verumtamen nec substātia ipsa est hypostasis, nec natura est persona. Alioquin in sancta trinitate ut unam naturā confitemur, sic & unam personam, uel ut tres personas, ita & tres naturas fateri necesse esset. Similiter & in natura humana fateri cogeremur unā personam & una est natura, uel ut sunt personæ infinitæ, sic

& infini

πρὸ τῆς ὑποστάσεως. ἀλλὰ ἐκ τῶν δύο φύσεων λέγοντας τὸν Χριστὸν, ἐκ δύο αὐτὸν ὁμολογεῖν ὑποστάσεων. φαμὲν οὖν ὅτι ἐν ὑποστάσει μὲν ἡ οὐσία θεωρεῖται, διὸ καὶ ἐνυπόστατόν ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὑπόστασις. οὐκ ἀνάγκη τοίνυν τὸ ἐνυπόστατον ὑπόστασιν λέγεσθαι. διττῶς γὰρ ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἐνυπόστατον λέγεται. ἡ μὲν γὰρ ὑπόστασις ποτὲ μὲν τὴν ἁπλῶς ὕπαρξιν δηλοῖ, καθὸ σημαινόμενον, οὐ μόνον τὴν ἁπλῶς οὐσίαν σημαίνει, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκός. ποτὲ δὲ τὸ ἄτομον, ἤτοι τὸ πρόσωπον, ἥτις καθ' αὑτὸ λέγεται ὑπόστασις, ἥτις δηλοῖ Πέτρον Παῦλον, τόνδε τὸν ἵππον καὶ τὰ τοιαῦτα. τὸ δὲ ἐνυπόστατον, ποτὲ μὲν τὴν οὐσίαν σημαίνει ὡς ἐν ὑποστάσει θεωρουμένην, καὶ αὐθύπαρκτον οὖσαν. ποτὲ δὲ ἕκαστον τῶν εἰς σύνθεσιν μιᾶς ὑποστάσεως συντρεχόντων, ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἔχει καὶ σώματος. καὶ ἡ θεότης τοίνυν καὶ ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ἐνυπόστατός ἐστιν. ἔχει γὰρ ἑκατέρα κοινὴν τὴν μίαν σύνθετον αὐτοῦ ὑπόστασιν, ἡ μὲν θεότης προαιωνίως καὶ ἀϊδίως. ἡ δὲ ἔμψυχος σὰρξ καὶ νοερὰ, ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ὑπ' αὐτῆς προσληφθεῖσα καὶ ἐν αὐτῇ ὑπάρξασα· καὶ αὐτὴν ἐσχηκυῖαν ὑπόστασιν. ἔτι φασὶν ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες τῷ ὑποδείγματι τοῦ ἀνθρώπου ἐχρήσαντο ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου. μία δὲ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν, μία τοίνυν καὶ τοῦ Χριστοῦ ἔσται φύσις. ἀκουσάτωσαν τοίνυν· τὸ τῆς φύσεως ὄνομα, τάττεται καὶ ἐπὶ τοῦ εἴδους· πάντες μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγονται μιᾶς φύσεως εἶναι ὡς ὑφ' ἓν εἶδος ταττόμενοι τὸ τῆς ἀνθρωπότητος, μιᾶς δὲ φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ἀόρατος ψυχὴ τῷ ὁρατῷ σώματι ὁμοούσιος. ὅταν μὲν οὖν ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνηται, ὁμοούσιοι λέγονται ὡς ὑφ' ἓν εἶδος τελοῦντες καὶ ὡς ἅπαντες ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συντεθειμένοι. καὶ ὡς ἅπαντες ἐκ δύο διαφερόντες φύσεις. ὅταν δὲ φυσιολογεῖται ὁ ἄνθρωπος, δύο φύσεις ἐπ' αὐτοῦ θεωροῦνται, ψυχῆς δὲ λέγω καὶ σώματος ἐν μιᾷ συντεθειμένων ὑποστάσει. ἐν γὰρ τῇ συγκρίσει τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς μίαν ἀμφοτέρων φύσιν εἰπεῖν, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ εἶδος οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ πολλοὶ Χριστοὶ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συντεθειμένοι. ἵνα πάντες ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ταττόμενοι, μιᾶς λεχθῶσι φύσεως. ἀλλ' εἷς ἐ-

σι Χρι-

& infinitas naturas. Sic etiam necesse esset, cum Christum ex duabus naturis constare dicimus, fateri simul & ex duabus personis. Dicimus igitur substantiam considerari in hypostasi atque existens quoddam esse, sed non idem esse quod est hypostasis. Ideoque non necesse, id quod reuera existit hypostasim seu suppositũ esse. Bifariam enim dicitur cum hypostasis, tum id quod reuera existit. Aliquando enim hypostasis simplicem existentiam significat, quo significato non tam essentiam, quam accidentia comprehendit. Aliquando uerò significat indiuiduum seu personam, idque propriè hypostasis dicitur, ut Petrus, Paulus, hic equus, & similia. Enypostatum uerò, id est, quod reuera existit, aliquando essentiam significat, ut in hypostasi consideratam, ac per se existentem: aliquãdo uerò singula eorum quæ ad constitutionem unius alicuius hypostasis concurrunt, ut se res habet in anima & corpore. Diuinitas igitur & humanitas in Christo unaquæque reuera existit, quæque enim per se hypostasis una est, diuinitas quidem æterna ante secula: caro uerò animata, intellectualis, nouissimis temporibus à diuinitate assũpta & in ipsa subsistẽs. Aiunt præterea Sanctos patres in hoc Christi mysterio explicando hominis similitudine usos esse. ut ergo una sit hominum natura, sic & Christi unam fore. Verùm rem ita percipiant. Nomẽ naturæ ordinatur sub specie. Omnes enim homines dicuntur unius esse naturæ, ut qui sub una specie, quasi tu dicas hominitate, comprehendantur. Non autem est eiusdem naturę homo, quatenus ex corpore & anima cõstat, nec inuisibilis anima uisibili corpori coëssentialis. Quando itaque homo homini confertur, coëssentiales dicuntur, ut qui unam speciem constituant, omnesque ex anima & corpore differentibus naturis sint compositi. Quando uerò in seipso æstimatur homo, duę in seipso naturæ considerantur, anima scilicet, & corpus, in unam hypostasim compositæ. Quis enim tam rudis, qui dum anima corpori confertur, unam amborum naturam esse dicat? Christi aũt nulla est species. Non enim multi sunt Christi ex humanitate & diuinitate compositi, quos omnes sub una ordinatos specie unius dicamus esse naturæ: sed unus

στι Χριστὸς ἐκ δύο καὶ ἐν δυσὶ γνωριζόμενος φύσεσι. φησὶ γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. φύσεις μὲν γὰρ θεὸς δύο θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα· υἱοὶ δὲ οὐ δύο.

Ἔτι πῶς μία καὶ αὐτὴ φύσις τὰς ἐναντίας ἕξει οὐσιώδεις διαφοράς. εἰ γὰρ τῶν ὑπερουσιωδῶν διαφορῶν ἡ οὐσία ἀνάμοιρος καὶ οὐκ αὐτῶν ἐστι δεκτική. πῶς τῶν οὐσιωδῶν; δῆλον γὰρ ὡς ἀδύνατον ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ τὰς ἐναντίας οὐσιώδεις εὑρεθῆναι διαφοράς. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ οὐσία λογικὴ ἔσται καὶ ἄλογος, ἢ κτιστὴ καὶ ἄκτιστος. ἔτι τὰς οὐσίας αἱ συστατικαὶ τῶν οὐσιῶν διαφοραὶ συνιστῶσι. διὸ καὶ οὐσιώδεις καὶ συστατικαὶ λέγονται, καὶ ἐν ταῖς οὐσίαις ὑφίστανται. εἰ οὖν τὰς συστατικὰς τῶν οὐσιῶν διαφορὰς ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογεῖτε, ἀνάγκη καὶ τὰς οὐσίας ὁμολογεῖν. μάτην γὰρ ἔσονται καὶ μὴ συνιστᾶσαι οὐσίας πόθεν πῶς ἔσονται. ἔτι εἰ μίαν φύσιν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ λέγετε, εἴπατε ἡμῖν ποίᾳ φύσει ὁ Χριστὸς πέπονθεν; τῇ συνθέτῳ δῆλον ἐρεῖτε. μίαν δὲ λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης αὐτῇ καὶ τὸ πάθος προσάψετε. καὶ ἔσται καθ' ὑμᾶς καὶ ἡ θεότης καὶ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ παθητή. ἔτι εἰ μία φύσις σύνθετός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἢ παθητὴ ἔσται μόνον, ἢ ἀπαθὴς μόνον, ἢ παθητὴ καὶ ἀπαθής, καὶ κατ' αὐτὸν παθητὴ καὶ ἀπαθής, ἢ τρεπτή. καὶ ποτὲ μὲν παθητή, ποτὲ δὲ ἀπαθής, ἢ μέρος αὐτῆς παθητὸν καὶ μέρος αὐτῆς ἀπαθές. οἷον οὖν βούλεσθε τῶν ἀσεβῶν ἕλεσθε. εἰ γὰρ παθητὴ μόνον, οὐ θεὸς ὁ Χριστός· εἰ δ' ἀπαθὴς μόνον, οὐκ ἄνθρωπος ὁ Χριστός. εἰ δὲ ποτὲ μὲν παθητή, ποτὲ δὲ ἀπαθής, οὐ φύσει ἔσται παθητή, οὐδὲ φύσει ἀπαθής, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. τὸ γὰρ φύσει πεφυκός, οὐ μεθίσταται. εἰ δὲ καὶ μέρος αὐτῆς παθητόν, καὶ μέρος ἀπαθές, φύσει δὲ ἑκάτερόν ἐστιν τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, οὐ τῆς αὐτῆς ἔσται τὰ μέρη φύσεως. καὶ οὕτω δύο φύσεων ἔσται ὁ Χριστός, ὃς οὐ φύσις ἐστὶν ἀλλ' ὑπόστασις. τὴν γὰρ αὐτὴν φύσιν παθητὴν, ἅμα καὶ ἀπαθῆ εἶναι ἀμήχανον· ἅμα γὰρ τῶν ἐναντίων οὐσιωδῶν διαφορῶν δεκτικὴ εἶναι ἡ μία καὶ αὐτὴ οὐσία οὐ δύναται. ἔτι τοῦτο εἴπατε ἡμῖν, ἔχει θείαν φύσιν ὁ Χριστός; ναὶ ἐρεῖτε πάντως. ἔχει δὲ καὶ ἀνθρωπίνην; καὶ τοῦτο

Christus ex duabus, & in duabus naturis agnoscitur. Inquit enim Gregorius Theologus. Naturæ duæ sunt Deus & homo, præterea anima & corpus: sed non sunt duo filij.

Præterea quomodo una & eadem natura habebit contrarias substantiales differentias? Si enim supersubstantialium differentiarum una & eadem essentia non est capax, quomodo substantialium? Manifestum enim est, fieri non posse ut in una & eadem essentia contrariæ inueniantur substantiales differentiæ. Neque enim una & eadem essentia rationalis erit & irrationalis, creata & increata. Pręterea differentiæ substantiales ipsas substantias constituunt, unde & substantiales & constitutiuæ nuncupantur, atque in ipsis substantijs inhærent. Quod si igitur in Christo constitutiuas substantiarũ differentias confitemini, ipsas etiam substantias confiteri necesse est. Frustra enim essent, si nullas constituerent substantias. Præterea cum unam diuinitatis & humanitatis in Christo naturam dicatis, in qua nam quæso natura passus sit, nobis indicate. Composita in natura utique respondebitis: sed cum unam esse statuatis, eidem & passionem attribuetis, sic diuinitas & humanitas Christi, ex uestra sententia, passibilis erit. Præterea, si una natura composita est in Christo, aut passibilis tantum erit, aut impassibilis tantum, aut passibilis & impassibilis simul, ut unũ & idem sit passibile & impassibile, aut ut sit mutabilis, nunc scilicet passibilis, nunc impassibilis: aut denique pars eius passibilis, pars impassibilis. Quam nam igitur ex his impijs sententijs uobis eligetis. Quòd si passibilis solum, non erit Deus Christus: si impassibilis tantum, non erit homo: sin autem nũc passibilis, nunc impassibilis, non erit naturâ talis, sed per accidens. Quod enim naturâ tale quiddam est, non mutatur. Si denique pars eius passibilis & altera pars impassibilis est, atque utraque pars naturâ talis est, non erunt hæ partes eiusdem naturæ, sicque duarum naturarum erit Christus, qui tamen non est natura, sed persona. Vnam enim & eandem naturam passibilem simul & impassibilem esse, imposibile est. nec fieri potest, ut una, ut una & eadem essentia contrariarum differentiarum substantialium sit capax. Præterea & hoc dicite nobis, num Christus habeat diuinam naturam? habere utique respondebitis. Habet'ne etiam & humanam? & hoc

καὶ τοῦτο οὖν ὁμολογήσετε, εἰ δὲ μὴ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἀσεβεῖν βουληθεῖτε. φύσις οὖν θεία καὶ φύσις ἀνθρωπίνη, μία φύσις ἢ δύο. ἀλλ' εἰ μὲν μίαν εἴπητε, ἔσται ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁμοούσιος. εἰ δὲ δύο καὶ οὐ μία, τί μὴ τὸν τῦφον σὺν τῷ τούτου γεννήτορι διαβόλῳ φημὶ μακρὰν ἀπορρίψαντες, μεθ' ἡμῶν ἕνα Χριστὸν ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον, μίαν ὑπόστασιν ἐκ δύο φύσεων. καὶ δύο φύσεις, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι, μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁμολογήσητε. εἰ μὲν γὰρ οὐδέποτε δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖτε, τί μάτην μιᾶς αὐτὸν φύσεως μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγετε. εἰ δὲ πρὸ τῆς ἑνώσεως δύο φύσεων αὐτὸν φάσκοντες μιᾶς ὁμολογεῖτε μετὰ τὴν ἕνωσιν. ἄντικρυς ἀπομάχεσθε τῇ ἀληθείᾳ. πρὸ μὲν τῆς ἑνώσεως ἤτοι τῆς θείας σαρκώσεως, μιᾶς φύσεως ἁπλῆς ἤτοι τῆς θείας μία τελῶν ὑπόστασις, οὐδὲ Χριστὸς ἦν οὐδ' ὠνομάζετο. εἰ μὴ προφητικῷ λόγῳ τὸ μέλλον προεκηρύττετο, ἢ τοίνυν παντελῶς τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἀναιρήσητε, ἢ διφυᾶ πρὸ τῆς ἐκ παρθένου λέξετε τὸν Χριστὸν σαρκώσεως, μὴ διδόναι αὐτῷ τὰς κυρίως οὔσας αὐτοῦ δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀνεχόμενοι. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω φρονοῦμεν, οὐδ' αὕτη μερὶς τοῦ Ἰακώβ. ἀλλ' ἐν τοῖς ὅροις τῆς εὐσεβείας, ἱστάμενοι φαμὲν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, μίαν ὑπόστασιν σύνθετον. αὕτη γὰρ ἡ προαιώνιος τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασις. σκηνώσασα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου ἐν αὐτῇ ὑπεστήσατο σάρκα ἔμψυχον, λογικήν. αὕτη χρηματίσασα τῇ ἐμψύχῳ καὶ λογικῇ σαρκὶ ὑπόστασις. καὶ γέγονεν ἐκ τελείας θεότητος καὶ τελείας ἀνθρωπότητος, εἷς Χριστὸς, εἷς υἱὸς. ὁ αὐτὸς θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου εἷς κύριος ὁ αὐτὸς θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος. ὅλος θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος ἀσυγχύτως ἑνωθεισῶν τῶν φύσεων, ἀλλήλαις καὶ ἀτρέπτως, καὶ ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως μέν. φυλάττει γὰρ ἑκάστη φύσις τὴν ἑαυτῆς διαφορὰν, τὸ ἄκτιστον ἡ θεότης τὸ κτιστὸν ἡ ἀνθρωπότης. τὸ ἀπαθὲς, ἡ θεότης, τὸ παθητὸν ἡ ἀνθρωπότης, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἀτρέπτως δὲ, ὅτι μεμένηκεν ἑκάστη φύσις ἀναλλοίωτος. οὐ τραπεῖσα εἰς τὴν ἑτέραν, οὐδὲ μία σύνθετος χρηματίσασα φύσις. ἀλλὰ δύο ὑπάρχουσαι καὶ διαιωνίζουσαι. ἀδιαιρέτως δὲ ὅτι ἥνωνται ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν, μίαν ἔχουσαι ὑπόστασιν, τὴν προαιώνιον μὲν, ἀσώματον καὶ ἁπλῆν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν

& hoc fatebimini, nisi abiecto omni pudore palàm impij esse uelitis. Itaque natura diuina & humana una'ue est natura an duæ? Si unam dixeritis, Pater nobis erit coëssentialis. Quod si duas & non unã tantum, quid non hac tandem uestra superbia una cùm eius parente, diabolo inquam, procul abiecta nobiscum unum Christum, unum Filium, unum Dominum, unam personam ex duabus naturis, & duas naturas ac in duabus naturis etiam post unionem confitemini? Quid illum unius esse naturæ post unionem frustra contendiris? Si enim illum ante unionem duarum naturarum fuisse conceditis, ac post unionem unius tantum naturæ esse contenditis, palàm ueritati repugnatis. Ante unionem enim siue diuinam incarnationem unius simplicis erat naturæ scilicet diuinæ, quæ unam perficiebat hypostasim, neque tum Christus erat, neque nominabatur, nisi Prophetico sermone id, quod futurum erat prænunciabatur. Siue igitur duas in Christo naturas omnino tollatis, siue illum duplicis naturæ fuisse antequam ex uirgine carnem assumeret dicatis, neutiquam tamen illi duas proprias dari sustinetis. Nos uerò non ita sentimus, nec ipsa hæreditas Iacob. Sed intra pietatis limites consistentes dicimus ex diuinitate & humanitate unam personã compositam esse. Ipsa enim sempiterna uerbi Dei hypostasis commorata est in utero sanctæ ac semper uirginis, in ea sibi in unitatem personæ assumpsit carnem animatam, rationalem, cùm qua una hypostasis ac persona esset: sic ex perfecta deitate, & ex perfecta humanitate factus est unus Christus, unus Filius Dei & hominis, idem ipse Deus perfectus & homo perfectus, totus Deus, totus homo, naturis inter se unitis inconfusè, inconuertibiliter ac inseparabiliter. Inconfusè quidem, quia quæque natura suam propriam differentiam retinet, diuinitas, increatum, impassibile esse: humanitas creatum, passibile esse, & quæ sunt huiusmodi. Inconuertibiliter uerò, quia quæque natura inalterabilis permansit, non conuersa in alterã, neque una composita natura inde conflata, sed duæ uere sunt, perpetuoque manebunt naturæ. Inseparabiliter denique, quia hypostaticè sibi inuicem sunt unitæ, unã habentes hypostasim, quæ cùm fuerit æterna, incorporea ac simplex, nouissimis tem-

χρόναν ἐκ τῆς ἁγίας, ἀεὶ παρθένου σωματωθεῖσαν ἀμεταβλήτως. ὑπάρχει γὰρ τοῦτο κἀκεῖνο, ἀσώματος μὲν, τῇ ἀνάρχῳ θεότητι. γὰρ σώματος δὲ, τῇ ἠργμένῃ. ἤτοι τῇ προσληφθείσῃ σαρκί, αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ προαιώνιος υἱός, καὶ λόγος τοῦ θεοῦ. ὃς αὐτός τε ἐστὶν ἀσώματος ὡς θεός, καὶ γὰρ σώματος ὡς ἐπ' ἐσχάτων γενόμενος ἄνθρωπος. ἥνωνται τοίνυν αἱ φύσεις, καθ' ὑπόστασιν μίαν καὶ περιχωροῦσιν (οὐχ ἡ μὲν ψυχὴ παθητὴ οὖσα, τοῦ σώματος τεμνομένου, αὐτὴ μὴ τεμνομένη, συναλγεῖ καὶ πάσχει τῷ σώματι. ἡ δὲ θεότης, οὐ συμπάσχει τῷ σώματι, ὥστε θεότητα μὲν παθοῦσαν οὐ λέγομεν. οὐδὲ πάλιν θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα.)

poribus ex sancta ac semper uirgine immutabiliter incarnata est. Est enim & incorporea, diuinitatis quæ nunquam cœpit respectu, & corporea carnis quæ initium habet respectu. Hæc igitur ipsa persona est æternus filius & sermo Dei, qui simul & incorporeus est, ut Deus: & corporeus, ut in nouissimis factus homo. Naturæ itaque secundùm hypostasim unitæ sunt, & in se uicissim comeant. Neque ut anima per se licet impatibilis, ut cùm corpus secatur, ipsa nequit secari, corpori tamen compatitur: sic etiã diuinitatem passibilem dicimus.

IOANNIS DAMASCENI DE HÆRESIBVS LIBER.

OMnium sectarum & hæresum genera sunt quatuor: Barbarismus, Scythismus, Hellenismus, & Iudaismus: ex quibus natę sunt cæteræ. Barbarorum hæresis est, quæ à se orta & sola, ab Adami temporibus usque ad decimum ortum Noë durauit. Barbarismus autem hæc uocata est, quòd ij homines, qui illis temporibus erant, neminẽ, cui parerent, haberent, aut unum idemq́ sentirent: sed quod sibi quisque statuisset, id legis instar pro animi libidine seruaret.

Scythismus à Noë & consequentibus temporibus usq; ad turris Babylonicæ ædificationem, & post conditam turrim. paucis annis ualuit, id est, usque ad Phalec & Ragau tempora: qui cum in Europam Tharæ ætate, eaq́ superiore, ex quo Thraces orti sunt, rerum suarum sedem collocauissent, Scythiæ, eiusq́ue gentibus, attributi sunt.

Hellenismus Seruch, qui idololatriam primus inuexit, temporibus ortus est. Cùm enim omnes cultum, quem tum probauerãt, superstitione quadam ad humaniorem cultum deducere cõmuni consensu constituissent, mos simulachrorum hominum generi ponendorum ortum habuit: quæ cum illis temporibus comprobarentur, in deorum numero reposuerunt, ac principio depingere, & coloribus adumbrare cœperũt eos, qui tum apud ipsos in nomine erant, & gloria, aut tyrannos, aut diuinos, aut qui aliquid in uita gesserant, quod propter fortitudinem & firmam corporis constitutionem ac robur dignum memoria uidebatur. Deinde Tharæ Abrahami patris ætate cùm suum illum idololatriæ errorem ad statuas transtulissent, maiores suos honore statuæ afficiebant: & eos qui ante ipsos è uita excesserant, primùm figulorum, deinde unaquaq; arte adhibita, ut tandem & architecti lapides polirent, ac sculperent, & argenti sculptores & auri fusores ex sua materia fabricarentur. Ita & fabri & cæteri deinceps adhibiti sunt. Aegyptij autẽ, & Babylonij, Phryges & Phœnices primi huius signorum fabricandorum & mysteriorum superstitionis fuerunt interpretes, à quib. ad Græcos translata est Cecropi sequẽti seculo. Deinde multò pòst, Saturnum, Martem, Iouem & eos qui eum consecuti sunt, & Apollinem in deorum numero reposuerunt. Hellenes autem, id est Gręci, nominati sunt à quodam Heleno, qui tum Græciam incolebat: ut autem alij aiunt, ab ἐλαία, id est, olea, quæ Athenis nata est. Iones autem horum duces, si rem accuratè consideremus, genus duxerunt ab Ione eorum uno, qui turrim ædificauerunt, cùm linguarum omnium gentium

gentium fuit facta diuisio: ob eamq; causam Meropes omnes, à uoce quæ diuisa est, uocati sunt. Postea Hellenismum consequentibus temporibus hæreses infecerunt, id est, Pythagoreorum, Stoicorum, Platonicorum, Epicureòrumq; temporibus: quo etiam tempore religionis Dei forma fuit, lex natura consentanea, quæ ab his gentibus sese diuisit atque secreuit, ita ut post orbem conditum ad illa tempora medium locum inter Barbarismum, Scythismũ & Hellenismum obtinuerit, quoad Abrahami religioni coniuncta fuit.

Iudæorum inde orta est hæresis, Abrahami temporibus à circumcisione pelliculæ sumpta religionis forma, eaq; Mosis etiam ætate, qui septimus Abraham successit, legisq; quàm Deus dederat, scriptor fuit, seruata est: à Iuda autem, qui quartus fuit liberorum Iacob, cui nomen Israël impositum est, Dauidis, qui primus de sua tribu Iuda regnauit instituto, nomen inuenit. De his 4. hæresibus breuiter ac apertè Apostolus meminit his uerbis: In Christo enim Iesu non est Barbarus, nec Scytha, nec Græcus, nec Iudæus, sed noua creatura.

Pythagorei, aut Peripatetici secuti sunt. Eis Monadem & prouidentiam Pythagoras primus tradidit: cauendumq; censuit, ne dijs uicta sacra fierent, abstinendum esse ab animantibus, & à uino. Rerum etiam quæ subiectæ sunt sensibus, terminos & fines eos adhibuit: utq; à lunæ ambitu & superioribus continerentur, immortales: quæ infrà lunam, mortales caducasq; diceret. Migrationem uerò animorum à corporibus in corpora usque ad animalia & bestias, tam terrestres, quàm nantes, definiuit ac statuit. Silendum etiam quinquennio tradidit: postremò se ipse Deum nominauit.

Platonici Deum ponebant materiam & speciem, ex quibus hæc constarent omnia. Mundum ortum habuisse, nunquam autem interiturum. Animum uerò & ortu carere, & immortalem, & diuinum esse statuebant. Eius autem partes tres esse: unam, quæ rationis esset particeps: alteram eam, in qua irarum ardor existeret: tertiam eam, quæ uoluptate aleretur. Mulieres communes omnibus esse censebant, atq; suam & propriam esse nemini: sed eos qui uellent cum quauis, dummodo id uellet, concumbere. Eodemq; modo animorum à corporib. in corpora migrationes, usq; ad omnia genera animalium, probabãt. Multosq; deos ex uno inducebant.

Stoici corpus esse omnia, atq; hunc mũdum qui sensu percipitur, Deũ statuebant. Nonnulli uerò Dei naturam ex igne constare posuerunt. Ac Deũ quidem mentem esse definiunt, & quasi animum huius uniuersitatis cœli ac terræ: eius aũt corpus hanc, ut dixi, ponunt uniuersitatem: oculos uerò, solem & lunã atq; stellas. Corpus item occidere: animum à corpore in corpus migrare uolunt.

Epicurei indiuidua quædam corpora eiusdem generis, & infirmitatem rerum omnium principia, & beatam uitam in uoluptate ponebant. Negabant res à Deo & prouidentia administrari.

Samaritanorum hæresis, à Iudæis antè ortũ habuit quàm hæreses apud Græcos natæ essent, & ante eorũ decreta constituta. Postea uerò quam Græcorum superstitio cœpta est, medium locum Iudæorum & Græcorum tenuit, eiusq; rei causam originemq; duxit Nabuchodonosorij temporibus cũ Iudæi capti sunt. Cumq; ab Assyrijs in Iudæam coloni deducti essent, ac 5. Moysis libros, quos post seruitutem Babylonicam Esdras distinxerat, sumpsissent, omnia quæ Iudęi seruarunt, præter gentium detestationem, & nonnullorum ciborum delectum mortuorum'que resurrectionem, & quasdam Prophetias, quæ Moysis secutæ sunt tempora.

Corthenij sunt, qui alijs temporibus, ac quibus Iebussæi, festa celebrabant.

Iebussæi sunt qui ob eandem causam festorum à Gorthenijs differebant.

Esseni nec ab alterutris dissidebant, & sine delectu cùm ijs qui aderant festos dies agebant.

Dosithei apud easdem gentes, apud quas Samaritani habitabant, circumcisione, alijsq; institutis, ac 5. Moysis libris utebantur. Studiosius autem quàm ceteri ab

teri ab animantibus abstinebant: itemque & in cæteris: & ieiunia perpetua seruãt: probant etiam uirginitatem, nonnulli autem ad tempus continentiã. Alij mortuos excitatum iri credunt, quod nefas est apud Samaritanos.

Scribæ qui ijdem legis periti erant, & eorum quæ à maioribus tradita acceperant, interpretes ea quàm spontè profitebantur, nimia religione aut superstitione instituta consuetudinesque seruabant. Atque hæc quidem profitebantur, non quòd ex ipsis legibus ea hauserant, sed quòd legum sibi & cultum & iustitiam uendicabant.

Pharisæi idem quod diuisi & secreti ualent. Ii uitam durissimam agunt, maiorisque uirtutis quàm cæteri speciem præ se ferunt. Apud eos etiam mortuorum resurrectio probatur, quemadmodum apud Scribas. Angelos apud Spiritum sanctum esse confitentur. Vitæ autem degendæ rationem ab alijs secretam probant: certò tempore continentiam uirginitatemque terminant. Bis in hebdomada ieiunia seruant, expiationes & urceorum & mensuram & poculorũ probãt: itemque ut Scribę, sic hi decimas, & primos fructus & precum perpetuitatem approbant: uoluntariæ quoque religionis speciem in incessu, cùm toga & breuibus tunicis gerebant: hi etiam phylacteria, id est, signa ex purpura, & fymbrias & corymbos dilatabant, atque laxabant in ea tunicæ parte, quę fimbrijs erat adiunctæ: quæ quidem omnia insignia erant cuiusquam ad tempus probabant, pudicitiæ. Ii deníque astrologorum de horoscopo errorem fatumque sequebantur.

Saducæi idẽ quod iustissimi ualent. Ii cũ genere Samaritanorum essent, & simul sacerdotis, qui Saducus dicebatũ, nec mortuorũ resurrectionẽ concedebãt, nec angelos & spiritum probabant. Cæteris in rebus Iudæos sequebantur.

Hemerobaptistæ Iudæorũ instituta omnia seruabant, nisi quòd uitæ immortalitatem quenquam consecuturum negabant, qui non quotidie baptizaretur.

Hossinij autem dicuntur durissimi. Ii legi in omnibus ita obtemperabant, ut quædam eorum quæ post legem scripta sunt probarent, reijcerent autem plerosque Prophetas.

Nassaræi rebelles interpretantur. Ii non solùm omnem esum carnium uetabant, uerùm etiam omnino animatis rebus abstinebant. Ad Moysem autem & Iesum Naue sanctis patriarcharum nominibus, quæ quinque Moysis libri continent, Abrahami dico, Isaac, Iacob, & superiorum, atque ipsius Aaron, Moysis, & Iesu utuntur, eaque approbãt: quinque autem illorum librorum Moysem autorem negant, seque alios præter hos habere confirmant.

Herodiani omni ex parte Iudęi erant. Herodem autem ut Christum approbabant, eumque Christi & honore afficiebant, & appellabant nomine.

Simoniani à Simone Mago, qui Petri Apostoli temporibus ex uico Samarię, qui Githo dictus est, fuit. Hic cùm Christi nomen tantum uendicaret, concubitum passim sine delectu corporum docebat. Resurrectionem autem carnis reijciebat Deumque mundi effectorem & autorem negabat. Simulachrum suum pro illo Iouis, ac scorti sui, cui nomen erat Elenæ, pro Mineruæ, discipulis suis adorandum exhibebat. Idemque se & Samaritanorum patrem, & Iudæorum Christum prædicabat.

Menandriani ab hoc Simone Menandri cuiusdam opera originem habuerũt. Inter eos autem & Simonianos aliquid interest: quod hi mundi molitionem factam ab angelis esse dicebant, illi negebant.

Saturniniani in Syria Simonianorũ turpitudine confirmata, alia quæ illi non cogitant, quo maiorem admirationẽ excitant, docuerunt. A Saturnino autem ortum habuerunt. Iidemque cum Menandri secuti sententiam, ab angelis hunc orbem conditum esse confirment, septem tantummodo eos de patris sententia dicunt fuisse.

Basilidiani eiusdem obscœnitatis ministri fuerunt, dicti à Basilide, unà cum Saturnino, Simonianorum Menandrianorumque discipulo. qui cum idem quod illi sentiret, tamẽ aliquid ab eis dissidebat. Nã trecentos sexaginta quinque cœlos esse

esse asserit, eisque angelorum imponit nomina. Itaque & annum totidem dierũ esse, & uerbum Abrasax 356. explere, & hoc nomen sacrosanctum esse dicit.

Nicolaitæ autem nominati sunt à Nicolao, quẽ uiduis apostoli præfecerant. Hic suæ uxoris odio turpitudinem eam, quàm alij, agendam discipulis tradidit, atque in mundum inuexit quædam barbara nomina, ut Caulacauchus, & Protonicus aliaque permulta.

Gnostici cum Nicolaitarum atque superiorum hæreses approbarunt, tum eorum omnium turpitudinem usque ad amentiam insanè sunt persecuti. In Aegypto autem Stratiotici uocabantur, & Phibionitæ: in superioribus uerò locis Bocratitæ. Alibi autem Choldianos eos nominant, alij Borboritas. Hi Berbello & Bero imperant.

Carpocratiani à Carpocrate quodam Asiatico dicti sunt. Hic omnem libidinem atque obscœnitatem scelerum ita explendam esse docebat, ut si quis per omnia scelera non uolutaretur, nec omnium dæmonum atque angelorum uoluntati pareret, eum ad summũ cœlum, ad principatus atque potestates peruenire posse negaret. Iesum autem animum accepisse mentis compotem dicebat, eumque rerum cœlestium scientiam tenuisse, quas in hac rerum uniuersitate enunciauerit. Quòd si quis similia, quæ Iesus gereret, cum illius similem esse dicebat. Legem cùm mortuorum resurrectione repudiauit, ut omnes hæreses à Simone ad illa tempora solebant. Hanc sectam secuta est Romæ Marcellina quædam, quæ cum occultè Iesu, Pauli, Homeri atque Pythagoræ signa esset fabricata, colenda ea docebat.

Cerinthiani, qui & Merinthiani, à Cerintho & Merintho appellati, Iudæi quidam erant, qui circumcisionem extollebant. Mundum ab angelis conditum: Iesum uerò ex eo quòd profecisset, Christum uocatum asserebant.

Nazaræi autem Christum Iesum Dei filium illi quidem profitentur, sed legi parent in omnibus.

Ebionæi eadem quæ superiores Cerinthiani & Nazaræi docebant. Consensit cum eis quadam ex parte Sampsæorum & Helcesæorum hæresis. Hi Christũ & Spiritum sanctum in cœlo creatos asserunt: ipsum autem Christum in Adamum primum uenisse: deinde ex tempore egressum fuisse: hoc autem aiunt ab eo, cùm in carnem illius uenisset, esse perfectum. Quanquam autem Iudęi erant, tamen usi sunt Euangelijs. carnis autem esum detestabantur. Aquam pro Deo habebant. Christum autem hominem, ut dixi, suo ipsius aduentu in carnem intrasse asserunt. Perpetuò se quemadmodum Samaritani aquis abluunt & æstate, & hyeme, expiationis simulatæ gratia.

Valentiniani cùm carnis resurrectionem negant, tum Vetus Testamentum improbant: Prophetarum autem lectionem, cæterorumque omnium, quæ ad suę hæresis similitudinem transferre dicendo possunt, probant. Aliæ quædam anilium ineptiarum nomina, ut triginta seculorum, inducunt. Hermaphroditos ex parte uniuersi natos esse dicunt, quos etiam deos ac secula esse ponunt. Christũ autem è cœlo carnem attulisse, eamque per Mariam quasi per canalem in lucem protulisse confirmant.

Secundiani, quibus Epiphanes & Isidorus adiunguntur, ijsdem cõiungationibus usi, cum Valentino consenserunt: nisi quòd eum in docenda & commemoranda obscœnitate longè multumque superarunt. Iidem carnis resurrectionem negant.

Ptolemæi, cum essent etiam Valentini discipuli, in quorum numero Flora ascribitur, eadem de cõiugationibus, quæ Valentiniani & Secundiani, affirmabant, sed inter eos aliquid interest.

Marcosæi à Marco dicti sunt. Marcus enim quidam Colobarsi condiscipulus fuit. Hic & duo principia inducebat, & carnis resurrectionem negabat. Cum uerò magicis uerbis ita oculorum aciem perstringeret, ut res quæ per phialas uidebant, in cæruleũ colorẽ ac purpureũ uerteret, mulieres deceptas sacris suis initia-

bat

bat. Hic quoq; ut Valentinus, uiginti quatuor initia uult esse rerum omnium.

Colobarsiani à Colobarso nominati sunt. Hic cùm eadem traderet quæ Marci & Valentini assectatores, tamen nonnihil ab illis discrepabat. Aliter enim coniugationes atq; ogdoadas docebat.

Heracleonitæ etiam fabulas ogdoadum sequuntur: ita tamen, ut aliter ac Marcus, Ptolemæus, & Valentinus atq; cæteri, elementa committant. Quinetiam eos qui apud ipsos excedunt è uita, eodem modò quo Marcus, in morte, oleo, balsamo, & aqua redimunt: in quo Hebraicis quibusdam appellationibus in eius capite qui simulatè redimitur, utuntur.

Ophitæ anguem uenerantur, eumq; Christum esse existimant. Asseruant etiam uerum serpentem in specu.

Caiani idem sentiunt, quòd hę hæreses, quæ legem eiusq; autorem improbăt. Cumq; carnis resurrectionem negent, Cain ob eam causam honore afficiunt, quòd eum dicant maiore quædam ui ac uirtute fuisse præditum. Iudæ etiam diuinitatem tribuunt, & Core, Dathan, & Abiron, atq; adeò Sodomitis.

Sethiani rursus Seth honores tribuunt. Eum enim dicunt à matre cœlesti genitum cui curæ fuerat: quibus de causis Cain priorem in lucem ederet: deinde post Cain Abel repudiatum ac interfectum fuisse: cumq; ipsa cum supero cœlestiq; patre rem habuisset ex illo concubitu Seth semen purum procreatum, ex quo deinceps hominum genus propagatum fuerit. Principia etiam & potestates, quæq; alij docent, ea tradunt omnia.

Archontici quoq; ad multos principes uniuersitatem referunt, & ab ijs dicũt creata esse quæ oriuntur. Tenentur autem in scelere obscœno. Iidem & carnis resurrectionem negant, & uetus Testamentum reijciunt. Quanquam ita eo utuntur, ut singula uerba arbitratu suo intrepretentur, atq; deprauent.

Cerdoniani à Cerdone Heraclionis discipulo appellati sunt, qui eis quasi hæreditariam erroris cõtagionem etiam auctam tradidit. Is cum ex Syria Romam uenisset Hygynij Episcopi temporibus, doctrinæ suæ rationem reddidit. Duo inter se contraria principia docebat: genitum Christum uolebat fuisse: carnis resurrectionem, uetusq; Testamentum improbabat.

Marcionistæ è Marcione Pontico dicti sunt. Hic cùm filius esset Episcopi, uirginiq; stuprum intulisset, ex Ecclesia à patre expulsus est. Cumq; Romam perueniens, pœnitentiam ab ijs qui ad Ecclesiæ gubernacula sedebant, petitam nõ impetrasset, suspensus animi in fide cœpit esse: ac tum deniq; tria principia docuit, bonum: iustum, & malum. Nouumq; Testamentum à ueteri & ab eius autore discrepare. Idem atq; ij qui ab eo sunt Marcionistæ nominati, carnis resurrectionem negant. Non solùm autem semel, sed etiam iterum atq; tertium baptizant eos qui lapsi sunt atq; peccarunt. Quinetiam apud eos alij pro mortuis & ijs qui sacris fidei initiantur, baptizari solent. & mulieres præficiuntur passim & palàm lauacro ministrando.

Lucianistæ uocati sunt à Luciano quodã, non eo qui modò Constantini temporibus extitit, sed à superiore. Is omnia Marcionis decreta secutus est, sed quædam præterea secus ac Marcion docuit.

Apelliani ab Apelle nominati sunt, qui etiam cùm Marcione Lucianoq; consentit. Is omne quod factum est, ipsumq; creatorem uexat: nec uerò, ut illi, tria principia induxit, sed unum principium, & unum Deum qui sit supremus, nec ullo nomine appellari debeat. Hunc autem unum alterum genuisse dicit, qui cum iuuentus esset improbus, pro suo scelere mundum fecerit.

Seueriani à Seuero quodam dicti sunt, qui rursum Apellem secutus est. Hic uinum respuit: uitemq; ex draconis, qui à Satana originem habet, atque terræ concubitu prodijsse fingit. Mulierem autem repudiat, quòd eam dicat sinistræ & infaustæ esse potestatis. Nomina autem quædam principium librosq; Apocryphos profert. Carnisq; resurrectionem, ac uetus Testamentum more aliorum non probat.

Tatiani

Tatiani à Tatiano, qui Iustini sanctissimi martyris ac philosophi temporibus fuit appellati sunt. Hic post sancti Iustini mortẽ Marcionis decretis corruptus, eadem quæ ille professus est, adiectis quibusdam alijs: quæ ab eo non erant tradita. A Mesopotamia autem prædijsse dicitur.

Encratitæ reliquiæ quædam sunt Tatiani. Hi & nuptias damnant, easq; Satanæ esse dicunt: & omnem rerum animatarum esum improbant.

Cataphryges Montani & Ascodrugitæ sequuntur, qui uetus & nouum Testamentum illi quidem probant, sed & alios prophetas inducũt, & Montanum ac Priscillam in honore habent & precio.

Pepuziani, qui & Quintiliani, quibus & Artotyritarum hæreses duæ adiunguntur, Cataphrygum illi quidem sequuntur sentẽtiam, sed alia etiam ipsi ex se pepererunt. Hi Pepuzam urbem quandam desertam, quæ Galatiam à Cappadocia & Phrygia diuidit, diuinum quiddam esse dicunt, eamq; Hierusalem esse existimant. Est autem alia quoq; Pepuza. Mulieribus autem non solum magistratus mandant, sed etiam sacerdotia. Contaminant etiam quendã admodum puerum: cæduntq; uirgis æneis, ut solent Cataphryges: eiusq; sanguini immiscent similam: ex quibus confectum panẽ pro donarijs sumunt: Quinetiã Quintiliæ & Priscillæ Christum illic in urbe Pepuza specie & habitu muliebri uisum esse confirmant. Nouo iuxta ac uetere instrumento usi sunt: sed omnia arbitrio suo interpretabantur.

Tessares καιδεcatitæ autem uno die quotannis Pascha agunt, in quemcunq; decimaquarta luna incurrerit, in quo nec sabbati, nec Dominicę diei rationẽ habent. In eo autem tum ieiunia seruant, tum uigilias & festum diem agunt.

Alogi à nobis ij appellati sunt, qui Ioannis & Euangelium & Apocalypsim non probant: propterea quòd Deum qui à patre profectus est, Verbũ esse semper non recipiunt.

Adamiani à quodam Adamo ita dicti, irrisione magis dignam, quàm ueram habent disciplinam. Res autem sic habet: Nudi tam mares, quàm fœminæ, in locum unum conueniunt: in eoq; lectionum ac precum officia, & quæuis alia sacra, perficiunt. Simulatam uero solitudinem, & castitatem, fictasq; nuptias probant: suamq; Ecclesiam Paradisum esse ducunt.

Sampsæi & Elcesæi etiam nunc Arabiam, quæ in superiore mortui maris parte sita est incolunt. Eos quidem Elces pseudopropheta decepit, quem etiam hodie Martha & Marthina mulieres propinquitate attingunt, in dearumq; numero & parte propter prænotionem habentur, & adorantur. Eadem autem quæ Ebionæi asserunt.

Theodotiani à Theodoro Scyteo Byzantino uocati sunt: His, cùm disciplinis Græcis esset eruditissimus, & in persecutione, quæ tum conualuerat, lapsus esset: unus ex omnibus, qui duo testimonium dixerunt, fuga salutem quæsiuit: instituitq; Christum purum hominem docere, propterea quòd hoc illi crimini dabatur, quòd Deum illum esse negauisset.

Melchisedeciani sunt qui Melchisedech uenerant, eumq; uirtutẽ aliquã non tantum hominem, esse asserunt: atq; in hoc eius nomen referebant omnia.

Bardisianistæ à quodam Bardisianæ, qui à Mesopotamia prodijt, nominati sunt. Hic Bardisianes principiò ueram fidem professus est, philosophiæq; laude excelluit. Deinde à fide & ueritate defecit ac deflexit: eademq; quæ Valentinus docuit, paucis exceptis quibus ab illo dissidet.

Noëtiani à Noëto, qui Smyrnæ Asiæ natus est, uocati sunt: qui cum alijs quibusdam quasi in currum impositus, υἱοπάτορα, id est, ut ita dicam: filio patrẽ Christum dicebat esse. Eundem quoq; Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse profitebatur: seq; Moysem, & fratrem Aaron asserebat.

Valesij sunt ut existimo, ij qui Bacchaton caput Philadelphiæ Arabũ incolũt. Hi hospites, & eos qui secum uersantur, castrãt. Sunt etiã plures apud eos eunuchi, qui secti fuerunt. Alia quoq; docent plena hæreseos: ueteris aũt Testamenti

legem ac prophetas improbant: ac alia quædam plena obscœnitatis inducunt.
Cathari & Nouatiani & Montesi Romæ uocantur. Hi Nouato Romano adiuncti secundas nuptias omnino pœnitentiamq; damnant.
Angelici omnino iam nulli sunt. Hi ita appellati sunt, quòd angelorum se ordinem habere iactabant, aut ab angelis se uocatos.
Apostolici, qui & Apotactici, id est, selecti uocantur, in Pisidia tantum apotacticos, id est, secretos ab alijs recipiunt. Accedunt ad Encratitas: sed tamen alia quædam diuersa sentiunt.
Sabellianorum eadem est secta quæ Nomētianorū: nisi quòd hi Patrem negant esse passum, & uerbum enunciari, ac iterum refundi reuocariq; asserunt.
Origeniani sectatores sunt cuiusdam Origenis. Hi obscœnis & nefandis facinoribus se corpora sua inquinant ac contaminant.
Origeniani alij, Origenis scriptoris, qui Adamantius dictus est, discipuli fuerunt. Hi mortuorum resurrectionem negant: Filium, Spiritumq; sanctum creaturas esse arbitrantur: paradisum, cœlos, atq; alia, ad allegoriā transferunt: Christi regnum tandem aliquando desiturum, & simul angelos desituros confirmāt: Christum aūt unà cum diabolo à rege gubernatum iri: eumq; in crucem actum, dæmonibus falsa denunciaturum.
Paulini à Paulo Samosateno appellati sunt. Hic Paulus fere Christum omni natura & substantia spoliat, dum eum uerbum enunciatiuum fingit & format: eumq; ait à Maria ad hoc tempus fuisse, cùm omnia quæ in scriptis diuinis de illo prædicta fuerunt testimonia, haberet, sed non esset: uerùm à Maria, ex quo tēpore carnem assumpsit, eum cœpisse esse confirmat.
Manichæi, qui & Aconitæ, ex cuiusdam Persæ, cui Mane nomen erat, disciplina prodierunt. Hi Christum phantasma & speciem esse dicunt. Solem ac lunam diuinis honoribus afficiunt. Astra, uirtutes & dæmones precantur. Duo autem principia inducūt, bonum & malum, quæ fuerint ex omni æternitate. Christum opinione tantum & specie apparuisse, non reuera: itemq; passum fatentur. Vetus Testametum maledictis uexant, autoremq; eius Deum, qui in eo locutus est. Mundum etiam non totum, sed partem à Deo effectam esse statuunt: reliquā autem partem contrarij principij esse confirmant.
Hieracitæ cuiusdam Hieracis Leontopolitani Aegyptij, qui interpres erat, sectatores, carnis resurrectionem negant. Cumq; ueteri & Nouo Testamento utantur, nuptias tamen omnino damnant. Iidem eos qui uitam desertā degunt, & uirgines & cælibes & uiduas approbant: purosq; eos qui nondum ad ætatem legitimam peruenissent, quòd nullum laborem susceperint, uitam sempiternam consequi negant.
Meletianorū Aegyptiorū schisma est, nō hæresis. Hi orare nolūt cū ijs, qui aberrarunt à fide in persecutionibus, & resipuerunt. Nunc Arianis adiuncti sunt. Prima Arij secta damnata est in concilio generali à quibus orti sunt Eunomiani.
Ariani, qui ijdem Ariomanitæ & Diatomitæ dicti sunt, & Dei Filium creaturam, & Spiritum sanctum creaturæ creaturam esse tradunt. Filium etiam de Maria carnem modò, non etiamnum sumpsisse confirmant.
Audianorum schisma & dissensio est, non hæresis. Hi temperatè uiuunt, fidemq; eandem tenent omnino, quàm tota Ecclesia. Maxima ex parte in cœnobijs habitant, nec quemuis in societatem & communionem sacrorū admittunt: multis aūt apocryphis crebro utunt. nostrosq; Episcopos q͂ sint diuites, alijsq; de causis alios culpant. Pascha more peculiari Iudæorū celebrant. Hoc etiā habent proprium, quòd illud totum, ad similitudinem, durissimè interpretantur.
Photiniani à Photino nuncupati sunt: ut à Petro, Petriani: à Theodoro, Theodoriani: à Diodoro, Diodoriani: ab Eustatio, Eustatiani. Hic aūt Photinus Smyrnæus erat, Pauliq; Samosatei sectā secutus est: quanq; nōnullis in reb. ab eo dissensit. Christū à Mariæ tempore fuisse confirmant, in quo uehementer exultant.
Marcelliani à Marcello Ancyræ Galatiæ urbis ciue dicti sunt. Hic principiō
cùm

tum Sabellium secutus esset, notatus est. Cùm autem sæpe ad causam dicẽdam uenisset, atque descripto dixisset, ab alijs accusatus est, quod in eadẽ sententia permaneret. Fortasse mutata sentẽtia, in uiam redijt: quemadmodum eius quidam discipuli sani cum eadem de causa delati essent, causam dixerunt.

Semiariani Christum Deum illi quidem fatentur, dissimulanter autem creaturam eum esse dicebant, non quòd sit una creatura, sed filium ipsum, inquiunt, fatemur. Quoniam autem pater nihil pati, nihilque accipere potest, & hunc genuit, idcircò eum creatum fuisse dicimus. Eodem modo Spiritum sanctũ creaturam omnino esse definiunt. Filium autem cum negent eiusdẽ esse naturæ atque essentiæ cuius sit Pater, eum illi similem naturæ fatentur. Quanquam sunt quidam ex eis, qui eum similis esse naturæ negent.

πνευματόμαχοι, id est, cum Spiritu bellantes, aut Spiritus hostes, à Macedonio Spiritus hoste nominati sunt. Hi de Christo rectè sentiunt, Spiritum autem contumelijs uexant. Eum enim ita creatum fuisse asserunt, ut à diuinitate prodijsse negent: aut potius eum dicant per actionem impropriè creatum, cum ex sola ui constet, ut aiunt, quę apta sit ad procreandam sanctitatem, ab his orti sunt ij, qui Montani uocantur.

Aëriani ab Aërio Pontico dicti sunt, qui etiam nũc tentat uitam. Fuit autem sacerdos Eustachij episcopi eius cui Arianæ hæreseos crimen obiectum est, filius. Cumque sibi episcopatum denegatum uideret, multa contra Ecclesiam docere instituit, Arianorum nulli secundus. Adiecit autem quædam de suo. Negat enim quicquam offerendum esse pro mortuis. Ieiunium feria quarta & sexta, & quadraginta diebus seruari, & pascha celebrari prohibet. stata hæc damnat omnia. Carnibus & cibis omnis generis usus est sine religione. Quòd si quis ieiunium seruare uelit, id ab eo certis statisque diebus seruari negat oportere, sed quando uolet. Negat enim se lege teneri. negat etiam quicquam inter presbyterum & episcopum interesse.

Aëtiani ab Aëtio Cilice nominati sunt, qui diaconus fuit Georgij Arianorũ Alexandriæ Episcopi. hi etiã Anomij uocantur, à nonnullis Eunomiani dicunt à quodam Eunomio Aëtij discipulo. In quorum etiam numero fuit Eudoxius: quanquam metu regis adductus, se ipse ab illis secreuit. ex quo factũ est, ut Aëtium solum exterminaret. Ac Eudoxius quidem Arianorum partes, non etiã Aëtij secutus est. Hi aũt Anomij & Aëtiani omnibus modis Christum & Spiritum sanctum à Patre dissociant, atque secernunt. quippe qui & creatum illũ fuisse confirment, & negent similitudinẽ ullã in eo esse diuinitatis. Ratiocinationibus aũt argumentisque Aristotelis & Geometrarũ Deum esse demonstrãt, Christumque ita à Deo proficisci minimè potuisse. Qui aũt Eunomiani uocantur, non solũ lauacrũ iterant in ijs omnibus, qui ad se ueniunt, sed etiam Arianorum capita immergũt sursum uersus pedibus uersis, in quo multa canitur oratio. Quòd si quis uel stuprum intulerit, uel aliud scelus commiserit, id graue esse negant, præsertim cùm Deus, ut aiunt, nisi fidem quàm probant, nihil à nobis postulet.

Dimoritæ, qui ijdem Apollinarij dicuntur, Christi præsentiam iam perfectã, id est, incarnationem negant esse, quorum nonnulli aliquando corpus illius eiusdem naturæ, cuius est diuinitas, affirmare minimè dubitarunt. Nonnulli autem animum etiam eum sumpsisse negauerũt. Alij propter hoc totum dictum, Verbum caro factum est, eum de carne quæ creata est, id est, de Maria carnem sumpsisse negauerunt. Hoc autem quod disceptatione non uacat, dixerũt Carnem factum pòst uerò mentem in Christo fuisse negauerunt: in quo quid sibi uelint prorsus ignoro.

Antidicomarianitæ sunt, qui sanctam mariam uirginem permansisse negant, generato seruatore: sed cum Ioseph eam concubuisse asserunt.

Collyriani autem sunt qui eiusdem uirginis nomine certo & constituto anni die κολλυρίδα, id est, totã panis offerunt, quib. nomẽ Collidianorũ impositũ est.

Massalianis, qui εὐχῆς ab orando dicuntur, ij etiã asscribuntur qui apud Græ-

cos sectas instituerunt, Euphemitæ, Martyriani, & Satanæani. Capita decretorum impiorum quæ Massaliani docent collecta ex eorum libris. Habitare in homine satanam ut præsidem, eique in omnibus dominari, satanam & dæmones mentem hominum possidere, & hominum naturam cum spiritibus improbitatis communionem habere. Habitare unà in homine satanam & Spiritum sanctum. Non fuisse etiam Apostolos ab actione quæ operetur, liberos. Baptismũ hominem non perficere, nec diuina sacramenta accepta animi sordes expiare, sed solas preces, quæ ab illis rectè fundantur. Hominem recepto baptismo non esse in massa peccati. Fidelem non baptismo, sed precibus uestem diuinam incorruptam & integram accipere perturbationum uacuitatem sumi: & Spiritum sanctum ita abundanter consequi oportere, ut sensu possit percipi. Animum comitari oportere eiusmodi cœlestis sponsi communionibus, quas ex uiri concubitu mulier percipit. Spiritales homines tum intus, tum foris peccatum uident, & gratiam, & quæ operatur, & quæ efficitur. Reuelationem fieri & in sensibus, & in diuina.* Ignem esse effectorem. Animum in quo non sit Christus, cùm aliquid sensibus percipit aut agit, serpentis esse uenenatarumque bestiarum domicilium, id est, omnis contrariæ uirtutis. Mala, natura euenire. Adamum antequam imperium uiolaret, atque transiliret, sine ullo sensu uoluptatis cum Eua concubuisse. In Mariam ut semen & Verbum incidisse. Hominem oportere duplicem animum adipisci: unum, qui hominibus sit communis: alterum, qui cœlestis. Hominem plenè posse sensibus accipere Spiritus sancti personam in omni actione. Iis qui orant & precantur posse apparere crucem in luce, & aliquo tempore inueniri hominem cũ ipsa præsto est aræ, eique tres panes ex oleo confectos bonmo offert. Detestantur præterea quicquid manibus operantur, ut deforme & indecorum Christianis. Atque ut sigillatim de eorum decretis dicam, inhumanitatem in mendicos inducunt. Negant enim ijs qui publicè ea quæ ad uictum pertinent, quærunt, aut ijs quorum manus opere labefactatæ sint, aut ijs qui aduersa fortuna utantur, uel corporum debilitatione, uel morbis, uerbis acerbitate creditorum uel furum iniurijs, uel barbarorum incursionibus, aut ijs qui tales casus experti fuerint, subuenire oportere eos, qui ab illis secreti sunt, & aliquid boni agere instituunt, sed sibi quemque omnia suppeditare censent oportere. Se ipsos enim dicebant uerè pauperes esse spiritu. His adijciebant templorum & ararum contemptum, quòd non deceat monachos Ecclesiasticos cœtus & sacrificium celebrare: eos contentos esse oportere precibus, quas in sacellis & oratorijs expleant. Tantum enim suas preces ualere confirmabant, ut Spiritum sanctum de cœlo in eos & discipulos ita deuocarent, ut sentiri percipi'que posset. Nam mira canunt, eos qui salutem consequi uelint, eatenus continenter orare oportere, quoad peccatum instar fumi alicuius, aut ignis, aut draconis, aut alicuius eius generis belluę, precibus expelli & discedere sentiant. Spiritus autem sancti rursus introitum sensibus percipiunt, apertumque eius introitus sensum in animo habent, eumque aiunt esse ueram Christianorum inter se communionem. Neque enim aut baptismo Ecclesiæ, aut clericorũ ordinationibus omnino Spiritus sancti participes eos fieri, qui sacra aqua expiantur: sed eos demũ, qui paulò studiosus socios se eorum precum orationumque præbebunt. Quin etiam aliquem sine baptismo Spiritum sanctum posse percipere dicunt, si apud eos habitare, & illorum sacris initiari uelit: quasi uerò hoc maiores & sacerdotes quidam dixerint, se Spiritum sanctum fide habituros, nõ sensu percepturos & precum illorum communione ita apertè Spiritu sancto participaturos, ut sub sensum cadat. Tanta est autem eorum arrogantia, ut eos qui in societatem immutatæ Spiritus sancti quod inducunt sensu percipi, cõmunionis uenerunt, tum beatos ducant, ut perfectos & ab omni culpa liberos peccatoque superiores, tũ obseruent & uenerentur, ut iam peccatis, periculis, & iniurijs minus opportunos & obnoxios, sed in omne reliquum uitæ tempus ita affectos & constitutos, ut iure possint omnib. exquisitissimis escis uesci, in armis, in honore, & in uoluptatib. uiuere. Eorum

re. Eorum autem pleriq; dato huiusmodi perfectionis documento, ne Christianorum quidem nomine cætero appellare æquũ putant, cùm ipsorum insignes libidines, furta, stupra, oculis deprehenderint. Alia etiam multa præterea monstri similia docent, ut legitima coniugia passim & sine ullo delectu dirimi: nosq; qui coniugij onus excusserint, ut monachos recipi, & beatos duci: parentib. sua dent, ut liberorũ educationem negligant, & ad ipsos sua omnia afferant: seruos qui conspectum dominorum fugiunt, ultrò excipiunt: eos autem qui ad se grauissimis criminibus inquinati confugiunt, nullo extante fructu pœnitentiæ, sine sacerdotis autoritate, nulla habita ratione graduum, qui canonibus Ecclesiasticis excipiuntur, primo quoq; die se expiaturos profitentur, dum modò in illam eorum sermone omnium celebratam orationem apud eos exercitati sine dolo ac simpliciter sacris quæ probant initientur. Itaq; nonnullos eiusmodi hominum antequam à criminibus expientur, ad clericorum approbationes & ordines ducunt: doloq; malo ijs monachis, qui apud illos statuti sunt, productis testibus ab Episcopis, ut manus eis apponant, impetrant. Hoc ipsi faciunt non quòd clericorum gradus in honore aut precio habeant, qui quidem ipsos etiam Episcopos contemnunt & pro nihilo ducunt, cum uolũt, sed quòd potestatem aliquam uel autoritatem aucupentur. Quidam autem eorum nunquam sacramentis initiari quenquam posse concedunt, nisi illa hora Spiritus sancti aduentus sub sensum cadat. Concedunt etiam nonnulli eorum si qui uelint, membrorum quæ ad gignendum data sunt, sectionem. Facilè autem etiam cùm secta sunt & secreta contemnunt Iurare eis & peierare fas est. Suam ipsorum hæresim obscurè detestantur.

Valentiniano & Valente Imperatoribus nata est Messalianorum hæresis: Euchetas eos appellant, ij qui in Græciam nomen transferunt. Habent etiam alia à reipsa nomina γὐθουσιασαὶ enim, id est, numine afflati uocantur, quòd dæmonis alicuius instinctum recipiant, eumq; Spiritus sancti esse existiment. Qui autem grauissimè hoc morbo afflictantur, manuum opus ut improbum detestantur. Quieti uerò cum se tradunt, uisa ea, quæ in somno accidunt, instinctũ diuinum appellant. Huius sectæ principes fuerũt Diodoës, Sabas, Adelphius, Hermas, & Simeon, alijq; præterea qui à societate Ecclesiastica desciuerunt, cùm cibum diuinum obesse posse negarent, de quo Dominus dicit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, uiuet in æternum. Qui uerò morbum celare & dissimulare conantur, ij tum eos qui impudẽter negant, coarguunt: tum eos abdicant, qui ea sentiunt, quæ ipsi gerunt in pectore. Litoius autem, qui Meletinorum Ecclesiam gubernat, diuino amore ductus, cùm multa huius morbi contagione infecta comperisset monasteria, aut potius specus latronum, ea incendit, luposq; à grege abegit. Eodem modò Amphilochius clarissimus uir, qui Lycaonum metropolim acceptam seruabat, uniuersamq; gentem regebat, cùm eo iam labem hanc & pestem seruasisse didicisset, rursus excitatus est, & gregẽ, quem pascebat, ab ista pernicie liberauit.

Flauianus uerò celebris Antiochiæ Archiepiscopus, cum eos Edissæ legere comperisset, atq; in finitimos suum uenenum euomere, missa monachorũ classe omnes Antiochiam abducendos curauit. ubi cùm malum hoc eos retractare, tum mores reprehendit. Nam & accusatores calumniari dixit, & testes falsum dicere. Adelphium autem, qui prouectissimæ ætatis erat, cum blandè assidere iussisset. Nos, inquit, senex, quantum plurimum ætate processimus, certiùs & hominum naturam obseruauimus, & aduersariorum dæmonum dolos fraudesq; exploratas habemus. Experti etiam fuimus gratię donum. Hi autem cùm sint adolescentes, nec horum quicquam exploratum habeant, sermonem qui paulò subtilius de spiritu habetur, capere non possunt. Quid est enim, cur dicatis spiritum aduersum ab homine secedere, & Spiritus sancti gratiam in eum introire: His cùm senex ille reprehensus esset, omne uirus quod occultum erat euomuit, his uerbis. Nullam quidem utilitatem Christiani ex baptismo percipi-

sunt, dæmonemq́ ex homine sola uirtutis expellit oratio. Vnusquisq́ enim eorum qui procreantur, ut primi parentis naturam trahit, sic dæmonis seruitutem. Quę posteaquam sancta oratio eiecit, reliquum est, ut Spiritus sanctus accedat, qui & suum aduentum sensuum oculorumq́ testimonio significet, & corpus à motionibus & perturbationibus liberet, & animum à propensione & deterius omnino expietiut nec ieiunio, quo corpus ingrauescit: nec doctrinæ, quæ quasi frenum iniicit, & modum in uita instituenda apponit, deinceps ullus sit locus futurus. Hæc autem qui est consecutus, non solùm à corporis lasciuia & petulantia uacuus est, uerum etiam certò futura prouidet, & diuinam illam Trinitatem oculis contemplatur. Cùm diuus Flauianus hoc modo fontem malè olentem disrupisset, riuosq́ ostendisset, hac uoce impium senem affatus est: Inueterate dierum malorum, os tuum te refellit, & labia tua in te testimoniū dicunt, non ego. Patefacto aūt hoc malo, senex ille ex Syria exactus est: & in Pamphyliā secessit, in qua hanc perniciem usq́ ad Marciani tempora corroborauit.

Nestoriani à Nestorio dicti sunt. Hi Dei Verbum, & hominem sic separant, ut res infimas & minutas, quæ à Domino cùm ad nos accessit, egit, soli homini ipsi, eas autem quæ arduæ sunt, & Deo dignæ, soli Dei uerbo attribuant, non uni eidemq́ personæ utrasq́ assignent.

Eutychiani ab Eutyche sectæ nomen habuerunt. Hi Dominum nostrum Iesum Christum carnem sumpsisse de sancta uirgine Maria negant, sed quodam modo diuinitus incarnatum fuisse sentiunt: nec intelligunt, Christum Dei Verbum eum sibi hominem adiunxisse ex uirgine Maria, qui Adami primi parentis peccato erat obnoxius. Itaque principatus & potestates, ut scriptum est, expolians, de ijs in cruce palàm ac ingenuè triumphauit, quas primi hominis peccato induerat.

Aegyptij, qui ijdem Schematici & Monophysitæ uocantur, specioso titulo ac prætextu libri legis, qui Chalcedone probatus erat, à uera Ecclesia defecerunt. Aegyptij autem appellati sunt, quòd huius speciosi tituli autores Aegyptij fuerunt, Marciano & Valentiniano Imperatoribus. De cæteris rebus cum Ecclesia consentiunt. Hi autem ob studium suum in Dioscorum Alexandrinum, qui in Chalcedonensi concilio, ut Eutychis decretorum defensor, de gradu honoris motus fuerat, concilio interfuerunt: tumq́ sexcenta crimina, quæ in eis inerant, contra ipsum concilium finxerunt: quæ in hoc libro refellimus, cum eos uanos ac stultos esse ostendimus. Horum principes fuerunt Theodosius Alexandrinus, à quo Theodosiani: & Iacobus Syrus, à quo Iacobitæ sunt nominati, consentientes defensores & propugnatores: Seuerus Antiochenorū pernicies: & qui frustra laborem suscepit, Ioannes Trittheites qui communis salutis mysterium negant. Ad multa autem decreta, quæ in Chalcedonensi concilio CCCXXX. Patres statuerunt, ipsi multa amentiæ suæ instituta, quæ alios facilè capiant, adiecerant. Cumq́ essentias & naturas singulares inducant, tamen gubernationis testimonia confundunt.

Aphartodoricæ à Iuliano Alicarnasseo, & Caiano Alexandrino, qui idē Caianistæ uocati sunt, duxerunt originem. Hi cum Seuerianis de omnibus consentiunt: de hoc autem ab eis dissident, quòd illi interitum in Christi unione & coniunctione uideri dicunt: hi iam ab ipsa fabrica & concretione Christi corpus interitus expers esse confirmant, & necessarias naturæ imbecillitates: sitim dico, famem & laborem, Dominum tolerare illi quidem concedunt, sed eodem modo, quo nos hæc ipsum negant pertulisse. In nobis enim hæc necessitatis esse dicunt, in Christo autem uoluntatis: quem etiam naturæ legibus negant paruisse.

Agnoitæ, qui ijdem Themestiani uocantur, impiè & improbè Christum diem iudicij ignorare palàm docēt, eumq́ ignauiæ timiditatisq́ arguunt. Hi sunt quædam secta Theodosianorum. Themistius enim, qui eorum sectæ & disciplinæ princeps fuit, unam in Christo naturam coniunctam fuisse tradidit.

Barsaniani, qui etiam Semidalitæ, cum omnia Caianorū Theodosianorumq́ decreta

decreta defendunt, aliquid tamen præterea addiderunt de suo. Similem enim eis, quæ à Dioscori discipulis afferuntur, admiscent, eamq; summo digito apponunt: & farinam tritici degustant idq; pro sacrificio probant. Nec uerò publicè fit donarium, & oblatio: sed Diodori, ut dixi, symbolis relictis, similæ tantum admiscent, quantum consumptum sit, id'que ipsis in communionis parte numeratur.

Heicetæ sunt monachi, qui cum cæteris in rebus Ecclesię autoritatem sequantur, in monasterijs cum monacharum cœtu Deum adhibitis tripudijs & saltatione laudibus afficiunt. In quo imitari se dicunt chorum illũ, qui Moyse duce conflatus & coactus est tum, cùm Aegyptij in mari rubro perierunt.

Gnosimachi sunt, qui omni Christianorum cognitioni ac scientiæ ita aduersantur, ut uanum & minus necessarium laborem esse dicant eorum, qui in diuinis scriptis aliquam exquirunt scientiam. Neq; enim Deum aliud à Christiano postulare, nisi præclaras bonasq; actiones. Itaq; aliquem simplici rudiq; animo institutum suum persequi melius est, ut aiun, quàm multã curam in cognoscendis decretis atq; sententijs ponere.

Heliotropitæ sunt, qui in ijs herbis quæ solem eiusq; radios sequuntur, & cũ mutantur, uim quandam diuinam inesse dicunt, quæ in eis has efficiat mutationes, ob eamq; causam eos colere ac uenerari uolunt: nec intelligunt, eũ motum, qui in eis animaduertitur, eis à natura tributum esse.

Tnetopsychitæ sunt qui hominum animos pecudum animis similes inducũt atq; eos unà cum corporibus dicunt interire.

Agnoclytæ sunt, qui quoties orant, genu flectere prouoluiq; nolunt, sed semper stantes precantur.

Theocatognostæ, qui ijdem blasphemi & contumeliosi uocantur, sunt quidam contumeliosi & temerarij, qui nonnulla uerba & facta in Domino nostro Deo, & in sanctis personis eis attributis, atque in scriptis diuinis improbare conantur.

Christolytæ sunt qui Dominum nostrum Iesum Christum asserunt, cum excitatus est ab inferis, ibi corpore cum animo relicto, cum sola diuinitate cœlum ac supera petijsse.

Ethnophrones cum gentium instituta sequantur, in cæteris sunt Christiani. Hi natales dies, fortunam, fatum, omnẽ astronomiam & astrologiam, omnẽq; diuinationem, & auspicia probant: auguria, expiationes & placationes, sortes, prodigiorum & portentorum inspectiones, ueneficia, aliasq; eiusdem generis impias fabulas adhibent: ijsdemq;, quibus gentes, utuntur institutis. Dies etiam festos quosdam Græcorum probant: dies deniq;, & menses, & annos, & tempora obseruant & notant.

Donatistæ à Donato quodam Africa ortum habuerunt. Hic, qui initium dedit sectæ, quoddam os suorum manui apposuit: in quo ea uis erat, ut primùm salutare deberent deinde donarij, quod expiandi causa adhibetur, tum particeps fieri, cum est deferendum.

Ethicoproscoptæ sunt, qui in moribus & rebus agendis aberrant, & aliquas res agendas, quæ præclaræ sunt, & cum laude coniunctę, criminantur: contraq; nonnullas, quæ uituperatione dignæ sunt approbant.

Parermeneutæ sunt, qui nonnulla diuinorum scriptorum tam ueteris, quàm noui Testamenti capita interpretantur arbitratu suo, idq; uincendi studio faciunt. Ad multa autem, quæ ita acccuratè & subtiliter exponuntur, reprehendi non possint, studium uincendi, contentionesq; afferunt: idq; faciunt imperitia quadam, & inscitia iudicandi. Cumq; nonnulla hæreticorum decreta ignorent, ea isto modo confirmant.

Lampetiani à Lampetio quodam hoc appellati sunt nomine. Is qui uitam in cõmunitatibus & cœnobijs degere instituunt, sinunt, quod quisq; uelit & probet uiuendi genus, id sequi. quod etiam de uestitu iudicandum est eodem mo-

do. Nihil enim, inquiunt, Christianus inuitus facere debet, propterea quòd scriptū est, Voluntariè sacrificabo tibi. Et rursus, Ex uoluntate mea ei confitebor. Patiuntur etiam, ut aiunt nonnulli, dari locum naturalibus perturbationibus: nec ut eis obsistatur, postulant, quasi id natura patiatur. Alia quoque nonnulla, quæ cum Arianorum decretis congruunt, sentire dicuntur.

Monothelet æ à Cyro Alexandrino originem duxerunt: à Sergio autem Constantinopolitano confirmati sunt, & corroborati. Ii duas naturas, unamque personam, in Christo illi quidem prædicant, sed unam uoluntatem, unamque actionem in eodem ponunt: quo posito, duplicem naturam tollunt, & Apollinaris decreta confirmant, atque defendunt. Ab his Eustathius exortus est, ex quo Eustathiani nominati sunt.

Valet ac tenet his etiam temporibus Ismaëlitarum, quæ in errorem plebem impellit, religio, quàm Antichristi quasi præcursorem appellare licet. Ducitur autem ab Ismaële, quem ex Agara Abrahamus suscepit, ex quo Agareni Ismaëlitæ nominantur: Sarracenos autem eos appellant, quasi à Sarra uacuos & inanes factos, propterea quòd Agar angelo responderit, Sarra uacuam & inanem me dimisit. Hi quidem Luciferi astri atque Veneris, quam Chabar sua lingua, quod magna ualet, uocant: simulacra palàm coluerunt, adorauerūt, usque ad Heraclij tempora. Ab illius autem imperio, ad nostram ætatem falsus uates & propheta eis exortus est, Mamedius nomine: qui cum in ueteri ac nouo Testamento uersatus esset, sermonesque cum Arianis habuisset, nouam sectam & disciplinam condidit. Simulatione autem religionis ac pietatis cum gentis fauorē conciliasset, scripta è cœlo ad se delata, & missa à Deo esse, uulgauit. Quædam uerò in suo libro ordine digesta impressit, risu dignissima, quibus uenerationem & cultum Dei genti hoc modo tradit. Ponit unum Deum uniuersi autorem, qui neque genitus sit, neque generauerit. Christum autem dicit Verbum esse Dei, & eius spiritum, sed creatum atque seruum: eumque fatetur ex Maria sine semine generatum. Ait enim, Verbum ac Spiritum Dei, cum in Mariam introissent, genuisse filium, qui Dei propheta & seruus est. Iudæos autē contra leges eum in crucem agere uoluisse: & cum eum tenuissent, eius quidem umbram egisse in crucem, Christum autem nec in crucem actum fuisse, nec mortuum: Deum enim eum ad se in cœlum transtulisse. quòd ei esset charissimus. Hoc etiam commemorat, Christum cum in cœlum peruenisset, à Deo interrogatum fuisse, an Dei filium se esse dixisset? eumque facit hoc modo respondentem, in me Domine sis placato animo. Scis hanc meam orationem non fuisse, meque tuam non fastidire seruitutem, Homines sunt isti qui contra leges hoc me dixisse arguerunt, falsoque me circumuenerunt crimine, & uehementer errarunt. Tum Deum hæc ei uult respondisse, Scio hanc tuam non fuisse orationem. Aliaque multa monstri similia narrat in illo commentario, quæ ridicula sunt. Ac ille quidem hunc librum ad se à Deo missum fuisse gloriatur. Nos autem si quæramus, quis'nam testimonio suo comprobet, eum librum ex cœlo ad eum allatum fuisse? aut quis propheta eiusmodi exoriturum prophetam prædixerit? atque illi nesciant: respondemus, tum Moysem legem accepisse in monte Sina, cum Deus cernente uniuerso populo, in nube, in igne, caligine & procella apparuisset: omnesque prophetas à Moyse atque eos qui illum consecuti sunt, aduentum Christi multo antè prædixisse: Deūque Christum, ac Dei filium tum uenturum, ut carnem assumeret, ac sibi coniungeret: tū in crucem actum iri, tum moriturum, tum excitatum iri à mortuis: eundemque fore & uiuorum & mortuorum iudicem. à quibus etiam si quæramus, cur nō hoc modo uenerit propheta uester, alijs ei testimonium dicentibus, sed ne uobis quidem uidentibus, Deus ut Moysi populo spectante, & monte fumum efflante, legem dederit, sic illic scripta quæ commemoratis præbuerit, ut ea etiam uos certa & rata habeatis? & illi respondeant, Deum, quæ uelit facere omnia: Hoc etiam nos scire dicimus, sed quo tandem modo scripta hæc ad prophetam uestrū peruenerint, hoc quærimus, ac illi respondeant, Cùm quieti se dedisset, hæc scripta ad eum

ad eum à superis allata fuisse: tum ridiculum quiddam eis commemoramus, & obijcimus. Quandoquidem ei dormienti, & nihil agenti scripta hæc missa sunt, profectò in eum cadat necesse est tritum illud uulgi sermone prouerbium, * Rursus cùm eos interrogamus, cur cum ipse uobis in commentarijs & scriptis uestris uetuerit, ne quid faceretis, aut acciperetis sine arbitris, ab eo non petijstis ut primùm testes produceret, qui eum prophetam esse pro testimonio dicerent: deinde eũ à Deo missum esse: postremò ut ipse doceret, quæ'nam scripta ei testimonium dicerent: pudor eos tacere cogit quibuscum probabiliter disputamus.

Christianocategori & sunt & dicuntur, quòd cum Christiani unum Deum uiuum & uerum uenerentur, ipsi uenerãdas imagines Domini nostri Iesu Christi, dominæq; nostræ sanctæ Mariæ, quæ Deũ sustulit, & peperit, sanctorum angelorum atq; eius sanctorum, ita coluerunt ut deos more Græcorum.

Eiconoclastæ autem uocati sunt, quòd easdem sanctas & ueneratione dignas imagines cum ignominia tractauissent, tum in munitissimas parteis cõminuerunt, tum coniecerunt in ignem. Eodemq; modo eas quæ, in parietibus erãt depictæ, partim aqua calida, partim calce atramentoq; obliterarunt.

Thymoleontes autem dicti sunt, quod data potestate, cum sectam furore armauerant, eos qui has excepissent atq; salutassent, plagis & supplicijs sine modo afficiebant: nisi fortè à principe hæresis nomen sumpsit.

IOANNIS DAMASCENI LIBER
QVI INSCRIBITVR DISCEPTATIO
Christiani & Sarraceni.

SI interrogamus à Sarraceno, quis sit Christus? responde ei, Verbum Dei, nec te existimes peccare, quia & uerbum dicitur in scriptura, & brachiũ, & potentia Dei, & multa talia. Vicissim autem interroga ipsum & tu, à scriptura quid dicitur Christus? Tum forte uolet interrogare te & ipse aliud, cupiẽs sic effugere te: non uerò tu respondeas ei, donec utiq; respondeat quod interrogatus est à te. Necessitas autẽ coget ipsum ut respondeat tibi, dicens: À scriptura mea Spiritus & Verbũ Dei dicitur. Tum rursus interroga ipsum: Verbum à scriptura tua, creatum'ne, an increatum dicitur? Et si dicat, increatum: dic ipsi, Ecce consentis mihi. Omne enim non creatũ, sed increatum, Deus est. Si autem dixerit, Creatam esse Verbum & spiritũ, tum quære, Et quis creauit Verbum & Spiritum Dei? Quod necessitate coactus responderit Deus ipse creauit. Tum tu rursus: Ergo antequam crearit Deus Spiritum & Verbum, non habuit Spiritum neq; Verbum? Quòd quum audierit, fugiet à te, non habens quod respondeat. Disceptantes enim sunt tales secundùm Sarracenos, & omnino abominabiles, & abiecti. Quòd si uerò tu interrogatus fueris à Sarraceno, Verba Dei creata'ne sunt, an increata? Hæc enim proponũt aduersus nos Sarraceni problemata potentius uolentes ostẽdere, creatum uerbum Dei: quod non est. Et si dicas, Creata: dicet tibi, Ecce dicis creatum Dei uerbum. Si autem dicas, Increata dicet tibi, Quoniam ecce omnia uerba Dei increata quidem sunt, dij autem non sunt. Ecce tu confessus es, quoniam Christus uerbum est Dei, nõ est Deus. Propter quod neq; creata dicas, neq; increata: sed sic responde ei: Ego unum solum uerbum Dei confiteor increatum ens: omnẽ autem scripturam meam non dico λόγους, id est, uerba: sed ῥήματα Dei, id est, sermones Dei. Et Sarracenus: Qualiter dicit Dauid, Verba Domini, uerba casta? Dic ei, quòd propheta tropologicè loquutus sit, & non cyrologicè, id est, non propria & firma uerborum significatione. Et Sarracenus: Quid est tropologia & cyrologia? responde: Cyrologa quidem est firma & certa demonstratio. Et Sarracenus: Contigit'ne prophetam proprio suo instinctu loqui? Dic ipsi: Consuetudo

tudo est prophetarum Tropologicè loqui: quale hoc, Mare uidit, & fugit: ecce mare oculos non habet, neq; est animatum. Et rursus idem propheta uelut animatum ipsum alloquitur: Quid est tibi mare quoniam fugisti? & quę deinceps. Rursus ostensiuum suppositionis. Dicit enim Deus ad Cain: Maledictus tu es à terra, quæ aperuit os suum suscipere sanguinem fratris tui de manu tua. Ecce hîc Tropologicè dicit os. Et gladius meus comedet carnes. Scindit enim non deglutit. Sic & ῥήματα, id est, sermones qui dicuntur & sunt effabiles, dixit λόγια id est, uerba, quæ propriè non sunt uerba, id est, interitus solùm in mentem seu ratione formata, sed (ut dictum est) ῥήματα.

3 Si quærat Sarracenus: Qualiter descendit Deus in uentrem mulieris? Tum tu: Vtamur scriptura tua, & scriptura mea. Et scriptura tua dicit, quòd præpurgauit Deus Mariam suam super omnem carnem mulieris, & descendit Spiritus & Verbum Dei in ipsam. Et Euangelium meum dicit, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ecce una uox utriusq; loci & unus intellectus. Cognosce autem & hoc, quoniam ad nostram proprietatem diceret scriptura descensionem Dei & ascensionem Tropologicè, & non Cyrologicè. Propriè enim descendens & ascendens ipse dicitur secundùm Philosophos. Deus autem omnia continens, & à nullo continetur. Dixit enim quidam Prophetarum: Quis mensurauit manu aquam, & cœlum palmo, & pugillo terram? Et benè. Omnes aquæ simplex comprehensio, manus Dei sunt: & omne cœlũ, palmus: & omnis terra, pugillus: qualiter igitur contingit, ipsum in propria manu omnia retinentem, descendere & ascendere.

4 Rursus interrogatus à Sarraceno, Si Christus Deus erat, qualiter comedit & bibit & dormiuit, & crucifixus est, & mortuus est, & quę deinceps? responde tu: Quoniam ante secula uerbum Dei, quod creauit omnia, secundùm quod testatur scriptura mea & scriptura tua, ipsum creauit ex carne sanctę uirginis hominem perfectum & animatum & intelligentem: ille comedit, bibit & dormiuit, uerbum scilicet, secundùm quod uerbum Dei: uerbum autem Dei non comedit, neq; bibit, neq; dormiuit, neq; crucifixum est, neq; mortuum: sed caro quã assumpsit ex sancta uirgine, illa crucifixa est. Cognoscis autem, quoniam Christus dupliciter. * unus autem hypostasi. non enim est æternum uerbum Dei, & post assumptionem carnis ἀνυποστατικόν, id est, non personale uel naturale. Non enim apposita est Trinitati quarta persona post ineffabilem unionem carnis.

5 Et si interroget Sarracenus, An quem dicitis Deum, mortuus est? responde tu, Non mortuus est: confidens scripturæ & demonstrationi: dicit enim scriptura de hoc: Venit enim naturalis mors aduersus hominum memoriam dominans, id est, subijciens ut in nobis omnia, sed perfectus primus homo, dormiuit, & costa * est.

6 Et Sarracenus: Ecce percussus sum in aliqua carnium mearum, & percussa caro cicatricem contraxit, & in cicatrice factus est uermis: quis igitur ipsum formauit? Dic ipsi, sicut prædiximus, quòd post primam hebdomadam creationis mundi non inuenimus quodcunque aliquando formantem hominem uel formatum, sed præcepto Dei quod præcepit in prima hebdomada *, finiuit quæ fiunt. Post transgressionem autem condemnata, usque hodie pediculos & uermes germinat.

7 Et Sarracenus: Quàm dicitis causam mali & boni? Christianus: Omnium bonorum asserimus causam Deum, mali autem nihil. Sarr. Quàm dicis causam mali? Christ. A' sententia diabolum * existentem manifestum & nos homines. Sar. Propter quid? Christ. Propter liberum arbitrium. Et Sarracenus: Quid igitur liberum arbitrium, & quoniam quæcunq; uis facere? Chri. Plasmatus sum à Deo libero arbitrio. Sar. Propter quid? Christ. Malefacere & benefacere, quod est bonum & malum. Gratia huius mali quidem facies, punior à lege Dei: bona autem operans, nõ timeo legem, sed & honoror & misericor-

sericordiam à Deo consequor. Similiter & diabolus primùm hominem decepit per liberum arbitrium, & peccauit, & Deus propria ordinatione expulit ipsum. Sed forte & dices mihi, Qualia sunt quæ dicis bona & mala? Et Sarracenus: Ecce Sol & Luna & Stellæ bona sunt, fac unum ex his. Christ. Non gratia tuitas dico tibi, secundùm hominem operor bonum & malum: bona quidem, glorificatione Dei & oratione & eleemosinam & similibus his. Si autem dicis tu bona & mala ex præcepto Dei esse, inuenietur Deus aduersus te iniustus: quod non est. Quia enim Deus præcepit fornicatorem fornicari, & homicidam occidere, & furem furari, digni sunt honore. uoluntatem enim Dei fecerunt. Inueniuntur autem legis positores mendaces, & libri tui mendaces cõscripti, quia præcipiunt nos fornicatorem, & furem flagellare, & homicidam occidere: uoluntatem enim Dei fecerunt.

8 Sarracenus: Quis, ait, format fœtus in uentre mulierum? Hoc proponunt nobis problema, potentius uolentes ostendere, Deum causam malorum. Si enim respondeas dicẽs: quoniam Deus format fœtus in uentre mulierum: dicet tibi Sarracenus: Ecce Deus cooperator est fornicatorum & adulterorum. Christianus sic respondet dicens: Nequaquam inuenimus post primam hebdomadam mundi creati, scripturam dicentem formare Deum uel creare aliquid. Si autem dubitas ad hoc, ostẽde tu plasma uel creaturam qualemcunque post primam hebdomadam factam à Deo: sed tamen non potest ostendi hoc. Omnes enim uisibiles creaturæ, in prima hebdomada factæ sunt. Formauit enim Deus hominem in prima hebdomada, & præcepit ipsum generare & generari, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et quia animatum ens homo, animatum semen habens, in propria uxore semen repullulat: quare homo hominem generat, quemadmodũ diuina scriptura ait: Adam genuit Seth, & Seth genuit Enos, & Enos genuit Cainan, & Cainan genuit Malaleel, & quæ sequuntur. Et non dixit, Deus plasmauit Seth, Enos, uel alium aliquem. Et hinc cognoscimus, quoniam generantur, & genenerant usque ad præsens, & sic gratia Dei mundus constitutus est: nam ab eo tempore omnis herba generat & generatur. Dixit enim Deus: Germinet terra herbam fœni, & præcepto Dei germinauit unaquæque arbor: similiter & herba & planta ex seipsa habet semen & potentiam. Semen autem omnis plantæ & herbæ, animatum quiddam est: in terram cadit a seipso: & ab alio seminatum, regerminat, non plasmatum ab aliquo, sed præcepto Dei obediens. Ecce & ego, quemadmodum prædicebam, liber arbitrio existens, ubi utique semino, seu in propriam uxorem, seu in alienam, libero arbitrio utens, germinat, & fit præcepto Dei obediens, non quoniam nunc secundùm unamquanque diem plasmat & operatur, quia in prima hebdomada fecit Deus cœlum & terram, & uniuersum mundum in sex diebus, & die septima requieuit ab omnibus operibus suis, quæ incœpit facere, secundùm quod scriptura testatur mea.

9 Sarracenus: Quid est quod ait Deus ad Hieremiam, Antequam plasmarem te in utero, sciui te, & ex matrice sanctificaui te? Omnino igitur in uẽtre plasmauit. Christ. Animatam & seminatiuam potentiam Adam in uentre habens, Seth genuit, quemadmodum dicebam, Seth & Enos & unusquisque homo prius habent in uentre suum filium, & filius genuit usque ad præsens. Hoc autem, ex utero sanctificaui te, intellige eam, quæ uere genuit filios Dei, secundùm testimonium sancti Euangelij.

10 Sarracenus: Faciẽtes uoluntatem Dei, bonos dicis uel malos? Christian. Dicere uis, quòd Christus nolens passus sit. Et si dicam tibi bonos, dices mihi: Vade adores deos, quoniam uoluntatem Dei tui fecerunt. Sar. Et hoc ipsum tibi uolebam dicere. Christ. Quid tu dicis uoluntatem? Ego dico sustinentiam & longanimitatem. Sarr. Vnde hoc ostendere potest? Christ. Per rem, quia sedente me & te, uel stantibus, potest quis ex libero arbitrio siue stare, uel moueri. Et nunquid Deo dicente, Non furaberis, Non fornicaberis, Non occides,

des, uult ut furemur, uel fornicemur, uel occidamus? Sar. Non. si enim uellet, non utiq; diceret hoc. Christ. Gloria Deo, quoniam tu confessus es: ecce concordas mihi, quoniam nullus ex nobis siue potest surgere, siue uiuere: & quoniam non uult Deus ut furemur, uel fornicemur, uel occidamus. Et si nunc exurgens, furer, uel fornicer, uel occidam, quid ipsum dicis? uoluntatem, uel confessionem, uel sustinentiam, uel longanimitatem?

11 Sarracenus: Quis est apud te maior, qui sanctificat, uel sanctificatur? Chr. Quid uelis dicere, intelligo. Sar. Si enim intelligis, responde mihi. Chr. Si tibi dicam, Qui sanctificat: dices mihi: Vade, adora Ioannem Baptistam, ut baptizantem & sanctificantem Christum tuum. Sar Sic sane tibi uolebam dicere. Christ. Superueniente te cum seruo tuo in balneo, & ablutus, & mundatus ab ipso, quem habes dicere maiorem? illum miserum & argento emptum, uel te mundatum ab ipso, sicq; & dominum ipsius existentem? Sarrac. Meipsum dico maiorem qui possideo, quàm illum, qui à me possidetur. Chr. Gratias ago Deo. Sic mihi intellige Ioannem, ut seruum & famulum, ministrantem Christo in sancto baptismate in Iordane, in quo baptizatus Saluator meus, eorum qui illic in cauernis latentium draconum & perniciosorum dæmonum capita strauit. Sarracenus autem ualde admirans & deficiens, recessit, nihil apponens ad ipsum alterum.

IOANNIS DAMASCENI SENTENTIARVM ALIQVOT FRAGMENTVM, BILIBALDO

Pircheymero ad Claram sororem interprete.

OCto sunt passiones, quibus admodum (præcipuè spirituales) impugnantur homines, gula uidelicet, turpis concupiscentia, auaritia, ira, aduersitas, acedia, uana gloria, & superbia.

Hæc itaque uitia discerni, & summa diligentia cognosci debent, ut cùm aliquo illorum tentatur homo, semper arma, quibus se munire possit, præparata habeat.

Si gula impugnaris: uentrem coërce: numero & mensura cibus & potus sumatur: animæ separatio à corpore, iudicium uenturum, & horrenda gehennæ flamma: pariter & regni cœlestis desiderium, assiduè coram oculis obuersentur: sicq; uentris opprimetur uoluptas.

Si turpis & carnalis te malè uexat concupiscentia: illam uigilijs, labore, orationibus & inedia expelle: proderit & mortis meditatio, mortiferiq; gaudij supplicium, ac sexus alterius declinatio.

Auaritia uincitur liberalitate, & rei pecuniariæ contemptu, pariter & cogitatione illa, quòd ob auaritiam Dominum & magistrum Iudas tradidit, & quod omnis auarus à scriptura diuina idololatra uocatur, quodq; pecunijs ad breue tempus frui datur, morsq; amara uitam acerbam auari sequatur: quapropter si nihil ulrra quàm sufficiat quæratur, passio hæc euitatur.

Si aduersitate aliqua perturbaris, ora & spem cunctam ad Deũ dirige: & passionem Christi, nostræq; imbecillitatem naturæ contemplare: præsentia cuncta & uana despice: gratiam cœlestem & iustorum fruitionem uenturam perpēde. Id si feceris, nulla iniuria seu contumelia contristaberis: sed solùm Dei offensio te perturbabit.

Si te ira extimulat, mansuetudinem indue, & ad Psalmorum decantationem perfuge: malum in bono uince, maiori cede, æqualem perfer, minori, prudentemq; concordiam cum omnibus exerce hominibus, memor quàm mansuetus agnus innocens ad mortem deductus sit.

Si acedia infestaris, te ipsum laborando, meditando, orando & legendo excita: spe

tas spes firma te instiget, ut considerare possis, quãtum inter frigidam pigritiam & calidum intersit feruorem: quorum unum à uentura separat gloria, alterum regni cœlestis te hæredem creat.

Quòd si uana tentaris gloria, te ipsum scrutare, nihilq́; ad laudem seu demonstrationem perage humanam. Sed omnis operatio tua in occulto fiat, nemini præterquam Deo solo uidente, ad quem uniuersa referantur opera, hominum laudes, honores, prælationes & similia contemne: & magis amplectere, si te accusant & contumelia afficiunt, mentientes & odio habentes, peccatores.

Si à dæmoniaca & pessima superbiæ oppugnaris passione, neminem iudica, sed solum teipsum circumspice & cognosce, humilem te coram Deo ostẽde: & inferiorem omnibus te existima hominibus: audaciam & animi tumorem reijce: ieiunijs, orationibus, uigilijs insiste: & cum te quid rectè facere cõtigerit, non potẽtiæ tuæ illud adscribe, sed diuinæ pietati id totum acceptum refer: simplex & recta sit tua cõuersatio: nec aliud in corde, aliud in ore habe: dolosum etenim est. proin omnis animi elatio lachrymarum fonte extinguatur.

At turbæ uiciorum uniuersæ resisti poterit, si semper & assiduè homo cogitauerit, Deum operum suorum inspectorem, angelum custodem, uirtutis nobilitatem, uoluptatem momentaneam, peccati spurcitiem, uitam labilem, mortem incertam, gaudium seu cruciatum sempiternum, puræ conscientiæ pacem, hominis dignitatem, Dei beneficiũ, & super omnia Christi uitam, mortem & crucem. Quæ enim & qualis uita, si uix homo ex sepulchro progressus, rursus ad se pulchrum perget, & demum in perpetua gehennæ flamma sepelitur? Deum igitur amemus, & præcepta eius ita obseruemus, ut exantlata fragili & misera uita, ad perpetuæ beatitudinis gloriam fœliciter peruenire ualeamus. Amen.

ΙΩΑ'ΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ͂ ΕἸΣ ΤΗ`Ν Θεογονίαν. οὗ ἡ ἀκροστιχίς.

Εὐεπίης μελέεσσιν ἐφύμνια ταῦτα λιγαίνει
υἷα θεοῦ, μερόπων εἵνεκα τικτόμενον.
ἐν χθονὶ, καὶ λύοντα πολυστονάχηματα κόσμου,
ἀλλ' ἄνα, ῥητῆρας ῥύεο τῶν δὲ πόνων.

Ἔσωσε λαὸν θαυματουργῶν δεσπότης,
ὑγρὸν θαλάσσης κῦμα χερσώσας πάλαι.
ἑκὼν δὲ τεχθεὶς ἐκ κόρης, τρίβον βατὴν
πόλου τίθησιν ἡμῖν, ὃν κατ' οὐσίαν,
ἶσόν τε πατρὶ, καὶ βροτοῖς, δοξάζομεν.

Ἤνεγκε γαστὴρ ἡγιασμένη, λόγον,
σαφῶς ἀφλέκτως ζωγραφουμένη βάτῳ,
μιγέντα μορφῇ τῇ βροτησίᾳ θεοῦ,
Εὔας τάλαιναν νηδὺν ἀρᾶς τῆς πάλαι.
λύοντα πικρᾶς, ὃν βροτοὶ δοξάζομεν.

Ἔδειξεν ἀστὴρ τὸν πρὸ ἡλίου λόγον,
ἐλθόντα παῦσαι τὴν ἁμαρτίαν μάγοις,
σαφῶς πτωχὸν εἰς σπέος τὸν συμπαθῆ
σπαργάνοις ἑλικτὸν, ὃν γεγηθότες,
εἶδον τὸν αὐτὸν, καὶ βροτὸν, καὶ κύριον.

IOAN. DAMASCENI IN THOGONIAM PRINcipium Versuum, Aldo Manutio Romano interprete.

Boniloquij cantibus hymni hi canunt
Filium Dei, hominum gratia natum
In terra, & soluentem multi luctus nocumenta mundi.
Sed ô Rex, locutores libera ab his laboribus.

Saluauit populum miraculificans herus,
Liquidam maris undam terrenans olim.
Non inuitus autem natus ex puella, callẽ accessibilẽ
Poli ponit nobis, quem secundùm substantiam,
Aequalemq́; patri & mortalibus glorificamus.

Portauit uenter sacratus uerbum,
Manifestè incombusto figuratus rubro,
Commixtum formæ mortali, Dei,
Euæ miserum uentrem maledictione uetusta
Soluens amara, quod mortales glorificamus.

Ostendit stella quod ante solem, uerbum
Profectum ad sedandum peccatum, Magis
Palàm pauperem in speluncam, misericordem
Te fascijs inuolutum: quod lætati
Viderunt idem & mortale, & Dominum.

Νεῦσον πρὸς ὕμνους οἰκετῶν εὐεργέτα,
ἐχθροῦ ταπεινῶν τὴν ἐπηρμένην ὀφρύν.
φέρων τε πανεπόπτα τὰς ἁμαρτίας,
ὑπὸ θεὸν ἀκλόνητον ἐστηριγμένους
μάκαρ μελῳδοὺς τῇ βάσει τῆς πίστεως.
Νύμφης πανάγνου τὸν πανόλβιον τόκον,
ἰδεῖν ὑπὲρ νοῦν ἠξιωμένος χορὸς,
ἄγραυλος ἐκλονεῖτο ξένῳ τρόπῳ,
τάξιν μελῳδοῦσάν τε τῶν ἀσωμάτων
ἄνακτα Χριστὸν, ἀσπόρως σαρκούμενον.
Ὕψους ἀνάσσων οὐρανῶν εὐσπλαγχνίᾳ,
τελεῖ καθ' ἡμᾶς ἐξ ἀνυμφεύτου κόρης
ἄϋλος ὢν τὸ πρόσθεν, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων
λόγος παχυνθεὶς σαρκὶ, τὸν πεπτωκότα
ἵνα πρὸς αὐτὸν ἑλκύσῃ πρωτόπλαστον.
Γένους βρότειον τὴν ἀνάπλασιν πάλαι
ᾄδων προφήτης Ἀββακοὺμ, προμηνύει,
ἰδεῖν ἀφράστως ἀξιωθεὶς τὸν τύπον.
νέον βρέφος γὰρ ἐξ ὄρους τῆς παρθένου
ἐξῆλθε λαῶν εἰς ἀνάπλασιν λόγος.
Ἴσος προῆλθες τοῖς βροτοῖς ἑκουσίως
ὕψιστε, σάρκα προσλαβὼν ἐκ παρθένου.
ἰὸν καθάραι τῆς δρακοντίας κάρας,
ἄγων ἅπαντας πρὸς σέλας ζωηφόρον.
θεὸς πεφυκὼς, ἐκ πυλῶν ἀνηλίων.
Ἔθνη τὰ πρόσθεν τῇ φθορᾷ βεβυσμένα,
ὄλεθρον ἄρδην δυσμενοῦς πεφευγότα,
ὑψοῦτε χεῖρας σὺν κρότοις ἐφυμνίοις,
μόνον σέβοντες Χριστὸν ὡς εὐεργέτην,
ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς συμπαθῶς ἀφιγμένον.
Ῥίζης φυεῖσα τοῦ Ἰεσσαὶ παρθένε
ὅρους παρῆλθες τῶν βροτῶν τῆς οὐσίας,
πατρὸς τεκοῦσα τὸν πρὸ αἰώνων λόγον,
ὡς ηὐδόκησεν αὐτὸς ἐσφραγισμένην
νηδὺν διελθεῖν τῇ κενώσει τῇ ξένῃ.
Ἐκ νυκτὸς ἔργων ἐσκοτισμένοις πλάνης
ἱλασμὸν ἡμῖν Χριστὲ τοῖς ἐγρηγόρως,
νῦν σοι τελοῦσιν ὕμνον ὡς εὐεργέτῃ
ἔλθοις πορίζων, εὐχερῆ τε τὴν τρίβον,
καθ' ἣν ἀνατρέχοντες, εὕροιμεν κλέος.
Ἀπηνὲς ἔχθος τὸ πρὸς αὐτὸν, δεσπότης
τεμὼν διαμπὰξ σαρκὸς ἐν παρουσίᾳ,
ἵνα κρατοῦντος ὤλεσε θυμὸν φθόρου,
κόσμον συνάπτων ταῖς ἀΰλοις οὐσίαις,
τιθεὶς προσηνῆ τὸν τεκόντα τὴν κτίσιν.
Ὁ λαὸς εἶδεν ὁ πρὶν ἠμαυρωμένος,
μεθ' ἡμέραν φῶς τῆς ἄνω φρυκτωρίας,
ἔθνη θεῷ δὲ κλῆρον υἱὸς προσφέρει.
νέμων ἐκεῖσε τὴν ἀπόρρητον χάριν,
οὗ πλεῖστον ἐξήνθησεν ἡ ἁμαρτία.
Ναίων Ἰωνᾶς ἐν μυχοῖς θαλαττίοις,
ἐλθεῖν ἐδεῖτο, καὶ ζάλην ἀπαρκέσαι
νυγεὶς ἐγὼ δὲ τοῦ τυραννοῦντος βέλει,
Χριστὲ προσαυδῶ τὸν κακῶν ἀναιρέτην

θᾶττον

Annue ad hymnos seruorum benefactor,
Inimici humilians elatum supercilium,
Ferensq; ô omniuidens peccato
Super immobiliter firmatos
O beate cantores firmamento fidei.
Sponsæ perpuræ ualde diuitem partum
Videte supra sensum dignus factus chorus.
Agricola mouebatur mirabili modo,
Ordinem, canentemq; incorporeorum
Regem Christum inseminabiliter incarnatum.
Celsitudini imperans cœlorum, ob misericordiã
Est secundùm nos ex innupta uirgine,
Immateriale ens ante, sed in extremis
Verbum impinguatum carne, prolapsum
Vt ad se traheret primò formatum.
Generis mortalis reformationem olim
Canens propheta, Abacum prænunciat
Videre indicibiliter dignus factus formam:
Nouus infans enim ex monte uirginis
Exiuit, populorum ad reformationem, uerbum.
Par processisti mortalibus sponte
Celsissime, carne assumpta de uirgine
Virus purgare draconici capitis,
Ducens omnes ad lucem uitiferam,
Deus existens, ex portis insolaribus.
O gentes quæ olim corruptione obrutæ,
Perniciem simul inimici fugistis,
Exaltate manus cum plausibus hymnicis,
Solum colentes Christum ut benefactorem,
Nostro temporo misericorditer profectum.
Ex radice nata Iessæ uirgo,
Terminos præterijsti mortalium substantiæ.
Patris enixa ante secula uerbum,
Quemadmodum complacuit ipsi, sigillatum
Ventrem percurrere uacuitate mirabili.
Ex noctis operibus obtenebratis errore,
Propiciationem nobis Christe uigilanter
Nunc complentibus hymnum, ut benefactorem
Venias porrigens, facilemq; callem,
Quo percurrentes, inueniamus gloriam.
Crudeli inimicitia in se Dominus
Incisa penitus carnis in præsentia,
Vim dominantis destruxit animi corruptoris,
Mundum connectens immaterialibus substantijs,
Ponens mansuetum genitorem creaturæ.
Populus uidit ante obscuratus,
Post diem lumen supernæ facis,
Gentes Deo autem hæreditatem filius affert.
Præbens illic indicibilem gratiam,
Vbi plurimum effloruerat peccatum.
Habitans Ionas in profundis marinis,
Venire precabatur & procellam destruere.
Vulneratus ego autem tyrannizantis iaculo,
Christe, aduoco malorum interfectorem

Citius

θᾶττον μολεῖν σε, τῆς ἐμῆς ῥᾳθυμίας.
Ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς θεὸν θεὸς λόγος,
νυνὶ κρατύνει μὴ σθένουσαν τὴν πάλαι,
ἰδὼν φυλάξαι τὴν καθ' ἡμᾶς οὐσίαν,
κλίνας ἑαυτὸν, δι' ὑστέραν κοινωνίαν
αὖθις προφαίνων τῶν παθῶν ἐλευθέραν.
Ἵκται δι' ἡμᾶς Ἀβραὰμ ἐξ ὀσφύος
λυγρῶς πεσόντας ἐν ζόφῳ τῶν πταισμάτων,
υἱοὺς ἐγεῖραι τῶν κάτω νενευκότων,
ὁ φῶς κατοικῶν, καὶ φάτνην παρ' ἀξίαν,
νῦν εὐδοκήσας, εἰς βροτῶν σωτηρίαν.
Τῶ παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ
ἄπληστα θυμαίνοντος ἠγκιστρωμένοι,
παῖδες τυράννου δύσθεον γλωσσαλγίαν,
οἷς εἶκε πῦρ ἄπλετον, ὧ δὲ δεσπότῃ
λέγουσιν εἰς αἰῶνας εὐλογητὸς εἶ.
Ὑπουργέτας μὲν ἐμμανῶς καταφλέγει,
σώζει δὲ παφλάζουσα ῥοιζηδὸν νέους,
ταῖς ἑπταμέτροις καύσεσι πυρουμένη,
οὓς ἔστεφε φλὸξ ἄφθονος, τοῦ κυρίου
νέμοντος εὐσεβείας εἵνεκα δρόσον.
Ἀρωγὲ Χριστὲ, τὸν βροτοῖς ἐναντίον
πρόβλημα τὴν σάρκωσιν ἀρρήτως ἔχων,
ἤμησας ὄλβον τῆς θεώσεως φέρων,
μορφούμενος νῦν, ἧς τινος δι' ἐλπίδα,
ἄνωθεν εἰς κευθμῶνας ἤλθομεν ζόφου.
Τὴν ἀγριωπὸν ἀκρατῶς γαυρουμένην,
ἄσεμνα βακχεύσασαν ἐξοιστρουμένην,
κόσμου καθεῖλες παντοδυνῶς ἁμαρτίαν,
οὓς εἵλκυσεν πρὶν, σήμερον τῶν ἀρκύων,
σώζεις δὲ σαρκωθεὶς ἑκὼν εὐεργέτα.
Μήτραν ἀφλέκτως εἰκονίζουσι κόρης,
οἱ τῆς παλαιᾶς πυρπολούμενοι νέοι.
ὑπερφυῶς κύουσαν ἐσφραγισμένην.
ἄμφω δὲ δρῶσα θαυματουργία μία,
λαοὺς πρὸς ὕμνον ἐξανίστησι χάρις.
Λύμην φυγοῦσα τοῦ θεοῦσθαι τὴν πλάνην,
ἄληκτον ὑμνεῖ τὸν κενούμενον λόγον,
νεανικῶς ἅπασα σὺν τρόμῳ κτίσις,
ἄλεξιν εὖχος δειμαινομένη φέρειν.
ῥευστὴ γεγῶσα, κἂν σοφῶς ἐκαρτέρει.
Ἧκες πλανηθεὶς πρὸς νομὴν ἐπιστρέφων,
τὴν ἀνθοποιὸν ἐξ ἐρημαίων λόφων,
ἡ τῶν ἐθνῶν ἔγερσις, ἀνθρώπων φύσιν,
ῥώμην βιαίαν τοῦ βροτοκτόνου σβέσαι,
ἀνὴρ φανείς τε, καὶ θεὸς, προμηθείᾳ.
Στέργειν μὲν ἡμᾶς ὡς ἀκίνδυνον φόβῳ
ῥᾷον σιωπὴν, τῷ πόθῳ δὲ παρθένε,
ὕμνους ὑφαίνειν συντόνως τεθειμένους
ἐργῶδές ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μῆτερ σθένος,
ὅση πέφυκεν ἡ προαίρεσις, δίδου.
Τύπους ἀφεγγεῖς, καὶ σκιὰς παρηγμένας,
ὦ μῆτερ ἁγνὴ τοῦ λόγου, δεδορκότες,
νέου φανέντος ἐκ πύλης κεκλεισμένης,
δοξοῦ-

Citius uenire te ob meam segnitiem.
Qui erat in principio apud Deum Deus Verbũ,
Nunc corroborat non potentem olim,
Conspicatus seruire nostram substantiam,
Gemisso sese, secundùm communionem
Rursus Præmonstrans paßionibus liberam.
Venit propter nos Abrahæ ex lumbo
Perniciose prolapsos in obscuritate peccatorum
Filios suscitatum, inferius innuentium
Lumen habitans, & præsepe indignè,
Nunc complacens in mortalium salutem.
Omnium regis spreuerunt desiderio
Infinitè nascentis hamati
Pueri tyranni odiosam Deo blasphemiam,
Quibus paruit ignis multus Domino
Dicunt, In secula benedictus es.
Ministros quidem iracundè comburit,
Saluat autem feruens impetuosè iuuenes
Septuplicibus ardoribus adaucta,
Quos coronabat flamma multa, Domino
Præbente pietatis gratia rorem.
Auxiliator Christe mortalibus contrarium
Scutum incarnationem indicibiliter habens
Confudisti, diuitias diuinitatis ferens.
Formatus nunc cuiusdam propter spem
Desuper in latebras uenimus obscuritatis.
Asperum incontinenter superbiens,
Non seuerè debacchans, furens
Mundi submersisti omnipotenter peccatum;
Quos traxit ante, hodie autem ex retibus
Saluas incarnatus uolans ô benefactor.
Matricem incombustibiliter figurant uirginis
Antiquæ igne uoluti iuuenes
Supernaturaliter parientem, sigillatam.
Domino autem faciens miraculo uno
Populus ad hymnum exercitat gratia.
Nocumenta cum fugit deificandi errorem,
Indesinenter laudat exinanitum uerbum
Iuueniliter omnis cum tremore creatura,
In gloriam gloriam timens ferre,
Fluxa facta, & si sapienter expectabat.
Venisti errabundam ad pascuum conuertens
Floriscum ex desertis collibus
Gentium surrectio, hominum natura,
Fortudinem uiolentã mortalicidæ ad extinguendũ,
Virq; uisus & Deus prouidentia.
A mare quidẽ nos tanquã in periculosum timore
Facile silentium, desiderio autem ô uirgo
Laudes texere intensim positas
Difficile est; sed etiam ô mater robur,
Quanta affectio, præbe.
Formas obscuras, & umbras eductas
O mater pura uerbi conspicati,
Iuuene uiso ex ianua clausa,

δοξούμενοί τε τῆς ἀληθείας φάους,
ἐπαξίως σὴν εὐλογοῦμεν γαστέρα.
Πόθου τετευχὼς, καὶ Θεοῦ παρουσίας,
ὁ Χριστοῦ πρὶν λαὸς ἠξιωμένος,
νῦν ποτνιᾶται τῆς παλιγγενεσίας,
ὡς ζωοποιοῦ, τὴν χάριν δὲ παρθένε.
νέμοις ἄχραντε, προσκυνῆσαι τὸ κλέος.

Dignificatiq; ueritatis luce
Dignè tuum benedicimus uentrem.
Desiderium sortitus & Dei præsentiam,
Christi lætus populus dignificatus,
Nunc autem precatur, regenerationis
Vt uitæficæ gratiam ô uirgo
Tribuas pura, adorare gloriam.

ΤΟΥ͂ ἈΥΤΟΥ͂ ἘΙΣ ΤᾺ ΘΕΟΦΆΝΙΑ, οὗ ἡ ἀκροστιχίς.

Τήμερον ἀχράντοιο βαλὼν θεοφεγγέι πυρσῷ,
πνεύματος ἐν θάπτει νάμασιν ἀμπλακίην
φλέξας παμμεδέοντος ἐὺς παῖς, ἠπιόων δὲ,
ὑμνηταῖς μελέων τῶν δὲ δίδωσι χάριν.
Στείβει θαλάσσης κυματούμενον σάλον,
ἤπειρον αὖθις Ἰσραὴλ δεδειγμένην,
μέλας δὲ πόντος ῥιβάτας Αἰγυπτίων
ἔκρυψεν ἄρδην ὑδατόστρωτος τάφος,
ῥώμη κραταιᾷ δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου.
Ὄρθρον φανέντος τοῖς βροτοῖς σελασφόρου,
νῦν ἐξ ἐρήμου πρὸς ῥοὰς Ἰορδάνου,
ἄναξ ὑπέσχες ἡλίου σὸν αὐχένα,
ζόφου ζοφώδους τὸν γενάρχην ἁρπάσαι,
ῥύπου τε παντὸς ἐκ καθᾶραι τὴν κτίσιν.
Ἄναρχε ῥείθροις συνταφέντα σοι λόγε,
νέον περαίνεις τὸν φθαρέντα τῇ πλάνῃ,
ταύτην ἀφράστως πατρόθεν δεδεγμένος,
ὄπα κρατίστην οὗτος ἠγαπημένος,
ἴσος τέ μοι παῖς χρηματίζει τὴν φύσιν.
Ὅσοι παλαιῶν ἐκλελύμεθα βρόχων,
βορᾶς λεόντων συντεθλασμένων μύλας,
ἀγαλλιῶμεν, καὶ πλατύνωμεν στόμα,
λόγῳ πλέκοντες ἐκ λόγων μελῳδίας,
ᾧ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἥδεται δωρημάτων.
Νέκρωσιν ὁ πρὶν ἐμφυτεύσας τῇ κτίσει,
θηρὸς κακοῦργος σχηματισθεὶς εἰς φύσιν,
ἐπισκοτεῖται σαρκικῇ παρουσίᾳ,
ὄρθρῳ φανέντι προσβαλὼν τῷ δεσπότῃ,
φλᾷ τὴν ἑαυτοῦ δυσμενεστάτην κάραν.
Ἕλκει πρὸς αὐτὸν τὴν θεόδμητον φύσιν,
γαστρὸς τυράννου συγκεχωσμένην ὅροις.
γεννᾶται αὖθις γηγενῶν ἀναπλάσει,
ἔργον φέριστον ἐκτελῶν ὁ δεσπότης.
ἥκει γὰρ αὐτὴν ἐξαλεξῆσαι θέλων.
Πυρσῷ καθαρθεὶς μυστικῆς θεωρίας
ὑμνῶν προφήτης τὴν βροτῶν καινουργίαν.
ῥήγνυσι γῆρυν πνεύματι κροτουμένην,
σάρκωσιν ἐμφαίνουσαν ἀρρήτου λόγου
ᾧ τῶν δυναστῶν τὰ κράτη συνετρίβη.
Πεμφθεὶς πρὸς πατρὸς παμφαέστατος λόγος,
νυκτὸς διῶξαι τὴν κακέσπερον σχέσιν,
ἔκριζον ἥκεις καὶ βροτῶν ἁμαρτίαν,
υἱοὺς συνελκύσαι τε τῷ σῷ βαπτίσει,

IN EPIPHANIAM.

Hodie puri iaciens Dei luce
Spiritus sepelit in aquis peccatum,
Cōburens omni dominantis bonus filius, propicius autem
Cantoribus cantuum horum præbet gratiam.
Ambulat maris procellosum salum,
Terram rursus Israël ostensam,
Niger autem pontus triequites Aegyptios
Tegit, simul aquistratus tumulus
Robore forti dextræ excelsi.
Aurora uisa mortalibus lucifera
Nunc ex deserto, ad fluxus Iordanis
Rex subtenuisti solis tuum collum
Ex loco obscuro generis principem rapuisse,
Sordeq; omni expurgare creationem.
O sine principio fluxibus consepultum tibinate
Iuuenem facis corruptum deceptione,
Hanc ineffabiliter à patre acceptus
Vocem optimam, hic amatus
Aequalisq; mihi filius dicat naturam.
Quot ex antiquis soluti sumus laqueis,
Ex uoratu leonum fractorum maxillas,
Exultemus, & dilatemus os
Sermone, placentes ex sermonibus cantilenas,
Quo à nobis lætificatur donis.
Mortem qui prius inseuit creaturæ
Ferre malefactor figuratus in naturam,
Obscuratur carnali aduentu,
Vt aurora apparenti appropinquans domino,
Vt frangeret suum inimicißimum caput.
Trahit ad seipsum structideam naturam,
Veneris tyranni confossam terminis.
Regenerat rursus terrigenis reformatione
Opus optimum reficiens Dominus:
Venit enim ipsam iuuare uolens.
Igni curatus mysticæ speculationis
Laudans propheta mortalium nouificium,
Frangit uocem spiritu applausam,
Incarnationem ostendente indicibilem uerbi,
Quo dominorum potentiæ contritæ sunt.
Missum à patre quàm illustrißimum uerbum,
Noctis persequi maliuesperam retentionem,
Ab radice uenis & mortalium peccatum,
Filios contrahereq; tuo lauacro

μάκαρ Beatæ

μάκαρ φαινοὺς ἐκ ῥοῶν Ἰορδάνου.
Αὐτὸν προσιδὼν τὸν περίκλυτον λόγον,
τρανῶς ὁ κῆρυξ ἐκβοᾶται τῇ κτίσει,
οὗτος προὼν μου, δεύτερος τῷ σαρκίῳ
σύμμορφος ἐξέλαμψεν ἐν θείῳ σθένει,
ἔχθιστον ἡμῶν ἐξελεῖν ἁμαρτίαν.
Νομὴν πρὸς αὐτὴν τῆς φερέσβιον φέρων,
θηρᾷ δρακόντων φωλεοῖς ἐπεντρέχων,
ἄπληκτα κύκλα καταβαλὼν θεὸς λόγος,
πτέρνῃ τε τὸν πλήττοντα παμπήδην γένος,
τοῦτον καθειργνὺς, ἐκσαώζει τὴν κτίσιν.
ἐχθροῦ ζοφώδους καὶ βεβορβορωμένου
ἰὸν καθάρσει πνεύματος λελουμένοι,
νέαν προσωρμίσθημεν ἀπλανῆ τρίβον,
ἄγουσαν ἀπρόσιτον εἰς θυμηδίαν,
μόνοις προσιτὴν, οἷς θεὸς κατηλλάγη.
Ἀθρῶν ὁ πλάστης ἐν ζόφῳ τῶν πταισμάτων
σειραῖς ἀφύκτοις ὃν διαρθροῖ δακτύλοις.
ἵστησιν ἀμφ' ὤμοισιν ἐξάρας ἄνω,
νῦν ἐν πολυρρόοισι δίναις ἐκπλύνων
αἶσχος παλαιοῦ τοῦ Ἀδὰμ καχεξίας.
Μετ' εὐσεβείας, προσδράμωμεν εὐτόνως
πηγαῖς ἀχράντοις ῥεύσεως σωτηρίου,
λόγον κατοπτεύοντες ἐξ ἀκηράτου,
ἄντλημα προσφέροντα δίψης ἐνθέου,
κόσμου προσηνῶς ἐξακούμενον νόσον.
Ἱμερτὸν ἐξέφηνε σὺν πανολβίῳ
ἠχῷ πατὴρ, ὃν γαστρὸς ἐξηρεύξατο.
ναὶ φησὶν οὗτος συμφυὴς γόνος πέλων,
φωταυγὸς ἐξώρουσεν ἀνθρώπων γένους,
λόγος τέ μου ζῶν, καὶ βροτὸς προμηθείᾳ.
Ἐκ ποντίου λέοντος ὁ τριέσπερος ξένος
προφήτης ἐγκάτοις φλογιζόμενος,
αὖθις προῆλθε τῆς παλιγγενεσίας
σωτηρίαν δράκοντος ἐκ βροτοκτόνου
πᾶσι προφαίνων, τῶν χρόνων ἐπ' ἐσχάτων.
Ἀνειμένων πόλοιο παμφαῶν πτυχῶν,
μύστης ὁρᾷ πρὸς πατρὸς ἐξικνούμενον,
μένοντε πνεῦμα τῷ παναχράντῳ λόγῳ
ἐπελθὸν ὡς πέλειαν ἀφράστῳ τρόπῳ,
δήμοις τε φαίνει προσδραμὸν τῷ δεσπότῃ.
Ἔφλεξε ῥεέθρῳ τῶν δρακόντων τὰς κάρας,
ὁ τῆς καμίνου τὴν μετάρσιον φλόγα
νέους φέρουσαν εὐσεβεῖς κατευνάσας,
τὴν δυσκάθεκτον ἀχλὺν ἐξ ἁμαρτίας,
ὅλην πλύνει δὲ τῇ δρόσῳ τοῦ πνεύματος.
Σὲ ζωγραφοῦσαν τὴν Ἀσσύριον φλόγα,
ἐκστᾶσαν ἵστης εἰς δρόσον μετηγμένην,
ὕδωρ ἔνθεν νῦν ἀμφιέσαο φλέγον,
[illegible] κάκιστον, χριστὲ, πρὸς κεκευθμένον
πρὸς τὴν ὀλισθὸν ἐκκαλούμενον τρίβον.
Ἀπορραγέντος τοῦ Ἰορδάνου πάλαι,
ἰσθμὸν περᾶται λαὸς Ἰσραηλίτης.
σὲ τὸν κράτιστον ἐμφοροῦντα τὴν κτίσιν,
ἠπειγμέ-

Beata illustres ex fluentis Iordanis.
Ipsum intuens perinclytum uerbum
Manifeste præco exclamat creaturæ:
Hic præexistens mihi, secundus carruncula,
Conformis splenduit, diuino robore
Inimicißimum nostrum destruere peccatum.
Pascuum ad ipsum uitæ ferum ferens
Venatur, draconum nidis incurrens,
Infinitos circulos deijciens Deus uerbum,
Calcaneoq; percutientem omne genus,
Hunc incarcerans, saluat creaturam.
Inimici obscuri & inquinati
Venenum purgatione spiritus loti,
Nouum appulimus inerrabilem callem,
Ducentem impropinquam ad delectationem
Solis propinquam, quos Deus pacificauit.
Videns formator in obscuritate peccatorum
Catenis infugibilibus quem articulat digitis,
Constituit circa humeros, attollens supra,
Nunc in multifluis uorticibus eluens
Dedecore antiquo Adam ingratitudinis.
Cum pietate accurramus festinanter
Ad fontes immaculatos fluenti saluatoris,
Verbum adspicientes ex immaculato
Antiliam afferentem sitis diuinæ,
Mundi clementer medicamentem morbo.
Desideratum manifestauit cum prædiuite
Voce pater, quem ex uentre eructauit,
Nempe dicit: Hic congenitus filius existens
Lumiculus exiuit ex hominum genere,
Verbumq; meum uiuens, & homo prouidentia.
Ex marino leone triuesper hospes
Propheta in uisceribus inflammatus,
Rursus exiuit, regenerationis
Salutem dracone ex mortalicida
Omnibus præmonstrans temporibus in ultimis.
Apertis poli perillustribus rugis,
Discipulus uidet à patre uenientem,
Manentemq; spiritum in perpuro uerbo,
Profectum ut columbam indicibili modo,
Populisq; ostendit accurrentem Domino.
Adußit fluento draconum capita
Is qui fornacis sublimem flammam
Iuuenes ferentem pios sopiuit.
Difficiles comprehensu tenebras ex peccato
Totas lauatq; rore spiritus.
Te figurantem Aßyriam flammam
Stupefacientem sistis in rorem deductam,
Aquam unde nunc indutus es urentem,
Diabolum peßimum, Christe, absconditum,
Ad lubricam euocantem uiam.
Effracto Iordane olim,
Isthmum transit populus Israëlita,
Te fortißimum inferentem creaturam

Festinante

ἐπειγομένως νῦν ἐν ῥοαῖς διαγράφων,
πρὸς τὸν ἀῤῥευστον καὶ ἀμείνονα βίον.
Ἴσμεν τὸ πρῶτον τὸν πανώλεθρον κλύσιν.
οἰκτρῶς σε πάντων πρὸς φθορὰν παρεισάγειν,
ὦ πρὶν μέγιστα χρηματίζων καὶ ξένα,
νῦν δὲ κλύσαντα Χριστὲ τὴν ἁμαρτίαν,
δι' εὐπάθειαν καὶ βροτῶν σωτηρίαν.
Ἐλευθερία μὲν ἡ κτίσις γνωρίζεται.
υἱοὶ δὲ φωτὸς οἱ πρὶν εὐκολισμένοι
μόνος στενάζει τοῦ σκότους ὁ προστάτης,
νῦν εὐλογείτω συντόνως τὸν αἴτιον
ἡ πρὶν τάλαινα τῶν ἐθνῶν παγκληρία.
Τρισσοὶ θεουδεῖς ἐμπύρως δροσούμενοι,
ἀγλῶττα τρισσαῖς παμφαῶς ἁγιστίαις,
σαφῶς ἐδήλουν τὴν ὑπέρτατον φύσιν,
μῖξιν βροτείαν, πυρπολοῦσαν ἐν δρόσῳ
εὐκτῶς ἅπασαν τὴν ὀλέθριον πλάνην.
Λευχειμονείτω πᾶσα γήινος φύσις
ἐκ πτώσεως νῦν οὐρανῶν ἐπηρμένη
ᾧ γὰρ τὰ πάντα συντετήρηται λόγῳ
νάουσι ῥείθροις ἐκπλυθεῖσα πταισμάτων
τὴν πρὶν πέφευγε παμφαῶς λελουμένη.
Ὢ τῶν ὑπὲρ νοῦν τοῦ τόκου σου θαυμάτων
νύμφη πάναγνε, μῆτερ εὐλογημένη,
δι' ἧς τυχόντες παντελοῦς σωτηρίας,
ἐπάξιον κροτοῦμεν ὡς εὐεργέτην,
δῶρον φέροντες ὕμνον εὐχαριστίας.
Ἴσμεν τὰ Μωσεῖ τῇ βάτῳ δεδειγμένα,
δεῦρο ξένοις θεσμοῖσιν ἐξειργασμένα
ὡς γὰρ σέσωστο πυρφοροῦσα παρθένος,
σελασφόρον τεκοῦσα τὸν εὐεργέτην,
Ἰορδάνου τε ῥεῖθρα προσδεδεγμένα.
Χρίεις τελειῶν τὴν βρότειον οὐσίαν,
ἄναξ ἄναρχε, πνεύματος κοινωνία,
ῥοαῖς ἀχράντοις ἐκ καθάρας καὶ σκότους
ἰσχὺν θριαμβεύσας τε τὴν ἐπηρμένην,
νῦν εἰς ἄληκτον ἐξαμείβεαι βίον.

Festinanter nunc in fluxibus describens
Ad illubricam & meliorem uiam.
Scimus primum perniciosum diluuium
Misere te omnium ad destructionem inducere,
O quàm maxima facient & admirabilia,
Nunc autem obruentem Christe peccatum
Ob misericordiam & mortalium salutem.
Libera quidem creatura cognoscitur,
Filijq; luminis antè obtenebrati,
Solus gemit tenebrarum præfectus.
Nunc benedicat extensum causam,
Quæ prius misera gentium omnis generatio.
Tres pij ignitæ rorati,
Splendidum tribus illuminosè glorijs
Apertè manifestabant altißimam naturam,
Mixtionem mortali igni uertentem in rore,
Precabiliter omne perniciosum erratum.
Albo induatur omnis terrestris natura,
Ex causa nunc cœlorum eleuata:
A quo enim omnia seruata sunt uerbo,
Fluentibus fluentis abluta peccatis,
Quæ antè fugit persplendidè lota.
O propter supra mentem partus tui miracula
Sponsa perpura, mater benedicta,
Ob quam assecuti perfectam salutem,
Dignum plaudimus ut benefactorem,
Donum ferentes hymnum gratiarum actionis.
Scimus quæ Moysi in rubro ostensa sunt,
Hic maris legibus perfecta:
Sic enim saluata est ignifera uirgo,
Lumiferum enixa benefactorem,
Iordanisq; fluenta accepisse.
Virgis perficiens mortalem substantiam
Rex sine principio, spiritus communione
Fluxibusq; immaculatis purgans, & tenebrarum,
Robur uilipendensq; elatum
Nunc ad indesinentem retribuis uitam.

ΤΟΥ͂ ἈΥΤΟΥ͂ ἘΝ ΤΗΝ Πεντηκοστήν, ἡ ἀκροστιχίς.

Θεογενὲς λόγε, πνεῦμα παράκλητον πάλιν ἄλλον,
ἐκ γενέτου κόλπων ἧκας ἐπιχθονίοις
Οἷα πυρὸς γλώσσῃσι φέρον θεότητος ἀΰλου
σῆμα τεῆς φύτλης, καὶ χάριν ὑμνοπόλοις.
Θείῳ καλυφθεὶς ὁ βραδύγλωσσος γνόφῳ,
ἐρρητόρευσε τὸν θεόγραφον νόμον
ἰλὺν γὰρ ἐκτινάξας ὄμματος νόου,
ὁρᾷ τὸν ὄντα, καὶ μυεῖται πνεύματος
γνῶσιν γεραίρων ἐν θείοις τοῖς ᾄσμασιν.
Ἔφη τὸ σεπτὸν καὶ σεβάσμιον στόμα,
νοσφισμὸς ὑμῖν οὐ γενήσεται φίλοι.
ἐγὼ γὰρ εἰς πατρῷον ὕψιστον θρόνον
συνεδριάζων, ἐκχεῶ τοῦ πνεύματος
λάμψαι

IN PENTECOSTEN.

O Deigenum uerbum, spiritum aduocatum tuis alium
Ex genitoris finibus misisti terrestribus (materialis
In similitudine ignis linguis ferentem diuinitatis im
Signum tuæ generationis & gratiam cantoribus.
Diuina tectus tardilinguis nebula,
Elocutus est à Deo scriptam legem:
Materia enim abiecta, oculis mentis
Videt entem, & didicit spiritus
Cognitionem laudans diuinis cantibus.
Dixit seuerum & uenerandum os,
Diuisio uobis non fiet ô amici:
Ego enim ad paternum excelsum thronum
Confidens effundam spiritus
splendere

λάμψαι ποθοῦσι τὴν χάριν τὴν ἄφθονον.
Ὅρος βεβηκὼς ἀρρηκέστατος λόγος,
γαληνόμορφον ἐκτελεῖ τὴν καρδίαν,
ἔργον γὰρ ἐκπεράνας εὔφρανε φίλους,
πνοῇ βιαίᾳ καὶ πυρὸς γλωσσήμασι
νέμας τὸ πνεῦμα Χριστὸς ὡς ὑπέσχετο.
Ἔρρηξε γαστρὸς ἡ τεκνουμένης πέδας,
ὕβριν τε δυσκάθεκτον εὐτεκνουμένης,
μόνη προσευχὴ τῆς προφήτιδος πάλαι
Ἄννης φερούσης πνεῦμα συντετριμμένον
πρὸς τὸν δυνάστην καὶ θεὸν τῶν γνώσεων.
Ἄληπτός ἐστιν ἡ θεαρχικωτάτη,
ῥήτορας γὰρ δείκνυσι τοὺς ἀγραμμάτους,
ἄλις σοφιστὰς συστομίζοντας λόγῳ.
καὶ τῆς βαθείας νυκτὸς ἐξαιρουμένους
λαοὺς ἀπείρους ἀστραπὴ τοῦ πνεύματος.
Ἦν ἐκπορευτὸν ἐξ ἀγεννήτου φάους
τὸ πανσθενουργόφωτον ἄφθιτον σέλας
οὗ τὴν δι' υἱοῦ πατρικῆς ἐξ οὐσίας
νῦν ἐμφανίζει συμφυῆ φρυκτωρίαν
πυρώδης ἦχος ἐν Σιὼν ἔθνεσιν.
Ἄναξ ἀνάκτων οἷος ἐξ οἴου μόνος
λόγος προελθὼν πατρὸς ἐξ ἀναιτίου,
ἰσοσθενές σου πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις.
νημερτὲς ἐξέλαμψας ὡς εὐεργέτης,
ᾄδουσι δόξαν τῷ κράτει σου κύριε.
Λουτρὸν τὸ θεῖον τῆς παλιγγενεσίας,
λόγῳ κεραννὺς συντεθειμένῃ φύσει,
ὀμβροβλυτεῖς μοι ῥεῖθρον ἐξ ἀκηράτου
νυγείσης σου πλευρᾶς ὦ θεοῦ λόγε,
ἐπισφραγίζων τῇ ζέσει τοῦ πνεύματος.
Κάμπτει τὰ πάντα τῷ παρακλήτῳ γόνυ,
γόνῳ τε πατρὸς πατρὶ συμφυεστάτῳ.
ἐν γὰρ προσώποις οἶδε τρισὶν οὐσίαν
νημερτὲς ἀπρόσιτον ἄχρονον μίαν·
ἔλαμψε φῶς γὰρ ἡ χάρις τοῦ πνεύματος.
Τελεῖσθε πάντες τῇ θεαρχικωτάτῃ
ὅσοι λάτρεις τρισσοφεγγοῦς οὐσίας
ὑπερφυῶς τελεῖ γὰρ ὡς εὐεργέτης,
καὶ πυρσόμορφος Χριστὸς εἰς σωτηρίαν,
ὅλην πορίζων τὴν χάριν τοῦ πνεύματος.
Λυτήριον κάθαρσιν ἀμπλακημάτων
πυρίπνοον δέξασθε πνεύματος δρόσον,
ὦ τέκνα φωτόμορφα τῆς ἐκκλησίας.
νῦν ἐκ Σιὼν γὰρ ἐξελήλυθεν νόμος
ἡ γλωσσοπυρσόμορφος πνεύματος χάρις.
Καθὼς πρέπον ηὐδόκησεν αὐτεξουσίως,
ἀδέσποτον κάτεισι πνεῦμα πατρόθεν.
σοφίζον ἐν γλώσσησι τοὺς ἀποστόλους,
ἐπισφραγίζον τὸν φερέσβιον λόγον,
παρ' ὀξύμορφον ὃν πατὴρ ἔφη.
Ἰᾶτο τὰς φρένας μὲν ἐξ ἁμαρτίας
ἑαυτῷ κατεσκεύαζε τῶν ἀποστόλων
θεὸς λόγος παντάρχος ἀχράντῳ δόμῳ,

ὁμοσθε-

Splendere desiderantibus gratiam infinitam.
Terminus profectus uerißimum uerbum
Tranquilliforme implet cor:
Opere enim expleto lætificauit amicos
Flatu uiolento & ignis glossematis
Dato spiritu, Christus ut pollicitus est.
Effregit uentris sterilis uincula
Iniuriamq; intolerabilem fœcundæ
Solo oratio prophetissæ olim
Annæ, ferentis spiritum contritum
Ad potestatem, & Deum cognitionum.
Incomprehensibilis est Dei principalißimus:
Rhetores enim demonstrauit illiteratos
Satis sophistas mutire faciendo sermone,
Et à profunda nocte extrahendo
Populos infinitos fulgur spiritus.
Erat procedens ex ingenita luce
Omnipotenti lucificus incorruptus splendor,
Cuius per filij paternam substantiam
Nunc manifestat cognatam facem
Ignita uox in Sion gentibus.
Rex regum solus ex solo, solum
Verbum procedens à patre incausato,
Aequipotentem tuum spiritum apostolis
Verè illustrando misisti ut benefactor
Cantantibus potentiæ tuæ ô Domine.
Balneum diuinum regenerationis
Verbo miscens, compositam naturam,
Suppeditas mihi aquam ex incorrupto
Vulnerato tuo latere ô Dei uerbum,
Sigillans feruore spiritus.
Flectunt omnia consolatori genu,
Filioq; patris, patri congenitißimo.
In personis enim nouit tribus substantiam
Vere inaccesibilem, intexentem, una.*
Illuxit enim lumen gratia spiritus,
Seruitis omnes Dei principalißimæ
Quod serui triluminis substantiæ.
Super naturaliter perficit enim ut benefactor,
Et igni format Christus in salutem,
Totam porrigens gratiam spiritus.
Solubilem purgationem criminum
Ignispirum accipite spiritus rorem
O filij luciformes Ecclesiæ:
Nunc ex Sion enim exiuit lex,
Linguigniformis spiritus gratia.
Sicut dignum patuit sponte sua liberaliter
Domino carens descendit spiritus à patre,
Sapientificans in linguis apostolos,
Insigillans uitæ uerum uerbum,
A patre acutiformi, quod pater ait.
Curabat mentes quidem à peccato
Et sibi apparabat apostolorum
Deus uerbum omnium princeps immaculata domo.

 Aequi-

ὁμοσθενοῦς δὲ καὶ συνουσιωμένου,
νῦν ἐγκατοικίζεται πνεύματος φάος.
Ἱλασμὸς ἡμῖν Χριστὲ καὶ σωτηρία,
ὁ δεσπότης ἔλαμψας ἐκ τῆς παρθένου,
ἵν' ὡς προφήτην θηρὸς ἐκ θαλαττίου
στέρνων Ἰωνᾶν, τῆς φθορᾶς διαρπάσῃς
ὅλον τὸν Ἀδὰμ, παγγενῆ πεπτωκότα.
Ἱμερτὸν ἡμῖν εὐθὲς ἐν τοῖς ἐγκάτοις,
αἰωνίως ἔχουσι πνεῦμα καινίσοις,
πατρὸς προβλήτως πάντοθεν συνημμένον,
ὕλης ἀπεχθοῦς καυστικὸν μολυσμάτων,
ῥύπτοντε παντὸς ῥυπτικὸν παντοκράτορ.
Ὀρεκτὸν ἀξίωμα τοῖς ἀποστόλοις
σιωνίταις μίμνουσι σοῦ παρουσίαν
γνώρισμα πνεῦμα πατρογεννήτου λόγου,
λέγχην ἀπηνῆ τῶν ἐθνῶν ποππυσμάτων,
ἄκιστα δεικνὺς πυρπνόως καθιδρύῃ.
Σύμφωνον ἐθρόησεν ὀργάνων μέλος,
σέβειν, τὸ χρυσότευκτον ἄψυχον βρέτας.
ἡ τοῦ παρακλήτου δὲ φωσφόρος χάρις,
σεβασμιάζει τοῦ βοᾶν, τριὰς μόνη,
ἰσοσθενὲς, ἄναρχε, εὐλογητὸς εἶ.
Φωνὴν προφητόφθεγκτον ἠγνοηκότες,
ἔφασκον οἰνότευκτον ἄφρονες, μέθην,
ῥήσεις ξενηκουσθῆσαν ὡς ἀποστόλων.
οἱ εὐσεβεῖς δέ σοι βοῶμεν ἐνθέως,
νεουργὲ τοῦ σύμπαντος εὐλογητὸς εἶ.
Θέσπιν κατεβρόντησεν ὁ βλέπων ὄπα,
ἔνθους Ἰωὴλ τοῦ θεαρχικωτάτου
οἷς ἐκχεῶ φύσαντος οἷα πῦρ λόγον
τοῦ πνεύματός μου συμβοήσουσι. φύσις
ἡ τρισσοφεγγόφωτος, εὐλογητὸς εἶ.
Τριττὴ μὲν εὐμοίρησεν ὡρῶν τὴν χάριν,
ὅπως ἐπεμφήνειε τρεῖς ὑποστάσεις
σέβειν ἐν ἁπλότητι τῆς ἐξουσίας.
ἀλλ' ἐν μιᾷ νῦν ἡμερῶν τῇ κυρίᾳ,
υἱὸς πατὴρ, καὶ πνεῦμα εὐλογητὸς εἶ.
Λύει τὰ δεσμὰ, καὶ δροσίζει τὴν φλόγα,
ὁ τρισσοφεγγὴς τῆς θεαρχίας τύπος
ὑμνοῦσι παῖδες, εὐλογεῖτε τὸν μόνον,
σωτῆρα καὶ παντουργὸν ὡς εὐεργέτην,
ἡ δημιουργηθεῖσα σύμπασα κτίσις.
Μνήμην ὁ Χριστὸς τῶν βροτοσσόων ἐπῶν
ἃ παρακουσθεὶς τοῖς ἀποστόλοις ἔφη,
τὸ πνεῦμα τεύχει γλωσσοπυρσεύτῳ θέᾳ,
ἐφίζον, εὐλογητὸν οἰκουμένῃ,
ἠλλοτριωμένη δὲ μέλπει σε κτίσις.
Σωτηριωδῶς, αὐτοδεσπότως ἰὸν
φῶς αὐτολαμπὲς, καὶ παρεκτικὸν φάους
ὑπάρχον, ἥκες ἐμφοροῦν ἀποστόλους,
ἱμῆεν ὡς ἄημα τοῖς σοῖς οἰκέταις,
λελιπαρημένον τε πνεῦμα πρὸς νέμοις.
Ἦσε προφητῶν πνευματέμφορον στόμα,
τὴν σωματωδῶς ὦ μέδων ἐνδημίαν,
καὶ πνεῦ-

Aequiroboris autem & consubstantialis
Nunc informatur spiritus lumen.
Propiciatio nobis Christe & salus
Præsens illuxisti ex uirgine,
Vt tanquam prophetam ex fera marina
Pectoribus Ionam, à corruptione eriperes
Totum Adam omnigenam cadentem.
Desideratum celerem in interioribus
Aeternè habentibus spiritum nouans,
A patre processum undiq; coexistentem
Materiæ inimicæ ustibilem inquinationem,
Sordisq; omnis Purgatiuum ô omnipotens,
Appetibilem dignitatem apostolis
Sionensibus expectantibus tuam præsentiam,
Cognitionem spiritui à patre geniti uerbi,
Nugationem impudentem gentium poppysmatum
Celeriter ostendens ignisflanter requiescis.
Concors clamauit instrumentorum cantus,
Adorate auream inanimatam imaginem.
Paracleti autem lucifera gratia
Dignos facit clamare, O Trinitas sola
Aequipotens sine principio, benedicta es.
Vocem à propheta dictam qui ignorarunt,
Dicebant à uino factam stulti ebrietatem.
Loquelæ aduenæ auditæ sunt, ut apostolorum.
Pij autem tibi uocamus diuinitus
Nouificè uniuersi, Benedictus es.
Vatem pertonuit uidens uocem
Diuini Ioëlis Dei principalißimi,
Quibus effluam dicentis tanquam uerbum
Spiritus mei conclamabunt. O natura
Trilumiluca benedicta es.
Tertia quidem partita est horarum gratiam,
Vt demonstraret treis substantias
Adorare in simplicitate libertatis.
Sed in una nunc dierum domina,
Filius, Pater, & Spiritus, benedictus es.
Soluit uincula, & rotat flammam
Triluminis principatus forma.
Laudant pueri, laudate solum
Saluatorem, & cunctificum & benefactorem
Creata uniuersa creatura.
Memoriam Christus mortales saluantiū uerborū,
Quæ à patre audiuit, apostolis dixit.
Spiritus præparat linguignito spectaculo
Sedens benedictum aßimilata,
Alienata uerò laudat te creatio.
Saluabiliter sua potestate iens
Lux per se splendida, & datrix luminis
Existens, uenisti implere apostolos,
Honoratum tanquam halitum tuis seruis
Illustremq; spiritum distribuas.
Cecinit prophetarum spiritiferum os,
Tuum corporaliter ô Domine aduentum,
Et spi-

καὶ πνεῦμα κόλπων πατρικῶν προηγμένον,
ἄκτιστον συμπλαστουργὸν σύνθρονον σέβειν,
εἰς φιλανθρωπήσεως πιστοῖς σέβας.
Χαίροις ἄνασσα, μητροπάρθενον κλέος,
ἅπαν γὰρ εὐδίνητον εὔλαλον στόμα
ῥητρεῦον, οὐ σθένει σε μέλπειν ἀξίως.
ἰλιγγιᾷ δὲ νοῦς ἅπας σου τὸν τόκον
νοεῖν, ὅθεν σε σὺν πόθῳ δοξάζομεν.
Ὕδειν ἔοικε τὴν φυσίζωον κόρην,
μόνη γὰρ ἐν δίνῃσι κεκρύφει λόγον,
νοσοῦσαν ἀλθαίνοντα τὴν βροτῶν φύσιν,
ὃς δεξιοῖς κλισμοῖσι νῦν ἱδρυμένος
πατρὸς, πέπομφε τὴν χάριν τοῦ πνεύματος.
Ὅσοις ἔπνευσεν ἡ θεόρρυτος χάρις,
λάμποντες, ἀστράπτοντες, ἠλλοιωμένοι.
ὀθνείαν ἀλλοίωσιν εὐπρεπεστάτην,
ἰσοσθενοῦσαν τὴν ἄτμητον εἰδότες,
σοφὴν τρίφεγγον οὐσίαν δοξάζομεν.

Et spiritum sinibus paternis productum
Increat tum confactorem, confessorem tuum;
Quòd misisti incarnationis fidelibus cultum.
Salue regina matriuirginalis gloria,
Omne enim beneuolubile, benedictum os,
Eloquens non potest te laudare dignè.
Caligat autem mens omnis tuum partum
Cognoscere, unde te cum desiderio glorificamus.
Cantare decet naturam uiuificantem puellam;
Sola enim in uteris occultauit uerbum,
Aegrotanti medens mortalium naturæ:
Qui dextris sedibus nunc sedens
Patris, misit gratiam spiritus.
Quoscunq; inspirauit deiflua gratia
Splendentes, fulgurantes, permutati,
Hesternam permutationem decentissimam
Aequipotentem indiuisibilem cognoscentes,
Sapientem trilucam substantiam glorificamus.

ΤΟΥ͂ ΑΥ̓ΤΟΥ͂ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ͂ εἰς τὴν κυριακὴν τοῦ πάσχα.

Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί· πάσχα κυρίου, ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν, καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν, Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν, ἐπινίκιον ᾄδοντας.

Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις, καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως Χριστὸν ἐξαστράπτοντα, καὶ χαίρετε φάσκοντα τρανῶς ἀκουσόμεθα, ἐπινίκιον ᾄδοντες.

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως εὐφραινέσθωσαν, γῆ δὲ ἀγαλλιάσθω. ἑορταζέτω δὲ κόσμος, ὁρατός τε ἅπας, καὶ ἀόρατος, Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται, εὐφροσύνη αἰώνιος.

Δεῦτε πόμα πίωμεν καινὸν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατουργούμενον, ἀλλ' ἀφθαρσίας πηγὴν ἐκ τάφου ὀμβρήσαντος Χριστοῦ, ἐν ᾧ στερεούμεθα.

Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς, οὐρανός τε, καὶ γῆ, καὶ τὰ καταχθόνια. ἑορταζέτω δὲ πᾶσα ἡ κτίσις τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἐστερέωται.

Χθὲς συνεθαπτόμην σοι Χριστὲ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι, συνεσταυρούμην σοι χθὲς, αὐτός με συνδόξασον σωτὴρ, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς ὁ θεηγόρος Ἀβακοὺμ στήτω μεθ' ἡμῶν, καὶ δεικνύτω φαεσφόρον ἄγγελον διαπρυσίως λέγοντα, σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς, ὡς παντοδύναμος.

Ἄρσεν μὲν ὡς διανοίξας τὴν παρθενεύουσαν νηδὺν, πέφηνε Χριστὸς, ὡς βροτὸς δὲ ἀ-

IN DOMINICAM Pascha.

Resurrectionis dies: splendescamus populi pascha, Domini pascha: è morte enim ad uitam, & ex terra ad cœlum, Christus Deus nos traduxit, uictoriam canentes.

Expurgemur sensus, & uidebimus inaccessibili luce resurrectionis Christum effulgentem, & gaudete: dicentem apertè audiemus, uictoriam canentes.

Cœli quidem dignè lætentur, terra autem exultet: ferietur autem mūdus, uisibilisq; omnis & inuisibilis: Christus.n. excitatus est lætitia sempiterna.

Agite potionem bibamus nouam, non ex saxo sterili monstrificatum, sed incorruptionē fontem è sepulchro pluente Christo, in quo solidamur.

Nūc omnia repleta sunt lumine, cœlumq; & terra & terrestria: ferietur autem omnis creatio suscitationem Christi, in quo solidata est.

Heri contumulabar tibi Christe, cōresurgo hodie resurgenti tibi: una crucifigebar tecum heri, ipse me conglorifica saluator in regno tuo.

In diuina custodia diuiloquus *Abacum stet nobiscum, & ostendat luciferum angelum clarè dicentem: Hodie salus mundo, quoniā surrexit Christus ut omnipotens.

Mas quidē, ut aperiens uirginantē uterū, apparuit Christus: ut mortalis aūt, a-

gnus

μνὸς προσηγόρευται. ἄμωμος δὲ, ὡς ἄγευστος κηλῖδος, τὸ ἡμέτερον πάσχα. καὶ ὡς θεὸς ἀληθὴς, τέλειος λέλεκται.

Ὡς ἐνιαύσιος ἀμνὸς ὁ εὐλογούμενος ἡμῖν στέφανος Χριστὸς ἑκουσίως ὑπὲρ πάντων τέθυται, πάσχα τὸ καθαρτήριον. καὶ αὖθις ἐκ τοῦ τάφου, ὡραῖος δικαιοσύνης ἡμῖν ἔλαμψεν ἥλιος.

Ὁ θεοπάτωρ μὲν Δαβὶδ πρὸ τῆς σκιώδους κιβωτοῦ, ἥλατο σκιρτῶν. ὁ λαὸς δὲ τοῦ θεοῦ ὁ ἅγιος, τὴν τῶν συμβόλων ἔκβασιν ὁρῶντες, εὐφρανθῶμεν ἐνθέως, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

Ὀρθρίσωμεν ὄρθρου βαθέως, καὶ ἀντὶ μύρου, τὸν ὕμνον προσοίσωμεν τῷ δεσπότῃ, καὶ Χριστὸν ὀψώμεθα, δικαιοσύνης ἥλιον, πᾶσι ζωὴν ἀνατέλλοντα.

Τὴν ἄμετρόν σου εὐσπλαγχνίαν οἱ ταῖς τοῦ ᾅδου σειραῖς συνεχόμενοι, δεδορκότες, πρὸς τὸ φῶς ἠπείγοντο Χριστὲ ἀγαλλομένῳ ποδὶ, πάσχα κροτοῦντες αἰώνιον.

Προσέλθωμεν λαμπαδηφόροι τῷ προϊόντι Χριστῷ ἐκ τοῦ μνήματος, ὡς νυμφίῳ, καὶ συνεορτάσωμεν ταῖς φιλεόρτοις τάξεσι, πάσχα κροτοῦντες αἰώνιον.

Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καὶ συνέτριψας μοχλοὺς αἰωνίους, κατόχους, πεπεδημένους Χριστὲ, καὶ τριήμερος, ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς, ἐξανέστης τοῦ τάφου.

Φυλάξας τὰ σήμαντρα σῶα Χριστὲ, ἐξηγέρθης τοῦ τάφου ὁ τὰς κλεῖς τῆς παρθένου μὴ λυμηνάμενος ἐν τῷ τόκῳ σου, καὶ ἀνέῳξας ἡμῖν παραδείσου τὰς πύλας.

Σῶτερ μου, τὸ ζῶν τε, καὶ ἄθυτον ἱερεῖον, ὡς θεὸς ἑαυτὸν ἑκουσίως προσαγαγὼν τῷ πατρὶ, συνανέστησας παγγενῆ τὸν Ἀδὰμ, ἀναστὰς ἐκ τοῦ τάφου.

Ὁ παῖδας ἐκ καμίνου ῥυσάμενος γενόμενος ἄνθρωπος, πάσχει ὡς θνητὸς, καὶ διὰ πάθους, τὸ θνητὸν ἀφθαρσίας ἐνδύει εὐπρέπειαν, ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν πατέρων θεὸς, καὶ ὑπερένδοξος.

Γυναῖκες μετὰ μύρων θεόφρονες, ὀπίσω σου ἔδραμον, ὃν δὲ ὡς θνητὸν μετὰ δακρύων ἐζήτουν προσεκύνησαν χαίρουσαι ζῶντα θεόν. καὶ πάσχα τὸ μυστικὸν τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς εὐηγγελίσαντο.

Θανάτου ἑορτάσωμεν νέκρωσιν, ᾅδου τὴν καθαίρεσιν, ἄλλης βιοτῆς τῆς αἰωνίου ἀπαρχῆς. καὶ σκιρτῶντες, ὑμνοῦμεν τὸν αἴτιον, τὸν μόνον εὐλογητὸν τῶν πατέρων θεὸν καὶ ὑπερένδοξον.

Ὡς

gnus appellatus eſt: immaculatus autem, ut ſine guſtu maculæ, noſtrum paſcha: & ut Deus uerus, perfectus dictus eſt.

Vt anniculus agnus, quæ benedicitur nobis corona, Chriſtus ſponte pro omnibus ſacrificatus eſt paſcha purgatiuum, & rurſus ex ſepulchro ſpecioſus iuſtitiæ nobis ſplenduit ſol.

Diuipater quidem Dauid ante umbroſam arcam ſaltauit exultans, populus autem Dei ſanctus, ſignorum euẽtum uidentes, lætemur diuinè, quoniam ſurrexit Chriſtus ut omnipotens.

Vigilemus mane profunde, & pro unguento hymnum afferamus Domino, & Chriſtum uideamus iuſtitiæ ſolem, omnibus uitam exorientem.

Immenſam tuam miſericordiam inferni catenis contenti: intuiti, in lucem feſtinabant, Chriſte exultanti pede, paſcha plaudentes æternum.

Accedamus facigeri aduenienti Chriſto ex monumento, ut ſponſo: & unà feriemur cum amicis feſtorum ordinibus, paſcha plaudentes æternum.

Deſcendiſti in infima terræ, & contriuiſti uectes æreos, eisq́ detentos expediſti Chriſti: & triduanus, ut ex cete Ionas, exurrexiſti è ſepulchro.

Seruatis ſignis ſoſpitibus Chriſte, ſuſcitatus es è ſepulchro. Qui claues uirginis non offendiſti in fœtura tua, & reſeraſti nobis paradiſi portas.

Saluator meus, uiuensq́, & in macta ta uictima, ut Deus ſeipſum ſponte adducens patri, unà ſuſcitaſti omnigenũ Adam ſurgens è ſepulchro.

Qui pueros è fornace liberauit, factus homo, patitur ut mortalis: & per paſſionẽ, mortale ipſum incorruptionis ueſtijt decore: ſolus benedictus patrum Deus & pergloriosſus.

Mulieres cum unguentis Deo affectæ, poſt te accurrerunt: quem autem ut mortalẽ cum lachrymis quærebant, adorarunt gaudentes uiuentem Deũ, & paſcha arcanũ Chriſti diſcipulis bene nunciarunt.

Mortis celebremus mortificationẽ, inferni deſtructionẽ, alterius uitæ ſempiternæ primitiarum, & ſalientes cantemus cauſam: ſolum benedictum patrem Deum, & per glorioſum, & ſupergloriosum.

Quám

Ὢ ὄντως ἱερὰ καὶ πανέορτος αὕτη ἡ σωτήριος νύξ, καὶ φωταυγής, τῆς λαμπροφόρου ἡμέρας τῆς ἐγέρσεως οὖσα προάγγελος, ἐν ᾗ τὸ ἄχρονον φῶς ἐκ τάφου σωματικῶς πᾶσιν ἐπέλαμψεν.

Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἁγία ἡμέρα, ἡ μία τῶν σαββάτων, ἡ βασιλὶς καὶ κυρία, ἑορτῶν ἑορτή, καὶ πανήγυρις ἐστὶ πανηγύρεων, ἐν ᾗ εὐλογοῦμεν χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Δεῦτε τοῦ καινοῦ τῆς ἀμπέλου γεννήματος τῆς θείας εὐφροσύνης, ἐν τῇ εὐσήμῳ ἡμέρᾳ τῆς ἐγέρσεως, βασιλείας τοῦ χριστοῦ κοινωνήσωμεν, ὑμνοῦντες αὐτὸν ὡς θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου Σιὼν καὶ ἴδε, ἰδοὺ γὰρ ἥκασί σου θεοφεγγεῖς, ὡς φωστῆρες, ἐκ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ θαλάσσης, καὶ ἑῴας τὰ τέκνα σου, ἐν σοὶ εὐλογοῦντα χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Πάτερ παντοκράτορ, καὶ λόγε καὶ πνεῦμα, τρισὶν ἑνιζομένη ἐν ὑποστάσεσι φύσις, ὑπερούσιε καὶ ὑπέρθεε, εἰς σὲ βεβαπτίσμεθα, καὶ σὲ εὐλογοῦμεν ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Φωτίζου φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἡ γὰρ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε. χόρευε νῦν, καὶ ἀγάλλου Σιών. σὺ δὲ ἁγνὴ τέρπου θεοτόκε ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου.

Ὢ θείας, ὢ φίλης, ὢ γλυκυτάτης σου φωνῆς, μεθ' ἡμῶν ἀψευδῶς γὰρ ἐπηγγείλω ἔσεσθαι μέχρι τερμάτων αἰῶνος χριστέ, ἣν οἱ πιστοὶ ἄγκυραν ἐλπίδος κατέχοντες, ἀγαλλόμεθα.

Ὢ πάσχα τὸ μέγα, καὶ ἱερώτατον χριστέ, ὦ σοφία καὶ λόγε τοῦ θεοῦ, καὶ δύναμις. δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σοῦ μετασχεῖν, ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου.

ΕἸΣ ΤῊΝ ἈΝΆΛΗΨΙΝ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τῷ σωτῆρι θεῷ, τῷ ἐν θαλάσσῃ λαὸν ποσὶν ἀβρόχοις ὁδηγήσαντι, καὶ φαραὼ πανστρατιᾷ καταποντίσαντι, αὐτῷ μόνῳ ᾄσωμεν, ὅτι δεδόξασται.

Ἄσωμεν πάντες λαοὶ τῷ ἐπὶ ὤμων Χερουβὶμ ἀναληφθέντι μετὰ δόξης χριστῷ, καὶ συγκαθίσαντι ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ᾠδὴν ἐπινίκιον, ὅτι δεδόξασται.

Τὸν μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων χριστόν, χοροὶ ἀγγέλων θεασάμενοι μετὰ σαρκὸς ἐν ὑψίστοις, ἐξεπλήττοντο· συμφώνως δὲ ἀνέμελπον ὕμνον ἐπινίκιον, ὅτι δεδόξασται.

Δυνά-

Quàm uerè sacra & tota festiua hæc salutaris nox, & splendiluca, splendigeri diei suscitationis existens prænuncia, in qua intemporeum lumen è sepulchro corporaliter omnibus effulsit.

Hæc uocata est sancta dies, una sabbatorum, regina & domina, festiuitatum festiuitas, & celebritas est celebritatum, in qua benedicimus Christum per secula.

Agite noui uitis fructus, diuinæ delectationis in insigni die resurrectionis: regnum Christi participemus, laudantes ipsum ut Deum per secula.

Leua circumcirca oculos tuos Sion, & uide: ecce enim uenerunt tibi diuiluci, uelut faces ab occasu, & aquilone & mari, & oriente filij tui, in te benedicentes Christum per secula.

Illuminare illuminare noua Hierusalem, gloria enim Domini in te orta est: salta nunc & exulta Sion, tu uerò sancta delectare deipara in suscitatione tui fœtus.

O diuinam, ô amicã, ô dulcissimam tuam uocem: nobiscum infallaciter enim promisisti fore usq; ad fines seculi Christo, quàm fideles ancoram spei tenentes exultamus.

O pascha magnũ & sacratissimum Christi, ô sapientia & uerbum Dei, & potentiæ. Da nobis à figura remotius, te participare in non uesperascenti die regni tui.

IN ASSVMPTIONEM SALuatoris nostri Iesu Christi.

Saluatori Deo, qui in mari populũ pedibus immadidis per iter duxit, & Pharaonem cum uniuerso exercitu demersit: ipsi soli canamus, quoniam glorificatus est.

Canamus omnes populi in humeros Cherubim ascendenti cum gloria Christi, & collocanti nos in dextera patris, cantum uictorialem, quoniã glorificatus est.

Mediatorem Dei & hominum, Christi chori angelorum spectantes cum carne in excelsis, obstupescebant: cõsonanter autem recinebant cantum uictorialem, quoniam glorificatus est.

Poten-

Δυνάμει τοῦ σταυροῦ σου Χριστὲ στερέωσόν μου τὴν διάνοιαν εἰς τὸ ὑμνεῖν καὶ δοξάζειν σου τὴν σωτήριον ἀνάληψιν.

Αἱ τάξεις τῶν ἀγγέλων Χριστὲ, βροτείαν φύσιν θεασάμεναι συνανιοῦσάν σοι ἀπαύστως ἐκπληττόμεναι, ἐδόξαζον.

Εἰσακήκοα κύριε τὴν ἀκοὴν τῆς δυναστείας τοῦ σταυροῦ ὡς παράδεισος ἠνοίγη δι' αὐτοῦ, καὶ ἐβόησα, δόξα τῇ δυνάμει σου κύριε.

Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ ὁ τῶν ἀγγέλων βασιλεὺς, τὸν παράκλητον ἡμῖν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀποστεῖλαι, ἵνα βοῶμεν, δόξα τῇ δυνάμει σου κύριε.

Ὡς ἀνῆλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν πατέρα σὺν σαρκὶ, κατεπλάγησαν αὐτὸν αἱ τῶν ἀγγέλων στρατιαὶ, καὶ ἐβόησαν, δόξα τῇ δυνάμει σου κύριε.

Αἱ τῶν ἄνω δυνάμεις, ταῖς ἀνωτέραις ἐβόων, πύλας ἄρατε Χριστῷ τῷ ἡμετέρῳ βασιλεῖ, ὃν ἀνυμνοῦμεν ἅμα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ πνεύματι.

Ὀρθρίζοντες βοῶμέν σοι κύριε σῶσον ἡμᾶς, σὺ γὰρ εἶ θεὸς ἡμῶν, ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν.

Πληρώσας εὐφροσύνης τὰ σύμπαντα ἐλεῆμον, ταῖς ἄνω δυνάμεσι μετὰ σαρκὸς ἐπεδήμησας.

Ἀγγέλων αἱ δυνάμεις αἰρόμενόν σε ἰδοῦσαι, τὰς πύλας ἐκραύγαζον τῷ βασιλεῖ ὑμῶν ἄρατε.

Ἐκύκλωσέ με ἄβυσσος, ταφή μοι τὸ κῆτος ἐγένετο, ἐγὼ δὲ ἐβόησα πρὸς σὲ τὸν φιλάνθρωπον, καὶ ἔσωσέ με ἡ δεξιά σου κύριε.

Ἐσκίρτησαν ἀπόστολοι ὁρῶντες μετάρσιον σήμερον τὸν κτίστην φερόμενον, ἐλπίδι τοῦ πνεύματος καὶ φόβῳ ἔκραζον, δόξα τῇ ἀνόδῳ σου.

Ἐπέστησαν οἱ ἄγγελοι βοῶντες Χριστὲ τοῖς μαθηταῖς σου, ὃν τρόπον κατίδετε Χριστὸν ἀνυψούμενον, οὕτω σαρκὶ ἐλεύσεται δίκαιος ὁ πάντων κριτής.

Ὡς εἶδόν σε σωτὴρ ἡμῶν αἱ ἄνω δυνάμεις ἐν ὕψεσιν αἰρόμενον σὺν σώματι, ἐν φόβῳ ἐκραύγαζον, μεγάλη δέσποτα ἡ φιλανθρωπία σου.

Ὁ ἐν καμίνῳ πυρὸς τοὺς ὑμνολόγους σώσας παῖδας, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ἐπὶ τῶν ὤμων Χριστὲ τὴν πλανηθεῖσαν ἄρας φύσιν ἀναληφθεὶς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ προσήγαγες.

Ὁ ἐν νεφέλῃ φωτὸς ἀναληφθεὶς, καὶ σώσας κόσμον, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Potentia crucis tuæ Christe solida meam mentem, ad canendum & glorificandum tuam salutarem ascensionẽ.

Ordines angelorum Christe mortalem naturam spectantes unà ascendentem tecum, incessanter admirãtes glorificabant.

Exaudiui Domine auditionem potentiæ crucis, quod paradisus apertus est per ipsam: & clamaui, gloria potentiæ tuæ Domine.

Assumptus es in gloria angelorum rex, paracletum nobis à patre mittere, ut clamemus, gloria potentiæ tuę Domine.

Vt ascendit saluator ad patrem cum carne, admirati sunt ipsum angelorum exercitus, & clamarunt, gloria potentiæ tuæ Domine.

Supernæ potestates, & superioribꝰ clamabant: Portas attollite Christo nostro regi, quem concinimus una cum patre & spiritu.

Vigilantes de luce, clamamus tibi Domine: Salua nos, tu enim es Deus noster, extra te alium non nouimus.

Implens lætitia uniuersa misericors, supernis potentijs cum carne peregrinatus es.

Angelorum potẽtiæ sublatum te uidentes, portas (clamabant) regi nostro attollite.

Circuiuit me abyssus, sepultura mihi certè extitit: ego autem clamaui ad te humanũ, & seruauit me dextera tua Domine.

Saltarunt Apostoli, uidentes sublimem hodie creatorem latum: spe spiritus & timore clamabant, gloria ascensioni tuæ.

Adstiterunt angeli, clamantes Christe discipulis tuis: quemadmodum spectastis Christum leuatum, sic carni ueniet iustus omnium iudex.

Vt uiderunt te saluator noster supernæ potentiæ in excelsis sublatum cum corpore, in timore clamabant: magna Domine humanitas tua.

Qui in fornace ignis cantatores seruauit pueros, benedictus Deus patrum nostrorum.

In humeris Christe errantem tollens naturam, assumptus, Deo & patri adduxisti. Qui in nebula luminis assumptus, & saluasti mundum: benedictus Deus patrum nostrorum.

Qui

Ὁ ἀνελθὼν ἀπὸ γῆς πρὸς τὸν ἀσώματον πατέρα, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Τὸν ἐκ πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθέντα υἱὸν καὶ θεόν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων σαρκωθέντα, ἐκ παρθένου μητρὸς ἱερεῖς ὑμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τὸν ἐν δυσὶ ταῖς οὐσίαις ἀναπτάντα ζωοδότην χριστὸν εἰς οὐρανοὺς μετὰ δόξης, καὶ πατρὶ συγκαθεζόμενον, ἱερεῖς ὑμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τὸν ἐκ δουλείας τὴν κτίσιν τῶν εἰδώλων λυτρωσάμενον, καὶ παραστήσαντα ταύτην ἐλευθέραν τῷ ἰδίῳ πατρί, ἱερεῖς ὑμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τὸν τῇ αὐτοῦ καταβάσει καθελόντα τὸν ἀντίπαλον, καὶ τῇ αὐτοῦ ἀναβάσει ἀνυψώσαντα τὸν ἄνθρωπον, ἱερεῖς ὑμνεῖτε λαός, ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Σὲ τὴν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον μητέρα θεοῦ, τὴν ἐν χρόνῳ τὸν ἄχρονον ἀφράστως κυήσασαν, οἱ πιστοὶ ὁμοφρόνως μεγαλύνομεν.

Σὲ τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου χριστὸν τὸν θεὸν οἱ ἀπόστολοι βλέποντες ἐν θέως ὑψούμενον, μετὰ δέους σκιρτῶντες, μεγαλύνομεν.

Σὲ τὸν καταβάντα ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ τὸν ἄνθρωπον σώσαντα καὶ τῇ ἀναβάσει σου ἀνυψώσαντα τοῦτον μεγαλύνομεν.

Χαῖρε θεοτόκε μῆτερ χριστοῦ τοῦ θεοῦ. ὃν γὰρ ἐκύησας σήμερον ἐκ γῆς ἀνιπτάμενον, σὺν ἀγγέλοις ὁρῶσα ἐμεγάλυνας.

ΤΟΥ͂ ΑΥΤΟΥ͂ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ͂ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ. ἡ ἀκροστιχίς.

Μωσῆς θεοῦ πρόσωπον ἐν Θαβὼρ ἴδε.

Μωσῆς ἐν θαλάσσῃ προφητικῶς ἰδὼν ἐν νεφέλῃ καὶ ἐν στύλῳ πάλαι πυρὸς τὴν δόξαν κυρίου, ἀνεβόα τῷ λυτρωτῇ καὶ θεῷ ἡμῶν ᾄσωμεν.

Ὡς πέτρᾳ τῷ σώματι σκεπασθεὶς τῷ τεθεωμένῳ τὸν ἀόρατον καθορῶν Μωσῆς ὁ θεόπτης, ἀνεβόα τῷ λυτρωτῇ καὶ θεῷ ἡμῶν ᾄσωμεν.

Σὺ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ νομικοῦ καὶ ἐν Θαβωρίῳ καθεωράθης τῷ Μωσῇ ἐν γνόφῳ τὸ πάλαι, ἐν φωτὶ δὲ νῦν ἀπροσίτῳ τῆς θεότητος.

Ἡ σκιάζουσα δόξα ἐν τῇ σκηνῇ πρότερον, καὶ τῷ Μωσῇ ὁμιλοῦσα τῷ σῷ θεράποντι,

Qui aſcendiſti è terra ad incorporeum patrem, benedictus Deus patrum noſtrorum.

Ex patre ante ſecula natum filium & Deum, & in ultimis temporibus incarnatum ex uirgine matre ſacerdotes canite: populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

In duabus ſubſtantijs uolantem uitæ datorem Chriſtum in cœlos cum gloria & cum patre ſedentem: ſacerdotes laudate, populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

A ſeruitute creationem idolorum ſaluantem, & ponẽtem ipſam liberam apud proprium patrẽ: ſacerdotes laudate, popule ſuperexaltate per omnia ſecula.

Sua ipſius deſcenſione qui obruit inimicum, & ſua ipſius aſcenſione qui exaltauit hominem: ſacerdotes laudate, popule ſuperexalte per omnia ſecula.

Te ſupra mentem & rationem matrem Dei, in tempore intẽporeum indicibiliter enixam: fideles unanimiter magnificamus.

Te ſaluatorem mundi Chriſtum Deum Apoſtoli uidentes diuinitus exaltantem: cùm timore exultantes, magnificamus.

Te deſcendentem uſq; ad extrema terræ, & hominem ſaluantem, & aſcenſione tua ſuperexaltantẽ hunc, magnificamus.

Aue deipara mater Chriſti Dei: quẽ enim peperiſti hodie ex terra ſuprauolãtem cũ angelis uidens, magnificaſti.

IN TRANSFIGVRATIONEM Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Moyſes Dei faciem in Thabor uidit.

Moyſes in mari prophetice conſpicatus in nebula, & in columna olim ignis gloriam Domini, exclamabat: Redemptori & Deo noſtro canamus.

Vt petra corpore protectus deificato, inuiſibilem intuens Moyſes Dei ſpectator, exclamabat: Redemptori & Deo noſtro canamus.

Tu in monte legali & in Thaboreo uiſus es Moyſi in tenebris olim: in lucem autem nunc inacceſſam diuinitatis.

Obumbrans gloria in tentorio prius, & Moyſi alloquens tuo ſeruo figura

τύπος γεγένηται τῆς ἀστραψάσης ἀρρήτως ἐν Θαβὼρ σου δέσποτα μεταμορφώσεως.

Συνανῆλθόν σοι λόγε μονογενὲς ὕψιστε ἡ τῶν ἀποστόλων ἀκρότης ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ, καὶ συμπαρέστησαν ὅ,τε Μωσῆς, καὶ Ἠλίας, ὡς θεοῦ θεράποντες, μόνε φιλάνθρωπε.

Θεὸς ὅλος ὑπάρχων, ὅλος βροτὸς γέγονας ὅλῃ τῇ θεότητι μίξας τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ὑποστάσει σου, ἣν ἐν δυσὶ ταῖς οὐσίαις Μωσῆς Ἠλίας τε εἶδον ἐν ὄρει Θαβώρ.

Ἐκ σαρκός σου βολίδες θεότητος ἐξεπορεύοντο προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ὅθεν οἱ πρόκριτοι μέλποντες, ἀνεβόων δόξα τῇ δυνάμει σου κύριε.

Ὁ τὴν βάτον φυλάξας ἀλώβητον προσομιλοῦσαν πυρί, τῷ Μωσῇ θεολαμποῦσαν σάρκα ὑπέδειξας δέσποτα, μελῳδοῦντα δόξα τῇ δυνάμει σου κύριε.

Ὑπεκρύβη ἀκτῖσι θεότητος αἰσθητὸς ἥλιος ὡς ἐν ὄρει Θαβωρίῳ εἶδέ σε μεταμορφούμενον Ἰησοῦ μου, δόξα τῇ δυνάμει σου κύριε.

Πῦρ μὴ φλέγον τὴν ὕλην τοῦ σώματος ὡράθη ἄϋλον, ὡς Μωσῆς καὶ ἀποστόλοις ὤφθης Ἠλίας τε δέσποτα, εἷς ἐκ δύο, ἐν δυσὶ τελείαις ταῖς φύσεσι.

Ῥητορεύουσα γλῶσσα, σοῦ τὰ μεγαλεῖα οὐ δύναται φθέγξασθαι. ὡς κρατῶν ζωῆς γὰρ καὶ θανάτου δεσπόζων, παρέστησας ἐν Θαβὼρ τῷ ὄρει τὸν Μωσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν, μαρτυρήσαντας σου τὴν θεότητα.

Ὁ χερσὶν ἀοράτοις πλάσας κατ' εἰκόνα σου χριστὲ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἀρχέτυπόν σου ἐν τῷ πλάσματι κάλλος ὑπέδειξας, οὐχ ὡς ἐν εἰκόνι, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν κατ' οὐσίαν ὁ θεὸς χρηματίσας καὶ ἄνθρωπος.

Συγκραθεὶς ἀσυγχύτως, ἄνθρακα ὑπέδειξας ἡμῖν θεότητος, καταφλέγοντα μὲν ἁμαρτίας, ψυχὰς δὲ φωτίζοντα ἐν Θαβὼρ τῷ ὄρει τὸν Μωσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν μαθητῶν τε ἐξάρχους ἐξέστησαν.

Ὡς μέγα καὶ φοβερὸν ὡράθη θέαμα σήμερον. ἐξ οὐρανοῦ αἰσθητός. ἐκ γῆς δὲ ἀσύγκριτος ἐξήστραψεν ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, νοητός, ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ.

Παρῆλθε μὲν ἡ σκιὰ τοῦ νόμου ἐξασθενήσασα. ἐλήλυθε δὲ σαφῶς χριστός, ἡ ἀλήθεια. Μωσῆς ἀνεβόησεν ἐν τῷ Θαβωρίῳ καθορῶν σου τὴν θεότητα.

Ὁ στῦλος τῷ Μωσῇ χριστὸν τὸν μεταμορφούμενον, ἡ δὲ νεφέλη, σαφῶς τὴν χάριν τοῦ πνεύμα-

facta est illustris indicibiliter in Thabor tuę Domine transfigurationis.

Conuenerunt tecum ô uerbum unigenitum excelsum, apostolorum summitas in monte Thabor, & simul adstiterunt Moysesque & Elias, ut Dei serui sole humano.

Deus totus existens, totus mortalis factus es, tota diuinitate miscēs humanitatem in substantia tua, quàm in duabus substantijs Moyses Eliasque uiderunt in monte Thabor.

Ex carne tua radij diuinitatis egrediebantur, prophetarum & apostolorum, unde electi canētes exclamabāt, Gloria potentiæ tuæ Domine.

Rubum seruans illæsum congredientem igni, Moysi deilucam carnem ostendisti Domine canenti, Gloria potentiæ tuæ Domine.

Absconsus est radius diuinitatis sensibilis sol, ut in monte Thaboreo uidit te transfiguratum Iesu mi. Gloria potestati tuæ Domine.

Ignis nos urens, materiem corporis uisus est immaterialis, ut Moyses & tuis apostolis uisus Eliasque Domine, unus ex duob. in duabus perfectis naturis.

Eloquens lingua, tua magnalia non potest loqui; ut imperans enim uitæ, & morti dominans, cōstituisti in Thabor monte Moysen & Eliam, testantes tuam diuinitatem.

Qui manibus inuisibilibus formās secundùm imaginem tuam Christe hominem, archetypam tuam in figmento pulchritudinem ostendisti, non ut in imagine, sed ut ipse ens per substātiam Deus factus & homo.

Commixtus inconfuse carbonem ostendisti nobis diuinitatis, comburentem quidem peccata, animas autem illuminantem, in Thabor monte Moysen & Eliā, discipulorumque principes obstupuerunt.

Quàm magnū & terribile uisum est spectaculum hodie: è cœlo sensibilis, è terra uerò incōparabilis effulsit sol iustitiæ, intelligibilis in monte Thabor.

Præterijt quidem umbra legis infirmata: uenit autem manifesta Christus ueritas. Moyses exclamauit in Thaboreo, intuens tuam diuinitatem.

Columna Moysis Christum transfiguratum, nebula autē manifestè gratiam spiri-

πνεύματος, τὴν ἐπισκιάσασαν ἐν τῷ Θαβωρίῳ προδήλου ἐμφανέστατα.

Νῦν καθωράθη ἀποστόλοις τὰ ἀθέατα θεότης ἐν σαρκίῳ ἐν τῷ Θαβὼρ ἀστράπτουσα βοῶσιν, εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἔφριξαν φόβῳ ἐκπλαγέντες τὴν εὐπρέπειαν τῆς θείας βασιλείας ἐν τῷ ὄρει Θαβὼρ ἀπόστολοι βοῶντες, εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Νῦν τὰ ἀνήκουστα ἠκούσθη. ὁ ἀπάτωρ γὰρ υἱὸς ἐκ τῆς παρθένου τῇ πατρῴᾳ φωνῇ ἐν δόξαις μαρτυρεῖται, οἷα θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Θέσει οὐ γέγονας ὑψίστου, τῇ οὐσίᾳ δὲ υἱὸς ἠγαπημένος προϋπάρχων, ἡμῖν ὡμίλησας ἀτρέπτως. εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀκηκοότες δέσποτα ἐκ πατρὸς μαρτυρούμενον, καὶ ὡς ἀνθρωπίνης στερροτέραν ὄψεως ὁρᾷν τοῦ προσώπου σου τὴν ἀστραπὴν μὴ φέροντες σου οἱ μαθηταί, ἐπὶ τὴν γῆν κατέπιπτον, ἐν φόβῳ μελῳδοῦντες, οἱ παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Βασιλευόντων πέφυκας βασιλεὺς ὡραιότατος, καὶ τῶν πανταχοῦ κυριευόντων κύριος, δυνάστης μακάριος, καὶ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. ὧ οἱ μαθηταὶ καταπλαγέντες ἐβόων, οἱ παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ὡς οὐρανοῦ δεσπόζοντι, καὶ τῆς γῆς βασιλεύοντι, καὶ καταχθονίων τὴν κυρίαν ἔχοντι, χριστὲ σοι παρέστησαν, ἐκ μὲν τῆς γῆς ἀπόστολοι. ὡς ἐξ οὐρανοῦ δὲ, ὁ Θεσβίτης Ἠλίας. Μωσῆς δὲ, ἐκ νεκρῶν, μελῳδοῦντες ἀπαύστως, οἱ παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ῥαθυμοτόκοι μέριμναι ἐπὶ γῆς κατελείφθησαν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκλογῇ φιλάνθρωπε, ὡς σοὶ ἠκολούθησαν πρὸς τὴν ἐκ γῆς μετάρσιον θείαν πολιτείαν. ὅθεν καὶ ἐπαξίως τῆς σῆς θεοφανείας ἐμελῴδουν τυχόντες, οἱ παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἵνα σου δείξῃς ἐμφανῶς τὴν ἀπόρρητον δευτέραν κατάβασιν, ὅπως ὁ ὕψιστος θεὸς ὀφθήσῃ ἑστὼς ἐν μέσῳ θεῶν τοῖς ἀποστόλοις. ἐν Θαβὼρ Μωσῇ σὺν Ἠλίᾳ τε ἀρρήτως ἔλαμψας, διὸ πάντες σὲ χριστὲ μεγαλύνομεν.

Δεῦτε

ſpiritus obumbrantē in Thaboreo manifeſtabat apertiſſimė.

Nunc ſpectata ſunt apoſtolis inuiſibilia, diuinitas incarnuncula in monte Thabor fulgens, clamantibus: Benedictus es Domine Deus per ſecula.

Horruerunt timore ſtupefacti decorem diuini regni in monte Thabor Apoſtoli, clamantes: Benedictus es Domine Deus per ſecula.

Nunc inaudita audita ſunt: ſine patre enim filius de uirgine, paterna uoce glorioſe teſtificatur tanquam Deus & homo idem per ſecula.

Poſitione non natus es excelſi, ſubſtantia autem filius dilectus præexiſtens, nobis conuerſatus es imitabiliter: Benedictus es Domine Deus per ſecula.

Audientes Domine à patre teſtificatum, & ut humano ſolidiorem aſpectu uidere faciei tuæ fulgur non ferentes tuum diſcipuli, in terram decidebant in timore, cantentes: Pueri benedicite, ſacerdotes concinite, populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

Regnantium es rex pulcherrimus, & ubiq; dominātium Dominus, princeps beatus, & lumen habitans inacceſſibile, cui diſcipuli ſtupefacti clamabant: Pueri benedicite, ſacerdotes concinnite, populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

Tanquam cœlo dominanti, & terræ regnanti, & ſubterraneorum Dominum habenti Chriſte tibi adſtiterunt, è terra quidem Apoſtoli: tanquam è cœlo autem Thesbites Elias, Moyſes uerò ex mortuis, canentes inceſſanter: Pueri benedicite, ſacerdotes concinnite, populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

Segnitiĳparæ curæ in terra derelictæ apoſtolorum delectu ô humane, ut te ſequuti ſunt ad è terra ſublimem diuinam rempublicam, unde & digna tuam Dei apparentiam canebant ſortiti: Pueri benedicite, ſacerdotes concinnite, populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

Vt tuam oſtendas apertè arcanam ſecundam deſcenſionem, ut excelſus Deus uidearis ſtans in medio Deorum Apoſtolis in Thabor Moyſe cum Elia quę ineffabiliter ſplenduiſti, ideò omnes te Chriſtum magnificamus.

Δεῦτέ μοι πείθεσθε λαοὶ ἀναβάντες εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον τὸ ἐπουράνιον, ἀΰλως στῶμεν ἐν πόλει ζῶντος θεοῦ, καὶ ἐποπτεύσωμεν νοῒ θεότητα ἄϋλον πατρὸς καὶ πνεύματος ἐν υἱῷ μονογενεῖ ἀπαστράπτουσαν.

Ἔθελξας πόθῳ με Χριστὲ, καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι· ἀλλὰ κατάφλεξον πυρὶ ἀΰλῳ τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ἐμπλησθῆναι τῆς ἐν σοὶ τρυφῆς καταξίωσον, ἵνα τὰς δύο σκιρτῶν μεγαλύνω ἀγαθὲ παρουσίας σου.

Agite mihi, parete mihi populi ascendentes in montem sanctum, supercoelestem, immaterialiter stemus in ciuitate uiuentis Dei, & inspiciamus mente diuinitatem immaterialē patris & spiritus, in filio unigenito effulgentem.

Demulxisti desiderio me Christe, & alterasti diuino tuo amore, sed combure igne immateriali peccata mea, & impleri eis quæ in te delicijs dignum fac, ut duas saliens magnificem bone præsentias tuas.

ΤΟΥ͂ ΑΥ̓ΤΟΥ͂ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ͂ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας θεογεννήτου ἡ ἀκροστιχίς.

IN FESTVM ANNVNCIAtionis beatißimæ Virginis, Carmen.

Ἄκουε κόρη, παρθένε, ἁγνή. εἰπάτω δὴ ὁ Γαβριὴλ βουλὴν ὑψίστου ἀρχαίαν, ἀληθινήν, γενοῦ πρὸς ὑποδοχὴν ἑτοίμη θεοῦ. διὰ σοῦ γὰρ ὁ ἀχώρητος βροτοῖς συναναστρέφεται. διὸ καὶ χαίρων βοῶ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Ἔννοια πᾶσα ἡττᾶται βροτῶν, ἀντέφησεν ἡ παρθένος. ζητοῦσα ἄπορά μοι φθέγγῃ παράδοξα, ἰαθὴν σου τοῖς λόγοις. ἀλλὰ δέδοικα θαμβηθεῖσα μὴ ἀπάτῃ με ὡς Εὔαν πόῤῥω πέμψῃς θεοῦ. ἀλλ' ὅμως ἤδη βοῶ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Ἴδε σοι κόρη τὸ ἄπορον λέλυται φησὶ πρὸς ταῦτα ὁ Γαβριήλ. καλῶς γὰρ ἔφης τὸ πρᾶγμα δυστέκμαρτον λόγοις σῶν χειλέων πειθαρχοῦσα, λοιπὸν μὴ ἀμφίβαλλε ὡς πλάσματι, ὡς πράγματι δὲ πίστευε. ἐγὼ γὰρ χαίρων βοῶ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Νόμος οὗτος θεόθεν βροτοῖς ἡ ἀμεμπτος αὖθις φησὶ ξυνοῦ ἔρωτος τόκον προέρχεσθαι. οὐκ οἶδα σύζυγον παντελῶς ἡδονήν. πῶς οὖν λέγεις ὅτι τέξομαι, φοβοῦμαι μὴ ἀπάτῃ λαλεῖς. ἀλλ' ὅμως ἤδη βοῶ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Ῥήματα ἄπορά μοι φθέγγῃ ὁ ἄγγελος πάλιν βοᾷ, συνήθη πέλει λοχείας ἀνθρώπων θνητῶν. τὸν ὄντως θεόν σοι ὑπαγγέλλομαι ὑπὲρ λόγον τε καὶ ἔννοιαν σαρκούμενον ὡς οἶδεν ἐκ σοῦ. διὸ καὶ χαίρων βοῶ εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Φαίνῃ μοι ἀληθείας ῥήτωρ κατέθετο ἡ παρθένος, χαρᾶς κοινῆς γὰρ ἐλήλυθας ἄγγελος. ψυχὴν οὖν ἐπεὶ συγκαθήγνισμαι πνεύματι, ὡς τὸ ῥῆμά σου γενέσθω μοι, σκηνούτω ἐν ἐμοὶ

Audi puella, uirgo pura, dicat iā Gabriel consilium altissimi antiquum: uerùm fias ad susceptionem prompta Dei: per te enim incomprehensibilis cùm mortalibus conuersatur. Ideò & gaudens clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Intellectus omnis uincitur mortalium, respondit uirgo quærens: Quę mihi loqueris inopinanda, læta sum tuis uerbis: sed timeo stupefacta, ne deceptione me ut Euā, longe mittas à Deo: sed tamen iam clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Ecce tibi puella dubium solutum est, dicit ad hæc Gabriel: Bene enim dixisti rem incōiecturabilem, sermonibus tuorum labiorum parēs. reliquum ne dubita ut figmento, ut re autem crede: ego enim gaudens clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Lex hæc à Deo mortalibus irreprehensibilis, rursus dicit communis amoris partum præuenire: nescio coniugalem penitus uoluptatem, quomodo igitur dicis quòd pariam? timeo ne deceptione loquaris: sed tamen iam clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Verba quæ mihi dicis ô ueneranda, angelus rursus clamat, cōsueta sunt foeturæ hominum mortalium. uerè Deum tibi annuncio supra rationemq́; & mentem incarnatū ut nouit ex te, ideo gaudens clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Videris mihi ueritatis orator, deposuit uirgo: lætitiæ cōmunis.n. uenisti angelus: anima igit̃ quia purgata sum spiritu, secundū uerbū tuum fiat mihi, habet in me

μοὶ ὁ θεός. πρὸς ὃν βοῶ, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον.

Ὡς ἐμψύχῳ θεοῦ κιβωτῷ ψαυέτω μηδαμῶς χεὶρ ἀμυήτων. χείλη δὲ πιστῶν τῇ θεοτόκῳ ἀσιγήτως φωνὴν τοῦ ἀγγέλου ἀναμέλποντα, ἐν ἀγαλλιάσει βοάτω, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ.]

Ὑπὲρ ἔννοιαν συλλαβοῦσα θεὸν, τῆς φύσεως θεσμοὺς ἔλαθες κόρη. σὺ γὰρ ἐν τῷ τίκτειν τὰ μητέρων διέδρας, ἔσυση φύσις περικαθεστηκυῖα. ὅθεν ἐπαξίως ἀκούεις, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ.

Πῶς πηγάζεις γάλα παρθένε ἁγνὴ οὐ φράσαι δ' εἰπεῖν γλῶσσα βροτεία. ξένον γὰρ φύσεως ὑποδείκνυται πρᾶγμα νομίμους ὅρους γονῆς ὑπερβαῖνον, ὅθεν ἀπαξίως ἀκούεις, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ.

Θαυμαστὸν τῷ ἱεροφάντῃ Μωσεῖ ἡ βάτος καὶ τὸ πῦρ ἔδειξε τέρας. ζητῶν δὲ τὸ πέρας εἰς διάβασιν χρόνου, ἐν κόρῃ ἁγνῇ ἔφη κατοπτεύσαι. ἧς ὡς θεοτόκῳ λεχθείη, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ.

Δανιὴλ σε ὄρος καλεῖ νοητὸν. γεννήτριαν θεοῦ ὁ Ἡσαΐας, βλέπει δὲ ὡς πόκον Γεδεὼν, ὁ Δαβὶδ δὲ ἁγίασμα, φάσκει πύλην δέ σε ἄλλος. ὁ δὲ Γαβριὴλ σοι κραυγάζει, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ.

me Deus ad quem clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Tanquam animatam Dei arcam tãgat nequaquam manus non initiatorum: labra autem fidelium Deiparæ, intacitè uocem angeli retinentia, in retinẽtia clament: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Supra intellectum concipiens Deũ, naturę leges latuisti puella: tu enim pariendo, quæ matrum sunt transcendisti, lubrica natura quamuis constituta, unde dignè audis: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Quo'nam modo scaturis lac uirgo pura, non fert enarrare lingua mortalis: admirabile enim naturę ostenditur res, legalis terminos partus transgrediens, unde dignè audis: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Admirabile sacra monstranti Moysi rubus & ignis ostendit signum, quærens autem finem in transitum temporis, in puella pura dixit perspicere, uelut Deiparæ dicatur: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Daniël te montem uocat intelligibilem, genitricem Dei Esaias, uidet autem ut uellus Gedeon, Dauid autem sacrarium dicit, ianuam uerò te alius, Gabriël autem tibi clamat: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Ad Dominum.

Quàm horribile iudicium tuum Domine, angelis assistentibus, hominibus inductis, libris apertis, operibus inquisitis, rationibus respondentibus? quale iudicium erit in me concepto in peccatis? quis meam flammam extingueret, nisi tu Domine misereare mei ut humanus?

Ad Deiparam.

Inuituperabilem Deipara spem tuam habens seruabor, defensionem tuam possidens per quam pura, non timebo: persequar inimicos meos, & in fugam uertam, solam habens ut thoracem protectionem tuam, & omnipotens auxilium tuum: & deprecor clamans tibi: Domina, salua me intercessionibus tuis, & eleua me è tenebroso somno ad tuã glorificationẽ potentia ex te incarnati Dei.

Ad eandem.

Gloriosa, semper uirgo, mater Christi Dei, adduc nostram deprecationem filio tuo & Deo, ut saluet per te animas nostras.

Ad Dominum.

Miserere nostri Domine, miserere nostri: omnis enim defensionis inopes, hanc tibi precationem ut Domino peccatores afferimus: Miserere nostri Domine, miserere nostri.

Ad eundem.

Domine miserere nostri, in te enim confidimus: ne irascaris nobis ualde, neq; memineris delicta nostra, sed aspice & nunc misericors, & libera nos ab inimicis nostris: tu enim es Deus noster, & nos populus tuus: omnes opera manuum tuarum, & nos nomen tuum inuocauimus.

Ad Deiparam.

Misericordiæ ianuam aperi nobis benedicta Deipara: sperãtes igitur in te, ne eberremus: liberemur per te à calamitatibus: tu enim es salus generis hominũ.

Ad eandem.

Multa agnoscens multitudines meorum Deipara peccatorum, ad te confugi sancta, salutis indigens: uisita ægrotantem meam animam, & pete à filio tuo & Deo modò dari mihi remissionem, quæ feci, malorum, sola sancta, sola benedicta.

Ad eandem.

Omnem spem meam in te repono mater luminis, serua me sub protectionem tuam.

Ad Archangelum.

Cœlestium exercituum princeps exercitus, precamur te nunc indigni, ut tuis precibus munias nos regimine alarum tuarum, sempiterna tua gloria custodiens nos procidentes, & fideliter clamantes, à periculis libera nos, sicut ordinis princeps superiorum potestatum.

In inuentione capitis Præcursoris, ad Baptistam.

Sicut diuinum depositum occultum terræ Christus detexit caput tuum nobis ô propheta & præcursor: omnes igitur simul profecti, in huius inuentione cantibus deiloquis saluatorem laudamus, saluantem nostras animas supplicationibus tuis.

IOANNIS DAMASCENI DE DIALECTICA SIVE LOGICA LIBER.

ΤΩ͂ ἉΓΙΩΤΆΤΩ ΚΑῚ ΘΕΟΤΙΜΉΤΩ ΠΑΤΡῚ

Κοσμᾷ Ἐπισκόπῳ Μαϊουμᾶ Ἰωάννης ἐλάχιστος.

Τὸ μὲν στενὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ ἄπορον τῆς ἐμαυτοῦ γλώττης οὐκ ἀγνοῶν, ὤκνουν ὦ μακάριε τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρεῖν καὶ τῶν ἀδυνάτων κατατολμᾶν, ὥσπερ τις αὐθάδης καὶ τολμητίας, τὸν ἐπηρτημένον τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσιν ὑφορώμενος κίνδυνον. εἰ γὰρ Μωυσῆς ἐκεῖνος ὁ θεῖος καὶ νομοθέτης ὁ πάσης ἀνθρωπίνης θέας ἀποχωρίσας, καὶ τοῦ βίου τὰς τρικυμίας καταλιπών, καὶ πᾶσαν ὑλικὴν ἀποσμηξάμενος ἔμφασιν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν καθηράμενος. κἀντεῦθεν πρὸς θεοπτίαν γενόμενος ἐπιτήδειος. ὃ τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ θεοῦ λόγου φιλάνθρωπον συγκατάβασιν, καὶ τὴν αὐτοῦ ὑπὲρ φύσιν σάρκωσιν, ἐν βάτῳ καὶ ἀΰλῳ πυρὶ καθιδεῖν

ἀξιω-

SANCTISSIMO ET IN DEO REVERENDO PAtri

tri Cosmæ Episcopo Maiumæ, Ioannes minimus S.

Angustum quidẽ mẽtis, & defectum linguæ meæ sciens, pigritabar ô beate, ea quæ super potẽtiam incipere, & impossibilia audere, quemadmodum animus procax & audax, paratum talia audentibus adspiciens periculum. Si enim Moyses ille diuinus legislator, ab omni humana uisione recedens, & uitę procellas derelinquens, & omnẽ materialẽ abstergens apparitionẽ, & animæ uisũ purgãs, & hinc ad Dei uisionẽ effectꝰ aptus, qui ad nos Dei uerbi misericordẽ cõdescẽsionem, & ipsius fraternalem incarnationẽ, in rubro & in materiali igne uidere

dignꝰ

ἠξιωμένος, φλέγοντι μὲν καὶ ἐκπυροῦντι τὴν ἄκανθαν, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ λαμπρότητα μεταβάλλοντι μὲν, οὐ καταφλέγοντι δὲ οὐδὲ ἀφανίζοντι. οὔτε μὴν τῆς οἰκείας αὐτὴν ἐξιστάντι φύσεως, ὁ πρῶτος τοῦ ὄντος καὶ ἀληθῶς ὑπερουσίως ὄντος μεμυημένος ὄνομα, τῶν οἰκείων καὶ συμφυλετῶν τὴν προστασίαν παρὰ θεοῦ ἐγχειριζόμενος, ἰσχνόφωνον ἐκάλει ἑαυτὸν καὶ βραδύγλωσσον, ὡς οὐ δυνάμενος τῷ θείῳ ἐξυπηρετεῖσθαι βουλήματι. καὶ τοῦτο πρὸς τοὐμφανὲς ἄγειν, καὶ μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καθίστασθαι. πῶς ἐγὼ ὁ ῥερυπωμένος πάσῃ ἁμαρτίᾳ καὶ κατεστιγμένος. φέρων δὲ τῶν λογισμῶν ἐν ἐμαυτῷ τὸν πολυτάραχον κλύδωνα, καὶ μήτε νοῦν καὶ διάνοιαν κεκαθαρμένος. ὡς ἔσοπτρον θεοῦ καὶ τῶν θείων χρηματίσαι ἐμφάσεων, μήτε λόγον ἔχων ἐπαρκέσαι τοῖς νοηθεῖσι δυνάμενον, τὰ θεῖα καὶ ἄρρητα φθέγξομαι, τὰ πάσῃ λογικῆς κτίσεως ὑπερβαίνοντα τὴν κατάληψιν. ταῦτα δὴ λογιζόμενος, ὤκνουν τὸν λόγον, ἐδεδίειν τε τὸ ἐπίταγμα. εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, μήποτε διπλοῦν ὀφλήσω τὸν γέλωτα, τῆς ἀμαθίας ἅμα καὶ τῆς ἀνοίας· τὸ δὴ χαλεπώτατον. συγγνωστὸν μὲν γὰρ τῆς ἀμαθίας τὸ ἔγκλημα, εἰ μὴ ἐκ ῥαθυμίας προέρχοιτο, τὸ δὲ σὺν τῇ ἀμαθίᾳ κεκτῆσθαι τῆς γνώσεως οἴησιν, χαλεπὸν καὶ ἐπίμωμον, καὶ συγγνώμης ἁπάσης ἀνάξιον, καὶ μείζονος ἵνα μὴ λέγω τῆς ἄκρας ἀμαθίας τεκμήριον. ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς παρακοῆς ὁ καρπὸς θάνατος. ὁ δὲ ταπεινὸς καὶ ὑπήκοος Χριστοῦ μαθητὴς καθιστάμενος, μέχρι τέλους πρὸς ὕψος ἀνάγεται καὶ χάριν παρὰ θεοῦ τὴν φωταγωγὸν κομίζεται. καὶ ἀνοίγων τὸ στόμα πληροῦται πνεύματος, καὶ καρδίας καθαίρεται. διάνοιάν τε φωτίζεται, καὶ λαμβάνει λόγον ἐν ἀνοίξει στόματος, οὐ μεριμνῶν τί λαλήσει. ὄργανον δὲ χρηματίζων ἐν αὐτῷ λαλοῦντος τοῦ πνεύματος, δι' ὑμῶν τῷ ἐν ὑμῖν ἱεραρχοῦντι Χριστῷ πειθόμενος, ὑπακούσομαι τῷ ἐπιτάγματι. καὶ ἀνοίγω τὸ στόμα θαρρῶν ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς, ὡς πληρωθήσεται πνεύματος. καὶ λαλήσω λόγια, οὐ τῆς διανοίας καρπὸν τῆς ἐμῆς· ἀλλὰ καρπὸν, τοῦ τοὺς τυφλοὺς φωτίζοντος πνεύματος. ὅσα δώσει λαμβάνων, καὶ ταῦτα φθεγγόμενος, καὶ πρῶτον μὲν, τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν τὰ κάλλιστα παραθήσομαι. καὶ εἰδὼς ὡς εἴ τι μὲν ἀγαθὸν, ἄνωθεν παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δεδώρηται, ἐπειδὴ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ

dignificatus est, inflammato quidem & ignitiente spinā, & ad suŭpsius splēdorem transponente, non comburente autem, neq; exterminante, neque à propria ipsum permutante natura, qui prius ens & uere super substantiam entis edoctus est nomen, familiarium & contribulium primatum à Deo habēs, ineloquentem uocabat seipsum, & impeditioris linguæ, ut non potens diuinæ famulari uoluntati, & hanc ad manifestum ducere, & mediator Dei & hominum constitui: qualiter ego, qui sordē quidem omnis peccati, quo inquinatus sum, ferens autem cogitationum in meipso multipliciter turbantium fluctuationem, & neq; intellectū & mentem purgatus, ut speculum Dei & diuinarum existam apparitionum, neq; sermonem habens sufficere intellectus potentem, diuina & ineffabilia loquar, omnis rationabilis creaturę superexcedentia comprehensionē? Hęc autem cogitans, pigritabar ad sermonem, timebam autem præceptum. Dicetur enim secūdùm ueritatem, ne fortē duplicem debeam risum, indisciplinationis simul & insipientiæ: hoc utique difficillimum: condonabilis quidē enim indisciplinationis accusatio, si non ex negligentia procedat: cùm in disciplinatione autē possedisse cognitionis existimationem, difficile & uituperabile, & omni uenia indignum: & maioris, ut non dicam extremæ, in disciplinationis signum. Sed quia inobedientiæ fructus mors, humilis autem & obediens Christi imitator constitutus usq; ad finem & excelsum reducitur, & gratiam à Deo lucidā reportat, & aperiens os impletur spiritu, & secundùm cor purgatur, & secundùm mentem illuminatur, & accipit sermonem in apertione oris, non sollicitus existens quid loquetur: organum autem existens in ipso loquentis spiritus, per uos in uobis hierarchiam tenenti Christo obediens, inclino præcepto, & aperio os: confidens quòd uestris orationibus impletus spiritu, & loquar eloquia, non meæ mentis fructum, sed fructum cæcos illuminantis spiritus, quæcunq; det accipiens, & hæc loquens. Et prius quidem apud Gręcos sapientum optima proponam, sciens quòd si quid quidem bonum desuper à Deo hominibus donatum est, quia omnis datio bona

γαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων. εἰ δέ τι τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον, τῆς σατανικῆς πλάνης εὕρημα σκοτεινὸν καὶ διανοίας ἀνάπλασμα κακοδαίμονος. ὡς ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ ἔφη Γρηγόριος, τὸν τῆς μελίσσης τρόπον μιμούμενος τοῖς οἰκείοις τῆς ἀληθείας, συνθήσομαι καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν σωτηρίαν καρπώσομαι. ἀποπέμψομαι δὲ πᾶν ὅτι φαῦλον, καὶ τῆς ψευδωνύμου ἐχόμενον γνώσεως. εἶτα τούτων ἐχόμενα, τῶν θεοστυγῶν αἱρέσεων συντάξω τὰ φληναφήματα. ὡς ἂν οὖν τὸ ψεῦδος ἐπιγινώσκοντες, πλέον τῆς ἀληθείας ἐξόμεθα. εἶτα τὴν τῆς πλάνης ὀλέτειραν καὶ τοῦ ψεύδους ἐλάτειραν. ἥσπερ κροσσωτοῖς χρυσοῖς τοῖς τῶν θεοπνεύστων προφητῶν καὶ θεοδιδάκτων ἁλιέων, καὶ θεοφόρων ποιμένων τε καὶ διδασκάλων λόγοις. κεκαλλωπισμένην περικεκοσμημένην ἀλήθειαν, σὺν θεῷ καὶ τῇ αὐτοῦ ἐκθήσομαι χάριτι. ἧς ἡ δόξα ἔσωθεν ἀπαστράπτουσα, τοὺς ἐν τυγχάνοντας μετὰ τῆς δεούσης καθάρσεως, καὶ τῆς τῶν ταραχωδῶν λογισμῶν ἀποθέσεως, φωτίζει τοῖς ἀμαρύγμασιν. ἐρῶ δὲ ἐμὸν μὲν ὡς ἔφην οὐδέν, τὰ δὲ τοῖς ἐκκρίτοις τῶν διδασκάλων πεπονημένα εἰς ἓν συλλεξάμενος, ὅση δύναμις συντετμημένον τὸν λόγον ποιήσομαι κατὰ πάντα ἐπείκων τῷ ὑμετέρῳ προστάγματι. ἀλλά μοι συγγνώμονες γένεσθε θεοτίμητοι παρακαλῶ, ταῖς ὑμετέραις ἐντολαῖς πειθαρχήσαντι, καὶ λαμβάνοντες τὸ ὑπήκοον, τὴν τῶν εὐχῶν χορηγίαν ἀντίδοτε.

na, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Si quid autem ueritati oppositum, satanici erroris inuentio tenebrosa, & mentis fictio infelicis, ut magnus in Theologia dixit Gregorius, apis modum imitans, cùm proprijs ueritates componam, & ab inimicis salutem fructificabo. Abijciã autem omne quòd prauum, & mendacem habens cognitionem: deinde his coniunctas Deo odibilium hæresum coordinabo garrulitates, ut utiq; mendacium cognoscentes, plus ueritatis habeamus: deinde erroris perditricem & mendacium expellentem, quemadmodum in tintinnabulis aureis à Deo inspiratorum prophetarum, & à Deo doctorum piscatorum, & deiferorum pastorum & doctorum sermonibus decoratam & circumornatam ueritatem, cum Deo & cum ipsius exponam gratia: cuius gloria intus refulgens, existentes cùm decenti purgatione, & turbantium cogitationũ dispositione illuminati splẽdoribus. Dicam autem meũ quidem, ut dixi, nihil. quæ autem à probatis doctorum elaborata sunt, in unum coligens, secũdùm posse compendiosum sermonem faciam, & secundùm omnia obediens uestro præcepto. Sed mihi condonatores fiatis deprecor, Deo honoratissimi, uestris mandatis obedienti: & accipientes obedientiam, orationum largitionem retribuite.

ΠΙΝΑΞ ἈΚΡΙΒῊΣ ΤΗ͂Σ παρούσης πυκτίδος.

INDEX DILIGENTISSIMVS præsentis Libelli Dialectices capitum.

περὶ De Præ

De

ΠΕΡΙ ΓΝΩΣΕΩΣ. α.

Οὐδὲν τῆς γνώσεως ἐστὶ τιμιώτερον. ἡ μὲν γὰρ γνῶσις, φῶς ἐστὶ ψυχῆς λογικῆς, τὸ ἔμπαλιν ἡ ἄγνοια, σκότος. ὡς γὰρ ἡ τοῦ φωτὸς στέρησις σκότος ἐστὶν, οὕτω καὶ ἡ τῆς γνώσεως στέρησις, λογισμοῦ σκότος ἐστίν. ἀλόγων μὲν γὰρ ἡ ἄγνοια ἴδιον, λογικῶν δὲ, ἡ γνῶσις. ᾧ τοίνυν μὴ πάρεστι γνῶσις γνωστικῷ, κατὰ φύσιν ὄντι καὶ ἐπιστημονικῷ, οὗτος κατὰ φύσιν ὢν λογικὸς, διὰ ἀμελοῦς καὶ ῥαθύμου ψυχῆς ἀλόγων ἐστὶ χείρων, γνῶσιν δέ φημι τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων γνῶσιν. εἰ δὲ τῶν ὄντων αἱ γνώσεις, ἡ ψευδὴς γνῶσις ὡς τοῦ μὴ ὄντος οὖσα γνῶσις, ἄγνοια μᾶλλον ἤπερ γνῶσις ἐστί. τὸ γὰρ ψεῦδος, ἕτερον οὐδὲν ἢ τὸ μὴ ὂν καθέστηκεν. ἐπειδὴ τοίνυν οὐ γυμνῇ τῇ ψυχῇ ζῶμεν. ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ παραπετάσματι τῷ σαρκίῳ καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ, νοῦν μὲν ὁρῶντα καὶ γνωστικὸν, οἷον ὀφθαλμὸν κέκτηται, καὶ δεκτικὸν τῆς τῶν ὄντων γνώσεως καὶ ἐπιστήμης. οὐκ οἴκοθεν δὲ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχει. ἀλλὰ δεῖται τοῦ διδάσκοντος, προσέλθωμεν τῷ ἀψευδεῖ διδασκάλῳ τῇ ἀληθείᾳ. Χριστὸς δέ ἐστιν ἡ ἐνυπόστατος σοφία τε καὶ ἀλήθεια, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. ὅς ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς σοφία καὶ δύναμις, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ διὰ τῶν θείων γραφῶν ἀκούσωμεν, καὶ μάθωμεν τὴν πάντων τῶν ὄντων γνῶσιν τὴν ἀληθῆ. προσερχόμενοι δὲ ἐπιμελῶς τε εἰλικρινῶς προσίωμεν, μὴ ἀμ-

Coll. 2. 3. βλύνοντες

DE COGNITIONE. CAPVT I.

Cognitione nil quicquam est præstantius: ut quæ rationalis animæ lux sit, uelut è cõtra ignoratio eiusdem sunt tenebræ. Nam sicut lucis priuatio tenebræ sunt: ita etiam cognitionis priuatio ipsius rationis quædam quasi tenebræ. Atque ijs quidem quæ ratione carent ignoratio propria est, ut rationalibus cognitio. Omnis igitur qui ratione ualet, ac proinde cognitionis & scientiæ capax est, omni tamen cognitione destruitur: segni & torpida brurorum anima prior est. Cognitionem autem uoco, ueram earum rerum quæ existunt apprehensionem. Nam falsa cognitio, quæ non entia ceu sint apprehendit, ignoratio potius est, quàm cognitio. Mendaciũ enim aliud, nihil quam non ens constituit. Quoniam autem non nuda anima constamus, sed carne quasi uelo anima nostra obtecta est: mentem quæ uidet & cognoscit oculi instar habet, qua earum rerum quæ existunt cognitionem & scientiam apprehendit. Et quia nemo ex seipso cognoscit & sciẽtiam cõsequitur, sed doctore opus habet: accedamus ad præceptorem qui fallere nequit, ad ipsam scilicet ueritatem. Christus autem est substantialis sapientia & ueritas, in quo omnes thesauri sapientiæ sunt reconditi, qui est Dei Patris sapientia & potentia: ac uocem eius per sacras literas nobis loquentem audiamus, ueramq́ omnium eorum, quæ sunt, cognitionem discamus. Studiose aũt ac syncere accedamus, affectibus

[ἀμ]βλυώττοντες ἡμῶν τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς ὄμμα τοῖς πάθεσι. μόλις γὰρ ἂν καθαρωτάτῳ καὶ διανεστάτῳ ὀφθαλμῷ ἱκανῶς ἐνατενίσαι τις τῇ ἀληθείᾳ δυνήσεται. εἰ δὲ τὸ ἐν ἡμῖν φῶς, ἤτοι ὁ νοῦς σκότος, τὸ σκότος πόσον, ὅλῃ ψυχῇ καὶ πάσῃ διανοίᾳ προσέλθωμεν. ὡς γὰρ ἀδύνατον ὀφθαλμὸν συχνῶς περιαγόμενον περιστρεφόμενον τρανῶς ἐνατενίσαι τῷ ὁρατῷ. ἀλλὰ δεῖ προσεχὲς τὸ ὄμμα ἐνερεῖσαι τῷ βλεπομένῳ, οὕτω πᾶσαν λογισμοῦ ζάλην ἀποσεισάμενοι ἀΰλως προσέλθωμεν τῇ ἀληθείᾳ. προσερχόμενοι δὲ καὶ μέχρι τῆς πύλης φθάνοντες μὴ ἀρκεσθῶμεν, ἀλλ' εὐτόνως κρούσωμεν. ὥσαν ὅμ ἀνοιχθείσης ἡμῖν τῆς τοῦ νυμφῶνος θύρας, ἴδωμεν τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη. πύλη μὲν οὖν ἐστι τὸ γράμμα, ὁ δὲ ἐντὸς τῆς πύλης νυμφίος, τὸ κεκρυμμένον ὑπ' αὐτὸ τῶν νοημάτων κάλλος, ἤτοι τὸ τῆς ἀληθείας πνεῦμα, εὐτόνως κρούσωμεν· ἀναγνῶμεν ἅπαξ, δίς, πολλάκις. καὶ οὕτως ὀρύσσοντες τὸν θησαυρὸν τῆς γνώσεως εὑρήσομεν, καὶ τοῦ πλούτου κατατρυφήσομεν, ζητήσωμεν, ἐρευνήσωμεν, ἀνακρίνωμεν, ἐρωτήσωμεν. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται, καὶ ὑπερώτησον τὸν πνεῦμά σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου ἐν γνώσει καὶ ἐροῦσί σοι. ἐὰν οὖν ὦμεν φιλομαθεῖς ἐσόμεθα καὶ πολυμαθεῖς. ἁλωτὰ γὰρ ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ γίνεσθαι πέφυκεν ἅπαντα, καὶ πρὸ πάντων καὶ μετὰ πάντα τῇ τοῦ διδόντος θεοῦ χάριτι. ἐπειδὴ δέ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος πάντα δοκιμάζοντες τὸ καλὸν κατέχετε, ἐρευνήσωμεν καὶ τῶν ἔξω σοφῶν τοὺς λόγους. ἴσως τι καὶ παρ' αὐτοῖς τῶν ἀγωγίμων εὑρήσωμεν, καί τι ψυχωφελὲς καρπωσόμεθα. πᾶς γὰρ τεχνίτης δεῖται καί τινων ὀργάνων πρὸς τὴν τῶν ἀποτελουμένων κατασκευήν· πρέπει δὲ καὶ τῇ βασιλίδι ἅβραις τισὶν ὑπηρετεῖσθαι. λάβωμεν τοίνυν τοὺς δούλους τῆς ἀληθείας λόγους. καὶ τὴν κακῶς αὐτῶν τυραννήσασαν ἀσέβειαν ἀπωσώμεθα, καὶ μὴ τῷ καλῷ κακῶς χρησώμεθα μηδὲ πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἁπλουστέρων τὴν τέχνην τῶν λόγων μεταχειρισώμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ δεῖται ποικίλων σοφισμάτων ἡ ἀλήθεια πρός γε τὴν τῶν κακομάχων καὶ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἀνατροπὴν τούτοις ἀποχρησώμεθα. ἐκ τούτων τοίνυν τὴν ἀρχὴν ποιησόμεθα ὡς στοιχείων καὶ τοῖς ἔτι δεομένοις γάλακτος ἁρμοζόντων, Χριστὸν τὸν τοῦ θεοῦ ἐνυπο-

fectibus intellectualem animæ nostræ
oculum non oblinientes. Vix enim q̃s
purissimo apertissimoq́ꝫ oculo uerita-
tem intueri potest. Sin autem quòd in
nobis est lumẽ, id est, mens nostra tene- Matt.6.23.
bræ, ipsæ tenebræ quantæ? Tota igitur
anima, totaq́ꝫ cogitatione nostra acce-
damus. Veluti enim oculus si subinde
moueatur obiectũ uisibile intueri, ne-
quit, sed ut in obiectum intentus sit,
necesse est: ita & nos omnium cogita-
tionum turbinem abijciamus, ac qua-
si omni materia exuti in ueritate acce-
damus. Ad ipsas autem usq́ꝫ fores per-
uenientes ne simus contenti: sed forti-
ter pulsemus, donec ianua sponsi no-
bis aperta pulchritudinem eius uidea-
mus. Ac ianua quidem est ipsa litera,
qui uerò intra ianuam sponsus est pul-
chritudo rerum intellectualiũ, seu ueri
tatis spiritus, sub litera latens. Fortiter
pulsemus, id est, legamus semel, iterũ,
ac sępius: huncq́ꝫ in modum fodientes
cognitionis thesaurũ inueniemus, ac
diuitijs oblectabimur. Quæramus,
scrutemur, indagemus, interrogemus.
Omnis enim qui petit, accipit, & qui Matt.7.8.
quærit inuenit, & pulsanti aperietur. In
terroga spiritum tuum, & renuntiabit
tibi: seniores te in cognitione, & dicẽt
tibi. Quòd si enim erimus discendi cu- Isocrat. in orat.
pidi, multa facilè addiscemus. Diligen ti. ad Demo-
tia namq́ꝫ ac labore omnia facilè perci- nic.
piũtur: maximè uerò donata nobis di-
uinitus gratiâ. Quoniam autem Apo-
stolus iubet omnia explorare, & quòd 1. Thess.5.21.
bonum fuerit retinere: scrutemur etiã
exterorum philosophorum disputatio
nes. Nã & in illis fortè utilia quædam
inueniemus, fructumq́ꝫ animæ nostræ
salutarem inde decerpemus. Cùm e-
nim omnis artifex ad opera sua perfi-
cienda quibusdam instrumentis opus
habeat, cur non & ipsi reginæ famulæ
quædam inseruirent? Ergô disputatio
nes istas ceu ueritatis famulas recipia-
mus, maleq́ꝫ in illis grassantem impie-
tatem abijciamus: neq́ꝫ eô quod per se
bonũ est malè utamur, id est, ne dispu-
tandi artem ita tractemus, ut simplicio
res decipiamus. Vtiq́ꝫ enim & ipsa ueri
tas uarijs ratiocinationibus utitur ad uersutiæ ac falsô nominatæ cognitionis
subuersionem: ijs ergo & nos ita utamur. atque ab his ceu elementis, ijs qui la-
ctis ad huc potu opus habent, cõuenientibus initium ducamus, Christum sub-
stantia-

ἐνυπόστατον λόγον ἀρωγὸν ἐπικεκλημένοι,
Iacob.1.17. παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα δίδοται τέλειον, ἔσται δὲ σκοπὸς τοῖς ἐντυγχάνουσι πρὸς τὸ μακάριον, τέλος καὶ ὁ μισθῶσαι τὸν νοῦν. τοῦτο δέ ἐστι τὸ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀναχθῆναι πρὸς τὴν ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ κατάληψιν, ὅς ἐστιν ὁ τῶν πάντων αἴτιος καὶ ποιητὴς, καὶ δημιουργός. ἐκ γὰρ καλλονῆς τῶν οἰκείων κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς κατοπτεύεται, καὶ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ἀκενοδόξῳ τοίνυν καὶ ταπεινῷ φρονήματι τῆς γνώσεως ἐφιέμενοι, τοῦ
Rom.1.20. ποθουμένου τευξόμεθα. οὐ γὰρ δύνασθε πιστεύειν εἰς ἐμὲ ἔφη Χριστὸς ἡ ἀλήθεια δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.
Ioan.5.44.

ΤΙ'Σ Ὁ ΣΚΟΠΟ'Σ. β'.

Luc.14.11.

Ἐπειδὴ πᾶς ἀσκόπως ἐναρχόμενος πράγματος ὡς ἐν σκότει διαπορεύεται. ὁ γὰρ ἀσκόπως κοπιῶν καθολικῶς πτωχεύει, φέρε τὸν προκείμενον τοῦ λόγου σκοπὸν πρότερον εἴπωμεν, ὥστ' ἂν εὐληπτα εἴη τὰ λεγόμενα. σκοπὸς τοίνυν ἡμῖν ἐστι φιλοσοφίας ἀπάρξασθαι, καὶ παντοδαπὴν γνῶσιν ὅση δυνάμεις συντετμημένως τῇ παρούσῃ ἐναπογράψασθαι δέλτῳ. διὸ πηγὴ γνώσεως ὀνομαζέσθω, ἐρῶ τοιγαροῦν ἐμὸν μὲν οὐδὲν, τὰ δὲ σποράδην θείοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσι λελεγμένα συλλήβδην ἐκθήσομαι. ἄμεινον οὖν πρότερον γνῶναι αὐτὸ χρῆμα τί ἐστι φιλοσοφία.

ΠΕΡΙ' ΦΙΛΟΣΟΦΊΑΣ. γ'.

Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις τῶν ὄντων ᾗ ὄντα ἐστὶ. τουτέστι γνῶσις τῆς τῶν ὄντων φύσεως. καὶ πάλιν, φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τουτέστιν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων. φιλοσοφία πάλιν ἐστὶ μελέτη θανάτου τοῦ προαιρετικοῦ, καὶ τοῦ φυσικοῦ. διττὴ γὰρ ἡ ζωὴ, ἥ τε φυσικὴ καθ' ἣν ζῶμεν καὶ ἡ προαιρετικὴ καθ' ἣν προσπαθῶς τῆς παρούσης ζωῆς ἀντεχόμεθα. διττὸς καὶ ὁ θάνατος, ὅ τε φυσικὸς. ὅς ἐστι χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, καὶ ὁ προαιρετικὸς καθ' ὃν τῆς παρούσης

stantialem Dei sermonē opitulatorem inuocantes, à quo omne munus bonū, & omne donum perfectum donatur. Hic autē scopus omnibus ijs, qui beatum finem assequi exoptant, propositus sit, mentem scilicet, per sensibilia eleuare ad comprehensionem eius, qui sensu omni sublimior est, qui omnium rerum caussa, creator ac fabricator exstit. Contemplatio enim pulchritudinis creaturarum ad ipsius creatoris intuitionem nos subuehit, ipsiusq; inuisibilia, dum ex rebus conditis intelliguntur, ex creatione mundi perspiciuntur. Quod si igitur mente minimè ambitiosa ac humili cognitionem appetierimus, desiderij nostri compotes euademus. Non enim, Christus ipsa ueritas inquit, in me credere potestis gloriam ab hominibus captantes. Itē. Omnis qui se extollit, deprimetur: & qui se depresserit, extolletur.

DE SCOPO. Cap. II.

Quandoquidem omnis qui rem aliquam nullo certo scopo proposito tractare aggreditur, uelut in tenebris ambulat (laborās enim nullo proposito premio, tandem mendicare cogitur) ideò & nos huic disputationi præfixum scopū primò indicabimus, quò ea quæ deinceps dicentur, facilius percipiantur. Scopus igitur noster est, Philosophiam delibare, ac omnifariam cognitionem, quantùm quidem à nobis prestari potest, presenti hoc libello breuiter complecti, qui ideò fons cognitionis nominetur. Cæterùm hîc non mea placita ad feram, sed quæ à diuinis simul ac sapientibus uiris sparsim dicta sunt, in unum comprehensa proponam. Ac primò quidem rem ipsam scilicet, quid sit philosophia cognoscere operæpretium erit.

DE PHILOSOPHIA. Cap. III.

Philosophia est rerum existētium quatenus sunt, id est, naturæ earū cognitio. Item, Philosophia est rerum cum diuinarum, tum humanarum, id est, uisibilium & inuisibilium, cognitio. Item. Philosophia est meditatio mortis naturalis, & electiuæ. Duplex enim uita, naturalis scilicet, secūdùm quam uiuimus: & electiua, qua præsentē uitā impēsius affectamus, ac retinere studemus. Duplex itē & mors est, naturalis, quæ est aīæ ac corpore separatio: & electiua, qua præsentem uitam

-λούσης ζωῆς καταφρονοῦντες πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐπαγόμεθα. φιλοσοφία αὖθις ἐστὶν ὁμοιοῦσθαι θεῷ, ὁμοιούμεθα δὲ θεῷ κατὰ τὸ σοφὸν, ἤτοι τὴν τοῦ ἀγαθοῦ γνῶσιν, τὴν ἀληθῆ. καὶ κατὰ τὸ δίκαιον ὅ ἐστι τὸ τοῦ ἴσου διανεμητικὸν καὶ ἀπροσωπόληπτον ἐν κρίσει. καὶ κατὰ τὸ ὅσιον δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ δίκαιον. ἤτοι τὸ ἀγαθὸν, τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀδικοῦντας. φιλοσοφία ἐστὶ τέχνη τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν. ἡ γὰρ φιλοσοφία ἀρχή ἐστι πάσης τέχνης. δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα τέχνη εὕρηται. καὶ πᾶσα ἐπιστήμη. τέχνη μὲν οὖν ἐστιν, ἡ ἔν τισι σφαλλομένη κατάληψις. ἐπιστήμη δὲ ἡ ἐν μηδενὶ σφαλλομένη. μόνη δὲ ἡ φιλοσοφία οὐ σφάλλεται. καθ' ἑτέρους δὲ τέχνη μέν ἐστιν ἡ διὰ χειρῶν, ἐργαζομένη, ἐπιστήμη δὲ πᾶσα λογικὴ τέχνη. γραμματικὴ, ῥητορική. καὶ αἱ τοιαῦται. φιλοσοφία πάλιν ἐστὶ. φιλία σοφίας, σοφία δὲ ἀληθὴς ὁ θεός ἐστιν. ἡ οὖν ἀγάπη ἡ πρὸς τὸν θεὸν, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία. διαιρεῖται δὲ ἡ φιλοσοφία εἰς θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν. τὸ θεωρητικὸν, εἰς θεολογικὸν, φυσικὸν, μαθηματικόν. τὸ δὲ πρακτικὸν, εἰς ἠθικὸν, οἰκονομικὸν, πολιτικόν. θεωρητικὸν μὲν οὖν ἐστι τὸ τὴν γνῶσιν κοσμοῦν. ἔστιν οὖν θεολογικὸν τὸ, κατανοεῖν τὰ ἀσώματα καὶ ἄϋλα. πρῶτον μὲν θεὸν, τὸν ὄντως ἄϋλον. ἔπειτα δὲ καὶ ἀγγέλους, καὶ ψυχάς. φυσιολογικὸν δὲ, ἡ τῶν ὑλικῶν καὶ προχείρων ἡμῖν γνῶσις. ἤτοι ζώων, φυτῶν, λίθων, καὶ τῶν τοιούτων. μαθηματικὸν δὲ, ἡ τῶν καθ' αὐτὰ μὲν ἀσωμάτων, ἐν σώμασι δὲ θεωρουμένων γνῶσις. ἀριθμὸν φημὶ, καὶ ἁρμονίας φθόγγων. ἔτι δὲ σχημάτων, καὶ ἄστρων κινήσεως. ἡ μὲν οὖν περὶ ἀριθμοὺς θεωρία, τὴν ἀριθμητικὴν συνίστησιν ἐπιστήμην. ἡ δὲ περὶ φθόγγους, τὴν μουσικήν. ἡ δὲ περὶ σχήματα, τὴν γεωμετρικήν. ἡ δὲ περὶ ἄστρα, τὴν ἀστρονομικήν. ταῦτα δὲ μετὰ σωμάτων καὶ ἀσωμάτων εἰσίν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς καθ' αὑτὸν μὲν ἀσώματός ἐστι, θεωρεῖται δὲ καὶ ἐν ὕλῃ, σίτῳ τυχὸν, ἢ οἴνῳ, ἤ τινι τῶν τοιούτων. τὸ δὲ πρακτικὸν, περὶ ἀρετὰς καταγίνεται. ἦθος γὰρ κοσμεῖ. καὶ πῶς δεῖ πολιτεύεσθαι διδάσκει. καὶ εἰ μὲν ἑνὶ ἀνθρώπῳ νομοθετεῖ, λέγεται ἠθικόν. εἰ δὲ ὅλῳ οἴκῳ, λέγεται οἰκομικόν. εἰ δὲ πόλει καὶ χώραις, λέγεται πολιτικόν. ἀλλ' ἀναιρεῖν ἐπεχείρησάν τινες τὴν φιλοσοφίαν φάσκοντες μὴ εἶναι ταύτην μηδὲ

uitam præ futura ad quam tendimus, spernimus. Philosophia item est assimilari Deo, quod fit cum sapientia, tum uera boni cognitione, tum iustitia, quę æqualiter quod suum est cuiq; tribuit, nec ex respectu personarum iudicat: tum denique & sanctitate, quæ iustitiam excellit. Boni autem est ijs, à quib. læsus est, benefacere. Philosphia præterea est ars artium, & scientia scientiarum: mater enim cuiusuis artis est Philosophia. Artem autem quidam inter & scientiam ita distinguunt, ut hæc illa sit certior, cumq; illa aliquando erret, hæc nunquam. Alij uerò ita, ut ars sit quæcunq; manuum ministerio peragitur: scientia uero omnis rationalis ars, Grammatica, scilicet, Rhetorica, & similes. Philosophia deniq; est amor sapientiæ: Deus autem uera sapiētia est. Itaque amor erga Deum uera demùm est Philosophia. Diuiditur autem Philosophia in Theoricen & Practicen. Theoricē deinde in Theologiam, Physiologiam & Mathematicen. Practice item in Ethicen, Oeconomicen & Politicen. Est itaque Theorice, qua intellectus noster expolitur, ac Theologia quidem contemplatur ea, quæ corpore & materia carent, primò quidem Deum, qui uerè materiæ expers est: deinde & angelos, & animas. Physiologia autem materialia, & ea quæ circa nos sunt, sensuq; percipiantur, considerat: ut sunt animalia, plantæ, lapides, & cætera. Mathematice deniq; est cognitio eorum, quæ ipsa quidem corpore carent sed in corpore considerantur, numerorum dico, harmoniæ, sonorum, figurarum & astrorum motus. Ac quæ circa numeros uersatur speculatio, Arithmeticen scientiam constituit: quæ circa sonos, Musicen: quæ circa figuras, Geometricen: quæ circa sydera Astronomiam. Et hæc quidem incorporea cum sint, in corpore tamen considerari dico: ut, Numerus per se quidē incorporeus est, consideratur autem in corpore, frumento scilicet, uino, & huiusmodi. Practice autem Philosophia circa uirtutes uersatur, mores exornat, docetq; quo pacto in unaquaq; uitæ humanæ societate sit conuersandum. Et si unum hominem instituit, Ethice uocatur: sin uniuersam domum, Oeconomice nominatur: sin deniq; ciuitatem aut regionem, Politice appellatur. Sed quidam Philosophiam abolere, & è medio sublatam uoluerunt, dicentes non esse eam

μὴ δὲ γνῶσιν εἶναι ἢ κατάληψιν. πρὸς οὓς ἐροῦμεν. πῶς φατὲ μὴ εἶναι φιλοσοφίαν, καὶ γνῶσιν καὶ κατάληψιν. ἐγνωκότες καὶ κατειληφότες, ἢ μὴ ἐγνωκότες μὴ δὲ κατειληφότες. εἰ μὲν οὖν κατειληφότες, ἰδοὺ ἐστὶ γνῶσις καὶ κατάληψις· εἰ δὲ μὴ ἐγνωκότες, οὐδεὶς ὑμῖν πιστεύσει περὶ πράγματος διαλεγομένοις, οὗ τὴν γνῶσιν οὐ κατειλήφατε. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶ φιλοσοφία καὶ γνῶσις τῶν ὄντων ἐστὶ, περὶ τοῦ ὄντος εἴπωμεν. εἰδέναι δὲ δεῖ ὡς τοῦ λογικοῦ μόριον τῆς φιλοσοφίας ἀρχόμεθα. ὅπερ ὄργανόν ἐστι μᾶλλον τῆς φιλοσοφίας, ἤπερ μόριον. αὐτῷ γὰρ πρὸς πᾶσαν ἀπόδειξιν κέχρηται. διαλεξόμεθα οὖν περὶ ἁπλῶν φωνῶν τέως, δι' ἁπλῶν ἐννοιῶν ἁπλᾶ δηλουσῶν πράγματα. πρότερον γὰρ τὴν τῶν λέξεων σημασίαν δηλώσαντες, οὕτω καὶ περὶ λόγων διασκεψώμεθα.

ΠΕΡῚ ΤΟΥ͂ ὌΝΤΟΣ, ΟΥ̓ΣΊ-ας τὲ, καὶ συμβεβηκότος. δʹ.

Τὸ ὂν κοινόν ὄνομά ἐστι πάντων τῶν ὄντων. τοῦτο διαιρεῖται εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. οὐσία μὲν οὖν ἐστὶ τὸ κυριώτερον, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχων τὴν ὕπαρξιν. συμβεβηκὸς δὲ, τὸ μὴ δυνάμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι, ἐν δὲ τῇ οὐσίᾳ θεωρούμενον. ἡ μὲν γὰρ οὐσία, ὑποκείμενόν ἐστιν. ὥσπερ ὕλη τῶν πραγμάτων· συμβεβηκὸς δέ ἐστι τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρούμενον. οἷον, χαλκὸς, καὶ κηρὸς, οὐσία. σχῆμα δὲ καὶ μορφὴ καὶ χρῶμα, συμβεβηκός. καὶ σῶμα μὲν, οὐσία. χρῶμα δὲ συμβεβηκός. καὶ ψυχὴ μὲν, οὐσία. ἐπιστήμη δὲ, συμβεβηκός. τὸ μὲν οὖν σῶμα, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ χρώματι, ἀλλὰ τὸ χρῶμα ἐν τῷ σώματι. οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ ψυχῇ. οὐδὲ ὁ χαλκὸς ἢ ὁ κηρὸς ἐν τῷ σχήματι. ἀλλὰ τὸ σχῆμα ἔν τε τῷ κηρῷ καὶ τῷ χαλκῷ. οὐδὲ λέγεται τὸ σῶμα τοῦ χρώματος. ἀλλὰ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τῆς ἐπιστήμης. ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη τῆς ψυχῆς, οὐδὲ ὁ κηρὸς τοῦ σχήματος. ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ κηροῦ· καὶ τὸ μὲν χρῶμα, καὶ ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὸ σχῆμα, ἀλλοιοῦνται. τὸ δὲ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ κηρὸς, τὰ αὐτὰ μένουσιν οὐκ ἀλλοιουμένης τῆς οὐσίας. καὶ ἡ μὲν οὐσία καὶ ἡ ὕλη τοῦ σώματος μία, χρώματα δὲ πολλά. ὁμοίως καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν. τὸ μὲν ὑποκείμενον, οὐσία ἐστί. τὸ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ θεωρούμενον,

neq; cognitionem, neq; comprehensionem. Quibus respondemus, quomodo dicitis Philosophiã esse cognitionem, aut comprehensionem? an quia illam cognoueritis, & comprehenderitis? Si sic? Ecce eo ipso cognitio est & comprehensio. Sin uerò eo quòd illam non teneatis? Nemo uobis fidem adhibeat de re ignota uerba fundentibus. Quoniam igitur Philosophia est, & quidem cognitio est entium: de ente nunc dicemus. Sciendum autem est Logicen, quam nunc auspicamur, instrumentum potius esse Philosophiæ, quàm eiusdem partem, quia illa ad omnem demonstrationem utimur. Dicemus igitur primò de simplicibus uocibus, per quas res simplices declarantur. Atq; cognita primò uocum significatione, deinde & de oratione disseremus.

DE ENTE, ESSENTIA, ET Accidente. Cap. IIII.

Ens commune nomẽ est omnium eorum quę existunt, diuiditurq; in substantiam & accidens. Ac substantia quidem præstantior est, ut quæ per se subsistit, nec in alio suum esse habet. Accidens autem non potest per se subsistere, sed in substantia consideratur. Substantia enim subiectum est, ueluti materia earum rerum, quæ ex ea efficiuntur. Accidens autem illud est, quod in substantia, ceu in subiecto, consideratur. Vt, exempli gratia, æs, cera, &c. substantię sunt: figura autem & forma, & color, accidentia sunt. Et corpus quidem substantia est, color uerò est accidens. Sic & anima substantia est, scientia uerò accidens. Neque colori corpus inest, sed corpori color: nec anima scientiæ, sed scientia animæ: nec æs, itẽ nec cera figuræ insunt, sed figura ceræ ac æri. Neq; etiam corpus coloris, sed corporis color dicitur: nec anima scientiæ, sed scientia animæ: nec cera figuræ, sed figura ceræ. Atq; color, scientia & figura mutatur: corpus autem, anima & cera eadem semper manent non mutata substantia. Quin & substantia seu materia corporis una, colores autem multi. similis est, & in reliquis omnibus ratio, subiectum est est substantia: quodq; in subiecto, id est, substantia considera-

tur,

νον, συμβεβηκός. ὁρίζονται δὲ τὴν μὲν οὐσίαν οὕτως. οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα αὐθυπόστατον, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὕπαρξιν. συμβεβηκὸς δέ ἐστι τὸ μὴ δυνάμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὕπαρξιν. οὐσία τοίνυν ἐστὶ θεὸς καὶ πᾶν κτίσμα. εἰ καὶ ὁ θεὸς οὐσία ἐστὶν ὑπερούσιος. εἰσὶ δὲ καὶ οὐσιώδεις ποιότητες περὶ ὧν ἐροῦμεν.

tur, accidens eſt. Definiunt autem quidam ſubſtãtiam, quod ſit res per ſe ſubſiſtens, alius non indigens ut ſit. Accidens uerò, quod per ſe ſubſiſtere neq̃t, ſed in alio habens eſſe. Itaq; Deus & omnis res creatæ ſubſtantiæ ſunt: quamuis Deus ſubſtantia ſit ſuperſubſtantialis. Sunt & quædam ſubſtantiales qualitates, de quibus dicemus ſuo loco.

ΠΕΡΙ ΦΩΝΗΣ. ε'.

Ἐπειδὴ σκοπός ἡμῖν ἐστι διαλαβεῖν περὶ πάσης ἁπλῶς φιλοσόφου φωνῆς. δεῖ δὲ ἡμᾶς πρότερον γνῶναι περὶ ποίας φωνὰς ἡ φιλοσοφία καταγίνεται, ἐξ αὐτῆς τῆς φωνῆς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ποιούμενοι, φαμὲν ἡ φωνὴ ἢ ἄσημός ἐστιν ἢ σημαντικὴ καὶ ἄσημος μὲν ἐστιν ἡ μηδὲν σημαίνουσα. σημαντικὴ δὲ ἡ σημαίνουσά τι. εἶτα πάλιν ἡ ἄσημος φωνὴ ἢ ἄναρθρός ἐστιν ἢ ἔναρθρος. ἄναρθρος μὲν οὖν ἐστιν, ἡ μὴ δυναμένη γραφῆναι· ἔναρθρος δὲ ἡ δυναμένη γραφῆναι. ἔστιν οὖν ἄναρθρος καὶ ἄσημος φωνὴ οἷον ἡ γινομένη ἀπὸ λίθου τυχὸν ἢ ξύλου. οὔτε γὰρ γράφεται οὔτε σημαίνει τι. ἄσημος δὲ καὶ ἔναρθρος, οἷον σκινδαψός. τοῦτο γὰρ γράφεται μὲν ἀλλ' οὐδὲν σημαίνει. οὔτε γὰρ γέγονε σκινδαψὸς οὔτε ἔστι, περὶ μὲν οὖν τῆς ἀσήμου φωνῆς, καὶ τῆς ἀνάρθρου, καὶ ἐνάρθρου, οὐδεὶς λόγος τῇ φιλοσοφίᾳ. ἡ δὲ σημαντικὴ φωνὴ πάλιν ἢ ἄναρθρός ἐστιν ἢ ἔναρθρος. ἄναρθρος μὲν οὖν σημαντικὴ φωνή ἐστιν ὡς ἡ ὑλακὴ τῶν κυνῶν. αὕτη γὰρ σημαίνει μὲν τὸν κύνα ὅτι κυνὸς φωνή ἐστι. σημαίνει δὲ καί τινος παρουσίαν. ἄναρθρος δέ ἐστι διότι οὐ γράφεται. οὔτε οὖν περὶ ταύτης ἐστὶ λόγος τῇ φιλοσοφίᾳ. ἡ δὲ σημαντικὴ ἐστὶν ἢ καθόλου, ἢ μερική. καθόλου μὲν, οἷον ἄνθρωπος. μερικὴ δέ, οἷον Πέτρος Παῦλος. οὔτε οὖν περὶ τῆς μερικῆς ἐστι λόγος τῇ φιλοσοφίᾳ. ἀλλὰ περὶ τῆς σημαντικῆς καὶ ἐνάρθρου καὶ καθόλου. ἤγουν κοινῆς καὶ ἐπὶ πολλῶν λεγομένης. αὕτη δὲ πάλιν ἢ οὐσιώδης ἐστὶν ἢ ἐπουσιώδης. οὐσιώδης μὲν οὖν ἐστιν, ἡ δηλωτικὴ τῆς οὐσίας. ἤγουν φύσεως τῶν πραγμάτων. ἐπουσιώδης δέ, ἡ δηλοῦσα τὰ συμβεβηκότα. οἷον, ἄνθρωπός ἐστι ζῶον, λογικὸν θνητόν. ταῦτα ὅλα οὐσιώδη εἰσιν. ἐὰν γὰρ ἀφέλῃς τι τούτων ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔσται ἄνθρωπος. ἐὰν γὰρ εἴπῃς ὅτι οὐκ ἔστι ζῶον, οὐκ ἔτι ἐστὶν ἄνθρωπος. καὶ ἐὰν εἴπῃς ὅτι οὐκ ἔστι λογικόν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. ὁμοίως καὶ ἐὰν εἴπῃς ὅτι οὐκ ἔστι θνητόν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος

DE VOCE. *Cap. V.*

PRopoſitum nobis eſt omnem ſimplicem Philoſophi uocẽ explicare. Primùm uerò ſciendum circa quasnam uoces Philoſophia uerſetur. Ideoque ab ipſa uoce initium ſumentes, dicimus uocem aut nihil ſignificare, aut ſignificatiuam eſſe. Deinde ea quæ nihil ſignificat, uel inarticulata eſt, uel articulata. Inarticulata eſt, quæ ſcribi nequit: articulata, quæ ſcribi poteſt. Inarticulata igitur nihil ſignificans uox eſt, quæ editur uel à lapide, uel à ligno. nõ enim ſcribitur, nec quicquam ſignificat. Nihil ſignificans autem & articulata uox eſt, ut ſcindapſus. hoc quidem ſcribitur, ſed nihil ſignificat. neq; enim unquam fuit, nec erit. Philoſophia igitur nullam earum uocum quæ nihil ſignificant, ſiue articulatæ ſint, ſiue non, rationem habet. Significatiua autem uox & illa, uel articulata eſt, uel inarticulata. Inarticulata, ut canum latratus: hæc enim canis uox illum indicat, & cuiuſdam aduentum ſignificat: ſed inarticulata eſt, quia non ſcribitur. Ac neque hanc Philoſophia curat. Significatiua articulata uel generalis eſt, ut, homo: uel ſpecialis, ut Petrus, Paulus. Neque etiam hæc propriè ad Philoſophiam pertinet: ſed ſignificatiua, articulata & generalis, quæ uidelicet communis, eſt ac de multis affertur. Atq; hæc rurſus duplex eſt, ſubſtantialis ſcilicet, quæ ſubſtantiam, id eſt, rei alicuius naturam ſignificat: & accidẽtalis, quæ de accidentĳs ſubſtantię inhærentibus effertur. Exempli gratia. Homo eſt animal rationale & mortale. Hæc omnia ſunt ſubſtantialia. Nam ſi horum aliquid ab homine abſtuleris, non erit homo. Quod ſi enim dixeris, non eſſe uel animal, uel rationalem, uel mortalem: non erit homo. Omnis enim

ἄνθρωπος καὶ ζῶόν ἐστι, καὶ λογικόν, καὶ θνητόν. διὰ τοῦτο οὖν λέγονται οὐσιώδεις. ὅτι αὗται συμπληροῦσι τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. καὶ ἀδύνατόν συστῆναι τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς αὐτῶν. ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἑκάστου πράγματος τὰ συνιστῶντα τὴν φύσιν αὐτοῦ, οὐσιώδη λέγονται. ἐπουσιώδη δὲ, τὰ συμβεβηκότα ἅτινα ἐνδέχεται εἶναι ἐπὶ ὑποκειμένῳ. ἀνθρώπῳ τυχὸν ἢ ἵππῳ, ἢ ἑτέρῳ τοιούτῳ τινὶ, καὶ μὴ εἶναι. οἷον τὸ λευκόν. κἂν γὰρ ἐστί τις λευκὸς κἂν μέλας, οὐδὲν ἧττον ἔσται ἄνθρωπος. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπουσιώδη εἰσίν. ἤγουν συμβεβηκότα. ἅτινα αὐτά τε δύνασθαι ἔχειν καὶ τὰ τούτων ἐναντία. ἡ οὐσιώδης φωνὴ ἢ τὸ τί ἐστι δηλοῖ, ἢ τὸ ὁποῖόν τί ἐστιν. οἷον ἐρωτώμενοι τί ἐστιν ἄνθρωπος, φαμὲν ζῶον· εἶτα ἐρωτώμενοι ὁποῖον ζῶον, λέγομεν, λογικόν, θνητόν. ἡ οὖν οὐσιώδης φωνὴ ἡ δηλοῦσα τὸ ποῖόν τί ἐστι λέγεται διαφορά. ἡ δὲ δηλοῦσα τὸ τί ἐστιν ἢ πολλὰ εἴδη σημαίνει καὶ ποιεῖ τὸ γένος. ἢ πολλοὺς. τῷ ἀριθμῷ μὲν διαφέροντας ἀλλήλων. τῷ δὲ εἴδει οὐδαμῶς. καὶ ποιεῖ τὸ εἶδος. τὸ μὲν πρότερον ἤγουν τὸ γένος. οἷον ἡ οὐσία. ἡ γὰρ οὐσία σημαίνει καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἵππον, καὶ βοῦν. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν οὐσία τε λέγεται καὶ ἐστὶν, ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο εἶδος ὑπάρχει ἕκαστον. τὸ δὲ δεύτερον ἤγουν τὸ εἶδος. οἷον ὁ ἄνθρωπος. σημαίνει γὰρ πολλοὺς. ἤγουν πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. οἵτινες τῷ ἀριθμῷ διαφέρουσιν ἀλλήλων ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ Πέτρος. καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος. καὶ οὐκ εἰσὶν εἷς. ἀλλὰ δύο. τῷ δὲ εἴδει οὐ διαφέρουσιν. ἤγουν τῇ φύσει. πάντες γὰρ ἄνθρωποι καὶ λέγονται καὶ εἰσίν. ἔστιν οὖν τὸ μὲν μερικώτερον καὶ ἀριθμῷ διαφέρον οἷον ὁ Πέτρος. ἄτομον, καὶ πρόσωπον, καὶ ὑπόστασις. ὅπερ τὸν τινὰ σημαίνει. ἐρωτώμενοι γὰρ τίς ἐστιν οὗτος, λέγομεν ὁ Πέτρος. σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἄλλος. ἄλλος γὰρ ἐστὶν ὁ Πέτρος καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος, καὶ αὐτός, καὶ οὗτος, καὶ ἐκεῖνος. ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἀτόμου λαμβάνεται. καὶ τὰ τοιαῦτα. ἅπερ καθ' ἑαυτὰ ὑφέστηκε. τὸ δὲ περιέχειν τὰ ἄτομα λέγεται εἶδος. καὶ ἔστι κατωλικώτερον τοῦ ἀτόμου, ὅτι πολλὰ ἄτομα περιέχει. οἷον ὁ ἄνθρωπος. περιέχει γὰρ καὶ Πέτρον, καὶ Παῦλον, καὶ πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. ὅπερ λέγεται φύσις καὶ οὐσία, καὶ μορφὴ κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας. τὸ δὲ πολλὰ εἴδη περιέχον, λέγεται γένος. οἷον τὸ ζῶον. περιέχει γὰρ ἄνθρωπον, βοῦν, ἵππον, καὶ ἔστι καθολικώτερον τοῦ εἴδους. οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες τὸ εἶδος καὶ τὸ γένος ἐκάλεσαν φύσιν. καὶ μορφὴν, καὶ οὐσίαν. ποιεῖ δὲ τὸ εἶδος ἤγουν ἡ φύσις,

homo & animal eſt, & rationalis, & mortalis. Ideoq; hæc ſubſtantialia uocantur, quòd ijs hominis natura perficiatur, nec abſque ijs homo conſtare poſſit. Similis eſt & aliarum rerum ratio. quæ naturam cuiuſque conſtituũt, ſubſtantiæ uocantur, quæq; ſubſtantijs iſtis accedunt & inhærent, accidentia, quæ in ſubiecto, homine ſcilicet, uel equo, uel alio, eſſe uel nõ eſſe poſſunt. Vt, album accidens eſt. etiamſi enim quis fuerit albus, nil minus tamen etiã quam homo. Atque ſubſtantialis uox, uel quid eſt, uel quale quid eſt ſignificat. ut ſi interrogemur, quid eſt homo? reſpondemus, animal: Interrogati autem, quale animal, reſpondemus, rationale, mortale. Hæc igitur uox, quę quale quid ſit oſtendit, dicitur differentia. Quæ uerò quid ſit declarat, uel multas ſpecies ſignificat, & facit genus: uel multos numero quidem differentes, ſpecie uerò nequaquam, ac ſpeciem conſtituit. Prius igitur eſt genus, ut ſubſtantia comprehendit ſub ſe & hominem, & equum, & bouem, &c. Quodq; enim horum ſubſtantia dicitur & eſt: ſpecie autem alterum ab altero differt. Secundùm deinde locum ſpecies obtinet. Veluti homo ſingulos homines complectitur, qui quidẽ numero à ſe inuicem differũt (alius enim eſt Petrus, alius Paulus, nec ſunt unus, ſed duo) ſpecie autem, id eſt, naturâ cõueniunt: Quiſq; enim homo eſt, & dicitur. Eſt & adhuc aliquid ſpecialius, ac numero differens, Indiuiduum ſcilicet, ſeu perſona, ſeu ſuppoſitum, quod unum aliquem ſignificat. Interrogati enim, quis eſt hîc, reſpondemus, eſt Petrus, uel alius aliquis, &c. Ac ſub indiuiduo comprehenduntur, quæ per ſe ſubſiſtunt. Species uerò complectitur Indiuidua, ac eſt generalior. ut, homo comprehendit & Petrum, & Paulum, & ſingulos homines: quæ à ſanctis patribus natura, ſubſtantia, forma nominatur. Quod uerò multas ſpecies ſui ambitu comprehẽdit, uocatur Genus. Vt animal complectitur hominẽ, bouem, equum, & cætera. Et eſt ſpecie uniuerſalius. Sancti autem patres ſpeciem & Genus uocârunt naturam, formã & ſubſtantiam. Species aũt nempe

natura,

φύσιν, καὶ ἡ οὐσία, καὶ ἡ μορφὴ οὐκ ἄλλον. οὐδὲ ἀλλοῖον, ἀλλὰ ἄλλο. ἄλλο γὰρ κατὰ φύσιν λέγομεν τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἄλλο τὸν ἵππον. οὐχὶ ἄλλον, καὶ ἄλλον. λέγεται δὲ ὑπὸ τοῦ εἴδους. τοῦτο καὶ αὐτὸ, καὶ ἐκεῖνο, καὶ τὰ τοιαῦτα. ὅπερ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. ἡ δὲ διαφορὰ, ἀλλοῖον ποιεῖ. ἀλλοῖον μὲν ζῶον τὸ λογικὸν, καὶ ἀλλοῖον τὸ ἄλογον. καὶ τοιοῦτον. καὶ οἷον, καὶ ὁποῖον, ἡ δὲ ἐπουσιώδης φωνὴ, ἢ ἑνὶ εἴδει ὑπάρχει ἢ πολλοῖς. καὶ εἰ μὲν ἑνὶ λέγεται ἴδιον. ὡς τὸ γελαστικὸν μόνῳ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχον. καὶ τὸ χρεμετιστικὸν, μόνῳ τῷ ἵππῳ. εἰ δὲ πολλοῖς εἴδεσιν ὑπάρχει ποιεῖ τὸ συμβεβηκός. οἷον τὸ λευκόν. τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ ἀνθρώπῳ, καὶ ἵππῳ, καὶ κυνὶ, καὶ ἄλλοις πολλοῖς εἴδεσι. καὶ αὗταί εἰσιν αἱ πέντε φωναί. ὑφ᾽ ἃς ἀνάγεται πᾶσα φιλόσοφος φωνή. ταύτας οὖν δεῖ ἡμᾶς γνῶναι ἑκάστη τί σημαίνει. καὶ ἐν τίνι κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις. καὶ ἐν τίνι διαφέρουσιν. εἰσὶ δὲ αὗται, γένος, εἶδος, διαφορὰ, ἴδιον, συμβεβηκός. γένος μὲν, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. τουτέστι λεγόμενον. καὶ κατονομαζόμενον. κατηγορεῖσθαι γάρ ἐστι τὸ κατά τινος λέγεσθαι. εἶδος δὲ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. διαφορὰ δὲ ἡ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ ποῖον τί ἐστι κατηγορουμένη. καὶ ἐν τῷ ὁρισμῷ λαμβανομένη ὡς οὐσιώδης. αὕτη δέ ἐστιν ὃ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι. καὶ μὴ εἶναι, ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει· καὶ ἀδύνατον μὴ εἶναι ἐν τῷ εἴδει οὗ ἐστιν. ὃ καὶ παρὸν σώζει, καὶ ἀπὸν, φθείρει, καὶ ἀδύνατον αὐτὸ καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ εἶναι τῷ αὐτῷ εἴδει. οἷον τὸ λογικὸν ἀδύνατον μὴ εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. τὸ γὰρ ἄλογον, οὐκ ἄνθρωπος. τοῦτο παρὸν, συνιστᾷ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸν φθείρει. τὸ γὰρ ἄλογον, οὐκ ἄνθρωπος. δεῖ οὖν γινώσκειν ὅτι αὕτη λέγεται οὐσιώδης καὶ φυσικὴ, καὶ συστατικὴ, καὶ διαιρετικὴ, καὶ εἰδοποιὸς διαφορά. καὶ οὐσιώδης ποιότης, καὶ φυσικὸν ἰδίωμα, καὶ ἰδίωμα φύσεως. ἥτις λέγεται παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἰδιαίτατα διαφορά. ὡς ἰδιωτάτη καὶ αὐτὴ τῆς φύσεως παραστατικὴ ὂν ἐχούσης αὐτήν. ἴδιον δέ ἐστι τὸ, ἑνὶ εἴδει ὑπάρχον. καὶ παντὶ τῷ εἴδει, καὶ ἀεί. ὃ καὶ ἀντιστρέφει. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος γελαστικόν, καὶ πᾶν γελαστικὸν ἄνθρωπος. συμβεβηκὸς δέ ἐστι, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ ποιόν τί ἐστι κατηγορούμενον. καὶ μὴ λαμβανόμενον ἐν τῷ ὁρισμῷ. ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ὑπάρχειν, καὶ μὴ ὑπάρχειν. ὃ οὔτε παρὸν σώζει

natura, & ſubſtantia, & forma non alium aut diuerſum facit, ſed aliud. Dicimus enim hominem naturâ aliud quipiam eſſe, quam equum & cætera. Differentia diuerſum aliquid cōſtituit, ut rationale animal ab irrationali differt. Accidentalis autē uox aut de una ſpecie dicitur, aut de pluribus. Et ſi de una, proprium efficit. ut aptum eſſe ad uidendū ſoli homini ineſt, & aptū eſſe ad hinniendum ſoli equo. Sin uerò de pluribus dicitur ſpeciebus, Accidens conſtituit. ut album, hoc & homini, & equo, & cani, & pluribus, alijs ſpeciebus ineſt. Atque hæ ſunt quinque ſimplices uoces, ſub quibus omnes reliquę quibus Philoſophus utitur, comprehenduntur: de his ſciendū eſt cum quid quæq; ſignificet, tum in quibus inuicem conueniant, aut differāt. Sunt autem, Genus, Species, differentia, ꝓprium & accidens. Ac genus quidem eſt, quod de pluribus & ſpecie differētibus, in eo quod quid eſt prædicatur. Prædicari autē eſt de aliquo dici. Species uerò eſt, quod de pluribus numero differentibus in eo quod quid eſt prædicatur. Differentia eſt, quod de pluribus ſpecie differentibus in eo ꝙ quale quid eſt prædicatur. Hæc, ut de rei eſſentia quiddam, ad definitionem requitur, nec poteſt adeſſe, uel abeſſe, ſed ſemp eſt in ſua ſpecie cuius eſt differentia. Si enim adeſt, ſpeciem conſtituit, ſi abeſt eandem corrumpit. atque impoſſibile eſt contrarium eius in una eadeſt ſpecie inueniri. Velut rationale non poteſt homini non ineſſe. quod enim ratione caret non eſt homo. Hæc ſi adeſt, hominem conſtituit, ſi abeſt, corrumpit. unde nominatur ſubſtantialis, naturalis, conſtitutiua, diuiſiua, & ſpecifica differentia, & naturalis qualitas proprietas'ue, ac à Philoſophis propriiſſima differentia. Proprium eſt, quod uni, omni ſpeciei, & ſemper ineſt, atque conuertitur. Omnis enim homo aptus eſt ad ridendum, & omne aptum ad ridendum homo eſt. Accidēs deniq; eſt, quod & ipſum de pluribus ſpecie differentibus in eo quod quale eſt prædicatur: ſed definitionem non conſtituit, quia adeſſe & abeſſe poteſt. Quod ſi adſit, ſubiectum non conſti-

συνίστησιν, οὔτε ἀπὸν φθείρει. Τοῦτο λέγεται ἐπουσιώδης διαφορά. Καὶ ποιότης τοῦτο ἢ χωριστόν ἐστιν ἢ ἀχώριστον. Χωριστὸν μὲν, ὃ ποτὲ μὲν γίνεται, ποτὲ δὲ ἀπογίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ὑποστάσει, ὡς κάθισις, ἀνάκλισις, στάσις, νόσος, ὑγεία. Ἀχώριστον δὲ, ὅπερ οὐσίας μὲν οὐκ ἔστι συστατικὸν, ὡς μὴ ἐν ὅλῳ τῷ εἴδει θεωρούμενον, ὅμως ἡνίκα γένηται ἔν τινι ὑποστάσει, ἀδύνατον χωρισθῆναι αὐτῆς. Οἷον ἡ σιμότης, ἡ γρυπότης, ἡ γλαυκότης, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τοῦτο τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς, λέγεται χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα. Τοῦτο γὰρ τὸ ἀφόρισμα ἀποτελεῖ τὴν ὑπόστασιν, ἤγουν τὸ ἄτομον. Ἄτομον δέ ἐστι τὸ ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων καθ' αὑτὸ ὑφιστάμενον, ἀριθμῷ τῶν ὁμοειδῶν κεχωρισμένον, οὐ τὸ τί δηλοῦν, ἀλλὰ τὸν τινά. Περὶ ὧν ἐν τοῖς ἑξῆς ἀκριβέστερον σὺν θεῷ μαθησόμεθα.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ. ϛ.

Διαίρεσίς ἐστιν ἡ πρώτη τομὴ τοῦ πράγματος· οἷον τὸ ζῷον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Ἐπιδιαίρεσις δέ ἐστιν ἡ δευτέρα τομὴ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Οἷον τὸ ζῷον πάλιν διαιρεῖται εἰς ἄπουν, δίπουν, τετράπουν. Ἄπουν μὲν, ἰχθύν, δίπουν δὲ ἄνθρωπον, καὶ ὄρνεον, τετράπουν, βοῦν, ἵππον, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὑποδιαίρεσις δέ ἐστιν, ἡ τοῦ τμηθέντος σκέλους τομή. Οἷον τὸ ζῷον διαιρεῖται εἰς λογικὸν, καὶ ἄλογον. Τὸ λογικὸν, εἰς θνητὸν, καὶ ἀθάνατον. Ἰδοὺ τὸ πρῶτον διαιρεῖται εἰς δύο σκέλη εἰς λογικὸν, καὶ ἄλογον. Ἡ δὲ τοῦ ἑνὸς τῶν σκελῶν διαίρεσις, ἡ λέγουσα τὸ λογικὸν διαιρεῖται εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον, ὑποδιαίρεσίς ἐστιν. Οὐκ ἀεὶ πάντως δὲ γίνεται διαίρεσις, καὶ ἐπιδιαίρεσις. ἀλλ' ὅτε μὴ πάντα περιέχονται ὑπὸ τὴν πρώτην διαίρεσιν. Οἷον τοῦ ζῴου διαιρουμένου εἰς λογικὸν, καὶ ἄλογον. Καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις θεωρεῖται τὸ δίπουν. ἀναγκαίως οὖν ἐπιδιαιροῦμεν. ἤγουν δευτέραν διαίρεσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος ποιούμεθα. ἤγουν τοῦ ζῴου καὶ φαμὲν. Τὸ ζῷον διαιρεῖται εἰς ἄπουν, δίπουν, τετράπουν. Διαιρετικοὶ δὲ τρόποι εἰσὶν ὀκτὼ, δι' αἰτίαν τοιαύτην. Πᾶν γὰρ διαιρούμενον ἢ καθ' αὑτὸ διαιρεῖται. ἤγουν κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ συμβεβηκός. Καὶ εἰ μὲν καθ' αὑτὸ, ἢ ὡς πρᾶγμα ἢ ὡς φωνή, καὶ ἢ ὡς πρᾶγμα, ἢ ὡς γένος εἰς εἴδη ὡς ὅταν διέλῃς τὸ ζῷον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, ἢ ὡς εἶδος εἰς ἄτομα. ὡς ὁ ἄνθρωπος εἰς Πέτρον, καὶ Παῦλον, καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. ἢ ὡς ὅλον εἰς μέρη, καὶ τοῦτο διχῶς, ἢ εἰς ὁμοιομερῆ, ἢ εἰς ἀνομοιομερῆ. καὶ ὁμοιομερῆ

tuit, si absit nō destruit. Horū aliud est separabile, quod uni ac eidem substantiæ nunc adēst, nunc absit, ut sedere, recumbere, stare, morbus, sanitas, & cætera. Aliud insepatabile, quod substantiam quidem non constituit, quia non in quauis specie consideratur: sed quādo adest non potest separari, ut simum gibbosum, aduncum esse naso glaucū esse, & similia. Atque hoc uocatur characteristica proprietas. Hæc enim propria nota substantiam absoluit, uidelicet, Indiuiduum. Indiuiduum enim est, quod ex substantia & accidētibus per se subsistit, numero separatum ab ījs, quę sunt eiusdem speciei, non quid, sed quendam significans. Sed de his in sequentibus exactius pręcipiemus.

DE DIVISIONE. Cap. VI.

Diuisio est prima rei sectio, ut animal diuiditur in rationale & irrationale. Subdiuisio autem, unius partis duarum sectionum sectio seu diuisio: ut animalis diuisionis in rationale irrationale, unam partem, id est, rationale diuidimus in mortale & immortale. Superdiuisio autem est, cùm post diuisionem rei facio rursus aliam diuisionem eiusdem rei: puta, diuiditur homo in masculum & fœminam, ecce diuisio: & rursus diuiditur homo in animam & corpus, & est superdiuisio. Nō semper autem fit diuisio & superdiuisio, sed quando non omnia continentur sub prima diuisione. In masculo & in fœmina considerantur anima & corpus. Cognoscendum est quòd contra diuisa dicuntur duæ species ex eodem genere sectæ: ut animal diuiditur in rationale & irrationale. Rationale ergo & irrationale contradiuisa dicuntur. Sunt autem diuidendi modi octo. Diuiditur enim uel genus in species, ut animal diuiditur in rationale & irrationale. Vel ut species in indiuidua, ut homo diuiditur in Petrum, & Paulum, & reliquos homines. Vel totum in partes. Et hoc dupliciter, ut similes partes in dissimiles partes. Similes partes autē sunt, quando partes sucipiunt nomen & defi-

μοιομερὲς μέν ἐστιν ὅταν τὰ τμήματα καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅρον τοῦ τε ὅλου καὶ ἀλλήλων δέχωνται. οἷον ἡ σὰρξ διαιρεῖται εἰς πολλὰς σάρκας. καὶ ἕκαστον μέρος τῆς σαρκὸς, σὰρξ λέγεται. καὶ τὸν ὁρισμὸν τῆς σαρκὸς ἐπιδέχεται. ἀνομοιομερὲς δέ ἐστι τὸ ἀνάπαλιν ὅταν τὸ τμηθὲν μὴ ἐπιδέξεται μήτε τὸ ὄνομα μήτε τὸν ὁρισμὸν μήτε τοῦ ὅλου. μήτε ἀλλήλων. ὡς ἵνα διέλης τὸν σωκράτην εἰς χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ κεφαλήν. οὔτε γὰρ ὁ τμηθεὶς παρὰ σωκράτους σωκράτης λέγεται ἡ κεφαλή, οὔτε τὸν ὁρισμὸν τοῦ σωκράτους ἢ τῆς κεφαλῆς ἐπιδέχεται. ἢ ὡς ὁμώνυμος φωνὴ εἰς διαφορὰ σημαινόμενα, καὶ τοῦτο πάλιν διχῶς. ἢ γὰρ ὅλον τι σημαίνεται ὑπὸ τῆς φωνῆς, ἢ μέρος. καὶ ὅλον μὲν, ὡς ἡ κύων φωνή. φέρεται γὰρ κατά τε χερσαίου κυνός, καὶ ἀστρώου, καὶ θαλαττίου. ἅπερ ὅλον τί ἐστι καὶ οὐ μέρος ζώου, ὡς δὲ μέρος ὅτε τὸ τῆς γλώσσης ὄνομα φέρεται κατὰ τοῦ ἄκρου τοῦ ὑποδήματος καὶ τοῦ αὐλοῦ. καὶ τοῦ γευστικοῦ μορίου τῶν ζώων. ἅτινα μέρη εἰσὶ καὶ οὐχ ὅλα, καὶ οὕτω μὲν καθ' αὑτὸ διαιρεῖται τὸ διαιρούμενον. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, ἢ ὡς οὐσία εἰς συμβεβηκότα ὡς ὅταν εἴπω τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσι λευκοὶ, οἱ δὲ μέλανες. ἄνθρωποι μὲν γὰρ, οὐσία. λευκότης δὲ καὶ μελανία, συμβεβηκότα. ἢ ὡς συμβεβηκὸς, εἰς οὐσίας. ὡς ὅταν εἴπω τῶν λευκῶν τὰ μὲν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα. λευκὸν μὲν γὰρ συμβεβηκός. ἔμψυχον δὲ καὶ ἄψυχον, οὐσίαι. ἢ ὡς συμβεβηκὸς εἰς συμβεβηκότα. ὡς ὅταν εἴπω τῶν ψυχρῶν τὰ μὲν λευκὰ καὶ ξηρὰ, τὰ δὲ μέλανα, καὶ ὑγρά. τό, τε γὰρ ψυχρὸν, τὸ λευκὸν, καὶ τὸ μελανὸν, καὶ τὸ ὑγρὸν, καὶ τὸ ξηρὸν ἅπαντα συμβεβηκότα. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος τρόπος ὡς τὰ ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν. ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ἰατρικὸν βιβλίον, ἰατρικὸν ὀργαλεῖον. ἀπὸ γὰρ ἑνὸς τῆς ἰατρικῆς ὠνομάσθησαν ἰατρικά. πρὸς ἓν δὲ ὑγιεινὸν φάρμακον. ὑγιεινὸν βρῶμα. πρὸς ἓν γὰρ βλέπουσι τὴν ὑγείαν. τῶν δὲ ἀφ' ἑνὸς τὰ μὲν ἐκείνου αἰτίου λέγεται ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ ἀληθινοῦ αἰτίου τοῦ ἀνθρώπου λέγεται τὰ δὲ ὡς ἀπὸ τινος διηρημένα ὡς ἰατρικὸν σμιλίον καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ αὕτη μέν ἐστιν ἡ καθόλου διαίρεσις καθ' ἣν διαιρεῖται τὸ διαιρούμενον, ἢ ὡς γένος εἰς εἴδη, ἢ ὡς εἶδος εἰς ἄτομα, ἢ ὡς ὅλον εἰς μέρη, ἢ ὡς ὁμώνυμος φωνὴ εἰς διάφορα σημαινόμενα. ἢ ὡς οὐσία εἰς συμβεβηκότα. ἢ ὡς συμβεβηκὸς εἰς οὐσίας. ἢ ὡς συμβεβηκὸς εἰς συμβεβηκότα. ἢ ὡς τὰ ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν. τινὲς δὲ ἀπαγορεύουσι τὴν ἀπὸ εἴδους εἰς ἄτομα διαίρεσιν. μᾶλλον ἀπαρίθμησιν φάσκοντες. πᾶσα γὰρ διαίρεσις εἰς δύο, ἢ τρία, ἢ σπανίως πάνυ εἰς τέσσαρα γίνεται. τὸ δὲ εἶδος, εἰς ἄπειρα τῷ πλήθει διαιρεῖται. ἄπειροι γὰρ τῷ πλήθει οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι. δεῖ δὲ γινώσκειν ὡς οὐδ' ἐν ἑνὶ τρόπῳ τῆς διαιρέσεως θεωρεῖται ἐν τοῖς τμήμασι τὸ φύσει πρότερον καὶ ὕστερον. οὐδὲ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ἐν δὲ τοῖς ὡς ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἓν διαιρουμένοις. καὶ τὸ φύσει πρότερον καὶ ὕστερον θεωρεῖται. καὶ τὸ μᾶλλον, καὶ ἧττον, ὡς οὖν καὶ ἡ ὁμωνυμία.

& definitionem totius, & inter se idem nomen eandemque definitionem habent. ut cum diuidimus carnē in multas carnes, unaquæque pars carnis dicitur caro, & definitionem suscipit. Dissimiles autem partes sunt, cum partes neque nomen, neq; definitionem suscipiunt, neque totius, neque ad inuicem: ut quando diuidimus Socratem in caput & manus, & pedes: neq; enim caput, neque manus, neque pedes suscipiunt nomen uel definitionem Socratis, neque ad inuicem. Vel æquiuoca uox in diuersa significata: & hoc dupliciter, uel ut totum, uel ut pars. Vt totum quidem, ut hæc uox, canis. Dicitur enim de terrestri cane, & stellari, & marino: quæ totum quiddam sunt, & non pars animalis. Vt autem pars, quando linguæ nomen dicitur de extremo calceamenti, & de extremo fistulæ, & gustatiua particula animalium, quæ partes sunt, & non tota. Vel substantia in accidentia: ut cum dico hominum hi quidem sunt albi, hi uerò nigri. Vel accidens in substantias: ut cum dico, alborum hęc quidem animata, hæc quidem inanimata. Vel accidens in accidentia: ut quum dico, frigidorum hæc quidem sicca, hæc autem humida. Vel ab uno & ad unum. Ab uno quidem, ut à medicinali medicinalis liber, medicinale instrumentū. Ad unum autem, ut sanatiuum, farinatum, sanatiuus cibus: ad unum enim respiciunt sanitatem. Secundùm igitur hunc modum diuiditur ens in substantiam & accidens. Oportet autem cognoscere, quòd in nullo modo diuisionis consideratur in sectionibus natura prius & posterius, neque magis & minus, nisi in his quæ ab uno & ad unum. Inuenitur enim farinatum sanius farinato, & medicinalior alius alio liber est.

ΠΕΡῚ ΤΟΥ͂ ΦΥ͂ΣΕΙ ΠΡΟΤΈΡΟΥ. ζ΄.

Φύσει οὖν πρότερόν ἐστι, τὸ συνεισφερόμενον, καὶ μὴ συνεισφερόμενον, καὶ συναναιροῦν, καὶ μὴ συναναιρούμενον. οἷον τὸ ζῶον φύσει πρότερόν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου. ἀναιρουμένου γὰρ καὶ μὴ ὄντος ζώου, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ἄνθρωπος ἔσται. ζῶον γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. ἀνθρώπου δὲ ἀναιρουμένου καὶ μὴ ὄντος, δυνατὸν εἶναι ζῶον. ἔσται γὰρ ἵππος, κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα ἅτινα εἰσὶ ζῶα. πάλιν εἰσφερομένου ἀνθρώπου, πάντως καὶ ζῶον εἰσφέρεται. ζῶον γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ζώου δὲ εἰσφερομένου, οὐ πάντως εἰσφέρεται ἄνθρωπος. ἀλλ' ἢ ἵππος, ἢ κύων, ἤ τι τῶν τοιούτων. ζῶα γάρ εἰσι καὶ αὐτά. οὔτε οὖν ὁ Πέτρος ἐστὶ φύσει πρότερος τοῦ Παύλου, οὔτε τὸ λογικὸν ζῶον τοῦ ἀλόγου ζώου. Πέτρου γὰρ ἀναιρουμένου καὶ μὴ ὄντος, ἔσται Παῦλος. καὶ Παύλου εἰσφερομένου, οὐ συνεισφέρεται Πέτρος. οὔτε Πέτρου εἰσφερομένου συνεισφέρεται Παῦλος. καὶ οὔτε Πέτρος ἐστὶ μᾶλλον ἤγουν πλέον τοῦ Παύλου ἄνθρωπος ἢ ζῶον, οὔτε Παῦλος τοῦ Πέτρου. εὑρίσκεται δὲ φάρμακον ὑγιεινότερον φαρμάκου, καὶ βιβλίον ἰατρικώτερον βιβλίου ἄλλου.

QVAE NATVRA SINT PRIORA. Cap. VII.

Natura quidem igitur prius est, quod infertur, & non infert: & quod cointerimit, & non cointerimitur: ut, animal natura prius est homine. Interempto enim, & non existente animali, ex necessitate neque homo erit: animal enim est homo, homine autem interempto, & non existente, possibile est esse animal. erit enim equus, canis, & talia, quæ animalia sunt. Rursus illato homine, omnino & animal infertur: animal enim est homo. Animali autem illato, non omnino coinfertur homo, sed equus, uel canis, uel aliquid talium: animalia enim sunt & ipsa. Neque igitur Petrus est natura prior Paulo, neque rationale animal irrationali animali. Petro enim interempto, & non existente, erit Paulus: & Paulo illato, non coinfertur Petrus: neque Petro illato, coinfertur Paulus: & neque Petrus est magis, id est, plus Paulo homo uel animal, neque Paulus Petro.

ΠΕΡῚ ὉΡΙΣΜΟΥ͂. η΄.

Ὁρισμός ἐστι λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. τουτέστιν ὁ λόγος ὁ δι' ὀλίγου σημαίνων τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. οἷον ἄνθρωπός ἐστι ζῶον, λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. πολλοὶ μὲν οὖν ἐποίησαν περὶ φύσεως ἀνθρώπου λόγους κατεπεκτάδην. ἤγουν ἐκτεταμένους, καὶ μεγάλους. ἀλλ' οὐκ εἰσὶ σύντομοι, διότι οὐκ εἰσὶν ὁρισμοί. εἰσὶ δὲ καὶ σύντομοι λόγοι ὡς τὰ ἀποφθέγματα. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ δηλοῦσι φύσιν πράγματος, οὐκ εἰσὶν ὁρισμοί. καὶ τὸ ὄνομα δὲ πολλάκις, δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὁρισμός. τὸ μὲν γὰρ ὄνομα, μία λέξις ἐστὶν ὁ δὲ ὁρισμός, λόγος. λόγος δὲ ἐκ δύο τὸ ἐλάχιστον σύγκειται λέξεων. ἔστιν οὖν ὁ μὲν ὅρος ὄνομα ἐξηπλωμένον. ὄνομα δὲ, ὅρος κατὰ σύναψιν.

Συνίσταται δὲ ὁ ὁρισμὸς, ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν. ἤγουν οὐσιωδῶν. ὡς ἐπὶ τοῦ ὅρου τοῦ ζώου. ζῶον γάρ ἐστιν, οὐσία ἔμψυχος

DE DEFINITIONE. Caput VIII.

Definitio est oratio, quæ compendiosè & breuiter naturam rei explicat: ut, homo est animal rationale, mortale, intelligentiæ & scientiæ susceptibile. Multi quidem fecerunt de natura hominis sermones, sed prolixos, & non compendio rei essentiam complectẽtes: propterea definitiones non sunt. Sunt autem & compendiosi sermones, ut doctrinæ, breuiloquia, propositiones geometricæ: sed quia non ostendunt naturam rei, non sunt definitiones. Sed & nomen multoties ostendit naturam subiectæ rei, non est tamen definitio. Nomen enim una dictio, definitio autem sermo est. Sermo autem est duabus ad minus componitur dictionibus. Quare definitio uult ex diuersis dictionibus componi, & cõpendiosa esse, & ostendere natura definitæ rei. Constituitur aũt definitio ex genere & constitutiuis differentijs, id est, substantialibus, ut in definitione animalis: animal enim est substantia animata

ἔμψυχον αἰσθητικόν. ἰδοὺ ἡ μὲν οὐσία, γένος ἐστί. τὸ δὲ ἔμψυχον καὶ αἰσθητικόν, συστατικαὶ διαφοραί. λαμβάνεται δὲ καὶ ἐξ ὕλης, καὶ εἴδους. οἷον ἀνδριάς ἐστιν ἐκ χαλκοῦ πεποιημένος. ἀνδρὸς εἶδος σημαίνων. ὁ μὲν οὖν χαλκός, ὕλη ἐστί. τὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς εἶδος, εἶδος· ἀναλογεῖ δὲ ἡ μὲν ὕλη, τῷ γένει. τὸ δὲ εἶδος τῇ διαφορᾷ. λαμβάνεται δὲ ἐξ ὑποκειμένου καὶ τέλους. οἷον ἰατρική ἐστι τέχνη περὶ τὰ ἀνθρώπεια σώματα καταγινομένη ὑγείας ποιητική, ἰδοὺ ὑποκείμενα εἰσὶ τῇ ἰατρικῇ τὰ ἀνθρώπεια σώματα. τέλος δὲ αὐτῆς ἡ ὑγεία.

Ἡ δὴ ὑπογραφή, ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν σύγκειται ἤγουν ἰδίων καὶ συμβεβηκότων. οἷον ἄνθρωπος ἐστὶ γελαστικόν, ὀρθοπεριπατητικόν. πλατυώνυχον. ταῦτα γὰρ ἅπαντα ἐπουσιώδη εἰσί. διὸ καὶ ὑπογραφὴ λέγεται. ὡς οἷον σκιάζουσα καὶ οὐ τὴν οὐσιώδη ὕπαρξιν τοῦ ὑποκειμένου δηλοῦσα ἀλλὰ τὰ παρεπόμενα. ὁ δὲ ὑπογραφικὸς ὁρισμός, μικτός ἐστιν ἐξ οὐσιωδῶν καὶ ἐπουσιωδῶν οἷον, ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν, ὀρθοπεριπατητικόν, πλατυώνυχον. εἴρηται δὲ ὁρισμὸς ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς τῆς γῆς ὁροθεσίας. ὥσπερ γὰρ τὸ ὁροθέσιον χωρίζει τὸ ἴδιον ἑκάστου ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, οὕτω καὶ ὁ ὁρισμὸς τὴν φύσιν ἑκάστου χωρίζει ἀπὸ τῆς τοῦ ἑτέρου φύσεως. ὑγεία δὲ ὁρισμοῦ ἐστι, τὸ μήτε λείπειν μήτε πλεονάζειν ταῖς λέξεσι, κακία δὲ τό, τε ἐλλείπειν καὶ τὸ πλεονάζειν ταῖς λέξεσι. τέλειος δὲ ὁρισμός ἐστιν ὁ ἀντιστρέφων πρὸς τὸ ὁρισμόν. ἀτελὴς δὲ ὁ μὴ ἀντιστρέφων. οὔτε οὖν ὁ ἐλλείπων ταῖς λέξεσιν ἀντιστρέφει, οὔτε ὁ πλεονάζων. ὅτε μὲν γὰρ πλεονάσει ταῖς λέξεσι, λείπει τοῖς πράγμασιν· ὅτε δὲ λείψει ταῖς λέξεσι, πλεονάζει τοῖς πράγμασιν. ὥστε λέγειν θαυμαστὸν ἡ φύσις ἐφεῦρε μηχάνημα, ἔνδειαν πλουτοῦσαν. καὶ πλοῦτον ὑποκρινόμενον ἔνδειαν. οἷον ὁ τέλειος ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ζῶον, λογικόν, θνητόν. ἰδοὺ ἀντιστρέφει· πᾶν γὰρ ζῶον λογικὸν θνητόν, ἄνθρωπος ἐστὶ καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ζῶόν ἐστι λογικὸν θνητόν. ἐὰν οὖν λείψῃ μία λέξις, πλεονάζει τοῖς πράγμασιν. οἷον, ζῶον, λογικόν. ἰδοὺ ἔλειψε τῇ λέξει. οὐ γὰρ εἶπον θνητόν, καὶ ἐπλεόνασε τοῖς πράγμασιν. οὐ γὰρ μόνος ἄνθρωπος ζῶον λογικόν. ἀλλὰ καὶ ἄγγελος, καὶ οὐκ ἀντιστρέφει. ἐὰν δὲ εἴπω ζῶον λογικὸν θνητὸν γραμματικόν,

animata sensibilis. Ecce substantia quidem genus est, animatum autem & sensibile constitutiuæ differentię sunt. Accipitur autem & ex materia, & specie: ut, statua est ex ære facta, uiri speciem præ se ferens. Aes quidem materia est, hæc autem uiri speciem, species: Proportionale est autem materia generi, species autem differentiæ. Accipitur & ex subiecto & fine: uerbi gratia, medicinalis est ars circa humana corpora operans, sanitatis effectiua. Ecce subiecta sunt medicinali humana corpora, finis autem ipsius sanitas.

Descriptio autem ex accidentalibus componitur, id est, proprijs & accidentibus, Verbi gratia, homo est animal risibile, erecte ambulans, latos habens ungues, hæc enim omnia accidentalia sunt: propter quod & descriptio dicitur, ut obumbrans, & non substantialem existentiam subiecti manifestans, sed consequentia. Descriptiua autem definitio, mixta est ex substantialibus & accidentalibus: uerbi gratia, homo est animal rationale, quod erecte incedit, latos habens ungues. Dicitur autem definitio seu terminus, à metaphora finium seu termini positionum terræ. Quemadmodum enim finis seu termini positio separat proprium uniuscuiusque, sic & definitio seu terminus naturam uniuscuiusq; separat ab alterius natura. Bonitas autem definitionis est neque superabundare, neq; deficere dictionibus malitia seu defectus definitionum est, deficere & superabundare. Perfecta autem definitio est, quæ conuertitur cum definito: imperfecta autem, quæ non conuertitur. Neque enim quæ deficit dictionibus conuertitur, neque quæ superabundat. Quando superabundat dictionibus, deficit rebus: quando autem deficit dictionibus, superabundat rebus. Verbi gratia, perfecta definitio hominis, animal rationale mortale. Ecce conuertitur: omne enim animal ratione mortale homo est, & omnis homo animal rationale mortale est. Si igitur deficiat una dictione, superabundat rebus, ut animal rationale. ecce deficit dictione. non enim dicebam mortale, & superabundauit rebus: nõ enim solus est homo animal rationale, sed & angelus, & non conuertitur. Si autem dicam animal rationale mortale grammaticum,

ματικόν, πάλιν οὐκ ἀντιστρέφει, ἐπλεόνασε τῇ λέξει διὰ τὸ εἰπεῖν γραμματικόν. ἔλειψε δὲ τοῖς πράγμασιν. οὐ πάντα γὰρ ἄνθρωπον ὡρίσατο, ἀλλ' ἢ μόνον τοὺς γραμματικούς. πᾶν μὲν γὰρ ζῶον λογικὸν, θνητὸν γραμματικὸν, ἄνθρωπός ἐστιν. οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος ζῶον λογικὸν θνητὸν γραμματικόν ἐστιν. οὐ γὰρ πᾶς ἄνθρωπος γραμματικός ἐστι.

Τέλειοι οὖν ὁρισμοί εἰσιν, οἱ ἀντιστρέφοντες πρὸς τὸ ὁριστόν. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ τὸ ἴδιον ἀντιστρέφει πρὸς τὸ, οὗ ἐστιν ἴδιον. εἴ τι γὰρ ἄνθρωπος, τοῦτο γελαστικόν. καὶ εἴ τι γελαστικόν τοῦτο ἄνθρωπος, δεῖ ἡμᾶς προσδιορισαμένους εἰπεῖν, ὅτι τέλειοι ὁρισμοί εἰσιν, οἱ ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν παραλαμβανόμενοι, καὶ μήτε δὲ ἐλλείποντες τῇ λέξει, μήτε πλεονάζοντες, καὶ ἀντιστρέφοντες πρὸς τὸ ὁριστόν. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ λαμβανόμενοι ἐκ τοῦ συναμφοτέρου τοῦ τε ὑποκειμένου καὶ τοῦ τέλους, τέλειοί εἰσι. καὶ οἱ ἐκ τοῦ συναμφοτέρου τῆς τε ὕλης καὶ τοῦ εἴδους. ἔστι δὲ ὅτε καὶ οἱ ἐκ μόνου τοῦ ὑποκειμένου, ὅταν τὸ ὑποκείμενον ἐκεῖνο οὐχ ὑπόκειται ἑτέρᾳ τέχνῃ, ὡς ἡ ὕελος τῇ ὑελοψικῇ, καὶ ἐκ τοῦ τέλους μόνου, ὅταν ὁ τέλος ἐκεῖνο οὐ δύναται τέλος εἶναι ἑτέρας τέχνης, ὡς τὸ τῆς ναυπηγικῆς. ὥστε ἐκ πάντων τούτων δεῖ γνῶναι ὅτι τελειότης ἐστὶν ὅρου τὸ ἀντιστρέφειν. διαφέρει δὲ ὁρισμὸς ὅρου ὡς καθολικωτέρῳ καὶ μερικωτέρῳ. ὁ γὰρ ὅρος, καθολικώτερός ἐστι τοῦ ὁρισμοῦ. ὁ μὲν γὰρ ὅρος, δηλοῖ τὸ ὁροθέσιον. δηλοῖ δὲ καὶ τὴν ἀπόφασιν. ὡς φαμὲν ὥρισεν ὁ βασιλεύς. δηλοῖ καὶ εἰς ὃν ἀναλύεται ἡ πρότασις. ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς σὺν θεῷ μαθησόμεθα. δηλοῖ δὲ καὶ τὸν ὁρισμόν. ὁ δὲ ὁρισμὸς μόνον δηλοῖ τὸν λόγον τὸν σύντομον, τὸν δηλωτικὸν τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐπὶ τῆς οὐσίας μόνης λαμβάνεται ὁρισμὸς καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς. οὔτε δὲ ἀτόμων, οὔτε συμβεβηκότων δυνάμεθα ποιήσασθαι ὁρισμόν. ἀλλ' ὑπογραφήν. διὰ τὸ τὸν ὁρισμὸν ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν συγκεῖσθαι. τὴν δὲ ὑπογραφὴν, ἐξ ἐπουσιωδῶν.

ΠΕΡΙ

maticum, non conuertitur: superabundauit enim dictione, nempe grammaticum: deficit autem rebus, non omnem enim hominem definiunt, sed solum grammaticos. Omne quidem animal rationale mortale grammaticum, homo est: non omnis autem homo animal rationale mortale grãmaticum est: non enim omnis homo grammaticus est.

Perfectæ ergo definitiones istę sunt, quæ cum definito conuertuntur. Sed quia & proprium cum sua specie cuius est proprium conuertitur, si quidenim homo est, illud & aptum est ad ridendum, & quòd aptum ad ridendũ, illud homo est: alia adhuc conditio adijcienda est, ac dicendum plenas definitiones illas esse, quæ sumuntur ex genere, & constitutiuis differentijs, quæque nec deficiunt, nec abundant, ac cum definito conuertuntur. Item & hę perfectæ sunt, quæ ex subiecto & fine simul sumuntur: quæ item ex materia & forma simul. Nonnunquam uerò ex solo subiecto sumuntur, quando scilicet alterius artis subiectum illud ipsum esse nequit, ut, uitrum solius eius artis, quæ uitra tractat, subiectum est. Aliquando ex solo fine, quando ille finis alterius artis finis esse nequit, ut finis artis faciendarum nauium: Ex his itaque colligitur, definitionis perfectionem conuersione probari. Cæterum terminus à definitione differt, ut uniuersale à particulari. Terminus enim latius patet, ac significat quandam terminorum designationem. Significat item denuntiationem seu mandatum, ut cum dicimus, rex ita determinauit. Significat etiam partes propositionis, ut in sequentibus, uolente Deo, tradetimus. Significat denique ipsam definitionem. Definitio autem solùm sermonem compositum, qui subiectæ rei naturam explicet, significat. Sciendum est denique in substantia sola ac eius speciebus sumi definitionem, nec indiuidua nec accidentia definitionem facere, sed descriptionem: eò quòd definitio ex genere & constitutiuis differentijs conflectur, descriptio uerò ex accidentibus.

DE

ΠΕΡΙ ΓΕΝΟΥΣ. θ'.

Ἰστέον ὡς περὶ τῶν ὁμωνύμων, τρία δεῖ ζητεῖν. ἐὰν ἔστι τῶν ὁμωνύμων, καὶ πόσα σημαίνει, καὶ περὶ ποίου αὐτῶν ἐστιν ὁ λόγος. δεῖ οὖν πρότερον εἰπεῖν, τί ἐστιν ὁμώνυμον. ὁμώνυμα οὖν εἰσιν ὅταν δύο ἢ καὶ πλείονα ἓν ἔχωσιν ὄνομα. ἕκαστον δὲ αὐτῶν ἄλλο τι σημαίνει, καὶ ἄλλης οὐσίας ἐστί. ἤγουν ἕτερον ὁρισμὸν δέχεται, ὡς καὶ νῦν περὶ τοῦ γένους. τὸ γὰρ γένος, τῶν ὁμωνύμων ἐστί. λέγεται γὰρ γένος πρῶτον μὲν τὸ ἀπὸ πατρίδος, καὶ τοῦ τεκόντος, καὶ ἕκαστον αὐτῶν διχῶς, ἢ προσεχῶς, ἢ πόρρω. ἀπὸ μὲν τῆς προσεχοῦς πατρίδος ὡς λέγεταί τις Ἱεροσολυμίτης. ἀπὸ δὲ τῆς πόρρω Παλαιστινός. ὁμοίως ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς τεκόντος, ὡς ὅταν ὁ Ἀχιλλεὺς υἱὸς ὢν τοῦ Πηλέως λέγεται Πηλείδης. ἀπὸ δὲ τοῦ πόρρω, ὡς ὅταν ὁ αὐτὸς Ἀχιλλεὺς ἀπὸ τοῦ πάππου αὐτοῦ Αἰακοῦ Αἰακίδης. οὗτος γὰρ ἦν τοῦ Πηλέως πατήρ. λέγεται πάλιν γένος ἡ ἑνὸς πρὸς πολλοὺς τοὺς ἐξ αὐτοῦ σχέσις, ὡς ὅταν πάντες οἱ ἔχοντες τὸ καταγώγιον ἐξ Ἰσραὴλ λέγωνται Ἰσραηλῖται. περὶ μὲν οὖν τῶν προειρημένων γενῶν, οὐκ ἔστι λόγος τοῖς φιλοσόφοις. λέγεται πάλιν γένος ᾧ ὑποτάσσεται τὸ εἶδος. οἷον ὑπὸ τὸ ζῶον ἐστὶν ἄνθρωπος, ἵππος, καὶ ἕτερα εἴδη. τὸ οὖν ζῶον, γένος ἐστί, περὶ τούτου τοῦ γένους παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος. ὃ καὶ ὁριζόμενοι λέγομεν. γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. ἔστι γὰρ τὸ ζῶον γένος. ὃ κατηγορεῖται ἀνθρώπου, καὶ ἵππου, καὶ βοός, καὶ ἄλλων πλειόνων ἐν τῷ τί ἐστιν. ἅτινα τῷ εἴδει διαφέρουσιν ἀλλήλων. ἕτερον γὰρ εἶδος ἀνθρώπου, καὶ ἄλλο ἵππου, καὶ ἄλλο βοός. ἐν τῷ τί δέ ἐστι κατηγορεῖται. ἐρωτήσαντες γὰρ τί ἐστιν ἄνθρωπος, φαμὲν ζῶον. ὁμοίως δὲ καὶ ἵππος ἐρωτώμενοι τί ἐστι λέγομεν ζῶον. ὥστε γένος ἐστὶν ᾧ ὑπόκειται τὸ εἶδος. τὸ γὰρ γένος, εἰς εἴδη διαιρεῖται, καὶ καθολικώτερον τοῦ εἴδους ἐστί. καὶ περιέχει τὰ εἴδη, καὶ ἐπάνω αὐτῶν ἐστι. χρὴ γὰρ γινώσκειν ὡς ἐπάνω λέγεται τὸ καθολικώτερον. ὑποκάτω δὲ καὶ ὑποκείμενον πρὸς κατηγορίαν, τὸ μερικώτερον. ἔστι γὰρ ὑποκείμενον πρὸς ὕπαρξιν ὡς ἡ οὐσία. ὑπόκειται γὰρ πρὸς ὕπαρξιν τῷ συμβεβηκότι. ἐν αὐτῇ γὰρ ὑφίσταται τὸ συμβεβηκός, καὶ ἔστιν ὑποκείμενον πρὸς κατηγορίαν τὸ μερικόν. κατηγορεῖται γὰρ τὸ μὲν γένος, τοῦ εἴδους, καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀτόμων. δῆλον δέ, ὡς καθολικώτερόν ἐστι τὸ γένος τοῦ εἴδους, καὶ τὸ εἶδος, τῶν ἀτόμων. περὶ ὧν

ἀκριβέστερον

DE GENERE. Cap. IX.

SCiendum eſt, de homonymis tria in quæſtionem uenire: primùm an ſint homonyma. Deinde quot'nam ſignificent. Tertiò qua nam de re ſint intelligenda. Prius igitur dicendum erit quid ſit homonymum. Sunt ergo homonyma, quum duo aut plura unum quidem nomen habent, quodlibet autem horum aliud quippiam ſignificat, ac alterius eſt eſſentiæ, uidelicet aliam habet definitionem: ut & nunc in genere ſe res habet. Nam & genus homonymum eſt, ac dicitur primò quidem de patria & parentibds, idq; bifariam, uel à ꝓpioribus, ut ſi quis à patria Hieroſolymita nominetur, à parẽtibus, ut ſi Achilles ab Pileo patre Pelides uocetur. Vel à remotioribus, ut ſi quis à patria Palæſtinus appelletur: à parentibus, ut ſi idem Achilles ab auo Aeaco Aeacides nuncupetur. Deinde & habitus ſeu affectio quędam unius ad multa, genus dicitur, ueluti quando omnes iſti, qui ex Iſraël prognati ſunt, Iſraëlitæ uocantur. Atqui in his duobus ſignificatis genus apud Philoſophos non ſumitur. Dicitur item genus cui ſubijciuntur ſpecies, ut ſub animali comprehenditur homo, equus & reliquæ ſpecies. Animal igitur genus eſt: atque de hoc apud Philoſophos ſermo eſt, quod ita definimus. Genus eſt quod de pluribus ſpecie differentibus in eo quod quid eſt prædicatur. Vt animal genus eſt, prædicaturq; in quid de homine, equo, boue, atque alijs pluribus, quæ ſpecie à ſe inuicem differunt. Alia enim eſt ſpecies hominis, alia bouis, alia equi. Ac in quid prędicatur. Interrogati enim, quid eſt homo, quid equus: reſpõdemus, animal. Itaque genus eſt, cui ſpecies ſubiacẽt, quod in ſpecies diuiuitur, quodq; uniuerſalius eſt ſpeciebus, ut quòd ſupra ſpecies collocetur, illasq; comprehendat. Sciendum enim eſt ſuperius eſſe uniuerſalius: inferius ac ſubiectũ prædicati reſpectu particularius quiddam eſſe. Peinde enim ſe habet ad conſtitutionem alicuius ut ſubſtantia, quia

ſubiacet

ἀκριβέστερον ἐν τοῖς ἑξῆς σὺν θεῷ μαθησόμεθα. νῦν δὲ περὶ τοῦ γένους εἰπόντες, εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ εἴδους.

ΠΕΡΙ ΕΙΔΟΥΣ. ι'.

Καὶ τὸ εἶδος δὲ τῶν ὁμωνύμων ἐστί, διχῶς λεγόμενον. λέγεται γὰρ εἶδος καὶ ἡ ἑκάστου μορφή. καθὸ εἴρηται· πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος. ἔστι πάλιν εἶδος τὸ οὐσιῶδες τὸ τασσόμενον ὑπὸ τὸ γένος. Καὶ πάλιν, εἶδός ἐστιν οὗ κατηγορεῖται τὸ γένος ἐν τῷ τί ἐστι. Καὶ πάλιν. εἶδός ἐστι τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. ἀλλ' αἱ μὲν πρῶται δύο ὑπογραφαὶ κατὰ τὴν σχέσιν διαφέρουσιν ὡς ἀνάβασις καὶ κατάβασις, καὶ ἁρμόζουσιν παντὸς εἴδους. ἡ δὲ τρίτη καὶ τελευταία ὑπογραφὴ μόνον τοῦ εἰδικωτάτου εἴδους. τοῦ προσεχῶς ἐπάνω τῶν ἀτόμων ὄντος τοῦ περιέχοντος τὰς ὑποστάσεις, ὡς λέγομεν τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου. εἰπόμεν οὖν ὡς τὸ γένος τριχῶς λέγεται, ἀπὸ τοῦ τεκόντος, καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος. καὶ καθ' ἑκάτερον διχῶς. καὶ κατὰ τρίτον τρόπον ᾧ ὑποτάσσεται τὸ εἶδος, καὶ τὸ εἶδος δὲ διχῶς λέγεται. ὡς ἡ ἑκάστου μορφὴ καθ' ἕνα τρόπον· κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον, οὗ κατηγορεῖται τὸ γένος. τὸ καὶ ὑπὸ τὸ γένος τασσόμενον ὡς ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενον. περὶ τούτου τοῦ γένους καὶ τοῦ εἴδους παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ γένους διαλεγόμενοι τοῦ εἴδους ἐμνημονεύσαμεν εἰπόντες· γένος ἐστὶ τὸ διαιρούμενον εἰς εἴδη· καὶ πάλιν. περὶ τοῦ εἴδους διαλεγόμενοι τοῦ γένους ἐμνημονεύσαμεν εἰπόντες· εἶδός ἐστι τὸ ἐκ τοῦ γένους διαιρούμενον, χρὴ γινώσκειν ὅτι ὥσπερ περὶ πατρὸς λέγοντες ἐξ ἀνάγκης καὶ υἱοῦ μνημονεύομεν. οὗτος γάρ ἐστι πατὴρ ὁ ἔχων υἱόν, καὶ περὶ υἱοῦ διαλεγόμενοι ἐξ ἀνάγκης καὶ πατρὸς μνημονεύομεν. οὗτος γάρ ἐστιν υἱὸς ὁ ἔχων πατέρα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἀδύνατον περὶ τοῦ γένους διαλαβεῖν ἐκτὸς τοῦ εἴδους, ἢ περὶ τοῦ εἴδους ἐκτὸς τοῦ γένους. τὸ γὰρ γένος, εἰς εἴδη διαιρεῖται πάντως. καὶ τὸ μὴ ἔχον εἴδη ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα, οὐκ ἔστι γένος. καὶ τὰ εἴδη ἐκ τοῦ γένους διαιροῦνται. καὶ τὰ μὴ ἔχοντα γένος, οὐκ εἰσὶν εἴδη. καὶ ὥσπερ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἤγουν ὁ Ἀδὰμ μὴ ἐσχηκὼς πατέρα οὐ λέγεται υἱός· λέγεται δὲ πατήρ. ἔσχε γὰρ υἱούς· ὁ δὲ Σὴθ καὶ υἱὸς. λέγεται τοῦ τεκόντος αὐτόν. ἔσχε γὰρ πατέρα τὸν Ἀδάμ, καὶ πατὴρ λέγεται, τοῦ τεχθέν-

τος ἐξ

subiacet accidentibus. Nunc cùm de genere dixerimus, dicamus etiam de specie.

DE SPECIE. Cap. X.

Etiam species ex numero homonymorum est. Bifariam enim dicitur. Primò quidem rei forma species dicitur, ut cùm dicimus: prima species digna tyrannide. Deinde species dicitur id, quod ordinatur sub genere: &, de quo genus in eo quod quid est prædicatur. Item. Species est, quòd de pluribus numero differentibus, in eo quod quid est prædicatur. Atque duæ priores definitiones affectione seu habitu solo differunt, ut ascẽsus & descensus, quæ omni speciei conueniunt. Tertia autem ac ultima solumodo specialissimæ speciei conuenit, quam statim sequuntur indiuidua. Diximus igitur genus trifariã sumi, cùm de parẽtibus, tum de patria, atque secundùm hos duos modos iterum bifariam. tum denique de eo, cui subijciuntur species. Similiter & speciem bifariam dici: primò cuiusque rei formam, deinde id de quo genus prædicatur, quodq; generi subijcitur. Atque in hisce significationibus genus ac species à Philosophis cõsiderantur. Quia autem de genere disputantes, speciei meminimus, dicentes. Genus est quod diuiditur in species: & rursus de specie disputantes, generis meminimus, dicentes. Species est in quam genus diuiditur: quemadmodum de patre disputãtes, ex necessitate & filij mentionem facimus: iste enim est pater, qui habet filium: & de filio disputantes, ex necessitate & patris meminimus, iste enim est filius qui habet patrem: sic & hîc impossibile est tractare de genere sine specie, uel de speciei sine genere: genus enim in species diuiditur, & quod non habet species ex ipso diuisas, non est genus: & species ex genere diuiduntur, & quæ non habent genus, non sunt species: & quemadmodum primus homo Adam, non habens patrem, non dicitur filius, dicitur aũt pater, habuit enim filios. Seth aũt & filius dicit̃, habuit.n. patrẽ Adã q genuit ipsũ: & pater dicit̃ generati ex

τος ἐξ αὐτοῦ, ἐγέννησε γὰρ τὸν Ἐνώς. ὁ δὲ Ἄβελ υἱὸς μὲν λέγεται, ἔχει γὰρ πατέρα τὸν Ἀδάμ, πατὴρ δὲ οὐ λέγεται. οὐ γὰρ ἔσχεν υἱόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ εἴδους. τὸ πρῶτον γένος ὅπερ οὐ δέχεται ἄνω ἑτέρου γένους, οὐδὲ ἔχει πρὸ αὐτοῦ γένους, γένος μόνον ἐστί, καὶ οὐκ ἔστιν εἶδος, καὶ λέγεται γενικώτατον γένος. ὃ καὶ ὁριζόμενοι φαμέν· γενικώτατον γένος ἐστὶν ὃ γένος ὄν, οὐκ ἔστιν εἶδος διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπάνω αὐτοῦ γένος. τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα ἐὰν ἔχωσιν ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἴδη ἐξ αὐτῶν διαιρούμενα, καὶ εἴδη εἰσὶ τῶν πρὸ αὐτῶν· ἤγουν τῶν ἐπάνω ἐξ ὧν τέμνονται καὶ γένη τῶν ἐξ αὐτῶν τεμνομένων, ἤγουν τῶν ὑποκάτω, καὶ λέγονται καὶ γένη, καὶ εἴδη ὑπάλληλα. τὰ δὲ εἴδη τὰ ἔσχατα, καὶ κατώτερα, τὰ μὴ ἔχοντα ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἴδη, τουτέστι μὴ περιέχοντα εἴδη, ἀλλ' ἄτομα ἤγουν ὑποστάσεις· οὐ λέγεται γένη, ἀλλ' εἴδη μόνον. ἀδύνατον γὰρ ῥηθῆναι γένος τὸ μὴ περιέχον εἴδη. λέγεται οὖν τὸ μὴ περιέχον εἴδη ἀλλ' ὑποστάσεις, εἰδικώτατον εἶδος. διότι εἶδος ἄν, οὐκ ἔστι καὶ γένος. ὥσπερ τὸ γένος τὸ μὴ ὂν καὶ εἶδος· λέγεται γενικώτατον γένος. χρὴ δὲ εἰδέναι ὡς ἐξ ἀνάγκης τὰ εἴδη καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ γένους δέχονται, καὶ τοῦ γένους τοῦ γένους αὐτῶν ἕως τοῦ γενικωτάτου. ἀλλήλων δὲ τὰ εἴδη οὐ δύνανται τὸν ὁρισμὸν δέξασθαι. ἵνα οὖν σαφέστερον ᾖ τὸ λεγόμενον, οὕτως εἴπωμεν. ὄν ἐστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν, ἢ τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ δυνάμενον εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχειν τὴν ὕπαρξιν. οὐσία δέ ἐστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν μόνον. ἰδοὺ οὐκ ἐδέξατο ἡ οὐσία ὅλον τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὄντος. ὥστε τὸ ὄν, οὐκ ἔστι γένος τῆς οὐσίας. ὥστε ἡ οὐσία εἶδος τοῦ ὄντος. τὸ γὰρ εἶδος ὅλον ἀπαραλείπτως τὸν ὁρισμὸν τοῦ γένους αὐτοῦ δέχεται. ἀλλ' οὐδὲ τὸ συμβεβηκός ἐστιν εἶδος τοῦ ὄντος. οὐ γὰρ δέχεται ὅλον τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ. συμβεβηκὸς γάρ ἐστι πρᾶγμα τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ δυνάμενον εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὕπαρξιν. ἰδοὺ οὔτε ἡ οὐσία δέχεται ὅλον τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὄντος οὔτε τὸ συμβεβηκός. ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία, τὸ ἥμισυ. καὶ τὸ συμβεβηκὸς τὸ ἄλλο ἥμισυ, ὥστε εἰ καὶ τέμνεται τὸ ὂν εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐκ ἔστι γένος αὐτῶν. οὐσία δέ, τέμνεται εἰς σῶμα, καὶ ἀσώματον ἰδοὺ τὸ σῶμα

nerati ex ipso, etenim genuit filium. Abel autem filius quidem dicitur, habuit enim patrem: pater autem non dicitur, non enim habuit filium, sic etiam fit in genere & specie. primum genus, quod non habet supra se genus, genus solum est, & non species, & dicitur generalissimum genus: quod & definientes aiunt. Generalissimum genus est, quod non potest esse species, quod nõ habet supra se genus. Ex ipso autem diuisæ species, si habeant sub ipsis alias species ex ipsis diuisas, & species sunt eorum quæ ante ipsas, id est, superiorum, ex quibus diuiduntur: & genera eorum quæ ex ipsis, id est, inferiorũ: & dicuntur subalterna genera, & species subalternæ. Species autem extremæ infimæ'ue, non habent sub ipsis alias species, non dicuntur genera, sed species solùm, quòd non habent sub ipsis alias species ex ipsis diuisas. neq; enim dicitur genus, nisi habeat sub se species. Dicitur ergo species quæ non potest esse genus, specialissima species: quemadmodum genus quod non potest esse species, dicitur generalissimum genus. Oportet autem cognoscere, necesse esse ut species & nomen generis ipsarum & definitionem suscipiant. & genus generis, uidelicet generalissimum. Ad inuicem autem species non possunt definitionem suscipere. Primùm igitur & generalissimum genus, est substantia. Diuiditur nomen quidem entis suscipiũt, definitionem autem non suscipiunt. Ens enim sic definiunt: Ens, est uel res per se existens, & non, indigens alio ad consistẽtiam: uel quod non secundùm seipsum potest esse, sed in altero habet existẽtiã. Substantia uerò est res per se existens, & non indigens altero ad consistentiam. Et accidens, res quæ non secundùm seipsam potest esse, sed in altero habet consistentiam. Ecce neque substantia suscipit totam definitionem entis, neque accidens: sed substantia definitionis partem, & partem accidens accipit. Species autem & nomen, & totam definitionem generis perfectam uolunt suscipere. Quare substantia nõ est species, non enim habet supra se genus: sed ipsa est primùm & generalissimum genus. Ipsa uerò substantia diuiditur in corpus, & in incorporeum.

τὸ σῶμα, καὶ τὸ ἀσώματον, εἴδη εἰσὶ τῆς οὐσίας. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὅρον τῆς οὐσίας ἐπιδέχεται. ὥστε ἡ οὐσία οὐκ ἔστιν εἶδος μὴ ἔχουσα ἐπάνω αὐτῆς γένος. ἀλλ' αὐτή ἐστι πρῶτον καὶ γενικώτατον γένος. πάλιν τὸ σῶμα τέμνεται εἰς ἔμψυχον, καὶ ἄψυχον. ἰδοὺ πάλιν τὸ σῶμα εἶδος ὂν τῆς οὐσίας, γένος ἐστὶ τοῦ ἐμψύχου καὶ τοῦ ἀψύχου. τὸ ἔμψυχον πάλιν διαιρεῖται εἰς αἰσθητικὸν καὶ ἀναίσθητον. αἰσθητικὸν μὲν οὖν ἐστι τὸ ζῶον, τὸ ζωὴν καὶ αἴσθησιν ἔχον, ἀναίσθητον δέ, τὸ φυτόν. οὐ γὰρ ἔχει αἴσθησιν. ἔμψυχον δὲ λέγεται τὸ φυτὸν διὰ τὸ ἔχειν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ γεννητικὴν δύναμιν. τὸ ζῶον πάλιν τέμνεται εἰς λογικόν, καὶ ἄλογον. τὸ λογικόν, εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. τὸ θνητόν, εἰς ἄνθρωπον, ἵππον, βοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα οὐκέτι τέμνεται εἰς ἄλλα εἴδη. ἀλλ' εἰς ἄτομα. ἤγουν ὑποστάσεις. διαιρεῖται γὰρ ὁ ἄνθρωπος, εἰς Πέτρον, Παῦλον, Ἰωάννην, καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. οἵτινες οὐκ εἰσὶν εἴδη ἀλλ' ὑποστάσεις. τὰ γὰρ εἴδη ὡς εἰρημένον οὐ δέχονται τὸν ὁρισμὸν ἀλλήλων. οἷον τὸ σῶμα οὐ δέχεται τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀσωμάτου. ὁ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἵππου, ὁ δὲ Πέτρος καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης ἕνα ὅρον δέχονται τὸν τοῦ ἀνθρώπου. ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι. ὥστε οὐκ εἰσὶν εἴδη τοῦ ἀνθρώπου. ἀλλ' ἄτομα. ἤγουν ὑποστάσεις. πάλιν τὸ εἶδος τεμνόμενον μεταδίδωσι τοῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. καὶ τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὅρου. ὁ δὲ Πέτρος τεμνόμενος, εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα, οὔτε τῇ ψυχῇ, οὔτε τῷ σώματι μεταδίδωσι τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὅρου. οὔτε γὰρ μόνη ἡ ψυχὴ Πέτρος, οὔτε μόνον τὸ σῶμα. ἀλλὰ τὸ συναμφότερον. ἔτι πᾶσα διαίρεσις ἀπὸ γένους εἰς εἴδη γινομένη μέχρι δύο ἢ τριῶν. σπανίως δὲ τεσσάρων φθάνει. ἀδύνατον γὰρ διαιρεθῆναι γένος εἰς πέντε εἴδη καὶ ἐπάνω. ὁ δὲ ἄνθρωπος εἰς πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους διαιρεῖται. οἵτινες ἄπειροί εἰσι τῷ ἀριθμῷ. διό τινες οὐ δέ φασι λέγεσθαι διαίρεσιν τὴν ἀπὸ εἴδους εἰς ἄτομα. ἀλλ' ἀπαρίθμησιν. ὅθεν δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης εἴδη. ἀλλὰ ἄτομα. ἤγουν ὑποστάσεις, οὔτε ὁ ἄνθρωπος γένος τοῦ Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Ἰωάννου, καὶ τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων. ἀλλ' εἶδος. διὸ εἰδικώτατον, εἶδος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. εἶδος γάρ ἐστι τοῦ ἐπάνω ὡς ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενον. καὶ εἶδος τῶν ὑποκάτω ὡς περιέχον αὐτά. τό τε γὰρ ὑπὸ γένος περιεχόμενον εἶδός ἐστι καὶ τὸ περιέχον τὰ ἄτομα τουτέστιν ὑποστάσεις εἶδος [...] ἐστὶ τὸ εἰδικώτατον εἶδος τό, προσεχῶς ἐπάνω τῶν ἀτόμων ὑπάρχον ὃ ὁριζόμενοι φασί. εἶδός ἐστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. ὁμοίως ὁ ἵππος

καὶ ὁ κύων

Corpus ergo & incorporeum, species suos substantiæ. Rursus corpus diuiditur in animatum & in inanimatū. Rursus corpus species substantiæ, genus est animati, & inanimati. Sed & animatum rursus diuiditur in sensibile, & in insensibile. Sensibile quidem, animal uitam & sensum habens: insensibile autem, planta. nō enim habet sensum. Animatum autem dicitur plāta, quod habet nutritiuam & augmentatiuam & generatiuam potentiuam. Animal rursus diuiditur in rationale & inrrationale. Rationale in mortale & inmortale. Mortale in hominem rationalem, & irrationalia, equum, canem, & alias species: quæ non amplius diuiduntur in alias species, sed in indiuidua, in est, hypostases. Diuiditur enim homo in Petrum, Paulum, Ioannem, & in reliquos homines, qui non sunt species. Species namque, ut dictum est, non suscipiunt definitionem ad inuicem: ut corpus non suscipit definitionem incorporei, homo non suscipit definitionem equi. Petrus uerò & Paulus, & Ioannes, unam & communem hominis accipiunt definitionem, similiter & reliqui homines: quare nō sunt species hominis, sed indiuidua, id est, hypostases. Species diuisa, tribuit his quæ sub ipsa, & nomen & definitionē, neque corpori. Item omnis diuisio à genere in species facta, fit in duo uel tria. rarò autem quatuor attingit. Impossibile est enim, diuidi genus in quinque species, & supra: homo autem in omnes homines diuiditur, qui infiniti sunt numero: propterea aiunt diuisionem non rectè dici eamque sit à specie in indiuidua, sed enumerationem. Vnde manifestum, quoniam non sunt Petrus, & Paulus, & Ioannes species, sed indiuidua, id est, hypostases. Et homo non est genus Petri, & reliquarum hypostasum, sed species. Propter quod specialissima species est homo: species enim est superioris, & species inferiorum. Similiter & equus, & canis

καὶ ὁ κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἴδη εἰσὶν εἰδικώτατα. τὰ δὲ μεταξὺ τοῦ γενικωτάτου γένους καὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, γένη εἰσὶν ὑπάλληλα καὶ εἴδη. εἴδη μὲν, τῶν ἐπάνω γένη δὲ τῶν ὑποκάτω. καὶ αὗται εἰσὶν αἱ οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ, καὶ ποιότητες. αἵτινες λέγονται διαιρετικαὶ, καὶ συστατικαὶ, διαιρετικαὶ μὲν, τῶν ἐπάνω. συστατικαὶ δὲ, τῶν ὑποκάτω. τὸ γὰρ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον, διαιροῦσι τὴν οὐσίαν. ὁμοίως τὸ ἔμψυχον καὶ τὸ ἄψυχον, διαιροῦσι τὸ σῶμα. ὁμοίως τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ ἀναίσθητον, διαιροῦσι τὸ ἔμψυχον. αὗται οὖν συνιστῶσι τὸ ζῶον. λαμβάνω γὰρ οὐσίαν, ἔμψυχον, αἰσθητικὴν, καὶ ποιῶ τὸ ζῶον. ζῶον γάρ ἐστιν, οὐσία ἔμψυχος, αἰσθητική, λαμβάνω πάλιν οὐσίαν ἄψυχον. ἀναίσθητον, καὶ ποιῶ τὸν λίθον. πάλιν λαμβάνω οὐσίαν ἔμψυχον ἀναίσθητον. καὶ ποιῶ φυτόν. πάλιν τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον τὸ ζῶον διαιροῦσι, τὸ θνητὸν, καὶ ἀθάνατον διαιροῦσι τὸ λογικόν. τὸ χερσαῖον καὶ τὸ ἔνυδρον, διαιροῦσι τὸ ἄλογον. λαμβάνω τὸ ζῶον γένος ὂν τούτων. καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸ θνητὸν, καὶ συνιστῶ τὸν ἄνθρωπον. ἄνθρωπος γάρ ἐστι ζῶον λογικὸν θνητόν. καὶ λαμβάνω τὸ ζῶον, καὶ τὸ ἄλογον, καὶ τὸ θνητὸν, καὶ τὸ χερσαῖον, καὶ συνιστῶ ἵππον κύνα. καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ λαμβάνω τὸ ζῶον, καὶ τὸ ἄλογον, καὶ τὸ θνητὸν, καὶ τὸ ἔνυδρον, καὶ συνιστῶ ἰχθύν. διαφοραὶ δὲ λέγονται οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ ὅτι αὗται ποιοῦσι διαφέρειν εἶδος ἄλλου εἴδους καὶ φύσιν, καὶ οὐσίαν, ἑτέρας οὐσίας καὶ φύσεως.

ΠΕΡΙ ̓ΑΤΟ΄ΜΟΥ. ιαʹ.

Τὸ ἄτομον τετραχῶς λέγεται. πρῶτον ἄτομον γάρ ἐστι τὸ μὴ τεμνόμενον, μηδὲ μεριζόμενον. ὡς ἡ στιγμὴ, καὶ τὸ νῦν, καὶ ἡ μονάς. ἅτινα καὶ ἄποσα λέγονται. ἤγουν χωρὶς ποσότητος. δεύτερον ἄτομον λέγεται καὶ τὸ δύστμητον. τουτέστι τὸ δυσχερῶς τεμνόμενον. ὡς ὁ ἀδάμας λίθος καὶ τὰ τοιαῦτα. τρίτον ἄτομον λέγεται καὶ τὸ εἶδος ὅπερ οὐκέτι εἰς ἕτερα εἴδη τέμνεται. ἤτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος. ὡς ἄνθρωπος, ἵππος. καὶ τὰ τοιαῦτα. τέταρτον καὶ τελευταῖον. ἄτομον δὲ κυρίως λέγεται ὅπερ τέμνεται μὲν οὐ σώζει δὲ μετὰ τὴν τομὴν τὸ πρῶτον εἶδος. ὥσπερ Πέτρος τέμνεται εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα. ἀλλ' οὔτε ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν ἐστι τέλειος ἄνθρωπος, ἢ Πέ-

τρος

nis, & talia, species solum sunt, & non genera: propter quod specialissimæ sunt. Intermedia autem generalissimi generis & specialissimarum specierū, genera sunt & species subalterna: species quidem superiorum, genera uerò inferiorum. Et hæ sunt & substantiales & naturales differentiæ & qualitates, quæ dicuntur diuisiuæ & constitutiuæ: diuisiuæ quidem superiorum, constitutiuæ autem inferiorum. Corpus enim & incorporeum, diuidunt substantiam: similitet animatum & inanimatum, diuidunt corpus: similiter sensibile & insensibile, diuidunt animatum: hæc igitur constituunt animal & plantatam. Accipio enim substantiam animatam sensibilem, & facio animal. Animal enim est substantia animata sensibilis. Accipio rursus substantiam inanimatam insensibilem, & facio lapidem. Rursus accipio substantiam animatam insensibilem, & facio plantam. Rursus rationale & irrationale, diuidunt animal: non mortale & immortale, diuidunt rationale. Accipio ergo animal genus, & rationale & mortale, & constituo hominem: homo enim est animal rationale mortale, & accipio animal & irrationale & mortale, & constituo equum uel canem, & talia. Differentiæ autem hæ dicuntur substantiales & naturales, quoniam faciunt differre speciem ab alia specie, & naturam & substantiam ab alia natura & substantia.

DE INDIVIDVO. *Cap. XI.*

Qvatuor habet significata indiuiduum. Indiuiduū enim dicitur, quod non diuiditur neque partitur, ut punctus, & nunc, & unitas, quæ & sine quantitate dicuntur. Et difficile diuisibile, indiuiduū dicitur, ut adamas lapis, & similia. Indiuiduum dicitur & species, quę non amplius in alteras species diuiditur: id est, specialissima species: ut homo, equus, & talia. Indiuiduum autē principaliter dicitur, quod diuiditur quidem, non manet autem post diuisionem prior species: quemadmodum Petrus diuiditur quidē in animam & corpus: sed neq; anima secundū seipsam est homo perfectus, uel Pe-

πρ© τέλειος, οὔτε τὸ σῶμα. περὶ τούτου τοῦ ἀτόμου παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος. ὅπερ ἐπὶ τῆς οὐσίας δηλοῖ τὴν ὑπόστασιν. Ἡ οὐσία γενικώτατον γένος ἐστὶ, αὕτη διαιρεῖται εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον, τὸ σῶμα, εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον. τὸ ἔμψυχον εἰς αἰσθητικὸν ζῶον καὶ ἀναίσθητον, ζωόφυτον καὶ φυτὸν, τὸ ζῶον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. τὸ λογικὸν, εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. τὸ θνητὸν εἰς ἄνθρωπον, βοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα. ὁ ἄνθρωπος εἰς Πέτρον, καὶ Παῦλον, καὶ τοὺς λοιπούς. κατὰ μέρος ἀνθρώπους οἵτινές εἰσιν ἄτομα, καὶ ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα. τὸ σῶμα εἶδος τῆς οὐσίας καὶ γένος τοῦ ἐμψύχου. τὸ ἔμψυχον εἶδος τοῦ σώματος, καὶ γένος τοῦ αἰσθητικοῦ ζώου, τὸ αἰσθητικὸν ζῶον εἶδος τοῦ ζώου, καὶ γένος τοῦ θνητοῦ. τὸ θνητὸν εἶδος τοῦ λογικοῦ καὶ γένος τοῦ ἀνθρώπου. ὁ ἄνθρωπος εἰδικώτατον εἶδος. εἶδος γάρ ἐστι τοῦ θνητοῦ καὶ εἶδος, τοῦ Πέτρου, καὶ Παύλου, ὅπερ ἐστὶ φύσις καὶ μορφὴ καὶ οὐσία κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας. οἷον ὁ ἄνθρωπος εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον, καὶ τοὺς λοιποὺς, κατὰ μέρους ἀνθρώπους. οἵτινές εἰσιν ἄτομα καὶ ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα. ταῦτα τὰ μέσα τοῦ γενικωτάτου γένους ἤτοι τῆς οὐσίας, καὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν. ἤτοι ἀνθρώπου, βοῦ, γένη εἰσὶ καὶ εἴδη ὑπάλληλα. ταῦτα δὲ λέγονται οὐσιώδεις, καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ καὶ ποιότητες. διαιρετικαὶ τῶν ἐπάνω, καὶ συστατικαὶ τῶν ὑποκάτω, καὶ εἰδοποιοὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν συνιστῶσαι αὐτὰ καὶ διαιροῦσαι φύσιν ἀπὸ φύσεως. ἡ δὲ φύσις ἐπὶ τοῦ εἰδικωτάτου τάττεται.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ. ιβ'.

Διαφορὰ, καὶ ποιότης, καὶ ἰδίωμα, κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον, ἕν εἰσι. κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν, ἕτερον, καὶ ἕτερον. ἡ γὰρ λογικότης λέγεται καὶ ποιότης τοῦ ἀνθρώπου. καὶ ἰδίωμα, καὶ ἰδίωμα, καὶ διαφορά. ἀλλὰ καθ' ἕτερον, καὶ ἕτερον τρόπον. ὡς μὲν γὰρ ποιοῦσα καὶ οἱονεὶ μορφοῦσα τὴν οὐσίαν, λέγεται ποιότης. εἶτα ὡς ἰδία γενομένη ταύτης τῆς οὐσίας λέγεται ἰδίωμα. ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸ ἄλογον συγκρίσει βοῦν τυχὸν, ἢ ἡμίονον, ἢ κύνα, λέγεται διαφορά. ἐν αὐτῇ γὰρ ἄνθρωπος τῶν ἀλόγων διαφέρει. αὕτη δὲ τριχῶς λέγεται. κοινῶς τε, καὶ ἰδίως, καὶ ἰδιαίτατα. ἀδύνατον γὰρ εὑρεθῆναι μὴ διαφέροντα ἀλλήλων δύο τινὰ κατά τι. ἄλλοις οὖν διαφέρει εἶ-

trus perfectus, neque corpus. De hoc indiuiduo apud philosophos est sermo, quod significat hypostasin. Substantia generalissimum genus est. hoc diuiditur in corpus & corporeum: corpus, in animatum & inanimatum: animatum, in sensibile & insensibile, zoophyton & plantam: animal, in rationale & irrationale: rationale, in mortale & immortale: mortale, in hominē, bouem, namen, & talia: homo in Petrum, Paulum, & reliquos secundùm homines. qui sunt indiuidua, & hypostases, & personæ. Corpus species est substantiæ, & genus animati. Animatum species corporis, & genus sensibilis animalis: sensibile animal species animati, & genus rationalis: rationale species animalis, & genus mortalis: mortale species rationalis, & genus hominis. Homo specialissima species. species enim est mortalis, & species Petri & Pauli, quæ est natura, & forma, & substantia secundùm sanctos patres. Hæc media generalissimi generis (id est, substātiæ, & specialissimarum specierum, id est, hominis, bouis) genera sunt & species subalterna. Hæc autem dicuntur substantiales & naturales differētiæ & qualitates, diuisiuę superiorum, & constitutiuæ inferiorum, & specificæ specialissimarum specierum, constituentes ipsas, & diuidentes naturam à natura. Natura autem in specialissima specie ordinatur.

DE DIFFERENTIA. Cap. XII.

Differētia, qualitas ac proprietas, subiecto quidem unum sunt efficacia uerò differunt. Nam rationale esse dicitur & qualitas hominis, & proprietas, & differentia: sed alio atque alio respectu. Quatenus enim constituit & quasi informat substantiam, dicitur qualitas. Deinde quia ei substantię propria fit, dicitur proprietas. In cōparationem autem cum irrationalibus boue scilicet, mulo, cane, & cætera: dicitur differentia. hac. n. homo ab irrationalib. differt. Atq; hæc differētia trib. modis dicitur: cōmuniter, proprie, & maximè proprie. Impossibile enim est inuenire duo aliqua non differentia inter se secundùm aliquid. Alijs igitur rebus differt ipse

φέρει εἶδος εἴδους. καὶ ἄλλοις ὑπόστασις τῆς ὁμοειδοῦς καὶ ὁμοουσίου ὑποστάσεως καὶ ἄλλοις ὑπόστασις ἑαυτῆς. διαφέρει μὲν γὰρ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἴδους τοῦ ἵππου, κατὰ τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον. καὶ λέγεται τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, οὐσιώδης διαφορά. ὁμοίως καὶ πάντα οἷς διαφέρει εἶδος εἴδους, φυσικὴ καὶ οὐσιώδης καὶ συστατικὴ, καὶ εἰδοποιὸς διαφορὰ, καὶ ποιότης λέγεται, καὶ φυσικὸν ἰδίωμα. ὅπερ παντὶ τῷ εἴδει γὰρ ὑπάρχει ἀπαραλλάκτως. ἥτις καλεῖται παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἰδιαίτατα, διαφορά. ὡς οἰκειοτέρα, καὶ τῆς φύσεως παραστατική. πάλιν διαφέρει ἄνθρωπος ἀνθρώπου, ἢ ἵππος, ἵππου, ἢ κύων, κυνός. τουτέστιν ἄτομον ὁμοειδοῦς ἀτόμου· καθὸ ὁ μέν ἐστι μακρὸς, ὁ δὲ κολοβὸς, ὁ μὲν παλαιὸς, ὁ δὲ νέος, ὁ μὲν σιμὸς, ὁ δὲ γρυπὸς, ὁ μὲν φρόνιμος, ὁ δὲ μωρός. ταῦτα πάντα ἐπουσιώδεις διαφοραὶ καὶ ποιότητες λέγονται. ὅπερ ἐστὶ τὸ συμβεβηκὸς, περὶ οὗ ἀκολούθως ὁρίζομεν.

fert species à specie, & alijs hypostasis ab eiusdem speciei & eiusdem substantiæ hypostasi, & alijs hypostases à seipsa. Differt enim species hominis à specie equi secundùm rationale & irrationale, & dicitur rationale & irrationale substantialis differentia. Similiter & omnia quibus differt species à specie, naturalis & substantialis & constitutiua & specificatiua differentia & qualitas dicuntur, quæ uocatur apud philosophos maximè propriè differentia, ut quæ maximè propria est, & naturam essentiamque rei explicat. Differt homo ab homine, ut equus ab equo, uel canis à cane, secũdùm quod hic quidem est longus, hic autem breuis: hic quidem senex, hic autẽ iuuenis: hic unus homo prudens, alius fatuus. Hæc omnia accidentales seu aduentitiæ differentiæ & qualitates dicuntur: ab accidentibus enim sumptæ sunt.

ΠΕΡῚ ΣΥΜΒΕΒΗΚΌΤΟΣ. ιγ΄.

Συμβεβηκός ἐστιν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. καὶ πάλιν ὃ ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι. καὶ γὰρ ἐνδέχεται ἄνθρωπον, καὶ λευκὸν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι λευκόν. ὁμοίως καὶ μακρὸν, καὶ φρόνιμον, καὶ σιμόν. τοῦτο οὔτε προσὸν σώζει τὸ εἶδος. οὐ γὰρ λαμβάνεται εἰς τὸν τοῦ εἴδους ὁρισμὸν οὔτε ἀπὸν φθείρει. κἂν γὰρ μὴ ᾖ ὁ αἰθίοψ λευκὸς, οὐδὲν παραβλαβήσεται πρὸς τὸ εἶναι ἄνθρωπος. γίνεται οὖν καὶ ἀπογίνεται καὶ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν οὐ παραβλάπτει. ἔφημεν γὰρ ὡς ἡ οὐσία ὑποκείμενον, καὶ ὕλη τίς ἐστι τῶν συμβεβηκότων. τοῦτο τὸ συμβεβηκὸς διαιρεῖται εἰς δύο. εἰς τὴν κοινῶς λεγομένην διαφορὰν, καὶ εἰς τὴν ἰδίως διαφοράν. κοινῶς μὲν οὖν διαφορά ἐστι, τὸ χωριστὸν συμβεβηκὸς οἷον, καθῆταί τις καὶ ἕτερος ἵσταται. ἐνδέχεται γὰρ ἐν τῷ ἀναστῆναι τὸν καθήμενον, καὶ καθίσαι τὸν ἱστάμενον χωρισθῆναι τὴν διαφορὰν αὐτῶν. καὶ λαβεῖν ἄλλην ἀντ᾽ ἄλλης. καὶ ἑαυτοῦ δέ τις λέγεται διαφέρειν κατὰ τὸ χωριστὸν συμβεβηκός. διαφέρει γὰρ ἑαυτοῦ ἐν τῷ καθῆσθαι καὶ ἀνίστασθαι. ἐν τῷ νεάζειν, καὶ γηρᾶν, ἐν τῷ νοσεῖν, καὶ ὑγιαίνειν, καὶ τοῖς τοιούτοις. ἰδίως δὲ διαφορά ἐστι, τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς οἷον ἐστί τις σιμός. ἀδύνατον χωρισθῆναι αὐτοῦ τὴν σιμότητα. ὁμοίως καὶ τὴν γλαυκότητα. καὶ τὰ τοιαῦτα, κατὰ ταῦτα οὖν τὰ ἀχώριστα καὶ ὅμοια συμβεβηκότα ἄτομον ἀτόμου. τουτέστιν ὑπόστασις ὑποστάσεως διαφέρει, αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ οὐδέποτε. ταῦτα δὲ οὐ συντελοῦ-

DE ACCIDENTE. Cap. XIII.

Accidens est, quod adest & abest præter subiecti corruptionem. Item, quod contingit idem & esse, & non esse. Etenim contingit hominem & album esse, & non esse album: similiter & longum, & prudentem, & simum. Hoc autem accidens diuiditur in duo, in communiter differentiam, & in propriè differentiam. Communiter quidem differentia est separabile accidens, puta sedet quis, & alius. Contingit enim surgere sedentem, & sedere stantem, separarique differentiam ipsorum, & accipere ipsos aliam pro alia. Sed & à seipso dicitur quis differre secundùm separabile accidens. Differt enim à seipso in sedere & surgere, in iuuenescere & senescere, in ægrotare & sanum esse, & talibus. Propria autem differentia, est inseparabile accidens: puta est quis simus, impossibile est separari ab ipso simitatem: similiter & glaucitatem, & talia. Secundùm hæc igitur inseparabilia accidentia indiuiduum ab indiuiduo, id est, hypostasis & hypostasi differt, ipse autem à seipso nequaquam. hæc enim non mutant,

σιν εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς φύσεως. ἐνδέχεται γὰρ ἄνθρωπον εἶναι σιμόν, καὶ μὴ εἶναι. καὶ ἀπογινομένης τῆς γλαυκότητος, οὐδὲν ἧττον ὁ ἄνθρωπος μένει ἄνθρωπος.

ΠΕΡΙ ἸΔΙΟΥ. ιδʹ.

Τὸ ἴδιον τετραχῶς λέγεται. πρῶτον ὃ μόνῳ μὲν ὑπάρχει τῷ εἴδει, οὐ παντὶ δέ, ὥσπερ τὸ γεωμετρεῖν τῷ ἀνθρώπῳ. μόνος γὰρ ὁ ἄνθρωπος γεωμέτρης, ἀλλ' οὐ πᾶς ἄνθρωπος γεωμέτρης. δεύτερον, ὅπερ παντὶ μὲν τῷ εἴδει ὑπάρχει, οὐ μόνῳ δέ, ὡς τὸ δίπουν. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος δίπους, οὐ μόνον δὲ ἄνθρωπος δίπους, ἀλλὰ καὶ περιστερὰ καὶ τὰ τοιαῦτα. τρίτον, ὅπερ παντὶ μὲν καὶ μόνῳ, οὐκ ἀεὶ δέ, ὥσπερ τὸ πολιοῦσθαι τῷ ἀνθρώπῳ. τοῦτο γὰρ παντὶ μέν, καὶ μόνῳ ἀνθρώπῳ ἁρμόζει. οὐκ ἀεὶ δὲ ἀλλ' ἐν τῷ γήρᾳ. τέταρτον, ὅπερ γίνεται τῶν τριῶν τῶν πρώτων συνδραμόντων. τουτέστι παντί, καὶ μόνῳ, καὶ ἀεί. ὅπερ καὶ ἀντιστρέφει. ὥσπερ τὸ γελαστικόν, τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ χρεμετιστικόν, τῷ ἵππῳ, καὶ τὰ τοιαῦτα. μόνος γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὸ γελαστικόν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἀεί. εἰ καὶ μὴ ἀεὶ κέχρηται αὐτῷ. εἴ τι γὰρ ἄνθρωπος, πάντως γελαστικόν. καὶ εἴ τι γελαστικόν, πάντως ἄνθρωπος. τοῦτό ἐστιν ἀντιστρέφειν. περὶ τούτου τοῦ σημαινομένου παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος. ὃ καὶ ὑπογράφοντες φαμέν. ἴδιόν ἐστιν ὃ παντὶ καὶ μόνῳ τῷ εἴδει, καὶ ἀεὶ ὑπάρχει. τοῦτο δὲ τριχῶς διαιροῦσιν ἀπὸ τῆς διοργανώσεως. τουτέστι τῆς διαπλάσεως, ὡς διὰ τὸ πλατυώνυχον, καὶ τὸ ὀρθοπεριπατητικὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, ὡς τῷ πυρί, τὸ ἀνωτάτω φέρεσθαι ἀπὸ τῆς δυνάμεως, ὡς λέγομεν τῷ πυρὶ ὑπάρχειν τὴν θερμαντικὴν δύναμιν. ὑπερβάλλουσαν τὰς τῶν ἄλλων σωμάτων θερμότητας. λέγεται δὲ τὸ ἴδιον ἐπουσιῶδες, καὶ οὐσιῶδες.

ΠΕΡΙ ΤΩ͂Ν ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΩΝ. ιεʹ.

Πᾶσα κατηγορία, ἢ ἐπὶ πλέον γίνεται ἢ ἐπίσης. ἐπ' ἔλαττον δέ, οὐδέποτε. καὶ ἐπὶ πλέον μέν, ὅτε τὰ καθολικώτερα κατηγοροῦνται τῶν μερικωτέρων. καθολικώτερα οὖν εἰσὶ τὰ ἐπάνω. μερικώτερα δέ, τὰ ὑποκάτω. καθολικώτερον μὲν οὖν ἐστι πάντων, τὸ ὄν. διὸ καὶ πάντων κατηγορεῖται. καὶ γὰρ καὶ ἡ οὐσία ὂν λέγεται. καὶ τὸ συμβεβηκός, ὂν λέγεται:

& conferunt in definitionem. Contingit enim hominem esse simum, & non esse: & absente glaucitate, non minus homo manet homo.

DE PROPRIO. Caput XIIII.

PRoprium quatuor modis dicitur. Primùm, quod soli quidem inest speciei, non omni autem: quemadmodum geometram esse homini. Solus enim homo geometra est, sed non omnis homo geometra. Secundò, quod omni quidem, non soli autem: ut bipes. Omnis enim homo est bipes, non solus autem homo bipes, sed & columbæ, & talia. Tertiò, quod omni quidem & soli, non semper autem: quemadmodum canescere hominem. hoc enim omni quidem & soli homini congruit, non semper autem, sed in senectute. Quartò autem, quod fit tribus primis conuenientibus, hoc est, omni & soli & semper, quod & conuertitur: quemadmodũ risibile homini, & hinnibile equo, & talia. Solus enim homo habet risibile, & omnis homo, & semper, etsi non semper utitur ipso. De hoc proprio apud philosophos sermo, quod describentes, dicimus: Proprium est quod omni & soli speciei & semper inest. Porrò tribus modis alij proprium diuidunt. Ab instrumentatione, ut latum unguem habere homini. Ab operatione, ut igni sursum ferri. A potentia, ut dicimus igni inesse calefactiuam potentiam superexcedentem aliorum corporum caliditates. Dicitur autem proprium accidentale, seu aduentitium.

DE PRAEDICATIS. Cap. XV.

SEmper prædicatum latius patet, quàm subiectum: aut nũquam est angustius, latius enim patet, quando uniuersaliora de particularioribus prædicantur. Vniuersaliora igitur sunt superiora, particularia autem inferiora. Et uniuersalius quidem omnibus est ens. Propter quod & de omnibus prædicatur. Etenim & substantia ens dicitur, & accidens ens dicitur;

γεται. οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν ὅτι τὸ ὂν οὐσία ἐστίν. οὐ μόνον γὰρ οὐσία ἐστὶ τὸ ὂν ἀλλὰ συμβεβηκός. ὁμοίως καὶ γένη κατηγοροῦνται τῶν εἰδῶν ὡς καθολικώτερα· τὰ δὲ εἴδη, οὐ κατηγοροῦνται τῶν γενῶν αὐτῶν. τὰ γὰρ εἴδη μερικώτερα τῶν γενῶν εἰσί. κατηγορεῖται τοίνυν ἡ οὐσία τοῦ ζώου καὶ τὸ ζῶον, τοῦ ἀνθρώπου. καὶ γὰρ τὸ ζῶον, οὐσία ἐστί. καὶ ὁ ἄνθρωπος, ζῶον ἐστί. οὐκ ἀντιστρέφει δέ· πᾶς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ζῶον. οὐ πᾶν δὲ ζῶον, ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἵππος γὰρ, καὶ ὁ κύων, ζῶα εἰσιν ὁμοίως καὶ πᾶν ζῶον, οὐσία ἐστίν· οὐ πᾶσα δὲ οὐσία ζῶον ἐστίν. καὶ ὁ λίθος γὰρ καὶ τὸ ξύλον, οὐσία ἐστίν. ἅτινα οὐκ εἰσὶ ζῶα. ὁμοίως καὶ τὸ εἶδος κατηγορεῖται τῶν ὑπ' αὐτοῦ περιεχομένων ἀτόμων τουτέστιν ὑποστάσεων ὡς καθολικώτερον. τὸ δὲ ἄτομον ἤγουν ἡ ὑπόστασις οὐ κατηγορεῖται τοῦ εἴδους. μερικωτέρα γὰρ ἐστὶ τοῦ εἴδους ἡ ὑπόστασις, καὶ Πέτρος τοίνυν ἄνθρωπος ἐστί, καὶ Παῦλος ἄνθρωπός ἐστιν. οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος Πέτρος ἢ Παῦλος. εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλαι ὑποστάσεις ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου. καὶ αἱ διαφοραὶ δὲ κατηγοροῦνται τῶν εἰδῶν οἷς ἐνυπάρχουσι, καὶ τῶν ἀτόμων αὐτῶν. καθολικώτεραι γὰρ εἰσὶν αἱ διαφοραὶ τῶν εἰδῶν. τὸ γὰρ λογικὸν, καθολικώτερόν ἐστι τοῦ εἴδους τοῦ ἀνθρώπου. καὶ γὰρ πᾶς μὲν ἄνθρωπος, λογικός. οὐ πᾶς δὲ λογικὸς, ἄνθρωπος. καὶ ὁ ἄγγελος γὰρ λογικὸς ὤν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. καὶ αὕτη μέν ἐστιν ἡ ἐπὶ πλέον κατηγορία. ἡ δὲ ἐπίσης κατηγορία, ὅτε ἀντιστρέφει. κατηγοροῦνται γὰρ τὰ ἴδια τῶν εἰδῶν ὧν ἐστιν ἴδια, ἀλλὰ καὶ τὰ εἴδη κατηγοροῦνται τῶν ἰδίων αὐτῶν. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, γελασικός, καὶ πᾶς γελασικὸς ἄνθρωπος. εἰ γὰρ καὶ γελᾶν λέγεται πίθηκος, οὐ γελᾷ τῇ καρδίᾳ. ἀλλὰ τοῖς σχήμασι. μιμητικὸν γὰρ ζῶον ἐστίν. ὥστε ἡ μὲν τῶν γενῶν κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορία· καὶ ἡ τῶν διαφορῶν κατὰ τῶν εἰδῶν. καὶ ἡ τῶν εἰδῶν κατὰ τῶν ἀτόμων ἐπὶ πλέον λέγεται. ἡ δὲ τῶν ἰδίων ἐπίσης. ταῦτα δὲ τὰ ἐπίσης, ἀντιστρέφοντα καὶ ἀντικατηγορούμενα λέγονται.

ΠΕΡΙ'

citur: non poſſumus autem uniuerſaliter dicere, ens eſt ſubſtantia. non ſolum enim ſubſtantia eſt; ſed & accidens. Similiter & genera prædicantur de ſpeciebus ut uniuerſaliora, ſpecies autem non prædicatur de generibus, ſpecies enim particulariores ſunt generibus. Prædicatur igitur ſubſtantia de animali, & animal de homine: etenim animal ſubſtantia eſt, & homo animal eſt: non conuertitur autem: omnis enim homo animal eſt, non omne autem animal homo: & equus enim & canis animalia ſunt ſimiliter, & omne animal ſubſtantia eſt, non omnis autem ſubſtantia animal eſt. Lapis enim & lignum ſubſtantia eſt, quæ non ſunt animalia. Similiter & ſpecies prædicatur de ſub ipſa contentis indiuiduis, id eſt, hypoſtaſibus, ut uniuerſalior. Indiuiduum autem, id eſt, hypoſtaſis, non prædicatur de ſpecie: particulatior enim eſt ſpecie hypoſtaſis. Et Petrus igitur homo eſt, & Paulus homo eſt: non omnis autem homo Petrus uel Paulus eſt: ſunt enim & aliæ hypoſtaſes ſub ſpecie hominis. Sed & differentiæ prædicantur de ſpeciebus quibus inſunt, & de indiuiduis ipſarum: uniuerſaliores enim ſunt differentiæ ſpeciebus. rationale enim uniuerſalius eſt ſpecie hominis. etenim omnis quidem homo rationalis. non omnis autem rationalis homo: & angelus enim rationalis, nō eſt homo, In his prædicatum uniuerſalius eſt ſubiecto. Eſt autem aliquando æquale ſubiectum & prædicatum, nimirum quando conuertitur. prædicantur enim propria de ſpeciebꝰ quarum ſunt propria. Sed & ſpecies prædicantur de proprijs ipſarum. omnis enim homo riſibilis, & omnis riſibilis homo. Etſi enim ridere dicitur ſimia, non ridet corde, ſed ſolum figuris imitatorium enim animal eſt. Quare quæ generum quidem de ſpeciebus prædicatio, & quæ differentiarum de ſpeciebus, & quæ ſpecierum de indiuiduis, in plus dicitur: quæ autem proprium, inæquale. Hæ autem quæ inæquale, conuertentia & reciproca prædicata dicuntur.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΩΝΥΜΟΥ, ΚΑΙ ὁμωνύμου κατηγορίας. ις'.

Συνώνυμος μὲν κατηγορία ἐστὶν ὅτε καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅρον αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος δέχεται τὸ ὑποκείμενον. οἷον, τὸ ζῶον κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου. καὶ δέχεται ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὅρον τοῦ ζώου. ζῶον γάρ ἐστιν, οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική, καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ τοῦτον δέχεται τὸν ὅρον τοῦτον. καὶ οὐσία γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἔμψυχος, καὶ αἰσθητικός. ὁμώνυμος δέ ἐστι κατηγορία, ὅτε τὸ μὲν ὄνομα δέχεται. τὸν δὲ ὅρον, οὐδαμῶν. οἷον ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου δέχεται, τὸν δὲ ὅρον τοῦ ἀνθρώπου οὐ δέχεται. ὁ γὰρ ὅρος τοῦ ἀνθρώπου, ζῶον, λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. ἡ δὲ εἰκὼν, οὔτε ζῶον ἐστιν· οὐ γάρ ἐστιν ἔμψυχος, οὔτε λογικὸν, οὔτε νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. χρὴ γινώσκειν ὅτι ὅσα κατηγορεῖται κατά τινος, καθ' ὑποκειμένου ἤγουν συνωνύμως, καὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν κατηγορηθήσεται. οἷον, τὸ ζῶον ὡς καθ' ὑποκειμένου κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου, ἤγουν συνωνύμως, καὶ ὁ ἄνθρωπος, τοῦ Πέτρου. ὑπόκειται γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ὁ Πέτρος. κατηγορεῖται οὖν καὶ τοῦ Πέτρου τὸ ζῶον. καὶ ὁ Πέτρος γὰρ ζῶον ἐστίν. τὸ ὑποκείμενον διττῶς λέγεται. τὸ μὲν πρὸς ὕπαρξιν, τὸ δὲ πρὸς κατηγορίαν. καὶ πρὸς ὕπαρξιν μὲν ὥσπερ ὑπόκειται ἡ οὐσία τοῖς συμβεβηκόσιν. ἐν αὐτῇ γὰρ ἔχουσι τὸ εἶναι, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, οὐχ ὑφίστανται. τὸ δὲ πρὸς κατηγορίαν ὑποκείμενόν ἐστι τὸ μερικόν. ὑπόκειται γὰρ τὸ μερικὸν, τῷ καθολικωτέρῳ πρὸς κατηγορίαν. ἐπειδὴ τὸ καθολικώτερον κατηγορεῖται τοῦ μερικωτέρου, ὡς τὸ ζῶον κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου. λέγεται δὲ τὸ μὲν καθόλους καθ' ὑποκειμένου. τὸ δὲ μερικώτερον, ὑποκείμενον πρὸς κατηγορίαν. λέγεται δὲ τὸ συμβεβηκὸς, ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ, ἡ δὲ οὐσία ὑποκείμενον πρὸς ὕπαρξιν.

DE VNIVOCA ET AEQVIuoca prædicatione. cap. XVI.

VNiuoca prædicatio est, quando & nomen & definitionem ipsius nominis suscipit: ut, animal prædicatur de homine, & suscipit homo & nomen & definitionem animalis. Animal est substantia animata sensibilis. Sed & homo suscipit definitionẽ hãc. Et substantia enim est homo & animata, & sensibilis. Aequiuoca autem prædicatio est, quando nomen quidem suscipit, definitionem autem nequaquã: ut, imago hominis nomen quidem hominis suscipit, definitionem autem hominis non suscipit. Definitio enim hominis, animal rationale, mortale, intellectus & disciplinæ susceptibile. Imago autem neque animal est. non enim est animata, neq; rationalis, neq; intellectus & disciplinæ susceptibilis. Sciendum autem est, quòd quæcunque prædicantur de aliquo, ut de subiecto, id est, uniuocè, & de subiecto ipsius p̃dicabuntur. Exempli gratia, animal ut de subiecto prædicatur homine, id est, uniuocè, & homo de Petro: subijcitur enim homini Petrus. Prędicatur igitur & de Petro animal, & Petrus enim est animal. Oportet autem cognoscere, quòd subiectũ dupliciter dicitur, hoc quidem existentiam hoc autem ad prędicationem. Et ad existẽtiam quidem, quemadmodum subijcitur substantia accidentibus: in ipsa enim sunt accidẽtia, & extra ipsam non substant. Quòd autem ad prædicationem subiectum, est particulare: subijcitur enim particulare uniuersaliori ad prædicationem, quia uniuersalius prædicatur de particulariori, ut animal prædicatur de homine. Dicitur autẽ uniuersale quidem de subiecto, particularius autem subiectum ad prædicationem. Dicitur autẽ accidens in subiecto substãtia, substantia autem subiectum ad existentiam.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΤΙ ΕΣΙ, καὶ ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι κατηγοριῶν. ιζ'.

Ἄλλο ἐστὶν, ἡ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορία, καὶ ἄλλο ἡ ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι. Καὶ ἡ ἐν τῷ τί ἐστι μὲν, ὅτε ἐρωτώμενοι, τί ἐστιν ἄνθρωπος; λέγο-

DE PRAEDICATIONE, QVAE in eo, quod quid est, & ea, quæ in eo, quod quale quid est prædicatione. Cap. XVII.

ALia ratio est p̃dicationis, q̃ in eo, ꝙ quid est, & alia eius, q̃ in eo ꝙ quale qd est. Et quæ in eo, quod quid est quidẽ, quando interrogati quid est homo, dici-

λέγομεν ζῶον. ἐν δὲ τῷ ὁποῖον ζῶόν τί ἐστιν, ὅτε ἐρωτώμενοι, ὁποῖον ζῶον; φαμὲν λογικὸν, θνητόν, ὥστε τὸ μὲν γένος, καὶ τὸ εἶδος, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται· ἡ δὲ διαφορὰ, ἥτε οὐσιώδης καὶ ἐπουσιώδης, ἤγουν τὸ συμβεβηκός. καὶ τὸ ἴδιον ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι κατηγορεῖται, ἡ δὲ ὑπόστασις οὐδὲ τὸ τί ἐστι δηλοῖ, οὐδὲ ὁποῖόν τί ἐστι, ἀλλὰ τίς ἐστιν. ἐρωτώμενοι γὰρ τίς ἐστιν οὗτος, λέγομεν Πέτρος. εἶτα ἐρωτώμενοι, τί ἐστι Πέτρος; λέγομεν ἄνθρωπος, πάλιν ἐρωτώμενοι, ὁποῖος ἄνθρωπος; λέγομεν τυχὸν μακρὸς ἢ κολοβός. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ τῇ φύσει διαφέροντα, ἄλλο καὶ ἄλλο λέγονται. λέγομεν γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ἄλλο ἵππος, ἄλλο δὲ κατὰ φύσιν. καὶ γὰρ ἕτερον εἶδος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλο τοῦ ἵππου. τὰ δὲ ἀριθμῷ διαφέροντα, ἤγουν αἱ ὑποστάσεις, ἄλλος καὶ ἄλλος λέγονται. λέγομεν γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος· οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν. ὅτι ἄλλο ἐστὶ Πέτρος, καὶ ἄλλο Παῦλος· ψευδόμεθα. τῇ γὰρ φύσει ἕν εἰσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ εἷς ἐν τῷ ἀριθμῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἡ μὲν οὐσία ἄλλο καλεῖται. ὁμοίως καὶ αἱ οὐσιώδεις διαφοραί, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἀλλοῖον. διότι αἱ μὲν οὐσιώδεις διαφοραὶ περὶ τὸ εἶδος ἤγουν περὶ τὴν φύσιν θεωροῦνται καὶ ταύτην συνιστῶσι. τὸ δὲ συμβεβηκὸς περὶ τὸ ἄτομον. συστατικὰ γάρ εἰσιν ὑποστάσεως τὰ συμβεβηκότα. ἄλλο οὖν ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ἄλλο ἵππος. καὶ ἀλλοῖος δὲ καὶ ἄλλος Πέτρος, καὶ ἀλλοῖος δὲ καὶ ἄλλος Παῦλος. πᾶσα δὲ διαφορὰ οὐσιώδης τε καὶ ἐπουσιώδης ἑτεροῖον ποιεῖ. τὸ γὰρ ἑτεροῖον σημαίνει, καὶ τὸ ἄλλο καὶ τὸ ἀλλοῖον, καὶ ἡ μὲν φύσις τὸ τί σημαίνει. ἡ δὲ ὑπόστασις τόν τινα καὶ τὸ τί. πᾶσα δὲ διαφορὰ ὁποῖόν ἐστιν.

ΚΟΙΝΩΝΊΑΙ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡΑῚ τῶν πέντε φωνῶν. ιη'.

ΔΕῖ γινώσκειν ὅτι κοινωνοῦσιν αἱ πέντε φωναὶ ἀλλήλαις, κατὰ τὸ πάσας κατὰ πλειόνων κατηγορεῖσθαι. διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων, ὅτι τὸ μὲν γένος, κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. τὸ δὲ εἶδος κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. ἡ δὲ διαφορὰ καὶ τὸ συμβεβηκός, κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ

dicimus animal. In eo autẽ quod quale quid est. quando interrogati quale animal, dicimus rationale, mortale. Quare genus & species in eo quod qd est prædicantur, differentia autem & substantialis & accidentalis, id est, accidens & proprium, in eo quod quale quid est prædicantur. Hypostasis autẽ neq; quid est ostendit, neq; quale quid est, sed quis est. Interrogati enim quis est iste, dicimus Petrus. deinde interrogati quid est Petrus, dicimus homo. Rursus interrogati, qualis homo, dicimus longus, forte uel breuis. Sciendũ, quod quæ natura differunt, aliud & aliud dicuntur. dicimus enim, aliud est homo, & aliud est equus. aliud enim secundum naturam. est enim alia species hominis, & alia equi. Numero autem differentia (id est, hypostases) alius & alius dicuntur. Dicimus enim, quoniam alius est Petrus, & alius Paulus. Non autem possumus dicere, quoniã aliud est Petrus, & aliud Paulus, quia falsum dicimus, natura enim unũ sunt, non sunt unus numero. Oportet autẽ cognoscere, quod substantia quidem aliud uocatur, similiter & substantiales differentiæ, accidens autem alterũ: quia substantiales quidem differentiæ circa speciem, id est, circa naturam considerantur, & hanc constituunt, accidens autem circa indiuiduum: constitutiua enim hypostaseos accidentia sunt. Aliud igitur est homo, & aliud equus: alter autem & alius Petrus, & alter & alius Paulus. Omnis autem differentia, & substantialis & accidentalis, alteratum facit. alteratum enim significat & aliud, & alterum. & natura quidem quid significat, hypostasis aũt hunc aliquẽ, & hoc aliquid, omnis aũt differentia quale est. Scire oportet tot esse differẽtias, quot res, seu entia sunt: entia uel substantiæ sunt uel accidentia, ut Petrus & Apostolus.

DE CONVENIENTIA ET differentia quinq; simplicium uocum. Cap. XVIII.

SCiendum est has quinq; uoces in eo conuenire, quod omnes de plurib. prædicantur: differre autem à se inuicem, quod genus quidem de pluribus specie differentibus, in eo quod quid est prædicatur. Species uerò de pluribus numero differentibus. At differentia & accidens, de pluribus specie differentibus in qua-

ἐν τῷ ποῖόν τί ἐστι κατηγοροῦνται. τὸ δὲ ἴδιον, κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ. τουτέστι καθ' ἑνὸς εἴδους. καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸ ἀτόμων ἐν τῷ ποῖόν τί ἐστι κατηγορεῖται. διαφέρει δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ συμβεβηκότος, ὅτι ἡ μὲν διαφορά, οὐσιώδης ἐστίν. ἤγουν μέρος τῆς οὐσίας τοῦ ὑποκειμένου. τὸ δὲ συμβεβηκός, οὐχ ὡς μέρος τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐπουσιῶδες.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ, γένους καὶ διαφορᾶς. ιθʹ.

Κοινὰ δὲ γένους καὶ διαφορᾶς, τὸ περιεκτικὰ εἶναι τῶν εἰδῶν ἀμφότερα. καὶ τὸ, συνωνύμως κατηγορεῖσθαι τῶν εἰδῶν καὶ τῶν ἀτόμων. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅσα κατηγορεῖται, κατά τινος ὡς καθ' ὑποκειμένου. ἤγουν συνωνύμως, καὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῷ συνωνύμως κατηγορηθήσεται. ὅσα δὲ ὁμωνύμως, οὐδαμῶς. ἴδια δὲ τοῦ γένους πρὸς διαφορὰν ὅτι τὸ γένος ἐπὶ πλεῖόν ἐστι τῶν ὑπ' αὐτὸ διαφορῶν. καὶ τῶν ἄλλων τριῶν φωνῶν. ὅτι τὸ γένος, περιέχει τὰς διαφορὰς δυνάμει. ὅτι τὸ γένος, φύσει πρότερον τῶν διαφορῶν. ὅτι τὸ γένος ἐν τῷ τί ἐστιν. ἡ δὲ διαφορὰ ἐν τῷ ποῖόν τί ἐστι κατηγορεῖται. ὅτι τὸ προσεχὲς γένος, ἕν. αἱ δὲ διαφοραί, πλείους. ὅτι τὸ γένος, ἀναλογεῖ ὕλῃ. μορφῇ δέ, ἡ διαφορά.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ γένους, καὶ εἴδους. κʹ.

Κοινὰ γένους καὶ εἴδους, τὸ κατὰ πλειόνων ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖσθαι. τὸ, φύσει πρότερα εἶναι τῶν ὑπ' αὐτά. τὸ, ὅλον τι εἶναι ἀμφότερα. ἴδια δὲ γένους καὶ εἴδους, ὅτι τὸ γένος καθολικώτερόν ἐστι τοῦ εἴδους. ὅτι τὸ εἶδος περιττεύει τοῦ γένους ταῖς διαφοραῖς. ὅτι τὸ γένος, συνωνύμως κατηγορεῖται τοῦ εἴδους. τὸ δὲ εἶδος, οὐκ ἀντιστρέφει. ὅτι οὔτε τὸ γένος εἰδικώτατον, οὔτε τὸ εἶδος, γενικώτατον. οὔτε τὸ γενικώτατον ἔσται εἶδος, οὔτε τὸ εἰδικώτατον ἔσται γένος.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ γένους, καὶ ἰδίου. καʹ.

Κοινὰ γένους καὶ ἰδίου ὅτι ἀμφότερα τοῖς εἴδεσιν ἕπονται. ἤγουν κατηγοροῦνται, ὅτι ἐπίσης κατηγοροῦνται, ὧν κατηγοροῦνται ἀμφότερα. ὅτι συνωνύμως κατηγοροῦ-

in quale quid est prædicantur. Proprium denique de pluribus numero differentibus, in quale quid prædicatur. Differt autem differentia ab accidente, quod illa substantiale quiddam est, pars, scilicet essentiæ seu subiecti: Accidens autem non est pars subiecti, sed aduentitium quiddam.

COMMVNIO ET DIFFErentia generis, & differentiæ. Cap. XIX.

Conueniunt genus & differẽtia, quod ambo species complectuntur, quodq; uniuocè de specieb9 & Indiuiduis prędicantur. Nam sciendum, quæcunq; de aliquo ut subiecto prędicantur, scilicet uniuocè, etiam ea, quæ sunt subiecti uniuocè prædicari. Quæ uerò æquiuoce, neutiquam. Differũt, quòd genus sub se plures & differentes uoces complectatur. quòd genus comprehendat differentias potentia. quòd genus differentijs naturâ prius sit. quòd genus in quid, differentia in quale quid prędicetur. quòd unum genus plures differentias cõtineat. quod genus proportione quadã respondeat materiæ, differentiæ, formæ.

COMMVNIO ET DIFFErentia generis, & speciei. Cap. XX.

Communia habent genus & species, quòd de plurib9 in eo quod quid est prædicantur: quòd naturâ pręcedunt ea, quæ sub ipsis continentur, quòd ambo totum quiddam sunt. Propria habent, quòd genus latius patet quàm species. quòd species genus differentijs excellit. quòd genus uniuocè de specie prædicatur, species autẽ non reciprocatur. quòd nec generalissimũ genus est species, nec specialissima species genus.

COMMVNIO ET DIFFErentia generis, & proprij. Cap. XXI.

Conuenit generi cum proprio, quòd ambo species sequũtur, id est, prædicãtur. Nam æqualiter de ijs, de quibus dicuntur, scilicet, uniuocè prædican-

γοροῦνται. διαφορὰ δὲ γένους καὶ ἰδίου, ὅτι φύσει πρότερον τὸ γένος τοῦ ἰδίου. ὅτι τὸ γένος κατὰ πλειόνων εἰδῶν κατηγορεῖται, τὸ δὲ ἴδιον, ἑνός. ὅτι τὸ μὲν ἴδιον, ἀντιστρέφει πρὸς τὸ εἶδος. τὸ δὲ γένος, οὐκέτι. ὅτι τὸ μὲν ἴδιον, μόνῳ τῷ ὑπάρχει. τὸ δὲ γένος, οὐ μόνῳ.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ γένους, καὶ συμβεβηκότος. κβʹ.

Κοινὸν γένους καὶ συμβεβηκότος, τὸ ἐπὶ πλειόνων κατηγορεῖσθαι. ἴδια δὲ γένους καὶ συμβεβηκότος, ὅτι τὸ γένος πρότερον ὑπάρχει τῶν εἰδῶν. οἷς ὑπάρχει τὰ συμβεβηκότα. τὰ δὲ συμβεβηκότα, τῶν εἰδῶν ὕστερα. ὅτι τοῦ μὲν γένους, ἐπίσης ἡ μετοχή. τῶν δὲ συμβεβηκότων, οὐκέτι. ὅτι τὸ συμβεβηκὸς προηγουμένως τοῖς ἀτόμοις ὑπάρχει. καὶ τότε τοῖς εἴδεσι τὸ δὲ γένος, ἀνάπαλιν. ὅτι τὰ γένη ἐν τῷ τί ἐστι κατηγοροῦνται. τὰ δὲ συμβεβηκότα, ἐν τῷ ποιόν τί ἐστιν, ἢ πῶς ἔχον.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ, διαφορᾶς καὶ εἴδους. κγʹ.

Κοινὰ διαφορᾶς καὶ εἴδους, ὅτι ἐπίσης μετέχονται. ὅτι ἀεὶ πάρεισι τοῖς μετέχουσιν. ἴδια διαφορᾶς καὶ εἴδους, ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ ἐν τῷ ποιόν τί ἐστι. τὸ δὲ εἶδος ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. ὅτι ἡ διαφορὰ πλείονα εἴδη περιέχει. καὶ τὰ τούτων ἄτομα. τὸ δὲ εἶδος, μόνον τὰ ὑπ' αὐτὸ ἄτομα. ὅτι ἡ διαφορὰ φύσει προτέρα τῶν εἰδῶν. ὅτι διαφορὰ μετὰ διαφορᾶς συντίθεται. εἶδος δὲ μετὰ εἴδους οὐδαμῶς.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺΣ, διαφορᾶς καὶ ἰδίου. κδʹ.

Κοινὰ διαφορᾶς καὶ ἰδίου τὸ, ἐπίσης κατηγορεῖσθαι πᾶσι τοῖς μετέχουσι. τὸ ἀεὶ καὶ παντὶ τῷ εἴδει παρεῖναι. ἴδια διαφορᾶς καὶ ἰδίου, ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ πολλὰ εἴδη περιέχει. τὸ δὲ ἴδιον, ἓν μόνον. ὅτι ἡ διαφορὰ οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς τὸ εἶδος. τὸ δὲ ἴδιον, ἀντιστρέφει.

ΚΟΙ-

dicantur. Differunt in eo, quòd naturâ genus prius est speciei. quòd genus de pluribus speciebus dicitur, propriũ uerò unius tãtùm est. quòd proprium cum specie conuertitur, genus non itẽ. Quia uni tantum speciei inest, genus non uni tantum.

COMMVNIO ET DIFFErentia generis, & accidentis. Cap. XXII.

Communia habent genus & accidens, quòd de pluribus dicũtur. Propria uerò, quòd gen9 prius existit quam suæ species, accidentia autẽ species sequuntur. quòd generis æqualis participatio, accidentium non item. ꝙ accidens primò quidem inest indiuiduis, & deinde speciebus: genus uerò uice uersa. quòd genera in eo quod q̃d est prædicãtur: accidentia autem in eo quod quale quid est.

COMMVNIO ET DIFFErentia, speciei & differentiæ. Cap. XXIII.

Conueniunt species & differẽtia, quòd æqualiter participãt. quòd ijs quibus participant, semper adsunt. Differunt, quòd differẽtia in eo, quod quale quid est, species uerò in eo quod quid est prędicantur. quòd differentia plures species & eorum indiuidua cõplectitur: species uerò sola indiuidua. quòd naturâ speciem differentia præcedit. quòd differentia cum differentia componitur: species cum specie, nequaquam.

COMMVNIO ET DIFFErentia, proprij & differentiæ. Cap. XXIIII.

Conueniunt differentia & propri[illegible]um, quòd æqualiter de ijs quib[illegible] insunt prædicantur. quòd semper omni speciei adsunt. differunt, quòd differentia multas species comprehendit: Proprium uerò unam solam. quòd differentia non conuertitur, ut proprium, cum sua specie.

COM-

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ, διαφορᾶς, καὶ συμβεβηκότος. κε'.

Κοινὰ διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος, ὅτι ἀμφότερα κατὰ πλειόνων ἐν τῷ ποῖόν τί ἐστι κατηγοροῦνται. καὶ ὅτι ἡ διαφορὰ καὶ τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς, ἀεὶ πάρεισιν οἷς κατηγοροῦνται. ἴδια διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος, ὅτι αἱ μὲν διαφοραὶ περιέχουσιν οὐ περιέχονται. τὰ δὲ συμβεβηκότα περιέχονται. περιέχουσι μὲν γὰρ τὰ εἴδη ἀμφότερα ὡς πλειόνων εἰδῶν κατηγορούμενα. ἀλλ' ἡ διαφορὰ οὐ περιέχεται διότι οὐ δέχεται τὸ αὐτὸ εἶδος τὰς ἐναντίας διαφοράς. τὸ δὲ, συμβεβηκὸς, περιέχεται. διότι τὸ αὐτὸ εἶδος καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον, πολλὰ συμβεβηκότα δέχεται. πολλάκις καὶ τὰ ἐναντία. ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλὰ τὰ συμβεβηκότα. ὅτι αἱ ἐναντίαι διαφοραὶ ἀμιγεῖς εἰσι. μίγνυνται δὲ τὰ ἐναντία συμβεβηκότα.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ εἴδους καὶ ἰδίου. κϛ'.

Κοινὰ εἴδους καὶ ἰδίου, ὅτι ἀλλήλων ἀντικατηγοροῦνται. ἤγουν ἀντιστρέφουσιν. ὅτι ἐπίσης μετέχεταί ἐστι. τὸ μὴ τῷ ἑνὶ μᾶλλον, ἢ ἧττον τοῦ ἑτέρου μεταδιδόναι ἑαυτὴν τοῖς μετέχουσιν ἀτόμοις. διαφορὰ δὲ εἴδους καὶ ἰδίου ὅτι τὸ μὲν εἴδους, οὐσιῶδες. τὸ δὲ ἴδιον, ἐπουσιῶδες. ὅτι τὸ μὲν εἶδος ἀεὶ ἐνέργεια. τὸ δὲ ἴδιον, ἀεὶ καὶ δυνάμει. καὶ ἐνέργεια. ὅτι τὰ διαφόρους ἔχοντα ὁρισμούς, καὶ αὐτὰ δηλονότι διάφορα καθεστήκασιν.

ΚΟΙΝΩΝΊΑ ΚΑῚ ΔΙΑΦΟΡᾺ εἴδους, καὶ συμβεβηκότος. κζ'.

Κοινὰ εἴδους καὶ συμβεβηκότος, τὸ κατὰ πλειόνων κατηγορεῖσθαι. διαφορὰ δὲ, εἴδους καὶ συμβεβηκότος ὅτι τὸ μὲν εἶδος, ἐν τῷ τί ἐστι. τὸ δὲ συμβεβηκὸς, ἐν τῷ ποῖόν τί ἐστι κατηγορεῖται. ὅτι τοῦ εἴδους ἡ μετοχὴ, ἑνός ἐστι. τῶν δὲ συμβεβηκότων, καὶ πλειόνων τις μετέχει. ὅτι τὸ εἶδος φύσει πρότερον συμβεβηκότων. ὅτι τοῦ εἴδους ἡ μετοχὴ ἐπίσης τὰ δὲ συμβεβηκότα, τὸ μᾶλλον ἐπιδέχονται.

ΚΟΙΝΩ-

COMMVNIO ET DIFFERENtia, accidentis & differentiæ. Cap. XXV.

Conueniunt in eo, quòd ambo de pluribus in eo, quod quale quid est, prædicantur. quòd differentia & inseparabile accidens semper insunt ijs, de quibus dicuntur. Differunt, quòd differentiæ quidem comprehendunt, non comprehenduntur: accidentia autem comprehenduntur. Ambo quidem, ut quæ de pluribus speciebus prædicantur, species comprehendunt: at differentia non comprehenditur, ideò una eademque species non potest contrarias habere differentias. Accidens autem comprehenditur, unde una & eadem species, unum & idem singulare multa accidentia & sæpè contraria suscipiunt. Quoniam differentia magis & minus non suscipit: accidens uero suscipit. Quòd denique contrariæ differentiæ non permiscentur, ut contraria accidentia.

COMMVNIO ET DIFFERENtia, speciei & proprij. Cap. XXVI.

Conueniunt proprium & species in eo, quòd de se inuicem prædicantur, id est, conuertuntur. quòd ijs quorum sunt, uni magis aut minus tradere quam alteri nequeunt. Differunt autem, quòd species quidem substantiale quiddã est, accidens uerò aduentitium. quòd species semper potentia: proprium uerò semper & potentia, & actu. quòd diuersas habent definitiones, quæ & ipsa diuersa faciunt.

CONVENIENTIA ET DIFFErentia speciei, & accidentis. Caput XXVII.

Conueniunt species & accidens, quòd de pluribus dicuntur. Differunt quòd species in eo, quòd quid est. Accidens uerò in eo, quòd quale quid est, prædicantur. quòd unam saltem speciem aliquis habere potest, accidentia autem plura. quòd species naturâ accidentia præcedit. quòd accidentia magis & minus suscipiunt, species nõ item. Nam de specie quis æqualiter semper habet, de accidentibus uel magis, uel minus.

COM-

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ ἰδίου καὶ ἀχωρίστου συμβεβηκότος. κη´.

Κοινὰ ἰδίου καὶ συμβεβηκότος ἀχωρίστου τὸ, μὴ ἄνευ αὐτῶν συστῆναι ἐκεῖνα οἷς ὑπάρχουσι. καὶ ὅτι ἀμφότερα ἀεὶ πάρεισιν. διαφορὰ ἰδίου καὶ συμβεβηκότος, ὅτι τὸ μὲν ἴδιον, ἑνὶ εἴδει ὑπάρχει. τὸ δὲ συμβεβηκὸς πλείοσιν. ὅτι τὸ μὲν ἴδιον, ἀντιστρέφει πρὸς τὸ εἶδος. τὸ δὲ συμβεβηκὸς, οὐκέτι. ὅτι τὸ μὲν συμβεβηκὸς, ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, τὸ δὲ ἴδιον, οὐδαμῶς.

COMMVNIO ET DIFFERENTIA *proprij, & accidentis inseparabilis.* Cap. XXVIII.

Conueniunt in eo, quòd ea quib. insunt absq; ijs constare nequeunt: quòd utrumque semper insunt. Differunt in eo, quòd proprium uni tãtùm speciei inest: accidens uerò pluribus: quòd proprium cum specie conuertitur: accidens non item. quòd accidens magis & minus suscipit: propriũ uerò nequaquam.

ΠΕΡΙ ὙΠΟΣΤΑΣΕΩΣ, ΚΑΙ ἐνυποστάτου, καὶ ἀνυποστάτου. κθ´.

Τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα, δύο σημαίνει. ἁπλῶς μὲν γὰρ λεγόμενον, σημαίνει τὴν ἁπλῶς οὐσίαν. ἡ δὲ καθ᾽ ἑαυτὴν ὑπόστασις, τὸ ἄτομον σημαίνει. καὶ τὸ ἀφοριστικὸν πρόσωπον. καὶ τὸ ἐνυπόστατον δὲ δύο σημαίνει. σημαίνει γὰρ καὶ τὸ ἁπλῶς ὄν. καθ᾽ ὃ σημαινόμενον οὐ μόνον τὴν ἁπλῆν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκὸς, ἐνυπόστατον καλοῦμεν. σημαίνει δὲ καὶ τὴν καθ᾽ αὐτὸ ὑπόστασιν. ἤγουν τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἀνυπόστατον δὲ, διχῶς λέγεται. λέγεται γὰρ ἀνυπόστατον, καὶ τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄν. λέγεται πάλιν ἀνυπόστατον, καὶ τὸ συμβεβηκός. διότι τὸ συμβεβηκός, οὐκ ἔχει ἰδίαν ὕπαρξιν. ἀλλ᾽ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὑφέστηκεν.

DE HYPOSTASI ET ENYpostata, *& anypostato.* Caput XXIX.

Hypostaseos nomen duo significat. Simpliciter quidem enim dictum, significat simpliciter substantiã: secundùm seipsam autem, hypostasis indiuiduum significat, & determinatam personam. Et enypostaton etiam duo significat. Significat enim & simpliciter ens: secundùm quod significatum, non solùm simpliciter substantiam, sed & accidens enypostaton uocamus. Significat autem & quæ secundùm seipsam hypostasin, id est, indiuiduum. Et anypostaton autem dupliciter dicitur: dicitur enim anypostaton & quod nusquã nequaquam ens. Dicitur etiam anypostaton accidẽs, quia accidens non habet propriam existentiam, sed in substantia subsistit.

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΑΣ, ΚΑΙ ΦΥΣΕΩΣ, καὶ μορφῆς, ἀτόμου τε, καὶ προσώπου, καὶ ὑποστάσεως. λ´.

Οἱ μὲν ἔξω φιλόσοφοι κατὰ τὸν προλελεγμένον λόγον, διαφορὰν εἶπον οὐσίας καὶ φύσεως. οὐσίαν μὲν εἰπόντες, τὸ ἁπλῶς εἶναι. φύσιν δὲ, οὐσίαν εἰδοποιηθεῖσαν ὑπὸ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν. καὶ μετὰ τοῦ ἁπλῶς εἶναι καὶ τὸ, πῶς δὲ εἶναι ἔχουσαν. εἴτε λογικὴν, εἴτε ἄλογον, εἴτε θνητὴν, εἴτε ἀθάνατον. ἤγουν αὐτὴν ὡς φαμὲν τὴν ἀμετάβλητον ὁμοίως, καὶ ἀμετάθετον ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν, καὶ δύναμιν. τὴν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἐντεθεῖσαν ἑκάστῳ εἴδει πρὸς κίνησιν. τοῖς μὲν ἀγγέλοις, πρὸς τὸ νοεῖν καὶ ἐκτὸς προφορικοῦ λόγου μεταδιδόναι ἀλλήλοις τὰ νοήματα. τοῖς δὲ ἀνθρώποις πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι, καὶ

δια

DE SVBSTANTIA, NATVra, *forma, indiuiduo, persona & hypostasi.* Cap. XXX.

Qvidam Philosophi secundũ prædictum semonem differentiã dicebant substantiæ & naturæ: substantiam dicentes, quod simpliciter est: naturam autem, substantiam specificatam à substantialibus differẽtijs, & simpliciter esse, & taliter esse habentem, siue rationalem, siue irrationalem: siue mortalem, siue immortalem, id est, ipsum (ut dicimus) intransmutabile & intransponibile principium, & causam & potentiam à conditore impositã unicuiq; speciei ad motum: angelis quidem ad intelligere, & sine uocali sermone tradere ad inuicem intellectus: hominibus uerò ad intelligere & ratiocinari, &

διὰ τοῦ φορικοῦ λόγου μεταδιδόναι ἀλλήλοις τὰ ἐν καρδίᾳ νοήματα. τοῖς δὲ ἀλόγοις, τὴν ζωτικὴν καὶ αἰσθητικὴν, καὶ ἀναπνευστικὴν κίνησιν· τοῖς δὲ φυτοῖς, τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν, καὶ γεννητικὴν δύναμιν. τοῖς δὲ λίθοις, τήν τε τοῦ θερμαίνεσθαι καὶ τοῦ ψύχεσθαι. καὶ τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἑτεροκίνητον διάβασιν ἤγουν τὴν ἄψυχον. ταύτην ἐκάλεσαν φύσιν. ἤγουν τὰ εἰδικώτατα εἴδη. οἷον ἄγγελον, ἄνθρωπον, ἵππον, κύνα, βοῦν. καὶ τοιαῦτα ὡς καθολικώτερα καὶ περιεκτικὰ τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑπ' αὐτῶν περιεχομένων ὑποστάσεων ὁμοίως, καὶ ἀπαραλείπτως ὑπάρχοντα. ὥστε τὸ μὲν μερικώτερον, ἐκάλεσαν ὑπόστασιν. τὸ δὲ καθολικώτερον καὶ περιέχον τὰς ὑποστάσεις, ἐκάλεσαν φύσιν. τὴν δὲ ἁπλῶς, ὕπαρξιν, ἐκάλεσαν οὐσίαν. οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες παραιτησάμενοι τὰς πολλὰς ἐρεσχελίας τὸ μὲν κοινὸν καὶ κατὰ πολλῶν λεγόμενον. ἤγουν τὸ εἰδικώτατον εἶδος, οὐσίαν, καὶ φύσιν, καὶ μορφὴν ἐκάλεσαν. οἷον ἄγγελον, ἄνθρωπον, ἵππον, κύνα, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ γὰρ καὶ ἡ οὐσία παρὰ τὸ εἶναι λέγεται. καὶ ἡ φύσις, παρὰ τὸ πεφυκέναι. τὸ δὲ εἶναι καὶ πεφυκέναι ταυτόν ἐστι. καὶ ἡ μορφὴ δὲ καὶ τὸ εἶδος, τὸ αὐτὸ σημαίνει τῇ φύσει. τὸ δὲ μερικὸν, ἐκάλεσαν ἄτομον, καὶ πρόσωπον, καὶ ὑπόστασιν οἷον Πέτρον, Παῦλον, ἡ δὲ ὑπόστασις, θέλει ἔχειν οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων. καὶ καθ' ἑαυτὴν ὑφίστασθαι. καὶ αἰσθήσει ἤγουν ἐνεργείᾳ θεωρεῖσθαι. ἀδύνατον δὲ δύο ὑποστάσεις. μὴ διαφέρειν ἀλλήλων τοῖς συμβεβηκόσιν, καὶ ἀριθμῷ διαφέρειν ἀλλήλων. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, τὰ συμβεβηκότα εἰσί. τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ὑπόστασιν.

ΠΕΡΙ ὉΜΩΝΥΜΩΝ. λα.

Ὁμώνυμα μέν εἰσι τὰ τῷ ὀνόματι κοινωνοῦντα. τῷ δὲ ὁρισμῷ ἢ τῇ ὑπογραφῇ διαφέροντα. οἷον, τὸ κύων ὄνομα, ὁμώνυμόν ἐστι δηλοῖ δὲ τὸν χερσαῖον. καὶ τὸν θαλάττιον κύνα. ἕτερον δὲ ὁρισμὸν ἔχει ὁ χερσαῖος. καὶ ἕτερον, ὁ θαλάσσιος ἐπειδὴ καὶ ἑτέρα φύσις, καὶ ἑτέρα. ὑπογράφουσι δὲ τὰ ὁμώνυμα, οὕτως ὁμώνυμά εἰσιν ὧν ὄνομα μόνον κοινόν ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας, ἕτερος. λόγον ἐνταῦθα, τὸν ὁρισμὸν εἶπε καὶ τὴν ὑπογραφήν.

per uocalem sermonem tradere ad inuicem eos, qui in corde intellectus: irrationalibus autem, uitalem & sensitiuam & respiratiuum motum: plãtis autem, nutritiuam & augmentatiuam & generatiuam potentiam: lapidibus autẽ, eam quæ est calescendi & frigescendi, & à loco in locum diuersimobilẽ transitionem, id est, inanimatam. Hanc uocauerunt naturam, id est, specialissimas species, ut angelum, hominem, equũ, & talia, ut uniuersaliores & contentiuæ hypostasum, similiter & indeficienter, existentes. Quare quod particularius quidem, uocauerunt hypostasims quòd autem uniuersalius, & continẽs hypostases, uocauerunt naturam. Simpliciter autem existentiam, uocauerũt substantiam. Sãcti autem patres omittentes multas contentiosas garrulitates, communiter quidem & de multis dictum, id est, specialissimam speciem, substãtiam & naturam, & formam uocauerunt, ut angelum, hominem, equum, canem, & talia. Etenim & οὐσία, id est, substantia, ab εἶναι, id est, esse, dicitur: & φύσις, id est, natura, à πεφυκέναι. Esse autem & πεφυκέναι, & idem est: sed & forma, & species idem significãt naturæ. Particulare autem uocauerũt indiuiduum & personam, & hypostasim, ut Petrum & Paulum. Hypostasis autem uult habere substantiam cum accidentibus, & secũdùm seipsam subsistere, & sensu, id est, actu considerari. fieri nõ potest, ut duæ hypostases non differant accidentibus, & numero. Oportet autem cognoscere, quòd characteristicæ proprietates accidẽtia sunt, indiuiduantes hypostasim.

DE AEQVIVOCIS. Cap. XXXI.

Aequiuoca quidem sunt, quæ nomen commune habent, definitione autem uel de scriptione differũt. Verbi gratia, hoc autem canis æquiuocum est. ostendit enim & terrestrem, & marinum canem: aliam autem habet definitionem terrestris, aliam marinus, diuersa est enim natura. Describunt autem æquiuoca sic: Aequiuoca sunt, quorum nomen solum commune, secundùm nomen autem ratio substantiæ diuersa. Rationem autem hîc definitionem dixit & descriptionem.

φήμ. κατὰ τοὔνομα δὲ εἶπε, δηλῶν ἕτερον εἶναι τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος καθ' ὃν γίνονται ὁμώνυμα. οἷον ὁ χερσαῖος. καὶ ὁ θαλάσσιος κύων, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυνός, εἰσὶν ὁμώνυμοι. εἰ γὰρ θελήσει τις τὸν ὁρισμὸν τοῦ χερσαίου κυνὸς ἀποδοῦναι καὶ τοῦ θαλασσίου καθὸ κύων καλεῖται ἑκάτερος αὐτῶν, ἄλλον ὁρισμὸν ἀποδώσει τοῦ χερσαίου. καὶ τοῦ θαλασσίου ἕτερον. ἐνδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ κοινωνεῖν τῷ ὁρισμῷ, πάλιν καὶ τῷ ὀνόματι. ζῷα γὰρ λέγονται ἀμφότερα. καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ζῴου δέχονται. ἀλλ' οὐκ εἰσὶ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ ζῴου ὁμώνυμοι. ἀλλὰ μᾶλλον συνώνυμοι. περὶ δὲ τῶν ὁμωνύμων, τρία δεῖ ζητεῖν. εἰ ἔστι τῶν ὁμωνύμων. καὶ κατὰ πόσων σημαινομένων φέρεται. καὶ περὶ ποίου σημαινομένου ἡ ἐρώτησις γέγονεν.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΩΝΥΜΟΥ. λβʹ.

Συνώνυμα δέ εἰσιν, ὅσα καὶ τῷ ὀνόματι καὶ τῷ ὁρισμῷ, ἢ τῇ ὑπογραφῇ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος κοινωνοῦσιν. οἷον, τὸ ζῷον δηλοῖ καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν ἵππον. καὶ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ἤγουν τοῦ ζῴου, συνώνυμά εἰσιν. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ζῴου δέχεται. ὑπογράφουσι δὲ τὰ συνώνυμα οὕτως· συνώνυμά εἰσιν ὧν, τό, τε ὄνομα κοινόν. καὶ ὁ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας, ὁ αὐτός.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΥΩΝΥΜΩΝ. λγʹ.

Πολυώνυμα δέ εἰσιν, ὅσα τῷ μὲν ὁρισμῷ κοινωνοῦσι τῷ δὲ ὀνόματι διαφέρουσιν. ἤγουν ὅτε τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πολλοῖς καλεῖται ὀνόμασι. οἷον φάσγανον, ἄορ, σπάθη, μάχαιρα, ξίφος. πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἕνα ὅρον ἐπιδέχονται. ἤγουν σίδηρος ἀμφήκης. τουτέστι, σίδηρος ἀμφοτέρωθεν ἠκονημένος. ὑπογράφουσι δὲ τὰ πολυώνυμα, οὕτω. πλεῖστα ὀνόματα καθ' ἑνὸς πράγματος λεγόμενα.

ΠΕΡΙ ἙΤΕΡΩΝ, ΚΑΙ ἑτερωνύμων. λδʹ.

Τὰ δὲ κατ' ἄμφω ἤγουν τῷ ὀνόματι, καὶ τῷ ὁρισμῷ διαφέροντα, ἢ ἓν ὑποκείμενον ἔχουσι. καὶ λέγεται ἑτερώνυμα ὡς ἀνάβασις. καὶ κατάβασις ἔχουσι. γὰρ ἓν ὑποκείμενον τὴν κλίμα-

nem. Secundùm autem nomen dixit, ostendens alteram esse definitionem ipsius nominis secundùm quam fiunt æquiuoca, ut terrestris & marinus canis secundum nomen canis sunt æquiuoca. Si enim uelit quis definitionem terrestris canis assignare & marini, secundùm quod utique canis uocatur uterque ipsorum, aliam definitionem assignabit terrestri, & marino aliam. Contingit enim ipsos & communicare definitione rursus & nomine. Animalia enim dicuntur utrique, & definitionem animalis recipiunt; sed non sunt secundùm nomen animalis æquiuoci, sed magis uniuoci. In æquiuocis autem tria oportet quærere: An æquiuocum sit, & de quot significatis dicatur, & de quali significato interrogatio facta sit.

DE VNIVOCIS. Cap. XXXII.

VNiuoca autem sunt, quæcunque & nomine & definitione uel descriptione eiusdem nominis communicant, ut animal ostendit & hominē, & equum: & secundùm nomen hoc, id est, animalis, uniuoca sunt. unusquisque enim ipsorum & nomen, & definitionem animalis recipit. Describuntur autem uniuoca sic: Vniuoca sunt, quorum & nomen commune, & secūdùm nomen ratio substantiæ eadem est.

DE POLYONYMIS. Cap. XXXIII.

POlyonyma autem sunt, quæcunque definitione quidem communicant, nomine autem differunt, id est, quando eadem res multis uocatur nominibus, ut gladius, ensis, spatha, machæra, mucro: omnia enim hæc nomina unam definitionem recipiūt, id est, ferrum anceps, hoc est, ferrum utrinque acutum. Describunt autem polyonyma sic: Plura nomina de una re dicta.

DE ALTERIS ET HETERONYMIS. Cap. XXXIIII.

QVæ autem secundùm ambo differunt, uel unum subiectum habent, & dicuntur heteronyma: ut ascensus & descensus habent, unum subiectum

τὴν κλίμακα, ἢ οὐκ ἔχουσιν ἓν ὑποκείμενον καὶ λέγονται ἕτερα. ὡς οὐσία καὶ συμβεβηκός. ταῦτα γὰρ καὶ ἕτερον ὄνομα ἔχουσι, καὶ ἑτέραν ὑπογραφήν. καὶ οὐδὲ ἔχουσιν ἓν ὑποκείμενον. τούτων δὲ ἀμφοτέρων τῶν τε ἑτερωνύμων, καὶ τῶν ἑτέρων, ὑπογραφὴ αὕτη. ὧν τό, τε ὄνομα καὶ ὅρος ἕτερος.

ΠΕΡῚ ΠΑΡΩΝΎΜΩΝ. λε΄.

Εἰσὶ δέ τινα μέσον τῶν ὁμωνύμων καὶ συνωνύμων. κοινωνοῦντα, καὶ διαφέροντα τῷ τε ὀνόματι. καὶ τῷ ὅρῳ. ἅτινα λέγονται παρώνυμα. ὡς ἀπὸ τῆς γραμματικῆς, γραμματικός. κοινωνοῦσι γὰρ τῷ ὀνόματι διαφέρουσι δὲ κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ ὀνόματος. ἤγουν τὴν τελευταίαν συλλαβήν. καὶ πάλιν τῷ ὅρῳ κοινωνοῦσί τε καὶ διαφέρουσιν. ὅτι ἡ μὲν γραμματικὴ γνῶσίς ἐστιν. ὁ δὲ γραμματικός, οὐσία. ἐν ᾗ ἡ γνῶσις. παρώνυμα δέ εἰσιν ὅσα ἀπό τινος διαφέροντα τῇ πτώσει, ἤγουν τῇ κλίσει τοῦ ὀνόματος τὴν προσηγορίαν ἔχει. δεῖ δὲ γινώσκειν ὡς γραμματική, καὶ ἡ μουσική, οὐκ εἰσὶ παρώνυμα. ἀλλ᾽ ὁ μουσικός, καὶ ὁ γραμματικός, καὶ ὁ δίκαιος. ὁ γὰρ γραμματικός, ἐκ τῆς γραμματικῆς παρωνομάσθη. καὶ ὁ μουσικός, ἐκ τῆς μουσικῆς. καὶ ὁ δίκαιος, ἐκ τῆς δικαιοσύνης. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι τὰ μὲν παρώνυμα περιέχουσι τά, ἀφ᾽ ὧν παρωνομάσθησαν, ὡς ὁ γραμματικός, τὴν γραμματικήν. καὶ ὁ δίκαιος, τὴν δικαιοσύνην. τὰ δὲ ἀφ᾽ ἑνός, οὐδαμῶς. οὐ γὰρ περιέχει τὸ ἰατρικὸν ὀργαλεῖον τὴν ἰατρικήν.

ΠΕΡῚ ΤΩ͂Ν ΔΈΚΑ ΓΕ-ΝΙΚΩΤΆΤΩΝ ΓΕΝΩ͂Ν. λς΄.

Τῶν λεγομένων τὰ μὲν ἁπλῶς καὶ ἄνευ συμπλοκῆς λέγεται ὡς οὐσία. συμβεβηκός. καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ μετὰ συμπλοκῆς. ὡς ἵππος τρέχει. Σωκράτης φιλοσοφεῖ. τῶν δὲ ἁπλῶς λεγομένων, καὶ ἄνευ συμπλοκῆς, τὸ μὲν οὐσίαν σημαίνει οἷον ἄνθρωπος, ἵππος, τὸ δὲ ποσόν. οἷον δύο, τρία, δίπηχυ, τρίπηχυ. τὸ δὲ πρός τι. ὡς πατήρ, υἱός, τὸ δὲ ποιόν. ὡς λευκόν, μέλαν. τὸ δὲ ποῦ, ὡς ἐν ναῷ. ἐν ἀγορᾷ. τὸ δὲ πότε. ὡς πέρυσι, σήμερον. τὸ δὲ κεῖσθαι. ὡς τό, ἑστάναι, καθῆσθαι. τὸ δὲ ἔχειν. ὡς τὸ ἐνδεδύσθαι ὑποδεδέσθαι. τὸ δὲ ποιεῖν.

ὡς

scalam. Vel non habent unum subiectum, & dicuntur altera: ut substantia, & accidens. Hæc enim & alterum nomen habẽt, & alteram descriptionem, & neq; habent unum subiectum. Horum autem utrorumq;, & heteronymorum & alterorum, descriptio hæc, quorum nomen & definitio altera.

DE DENOMINATIuis. Cap. XXXV.

Svnt autem quædam media æquiuocorum, & cõmunicantia & differentia & nomine, & definitione, quę dicuntur denominatiua ut à grammatica grammaticus. Cõmunicant enim quidem nomine, differunt autem secũdùm finem nominis, id est, finalem syllabam. Et rursus definitione & communicant & differunt, quoníam grammatica quidem cognitio est, grammaticus autem substãtia in qua cognitio. Denominatiua autem sunt, quæcunque ab aliquo differentia causa, id est, declinatione nominis, appellationem habent. Oportet autem cognoscere, quòd grammatica & iustitia non sunt denominatiua, sed grammaticus & iustus. Grammaticus enim ex grammatica denominatus est, & iustus à iustitia. Sciendum etiam est, quòd denominatiua quidem continent ea, à quibus denominata sunt, ut grãmaticus grammaticam, iustus iustitiam. quæ autem ab uno, nequaquam. non enim continet medicinale instrumentum medicinam.

DE DECEM GENERALISsimis generibus. Cap. XXXVI.

Eorum quæ dicuntur, alia quidem simpliciter & sine complexione, ut substantia, & accidens, & talia. Alia autem cum cõplexione: ut equus currit, Socrates philosophatur. Eorum autem quæ simpliciter dicuntur & sine complexione, hoc quidem substantiam significat, ut homo, equus: hoc autem quantum, ut duo, tria, bicubitum, tricubitum: hoc autem ut aliquid, ut pater, filius: hoc autem quale, ut album, nigrum: hoc autem ubi, ut in templo, in foro: hoc autem quando, ut anno præterito, heri, hodie: hoc autem situm esse, ut stare, sedere: hoc autem habere, ut indui, calceatum esse: hoc autem facere,

ut

ὡς τὸ καίειν, τέμνειν. τὸ δὲ πάσχειν ὡς τὸ, καίεσθαι, τέμνεσθαι. αὗται αἱ δέκα λέγονται κατηγορίαι. ὡς ἐκ τοῦ λέγεσθαι κατά τινων. τὸ γὰρ ἀγορεύειν, λέγειν ἐστί. χρὴ γινώσκειν ὅτι ἕκαστον τούτων τῶν δέκα, γενικώτατον γένος ἐστί. τούτων οὖν τῶν δέκα κατηγοριῶν, τῶν καὶ γενικωτάτων γενῶν, ἡ μὲν μία οὐσία ἐστίν. αἱ δὲ ἐννέα, συμβεβηκότα. εἰσὶ δὲ αὗται. οὐσία, ποσόν, πρός τι, ποιόν, ποτέ, ποῦ, κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν.

ΠΕΡΙ ὉΜΟΓΕΝΩ͂Ν, ΚΑΙ ὁμοειδῶν, ἑτερογενῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν, καὶ ἀριθμῷ διαφερόντων. λζʹ.

Ὁμογενῆ εἰσίν, ὅσα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τάττεται. ἑτερογενῆ δὲ εἰσίν, ὅσα ὑπ᾽ ἄλλην καὶ ἄλλην κατηγορίαν εἰσί. ταῦτα ἕτερα γὰρ γένει εἰσίν. ὁμοειδῆ δὲ εἰσίν, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος τάττεται. καὶ κοινωνοῦσι γὰρ λόγῳ τῆς οὐσίας. ὡς Πέτρος, καὶ Παῦλος. ἑτεροειδῆ εἰσί, τὰ τῷ εἴδει διαφέροντα ἀλλήλων. ἤγουν ὅσα τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας διαφέρουσιν. ὡς ἄνθρωπος, ἵππος, ἀριθμῷ δὲ διαφέρουσιν, ὅσα τῇ συμπλοκῇ τῶν συμβεβηκότων τὴν ἰδιότητα τῆς οἰκείας ὑποστάσεως ἀφορίσατο, καὶ τὴν καθ᾽ αὐτὸ ἐσχήκασιν ὕπαρξιν. ἤγουν τὰ ἄτομα, ὡς Πέτρος, Παῦλος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων. τῶν πάντη ἑτερογενῶν, ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ αἱ διαφοραί. οἷον ζώου, καὶ ἐπιστήμης. τὸ μὲν γὰρ ζῶον, ὑπὸ τὴν οὐσίαν τελεῖ. ἡ δὲ ἐπιστήμη, ὑπὸ τὸ ποιόν. τοῦ μὲν οὖν ζώου διαφοραὶ συστατικαὶ μέν, τὸ ἔμψυχον τὸ αἰσθητικόν. διαιρετικαὶ δέ, τὸ λογικόν τὸ ἄλογον. τὸ πτηνόν, τὸ χερσαῖον, τὸ ἔνυδρον. τῆς δὲ ἐπιστήμης, συστατικαὶ μέν, τὸ τοῖς ἐμψύχοις καὶ λογικοῖς ἐνυπάρχειν. ἔτι δὲ καὶ τὸ δυσμετάβλητον. διαιρετικαὶ δέ, γραμματική, φιλοσοφία. ἧς γὰρ κατηγορίας ὑπάρχει τὸ γένος, ἐκείνης καὶ τὸ εἶδος καὶ αὐτοῦ εἰδοποιοὺς διαφοραί. τῶν δὲ ὑπάλληλα γενῶν τε καὶ εἰδῶν τε, οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς εἶναι διαφοράς. εἰ καὶ μὴ πάσας. οἷον τὸ ζῶον οὐ δύναται ποιεῖν ἄζωον, διαφορὰς δὲ ἐνταῦθά φημι, τὰς συνιστώσας αὐτά. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι αἱ ἐννέα κατηγορίαι αἱ ἐκτὸς τῆς οὐσίας, ἔχουσιν ἑκάστη εἰ καὶ συμβεβηκότα εἰσί, συστατικὰς καὶ διαιρετικὰς διαφοράς. καὶ ἑκά-

ut urere, secare: hoc autem pati, ut uri, secari. Hæc autem dicuntur categoriæ, id est, prædicamenta: dicuntur enim sique prædicantur de alijs. Oportet cognoscere, quoniam unumquodque horum decem, generalissimũ genus est. Harum igitur decem categoriarum & generalissimorum generum, una quidem substantia est: nouem autem, accidentia. Sunt autem hæc: Substantia, Quantum, Ad aliquid, Quale, Ubi, Quando, Situm esse, Habere, Facere, Pati. + novem

DE HOMOGENEIS, ET HOmoideis, & heterogeneis, & heteroideis, & numero differentibus. Caput XXXVII.

Homogenea sunt, quæcunque sub eandem prædicationem, id est, prædicamentum, ordinantur. Heterogenea autem sunt, quæcunque sub aliam & aliam prædicationem sunt: hæc enim diuersa genere sunt. Homoidea sunt, quæcunque sub eandem speciem ordinantur, & communicant ratione substantiæ, ut Petrus & Paulus. Heteroidea sunt, quæ specie differunt inter se: id est, quæcunque ratione substantiæ differunt, ut homo & equus. Numero autem differunt, quæcunque complexione accidentium proprietatem propriæ hypostaseos separatam habet, & eam quæ secundum ipsum habuerunt existentiam, id est, indiuidua, ut Petrus, Paulus, & unusquisque hominum. Omnino & heterogeneorum diuersa genera & differentiæ sunt, ut animalis & scientiæ: animal enim est substantia, scientia autem qualitas est. Animalis igitur differentiæ, constitutiuæ quidem, animatum & sensibile: diuisiuæ autem, rationale & irrationale, uolatile, aquatile, & terrestre. Scientiæ autem, constitutiuæ quidem, animatis rationalibus inesse, adhuc autem & difficile mobile: diuisiuæ autem, grammatica, philosophia. Cuius enim prædicamenti est genus, & illius & species, & speciei differentiæ. Subalternorum autem & generum, & specierum nihil prohibet easdem esse differentias, & si non omnes. Differentias autem hîc aio constituentes ipsa. Oportet autem cognoscere, quòd nouem categoriæ extra substantiam, habent unaquæque (etsi accidentia sunt) constitutiuas & diuisiuas differentias: &

ἑκάστη αὐτῶν, γενικώτατον γένος ἐστί. καὶ ἔχει καὶ εἴδη καὶ γένη ὑπάλληλα, καὶ εἰδικώτατα εἴδη. πάντως γὰρ ὅτι ἔνθα γένος, εἶδος καὶ διαφοραὶ διαιρετικαί εἰσιν. αὗται γάρ εἰσιν αἱ διαιροῦσαι τὰ γένη εἰς εἴδη. καὶ ἔνθα εἴδη εἰσί, καὶ συστατικαὶ διαφοραί. αὗται γάρ εἰσιν, αἱ συνιστῶσαι τὰ εἴδη. τὸ ἕν, τριχῶς λαμβάνεται, ἢ γένει. οἷον φαμὲν, ἄνθρωπον, καὶ ἵππον ἐν τῷ γένει καὶ ταυτόν. ὑφ᾽ ἓν γὰρ γένος εἰσὶν ὑπὸ τὸ ζῶον, ἢ εἴδει. ὡς Σωκράτην φαμὲν καὶ Πλάτωνα, ὑφ᾽ ἓν εἶδος ὄντας ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἓν εἶναι τῷ εἴδει. καὶ ταυτόν, ἢ ἀριθμῷ. ὡς Σωκράτην φαμὲν ἕνα εἶναι καθ᾽ αὑτόν, τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κεχωρισμένον.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΤΙΝΙ. λη.

Τὸ ἔν τινι ἐνδεκαχῶς. ὡς γένος ἐν εἴδει· ὡς τὸ ζῶον ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ ἀνθρώπου. ὡς εἶδος ἐν γένει. ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ διαιρέσει τοῦ ζώου, ἐν τόπῳ, ὡς ἱερεὺς ἐν τῷ ναῷ. ἐν χρόνῳ, ὡς Νῶε ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κατακλυσμοῦ. ἐν ἀγγείῳ, ὡς οἶνος ἐν κρατῆρι. ὡς ὅλον ἐν μέρεσιν. ὡς Σωκράτης ἐν τοῖς οἰκείοις μέλεσι. κεφαλῇ τε, καὶ χερσί, καὶ ποσί, τοῦτο δέ, οὐκ ἔστιν ἔν τινι. ἀλλ᾽ ἔν τισιν. ὡς μέρος ἐν ὅλῳ. ὡς κεφαλή, χεὶρ ἐν Σωκράτει. ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ. ὡς τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος, ἐν τῷ χαλκῷ. ὡς ἐν τῷ ποιητικῷ αἰτίῳ· ὡς τὰ πάντα ἐν τῷ θεῷ. ὡς ἐν τῷ τελικῷ αἰτίῳ. ὡς ἡ κλίνη ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀναπαύσει. διὰ τὴν ἀνάπαυσιν γὰρ τῶν ἀνθρώπων γίνεται κλίνη. ὡς ἐν ὑποκειμένῳ ὡς λευκὸν ἐν σώματι. ἰστέον ὅτι μέρη ὅλου λέγονται. ὅλον δὲ μερῶν, οὐδαμῶς. ἀλλ᾽ ὅλον ἐν μέρεσι.

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΑΣ. λθ.

Οὐσία ἐστί, πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν. ἢ πάλιν οὐσία ἐστὶν πᾶν ὅπερ αὐθυπόστατόν ἐστι. καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι. ἤγουν τὸ μὴ δι᾽ ἄλλο ὄν. μὴ δὲ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὕπαρξιν. μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν. ἀλλ᾽ ἐν ἑαυτῷ ὄν. ἐν ᾧ καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἔχει τὴν ὕπαρξιν. τὸ γὰρ χρῶμα, διὰ τὸ σῶμα γέγονεν, ἵνα χρωματίζῃ αὐτό, καὶ οὐ τὸ σῶμα, διὰ τὸ χρῶμα. καὶ τὸ χρῶμα ἐν τῷ σώματι ὑπάρχει. καὶ οὐ τὸ σῶμα ἐν τῷ χρώ-

unaquæque ipsarum generalissimum genus est, & habet, & genera, & species subalterna, & specialissimas species. Omnino enim ubicunque genus est, & differentiæ diuisiuæ sunt: hæ enim sunt quæ diuidunt genera in species: & ubi species sunt, & constitutiuæ differentiæ sunt: hæ enim sunt quæ constituunt species. Vnum tripliciter accipitur: Vel genere, sicut homo & equus, unum & idem genere sunt, quod est animal. Vel specie, ut Socratem aimus & Platonem sub una specie existentes, sub homine, unum esse specie & idem. Vel numero, ut Socratem aimus esse unum secūdum seipsum à reliquis hominibus separatum.

DE IN ALIQVO. Caput XXXVIII.

IN aliquo, undecim modis dicitur. Vt genus in specie, uelut animal in definitione hominis. Vt species in genere, uelut homo in definitione animalis. In loco, ut sacerdos in templo. In tēpore, ut Noë in tempore diluuij. In uase, ut uinum in cratere. Vt totum in partibus, uelut Socrates in proprijs membris, capite, & manibus, & pedibus. Hoc autem non est in aliquo, sed in aliquibus. Vt pars in toto, uelut caput, ut manus & pedes in Socrate. Vt species in materia, uelut species statuæ in ære. Vt ī factiua causa uelut omnia in Deo: ut in finali causa, uelut lectus in hominum requie: propter requiem enim hominum fit lectus. Vt in subiecto, uelut album in corpore. Sciēdum quòd partes totius dicuntur, totum autem partium nequaquam, sed totum partib.

DE SVBSTANTIA. Cap. XXXIX.

SVbstantia est res per se existens, non indigens altero ad consistentiam. Et rursus: Substantia est omne quodcunque per se existens est, & non in altero habet esse: id est, quod nō propter aliud est, neque in altero habet existentiam, neque indiget altero ad consistentiam, sed in seipso est, in quo & accidens habet existentiam. Color enim propter corpus factus est, ut coloret ipsum, & non corpus propter colorem: & color in corpore existit, & non corpus in co-

ἐν τῷ χρώματι. ὅθεν καὶ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος λέγεται. καὶ οὐ τὸ σῶμα τοῦ χρώματος. πολλάκις τοιγαροῦν ἀλλασσομένου τοῦ χρώματος καὶ μεταβαλλομένου, ἡ οὐσία οὐ μεταβάλλεται, ἤγουν τὸ σῶμα. ἀλλὰ μένει τὸ αὐτό. λέγεται δὲ οὐσία, παρὰ τὸ εἶναι.

ΠΕΡΙ' ΦΥΣΕΩΣ. μ'.

Φύσις ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ἑκάστου τῶν ὄντων κινήσεώς τε καὶ ἠρεμίας. οἷον ἡ γῆ κινεῖται μὲν κατὰ τὸ βλαστάνειν. ἠρεμεῖ δὲ κατὰ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν. οὐ γὰρ κινεῖται ἐκ τόπου εἰς τόπον. ἡ οὖν ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τῆς κινήσεώς τε καὶ τῆς ἠρεμίας αὐτῆς καθ' ἣν πέφυκεν οὕτω κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν οὐσιωδῶς, ἤγουν φυσικῶς, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός, φύσις λέγεται. παρὰ τὸ τοιῶς δὲ πεφυκέναι τε καὶ ὑπάρχειν. αὕτη δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰ μὴ οὐσία. ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας ἔχει τὴν τοιαύτην δύναμιν. ἤγουν τὴν κίνησιν καὶ ἠρεμίαν. καὶ ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς κινήσεως αὐτῆς. καὶ ἠρεμίας. λέγεται δὲ φύσις, παρὰ τὸ πεφυκέναι.

ΠΕΡΙ' ΜΟΡΦΗ͂Σ. μα'.

Μορφή ἐστιν, ἡ ὑπὸ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν οἱονεὶ μορφωθεῖσα καὶ εἰδοποιηθεῖσα οὐσία. ἥτις σημαίνει τὸ εἰδικώτατον εἶδος. οἷον ἡ οὐσία μορφωθεῖσα καὶ εἰδοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἐμψύχου καὶ αἰσθητικοῦ. καὶ ἀποτελέσασα τὸ ζῶον. πάλιν τε προσλαβοῦσα τὸ λογικὸν καὶ τὸ θνητόν, ἀποτελεῖ τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος. ὅπερ εἰδικώτατον εἶδος, μορφὴ λέγεται. οἷον, οὐσία μεμορφωμένη. οἱ οὖν ἅγιοι πατέρες ἐπὶ τοῦ εἰδικωτάτου εἴδους τάσσουσι τὸ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως καὶ μορφῆς ὄνομα. καὶ ταυτὸν λέγουσιν οὐσίαν, καὶ φύσιν, καὶ μορφὴν τὸ εἰδικώτατον εἶδος, καὶ ὁμοούσια, καὶ ὁμοφυῆ, καὶ ὁμοειδῆ, καὶ ὁμογενῆ, καὶ σύμμορφα λέγουσι τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἰδικώτατον εἶδος ἄτομα. ἑτερούσια δὲ καὶ ἑτεροφυῆ, καὶ ἑτεροειδῆ, καὶ ἑτερογενῆ, καὶ ἑτερόμορφα τὰ εἰδικώτατα εἴδη λέγουσιν. οὐ δυνατὸν γὰρ εἶδος ἄλλῳ εἴδει, ἢ φύσιν ἄλλῃ φύσει, ἢ οὐσίαν ἄλλῃ οὐσίᾳ μὴ εἶναι ἑτερούσιον, καὶ ἑτεροφυῆ, καὶ ἑτερόμορφον.

in colore. Vnde & color corporis dicitur, & non corpus coloris. Multoties igitur alterato colore & transmutato, substantia non transmutatur, id est, corpus, sed manet idem. Dicitur autem ἡ οὐσία, id est, substantia, ab εἶναι, id est esse.

DE NATVRA. Cap. XL.

NAtura est principiũ uniuscuiusque entium & motus & quietis. Verbi gratia: Terra mouetur quidem secundùm germinare, quiescit autem secundùm eam quæ ex loco in locum, transmutationem: non enim mouetur à loco in locum, id est, principium & causa & motus, & quietis ipsius, secundùm quòd nata est sic moueri, & quiescere substantialiter, & non secundùm accidens. Sciendum, quòd principiũ eius quæ uniuscuiusque motionis, & quietis, modus cõditionis uniuscuiusque est, secũdùm quem unumquodq; entium Deus condidit, natura dicitur, à taliter natum esse & existere. Hæc autem nihil aliud est, nisi substantia. Ex substantia enim habet talem potentiã, id est, motum & quietem: & substãtia est causa motus ipsius, & quietis. Dicitur autem natura à natum esse.

DE FORMA. Cap. XLI.

FOrma est à substantialibus differentijs uelut formata & specificata substantia, quæ significat specialissimam speciem. Verbi gratia: substantia formata & specificata à corpore animato & sensibili, & perficiens animal, rursusq; assumens rationale & mortale, perficit hominis speciẽ: quæ specialissima species, forma dicitur, uelut substantia formata. Sancti igitur patres in specialissima specie ordinant substantiæ & naturæ, & formæ nomen: & ijdem dicunt substãtiam, & naturam, & formam, & specialissimã speciem, homousia, id est, consubstantialia, seu unius substantiæ, homophyea, in est, cõnaturalia, seu unius naturæ: & homogenea, & symmorpha, id est, conformia, seu unius formæ: & homoidea dicũt, q̃ sub eadem specialissima specie indiuidua. Heterousia aũt, id est, alterius substantiæ, & heterophyea, & heteroidea, & heterogenea, & heteromorpha specialissimas species dicunt. Impossibile enim, speciẽ alij speciei, uel naturam alij naturæ, uel substantiam alij substantiæ, non esse heterousion, & heterophyea, & hetero-

μορφον. χρὴ γινώσκειν ὡς ἀδύνατόν ἐστιν ἐκ δύο οὐσιῶν, ἤγουν φύσεων, μίαν φύσιν σύνθετον γενέσθαι. ἀδύνατον γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἅμα τὰς ἀντιδιῃρημένας συστατικῶς ὑπάρξαι διαφοράς. ὑπόστασιν δὲ μίαν σύνθετον ἐκ διαφόρων φύσεων δυνατὸν γενέσθαι. ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστι συντεθειμένος καὶ σώματος. εἰ γὰρ καὶ λέγεται μία φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ μιᾶς φύσεως ὁ ἄνθρωπος λέγεται ὁ καθέκαστα. μία μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀνθρώπων σύνθετος λέγεται, διότι ὑφ' ἓν εἶδος πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων τελοῦσι σύνθετοι ὑποστάσεις. μιᾶς δὲ φύσεως ὁ καθέκαστα ἄνθρωπος οὐ λέγεται. διότι ἑκάστη τῶν ἀνθρώπων ὑπόστασις, ἐκ δύο συνέστηκε φύσεων. ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ ἀσυγχύτους ταύτας ἐν ἑαυτῇ φυλάττει. καὶ μάρτυς ἡ ἐκ τοῦ θανάτου γινομένη διαίρεσις.

ΠΕΡΙ` ὙΠΟΣΤΑ΄ΣΕΩΣ. μβʹ.

Τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα, δύο σημαίνει. ποτὲ μὲν τὴν ἁπλῶς ὕπαρξιν καθ' ὃ σημαινόμενον ταὐτόν ἐστιν οὐσία καὶ ὑπόστασις. ὅθεν τινὲς τῶν ἁγίων πατέρων εἶπον αὐτὰς φύσεις. ἤγουν τὰς ὑποστάσεις. ποτὲ δὲ τὴν καθ' αὑτὸ καὶ ἰδιοσύστατον ὕπαρξιν. καθ' ὃ σημαινόμενον τὸ ἄτομον, δηλοῖ τὸ ἀριθμῷ διαφέρον. ἤγουν τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον τὸν τινὰ ἵππον. χρὴ γὰρ γινώσκειν ὡς οὔτε οὐσία ἀνείδεος ὑφέστηκε καθ' ἑαυτήν. οὐδὲ διαφορὰ οὐσιώδης οὔτε εἶδος, οὔτε συμβεβηκός. ἀλλὰ μόναι αἱ ὑποστάσεις ἤτοι τὰ ἄτομα. καὶ ἐν αὐτοῖς αἵ τε οὐσίαι, καὶ αἱ οὐσιώδεις διαφοραί. τά τε εἴδη, καὶ τὰ συμβεβηκότα θεωροῦνται. καὶ ἡ μὲν ἁπλῆ οὐσία ἐν πάσαις ταῖς ὑποστάσεσιν ὡσαύτως θεωρεῖται. ἔν τε ταῖς ἀψύχοις καὶ ἐμψύχοις. λογικαῖς τε καὶ ἀλόγοις, θνηταῖς τε ἀθανάτοις. αἱ δὲ οὐσιώδεις διαφοραί, ἄλλαι ἐν ταῖς ἀψύχοις. καὶ ἐν ταῖς ἐμψύχοις ἕτεραι ἐν ταῖς λογικαῖς ἄλλαι. καὶ ἐν ταῖς ἀλόγοις, ἕτεραι. ὁμοίως ἐν ταῖς θνηταῖς ἄλλαι. καὶ ἐν ταῖς ἀθανάτοις ἕτεραι. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐν ταῖς ἑκάστου εἰδικωτάτου εἴδους ὑποστάσεσιν, αἱ αὐταί. συνάπτουσαι μὲν αὐτὰς ἀλλήλαις κατὰ τὸν λόγον τῆς οὐσίας. χωρίζουσαι δὲ αὐτὰς ἐκ τῶν ἑτεροειδῶν ὑποστάσεων. ὁμοίως καὶ τὰ συμβεβηκότα ἐν αὐταῖς ἤτοι ταῖς ὑποστάσεσι θεωροῦνται. χω-

morphon. Sciendum autem, quòd impoſſibile eſt ex duabus ſubſtantijs, id eſt, naturis, unam naturam compoſitam fieri. Impoſſibile enim, in eodem ſimul contra diuiſas conſtitutiuè exiſtere differentias: hypoſtaſim autem unam compoſitam ex diuerſis naturis poſſibile fieri, ut homo ex anima eſt cõpoſitus & corpore. Etſi enim dicitur una natura hominum, ſed non unius naturæ homo dicitur qui ſingulus. una quidem enim natura hominum cõpoſita dicitur, quia ſub unam ſpeciem omnes hominum finiunt compoſitæ hypoſtaſes, unius autem naturæ ſingulus homo non dicitur: quia unaquæq; hominum hypoſtaſis ex duabus conſtituta eſt naturis, ex anima dico & corpore: & inconfuſas has in ſeipſa conſeruat, quod teſtatur diuiſio quæ in morte fit.

DE HYPOSTASI. Cap. XLII.

Hypoſtaſeos nomen duo ſignificat. Quandoque ſimpliciter exiſtentiam, ſecũdùm quod ſignificatum idem eſt ſubſtantia & hypoſtaſis. Vnde & quidam ſanctorum patrum dicebant naturas hypoſtaſes. Quandoque autem ea quæ ſecundùm ipſam & propriè conſiſtentem & exiſtentiam, ſecũdùm quod ſignificatum, indiuiduum oſtendit numero differens, id eſt, Petrum, Pauhum, hunc aliquem equum. Oportet enim cognoſcere, quòd neq; ſubſtantia non ſpecificata ſubſiſtit ſecundùm ſeipſam neq; differentia ſubſtantialis, neque ſpecies, neq; accidens ſed ſolæ hypoſtaſes, id eſt, indiuidua, & in ipſis & ſubſtantiæ, & ſubſtantiales differentiæ & ſpecies, & accidentia conſiderantur. Et ſimplex quidem ſubſtantia in omnibus hypoſtaſibus ſimpliciter conſideratur, & in inanimatis & animatis, rationalibusq; & irrationalibus, mortalibus & immortalibus. Subſtantiales autem differentiæ aliæ in inanimatis, & in animatis aliæ: in rationalibus aliæ & in irrationalibus aliæ: ſimpliciter in mortalibus aliæ, & in immortalibus aliæ, & ſimpliciter dicere in uniuſcuiuſque ſpecialiſſimę ſpeciei hypoſtaſibus eędem, copulantes quidem ipſas ad inuicem ratione ſubſtantiæ, ſeparantes autem ipſas ex heteroideis hypoſtaſibus. Similiter & accidentia in ipſis, id eſt, hypoſtaſibus conſpiciuntur, ſeparan-

ρίζοντα ἑκάστην ὑπόστασιν ἐκ τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων. διό καὶ τὸ ἄτομον κυρίως τὸ τῆς ὑποστάσεως ἐκληρώσατο ὄνομα. ἐν αὐτῇ γὰρ ἡ οὐσία ἐνεργείᾳ ὑφίσταται προσλαβοῦσα τὰ συμβεβηκότα.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΟΥ. μγ'.

Πρόσωπόν ἐστιν ὅπερ διὰ τῶν οἰκείων ἐνεργημάτων τε καὶ ἰδιωμάτων ἀρίδηλον καὶ περιωρισμένην τῶν ὁμοφυῶν αὐτοῦ παρέχεται ἡμῖν τὴν ἐμφάνεισιν. οἷον ὁ Γαβριὴλ τῇ ἁγίᾳ θεοτόκῳ διαλεγόμενος. εἷς τῶν ἀγγέλων ὑπάρχων μόνος ἐκεῖσε παρὼν διελέγετο κεχωρισμένος τῶν ὁμοουσίων ἀγγέλων, διὰ τῆς ἐν τῷ τόπῳ παρουσίας καὶ διαλέξεως. καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τῶν ἀναβαθμῶν δημηγορῶν, εἷς τῶν ἀνθρώπων ὢν διὰ τῶν ἰδιωμάτων καὶ ἐνεργημάτων αὐτοῦ, τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων διεστέλλετο. χρὴ δὲ γινώσκειν ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες ὑπόστασιν, καὶ πρόσωπον, καὶ ἄτομον, τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν. τὸ καθ' ἑαυτὸ ἰδιοσυστάτως ἐξ οὐσίας, καὶ συμβεβηκότων ὑφιστάμενον. καὶ ἀριθμῷ διαφέρον, καὶ τόνδε τινὰ δηλοῦν. οἷον Πέτρον, Παῦλον, τόνδε τὸν ἵππον. εἴρηται δὲ ὑπόστασις, παρὰ τὸ ὑφεστάναι.

ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΟΣΤΑΤΟΥ. μδ'.

Καὶ τὸ ἐνυπόστατον δὲ, ποτὲ μὲν τὴν ἁπλῶς ὕπαρξιν σημαίνει. καθ' ὃ σημαινόμενον οὐ μόνον τὴν ἁπλῶς οὐσίαν ἐνυπόστατον λέγομεν, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκός. ὅπερ κυρίως οὐκ ἐνυπόστατόν ἐστιν. ἀλλ' ἑτεροϋπόστατον. ποτὲ δὲ καὶ τὴν καθ' αὑτὸ ὑπόστασιν, ἤγουν τὸ ἄτομον δηλοῖ. ὅπερ κυρίως οὐκ ἐνυπόστατον. ἀλλ' ὑπόστασις ἐστί τε λέγεται. κυρίως δὲ ἐνυπόστατόν ἐστιν, ἢ τὸ καθ' ἑαυτὸ μὲν μὴ ὑφιστάμενον. ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρούμενον. ὥσπερ τὸ εἶδος ἤγουν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει οὐ θεωρεῖται. ἀλλ' ἐν Πέτρῳ, καὶ Παύλῳ, καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεσιν. ἢ τὸ σὺν ἄλλῳ διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ὅλου τινὸς γένεσιν συντιθέμενον. καὶ μίαν. ἀποτελοῦν ὑπόστασιν σύνθετον. οἷον ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστι καὶ σώματος συντεθειμένος. καὶ οὔτε ἡ ψυχὴ μόνη λέγεται ὑπόστασις, οὔτε τὸ σῶμα, ἀλλ'

parantia unamquamq; hypostasim ex homoideis hypostasibus. Propter q; & indiuiduum principaliter hypostaseos sortitum est nomen. In ipsa enim substantia actu subsistit assumens accidentia.

DE PERSONA. Caput XLIII.

PErsona est, quę proprias operationes & proprietates manifestam & circumterminatam ab his quæ unius naturæ cum ipsa tribuit nobis expressionem. Verbi gratia: Gabriel cum sancta Dei genitrice disputans, unus angelorum existens, solus illic præsens, disputauit, separatus à constantialibus angelis per eā quæ in loco præsentiam & disputationem, & Paulus in gradibus ad plebem concionans, unus hominum existens, per proprietates & operationes ipsius, à reliquis hominib. diuisus est. Oportet autem cognoscere, quòd sancti patres hypostasim & indiuiduum & personam idem uocauerunt, quod secundùm seipsum propriè consistenter ex substantia & accidentibus consistit, & numero differens, & hunc aliquem demonstrans, ut Petrū, Paulum, & hunc aliquem equum. Dicitur autem hypostasis ab ὑφεστάναι, id est, subsistere.

DE ENYPOSTATO. Cap. XLIIII.

SEd & enypostaton quandoq; quidem simpliciter existentiam significat: secundùm quod significatum nō solum simpliciter substantiam enypostaton dicimus, sed & accidens. quod principaliter non enypostaton est, sed heteroypostaton. Quandoq; aūt & secundū seipsum hypostasin, id est, indiuiduū ostendit. quod principaliter nō enypostaton, sed hypostasis & est, & dicitur. Principaliter autē enypostaton est, quod secundū seipsum quidē non subsistit, sed in hypostasibus cōsideratur. quemadmodum species, id est, natura hominum in propria hypostasi non consideratur, sed in Petro & Paulo, & reliquis hominum hypostasibus. Vel quod cum alio differente secundùm substantiam, in totius alicuius generationē componitur, & unam perficit hypostasim compositam: ut, homo ex anima & corpore compositus. Neque enim anima sola dicitur hypostasis, neque corpus, sed

enyposta-

ἐνυπόστατα. τὸ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων ἀποτελούμενον, ὑπόστασις ἀμφοτέρων. ὑπόστασις γὰρ κυρίως τὸ καθ᾽ ἑαυτὸν ἰδιοσυστάτως ὑφιστάμενον ἔστι τε καὶ λέγεται. λέγεται πάλιν ἐνυπόστατον, ἡ ὑφ᾽ ἑτέρας ὑποστάσεως προσληφθεῖσα φύσις. καὶ ἐν αὐτῇ ἐσχηκυῖα τὴν ὕπαρξιν. ὅθεν καὶ ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου μὴ ὑποστᾶσα καθ᾽ ἑαυτὴν μηδὲ πρὸς καιροῦ ῥοπὴν, οὐχ ὑπόστασις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνυπόστατόν ἐστιν. ἐν γὰρ τῇ ὑποστάσει τοῦ θεοῦ λόγου ὑπέστη προσληφθεῖσα ὑπ᾽ αὐτῆς. καὶ ταύτην καὶ ἔσχε, καὶ ἔχει ὑπόστασιν.

ΠΕΡΙ ἈΝΥΠΟΣΤΑΤΟΥ. με΄.

ΚΑΙ τὸ μὲν ἀνυπόστατον δὲ, διττῶς λέγεται. ποτὲ μὲν γὰρ, τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς ὂν σημαίνει. ἤγουν τὸ ἀνύπαρκτον. ποτὲ δὲ, τὸ μὴ ἐν ἑαυτῷ ἔχον τὸ εἶναι. ἀλλ᾽ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὕπαρξιν. ἤγουν τὸ συμβεβηκός.

ΔΙΑΊΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ὌΝΤΟΣ, καὶ τῆς οὐσίας. μϛ΄.

ΤΟ ὂν διαιρεῖται εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκὸς οὐχ ὡς γένος εἰς εἴδη. ἀλλ᾽ ὡς ὁμώνυμος φωνή. ἢ ὡς τὰ ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν. ἡ οὐσία, εἰς σῶμα. καὶ ἀσώματον. τὸ σῶμα, εἰς ἔμψυχον, καὶ ἄψυχον. τὸ ἔμψυχον, εἰς αἰσθητικὸν ζῶον, καὶ ἀναίσθητον. τὸ ζῶον, εἰς λογικὸν, καὶ ἄλογον. τὸ λογικὸν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. τὸ θνητὸν, εἰς ἄνθρωπον. βοῦν. ἵππον, καὶ τὰ τοιαῦτα. ὁ ἄνθρωπος εἰς Πέτρον, Παῦλον, καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. οἵτινές εἰσιν ἄτομα καὶ ὑποστάσεις, καὶ πρόσωπα. ἔστιν οὖν ἡ οὐσία, γένος γενικώτατον. τὸ σῶμα εἶδος τῆς οὐσίας. καὶ γένος τοῦ ἐμψύχου. τὸ ἔμψυχον, εἶδος τοῦ σώματος καὶ γένος τοῦ αἰσθητικοῦ. τὸ αἰσθητικὸν ζῶον, εἶδος τοῦ ἐμψύχου. καὶ γένος τοῦ λογικοῦ. τὸ λογικὸν, εἶδος τοῦ ζώου. καὶ γένος, τοῦ θνητοῦ. τὸ θνητὸν, εἶδος τοῦ λογικοῦ. καὶ γένος τοῦ ἀνθρώπου. ὁ ἄνθρωπος, εἰδικώτατον εἶδος. εἶδος γάρ ἐστι τοῦ θνητοῦ, καὶ εἶδος Πέτρου καὶ Παύλου. ὅπερ ἐστὶ φύσις, καὶ μορφὴ, καὶ οὐσία κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας. τί μὲν οὖν ἐστιν οὐσία, καὶ φύσις, καὶ μορφὴ εἴρηται. καὶ τί ὑπόστασις, καὶ ἄτομον καὶ πρόσωπον. ἐνυπόστατόν τε, καὶ ἀνυπόστατον. καὶ τίς ἡ διαφορὰ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων, καὶ ὡς κυριωτέρα ἐστὶν ἡ οὐσία τῶν συμβε-

enypoſtata. Quod aűt ex utriſq; perficitur, hypoſtaſis utrorumq;, propterea φ ſola anima bruti, neq; corpus ſolum ſubſiſtere poteſt: ſed utraq; ſimul. Hypoſtaſis enim principaliter, quod ſecűdűm ſeipſam proprie conſiſtenter ſubſiſtens & eſt, & dicitur. Dicit̃ rurſus enypoſtaton, ab altera hypoſtaſi aſſumpta natura & in ipſa habens exiſtentiã. Vnde & caro Domini non ſubſiſtens, ſecundũ ſeipſam neq; ad temporis momentum, non hypoſtaſis, ſed magis enypoſtatos eſt. In hypoſtaſi enim Dei uerbi ſubſiſtit, aſſumpta ab ipſa, & hãc habuit & habet hypoſtaſim.

DE ANYPOSTATO. Cap. XLV.

SEd & anypoſtaton dupliciter dicitur. Quandoq; enim quod nequaquam unq; eſt, ſignificat, id eſt, quod non exiſtit. Quandoq; aűt, quod non in ſeipſo habet eſſe, ſed in altero habet exiſtentiam, id eſt, accidens.

DE DIVISIONE ENTIS & ſubſtantiæ. Cap. XLVI.

ENs diuiditur in ſubſtantiam & accidens, nõ ut genus in ſpecies, ſed ut æquiuoca uox in ea quæ ab uno & ad unum. Subſtantia generaliſſimum genus eſt. Hæc diuiditur in corpus & in incorporeum: corporeum, in animatum & in inanimatum: animatum, in ſenſibile animal & inſenſibile, zoophyton, & plantam: ſenſibile, in rationale & irrationale: rationale, in mortale & immortale: mortale, in hominem, bouem, canem, & talia: homo in Petrum, Paulum, & reliquos ſecűdűm partem hominis, qui ſunt indiuidua & hypoſtaſes & perſonæ. Corpus ſpecies ſubſtantiæ, & genus animati: animatű ſpecies corporis, & genus ſenſibilis: ſenſibile animal ſpecies animati, & genus rationis: rationale ſpecies animalis, & genus mortalis: mortale ſpecies rationalis, & genus hominis: homo ſpecialiſſima ſpecies eſt. Species.n.eſt mortalis, & ſpecies Petri & Pauli, quæ eſt natura & forma, & ſubſtantia ſecundũ ſanctos patres. Hæc media generaliſſimi generis, id eſt ſubſtantiæ, & ſpecialiſſimarũ ſpecierũ.i.hominis, bouis, genera & ſpecies ſubalterna. Hęc aũt dicunt ſubſtantiales & naturales differẽtiæ & qualitates, diuiſiuę ſuperiorũ, & cõſtitutiuę inferiorũ, & ſpecificę ſpecialiſſimarũ ſpecierũ, cõſtituentes ipſas, & diuidẽtes naturã naturã. Quid igit̃ ſit ſubſtãtia & natura, & forma, dictum eſt: & quid hypoſtaſis, & indiuiduum, & perſona, enypoſtatonq;: & quæ differentia ſubſtantiæ ad acci-

συμβεβηκότων. ὡς ἐν αὐτῇ ἐχόντων τῶν συμβεβηκότων τὴν ὕπαρξιν. εἴρηται δὲ καὶ περὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς. καὶ τί διαφέρει οὐσία τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν. ὅτι δι᾽ αὐτῶν ἡ οὐσία εἰδοποιουμένη, τοιόνδε εἶδος ἀποτελεῖ. καὶ τοιάδε γίνεται. εἴρηται δὲ καὶ τί φύσις καὶ τί μορφή, καὶ ὑπόστασις, καὶ πρόσωπον, καὶ ἄτομον. πῶς τε οἱ ἔξω περὶ τούτων ἐδόξασαν. καὶ πῶς οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ὄντως φιλοσοφίας μαθηταί, καὶ διδάσκαλοι ὠρθοτόμησαν. φέρε δὲ νῦν τὰ ἴδια, τῆς οὐσίας εἴπωμεν. ἴδιον τῆς οὐσίας, τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. αὕτη γὰρ μᾶλλον ὑπόκειται τοῖς συμβεβηκόσιν εἰς τὸ εἶναι. καὶ οὐχὶ αὕτη ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὴν ὕπαρξιν. τοῦτο δὲ, ἴδιον καὶ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἐστι. τὸ γὰρ ἐν ὑποκειμένῳ, οὔτε παρὸν σώζει, οὔτε ἀπὸν φθείρει. διὸ οὐδὲ ἐν τῷ ὁρισμῷ λαμβάνεται. συμβεβηκὸς γὰρ πάντως ἐστίν. αἱ δὲ οὐσιώδεις διαφοραί, οὐκ εἰσὶ συμβεβηκότα. καὶ παρόντα σώζουσι, καὶ ἀπόντα φθείρουσι. διὸ καὶ ἐν τῷ ὁρισμῷ λαμβάνονται. ἴδιον δὲ καὶ τὸ, συνωνύμως κατηγορεῖσθαι. ἤγουν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ὁρισμοῦ. καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ἐναντίον. τῷ γὰρ λίθῳ ἤγουν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τοῦ λίθου, οὐδὲν ἐστιν ἐναντίον. καὶ τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. τοῦτο δὲ καὶ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἐστιν ἴδιον. οὐδὲ γὰρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον τοῦ ἵππου οὐσία ἢ ζῶον. οὐδὲ ὁ ἵππος μᾶλλον τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τὸ τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὸν ἀνὰ μέρος. καὶ οὐ κατὰ ταυτόν. ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτῆς μεταβολήν. ἐναντίων δὲ λέγω συμβεβηκότων. ἐπὶ οὐσιωδῶν οὐδαμῶς. τὸ γὰρ λογικόν, οὐκ ἐπιδέχεται τὸ ἄλογον. τὸ δὲ σῶμα θερμαίνεται. καὶ μεταβαλλόμενον ψύχεται. καὶ ψυχὴ ποτὲ μὲν δέχεται ἀρετήν ποτὲ δὲ κακίαν.

ΠΕΡΙ ΟΥΣΙΑΣ. μζʹ.

Ταῦτα τὰ μέσα τοῦ γενικωτάτου γένους, καὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, ἤτοι ἀνθρώπου, βοός, γένη εἰσὶ καὶ εἴδη ὑπάλληλα. ταῦτα δὲ λέγονται οὐσιώδεις, καὶ φυσικαὶ διαφοραί, καὶ ποιότητες διαιρετικαὶ τῶν ἐπάνω. καὶ συστατικαὶ τῶν ὑποκάτω, καὶ εἰδοποιοὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν: συνιστῶσαι αὐτὰ καὶ διαιροῦσαι φύσιν ἀπὸ φύσεως.

accidentia, uelut in ipsa habentibus accidentibus existentiam. Dictum est autem & de diuisione ipsius, & quid differt substantia à substantialibus differentijs: quoniam per ipsas substantia specificata, talem speciem perficit, & talis fit. Dictũ est aũt, quid natura & forma; & quid hypostasis, & persona, & indiuiduum: diximus etiã aliorũ de his opiniones & qualiter sancti patres, ueritatis & ueræ philosophiæ discipuli & doctores recte diuiserunt. Age aũt nunc propria substantiæ dicamus. Proprium substantię, non in subiecto esse. Ipsa enim magis subiacet accidenti ad esse, & non ipsa in alio habet existẽtiã. Hoc aũt proprium & substantialium differentiarũ est, quod in subiecto. Neque præsens saluat, neq; absens corrũpit: propter quod neq; in definitione sumitur: accidẽs enim omnino est. substantiales aũt differentiæ non sunt accidentia, & pręsentia saluant, & absentia corrumpunt, propter quod in definitiõne accipiuntur. Propriè aũt & uniuocè prædicari, id est, tribuere & nomẽ, & definitionẽ, & non habere aliquid cõtrarium: lapidi enim, id est, ipsi substantiæ lapidis, nihil est cõtrarium. Et non recipere magis & minus. Hoc aũt & substantialiũ differentiarum est proprium. Neq; enim est homo magis equo substantia uel animal, neq; equus magis homine. Et contrariorum esse susceptiuum diuisim & non secundũ idem, sed secundũ eã, quæ sui ipsius transmutationem. Contrarium aũt dico accidẽtium, quia substantialium nequaquã. Rationale enim non suscipit irrationale. Corpus aũt calescit, & trãsmutatum frigescit: & anima quandoq; recipit uirtutem, quandoq; autem maliciam.

DE SVBSTANTIA.

Cap. XLVII.

Substantia generalissimũ genus est, non habens superius ipsa aliud genus. Homo aũt, equus, bos, canis, & talia, specialissimæ species sunt, nõ habẽtes inferius aliud qd, in q̃ diuidunt̃, sed tantũ secundũ partẽ in indiuidua, q̃ non est diuisio, sed enumeratio. Quę aũt in medio generalissimorũ & specialissimarũ, & genera, & species sunt subalterna: q̃niã superiorũ sunt species, inferiorũ aũt genera. ut corp9 species substãtię, & gen9 animati corporis: & animatũ corp9 species simplicis corporis, & genus aĩalis. Animal aũt species animati corporis, & gen9 rationalis: rationale species aĩalis, & genus hoĩs: homo aũt species rationalis existẽs, nõ dicit̃ gen9 Petri & Pauli, & reliq̃rũ: sed species rursũ. Vnde & specialissima species dicit̃ solũ respectu & superiorũ, & inferiorum.

DE

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΟΜΟΓΕΝΩΝ, ΚΑΙ ὁμοειδῶν, ἑτερογενῶν τε, καὶ ἑτεροειδῶν, καὶ ὁμουποστάτων, καὶ ἀριθμῷ διαφερόντων. μη΄.

Ὁμογενῆ εἰσιν ὅσα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τάσσονται. οἷον, ὅσα εἰσὶν ὑπὸ τὴν οὐσίαν. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐννέα κατηγοριῶν. δεῖ γὰρ γινώσκειν ὡς δέκα εἰσὶν αἱ πᾶσαι κατηγορίαι. ἤτοι τὰ γενικώτατα γένη ὑφ᾽ ἃς ἀναφέρεται πᾶσα φωνὴ ἁπλῶς λεγομένη. εἰσὶ δὲ αὗται α΄. οὐσία. οἷον, λίθος. β΄. ποσόν. οἷον, δύο τρία. γ΄. πρός τι. οἷον, πατὴρ υἱός. δ΄. ποιόν. οἷον, λευκὸν μέλαν. ε΄. ποῦ. οἷον, ἐν Δαμασκῷ. τοῦτο δὲ τόπου ἐστὶ δηλωτικόν. ϛ΄. πότε χθές. αὔριον. τοῦτο γὰρ χρόνου ἐστὶ δηλωτικόν. ζ΄. ἔχειν. οἷον, ἱμάτιον φορεῖν. η΄. κεῖσθαι. οἷον, ἵστασθαι, καθέζεσθαι. θ΄. ποιεῖν. οἷον, καίειν. ι΄. πάσχειν. οἷον, καίεσθαι. ἑτερογενῆ δέ ἐστιν, ὅσα ὑπὸ ἄλλην καὶ ἄλλην κατηγορίαν εἰσί. καὶ ὁμογενῆ μὲν, ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἵππος. ὑπὸ τὴν οὐσίαν γάρ εἰσιν ἀμφότερα. ἑτερογενῆ δὲ, ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐπιστήμη. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἐστίν. ἡ δὲ ἐπιστήμη, ὑπὸ τὴν ποιότητα. ὁμοειδῆ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος τάσσονται. καὶ κοινωνοῦσι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας. οἷον, Πέτρος, Παῦλος. ἀμφότερα γὰρ ὑφ᾽ ἓν εἶδός εἰσι τὸ τοῦ ἀνθρώπου. ἑτεροειδῆ δέ εἰσιν, ὅσα τῷ εἴδει διαφέρουσιν. ἤγουν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας. οἷον ἄνθρωπος, καὶ ἵππος. οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες ὁμογενῆ, καὶ ὁμοειδῆ ταυτὸν λέγουσι τὰ ὁμοούσια. ἤγουν τὰς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεις. ὁμουπόστατά εἰσιν, ὅτε δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει ἑνωθῶσι, καὶ μίαν ἔχωσιν ὑπόστασιν σύνθετον. καὶ ἓν πρόσωπον, ὡς ψυχὴ, καὶ σῶμα. ἑτερουπόστατα δὲ καὶ ἀριθμῷ διαφέροντα ὅσα τῇ συμπλοκῇ τῶν συμβεβηκότων, τὴν ἰδιότητα τῆς οἰκείας ὑποστάσεως ἀφορίσαντο. ἤγουν ὅσα τοῖς συμβεβηκόσι διαφέρουσιν ἀλλήλων. καὶ τὴν ἀνὰ μέρος καὶ καθ᾽ αὑτὸ ἔσχηκεν ὕπαρξιν. οἷον, τὰ ἄτομα, Πέτρος, καὶ Παῦλος. ἄλλος γάρ ἐστιν οὗτος, καὶ ἄλλος ἐκεῖνος.

ΠΕΡΙ ΠΟΣΟΥ, ΚΑΙ ΠΟσότητος. μθ΄.

Ποσότης ἐστὶ, σωρεία μονάδων. τὴν μὲν γὰρ μονάδα, οὔ φασι ποσότητα, ἀλλὰ ἀρχὴν ποσότητος. μονάδος οὖν καὶ μονάδος συνερχομένων, γίνεται δύο. ὥστε οὐ διαίρεσίς ἐστιν ἡ ποσότης. ἀλλὰ σωρεία καὶ συνάφεια μονάδων. τὸ μὲν γὰρ τὰ δύο διελεῖν εἰς ἓν

DE HOMOGENEIS, ET HOmoideis, heterogeneisq; & heteroideis, & homoypostatis, & numero differentibus. Caput XLVIII.

HOmogenea sunt, quæcūq; sub idem prædicamentum ordinant, ut quæcunq; sunt sub substantia, similiter & in aliis nouem prædicamentis. Oportet enim cognoscere, quòd decē sunt omnia prædicamenta, id est, generalissima genera, sub quæ refertur omnis uox simpliciter dicta. Sunt autem hæc: Substantia, ut lapis. Quantum, ut duo, tria. Ad aliquid, ut pater filius. Quale, ut albū, nigrum. Vbi, ut in Tyro, in Damasco: hoc autem loci ostensiuum est. Quando, ut heri, cras: hoc tēpus ostendit. Habere, ut uestimentum induere. Situm esse, ut stare, sedere. Facere, ut urere. Pati, ut uri. Heterogenea autem sunt, quæcunq; sub alio & alio prædicamento sunt. Et homogenea quidem homo & equus: substantia enim sunt utraq;. Heterogenea autē, ut homo & scientia: homo enim sub substantia est, scientia uerò sub qualitate. Homoidea sunt, quæcunq; sub eandē speciem ordinantur, & communicant ratione substantiæ, ut Petrus, & Paulus: uterq; enim sub una specie sunt hominis. Heroidea aūt, quæcunq; specie differunt, id est, ratione substantiæ, ut homo & equus. Patres aūt sancti homogenea & homoidea idem dicunt, scilicet homousia, id est, eas quę sub eadem specie hypostases. Homoyposta ta sunt, cum duæ naturæ in una hypostasi uniuntur, & unam tenent hypostasim compositā, & unā personam, ut anima & corpus. Heteroypostata aūt & numero differentia, quæcūq; complexione accidentium proprietatem propriæ hypostaseos determinant, id est, quęcunq; accidentibus differunt inter se & diuisim, & secundū ipsum habuerunt existentiā, ut indiuidua Petrus & Paulus: alius enim est hic, & alius ille.

DE QVANTO, ET QVANtitate. Cap. XLIX.

QVantitas & congregatio unitatum. Vnitatem enim non aiunt quantitatem, sed principium quantitatis. Vnitate igitur & unitate conuenientibus, fiunt in duo. Quare nō diuisio est quantitas, sed cōgregatio & copulatio unitatum. Duo enim diuidere in unum & unum

καὶ ἓν ἀνὰ μέρος, τοῦτο διαίρεσίς ἐστι. τὸ δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕν, δύο εἰπεῖν, τοῦτο μᾶλλον συναφή ἐστιν. ἰστέον δὲ ὅτι ποσότης μέν ἐστιν, αὐτὸ τὸ μέτρον καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ μετρῶν, καὶ ἀριθμῶν. ποσὰ δὲ τὰ ὑπὸ ἀριθμῷ καὶ ὑπὸ μέτρῳ ὑποκείμενα, ἤγουν τὰ μετρούμενα, καὶ ἀριθμούμενα. τῶν δὲ ποσῶν, τὰ μέν εἰσι διωρισμένα, τὰ δὲ συνεχῆ. συνεχὲς μὲν οὖν ἐστιν, ὅτε ἕν ἐστι τὸ μετρούμενον, ὥσπερ ἓν ξύλον εὑρίσκεται, δίπηχυ, τρίπηχυ, ἢ λίθος, ἤ τι τῶν τοιούτων· καὶ ἓν ὑπάρχον, μετρεῖται καὶ λέγεται συνεχές. διωρισμένα δέ εἰσι, τὰ ἀπ᾽ ἀλλήλων κεχωρισμένα, ὡς ἐπὶ δέκα λίθων, ἢ δέκα φοινίκων. ταῦτα γὰρ κεχωρισμένα εἰσὶν ἀπ᾽ ἀλλήλων. ταῦτα οὖν ἀριθμεῖσθαι λέγονται, εἰ μὴ διὰ σμικρότητα καὶ πλῆθος μετρηθῶσι μοδίῳ, ἢ τινὶ τοιούτῳ, ὥσπερ σῖτος ἤ τι τοιοῦτον. ὁρίζονται δὲ τὰ μὲν συνεχῆ, ὧν τὰ μόρια πρός τινα κοινὸν ὅρον συνάπτουσιν. ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ ξύλου τοῦ διπήχεως, ἤγουν δύο πήχεις ἔχοντος, τὸ τέλος τοῦ ἑνὸς πήχεος, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄλλου πήχεως μία ἐστί. κεκολλημένα γάρ εἰσι καὶ συνημμένα καὶ οὐκ εἰσὶν ἀπ᾽ ἀλλήλων διῃρημένα. τὰ δὲ διωρισμένα, ὧν τὰ μόρια πρός τινα κοινὸν ὅρον οὐ συνάπτουσιν, ὡς ἐπὶ δέκα λίθων. ἐὰν γὰρ ἀριθμήσῃς πέντε, καὶ πέντε, οὐκ ἔχουσι κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα αὐτούς. ἐὰν γὰρ δώσεις τι μεταξὺ τῶν μὲν πέντε καὶ τῶν πέντε, γίνονται ἕνδεκα, καὶ οὐ δέκα. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα δηλοῖ τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῦ διωρισμένου. ὑπὸ μὲν οὖν τὸ διωρισμένον ποσὸν, ἀνάγεται ὁ ἀριθμὸς καὶ ὁ λόγος. ἀριθμὸν δὲ λέγομεν ἐνταῦθα, τὰ ἀριθμούμενα. τὰ γὰρ ἀριθμούμενα πάντα διωρισμένα εἰσὶν ὡς δέδεικται, καὶ ὁ λόγος δὲ, διωρισμένος ἐστίν. ὁ γὰρ λόγος ἀριθμούμενος ταῖς λέξεσιν, οὐκ ἔχει κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα τὰ μόρια αὐτοῦ. ἐὰν γὰρ ἔχῃ δέκα λέξεις ὁ λόγος καὶ διέλῃς αὐτὰς εἰς πέντε, καὶ πέντε, οὐκ ἔχουσι κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα αὐτάς. ἐὰν γὰρ προστεθῇ τι ἐν τῷ μέσῳ, γίνονται ἕνδεκα, καὶ οὐ δέκα. ὁμοίως καὶ ἡ λέξις ἀριθμουμένη συλλαβαῖς, οὐκ ἔχει κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα τὰς συλλαβάς· οἷον, Σωκράτης μεταξὺ τῆς σω συλλαβῆς καὶ τῆς κρα, οὐκ ἔστι κοινὸς ὅρος συνάπτων αὐτάς. συνεχῆ δὲ ποσὰ, πέντε. σῶμα, ἐπιφάνεια, γραμμή, τόπος, χρόνος. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ στιγμὴ, ἄποσός ἐστιν. οὐ γὰρ μετρεῖται,

& unũ diuisim, hoc diuisio est: unum aũt & unum duo dicere, hoc magis cõiunctio est. Sciendum aũt, quòd quantitas est ipsa mensura & numerus, qui mensurat & numerat: quanta aũt, quæ numero & mensuræ subiecta sunt, id est, mensurata & numerata. Quantorũ aũt hæc quidem sunt discreta, hæc aũt continua. Continuum est, cùm unum est quod mẽsuratur, quemadmodum unum lignum inuenitur bicubitũ, tricubitum, uel lapis, uel aliud eiusdẽ generis: & unum existens mensuratur, & propter hoc dicitur cõtinuum. Discreta autẽ sunt, quæ ab inuicem separata sunt, ut in decem lapidibus, uel decem palmis: hæc enim separata sunt ab inuicem. Hæc igitur numerari dicuntur, si non propter paruitatem & multitudinem mensurẽtur modio, uel aliquo tali, quemadmodum frumentum, uel aliquid tale. Determinant autem continua quidem, quorum particulæ ad aliquem communem terminum copulãtur. Vno enim existente ligno bicubito, id est, duos cubitos habente, finis unius cubiti, & principium alterius cubiti, unum est. Coniuncta enim sunt seu adhærentia & counita, & nõ sunt ab inuicem diuisa. Discreta autẽ, quorum particulæ ad aliquem communẽ terminum non copulantur, ut in decẽ lapidibus. Si enim numeres quinque & quinq; non habent communem terminum copulãtem ipsos. Si enim des aliquid intermediũ quinq; & quinq;, fiunt undecim, & non decem. Sed & ipsum nomen ostendit continui & discreti. Sub discretum igitur quantum reducitur numerus & sermo. Numerum autem dicimus hîc numerata. Numerata enim omnino discreta sunt, ut ostẽsum est. Sed & sermo discretus est. Sermo enim numeratus dictionibus non habet communem terminum copulantem particulas ipsius: si enim habet decem dictiones sermo, & diuidas ipsas in quinque & quinque, non habent communem terminum copulantẽ ipsas. Si enim interponatur aliquid in medio, fiunt undecim & nõ decem. Similiter & dictio numerata syllabis, non habet cõmunem terminũ copulantẽ syllabas, ut Socrates in intermedio So syllabę, & Cra syllabę, non est cõmunis terminus copulans ipsas. Continua aũt quãta corpus, superficies, linea, locus, tempus. Oportet autẽ cognoscere, quòd punctus sine quãtitate est: non enim mensuratur,

μετρεῖται, οὐδὲ ἀριθμεῖται. ἐπειδὴ οὐκ ἔχει οὐδὲ μίαν διάστασιν. ἡ δὲ γραμμή, ἔχει μίαν διάστασιν. ἔστι γὰρ μῆκος ἀπλατές. αὕτη οὖν ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγεται. μία γὰρ οὖσα μετρεῖται καὶ τὰ μόρια αὐτῆς, ἔχουσι κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὴν μεταξὺ στιγμήν. ἐπιφάνεια δέ ἐστι, τὸ ἔξω μέρος τοῦ σώματος παρὰ τὸ φαίνεσθαι. ἔχει δὲ δύο διαστάσεις, μῆκος, καὶ πλάτος. καὶ αὕτη δὲ μία οὖσα, μετρεῖται. καὶ τὰ μόρια αὐτῆς, ἔχουσι κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὴν μεταξὺ γραμμήν. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἡ μὲν ὁμαλὴ καὶ ἴση ἐπιφάνεια, ἐπίπεδος λέγεται. ἡ δὲ ἀνώμαλος καὶ σκολιά, ἁπλῶς ἐπιφάνεια. τὸ δὲ σῶμα, ἔχει τρεῖς διαστάσεις, μῆκος, πλάτος, βάθος. ἤγουν πάχος, καὶ ἓν ὑπάρχον, μετρεῖται. καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ ἔχουσι κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτά, τὴν ἐπιφάνειαν. καὶ ὁ τόπος δὲ ἐπιφάνειά ἐστι τοῦ ἀέρος, ὁ γὰρ τόπος σου ἐπιφάνεια. ἤγουν τὸ τέλος τοῦ περιέχοντός σε ἀέρος ἐστί. καὶ ὡς ἐπιφάνεια ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγεται. καὶ ὁ χρόνος δέ, μετρεῖται. εἰς τὸν παρεληλυθότα. καὶ εἰς τὸν μέλλοντα. καὶ ἔχουσι τὰ μόρια αὐτοῦ κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὸ νῦν· τὸ δὲ νῦν, ἄποσόν ἐστιν. ἰδοὺ οὖν τρία εἰσίν, ἄποσα. ἡ μονάς, καὶ ἡ στιγμή, καὶ τὸ νῦν, καὶ κυρίως μὲν ταῦτα τὰ ἑπτὰ λέγονται ποσά, ἀριθμός, λόγος, χρόνος, τόπος, γραμμή, ἐπιφάνεια, σῶμα. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγομεν ποσά, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς θεωρούμενα, πρᾶξιν, κίνησιν, χρῶμα, καὶ τὰ τοιαῦτα. οἷον, εἰ ἐν πολλῷ χρόνῳ γένηται ἡ πρᾶξις. καὶ ἡ κίνησις, φαμὲν πολλὴν πρᾶξιν, καὶ πολλὴν κίνησιν. εἰ δὲ ἐν ὀλίγῳ, ὀλίγην. ὁμοίως καὶ εἰ ἐν πολλῷ σώματι λευκότης εἴη, φαμὲν πολὺ λευκόν. εἰ δὲ ἐν ὀλίγῳ, ὀλίγον. ἔτι τοῦ ποσοῦ τὸ μέν ἐστιν ὡρισμένον, τὸ δὲ ἀόριστον. ὡρισμένον μὲν οὖν ἐστι, τὸ δυνάμενον μετρεῖσθαι, ἢ ἀριθμεῖσθαι· τὸ δὲ ἀόριστον, τὸ ὑπεροχῇ τινὶ ὑπερβάλλον πᾶν μέτρον, καὶ πάντα ἀριθμόν. καὶ λέγεται μέγα καὶ πολὺ ἀορίστως. ὡς λέγομεν πολλὴ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ θεοῦ. μέγα τὸ μυστήριον τῆς τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης τὸ μέγα καὶ μικρόν. πολύ τε καὶ ὀλίγον, καὶ τὸ μεῖζον, καὶ τὸ μικρότερον, καὶ ὀλιγώτερον καὶ πλέον, καὶ διπλάσιον, καὶ ἥμισυ. καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑπὸ τὰ πρός τι τίθησι. λέγομεν οὖν ὅτι δυνατὸν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον σκοπόν, ὑπὸ ἄλλην καὶ ἄλλην κατηγορίαν ἀ-

ſuratur, neq; numeratur, quia non habet ullam diſtantiam. Linea autem habet unam diſtantiam, eſt enim longitudo ſine latitudine: hæc ſub continuum quantum reducitur. Vna enim exiſtens menſuratur, & particulæ ipſius habent communem terminum copulantẽ ipſas, medium punctum. Epiphania aũt, id eſt, ſuperficies, id eſt, extremitas corporis, à φαίνεσθαι, id eſt apparere. Habet aũt duas diſtantias, longitudinem & latitudinem. Sed & hæc una exiſtens numeratur, & particulæ ipſius habent cõmunem terminum copulantem ipſas, mediam lineam. Oportet autẽ cognoſcere, quòd regularis & æqualis ſuperficies epipedus dicitur: irregularis autẽ & tortuoſa, ſimpliciter ſuperficies. Corpus aũt habet tres diſtãtias, longitudinem, latitudinem, profunditatem, id eſt, craſſiciem: & unum exiſtens mẽſuratur, & particulæ ipſius habent cõmunem terminum copulantẽ ipſas, ſuperficiem. Sed & locus ſuperficies eſt aëris. Locus enim tuus, ſuperficies (id eſt finis) continentis te aëris eſt: & ut ſuperficies, ſub continuum quantum reducitur. Sed & tẽpus menſurat̃ in præteritum, & in futurũ, & habent particulæ ipſius cõmunem terminũ copulantẽ ipſas nunc. Nunc aũt ſine quantitate eſt. Tria igitur ſunt ſine quantitate: unitas, & punctus, & nunc. Et principaliter quidẽ hæc ſeptẽ dicuntur quanta: numerus, ſermo, tẽpus, loca, linea, ſuperficies, corpus. Secundũ accidens aũt dicimus quanta, & quæ in ipſis cõſiderant̃, actionem, motũ, colorẽ & talia: puta, ſi multo tempore fiat actio & motus, aimus multã actionem, & multum motũ: ſi aũt in pauco, paucum. Similiter ſi in multa ſuperficie albedo ſit, aimus multũ albũ: ſi aũt in pauco paucum. Amplius quanti hoc eſt terminatum, hoc aũt interminatum. Terminatũ eſt, ꝙ poteſt menſurari & numerari: interminatum aũt, quod ſuperexceſſu quodã ſuperexcellit omnẽ menſuram & omnem numerũ, & dicitur magnũ & multũ infinitè, uelut dicimus: Multa miſericordia Dei magnum myſteriũ diſpenſationis uerbi Dei. Oportet autem cognoſcere, quòd Ariſtoteles magnum & paruum, multum & paucum, maius & minus, & paucius, & plus, & duplum & dimidium, & talia, ſub ea quæ ad aliquid, ponit. Dicimus igitur, poſſe eandem rem ſecundùm aliam & aliam intentionem, ſub aliud prædicamentum reducis

νάγεσθαι. ὡς μὲν γὰρ ἀριθμὸν καὶ μέτρον δηλοῦντα τὰ προειρημένα, ὑπὸ τὸ ποσὸν ἀνάγονται. ὡς δὲ σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα καὶ ὡς πρὸς ἄλληλα λεγόμενα, ὑπὸ τὸ πρός τι. τὸ γὰρ μέγα, πρὸς τὸ μικρὸν λέγεται μέγα. καὶ τὸ διπλάσιον πρὸς τὸ ἥμισυ. ὁμοίως καὶ τὰ λοιπά. τὸ δὲ σῶμα καθὸ μὲν φυσικόν ἐστιν, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἀνάγεται. καθὸ δὲ μαθηματικόν, ἤγουν μετρούμενον, ὑπὸ τὸ ποσόν. ἔτι τοῦ ποσοῦ τὸ μὲν μέγεθος, τὸ δὲ πλῆθος. τὸ μὲν οὖν μέγεθος, μετρεῖται. τὸ δὲ πλῆθος, ἀριθμεῖται. ἀκολουθεῖ δὲ τὸ πηλίκον τῷ μεγέθει, τὸ δὲ ποσὸν τῷ πλήθει. ἴδια δέ εἰσι τοῦ ποσοῦ, τρία. ἅτινα λέγονται παρακολουθήματα. πρῶτον τὸ, μὴ ἔχειν τι ἐναντίον καθ' αὑτό. τὸ γὰρ σῶμα αὐτὸ καθ' αὑτὸ οὐκ ἔχει τι ἐναντίον. καθὸ δέ ἐστι λευκόν, ἔχει τι ἐναντίον τὸ μέλαν. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι τῷ δύο ἀριθμῷ, οὐκ ἔστιν ἐναντίος ἄλλος ἀριθμός. εἰ γὰρ ἔσται, πολλοὶ ἔσονται. πάντες γὰρ οἱ ἄλλοι ἀριθμοὶ ἐναντίοι ἔσονται. καὶ εὑρίσκεται ἡ φύσις ἄδικος, ἑνὶ πολλὰ ἐναντία ἀντιτάξασα. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἑνὶ πολλὰ εἶναι ἐναντία. δεύτερον, τὸ μὴ ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον. οὐδὲ γὰρ οἱ δύο φοίνικες εἰσὶ μᾶλλον δύο, ἤπερ οἱ δύο ἄνθρωποι. τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐναντίον, οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. τρίτον δὲ, ὁ μόνῳ καὶ παντὶ τῷ ποσῷ τὸ ἴσον, καὶ ἄνισον. γραμμὴ γὰρ γραμμῆς, ἴση ἐστὶ καὶ ἄνισος.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΙ. ν'.

Πρός τι ταῦτα εἰσίν, ὅσα αὐτὰ ἅπερ ἐστὶν ἑτέρων εἶναι, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον. καὶ ἑτέρων μὲν εἶναι λέγεται, ὡς πατὴρ υἱοῦ. ὁ γὰρ πατὴρ πάντως, υἱοῦ λέγεται πατήρ. πρὸς ἕτερον δὲ ὡς μέγα πρὸς μικρόν, καὶ πολὺ πρὸς ὀλίγον. οὐ γὰρ λέγεται ὀλίγου πολύ. ἀλλὰ πολὺ πρὸς ὀλίγον. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅταν τι καθ' ἑαυτὸ θεωρεῖται, οὐκ ἔστι πρός τι. ἡνίκα δὲ σχῇ σχέσιν πρὸς ἕτερον, τότε λέγεται πρός τι. ὥστε τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι τῶν πρός τι. καὶ αὕτη αὐτῶν ἐστιν ἡ ὑπόστασις, ἐν τῷ πρὸς ἕτερον λέγεσθαι ἤγουν ἐν τῷ ἔχειν σχέσιν πρὸς ἕτερον. ἡ γὰρ ἄλληλα σχέσις, τὰ πρός τι ποιεῖ. τῶν πρός τι, τὰ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ ὀνόματι ὀνομάζονται. ὡς φίλος, φίλου, φίλος, ἐχθρός, ἐχθροῦ, ἐχθρός. τὰ δὲ ἑτέρῳ ὀνόματι. ὡς πατήρ, υἱοῦ, πατήρ. διδάσκαλος, μαθητοῦ διδάσκαλος.

duci: ut numerum & mensuram manifestantia, quæ prædicta sub, sub quantum reducuntur: ut aūt habitudinē habentia ad inuicem, & ut ad inuicem dicta, sub ea quæ ad aliquid: magnum enim ad paruum dicit̄ magnum, & duplum ad dimidiū: similiter & reliqua. Corpus aūt secūdū quod naturale est, sub substantiam reducitur: secundū ꝙ aūt Mathematicum, id est, mensuratū, sub quantum. Amplius, quāti hoc quidem magnitudo, hoc aūt multitudo. Magnitudo igitur mensuratur, multitudo aūt numeratur. Consequitur aūt multum magnitudini, quantū autem multitudini. Propria autem quāti sunt tria, quæ dicunt̄ consequentia. Primū, non habere aliquod contrarium secundū seipsum. Corpus enim ipsum secundū seipsum non habet aliquid contrarium: secundū quod autem est album, habet aliquid cōtrarium, nigrū. Oportet aūt cognoscere, quòd huic numero duo, non est cōtrarius alius numerus. Si enim erit, multi erunt: omnes enim numeri contrarij erunt, & inuenietur natura iniusta, uni multa contraria cōtraordinans. Non enim contingit uni multa contraria esse. Secundū, non recipere magis & minus: neq; enim duæ palmæ sunt magis duo, ꝙ̃ duo homines. Quòd aūt non habet contrarium, nō recipit magis & minus. Tertiū aūt, quòd de solo & omni quanto dicit̄ æquale & inæquale. Linea enim lineæ æqualis est, & inæqualis.

DE HIS QVAE AD ALIquid. Cap. L.

Ad aliquid sunt, quæcunq; ipsa q̃ sunt, aliorum esse dicunt̄, uel qualitercunq; aliud ad aliud. Et aliorū quidem esse dicuntur, ut pater filij: pater enim omnino filij dicitur pater. Ad aliud aūt, ut magnū ad paruum, & multū ad paucū: non enim dicit̄ pauci multū, sed ad paucum. Oportet autē cognoscere, ꝙ quando aliquid secundū seipsum considerat̄, non est aliqd: quando aūt habet habitudinē ad aliud, tunc dicitur ad aliqd. Quare hoc est esse eorū q̃ ad aliqd, & hec ipsorū est hypostasis, in eo ꝙ est ad aliud dici, id est, in eo ꝙ est habere habitudinē ad aliud. Ad inuicē.n. habitudo, ea q̃ ad aliqd facit. Eorū aūt q̃ ad aliqd, alia eodē nomine nominantur, ut amicus amici amicus, ut inimicus inimici inimicus: alia aūt altero nomine, ut pater filij pater, doctor discipuli doctor:

λος. πάλιν τῶν πρός τι τὰ μὲν καθ' ὑπεροχὴν, ὡς τὸ μεῖζον, ἐλάττονος μεῖζον, τὰ δὲ κατὰ τὸ κρῖνον, καὶ κρινόμενον. ὡς ἐπιστήμη, ἐπιστητοῦ ἐπιστήμη. ἡ γὰρ ἐπιστήμη, κρίνει τὸ ἐπιστητόν. ἤγουν ἡ γνῶσις κρίνει τὸ γνωστόν. καὶ αἴσθησις, αἰσθητοῦ, αἴσθησις. καὶ θέσις θετοῦ, θέσις. καὶ στάσις, στατοῦ, στάσις. καὶ ἀνάκλισις, ἀνακλιτοῦ, ἀνάκλισις. καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, καὶ ἀδυναμίαν, δύναμιν μὲν, ὡς τὸ θερμαῖνον, καὶ θερμαινόμενον. ἀδυναμίαν δὲ, τὸ κατὰ στέρησιν τῆς δυνάμεως. ὡς λέγομεν ἀδυναμίαν ἔχειν τὴν ὄψιν ὁρᾶν τὴν ἀνάστερον σφαῖραν. τὰ δὲ κατὰ τὸ αἴτιον, καὶ αἰτιατόν. ὡς πατὴρ υἱοῦ πατήρ. ἴδιον δὲ τῶν πρός τι, τὸ πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεσθαι. φίλος γὰρ, φίλου, φίλος. διδάσκαλος, μαθητοῦ διδάσκαλος, καὶ μαθητὴς, διδασκάλου μαθητής. καὶ τὸ, ἅμα τῇ φύσει εἶναι. τὸ δὲ ἅμα τῇ φύσει ἐστὶ, τὸ συνεισφέρειν καὶ συνεισφέρεσθαι, καὶ συναναιρεῖν, καὶ συναναιρεῖσθαι. πατρὸς γὰρ ὄντος, πάντως καὶ υἱὸς ἔσται, καὶ υἱοῦ ὄντος, πάντως καὶ πατὴρ ἔσται. καὶ πατρὸς μὴ ὄντος, οὐδὲ υἱὸς ἔσται. τίνος γὰρ ἔσται υἱὸς μὴ ὄντος πατρὸς, καὶ υἱοῦ μὴ ὄντος, οὐδὲ πατὴρ ἔσται. ὁ γὰρ μὴ ἔχων υἱὸν. οὐκ ἔσται πατήρ. ὥστε συναναιρεῖται ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. συναναιρεῖται δὲ, οὐχ ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ σχέσις. εἰ γὰρ καὶ μένει ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ υἱὸς μένει. μὴ ἔχων γὰρ πατέρα, πῶς ἔσται υἱός. εἰ δὲ καὶ λέγομεν υἱὸν τοῦ τετελευτηκότος, ἢ οὐ κυρίως λέγομεν ἀλλὰ καταχρηστικῶς, ἢ ὡς μὴ ἀπολλυμένου τοῦ πατρὸς καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον. χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι ἑκάστη κατηγορία, γενικώτατον γένος ἐστί. καὶ ἔχει καὶ γένη, καὶ εἴδη ὑπάλληλα. καὶ διαιρετικὰς τῶν γενῶν. καὶ συστατικὰς τῶν εἰδῶν διαφορὰς, καὶ εἰδικώτατα εἴδη, καὶ ἄτομα. οὔτε δὲ αἱ συστατικαὶ διαφοραὶ λέγονται οὐσιώδεις. εἰ μὴ μόνης τῆς οὐσίας. οὔτε δὲ τὰ ἄτομα λέγονται ὑποστάσεις, εἰ μὴ τῆς οὐσίας μόνης, χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία, ὡς γένος καὶ σχέσιν ἔχον πρὸς ἕτερον, ὑπὸ τὰ πρός τι ἀνάγεται. τὸ γὰρ γένος, εἰδῶν ἐστι γένος. καὶ τὰ εἴδη, γένους εἰσὶν εἴδη, καὶ τῶν πρός τι εἰσίν. ἔτι τὰ πρός τι καὶ πρὸς ἀντιστρέφοντα λεγόμενα, ἢ ἐν τοῖς αὐθυποστάτοις ἔχουσι τὴν σχέσιν. ἤγουν οὐσίαις, ἢ οὐκ ἐν τοῖς αὐθυποστάτοις ἤγουν συμβεβηκόσι. καὶ εἰ ἐν τοῖς αὐθυποστάτοις, ἢ φυσικὴ αὐτῶν ἐστιν ἡ σχέσις ὡς πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἢ οὐ φυσική. εἰ δὲ οὐ φυσική, ἢ τυχικὴ

ctor. Rursus eorum quæ ad aliquid, alia secundũ superabundantiam, ut maius minore est maius: alia aũt secundũ iudicans & iudicatum, ut scientia scibilis scientia. Scientia enim iudicat scibile, id est, cognitio iudicat cognoscibile: & sensus sensibilis sensus, & positio positi positio, & statia stabilis statio, & reclinatio reclinabilis reclinatio, & talia. Alia secundũ potentiam & impotentiam: potentiam quidem, ut calefaciens & calefactum: impotentiam aũt, quod secundũ priuationem potentiæ, uelut dicimus impotentiam, habere uisum, uidere non stellatam spheram. Alia aũt secundũ causam & causatum, ut pater filij pater. Proprium aũt eorum, q̃ ad aliquid, ad conuertentiam dici. Amicus enim amici amicus, & doctor discipuli doctor, & discipulus doctoris discipulus. Et simul natura esse. Simul aũt natura esse coinferre est & coinferri, & cointerimere & cointerimi. Patre enim existente, omnino & filius erit: & filio existente, & pater erit omnino: & patre nõ existẽte, neq; filius erit. Cuius enim erit filius? & filio non existente, neq; pater erit. Cui enim non est filius, non est pater. Quare cointerimitur filius patri, ut pater filio: cointerimitur autem non hypostasis ipsius, sed habitudo. Manet enim homo qui filius erat, sed nõ filium manet. Non habẽs enim patrem, qualiter erit filius? Si aũt & dicimus filius eius qui mortuus est, uel non propriè dicimus, sed abusiuè: uel ut non perditi patris, & in non esse abeuntis, propter animæ immortale. Porrò sciendum est, quòd unumquodq; prædicamentum generalissimum genus est, & habet, & genera, & species subalterna, & diuisiuas generum, & constitutiuas specierum differentias, & specialissimas species, & indiuidua. Neq; enim constitutiuæ differentiæ dicuntur substantiales, nisi solius substantiæ: neque indiuidua dicũtur hypostases, nisi substantiæ solius. Oportet aũt scire, q & ipsa substantia, ut genus, & habitudinẽ habens ad alterũ, sub ea q̃ ad aliqd, reducit. Genus.n. specierũ est genus, & species generis sunt species. & eorum, q̃ ad aliqd sunt. Itẽ, ea q̃ ad aliqd & ad conuertentiã dicta, uel in p se firmis habẽt habitudinem, id est, substãtijs: uel non in per se firmis, id est, accidẽtibus. Et si in per se firmis, uel naturalis ipsorum est habitudo, ut patris & filij, uel non naturalis. Si autem non est naturalis, uel est fortuita, ut seruus

ὡς δοῦλος καὶ δεσπότης, ἢ τεχνική. ὡς μαθητὴς καὶ διδάσκαλος, ἢ προαιρετική. ὡς φίλος καὶ φίλος, ἐχθρὸς καὶ ἐχθρός. εἰ δὲ οὐκ ἐν τοῖς αὐθυποστάτοις, ἀλλ' ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν, ἢ φυσική ὡς τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ἥμισυ, ἢ οὐ φυσική. χρὴ δὲ τὰ πρός τι πρότερον ὑπὸ ἄλλην κατηγορίαν ἀνάγεσθαι. ὡς καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενα, καὶ τότε ὡς σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἕτερον, ὑπὸ τὰ πρός τι. δεῖ γὰρ πρότερον εἶναί τι ἀσχέτως. καὶ τότε θεωρεῖσθαι ἐν αὐτῷ σχέσιν. σχέσις δὲ λέγεται ἡ τινὸς πρὸς ἕτερον, ἢ τῆς κατ' οὐσίαν, ἢ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν κατηγορουμένων διάθεσις. ἤγουν οἰκείωσις. ταῦτα δέ ἐστιν ἢ φύσει, ἢ τύχῃ, ἢ τέχνῃ, ἢ προαιρέσει.

ut seruus & dominus: uel artificialis, ut discipulus, & doctor: uel electiua, ut amicus & amicus, inimicus & inimicus. Si autem non in per se firmis, sed in accidētalibus, naturalis, ut duplum & dimidiū. Oportet aūt ea quæ ad aliquid dicuntur, prius sub aliud prædicamentum reducere, ut secundū seipsa considerata: tunc, ut habitudinem habentia ad aliud, considerare in prædicamēto relationis. Oportet enim prius esse aliquid sine habitudine, & tunc considerari in ipso habitudinem.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΟΣ. να'.

Ποιότης ἐστὶ καθ' ἣν ποιοί τινες ὀνομάζονται, καὶ πάλιν ποιότης ἐστὶ καθ' ἣν παρωνύμως τὰ μετέχοντα αὐτῆς λέγεται. ἐκ γὰρ τῆς φρονήσεως φρόνιμος λέγεται, ὁ ἔχων τὴν φρόνησιν, καὶ θερμὸς λέγεται, ὁ μετέχων θερμότητος. χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι τὸ ποιὸν καθολικώτερόν ἐστι τῆς ποιότητος. τὸ γὰρ ποιὸν, σημαίνει τὴν ποιότητα καὶ τὸ μετέχον αὐτῆς. ἤγουν τῆς θερμότητος. καὶ τὸ θερμὸν τὸ ἔχον τὴν θερμότητα. ποιοὶ μὲν γάρ εἰσιν, οἱ ἔχοντες τὴν ποιότητα. εἰσὶν οἱ ἔχοντες θερμότητα, θερμοὶ λέγονται. οἱ μὲν θερμοὶ, ποιοί εἰσιν. ἡ δὲ θερμότης, ποιότης. λέγεται δὲ πολλάκις καὶ αὐτὴ ἡ ποιότης, ποιόν. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ. καὶ τῆς ποσότητος. τῶν δὲ ποιοτήτων αἱ μὲν ἐν τοῖς ἐμψύχοις καὶ λογικοῖς ὑπάρχουσι σώμασιν ὡς ἐπιστῆμαι καὶ ἀρεταί, νόσοι καὶ ὑγίειαι. καὶ λέγονται ἕξεις, καὶ διαθέσεις. αἱ δὲ καὶ τοῖς ἀψύχοις, καὶ τοῖς ἐμψύχοις ὡς θερμότης, ψύξις, μορφὴ, σχῆμα, δύναμις, καὶ ἀδυναμία. τούτων δὲ αἱ μέν εἰσι δυνάμει. αἱ δὲ ἐνεργείᾳ. καὶ εἰ μὲν δυνάμει, ποιοῦσι δύναμιν καὶ ἀδυναμίας. εἰ δὲ ἐνεργείᾳ ἢ διὰ βάθους κεχωρήκασιν. ὡς ἡ θερμότης δι' ὅλου τοῦ πυρός. καὶ ἡ λευκότης δι' ὅλου γάλακτος καὶ τῆς χιόνος καὶ ποιεῖ πάθος. καὶ παθητικὴν ποιότητα, ἢ ἐπιπολῆς, καὶ ποιοῦσι σχῆμα, καὶ μορφήν. εἰσὶν οὖν τῆς ποιότητος εἴδη τέσσαρα. ἕξις, καὶ διάθεσις. δύναμις καὶ ἀδυναμία. πάθος καὶ παθητικὴ ποιότης. σχῆμα καὶ μορφή. διαφέρει δὲ ἕξις διαθέσεως. ὅτι ἡ μὲν ἕξις, δυσμετάβλητός ἐστι καὶ χρονιώτερον. οἷον, ἡ φρόνησις. οὐ ταχὺ γὰρ μεταβάλλεταί τις ἀπὸ φρονήσεως, εἰς ἀφροσύνην, ὁμοίως καὶ ἡ ἐπιστήμη ὅτε ἀκριβῶς τις ἐπίσταται, δυσμετάβλητός ἐστιν ἐν αὐτῷ ἡ γνῶ-

DE QVALI ET QVALITATE. Cap. LI.

Qualitas est, secundùm quam quales nominamur. Vel aliter: Qualis est secundū quam denominatiue, quæ participant ipsa, dicuntur. Ex prudentia enim prudēs dicitur, qui habet prudentiam: & calidus dicitur, qui participat caliditate. Oportet autē scire, quoniam quale uniuersalius est qualitate. Quale enim significat qualitatem, & quod participat ipsa, id est, caliditatē, & calidū quod habet caliditatē. Quales enim sunt, quæ habent qualitatem. Habentes igitur caliditatem, calidi dicuntur: calidi quidem, quales sunt: caliditas aūt, qualitas. Dicitur aūt multoties & ipsa qualitas quale: similiter & in quanto, & in quantitate. Qualitatum autē aliæ animatis insunt corporibus, ut scientiæ, uirtutes, ægritudines, & sanitates: & dicuntur habitus & dispositiones: aliæ aūt & animatis, & inanimatis, ut caliditas, frigiditas, forma, figura, potentia & impotentia. Harum aūt quædam quidem sunt potentia, quædam aūt operatione. Et si quidem sunt potentia, faciunt potentiam & impotentiam. Si autem operatione, uel per profundum incesserūt, ut caliditas per totum ignem, & albedo per totum lac & niuem, & faciunt passionem, & passibilem qualitatē: uel ex superficie, & faciūt figuram & formam. Sunt igitur qualitatis species quatuor: habitus & dispositio, potentia & impotētia, passio & passibilis qualitas, figura & forma. Differt aūt habitus à dispositione, quoniam habitus quidem difficile transmutabilis est & diuturnior, ut prudentia. Non enim uelociter transmutatur quis à prudentia, & imprudētia, similiter & scientia: quando enim certē quis scit, difficile transmutabilis est in ipso cogni-

σις. ἕξις ἐστὶ καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ δικαιοσύνη ὁμοίως. διαθέσεις δέ εἰσι, τὰ εὐκίνητα καὶ ταχέως μεταβάλλοντα. οἷον, θερμότης, ψύξις, νόσος, ὑγία, καὶ τὰ τοιαῦτα. διάκειται μὲν γὰρ κατὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος ταχέως δὲ μεταβάλλεται. ἐκ θερμοῦ ψυχρὸς γινόμενος, καὶ ἐκ νόσου ὑγιής. καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα. οἷον, ἡ νόσος καὶ ἡ ὑγεία. καὶ τὰ τοιαῦτα ἐὰν ὦσι μόνιμα καὶ δυσμετάβλητα, ἕξεις εἰσί. καθολικώτερα δέ ἐστιν ἡ διάθεσις εἰσὶ ἀμφότεραι. μὲν γὰρ διαθέσεις λέγονται. διάκειται γάρ πως κατὰ ταύτας ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' ἡ μὲν δυσμετάβλητος διάθεσις, ἕξις λέγεται ἡ δὲ εὐμετάβλητος, διάθεσις μόνος. δεύτερον εἶδος ποιότητος, δύναμις καὶ ἀδυναμία. ἅτινα οὐκ εἰσὶν ἐνεργείᾳ. ἔχουσι δὲ ἐπιτηδειότητα καὶ δύναμιν φυσικὴν, ἢ ἀνεπιτηδειότητα ὡς φαμὲν, τὸν μὲν παῖδα δυνάμει μουσικόν. εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔχει ἐνεργείᾳ τὴν μουσικὴν, ἀλλ' ἔχει ἐπιτηδειότητα πρὸς τὸ δέξασθαι τὴν μουσικήν. τὸ δὲ ἄλογον, ἄμουσον. ὡς μήτε ἐνεργείᾳ ἔχον τὴν μουσικὴν μήτε δυνάμενον αὐτὴν δέξασθαι. καὶ τὸ σκληρὸν δὲ δύναμιν ἔχει τοῦ μὴ ταχέως διαιρεῖσθαι. τρίτον εἶδος, παθητικὴ ποιότης καὶ πάθος. οἷον θερμότης, ψύξις, λευκότης, μελανία, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὸ μὲν οὖν πάθος, εὐαπόβλητόν ἐστιν ὡς ἡ διάθεσις ὡσαύτως, ἢ διὰ αἰδῶ, ἢ διὰ φόβον ὠχριάσῃ, ἢ ἐρυθριάσῃ. ἡ δὲ παθητικὴ ποιότης δυσκίνητος καὶ δυσμετάβλητός ἐστι. τῶν δὲ παθητικῶν ποιοτήτων τινὲς μὲν ἀπὸ πάθους οὐ γεγόνασι. ἤγουν οὐκ ἀλλαχόθεν ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσιν. ὡς τῷ πυρὶ ἡ θερμότης. καὶ τῷ μέλιτι ἡ γλυκύτης. οὔτε γὰρ τῷ πυρὶ ἐπίκτητος ἡ θερμότης, οὐδὲ τῷ μέλιτι ἡ γλυκύτης. ἅτε πρότερον μὴ ὄντα τοιαῦτα, ὕστερον προσελάβοντο τὴν θερμότητα. καὶ τὴν γλυκύτητα. ὅμως δὲ τὸ αὐτὸ πάθος ποιοῦσι κατὰ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν ὂν, θερμαίνει ἡμᾶς. καὶ τὸ μέλι γλυκὺ ὂν γλυκαίνει ἡμᾶς. τινὲς δὲ ἀπό τινος πάθους, ἤγουν κράσεως γεγόνασι. καὶ ποιοῦσιν ἐνίοτε πάθος κατὰ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ἀλλ' οὐ τὸ αὐτὸ πάθος. καὶ τὴν αὐτὴν ποιότητα ποιότητα ἣν ἔχουσιν. οἷά εἰσι τὰ χρώματα. τὸ γὰρ λευκὸν ἔκ τινος πάθους καὶ κράσεως γενόμενον, πάθος μὲν ποιεῖ περὶ τὴν ὅρασιν, ἤγουν διάκρισιν καὶ ἐξάπλωσιν καὶ φωτισμόν. οὐ λευκαίνει δὲ ἡμᾶς. ἡ οὖν παθητικὴ ποιότης ἡ μὴ οὖσα ἐπίκτητος, ἢ παντὶ τῷ εἴδει ἐνυπάρχει, ὡς ἡ θερμότης ὅλῳ

tio. Habitus est & fortitudo, & temperantia, & iustitia similiter. Dispositiones aũt sunt, quæ facilè mouentur, & uelociter transmutantur, ut caliditas, frigiditas, ægritudo, sanitas, & talia. Disponitur enim secundùm hæc homo, uelociter aũt trãsmutatur, ex calido frigidus effectus, & ex ægro sanus. Sed & hæc ipsa, puta ægritudo & sanitas, & hoc genus alia, si sunt manentia, & difficile trãsmutabilia, habitus sunt. Vniuersalior autẽ est dispositio: utrique enim dispositiones dicunt. Disponitur enim aliqualiter secundùm has homo: sed difficile transmutabilis autẽ, dispositio solum. Secunda aũt qualitas species, potentia & impotẽtia, quæ nõ sunt actu, habent aũt aptitudinem & potẽtiam naturalem uel ineptitudinẽ: quẽadmodum aimus puerum quidem potentia musicum: etsi enim non habeat actu musicam, sed habet aptitudinem ad discendam musicam: irrationale autem immusicum: ut neq; actu habens musicã, neq; potens ipsam capere. Sed & durum potentiam habet ut non uelociter diuidatur. Tertia species, passio & passibilis qualitas: ut caliditas, albedo, frigiditas, nigredo, & talia. Passio quidẽ facilè abijcibilis est, sicut dispositio: ut quando quis uel propter uerecundiam erubescit, uel propter timorem pallescit. Passibilis aũt qualitas, difficile transmutabilis est. Passibiliũ aũt qualitatũ quædam à passione non factæ sunt, id est, non aliunde, sed secundùm substantiam insunt: ut igni caliditas, & melli dulcedo. Neq; enim igni aduentitia caliditas, neq; melli dulcedo, neq; prius non entia talia, posterius acceperunt caliditatem & dulcedinem, sed tamen eandem passionem faciunt secũdùm nostrum sensum. Ignis enim calidus existens, calefacit nos: & mel duce existẽs, dulcedine afficit sensum nostrum. Quædam aũt ab aliqua passione, id est, cõplexione factæ sunt, & faciunt quandoq; passionem secundùm nostrum sensum, sed nõ eandem passionem & eandem qualitatem, quã habent, quales sunt colores. Album enim ex aliqua passione & cõplexione factũ, passionem quidẽ facit circa uisum, id est, discretionem & expansionẽ & illuminationẽ, non albificat aũt nos. Passibilis ergo qualitas non existens aduentitia, uel toti speciei inest, ut caliditas toti igni:

ἄλλῳ τῷ πυρί, ἢ οὐ παντὶ ὡς ἡ μελανία τοῖς Αἰθίοψιν. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι μέλανες. ταῦτα δὲ οὐ μόνον περὶ σῶμα θεωρεῖται, ἀλλὰ καὶ περὶ ψυχήν. τέταρτον εἶδος ποιότητος, σχῆμα καὶ μορφή. τὸ μὲν οὖν σχῆμα, ἐπὶ τῶν ἐμψύχων καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων φέρεται. ἡ δὲ μορφή, ἐπὶ τῶν ἐμψύχων μόνον. εἰ δὲ ῥηθῇ ἐπὶ τῶν ἀψύχων μορφὴ ἢ εὔμορφον, οὐ κυρίως ἀλλὰ καταχρηστικῶς λέγεται. καθολικώτερον οὖν ἐστὶ τὸ σχῆμα. καὶ ἡ μορφὴ γὰρ καλεῖται σχῆμα, τὸ δὲ τῶν ἀψύχων σχῆμα, οὐ καλεῖται μορφή. ἡ δὲ εὐθύτης ἤγουν ὀρθότης. καὶ ἡ καμπυλότης, ἤγουν στρεβλότης, τῆς ποιότητός εἰσι. χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὰ ποιὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρωνύμως ἀπὸ τῶν ποιοτήτων λέγονται, ὡς ἀπὸ τῆς θερμότητος, θερμόν. τινὰ δὲ καὶ ὁμωνύμως. ὡς μουσικὴ ἐπιστήμη καὶ μουσικὴ γυνὴ ἡ ἔχουσα τὴν μουσικὴν ἐπιστήμην. τινὰ δὲ εἰ καὶ σπανίως, ἑτερωνύμως. ὡς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς σπουδαῖος. ὁ γὰρ ἐνάρετος, σπουδαῖος λέγεται. χρὴ γινώσκειν ὅτι τὸ πάθος, διττόν. ἢ γὰρ ἐν τῷ ἤδη πεπονθέναι λέγεται. καὶ ἀνάγεται ὑπὸ τὴν ποιότητα, ὡς τὸ ἤδη λελευκασμένον ἱμάτιον λέγεται λευκόν. ἢ ἐν τῷ νῦν πάσχειν. καὶ ἀνάγεται ὑπὸ τὴν πάσχειν κατηγορίαν. ὡς τὸ μή πω λευκανθὲν ἀλλὰ νῦν λευκαινόμενον. χρὴ γινώσκειν ὡς οὐκ εἰσὶν αἱ ποιότητες σώματα ἀλλὰ ἀσώματοι. εἰ γὰρ ἦσαν σώματα, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἂν ἦσαν. καὶ πάντα δὲ τὰ συμβεβηκότα, ἀσώματά εἰσι καὶ καθ᾽ ἑαυτὰ ἀνύπαρκτα, εἰ μὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρηθῶσι. χρὴ γινώσκειν ὅτι αἱ οὐσιώδεις ποιότητες ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἀνάγονται. μέρη γὰρ αὐτῆς εἰσιν ὡς διαιροῦντα αὐτήν· καὶ εἰς τὸν ὁρισμὸν τῶν εἰδῶν αὐτῆς λαμβανόμενα. ὑφ᾽ ἣν δὲ κατηγορίαν τὸ ὅλον, ὑπὸ ταύτην καὶ τὰ μέρη αὐτῆς ἀναχθήσονται. τὸ γὰρ βαρὺ καὶ κοῦφον, ἢ ἐν ὄγκοις θεωρεῖται, ὡς ἐπὶ τῶν σταθμιζομένων καὶ ἀνάγεται ὑπὸ τὸ ποσόν, ἢ ἐν οὐσίᾳ. ὡς ἐν τοῖς στοιχείοις, ἤγουν πυρὶ καὶ γῇ. καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τὴν οὐσίαν ὡς οὐσιώδεις διαφοραί. ὁμοίως καὶ τὸ πυκνὸν καὶ μανόν. ἤγουν ἀραιόν. ἢ γὰρ οὐσιωδῶς ἐν τοῖς στοιχείοις καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τὴν οὐσίαν, ἢ ἐπεισάκτως ἐν ἱματίοις. καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τὴν κεῖσθαι κατηγορίαν. θέσεις γάρ εἰσιν. τρία δέ εἰσιν ἴδια τῆς ποιότητος ἤγουν παρακολουθήματα. πρῶτον, τὸ ἐναντιότητα ἐπιδέχεσθαι. τὸ γὰρ θερμόν, ἐναντίον τῷ ψυχρῷ, καὶ τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. δεύτερον, τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ἔνθα γὰρ ἐναντιότης ἐστί, καὶ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον εὑρίσκεται.

ti igni: uel nō omni, ut nigredo Aethiopibus: non enim omnes homines nigri. Hæc aūt non ſolum circa corpora conſiderātur, ſed & circa animā. Quarta ſpecies qualitatis, figura & forma. Figura in animatis & in inanimatis dicitur: forma aūt in animatis ſolum. Si autē dicatur in inanimatis forma uel bene formatum, non propriè, ſed abuſiuè dicitur. Vniuerſalius igitur etiam figura. Etenim forma uocatur figura, inanimatorum autem figura non uocatur forma. Rectitudo aūt & flexuoſitas, id eſt, curuitas, qualitates ſunt. Oportet cognoſcere, quod qualia ut in plus denominatiuè à qualitatibus dicuntur, ut à caliditate calidum: quædā autem æquiuocè ut, muſica ſcientia, & muſica, mulier quæ habet muſicam ſcientiam: quædam aūt (etſi raro) heteronymè, ut à uirtute ſtudioſus: uirtuoſus enim ſtudioſus dicitur. Oportet enim cognoſcere, quod paſſio eſt duplex. Vel enim in iam paſſum dicitur eſſe, & reducitur ſub qualitatē: ut iam ablatum ueſtimentum, dicitur album: uel in nunc pati, & reducitur ſub prædicamētum pati, ut nondum albatum, ſed nunc albatum. Oportet cognoſcere, quòd non ſunt qualitates corpora, ſed in corpore. Si enim eſſent corpora, ſubſtantiæ utiq; eſſent. Sed & omnia accidentia incorporea ſunt, & ſecundū ſeipſa non exiſtentia, niſi in ſubſtantia conſiderentur. Oportet cognoſcere, q̈ ſubſtantiales qualitates ſub ſubſtantiam reducuntur: partes enim ipſius ut diuidentes ipſam, & in definitionem ſpecierum ipſius aſſumptæ. Sub quod aūt prædicamentum totum, ſub idem & partes ipſius reducentur. Graue & leue uel in mollibus conſiderantur, ut in ponderatis, & reducuntur ſub quātum: uel in ſubſtantia, ut in elementis, id eſt, igne & terra, & reducuntur ſub ſubſtantiam: ut ſubſtantiales differentiæ. Similiter & denſum & rarum: uel enim ſubſtantialiter in elementis, & reducuntur ſub ſubſtantiam: uel ſuperinductæ, ut in ueſtimentis, & reducūtur ſub prædicamentum. Situm eſſe: poſitiones enim ſunt. Tria autem propria qualitatis ſunt, id eſt, conſequentiæ. Primùm contrarietatem recipere: calidum enim contrariū frigido, & album nigro. Secundū magis & minus: ubi enim contrarietas eſt, & magis, & minus inueni-

 tur:

ται. τὸ δὲ μᾶλλον ἐστὶν ἐπίτασις. καὶ τὸ ἧττον ὕφεσις. ἐνδέχεται οὖν εἰπεῖν τὸ δὲ τὸ εἶδος μᾶλλον τοῦδε λευκόν, καὶ ἧττον ψυχρόν. τρίτον παρακολούθημα τὸ, καὶ ἰδιώτατον τοῦ ποιοῦ, τὸ ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι τὸ σχῆμα, οὐκ ἔχει ἐναντίον. χρὴ γινώσκειν ὅτι οὐ πᾶσαι αἱ στερήσεις ἀποφατικῶς λέγονται. ἀλλὰ καὶ στερήσεις εἰσὶ καταφατικῶς λεγόμεναι, ὡς τυφλότης, καὶ κωφότης. καὶ πάλιν οὐ πᾶν εἶδος καταφατικῶς ὀνομάζεται, ἀλλὰ καὶ ἀποφατικῶς. ὥσπερ ἡ ἀκολασία εἶδος οὖσα, οὐ καταφατικῶς ἀλλὰ ἀποφατικῶς ὀνομάσθη. ἡ γὰρ κατάθεσις κατάφασις λέγεται. οἷον, καλός ἐστιν. ἡ δὲ ἄρνησις, ἀπόφασις. οἷον, οὐκ ἔστι καλός. ὅταν δὲ λέγωμεν ἄνομος τὸ α, ἄρνησιν σημαίνει. ἔστι τὸ, οὐ. εἰ δὲ λέγεται τὸ δὲ τὸ λευκὸν ἴσον εἶναι τῷδε τῷ λευκῷ, οὐ καθὸ ποιότης λέγεται ἴσον εἶναι. ἀλλὰ καθὸ ποσότης. καὶ τὸ εἶναι τὴν ἐπιφάνειαν ταύτην, ἴσον ἐκείνῃ τῇ ἐπιφανείᾳ. ὥσπερ ἐν τῷ ποσῷ τὸ ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον θεωρεῖται. οὐ καθὸ ποσόν. ἀλλὰ καθὸ μετέχει ποιότητος.

ΚΑῚ ΤΟΥ͂ ΠΟΙΕΙ͂Ν, ΚΑῚ πάσχειν. νβ'.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, ἤγουν ἡ ποιητικὴ δύναμις καὶ παθητικὴ ὑπὸ τὴν ποιότητα εἰσί. τὸ δὲ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν, οὐσία τις ἐστὶ τοιῶσδε ἐνεργοῦσα ἢ πάσχουσα. ποιεῖν οὖν ἐστι, τὸ ἐν ἑαυτῷ ἔχειν τὴν αἰτίαν τῆς ἐνεργείας. πάσχειν δὲ τὸ ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν ἄλλῳ ἔχειν τὴν αἰτίαν τοῦ πάσχειν. ὡς ὁ δημιουργὸς καὶ τὸ δημιουργούμενον. ὁ μὲν γὰρ δημιουργὸς, ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς δημιουργίας. τὸ δὲ δημιουργούμενον ἐν μὲν τῷ δημιουργῷ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας. ἐν ἑαυτῷ δὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς παθήσεως. δημιουργὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸν τεχνίτην λέγομεν. οἷον, τέκτονα. δημιουργούμενον δὲ, τὴν ὕλην τὴν ὑποκειμένην τῷ τεχνίτῃ. οἷον τὴν ξύλην. αὕτη γὰρ ὑπόκειται τῷ τέκτονι. τοῦ δὲ ποιεῖν καὶ τοῦ πάσχειν. τὰ μὲν ἁπλῶς λέγονται ποιεῖν ὡς ἐπὶ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν. οἷον τεκτονικῆς, χαλκευτικῆς. καὶ τῶν τοιούτων, ἐφ᾽ ὧν καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν ποιοῦντα διαμένει τὸ ποίημα. τοῦ γὰρ οἰκοδόμου παυσαμένου τοῦ οἰκοδομεῖν, διαμένει τὸ οἰκοδομηθέν. τὸ δὲ λέγεται πράττειν. ἐφ᾽ ὧν οὐ διαμένει τὸ πραττόμενον, παυσαμένου τοῦ πράττοντος. παυσαμένου γὰρ τοῦ αὐλητοῦ, οὐ διαμένει ἀλλ᾽ ἀπόλλυται ἡ αὔλησις. τὸ δὲ λέγεται θεωρεῖν, ὡς τὸ ἀστρονομεῖν, γεω-

tur. Magis autem est intensio & minus remissio. Contingit igitur dicere, hæc species magis hac albũ. & hæc, hac magis & minus frigidum. Tertium consequens, quòd & maximè propriũ qualis, simile & dissimile. Oportet aũt scire, quod figura non habet contrariũ. Sciendum etiam quod non omnes priuationes negatiuè dicuntur. sed & priuationes sunt affirmatiuè dictę, ut cęcitas & surditas. Et contra, non omnes species affirmatiuè nominantur, sed & negatiuè, quemadmodum intemperãtia species existens, nõ affirmatiuè, sed negatiuè nominata est. Positio enim affirmatio dicitur: ut, bonus est. Abdicatio aũt negatio: ut, non est bonus. Quando aũt dicimus, illegalis, id negationẽ significat, ut, non. Si aũt dicitur, hoc album æquale est huic albo, non secundũ quod qualitas, dicitur æquale esse, sed secundùm quòd quantitas: & esse superficiem hanc æqualem illi superficiei, ut in quãto. Simile & dissimile cõsiderat, non secundũ quod quãtum, sed secundùm quod participat qualitate.

DE FACERE ET PATI.

Cap. LII.

Oportet cognoscere, quòd actiuitas & passiuitas, id est actiua potentia & passiua, sub qualitate sunt. facere aũt & pati, & substantia quædam est taliter operans uel paciens. Facere igitur est, in seipso habere causam operationis: pati aũt, in seipso & in alio habere causam eius quod est pati: ut, conditor & conditum. Conditor quidem enim in semetipso habet causam conditionis: conditum aũt, in conditione quidem principium conditionis, in seipso aũt aptitudinem passionis. Conditorem aũt hîc artificem dicimus, puta fabrũ: conditum aũt materiam subiectam artifici ligneam: hæc enim subiacet fabro. Eius autem quod est facere, & eius quod est pati, hæc quidem simpliciter dicuntur facere: ut in factiuis, puta fabrili lignea, & fabrili æraria, & talibus: in quibus & post quiescere facientem, permanet quod factum est. Aedificatore enim quiescente ab ædificando, permanet quod ædificatum est. Hoc autem dicitur agere, in quibus non permanet quod actũ est, quiescente agente. Quiescẽte enim fistulatore, non permanet, sed perit fistulatio. Hoc autem dicitur speculari, ut astronomizare, geometria

μετρεῖν, νοεῖν. καὶ τὸ τοιαῦτα ἔτι καὶ τὰ θεωρούμενα εἴδη ἐν τοῖς ἀψύχοις· οἷον, πυρί, λίθῳ, ξύλῳ, καὶ τοῖς τοιούτοις. τὰ μὲν πρῶτα, ἐπὶ τῶν λογικῶν εἰσι· τὸ δὲ ἔσχατον ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀλόγων. οὐ καθὸ γὰρ ἔμψυχον ποιεῖ. ἀλλὰ καθὸ σῶμα πλησιάζον σώματι. δύο δὲ ἔχει ἴδια, πρῶτον τὸ ἐπιδέχεσθαι ἐναντιότητα. τὸ γὰρ θερμαίνειν, ἐναντίον ἐστὶ τῷ ψύχειν. δεύτερον, τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ἐνδέχεται γὰρ μᾶλλον θερμαίνειν, καὶ τὸ ἧττον ψύχειν, ὁμοίως καὶ θερμαίνεσθαι καὶ ψύχεσθαι. ἐν πάσαις οὖν ταῖς κατηγορίαις, θεωρεῖται τὸ ποιεῖν καὶ πάσχειν. ἐν μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ γεννᾶν καὶ τὸ γεννᾶσθαι. ἐν δὲ τῷ ποσῷ, ἀριθμεῖν καὶ ἀριθμεῖσθαι. ἐν δὲ τοῖς πρός τι, διπλασιάζειν καὶ διπλασιάζεσθαι· ἐν τῇ ποιότητι, λευκαίνειν καὶ λευκαίνεσθαι· ἐν τῷ κεῖσθαι, καθέζειν καὶ καθέζεσθαι. ἐν τῷ ἔχειν, φορεῖν, καὶ φορεῖσθαι. ἐν τῷ πού, περιέχειν καὶ περιέχεσθαι. καὶ ἐν τῷ ποτέ, περιέχειν καὶ περιέχεσθαι.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΕΙΣΘΑΙ. νγ'.

Κεῖσθαί ἐστι, τὸ ἔχον θέσιν πῶς πρὸς ἕτερον. οἷον τὸ σῶμα τὸ κείμενον πῶς πρὸς τὴν τοιάνδε θέσιν. ἢ πρὸς ἀνάκλισιν, ἢ καθέδραν, ἢ στάσιν. εἴδη δὲ τοῦ κεῖσθαι τρία, τὸ ἵστασθαι, τὸ καθῆσθαι, τὸ ἀνακλίνεσθαι. τὸ μὲν γὰρ ὀρθὸν εἶναι, τὸ ἵστασθαι ποιεῖ. τὸ δὲ κατὰ μέρος μὲν κεῖσθαι κατὰ μέρος δὲ ἵστασθαι, ποιεῖ τὸ καθῆσθαι. τὸ δὲ παντελῶς κεῖσθαι, ποιεῖ τὸ ἀνακλίνεσθαι. οὐ δηλοῖ δὲ τὸ κεῖσθαι, οὔτε τὸ κείμενον οὔτε τὸν τόπον. ἀλλὰ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ κειμένου πρὸς τὸν τόπον. τῶν δὲ κειμένων τὰ μὲν κατὰ φύσιν κεῖνται. ὡς τὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις. οἷον γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ κατὰ θέσιν, καὶ τέχνην, ὡς ἀνδριάς, κίων, καὶ τὰ τοιαῦτα. λοιπὸν ἐπιδιαίρεσις ἡ λέγουσα, ὅτι τῶν κειμένων τὰ μὲν στάσιμα ὡς γῆ. τὰ δὲ κινούμενα ὡς τὰ οὐράνια σώματα. ἔτι τῶν κειμένων, τὰ μὲν δυνάμει κεῖται. ἤγουν τὰ δυνάμενα μετέρχεσθαι. τὰ δὲ ἐνεργείᾳ ὡς ὅπου κεῖνται.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΥ. νδ'.

Τὸ πού, τόπον σημαίνει. ἐρωτώμενοι γάρ, πού ἐστιν ὁ δεῖνα, φαμὲν ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν τῇ πόλει. ταῦτα δέ, τόπον σημαίνουσιν. εἴδη δὲ τῆς ποῦ κατηγορίας. κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν τόπων, ἄνω, κάτω, δεξιά, ἀριστερά, ἔμπροσθεν, ὄπισθεν.

metrizare, intelligere & talia. Adhuc & speculatæ species in inanimatis, puta, igne, lapide, ligno, & talibus. Prima quidem igitur in rationalibus sunt, extremum autem in inanimatis & irrationalibus. Non enim secundùm quod animatum facit, sed secundũ quod corpus approximãs corpori. Duo autem habet propria. Primùm, recipere contrarietatem. Calefacere enim, contrarium est ei, quod frigefacere. Secũdùm, magis & minus. Contingit enim magis calefacere, & minus frigefacere, similiter & calefieri & frigefieri. In omnibus igitur prædicamentis consideratur facere & pati. In substantia quidem, generare & generari: in quãto autem, numerare & numerari: in his autem quæ ad aliquid, duplare & duplari: in qualitate, albificare & albificari: in sitũ esse, sedere & sederi: in habere, induere & indui: in ubi, continere & contineri: & in quando, contineri & continere.

DE IACERE ET SITVM esse. Cap. LIII.

Situm esse, est quod habet positionẽ aliqualiter ad alterum: puta corpus iacens aliqualiter ad talem positionẽ, uel ad reclinationem, uel sessionẽ, uel stationem. Species autem eius quod est situm esse, sunt tres: stare, sedere, reclinari. Et rectum quidem esse, facit stare: sed secundùm partem quidem iacere, secundùm partem autem stare, facit sedere: omnino autem iacere, facit reclinare. Non ostendit autem iacere neque iacẽtem neq; locum, sed ipsam positionem iacentis ad locum: Sitorum autem alia secũdùm naturam sita sunt, ut elementa in proprijs locis, puta terra, aqua, aër, ignis: alia autẽ secundùm positionem & artem, ut statua, columna, & talia. Cæterùm est superdiuisio quæ dicit quòd sitorum alia stabilia, ut terra: alia autem mota, ut corpora cœlestia. Item positorum alia potentia posita sunt, id est, potentia pertransiri: alia autem, actu, ut ubi posita sunt.

DE VBI. Cap. LIIII.

Vbi locum significat. Interrogati enim, Vbi est ille: dicimus in domo, in ciuitate, hæc autem locum significant. Species autem prædicamenti ubi secundùm differentias locorum, sursum, deorsum, dextera, sinistra, ante, retro.

DE

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΤΕ. νε.

Τὸ πότε, χρόνον δηλοῖ. ἐρωτώμενοι γὰρ πότε ἐγένετο τόδε, φαμὲν πέρυσι, προπέρυσι. ἅτινα χρόνον σημαίνουσιν. εἴδη δὲ τῆς ποτὲ κατηγορίας, εἰσὶ τοσαῦται ὅσαι αἱ τοῦ χρόνου διαφοραί. τρεῖς δὲ εἰσιν αὗται, ἐνεστώς, παρῳχημένος, μέλλων.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΧΕΙΝ. νϛ.

Τὸ ἔχειν ἐστὶν οὐσία, περὶ οὐσίαν. δηλοῖ δὲ τὸ περιέχειν ἢ περιέχεσθαι. καὶ μὴ εἶναι τι μέρος τοῦ πράγματος. καὶ περιέχει μὲν χιτὼν, ὅπλα. καὶ τὰ τοιαῦτα. περιέχεται δὲ δακτύλιος. καὶ εἴτι ἕτερον τοιοῦτον σμικρόν. δεῖ δὲ καὶ τὸ περιέχον, καὶ τὸ περιεχόμενον οὐσίας εἶναι. εἰ γὰρ τὸ μὲν οὐσία εἴη. τὸ δὲ συμβεβηκὸς ὡς ἐπιστήμων καὶ ἐπιστήμη, οὐκέτι ὑπὸ τὸ ἔχειν ἀνάγεται. διαφοραὶ δὲ τοῦ ἔχειν γίνονται, κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν ὄντων. ἢ γὰρ ἔμψυχόν ἐστιν, ἢ ἄψυχον, καὶ ἔμψυχον μὲν ἔχειν λεγόμεθα, ὡς παῖδα ἵππον, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἄψυχον δὲ, ὡς δακτύλιον ὑπόδημα, καὶ τὰ τοιαῦτα. λέγεται δὲ τὸ ἔχειν, καὶ κατὰ πολλῶν ἑτέρων σημαινομένων ὁμωνύμως περὶ ὧν ὕστερον ἐροῦμεν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ. νζ.

Πᾶν ἀντικείμενον, ἢ ὡς πρᾶγμα ἀντίκειται, ἢ ὡς λόγος. καὶ εἰ μὲν ὡς λόγος λόγῳ, ποιεῖ κατάφασιν καὶ ἀπόφασιν. κατάφασιν μὲν οὖν ἐστιν τὸ, εἰπεῖν τί τινὶ ὑπάρχειν. οἷον, καλός ἐστιν. ἀπόφασις δὲ τὸ εἰπεῖν τι τινὶ οὐχ ὑπάρχειν. οἷον οὐκ ἔστι καλός. λέγονται δὲ ἀμφότερα ἀπόφανσις. εἰ δὲ ὡς πράγματα ἀντίκεινται, ἢ ὡς πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγονται, καὶ ποιεῖ τὰ πρός τι ἅτινα καὶ συνεισάγουσιν ἄλληλα καὶ συναναιροῦσιν, ἢ οὐ πρὸς ἀντιστρέφοντα, καὶ οὐκ ἔχουσι σχέσιν, καὶ ταῦτα ἢ οὐ μεταβάλλει εἰς ἄλληλα. ὅμως δὲ ἄμφω κατὰ φύσιν εἰσί. καὶ ποιεῖ τὰ ἐναντία. ὡς ἡ θερμότης. καὶ ἡ ψύξις, ἢ τὸ μὲν μεταβάλλει εἰς τὸ ἕτερον. τὸ δὲ ἕτερον, οὐ μεταβάλλει. καὶ τὸ μὲν αὐτῶν ἐστι κατὰ φύσιν. τὸ δὲ παρὰ φύσιν. καὶ ποιεῖ τὰ κατὰ στέρησιν, καὶ ἕξιν ἀντικείμενα. ὡς ὄψις, καὶ τυφλότης. ἕξις μὲν γάρ ἐστιν, ἡ ὄψις. ὡς ἐκ τοῦ ἔχειν, στέρησις δὲ, τῆς ἕξεως ἤγουν τῆς ὁράσεως, ἡ τυφλότης. τῶν δὲ ἐναντίων. τὰ μὲν ἐστιν ἄμεσα. τὰ δὲ ἔμμεσα. ἄμεσα μὲν οὖν εἰσιν, ὧν ἀναγκαῖον τὸ ἕτερον. ἤγουν τὸ ἓν ὑπάρχειν τῷ ὑποκειμένῳ αὐτοῖς, ἢ τούτοις ὧν κα=

DE QVANDO. Cap. LV.

QVando, tempus oſtendit. Interrogati enim; Quãdo factum eſt hoc: dicimus, Anno preterito, ante preterito, quæ tempus ſignificant. Species autem prædicamenti, quando tot ſunt, quot temporis differentiæ. Tres autem hæ: præſens, preteritum, futurũ.

DE HABERE. Cap. LVI.

HAbere, eſt ſubſtãtia circa ſubſtantiam. Oſtendit autem continere uel contineri, & non eſſe aliquam partem rei. Et continent quidem, tunica; arma, & talia: continentur autem anulus, & ſi quidem alterum tale paruum. Oportet aũt & quod continet & continetur, ſubſtantias eſſe. Si enim hoc quidem ſubſtantia eſſet, hoc autem accidens, ut ſciens & ſcientia, non ſub habere reduceretur. Differentiæ autem eius quod eſt habere, fiunt ſecundùm differentiam entium. Vel enim animatum eſt, uel inanimatum. Et animatum quidem habere dicimur, ut puerum, equum, & talia: Inanimatum, ut anulũ; calceamentum, & talia. Dicitur autem habere & multis alteris ſignificatis æquiuocè: de quib. poſterius dicemus.

DE OPPOSITIS. Cap. LVII.

OMne oppoſitum uel ut res opponitur, uel ut ſermo. Etſi quid ut ſermo, ſermone facit affirmationem & negationem. Affirmatio eſt dicere aliquid alicui ineſſe, ut bonus eſt. Negatio autem, dicere aliquid alicui non ineſſe, ut nõ eſt bonus. Dicatur autem utraq; enunciatio. Si autem ut res opponuntur, uelut ad conuertentiam dicuntur, & faciunt quæ ad aliquid, quæ & coinducunt ad inuicem conferunt, & cointerimuntur. Vel non ad conuertentiam, & non habent habitudinem, & hęc uel tranſponunt ad inuicem, ſed tamen ambo ſecundùm naturam ſunt, & faciunt contraria, ut caliditas & frigiditas. Vel hoc quidem tranſponit in alterum, alterum autem non tranſponit. Et hoc quidem ipſorum eſt ſecundùm naturam, hoc autem præter naturam, & faciunt ſecundûm priuationem & habitum contraria, ut uiſus & cæcitas. Habitus enim eſt uiſus, ut ex habere: priuatio autem habitus, id eſt, uiſus, cæcitas. Contrariorum aũt alia quidẽ ſunt immediata, alia autem mediata. Immediata ſunt, quorum neceſſarium alterũ, id eſt, unũ ineſſe ſubiecto ipſis, uel his de

quibus

ὧν κατηγορεῖται, οἷον, νόσος, καὶ ὑγεία. ἐν σώματι ζώου ὑποκειμένῳ. καὶ ἀνάγκη πάντως ἐν τῷ σώματι, ἢ νόσον εἶναι, ἢ ὑγείαν. νόσον δὲ φαμὲν πᾶσαν τὴν παρατροπὴν τῆς φύσεως. ἄμεσα δὲ ὧν οὐκ ἀνάγκη τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τῷ ὑποκειμένῳ, ἢ τούτοις ὧν κατηγορεῖται, ὡς τὸ λευκὸν, καὶ τὸ μέλαν. ἐναντία γάρ ἐστι, καὶ οὐ πάντως ἀνάγκη ἓν αὐτῶν ὑπάρχειν τῷ σώματι. οὐ γὰρ ἀνάγκη πᾶν σῶμα ἢ λευκὸν εἶναι, ἢ μέλαν. εἰσὶ γὰρ σώματα, φαιὰ, καὶ πυῤῥά. εἰ μὴ ἄρα τὸ ἓν τῶν ἀντικειμένων ἀφωρισμένως φύσει ὑπάρχει τινί: ὡς ἡ θερμότης, τῷ πυρί, καὶ ἡ ψύξις τῇ χιόνι. τῶν μὲν οὖν ἐμμέσων, τὰ μὲν ἔχουσιν ὀνόματα. ὡς τὸ μέσον τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος λέγεται φαιόν. τὰ δὲ οὐκ ἔχουσιν ὀνόματα. ὡς τὸ μέσον γὰρ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἀδίκου, οὐκ ἔχει ὄνομα. ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει ἑκατέρου, τὸ ἀνὰ μέσον γνωρίζεται. οἷον, οὔτε δίκαιον, οὔτε ἄδικον. ἀκολουθοῦσι δὲ τοῖς ἐναντίοις ἰδιώματα τέσσαρα. πρῶτον, ὅτι τῷ μὲν ἀγαθῷ ἐξ ἀνάγκης τὸ κακὸν ἐναντίον· τῷ δὲ κακῷ, ποτὲ μὲν ἀγαθόν, ποτὲ δὲ ἄλλο κακόν. τῇ μὲν γὰρ σωφροσύνῃ, ἐναντίον ἡ ἀκολασία. τῇ δὲ ἀκολασίᾳ, ποτὲ μὲν σωφροσύνη, ποτὲ δὲ ἠλιθιότης. ἠλιθιότης δέ ἐστι, τὸ μὴ κινεῖσθαι, μηδὲ ἐγείρεσθαι τὰ πάθη. ἡ μὲν οὖν ἀκολασία, ἔλλειψίς ἐστι τῆς σωφροσύνης, ἡ δὲ ἠλιθιότης, ὑπερβολή. ἐναντία δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῇ ἐλλείψει. δεύτερον, ὅτι ἀδύνατον ἅμα τὰ ἐναντία τῶν ἀτόμων εἶναι κατὰ τὸ αὐτό. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ ἅμα Σωκράτην ὑγιαίνειν καὶ νοσεῖν, ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ μέλος θερμαίνεσθαι ἅμα καὶ ψύχεσθαι. τρίτον, ὅτι τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ ἢ γένει, ἢ εἴδει, ἢ ἀριθμῷ. γένει μὲν, ὡς ἐν ἁπλῷ σώματι τὸ λευκόν, καὶ τὸ μέλαν. εἴδει δὲ ὡς ἐν σώματι ζώου ὑγεία, καὶ νόσος, ἀριθμῷ δὲ δῆλον. τὸ γὰρ αὐτὸ σῶμα, τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὸν ἐνδέχεται κατὰ τὴν ἑαυτοῦ μεταβολήν. τέταρτον, ὅτι τὰ ἐναντία, ἢ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος, ὡς τὸ λευκόν, καὶ τὸ μέλαν ὑπὸ τὸ χρῶμα. ἢ ὑπὸ τὰ ἐναντία γένη, ὡς δικαιοσύνη καὶ ἀδικία ὑπὸ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ κακόν. ἅτινα ἐναντία εἰσίν, ἢ αὐτὰ τὰ ἐναντία γένη εἰσίν. ὡς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ἐναντία ὄντα γένη.

ΠΕΡΙ

quibus prædicantur, ut ægritudo & sanitas in corpore animalis subiecto, & necesse omnino in corpore ægritudinem esse, uel sanitatem. Aegritudinem dicimus, omnem peruersionem naturæ. Mediata autem, quorum non necesse alterũ inesse subiecto, uel his, de quibus prædicatur, ut album, nigrum. Contraria enim sunt, & nõ omnino necesse unum ipsorũ inesse corpori. Non enim necesse, omne corpus uel album esse, uel nigrum: sunt enim corpora fusca uel rufa, nisi forte unum contrariorum determinate naturâ insit alicui, ut caliditas igni, & frigiditas niui. Mediorum alia habẽt nomina, ut medium albi & nigri dicitur fuscum: alia autem non habent nomina. Medium enim iusti & iniusti, non habent nomen, sed abnegatione utriusque intermedium notum fit, puta neque iustum, neq; iniustum. Sunt autem contrariorum proprietates quatuor. Prima, bono ex necessitate malum contrarium est: malo autem aliquando quidem bonum, aliquando aũt aliud malũ. Temperantiæ enim contrariũ intemperantia. Intẽperantiæ aũt quandoque temperantia, quandoque autem insensibilitas. Insensibilitas autem est non moueri neq; erigi secundùm passiones. Intemperantia enim defectus est temperantiæ, insensibilitas autem excessus, contraria autem superabundantia defectui. Secunda proprietas, impossibile simul contraria indiuiduis esse secundùm idem. Non contingit enim simul Socratem sanum esse & ægrotare, uel secundùm idem membrum calescere & frigescere. Tertia, contraria possunt esse in eodem subiecto, uel genere, uel specie, uel numero. Genere quidem, ut in simplici corpore album & nigrũ. Specie autem, ut in corpore animalis sanitas & ægritudo. Numero autem, manifestum. Idem enim corpus contrariorum esse susceptibile, contingit secundùm suipsius transmutationem. Quarta, contraria sunt uel sub eodem genere, ut album & nigrum sub colore: uel sub contrarijs generibus, ut iustitia uel iniustitia, sub bono & malo, quæ contraria sunt: uel ipsa contraria genera sunt, ut bonum & malum.

ΠΕΡΙ ΕΞΕΩΣ, ΚΑΙ στερήσεως. νη΄.

Ἕξις λέγεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐχομένου καὶ τοῦ ἔχοντος, ὡς τοῦ ὅπλου, καὶ τοῦ ὁπλισαμένου, ἤγουν τοῦ ἐνδύοντος, καὶ τοῦ ἐνδυομένου. δεύτερον αἱ ἐπείσακτοι ἐνέργειαι μόνιμοι οὖσαι, εἴτε φυσικαὶ, εἴτε ψυχικαί. καὶ φυσικαὶ μὲν, ὡς ἡ θερμότης ἐν τοῖς θερμαινομένοις. ψυχικαὶ δὲ ὡς ἡ ἐπιστήμη. τρίτον, ὅπερ οὔπω μὲν ἔχει, ἔχει δὲ ἐπιτηδειότητα δέξασθαι. ὅπερ ἐστὶ πρῶτον σημαινόμενον τοῦ δυνάμει. τέταρτον, ἡ φυσικὴ ποιότης, ἤτοι φυσικὴ ἕξις. ὡς ἡ θερμότης τοῦ πυρός. καὶ τοῦ καθεύδοντος ἡ ὄψις. ὅπερ ἐστὶ δεύτερον σημαινόμενον τοῦ δυνάμει. δύναται γὰρ καίειν, ἐνεργείᾳ δὲ, οὐ καίει. πρῶτον δὲ σημαινόμενον τοῦ ἐνεργείᾳ πέμπτον, ὡς ἡ τελικὴ ἐνέργεια, ὡς ἡ ὅρασις ἡ ἤδη ὁρῶσα. καὶ ἡ θερμότης ἡ ἤδη θερμαίνουσα. στέρησις δὲ ἡ τῆς ἕξεως ἀποβολή. ἀντίκειται οὖν τῷ μὲν πρώτῳ σημαινομένῳ τῆς ἕξεως, ἡ στέρησις τοῦ ὅπλου, ἤγουν τοῦ ἐνδύματος. τῷ δὲ δευτέρῳ, ἡ ἀποβολὴ τῶν ἐπεισάκτων ἕξεων, ὅτε τὸ θερμανθὲν ψυχρανθῇ. τῷ δὲ τρίτῳ, ὅπερ οὐδὲ ὅλως πέφυκεν ἔχειν τὸ γένος. ὡς λέγομεν ἔχειν ἐπιτηδειότητα τὸ βρέφος πρὸς μουσικήν. τὴν δὲ συκῆν, οὐδαμῶς. ἐστέρηται οὖν ἡ συκῆ ἐπειδὴ τὸ γένος τῶν φυτῶν οὐκ ἔχει ἐπιτηδειότητα δέξασθαι μουσικήν. καὶ ὅπερ τὸ μὲν γένος ἔχει ἐπιτηδειότητα, τὶ δὲ τῶν εἰδῶν οὐκ ἔχει. τὸ γὰρ ζῶον ἔχει ἐπιτηδειότητα ὁρᾷν. ὁ δὲ ἀσπάλαξ εἶδος ὢν τοῦ ζώου, οὐκ ἔχει ἐπιτηδειότητα τοῦ ὁρᾷν. τῷ δὲ τετάρτῳ, ἡ ἀποβολὴ τῆς δυνάμεως τῆς καθ᾽ ἕξιν. τῷ δὲ πέμπτῳ ἡ ἀποβολὴ τῆς τελικῆς ἐνεργείας. ὅπερ ἀνωτέρω εἴρηκε τὴν κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν τῶν ἀντικειμένων ἀντίθεσιν, ἤγουν τῆς δυνάμεως εἴτε τῆς ποιητικῆς, εἴτε τῆς παθητικῆς. αὕτη δὲ χαρακτηρίζεται τοῖς τρισὶ τούτοις. ὅπερ πέφυκεν ἔχειν οὐδὲ ὅλως ἔχει, ἀλλὰ τελέως ἐστέρηται. καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν. καὶ ἔνθα πέφυκεν ἔχειν. οἷον τὸν λίθον οὐ λέγομεν εἶναι τυφλόν. οὐκ πέφυκε γὰρ ἔχειν ἕξιν ὁράσεως. οὐδὲ τὸν ἀρτιγέννητον κύνα λέγομεν εἶναι τυφλόν. οὐδὲ τὸ ἀρτιγέννητον βρέφος νωδόν. ἐπειδὴ οὐ πεφύκασι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔχειν. οὐδὲ τὸν πόδα λέγομεν τυφλόν. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ ζῶον ἐν τῷ ποδὶ ἔχειν τὴν ἕξιν τῆς ὁράσεως. ὅτε οὖν κατὰ τὰ τρία ταῦτα πέφυκεν ἔχειν καὶ μὴ ἔχειν, λέγεται στέρησις.

DE HABITV ET PRIVAtione. Cap. LVIII.

Habitus dicitur operatio habiti & habentis, ut armorum & armati, id est, induentis & induti. Secundò, superinductæ operationes manẽtes, existentes siue naturales, siue animales. Naturales, ut caliditas in calefactis: animales autem ut sciẽtia. Tertiò, quod nondum quidem habet, habet autem aptitudinẽ recipere: quod est primum significatum eius, quod potẽtia. Quartò, naturalis qualitas, id est, naturalis habitus, ut caliditas ignis, & dormientis uisus, quod est secundùm significatum eius quod potentia. Potest enim comburere, operatione aũt non comburit. Primùm autem significatum est eius quod operatione. Quintò, ut perfectiua operatio, ut uisio iam uidens, & caliditas iam calefaciens. Priuatio autem, habitus abiectio. Opponitur igitur primo quidem significato habitus, priuatio armorum, id est, indumenti. Secundò autem abiectio superinductorum habituum, quãdo calefactum frigescit. Tertiò quod neq; totaliter natum est habere genus, ut dicimus habere aptitudinem infantem ad musicam, ficum autem nequaquam. Priuata igitur est ficus, quia genus plantarũ non habet aptitudinem recipere musicam. Et quoniã genus quidem habet aptitudinem, quædam autem specierum non habent: animal enim habet aptitudinem uidendi, talpa autem species ens animalis, non habet aptitudinem uidendi. Quartò autem, abiectio potentiæ eius, quæ secũdùm habitum. Quinto uerò, abiectio perfectiuæ operationis, quod superius dixi, eam quæ secũdùm priuationem & habitum oppositorum oppositionem, id est, potentiæ siue actiuæ, siue passiuæ. Hæc autẽ characterizantur tribus his: quod natum est habere, sed neque totaliter habet, sed perfectè priuatum est: & quando natum est habere, & ubi natum est habere. Verbi gratia: Lapidem non dicimus esse cæcum: non natus est enim habitũ habere uisus. Neq; modò genitũ canem dicimus cæcum, neq; modò genitũ infantẽ edentulum, quia non nati sunt secundùm illud tẽpus habere. Neq; pedẽ dicimus cæcũ: nõ enim natũ est animal in pede habere habitũ uisus. Quando igitur secundùm tria hæc natum est habere, & non habet, dicitur priuatio.

DE

ΠΕΡΙ ΠΡΟΤΕΡΟΥ, καὶ ὑστέρου. νθ'.

Τὸ δὲ πρότερον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα σημαινόμενα. καὶ κυριώτατόν ἐστι τὸ, κατὰ χρόνον πρότερον. λέγεται δὲ κυρίως ἐπὶ μὲν ἐμψύχων τὸ πρεσβύτερον. ἐπὶ δὲ τῶν ἀψύχων, τὸ παλαιότερον. καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἀντ' ἀλλήλων λαμβάνονται. δεύτερον δὲ, τὸ φύσει πρότερον ὅπερ συνεισφέρεται μὲν οὐ συνεισφέρει δὲ, καὶ συναναιρεῖ, καὶ οὐ συναναιρεῖται. ὡς τὸ ζῶον πρότερον τοῦ ἀνθρώπου. ζώου γὰρ μὴ ὄντος, οὐδὲ ἄνθρωπος ἔσται. ζῶον γὰρ ὁ ἄνθρωπος. ἀνθρώπου δὲ μὴ ὄντος, ἔσται ζῶον. καὶ ὁ ἵππος γὰρ καὶ ὁ κύων, ζῶα εἰσί. καὶ ἀνθρώπου ὄντος, πάντως ἔσται ζῶον. ζῶον γὰρ ὁ ἄνθρωπος. ζώου δὲ μὴ ὄντος, οὐ πάντως ἄνθρωπος ἀλλ' ἴσως ἵππος, κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ ταῦτα γὰρ, ζῶον εἰσί. τρίτον, τὸ κατὰ τάξιν. ὥσπερ φαμὲν πρῶτον τὸ ἄλφα. δεύτερον, τὸ βῆτα. εἶτα τὰ συλλάβεια, εἶτα αἱ ψῆφοι, τέταρτον, τὸ κατ' ἀξίαν. ὡς φαμὲν πρῶτον ἐπίσκοπος εἶτα πρεσβύτερος. ἐκβάλλουσι δὲ τοῦτον τὸν τρόπον τινές. ἐνδέχεται γὰρ τὸν πρῶτον κατὰ τάξιν, ὕστερον εἶναι κατ' ἀξίαν. πέμπτον, ὡς φαμὲν τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. ὡς ὁ Σωκράτης πρότερος τῆς ἰδίας εἰκόνος. αὐτὸς γὰρ ἐστιν αἴτιος τῆς ἰδίας εἰκόνος. καὶ ὁ πατὴρ πρότερος καὶ μείζων τοῦ υἱοῦ. ὁ γὰρ πατὴρ αἴτιος τοῦ υἱοῦ. ἐκ γὰρ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς γεννᾶται. διὸ καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον ἔλαβε τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ῥηθὲν ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν. ἄλλοι δὲ προστεθείκασι τὸ κατ' ἐπίνοιαν. ὡς πρότερον τὸν θεμέλιον τοῦ τοίχου. τοῦτο δὲ ἀνάγεται ὑπὸ τὸν τέταρτον τρόπον τὸν κατ' ἀξίαν. τὸ γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ πρότερον, τοῦτο κατὰ πρᾶγμα ὕστερον. ὁσαχῶς δὲ τὸ πρότερον, τοσαυταχῶς καὶ τὸ ὕστερον. τὸ δὲ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐκ εἰσὶ τῶν ὁμωνύμων ἀλλὰ τῶν ἀφ' ἑνός.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΜΑ. ξ'.

Ἅμα λέγεται κυρίως μὲν, ὧν ἡ γένεσις ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. οἷον δύο τινὲς ἐγεννήθησαν ἐν τῇ αὐτῇ ῥοπῇ. οὗτος ὁ τρόπος ἀντίκειται τῷ πρώτῳ τρόπῳ τῶν σημαινομένων τοῦ προτέρου. δεύτερον σημαινόμενον τοῦ ἅμα, τὰ ἀλλήλοις συνυπάρχοντα. καὶ μὴ ὄντα ἕτερον ἑτέρου αἴτιον, ἢ αἰτιατόν. ὡς τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ἥμισυ. ἅμα γὰρ συνυπάρχουσι. καὶ

DE PRIORE ET POSTERIORI. Cap. LIX.

Prius diuiditur in quatuor significata. Et principalissimum est tempore prius. Dicitur autem principaliter in animatis quidem senius, in inanimatis autem uetustius: abusiuè autem alterū pro altero ponitur. Secundùm autem, natura prius, quod coinfertur quidem, non autem coinfert: & cointerimit, & nō cointerimitur, ut animal prius homine. Animali enim non existente, neq; homo erit: animal enim homo: homine autem non existente, erit animal. etenim equus & canis animalia sunt: & homine existente, omnino erit animal: animal enim homo. Animali autem existente, non omnino homo, sed fortè equus, canis, & talia: etenim hæc animalia sunt. Tertium, quod secundùm ordinem, quemadmodum dicimus primum, a, b: deinde syllabæ, deinde orationes. Quartum, quod secundùm dignitatem, quemadmodum aimus primum episcopus, deinde presbyter. Abijciunt autem hunc modum quidam: contingit enim, primū secūdùm ordinem, posterius esse secūdùm dignitatem. Quintum quemadmodū aimus causam & causatum. uidelicet Socrates prior propria imagine: ipse enim est causa propriæ imaginis, & pater prior & maior filio: pater enim est causa filij: ex patre enim filius generatur. Propter quod & beatus Gregorius secūdùm hoc significatum sumpsit, quod à Domino nostro in sacris Euangelijs dictū est: Pater meus maior me est. Alij autem apponūt, quod secūdū intellectum, ut prius fundamentū muro. Hoc aūt reducitur sub quartū modum eum qui secūdū dignitatē. Quod enim intellectu prius, hoc re posterius. Quot modis aūt pri9, tot modis & posterius. Prius aūt & posterius, & maius & minus, non sunt æquiuocorum, sed eorum quæ sunt ab uno.

DE SIMVL. Cap. LX.

Simul aūt dicunt principaliter quidē, quorū generatio est in eodē tēpore, ut duo qdā geniti sunt in eodē momento. Iste modus opponit primo modo significatorū prioris. Secundū significatū eorū q̄ simul, q̄ ad inuicē coexistūt & nō alterū alteri9 causa uel causatū, ut duplū & dimidiū. Simul.n coexistunt, &

συναναιροῦσιν ἄλληλα, καὶ συνεισφέρουσιν. ἧττον δὲ ὁ τρόπος, ἀντίκειται τῷ δευτέρῳ καὶ τῷ πέμπτῳ τρόπῳ τοῦ προτέρου. ἐν μὲν γὰρ τῷ δευτέρῳ, οὐ συνεισάγουσιν οὐδὲ συναναιροῦσιν ἄλληλα. ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ, τὸ μὲν αἴτιον. τὸ δὲ αἰτιατόν. τρίτον σημαινόμενον τῶν ἅμα, τὰ ἀντιδιῃρημένα εἴδη. ἀντιδιῃρημένα δὲ εἴδη λέγεται, τὰ ἐκ τῆς αὐτῆς διαιρέσεως κατενεχθέντα. οἷον τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον, ἐκ τοῦ ζώου. οὗτος δὲ ὁ τρόπος, ἀντίκειται τῷ πρώτῳ καὶ τῷ δευτέρῳ, καὶ σχεδὸν τοῖς ἄλλοις τρισί.

ΠΕΡΙ ΚΙΝΗΣΕΩΣ. ξα'.

Κίνησίς ἐστιν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει. καθὸ τοιοῦτόν ἐστιν. οἷον, ὁ χαλκὸς δυνάμει ἐστὶν ἀνδριάς. δύναται γὰρ ὁ χαλκὸς ἀναλαβεῖν τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος. ἐντελέχεια οὖν ἐστι τοῦ χαλκοῦ. τοῦ δυνάμει ὄντος ἀνδριάντος, τὸ διαλύεσθαι, τὸ διαπλάττεσθαι, τὸ διαξέεσθαι. ἅπερ εἰσὶ κινήσεις. ἐν ὅσαις οὖν κατηγορίαις θεωρεῖται τὸ δυνάμει, ἐν τοσαύταις θεωρηθήσεται ἡ κίνησις. ἐν ὅσαις δὲ οὐ θεωρεῖται τὸ δυνάμει, οὐδὲ ἡ κίνησις θεωρηθήσεται. θεωρεῖται οὖν ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἐν τῷ ποσῷ, ἐν τῷ ποιῷ, ἐν τῇ ποῦ κατηγορίᾳ. ἐν μὲν τῇ οὐσίᾳ, γένεσις, καὶ φθορά, ἐν δὲ τῷ ποσῷ αὔξησις, καὶ μείωσις, ἐν δὲ τῷ ποιῷ, ἀλλοίωσις. ἐν δὲ τῷ ποῦ, τὸ κύκλῳ φερόμενον ὅπερ καλεῖται περιφορά. καὶ τὸ ἐπ' εὐθείας κινούμενον ὅπερ λέγεται ἐπ' εὐθείας κίνησις. τῆς δὲ ἐπ' εὐθείας κινήσεως, διαφοραί εἰσιν ἕξ. τὸ ἄνω, τὸ κάτω, τὸ ἔσω, τὸ ἔξω, τὸ δεξιά, τὸ ἀριστερά. διὸ μετὰ τῆς περιφορᾶς ἑπτὰ τοπικαὶ κινήσεις εἰσί. πᾶν γὰρ μεταβαλλόμενον ἢ καθ' αὑτὸ μεταβάλλεται, ἢ κατά τι μεταβάλλεται τῶν περὶ αὐτό, καὶ εἰ μὲν καθ' αὑτὸ ποιεῖ γένεσιν καὶ φθοράν. εἰ δὲ κατά τι τῶν ἐν αὐτῷ, ἢ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ ποιεῖ αὔξησιν καὶ μείωσιν, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν καὶ ποιεῖ ἀλλοίωσιν. εἰ δὲ κατὰ τὸ περὶ αὐτό, ποιεῖ τὴν κατὰ τόπον μεταβολήν. ὁ γὰρ τόπος οὔτε αὐτό ἐστι κινούμενον, οὔτε τι τῶν ἐν αὐτῷ. ἀλλὰ τοῖς κινουμένοις παρέπεται καὶ περὶ τὰ κινούμενά ἐστι. διαφέρει δὲ γένεσις καὶ φθορά. γένεσις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πρόοδος. ὅπερ γὰρ οὐκ ἦν πρότερον, τοῦτο γίνεται. ἡ δὲ φθορά, τὸ ἀνάπαλιν. ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι μεταβολή. αὔξησις δὲ καὶ μείωσις. αὔξησις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἐπὶ τὸ μεῖζον

cointerminunt ad inuicem, & coadse-ferunt. Iste autem modus opponitur secundo & quinto modo prioris. In secundo quidem enim non conducunt, ne cointerimũt ad inuicem: in quinto autem, hoc quidem esse causam, hoc autem causatum. Tertiũ significatum eorum quæ simul, contradiuisæ species. Contradiuisæ autem species dicuntur, quæ ex eadem diuisione inductæ sunt, ut rationale & irrationale ex animali. Iste autem modus opponitur primo & secundo, & ferè aliis tribus.

DE MOTV. Cap. LXI.

Motus est endelechia eius quod potentia secundũ quod tale est, uelut æs potentia est statua. Potest enim æs recipere speciem statuæ. Endelechia autem est æris potentia entis statua, dissolui, plasmari, radi, quæ sunt motus. In quot igitur prædicamentis consideratur quod potentia, in tot cõsiderabitur motus: in quot autem non consideratur quod potentia, neq; motus considerabitur. Consideratur igitur in substantia, in quanto, in quali, in ubi prædicamento. In substantia quidem generatio & corruptio: in quanto uero augmentatio & diminutio: in quali autem, alteratio: in ubi autem, circulo latum, quod uocatur circulatio: & in rectitudine motum, quod dicitur in rectitudine motus. Eius autem qui in rectitudine motus, differentiæ sunt sex: sursum, deorsum, intus, extra ad dexteram, & ad sinistram: propter quod cum circulatione septem locales motus sunt. Omne enim transmutatum, uel secundùm seipsum transmutatur, uel secundùm aliquid eorum quæ circa ipsum. Etsi quidem mutatur secundũ seipsum, facit generationem & corruptionem. Si autem secundũ aliquid eorum quæ in ipso, uel secundũ quantum, & facit augmentationem & diminutionem: uel secundũ quale, & facit alterationem. Si autem secundũ quod circa ipsum, facit secundũ locum transmutationẽ. Locus.n. neq; ipsum est quod mouet̃, neq; est aliqd eorum q̃ in ipso, sed motis sequit̃, & circa mota est. Differt aũt generatio & corruptio. Generatio.n. est, à nõ ente in esse progressus. Quod.n. non erat prius, hoc fit. Corruptio aũt est è cõuerso, ab ente in nõ esse transmutatio. Augmentatio & diminutio quoq; differũt. Augmẽtatio enim est ad maius motus,

κίνησις. μείωσις δὲ, ἡ ἐπὶ τὸ ἔλαττον. ἐν δὲ τῇ ἀλλοιώσει πάλιν τὰ ἀντικείμενα πάθη. θερμότης ψύξει. τῷ λευκῷ τὸ μέλαν. ἀντίκειται τοίνυν τῇ μὲν γενέσει φθορά. τῇ δὲ αὐξήσει, μείωσις. τῇ δὲ ἀλλοιώσει τὸ ἀντικείμενον. καὶ ἠρεμία ἀντικείμενον μὲν θερμάνσει, ψύξις. ἠρεμία τε. ὅταν γὰρ λάβῃ πέρας τὸ θερμαινόμενον καὶ ἔλθῃ ἐπὶ τὴν ἄκραν θερμότητα, ἠρεμεῖ καὶ παύεται τοῦ θερμαίνεσθαι. οὕτω καὶ τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ καὶ ἡ ἐναντία κίνησις ἀντίκειται καὶ ἡ ἠρεμία. ἐναντία μὲν γὰρ, ὡς ἡ ἄνω κίνησις τῇ κάτω. ἠρεμία δὲ. ἐὰν γὰρ βῶλον ῥίψῃ τις ἐπὶ τὰ ἄνω οὐ πρότερον ἐπὶ τὰ κάτω κινηθήσεται πρὶν ἠρεμία τις γένηται. τῇ δὲ οὐρανίᾳ κινήσει, οὐκ ἔστιν ἐναντία κίνησις. δοκεῖ δὲ ἡ ἀλλοίωσις παρέπεσθαι ταῖς λοιπαῖς κινήσεσι. καὶ γὰρ καὶ τὸ γινόμενον καὶ τὸ φθειρόμενον, καὶ τὸ αὐξανόμενον, καὶ τὸ μειούμενον, καὶ τὸ κινούμενον κατὰ τόπον, πάντως ἀλλοιοῦται. ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν κινήσεων, εἰ καὶ εὑρίσκομεν παρεπομένην τὴν ἀλλοίωσιν ταῖς λοιπαῖς κινήσεσιν, ὅμως ἐνδέχεται ἀλλοιοῦσθαι, μὴ μέντοι κινεῖσθαι καθ' ἑτέραν κίνησιν, ὡς ἐπὶ λίθου. οὗτος γὰρ θερμαίνεται καὶ ψύχεται, καὶ οὔτε αὔξει οὔτε λήγει. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως. ὥστε εἰ καὶ παρέπεται ἀλλοίωσις ταῖς λοιπαῖς κινήσεσιν, ὅμως ἐνδέχεται αὐτὴν καθ' αὑτὴν θεωρεῖσθαι. ὅθεν ὁμολογεῖται αὐτῶν τὸ διάφορον. κίνησιν δὲ λέγει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν μεταβολήν. ἐν γὰρ τῷ πέμπτῳ λόγῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως ἀποδείξεν ὅτι γένεσις καὶ φθορὰ μεταβολαὶ μέν εἰσι. κινήσεις δὲ οὐκ εἰσί. διότι ἡ κίνησις, σωζομένου τοῦ πράγματος γίνεται. ἐν δὲ τῇ ἀλλοιώσει καὶ τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ ἔφημεν δύο ἐναντία εἶναι, τήν τε ἐναντίαν κίνησιν καὶ τὴν ἠρεμίαν, ἰστέον ὡς οὐκ ἀδύνατον κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο δύο ἑνὶ εἶναι ἐναντία. ἠρεμία μὲν γὰρ, ὡς λῆξις καὶ στέρησις. ἡ δὲ ἀντικειμένη κυρίως ὡς θερμάνσει ψύξις.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΧΕΙΝ. ξβ'.

Τὸ ἔχειν κατὰ ὀκτὼ τρόπους λέγεται. ἢ γὰρ ὡς ἕξιν καὶ διάθεσιν, ἢ ἄλλην ποιότητα. λεγόμεθα γὰρ ἔχειν ἐπιστήμην καὶ ἀρετήν, ἢ ὡς ποσόν. λέγεται γὰρ τρίπηχυ μέγεθος ἔχειν τὸ ξύλον, ἢ ὡς οὐσία περὶ οὐσίαν. ὅπερ ἐστὶ γενικώτατον γένος. τοῦτο δὲ, ἢ περὶ ὅλον τὸ σῶμα ὡς χιτών. ἢ περί τι μέρος ὡς δακτύλιος

motus, diminutio autem ad minus. In alteratione autē rursus oppositæ passiones, caliditas, frigiditas, album, nigrum. Opponitur igitur generationi quidem corruptio, augmentationi autem diminutio, alterationi autem oppositum est quies. Oppositum quidē calefactioni frigefactio, quies autem alterationi, cum accipiat terminum ꝙ calefit, & ueniat ad extremam caliditatem, quiescit: non enim potest in caliditate progredi. Sic & ei quæ secundùm locum transmutationi, & contrarius motus opponitur, & quies, contrarius quidem, ut sursum motus, & qui deorsum: quies autem alterationi. Si enim glebam præijciat quis sursum, non prius deorsum mouebitur, quàm quies quædam fiat. Cœlesti autem motui nō est contrarius motus. Videtur autem alteratio consequi reliquis motibus. Etenim & quod fit, & quod corrumpitur, & quod augetur, & quod minuitur, & quod mouetur secundū locum, omnino alteratur. In naturalibus autē motibus etsi inuenimus sequentem alteratione̅ reliquis motibus, tamen contingit quidem alterari, non moueri, secundùm alterum motum, ut in lapide: Iste enim calefit & frigefit, & neq; augetur, neque fit: & in reliquis similiter. Quare etsi consequitur alteratio reliq̄s motibus, tamen contingit ipsum secūdū seipsum considerari. Vnde confessa est ipsorum differentia. Motum autem dicit Aristoteles transmutationem. In quinto enim sermonem naturalis auditus ostendit, quoniā alteratio & corruptio transmutationes quidem sunt, motus autem non sunt, quia motus salua re fit. In alteratione autem & secundùm locum transmutatione diximus duo contraria esse, ut contrarium motum & quietem. Sciendum quòd non impossibile, secundùm aliud & aliud duo uni esse contrarie. Quies quidē n. ut finis & priuatio: opposita aūt principaliter, ut calefactioni frigefactio.

DE HABERE. Cap. LXII.

Habere secundùm octo modos dicitur. Vel enim ut habitum & dispositionem, uel aliam qualitatem. Dicimur enim habere scientiam & uirtutem. Velut quantum. Dicimus enim tricubitam magnitudinem habere lignum. Velut substantiam circa substantiam, quod est generalissimum genus. Hoc autem uel circa totum corpus, ut tunica: uel circa aliquam partem, ut anulus in di

ἐν δακτύλῳ, ἢ ὡς μέρος ἐν ὅλῳ. λεγόμεθα γὰρ ἔχειν χεῖρα, ἢ ὡς ἐν ἀγγείῳ. ὡς λέγομεν οἶνον ἔχειν τὸ κεράμιον, ἢ ὡς κτῆμα. λεγόμεθα γὰρ οἰκίαν ἔχειν, ἢ ἀγρόν. λεγόμεθα δὲ καὶ γυναῖκα ἔχειν καὶ ἡ γυνὴ ἄνδρα ἔχειν, λέγεται. ἔοικε δὲ οὗτος ὁ τρόπος, ἀλλότριος εἶναι τοῦ ἔχειν. ἐπειδὴ ἀντιστρέφει. οὐδὲν γὰρ μᾶλλον σημαίνει ἔχειν τὸν ἄνδρα γυναῖκα, ἢ τὴν γυναῖκα ἄνδρα. οὐδὲ γὰρ ἕτερον ἑτέρου ἐπικρατεῖ. ἀλλ' ἴσως καὶ ἀδιαφόρως ἔχουσι, εἰ δὲ καὶ ὁ κτήτωρ ἔχει κτῆμα. καὶ τὸ κτῆμα κτήτορα καὶ ἀντιστρέφει· ἀλλ' οὐχ ὡς ἀνὴρ γυναῖκα, καὶ γυνὴ ἄνδρα. ὁ γὰρ κτήτωρ, αὐτοκρατής ἐστι καὶ κυριώτατόν ἐστι τοῦ κτήματος, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ὁ μὲν κτήτωρ ἔχειν λέγεται τὸ δὲ κτῆμα, ἔχεσθαι. δῆλον δὲ ὅτι τὸ ἔχειν τῶν ὁμωνύμων ἐστί. τινὲς δὲ τοσαύτας διαφορὰς λέγουσι τοῦ ἔχειν, ὅσας καὶ τοῦ ποιεῖν. καὶ τοῦ πάσχειν. ὡς γὰρ τὰ ποιοῦντα καὶ πάσχοντα ἢ ἔμψυχά ἐστιν, ἢ ἄψυχα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἢ ἔμψυχόν ἐστι τὸ ἔχον καὶ ἐχόμενον, ἢ ἄψυχον. πῶς οὖν τῶν διαφόρων γενῶν αἱ αὐταὶ διαφοραὶ ἔσονται, ἀλλ' ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τὸ ἔχον, ἢ περὶ ὅλον τὸ σῶμά ἐστιν, ἢ περὶ μέρος. καὶ πάλιν τοῦτο, ἢ ἀμυντήριόν ἐστιν, ἢ κόσμος.

ΠΕΡΙ ἈΠΟΦΑΝΣΕΩΣ, ἀποφάσεώς τε καὶ καταφάσεως. ξγʹ.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἡ κατάφασις καὶ ἡ ἀπόφασις, ἀπόφανσις λέγεται. κατάφασις μὲν οὖν ἐστιν, ἡ σημαίνουσα τί τινὶ ὑπάρχει. τουτέστι τί ὑπάρχει τίς. οἷον, Σωκράτης σοφός ἐστι. Σωκράτης περιπατεῖ. ἀπόφασις δὲ ἡ δηλοῦσα τὸ μὴ ὑπάρχον τινί. ἤγουν τί οὐκ ἔστι τίς. οἷον, ὁ δεῖνα οὐκ ἔστι σοφός. ὁ δεῖνα οὐ περιπατεῖ. ἐπειδὴ δὲ πάσῃ καταφάσει ἀντίκειται ἀπόφασις. καὶ πάσῃ ἀποφάσει κατάφασις. ἡ ἀπόφασις ἡ ἀντικειμένη τῇ καταφάσει. καὶ ἡ κατάφασις ἡ ἀντικειμένη τῇ ἀποφάσει, ἀντίφασις λέγεται. ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν ψεύδεσθαι, καὶ τὴν μίαν ἀληθεύειν.

ΠΕΡΙ ὍΡΟΥ, ΚΑΙ ΠΡΟΤΑ-σεως, καὶ συλλογισμοῦ. ξδʹ.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι σκοπὸν ἔχει ἡ λογικὴ πραγματεία, περὶ τῆς ἀποδείξεως διαλαβεῖν ἡ δὲ ἀπόδειξις, συλλογισμός ἐστιν. ὁ δὲ συλλογισμὸς σύγκειται ἐκ δύο ἀληθῶν προτάσεων καὶ τοῦ συμπεράσματος. οἷον θέλων ἀποδεῖξαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι, λέγω.

in digito, uel ut partem in toto. Dicimus enim habere manum. Velut in uase: ut dicimus uinum habere amphoram. Vel ut possessionem: dicimur enim habere domum, uel agrum. Dicimur autem & uxorem habere, & uxor uirum. Videtur autem iste modus alienus esse ab habere, quia cõuertitur. Nihil enim magis significat habere uirũ uxorem, quàm uxorem uirum: neque enim alterum alteri dominantur, sed æqualiter & indifferenter locum habẽt. Si autem possessor habet possessionẽ, & possessio possessorem, & conuertit, sed non ut uir uxorem, & uxor uirum. Possessor enim per se dominãs, & principalissimum est possessionis: & propter hoc magis possessor quidem habere dicitur, possessio autẽ haberi. Manifestũ autem, quoniam habere æquiuocorum est. Quidam autem tot differentias dicunt eius quod est habere, quot & eius quod est facere, & eius quod est pati: ut enim facientia & pacientia, uel animata sunt, uel inanimata: sic & hîc uel animatum est, quod habet & quod habetur, uel inanimatum. Qualiter igitur differentium generum eædem differentiæ essent? sed est dicere, quoniam habens uel circa totum corpus est, uel circa partem: & rursus hoc uel protectio est, uel ornatus.

DE ENVNTIATIONE, ET affirmatione, & negatione. Caput LXIII.

Sciendum est, quòd affirmatio & negatio & enũciatio dicitur. Affirmatio igitur est, quæ significat quid cui inest: hoc est, quid existit quis: ut, Socrates sapiẽs est, Socrates ambulat. Negatio autẽ, quæ ostendit quod non inest cuidam, puta quod non est quis: ut ille non est sapiens, ille nõ ambulat. Quia aũt omni affirmationi opponitur negatio, & omni negationi affirmatio: Affirmatio opposita negatiõi, & negatio opposita affirmationi, cõtradictio dicitur. Necesse autem unam falsum dicere, & unam uerum dicere.

DE TERMINO, PROPOSItione, & syllogismo. Cap. LXIIII.

Sciendũ demõstrationẽ esse logicæ speculationis. Demõstratio aũt syllogismus est. Syllogismus uerò cõponitur ex duab. ueris ꝓpositionibus, & conclusione. Verbi gratia: uolẽs demonstrare, quoniam anima immortalis est, dico.

Omne

ὅτι πᾶν ἀεὶ κίνητον ἀθάνατόν ἐστιν. αὕτη πρότασίς ἐστιν. εἶτα λέγω καὶ δευτέραν πρότασιν. ἡ ψυχὴ ἀεὶ κίνητός ἐστιν. εἶτα τὸ συμπέρασμα. ἡ ψυχὴ δὲ ἄρα, ἀθάνατός ἐστιν. εἶτα τὸ συμπέρασμα. ἡ ψυχὴ δὲ ἄρα, ἀθάνατός ἐστιν. ἑκάστη δὲ πρότασις ἐξ ὅρων σύγκειται. ἑκάστη γὰρ λέξις τῆς προτάσεως, ὅρος λέγεται. ὅρος δὲ λέγεται εἰς ὃν ἀναλύεται ἡ πρότασις. οἷον ἡ πρότασις λέγει. πᾶν ἀεὶ κίνητον ἀθάνατόν ἐστι. τὸ πᾶν ὅρος λέγεται ὡς μέρος προτάσεως. καὶ τὸ ἀεικίνητον ὁμοίως ὅρος λέγεται. καὶ τὸ ἀθάνατον ὅρος λέγεται. καὶ τὸ ἐστιν ὅρος λέγεται. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι δεῖ τὰς προτάσεις ἀληθεῖς εἶναι. καὶ τὸ συμπέρασμα ἀκολουθεῖν ταῖς προτάσεσιν. εἰ γὰρ εὑρεθῇ ἡ μία τῶν προτάσεων ψευδὴς ἢ τὸ συμπέρασμα, παραλογισμός ἐστι, καὶ οὐ συλλογισμός. α, ἁπλῆ φωνή. β, ὄνομα. γ, ῥῆμα. δ, φάσις. ε, ὅρος. ταῦτα τὰ πέντε κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον, οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρουσι. μόνον δὲ κατὰ τὴν σχέσιν ἐστὶν αὐτῶν ἡ διαφορά. οἷον ἄνθρωπος ὡς μὲν ἁπλῶς σημαντικὸν τινός, λέγεται ἁπλῆ φωνή. ὡς δὲ ὑποκείμενον, λέγεται ὄνομα. ὡς δὲ τάξιν ἐπέχον κατηγορουμένου λέγεται ῥῆμα. ὡς δὲ μέρος καταφάσεως ἢ ἀποφάσεως λέγεται φάσις. ὡς δὲ μέρος προτάσεως καὶ συλλογισμοῦ. λέγεται φάσις. ὡς δὲ μέρος προτάσεως καὶ συλλογισμοῦ, λέγεται ὅρος. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐν τῇ προτάσει ἤτοι τῇ καταφάσει καὶ ἀποφάσει, τὸ μὲν ὑποκείμενον ὄνομα λέγεται. τὸ δὲ κατηγορούμενον, ῥῆμα. οἷον κατάφασίς ἐστιν, ἄνθρωπος περιπατεῖ. τὸ ἄνθρωπος, ὑποκείμενόν ἐστι. καὶ λέγεται ὄνομα, τὸ περιπατεῖ τάξιν ἐπέχει κατηγορουμένου. καὶ λέγεται ῥῆμα. Σωκράτης, καλός ἐστι τὸ Σωκράτης, ὑποκείμενόν ἐστι. καὶ λέγεται ὄνομα. τὸ καλός ἐστι, τάξιν ἐπέχει κατηγορουμένου καὶ λέγεται ῥῆμα. ὡς μέρος καταφάσεως. εἰ καὶ παρὰ τοῖς γραμματικοῖς ὄνομα λέγεται τὸ, καλός. καὶ ἁπλῶς ᾧτινι ἀκολούθως τὸ ἐστι, ῥῆμα ἐστιν. ἰστέον ὅτι τὰ πέντε ταῦτα, οὐδὲν ἀλλήλων διενηνόχασιν, ἀπόφασις, πρότασις, πρόβλημα, ἔνστασις, συμπέρασμα. ὅταν γὰρ ἁπλῶς ἀποφαίνωμαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστιν, ἀπόφανσις λέγεται. ὅτε δὲ ὡς μέρος συλλογισμοῦ ληφθῇ, τότε πρότασίς ἐστι, ὡς τὸ λέγειν ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστιν. ἡνίκα δὲ τις ἐνίσταται πρὸς τὴν πρότασιν λέγων πόθεν δῆλον ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι, τότε τὸ τοιοῦτον, ἔνστασις προσαγορεύεται. ἡνίκα δὲ πάλιν προτείνομεν εἰς ζητη-

Omne semper mobile immortale est. Hæc proposito est. Deinde dico & secundam propositionem: Anima semper mobilis est. Deinde cõclusionem: Anima ergo immortalis. Vnaquæque aũt propositio ex terminis componitur: unaquæq; enim dictio propositionis terminus dicitur. Terminus enim est, in quem resoluitur propositio. Verbi gratia: Propositio dicit: Omne semper mobile immortale est: Omne terminus dicitur, ut pars propositionis: & semper mobile, similiter terminus dicitur: & immortale, similiter terminus dicitur. Oportet autem cognoscere, quod oportet propositiones ueras esse, & cõclusionem sequi ex propositionibus. Si enim inueniatur una propositionũ falsa uel cõclusio, paralogismus est & non syllogismus. Simplex uox, nomẽ uerbum, dictio, terminus. Hæc quinq; secundum subiectum quidem nihil ab inuicem differunt, solum autem secundum habitudinem est ipsorum differẽtia. Verbi gratia: Homo ut simpliciter quidem significatum alicuius dicitur simplex uox prædicati: ut subiectum autem dicitur nomen: ut autem ordinem retinens prædicati, dicitur uerbũ: ut uerò pars affirmationis, uel negationis, dicitur dictio: ut autem pars propositionis & syllogismi, dicitur terminus. Oportet cognoscere quòd in propositione, id est, affirmatione & negatione, subiectum quidem nomen dicitur, prædicatum autem dicitur uerbũ. Verbi gratia: Affirmatio est, Homo ambulat: Homo subiectum est, & dicitur nomen: Ambulat, ordinem retinet prædicati, & dicitur uerbum. Socrates bonus est: Socrates subiectum est, & dicitur nomen: Bonus est, ordinem retinet prædicati, & dicitur uerbũ ut pars affirmationis, & si apud grammaticos nomen dicitur bonus: & simpliciter, cuicunq; est, sequitur, uerbum est. Sciendum, quoniam quinq; hæc nihil ab inuicem differunt: enunciatio, propositio, problema, instantia, conclusio. Quãdo enim simpliciter enuncio quoniam anima immortalis est, enunciatio dicitur. Quãdo autem ut pars syllogismi sumitur, tunc propsitio est dicere, quoniam anima immortalis est. Quãdo uerò quis instat ad propositionem, dicens: Vnde manifestum, quoniã anima immortalis est: tunc tale instantia appellatur. Quando aũt rursus protendimus in que-

 stionem,

σιν, ἄραγε ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι, καλεῖται πρόβλημα. ὅτε δὲ ἐκ προτάσεων συναχθῇ, καλεῖται συμπέρασμα. οἷον, ἡ ψυχὴ ἀεικίνητός ἐστι· τὸ ἀεικίνητον, ἀθάνατον· ἐκ τῶν προτάσεων τούτων συνάγεται, ἄρα ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι· τουτό ἐστι συμπέρασμα. πρότασίς ἐστι, λόγος ἀποφαντικὸς, τινὸς ἀπό τινος· ὅπερ ἐστὶν ἀπόφασις. οἷον Σωκράτης, οὐ γελᾷ, ἢ τινὸς κατά τινος· ὅπερ ἐστὶ κατάφασις ὡς Σωκράτης γελᾷ. ὅρος ἐστὶν εἰς ὃν ἀναλύεται ἡ πρότασις. συλλογισμός ἐστι, λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἤγουν ὁμολογηθέντων, ἕτερόν τι ἐξ ἀνάγκης τῶν κειμένων συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι. διὰ γὰρ τὰς κειμένας προτάσεις γίνεται τὸ συμπέρασμα, μὴ δεόμενον ἔξωθεν ἑτέρας τινὸς συστάσεως. πρόβλημά ἐστι, θεώρημα συντεῖνον εἰς αἵρεσιν καὶ φυγὴν, ἤγουν εἰς ἄρνησιν καὶ συγκατάθεσιν, πρὸς γνῶσιν, καὶ θεωρίαν. πύσμα ἐστὶν ἐρώτημα διεξοδικὴν, ἤγουν πλατεῖαν ἀπαιτοῦν ἀπόκρισιν. διαφέρει γὰρ ὁ ἐρωτηματικὸς λόγος τοῦ πυσματικοῦ. ὅτι τὸ μὲν ἐρωτηματικῷ, ταχεῖα ἕπεται ἡ ἀπόκρισις. ἤγουν δι' ὀλίγων· τῷ δὲ πυσματικῷ, χρονία, καὶ διὰ πολλῶν λόγων. διαλογικὸς χαρακτὴρ λέγεται ὁ κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν. ἔνστασίς ἐστιν, ἡ ἐκ προοιμίων ἀνατρέπουσα τὸν λόγον. ἀντιπαράστασις δέ ἐστιν ἡ δεχομένη μὲν τὸν λόγον, ὡς ἀληθῆ. δεικνύουσα δὲ ὡς οὐδὲν βλάπτει πρὸς τὸ προκείμενον. λημμάτιόν ἐστιν ὅπερ εἴληπται ὡς ὁμολογούμενον πρὸς κατασκευὴν τινός. αἵρεσίς ἐστι, δόξα πλειόνων ἀνθρώπων, πρὸς ἀλλήλους μὲν συμφωνούντων. πρὸς ἄλλους δὲ διαφωνούντων. κοινὴ δὲ ἔννοιά ἐστιν, ἡ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένη. οἷον, ὅτι ἐστὶν ὁ ἥλιος. θέσις δέ ἐστι, παράδοξος ὑπόληψις τινὸς τῶν ἐν σοφίᾳ γνωρίμων. ἤγουν ξένη ἔννοια. ὡς ὁ Παρμενίδου λόγος. ὅτι ἓν ἔλεγε τὸ ὄν. καὶ ὡς ὁ Ἡρακλείτου ὅτι πάντα κινεῖται. κοινόν ἐστι, τὸ ἐν πολλοῖς θεωρούμενον ἢ τὸ, πολλῶν κατηγορούμενον. κοινὸν δὲ, τετραχῶς λέγεται. ἢ τὸ εἰς τὰ μέρη διαιρετὸν ὡς ἡ κληρουχουμένη γῆ. ἢ τὸ ἀδιαιρέτως ἐν χρήσει κοινῇ παραλαμβανόμενον. οὐχ ἅμα δὲ. ὡς εἷς δοῦλος, ἢ εἷς ἵππος δύο δεσποτῶν. ποτὲ μὲν, τοῦδε. ποτὲ δὲ, τοῦδε τὴν κέλευσιν πληρῶν, ἢ τὸ ἐν προκαταλήψει ἰδιοποιούμενον. εἰς δὲ τὸ κοινὸν ἀναπεμπόμενον. ὡς ὁ ἐν θεάτρῳ τόπος, ἢ ἐν βαλανείῳ. ἢ τὸ ἀδιαιρέτως

stionem, utrum anima immortalis est, uocatur problema. Quando autem ex propositionibus conducitur, uel concluditur, uocatur conclusio. Verbi gratia: Anima semper mobilis est: semper mobile, immortale: ex propositionibus concluditur, ergo anima immortalis est, hoc est, conclusio. Propositio est sermo enunciatiuus alicuius ab aliquo. quod est negatio: ut, Socrates non ridet: uel alicuius de aliquo, quod est affirmatio: ut Socrates ridet. Terminus est in quem resoluitur propositio. Syllogismus est sermo in quo positis quibusdam, id est confessis, alterum ex necessitate à positis accidit propter posita. Propter positas enim propositiones fit conclusio, non indigens ab extra altera aliqua cōstitutione. Problema est speculatio contendens in electionem & fugam, id est, in negationem & concessionem, ad cognitionem & speculationem. Pysma est interrogatio, digressiuam id est, latā expetens responsionem. Differt enim interrogatus sermo à pysmatico, quoniam interrogato quidem uelox sequitur responsio, id est, per pauca: pysmatico autem prolixa seu diuturna, & per multos sermones. Dialogicus character dicitur, qui secundùm interrogationem & responsionem. Instantia est, quæ ex procemijs euertit sermonem. Antiparastasis, quæ recipit quidem sermonem ut uerum, ostendit aūt quod nihil nocet ad propositum. Lemnation est, quod assumptum est, ut confessum ad præparationem alicuius. Hæresis est opinio plurium hominum ad inuicem quidē consonantium, ad alios autem dissonantium. Communis intellectus est, quia apud omnes confessus est, ut quoniā est sol. Positio est extranea opinio alicuius in sapiētia notorum, id est, peregrinus intellectus: ut Parmenidis sermo, quoniam unum dixit ens: & ut Heracliti, quoniam omnia mouentur. Commune est, quod in multis cōsideratur, uel quod de multis prædicatur. Commune autem quadrupliciter dicitur, uel quod in partes diuisibile est, ut hæreditata terra. Vel quod in diuisibiliter in usu communi accipitur, non simul autem: ut unus seruus: uel equus unus duorum dominorum, quandoque quidem huius, quandoque autem huius iussionem implens. Vel quod in præassumptione appropriatum est, in commune autem remissum: ut in theatro locus, uel in balneo. Vel quod indiuisibiliter in com-

εἰς κοινὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν προβαλλόμενον. ὡς ἡ φωνὴ τοῦ κήρυκος κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. χρὴ ληφθῆναι ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων καὶ συνωνύμων, ὧν ὄνομα μόνον κοινόν. καθ' αὑτό ἐστι, τὸ πρώτως καὶ κατ' οὐσίαν προσὸν τινί, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὸ λογικὸν τῷ ἀνθρώπῳ. καθόλου ἐστί, τὸ πολλὰ σημαῖνον. ὡς ἄνθρωπος, ζῶον, οὐσία. κατὰ συμβεβηκός ἐστιν, ὃ δύναται ὑπάρχειν τινὶ καὶ μὴ ὑπάρχειν. ὡς τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ νοσεῖν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν. ποιεῖν λέγεται, ἐπὶ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν. ἐφ' ὧν διαμένει τὸ γινόμενον. ὡς ἐπὶ τεκτονικῆς καὶ τῶν τοιούτων. διαμένει γὰρ μετὰ τὴν ποίησιν, ἡ κλίνη. πράττειν δὲ λέγεται, ἐφ' ὧν οὐ διαμένει τὸ τέλος. ἤγουν τὸ ἀποτέλεσμα. ὡς ἐπὶ τῆς αὐλητικῆς, καὶ ὀρχηστικῆς. θεωρεῖν λέγεται, τὸ νοεῖν. τὸ ἀστρονομεῖν, τὸ γεωμετρεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὴν ἐπίνοιαν ὁ ἀληθὴς λόγος, διττὴν ἀποφαίνεται. ἡ μὲν γὰρ οἷον ἐπέννοιά τις καὶ ἐπενθύμησίς ἐστι τὴν ὁλοσχερῆ τῶν πραγμάτων καὶ ἀδιάρθρωτον διαπλοῦσα, καὶ διασαφοῦσα θεωρίαν καὶ γνῶσιν, ὡς τὸ αἰσθήσει δόξαν εἶναι ἁπλοῦν τῇ πολυπραγμοσύνῃ τοῦ νοῦ πολυμερές τε καὶ ποικίλον ἀναφαίνεσθαι. οἷον. ὁ ἄνθρωπος. ἁπλοῦς φαινόμενος τῇ ἐπινοίᾳ διπλοῦς κατανοεῖται. ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκείμενος. ἡ δὲ ἀνάπλασμα διανοίας τυγχάνει. κατὰ συμπλοκὴν αἰσθήσεως τε καὶ φαντασίας ἐκ τῶν ὄντων, τὰ μηδαμῶς ὄντα συντιθεῖσα καὶ δοξάζουσα. τοιαύτη δέ ἐστιν ἡ τῶν ἱπποκενταύρων, καὶ σειρήνων καὶ τραγελάφων μυθοπλασία. τῶν ὅλων γὰρ τὰ μέρη λαμβάνουσα καὶ ἐκ τῶν μερῶν ἄλλο τι συντιθεῖσα, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν τε καὶ εὐκολίαν τὰ μηδαμῶς ἐν ὑποστάσει τε καὶ οὐσίᾳ θεωρούμενα ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς λόγοις ἀνέπλασεν. εἶτα καὶ ταῖς ὕλαις διαμορφουμένη, εἰδωλοποιεῖ. αὕτη δὲ λέγεται ψιλὴ ἐπίνοια. ἕνωσις γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους. ἢ γὰρ κατὰ φυρμόν. γίνεται ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων ἀναφυρομένων, καὶ μιγνυμένων. ἢ κατὰ κόλλησιν ὡς ἐπὶ χαλκοῦ καὶ μολύβδου. ἢ κατὰ ἁρμονίαν ὡς ἐπὶ λίθων, καὶ ξύλων, ἢ κατὰ σύγχυσιν. ὡς ἐπὶ τῶν τηκτῶν. καὶ τῶν μεταλλικῶν. τηκτῶν μὲν ὡς κηροῦ, καὶ πίσσης, καὶ τῶν τοιούτων. μεταλλικῶν δέ, χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν τοιούτων. ἢ κατὰ ἀνάκρασιν. ὡς ἐπὶ τῶν ὑγρῶν. οἴνου τυχὸν καὶ ὕδατος, ἢ οἴνου καὶ μέλιτος. ἡ δὲ κατὰ σύνθεσιν ἕνωσίς ἐστιν, ἡ εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν χωρὶς ἀφανισμοῦ πε-

in communem & eandem intelligentiam proponitur, ut uox præconis. Secundum hunc modũ oportet sumi in æquiuocis & uniuocis nomen commune. Secundũ seipsum est, quod primò & secundùm substantiam adest alicui, & non secundũ accidens: ut rationale homini. Vniuersale est, quod multa significat, ut homo, animal, substãtia. Secundũ accidens est, quod possibile inesse alicui, & non inesse: ut homini ægrotare & sanum esse. Facere dicitur in factiuis artibus, in quibus permanet quod fit, ut in fabrili & talibus. Permanet enim post factionem lectus. Agere dicitur, in quibus non permanet opus, id est, apotelesma, ut in fistulatiua & saltatiua. Speculari autem dicitur intelligere, astronomizare, geometrizare & alia. Epinoian, id est, intellectuationem uersus sermo duplicem manifestat. Hic quidẽ enim uelut epennoia quædam & epenthymisis est, integrã rerum & inarticulatam seu manifestã expendens & manifestans speculationem & cognitionẽ, ut ꝙ sensu uisum est esse simpliciter, multa negociatione intellectus multiplex & uarium manifestari. Verbi gratia: Homo simplex apparens, intellectu duplex cognoscitur, ex anima & corpore compositus. Hæc autem fictio & formatio mentis existit secundùm complexionem sensus & phantasię, ex entibus nequaquã entia componens, & opinans. Talis autem est centaurorum & sirenarũ & tragelaphorum fabulosa fictio: totorũ enim partem assumens, & ex partibus aliquid componens, secundùm multã & potestatem & facultatem, quæ nequaquã in hypostasi & substantia conspiciuntur, in mente & cogitationibus seu sermonib. formauit, deinde & materiebus deformans in idolum finxit. Hęc autem dicitur modus intellectus. Vnio fit secũdùm differentes modos. Vel enim secundũ massam fit, ut in differentibus farinis commassatis & mixtis. Vel secundũ adhæsionem, ut in ęre & plumbo. Vel secũdùm harmoniã, ut lapidib. & lignis. Vel secundũ fusionem, ut in liquefactilibus & metallicis: liquefactilibus quidẽ, ut cera & pice & talibus. Vel secundũ commixtionem seu contemperationẽ: ut in humidis, uino (si cõtingit) & aqua, uino melle. Secundũ compositionem autem unio est, in adinuicem partium sine exterminatione cir-

cumin-

ρ χώρησις, ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἔχει καὶ σώματος. ἣν τινὰ ἕνωσιν τινὲς σύγκρασιν ἐκάλεσαν, ἢ συμφυΐαν. ἰστέον δὲ ὅτι τινὲς τῶν πατέρων τὸ τῆς κράσεως ὄνομα ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου οὐκ ἐδέξαντο. τὴν δὲ κατὰ σύνθεσιν ἕνωσιν, ἅπαντες. αὕτη δέ ἐστιν, ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, ἡ κατὰ σύνθεσιν. καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἐστι, τὸ ἐκ διαφόρων φύσεων ὑφεστὼς πρᾶγμα. καὶ πάλιν καθ' ὑπόστασίν ἐστι, τὸ ἐκ δύο μὲν πραγμάτων, ἐν ἑνὶ δὲ προσώπῳ. καὶ ἔτι καθ' ὑπόστασιν ἕνωσίς ἐστιν, ἡ ἑτέρᾳ ὑποστάσει προστρέχουσα φύσις. κρᾶσις δέ ἐστι σωμάτων παράθεσις, ποιοτήτων ἀντέμβασις. καὶ πάλιν κρᾶσίς ἐστι σύζευξις σωμάτων, ἀντικιρνώντων ἀλλήλοις τὰς ἐν αὐτοῖς ποιότητας. κρᾶσίς ἐστιν οὐσιῶν ἀλλήλαις ἑτεροιουμένων σύνδρομη, καὶ τῶν περὶ αὐτὰς ποιοτήτων ἀντεμβολή. ἔστιν ἕνωσις καὶ ἡ κατὰ παράθεσιν· ἔοικε δὲ τῇ κατὰ ἁρμονίαν. πάλιν ἕνωσις λέγεται προσωπική, ὅταν τις τὸ ἑτέρου ὑποδυόμενος πρόσωπον, ἀντ' αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῆται λόγους. καὶ ἕνωσις σχετικὴ ὡς φίλου πρὸς φίλον. ὁ δὲ Νεστόριος καὶ ἄλλας τινὰς νοεῖ ἑνώσεις, κατὰ τὴν ἀξίαν φημὶ καὶ ὁμοτιμίαν καὶ ταυτοβουλίαν, καὶ εὐδοκίαν, καὶ ὁμωνυμίαν. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐπὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως τὰ νοητὰ καὶ ἑνοῦται τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέξασθαι, ὡς τὰ συνεφθαρμένα καὶ ἑνούμενα μένει ἀσύγχυτα καὶ ἀδιάφθορα, καὶ ἀναλλοίωτα ὡς τὰ παρακείμενα. τοιαύτην γὰρ ἔχει φύσιν τὰ νοητά.

ὉΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟσοφίας ἕξ. ξε.

Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις τῶν ὄντων ᾗ ὄντα ἐστίν, ἤγουν τῆς φύσεως αὐτῶν. φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. φιλοσοφία ἐστὶ μελέτη θανάτου, τοῦ τε προαιρετικοῦ, καὶ τοῦ φυσικοῦ. φιλοσοφία ἐστὶν ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ. ὁμοιούμεθα δὲ θεῷ κατὰ τὸ δίκαιον, καὶ ὅσιον, καὶ ἀγαθόν. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι, τὸ τοῦ ἴσου διανεμητικόν, ἤτοι μήτε ἀδικεῖν, μήτε ἀδικεῖσθαι, μήτε λαμβάνειν πρόσωπον ἐν κρίσει, ἀλλ' ἀποδιδόναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὅσιον δέ ἐστι, τὸ ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἤτοι τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀδικούμενον ἀνέχεσθαι, καὶ

cumincessio, ut in anima habet & corpore: quam unionem quidem & syncrasin, id est, commixtionem seu contemperationem uocarunt, uel connaturationem. Secundũ autem quod quidam patrum craseos (id est, mixtionis, seu temperationis) nomen in eo quod secundùm Christum mysterio non suscipiunt, secũdùm compositionem aut unionem omnes. Hæc aũt est secundũ hypostasim unio, uel secundũ compositionem. Secundũ hypostasim quidẽ unio est, ex differentibus naturis subsistens res. Et rursus, secundũ hypostasim unio est, quod ex duabus quidem rebus, in una autẽ persona. Et adhuc, secundũ hypostasim unio est, alteri hypostasi accurrens natura. Crasis autem est corporum iuxta positio, qualitatũ contraincessio. Et rursus crasis est coniunctio corporum commiscẽtium seu contemperãtium ad inuicem eas, quæ in ipsis qualitates. Crasis est substantiarum ad inuicem alteratarum concursus, & earũ quæ circa ipsas qualitatum reimmissio. Est unio & quę secundũ iuxta positionem, assimilatur aũt ei quæ secundũ harmoniam. Rursus unio dicitur personalis, cum quis alterius induẽns personam, pro ipso eos, qui pro ipso facit sermones. Et unio habitudinalis, ut amici ad amicum. Nestorius aũt & alius intellexit uniones, secundũ dignitatem aio & cohonorationem, & identitatem uoluntatis, & beneplacentiam, & ęquiuocationem. Oportet aũt cognoscere, quoniam in ea quæ secundũ hypostasim unione intelligibilia, & uniuntur potentibus ipsa recipere, ut concurrupta & unita, manent inconfusa & incorrupta, & incommunicata ut adiacentia, talem enim naturã habent intelligibilia.

DEFINITIONES PHILOsophiæ sunt sex. Cap. LXV.

Philosophia est cognitio entiũ secundũ quod entia sunt, id est, naturæ ipsorum. Philosophia est cognitio diuinarum & humanarum rerum. Philosophia est meditatio mortis & electiuæ & naturalis. Philosophia est assimulatio Deo, secundũ quod possibile homini. Assimilamur autem secundùm iustum & sanctum, & bonum. Iustum est æqualis distributiuum, id est, neq; iniustum facere, neque iustum pati, neque accipere personam in iudicio, sed reddere unicuique secundum opera ipsius. Sanctum autem, quod super iustum, id est, bonum, iniustum sustinere, & remit-

συγχωρεῖν τοῖς ἀδικοῦσι, καὶ μᾶλλον εὐεργετεῖν αὐτούς. φιλοσοφία ἐστὶ τέχνη τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν. ἡ γὰρ φιλοσοφία ἀρχή ἐστι πάσης τέχνης. δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα τέχνη εὑρέθη. φιλοσοφία ἐστὶ φιλία σοφίας. σοφία δὲ ἀληθὴς ὁ θεός ἐστιν. ἡ οὖν ἀγάπη ἡ πρὸς τὸν θεὸν, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία. διαιρεῖται δὲ ἡ φιλοσοφία εἰς θεωρητικὸν, καὶ πρακτικόν, τὸ θεωρητικὸν εἰς θεολογικὸν, μαθηματικὸν, φυσιολογικόν. τὸ μαθηματικὸν εἰς ἀριθμητικὸν, μουσικὸν, γεωμετρικὸν, ἀστρονομικόν. τὸ δὲ πρακτικὸν, εἰς ἠθικὸν, οἰκονομικὸν, πολιτικόν. θεωρητικὸν μὲν οὖν ἐστι, τὸ κατανοεῖν τὰ ἀσώματα, καὶ ἄϋλα. ἤγουν περὶ θεοῦ, ὃ πρώτως καὶ κυρίως ἐστὶν ἀσώματον καὶ ἄϋλον. ἔπειτα καὶ περὶ ἀγγέλων, καὶ δαιμόνων, καὶ ψυχῶν, ἃ καὶ αὐτὰ ὅσον πρὸς τὸ σῶμα, ἄϋλα λέγονται, εἰ καὶ πρὸς τὸ κυρίως ἄϋλον, ἤγουν τὸ θεῖον ὑλικά εἰσι. τοῦτο τοίνυν ἐστὶ τὸ θεολογικόν, θεωρεῖν δὲ καὶ τὴν τῶν ὑλικῶν φύσιν. ἤγουν ζώων, καὶ φυτῶν, καὶ λίθων, καὶ τῶν τοιούτων. ὅπερ ἐστὶ τὸ φυσιολογικόν. θεωρεῖν δὲ καὶ τὰ μεταξὺ τούτων. ἅτινα ποτὲ μὲν ἐν ὕλῃ θεωροῦνται, ποτὲ δὲ ἐκτὸς ὕλης. καὶ μέσα εἰσὶ τῶν ἀΰλων καὶ ὑλικῶν. ὅπερ ἐστὶ τὸ μαθηματικόν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἄϋλός ἐστι καθ' ἑαυτόν. θεωρεῖται δὲ καὶ ἐν ὕλῃ, σίτῳ τυχὸν, ἢ οἴνῳ. λέγομεν γὰρ δέκα μόδιοι σίτου, καὶ δέκα ξέσται οἴνου. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν τοῦ μαθηματικοῦ. τὸ δὲ πρακτικὸν, ἦθος κοσμεῖ. καὶ τὸ πῶς δεῖ πολιτεύεσθαι διδάσκει. καὶ εἰ μὲν ἕνα ἄνθρωπον παιδεύει, λέγεται ἠθικόν. εἰ δὲ οἶκον ὅλον, λέγεται οἰκονομικόν. εἰ δὲ πόλιν ὁλόκληρον, λέγεται πολιτικόν. ἰστέον ὡς τέσσαρές εἰσι διαλεκτικαὶ μέθοδοι. ἤγουν λογικαὶ, διαιρετικὴ, ἥτις διαιρεῖ τὸ γένος εἰς εἴδη διὰ μέσων τῶν διαφορῶν. ὁριστικὴ. ἥτις ἀπὸ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν ὧν διεῖλεν ἡ διαιρετικὴ, ὁρίζει τὸ ὑποκείμενον. ἀναλυτικὴ, ἡ τὸ συνθετώτερον ἀναλύουσα εἰς τὰ ἁπλούστερα, τουτέστι τὸ σῶμα, εἰς τοὺς χυμούς. τοὺς χυμοὺς, εἰς τοὺς καρπούς. τοὺς καρποὺς, εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. τὰ στοιχεῖα εἰς ὕλην καὶ εἶδος. ἀποδεικτικὴ. ἡ διὰ μέσου τινὸς δεικνύουσα τὸ προκείμενον. οἷον. πρόκειταί μοι δεῖξαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι. λαμβάνω τι μέσον τὸ ἀεικίνητον, καὶ συλλογίζομαι οὕτως. ἡ ψυχὴ ἀεικίνητός ἐστι. τὸ ἀεικίνητον, ἀθάνατον, ἡ ψυ

remittere iniuriam facientibus, & magis benefacere ipsis. Philosophia est ars artium, & scientia scientiarũ. Philosophia enim mater est omnis artis. Per ipsam enim omnis ars inuenitur. Philosophia est amor sapientiæ. Sapientia autem uera Deus est. Dilectio igitur erga Deum, ipsa uera est philosophia. Diuiditur autem philosophia in speculatiuum & actiuum. Speculatiuum in Theologicum, Mathematicum, Physiologicum: Mathematicum in Arithmeticum, Musicum, Geometricũ, Astronomicum. Actiuum aũt in morale, Oeconomicum, Politicum. Speculatiuum est intelligere & incorporalia & immateralia, id est, de Deo quidem quidẽ primò & principaliter est incorporeum, & immateriale, deinde & de angelis, & dæmonibus & animabus, quæ & ipsa quantum ad corpus immaterialia dicuntur, etsi ad principaliter immateriale, ut est De9, materialia sint. Hoc igitur est Theologicum. Speculatiuũ autem speculatur & materialium naturam, id est, animaliũ & plantarum, & lapidum, & talium, quod est Physilogicum. Speculatur aũt & media horũ: q̃ quandoq; quidẽ in materia considerant, quandoq; aũt extra materiã: & media sunt immaterialiũ, materialium, quod est Mathematicum. Numerus enim immaterialis est secundũ seipsum. Consideratur autem & in materia, frumento, si contingit, uel uino. Dicimus enim decem modios frumẽti, & decem sextarios uini. Similiter & in reliquis speciebus mathematici. Actiuum aũt morem ornat: & qualiter oportet cõuersari, docet. Et si quidem unum hominem erudit, dicitur morale: si aũt domũ totã, dicitur œconomicum: si uerò ciuitatem integram, dicitẽ politicum. Sciendum, quod quatuor sunt Dialecticę methodi, id est, logicę. Diuisiua, quæ diuidit genus in species per medias differẽtias. Definitiua, quę à genere, & differentijs quib. diuisit diuisa, definit subiectum. Resolutiua, quæ composita resoluit in simpliciora, hoc est, corpus in humores, humores in fructus, fructus in quatuor elementa, elementa in materiam & formam. Demonstratiua, quæ per medium aliquod demonstrat propositum. Verbi gratia: proponitur mihi ostendere quòd anima immortalis est: assumo quoddam medium, semper mobile, & syllogizo sic: Anima semper mobilis est, & semper mobile immortale est, anima

χὴ ἄρα ἀθάνατος. ἰστέον δὲ ὡς οἱ συλλογισμοὶ, τῆς ἀποδεικτικῆς εἰσι. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἡ ἀναλυτικὴ, τριττή τίς ἐστιν. ἔστι γὰρ φυσικὴ ὡς ἡ προλεχθεῖσα. ἔστι δὲ καὶ λογικὴ ἀνάλυσις, ὅταν τὸν προτεθέντα συλλογισμὸν ἀναλύσωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον σχῆμα. ἔστι καὶ μαθηματικὴ. ὅταν λάβωμεν τὸ ζητούμενον ὡς ὁμολογούμενον. καὶ καταντήσωμεν εἴς τι ὁμολογούμενον. ὅθεν ἀγρεύεται τὸ προκείμενον. οἷον ἔστω τὸ ζητούμενον εἰ ἀθάνατος ἡ ψυχή. τοῦτο τὸ ζητούμενον, λαμβάνω ὡς ὁμολογούμενον. καὶ λέγω. ἐπειδὴ ἀθάνατος ἡ ψυχή ἐστιν, εἰσὶν ἀμοιβαὶ τῶν φαύλων καὶ ἀγαθῶν πράξεων. εἰ δὲ εἰσὶν ἀμοιβαὶ, ἔστι τὸ δικαζόμενον. καὶ τὸ δικάζον. εἰ δὲ ἔστι τὸ δικαζόμενον καὶ δικάζον, ἔστι προνοητὴς καὶ πρόνοια. κατηντήσαμεν τοίνυν εἰς τὴν πρόνοιαν. ἥτις παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται. ἔνθεν λοιπὸν κατὰ σύνθεσιν λέγω. ἐπειδὴ ἔστι πρόνοια καὶ δικαστὴς, εἰσὶν ἀμοιβαί. καὶ ἐπειδὴ εἰσὶν ἀμοιβαὶ, ἔστι τὸ κρινόμενον. εἰ δὲ ἔστι τὸ κρινόμενον, ἀθάνατος ἄρα ἡ ψυχή.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΥΠΟ-στασιν ἑνώσεως. ξϛ'.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, μίαν ὑπόστασιν τῶν ἡνωμένων ἀποτελεῖ σύνθετον. σώζουσαν τὰς συνελθούσας πρὸς ἕνωσιν φύσεις. καὶ τὴν τούτων διαφοράν. καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα ἀσύγχυτά τε καὶ ἄτρεπτα ἐν ἑαυτῇ. αὐτὴ δὲ πρὸς ἑαυτὴν οὐδεμίαν ὑποστατικὴν ἔχει διαφοράν. αὐτῆς γὰρ γίνονται αἱ ἑκατέρων τῶν συνελθόντων πρὸς ἕνωσιν χαρακτηριστικαὶ διαφοραί. αἷς ἑκάτερον ἐκ τῶν ὁμοειδῶν χωρίζεται. ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἔχει καὶ σώματος. μία μὲν γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται ἡ τοῦ Πέτρου τυχὸν, ἢ τοῦ Παύλου ὑπόστασις σύνθετος. σώζει δὲ ἐν ἑαυτῇ τὰς δύο τελείας φύσεις σύν τε τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, καὶ τὴν τούτων διαφορὰν, ἀσύμφυρτον· καὶ τὰ τούτων ἰδιώματα, ἀσύγχυτα. ἔχει δὲ ἐν αὐτῇ τὰ ἑκατέρας χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα. τά τε τῆς ψυχῆς. καὶ τὰ χωρίζοντα αὐτὴν ἐκ τῶν λοιπῶν ψυχῶν. καὶ τὰ τοῦ σώματος τὰ χωρίζοντα αὐτὸ ἐκ τῶν λοιπῶν σωμάτων. μηδαμῶς χωρίζοντα τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος. ἀλλ' ἑνοῦντα καὶ συνάπτοντα. ἅμα δὲ τὴν ἐξ αὐτῶν συντεθειμένην μίαν ὑπόστασιν. χωρίζοντα τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων. ἐπειδὰν δὲ ἅπαξ αἱ φύ-

ma ergo immortalis. Sciendum, quoniam syllogismi demonstratiuæ sunt. Oportet aūt cognoscere quòd resolutiua triplex est. Est enim naturalis, ut quæ prædicta est. Est & rationalis resolutio, cum propositum syllogismum resoluimus in propriam figuram. Est & Mathematica, cum accepimus quæsitum ut confessum, & obuiamus in quoddam confessum, unde uenatum est propositū. Verbi gratia: Si quæsitum, si immortalis sit anima: hoc quæsitum accipio ut cōfessum, & dico: Quia immortalis anima, sunt retributiones bonorum & prauorum actuum: si aūt sunt retributiones, est iudicatum & iudicans: si aūt est iudicatū & iudicans, est prouisor & prouidentia. Obuiauimus igitur in prouidentiam, quę apud omnes confessa est: inde iam secundùm compositionem dico; quia est prouidentia & iudex, sunt retributiones: quia sunt retributiones, est iudicatum: si aūt est iudicatum, immortalis est ergo anima.

DE EA, QVAE SECVNDVM hypostasim unione. Caput LXVI.

OPortet cognoscere, quòd secundū hypostasim unio unam hypostasim unitorum perficit compositam, saluantem conuenientes ad unionem naturas, & harum differentiam, & harum naturales proprietates, incōfusas & inuertibiles in seipsa: ipsa aūt ad seipsam neq; unā hypostaticam habet differentium. Ipsius enim fiunt utriusque conuenientiam ad unionem characteristicæ differentiæ; quibus utrunq; ex homoideis diuiduntur, ut in anima & corpore. Vna quidem ex utrisq; perficitur, Petri (si contingit) ut Pauli hypostasis composita: saluat aūt in seipsa duas perfectas naturas, & eā quæ animæ, & eam quæ corporis, & horū differentiam incommassatam, & horū proprietates inconfusas. Habet aūt in seipsa utrasq; characteristicas proprietates, & eas quæ animæ, separantes ipsam à reliquis animabus: & eas quæ corporis, separantes ipsum à reliquis corporibus, nequaquam separantes animam à corpore, sed unientes & copulantes, simul autem ex ipsis compositam unam hypostasim separantes à reliquis homoideis hypostasibus. Cùm autem semel naturæ ad

ὅσαι τὴν πρὸς ἄλληλα καθ' ὑπόστασιν δεξῶνται ἕνωσιν, ἀδιαίρετοι μένουσιν εἰς τὸ παντελές. εἰ γὰρ καὶ χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἡ ὑπόστασις ἀμφοτέρων μία καὶ ἡ αὐτή ἐστιν. ὑπόστασις γάρ ἐστιν ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἑκάστου ὑπάρξεως καθ' αὑτὸ σύμπηξις. μένει τοίνυν τό, τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἀεὶ μίαν τὴν ἀρχὴν τῆς ἑαυτῶν ἔχοντα ὑπάρξεώς τε καὶ ὑποστάσεως, εἰ καὶ χωρισθῶσιν ἀλλήλων. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι φύσεις μὲν ἑνωθῆναι ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν ἐνδέχεται, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ φύσιν προσληφθῆναι ὑπὸ ὑποστάσεως, καὶ ἐν αὐτῇ ὑποστῆναι, δυνατόν. ἅπερ ἀμφότερα ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ θεωροῦνται. καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ αἱ φύσεις ἥ τε θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἡνώθησαν, καὶ ἐν τῇ προϋπαρχούσῃ τοῦ Θεοῦ λόγου ὑποστάσει ὑπέστη ἡ ἔμψυχος αὐτοῦ σάρξ, καὶ αὐτὴν ἔσχεν ὑπόστασιν. ἐκ δύο δὲ φύσεων μίαν φύσιν ἀποτελεσθῆναι σύνθετον, ἢ ἐκ δύο ὑποστάσεων μίαν ὑπόστασιν, παντελῶς ἀδύνατον· διότι ἀδύνατον τὰς ἐναντίας οὐσιώδεις διαφορὰς ἐν μιᾷ φύσει συνυπάρξαι ἀλλήλαις. τούτων γὰρ ἔργον ἐστὶν ἀποδιιστᾶν ἀλλήλων τὰς φύσεις ἐν αἷς ὑπάρχουσι. καὶ πάλιν ἀδύνατον τὰ ἅπαξ καθ' αὑτὰ ὑποστάντα ἑτέραν ἀρχὴν ὑποστάσεως ἔχειν. ἡ γὰρ ὑπόστασις ἡ καθ' αὑτό ἐστιν ὕπαρξις. ἰστέον δὲ ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ὑπόστασίς ἐστιν ὁ ἄναρχος τρόπος τῆς ἑκάστου ἀϊδίου ὑπάρξεως. χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι ἡνίκα σύνθετος γίνεται φύσις, δεῖ ὁμόχρονα τὰ μέρη εἶναι, καὶ ἐξ ἑτέρων ἕτερον ἀποτελεῖσθαι, μὴ φυλάττον ἀλλὰ τρέπον καὶ ἀλλοιοῦν τὰ ἐξ ὧν συνετέθη. ὡς ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἀποτελουμένου τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐξ ἄλλων γέγονε, καὶ οὔτε πῦρ τέλειον, οὔτε τι τῶν ἄλλων ἐστὶν ἢ λέγεται. καὶ ὡς ἐξ ἵππου καὶ ὄνου ἡμίονος. οὔτε γὰρ ἵππος οὔτε ὄνος ἐστίν, ἢ λέγεται, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων ἕτερον. μὴ δ' ὁπότερον τῶν ἐξ ὧν συνετέθη φυλάττον ἀσύγχυτόν τε καὶ ἄτρεπτον.

Τέλος τῶν φιλοσόφων τοῦ ἁγιωτάτου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

ræ ad inuicem secundùm hypostasim receperint unionem, indiuisibiles manent ad perfectum. Etsi enim separat anima à corpore in morte, sed hypostasis utrorumque una & eadem est. Hypostasis enim est in principio existentiæ uniuscuiusque secundùm seipsum confixio. Manet igitur corpus & anima, unum semper principium suppsorum habentia & existentię, & hypostaseos, etsi separantur ab inuicem. Oportet autem cognoscere, quoniam naturas quidem uniri ad inuicem secundũ hypostasim contingit: ut in homine, & naturam assumi ab hypostasi, & in ipsa subsistere possibile, quæ utraꝗ in Christo conspiciuntur. Etenim in ipso & naturæ diuina & humana unitæ sunt, & in p̃existente Dei uerbi hypostasi subsistit animata ipsius caro, & ipsam habuit hypostasim. Ex duabus naturis autem unam naturam perfici compositam, uel ex duabus hypostasibus unã hypostasim, omnino impossibile: quia impossibile, contrarias substãtiales differẽtias in una natura coexistere ad inuicem. Harum enim est opus, distare facere ad inuicẽ naturas in quibus existunt. Et rursus impossibile, semel secundùm seipsa subsistentia, alterũ principium hypostaseos habere. Hypostasis enim secundùm seipsum est existentia. Sciendum autem, quod in sancta Trinitate hypostasis est imprincipiatꝰ modus sempiternæ existentiæ uniuscuiusque. Oportet autem scire, quòd quando composita sit natura, oportet unius temporis partes esse, & ex alteris alterum perfici, nõ custodiens, sed uertens & alterans ea ex quibus compositum est, ut ex quatuor elementis perfecto corpore aliud ex alijs factum est, & neꝗ ignis perfectus, neque aliud aliorum est uel dicitur, ut ex equo & asino mulus: neque enim equus, uel asinus est uel dicitur, sed ex alteris alterum, neque quodcunque eorum ex quibus compositum est, custodiens inconfusum & inuertibile.

DIALECTICAE FINIS.

ΤΟΥ ὉΣΊΟΥ ΠΑΤΡῸΣ ἩΜΩ͂Ν ΚΑῚ ὉΜΟΛΟΓΗΤΟΥ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδίου δογματική, περὶ τιμῆς καὶ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων.

Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, χθὲς ἐπειδὴ ἑορτάσαμεν τὴν μνήμην τοῦ προδρόμου, συνεισῆλθεν ἡμῖν πάντως καὶ ἡ μνήμη τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ διαγωγῆς, πῶς μὲν ἦμεν τηνικαῦτα πάντες ὁμοῦ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ, πορευόμενοι ἐν ὁμονοίᾳ, πῶς δὲ νῦν ἐσμὲν διεσπαρμένοι ἄλλος ἀλλαχοῦ, κατὰ διαφόρους τόπους καὶ χώρας. ἀλλ᾽ ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἡ διασπορά, χαίρειν ὀφείλομεν κατὰ τὴν κελεύουσαν ἐντολήν. χαίρετε γάρ φησι καὶ ἀγαλ-
Matth. 5. λιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἔπειτα ὅτι καὶ ὁμοιούμεθα τῷ δεσπότῃ εἰρηκότι. εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν. εἰ
Ioan. 15. τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τηρήσουσιν. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν πέμψαντά με. ἐπ᾽ ἀληθείας γάρ, ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ οἴδασι τὸν πατέρα, μὴ τὸν υἱὸν προσδεχόμενοι, οὕτως καὶ οἱ εἰκονομάχοι, οὐκ ἴσασι τὸν Χριστόν, μὴ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ προσιέμενοι. καὶ ἡ μὲν ἀλήθεια, ἐμφανής. οἱ δὲ συνιέντες, εἷς ἀπὸ χιλίων. ὁρᾶτε δὲ αὐτῶν τὸ πονηρὸν φρόνημα, διχῶς διαιρούμενον, πῇ μέν, εἰς τὸ μηδόλως ἀναστηλοῦν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, πῇ δέ, εἰς τὸ ἀναστηλοῦν μέν, ἴσας δὲ τοῖς κατὰ πόλεμον, καὶ θήραν ἱστορουμένοις. καθό φασιν, οὐδὲ δεῖν αὐτὴν προσκυνεῖσθαι, ὅτι μὴ δὲ ἵππου, ἢ βοός, ἢ κυνός, ἢ λέοντος, ἢ παρδάλεως, ἢ ὄφεως, ἢ πετεινοῦ, ἢ ἰχθύος εἰκὼν προσκεκύνηται. ἐφ᾽ οἷς, τίς ἔχων αἴσθησιν, οὐ στενάζει; τίς δὲ οὐ καταχέει δάκρυα; ὅτι τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, ἣν αἰδοῦνται μὲν ἄγγελοι, φρίσσουσι δὲ δαίμονες, οὐκ ἐρυθριῶσι, θηρίοις τε καὶ τετραπόδοις, ἑρπετοῖς καὶ πετεινοῖς καὶ ἐναλίοις συντάσσειν καὶ συνατιμάζειν; ὢ φοβεροῦ ἐνθυμήματος. καὶ φοβερωτέρου τολμήματος. εἶτα τί; τὴν μὲν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἄνθρωπον ὀνομάζουσι. καὶ τὴν τοῦ βοός, βοῦν. καὶ τὴν τοῦ ὄνου, ὄνον. καὶ τὴν τῆς καμήλου, κάμηλον. καὶ τὴν τῆς πέρδικος, πέρδικα. καὶ τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν ὡσαύτως, εἴτε ζώων, εἴτε φυτῶν. Χριστοῦ δέ, ἢ τῆς θεοτόκου, ἢ τινος τῶν ἁγίων, οὐδαμῶς. οὔτε κατὰ τὸ πρωτότυπον, οὔτε κατὰ τὸ παράγωγον ὀνομάζειν ἀνέχονται

SANCTI PATRIS NOSTRI, ET CONFESSORIS

Theodori studiorum præfecti oratio dogmatica de honore, atq; adoratione sanctarum imaginum.

FRatres, & patres, heri cum præcursoris memoriam celebrassemus, nobis omnino subijt & uitæ in Monasterio transactæ recordatio, & quomodo tunc simul omnes in domo dei uersaremur, & in eodem sensu & concordia incederemus, nūc aūt alius alibi diuersis in locis & regionibus dispersi simus. Verū quoniam hoc accidit propter uerbum Dei, nobis gaudendum est, ut ipse pręcipit, Gaudete, inquiens, & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlis. Et quia domino similes sumus, Qui, si me, inquit persecuti sunt, & uos persequentur. Si sermonem meum seruauerūt, & uestrum seruabūt. Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum, quia non nouerunt eū, qui misit me. Enimuerò quemadmodū Iudęi, filium non suscipiētes, patrem ignorarunt: Sic & imaginum oppugnatores, Christi nō admittentes imaginē, Christum ipsum ignorāt. Ac ueritas quidē clara & perspicua est, sed eam intelligit unus è millibus. Verùm nefariam istorum sententiam considerate, quæ duplex est. Aut enim imagines nullo modo faciendas censent, aut faciendas quidem, sed illis imaginibus pares existimādas, quibus bella, uenationesq; describuntur. Quamobrem nec adorandæ sunt, inquiunt, quando ne equi quidē, aut bouis, aut canis, aut leonis, aut pardi, aut serpentis, aut uolucris, aut piscis imagines adorantur. Quibus uerbis quis sensu pręditus nō ingemiscit? Quis non effundit lacrymas? Imaginē Christi, quā Angeli uenerātur, & dæmones reformidant, isti non uerent feris, & quadrupedibus, & serpētibus, & uolucribus, & piscibus cōparare, atq; cōtemnere. O cogitationem horribilē, & horribiliorē audaciā. Quid? quod imaginē hominis hominē appellāt, & bouis, bouē, & asini, asinū, & cameli camelū, & perdicis, perdicem, & aliorum eiusdem, aut diuersi generis, seu animalium, seu plantarum eodem modo, Christi uerò, aut Dei genitricis, aut cuius uis aliorum sanctorū imaginibus nec exēplaris nomē, nec aliud ab eo deductū omnino tribuunt;

χονται, ἀλλὰ ἁπλῶς εἰκόνας φασί, τὸ τίνος μὴ προστιθέντων, ὡς ἂν μὴ ἐντεῦθεν ἐλεγχθῶσιν. οὕτως εἰσὶν ἀλογίας τε καὶ βλασφημίας ἐπίμεστοι. ὑμεῖς δὲ ἀδελφοί, σχολάσατε, καὶ γνῶτε ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις παρά τε τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν, καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν, ὅτι εἰ οἱ τόποι ἐφ' οὓς Χριστὸς ἐγεννήθη, ἅγιοί τε καὶ προσκυνητοί εἰσί τε καὶ ὀνομάζονται, κἄν τις ἐκεῖθεν χοῦν λάβοι, ἢ λίθον, περιέπει ὡς κειμήλιον ἱερόν, πόσῳ γε μᾶλλον, τὴν εἰκόνα Χριστοῦ τιμητέον, καὶ προσκυνητέον; ἐφ' ᾗ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ αὐτός ἐστιν ὁ ἐμφαινόμενός τε καὶ προσκυνούμενος; φύσις γὰρ αὕτη εἰκόνος, τὸ διεικονιζόμενον κατ' εἶδος φέρειν. Μανθάνω δὲ ὅτι ἐν Ῥώμῃ, καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, διὰ τιμῆς ἄγουσιν, καίτοιγε ὁ κύριος, οὐ κλεῖς αὐτῷ δέδωσιν αἰσθητάς, ἀλλὰ τὰς διὰ λόγου, εἰς τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν. οἱ δὲ, ἀργυρᾶς πεποιηκότες, ταύτας προστεθείκασιν εἰς προσκύνησιν. τοσαύτη οὖν αὐτῶν ἡ πίστις. κἀκεῖ ἡ ἀρραγὴς πέτρα τῆς πίστεως, τεθεμελιωμένη τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου, ἐνταῦθα δὲ ὡς ἔοικε πλεονάζουσα ἡ ἀπιστία καὶ ἡ ἀνομία. διὰ τοῦτο ὁ ταπεινὸς ἐγώ, ἀλγυνόμενος τὴν καρδίαν, καὶ δεδιὼς τὸ τῆς σιωπῆς κρίμα, ἐξ ἀναγκαίου φθέγγομαι, ἃ φθέγγομαι βραχέα καὶ ὀλίγα. εἰ γὰρ οἱ ἑτερόδοξοι, οὐ παύονται ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως, γλῶσσαν βλάσφημον κινεῖν κατὰ Χριστοῦ, ἡμεῖς δὲ οἴκοι καθήμενοι, μὴ ὁμιλήσομεν πρὸς ἀλλήλους τὰ προσήκοντα, καὶ πῶς ἴσομεν τὴν ὀργὴν κυρίου; πῶς δὲ μιμησόμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν; οἳ ἐν τοῖς ὁμοίοις καιροῖς, τὸ ὑποσιωπᾶν καὶ ὑποστέλλεσθαι, προδοσίαν ἀληθείας ἔφασαν εἶναι; οὐκοῦν, λαλητέον, καὶ ἀκουστέον, καὶ προσεκτέον λόγῳ τε καὶ ἔργῳ. καὶ γὰρ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι, οὐ διὰ θείου κηρύγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ ἀλήπτου βίου περιεγένοντο τῆς οἰκουμένης, φωτίζοντες τοὺς ἐσκοτισμένους, ἁλίζοντες τοὺς μεμωραμένους, πήραν, καὶ ῥάβδον μόνον περιφερόμενοι. οὓς μιμούμενοι ἀδελφοί, κατ' ἀμφότερα εὐδοκιμῶμεν, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσι, μὴ φιλαργυροῦντες, ἀλλὰ ἀκτημονοῦντες. τοῦτο δὲ οὐ δι' ὑμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς πόρρωθεν εἴρηται, ποιούμενοι προ[illegible] καὶ ὁδόν. μὴ συναυλιζόμενοι γυναιξίν, δι' ὧν ὁ θάνατος. καί γε, εἰ οὕτως ἀναστρεφόμεθα, δοξασθήσεται ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν, μεγαλυνθήσεται ἡ προκειμένη ὁμολογία, αἰδεσθήσονται καὶ οἱ ἐναντίοι ὅσον, πρὸς ἐπιστροφήν. εἰ δὲ μὴ οὕτως, δέος μὴ αὐτί

buunt, sed simpliciter imagines uocāt, cuius aūt sint non adijciunt, ne cōuincantur. Adeò stulti sunt atq; maledici. Vos aūt, fratres, præter illa, quæ à sanctis patribus nostris, & à nobis humilibus dicta sunt, attendite, & animaduertite. Si loca, in quibus natus est Christus, sancta, atq; adorāda & sunt, & appellantur, & si quis inde puluerem, aut lapidem sumpserit, eū ut rē pretiosam, & sacram colit, amplectitur, & charam habet; multo magis Christi colendam atq; adorandā imaginē, in qua, tanquā in speculo, ipse est, qui cōspicit & adoratur. Audio Romæ claues etiā principis Apostolorū Petri in honore & pretio haberi, cū tamen ei dominus nō ex materia confectas claues dederit, sed eas, q̄ ratione orationeq; ligant & soluunt. Ipsi uerò ex argento conflatas ꝓponunt adorādas. Tanta est ipsorū fides. Atq; illic quidē est firma & infracta fidei petra uerbo domini fundata. Hîc aūt, ut uidet, abundat infidelitas & iniquitas. Quapropter ego humilis & abiectus, animi dolore cōpulsus, & ueritus, ne silentij pœnas persoluā, breuiter loquor ea pauca, q̄ loquor. Nā si illi, qui aliter sentiūt, & priuatim, & publice, & scriptis, & uoce linguas maledicas audent in Christū mouere, quomodo nos, si domi considentes, ne inter nos quidē ea, q̄ conueniunt, colloquemur, aut domini feremus indignationē, aut patres nostros imitabimur, q in huiusmodi tēporibus taciturnitatē, & tarditatem esse ueritatis ꝓditionem existimabant? Quamobrem & loq. & & audire, & uerbis, ac factis in hoc oportet incūbere. Nā & Beati Apostoli non diuina tantū prædicatione, sed etiā uitæ innocentia & integritate orbē terrarū peragrantes, & perā solū ac baculum gestātes, ijs, qui in tenebris uersabant, ueritatis lumen, fatuis, & ignorantibus sapientię salē afferebant. Hos utraq; in re imitemur, fratres, rebus cōtenti p̄sentibus simus, non auaritię, sed paupertatis studiū cōplectamur. Hoc aūt non ꝓpter uos, sed propter eos, q lōge absunt dictū est. In tēpore ꝓgrediamur, mulierū, ex quibus mors est consuetudinem euitemus. Quod si nos ita gesserimus, Deus in nobis collaudabit, magnifiet id, quod profitemur, & aduersarij utcunq; uerebuntur, & resipiscent. At si cōtra egerimus, metuendum est, ne

ἀντὶ μακαρισμοῦ, κατάκριμα ἀπενεγκοίμεθα αἰώνιον. αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ μεταποιῶν πάντα, καὶ μετασκευάζων πρὸς τὸ βέλτιον, εἰρηνεύσαι τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἡμᾶς δὲ συνετίσαι, καὶ πάντας σώσαι εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

pro beatitudine suppliciũ assequamur sempiternum. Ipse autem Deus pacis, qui omnia mutat, & conuertit in melius, ecclesiam suam in pace custodiat, & nos erudiat, & omnes ad cœleste regnum suũ perducat incolumes in Christo Iesu Dño nostro, cui gloria, & imperium cum patre, & sancto spiritu nunc & semper, & in sęcula seculorũ: Amen.

ΒΙΌΣ ΤΟΥ͂ ΟΣΊΟΥ ΠΑΤΡῸΣ ἩΜΩ͂Ν ἸΩΆΝΝΟΥ τοῦ Δαμασκηνοῦ, συγγραφεὶς παρὰ Ἰωάννου πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

Τοῖς τετηρηκόσι τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἀρρύπωτον καὶ ἀσάλευτον, διηρθρωμένον τε καὶ ὡς ἀρχῆθεν εὖ ἔχον, ἢ καὶ διαχυθὲν πολλάκις ἢ ῥυπωθὲν ἀνακαλεσαμένοις, εἰς τιμὴν ποιεῖσθαι εἰώθασιν ἄνθρωποι τὰ θεῖα τούτων μορφώματα καὶ διατυπώματα, ὅσοι δὲ φιλοτιμότερον τὸ σέβας ἐνδείκνυνται, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῖς σὺν τῷ πλουτεῖν μεγαλοπρεπῶς περιφανεστέραις ταῖς ὕλαις κέχρηνται καὶ λαμπραῖς, καὶ ταῖς βαφαῖς τοὺς τούτων χαρακτῆρας ἐντυποῦσι, μείζω τὴν τιμὴν ἐντεῦθεν ἀφοσιοῦσθαι τοῖς ἁγίοις οἰόμενοι. εἰ οὖν περὶ τὴν ἐκείνων μορφὴν οὕτω τὸ λαμπρὸν ἐπιδεικνύουσι, τί ἄρα δέον περὶ τὰς ἱστορίας τῶν πράξεων, ἠμελημένους ἐᾶν τοὺς λόγους καὶ ἀκαλλεῖς; οὐ μὲν οὖν. τοῖς γὰρ ἀγροίκοις τούτοις, συγγνώμη, ὡς ἔχουσι σχεδιάζουσι λόγους, τὰς πράξεις τῶν ἱστοροῦντας τῶν εὐαρεστησάντων χριστῷ. οἷς δὲ λόγος τὸ σπουδαζόμενον γέγονεν, οὐ συγγνωστὸν, βίους ἁγίων παραγραφομένοις, ἐσχεδιασμένους ὡς ἔτυχε, καὶ μᾶλλον ἀνδρῶν τοιούτων, οἷς πνοὴ καὶ ζωὴ τὸ λόγοις ἐπαγρυπνεῖν ἐχρημάτισε, καὶ λόγῳ καθηραμένοις, τὸν νοῦν μὲν, τῆς ἀγνοίας καὶ λήθης, τὴν δὲ ψυχὴν τῆς ἐμπαθοῦς ἁπάσης κινήσεως. καὶ περὶ ὧν κατακοσμηθὲν τὸ περίγειον, καὶ ἅπας διαπεφώτισται νοῦς, λόγοις, εἰς οὓς ἐκεῖνοι ἐπόνησαν, οὐ τῆς θύραθεν σοφίας τὴν χάριν μόνην ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ παρακλήτου φῶς, διαψιλὲς ἀπαστράπτουσι. τούτων εἷς καὶ τῶν ἐν τοῖς πρώτοις τεταγμένων, οὗτος ὁ πολὺς Ἰωάννης. ᾧ τὸ ἐπώνυμον, ἐκ τῆς ἰδίας πατρίδος τῆς Δαμασκοῦ πόλεως, ἐπισυνῆπται περιφανῶς. οὗτος γὰρ οὐκ ἐλάσσων φωστὴρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ στερεώματος ἐχρημάτισεν, ἀλλὰ

IOANNIS DAMASCENI VITA, PER IOANNEM Patriarcham Hierosolymitanum conscripta.

Consueuerũt homines statuas erigere, & simulachra statuere, in honorem eorum, qui animum diuina prędituũ imagine, uel in primæ conditionis puritate ac innocentia cõseruarunt: uel dilapsum, & inquinatũ, in statum pristinum reuocarunt. Quicunque autẽ huic cultus generi deditiores sunt, preciosioribus materijs, coloribusque pręcipuis, quatenus opibus ac artificio præstant, ad formas eorum expoliendas, & lineamẽta signantius exprimenda contuntur, existimãtes hac ratione maiestatem illorum honestius consecratum iri. Igitur si circa imaginũ effigiaturas tantopere probatur id genus studij, dignum'ne fuerit, quod ipsorum benè pręclareque gesta negligantur, & incultæ iaceant historiæ? Non profectò. Nam ut interim concedatur simplicioribus uenia, qui qua possunt opera, tumultuaria diuorum acta conscribunt: diserti tamen, ingenioque pollentes, nequaquam dignandi sunt uenia, si, quod faciunt, contemptui habẽt uitas sanctorum, præsertim si illorum spiritus ac uita inuigilauit libris, si cutræ illis fuit, mentẽ ab ignorantia & obliuione, animam uerò à perturbationibus motibusque omnibus uindicare, si mundum lucubrationibus suis adornarunt, si mẽtes omnium illustrarunt: deniq; si non solum externarum disciplinarum gratia commẽdati, sed & paracleti iubar ubertim adhuc effundãt.

Illorũ unus uel pręstãtissimis annumerãdus est pcelebris ille Io. cui cognomẽ à Damasco ciuitate patria ĩditũ. Erat illi firmamẽti ecclesiastici luminare haud paruũ, imò

ἀλλὰ καὶ πάμμεγας καὶ λαμπρότατος. οὐκ ἐν
νυκτὶ φαίνων μόνον αἱρέσεως διεσκεδασμέ-
νης ἁπανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ λύων πᾶσαν νύκτα
κακοδόξων, ταῖς τῶν λόγων ἐπιστολαῖς. νὺξ μὲν
γὰρ διεσκέδαστο πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἀ-
μαυροῦσα τοὺς λαμπροὺς χαρακτῆρας τῶν σεβασ-
μίων εἰκόνων, καὶ βαθεῖα ἦν ἡ σκοτόμαινα. ὁ δὲ
ταύτην διαχέων τε καὶ ποιούμενος, οὐχ ὁ τυ-
χὼν ἐτύγχανεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ παρὰ μέρος
τῆς οἰκουμένης διασπείρῃ τὸ κακόν, ἀλλ᾽ ἀνὴρ ἐ-
κεῖνος ἐν χερσὶ κατέχων, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, τῆς οἰ-
κουμένης τὰ πέρατα, διὰ τὸ τὴν σκηπτουχίαν ἐ-
πέχειν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς. ἐντεῦθεν καὶ πο-
λὺς ἦν ὁ πνέων ἁπανταχοῦ, καὶ βίᾳ πολλῇ τὰ
σεβάσμια καθαιρούμενος ἐκτυπώματα, καὶ τοὺς
σεβομένους αὐτά, οὓς μὲν κατάβρωμα ἐποιήσα-
το ὁ λεοντώνυμός τε καὶ λεοντόγνωμος, ὡς λέ-
ων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος, οὓς δὲ τῶν ὀρθοδό-
ξων, ἄλλον ἀλλαχόσε διέσπειρε ὑπὸ βρυχήμα-
τι, καὶ ὑπὸ γαίης μυχοῖς ἀνέπεισε κρύπτεσθαι.
καὶ πολλοὶ λέουσι συνοικεῖν καὶ δράκουσιν ᾑρε-
τίσαντο, ἢ τὴν συναυλίαν ποιεῖσθαι μετ᾽ ἐκεί-
νου, καὶ τῶν ἐκείνου θεραπόντων. ἄλλοι ὑπὸ φόβῳ,
εἰς τὰ μακρὰν τῆς οἰκουμένης ἀπέδρεχον τέρμα-
τα. λέων γὰρ ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται;
καὶ αὐτοῦ ἀπέφευγον ὡς ἐκ προσώπου ὄφεως.
ὁ δὲ χαριτώνυμος οὗτος ἀνήρ, καὶ πλήρης πνευ-
ματικῆς χάριτος ὑπὸ θυμῷ ζέσας κατὰ μόνου τοῦ
ὄφεως, ἵνα καὶ ζῆλος εἴη καὶ ἀρετὴ ὁ θυμός, οὐ
τὴν θρᾴκην τότε οἰκῶν εἰς σαυρομάτας ἀπέ-
δρεχεν, οὐδ᾽ ἐκ τοῦ Βυζαντίου εἰς Ἡρακλέους στήλας
ἀπεφεύγεν, οὔτε μὴν ἐξ ἀνακτόρων εἰς ἐρή-
μους διέβαινε διὰ τὸν τοῦ λέοντος βρυχηθμόν,
ἀλλ᾽ ἐν Δαμασκῷ τὸ πρότερον, ἐν Παλαιστίνῃ
τὸ δεύτερον ποιούμενος τὰς διατριβάς, καὶ ἐν
ἐρήμῳ τόπῳ ἀσκούμενος, ἀντεπαλαμᾶτο
πρὸς τὸν λέοντα γενναιότατα. καὶ τὴν καρδίαν
ἐκείνου ἐκ τηλικούτου διαστήματος, λόγοις χαλ-
κευθεῖσι ὑπὸ τοῦ παρακλήτου πυρί, καὶ στομωθεῖ-
σι ὑπὸ ζωηρῷ ὕδατι, ὡς τριλόγχοις δόρασιν ὁ
ἐμὸς διέπειρε τρισαριστεύς. ἀλλὰ ταῦτα μέν,
ἐν ὑπὸ καθήκοντι τόπῳ λαμπρότερον ὁ λόγος
ἐμπλατυνεῖ. τούτου τοίνυν τὸν βίον ὡς ἔτυχεν
ἐσχεδιασμένον ἀγροικικῇ προορατέον, μᾶλλον
μόνον διαλέκτῳ καὶ γράμμασι τοῖς ἀρραβι-
κοῖς ὑμνοῦσιν. διὸ διηγητέον οἵας ῥίζης οὗ γε
νοῦς ὁ εὐθαλέστατος βλαστὸς ἀνατέθηλε, καὶ οἷα
πατρὶς τοῦτον ἀναδοῦσα αὐχεῖ. Δαμασκὸς πό-

imò planè ingẽs atq; per q̃ fulgidum. Neq; in nocte hæreseos (quæ se ubiq; locorum diffuderat) tantũ lucebat, sed & prorsus omnes malè sentientium caligines dispellebat, libris uidelicet ac epistolis. Ingruerant aũt uniuerso orbi nox horrida atq; profundæ tenebræ, ita ut obscurarentur uenerabilium imaginum præclaræ figuræ. Illarum autor fuit, non à triuio aliquis ac plebeius, q in exigua tãtum parte orbis malitiam suam disseminaret: sed uir ille (ut sic dicam) manu fines orbis cõplectens, Romanorum uidelicet princeps. Is potentia inflatus, ui summa nitebatur, ut ad unã uenerãdas imagines omnes, & locis in omnibus demoliri posset. Et ea propter, imaginum cultores partim dilaniari faciebat, sicut leo rapiens & rugiens (uerè tam animo, q̃ corpore leo) partim in diuersa rugitu suo fugabat: atq; adeò sæuiebat, ut fidelium pleriq; in subterraneis speluncis sese occulerent: existimarentq; tutius, leonibus ac draconibus conuiuere, q̃ cum illo illiusq; familiaribus habitare. Nonnulli etiam metu perterriti, usq; in extremos orbis terminos procurrerũt. Leo enim rugiet, & quis non formidabit? Ab ipso inq;, quasi à cõspectu colubri fugiebant. At Ioannes ille, non à leonina feritate, sed gratia nomen sortitus, spiritalis q; gratia plenꝰ, aduersus singularem hunc serpentem, ut stomachari & exardescere cœpit (ita aũt stomachabat̃, ut rectè uirtutem & zelum dixeris stomachationem) non ad Sauromatas cum Thracibus, neq; ad columnas Herculis cum Constantinopolitanis profugit, neq; ad desertiora loca ex palatijs transijt, propter rugitum leonis: sed & cum uersaretur Damasci, & cũ monasticam in Palestinæ loco exerceret, strenuus & impauidus aduersus leonẽ depugnabat. Quamuis aũt ille strenuissimus meus athleta, tãto locorum interuallo abesset à tyranno, libris tamen & sermonibus cor illius dissecabat, uelut trisculpidib. hastis, quas igne spiritus sancti fabricabat, uitali aqua solidans. Cæterum hæc congruentiore loco dilucidius explanabit sermo. Tanti'ne ergo uiri memoriã atq; uitã, quæ rusticè ac tumultuariò, & quod amplius, Arabicis & uerbis & literis cõprehensa, sic despectui habendã pmittemus? Nullo pacto. Recenseamus itaq; è qua radice (fœcunda nimirũ est, q̃cunq; illa est) exortũ sit germen hoc florentissimũ, & quę patria nobis se protulisse illud gloriet̃. Damascus ciui-

λις αὐτὴ δεῖν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ Παύλῳ μεγαλοφρονεῖ, πρῶτον τὸν ἀεροδρόμον ἰδοῦσα μεταθέμενον τῆς δυσσεβῶν, καὶ ἀντὶ μισοχρίστου γεγονότα φιλόχριστον, οὕτω κἀπὶ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἀβραχεῖ κόσμιόν τι καὶ σεμνόν, οὐκ ἐξ ἑτεροδόξων ἥκοντι, οὐδ' ἐξ ἑτέρας θρησκείας μεταθεμένῳ εἰς τὴν ὀρθοτομοῦν, ἀλλ' ὡς αὐτὴ τοῦτον προενεγκοῦσα ῥιζόθεν καὶ μαιευσαμένη πλέον τὰ πρὸς εὐσέβειαν, ἢ τὴν σωματικὴν ὕπαρξιν, καὶ τοῖς λόγοις ἐκθρέψασα, μέγα κομπάζει ἐπὶ τῷ οἰκείῳ βλαστῷ. ὑπεραγάλλεταί τε καὶ γέγηθε πλέον ἐπ' αὐτῷ, ἢ ἐφ' οἷς ἄλλοις ἔχει λαμπροῖς πρὸς περιφάνειαν. κἂν ἀέρων εὐκρασίας ὁρᾷς, κἂν ὑδάτων γλυκέων καὶ διειδῶν ἀπορροίας, οἷς πολλοῖς κατακλύζεται, ἢ καρπῶν εὐγενῶν δαψιλεῖα τὴν πόλιν ταύτην ἐπαίρει καὶ ἀνυψοῖ, ὡς τὸ ἐκ ταύτης ἀναθηλῆσαι τὸ καλὸν τοῦτο δένδρον καὶ εὐγενές, τὸ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων ἐκτραφέν, καὶ τοὺς καρποὺς ἀποδεδωκὼς τοῦ πνεύματος κατὰ καιρόν. οὗ οἱ καρποὶ διὰ παντὸς νεαροί τινες εἰσὶ παρ' ἡμῖν καὶ ὡραῖοι τοῦ ἰδεῖν, καὶ γλυκεῖς εἰς τὸ γεύσασθαι. καὶ τοὺς ἁπτομένους καὶ γευομένους, οὐκ εὐφραίνουσι μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ πιαίνουσί τε καὶ αὔξουσι τὸν ἐσθίοντα, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον τὸν ἐν πνεύματι ἀνάγουσί τε καὶ τελειοῦσιν. οὕτω δεδόξασται καὶ ἡ πόλις Δαμασκὸς ἐπὶ τούτῳ αὐτῆς τῷ γεννήματι, ἢ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν οἷς πεπλούτηκεν ἀγαθοῖς καὶ τερπνοῖς. αὕτη μὲν ἡ ἐνεγκαμένη τὸν ἄνδρα ἡμῖν, πρόγονοι δ' εὐσεβεῖς, καὶ μόνοι τετηρηκότες τὴν τῆς εὐσεβείας αἴγλην, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν. οὗτοι γὰρ μόνοι διεσώσαντο τὴν χριστεπώνυμον κλῆσιν, ὡς κλῆρον λαμπρόν τε καὶ ἀναφαίρετον, μηδὲν λυμηνάμενοι τὸ ὀρθόδοξον, ἀφ' οὗπερ οἱ τῆς Ἄγαρ τῆς πόλεως κατεκράτησαν. ἐνθένδε τοι ἡ ἀρετὴ αὐτοὺς ἐπισήμους πεποίηκεν ἐν μέσοις τοῖς ἀσεβέσιν, ὡς αἰδουμένων ταύτην καὶ τῶν πολεμίων αὐτῶν. ἢ μᾶλλον ὡς Δανιὴλ ἐδόξασε θεὸς παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις, δι' ἣν εὐσέβειαν ἐνεδείξατο, καὶ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπιτρόπους καὶ κυρίους ἐν ἀλλοτρίοις καὶ ἐχθροῖς τοὺς αἰχμαλώτους καταστησάμενος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοὺς τοῦ Ἰωάννου προπάτορας, πραγμάτων καθίστησιν ἐπιτρόπους ἐν αὐτοῖς τοῖς Σαρακηνοῖς. καὶ κρατοῦσι κἀνταῦθα οἱ εὐσεβοῦντες αἰχμάλωτοι, τῶν αἰχμαλωτισάντων αὐτοὺς ἀσεβῶν. ὦ θαυμασίων θεοῦ μεγα-

tas illa est, quæ sicut primum uidit Paulũ magnanimũ cœlouagumq́;, impietatem deserere, & ex osore amatorem fieri Christi: ita & in uenerabili hoc uiro, nonnihil decoris atq; honestatis cõspicata est, idq́; aliquanto fœlicius. neque enim ex aliena, in orthodoxã nostram religionem translatus est. Vnde ciuitas hæc, quia huis etiam radicẽ ꝓtulit, & à cunabulis deditiore opere in his quæ ad pietatem, quàm quę ad corporalem uitam spectãt, enutricata est, pijs alendo sermonibus, rectè de hoc suo germine gloriatur, extollit & gaudet, longeq́; iustius quàm de omnibus alijs, quæ illi magnum nominis splendorẽ afferre uidentur. Nam licet commemores mihi perpetuum clementissimi cœli temperamentũ, amœna dulcium aquarũ fluenta, & generosorum fructuum cõpiam, quibus illa dotibus gaudet: nihil tamen attuleris quod eã ita exaltet, gloriosamq́; reddat, ut generosa uisuq́; pulchra arbos illa quam ꝓduxit, quæ propter aquarũ exitus creuit, & sancti spiritus fructus in tempore dedit. Quorum adhuc aliqui restant recentes, immarcessibilesq́; semper, uisu pulchri, gustatu dulces: quiq́; nõ solum lętificant eos à quibus tanguntur & gustantur, sed & uescentes impinguant, ac crescere faciũt, uirũq́; spiritualem & cõsummatum perficiunt. Adeò fœtu hoc suo gloriosa effecta est Damascus ciuitas, ut in ullis alijs delicijs, quibus luxuriat. Ipsa enim tantũ hunc uirum nobis dedit. Fuerunt aũt illi & progenitores admodũ pij, quiq́; in medio spinarum, pietatis florem, Christianæq́; scientię fragrantiam custodiebãt unicè. Ab eo enim tempore, quo in Agarenorum manus ciuitas uenit, soli ipsi Christianum nomen, ut præclaram inuiolabilemq́; hæreditatẽ asseruabãt, rectitudinem fidei nulla ex parte corrũpentes. Itaq́; in medijs hostibus, cõspicuos atq; uenerabiles effecit uirtus, uel q; amplius, sicut apud Assyrios Deus uerã pietatẽ cõmedaturus, Danielẽ ad summos honores euexit: & sicut Iosephũ in Aegypto cũ captiuus esset, ꝑfectũ & Dñm iter alienos inimicosq; cõstituit: itaq; & pios Ioãnis ꝓgenitores (qa ꝑseuerabãt in his, q̃ Dei erãt, ne̋c in alijs sicut arcus prauus subuertebãt) glorificator Dñs egregia gloria remunerat̃ur, inter Barracenos, ipsos in uulgariũ operũ iudices ac ꝑfectos sublimãs. Ita & hoc loco captiui pietatẽ colẽtes, impijũ ĩ eos q se recepũnt, obtinuere. O stupẽda ꝓdigiosaq; Dei miracula

λων καὶ τερασίων τῶν θαυμασίων. οὐδὲν ἀρετῆς ὑψηλότερον, οὐδὲν εὐσεβείας ἐστὶ τιμιώτερον, ἢ μετεωρότερον. ὡς γὰρ σημαία ἐπὶ βουνοῦ, μᾶλλον δ' ὡς λύχνος ἐν νυκτί, καὶ ὥσπερ σπέρμα τοῦ Ἰσραήλ, καὶ οἷον σπινθὴρ ἐν σποδιᾷ, τὸ τῶν προπατόρων γένος τοῦ Ἰωάννου ἐν Δαμασκῷ καταλέλειπται, ἵνα τὸν λαμπρὸν τοῦτον προενέγκῃ πυρσόν, ὃ καὶ φωτίσῃ πάντα τὰ πέρατα. τοιοῦτοι μὲν τοῦ εὐφημουμένου ὑπῆρξαν οἱ προπάτορες. ὁ πατὴρ δέ, ὡς ῥίζης ἀγαθῆς τοιαύτης ἀναδοθείς, ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τοὺς τεκόντας ὑπερβαλέσθαι φιλονεικῶν, μείζω καὶ τὴν θεοφιλίαν ἐπεδείξατο. ἔδει γὰρ τὸν οὕτω λαμπρῶς καὶ εἰς ἄκραν ἀρετῆς περιωπὴν περιφθάνειν μέλλοντα, τὸν προσεχέστερον τῆς γενέσεως αἴτιον, περιφανέστερον τῶν προτοῦ γενέσθαι, ἵν' ὥσπερ ἐκ τῆς καθ' εἱρμὸν προβάσεως, ἡ πρὸς τὸ ὕψος ἀναδρομὴ γένηται κατὰ λόγον εὔτακτον, ὡς δόξαι παρὰ τῆς θείας προνοίας ἄνωθεν οἰκονομεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον καὶ μεγαλώνυμον, οἷον ἄρα συμβέβηκε καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. ἐπεὶ γὰρ μείζων τῶν πρὸ τούτου προφητῶν ἀναλάμψειν ἔμελλε, καὶ πάσης ἱερωσύνης ἐπέκεινα ἐνεργῆσαι μυστήριον, τὸ τοῦ δεσπότου μου βάπτισμα, ὑπὸ τῆς προνοίας προῳκονόμητο οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων προβήσεσθαι, ἐξ ἱερατικῆς τε φυλῆς, καὶ προφήτην εἶναι τὸν φύσαντα, οὕτω κἀνταῦθα ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ, ἀνὴρ ὑπὸ τῆς προνοίας τάττεται τὰ μάλιστα εὐσεβὴς καὶ φιλάνθρωπος. διοικητὴς γὰρ τῶν δημοσίων πραγμάτων τῶν ἀνὰ τὴν χώραν πᾶσαν καταστάς, διὰ τὸ περιὸν αὐτοῦ τῆς τε ἀρετῆς καὶ τῆς ἄλλης τοῦ βίου περιφανείας, καὶ ἐφ' οἷς ἐκέκτητο πλούτῳ συχνῷ, οὐκ εἰς κώμους καὶ μέθας καὶ δαπάνας ἀκαίρους ἐχρῆτο τοῖς χρήμασιν, ἀλλ' ὅσον ἐν χρυσῷ τε ἦν αὐτῷ καὶ ὕλαις ἑτέραις ῥᾳστ' ἐκινουμέναις, ὤνιον ἐποιεῖτο τῶν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀγομένων χριστιανῶν, ἦν δ' ἄλλην κτῆσιν ἀκίνητον, πλείστη δὲ τούτῳ ἐτύγχανεν ἀνὰ τὴν Ἰουδαίαν καὶ Παλαιστίνην, εἰς ἀνάπαυσιν ἐδίδου τὴν τοῦ βίου αὐτάρκειαν τοῖς, ὅσοι τῶν ἐωνημένων χριστιανῶν, τὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις προῃροῦντο κατοίκησιν. τοὺς δ' ἄλλους, ἐλευθέρῳ φωτὶ καὶ ποδί, ὅπη βούλοιντο συγχωρῶν πορεύεσθαι. τοιαύτη τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἡ φιλάνθρωπος ἀρετή. πολλὰ γὰρ ἔχων, ὡς μηδὲν ἐτύγχανεν ἔχων, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὰ πρέποντα θεῷ ἀρκτώμενος. οὕτως ἔχων, οὐ φιλοξενίας ὡς Ἀβραάμ, ἀλλὰ φιλανθρωπίας λαμβάνει μισθόν, τόκον θαυμαστόν. εἰ καὶ μὴ

miracula. Nihil uirtute sublimius, nihil pietate excelsius. Enimuerò sicut signa in colle, imò sicut lumen in nocte, & sicut semen Israël, & sicut scintilla in scinere: ita genus progenitorum Ioannis in Damasco relictum est, quod præclaram hanc facem, totũ orbem olim illustraturam, proferret. Et tale quidem inclyto illi, progenitorũ stemma fuit. Pater uerò mirũ quàm bona radix, pietati uirtutibusq́; aliis deditus, maiore in Deũ charitatem declarando, parentes antecellere studebat. Et congruebat, ut eũ qui in tantũ uirtutis fastigium peruenturus erat, illustris quidam natiuitatis suæ autor uicinior esset. Nam sicut in progressiuis structuris seruata proportionis ratione ad apicem adscensus est, ita & quæ circa magnum, & magni nominis illũ contigerunt, superna dispensatione & diuina prouidentia euenisse uidẽtur: id quod in Ioanne Baptista usu uenit. Quia enim præ aliis prophetis refulsurus erat, ut operaretur sacramẽtum quod omne sacerdotium excelleret, nempe baptisma Domini mei, præordinatum est à diuina prouidẽtia, ne ex uulgaribus parentibus nasceretur, sed ex sacerdotali tribu, & ut propheta esset qui eum gigneret. Pari modo & Ioanni nostro diuina prouidẽtia patrem cõstituit, uirum maximè & religiosum & humanum. Equidem & ipse per uniuersam circumcirca regionem generalis uulgariũ negociorũ dispensator & præfectus constitutus est, tum quòd uirtute, totiusq́; uitæ honestate conspicuus, tum quòd diuitiis plurimum abundabat. Quas nõ expendebat in delicias, ebrietates, intẽpestiuosq́; alios sumptus sed quantum sibi auri erat, & quicquid ex rebus aliis facilè distrahere poterat, id totum in redemptionem captiuorum Christianorũ impendebat. Erant aũt sibi possessiones aliæ immobiles plurimæ, tam in Iudæa, quàm in Palæstina: Ex quibus quantum satis erat, in uitæ suæ usum reseruabat. Porrò Christianis quos emerat, liberũ sinebat, uel apud se in locis quæ deligebant habitare: uel libero lumine & pede, quoquò collibitũ esset, proficisci. Talisq́; erat humanissimi uiri uirtus, ut multa possidẽs, ipsa haberet perinde ac possideret nihil, magis die noctuq́; solicitus de his quæ deo cõueniebãt. In hũc modũ se gerẽs, mercedẽ à deo accepit, nõ hospitalitatis ut Abrahã, sed humanitatis, partũ scil. admirabilẽ. Licet aũt

 non ex

ἐξ ἐπαγγελίας, ἀλλὰ θείας προγνώσεώς τε καὶ προορίσεως. προέγνω γὰρ ὁ θεὸς τὸν Ἰωάννην ὁποῖος ἔσεται, καὶ προώρισε τοῦτον ἐκ τοῦ δε γεννήσεσθαι τοῦ ἀνδρὸς, εἰς μισθὸν αὐτῷ ἧς φιλανθρωπίας ποιεῖν ἐνείθιστο, εἰς τοὺς ἐλευθερίας αὐτοὺς κληρασαμένους αἰχμαλωσίαν δεινήν. τίκτεται οὖν αὐτῷ παῖς, οὗτος ὁ λαμπρὸς, καὶ ἁπαλώτατον σώματι ἔτι, τῇ διὰ τῆς πνευματικῆς μητρὸς ἀναγεννήσει, τέκνον φωτὸς ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀπεργάζεται. πρᾶγμα ποιῶν, οὐ τότε ῥᾷον, οὐδ' ἐν μέσοις ἐκείνοις τοῖς ἔθνεσιν εὐκατατόλμητον τοῖς πολλοῖς. εἶτα φροντὶς τῷ πατρὶ περὶ τοῦ παιδὸς, οὐκ ἐλπίζειν αὐτὸν μαθεῖν, οὐ δόρυ κινεῖν δεξιῶς, οὐκ ἐκ τόξου βάλλειν οἰστὸν εὐστοχώτατα, εἰ θηρίοις μάχεσθαι καὶ συναμείβειν τὴν φυσικὴν ἡμερότητα εἰς θηριώδη ὠμότητα, οἷα γίνεται τοῖς πολλοῖς τὸν θυμὸν ταραττομένοις συχνῶς καὶ μανιώδεσιν ἄττουσι καὶ παράπληκτον. ἐφ' οἷς οὐκ ἐζητεῖτο τῷ τοῦ Ἰωάννου πατρὶ, Χείρων ἄλλος τις ὀρεσίτροφος, μυελοῖς ἐλάφων ἐκτρέφειν τὸ διδασκόμενον, ἀλλ' ἀνὴρ ἀνηρευνᾶτο πᾶσαν παιδείαν ἐξησκημένος, ἐν ᾧ τε ἐπιτυγχάνων λόγου παντὸς, καὶ λόγους ἀγαθοὺς τῆς ψυχικῆς καρδίας ἐξερευγόμενος, ἵνα καὶ τὸν αὐτοῦ παῖδα τοιούτοις ἐκθρέψῃ τοῖς ἐδωδίμοις καὶ καρυκεύμασι. καὶ τὴν ἱερὰν οὖν ἐπιθυμίαν ὁ θεὸς ἀποπληροῖ τῷ ἀνδρὶ, καὶ τῷ ζητοῦντι εὑρίσκεται ὁ ζητούμενος. ὁ δὲ τρόπος τῆς τοῦ ζητουμένου εὑρέσεως, τοιόσδε. οἱ ἐκ Δαμασκοῦ βάρβαροι τὴν κατὰ θάλατταν ποιούμενοι ἔφοδον ὡς αὐτοῖς εἴθιστο, πολλοὺς ποτὲ χριστιανοὺς ἐλῃΐσαντο, καὶ καταβάντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ᾐχμαλώτευσαν αἰχμαλωσίαν πολλήν. καὶ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἀγαγόμενοι, οὓς μὲν τοῖς ὠνουμένοις προὐτίθεντο, οὓς δὲ μαχαίρας εἵλκον ποιήσασθαι παρανάλωμα. τούτοις καί τις συναπεκληρώθη ἀνὴρ, σχῆμα ἠμφιεσμένος μοναδικὸν, ἐξ Ἰταλίας ὁρμώμενος, κόσμιος τὴν ὄψιν, κοσμιώτερος τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν κλῆσιν Κοσμᾶς. καί τις σεμνότης αὐτοῦ τῷ προσώπῳ ἐπέπρεπε, καταμηνύουσα τὴν ἐντὸς κατάστασιν. τούτου προσέπιπτον τοῖς ποσὶν οἱ ἑλκόμενοι πρὸς σφαγὴν, ἐλιπάρουν ἵλεων αὐτοῖς τὸν θεὸν ποιήσασθαι, καὶ ὑπὲρ ὧν ἡμαρτήκασιν, ἄφεσιν εὑρεῖν τῷ φιλανθρώπῳ ἐπεύχεσθαι. οἱ οὖν βάρβαροι τὴν τῶν τεθνηξομένων ἐκείνων δυσωπίαν ὁρῶντες, ἣν ποιοῦντο πρὸς τὸν σεμνοήθη ἐκεῖνον προσιόντες, ἐπυνθάνοντο τοῦ ἀνδρὸς, τίς τε εἴη τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀξίας, καὶ ποῖος τὴν περιφάνειαν ἐν χριστιανοῖς. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, εἰπών· οὐδενὸς ἀξιώματος ἱερατικοῦ χρίσμα περικείμενον κέκτημαι, ἀχρεῖος δέ τις εἰμὶ μονότροπος, καὶ φιλοσοφίαν ἐξησκηκὼς

non ex promiſſione, ex diuina tamē præſcientia & prædeſtinatione. Prænouerat enim Deus, qualis futurus erat Ioānes, atq; p̄definierat ex hoc uiro naſcendū, ut ſic mercedē daret ei ꝓ miſericordia, qua graui captiuitate tētos, numerato ære libertati reſtituebat. Naſcit̃ igit̃ ei puellꝰ ille p̄clarus, quem adhuc tenero corpuſculo, regenaratione per ſpirituale matrē, filiū lucis fecit, rē agēs tā difficilem, & q̄ pauci inter gentes illas attētare ſunt auſi. Proxima dein cura erat, ne puer litorali piratarū ſtudia addiſceret, ne haſtā dextera uibraret, ne ſagittam ex arcu iacularet̃, ne cūbeſtijs pugnaret aut luctaret̃, ſicq; natiuā māſuetudinē in ferinam cōmutaret ſęuitiam, ut ſolent q̄ turbatioris ſunt animi, & furibundis agunt̃ motib. Ad hęc non q̄rebatur à patre Ioanne alius qdā Chiron in mōtib. educatꝰ, medulliſq; ceruorū paſci aſſuetus: ſed uir inquirebat̃, omnigenis diſciplinis exercitatus, eloquentiaq; animæ utili p̄ditus, ut q̄ taliū inſtitutionū alimentis puerū enutriet. Cui ſancto uiri uoto Deus clemēter adſpirans, effecit ut inueniret quod deſideranter q̄rebat. Modus aūt inuentionis eius, quod q̄rebat̃, is erat. Barbari Damaſcenorū, iuxta morē ſuū in maritima uicina incurſionē fecerant, Chriſtianis cōpluſculis in p̄dam abactis. Ingreſſiq; nauib. mare, ſimiliter plurimos ceperant. Eos ergo ſecum in ciuitatem adducentes, partim emptoribus uenales proponebant, partim ad exitiū gladio petebant. In horū ſorte connumeratus eſt uir quidam, habitu monachali ueſtitus, abactus ab Italia, adſpectu qdem decēti, animo aūt decentiori, id quod & nomen atteſtabat̃. Coſmas.n. uocabat̃ licebatq; ab honeſtate uultꝰ, internā mentis conditionē æſtimare. Iā q̄ ad mortē rapiebant̃, ad huius etiā pedes ꝓcidebant, obſecrātes ut ſua interceſſione Deum ſibi conciliaret, & à clementiſſimo remiſſionem peccatorum conſequerent̃. Id ubi animaduerterūt Barbari, deſtinatos morti ſupplicare uiro, tam bene honeſteq; morato acceſſerunt & rogauerunt, an q̄ illi mundana dignitas, & cuius apud Chriſtianos autoritatis fuerit. At ille reſpondit: Nō ſū ſacerdotio initiatꝰ, neq; dignitate aliq̄ functꝰ, ſed ĩutilis monachꝰ ſū, Philoſ. profeſſor,

οὐ μόνον τὴν καθ' ἡμᾶς καὶ φιλόθεον, ἀλλ' ἣν καὶ οἱ θύραθεν σοφοὶ συνετάξαντο. ὡς δὲ ταῦτα ἔφησε, δακρύων ὑπεπλήσθη τοὺς ὀφθαλμούς. οὐ μακρὰν δὲ ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ ἑστηκώς, καὶ οὕτως δακρύοντα τὸν ἄνδρα ἑωρακώς, προσελθὼν παρακαλέσων τῆς συμφορᾶς, καὶ φησίν· ἵνα τί ὦ ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ τὴν τοῦ κόσμου στέρησιν ἀποκλαίεις, ὁ πάλαι τοῦτον ἀποταξάμενος, καὶ νεκρωθεὶς ὡς ὁρῶ ἐκ τοῦ σχήματος; καὶ ὁ μοναχὸς ἀπεκρίνατο. οὐ ταύτης τῆς ζωῆς τὴν στέρησιν ἀποδύρομαι. ἐγὼ γὰρ ὡς εἴρηκας, τῷ κόσμῳ νενέκρωμαι. τοῦτο δέ με ἀνιᾷ, ὅτι πᾶσαν μετελθὼν ἀνθρωπίνην σοφίαν, τὴν ἐγκύκλιον προϋποθέμενος ὥσπερ θεμέλιον. τῇ ῥητορικῇ τὴν γλῶτταν διήσκημαι. ταῖς διαλεκτικαῖς μεθόδοις καὶ ἀποδείξεσι τὸν λόγον πεπαίδευμαι. τὴν ἠθικὴν μετελθών, ὅσην ὁ Σταγειρίτης καὶ ὅσην ὁ τοῦ Ἀρίστωνος παραδέδωκε. τὰ περὶ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἅπασαν ὡς ἱκανὸν ἀνθρώπῳ ἐντεθεώρηκα. ἀριθμητικῆς δὲ τοὺς λόγους, μεμάθηκα. γεωμετρίαν, εἰς ἄκρον διήσκημαι. ἁρμολογίας τῆς μουσικῆς καὶ ἀναλογίας εὐτάκτους, σεμνοπρεπῶς πως κατώρθωκα. ἔσχατα περὶ τὴν οὐρανίου κίνησιν καὶ τὴν τῶν ἀστέρων περιφορὰν οὐ παρέλιπον, ἵν' ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν κτισμάτων, ἀναλόγως τῇ περὶ τούτων μου γνώσει, καὶ τὴν περὶ τοῦ κτίστου θεωρίαν ἀνάλογον ἕξοιμι. ὁ γὰρ τρανοτέραν τὴν τῶν κτισμάτων ἐσχηκὼς γνῶσιν, τρανότερόν τε κατανοεῖ, καὶ διὰ θαύματος ποιεῖται πλείονος τὸν ταῦτα δημιουργήσαντα. ἐντεῦθεν εἰς τὰ τῆς θεολογίας μετέβην μυστήρια, ἅ τε παῖδες Ἑλλήνων παρέδοσαν, καὶ ἃ οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι διεσάφησαν ἀπλανέστατα. τούτων οὖν μεστὸς γεγονώς, οὔπω καὶ ἄλλῳ μεταδοῦναι τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας ἔφθακα, οὐδὲ παῖδα τεκεῖν διὰ φιλοσοφίας πατρόμοιον. φιλοῦσι γὰρ ὥσπερ οἱ πολλοὶ φυσικοὺς παῖδας τεκεῖν, ἐντεῦθεν τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν διαμένειν οἰόμενοι, οὕτω καὶ οἱ φιλοσοφίαν ἐκμελετήσαντες, τέκνα τεκεῖν διὰ φιλοσοφίας τε καὶ μυήσεως ποθοῦσιν, ἵνα τὸ τῆς φιλοσοφίας γένος χρυσοῦν ἐν βίῳ μέχρι παντὸς διασώζηται. οἱ δὲ τοῦ τόκου τούτου τοῦ θαυμασίου πατέρες αἴτιοι, ἀθάνατον κληροῦνται τὴν εὔκλειαν. ἄλλως τε, τοῦτο τῆς ἀγαθότητος ἴδιον, τὸ μεταδιδόναι καὶ ἄλλοις, ὧνπερ πεπλούτηκε χρηστῶν. ὁ γοῦν μὴ οὕτως ἔχων, μηδ' οὕτως ἐθέλων, οὐκ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς κεῖται ἀλλ' ἐν τοῖς πονηροῖς ὡς ὑπερηφανίας καὶ φθόνου μεστός, ἐφ' οἷς ἂν ἄλλοις μεταδοῦναι εἴ τινος εὐμοίρησεν ἀγαθοῦ μὴ προθυμηθείς. διὸ καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, αἴρε-

fessor, non nostrę tantū p̄ Deum amare docet, & qua Deū amamus, sed & eius q̄ ab exteris sapientib. tradita est. Hæc ut locutus est, lachrymis supplebantur oculi. Non aūt longè stabat pater Ioannis, q uiso uiro sic lachrymāte, accessit, calamitosumq; consolaturus, ait: Homo, q̄ de causa defles amissionē mūdi, cui iā pridē renūciasti, & quātū ex habitu cōiectare licet, mortuꝰ es? At monachꝰ: Non huius, inqt, uitę amissionē deploro sum.n. ut dixisti mūdo mortuus. Hoc aūt me contristat, q omnifariis scientiis imbutus sum, p̄misso externarū disciplinarū fundamento. Linguā oratoria exercui, sermones dialecticis cōpendiis ac demonstrationibus doctus sum, moralia & q̄ Stagyrites, & q̄ Aristonis filius tradidit, tractaui. Naturaliū cōsiderationes, quantum homini satis, contēplatus sum. Arithmetices q̄q; rationes didici. Ad Geometrię fastigiū studio perueni. Musicę proportiones, cōuenientesq; rationes pbè & cū laude percepi: sed nec omisi intacta, q̄ de motu cœli, circumferentiaq; stellarum pduntur: ut cognita magnitudine pulchritudineq; stellarū, inde ad conditoris contēplationem illis respōdentem adsurgerem. Nā q lympidiorem creaturarū notitiam tenet, is & earū opificem clarius intelligit, & ob miraculum maioris facit. Hinc & ad sacramenta transii Theologiæ, tā eius, q Græci tradiderūt, q; eius q̄ absq; errore ullo à nostris theologis manifestata est. Hāc cū mihi suppellectilē abundè pararim, hactenus tamen mihi denegatū est, ut alteri eā cōmunicarem, & p philosophiā filium mihi similē generarē. Nā quemadmodum cæteri ad ppagandā generis successionē amant naturaliū filiorū partus: sic & philosophia dignè instructi, filiorū desiderio tenent, quos eruditione disciplinarū suarū regenerent, ut & aurea illa philosophorū pgenies, in seculū usq; salua constet. Cæterū autores admirabilis eiuscemodi partus immortalem inde gloriā assequunt. Alioquin etiā bonitatis pprium est, ut bona, quibus quis abundat, promptè & liberaliter in alios transfundat. Verùm qui secus agit, & renuit communicare aliis quo abundat, nequaquam bonitatem amplexatur, sed malitiæ adhæret, utpote superbia inuidiaq; turgidus. Et idcirco etiam quod uidetur habere, tolle-

παρὰ τῷ αὐτῷ, ὡς περὶ τοῦ δούλου ἐκείνου τοῦ μὴ καταβαλόντος τοῖς τραπεζίταις τὸ τάλαντον. ἐγὼ δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐκλέλεγμαι, καὶ σφόδρα ᾐρούμην τῆς προσηκούσης σοφίας μοι, ἄλλοις γενέσθαι μεταδοτικός. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔτυχον τοῦ ποθουμένου, ἵνα τοῖς πιστοῖς ἐκείνοις δούλοις συνταχθῶ, τοῖς τὰ τάλαντα ποιησαμένοις ἐν διπλῷ, διὰ τῆς πρὸς ἑτέρους χρήσεως, οὔτε μὴν τέκνον διὰ φιλοσοφίας ἀπέτεκον, καὶ ἄπειμι ὡσαύτως εἴποι ἄπαις καὶ ἄθλιος ὡς ὁρᾷς, δάκρυσι κατονοῦμαι τὸ πρόσωπον, καὶ σκυθρωπάζω διηνεκῶς. τούτων ἀκηκοὼς τῶν ῥημάτων ὁ ἐρῶν τοιοῦδε θησαυροῦ, ἀπεκρίνατο. ἔα ὦ μακάριε ἄνθρωπε, καὶ τὴν ψυχὴν παρηγόρησον. ἴσως γὰρ δώσει σοι κύριος τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. ταῦτα εἰπὼν ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ, ὡς εἶχε ποδῶν, εἰς τὸν τῶν σαρακηνῶν ἀπέτρεχεν ἄρχοντα καὶ ποσὶν ἐκείνου προσέπιπτε, τὸν κόσμιον Κοσμᾶν ἐξαιτούμενος. καὶ τῆς αἰτήσεως, οὐκ ἐκπέπτωκε. λαμβάνει δὲ δῶρον, τὸ πολλοῦ ὄντως ἄξιον. καὶ ἀπαγαγὼν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, παρηγόρει τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς μακρᾶς κακοπαθείας ἀνέψυχε. καὶ τοιαῦτα λέγων, προσέθετο. οὐκ εἶ μόνον ἐλεύθερος τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ καὶ κοινωνόν σε τοῦ οἴκου μου τίθημι, καὶ συνδεσπότην κατ' ἐμὲ, συμμέτοχόν μοι πάσης χαρᾶς τε καὶ θλίψεως. τοῦτο δὲ μόνον πρὸς τῆς σῆς αἰτῶ τιμιότητος, ἵνα τοῦτον δή μοι τὸν ἐκ φύσεως υἱὸν Ἰωάννην, καὶ τοῦτον δὴ τὸν ἕτερον τὸν ὁμώνυμον ὄντα σοι, ὃν καὶ εἰς υἱὸν εἰσεποιησάμην πνευματικὸν, ἐξ Ἱεροσολύμων ὁρμώμενον, καὶ ἐπ' ἁπαλῷ ἀπορφανισθέντα τῷ σώματι, πᾶσαν ἣν οἶδας παιδείαν, καὶ φιλοσοφίαν τὴν θύραθεν, καὶ ἣν ἡ πνεύματος χάρις τοὺς ἀξίους ἐμυσταγώγησεν, ἐκ παιδεύσεως καὶ διδάξεως ἐπιμελέστατα. ὁ δὲ φιλόσοφος πρὸς ἅπερ ἀκήκοεν, ἵππος ἦν εὐθὺς δεσμὸν ἀπορρήξας, καὶ κροαίνων κατὰ πεδίου. ἢ ἔλαφός τις διψῶσα, καὶ πρὸς πηγὰς ὑδάτων ἐκπεμπομένη. εἶπες δ' ἂν αὐτὸν οἷόν τινα Μίδαν, μεγάλοις ἐντετυχηκέναι τοῖς θησαυροῖς τοῦ χρυσοῦ. τοιοῦτον ἔχων πρὸς τὸ πρᾶγμα τὸ πρόθυμον, τοὺς νέους ἀναλαμβάνεται, καὶ καθίσταται τούτοιν διδάσκαλος. ὁ δὲ Ἰωάννης, ἀετὸς ὥσπερ ἀέρα διαπετώμενος, ὡς πτέρυξι χρώμενος εὐφυΐᾳ φύσεως καὶ εὐπειθεῖ προαιρέσει. ὁ δὲ κατὰ πνεῦμα τούτου ἀδελφὸς καὶ συμμύστης αὐτοῦ Κοσμᾶς, ναῦς ὥσπερ ἱστίοις πτερυσσομένη καθ' ὑδάτων, τῷ πνεύματι δὲ οὐρίως τε πνέοντι, καὶ ζεφυρώδους ἐκ πρύμνης φυσῶντι. οὕτως τάχυ φύσει καὶ σπουδῆς συντονίᾳ, διὰ βραχέων συνελέγη τούτοις ἅπαν σπουδαιότατον μάθημα, ὅσον γραμματικῆς,

tur ab eo, ſicut à ſeruo illo nũmularijs talentũ non credẽti. Atq; ego bonã partẽ non delegerã, uehementer optãs, ſi qua poſſem & alijs tradere quãtulum mihi datũ eſt ſapiẽtię: ſed uotis fruſtror & nec ſeruis illis fidelib. cõnumeror, talenti ſui uſurã faciẽtibus, nec filiũ philoſophum genui. Vnde hinc abeo, quaſi qs dicat, miſer & orbus: & ut uides, hac de cauſa lachrymis faciẽ fœdo, lugẽsq; ac triſtis incedo. His auditis pater Ioannis, q̃ diu talẽ theſaurũ deſiderabat, reſpondit: Beate, fer ęquo animo, & ipſe cõſolare animã tuã, fortè dabit tibi Dominꝰ petitiones cordis tui. Quę ſimul atq; dixit pater Ioannis, q̃ uelocib. potuit pedibus ad principẽ Sarracenorũ cucurrit, & ad pedes eius prouolutus, Coſmã illũ *κόσμιον* & ornatũ expetijt. Et ſtatim factus cõpos uoti, & ingentis precij donũ accepit: ductumq; in domũ ſuã uirũ, ob itineris difficultates, aliasq; uarias moleſtias malè habitũ, benignè cõſolabat̃ et refocillabat, adijcẽs inter cætera & hęc uerba: Ecce poſthac non ſolũ liber eris, ſed conſtituo etiã te ſociũ domus meę, & ſecundũ te Dñm parẽ, gaudij, mœroris, fortunæq; meæ omnis participẽ: modò hoc unũ à dignitate tua mihi exorare liceat, ut Ioannẽ illũ meũ naturalẽ filiũ, & illũ quoq; cognominẽ tuũ, quẽ ab Hieroſolymis pulſum, & tenello adhuc corpore pupillũ in filiũ adoptaui, omnẽ q; tenes diſciplinam ac Philoſophiã, ſiue peregrina ſit, ſiue ea quã ſpiritus ſancti gratia dignos edocet, inſtruas & doceas quã diligentiſſimè. Ad q̃ uerba ſapiens ille exultabat, ceu equus ruptis uinculis per cãpos diſcurrens, uel ſitibundus ceruus ad fontes aquarũ cõtendẽs. Diceres illũ alterũ Midam quendã, ingentib. auri theſauris potitũ: tãta alacritate ad opus ferebat̃. Suſcepit adoleſcentũ curã, & illorũ egit præceptorem. At Ioannes hic noſter uelut aq̃la, beneficio egregiæ indolis, ſtudioq; promptæ uoluntatis, quaſi pennis quib. in altũ ſubuolaret, utebat̃. Coſmas uerò condiſcipulus, & ſecundũ ſpiritũ frater, ſimilis erat naui, q̃ alata uelis, pondere per aquas fertur aura ſecunda, zephyriſq; à puppi flantibus. Ita ingenij uelocitate, ſtudijq; pertinacia breui ab eis collectum eſt, quicquid difficile uel in grammaticis,

ματικῆς, ὅσον διαλεκτικῆς τε καὶ ἀποδεικτικῆς. τῇ δὲ ἠθικῇ φιλοσοφίᾳ, οὐ τὸν νοῦν μόνον ἐκόσμουν διὰ τῆς περὶ ταύτην μαθήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ταραχῶδες κατέστελλον. καὶ ὡς ἀετὸς δὲ βλέπων ὀξὺ, οὕτως ἦσαν ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς τῆς φύσεως λόγους ἀσκαρδαμυκτὶ ἀτενίζοντες. ἀναλογίας δὲ καὶ ἀριθμητικὰς, οὕτω διῃσκήκασιν εὐφυῶς, ὡς Πυθαγόρας ἢ Διόφαντος. γεωμετρίας δὲ τὴν ἀπόδειξιν, οὕτως ἐξεπαιδεύθησαν, ὡς Εὐκλείδας τινὰς τούτους δοκεῖν, καὶ εἴ τινες ἄλλοι παραπλήσιοι. περὶ δὲ τὴν ἁρμονικὴν τοιοῦτοι γεγόνασιν, ὁποῖοι ἄρα δι' ὧν ἐμουσούργησαν θείων μελισμάτων τοῖς συνετοῖς καταφαίνονται. περὶ δὲ ἀστρονομίας, ὅσον ἐν διαστήμασι καὶ σχηματισμοῖς καὶ ἀναλογίαις τῶν ἀποστάσεων, κἂν μικρὰ διεξῆλθε περὶ αὐτῆς εἰς βραχεῖαν τῶν ἰδιωτῶν εἴδησιν, οἷος ὁ Ἰωάννης, ἐξ ὧν γέγραφε καταφαίνεται. τοιοῦτος δὴ πάντως καὶ ὁ Κοσμᾶς. ἀλλ' ὁ περὶ τούτου λόγος, ἑτέροις κείσθω, ὁ Ἰωάννης γὰρ ἡμῖν τῶν ἐγκωμίων ὑπόθεσις. τῆς δ' ἐν θεολογίαις αὐτοῦ καὶ ἀκριβείας δογμάτων, τίς οὐκ ἐπιγνώσεται καὶ θαυμάσεται, ἐκ τῆς στοιχειωτικῆς αὐτοῦ βίβλου; μᾶλλον δὲ, παντελείου ἐν δόγμασιν; ἥν, ἄν τις παντὸς λόγου ὀρθοῦ νομοθεσίαν εἴπῃ, καὶ πλάκας μωσαϊκὰς, οὐχ ἁμαρτήσεται τοῦ ἀληθοῦς. ἀλλ' οἶδα ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔδει μοι τὰ τῆς βίβλου ἐκείνης ποιεῖσθαι ἐγκώμια. καὶ οὐκ ἐν τοῖς νῦν, ἀλλ' εἰρήκαμεν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν, ἧς ἐπαιδεύθησαν παιδείας, καὶ ὅπως ταύτην μετῄεσαν ἅπασαν μετ' ἐπιστήμης καὶ ἀκριβείας. καὶ τὸ θαυμάσιον, ὅτι οὐκ ἐφυσιώθη τῇ γνώσει. ἀλλ' ὥσπερ τὰ τῶν φυτῶν εὐγενῆ βλαστήματα, ἐπιπληθυνόντων τῶν καρπῶν βαρυνόμενα, κάτω νεύει πρὸς τὴν γῆν, οὕτω δὴ καὶ ὁ πολὺς Ἰωάννης, ἐπιπληθυνομένης αὐτῷ τῆς τῶν λόγων εὐκαρπίας, κάτω νεύων ἐτύγχανεν. οὐ πρὸς γῆν δὲ, ἀλλὰ πρὸς τὸ βυθιώτερον τοῦ τῆς φιλοσοφίας πελάγους ἀποσκοπῶν, ἔτι ἐπιπλέων αὐτῷ ὡς μετά τινος πλοίου τῆς κοσμικῆς προσπαθείας, ἐπόθει δὲ καὶ τὸ πλοῖον τοῦτο τοῦ κόσμου ἀποσκευάσασθαι, καὶ τὰ ἱμάτια τῆς σωματικῆς προσπαθείας τέλεον ἀπεκδύσασθαι, καὶ οὕτω γυμνῷ τῷ νοῒ τὸ πέλαγος διανήξασθαι καὶ εἰς δῦναι τοῦ βυθοῦ, ἵνα εὑρήσῃ τὸν ἀποκείμενον ἐκεῖ μαργαρίτην τὸν πολύτιμον. τοῦτο τοίνυν ποθῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἀποσκοπούμενος, πρὸς τὸν πυθμένα τοῦ βάθους ἀποκινούμενος ἦν, καὶ οὐκ ἐφυσιοῦτο τῇ γνώσει, ἀλλ' ἐταπεινοῦτο τῷ πόθῳ τῆς μυστικωτέρας σοφίας. οὕτω γοῦν πλήρης ἦν αὐτῷ ἡ νοητὴ λαμπὰς τῆς ψυχῆς, τοῦ τῆς κοσμικῆς ἐλαίου, ἵνα καὶ τὸ τῆς αὐ

maticis, uel dialecticis, demonstratiuique scientijs habetur. Moralē aūt philosophiam ita didicerunt, ut nō solum mentē diligenter exornarent, sed & animæ perturbationes comprimerent. Quin & in naturę candorē, aliorū oculis uix tolerabilē, sicut perspicaces aqlę citra conniuentiam intenderunt. Arithmeticas aūt ꝓportiones nō minus fœliciter assecuti sunt, ꝙ uel Pythagoras, uel Diophantes ipse. Geometricen ita edocti sunt, ut Euclides quidā putarētur, & siqui alij his similes. Musici item tales euaserūt, quales eos docti ex carminibus & hymnis quos cōposuerūt, fuisse liquidò agoscunt. Denicꝗ in siderali scientia, ꝙ ualuerit Ioannes, ex his q̄ scripsit, manifestū est: tametsi obiter egerit de partitionibus & figurationibus, & aspectib. & interuallis subsistentiarū cœlestiū, tamen etiā breui illa cognitio prius eruditis ac rudib. satisfaciet. Talis item erat & Cosmas, sed de his agant alij. Nobis Ioannes ipse sermonis huius thema est, & argumentū. Et qs non agnoscat, admireturꝗ studium illius in diuinis literis, dogmatumꝗ diligentiā, ꝑsertim se ad Stœchioticon illius librū diuertat. quē elementariū interpretari licet, sed q omnifaria doctrina refertus sit? Nec aberrabit qs à uero si dicat admonitionem omnis recti sermonis, tabulasꝗ Mosaicas. Sed erant (scio) huius libri ꝑconia nō hoc, sed alio loco dicenda: dicta tamē sint, ut cognoscatur, quàm fœliciter institutꝰ sit, nullamꝗ reliquerit disciplinam, quam nō diligentissimè tractarit. Interim admirabile est & hoc, quod tanta sciētiæ magnitudine inflatus nō sit, sed ut fœcunda arbor tanta magis deorsum tendit, quātò fructib. magis onerat̃: ita & humiliabat̃, nōquidē ad terrā, sed ad ꝓfundiora philosophici pelagi spectabat. Et adhuc munda affectione, quasi nauigio ferebat̃. optabat tamē, ne semper hoc mundano uase dimittendo aliquando opus esset, & ut exutis semel humanarū affectionū uestib. omnibꝰ, nuda mente pelagus intrare, & ad fundū igredi posset, inuēturꝰ repositū illic preciosū margaritū. Huiꝰ scopi desiderio, ad fūdū ꝓfūditatis sese dimittebat. Et habita sciētia tā nō inflāmabat̃, ut amore arcanioris Philos. obtinēde etiā magis atꝗ magis humiliaret̃. Eratꝗ lāpas aīę eiꝰ sic plena mūdanę sciētię oleo, ut & superne

λου φῶς ἄνωθεν καταπτὰν ἐπὶ τὴν λαμπάδα ταύτην, ὑφάψῃ, καὶ πυρσοειδὴς ὁ Ἰωάννης ἀναφανῇ. ἐπὶ τούτοις ὁ τούτου διδάσκαλος, ἐκ τοῦ μαθητοῦ ὡς ἔοικεν ὁδηγηθεὶς πρὸς τοῦτον τὸν ἔρωτα, πρόσεισι γοῦν τῷ πατρὶ τοῦ παιδός, καὶ φησίν· ἰδοὺ σοι τὰ τῆς ἐπιθυμίας τετέλεσται. καὶ οἱ παῖδες, ἐμοῦ τὴν σοφίαν ὑπερβήκεντο. οὐ γὰρ ἤρκεσεν αὐτοῖς γενέσθαι ὡς ὁ διδάσκαλος, ἀλλὰ μεγέθει φύσεως, καὶ αὐτοῖς πόνοις, ἴσως καὶ τοῦ θεοῦ ἐπαυξήσαντος τούτοις τὸ τῆς σοφίας χάρισμα, ὑψιπετέστεροί μου πρὸς ὕψος φιλοσοφίας γεγόνασιν. οὐ χρειώδης τοίνυν αὐτοῖς εἰμὶ τοῦ λοιποῦ. ἔστω δὲ τοῦ πόθου μισθός, τὸ παρὰ σοῦ ἐαθῆναί με, καὶ εἰς μοναχῶν ἀσκητήριον ἀπελθεῖν, κἀκεῖ ἐπὶ τοῖς μόνοις ζητῆσαί με τὴν αὐτὴν σοφίαν, ἧς γὰρ φιλοσοφίας ἦν πρὶν πεπαίδευμαι, πρὸς ἐκείνην με παραπέμπεται, καὶ δυοῖν κάλλιον καταπολαυσθῆναί με τοῖν καλοῖν, καὶ προσεπικτήσασθαι τῇ προτέρᾳ σοφίᾳ, καὶ τὴν ἄυλον ταύτην καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν, ἣν ὁ γυμνὸς νοῦς, ὁ πάντῃ ἀπηλλαγμένος τοῦ σώματος μυεῖσθαι δεδύνηται. ἤλγησεν ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ φιλοσόφου ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ, πλὴν οὐκ εἶχε κατασχεῖν, ἵνα μὴ δόξῃ φαῦλα τὰ μισθώματα τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας αὐτῷ ἀποδίδοσθαι. ἐφοδιασάμενος δὲ αὐτὸν δαψιλεστάτοις ἐφοδίοις τοῖς πρὸς τὴν χρείαν, ἐν εἰρήνῃ ἀπέλυσεν. ὁ δὲ πρὸς τὴν ἐν ἐρήμῳ τοῦ ἁγίου Σάβα λαύραν ἀπιών, κἀκεῖ ἕως τελευτῆς προσμεμενηκώς, πρὸς τὴν αὐτοῦ σοφίαν θεὸν μετακεχώρηκε. συνεξεδήμησε δὲ διὰ θανάτου καὶ ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ. Ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχηγός, τὸν Ἰωάννην εἰσκαλεσάμενος, προχειρίζεται πρωτοσύμβουλον. ὁ δ' ἀνένευεν, ἀλλαχόσε προσνενευκυῖαν ἔχων τὴν ἔφεσιν. ὅμως ἱκανῶς βιασθείς, ἀντιτείνειν ἔτι οὐκ ἴσχυσε. καὶ καθίσταται οὗτος, ἐν μείζονι ἀρχῇ παρὰ τὸν γεννήσαντα. Ἦν δὲ τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς διιθύνων τότε Λέων ὁ Ἴσαυρος, ὃς κατὰ τῶν σεβασμίων εἰκόνων καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ἐκκλησίας πληρώματος, ὡς λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος ἦν. ἐκείνας μὲν κατακαίων τῷ πυρὶ τῆς θηριώδους μανίας, τοὺς δ' αὐτῶν προσκυνητάς, ἁρπάζων καὶ ἀπολλύων, καὶ ὀδοῦσι τυραννικῆς δυσσεβείας διασπαράσσων ἐλεεινῶς. ταῦτα εἰς ἀκοὰς τοῦ Ἰωάννου ἐνέπεσε, καὶ τὸν ζῆλον μιμεῖται τοῦ Ἠλιοῦ, καὶ τοῦ ὁμωνύμου τὸν ἔλεγχον, οἷα τοῦ πνεύματος χρίστατος αὐτοῦ ἀοράτου καὶ πρὸ τῆς κρίσεως τῆς δυσσεβείας ἀντίπαλον. καὶ τὸν λόγον προβάλλεται οἷα τοῦ πνεύματος μάχαιραν, ὅπλον τμητικόν, ἀνελεῖν τὸ τοῦ θηριογνώμονος δόγμα ὡς κεφαλήν. ἐπὶ σολιμαίοις ποι-

pernè accenderet immaterialis scientię lumine, sicq; totus luculentus appareret Ioannes. Posthæc magister eius ad amanda meliora (ꝑ discipulũ, ut apparet) inductus, accessit patrẽ pueri, & dixit. Ecce desiderijs tuis satisfactũ est, & nunc pueri sapiẽtia me antecellũt, nec satis illis est esse, ut magister eorum est, sed ingenij magnitudine & laboribus impensis, ad apicẽ philosophiæ me ipso sublimiores euaserunt: spero aũt adhuc Deum illis sapientiæ donũ adaucturũ. Proinde cũ posthac illis usui esse nõ possum, peto ut à te uestitus, in monasteriũ monachorũ concedã, illic summã sapientiã indagaturus, ad q̃ me trãsmittit philosophia, q̃ hactenus colui. Enimuerò cum duo ꝓponuntur, consultum est, si liceat, utroq; frui. Vnde & mihi summũ lucrũ erit, si ad priorẽ philosophiã adijciã illã, quæ totius expers materiæ & cogitationis metã transcendit, q̃ mens nuda, & à corpore penitus alienata, doceri potest. Valde doluit super sermone illo pater Ioannis, quãuis uirũ retinere non posset, ut ne uideret friuolã illi ꝓ eruditis pueris mercedem reddere. Instructũ itaq; largissimè omnibus q̃ ad iter pertinebant, & qb⁹ opus habebat, in pace dimisit. Qui in deserto sancti Sabbæ † Labran abiens, illic perseuerando usq; ad uitę finem, adipsammet Dei sapientiam trãsmigrauit. Non multo aũt postea, fato cõcessit etiã pater Ioannis. Tũ Sarracenorũ dux Ioannem accersitũ, inter primos consiliarios cõstituit. Qui licet renueret, desiderio eius aliorsum tẽdente, attamen ui multa adactus, repugnare tandẽ destitit, & maiore p̃fectura q̃ pater suus, honestatus est. Moderabatur ea tẽpestate Leo Isaurius, qui aduersus uenerãdas imagines, & orthodoxæ ecclesiæ multitudinẽ, leonẽ agebat rapientem & rugientem: & imagines quidẽ efferus & furibundus exurebat, ipsarũ uerò cultores rapiens & perdens, tyrannicæ impietatis dẽtibus miserabiliter dilacerabat. Peruenerũt hæc ad aures Ioannis, & mox imitatus est zelũ Eliæ, & reprehẽdẽdi libertatẽ baptistę cognominis sui, ꝓut inuisibilit ipsũ spiritus domini sui,

cebat. Et anteq̃ iniret certamẽ, p̃misit sermonẽ oppugnatorẽ impietatis ceu gladiũ quẽdã & spiritualẽ armaturã, q̃ dogmatis efferũ caput desecaret. Dei episto-

lares li-

γράφων λόγους ὑπὲρ τῆς τῶν σεβασμίων εἰκόνων τιμῆς τοῖς ἐγνωσμένοις αὐτοῦ ὀρθοδόξοις διέπεμπεν, ἀναγκαίως ἐν τούτοις φιλοσοφώτατα, ἀναγκαίαν εἶναι τὴν τῶν θείων ἐκτυπωμάτων προσκύνησιν. κἀκείνους παρήγγελε, πρὸς ἄλλους λέγειν τὰ ὅμοια, καὶ τὰς αὐτοῦ δεικνύειν πᾶσιν ἐπιστολάς. οὕτω διὰ πάντων ἔσπευδεν ὁ τῆς ἀληθείας νέος ἀθλητής, ὡς διὰ κύκλου τινὸς τὰς οἰκείας ἐπιστολὰς ἀπὸ χειρῶν εἰς χεῖρας διαβαίνειν τοῖς πιστοῖς, καὶ κρατύνεσθαι τὸ ὀρθόδοξον. καὶ κατὰ Παῦλον ἐπείγετο κύκλῳ διαλαβεῖν τὸ περίγειον, εἰ καὶ μὴ τῷ ποδί, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα. Ἤκουσε ταῦτα τῷ βασιλεῖ Λέοντι, καί τινας τῶν ὁμογνωμόνων εἰσκαλεσάμενος, ἐπεὶ μὴ ἔφερε τὴν τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ στηλίτευσιν, ἣν φανερῶς διεκήρυττον τὰ τοῦ Ἰωάννου γράμματα, παρήγγειλεν αὐτοῖς τὸ τῆς εὐσεβείας προσωπεῖον περιθεμένοις, διὰ σπουδῆς ποιήσασθαι, καὶ διαλαλίαν θέσθαι, οἰκόγραφον εὑρέσθαι τοῦ Ἰωάννου ἐπιστολήν. οἱ δὲ τῆς κακίας ὑπασπισταί, οὐκ ἀνῆκαν πάντα κάλων κινοῦντες τὸν δόλον ὑποκρυψάμενοι. καὶ ἀναζητοῦντες ὃ προσετάγησαν, ἕως εὑρόντες τῷ βασιλεῖ ἐνεχείρισαν. καὶ οὗτος δὲ προσκεκληκὼς τινὰς τῶν ὑπογραφέων αὐτοῦ, τῶν τοῦ Ἰωάννου γραμμάτων προετίθει τοὺς τύπους εἰς μίμησιν, τόν τε τῆς γραφῆς χαρακτῆρα ὅσον ἐν διανοίᾳ καὶ ὅσον ἐν λέξεσιν. εὗρεν οὖν τοὺς εἰς τοῦτο ὑπηρετήσοντας ἱκανούς, καὶ δὴ κελεύει ὡς ἐκ τοῦ Ἰωάννου πρὸς αὐτὸν δὴ τὸν δυσώνυμον βασιλέα ἐγχαράξαι γραμμάτιον, τοιοῦδε τοῦ σκοποῦ ἐχόμενον. Χαῖρε ὦ βασιλεῦ, κἀγὼ συγχαίρω τῷ κράτει σου διὰ τὴν ταυτότητα τῆς ἡμῶν πίστεως, εὐγνωμοσύνην τε καὶ σέβας τὸ προσῆκον ἀπονέμω τῇ βασιλικῇ σου ὑπεροχῇ, δι᾽ ἣν καὶ ταῦτα ποιῶ πρὸς γνῶσίν σου, ὡς ἡ καθ᾽ ἡμᾶς πόλις αὕτη, περὶ τὴν φυλακὴν ἠμελημένη πάντῃ τυγχάνει, τό ἐνταῦθα τε στρατιωτικὸν τῶν Ἀγαρηνῶν, ἀσθενές τε καὶ εὐαρίθμητον. φεῖσαι οὖν πρὸς θεοῦ καὶ τῆς πόλεως ταύτης. καὶ παρ᾽ ἐλπίδα πᾶσαν, χεῖρα δυναμικὴν πολλῷ πλήθει περίπεμψον, ἀλλαχοῦ προσποιουμένην πορεύεσθαι, ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν ἀκονιτὶ μεθέξειν. κἀγὼ πρὸς τοῦτον συναροῦμαί σοι τὸν σκοπόν, ἐπεὶ καὶ ὑπὸ χεῖρα σχεδὸν ἐμὴν πᾶσα ἡ χώρα καὶ ἡ πόλις ὑποτελεῖ. Τούτου γενομένου τοῦ γράμματος, γράμμα ἕτερον διαχαράττει ἐκ τῆς αὐτοῦ δυσμενείας ὁ δυσσεβής, πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν ἐν Δαμασκῷ Σαρακηνῶν, οὕτως ἔχον τοῦ σκοποῦ. ὡς οὐδὲν οἶδα τῆς εἰρήνης μακαριώτερον, οὐδὲ τῆς φιλίας εὐδαιμονέστερον. καὶ τὸ τηρεῖν τὰς εἰρηνικὰς συνθήκας, ἐπαινετόν τε καὶ φιλόθεον. διὰ ταῦτα παντὸς ἄλλου προτίθεμαι, τὸ ἀδιαλύτους φυλάττειν ἃς διεθέμην

lares libellos, ꝓ uenerandarũ imaginũ honore ad notos familiaresq́ dedit: clarè sapienterq́ indicans, necessariã esse diuinarũ effigierũ adorationem: illisq́ demandauit, ut similia docerent & alios, cõmonstratis omnib. epistolis suis. Ita per omniũ ora uolitabat nouus ueritatis athleta, epistolęq́ eius in omniũ manus quasi ꝑ circulũ ueniebant, & inualescebat pietas. Anhelabat enim exemplo Pauli, etsi nõ pedibus, ꝑ epistolas tñ ueritatẽ ꝓdicando, totũ orbis circulũ capere. Id ubi cõperit imperator Leo, qa ægrè ferebat impietatẽ suã traduci ꝑ scriptã Ioãnis, accersitis quibusdã sententiæ suę participib. ꝓcepit eis, ut assumpta pietatis persona, magno studio uarijsq́ cõmentis curarerent, ut epistola Ioãnis q̃ manu sua scripserat, inuenta sibi redderet. Ministri ergo & ꝓpugnatores impietatis, parentes dicto regis, nullũ non dolũ sub pietatis specie excogitabant, donec inuentã offerrent. Porrò ignominiosus rex cõuocat notarios, & epistolarum Ioãnis exemplaria ꝓponens, q̃rit si q scripturæ characterem, tã in uerbis, q̃ sententijs imitari possint. Qua in re & inuenit sibi morẽ gerentes, & q scriberent epistolium, in hunc modum se habens: Salue ô rex, gratulor & ego imperio tuo, maximè q eiusdẽ es fidei. Verùm quia & imperatoriã tuã excellentiam singulari prudentia & honestate ꝓcellere intelligo, ideò hæc illi significãda duxi: nempe ciuitatem hanc nostrã negligentius custodiri, & Agarenorũ ꝓsidium (quãtum hîc est) imbelle & exigui numeri. Itaq; ꝓpter Deũ miserere ciuitatis huius, mitteq́ omniũ nobilium tuorũ manũ, inexpectatò aduenientẽ, ac simulãtem se aliò ꝓficisci. Es enim ciuitate citra omnem laborẽ potiturus. Ad q negocium, & ego tibi non mediocri adiumento sum affuturus: nã in manu mea tota fermè & ciuitas, & regio est. Hoc itaq; primo actu absoluto, rex impius pari malignitate aliam ad Sarracenum Damasci principem, epistolã scribi fecit, quæ huius formę: Quum nihil sciã pace beatius, amicitiáque fœlicius, & alioqui pacis fœdera seruare laudatissimum, què sit Deo, nihil & ego tanti facio, quàm ut pacis fœdera, quæ cum gene-

βεμένην εἰρηνικὰς φιλίας πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν. καίτοι πρὸς τὸ ταύτας διαλῦσαι κρυφίως καὶ παρασπονδῆσαι δολερῶς, ὑπό τινος τῶν ὑπὸ σὲ τελούντων χριστιανῶν, πολλάκις ἐκκαλούμενος διὰ γραμμάτων αὐτοῦ πολλῶν, διαβεβαιουμένου ἀσφαλῶς, πλεῖστά μοι συλλαβέσθαι πρὸς τὸ τὴν ὑπὸ σὲ χειρώσασθαι πόλιν, ἂν πολυπληθὲς ἀφήσω κατ' αὐτοῦ στράτευμα. γνῶθι γοῦν τοι καὶ μίαν τῶν ὑπ' ἐκείνου μοι πεμπομένων ἐπιστολῶν, ἀντεξαπέστειλά σοι, βεβαία πιστῶν ἅπερ σοι ἔγραψα, ἵνα γνῷς οἷος ἐγὼ περὶ τὰς φιλίας ἀληθής τε καὶ ἀπαράτροπος, ὁποῖος δὲ καὶ τὸ δύσνουν καὶ δολερὸν τοῦ ταῦτα γράψαι πρός με τολμήσαντος. ταῦτα οὖν ἄμφω τὰ γράμματα ὁ λεοντώνυμος καὶ ὀφιογνώμων τῷ δόλῳ, διά τινος διαπέστειλε πρὸς τὸν βάρβαρον. ὁ δέ, ταῦτα δεξάμενος, εἰσκαλεῖται τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸ δολερὸν ἐκεῖνο γραμμάτιον, αὐτῷ ὑποδείκνυσιν. ὁ δὲ Ἰωάννης τοὺς μὲν διεξιὼν, τοὺς τῶν γραμμάτων τύπους τοῖς ἑαυτοῦ παρεικάζεσθαι συγκατέθετο, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς ἐμφερόμενα, μὴ τὸ παράπαν εἰδέναι, μὴ δ' εἰς νοῦν βαλέσθαι ποτὲ προσετίθετο, οὐκ ἠγνόησε δὲ τὸν δόλον καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἀναγνούς. ἀλλ' ὁ μισόχριστος ἐκεῖνος ἄρχων πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου λεγόμενα, ὄνος ἦν λύρας ἀκούων, ὥσπερ δὴ φασὶ τὸ τῆς παροιμίας, καὶ ἐκωφώθη μὲν ἐξ ἀγαθῶν ῥημάτων καὶ ἀληθῶν, οὐκ ἐσίγησε δὲ τοῦ μὴ ἄδικον ἀποφθέγξασθαι πρόσταγμα, ἀλλ' εὐθὺς κελεύει τὴν δεξιὰν κοπῆναι τοῦ Ἰωάννου. καὶ δεομένου βραχὺν χρόνον δοθῆναι οἱ πρὸς ἀπολογίαν τε καὶ ἀφήγησιν τῆς κατ' αὐτοῦ μανίας τοῦ δυσσεβοῦς, οὐκ ἀνῆκεν, οὐδὲ ἦν ἔχων ὅλος ὑπὸ τῆς μανίας ἐκστὰς ὁ βάρβαρος. καὶ δὴ ἐκκέκοπται δεξιὰ, ἡ ποιήσασα δύναμιν τοῖς ὀρθοδόξοις ἐν θεῷ, δι' ὧν γέγραφεν. ἐκκέκοπται δεξιὰ, ἡ ἐλέγχουσα τοὺς μισοῦντας τὸν κύριον. καὶ ἀντὶ μέλανος ᾧ ἐβάπτετο πρότερον, συγγράφουσα τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, οἰκείῳ αἵματι βάπτεται. ἐκκοπεῖσαν τοίνυν ἐκείνην τὴν δεξιὰν ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἵν' οὕτως εἴπω, ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐμετεώρισαν. ἑσπέρας οὖν καταλαβούσης, καὶ εἰς ὥρας λῆξαι τοὺς θυμοὺς τῶν τυράννων ὑποτοπάσας ὁ Ἰωάννης, πρεσβείαν πρὸς ἐκεῖνον ἐστείλατο, δυσωπῶν καὶ τοιαῦτα φθεγγόμενος. τὰ τῆς ὀδύνης μοι ἐπιτείνεται, καὶ οὐ φορητά μοι καθέστηκε, καὶ οὐκ ἂν ἀνεθῇ μοι ἡ τῆς ἀλγηδόνος ἀκίς, ἕως ἐπ' ἀέρος, ἡ ἐκκοπεῖσα ἐκκρέμαται, κέλευσον οὖν αὐτὴν χαρισθῆναί μοι, ὡς ἂν ὑπὸ γῆν κατακρύψω καὶ παρακμάσῃ τὸ πολυώδυνον. εἶξεν οὖν εὐθὺς ὁ τύραννος πρὸς τὴν δέησιν. καὶ δίδοται τῷ δικαίῳ ἡ χείρ. ὁ δὲ ταύτην εἰληφὼς, εἰς τὸ κατ' οἶκον αὐτοῦ εὐκτήριον

generoſitate tua iniuimus, indiſſoluta cuſtodiantur: quamuis à Chriſtiano quodam familiari tuo crebris euocer epiſtolis, ut ipſis diſſolutis, doloſè in-duciarum iura uiolem: polliceturꝗ; mihi multa, & cũ primis, ſi copioſum aduerſus ciuitatem tuã exercitũ mittã, ſeſe mihi affuturũ, ut ſecurè illã occupẽ. Vnde unas ſuarũ, quas ad me dedit, literarũ tibi mitto, ut cognoſcas ꝙ comperta ſit q̃ ad te ſcribã, & ꝙ uerax & cõſtans in amicitijs fœderibusꝗ; ſeruandis perſeuerem. Tu obſerua doloſum malignumꝗ; illũ, q ad me talia ſcribere ueritus non eſt. Ambas has epiſtolas rex nomine Leo, animo ſerpens, ꝑ quẽdã doloſè ad Barbarũ miſit. Quas ubi ille accepit, mox ad ſe uocato Ioanni eas commonſtrat. Tum Ioannes haud ignarus doli, lectis quæ ad regem datæ erant literis, ſtatim animaduertit literarum characteres imitatione ſuarũ effictos. Verùm his, quæ pro ſui excuſatione apud principẽ Chriſti hoſtem dicebat, tam proficiebat, quàm ſolet lyra apud aſinum. Obmutuit enim à bonis: quamuis non ita ſiluerit, quo minus iniuſtam proferret ſententiam. Etenim quamprimum dexteram Ioanni iuſſit abſecari: & ne paruum quidẽ tempus ad reddendam rationem, & inſanias regis declarandas, Barbarus totus furore ſtupefactus, concedebat. Itaque abſecatur dextera, quæ inter orthodoxos ſcriptione ſua tantas uirtutes operata eſt: & pro atramento, cui prius intingebat, ſcribendo libros de Adorandis imaginibus diuinis, nunc proprio ſanguine tingitur. Abſciſſam dein à Domino (ut ſic uocem) manum in foro ſuſpenderunt. Et cum ueſperſa ctum, coniectabat Ioannes furorem tyranni reſediſſe, & miſit ad eum legationem, quæ huiuſcemodi uerbis placaret: Incrudeſcunt dolores mei, intolerabiles'que fiunt, neque mitigatur uehementia doloris, quàm diu amputata manus in aëre ſuſpenſa manet. Iube obſecro, ut mihi reddatur, & recondam eam in humo, quo ſeuire deſinat doloris uehementia. Annuit protinus precatui tyrannus, & reddita eſt iuſto manus: Qui mox ut eam recepit, la-
tarium

κτήριον εἰσεισι, καὶ ὅλος πρηνὴς πεσὼν, πρό τινος θείας εἰκόνος τὸν θεῖον χαρακτῆρα φερούσης τῆς θεομήτορος, καὶ τὴν ἐκκοπεῖσαν δεξιὰν τῇ πρὶν ἁρμονίᾳ παραθεὶς, ἐκ βάθους καρδίας τῆς φιλευσπλάγχνου ἐδεῖτο, στεναγμοῖς καὶ δάκρυσι ἐκβοώμενος· Δέσποινα πάναγνε μῆτερ, ἡ τὸν θεόν μου τεκοῦσα, διὰ τὰς θείας εἰκόνας ἡ δεξιά μοι ἐκόπη. οὐκ ἀγνοεῖς τὴν αἰτίαν, ἣν ἐμάνη ὁ Λέων· πρόφθασον τοίνυν ὡς τάχος, καὶ ἴασαί μου τὴν χεῖρα. ἡ δεξιὰ τοῦ ὑψίστου ἡ ἀπὸ σοῦ σαρκωθεῖσα, πολλὰς ποιεῖ τὰς δυνάμεις διὰ τῆς μεσιτείας. τὴν δεξιάν μου καὶ ταύτην νῦν ἰασάτω λιταῖς σου, ὡς ἂν τοὺς ὕμνους οὓς δοίης, καὶ τοῦ ἐκ σοῦ σαρκωθέντος, ἐν ῥυθμικαῖς ἁρμονίαις συγγράψηται θεοτόκε, καὶ συνεργὸς χρηματίσῃ τῆς ὀρθοδόξου λατρείας. δύνασαι γὰρ ὅσα θέλεις ὡς τοῦ θεοῦ μήτηρ οὖσα. Ταῦτα λέγων ὁ Ἰωάννης σὺν δάκρυσιν, εἰς ὕπνον ἐτράπη, καὶ ὁρᾷ τὴν τῆς θεομήτορος ἁγίαν εἰκόνα ὄμμασιν εὐσπλάγχνοις καὶ ἱλαροῖς πρὸς αὐτὸν ἀποβλέπουσάν τε καὶ λέγουσαν. ἴδε ὑγιὴς γέγονέ σου ἡ χείρ, μὴ μέλλε λοιπὸν, ἀλλὰ κάλαμον ταύτην γραμματέως ποίησον ὀξυγράφου ὡς ἐπηγγείλω μοι νῦν. Ἀφυπνισθεὶς οὖν ὁ ἰαθεὶς, εἶτα περιεργασάμενος τὴν κεκομμένην, καὶ ἰαθεῖσαν ταύτην ἰδὼν, ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρι αὐτοῦ, καὶ τῇ τούτου μητρὶ, ὅτι ἐποίησεν αὐτῷ μεγαλεῖα ὁ δυνατός, καὶ στὰς ἐπὶ τοὺς πόδας, τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς ὕψος ἀνέτεινε, καὶ μέλος ἦσε τῷ καιρῷ προσφορώτατον. καὶ ἦν δι᾽ ὅλης νυκτὸς πανοικὶ εὐφραινόμενος, καὶ ᾄδων ᾆσμα καινὸν θεῷ εὐχαριστήριον. ἡ δεξιά σου χεὶρ λέγων κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ. ἡ δεξιά σου χείρ, τὴν θραυσθεῖσάν μου δεξιὰν ἰάσατο. καὶ διὰ ταύτης θραύσει ἐχθροὺς τοὺς μὴ τιμῶντας τὴν σεβασμίαν εἰκόνα καὶ τῆς τεκούσης σε, καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης σου, τοὺς ὑπεναντίους εἰκονοθραύστας συντρίψεις διὰ τῆς ἐμῆς χειρός. ἦν οὖν ἡ νὺξ ἐκείνη ἐκείνῳ, ἡμέρα καὶ οὐχὶ νύξ. καὶ φῶς, καὶ οὐχὶ σκότος. καὶ ἵν᾽ οὕτως εἴπω τὸ προφητικὸν μεθ᾽ ὑπαλλαγῆς, ἦχος ἦν ἐκεῖ καθαρὸς ἑορταζόντων, καὶ φωνὴ ἀγαλλιάσεως ἐν σκηνῇ δικαίου ἀνδρός. Ταῦτα οὐκ ἐν κρυπτῷ οὐδὲ ἡσυχῇ τετέλεστο, ἀλλὰ διέβαινεν ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος φθόγγος, καὶ ἐναρμόνιος ἀλαλαγμὸς, εἰς τοὺς ἐκ γειτόνων καὶ κύκλωσε. καὶ εὐθὺς, ἀπήεσάν τινες τῶν μισοχρίστων Σαρακηνῶν, πρὸς

ratium suum ingreditur, & pronus ante diuinam quandam imaginem, gerentem figuram genitricis Dei, procidit: & congruè absecta manu adaptata, orabat è profundo pectore, lachrymis & gemitibus misericordissimam inuocando, dicēs: Domina & sanctissima mater, quæ Deum meum peperisti, amputata est dextera mea ob sanctas & diuinas imagines. Tu qua de causa Leo sæuiat, non ignoras: proinde quantocyus succurrere. Dextera enim altissimi, quæ de te incarnata est, per tuas intercessiones multas facit uirtutes. Sanetoro & hanc meam dexteram tuis precibus, ut tuas, & eius qui ex te incarnatus est, laudes, sicut dederis, numeris rhythmicis & melodijs p̄scribat, & orthodoxi cultus sit cooperatrix, ô Deipara. Hæc orans Ioannes, & lachrymans, in somnum uertitur, uidet'que sanctam Dei genitricis imaginem, misericordibus ac lætis oculis ad se respicientem, & dicentem: Ecce sana facta est manus tua, caue posthac ne segnis fueris, sed calamum eam fac scribę uelociter scribentis, quē admodum nunc pollicitus es. Vt autem restitutus euigilauit, & manum curiosè contemplans, curatam uidit, tum exultare cœpit spiritu in Deo salutari suo & mater eius, quia fecit secum magnalia qui potens est. Stans'q; manibus in cœlum sublatis, diuinum carmen accommodatissimum tempori cecinit: Dextera manus tua Domine, glorificata est in fortitudine: Dextera manus tua Domine, hanc meam sauciam sanauit: propterea uulnerabit inimicos, qui sanctam imaginem tuam, genitricis'que tuæ non uenerantur, & per manum meam aduersarios, illos imaginum incendiarios, in multitudine gloriæ tuæ conteres. Erat ei illa nox, non nox, sed dies: non tenebræ, sed lux. ut commutem illud prophetæ dictum: Erat ibi uox pura festos dies agentium, & uox exultationis in tabernaculis uiri iusti. Neque in occulto, neque clam sunt hæc acta, sed in circuitu usque in uicinas domos admirabilis ille clamor & harmoniaca iubilatio peruasit: Vnde & Sarraceni quidam Christianis infensio

κλώπων, παρὰ τὸν οἰκεῖον ἄρχοντα, μὴ ἐκκεκόφθαι τῷ Ἰωάννῃ τὴν δεξιὰν λέγοντες, ἀλλ' ἑτέρου δέ τινος δούλου τυχὸν, ἢ ἄλλως ὑποβεβλημένου αὐτῷ, καὶ δι' εὔνοιαν προσδεδωκότος ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, τοὺς δὲ τὴν ἐκκοπὴν προσταχθέντας, χρήμασιν ἀνταλλάξασθαι τὴν ποινήν. ὁ γοῦν Ἰωάννης οἴκοι καθήμενος οὕτως ᾖδε καὶ ἐτέρπετο, ὡς γαμήλια εἴποις πανηγυρίζειν αὐτὸν, καὶ ἐπιθαλαμίων ποιεῖσθαι τῶν ὑμεναίων ἠχήν, μᾶλλον δ' ὑπὲρ ἐκεῖνα ἡ τούτου ἐοίκει ἀγαλλίασις. Τούτων οὕτω προσαγγελθέντων, προσεκαλεῖτο καὶ ὁ Ἰωάννης. ὁ δ' ἀφικόμενος, ἐκελεύετο δεικνύειν τὴν ἐκκοπεῖσαν δεξιάν. ἧς ἐμφανισθείσης, ὑπεφαίνετο καί τις γραμμὴ τῆς διακοπῆς, τοῦ οἰκονομησάσης τῆς θεομήτορος, τὴν ἐκκοπὴν ἀψευδεστάτην καταμηνύουσα. ἐφ' οἷς ὁ Βάρβαρος ἔφησε. τίς ὁ ἰασάμενός σε ἰατρὸς Ἰωάννη; καὶ τίνα τὰ ἐπιθέντα σοι φάρμακα; ὁ δὲ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ μεγάλῃ, κῆρυξ τοῦ θαύματος γίνεται. ὁ κύριός μου φησὶν ὁ παντοδύναμος ἰατρὸς, ὃς οὐχ ὑστερίζουσαν ἔχει τὴν δύναμιν πρὸς τὴν θέλησιν. καὶ ὁ Βάρβαρος ἀπεκρίνατο. ὡς εἰκάζομαι ἄνθρωπε, ἐπ' ἀνευθύνοις ὃ πέπονθας πέπονθας, καὶ λοιπὸν ἡμῖν σύγγνωθι, ἐφ' οἷς ἀπερισκέπτοις καὶ ἀλογίστοις ταῖς ἀποφάσεσιν, ἐπηνέγκαμέν σοι τὴν τιμωρίαν. ἴσθι τοίνυν τὴν προτέραν ἐφέπων ἀρχὴν, καὶ πρῶτος ἔσῃ ἐν τοῖς ἡμετέροις συμβουλίοις, οὐδὲν γὰρ πράξαιμεν πώποτε τοῦ λοιποῦ ἄνευ σῆς παραινέσεώς τε καὶ συμβουλῆς. ὁ δὲ, πεσὼν χαμαὶ, προσεκύνησε. καὶ πρηνὴς κείμενος, ἐδεῖτο ἐκείνου ἐφ' ὥραν ἱκανὴν συγχωρηθῆναι οἱ, καὶ ἄλλην ἐᾶσαι πορεύεσθαι ὁδὸν τὴν ἐρασμιωτέραν ὁδεῦσαι, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ λέγοντι, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. ὁ δὲ Βάρβαρος, οὐκ ἐδίδου τὴν παραχώρησιν. καὶ ἦν ἰδεῖν μονομάχους ὡσανεί τις εἴπῃ τὸν Βάρβαρον καὶ τὸν δίκαιον. ὁ μὲν, πολλοῖς ἠγωνίζετο ἐπέχειν τὸν Ἰωάννην τοῖς τοῦ κόσμου δεσμοῖς, ὁ δὲ, βίαιός τις ἦν ταῦτα ἀπορρῆξαι μετὰ σπουδῆς, καὶ ἀγγελικαῖς πετάσαι ταῖς πτέρυξι καὶ στάδιον τότε ἠνεῳγμένον μέγα ἐτύγχανεν, ἀγωνοθέτης δὲ Χριστὸς προεκάθητο, καὶ τὸ θέατρον ἄγγελοι. ἐρεῖ δέ τις ἴσως δικαίως καὶ τοὺς πονηροὺς ἐξ ἀριστερῶν παραθαρρύνειν τὸν Βάρβαρον, καὶ ἐπαλείφειν πρὸς πιθανότητας. νικᾷ δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀναρρήσεως ὁ ἐμὸς μονομάχος.

siores, continuò ad principem suum abierunt, dicentes: Non esse absectam manum Ioannis, sed alterius cuiusdam, serui fortasse, uel alitercunque subornati, qui se pro Domino perbeneuolentiam obtulerit: spiculatores item muneribus corruptos, in alium pœnam transtulisse. Interim Ioannes domi sedens, adeò iucundè canebat, ut diceres nuptiales ferias agi, & epithalamiorum hymenæos resonare: imò longè amplior huius uidebatur exultatio. Ad horum autem denunciationem accersitur Ioannes, iubeturque absectam ostendere dexteram. Sed cum ostendisset, uisa est lineola quædam desectionis, quam ita ordinarat Dei genitrix, ut amputationis certitudo efficacius comprobaretur. Barbaris ergo ait. Quis ille, qui te curauit Ioannes, & quæ tibi adhibita sunt medicamenta? Cui ille diuini miraculi præco, clara uoce respondit: Dominus meus ille potentissimus omnium medicus, cuius uirtus uoluntate nec posterior, nec inferior est. Et Barbarus respondebat: Quantum coniecto, iniustè passus es homo, quicquid es passus. Veniam ergo nobis da, quod accusationibus iniustis nondum examinatis, supplicio te affecimus. Reliquum, esto posthac primus à consiliis nostri principatus, & absque consilio, requisitioneque tua præuia nihil agetur. At Ioannes procidens adorabat humi, & pronus iacens obsecrabat illum, ut secedenti copiam ad aliquantum tempus faceret, quo uiam illam multo amabiliorem incederet, & imitaretur dicẽtem: Ego sum uia. Diu Barbarus obluctabatur, & secessum abnuebat. Eratque uidere, quasi singulari certamine contendentes, Barbarum & iustum. Barbarus omni studio uinculis mundi retinere Ioannem nitebatur: Ioannes autem ea magno impetu & uiolentia disrumpens, angelicis uolabat alis. Apertum itaque stadium magnum erat, præsidente spectaculi institutore Christo, & spectantibus angelis. Dicet autem fortè quis ex altera, hoc est, ex sinistra parte, barbarum, & ab impiis incitatum, & ad persuadendum armatum. Denique singularis meus pugil, multa renunciatione uicit,

μάχος. καὶ τὰ πιθανὰ πάντα τοῦ ἀντιπάλου, ὡς βέλη νηπίων λελόγισται. καὶ νικητὴς ἅπασιν ἀναδεδεμένος τὴν κεφαλὴν ταινίᾳ περιφανεῖ, καὶ τὸν οἶκον εἴσεισι φαιδρωπός, ὅπερ ἐξιὼν αὐτὴν σκυθρωπός. καὶ δύο προκειμένων αὐτῷ τῶν δεσποτικῶν ἀποφάσεων, τῆς μὲν, πωλεῖν τὰ ὑπάρχοντα καὶ πένησι διανέμειν ὁριζομένης, τῆς δὲ, καταλιμπάνειν οἰκίας. καὶ ἀγροὺς καὶ τἄλλα πάντα, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος τοῦ δεσπότου, οὔτε περὶ τὴν προτέραν ποιεῖται τὴν σχολὴν, ἵν' ἴσως μὴ ἐμβραδύνῃ, οὔτε κατὰ τὴν δευτέραν ποιεῖ, ἵνα μὴ ὡς ἔτυχε ταῦτα ἐάσαι, ἔριδες προβαῖεν καὶ διαμάχαι πολλαὶ τῶν καθ' αἷμα ᾠκειωμένων αὐτῷ, ἄλλων ἄλλο προβεβλημένων τοῦ κληρονομεῖν δίκαιον, ἀλλὰ μέσος ἀμφοτέρων χωρεῖ, καὶ ὡς εἶχε τὰ ὑπάρχοντα διανειμάμενος πένησιν, αἰχμαλώτοις, δούλοις τοῖς ἑαυτοῦ, οὓς δὴ καὶ ἐλευθερίας ἠξίωσε, συγγενέσι, καὶ θείοις καθιδρύσας ναοῖς, ὡς ἐξῆλθε γυμνὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, οὕτω γυμνὸς ἐξῆλθε τὸν κόσμον, πλὴν τῶν ἀναγκαίων ὑποβλημάτων. καὶ ἀπιὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴν προσήκουσαν προσκύνησιν ποιησάμενος ἐν τόποις τούτοις τοῖς σεβασμίοις, ὡς ἔλαφος διψῶσα τὸν θεὸν, εἰς τὴν ἐρημίαν ἔξεισι, καὶ τὴν τοῦ θεοφόρου Σάβα λαύραν καταλαμβάνει, ἔχων ὁπαδὸν οὐ τῆς ὁδοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σκοποῦ κοινωνὸν, Κοσμᾶν τὸν αὐτῷ συμμετασχόντα καὶ ἀναγωγῆς καὶ παιδεύσεως. εἶπεν ἂν αὐτοὺς ζεῦγος ἱερὸν εἶναι, καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τρέχειν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἂν ἀροῦνται αὐτὸν ἐπαυχένιον. ὁ γοῦν Ἰωάννης, ὃς τοῦ λόγου ἐστὶν ὑπόθεσις, τὴν θείαν ἐκείνην μάνδραν εἰσιὼν, τῷ ποιμένι πίπτει παρὰ τοὺς πόδας, λιπαρῶς δ' αἰτούμενος ὡς ἓν τῶν ἐκεῖ προβάτων ταγῆναι, ἀπολωλὸς ἑαυτὸν καλῶν, καὶ ἐξ ἐρημαίων ὀρέων ἄρτι ὑποστρέφον πρὸς τὸν ποιμένα Χριστόν. ἥσθη τοίνυν ὁ τῆς ποίμνης προεστὼς ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῆς προαιρέσεως ἐμακάρισε. καὶ δόξαν αὐτῷ, διὰ τὸ τοῦ βίου περιφανὲς, καὶ τὸ τῆς γνώσεως περιττὸν, ἑνὶ τῶν μεγάλων παραδοῦναι γερόντων τὸν νέηλυν, ὡς ἂν ὑπ' ἐκείνῳ καθηγεμόνι ταττόμενος, ἀπλανῶς ὑποπορεύεται τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ, ὃν ὥσπερ ἐκ τῶν τῆς μονῆς ἐν πᾶσι καλοῖς ἐπίσημον, εἰσκαλεῖται πρῶτον, καὶ ἐγχειρίζειν αὐτῷ τὸν Ἰωάννην ἐπιχειρεῖ. ὁ δ', ἀπαναινόμενος ἦν, οὐχ ἱκανὸν εἶναι ἑαυτὸν φάσκων εἰς ποιμαντικὴν ἀνδρὸς τοιούτου, μέγα τὸ κλέος

uicit, omnia'que aduersarij argumenta ceu tela puerorum refutauit: uictorque caput in signi uitta redimitus, redit domum uultu hilari, qui antea tristi exierat. Verùm cum duo in manibus haberet: unum, ut iuxta mandatum Domini uenderet omnem substãtiam suam, & distribueret pauperibus: alterum, ut dimitteret agros, domos, & alia omnia propter nomen Domini: in utroque diligens fuit. & circa primum quidem, ne mora in periculo esset: circa secundùm uerò, ne (ut fieri assoiet) prętextu aliquo iuris orirentur lites, ac pugnæ consanguineorum, dum uarias quisque causas afferunt, quasi iusti hæredes sint ipsi. Facultates enim, ut potuit, diuisit pauperibus, captiuis, seruis suis, quos cognatis, templisque sanctis obtulit, libertate'ue donauit. Ipse uerò sicut exiuit nudus de uentre matris suæ, ita nudus exiuit mundum: exceptis his, quæ maximè necessaria erant. Et primùm profectus Hierosolymas, factaque in uenerabilibus locis adoratione decenti, mox uelut ceruus sitiens Deum, in deserta abijt, & ad Beati Sabbæ monasterium perrexit, comite eiusdem'que instituti socio beatissimo Cosma, qui ei antea & conuictu & disciplinatu coniunctus fuit. Rectè diceres ipsos sacrum par, currere ad iugum Dei, ceruicibus suis ferendum. Itaque Ioannes ipse (qui sermonis nostri argumentum est) ingressus est sanctum illud monasterium: & procidens ad pedes pastoris, suppliciter obsecrabat, ut se inter oues suas adlegeret. Vocabat autem se erraticam & perditam illam ouem, & ex desertis montibus nuper reuersam ad Dominum Christum. Quæ res præfectum gregis magno gaudio afficiebat, beatum hunc uocantem, ob institutum suum. Operæprecium uisum est illi, ut ob uitæ claritudinem, scientiæque præcellentiam, tantum nouitium præstantissimo seni commendaret: sub quo ut uice præfecto constitutus, certius in uia Domini instrueretur. Eam ob rem primò accersit senem, quem bonis omnibus inter monastas pręcellere arbitrabatur, conabaturque illius manib. formandũ assignare Ioanẽ. Verũ is renuebat, imparẽ sese asserẽs regimini talis uiri,

τὸ κλέος ἀρᾳμένῳ ἐν τῇ σοφίᾳ. παρῄνει τοῦτονὶ τὸν γέροντα ὁ ποιμενάρχης. καὶ μετ᾽ αὐτὸν, ἕτερον εἰς καλεῖται. καὶ ὁ δεύτερος, τὰ ὅμοια τῷ προτέρῳ ἔλεγε. τρίτος μετ᾽ ἐκείνους ἄλλος εἰσήγετο. μετὰ δὲ τούτους, οὐκ ὀλίγοι ἕτεροι. καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι ἅπαντες τὴν προστασίαν τοῦ Ἰωάννου. μετὰ δὲ τοὺς πολλοὺς, ἄλλος εἰσήγετο γέρων, τὸ ἦθος ἁπλοῦς, τὴν γνῶσιν πολύς. καὶ πρόθυμος πρόθυμον τὸν Ἰωάννην δεξάμενος, εἰς τὸ κελλίον τὸ ἴδιον ἄπεισι σὺν αὐτῷ. καὶ τὸ καλὸν θεμέλιον πρῶτον αὐτῷ ὑποτίθησι, τὸ μηδὲν πράττειν ἰδίῳ θελήματι. θύειν δὲ θεῷ ἱδρῶτας ἐν προσευχαῖς, διὰ τούτων ἐκτενὲς καὶ ἐπίπονον, καὶ δι᾽ ὀφθαλμῶν δακρύειν, ἐφιέμενον τῆς τῶν τοῦ προτέρου βίου καθάρσεως, ἃ θυσία καθαρὰ λελόγισται τῷ θεῷ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο θυμίαμα. καὶ ταῦτα μὲν πρῶτον εἰς τὰ διὰ τοῦ σώματος ἐνεργούμενα. εἰς τὰ κατὰ ψυχὴν δὲ, μηδεμίαν ζωγραφεῖν κοσμικὴν φαντασίαν, μὴ εἰκονίζειν ἐν αὐτῇ μορφὰς πραγμάτων οὐ καθηκόντων, τὸν νοῦν δὲ ἀπὸ παντὸς φυσήματος διακενοῦ διατηρεῖν. μήτε μὴν τῷ τῶν μαθημάτων πλήθει ἐπαίρεσθαι, καὶ ἐν οἷς μεμάθηκε τὸ πᾶν καταλαβεῖν οἴεσθαι. μήτε τὴν ἔφεσιν ὀπτασιῶν τινῶν καὶ ἀποκρύφων ἀποκαλύψεων. μήτε πεισθήσεσθαι οἱ τὸν νοῦν, ἑαυτῷ τεθαῤῥηκέναι ποτὲ. ἢ δόξαι ἔχειν γνῶσιν ἀνεπισφαλῆ, ἕως ἂν διχάζηται, ἀλλ᾽ εἰδέναι δειλοὺς τοὺς οἰκείους λογισμοὺς, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐννοίας ἐπισφαλεῖς. σπεύδειν δὲ μὴ ἐᾶν σκεδάννυσθαι τὴν διάνοιαν, ἀλλ᾽ ἐπείγεσθαι ταύτην συνάγειν ἐπιμελέστατα, ἵν᾽ οὕτω δὴ, ὁ μὲν νοῦς αὐτοῦ φωτισθείη πρὸς θεοῦ, καθαρθῇ δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα καθαγνισθείη, καὶ τέλος, τὸ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ ἐπισυναφθείη τῷ νοΐ, καὶ τὸ τριπλοῦν ἁπλοῦν γένηται διὰ τῆς πρὸς τὴν ἁπλουστάτην τριάδα ἑνώσεως. καὶ γένηται ἄνθρωπος οὐ σαρκικὸς, οὐδὲ ψυχικὸς, ἀλλὰ τὸ ὅλον πνευματικὸς, μεταστοιχειωθέντων τῶν δύο γνωμικῇ προαιρέσει, εἰς τὸ τρίτον καὶ πρῶτον, λέγω δὴ τὸν νοῦν. οὕτω δὴ ὁ πατὴρ τῷ παιδὶ, τῷ μαθητῇ ὁ διδάσκαλος ὑποθέμενος, προσετίθετο αὐτῷ καὶ ταῦτα, εἰπών. μὴ πρός τινας ἐπιστείλῃς ἐπιστολὴν, μὴ τὸ παράπαν φθέγξῃ τι τῶν τῆς ἔξω παιδείας, σιωπὴν δὲ ἄσκει μετὰ συνέσεως. οἶδας γὰρ ταῦτα μὴ μόνον τῶν καθ᾽ ἡμᾶς φιλοσόφων εἶναι παράγγελμα, ἀλλὰ καὶ Πυθαγόρας

qui tanta ſapientiæ gloria præditus eſſet. Poſt hunc uocat alterum, qui & ipſe eadem quæ primus reſpondit. Acceſſit poſt hos tertius, & deinde alij, non pauci, cœperuntq́ſ simili uoce omnes ab inſtruendo Ioanne abhorrere. Denique poſt multos ingreſſus quidã ſenex, moribus ſimplex, ſcientiam expertus: hic alacris alacrem Ioannem amplexatus, ſecum in priuatam cellam abduxit: Et principio bonum fundamẽtum ſubſtruens, præcepit. Ne quid propria uoluntate faceret: Vt ſudores laborum, perſeuerantiam precum, & oculorum lachrymas Deo offerat: Vt uitæ ſuperioris maculas lachrymis abluere & purgare ſtudeat: Lachrymæ enim ſi puræ ſacrificentur, ſuper omne aliud thymiama à Deo acceptantur. Et ad hęc quidem, quaſi ad corporalia primùm hortatus, ſubiunxit & de his, quę ad animam pertinent: Ne imaginetur mundana phanthaſmata: Ne ſibi rerũ indecentium figuras præpingat: Vt mentem ab animi uana inflammatione præſeruet: Ne ſcientiarum magnitudine extollatur, ut perſuadeat ſibi ea quæ didicit, ex toto apprehendiſſe: Ne admittat deſiderium uiſionum aliquarum, abſconditarum'ue reuelationẽ: Caueat, ne unquam ſibi perſuadeat, menti ſuæ poſſe confidere: Nullam ſecuram putet ſcientiam, uſque dum ſeparetur mens à corpore: Liquidò & diligenter agnoſcat cogitationes ſuas: In periculis captet conſilia: Ne permittat cogitationes ſuas diuagari: Incumbat autem in hoc, ut quàm diligẽtiſſimè coaduniat, quo mens à Deo illuſtretur, purificetur anima, ſanctificetur corpus. In ſumma, corpus cum anima coadaptetur menti: ut cum duo moderabilia, corpus uidelicet & anima, transferantur & tranſelementen-tur in tertium & primum, nempe mentem, fiat triplum illud ſimplex per unionem ad trinitatem ſimpliciſſimam, & fiat homo non carnalis, neque animalis, ſed ſpiritualis totus. Ita pater filio, & magiſter diſcipulo prǽſcribebat, adijciens ſimul & hæc monita: Ne ad aliquem miſeris epiſtolam: Ne omnino loquaris aliquid externæ diſciplinæ: Silentium cum intelligẽtia exerce: nam hoc ſcio, non noſtrorum duntaxat Philoſophorũ eſſe præceptũ: nam & Pythagoras

γόρας ἐκεῖνος ὁ σάμιος, τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἄρτι μυουμένοις αὐτῷ τὰ τῆς φιλοσοφίας μυστήρια, πολυετῆ παρήγγελλε τὴν σιγὴν. καὶ μὴ δόξῃς καλὸν εἶναι, τὸ τὰ καλὰ παρὰ καιρὸν φθέγγεσθαι. εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Δαβὶδ ὁδηγεῖ ὥσπερ, ὅς φησιν ὅτι ἐσίγησας ἐξ ἀγαθῶν. εἶτα, τί ἐντεῦθεν αὐτῷ συμβέβηκε; λέγοντος ἄκουσον. ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου. τῷ πυρὶ πάντως τοῦ πρὸς θεὸν ἔρωτος. ἐν τῇ κατὰ διάνοιαν δὲ μελέτῃ, τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν ἀνήφθη. Ταῦτα τῷ Ἰωάννῃ ὁ γέρων παρήγγελε. καὶ οὐκ ἦν καθ' ὑδάτων γράφων, οὐδὲ κατὰ πετρῶν σπείρων, ἀλλ' εἰς γῆν ἀγαθήν. χρόνος οὖν παρῆλθεν ἱκανός, καὶ ὁ Ἰωάννης ἦν διὰ πάσης πείρας τῷ γέροντι παιδοτριβούμενος, καὶ κατὰ πάντα τὴν ὑπακοὴν ἀνεπισφαλῆ ἐνδεικνύμενος. οὐκ ἦν ἀντιλογία τῷ Ἰωάννῃ ἐν οἷς προσετάττετο. οὐκ ἦν γογγυσμὸς ἐν γλώσσῃ, οὐδὲ διαλογισμὸς ἐν καρδίᾳ ὅλως ἀνακρίνων ἐν οἷς ἅπερ ὁ ἐπιστάτης αὐτῷ διώριζε. ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐν μέσῃ διανοίᾳ ἐγκεκολαμμένον εἶχεν ὡς ἐν πλαξὶν ἕως βάθους, ἐπὶ παντὸς ἔργου καὶ ἐπιτάγματος, τὸ ποιεῖν, ὡς ὁ Παῦλος παρακελεύεται, τὸ ἐπιταττόμενον, χωρὶς γογγυσμοῦ καὶ διαλογισμῶν. τί γὰρ κέρδος τῷ ποιοῦντι χρηστὸν οἱονδήποτε, ἂν ἐπικάθηται οἱ τοῖς χείλεσι γογγυσμός; ἢ τῇ καρδίᾳ ἐμφωλεύῃ ὡς ὄφις διαλογισμὸς πονηρός; πότε βελτιωθήσεται ἡ ψυχὴ τῷ οὕτως διακινουμένῃ; πότε τὴν ἐπὶ τὸ πρόσω σχοίη προκοπήν; διὰ τοῦτο πονοῦσιν εἰκῆ, πρὸς τὰ ἔμπροσθεν οὐ προκόπτοντες. εἶτα τοῖς μείζοσι τῆς ὑπακοῆς ἀγωνίσμασιν ἐγγυμνάζων ὁ γέρων τὸν ἀθλητὴν, τί μηχανᾶται; σπυρίδας ἃς εἶχον ἐργόχειρον πολλὰς συχνοχῶς, πρόφασιν προβάλλεται τοιαύτην, εἰρηκὼς τῷ Ἰωάννῃ οὑτωσίν. ὡς ἤκουσα μοι τέκνον, ἐν Δαμασκῷ πολλοῦ πωλεῖσθαι τὰς σπυρίδας, ἤπερ ἐν τοῖς τῆς Παλαιστίνης μέρεσιν, καὶ χρειῶν ὡς εἶδας πολλῶν ἡμῖν δεῖ. ἀνελόμενος οὖν ἁπάσας, ἐκεῖ ὡς τάχος ἔχεις πορεύου, καὶ μὴ ἄλλως ταύτας πωλήσῃς μηδὲ παρὰ μικρόν, εἰ μὴ ὥσπερ σοι ἐντέλλομαι, ὑπὲρ τὸ διπλάσιον τοῦ ἀξίου τὸ τίμημα ὁρισάμενος. οὐκ ἀντεῖπε δὲ, οὐδὲ τὸν τοῦ ἐπιτάξαντος λόγον ἀνέκρινεν ὁ μέχρι θανάτου ὑπήκοος, ἐπωμίζεται δὲ τὸν φόρτον ὁ πτερωτὸς τὴν ὑπακοὴν, καὶ εἰς Δαμασκὸν

goras ille Samius, discipulis nuper ad ad discenda philosophiæ suæ mysteria admissis, multorum annorum silentium imperauit. Ne putes bonum esse, bona intempestiuè loqui. Et ad hoc te inducat Dauid, dicens: Quia silui à bonis. Et addens posthóc, quid inde emolumenti consecutus sit, audi: Concaluit, ait, cor meum intra me igni omnis amoris ad Deum. In meditatione autem mẽtis, ignis ille propheticus accensus est. Hæc Ioanni senior mandabat, nequaquam uel in aquam scribens, uel super petram seminans, sed planè in terram bonam. Cæterùm præteriit tempus aliquantum, & Ioannes uariis à sene tentationibus eruditus, in omnibus obedientiam (quæ sola citra periculum est) declarauit. Non contradicebat si quid iniungeretur: non obmurmurabat lingua, sed neque cogitatu interno aliquo, his quæ præpositus decreuisset, obluctabatur. Vnum hoc quod Paulus præcepit, ut absque murmure & disceptatione perficiantur imperata, in omni opere, in medio pectore, uelut profundè in tabula scriptum, occultè gerebat, ac meditabatur. Quod enim lucrum facienti bonum qualecunque, si resederit in labiis obmurmuratio, insidietur'que in pectore sicut serpens, disceptatio maligna? Quando melius habebit anima, sic ministrans? Et hæc causa est, quòd multi laborant, & frustra, ad ea'que quæ ante sunt, gressum malè promouent. Laborant enim ideò, ut ipsi inter uirtute claros habeantur. Deinde senex, ut athletam maioribus obedientiæ certaminibus exerceret, tale quiddam commentus est. Multos corbes cõportauit, quos labore manuum suarum monachi parauerant, & sumpta inde probandi occasione, sic ait ad Ioannem: Fili, ut scis, pluribus nobis opus est: & quia accepimus Damasci corbes pluris uenundari, quàm in Palestinæ regionibus, itaque tolle illos omnes, & uade illuc quàm uelociter potes. Verùm non aliter, neque minoris illos uenundes, quàm tibi præcipio. Definiebat autem precium ultra duplum, quàm par erat. Non contradicebat Ioannes, neque sermonem imperandis iudicabat, obedire usque ad mortem paratus: sed sublato in humeros onere, quasi alatus obedientia,

Δαμασκὸν ἄπεισιν. ὁ πρὶν περίοπτος ἐν αὐτῇ, ῥακενδύτης, αὐχμηρὸς, καὶ ῥυπῶν, καὶ περιῄει τὴν ἀγορὰν τὴν τῶν σπυρίδων ποιούμενος διαπώλησιν. ὡς οὖν πολλοῦ ταύτας ἐποιεῖτο τιμήματος, γέλωτα παρεῖχε, καὶ δὴ ὀνείδους καὶ ὕβρεων τοῖς πᾶσιν ἐγένετο. εἷς τοίνυν τῶν ὑπηρετησάντων αὐτῷ ὅτε περιφανὴς ἐν τῇ πόλει διέπρεπε, κατὰ πρόσωπον στὰς, καὶ τὴν ὄψιν ἐκείνου εἰς διάνοιαν ἐμβαλλόμενος, ἐγνώρισε τὸν οὕτω ταπεινὸν, τὸν οὕτω δυσείμονα, ὅστις εἴη, καὶ οἷος ἐτύγχανε. καὶ συντριβεὶς τὴν καρδίαν, πρόσεισιν ὡς μηδὲν εἰδὼς, ὁ εἰδὼς, καὶ τὴν τῶν σπυρίδων ἐξώνησιν ἐποιήσατο, δοὺς αὐτῷ ὅσον ἐπεζήτει τὸ τίμημα. ὁ δὲ, ταῦτα λαβὼν, παλινοδίαν ποιεῖται πρὸς τὸν σελάμενον. ὁ οἷά τις νικηφόρος ἐπάνεισι γενναῖος, εἰς τοὔδαφος καταβαλὼν τὸν ἀντίπαλον, ὃς ἦν ὁ τῆς κενῆς δόξης καὶ ὑπερηφανίας γεννήτωρ. Ἐκ γειτόνων δὲ τοῦ Ἰωάννου, μοναχός τις ἐτύγχανεν, ὃς τὴν ἐπὶ γῆς παροικίαν πρὸς τὴν οὐράνιον μονὴν μετηλλάξατο, καὶ πρὸς θεὸν ἐξεδήμησεν. ἦν δ' ἐκείνῳ ἀδελφὸς κατὰ σάρκα. οὗτος ἀλγηθεὶς τῆς συμφορᾶς, οὐδ' ὅλως εἶχε στέγειν τὸν ἀδελφικὸν θάνατον. ὁ γοῦν Ἰωάννης, παρηγόρει τὸν ἀδελφὸν, καὶ ὡς εἶχε λόγοις τοῦ πάθους ἀνεκαλεῖτο. δυσωπεῖ δὲ τοῦτον ὁ πενθῶν, καί τι αὐτῷ μελουργῆσαι τροπάριον ἐκλιπαρεῖ, παρηγοροῦν τὸ πένθος, καὶ τὴν ψυχὴν καταψῶν. ἐδεδοίκει δὲ ὁ Ἰωάννης τὴν τοῦ γέροντος ἐντολὴν, καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν οὐ κατένευεν. ὁ δ' αἰτούμενος, οὐκ ἀφίστατο δυσωπῶν, καὶ ἵνα τί ἔλεγε ψυχὴν ὀδυνωμένην οὐκ ἐλεεῖς; καὶ μικρὸν ἐπιπάσσεις αὐτῇ φάρμακον ἀκεσώδυνον; ἂν ἰατρὸς ἦσθα σωματικὸς, ὀδύνῃ δέ με σωματικῇ περιέπειρεν εἰ μὴ τὸ κατὰ δύναμιν προσῆξας μοι φάρμακον. κἀγὼ δεινῶς ἔπαχον, καὶ ἴσως τὴν ἐπὶ θάνατον, οὐκ ἔμελλες δίκας ὑφέξειν παρὰ θεῷ, ταύτης ἕνεκα τῆς παροράσεως; καὶ νῦν ἐν μείζονι παρορῶν με πάχοντα, οὐ μείζους ὑφέξεις τὰς δίκας; εἰ δὲ καὶ δέδιθι τὴν τοῦ γέροντος ἐντολὴν, ἴσθι ἐν ἀπορρήτῳ μοι κείσεσθαι τὸ πρᾶγμα καὶ ἀνεξάκουστον. κάμπτεται τοῖς λόγοις τούτοις ὁ Ἰωάννης, καὶ τροπάριον αὐτῷ ἐπὶ νεκρῷ συντίθησιν ἐναρμόνιον, ὃ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τοῖς πάντων στόμασιν ᾄδεται, τὸ, πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα. ἀπῆν δέ ποτε τοῦ κελλίου ὁ τοῦ Ἰωάννου καθηγούμενος, ὁ δ' ἐντὸς τῆς κέλλης ἐναρμονίως ὑπῇδε τὸ εἰρημένον τροπάριον.

καὶ ὁ γέ-

Damascum proficiscitur. In qua pridem spectabilis, nunc uiliter uestitus, pallidus & obsoletus, obambulabat foro sportulas uendituriens. Verùm cum nimio precio sua æstimaret, ab omnibus ridiculus est habitus, & nihil præter iniurias & conuicia accipit: donec tãdem unus ex his, qui ei olim ministrarant, faciem eius diligentius intuens, agnosceret quis esset, & qualis olim fuisset ille, qui iam tam malè uestitus, tam demissus, tam contrito corde. Is quasi nihil conscius rei, rogabat precium sportularum: statimque quantum indicabatur, dinumerauit. Ioannes autem accepta pecunia, ad suos regressus: & aduersario, qui uanæ gloriæ parens est, ac autor, in puluerem proiecto, strenuus, & quasi uictoria potitus, domum peruenit. Vicinus quidã monachus, terreno incolatu pro cœlesti mansione commutato, ad Deum migrauerat. Huic erat frater secundùm carnem, qui mœrore grauatus, parum æquiter mortem fraternam ferebat. & cum à Ioanne consolatorijs sermonibus affectiones eius sisterentur, orabat eum lugens, ut uersiculum aliquem sibi excuderet, quo animum refocillaret, & dolorem excluderet. Verebatur autem Ioannes mandatum senis, & petitionem refellebat. Sed enim ille instantius efflagitabat, & dicebat: Vt quid non misereris animæ afflictæ? Cur non uel paruum aliquod ad mitigandum dolorem ordinas remedium? Si corporum medicus esses, & corporali ueletudine laborarem, tuque renueres pro facultate tua mihi pharmacum administrare, dolenti grauiter, & fortè lethaliter, nonne me despiciens, pœnas à Deo suscepturus esses? Nunc uerò cum maiori dolore laboro, & me despicis, nonne pœnas à Deo longè maiores expectabis? Scias repositum fore, siue feceris, siue non, exaudieris. Flexerunt preces illæ Ioannem, qui & uersiculum super mortuo composuit, qui in hanc usque diem omnium ore canitur. Est autem talis: πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα: Omnia uanitas quæ humana. Digressus fortè à cella sua, præceptor Ioannis aberat. Ioannes uerò intra cellam modulatius uersiculum de sancto Ioanne cantabat.

Quod se-

καὶ ὁ γέρων ἐκτὸς πεφθακὼς, τὴν μελυργικὴν ἐκείνην φθογγὴν ἐνωτίζεται· καὶ μετ' ὀργῆς οὐ πολλῆς τῷ Ἰωάννῃ φησίν. οὕτως ἐπιλέλησαι τῶν ἀρχῆθεν σου ὑποσχέσεων, καὶ ἀντὶ πενθοῦντος καὶ σκυθρωπάζοντος, διακεχυμένος κάθῃ, καὶ θρυπτόμενος τοῖς μελίσμασιν; ὁ δὲ, τὴν αἰτίαν διεῖπε τῷ γέροντι, καὶ τὸ τοῦ βιασαμένου πένθος προυβάλλετο, καὶ πρηνὴς πεσὼν, ἐζήτει τὸ συγγνώμην. καὶ ὁ γέρων, οἷα λίθος καὶ ὡς ἄκμων ἵστατο, μηδόλως τῷ ἱκετεύοντι ἐνδιδούς, καὶ ἐκβαλὼν αὐτὸν τῆς κέλλης εὐθύς. ὁ δὲ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ, εἰς μνήμην εὐθὺς τῆς προγονικῆς παρακοῆς γίνεται, καὶ τῆς ἐκ τοῦ παραδείσου διὰ ταύτην ἐκπτώσεως, καὶ οὐκ εἶχεν ὅπῃ καὶ γένηται, ἢ ποῖ τράπηται. καὶ πλέον ἦν πενθῶν ὑπὲρ τὸν ἐκβαλόντα τὸν ἀδελφόν, τοιάδε λέγων καθ' ἑαυτόν, ὡς ἐκεῖνος μὲν, ἀδελφὸν ἀπέβαλε. ἐγὼ δὲ τὴν ἐμὴν ψυχὴν διὰ τῆς παρακοῆς ἀπολώλεκα. τέλος, ἑτέροις γέρουσι πρόσεισιν, οὓς τῶν ἄλλων ᾔδει διαφέροντας πρὸς ἀρετήν. καὶ πρέσβεις προβάλλεται πρὸς τὸν γέροντα δυσωπῆσαι καὶ δεηθῆναι, ὡς ἂν παρακληθείη, καὶ συγγνοίη τῷ Ἰωάννῃ τὸ ἔγκλημα. ἀπῆλθον οὖν ἐκεῖνοι καὶ ἐδυσώπησαν. ὁ δὲ, οὐκ ἐνεδίδου ὡς ἀνδριάς, οὐ παραχωρεῖ τῷ μαθητῇ τῆς εἰς τὴν κέλλαν εἰσόδου. καί τις τῶν μοναχῶν ἐκείνων ἀποκρινάμενος, εἴρηκεν. δεῖ ὅμως ἄλλην ἐντολὴν δοθῆναι τῷ ἁμαρτήσαντι, καὶ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς συναυλίας τῆς μετὰ σοῦ. καὶ ὁ δυσωπούμενος, ἔφησε. ταύτην τῷ Ἰωάννῃ ἐντολὴν ὁρίζομαι, εἴγε βούλεται συγγνωμονηθῆναι αὐτῷ τὴν παρακοήν, πᾶσαν διελθεῖν τὴν τῆς λαύρας περιοχήν, καὶ δι' ἑαυτοῦ ἐκκαθᾶραι τὰ ἐν ταῖς κέλλαις τῶν μοναχῶν τῶν ῥυπασμάτων οἰκίδια. οἱ δὲ, ἀκούσαντες, ὑπὸ τῷ λόγῳ ἐγκαλυψάμενοι, κατηφεῖς ἀπῄεσαν, καὶ τὸ τοῦ γέροντος ἀνένδοτον ἐκπληττόμενοι. οὓς προσυπαντήσας ὁ Ἰωάννης, καὶ τὴν συνήθη βαλὼν μετάνοιαν, ἤρετο περὶ τῆς πατρικῆς αὐτῷ ἀποφάσεως. οἱ δὲ, τὴν αὐστηρίαν τοῦ γέροντος ἐκπλήττεσθαι ἀπεκρίναντο, καὶ τὴν ἀπόφασιν δι' αἰδοῦς ἔχειν εἰπεῖν. ὁ δὲ, καὶ λίαν αὐτοὺς ἀνακαλύψασθαι προσδυσωπῶν ἦν. πεισθέντες οὖν, τὴν ἀσχήμονα ἐκείνην ἀνακάθαρσιν λέγουσιν. ὁ δ' ἀκηκοὼς, ἥσθη μᾶλλον παρ' ἐλπίδα πᾶσαν αὐτῶν. καὶ ῥᾷον εἶναι μοι τοῦτο φησίν, καὶ πρὸς ἡδονὴν μάλιστα. εὐθὺς οὖν ἄπεισι κατὰ τῆς καθάρσεως ὀργάλεια ἐζητηκώς, καὶ λαβὼν, πρόσεισι τῇ κέλλῃ τοῦ ἐκεῖ γειτονιῶντος τῷ γέροντι. καὶ εἰσιὼν ἐν αὐ-

Quod senior adhuc foris existens audiens, uehementer succensus est, & ait: Oblitus'ne es primarum promissionum tuarum, & pro lugente ac tetrico, dissolutus sedes & deliciaris: Enarrat Ioannes seni causam, præmittens'que luctum quasi magnam uim passurus, prono casu ueniam flagitat. Verùm senex stans ut lapis, uel circus, nihil mouebatur precibus, ipsum protinus foras cellam eijciens. Tum uir ille admirabilis in memoriam referens primorum parentum inobedientiam, quę propter è paradyso fuêre expulsi, ignorabat uel quid ageret, uel quò se uerteret. Amplius autem lugebat & fratrem qui se eiecerat, talia dicens: Ille quidem fratrem se abiecit, ego autem per obedientiam perdidi animam meam. Tandem accessit ad senes quosdam uirtute præstantes, quos ad magistrum suum nuncios mittit, ut illum orent, placent, demulceant, & ut Ioanni hanc noxam condonet. Quibus adeuntibus & rogantibus, senex quasi statua nihil flectebatur, negabat'que omnino discipulo reditum in cellam. Et dicebat monachorum quidam, Posses saltem ei qui peccauerat, aliud mandatum iniungere, & non mox à contubernio tuo expellere. Tunc placatus, inquit: Si uolet hanc inobedientiam sibi dimitti, id mādati faciat oportet, ut transiens per circuitum nostræ labræ, id est monasterij, per seipsum in singulis monachorum cellis sordium domunculas & latrinas expurget. Perfudit hic sermo patres rubore, unde & obrigorem senis stupefacti, & subtristes abierunt. Quibus Ioannes occurrens, seruata'que solita pœnitentiæ humilitate, interrogabat de patris sententia. Illi autem responderunt, adeò se stupefactores austeritate senis, ut uereantur sententiam eius eloqui. Non cessabat tamen rogare Ioannes, quamuis multùm erubesceret. unde patres persuasi, deformem illam expurgationē narrant. Ipse uerò sententia (præter spem omnium) ualde lætatus, inquit: Id mihi facilè erit, atque adeò uoluptati summæ. Igitur è uestigio abit: & conquisitis acceptis'que scopis. nec non alijs purgatorijs instrumentis, cellā eius, qui propius senem habitabat accedit: eamque

τῇ, χεῖρας μολύνειν ἐκείνας ἤρξατο, ἃς πολλοῖς πρότερον εὐωδίαζε τοῖς ἀρώμασι, καὶ τὴν χριστοθεράπευτον δεξιὰν, ὢ τῆς πολλῆς τοῦ ἀνδρὸς ταπεινώσεως, κοπροπηλόφυρτον ἔθετο. πυθόμενος δὲ ὁ γέρων τὴν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Ἰωάννου προθυμίαν πολλὴν, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς καὶ πολλῆς ἐκείνου ταπεινώσεως βάθος, μᾶλλον δὲ ὕψωμα, ὑποδραμὼν, περιέβαλεν αὐτὸν, περιεπλέκετο τῷ τραχήλῳ, τὰς δὲ χεῖρας περιεπτύσσετο, τὰ ὄμματα κατησπάζετο, κατεφίλει τοὺς ὤμους. ὢ οἷον ἔλεγεν ἀθλητὴν τῆς μακαρίας ὑπακοῆς ἐγὼ ἀπέτεκον ἐν Χριστῷ. ὁ δὲ Ἰωάννης πλέον αἰδούμενος τοὺς λόγους τοῦ γέροντος, πρηνὴς ἔπιπτε, καὶ τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχεν, ὡς θεοῦ προσπίπτων ἐνώπιον. οὐ γὰρ ἐφυσιώθη τοῖς λόγοις τοῖς πατρικοῖς, οὐδὲ ὠγκώθη τοῖς ἐγκωμίοις τοῦ γέροντος, ἀλλ' ἐταπεινοῦτο πλέον, καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ μάλιστα συνετρίβετο. οὕτως οἶδα τοὺς συνετοὺς τοῖς ἐπαίνοις ταπεινουμένους, καὶ συντριβομένους τοῖς ἐγκωμίοις, καὶ ἀνυψουμένους πρὸς τὸν θεόν. ἐπὶ τούτοις, ἀνίστησιν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, καὶ λαβόμενος τῆς χειρὸς, εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ μετὰ χαρᾶς εἴσεισιν. εἶπεν ἄν τις τὸν Ἰωάννην ἰδὼν, ὡς εἰς τὸν ἐν Ἐδὲμ παράδεισον πάλιν ἀποκαθίσταται νῦν. ἐν ἑαυτῷ δὲ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ διὰ τῆς παρακοῆς τυπώσας τὸ πρότερον, τὸν νέον ἐτύπου Χριστὸν καὶ αὖθις ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἄκρας ἐκείνης ὑπακοῆς. μετ' οὐ πολὺ δὲ ὄναρ τῷ γέροντι ὑποφαίνεται ἡ πανύμνητος καὶ πανάμωμος, καί φησιν. ἵνα τί πηγὴν ἐνέφραξας, οὕτω μὲν ἡδὺ τὸ νᾶμα προχέειν ἔχουσαν, οὕτω διειδὲς, οὕτω δαψιλὲς καὶ νεκταρῶδες; ὕδωρ, ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν. ὕδωρ, ὑπὲρ τὸ ἐκ πέτρας ἐν ἐρήμῳ βλύσαν ξενοπρεπῶς. ὕδωρ, οὗ πιεῖν Δαβὶδ ἐπεθύμησεν. ὕδωρ, ὃ τῇ Σαμαρείτιδι Χριστὸς ἐπηγγείλατο. ἔα φέρεσθαι τὴν πηγὴν, δραμεῖται πολὺ, καὶ πᾶσαν διελεύσεται τὴν οἰκουμένην, ὡς ὕδωρ πολὺ, κατακαλύψαι θαλάσσας αἱρέσεων, μεταβαλεῖ τε ταύτας, πρὸς θαυμασίαν γλυκύτητα. οἱ διψῶντες, ἐπὶ τὸ ὕδωρ μετὰ σπουδῆς πορευέσθωσαν. καὶ ὅσοι μὴ ἔχοντες ἀργύριον βίου καθαροῦ, πωλήσαντες τὰς ἐμπαθείας αὐτῶν, ἐκ τοῦ Ἰωάννου ἀγορασάτωσαν, πᾶσαν ἐν δόγμασι καὶ ἔργοις ἀκραιφνῆ καθαρότητα. οὗτος εἰλήφει τὴν προφητικὴν κιθάραν, καὶ τὸ Δαυϊτικὸν ἐκεῖνο ψαλτήριον, καὶ ᾄσει ᾄσματα καινὰ, ᾄσματα κυρίῳ τῷ θεῷ, ὑπερβαλεῖ τὴν Μωσέως ᾠδὴν τοῖς μελουργήμασι, καὶ τὴν χοραυλίαν Μαρίας. μῦθος ἐλεγχθήσεται τὰ τοῦ Ὀρφέως ἀνόνητα μελῳδήματα.

τὴν

ingressus, manus illas inquinare cœpit, quæ multis antea aromaticis odoribus fragrabant: dextram'que illam à Christo medicatam, luto ac stercore conspersit. O miram uiri demissionem. Vt ergo senex probauit multifariam Ioannis obedientiam & profunditatem, imò altitudinem magnæ ueræq; humilitatis, occurrit, in brachia suscepit, ceruicē eius amplexatus est, oculos & faciem demulsit, humeros deosculatus est, & ait: Quàm beatæ obedientiæ athletā ego genui in Christo. Ioannes autem senilibus sermonibus adhuc magis erubescebat: iterum'que pronus cadens, quasi coram Deo prostratus, lachrymis terram rigauit. Non enim sermonibus paternis inflabatur, neque senilibus præconijs intumescebat. Ita enim se rem habere scio, intelligentes laudibus humiliari, præconijs cōtristari, & ad Deum magis extolli. Post hæc pater filium subleuat: & arrepta manu, in cellam cum gaudio inducit. Diceres recte, Ioannem in Eden restituit, in quo prius primum Adam per inobedientiam figurabat, iam nouum effigiabat Christum, per summam illam, quàm in seipso declarabat obedientiam. Non multo pòst uidit senex insomnium purissimum, & audiuit uocem. Vt quid fontem obturasti, qui profundere posset tam dulce flumen, tanquam nectaream aquam: aquam ad refocillandas animas, aquam quæ gratior ea, quæ raro miraculo è petra scaturijt, aquam quā bibere Dauid desideraret, aquam quæ Samaritanę Dominus dedit: permitte fonti cursum. Fluet largiter, & in omnem orbem terrarum ueniet, aquam copiosam, quæ hæresium maria obteget. Sitientes ad aquam hanc festinanter uenient, & quibus non est argentum uitæ puræ, distractis affectionibus suis, à Ioanne mercentur omnem in doctrinis & operibus syncęram puritatem. Hic accipiet propheticam citharam, & Dauidicum illud psalterium, & cantabit cantica noua, cantica Domino Deo, transcendet carmen Moysi, & modulationibus chorauliam Mariæ: fabulæ erunt Orphei stultæ melodiæ.

Hic

τὴν πνευματικὴν καὶ οὐράνιον μελουργίαν, οὗτος ᾄσεται τοὺς χερουβικοὺς ὕμνους, οὗτος μιμήσεται, καὶ πάσας τὰς ἐκκλησίας τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ. αὐτὸς νεάνιδας τυμπανιστρίας ποιήσεται, ᾀδούσας ᾆσμα θεῷ, τὴν νέκρωσιν Χριστοῦ ἀπαγγέλλον, καὶ τὴν ἀνάστασιν. οὗτος, ὀρθοτομήσει τὰ τῆς πίστεως δόγματα, καὶ στηλιτεύσει πάσης αἱρέσεως διεστραμμένην λοξότητα. καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ, ἐρεύξεται λόγους ἀγαθοὺς, καὶ ἐρεῖ τὰ τοῦ βασιλέως ἔργα τὰ ὑπερθαύμαστα. περὶ δὲ τὴν ἕω, εἰσκαλεῖται τὸν Ἰωάννην ὁ μυηθεὶς τὰ ἀπόρρητα, καὶ φησίν. ὦ τέκνον τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ, ἄνοιξόν σου τὸ στόμα, ἵν᾽ ἑλκύσῃς τὸ πνεῦμα. μᾶλλον δὲ ὃ προείληφας ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἐξερεύγου διὰ τοῦ στόματος. τὸ στόμα σου γὰρ λαλήσει σοφίαν, ἣν μελέτην ἔχεις ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς συνέσεως πολλήν. ἄνοιξόν σου τὸ στόμα, οὐκ ἐν παραβολαῖς, ἀλλ᾽ ἐν ἀληθείαις. οὐκ ἐν αἰνίγμασιν, ἀλλ᾽ ἐν δόγμασιν. λάλησον εἴσω τῆς ὁρώσης Ἱερουσαλὴμ θεὸν, τῆς εἰρηνικῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, οὐ λόγους εἰκῆ καὶ εἰς ἀέρα ῥέοντας, ἀλλ᾽ οὓς ἔγραφε τὸ πνεῦμα ἐν τῇ καρδίᾳ σου. ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος τὸ σίναιον τῶν ὀπτασιῶν θεοῦ καὶ ἀποκαλύψεων, καὶ ὥσπερ ἐταπείνωσας ἑαυτὸν ἕως τῶν ἀβύσσων τῆς πολλῆς ταπεινώσεως, νῦν ἄνελθε εἰς τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄρος, καὶ κήρυξον εὐαγγελιζόμενος τῇ Ἱερουσαλήμ. ἐν ἰσχύϊ ὕψωσον τὴν φωνήν, δεδοξασμένα γάρ μοι ἐλαλήθη περὶ σοῦ παρὰ τῆς θεομήτορος. συγγνῶθί μοι δὲ καὶ ὅσα σοι γέγονα ἐμποδών, δι᾽ ἀγροικίας μου τοῦτο καταπραττόμενος. ἐξ αὐτῆς οὖν ὁ Ἰωάννης τῶν θείων μελισμάτων ἀρχὴν ποιησάμενος, ἦσε τὰ με[illegible]ρρυτα ᾄσματα, ἃ δὴ τὴν ἐκκλησίαν φαιδρύνουσιν, καὶ τόπον σκηνῆς τοῦ θεοῦ ἐπ[illegible]σιν, ἔνθα ἦχος καθαρὸς τῶν ἑορταζόντων ἀκούεται. οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς φαιδρὰς πανηγύρεις λόγους ἐξέθετο, καὶ τὴν ἱερὰν βίβλον καὶ θεοχάρακτον πλάκα, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, διεχαράξατο, πᾶσι σοφοῖς τε καὶ ἰδιώταις οὐ μετρίαν παράκλησιν καὶ θύραν εἰσαγωγῆς εἰς τὰ περὶ θεολογίας μυστήρια καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων τῆς ἀληθοῦς πίστεως, καὶ τῆς τῶν ὄντως νοητῶν καὶ αἰσθητῶν συντομωτέρας καὶ θεωρίας καὶ γνώσεως, ἣν ἐγὼ οὐρανὸν ἐκάλεσα, ὡς ἄστρασι ταῖς ὀρθαῖς ἀποδείξεσι καὶ φυσικαῖς τε καὶ γραφικαῖς καὶ λίαν ἐπιστημονικαῖς διαλάμποντα. ὁ γοῦν πρὸς τοῦτον οὐκ ἀποβλεπόμενος τὸν οὐρανὸν, καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ κάλλους μὴ κατατρυφῶν, μηδὲ τοῦ ἐξ αὐτοῦ φωτὸς ἀπολαύων, ἢ τυφλὸς ἐστὶν ἢ ἐσκότισται, καὶ ἄθλιον εἴποιμι τὸν

Hic cantabit hymnos cherubico, hic imitabitur Ecclesias & filias Hierusalem. Hic adolescentulas faciet tympanistrias, cătantes canticum nouum Domino, annunciantes mortem Christi, & resurrectionem. Hic recte docebit fidei dogmata; & hæresium distortas obliquitates infamabit, eructabit que cor eius sermones bonos, & dicet mirabilia opera regis. Sub diluculum autem ipsum, pater qui noctu arcanis initiatus, Ioannem ad se uocauit; & inquit: O' fili obedientiæ Christi, aperi os tuum, ut attrahas spiritum: imò quem prius corde tuo concepisti, per os tuum eructa. Os enim tuum loquetur sapientiam & intelligentiam, quàm nunc multo tempore in corde tuo meditatus es. Aperi os tuum nō in parabolis, sed ueriloquijs: non in ænigmatis, sed dogmatis. Loquere ad cor Hierusalem, qui uidet Deum, pacificæ scilicet illius ecclesiæ non sermones temere & in aërem fluentes, sed quos in pectore tuo Spiritus sanctus scripsit. Ascende in montem Sina, uisionum & reuelationum Christi: & sicut te humiliasti in abyssos uariæ humilitatis, ita nunc ascende in montem sanctæ ecclesiæ, & prædica Euangelizans Hierusalem, in fortitudine exalta uocem. Gloriosa enim dicta sunt de te. Ignosce autem mihi, si qua in re obstaculo tibi fui. Ex ea hora cœpit Ioannes hymnorum cantilenas, & melliflua cantica concinnare, quibus adhuc lætificat ecclesiam, & locum tabernaculi admirabilis, ubi auditur sonitus festa celebrantium. Præterea autem & panegyricos sermones tradidit, sacram que paginam à Deo conscriptam exarauit. Insuper in mysteria Theologiæ, & aliorum ueræ fidei dogmatum, succinctioris que tam intelligibilium, quàm sensibilium considerationis, ianuam introductionis, & egregiā inuitationem scripsit, quam ego Cœlum uoco: quia tāquam stellæ fulgebat; rectis demonstrationibus, collectis scientia tam naturæ, quàm scripturæ. In eum librum, qui non respicit, & eius pulchritudine non oblectatur, is nimirum uel cæcus, uel excæcatus est. Miserum autem dico, qui

τὸν μυωπάζοντα πρὸς τὴν λάμψιν αὐτοῦ τῆς γνώσεως. δὲ καὶ μακροὺς συνῆρε λόγους ὁ Ἰωάννης, καὶ αὖθις περὶ τῆς τῶν θείων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, περιφανοῦς προσκυνήσεως. καὶ ὅσον τὸ ἐν αὐτῷ, τῆς θείας εἰκόνος κάλλος τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀνεμορφώσατο κάλλιον, τοσοῦτον καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν σεβασμίων εἰκόνων τιμῆς ἀνετάξατο ὑψηλότερον καὶ φαιδρότερον. εἶχε δὲ πρὸς τοὺς τοιούτους πόνους ἀδελφικῶς ὑπαλείφοντα, ὃν ἐν πνεύματι θείῳ ἔσχηκεν ἀδελφὸν Κοσμᾶν τὸν κόσμιον, τὸν καὶ κοινωνήσαντα τούτῳ καὶ λόγων, καὶ ἀναγωγῆς, καὶ ἀσκήσεως. ὃς δὴ καὶ οὗτος τοῖς ἐν ᾄσμασι πνευματικοῖς πόνοις, τὸν Ἰωάννην ἐμιμήσατο συνετῶς, καὶ ὑπηχεῖ σε λιγυρὰς τῇ ἐκκλησίᾳ ἁρμονίας ἐν κιθάρᾳ καὶ φωνῇ ψαλμοῦ, τὸ οἰκεῖον σῶμα, τύμπανον παραστησάμενος τῷ θεῷ διὰ τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν, καὶ ψαλτήριον ἄλλο δεκάχορδον καταστήσας ὅλον ἑαυτὸν, τὴν πενταπλῆν τοῦ σώματος αἴσθησιν, καὶ τὰς ἰσαρίθμους δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἐντέχνως καὶ σοφῶς ἐντεινάμενος. ἀλλ᾽ ὁ μὲν Κοσμᾶς, Ἐπίσκοπος τῆς Μαϊουμᾶ ὑπὸ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πατριαρχεύοντος οὐχ᾽ ἑκουσίως χειροτονεῖται, τῇ βίᾳ δὲ ὑπενδούς, καὶ καλῶς ποιμάνας τὸ ποίμνιον καὶ ὡς φίλον θεῷ, εἶτα καὶ τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ, πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ ἀπελήλυθε, μᾶλλον δὲ, πρὸς θεὸν ἐξεδήμησε. τὸν Ἰωάννην δὲ ὁ τοὺς τῶν Ἱεροσολύμων ἰθύνων οἴακας, ἐκ θεοπνευστίας μετακαλεσάμενος, ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων αἰνεῖν τὸν κύριον πρεσβύτερον χειροτονεῖ. ὁ δὲ πρὸς τὴν τοῦ θεοφόρου Σάβα λαύραν αὖθις ἐπανιὼν, καὶ τὴν οἰκείαν ὡς εἰπεῖν νοσσιὰν ὑπεισιὼν ὁ ὑψιπέτης ἀετὸς, οὐκ εἰς νοῦν ἔθετο τὸ τοῦ Σολομῶντος ἐκεῖνο παράγγελμα, τὸ τοὺς πρεσβυτέρους διπλῆς ἀξιοῦσθαι τιμῆς, ἀλλ᾽ οἷον μεταμειψάμενος τὸ ῥητὸν, καθ᾽ ἑαυτὸν ἔστρεφε λέγων, τὸ τοὺς πρεσβυτέρους διπλῆς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ταπεινώσεως. τὸ τοὺς πρεσβυτέρους, διπλῆν ἐπιποιεῖσθαι τὴν ἄσκησιν, ὑπὲρ τὴν πρίν. τὸ τοὺς πρεσβυτέρους, διπλοὺς τοὺς ἀγῶνας ἐνδείκνυσθαι, οὐ πρὸς τὰ πάθη τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ κρύφια ἃ διαλανθάνει τοὺς ἀσκουμένους πολλάκις εἰ μὴ σφόδρα νήφουσι. καὶ ὁ ἔνδον αὐτῶν μιαίνεται ἄνθρωπος. καὶ οὐκ ἐπαισθάνονται. τὰ δέ ἐστι, δόλος, φθόνος, οἴησις, ἀλαζονεία λανθάνουσα. κενοδοξία ἐν ταπεινώσεως σχήματι. πολυπραγμοσύνη ἀλλότριος. ὑφ᾽ ἣν, πολλὰ τὰ ἐκ τῆς γλώττης ἀνάγεται κακά. μετεωρισμός, ῥεμβασμός, ὕπουλον ἦθος. τῦφος ἐπὶ ταπεινώσει τοῦ σώματος. μεθ᾽ ἡδυπαθείας ἐγκράτεια. αὐθαίρεσις τοῦ οἰκείου θελήματος. ἡ ἐν τοῖς ὑδαμινοῖς τῶν χρημάτων προσπάθεια. ἡ πρὸς τοὺς κειμένους ὀργὴ ἀμφίασις, ἐξ ἧς τὸ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀνόμοιον, καὶ τὸ λεληθὸς τῆς ὑπερηφανίας δέλεαρ. ταύτῃ ὁ Ἰωάν-

qui tam diuinitus inſpirata indignè tràctat. Præterea longos aliquot ſermones conſcripſit. Item libros de præclara adoratione uenerabilium imaginum. Habebit huius laboris adiutorem Coſmam, fraterna fide adiuuantem, quem & alias fratrem in diuino ſpiritu ſortitus eſt, qui & ſtudiorum & educationis & monaſticæ exercitationis ſocius fuit. Qui & ipſe Ioannem in ſpiritualibus canticis fœliciter imitatus, & canora Eccleſiæ cantica ſuccinuit in cithara & uoce Pſalmi, corpus ſuum (affectus mortificãdo) Deò in tympanum exhibens: ſeipſum autem in Pſalterium decachordum; in chordis quinque ſenſuum, & paris numeri animi uirtutum. Coſmas ille episcopus Maiumanus à patriarcha Hieroſolymitano ordinatur, licet uiadactus. Qui ubi commiſſum gregem rexit bene, & omnino ſicut Deo gratum, deinde in ſenectute bona, ad patres ſuos abijt, imò ad Deum migrauit. Idem Hieroſolymorum gubernator, diuina inſpiratione etiam Ioannem uocat, & ut ex cathedra ſeniorum Deum laudet, presbyterum ordinat: qui tamen mox ad diui Sabbę ſpeluncam rediens & in ſuum nidum (ut dicitur) ceu ſublime uolans aquila ingreſſus, non hoc ſapiens dictum ſecum uerſabat, Presbyteros gemino dignandos honore: ſed dictum ipſum aliquatenus immutabat, contra que ſe uertens dicebat: Presbyteris curæ eſſe debere geminam humilitatem, presbyteris in duplum eſſe laborandum, nẽpe & in his quæ animæ, & in his quæ corporis. Sunt autem in nobis perquam multa, quæ etiam ab his, qui ſe multum exercent, incognita ſunt, niſi ualde ſobrij ſint, maximè ſi internum hominem contemnant. Occulta igitur illa (qualia ſunt fraudes, inuidia, ſuſpicio, latens arrogantia, uana mentis occupatio, mores intrinſecus rabidi & corrupti, inflatio ex humilitate corporis, continentia cum uoluptate, propriæ uoluntatis uendicatio) Ioan-

vns

τῆς ῥιζόθεν αὐτοὺς ἐκτίλαι τῆς οἰκείας ψυχῆς, τοῖς πόνοις πόνους προσετίθετο, καὶ μᾶλλον ψυχικούς. καὶ τὸν νοῦν συστείλας πανταχόθεν τέλεον, ἃ πεπόνηκε πρότερον ἐπισυναγηοχώς, ἐποιεῖτο τούτων ἐπίσκεψιν. ἐπικοσμῶν, ἐπικαλλύνων, ἐπιδιορθούμενος, πρὸς ἀκρίβειαν καὶ λέξιν, καὶ νοῦν, καὶ ῥυθμόν, καὶ συνθήκην. καὶ ἐάν που τὸ κάλλος ἀνθηρὸν ἄγαν, καὶ οἷον ἄμετρον, ἐπισεμνύνων διὰ τοῦ σώφρονος, ἵνα γένοιντο αὐτοῦ οἱ λόγοι, μηδὲν ἐπιδεικτικὸν καὶ φαῦλον ἐπισυρόμενοι. ὃς γὰρ ἐπιστημόνως αὐτοῦ ἐγκύψει τοῖς τοιούτοις πονήμασιν, ὄψεται τῶν θεωρημάτων τὸ ὕψος, καὶ τὸ κάλλος τοῦ λόγου μετὰ σεμνότητος. τὸν δὲ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλον τούτου, τίς ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ μὴ ἐκθειάσηται, τόν τε τῆς σοφίας πλοῦτον, πῶς τοῖς πᾶσι διένειμεν; ὅς γε οὐ τὸ τῆς γνώσεως ὃ εἴληφε τάλαντον, οὐκ εἰς διπλοῦν ἐπολυπλασίασεν, ἀλλ' εἰς δεκαπλάσιον. φείδομαι γὰρ ἐπαυξῆσαι τὸν ἀριθμόν, ἵνα μὴ δόξωμι τοὺς εὐαγγελικοὺς ὅρους ὑπερβάλλεσθαι, οὐ γὰρ καλὸν ἁπλῶς τὰ ὑπὸ ὅρια φθείρεσθαι. ἐκεῖνος δέ, καὶ εἰς τῶν ἐπ[illegible] ζῆλος ὁ ἔνθεος, ὡς ὑπὲρ τῶν θείων νόμων ἀγωνισάμενον, ἐκ Δαμασκοῦ μὲν τὸ πρότερον, ἐκ δὲ Παλαιστίνης τὸ δεύτερον, βαλὼν τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν σεπτῶν εἰκόνων καθαιρέτας καὶ ὑβριστάς. ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς μεγαλοπόλεως θρέμμα, ὁ τοῦ πρωτομάρτυρος ὁμώνυμος, καὶ λίθοις ὡς ἐκεῖνος ὑπὲρ Χριστοῦ, οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰκόνος ἐκείνου εἰς οὐρανοὺς ἀναδραμών, μέμνηται τῶν τοῦ Ἰωάννου λόγων. καὶ τῶν παρρησιῶν κατὰ τῶν δυσσεβῶν, θεῖον καὶ θεοφόρον τὸν ἄνδρα καλῶν. κἂν μὴ κεχρισμένος ἦν ἀρχιερωσύνης τῷ χρίσματι, οὐ χρὴ σὺν ἀρνήσασθαι τὴν ἀλήθειαν. καὶ μαρτυρίας ταινίᾳ ὄψει τὸν ἄνδρα τὴν κεφαλὴν ἐστεμμένον. διὰ γὰρ τὸν τῆς εὐσεβείας ζῆλον, ἡ συκοφαντία τοῦ δυσσεβοῦς, δι' ἧς ἡ τῆς χειρὸς ἐκτομή. οὕτω βιοὺς, καὶ οὕτω τὸν δρόμον τετελεκὼς τῆς ἀσκήσεως, καὶ τὴν πίστιν τετηρηκώς, μᾶλλον δὲ καὶ πλατύνας λόγοις, καὶ κρατύνας τοῖς δόγμασιν, καὶ τοῖς δεῦρο τοῦ χρόνου οἷς ἐπόνησε βεβαιῶν, συνέχων, συντηρῶν, πρὸς Χριστὸν ἀνέδραμεν ὃν ἠγάπησε. καὶ νῦν οὐκ ἐν εἰκόνι ὁρᾷ, οὐκ ἐν ἐκτυπώματι προσκυνεῖ, ἀλλ' αὐτὸν ὁρᾶται κατὰ πρόσωπον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, βλέπων τὴν δόξαν τῆς μακαρίας τριάδος. ἐπὶ τούτοις δὴ τὸν ἀθλητὴν, ἔδει τὸν ἀσκητὴν, τὸν τῆς ἐκκλησίας

nes ut é mente sua radicitus euelleret, labores laboribus adijciebat, & in primis spirituales. Quippe ea quæ prius lucubrauerat, denuo sub incudem reuocans, diligenter considerabat, & recognoscebat, corrigens & uerba, & sententias, castigans dispositionem, honestans si quid luxurians, & immodice florulentum occurreret: cauens magnopere, ne sermones sui uel ostentatione, uel leuitate uolutarentur. Etenim sapienti cuique uidere licet (modò lucubrationes eius adspiciat) quo modo sermonis grauitati decorem, sententiarum'que sublimitatem coniunxerit. Iam quis zelum eius pro pietate ex sermonibus eius satis laudauerit, quod omnibus sapientiæ diuitias tam liberaliter distribuerit: Adeptus enim scientiæ talentum, ipsum non in duplum modò, sed & in duplum multiplicauit. Parcior sum augendo numerum, ne terminos Euãgelicos transgredi uidear. Nam quod ex Damasco, & postera ex Palæstina in eos, qui uenerabilium imaginum in Constantinopoli direptores erant, & contemptores, inuectus est, nihil eum aliud impulit, quàm zelus diuinus. Vnde Megalopolitanum illud egregium decus, cui cum protomartyre Stephano nomen commune, qui & sicut ille lapis pro Christo, & pro imagine eius ad cœlum recurrit. Is meminit sermonum, & contractionum eius aduersus impios abientes, uocans eum uenerabilem atque deiferum. Et licet summo sacerdotio initiatus non sit, si tamen ueritatem scrutaberis, uidebis & martyrij redimiculis uiri caput cinctum. Propter quam enim causam manus sibi desecta, quàm quòd ob pietatis zelum oborta sibi fuit calumnia: Postremum, postquam sic uiuens consummauit monasticæ exercitationis cursum, tenuit fidem, imò dilatauit lucubrationibus, confirmauit doctrinis, & apud posteritatem cui profuit, solidauit, continuauit & conseruauit: tandē ad Christum quem dilexit ascendit. & nunc illum non imagine uidet, nec in effigie adorat, sed detecto uultu gloriā beatæ trinitatis facie ad faciē spectat. Quapropter oportebat hūc athletā, hūc ascetā, hunc ec-

clesiæ

κλησίας κοσμήτορα, τὸν τῆς ἀληθείας σημάντορα, τὸν ἀθλητικὸν, τὸν ἀσκητικὸν, τὸν δογματικὸν, τὸν συνετιστὴν τῶν ἀσυνέτων, τὸν δογματιστὴν τῶν ἀμυήτων, λόγοις ἐγκωμιασθῆναι τοῖς κατὰ δύναμιν παρ' ἡμῶν, οὐχ' ἵνα δόξης τὸ οἱονοῦν ἐκείνῳ προσποιησώμεθα, ἀλλ' ἵν' ἐκεῖνος ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ἀντιμνημονεύσῃ, καὶ τῆς ἐκείνου δόξης ἐμπλησθῶμεν τῆς οὐρανίου, ἔτι ἐνδημοῦντες τῇ γῇ. ἐκείνης λέγω τῆς δόξης, ἣν Δαβὶδ ἐπιμαρτυρεῖ τῇ τοῦ βασιλέως θυγατρὶ, καὶ ψυχῇ βασιλικῇ ἔσωθεν ἐνιζάνεσθαι, πᾶσι λέγων, δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. σύγγνωθί μοι τρισμάκαρ, καὶ ἱκέτης γένοιό μοι τὰ πρὸς θεὸν, θερμότατος καὶ ἀνένδοτος, ἐφ' οἷς τὸν καλὸν ἔρανον, ἄλλου πεποιηκότος, ὡς εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, ἀφελῶς, αὐτὸς εὑρηκὼς καὶ διαλέκτῳ ἀῤῥάβων τε γράμμασι κείμενον, ὁ ὁμωνυμῶν σοι, ἐκ πόθου εἰς τὸν λόγου καὶ ἐπιμελείας τῆς κατὰ δύναμιν διὰ σῶν μετέβαλον ἐπισκέψεων, ἢ ἂν οὕτω δέῃ, καὶ ἐπισκήψεων, καὶ τῆς τριάδος ποίησον κἀμὲ προσκυνητὴν, ἄϋλον, νοερὸν, ὅλον τοῦ σώματος διϊστάμενον, ὅλον ἔκδημον ταῖς θεωρίαις, ὅλον ἱερωμένον τῇ ὁλοκαυτώσει τοῦ θείου ἔρωτος, ἔτι ἐνδημοῦντα τῷ σώματι, ἵνα μετὰ ἀπαθείας ἐκδημήσας τῆς σαρκὸς, μετὰ παῤῥησίας σὺν σοὶ τῷ θεῷ παραστήσωμαι. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

Τέλος καὶ Θεῷ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

clesiæ abornatorem ueritatis assertatorem, exercitationeque ac dogmatum scientia conspicuum, dantem intelligentiam non intelligentibus, præscribentem decreta rubidus: huncinquã oportebat pro uirili nostra laudatoriis sermonibus afferre, non quasi ei aliquid gloriæ dicendo addamus, sed ut ipse nostri uicissim memor sit in cœlis: ut'que nos adhuc in terris peregrini, cœlesti gloria precibus suis adimpleamur: illa inquam gloria, quàm Dauidis testimonium filiæ regis tribuit, & intra regiam animam habitare perhibet, dicens: Omnis gloria filiæ regis intrinsecus. Et ô beatissime, ignosce mihi, proq; me apud Deum feruens & irrepudiabilis intercessor esto, eo quod bonum hoc conuiuium ab alio instructum licet tumultuariò, & ut potuit homo ille, ego ingenti desiderio, & summa diligentia, in hunc sermonem transtuli, dolens hunc in Arabum sermone iacere neglectum. Incitatus autem sum, quòd & ego tuo nomine gaudeo. Diligentiam autem tua benigna uisitatio adiuuit plurimũ. Fac obsecrò & me (tametsi corpore adhuc peregrinum) Trinitatis adoratorem, non crassum & carnalem, sed spiritualem. Fac totum hinc corpore abscendentem, totum contemplationis amore peregrinum, totum holocausto amoris diuini consecratum: & cum è carne migrauero, nullis adhærentibus affectionibus, fiducia bona tecum coram Deo statuar: quem decet omnis gloria, honor, & adoratio, nunc & in secula: Amen.

Τέλος τοῦ βίου τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ τὸ παρὸν διισάθη μετὰ τὸν ἑαυτῆς ἀντίγραφον.

F I N I S.

BEATI

ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ἸΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ λόγος περὶ ταῖς ἁγίαις εἰκόναις, λόγος πρῶτος.

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς ἀεὶ διὰ τὴν ἑαυτῶν συνειδότας ἀναξιότητα, σιγᾶν, καὶ θεῷ τὴν τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν προσάγειν ἐξομολόγησιν, ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν, ὁρῶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ὁ θεὸς ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, βαλλομένην ὥσπερ θαλαττίῳ κλύδωνι, κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις κορυφουμένην, ὑπὸ ἐπαχθεστάτης φορᾶς τῶν πονηρῶν πνευμάτων, κυμαινομένην τε καὶ ταραττομένην, καὶ τὸν χιτῶνα Χριστοῦ τὸν ἄνωθεν ὑφαντὸν, διαιρούμενον, ὃν ἀσεβῶν διελεῖν ἠνθάδισαντο παῖδες, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς διαφόρους κατατομὰς τεμνόμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἡ διὰ τῆς ἐκκλησίας ἄνωθεν κεκρατηκυῖα παράδοσις, οὐκ εὔλογον ἡγησάμην σιγᾶν, καὶ δεσμὸν ἐπιθεῖναι τῇ γλώσσῃ, τὴν ἠπειλημένην ἀπόφασιν ὑφορώμενος, τὴν φάσκουσαν. ἐὰν ὑποστείλῃ, οὐκ εὐδοκεῖ ἐν σοὶ ἡ ψυχή μου. καὶ ἐὰν ἴδῃς τὴν ῥομφαίαν ἐρχομένην, καὶ μὴ ἀναγγείλῃς τῷ ἀδελφῷ σου, ἐκ σοῦ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτοῦ. φόβῳ τοίνυν ἀφορήτῳ βαλλόμενος, ἐπὶ τὸ λέγειν ἐλήλυθα, οὐ βασιλέων ὕψος πρὸ τῆς ἀληθείας θεὶς, ἐλάλουν γὰρ, ἤκουσα τοῦ θεοπάτορος λέγοντος Δαβίδ, ἐναντίον βασιλέων καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην, ἀλλὰ μᾶλλον τούτῳ πρὸς τὸ λέγειν νυττόμενος. δεινὸν γὰρ βασιλέως λόγος πρὸς ὑπαγωγὴν τῶν ὑπηκόων. ὀλίγοι γὰρ ὅσοι τῶν ἀνέκαθεν, βασιλικῶν κατωλιγώρησαν θεσπισμάτων, ὅσοι τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα, βασιλευόμενον οἴδασιν ἄνωθεν, καὶ ὡς κρατοῦσιν οἱ νόμοι τῶν βασιλέων. πρῶτον μὲν οὖν ἁπάντων, οἱονεί τινα τρόπιν, ἢ θεμέλιον τῷ λογισμῷ καταπήξας τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεσμοθεσίας συντήρησιν, δι' ἧς σωτηρία προσγίνεσθαι πέφυκε, τοῦ λόγου τὴν βαλβίδα ἠνέωξα, καὶ

BEATI IOANNIS DAMASCENI DE IMAGINIBVS, ORATIO PRIMA.

Petro Francisco Zino Veronensi interprete.

DEBERAM equidē propriæ conscius indignitatis, in perpetuum tacere, Deoque peccata mea confiteri. uerùm, cū omnia, quæ tempore geruntur opportuno, laudabilia sint: uideam autē Ecclesiam, quam Deus super fundamentum Apostolorū & Prophetarum, existente summo angulari lapide Christo filio ipsius, ædificauit, tanquam in maris tempestate improborū impetu uentorum excitata, premi ac perturbari, & Christi tunicam audacissimis impiorū hominum conatibus diuidi, & corpus ipsius, quod est uerbum Dei, Ecclesiæque diuinitus confirmatæ præcepta & instituta uarijs sectionibus distrahi, atque conscindi: mihi tacendum esse non censeo, nec linguam silentij uinculo coërcendam, illam Dei sententiam ueritus, ita comminantis: si retraxerit se, non placabit in eo anima mea. Abac. 2. Et si uideris gladium uenientem, & fratri tuo non denuntiaueris, abs te requiram sanguinem eius. Ezec. 33. Hoc igitur graui metu perculsus ad dicendum accessi, nec ueritati regiam amplitudinē prætuli. Loquebar enim, inquit diuinus ille Pater Dauid, in conspectu Regum, & non cōfundebar. Psal. 118. Quin etiam ob id magis sum incitatus. Nā ad subiectos populos decipiendos multum ualet Regis auctoritas. Pauci enim, nimirum illi, qui terrarum Reges cœlestis Regis imperio gubernari, & leges debere Regibus imperare sciunt, iniqua eorum iussa negligunt & aspernanť. Hoc igiť tanquam fundamēto disputationis posito & constituto, ut Ecclesiasticæ cōstitutionis obseruatio, per quam salus pariur, teneatur, orationi campum, in

ξα, καὶ ὅπερ ὥσπερ ἵππον εὐχάλινον, τῆς ἀφε-
τηρίας ἐξώρμησα. δεινὸν γὰρ ὄντως ᾠήθην, καὶ
παρὰ δεινῶν, τοσούτοις τὴν ἐκκλησίαν ἀ-
μαρύσσουσαν προτερήμασι, καὶ ταῖς τῶν εὐ-
σεβεστάτων ἀνδρῶν αὐτῶν παραδόσεσιν ὡ-
ραϊσθεῖσαν, παλινοστεῖν ἐπὶ τὰ πτωχὰ στοιχεῖα,
φοβουμένην φόβον οὗ οὐκ ἔστι φόβος. καὶ ὥσ-
περ οὐκ ἐγνωκυῖαν τὸν ὄντως θεὸν, ὑφορᾶσθαι
τὸν εἰς εἰδωλολατρίαν ὄλισθον, καὶ κἂν γοῦν
Gal.4. ἐν σμικροτάτῳ τῆς τελειότητος λείπεσθαι,
Psal.52. ὥσπερ ἰνάστιγμὴν ἐπίμονον ἐν μέσῳ προσώ-
που λίαν ὡραϊσμένου φέρουσαν, ὑπὸ ἀπόστω
τοῦ παραγράμματος, τοῦ κάλλους τὸ πᾶν λυ-
μαινομένην. οὐ γὰρ μικρὸν τὸ μικρὸν, ὅταν εἰς
μέγα ἐκφέρῃ, ὅπου γε οὐδὲ σμικρὸν τὸ παρεγ-
χάραγμα, ἄνω κεκρατηκυῖαν ἐκκλησίας ἀνα-
τραπῆναι παράδοσιν, οἷα κατεγνωσμένην
τῶν προκαθηγησαμένων ἡμᾶς, ὧν ἐχρῆν ἀνα-
θεωροῦντας τὴν ἀναστροφὴν, μιμεῖσθαι τὴν
πίστιν. ἱκετεύω τοίνυν, πρῶτον μὲν, τὸν παν-
τοκράτορα κύριον, ᾧ γυμνὰ πάντα καὶ τε-
τραχηλισμένα, πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, εἰδότα
τῆς ταπεινῆς μου γνώμης ἐν τούτῳ τὸ ἀκραι-
φνὲς, καὶ τοῦ σκοποῦ τὸ εἰλικρινὲς, δοῦναί μοι
λόγον ἐν ἀνοίξει στόματός μου, καὶ τοῦ νοῦ τὰς
ἡνίας οἰκείαις χερσὶν ἀναδέξασθαι, καὶ ὥσπερ
πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι, πρὸς ἐνώπιόν τε
καὶ εὐθεῖαν τρίβον τὴν ῥύμην ποιούμενον,
μὴ ἐγκλίνοντα πρὸς τὰ δοκοῦντα δεξιὰ, ἢ
ἀριστερὰ γνωριζόμενα. μεθ' ὃν, ἅπαντα τὸν
τοῦ θεοῦ λαὸν, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασίλει-
ον ἱεράτευμα, σὺν τῷ καλῷ ποιμένι τῆς λο-
γικῆς Χριστοῦ ποίμνης, τῷ τὴν Χριστοῦ ἱεραρ-
χίαν ἐν ἑαυτῷ ὑπογράφοντι, δέξασθαί μου
τὸν λόγον μετ' εὐμενείας. μὴ τῷ ἐλαχίστῳ τῆς
ἀξίας προσέχοντας, ἢ λόγων ἐπιζητοῦντας
στροφὰς, ἐπεὶ τούτων οὐ παντελῶς ἴδρις ὁ
πένης ἐγὼ, ἀλλὰ τῆς τῶν νοημάτων φροντίσαι
δυνάμεως. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, ἀλλ' ἐν δυνάμει. οὐ γὰρ νικῆσαι σκο-
πὸς ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ πολεμουμένῃ χεῖρα ὀρέ-
ξαι, τῆς προαιρέσεως ὀρεγούσης χεῖρα δυνά-
μεως. Ἀρωγὸν τοίνυν τὴν ἐνυπόστατον ἐπικε-
κλημένος ἀλήθειαν, ἐντεῦθεν τοῦ λόγου τὰς
ἀρχὰς ποιήσομαι. οἶδα τὸν ἀψευδῶς εἰπόν-
τα. κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. καὶ κύ-
ριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ
μόνῳ λατρεύσεις. καὶ, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕ-
τεροι. καὶ, οὐ ποιήσεις γλυπτὸν πᾶν ὁμοίω-
Exo.20. μα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ
κάτω.

pum, in quo tanquam equus recte fre-
nis obtemperãs e carceribus dimissus,
excurreret, patefecimus. Vere enim, &
ultra quàm dici possit, absurdum exi-
stimamus, Ecclesiam tam multis fulgẽ-
tem excellẽtemq́ dignitatibus, & san-
ctissimorum hominum maiorum no-
strorum institutis ornatam reuerti ad
egena elementa, ibiq́ trepidare timo-
re, ubi non est timor. & tanquam ueri
Dei ignaram ad simulacrorũ cultum
præcipitem ruere, & uel latum unguẽ
à perfectione discedere, & quasi næuũ
quendam in medio formosissimi oris
gestantem, eò tanquam puncto quan-
titatis experti totam pulchritudinem
maculare. Parua enim parua non sunt,
ex quibus magna proueniunt. Neque
uerò paruus error est, uetera Ecclesiæ
instituta consuetudine iam confirma-
ta conuellere, atq; ita maiores nostros
quodammodo condemnare, quorum
uitam contemplantes imitari fidẽ nos
oportebat. Primùm igitur, Dominum
omnipotẽtem, cui nuda & aperta sunt
omnia, & purum atque sincerum, hac
quidem in re humilis animi mei pro-
positum patet, obsecro, & obtestor, ut
mihi os aperiẽti uerba subministret, &
mentis habenas proprijs manibus di-
rigat, eamq́ ad seipsum trahat, ut in e-
ius conspectu per rectam semitam in-
cedat, nque dextrorsum, neq; sinistror-
sum declinet. Deinde precor uniuer-
sum Dei populum, gentem sanctam,
regale sacerdotium una cũ bono Chri-
sti gregis ratione præditi pastore, qui
sacrum in seipso Christi imperium ex-
primit, ne uel dignitatem, quæ in me
perquam exigua est, uel uerborum ar-
tificium, quo ego egenus & pauper
planè careo, postulent, sed sententiarũ
uim attendant. Non enim in sermone,
sed in uirtute consistit regnum cœlo-
rum. Nec uincere, sed oppugnatæ ue-
ritati opitulari, eamq́ laborantem for-
titudinis manu defendere, ac tueri no-
bis propositum est. Veritatis igitur in
se consistentis auxilium implorãs hinc
orationis initium ducam. Noui illum,
qui sine mendacio dicit: Dominus De-
us tuus Dominus unus est. Et, Domi-
num Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Et, nõ habebis deos alienos. Et, non
facies tibi sculptile, omnẽ similitudinẽ eorũ, quę in cœlo sunt sursum, aut in terra
deorsum,

κάτω. καὶ, αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς. καὶ, θεοὶ, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. καὶ ὅσα τοιουτοτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. οἶδα τὸν εἰπόντα. αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν, μίαν τῶν πάντων ἀρχὴν, ἄναρχον ἄκτιστον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον καὶ ἀΐδιον, ἀκατάληπτον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀσχημάτιστον. μίαν ὑπερούσιον οὐσίαν, ὑπέρθεον θεότητα, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τούτῳ μόνῳ λατρεύω, καὶ τούτῳ μόνῳ προσάγω τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν. ἑνὶ θεῷ προσκυνῶ, μιᾷ θεότητι· ἀλλὰ καὶ τριάδι λατρεύω ὑποστάσεων. θεῷ πατρὶ, καὶ θεῷ υἱῷ σεσαρκωμένῳ, καὶ θεῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἑνὶ θεῷ. οὐ προσκυνῶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν κτίστην κτισθέντα τὸ κατ' ἐμὲ, καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως κατεληλυθότα, ἵνα τὴν ἐμὴν δοξάσῃ φύσιν, καὶ θείας κοινωνὸν ἀπεργάσηται φύσεως. συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ θεῷ, τὴν ἁλουργίδα τοῦ σώματος. οὐχ ὡς ἱμάτιον, οὐδ' ὡς τέταρτον πρόσωπον. ἄπαγε. ἀλλ' ὡς ὁμόθεον χρηματίσασαν, καὶ γενομένην ὅπερ τὸ χρίσαν ἀμεταβλήτως. οὐ γὰρ θεότης ἡ φύσις γέγονε τῆς σαρκός. ἀλλ' ὥσπερ ὁ λόγος, σὰρξ ἀτρέπτως γέγονε, μείνας ὅπερ ἦν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ, λόγος γεγονὼς, οὐκ ἀπολέσασα τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, ταυτιζομένη δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν. διὸ θαῤῥῶν, εἰκονίζω θεὸν τὸν ἀόρατον. οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς ὁρατὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον, μεθέξει σαρκός τε καὶ αἵματος. οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλ' εἰκονίζω θεοῦ τὴν ὁραθεῖσαν σάρκα. εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσαι ἀμήχανον, πόσῳ μᾶλλον θεὸν, τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ ἄυλον; ἀλλά φησιν, εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου. κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ, οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ. ἀδελφοὶ, ὄντως πλανῶνται οἱ μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, ὡς τὸ γράμ-

deorsum. Et, Confundantur omnes, Psal. 96.
qui adorant sculptilia. Et, Pereant dij,
qui non fecerunt cœlum & terram. Et
quæcunque eodem modo Deus olim Heb. 1.
locutus Patribus in Prophetis, in nouissimis diebus locutus est nobis in unigenito filio suo Non ignoramus eũ,
qui, Hæc est, inquit, uita æterna, ut co- Io. 17.
gnoscant te solum uerum Deum, &
quem misisti Iesum Christum. Credimus in unum Deum, unum rerum omnium principium, principio carentem, increatum, incorruptibilem, immortalem, æternum, & sempiternum, incomprehensum, incorporeum, qui sub aspectum non cadit, & circumscribi non potest, & figura caret. Essentiam unam essentia superiorem, Diuinitatem diuinitate præstantiorem in tribus personis, Patre Filio, & Spiritu sancto. Hunc solum adoro. Huic soli latriæ cultum tribuo. Deum unum adoro, diuinitatẽ unã, sed trinitatẽ etiã adoro personarũ, nẽpe Deũ Patrẽ, & Deũ Filium carnẽ humanã indutũ, & Deũ Spiritum sanctum, qui tamen non plures sunt dij, sed unus Deus. Non adoro rem creatam præter creatorem, sed creatorẽ, qui creauit me, & ad me nec dignitatis suæ iacturã faciens, nec diuisionem ullam admittens descendit, ut naturam meam cohonestaret, & naturæ diuinæ participem faceret. Adoro simul cum rege & Deo corporis purpuram, ut ita dicam: non tamẽ ut indumentum, neꝗ ut quartam personam, (absit) sed ut quæ declarata sit Deus, effectaꝗ id, quod unxit, sine mutatione. Neꝗ enim natura carnis facta diuinitas est. sed quemadmodum uerbum sine immutatione caro factum est, manens id, quod erat, sic & caro uerbum facta est, non amittens id, quod est, sed potius cum uerbo idem effecta, quantum pertinet ad personam. Itaꝗ Dei inuisibilis imaginem audeo conficere, nõ quatenus inuisibilis est, sed quatenus propter nos uisibilis factus, carnis, & sanguinis est particeps. Imagine non diuinitatem inuisibilem, sed carnem uisam exprimo. Nam si animæ simulacrum effingi non potest, quanto minus ipsius Dei, qui animæ, ut esset expers materiæ, largitus est? At Deus per Moysem legislatorem, Dominũ Deũ tuum, inquit, adorabis. Et, Non facies omnem similitudinem eorum, quæ in cœlo, & Exo. 20.
quæ in terra sunt. Errant planè, fratres, qui scripturas ignorantes, nesciunt 2. Cor. 3.

γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα, ζωοποιεῖ,
οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸ ὑπὸ τοῦ γράμματι κε-
κρυμμένον πνεῦμα. πρὸς οὓς ἂν ἀξίως εἴποι-
μι. ὁ τοῦτο διδάξας ὑμᾶς, διδαξάτω καὶ τὸ ἑ-
πόμενον. μάθε ὅπως ἑρμηνεύει ὁ νομοθέτης, ὧ-
δέ πως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ λέγων. καὶ ἐ-
λάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυ-
ρός· φωνὴν ῥημάτων ὑμεῖς ἠκούσατε, καὶ ὁμοί-
ωμα οὐκ εἴδετε, ἀλλ' ἢ φωνήν. Καὶ μετ' ὀλί-
γα. καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν,
ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἐλάλη-
σε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρὴβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ
μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε, καὶ ποιή-
σητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν
εἰκόνα, ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, ὁμοίω-
μα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ-
μοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ. καὶ τὰ ἑξῆς.
Καὶ μετὰ βραχέα. καὶ μήποτε ἀναβλέψας
εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν
σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσ-
μον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς, προσκυνήσεις
αὐτοῖς καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς. Ὁρᾷς, ὡς εἷς ἐσ-
τιν ὁ σκοπός, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα; μηδὲ προσαγαγεῖν τὴν
τῆς λατρείας προσκύνησιν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ δη-
μιουργῷ; διὸ πανταχῇ συνάπτει τῇ προσ-
κυνήσει τὴν λατρείαν. Πάλιν γάρ φησιν. οὐκ
ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιή-
σεις σεαυτῷ γλυπτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, οὐ-
δὲ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδ' οὐ μὴ λατρεύ-
σῃς αὐτοῖς, ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑ-
μῶν. Καὶ πάλιν. τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθε-
λεῖτε. καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε.
Deu.20. καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε. καὶ τὰ γλυ-
πτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσετε πυρί, οὐ
Deu.7. γὰρ μὴ προσκυνήσετε θεῷ ἑτέρῳ. Καὶ μετ'
ὀλίγα. καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις σεαυ-
τῷ. Ὁρᾷς, ὡς τῆς εἰδωλολατρείας ἕνεκα ἀπα-
γορεύει τὴν εἰκονογραφίαν, καὶ ὅτι ἀδύνατον
εἰκονίζεσθαι θεόν, τὸν ἄποσον, καὶ ἀπερίγρα-
πτον, καὶ ἀόρατον; οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ φησιν
ἑωράκατε, καθὰ καὶ Παῦλος ἑστὼς ἐν μέσῳ
τοῦ ἀρείου πάγου, φησί. γένος οὖν ὑπάρχον-
τες τοῦ θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσίῳ,
ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐν-
θυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. Ἰου-
δαίοις μὲν, διὰ τὸ πρὸς εἰδωλολατρείαν εὐό-
Deu.4. λισθον, ταῦτα ἐνομοθετεῖτο. ἡμεῖς δὲ, θεολο-
γικῶς εἰπεῖν, οἷς ἐδόθη φυγοῦσι τὴν δεισι-
Act.14. δαίμονα πλάνην, καθαρῶς μετὰ τοῦ θεοῦ

literam occidere, spiritum autem uiuificare, nec spiritum sub litera absconditum perscrutantur. Istos ego iure sic possem alloqui. Qui uos istud docuit, doceat etiam illud, quod sequitur. Disce, quomodo id legislator interpretetur, sic in Deuteronomio dicens: Et locutus est Dominus ad nos de medio ignis, uocem uerborum uos audiuistis, & similitudinem non uidistis, sed uocem tantum. Et paulò post, Et seruare, inquit, ualde animas uestras, quia similitudinem nō uidistis in die, qua locutus est Dominus ad uos in Horeb, in monte, de medio ignis, ne quando contra legem agatis, faciatisq; uobis ipsis sculptile simulacrum, omnē imaginem, similitudinem masculi, aut fœminæ, similitudinem omnis iumenti, quod est super terram, similitudinem omnis uolucris pennatæ, & cætera. Et paucis uerbis interiectis. Et ne quando suspiciens in cœlum, & solem, ac lunam intuitus, & stellas, atque omnem cœli ornatū, errore ductus adores ea, & seruis ipsis. Cernis, quomodo unū illud propositum sit, ne rem creatam adores præter Creatorem, ne'ue cuiquā præter ipsum latriæ cultum attribuas? Iccircò enim ubiq; cum adoratione latriam coniungit. Rursum enim, Non erunt, inquit, tibi alij Dij præter me. Non facies tibi ipse sculptile, neque ullam similitudinem, non adorabis ea, neq; latria coles. Quoniam ego Dominus Deus uester. Et rursum, Aras, inquit, eorum subuerteris, & confringetis columnas ipsorum, & lucos ipsorum succidetis, & simulacra deorum ipsorum igne cōburetis. Et paulò post, Et Deos, inquit, conflatiles non facies tibi. Vides, quomodo uitandi simulacrorum cultus gratia imagines fieri uetet, nec fieri posse, ut Dei, qui nec quātitatem habet, nec cicumscribi aut perspici potest, effigies exprimatur? Neq; enim formam, inquit, ipsius perspexistis. Quemadmodum & Paulus in medio stans Areopagi. Genus igitur, inquit, Dei cum simus, non debemus existimare, auro, & argento, aut lapidi sculpturæ artis & cogitationis hominis diuinum esse simile. Iudæis igitur, quoniam ad simulacra colenda erant pronsiores, hæc iussa sunt. Non autem, quibus, ut Theologicè loquar, datum est, ut superstitiosum errorē fugientes, & ueritatem cognoscentes, purè cū Deo

γίνεσθαι, ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ θεῷ μόνῳ λατρεύειν, καὶ τῆς θεογνωσίας καταπλουτῆσαι τὴν τελειότητα, καὶ εἰς ἄνδρα καταντῆσαι τέλειον παρελθοῦσι τὴν νηπιότητα, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν, λαβόντες τὴν διακριτικὴν ἕξιν παρὰ θεοῦ, καὶ εἰδότες τί τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ τί τὸ μὴ εἰκόνι περιγραφόμενον. οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ φησιν ἑωράκατε. βαβαὶ τῆς σοφίας τοῦ νομοθέτου. πῶς εἰκονισθήσεται τὸ ἀόρατον; πῶς εἰκασθήσεται τὸ ἀνείκαστον; πῶς γραφήσεται τὸ ἄποσον καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀόριστον; πῶς ποιωθήσεται τὸ ἀνείδεον; πῶς χρωματουργηθήσεται τὸ ἀσώματον;; τί οὖν τὸ μυστικῶς μηνύομενον; δῆλον, ὡς ὅταν ἴδῃς διὰ σὲ γενόμενον ἄνθρωπον τὸν ἀσώματον, τότε δράσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα. ὅταν ὁρατὸς σαρκὶ ὁ ἀόρατος γένηται, τότε εἰκονίσεις τὸ τοῦ ὀφθέντος ὁμοίωμα. ὅτε ὁ ἀσώματος καὶ ἀσχημάτιστος, ἄποσός τε καὶ ἀπήλικος καὶ ἀμεγέθης τῇ ὑπεροχῇ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, μορφὴν δούλου λαβὼν, ταύτῃ συσταλῇ πρὸς ποσότητά τε καὶ πηλικότητα, καὶ χαρακτῆρα περιθῆται σώματος, τότε ἐν πίνακι χάραττε, καὶ ἀνατίθει πρὸς θεωρίαν τὸν ὀφθῆναι καταδεξάμενον. χάραττε τούτου τὴν ἄφατον συγκατάβασιν. τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν. τὴν ἐν ἰορδάνῃ βάπτισιν. τὴν ἐν Θαβὼρ μεταμόρφωσιν. τὰ πάθη, τὰ τῆς ἀπαθείας πρόξενα. τὸν θάνατον. τὰ θαύματα, τὰ τῆς θείας αὐτοῦ σύμβολα φύσεως, δι' ἐνεργείας σαρκὸς ἐνεργείᾳ θείᾳ πραττόμενα. τὸν σταυρὸν τὸν σωτήριον. τὴν ταφήν. τὴν ἀνάστασιν. τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον. πάντα γράφε καὶ λόγῳ καὶ χρώμασι. μὴ φοβοῦ. μὴ δέδιθι. οἶδα διαφορὰν προσκυνήσεως. προσεκύνησέ ποτε Ἀβραὰμ τοὺς υἱοῖς Ἐμμὼρ, ὅτε τὸ σπήλαιον τὸ διπλοῦν εἰς τάφου κλῆρον ὠνήσατο, ἀνδράσιν ἀσεβέσι καὶ ἀγνωσίαν νοσοῦσι θεοῦ. προσεκύνησεν Ἰακὼβ Ἡσαῦ τῷ ἀδελφῷ, καὶ Φαραὼ ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου προσεκύνησε μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐλάτρευσε. προσεκύνησαν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυὴ, καὶ Δανιὴλ ἀγγέλῳ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐλάτρευσαν. ἕτερον γάρ ἐστιν ἡ τῆς λατρείας προσκύνησις, καὶ ἕτερον ἡ ἐκ τιμῆς προσαγομένη τοῖς κατά τι ἀξίωμα ὑπερέ-

uersemur, eicꝙ soli seruiamus, & perfectas diuinæ notitiæ diuitias assequamur, infantiamꝙ prætereuntes in uirũ perfectum euadamus, non sumus amplius sub pædagogo, quippe qui discernendi uim à Deo, atque habitum consecuti, sciamus, quid imagine exprimi possit, quid non possit. Neque enim formam, inquit, ipsius uidistis. Quis legislatoris sapientiam non admiretur? Quando enim illius imago, qui sub aspectum non cadit, explicabitur? Quodmodo illius effigies, qui nullam habet effigiem, exprimi poterit? quomodo is qui & quantitate, & magnitudine, uacat, & nullo termino concluditur, effingetur? Quomodo illius, qui forma caret, qualitas adumbrabitur? Quomodo qui corporis est expers, coloribus describetur? Quænam igitur hîc arcana ratio? Ea nimirum, ut cum uideris illum, qui corpore uacat, propter te factum esse hominem, tunc humanæ illius formæ similitudinem efficias. Cùm is, qui cerni non potest, carnem indutus, se conspicuum præbuerit, tũc illius imaginem exprimas. Cùm igitur ille, qui propter naturæ pstantiam & corpore, & figura, & quantitate, & qualitate, & magnitudine caret, in forma Dei, existens, forma serui suscepta, sese ad quantitatem qualitatemꝙ contraxerit, & corporis formam induerit, tũc enim in tabula coloribus exprime, conspiciendumꝙ propone, qui se conspici uoluit. Incredibilem eius demissionem explica. Ortum illius è uirgine, baptisma in Iordane trãsformationem in monte Thabor, cruciatus illos, ac mortem, quæ uitæ atque immortalitatis nostrę causa fuit, res admirandas carnis ministerio, sed ui diuina confectas, quæ diuinam ipsius naturam indicabant, describe. Crucẽ illam salutarem, sepulturam, resurrectionẽ, ascensum in cœlum, hæc omnia & coloribns, & uerbis expone. Ne uerearis, ne timeas. Adorationum differentiam noui. Adorauit olim Abraham filios Emmor homines impios, & ignora- Gen.2
tionis Dei morbo laborantes, cũ in hæreditatem sepulturæ speluncã duplicem Gen.,3.
emit. Adorauit Iacob fratrẽ Esau, & Pharaonem uirum Aegyptiũ. Verũ iceptri Gen.47.
fastigiũ sic adorauit, ut ei tamen latriæ culũ non tribueret. Adorauit Iesus filius
Nauæ, & Daniel Angelũ Dei, non tamen illi latriæ honorẽ præstiterunt. Aliud Iof.5.
enim est latrię cultũ exhibere, aliud honoris gratia in aliqua dignitate constitu- Dan.1.

παρέχουσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ εἰκόνος ὁ λόγος καὶ προσκυνήσεως, φέρε τὸν περὶ τούτων λόγον διευκρινήσωμεν. εἰκὼν μὲν οὖν ἐστιν ὁμοίωμα χαρακτηρίζον τὸ πρωτότυπον, μετά τινος, καί τινα διαφορὰν ἔχειν πρὸς αὐτό. οὐ γὰρ κατὰ πάντα ἡ εἰκὼν ὁμοιοῦται πρὸς τὸ ἀρχέτυπον. εἰκὼν τοίνυν ζῶσα φυσικὴ καὶ
Col.1. ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου θεοῦ, ὁ υἱός. ὅλον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν πατέρα, κατὰ πάντα ἔχων τὴν πρὸς αὐτὸν ταυτότητα, μόνῳ δὲ διαφέρων τῷ αἰτιατῷ. αἴτιον μὲν γὰρ φυσικόν, ὁ πατήρ· αἰτιατὸν δέ, ὁ υἱός. οὐ γὰρ πατὴρ ἐξ υἱοῦ, ἀλλὰ υἱὸς ἐκ πατρός, ἐξ αὐτοῦ γάρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτὸν ἔχει τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ὁ γεννήσας πατήρ. εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τῷ θεῷ εἰκόνες καὶ παραδείγματα τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων, τουτέστιν ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἡ προαιώνιος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἄτρεπτον γὰρ τὸ θεῖον κατὰ πάντα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ μεταβολή, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. ταύτας τὰς εἰκόνας καὶ τὰ παραδείγματα προορισμούς φησιν ὁ ἅγιος
Iac.1. Διονύσιος ὁ πολὺς τὰ θεῖα, καὶ μετὰ θεοῦ τὰ περὶ θεοῦ διασκεψάμενος. ἐν γὰρ τῇ βουλῇ αὐτοῦ ἐχαρακτηρίζετο πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένα, καὶ ἀπαραβάτως ἐσόμενα πρὸ γενέσεως αὐτῶν, ὥσπερ εἴ τις βούλοιτο οἰκοδομῆσαι οἶκον, ἀνατυποῖ καὶ εἰκονίζει πρῶτον τὸ σχῆμα κατὰ διάνοιαν. εἶτα πάλιν εἰκόνες εἰσὶ τὰ ὁρατὰ τῶν ἀοράτων, καὶ ἀτυπώτων, σωματικῶς τυπουμένων πρὸς ἀμυδρὰν κατανόησιν. καὶ γὰρ ἡ θεία γραφή, τύπους θεῷ καὶ ἀγγέλοις περιτίθησι, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει ὁ αὐτὸς θεῖος ἀνήρ. ὅτι μὲν γὰρ εἰκότως προβέβληνται τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι, καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων, οὐ μόνον αἰτίαν φαίη τις εἶναι τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναλογίαν, ἀδυνατοῦσαν ἀμέσως ἐπὶ τὰς νοητὰς ἀνατείνεσθαι θεωρίας, καὶ δεομένην οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν. εἰ τοίνυν διὰ τὴν ἡμῶν προνοῶν ἀναλογίας ὁ θεῖος λόγος, πανταχόθεν τὸ ἀναταλικὸν ἡμῖν πορίζόμενος, καὶ τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἀτυπώτοις τύπους τινὰς περιτίθησι, πῶς μὴ εἰκονίσει τὰ σχήμασι μεμορφωμένα κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, καὶ ποθούμενα μέν, διὰ δὲ τὸ μὴ παρεῖναι, ὁρᾶσθαι μὴ δυνάμενα; διὰ γὰρ τῆς αἰσθήσεως, φαντασία τις συνίσταται ἐν τῇ ἐμπροσθίῳ κοιλίᾳ τοῦ ἐγκεφά-

tos uenerari. Cæterùm, quando nobis de imagine, deque adoratione institutus est sermo, age quid utraque sit, inuestigemus. Imago igitur est similitudo sic exemplar exprimens, ut ab eo tamen aliqua re differat. Neque enim imago in omnibus exemplaris est similis. Ac uiua quidem, naturalis, & nulla re dissimilis imago Dei inuisibilis est ipse filius, qui in se ipso patrem gerit, & in omnibus idem cum illo est, præter unum id, quòd ab eo, tanquam à causa est. Naturalis enim causa est pater, ex qua filius proficiscitur. Non enim pater ex filio prouenit, sed filius ex patre. Ab ipso enim, & si non post ipsum, habet, ut sit id, quod est ille ipse, à quo genitus est, pater. Sunt item in Deo imagines, & exempla rerum, quæ ab ipso futuræ sunt, nempe consilium eius æternum, quod se habet semper eodẽ modo. Immutabilis enim est omnino Deus, in quo nulla est commutatio, aut uicissitudinis obumbratio. Has imagines & hæc exempla præfinitiones appellat sanctus ille Dei munere, diuinis in rebus considerandis, & explicandis excellentissimus Dionysius: omnia enim ab illo præfinita, & sine ulla commutatione futura; in eius consilio non aliter, antequam fierent: erant expressæ, quàm si quis uelit domum ædificare, prius imaginem ac formam ipsius in animo effingit, cogitationeque complectitur. Imagines rursum sunt res, quas conspicimus, earum rerum, quæ sub aspectum non cadunt, quæque cum figuram non habeant, corporeis figuris exprimuntur, quo facilius cognoscantur. Nam diuina scriptura Deo & Angelis figuras formasque tribuit, cuius rei causam affert Diuinus idẽ uir Dionysius. Meritò enim rerum, quæ forma figuraque carent, formas & figuras esse propositas, habita imbecillitatis nostræ ratione, qui nisi mediæ alicuius rei nobis propriæ & naturalis auxilio adiuti ad ea, quæ diuina sunt, menteque sola constant, contemplanda, non possumus aspirare. Quòd si diuina scriptura infirmitatis humanæ rationem habens undique nobis congruentia subministrat, & rebus simplicibus formaque carentibus formas quasdam attribuit, cur non eorum, quæ figuris sunt informata, quorum desiderio tenemur, & quia non adsunt, ea uidere non possumus, imagines ipsorum naturæ conuenientes effingentur? per sensum enim imaginatio quædam, ut ita dicam, in primo cerebri uentriculo consistit,

του, καὶ οὕτω τῷ κριτικῷ παραπέμπεται, καὶ τῇ μνήμῃ ἐν θησαυρίζεται. φησὶ γοῦν καὶ ὁ θεορρήμων Γρηγόριος, ὅτι πολλὰ κάμνων ὁ νοῦς, ἐκβῆναι τὰ σωματικὰ παντῃ ἀδυνατεῖ. ἀλλὰ καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ὁρῶμεν γὰρ εἰκόνας ἐν τοῖς κτίσμασι, μηνυούσας ἡμῖν ἀμυδρῶς τὰς θείας ἐμφάσεις. ὡς ὅτε λέγομεν τὴν ἁγίαν τριάδα τὴν ὑπεράρχιον, εἰκονίζεσθαι δι' ἡλίου καὶ φωτὸς καὶ ἀκτῖνος. ἢ πηγῆς ἀναβλυζούσης καὶ πηγαζομένου νάματος καὶ προχοῆς. ἢ νοῦ καὶ λόγου καὶ πνεύματος τοῦ καθ' ἡμᾶς. ἢ ῥόδου φυτοῦ καὶ ἄνθους καὶ εὐωδίας. πάλιν εἰκὼν λέγεται ἡ τῶν ἐσομένων αἰνιγματωδῶς σκιαγραφοῦσα τὰ μέλλοντα, ὡς ἡ κιβωτὸς τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ θεοτόκον, καὶ ἡ ῥάβδος, καὶ ἡ στάμνος. καὶ ὡς ὁ ὄφις, τὸν τὸ δῆγμα διὰ σταυροῦ καταργήσαντα τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως. ἡ τε θάλασσα, τὸ ὕδωρ. καὶ ἡ νεφέλη, τὸ τοῦ βαπτίσματος πνεῦμα. πάλιν εἰκὼν λέγεται τῶν γεγονότων, ἢ κατά τινος θαύματος μνήμην, ἢ τιμῆς, ἢ αἰσχύνης, ἢ ἀρετῆς, ἢ κακίας, πρὸς τὴν ὕστερον τῶν θεωμένων ὠφέλειαν, ὡς ἂν τὰ μὲν κακὰ, φεύγωμεν, τὰς δὲ ἀρετὰς ζηλώσωμεν. διπλῆ δὲ αὕτη, διά τε λόγου ταῖς βίβλοις ἐγγραφομένου, ὡς ὁ θεὸς τὸν νόμον ταῖς πλαξὶν ἐνεκόλαψε, καὶ τοὺς τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν βίους ἀναγράπτους γενέσθαι προσέταξε. καὶ διὰ θεωρίας αἰσθητῆς, ὡς τὴν στάμνον καὶ τὴν ῥάβδον ἐν τῇ κιβωτῷ τεθῆναι προσέταξεν εἰς μνημόσυνον. οὕτω καὶ νῦν τὰς εἰκόνας τῶν γεγονότων, καὶ τὰς ἀρετὰς διαγράφομεν. ἢ τοίνυν πᾶσαν εἰκόνα ἄνελε, καὶ ἀντινομοθέτει τῷ ταύτας προστάξαντι γίνεσθαι, ἢ ἑκάστην δέχου κατὰ τὸν ἑκάστῃ πρέποντα λόγον καὶ τρόπον. Εἰπόντες τοίνυν περὶ τῆς εἰκόνος τρόπους, εἴπωμεν καὶ περὶ προσκυνήσεως. ἡ προσκύνησις, ὑποπτώσεως καὶ τιμῆς ἐστὶ σύμβολον. καὶ ταύτης, διαφόρους ἔγνωμεν τρόπους. πρώτην, τὴν κατὰ λατρείαν, ἣν προσάγομεν μόνῳ τῷ φύσει προσκυνητῷ θεῷ. ἔπειτα, τὴν διὰ τὸν φύσει προσκυνητὸν θεὸν προσαγομένην τοῖς αὐτοῦ φίλοις τε καὶ θεράπουσιν, ὡς τῷ ἀγγέλῳ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυὴ, καὶ Δανιὴλ προσεκύνησαν. ἢ τοῖς θεοῦ τόποις, ὥς φησιν ὁ Δαβίδ. προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀναθήμασιν, ὡς ἅπας

stit, atque ita ad eam partem, quæ discernendi, ac iudicandi uim habet, admissa in memoriæ thesauris reponitur. Mens enim, ut diuina pręditus eloquētia Gregorius ait, licet multum laboret, ut res corporeas transiliat, non tamen potest omnino. Quinetiam inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Videmus enim in rebus procreatis imagines rerum nobis diuinarum naturarum indicantes, ut cùm dicimus summam sanctæ Trinitatis excellentiam, per solē, & lucem, & radium: aut per fontem, & fluuium, & ostium: aut per mentem, & rationē, & spiritum, quæ in nobis sunt: aut per rosæ plantam, & florem, & adorem declarari. Ad hæc imago dicitur, quæ per ænigmata adumbrat ea, quæ sunt euentura, ut per arcam, & uirgam, & urnam Sancta Dei genitrix uirgo: & per serpentem æneum is, qui morsum antiqui serpentis cruce destruxit: & baptismatis tum aqua per mare, tum spiritus per nubem significabatur. Rerū præterea gestarum imago dicitur, quæ ad rei alicuius admirandæ memoriam uel honoris, uel dedecoris, uel uirtutis, uel uitij notandi gratia propter spectantium utilitatem constituitur; quo mala uitemus, uirtutes autem complectamur. Hæc autem dupliciter fit, uel literarum monumentis, ut cùm Deus legem tabulis inscripsit, uirorum'que, quos charos habuit, uitas cōscribi mādauit: uel rebus sensibus expositis, ut cum urnam, & uirgā in arca ad rei memoriam collocari iussit. Sic etiam nūc rerum gestarum imagines, uirtutesque describimus. Quamobrem aut omne genus imaginum tolle, & ei, qui illas fieri iussit, aduersare, aut singulas, pro ea ratione, quæ cuique conuenit, suscipe. Verùm quia definitionem, & genera imaginum exposuimus, de adoratione uerba faciamus. Adoratio est summissionis & honoris nota, atque huius item duplex est ratio, altera enim est, quam Deo, qui natura solus adorandus est, latria'que dicitur: altera, quam propter ipsum Deum, qui natura solus adorandus est, & exhibemus, uel amicis & seruis illius, ut cum Iesus filius Nauæ, & Daniël Angelum adorarunt: uel quibuslibet Dei locis, adorabimus, inquit Dauid, in loco, ubi steterunt pedes eius: uel templis eius, ut omnis

Rom. 1.

Psal. 131.

ὡς ἅπας ὁ Ἰσραὴλ τῇ σκηνῇ προσεκύνει, καὶ
περὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ναῷ κύκλῳ ἑστῶτες, καὶ
πρὸς αὐτὸν ἁπανταχόθεν ὁρῶντες καὶ προσ-
κυνοῦντες εἰσέτι καὶ νῦν. ἢ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ
Gen.33. χειροτονηθεῖσιν ἄρχουσιν, ὡς Ἰακὼβ περὶ, τε
Gen.46. Ἠσαῦ ὡς πρεσβυτέρῳ ἀδελφῷ ὑπὸ θεοῦ γε-
γενημένῳ, καὶ Φαραὼ ὑπὸ θεοῦ χειροτονηθέν-
τι ἄρχοντι. καὶ τῷ Ἰωσὴφ, οἱ αὐτοῦ ἀδελφοί.
Gen.32. οἶδα καὶ κατὰ τιμὴν τὴν πρὸς ἀλλήλους προ-
σκύνησιν, ὡς Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ. ἤτοι
Gen.23. νῦν πᾶσαν προσκύνησιν ἄνελε, ἢ πάσας δέ-
χου μετὰ τοῦ ὀφείλοντος λόγου καὶ τρόπου.
λέγε μοι ὦ οὗτος. εἷς θεὸς ὁ θεός; ναὶ φήσεις
ὥς ἔμοιγε δοκεῖ, εἷς νομοθέτης. τί οὖν νομο-
θετεῖ τὰ ἐναντία; οὐ γὰρ ἔξω τῆς κτίσεως τὰ
χερουβίμ. τί οὖν προστάττει χερουβὶμ γλυ-
πτὰ ἀνθρώπων χερσὶ τεκταινόμενα, σκιά-
ζειν τὸ ἱλαστήριον; ἢ δῆλον, ὡς θεοῦ μὲν, ὡς ἀ-
περιγράπτου καὶ ἀνεικάστου ποιεῖν εἰκόνα ἀ-
μήχανον, ἢ τινὸς ὡς θεοῦ, ἵνα μὴ ὡς θεὸς λατρευ-
Exo.25. ομένη προσκυνῆται ἡ κτίσις. τῶν δὲ χερου-
βὶμ ὡς περιγράπτων, καὶ τῷ θείῳ θρόνῳ δου-
λοπρεπῶς παρεστώτων, τὴν εἰκόνα προστάττει
ποιεῖν, δουλοπρεπῶς σκιάζουσαν τὸ ἱλαστή-
ριον, ἔπρεπε γὰρ τῇ εἰκόνι τῶν οὐρανίων λει-
τουργῶν, τὴν εἰκόνα τῶν θείων μυστηρίων σκιά-
ζεσθαι. τί δὲ φὴς τὴν κιβωτὸν, τὴν στάμνον,
τὸ ἱλαστήριον, οὐ χειρότευκτα; οὐκ ἔργα χει-
ρῶν ἀνθρώπων; οὐκ ἐξ ἀτίμου, ὥς σὺ φὴς, ὕ-
λης κατεσκευασμένα; τί δὲ ἡ σκηνὴ ἅπασα,
οὐχὶ εἰκὼν ἦν; οὐ σκιὰ καὶ ὑπόδειγμα; φησὶ
τοιγαροῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, περὶ τῶν κατὰ
τὸν νόμον ἱερέων διεξιὼν, οἵτινες ὑποδεί-
γματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων,
καθὼς κεχρημάτισται Μωυσῆς, μέλλων ἐπιτε-
λεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γὰρ φησι, ποιήσεις πάν-
τα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ
ὄρει. ἀλλ' οὐδὲ εἰκὼν ἦν ὁ νόμος, ἀλλ' εἰκόνος
Heb.8. προσκίασμα. φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος.
σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγα-
θῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων.
Exo.25. εἰ οὖν ὁ νόμος εἰκόνας ἀπαγορεύει, αὐτὸς δὲ
εἰκόνος ἐστὶ προχάραγμα, τί φήσομεν; εἰ ἡ
σκηνὴ σκιὰ, καὶ τύπου τύπος, πῶς μὴ εἰκο-
νογραφεῖν ὁ νόμος διακελεύεται; ἀλλ' οὐκ ἔ-
στιν οὕτω ταῦτα, οὐκ ἔστι. καιρὸς δὲ μᾶλλον τῷ
παντὶ πράγματι. πάλαι μὲν ὁ θεὸς, ὁ ἀσώμα-
Heb.1. τός τε καὶ ἀσχημάτιστος, οὐδαμῶς εἰκονίζετο.
νῦν δὲ, σαρκὶ ὀφθέντος θεοῦ, καὶ τοῖς ἀνθρώ-
ποις

ut omnis Israël tabernaculum adora-
bat, & in circuitu templi, quod erat in
Hierusalem stantes, aut undique ad i-
psum respicientes adorant ad hunc us-
que diem: uel principibus ab ipso con
stitutis, ut Iacob tum Esau fratrem na-
tu maiorem, tum Pharaonem princi-
pem à Deo declaratum adorauit, & Io
sephum fratres ipsius. Ad hæc mutui
honoris gratia adorationem exhiberi
nõ ignoramus, qualis inter Abraham
& filios Emmor intercessit: Proinde
aut aufer omne gen9 adorationis, aut
omnes pro conueniente cuiq; ratione
& modo suscipe. dic, obsecro, non'ne
Deus unus est? Concedes, ni fallor.
non'ne unus legislator? cur igitur con
traria præcipit? Neque enim Cheru-
bim sunt extra rerum creatarum nume
rum. Cur ergo Cherubim hominum
sculptis opera & manu adumbrari pro
pitiatorium iubet? an, quia Dei utpo-
tè incomprehensi, & nullam similitudi
nem habentis imago fieri non potest,
ne cuipiam tanquam Deo latriæ cul-
tus tribuatur? Cherubim autẽ, ut quæ
circumscribuntur, & ad diuinum soliũ
tanquam ministri assistunt, imaginem
fieri iubet, quæ more seruorum propi-
tiatorium obumbret. Decebat enim
cœlestium ministrorum imagine diui-
norum mysteriorum imaginem adum
brari. Quid arca, & urna, & propitiato
rium non'ne hominum opera & ma-
nu confecta sunt? Non'ne ex uili, uti-
pse ais, materia constructa? Quid totũ
ipsum tabernaculum non'ne imago,
& umbra, atque exemplũ erat? Diuus
quidem apostolus legis sacerdotes cõ-
memorans, qui exemplari atque um-
bræ cœlestium deseruiunt, quemad-
modum inquit, Moysi, cùm tabernacu
lum esset ædificaturus, responsum est:
Vide omnia facias secundùm eam for-
mam, quę tibi in monte monstrata est.
Quãquam ne imago quidem erat lex,
sed imaginis adumbratio, umbram, ut
idem Apostolus ait, habẽs futurorum
bonorum, nõ ipsam rerum imaginem.
Quare si lex, quæ fieri uetat imagines
prima ipsa imaginis effigies est, si tabernaculum est umbra & figura figuræ,
non'nne imagines effici iubet? Verùm hæc non ita se habent, nõ profectò. Sed
suum cuique rei tempus est. Itaque Deum olim ut corporis, figuræ'que exper-
tem imago nulla referebat. Nunc aũt posteaquam Deus uisus est, & cũ homini-
bus

τοῖς συναναστραφέντος, εἰκονίζω θεοῦ τὸ ὁρώμενον. οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης δημιουργόν, τὸν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον, καὶ ἐν ὕλῃ κατοικῆσαι καταδεξάμενον, καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον. καὶ σέβων οὐ παύσομαι τὴν ὕλην, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου εἴργασται. σέβω δὲ οὐχ ὡς θεόν. ἄπαγε. πῶς γὰρ θεὸς τὸ ἐκ τῶν οὐκ ὄντων τὴν γένεσιν εἰληχός, θεός; εἰ καὶ τὸ τοῦ θεοῦ σῶμα θεὸς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, γεγονὸς ἀπαραλλάκτως ὅπερ τὸ χρίσαν, καὶ μεῖναν ὅπερ ἦν τῇ φύσει, σὰρξ ἐψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἠργμένη, οὐκ ἄκτιστος. τὴν δὲ λοιπὴν ὕλην, σέβω, καὶ δι' αὐτοῦ ἅγια, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου γέγονεν, ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἔμπλεων. ἢ οὐχ ὕλη τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, τὸ τρισόλβιον καὶ τρισμακάριστον; ἢ οὐχ ὕλη τὸ ὄρος τὸ σεπτὸν καὶ ἅγιον, ὁ τοῦ κρανίου τόπος; ἢ οὐχ ὕλη ἡ φερέσβιος πέτρα καὶ ζωηφόρος, ὁ τάφος ὁ ἅγιος, ἡ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως; ἢ οὐχ ὕλη τὸ μέλαν καὶ ἡ τῶν εὐαγγελίων παναγία βίβλος; ἢ οὐχ ὕλη ἡ ζωηφόρος τράπεζα, ἡ τὸν ἄρτον ἡμῖν τῆς ζωῆς χορηγοῦσα; ἢ οὐχ ὕλη, ὁ χρυσός τε καὶ ὁ ἄργυρος, ἐξ ὧν σταυροί τε καὶ πίνακες κατασκευάζονται, καὶ ποτήρια; ἢ οὐχ ὕλη πρὸ τούτων ἁπάντων, τὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν σῶμα καὶ αἷμα; ἢ πάντων τούτων ἄνελε τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν, ἢ παραχώρει τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, θεοῦ καὶ φίλων θεοῦ ὀνόματι ἁγιαζομένων, καὶ διὰ τοῦτο θείου πνεύματος ἐπισκιαζομένων χάριτι. μὴ κάκιζε τὴν ὕλην, οὐ γὰρ ἄτιμος. οὐδὲν γὰρ ἄτιμον, ὃ παρὰ θεοῦ γεγένηται. τῶν Μανιχαίων τοῦτο τὸ φρόνημα. μόνον δὲ ἄτιμον, ὃ μὴ τὴν αἰτίαν ἔχον ἐκ θεοῦ, ἀλλ' ἡμέτερόν ἐστιν εὕρημα, τῇ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν αὐτεξουσίῳ ἐκκλίσει τε καὶ ῥοπῇ τοῦ θελήματος, τουτέστιν ἡ ἁμαρτία. εἰ διὰ τὸν νόμον τὰς εἰκόνας ἀτιμάζεις, καὶ ἀπαγορεύεις ὡς ἐξ ὕλης κατεσκευασμένας, ὅρα τί φησιν ἡ γραφή. καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν, λέγων. ἰδοὺ ἀνακέκλημαι ἐξ ὀνόματος Βεσελεὴλ τὸν τοῦ Οὔρ, ἐκ φυλῆς Ἰούδα. καὶ ἐνέπλησα αὐτὸν πνεῦμα θεῖον, σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι. καὶ ἀρχιτεκτονεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι τὸ χρυσίον, καὶ τὸ ἀργύριον,

bus uersatus est, imaginem illius exprimo, quod uisum est Dei. Non materiam, sed materiæ authorem adoro, qui propter me materia factus est, & in materia uoluit habitare, ut per materiam mihi salutem præberet. Materiam uerò, per quam salus mihi parta est, colere non desinam. Non tamē ut Deum: Absit. Quomodo enim id, quod ortum ex nihilo consecutum est, Deus sit? Quanquam Dei corpus est Deus propter diuinitatis atque humanitatis in una persona coniunctionem, cum sine commutatione factum sit id, à quo unctum est, manseritq́ue quod erat natura, nempe caro animata anima ratione menteq́ue prædita, quę tamen initium habuit, creataq́ue est. Reliquam uerò materiam per quā mihi salus parta est, ut actionis gratiæq́ue diuinæ plenam in honore, ueneratione q́ue habeo. Non'ne materia est felicissimū ac beatissimum illud crucis lignum? Non'ne materia mons ille uenerandus & sanctus? Ille caluarię locus? Non'ne materia est alma & uitalis illa petra, sanctū illud monumentum? Fons ille nostræ Resurrectionis? Non'ne materia sunt, nigræ illæ literarum notæ, & sanctissimi Euangeliorum libri? Non'ne materia est, angusta illa mensa, quæ nobis uitæ panem subministrat? Non'ne materia est aurum & argentum, Ex quibus cruces, & tabulæ conficiuntur, & pocula? Non'ne denique Domini nostri corpꝰ & sanguis materia sunt. Aut igitur horum omnium uenerationem, cultumq́ue tolle, aut concede, ut Dei, & eorum, qui Deo chari amiciq́ue sunt, imagines colantur. Noli Manichæorū opinionem secutus materiam despicere, & tanquam uilem aspernari. Nihil enim uile, aut abiectum putādum est, quod Deum habet auctorē. Illud duntaxat uile putari debet, ac despici, quod non à Deo, sed à nobis inuentoribus libera uoluntatis propensione & motu ex eo, quòd secundùm naturam est, in id, quod est præter naturam, declinat. Hoc autem nihil aliud est, nisi peccatum. Si propter legis præscriptum imagines negligis, & quòd ex materia constent, abijciendas existimas, audi, quid dicat scriptura: Et locutus est Dominus, dicēs: Vocaui ex nomine Beselcēl filium Hur de tribu Iuda, & impleui eū spiritu Dei, sapientia, & intelligētia, & scientia in omni opere ad excogitandū quicq̄d fabricari, & fieri potest ex auro, & argento, & Exo. 31.

ριον, καὶ τὸν χαλκόν, καὶ τὴν ὑάκινθον, καὶ τὴν πορφύραν, καὶ τὸ κόκκινον τὸ νηστόν, καὶ τὴν βύσσον τὴν κεκλωσμένην, καὶ τὰ λιθουργικὰ εἰς τὰ ἔργα, καὶ τὰ τεκτονικὰ εἰς τὰ ξύλα, ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα. καὶ ἐγὼ δέδωκα αὐτὸν καὶ τὸν Ελιαβ τὸν τοῦ Ἀχισαμὰχ ἐκ φυλῆς Δάν, καὶ παντὶ συνετῷ καρδίᾳ ἐγὼ δέδωκα σύνεσιν, καὶ ποιήσουσι πάντα ὅσα σοι συνέταξα. Exo. 35. Καὶ πάλιν εἶπε Μωυσῆς πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραήλ. ἀκούσατε τοῦτο τὸ ῥῆμα, ὃ συνέταξε κύριος, λέγων. Λάβετε παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἀφαίρεμα τῷ κυρίῳ, πᾶς ὁ καταδεχόμενος τῇ καρδίᾳ, οἴσουσι τὰς ἀπαρχὰς τῷ κυρίῳ. χρυσίον, ἀργύριον, χαλκόν, ὑάκινθον, πορφύραν, κόκκινον διπλοῦν διανενησμένον. καὶ βύσσον κεκλωσμένην. καὶ τρίχας αἰγείας. καὶ δέρματα κριῶν ἠρυθροδανωμένα. καὶ δέρματα ὑακίνθινα. καὶ ξύλα ἄσηπτα. καὶ ἔλαιον τῆς χρίσεως. καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως. καὶ λίθους σαρδίους, καὶ λίθους εἰς τὴν γλυφήν, καὶ εἰς τὴν ἐπωμίδα, καὶ εἰς τὸν ποδήρη. καὶ πᾶς σοφὸς καρδίᾳ ἐν ὑμῖν, ἐλθὼν ἐργαζέσθω πάντα ὅσα συνέταξε κύριος, τὴν σκηνήν. καὶ τὰ ἑξῆς. Ἰδοὺ δὴ ἡ ὕλη τιμία καὶ ἣν καθ' ὑμᾶς ἄτιμος. τί γὰρ τριχῶν αἰγείων εὐτελέστερον, ἢ χρωμάτων; ἢ οὐ χρῶμα τὸ κόκκινον, καὶ ἡ πορφύρα, καὶ ἡ ὑάκινθος; ἰδοὺ δὴ καὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁμοίωμα Χερουβίμ. πῶς οὖν διὰ τὸν νόμον ἀπαγορεύεις, ἃ ποιεῖν ὁ νόμος προσέταξε; εἰ διὰ τὸν νόμον τὰς εἰκόνας ἀπαγορεύεις, ὥρα σοι καὶ σαββατίζειν καὶ περιτέμνεσθαι. ἀλλ' ἴσθι ὡς ἐὰν τὸν νόμον τηρῆτε, Χριστὸς οὐδὲν ὑμᾶς ὠφελήσει. οἱ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. οὐχ ἑώρα θεὸν ὁ πάλαι Ἰσραήλ, ἡμεῖς δὲ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Gal. 5. κυρίου κατοπτριζόμεθα. καὶ αἰσθητῶς μὲν τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα προτιθέμενοι ἁπανταχῆ, καὶ τὴν πρώτην ἁγιάζομεν τῶν αἰσθήσεων, πρώτη γὰρ αἰσθήσεων ὅρασις. ὥσπερ καὶ τοῖς λόγοις, τὴν ἀκοήν. ὑπόμνημα γάρ ἐστιν ἡ εἰκών. καὶ ὅπερ τοῖς γράμμασι μεμυημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκών. καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκών, νοητῶς δὲ αὐτῇ ἑνούμεθα. διὰ τοῦτο προσέταξεν ὁ θεὸς γενέσθαι κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσήπτων, καὶ καταχρυσῶσαι αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, καὶ ἐνθεῖναι τὰς πλάκας, καὶ τὴν ῥάβδον, καὶ τὴν στάμνον τὴν χρυσῆν ἔχουσαν τὸ μάννα πρὸς ὑπόμνησιν τῶν γεγονότων, καὶ

to, & ære, & hyacintho, & purpura, & coccino filato, byssoque retorta, & marmore, & gemmis, atque diuersitate lignorum. Et ego dedi ei socium Eliab filium Achisamach de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi ego posui prudentiam, ut faciam cuncta, quæ præcepi tibi. Rursumque Moyses omnem congregationem filiorum Israël sic allocutus est: Audite hoc uerbum, quod præcepit Dominus dicens: Separate apud uos primitias Domino. Omnis uoluntarius, & prono animo afferat eas Domino: Aurum, & argentum, & æs: Hyacinthum, & purpuram, coccumque bis tinctum, & abyssum retortam: pilos caprarum, pellesque arietum rubricatas, & hyantinas, & ligna imputribilia: & oleum unctionis, & thymiama compositionis: & lapides sardios, & lapides in sculpturam ad superhumerale, & tunicam talarem. Quisquis uestrum corde sapiens est, ueniat, & faciat, quæ Dominus imperauit, arcam, & quę sequuntur: Ex quibus facilè colligi potest, materiam, quæ à uobis ut uilis despicitur, in pretio atque honore esse. Quid enim pilis caprarum, aut coloribus uilius? Nisi forte coccinum, & purpura, & hyacinthus color nõ est. Ecce tibi opera manuũ hominum, & Cherubim similitudo. Cur igitur per legem uis abrogari, quæ lex ipsa præscribit? Si propter legem imagines tollendas censes, eodem tempore potes & sabbatum obseruare, & circumcidi. At illud scito, si legem obseruatis, Christus uobis nihil proderit. Qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Non uidit Deum antiquus ille Israël. Nos autem reuelata facie gloriam Domini contemplati sumus, & sensibus expositam ipsius formam ubique proponimus, primumque sensuum ei consecramus. Inter sensus enim uisus primas obtinet, quemadmodum & sermonibus dicamus auditum. Nam imagines sunt monimenta quædam. At enim illiteratis hominibus sunt, quod literatis libri. Et quod aurib. oratio est, idem est oculis imago. Cui tamen imagini intelligentia coniungimur. Iccircò iussit Deus, ut arca fieret è lignis, quæ non corrumpuntur, intusque & extra inauraretur, atque in ea ponerentur tabulæ, & uirga & urna, in qua manna ad rerum gestarum, futurarumque memoriam

προτύπωσιν τῶν μελλόντων. καὶ τίς οὐκ ἐρεῖ ταῦτα εἰκόνας, διαπρεπεῖς τε κήρυκας; καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ πλαγίων ἔκειτο τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ κατενώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ. πρὸς ἃ ἀποβλέποντες, τῷ δι' αὐτῶν ἐνεργήσαντι θεῷ προσέφερον τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν. δῆλον ὡς οὐχ ὡς αὐτοῖς λατρεύοντες, ἀλλὰ δι' αὐτῶν εἰς ὑπόμνησιν τῶν θαυμάτων ἀγόμενοι, καὶ τῷ τερατουργῷ θεῷ τὴν προσκύνησιν νέμοντες. εἰκόνες γὰρ ἦσαν πρὸς ὑπόμνησιν κείμεναι, οὐχ ὡς θεοί, ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας ὑπόμνησιν ἄγουσαι. καὶ δώδεκα λίθους προσέταξεν ὁ θεὸς ληφθῆναι ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι· φησὶ γάρ. ὅταν ἐρωτᾷ σε ὁ υἱός σου τί εἰσιν οἱ λίθοι οὗτοι, διηγήσῃ πῶς ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ τοῦ Ἰορδάνου θείᾳ προστάξει, καὶ διέβη ἡ κιβωτὸς τοῦ κυρίου καὶ πᾶς ὁ λαός. πῶς οὖν ἡμεῖς οὐκ εἰκονογραφήσομεν τὰ σωτήρια πάθη καὶ θαύματα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ, ἵνα ὅταν ἐρωτᾷ με ὁ υἱός μου, τί τοῦτό ἐστιν; ἐρῶ ὅτι ὁ θεὸς λόγος, ἄνθρωπος γέγονε. καὶ δι' αὐτοῦ, οὐχὶ Ἰσραὴλ μόνος τὸν Ἰορδάνην διῆλθεν, ἀλλ' ἡ φύσις ἅπασα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανῆλθε μακαριότητα. δι' οὗ ἡ φύσις ἐκ τῶν κατωτάτω τῆς γῆς ἀνῆλθεν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πατρικῷ κεκάθηκε θρόνῳ. ἀλλὰ φησί, ποίει Χριστοῦ εἰκόνα, καὶ ἀρκέσθητι, ἢ τῆς τούτου μητρὸς τῆς θεοτόκου. ὢ τῆς ἀτοπίας. ἐχθρὸν σεαυτὸν διαρρήδην τῶν ἁγίων καθωμολόγησας. εἰ γὰρ Χριστοῦ μὲν εἰκόνα ποιεῖς, τῶν δὲ ἁγίων οὐδαμῶς; δῆλον ὡς οὐχὶ τὴν εἰκόνα ἀπαγορεύεις, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁγίων τιμήν. τοῦ Χριστοῦ γὰρ ὡς δεδοξασμένου ποιεῖς εἰκόνας, τῶν δὲ ἁγίων ὡς ἀδόξων, ἀποποιεῖς τὸ ἀπεικόνισμα καὶ ψευδῆ τὴν ἀλήθειαν ἀποκαλεῖς. ζῶ γὰρ ἐγώ λέγει κύριος, ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω. καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός. εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ. καὶ, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. οὐ κατὰ τῶν εἰκόνων ἦρω τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἁγίων. φησὶ γὰρ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος καὶ ἐπιστήθιος, ὅτι ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα. ὥσπερ ὁ τῷ πυρὶ ἑνούμενος, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἑνώσει καὶ πυρώσει καὶ μεθέξει πῦρ γίνεται, οὕτω καὶ τὴν σάρκα φημὶ τοῦ σαρκωθέντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ἐκείνη γὰρ, τῇ καθ' ὑπόστασιν μεθέξει τῆς θείας

riam continebatur. Hæc aũt quis imagines esse, & præcones clarissimos negabit? Neque uerò ex lateribus tabernaculi, sed in conspectu totius populi iacebant. Hæc qui spectabant, Deum, qui per illas agebat, adorationis, latriæque cultu uenerabantur. Neque enim cultum hunc ipsis exhibebant, sed per ea in memoriam rerum admirabilium, & authoris earum Dei, quem adorarent, reuocabantur. Nam commonitionis gratia propositæ erãt imagines, non tanquam Dij, sed tanquam diuinarum actionum admonitrices. Et iussit Deus, ut duodecim lapides è Iordane sumerentur, causaque statim subijcitur: Cùm filius tuus ex te, inquit, quæsierit, quid sibi uelint lapides isti, narra illi, quomodo Iordanis aqua Dei præcepto defecerit, & arca Domini transierit, cunctusque populus. Cur non igitur nos cruciatuum, mortisque salutiferæ, & rerum à Christo gestarum imagines effingemus, ut cum è nobis quæsierint filij nostri, quid hæ significent, respondeamus, Deum uerbum hominem esse factum. Et per ipsum nonmodò Israëlem Iordanem transisse, sed omnem naturam humanam ad pristinum felicitatis statũ reuertisse, quippe quæ per illum ex profundissimo terræ gradu supra omnem principatum constituta in ipso paterno solio consedit. At enim, inquiunt, satis sit tibi, Christi, aut matris eis imaginem fecisse. ô hominũ absurditas. Non'ne animaduertitis, uos planè sanctorum inimicos confiteri? Nam si Christi imaginem admittentes sanctorum imagines repudiatis, constat, uos non tam illorum imaginibus, quàm honoribus aduersari. Quippe qui Christi tanquam honorati imaginem facitis, Sanctorum autem ut uilium & abiectorũ effigies respuitis, & ueritatem ipsam mendacem appellatis. Viuo enim ego, dicit Dominus, Eos qui me honorant, honorabo. Et diuinus Apostolus, Quæ non amplius, inquit, es seruus, sed filius, si autem filius, & hæres Dei per Christum. Et siquidem compatimur, ut simul etiam glorificemur. Non aduersus imagines, sed aduersus sanctos bellum suscepisti. Ei namque, ut rerum diuinarum peritissimus & scientissimus Ioannes ait, similes erimus. Vt ea quæ ignescunt, non natura, sed coniunctione, & ardoris cõmunione fiunt ignis, sic filij Dei naturam humanam induti carnem aio naturæ diuinæ per personam participem factam euasisse

Ios.4.

1.Reg.2.

Gal.4.

Rom.9.

Io.2.

φύσεως, ἀτρέπτως θεὸς ἐχρημάτισεν. οὐκ ἐν ἐνερ-
γείᾳ χρισθεῖσα θεοῦ, ὥσπερ τῶν προφητῶν ἕ-
καστος, παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος. ὅτι δὲ
θεὸς καὶ θεοὶ οἱ ἅγιοι, ὁ θεὸς φησιν, ἔστη ἐν συ-
ναγωγῇ θεῶν. καὶ ὅτι ἵσταται θεὸς ἐν μέσῳ θε-
Psal.81. ῶν τὰς ἀξίας διαιρῶν, ὡς ἑρμηνεύων φησὶν
ὁ θεῖος Γρηγόριος. οἱ γὰρ ἅγιοι καὶ ζῶντες
πεπληρωμένοι ἦσαν πνεύματος ἁγίου, καὶ
τελευτησάντων αὐτῶν, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου
πνεύματος ἀνεκφοιτήτως ἔνεστι καὶ ταῖς
ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασιν ἐν τοῖς τάφοις καὶ
τοῖς χαρακτῆρσι, καὶ ταῖς ἁγίαις εἰκόσιν αὐ-
τῶν, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ.
ὃν δὲ τῷ Δαβὶδ ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς οἰκοδο-
μῆσαι αὐτῷ ναὸν διὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ, καὶ κα-
2.Reg.7. τασκευάσαι οἶκον ἀναπαύσεως, τοῦτον Σολο-
μῶν οἰκοδομῶν, ἐποίησε Χερουβὶμ, ὥς φησιν
ἡ βίβλος τῶν Βασιλειῶν. καὶ περιέσχε τὰ Χε-
ρουβὶμ χρυσίῳ, καὶ πάντας τοὺς τοίχους κύ-
κλῳ. καὶ κολαπτοὺς ἔγλυψε Χερουβὶμ, καὶ
φοίνικας τῷ ἐσωτέρῳ καὶ ἐξωτέρῳ. καὶ οὐκ
εἶπεν ἐκ πλαγίων, ἀλλὰ κύκλῳ. καὶ βόας, καὶ
λέοντας, καὶ ῥοΐσκους. οὐ πολλῷ οὖν τιμιώ-
τερον, πάντας τοὺς τοίχους οἴκου κυρίου σο-
σμῆσαι ἁγίων μορφαῖς καὶ εἰκονίσμασιν, ἤ-
περ ἀλόγων καὶ δένδρων; ποῦ ὁ διαγορεύ-
ων νόμος, οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα; ἀλλὰ
σοφίας χύσιν δεξάμενος Σολομῶν, οὐρανὸν
εἰκονίζων, ἐποίησε Χερουβὶμ, καὶ λεόντων καὶ
βοῶν ὁμοιώματα, ὅπερ δὲ ἀπαγορεύει ὁ νό-
μος. εἰ δὲ ἡμεῖς Χριστὸν εἰκονίζοντες, καὶ ποι-
οῦμεν τὰ τῶν ἁγίων εἰκονίσματα, οὐκ ἄρα
τοῦτο πάντως εὐσεβέστερον, ὅτι καὶ πνεύμα-
τος ἁγίου εἰσὶ πεπληρωμένα; ὥσπερ γὰρ τό-
τε αἵματι ἡγνίζετο ὁ λαός τε καὶ ὁ ναὸς, καὶ
σποδῷ δαμάλεως, οὕτω καὶ νῦν Χριστοῦ αἵ-
ματι τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλά-
του, καὶ ἑαυτὸν ἀπαρχὴν τῶν μαρτύρων δεί-
ξαντος, ἔτι δὲ καὶ τῷ τῶν ἁγίων αἵματι, ἐφ'
ὧν ἡ ἐκκλησία οἰκοδομεῖται. καὶ τότε μὲν,
μορφαῖς τε καὶ ἐκτυπώμασιν ἀλόγων ὁ τοῦ
θεοῦ οἶκος κατεκοσμεῖτο. νῦν δὲ, ἁγίων ἐμ-
ψύχους καὶ λογικοὺς ναοὺς ἑαυτοὺς εἰς κατοικητή-
ριον θεοῦ κατασκευακότων ἱστοροῦμεν οὖν Χρι-
στὸν τὸν βασιλέα καὶ κύριον, οὐ γυμνοῦντες
αὐτὸν τοῦ στρατεύματος, στρατὸς γὰρ τοῦ κυ-
ρίου οἱ ἅγιοι. γυμνωσάτω ἑαυτὸν τοῦ οἰκείου
στρατεύματος ὁ ἐπίγειος βασιλεὺς, καὶ τό-
τε τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα καὶ κύριον. ἀποθέσθω
τὴν ἁλουργίδα,

fisse Deum, nec tamē naturam propriam amisisse, nec actione aliqua Dei fuisse iniunctam, ut singulos Prophetarum, sed totius ungentis præsentia. Quòd autem, & sancti sint Dei, Deus, inquit, stetit in cætu Deorum. Stat autem Deus in medio Deorum honores distribuens, ut D. Gregorius interpretantur. Sancti enim & dum uiuerent, repleti erant spiritu sancto, & postea quam decesserunt, gratia sancti spiritus semper inest eorum animis atque corporibus in sepulchris, & signis, & imaginibus, non per essentiam, sed per gratiam, & actionem. Iam quod Dauidi promisit Deus, ut sibi templum per filium suum ædificaret, & domū quietis construeret, id templum Salomon cum constitueret, Cherubim fecit, ut libri Regum testantur, & Cherubim auro circumliniuit, & omnes parietes per circuitum, & Cherubim sculpsit, & palmas intus, ac foris. Neque uerò dixit ex lateribus, sed per circuitum, & boues, & leones, & mala punica. Quę cū ita sint, non'ne multo magis est honorificum, animalium ratione carentium, atq; arborum loco, sanctorum figuris & imaginib. omnes domus Domini parietes exornare? Iubet lex quadam loco, ne feceris, inquiens, omnem similitudinem. Attamē Salomon qui sapientiam diuinitus infusam accepit, cœlum exprimens, fecit Cherubim, & leonum, atque boum similitudines, quod lege prohibetur. Quare non'ne magis ad pietatem pertinet id, quod nos agimus, ut Christi, & sanctorum eius imagines, quæ spiritu sancto repletæ sunt, effingamus? Quemadmodum enim tunc & populus, & templū sanguine & cinere uitulæ expiabatur, ita nunc sanguine Christi, qui testimonium reddidit corā Pontio Pilato, seq; primitias Martyrum declerauit, & sanguine sanctorum, in quibus Ecclesia construitur. Ac tunc quidem formis & notis animaliū rationis expertium Dei templum exornabatur, nunc autem decoratur signis & imaginib. sanctorum, qui seipsos templa uiua, rationeq; prædita Deo ad habitandum præstiterunt. Christum igitur Regem & Dominum sic effingamus, ut proprio ipsum exercitu ne spoliemus. Nam Domini exercitus sancti sunt. Spoliet se ipsum exercitu suo terrenus Imperator, & tunc spoliet Regē ac Dominū suum. Deponat purpuram,

τὴν ἁλουργίδα, καὶ τότε τῶν κατὰ τοῦ τυράννου ἀριστευσάντων καὶ βασιλικῶς αὐτῶν τῶν παθῶν, τὸ σέβας περιαιρείτω. εἰ γὰρ κληρονόμοι θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι χριστοῦ, καὶ τῆς θείας δόξης καὶ βασιλείας κοινωνοὶ ἔσονται τῶν παθημάτων χριστοῦ κοινωνήσαντες, πῶς οὐχὶ καὶ τῆς ἐπὶ γῆς δόξης συμμέτοχοι χρηματίσουσιν οἱ φίλοι χριστοῦ; οὐ λέγω ὑμᾶς δούλους φησὶν ὁ θεός, ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ. τὴν οὖν δεδομένην αὐτοῖς παρὰ τῆς ἐκκλησίας τιμῆς, ἀπαμφιοῦμεν αὐτούς; ὦ θρασείας χειρός. ὦ τολμηρᾶς γνώμης. ἀντερίζουσης θεῷ, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀντιστρατευούσης προστάγμασιν. οὐ προσκυνεῖς εἰκόνι, μηδὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ προσκυνήσῃ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ ζῶσα, καὶ χαρακτὴρ ἀπαράλλακτος. προσκυνῶ χριστοῦ εἰκόνι, ὡς σεσαρκωμένου θεοῦ. τῆς δεσποίνης τῶν ἁπάντων τῆς θεοτόκου, οἷα μητρὸς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. τῶν ἁγίων, ὡς φίλων θεοῦ, τῶν μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντων πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ χριστὸν μιμησαμένων τῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκχύσει τοῦ αἵματος, τοῦ τὸ οἰκεῖον αἷμα ὑπὲρ αὐτῶν προεκχέαντος. καὶ τῶν κατ' ἴχνος αὐτοῦ πολιτευσαμένων, τούτων τὰς ἀριστείας, καὶ τὰ πάθη, ἀναγράπτους καθίστημι, ὡς δι' αὐτῶν ἁγιαζόμενος, καὶ πρὸς ζῆλον μιμήσεως ἀλειφόμενος. ἡ γὰρ τῆς εἰκόνος τιμή, πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος. εἰ ναοὺς ἐγείρεις ἁγίοις θεοῦ, καὶ τὰ τούτων ἔγειρε τρόπαια. οὐκ ἠγείρετο πάλαι ναὸς ἐπ' ἀνθρώπων ὀνόματι. οὐχ ἑορτάζετο τῶν δικαίων ὁ θάνατος, ἀλλ' ἐπενθεῖτο. καὶ ὁ ἁπτόμενος νεκροῦ, ἀκάθαρτος ἐλογίζετο καὶ Μωυσέως αὐτοῦ. νῦν δὲ, τῶν ἁγίων ἑορτάζεται τὰ μνημόσυνα. ἐπενθήθη ὁ νεκρὸς τοῦ Ἰακὼβ, ἀλλ' ὁ Στεφάνου πανηγυρίζεται θάνατος. ἢ τοίνυν καὶ τὰς πανηγυρικὰς μνήμας τῶν ἁγίων ἄνελε, παρὰ τὸν παλαιὸν νόμον ἀγομένας, ἢ καὶ τὰς εἰκόνας, παρὰ τὸν νόμον ὡς σὺ φὴς οὔσας, συγχώρησον. ἀλλ' ἀμήχανον μὴ ἑορτάζειν τὰ τῶν ἁγίων μνημόσυνα, ὁ γὰρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ θεοφόρων πατέρων χορός, ταῦτα προστάττει γίνεσθαι. ἀφ' οὗ γὰρ ὁ θεὸς λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὁμοιωθεὶς ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ ἀσυγχύτως ἐκράθη πρὸς τὸ ἡμέτερον, καὶ ἀμεταβλήτως τὴν σάρκα ἐθέωσε, δια-

purpuram, & tunc eorum, qui aduersus tyrannum optimè atque regiè sese gesserunt, pietarem amputet. Etenim si hæredes Dei, & cohæredes Christi, & diuinæ gloriæ, atque regni participes erunt ij, qui calamitatũ ipsius participes extiterunt, cur non & gloriæ participes in terris sint amici Christi? Non dico uos seruos, inquit Deus, sed amicos. Vos amici mei estis. Amicos igitur Dei honore ipsis ab Ecclesia tributo spoliabimus? ô manũ audacem, ô temerariam mentem pugnantem cũ Deo, & iussis eius aduersantem. Tu, qui imagines coli negas oportere, ne Dei quidem filium colueris, qui Dei inuisibilis est imago uiuens, & forma incommutabilis. Ego Christi ut Dei carnem humanam induti imaginẽ colo. Dei genitricis omnium dominæ ut matris filij Dei imaginem colo. Sanctorum Martyrum, ut amicorum Dei, qui peccato ad sanguinem usq; restiterunt, quiq; sanguinem ad Christi gloriam effundẽtes imitati sunt eum, qui prius propter ipsos proprium sanguinem profuderat, imagines colo. Eorũ denique colo imagines, qui Christi uestigia sequentes uitam suam instituerunt. Horum facta pręclara, cruciatusque pictura expressos oculis meis propono, ut eo pacto sanctus efficiar, & ad imitationis studium incedat. Nam honor, qui habetur imagini, ut ait D. Basilius, ad eum peruenit, cuius imago est. Si templa construis sanctis Dei, eorum etiam trophæa constitue. Non ædificabantur olim hominibus templa, nec iustorum mors lætitia & gaudio, sed mœrore & lacrymis celebrabatur. Et qui mortuum attigerat, habebatur immũdus, etiam si Moysem ipsum attigisset. *Num. 19.* Nunc autem sanctorum monumenta populi concursu celebrantur. Cùm luctu & lacrymis Iacob mortuus, elatus, sepultusq; fuit. *Gen. 50.* At nos Stephani mortem cũ lætitia celebramus. Quapropter aut solennes ad memoriam & laudem sanctorum celebritates contra legis antiquæ morem institutas tolle, aut imagines eorum, quas contra legis præscriptum tu fieri asseris admitte. At eiusmodi celebritates sanctorum tolli non possunt, cum sanctus Apostolorum & diuinorum patrum chorus eas fieri iubeat. Ex quo enim Deus uerbũ caro factus est, nobisq; similis, præter peccatum, in omnibus esse uoluit, & sine confusione cũ carne nostra coniunctus est,

σε, διὰ τῆς ἐν ἀλλήλαις τῆς αὐτοῦ θεότητος,
καὶ τῆς αὐτοῦ σαρκὸς ἀσυγχύτου περιχωρή-
σεως, ὄντως ἡγιάσμεθα. καὶ ἀφ᾽ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ
θεοῦ καὶ θεὸς, ὁ ἀπαθὴς ὢν τῇ θεότητι, τῷ προσ-
λήμματι πέπονθε, καὶ τὸ ἡμέτερον ἀπέτισεν
ὄφλημα, λύτρον ἐκχέας ὑπὲρ ὑμῶν ἀξιόχρε-
ών τε καὶ ἀξιάγαστον, δυσωπητικὸν γὰρ πα-
τρὶ καὶ αἰδέσιμον αἷμα υἱοῦ, ὄντως ἠλευθερώ-
μεθα. καὶ ἀφ᾽ οὗ κατελθὼν εἰς ᾅδου, ταῖς
ἀπ᾽ αἰῶνος πεπεδημέναις ψυχαῖς, ὡς αἰχ-
μαλώτοις ἐκήρυξεν ἄφεσιν, ὡς τυφλοῖς ἀνά-
βλεψιν. καὶ δήσας τὸν ἰσχυρὸν, τῷ ὑπερέ-
χοντι τῆς δυνάμεως ἀνέστη, τὸ δὲ ἡμῶν αὐτῷ
προσληφθὲν ἀφθαρτίσας σαρκίον, ὄντως ἠφ-
θαρτίσμεθα. ἀφ᾽ οὗ τε δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύ-
ματος γεγεννήμεθα, ὄντως υἱοθετήμεθα,
καὶ κληρονόμοι θεοῦ γεγενήμεθα. ἐντεῦθεν
τοὺς πιστοὺς, ἁγίους ὁ Παῦλος καλεῖ. ἐντεῦ-
θεν τὸν τῶν ἁγίων οὐ πενθοῦμεν, ἀλλ᾽ ἑορτά-
ζομεν θάνατον. ἐντεῦθεν οὐχ ὑπὸ νόμον,
Ephes.5. ἀλλ᾽ ὑπὸ χάριν ἐσμὲν, δικαιωθέντες διὰ τῆς
πίστεως, καὶ θεὸν μόνον εἰδότες τὸν ἀληθινόν.
δικαίῳ δὲ νόμος οὐ κεῖται. οὐχ ὑπὸ τὰ στοι-
χεῖα τοῦ νόμου ἐσμὲν δεδουλωμένοι ὡς νή-
Rom.6. πιοι, ἀλλ᾽ εἰς ἄνδρα καταντηθέντες τέλειον,
στερεὰν τροφὴν τρεφόμεθα, οὐ τὴν πρὸς εἰ-
δωλολατρείαν. καλὸς ὁ νόμος, ὡς λύχνος
1.Tim.1. φαίνων ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἀλλ᾽ ἕως οὗ ἡμέρα
διαυγάσῃ. ἤδη δὲ ἀνέτειλε φωσφόρος ἐν
ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ ὕδωρ ζῶν τῆς θεο-
γνωσίας, θαλάσσας ἐθνῶν ἐπεκάλυψε, καὶ
πάντες τὸν κύριον ἔγνωμεν. παρῆλθε τὰ πα-
λαιὰ, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. φησὶ
γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος πρὸς Πέ-
τρον, τὴν κορυφαίαν ἀκρότητα τῶν ἀποστό-
λων, εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὢν ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ
2.Pet.1. Ἰουδαϊκῶς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐ-
ζειν; καὶ πρὸς Γαλάτας γράφει. μαρτύρομαι
παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέ-
της ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. πάλαι μὲν
οὖν μὴ εἰδότες θεὸν, ἐδούλευον τοῖς μὴ φύ-
σει οὖσι θεοῖς, νῦν δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον
δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ, πῶς ἐπιστρέψομεν
πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα; εἶδον
εἶδος θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον. καὶ ἐσώθη μου ἡ
Gal.2. ψυχή. θεωρῶ εἰκόνα θεοῦ ὡς εἶδεν Ἰακὼβ, εἰ καὶ
Gal.5. ἄλλως καὶ ἄλλως. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἄϋλον, τὸ
ἐσόμενον προμηνύουσαν, ἀΰλοις νοὸς ὀφθαλ-
μοῖς.

& carnem ſine immutatione diuinam reddidit, mutua minimeq́; cõfuſa tum diuinitatis eius in carnem, tum carnis in Deum conceſſione, uerè ſancti ſumus effecti. Ex quo Dei filius, atq; idẽ Deus, qui diuinitate cruciatus, mortemq́; ſubire neqt, humanitate aſſumpta cruciatus, mortemq́; pertulit, & æs alienum à nobis contractum ipſe diſſoluit, idoneum & admirabile pretiũ præbens, admirabilis enim & uenerandus eſt patri ſanguis filij ſui, uerè liberati ſumus. Et ex quo deſcendens ad inferos animis à ſeculo uinctis ut captiuis libertatem, & cæcis uiſum prædicauit, præſtantiq́; uirtute ſua fortem deuinciens, reſurrexit, humanitatem aſſumptam incorruptam reddens, uerè facti ſumus immortales. Et ex quo per aquam & ſpiritum geniti ſumus, uerè facti ſumus filij hæredesq́; Dei. Iam inde ab eo tempore Chriſtianos homines Paulus ſanctos uocat. Ex eo tempore non luctu, ſed gaudio ſanctorum mortem proſequimur. Ex eo tempore non amplius ſub lege, ſed ſub gratia ſumus, iuſtificati per fidem, & Deum ſolum uerum agnoſcentes. Porrò lex iuſto non eſt poſita. Non ſub elementis legis ut infantes in ſeruitute ſum9, ſed in hominem perfectum redacti ſolido cibo, non eo, quo ad Idolorum cultum ducamur, enutrimur. Præclara lex eſt, atque lucernæ inſtar in loco tenebroſo fulgentis, ſed quoad dies illuxerit. Iam autem lucifer exortus eſt in cordibus noſtris, & aqua cognitionis uiua mare gentium operuit, & omnes dominum cognouimus. Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Itaq; D. Apoſtolus Paulus & ad Petrum apoſtolorum principem, ſi tu, inquit, Iudæus cum ſis, gentiliter uiuis, & nõ iudaicè, quomodo gentes cogis iudaizare? Et ad Galatas ſcribit ad hunc modum: Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quòd debitor eſt totius legis implendæ. Olim igitur Deum ignorantes ijs, qui natura dij non ſunt, inſeruiebant. Nunc autem cum Deum cognoſcamus, immò uerò cogniti ſimus à Deo, quomodo rurſum ad infirma, atque egena elementa conuertemur? Dei ſpeciem humanam uidi, & ſalua facta eſt anima mea. Contemplor imaginem Dei, quemadmodum eam uidit ipſe Iacob, ſed alio, atque alio modo. Nam
Gen.32. ille mentis oculis à materia remotis Dei uidit imaginẽ, id, q futurũ erat, indicantem;

μοῖς. ἐγὼ δὲ τοῦ σαρκὶ ὁραθέντος, μνήμης ἐμπόρευμα. ἡ τῶν ἀποστόλων σκιὰ, τά σουδάριά τε καὶ σιμικίνθια, νόσους ἀπήλαυνε, δαίμονας ἐφυγάδευε. καὶ πῶς ἡ σκιὰ καὶ εἰκὼν τῶν ἁγίων οὐ δοξασθήσεται; ἢ πάσης ὕλης προσκύνησιν ἄνελε, ἢ μὴ καινοτόμει, μηδὲ μέταιρε ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. οὐ μόνον γράμμασι τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν παρέδωκαν, ἀλλὰ καὶ ἀγράφοις τισὶ παραδόσεσι. φησὶ γοῦν ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν εἰκοστῷ ἑβδόμῳ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τριάκοντα κεφαλαίων, ἐπὶ λέξεως, οὕτως. Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν, ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν. τὰ δὲ, ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα. ἅπερ ἀμφότερα, τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὔκουν, ὅστις γε κἂν μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησίας πεπείραται. εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθῶν, ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ εὐαγγέλιον. ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὰ ῥήματα. πόθεν γὰρ ἴσμεν τὸν κρανίου τόπον τὸν ἅγιον; τὸ μνῆμα τῆς ζωῆς; οὐ παῖδες παρὰ πατρὸς ἀγράφως παρειληφότες; τὸ μὲν γὰρ ἐν τόπῳ κρανίου ἐσταυρῶσθαι τὸν κύριον, γέγραπται. καὶ τεθάφθαι ἐν μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν Ἰωσὴφ ἐν τῇ πέτρᾳ. ὅτι δὲ ταῦτά ἐστι τὰ νῦν προσκυνούμενα, ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἴσμεν. καὶ πλεῖστα τούτοις παρόμοια. πόθεν τὸ τρὶς βαπτίζειν; πόθεν τὸ κατ' ἀνατολὰς εὔχεσθαι; πόθεν ἡ τῶν μυστηρίων παράδοσις; διὸ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος φησίν· ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. πολλῶν τοιγαροῦν καὶ τοσούτων ἀγράφως τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν πεφυλαγμένων, τί περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖς; ἃς μέντοι χρήσεις προάγεις, οὐ τῶν παρ' ἡμῖν εἰκόνων βδελύσσονται τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῶν ταύτας θεοποιούντων ἑλλήνων. οὐ δεῖ τοίνυν διὰ τὴν τῶν ἑλλήνων ἄτοπον χρῆσιν, καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσεβῶς γινομένην, ἀναιρεῖν. ἐφορκίζουσιν ἐπαοιδοί τε καὶ γόητες, ἐφορκίζει καὶ

tem: Ego uerò contemplor imaginem Dei in carne conspecti mihi rei transactæ memoriam renouantem. Apostolorum umbra semicinctiaque curabant morbos, Dæmones expellabant. Cur igitur in honore non sit, & colatur umbra, atque imago sanctorum? Aut nihil, quod ex materia constet, colẽdum & adorandum existima, aut rerum nouarum inuentor ne sis, ne'ue terminos æternos moueas, quos posuerunt patres tui, qui ritus ecclesiasticos non literis solum, uerum etiam institutis non scriptis tradiderunt. Sic enim ad uerbum ait D. Basilius in uigesimo septimo capite illius libri, quem de spiritu sancto triginta distinctum capitib. ad Amphilochum scribit: Quæ in Ecclesia seruantur & prædicantur instituta, partim ex scripta constant doctrina, partim Apostolorum traditione data nobis in mysterio suscepimus. Et utraque quidem eandem ad pietatem uim obtinent. Nec quisquã, ijs, qui uel mediocriter in Ecclesiæ iure uersatus sit, contradixerit. Si enim quæ scripta nõ sunt, sed moribus tantum & consuetudine continentur, tanquam magni momenti non sint, reijcere aggrediamur, imprudenter ipsis Euangelij partibus præcipuis damnum afferemus. Hactenus Basilius. Vnde enim nobis notus caluariæ locus? Vnde sepulchrum uitæ? Non'ne quia parentes filios ea nõ scriptis, sed uoce singulis ætatibus docuerunt? Nam quòd in caluariæ loco crucifixus sit Dominus, & in monumento sepultus, quod in petra Ioseph exciderat, scriptum est. Quòd autem hæc, quæ nunc colimus, illa sint, sermone non scripto, sed per manus tradito accepimus. Vnde nisi ex perpetua eiusmodi consuetudine didicimus, ut ter eos, qui baptizantur, aqua mergamus? Vt ad orientem conuersi precemur? Vt mysteriorum instituta retineamus? Ex quo diuus etiam Apostolus Paulus state, inquit, & seruate traditiones, quas edocti estis, siue per sermo- 1. Thess. 2.
nẽ, siue per Epistolã nostrã. Proinde cũ tam multa magnaque sint, quæ in Ecclesia sine scripto per manus tradita ad hoc usque tempus obseruantur, cur tã anxiè imaginum cultũ insectaris? Quanquam argumenta tua nõ tam imaginũ cultũ detestantur, quàm gentes, quæ Deos imagines putant. Quamobrẽ non propterea quòd imaginibus gentes abutantur, pius noster earũ usus tollendus est. Adiurãt incantatores

καὶ τοὺς κατηχουμένους ἡ ἐκκλησία. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν, ἐπικαλούμενοι δαίμονας. αὕτη δὲ, θεὸν κατὰ δαιμόνων. δαίμοσι τὰς εἰκόνας ἀνατεθείκασιν ἕλληνες, καὶ θεοὺς ταύτας προσαγορεύουσιν. ἡμεῖς δὲ, ἀληθεῖ θεῷ σαρκωθέντι, καὶ θεοῦ δούλοις καὶ φίλοις, δαιμόνων ἀπελαύνουσι στίφη. εἰ δὲ φὴς τὸν θεῖον καὶ θαυμαστὸν Ἐπιφάνιον, διαῤῥήδην ταύτας ἀπαγορεῦσαι, πρῶτον μὲν τυχὸν παρεγγεγραμμένος καὶ ἐπίπλαστος ὁ λόγος, ἄλλου μὲν ὢν πόνος, ἑτέρου δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ἔχων, ὃ πολλοῖς εἴθισται δρᾶν. δεύτερον, ἴσμεν τὸν μακάριον Ἀθανάσιον, ἀπηγορευκότα τὸ ἐν λάρναξι τεθῆναι τὰ τῶν ἁγίων λείψανα, μᾶλλον δὲ προστάττοντα ὑπὸ γῆν ταῦτα καλύπτειν, τὸ ἄτοπον ἔθος τῶν Αἰγυπτίων καταργῆσαι βουλόμενον, οἳ τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς, οὐχ ὑπὸ γῆν ἔκρυπτον, ἀλλ᾽ ἐπὶ κλινῶν καὶ σκιμποδίων ἐτίθουν. τάχα τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐπιδιορθώσασθαι θέλων, τὸ μὴ χρῆναι ποιεῖν εἰκόνας ἐνομοθέτησεν, εἴγε καὶ αὐτοῦ δῶμεν εἶναι τὸν λόγον. ἐπεὶ, ὅτι γε ὁ τούτου σκοπὸς ταύτας οὐκ ἀπετίθετο, μάρτυς ἡ τοῦ αὐτοῦ θείου Ἐπιφανίου ἐκκλησία, εἰκόσι μέχρις ἡμῶν περικεκοσμημένη. τρίτον, οὐ τὸ σπάνιον νόμος τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ μία χελιδὼν ἔαρ ποιεῖ, ὡς καὶ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ, καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ. οὐδὲ λόγος εἷς, δυνατὸς ὅλης ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ γῆς περάτων, μέχρι τῶν αὐτῆς περάτων, ἀνατρέψαι παράδοσιν. δέχου τοίνυν τῶν γραφικῶν καὶ πνευματικῶν χρήσεων τὸν δῆμον, ὅτι εἰ καὶ λέγει ἡ γραφὴ, τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ οὖν, οὐ τὸ μὴ προσκυνεῖν ἀψύχοις, ἢ ἔργοις χειρῶν κωλύει, ἀλλὰ ταῖς δαιμόνων εἰκόσιν. ὅτι μὲν οὖν ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις, καὶ βασι-
Psal. 113. λεῦσι, καὶ ἀσεβέσι προσεκύνησαν οἱ προφῆται, καὶ ῥάβδῳ, εἴρηται. λέγει δὲ καὶ Δαβίδ. καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἡσαΐας δὲ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ. ὁ οὐρανός μοι θρόνος φησὶν, ἡ δὲ γῆ, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. οὐρανὸς δὲ καὶ γῆ, παντί που δῆλον ὅτι κτίσματα. καὶ Μωσῆς δὲ καὶ Ἀαρὼν σὺν παντὶ τῷ λαῷ, χειροποιήτοις προσεκύνησαν. φησὶ γοῦν Παῦλος ὁ χρυσοῦς
Psal. 98. σάλπιγξ τῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐ-
Esa. 66. πιστολῇ. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειο-

& uenefici, adiurat item Ecclesia illos, qui initiantur. Sed ipsi dæmones inuocant, Ecclesia uero contra dæmones Deum. Gentes dæmonibus sacrant imagines, easque nuncupant Deos. Nos autem uero Deo, Deique seruis & amicis cateruas dæmonum expellētibus. Quòd si dixeris, uirum admirabilem Epiphanium apertè imagines improbasse, primùm id esse falsum & fictum respondebimus, eique ut à multis fieri consueuit, orationem ab alio compositam fuisse attributam. Deinde, ut Epiphanij eam orationem esse concedamus, quemadmodum scimus beatum Athanasium Sāctorum reliquias non in urnis collocandas, sed humi condēdas eo consilio censuisse, ut absurdum Aegyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra concedebant, sed in lectulis & scimpodijs collocabant sic etiam fortasse Magnū Epiphanium, ut quippiam eiusmodi recte constitueret, imagines non esse faciendas censuisse. Nam quod ei propositum non fuerit, ut illas abrogaret, diuini ipsius Epiphanij testatur ecclesia, ad hoc usque tempus imaginibus exornata. Postremò quod à paucis raro'que fit, non est in Ecclesia, tanquā lex obseruandum. Neque una hirundo, ut Gregorio etiam illi Theologo placet, & ueritas ipsa confirmat, facit uer. Neque unius oratio tāti ponderis est, ut totius Ecclesiæ ab ortu ad occasum solis propagatæ morē & instituta possit euertere. Præclarorum igitur & spiritalium institutorū multitudinem suscipe. Quamuis enim scriptura gentium simulacra argentum & aurum appellet opera manuum hominuum, non tamen res inanimatas, manuque cōfectas, sed dæmonum imagines coli uetat. Nam quòd Angelos, & homines, & Reges etiam impios, & uirgam adorauerint prophetæ, dictum est. Dauid autem, & adorate, inquit, scabellum pedum eiꝰ. Esaias uerò, Ex persona Dei, cœlum, inquit, mihi sedes est. Terra autem scabellum pedum meorum. Porrò cœlum & terram esse res procreatas nemini sanē dubium est. Quid? quod Moyses & Aaron res manufactas adorarunt? Nam aurea quidē illa Ecclesiæ tuba Paulus in Epistola, quam ad He-
Cap. 9. breos scripsit, Christus, inquit, existens Pontifex futurorū bonorū per maius & perfe-

τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως. Καὶ πάλιν. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα εἰσῆλθεν ἅγια ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ᾽ εἰς τὸν οὐρανόν. ὥστε τὰ πρότερα ἅγια, ἥτε σκηνὴ, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ, χειροποίητα ἦν. καὶ ὅτι προσεκυνεῖτο, οὐδεὶς ἀντερεῖ.

Τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἀρεοπαγίτου ἐκ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς. Χρὴ τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς, ἀντὶ τῆς δημώδους περὶ αὐτῶν ὑπολήψεως, εἴσω τῶν ἱερῶν συμβόλων ἱεροπρεπῶς διαλαβεῖν, καὶ μηδὲ ἀτιμάζειν αὐτὰ, τῶν θείων ὄντα χαρακτήρων ἔκγονα καὶ ἀποτυπώματα, καὶ εἰκόνας ἐμφανεῖς τῶν ἀποῤῥήτων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων. Ἴδε, ὡς ἔφη μὴ ἀτιμάζειν τὰς τῶν τιμίων εἰκόνας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων. Ταύτῃ καὶ ἡμεῖς μεμυήμεθα. νῦν μὲν, ἀναλόγως ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων, τῆς τῶν λογίων καὶ ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας, αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ, καὶ τοῖς οὖσι τὰ ὑπερούσια καλυπτούσης, καὶ μορφὰς καὶ τύπους τοῖς ἀμορφώτοις τε καὶ ἀτυπώτοις περιτιθείσης, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἀσχημάτιστον ἁπλότητα, τῇ ποικιλίᾳ τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθυούσης τε καὶ διαπλαττούσης. Σχόλιον. Εἰ φιλανθρωπίας ἐστὶ τὸ τοῖς ἀτυπώτοις καὶ ἀμορφώτοις, καὶ τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἀσχηματίστοις, μορφὰς καὶ τύπους περιτιθέναι πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀναλογίαν, πῶς τὰ μορφαῖς καὶ σχήμασιν ὁραθέντα, μὴ ἀναλόγως ἡμῖν εἰκονίσομεν, πρὸς μνήμην, καὶ τὴν ἐκ τῆς μνήμης πρὸς ζῆλον κίνησιν;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Ἀλλ᾽ αἱ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς οὐσίαι καὶ τάξεις, ὧν ἤδη μνήμην ἱερὰν ἐποιησάμην, ἀσώματοί τε εἰσὶ, καὶ νοητὴ καὶ ὑπερκόσμιός ἐστιν ἡ κατ᾽ αὐτὰς ἱεραρχία. τὴν καθ᾽ ἡμᾶς δὲ ὁρῶμεν, ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθυνομένην, ὑφ᾽ ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἑνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ᾽ ἡμᾶς ἀναγόμεθα, θεόν τε καὶ θείαν ἀρετήν, αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσι κατὰ τὸ αὐτοῖς θεμιτὸν, ἡμεῖς δὲ αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας ὡς δυνατὸν ἀναγόμεθα θεωρίας. Εἰ τοίνυν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, αἰσθηταῖς εἰκόσιν

perfectius tabernaculum non manufactum, hoc est, non huius creationis. Et rursum, non enim, inquit, in manufacta Christus ingressus est sancta, exemplaria uerorũ, sed in ipsum cœlum. Priora igitur sancta & tabernaculum, & quæcunq; in eo continebantur manufacta erant. Quòd autem adorarentur, nullus negabit.

Sanctus enim Dionysius in Epistola, quam ad Titum scribit. Proinde inquit, nos etiam oportet deposita uulgari de ipsis opinione intra sacra signa congruentem rebus sacris cogitationem suscipere, nec ea, quæ sunt diuinarum formarum notæ, atque exempla, & perspicue arcanorum naturamq; superantium spectaculorũ imagines cõtemnere. Nota quomodo rerum præstantium imagines dixerit, non esse cõtemnendas.

Idem in libro de diuinis nominibus loquitur ad hunc modum: Hac ratione nos item instituimur, cum in præsentia ratione nobis conuenienti per sacra uela rerum diuinarum & sacrarum humanitas rebus sub sensum cadentibus ea, quæ intelligentia tantum perspiciuntur, & ijs, quæ sunt, ea, quæ essentiam superant, tegat, formasq; & figuras rebus forma figuraq; carẽtibus tribuat, & simplicitatem illam natura superiorem singularium notarum uarietate impleat & effingat. (Commentarium.) Si humanitatis est, rebus figura, formaq; carentibus, atque simplicibus figuras formas'que ratione nobis congruente tribuere, cur non ea, quæ formis & figuris prædita sunt modò nobis congruo imaginibus exprimemus, ut memoria in nobis excitetur, & ex eo motu ad imitandũ adducamur?

Idem in libro de Ecclesiastica Hierarchia, Verùm essentiæ, inquit, atque ordines illi nobis præstantiores, de quibus sacram fecimus mẽtionem, & corpore uacant, & sacer ipsorum principatus, quantum ad eos spectat, sola mente percipitur, & mundo superior est, quantum autem ad nos pertinet, uidemus eum ratione nobis cõgruente, signorum, quæ sub sensum cadunt, uarietate plenũ. Ex quib. sacro quidem modo ad diuinitatis coniunctionẽ pro ratione nobis conueniente deducimur. Ac Deũ sanè diuinamq; uirtutẽ. Intelligentiæ, quemadmodũ illis fas est, intelligunt, nos aũt imaginibus sensum mouentibus ad diuinas contemplationes, quoad fieri potest, prouehimur. (Commentarium.) Quòd si pro ratione nobis congruente

imaginibus

εἰκόσιν ἐπὶ τὴν θείαν καὶ ἄϋλον ἀναγόμεθα θεωρίαν, καὶ φιλανθρώπως ἡ θεία πρόνοια τοῖς ἀσχηματίστοις καὶ ἀτυπώτοις, τύπους καὶ σχήματα διὰ τὴν ἡμῶν ἕνεκεν χειραγωγίας περιτίθησι, τί ἀπρεπὲς τὸν σχήματι καὶ μορφῇ ὑποκύψαντα φιλανθρώπως δι' ἡμᾶς, εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς;

Λόγος ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς παραδεδομένος ἥκει, Αὔγαρον τὸν Ἐδέσης ἄνακτα φημί, τῷ τοῦ Κυρίου πρὸς θεῖον ἐκπυρσευθέντα ἔρωτα ἀκοῇ, ἀπεσταλκέναι πρέσβεις, τὴν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν ἐξαιτοῦντας. εἰ δὲ ἀρνηθείη τοῦτο δρᾶσαι, τὸ τούτου κελεῦσαι ὁμοίωμα ζωγράφῳ ἐκμάξασθαι. ὃ γνόντα τὸν πάντα εἰδότα, καὶ πάντα δυνάμενον, τὸ ῥάκος εἰληφέναι, καὶ τῷ προσώπῳ προσενεγκάμενον, ἐν τούτῳ τὸν οἰκεῖον ἐναπομόρξασθαι χαρακτῆρα, ὃ καὶ μέχρις τοῦ νῦν σώζεται.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν μακάριον Βαρλαὰμ τὸν μάρτυρα λόγου, οὗ ἡ ἀρχή. πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι. Ἀνάστητέ μοι νῦν ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι, τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα, ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνατε τέχναις. ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα, τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῇ. χαίρω τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἡττώμενος νίκην. ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλην. ἴδω φαιδρότερον ὑπὸ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνος. κλαυσάτωσαν δαίμονες καὶ νῦν, ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι. φλεγομένη πάλιν αὐτοῖς ἡ χείρ, καὶ νικῶσα δεικνύσθω. ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τριάκοντα κεφαλαίων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀπὸ κεφαλαίου ιη'. Ὅτι Βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ Βασιλέως εἰκών, καὶ οὐ δύο Βασιλεύς, οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται. ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἡ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία, μία, καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ὃ

οὖν ἐστιν

imaginibus sensum mouentibus ad diuinam, & à materia remotam contemplationem perducimur, diuinaque prouidentia pro sua in nos benignitate rebus figura formaque carentibus figuras & formas accommodat, ut ad eas percipiẽdas facilius prouehamur, cur absurdum sit, eũ, qui pro sua erga nos benignitate sese figuræ formæque subiicit, imagine effingere pro ratione nobis conueniente?

Sermone superioribus temporibus per manus tradito, qui ad nos usque peruenit, constat, Augarum illum Edessæ Regem auditis iis, quæ de domino ferebantur, diuino amore inflammatum legatos ad eum misisse, qui rogarent, ut se illi præsentem conspiciendum exhiberent, iussisse'que, ut si id impetrare non possent, effigiem eius pictura expressam reportarent. Quòd cùm sciret is, qui omnia nouit, & omnia potest, linteolum sumpsisse, in eo'que ad os suum admoto propriam imaginem expressisse. Quòd quidem linteolum ad hoc usque tempus asseruatur.

At sanctus Basilius in oratione, qua beatum martyrem Barlaam laudauit, cuius initium est: Antea quidem sanctorum mors, Exurgite, inquit, nunc mihi præclari athleticorum facinorum pictores. Comminutam Imperatoris imaginẽ artificio uestro extollite. Coronatum uictorem obscurius à me depictum uestris coloribus illustrate. Discedo strenue Martyris factorũ pictura à uobis superatus. Hodie facultate uestra me uictum gaudeo. Manũ cum igne pugnantẽ accuratius à uobis expressam intueor, ornatius in uestra pictura pugilem descriptum uideo. Plorent nunc etiã dæmones strenuis Martyris factis à uobis expressis uerberati. Ardens rursum illis manus, & uincens ostendatur. Exprimatur etiam in tabula præfectus certaminum Christus, cui gloria in secula seculorum Amen.

Idem in triginta capitum ad Amphilochum de spiritu sancto capite decimo ita scribit: Quoniam Regis etiam imago Rex dicitur, & non duo reges. Neque enim imperium scinditur, neque diuiditur gloria. Quemadmodũ enim principatus, & potestas, quæ nobis imperat, una est, sic etiam honor, quem nos præstamus, unus est, non multi. Nam honor imagini habitus ad exemplar transit. I-

taque

οὖν ἐστιν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐ-
κεῖ φυσικῶς ὁ υἱός. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνη-
τῶν, κατὰ τὴν μορφὴν ἡ ὁμοίωσις, οὕτω καὶ
ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως, ἐν τῇ κοι-
νωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἕνωσις. εἰ ἡ εἰκὼν τοῦ
βασιλέως, βασιλεὺς, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, Χρι-
στὸς, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου, ἅγιος. καὶ οὔτε τὸ
κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται,
ἀλλ' ἡ δόξα τῆς εἰκόνος, τοῦ εἰκονιζομένου γί-
νεται. δεδοίκασι τοὺς ἁγίους οἱ δαίμονες, καὶ
τὴν σκιὰν αὐτῶν δραπετεύουσι, σκιὰ δὲ καὶ
ἡ εἰκὼν, καὶ ταύτην ποιῶ, ὡς δαιμόνων ἐλά-
τειραν. εἰ δὲ χρῆναι λέγοις νοερῶς μόνον θεῷ
συνάπτεσθαι, ἄνελε πάντα τὰ σωματικά.
τὰ φῶτα. τὸ εὐῶδες θυμίαμα. αὐτὴν τὴν
διὰ φωνῆς προσευχήν. αὐτὰ τὰ ἐξ ὕλης τε-
λούμενα θεῖα μυστήρια. τὸν ἄρτον, τὸν οἶνον.
τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον. τοῦ σταυροῦ τὸ ἐκτύπω-
μα. ταῦτα γὰρ πάντα ὕλη. ὁ τῆς σταυρώσεως
σπόγγος, καὶ κάλαμος. ἡ τὴν ζωηφόρον
πλευρὰν νύξασα λόγχη. ἢ τούτων ἁπάν-
των ἄνελε τὸ σέβας, ὅπερ ἀδύνατον, ἢ μὴ ἀ-
παναίνου μηδὲ τὴν τῶν εἰκόνων τιμήν· χάρις
δίδοται θεία ταῖς ὕλαις διὰ τῆς τῶν εἰκονιζο-
μένων προσηγορίας. ὥσπερ λιτὸν ἡ κογχύλη
καθ' ἑαυτήν ἐστι, ἡ μέταξα καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐξ-
υφασμένον ἱμάτιον, ἂν δὲ βασιλεὺς τοῦτο πε-
ριθῆται, ἐκ τῆς προσούσης τῷ ἠμφιεσμένῳ
τιμῆς, τῷ ἀμφιάσματι μεταδίδοται, οὕτως
αἱ ὕλαι, αὗται μὲν καθ' ἑαυτὰς, ἀπροσκύνη-
τοι, ἂν δὲ χάριτος εἴη πλήρης ὁ εἰκονιζόμε-
νος, μέτοχοι χάριτος γίνονται κατ' ἀναλο-
γίαν τῆς πίστεως. εἶδον οἱ ἀπόστολοι τὸν κύ-
ριον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς. καὶ τοὺς ἀποστό-
λους, ἕτεροι, καὶ τοὺς μάρτυρας, ἕτεροι. ποθῶ
κἀγὼ τούτους ὁρᾶν ψυχῇ τε καὶ σώματι, καὶ
ἔχειν ἀλεξίκακον φάρμακον, ἐπεὶ διπλοῦς
ἐκτίσμαι. καὶ ὁρῶν, προσκυνῶ τὸ ὁρώμενον,
οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς τιμίαν εἰκόνισμα τίμι-
ον. σὺ μὲν, ὡς τυχὸν ὑψηλός τε καὶ ἄϋλος
καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα γενόμενος, καὶ οἷον ἄσαρ-
κος, καταπτύεις πᾶν τὸ ὁρώμενον. ἀλλ' ἐγὼ,
ἐπεὶ ἄνθρωπός εἰμι, καὶ σῶμα περίκειμαι, πο-
θῶ καὶ σωματικῶς ὁμιλεῖν, καὶ ὁρᾶν τὰ ἅγια.
συγκατάβηθι τῷ ταπεινῷ μου φρονήματι ὁ
ὑψηλὸς, ἵνα συντηρήσῃς τὸ ὑψηλόν. ἀποδέχε-
ται κύ-

taque quod imitationis ratione hic est imago, illic naturaliter est filius. Et quemadmodum in rebus, quæ arte cõstant, in ipsa forma sita est similitudo, sic in diuina incompositaq; natura in diuinitatis communitate est copulatio. (Commentarium) Si Regis imago Rex est, & imago Christi Christus est, & imago sancti sanctus est. Et neque secatur imperium, neque gloria scinditur, sed qui habetur honor imagini, fit honor illius, quem refert imago. Sanctos formidant ipsi dæmones, & umbram eorum fugiunt. At imago item est umbra, quàm nos ut dæmonum expultricem facimus. Quòd si dixeris, mente atque intelligentia tãtum Deo coniungi nos oportere, res omnes corporeas tolle, luminum splẽdorem, thuris suauitatem, preces, quas uoce proferimus, Mysteria ipsa diuina, quę conficiuntur ex materia, panem, uinum, unctionis oleum, crucis signum. Hæc enim omnia ex materia constant, sicut etiam spongia Christo cruci affixo adhibita, & arundo, & lancea, quę latus illud, ex quo uita profecta est, perforauit. Aut horum omnium uenerationẽ adime, quod fieri nequit, aut ne imaginum quidem honorem respue. Gratia diuina præbetur rebus ex materia constantibus, quoniam eorum, quos referunt, nomen retinent. Quemadmodũ purpura, & sericum, & quod ex his uestimentum conficitur, per se nihil aliud sunt, nisi tenue quoddã operimentum, quod tamen si Rex induerit, honoris, quo præstat Rex, ipsum quoq; particeps fit. Ita res ex materia constantes per se quidem adorandæ non sunt. At si gratia plenus sit is, quem illæ referunt, pro fidei portione ipsæ quoque gratiæ participes fiunt. Apostoli dominum corporeis oculis conspexerunt. Apostolos alij sunt conspicati. Martyres uiderunt alij. Ego quoque desidero hos animo corporeq; conspicere & medicamentum habere, quo desiderium meum expleatur, quandoquidem duplex creatus sum, & uidens ueneror id, quod uidetur, non ut Deum, sed ut rei uenerandæ uenerabile simulacrum. Tu quidem forte sublimior es, à materiaq; remotior, & supra corpus incedens, & carne quodãmodo carens despicis quicquid sub aspectum cadit. Ego uerò, ut qui homo sim, corporeq; circumdatus, cupio cũ ijs, quę sancta sunt, corpore uersari, eaq; oculis cõtueri. Tu q; sublimis es, summissius te gerens ignosce mei sensus humilitati, ut sublimitatẽ tuã cõserues.

ται κύριος τὸν πρὸς αὐτὸν ἐμοῦ πόθον, καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ. χαίρει γὰρ δεσπότης ἐγκωμιαζομένων δούλων εὐγνώμονος, ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ἐγκωμιάζων τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ἄθρει δὲ οἷα καὶ Γόρδιον τὸν ἀοίδιμον γεραίρων φησίν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα λόγου. Εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἀπὸ μόνης τῆς ὑπομνήσεως τῶν τοῖς δικαίοις κατορθωμένων, εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι. ἡ γὰρ τῶν εὖ πολιτευσαμένων ἀνδρῶν ἱστορία, οἷόν τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ. Καὶ πάλιν. ὥστε, ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν δεσπότην διὰ τῶν δούλων. ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους, διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν. εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν. Ὁρᾷς, ὡς Θεοῦ μὲν, δόξαν. τῶν δὲ ἁγίων, ἐγκώμιον. τῶν δὲ λαῶν, εὐφροσύνην καὶ σωτηρίαν ἡ μνήμη τῶν ἁγίων συνίστησι. τί οὖν ταύτην ἀφαιρεῖς; ὅτι δὲ διὰ λόγου καὶ εἰκόνων ἡ μνήμη γίνεται, φησὶν ὁ αὐτὸς θεῖος Βασίλειος.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου εἰς τὸν Γόρδιον τὸν μάρτυρα. Ὥσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἕπεται τὸ φωτίζειν καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωδεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν, ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. καίτοι οὐδὲ τὸ μικρὸν ἀκριβῶς τυχεῖν τῆς ἀληθείας τῶν τότε, ἀμυδρὰ γάρ τις μνήμη εἰς ἡμᾶς διεδόθη, τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. καί πως δοκεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς, τοῖς τῶν ζωγράφων προσεοικέναι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὰν ἐξ εἰκόνων μεταγράφωσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον ὡς εἰκὸς τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται. καὶ ἡμᾶς, αὐτῆς τῆς θέας τῶν πραγμάτων ἀπολειφθέντας, κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττῶσαι.

Ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου. Ὡς γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ ὁρῶντες, ἀεὶ θαυμάζομεν, οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἀεὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν. Δῆλον, ὡς ἀεὶ καθορῶντες, διά τε λόγου καὶ εἰκονισμάτων. Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ τῷ εἰς τοὺς ὑπερτίμους τεσσαράκοντα μάρτυρας, ταῦτά φησιν. Μαρτύρων δὲ μνήμης, τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάρτυρι; διότι ἡ πρὸς

Dominus deſiderium meum erga ſe, atq; amicos ſuos complectitur & charum habet. Gaudet enim dominus, cùm gratum uidet ſeruum laudibus affici: Quemadmodum ait Baſilius in oratione, qua Martyres quadraginta collaudat. Vide autem quid etiam celebrem illum Gordium laudans idem dicat.

Lætantur, inquit, populi lætitia ſpiritali ex ſola commemoratione rerum, quæ rectè à uiris iuſtis geſtæ ſunt, audientesq; ad earum æmulationem atque imitationem incitantur. Nam eorum, qui ex uirtute uitam inſtituerunt, hiſtoria tanquam lucem quandam iis, qui ſeruantur, in uia uitæ ſubminiſtrat. Et rurſum, Quapropter, inquit, quando uitam eorum, qui pietatem coluerunt, explicamus, primum quidem dominũ in ſeruis honoramus. Deinde iuſtos laudibus efferimus earum rerum teſtimonio, quas cognitas habemus. Poſtremo rerum honeſtarum commemoratione populis lætitiam afferimus: (Commentarium.) Vide, quomodo in ſanctorum memoria tum Dei gloria, tum ipſorum latus, tum populorum lætitia ſalusq; conſiſtat. Cur igitur hanc auferre conaris? Quod autem per orationem & imagines commemoratio ſanctorum fiat, audi eundem D. Baſilium in eadem oratione ita diſſerentẽ.

Quemadmodũ enim ignem ſponte ſequitur ſplendor, & unguentum bonus odor, ita rectè facta neceſſariò ſequitur utilitas. At qui ne id quidem parum eſt, ueritatem eorum, quæ tunc geſta ſunt, plane cõſequi. Obſcura enim quædam memoria ad nos peruenit, p̃clara in certaminibus facinora uiri cõſeruans: Idemq; nobis quodammodo, quod pictoribus uidetur accidere. Etenim illi cum ex imaginib. imagines deſumant plurimum, ut par eſt, à ueris exemplaribus deficiunt: Et nos cum rerum ipſarum ſpectaculum nõ inſpexerimus, non paruum periculum eſt, ne ueritatem imminuamus.

In extrema aũt eiuſdẽ orationis parte, ſicut enim, inquit, ſolẽ, cũ ſemper eum aſpiciamus, ſemper admiramur, ita uiri illius memoriã ſemper recentem retinemus, ſemper nimirũ in ſermonib. & imaginib. eũ intuentes. In oratione uero, qua nobiles quadraginta Martyres laudauit. Quæ'nam, inquit, memoriæ Martyrũ celebritãde ſatietas eſſe queat illi, qui Martyres ſtudio beneuolẽtiaq; pſequitur? Honor enim

ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμὴ, ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας. Καὶ πάλιν. μακάρισον γνησίως τὸν μαρτυρήσαντα, ἵνα γένῃ μάρτυς τῇ προαιρέσει, καὶ ἐκβῇς, χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρὸς, μαστίγων, τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐπαίνων ἠξιωμένος. Σχόλιον. Πῶς οὖν με ἀπείργεις τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς, καὶ φθονεῖς μοι τῆς σωτηρίας; Ὅτι δὲ συνεζευγμένην οἶδε τῷ λόγῳ τὴν διὰ τῶν χρωμάτων μορφὴν, ἄκουε αὐτοῦ μετ᾽ ὀλίγα φάσκοντος.

Βασιλείου. Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες, διὰ τῆς ὑπομνήσεως, κοινὴν τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας. Σχόλιον.

Ὁρᾷς, ὡς ἓν εἰκόνος καὶ λόγου τὸ ἔργον; ὡς ἐν γραφῇ γάρ φησι προδείξομεν τῷ λόγῳ. Πάλιν ἐχόμενα τοῦ λόγου. Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα, καὶ λογογράφοι πολλάκις, καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράσσοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν εἰς ἀνδρείαν ἑκάτεροι, ἃ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι. Σχόλιον.

Τί τούτων τηλαυγέστερον πρὸς ἀπόδειξιν; ὅτι βίβλοι τοῖς ἀγραμμάτοις αἱ εἰκόνες, καὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς ἀσίγητοι κήρυκες, ἐν ἀήχῳ φωνῇ τοὺς ὁρῶντας διδάσκουσαι, καὶ τὴν ὅρασιν ἁγιάζουσαι. οὐκ εὐπορῶ βίβλων, οὐ σχολὴν ἄγω πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν, εἴσειμι εἰς τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἰατρεῖον, τὴν ἐκκλησίαν, ὥσπερ ἀκάνθαις τοῖς λογισμοῖς συμπνιγόμενος. ἕλκει με πρὸς θέαν, τῆς γραφῆς τὸ ἄνθος, καὶ ὡς λειμὼν τέρπει τὴν ὅρασιν, καὶ λεληθότως ἐναφίησι τῇ ψυχῇ δόξαν θεοῦ. τεθέαμαι τὴν καρτερίαν τοῦ μάρτυρος, τῶν στεφάνων τὴν ἀνταπόδοσιν, καὶ ὡς πυρὶ πρὸς ζῆλον διεξάπτομαι τῇ προθυμίᾳ, καὶ πεσὼν προσκυνῶ τῷ θεῷ διὰ τοῦ μάρτυρος, καὶ λαμβάνω τὴν σωτηρίαν. Οὐκ ἀκήκοας τοῦ αὐτοῦ θεοφόρου πατρὸς, λέγοντος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ψαλμῶν λόγῳ, ὅτι γινῶσκον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι δυσάγωγον καὶ ῥᾴθυμον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ μέλος ταῖς ψαλμῳδίαις ἐγκατέμιξε; τί φῇς; οὐ γράψω

καὶ λό-

nor enim, qui bonis cōseruis habetur, indicium amoris est erga communem dominum. Et rursum, Ingenue, inquit, eos lauda, qui Martyrium pertulerunt, ut uoluntate sis martyr, discedasq; sine persecutione, sine igne, sine uerberibus, eisdem quibus illi, laudibus dignus. (Commentarium.) Cur igitur me reuocas ab honore sanctorum? cur mihi salutem inuides? Quod autē formam coloribus expressam, sermonib. affinem existimet, audi eū paulò pòst loquentem ad hunc modum: Age igitur ipsos in medium adducentes, & memoriam eorum celebrantes communem ex ipsis utilitatem audientib. afferamus, strenua uirorum facta tanquam in tabella omnium oculis subijcientes. (Commentariū.) Cernis, quomodo sit idem imaginis, & orationis officium? Tanquam enim in tabella, inquit, omnium oculis proponentes fortia uirorum facta uerbis expressa. Eodēq; loco statim hæc subijcit. Quæ enim in bello fortiter gesta sunt, ea sæpenumerò tum oratores, tum pictores explicant, illi quidem ea uerbis exornantes, hi uerò coloribus exprimētes, qua quidem ratione multos utique ad uirtutem incitant. Quæ enim historiæ sermo auribus proponit, ea pictura tacens per imitationem oculis ostendit. (Commentarium.) Quibus uerbis clarius demonstrari potest, imagines apud homines illiteratos ac rudes esse ueluti libros, & sanctorum honoris esse minimè mutos buccinatores, quippe quæ tacita quadam uoce doceant, aspectumq; sanctum reddant. Ego, cui nec suppetit librorum copia, nec legendi spatium, quiq; rationum & argumentorum aculeis tanquam spinis enecari me sentio, in communem animorum medicamenta continentē officinam, hoc est, Ecclesiam ingredior. Ad spectandum me alliciunt picturæ flores, quæ tanquam in prato oculos meos oblectant, sensimq; instillant animo gloriam Dei. Contemplor fortitudinem Martyris, coronarum præmia considero, & tanquam igne incendor æmulandi cupiditate, atq; prostratus & supplex per Martyrē Deum adoro, salutemq; percipio. Quid? non audisti eundem diuinū patrē, qui in ea oratione, quā in Psalmorū initium scripsit, Spiritus sanctus, inquit, sciēs hominū generi difficile posse quicq; persuaderi, & laborē ingratum esse, cōcētus & armoniæ suauitatē psalmis immiscuit. Quid ais? Nō depingā ego

& uer-

καὶ λόγῳ καὶ χρώμασι τὸ τῶν μαρτύρων μαρτύριον; καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χείλεσι περιπτύξομαι τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ τῇ κτίσει, ὀδυνηρὸν δὲ τῷ διαβόλῳ, καὶ φοβερὸν δαίμοσιν, ὡς αὐτὸς ὁ φωστὴρ τῆς ἐκκλησίας ἔφησεν; οἷα δέ φησι πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου ἐγκωμιάζων τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας. ὦ χορὸς ἅγιος. ὦ σύστημα ἱερόν. ὦ συνασπισμὸς ἄρραγής. ὦ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων. δεήσεων συνεργοί. πρέσβεις δυνατώτατοι. ἀστέρες τῆς οἰκουμένης. ἄνθη τῶν ἐκκλησιῶν. ἐγὼ δέ φημι, νοητά τε καὶ αἰσθητά. ὑμᾶς οὐχ ἡ γῆ κατέκρυψεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. ἠνοίγησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι. ἄξιον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγέλων. ἄξιον πατριάρχαις. προφήταις. δικαίοις. πῶς οὖν μὴ ποθήσω ἰδεῖν, ὃ ἰδεῖν ποθοῦσιν ἄγγελοι; Συνῳδὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς, καὶ ὁμογνώμων Γρηγόριος, ὁ τῆς Νυσαέων ἐπίσκοπος, φησίν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσης, ἐκ τοῦ ἀναπληρωματικοῦ, τουτέστι περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου. κεφαλαίου, δ'. Ὥσπερ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, οἱ τὰς εἰκόνας τῶν κρατούντων κατασκευάζοντες, τόν τε χαρακτῆρα μορφῆς ἀναμάσσονται, καὶ τῇ περιβολῇ τῆς πορφυρίδος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συμπαραγράφουσι καὶ λέγεται κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ εἰκὼν καὶ βασιλεύς, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπειδὴ πρὸς ἀρχὴν τῶν ἄλλων κατεσκευάζετο, οἷόν τις ἔμψυχος εἰκὼν ἀνεστάθη, κοινωνοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὀνόματος.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τῆς αὐτῆς πραγματείας. Τὸ δὲ θεῖον κάλλος, οὐ σχήματί τινι καὶ μορφῆς εὐμοιρίᾳ διά τινος εὐχροίας ἐναγλαΐζεται, ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ μακαριότητι κατ' ἀρετὴν θεωρεῖται. ὥσπερ τοίνυν τὰς ἀνθρωπίνας μορφὰς, διὰ χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι, τὰς οἰκείας τε καὶ καταλλήλοις βαφὰς ἐπαλείφοντες τῷ μιμήματι, ὡς ἂν δι' ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθείη πρὸς τὸ ὁμοίωμα.

Ὅρα, ὡς τὸ μὲν θεῖον κάλλος, οὐ σχήματί τινι διά τινος εὐχροίας ἐναγλαΐζεται, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰκονίζεται, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη μορφὴ, διὰ χρωμάτων ἐπὶ τοὺς πίνακας μεταφέρεται. εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν ἀνθρώπου μορφῇ γέγονε, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιώματι

& uerbis & coloribus Martyria sanctorum? Eaque & Angelis & rebus omnibus procreatis admiranda, Diabolo autem, ut idem Ecclesiæ splendor Basilius ait, acerba, & dæmonibus formidolosa, non & oculis, & labris prosequar? sed audi quid in extrema parte laudationis quadraginta Martyrum dicat: O chore sancte. O cœtus sacer. O agmen inuictum. O communes generis hominum custodes. O boni curarum socij. O precum adiutores. O legati potentissimi, orbis terrarum stellæ. Flores Ecclesiarum, flores, inquam ego, animis, sensibusque iucundi. Vos non cōdidit terra, sed cœlum suscepit: Vobis Paradisi fores patuerunt dignū præbentibus spectaculum Angelis, dignum Patriarchis, Prophetis iustis. Quod igitur Angeli cupiunt intueri, id ego cernere non concupiscam?

His Basilij uerbis cōsentiunt ea, quę frater eius, atque idem sentiens Gregorius ille Nyssentium Pontifex ait in capite quarto illius libri, quem ipse conscripsit de opificio Dei. Quemadmodum, inquit, homines, qui Imperatorū imagines fingunt, non solum formæ notam exprimere consueuerunt, sed etiam purpuræ uestimentum adijcere, quo Regia dignitas indicatur, mos autem est, ut opus eiusmodi tum imago, tum Rex appelletur, sic etiam humana natura, cùm eo consilio procrearetur, ut alijs rebus imperaret, tanquam animata quædam imago cōstituta est, & dignitatis, quàm habet exemplar, nomen obtinuit.

Idem in quinto capite eiusdem libri, diuina, inquit, pulchritudo non figura aliqua, aut formæ concinnitate per ullam coloris elegantiam illustratur, sed in beatitudine secundùm uirtutē, quæ explicari non potest, conspicitur. At hominum formas pictores coloribus quibusdam in tabulis exprimunt. Eo namque studio colores proprios adhibent, atque cōmiscent, ut pictura exemplaris pulchritudinem repræsentet.

Vide non figura aliqua aut formę p̄stantia nec ulla coloris elegantia diuinā pulchritudinē illustrari, atque ideo nō posse illius imaginē exprimi. Humanā aūt formam in tabella coloribus effingi. Quāobrē cū Dei filius in hominis forma factꝰ sit, serui formā accipiēs, & in similitudine

Philip. 2.

ματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, πῶς οὐκ εἰκονισθήσεται; καὶ εἰ κατὰ συνήθειαν λέγεται ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, βασιλεὺς, καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει ὥς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος, πῶς ἡ εἰκὼν οὐ τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται, οὐχ ὡς θεὸς, ἀλλ' ὡς θεοῦ σεσαρκωμένου εἰκών;

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ λόγου ῥηθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ θεότητος υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ. Ἐντεῦθεν δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατὴρ τὸν παῖδα. εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ, κλάσας ἐπὶ τὸ γόνυ, καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας. ὁ δὲ, ἐπιβεβηκὼς κατόπιν τῷ παιδὶ τῆς ἀγκύλης, καὶ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας, ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ, ἐλεεινὸν πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένος τῷ ξίφει. πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει. καὶ ἅπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ τοῦ ξίφους ἀκμὴ, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνὴ, τὸ ἔργον κωλύουσα.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.
Καὶ πῶς εἰκὼν τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον, ὁ Μελχισεδὲκ τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ ἄν τις εἴποι σκιὰν τῆς γραφῆς τῆς ἐν σώματι, τὸ πρὸ ταύτης σκίασμα τοῦ γραφέως. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ νόμος καλεῖται σκιὰ, καὶ ἡ χάρις ἀλήθεια, πράγματα δὲ, τὰ μέλλοντα. ὥστε, ὁ μὲν νόμος καὶ ὁ Μελχισεδὲκ, προσκίασμα τῆς ἐν χρώμασι γραφῆς. ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐν σώμασι γραφή. τὰ δὲ πράγματα, τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ὡς εἶναι τὴν παλαιὰν, τύπου τύπον. καὶ τὴν νέαν, τῶν πραγμάτων τύπον.

Λεοντίου Νεαπόλεως Κύπρου, ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων λόγου, περὶ τοῦ προσκυνεῖν τῷ σταυρῷ Χριστοῦ, καὶ ταῖς εἰκόσι τῶν ἁγίων, καὶ ἀλλήλοις, καὶ περὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων. Ἐάν μοι ἐγκαλῇς πάλιν ὦ Ἰουδαῖε, λέγων, ὅτι ὡς θεῷ προσκυνῶ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, διατί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακὼβ, προσκυνήσαντι ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου; ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι οὐ τὸ ξύλον τιμῶν προσεκύνησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου τῷ Ἰωσὴφ προσεκύνησεν. ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, διὰ τοῦ σταυροῦ, τὸν Χριστόν,

litudine hominum factus, & in figura inuentus ut homo, cur non eius imago fiet? Et si mos est, ut Regis imago, Rex appelletur, & honor, qui habetur imagini, ad eum transit, cuius imago est, ut inquit D. Basilius, cur non coletur, & adorabitur imago, non tanquam Deus, sed tanquam imago Dei, qui carnem induit humanam?

Idem in oratione, quam Constantinopoli de filij, & spiritus diuinitate habuit, quaq; Abraham laudauit. Hinc, inquit, prius uinculis alligatum assumit filium pater. Huius ego acerbæ rei spectaculum sæpè pictura expressum uidi, nec sine lacrymis illud præteriui, cùm ars perspicuè rem gestam oculis subijceret. Isaac genibus flexis, manibusq; post tergum reuinctis iacet ante ipsum altare. Pater uerò post filij poplites accedens, sinistraq; manu comam illius apprehensam ad se trahens incũbit filij capiti miserabiliter ad Patrem respicientis, Dexteram autem gladio armatam ad cædem dirigit. Iamq; gladij acies corpus attingit, cum uox diuinitus prohibens exauditur.

Sanctus autem Ioannes Chrysostomus in explicatione Epistolæ ad Hebræos. Et secundi quodammodo imago, inquit, est primus, nempe Christi Melchisedech, non aliter, ac si quis ante adumbratam à pictore delineationem, umbram ipsius picturæ, quæ in corpore est, uocet. Iccircò enim umbra lex dicitur, & gratia ueritas, res autem ea, quæ futura sunt. Quare lex quidem & Melchisedech, est adumbratio picturæ coloribus expressæ, Gratia autem & ueritas pictura consistens in corpore. Res uerò ea, quæ futuro seculo sunt euentura: Vt antiqua lex sit figura figuræ, noua autem figura rerum.

At Leontius Neapolis, quæ in Cypro est, pontifex in oratione, quàm aduersus Iudæos habuit, de Christi cruce, deq; Sanctorum imaginibus adorandis, & de Sanctorum simul reliquijs uerba faciens. Quòd si mihi uitio, inquit, uerteris, Iudæe, quòd crucis lignũ adorem tanquam Deum, cur non eadem ratione Iacob in crimen uocas, quòd uirgæ fastigium adorauerit. At qui perspicuum est, eum honore illo non lignum, sed Ioseph adorauisse, quemadmodum nos item per crucem Chri- Gen. 48.

stum

στὸν, ἀλλ' οὐ τὸ ξύλον δοξάζομεν. εἰ οὖν τὸν τοῦ
σταυροῦ τύπον προσκυνοῦμεν, εἰκόνα τοῦ σταυ-
ροῦ ποιοῦντες ἐξ οἱασοῦν ὕλης, πῶς τοῦ
σταυρωθέντος εἰκόνι μὴ προσκυνήσαιμεν; Καὶ
πάλιν τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου. ἐπεὶ καὶ Ἀβρα-
Gen. 23. ἀμ τοῖς πωλήσασιν αὐτῷ τὸν τάφον ἀσε-
βέσιν ἀνθρώποις προσεκύνησε, καὶ γόνυ ἔ-
καμψεν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεοῖς αὐ-
τοῖς προσεκύνησεν. Καὶ πάλιν. ὁ Ἰακὼβ τὸν
Gen. 47. Φαραὼ ηὐλόγησεν, ἀσεβῆ καὶ εἰδωλολάτρην
ὄντα, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν αὐτὸν ηὐλόγησε. Καὶ
πάλιν. τὸν Ἡσαῦ πεσὼν προσεκύνησεν, ἀλλ'
Gen. 33. οὐχ ὡς θεὸν προσεκύνησεν. Καὶ πάλιν. πῶς
ἐντέλλεται ἡμῖν ὁ θεὸς, προσκυνεῖν καὶ τῇ
γῇ καὶ τοῖς ὄρεσι; λέγει γάρ. Ὑψοῦτε κύριον
Psal. 108. τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγι-
ον αὐτοῦ. καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ
τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὅτι ἅγιός ἐστι, τουτέστι τῇ
γῇ. ὁ οὐρανὸς γάρ μοι θρόνος φησὶν, ἡ δὲ γῆ,
Esa. 66. ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου, λέγει κύριος.
πῶς δὲ Μωυσῆς προσεκύνησεν Ἰοθὸρ, εἰδωλο-
λάτρῃ ὄντι, καὶ Δανιὴλ Ναβουχοδονόσορ;
Exo. 18. πῶς ἐμοὶ ἐγκαλεῖς, ὅτι τιμῶ καὶ προσκυνῶ
τοὺς τὸν θεὸν τιμήσαντας καὶ προσκυνήσαν-
τας; οὐ συμφέρει εἰπέ μοι προσκυνεῖν τοῖς ἁ-
γίοις, καὶ μὴ ὡς σὺ λιθοβολεῖν; οὐ συμφέρει
προσκυνεῖν, καὶ μὴ τούτους καταπρίζειν, καὶ
ἐν λάκκῳ βορβόρου τοὺς εὐεργέτας καταφέ-
ρειν; εἰ τὸν θεὸν ἠγάπησας, πάντως ἂν καὶ
τοὺς αὐτοῦ δούλους τιμᾶν ἔμελλες. καὶ εἰ ἀκά-
θαρτα εἰσὶ τῶν δικαίων τὰ ὀστᾶ, πῶς μετὰ
τιμῆς πάσης μετεκομίσθησαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἰα-
κὼβ καὶ Ἰωσὴφ ἐξ Αἰγύπτου; πῶς νεκρὸς ἄν-
θρωπος, ἁψάμενος τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου,
εὐθὺς ἀνέστη; εἰ δὲ δι' ὀστέων θαυματουργεῖ ὁ
Gen. 40. θεὸς, εὔδηλον, ὅτι δύναται καὶ δι' εἰκόνων καὶ
λίθων καὶ ἑτέρων πολλῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ Ἐ-
3. Reg. 13. λισσαιὲ ἐγένετο. ὃς ἔδωκε τὴν ἰδίαν ῥάβδον
τῷ ἑαυτοῦ παιδὶ, καὶ εἶπε, δι' αὐτῆς πορευ-
θέντα ἀναστῆσαι τὸν παῖδα τῆς σωναμίτι-
δος. καὶ Μωυσῆς, ῥάβδῳ Φαραὼ ἐκόλασε. καὶ
θάλασσαν ἔσχισε. καὶ ὕδωρ ἐγλύκανε. καὶ
πέτραν ἔῤῥηξε. καὶ ὕδωρ ἐξήγαγε. Καὶ Σολο-
μὼν φησὶν, ηὐλόγηται ξύλον, δι' οὗ γίνεται
3. Reg. 3. σωτηρία. Ἐλισσαιὲ, ξύλον ἐν Ἰορδάνῃ ἀπορρί-
Exo. 7. 8. 14. ψας, σίδηρον ἀνήγαγε. καὶ ξύλον ζωῆς. καὶ
15. 18. φυτὸν σαβὲκ, ἤγουν συγχωρήσεως. καὶ Μωυ-
σῆς, ξύλῳ ὄφιν ὕψωσε, καὶ λαὸν ἐζωοποίησε.
ξύλῳ βλαστήσαντι ἐν τῇ σκηνῇ, τὴν ἱερατεί-
Sap. 14. αν ἐκύρωσεν. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς μοι ὁ Ἰουδαῖος,

ſtum, non autem lignum ueneramur. Quare ſi crucis figuram adoramus, eius imaginem ex qualibet materia cōficientes, cur Crucifixi imaginem non adoremus? Idemq́ rurſum Leontius, Quando, inquit, & Abraham uendentes ſibi ſepulchrum, licet homines impios adorauit, genuq́ flexit in terram. Verùm illos non adorauit ut Deos. Itemq́ Iacob benedixit Pharaoni, quãuis eſſet impius, ſimulachrorumq́ cultor, non tamen ei benedixit, ut Deo, Eſau quoq́ fratrem adorauit, ſed non uti Deum. Præterea quomodo nobis præcipit Deus, ut adoremus terram, & montes. Nam exaltate, inquit, Dominum Deum ueſtrum, & adorate in monte ſancto eius, & adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt, Porrò ſcabellum eius eſt terra. Cœlum enim, inquit, mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum, dicit Dominus. Quid Moyſes? Non'ne adorauit Iothor ſimulacrorum cultorem? Et Daniel Nabuchodonoſor? Quæ cum ita ſint, cur mihi ſuccenſes, quòd colam & adorem eos, qui Deũ coluerunt, & adorarunt? Nunquid nō expedit, quæſo, Sanctos adorare, ſed eos potius, quemadmodum facis tu, lapidibus perſequi, & lacerare atq́ in cœni lacum benemeritos conijcere? Si dilexiſſes Deum, & ſeruos eius utique coluiſſes. Quòd ſi impura ſunt oſſa iuſtorum, cur oſſa Iacob & Ioſeph cum omni honore ex Aegypto ſunt exportata? Quomodo homo, qui mortuus erat, contactis oſſibus Eliſæi ſtatim reuixit? Quòd ſi per oſſa res agit admirandas ipſe Deus, perſpicuum eſt, eum & per imagines, & per lapides, & per alias res multas idem poſſe præſtare, quemadmodum egit in Eliſæo, qui uirgam propriam dedit ſeruo ſuo, dixitq́, ub abiret, & per ipſam filium mulieris Sunamitidis in uitã reuocaret. Iã Pharaonem Moyſes uirga puniuit, & diuiſit mare, & aquam dulcem reddidit, & petram fregit, & aquam eduxit. At Salomon benedictũ, inquit, eſt lignũ, p q
3. Reg. 5. ſalus cōparatur. Eliſæus aũt ligno in Iordanẽ proiecto ferrũ extraxit. Et lignum
Pro. 3. & 11. uitæ legimus, & lignum ſabec, id eſt, conceſſionis. Moyſes quidẽ ligno ſerpentẽ
Num. 21. ſublimẽ extulit, & populũ à mortis periculo liberũ reddidit. Ligno aũt in taber-
Num. 17. naculo germinante ſacerdotiũ addixit Aaroni. At .n. dices mihi fortaſſe, Iudæe,

ὅτι τὰ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου ἅπαντα, ὁ θεὸς γενέσθαι προσέταξε τῷ Μωϋσῇ. κἀγὼ σοι λέγω, ὅτι πολλὰ καὶ ποικίλα πράγματα ὁ Σολομὼν ἐν τῷ ναῷ γλυπτὰ καὶ χωνευτὰ πεποίηκεν, ἅπερ οὐδὲ ὁ θεὸς αὐτῷ ποιῆσαι προσέταξεν, οὐδὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ταῦτα ἐκέκτητο, οὔτε ὁ ναὸς ὃν ὁ θεὸς τῷ Ἰεζεκιὴλ ὑπέδειξε, καὶ οὐ κατεγνώσθη ἐν τούτῳ ὁ Σολομὼν, εἰς δόξαν γὰρ θεοῦ τὰς τοιαύτας μορφὰς κατεσκεύασεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς. εἶχες καὶ σὺ, πολλὰς καὶ διαφόρους πρὸς ἀνάμνησιν θεοῦ εἰκόνας καὶ σήμαντρα, πρὶν ἢ τούτων διὰ τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ἐστερήθης. τουτέστι τὴν μωσαϊκὴν ῥάβδον. τὰς θεοτύπους πλάκας. τὴν πυρίδροσον βάτον, τὴν ξηρόνυδρον πέτραν. τὴν μαννοφόρον κιβωτόν. τὸ πυρίθεον θυσιαστήριον. τὸ θεώνυμον πέταλον. τὸ θεόδηλον ἐφοὺδ· τὴν θεόσκιον σκηνήν. εἰ δὲ καὶ σὺ ἅπαντα ταῦτα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κατεσκίαζες, ὁ λέγων, δόξα σοι ὁ μόνος παντοκράτωρ θεὸς, ὁ διὰ πάντων τούτων ἐν Ἰσραὴλ θαυματοποιήσας, εἰ δὲ διὰ πάντων τούτων τῶν νομικῶν, ὧν εἶχες ποτὲ, προσπίπτων τῷ θεῷ προσεκύνεις, ὁρᾷς, ὅτι διὰ τῶν εἰκόνων προσάγεται τῷ θεῷ ἡ προσκύνησις: Καὶ μετ᾽ ὀλίγα. εἰ γὰρ ὁ ἀγαπῶν εἰλικρινῶς φίλον, ἢ βασιλέα, καὶ μάλιστα τὸν εὐεργέτην, κἂν υἱὸν αὐτοῦ θεάσηται, κἂν ῥάβδον, κἂν θρόνον, κἂν στέφανον, κἂν οἶκον, κἂν δοῦλον, κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται καὶ τιμᾷ τὸν εὐεργέτην βασιλέα, πολλῷ μᾶλλον τὸν θεόν. εἶθε γὰρ, πάλιν λέγω, ἐποίησας καὶ σὺ εἰκόνας μωσαϊκὰς καὶ προφητικὰς, καὶ καθ᾽ ἡμέραν προσεκύνεις τῷ δεσπότῃ αὐτῶν θεῷ. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς χριστιανῶν παῖδας προσκυνοῦντας τῷ σταυρῷ, γνῶθι ὅτι τῷ σταυρωθέντι χριστῷ τὴν προσκύνησιν προσάγουσι, καὶ οὐ τῷ ξύλῳ. ἐπεὶ εἰ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ἔσεβον, πάντως ἂν καὶ τὰ ἄλση, καὶ τὰ δένδρα προσκυνεῖν εἶχον, ὥσπερ σὺ ὁ Ἰσραὴλ προσεκύνησας τούτοις ποτέ. λέγων τῷ δένδρῳ καὶ τῷ λίθῳ, ὅτι σύ μου εἶ θεός, καὶ σύ με ἐγέννησας. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως λέγομεν τῷ σταυρῷ, οὐδὲ ταῖς μορφαῖς τῶν ἁγίων, οὐ γὰρ θεοὶ ἡμῶν εἰσιν, ἀλλὰ βίβλοι ἀνεωγμέναι πρὸς ἀνάμνησιν θεοῦ καὶ τιμὴν αὐτοῦ, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προφανῶς κείμεναι καὶ προσκυνούμεναι. ὁ γὰρ τιμῶν τὸν μάρτυρα, τὸν θεὸν τιμᾷ, ᾧ ὁ μάρτυς ἐμαρτύ-

ea quæ in tabernaculo erãt testimonij, fieri Deum omnia præcepisse. Et ego tibi respondebo, Salomonem multa uariaq; in templo sculpenda fundendaq; curasse, quæ nec Deus ipsi, ut fierent, mandarat, nec testimonij tabernaculo continebãtur. nec templo illo, quod Ezechieli Deus ostendit. Neq; tamen ob id Solomon damnatus est, quippe qui ad gloriã Dei formas eiusmodi cõstituit, quemadmodum nos item facimus. Habebas & tu multas & uarias imagines, & signa, quæ te ad Dei memoriam reuocarent priusquam illis ingrati animi uitio spoliareris. Nẽpe Mosaicam uirgã, tabulas Dei digito inscriptas, ardentem rubum, aridam petram aquis affluentem, arcam in qua Manna gestabatur, altare diuino igne plenum, laminã Dei nomen continentem, Ephod indicatum à Deo, tabernaculũ Deum adumbrans. Quòd si tu quoq; hæc omnia nocte & die adũbrabas dicens gloria tibi, qui solus es omnipotẽs Deus, qui per hęc omnia res admirabiles in Israel effecisti. Atq; ita ex omnibus his per legem cõstitutis, quæ quõdam habebas, supplex Deum adorabas, cur non intelligis Deo per imagines adorationem præstari? Et paulò pòst, si enim is, qui amicum, aut maximè de se benemeritum Regem ex animo uereq; diligit, seu filium eius, seu uirgam, seu sceptrum, seu coronã, aut domum, aut seruum aspexit, complectitur, & deosculatur, atque ita bene de se meritũ honore prosequitur, multò magis hac ratione Deus colendus est. Iam enim & tu, iterum enim dicã, imagines Mosaicas & propheticas habebas, & quotidie dominum Deum ipsarum adorabas. Proinde quando Christianos homines uideris crucẽ adorare, scito cultum illum Christo cruci affixo, non autem ligno exhiberi. Nam si ligni naturam uenerarer, lucos, atq; arbores adorandas ducerem, id quod tu, Israel, efficiebas, cum arborem, aut lapidẽ sic alloquereris: Tu Deus es meus, & tu procreasti. Nos aũt nõ sic alloquimur crucẽ, aut Sanctorũ imagines. Neq; eñ Dei sunt nostri, Sed libri aperti ad memoriã Dei, & honorẽ ipsius. quos in Ecclesijs palã cõstitutos ueneramur. Qui enim martyrem colit, Deum colit. cuius ille amore marty-

Ezech. 41.

Hier. 2.

μαρτύρηκεν. ὁ προσκυνῶν τὸν ἀπόστολον τοῦ χριστοῦ, τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν προσκυνεῖ. καὶ ὁ προσπίπτων τῇ μητρὶ τοῦ χριστοῦ, πρόδηλον ὅτι ὑπὲρ υἱοῦ αὐτῆς τὴν τιμὴν προσφέρει. οὐδεὶς γὰρ θεός, εἰ μὴ εἷς, ὁ ἐν τριάδι γνωριζόμενός τε καὶ λατρευόμενος. οὗτος πιστὸς ἐξηγητὴς τῶν τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου λόγων, ὁ τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις τὴν Κυπρίων κατακοσμήσας νῆσον, ἢ οἱ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες; Ἄκουε δὲ καὶ Σευηριανοῦ τῶν Γαβάλων ἐπισκόπου, οἷα φησίν.

Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων, ἀπὸ λόγου, τοῦ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ σωτῆρος. Πῶς ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου, ζωὴν ἤνεγκε τοῖς ἡμετέροις προγόνοις; καὶ μετ' ὀλίγα. πῶς οὖν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου ἤνεγκε τῷ λαῷ ἐν συμφορᾷ χειμαζομένῳ σωτηρίαν; ἄρα οὐκ ἦν ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν, ἐάν τις ὑμῶν δηχθῇ, βλέψει εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω πρὸς τὸν θεόν, καὶ σωθήσεται, ἢ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ ταῦτα παρειδών, μόνον τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα ἔπηξεν. διατί οὖν ταῦτα ἐποίει Μωσῆς, ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ, οὐ ποιήσεις ἑαυτῷ γλυπτόν, οὐδὲ χωνευτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ
Exo. 20. ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν, ὑποκάτω τῆς γῆς; ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὸν ἀγνώμονα φθέγγομαι; εἰπὲ ὦ πιστότατε θεοῦ θεράπον. ὃ ἀπαγορεύεις, ποιεῖς, ὃ ἀνατρέπεις, κατασκευάζεις; ὁ λέγων οὐ ποιήσεις γλυπτόν, τὸν χωνευθέντα βοῦν κατελάσας, σὺ ὄφιν χαλκουργεῖς; καὶ τοῦτο οὐ λάθρα, ἀλλ' ἀναφανδὸν καὶ πᾶσι γνωστόν; ἀλλ' ἐκεῖνα φησὶν ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόψω τὰς ὕλας τῆς ἀ-
Exo. 32. σεβείας, καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω πάσης τῆς ἀποστασίας καὶ εἰδωλολατρίας, νυνὶ δέ, χωνεύω τὸν ὄφιν, χρησίμως εἰς προτύπωσιν τῆς ἀληθείας. καὶ καθάπερ σκηνὴν ἔπηξα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, καὶ χερουβὶμ ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διεπέτασα εἰς τὰ ἅγια, ὡς τύπον καὶ σκιὰν τῶν μελλόντων, οὕτω καὶ ὄφιν ἐστήλωσα εἰς σωτηρίαν τῷ λαῷ, ἵνα διὰ τῆς πείρας τούτων, προγυμνασθῶσι τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα, καὶ τὸν ἐν
Exod. 26. αὐτῷ σωτῆρα καὶ λυτρωτήν· καὶ ὅτι ἀψευδέστατος ὁ λόγος ἀγαπητέ, ἄκουε τοῦ κυρίου
Exod. 25. τοῦτον βεβαιοῦντος καὶ λέγοντος. καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ

martyrium pertulit. Qui Christi adorat eum, cuius ille Apostol. est. Et qui supplex accedit ad Christi matrem, is nimirũ filio eius honorem habet. Nullus enim Deus præter unum, qui in trinitate agnoscitur, & adoratur. Vtrum Leontius hic fidus Beati Epiphanij sermonum interpres putandus est, qui suis ipse sermonibus Cypriorum insulã decorauit, an isti, qui ex sensu loquuntur suo? Sed audi, quid etiam Seuerianus Gabalorum Pontifex in ea oratione, quam in dedicatione Ecclesiæ seruatoris habuit, dicat.

Quomodo, inquit, imago execratissimi parentibus nostris uitam attulit? Et paucis uerbis interiectis, quomodo igitur, inquit, execratissimi imago populo in calamitate uersanti, & conflictato salutem attulit? Non'ne credibilius erat, si dixisset: si quis uestrum morsus fuerit, cœlum suspiciat, aut tabernaculum Dei, & salutem assequetur? Verũ his ille posthabitis crucis tantum imaginem statuit. Cur autem hæc fecit Moses, qui populo dixerat, non facies tibi sculptile neq; conflatile, neq; similitudinem ullam earum rerum, quæ sunt in cœlo sursum, aut in terra deorsum, aut in aquis sub terra? Sed quid ego hæc ingratis loquor? Dic, obsecro, fidelissime Dei minister, quod alijs uetas, id ipse facis? Quod præcipis euerti, id ipse constituis? Qui non facies, inquis sculptile, quiq; conflatum uitulum cõminuisti, serpentem ipse ex ære cõficis? eumq; non clam, sed palam, & omnib. perspicuum statuis? At illa, inquit, mãdaui, quo materiã impietatis excinderem, & ab omni defectione atq; idolorum cultu populũ abducerẽ. Nunc autem serpentem utiliter conflo, ut ueritatem ipsam præsignificem. Et quemadmodum tabernaculum, & quæ in ipso sunt omnia, & Cherubim similitudinẽ eorũ, quæ non uidentur adhibui in sancta, ut figuram atq; umbram futurorũ ostenderem, sic & serpentem ad popu-
Num. 21. li salutem conflaui, ut eiusmodi experimento exercitatus crucis imaginem & seruatorem ac redemptorem in ipsa pendentem præcognosceret. Hoc autem
Ioan. 3. esse uerissimũ intelliges, amice, ex uerbis Domini id ita cõfirmantis: Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis qui credit

πιστεύων ἐν αὐτῷ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Συνιεῖς, ὡς διὰ τὸ ἀπαγαγεῖν ἔφη τὸν λαὸν τῆς εἰδωλολατρείας, εὐόλισθον καὶ ἕτοιμον ὄντα πρὸς τοῦτο, μὴ ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα ἐνομοθέτησε; καὶ ὅτι εἰκὼν ἦν τοῦ πάθους τοῦ κυρίου ὁ ὑψωθεὶς ὄφις; ὅτι καὶ οὐ καινὸν ἐφεύρεμα τὸ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ ἀρχαῖον, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκκρίτοις πατράσιν ἐγνωσμένον τε καὶ ἐθισμένον, ἄκουε. Γέγραπται ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ μάκαρος, τῷ διὰ Ἑλλαδίου τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ καὶ διαδόχου τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας, ὡς παρειστήκει ὁ ὅσιος τῇ τῆς δεσποίνης εἰκόνι, ἐν ᾗ καὶ ὁ χαρακτὴρ ἐγέγραπτο Μερκουρίου τοῦ ἀοιδίμου μάρτυρος. παρειστήκει δέ, ἐξαιτῶν Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθεωτάτου καὶ ἀποστάτου τυράννου ἀναίρεσιν. ἐξ ἧς εἰκόνος, ἐμυήθη ταύτην τὴν ἀποκάλυψιν. ἑώρα γάρ, πρὸς μὲν βραχύ, ἀφανῆ τὸν μάρτυρα, μετ' οὐ πολὺ δέ, τὸ δόρυ ᾑμαγμένον κατέχοντα.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, οὕτως αὐτολεξεὶ γέγραπται. Ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης, τὰς ἐπιστολὰς τοῦ σοφωτάτου Παύλου, ἄγαν. Καὶ μετ' ὀλίγα. ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων ἐν εἰκόνι, ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, βραχύ τι. ἦν γάρ, πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν. καὶ ἡνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἐνατενίζων αὐτῇ. καὶ ὡς ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ, οὕτω προσεῖχεν αὐτῷ, μακαρίζων αὐτόν, καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸν λογισμὸν πρὸς αὐτὸν εἶχε φανταζόμενος, καὶ διὰ τῆς θεωρίας αὐτῷ ὁμιλῶν. Καὶ μεθ' ἕτερα. ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσας τῇ εἰκόνι τοῦ ἀποστόλου, καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτῆρα ὅμοιον τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε, δακτυλοδεικτῶν τὴν εἰκόνα. συγχώρησόν μοι πάτερ, ὃν εἶδον λαλοῦντά σοι, ὅμοιός ἐστι τούτῳ. ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, καὶ αὐτός ἐστιν. Ἐν τῷ τῆς ὁσίας Εὐπραξίας βίῳ, τὸν δεσποτικὸν δεδεῖχθαι αὐτῇ χαρακτῆρα ἀναγέγραπται, ὑπὸ τῆς προεστηκυίας τῆς ποίμνης. Ἐν τῷ τῆς ὁσίας Μαρίας βίῳ τῆς Αἰγυπτίας, γέγραπται, τῇ εἰκόνι τῆς δεσποίνης αὐτὴν εὔξασθαι, καὶ ταύτην πρὸς ἐγγύην ἐξαιτήσασθαι, καὶ οὕτω τυχεῖν τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου. Ἐκ τοῦ Λειμωναρίου τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σωφρονίου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

credit in eum non pereat; Sed habeat uitam æternã. Intelligis eũ, ne fieret ulla similitudo, præcepisse, quo populum à simulacrorũ cultu, ad quem erat propensus, auocaret? exaltatumq́ serpentem domini cruciatuum & mortis imaginem extitisse? Quòd autem imaginum institutio non noua, sed prisca sit, & apud sanctos & eximios patres nota, & usitata, disce ex ijs, quæ in uita Beati Basilij ab Elladio eius discipulo, in Pontificatuque successore conscripta sunt. Pius enim uir, ut ipse narrat. Dominæ nostræ astabat imagini, in qua Mercurij etiam celebris Martyris figura descripta erat. Astabat autem supplicans, ut impius Iulianus apostata tolleretur. Ex qua quidem imagine didicit, quid esset euẽturũ. Vidit enim Martyrem exiguum ad tempus obscurum, non autem multò pòst hastam cruentã tenentem.

In uita autem sancti Ioannis Chrysostomi hęc ad uerbum scripta sunt. Epistolas sapientissimi Pauli Ioannes habebat in magno pretio. Et paulò pòst, Habebat autẽ effigiem Apostoli Pauli in imagine, ubi propter corporis imbecillitatem parumper quiescebat. Erat enim supra quam natura patiatur, uigilans. In hanc ille effigiem, quando perlegebat illius epistolas, oculorum aciem intendebat, in eaq́, non secus, ac si Paulus ipse uiuus esset, obtutu defixus inhærebat, beatum ipsum appellans, totamq́ animi cogitationem ad illum dirigens, & cum eo uersans, & loquens contemplando. Et post alia, cum autem Proclus, inquit, loquendi finem fecisset, oculis in Pauli effigiẽ defixis, & figuram eius, quem uiderat, similem conspicatus, Ioanni desiderium injciens, sic eum, digito demonstrans imaginem, allocutus est: Ignoscito mihi Pater, ille, quem uidi loquẽtem tibi, huic similis est, atq́ adeò si rectè memoria teneo, ipse est. In uita sanctæ Eupraxiæ scriptum est, Domini imaginem ei fuisse demonstratam à gregis præfecta. In uita sanctę Mariæ Aegyptiacæ scriptum est. Eam imagini Dominæ supplicasse, ab ipsaq́ sponsionem exegisse, atque ita ingressum in templum obtinuisse. In libro Beati patris nostri Sophronij Hierosolymorum Archiepiscopi, qui Pratum inscribitur, memorię proditum est, fuisse

PP 2 (quemadmo-

Ἔλεγεν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ αἰλιώτης, ὅτι ἦν τις ἔγκλειστος ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν, ἀγωνιστὴς πάνυ, ἐπολέμει δὲ αὐτῷ ὁ δαίμων τῆς πορνείας. ἐν μιᾷ οὖν, ὡς ἐπέκειτο αὐτῷ σφοδρῶς, ἤρξατο ὁ γέρων ἀποδύρεσθαι, καὶ λέγει τῷ δαίμονι. ἕως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; ἀπόστα λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ. συνεγήρασάς μοι. φαίνεται αὐτῷ ὁ δαίμων ὀφθαλμοφανῶς, λέγων. ὄμοσόν μοι ὅτι οὐδενὶ λέγεις ὃ μέλλω λέγειν σοι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ. καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ γέρων. ὅτι μὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις, οὐκ εἴπω τινὶ, ὅπερ λέγεις μοι. τότε λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων. μὴ προσκυνήσῃς ταύτῃ τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ. εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν, ἐκτύπωμα τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς θεοτόκου, βασταζούσης τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν. λέγει δ' ἔγκλειστος τῷ δαίμονι, ἄφες σκέψομαι. τῇ οὖν ἐπαύριον, δηλοῖ τῷ ἀββᾷ Θεοδώρῳ τῷ αἰλιώτῃ, οἰκοῦντι τότε ἐν τῇ λαύρᾳ φαρῶν, καὶ ἦλθε καὶ διηγεῖται ἅπαντα. ὁ δὲ γέρων, λέγει τῷ ἐγκλείστῳ. ὄντως ἀββᾶ ἐνεπαίχθης, ὅτι ὤμοσας τῷ δαίμονι, πλὴν καλῶς ἐποίησας ἐξειπών. συμφέρει δέ σοι, μὴ ἐᾶσαι εἰς τὴν πόλιν ταύτην πορνεῖον εἰς ὃ μὴ εἰσέρχῃ, ἢ ἵνα ἀρνήσῃ τὸ προσκυνεῖν τὸν κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρός. στηρίξας οὖν αὐτὸν, καὶ ἐνδυναμώσας πλείοσι λόγοις, ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ τόπον. φαίνεται οὖν πάλιν ὁ δαίμων τῷ ἐγκλείστῳ, καὶ λέγει αὐτῷ, τί ἔνι κακόγηρε, οὐκ ὤμοσάς μοι ὅτι οὐδ' ἐνὶ λέγεις; καὶ πῶς πάντα ἐξεῖπες τῷ ἐλθόντι πρὸς σέ; λέγω σοι κακόγηρε, ὡς ἐπίορκος ἔχεις κριθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἔγκλειστος, λέγων. ὅτι μὲν ὤμοσα, ὤμοσα, καὶ ὅτι ἐπιώρκησα, οἶδα. σοῦ δὲ οὐκ ἀκούω.

Σχόλιον. Ὁρᾷς, ὅτι τὴν τῆς εἰκόνος προσκύνησιν, τοῦ εἰκονιζομένου εἶπε; καὶ πόσον κακὸν τὸ ταύτῃ μὴ προσκυνεῖν; καὶ πῶς αὐτὸ τῆς πορνείας προετίμησεν ὁ δαίμων; πολλῶν τοίνυν ἀνέκαθεν ἱερέων τε καὶ βασιλέων χριστιανοῖς θεόθεν δεδωρημένων σοφίᾳ τε καὶ θεοσεβείᾳ καὶ λόγῳ, καὶ βίῳ διαπρεψάντων, καὶ συνόδων πλείστων γεγενημένων ἁγίων καὶ θεοπνεύστων πατέρων, τί μηδεὶς ταῦτα διορθοῦν ἐπεχείρησεν; οὐκ ἀνεξόμεθα νέαν πίστιν διδάσκεσθαι ἐκ

(quemadmodum Abbas Theodorus Aeliotes narrabat) in mõte oliuarũ inclusum strenuũ quendã senem, quẽ libidinis dæmõ oppugnabat. Hic cũ die quodã acrius urgeret, cõqueri cœpit, & alloqui dæmonẽ ad hunc modũ: Ecquãdo tãdem me desines insectari. Recede iam à me, quem ad senectutẽ usq; persecutus es. Cui dæmõ, sese oculis eius perspicuum exhibens; iura, inquit, mihi te nemini narraturũ id, qđ dicturus sum tibi; quod si feceris, te amplius nõ oppugnabo. Senex autẽ per eũ, qui in excelsis habitat, iurauit, nulli patefaciam inquiens, quod mihi dixeris. Tũc dæmõ: Hanc, inquit, imaginem ne adoraueris; & ego post hac tecũ bellũ non gerã. Imago aũt illa dominę nostrę Sanctæ Mariæ Dei genitricis, effigiem dominũ nostrũ Iesum Christum gestantis cõtinebat. Cui quidem dæmoni inclusus, ille permitte, inquit, ut cõsiderem. Postridie autẽ Abbati Theodoro Aeliotæ, qui tunc in Laura Pharon habitabat, ad se profecto, rem omnem aperit. At ille ad inclusum, tu, inquit, Abbas, uere deliquisti, in dæmoni te obstrinxeris iureiurãdo. Attamen quòd rem aperueris, rectè fecisti. Verum satius est tibi: ut nullum omittas in urbe postribulum, in ꝗ non ingrediaris, quã ut dominum Deũ nostrum Iesum Christum, & matrem eius adoraturũ te neges. His illum ac multis alijs uerbis cõfirmans ad propriũ reuersus est locum. At dęmon rursus incluso sese cõspicuum prębuit, & cur, inquit, male senex, cùm uerba mea, te nemini iuraueris patefacturũ, ei, qui uenit ad te, cuncta dixisti? Te igitur peierasse scito, & in die Iudicij damnatum iri. Inclusus autem me, inquit, & iurasse scio, & contra, quàm iuraui, fecisse non ignoro. Te tamẽ nõ audio.

(Commentarium) Vides hîc imaginis adorationem, ad id, cuius imago est, referri? Et quantum sit malum, eam non adorare? cum eo potius dæmon, quàm libidinis crimine hominem obstrictum uoluerit. Cùm igitur multi ante hac sacerdotes Regesq; fuerint Christianæ Reip. diuinitus dati pietate, doctrina & uitæ sanctitate præstãtes, plurimaq; cõcilia à sanctis, & diuino spiritu afflatis patrib. celebrata, cur nemo eorũ imaginum cultum censuit improbandũ? Nouam fidem doceri nõ patiemur. Ex

γὰρ σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, προφητικῶς ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. οὐκ ἀνεξόμεθα ἄλλοτε ἄλλα φρονεῖν, καὶ καιροῖς μεταβάλλεσθαι, καὶ τὴν πίστιν τοῖς ἔξωθεν γέλωτα καὶ παίγνιον γενέσθαι. οὐκ ἀνεξόμεθα βασιλικῷ ὑποκύπτειν θεσπίσματι, τὴν ἐκ πατέρων παρωμένω ἀνατρέπειν συνήθειαν. οὐ γὰρ εὐσεβῶν βασιλέων, ἀνατρέπειν ἐκκλησιαστικοὺς θεσμούς. οὐ πατρικὰ ταῦτα, λῃστρικὰ γὰρ τὰ βίᾳ, καὶ οὐ πειθοῖ γινόμενα. καὶ μάρτυς ἡ ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον γεγενημένη σύνοδος, μέχρι δεῦρο λῃστρικὴν δεδεγμένη τὴν ἐπωνυμίαν, βασιλικῇ χειρὶ ἐκβιασθεῖσα, ὅτε Φλαβιανὸς ὁ μακάριος ἀπεκτέννυτο. συνόδων ταῦτα, οὐ βασιλέων ὡς ὁ κύριος ἔφησεν. ὅπου συναχθῶσι δύο ἢ τρεῖς ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν. οὐ βασιλεῦσι τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὴν ἐξουσίαν δέδωκεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀποστόλοις, καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις, καὶ ποιμέσι καὶ διδασκάλοις. κἂν ἄγγελος φησὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, καὶ τὸ ἑξῆς σιωπησόμεθα, φειδοῖ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκδεχόμενοι. ἂν δὲ ἴδωμεν τὴν διαστροφὴν ἀνεπίστροφον, ὅπερ μὴ δῷ ὁ κύριος, τότε ἐπαξόμενοι καὶ τὸ λειπόμενον. ἀλλὰ ἀπευχθῶ τοῦτο. εἴ τις εἰσέλθοι εἰς οἶκον, ἐν ᾧ ζωγράφος ἐν τοίχοις ἱστορίαν Μωϋσέως καὶ Φαραὼ ἔγραψε χρώμασιν, εἶτα ἐρωτήσει τυχὸν περὶ τῶν ὡς ἐπὶ ξηρὰν διοδευσάντων τὴν θάλασσαν, τίνες οὗτοι εἰσί, τί ἐρεῖς ἐρωτώμενος, οὐχ υἱοὶ Ἰσραήλ; τίς ὁ ῥάβδῳ παίων τὴν θάλασσαν, οὐχὶ Μωϋσῆς; οὕτως καὶ εἴ τις τὸν Χριστὸν εἰκονίσει σταυρούμενον, καὶ ἐρωτηθῇ, τίς οὗτος ἐστί, Χριστὸς ὁ θεὸς ἐρεῖ, ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθείς. καὶ δέσποτα προσκυνοῦμεν πάντα τὰ σά, καὶ πόθῳ ἐκκαεῖ περιπτυσσόμεθα τὴν θεότητα. τὴν δύναμιν. τὴν ἀγαθότητα. τὸν περὶ ἡμᾶς ἔλεον. τὴν συγκατάβασιν. τὴν σάρκωσιν. καὶ ὥσπερ ἅψασθαι σιδήρου πεπυρακτωμένου δεδοίκαμεν, οὐ διὰ τὴν τοῦ σιδήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἡνωμένον αὐτῷ πῦρ, οὕτω τὴν σάρκα τὴν σὴν προσκυνῶ, οὐ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένην αὐτῇ θεότητα. προσκυνοῦμέν σου τὰ πάθη.

Sion enim ueniet lex, ut per Prophetã Esa. 2.
inquit ſpiritus ſanctus, & uerbum Domini ex Hieruſalẽ. Non permittemus, ut aliud alias ſenſiſſe, & tẽporibus mutati fuiſſe uideamur, ne fidem noſtram ij, qui ab ea ſunt alieni, riſum & ludum putent. Regio non cedemus imperio patrum conanti euertere cõſuetudinẽ Neque enim priorum eſt Regum Eccleſiaſtica inſtituta conuellere. Non paternam pietatem, ſed latronum ſæuitiã arguunt, quæ per uim imperantur, non autem uerbis perſuadentur. Teſtimonio ſit concilium ſecundum, Epheſi celebratum, quod ad hunc uſq; diem tyrannicũ cognomen retinet, quippe cui tyrãni manus uim attulit, cum Beatus martyr Phlauianus interfectus eſt. His de rebus ſtatuere atq; decernere nõ ad Reges pertinet, ſed ad cõcilia. Nam ubi duo uel tres, inquit Dominus, congregati fuerint in nomine meo, ibi ſum
in medio ipſorũ. Ligãdi, ſoluendiq; po Matth. 18.
teſtatẽ nõ regibus, ſed Apoſtolis, et eorũ ſucceſſoribus, & paſtorib. & Docto
ribus, Chriſtus dedit. Licet Angelus, Gal. 1.
inquit Paul. Apoſt, euangelizauerit uobis ꝑter id, ꝗd accepiſtis. Siletio q; ſequitur, tranſeamus, uenia lenitateq; dantes operam, ut ſententiam mutent. Quòd ſi uiderimus eos in opiniõe peruerſa obſtinate perſtare, quod Deus auertat, tunc id etiã, quod ſequitur, pronuntiabimus. Verum hæc omittamus, & deprecemur. Si quis domum ingreſſus, cuius in parietibus pictor hiſtoriã Moſis & Pharaonis coloribus ſuis de-
ſcripſerit, forte quærat, qu'nam ij ſunt, Exod. 14.
qui per mare non aliter, ac ſi per ſiccam terram incederent, iter faciunt, quid reſpondebit is, qui fuerit interrogatus? Non'ne, filij ſũt Iſraelis? Ecquis ille, qui uirga percutit mare? Nõne audiet, Moſes? Ita ſi quis etiam Chriſtum crucifixum imagine expreſſerit, quæraturq;, qui'nã eſt hic, nonne reſpondebit, Chriſtus Deus, qui carnem propter nos induit? Omnia profecto, domine, quæ tua ſunt, adoramus, ardentiq; deſiderio diuinitatẽ, potentiam, bonitatẽ, miſericordiã erga nos, ſummiſsionẽ carniſq; ſumptionẽ amplectimur. Et quẽadmodum ferrum ueremur ignitum attingere, nõ propter naturã ferri, ſed propter ignem, qui cum ferro cõiunctus eſt, ſic etiã carnem tuã adoro, nõ propter carnis naturã, ſed propter diuinitatẽ, quæ per perſonã cũ illa eſt copulata. Cruciatus adoramus.

τίς εἶδε θάνατον προσκυνούμενον; τίς πάθη σεπτά; ἀλλ' ὄντως προσκυνοῦμεν τὸν τοῦ θεοῦ μου σωματικὸν θάνατον, καὶ τὰ σωτήρια πάθη. προσκυνοῦμέν σου τὴν εἰκόνα. πάντα τὰ σὰ προσκυνοῦμεν. τοὺς θεράποντας. τοὺς φίλους. καὶ πρὸ τούτων, τὴν μητέρα τὴν θεοτόκον. δυσωπούμεθα δὲ καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λαόν, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνθέξεσθαι παραδόσεων. ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν τῶν παραδεδομένων ἀφαίρεσις, ὡς ἐξ οἰκοδομῆς λίθων, θᾶττον ἅπασαν τὴν οἰκοδομὴν καταρρήγνυσιν. εἴη δὲ ὑμᾶς, ἑδραίους, ἀκαμπεῖς, ἀκλονήτους διαμένειν, ἐπὶ πέτραν ὀχυρὰν ἐστηριγμένους, ἥτις ἐστὶν ὁ χριστός. ᾧ πρέπει δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ πατρὶ καὶ πνεύματι, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ περὶ τῶν εἰκόνων, λόγος β'.

Δότε συγγνώμην αἰτοῦντι δεσπόται μου, καὶ δέξασθε πληροφορίας λόγον, παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀχρείου καὶ ἐλαχίστου δούλου τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, οὐ γὰρ δόξης ἕνεκεν, ἢ φαντασμοῦ πρὸς τὸ λέγειν ὥρμησα, θεὸς μάρτυς, ἀλλὰ ζήλῳ ἀληθείας, αὐτὸν γὰρ μόνον ἐλπίδα σωτηρίας κέκτημαι, καὶ σὺν αὐτῷ ὑπαντῆσαι τῷ δεσπότῃ χριστῷ ἐλπίζω καὶ εὔχομαι, τοῦτον αὐτῷ προσφέρων, τῶν ἀτόπως μοι πεπλημμελημένων γενέσθαι ἐξίλασμα. ὁ μὲν γὰρ τὰ πέντε τάλαντα παρὰ τοῦ δεσπότου λαβών, ἕτερα πέντε κερδήσας, προσήγαγε. καὶ ὁ τὰ δύο, ἰσάριθμα δύο. ὁ δὲ τὸ ἓν εἰληφώς, κατορύξας, καὶ ἄκαρπον τοῦτο προσαγαγών, πονηρὸς δοῦλος ἀκούσας, εἰς τὸ ἐξώτερον
Matth. 25. κατακέκριται σκότος, ὅπερ ἐγὼ μὴ παθεῖν ὑφορώμενος, τῷ δεσποτικῷ ὑπήκω προστάγματι, καὶ τὸ δεδομένον μοι παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου τάλαντον, ὑμῖν προτίθημι τοῖς φρονίμοις τραπεζίταις, ὅπως ἐλθὼν ὁ κύριός μου, εὕροι πολυπλασιαζόμενον, καὶ τόκον καρποφοροῦν ψυχῶν

Ecquis mortem adoratam nouit? Ecquis cruciatus sanctos, ac uenerabiles uidit? Nos tamen uerè corpoream Dei mei mortē, salutaresq́ cruciatus adoramus. Adoramus imaginē. Adoramus omnia, q̃ tua sunt, Christe, seruos, amicos, inprimisq́ diuinā matrē tuam. Indignamur autem, cum audimus, etiam Dei populum Ecclesiasticis institutis aduersari. Si quid enim ex ijs, quæ ab Ecclesia sunt instituta, tanquam ex ædificio lapides, paulatim subtrahatur, totum ędificium celeriter corruet. Nos autē firmi, stabiles, atq; immobiles permaneamus super firmam petram fundati, qui Christus est, cui gloria conuenit, & honor, & adoratio, cum patre, & spiritu, & nunc, & semper, & adinnumerabilia secula seculorum: Amen.

Primæ orationis Sancti Ioannis Damasceni de Imaginibus finis.

SANCTI IOANNIS DAMASCENI DE imaginibus.

ALTERA ORATIO.

PETENTI ueniā date, domini mei, & à me inutili, ac minimo Ecclesiæ Dei seruo, quæ uera, certaq́ sunt, accipite. Non enim gloriæ causa, neq; ut aliquid esse uidear, (Deus testis est) Sed ueritatis studio, in quo mihi tantum spes salutis sita est, & cum quo me Christo domino obuiam iturum, eumquē mihi ob ea, quæ absurdè commisi, succensentem placatum iri spero, & opto, ad dicendum accessi. Qui enim à Domino quinque talenta acceperat, alia quinque lucratus attulit, & qui duo, numero totidem, qui uerò unum acceperat, cum illud defodisset, & sine fructu protulisset, seruus malus appellatus est, & in tenebras exteriores detrusus. Quod quidem mihi ne accidat, ueritus, Domini mādato parendū censeo, & sermonis talētum mihi commissum apud uos prudentes nūmularios repono, ut cum uenerit dominus meus, illud multiplicatū, & animorum fœnus afferens,

meq;

καὶ δοῦλον πιστὸν εὕρῃ, εἰσαγάγῃ με εἰς τὴν ποθουμένην μοι γλυκυτάτην χαρὰν αὐτοῦ. ἀλλὰ δότε μοι τὰς ἀκροάσεως, καὶ τὰς τραπέζας τῶν καρδιῶν ἀναπετάσαντες, δέξασθέ μου τὸν λόγον, καὶ εἰλικρινῶς διακρίνατε τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. δεύτερον δὲ τοῦτον τὸν λόγον περὶ εἰκόνων συνέταξε, τινὲς γὰρ τῶν τέκνων τῆς ἐκκλησίας, ὑπέθεντό μοι τοῦτο ποιῆσαι, διὰ τὸ μὴ πάνυ εὐδιάγνωστον τοῖς πολλοῖς τὸν πρῶτον εἶναι. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ σύγγνωτέ μοι, ὑπακοὴν ἐκπληρώσαντι. Ἔθος ἐστὶν ὦ ἀγαπητοί, τῷ φθονερῷ καὶ ἀρχεκάκῳ ὄφει, τῷ διαβόλῳ φημί, πολυτρόπως πολεμεῖν τῷ κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ πλαστουργηθέντι ἀνθρώπῳ, καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὸν αὐτῷ κατεργάζεσθαι θάνατον. εὐθὺς μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ, ἐλπίδα καὶ ἐπιθυμίαν θεώσεως αὐτῷ ἐνέσπειρε. καὶ δι᾽ αὐτῆς, εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ αἰσχραῖς καὶ ἀλόγοις ἡδοναῖς πολλάκις αὐτὸν ἐδελέασε. πόσον δὲ τὸ μέσον θεώσεως καὶ ἀλόγου ἐπιθυμίας; καὶ ποτὲ μὲν, εἰς ἀθεότητα ἤγαγε, καθὼς φησὶν ὁ θεοπάτωρ Δαβίδ. εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. ποτὲ δὲ εἰς πολυθεΐαν. καὶ ποτὲ μὲν, μηδὲ τὸν φύσει θεὸν προσκυνεῖν ἔπεισε. ποτὲ δὲ, δαίμοσιν. ἔτι δὲ, οὐρανῷ τε καὶ γῇ, ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ ἄστρασι καὶ τῇ λοιπῇ κτίσει, μέχρι καὶ κνωδάλων καὶ ἑρπετῶν προσκυνεῖν παρεσκεύασεν. ὁμοίως γὰρ ἐστὶ χαλεπὸν, καὶ τὸ τοῖς τιμίοις τὴν ὀφειλομένην μὴ προσάγειν τιμὴν, καὶ τὸ τοῖς ἀτίμοις τὴν μὴ προσήκουσαν ὑπερβάλλουσαν προσάπτειν δόξαν. πάλιν. τινὰς μὲν συνάναρχον τῷ θεῷ τὴν κακίαν λέγειν ἐδίδαξε. τινὰς δὲ, αἴτιον τῆς κακίας τὸν φύσει ἀγαθὸν θεὸν ὁμολογεῖν ἐξηπάτησε. καὶ τοὺς μὲν, μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος ἀφρόνως λέγειν ἐπλάνησεν. τοὺς δὲ, τρεῖς φύσεις καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἀθέσμως σέβειν ἐνόθευσε. καὶ τισὶ μὲν, μίαν ὑπόστασιν καὶ μίαν φύσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος: τισὶ δὲ, δύο φύσεις, καὶ δύο ὑποστάσεις τοῦ αὐτοῦ δοξάζειν ὑπέθετο. ἡ δὲ ἀλήθεια, μέσην ὁδὸν βαδίζουσα, πάντα ταῦτα ἀπαρνεῖται τὰ ἄτοπα, καὶ διδάσκει, ἕνα θεὸν ὁμολογεῖν, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. τὴν δὲ κακίαν, οὐκ οὐσίαν,

meq́ue seruum fidelem inueniat, & in optatum mihi gaudium suum dulcissimum ducat. Sed audiendi, quæso, mihi aures præbete, & cordiũ mensas patefacientes, orationẽ meam suscipite, atq́ue eorum, quæ dicuntur, uim syncerè expendite, & iudicate. Alteram autem hanc de imaginibus orationem composui, quoniam quidã Ecclesiæ filij onus hoc mihi imposuerunt, quod prior oratio haud planè à multis intelligeretur. Quamobrem hac item in re mihi obtemperanti ueniam dabitis. Inuidi serpentis, maliq́ue autoris Diaboli mos est, Viri charissimi, ut hominẽ ad Dei imaginem procreatum, uarijs rationibus oppugnet, eiq́ue mortem contrarijs artibus afferat. Statim enim in ipso principio spem illi, atque cupiditatem diuinitatis iniecit, per quam eum ad animalium ratione carentium mortem pertraxit. Gen. 3. Eundem sæpe turpibus, belluisq́ue conuenientibus uoluptatibus illexit. Quo autem hæc medio coniungi queant, ut quis, & Deus fiat, & bestiarum seruiat cupiditati? Aliquando duxit eum ad impietatẽ. Nam, ut ait diuinus Pater Dauid, dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Psal. 13. Aliquando persuasit, ut plures esse Deos existimaret. Alias ut ne unum quidem natura Deum coleret, alias ut Dæmones, ut Cœlum, & Terram, ut Solem, & Lunã, & Stellas, ut bestias etiam, quæ uel in aquis, uel in terris degunt, & reliquas res procreatas adoraret. Aeque enim impium est, & debitum merentibus honorem negare, & immerentibus minime conuenientem, ac singularem gloriam tribuere. quosdam rursus edocuit, ut malum una cum Deo principium constituerẽt, Alios decepit, ut Deum ipsum natura bonum, mali auctorem esse faterentur. Nonnullos eò perduxit, ut tres naturas, tresq́ue personas nefariè uenerarentur. Quibusdam persuasit, ut unam domini nostri Iesu Christi, qui unus est in sancta Trinitate, personam, unamq́ue naturam esse censerent. Alijs uerò ut duplicem in eo esse naturam, duplicemq́ue personã arbitrarentur. At ueritas per mediũ incedens uiã hæc omnia tanq́ue absurda, falsaq́ue improbat, docetq́ue nos, ut Deum unum esse fateamur, unamq́ue naturã in tribus personis patre, filio, & Spiritu sãcto. Malũ uerò nõ essentiã esse,

ἀλλὰ συμβεβηκὸς φησὶν, ἔννοιαν τινὰ καὶ λόγον καὶ πρᾶξιν παρὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῷ ἐννοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι καὶ πράττεσθαι τὴν ὕπαρξιν ἔχουσαν, καὶ ἅμα τῷ παύεσθαι ἀφανιζομένην. ἔτι δὲ καὶ τὸν ἕνα τῆς ἁγίας τριάδος τὸν χριστὸν, δύο φύσεις κηρύττει καὶ μίαν ὑπόστασιν. ἀλλ᾽ ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πολέμιος δαίμων, καὶ φθαρτῶν ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν καὶ κνωδάλων καὶ ἑρπετῶν εἰκόνας ποιεῖν, καὶ ταύταις ὡς καὶ θεοῖς προσκυνεῖν, οὐ μόνον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πολλάκις πλανήσας, νῦν εἰρηνεύουσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, συνταράξαι σπουδάζει, διὰ χειλέων ἀδίκων καὶ γλώσσης δολίας, λόγοις θείοις τὴν κακίαν παραρτύων. καὶ ταύτης τὸ ἄσχημον καὶ σκοτεινὸν εἶδος, ἐπικαλύπτειν πειρώμενος, καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀστηρίκτων σαλεύειν ἐκ τῆς ἀληθοῦς καὶ πατροπαραδότου συνηθείας. ἀνέστησαν γάρ τινες λέγοντες, ὡς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προτιθέναι εἰς θεωρίαν, καὶ δόξαν, καὶ θαῦμα, καὶ ζῆλον, τὰ τοῦ χριστοῦ σωτήρια θαύματα, καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀνδραγαθίας κατὰ τοῦ διαβόλου. καὶ τίς ἔχων γνῶσιν θείαν, καὶ σύνεσιν πνευματικὴν, οὐκ ἐπιγινώσκει ὅτι ὑποβολὴ τοῦ διαβόλου ἐστίν; οὐ θέλει γὰρ τὴν ἧτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτοῦ δημοσιεύεσθαι, οὐδὲ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δόξαν ἀνάγραπτον γίνεσθαι. εἰ μὲν γὰρ τοῦ ἀοράτου θεοῦ εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως ἡμαρτάνομεν, ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ ἀσχημάτιστον εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν. εἰ ἐποιοῦμεν εἰκόνας ἀνθρώπων, καὶ ταύτας θεοὺς ἡγούμεθα, καὶ ὡς θεοῖς ἐλατρεύομεν, ὄντως ἠσεβοῦμεν. ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ γῆς σαρκὶ, καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος διὰ ἄφατον ἀγαθότητα, καὶ φύσιν καὶ πάχος, καὶ σχῆμα, καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος, τούτου τὴν εἰκόνα ποιοῦντες, οὐ σφαλλόμεθα. ποθοῦμεν γὰρ αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν χαρακτῆρα, ὡς γάρ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι νῦν βλέπομεν. καὶ ἡ εἰκὼν δὲ, ἔσοπτρον ἐστὶ καὶ αἴνιγμα, ἁρμόζον τῇ τοῦ σώματος ἡμῶν παχύτητι, πολλὰ γὰρ κάμνων ὁ νοῦς, οὐ δύναται ἐκβῆναι τὰ σωματικά. ὢ ἄρα σοῦ

ſed accidens tradit, cogitationem quandam nimirum, & ſermonem, & actionem à Dei lege recedentem, in eo nanque quod cogitatur, & dicitur, & fit, habet eſſentiam, & ſimul atq; ceſſatur, euaneſcit. Præterea Chriſtũ ſanctæ Trinitatis unum aſſerit duas habentem naturas, & unam perſonam. Cæterum ueritatis hoſtis, & hominum ſalutis oppugnator dæmon, qui mortalium quondam hominum, qui uolucrum, qui natantium, atq; ſerpentium animalium imagines fieri, eisq; tanquam Deis honores diuinos tribui non ſolum gentibus, ſed filijs etiam Iſraelis fraude ſua ſæpenumero perſuaſit, nunc labijs iniquis, & lingua doloſa diuinis ſermonibus malitiam aſpergens, & deformem, ac tenebricoſam illius faciẽ cœlare ſtudens, atq; infirmorũ animos à uera, atq; à patribus inſtituta conſuetudine abducens, Eccleſiam Chriſti in pace degentem conatur perturbare. Surrexerunt enim quidam dicentes, ea, quæ ad ſalutem noſtram à Chriſto mirabiliter, quæq; fortiter à ſanctis aduerſus Diabolum geſta ſunt, imaginibus expreſſa proponi, ut illa contẽplemur, colamus, admiremur, atq; imitemur, non oportere. Quis autem diuina cognitione, & ſpiritus prudentia præditus, hanc Diaboli calumniam eſſe non intelligat, qui nec cladem ac dedecus ſuum diuulgari, nec Dei, ſanctorumq; ipſius gloriam aperte perſcribi uelit? Erraremus profecto, ſi uel Dei, qui cerni non poteſt, imaginem faceremus, cum id, quod eſt corporis expers, quodq; nec oculis uidetur, nec circumſcribitur, nec figurã habet, effingi nequeat. Impieq; rurſum ageremus omnino ſi imagines hominũ à nobis confectas, Deos arbitraremur, eisq; tãquam deis diuinos honores tribueremus. Verum nihil horum facimus, ſed cum Deus propter incredibilem bonitatem ſuam, carnem induerit, eaq; uiſus ſit in terra, & cum hominib. uerſatus, naturamq;, & magnitudinẽ & figurã, & colorẽ carnis aſſumpſerit, eius imaginem faciẽtes nõ erramus, eius

1\. Cor. 1. enĩ formã uidere cupimus. Nam, ut diuus ait Apoſt. in ſpeculo nũc, & ænigmate cernimus, imago aũt ſpeculũ eſt, & ænigma craſſæ corporis noſtri cõditiõi cõueniẽs. Licet enĩ multũ laboret mens noſtra, ea tñ, q̃ corporea ſũt, trãſilire nõ poteſt.

Tu,

φθονερὲ διάβολε, φθονεῖς ἡμῖν ἰδεῖν τὸ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ὁμοίωμα, καὶ δι' αὐτοῦ ἁγιασθῆναι, καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ θαυμάσαι αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν, καὶ θεωρεῖν αὐτοῦ τὰ θαύματα, καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὴν τῆς θεότητος δύναμιν. φθονεῖς τοῖς ἁγίοις τῆς παρὰ θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς τιμῆς. οὐ θέλεις ὁρᾶν ἡμᾶς τὴν αὐτῶν δόξαν ἀνάγραπτον, καὶ ζηλωτὰς γίνεσθαι τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ πίστεως. οὐ πειθόμεθά σοι δαίμων φθονερὲ καὶ μισάνθρωπε. ἀκούσατε λαοί. φυλαί. γλῶσσαι. ἄνδρες. γυναῖκες καὶ παῖδες. πρεσβῦται. νεανίσκοι καὶ νήπια. τὸ ἔθνος τῶν χριστιανῶν τὸ ἅγιον, εἴτις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὃ παρέλαβεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πατέρων, καὶ συνόδων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ. μὴ δὲ δέξησθε τὴν συμβουλὴν τοῦ ὄφεως, ὡς ἐδέξατο Εὔα καὶ ἐτρύγησε θάνατον. κἂν ἄγγελος, κἂν βασιλεὺς εὐαγγελίζηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, κλείσατε τὰς ἀκοάς, ὀκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἀνάθεμα ἔστω, ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν. ἀλλὰ λέγουσιν οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸν νοῦν τῆς γραφῆς, ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Μωϋσέως τοῦ νομοθέτου, οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ. καὶ διὰ Δαβὶδ προφήτου. αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἕτερα. ὅσα γὰρ ἂν ἔκ τε τῆς θείας γραφῆς, καὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων προενέγκωσι, τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσί. τί οὖν ἡμεῖς φαμὲν πρὸς ταῦτα; τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου τοῖς ἰουδαίοις εἰρημένον, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, καλὴ γὰρ ἡ τῶν γραφῶν ἔρευνα. ἀλλ' ἐνταῦθα συνεχῶς προσέχετε. ἀδύνατον ὦ ἀγαπητοὶ θεὸν ψεύσασθαι. εἷς γάρ ἐστι θεός, εἷς νομοθέτης παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης, ὁ πάλαι λαλήσας πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ. προσέχετε τὸν νοῦν μετὰ ἀκριβείας, οὐκ ἐμός ὁ λόγος ἐστί, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἀπεφήνατο, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις. ὅρα ὅτι πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐλάλησεν ὁ θεός.

Tu, qui sponte tua inuidus es Diabole, inuidia cōmotꝰ, nolles nos domini nostri similitudinē intueri, atq; ita sanctos euadere, nolles nos salutiferos ipsius cruciatus cernere, summissionē q; admirari, & res admirandas ab illo gestas uidere, atq; diuinitatis eius potentiam collaudare. Inuides sanctis, propter honorem illis tributum à Deo. Descriptā eorum gloriā à nobis perspici non uis, ne uirtutem, et fidem ipsorū imitemur, At nos tibi, dęmō inuide, atq; hominū hostis, non obtemperamus: Audite populi, tribus, linguę, uiri, mulieres, pueri senes, adolescentes, infantes, gens Christianorū sancta. Si quis euāgelizauerit uobis pręter id, quod Ecclesia catholica à sanctis Apostolis, à Patribus, atq; Concilijs acceptum ad hunc usq; diē seruauit, eum ne audiueritis, neue serpentis consilium acceperitis, quemadmodum fecit Eua, ex quo mortem est assecuta. Licet Angelus, licet Rex euā- Gen. 3.
gelizet uobis pręter id, quod accepistis Gal. 1.
aures occludite. Vereor enim illuc usque progredi, quo progressus est Paulus, anathema, inquiens, sit, nam emendationem expecto. At isti qui scripturæ sensum non perscrutantur, sic, inquiunt, per Mosem legislatorem, dixit Deus. Ne feceris ullam similitudinē eorū, quę sūt in cœlo, quęue in terra. Et per Exod. 20.
Prophetam Dauitem: Confundantur, inquit, omnes, qui adorant sculptilia: Psal. 96.
qui gloriantur in simulacris suis & alia multa his similia. Quæcunque enim uel ex diuina scriptura, uel ex sanctis Patribus protulerint, ad eundem modum intelligenda sunt. Quid autem nos ad hæc? quid aliud, nisi id, quod Io. 5.
Iudæis à domino dictum est? Scrutamini scripturas. Præclarum enim est studium scripturarum. Sed hîc prudenter attendite. Deus, Viri charissimi, mentiri non potest. Vnus enim est Deus. Vnus testamēti ueteris auctor & noui, qui multifariam olim multisq; modis locutus patrib. in Prophetis, extremis temporibus in unigenito etiam suo locutus est filio. Animaduertite diligenter, nō mea sunt hæc uerba, sed Spiritus sancti, qui per sanctum Apostolum Paulū dixit. Multifariā, multisq; modis olim locutus Deus patribus in Prophetis. Deū multifariā, multisq; modis locutū uides. Heb. 1.

Quemad-

ὥσπερ γὰρ ἐπιστήμων ἰατρὸς, οὐ τὸ αὐτὸ εἶδος πᾶσι δίδωσιν, οὐδὲ πάντοτε, ἀλλ' ἑκάστῳ πρὸς τὴν ἕξιν παρέχει τὸ φάρμακον, διακρίνων καὶ χώραν, καὶ νόσον, καὶ καιρὸν, καὶ ἡλικίαν. καὶ τῷ μὲν νηπίῳ, ἕτερον. τῷ δὲ τελείῳ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἕτερον. ἄλλο τῷ ἀσθενεῖ. καὶ ἄλλο τῷ ὑγιαίνοντι. καὶ ἑκάστῳ τῶν ἀσθενούντων, οὐ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἕξιν καὶ τὴν νόσον. καὶ ἄλλο μὲν θέρει, καὶ χειμῶνι ἕτερον, μετοπώρῳ τε καὶ ἔαρι, καὶ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητα, οὕτω καὶ ὁ ἄριστος τῶν ψυχῶν ἰατρὸς, τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρείαν νόσον, καὶ τὰ εἴδωλα θεοὺς ἡγουμένοις, καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσι, καὶ ἀθετοῦσι τὴν τοῦ θεοῦ προσκύνησιν, καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν, ἀπηγόρευσε τοῦτο ποιεῖν. θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀΰλου, καὶ μήτε σχῆμα μήτε περιγραφὴν μήτε κατάληψιν ἔχοντος, ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα. πῶς γὰρ τὸ μὴ ὁραθὲν εἰκονισθήσεται; θεὸν δὲ, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο. καὶ οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται, ἔφη ὁ θεός. ὅτι δὲ τοῖς εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσεκύνουν, ἄκουε τί φησιν ἡ γραφὴ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὅτε ἀνῆλθε Μωϋσῆς εἰς
Io. 1. τὸ ὄρος σινᾶ, καὶ ἐχρόνισε προσεδρεύων τῷ θεῷ, λαβεῖν τὸν νόμον, ὅτε ἐπανέστη ὁ ἀγνώμων λαὸς Ἀαρὼν τῷ τοῦ θεοῦ θεράποντι, λέγοντες. ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἳ προπορεύσον-
Exod. 33. ται ἡμῶν, ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος ὁ Μωϋσῆς, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. εἶτα ὅτι περιεῖλον τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν αὐτῶν, καὶ ἐχώνευσαν, ἔφαγον, καὶ ἔπιον, καὶ ἐμεθύσθησαν ὑπό τε τοῦ οἴνου καὶ τῆς πλάνης, καὶ ἤρξαντο παίζειν, ἐν ἀφροσύνῃ λέγοντες. οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ. ὁρᾷς, ὅτι θεοὺς εἶχον
Exod. 32. τὰ εἴδωλα, ἅτινα δαιμόνων ἦσαν κατοικητήρια; καὶ ὅτι τῇ κτίσει ἐλάτρευον παρὰ τὸν κτίσαντα; καθώς φησι καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος. οἵτινες ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι φθαρτοῦ ἀνθρώπου, πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. τούτου χάριν ἀπηγόρευσεν ὁ θεὸς ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα, καθὼς Μωϋσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησί. καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυρός.

Quemadmodum enim peritus Medicus nec omnibus, nec ſemper idem medicamenti genus miniſtrat, ſed habitatum regionis, tum morbi, tum temporis, tum ætatis ratione, utilem pro ſua cuique natura medicinam facit, atque alia quidem ratione infantem curat, alia perfectum ætate uirum, alia ægrotantem, alia rectè ualentem. Neque uerò cunctis ægrotantibus eodem medetur modo, ſed ad cuiuſque naturam & morbum remedia accommodat ſua, & aliud quidem æſtate adhibet, aliud hyeme, aliud uere, autumno aliud, idemq; in ſingulis locis, pro uaria regionum diuerſitate. Sic optimus etiam medicus animorum infantibus adhuc & colendorum ſimulacrorum morbo laborantibus, qui ſimulacra Deos exiſtimãtes diuino illis honores tribuebant, Deiq; adoratione reiecta gloriam eius ad res procreatas transferebant, interdixit ne imagines facerent. Dei nanque corpore uacantis, qui nec cernitur, & materia caret, nec figuram habet, nec circunſcribitur, nec comprehenditur, imago fieri nulla poteſt. Quomodo em̃ quod non aſpicitur, imagine effingetur? Deum autem nemo uidit unquam. Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit, Et nemo uidebit faciem meam, inquit Deus, & uiuet. Quod autẽ ſimulacra pro Deis adorauerint, audi quid narret ſcriptura in exitu filiorũ Iſraelis, quando Moſes aſcendit in montem Sina, & Deo aſsidens expectauit, dum legem acciperet. Quo quidem tẽpore cõſurgens ingratus populus Aaron dei miniſtrũ ſic allocutus eſt. Fac nobis Deos, qui præcedant nos. Homini enim iſti Moſi neſcimus quid acciderit. Deinde cum mulierum ſuarum ornatum accepiſſent, atq; conflaſſent, ederunt, & biberunt, & ebrij facti ſunt uino, atq; errore, & cœperunt ludere, ac præ ſtultitia dixerunt. Hi ſunt dij tui, Iſrael. Simulacra igitur, quæ nihil aliud ſunt, niſi quędã dęmonũ domicilia pro dijs habebãt, ut uides, & rei createę potius, quã ꝓcreatori ſeruiebant, ut diuus etiã ait Apoſtol. Qui mutauerũt, inquiẽs gloriã incorruptibilis Dei in ſimilitudinẽ corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedũ, & ſerpentiũ, & ſeruierũt creaturæ potiuſq; Creatori. Iccirco Deus ne qua ſimilitudo fieret, prohibuit, ut Moſes ait in Deuteronomio, & locutus eſt, inquiens, dñs ad uos de medio ignis.

Vocem

φωνὴν ῥημάτων ὑμεῖς ἠκούσατε, καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε, ἀλλ' ἢ φωνήν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρὴβ ἐν τῷ ὄρει, ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε, καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ, ἢ θηλυκοῦ. ὁμοίωμα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς. ὁμοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετὰ βραχέα. καὶ μήποτε ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς. Ὁρᾷς, ὡς εἷς ἐστιν ὁ σκοπός, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲ προσαγαγεῖν τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ δημιουργῷ. διὸ πανταχοῦ συνάπτει τῇ προσκυνήσει τὴν λατρείαν. Καὶ μετ' ὀλίγα. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις ἑαυτῷ γλυπτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα. Καὶ πάλιν. Καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις σεαυτῷ. Ὁρᾷς, ὡς τῆς εἰδωλολατρείας ἕνεκεν ἀπαγορεύει τὴν εἰκονογραφίαν; καὶ ὅτι ἀδύνατον εἰκονίζεσθαι θεὸν τὸν ἀσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον; οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ φησιν ἑωράκατε. καθὰ καὶ Παῦλος ἑστὼς ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου, φησί. γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσίῳ, ἢ ἀργυρείῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἄκουε. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ φησὶ γλυπτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα. ταῦτα τοῦ θεοῦ προστάξαντος, ἐποίησαν φησὶ τὸ καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, ἐξ ὑακίνθου, καὶ πορφύρας, καὶ κοκκίνου νενησμένου, καὶ βύσσου κεκλωσμένης, ἔργον ὑφαντόν, χερουβίμ. καὶ ἐποίησαν τὸ ἱλαστήριον ἄνωθεν τῆς κιβωτοῦ ἐκ χρυσίου καθαροῦ, καὶ τὰ δύο χερουβίμ. τί ποιεῖς ὦ Μωσῆ; σὺ λέγεις οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, καὶ σὺ καταπέτασμα κατασκευάζεις, ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ; καὶ δύο χερουβὶμ ἐκ χρυσίου καθαροῦ; ἀλλ' ἄκουε τί πρὸς σὲ ὁ θεράπων τοῦ θεοῦ Μωϋσῆς ἀποφθέγγεται. ὦ τυφλοὶ καὶ μωροί, σύνετε τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν. εἶπον, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν χω

Vocem uerborum eius audiſtis & formam non uidiſtis, ſed uocem tantum. *Cap. 4.* Et paulò pòſt. Cuſtodite igitur ſollicite animas ueſtras, quia ſimilitudinem non uidiſtis in die, qua locutus eſt uobis dominus in Horeb, in mōte, de medio ignis, ne quando delinquatis, & faciatis uobis ipſis ſculptā ſimilitudinē, omnem imaginem, ſimilitudinem maris aut fœminæ, ſimilitudinem omnis iumenti, quæ ſunt ſuper terram, ſimilitudinē omnis auis alatæ, & paucis uerbis interiectis, Ne quando inquiens reſpiciens in cœlum, & uidens ſolem, & lunam, & ſtellas, & omnem ornatum cœli deceptus adores ea, & latriæ cultum illis exhibeas. Vides unum illud eſſe propoſitū, ne ſeruiatur rei procreatæ poſthabito procreatore? neue latriæ cultus cuiquam, niſi ſoli rerum omniū Deo tribuatur? Iccirco enim ubiq; adorationi latriæ cultum adiungit. Et paulò pòſt, Non erunt inquit tibi alij Dij præter me. Non facies tibi ſculptile, *Deu. 5.* neque omnem ſimilitudinem. Et alibi, *Exo. 34.* Deos inquit conflatiles non facies tibi. Vides ſimulacrorum cultus euitandi cauſa, prohiberi ne imagines fiāt? Nec fieri poſſe ut Deus corporis expers, qui nec cernitur, nec comprehenditur, ulla exprimatur imagine? Formam eius, inquit, non uidiſtis. Quemadmodum & Paulus in medio ſtans Areopagi. *Act. 17.* Genus igitur cum ſimus Dei, nō debemus exiſtimare auro, aut argento, aut lapidi, ſculpturæ artis, & cogitationis hominis diuinum eſſe ſimile. Quòd autem hæc ita ſe habeant, audi Non facies, inquit, tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinem. Cùm hæc Deus præcepiſſet, fecit, inquit, uelum Tabernaculi teſtimonij ex hyacintho & purpura, & coccino filato, & byſſo retorta, opus contextum Cherubim. Et fecit propitiatorium ex auro puro, & duo Cherubim ſuper arcam. Quid agis, Moſes, *Exo. 37.* Tu, qui dicis, ne feceris tibi *Heb. 9.* ſculptile, neq; ullam ſimilitudinem, uelum conficis, opus contextum Cherubim, & duo Cherubim ex auro puro? Verum audi, quid tibi reſpondeat Moſes miniſter Dei, ò cæci, & ſtulti, uim eorum, quæ dicuntur, attendite, & animas ueſtras ſollicite cuſtodite. Dixi uos ſimilitudinem non uidiſſe in die, qua locutus eſt uobis dominus in Horeb,

Deu. 4. ρηβ ἐν τῷ ὄρει, ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς, μήποτε
ἀνομήσητε καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπ-
τὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, καὶ θεοὺς χωνευτοὺς
Exod. 34. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ. οὐκ εἶπον οὐ ποιήσεις εἰκό
να χερουβὶμ, ὡς δούλων παρεστηκότων τῷ ἱλα-
στηρίῳ, ἀλλ᾽ οὐ ποιήσεις σεαυτῷ θεοὺς χωνευ
τοὺς, καὶ οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα ὡς θεοῦ,
οὐδ᾽ οὐ μὴ λατρεύσῃς τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί
σαντα. ὁμοίωμα μὲν οὖν θεοῦ οὐκ ἐποίησα, οὐ
δὲ μὴν ἑτέρου τινὸς ὡς θεοῦ, οὐδὲ ἐλάτρευ
σα τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. οὕτω καὶ
ὑμεῖς ποιεῖτε. Εἶδες πῶς ἀνεφάνη ὁ σκο-
πὸς τῆς γραφῆς τοῖς συνετῶς ἐρευνῶσι; δεῖ
γὰρ γινώσκειν ἀγαπητοὶ, ὅτι ἐν παντὶ πρά-
γματι ἡ ἀλήθεια ζητεῖται, καὶ τὸ ψεῦδος,
καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ποιοῦντος, εἰ καλός ἐστιν,
ἢ κακός. ἐν μὲν γὰρ τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ θεὸς,
καὶ ἄγγελος, καὶ ἄνθρωπος, καὶ οὐρανὸς, καὶ
γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ πῦρ, καὶ ἀὴρ, καὶ ἥλιος, καὶ σε-
λήνη, καὶ ἄστρα, καὶ φῶς, καὶ σκότος, καὶ σατανᾶς,
καὶ δαίμονες, καὶ ὄφεις, καὶ σκορπίοι, καὶ θάνα-
τος, καὶ ᾅδης, καὶ ἀρεταὶ, καὶ κακίαι, καὶ πάν-
τα καλά τε καὶ κακὰ εἰσὶν ἐγγεγραμμένα. ἀλλ᾽
ὅμως, ἐπειδὴ πάντα τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμε-
να ἀληθῆ εἰσι, καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς δόξαν θεοῦ
ἐστι, καὶ τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ δοξαζομένων ἁγίων, καὶ
πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ καθαίρεσιν καὶ αἰσχύ
νην τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ προσ-
κυνοῦμεν καὶ περιπτυσσόμεθα καὶ καταφιλοῦ-
μεν, καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χείλεσι καὶ καρδίᾳ
ἀσπαζόμεθα. ὁμοίως καὶ πᾶσαν τὴν παλαι-
ὰν καὶ καινὴν διαθήκην, τούς τε λόγους τῶν
ἁγίων καὶ ἐγκρίτων πατέρων. τὴν δὲ αἰ-
σχρὰν καὶ μυσαρὰν καὶ ἀκάθαρτον γραφὴν τῶν
καταράτων μανιχαίων τε καὶ ἑλλήνων, καὶ
τῶν λοιπῶν αἱρέσεων, ὡς ψευδῆ καὶ ματαία
περιέχουσαν, καὶ πρὸς δόξαν τοῦ διαβόλου καὶ
τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, καὶ χαρὰν αὐτῶν ἐφευ-
ρεθεῖσαν, ἀποπτύομεν καὶ ἀποβαλλόμεθα, καί-
τοιγε καὶ ὄνομα θεοῦ περιέχουσαν. οὕτω καὶ ἐν
τῷ πράγματι τῶν εἰκόνων, χρὴ ἐρευνᾶν τήν
τε ἀλήθειαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ποιούντων.
καὶ εἰ μὲν ἀληθὴς καὶ ὀρθὸς καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ καὶ
τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ πρὸς ζῆλον ἀρετῆς, καὶ
ἀποφυγὴν κακίας, καὶ σωτηρίαν ψυχῶν γί
νονται, ἀποδέχεσθαι καὶ τιμᾶν ὡς εἰκόνας
καὶ μιμήματα καὶ ὁμοιώματα καὶ βίβλους τῶν
ἀγραμμάτων, καὶ προσκυνεῖν καὶ καταφιλεῖν.

reb, in monte de medio ignis ne quan
do delinquatis, & faciatis uobis ipsis si
militudinem, omnē imaginem, & deos
conflatiles ne feceris tibi. Non dixi ne
feceris imaginem Cherubim, ut seruo-
rum assistentium Propitiatorio. sed ne
feceris tibi Deos conflatiles, & ne fece
ris ullam similitudinem tanquam De-
os, et ne adoraueris res procreatas omis
so procreatore. Itaq; similitudinem nō
feci, neq; alterius tāquam Dei, neq; rē
procreatam potiusquam procreatorē
adoraui. Sic item uos facite. Vidisti
quomodo scripturæ propositum pru-
denter scrutantibus patuerit? Sciendū
est enim, Viri charissimi, illud in omni
disputatione quæri, ut quid uerum, fal
sumúe sit, & quo quisq; cōsilio aliquid
fecerit, hoc est, bono ne, an malo, intel-
ligatur. In Euāgelio quidē, & Deus, &
Angelus, & homo, & cœlū, & terra, &
aqua, & ignis, & aer, & sol, & luna, &
stellæ, & lux, & tenebræ, & Satanas, &
Dæmones, & serpētes, & Scorpiões, &
infernus, & uirtutes, & uitia, & omnia
deniq; bona, atq; mala descripta sūt, eo
sane consilio, ut cū omnia, quæ de ijs di
cunt, uera sint, ad gloriā dei, & sanctorū,
quos ipse claros, & celebres esse uult,
& ad salutem nostram, euersionemq;
atq; ignominiam diaboli, ac dæmonū
eius referantur. Quamobrem ea nos a-
doramus, & colimus, & osculamur, &
oculis, & labris, animoq; cōplectimur.
Eodem modo in uetus omne, nouūq;
testamentum, & sermones sanctorum,
probatorumq; patrum affecti sumus.
At turpem, & execrabilem, atq; impu-
ram destabilium Manichæorū, & Græ-
corum, reliquorumq; hæreticorum
scripturam, ut falsam stultamq; doctri-
nam continentem, & ad diaboli, ac dæ-
monum eius gloriam inuentam licet
Dei nomen contineat, reijcimus, atq;
improbamus. Sic etiam cum de imagi-
nibus agitur, faciendum est, ut uerita-
tem inquiramus, & mentem eorum,
qui illas faciunt, spectemus, ut uera, re-
ctaq; sit, & imagines ad gloriā Dei, & sanctorū eius, ad amplectēdas uirtutes, fu
giendaq; uitia, atq; animorū salutē referātur, eas ut exēpla, & similitudines & ho
minū rudiū atq; simpliciū libros, ac monumēta complectamur, atq; ueneremur.

Ac

καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χείλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπάζεσθαι, ὡς σεσαρκωμένου θεοῦ ὁμοίωμα, ἢ τῆς τούτου μητρός, ἢ τῶν ἁγίων τῶν κοινωνῶν τῶν παθημάτων καὶ τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ, καὶ νικητῶν καὶ καθαιρετῶν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων καὶ τῆς πλάνης αὐτῶν. εἰ δὲ θεότητος τῆς ἀΰλου, καὶ ἀσωμάτου, καὶ ἀοράτου, καὶ ἀσχηματίστου, καὶ ἀχρωματίστου, εἰκόνα τὶς τολμήσει ποιῆσαι, ὡς ψευδῆ ἀποβαλλόμεθα, καὶ ἐάν τις ἐπὶ δόξῃ καὶ προσκυνήσει καὶ τιμῇ τοῦ διαβόλου, ἢ τῶν δαιμόνων, καταπτύομεν καὶ πυρὶ ἀναλίσκομεν. καὶ ἐάν τις ἀνθρώπων, ἢ πετεινῶν, ἢ ἑρπετῶν, ἢ ἄλλης κτίσεως θεοποιήσῃ εἰκόνα, ἀναθεματίζομεν τοῦτον. ὥσπερ γὰρ τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ναοὺς τῶν δαιμόνων καθεῖλον οἱ ἅγιοι πατέρες, καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν τόποις, ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἁγίων ἤγειραν, καὶ τούτους σεβόμεθα, οὕτω καὶ τὰς εἰκόνας τῶν δαιμόνων καθεῖλον, καὶ ἀντ' ἐκείνων ἤγειραν εἰκόνας χριστοῦ, καὶ τῆς θεοτόκου, καὶ τῶν ἁγίων. καὶ ἐπὶ μὲν τῆς παλαιᾶς, οὔτε ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἀνθρώπων ἤγειρεν ὁ Ἰσραὴλ, οὔτε μνημόσυνον ἀνθρώπου ἑόρταζεν, ἔτι γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦν, ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ ὁ θάνατος κατάκρισις ἦν, διὸ καὶ ἐπενθεῖτο. καὶ τὸ σῶμα τοῦ τεθνηκότος, ἀκάθαρτον ἐλογίζετο καὶ ὁ ἁπτόμενος αὐτοῦ. νῦν δὲ, ἀφ' οὗ ἡ θεότης τῇ ἡμετέρᾳ φύσει συνανεκράθη, οἷόν τι ζωοποιὸν καὶ σωτήριον φάρμακον, ἐδοξάσθη ἡ φύσις ἡμῶν, καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν μετεστοιχειώθη, διὸ καὶ ὁ τῶν ἁγίων θάνατος ἑορτάζεται, καὶ ναοὶ αὐτοῖς ἐγείρονται, καὶ εἰκόνες ἀναγράφονται. γινωσκέτω οὖν πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ὁ τὴν εἰκόνα τὴν πρὸς δόξαν καὶ ὑπόμνησιν τοῦ χριστοῦ, ἢ τῆς τούτου μητρὸς τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἢ τινὸς τῶν ἁγίων, καὶ πρὸς αἰσχύνην τοῦ διαβόλου καὶ ἧτταν αὐτοῦ, καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ ἐκ θείου πόθου καὶ ζήλου γινομένην, καταλύειν ἐπιχειρῶν, καὶ μὴ προσκυνῶν καὶ τιμῶν καὶ ἀσπαζόμενος ὡς εἰκόνα τιμίαν, καὶ οὐχ ὡς θεὸν, ἐχθρός ἐστι τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, καὶ ἐκδικητὴς τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἔργῳ ἐπιδεικνύμενος τὴν λύπην, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ τιμῶνται καὶ δοξάζονται, ὁ δὲ διάβολος καταισχύνεται. ἡ γὰρ εἰκὼν, θρίαμβός ἐστι καὶ φανέρωσις καὶ στηλογραφία, εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ διαπρεψάντων, καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων δαιμόνων.

Ac Dei quidē ut carnem induti, & matris, atq; sanctorum ipsius, ut qui cruciatū & gloriæ Christi socij, uictoresq; diaboli, & dæmonum, ac fraudū ipsorū depulsores extiterint imagines & oculis, & labris, & animo complectentes omni amore, & cultu ꝓsequamur. Quod si quis diuinitatis, quæ à materia, & corpore remotissima nec cerni potest, nec figurā, aut colorē habet, imaginē audebit effingere, eam ut falsam repudiabimus, si ad gloriā, & cultū, honorēq; diaboli, aut dæmonū effecta sit, despiciendam atq; igni cōburendā censemus. Si quis imaginē hominū, aut uolucrū, aut serpentiū, aliusue rei ꝓcreatæ coluerit, tanq; Deū, hūc ab Ecclesiæ cōmunione reijciendū iudicamus. Sicut eñ sancti Patres sacrificia, tēplaq; dæmonū euerterūt, & in eorū locis tēpla sanctorū nomini dedicarunt, q̃ nos colimus, sic & imagines dęmonū sustulerunt, & earū loco, Christi & Dei genitricis, & sanctorū imagines cōstituerūt. Atq; in ueteri quidē testamēto Israelitæ neq; tēpla hominū nomini cōsecrabant, neq; memoriā hominis celebrabāt, adhuc eñ exe- Deu. 19. crationi erat obnoxia natura humana, et mors erat suppliciū, et amulcta. Itaq; deplorabāt, & cadauer putabāt immūdum, & q̃ illud attigerat. Nunc aūt natura nostra ex quo diuinitas illi tanq; medicamentū quoddā, uitā atq; salutē afferens, cōiuncta est, gloriosa euasit, et ad incorruptionē accipiendam idonea. Quare sanctorū mors annuis laudibus celebratur, & tēpla illis cōstituuntur, & imagines fiūt. Proinde q̃ imaginem ad Christi, aut matris eius dei genitricis, aut alicuius sanctorū gloriā, & memoriam, diaboliq; & dæmonū ipsius ignominiā, & detrimētū, diuino studio, atq; ardore cōfectā euertere conatur, ac nō potiꝰ adorare, & colere, ac uenerari studet, ut rē honore dignā, nō aūt ut Deū, hūc Christi, & sanctę Dei genitricis, atq; sanctorū hostē, diaboliq;, ac dęmonū eius defensorē oēs homines esse nō dubitēt, q̃ppe q̃ reipsa p̃se ferat dolorē suū, quē ex eo percipit, ꝙ Deus, & sancti eius honore & gloria afficiūtur, et diabolus ignominia. Imago eñ triūphus est, & indiciū ac monumentū, quod eorū, qui se fortiter, strenueq; gesserūt, uictoriæ memoriam, quodq; dæmonū, qui uicti, profligatiq; sunt, ignominiā, & dedecus testaẽ.

οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὅρα γὰρ τί φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. πρῶτον, ἀπο-
1. Cor. 12. στόλους. δεύτερον, προφήτας. τρίτον, ποιμένας καὶ διδασκάλους. πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκκλησίας, οὐκ εἶπε βασιλεῖς. Καὶ πά-
Heb. 13. λιν. πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσοντες. Καὶ αὖθις. μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον. ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἀναστροφὴν, ζηλοῦτε τὴν πίστιν. οὐκ ἐλάλησαν ἡμῖν τὸν λόγον βασιλεῖς, ἀλλὰ ἀπόστολοι καὶ προφῆται, ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι. τῷ Δαβὶδ ἐντειλάμενος ὁ θεὸς, οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἶκον, ἔφη πρὸς αὐτόν. ὅτι οὐκ οἰκοδομήσεις μοι σὺ οἶκον, ἐπειδὴ ἀνὴρ αἱμάτων σὺ εἶ. ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλὰς ὁ ἀπόστολος ἀνακέκραγε Παῦλος. τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον, τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον.
Rom. 13. τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος. Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐπραξία. ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις, ποιμένων καὶ διδασκάλων. ληστρικὴ ἔφοδός ἐστιν αὕτη ἀδελφοί. ὁ Σαοὺλ τὸ ἱμάτιον ἔσχισε τοῦ Σαμουὴλ, καὶ τί πέπονθεν; ἔσχισε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὁ θεὸς, καὶ δέδωκεν αὐτὴν Δαβὶδ τῷ πραοτάτῳ. τὸν Ἠλίαν Ἰεζάβελ ἐδίωξε, καὶ ἐξέλιξαν αἱ ὕες καὶ οἱ κύνες τὸ αἷμα αὐτῆς, καὶ αἱ πόρναι ἐλούσαντο ἐν αὐτῷ. Ἡρώδης ἀ-
1. Reg 16 νεῖλε τὸν Ἰωάννην, καὶ σκωληκόβρωτος γενό-
3. Reg. 22. μενος, ἐξέψυξε. καὶ νῦν ὁ μακάριος Γερμανὸς, ὁ βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστράπτων, ἐρραπίσθη, καὶ ἐξόριστος γέγονε. καὶ ἕτεροι πλεῖστοι ἐπίσκοποι καὶ πατέρες, ὧν οὐκ οἴδαμεν τὰ ὀνόματα.
Mar. 6. οὐ ληστρικὸν τοῦτο; ὁ κύριος ὅτε πειραστικῶς αὐτῷ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι προσήεσαν, ἵνα παγιδεύσωσιν αὐτὸν λόγῳ, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, εἰ ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίνατο. ἀγάγετέ μοι νόμισμα. τῶν δὲ, ἀγαγόντων, ἔφη. τίνος ἔχει τὴν εἰκόνα; τῶν δὲ, φησάντων Καίσαρος, λέγει. ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος, Καίσαρι. καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ. ὑπείκομέν σοι ὦ βασιλεῦ ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασι. φόροις. τέλεσι. δοσο-
Matth. 22. ληψίαις, ἐν οἷς σοὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγκεχείρισται. ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει, ἔχομεν τοὺς ποιμένας, τοὺς λαλήσαντας ἡμῖν τὸν λόγον, καὶ τυπώσαντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν.

Regum partes non sunt, ut Ecclesiæ leges præscribant. Considera enim quid D. Apostolus dicat, Et quos quidem in Ecclesia posuit, primum Apostolos, deinde prophetas, tum pastores, & doctores. Ad Ecclesię cōstitutionem nō adhibuit Reges. Et rursum, Obedite, inquit, Præpositis uestris, & subiacete eis, ipsi enim peruigilant, quasi rationē pro animabus uestris reddituri. Idemq; rursus, mementote, inquit, Pręposítorū uestrorum, qui uobis locuti sunt uerbum Dei, quorum intuentes exitū conuersationis imitemini fidem. Verbum non locuti sunt uobis Reges, sed Apostoli, & Prophetæ, Pastoresq; atque Doctores. Cùm præcepisset Deus Dauidi, ut ædificaret sibi domum, sic allocutus est eum: Non ædificabis mihi domū tu, q̄niā uir sanguinū es. Reddite omnibus debita, Paulus clamabat Apostolus. Cui tributum, tributū, cui uectigal, uectigal, cui timorē, timorem, cui honorem, honorem. Regum est ciuilis administratio. Ecclesiastica uerò cōstitutio Pastorū, atq; Doctorū. Impetus iste latronū est, fratres. Saul scidit pallium Samuelis, & quid ei contigit? Abscidit Regnum eius Deus, & dedit ipsum Dauidi māsuetissimo. Eliā persecuta est Iezabel, & linxerunt sues, & canes sanguinem eius, & meretrices lotę sunt in eo. Ioannē Herodes interfecit, & consumptus à uermibus expirauit. Et nunc beatus Germanus alapis percussus, & in exilium missus est, & complures alij patres, quorum nomina nos ignoramus. Nónne id latronū est? Dominus, cū ad ipsum tentādi gratia Scribæ, & Pharisæi accessissent, ut eum sermone irretirent, quæsissentq; ex eo, liceretne Cæsari censum dari, nec'ne, ostendite, inquit, mihi numisma. Quod illi cum ostendissent, cuius, inquit, habet imaginem? Respondentibus autem illis, Cæsaris, ait: Reddite, quæ sunt Cęsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Paremus tibi, Rex, in ijs, quæ ad uitæ ciuilis negotia pertinēt, ut in tributis, uectigalibus, congiarijsq; soluendis, quorum tibi, quantum ad nos spectat, munus est creditum, ac demandatum. At in ecclesiasticis rebus statuendis, ac decernendis habemus pastores, qui nobis locuti sunt uerbum, & leges, atque instituta ecclesiastica tradiderunt.

Non

οὐ μεταίρομεν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλὰ κατέχομεν τὰς παραδόσεις καθὼς παρελάβομεν. εἰ γὰρ ἀρξόμεθα τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, κἂν ἐν μικρῷ καθαιρεῖν, κατὰ σμικρὸν τὸ πᾶν καταλυθήσεται. κακίζεις τὴν ὕλην καὶ ἄτιμον ἀποκαλεῖς; τοῦτο καὶ μανιχαῖοι. ἀλλ' ἡ θεία γραφή, καλὴν ταύτην ἀνακηρύττει. φησὶ γὰρ καὶ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ θεοῦ ποίημα τὴν ὕλην. καὶ καλὴν ταύτην ὁμολογῶ. σὺ δέ, εἰ κακὴν ταύτην λέγεις, ἢ οὐκ ἐκ θεοῦ ταύτην ὁμολογεῖς, ἢ τῶν κακῶν αἴτιον ποιεῖς τὸν θεόν. ὅρα οὖν τί φησιν ἡ θεία γραφὴ περὶ τῆς ὕλης, ἣν σὺ ἄτιμον ἀποκαλεῖς. καὶ εἶπε Μωϋσῆς πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ λέγων, τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ συνέταξε κύριος λέγων, λάβετε παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἀφαίρεμα τῷ κυρίῳ, πᾶς ὁ καταδεχόμενος τῇ καρδίᾳ, οἴσουσι τὰς ἀπαρχὰς τῷ κυρίῳ. χρυσίον. ἀργύριον. χαλκόν. ὑάκινθον. πορφύραν. κόκκινον διπλοῦν διανενησμένον. καὶ βύσσον κεκλωσμένην. καὶ τρίχας αἰγείας. καὶ δέρματα κριῶν ἠρυθροδανωμένα. καὶ δέρματα ὑακίνθινα. καὶ ξύλα ἄσηπτα. καὶ ἔλαιον τῆς χρίσεως. καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως. καὶ λίθους σαρδίους. καὶ λίθους εἰς τὴν γλυφήν, εἰς τὴν ἐπωμίδα, καὶ εἰς τὸν ποδήρη. καὶ πᾶς σοφὸς καρδίᾳ ἐν ὑμῖν, ἐλθὼν ἐργαζέσθω πάντα ὅσα συνέταξε κύριος, τὴν σκηνήν. ἰδοὺ δὴ καὶ ὕλη τιμᾶται, ἡ καθ' ὑμᾶς ἄτιμος. τί γὰρ τριχῶν αἰγείων εὐτελέστερον, καὶ χρωμάτων; ἢ οὐ χρώματα τὸ κόκκινον καὶ ἡ πορφύρα καὶ ἡ ὑάκινθος; ἰδοὺ δὴ καὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁμοίωμα χερουβίμ. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σκηνὴ ἅπασα, εἰκὼν ἦν. ὅρα γάρ φησιν ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῇ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει, καὶ ὅμως κυκλόθεν προσεκυνεῖτο ὑπὸ παντὸς τοῦ Ἰσραήλ. ἔπειτα δὲ τὰ χερουβὶμ οὐ κατενώπιον τοῦ λαοῦ; καὶ ἡ κιβωτός, καὶ ἡ λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ στάμνος ἡ χρυσῆ, καὶ ἡ ῥάβδος, πρὸς ἃ βλέπων ὁ λαὸς προσεκύνει; οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης δημιουργόν, τὸν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον, καὶ ἐν ὕλῃ τὴν κατοίκησιν θέμενον, καὶ διὰ ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον. ὁ γὰρ λόγος, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. πᾶσι δὲ δῆλον, ὅτι ἡ σάρξ, ὕλη καὶ κτίσμα ἐστί. σέβω οὖν τὴν ὕλην, καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω, καὶ προσκυνῶ, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου γέγονε. σέβω δέ, οὐχ ὡς θεόν,

Non transferimus terminos sempiternos, quos nobis patres nostri constituerunt, Sed quæ nobis præscripta sunt, ut ea accepimus, tuemur, atque defendimus. Si em̄ cœperim9 ędificiũ Ecclesię uel paruis in rebus diruere, totũ paulatim dissoluetur. Materiã, ut abiectã, & uilem insectaris? id faciũt & Manichæi. At diuina scriptura bonã hãc esse prędicat. Ait em̄, Et uidit Deus omnia q̃ fecerat, & ecce ualde erant bona. Ego igitur & à Deo creatã materiã dico, & bonam esse cõfiteor. Tu aũt si malã asseris, aut nõ ex Deo hanc esse confiteris, aut malorũ auctorẽ Deũ cõstituis. Attendite igitur quid scriptura diuina de materia, q̃ tu abiectã, & uilem uocas. Et allocutus est Moses omnem cœtũ filiorũ Israel, dicens hoc uerbũ, q̃ præceperat dominus. Accipite, inquiens, à uobis ipsis oblationẽ dño. Omnis uolũtarius, & prono animo offeret primitias domino, aurũ, argentũ, æs, hyacinthum, purpurã, coccinũ duplum filatũ, & byssum retortã, & pilos caprinos, & pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, & ligna imputribilia, & oleum unctionis, & thymiama cõpositionis, & lapides sardios, & lapides in sculpturam ad superhumerale, & ad poderem. Et omnis sapiẽs corde in uobis ueniens perficiat omnia, quę præcepit dñs, Tabernaculũ, & cætera. Ecce materia, q̃ à te despicitur, in pretio est. Quid em̄ caprarũ pilis cõtemptus, abiectiusue? Quid coloribus? Nónne coccinum, et purpura, & hyacinthus colores sũt? Ecce p̄terea opera manuũ hominum, & similitudo Cherubim. Quinetiã totum ipsum tabernaculũ imago erat. Vide em̄, inquit Deus alloquens Mosem, ut omnia facias secundũ exẽplar, q̃ tibi in mõte mõstratum est. Et tamen in circuitu adorabat̃ ab omni Israele. Quid Cherubim, nónne erant in cõspectu populi? & arca, & lucerna, & mensa, & urna aurea, et uirga, ad q̃ respiciens populus adorabat? Non adoro materiam, sed materiæ ipsius affectorem, qui propter me materia factus est, & in materia domicilium posuit, & per materiam mihi salutem comparauit. Verbum enim caro factum est, & habitabit in nobis, Porrò dubium est nemini, quin caro ex materia constet, creataque sit. Materiam igitur, per quam salus mihi parta est, colo, ueneror, adoro, non tamen ut Deum,

Gen. 1. Exo. 35. Exod. 25. Ioan. 1.

ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἐμπλέων. ἢ οὐχ ὕλη τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, τὸ τρισόλβιόν τε καὶ τρισμακάριστον; ἢ οὐχ ὕλη τὸ ὄρος τὸ σεπτὸν καὶ ἅγιον; ὁ τοῦ κρανίου τόπος; ἢ οὐχ ὕλη ἡ ζωηφόρος πέτρα, ὁ τάφος ὁ ἅγιος, ἡ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως; ἢ οὐχ ὕλη τὸ μέλαν, καὶ τὰ τῶν εὐαγγελίων δέρματα; ἢ οὐχ ὕλη ἡ ζωοποιὸς τράπεζα, ἡ τὸν ἄρτον ἡμῖν τῆς ζωῆς χορηγοῦσα; ἢ οὐχ ὕλη ὁ χρυσός τε καὶ ἄργυρος, ἐξ ὧν σταυροί τε καὶ πίνακες ἅγιοι κατασκευάζονται, καὶ ποτήρια; ἢ οὐχ ὕλη πρὸ τούτων ἁπάντων, τὸ τοῦ κυρίου σῶμα καὶ αἷμα; ἢ πάντων τούτων ἄνελε τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν, ἢ παραχώρει τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, θεοῦ καὶ φίλων θεοῦ ὀνόματι ἁγιαζομένων, καὶ διὰ τοῦτο θείου πνεύματος ἐπισκιαζομένων χάριτι. εἰ διὰ τὸν νόμον τὰς εἰκόνας ἀπαγορεύεις, ὥρα σοι καὶ σαββατίζειν καὶ περιτέμνεσθαι, ταῦτα γὰρ ἀπαραχαράκτως ὁ νόμος κελεύει, καὶ πάντα τὸν νόμον τηρεῖν, καὶ μὴ ἑορτάζειν τὸ πάσχα κυρίου ἔξω Ἱερουσαλήμ. ἀλλὰ γνῶτε, ὡς ἐὰν τὸν νόμον τηρῆτε, χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. ὥρα σοι καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα πρὸς γάμον ἄγεσθαι, καὶ ἐγείρειν σπέρμα τῷ ἀδελφῷ, καὶ μὴ ᾄδειν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας. ἀλλ' ἄπαγε. οἵτινες γὰρ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἱστοροῦμεν χριστὸν τὸν βασιλέα καὶ κύριον, οὐ γυμνοῦντες αὐτὸν τοῦ
Psal. 136. στρατεύματος, στρατὸς γὰρ τοῦ κυρίου οἱ ἅγιοι. γυμνωσάτω ἑαυτὸν τοῦ οἰκείου στρατεύματος
Gal. 3. ὁ ἐπίγειος βασιλεύς, καὶ τότε τὸν ἑαυτοῦ βασιλέα καὶ κύριον ἀποθέσθω τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ τότε τῶν κατὰ τοῦ τυράννου ἀριστευσάντων καὶ βασιλευσάντων τῶν παθῶν, τὸ σέβας περιαιρείτω. εἰ γὰρ κληρονόμοι θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι χριστοῦ, καὶ τῆς θείας δόξης καὶ βασιλείας κοινωνοὶ ἔσονται, πῶς οὐχὶ καὶ τῆς ἐπὶ γῆς δόξης συμμέτοχοι γένωνται οἱ φίλοι χριστοῦ; οὐ λέγω ὑμᾶς δούλους φησὶν ὁ θεός. ὑμεῖς, φίλοι μού ἐστε. τῆς οὖν δεδομένης αὐτοῖς παρὰ τῆς ἐκκλησίας τιμῆς, στερήσομεν αὐτούς, ὢ θρασείας χειρός. ὢ τολμηρᾶς γνώμης. ἀντιβαινούσης θεῷ, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀντιπραττούσης προστάγμασιν. εἰ οὐ προσκυνεῖς εἰκόνι, μηδὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προσκύνει, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ ζῶσα,

sed ut actione diuina, & gratia plenam. An materia non est felicissimum, ac beatissimum, illud crucis lignum? Nonne materia augustus, & sanctus ille mons? ille Caluariæ locus? Nonne materia salutaris illa petra? sanctum illud sepulchrũ? fons ille nostræ resurrectionis? Nonne materia nigræ literæ, quibus Euãgelia scripta sunt, & coria, quibus conteguntur? Nonne materia est alma illa mensa, quæ uitæ panem nobis subministrat? Nonne materia, aurum, & argentum, ex quibus, & cruces, & tabulæ, & calices conficiuntur? Nonne, quod his omnibus antecellit, materia est, corpus, & sanguis domini mei? Aut horum omnium cultum, adorationemq́ue tolle, aut cõcede, ut Ecclesiæ instituto, & more, imagines etiã, quæ Deo, & amicorum eius nomini dicatæ atq; ideo diuini gratia spiritus obumbratæ sunt, adorentur. Si propter legem imagines putas abrogandas, cur non eodem tempore & sabbatum obseruas & circuncisionem, quæ grauissimo legis iussu sancita sunt? Cur non legẽ uniuersam custodis? Cur Pascha domini celebras extra Hierusalẽ? Cur non fratris uxorem, ut semen illi suscites, in matrimonium ducis? Cur canis canticum domini in terra aliena? Sed hæc omittantur. Scitote Christum uobis, si legem obseruetis, nihil profuturum. Qui enim in lege iustificamini, à gratia excidistis. Christum Regem, & dominum ita spectãdum proponimus ut proprio ipsum exercitu non denudemus. Exercitus enim domini sancti sunt. Proprio seipsum exercitu spoliet Rex terrenus, & tunc spoliet Regem ac dominum suum. Purpuram, coronamq́ue deponat, & tunc eorum, qui se fortissimos aduersus Tyrannum præstiterunt, quiq́ue uitijs, & perturbationibus imperarunt, honorem, & gloriam auferat. Cur enim amici Christi, qui hæredes Dei, & cohæredes Christi, diuinæq́ue gloriæ, & regni sunt socij, non etiã
Io. 15. gloriæ, quæ in terra est, participes sint? Non dico uos seruos, inquit Deus; Vos amici mei estis. Hos igitur honore, quem illis habet Ecclesia, spoliabimus? O manum audacẽ, ô linguã temerariã Deo contradicentẽ, & mãdatis eius repugnãtẽ. Si non adoras imaginẽ, ne filium quidẽ adora, qui est imago uiua Dei inuisibilis.

Templum

καὶ χαρακτὴρ ἀπαράλλακτος. ὁ ναὸς ὃν ὁ Σολομῶν ᾠκοδόμησεν, ἀλόγων αἵμασιν ἐνεκαινίσθη, καὶ ἀλόγων εἰκόσιν ἐκαλλωπίσθη, λεόντων καὶ βοῶν καὶ φοινίκων καὶ ῥοΐσκων. νῦν δὲ, Χριστοῦ αἵματι ἡ ἐκκλησία ἐγκαινίζεται καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ τῇ Χριστοῦ εἰκόνι καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καλλωπίζεται. ἢ πάσης εἰκόνος προσκύνησιν ἄνελε, ἢ μὴ καινοτόμει, μηδὲ μετατίθει ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. οὐ τὰ πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν λέγω, ἀλλὰ τὰ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ. περὶ γὰρ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ παραδόσεων μεμφόμενος ὁ θεός, φησίν. ἔδωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλά, κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν. ὥστε μετατεθείσης τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γέγονεν. οὐ μόνον δὲ γράμμασι τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν παρέδωκαν οἱ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἀγράφοις τισὶ παραδόσεσι. πόθεν γὰρ οἴδαμεν τὸν κρανίου τόπον τὸν ἅγιον; πόθεν τὸ μνῆμα τῆς ζωῆς, οὐ παῖς παρὰ πατρὸς ἀγράφως παραλαβόντες; τὸ μὲν ἐν τόπῳ κρανίου σταυρωθῆναι τὸν κύριον, γέγραπται. καὶ ταφῆναι ἐν μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν Ἰωσὴφ ἐν τῇ πέτρᾳ. ὅτι δὲ ταῦτα ἐστὶ τὰ νῦν προσκυνούμενα, ἐξ ἀγράφου παραδόσεως οἴδαμεν. καὶ πλεῖστα τούτοις παρόμοια. πόθεν τὸ τρίτον βαπτίζειν, τουτέστι διὰ τριῶν καταδύσεων; πόθεν τὸ κατὰ ἀνατολὰς εὔχεσθαι; πόθεν τὸ προσκυνεῖν σταυρόν, οὐκ ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως; διὸ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος φησίν. ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. πολλῶν τοιγαροῦν ἀγράφως τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν πεφυλαγμένων, τί περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖτε; Μανιχαῖοι συνέγραψαν τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, γράψατε καὶ ὑμεῖς τὸ κατὰ Λέοντα εὐαγγέλιον. οὐ δέχομαι βασιλέα, τυραννικῶς τὴν ἱερωσύνην ἁρπάζοντα. οὐ βασιλεῖς ἔλαβον ἐξουσίαν δεσμεῖν καὶ λύειν. οἶδα Οὐάλεντα βασιλέα χριστιανὸν ὀνομαζόμενον, καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν διώξαντα, Ζήνωνά τε καὶ Ἀναστάσιον. Ἡράκλειον, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν ἐν Σικελίᾳ καὶ Βαρδανίσκην τὸν καὶ Φιλιππικόν. οὐ πείθομαι βασιλικοῖς κανόσι διατάττεσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πατρικαῖς παραδόσεσιν,

Templum quod Salomon ædificauit, animalium ſanguine dedicatum eſt, & 3 Reg. 6.
animalium nempe leonum, & boum, & palmarum, & malorum punicorum imaginibus exornatum. Nunc autem Eccleſia dedicatur ſanguine Chriſti, & ſanctorum eius, & Chriſti, & ſanctorũ eius imaginibus decoratur. Aut omnium imaginum adorationem tolle, aut nequit noui decerne, nec terminos æternos moue, quos patres tui conſtituerunt. Nos eos dico, qui fuère, antequã carne aſſumpta Chriſtus Deus noſter adueniret, ſed qui poſt eius aduentũ ſunt conſtituti. Nam de ueteris teſtamenti inſtitutis cum indignatione loquens Deus dedi eis, inquit, præcepta Ezech. 20.
non bona ſecundùm duritiam cordis ipſorum. Quare mutato ſacerdotio, neceſſario legis etiam mutatio facta eſt. Cæterum inſpectores, ac miniſtri uerbi nõ monumentis ſolum literarũ, ſed inſtitutis quibuſdam non ſcriptis leges tradiderunt. Vnde enim ſanctum Caluariæ locum, unde monumentum uitæ cognitum habemus, niſi quia ſine ſcripto à patribus filij, ſic accepimus. Nã quòd in Caluariæ loco crucifixus, Matth. 26.
& in monumento, quod Ioſeph exciderat è petra, ſepultus fuerit dominus, ſcriptum eſt. Quòd autem hæc illa ſint quæ nunc adoramus, & alia id genus plurima ex ſermone, non ſcripto, ſed per manus tradito accepimus. Vnde illud, ut ter, hoc eſt tribus immerſionibus baptizemus? ut ad orientem conuerſi precemur? Vt crucẽ adoremus? Nonne ex inſtituto, non ſcripto? Quã 2. Theſſ. 2.
obrem & D. Apoſtolus Paulus: Itaq; fratres, inquit, ſtate, & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram. Cum igitur tam multa ſint Eccleſiæ ſine ſcripto tradita, & ad hũc uſq; diem obſeruata, cur tam ſubtiliter de imaginib. agitis? Manichæi Euangelium ſecũdum Thomam conſcripſerunt, & uos ſecundùm Leonem euangelium ſcribite. Non ſuſcipio Regem ſibi per impotentiã ſacerdotiũ uindicãtem. Noui ualentẽ Regem, qui cũ Chriſtianus nominaretur, orthodoxã fidẽ perſequebatur. Zenonẽ item, & Anaſtaſium, & Heraclium, & Conſtantinum illum, qui in Sicilia fuit, & Bardaniſcem, qui et Philippicus appellatus eſt, nõ regijs regulis, ſed patrijs inſtitutis

ἐγγράφοις τε καὶ ἀγράφοις. ὥσπερ γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐγγράφως ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, οὕτως ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἀγράφως παρεδόθη, τὸ εἰκονίζειν χριστὸν τὸν σεσαρκωμένον θεὸν, καὶ τοὺς ἁγίους, ὥσπερ καὶ τὸ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν, καὶ κατὰ ἀνατολὰς ἑστῶτας προσεύχεσθαι. ἃς μέντοι προσάγεις, οὐ τῶν παρ' ἡμῖν εἰκόνων βδελύσσονται τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῶν ταύτας θεοποιούντων ἑλλήνων. οὐ δεῖ τοίνυν διὰ τὴν τῶν ἑλλήνων ἄτοπον χρῆσιν, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας εὐσεβῶς γινομένην ἀναιρεῖν. ἐφορκίζουσιν ἐπαοιδοὶ καὶ γόητες, ἐφορκίζει τοὺς κατηχουμένους ἡ ἐκκλησία. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ἐπικαλούμενοι δαίμονας. αὕτη δὲ, θεὸν κατὰ δαιμόνων. ἔθυον δαίμοσιν ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ θεῷ ὁ Ἰσραὴλ, καὶ αἵματα καὶ κνίσσας προσέφερε. θύει καὶ ἡ ἐκκλησία θεῷ θυσίαν ἀναίμακτον. δαίμοσι τὰς εἰκόνας ἀνετίθουν ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐθεοποίησε τὰς εἰκόνας. ἔλεγον γὰρ, οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἡμεῖς δὲ, ἀληθεῖ θεῷ σαρκωθέντι, καὶ θεοῦ δούλοις καὶ φίλοις, δαιμόνων ἀπελαύνουσι στίφη, εἰκόνας ἀνατιθέαμεν. εἰ δὲ λέγεις τὸν μακάριον Ἐπιφάνιον, τρανῶς τὰς παρ' ἡμῖν ἀπαγορεῦσαι εἰκόνας, γνῶθι ὡς ἐπίπλαστος ὁ λόγος, ἄλλου τινὸς τῷ τοῦ θείου Ἐπιφανίου χρησαμένου ὀνόματι, οἷα πολλὰ συμβαίνει γίνεσθαι, οὐ γὰρ τοῖς συμπατράσιν ὁ πατὴρ μάχεται, ἑνὸς γὰρ ἁγίου πνεύματος μέτοχοι πάντες γεγόνασι. καὶ μάρτυς ἡ αὐτοῦ ἐκκλησία, εἰκόσι καλλωπιζομένη, ἕως οὗ τινὲς κατ' αὐτῆς ἀντεπανέστησαν, καὶ τὴν χριστοῦ διετάραξαν ποίμνην, ποτίσαι τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐπιχειρήσαντες ἀνατροπὴν θολεράν. εἰ σταυρὸν, καὶ λόγχην, καὶ κάλαμον, καὶ σπόγγον, δι' ὧν οἱ θεοκτόνοι ἰουδαῖοι τὸν κύριόν μου ἐνύβρισαν καὶ ἀπέκτειναν, ὡς αἴτια σωτηρίας προσκυνῶ καὶ σέβω, τὰς ὑπὸ δόξῃ καὶ μνήμῃ τῶν τοῦ χριστοῦ παθημάτων ἀγαθῷ σκοπῷ ὑπὸ τῶν πιστῶν κατασκευαζομένας εἰκόνας, οὐ προσκυνήσω; εἰ σταυροῦ εἰκόνα ἐξ οἱασοῦν ὕλης κατασκευασθεῖσαν προσκυνῶ, τοῦ σταυρωθέντος καὶ τὸν σταυρὸν σωτήριον δείξαντος, τὴν εἰκόνα μὴ προσκυνήσω; ὢ ἀπανθρωπίας. ὅτι δὲ οὐ τῇ ὕλῃ προσκυνῶ, δῆλον. καταλυθέντος γὰρ τοῦ ἐκτυπώματος τοῦ σταυροῦ, εἰ τύχοι ἐκ ξύλου

tam ſcriptis, quàm non ſcriptis Eccleſiam cenſeo conſtitui, & gubernari oportere. Quemadmodũ enim in orbem uniuerſum monumẽtis literarũ promulgatum eſt Euãgeliũm, ſic in uniuerſo terrarum orbe ſine ſcriptis inſtitutũ eſt, ut Chriſtus Deus carnem indutus, & ſancti homines imaginibus exprimerẽtur, ſicut etiam, ut crux adoraretur, & ad orientem conuerſi preces funderemus. Quæ tu in contrarium adducis argumenta, ea probatam apud nos imaginum uenerationem nõ cõuellũt, ſed gentium eas ut Deos colentium cõſuetudinem redarguũt. Non oportet propter abſurdum gentium morem, pium Eccleſiæ inſtitutum auferre. Adiurant incantores, & impoſtores, Adiurant eos, qui initiantur, Eccleſia. Sed illi quidem dæmones inuocantes, hæc autem Deum aduerſus dæmonas. Sacrificabant dæmonibus gentes, ſed & Iſrael Deo cum ſanguinem, tum nidorem offerebat. & Eccleſia Deo ſacrificium offert incruentũ. Dæmonibus imagines dicabant gentes, ſed & Iſrael imagines colebat tanquam Deos, dicebãt enim: Hi ſũt dij tui Iſrael qui eduxerunt te de terra Aegypti. Nos autẽ Deo uero carnem induto, deiq; ſeruis, & amicis, qui dęmonium fugant exercitus, imagines conſecramus. Quòd ſi dixeris beatum Epiphaniũ apertè quæ apud nos ſunt, imagines improbaſſe, ſcito ſermonem illum alterius cuiuſpiam fictitium, qui ut ſæpe fit, Diui Epiphanij abuſus eſt nomine. Neq; enim pater ab aliorũ patrũ ſententia diſcrepat, cũ unius omnes Spiritusſancti participes fuerint. Teſtimonio ſit eius eccleſia q̃ imaginibus fuit ornata, quoad aduerſus illam quidã inſurrexerunt, & Chriſti gregẽ perturbauerũt, turbida euerſiõe conãtes Dei populũ irrigare. Si crucem, et lanceã, & arundinẽ, & ſpõgiã, quib. Dei interfectores Iudæi ignominia & morte dominum meũ affecerunt, ut ſalutis cauſas adoro, & colo, cur imagines ad Chriſti gloriã et cruciatuũ ei9 memoriã à Chriſtianis hominib. inſtitutas nõ adorabo? Si crucis effigiẽ ex quacũq; materia cõfectã, crucẽ illã ſalutiferã, & q in ea ſuffixus eſt, indicãtem adoro, cur imaginẽ nõ adorabo? proh inhumanitas. Nã q; materiã ipſam nõ adorem, perſpicuum eſt. Diſſoluta enim forma crucis, exempli gratia, ex ligno

κατασκευασμένα, πλὴν τὸ ξύλον παραδίδωμι, ὁμοίως καὶ τῶν εἰκόνων. Ὅτι δὲ οὐ νέον τὸ τῶν εἰκόνων ἐφεύρημα, καὶ ἡ τούτων προσκύνησις, ἀλλ' ἀρχαία τῆς ἐκκλησίας παράδοσις, δέχου τῶν γραφικῶν καὶ πατρικῶν χρήσεων τὸν ἑσμόν. ὁ κύριος ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἱερῷ εὐαγγελίῳ, τάδε φησί, τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς μακαρίζων, καὶ σὺν αὐτοῖς, πάντας τοὺς τῷ κανόνι αὐτῶν στοιχοῦντας, καὶ τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν ἐπακολουθοῦντας, ὑμῶν δὲ, μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούουσιν. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. ἐπιποθοῦμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἰδεῖν, ὡς ἰδεῖν δυνατόν, βλέπομεν γὰρ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι καὶ ἐν τῇ εἰκόνι, καὶ μακαριζόμεθα. αὐτὸς ὁ θεός, πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνα, καὶ ἔδειξεν εἰκόνας, τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησε. καὶ Ἀβραὰμ δὲ, καὶ Μωϋσῆς, καὶ Ἡσαΐας, καὶ πάντες οἱ προφῆται, εἰκόνας εἶδον θεοῦ, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. ἡ βάτος, εἰκὼν ἦν τῆς θεομήτορος. καὶ μέλλοντι τῷ Μωϋσῇ ταύτῃ προσιέναι, εἶπεν ὁ θεός. ὑπόλυσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου, ἡ γὰρ γῆ ἐν ᾗ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν. εἰ οὖν γῆ, ἐν ᾗ εἰκὼν τῆς θεοτόκου ὤφθη τῷ Μωϋσῇ, γῆ ἁγία ἐστί, πόσῳ μᾶλλον αὐτὴ ἡ εἰκών; οὐ μόνον γὰρ ἁγία, ἀλλὰ τολμῶ λέγειν, καὶ ἁγίων ἁγία. ὁ κύριος ἐρωτήσασι τοῖς φαρισαίοις, τί οὖν Μωϋσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα, ἀπεκρίνατο. ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ, οὐ γέγονεν οὕτως. κἀγὼ λέγω ὑμῖν, ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, εἰδὼς αὐτῶν τὸ πρὸς εἰδωλολατρείαν εὐόλισθον, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς μὴ ποιεῖν εἰκόνας, νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως ἐστίν, ἑστήκαμεν γὰρ βεβαίως ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας πλουτήσαντες. ἀκούσατε τί φησιν ὁ κύριος. μωροὶ καὶ τυφλοί, ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ, ὀμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν. καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ. καὶ ὁ ὀμνύων ἐν τῇ εἰκόνι, ὀμνύει ἐν τῷ εἰκονιζομένῳ ὑπ' αὐτῆς. ὅτι μὲν οὖν ἡ σκηνή, καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ ἡ κιβωτός, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ σκηνῇ,

ex ligno confectæ, lignum & in ignem conjicio, itidem & imagines. At quod non recens inuentum, sed uetus Ecclesiæ sit institutum, ut imagines fiant, & adoretur, audi quid de illarum usu scriptura, patresque tradant. Dominus in Euangelio Matthæi discipulos suos, quique ad præscriptam ab ipsis uiuendi regulam uitam instituerent, & eorum sequerentur uestigia, beatos appellãs, Vestri autem inquit beati oculi, quoniam uident, & aures, quoniam audiunt. Amen enim dico uobis, Multi Prophetæ & iusti cupiuerunt uidere, *Matth. 13.*
quæ uos uidetis, & non uiderunt, & aure, quæ uos auditis, & non audiuerunt. Et nos, quoad fieri potest, uidere cupimus. Videmus enim tanquam in speculo, & in ænigmate, & beati sumus. *1. Cor. 13.*
Imaginem Deus fecit ipse primus, & imagines ostendit, Hominem enim fecit ad imaginem suam. Abraham & *Gen. 18.* *Exod. 33.*
Moses, & Esaias, & omnes prophetæ imagines uiderunt Dei, non autem ipsius essentiam. Rubus Dei genitricis imago erat, apud quem Moses cum esset accessurus audiuit à Deo, Solue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo constitisti, terra sancta est. *Exo. 3.*
Quòd si locus, in quo imago Dei matris à Mose perspecta fuit, terra sancta est, quantò magis imago ipsa non modo sancta, sed ausim dicere, sancta sanctorum est? Dominus quærentibus Pharisæis cur Moses libellum repudij dare iussisset, uxoremque dimittere, respondit. Propter cordis uestri duritiam Moses permisit uobis dimittere uxores uestras. Ab initio autem non sic. *Matth. 19.*
Et ego uobis dico Mosem duritia cordis filiorum Israelis adductum, cum eos ad simulachrorum cultum propensos animaduerteret, prohibuisse, ne imagines facerent. Nunc autem non ita est. Diuitias enim lucis diuinæ cognitionis assecuti in fidei petra firmi cõstitimus. Audite quid dominus dicat. *Matth. 23.*
Stulti & cœci, qui iurat in templo, iurat in ipso, & in eo, qui ipsum habitat. Et qui iurat in cœlo, iurat in throno Dei, & in eo, qui sedet super eum, & qui iurat in imagine, iurat in eo, quem imago repræsentat. Quòd igitur tabernaculum, & uelum, & arca, & mensa, & omnia quæ in tabernaculo sunt,

εἰκόνες ἦσαν καὶ τύποι καὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ἅτινα προσεκυνεῖτο ὑπὸ παντὸς Ἰσραήλ, ἔτι δὲ καὶ τὰ χερουβὶμ τὰ γλυπτὰ, θεοῦ προστάγματι κατεσκευασμένα, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. Exod.25. φησὶ γὰρ ὁ θεὸς τῷ Μωϋσῇ. ὅρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Heb. 8 Ἄκουε καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου μαρτυροῦντος, ὅτι χειροποίητα καὶ εἰκόνας προσεκύνει Ἰσραὴλ, τοῦ θεοῦ αὐτὸ προστάξαντος. εἰ μὲν γὰρ ἦν φησὶν ἐπὶ γῆς, οὐδ᾽ ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. νυνὶ δὲ, διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, Rom.25. ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς, λέγει. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινήν. οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς Hier.13. αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα, ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην. τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη σκηνὴ, δικαιώματα λατρείας, τό, τε ἅγιον κοσμικὸν, σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη. ἐν ᾗ, Heb. 8. ἥτε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρότεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια. μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ, ἡ λεγομένη ἅγια Heb.9. ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ. ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης. ὑπεράνω δὲ αὐτῆς, χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον. Καὶ πάλιν. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. Καὶ μεθ᾽ ἕτερα. Σκιὰν γὰρ ἔχων νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων. Ὅρα ὅτι καὶ ὁ νόμος, καὶ πάντα τὰ κατ᾽ αὐτὸν, πᾶσά τε ἡ καθ᾽ ἡμᾶς λατρεία, χειροποίητά εἰσιν ἅγια, δι᾽ ὕλης προσάγοντα ἡμᾶς τῷ ἀΰλῳ θεῷ.

imagines sunt, et formę, et opera manuum hominū, quæ à cuncto Israele adorabantur, quodq́ Cherubim Dei mādato sculpta fuerint, satis ostendimus. Sic enim Mosem Deus est allocutus. Vide ut omnia facias secundùm exemplar, quod in monte demonstratum est tibi. Paulum etiam Apostolum audi testimonio suo comprobantem, Dei iussu Israelem manufacta, atq; imagines adorasse. Si enim esset inquit super terram, non esset sacerdos, cùm essent sacerdotes, qui offerrent secundùm legē munera, qui exemplari, et umbrę deseruiunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cùm consummaret tabernaculum. Vide inquit omnia facito secundùm exemplar, quod tibi ostensum est in mōte. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quantò & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nā si illud prius culpa uacasset, nō utiq; secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit. Ecce dies uenient dicit dominus, & cōsummabo super domū Israel & super domum Iuda testamentum nouū, nō secundum testamentum quod feci patribus eorū in die, qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Et paulò post, Dicens autem nouum, antiquauit prius. Quod aūt antiquatur, & senescit, prope interitum est: habuit quidem prius iustificationes culturæ, & sanctum seculare. Tabernaculū enim factum est primum, in quo erant candelabrum & mēsa, & propositio panū, quæ dicitur sancta. Post uelamentū aūt secundum tabernaculū, quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circūtectā ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & uirga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ testamenti, superq́ue eam erant Cherubim gloriæ, obumbrantia propitiatorium. & rursum: Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria uerorum, sed in ipsum cœlum. & post alia, Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem
Heb.10. rerum. Considera & legem, & omnia, quæ ex lege constituta sunt, & omnem nostrum cultum esse manufacta sancta, quæ nos per materiam ad Deum

materię

καὶ ὁ μὲν νόμος, καὶ πάντα τὰ κατὰ τὸν νόμον, σκιαγραφία τίς ἦν τῆς μελλούσης, τουτέστι τῆς καθ' ἡμᾶς λατρείας, ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς λατρεία, εἰκὼν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα, ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἄϋλος καὶ ἀχειροποίητος, καθώς φησιν ὁ αὐτὸς θεῖος ἀπόστολος· οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. πάντα γὰρ τά τε κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν λατρείαν, ἐκείνης χάριν ἐγένοντο. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Μαρτυρίαι παλαιῶν καὶ δοκίμων
ἁγίων πατέρων περὶ εἰκόνων.

Τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου,
ἐκ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς.

Χρὴ τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς, ἀντὶ τῆς δημώδους περὶ αὐτῶν ὑπολήψεως, εἴσω τῶν ἱερῶν συμβόλων ἱεροπρεπῶς διαλαβεῖν, καὶ μὴ δὲ ἀτιμάζειν αὐτὰ, τῶν θείων ὄντα χαρακτήρων ἔγγονα καὶ ἀποτυπώματα, καὶ εἰκόνας ἐμφανεῖς τῶν ἀποῤῥήτων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων.

Σχόλιον. Ἴδε, ὡς ἔφη μὴ ἀτιμάζειν τὰς τῶν τιμίων εἰκόνας.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων. Ταύτης καὶ ἡμεῖς μεμυήμεθα, νῦν μὲν ἀναλόγως ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων, τῆς τῶν λογίων καὶ ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας, αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ, καὶ τοῖς οὖσι τὰ ὑπερούσια περικαλυπτούσης, καὶ μορφὰς καὶ τύπους τοῖς ἀμορφώτοις τε καὶ ἀτυπώτοις περιτιθείσης, καὶ τὴν ὑπερφυῆ καὶ ἀσχημάτιστον ἁπλότητα, τῇ ποικιλίᾳ τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθυνούσης τε καὶ διαπλαττούσης.

Σχόλιον. Εἰ φιλανθρωπίας ἐστὶ, τὸ τοῖς ἀτυπώτοις καὶ ἀμορφώτοις καὶ τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἀσχηματίστοις μορφὰς καὶ τύπους περιτιθέναι πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀναλογίαν καὶ χειραγωγίαν, πῶς τὰ μορφαῖς καὶ τύποις καὶ σχήμασιν ὁραθέντα, μὴ ἀναλόγως ἡμῖν εἰκονίζομεν, πρὸς μνήμην, καὶ τὴν ἐκ τῆς μνήμης πρὸς ζῆλον κίνησιν;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Ἀλλ' αἱ μὲν ὑπὲρ ὑμᾶς οὐσίαι καὶ τάξεις, ὧν ἤδη μνήμην ἱερὰν ἐποιησάμην, ἀσώματοί τέ εἰσι, καὶ νοητὴ καὶ ὑπερκόσμιός ἐστιν ἡ κατ'

materiæ expertem adducunt. Itemq; legem, & omnia, quæ ex lege ſunt, conſtituta, adumbrationem eſſe quandam imaginis, hoc eſt, noſtri cultus, cultum uerò noſtrum eſſe bonorũ imaginẽ futurorum, res porrò ipſas eſſe ſupremã illam Hieruſalem, quæ materia caret, & manufacta non eſt, ut ipſe D. Apoſtolus ait. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futurã inquirimus, quæ cœleſtis eſt Hieruſalem, cuius architectus, & opifex Deus. Omnia eñ quæ uel ex lege, uel ex cultus noſtri ratione fiunt, illius gratia ſunt conſtituta. Ipſi gloria in ſecula ſeculorum: Amen. Heb. 13

Sed iam ueterum, & probatorũ ſanctorum patrũ de imaginibus teſtimonia uideamus.

Sanctus Dionyſius Areopagita in Epiſtola, quam ad Titum ſcribit, ita loquitur: Proinde nos etiam oportet depoſita uulgari de ipſis opinione intra ſacra ſigna cõgruentẽ rebus ſacris cogitationẽ ſuſcipere, nec ea, q̄ ſunt diuinarũ formarũ notæ, atq; exempla, & perſpicuæ arcanorum naturamq; ſuperantiũ ſpectaculorum imagines, cõtemnere.

Nota quomodo rerum præſtãtium imagines dixerit nõ eſſe contẽnendas.

Idem in libro de Diuinis Nominib. loquitur ad hũc modum: Hac ratione nos item inſtituimur, cum in pręſentia, ratione nobis cõuenienti, per ſacra uela rerum diuinarum, & ſacrarum humanitas, rebus ſub ſenſum cadentibus, ea quæ intelligentia tantum percipiũtur, ex ijs quæ ſunt, ea, quæ eſſentiam ſuperãt, tegat, formasq; & figuras, rebus forma figuraq; carentibus tribuat, & ſimplicitatẽ illã natura ſuperiorem ſingularium notarũ uarietate impleat & effingat.

(Commentarium.) Si humanitatis eſt rebus figura, formaq; carentib. atq; ſimplicibus figuras formasq; ratiõe nobis congruente tribuere, cur nõ ea quæ formis & figuris pręddita ſunt, modo nobis cõgruo imaginibus exprimemus, ut memoria in nobis excitetur, & ex eo motu ad imitandum adducamur?

Idem in libro de Eccleſiaſtica Hierarchia. Verum eſſentiæ, inquit, atque ordines illi nobis præſtantiores de quibus ſacram fecimus mentionem, & corpore uacant, & ſacer ipſorum Principatus, quantum ad eos ſpectat,

ſola

αὐτὰς ἱεραρχία, τὴν δὲ καθ' ἡμᾶς, θεωροῦμεν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθυνομένην. ὑφ' ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἑνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα, θεόν τε καὶ θείαν ἀρετὴν, αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσι κατὰ τὸ αὐταῖς θεμιτὸν, ἡμεῖς δὲ, αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας ὡς δυνατὸν ἀναγόμεθα θεωρίας.

Σχόλιον. Εἰ τοίνυν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὴν θείαν καὶ ἄυλον ἀναγόμεθα θεωρίαν, καὶ φιλανθρώπως ἡ θεία πρόνοια τοῖς ἀσχηματίστοις καὶ ἀτυπώτοις, τοὺς τύπους καὶ σχήματα διὰ ἡμῶν ἕνεκεν χειραγωγίας περιτίθησι, τί ἀπρεπὲς τὸν σχήματι καὶ μορφῇ ὑποκύψαντα φιλανθρώπως δι' ἡμᾶς, εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς; Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν μακάριον Βαρλαὰμ τὸν μάρτυρα λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι.

Ἀνάστητέ μοι νῦν ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι. τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα, ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνατε τέχναις, ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα, τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῇ. χαίρω τὴν τοιαύτην τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἡττώμενος νίκην. ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλην. ἴδω φαιδρότερον ὑπὸ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνος. κλαυσάτωσαν δαίμονες, καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι. φλεγομένη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστὸς, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τριάκοντα κεφαλαίων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀπὸ κεφαλαίου, ιη'.

sola mente percipitur, & mundo superior est. Quantum autem ad nos pertinet, uidemus eũ ratione nobis congruente, signorũ quæ sub sensum cadunt uarietate plenum, ex quibus sacro quidem modo ad diuinitatis coniunctionẽ pro ratione nobis conueniente deducimur. Ac Deum sanè diuinamq́ue uirtutem intelligentiæ, quemadmodũ illis fas est, intelligunt, nos autem imaginibus sensum mouentibus, ad diuinas contẽplationes, quoad fieri potest prouehimur.

(Commentariũ.) Quòd si pro ratione nobis cõgruente imaginib. sensum mouentibus ad diuinã & à materia remotã contemplationẽ perducimur, diuinaq́ue prouidentia pro sua in nos benignitate, rebus figura formaq́ue carentibus formas accõmodat, ut ad eas percipiẽdas facilius prouehamur, cur absurdũ sit, eũ qui pro sua erga nos benignitate sese figuræ formæq́ue subijcit, imagine effingere pro ratione nobis conuenientè? (Sermone superioribus temporibus per manus tradito, qui ad nos usque peruenit, constat: Augarum illum, Edesę Regẽ auditis ijs, quæ de domino ferebantur, diuino amore inflammatum, legatos ad eum misisse, qui rogarent, ut se illi præsentem conspiciendum exhiberet, iussisseq́ue, ut si id impetrare nõ possent, effigiem eius pictura expressam reportarent, quod cum sciret is, q omnia nouit, & omnia potest, linteolũ sumpsisse, in eoq́ue ad os suum admoto propriã imaginẽ expressisse, quod quidẽ linteolum ad hoc usque tempus asseruatur.) At sanctus Basilius in oratione, qua beatum. Martyrẽ Barlaam laudauit, cuius initium est: Antea quidem sanctorum mors. Exurgite, inquit, nũc mihi præclari athleticorũ facinorum pictores. Comminutam Imperatoris imaginẽ artificio uestro extollite? Coronatum uictorem obscurius à me depictum uestris coloribus illustrate. Discedo strenue Martyris factorum pictura à uobis superatus. Hodie facultate uestra me uictum gaudeo. Manum cum igne pugnantem accuratius à uobis expressam intueor, ornatius in uestra pictura pugilem descriptum uideo. Plorent nunc etiam dæmones strenuis Martyris factis à uobis expresis uerberati. Ardẽs rursum illis manus & uincens ostendatur. Exprimatur etiam in tabula præfectus certaminum Christus, cui gloria in secula seculorum: Amen.

Idem in triginta capitum ad Amphilochum de spiritu sancto capite decimo octauo ita scribit.

ὅτι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκών, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς, οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται. ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία, μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία, μία καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμή, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ὃ οὖν ἐστιν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκών, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ τὴν μορφὴν ἡ ὁμοίωσις, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἕνωσις.

Σχόλιον. Εἰ ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως ἐστί, βασιλεύς, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ χριστοῦ, χριστός. καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου, ἅγιος. καὶ οὔτε τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται, ἀλλ' ἡ δόξα τῆς εἰκόνος τοῦ εἰκονιζομένου γίνεται. δεδοίκασιν οἱ δαίμονες τοὺς ἁγίους, καὶ τὴν σκιὰν αὐτῶν δραπετεύουσι, σκιὰ δὲ καὶ ἡ εἰκών. καὶ ταύτην ποιῶ, ὡς δαιμόνων ἐλατείραν. εἰ δὲ χρῆναι λέγοις νοερῶς μόνῳ θεῷ συνάπτεσθαι, ἄνελε πάντα τὰ σωματικά. τὰ φῶτα. τὸ εὐῶδες θυμίαμα. αὐτὴν τὴν διὰ φωνῆς προσευχήν. αὐτὰ τὰ ἐξ ὕλης τελούμενα θεῖα μυστήρια. τὸν ἄρτον. τὸν οἶνον. τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον, τὸ τοῦ σταυροῦ ἐκτύπωμα. ταῦτα γὰρ πάντα, ὕλη. ὁ σταυρός. ὁ σπόγγος. καὶ κάλαμος. ἡ τὴν ζωηφόρον πλευρὰν νύξασα λόγχη. ἢ τούτων πάντων ἄνελε τὸ σέβας, ὅπερ ἀδύνατον, ἢ μὴ ἀπαναίνου μηδὲ τὴν τῶν εἰκόνων τιμήν. χάρις δίδοται θεία ταῖς ὕλαις, διὰ τῆς τῶν εἰκονιζομένων προσηγορίας. ὥσπερ λοιπὸν ἡ κογχύλη καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ μέταξα, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐξυφασμένον ἱμάτιον καὶ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἔχει τιμήν, ἂν δὲ βασιλεὺς τοῦτο περίθηται, ἐκ τῆς προσούσης τῷ ἠμφιεσμένῳ τιμῆς τῷ ἀμφιάσματι μεταδίδοται, οὕτως αἱ ὕλαι, αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτάς, ἀπροσκύνητοι, ἂν δὲ χάριτος εἴη πλήρης ὁ εἰκονιζόμενος, μέτοχοι χάριτος γίνονται κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. εἶδον οἱ ἀπόστολοι τὸν κύριον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς. καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἕτεροι. καὶ τοὺς μάρτυρας, ἕτεροι. ποθῶ κἀγὼ τούτους ὁρᾶν ψυχῇ τε καὶ σώματι, καὶ ἔχειν ἀλεξίκακον φάρμακον, ἐπεὶ διπλοῦς ἔκτισμαι. καὶ ὁρῶν, προσκυνῶ τὸ ὁρώμενον, οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς τιμίου εἰκόνισμα τίμιον. σὺ τυχὸν ὑψηλός τε καὶ ἄϋλος, καὶ ὑπὲρ τὸ σῶμα γενόμενος, καὶ οἷον ἄσαρκος, καταπτύεις πᾶν τὸ ὁρώμενον.

Quoniam Regis etiã imago Rex dicitur, & nõ duo Reges, neq; em̃ Imperiũ scinditur, neq; diuiditur gloria. Quem admodũ enim principatus, & potestas, quę nobis imperat, una est, sic etiam honor, quē nos p̃stamus, unus est, nõ multi. Nã honor imagini habitus ad exemplar trãsit. Itaq; quod imitationis ratiõe hîc est imago, illic naturaliter est filius. Et quemadmodũ in rebus, quæ arte cõstant, in ipsa forma sita est similitudo, sic in diuina incompositaq; natura in diuinitatis communitate est copulatio.

(Commentarium.) Si Regis imago Rex est, & imago Christi Christus est, & imago sancti sanctus est, & neq; secatur imperium, neq; gloria scinditur, sed qui habetur honor imagini, fit honor illius, quē refert imago. Sanctos formidant ipsi dæmones, & umbrã eorũ fugiunt. At imago item est umbra, quã nos ut dæmonũ expultricē facimus. Quòd si dixeris mente atq; intelligentia tantũ Deo cõiungi nos oportere, res omnes corporeas tolle, luminũ splendorem, thuris suauitatē, preces, quas uoce proferimus. Mysteria ipsa diuina, quæ cõficiuntur ex materia, panem, uinũ: unctionis oleum, Crucis signum. Hæc enim omnia ex materia cõstãt, sicut etiã Spõgia Christo cruci affixo adhibita, & arundo, & lancea, quæ latus illud, ex q̃ uita profecta est, perforauit. Authorũ omnium uenerationē adime, quod fieri nequit, aut ne imaginũ quidē honorē respue. Gratia diuina præbetur rebus ex materia cõstãtibus, quoniam eorũ, quos referũt, nomen retinent. Quēadmodum purpura, & sericũ, & quod ex his uestimētum cõficitur, per se nihil aliud sunt, nisi tenue quoddã operimentum, q; tamē si Rex induerit, honoris, q̃ præstat Rex, ipsum quoq; particeps fit. Ita res ex materia cõstãtes, per se quidē adorandæ non sunt. At si gratia plenus sit is, quē illæ referunt, pro fidei portione ipse quoq; gratiæ participes fiũt. Apostoli dominũ corporeis oculis cõspexere. Apostolos alij sunt cõspicati. Martyres uiderũt alij. Ego q̃q; desidero hos animo corporeq; cõspicere, & medicamentum habere, quo desiderium meũ expleatur, quandoquidē duplex creatus sum, & uidens ueneror id, q; uidetur, nõ ut Deum, sed ut rei uenerandæ uenerabile simulachrum. Tu quidem fortè sublimior es, à materiaq; remotior, et supra corpus incedens, & carne quodammodo carens, despicis quicquid sub aspectum cadit.

Ego

ἀλλ' ἐγώ, ἐπεὶ ἄνθρωπος εἰμί, καὶ σῶμα περίκειμαι, ποθῶ καὶ σωματικῶς ὁμιλεῖν καὶ ὁρᾶν τὰ ἅγια. συγκατάβηθι τῷ ταπεινῷ μου φρονήματι ὁ ὑψηλός, ἵνα σου τηρήσῃς τὸ ὑψηλόν. ἀποδέχεται χριστὸς τὸν πρὸς αὐτόν μου πόθον, καὶ τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, χαίρει γὰρ δεσπότης ἐγκωμιαζομένου δούλου εὐγνώμονος, ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ἐγκωμιάζων τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ἄθρει δέ, οἷα καὶ εἰς Γόρδιον τὸν ἀοίδιμον, τῷ λόγῳ γεραίρων φησίν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα λόγου. Εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑπομνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατορθωμένων, εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν ἀφ' ὧν ἀκούουσιν ἐναγόμενοι. ἡ γὰρ τῶν εὐπολιτευσάντων ἀνδρῶν ἱστορία, οἱονεί τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα. ὥστε ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν δεσπότην διὰ τῶν δούλων, ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν.

Σχόλιον. Ὅρα, ὡς θεοῦ μὲν δόξαν, τῶν δὲ ἁγίων, ἐγκώμιον, τῶν δὲ λαῶν εὐφροσύνην καὶ σωτηρίαν, ἡ μνήμη τῶν ἁγίων συνίστησι. τί οὖν ταύτην ἀφαιρεῖς; Ὅτι δὲ διὰ λόγου καὶ εἰκόνων ἡ μνήμη γίνεται, φησὶν ὁ αὐτὸς θεῖος Βασίλειος.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου τοῦ Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα. Ὥσπερ γὰρ τῷ πυρί, αὐτομάτως ἕπεται τὸ φωτίζειν, καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωδεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν, ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον. καίτοι οὐδὲ τὸ μικρὸν ἀκριβῶς τυχεῖν τῆς ἀληθείας τῶν τότε, ἀμυδρὰ γάρ τις μνήμη εἰς ἡμᾶς διεδόθη, τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. καί πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς, τῷ τῶν ζωγράφων προσεοικέναι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὰν ἐξ εἰκόνων μεταγράφωσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον ὡς εἰκὸς τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται. καὶ ἡμᾶς, αὐτῆς τῆς θέας τῶν πραγμάτων ἀπολειφθέντας, κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττῶσαι. Καὶ περὶ τέλει τοῦ λόγου. ὡς γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ καθορῶντες, ἀεὶ θαυμάζομεν, οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀεὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν.

Ego uerò ut qui homo sim, corporeq́; circundatus, cupio cum ijs, quæ sancta sunt, corpore uersari, eaq́; oculis cõtueri. Tu qui sublimis es, submißius te gerẽs, ignosce mei sẽsus humilitati, ut sublimitatẽ tuam cõserues. Dominus desiderium meum erga se atque amicos suos complectitur, & charum habet. Gaudet enim dominus cum gratum uidet seruum laudibus affici. quemadmodũ ait Basilius in ea oratione, qua Martyres quadraginta collaudat. Videautem quid, etiam celebrem illum Gordium laudans, idem dicat.

Lætantur inquit populi lętitia spiritali, ex sola cõmemoratiõe rerũ, q̃ rectè à uiris iustis gestæ sũt, audientesq́; ad earũ æmulationẽ atq; imitationẽ incitantur. Nam eorum, qui ex uirtute uitam instituerunt, historia tanquam lucem quãdam subministrat ijs, qui seruantur in uia uitæ. Et rursum. Quapropter inquit, quando uitam eorum, qui pietatem coluerint, explicamus, primum, quidem dominũ in seruis honoramus, deinde iustos laudibus efferimus, earũ rerum testimonio, quas cognitas habemus. Postremò rerũ honestarum cõmemoratione, populis lætitiã afferimus.

(Commentarium.) Vide quomodo in sanctorum memoria, tum Dei gloria, tum ipsorum laus, tum populorum lætitia, salusq́; consistat. Cur igitur hãc auferre conaris? Quòd autem per orationem, & imagines, cõmemoratio Sãctorum fiat, audi eundem D. Basilium, in eadem oratione, ita differentem.

Quemadmodum enim, ignem spõte sequitur splendor, & unguentũ bonus odor, ita rectè facta necessariò senus odor, ita rectè facta necessariò sequitur utilitas. Atqui ne id quidem parum est ueritatem eorum, quæ tunc gesta sunt, planè consequi. Obscura enim quędam memoria ad nos peruenit, pręclara in certaminibus facinora uiri conseruans, idemq́; nobis quodammodo, quod pictoribus, uidetur accidere. Etenim illi cum ex imaginibus imagines desumũt, plurimũ, ut par est, à ueris exemplarib. deficiũt. Et nos cum rerũ ipsarũ spectaculũ nõ inspexerimus, nõ paruũ periculũ est, ne ueritatẽ imminuamus. In extrema autẽ, eiusdẽ orationis parte, sicut enim, inquit, solem, cũ semper eũ aspiciamus, semper admiramur, ita uiri illius memoriam, semper recentẽ retinemus.

(Commen-

Σχόλιον. Δῆλον ὡς ἀεὶ καθορώντων, διά τε λόγου καὶ εἰκονίσματος.

Καὶ ἐν λόγῳ δὲ τῷ εἰς τοὺς τεσσαράκοντα ὑπερτίμους μάρτυρας, ταῦτά φησι.

Μαρτύρων δὲ μνήμης, τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομαρτυρεῖ; διότι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμή, ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας. Καὶ πάλιν. Μακάριζον γνησίως τὸν μαρτυρήσαντα, ἵνα γένῃ μάρτυς τῇ προαιρέσει, καὶ ἐκβῇς, χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρός, χωρὶς μαστίγων, τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐπαίνων ἠξιωμένος.

Πῶς οὖν με ἀπείργεις τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς, καὶ φθονεῖς μοι τῆς σωτηρίας; Ὅτι δὲ συνεζευγμένην οἶδε τῷ λόγῳ τὴν διὰ τῶν χρωμάτων μορφήν, ἄκουε αὐτοῦ τοῦ πατρός, μετ' ὀλίγα φάσκοντος.

Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες, διὰ τῆς ὑπομνήσεως, κοινὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι κατασκευασώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας.

Σχόλιον. Ὁρᾷς, ὅσον εἰκόνος καὶ λόγου τὸ ἔργον; ὡς ἐν γραφῇ γὰρ ἔφη προδείξωμεν τῷ λόγῳ. Καὶ πάλιν ἐχόμενα τοῦ λόγου. ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα, καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρείαν ἑκάτεροι, ἃ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν.

Τί τούτων τηλαυγέστερον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι βίβλοι τοῖς ἀγραμμάτοις εἰσὶν αἱ εἰκόνες· καὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς ἀσίγητοι κήρυκες, ἐν ἀνήχῳ φωνῇ τοὺς ὁρῶντας διδάσκουσαι, καὶ τὴν ὅρασιν ἁγιάζουσαι; οὐκ εὐπορῶ βίβλου. οὐ σχολὴν ἄγω πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν. εἴσειμι εἰς τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἰατρεῖον τὴν ἐκκλησίαν, ὥσπερ ἀκάνθαις τοῖς λογισμοῖς συμπνιγόμενος. ἕλκει με πρὸς θέαν, τῆς γραφῆς τὸ ἄνθος, καὶ ὡς λειμὼν τέρπει τὴν ὅρασιν, καὶ λεληθότως ἐναφίησι τῇ ψυχῇ δόξαν θεοῦ. τεθέαμαι τὴν καρτερίαν τοῦ μάρτυρος, τῶν στεφάνων τὴν ἀνταπόδοσιν, καὶ ὡς πυρὶ πρὸς ζῆλον ἐξάπτομαι τῇ προθυμίᾳ, καὶ πεσὼν προσκυνῶ τῷ θεῷ διὰ τοῦ μάρτυρος, καὶ λαμβάνω τὴν σωτηρίαν. οὐκ ἀκήκοας τοῦ αὐτοῦ θεοφόρου πατρός, λέγοντος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν

(Commentariũ.) Semper nimirũ in ſermonib. & imaginib. eum intuentes.

In oratione uerò, qua nobiles quadraginta Martyres laudauit, ita ait. Quę nã inquit memoriæ martyrũ celebrãdæ ſatietas eſſe queat, illi, q Martyres ſtudio, beneuolentiaq́ proſequit? Honor em̃, qui bonis conſeruis habetur, indicium amoris eſt, erga cõmunem dominum. Et rurſum, ingenuè, inquit, eos lauda, qui martyrium pertulerunt, ut uoluntate ſis martyr, diſcedasq́ ſine perſecutione, ſine igne, ſine uerberibus, eiſdem, quibus illi laudibus dignus.

(Commentarium.) Cur igitur me reuocas ab honore ſanctorum? Cur mihi ſalutẽ inuides? Quòd aũt formã coloribus expreſſam, ſermonibus affinẽ exiſtimet, audi eum paulò pòſt loquentẽ, ad hunc modum.

Age igitur, ipſos in medium adducẽtes, & memoriã eorũ celebrãtes, cõmunem ex ipſis utilitatẽ audientib. afferamus, ſtrenua uirorum facta, tãquam in tabella omnium oculis ſubjicientes.

(Commentariũ.) Cernis quomodo ſit idem, imaginis, & orationis officiũ. Tanquã em̃ in tabella, inquit, omnium oculis proponemus, fortia uirorũ facta uerbis expreſſa. Eodemq́ loco ſtatim hæc ſubjicit: Quæ em̃ in bello, fortiter geſta ſunt, ea ſępenumero, tum Oratores, tũ Pictores explicãt. Illi quidem ea uerbis exornãtes, hi uerò coloribus exprimẽtes, quidẽ ratione, multos utriq́ ad uirtutem incitant. quæ enim hiſtoriæ ſermo auribus proponit, ea pictura tacens, per imitationem oculis oſtẽdit.

(Commentariũ.) Quibus uerbis clarius demõſtrari poteſt, imagines apud homines illiteratos, ac rudes, eſſe ueluti libros, & ſanctorũ honoris, eſſe minimè mutos buccinatores, quippe q̃ tacita quadã uoce doceãt, aſpectumq́ ſanctũ reddãt. Ego cui nec ſuppetit librorũ copia, nec legẽdi ſpatiũ, quiq́ rationum, & argumentorũ aculeis, tanq̃ ſpinis enecari me ſentio, in comunẽ animorũ medicamẽta continentẽ officinã, hoc eſt, Eccleſiã, ingredior. Ad ſpectandũ me alliciunt picturæ flores, quę tanq̃ in prato oculos meos oblectant, ſenſimq́ inſtillant animo gloriã Dei. Contemplor fortitudinem Martyris, coronarũ præmia cõſidero, & tanquã igne incẽdor æmulãdi cupiditate, atque proſtratus, & ſupplex, per martyrem Deum adoro, ſalutemq́ percipio. Quid? non audiſti eundem diuinum patrem, qui in ea oratione, quã in

ψαλμῶν λόγῳ, ὅτι γινώσκον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι δυσάγωγον πρὸς ἀρετὴν καὶ ῥᾴθυμον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τὸ μέλος ταῖς ψαλμῳδίαις ἐγκατέμιξεν; τί φής, οὐ γράψομεν καὶ λόγῳ καὶ χρώμασι τὸ τῶν μαρτύρων μαρτύριον; οὐκ ὀφθαλμοῖς καὶ χείλεσι περιπτυξόμεθα, τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ τῇ κτίσει, ὀδυνηρὸν δὲ τῷ διαβόλῳ, καὶ φοβερὸν δαίμοσιν, ὡς αὐτὸς ὁ φωστὴρ τῆς ἐκκλησίας ἔφησεν; Οἷα δέ φησι πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου, ἐγκωμιάζων τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας. Ὦ χορὸς ἅγιος. ὦ σύνταγμα ἱερόν. ὦ συνασπισμὸς ἀρραγής. ὦ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων, δεήσεων συνεργοί. πρεσβευταὶ δυνατώτατοι. ἀστέρες τῆς οἰκουμένης. ἄνθη τῶν ἐκκλησιῶν. ἐγὼ δέ φημι. νοητά τε καὶ αἰσθητά. ὑμᾶς, οὐχ ἡ γῆ κατέκρυψεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. ἠνοίγησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι. ἄξιον θέαμα τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγέλων. ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δικαίοις. πῶς οὖν μὴ ποθήσω ἰδεῖν, ὃ ἰδεῖν ποθοῦσιν ἄγγελοι; Συνῳδὰ δὲ τούτοις, καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς καὶ ὁμογνώμων Γρηγόριος, ὁ τῆς νυσσαέων ἐπίσκοπος, φησίν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης, ἐκ τοῦ ἀναπληρωματικοῦ, τουτέστι τοῦ περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, κεφαλαίου τετάρτου.

Ὥσπερ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, οἱ τὰς εἰκόνας τῶν κρατούντων κατασκευάζοντες, τόν τε χαρακτῆρα τῆς μορφῆς ἀναμάσσονται, καὶ τῇ περιβολῇ τῆς πορφυρίδος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν συμπαραγράφουσι, καὶ λέγεται κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ εἰκὼν καὶ βασιλεύς, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐπειδὴ πρὸς ἀρχὴν τῶν ἄλλων κατεσκευάζετο, οἷόν τις ἔμψυχος εἰκὼν ἀνεστάθη, κοινωνοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ ὀνόματος. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τῆς αὐτῆς πραγματείας.

Τὸ δὲ θεῖον κάλλος, οὐ σχήματί τινι καὶ μορφῆς εὐμοιρίᾳ διά τινος εὐχροίας ἐναγλαΐζεται, ἀλλ' ἐν ἀφράστῳ μακαριότητι κατὰ τὴν ἀρετὴν θεωρεῖται. ὥσπερ τοίνυν, τὰς ἀνθρωπίνας μορφάς, διὰ χρωμάτων τινῶν ἐπὶ τοὺς πίνακας οἱ γραφεῖς μεταφέρουσι, τὰς οἰκείας τε καὶ καταλλήλους βαφὰς ἐπαλείφοντες τῷ μιμήματι, ὡς ἂν διὰ ἀκριβείας τὸ ἀρχέτυπον κάλλος μετενεχθείη πρὸς τὸ ὁμοίωμα.

psalmorum initium scripsit, scriptus sanctus inquit, sciens hominum generi difficile posse quicquam persuaderi, & laborem ingratum esse, concentus & harmoniæ suauitatem, psalmis immiscuit. Quid ais? non depingam ego, & uerbis, & coloribus, martyria sanctorũ? eaq; & Angelis, & rebus omnibus pro creatis admiranda. Diabolo autem, ut idem Ecclesiæ splendor Basilius ait, acerba, & dæmonibus formidolosa, nõ & oculis, & labris prosequar? Sed audi quid in extrema parte laudationis quadraginta Martyrum dicat: O chore sancte? O cœtus sacer: O agmen inuictum. O cõmunes generis hominũ custodes. O boni curarũ socij. O precum adiutores. O Legati potẽtissimi. O orbis terrarũ stellæ. Flores Ecclesiarũ. Flores inq; ego, animis sensibusq; iucũdi, Vos nõ cõdidit terra, sed cœlum suscepit. Vobis paradisi fores patuerunt, dignũ prebentibus spectaculũ Angelis, dignum Patriarchis, prophetis, iustis. Quod igitur Angeli cupiunt intueri, id ego cernere non concupiscam?

His Basilij uerbis consentiunt ea, quæ frater eius, atq; idem sentiens Gregorius ille Nyssentium Pontifex ait in capite quarto illius libri, quem ipse cõscripsit de opificio Dei. Quemadmodum, inquit, homines, qui Imperatorũ imagines fingunt, non solum formæ notam exprimere consueuerunt, sed etiam purpuræ uestimentum adijcere quo regia dignitas indicatur. Mos autẽ est, ut opus eiusmodi tũ Imago tum Rex appellet, sic etiã humana natura, cũ eo cõsilio procrearetur, ut alijs rebus imperaret, tanquã animata quædã imago constituta est, & dignitatis, quã habet exemplar nomen obtinuit.

Idem in quinto capite eiusdem libri Diuina, inquit, pulchritudo, non figura aliqua, aut formæ concinnitate per ullam coloris elegantiam illustratur, sed in beatitudine secũdũm uirtutem, quæ explicari nõ potest, cõspicitur. At hominum formas, pictores coloribus quibusdam in tabulis exprimũt. Eo nanq; studio colores proprios, adhibent atq; commiscent, ut pictura exemplaris pulchritudinem repræsentet, Vide, non figura aliqua, aut formæ præstantia, nec ulla coloribus elegantia diuinã pulchritudinẽ illustrari, atq; ideo nõ posse illius imaginem exprimi. Humanam aũt formam in tabella coloribus effingi.

(Commenta;

Σχόλιον. Ὅρα ὡς τὸ μὲν θεῖον κάλλος, οὐ σχήματι τινὶ διαπτύνος οὐχ χεροίας ἐναγλαΐζεται, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰκονίζεται, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη μορφὴ, διὰ χρωμάτων ἐπὶ τοὺς πίνακας μεταφέρεται. εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν ἀνθρώπου μορφῇ γέγονε, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, πῶς οὐκ εἰκονισθήσεται; καὶ εἰ κατὰ συνήθειαν λέγεται ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν βασιλεὺς, καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ὥ φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος, πῶς ἡ εἰκὼν οὐ τιμηθήσεται, καὶ προσκυνηθήσεται, οὐχ ὡς θεὸς, ἀλλ᾽ ὡς θεοῦ σεσαρκωμένου εἰκών;

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ λόγου ῥηθέντος ἐν κωνσταντινουπόλει περὶ θεότητος υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ εἰς τὸν Ἀβραὰμ, λόγος, μα΄.

Οὗ ἡ ἀρχὴ, οἱ ἰόντι πάσχουσιν. Ἐντεῦθεν δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατὴρ τὸν παῖδα. εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ᾽ ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ παρ᾽ αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ, ὀκλάσας ἐπὶ τὸ γόνυ, καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τὰ ὀπίσω τὰς χεῖρας. ὁ δὲ, ἐπιβεβηκὼς κατόπιν τῷ ποδὶ τῆς ἀγκύλης, καὶ τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας, ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ, ἐλεεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένος τῷ ξίφει, πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει. καὶ ἅπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ τοῦ ξίφους ἀκμὴ, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται θεόθεν φωνὴ, τὸ ἔργον κωλύουσα.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς ἑβραίους ἐπιστολῆς. Καὶ πῶς εἰκὼν τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον, ὁ Μελχισεδὲκ τοῦ χριστοῦ, ὥσπερ ἄν τις εἴποι, σκιὰν τῆς γραφῆς τῆς ἐν σώμασι, τὸ πρὸ ταύτης σκίασμα τοῦ γραφέως. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ μὲν νόμος, καλεῖται σκιά. ἡ δὲ χάρις, ἀλήθεια. πράγματα δὲ, τὰ μέλλοντα. ὥστε, ὁ μὲν νόμος καὶ ὁ Μελχισεδὲκ, προσκίασμα τῆς ἐν χρώμασι γραφῆς. ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐν σώμασι γραφή. τὰ δὲ πράγματα, τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ὡς εἶναι τὴν παλαιὰν τύπου τύπον. καὶ τὴν νέαν, τῶν πραγμάτων τύπον.

Λεοντίου νεαπόλεως τῆς κύπρου, ἐκ τοῦ κατὰ ἰουδαίων λόγου, περὶ τοῦ προσκυνεῖν τῷ σταυρῷ τοῦ χριστοῦ, καὶ ταῖς εἰκόσι τῶν ἁγίων, καὶ ἀλλήλοις. καὶ περὶ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων.

(Commentarium.) Quamobrem cum Dei filius in hominis forma factus sit, serui formam accipiens, & in similitudine hominum factus, & in figura inuentus ut homo, cur non eius imago fiet? Etsi mos est, ut regis imago Rex appelletur, & honor qui habetur imagini, ad eum transit, cuius Imago est, ut inquit D. Basilius, cur non coletur, & adorabitur imago, non tanquam Deus, sed tanquam imago Dei, qui carnem induit humanam?

Idem in oratione, quam Constantinopoli de filij, & spiritus diuinitate habuit, quaqúe Abraham laudauit. Hinc, inquit, prius uinculis alligatum assumit filium pater. Huius ergo acerbæ rei spectaculum sæpe pictura expressum, uidi, nec sine lachrymis illud præteriui, cùm ars perspicuè rem gestam oculis subijceret. Isaac genibus flexis manibusqúe post tergum reuinctis iacet ante ipsum altare. Pater uerò post filij poplites accedens, sinistraqûe manu comam illius apprehensam ad se trahens, incumbit filij capiti, miserabiliter ad patrem respicientis: Dexteram autem gladio armatam ad cædem dirigit. Iamqúe gladij acies corpus attingit, cum uox diuinitùs prohibens exauditur.

Sanctus autem Ioannes Chrisostomus in explicatione Epistolæ ad Hebræos. Et secundi quodammodo: Imago, inquit, est primus, nempe Christi Melchisedech non aliter, ac si quis ante adumbratam à pictore delineationem, umbram ipsius picturæ, quæ in corpore est, uocet. Iccirco enim umbra lex dicitur, & gratia ueritas, res autem, ea, quæ futura sunt. Quare lex quidem, & Melchisedech, est adumbratio picturæ coloribus expressæ. Gratia autem & ueritas, pictura consistens in corpore. Res uerò, ea, quę futuro seculo sunt euentura. Vt antiqua lex sit figura figuræ, noua autem figura rerum.

At Leontius Neapolis, quæ in Cypro est, Põtifex in oratione, quã aduersus Iudæos habuit, de Christi Cruce, deꝗ sanctorũ Imaginibus adorãdis, et de sanctorum simul reliquijs uerba faciẽs.

Ἐὰν ἐμοὶ ἐγκαλῇς πάλιν ὁ ἰουδαῖος,
λέγων ὅτι ὡς θεὸν προσκυνῶ τὸ ξύλον τοῦ
σταυροῦ, διατί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακὼβ προσκυ
νήσαντι ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου; ἀλλὰ πρό-
δηλον, ὅτι οὐ τὸ ξύλον τιμῶν προσκύνησεν,
ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου τὸν Ἰωσὴφ προσεκύνησεν,
ὥσπερ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ σταυροῦ, τὸν χριστὸν ἀλλ'
οὐ τὸ ξύλον δοξάζομεν. Εἰ οὖν τὸν τοῦ σταυροῦ τύ-
πον προσκυνοῦμεν, εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ποιοῦντες
ἐξ οἱασοῦν ὕλης, πῶς τὴν σταυρωθέντος
εἰκόνα μὴ προσκυνήσομεν; Καὶ πάλιν τοῦ αὐ-
Gen. 48. τοῦ Λεοντίου. ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ τοῖς πωλήσασιν
αὐτῷ τὸν τάφον, ἀσεβέσιν ἀνθρώποις προ-
σεκύνησε, καὶ γόνυ ἔκαμψεν ἐπὶ τὴν γῆν,
Gen. 23. ἀλλ' οὐχ ὡς θεοὺς αὐτοὺς προσεκύνησε. Καὶ πά-
λιν. ὁ Ἰακὼβ τὸν Φαραὼ ηὐλόγησεν, ἀσεβῆ τε
Gen. 47. εἰδωλολάτρην ὄντα, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν αὐτὸν ηὐλό
γησε. Καὶ πάλιν. τὸν Ἠσαῦ πεσὼν προσεκύ-
νησεν, ἀλλ' οὐχ ὡς θεὸν προσεκύνησε. Καὶ πά-
Gen. 33. λιν. πῶς ἐντέλλεται ἡμῖν ὁ θεὸς προσκυνεῖν καὶ
τὴν γῆν τε καὶ τὰ ὄρη; λέγει γάρ. ὑψοῦτε κύριον τὸν
θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐ-
Psal. 198. τοῦ. Καὶ πάλιν. προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν
ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι, τουτέστι τῇ γῇ. Καὶ
πάλιν αὐτός φησι διὰ τοῦ προφήτου. ὁ οὐρανός
Esa. 66. μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
μου λέγει κύριος. πῶς δὲ Μωϋσῆς προσεκύνη
σεν Ἰοθὸρ εἰδωλολατροῦντι, καὶ Δανιὴλ Να-
βουχοδονόσορ, πῶς ἐμοὶ ἐγκαλεῖς ὅτι τιμῶ καὶ
Exod. 18. προσκυνῶ τοὺς τὸν θεὸν τιμήσαντας καὶ προσ-
κυνήσαντας; οὐ συμφέρει εἰπέ μοι προσκυνεῖν
τοῖς ἁγίοις, καὶ μὴ ὡς σὺ λιθοβολεῖν; οὐ συμφέ
ρει προσκυνεῖν, καὶ μὴ τούτους καταπρίζειν,
καὶ ἐν λάκκῳ βορβόρου τοὺς εὐεργέτας καταφέ-
ρειν; εἰ τὸν θεὸν ἠγάπας, πάντως ἂν καὶ τοὺς
αὐτοῦ δούλους τιμᾶν ἔμελλες. καὶ εἰ ἀκάθαρτα
εἰσὶ τῶν δικαίων τὰ ὀστᾶ, πῶς μετὰ τιμῆς πά
σης μετεκομίσθησαν τὰ ὀστᾶ Ἰακὼβ καὶ Ἰωσὴφ
ἐξ Αἰγύπτου; πῶς νεκρὸς ἄνθρωπος ἁψάμε
νος τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου, εὐθέως ἀνέστη; εἰ δὲ
Gen 40. δι' ὀστέων θαυματουργεῖ ὁ θεός, εὔδηλον, ὅτι
δύναται καὶ διὰ εἰκόνων, καὶ λίθων, καὶ ἑτε-
ρων πολλῶν, καθὼς καὶ ἐπ' Ἐλισσαιὲ ἐγένετο.
3. Reg. 13. ὃς ἔδωκε τὴν ἰδίαν ῥάβδον τῷ ἑαυτοῦ παι
δί, καὶ εἶπε δι' αὐτῆς πορευθέντα, ἀναστῆσαι
τὸν παῖδα τῆς Σουναμίτιδος. τε Μωϋσῆς ῥάβ
δῳ τὸν Φαραὼ ἐκόλασε. καὶ θάλασσαν ἔσχι-
σε. καὶ ὕδωρ ἐγλύκανε. τε πέτραν διέῤῥηξε.

Quòd si mihi uitio, inquit, uerteris, Iudæe, quòd Crucis lignum adorem, tanquam Deum, cur nō eadem ratione Iacob in crimen uocas, quòd Virgæ fastigium adorauerit? Atqui perspicuum est, eum honore illo non lignum, sed Ioseph adorauisse, quemadmodum nos Item, per Crucem Christum, non autē lignum ueneramur. Quare si Crucis figuram adoramus, eius Imaginem ex qualibet materia conficientes, cur crucifixi Imaginem non adoremus? Idemque rursum Leōtius, Quando, inquit, & Abraham uendentes sibi sepulchrū licet homines impios adorauit, genuq; flexit in terram. Verum illos non adorauit ut Deos, Itemq; Iacob benedixit Pharaoni, quāuis esset impius, simulacrorumq; cultor, non tamen ei benedixit ut Deo. Esau quoque fratrem adorauit, sed non uti Deum. Præterea quo modo nobis præcipit Deus, ut adoremus terram, & montes? Nam exaltate, inquit, dominum Deum uestrum, & adorate in monte sancto eius, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Porro scabellum eius est terra, cœlum enim inquit mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorū, dicit dominus. Quid Moses? non'ne adorauit Iothor, simulachrorū cultorem? Et Daniel Nabuchodonosor? Quę cum ita sint, cur mihi succenses quod colam, & adorem eos, qui Deum coluerūt, & adorarunt? Nunquid non expedit, quæso, sanctos adorare, sed eos potius quemadmodum facis tu, lapidibus persequi, & lacerare atque in coni lacum benemeritos conijcere? Si dilexisses Deum, & seruos eius utique coluisses. Quòd si impura sunt ossa iustorum, cur ossa Iacob, & Ioseph, cum omni honore ex Aegypto sunt exportata? Quomodo homo, qui mortuus erat, contactis ossibus Elisæi statim reuixit? Quòd si per ossa res agit admirandas ipse Deus, perspicuum est eum & per imagines, & per lapides, & per alias res multas idem posse præsta
3. Reg. 3. Exo. 7. et 8. re, quemadmodum egit in Elisæo, qui uirgam propriam dedit seruo suo, dixitq;
Exo. 14. ut abiret, & per ipsam filiū mulieris Sunamitidis in uitā reuocaret. Iam Pharaonē
et 15. et 18. Moses uirga puniuit, & diuisit mare, & aquam dulcem reddidit, & petram fregit, & aquam

καὶ ὕδωρ ἐξήγαγε. καὶ Σολομῶν φησιν, εὐλόγηται ξύλον, δι' οὗ γέγονε σωτηρία. καὶ Ἐλισσαιὲ ξύλον ἐν Ἰορδάνῃ ἀπορρίψας, σίδηρον ἀνήγαγε. καὶ ξύλον ζωῆς. καὶ φυτὸν σαβεκ, ἤγουν συγχωρήσεως. καὶ Μωϋσῆς ξύλῳ τὸν ὄφιν ὕψωσε, καὶ λαὸν ἐζωοποίησε. ξύλῳ βλαστήσαντι ἐν τῇ σκηνῇ, τὴν ἱερατείαν ἐκύρωσεν. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς μοι ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι τὰ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου ἅπαντα, ὁ θεὸς γενέσθαι προσέταξε τῷ Μωϋσῇ. κἀγώ σοι λέγω, ὅτι πολλὰ καὶ ποικίλα πράγματα ὁ Σολομῶν ἐν τῷ ναῷ γλυπτὰ καὶ χωνευτὰ πεποίηκεν, ἅπερ οὐδὲ ὁ θεὸς αὐτῷ ποιῆσαι προσέταξεν, οὐδὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ταῦτα ἐκέκτητο. οὔτε ὁ ναὸς ὃν ὁ θεὸς τῷ Ἰεζεκιὴλ ὑπέδειξε, καὶ οὐ κατεγνώσθη ἐν τούτῳ Σολομῶν, εἰς δόξαν γὰρ θεοῦ τὰς τοιαύτας μορφὰς κατεσκεύασεν, ὥσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς. εἶχες καὶ σὺ πολλὰς καὶ διαφόρους πρὸς ἀνάμνησιν θεοῦ εἰκόνας καὶ σημαντρὰ, πρὶν ἢ τούτων διὰ τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ἐστερήθης. τουτέστι, τὴν μωσαϊκὴν ῥάβδον. τὰς θεοτύπους πλάκας. τὴν πυρίφλογον βάτον. τὴν ξηρένυδρον πέτραν. τὴν μαννοφόρον κιβωτόν. καὶ πυρίθεον θυσιαστήριον. τὸ θεώνυμον πέταλον. τὸ θεόδηλον ἐφούδ. τὴν θεόσκιον. εἰ δὲ καὶ σὺ ἅπαντα ταῦτα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κατεσκίαζες, λέγων, δόξα σοι ὁ μόνος παντοκράτωρ θεός, ὁ διὰ πάντων τούτων ἐν Ἰσραὴλ θαυμάσια ποιήσας. εἰ δὲ διὰ πάντων τούτων τῶν νομικῶν ὧν εἶχές ποτε, προσπίπτων τῷ θεῷ προσεκύνεις, ὁρᾷς ὅτι διὰ τῶν εἰκόνων προσάγεται τῷ θεῷ ἡ προσκύνησις; Καὶ μετ' ὀλίγα. ὁ γὰρ ἀγαπῶν φίλον εἰλικρινῶς, ἢ βασιλέα, καὶ μάλιστα τὸν εὐεργέτην, κἂν υἱὸν αὐτοῦ θεάσηται. κἂν ῥάβδον. κἂν θρόνον. κἂν στέφανον. κἂν οἶκον. κἂν δοῦλον, κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται, καὶ τιμᾷ διὰ τούτων τὸν εὐεργέτην καὶ βασιλέα, καὶ μάλιστα τὸν θεόν. εἶθε γάρ, πάλιν λέγω, ἐποίησας καὶ σὺ εἰκόνας μωσαϊκὰς καὶ προφητικάς, καὶ καθ' ἡμέραν ἐν αὐταῖς προσεκύνεις τῷ δεσπότῃ αὐτῶν θεῷ. ὅταν οὖν ἴδῃς χριστιανῶν παῖδας προσκυνοῦντας τῷ σταυρῷ, γνῶθι ὅτι τῷ σταυρωθέντι χριστῷ τὴν προσκύνησιν προσάγουσι, καὶ οὐ τῷ ξύλῳ. ἐπεί, εἰ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ἐσέβον, πάντως ἂν καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλση προσκυνεῖν εἶχον, ὥσπερ σὺ ὁ Ἰσραὴλ προσεκύνησας αὐτοῖς ποτε, λέγων τῷ δένδρῳ καὶ τῷ λίθῳ, ὅτι σύ μου εἶ θεός,

& aquam eduxit. At Solomõ, benedictũ, inquit, est lignũ, per quod salus cõparatur. *Sap. 14.* Eliseus aũt ligno in Iordanẽ proiecto ferrũ extraxit. *3. Reg. 6.* Et lignũ uitæ legimus, & lignũ Sabec, id est, cõcessionis. Moyses quidẽ ligno serpentẽ sublimẽ extulit, *Pr. 3. & 11.* & populũ à mortis periculo liberũ reddidit. Ligno autem in tabernaculo germinante sacerdotium addixit Aaroni. *Num. 17.* At enim dices mihi fortasse: Iudæe, ea, quę in tabernaculo erãt testimonij, fieri Deũ omnia præcepisse. Et ego tibi respondebo, Solomonẽ multa uariaque in templo sculpenda fundẽdaque curasse, quæ nec Deus ipsi, ut fierent mãdarat, nec testimonij tabernaculo continebãtur, nec tẽplo illo, quod Ezechieli Deus ostẽdit: *Ezech. 41.* neque tamẽ ob id Solomõ dãnatus est, quippe qui ad gloriã Dei formas eiusmodi constituit, quemadmodum nos item facimus. Habebas, & tu, multas, & uarias imagines, & signa, quæ te ad Dei memoriam reuocarent, priusquam illis ingrati animi uitio spoliareris: nempe Mosaicã uirgã, tabulas Dei digito inscriptas, ardentem rubum, aridam petrã, aquis afflu ẽtem, Arcam, in qua Manna gestabatur: Altare diuino igne plenũ, laminã Dei nomen continentem, Ephod indicatũ à Deo, Tabernaculum Deum adumbrans. Quòd si tu quoque hæc omnia nocte, ac die adũbrabas, dicens gloria tibi, qui solus es omnipotens Deus, qui per hæc omnia res admirabiles in Israel effecisti. Atque ita ex omnibus his per legẽ cõstitutis, quæ quondã habebas, supplex Deum adorabas, cur non intelligis Deo per imagines adorationẽ præstari? Et paulò pòst: Si enim is, qui amicum, aut maximè de se benemeritum Regem, ex animo, uereque diligit, seu filium eius, seu uirgam, seu sceptrũ, seu coronã, aut domum, aut seruũ aspexerit, complectitur, & deosculatur, atque ita bene de se meritũ honore prosequitur, multò magis hac ratione Deus colendus est. Iam enim et tu, iterũ enim dicã, imagines Mosaicas, & Propheticas habebas, et quotidie Dñm Deum ipsarũ adorabas. Proinde quãdo Christianos homines uideris Crucẽ adorare, scito cultum illũ Christo cruci affixo, non aũt ligno exhiberi. Nam si ligni naturam uenerarer, lucos, atque arbores adorandas ducerem, id quod tu Israel efficiebas, cùm arborem, aut lapidẽ sic alloquereris: Tu Deus es meus, *Hier. 2.*

καὶ σύ με ἐγέννησας. ἡμεῖς δὲ οὐχ' οὕτως λέγομεν τὸν σταυρὸν, οὐδὲ ταῖς μορφαῖς τῶν ἁγίων, οὐ γὰρ θεοὶ ἡμῶν εἰσιν, ἀλλὰ βίβλοι ἀνεωγμέναι πρὸς ἀνάμνησιν θεοῦ, καὶ τιμὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προφανῶς κείμεναι καὶ προσκυνούμεναι, ὁ γὰρ τιμῶν τὸν μάρτυρα, τὸν θεὸν τιμᾷ, ᾧ ὁ μάρτυς ἐμαρτύρησεν. ὁ προσκυνῶν τὸν ἀπόστολον τοῦ χριστοῦ, τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν προσκυνεῖ. καὶ ὁ προσπίπτων τῇ μητρὶ τοῦ χριστοῦ, πρόδηλον ὅτι τῷ υἱῷ αὐτῆς τὴν τιμὴν προσφέρει, οὐδεὶς γὰρ θεὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ ἐν τριάδι καὶ ἐν μονάδι γνωριζόμενός τε καὶ λατρευόμενος.

Σχόλιον. Οὗτος πιστὸς ἐξηγητὴς τῶν τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου λόγων, ὁ τοῖς αὐτοῦ λόγοις τὴν κυπρίων καταποσμήσας νῆσον, ἢ οἱ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες, Ἄκουε δὲ καὶ Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων, οἷα φησίν.

Ἀπὸ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ σταυροῦ. Πῶς ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου ζωὴν ἤνεγκε τοῖς ὑμετέροις προγόνοις; Καὶ μετ' ὀλίγα. πῶς οὖν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου, ἤνεγκε τῷ λαῷ ἐν συμφορᾷ χειμαζομένῳ σωτηρίαν; ἆρα οὐκ ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν, ἐάν τις ὑμῶν δηχθῇ, βλέψει εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω πρὸς τὸν θεὸν καὶ σωθήσεται, ἢ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ ταῦτα παρειδὼν, μόνου τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα ἔπηξε. διατί οὖν ταύτην ποιεῖ Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν, οὐδὲ χωνευτὸν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς; ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὸν ἀγνώμονα φθέγγομαι; εἰπὲ πιστότατε θεοῦ θεράπον,
Exod. 20. ὃ ἀπαγορεύεις, ποιεῖς; ὃ ἀνατρέπεις, κατασκευάζεις; ὁ λέγων οὐ ποιήσεις γλυπτὸν, ὁ τὸν χωνευθέντα βοῦν καταλέσας, σὺ ὄφιν χαλκουργεῖς; καὶ τοῦτο οὐ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν, καὶ πᾶσι γνωστόν, ἀλλ' ἐκεῖνα φησὶν ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόψω τὰς ὕλας τῆς ἀσεβείας, καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω πάσης ἀποστασίας καὶ
Exod. 32. εἰδωλολατρείας, νυνὶ δὲ χωνεύω τὸν ὄφιν χρησίμως, εἰς προτύπωσιν τῆς ἀληθείας. καὶ καθάπερ σκηνὴν ἔπηξα, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, καὶ χερουβὶμ ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διέπεμψα εἰς τὰ ἅγια, ὡς τύπον καὶ σκιὰν τῶν μελλόντων, οὕτω καὶ ὄφιν ἐστήλωσα εἰς σωτηρίαν τῷ λαῷ, ἵνα διὰ τῆς πείρας τούτων, προγυμνασθῶσι τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ σωτῆρα καὶ λυτρωτήν.

& tu me procreasti. Nos autẽ nõ sic alloquimur Crucem, aut sanctorũ imagines. Neq; enim Dei sunt nostri, sed libri aperti ad memoriã Dei, & honorẽ ipsius, quos in Ecclesijs palam cõstitutos ueneramur. Qui enim martyrẽ colit, Deum colit, cuius ille amore martyrium pertulit. Qui Christi adorat Apostolũ, adorat eum, cuius ille Apostolus est. Et qui supplex accedit ad Christi Matrẽ, is nimirũ filio eius honorem habet. Nullus enim Deus præter unum, qui in Trinitate agnoscitũ, & adoratur.

(Commentariũ.) Vtrũ Leontius hic fidus Beati Epiphanij sermonũ interpres putãdus est, qui suis ipse sermonibus Cypriorũ Insulã decorauit, an illi qui ex sensu loquũtur suo?

Sed audi, quid etiã Seuerianus Gabalorum Põtifex in ea oratione, quã in dedicatione Ecclesię seruatoris habuit, dicat. Quomodo inquit imago execratissimi parentibus nostris uitã attulit? Et paucis uerbis interiectis, quomodo inquit, execratissimi imago, populo in calamitate uersanti, & cõflictato, salutem attulit? Non'ne credibilius erat, si dixisset: Si quis uestrũ morsus fuerit, cœlũ suspiciat, aut tabernaculum Dei, & salutem assequetur? Verũ his ille posthabitis, Crucis tãtũ imaginẽ statuit. Cur aũt hæc fecit Moyses, qui populo dixerat, non facies tibi sculptile, neq; cõflatile, neq; similitudinẽ ullã earum rerũ, quæ sunt in cœlo sursum, aut in terra deorsũ, aut in aquis sub terra? Sed qd ego hæc ingratis loquor? Dic, obsecro, fidelissime Dei minister, q̃d alijs uetas, id ipse facis? Quod præcipis euerti, id ipse cõstituis? Qui nõ facies, inquis, sculptile, quiq; cõflatum uitulũ cõminuisti, serpentẽ ipse ex ęre cõficis? eũq; nõ clam, sed palã, & omnib. perspicuũ statuis? At illa, inquit, mãdaui, quo materiã impietatis excinderẽ, & ab omni defectione, atq; idolorũ cultu, populum abducerẽ. Nunc aũt serpentẽ utiliter conflo, ut ueritatem ipsam præsignificem. Et quemadmodũ tabernaculũ cõ-
Exod. 26. pegi, & quæ in ipso sunt omnia, & Cherubim similitudinem, eorum, quæ non uidentur, adhibui in sancta, ut figuram, atq; umbram futurorũ ostenderem, sic & serpentem ad populi salutem conflaui, ut eiusmodi experimento exercitatus crucis
Num. 20. imaginem, & seruatorem, ac redemptorem in ipsa pendentem præcognosceret.

Hoc

καὶ ὅτι ἀψευδέστατος ὁ λόγος ἀγαπητὲ ἄκουε τοῦ κυρίου τοῦτον βεβαιοῦντος καὶ λέγοντος· καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ, μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

Σχόλιον. Συνῆς, ὡς διὰ τὸ ἀπαγαγεῖν ἔφθ τὸν λαὸν τῆς εἰδωλολατρείας, εὐόλισθον καὶ ἕτοιμον ὄντα πρὸς τοῦτο, μὴ ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα ἐνομοθέτησε, καὶ ὅτι εἰκὼν ἦν τοῦ πάθους τοῦ κυρίου ὁ ὑψωθεὶς ὄφις. Ὅτι δὲ οὐ καινὸν ἐφεύρεμα τὸ τῶν εἰκόνων, ἀλλ᾽ ἀρχαῖον, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκκρίτοις πατράσιν ἐγνωσμένον τε καὶ ἐθισμένον, ἄκουε. γέγραπται ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ μακαρίου, τῷ διὰ Ἑλλαδίου τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ, τοῦ καὶ διαδόχου τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας, ὡς παρειστήκει ὁ ὅσιος τῇ τῆς δεσποίνης εἰκόνι, ἐν ᾗ καὶ ὁ χαρακτὴρ ἐγγέγραπτο Μερκουρίου τοῦ ἀοιδίμου μάρτυρος, παρειστήκει δέ, ἐξαιτῶν τὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθεωτάτου καὶ ἀποστάτου ἀναίρεσιν. ἐξ ἧς εἰκόνος, ἐμυήθη ταύτην τὴν ἀποκάλυψιν. ἑώρα γὰρ πρὸς μὲν βραχὺ ἀφανῆ τὸν μάρτυρα, μετ᾽ οὐ πολὺ δέ, τὸ δόρυ ᾑμαγμένον κατέχοντα.

Ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, οὕτως αὐτολεξεὶ γέγραπται. ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὰς ἐπιστολὰς τοῦ σοφωτάτου Παύλου ἄγαν. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα. ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων ἐν εἰκόνι, ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, βραχύτι, ἦν γὰρ πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἡνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἐνητένιζεν αὐτῇ, καὶ ὡς ἐπὶ ζῶντος αὐτοῦ, οὕτως προσεῖχεν αὐτῷ, μακαρίζων αὐτόν. καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸν λογισμὸν πρὸς αὐτὸν εἶχε φανταζόμενος, καὶ διὰ τῆς θεωρίας, αὐτῷ ὁμιλῶν. Καὶ μεθ᾽ ἕτερα. ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσας τῇ εἰκόνι τοῦ ἀποστόλου, καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ὅμοιον τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν, τῷ Ἰωάννῃ εἶπε, δακτυλοδεικτῶν τὴν εἰκόνα. συγχώρησόν μοι πάτερ, ὃν εἶδον λαλοῦντά σοι, ὅμοιός ἐστι τούτῳ. ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν. Ἐν δὲ τῷ τῆς ὁσίας Εὐπραξίας βίῳ, τὸν δεσποτικὸν δεδεῖχθαι αὐτῇ χαρακτῆρα ἀναγέγραπται ὑπὸ τῆς προεστηκυίας τῆς μονῆς. Ἐν τῷ τῆς ὁσίας Μαρίας βίῳ τῆς Αἰγυπτίας γέγραπται, τῇ εἰκόνι τῆς δεσποίνης αὐτὴν εὔξασθαι, καὶ ταύτην πρὸς

Hoc autem esse uerissimum intelliges amice, ex uerbis Domini, id ita confirmantis. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, nō pereat, sed habeat uitā æternā. Ioan. 3.

(Commentariū.) Intelligis, eum, ne fieret ulla similitudo præcepisse, quo populum à simulacrorū cultu, ad quē erat propēsus, auocaret? Exaltatumq; serpentem Domini cruciatuū, & mortis imaginem extitisse? Quòd autem imaginum institutio, non noua, sed prisca sit, & apud sanctos, & eximios patres nota, & usitata, disce, ex ijs, quæ in uita Beati Basilij ab Elladio, eius discipulo, in pontificatuq; successore cōscripta sunt. Pius enim uir, ut ipse narrat, Dominæ astabat imagini, in qua Mercurij etiam celebris Martyris figura descripta erat. Astabat autem supplicans, ut impius Iulianus apostata tolleretur. Ex qua quidem imagine, didicit, quid esset euenturū. Vidit enim Martyrē exiguum ad tempus obscurū, nō aūt multo post hastam cruenta tenentem.

In uita autem Sancti Ioannis Chrysostomi, hæc ad uerbum scripta sūt. Epistolas sapientissimi Pauli Ioannes habebat in magno pretio. Et paulò pòst, Habebat autē effigiem Apostoli Pauli in imagine, ubi propter corporis imbecillitatem parumper quiescebat. Erat enim supra quā natura patiatur, uigilans. In hanc ille effigiem quādo perlegebat illius epistolas, oculorū aciem intendebat, in eaq; non secus ac si Paulus ipse uiuus esset, obtutu defixus inhærebat, beatum ipsum appellans, totamq; animi cogitationem ad illum dirigens, & cū eo uersans & loquens cōtemplando. Et post alia, cum autē Proclus, inquit, loquendi finem fecisset, oculis in Pauli effigiem defixis, & figurā eius, quem uiderat, similem conspicatus, Ioanni desiderium inijciens, sic eū, digito demonstrans, imaginem allocutus est: Ignoscito mihi pater: Ille quem uidi loquentē tibi, huic similis est. Atque adeò si rectè memoria teneo, ipse est. In uita sanctæ Euphrasiæ scriptum est, domini imaginē ei fuisse demonstratam à gregis præfecta. In uita Sanctæ Mariæ Aegyptiacæ scriptum est, eam imagini Dominæ supplicasse, ab ipsaque spon-

ἐγγύην ἐξαιτήσασθαι, καὶ οὕτως τυχεῖν τῆς τὸν ναὸν εἰσόδου.

Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ χρυσοστόμου, ὅτι παλαιᾶς καὶ καινῆς εἷς νομοθέτης, καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως.

Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον ἠγάπησα γραφήν, εὐσεβείας πεπληρωμένην. εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόνι ἐλαύνοντα βαρβάρων στίφη. εἶδον πατούμενα βαρβάρων φῦλα, καὶ τὸν Δαβὶδ ἀληθεύοντα· κύριε ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

Psal. 72. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου. Ἔνδυμα βασιλικὸν ἐὰν ὑβρίσῃς, οὐ τὸν ἐνδεδυμένον ὑβρίζεις; οὐκ οἶδας ὅτι ἐὰν εἰκόνα βασιλέως ὑβρίσῃς, εἰς τὸ πρωτότυπον τῆς ἀξίας φέρεις τὴν ὕβριν; οὐκ οἶδας, ὅτι ἐάν τις εἰκόνα τὴν ἀπὸ ξύλου ἢ ἀνδριάντος χαλκοῦ κατασύρῃ, οὐχ ὡς εἰς ἄψυχον ὕλην τολμήσας κρίνεται, ἀλλ' ὡς κατὰ βασιλέως κεχρημένος τῇ ὕβρει; εἰκόνα δὲ ὅλως βασιλέως φέρουσα, τὴν ἑαυτῆς ὕβριν, εἰς βασιλέα ἀνάγει.

Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς Μελέτιον ἐπίσκοπον ἀντιοχείας καὶ μάρτυρα λόγου. καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν συνελθόντων. Οὗ ἡ ἀρχή. Πανταχοῦ τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης περιφέρων τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ μετὰ βραχέα. Καὶ ἦν εὐσεβείας διδασκαλία τὸ γινόμενον, συνεχῶς γὰρ ἀναγκαζόμενοι τῆς προσηγορίας ἐκείνης μεμνῆσθαι, καὶ τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἔχειν ἐπὶ ψυχῆς, παντὸς ἀλόγου πάθους καὶ λογισμοῦ φυγαδευτήριον εἶχον τὸ ὄνομα. καὶ οὕτω πολὺ γέγονε τοῦτο, ὡς πανταχοῦ, καὶ ἐν ἀμφόδῳ, καὶ ἀγορᾷ, καὶ ἐν ἀγροῖς, τοῦτο πάντοθεν περιηχεῖσθαι τὸ ὄνομα. οὐ πρὸς τὸ ὄνομα δὲ τοσοῦτον ἐπάθετε πόθον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦ σώματος τὸν τύπον. ὅπερ οὖν ἐν ὀνόμασιν ἐποιήσατε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἐπράξατε τῆς ἐκείνου, καὶ γὰρ ἐν δακτυλίων σφενδόναις, καὶ ἐκπώμασι, καὶ φιάλαις, καὶ ἐν θαλάμων τοίχοις, καὶ πανταχοῦ τὴν εἰκόνα τὴν ἁγίαν ἐκείνην ἐχάραξαν πολλοί. ὡς μὴ μόνον ἀκούειν τῆς ἁγίας προσαγορείας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶν αὐτοῦ πανταχοῦ τοῦ σώματος τὸν τύπον, καὶ διπλῆν τινα τῆς ἀποδημίας ἔχειν τὴν παραμυθίαν.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ εἰς τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων. καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν.

spōsionem exegisse, atq; ita ingressum in templum obtinuisse.

Ioannes autem Chrysostomus in oratione, in qua ueteris, & noui testamenti, unum & eundem autorem esse declarat, & de sacerdotis uestimento loquitur: Ego inquit, & synceram amo picturam pietate plenam. Video enim Angelum in imagine barbarorũ copias in fugam uertētem. Video barbarorum populus profligatos, & Dauidem uerba illa uere pronuntiantem. Domine in ciuitate tua imaginē ipsorum ad nihilum rediges.

Idem in explanatione parabolæ seminis, si cōtumelia Regis uestimentũ afficias, nō'ne cōtumelia Regē afficis? Nescis, te, si in Regiã imaginem contumeliosus existas, in eum ipsum, quē illa refert iniuriũ esse? Ignoras, qui ex lignea, aut ærea statua imaginem detraxerit, eum nō, tanq; in materiam inanimatam audax extiterit, sed tanquã ignominia regem affecerit, condēnari? Quæ enim Regis effigiem præ se fert, ignominiã in te coniectam refert ad Regem.

Idem Ioannes Chrysost. in oratione qua Meletiũ Episcopũ Antiochiæ, & martyrē, eorũq; qui cōuenerant, studiũ collaudauit, cuius initiũ est: In oēs sacri huiusce gregis partes oculos cōijciens: Et pietatis documenta, inquit, res ipsa cōtinebat: Etenim cũ assiduè cogerent appellationis illius meminisse, & sanctum illũ in animo, & memoria retinere, nomen ipsum tanq; quoddã omniũ perturbationũ, absurdorũq; sermonũ amuletũ habebant. Qui sanè mos adeò percrebuit, ut passim & in biuijs, & in foro, & in agris, hoc undiq; nomine cũcta resonarent. Neq; uerò erga nomen id solũ, sed ergo ipsam corporis eius effigiem sic affecti eratis. Itaq; quod in eius nomine fecistis, idē in imagine præstitistis, adeò, ut multi & in annulorum palis, & in poculis, et in phialis, & in cubiculorũ parietibus, & ubiq; sculptã, aut pictam illius imaginem habere uoluerint, quo tum sanctum nomen illud audientes, tũ expressam corporis eius effigiem intuentes, duplicem peregrinationis consolationem acciperent.

Idem ubi de Iudæ proditione, de Paschate, deq; mysteriorum traditione, & uoluntaria iniuriarum obliuione uerba facit:

Quem-

Καθάπερ γὰρ οἱ ζωγράφοι, ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ τὰς γραμμὰς περιέχουσι, καὶ σκιογραφοῦσι, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων ἐπιτιθέασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν.

Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐκ τῆς πρὸς πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἐπιστολῆς.

Τῇ νυκτὶ δὲ τῇ τρίτῃ, ἐκνηστεύσας μοι ἤδη κατεπεπονημένου τοῦ σώματος, οὐ καθεύδοντι, ἀλλ' ἐν ἐκστάσει ὄντι, μετά τινος προσώπου μοι κατεφάνησαν, ὃ προσῴκει τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ, αὐτῆς τῆς ἐν εἰκόσι γραφῆς τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα διδασκούσης σαφῶς.

Μαξίμου τοῦ φιλοσόφου καὶ ὁμολογητοῦ, ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ πεπραγμένων, μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ Θεοδοσίου ἐπισκόπου. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀνέστησαν πάντες μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων, καὶ ἔβαλον μετάνοιαν καὶ εὐχὴ γέγονε, καὶ ἕκαστος αὐτῶν τὰ ἅγια εὐαγγέλια, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς αὐτὸν τεκούσης, παναγίας θεοτόκου, ἠσπάσαντο, τεθεικότες καὶ τὰς ἰδίας χεῖρας, ἐπὶ βεβαιώσει τῶν λαληθέντων.

Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεοπόλεως καὶ πατριάρχου Ἀναστασίου, περὶ σαββάτου. Καὶ πρὸς Συμεὼν ἐπίσκοπον Βόστρης.

Ὥσπερ γὰρ ἀπόντος μὲν βασιλέως, ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ προσκυνεῖται, παρόντος δὲ λοιπὸν αὐτοῦ, περιττὸν καταλιπόντα τὸ πρωτότυπον, προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα. οὐ μήν, ἐπεὶ μὴ προσκυνεῖται διὰ τὸ παρεῖναι τόν, δι' ὃν προσκυνεῖται, ἀτιμάζεσθαι αὐτὴν ἔδει. Καὶ μετ' ὀλίγα. ὥσπερ καὶ ὁ παροινῶν εἰκόνι βασιλέως, τιμωρίαν ὑφίσταται, ὡς αὐτόχρημα βασιλέα ἀτιμάσας, καίτοι τῆς εἰκόνος οὐδὲν ἕτερον οὔσης, ἢ ξύλον καὶ χρώματα, κηρῷ μεμιγμένα καὶ κεκραμένα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ τὸν τύπον τοῦ δεῖνος ἀτιμάζων, εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο, οὗ τύπος ἐστίν, ἀναφέρει τὴν ὕβριν.

Ἐκ τοῦ λειμωναρίου τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σωφρονίου, ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Ἔλεγεν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ αἰλιώτης, ὅτι ἦν τις ἔγκλειστος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀγωνιστὴς πάνυ, ἐπολέμει δὲ αὐτῷ ὁ δαίμων τῆς πορνείας. ἐν μιᾷ οὖν ὡς ἐπέκειτο αὐτῷ σφοδρῶς, ἤρξατο ὁ γέρων ἀποδύρεσθαι καὶ λέγειν τῷ δαίμονι,

Quemadmodum, inquit, pictores, in tabulis ſuis, & lineas, & umbras, & ueros adhibent colores, ſic etiã Chriſtus fecit. At Mediolani Pontifex Ambroſius in Epiſtola, quam ad uniuerſam Italiam ſcripſit: Mihi autem, inquit, tertia nocte, cũ ex inedia iam corpus laboraret, non dormienti, ſed in mentis ſtupore conſtituto, ſeſe oſtenderunt cum quadam perſona, Beato Paulo Apoſtolo ſimili, ut eius effigies pictura in tabulis expreſſa facilè declarabat.

Maximus uerò Philoſopus, atque confeſſor, ubi commemorat ea, quę inter ipſum & Theodoſium epiſcopum geſta ſunt: Dum hæc inquit, agerentur, omnes cum lætitia & lacrymis conſurgere, pœnitere, preces fundere, ſancta ſinguli Euangelia, pretioſamqúe crucem, & Dei, ac ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, & Dominæ noſtræ Dei ipſius genitricis imaginem ſalutare, atque oſculari, manuum comploſione, ea, quæ dicta fuerant comprobantes.

Sanctiſsimus autem, & Beatiſsimus Theopoleos Archiepiſcopus, & Patriarcha Anaſtaſius, ubi de ſabbato agit, & ad Symeonem ſcribit Epiſcopum, ita loquitur: Quemadmodum enim abſente Rege imago eius pro ipſo adoratur, pręſente uerò, licet ſuperuacaneum ſit, relicto exemplari imaginem adorare, non tamen, quoniam is, propter quem imago colitur, adeſt, ipſa, propterea deſpicienda eſt. Et paulò pòſt, Quemadmodum enim qui Regis, imaginem afficit ignominia, ita punitur, ut ſi protinus in ipſum Regem fuiſſet contumelioſus, quamuis imago nihil aliud ſit, niſi lignum, coloresq; cera commixta, & coagmentata, ſic qui figuram rei alicuius deſpicit, atque contemnit, in eam ipſam rem, quam figura illa refert, iniurius eſt, & contumelioſus.

Iam uerò in libro ſancti patris noſtri Sophronij Hieroſolymorum Archiepiſcopi, qui pratum inſcribitur, hoc memoriæ proditum eſt, fuiſſe, quemadmodum Abbas Theodorus Aeliotes narrabat, in monte oliuarum incluſum ſtrenuum quendam ſenem, quem libidinis dæmon oppugnabat. Hîc cum die quodam acrius urgeretur, conqueri cœpit, & alloqui dæmonem ad hũc modũ:

Ec quan-

ἕως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; ἀπόστα λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ. συνεγήρασάς μοι. φαίνεται αὐτῷ ὁ δαίμων ὀφθαλμοφανῶς, λέγων. ὄμοσόν μοι ὅτι οὐδενὶ λέγεις ὃ μέλλω λέγειν σοι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ. καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ γέρων, ὅτι μὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις, οὐκ εἴπω τινὶ ἅπερ λέγεις μοι. τότε λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων, μὴ προσκυνήσῃς ταύτῃ τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ. εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν ἐκτύπωμα τὴν δέσποιναν ἡμῶν τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον, βαστάζουσαν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. λέγει ὁ ἔγκλειστος τῷ δαίμονι, ἄφες σκέψωμαι. τῇ οὖν ἐπαύριον, δηλοῖ τῷ ἀββᾷ Θεοδώρῳ τῷ Αἰλιώτῃ, οἰκοῦντι τότε ἐν τῇ λαύρᾳ φαρῶν, καὶ ἦλθε, καὶ διηγεῖται αὐτῷ πάντα. ὁ δὲ γέρων, λέγει τῷ ἐγκλείστῳ. ὄντως ἀββᾶ ἐνεπαίχθης, ὅτι ὤμοσας τῷ δαίμονι, πλὴν καλῶς ἐποίησας ἐξειπών. συμφέρει δέ σοι, μὴ ἐᾶσαι εἰς τὴν πόλιν ταύτην πορνεῖον, ἐν ᾧ μὴ εἰσέρχῃ, ἢ ἵνα ἀρνήσῃ τὸ προσκυνεῖν τὸν κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρός. στηρίξας οὖν αὐτόν, καὶ ἐνδυναμώσας πλείοσι λόγοις ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ τόπον. φαίνεται οὖν πάλιν ὁ δαίμων τῷ ἐγκλείστῳ καὶ λέγει αὐτῷ, τί ἐστι κακόγηρε, οὐκ ὤμοσάς μοι ὅτι οὐδενὶ λέγεις; καὶ πῶς πάντα ἐξεῖπες τῷ ἐλθόντι πρὸς σέ; λέγω σοι κακόγηρε, ὡς ἐπίορκος ἔχεις κριθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἔγκλειστος, λέγων. ὅτι μὲν ὤμοσα, καὶ ὅτι ἐπιώρκησα, οἶδα, πλὴν τὸν ἐμὸν δεσπότην καὶ ποιητὴν ἐπιώρκησα. σοῦ δέ, οὐκ σοῦ ἀκούω.

Σχόλιον. Ὁρᾷς ὅτι τὴν τῆς εἰκόνος προσκύνησιν τοῦ εἰκονιζομένου εἶπε, καὶ πόσον κακὸν τὸ ταύτῃ μὴ προσκυνεῖν; καὶ πῶς αὐτὸ τῆς πορνείας προετίμησεν ὁ δαίμων; πολλῶν τοίνυν αὖ καθ' ἓν ἱερέων τε καὶ βασιλέων, χριστιανοῖς θεόθεν δεδομένων, σοφίᾳ τε καὶ θεοσεβείᾳ, καὶ λόγῳ καὶ βίῳ διαπρεψάντων, καὶ συνόδων πλείστων γεγενημένων ἁγίων καὶ θεοπνεύστων πατέρων, τί μηδεὶς αὐτὰ δρᾶν ἐπεχείρησεν; οὐκ ἀνεξόμεθα νέαν πίστιν διδάσκεσθαι, ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, προφητικῶς ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἀνεξόμεθα ἄλλοτε ἄλλα φρονεῖν, καὶ καιροῖς μεταβάλλεσθαι, καὶ τὴν πίστιν τοῖς ἔξωθεν, γέλωτα καὶ ἀθύρματα γίνεσθαι, οὐκ ἀνεξόμεθα βασιλικῷ ὑποκύπτειν θεσπίσματι, τὴν ἐκ πατέρων

Ecquando tandem me desines insectari. Recede iam à me, quem ad senectutem uſq; perſequutus es. Cui Dæmon, ſeſe oculis eius perſpicuum exhibens, iura, inquit, mihi te nemini narraturũ id, quod dicturus ſum tibi, quod ſi feceris, te nõ amplius oppugnabo. Senex autẽ, per eũ, qui in excelſis habitat, iurauit, nemini patefaciam, inquiens, quod mihi dixeris. Tunc dæmõ, Hãc, inquit, imaginẽ ne adoraueris, & ego poſthac tecum bellum non geram. Imago autẽ illa dominæ noſtræ ſanctæ Mariæ Dei genitricis effigiem, Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ geſtantis continebat. Cui quidẽ dæmoni incluſus ille, permitte, inquit, ut conſiderem. Poſtridie autem Abbati Theodoro Aeliotæ, qui tũc in Laura Pharon habitabat ad ſe profecto rem omnem aperit. At ille ad incluſum, Tu, inquit, Abba uere deliquiſti, qui dæmoni tete obſtrinxeris iureiurãdo. Attamẽ quod rem aperueris, rectè feciſti. Verum ſatius eſt tibi, ut nullum omittas in urbe proſtibulum, in quo nõ ingrediaris, ꝙ ut Dominum Deum noſtrũ Ieſum Chriſtũ, & matrẽ eius adoraturũ te neges. His illũ ac multis alijs uerbis cõfirmans ad propriũ reuerſus eſt locum. At dæmõ rurſus incluſo ſeſe cõſpicuũ p̄buit, & cur, inquit, male ſenex, cũ uerba mea te nemini iuraueris patefacturum, ei, qui ad te, cũcta dixiſti? Te igit peieraſſe ſcito, & in die iudicij dãnatũ iri. Incluſus autẽ me, inquit, & iuraſſe ſcio, & cõtra ꝙ iuraui, feciſſe nõ ignoro. Te tamen non audio.

(Annotatio.) Vides hîc imaginis adorationem, ad id cuius imago eſt referri? Et quantum ſit malum, eam non adorare? Cum eo potius dæmon, quã libidinis crimine hominem obſtrictum uoluerit? Cum igitur multi, ante hac ſacerdotes Regesq; fuerint Chriſtianæ Reip. diuinitus dati pietate, doctrina, & uitæ ſanctitate prçſtantes, plurimaq; concilia, à ſanctis & diuino ſpiritu afflatis patribus, celebrata, cur eorũ nemo

Esa. 2. imaginũ cultũ cenſuit improbandũ? Nouã fidẽ doceri nõ patiemur. Ex Sion enĩ ueniet lex, ut ꝑ Prophetã inquit ſpiritus ſanctus, & uerbũ dñi ex Hieruſalẽ. Non permittemus, ut aliud alias ſenſiſſe, & tẽporibus mutati fuiſſe uideamur, ne fidẽ noſtrã, ij ꝗ ab ea ſũt alieni, riſum & ludũ putẽt. Regio nõ cedemus imperio patũ

conanti

πειρωμένῳ ἀνατρέπειν συνήθειαν. οὐ πατρι-
κὰ ταῦτα, λῃστρικὰ γὰρ τὰ βίαια καὶ οὐ πειθοῖ
γινόμενα. καὶ μάρτυς ἡ ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον
γενομένη σύνοδος, μέχρι δεῦρο λῃστρικὴν
δεξαμένη τὴν ἐπωνυμίαν, βασιλικῇ χειρὶ ἐκ
βιασθεῖσα, ὅτε Φλαβιανὸς ὁ μακάριος ἀπεκ-
τέννετο. Συνόδων ταῦτα οὐ βασιλέων, ὡς ὁ
κύριος ἔφησεν. ὅπου συναχθῶσι δύο, ἢ τρεῖς
ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.
οὐ βασιλεῦσι τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν τὴν ἐξουσί-
αν δέδωκεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀποστόλοις, καὶ τοῖς τού-
των διαδόχοις, καὶ ποιμέσι καὶ διδασκάλοις.
κἂν ἄγγελος φησὶ Παῦλος ἀπόστολος εὐαγγε-
λίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, καὶ τὸ ἑξῆς
σιωπήσωμεν, φειδοῖ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκδεχόμε-
νοι. εἰ δὲ ἴδωμεν τὴν διαστροφὴν ἀνεπίστροφον,
τότε ἐπάξομεν καὶ τὸ λειπόμενον, ἀλλὰ ἀπευχ-
όμεθα. εἴ τις εἰσέλθοι εἰς οἶκον, ἐν ᾧ ζωγράφος
τοῖς τοίχοις ἱστορίαν Μωϋσέως καὶ Φαραὼ ἔγρα-
ψε χρώμασιν, εἶτα ἐρωτήσει τυχόν, περὶ τῶν
ὡς ἐπὶ ξηρὰν διοδευσάντων τὴν θάλασσαν,
τίνες οὗτοι εἰσί, τί ἐρεῖς ἐρωτώμενος, οὐχὶ οἱ
υἱοὶ Ἰσραήλ; τίς δὲ ὁ ῥάβδῳ παίων τὴν θά-
λασσαν, οὐχὶ Μωϋσῆς; οὕτω καὶ εἴ τις τὸν Χρι-
στὸν εἰκονίσει σταυρούμενον, καὶ ἐρωτηθῇ, τίς οὗ-
τος ἐστί, Χριστὸς ὁ θεὸς ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθείς, ἐρεῖ.
ναὶ δέσποτα προσκυνῶ πάντα τὰ σά, καὶ
πόθῳ ἐκκαεῖ περιπτύσσομαι. τὴν θεότητα.
τὴν δύναμιν. τὴν ἀγαθότητα. τὸν περὶ ἐμὲ
ἔλεον. τὴν συγκατάβασιν. τὴν σάρκωσιν.
τὴν σάρκα. καὶ ὥσπερ ἅψασθαι σιδήρου πε-
πυρακτωμένου δέδοικα, οὐ διὰ τὴν τοῦ σι-
δήρου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἡνωμένον αὐτῷ πῦρ,
οὕτω τὴν σάρκα τὴν σὴν προσκυνῶ, οὐ διὰ
τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν καθ' ὑπό-
στασιν ἡνωμένην αὐτῇ θεότητα. προσκυνοῦμεν
σου τὰ πάθη. τίς εἶδε θάνατον προσκυ-
νούμενον; τίς πάθη σεπτά, ἀλλ' ὄντως προσκυ-
νοῦμεν τὸν τοῦ θεοῦ μου σωματικὸν θάνατον, καὶ
τὰ σωτήρια πάθη. προσκυνοῦμεν σου τὴν εἰκό-
να. πάντα τὰ σὰ προσκυνοῦμεν. σοὺς θεράπον-
τας, σοὺς φίλους. καὶ πρὸ τούτων, τὴν μητέρα τὴν
θεοτόκον. διὸ δυσωποῦμεν τὸν τοῦ θεοῦ λαόν, τὸ
ἔθνος τὸ ἅγιον, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντέχεσθαι,

conanti euertere cõsuetudinem. Neq; enim piorum est Regum Ecclesiastica instituta conuellere. Non paternã pietatem, sed latronum sęuitiam arguunt, quæ per uim imperantur, non autem uerbis persuadentur. Testimonio sit cõcilium secundum Ephesi celebratum, quod ad hunc usq; diem tyrannicum cognomen retinet, quippe cui tyranni manus uim attulit, cum Beatus Martyr Phlauianus interfectus est. His rebus statuere atq; decernere non ad Reges pertinet, sed ad concilia. Nam ubi duo, uel tres, inquit Dominus, congregati *Matth. 18.* fuerint in nomine meo, ibi sum in medio ipsorum. Ligandi, soluendiq; potestatem, non Regibus, sed Apostolis, & eorum successoribus, & pastoribus, & doctoribus Christus dedit. Licet Angelus, inquit Paulus Apostolus, euan- *Gal. 1.* gelizauerit uobis præter id, quod accepistis. Silentio quod sequitur transeamus, uenia, lenitateq; dantes operam, ut sententiam mutent. Quòd si uiderimus eos in opinione peruersa obstinatè perstare, quod Deus auertat, tũc id etiam, quod sequitur pronuntiabimus. Verũ hæc omittamus, & deprecemur. Si quis domũ ingressus, cuius in parietibus pictor historiam Mosis & Phara- *Exod. 14.* onis, coloribus suis descripserit, forte quærat, qui'nam hi sint qui per mare, non aliter ac si per siccam terram incederent, iter faciãt, quid is, qui fuerit interrogatus rẽspõdebit? Nõ'ne filij sunt Israelis? Ecquis ille, qui uirga percutit mare? Nônne audiet, Moses? Ita siquis etiam Christum crucifixũ imagine expresserit, queraturque, quinam est hîc nónne rẽspõdebit, Christus Deus, qui, carnẽ propter nos induit? Omnia profecto, Domine, quæ tua sũt adoramus, ardentiq; desiderio, diuinitatem, potẽtiam, bonitatem, misericordiã erga nos, summissionẽ, carnisq; sumptionẽ amplectimur. Et quemadmodũ ferrũ ueremur ignitum attingere, nõ propter naturã ferri, sed propter ignem, qui cum ferro coniunctus est, sic etiã carnẽ tuã adoro, nõ propter carnis naturã, sed propter Diuinitatem, quę per personã cum illa est copulata. Cruciatus adoramus. Ecquis mortẽ adoratã nouit? Ecquis cruciatus sanctos ac uenerabiles uidit? Nos tamen uerẽ corporeã Dei mei mortẽ, salutaresq; cruciatus adoramus. Adoramus imaginẽ adoramus omnia, q̃ tua sũt, Christe, seruos, amicos, in primisq; diuinã matrẽ tuam. Indignamur aũt, cũ audimus, etiã Dei populũ Ecclesiasticis institutis aduersari.

Si quid

παραδόσεων. ἡ γὰρ καὶ σμικρὸν τῶν παραδεδομένων ἀφαίρεσις, ὡς δὲ οἰκοδομῆς λίθων, θᾶττον ἅπασαν τὴν οἰκοδομὴν καταῤῥήγνυσιν. εἴη δὲ ἡμᾶς, ἑδραίους, ἀκαμπεῖς, ἀκλονήτους διαμένειν, ἐπὶ πέτραν ὀχυρὰν ἐστηριγμένους, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. ᾧ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Si quid enim ex his, quæ ab Eccleſia ſunt inſtituta, tanquam ex ædificio lapides, paulatim ſubtrahatur, totum ædificium celeriter corruet. Nos autem firmi, ſtabiles, atq; immobiles permaneamus, ſuper firmam petrã fundati, qui Chriſtus eſt, cui gloria conuenit, & honor, & adoratio, cũ patre, & ſpiritu, & nunc, & ſemper, & ad innumerabilia ſecula ſeculorum: Amen.

Orationis ſecundæ Sancti Ioannis Damaſceni de Imaginibus finis.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ λόγος τρίτος, περὶ τῶν εἰκόνων.

ἜΘΟΣ ἐστὶ τῷ πονηρῷ καὶ ἀρχεκάκῳ ὄφει, τῷ διαβόλῳ φημί, πολυτρόπως πολεμεῖν τῷ κατ' εἰκόνα θεοῦ πλαστουργηθέντι ἀνθρώπῳ, καὶ διὰ τῶν ἐναντίων, τὸν αὐτοῦ κατεργάζεσθαι θάνατον. εὐθὺς μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ, ἐλπίδα καὶ ἐπιθυμίαν θεώσεως αὐτῷ ἐνέσπειρε, καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ἡδοναῖς πολλάκις αὐτὸν ἐδελέασε. πόσον δὲ τὸ διάμετρον, θεώσεως καὶ ἀλόγου ἐπιθυμίας; ποτὲ μὲν, εἰς ἀθεότητα ἤγαγε, καθώς φησιν ὁ θεοπάτωρ Δαβίδ. εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. ποτὲ δὲ, εἰς πολυθεΐαν. καὶ ποτὲ μὲν, μηδὲ τῷ φύσει προσκυνεῖν θεῷ ἔπεισε. ποτὲ δαίμοσιν. ἔτι δὲ, οὐρανῷ τε καὶ γῇ, ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστρασι καὶ τῇ λοιπῇ κτίσει, μέχρι κνωδάλων καὶ ἑρπετῶν προσκυνεῖν παρεσκεύασεν. ὁμοίως γὰρ ἐστὶ χαλεπὸν, καὶ τὸ τοῖς τιμίοις τὴν ὀφειλομένην μὴ προσάγειν τιμὴν, καὶ τοῖς ἀτίμοις τὴν μὴ προσήκουσαν προσάπτειν δόξαν. ἡ δὲ ἀλήθεια μέσην ὁδὸν βαδίζουσα, πάντα ἀπαρνεῖται τὰ ἄτοπα. ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πολέμιος, ὁ ποτὲ δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν καὶ κνωδάλων καὶ ἑρπετῶν εἰκόνας ποιεῖν, καὶ ταύταις ὡς θεοῖς προσκυνεῖν, οὐ μόνον τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πολλάκις πλανήσας

SANCTI IOANNIS DAMASCENI DE imaginibus,

ORATIO TERTIA.

IMPROBVS ſerpens, maliq; princeps Diabolus hominem ad Dei imaginẽ procreatum multis rationibus oppugnare, eiq; mortem artibus inter ſe contrariis inferre cõſueuit. Statim enim in ipſo principio ſpẽ illi atque cupiditatem diuinitatis iniecit, per quã eum ad animalium rationis expertium mortem deduxit. Eundem ſæpe uoluptatum beſtiis conuenientium eſca pellexit, cum eiuſmodi fera cupiditas à natura diuina tam aliena ſit, ut ei nihil magis poſsit eſſe contrarium. Aliquando perduxit eum ad impiam illam opinionem, ut nullum eſſe diceret Deum, ſi quidem, ut diuinus pater Dauid ait, Dixit inſipiens in corde ſuo nõ eſt Deus. Aliquando perſuaſit, ut multos Deos aſſereret. Aliâs, ut ne illum quidem, qui natura Deus eſt, coleret. Aliâs, ut dæmones, ut cœlũ, & terram, & ſolẽ, & lunã, & ſtellas, atq; adeò beſtias etiã tã in aqua, quàm in terra degentes, ac reliquas res procreatas adoraret. Aequè enim impium eſt, & debitũ dignis honorem negare, & indignis minimè cõuenientẽ gloriã tribuere. Itaq; ueritas per mediã incedens uiã, omnia, quæ abſurda, falſaq; ſunt, improbat. Sed ipſe ueritatis aduerſarius, & humanæ ſalutis oppugnator, qui dæmonũ, qui hominum impiorum, qui uolucrũ, qui natãtium, & ſerpentium animalium imagines fieri, eisq; tanquam deis honores diuinos tribui, non ſolum gentibus, ſed filiis etiam Iſraelis fraude ſæpenumero perſuaſit, nunc,

νῦν εἰρήνην ἔχουσαν τὴν τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίαν, συνταράξαι σπουδάζει. διὰ χειλέων ἀδίκων καὶ γλώσσης δολίας, λόγοις θείοις τὴν κακίαν παρτύων, καὶ ταύτης τὸ ἄσχημον καὶ σκοτεινὸν εἶδος, ἐπικαλύπτειν πειρώμενος, καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀστηρίκτων, σαλεύειν ἐκ τῆς ἀληθοῦς καὶ πατροπαραδότου συνηθείας. ἀνέστησαν γάρ τινες λέγοντες, ὡς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προτιθέναι εἰς θεωρίαν καὶ δόξαν καὶ θαῦμα καὶ ζῆλον, τὰ τοῦ χριστοῦ σωτήρια θαύματά τε καὶ πάθη, καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀνδραγαθίας κατὰ τοῦ διαβόλου. καὶ τίς ἔχων γνῶσιν θείαν, καὶ σύνεσιν πνευματικὴν, οὐκ ἐπιγινώσκει ὅτι ὑποβολὴ τοῦ διαβόλου ἐστίν; οὐ θέλει γὰρ τὴν ἧτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτοῦ δημοσιεύεσθαι, οὐδὲ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δόξαν, ἀνάγραπτον γίνεσθαι. εἰ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως ἡμαρτάνομεν, ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραπτον, εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν, εἰ ἃ ἐποιοῦμεν, θεοὺς ἡγούμεθα, καὶ ὡς θεοῖς ἐλατρεύομεν, ὄντως ἠσεβοῦμεν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς γῆς σαρκὶ, καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος, δι' ἄφατον ἀγαθότητα, καὶ φύσιν καὶ πάχος καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος, τὴν εἰκόνα ποιοῦντες οὐ σφαλλόμεθα, ποθοῦμεν γὰρ αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν χαρακτῆρα, ὡς γάρ φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι νῦν βλέπομεν. καὶ ἡ εἰκὼν δὲ, ἔσοπτρόν ἐστι καὶ αἴνιγμα, ἁρμόζον τῇ τοῦ σώματος ἡμῶν παχύτητι, πολλὰ γὰρ κάμνων ὁ νοῦς, οὐ δύναται ἐκβῆναι τὰ σωματικὰ, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος. ὢ ἀλλὰ σὺ φθονερὲ διάβολε, φθονεῖς ἡμῖν ἰδεῖν τὸ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ὁμοίωμα, καὶ δι' αὐτοῦ ἁγιασθῆναι. καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν συγκατάβασιν, καὶ θεωρεῖν αὐτοῦ τὰ θαύματα, καὶ ἐπιγινώσκειν καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὴν τῆς θεότητος δύναμιν. φθονεῖς τοῖς ἁγίοις τῆς παρὰ θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς τιμῆς. οὐ θέλεις ὁρᾶν ἡμᾶς τὴν αὐτῶν δόξαν ἀνάγραπτον καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ πίστεως. οὐ φέρεις τὴν ἐκ τῆς εἰς αὐτοὺς πίστεως προσγινομένην ἡμῖν σωματικήν τε καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν. οὐ πειθόμεθά σοι δαῖμον φθονερὲ καὶ μισάνθρωπε. Ἀκούσατε λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες, πρεσβῦται, νεανίσκοι

nunc labijs iniquis, & lingua doloſa diuinis ſermonibus malitiã aſpergens, & deformem ac tenebroſam illius faciem celare ſtudens, atq; infirmorũ animos à uera, & à patribus inſtituta cõſuetudine abducens, Eccleſiã Dei in pace degentem conatur perturbare. Surrexerunt enĩ quidã dicentes, ea, quæ pro ſalute noſtra mirabiliter fecit, & pertulit, quæq; ſancti uiri fortiter aduerſus Diabolum geſſerunt, imaginibus expreſſa proponi, ut illa contemplemur, colamus, admiremur, atq; imitemur, nõ oportere. Quis aũt diuina cognitione, & ſpiritus prudentia præditus hanc Diaboli calumniam eſſe nõ intelligat, qui nec cladem, ac dedecus ſuũ diuulgari, nec Dei ſanctorũq; ipſius gloriã aperte perſcribi uelit? Erraremus ꝑfectò ſi uel Dei, q cerni nõ poteſt, imaginẽ faceremus, cũ id, ꝙ eſt corporis expers, q̃dq; nec oculis uidetur, nec circũſcribit, nec figurã habet, effingi nequeat. Impieq; rurſũ ageremus omnino, ſi imagines à nobis factas Deos arbitraremur, eisq; tãq; dijs honores diuinos tribueremus. Verũ neutrũ horũ facimus. Sed cũ Deus ꝑpter incredibilẽ bonitatẽ ſuã carnem induerit, eaq; uiſus ſit in terra, et cũ hominib. uerſatus, naturãq;, & magnitudinẽ, & figurã, & colorẽ carnis aſſumpſerit, eius imaginem facientes nõ erramus. Ipſius enim formã cupimus intueri. Nam, ut. D. Apoſtolus ait, Videmus nũc per ſpeculũ & in æni 1. Cor. 13.
gmate. Imago aũt ſpeculum eſt, & ænigma craſſæ corporis noſtri conditioni conueniens. Licet enim multũ laboret mẽs noſtra, ea tamẽ, quæ corporea ſũt, ut Diuus ait Gregorius, Tranſilire poteſt. Tu qui ex te inuidus es, Diabole, inuidia commotus nolles, nos domini noſtri ſimilitudinem contemplari, atq; ita ſanctos euadere. Nolles nos ſalutiferos ipſius cruciatus cernere, ſummiſſionẽq; admirari, & res admirãdas ab illo geſtas uidere, atque diuinitatis eius potentiã collaudare. Inuides ſanctis ꝑpter honorẽ illis tributũ à Deo. Manifeſtã eorũ gloriã à nobis ꝑſpici nõ uis, ne uirtutẽ & fidẽ ipſorũ imitemur. Vt ex noſtra in illos fide tũ corporis, tũ animi percipiamus utilitatẽ, ferre nõ potes. At nos tibi, dæmõ inuide, atq; hominũ hoſtis, nõ obtẽperamus. Audite, populi, tribus, linguę, uiri, mulieres, pueri, ſenes, adoleſcẽtes,

καὶ νήπια, τὸ ἔθνος τῶν χριστιανῶν τὸ ἅγιον, εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς παρ' ὃ παρέλαβεν ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πατέρων τε καὶ συνόδων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν διεφύλαξε, μὴ ἀκούσητε αὐτοῦ. μὴ δέξησθε τὴν συμβουλὴν τοῦ ὄφεως ὡς ἐδέξατο Εὔα καὶ ἐτρύγησε θάνατον. κἂν ἄγγελος, κἂν βασιλεὺς εὐαγγελίζηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, κλείσατε τὰς ἀκοάς. ὀκνῶ γὰρ τέως εἰπεῖν, ὡς ἔφη ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἀνάθεμα ἔστω, ἐκδεχόμενος τὴν διόρθωσιν. ἀλλὰ λέγουσιν οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸν νοῦν τῆς γραφῆς, ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Μωϋσέως τοῦ νομοθέτου, οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ. καὶ διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου. αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἕτερα. ὅσα γὰρ ἂν ἐκ τῆς θείας γραφῆς, καὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων προενέγκωσι, τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσί. τί οὖν ἡμεῖς φαμὲν πρὸς ταῦτα; τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου τοῖς ἰουδαίοις εἰρημένον· ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, καλὴ γὰρ ἡ τῶν γραφῶν ἔρευνα. ἀλλ' ἐνταῦθα συνεχῶς προσέχετε. ἀδύνατον ὦ ἀγαπητοὶ θεὸν ψεύσασθαι. εἷς γάρ ἐστι θεός, εἷς νομοθέτης παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης, ὁ πάλαι λαλήσας πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων, ἐν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ. προσέχετε τοίνυν μετὰ ἀκριβείας, οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος ἐστί, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἀπεφήνατο. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις. ὁρᾶτε, ὅτι πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐλάλησεν ὁ θεός. ὥσπερ γὰρ ἐπιστήμων ἰατρός, οὐ τὸ αὐτὸ εἶδος πᾶσι δίδωσι πάντοτε, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ ἐπιτήδειον παρέχει καὶ πρόσφορον φάρμακον, διακρίνων καὶ χώραν καὶ νόσον καὶ ὥραν, τουτέστι καιρὸν καὶ ἕξιν καὶ ἡλικίαν. καὶ τῷ μὲν νηπίῳ, ἕτερον. τῷ δὲ τελείῳ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἕτερον. ἄλλο τῷ ἀσθενεῖ, καὶ ἄλλο τῷ ὑγιαίνοντι. καὶ ἑκάστῳ τῶν ἀσθενούντων, οὐ τὸ αὐτό, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἕξιν καὶ τὴν νόσον. καὶ ἄλλο τῷ θέρει, καὶ τῷ χειμῶνι ἕτερον, μετοπώρῳ τε καὶ ἔαρι. καὶ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ, κατὰ τὴν τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητα, οὕτω καὶ ὁ ἄριστος τῶν ψυχῶν ἰατρός, τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρείαν

infantes, gens Christianorum sancta: si quis Euangelizauerit uobis præter id, quod Ecclesia Catholica à sanctis Apostolis, à patrib. atq; cõcilijs acceptũ, ad hunc usq; diẽ seruauit, eũ ne audiueritis, neue serpentis cõsilium acceperitis, quẽadmodũ fecit Eua, ex quo mortem est assecuta. Licet Angelus, licet Rex euangelizet uobis præter id, q̃ accepistis, aures occludite. Vereor enim illuc usq; progredi, quo progressus est Paulus, anathema, inquiens, sit. nã emẽdationẽ expecto. At isti, qui scripturæ sensum nõ perscrutantur, sic inquiunt, per Mosem legislatorem dixit Deus: Ne feceris ullã similitudinẽ eorũ, quæ sunt in cœlo, quæue in terra. Et per prophetam Dauidem confundantur, inquit, omnes, qui adorãt sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis, & alia multa his similia. Quæcunq; enim uel ex diuina scriptura, uel ex sãctis patribus protulerint eodẽ modo sunt intelligenda. Quid igitur nos ad hæc? Ecquid aliud nisi id, q̃d Iudæis à domino dictũ est: Scrutamini scripturas. Pręclarũ eñ est studiũ scripturarũ. Sed hîc prudẽter animũ aduertite. Deus, Viri charissimi, mentiri nõ potest. Vnus eñ est Deus. Vnus testamenti ueteris auctor, & noui, qui multifariã olim, multisq; modis locutus patrib. in Prophetis, extremis temporib. in unigenito etiam suo locutus est filio. Attendite diligenter. Non mea sunt hæc uerba, sed spiritus sancti, qui per sanctũ Apostolũ Paulũ dixit: Multifariã multisq; modis olim locutus Deus patribus in Prophetis: Deũ multifariã multisq; modis locutum uides. Quemadmodum enim peritus medicus nec omnibus, nec semper idem medicamenti genus ministrat, sed habita tum regionis, tum morbi, tum temporis, tum ætatis ratione, utilem pro sua cuique natura medicinam facit, atq; alio quidẽ modo infantẽ curat, alio perfectũ ætate uirũ, alio ægrotantẽ, alio recte ualẽtem. Neq; uero eadẽ ratione cũctis ægrotantib. medetur, sed ad cuiusq; naturã & morbũ remedia accõmodat sua. Et aliud quidẽ adhibet æstate, aliud hyeme, aliud uere, autũno aliud. Ideq; facit in singulis locis, p uaria regionũ diuersitate. Sic optimus etiã animorũ medicus infantibus adhuc, & colendorum simulachrorum morbo laborantibus, simula-

νόσον, καὶ τὰ εἴδωλα θεοὺς ἡγουμένοις, καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσι, καὶ ἀθετοῦσι τὴν τοῦ θεοῦ προσκύνησιν, καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν, ἀπηγόρευσε τοῦ ποιεῖν εἰκόνας. θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀΰλου, καὶ μήτε σχῆμα, μήτε περιγραφὴν, μήτε κατάληψιν ἔχοντος, ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα. πῶς γὰρ τὸ μὴ ὁραθὲν εἰκονισθήσεται; θεὸν δὲ, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς αὐτὸς ἐξηγήσατο, καὶ οὐδ᾽ εἷς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται, ἔφη ὁ θεός. ὅτι δὲ τοῖς εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσεκύνουν, ἄκουε τί φησιν ἡ γραφὴ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ὅτε ἀνῆλθε Μωϋσῆς εἰς τὸ ὄρος σινᾶ, καὶ ἐχρόνισε προσεδρεύων τῷ θεῷ, λαβεῖν τὸν νόμον, ὅτε ἐπανέστη ὁ ἀγνώμων λαὸς Ἀαρὼν τῷ τοῦ θεοῦ θεράποντι, λέγοντες, ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν, ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος ὁ Μωϋσῆς, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. εἶτα, ὅτε περιείλοντο τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ ἐχώνευσαν, ἔφαγον καὶ ἔπιον, καὶ ἐμεθύσθησαν ὑπό τε τοῦ οἴνου καὶ τῆς πλάνης, καὶ ἤρξαντο παίζειν, ἐν ἀφροσύνῃ λέγοντες οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ. ὁρᾷς, ὅτι θεοὺς εἶχον τὰ εἴδωλα; οὐ γὰρ ἐποίησαν διὸς εἴδωλον, ἢ τοῦδε, ἢ τοῦδε, ἀλλ᾽ ὡς ἔτυχεν ἔδωκαν τὸν χρυσὸν ὑπὲρ τοῦ ποιῆσαι εἴδωλον ὅπερ ἂν τύχῃ, καὶ ἀνῆλθεν ἐκτύπωμα βουκράνου. ὥστε αὐτὰ τὰ χωνευτὰ θεοὺς εἶχον, καὶ ταῦτα ὡς θεοῖς προσεκύνουν, ἅτινα δαιμόνων ἦσαν κατοικητήρια. καὶ ὅτι τῇ κτίσει ἐλάτρευον παρὰ τὸν κτίσαντα, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. οἵτινες ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, τούτου χάριν ἀπηγόρευσεν ὁ θεὸς ποιεῖν πᾶν ὁμοίωμα. οἶδα τὸν ἀψευδῶς εἰπόντα. κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. καὶ, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι. καὶ, οὐ ποιήσεις γλυπτὸν πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ. καὶ, αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς. καὶ, θεοὶ, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. καὶ ὅσα τοιούτῳ τρόπῳ πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν. ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν,

simulachraq; Deos existimantibus, & diuinos illis honores tribuētibus, Dei q́ue adoratione̅ adijcientibus, atq; gloriā eius ad res procreatas trāsferētibus interdixit, ne imagines facerent. Dei nāq; corpore uacātis, q nec cernit, nec ex materia cōstat, nec figurā habet, nec circunscribitur, nec comprehenditur, imago fieri nulla potest. Quomodo enim imagine quod sub oculorum sensum non cadit, effingetur? Deum aute̅ nemo uidit unquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et nullus uidebit faciem meā, inquit Deus, & uiuet. Quòd autem simulachrū pro Deis adorauerint, audi, quid narret scriptura in exitu filiorum Israelis, quando Moses ascendit in montem Sion, & Deo assidens expectauit, dum legem acciperet. Quo quidem tempore consurgens ingratus populus Aarō Dei ministrum sic allocutus est: Fac nobis Deos, qui præcedant nos. Homini enim isti Mosi nescimus, qui acciderit. Deinde cum mulierum ornatum accepissent, atq; conflassent, ederunt, & biberunt, & ebrij facti sunt uino atq; errore, & præ stultitia dixerunt. Hi sunt dij tui Israel. Vides eos pro dijs simulachra coluisse? Neq; enim Iouis, aut huius, illiusúe certæ cuiuspiam rei simulacrum ut fieret, aurū dederunt, sed quicquid forte cōtigisset, atq; ita exijt effigies bouis. Simulachra igitur, quæ nihil aliud sunt, nisi quædā dæmonū domicilia, pro dijs habebant, & adorabant. Nam quod rei procreatę potius, quam procreatori deseruirent, Diuus ostendit Apostolus, Qui mutauerunt, inquiens, gloriam incorruptibilis Dei in similitudine corruptibilis hominis, et uolucrum, & quadrupedum, & serpentium, & seruierunt creaturæ potius, quā creatori. Iccirco Deus, nequa similitudo fieret, prohibuit. Noui, qui sine mēdacio locutus est, dominus, inquiens, tuus dominus unus est. Et, dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et, non erunt tibi alij dij. Et non facies sculptile, similitudine̅ ullā eorū, quæ in cœlo, quæúe in terra sunt. Et confundant omnes, qui adorāt sculptilia. Et, Dei, qui cælū, & terrā nō fecerūt, intereant. Et quæcunq; ad eunde̅ modū olim Deus locutus patribus, in nouissimis diebus

ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῷ μονογενεῖ υἱῷ αὐτοῦ, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Οἶδα τὸν εἰπόντα, αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ζῶντα καὶ ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν χριστόν. καὶ πιστεύω εἰς ἕνα θεόν, μίαν τῶν πάντων ἀρχήν. ἄναρχον. ἄκτιστον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον. αἰώνιον καὶ ἀΐδιον. ἀκατάληπτον. ἀσώματον. ἀόρατον. ἀπερίγραπτον. ἀσχημάτιστον. μίαν ὑπερούσιον οὐσίαν. ὑπέρθεον θεότητα, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. καὶ τούτῳ μόνῳ λατρεύω. καὶ τούτῳ μόνῳ προσάγω τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν. ἑνὶ θεῷ προσκυνῶ. μιᾷ θεότητι. ἀλλὰ τῇ τριάδι λατρεύω ὑποστάσεων, θεῷ πατρί. καὶ θεῷ υἱῷ σεσαρκωμένῳ. καὶ θεῷ ἁγίῳ πνεύματι οὐ τρισὶ θεοῖς, ἀλλ' ἑνί. οὐ διῃρημέναις ὑποστάσεσιν, ἀλλ' ἡνωμέναις. οὐ τρεῖς προσκυνήσεις προσάγω, ἀλλὰ μίαν. οὐχ' ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων ἀνὰ μέρος, ἀλλ' ἑνιαίως ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὡς ἑνὶ θεῷ, μίαν προσάγω προσκύνησιν. οὐ προσκυνῶ τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν κτιστὸν, κτισθέντα τὸ κατ' ἐμὲ, καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως καταληλυθότα, ἵνα τὴν ἐμὴν δοξάσῃ φύσιν, καὶ θείας κοινωνὸν ἀπεργάσηται φύσεως. συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ θεῷ, τὴν ἁλουργίδα τοῦ σώματος, οὐχ' ὡς ἱμάτιον, οὐδὲ ὡς τέταρτον πρόσωπον. ἄπαγε. ἀλλ' ὡς ὁμόθεον χρηματίσασαν, καὶ γενομένην ὅπερ τὸ χρίσαν ἀμεταβλήτως. οὐ γὰρ θεότης ἡ φύσις γέγονε τῆς σαρκός, ἀλλ' ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο, μείνας ὅπερ ἦν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ λόγος γεγένηται, οὐκ ἀπολέσασα τοῦθ' ὅπερ ἐστί, ταυτιζομένη δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν. διὸ θαῤῥῶν, εἰκονίζω θεὸν τὸν ἀόρατον, δι' ἡμᾶς γενόμενον ἐν μεθέξει σαρκὸς καὶ αἵματος. οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλ' εἰκονίζω θεοῦ τὴν ὁραθεῖσαν σάρκα. εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσαι ἀμήχανον, πόσῳ μᾶλλον τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ ἄϋλον; ἀλλά φασιν, εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Μωϋσέως τοῦ νομοθέτου, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ, οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ. ἀδελφοί, ὄντως πλανῶνται οἱ μὴ εἰδότες ὡς τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸ ὑπὸ τῷ γράμματι κεκρυμμένον πνεῦμα.

locutus est nobis in unigenito filio suo, per quem fecit & secula. Noui eũ, q dixit: Hæc est uita æterna, ut cognoscãt te solũ uiuentẽ & uerũ Deũ, & quẽ misisti Iesum Christũ, & credo in unũ Deũ, unũ rerum omniũ principiũ, principio, interituq; carentem, & immortalem, æternũ, & sempiternũ, qui nec cõprehendi potest, & corpore uacat, et uideri, circumscribiq; nõ potest, & figurã habet nullã. Essentiã unã omni essentia superiorẽ, Diuinitatẽ omni pſtantiorem Diuinitate, tribus in personis, patre, & filio, & spiritu sancto cõsistẽtem. Huic soli deseruio. Huic soli latriæ cultum exhibeo. Vnũ Deũ adoro, Diuinitatem unã, ita tamen, ut Trinitatẽ adorem personarũ, nempe Deũ patrem, & Deũ filiũ carnem indutum, et Deũ spiritum sanctum, nõ tres Deos, sed unũ, nõ tres diuinitate distractas, sed cõiunctas personas. Nõ tres adoratiões exhibeo, sed unã. Nõ unicuiq; personæ sigillatim, & unico Deo, sed tribus personis cõiunctim, ut uni Deo unã tribuo adorationem. Nõ adoro rem ꝓcreatã omisso ꝓcreatore, sed adoro procreatorem, procreatũ, quantũ pertinet ad humanitatem, ad q̃ procreatã nihil suæ dignitatis amittens, aut destruens sese demisit, ut naturã meã cohonestaret, naturæq; diuinæ participẽ faceret. Adoro simul cũ Rege & Deo purpuram corporis, nõ tanq̃ indumentũ, aut quartã personam, absit, sed ut quæ simul etiam ipsa Deus declarata sit, & id effecta, q̃d ille est, qui illam unxit, sine immutatione. Neq; eñ carnis natura diuinitas facta est, sed quemadmodũ uerbũ sine mutatione caro factũ est, manens id, q erat, sic & caro uerbũ facta est, nõ amittens id, q erat, sed potius idem cũ uerbo per personã effecta. Quãobrem audacter effingo imaginẽ inuisibilis Dei, qui ꝓpter nos carnis & sanguinis particeps factus est. Nõ inuisibilem exprimo diuinitatem imagine, sed Dei carnẽ exprimo, q oculis pſpecta est. Nã si imago animi fieri nequit, quãto minus is, q animo dedit, materie ut expers foret? At Deus, inquiũt, p Mosem legislatorẽ dixit: dñm Deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. Et ne feceris similitudinem ullã eorũ, quę in cœlo sunt, aut in terra. Fratres, uere fallũtur isti, qui nesciũt literã occidere, spiritum autem uiuificare, qui spiritum sub litera absconditum non inuestigant.

πρὸς οὓς ἂν ἀξίως εἴποιμι. ὁ τοῦτο διδάξας ὑμᾶς, διδαξάτω καὶ τὸ ἑπόμενον. μάθετε ὅπως ἑρμηνεύει αὐτὸ ὁ νομοθέτης, ὁ δ' ἔπως ἐν τῷ δευτερονομίῳ λέγων. καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυρός, φωνὴν, ῥημάτων ὑμεῖς ἠκούσατε, καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε, ἀλλ' ἢ φωνήν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ φυλάξασθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἐλάλησε κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν χωρὴβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου τοῦ πυρός, μήποτε ἀνομήσητε, καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα. πᾶσαν εἰκόνα. ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ. ὁμοίωμα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς. ὁμοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ. καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετὰ βραχέα. μήποτε ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς. Ὁρᾷς, ὅτι εἷς οὗτος ὁ σκοπὸς, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα; μὴ δὲ προσάγειν τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ δημιουργῷ; διὸ πανταχῆ συνάπτει τῇ προσκυνήσει τὴν λατρείαν. Πάλιν γάρ φησιν. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν πᾶν ὁμοίωμα. οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς, ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Καὶ πάλιν. τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθελεῖτε, καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε, καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσετε πυρί, οὐ γὰρ μὴ προσκυνήσητε θεῷ ἑτέρῳ. Καὶ μετ' ὀλίγα. καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσεις ἑαυτῷ. Ὁρᾷς, ὡς τῆς εἰδωλολατρείας ἕνεκα, ἀπαγορεύει τὴν εἰκονογραφίαν; ὅτι ἀδύνατον εἰκονίζεσθαι θεὸν τὸν ἄποσον, καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ ἀόρατον, οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ φησιν ἑωράκατε. καθὰ καὶ Παῦλος ἐν μέσῳ ἑστὼς τοῦ ἀρείου πάγου, φησί. γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσίῳ ἀργυρίῳ ἢ λίθῳ χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. Ἰουδαίοις μὲν οὖν, διὰ τὸ πρὸς εἰδωλολατρείαν εὐόλισθον, ταῦτα νενομοθέτητο. ἡμεῖς δὲ θεολογικῶς εἰπεῖν, οἷς ἐδόθη φυγοῦσι τὴν δεισιδαίμονα πλάνην, καθαρῶς μετὰ θεοῦ γενέσθαι, ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ θεῷ μόνῳ λατρεύειν καὶ τῆς θεογνωσίας καταπλουτῆσαι τὴν

Quos ego merito sic alloqui possim. Qui uos hoc docuit, doceat illud etiã, quod sequit. Discite, quomodo interpretetur id legislator, qui in Deutronomio loquitur ad hũc modũ: Et locutus est uobis dominus de medio ignis. Vocẽ uerborum uos audistis, & similitudinem nõ uidistis, sed uocem tãtum. Et paulò pòst: & custodite sollicitè animas uestras, quia similitudinem nõ uidistis in die, qua locutus est dominus ad uos in Horeb, in monte de medio ignis, ne quando iniquè agatis, & faciatis uobis ipsis sculptã similitudinem, omnem imaginem, similitudinẽ masculi, aut fœminę, similitudinem omnium iumentorum, quæ sunt in terra. Similitudinẽ omnis uolucris pennatę, & quę sequuntur. Et paulò pòst, nequando suspiciens in cœlum, & solem, & lunã, & stellas, & omnem cœli ornatũ intuens, errore deceptus adores ea, & seruias illis. Animaduertis unum illud esse propositũ, ne posthabito procreatore adores ea, quæ procreata sunt, néue latriæ cultũ cui cuipiã tribuas, nisi uni rerũ omniũ opifici Deo? Iccirco enim passim adorationi latriæ cultũ adiungit. Et alibi nõ erunt, inquit, alij Dei præter me. Ne feceris tibi sculptã ullam similitudinem. Ne adoraueris ea, néu latriæ cultum illis attribueris, quoniam ego sum dominus Deus noster. Et alio loco, aras, inquit, eorũ subuertetis, & cõfringetis columnas ipsorũ, & simulachra Deorũ ipsorum igne comburetis. Deũ enim alium non adorabitis. Et paulò pòst. Et deos conflatiles nõ facies tibi. Vides, quomodo uitandi simulachrorũ cultus gratia imagines fieri uetet? Nec fieri posse, ut Dei, qui nec quãtitatem habet, nec circunscribi, aut perspici potest, effigies exprimat? Neq; enim formam, inquit, eius perspexistis. Quẽadmodũ & Paulus in medio stãs Areopagi, Genus igitur, inquit, Dei cum simus, nõ debemus existimare auro, aut argento, aut lapidi sculpturę artis & cogitationis hominis diuinum esse simile. Iudæis igitur, quoniam ad simulchra colenda erant propensiores, hæc iussa sunt. Nos autẽ, quibus, ut theologicè loquar, datũ est, ut superstitiosum errorẽ fugientes, & ueritatẽ cognoscẽtes purè cũ Deo uersemur, eiq; soli seruiamus, & perfectas diuinæ notitiæ diuitias assequamur,

Deu. 7.

Deu. 4.

τελειότητα, καὶ εἰς ἄνδρα καταντῆσαι τέλειον, παρελθοῦσι τὴν νηπιότητα, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν, λαβόντες τὴν διακριτικὴν ἕξιν παρὰ θεοῦ, καὶ εἰδότες τί τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ τί τὸ εἰκόνι μὴ περιγραφόμενον. ὁ μὲν γὰρ νόμος, παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν. καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ἦμεν δεδουλωμένοι, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν, οὐ γὰρ εἶδος αὐτοῦ φησιν ἑωράκατε. Βαβαὶ τῆς σοφίας τοῦ νομοθέτου. πῶς εἰκονισθήσεται τὸ ἀόρατον; πῶς εἰκασθήσεται τὸ ἀνείκαστον; πῶς γραφήσεται τὸ ἄποσον καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀόριστον καὶ ἀνείδεον; πῶς χρωματουργηθήσεται τὸ ἀσώματον; πῶς σχηματισθήσεται τὸ ἀσχημάτιστον; τί οὖν τὸ μυστικῶς μηνυόμενον; δῆλον ὅτι, νῦν μὲν, θεὸν μὴ εἰκονίσῃς τὸν ἀόρατον, ὅταν δὲ ἴδῃς διὰ σὲ γενόμενον ἄνθρωπον τὸν ἀσώματον, τότε ποιήσεις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα. ὅταν ὁρατὸς σαρκὶ ὁ ἀόρατος γένηται, τότε εἰκονίσεις τὸ τοῦ ὁραθέντος ὁμοίωμα. ὅτε ὁ ἄποσος καὶ ἀπήλικος καὶ ἀμεγέθης, ὑπεροχῇ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, μορφὴν δούλου λαβών, ταύτῃ συσταλῇ πρὸς ποσότητά τε καὶ πηλικότητα, καὶ χαρακτῆρα περιθῆται σώματος, τότε ἐν πίνακι χάραττε καὶ ἀνατίθει πρὸς θεωρίαν τὸν ὁραθῆναι καταδεξάμενον. χάραττε τούτου τὴν ἄφατον συγκατάβασιν. τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν. τὴν ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισιν. τὴν ἐν Θαβὼρ μεταμόρφωσιν. τὰ πάθη, τὰ τῆς ἀπαθείας πρόξενα. τὰ θαύματα, τὰ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ ἐνεργείας σύμβολα, δι' ἐνεργείας σαρκὸς ἀποτελούμενα. τοῦ σωτῆρος τὴν σωτήριον ταφήν. τὴν ἀνάστασιν. τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον. πάντα γράφε καὶ λόγῳ καὶ χρώμασιν. ἔν τε βίβλοις καὶ πίναξιν. οὐ ποιήσεις ἑαυτῷ φησι γλυπτόν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα. ταῦτα τοῦ θεοῦ προστάξαντος, ἐποίησαν φησὶ τὸ καταπέτασμα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας, καὶ κοκκίνου νενησμένου, καὶ βύσσου κεκλωσμένης, ἔργον ὑφαντὸν χερουβίμ. καὶ ἐποίησαν τὸ ἱλαστήριον ἄνωθεν τῆς κιβωτοῦ ἐκ χρυσίου καθαροῦ, καὶ τοὺς δύο χερουβίμ. τί ποιεῖς ὦ Μωσῆ; σὺ λέγεις οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτόν,

infantiamq́ꝫ prætereuntes in uirũ perfectum euadamus, non ſumus amplius ſub pędagogo, quippe qui diſcernendi uim atq́ꝫ habitum à Deo conſecuti, ſciamus, qd imagine exprimi poſsit, quid non poſsit. Lex enim pædagogus noſter fuit ad Chriſtũ, ut ex fide efficeremur iuſti. Et ſub elementis eramus ſeruientes, cũ eſſemus infantes. Sed poſteaq́ꝫ fides aduenit, non ſumus amplius ſub pędagogo. Non enim formam, inquit, ipſius uidiſtis. Quis legiſſatoris ſapientiam nõ admiretur? Quomodo enim illius imago, qui ſub aſpectum nõ cadit, explicabitur? Quomodo illius effigies, qui nullam habet effigiem, exprimi poterit? Quomodo is, q & quantitate, & magnitudine uocat, & nullo termino concluditur, effingetur? Quomodo illius, qui forma caret qualitas adumbrabitur? Quomodo qui corporis eſt expers, coloribus deſcribetur? Quæ nã igitur hic arcana ratio? Ea nimirum, ut cum uideris illum, qui corpore uacat, propter te factum eſſe hominem, tunc humanæ illius formæ ſimilitudinem efficias Cum is, qui cerni non poteſt, carnem indutus ſe conſpicuum prębuerit, tunc illius imaginem exprimas. Cũ igitur is, qui propter naturæ pręſtantiam & corpore, & figura, & quantitate, & qualitate, & magnitudine caret, in forma Dei exiſtẽs ad quãtitatem qualitatemq́ꝫ forma ſerui ſuſcepta ſeſe contraxerit, & corporis formã induerit, tunc eum in tabula coloribus exprime, conſpiciendumq́ꝫ propone, qui ſe conſpici uoluit. Incredibilem eius demiſsionem explica. Ortũ illius è uirgine, baptiſma in Iordane, transformationẽ in monte Thabor, cruciatus illos, ac mortem, quæ uitæ, atq́ꝫ immortalitatis noſtræ cauſa fuit, res admirandas carnis miniſterio, ſed diuina confectas, quæ diuinam ipſius uim indicabãt, deſcribe. Crucẽ illã ſalutarẽ, ſepulturã, reſurrectionẽ, aſcenſum in cœlũ, hæc omnia & uerbis, & coloribus tum in libris, tũ in tabulis depinge. Non facies, inquit, tibi ſculptile, neq́ꝫ omnem ſimilitudinem. Cum hæc Deus præcepiſſet, fecit, inquit, uelũ tabernaculi ex hyacintho, & purpura, & coccino filato, & byſſo
Exod. 37. retorta, opus contextum, Cherubim, & fecit propitiatoriũ ex auro puro, & duo
Heb. 9. Cherubim ſuper arcã. Quid agis Moſes? Tu, qui dicis, Ne feceris tibi ſculptile, neq́ꝫ

οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα, καὶ οὐ καταπέτασμα κα-
τασκευάζεις ἔργον ὑφαντὸν χερουβὶμ, καὶ δύο
χερουβὶμ ἐκ χρυσίου καθαροῦ; ἀλλ᾽ ἄκουε τί πρὸς
σὲ ὁ θεράπων τοῦ θεοῦ Μωϋσῆς τοῖς πράγμα-
σιν ἀποφθέγγεται. ὦ τυφλοὶ καὶ μωροὶ, συνέ-
τε τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καὶ φυλάξασθε
σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν. εἶπον ὅτι ὁμοίωμα
οὐκ εἴδετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἐλάλησε κύριος πρὸς
ὑμᾶς ἐν χωρὴβ ἐν τῷ ὄρει, ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς,
μήποτε ἀνομήσητε, καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἑαυτοῖς
γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, καὶ θεοὺς χω-
νευτοὺς οὐ ποιήσεις σεαυτῷ. οὐκ εἶπον οὐ ποιή-
σεις εἰκόνα χερουβὶμ, ὡς δούλων παρεστηκό-
των τῷ ἱλαστηρίῳ, ἀλλ᾽ οὐ ποιήσεις σεαυτῷ θε-
οὺς χωνευτοὺς, καὶ οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὡς
θεὸς, οὐδ᾽ οὐ μὴ λατρεύσῃς τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
σαντα. ὁμοίωμα μὲν οὖν θεοῦ οὐκ ἐποίησα, οὐδὲ μὴν
ἑτέρου τινὸς ὡς θεοῦ, οὐδὲ ἀνθρώπου, δεδούλωτο
γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ ἡ φύσις τῆς ἀνθρωπότητος,
οὐδὲ ἐλάτρευσα τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.
πάσης δὲ τῆς κτίσεως ὁμοίωμα τὴν σκηνὴν κα-
τεσκεύασα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα μοι
ἐν τῷ ὄρει, καὶ χερουβὶμ, σκιάζοντα τὸ ἱλαστή-
ριον, ὡς θεῷ παρεστηκότα. εἶδες οὖν πῶς ἀναφαίνη
ὁ σκοπὸς τῆς γραφῆς τοῖς συνετῶς ἐρευνῶσι.
δεῖ γὰρ γινώσκειν ἀγαπητοὶ, ὅτι ἐν παντὶ
πράγματι, ἡ ἀλήθεια ζητεῖται, καὶ τὸ ψεῦδος,
καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ποιοῦντος, εἰ καλός ἐστιν, ἢ
κακός. ἐν μὲν γὰρ τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ θεὸς καὶ
ἄγγελος, καὶ ἄνθρωπος. καὶ γῆ. καὶ ὕδωρ.
καὶ πῦρ. καὶ ἀήρ. καὶ ἥλιος. καὶ σελήνη. καὶ
ἄστρα. καὶ φῶς. καὶ σκότος. καὶ σατανᾶς. καὶ
δαίμονες. καὶ ὄφεις. καὶ σκορπίοι. καὶ ζωή.
καὶ θάνατος. καὶ ᾅδης. καὶ ἀρεταί. καὶ κακίαι. καὶ
πάντα καλά τε καὶ κακὰ εἰσὶ γεγραμμένα,
ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα
ἀληθῆ εἰσι, καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς δόξαν θεοῦ ἐστι
καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ δόξα μὲν τῶν ὑπ᾽ αὐ-
τοῦ δοξαζομένων ἁγίων, αἰσχύνη δὲ τοῦ διαβόλου
καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, προσκυνοῦμεν καὶ
περιπτυσσόμεθα καὶ καταφιλοῦμεν καὶ ὀφθαλ-
μοῖς καὶ χείλεσι καὶ καρδίᾳ ἀσπαζόμεθα. ὁμοί-
ως καὶ πᾶσαν τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν δια-
θήκην, τουτέστι λόγους τῶν ἁγίων καὶ ἐκκρί-
των πατέρων. τὴν δὲ αἰσχρὰν καὶ μυσαρὰν
καὶ ἀκάθαρτον γραφὴν τῶν καταράτων μα-
νιχαίων, τὰ αὐτὰ ὀνόματα περιέχουσαν, καὶ
πρὸς δόξαν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων

neq; ullam similitudinem, uelum cōficis, opus cōtextum Cherubim, & duo Cherubim ex auro puro? Verū audi, quid tibi reipsa minister Dei Moses respondeat. O' cœci, & stulti, uim eorū, q̄ dicuntur, attendite, & animas uestras sollicite custodite, Dixi, uos similitudinē nō uidisse in die, qua locutus est uobis dominus in Horeb in mōte de medio ignis, ne quando delinquatis, & faciatis uobis ipsis sculptā similitudinē. Omnem imaginē, & Deos conflatiles, ne feceris tibi. Non dixi, ne feceris imaginem Cherubim, ut seruorum assistētium propitiatorio, sed ne feceris tibi Deos cōflatiles, & ne feceris ullā similitudinem tanq; deos, & ne adoraueris res pcreatas omisso procreatore. Itaq; Dei similitudinem nō feci, neq; alterius tanq; Dei, neq; hominis, quando humani generis natura peccato tāquam serua subiecta erat, neq; rem procreatā potius, q̄ procreatorem adoraui. Sed omnis rei procreatæ similitudinem tabernaculum cōstruxi secūdum exemplar, quod mihi in monte demonstratū fuit, & Cherubim obumbrantia propitiatoriū, tanquam Deo ministrātia. Vidisti, q̄modo scripturæ propositū prudēter inuestigantib. patefactū sit? Sciēdū est em̄, uiri charissimi, illud in omni disputatione quæri, ut qd uerū, falsūue sit, & q̄ quisq; consilio aliquid fecerit, hoc est, bonóne, an malo intelligat. In Euāgelio quidē & Deus, & Angelus, & homo, & terra, & aqua, & ignis, & aer, & sol, & luna, & stellæ, & lux, & tenebræ, & Satanas, & dæmones, & serpentes, & scorpiones, & uita, & mors & infernus, & uirtutes, & uitia, & omnia deniq; bona, atque mala descripta sunt, eo sanè consilio, ut cum omnia, quæ de ijs dicuntur, uera sint, ad gloriā Dei, & sanctorum, quos ipse claros & celebres esse uult, & ad salutem nostram euersionemq; atque ignominiam Diaboli, ac dæmonum eius terantur. Quamobrem ea nos adoramus, & colimus, & osculamur, & oculis, & labris, animoq; complectimur. Eodemq; modo in uetus omne, nouumq; testamentum, & sermones sanctorum probatorumq; patrum affecti sumus. At turpem, & execrabilem, atq; impuram detestabilium Manichæorum scripturam ad Diaboli ac dęmonū eius gloriā,

αὐτοῦ, καὶ ἀπώλειαν ψυχῶν ἐφευρεθεῖσαν, ἀποπτυόμεθα καὶ ἀποβαλλόμεθα. οὕτω καὶ ἐν τῷ πράγματι τῶν εἰκόνων, χρὴ ἐρευνᾶν τήν τε ἀλήθειαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ποιούντων. καὶ εἰ μὲν ἀληθὴς καὶ ὀρθὸς καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ πρὸς ζῆλον ἀρετῆς, καὶ ἀποφυγὴν κακίας, καὶ σωτηρίαν ψυχῶν γίνονται, ἀποδέχεσθαι καὶ τιμᾶν, ὡς εἰκόνας καὶ μιμήματα καὶ ὁμοιώματα, καὶ βίβλους τῶν ἀγραμμάτων καὶ ὑπόμνησιν, καὶ προσκυνεῖν, καὶ καταφιλεῖν, καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ χείλεσιν καὶ καρδίᾳ ἀσπάζεσθαι, ὡς σεσαρκωμένου θεοῦ ὁμοίωμα, ἢ τῆς τούτου μητρὸς, ἢ τῶν ἁγίων τῶν κοινωνῶν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, καὶ τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ, καὶ νικητῶν καὶ καθαιρετῶν τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς πλάνης αὐτῶν. εἰ δὲ θεότητος τῆς ἀΰλου καὶ ἀσωμάτου εἰκόνα τὶς τολμήσει ποιῆσαι, ὡς ψευδῆ ἀποβαλλόμεθα. καὶ ἐάν τις ἐπὶ δόξῃ καὶ τιμῇ καὶ προσκυνήσει τοῦ διαβόλου ἢ τῶν δαιμόνων, καταπτυόμεθα καὶ πυρὶ ἀναλίσκομεν. καὶ ἐάν τις ἀνθρώπων, ἢ κτηνῶν, ἢ πετεινῶν, ἢ ἑρπετῶν, ἢ ἄλλης τινὸς κτίσεως θεοποιήσῃ εἰκόνα, ἀναθεματίζομεν τοῦτον. ὥσπερ γὰρ τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ναοὺς τῶν δαιμόνων καθεῖλον οἱ ἅγιοι πατέρες, καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν τόποις, ναοὺς ἐπ' ὀνόματι θεοῦ καὶ ἁγίων ἤγειραν, καὶ τούτους σέβομεν, οὕτω καὶ τὰς εἰκόνας τῶν δαιμόνων καθεῖλον, καὶ ἀντ' ἐκείνων ἤγειραν εἰκόνας χριστοῦ, καὶ τῆς τούτου μητρὸς, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ ταύτας σέβομεν. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς παλαιᾶς, οὔτε ναοὺς ἐπ' ὀνόματι ἀνθρώπων ἤγειρεν ὁ Ἰσραὴλ, οὔτε μνημόσυ-
Ioan. 5. νον ἑωρτάζετο, ἔτι γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ ὁ θάνατος κατάκρισις ἦν, διὸ καὶ ἐπενθεῖτο, καὶ ὁ ἁπτόμενος τοῦ σώματος τοῦ τεθνηκότος, ἀκάθαρτος ἐλογίζετο. νῦν δὲ, ἀφ' οὗ ἡ θεότης τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἀσυγχύτως συνεκράθη, οἷόν τι ζωοποιὸν καὶ σωτήριον φάρμακον, ὄντως ἐδοξάσθη ἡ φύσις ἡμῶν, καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν μετεστοιχειώθη, διὸ καὶ ναοὶ αὐτοῖς ἐγείρονται, καὶ εἰκόνες ἀναγράφονται. γινωσκέτω οὖν πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ὁ τὴν εἰκόνα τῇ πρὸς δόξαν καὶ ὑπόμνησιν τοῦ χριστοῦ, ἢ τῆς τούτου μητρὸς τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἢ τινὸς τῶν ἁγίων, ἔτι δὲ πρὸς αἰσχύνην τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἥττης αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἐκ θείου πόθου καὶ ζήλου

& animorum perniciem inuentã, licet eadem uocabula contineat, reijcimus, atque improbamus. Sic etiam cum de imaginibus agitur faciendum est, ut ueritatem inquiramus, & mentem eorũ, qui illas faciunt, spectemus. Vt si uera rectaque sit, & imagines ad gloriã Dei, & sanctorum eius, ad amplectẽdas uirtutes, fugiendaque uitia, atque animorum salutem referantur, eas ut exempla, & similitudines, & hominũ rudium atque simplicium libros ac monumenta compectamur, atque ueneremur. Ac Dei quidem ut carnem induti, & matris, atque sanctorum ipsius, ut qui cruciatuũ & gloriæ Christi socij, diabolique ac dæmonum uictores, fraudumque ipsorum depulsores extiterint, imagines & oculis, & labris, & animo complectentes omni amore & cultu prosequamur. Quòd si quis diuinitatis, quæ à materia & corpore remotissima nec cerni potest, nec figuram, aut colorẽ habet, imaginem audebit effingere, eã ut falsam repudiabimus. Si ad gloriã, & cultum, honoremque diaboli, aut dæmonũ effecta sit, despiciendam, atque igne comburendam censemus. Si quis imaginẽ hominum, aut uolucrum, aut serpentiũ aliusue rei procreatæ coluerit tanquã Deum, hunc ab Ecclesiæ cõmunione reijciendũ iudicamus. Sicut enim sancti patres sacrificia, templaque dæmonũ euerterunt, & in eorum locis templa sanctorum nomini dedicarunt, quæ nos colimus, sic & imagines dæmonũ sustulerunt, & eorũ loco Christi, & Dei genitricis & sanctorũ imagines cõstituerũt, quæ ueneramur. Atque in ueteri quidẽ testamento Israelitæ neque templa hominũ nomini consecrabãt, neque memoriã hominis celebrabant, adhuc enim execrationi obnoxia erat natura humana, & mors erat suppliciũ & mulcta. Itaque deplorabatur, & qui mortui cadauer attigerat, putabatur immundus. Nunc autẽ natura nostra, ex quo diuinitas illi tanquã medicamentũ quoddã uitã atque salutẽ afferẽs cõiuncta est, gloriosa euasit, & ad incorruptionẽ accipiẽdũ idonea. Quare sanctorũ mors annuis laudib. celebratur, & tẽpla illis cõstruuntur, & imagines fiũt. Proinde qui imaginẽ ad Christi, aut matris eius Dei genitricis, aut alicuius sanctorũ gloriã, & memoriã, diabolique, & dæmonũ ipsius ignominiã, & detrimentum, diuino

γεγονομένην, καταλύειν ἐπιχειρῶν, καὶ μὴ προσκυνῶν καὶ τιμῶν καὶ ἀσπαζόμενος πόθῳ τὴν εἰκονιζομένην, ὡς εἰκόνα τιμίαν καὶ οὐχ ὡς θεὸν, ἐχθρός ἐστι τοῦ χριστοῦ, καὶ τῆς ἁγίας θεοτόκου, καὶ τῶν ἁγίων, ἐκδικητὴς δὲ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἔργῳ ἐπιδεικνύμενος τὴν λύπην, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ τιμῶνται καὶ δοξάζονται, ὁ δὲ διάβολος καταισχύνεται. ἡ γὰρ εἰκὼν, θρίαμβός ἐστι καὶ φανέρωσις καὶ στηλογραφία, εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ διαπρεψάντων, καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων. εἶδον πολλάκις ποθοῦντας, ἱμάτιον τοῦ ποθουμένου θεασαμένους ὡς αὐτὸν τὸν ποθούμενον ἀσπαζομένους τὸ ἱμάτιον, ὀφθαλμοῖς τε καὶ χείλεσι. χρὴ ἀποδιδόναι πᾶσι τὰς ὀφειλὰς κατὰ τὸν ἅγιον Παῦλον τὸν ἀπόστολον, τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. καὶ βασιλεῖ μὲν, ὡς ὑπερέχοντι. τοῖς δὲ ἄρχουσιν, ὡς δι' αὐτῶν ἀποστελλομένοις, ἑκάστῳ, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἀξιώματος. ποῦ εὗρες ἐν τῇ παλαιᾷ, ἢ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὄνομα τριάδος, ἢ ὁμοούσιον, ἢ μίαν φύσιν θεότητος τρανῶς; ἢ τρεῖς ὑποστάσεις αὐτολεξεί, ἢ μίαν ὑπόστασιν τοῦ χριστοῦ, ἢ δύο φύσεις αὐτολεξεί; ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἰσοδυναμούσων λέξεων τῶν ἐν τῇ γραφῇ κειμένων ὥρισαν ταῦτα οἱ ἅγιοι πατέρες, δεχόμεθα, καὶ τοὺς μὴ δεχομένους, ἀναθεματίζομεν. ἐγὼ δὲ παραστῶ σοι ἐν τῇ παλαιᾷ, ὅτι προσέταξεν ὁ θεὸς ποιεῖν εἰκόνας. πρῶτον μὲν, αὐτὴν τὴν σκηνὴν, καὶ πάντα τὰ ὄντα ἐν αὐτῇ. καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις αὐτὸς ὁ κύριος, τοῖς πειραστικῶς ἐρωτήσασιν, εἰ ἔξεστι Καίσαρι δοῦναι κῆνσον, εἶπεν. ἀγάγετέ μοι νόμισμα, καὶ ὑπέδειξαν αὐτῷ δηνάριον, καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς, τίνος εἰκόνα ἔχει. οἱ δὲ, εἶπον. Καίσαρος. καὶ εἶπεν. ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος, Καίσαρι. καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ. ἐπειδὴ εἰκόνα Καίσαρος ἔχει, Καίσαρός ἐστι, καὶ ἀπόδοτε Καίσαρι. καὶ τὴν εἰκόνα χριστοῦ, ἀπόδοτε χριστῷ, χριστοῦ γάρ ἐστιν. ὁ κύριος μακαρίζων τοὺς μαθητὰς, εἶπε. πολλοὶ βασιλεῖς καὶ προφῆται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. ὑμῶν δὲ, μακάριοί εἰσιν οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι. καὶ τὰ ὦτα, ὅτι ἀκούουσιν. εἶδον οὖν οἱ ἀπόστολοι σωματικῶς τὸν χριστὸν, καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ, καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων αὐτοῦ. ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἰδεῖν

diuino studio atque ardore cōfectā euertere conat, ac nō potius adorare, & colere, ac uenerari studet, ut rē honore dignā, nō aūt ut Deū, hunc Christi & sanctæ Dei genitricis, atque sanctorū hostē, diaboliq; ac dæmonū eius defensorem omnes homines esse nō dubitent, quippe q reipsa præse ferat dolorē suū, quē ex eo pcipit, q Deus, & sancti eius honore, & gloria afficiunt, & diabolus ignominia. Imago eñ triumphus est, et indiciū, ac monumentū, q eorū, qui se strenuè, fortiterq; gesserūt, uictoriæ memoriā, quodq; dæmonū, qui uicti pfligatiq; sunt, ignominiā, et dedecus testatur. Vidi sæpe qui amici desiderio tenerentur, palliū eius nō aliter, q si amicū ipsum cernerent, oculis, & ore suauiari. Omnibus ex sancti Pauli Apostoli sentētia, q debent, oportet reddere, honorem exempli gratia, cui debetur honor. Ac regi quidē ut excellenti, præfectis aūt, ut ab eo missis, pro suis singulis dignitate. Vbi nā in ueteri testamento, aut in Euāgelio Trinitatis nomen, aut homousiū, hoc est, eiusdē essentiæ, siue cōsubstātialem, aut unā diuinitatis naturā perspicuè, aut tres personas apertè uerbis expressas, aut unā Christi personam, duasq; naturas dilucidè uerbis item explicatas inuenisti? nusq; omnino. Attamen quoniā ex uerbis eandem uim obtinentib. q scriptura cōtinet à sanctis patribus hæc pfinita sunt, ea suscipimus, & qui secus faciūt, eos à cōmunione societateq; nostra repellimus. Ego aūt ostendā tibi, Deū in ueteri testamento præcepisse, ut imagines fierent. Iussit enim tabernaculum construi, & quæ in eo sunt omnia. In Euāgelijs autem dominus ijs, qui tentātes eum quærebant, licerétne Cæsari censum dari, afferte mihi, inquit, numisma census. Cumq; denarium ostendissent, quæsiuit ex illis, cuius imaginem cōtineret, respōdentib. aūt, Cæsaris: reddite, inquit, q sunt Cæsaris, Cæsari & quæ sunt Dei, Deo. Quoniā Cæsaris habet imaginem, Cæsaris est, & reddite Cæsari. Et imaginē Christi, reddite Christo, quia Christi est. Christus beatos appellās discipulos: Multi Reges, inquit, et Prophetę cupierūt uidere, q uidetis, et nō uiderūt: & audire, q auditis, & nō audiuerūt. Vestri aūt beati oculi, quia uident, & aures, quia audiūt. Christum igitur corpore præsentem, & ad res admirabiles ab illo gestas uiderūt Apostoli, & sermōes eius auscultarūt. Nos item uidere cupimus, & audire,

καὶ ἀκοῦσαι καὶ μακαρισθῆναι. εἶδον ἐκεῖνοι πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐπειδὴ παρῆν σωματικῶς. ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ σωματικῶς οὐ πάρεστιν, ὥσπερ διὰ βίβλων ἀκούομεν τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ ἁγιαζόμεθα τὴν ἀκοὴν, καὶ δι' αὐτῆς τὴν ψυχὴν, καὶ μακαριζόμεθα, καὶ προσκυνοῦμεν, τιμῶντες τὰς βίβλους, δι' ὧν, ἀκούομεν τῶν λόγων αὐτοῦ, οὕτω καὶ διὰ γραφῆς εἰκόνων θεωροῦμεν τὸ ἐκτύπωμα τοῦ σωματικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, καὶ τῶν θαυμάτων, καὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, καὶ ἁγιαζόμεθα, καὶ πληροφορούμεθα, καὶ χαίρομεν, καὶ μακαριζόμεθα, καὶ σέβομεν, καὶ τιμῶμεν, καὶ προσκυνοῦμεν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ τὸν σωματικόν. θεωροῦντες δὲ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἐννοοῦμεν ὡς δυνατὸν καὶ τὴν δόξαν τῆς θεότητος αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ διπλοῖ ἐσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ
2. Cor. 13. σώματος κατεσκευασμένοι, καὶ οὐ γυμνὴ ἡμῶν ἐστιν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὡς ὑπὸ παραπετάσματι καλύπτεται, ἀδύνατον ἡμᾶς ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ νοητά. ὥσπερ οὖν διὰ λόγων αἰσθητῶν ἀκούομεν ὠσὶ σωματικοῖς, καὶ νοοῦμεν τὰ πνευματικά, οὕτω καὶ διὰ σωματικῆς θεωρίας, ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. διὰ τοῦτο σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος. διὰ τοῦτο καὶ τὸ βάπτισμα διπλοῦν, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ ἡ ψαλμῳδία, πάντα διπλᾶ, σωματικὰ καὶ πνευματικά, καὶ φῶτα καὶ θυμιάματα. ἀλλὰ πάντα ἐάσας, κατὰ μόνων τῶν εἰκόνων ὥρμησεν ὁ διάβολος. καὶ τοσοῦτος αὐτῷ φθόνος ἐστὶ κατὰ τῶν εἰκόνων, ὡς καὶ ἐν τῷ λειμωναρίῳ τοῦ ἁγίου Σωφρονίου τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, γέγραπται οὕτως. ἔλεγεν ὁ ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ αἰλιώτης, ὅτι ἦν τις ἔγκλειστος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀγωνιστής. πάνυ δὲ αὐτῷ ἐπολέμει ὁ δαίμων τῆς πορνείας. ἐν μιᾷ οὖν, ὡς ἐπέκειτο αὐτῷ σφοδρῶς, ἤρξατο ὁ γέρων ἀποδύρεσθαι, καὶ λέγειν τῷ δαίμονι. ἕως πότε οὐκ ἐνδίδως μοι; ἀπόστα λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ. συνεγήρασάς μοι. φαίνεται αὐτῷ ὁ δαίμων ὀφθαλμοφανῶς, λέγων. ὄμοσόν μοι ὅτι οὐδενὶ λέγεις, ὃ μέλλω λέγειν σοι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμῶ. καὶ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ γέρων, ὅτι μὰ τὸν κατοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις, οὐκ εἴπω τινὶ ἅπερ εἴπῃς μοι. τότε λέγει αὐτῷ ὁ δαίμων, μὴ προσκυνήσῃς ταύτῃ τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκέτι σοι πολεμήσω.

& audire, & beati esse. Præsentē illi corpore præsentes aspexerūt. Nos autem quia corpore non licet, quemadmodū ex libris sermones eius accipimus, audituq́ue, & per auditū animo sancti beatiq́ue efficimur, & libros, ex quibus illius sermones haurimus, omni honore, cultuq́ue prosequimur: Sic etiā ex pictis imaginibus et corporeæ ipsius effigiē, & quæ mirabiliter gessit, quæq́ue pertulit, conspicientes sancti reddimur, gaudio, lætitiaq́ue cumulamur, & beati efficimur, & corpoream eius figurā colimus, & adoramus. Corporeā aūt eius figuram intuentes, Diuinitatis etiam ipsius gloriā, quoad fieri potest, animo cogitationeq́ue cōplectimur. Nā cū duplices sumus, quippe qui nō animo nudo, sed ex animo corporeq́ue cōstemus, animus em̄ corpore tanq̄ uelo quodā obtegitur, non possumus sine rerū corporearū auxilio ad eas, quę intelligentia & mēte cōprehendūtur, peruenire. Vt ergo uerba sensib. accōmodata corporeis auribus audimus, & quæ spiritalia sūt intelligimus, sic etiā obtutu corporeo ad spiritalem cōtemplationē aspiramus. Propterea corpus & animū Christus suscepit, quoniam homo corpus & animū habet. Propterea duplex etiam est baptisma, ex aqua nimirū, & spiritu, & cōmunio, & precatio, & decantatio Psalmorū, & lumē, & thus duplicia sunt. Verū cęteris omnibus omissis in solas imagines Diabolus impetū fecit. In has enim quanta exarserit inuidia, ex libro sancti Sophronij Hierosolymorum Patriarchæ, quod Pratum inscribitur, intelligi potest: In quo ex Abbatis Theodori Aeliotæ sermone memoriæ proditum est: Fuisse in monte oliuarum strenuum quendam senem inclusum, quē libidinis Dęmon oppugnabat. Hic cū die quodā acrius urgeretur, cōqueri cœpit, & alloqui dæmonē ad hūc modū: Ecquādo tādē me desines insectari? Recede iā à me, quē ad senectutē usq́ue persecut⁹ es. Cui dęmō sese oculis eius perspicuū exhibens, iura, inquit, te nemini narraturū id, quod dicturus sum tibi. Quòd si feceris te amplius nō oppugnabo. Senex aūt per eū, qui in excelsis habitat, iurauit, nulli patefaciā, inquiens, q̄ mihi dixeris. Tunc dæmon hanc, inquit, imaginem adoraueris, & ego posthac tecum bellum non geram.

Imago

εἶχε δὲ ἡ εἰκὼν ἐκτύπωμα τὴν δέσποιναν ὑμῶν ἁγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον, βαστάζουσαν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν. Ἴδε τίνα μιμοῦνται οἱ προσκυνεῖσθαι τὰς εἰκόνας κωλύοντες, καὶ τίνος εἰσὶν ὄργανα. ὁ γὰρ δαίμων τῆς πορνείας, ἠρετήσατο μὴ προσκυνεῖσθαι τὴν εἰκόνα τῆς δεσποίνης, ἢ πρὸς τὴν τῆς πορνείας ἀκαθαρσίαν ἐμπεσεῖν τὸν γέροντα, ὡς μείζονα τῆς πορνείας ἁμαρτίαν ταύτην ἐπιστάμενος. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ εἰκόνος ὁ λόγος ἐστὶ καὶ προσκυνήσεως, φέρε πλατύτερον περὶ τούτων τὸν λόγον διευκρινήσωμεν. καὶ εἴπωμεν πρῶτον, τί ἐστιν εἰκών, δεύτερον, τίνος χάριν γέγονεν εἰκών. τρίτον, πόσαι διαφοραὶ εἰκόνων. τέταρτον, τί τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ τί τὸ μὴ εἰκονιζόμενον. πέμπτον, τίς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνας. εἶτα, καὶ περὶ προσκυνήσεως. πρῶτον, τί ἐστι προσκύνησις. δεύτερον, πόσοι τρόποι προσκυνήσεως. τρίτον, πόσα τὰ προσκυνούμενα εὑρίσκομεν ἐν τῇ γραφῇ. τέταρτον, ὅτι πᾶσα προσκύνησις διὰ τὸν φύσει προσκυνητὸν θεόν ἐστι. πέμπτον, ὅτι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.

Πρῶτον, τί ἐστιν εἰκών. Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστιν, ὁμοίωμα καὶ παράδειγμα καὶ ἐκτύπωμά τινος, ἐν ἑαυτῷ δεικνύον τὸ εἰκονιζόμενον, πάντως δὲ οὐ κατὰ πάντα ἔοικεν ἡ εἰκὼν τῷ πρωτοτύπῳ, τουτέστι τῷ εἰκονιζομένῳ, ἄλλο γάρ ἐστιν ἡ εἰκών, καὶ ἄλλο τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ πάντως ὁρᾶται ἐν αὐτοῖς διαφορά, ἐπεὶ οὐκ ἄλλο τοῦτο, καὶ ἄλλο ἐκεῖνο. οἷόν τι λέγω. ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐκτυποῖ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις οὐκ ἔχει. οὔτε γὰρ ζῇ, οὔτε λογίζεται, οὔτε φθέγγεται, οὔτε αἰσθάνεται, οὔτε μέλος κινεῖ. καὶ ὁ υἱός, εἰκὼν φυσικὴ ὢν τοῦ πατρός, ἔχει τι παρηλλαγμένον πρὸς αὐτόν, υἱὸς γάρ ἐστι καὶ οὐ πατήρ.

Δεύτερον, τίνος χάριν ἐστὶν ἡ εἰκών. Πᾶσα εἰκών, ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου ἐστὶ καὶ δεικτική. οἷόν τι λέγω. ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος οὔτε τοῦ ἀοράτου γυμνὴν ἔχει τὴν γνῶσιν, σώματι καλυπτομένης τῆς ψυχῆς, οὔτε τῶν μετ' αὐτὸν ἐσομένων, οὔτε τῶν τόπῳ διεστηκότων καὶ ἀπεχόντων, ὡς τόπῳ καὶ χρόνῳ περιγραφόμενος, πρὸς ὁδηγίαν γνώσεως, καὶ φανέρωσιν καὶ δημοσίευσιν τῶν κεκρυμμένων ἐπενοήθη ἡ εἰκών, πάντως δὲ πρὸς ὠφέλειαν καὶ εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν, ὅπως στηλιτευομένων καὶ θριαμβευομένων τῶν πραγμάτων,

Imago autē illa dominæ nostræ sanctæ Marię Dei genitricis dominū nostrum Iesum Christum gestantis effigiem cōtinebat. Vide, quē imitētur, & cuius ministri sint isti, qui prohibent imagines adorari. Certè libidinis dęmon maluit, nec senex dominę imaginem adoraret, quā ut libidinis immundū crimen incideret, illud esse peccatum grauius sciens. Cæterū quādo nobis de imaginib. deq; adoratione institutus est sermo, hæc latius persequentes dicamus primū, quid sit imago. Deinde quamobrē sit constituta. Tum quot sint imaginū genera. Mox quæ possint, quæue non possint imaginibus exprimi. Postremò quis imaginum author extiterit. Itidem de adoratione uideamus primū quid sit adoratio, deinde quot adorationis sint genera. Postea q̄ multa sint, quæ in scriptura inuenimus adorata. Ad hæc ostendamus omnem adorationem propter illum, qui natura Deus est, esse constitutā. Postremò autem honorem, qui habetur imaginibus, ad ipsum exemplar peruenire.

Imago igitur similitudo, et exemplū, atq; effigies, quæ illū in se, cuius imago est, exprimit. Neq; tamē imago partib. omnibus exemplari, hoc est, rei, q̄ ipsa refert, similis est. Aliud em̄ imago est, aliud id, quod imago repræsentat. Hac enim ex re prorsus discrimen apparet, quòd aliud est hoc, aliud est illud. Exēpli gratia, Hominis imago, quāuis corporis effigiem exprimat, animi tamen nō habet facultates, neq; em̄ uiuit, nec ratiōe, aut oratione, aut sensib. utit̄, nec mēbra mouet. Quin etiā filius q̄ naturalis est imago patris, ab eo tn̄ aliqua re discrepat, filius em̄ est, nō autem pater.

Fiunt aūt imagines, quo res occultas aperiāt, atq; indicent. Nam quia homo rerum, quæ sub aspectū nō cadunt, nudam cognitionem non habet, quòd animus corpore contegitur: Nec earū, quæ post ipsum sunt euenturæ, quæq; locorum interuallo distāt atq; absunt, quippe qui loco, & tempore circumscribitur. Iccirco imagines inuentæ sunt, quæ nobis ad rerum occultarum demonstrationem, atque notitiam tanquam itineris duces aditum patefacerent. Prorsus autem ad utilitatem, & beneficium, ac salutem nostram pertinet, ut rebus notatis atque descriptis ea, quæ nos latent,

Intelliga-

διαγνῶμεν τὰ κεκρυμμένα. καὶ τὰ μὲν καλά, ποθήσωμεν καὶ ζηλώσωμεν, τὰ δὲ ἐναντία, τουτέστι τὰ κακά, ἀποστραφῶμεν καὶ μισήσωμεν.

Τρίτον, πόσαι διαφοραὶ εἰκόνων. Διαφοραὶ δὲ εἰκόνων εἰσί, πρώτη μὲν οὖν εἰκών ἐστιν, ἡ φυσική. ἐν ἑκάστῳ δὲ πράγματι, δεῖ πρῶτον εἶναι τὸ κατὰ φύσιν, καὶ τότε τὸ κατὰ θέσιν καὶ μίμησιν. οἷον. δεῖ πρῶτον εἶναι φύσει ἄνθρωπον, καὶ τότε θέσει κατὰ μίμησιν. πρώτη οὖν φυσικὴ καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν πατέρα, θεὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Καὶ πάλιν. οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, ὅτι δὲ εἰκών ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, φησὶν ὁ ἀπόστολος. ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου θεοῦ. καὶ πρὸς ἑβραίους. ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. καὶ ὅτι ἐν ἑαυτῷ δεικνύει τὸν πατέρα, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ τοῦ Φιλίππου εἰπόντος, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. φησὶν ὁ κύριος. τοσοῦτον χρόνον ἔχω μεθ' ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἔστι μὲν ὁ υἱός. εἰκὼν τοῦ πατρὸς φυσική, ἀπαράλλακτος, κατὰ πάντα ὁμοία τῷ πατρί, πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς πατρότητος. ὁ μὲν γὰρ πατήρ, γεννήτωρ ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱός, γεννητὸς καὶ οὐ πατήρ. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. διὰ πνεύματος οὖν ἁγίου γινώσκομεν τὸν χριστόν, υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεόν, καὶ ἐν τῷ υἱῷ καθορῶμεν τὸν πατέρα. φύσει γὰρ νοούμενα, λόγος. ἄγγελος. λόγου δὲ μηνυτικόν, τὸ πνεῦμα. ὁμοία δὲ καὶ ἀπαράλλακτος ἐστὶν εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν μόνῳ τῷ ἐκπορεύεσθαι τὸ διάφορον ἔχον. ὁ μὲν γὰρ υἱός, γεννητός, ἀλλ' οὐκ ἐκπορευτός. καὶ ἑκάστου δὲ πατρὸς ὁ υἱός, φυσική ἐστιν εἰκών. καὶ οὗτος μὲν ὁ πρῶτος τρόπος τῆς εἰκόνος, ὁ φυσικός. Δεύτερος τρόπος εἰκόνος, ἡ ἐν τῷ θεῷ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένων ἔννοια, τουτέστιν ἡ προαιώνιος αὐτοῦ βούλησις, ἡ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, ἄτρεπτον γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἡ βούλησις αὐτοῦ ἄναρχος. ἡ καθὼς προαιωνίως ἠβουλήθη, ἐν τῷ προορισθέντι ὑπ' αὐτοῦ καιρῷ γίνεται τὰ ὁρισθέντα. εἰκόνες γὰρ καὶ παραδείγματα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐσομένων, ἡ περὶ ἑκάστου αὐτῶν ἔννοια, οἳ καὶ προορισμοὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ ὀνομάζονται,

intelligamus, cupiamusque, atque imitemur, quę recta sunt, contraria uerò declinemus, & odio prosequamur.

Sed imaginum multa sunt genera. Primũ enim est imago naturalis. Omnibus enim in rebus, prius esse necesse est id, quod natura constat, deinde id, quod arte imitationeque conficitur. Vt homo prius naturalis existat oportet, quem Deinde ars imitando exprimat, & effingat. Prima ergo naturalis & certissima imago Dei inuisibilis est filius patris, in se ipso patrem ostendens, Deum enim nemo uidit unquam. Et alibi: Non quòd patrem ullus unquã uiderit. Iam quòd filius sit imago patris, Apostolus indicat, qui est inquiens, imago inuisibilis Dei. Et ad Hebræos scribens, Qui cum sit, inquit, splendor gloriæ, & figura substãtię eius. Nam quòd in se ipso patrẽ ostendat, ex Ioãnis Euãgelio intelligi potest, ubi cum Philippus dixisset, ostende nobis patrẽ, & sufficit nobis, respondit Dominus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouisti me, Philippe? Qui uidit me, patrẽ uidit. Est filius imago patris naturalis certissima, in omnibus patri similis, prę ter id, quod ipse nec ingenitus, nec pater est. Pater enim est genitor ingenitus, filius autem genitus, & non pater. Spiritus autem sanctus est imago filij. Nullus enim potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritusancto. Itaque per spiritum sanctum cognoscimus Christũ Dei filiũ, & Deum. Et in filio patrẽ aspicimus. Cogitationis nũtius est sermo, sermonis aũt index spiritus est. Similis uerò atque certissima imago filij est spiritus sanctus, ea solum re differẽs, quod procedit. Filius enim genitus est, sed nõ procedit. Ac patris quidem cuiusque filius imago ipsius est naturalis. Et hoc primum est imaginum genus naturale. Alterum genus est notio illa, quæ in Deo est rerum futurarum, nempe consilium eius æternum, quod semper habet eodem modo. Deus enim immutabilis est, & consilium eius principio caret. Quo quidẽ cõsilio, quæ ipse ab æternitate cõstituit, tẽpore fiunt præfinito. Notiones em̃ seu præfinitiones rerũ singularũ in Deo, sic enim eas sanctus Dionysius nominat, sunt imagines et exemplaria eorum, quę ab ipso sunt profectura.

ἐν γὰρ τῇ βουλῇ αὐτοῦ ἐχαρακτηρίζετο καὶ εἰκονίζετο πρὶν γενέσεως αὐτῶν, τὰ ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένα, καὶ ἀπαραβάτως ἐσόμενα. Τρίτος τρόπος εἰκόνος, ὁ κατὰ μίμησιν ὑπὸ θεοῦ γενόμενος, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος. πῶς γὰρ ὁ κτιστὸς, τῆς αὐτῆς φύσεως ἔσται τῷ ἀκτίστῳ; ἀλλὰ κατὰ μίμησιν. ὥσπερ γὰρ νοῦς ὁ πατὴρ, καὶ λόγος ὁ υἱὸς, καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἷς θεὸς, οὕτω καὶ νοῦς καὶ λόγος καὶ πνεῦμα, εἷς ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἀρχικόν. λέγει γὰρ ὁ θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ εὐθέως ἐπήγαγε. καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πάλιν. καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. Τέταρτος τρόπος εἰκόνος, τῆς γραφῆς, σχήματα καὶ μορφὰς καὶ τύπους ἀναπλαττούσης τῶν ἀοράτων καὶ ἀσωμάτων, σωματικῶς τυπουμένων, πρὸς ἀμυδρὰν κατανόησιν θεοῦ τε καὶ ἀγγέλων, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς τὰ ἀσώματα, ἄνευ σχημάτων ἀναλογούντων ἡμῖν, θεωρεῖν, καθώς φησιν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης. ὅτι μὲν γὰρ εἰκότως προβέβληνται τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι, καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων, οὐ μόνην αἰτίαν φαίη τις εἶναι τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναλογίαν, ἀδυνατοῦσαν ἀμέσως ἐπὶ τὰς νοητὰς ἀνατείνεσθαι θεωρίας, καὶ δεομένην οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν. εἰ τοίνυν τῆς ἡμῶν προνοῶν ἀναλογίας ὁ θεῖος λόγος, πανταχοῦ τὸ ἀνατατικὸν ἡμῖν πορίζόμενος, καὶ τοῖς ἁπλοῖς καὶ ἀμορφώτοις τύπους τινὰς περιτίθησι, πῶς μὴ εἰκονίσει τὰ σχήμασι μεμορφωμένα κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, καὶ ποθούμενα μὲν, διὰ δὲ τὸ μὴ παρεῖναι, ὁρᾶσθαι μὴ δυνάμενα; φησὶ γοῦν ὁ θεορρήμων Γρηγόριος, ὅτι πολλὰ κάμνων ὁ νοῦς, ἐκβῆναι τὰ σωματικὰ παντελῶς ἀδυνατεῖ. ἀλλὰ καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ὁρῶμεν δὲ καὶ ἐν τοῖς κτίσμασιν εἰκόνας, μηνυούσας ἡμῖν ἀμυδρῶς τὰς θείας ἐμφάσεις. ὡς ὅτε λέγομεν τὴν ἁγίαν τριάδα τὴν ὑπεράρχιον, εἰκονίζεσθαι δι' ἡλίου, καὶ φωτὸς, καὶ ἀκτῖνος. ἢ πηγῆς ἀναβλυζούσης, καὶ πηγαζομένου νάματος, καὶ προχοῆς. ἢ νοῦ καὶ λόγου, καὶ πνεύματος τοῦ καθ' ἡμᾶς.

In eius enim cõsilio expressæ cõtinebãtur formæ atq; imagines rerũ anteq; fierent, q̃ quidẽ ab ipso præfinitæ & sine dubitatione erãt futuræ. Tertiũ est imaginũ genus, q̃d imitatione à Deo factũ est, nimirũ homo. Quomodo enim qui creatus est, eiusdẽ naturę sit cũ eo, qui creatus nõ est, nisi per similitudinẽ & imitatiõem? Sicut enĩ pater qui est mẽs, & filius qui est uerbũ, et spiritus sãctus sunt unus Deus, sic mens, & uerbũ, & spiritus unũ hominẽ cõstituunt. Similitudo in eo item apparet, q̃ homo libera præditus est uoluntate, quodq; imperãdi facultatẽ obtinet. Dicit enim Deus: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostrã, statimq; subijcit: Et præsit piscibus maris, & uolatilib. cœli. Rursũq;: Et dominamini, piscib. maris & uolatilibus cœli, & uniuersę terrę, et subijcite eã. Quartũ imaginũ genus est scripturæ, quæ figuras, & formas, exemplaq; rerũ, quæ sub aspectũ nõ cadunt, & corporis expertes sunt corpore expressa corporeis oculis subijcit, ut aliq; licet obscurã Dei atq; Angelorũ notitiam habeamus, quia sine figuris humanæ cõditioni cõuenientib. res corpore figuraq; carẽtes intueri nõ possumus, quemadmodũ Dionys. ille Areopagita diuinis in rebus explicãdis exercitatissimus dicit. Quòd enim merito rerum forma figuraq; carẽtiũ formæ figurę q; propositæ sint, nõ eã quis solam dixerit causam extitisse, ut nostrę cõditionis ratio haberet̃, quæ sine medio nõ potest ea, q̃ mente solũ & intelligẽtia cõprehẽdunt̃, contẽplari, egetq; proprijs, sibiq; natura cõiunctis auxilijs, quibus subleuetur. Quòd si diuina scriptura cõditionis nostræ habita ratiõe undiq; colligit ea, quæ nobis cõgruentia aptaq; sint, et rebus simplicib. formaq; carentib. formas quasdã accõmodat, cur imaginib. ea nõ exprimat, quæ ex natura sua proprias figuras ac formas habẽt, quæq; cũ eorum desiderio teneamur, quia non adsunt, à nobis uideri nõ possunt? Mens quidem nostra, quemadmodum ait Gregorius ille diuina insignis eloquentia, quãuis multũ laboret, ea tamen, quæ corporea sunt, omnino transilire nõ potest. Quinetiã inuisibilia Dei per ea, qua facta sunt, intellecta cõspiciuntur. Videmus præterea imagines in rebus procreatis, p̃ nobis obscuras rerũ diuinarũ significationes præbent. Vt cũ dicimus, Sanctam omniq; principio superiorẽ Trinitatẽ per solem, & lucem, & radium declarari: Aut per fontem scaturientem, & riuũ è fonte emanantem, & fluentum, Aut per mentem, & rationem, & spiritum nostrum.

ἢ ῥόδου φυτοῦ, καὶ ἄνθους, καὶ εὐωδίας. Πέμπτος τρόπος εἰκόνος λέγεται, ὁ προεικονίζων καὶ προδιαγράφων τὰ μέλλοντα, ὡς ἡ βάτος καὶ ὁ ἐπὶ πόκον ὑετὸς, τὴν παρθένον καὶ θεοτόκον, καὶ ἡ ῥάβδος καὶ ἡ στάμνος, καὶ ὡς ὁ ὄφις ὁ τὸ δῆγμα διὰ σταυροῦ καταργήσαντας τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως. ἥ τε θάλασσα, τὸ ὕδωρ. καὶ ἡ νεφέλη, τὸ τοῦ βαπτίσματος πνεῦμα. Ἕκτος τρόπος εἰκόνος, ὁ πρὸς μνήμην τῶν γεγονότων ἢ θαύματος, ἢ ἀρετῆς, πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν καὶ στηλογραφίαν τῶν ἀριστευσάντων καὶ ἐν ἀρετῇ διαπρεψάντων, ἢ κακίας, πρὸς θρίαμβον καὶ αἰσχύνην τῶν κακίστων ἀνδρῶν, πρὸς τὴν εἰς ὕστερον τῶν θεωμένων ὠφέλειαν, ὡς ἂν τὰ μὲν κακὰ φύγωμεν, τὰς δὲ ἀρετὰς ζηλώσωμεν. διπλῆ δὲ αὕτη, διά τε λόγου ταῖς βίβλοις ἐγγραφομένου, εἰκονίζει γὰρ τὸ γράμμα τὸν λόγον, ὡς ὁ θεὸς τὸν νόμον ταῖς πλαξὶν ἐνεκόλαψε, καὶ τοὺς τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν βίους ἀναγράπτους γενέσθαι προσέταξε, καὶ διὰ θεωρίας αἰσθητῆς, ὡς τὴν στάμνον καὶ τὴν ῥάβδον ἐν τῇ κιβωτῷ τεθῆναι προσέταξεν, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον. καὶ ὡς τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν, ἐγκολαφθῆναι τοῖς λίθοις τῆς ἐπωμίδος ἐκέλευσεν. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δώδεκα λίθους, ἀρθῆναι ἐκ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τύπον τῶν ἱερέων. βαβαὶ τοῦ μυστηρίου, ὡς μέγιστον τοῖς πιστοῖς ἐν ἀληθείᾳ, τῶν αἰρόντων τὴν κιβωτὸν, καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκλείψεως. οὕτω καὶ νῦν τὰς εἰκόνας τῶν γεγονότων ἐναρέτων ἀνδρῶν, πρὸς ζῆλον καὶ μνήμην, καὶ ζῆλον ἡμῶν, πόθῳ ἀναγράφομεν. ἢ τοίνυν πᾶσαν εἰκόνα ἄνελε, καὶ ἀντινομοθέτει τῷ ταῦτα προστάξαντι γίνεσθαι, ἢ ἑκάστην δέχου κατὰ τὸν ἑκάστῃ πρέποντα λόγον καὶ τρόπον.

Τέταρτον κεφάλαιον, τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ μὴ εἰκονιζόμενον, καὶ πῶς ἕκαστον εἰκονίζεται. Τὰ μὲν σώματα, ὡς καὶ σχήματα καὶ περιγραφὴν σωματικὴν ἔχοντα καὶ χρῶμα, εἰκότως εἰκονίζονται. ἄγγελος δὲ καὶ ψυχὴ καὶ δαίμων, εἰ καὶ μὴ σωματικῶς καὶ παχέως, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, καὶ σχηματίζονται καὶ περιγράφονται. νοητοὶ γὰρ ὄντες, ἐν νοητοῖς τόποις, νοητῶς παρεῖναι καὶ ἐνεργεῖν πιστεύονται. εἰκονίζονται μὲν οὖν σωματικῶς, ὡς εἰκόνισε Μωσῆς τὰ Χερουβὶμ, καὶ ὡς ὤφθησαν τοῖς ἀξίοις, ἀλλ' ἀσώματον,

Aut per rosæ plantā, & florem, & odoris suauitatem. Quintum imaginis genus dicitur, ꝙ futura præmōstrātur, & ante describunt̄. Cuiusmodi est rubus, & pluuia super uellus cadens, quæ uirginem & Dei genitricē pſignificabāt, itemq; uirga, & urna, cuiusmodi etiam æneus ille serpēs, qui eos, qui morsum serpentis malorū authoris per crucē delent: Et mare, ꝙ aquam Baptismatis: & nubes, quæ eiusdem spiritū prænuntiabant. Sextum imaginum genus est, ꝙ pro eorum quæ mirabiliter, aut ex uirtute gesta sunt, memoria cōseruādaad gloriam, & honorē, & monumentū illorum, qui strenuè se gesserūt, & in uirtutib· excolendis excelluerūt: quodq; pro notandis uitijs, tanquā triumphus, & ignominia pessimorū hominum ad posterorum utilitatem, quo uitia fugiant & uirtutes imitentur, spectandum proponitur. Verū hoc duplex est. Aut enim literarum monumentis, quæ orationis munere fungūtur, in libris inscribitur, ut cum legem Deus, in tabulis insculpsit, cumq; uitas hominum, qui ipsi Deo chari fuissent, literis & memoriæ cōmendari iussit. Aut oculis ipsis spectandum subijcitur, ut cum urnam, & uirgam in arca poni iussit ad memoriam sempiternam. Cumq; præcepit, ut duodecim tribuum nomina in lapidibus superhumeralis inscriberētur, duodecimq; lapides ex Iordane sumerentur, qui sacerdotum notam & figuram significarēt. O mysterium admirabile. Vt maximum fidelibus fuit in ueritate arcam capientibus, etiam cum aqua defecisset, sic & nūc uirorum uirtute præstantium imagines, quæ nos moneant, & ad imitandum, & æmulandum incident, studiosè conficimus.

Aut igitur omne genus imaginū tolle, & ei, qui fieri illas iussit, aduersare, aut unumquodq; pro ratione, & modo cuiq; conueniente cōplectere. Corporum & earum rerum, quæ figuras, circūscriptionesq; corporeas & colorem habent, imagines effinguntur, Angelus autem, & animus, & Dæmō, licet corporea crassaq; ratione non constent, ratione tamen naturæ ipsorum congruente suas habent figuras & circunscibuntur. Etenim cū mente tantū intelligātur, in locis item, quæ mente dūtaxat intelligūtur, ratione, quæ mente solū intelliguntur, creduntur adesse atq; agere. Quemadmodum igitur Moses effinxit Cherubim, & quemadmodum sese ipsa cōspicienda hominibus dignis præbuerūt, corporeis imagini-

καὶ νοητήν τινα θεωρίαν δηλούσης τῆς σωματικῆς εἰκόνος. ἡ δὲ θεία φύσις, ἀπερίγραπτος ἐστι μόνη, καὶ παντελῶς ἀνείδεος, καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀκατάληπτος. εἰ καὶ ἡ θεία γραφὴ τύπους θεῷ περιτίθησι, τοὺς μὲν δοκεῖν σωματικούς, ὥστε σχήματα ὁρᾶσθαι, καὶ αὐτοὺς δὲ, ἀσωμάτους, οὐ γὰρ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ νοεροῖς ἑωρῶντο τοῖς προφήταις, καὶ οἷς ἀπεκαλύπτοντο. οὐ γὰρ πᾶσιν ἑωρῶντο. ἁπλῷ δὲ λόγῳ εἰπεῖν, δυνάμεθα ποιεῖν εἰκόνας πάντων τῶν σχημάτων, ὧν εἴδωμεν. νοοῦμεν δὲ ταῦτα, καθὼς ὁράθη. εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ λόγων ἔσθ᾽ ὅτε κατανοοῦμεν σχήματα, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν εἴδωμεν, καὶ ἐπὶ τὴν τούτων ἐρχόμεθα κατανόησιν, οὕτω καὶ ἐφ᾽ ἑκάστης αἰσθήσεως, ἐξ ὧν ὀσφράνθημεν, ἢ ἐγευσάμεθα, ἢ ἡψάμεθα, διὰ λόγων ἐπὶ τὴν τούτων ἐρχόμεθα κατανόησιν. οἴδαμεν οὖν ὅτι οὔτε θεοῦ, οὔτε ἀγγέλου, οὔτε ψυχῆς, οὔτε δαίμονος δυνατὸν θεαθῆναι φύσιν, ἀλλ᾽ ἐν μετὰ σχηματισμῷ τινι θεωροῦνται ταῦτα, τῆς θείας προνοίας τύπους καὶ σχήματα περιτιθείσης τοῖς ἀσωμάτοις καὶ ἀτυπώτοις, καὶ μὴ ἔχουσι σχηματισμὸν σωματικῶς, πρὸς τὸ χειραγωγηθῆναι ἡμᾶς, καὶ πρὸς παχυμερῆ καὶ μερικὴν αὐτῶν γνῶσιν, ἵνα μὴ ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ ὦμεν θεοῦ, καὶ τῶν ἀσωμάτων κτισμάτων. ὁ μὲν γὰρ θεός, φύσει καὶ παντελῶς ἀσώματος. ἄγγελος δὲ καὶ ψυχὴ καὶ δαίμων, πρὸς μὲν θεὸν συγκρινόμενοι τὸν μόνον ἀσύγκριτον, σώματά εἰσι, πρὸς δὲ τὰ ὑλικὰ σώματα, ἀσώματοι. μὴ θέλων οὖν ὁ θεός, παντελῶς ἀγνοεῖν ἡμᾶς τὰ ἀσώματα, περιέθηκεν αὐτοῖς τύπους καὶ σχήματα καὶ εἰκόνας κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως ἡμῶν, σχήματα σωματικὰ ἐν ἀΰλῳ ὁράσει νοὸς ὁρώμενα, καὶ ταῦτα σχηματίζομεν καὶ εἰκονίζομεν. ἐπεί, πῶς ἐσχηματίσθη καὶ εἰκονίσθη τὰ χερουβίμ; ἀλλὰ καὶ θεοῦ σχήματα καὶ εἰκόνας ἡ γραφὴ ἔχει.

Τίς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνα. Αὐτὸς ὁ θεὸς πρῶτος ἐγέννησε τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ λόγον αὐτοῦ, εἰκόνα αὐτοῦ ζῶσαν, φυσικὴν, ἀπαράλλακτον χαρακτῆρα τῆς αὐτοῦ ἀϊδιότητος, ἐποίησέ τε τὸν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα αὐτοῦ καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν. καὶ Ἀδὰμ εἶδε θεόν. καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς τῶν ποδῶν αὐτοῦ περιπατοῦντος τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβη ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ Ἰακώβ,

imaginibus sic effinguntur, ut ex imagine corporea contemplatio quædam animo conueniens ostendatur. At natura diuina sola est incomprehensa, & nullam prorsus figuram habet, nec percipi potest. Ac tametsi diuina illi scriptura formas corporeas tribuat, ut tanquam figuræ perspiciantur, tamē etiā illæ sunt incorporeæ. Nā prophetæ & qui illas uidebāt, neq; em̄ omnibus patefiebāt, eas nō corporis, sed mentis oculis cōtemplabantur. Deniq; ut planè & simpliciter loquar, omniū figurarum, quas uidimus, imagines facere possumus: Has autem, ut à nobis perspectæ sunt, cogitatione complectimur. Quanquā enim ratiōe & animo etiam figuras aliquando cogitamus, ad earum tamen cognitionē ex ijs, quas uidimus, peruenimus. Idemq; fit in singulis sensib. ut ex ijs, q̄ uel adoratu, uel gustu, uel tactu percepimus, ratione ad horum cognitionē accedamus. Cōstat igitur nec Angeli, nec animi, nec dæmonis naturam oculis cerni posse, qui tamen in figurę quadā adumbratione spectantur diuina prouidentia formas figurasq; reb. corpore, forma, figuraq; carentib. tribuente, quo nos ad crassam et singularem ipsarū cognitionē perduceret, ne in omni prorsus Dei, rerumq; procreatarū corporis expertiū ignoratione uersaremur. Deus em̄ natura est corporis expers omnino. Angelus aūt, & animus, & dæmō, si cum Deo quidem, cui nihil cōferri potest, cōparentur, corpora q̄dam modo sunt, sin aūt cū corporib. ex materia cōstantib. à corpore sunt remotissimi. Itaq; cū Deus ea nollet nos ignorare, q̄ corporis sunt expertia, p̄ naturæ nostræ ratiōe formas, & figuras, & imagines quasdā illis adhibuit. Figuras, inquā, corporeas, q̄ mētis oculis materia carentib. spectantur, quas qdem nos imaginibus exprimimus. Alioquin quomodo Cherubim potuisset effingi, atq; imaginib. exprimi? Quid? q; scriptura Dei figuras & imagines continet?

Ipse Deus primus unigenitum filium & uerbum suum genuit, imaginem suā uiuam, naturalem, incommutabilem figurā æternitatis suæ. Hominem præterea fecit ad imaginem, & similitudinem suam. Et Adam uidit Deum, & audiuit strepitū pedū ipsius deambulantis post meridiē, et abscondit se in Paradiso. Et Iacob

εἶδε καὶ ἐπάλαισε μετὰ τοῦ θεοῦ. δῆλον δὲ, ὅτι ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη αὐτῷ ὁ θεός. καὶ Μωσῆς, ὡς ὀπίσθια ἀνθρώπου εἶδε, καὶ Ησαΐας, ὡς ἄνθρωπον εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνου. καὶ Δανιὴλ, ὁμοίωμα ἀνθρώπου εἶδε, καὶ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐπὶ τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν, καὶ οὐ φύσιν θεοῦ εἶδέ τις, ἀλλὰ τὸν τύπον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔμελλε γὰρ ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ὁ ἀόρατος, ἄνθρωπος γίνεσθαι ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα ἑνωθῇ τῇ φύσει ἡμῶν, καὶ ὁραθῇ ἐπὶ γῆς. προσεκύνησαν οὖν πάντες οἱ ἰδόντες τὸν τύπον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος, καθὼς Παῦλος φησὶν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Εβραίους ἐπιστολῇ. κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι. ἐγὼ οὖν, οὐ μὴ ποιήσω εἰκόνα, τοῦ δι᾽ ἐμὲ ὀφθέντος σαρκὸς φύσει; καὶ προσκυνήσω καὶ τιμήσω αὐτὸν διὰ τῆς εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τιμῆς καὶ προσκυνήσεως; εἶδεν Αβραὰμ, οὐ φύσιν θεοῦ, θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἀλλ᾽ εἰκόνα θεοῦ, καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. εἶδεν Ιησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, οὐ φύσιν ἀγγέλου, ἀλλ᾽ εἰκόνα, φύσις γὰρ ἀγγέλου, σωματικοῖς οὐχ ὁρᾶται ὀφθαλμοῖς, καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. ὁμοίως καὶ Δανιὴλ, ἄγγελος δέ ἐστιν, οὐ θεός, ἀλλὰ κτίσμα καὶ δοῦλος θεοῦ καὶ παραστάτης, προσεκύνησε δὲ, οὐχ ὡς θεῷ, ἀλλ᾽ ὡς θεοῦ παραστάτῃ καὶ λειτουργῷ. κἀγὼ μὴ ποιήσω εἰκόνα τῶν φίλων τοῦ χριστοῦ; καὶ μὴ προσκυνήσω, οὐχ ὡς θεοῖς, ἀλλ᾽ ὡς εἰκόσι φίλων θεοῦ; οὔτε γὰρ Ιησοῦς, οὔτε Δανιὴλ, ὡς θεοῖς προσεκύνησαν τοῖς ὀφθεῖσιν ἀγγέλοις. οὐδὲ ἐγὼ ὡς θεῷ προσκυνῶ τῇ εἰκόνι, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰκόνος καὶ τῶν ἁγίων, τῷ θεῷ προσάγω τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν τιμὴν, δι᾽ ὃν καὶ τοὺς αὐτοῦ φίλους σέβω, καὶ δι᾽ αἰδοῦς ἄγω. οὐχ ἡνώθη φύσει ἀγγέλων ὁ θεός, ἡνώθη δὲ φύσει ἀνθρώπων. οὐκ ἐγένετο δὲ ὁ θεὸς ἄγγελος, ἐγένετο δὲ ὁ θεὸς φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἄνθρωπος, οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Αβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. οὐκ ἐγένετο φύσις ἀγγέλων, υἱὸς θεοῦ καθ᾽ ὑπόστασιν, ἐγένετο δὲ φύσις ἀνθρώπου, υἱὸς θεοῦ καθ᾽ ὑπόστασιν. οὐ μετέχον ἄγγελοι, οὐδὲ ἐγένοντο θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀλλ᾽ ἐνεργείας καὶ χάριτος, ἄνθρωποι δὲ, μετέχουσι, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γίνονται, ὅσοι μεταλαμβάνουσι τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ τὸ ἅγιον, καὶ πίνουσι τὸ αἷμα

uidit, & luctatus est cum Deo. Perspicuum est autem, Deum se illi conspiciendum ut hominem præbuisse. Et Moses tanquã hominis posteriora perspexit. Et Esaias tanquam hominem uidit in solio sedentem. Et Daniel hominis uidit similitudinem, & tanquam hominis filium uenientẽ ad senem dierum. At Dei nemo naturã uidit, sed formã & imaginem eius, qui erat futurus, Filius enim, quod Dei uerbum est inuisibile, uerè futurus erat homo, ut naturæ nostræ coniungeretur, & cerneretur in terra. Figuram igitur omnes, & imaginem futuri conspicientes adorauerunt, quemadmodũ in Epistola ad Hebræos scripta Paulus ait Apostolus: Iuxta fidem, inquiẽs defuncti sunt omnes isti non acceptis promissionibus, sed longè eas aspicientes & salutantes. Egóne igitur non faciam imaginem eius, qui natura propter me uisus est carne? Ipsum ego non adorabo & colam adoratione, & cultu, quo prosequor eius imaginem? Vidit Abrahã, non Dei naturam, Deum enim nemo uidit unquã, sed imaginem Dei, & prostratus adorauit. Iesus Nauæ filius nõ Angeli naturam, quę corporeis oculis cerni non potest, sed imaginem uidit, & prostratus adorauit. Itidem fecit Daniel. Angelus autem non est Deus, sed res à Deo procreata, Deiq́ꝫ seruus & minister. Quare nõ ut Deum, sed ut qui Deo assistat, ac ministret, adorauit. Quæ cũ ita sint, cur ego amicorũ Christi nõ faciã imagines, easq́ꝫ colã & adorem, nõ tanq́ꝫ Deos, sed ut imagines amicorum Dei? nec Iesus, nec Daniel Angelos à se cõspectos, ut Deos adorauerunt: neq́ꝫ ego tanquam Deum imaginem adoro, sed per imaginem, perq́ꝫ sanctos adorationem Deo atq́ꝫ honorẽ exhibeo, propter & amicos eius ueneror & colo. Non angelorum, sed hominum naturæ cõiunctus est Deus. Non angelus factus est Deus, sed Deus natura &, ueritate factus est homo. Neq́ꝫ enim unq́ꝫ Angelos assumpsit, sed semen Abrahę. Dei filius ꝑ personã, nõ Angelorum, sed hominum natura factus est. Non diuinę naturę participes et socij facti sunt Angeli, sed actionis et gratiæ. Homines uerò participes & socij fiunt naturæ diuinę, quicũq́ꝫ sanctũ Christi corpus sumũt, et pretiosum eius sanguinem bibũt.

Pers

θεότητι γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἥνωται. καὶ δύο φύσεις ἐν τῷ μεταλαμβανομένῳ ὑφ' ἡμῶν σώματι τοῦ χριστοῦ, ἡνωμέναι καθ' ὑπόστασιν εἰσὶν ἀδιασπάστως. καὶ τῶν δύο φύσεων μετέχομεν, τοῦ σώματος, σωματικῶς. τῆς θεότητος, πνευματικῶς. μᾶλλον δὲ ἀμφοῖν κατ' ἄμφω. οὐ καθ' ὑπόστασιν ταυτιζόμενοι. ὑφιστάμεθα γὰρ πρῶτον, καὶ τότε ἑνούμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὴν συνανάκρασιν τοῦ σώματος καὶ αἵματος. καὶ πῶς οὐ μείζονες ἀγγέλων, οἱ φυλάττοντες διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν εἰλικρινῆ τὴν ἕνωσιν; ἡ μὲν φύσις ἡμῶν, βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένη διὰ τὸν θάνατον καὶ καὶ τὴν τοῦ σώματος παχύτητα, ἀλλ' εὐδοκίᾳ καὶ συναφείᾳ θεοῦ, γέγονεν ἀγγέλων μείζων. παρίστανται γὰρ αὐτῇ μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἄγγελοι, καθημένῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης ἐν τῷ χριστῷ, καὶ παραστήσονται ἔντρομοι ἐν τῇ κρίσει. οὐ συγκαθεζόμενοι, οὐδὲ κοινωνοὶ τῆς θείας δόξης ὑπὸ τῆς γραφῆς ἐῤῥήθησαν, εἰσὶ γὰρ πάντες λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, οὐ δ' ὅτι συμβασιλεύσουσιν, οὐδ' ὅτι συνδοξασθήσονται, οὐδ' ὅτι ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πατρὸς καθήσουσιν. οἱ δὲ ἅγιοι, υἱοὶ θεοῦ. υἱοὶ τῆς βασιλείας, καὶ κληρονόμοι θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι χριστοῦ. τιμῶ οὖν τοὺς ἁγίους, καὶ συνδοξάζω τοὺς δούλους καὶ φίλους καὶ συγκληρονόμους χριστοῦ τοὺς δούλους, ἐκ φύσεως. καὶ φίλους, ἐκ προαιρέσεως. καὶ υἱοὺς καὶ κληρονόμους, ἐκ θείας χάριτος, ὥς φησιν ὁ κύριος πρὸς τὸν πατέρα. Εἰ πάντες τοίνυν περὶ εἰκόνος. εἴπωμεν καὶ περὶ προσκυνήσεως, καὶ πρῶτον, τί ἐστι προσκύνησις.

Περὶ προσκυνήσεως. τί ἐστι προσκύνησις.

Προσκύνησις τοίνυν ἐστὶ, σημεῖον ὑποπτώσεως, τουτέστιν, ὑποβάσεως, καὶ ταπεινώσεως. τρόποι δὲ προσκυνήσεως, εἰσὶ πλεῖστοι.

Πόσοι τρόποι προσκυνήσεως. Πρῶτος τρόπος προσκυνήσεως, ὁ κατὰ λατρείαν, ἣν προσάγομεν μόνῳ τῷ φύσει προσκυνητῷ θεῷ, καὶ οὗτος, κατὰ διαφόρους τρόπους. πρῶτον μὲν, κατὰ τὸν τῆς δουλείας. προσκυνοῦσι γὰρ αὐτῷ πάντα τὰ κτίσματα ὡς δοῦλοι δεσπότῃ, ὅτι τὰ σύμπαντα γὰρ γὰρ φησὶ δοῦλα σά. καὶ οἱ μὲν, ἑκουσίως. οἱ δὲ, ἀκουσίως. οἱ μὲν, γνώσει ἑκουσίως προσκυνοῦσιν, ὅσοι εὐσεβεῖς. οἱ δὲ, ἐπιγινώσκοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀκουσίως προσκυνοῦσιν, ὥς οἱ

Per hypostasim enim, siue personam diuinitati coniunguntur. Duæque naturæ in Christi corpore, quod à nobis sumitur, persona coniunctæ sunt sine distractione. Itaque duplicis naturæ participes efficimur, corporis, ratione corporea, diuinitatis autem, ratione spiritali. Immo uerò utriusque per utranque rationem. Non secundum personam idem sumus, quippe qui cum prius essemus, postea cōiuncti fuimus, sed per corporis & sanguinis concretionem. Cur nō igitur maiores Angelis sint, qui syncceram hanc cōiunctionem mandatorum obseruatione tuentur atque conseruant? Natura quidem nostra propter mortem & crassam corporis constitutionē est Angelis minor, sed benignitate cōctioneque Dei maior Angelis facta est. Asistunt enim Angeli cum timore & tremore humanæ naturæ in gloriæ solio per Christum insidenti. Et in iudicio trementes astabunt. Non considentes, neque diuinæ gloriæ socij à scriptura diuina dicti sunt. Sunt eñ omnes, spiritus ministrantes, in ministerium missi propter eos, qui salutis hæreditatem sunt accepturi. Non regnabunt simul, nec gloria simul afficientur, neque in patris mensa considebunt. Sancti uerò homines sunt filij Dei, sunt regni filij, hæredesque Dei, & Christi cohæredes. Proinde sanctos ego ueneror, gloriaque simul afficio, atque cōcelebro seruos, & amicos, & cohæredes Christi. Seruos quidem natura, amicos autem electione, filios uerò, & cohæredes diuina gratia, quemadmodum dominus patrem alloquens dixit. Cum igitur de imaginibus locuti simus, de adoratione etiam uerba faciamus, primumque uideamus, quid sit adoratio.

Adoratio est animi cedentis, id est summissi, atque humilis significatio. Adorationis autem genera sunt complura.

Primum eñ genus est, quod per latriā, quam soli Deo natura adorādo trubuimus, exhibetur, idque uarijs modis. Nam uel seruitutis gratia fit. Adorant eñ Deũ omnes res procreatæ, ut dominũ serui. Quoniã, inquit, omnia seruiũt tibi. Ac partim quidē uolētes, partim inuiti. Etenim alij Deũ cognoscũt, & adorãt eum libenter, ut homines pij. Alij cognoscunt, & contra uoluntatem adorãt illum inuiti, ut

δαίμονας. ἄλλοι μὴ εἰδότες τὸν φύσει θεόν, προσκυνοῦσιν ἀκουσίως ὃν ἀγνοοῦσιν. Δεύτερος τρόπος, ὁ κατὰ θαῦμα καὶ πόθον, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν τῷ θεῷ διὰ τὴν φυσικὴν δόξαν αὐτοῦ, μόνος γὰρ ἐστὶ δεδοξασμένος οὐκ ἐκ τινος ἔχων τὴν δόξαν, ἀλλ' αὐτὸς ὢν πάσης δόξης αἴτιος, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ. φῶς ἀκατάληπτον. γλυκασμὸς ἀνείκαστος. κάλλος ἀμήχανον. ἀγαθότητος ἄβυσσος. σοφία ἀνεξιχνίαστος, ἀπειροδύναμος δύναμις. μόνος ἄξιος δι' ἑαυτὸν θαυμάζεσθαι, προσκυνεῖσθαι τε καὶ δοξάζεσθαι καὶ ποθεῖσθαι. Τρίτος τρόπος, ὁ διὰ τὴν εὐχαριστίας, ὑπὲρ τῶν γεγονότων εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν. πάντα γὰρ τὰ ὄντα, χρεωστεῖ εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ, καὶ προσφέρειν ἀέναον προσκύνησιν, διὰ τὲ ἐξ αὐτοῦ ἔχειν τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ συνίσταται, καὶ πᾶσι μεταδίδωσιν ἀφθόνως τῶν ἑαυτοῦ δωρεῶν, καὶ δίχα αἰτήσεως. καὶ θέλει πάντας σωθῆναι, καὶ μετέχειν τῆς ἑαυτοῦ ἀγαθότητος. καὶ μακροθυμεῖ ἐφ' ἡμῖν ἁμαρτάνουσι. καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. καὶ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γέγονε, καὶ θείας κοινωνοὺς φύσεως ἐποίησεν ἡμᾶς, ὅτι ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὥς φησιν Ἰωάννης ὁ θεολόγος ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ. Τέταρτος τρόπος, ὁ κατ' ἔνδειαν καὶ ἐλπίδα εὐεργεσιῶν. καθ' ἃς ἐπιγινώσκοντες ὡς οὐ δυνάμεθα ἐκτὸς αὐτοῦ ποιεῖν οὐδὲν, ἢ ἔχειν ἀγαθόν, προσκυνοῦμεν, αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ ἕκαστος οὗ αἰσθάνεται ἐνδεῶς ἔχειν, καὶ ὃ ποθεῖ, ῥυσθῆναί τε κακῶν, καὶ τυχεῖν ἀγαθῶν. Πέμπτος τρόπος, ὁ τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἐξομολογήσεως, ἁμαρτανόντες γὰρ προσκυνοῦμεν καὶ προσπίπτομεν τῷ θεῷ, δεόμενοι συγχωρηθῆναι τὰ πταίσματα, ὡς δοῦλοι εὐγνώμονες. καὶ οὗτος ὁ τρόπος, τρισσός ἐστιν. ἢ γὰρ κατὰ ἀγάπην λυπεῖταί τις, ἢ ὡς μὴ ἀποτύχῃ τῶν τοῦ θεοῦ εὐεργεσιῶν, ἢ δεδιὼς τὰς κολάσεις. καὶ ἔστιν ὁ μὲν πρῶτος, ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ πόθου αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ υἱικῆς διαθέσεως. ὁ δεύτερος, μισθωτικῆς. ὁ δὲ τρίτος, δουλικῆς.

Πόσα τὰ προσκυνούμενα εὑρίσκομεν ἐν τῇ γραφῇ, καὶ κατὰ πόσους τρόπους προσάγομεν προσκύνησιν κτίσμασι. Πρῶτον μὲν, ἐφ' οἷς ἀναπέπαυται ὁ θεός, ὁ μόνος ἅγιος, καὶ

dæmones. Quidā eum, qui natura Deus est, ignorantes, adorāt inuiti, quem ignorant. Secundū adorationis genus est, quod admiratione desiderioq; cōpulsi præstamus, atq; hoc quidē modo Deū propter naturalē ipsius gloriam adoramus. Solus em̄ gloriosus est, non quod ab ullo gloriā acceperit, sed quoniam ipse fons & causa est totius gloriæ, atq; omnis boni, lux incomprehensa, incredibilis dulcedo, immēsa pulchritudo, bonitatis abyssus, imperuestigabilis sapientia, uirtus omni uirtute pstātior, solus per se dignus, quē omnia admirentur, adorent, collaudent, cōcupiscāt. Tertiū adoratiōis est genus, cū pro beneficijs in nos collatis gratias agimus. Res em̄ uniuersæ Deo gratias debent agere, & perpetuā illi adorationē tribuere, quoniam à Deo habēt ut sint, in ipsoq; cōsistunt, & omnib. etiā nō postulantibus abundè munera sua dilargiť. Et omnes uult saluos fieri, suęq; benignitatis esse participes. Et nos peccantes patienti animo expectat, ut resipiscamus. Et solē suum oriri facit super iustos & iniustos. Et pluit super malos & bonos. Et quia filius Dei propter nos factus est, quales nos sumus, nosq; diuinæ naturæ participes fecit, quoniam similes ei erimus, ut Ioannes ille Theologus ait in epistola catholica. Quartū est adorationis genus, quo inopia & spe bonorū utimur. Ex quo nos sine ipso nihil facere, nihil boni habere posse cognoscimus. Quapropter adoramus eum, postulantes ea singuli, quib. indigemus, & quæ cupimus, ut à malis liberemur, & bona cōsequamur. Quintū adorationis genus agimus, cū resipiscimus, & peccata cōfitemur. Peccatis em̄ admissis Deum adoramus, nosq; supplices ante illum prosternimus, tanquam boni gratiq; serui ueniā poscentes, & nobis ut ignoscať, obsecrātes. Atq; hoc quidē genus est tripartitum. Aut em̄ charitate adductus aliqs dolet, mœroreq; afficit: aut metuēs, ne à Dei munerib. excludatur: aut supplicia reformidās. Primū est animi grati, Deiq; desiderio flagrantis, alterum mercenarij, tertium seruilis indicium.

Quā multę aūt, & quot modis adorenť res ꝑcreatę, in sacra scriptura deprehendimus. Primum enim adorantur, in quibus requieuit Deus, qui solus est sanctus, & in sanctis conquiescit, ut in sancta Dei genitrice, & in omnibus sanctis qui

ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος ὡς τῇ ἁγίᾳ θεοτόκῳ καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοιωθέντες θεῷ, ἔκ τε τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως, καὶ τῆς θεοῦ ἐνοικήσεως καὶ συνεργίας, οἵτινες καὶ θεοὶ λέγονται ἀληθῶς, οὐ φύσει, ἀλλὰ θέσει, ὡς πῦρ λέγεται ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος, οὐ φύσει, ἀλλὰ θέσει καὶ μεθέξει πυρός. φησὶ γάρ. ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι. τοῦτο πρῶτον, ἡ προαίρεσις. εἶτα, παντὶ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν, ὁ θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. εἶτα, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ναοὶ ἐσμὲν θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν. εἶτα, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν. καὶ, ὅσα ποιῶ, καὶ ὑμεῖς ποιήσετε, καὶ μείζονα τούτων ποιήσετε. εἶτα, ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος, ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω. καὶ, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. καὶ, ὁ θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ, θεοὺς διακρινεῖ. ὥσπερ τοίνυν ἀληθῶς εἰσὶ θεοὶ, οὐ φύσει, ἀλλ' ὡς τοῦ φύσει θεοῦ μέτοχοι, οὕτως εἰσὶ προσκυνητοὶ, οὐχὶ φύσει, ἀλλ' ὡς τὸν φύσει προσκυνητὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες. ὥσπερ ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος, οὐ φύσει ἐστὶν ἀπρόσιτος ἀφῇ, καὶ καυστικὸς, ἀλλ' ὡς μετέχων τοῦ φύσει καυστικοῦ. προσκυνοῦνται οὖν ὡς δεδοξασμένοι ὑπὸ θεοῦ, ὡς ὑπὸ θεοῦ γενόμενοι τοῖς ὑπεναντίοις φοβεροὶ, καὶ εὐεργέται τοῖς πίστει προσιοῦσιν, οὐχ ὡς φύσει θεοῖς καὶ εὐεργέταις, ἀλλ' ὡς θεράπουσι καὶ λειτουργοῖς θεοῦ, καὶ τὴν διὰ ἀγάπης πρὸς αὐτὸν ἐνμοιρήσασι παῤῥησίαν. προσκυνοῦμεν οὖν αὐτοῖς, ἐπειδὴ θεραπεύεται ὁ βασιλεὺς θεωρῶν προσκυνούμενον τὸν ἠγαπημένον αὐτῷ θεράποντα, οὐχ ὡς βασιλέα, ἀλλ' ὡς λειτουργὸν ὑπήκοον, καὶ εὔνοικον φίλον. καὶ λαμβάνουσι τὰς αἰτήσεις οἱ προσιόντες πίστει, εἴτε τοῦ θεράποντος αἰτοῦντος ταῦτα παρὰ τοῦ βασιλέως, εἴτε τοῦ βασιλέως ἀποδεχομένου τὴν τιμὴν καὶ τὴν πίστιν τοῦ ζητοῦντος παρὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ, δι' αὐτὸν γὰρ ᾔτησεν. οὕτω διὰ τῶν ἀποστόλων οἱ προσιόντες ἐτύγχανον τῶν ἰάσεων. οὕτως ἡ σκιὰ καὶ τὰ σουδάρια, καὶ τὰ σιμικίνθια τῶν ἀποστόλων ἐπήγαζον τὰ ἰάματα. ὅσοι δὲ ἀνταρτικῶς καὶ ἀποστατικῶς θέλουσι προσκυνεῖσθαι ὡς θεοὶ, οὗτοι, εἰσὶν ἀπροσκύνητοι, καὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἄξιοι. καὶ οἱ καταφρονητικῶς, ὑπερηφάνῳ φρονήματι μὴ προσκυνοῦσι τοῖς θεοῦ θεράπουσιν,

qui totis uiribus operam dederunt, ut Deo similes euaderẽt, idq́ cũ uoluntate, tũ Dei inhabitãtis auxilio sunt asse-cuti, qui sanè dij etiã uere nũcupant, nõ natura, sed gratia, quemadmodũ ferrũ ignitũ dicitur ignis, non natura, sed adiunctione, qua particeps ignis effectũ est. Dicit eñ: sancti estote, quoniã ego sanctus sum. Illud primũ est, ut aliquis uelit, tũ omni uolenti bonũ Deus fert *Leu 19.*
auxiliũ ad bonũ ipsum cõsequendum. Deinde, inhabitabo, inquit, in eis, & in *Leu.26.*
ambulabo. Et templum Dei sumus, & Dei spiritus habitat in nobis. Præterea, *2.Cor.6.*
dedit, inquit, ipsis in spiritus immũdos potestatẽ, ut eos expellerent & omnẽ morbũ, omnemq́ languorẽ curarent. *Matth.10.*
Et, Quæcunq; facio, uos etiã facietis, et maiora his facietis. Ad hæc, uiuo ego, inquit, dominus, eos, qui me glorificãt, glorificabo. Et, siquidem cõpatimur, ut & cõglorificemur. Et Deus stetit in synagoga deorũ, in medio aũt deos dijudicat. Queadmodũ igitur uerè sunt dij, nõ natura, sed ꝙ illius, qui natura Deus est, participes sũt, sic etiam adorant, non ꝙ natura sint adorandi, sed quoniã illum, qui natura adorandus est, in se ipsis habent, sicut ferrũ ignitũ nõ natura sua eiusmodi est, ut tangi nequeat, et cõburat, sed quia particeps ignis factũ est, qui cõburendi naturã habet. Adorantur igitur, ut qui à Deo sunt gloria affecti, & à Deo aduersarijs formidolosi & horribiles cõstituti, & in eos benefici, qui cũ fide ad ipsos cõfugiunt, nõ ut ad eos qui natura sint dij atq; benefici, sed ut ad seruos ministrosq́ Dei, & propter suam in Deum charitatẽ, fiduciã subministrãtes. Adoramus ergo illos, quia Rex ipse colitur, cũ uidet seruũ, quẽ diligit, nõ ut Regem, sed ut ministrũ subiectũ, & amicũ beneuolũ adorari. Et qui cũ fiducia ad illos accedũt, impetrãt ea, q̃ præcanẽ & flagitant, siue ministris ipsis à Rege postulantib. siue Rege honorem & fidem illorum, qui à ministris suis petũt, suscipiẽte, propter ipsos eñ fusę sunt preces. Ita p Apostolos accedẽtes ad Iesum curabant. Sic Apostolorũ umbra, & sudaria, & semicincta curationẽ afferebant. Qui uerò tanq; aduersarij, & defectores adorari uolũt ut dij isti nõ solũ adorãdi nõ sunt, sed igne digni sunt sempiterno. Contẽptores aũt, q elata mẽte Dei ministros adorare nolũt.

ὡς ἀλαζόντες καὶ ὑπερήφανοι, ὡς εἰς θεὸν ἀσεβοῦντες καταδικάζονται. καὶ μαρτυροῦσιν οἱ παῖδες οἱ Ἐλισσαίου καταφρονητικῶς καταβοήσαντες, καὶ βορὰ τοῖς ἄρκτοις γενόμενοι. Δεύτερος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν κτίσματα, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς ἐνήργησεν ὁ θεὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, εἴτε πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας, εἴτε μετὰ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν, ὡς τὸ σιναῖον ὄρος, καὶ τὴν Ναζαρέτ. τὴν φάτνην τὴν ἐν Βηθλεὲμ, καὶ τὸ σπήλαιον. τὸν Γολγοθᾶν τὸν ἅγιον. τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον. τοὺς ἥλους. τὸν σπόγγον. τὸν κάλαμον. τὴν λόγχην, τὴν ἱερὰν καὶ σωτήριον. τὴν αἰσθῆτα. τὸν χιτῶνα. τὰς σινδόνας, τὰ σπάργανα. τὸν τάφον τὸν ἅγιον, τὴν πηγὴν τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως. τὸν λίθον τοῦ μνήματος. τὴν σιὼν, τὸ ὄρος τὸ ἅγιον. τὸ τῶν ἐλαιῶν αὖθις ὄρος. τὴν προβατικὴν. καὶ γεθσημανῆς τὸ ὄλβιον τέμενος. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, σέβω καὶ προσκυνῶ, καὶ πάντα ναὸν θεοῦ ἅγιον, καὶ πᾶν ἐφ' ᾧ θεὸς ὀνομάζεται, οὐ διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν, ἀλλ' ὅτι θείας ἐνεργείας εἰσὶ δοχεῖα, καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς ηὐδόκησεν ὁ θεὸς, τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάσασθαι. ἐ ἀγγέλους γὰρ, καὶ ἀνθρώπους, καὶ πᾶσαν ὕλην τῆς θείας ἐνεργείας μέτοχον, καὶ διακονησαμένην τὴν σωτηρίαν μου, σέβω καὶ προσκυνῶ διὰ τὴν θείαν ἐνέργειαν. οὐ προσκυνῶ ἰουδαίοις. οὐ γὰρ θείας εἰσὶν ἐνεργείας μέτοχοι, οὐδὲ σκοπῷ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, τὸν κύριον τῆς δόξης τὸν θεόν μου ἐσταύρωσαν, φθόνῳ δὲ μᾶλλον καὶ μίσει πρὸς τὸν θεὸν καὶ εὐεργέτην βαλλόμενοι. κύριε ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου φησὶν ὁ Δαβὶδ, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου. καὶ, προσκυνήσατε εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ. ὄρος ἅγιον ἔμψυχον θεοῦ, ἡ ἁγία θεοτόκος. ὄρη θεοῦ λογικὰ, οἱ ἀπόστολοι. τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοί, ὡς ἀρνία προβάτων. Τρίτος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν τὰ τῷ θεῷ ἀνακείμενα, τὰ ἱερὰ φημὶ εὐαγγέλια, καὶ τὰς λοιπὰς βίβλους, ἐγράφησαν γὰρ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησαν, δίσκοι τε καὶ ποτήρια, θυμιατοί, λυχνίαι, καὶ τράπεζαι. δῆλον γὰρ, ὡς πάντα ταῦτα σεβάσμια·

tanquam arrogantes, & superbi, atque in Deum impij condemnantur. Testes sunt pueri illi, qui cum contemptu aduersus Elisæum clamantes ab ursis dilaniati sunt. Alter adorationis modus est, quo res, per quas, & in quibus salutem nostram Deus, uel ante domini aduentum, uel post assumptæ carnis consilium, executus est, ueneramur & colimus, ut montem Sinai, & Nazaret, & præsepe in Bethleem, & speluncam, & sanctum Golgatham, ut Crucis lignum, & clauos, & spongiam, & arundinem, & lanceam illam sacram ac salutiferam, & uestem, & tunicam, & lintea, & fascias, & sanctum illud monumentum nostræ fontem resurrectionis, & monumenti lapidem, Sion montem sanctum, montem rursus oliuarum, probaticam piscinam, & & beatum illum Gethsemenes hortum. Hæc & his similia ueneror, & adoro, et omne templum dei sanctum, & omnia loca, in quibus Deus nominatur, non propter naturam ipsorum, sed quoniam actionis diuinæ sunt receptacula, & per ipsa, & in ipsis placuit Deo salutem nostram transigere. Nam & Angelos, & homines, & omnem materiam actionis diuinæ participem, atque ministram salutis meæ, propter actionem diuinam ueneror et adoro. Non adoro Iudæos, neque enim actionis diuinæ participes extiterunt, neque glorię dominum Deum meum eo consilio affixerunt Cruci, ut mihi salutem parerent, sed inuidia potius & odio in Deum bene de ipsis meritum concitati. Domine, dilexi decorem domus tuæ, inquit Dauid, & locum habitationis gloriæ tuæ. Et, adorate in loco, ubi steterunt pedes eius. Et, adorate in monte sancto eius. Mons Dei sanctus animatus est sancta dei genitrix. Montes dei ratione præditi sunt Apostoli. Exultauerunt montes sicut arietes, & colles sicut agni ouium. Tertius adorationis est modus, quo adoramus ea, quæ Deo dicata sunt, & consecrata, ut sacra Euangelia, & reliquos libros, scripti sunt enim ad nostram institutionem, ad quos fines seculorum peruenerunt: ut discos, & pocula, & turibula, & lucernas, & mensas. Hæc enim omnia esse sancta perspicuum est

Ὅρα γάρ, ὅτε Βαλτάσαρ ἐποίησεν ὑπηρετηθῆναι τὸν λαὸν τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱερατικοῖς, πῶς καθεῖλεν ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Τέταρτος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦνται αἱ εἰκόνες αἱ ὀφθεῖσαι τοῖς προφήταις, ἐν εἰκονικῇ γὰρ ὁράσει εἶδον θεόν, καὶ αἱ τῶν ἐσομένων εἰκόνες, ὡς ἡ ῥάβδος Ἀαρών, εἰκονίζουσα τὸ τῆς παρθένου μυστήριον, καὶ ἡ στάμνος, καὶ ἡ τράπεζα. καὶ Ἰακὼβ δὲ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, τύπος δὲ ἦν τοῦ σωτῆρος. εἰσὶ δὲ τῶν γεγονότων εἰκόνες εἰς μνημόσυνον, αὐτὴ γὰρ ἡ σκηνή, εἰκὼν ἦν παγκόσμιος. Ὅρα γάρ φησι Μωϋσῇ, τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει, καὶ τὰ χερουβὶμ τὰ χρυσᾶ, ἔργον χωνευτόν. καὶ τὰ χερουβὶμ ἐν τῷ καταπετάσματι, ἔργον ὑφαντόν. οὕτω προσκυνοῦμεν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ τὸν τίμιον, τοῦ τε σωματικοῦ χαρακτῆρος τοῦ θεοῦ μου τὸ ὁμοίωμα, καὶ τῆς αὐτὸν κατὰ σάρκα τεκούσης, καὶ τῶν αὐτοῦ πάντων. Πέμπτος τρόπος, καθ' ὃν προσκυνοῦμεν ἀλλήλοις. ὡς μοῖραν θεοῦ ἔχουσι, καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγενημένοις, ἀλλήλοις τε ταπεινούμενοι, καὶ νόμον πληροῦντες ἀγάπης. Ἕκτος τρόπος, τῶν ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὄντων, ἀπόδοτε γάρ φησι πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὴν τιμήν, τὴν τιμήν. ὡς Ἰακὼβ, τῷ τε Ἠσαῦ ὡς πρεσβυτέρῳ ἀδελφῷ, καὶ Φαραὼ ὑπὸ θεοῦ χειροτονηθέντι ἄρχοντι, προσεκύνησεν. Ἕβδομος τρόπος, καθ' ὃν τοῖς δεσπόταις οἱ δοῦλοι καὶ τοῖς εὐεργέταις, καὶ ὧν ἂν δέοιντο οἱ δεόμενοι, ὡς Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ, ὅτε τὸ διπλοῦν ὠνήσατο σπήλαιον. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, φόβου καὶ πόθου καὶ τιμῆς ἐστιν ἡ προσκύνησις σύμβολον, ὑποπτώσεώς τε καὶ ταπεινώσεως. ἀλλ' οὐδενὶ δεῖ προσκυνεῖν ὡς θεῷ εἰ μὴ μόνῳ τῷ φύσει θεῷ, πᾶσι δὲ ὀφειλὴν ἀπονέμειν διὰ τὸν κύριον. Ὁρᾶτε, πόση ἰσχύς, καὶ ποία θεία ἐνέργεια τοῖς πίστει καὶ καθαρῷ συνειδότι προσιοῦσι ταῖς τῶν ἁγίων εἰκόσι, δίδοται, διὸ ἀδελφοί, στῶμεν ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, καὶ τῇ παραδόσει τῆς ἐκκλησίας, μὴ μεταίροντες ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν. μὴ διδόντες τόπον τοῖς βουλομένοις καινοτομεῖν, καὶ καταλύειν τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. εἰ γὰρ δοθῇ ἄδεια παντὶ βουλομένῳ, κατὰ μικρὸν ὅλον τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας καταλυθήσεται. μὴ ἀδελφοί. μὴ τέκνα φιλόχριστα τῆς ἐκκλησίας.

Vide em̃ q̃modo Deus, cũ Balthasari populo uasis sacris ministrari fecisset, regnũ ei9 euerterit. Quartus mod9 est, quo imagines adorant̃ à Prophetis pspectę. Imaginũ em̃ intuitu Deũ cernebant. Et rerũ futurarũ imagines, ut uirga Aaron, q̃ quidẽ imago uirginis mysteriũ exprimebat Et urna, & mẽsa. Et Iacob adorauit fastigiũ uirgæ, q̃ seruatoris significabat. Porrò imagines rerum, q̃ gestæ sunt, ualẽt p monumẽto. Ipsum em̃ tabernaculũ quid aliud erat, nisi imago pulcherrima & absolutissima? Vide em̃, inquit Mosem alloquẽs Deus, exẽplar, q tibi in monte demonstratũ est, & Cherubim aurea opus fusile, & Cherubim in uelo opus textile. Hoc modo pretiosã crucis formã, corporeęq; Dei mei figurę similitudinẽ, et eius, q̃ ipsum in carne peperit, ac seruorũ ipsius imagines adoramus. Quintus modus, q̃ nos uicissim ut Dei partẽ habẽtes, & ad Dei factos imaginẽ adoramus, atq; inter nos summisse gerimus, legi charitatis obtemperantes. Sextus modus, quẽ principib. & in potestate cõstitutis exhibemus. Reddite em̃, inquit, omnib. debita, cui honorẽ, &c. Ita Iacob tũ Esau fratrem maiorẽ natu, tũ Pharaonem à Deo principem constitutum adorauit. Septimus modus, quo serui dominos, & benemeritos, & quorum egent auxilio, prosequuntur. Sic Abraham adorauit filios Emmor, cum ab illis speluncam duplicem emeret. Deniq; ut simpliciter dicam, adoratio est timoris, & desiderij, & honoris signum, & animi summissi, atque humilis argumentum. Verùm neminem oportet ut Deum adorare, nisi eum, qui natura Deus est, omnibus autem honorem debitum habere propter dominum. Videtis quãtum robur, diuinaq; agendi uis illis præbeatur, qui cum fide puraq; conscientia ad sanctorum imagines accedunt. Quamobrem fratres, in fidei petra, & institutis Ecclesiæ consistamus, terminos à sanctis patribus nostris positos minimè transferentes, nec locũ dantes ijs, qui rerum nouarũ cupidi sanctæ Dei Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ conantur ædificium euertere ac demoliri. Nam si istiusmodi licentia cuius impunè concedatur, paulatim totum Ecclesiæ corpus destruet̃. Ne, quæso, fratres, ne, obsecro uos, chari Ecclesiæ filij,

matrem

μὴ καταισχύνητε τὴν μητέρα ὑμῶν, μὴ καθέλετε τὸν κόσμον αὐτῆς. δέξασθε αὐτὴν διὰ ἐμοῦ πρεσβεύουσαν. μάθετε τί φησι περὶ αὐτῆς ὁ θεός. ὅλη εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν σοὶ μῶμος. προσκυνήσωμεν καὶ λατρεύσωμεν μόνῳ τῷ κτίστῃ καὶ δημιουργῷ, ὡς φύσει προσκυνητῷ θεῷ. προσκυνήσωμεν καὶ τῇ ἁγίᾳ θεοτόκῳ, οὐχ ὡς θεῷ, ἀλλ' ὡς μητρὶ θεοῦ κατὰ σάρκα. ἔτι προσκυνήσωμεν καὶ τοῖς ἁγίοις, ὡς ἐκλεκτοῖς φίλοις θεοῦ, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν κεκτημένοις παῤῥησίαν. εἰ γὰρ βασιλεῦσι φθαρτοῖς πολλάκις καὶ ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένοις ἄρχουσι, καὶ τοῖς τούτων λαβράτοις προσκυνοῦσιν ἄνθρωποι, κατὰ τὸ θεῖον τοῦ ἀποστόλου λόγιον, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθε. καί, ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον. Καί, ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, ὥς φησιν ὁ κύριος, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. πόσω μᾶλλον ἐχρῆν προσκυνεῖν τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων, ὡς μόνῳ φύσει δεσπόζοντι, καὶ τοῖς αὐτοῦ δούλοις καὶ φίλοις τοῖς βασιλεύσασι τῶν παθῶν, καὶ κατασταθεῖσιν ἄρχουσι πάσης τῆς γῆς; καταστήσεις γὰρ αὐτοὺς φησὶν ὁ Δαβίδ, ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. κατὰ δαιμόνων καὶ νόσων ἐξουσίαν λαβοῦσι, καὶ συμβασιλεύσουσι χριστῷ βασιλείαν ἄφθαρτον καὶ ἀκατάλυτον, ὧν ἡ σκιὰ μόνη ἀπήλαυνε νόσους καὶ δαίμονας. μὴ οὖν σκιᾶς ἀσθενεστέραν καὶ ἀτιμοτέραν λογισώμεθα τὴν εἰκόνα, σκιογραφεῖ γὰρ ἀληθῶς τὸ πρωτότυπον. Ἀδελφοί, ὁ χριστιανός, πίστις ἐστίν. ὁ οὖν πίστει προσερχόμενος, κερδανεῖ πολλά. ὁ δὲ διακρινόμενος, ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης, ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ, ὃς οὐ μὴ λήψεται οὐδέν. πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι διὰ πίστεως εὐηρέστησαν τῷ θεῷ. δεξώμεθα οὖν τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας ἐν εὐθύτητι καρδίας, καὶ μὴ ἐν πολλοῖς λογισμοῖς. ὁ θεὸς γὰρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐξήτησαν λογισμοὺς πολλούς. μὴ καταδεξώμεθα καινὴν πίστιν μαθεῖν ὡς κατεγνωσμένης τῆς τῶν ἁγίων πατέρων παραδόσεως. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος. εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. προσκυνοῦμεν οὖν ταῖς εἰκόσιν, οὐ τῇ ὕλῃ προσφέροντες τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἐν αὐταῖς εἰκονιζομένοις. ἡ γὰρ τῆς εἰκόνος τιμή, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καθὼς φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος.

matrem uestrā cōfundatis. Ornatu illa suo ne spolietis. Suscipite eā, quæ per me uos alloquit. Animaduertite, quid de ipsa loquatur Deus: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Solum rerum omnium procreatorē et opificem adoremus, & latriæ cultu ueneremur, ut Deum natura adorandum. Adoremus & sanctā Dei genitricē, nō tanquā Deū, sed ut dei matrē, quantū pertinet ad humanitatem. Adoremus etiam Sanctos, ut electos amicos dei, et libere loquendi cū ipso facultatē assecutos. Nam si sæpe mortales, & impios peccatoresq; Reges, & principes a Regibus constitutos, horumq; ministros adorant, homines ex diuino Apostoli mandato, quo iubemur, Principib. & Potestatibus esse subiecti, & reddere omnibus debita, cui honorem, honorē, cui timorem, timorē, & quemadmodum dominus ait, reddere q̄ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Quāto magis oportet Regem Regum, qui solus natura dominus est, & seruos, atq; amicos eius adorare, qui perturbationibus & cupiditatib. dominati sunt, & totius orbis principes cōstituti? Cōstitues enim eos, inquit Dauid, principes super omnem terrā. Qui aduersus dæmones, & morbos potestatem acceperunt? Qui regno immortali & nunquā finem habituro simul cū Christo potientur? Quorū umbra sola morbos & dęmones expulit? Vmbrāne infirmiorem abiectioremq; imaginem, quæ uere exemplar adumbrat, existimabimus? Fratres, Christianus fide cēsetur. Quare qui cum fide accedit, multa lucratur. Qui autē hęsitat maris fluctui similis, qui uento iactatur & circunfertur, is nihil accipiet. Omnes em̄ sancti per fidem placuerunt deo. Proinde in cordis rectitudine, nō aūt in multis argumentis Ecclesiæ suscipiamus instituta. Deus em̄ fecit hominem rectū. Ipse autem multas rationes cōquisiuit. Ne suscipiamus nouam fidem, tanq; instituta sanctorum patrum sint improbata. Si quis enim, ut diuus ait Apostolus, euangelizauerit uobis præter id, quod accepistis, anathema sit. Sic igitur imagines adoremus, ut nō ipsi materiæ, sed ijs, quos imagines referūt, adorationem tribuamus. Nā, ut diuus Basilius inquit, honor habitus imagini trāsit ad ipsum exēplar.

Vos

ὑμᾶς δὲ, ὦ ἱερώτατον τοῦ χριστοῦ ποίμνιον, ὁ χριστώνυμος λαὸς, τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας, ἐμπλήσαι χριστὸς τῆς χαρᾶς τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, καὶ καταξιώσαι ἑπομένους τοῖς ἴχνεσι τῶν ἁγίων, τῶν ποιμένων τε καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, προαγομένους τυχεῖν τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι, αἰωνίως αὐτὸν δοξάζοντας σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ, ᾧ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Εἰ ποιοῦντες περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰκόνων, καὶ διδάξαντες τὸν ὅρον τῶν εἰκόνων, ὥρα δὴ ἐπενεγκεῖν καὶ τὰς χρήσεις καθάπερ ὑπεσχόμεθα.

Τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην τὸν ἀπόστολον καὶ θεολόγον ἐπιστολῆς. Ἀληθῶς ἐμφανεῖς εἰκόνες εἰσὶ, τὰ ὁρατὰ τῶν ἀοράτων.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας λόγου. Ἀλλ' αἱ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς οὐσίαι καὶ τάξεις, ὧν ἤδη μνήμην ἱερὰν ἐποιησάμην, ἀσώματοί τε εἰσί, καὶ νοητὴ καὶ ὑπερκόσμιός ἐστιν ἡ κατ' ταύτας ἱεραρχία. τὴν καθ' ἡμᾶς δὲ ὁρῶμεν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθυνομένην, ὑφ' ὧν, ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἑνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα, θεόν τε καὶ θείαν ἀρετὴν, αἱ μὲν ὡς νόες νοοῦσι κατὰ τὸ αὐταῖς θεμιτὸν, ἡμεῖς δὲ αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὰς θείας ὡς δυνατὸν ἀναγόμεθα θεωρίας.

Σχόλιον. Εἰ τοίνυν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς, αἰσθηταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὴν θείαν καὶ ἄϋλον ἀναγόμεθα θεωρίαν, τί ἀπρεπὲς τὸν σχήματι καὶ μορφῇ καὶ φύσει ὁραθέντα ὡς ἄνθρωπον φιλανθρώπως δι' ἡμᾶς, εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς;

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν μακάριον Βαρλαὰμ τὸν μάρτυρα λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι, καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀνάστητέ μοι νῦν ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι, τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα, ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνατε τέχναις. ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα, τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν.

Vos autē, ô sacratissime Christi grex, ô popule, qui à Christo cognomen ducis, gens sancta, corpus Ecclesiæ, ita Christus uos regat, ut gaudiū resurrectionis eius impleatis, dignosq́ faciat, qui sanctorū Ecclesiæ pastorum doctorūq́ uestigia sequamini, q tanq̃ duces ad gloriā ipsius p̄cesserūt in splēdorib. sanctorū, cuius utinā oēs cōpotes sitis per gratiā ei9, ut ipsū perpetuo collaudetis cum patre, qui est sine principio, cui gloria in secula seculorum Amen.

Cæterùm quādo de simulachrorum & imaginū differētia disputauimus, & imaginis definitionem attulimus, tempus est, ut testimonia quemadmodum polliciti sumus, in medium afferamus.

Sancti Dionysij Episcopij Athenienfis ex Epistola ad Ioanē Apostolum & Theologū. Res, q̃ uident, uere sunt earū, quæ nō uident, imagines cōspicuæ.

Eiusdē ex libro de Ecclesiastica Hierarchia. Verum essentiæ atq; ordines illi nobis p̄stantiores, de quib. sacrā fecimus mentionē, & corpore uacāt, & sacer ipsorū principatus, quātum ad eos spectat, sola mente percipit, & mūdo superior est, quātū aūt ad nos pertinet, uimus eū ratiōe nobis cōgruente, signorum, q̃ sub sensum cadūt, uarietate plenum, ex quib. sacro quidem modo ad Diuinitatis cōiunctionem p̄ ratiōe nobis cōueniente deducimur. Ac Deū sanè, diuinamq́ uirtutem intelligentiæ quemadmodum illis fas est, intelligūt, nos autem imaginibus sensum mouentibus ad diuinas cōtemplationes, quoad fieri potest, prouehimur.

(Cōmentarium.) Quòd si pro ratiōe nobis cōgruente imaginib. sensum mouentib ad diuinā, et à materia remotam cōtemplationem p̄ducimur, diuinaq́; prouidentia pro sua in nos benigitate rebus figura formaq́ carentib. figuras & formas accōmodat, ut ad eas p̄cipiēdas facilius p̄uehamur, cur absurdū sit, eū q pro sua erga nos benignitate sese figuræ, formæ, naturæq́; subiecit, imagine effingere pro ratiōe nobis cōuenientes?

Sancti Basilij, ex oratione, qua beatū Martyrē Barlaā laudauit, cuius initiū est: Antea quidē sanctorū mors. In extrema oratiōis parte. Exurgite nunc mihi p̄clari athleticorū facinorū pictores cōminutā Imperatoris imaginē artificio uestro extollite. Coronatū uictorem obscurius è me depictum uestris coloribus illustrate.

Discedo

ἀπέλθω τῇ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῇ. χαίρω τῇ τοιαύτῃ τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον ἡττώμενος νίκῃ. ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλην. ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνος. κλαυσάτωσαν δαίμονες, καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστείαις πληττόμενοι. φλεγομένη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης χριστός.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας λόγου.

Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα, καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρείαν ἑκάτεροι. ἃ γὰρ ὁ λόγος διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον λ΄ κεφαλαίων περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀποκρίσεις ὀκτωκαιδεκάτη.

Ὅτι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκών, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς, οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται. ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία, μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία, μία καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμή, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ὃ οὖν ἐστιν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκών, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός. ὥσπερ οὖν ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, καθώς φησιν ὁ
Ioan. 5. κύριος, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν, οὕτω καὶ ὁ μὴ τιμῶν τὴν εἰκόνα, οὐδὲ τὸν εἰκονιζόμενον τιμᾷ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, τιμᾶν τὴν εἰκόνα τοῦ χριστοῦ ἀνάγκη, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἁγίων. ὢ τῆς ἀφροσύνης. Ἀκούσον τοῦ κυρίου λέγοντος τοῖς μαθηταῖς. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ὥστε ὁ μὴ τιμῶν τοὺς ἁγίους, οὐδὲ αὐτὸν τιμᾷ τὸν κύριον.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ νύσσης, ἐκ λόγου ἐκτεθέντος ἐν κωνσταντινουπόλει, περὶ θεότητος υἱοῦ καὶ πνεύματος. καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ, λόγου, μδ΄. οὗ ἡ ἀρχή. Οἷόν τι πάσχουσι πρὸς τοὺς εὐανθεῖς τῶν λειμώνων οἱ τούτων φιλοθεάμονες.

Καὶ μετὰ βραχέα. Ἐντεῦθεν δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατὴρ τὸν παῖδα. εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς, εἰκόνα τοῦ πάθους,

Discedo strenue Martyris factorum pictura à uobis superatus. Hodie facultate uestra me uictum gaudeo. Manũ cũ igne pugnãtem accuratius à uobis expressam intueor. Ornatius in uestra pictura pugilem descriptũ uideo. Ploret nũc etiam dæmones strenuis Martyris factis à uobis expressis uerberati. Ardens rursum illis manus & uincens ostendatur. Exprimatur etiam in tabula præfectus certaminum Christus.

Eiusdem, ex laudatione in sanctos Martyres quadraginta. Nam & quæ in bello fortiter gesta sunt, sæpenumero tum oratores, tum pictores explicant, illi quidem ea uerbis exornantes, hi uerò colorib. exprimentes. Qua quidem ratione multos utrinq; ad uirtutem excitant. Quę enim historię sermo auribus proponit, ea pictura tacens oculis ostendit.

Eiusdem ex triginta capitum ad Amphilochum de spiritu sancto capite decimo octauo. Quoniam etiam Regis imago, Rex dicitur, & non duo Reges. Neq; enim imperium scinditur, neque diuiditur gloria. Quemadmodũ enim principatus & potestas, quæ nobis imperat, una est, sic etiam honor, quẽ nos exhibemus, unus est, non multi. Nam honor imagini habitus ad exẽplar trãsit. Itaq; quod imitatiõis ratione hic est imago, illic naturaliter est filius. Quemadmodum igitur, qui filium non honorat, ut filius ait, is non honorat patrem, qui misit ipsum: sic qui non colit imaginem, is non colit eum, quem imago refert. At Christi imaginem esse colendã forte quisquam concesserit, sanctorum autem non item. Proh dementiam. Audi dominum discipulos alloquentem: Qui suscipit uos, me suscipit. Quamobrẽ qui sanctos non colit, is ne ipsum quidem dominum colit.

Sancti Gregorij Nyssæ Pontificis ex oratione Constantinopoli habita de filij & spiritus Diuinitate, & in Abrahã oratione 44. cuius initium est. Quod ex pratorum amœnitate contingit ijs, qui eorum aspectu delectantur. Hinc prius uinculis alligatum assumit filium pater. Huius ego acerbæ rei spectaculum sæpe pictura expressum uidi,

nec

καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. πρόκειται Ἰσαὰκ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ, ὀκλάσας ἐπὶ τὸ γόνυ, καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας. ὁ δὲ, ἐπιβεβηκὼς κατόπιν τῷ ποδὶ τῆς ἀγκύλης, καὶ τῇ ἀριστερᾷ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας, ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ, ἐλεεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένην τῷ ξίφει, πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει, καὶ ἅπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ τοῦ ξίφους ἀκμὴ, καὶ τότε αὐτῷ γίνεται φωνὴ θεόθεν, τὸ ἔργον κωλύουσα.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Καὶ πῶς εἰκὼν τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον, ὁ Μελχισεδὲκ τοῦ χριστοῦ, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι σκιὰν εἶναι γραφῆς τῆς ἐν χρώμασι, τὸ πρὸ ταύτης σκίασμα τοῦ γραφέως. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ νόμος καλεῖται σκιὰ, ἡ δὲ χάρις ἀλήθεια, πράγματα δὲ τὰ μέλλοντα. ὥστε ὁ μὲν νόμος καὶ ὁ Μελχισεδὲκ, προσκίασμα τῆς ἐν χρώμασι γραφῆς. ἡ δὲ χάρις, ἡ ἀλήθεια. ἡ ἐν χρώμασι γραφὴ, τὰ πράγματα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ὡς εἶναι τὴν παλαιὰν, τύπου τύπον. καὶ τὴν νέαν, τῶν πραγμάτων τύπον.

Σευηριανοῦ Γαβάλων, ἐκ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.

Πῶς οὖν ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπικαταράτου, ἤνεγκε τῷ λαῷ ἐν συμφορᾷ χειμαζομένῳ σωτηρίαν; ἆρα οὖν οὐκ ἦν ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν, ἐάν τις ὑμῶν δηχθῇ, βλέψει εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω πρὸς τὸν θεὸν καὶ σωθήσεται, ἢ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ ταῦτα παριδὼν, μόνον τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἔπηξε. διατί οὖν ταῦτα ἐποίει Μωσῆς, ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ οὐ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν, οὐδὲ χωνευτὸν, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν, ὑποκάτω τῆς γῆς; ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς ἀγνώμονα φθέγγομαι λαόν; εἰπὲ ὦ πιστότατε θεοῦ θεράπον, ὃ ἀπαγορεύεις, ποιεῖς; ὃ ἀνατρέπεις, κατασκευάζεις; ὁ λέγων, οὐ ποιήσεις γλυπτὸν, ὁ τὸν χωνευθέντα βοῦν καταθλάσας, σὺ ὄφιν χαλκουργεῖς; καὶ τοῦτον, οὐ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν, καὶ πᾶσι γνωστόν; ἀλλ' ἐκεῖνα φησὶν ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόψω τὰς ὕλας τῆς ἀσεβείας, καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω πάσης

nec ſine lachrymis illud præterijui, cum ars perſpicuè rem geſtam oculis ſubijceret. Iſaac genibus flexis manibusq́ poſt tergum reuinctis iacet ante ipſum altare. Pater uerò poſt filij poplites accedens, ſiniſtraq́ manu comā illius apprehenſam ad ſe trahens incumbit filij capiti miſerabiliter ad patrem reſpicientis, dexterā autem gladio armatam ad cædem dirigit. Iamq́ gladij acies corpus attingit, cum uox diuinitus prohibens exauditur.

Sancti Ioannis Chryſoſtomi ex interpretatione Epiſtolæ ad Hebræos. Et ſecūdi quodammodo imago eſt primus, nempe Chriſti Melchiſedech, nō aliter, quàm ſi quis ante adumbratam à pictore delineationem umbram ipſius picturæ, quæ coloribus expreſſa eſt appellet. Iccirco enim umbra lex dicitur, ex gratia ueritas, res autem, ea quæ futura ſunt. Quare lex quidē & Melchiſedech eſt adumbratio picturæ coloribus expreſſæ, gratia autē & ueritas pictura conſiſtens in corpore. Res uerò, ea, quæ futuro ſeculo ſunt euentura. Vt antiqua lex ſit figura figuræ, noua autem figura rerum.

Seueriani Gabalorum Epiſcopi ex oratione, q̄ habuit in dedicatiōe uenerabilis, & ſalutiferę crucis. Quomodo imago execratiſsimi populo in calamitate uerſanti & conflictato uitam attulit? Non'ne credibilius erat, ſi dixiſſet, ſi quis ueſtrum morſus fuerit, cœlum ſuſpiciat, aut tabernaculum Dei, & ſalutem aſſequetur? Verum his ille poſthabitis crucis tantum imaginem ſtatuit. Cur autem hæc fecit Moſes, qui populo dixerat, non facies tibi ſculptile, neq́ conflatile, neq́ ſimilitudinem ullā earum rerum, quæ ſunt in cœlo ſurſum, aut in terra deorſum, aut in aquis ſub terra? Sed quid ego hæc ad ingratum populum loquor? Dic, quæſo, fideliſsime Dei miniſter, quod alijs uetas, id ipſe facis? Quod præcipis euerti, id ipſe conſtituis? Qui, Non facies, inquis, ſculptile, quiq́ cōflatum tum uitulum comminuiſti, ſerpentem ipſe ex ære conficis? eumq́ non clam, ſed palam, & omnibus perſpicuum ſtatuis? At illa, inquit, mandaui, quo materiam impietatis excinderem, & ab omni defectione atq́ idolorum cultu populum abducerem,

ἱκετεσίας καὶ εἰδωλολατρίας, νυνὶ δὲ χωνεύω τὸν ὄφιν, χρησίμως εἰς προτύπωσιν τῆς ἀληθείας. καὶ καθάπερ σκηνὴν ἔπηξα, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, καὶ χερουβὶμ, ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διεπέτασα εἰς τὰ ἅγια, ὡς τύπον καὶ σκιὰν τῶν μελλόντων, οὕτω καὶ ὄφιν ἐστήλωσα εἰς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, ἵνα διὰ τῆς πείρας τούτων, προγυμνάσω τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ τὴν εἰκόνα, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ σωτῆρα καὶ λυτρωτήν. καὶ ὅτι ἀψευδέστατος ὁ λόγος ἀγαπητὲ, ἄκουε τοῦ κυρίου, τὸν λόγον τοῦτον βεβαιοῦντος καὶ λέγοντος, καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

Σχόλιον. Ὅτι δὲ οὐ καινὸν ἐφεύρεμα τὸ τῶν εἰκόνων, ἀλλ' ἀρχαῖον, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκκρίτοις πατράσιν ἐγνωσμένον καὶ εἰθισμένον ὑπάρχει, γέγραπται ἐν τῷ βίῳ Βασιλείου τοῦ μάκαρος, τοῦ διὰ Ἑλλαδίου τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ, καὶ διαδόχου τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας, ὡς παρειστήκει ὁ ὅσιος Βασίλειος τῇ τῆς δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνι, ἐν ᾗ καὶ ὁ χαρακτὴρ ἐγέγραπτο Μερκουρίου τοῦ ἀοιδίμου μάρτυρος. παρειστήκει δὲ, ἐξαιτῶν τὴν Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθεωτάτου καὶ ἀποστάτου τυράννου ἀναίρεσιν. ἐξ ἧς εἰκόνος, ἐμυήθη ταύτην τὴν ἀποκάλυψιν, ἑώρα γὰρ πρὸς βραχὺ ἀφανῆ τὸν μάρτυρα, μετ' οὐ πολὺ δὲ, τὸ δόρυ ᾑμαγμένον κατέχοντα.

Ἐκ τοῦ βίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου. Ἠγάπα δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης τὰς ἐπιστολὰς τοῦ σοφωτάτου Παύλου ἄγαν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἦν δὲ καὶ τὸ ἐκτύπωμα τὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἔχων ἐν εἰκόνι ἔνθα ἀνεπαύετο διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, βραχύ τι, ἦν γὰρ πολυάγρυπνος ὑπὲρ φύσιν. καὶ ἡνίκα διήρχετο τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἐνητένιζεν αὐτῇ, καὶ ὡς ὄντος ζῶντος αὐτοῦ, οὕτως προσεῖχεν αὐτῷ, μακαρίζων αὐτὸν, καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸν λογισμὸν πρὸς αὐτὴν εἶχε φανταζόμενος, καὶ διὰ τῆς θεωρίας αὐτῷ ὁμιλῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα. ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ Πρόκλος λαλῶν, ἀτενίσας τῇ εἰκόνι τοῦ ἀποστόλου, καὶ θεασάμενος τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ὅμοιον τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ, βαλὼν μετάνοιαν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε, δακτυλοδεικτῶν τὴν εἰκόνα. συγχώρησόν μοι πάτερ, ὃν εἶδον λαλοῦντά σοι, ὅμοιός ἐστι τούτῳ, ὡς δὲ ὑπολαμβάνω, ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν.

nunc autem serpentem utiliter conflo, ut ueritatem ipsam præsignificem. Et quemadmodum tabernaculũ, & quæ in ipso sunt omnia, & Cherubim similitudinem eorum, quæ non uidentur, adhibui in sancta, ut figuram, atque umbrã futurorum ostenderem, sic & serpentem ad salutem populi conflaui, ut eius modi experimento exercitatus crucis imaginem & seruatorem ac redemptorem in ipsa pendentem præcognosceret. Hoc autem uerissimum intelliges, amice, ex uerbis domini id ita confirmãtis: Et sicut Moses exaltauit sérpẽtem in deserto, sic exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam.

(Commentarium.) Quòd autem imaginum institutio non noua, sed prisca sit, & apud sanctos & eximios patres nota, & usitata, disce ex ijs, quæ in uita beati Basilij ab Elladio eius discipulo, in Pontificatuque successore conscripta sunt. Pius enim Basilius, ut ipse narrat, Dominæ nostræ astabat imagini, in qua Mercurij etiam celebris Martyris figura descripta erat. Astabat autẽ supplicans, ut impius ille tyrannus apostata tolleretur. Ex qua quidem imagine didicit, quid esset euenturum. Vidit enim Martyrem exiguum ad tempus obscurum, non autem multò pòst hastam cruentam tenentem.

Ex uita sancti Ioãnis Chrysostomi. Epistolas sapiẽtissimi Pauli Beatus Iones habebat in magno pretio. Et paulò pòst. Habebat autem effigiem Apostoli Pauli in imagine, ubi propter corporis imbecillitatem parumper quiescebat. Erat enim supra quam natura patitur uigilans. In hanc ille effigiem, quãdo perlegat illius epistolas oculorum aciem intendebat, in eaque non aliter, ac si Paulus ipse uiuus esset, obtutu defixus inhęrebat, beatũ ipsum appellans, totamque animi cogitationem ad illum dirigens, & cum eo uersans & loquẽs contemplando. Et paucis uerbis interiectis. Cum autem Proclus loquendi finem fecisset, oculis in Pauli effigiem defixis, & figuram eius, quem uiderat, similem conspicatus, Ioanni desiderium iniJciens, sic eũ, digito demonstrãs imaginẽ, allocutus est. Ignoscito mihi, pater, illeque uidi loquentẽ tibi, huic similis est, atque adeò, si rectè memoria teneo, ipse est.

Ex

Ἐκ τῆς Φιλοθέου ἱστορίας, Θεοδωρίτου ἐπισκόπου Κύρου, εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Συμεῶνος κιονίτου. Περὶ γὰρ Ἰταλίας, περιττόν ἐστι καὶ λέγειν· φασὶ γὰρ οὕτως ἐν Ῥώμῃ τῇ μεγίστῃ πολυθρύλητον γενέσθαι τὸν ἄνδρα, ὡς ἐν ἅπασι τοῖς τῶν ἐργαστηρίων προπυλαίοις, εἰκόνας αὐτῷ βραχείας ἀναστῆσαι, φυλακήν τινα σφίσιν αὐτοῖς καὶ ἀσφάλειαν ἐντεῦθεν πορίζοντας.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τῆς εἰς τὸν Ἠσαΐαν ἑρμηνείας. Ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, μὴ δυνάμενος εἰς Θεὸν τραπῆναι, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν ἐκένωσεν. ὥσπερ εἴ τις ἄνθρωπος ὀργιζόμενος, τὴν εἰκόνα λιθάζοι, ἐπειδὴ τὸν βασιλέα οὐ δύναται, τὸ ξύλον τύπτων τὸ τὴν μίμησιν ἔχον, οὕτω καὶ πᾶς ὁ τιμῶν τὴν εἰκόνα, τὸ ἀρχέτυπον δηλονότι τιμᾷ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας. Ὥσπερ γὰρ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίσας, ὡς εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτήσας τὸν βασιλέα κρίνεται, οὕτω δηλονότι ὑπόδικός ἐστι τῇ ἁμαρτίᾳ, ὁ τὸν κατ᾽ εἰκόνα γεγενημένον καθυβρίζων.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκ τῶν γραφέντων ἑκατὸν κεφαλαίων πρὸς Ἀντίοχον τὸν ἄρχοντα κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. κεφαλαίου λη.

Ἀπόκρισις. Οὐχ ὡς θεοὺς τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν οἱ πιστοί, μὴ γένοιτο, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ τὴν σχέσιν μόνον καὶ τὸν πόθον τῆς ἡμῶν ἀγάπης, πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου τῆς εἰκόνος ἐμφανίζοντες. ὅθεν πολλάκις τοῦ χαρακτῆρος λεανθέντος, ὡς ξύλον λοιπὸν ἀργὸν τὴν ποτὲ εἰκόνα κατακαίομεν. Ὥσπερ οὖν ὁ Ἰακὼβ μέλλων τελευτᾶν, ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰωσὴφ προσεκύνησεν, οὐ τὴν ῥάβδον τιμῶν, ἀλλὰ τὸν ταύτην κατέχοντα, οὕτως οἱ πιστοί, οὐ δι᾽ ἕτερόν τινα τρόπον τὰς εἰκόνας ἀσπαζόμεθα, ὥσπερ καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ πατέρας πολλάκις καταφιλοῦντες, ἀλλ᾽ ἵνα τὸν πόθον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἐμφανίσωμεν. ὥσπερ καὶ Ἰουδαῖος, τὰς τοῦ νόμου ποτὲ πλάκας, καὶ τὰ δύο χερουβὶμ τὰ χρυσᾶ καὶ γλυπτὰ προσεκύνει, οὐ τιμῶν τὴν τοῦ λίθου καὶ χρυσίου φύσιν, ἀλλὰ τὸν ταῦτα ἐπιτρέψαντα κύριον.

Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν τρίτον ψαλμόν, εἰς Δαβὶδ καὶ Ἀβεσαλώμ. Ἐπινικίους μὲν ἀνδριάντας οἱ βασιλεῖς τοῖς στρατηγοῖς νικήσασιν

Ex Philothei historia, Theodoreti Episcopi Cypri in sancti Simeonis in columna degentis uitam. Nam de Italia quid attinet loqui, cum celeberrimũ in urbe maxima uirum dicant extitisse, qui in omnibus officinarũ uestibulis, imagines sibi paruas constituebat, quæ custodiam & securitatem quandã ipsis præberent.

Sancti Basilij ex interpretatione in Esaiam. Posteaquam hominẽ uidit ad Dei imaginem & similitudinẽ factum, cũ inanem improbitatis suæ uim Deũ nõ posset cõuertere, eã cõtorsit in imaginem Dei, non aliter, ac si quis homo Regis imaginem lapidibus petat, quia Regem ipsum nõ posit, atq; ita lignũ Regis effigiem referens uerberet. Sic quicunq; ueneratur imaginem, ipsum nimirum ueneratur exemplar.

Eiusdem ex eadem interpretatione. Quemadmodũ in eum, qui regiã imaginem afficit ignominia, nõ secus animaduertitur, q̃ si ignominia Regem ipsum affecisset. Ita peccato sese obstringit, qui in eum, qui factus est ad imaginem Dei, cotumeliosus est.

Sancti Athanasij ex centum capitum ad Antiochiũ principem per interrogationem & respõsionem cõscriptorum capite 38. Responsio. Absit, ut, quemadmodum Græci faciũt, nos Christiani, tanq; Deos, imagines adoremus. Affectionem duntaxat & charitatis nostræ studium erga figurã personæ p imaginem expressæ declaramus. Itaq; lignũ sæpe, q iam erat imago, si figura deleta sit, tanq; inutile cõburimus. Quemadmodũ igitur Iacob cum esset e uita discessurus, fastigium uirgæ Ioseph adorauit, nõ uirgã ipsam honorans, sed eũ, qui uirgam tenebat, ita nos Christiani nõ alia ratione imagines colimus, nisi, quemadmodũ etiã cum filios nostros & patres osculamur, animi nostri desiderium indicemus. Sicut & Iudæus olim legis tabulas, & duo Cherubim aurea, & sculptilia quondã adorabat, non lapidis, auri'ue naturam colens, sed dominum, qui, ea, ut fierent, præceperat.

Chrysostomi in tertium Psalmum in Dauidem & Absalon. Ducibus qui uictores extiterint, statuas, uirtutis ergo, Reges decernunt. Aurigis & certatorib.

ἀνατιθέασι, νικηφόρους δέ τινας στήλας ἐπεγείρουσιν ἄρχοντες ἡνιόχοις καὶ ἀθληταῖς, καὶ τῷ ἐπιγράμματι ὡς στέμματι, κήρυκα τῆς νίκης τὴν ὕλην ἐργάζονται. ἄλλοι πάλιν ἐν βίβλοις καὶ γράμμασι τοὺς ἐπαίνους τοῖς νικηταῖς γράφουσι, τὴν αὐτῶν ἐν τῷ ἐπαίνῳ δύναμιν, ἰσχυροτέραν τῶν ἐπαινουμένων δεῖξαι θέλοντες. καὶ λογογράφοι, καὶ ζωγράφοι, καὶ λιθογλύπται, καὶ δῆμοι, καὶ ἄρχοντες, καὶ πόλεις, καὶ χῶραι, τοὺς νικητὰς θαυμάζουσιν. οὐδεὶς δὲ φεύγοντος καὶ μὴ πολεμήσαντος εἰκόνας ἔγραψεν.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον.

Αἱ δὲ εἰκόνες, ὥσπερ τὰ ἀρχέτυπα, δεῖ γὰρ οὕτως αὐτὰς, καὶ οὐχ ἑτέρως ἔχειν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν θησαυρῶν. Αἱ γὰρ εἰκόνες ἀεὶ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα τὴν ἐμφέρειαν ἔχουσιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πονήματος τοῦ, ὅτι διὰ πάσης τῆς Μωϋσέως γραφῆς, τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἐνσημαίνεται. περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ϛ' κεφαλ.

Δέον μοι τὰς εἰκόνας γράφεσθαι πρὸς τὰ ἀρχέτυπα.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου δευτέρου. Αὕτη γὰρ εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὗ λέγεται.

Τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ πρὸς Κολασσαεῖς λόγου τρίτου. Ἡ τοῦ ἀοράτου εἰκὼν, καὶ αὐτὴ ἀόρατος, ἐπεὶ οὐδὲ ἂν εἰκὼν εἴη, τὴν γὰρ εἰκόνα, καθὼς ἐστὶν εἰκὼν καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαράλλακτον δεῖ εἶναι, οἷον τὸν χαρακτῆρα τῆς ὁμοιώσεως.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν ἑρμηνείας, κεφαλ. ιζ'.

Ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν εἰκόνων, τύπον ἔχει τοῦ ἀνθρώπου ἡ εἰκὼν, οὐχὶ τὴν ἰσχύν. ὥστε τὸ ἀληθὲς καὶ ὁ τύπος κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, ὁ γὰρ τύπος, ἴσος.

Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἐκ τῆς πέμπτης βίβλου τῶν ἐν εὐαγγελίοις ἀποδείξεων, εἰς τὸ, ὤφθη ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ παρὰ τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῆ.

Ὅθεν εἰσέτι καὶ νῦν πρὸς τοῖς πλησιοχώροις, ὡς ἂν θεῖος ὁ τόπος, εἰς τιμὴν τῶν αὐτόθι τῷ Ἀβραὰμ ἐπιφανέντων θρησκεύεται, καὶ θεωρεῖταί γε εἰς δεῦρο διαμένουσα ἡ τερέβινθος,

Principes columnas quaſdam uictoriæ indices erigunt, epigrammate tãquam inſigni quodam materiæ adiuncto uictoriæ præconium adhibẽtes. Alij rurſum libris & monumentis literarũ laudes uictorum ita celebrãt, ut ſuam laudandi facultatem laudatis firmiorẽ eſſe uelint oſtendere. Et pictores, & oratoras, & ſtatuarij, & populi, & principes, & ciuitates, & regiones uictores admirantur. Nemo fugientis aut bellũ detrectantis imaginem pinxit.

Sancti Cyrilli Alexandriæ Archiepiſcopi ex oratione, quam ad regem Theodoſium habuit. Imagines ſunt exemplaribus ſimiles, oportet enim, ut eodem ſe modo, & non aliter habeant.

Eiuſdem ex Theſauris. Semper enim imagines exemplarium ſimilitudinem referunt.

Eiuſdem ex laborioſo commentario, quo declarat, in omnibus, quæ à Moſe ſcripta ſunt, Chriſti myſterium oſtendi. De Abraham, & Melchiſedech, capite ſexto. Cum mihi neceſſe ſit, ut imagines exemplaribus ſimiles exprimam.

Sancti Gregorij Nazanzeni ex oratione de filio ſecunda. Hæc enim eſt imaginis natura, ut exemplar, cuius eſſe dicitur, exprimat.

Chryſoſtomi ex tertia ad Coloſſenſes oratione. Rei inuiſibilis imago eſt quoque inuiſibilis, alioquin imago nõ eſſet. imaginem enim, quatenus imago eſt, etiam apud nos, expreſſam oportet figuram ſimilitudinis continere.

Eiuſdem ex interpretatione in Epiſtolam ad Hebræos capite 17. Quemadmodum in imaginibus formam habet hominis imago, non autem robur. Itaque uerum exemplar, & forma ex ipſo ſumpta mutuam quandam ſimilitudinem retinent. Forma enim æqualis eſt.

Euſebij Pamphili ex demonſtrationum, quæ ſunt in Euangelijs, libr. 5. in illa uerba: Apparuit Deus Abrahæ apud quercũ Mambræ. Quamobrẽ ad hoc uſq; tempus is locus tanquam diuinus, ad honorem eorũ, qui illic Abraham apparuerunt, à uicinis populis celebratur. Et ſpectatur adhuc firma terebinthus, & quæ

ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐπιξενωθέντων, ἐπὶ γραφῆς ἀνακείμενοι, δύο μὲν ἑκατέρωθεν, μέσος δὲ ὁ κρείττων, ὑπερέχων τῇ τιμῇ. εἴη δ' ἂν ὁ δεδηλωμένος ἡμῖν κύριος, αὐτὸς ὁ ἡμέτερος σωτήρ, ὃν καὶ οἱ ἀγνῶτες σέβουσι, τὰ θεῖα λόγια πιστούμενοι. οὗτος δὴ οὖν αὐτὸς, ἐξ ἐκείνου τὰ τῆς εὐσεβείας σπέρματα εἰς ἀνθρώπους καταβαλλόμενος, ἀνθρώπειον ὑποδὺς εἶδος τε καὶ σχῆμα, τῷ θεοφιλεῖ προπάτορι Ἀβραὰμ ὅστις εἴη, ἑαυτὸν ἐξέφηνε, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῷ παρεδίδου γνῶσιν.

Ἐκ τῆς χρονογραφίας Ἰωάννου Ἀντιοχείας τοῦ καὶ Μαλάλα περὶ τῆς αἱμορροούσης, καὶ ἧς ἐποίησε τῷ σωτῆρι Χριστῷ στήλης. Ἀπὸ τότε καὶ ὁ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης δῆλος ἐγένετο τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀπέτεμεν αὐτὸν Ἡρώδης ὁ τοπάρχης εἰς τὸ βασίλειον τῆς Τραχωνίτιδος χώρας, ἐν Σεβαστῇ τῇ πόλει, πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἰουνίων, ἐν ὑπατείᾳ Φλάκκωνος καὶ Ῥουφίνου. διὰ τοῦτο λυπούμενος ὁ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ὁ Φιλίππου, ἀνῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ προσῆλθεν αὐτῷ γυνή τις εὔπορος. οἰκοῦσα τὴν αὐτὴν Πανεάδα πόλιν, ὀνόματι Βερνίκη, βουλομένη ὡς ἰαθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, στήλην αὐτῷ ἀναστῆσαι, καὶ μὴ τολμῶσα δίχα βασιλικῆς κελεύσεως τοῦτο ποιῆσαι, δέησιν δίδωκε τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ, αἰτοῦσα στήλην χρυσῆν τῷ σωτῆρι Χριστῷ ἐν τῇ αὐτῆς πόλει στῆσαι. ἥτις δέησις εἶχεν οὕτως. Σεβαστῷ Ἡρώδῃ τοπάρχῃ καὶ θεσμοθέτῃ Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων, βασιλεῖ Τραχωνίτιδος, δέησις καὶ ἱκεσία παρὰ Βερνίκης ἀξιωματικῆς, πόλεως Πανεάδος. Δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀρετῶν, περιστέφουσι τὴν ὑμετέραν κορυφήν. ὅθεν κἀγὼ τοῦτο εἰδυῖα, σὺν ἀγαθαῖς ταῖς ἐλπίσι πάντων τευξομένη σοὶ γράφω. ἥτις ἡ τοῦ παρόντος προοιμίου κρηπὶς, προϊών σε ὁ λόγος διδάξει. Ἐκ παίδων ληφθεῖσα πάθει αἱμορροίας ὀχετῶν, εἰς ἰατροὺς ἀναλώσασά μου τὸν βίον καὶ τὸν πλοῦτον, ἴασιν οὐχ εὗρον. ἀκηκουῖα δὲ τοῦ θαυμαζομένου Χριστοῦ τὰ ἰάματα, ὡς νεκροὺς ἐξανίστησι, πάλιν εἰς φῶς ἕλκων, καὶ δαίμονας ἐκ βροτῶν ἀπελαύνων, καὶ πάντας τοὺς ἐν νόσῳ μαραινομένους λόγῳ θεραπεύων, κἀγὼ πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς θεὸν ἔδραμον. καὶ προσεσχηκυῖα τῷ περιέχοντι αὐτὸν πλήθει, δειλιάσασα μὴ τὸν ἐκ τοῦ

& qui ab Abraham accepti sunt hospitio pictura sic expressi, ut duo quidem utrinque tertium ut honore præstantiorem medium habeant. Sit autem declaratus hic nobis dominus ipse seruator noster, quem etiam ignari uenerantur, qui diuinis oraculis credũt. Hic igitur ipse iam inde ab eo tempore pietatis religionisq; semina in homines iaciens humanã speciẽ ac formam indutus, se patri Abraham cõspicuum præbuit, & qui nam esset, ostendit, patrisq; sui notitiam tradidit.

Ex temporum descriptione Ioãnis Antiochiæ Pontificis, qui & Malala dictus est, de muliere, q̃ sanguinis fluxũ perpessa fuerat, deq; monumẽto, quod Christo seruatori cõstituit. Ex eo tẽpore Ioannes etiã Baptista clarus & celeber apud homines fuit, quẽ interfecit Herodes princeps in regno Trachonitidis regionis in Augusta ciuitate cõstitutus ante 8. Calen. Iunij Flacco Ruphinoq; consulibus. Quamobrẽ tristis Herodes Rex Philippi filius à Iudea redijt, & accessit ad eũ mulier quędam locuples nomine Bernice, quæ Paneada oppidũ suũ incolebat. Cupiebat Iesu, à quo fuerat morbo liberata, monumentum cõsecrare, sed sine Regis permissu non audebat. Itaq; libellum Herodi supplicẽ obtulit, in quo petebat, ut sibi in oppido suo liceret Christo seruatori statuam aureã dicare. Verba autem illius erãt eiusmodi. Augusto Herodi principi, & Iudęorum, Gręcorũq; gubernatori, Trachonitidis Regi, supplex Bernice Paneadis dominę petitio & obsecratio. Iustitia, & humanitas amplitudinis tuæ fastigium exornant. Quod quidem ego non ignorans scribo, me quicquid orauero abs te sperans exoraturam. Quæ autem sit huiusce proœmij causa ex progressu orationis intelliges. Ego iam inde ab ipsa prima ætate sanguinis fluxu laborãs uitã facultatesq; meas in medicos profuderã, nec curationẽ reperiebã. Cũ autẽ accepissem, res admirãdas Christũ efficere, mortuos in uitã & lucem reuocare. Dæmones è mortalib. eijcere, & diuturnis morbis iam cõfectos uerbo liberare, ipsa quoque ad illum, tanquã ad Deum confugi. Sed multitudinẽ, quæ ipsum circunstabat, considerans, metuensq; ne à

πάθους μολυσμὸν ἀποστρεφόμενος, ὀργισθῇ κατ᾽ ἐμοῦ, καὶ πλείων μοι ἐπέλθῃ ἡ πληγὴ τῆς νόσου, καθ᾽ ἑαυτὴν ἐλογισάμην, ὅτι ἐὰν δυνηθείην ἅψασθαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι. οὗ καὶ ἁψαμένη, καὶ σταθείσης μου τῆς πηγῆς τοῦ αἵματος, γέγονα παραχρῆμα ὑγιής. αὐτὸς δὲ μᾶλλον, ὡς προγνοὺς τῆς ἐμῆς καρδίας τὰ βουλεύματα, ἀνέκραξε. τίς μου ἥψατο; δύναμις ἀπ᾽ ἐμοῦ ἐξῆλθεν. ἐγὼ οὖν ὠχριάσασα, καὶ στενοῦσα τὴν νόσον θρασυτέραν ἀποστρέφειν ἐπ᾽ ἐμὲ λογιζομένη, προσπεσοῦσα αὐτῷ, τὴν γῆν ἐπλήρωσα δακρύων, τὴν τόλμαν ἐξειποῦσα. αὐτὸς δὲ ὡς ἀγαθός, σπλαγχνισθεὶς ἐπ᾽ ἐμοί, ἐπεσφράγιζέ μου τὴν ἴασιν, εἰρηκώς, θάρσει θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην. οὕτω καὶ ὑμεῖς σεβαστοί, τὴν δέησιν τῇ δεομένῃ ἀξίαν παράσχετε. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἡρώδης, ἀκηκοὼς ταῦτα διὰ τῆς δεήσεως, ἐξεπλάγη τὸ θαῦμα, καὶ φοβηθεὶς τὸ μυστήριον τῆς ἰάσεως, εἶπεν. ἡ εἰς σὲ γενομένη ἴασις ὦ γύναι, μείζονος στήλης ἐστὶν ἀξία. πορευθεῖσα τοίνυν, οἵαν βούλει ἀνάστησον αὐτῷ στήλην, δοξάζουσα τὸν ἰασάμενον. καὶ εὐθέως αὐτὴ Βερνίκη, ἡ πρώην αἱμοῤῥοοῦσα, ἐν μέσῳ τῆς ἰδίας αὐτῆς πόλεως Πανεάδος, ἀνέστησε τῷ κυρίῳ καὶ θεῷ στήλην χαλκῆν, ἐκ χαλκοῦ σφυρηλάτου, μίξασα χρυσὸν καὶ ἄργυρον· ἥτις στήλη μένει ἐν Πανεάδι τῇ πόλει ἕως νῦν. οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου μετενεχθεῖσα ἀφ᾽ οὗ ἵστατο, ἐν μέσῳ τῆς πόλεως εἰς ἅγιον τόπον, εἰς οἶκον εὐκτήριον. ὅπερ ὑπόμνημα, εὑρέθη ἐν τῇ αὐτῇ πόλει Πανεάδι, παρὰ Βάσσῳ τινί, γενομένῳ ἀπὸ ἰουδαίων χριστιανῷ, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ὁ βίος τῶν βασιλευσάντων πάντων τῆς ἰουδαϊκῆς χώρας.

Ἐκ τῆς ἑβδόμης βίβλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, περὶ τῆς αἱμοῤῥοούσης Πανεάδος.

Ἐπειδὴ τῆσδε τῆς πόλεως ἐμνήσθημεν, οὐκ ἄξιον ἡγοῦμαι διήγησιν παρελθεῖν, καὶ τοῖς μεθ᾽ ἡμᾶς μνημονεύεσθαι ἀξίαν. τὴν γὰρ αἱμοῤῥοοῦσαν, ἣν ἐκ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ πάθους ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι μεμαθήκαμεν, ἐνθένδε μὲν ἐλέγετο ὁρμᾶσθαι, τόν τε οἶκον αὐτῆς ἐπὶ τῆς πόλεως δείκνυσθαι, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰς αὐτὴν εὐεργεσίας θαυμαστὰ τρόπαια παραμένειν, ἑστάναι γὰρ ἐφ᾽ ὑψηλοῦ, λίθου, πρὸς μὲν ταῖς πύλαις τοῦ αὐτῆς οἴκου γυναικὸς ἐκτύπωμα χάλκεον

morbi contagione abhorrens indignaretur, maiorque mihi morbi plaga fieret, mecum ipsa reputabam, me, si possem uestimẽti eius oram attingere, saluam & incolumem futuram. Attigi, stetitque sanguinis fons, & illico conualui. At ipse, ut qui cordis mei cõsilium antecognouerat, clara uoce quis me, tetigit? Virtus ex me prodijt. Ego uerò pallẽs ac gemens morbumque grauiorem ad me reuersurũ timẽs ad pedes eius prostrata, & lacrymis humum cõspergens audaciam meam aperui. Verum ipse uti benignus, et clemens, uicemque meã commiseratus, curationem confirmauit, confide, inquiens, fides tua te saluã fecit, uade in pace. Sic etiam tu, Rex auguste, quod abs te æquum peto, mihi concedo. Herodes Rex ex supplicis oratione rem admirabilem intelligens obstupuit. Et curationis mysterium suscipiens, curatio, inquit, tua, mulier, maiore est monumento digna. Abi igitur, & quod uis illi monumentum statue, eumque, qui te curauit, honorib. affice. Statim igitur ipsa Bernice, quæ sanguinis fluxum ante perpessa fuerat, in medio oppidi sui Paneadis, Domino & Deo columnam ex ære, argẽto, auroque immixto confectam erexit. Quæ quidem columna in oppido Pancade ad hoc usque tempus manet. Cum ex loco, ubi erat, non multò ante sacrum in locum atque in ædem nobilem translata sit, & in urbis medio collocata. Atque hoc quidem monumentum in hac ipsa urbe Paneade apud Bassum quẽdam, qui ex Iudæo Christianus euaserat, inuentum est, in quo erat uita Regum omnium, qui in regione iudaica fuerant.

Ex Ecclesiasticę historię Eusebij Pãphili libro septimo, De muliere ex urbe Paneade, quę sanguinis fluxu laborauerat. Verum quoniam in huius ce urbis mentionem incidimus, rem, quæ digna est, ut posteritati mandetur, silẽtio prætereundã nõ censeo. Fœminam em̃ illã, quam à seruatore nostro sanguinis fluxu liberatã, ex sacris Euãgelijs accepimus, hinc dicũt esse profectã, & domũ ipsius in hac urbe demõstrari, admirãdaque benignitatis in se collatæ trophæa permanere. In excelso enim lapide ante fores ædium ipsius æream mulieris effigiem in genu

ἐπὶ γόνυ κεκλιμένον, καὶ τεταμέναις ἐπὶ τοὔμπροσθεν ταῖς χερσὶν, ἱκετευούσῃ ἐοικός. τοῦ δ' ἀντικρὺ, ἄλλο, τῆς αὐτῆς ὕλης, ἀνδρὸς ὄρθιον σχῆμα, διπλοΐδα κοσμίως βεβλημένον, καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐκεῖ προτεῖνον. οὗ παρὰ τοῖς ποσὶν ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης, ξένον τι βοτάνης εἶδος φύειν, ὡς μέχρι τοῦ κρασπέδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοΐδος ἀνιὸν, ἀλεξιφάρμακον πάντων τῶν νοσημάτων τυγχάνειν. τοῦτον δὲ τὸν ἀνδριάντα, εἰκόνα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ φέρειν ἔλεγον. ἔμενε δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς, ὡς καὶ ὄψει παραλαβεῖν ἐπιδημήσαντας τῇ πόλει. καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, τοὺς πάλαι ἐξ ἐθνῶν εὐεργετηθέντας πρὸς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τοιαῦτα πεποιηκέναι, ὁπότε καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν τὰς εἰκόνας, Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, διαχρωματιζομένας ἱστορήσαμεν, ὡς εἰκὸς τῶν παλαιῶν ἀπαραφυλάκτως, οἷα ἐθνικῆς συνηθείας οὔσης παρ' αὐτοῖς, τοῦτον τιμᾶν εἰωθότων τὸν τρόπον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἱστορίας ἐνάτου βιβλίου, εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. Εὖ μάλα τῆς ἐκ θεοῦ συνῃσθημένος βοηθείας, αὐτίκα τοῦ σωτηρίου τρόπαιον πάθους ὑπὸ χεῖρα ἰδίας εἰκόνος ἀνατεθῆναι προστάττει. καὶ δὴ τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐν τῇ δεξιᾷ κατέχοντα αὐτὸν, ἐν τῷ μάλιστα τῶν ἐπὶ Ῥώμης δεδημοσιευμένῳ τόπῳ στήσαντας, αὐτὴν δὴ ταύτην ὑπογραφὴν ἐντάξαι, ῥήμασιν αὐτοῖς τῇ Ῥωμαίων ἐγκελεύεται φωνῇ. τούτῳ τῷ σωτηριώδει σημείῳ, τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρείας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν, ἠλευθέρωσα. ἔτι μὴν καὶ τὴν σύγκλητον. καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων, τῇ ἀρχαίᾳ ἐπιφανείᾳ καὶ τῇ λαμπρότητι ἐλευθερώσας, ἀποκατέστησα.

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους, βιβλίου πρώτου, κεφαλ. ιη'. περὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐπιμελέστερος ὢν τὰ περὶ χριστιανισμοῦ, ἀπεστράφη τὰς ἑλληνικὰς θρησκείας, καὶ παύει μὲν τὰ μονομάχια, εἰκόνας δὲ τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀπέθετο.

Στεφάνου Βοστρηνοῦ κατὰ ἰουδαίων, κεφαλ. δ'. Ἡμεῖς δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων, εἰς μνήμην τῶν ἁγίων ἐποιησάμεθα, οἷον Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Μωϋσέος, καὶ Ἠλία, καὶ Ζαχαρίου, καὶ τῶν λοιπῶν προ-

in genu inclinatam & passis ante manibus supplicanti similem conspici. E regione autem illius alteram ex eadem materia uiri rectam effigiem stare decore diploidem indutam, manumque suam illic protendentem. Huius ad pedes in hoc monumẽto peregrinum quoddam herbæ genus nasci, quod cum ad diploidis oram ascenderit, omniũ morborum medicamentum existit. Quam quidem statuam domini Iesu imaginẽ dicunt exprimere. Mansit autem ad nostram ætatem usque, ut peregrini possent eam oculis in ciuitate contueri. Nec mirum, ueteres olim ex gentibus, qui à seruatore nostro beneficium acceperant, talia præstitisse, cum & Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Christi imagines non secus, ac priscorum uitorum pictas uiderimus, cum ea esset apud antiquos cõsuetudo, ut hanc honorandi rationem obseruarent.

Eiusdem, ex nono eiusdem historiæ libro in Regem Constantinum. Cùm se Dei auxilio planè adiutum esse sensisset, statim salutiferæ mortis trophæum sub imagine sua statuendum mandauit, cum salutaris crucis signum dextera ipse sua contineret, idque in loco Romæ maximè celebri, adhibita uerbis Romanis huiusmodi inscriptione: Hoc salutari signo, uero fortitudinis indice urbem uestram è tyranni iugo ereptam, in libertatem uindicaui, senatumque & populum Romanum in pristinum splendorem dignitatemque liberum restitui.

Ex historiæ Ecclesiasticæ Socratis libro primo capite decimo octauo de eodem Imperatore. Post hæc autẽ Imperator Constantinus religionis Christianę studiosior factus à religione Grecorum abhorruit, singulariaque certamina fieri uetuit, & proprias imagines in templis collocauit.

Stephani Bostrani aduersus Iudæos capite quarto. Nos uerò sanctorum imagines ad eorum memoriam conseruandam constituimus, ut Abraham, & Isaac, & Iacob, & Mosis, & Eliæ, & Zachariæ, & reliquorum pro-

 pheta-

φητῶν, καὶ ἁγίων μαρτύρων, τῶν διὰ αὐτὸν ἀναιρεθέντων, ἵνα πᾶς ὁ ὁρῶν αὐτῶν τὰς εἰκόνας, μνημονεύῃ αὐτῶν, καὶ δοξάζῃ τὸν δοξάσαντα αὐτούς.

Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ δὲ εἰκόνων θαῤῥοῦμεν, ὅτι πᾶν ἔργος γινόμενον ἐν ὀνόματι θεοῦ, καλὸν καὶ ἅγιον ἐστι, περὶ δὲ εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων, ἄπαγε. κακὰ γὰρ καὶ ἀλλόκοτα καὶ αὐτὰ καὶ οἱ ποιοῦντες αὐτά. ἕτερον γάρ ἐστιν εἰκὼν ἁγίου προφήτου, καὶ ἕτερον, ἄγαλμα, ἢ ξόανον κρόνου καὶ ἀφροδίτης. ἡλίου τε καὶ σελήνης. ἐπεὶ δὲ καὶ ἄνθρωπος κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ γέγονε, προσκυνεῖται. ὁ δὲ ὄφις, ἐπειδὴ εἰκών ἐστι διαβόλου, ἀκάθαρτός ἐστι καὶ ἀπόβλητος. εἰ δὲ τὰ χειροποίητα ἐκβάλλῃ, εἰπὲ ὦ ἰουδαῖε, τί ἐστιν ἐπὶ γῆς ἀχειροποίητον, ὃ προσκυνεῖται; μὴ, ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ ἀχειροποίητος ἦν; τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ τὰ χερουβίμ; καὶ ἡ στάμνος ἡ χρυσῆ ἡ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ σκηνὴ ἡ ἐσωτέρα, καὶ πάντα ἃ ἅγια ἁγίων ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ; οὐκ ἦσαν τὰ χερουβὶμ χειροποίητα, εἰκόνες ἀγγέλων; τί λέγεις. εἰ εἴδωλα ἀποκαλεῖς αὐτὰ, τί λέγεις περὶ Μωϋσῆ προσκυνήσαντι, καὶ περὶ Ισραὴλ; καὶ ἡ μὲν προσκύνησις, τιμῆς ἐστι σύμβολον, καθὼς καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ προσκυνοῦμεν, τὸν μὲν θεὸν, κατὰ τὴν θεϊκὴν λατρείαν καὶ ἀξίαν προσκύνησιν δοξάζομεν, καὶ τρέμομεν ὡς ποιητὴν καὶ χορηγὸν ἡμῶν. τοὺς δὲ ἀγγέλους καὶ δούλους τοῦ θεοῦ, κατὰ τιμὴν τοῦ θεοῦ, ὡς ποιήματα τοῦ θεοῦ καὶ δούλους αὐτοῦ, εἰκὼν γάρ ἐστιν, ὄνομα καὶ ὁμοίωσις τοῦ ἐν αὐτῇ γραφέντος. διὸ καὶ γράμμασι καὶ χαράγμασιν ἀεὶ μνημονεύομεν τῶν τοῦ κυρίου παθημάτων, καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, τῶν ἐν νόμῳ καὶ εὐαγγελίοις γεγραμμένων.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ναζιανζοῦ, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Οὗ τὰ σύμβολα τῆς γὰρ τούτου πληγῆς, αἱ εἰκόνες φέρουσιν, ἔτι δημόσιαι προκείμεναι.

Τοῦ χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ δικαίου Ἰώβ. Ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ, οὐκ ἔδωκεν ἀφροσύνην τῷ θεῷ.

phetarum, ſanctorumquê Dei martyrum, qui propter ipſum mortem oppetiuerunt. Vt quicunq; imagines ipſorũ uidet, eorũ recordetur, & laudet eum, qui honore ipſos affecit.

Eiuſdem. Quantum ad imagines pertinet, omnia, quæ Dei nomine fiunt, præclara, ſanctaq; eſſe audacter dicimus. Ab idolis autem & ſimulachris abhorremus. Hæc enim ſimul cum effectoribus ipſorum mala ſunt, atque extranea, ac deteſtanda. Aliud enim eſt imago ſancti prophetæ, aliud effigies & ſtatua Saturni, & Veneris, aut Solis, & Lunæ. Cæterùm etiam homo, quoniam ad imaginem Dei factus eſt, adoratur. Serpens autem, quia diaboli eſt imago, execrandus eſt ac deteſtandus. Quod ſi quæ facta ſunt hominum opera & manu reijcienda putas, quid obſecro, Iudæe, adoratur in terra, quod hominum manu factum non ſit. Quid? arca Dei manu facta non fuit? aut altare? aut propitiatorium? aut Cherubim? aut urna illa aurea, quæ manna continebat? aut menſa? aut interius tabernaculum, & omnia, quæ à Deo ſunt appellata ſancta ſanctorum? Nonne Cherubim, quę Angelorum imaginem referunt, hominum facta ſunt labore, & manu? Quid als? ſi hæc idola appellas, quod Moſi, & Iſraeli ea adorantibus nomen impones? Atque adoratio quidem, honoris eſt indicium & nota, qua nos peccatores utimur tum erga Deum, cum diuino illũ latrię cultu, & conuenienti adoratione ut procreatorem gubernatoremq; noſtrũ ueneramur, reueremurq;: tum erga Angelos, & ſeruos eius, cum illos ut res ab ipſo factas, eiq; ſubiectas ſecundum Deum colimus. Imago enim eſt nomen & ſimilitudo rei, quã exprimit. Quamobrem & Domini cruciatuum, & ſanctorum Prophetarum, qui in lege & Euangelijs ſcripti ſunt memoriam tum literis, tum imaginibus celebramus.

Sancti Gregorij Nazanzeni ex oratione in Iulianum apoſtatam. Cuius calamitatem propter hoc ſcelus illatum imagines adhuc publicis in locis conſtitutæ teſtantur.

Chryſoſtomi ex interpretatione iuſti Iob. In his omnib. quę ipſi contigerũt, nũquam Deum ut inſipientem, aut rerũ humanarũ nullam gerẽtem curã incuſauit.

Quem-

καθάπερ ἐπὶ τῶν εἰκόνων, ἐπειδάν τινα γράφωμεν ἐν τῇ ἱστορικῇ γραφῇ, ὁ δεῖνα ἀνέθηκε γράφομεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γράψας, ὁ γράψας τὸ βιβλίον, ὥσπερ ἐν χοινικίδι κάτωθεν ὑπογράφων λέγει, ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ, οὐχ ἥμαρτεν Ἰώβ.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, βιβλίου τετάρτου· Ὅση δὲ αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, πίστεως ἐνθέου ἐστήρικτο δυνάμει, μάθοι δ᾽ ἄν τις κἀκ τοῦδε, λογιζόμενος ὡς ἐν τοῖς χρυσοῖς νομίσμασιν, αὐτὸς τὴν αὐτοῦ εἰκόνα διεγράφετο, ὡς ἄνω βλέπειν δοκεῖν, ἀνατεταμένην πρὸς θεὸν, εὐχομένου τρόπον. τούτου μὲν οὖν τὰ ἐκτυπώματα, καθ᾽ ὅλης τῆς Ρωμαίων γῆς, ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς βασιλείοις κατά τινας πόλεις, ἐν ταῖς εἰς τὸ μετέωρον τῶν προπύλων ἀνακειμέναις εἰκόσιν, ἑστὼς ὄρθιος ἐγράφετο. ἄνω μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐμβλέπων, τὼ χεῖρε ἐκτεταμένω, εὐχομένου σχήματι. ὧδε μὲν οὖν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν ταῖς εἰκονογραφίαις εὐχόμενον ἱστορεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου.

Ὧδε μὲν οὖν ἡ βασιλέως ἐτελειοῦτο μήτηρ, ἀξία τε τιμῆς πλείστης, τῶν τε αὐτῆς ἕνεκα θεοφιλῶν πράξεων, τοῦ τε ἐξ αὐτῆς φύντος ὑπερφυοῦς καὶ παραδόξου φυτοῦ. ὃν πρὸς τοῖς ἅπασι, καὶ τῆς εἰς τὴν γεννησαμένην ὁσίας, μακαρίζειν ἄξιον. οὕτω μὲν αὐτὴν θεοσεβῆ κατασκευάσαντα, μὴ οὖσαν τὸ πρότερον, ὡς αὐτῷ δοκεῖν ἐκ πρώτης τῷ κοινῷ σωτῆρι μεμαθητεῦσθαι. οὕτω δὲ τῷ ἀξιώματι βασιλικῷ τετιμηκότα, ὡς ἐν ἅπασιν ἔθνεσι, καὶ παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς στρατιωτικοῖς τάγμασιν, αὐγοῦσταν βασιλίδα ἀναγορεύεσθαι, χρυσοῖς τε νομίσμασι καὶ τὴν αὐτῆς ἐκτυποῦσθαι εἰκόνα.

Τοῦ αὐτοῦ τετάρτου λόγου, κεφαλ. ξθ´.

Οἱ δὲ τὴν βασιλίδα πόλιν οἰκοῦντες, αὐτῇ τε συγκλήτῳ καὶ δήμῳ Ρωμαίων, ὡς τὴν βασιλέως ἐπέγνωσαν τελευτὴν, δεινὴν, καὶ πάσης συμφορᾶς ἐπέκεινα τῇ ἀκοῇ δεδεγμένοι, πένθος ἄμετρον ἐποιοῦντο, λουτρὰ δὲ ἀπεκλείοντο καὶ ἀγοραὶ, πάνδημοί τε θέαι, καὶ πάντα ὅσα ἐπὶ ῥᾳστώνῃ βίου τοῖς εὐθυμουμένοις πράττειν ἔθος ἦν. κατηφεῖς δὲ οἱ πάλαι τρυφηλοὶ, τὰς προόδους ἐποιοῦντο.

Quemadmodum in imaginibus cum aliquem in tabella rei gestę memoriam referēte depingimus, nomē illius à quo tabella dicata est, apponimus. Ita qui ſcripſit, hunc librum, cum eius expreſſiſſet imaginem animi, tanquam in extrema modioli parte ſubſcribens ait, Iob in his omnibus, quæ ipſi contigerunt, non peccauit.

Ex eorum librorum, quibus ſancti Conſtantini uita deſcribitur, quarto. Quantopere autem animus eius diuinæ fidei uirtute cōfirmatus eſſet, ex eo facilè quiuis intelligat, quòd aureis in nummis ſuam ipſe imaginem ſic effingebat, ut ſupplicantis in morem ad Deum conuerſa ſurſum ſpectare uideretur. Atque eiuſmodi quidem effigies per totam Romanorum ditionem uagabantur. Quibuſdam autem in urbibus in ipſarum Regiarum ueſtibulis imagines ipſius ita pingebantur, ut rectus ipſe ſtans protenſis manib. uti ſupplex in cœlū ſuſpiceret. Sic ille ſe in picturis ſupplicē & precantē ꝓponebat.

Ex tertio eiuſdem operis libro. Sic igitur Regis mater initiabatur, quæ cū propter alias eius diuinas actiones plurimum laudanda eſt, tum ob id potiſſimum, quòd hunc nobis Regem tanꝗ excellentem & admirabilem quādam plantam ex ſe genuit. Quem quidem Regem cum alijs omnib. de cauſis tū ob eius erga matrem pietatē beatū debemus exiſtimare, quippe q ſic ipſam piam, cum antea non eſſet, cōſtituerit, ut ab ipſo ad cōmunis ſeruatoris diſciplinam ab initio uideretur eſſe perducta. Sic autem illam dignitate regia cohoneſtauit, ut apud omnes gentes, & apud exercitus Auguſta Regina uocaretur, aureisq; nummis imprimeretur imago ipſius.

Ex eiuſdem quarti libri cap. 69. Qui uerò cum ipſo ſenatu populoq; Romano regiam urbem incolebant, cum Regis obitum accepiſſent, acerbo atque omni calamitate pleno nuncio perculſi immenſo dolore affecti ſunt. Thermæ, tabernæquê ſunt clauſæ, omnia ſpectacula, & quæcunque in otioſa tranquillaq; uita fieri conſueuerunt, intermiſſa. Qui prius in delicijs & uoluptatibus uerſabātur, tunc mœſti & triſtes incedebāt.

ὁμοῦ τε οἱ πάντες, τὸν μακάριον ἀνευφήμουν, τὸν θεοφιλῆ, τὸν ὡς ἀληθῶς τῆς βασιλείας ἐπάξιον. καὶ οὐ ταῦτα βοαῖς ἐφώνουν μόναις. εἰς ἔργα δὲ χωροῦντες, εἰκόνων ἀναθήμασιν, οἷά περ ζῶντα καὶ τεθνηκότα, αὐτὸν ἐτίμων. οὐρανοῦ μὲν σχῆμα διατυπώσαντες ἐν χρωμάτων γραφῇ, ὑπὲρ ἁψῖδα δὲ οὐρανῶν, ἐν αἰθερίῳ διατριβῇ διαναπαυόμενον αὐτὸν, τῇ γραφῇ παρεδίδοντες.

Τοῦ αὐτοῦ. κεφαλ. ογʹ. Τούτῳ γοῦν ἐμφερῶς ὁ τρισμακάριος πολυπλάσιος διὰ τῆς τῶν παίδων διαδοχῆς, ἀνθ᾽ ἑνὸς ἐγίνετο, ὡς εἰκόνων ἀναστάσει, παρὰ πᾶσιν ἔθνεσιν ἅμα τοῖς αὐτοῦ τιμᾶσθαι παισίν.

Θεοδωρίτου ἐπισκόπου κύρου, καὶ πολυχρονίου ἐκ τῆς εἰς τὸν Ἰεζεκιὴλ ἑρμηνείας. Καὶ ὥσπερ οἱ Ῥωμαῖοι τὰς βασιλικὰς εἰκόνας γράφοντες, τούς τε δορυφόρους περιϊστῶσι, καὶ τὰ ἔθνη ὑποτεταγμένα ποιοῦσι, τὸν ὅμοιον τρόπον κἀνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς ὀπτασίας σχηματίζει τὸν θεὸν, ὡς ἐπὶ θρόνου ὀχούμενον, πάντων τῶν ἐπὶ γῆς δείκνυσι τὰς εἰκόνας, τῷ τε σχήματι τὸ πρέπον ἀποδίδωσι καὶ πάντων τῶν τοῦ θεοῦ διδάσκων τὴν δεσποτείαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ πλίνθον. καὶ θήσεις αὐτὴν πρὸ προσώπου σου, καὶ διαγράψεις ἐν αὐτῇ ὅλην τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δώσεις ἐν αὐτῇ περιοχὴν, καὶ οἰκοδομήσεις ἐν αὐτῇ προμαχῶνας, καὶ περιβαλεῖς ἐπ᾽ αὐτὴν χάρακα, καὶ δώσεις ἐπ᾽ αὐτῇ παρεμβολὰς, καὶ τάξεις τὰς βελοστάσεις κύκλῳ.

Ἑρμηνεία. Εἴ σοι φοβερὸν νενόμισται τὸ ἐξ ἐναντίας τῷ πλήθει διαλέγεσθαι, καὶ προλέγειν τῆς πόλεως τὴν πόρθησιν, καὶ τοῦ ναοῦ τὴν κατασκαφὴν, καὶ τὰ ἐκ τούτων συμβησόμενα δεινὰ, ἑτέρως τοῦτο μήνυσον, ὡς κἀκείνους σωφρονίζειν, καὶ σὲ δεικνῦναι τὴν ἐπιείκειαν. καὶ λαβὼν φησὶ πλίνθον, διάγραψον τὴν πόλιν, ἐπιγεγράφθω δὲ τῆς πόλεως ἡ προσηγορία, ὥστε γνωρίζεσθαι ταύτην οὖσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. ποιήσας δὲ τὴν πόλιν, περίστησον τῷ τῆς γραφῆς σχήματι χάρακα, ἵνα δείξῃ τὸ στρατοπέδου πλῆθος. αἱ δὲ δυνάμεις, κατὰ τάξιν πολεμικὴν περιέστωσαν, τοῦτο γὰρ λέγει παρεμβολὰς. ἀντὶ τοῦ τάγματα στρατιωτικὰ παρεστῶτα, μὴ μόνον περιπεφραγμένα ὅπλοις, ἀλλὰ τὰ μηχανήματα ἐπιφερόμενα, οἷς καθαιρήσουσι τὰ τείχη ταῦτα. τὰ τείχη γὰρ ταῦτα, μηνύει τὰς βελοστάσεις.

Vna autem eum omnes uocebeatum, pium, uere dignum imperio prædicabant. Hæc autem non uerbis solum, sed factis præstabant. Ad eius enim imagines accurrentes ipsum mortuum tanquam uiuum colebant. Cœlum quidem in pictura coloribus effingentes, illum super cœlorum apside in æthería regione degentem expresserunt.

Eiusdem ex capite 73. Similiter go ratione beatissimus ille per filiorum successionem pro uno multiplex erat, cum tanquam in imaginum excitatione apud omnes gentes una cum liberis suis coleretur.

Theodoreti Episcopi Cyri, et longęui ex interpretatione in Ezechielem. Et quemadmndum Romani regias imagines sic effingunt, ut satellitibus stipatæ sint, & gentes subiectas habeant, eodem modo Rex hic, cum per uisum formam effingat Dei, qui tanquam in solio gestetur, rerum omnium, quæ in terra sunt, ostendit imagines, figuræque decus adhibet, in res uniuersas docens imperium Dei.

Eiusdem. Et tu fili hominis sume tibi laterem, & pones illum ante faciem tuam, & describes in eo totam Hierusalem, & dabis in ea ambitum, & ædificabis in illa propugnacula, & circuduces fossam, & copias constitues, & ordines militum collocabis.

Interpretatio. Si ex aduerso populum alloqui reformidas, eique ciuitatis direptionem, euersionemque templi, & quæ ex his euenturæ sunt calamitates indicare, alia ratione hoc demonstra, ut & ille resipiscat, & ipse præteferas humanitatem. Et sumens, inquit, laterem ciuitatem describe, addatur autem ciuitatis nomen, ur pateat illam esse Hierusalem. Constituta ciuitate imagini pictura expressæ uallum adiunge, ubi est exercitus multitudo. Milites autem ordine procedant militari. Id enim significant copiæ, id est pręsentes militum ordines, qui non solum armis instructi sint, sed machinas admoueant, quibus muros euertant. Muri enim hi machinas indicant.

Mirabili

θαυμασιώτατα δὲ μόνον τὴν περὶ τὴν πόλιν περιστᾶσαν τοῦ πλήθους μηνύει, ἵνα περὶ τῶν δεινῶν τῷ φόβῳ καταπλήξας, ἀποστήσῃ αὐτῆς τῆς παρανομίας.

Ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου τοῦ καὶ καὶ Πλακίδα. Ἐξελθόντος αὐτοῦ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κατὰ τὸ σύνηθες ἐπὶ τὰ ὄρη, θηρεῦσαι μετὰ στρατοπέδου καὶ πάσης τῆς θεραπείας, ὤφθη αὐτῷ ἀγέλη ἐλάφων βοσκομένη. καὶ διατάξας κατὰ τὸ σύνηθες τὸν στρατὸν, ἐποιεῖτο τὴν κατ' αὐτῶν δίωξιν. παντὸς δὲ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὴν σύλληψιν ἀσχολουμένου τῶν ἐλάφων, ὁ ὑπερμεγεθέστατος πάσης τῆς ἀγέλης, καὶ εὐειδέστατος, ἀποσπασθεὶς τῆς ἀγέλης, ὥρμησε κατὰ τοῦ δρυμοῦ ἐν τοῖς δασυτέροις τόποις τῆς ὕλης, καὶ δυσβάτοις χωρίοις. ὃν θεασάμενος ὁ Πλακίδας, καὶ ἐπιθυμήσας συλλαβέσθαι αὐτὸν, καταλιπὼν πάντας, μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν κατεδίωκεν αὐτόν. ἀτονησάντων δὲ τῶν συνόντων, μόνος προσεκαρτέρει τῇ διώξει. κατὰ πρόνοιαν δὲ θεοῦ, μήτε τοῦ ἵππου αὐτοῦ ἀτονήσαντος, μήτε αὐτοῦ πρὸς τὴν δυσχέρειαν τοῦ τόπου ἀποκνήσαντος, ἐπὶ πολὺ καταδιώκων, μακρὰν εὑρέθη τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ. ὁ δὲ ἔλαφος ἔφευγε, ἐκεῖνος δὲ καταλαβὼν ἀκρώρειαν πέτρας, μηδενὸς συνόντος αὐτῷ, ἔστη περισκοπῶν πάντοθεν, καὶ ἐννοῶν ποίῳ τρόπῳ λάβηται τοῦ ἐλάφου. ἀλλ' ὁ πάνσοφος καὶ οἰκτίρμων θεὸς, ὁ πανταίας ὁδοὺς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐπινοήσας, ἀντεθηρεύσατο τοῦτον ἐν τῇ θήρᾳ. οὐχ' ὡς Κορνήλιον διὰ Πέτρου, ἀλλ' ὡς Παῦλον διώκοντα διὰ τῆς ἰδίας ἐπιφανείας. ἐπὶ πολὺ δὲ ἑστῶτος τοῦ Πλακίδα, καὶ ἀτενίζοντος μετὰ εἰς τὸν ἔλαφον, θαυμάζοντος δὲ αὐτοῦ τὸ μέγεθος, καὶ ἀμηχανοῦντος περὶ τὴν σύλληψιν, δείκνυσι κύριος τεράστιόν τι τοιοῦτον. οὐκ ἀπεικὸς, οὐδὲ ὑπερβαῖνον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὸ μέγεθος. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Βαλαὰμ λόγον ἐνθεὶς τῇ ὄνῳ, ἤλεγξεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα δείκνυσι τούτῳ. ἐπὶ μέσῳ τῶν κεράτων τοῦ ἐλάφου, τὸν τύπον τοῦ ἁγίου σταυροῦ, ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου λάμποντα, μέσον δὲ τῶν κεράτων, τὴν εἰκόνα τοῦ θεοφόρου σώματος, οὗ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀναλαβεῖν κατεδέξατο. καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἐνθεὶς τῇ ἐλάφῳ, προσκαλεῖται τὸν Πλακίδαν, λέγων. ὦ Πλακίδα, τί με διώκεις; ἰδοὺ ἕνεκεν σοῦ παρῆλθον, καὶ ἐν τῷ ζώῳ τούτῳ ὤφθην σοι.

Mirabili uerò ratione multitudinis solum copias urbem obsidentes ostendit, ut calamitatum metu populũ perterrefaciens, eum auocet à peccatis.

Ex Martyrio sancti Eustathij, qui & Placidas. Cum, ut solitus erat, quadam die cum exercitu atque omni comitatu in montibus uenaretur, ceruorum pascentium gregem est conspicatus, eosq; exercitu de more in partes distributo persequebatur. Verum cum in ijs capiẽdis totus exercitus esset occupatus, unus eorum longè totius gregis maximus atque pulcherrimus à reliquis secedens per loca prærupta & aspera, atque inaccessa cum impetu ferebatur, quem Placidas intuitus, cupiensq; comprehendere paucis cum militibus reliquos omnes relinquens insequi perrexit. Cumq; comites defessi essent, ipse solus in persequendo fortis permansit. Sic enim diuina prouidentia constituerat, ut nec equus eius, nec ipse loci difficultate deficeret. Cũ igitur diu persecutus esset, procul ab exercitu suo se esse animaduertit. Ceruus autẽ fugiebat. ipse uerò cum summum saxi fastigium conscendisset, secumq; comitem nullum haberet, circumspiciebat, & cogitabat, quo nam modo ceruum caperet. At sapientissimus & clementissimus Deus, qui omnes persequitur uias, quò homines ad salutem perducat, hunc in ipsa uenatione uenatur, non ut Cornelium opera Petri, sed ut Paulum persequentẽ præsentia sua. Cum enim Placidas diu stetisset, Ceruiq; magnitudinem intentis oculis admiratus nullam eius capiendi rationem inueniret, Deus illi portentum eiusmodi, quod tamen alienũ non esset, nec eius potentiæ magnitudinem superaret, ostendit. Quemadmodum enim asinæ loquendi uim tribuens Balaam redarguit cogitata, sic etiam hic in cerui cornibus sanctæ crucis imaginem demonstrauit adeò fulgentem, ut uinceret solis splendorem. In medio aũt cornuũ formam diuini corporis, quod salutis nostræ gratia suscipere dignatus fuerat, attributaq; ceruo more humano loquendi facultate, Placidam compellauit, Quid me, inquiens, persequeris Placida? Ecce propter te adsum, meq; tibi in hac uita conspicuũ exhibeo.

Ego

ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ χριστὸς, ὃν ἀγνοῶν, σέβῃ. αἱ γὰρ εὐποιΐαι σου, ἃς σὺ ποιεῖς εἰς τοὺς δεομένους, προέστησαν ἐνώπιόν μου, καὶ ἦλθον ἐμφανίσαι σοι ἐμαυτὸν διὰ τοῦ ἐλάφου τούτου, καὶ ἀντιζωγρῆσαι, καὶ συγχέειν τοῖς δικτύοις τῆς φιλανθρωπίας μου, οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον τὸν ἐμοὶ προσφιλῆ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, δουλεύειν δαίμοσιν ἀκαθάρτοις, καὶ εἰδώλοις νεκροῖς καὶ κωφοῖς. διὰ γὰρ τοῦτο ἦλθον ἐπὶ γῆς ἐν τῷ εἴδει τούτῳ, ὃ νῦν ὁρᾷς, σῶσαι θέλων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.

Τοῦ ἁγίου Λεοντίου νεαπόλεως τῆς κυπρίων νήσου, πρὸς ἰουδαίους, ε λόγου.

Φέρε δὴ λοιπὸν φέρε προθύμως, καὶ τὴν τῆς ἐκτυπώσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀπολογίαν ποιησώμεθα, ὅπως ἐμφραγῶσι στόματα ἀνόμων, λαλούντων ἄδικα, νομικὴ γὰρ αὕτη ἡ παράδοσις καὶ οὐχ' ἡμετέρα. ἄκουσον γὰρ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγοντος πρὸς Μωϋσέα, εἰκόνας δύο χερουβὶμ γλυπτῶν καὶ χωνευτῶν κατασκευάσαι σκιαζόντων τὸ ἱλαστήριον. Καὶ πάλιν. τὸν ναὸν ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ Ἰεζεκιήλ, γλυπτὰ πρόσωπα φησὶν εἶχε, λεόντων, καὶ φοινίκων, καὶ ἀνθρώπων, καὶ χερουβὶμ, ἀπὸ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἕως τοῦ φατνώματος τῆς στέγης. ὄντως φοβερὸς ὁ λόγος, ὁ θεὸς ὁ ἐντειλάμενος τῷ Ἰσραὴλ μὴ ποιῆσαι γλυπτὸν, μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, ὅσα ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐστὶν ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτὸς προστάσσει τῷ Μωϋσῇ, ποιῆσαι γλυπτὰ ζῶα χερουβίμ. καὶ τῷ Ἰεζεκιήλ, πλήρη εἰκόνων καὶ ὁμοιωμάτων γλυπτῶν λεόντων καὶ φοινίκων, καὶ ἀνθρώπων δείκνυσι τὸν ναὸν ὁ θεός. καὶ Σολομὼν, ἐκ νόμου λαβὼν τὸ τύπωμα, πλήρη πεποίηκε τὸν ναὸν χαλκῶν γλυπτῶν, βοῶν, καὶ φοινίκων, καὶ ἀνθρώπων, καὶ οὐ κατεγνώσθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τούτῳ. εἰ τοίνυν ἐμοῦ καταγινώσκειν θέλεις περὶ εἰκόνων, προκατάγνωθι τοῦ θεοῦ ταῦτα ποιεῖν κελεύσαντος, ὡς ὑπόμνησιν αὐτοῦ εἶναι παρ' ἡμῖν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πέμπτου λόγου. Πάλιν ἡμᾶς διαπαίζουσι περὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τῶν θεοτυπώτων εἰκόνων σημειώσεώς τε καὶ προσκυνήσεως, εἰδωλολάτρας ἡμᾶς καὶ ξυλοθέους ὀνομάζοντες οἱ πανάθεοι. εἰ δὲ ξυλόθεος εἰμὶ, ὡς λέγεις ἄθεε, καὶ πολύθεος πάντως. εἰ δὲ πολύθεος, ἐχρῆν με πάντως ὀμνύντα, λέγειν. μὰ τοὺς θεοὺς, καθάπερ καὶ σὺ ἕνα ὁρῶν

Ego ſum Ieſus Chriſtus, quē ignorans uenerraris. Tua em̄ in pauperes officia & merita aſtiterunt in conſpectu meo. Quāobrē ueni, ut per ceruũ hũc meũ tibi conſpiciendum pręberem, teq; uicißim uenarer, & humanitatis meæ retibus cōprehenderem. Neq; enim æquũ eſt, ut quem ego propter eius beneſacta diligo charumq; habeo, is dęmonibus impuris, et ſimulachris mortuis ac ſurdis inſeruiat. Hanc enim ob cauſam ſub hac ſpecie, quam cernis, in mundũ ueni, ut hominũ genus conſeruarem.

Sancti Leontij, Neapolis, quę in Cypriorũ inſula eſt, Epiſcopi ex ſexto cōtra Iudæos libro. Age deinceps iam, age ſanctarum expreßionis imaginũ defenſionem moliamur, ut ora iniquorum iniuſta loquentium obſtruantur. Neq; enim inuētum noſtrum hoc eſt, ſed legis inſtitutum. Audi enim Deũ ipſum Moſi pręcipientem, ut geminas Cherubim imagines ſculptiles & conflatiles ſtrueret, quæ propitiatoriũ obumbrarent. Præterea templum oſtendit Deus Ezechieli, quod quidem à pauimēto uſq; ad laquearis faſtigiũ: ſculptiles, inquit, habebat leonũ & palmarũ et hominũ, et Cherubim facies. Verè ſermo terribilis. Deus, q iuſsit Iſraeli, ne ullius rei, quę in cœlo, quæ'ue in terra ſit, ſimulachrum, aut imaginem, uel ſimilitudinem faceret, idem præcipit Moſi, ut ſculpta faciat animantia Cherubim. Idem oſtēdit Ezechieli templũ imaginibus, & ſculptis leonum, & palmarum, & hominum ſimilitudinibus plenum. Quinetiam Salomon formā ex lege ſumens templum æris boum, & palmarum, & hominum ſimulachris impleuit. Neq; tamen ob id reprehēſus fuit à Deo. Quamobrem ſi uis me reprehendere, Deũ prius hęc fieri iubētem reprehende, ut eius admonitio nobis exemplo ſit.

Eiuſdem ex quinto libro. Nos rurſum derident, qui crucem ſanctam, & diuinas imagines in honore & pretio habeamus ac ueneremur, noſq; ſimulachrorum, & ligneorum Deorum cultores appellant homines impij. Si Deum (ut aſſeris impie) ligneum colimus, aut plures omnino Deos, cur iurantes non dicimus, per Deos, quemadmodum tu uitulum unũ aſpiciēs dixiſtis

Hi

μόνον ἔλεγες· οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ, ἀλλ' οὐκ ἀξιωθείης τοῦτο παρὰ χριστιανῶν στομάτων ἀκοῦσαι ποτέ, ἀλλ' εἴθισαι ἀεὶ ἡ μοιχαλὶς καὶ ἄπιστος συναγωγή, τὴν πανσώφρονα χριστοῦ ἐκκλησίαν ὡς πόρνην διαγορεύειν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ παρ' ἡμῶν ὡς θεοὶ προσκυνοῦνται οἱ τῶν ἁγίων χαρακτῆρες, καὶ εἰκόνες, καὶ τύποι. εἰ γὰρ ὡς θεῷ προσεκυνοῦμεν τῷ ξύλῳ τῆς εἰκόνος, ἐμέλλομεν πάντως καὶ τοῖς λοιποῖς προσκυνεῖν ξύλοις. καὶ οὐχ' ὡς πολλάκις λεανθέντος τοῦ χαρακτῆρος, τῷ πυρὶ τὴν εἰκόνα κατεκαίομεν. Καὶ πάλιν. ἕως μὲν ὅτι συνδεδεμένα τὰ ξύλα τοῦ σταυροῦ, προσκυνῶ τὸν τύπον διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα χριστόν, ἐπὰν δὲ διαιρεθῶσιν ἐξ ἀλλήλων, ῥίπτω αὐτὰ καὶ κατακαίω. Καὶ ὥσπερ ὁ κέλευσιν βασιλέως δεξάμενος ἐσφραγισμένην, καὶ ἀσπασάμενος τὴν σφραγῖδα, οὐ τὸν πηλὸν ἐτίμησεν, οὐ τὸν χάρτην ἢ τὸν μόλιβδον, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ ἀπένειμε τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν, οὕτω καὶ χριστιανῶν παῖδες, τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦντες, οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ σφραγῖδα καὶ δακτύλιον καὶ χαρακτῆρα χριστοῦ αὐτοῦ βλέποντες, δι' αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα ἀσπαζόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο, χριστόν, καὶ τὰ χριστοῦ πάθη, ἐν ἐκκλησίαις, καὶ οἴκοις, καὶ ἀγοραῖς, καὶ ἐν εἰκόσι, καὶ ἐν σινδόνι, καὶ ἐν ταμείοις, καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, ἐκτυπῶ καὶ διαγράφω. ἵνα διηνεκῶς ὁρῶν ταῦτα, ἀναμιμνήσκωμαι, καὶ μὴ ἐπιλάθωμαι, ὥσπερ σὺ ἐπελάθου κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἀεί. καὶ ὥσπερ σὺ προσκυνῶν τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, οὐ τὴν φύσιν τῶν δερμάτων καὶ τοῦ μέλανος προσκυνεῖς, ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ τοὺς ἐγκειμένους ἐν αὐτῷ, οὕτως κἀγὼ τῇ εἰκόνι τοῦ χριστοῦ προσκυνῶ, οὐ τῇ φύσει τοῦ ξύλου καὶ τῶν χρωμάτων, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἀψύχῳ χαρακτῆρι χριστοῦ προσκυνῶν, δι' αὐτοῦ, αὐτὸν χριστὸν δοκῶ κρατεῖν καὶ προσκυνεῖν. καὶ ὥσπερ Ἰακώβ, δεξάμενος παρὰ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσὴφ τὸν χιτῶνα τὸν ποικίλον ᾑμαγμένον, ὅτε ἐπίπρασκον τὸν Ἰωσήφ, κατεφίλησε πάντως τὸν χιτῶνα μετὰ δακρύων, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἰδίοις τοῦτον ἔθηκεν, οὐ τὸ ἱμάτιον θρηνῶν ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τὸν Ἰωσὴφ νομίζων καταφιλεῖν καὶ ἐν χερσὶν αὐτὸν κατέχειν, οὕτω καὶ χριστιανῶν παῖδες, εἰκόνα ἢ ἀποστόλου ἢ

Hi sunt Dij tui Israel. At eiusmodi iusiurandum ex ore Christianorum profectum audiuisse te nunquã dices. Verum adulteræ synagogæ mos est, ut sapientissimam Christi Ecclesiam meretricem appellet.

Eiusdem. Neque enim sanctorum formæ, & imagines, & signa adorantur à nobis tanquam Dij. Nam si ligneam imaginem adoremus ut Deum, eundem omnino cultum reliquis etiam lignis exhiberemus, neq; ut sæpe contigit, imaginem deleta forma, igne combureremus. Et rursum. Quandiu ligna sic inter se coaptata sunt, ut crucis imaginem exprimãt, adoro formam illam, propter Christũ, qui in eã suffixus fuit, at ubi seiuncta separataq; fuerint, eadẽ abijcio, atq; comburo. quemadmodũ Ac qui Regis edictum obsignatũ suscipit, & signum osculatur nõ terrã, neq; chartam, aut plumbum, sed Regem ipsum ueneratur, & colit, sic etiam nos Christiani crucis formam adorãtes, nõ ligni naturam adoramus, sed signum, & annulum, & formam ipsius Christi respicientes, eum qui cruci affixus, per ipsam complectimur & adoramus.

Eiusdem. Et iccirco Christum, Christiq; cruciatus in Ecclesijs, in ædibus, in plateis, in tabulis, in linteis, in cubilibus, in pallijs effingimus pingimusq;, ut his assiduè perspectis memores simus, & non obliuiscamur, quemadmodum tu semper oblitus es domini Dei tui. Et quemadmodum tu librum legis adorans, non corij naturam adoras, nec nigrum illud, ex quo literæ constant, sed uerba Dei, quæ in ipso sunt: ita nos in Christi imagine non ligni, colorumue naturã adoramus (absit) sed inanimatam Christi formam atq; imaginem adorantes, per ipsam amplecti Christum ipsum uidemur & adorare. Et quemadmodum Iacob, cum à Ioseph fratribus, qui eum uendiderant, uariam illius tunicam cruentam accepisset, eam cũ lachrymis osculatus est, & oculis suis imposuit, non quòd illam tunicam defleret, sed quòd per eam sibi Iosephum ipsum amplecti & manibus contrectare uideretur. Sic etiam nos Christiani imaginem Apostoli, aut

μάρτυρος κατασπαζόμενοι τῇ σαρκί, τῇ ψυχῇ νομίζομεν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν χριστὸν ἢ τὸν μάρτυρα αὐτοῦ ἀσπάζεσθαι. Ὡς γὰρ πολλάκις εἶπον, ὁ σκοπὸς ἐξετάζεται ἐπὶ παντὸς ἀσπασμοῦ, καὶ ἐπὶ πάσης προσκυνήσεως. εἰ δὲ ἐμοὶ ἐγκαλεῖς, λέγων, ὅτι ὡς θεῷ προσκυνῶ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, διατί οὐκ ἐγκαλεῖς τῷ Ἰακὼβ, προσκυνήσαντι ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰωσήφ; ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι οὐ τὸ ξύλον τιμῶν προσεκύνησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου, τῷ Ἰωσὴφ προσεκύνησεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ σταυροῦ, τῷ χριστῷ. ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ, τοῖς πωλήσασιν αὐτῷ τὸν τάφον ἀνθρώποις ἀσεβέσι προσεκύνησε, καὶ γόνυ ἔκαμψεν ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλ᾽ οὐχ ὡς θεοὺς αὐτοὺς προσεκύνησε. Καὶ πάλιν ὁ Ἰακὼβ, τὸν Φαραὼ ηὐλόγησεν, ἀσεβῆ καὶ εἰδωλολάτρην ὄντα, καὶ τὸν Ἠσαῦ, ἑπτάκις, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς θεόν. ἴδε πόσους ἀσπασμοὺς, καὶ πόσας προσκυνήσεις ἀπέδειξά σοι, γραφικάς τε καὶ φυσικάς, μὴ ἐχούσας κατάγνωσιν. ἐμὲ δὲ ἐπὰν ἴδῃς εἰκόνα χριστοῦ, ἢ τῆς πανάγνου αὐτοῦ μητρὸς, ἢ ἁγίου προσκυνοῦντα, ἀγανακτεῖς εὐθέως, καὶ βλασφημεῖς, καὶ ἀποπηδᾷς, καὶ εἰδωλολάτρην με ἀποκαλεῖς. καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, καὶ φρίττεις, καὶ ἐρυθριᾷς, ὁρῶν με καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ναοὺς εἰδώλων καταλύοντα, καὶ ναοὺς μαρτύρων ἀναγείροντα. εἰ τὰ εἴδωλα προσεκύνουν, διατί τοὺς μάρτυρας τιμῶ τοὺς καταλύσαντας τὰ εἴδωλα; εἰ δὲ τὰ ξύλα ὡς φὴς δοξάζω, πῶς τιμῶ τοὺς ἁγίους, τοὺς τὰ ξύλινα ξόανα τῶν δαιμόνων κατακαύσαντας; εἰ δὲ καὶ τοὺς λίθους δοξάζω, πῶς δοξάζω τοὺς ἀποστόλους τοὺς τὰ λίθινα εἴδωλα κατακλάσαντας; εἰ τὰς εἰκόνας τῶν ψευδωνύμων θεῶν σέβω, πῶς δοξάζω καὶ ἐπαινῶ, καὶ ἑορτὰς ἐπιτελῶ τῶν τριῶν παίδων τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἀθλησάντων, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ μὴ προσκυνησάντων, τῇ εἰδωλικῇ; ἀλλ᾽ ὄντως πολλὴ τῶν ἀνόμων ἡ πώρωσις, πολλὴ τύφλωσις. ὦ ἰουδαῖε, πολλὴ ἡ ἀναίδειά σου καὶ ἡ ἀσέβεια. ἀληθῶς ἀδικεῖται ὑπὸ σοῦ ἡ ἀλήθεια. ἀνάστα ὁ θεός. δίκασον τὴν δίκην σου. κρῖνον καὶ δίκασον ἡμῖν ἐξ ἔθνους οὐχ ὁσίου, ἀλλ᾽ ἀνοσίου καὶ ἀλλοτρίου, καὶ παροξύνοντός σε διαπαντός.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἶπον, τῷ ξύλῳ καὶ τῷ λίθῳ ὡς θεῷ προσεκύνουν, εἶπα ἂν κἀγὼ τῷ ξύλῳ καὶ τῷ λίθῳ, σύ με ἐγέννησας.

Martyris ore salutantes & osculantes, animo iudicamus nos Christū aut Martyrem ipsum salutare & osculari.

Quamobrem, ut sæpe dixi, in omni salutatione, atq; omni adoratione, propositum animi est considerandum & expendendum. Quòd si mihi uitio uertis, quòd crucis lignum adorem tanquam Deum, cur non item incusas Iacob, qui Ioseph uirgæ fastigium adorauit? an quia perspicuum est, eum non lignum, sed per Iosephum ipsum honorantem adorasse? Sicut nos item per crucem Christum colimus & adoramus. Quandoquidem & Abraham uēdentibus sibi sepulturam hominibus impijs genua flectens, eos adorauit, nō tamen ut Deos. Et rursum Iacob Pharaoni, quanuis esset impius, atque idolorum cultor, benedixit, & Esau septies, non tamē ut Deū adorauit. Vide, quot tibi salutationes, quotq; adoratiōes expressas, & naturales ostenderim, quæ reprehēdi nō possunt? Tu uerò cū uideris nos Christi, aut castissimę matris eius aut sācti alicuius imaginē adorare, cōfestim indignaris, & crimini uertis, & refugis, atq; idolorū nos cultores appellas? nec erubescis, & reformidas, ac pudore perfunderis, cum uideas nos quotidie in omnibus orbis terrarū partibus idolorum templa euertere, & tēpla Martyrum excitare? Si adorarem idola: Cur Martyres idolorum euersores honorarem? Si ligna, ut ais, colerem, quomodo sanctos uiros uenerarer, qui ligneas dæmonum statuas cōbusserunt? Si lapides colerem, quomodo Apostolos, qui lapidea idola confregerunt, honore prosequerer? Si falsorum Deorū imagines colerem, quomodo trium puerorum, qui ne auream Idoli effigiem adorarent, Babylone decertarunt, gloriā & laudes solenni cultu celebrarem? Magna nimirum est iniquorum hominum pertinacia, magna cæcitas, magna, Iudæe impudētia atq; impietas tua. Verè abs te iniuria afficit ipsa ueritas. Exurge Deus, & iudica, et discerne nos à gente nō sancta, sed impia, atq; aliena, teq; ad irā perpetuo cōcitante.

Eiusdem. Si igitur, ut sæpe dixi, lignum & lapidem adorarem, sic ego quoque lignum & lapidem alloquerer, tu, inquiens, me procreasti.

εἰ δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων προσκυνῶ, τοὺς ἁγίους μᾶλλον, καὶ προσκυνῶ τὰς τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀθλήσεις καὶ τιμῶ, πῶς λέγεις εἴδωλα ταῦτα ὦ ἀνόητε, τὰ γὰρ εἴδωλα, τῶν ψευδωνύμων, τῶν μοιχῶν, καὶ φονευτῶν, καὶ τεκνοθυτῶν, καὶ μαλακῶν, ὁμοιώματα εἰσί, καὶ οὐ προφητῶν, οὐδὲ ἀποστόλων. καὶ ἵνα ἐκ μέρους παραστήσωσι σύντομον καὶ πιστότατον ὑπόδειγμα περὶ χριστιανικῶν καὶ ἑλληνικῶν ὁμοιωμάτων, ἄκουσον. εἶχον ἐν Βαβυλῶνι οἱ χαλδαῖοι, ὄργανα παντοῖα μουσικὰ, πρὸς θεραπείαν εἰδώλων δαιμόνων. εἶχον δὲ καὶ οἱ υἱοὶ Ισραὴλ, ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ὄργανα, ἃ ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐκρέμασαν, καὶ ἀμφότερα ὄργανα, ἢ νάβλαι, καὶ κιθάραι, καὶ αὐλοὶ ὑπῆρχον. ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς δόξαν θεοῦ ἐγένοντο, τὰ δὲ εἰς θεραπείαν τῶν δαιμόνων, ἀντίμιμα. οὕτω λοιπὸν καὶ περὶ τῶν εἰκόνων καὶ εἰδώλων, ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν, νόει. ὅτι ἐκεῖνα μὲν, εἰς δόξαν διαβόλου καὶ μνήμην κατεσκευάσθησαν. ταῦτα δὲ εἰς δόξαν χριστοῦ, καὶ ἀποστόλων, καὶ μαρτύρων, καὶ ἁγίων αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς χριστιανὸν προσκυνοῦντα τῷ σταυρῷ, γνῶθι, ὅτι διὰ χριστὸν τὸν σταυρωθέντα, καὶ οὐ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου προσκυνεῖ. ἐπεὶ πάντα ἂν τὰ ξύλα προσεκυνοῦμεν τοῦ ἀγροῦ, ὥσπερ ὁ Ισραὴλ προσεκύνει τὰ ἄλση καὶ τὰ δένδρα, λέγων, σύ μου εἶ θεὸς, καὶ σύ με ἐγέννησας. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μνήμην καὶ γραφὴν τῶν τοῦ κυρίου παθημάτων, καὶ τῶν δι' αὐτὸν ἀθλησάντων, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ οἴκοις ἔχομεν, πάντα δι' αὐτὸν ποιοῦντες τὸν ἡμέτερον κύριον. Καὶ αὖθις. εἰπὲ ὦ ἰουδαῖε, ποία γραφὴ ἐπέτρεψε Μωσεῖ, προσκυνῆσαι Ἰοθὸρ τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ, εἰδωλολάτρῃ ὄντι. καὶ Ἰακὼβ, τῷ Φαραώ. καὶ Ἀβραὰμ, τοῖς υἱοῖς Εμμώρ; καὶ εἰ ἐκεῖνοι δίκαιοι, καὶ προφῆται; καὶ Δανιὴλ τῷ Ναβουχοδονόσορ ἀσεβεῖ ὄντι; καὶ εἰ ἐκεῖνοι διὰ κοσμικὴν καὶ πρόσκαιρον ζωὴν ταῦτα ἐποίουν, πῶς ἐμοὶ ἐγκαλεῖς προσκυνοῦντι ταῖς ἁγίαις τῶν ἁγίων μνήμαις, γραφικαῖς καὶ ἱστορικαῖς; καὶ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀθλήσεις, ἐξ ὧν καθ' ἡμέραν εὐεργετοῦμαι, καὶ αἰώνιον καὶ ἀΐδιον ζωὴν ἐκδέχομαι;

Quod si sanctorum imagines adoro, immo uerò si sanctos ipsos adoro, & sanctorum Martyrum certamina ueneror, quomodo hæc tu, stulte, idola uocas? Idola enim eorũ, qui falsi sunt Dij, & adulteri, & homicidæ, & filiorũ immolatores, & effœminati, nõ autem Prophetarum, & Apostolorum effigiem & similitudinem repræsentant. Atque adeò ut singulari, & breui, atque certissimo exemplo intelligas, quæ sit inter Christianorum, & aliarum gentiũ imagines differentia, audi. Habebant Babylone Chaldæi musica generum omnium instrumenta, quibus dæmonum simulachra celebrabant. Habebãt & Hebræi instrumenta Hierusalem exportata, quæ ex salicibus suspenderant, Vtraque erant instrumenta, & psalteria, cytharæ, & tibiæ, sed hæc ad Dei gloriam, illa uerò horũ quidem similia, sed ad dæmonum cultum comparata. Eodem modo discrimen inter imagines & simulachra aliarum gẽtium & Christianorum intellige. Illa enim ad Diaboli gloriam & memoriam, nostra autem ad gloriam Christi, & Martyrum, & sanctorum eius confecta sunt.

Eiusdem. Proinde cũ hominẽ Christianum uideris crucẽ adorare, scito id ab eo fieri propter Christũ crucifixũ, non autem ut lignum adoret, alioquin omnia ligna agri adoraremus, sicut Israel adorauit nemora, & arbores, tu, inquiens, Deus meus es, tu me procreasti. Nos autem nõ item, sed domini cruciatuum, & eorum, qui propter ipsum certamina sustinuerunt, monumenta picturasque in Ecclesijs, atque ædibus habemus, omniaque propter ipsum dominum nostrũ facimus. Et rursum. Dic, o Iudæe, quæ scriptura permisit Mosi, ut Iethrum socerum suũ, qui cultor Idolorum erat, adoraret? Quæ Iacob, ut Pharaonem? Quæ Abraham, ut filios Emmor? Quæ Danieli, ut Nabuchodonosor hominem impium? Erant ne illi iusti, & Prophetæ, nec ne? Quòd si propter præsentem & breuem istam uitam hæc fecerunt, cur succenses mihi, quòd adorem sancta sanctorum monumenta scripturis & historijs comprobata, cruciatusque et certamina, ex quibus quotidie utilitatem, perpetuamque uitam accipio & sempiternam?

Τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Θεοδωρήτου τετάρτου τόμου. Ὑπὸ δὲ ταύτην τὴν ὑπατείαν, κατὰ τὸν μῆνα τὸν δεκέμβριον, ἔχοντα αὐτὸν εἰκάδα καὶ πέμπτην ἡμέραν, θαῦμα φοβερὸν καὶ ἐξαίσιον, πᾶσαν τε ἀκοὴν ἀνθρώπων καταπλῆττον γεγένηται. Ὀλύμπιος γάρ τις τοὔνομα, Εὐθυμίου τοῦ τῆς Ἀρείου θρησκείας ἐξάρχοντος, τὸν βαδιστὴν περιχορεύοντα ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ παλατίου Ἑλενιανῶν, γενόμενος κατὰ τὸν προμαλάττοντα, καὶ θεασάμενός τινας τῶν λουομένων, τὴν τοῦ ὁμοουσίου δόξαν σεμνύνοντας, ἔφη αὐτοῖς λέξεσιν, οὕτως. τί γάρ ἐστιν ἡ τριάς; ποίῳ δὲ τοίχῳ οὐκ ἐπιγέγραπται; καὶ κρατήσας τῶν ἑαυτοῦ ἀναγκαίων, ἔφη. ἴδε, κἀγὼ τριάδα ἔχω. ὥστε κινηθέντας τοὺς ἐκεῖ εὑρεθέντας, μέλλειν αὐτὸν διαχειρίζεσθαι, ἀλλ' εἴρχθησαν ὑπό τινος Μάγνου πρεσβυτέρου τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῷ περιτειχίσματι, ἀνθρώπου θαυμαστοῦ, καὶ τὸν θεὸν θεραπεύοντος, φήσαντος πρὸς αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν διαλάθῃ τὸν τῆς παντεφόρου δίκης ὀφθαλμὸν, ἀκριβεῖ λόγῳ γράφοντα. αὐτίκα δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῆς ταραχῆς παυσαμένων, ἐξανέστη ὁ Ὀλύμπιος, καὶ τῇ ἐμβάσει τῶν θερμῶν ὡς ἔθος χρησάμενος, ἔξεισιν ἐπὶ τὴν τῶν ψυχρῶν ὑδάτων δεξαμενήν. ἥτις λαμβάνει τὰ ὕδατα ἐκ πηγῆς τικτομένης μέσον τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου τοῦ εὐαγοῦς οἴκου τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ὃν ἐν παλαιοῖς ἔκτισεν, ἀξιώμασιν ἀρχοντικοῖς διαλάμψας, Αὐρηλιανός. ἔνθεν δὲ ἡγοῦμαι θείας ἐποψίας τὸ ὕδωρ ἀξιοῦσθαι. ἐν ᾗ καταβὰς, θᾶττον ἐπαναβαίνει, κραυγάζων, ἐλεήσατέ με ἐλεήσατε. καὶ κνήθων αὐτοῦ τὰς σάρκας, τῶν ὀστῶν ἀπεμέριζε. πάντων δὲ περὶ αὐτὸν γενομένων καὶ κρατησάντων, σινδόνι περιτυλίξαντων, ἀνέκλιναν ψυχορραγοῦντα. ἐπηρωτων δὲ, τί ἂν εἴη τὸ συμβὰν, καὶ φησὶν ὁ Ὀλύμπιος, ἄνδρα κατεῖδον λευχειμονοῦντα, ἐπιβάντα μοι κατὰ τῆς νεροφόρου, καὶ τρεῖς σίκλας θερμοῦ περιχέαντά μοι, καὶ λέγοντά μοι. μὴ δυσφήμει. λαμβόντων δὲ αὐτὸν φορείῳ οἱ αὐτῷ διαφερόντων, μετεκόμισαν ἐν ἑτέρῳ λουτρῷ προσκειμένῳ τῇ τῶν ἀρειανῶν ἐκκλησίᾳ. θελόντων δὲ αὐτῶν ἀποτυλίξαι τὴν σινδόνα ἀπ' αὐτοῦ, συνεξέπαιρον πάσας τὰς σάρκας αὐτοῦ. καὶ οὕτως νεκρωθεὶς, ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. γνωστὸν δὲ ἐγένετο τοῦτο σχεδὸν καθ' ὅλης

Ex hystoriæ Ecclesiasticæ Theodoreti Tomo quarto. Hoc consulatu 8. Calend. Ianuarij res admiranda, terribilis, & singularis, qua aures audientium obstupebant, euenit. Olympius enim quidam nomine cum Euthymius Arianę factionis defensor cursorem saltantem citaret in balneis palatij Eleniani, accedens ad eum, qui præmolliebat, & quosdam qui lauabãtur, ὁμοούσιος, hoc est, eiusdem essentiæ uocem de filio dici comprobantes cõspicatus, istiusmodi uerbis eos compellauit, quid enim est, inquiens, Trinitas? aut quo nõ in pariete inscripta est? Membrisq; corporis necessarijs apprehensis, ecce, inquit, & ego Trinitatem habeo. Quare qui illic aderant, commoti illum erant interfecturi, sed in ualli ambitu prohibiti sunt, à quodam Magno sanctorum Apostolorum presbytero uiro admirando, Deiq; studioso. Qui sic eos est allocutus: Iustitiæ non latet oculum cuncta spectantis & punientis. Quũ igitur hominis ueneratione quieuissent, surrexit Olympius, & calidarũ aquarum balneo lotus, ut fit, ad illud, quod frigidas continebat, egreditur. Suscipit enim aquas è terra medium uenerandi altaris sanctæ ædis Stephano protomartyri dicatæ, quam Aurelianus inter ueteres præcipuis dignitatibus illustris exædificauit. Ex quo diuinis aquam spectaculis fieri dignam existimo. In hanc ille cum descendisset cõfestim egressus est, clamans miseremini. Et carnes suas unguibus dilanians ab ossibus diuellebat. Hũc illi qui circum aderant comprehensum, linteo inuoluerunt, & præ frigore animo deficientem reclinarunt. Rogantibus autem, quid nam illi contigisset, respõdit Olympius. Hominem uidi candidis indutum uestimentis, qui super Nerophorum incedens tres mihi calidæ siclas infudit, ne malè dixeris, inquiens. Qui igitur erant illi necessitudine coniũcti sublatum in aliud balneum, quod Arianorum hærebat Ecclesiæ, gestarunt. Verum cum ex linteo uellent illum eximere, omnes illius carnes dilacerarũt, atq; ita moriens animã efflauit. Quę quidẽ res per totũ ferè peruagata regnum

τῆς βασιλίδος. ἐφήμιζον δέ τινες περὶ τοῦ πεπονθότος, ὡς χρόνοις τισὶν, ἀπὸ τῆς τὸ ὁμοούσιον δοξαζούσης θρησκείας, εἰς τὴν Ἀρείου μεταβαίη κακοδοξίαν. ἐπειδὴ δὲ τὸ συμβεβηκὸς, καὶ ἀκοαῖς βασιλέων ἐπλησίασεν, Ἀναστάσιος δὲ ἦν, ἐπέτρεψεν εἰκόνι χρωματισθὲν τὸ τεράστιον, ὑπὸ τὴν τῶν νεροφόρων καταπαγῆναι. Ἰωάννης δέ τις διάκονος, καὶ ἔκδικος τοῦ προλεχθέντος ἁγίου οἴκου Στεφάνου τοῦ τῶν μαρτύρων πρώτου ἀνὴρ εἴ καί τις ἄλλος ζῆλον ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου δόγματος ἱκάστοτε ἐνδεικνύμενος, καὶ αὐτὸς εἰκόνι κατέγραψεν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, τῶν γὰρ ἐκεῖσε λουομένων καὶ θεασαμένων, τὰ ὀνόματα κατέγραψε, καὶ ἔνθα εἶεν ἕκαστος οἰκῶν, ἔτι τε καὶ τῶν τοῖς ὕδασιν ὑπηρετούντων. μαρτυρεῖ δὲ ἡ εἰκὼν, ἄχρι τοῦ παρόντος περιέχουσα ἐν τῷ ἐμβόλῳ τοῦ τετραστόου, τοῦ πολλάκις εἰρημένου εὐκτηρίου. ἐπειδὴ δὲ τῷ θαύματι θαῦμα ἐπηκολούθησεν, οὐχ ὅσιον παριδεῖν, τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τυγχάνον. ὅπερ, εἰ καὶ τὸν παρόντα καιρὸν ὑπερῆλθε, λέγειν οὐκ ὀκνήσω. θεασάμενοι γὰρ οἱ τῆς Ἀρείου συμμορίας ἐπικρατοῦντα θρίαμβον, ἐλιπάρησαν τὸν τοῦ παλατίου Ἑλενιανῶν τὴν φροντίδα πεπιστευμένον, ὡς ἐξάρχοντα καὶ τῆς τοῦ λουτροῦ διοικήσεως, καθελόντα, κατακρύψαι τὴν εἰκόνα. ὃς πρόφασιν εὐμήχανον εὑράμενος, τὴν ἐκ τῶν ὑδάτων προσγινομένην νοτίδα, ὡς σκυλθεῖσαν τὴν εἰκόνα ἀφελόμενος, φησὶν, ἐπὶ διορθώσει, κατέκρυψεν. ἦν ὁ βασιλεὺς, ἐγκυκλίους ἐπιδημίας τελῶν εἰς ἕκαστον τόπον βασιλικὸν, παραγενόμενος κἀκεῖσε, τὴν εἰκόνα ἐπεζήτει, καὶ οὕτως αὖθις ἐπὶ τοίχῳ κατεπάγη. παραυτίκα δὲ τὸν Εὐτυχιανὸν, τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ διακονητῇ, ὀργή τις θεοδίκαστος περιλαβοῦσα, τὸν μὲν δεξιὸν ὀφθαλμὸν διαρρεῦσαι πεποίηκε, κακίστως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ περιτρέψασα μέλη, προσελάσαι παρεσκεύασε περὶ ἁγίῳ εὐκτηρίῳ, ἔνθα πεπίστευται ἀναπαύεσθαι μέρος ἱερῶν λειψάνων, τῶν θεσπεσίων Παντολέοντος καὶ Μαρίνου ὁμοῦ καλουμένου τοῦ τόπου, ὁμόνοια, ἐκ τοῦ, ἐκεῖ συνελθόντας τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπισκόπους ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως, κοινὴν ἐνθεῖναι καὶ συναποφηναμένους διδασκαλίαν, τοῦ τε ὁμοουσίου τῆς θείας τριάδος ποιήσασθαι, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ κυρίου τρανῶσαι τὴν ἐκ παρθένου πρόσληψιν, ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν τεκτήνασθαι.

regnum est. Prodiderũt autem quidã Olympium, cui id cõtigerat, quodam tempore ab eorum, qui filium homousium, hoc est, eiusdem essentiæ cum patre fatebantur, cœtu ad Arij partes defecisse. Verũ cũ ad aures regias res peruenisset, erat aũt Rex Anastasius, iussit miraculum in tabula colorib. expressum Nerophorũ collocari. Ioannes aũt quidam ædis illius, de qua supra mentionem fecimus, Stephano Protomartyri sacræ Diaconus & curator, uir, qui ut siquis alius, decreti illius, quo filius eiusdem cũ patre essentiæ declaratur, se perpetuo studiosissimum ostẽdit, ipse quoq; rem pictura, sed non simpliciter promulgauit. Nam eorum qui illic lauabantur, spectatoresq; fuerant, quiq; in balneo ministrabant, nomina inscripsit, & ubi eorum singuli habitarent, indicauit. Quæ quidem pictura ad hoc usq; tempus rem ipsam testat̃, in fronte quartæ porticus, q́ sæpe uocatũ est oratorium, affixa. Cęterũ quãdo res admiranda rem admirandã cõsecuta est, cũ eiusdem argumẽti sit, nefas est eam cõtemnere. Itaq; licet præsens subeat tempus, illam non grauabor cõmemorare. Cum enim illi qui Arij partibus studebant, triumphum progredi perspicerent, precibus impulerunt eum, cui palatij Elenianorũ cura fuerat demandata, ut tanq̃ balnei administrationis præfectus imaginem auferret, & absconderet. Hic facili inuẽta excusatione, q́ ob aquarum humiditatem esset corrupta sustulit eam, (ut aiunt) inter disputandum, & abscondit. Verum cũ Rex singula loca regia obiret atq; inuiseret, ad hunc quoq; peruenit, & imaginem inquirendam, ac parieti rursum affigendam curauit. At Eutychianum (ministro enim illi erat nomen) diuina quædam sic inuasit indignatio, ut dexter oculus ei difflueret, pessimeq; reliqua item membra conflictarentur, quo ad sacrum oratorium, ubi Beatorum Pantaleonis & Marini pars reliquiarum cõseruatur, accederet. Quod quidem oratorium concordia uocatur, quoniam illuc Episcopi centum & quinquaginta Imperatore Theodosio Magno regnante concordes in eam sententiam conuenerunt, ut diuinæ Trinitati eandem Essentiam constituerent, & dominũ ex uirgine humanã assumpsisse carnẽ declararent.

ἡμέρας τὲ περίπου ἑπτὰ προσκαρτερῶν, καὶ ὀνούμενος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ διαβρωθέντων αὐτῷ καὶ τῶν διδύμων, μεσούσης μιᾶς τῶν νυκτῶν, ὁ λαχὼν ὑποδιάκονος τὴν παννύχιον ἔχειν, ὁρᾷ κατ᾽ ὄναρ βασιλέα τινὰ ἐπιστάντα, καὶ τῇ χειρὶ ὑποδεικνύντα τὸν ἀσθενῆ, λέγειν. πῶς ὑπεδέξω τοῦτον; τίς δὲ ὁ ἐν ταῦθα ἀγαγών; οὗτος ὁ μετὰ τῶν εἰς ἐμὲ δυσφημούντων συμφρασάμενος. οὗτος ὁ κατακρύψας τὴν εἰκόνα τοῦ θαύματος. διαναστὰς δὲ ὁ κληρικὸς, τὸ ὀφθὲν διηγήσατο, φήσας, τῶν ἀδυνάτων τυγχάνειν ἰαθῆναι τοῦτον τῆς μάστιγος. τῇ δὲ αὐτῇ νυκτὶ, ὁ Εὐτυχιανὸς, ὥσπερ εἰς ὕπνον ἐκ τῶν ὀδυνῶν ὑπαχθεὶς, ὁρᾷ τινὰ νεανίαν εὐνοῦχον φάρει λαμπρῷ ἠμφιεσμένον, λέγοντα αὐτῷ, τί ἔχεις; ὡς δὲ ἀποθνήσκω ἔφη, κατατηκόμενος καὶ θεραπείας μὴ τυγχάνων, ἤκουε λέγοντος, ὡς οὐδεὶς σοι δύναται βοηθῆσαι, ὁ γὰρ βασιλεὺς δεινῶς ὀργίζεται κατὰ σοῦ. ἠντιβόλει οὖν, καὶ φησί. τίνα κινήσω; ἢ τί ποιήσω; ὁ δὲ φησίν, εἰ θέλεις ἀνεθῆναι, ἄπιθι συντόμως ἐν τῷ λουτρῷ Ἑλενιανῶν, καὶ ἐγγύθεν τῆς εἰκόνος τοῦ καυθέντος Ἀρειανοῦ ἀναπαύθητι. παραυτὰ δὲ διυπνίσας, ἕνα τῶν ὑπηρετούντων ἐφώνει, ἐξεπλάγησαν δέ, τριῶν γὰρ ἡμερῶν ἤδη παρελθουσῶν, ἀφωνίᾳ συνείχετο, καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπάγειν αὐτὸν, κατὰ τὸ προσταχθὲν διεκελεύσατο. φθάσας δὲ τὸν τόπον, καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τεθεὶς, ἐξέπνευσε. τὴν γὰρ ἐκ τοῦ σώματος διάστασιν τῆς ψυχῆς, ἐλευθερίαν αἰνιττόμενος ὁ ὀφθεὶς ἀγορεύων, ἠλήθευσεν.

Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου, τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ.

Ἀπὸ τεσσάρων μιλίων Δαμασκοῦ, χωρίον ἐστὶν τὸ λεγόμενον Καρσάτας. ἐν ᾧ χωρίῳ, ναός ἐστι τοῦ ἁγίου Θεοδώρου. ἐν τούτῳ τῷ ναῷ εἰσελθόντες Σαρακηνοί, κατῴκησαν, πάντα ῥύπον καὶ ἀκαθαρσίαν ἐκ γυναικῶν καὶ παίδων, καὶ ἀλόγων ποιήσαντες. ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, καθεζομένων πλειόνων αὐτῶν, καὶ συντυγχανόντων, ἔρριψεν εἷς ἐξ αὐτῶν σαγίταν κατὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, καὶ ἔκρουσεν εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον αὐτοῦ, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα, καὶ κατῆλθεν ἕως κάτω τῆς εἰκόνος, πάντων θεωρούντων τὸ γενόμενον σημεῖον, καὶ τὴν σαγίταν πεπηγμένην εἰς τὸν ὦμον τοῦ ἁγίου, καὶ τὸ αἷμα κατερχόμενον.

Verum cum illic ſeptem circiter dies cōmoratus nihil acciperet adiumenti, quinetiam gemini exederentur, media quadam nocte miniſter, cuius erãt partes, ut totã noctem inſomnis duceret, ſecundùm quietem uidet quendã Regem aſtantem, manuq́ illũ, qui ægrotabat, oſtendentem, dicentemq́: Quomodo hunc ſuſcepiſti? Ecquis huc eũ adduxit? Iſte cum illis ſentit, qui in me maledicta conijciunt. Iſte miraculi abſcōdit imaginem. Clericus igitur ſomno ſolutus, quod in quiete uiderat, enarrauit, negans, fieri poſſe, ut is ab ea calamitate liberaretur. At Eutychianus eadem nocte cum doloribus ſubactos obdormiſſet, adoleſcentem quendam Eunuchum aſtantem uidet, ſplendido indutũ ueſtimento, ſeq́ ſic alloquentem: Quid habes? Cum autem ille, ui morbi conſumptus pereo, nec curationem ullã inuenio, reſpondiſſet, audiuit eum dicentem, nemo tibi poteſt opitulari. Rex enim uehementer iratus eſt tibi. Ipſe uerò quem, inquit, mouebo? aut quid faciam? At ille ſi uis, inquit, curari, ad Elenianorum balneum cõtende, & prope combuſti Ariani imaginem quieſce. Protinus is experrectus unũ è miniſtris uocauit. Admirati ſunt autem, quoniam tertium iam diem uocis uſu caruerat. Se igitur, ut fuerat imperatum, abduci iuſsit. Verum cum ad locum perueniſſet, propter imaginẽ collocatus expirauit. Is enim, quẽ in ſomnis uiderat, per animæ ſeiunctionem à corpore, morbi curationem ſignificãs uera pronuntiauit.

Sancti Anaſtaſij à ſancto monte Sinai.

Quatuor paſſuum millibus Damaſco diſtat locus, qui Carſatas dicitur, quo in loco ſancti Theodori templum eſt. In hoc templum ingreſsi Saraceni omnibus illud ſordibus & immunditijs ex fœminarum & puerorũ, atque animalium rationis expertium commixtione fœdauerunt. Quadam igitur die cum plures ipſorum conſiderent & colloquerentur unus eorum ſagittam in ſancti Theodori contorſit imaginem, & dexterum ipſius humerum uulnerauit, ſtatimq́ ſanguis defluxit, & ad extremam uſque imaginis partem decidit, omnibus id, quod factum fuerat, ſagittamq́ in humero ſancti defixam, & ſanguinem emanantem contuentibus.

Quo

καὶ μὴν σημεῖον τοιοῦτον παράδοξον γενόμενον θεασάμενοι, οὐκ ἦλθον εἰς συναίσθησιν. οὐ μετενόησεν ὁ τὴν σαγίταν ῥίψας. οὐκ ἐστάραξεν ἐν ἑαυτοῖς τις ἐξ αὐτῶν. οὐκ ἀνεχώρησαν τοῦ ναοῦ. οὐκ ἐπαύσαντο ῥυποῦντες αὐτόν. καὶ μέντοιγε τὴν ἐσχάτην ἔδωκαν τιμωρίαν. εἰκοσιτεσσάρων γὰρ οἴκων ὑπαρχόντων, ἐξ αὐτῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῷ ναῷ, ἐν τοῖς ὀλίγων ἡμερῶν, ἅπαντες πικρῷ θανάτῳ ἐξηλείφθησαν, μηδενὸς τούτων τελευτήσαντος ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, εἰ μὴ αὐτῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῷ ναῷ ἐν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις. αὕτη οὖν ἡ εἰκὼν ἡ τοξευθεῖσα, ἔτι περίεστιν, ἔχουσα καὶ τὴν πληγὴν τῆς σαγίτας, καὶ τὸν τύπον τοῦ αἵματος. πολλοὶ δὲ ζῶσι τῶν θεασαμένων, καὶ εὑρεθέντων τότε, ὅτε τὸ παράδοξον τοῦτο γέγονε. κἀγὼ δὲ, ὡς θεασάμενος τὴν αὐτοῦ εἰκόνα, καὶ θεασάμενος ὃ ἐθεασάμην ἔγραψα.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Συμεῶνος τοῦ θαυματουργοῦ, ἐξήγησις Ἀρκαδίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, θαῦμα ἑκατοστὸν τριακοστὸν δεύτερον.

Συνέβη δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἄνδρα τινὰ ἀγοραῖον τῆς πόλεως ἀντιοχείας, συνοχῇ δεινῇ κατέχεσθαι ὑπὸ δαίμονος πονηροῦ, καὶ στενοχωρεῖσθαι ἐπὶ χρόνους, ὥστε καταπνίγεσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, σφιγγομένων τῶν πνοϊκῶν αὐτοῦ. οὗτος ἀνελθὼν πρὸς τὸν ἅγιον, καὶ τυχὼν ἰάσεως ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις, καὶ γενόμενος ὡς μηδὲν πεπονθὼς κακόν, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, κατ' εὐχαριστίαν, ἀνέστησεν αὐτῷ εἰκόνα ἐν δημοσίῳ καὶ ἐμφανεῖ τῆς πόλεως τόπῳ, ἐπάνω τῶν θυρῶν τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ. ἰδόντες δὲ αὐτὴν τινὲς τῶν ἀπίστων, οὕτως ἐντίμως μετὰ φώτων καὶ βήλων δοξαζομένην, καὶ πλησθέντες ζήλου, συνετάραξαν τοὺς ὁμοίους αὐτῶν ἀτάκτους ἀνθρώπους, ὥστε συνελθεῖν πλῆθος, καὶ ἐν ταράχῳ κράζειν, αἶρε τοῦ ζῆν τὸν τοῦτο πεποιηκότα, καὶ ἡ εἰκὼν καταβληθήτω. συνέβη δὲ κατ' οἰκονομίαν θεοῦ, τὸν ἄνδρα μὴ εὑρεθῆναι τότε ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, προεθυμοῦντο γὰρ διαχειρίσασθαι αὐτὸν, ἄλλων ἄλλα κραζόντων. ἡ γὰρ κακία αὐτῶν, πολλὴ καὶ μεγάλη ἦν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ σφόδρα, καὶ ὁ φθόνος ἄμετρος. ὑφ' οὗ καὶ ἐνεργούμενοι, εἰς τοῦτο συνεληλύθησαν. καιρὸν νομίσαντες εὑρεῖν, καταστασιάσαι καὶ καθυβρίσαι τὸν ἅγιον, ὡς πολλάκις ἐλέγξαντα τὴν κακοπιστίαν καὶ πλάνην τῶν ἐν αὐτοῖς ἑλληνιζόντων.

Quo tamen tam admirabili signo perspecto non resipuerunt, nec eum, qui sagittam coniecerat, pœnituit, nec quisquam eorum cõmotus est. Non recesserunt è templo, nec illud commaculare destiterunt. Attamen extremo sunt affecti supplicio. Cùm enim uiginti essent eorum familiæ, qui in templo commorabantur, intra paucos dies acerbo omnes morbo deléti sunt, cum eo in loco nemo ipsorum diebus illis interierit, exceptis ijs, qui in templo fuerant commorati. Hæc igitur imago sagitta perculsa adhuc superest, sagittęq; uulnus habet, & uestigium sanguinis. Multi autem eorum, qui rem uiderũt, & eo tempore fuerunt, quo res hæc ad miranda contigit, adhuc uiuũt. Et ego eius imaginem uidi, & quod uidi monumentis mandaui.

Ex uita sancti Simeonis rerum admirabilium effectoris, narratio Arcadij Archiepiscopi Cypri, miraculum centesimum trigesimum secundum. Contigit autem illis diebus, ut uir quidam mercator ciuitatis Antiochię graui molestia ab improbo dæmone affligeretur, diuq; angeretur, adeò, ut suffocaretur interclusa spirandi facultate. Hic profectus ad sanctum, & eius precibus sanitatem sic assecutus, ut si nihil unquam perpessus esset, cum in propriam domum redijsset, ut grati animi significationem daret, in loco ciuitatis publico atque illustri supra fores officinæ suæ imaginem statuit. Hanc infidelium quidam conspicati luminibus & uelis decoratam, zelo pleni sui similes homines incompositos concitarũt, ut multitudo conueniret, confuseq; uociferaretur: Tollatur è uita, qui hoc fecit, & imago dejciatur. Diuina autem prouidentia factum est, ut tunc domi suæ nõ inueniretur. Cupiebant enim illum interficere, cum alius aliud clamaret. Nam eorum nequitia multa & magna erat in cõspectu Dei ualde, & immẽsa inuidia, qua quidẽ impulsi eo cõuenerunt, existimantes se nactos esse occasionẽ, qua sanctũ hominẽ opprimerent, & afficerent ignominia, q; sæpe impietatẽ & errorem illorũ, qui cũ ipsis de religione malè sentirent, redarguisset.

ὡς οὖν οὐκ ἠδύναντο φέρειν τὴν τοσαύτην μανίαν, ἐπέτρεψαν ἑνὶ τῶν στρατιωτῶν, ἀνελθεῖν ἐν ἀναβαθμοῖς, καὶ ῥίψαι τὴν εἰκόνα. ἀνελθὼν δὲ ἐκεῖνος, καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας τοῦ ποιῆσαι τὸ προσταχθὲν, εὐθέως ἀπερράγη, ἄνωθεν κάτω καταπεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο θόρυβος μέγας εἰς τὸν ὄχλον. καὶ προσέθεντο ἐξαφθέντων, ἄλλον ἀναγαγεῖν, καὶ ἐκτείνας κἀκεῖνος τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατασῦραι αὐτὴν, ὡσαύτως ἀπερράγη ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ τούτου γενομένου, φοβηθέντων πάντων, ἤρξαντο τὴν σφραγῖδα τοῦ σταυροῦ περιάπτειν ἑαυτοῖς. ἐπὶ πλέον δὲ μεμηνότες οἱ ἄπιστοι ἐκεῖνοι, προσέθεντο καὶ τρίτον ἀνενέγκαι ἐπὶ τούτῳ, καὶ ὡς ἐξέτεινε καὶ αὐτὸς τὰς χεῖρας τοῦ ῥίψαι τὴν εἰκόνα, ὁμοίως καὶ αὐτὸς κατερράγη ἐπὶ τὴν γῆν. τότε φόβος μέγας ἐπῆλθεν ἐπὶ πάντας τοὺς περιεστῶτας πιστούς, οἳ καὶ ἐκπληττόμενοι ἐπὶ τῇ πωρώσει καὶ τόλμῃ τῶν ἀπίστων καὶ ἀνοσίων ἐκείνων ἀνδρῶν, προσκυνοῦντες μετὰ προσευχῆς τῇ εἰκόνι, ἀνεχώρουν.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ, ἐπιγνῶναι ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις. Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν ἀγαπητοί, μὴ δὲ καταπίπτωμεν ἐπὶ τῇ παρούσῃ θλίψει, ἀλλὰ θαυμάσωμεν τὸ εὐμήχανον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, δι᾽ ὧν γὰρ προσεδόκησεν ὁ διάβολος, τὴν πόλιν ἡμῶν καταβαλεῖν, διὰ τούτων αὐτὴν ὁ Θεὸς ἀνέστησε καὶ ἀνώρθωσεν. ὁ μὲν γὰρ διάβολος, ἐνέπνευσέ τισι παρανόμοις ἀνθρώποις, καὶ τοὺς τῶν Βασιλέων ὑβρίσαι ἀνδριάντας, ἵνα καὶ αὐτὸ τῆς πόλεως ἀφανίσῃ τὸ ἔδαφος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ συνέβη τὰ τολμηθέντα, καί τινες μιαροὶ καὶ παμμίαροι τοὺς νόμους καταπατήσαντες, τοὺς ἀνδριάντας καθεῖλον, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων πᾶσιν ἐπεκρέμασαν κίνδυνον, καὶ νῦν ὑπὲρ τῆς ζωῆς αὐτῆς δεδοίκαμεν, παροξυνάντων Βασιλέα, οὐκέτι λοιπὸν ἡ τῶν χρημάτων δάκνει ζημία, ἀλλ᾽ ἕτερα· αὐτῶν ἐκείνων πάντων ἀκούω λεγόντων, λαβέτω τὴν οὐσίαν ὁ Βασιλεὺς, ἀποστησόμεθα τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀγαπητῶς, μόνον τὸ σῶμά τις ἡμῖν γυμνὸν ὑπόσχηται διασώζειν. ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα πρὶν ἢ τὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου φόβον ἡμῖν ἐπιστῆναι, ἔδακεν ἡ ζημία τῶν χρημάτων, ἐπειδὴ δὲ ἐτολμήθη τὰ παράνομα, ἐπεισελθὼν, τὴν ὀδύνην τῆς ζημίας ἀπώθησεν.

Cum igitur tantam insaniam cohibere non possent, cuidam militum mandarunt, ut gradus conscenderet, & imaginem deturbaret. Qui cum ascendisset, & manus extenderet, ut iussa perficeret, statim collisus est, è superiore loco delapsus deorsum in terram. Et magnus tumultus in turba est excitatus. Inflammatiq́ perrexerunt, alterum adhibere, qui manu protenta cum detrahere imaginem ipse quoque conaretur, humi pariter afflictus est. Quo quidem facto metu omnes perterriti crucis signum sibi ipsi cœperunt admouere. Verum cum adhuc infideles illi insanirent, tertium eodem impellere nõ destiterunt, qui cum manum extendisset, ut imaginem deijceret, ipse quoq́ similiter confractus in terram decidit. Tunc fideles omnes, qui circunstabãt magnus inuasit timor, & infidelium cæcitatem atque audaciam admirati, imaginem adorantes cum precationibus discesserunt.

Sancti Ioannis Chrisostomi, ex illa oratione: Scitote in medio laqueorum incedere. Ne igitur mœrore opprimamur, charissimi, neue præsenti calamitate animis concidamus, sed diuinæ sapientiæ consilium admiremur. Quibus enim rationibus Diabolus se ciuitatem nostram oppressurum existimauit, iisdem eam Deus erexit, & excitauit. Diabolus enim nefarios quosdam homines incitauit, ut Regum statuas afficerent ignominia, ut ipsum ciuitatis solum euerteret.

Eiusdem. Sed posteaquam hæc facinora fuerunt admissa, scelesti ac nefarij quidam conculcatis legibus statuas sustulerunt, & in extremi supplicij periculum omnes adduxerunt, & nunc irato Imperatore de uita ipsa solliciti sumus, non amplius angit pecuniæ iactura, sed aliud. Audio omnes ita loquentes: facultates accipiat Imperator, ex plateis atq́ ædibus ultro discedemus, corpora tantum nuda seruaturum aliquis polliceatur. Quemadmodum igitur hîc priusquam mortis timor nobis immineret, pecuniæ damnum stimulabat, sic ubi hæc contra leges facinora patrata sunt, mortis timor pecuniariæ iacturæ dolorem depulit.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ οἶδας, κἂν μὴ λῃστεύῃ τις, ἐν δὲ τῷ τῶν λῃστῶν σπηλαίῳ φανῇ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις δίδωσι δίκην, καὶ τί λέγω τὰ τῶν λῃστῶν; ἴστε δήπου πάντες καὶ μέμνησθε, ὅτε τοὺς ἀνδριάντας καθεῖλον παρ᾽ ἡμῖν μιαροί τινες ἄνθρωποι, καὶ γόητες. ἀλλ᾽ ὅσοι παρόντες ἁπλῶς τοῖς γινομένοις ἐφάνησαν, εἰς δικαστήριον ἁρπαχθέντες καὶ συναχθέντες ἐκείνοις, τὴν ἐσχάτην ἔδωκαν δίκην.

Θεοδωρήτου ἐπισκόπου, ἐκ τῆς φιλοθέου ἱστορίας, περὶ Μακεδονίου ἀσιανίτου. Ἄλλοτε δὲ τῆς πόλεως ἀπό τινος πονηροῦ δαίμονος βακχευθείσης, ὡς δῆθεν νόσον ἀποδιῶξαι, τῇ μανίᾳ κατὰ τῶν βασιλικῶν ἐχρήσαντο στηλῶν ἀνοήτως.

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Θεοδώρου ἀναγνώστου κωνσταντινουπόλεως, περί τινος αἱρετικοῦ Παλλαδίου. Ὁ δὲ τῆς ἀντιοχείας ἐπίσκοπος Παλλάδιος, πρὸς χάριν βασιλέως διαπραττόμενος, τοὺς τοῖς ἐν χαλκηδόνι ἁγίοις δόγμασιν ἑπομένους, ἐμυσάττετο, καὶ τὰς τῶν ἁγίων πατέρων εἰκόνας καθεῖλεν.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ τρίτου βιβλίου, κεφαλ. δ΄. Τὰ μὲν οὖν αὐτῷ καταθύμια συνετελεῖτο, τὰ δὲ τῆς τοῦ φθόνου βασκανίας, δεινῶς τὰς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησίας ἐκταράττοντα, καὶ τὰ Θηβαίων τε αἰγυπτίων σχίσματα ἐποίουν, καὶ ἄλλα τε οὐ σμικρά, αὐτῶν ἐκείνων προσρηγνυμένων καθ᾽ ἑκάστην πόλιν, ἐπισκόπων ἐπισκόποις, δήμων τε δήμοις ἐπανισταμένων, καὶ μονονουχὶ συμπληγάδων, κατακοπτόντων ἀλλήλους. ὥστε ἰδεῖν, φρενῶν ἐκστάσει, ἀνοσίως ἐγχειρεῖν, καὶ τὰς βασιλέων ἀφρόνως ὑβρίζειν εἰκόνας.

Τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, περὶ τῶν τὰ Διοσκόρου φρονούντων. Εἰς τοσοῦτον γὰρ ἐληλύθει τῆς τόλμης, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἐκεῖ γεγονότων μακαρίων ποιμένων ὀνόματα, τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀνεῖλε, καὶ τὰς αὐτῶν εἰκόνας καθεῖλε, κατακαύσας τυραννικῶς.

Τῆς αὐτῆς ἱστορίας, περὶ τοῦ διαδεξαμένου τὸν θρόνον κωνσταντινουπόλεως μετὰ Μακεδόνιον αἱρετικόν. Οὗτος ὁ ἀνόσιος, ἐν ταῖς συνάξεσιν ἀπερχόμενος, τοὺς σεπτοὺς οἴκους ἀνακαθαρθῆναι κελεύων, εἴπου μὴ γεγραμμένον ἐν εἰκόνι εὕρισκε Μακεδόνιον, ταύτην εἰ μὴ καθεῖλεν, οὐκ ἂν ἐλειτούργει.

Eiusdem. Si quis in latronum spelunca deprehendatur, quamuis ipse nō latrocinetur, nescis eum idem cum latronibus supplicium subire? sed quid ego latrones commemoro? Vos utiq; scitis omnes, & memoria tenetis, cum nefarij quidam homines & impostores apud nos statuas sustulissent, eos, qui facinori interfuerant, omnes plane in carcerem coniectos, extremas cum illis pœnas pependisse.

Theodoreti Episcopi Cyri, ex Philothei historia de Macedonio Asianito. Alias cum ciuitas ab improbo dæmone in furias ageretur, quo morbum expelleret, furorem in regias statuas euomuit inconsiderate.

Ex Ecclesiastica historia Theodori lectoris Constantinopolis de quodam Palladio hæretico. At Episcopus Antiochię Palladius, ut ab imperatore gratiam iniret, eos, qui sancta Chalcedonensis concilij decreta sequebātur, despiciebat, & sanctorum Patrum imagines sustulit.

Ex sancti Constantini uitę libro tertio capite quarto. Quæ igitur ipsi cordi fuerant, perfecta sunt. Quæ uerò ad inuidiam & odium pertinebant, ecclesias Alexandriæ uehemēter perturbabant, & inter Thebanos atq; Aegyptios dissidia aliaq; non parua mala concitabant, cum in singulis ciuitatibus Episcopi aduersus Episcopos, & aduersus populos populi cōsurgerent, tātumq; non confligerent, seseq; mutuis cædibus profligarent. Vidisses homines mēte captos inconsiderate statuas etiam Imperatorum afficere contumelia.

Ecclesiasticæ historiæ de ijs, qui cū Dioscoro sentiebant. Eò uero prouectus est audacia, ut beatorum, qui illic fuerant, Episcoporum nomina, sacerdotum geminorum sustulerit, tyranniceq; combusserit.

Eiusdem historię de illo, qui post Macedonium hæreticum Constantinopolis sedem susceperat. Impius iste ē conuentibus discedens, & sanctas ædes iubens inuisi, sicubi Macedonij nomen imagini adscriptum non reperiebat, eam si minus tollebat ē medio, ibi certè non sacrificabat.

Eiusdem

Τῆς αὐτῆς ἱστορίας, περὶ Ἰουλιανοῦ καὶ Τιμοθέου, τοῦ καὶ Ἐλούρου. Τοῦτον τὸν Ἰουλιανὸν, γνωρίζουσι τινὲς τῶν ταῖς ταραχαῖς χαιρόντων, Τιμοθέῳ τῷ ἐπισκόπῳ ὑπὸ τοῦ προλεχθέντος Μακεδονίου συγκροτηθέντα, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν συνεκροτεῖτο, διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ θᾶττον προενίκας, παρόντων καὶ πολιτικῶν ἀρχόντων ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, ἠνάγκαζε τὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀναθέματι ὑποβαλεῖν. Δεόμενος δὲ ὁ γέρων ταῖς εἰκόσι τῶν κατοιχομένων ἱερέων, Φλαβιανοῦ καὶ Ἀνατολίου τῶν ἀρχιεπισκόπων, ἐν Κωνσταντινουπόλει κεχρωματισμένων, δι' ὧν ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος τὸ κῦρος ἐκτήσατο, ἐκραύγαζεν, εἰ μὴ θέλετε ἀφήσειν τὰ τῆς λελεγμένης ἁγίας συνόδου, ἀναθεματίσαι τὰς τῶν ἐπισκόπων εἰκόνας, καὶ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀπαλεῖψαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Φλαβιανὸν Ἀντιοχείας. Καὶ ὁ ὄχλος, ἐδείχθη τοῦτο ὅπερ ἐστὶν, ἀλόγῳ γὰρ χρησάμενοι ὁρμῇ στρατηγῶν, ὥρμων κατὰ τῶν βασιλικῶν εἰκόνων καὶ στηλῶν. καὶ καταβαλόντων ταύτας, ἔσυρον διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἡ γὰρ μανία τὰς φρένας ἐλύττησε, καὶ τοὺς σώφρονας λογισμοὺς ἐτύφλωσεν ὁ θυμός.

Τοῦ αὐτοῦ λόγου, ἐκ τοῦ πατριάρχου Φλαβιανοῦ. πρὸς Θεοδόσιον τὸν μέγαν βασιλέα.

Ἡμάρτομεν ὦ βασιλεῦ, οὐ κρύπτομεν τὴν ἁμαρτίαν, ἧς καὶ ἡ κτίσις κατηγορεῖ. οὐκ ἀρνούμεθα τὴν μανίαν, ἣν κατὰ τῶν σῶν εἰκόνων ἐμάνημεν μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν ὡς κατάκριτοι περιμένομεν.

Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ. Μὴ διαφθείρῃς τοσαύτας εἰκόνας, διὰ μίαν εἰκόνα χαλκῆν· μὴ συντρίψῃς τοσαῦτα πλαστουργήματα θεῖα, διὰ τὸ χαλκότυπον πλαστούργημα, δυνάμενον χωνευθῆναι ῥᾳδίως.

Τοῦ αὐτοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι παλαιᾶς καὶ καινῆς, εἷς ὁ νομοθέτης, καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως. Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα, εὐσεβείας πεπληρωμένην. εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόνι, στίφη βαρβάρων διώκοντα, καὶ πατούμενα βαρβάρων φῦλα, καὶ τὸν Δαβὶδ ἀληθεύοντα. κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

Eiusdem historiæ de Iuliano, & Timotheo, qui & Elurus dictus est. Iulianum hunc prædicti Macedonij opera cum Timotheo Episcopo consensisse norunt, qui tumultu lætatur. Et quam ob causam consensit? Per eos, qui ministrabant, ipsi citius adductum præsentibus etiam ciuilibus magistratibus ingedibus Episcopi cogebant ea, quæ in Chalcedonensi concilio decreta fuerant, anathemati subijcere. Senex autem imaginibus mortuorum sacerdotum Phlauiani, & Anatholij Archiepiscoporum, Constantinopoli depictus, per quos Chalcedonensis concilij decreta robur acceperant, supplicans, exclamauit, si non uultis, inquiens, admittere sancti concilij decreta, Episcoporum imagines anathemate damnate, & sacerdotes geminos delete.

Chrisostomi ex oratione in sanctum Phlauianum Antiochiæ. Et turba ostendit id, quod est, stulto enim utens impetu militari in Imperatorum imagines & statuas impetum fecit, easque deiectas per forum traxit, furor enim animos rabidos effecit, & indignatio mentis oculos excœcauit.

Eiusdem orationis, ex Patriarcha Phlauiano, ad Theodosium magnum Imperatorem. Peccauimus, Imperator, non cælamus peccatum, quod orbis reprehendit, non negamus insaniam, qua in tuas imagines, immo uero in nos ipsos debacchati sumus, sed ad benignitatem ut condemnati cõfugimus.

Et rursum eiusdem ex oratione Phlauiani. Ne tam multas imagines euertas propter unam æream. Ne conteras tot opera diuina propter opus unum æneũ, quod facilè potest conflari.

Eiusdem Chrysostomi. Vnum esse ueteris & noui testamẽti auctorem, & in sacerdotis uestimentum. Ego autem & synceram scripturam colo pietate plenam. Noui enim Angelum in imagine barbarorum copias persequentem, & barbarorum agmina profligata, & Dauidem uera dicentem: Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

Sancti

τοῦ ἁγίου Βασιλείου, εἰς τὸ ἐγκώμιον τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων. Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως, κοινὴν τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι κατασκευασώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας. ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα, καὶ λογογράφοι καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπ᾽ ἀνδρείαν ἐπήγειραν ἑκάτεροι. ἃ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζοῦ ἐκ τῶν ἐπῶν.

Ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ.
μὴ τῇ μὲν ἕλκειν, τῇ δ᾽ ἀπωθεῖσθαι γεροῖν.
ἧττον δεήσει τοῦ λέγειν, πράττων ἃ δεῖ.
γραφεὺς διδάσκει τὸ πλέον τοῖς ἐκτύποις.

Τοῦ αὐτοῦ μετάφρασις. Ἐὰν φησὶ τῷ τρόπῳ οὐ διδάσκῃς, μὴ δίδασκε τῷ λόγῳ, ἵνα μὴ οὓς ἕλκῃς τῷ λόγῳ, τούτους διὰ τὸ μὴ ἔχειν τρόπον χρηστὸν ἀποδιώκῃς, πράττων γὰρ ἅπερ, αὐτὴ ἡ ἀρτία πρᾶξις, καὶ λόγος διδασκαλίας ἔσται, ὥσπερ ὁ ζωγράφος τοῖς τύποις κατὰ τὸ πλέον διδάσκει.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐδὲ Πολέμων ἔμοιγε σιγηθήσεται,
καὶ γὰρ τὸ θαῦμα τῶν ἄγαν λαλουμένων.
ἦν μὲν τὸ πρόσθεν οὗτος οὐκ ἐν σώφροσι,
καὶ σφόδρα γ᾽ αἰσχρὸς ἡδονῶν ὑπηρέτης.
ἐπεὶ δ᾽ ἔρωτι τοῦ καλοῦ κατεσχέθη,
σύμβουλον εὑρών, οὐκ ἔχω δ᾽ εἰπεῖν τίνα,
εἴτ᾽ οὖν σοφόν τιν᾽, εἴθ᾽ ἑαυτὸν ἀθρόως,
τοσοῦτον ὤφθη τῶν παθῶν ἀνώτερος,
ὥσθ᾽ ἓν τιθήσω τῶν ἐκείνου θαυμάτων.
ἑταίραν εἰς καλεῖ τις ἀκρατὴς νέος,
ἡ δ᾽ ὡς πυλῶνος ἦλθε φασὶ πλησίον.
τοῖς δ᾽ ἦν ὑποκύπτων Πολέμων ἐν εἰκόνι,
ταύτην ἰδοῦσα, καὶ γὰρ ἦν σεβασμία,
ἀπῆλθεν εὐθύς, καὶ θέας ἡττημένη,
ὡς ζῶντ᾽ ἐπαισχυνθεῖσα τὸν γεγραμμένον.

Τοῦ χρυσοστόμου ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς, κεφαλαίου ὀγδόου. Ἀλλὰ τύπος γενοῦ τῶν πιστῶν, περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος, τύπον τῶν καλῶν ἔργων, τουτέστι τῷ ἀρχέτυπον τοῦ βίου, αὐτὸς ἔσο ὥσπερ εἰκὼν προκείμενος.

Sancti Basilij in laudem sanctorum quadraginta Martyrum. Hos igitur eos in medium per commemorationem adducentes cõmunem ex ipsis utilitatẽ præsentibus afferamus, quæ à uiris strenuè gesta sunt, omnium oculis tanquam in tabula ad uidendum propositis. Quandoquidẽ & ea, quę fortiter in bello geruntur, & ab oratoribus, & à pictoribus indicantur. Oratores enim illa uerbis exornant, pictores autem in tabulis exprimũt. Atque ita multos utrique solent ad uirtutem excitare. Quæ enim historię sermo auribus proponit, ea per imitationẽ pictura tacẽs ostẽdit.

Sãcti Gregorij Nazãzeni ex uersib.

Aut ne doceas, aut moribus doce.
Ne uerbis quidem allicias, factis autem propellas.
Re prestes, quod oportet, & oratione non erit opus.
Pictor formis expressis amplius docet.

Eiusdem metaphrasis. Nisi moribus, inquit, doces, nõ est, cur uerbis doceas, ne quos oratione cohortaris, eos prauis moribus deterreas tuis. Si enim feceris ea, quæ recta sunt. Ipsa rectè facta doctrinę locum obtinebunt. Quemadmodum pictores exemplis ferè docẽt.

Eiusdem.

Neque uerò Polemon à me silebitur.
Etenim est inter eos, qui ualde celebrantur admirabilis.
Hic primo non erat hominum temperantium in numero
Sed admodũ turpis uoluptatũ seruus.
At ubi honestatis amore captus est,
Sapitis'ne cuiusque cõsilio, an spõte sua
Haud facile dixerim, statim
Cupiditatum uictor apparuit,
Rem autẽ de illo unam exponã admirabilem.
Adolescẽs quidã intẽperans meretricẽ (aduocat,
Hæc ubi ad ostium accedit, ut ferunt,
In quo ueneranda Polemon imagine
Expressus despiciebat, eius deterrita
Aspectu discedit, pictum non aliter
Verita, quàm si uiuentem cerneret.

Chrysostomi ex Epistolæ ad Timotheum capite octauo. Sed est forma fidelium in omnibus proponens te ipsum formam bonorum operum. Id est exemplo uitæ, sis ueluti imago proposita ad imitandum.

Ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ τῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου. Πάλιν Νεστόριος, καὶ πάλιν Κελεστῖνος καὶ Κύριλλος. ὁ μὲν γὰρ, τὸν Χριστὸν διῄρει καὶ κατεδίχαζεν. οἱ δὲ, τῷ δεσπότῃ συλλαμβανόμενοι, τὸν κατατομέα κατέβαλλον. Ἔφεσος ταῦτα, καὶ τῶν ἐκεῖσε πραχθέντων οἱ πίνακες, δι' ἀγράφου φωνῆς, σιγῶντες λαλοῦσι τὰ πράγματα.

Τοῦ ἀρχαιοτάτου Κλήμεντος πρὸς Ἀλέξανδρον ἐκ τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τῶν στρωματέων. Οὐκοῦν, οὐ μόνον ἐπαινεῖ τὰ καλὰ, ἀλλὰ αὐτὸς βιάζεται τοῦ εἶναι καλός. ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ δούλου μεταβαίνων δι' ἀγάπης εἰς φίλον, διὰ τὸ τέλειον τῆς ἕξεως, ὃ ἐκ μαθήσεως ἀληθοῦς καὶ συνασκήσεως πολλῆς, καθαρῶς ἐκτήσατο. ὡς αὖ οὖν ἐπ' ἄκρον γνώσεως ἥκῃ, βιαζόμενος τῷ ἤθει, καὶ κεκοσμημένος, τῷ σχήματι κατεσταλμένος, πάντα ἐκεῖνα ἔχων, ὅσα πλεονεκτήματα ἐστὶ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν γνωστικοῦ, εἰς τὰς εἰκόνας ἀφορῶν τὰς καλὰς, πολλοὺς μὲν τοὺς κατωρθωκότας πρὸ αὐτοῦ πατριάρχας, παμπόλλους δὲ προφήτας, ἀπείρους δ' ὅσους ἡμῖν ἀριθμῷ λογιζόμενος ἀγγέλους, καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι κύριον, τὸν διδάξαντα καὶ παραστήσαντα, δυνατὸν εἶναι, τὸν κορυφαίων ἐκείνων κτήσασθαι βίον.

Τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Πενταπόλεως. Πάλιν τὶς ἀνὴρ, τῶν πρώτων τῆς χώρας ἐκείνης, Δίων τοὔνομα, ὃς πολλοῖς ἀναθήμασι κατεκόσμησε τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μάρτυρος, καὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτοῦ, ἀργυρένδυτον ἐποίησε. καί τις τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, κλέψας ἐξ αὐτοῦ χρήματα πολλὰ, ἀπέδρα. ὁ δὲ Δίων, οὐ κατεδίωξεν ὀπίσω αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ μάρτυρος εἰκόνα ἀπελθὼν, κηρῷ τὸν τύπον τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἀνεμάξε, καὶ τῇ πίστει τοῦ ἁγίου μάρτυρος ἐν τῷ πυλεῶνι ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐνέπηξε, καὶ θεὶς, ὁ παῖς ἑαυτὸν ἐπέστρεφεν ὡς ὑπό τινος ἐλαυνόμενος, καὶ ἦλθε πρὸς τὸν ἴδιον δεσπότην, μηδὲν ἐξ ὧν ἐσύλωσε σπανίσας. τούτου οὖν πάντων μαθόντων ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας τοῖς ἀποδιδράσκουσιν ἐπιτελοῦσιν οἱ τῆς χώρας ἐκείνης.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας κατὰ τῶν Ἀρειανῶν βιβλίου τρίτου. Τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον ὢν γέννημα ὁ υἱὸς, εἰκότως καὶ τὰ τοῦ πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι.

Ex uerbis in sancta sexta synodo pronũtiatis. Rursum Nestorius, rursumq; Celestinus, & Cyrillus. Ille enim Christum diuidebat, & distrahebat. Hi uerò domino opitulantes diuisorem ipsum expugnarunt. Ephesus hæc, & eorum, quæ illic gesta sunt, depictę tabulæ uoce, non scripta tacentes rem eloquuntur.

Antiquissimi Clementis ad Alexandrum ex libro stromatum sexto. Itaq; non solum laudat, quæ recta sunt, sed ipse nititur esse bonus. Ex bono fideliq; seruo per charitatem amicus euadens habitus perfectione. Quod quidem doctrina uera, exercitationeq; multa planè consequitur, sic igitur ad cognitionis fastigium ascendit, dum uitam moresq; componit, seq; in officio continet; & omnes illas prærogatiuas comparat, quæ sunt illius propriæ, qui se uerè studiosum, cognitionisq; cupidum profitetur, tanquam exemplaria quædam intuens tam multos Patriarchas atque Prophetas, qui ante se perfecti uirtutum officijs extiterunt, innumerabilesq; Angelos considerans, qui nobis cum cum uersantur, in primisq; dominum ipsum, qui docet, & præbet auxilium, quo perfectam principum illorum uitæ rationem assequi ualeamus.

Sancti Theodori Episcopi Pentapolis. Rursum uir quidam erat ex primarijs illius regionis nomine Dion, qui multis muneribus sancti Martyris templum ornauerat, & eius altare argumentũ fecerat. Huic unus à seruis ipsius cum pecuniæ multum surripuisset, aufugit. Dion autem ipsum non est persecutus, sed ad Martyris imaginem accessit, ceraq; formam ipsius expressit, & sancti Martyris fide in uestibulo domus suæ infixit. Quo quidem facto seruus rediit, tanquam ab aliquo impulsus, & ad dominum suum uenit, nihil eorum, quæ furatus fuerat, Hoc apud omnes ita percrebuit, ut usq; ad hodiernum diem fugientibus terrori sint homines illius regionis.

Sancti Athanasij Alexãdriæ Archiepiscopi aduersus Arianos è libro 3. Filius aũt cum propriũ sit patris essentiæ germen, meritò quæ patris sunt, sua dicit esse. Quam-

ἔθηκε πρεπόντως καὶ ἀκολούθως, τῷ λέγειν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγεν. ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. τοῦτο δὲ πάλιν προείρηκεν. ὅτι ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. καὶ ἔστιν εἷς καὶ οὗτος νοῦς ἐν τοῖς τρισὶ ῥητοῖς. ὁ γὰρ οὕτως ἐγνωκὼς, ὅτι ἕν εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ, οἶδεν ὅτι αὐτός ἐν τῷ πατρί ἐστιν, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. ἡ γὰρ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστι, καὶ αὕτη ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβὼν, ἐπίσταται, ὅτι ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα, ἐν γὰρ τῷ υἱῷ ἡ τοῦ πατρὸς θεότης θεωρεῖται. τοῦτο δὲ, ἐπὶ τοῦ παραδείγματος τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως, προχειρότερον τις καταvoῆσαι δύναται, ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως, τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή ἐστι, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δὲ, τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἐστίν. ἀπαράλλακτος ἐστιν ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως ἡ ὁμοιότης, ὡς τὸν ὁρῶντα τὴν εἰκόνα, ὁρᾶν τὸν βασιλέα ἐν αὐτῇ. καὶ τὸν πάλιν ὁρῶντα τὸν βασιλέα, ἐπιγνώσκειν ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ ἐν τῇ εἰκόνι. ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλλάττειν τὴν ὁμοιότητα, τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα τὸν βασιλέα θεωρῆσαι, εἴποι ἂν τούτῳ ἡ εἰκὼν, ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς, ἕν τι ἐσμέν. ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμί. κἀκεῖνος ἐν ἐμοί. καὶ ὃ ὁρᾷς ἐν ἐμοί, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις καὶ ὃ ἑώρακας ἐν ἐκείνῳ, βλέπεις τοῦτο ἐν ἐμοί. ὁ γὰρ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα, ἡ γὰρ ἐκείνου μορφὴ καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστιν ἡ εἰκών.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα.

Τί φασι πρὸς ταῦτα, οἱ ἀποστρεφόμενοι καὶ ἐπιτρέποντες μὴ προσκυνεῖν τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἁγίων, οἵτινες διὰ ὑπόμνησιν παρ' ἡμῶν ἐκτυποῦνται;

Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων, πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἐν σάρκῳ οἰκονομίας τοῦ θεοῦ λόγου.

Θεὸς πρὸ τῆς σαρκὸς, καὶ θεὸς ἐν σαρκί. ἀλλὰ φόβος φησὶ, μὴ δύο ἡγεμονικὰ, ἢ σοφίαν διπλῆν ἀπονέμοντες Χριστῷ, μερίζειν δόξωμεν Χριστόν. ἆρα οὖν, μὴ ὁπότε καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ καὶ τὴν σάρκα προσκυνοῦμεν, μερίζομεν τὸν Χριστόν; ἢ ὅτε ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα καὶ τὸν σταυρὸν προσκυνοῦμεν, διαιροῦμεν αὐτόν; μὴ γένοιτο.

Κυρίλλου πατριάρχου ἱεροσολύμων, τῆς δωδεκάτης κατηχήσεως. Εἰ τοίνυν ζητεῖς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ αἴτιον, ἀνάδραμε ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν γραφῶν βιβλίον. ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος, διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Quamobrem cum dixisset, Ego & pater unum sumus, iure subiecit: Vt sciatis, me esse in patre, & patrem in me. Hoc item prędixerat, qui uidit me, inquiens, patrem uidit. Et in his tribus, quæ dicta sunt, idem est sensus. Qui enim nouit, filium & patrem unum esse, is nouit, ipsum in patre esse, & patrem in filio. Nam filij diuinitas patris est, & ipsa est in filio. Et qui hoc intellexit, is scit, eum, qui filium uidit, patrem uidisse. In filio enim cernitur diuinitas patris. Quod quidem exemplo imaginis Regis facile colligi potest. Siquidem in imagine species & forma Regis est, & in Rege species est imaginis. Expressa est in imagine Regis similitudo, ut qui uidet imaginem, in ipsa Regem aspiciat, & rursum qui Regem uidet, intelligat, hunc esse illum, qui in ea sit expressus imagine. Et quia non differt similitudo, idcirco post conspectam imaginem uolenti Regem intueri, imago dixerit, Ego & Rex unum sumus. Ego enim in illo sum, & ipse in me. Et quod in me uides, idem in eo perspicis. Et quod in illo perspexisti, id in me cernis. Qui enim adorat imaginem, is Regẽ adorat. Nam illius formam & speciẽ imago continet.

Eiusdem ad Antiochũ principem.

Quid ad hæc illi, qui aduersantur, & negant adorandas sanctorum imagines, quæ propter memoriam apud nos effinguntur?

Ambrosij Episcopi Mediolanensis ad Gratianum Regem, de uerbi Dei consilio in assumenda humana carne.

Deus ante carnem, & Deus in carne. Sed uerendum est, inquit, ne duo principia, aut duplicem Christo sapientiam tribuentes, diuidere Christum uideamur. Num igitur uerendum est, ne cum diuinitatem ipsius & carnem adoramus, Christum diuidamus? Aut cum in ipso & Dei adoramus imaginem & crucem, ipsum diuidamus? Absit.

Cyrilli Hierosolymornm Patriarchæ ex duodecima Catechesi. Si causam igitur quæris aduentus Christi, ad primum scripturæ librum confugito. Sex dierũ spatio mundũ creauit Deus. Sed mundus propter hominẽ creatus est.

YY Sol

ἥλιος μὲν γὰρ, λαμπρότατος, αὐγαῖς ἀπαστίλβων, ἀλλὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον φαμὲν ἐγένετο. καὶ πάντα τὰ ζῶα, διὰ τὸ δουλεύειν ἡμῖν κατέστη. βοτάναι τε καὶ δένδρα, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπόλαυσιν. ἐκτίσθη πάντα καλὰ τὰ δημιουργήματα, ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰκὼν τοῦ θεοῦ, μόνος δὲ ἄνθρωπος; ἥλιος, προστάγματι μόνῳ, ἄνθρωπος δὲ, χερσὶ θείαις ἐπλάσθη. ποιήσωμεν γὰρ ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. εἰκὼν ξυλίνου ἐπιγείου βασιλέως τιμᾶται, πόσῳ γε μᾶλλον εἰκὼν λογικὴ θεοῦ.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου πρὸς τὸν ἅγιον Φλαβιανὸν περὶ τῆς Σαμαρείτιδος. Ἐν τόπῳ εἶναι τὴν προσκύνησιν ἐκ τῆς ἐγχωρίου συνηθείας ἠπατημένην, ὁ κύριος ἡμῶν μεταδιδάσκων, ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν φησιν, ἑαυτὸν λέγων δηλαδὴ τὴν ἀλήθειαν. ὥσπερ ἐν τῷ υἱῷ προσκυνεῖν λέγομεν τὸν πατέρα ὡς ἐν εἰκόνι θεοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἐν τῷ πνεύματι, ὡς ἐν ἑαυτῷ δεικνύντι τὴν τοῦ κυρίου θεότητα.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ εἰς τὸ βάπτισμα. Ἐάν σοι προσβάλῃ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ τοῦ φωτὸς διώκτης, προσβαλεῖ δὲ, καὶ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ θεῷ μου προσέβαλε, τῷ κρυπτῷ φωτὶ διὰ τὸ φαινόμενον, ἔχεις ᾧ νικήσεις, μὴ φοβηθῇς τὸν ἀγῶνα, πρόβαλε τὸ πνεῦμα, πρόβαλε τὸ ὕδωρ. Καὶ μετ' ὀλίγα. εἰπὲ τῇ σφραγῖδι θαρρήσας, εἰκών εἰμι θεοῦ, τῆς ἄνω δόξης, οὔπω δι' ἔπαρσιν ὥσπερ σὺ καταβέβλημαι, χριστὸν ἐνδέδυμαι, χριστὸν μεταπεποίημαι τῷ βαπτίσματι, σύ με προσκύνησον.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου εἰς τοὺς Μακκαβαίους. Τὰ τῶν βασιλικῶν ἐκτυπώματα χαρακτήρων, οὐ μόνον ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, καὶ ταῖς τιμιωτέραις ὕλαις εὕροιτις ἂν διαλάμποντα, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν χαλκῷ τὴν αὐτὴν ἔστιν ἰδεῖν χαραττομένην μορφήν. καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ὑλῶν, οὐ λυμαίνεται τῷ ἀξιώματι τοῦ χαρακτῆρος, οὐδὲ ἀμβλύνει τὴν ἀπὸ τῶν κρειττόνων τιμὴν ἡ τῆς ἐλάττονος μετοχὴ, ἀλλὰ πάσας ὁμοίως ὁ βασιλικὸς τύπος σεμνύνει. καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὕλης αὐτὸς ἐλαττούμενος, τιμιωτέραν τὴν δεχομένην ἐργάζεται.

Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀθέου ἐκ τοῦ πρώτου λόγου. Τί δὲ ὁ νέος Ναβουχοδονόσορ; οὐδὲν γὰρ οὗτος εἰς ἡμᾶς τοῦ πάλαι φιλανθρωπότερον ἐπεδείξατο, οὗ οἱ ἄνθρακες ἡμᾶς ἔτι διαθλίβουσιν. εἰ καὶ τὴν φλόγα διαπεφεύγαμεν.

Sol quidem est lucidissimus, & splendorib. fulget, sed hominis causa, quemadmodũ diximus factus est. Et animalia, quo nobis seruiant, facta sunt uniuersa. Gramina & arbores, ut illis fruamur. Omnia Dei opera creata sunt ualde bona, sed eorum nullum est imago Dei, præter hominem. Sol mandato solo creatus est, homo uerò diuinis manibus conflatus. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã. Linea terreni Regis imago colitũ, quanto magis imago Dei ratione prædita?

Sancti Basilij ad Phlauianum de muliere Samaritana. Patriæ consuetudinis errore decepta in loco adorationẽ fieri oportere in spiritu & ueritate, seipsum nimirum indicãs, qui ueritas est. Quemadmodum in filio dicimus patrem adorare, tãquam in imagine Dei patris, sic & in spiritu, ut qui in seipso domini diuinitatem ostendit.

Sancti Gregorij Nazianzeni in Baptismum. Si te post Baptismum lucis hostis adoriatur, adorietur enim, nam uerbum etiam & Deum meum adortus est, lucem nimirum absconditam per id, quod cernebatur, habes, quo uictor exigestas, ne formides certamen. Spiritum obijce, aquam obijce. Et paulò pòst, signo cõfisus dicito, imago sum Dei. Ex cœlesti gloria non, quemadmodum tu, deiectus sum. Christum indui, me in Christum baptismate cõmutaui, Tu mei uincito.

Sancti Ioannis Chrisostomi in Machabæos. Regiarum imagines formarum non ex auro tantum, argento'ue, atque ex alia præclara materia conflatæ fulgent, uerum etiam ex ære continent eandem expressam effigiem. Et materiæ differentia nihil officit imaginis dignitati. Neq; propterea quòd minoris honoris particeps fit, idcirco quem à maiorib. percipit, honorem imminuit. Forma enim regia omnem ęquè materiam præclaram reddit, nec ipsa ullum ex materia damnum facit, sed materiam, à qua suscipitur, efficit honoratiorem.

Eiusdem aduersus Iulianum illum impium ex prima oratione. Quid autem nouus hic Nabuchodonosor. Nihil enim humanius iste in nos, quàm uetus ille p̄ se tulit. Cuius Carbones, licet flãmam effugerimus, nos adhuc affligũt.

οὐχὶ καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν ἁγίων ἐπ' ἐκκλησίαις κείμενα εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν, δηλοῦσι τὴν λώβην τοῦ σώματος;

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν νιπτῆρα. Ὥσπερ γὰρ ὅταν βασιλικοὶ χαρακτῆρες καὶ εἰκόνες εἰς πόλιν καταπέμπονται καὶ εἰσφέρονται, ὑπαντῶσιν ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ φόβου, οὐ σανίδα τιμῶντες, οὐ τὴν κηρόχυτον γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως, οὕτως καὶ ἡ κτίσις.

Σευηριανοῦ γαβάλων εἰς τὸν σταυρὸν, λόγου τετάρτου. Ἐπάταξε Μωσῆς τὴν πέτραν καὶ ἅπαξ καὶ δὶς. διατί ἅπαξ καὶ δίς; εἰ δυνάμει θεοῦ ὑπακούει, τίς χρεία δευτέρας πληγῆς; εἰ δ' ἐκ τῆς δυνάμεως θεοῦ τύπτει, οὐ δευτέρα, οὐ δεκάτη, οὐδὲ ἑκατοστὴ πληγὴ, δυνήσεται ἐπιθεῖναι τῇ ἀγόνῳ φύσει, γόνιμον φύσιν. εἰ μὲν οὖν θεοῦ τὸ ἔργον ἁπλῶς, καὶ οὐδὲν μυστηρίου σταυροῦ, ἤρκει τὸ ἅπαξ, ἤρκει καὶ νεῦμα μόνον, ἤρκει καὶ λόγος, ἀλλ' ἵνα τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ προτυπώσῃ, τοῦτο γίνεται, ἐπάταξε φησὶ Μωϋσῆς καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ἀλλὰ σταυροτύπως γράφων, ἵνα καὶ ἡ ἄψυχος φύσις αἰδεσθῇ τοῦ σταυροῦ τὸ σύμβολον. εἰ βασιλέως ἀπόντος εἰκὼν, ἀναπληροῖ χαρὰν βασιλέως, καὶ προσκυνοῦσιν ἄρχοντες, καὶ ἱερομηνίαι ἐπιτελοῦνται καὶ ἄρχοντες ὑπαντῶσι, καὶ δῆμοι προσκυνοῦσιν, οὐ πρὸς τὴν σανίδα βλέποντες, ἀλλὰ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως, οὐκ ἐν τῇ φύσει θεωρουμένου, ἀλλ' ἐν γραφῇ παραδεικνυμένου, πολλῷ μᾶλλον ἀθανάτου βασιλέως εἰκὼν, δύναται, οὐ πέτραν ῥῆξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

Ἐκ τῆς χρονογραφίας Ἰσιδώρου διακόνου. Ἥμαρτε Θεόφιλος, λοιδορήσας Ἰωάννην τὸν χρυσόστομον πρὸς Εὐδοξίαν τὴν βασίλισσαν, ὅτι τὰ τῆς Ὠριγένους αἱρέσεως φρονεῖ. ἐχθραινομένη ἡ αὐγοῦστα πρὸς Ἰωάννην τὸν εἰρημένον, προφάσει τοῦ ἀμπελῶνος τῆς χήρας, καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, οὐκ ἠδυνήθη ὁ Θεόφιλος παραδοῦναι τὴν ψυχὴν, ἄχρις οὗ ἦλθεν ἡ εἰκὼν τοῦ χρυσοστόμου, καὶ προσκυνήσας αὐτὴν, παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Ἱερωνύμου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων. Τῆς γραφῆς ὑμῶν, μηδαμοῦ ἐπιτρεπούσης ἡμῖν προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν, τίνος χάριν λοιπὸν αὐτὸν προσκυνεῖτε; εἴπατε ἡμῖν τοῖς ἰουδαίοις, καὶ ἕλλησι, καὶ πᾶσι τοῖς ἐπερωτῶσιν ὑμᾶς ἔθνεσιν.

Ἀπόκρισις. Διὰ τοῦτο ὦ ἀνόητοι καὶ ἀναιδεῖς τῇ καρδίᾳ, τάχα συνεχώρησεν ὁ θεὸς,

Non'ne munera sanctorum in Ecclesijs posita ad fideliũ adorationem, corporis detrimentum declarant?

Eiusdem in peluim. Vt enim cum Regum effigies & imagines in urbem admittuntur, atq; gestantur, magistratus & populi faustis cum acclamationibus & ueneratione procedunt obuiam, non tabulas aut cereas picturas honorantes, sed Regiam imaginem. Sic etiam res procreatæ.

Seueriani Gabalorũ Episcopi in crucem, ex oratiõe quarta. Percussit Moses petram semel atque iterum, cur autem semel, atque iterum? Si Dei uirtuti paret, quid est opus secunda percussione? Sin percutit siue uirtute Dei, nec secunda, nec decima, nec centesima percussio rei sterili fœcũdam afferre naturam queat. Si igitur plane est opus Dei, nec crucis mysterium continet, satis est unicus ictus, satis est nutus, satis est uerbum. Verùm ut crucis imaginem designet, id agit. Percussit, inquit, & semel, & bis non eodem modo, sed ita, ut crucis formã describeret. Vt naturam etiam in animis crucis notam ueneraretur. Nam si regis absentis imago Regis gaudium explet, eamq; magistratus adorãt, dies festi celebrantur, magistratus obuiam procedunt, & populi uenerantur, non tabulæ, sed Regis imaginis habitatione, qui nõ in natura perspicitur, sed in pictura declaratur, multo magis immortalis Regis imago potest non modo petrã, sed cœlum, & terram uniuersam perfringere.

Ex temporis descriptiõe Isidori Diaconi. Peccauit Theophilus Ioannem Chrysostomũ apud Eudoxiam Reginam afficiens contumeliam, quod Origenis hæresim sectaretur. Succensebat Augusta Ioanni propter uineã uiduæ. Theophilus ob illud peccatum non poterat animã agere, donec allata fuit imago Chrisostomi, quam ille cum adorasset, spiritum emisit.

Hieronymi Hierosolymorum Presbyteri. Cum uestra uobis scriptura uetet omnino crucem adorare, cur ipsam adoratis? Quid nobis Iudæi, & Græcis, & alijs gen..bus uos interrogantibus ad hoc respondebitis?

Respõsio. Ob id, ô stulti & tardi corde, fortasse Deus pmisit omni gẽti Deũ co

 lenti, ut

παντὶ ἔθνει σεβομένῳ τὸν θεὸν, πάντως προσκυνεῖν τι ἐπὶ τῆς γῆς, ἔργον ἀνθρώπου ὑπάρχον, ἵνα μηκέτι δύνωνται ἐγκαλεῖν τοῖς χριστιανοῖς περὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. ὥσπερ οὖν ὁ Ἰουδαῖος προσεκύνει τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, καὶ τὰ δύο χερουβὶμ τὰ χωνευτὰ καὶ χρυσᾶ, καὶ τὰς δύο πλάκας, ἃς ἐλάξευσε Μωσῆς, μηδαμοῦ ἐπιτραπεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ταῦτα προσκυνεῖν ἢ ἀσπάζεσθαι, οὕτως καὶ οἱ χριστιανοὶ, οὐχ ὡς θεὸν τὸν σταυρὸν ἀσπαζόμεθα, ἀλλὰ δεικνύντες τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν γνησίαν πρὸς τὸν σταυρωθέντα διάθεσιν.

Τοῦ μεγάλου Συμεὼν τοῦ θαυμαστοῦ ὄρους, περὶ εἰκόνων. Ἴσως δέ τις τῶν ἀπίστων φιλόνεικος ὢν, ἀμφισβητήσει, λέγων, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἰκόνας προσκυνοῦντες, ὡς ἀψύχοις προσευχόμενοι εἰδώλοις λογισθησόμεθα. μὴ οὖν γένοιτο ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν, ἡ γὰρ τῶν χριστιανῶν, πίστις ἐστὶ, καὶ ὁ ἀψευδὴς ἡμῶν θεὸς, ἐνεργεῖ τὰς δυνάμεις. οὐ γὰρ τοῖς χροιδίοις, ἀλλὰ ἐν ὑπομνήσει τοῦ ἀντιτύπου γράμματος, ὁρῶντες τὸν ἀόρατον διὰ τῆς ὁρωμένης γραφῆς, ὡς παρόντα δοξάζομεν οὐχ ὡς μὴ ὄντι θεῷ πιστεύοντες, ἀλλ' ὡς ὄντι ἀληθῶς, οὔτε τοῖς ἁγίοις ὡς μὴ οὖσιν, ἀλλ' ὡς οὖσι καὶ ζῶσι παρὰ τῷ θεῷ. καὶ τῶν πνευμάτων αὐτῶν, ἁγίων ὄντων, καὶ δυνάμει θεοῦ βοηθούντων τοῖς ἀξίοις, ὡς δεομένοις αὐτῶν.

Ἀναστασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, πρὸς Συμεὼν ἐπίσκοπον Βόστρων, περὶ τοῦ σαββάτου. Ὥσπερ γὰρ ἀπόντος μὲν βασιλέως, ἡ εἰκὼν αὐτοῦ προσκυνεῖται, παρόντος δὲ, λοιπὸν περιττὸν καταλιπόντα τὸν πρωτότυπον προσκυνεῖν τῇ εἰκόνι, οὐ μὴν, ἐπεὶ οὐ προσκυνεῖται διὰ τὸ παρεῖναι τὸν, δι' ὃν προσκυνεῖται, ἀτιμάζεσθαι αὐτὴν δεῖ, τοιοῦτόν τι νομίζω συμβῆναι περὶ τὴν τοῦ νόμου σκιὰν, ἤτοι τὸ γράμμα, σκιὰν γὰρ αὐτὸν καλεῖ ὁ ἀπόστολος. ἐφ' ὅσον γὰρ ἐταμιεύετο τὸν καιρὸν τῆς ἀληθείας ἡ χάρις, τοὺς τύπους προεῖπον οἱ ἅγιοι, θεωροῦντες ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τὴν ἀλήθειαν, ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας, ζῆν μὲν κατὰ τοὺς τύπους οὐκ ἐνόμιζον εἶναι καλὸν, καὶ τούτοις ἀκολουθεῖν ἔτι, παρόντων γὰρ τῶν πραγμάτων, παρέλκει λοιπὸν ὁ τύπος τοῦ πράγματος. πλὴν καὶ οὕτως, οὐκ ἠτίμαζον, οὐδὲ παρεῖλκον, ἀλλ' ἐτίμων τὸν τόπον, καὶ τοὺς ἀτιμάζειν ἐπιχειροῦντας, ἀσεβεῖς ἔκρινον, καὶ θανάτου, διὰ κολάσεως πικρᾶς, ἀξίους.

lenti, ut aliquid omnino ſuper terram ueneraretur, quod eſſet hominis manu perfectũ, ne Chriſtianis poſſent crimini uertere, ꝙ crucem, aut imagines adorarent. Quemadmodum igitur Iudęus teſtamẽti arcam adorauit, & duo Cherubim conflata, & aurea, & duas tabulas, quas Moſes expoliuit, cum Deus ei non commiſiſſet, ut ea adoraret, aut coleret, ſic etiam nos Chriſtiani crucẽ non ut Deũ colimus, ſed ut noſtram animi propenſionem in eum, qui cruci affixus eſt, oſtendamus.

Magni Simeonis, admirandi mõtis, de imaginibus. Ac infidelium quiſpiã litigioſus fortaſſe dubitabit, aſſeretq; nos item in Eccleſijs imagines adorantes in eorum numero haberi, qui ſimulachris inanimis ſupplicant. Quod quidem abſit, ut à nobis fiat. Fides em̃ eſt illa, quæ uiget apud homines Chriſtianos. Deus autem uirtutes operatur. Neq; enim terrenis rebus, ſed memoria exemplaris literæ, per picturã, quæ cernitur, Deum, qui cerni non poteſt, tanquam præſentem collaudamus, nõ Deo credentes, qui non ſit, ſed qui uere exiſtat, non ſanctis, qui nulli ſint, ſed qui plane ſint, & uiuant apud Deum, & ipſis ſpiritibus, qui ſancti ſunt, quiq; uirtute Dei dignis hominibus tanquã auxilio ipſorum indigentibus opitulantur.

Anaſtaſij Epiſcopi Antiochiæ ad Simeonem Boſtrorum Epiſcopũ de ſabbato. Quemadmodum enim abſente Rege imago ipſius adoratur, præſente autem, abſurdum ſit exemplari poſthabito imaginem adorare, nec tamen propterea quòd præſtò ſit is, propter quem imago adoratur, iccirco imago ipſa contemnitur: Sic ego de legis umbra, ſeu litera, (hanc enim Apoſtolus umbram appellat) contingere exiſtimo. Quandiu enim ueritatis tempus gratia condidit, figuras homines ſancti prædixerunt, ueritatem tanquã in ſpeculo contemplantes. At ubi ueritas uenit, iniquũ eſſe cenſuerunt, ut ſecundũ figuras uiueremus, & as amplius ſequeremur. Rebus em̃ præſentib. ipſarũ rerũ figurę ſuperuacaneæ ſunt. Quod cũ ita ſit figuras tñ nõ abiecerunt, nec cõtempſerunt, ſed potius honorarũt, & eos q conarent eas deſpicere, impios morteq; dignos ob ſupplicij acerbitatẽ iudicarũt

Eiuſdem

Τοῦ αὐτοῦ, λόγου τρίτου. Ὥσπερ ἂν εἴτις εἰκόνα βασιλέως διὰ τὸ καθῆκον τῆς περὶ τὸν βασιλέα προσκυνεῖ τιμῆς, οὐδὲ γὰρ οὖσαν, ἢ κηρὸν καὶ χρώματα.

Τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου, ἀναθεματισμός. ιβ΄. Εἴτις ἀντιποιεῖται Θεοδώρου τοῦ ἀσεβοῦς τοῦ μοψουεστίας, τοῦ εἰπόντος, ἄλλον εἶναι τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον τὸν χριστόν, ὑπὸ παθῶν ψυχικῶν καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμιῶν ἐνοχλούμενον, καὶ τῶν χειρόνων κατὰ μικρὸν χωριζόμενον, καὶ οὕτως ἐκ προκοπῆς ἔργων βελτιωθέντα, καὶ ἐκ πολιτείας ἀμώμου καταστάντα, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον βαπτισθῆναι, εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβόντα, καὶ υἱοθεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ κατὰ ἰσότητα βασιλικῆς εἰκόνος, εἰς πρόσωπον τοῦ θεοῦ λόγου προσκυνεῖσθαι, ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοδώρου ἱστοριογράφου κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, περὶ Γενναδίου ἀρχιεπισκόπου κωνσταντινουπόλεως. Ἕτερα δὲ αὐτοῦ διηγήσομαι, καταπλήξεως μεστά. ζωγράφος τις, τὴν εἰκόνα τοῦ δεσπότου χριστοῦ γράφων, τῷ χεῖρε ἀπεψύχετο. καὶ ἐλέγετο ὡς ὑπὸ ἕλληνός τινος τὸ ἔργον ἐπιταγὲν τῆς εἰκόνος, ἐν τῷ προσχήματι τοῦ ὀνόματος τοῦ σωτῆρος γεγραφηκέναι δὲ ἑκατέρου, τὰς τρίχας ὑπὲρ κεφαλῆς διεστώσας, ὡς μὴ τὰς ὄψεις καλύπτεσθαι, τοιούτῳ γὰρ σχήματι ἑ ήνων παῖδες τὸν Δία γράφουσι, πρὸς τὸ τοὺς ὁρῶντας νομίζειν, τῷ σωτῆρι τὴν προσκύνησιν ἀπονέμεσθαι.

Τοῦ ἀββᾶ Μαξίμου, καὶ Θεοδοσίου ἐπισκόπου, καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ ὅσιος Μάξιμος, εἶπεν. ἐπειδὴ δὲ ἔδοξε ταῦτα γίνεσθαι, ἔκβασις γινέσθω τῶν δοξάντων, καὶ ὅπου κελεύετε, ἀκολουθῶ ὑμῖν. καὶ ἐπὶ τούτοις, ἀνέστησαν πάντες, καὶ μετὰ δακρύων ἔβαλον μετάνοιαν, καὶ εὐχὴ γέγονε. καὶ ἕκαστος αὐτῶν, τὰ ἅγια εὐαγγέλια, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ χριστοῦ, καὶ τῆς τεκούσης αὐτὸν ἁγίας θεοτόκου, ἠσπάσαντο. τεθεικότες καὶ τὰς χεῖρας, ἐπὶ βεβαιώσει τῶν λαληθέντων.

Τοῦ ἁγίου Σωφρονίου, ἐκ τῶν θαυμάτων τῶν ἁγίων μαρτύρων, Κύρου καὶ Ιωάννου, εἰς Θεόδωρον τὸν ὑποδιάκονον ποδαγριῶντα. Λέξωμεν δὲ λοιπὸν καὶ τὴν ῥῶσιν τοῦ σώματος, δι᾽ ὀλίγων τὸν λόγον ποιούμενοι. μετ᾽ ὀλίγας δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας, ἐκάθευδε, καὶ πάλιν

Eiusdē ex oratione tertia. Vt si quis imaginem Regis, ex officio, quo Regi debetur honor, adoret, cū tamen non nisi ex cera & coloribus constet.

Sancti atque Oecumenici quinti excommunicatio. Si quis Theodorū impium Mopsuestiam tueatur, atque defendat, dicentem, aliū esse Deū uerbum, & alium esse Christum animi perturbationibus, & carnis cupiditatibus obnoxium, & ex deteriore paulatim progressum, atq; ita operum proposito meliorem factum, & ciuili ratione uiuendi, quæ reprehendi non poterat, constitutum, uti nudum & purum hominem fuisse baptizatū in nomine patris & filij, & spiritus sancti, & per baptismum spiritus sancti gratiam suscepisse, & dignum euasisse, qui per adoptionem filius fieret, & regiæ instar imaginis in Dei uerbi psona adoraret, anathæma sit.

Theodori historiographi Cōstantinopolis ex historia Ecclesiastica de Gennadio Archiepiscopo Constantinopolis. Alia autem de ipso admiratione & stupore plena cōmemorabo. Pictoris cuiusdā, qui Christi domini imaginem pinxerat, manus exaruerāt. Dicebatur autem Greci cuiusdam mandato opus illud specie nominis seruatoris ita pinxisse, ut ex utraque capitis parte capilli secernerentur, ne impediretur obtutus, ea nanq; figura Iouem à Græcis depingi, ut q illū aspicerēt, seruatori uiderent adoratiōnē exhibere.

Maximi Abbatis, & Theodosij Episcopi, & magistratuū, qui à Rege fuerant missi. Sanctus Maximus quando, inquit, hæc uti fiant, decretū est, egrediantur illi, qui decreuerunt, & quocūq; iusseritis, sequar uos. Et post hæc omnes cōsurrexerūt, & cū lachrymis egerunt pœnitentiam, precesq; fuderūt, & eorū singuli sancta Euangelica, & crucem pretiosam, & Iesu Christi seruatoris, & quæ illum peperit, sanctæ Dei genitricis, imaginem deosculati sunt, manus complodentes ad eorum, quæ dicta fuerant, comprobationem.

Sancti Sophronij ex miraculis sanctorum Martyrum Cyri & Ioannis in Theodorum subdiaconum podagra laborantem. Deinceps aūt curationem etiam corporis breuiter persequamur. Diebus his paucis transactis cum dormiret, rursum

προεστῶτας βλέπει τοὺς μάρτυρας καὶ συνοδεύειν αὐτοῖς ἐπιτάττοντας. ὁ δὲ, σφίσι προθυμότερον εἵπετο, ᾔδει γὰρ οὐκ ἀκερδὲς τὸ τοῖς ἁγίοις συνέπεσθαι. ἐλθόντων οὖν εἰς ναὸν ἑλλήνων, τῷ μὲν εἴδει, φοβερὸν καὶ ὑπέρλαμπρον, τῷ δὲ ὕψει, τῶν οὐρανῶν αὐτῶν ἐφαπτόμενον. καὶ εἴσω τούτου γενόμενοι, μεγίστην εἰκόνα καὶ θαυμαστὴν ἐβλέπομεν, μέσον μὲν, τὸν δεσπότην χριστὸν γεγραμμένον χρώμασιν ἔχουσαν, τὴν δέσποιναν θεοτόκον εὐώνυμον, καὶ δεξιὸν, Ιωάννην τὸν βαπτιστὴν, τὸν ἐκ κοιλίας σκιρτήμασιν αὐτὸν προμηνύσαντα, ἐπεὶ καὶ λαλῶν ἔνδον ὢν, οὐκ ἠκούετο. καὶ τινὰς τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐνδόξου χοροῦ, καὶ τῆς μαρτυρικῆς ὁμηγύρεως, μεθ' ὧν ἐτύγχανε Κύρος καὶ Ιωάννης οἱ μάρτυρες, οἱ πρὸ τῆς εἰκόνος ἱστάμενοι, τῷ δεσπότῃ προσέπιπτον, γόνατα καμπτόντων, καὶ τὰς κεφαλὰς εἰς ἔδαφος τυπτόντων, καὶ περὶ τῆς τοῦ νέου θεραπείας πρεσβευόντων. ταῦτα δὲ ἦν τὰ τῆς πρεσβείας ῥήματα. δέσποτα φιλάνθρωπε, κελεύεις δῶμεν καὶ τούτῳ τὴν ἴασιν; οἱ δὲ. πολλάκις εἰς γῆν προσκυνήσαντες, καὶ τοὺς τῆς ἱκεσίας λόγους ἐκπέμψαντες, ὡς ὁ δεσπότης χριστὸς οὐκ ἐπένευσε, τοῦ πρεσβεύειν παυσάμενοι, κατηφεῖς καὶ ὀλιγωροι πρὸς ἐμέ φησι προσεγίνοντο, οὐ μακρὰν πολὺ τῆς εἰκόνος ἱστάμενον. καὶ πλησίον γενόμενοι, ὁρᾷς φασι πῶς ὁ δεσπότης οὐ βούλεταί σοι δοῦναι τὴν ἴασιν; ἀλλὰ μηδὲν ἀθυμήσῃς, πάντως γὰρ καὶ πρὸς σὲ ὡς πρὸς πάντας χρηστεύεται. καὶ διαναστάντων ὡσεὶ μικρὸν ἡμιώριον, καὶ πάλιν ἀπελθόντων, ἐδέοντο. καὶ πάλιν, ἄπρακτοι φησὶν ἀνακάμπτουσι, κατηφεῖς καὶ ὀλίγωροι, ὡς καὶ τὸ πρότερον, τοῦ δεσπότου χριστοῦ μὴ κελεύσαντος. καὶ ταῦτά μοι πάλιν ἐλθόντων εἰρήκασι. τὸ τρίτον δὲ πορευόμενοι, θάρρει λέγουσιν, νῦν γὰρ τὴν χάριν πάντως λαμβάνομεν. ἀλλὰ καὶ σὺ, ὥσπερ ἡμᾶς ὁρᾷς ἱκετεύοντας, σὺν ἡμῖν ἐλθὼν τὸν δεσπότην ἱκέτευε. καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τὸ τρίτον γενόμενοι, τοῖς προλαβοῦσι τρόποις ἐχρῶντο καὶ ῥήμασι. καὶ ὡς ὥραν πολλὴν ἐδεήθησαν, καὶ κατωκείμενοι, τὸ κέλευε δέσποτα μόνον ἀνέκραζον, τότε ὁ χριστὸς σπλαγχνισθεὶς ὡς οἰκτίρμων, καὶ δότε αὐτῷ πρὸς τῆς εἰκόνος ἀπεφθέγξατο. καὶ χαμόθεν ἀναστάντες οἱ μάρτυρες, πρῶτον μὲν ηὐχαρίστουν χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν, ὡς τῆς δεήσεως αὐτῶν ἐπακούσαντι.

Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ, εἰς τὴν καινὴν κυριακὴν, καὶ εἰς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν. Οἱ ἑωρακότες χριστὸν ἐν σαρκὶ, ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον, οἱ μὴ ἑωρακότες ἡμεῖς,

astãtes Martyres uidet, ut se sequerẽt, imperãtes. Ipse uerò prompte secutus est. Sciebat em̃ nõ posse non expedire, Sãctos sequi. Græcorũ igit̃ tẽplum specie quidẽ augustũ et splendidissimum, magnitudine aũt cœlos ipsos attingẽs, adeũtes, atq; ingrediẽtes, maximã et admirandã imaginem cernebamus, q̃ medio quidem dñm Christum colorib. depictũ, sinistrorsum aũt dominã Dei genitricẽ, dextrorsum uerò Ioannem Baptistã, q ipsum ex utero exultationib. indicauerat, q̃niam uox eius intus exaudiri nõ poterat, & quosdã è glorioso Apostolorũ & Prophetarum choro, & Martyrũ cœtu, inter quos erant Cyrus & Ioãnes Martyres, cõtinebat. Qui ante imaginẽ stãtes genib. flexis, & humi capita inclinãtes ante dñm prociderũt, pro adolescentis ualetudine supplicantes. His aũt uerbis supplicabant. Benigne domine iubes, ut huic quoq; sanitatẽ tribuamus? Verũ cũ sæpe se in terrã pſternentes adorassent, & uerba supplices profudissent, nec dñs Christus annueret, precari destiterũt, tristesq; atq; animo deiecto ad me reuersi sunt, qui haud ita procul ab imagine constiterã. Cũ igit̃ ad me propius accessissent, uides, inquiũt, q̃modo sanitatem tibi dñs negat? Verùmne despõdeas animũ, omnino enim erga te quoq;, ut erga omnes, se benignũ pbebit. Et semi horę spatio interiecto surgentes redierunt, atq; iterũ supplicabant. Sed rursum, inquit, re infecta reuerterunt, tristes, animoq; deiecto, quẽadmodũ prius, q dñs Christus nõ imperaret. Et hæc mihi rursum redeũtes narrãt. Sed tertio profecti bono, inquiũt, sis animo. Nunc em̃, gratiã impetrabimus. Verũ tu quoq;, quẽadmodũ uides nos supplicantes, nobis cũ profectus, Dñm supplex deprecare. Et tertio ad imaginẽ accedẽtes, eisdem rationib. & uerbis usi sunt. Cũq; diu precati essẽt, humiq; prostrati, hoc solum, iube domine, clamarẽt, Tũc Christus clemẽtia miserationeq; cõmotus, Date etiã ipsi, ex imagine ait, & ex humo surgẽtes Martyres primũ qdẽ Christo gratias egerũt, q preces suas exaudisset.

Sancti Anastasij sancti montis Sinai in nouam Dominicam & in Apostolorũ Thomã. Qui Christũ in carne cernebant, Prophetã ipsum existimabãt, nos autẽ, qui

εὐθέως δὲ ἁπαλῶν ὀνύχων, παῖδες καὶ νεανίσκοι, θεὸν αὐτὸν, ἐξουσιαστὴν καὶ παντοκράτορα, καὶ τῶν αἰώνων ποιητὴν, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς ὁμολογοῦμεν, ὡς γὰρ αὐτὸν ἐκεῖνον βλέποντες χριστὸν λαλοῦντα, οὕτως τῶν αὐτοῦ εὐαγγελίων μετὰ πίστεως ἀκούομεν. καὶ τὸν ἄχραντον μαργαρίτην τοῦ αὐτοῦ σώματος δεχόμενοι, αὐτὸν ἐκεῖνον βαστάζειν τὸν χριστὸν νομίζομεν. κἂν μόνον αὐτοῦ θεῖον χαρακτῆρα ἐξεικονισμένον ἴδωμεν, ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἡμῖν ἀτενίζοντα νομίζομεν, προσκυνοῦμεν, προσπίπτομεν, μεγάλη νῦν ἡ πίστις τοῦ χριστοῦ.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀββᾶ Δανιὴλ, περὶ Εὐλογίου τοῦ λατόμου. Τότε ὀλιγωρήσας, ἀπῆλθε, καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος τῆς θεοτόκου, μετὰ κλαυθμοῦ ἔλεγε. κυρία λῦσον τὴν ἐγγύην τούτου ἀνθρώπου ἀπ' ἐμοῦ.

Ἐκ τοῦ βίου Μαρίας τῆς αἰγυπτίας.

Κλαύσασα τοίνυν, ὁρῶ ἐπάνω τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἱστάμην, τὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας θεοτόκου ἑστῶσαν, καὶ φημὶ πρὸς αὐτὴν, παρθένε θεοτόκε δέσποινα, ἡ τὸν θεὸν λόγον κατὰ σάρκα γεννήσασα, οἶδα μὲν οἶδα, ὡς οὐκ ἔστιν εὐπρεπὲς οὐδὲ εὔλογον, τὴν οὕτω ῥυπαρὰν, τὴν οὕτω πανάσωτον, τὴν εἰκόνα καθορᾶν σοῦ τῆς ἀειπαρθένου, ἀλλὰ δίκαιον ἐστὶν, ἐμὲ ὑπὸ τῆς σῆς καθαρότητος μισεῖσθαί τε καὶ βδελύττεσθαι. πλὴν, ἐπείπερ διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς θεὸς, ἄνθρωπος, ὅπως καλέσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, βοήθησόν μοι, τῇ μόνῃ μὴ ἐχούσῃ τινὰ βοήθειαν. ἐπίταξον κἀμοὶ συγχωρηθῆναι τὴν εἴσοδον. μὴ στερήσῃς με τὸ ξύλον ἰδεῖν, ἐν ᾧ κατὰ σάρκα προσεπάγη ὁ θεὸς λόγος, ὃν ἐγέννησας. ὃς τὸ αἷμα τὸ ἴδιον ὑπὲρ ἐμοῦ ἔδωκεν ἀντίλυτρον. ἐπίταξον ὦ δέσποινα, κἀμοὶ τὴν θύραν ἀνοιχθῆναι τῆς θείας τοῦ σταυροῦ προσκυνήσεως. καὶ σὲ δίδωμι τῷ ἐκ σοῦ τεχθέντι θεῷ ἐγγυητὴν ἀξιόχρεων, ὡς οὐκέτι τὴν σάρκα ταύτην ἐξυβρίσω διὰ αἰσχρᾶς οἵας δήποτε μίξεως. ἀλλ' ἡνίκα τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ τοῦ υἱοῦ σου θεάσομαι, κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ πᾶσιν εὐθέως ἀποτάσομαι, καὶ αὐτίκα ἐξέρχομαι, ὅπου ἂν αὐτὴ ὡς ἐγγυητὴς ὑπόθῃ καὶ ὁδηγήσῃς με. ταῦτα εἰποῦσα, καὶ ὥσπερ τινὰ πληροφορίαν λαβοῦσα τὸ τῆς πίστεως ἔμπυρον, τῇ εὐσπλαγχνίᾳ τῆς θεοτόκου θαρρήσασα, κινῶ ἐμαυτὴν ἐξ ἐκείνου τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἑστῶσα ἐποιούμην τὴν δέησιν, καὶ ἔρχομαι πάλιν, καὶ τοῖς εἰσιοῦσιν ἐμαυτὴν ἐγκατέμιξα.

qui illum nō uidimus, statim à teneris unguiculis pueri adolescentuliq́ Deū ipsum, dominum, & omnipotentem, et seculorū effectorem, splendoremq́ patris confitemur. Sic enim eius Euangelia cum fide auscultamus, ut si ipsum Christū loquentem uideremus. Et immaculatam corporis eius margaritam suscipientes, gestare nos illum ipsum Christum arbitramur. Quinetiam si diuinam ipsius effigiem pictura tantum expressam aspicimus, tanq̃ è cœlo nos intuentem ducimus, adoramus, procidimus. Magna nunc est Christi fides.

Ex uita Beati Danielis de Eulogio lapicida. Tūc paruifaciens discessit, seq́ ante Dei genitricis imaginem prosternens cū clamore uoces has effundebat: Dñe solue debitū hominis istius à me.

Ex uita Mariæ Aegyptiæ. Lugens igitur supra locum in quo cōstiterā sanctæ Dei genitricis imaginem collocatā aspicio, & hisce uerbis eam compello: Virgo Dei genitrix, Domina, quæ Deum uerbum in carne peperisti: Scio equidem, scio, æquum, & decorum non esse, me adeò sordidā, atq́ impuram intueri puram imaginem tuam, quæ uirgo semper extitisti, sed iure me puritas tua odisse debet, & auersari. Verū quando Deus, qui carnem ex te suscepit, idcirco factus est homo, ut peccatores ad pœnitentiā uocet, mihi fer opem, quæ sola nullum profugium habeo. Iube, ut etiam mihi aditus pateat, ne priues me conspectu illius ligni, in quo secundū carnem cōfixus fuit Deus uerbum, quem peperisti, qui sanguinem proprium pro me pretiū profudit. Iube, Domina, ut mihi quoq́ ad diuinæ crucis adorationem aditus patefiat. Te Deo ex te genito tanq̃ locupletem fideiussorem exhibeo, me carnem hanc nulla unq́ amplius turpi cōmixtiōe cōmaculaturā. Sed ubi lignū crucis filij tui perspexero, statim mundo, & omnib. q̃ in mundo sunt, nuntium remissuram, cōfestimq́ proficiscar, quocunq́ tu, quæ pro me fideiubes, imperaueris, atq́ perduxeris. Hæc locuta, fideiq́ uaticiniū, tanq̃ promissum aliquod certū accipiens, Dei genitricis benignitate cōfisa, ex eo loco, in q̃ cōsistens precata fuerā, me promoueo, & ingredientibus adiungo, nec amplius offendo, qui ingressu me arceat atq́ propellat, aut uetet, quo minus ad fores accedā, per quas in ædem introierā.

καὶ οὐκέτι ἦν ὁ ὠθῶν με καὶ ἀντωθούμενος. καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων, τὸ πλησίον γενέσθαι με τῆς θύρας, δι' ἧς εἰς τὸν οἶκον εἰσῄεσαν. ἔλαβεν οὖν με φρίκη καὶ ἔκστασις, καὶ ὅλη δι' ὅλου ἐκλονούμην καὶ ἔτρεμον, ῥίψασα τοίνυν ἐμαυτὴν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο προσκυνήσασα ἔδαφος, ἔτρεχον ἐξιοῦσα, καὶ πρὸς τὴν ἐγγυησαμένην γενέσθαι σπουδάζουσα. γίνομαι τοίνυν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ τὸ τῆς ἐγγύης ἐπεγράφη χειρόγραφον, καὶ γόνυ κλίνασα ἔμπροσθεν τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου, τούτοις ἐχρησάμην τοῖς ῥήμασιν. σὺ μὲν φιλάγαθε δέσποινα, τὸ σὸν ἐπ' ἐμοὶ ἐνεδείξω φιλάνθρωπον, σὺ τῆς ἀναξίας οὐκ ἐβδελύξω τὴν δέησιν. εἶδον δόξαν, ἣν δικαίως οὐχ ὁρῶμεν οἱ ἄσωτοι. δόξα τῷ θεῷ, τῷ διὰ σοῦ δεχομένῳ τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν μετάνοιαν. καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐκ τοῦ βίου τῆς ἁγίας Εὐπραξίας. Λέγει ἡ διάκονος τῷ κορασίῳ, ὕπαγε κυρία μου εἰς τὸν οἶκόν σου, ὅτι οὐ δύνασαι ὧδε παραμεῖναι, οὐδὲ δύναταί τις ὧδε παραμεῖναι, ἐὰν μὴ συντάξηται τῷ Χριστῷ. λέγει αὐτῇ τὸ κοράσιον, ποῦ ἐστιν ὁ Χριστός; ἡ διάκονος ἐπιδείξασα αὐτῇ τὸν δεσποτικὸν χαρακτῆρα, καὶ στραφεῖσα, λέγει τῇ διακόνῳ, ἀληθῶς κἀγὼ τῷ Χριστῷ συντάσσομαι, καὶ οὐκέτι ἀπέρχομαι μετὰ τῆς κυρίας μου. καὶ πάλιν ἀναστᾶσα ἡ Εὐπραξία, καὶ λαβοῦσα τὴν θυγατέρα ἑαυτῆς, παρέστησεν εἰς τὸν δεσποτικὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐκτείνασα τὰς χεῖρας αὐτῆς εἰς τὸν οὐρανόν, ἐβόησε μετὰ κλαυθμοῦ. κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σοὶ μελήσει περὶ τοῦ παιδίου, ὅτι σὲ ἐπόθησεν, καὶ σοὶ παρέθετο ἑαυτήν.

Τῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, περὶ τῆς ἁγίας πέμπτης συνόδου. Ἔν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς, ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου προϋποφαίνων ἀμνόν, Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν. τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα, τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεχόμενοι. ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς ἁπάντων ὄψεσιν ὑπογράφωμεν, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνόν, Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὁρίζομεν. διὰ τῆς ταπεινώσεως, τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως.

Horror igitur ac stupor inuadit me, totoque corpore tota concutior ac contremisco. Itaque cum humi prostrata sanctum illud solū adorauissem, egredior cursuque ad eam, quę pro me spōpōderat, cōtendo, atque in eo loco cōsisto, in quo spōsionis chirographū erat exaratum, genibusque ante Dei genitricis imaginē flexis sic eam alloquor. Tu quidem, benigna domina, clementiam erga me tu indignæ precationem non despexisti. Aspexi gloriam illam, quā meritò nos impuræ non intuemur. Gloria Deo, qui peccatorū per te pœnitentiā admisit.

Ex uita beatæ Eupraxiæ. Diaconissa uerò ad puellam abi, inquit, domum tuam, quia non potes hic permanere. Neque enim in hoc cuique licet cōmorari, nisi cum Christo cōiungatur. Puella autem ubi est, inquit, Christus. At illa ostēdit ei domini imaginē. Cui puella conuersa uerè, inquit, ego cū Christo coniungor, neque amplius cum mea discedam. Et rursum consurgens Eupraxia, filiamque suam apprehendens, Dominicæ imagini ipsam admouit, manibusque sublatis in cœlum magna uoce clamauit. Domine Iesu Christe, puella tibi erit curæ, quando te concupiuit, seque ipsam dicauit tibi.

Sancti concilij sexti sub Iustiniano celebrati de sancto cōcilio quinto. In quibusdam sanctarum imaginū picturis agnus exprimitur, quem præcursor digito demonstrat. Hic agnus charitatis continet notam. Refert enim nobis uerum illum agnum, quem lex significabat, nempe Christum Deum nostrū. Nos igit. ueteres figuras atque umbras, ut ueritatis notas & signa Ecclesiæ tradita, complectentes gratiam & ueritatem anteponimus, quam ut plenitudinem legis accepimus. Itaque ut id quod perfectum est in picturis etiam omnium oculis subijciamus, Agnum illum, qui mundi peccatum tollit, Christum Deum nostrum, loco ueteris agni humana forma posthac exprimendū decernimus. Vt per humilitatem, Dei uerbi celsitudinem cogitemus, & in memoriam conuersationis eius in carne, & cruciatuum, ac salutiferæ mortis ipsius, ex qua mundo redemptio parta est, reducamur.

Sancti

τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἐπισκόπου πατάρων, περὶ ἀναστάσεως, λόγος. β΄. Αὐτίκα γοῦν τῶν τῇδε βασιλέων αἱ εἰκόνες κἂν μὴ ἀπὸ τῆς πολὺ τιμιωτέρας χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ὦσι κατεσκευασμέναι, τιμὴν ἔχουσι πρὸς ἁπάντων. οὐ γὰρ τὰς μὲν ἐκ τῆς πολὺ τιμιωτέρας ὕλης θεραπεύοντες οἱ ἄνθρωποι, ἐξολιγωροῦσιν τῶν δὲ ἀτιμωτέρας, ἀλλὰ πάσας τὰς ἐπὶ γῆς τιμῶσιν, εἰ καὶ ἀπὸ γύψου, ἢ χαλκοῦ ὑπάρχουσι. καὶ ὁ δυσφημήσας εἰς ὁποτέραν, οὔτε ὡς εἰς πηλὸν ἀφίεται, οὔτε ὡς χρυσὸν ἐξευτελίσας, κρίνεται, ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἀσεβήσας τὸν βασιλέα καὶ κύριον. τὰς δὲ ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένας εἰκόνας τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας. εἰς τιμὴν καὶ δόξαν αὐτοῦ ποιοῦμεν.

Τέλος τοῦ τρίτου λόγου περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Sancti Methodij Episcopi Patarensium de resurrectione oratio 2. Protinus ergo quæ sunt hic Regum imagines, quanuis nõ ex pretiosa auri argentiue materia cõsistant, ab omnib. tamen honorantur. Neꝗ enim, quæ ex pretiosa materia conflatæ sunt, homines duntaxat colunt, quæ uerò ex uili, contemnunt, atꝗ aspernantur, sed omnes, quæ sunt in terra, colũt, licet ex ęre gypsóue existãt. Et quisquis in earum aliquam, qualiscunꝗ fuerit, maledicta cõiecerit, is non, tanquam lutum spreuerit, aurumúe contempserit, absoluitur, sed nõ aliter, ac si in ipsum Regem impius extitisset, cõdemnatur. Quas quidẽ ex auro imagines cõflamus Angelorũ ipsius principatus & potestates referẽtes, eas ad honorẽ & gloriam eius cõficimus.

Tertiæ orationis sancti Ioannis Damasceni de sanctis imaginibus finis.

IOAN. DAMASCENI

HISTORIA DVORVM CHRISTI MILITVM, E GRAECO IN LATINVM VERSA

CVM cœpissent monasteria construi, ac monachorum congregari multitudines, & illorum uirtutum, & angelicæ conuersationis felix fama fines orbis occuparet, & usꝗ ad Indos perueniret, eosdem ad similem zelũ excitauit: ita quod multi eorum omnia desererent, ac expeterẽt deserta, & in excorpore mortali cõuersationem susciperent angelorum. Rebus igitur sic bene se habentibus, & aureis (ut dicam) pennis multis in cœlum uolantibus, surrexit quidam rex in eadem prouincia Auennir nomine: magnus quidem factus diuitijs & potentia, & cõtra aduersarios suos uictoriosus, & in bellis strenuus. Erat enim corporis magnitudine pariterꝗ uultus decore uenerandus, omniumꝗ mũdialium rerũ citò marcescentium successibus gloriabatur: secundũ uerò animã ultima grauabatur inopia, multis malis suffocatus, Gentilis namque erat professionis, nimiumꝗ superstitioso errori idolorum deditus. Cumꝗ in multis delitijs uiueret, & delectationibus atꝗ iucũditatibus præsentis uitæ deditus esset ex toto corde, nihilque quod uellet atque desideraret ei deesset: unum tamẽ uidebatur esse quod lętitiã illius minuebat, curisꝗ ac solicitudinib. ipsius animã affligebat, uidelicet sterilitatis malũ: nam filios habere nõ poterat, & idcirco multũ solicitus erat quatenus tali uinculo solueretur, & pater filiorum uocaretur: quæ res multis est optabilis. Talis itaꝗ rex erat, & talem intentionem habebat. Gloriosissimũ uerò genus Christianorum multitudines, regis cultũ uilipendẽtes, & prorsus minas eius nõ formidantes, proficiebãt Christi gratia, ad sermonis meliorem plenitudinem traditi, paruipendentes regem regisꝗ sermonẽ: ea uerò quæ ad Dei cultum pertinebant, studiosius agebant. Et ideo multi qui monachicum susceperant ordinem, omnes quidem æqualiter mundi delectationes à se repellebãt. Ad unius

unius uerò dei cultum tota intentione ſe contulerant, & pro Chriſto mortem ſi-
tiebant, æternam deſiderãtes beatitudinem. Prædicabãt ergo ſine timore aliquo,
& dilatione, & ualde cõfidenter ſalutare dei nomen, & nihil aliud niſi Chriſtũ in
ore habebãt. Fluidã uerò & corruptibilem naturã præſentium rerum, & ſtabilita
Col. 3. tem atq; incorruptionem futuræ uitæ apertè cunctis demõſtrabãt, & ſeipſos illis
exemplũ præbebant, & prædicationis ſemina ſpargebant, ut familiares illos Deo
efficerent, quatenus quę in Chriſto abſcondita eſt, uitã mererent. Hinc multidul
ciſsimam illam doctrinã ſuſcipientes, amaras quidem deceptionis deſerebãt te-
nebras, clariſsimóq; ueritatis lumini iungebãtur: adeò ut quidam nobiliũ atq; ſe-
natorũ omnia deponentes uitæ ſeculi onera, monachi fierent. Rex aũt ut hoc au-
diuit ira maxima repletus, atq; furore ſuccenſus, edictũ ilico poſuit omnem Chri
ſtianũ coarctari, ut negaret fidem Chriſti. Vnde nouas cõtra ipſos quidem Chri-
ſtianos ſpecies tormentorũ excogitabat, & ſtudioſè perquirebat, nouos mortiũ
modos minabatur eis, et literas per uniuerſas ſibi ſubiectas prouincias delegabat
principibus atq; ducibus, pœnas aduerſus pios, & neces iniuſtas decernens. Prę
cipuè uerò aduerſus monaſterij ordinis præpoſitos furens, atrociſsimum contra
eos atq; ineffabile excitauit bellũ. Tũc multi fidelium mente cõmouebãtur. Alij
uerò tormenta ſuſtinere nõ ualentes, execrabili illius obediebant præcepto. Mo-
naſtici autem ordinis duces ac principes, palàm quidem atq; in facie regis impie-
tatem redarguentes, per martyriũ tẽporalem uitæ finem ſortiebantur, & æternã
acquirebant beatitudinem. Alij uerò in ſolitudinibus & montibus abſcondeban
tur, nõ quod tormenta metuerent, ſed diſpenſatione quadam diuina hoc agebãt. Hu
iuſmodi ergo obſcuritate Indiam occupante, & fidelibus quidem undiq; repul-
ſis, impietatis uerò miniſtris omnia tenentibus, cruoribus & nidoribus ſacrificio
rum etiam ipſo iam aere inquinato, quidã regis archiſatrapa qui dignitate, quia-
nimi cõſtantia, magnitudine atq; forma, et omnibus alij quibus pulchritudo cor
poris & fortitudo ſignificari poteſt ab alijs omnib. differebat: ut audiuit impiũ il-
lud pręceptũ, ualefaciens huic uanę gloriæ deorſum trahenti, atq; delitijs tempo
ralib. monachorũ p̃poſitis ſemetipſum cõmiſcuit, montium deſerta petens: ibiq;
ieiunijs & uigilijs, ac diuinorum eloquiorũ meditationi intentus, ſenſus ſuos ui-
gilanter emundabat, & animã ab omni liberans paſsibili affectu, impaſsibilitatis
lumine illuſtrabat. Rex autem hunc ualdè diligebat, & in honore maximo habe
bat. Qui poſtquã audiuit de eo talia, doluit quidem animo quoniam amicum perdi
derat: cõtra monachos uerò amplius exarſit in irã. Miſit itaq; ubiq; ad eius inqui-
ſitionem, & omnem lapidem ac montium concaua & ſpeluncas, ut inueniretur,
perquiri fecit. Poſt aliquantũ uerò tẽporis hi qui ad inquiſitionem illius directi
fuerant, ut ſenſerunt in deſertis eum habitationem habere, perſcrutantes, inuene
runt eum. Quem cõprehendentes, regis tribunali exhibuerũt. Videns aũt rex ſic
in paupere & aſperrimo ueſtitu, illum uidelicet, qui ſplendidis aliquando indue
bat̃ ueſtimentis, & multis affluebat delicijs: nũc uerò maceratũ dura anachoreſe-
os cõuerſatione & eremiticę uitę patienter opertũ ueſtimẽtis, triſtitia ſimul & ira
Impiorum uox. replebat̃, & ex ambobus ſermonem miſcens, ait ad eũ: O ſtultè et mẽtis perditæ,
cuius rei gratia mutaſti honorem in cõtumeliã, & ſplendentem gloriã in hũc igno
minioſum, ac uilem aſpectũ: es primus in regno meo, & meæ archiſtrategos po-
tentiæ. Ludum puerorũ temetipſum cõſtituiſti, non ſolum noſtræ amicitiæ atq;
fiduciæ oblitus, ſed cõtra ipſam inſurrexiſti naturã, & neque propriorum filiorũ
miſertus, diuitias & omnem uitæ gloriam pro nihilo reputaſti, & tantã inhonora
tionem inclytæ præpoſuiſti gloriæ, ut quid hoc feciſti? & quid hinc lucraberis quod
omnibus dijs, uidelicet & hominib. illum qui dicitur Ieſus prætuliſti, duramq; e-
tiam iſtam & ſuperſtitioſam cõuerſationem delectationib. atq; iucunditatib. dul
ciſsimæ uitæ huius? Hęc audiens ille homo Dei, hilariter ſimul ac planè reſpõdit:
Si rationem à me audire uis, ò rex, inimicos tuos de medio prætorij tui eijce, &
tunc reſpõdebo tibi de quibuſcũq; interrogare uolueris. Illis nanq; præſentibus
nullus

nullus à me tibi sermo reddetur. Præter rationem uerò, torque, occide, fac quod uis. Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo, ait doctor meus. Rege autem dicente, & qui sunt inimici isti, quos de medio pellere me iubes? Ait uir sanctus, ira & concupiscentia. Hæc enim ab initio quidem cooperatoria naturæ ab autore inducta sunt, & nunc similiter habent ea, quæ non secundũ carnem conuersantur, sed secundũ spiritum. In uobis autem qui toti estis carnei, & nihil habentis spiritus, contraria facta sunt, & quæ inimicorum & hostium sunt agunt. Nam concupiscentia in uobis operatur quidem uoluptatem & incitat, ira uerò destruit. Abscedant igitur hodie ista à te: assideant uerò ad audientiam dicendorum atque iudicium, prudentia & æquitas. Si enim iram & concupiscentiam de medio tuleris, & pro his prudentiam & æquitatem adduxeris, omnia ueraciter dicam tibi. Ad hæc rex ait: Ecce annuens tuæ postulationi, eijciam de concilio concupiscentiam & iram, in medium uerò adducere prudentiam, & æquitatem faciã. Dic ergo mihi secretè, unde tibi tantus error factus est, ut quæ inani spe consistunt, præponas his quæ in manibus habentur & oculis uidentur? Respondens autem eremita, dixit: Si initium quæris ò rex, unde mihi factũ est, tẽporalia quidẽ despicere, totumque meipsum æternorũ spei dedisse, audi: In diebus antiquis cum ualde iuuenis essem, audiui uerbum quoddam bonum & salutare, & me fortiter huius rapuit, & quasi cuiusdam diuini seminis huius memoria in meo plantata est corde, inseparabiliterque semper conseruatur: adeò ut radicata sit & exorta, & quẽ cernis fructũ attulerit in me. Verbi uerò uirtus hæc fuit. Visum est (inquit) insipientib. ea quidem, q̃ sunt despicere quasi nõ sint: q̃ uerò nõ sunt, quasi apprehendere & cõtinere. Qui ergo nõ gustauit eorũ q̃ sunt dulcedinem, non poterit eorũ quæ non sunt addiscere naturã. Ignoras autem quomodo ista despiciet. Existẽtia quidem uocauit sermo æterna & nõ mutabilia, nõ existẽtia uerò, p̃sentem uitã & delitias, atque fallacem prosperitatẽ, quib. ò rex, malè heu cor tuũ addictum est. Ego etiam his aliquando detinebar, sed uerbi uirtus exuperãs animã meã, indesinenter incitat mentem meam: ad id quod melius est eligendum. Lex uerò peccati, resistens legi mentis meæ, & quibusdã ferreis cõpedib. uinciens me, affectu præsentiũ captiuũ tenebat. Quando aũt cõplacuit bonitati ac benignitati Saluatoris nostri dei, ut liberaret me de sæua illa cupiditate, cõfortauit mẽtem meã, ut uinceret legem peccati, & aperuit oculos meos, ut discernerem bonũ à malo. Tũc iam cõsideraui & uidi, & ecce omnia præsentia uanitas & afflictio spiritus: sicut & Salomon sapientissimus dicit in suis sermonib. Tũc sublatũ est de corde meo uelamẽ peccati, & q̃ ex corporali crassitudine superposita erat, animæ meæ nigredo terra dissipata est, & cognoui ad quod factus sum, & quia oportet me ad autorem meum ascendere per ipsius operationẽ mãdatorũ. Vnde omnia derelinquens secutus sum eũ, & gratias ago ei per Iesum Christũ dñm nostrũ, quia eruit me de lacu miseriæ, & de luto fecis, id est, potestate sæuissimi exterminatoris, principis tenebrarũ seculi huius, & ostẽdit mihi uiã cõpendiosam & facilẽ, per q̃ potero in hoc fragili ac fictili corpore angelicã ducere cõuersationem. Quam apprehẽdere cupiens, strictam & arduam adamaui pergere uiam, cõdemnando præsentium uanitatem & instabilem impetum istorum, ac reflexum: & nescio aliquod aliud bonum uocare, præter illud quod uerè bonũ est, à quo miserrime tu ò rex, abruptus es & disiunctus. Vnde te deseruimus, & à tuo consortio nos separauimus, eo quod in certam & euitentem te præcipitasti perditionem, & ad æquale urges deducere nos periculũ. Nam quandiu mundanã exercuimus militiam, nihil eorũ, q̃ decebant nos prætermisimus: sicut & ipse nobis testimoniũ perhibes, nec inertiæ alicuius aut negligẽtiæ aliquãdo crimẽ incurrimus. Quando uerò & ipsum omnium bonorum principale bonum à nobis amputare cõtendis, id est, pietatẽ & Deum deserere, quod damnis est omnibus præferendum, & propter hoc honores ac munera repromittis: quomodo boni noticiã te habere ullã rectè dicere possim, cum ex æquo prorsus cõparas ipsa ad inuicem (pietatem dico in Deũ, & amicitiã humanam & gloriam) uelut aquam defluentem? Quomodo ergo tibi in hoc cõmunicare

Gal. 6. *Ira & concupiscẽtia, duo uehementissimi hostes.* *Rom. 7.* *Eccl. 1.* *Psal. 39.*

municare poſſumus, & non magis ẽ contrario amicitiam & honorem, & affectũ
filiorũ, & ſi quid aliud erat negabimus? Videmus em̃ te ò rex ingratũ eſſe Deo:
qui & ipſum tibi eſſe & reſpirare præbuit, qui eſt Chriſtus Ieſus, dominus uniuer
ſorum, coæqualis & coæternus Deo patri, qui cœlos uerbo & terram ſtabiliuit,
hominemq́ manibus proprijs formauit, & hunc immortalitate donauit, regemq́
cunctorum, quæ in terra ſunt cõſtituit, & quaſi regalem ſedem omnib. pulchrio-
Gen. 3. rem paradiſum ei ſubdidit: qui inuidia diaboli deceptus & uoluptate, heu proh
dolor, illectus miſerrimè, ab uniuerſis his corruit bonis. Nam qui prius erat Deo
dilectus, factus eſt miſerrimus, lachrymis propter ſuam miſeriã omnimodo plan
gendus. Sed qui nos formauerat & creauerat, benignis rurſus reſpiciens oculis,
opus manuũ ſuarũ cũ Deus eſſet, nõ amittens, quod erat ab initio, factus propter
nos abſq́ peccato, quod ſumus nos, crucem ſponte ac mortem ſuſtinens, hoſtem
iam ſupradictũ, qui primum parentem noſtrum deceperat, deiecit, & de illius a-
mara ſeruitute nos redimens, in priſtinam benigniſsimè reſtituit libertatẽ. Et un-
de propter inobedientiã cecideramus, illuc denuò ſua nos reduxit miſericordia,
potiori nos priſtino honore efficiens dignos. Tu autẽ illum, qui talia propter nos
paſſus eſt, & talibus nos bonis iterum dignos effecit, ipſe reſpuis, et in illius crucẽ
offendis. Totus uerò delicijs corporis deditus, & exterminandis ſubditus paſsio
nibus, & deos appellas, ignominiæ & confuſionis idola: & nõ tãtum teipſum cœ-
leſtium bonorum hæreditate alienum efficis, ſed omnes qui tuis præceptis obau
diũt, ab hac iam deiecisti, & animarum periculo tradidiſti. Scito igitur, quod ego
non credam tibi, nec acquieſcam aut cõmunicabo tibi in huiuſmodi contra Deũ
impietate. neq́ meũ benefactorem & ſaluatorem negabo, etiam ſi me beſtijs de-
uorandum projcias, uel gladio, & igni tradas: quod nunc eſt tuæ poteſtatis. Nõ
enim mortem timeo, nec amo præſentia, multam eorum cognoſcens infirmitatẽ.
Nihil ſtabile Quid em̃ in ipſis utile eſt, uel ſufficiens aut ſtabile? Nec hoc ſolum, ſed & in ipſo
in mundo. ſuo eſſe, grandis ineſt eis miſeria, & multa triſtitia, multaq́ ſine intermiſsione ſoli
citudinis cura. Nam lætitiæ ipſorum & delectationi omnis copulat̃ dolor & tri-
ſtitia. Diuitiæ ipſorum ſunt penuria, & ſublimitas ipſorũ ultima deiectio. Et quis
eorum mala enumerabit? Quod tamen per modica uerba mihi meus theologus
Ioannis. 5. inſinuat, inquiens: Mundus totus in maligno poſitus eſt. Et, Nolite diligere mũ-
dum, neq́ ea, quæ in mundo ſunt, quoniam omne, quod in mundo eſt cõcupiſcẽ
tia carnis eſt, & concupiſcentia oculorũ, & ſuperbia uitæ: &, Mũdus tranſit & cõ-
cupiſcentia eius. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum. Hanc igi-
tur uoluntatem Dei bonã exquirens, dimiſi omnia, & adhæſi illius habentibus
deſiderium, & eundem quærentibus Deum. In quibus non eſt cõtentio aut inui
dia, triſtitia uel ſolicitudo, ſed omnes æqualẽ peragunt greſſum, ut ad æternas per
ueniant manſiones, quas parauit pater luminũ diligentib. illum. Hos ego paren-
tes, hos ego fratres, hos ego amicos & notos poſſedi. Ab illis uerò qui aliquando
mihi fuerunt amici & fratres, elõgaui fugiens, & manſi in ſolitudine, expectãs De-
Pſalm. 54. um, qui ſaluũ me fecit à puſillaminitate ſpiritus & tẽpeſtate. His ita facile & luculenter
lenter à Dei homine pronuciatis, rex cõmouebat̃ quidẽ ab ira: & amariſsimè tor-
quere ſanctũ uolebat, ſed retardabat̃ denuò, reuocabat̃ & honorẽ illius atq́ nobi
litatem reuerenter cõſiderans. Exorſus ergo (inquit ad eum:) Vndiq́ miſer tui i-
pſius meditatus es perditionem, ad hãc (prout arbitror) fortuna perductus. A-
cuiſti nanq́ mentem ſimul & linguam tuam, quatenus fatuam iſtam ac uanam
fabulationem garriendo effutires. Sed niſi in principio ſermonis promiſiſſem ti
bi, quod de medio concilij iram remouerem, nũc utiq́ igni tuas carnes traderem.
Quoniam uerò anticipans, talibus me circumueniſti ſermonibus, ſuffero modò
tuam procacitatem, quin & propter priorem meam erga te amicitiam. Surge er-
go & fuge ex oculis meis, ne ultrà te uideam, & malè te perdam: Tunc egreſſus
uir Dei ſeceſsit in deſertũ cõtriſtatus quidẽ, quòd Martyriũ nõ ſuſtinuit. Martyriũ ta
mẽ quotidie in cõſcientia tolerabat, pugnãs aduerſus principes & poteſtates, aduer
ſus mũdi rectores tenebrarũ harũ, cõtra ſpiritualia nequitiæ, ſicut ait beatus Apò
ſtolus.

stolus. Illo igitur abeunte, amplius rex iratus, persecutionē uehementē cōtra monachorum meditatur ordinē, amplioriq; honore idolorū cultores ueneratur ac pōtifices. Cū in tali ergo rex esset errore crudeli & seductione, nascitur ei filius pulcherrimus. Qui ex ipso florido decore, quod futurum de eo erat, præfigurabat. Dicebatur enim, nequaquā in terra illa talē aliquādo apparuisse gratissimū ac speciosissimum puerū. Gaudio itaq; rex maximo in natiuitate eius gauisus, hunc quidem Iosaphat uocauit. Ipse autem ad templa idolorum stultus abijt, insipientioribus se dijs immolaturus, & gratiarum actiones, & hymnos & laudes redditurus, ignorans miser, quis uerè bonorum autor sit omniū, cui spirituale oportebat offerre sacrificium. Ille autem inanimatis & surdis causam pueri sibi nati adscribens, ubiq; transmisit, ut congregarentur multitudines, ad istius pueri natalitia. Tunc uidens omnes confluere, timore regis afferētes secūque sacrificijs erant idonea, sicut cuiq; possibile erat, & manus illius inuenire poterat, & regalem dignitatem decebat. Maximè uerò ipse eos prouocabat ad solennitatem, tauros plurimos & maximos ad immolandum afferens. Et sic celeberrimo festo peracto, cunctos honorificauit muneribus, tam maiores, quā minores, tam nobiles, quàm ignobiles. In ipsa uerò solennitate conuenerunt ad regem præ electi uiri, quasi L V. circa Astronomicam Chaldæorum sapientiam uacantes. Et hos propius accersitos ad se rex, rogabat edicere singulos, quid futurus esset puer, qui sibi natus erat. Illi uerò plurima perscrutantes, dicebant illum magnum esse futurum in diuitijs & potentia, & supergressurum omnes, qui ante eum fuerunt reges. Vnus autem de astrologis excellentior cunctis, ait: Sicut ex his, quæ me docuerunt astrorum cursus ualeo conijcere ò rex, pueri huius profectus qui nunc natus est tibi, non in tuo erit regno, sed in alio meliori & incomparabiliter eminentiori. Aestimo uerò illum quā persequeris Christianorū religione fore suscepturum, nec puto q̄d sua spe ipse priuetur. Hæc quidē astrologus dixit, sicut olim Balaam astrologia non uera pronunciāte, sed Deo per aduersarios ea, quæ sunt ueritatis significante, ut omnē impijs excusationem adimeret. Rex igit̃ ut audiuit talia, grauiter hāc suscepit annunciationē, tristitiaq; mox illi lætitiā intercidit. In ciuitate itaq; seorsum palatium ædificauit speciosissimū, & in eo cameras splendidas, artificiosè atq; operosè construxit, ibiq; puerū posuit habitandū, postquam infantiæ cōpleuit ætatē: & inaccessibilem omnibus fore imperauit, pædagogos illi & ministros cōstituens iuuenes ætate, & aspectu pulcherrimos, præcipiens illis ut nihil horum quæ in hac uita tristitiā generāt, manifestum illi facerent. non mortē, nō senectutē, non infirmitatem, non paupertatem, nec aliquid aliud quod eum contristaret, & lætitiā ei minuere posset, sed omnia iucunda & delectabilia ei proponerent: quatenus his mens ipsius iucundata & delectata, nihil omninò de futuris cogitare ualeret. Præcepit etiam ut nec modicum uerbū de Christo, & de ipsius dogmatibus penitùs audiret. Hoc etenim magis omnibus occultare ei cupiebat, astrologi metuens prænuntiationē. Si quē uerò ministrantiū ei infirmari contigisset, hunc mox inde iubebat ejici: alium uerò pro ipso floridū & sanū dabat, ut nihil omninò fœdū uel enorme oculi uiderent illius pueri. Rex uerò sic ista disponebat & faciebat. Videns nāq; nō uidebat, & audiens nō intelligebat. Audiēs autem quosdam monachos adhuc superesse, quorũ nec uestigium remansisse putabat, furore replebatur & uehemētissimè contra ipsos agitabatur. Præcones itaq; per uniuersas ciuitates & regiones præcepit discurrere, clamantes, ut nullus omnino post tres dies horum monachorum inueniret: si aūt aliqui inuenirētur post determinatos dies, per ignem & gladium perditioni traderentur. Isti enim sunt (inquit) qui suadent populo, ut quasi Deo, intendant crucifixo. Interea quiddam tale accidit, unde sæuior ac truculentior rex efficeret̃, & contra monachos ardētius irasceret̃. Nam uir quidā erat de nobilioribus, & qui inter primos illius regni præpollebat, uita quidē māsuetus, fide pius, & suæ salutis solicitus, sed latebat propter timorē regis. Vnde quidā propter familiaritatē atq; fiduciā, quā apud regem habebāt, qua eum arte cōuincerēt meditabant̃; & hoc facere omni solicitudine satagebant. Cum aliquando ad uenationē rex egrederet̃, cum consueta sibi obsequentiū multitudine unus erat senatorū bonus uir ille. Ambulāte uerò ipso singulariter, ex diuina sibi, sicut arbitror, dispensatione contingit illud. Inuenit nanq; hominem in loco quodā nemoroso in terrā proiectum, & malè habentem pedem à bestia contritū. Qui uidens eum prætereuntem, rogabat ne pertrāsiret illū, sed misereretur eius, in tam malo euentu, & in suā domū deferret, simul istud adijciēs, quod nō inutiliter tibi, & omnino inefficaciter (inquit) inuētus sum ego. Ille autem uir inclytus dicit ei: Ego quidem propter naturā suscipiā te, & curationem tibi quantū potero exhibebo: sed quod

eſt proficuum, quod à te mihi futurũ eſſe dixiſti? Pauper autẽ ille & infirmus ait: Ego homo ſum medicus uerborum: ſi enim aliquando in uerbis aut colloquijs lædatur aliquis aut in tribulatione inueniatur, congruis medelis ita curabo, ut non amplius morbus ſuccreſcat. Igitur religioſus uir, quod dictum fuerat pro nihilo computauit. Illum uerò propter mandatum Dei conducere in domũ ſuam fecit, & competentem curam ei exhibuit. Suprà uerò memorati inuidi illi ac malicioſi quã nuper conceperant malignã nequiciam ad effectum perducere non differunt. Nam derogant uiro apud regem, quia non tantum illius amicitiam obliuiſcẽs, negauit deorum cultum, & ad Chriſtianorum fidem declinauit, ſed etiam mala aduerſus ipſius meditatur regnum, turbam peruertens atq; ſolicitans, & ſibimetipſi cũctos cõcilians. Sed ſi uis (inquiunt) certus fieri nihil nos fictũ dicere, uoca eum ſeorſum, & dic tentando, uelle te derelinquere paternã ſectam & gloriã regni, & Chriſtianum fieri, & monachicũ ſumere habitum, quem quondã perſecutus es, quali non bene ſit à te hoc factum. Talia nequiter aduerſus uirum machinantes, nouerãt ipſius uoluntatis mundiſsimã deliberationẽ, quia ſi talia à rege audiret, illi quidẽ melius requiſitus conſilium eſſet daturus: hoc eſt, ut non negligeret perficere quæ bene cogitauerat, & ex hoc uera dicere illi probarentur. Rex autem erga ſe uiri amicitiam quanta eſſet non ignorans, incredibilia & falſa quæ dicta fuerant ſuſpicabatur: nec tamen ſine examinatione fore relinquendum, ſed probare rem ad derogationem, cogitabat. Vnde aduocans eum ſeorſum, ait ei, tentans: Noſti ô amice quanta mala oſtendi monachis & omnibus Chriſtianis? Nunc uero pœnitẽtia ductus ſuper hoc, & deſpiciens præſentia (ſpe illius immortalis regni quod prædicãt) ad aliam futurã uitã cupio pertingere: nam præſens morte utiq; amputabitur. Non aliter uerò hæc me conſequi poſſe arbitror, niſi Chriſtianus fiam, & abrenuncians gloriæ regni mei & cæteris delectationibus & iucunditatibus huius uitæ, eremitas & monachos requiram, ubicunq; ſint, quos iniuſtè perſecutus ſum. illiſq; meipſum admiſceam. Ad hoc quid dicis ipſe, & quale das conſilium? dic ipſam ueritatem noui te enim ſuper omnes ueracem, & bonum hominẽ eſſe. Ille uerò ut hoc audiuit, nequaquã occultum dolum intelligens, compunctus animo & lachrymis perfuſus, ſimpliciter reſpondit: Rex in æternum uiue, conſilium enim bonum & ſalutare reperiſti. Quia etſi difficile eſt ad inueniendum cœlorum regnum, attamen hoc omni uirtute eſt quærendum. Nam qui quærit, inuenit illud. Delectatio enim præſentium, etſi in præſenti iucunda ſit & delectet, ſed tamen bonum eſt illam abijcere. Nam in ipſo ſuo eſſe nõ eſt: & quod lætificat, ſeptẽpliciter rurſus contriſtat. Nã bona eius & triſtia, umbra ſunt infirmiora, & quaſi ueſtigiũ auis per mare trãſeũtis, aut auis per aera uolãtis mox diſpereũt. Futurorum uerò ſpes (quã prædicant Chriſtiani) firma eſt & ſtabilis, tribulationẽ tamẽ habet in mundo: ſed noſtra nunc iucunditas breuis tẽporis. ibi nihil aliud niſi pœnã ſolã inueniet, & tormẽta per ſecula duratura. Nã dulcedo horum tẽporalis: dolores uerò perennes. Chriſtianorũ autẽ labor temporalis eſt, dulcedo uerò & ſatietas æterna. Dirigatur ergo regis bona uoluntas. Bonum enim & nimis bonum eſt, corruptibilia æternis cõmutare. Rex autem ut audiuit iſta, ualdè contriſtatus eſt. Continuit tamen iram, & nihil tum uiro locutus eſt. Ille autem cum eſſet ſapiens & ſubtilis ingenij, cognouit grauiter ſuſcepiſſe regem uerba ſua & quòd in dolo tentauerat eum. Reuerſus autem ad domum ſuam tribulabatur atq; grauabatur, hæſitans quali modo deliniret regem, & euaderet imminens ſibi periculum. Inſomnem itaq; totam noctẽ ducenti, in memoriam uenit ei qui pedem læſum habuerat, & huic ad ſe aducto ait: Reminiſcor quia dixeris te uerborũ medicũ, ac procuratorem eſſe malorum. Ille uerò inquit: Etiam, & ſi opus habes, oſtendam tibi artẽ meam. Senator autẽ continuo narrauit ei quam ab initio apud regem amicitiam atq; fiduciam obtinebat, & paulò antè propoſitum ſibi ab ipſo rege fradulentum colloquium, & quomodo ipſe quidem benè reſponderit: rex uerò grauiter ſermonẽ ſuſcipiens. uultus immutatione internã ſibi irã oſtenderit. His auditis, pauper ille & infirmus parumper deliberans in ſemetipſo, ait: Notum tibi eſt glorioſiſsime, quoniã nunquã habet erga te rex ſuſpicionem, quaſi uelis eius apprehẽdere regnũ, ſed tentãdo te, dixit ea quæ dixit: Surge ergo & tonde comã tuam, & exuendo ueſtimenta ſplẽdida, cilicium indue, ſummoq; diluculo accede ad regẽ. Illo uerò interrogãte, quid ſibi uult habitus iſte, reſpõdebis: Pro his quæ heſterno die locutus es ô rex, ecce adſum paratus ſequi te per uiam, qua deſideras ambulare: nã etſi delitię ſunt amabiles atq; iucundæ, ſed nõ cõtingit mihi his poſt te perfrui. Virtutis. n. uia qua iturus es (& ſi difficilis eſt & aſpera) tamen tecũ exiſtẽti, facilis mihi erit & plana, & amabilis. Sicut enim

me socium habuisti præsentium bonorũ, sic & tristium habebis, ut & futurorũ iam particeps tecum bonorum. Nobilis igitur uir ille infirmi uerba suscipiens, fecit iuxta quod ei locutus est. Quẽ uidẽs rex & audiens, super hæc uehemẽter obstupuit. & ergo se ue rã uiri intellexit amicitiam. Falsa uerò quæ cõtra uirũ illũ dicta fuerant agnoscẽs, ampliori honore, et maiori fiducia penes se sublimauit. Aduersus monachos uerò ira denuò nimiũ replebatur: illorũ esse ista dogmata dicens, ut remoueãtur homines ab huius uitæ delectationibus, & quasi incertæ somniorũ spei addicantur. Iterum rex egressus ad uenandũ, uidit quos monachos per eremũ gradientes, quos teneri & ad se adduci præcepit, furibundeq; respiciens, & quasi ignis scintillas ex oculis iaculans, ait: Nõ audistis ò erronei & seductores, præcones meos apertè clamantes, ut nullus uestræ superstitionis post tres dies in ciuitate aut regione meę potestatis inueniret̃, alioqui igne cremaretur? Monachi autem dixerunt Ecce, inquiunt, quẽadmodũ iussisti egredimur de tuis ciuitatibus & regionibus. Lõga autẽ nobis uia imminente pgendi ad fratres nostros, necesse habuimus cibũ emere ut haberemus expẽsas, ne in uia tamẽ deficeremus. Rex autẽ ait eis: Mortis minas metuens, escarũ mercimonijs nõ adhibet studiũ. Responderunt monachi: O' rex bene dixisti, quoniam mortẽ timẽtes solicitudinem gerunt, qualiter illã euadere possint, Sed q sunt isti, nisi qui corruptilibus dediti rebus, his inhiantes sunt, qui nullum bonũ sperantes illic inuenire, radicitus inhærẽt præsentibus, & ideò timẽt mortẽ? Nos autẽ qui ex multo iam tempore odiuimus mundũ, & quę in mundo sunt, & strictam, & arduam pergimus uiam propter Christũ, neq; mortẽ timemus, neq; præsentia diligimus, sed futura tantũ desideramus. Quoniam ergo à uobis mors illa ta nobis propter testimoniũ sit æternæ uitæ & melioris, amabilis nobis est magis quã terribilis. Rex ergo monachos argumentatione uolens cõprehendere, ait: Quid aũt? non'ne paulò antè dixistis uos discedere, idcirco quia ego iusserã? Et si mortẽ nõ timetis, quare fugã arripuistis? ecce & ista uana iactãtes mentiti estis. Tunc responderunt monachi: Non à te minatã mortem timentes fugimus, sed miseremur tui: & ne abundantioris cõdẽnationis tibi causa efficiamur, cogitamus discedere, nõ quòd tuas ullo modo minas formidem9. Ad hęc rex iratus, iussit illos igne cremari: & cõsummati sũt Christi famuli per ignẽ martyrij coronam adepti. Tunc rex edictũ posuit, ut sicubi quis inuenirent̃ monachorũ, sine interrogatione necaretur. Et ita nullus relictus est huiusmodi ordinis in regione illa, nisi hi qui montibus & in speluncis, & in cauernis terræ semetipsos absconderant. Hæc quidem taliter se habebant.

Filius autẽ regis, de quo sermo ab initio dicere cœpit, in præparato sibi palatio inaccessibilis existẽs, ad ætatẽ peruenit adolescẽtiæ, omni Aethiopũ & Persarum disciplina imbutus, nõ minus anima quàm corpore fulgebat, sapiẽs & prudẽs, & omnibus bonis cluens: quæstionesq; naturales doctoribus suis proponebat, ita ut mirarẽt ipsi de uelocitate ingenij eius, & intellectu: stuperet etiã rex & gratiã uultus eius, & animæ cõstantiã. Mandata uerò dedit his qui cũ ipso erant, ut nihil omnino eorũ quę in uita hac tristitiam generãt notificarent ei: neq; hoc, q mors præsentes delectationes amputat. Vanæ enim incũbebat spei, & istud uerbũ quasi in cœlũ sagittare conabat̃. Sed quando naturam hominũ mors latere potest? Et quomodo puer iste ignoraret eam, qui mentẽ omni intellectu exornatã possidebat? Pensabat uerò in semetipso, cur eum inaccessibilẽ fore pater adiudicauerat, & omni uolenti ad eum ingredi nõ permittebat introire: Nouerat enim quòd non sine patris sui imperio istud fiebat. Tamen uerebatur interrogare eum nec omnino interrogandũ esse arbitrans, certus quod nõ inutilia pater ei aliquo modo prouideret: simul etiã attendens, quod secundũ uolũtatem patris res agit̃, & si interrogaret, nunq̃ ei pater ueritatem aperiret. Vnde ab alijs, & non à patre ista discere excogitauit. Vnũ uerò ex pædagogis amabiliorem cæteris in partem traxit. Quem interrogauit, cur se pater infra muros reclusisset: adiungens. Quod si hoc ueraciter manifestũ mihi feceris, mihi charus eris præ omnibus, & testamentum perennis amicitię disponã tecum. Pædagogus itaq; cũ esset & ipse sapiẽs, & sciret pueri intelligibilem & perfectã prudentiã, ne sibi quandoq; idem puer actor periculi fieret, cuncta ei enucleatim referauit: id est, aduersus Christianos indictam à rege persecutionem, & præcipuè contra eremitas, & quomodo effugati sunt & eliminati de omni in circuitu regione illa, qualiaq; in natiuitate eius astrologi prænunciauerunt. Ne ergo inquit, audiens illorũ doctrinã, hanc præponas nostræ sectæ, non multos tecum colloqui uoluit, sed bene sibi proba-

tos & fideles circa te nos cõstituit, mandata nobis tribuens, ut nihil tibi tristiũ uitæ noti ficaremus. Hæc ut audiuit iuuenis, nihil aliud apposuit loqui. Tetigit quippe cor illius sermo salutaris, & Paracleti gratia intellectuales eius oculos aperire cœpit, ad uerũ conductura Deum, prout sequens sermo declarabit. Frequenter uerò pater eius ad uidendum puerum ueniebat: nã excellenti amore diligebat eum. Quadã aũt die intulit ei filius: Discere à te cupio ò dñe rex, unde tristitia assidua & solicitudo continua corrodit animam meam. Pater uerò ut hoc audiuit, concussa sunt mox omnia uiscera eius, & ait illi: Dic mihi amantissime fili, q̃ est, quæ te detinet tristitia, & cõtinuò ipsam in gaudium conuertere festinabo. Qui dixit illi: Quid sibi uult quod intra muros istos & portas cõcludens, me inaccessibilẽ prorsus & incontemplabilẽ cunctis constituisti? Tunc pater ait. Nolo fili ut uideas aliquid quod cor tuũ possit amaricare, & tibi lætitiã amputare: in delicijs enim iugib. quod gaudio perẽni, & hilaritate uiuere te per omne seculũ desidero. Ait aũt patri filius, Bene scias domine, q̃niam isto modo non in gaudio & lætitia uiuo, sed in tribulatione potius & angustia multo: in tantum ut & ipse cibus, & potus insipidus mihi appareat & amarus: Videre enim desidero quę extra portas istas sunt omnia. Si ergo uis ne dolorib. deficiã, iube quo uoluero procedere, ut animo quei delectari contemplatione rerum quas hactenus nõ uidi. Contristatus est igitur rex ut audiuit talia, p̃pendebatq;, quod si denegaret ei quod petebat, amplioris ei tristitiæ & solicitudinis autor existeret. Tunc ait illi, Ego fili tuo desiderio satisfaciã. Electos igitur equos adduci continuò, & obsequium regale & idoneum, præcedere eũ imperans: quocũq; uellet pergere permisit, diligenter p̃cipiens ministris eius, ut nihil fœdum in occursum ei ueniret, omni cautela satagerent: sed omne bonum & iucundum ei demonstrarent, chorosq; paludentes in cãticis, & omni genere musicorũ eum antecedere, & uaria delectationis specula facerent, ut his mens eius uacaret & iocũdaretur. Igitur sic frequentans processiones regis filius, uidit die quadam clàm ministris duos uiros, quorũ unus quidem leprosus, cæcus uerò alter erat. Quos uidens, cõtristatus est animo, & dicit his qui secum erant. Qui sunt isti, & qualis horum fœdus aspectus? Illi non ualentes quod ad aspectum illius uenerat occultare, dixerũt. Passiones istæ sunt humanæ, quæ ex materia corrupta, & corporis mala cõplexione hominib. solent accidere. Et ait adolescẽs: omnibus hominib. nunquid ista cõtingere solent? Dicunt illi, Non omnibus, sed quibus subuertitur sanitas ex humorum malorum abundantia. Rursus ergo interrogauit puer, Si nõ omnib. hominibus istud cõtingere solet, sed quibusdã: ergo noti sunt quos apprehensura sunt ista mala, an indefinitè & improuisè superueniunt? Respondent illi, Et quis hominum futura præuidere potest, & diligenter cognoscere? Hoc enim humanã naturã supergreditur, solisq; hæreditarium est dijs immortalibus. Et cessauit quidẽ regis filius interrogare. Super hoc uerò quod uiderat, doleat corde, & immutata est species uultus eius propter cõsuetudinẽ rei. Post multos uerò dies, rursus progrediens reperit senem inueteratũ dierũ multorum, rugosam habẽtem faciẽ, dissolutis brachijs, & dorsum inclinatũ, & toto capite cano, carentem dentib. & bulbutiendo loquentem. Stupefactus igitur assumit eum, & propius adducentes interrogat, discere cupiens uisionis miraculũ. Præsentes aũt dixerunt: Iste iam plurimorũ existit annorũ, paulatimq; imminuta sibi uirtute, & ægrotantibus membris, ad hanc quam cernis peruenit miseriam. Quis est, inquit. huius finis? Illi aũt dixerunt: Nihil aliud, quàm mors istum suscipiet. Sed & omnibus, inquit, hominibus istud imminet, an aliquibus tantum? Responderunt ei: Nisi mors p̃ueniens hinc trãsferat hominem, impossibile est annis succedentibus, nõ ad istius uenire status experientiã. Et ait puer: Igitur in quot annis superuenit alicui? & si penitus mors imminet, & nõ est ars hanc euadendi, quin ad hãc p̃ueniatur miseriã. Dicunt ei: In octoginta quidem uel centũ annis ad hanc senectutem deueniũt homines, deinde moriuntur: nec aliter fieri potest. Debitũ nanq; naturale mors est. ab initio inditũ hominibus, & ineuitabilis huius aduentus est. Hæc omnia ut uidit, & cogitauit sapiens & prudẽs iuuenis, ingemiscẽs de profundo cordis, ait Amara est uita ista, & omni dolore & amaritudine plena. Si hæc ita se habent, q̃modo securus poterit esse aliquis, mortem incertã præstolando, cuius aduentus non tantũ inuitabilis, sed & incertus est, sicut dicitis? Et abijt, ista intra se seruans, & incessanter cogitans, & frequenter habens de morte memoriã: & ob hæc in dolorib. & defectionibus iuuenis cõtinuã habebat tristitiam. Dicebat eñi in semetipso, Ergo'ne aliquando me mors app̃hendet? Et

quis

quis erit memoriã mei faciens post mortem, tẽpore obliuioni omnia tradente? & si moriens in nihilũ dissoluat: aut est aliqua uita alia, & alius mũdus? Hæc & his similia incessanter cogitans, pallidus tabescebat. In præsentia autem patris, quando contingebat uenire illum ad eum, fingebat hilaritatẽ & lætitiam nolens ad noticiã patris sui meditata peruenire. Desiderabat autem incõprehensibili quodam desiderio, & æstuabat inueni re aliquem qui posset sibi certificare cor, & sermonem bonum auribus eius infundere. Sæpe uerò memoratum pædagogũ rursus interrogabat, si alicubi cognosceret uirum aliquem, qui posset ei auxiliari ad id, quod desiderabat, & mentem illius confirmare malè in cogitationibus fatigatam, & non ualentem repellere harũ solicitudinem. Ille autem prædictorũ denuò recordatus, dicebat: Dixi tibi iam pridẽ, quomodo pater tuus sapientes & eremitas illos semper de talibus philosophantes, alios quidẽ interimit, alios uerò cum ira persecutus est: & nõ cognosco modò quenquam in hac regione remãsisse. Multa igitur super his tristitia ille repletus, & in animo malè sauciatus, assimilabatur uiro qui magnum thesaurũ perdiderat, & ad eius inquisitionẽ totam mentem suã conuerterat. Hinc in agone assiduo & solicitudine uiuebat, & omnia delectabilia & iucunda mũdi erant in oculis eius, quasi inquinamẽta quædã & abominatio. Sic ergo habente se iuuene, & desiderante secundũ animã bonum inuenire, uidit eum qui cuncta cernit oculis, nec despexit, qui uult omnes saluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis uenire: sed suã solitã benignitatem in hoc ostendens, notã fecit ei uiã, qua oportebat eũ ambulare, modo tali.

In illo tempore fuit quidam monachus, diuina prudentia sapiens, uita & sermone ornatus, qui ad summã perfectionem totius monasticæ professionis peruenerat. Vnde uerò uenerit, & ex quo genere fuerit, nõ habeo modò dicere. In deserto quodam terræ Sennaar sibi cellam fecerat, & sacerdotij decorabatur gratia. Barlaam huic seni nomen erat. Hic ergo relatione diuinitùs sibi facta, cognouit ea, quæ circa filium regis agebantur. Qui egressus de eremo ad seculũ descendit, & mutato habitu suo, uestimentisque secularibus indutus, ascendit nauem ad partes Indiæ profecturus: & negociatorem se esse simulans, applicuit ad ciuitatem, in qua regis filius Palatium habebat. Ibique multis diebus commoratus, diligenter inquirebat de eo, & de his qui ministrabant ei. Vt autẽ didicit supradictum pædagogum inter reliquos plus ei familiarem esse, accedens ad eum seorsum, ait illi: Cognoscere te uolo domine mi, quoniam negociator ego sum, & de remota ualde regione huc ueni. Et est mihi lapis preciosus, cui similis aliquando inueniri non possit, & nulli usque modo hunc manifestaui. Tibi uerò iam manifestũ facio, sapientem te atque prudentem uirum cõsiderans, rogans, ut introducas me ad filiũ regis & tradam illum ei. Omnibus enim bonis incõparabiliter excellit. Valet quippe cæcis corde lumen conferre sapientiæ, aures surdorum aperire, & mutis uocem reddere, & sanitatẽ infirmitatibus exhibere, stultis sapientiam dare, dæmones effugare: & totum quod bonum est, & amabile, largiter se possidenti tribuere. Dicit ad eum pædagogus: Video te hominem stabilis & prouectæ prudentiæ, uerba autẽ tua in immensum te gloriari insinuant. Lapides enim eximios & preciosas margaritas minimè tibi possum enarrare quot uiderim. Habentes uerò tales, quales dixisti uirtutes, neque uidi, neque audiui: tamen ostende mihi ipsum, & si est secundum uerbum tuũ, mox inferam hũc ad regis filium, & honores quam maximos, & munera suscipies ab ipso. Priusquam tamen certificer ueraci oculorũ uisione, impossibile est mihi domino meo regi, de te manifesta hæc eximia nũciare. Barlaam uerò ait: Bene dixisti: neque uidisse aliquando, neque audisse te tales uirtutes & operationes: nam sermo qui à me promptus est, non de re qualicunque est, sed de mirabili quadam & magnifica. Quoniã uerò petisti uidere istum, audi uerba mea: Lapis iste preciosus cum præfatis operationibus & uirtutibus adhuc habet & istam uirtutem. Non ualet contemplari eum fortuitò, qui sanam non habet oculorum uisionem integrã, castum etiam corpus, & nullo modo inquinatũ: Si enim aliquis ista duo non bene habet, temerariæ inspiciet preciosum lapidem istũ, & istã quam habet uisibilem uirtutẽ & mentẽ perdet. Ego uerò cum expers non sim artis medicinalis, cõsidero oculos tuos sanos non esse, & uereor, ne & huius quã habes uisionis priuationẽ incurras, & ego tibi tanti mali autor existam. Filium aũt regis audiui uitã quidem ducere pudicam, oculos uerò pulcherrimos & sanos, & clarè uidentes habere. Quapropter illi ostendere thesaurum istũ confisus sum. Tu ergo non negligenter de hoc disponas, neque re tali dominum tuũ priues. Ille autem dixit ad eum, Si sic ista se habent, noli mihi lapidem

Lapis preciosus.

dem ostendere. In peccatis etenim multis uita mea sorduit, neque uisionem oculorum incolumẽ sicut dixisti, habeo: sed ego tuis adhibẽdo fidem sermonibus, notificare ista domino meo regi non pigritabor. Dixit ista, & ingressus, diligenter omnia filio regis annunciauit. Ille autem ut audiuit sui uerba pædagogi, gaudio quodam & lætitia spirituali sensit cor suum aspiratum, & anima illius diuinitùs illustrata est. Iussit itaque statim introduci uirum.

Igitur postquam introiuit Barlaam, salutauit eum. Tunc præcepit eum sedere, & pædagogũ abscedere. Quo discedente, dixit Iosaphat seni: Ostende mihi lapidem preciosũ de quo quædã magnifica & mirabilia te dicere meus narrauit pædagogus. Tunc Barlaam sic fari cœpit ad illum: Iniustũ est o rex, falsò ac temerariè aliquãdo me dicere tuæ excellenti gloriæ. Cuncta etenim quæ tibi de me manifestata sunt, uera existunt & indubitabilia. Sed nisi prius experimentum tuæ capiã prudentiæ, incongruum est mysterium hoc tibi manifestare. Ait enĩ Dominus meus: Exijt qui seminat seminare. Et dũ seminat, alia quidem ceciderunt secus uiam, & uenerunt uolucres, & comederunt illa. Alia uerò ceciderunt in petrosa, ubi nõ erat terra multa, & confestim exorta sunt, eo quòd non haberent profundam terram. Sole uerò exorta æstuauerunt: & quia non habebant radicem aruerunt. Alia uero ceciderunt inter spinas, & surgentes spinæ suffocauerunt ea. Alia ceciderunt in terram bonam, & dederunt fructũ cẽtuplum. Si ergo terram inuenero in corde tuo fructiferam & bonam, non tardabo diuinum ibi seminare semẽ, & magnum mysterium tibi reuelare. Si uerò petrosa est, & uia conculcabilis omni uolenti, melius est nequaquam hoc salutare in illa spargere semen, & in direptionem ipsum ponere uolucribus & bestijs: ante quas omnino nõ proijcere margaritas mandatum accepi. Sed cõfido de te meliora, & uiciniora saluti: quia & lapidem uidebis preciosum, & radio luminis eius lux & ipse mereberis effici, & fructum afferes centesimum. Propter te enim laborem sustinui, & longã peragraui uiam, ut ostendam tibi quæ nunquam uidisti, & doceam te quæ non audisti. Dixit autem ad eum Iosaphat: Ego quidẽ uenerande senex, desiderio quodam & amore incomprehẽsibili, quæro sermone audire nouum aliquẽ & bonum, quia ignis intrinsecus in corde meo exardescit fortiter urens me, incitans ad discendas quasdã necessarias quæstiones, Non enim hactenus hominẽ reperi, qui de his me poterit instruere. Sed si inuenero sapientiam aliquẽ, & audiero ab eo uerbũ salutis, nequaquam uolucribus (pro ut æstimo) siue bestijs illud dabo, neque petrosa aut spinosa terra sicut dixisti, apparebo, sed gratanter accipiam, & sapienter seruabo. Tu uero si quid tale nosti, non abscondas à me, sed indica mihi. Nã quoniã audiui te de terra longinqua uenisse, sensit anima mea, & bonæ spei factus sũ: quia per te quod iam diu desideraui assequar: idcirco mox ingredi feci te ad me, libenterque suscepit quasi aliquem de familiaribus & coætaneis meis, si tamen non de mea spe fallar. Tunc Barlaam ait: Hoc bene fecisti, dignumque regali fuit magnificentia, quoniam non apparenti intendisti paruitati, sed reconditæ factus spei es.

Nam quidam rex fuit magnus & gloriosus. Et factum est, procedente illo in curru deaurato cum regali obsequio, obuiasse illi duos uiros attritis & sordidis indutos uestibus, attenuatos macie, & pallidas facies habentes. Rex autem ilico cognouit eos, maceratione corporis & exercitij sudoribus carnẽ consumptã habentes. Vt ergo uidit illos, desiliẽs cõfestim de curru, & in terrã procidẽs, adorauit, & surgẽs amplexatus est eos, & affectuose osculatus. Magnates uero illius ac proceres de hoc ualde indignati sunt, arbitrantes eum fecisse indigna regali gloria: non tamen ausi illũ in facie reprehẽdere, germano fratri eius suggesserunt ut ei loqueretur, ne tãtæ excellẽtiæ diadematis tantã internet contumeliã. Qui cum fratri ista diceret, & regis inutilẽ ut sibi uidebatur humiliationẽ reprehẽderet, ei rex respõsum dedit, quod tamen ille nõ intellexit. Cõsuetudo autẽ erat illi regi, quãdo sententiã mortis contra aliquẽ dictabat, præconẽ ante ianuã illius cũ tuba huic officio deputata mittere, cuius uoce cognoscebãt omnes mortis reum illũ existere. Vespere igitur ueniente, misit rex buccinã mortis tubicinare ante ianuã domus fratris sui. Vt ergo audiuit ille tubã mortis, de sua salute desperauit, & tota nocte sua disposuit. Summo uerò diluculo, nigris ac lugubribus indutus uestibus, cum uxore & filijs pergit ad fores palatij, flens & lugẽs. Quem rex ad se ingredi fecit, & uidẽs eum ita lugentem, ait illi: O stulte & insipiens, tu si timuisti præconem germani fratris tui, aduersus quem teipsum nihil deliquisse cognoscis: quomodo mihi reprehensionem

intulisti

intulisti, quia in humilitate salutaui, & osculatus sũ præcones Dei mei sonorabilius tuba morte mihi significãtes, & terribilẽ dñi occursum, cui multa & magna meipsum peccasse cõscius sum? Ecce denique tuã arguens insipientiã, isto usus sum modo: Nũc uerò & illorum, qui te ad meam submiserunt reprehensionem, stultitiam omnibus modis apertè arguere curabo. Et ita instruens fratrem suum, domum remisit: præcepitque autem fieri de lignis arcellas quatuor, & duas quidem undique auro coopertas: ossaque mortuorũ putentia mittens in eis, aureis obfirmauit seris. Alias uerò duas pice & bitumine liniens, repleuit lapidibus preciosis & inæstimabilibus margaritis, & omniũ unguentorũ odoribus, funiculisque cilicinis astrinxit. Deinde accersiri fecit reprehensores suos: magnates uidelicet illos ac proceres, & posuit ante eos ipsas arcellas, ut æstimarent quãtò quidem istæ, quãtò uerò illæ precio sunt dignę. Illi itaque duos quidẽ deauratas, quia precij maximi sunt, iudicauerunt: Expedit enim (inquiũt) in ipsis diademata regalia reponi. Quę uerò illita pice & bitumine fuerant, uili quodam & exili precio dignas dixerũt. Rex autem dixit ad illos: Sciebam & ego talia uos esse dicturos. Exteriorib. enim oculis exteriora cernitis. Et tamẽ nõ ita oportet facere, sed internis oculis intrinsecus recõdita expedit uidere, siue honorem seu cõtumeliam: & mox præcipit, ut aperirentur arcellę deauratæ. Reseratis igitur illis, dirus quidam fœtor exhalauit, & fœdissimus uisus est aspectus. Ait ergo rex: Iste typus est eorum, qui splendidis quidem induuntur uestimentis, multa uerò gloria & potentia sunt elati: sed intrinsecus mortuis ac fœtentibus malignisque operibus referti sunt. Deinde piceatas bituminatasque pręcipiens dissolui & aperiri cunctos, qui aderãt lætificauit, eorum quæ intus reposita erãt splendore & odore. Tunc ait ad illos: Scitis quibus similia sunt ista? humilib. illis qui uilibus operti erãt uestimentis, quorum uos exteriorem attendentes habitũ, cõtumeliam putastis, me autem prostraui ante faciem illorum in terrã ad orationem: ego uerò intellectualibus oculis reuerentiam illorum & decorem cõsiderans animarum, glorificatus sum quidem horum tactu, omnique corona & uniuersa regali purpura preciosiores istos existimaui. Illos igitur ita confundens, docuit ne erarent in his, quæ foris apparent, sed interna attenderent. Secundum illum itaque pium ac sapientem regẽ tu quoque fecisti, bona spe suscipiens me, quæ te non decipiet, sicut ego æstimo.

Dixit autem ad eum Iosaphat: Ista quidem omnia bene & conuenienter dixisti: sed illud uolo discere, Quis est dominus tuus quẽ in initio sermonis de semine illo dixisse asseruisti? Rursus igitur repetẽs sermonẽ Barlaam dixit: Si meũ uis dñm agnoscere, dominus est Iesus Christus unigenitus filius dei, beatus & solus potẽs, rex regũ & dñs dominãtiũ, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilẽ, cũ patre & spiritu sancto glorificandus. Nõ enim sũ ego de illis, qui multos istos & inordinatos deos inuocant, & inanimata hæc, & surda colunt idola: sed unum deum cognosco & cõfiteor, in tribus personis glorificandum (patrem inquam & filium, & spiritum sanctum) in una uerò natura & substãtia, in una gloria & regno indiuiso. Ita ergo in tribus personis unus deus sine initio est, & sine fine æternus, sempiternus, increatus, incõuertibilis, incorporeus, inuisibilis, incircũscriptus, inęstimabilis, bonus et iustus solus, qui cũcta de nihilo constituit, uisibilia & inuisibilia. Primùm quidem inuisibiles uirtutes, & cœlestes innumerabiles quasdam multitudines, & incorporales administratorios spiritus magnitudinis dei: deinde inuisibilẽ mundum istum cœlum uidelicet & terrã, & mare, quæ & luce illuminans exornauit. Cœlum quidẽ sole, & luna, et stellis, terrã uerò uarijs uirgultis diuersis animalibus, mare iterũ multiplici natatilium genere. Hæc omnia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Deinde formauit hominem manibus suis: puluerem quidem sumẽs de terra ad formationem corporis, animam uerò rationalem & intellectualem per propriam insufflationẽ ei tribuẽs. Quæ secundum imaginem quidẽ propter intellectum & liberum arbitrium: secundũ similitudinem uerò propter uirtutis (prout possibile est) similitudinem. hũc hominẽ libero arbitrio & immortalitate beatificans, regem super terram constituit. Fecit autem ex ipso fœminam, & adiutricẽ sibi similẽ. Plantauit etiam paradisum uoluptatis in oriente, lætitia & omni delectatiõe plenum, & posuit in illo hominem, quem formauerat, omniumque quidem sibi diuitiarũ arborum præcepit liberè participari. De una uerò sola, ne penitus gustarẽt, mãdatum posuit, quæ lignũ dignoscẽtiæ boni & mali uocatur, sic dicens: Quocũque die gustaueritis ex ea, morte moriemini. Vnus uerò de prædictis angelicis uirtutibus, unius exercitus Gen. 2.

præla-

prælatus, nequaquam in seipso à creatore malitiæ naturaliter habens uestigium, sed in bono factus, libera arbitrij uoluntate conuersus est de bono ad malum, & elatus super bia, rebellare uoluit contra dominum & Deum suũ, propter quod deiectus est de ordine suo & dignitate, & pro beata gloria illa & angelica nuncupatione diabolus uocatur, & satanas nominatur. Proiecit enim eum Deus ceu indignum superna gloria. Euulsa est autẽ cum eo & deiecta multitudo magna ordinis angelorum, qui sub ipso erant. Qui mali effecti propria uoluntate, & bono derelicto, apostasiã imitantes principis sui, dæmones nominati sunt, uelut erronei & deceptores. Abnegans ergo omnino bonum diabolus, ac malignam arripiens naturam, inuidiam suscepit aduersus hominem, cernens seipsum quidem de tali gloria expulsum, illum uerò ad huiusmodi honorem sublimatum, callidè inquirebat quomodo priuaret eum beata illa conuersatione. Serpentem igitur instrumentum suæ deceptionis arripiens, per ipsum locutus est mulieri: & suadens ei comedere de prohibito ligno isto spe deificationis, per ipsam decepit & Adam. Sic protoplasto seducto, & comedẽte de ligno inobedientiæ, exterminatus est de paradiso deliciarum à creatore, & probata illa uita & felici conuersatione, in miseriam hanc & ærumnosam (heu mihi) uitam corruit, & morte, demum condemnatus est. Hinc uirtutem diabolus accipiens, & uictoria elatus, & multiplicatis super terram hominibus, omnem malitiæ uiam eis indidit. Amputare uerò multam peccati enormitatem uolens omnipotẽs Deus, diluuium induxit super terram, disperdiditque omnem animam uiuam. Vnum uerò solum inueniens iustum in generatione illa, hunc cum uxore & filijs in arca quadam saluans, solum super terram constituit. Cum autem cœpisset iterum in multitudine genus hominum dilatari et crescere, obliti sunt Deum: & in deteriorem proficientes impietatem, diuersisque irretiti sceleribus, ac execrabilibus corrupti impietatibus, in omnem prorsus errorem dispersi sunt. Alij nanque cuncta sponte sua fieri putauerunt, & sine prouidentia regi, quasi nullo existente domino. Alij fortunam putauerunt, fato totum concedentes. Alij plures deos malos & uiciosos coluerunt, ut haberent eos suorum uitiorum & malarum actionum autores. Quorum & formas figurantes erexerunt statuas, surdaque & insensata idola: & concludentes ea in templis adorauerũt, seruientes creaturæ potius quàm creatori. Alij uerò soli & lunæ, & stellis, quæ posuit Deus ad lucem præbendam terreno huic mundo, cum sint inanimata & insensibilia, prouidentia creatoris illuminata & gubernata. Alij autem igni & aquis, & cæteris elementis terræ, & inanimatis & insensibilibus seruierunt, & non erubuerũt animati & rationales talia colere. Alij bestijs & reptilibus, & pecudibus, quadrupedibus cultum exhibebant, irrationabiles his quę colebant semetipsos ostendẽtes. Alij uerò quorundam hominum turpium & infirmorum imagines fecerunt, & istos deos inuocauerunt, alios quidem eorum masculos, quosdam autem fœminas nominãtes, quos idem ipsi exposuerunt adulteros fuisse & homicidas, iracundos & inuidos, & furibundos, paricidas & fratricidas, fures & raptores, & claudos & debiles, ueneficos & furiosos. Et horum quosdam quidem propria morte defunctos, quosdam uerò fulmine ictos, & in animalia transformatos, ad execrabiles & turpes usus exercendos. Vnde assumentes homines exempla, & occasiones à dijs suis, sine timore contaminabantur omni immũdicia. Et terra tegebat obscuritas genus nostrum in illis temporibus, & non erat qui intelligeret, non erat qui requireret Deum.

Gen. 7.

Rom. 1.

Abraham autem quidam in illa generatione solus inuentus est, qui sensus animæ habebat incolumes, qui contemplatione creaturarum cognouit creatorem. Considerando enim cœlum & terram, & mare, solem & lunam, & cætera, admiratus est congruentissimum ornatum istum. Videns autem mundum, & quæ in illo sunt omnia, nõ per se metipsa facta fuisse & conseruari, existimauit: neque elementis terræ, neque inanimatis idolis causam talis ornatus attribuit, sed uerum Deũ per ista cognouit, & ipsum esse autorem & creatorem omnium intellexit. Suscipiens autem hunc gratanti & recto iudicio Deus, manifestauit ei semetipsum, non secundum substantiam suam (Deum enim uidere humanæ naturæ impossibile est) sed dispensatiuis quibusdam theophanijs, sicut nouit ipse, & perfectiorem scientiam ponens in anima eius glorificauit, & familiarem sibi famulum effecit. Qui & per successiones his qui ex eo nati fuerunt, transmittens fidei pietatem, eos uerũ cognoscere Deum edocuit. Propter quod & in multitudinem innumerabilem crescere semen illius domino bene complacuit, & populum peculiarem sibi

Gen. 15.

tem sibi nominauit, & de seruitute eos Aegyptiaca & potestate Pharaonis cuiusdam tyranni, signis & prodigijs terribilibus & præcipuis eduxit per Mosen & Aaron uiros sanctos, & gratia prophetiæ glorificatos. Per quos, Aegyptios afflixit dignè satis ob illorum malitiam, & Israëlitas (sic enim populus ille, qui de Abraham stirpe descenderat, uocabatur) per mare rubrum, quasi per aridam diuisis aquis traduxit, & quasi murus à dextris & à sinistris existentibus: Pharaonē uerò & Aegyptios post uestigia ipsorum ingressos, reuersæ aquæ subitò perdiderūt. Deinde miraculis eximijs, & diuinis manifestationibus per annos quadraginta deducens populum in deserto, & pane cœlesti alens, legem dedit in tabulis lapideis diuinitus scriptam, quam dedit in manu Mosi super montem, typum & figuram futurorum habentem, ab idolis quidem, & omnibus malis actibus hominem prohibentem. Solum nanque docet uerum colere Deum, & bonis operibus inhærere. Talia igitur prodigia operando, introduxit eos in bonam quandam terram, quam olim Patriarchæ illi Abraham promiserat se daturum, & semini eius. Longum est autem enarrare quanta eis ostendit magnalia & miracula gloriosa & præcipua, quorū non est numerus. Per quæ omnia id studij fuit, ut ab omni execrabili idolorum seruitute & actione, genus hominum abstraheret, & ad antiquum statum reduceret. Sed adhuc spontanea uoluntate regnauit mors in hominibus, tyrannide diaboli condemnationi inferni omnia transmittens. In talem ergo ærumnam & miseriam cum deuenissemus, non despexit nos Deus; qui de nihilo nos creauerat, neq; dimisit in finem perire opus manuum suarum, sed per uoluntatem Dei patris, unigenitus filius uerbum Dei, qui erat in principio apud Deū & Deus erat, condescendit seruis suis condescensione ineffabili, & incomprehensibili: & Deus existens perfectus, factus est homo perfectus de Spiritu sancto, & Maria semper uirgine Dei genitrice, sine semine uiri ac coniunctione, intra uirginis intacta uiscera conceptus, sed de Spiritu sancto: sicut & ante conceptionem unus archangelorum missus est, annuncians uirgini extraneam conceptionem illam, & ineffabilem partum. Sine semine enim conceptus est filius Dei de Spiritu sancto, & compingens sibimetipsi in utero uirginis animatam carnem, anima rationali & intellectuali processit in una persona. Sed in duabus naturis perfectus Deus & perfectus homo, incorruptam uirginitatem genitricis etiam custodiens post partum, & in omnibus similis nobis passibilis factus absque peccato, infirmitates nostras suscepit & languores portauit. Nam quia per peccatum mors introiuit in mundum, oportebat eum qui redempturus erat mundum sine peccato esse, & non morti per peccatum addictum. Per triginta uerò annos cum hominibus est conuersatus, & baptizatus est in Iordane flumine à Ioanne uiro sancto, & omnibus prophetis excellentiore. Baptizato uerò ipso, uox delata est cœlitus à Deo patre, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Spiritus enim sanctus in specie columbæ descendit super ipsum. Et ex tunc cœpit signa facere magna & mirabilia, mortuos uidelicet suscitando, cæcos illuminando, dæmones fugando, surdos & mutos, & debiles curando, leprosos mundando, & nostram inueteratam naturam, interius & exterius renouando, operibusque erudiendo, & docendo uirtutis uiam, & corruptione quidem renouando, ad æternam uerò uitam perducendo. Vnde & discipulos elegit duodecim, quos & Apostolos uocauit, & omnibus prædicare cœlestem conuersationem præcepit, quam uenerat super terram ostendere, & nos humiles, & terrenos sua dispensatione cœlestes facere. Inuidia uerò mirabilis illius & Deo dignæ conuersationis, & innumerabilium miraculorum, pontifices & principes Iudæorum, inter quos conuersabatur, contra illum insanientes, quibus prædicta mirifica signa faciebat, immemores omnium, morte eum condemnauerunt. Vnum discipulorum eius ad traditionem rapientes, tenuerunt dominum, & gentibus tradiderūt, uitam uidelicet omnium: qui hæc omnia spontanea uoluntate suscepit. Venit enim propter nos omnia pati, ut nos à passionibus liberaret. Multa uerò in ipsum exercentes, ad ultimum in cruce suspenderunt. Et omnia sustinuit natura carnis, quam ex nobis accepit. Duarum nanque naturarum erat, diuinæ scilicet & humanæ. Humana quidem natura passa est, diuina uerò impassibilis extitit & immortalis. Crucifixus est igitur carne dominus noster Iesus Christus sine peccato. Peccatum enim non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

Exodi 13. 15. *Exodi 16.* *Lucæ 3.* *Matthæi 3.* *Matthæi 19.* *Esaiæ 35.* *Romanos 5.*

AA a Propter

Propter peccatum enim, sicut prædixit, mors introiuit in mundum. Nam propter nos carne mortuus est, ut nos à mortis liberaret tyrannide. Descendit in infernum & hunc conterens, à seculo conclusas illic iustorum animas liberauit. Positus in sepulchro, tertia die resurrexit superando mortem, & nobis uictoriam donauit aduersus eam. Et incorruptibili carne resurgens, incorruptionis largitor, apparuit discipulis, pacem donans illis, & per ipsos omni humano generi. Post dies autem quadraginta cœlos ascendit, & ibi sedet in dextera patris: unde uenturus est iterum iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuique secundùm opera sua. Post gloriosam uerò suam in cœlos ascensionem,
Act. 2. misit paracletum spiritum super sanctos discipulos suos in specie ignis, & cœperunt uarijs linguis loqui, prout spiritus sanctus dabat eis pronunciare. Exinde gratia illius dispersi sunt in omnes gentes, & prædicauerunt catholicam fidem, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti, & docentes seruare omnia mandata Saluatoris. Illuminauerũt ergo gentes qui prius errabant, & superstitiosum errorem idolorum destruxerunt. Non ferens igitur hostis antiquus suam deiectionem, bella etiam nunc aduersus nos Christi fideles excitat, suadẽs stultos & insipientes adhuc sequi idololatriã: sed uirtus eius infirmata est, & frameæ illius defecerũt in finem Christi uirtute. Ecce tibi dominum meum & Deum saluatorẽ, per modica uerba notaui. Perfectius uerò cognosces, si gratiam ipsius susceperis in anima tua, & seruus illius fueris factus.

Vt ergo audiuit uerba ista regis filius, lumen illustrauit eius animam. Qui surgens de throno suo, præ gaudio complexatus est Barlaam, & ait ei: Fortè iste est (sicut ego existimo) reuerendissime hominum, lapis iste preciosissimus, quem in mysterio conuenienter satis contines, non omni cernere uolenti ostendes, sed quibus sani sunt hominum sensus. Ecce enim ut hæc uerba suscepi auditu, lumen dulcissimum ingressum est cor meum, & graue illud tristitię uelamen multò iam tempore superpositum menti meæ, statim sublatum est. Si ergò ista bene perpendi, nuncia mihi: si autem & melius aliquid illis quæ dixisti cognoscis, ne differas confestim manifestare mihi.

Rursus ergo Barlaam respondit: Etiam domine mi rex, hoc est magnum mysterium quod absconditum est à seculis & à generationibus, nouissimis uerò temporibus manifestatum est generi humano. Cuius manifestationem prænunciauerunt multi prophetę & iusti, spiritus sancti gratia illuminati, multifariè multisque modis. Et omnes interiorem salutem à longè speculantes, desiderabant hanc præsentem uidere & nõ uiderunt, sed nouissima generatio ista meruit suscipere saluatorem. Igitur qui crediderit
Marci 16. & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò non crediderit, condemnabitur.

Iosaphat uerò ait: Omnia quæ dixisti indubitanter credo, & quem annuncias glorificabo Deum: tamen enucleatius ista mihi expone, & quicquid oporteat facere, diligentiùs edoce: nec non etiam baptisma quid sit, quod fideli suscipiendum dixisti, consequenter insinua.

Barlaam uerò respondit ei: Sanctæ huius & immaculatæ Christianorum fidei radix & stabile fundamentum, diuini baptismatis est gratia, cunctorum à natiuitate peccatorum emundationem faciens, & perfectissimam ablutionem subintrantium malitię pollutionum. Sic enim Saluator mandauit, ut per aquam regeneremur & spiritum, & in antiquam reuertamur dignitatem, per orationẽ uidelicet, & ipsius Saluatoris inuocationẽ, atque spiritu sancto superueniente. Baptizamur itaque iuxta sermonem Domini, in
Baptismi effectus. nomine patris & filij, & spiritus sancti. Sicque spiritus sancti gratia habitat in anima baptizati, eam illuminando, & ad Dei imaginem & similitudinem renouando. Tunc omnia uetera nequitiæ opera abijcientes, compaginamur Deo, & initium purioris conuersationis facimus: ut & cohæredes simus ad incorruptionem regeneratorum, & æternam salutem capiamus. Sine baptismate uerò nullus bonã spem ualet adipisci, si cunctis etiã bonis polleat operibus. Sic enim ad saluationem generis nostri, homo factum Dei uerbum dixit: Amen amen dico uobis, nisi renati fueritis ex aqua, & spiritu sancto, non intrabitis regnum cœlorũ. Ideò ante omnia rogo te, quatenus in anima tua fide suscepta, accedas sine mora ad baptismum toto mentis desiderio, & nullo modo hoc agere differas. Periculosa enim est dilatio, eo quòd incertus est mortis terminus.

Iosaphat autem dixit ad eum: Et quæ est bona spes illa, quam dixisti sine baptismate

non

non adipiscendam? Quid'ue est illud, quod regnum cœlorum appellas? Vnde etiam in carnati Dei uerbi tu audisti? Quis est autē incertus terminus, de quo solicitudo multa cordi meo infixa, in tristitia & doloribus consumit carnes meas, etiamq́ ipsorū ossium fortitudinē comedit? Vtrū morientes in nihilū dissoluimur homines? aut si est alia quęlibet uita, postquā hinc exitur? Hæc & his similia discere uehementer concupisco.

Barlaam uerò tales his responsiones dedit: Bona quidem spes quam dixi, regni cœlorum est: hæc tamen linguę humanę extat prorsus ineffabilis. Ait enim scriptura: Quę oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Quando uerò digni effecti fuerimus deponere hanc carnis corruptibilitatem & crassitudinem, & beatitudinem illam assequi, tūc ipse qui hanc spem nobis tribuit, docebit & notificabit bonorum illorum gloriam, quæ sensum superat omnem, & ineffabile lumen, ac perpetuam uitam, & cum angelis conseruationem. Sic enim Deo coniungi digni fuerimus, in quantum humanæ possibile est naturæ, omnia cognoscemus per ipsum, quæ modò ignoramus. Hoc enim ego ex diuinitus inspiratarum scripturarum instructus doctrina, omnium maximè regnum cœlorum facio propinquius esse contemplationi sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, & inaccessibili lumine eius illustrari, clariusq́ & limpidius reuelata facie illius gloriam speculari. Si enim possibile esset, gloriam illam & lucem, & ineffabilia illa bona habere uerbo, nihil esset mirabile. Sed neque essent magna & præcipua, si nobis terrenis & corruptibilibus, & grauem istam ac passibilem carnem gestantibus, liceret cogitatione comprehendere, aut uerbo ista demonstrare. His ergo sic cognitis, fide sola suscipe indubitanter nihil fictum habere, & per opera bona festina ad immortale regnum peruenire. Ad quod cum perueneris, addisces perfectionem. De his uerò quæ interrogasti, quomodo nos incarnati Dei uerba audiuimus, per sacra Euangelia noueris nos hæc omnia didicisse. Sic enim sanctus ille liber uocatur, quoniam immortalitatem & incorruptionem, & uitam æternam, & peccatorum remissionem, & regnum cœlorum mortalibus nobis, & corruptibus, & terrenis euangelizat: quem conscripserunt illi, qui uiderunt, & ministri sermonis fuerunt, quos discipulos & Apostolos saluator noster Christus elegit: & tradiderunt nobis in scripto post gloriosam illius in cœlo ascensionem, super terram uidelicet ipsius conuersationem, doctrinamq́ue eius & miracula, quantum ex his scripturæ tradi sufficiebat. Sic enim in fine sermonis pręcipuus diuinorum illorum euangelistarum dixit: Sunt (inquit) & alia multa quę fecit Iesus. Quæ si scribanē per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt libros. In isto ergo diuinorum euangeliorū libro cōtinetur incarnationis, demonstrationis, miraculorumq́ ipsius historia, spiritu Dei scripta. Deinde & de ueneranda ipsius passione, quam sustinuit propter nos Dominus, sanctaq́ue tertia die facta resurrectione, & in cœlos ascensione, insuper & de glorioso & terribili ipsius secundo aduentu. Venturus est etenim iterum filius Dei in terram cum gloria ineffabili, & multitudine cœlestis exercitus, iudicare genus nostrum & reddere unicuique secundum opera sua. Hominem nanque ab initio Deus de terra formans (sicut & antea dixi) inspirauit in eum spiraculum uitæ, quod anima rationalis & intellectualis appellatur. Quoniam uerò in mortem condemnati sumus, omnes moriemur, & nullus est hominum, qui hunc calicem euadere possit. Est autem mors animæ separatio à corpore. Illud enim corpus de terra formatum, separatum ab anima, in terram reuertitur de qua sumptum est, & corruptum dissoluitur. Anima uerò ambulat ubi creator præcipit, magis aūt sicut ipsa hospitium sibimetipsi præparauit cum adhuc esset in corpore. Nam quemadmodum quis conuersabitur hic, recepturus est ibi. Deinde post plurimos annos, ueniet Christus Deus noster in maiestate terribili & inenarrabili, ut mundum iudicet. Cuius timore uirtutes cœlorum mouebuntur, & cuncti angelorum exercitus cum tremore stabunt in conspectu eius. Tunc in uoce archangeli & tuba Dei resurgent mortui, & assistent illius throno terribili. Est autem resurrectio, coniunctio animę rursus & corporis. Ipsum ergo corpus quod corrumpitur & dissoluitur, in ipsum resurget incorruptum. Et nulla incredulitatis tibi de hoc subintret hæsitatio. Non enim est impossibile ei, qui de terra ab initio formauit illud, denuò conuersum in terram, de qua sumptum est, secundum eiusdem conditoris sententiam

1. Cor. 2.
Esaiæ 64.
Euangelia quid in se habeant doctrinæ.
Ioannis 21.
Mors quid.
1. Thess. 4.
Resurrectio.

itcrum resuscitare. Si enim cōsiderare uolueris quanta de nihilo fecit Deus, sufficiēs e-
rit tibi illa demonstratio. Etenim terram accipiens fecit hominem, terram quę prius nō
erat. Quomodo ergo terra facta est homo? Quomodo uerò ipsa cum non esset, creata
est? Quale autem sub se fundamentū habet? Quomodo uerò ex ipsa irrationabilium
prodierūt innumerabilia genera, totq; seminum atq; arborum species? Sed etiam nunc
perpende nostram generationem, cuius semē breue funditur in uuluam suscipientem
illud. Vnde igitur tanta huius animalis formatio? Ei ergo, qui de nihilo creauit hæc om-
nia, & adhuc creat, imposibiln non est de terra mortua, & in puluerem redacta resusci-
tare corpora, ut unusquisque recipiat secundum opera sua. Operationis enim (inquit)
præsens tempus, & futurum retributionis: quoniam ubi iustitia Dei monstraretur, nisi
resurrectio futura esset? Multi enim cum iusti essent, plurimū in præsenti seculo tribu-
lati & uexati, demum uiolenter necati sunt. Nonnulli uerò cum fuissent impij & ini-
qui, in delicijs & prosperitate præsentem uitam peregerunt. Deus autem quoniam bo-
nus est & iustus, statuit diem resurrectionis & iudicij, ut resumat quæque anima pro-
prium corpus. Malus quidem qui hic bona recepit, illic pro his quę deliquit torquebi-
tur. Bonus uerò hic pro peccatis suis afflictus, ibi bonorum hæres efficietur. Audient
(inquit Dominus) hi qui in monumentis sunt uocem filij Dei, & procedent qui bona
fecerunt in resurrectionem uitæ: qui uerò mala egerunt, in resurrectionē iudicij. Quan-
Danielis 7. do & sedes ponentur, & antiquus dierum, qui creator est omnium, sedebit, & libri ape-
rientur, omnium nostrûm actiones; sermones, cogitationes descriptas habentes, &
thronus eius ut flammæ ignis est, ubi omnia occulta reuelabuntur. Nullus ibi aduoca-
tus aut persuasor uerborum, aut falsa excusatio, uel dignitatum excellentia, aut acce-
ptio munerum, quæ rectum peruertere solet iudiciū, sed iustus ille & uerus iudex, lan-
ce iustitiæ omnia decernet, & actum, & sermonem, & cogitationem. Et ibunt qui bona
fecerunt in uitam æternā, cum angelis lætaturi, & ineffabilia bona recepturi: qui uerò
mala egerint, in damnationem æternam, quæ gehenna dicitur, & tenebrę exteriores, &
uermis qui non dormit, & stridor dentium, & alia plurima tormenta. Atrocissimum ue-
rò omnium, alienari à Deo, & proijci à dulcissimo uultu eius, & gloria illa inenarrabili
priuari, & ostentui coram omni creatura fieri, & confundi confusione finem non habi-
tura. Nam post datam illam terribilem sententiam, omnia incōuertibilia manebunt &
immutabilia, neque iustorum splendida cōuersatio est ulterius finem habitura, neque
peccatorum miseria atque cruciatum pœna terminum sortitura, atq; iudex post illum
celsior, neque per opera bona satisfactio, non terminus alterius regenerationis, non a-
lia quælibet ars tunc subueniet cruciandis, perseuerante illis cruciatu. Cum hæc ita se
habeant, quales nos oporteat esse in sanctis conuersationibus & pijs actibus, ut effuge-
re mereamur futuras minas, & stare à dextris filij Dei. Ipsa est enim statio iustorū. Pec-
catoribus uerò à sinistris miserrima pars deputatur. Deinde iustos quidem benedictos
Matthæi 25. patris uocando, dominus in regnum sempiternū introducet: peccatores uerò cum ira
& maledictione eijciendo à facie sua mansueta quidem & quieta, in amarissimum pari-
ter & sæuissimum præcipitabit tormentum æternum.

Tunc Iosaphat dixit ad eum: Magnificas quasdam atq; mirabiles res mihi dices ô ho-
mo, multo timore pariter & tremore dignas. Si hæc ita sunt, & est rursus post mortē &
in cinerem & in puluerem dissolutionē, resurrectio atq; generatio, bonorumq; gloria,
& malorum pœna, rogo quę est horum assertio: & quomodo nunc quod non uidetur,
discentes sic manifeste, sic cōstanter & indubitanter creditis? Nā ea, quę iam facta sunt
& si ipsi non uidistis, attamen ab historiographis audistis: quomodo uerò de futuris ta-
lia magna & immensa prædicantes, firmam de ipsis habetis certitudinem?

Et ait Barlaā: Ex pręteritis habemus futurorū certitudinē. Qui enim ista prędicaue-
runt, in nullo à ueritate deuiauerunt, sed signis & prodigijs, & uarijs uirtutibus, quę di-
xerāt astruentes, ipsi de futuris narrauerūt. Sicut ergo hic nihil fatuum aut fictū docue-
rūt: sed oīa splēdidiora sole fulserūt, quęcūq; fecerūt et dixerūt, sic & ibi uera docuerūt,
q̄ & ipse dn̄s noster & dominator Iesus Christus uerbo & opere cōfirmauit. Amē amē
Ioannis 12. (inquit) dico uobis, quoniā uenit hora quādo mortui audiēt uocē filij Dei, & qui audie-
rint, uiuēt. Et iterū: Venit hora in qua omnes qui in monumētis sunt, audient uocē filij
Dei,

Dei. Et procedẽt qui bona fecerũt in resurrectionẽ uitæ: qui uerò mala egerũt, in resur
rectionem iudicij. Et iterum ait: De resurrectione mortuorum non legistis, quod dictũ *Lucæ 20.*
est à Deo dicente: Ego sum Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus
mortuorum, sed uiuorum. Sicut enim colliguntur zizania & igni comburũtur, sic erit
in consummatione huius seculi. Mittet filius Dei angelos suos, & colligent omnia scã-
dala, id est, eos qui faciunt iniquitatem, & mittẽt eos in caminum ignis, ibi erit fletus &
stridor dentiũ. Tunc iusti fulgebũt sicut sol in regno patris eorum: Hæc dicens, addidit:
Qui habet aures audiendi audiat. Talibus quidem sermonibus & alijs pluribus, corpo
rum nostrorum resurrectionem Dominus declarauit. Opere etiam sermones cõfirma-
uit, multos resuscitando mortuos. Nam circa finem suæ in terra conuersationis, etiam
quatriduanum iam putrefactum & fœtentem Lazarum quendam amicũ suum, de mo *Ioannis 11.*
numento uocans, & quasi dormientem excitans, uiuentem exhibuit. Cum his autẽ &
ipse dominus primitiæ perfectæ, & non ulterius morti subiacens, carne mortem gustã-
do, resurrexit tertia die, & mortuorum primogenitus factus est. Surrexerũt etiam qui-
dam alij ex mortuis, sed iterum mortui sunt, & nõ potuerunt imaginem uitę futurę ue-
rè exhibere. Solus autem ille resurrectionis illius princeps factus est, resurgens primus
immortali resurrectione. Ista & qui ab initio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt sermonis,
prædicauerũt. Ait enim beatus Paulus, cuius uocatio non ex hominibus, sed de cœlo
facta est: Notum uobis facio euangelium fratres, quod prædicaui uobis. Tradidi enim
uobis quod & accepi, quia Christus mortuus est propter peccata nostra secundum scri
pturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit secundùm scripturas. Si autem Christus
prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodo dicũt quidam, quod resurrectio mor
tuorum non est? Si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: si autem
Christus resurrexit, uana est fides uestra. Adhuc enim estis in peccatis uestris. Si in hac
uita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus.
Nunc autem Christus resurrexit ex mortuis, primitiæ dormientium. Quoniã quidem
per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes
moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabuntur. Et post pauca: Oportet enim (in-
quit) corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalita-
tem. Quando uerò corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit
immortalitatem, tunc complebitur sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in uicto-
ria. Vbi est mors uictoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Destruetur enim tunc perfe
ctè uirtus mortis et deperibit, nihil ulterius actura, sed immortalitas de reliquo, & incor
ruptio dabitur hominibus æterna. Erit profectò, erit indubitanter mortuorum resurre
ctio. Et hoc fideliter credimus. Nam & gloriam iustorum & pœnas impiorum, non du
bitamus in tremenda aduentus Christi futuras, in qua cœli igne soluentur, & elemen- *2. Petri 3.*
ta ardentia liquescent, sicut ait quidam sanctorum: nouos autem cœlos, & nouam ter-
ram, secundum promissionem illius expectamus. Nanq; retributiones sunt bonorum
& malorum operum, nihilq; ibi remanebit indiscussum. Sed quòd de operibus & cogi
tationibus atq; sermonibus ratio sit reddenda, testatur Dominus, dicens: Quicunq; po
tum dederit uni ex minimis istis calicem aquę frigidæ tantum in nomine discipuli, non
perdet mercedem suam. Et iterũ dicit: Cum uenerit filius hominis in maiestate sua, & *Matthæi 25.*
omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur an-
te eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœ-
dis: Et statuet oues quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Tunc dicet rex his
qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis reg-
num à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedi-
stis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me. Infirmus, &
uisitastis me. In carcere eram, & uenistis ad me. Cur hæc dicit, nisi quia misericordiam
quam indigentibus præbemus, in semetipso suscipit? Et alibi dicit: Omnis qui me con- *Lucæ 12.*
fessus fuerit coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre in cœlis. Ecce his o-
mnibus, & alijs pluribus monstrauit firmas esse & stabiles retributiones bonorum ope
rum. Sed & aduersarijs tormenta restare prænunciauit, per parabolas mirabiles ac præ-
cipuas, quas fons sapientię enarrauit. Aliquando quidem diuitem quendam introdu- *Lucæ 16.*

cens, purpura & bysso indutum, & epulantem quotidie splendidè, tenacem uerò & im
misericordem cōtra egenos existentem, ita ut pauperem quendā Lazarū nomine, ante
ianuā illius iacētem sperneret, & neq; ex ipsis, quæ de mensa illius cadebāt micis daret
illi. Mortuis igitur utrisq;, pauper quidem ille & ulcerosus deportatus est (inquit) in sinū
Abrahæ, iustorū requiem ita insinuans. Diues uerò sepultus est in inferno, in flāma &
tormentis. Ad quē & Abrahā dixit: Recepisti tu bona in uita tua, & Lazarus similiter
Matthæi 22. mala: nunc aūt hic cōsolatur, tu uerò cruciaris. Alibi uerò cōparat regnū cœlorū homini
regi, qui fecit nuptias filio suo, futurā lætitiā atq; splendorem ita insinuans. Omnibus
nanq; humilibus & terrena sapientibus, de cōsuetis eis & cognitis dabat parabolas, nō
tamen nuptias & mensas futuras esse in illa æternitate demōstrabat, sed illorū cōdescen
dens crassitudini, talib. nominib. utebatur, nota facere eis futura uolens. Omnes igitur (in-
quit) inuitauit rex excelsa prædicatione, ut cōuenirent ad nuptias & satiarentur ineffabili
bus bonis illis. Multi uerò ex ijs qui erāt inuitati, negligentes nō uenerunt, sed subtra-
hentes semetipsos, alius quidem in uillā abijt, alius ad negociationē, alius ad ducendā
uxorem, & ita seipsos priuauerūt splendore spōsi. Illis uerò uolūtarie alienatis à delecta
bili iucunditate, alij uocati sunt, & repletæ sunt nuptiæ discumbentiū. Ingressus aūt rex
ut uideret discūbentes, uidit ibi hominē nō uestitū ueste nuptiali. Et ait illi: Amice quo
modo huc intrasti nō habens uestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex mini
stris, Ligatis manib. eius & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus &
stridor dentium. Illi ergo qui uenire renuerūt, & prorsus inobedientes extiterūt, sunt ij
qui ad fidem Christi nolunt uenire, sed siue in idololatria, siue in aliqua hęresi perseue-
rant. Ille uerò qui uestem nō habebat nuptialem, fidelis quidem est, sed sordidis actib.
intellectualem uestem polluit, & iustè proijcitur de gaudijs nuptiarū. Et aliā parabolā
huic cōsonantem addidit, decem quasdā uirgines figurās. Ex quib. erāt quinq; pruden-
tes, quinq; uerò fatuæ. Quæ fatuæ, acceptis lāpadib, nō sumpserunt oleū secū: sapiētes
aūt sumpserunt. Per oleum bonorū operū possessionē significat. Media uerò nocte (in-
Matthæi 25. quit) clamor factus est, ecce spōsus uenit, exite obuiā ei. Per mediā noctē incertitudinē
diei significat. Tunc surrexerunt oēs uirgines illæ, & quæ paratę erant exierunt obuiam
spōso, & intrauerūt cū eo ad nuptias, & clausa est ianua. Quæ uerò paratæ nō erāt, quas
cōuenienter fatuas appellauit, extinctas lāpades suas cernentes, ierunt ad emendū o-
leum. Reuersæ uerò, clausa iam ianua, clamabant dicentes: Domine domine, aperi no-
bis. Ille aūt respondens, dixit: Amen dico uobis, nescio uos. Ex his ergo omnib. manife
stum est, futurā esse retributionem malorum actionem, nec non uerborum, & ipsarum
Matthæi 12. cogitationū. Dixit enim Saluator: Dico uobis, q omne uerbum ociosum, quod locuti
fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Et iterum: Vestri uerò (inquit) et
Matthæi 10. capilli capitis, omnes numerati sunt: per capillos minutissima quæq; cogitationum &
intentionum demonstrans. Consona uerò his & beatus docet Paulus: Viuus est enim
(inquit) sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usq;
Hebr. 4. ad diuisionem animæ, & corporis, compagum quoque & medullarum, & discretor co
gitationum & intētionum cordis, & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius:
omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Ad quem nobis sermo. Hæc & prophetę,
ante multa tempora spiritus sancti illuminati gratia, manifestissimè annunciauerunt.
Esaiæ 66. Ait enim Esaias: Ego opera illorum scio, & reddam eis. Ecce cōgregare uenio omnes
gentes & linguas, & uenient, & uidebunt gloriam meam, & erit cœlum nouum & ter-
ra noua, quæ ego facio manere coram me. Et ueniet omnis caro, & adorabit in conspe-
ctu meo, dicit dominus. Et exibunt & uidebunt cadauera hominum, qui præuaricati
sunt in me. Nam uermis eorum non morietur, & ignis eorū non extinguetur. Et erunt
usq; ad sacietatem uisionis omni carni. Et iterum de die illa dicit: Et inuoluetur cœlum
sicut liber, omnes stellę cadent sicut folia de uinea. Ecce enim dies Domini uenit plena
furore & ira, ut ponat orbem totum desertum, & peccatores perdat ex eo. Nam astra
cœli & orion, & omnis ornatus cœli lumen suum non dabunt. Et obtenebrabitur dies
orto iam sole, & luna non dabit lumen suum. Et rursus dicit: Væ qui trahitis iniquitatē
in funiculis uanitatis, & quasi uinculum plaustri peccatum. Væ qui dicitis bonum ma-
lum, & malum bonum, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Væ qui poten
tes

tes estis ad bibendum uinũ, & uiri fortes ad miscendã ebrietatẽ, qui iustificatis impium pro munerib. & iustitiam iusti aufertis ab eo. Qui declinatis iudicium paupum & diripitis substantiam egenorũ, ut sit uobis uidua in rapinam, & orphanus in prædã. Et quid facietis in die uisitationis, & ad quem cõfugietis in auxilium, & ubi derelinquetis gloriam uestram? Et his cõsonans alius ꝓpheta ait: Iuxtà est dies magna, iuxtà & uelox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubę & clangoris, super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Et tribulabo malignos, & ambulabunt ut cœci, quia domino peccauerunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpus eorum sicut stercora. Sed & argẽtum eorum & aurũ eorum nõ poterit liberare eos in die furoris Domini. In igne zeli eius deuorabiť omnis terra: quia cõsummationem cum festinatione faciet cunctis habitantib. terrã. Cum his & Dauid rex propheta clamat: Deus manifestè ueniet, Deus noster & nõ silebit. Ignis in cõspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas ualida. Aduocabit cœlum desursum, & terram discernere populum suum. Et iterũ: Surge (inquit) Deus iudica terram: quoniam cogitatio hominis cõfitebitur tibi, & tu reddes unicuiq; secundum opera sua. Multa uerò & alia huiusmodi tam psalmographus, quàm & omnes prophetæ diuino edocti spiritu, de futuro iudicio & retributione prædicauerunt. Quorum sermones & Saluator firmiter stabiliens, docuit nos credere resurrectionem mortuorum, & retributionem defunctorum, uitamq; immortalem futuri seculi. *Soph. 1.* *Psal. 49.* *Psal. 77.*

His auditis Iosaphat, uehementer compunctus corde, totusq; lachrymis perfusus, ait ad senem: Apertè mihi omnia nota fecisti, luculenter perorasti terribilem hanc atq; mirabilem narrationem. His ergo imminentibus nobis, quid oporteat me facere, ut euadam præparatas peccatoribus pœnas, & merear gaudio perfrui iustorum.

Barlaam respõdit: Scriptum est, ꝙ docente Petro populum, qui & princeps uocatus est apostolorum, cõpuncti sunt corde, sicut & tu hodie. Et dicentib. illis, quid faciemus? ait ad eos: Pœnitentiam agite, & baptiseť unusquisq; uestrûm in remissionẽ peccatorum, & accipietis spiritus sancti donum. Vobis .n. est promissio & filijs uestris, & omnibus qui lõgè sunt, quoscunq; aduocauerit Dominus Deus noster. Ecce igitur & in te effudit abundè misericordiam suam, & uocauit te, cum ab eo lõgè esses uoluntate, & alienis deseruires nõ dijs, sed dæmonib. & simulachris mutis & insensibilib. Propter ꝗd ante omnia accede ad eum qui uocauit te, à ꝗ accipies uisibilium & inuisibilium ueram notitiam. Si uerò & post uocationẽ uenire nolueris aut tardaueris, iusto Dei iudicio exhæredaberis. Sic .n. & ipse apostolus Petrus ad quendam discipulorum dixit: Ego autẽ credo quia & obaudisti uocationi, & adhuc manifestius obaudiens, tolles crucem, & sequeris uocantẽ te dñatorem Deum, qui uocat te de morte ad uitam, & de tenebris ad lucem. Nam Dei ignorantia ueraciter tenebrę sunt, & mors animæ. Et seruire idolis ad naturæ perditionem, omni mihi uidetur stoliditate esse deterius. Quos cui assimilabo, & qualem fatuitatis imaginem istorum tibi exhibebo? Sed tñ exemplum tibi proferam, à ꝗdam uiro sapiẽtissimo mihi dictum. Aiebat .n. Quia similes sunt idolorum adoratores uiro sagittario, qui cõprehendit unã de minutissimis auiculis, philomenã hanc uocant. Arripiens igiť cultellũ, ut occideret eam & comederet, data est philomenæ uox articulata, & ait ad sagittariũ. Quid tibi ô homo necis meæ ꝓficuum est? Non .n. de me tuũ implere uentrẽ poteris: sed si me à uinculis liberaueris, tria mandata tibi dabo. Quę si custodieris, ex his magnam ꝑ totam uitam tuam utilitatẽ cõsequeris. Ille uerò stupefactus illius loquela, promisit ꝙ si quid nouũ audiret ab ipsa, mox eam à uinculis liberaret. Conuersa itaq; philomena, dicit homini: Nunq; aliquid coneris cõprehẽdere eorũ, ꝗ apprehẽdi nõ possunt: & ne doleas de re ꝑdita, quã recuperare nõ potes: & uerbũ incredibile nõ crediderís aliquãdo. Hæc tria mandata custodi, & bene tibi erit. Admirans aũt uir ꝑspicuam uerborũ intelligẽtiam, soluens eam à uinculis, ꝑ aëra dimisit auolare liberam. Philomena igiť uolẽs ꝓbare, si recognouit uir dictorũ sibi uerborum uirtutẽ, & lucrata est aliꝗs ex ipsis utilitatẽ, dicit ad eum uolitãs in aëre: Væ tibi homo, ꝙ malum cõsilium habuisti, & qualẽ thesaurum hodie perdidisti. Est .n. in uiscerib. meis margarita, quę struthionis ouum sua uincit magnitudine. Vt hoc audiuit sagittarius, cõtristatus est ualdè.

Pœnituit nanque eum quod euaserit Philomena illa de manu sua: et denuò tentans illam apprehendere dixit: Venite in domum meam, & omnem humanitatem tibi exhibebo, deinde honorificè te dimittam. Tunc ait Philomena: Nunc cognoui certissimè te esse fatuum. Suscipiens nanque quæ tibi dicta sunt à me, promptè & libenter audiens, nullum ex his proficuum assecutus es. Dixi tibi ne doleres de re perdita & irrecuperabili. Mandaui tibi ne tentares incomprehensibilia capere, & tentasti me cõprehendere, cum non ualeas itinere meo pergere. Cum his etiam, ne uerbum incredibile credideris, tibi mandaui: sed ecce credidisti in uiscerib. meis esse margaritam supergredientem mensuram uentris mei, & non ualuisti intelligere, quoniam ego tota nõ possim pertingere ad magnitudinem oui struthionis: & quomodo margaritã talem caperẽ in me? Sic ergo stulti sunt & illi, qui confidunt in idolis: Operantur ea manibus suis, & adorant quæ fecerunt digiti eorũ, dicentes: Isti sunt qui plasmauerunt nos. Quomodo ergo plasmatores suos ab ipsis plasmatos & factos existiment? Sed & seruantes eos in custodia ne à furibus rapiantur, custodes uocant suæ salutis. Et quantæ insipientiæ est non cognoscere, quoniã qui non sufficiunt semetipsos adiuuare & custodire, quomodo poterunt alijs hoc præstare? Euacuant thesauros suos, statuas dæmonibus & imagines erigendo, & amentes dicunt ipsos doctores bonorum, quę neque aliquãdo possederunt, neque aliquando sunt possessuri. Ideo scriptũ est: Similes illis fiant, qui faciunt ea. Qui mercede conducentes artificem, fecerunt opera manuum, & procidentes adorauerunt ea. Deinde tollunt illa super humeros suos, & ambulant. Si autem posuerunt ea in loco, manent in eo, nec mouentur. Et quantũcunque clamauerunt ad ea, non exaudient, nec à malis liberabunt eos. Ideo cõfunduntur cõfusione qui confundunt in sculptilibus, qui dicunt fusilibus. Vos estis dij nostri. Immolauerunt (inquit) dæmonijs & non Deo, dijs quos ignorabãt. Noui recentesque uenerunt, quia generatio peruersa est, & non est fides in eis. Ex hac ergo generatione mala & infideli, uocauit te Dominus, dicens tibi: Exi de medio eorum, & separare, & immundum ne tetigeris, sed saluare de generatione. Surge & uade, quia nõ est tibi requies in ea. Nam multiplices apud uos dij, & inordinati atque seditiosi, & omnino discordes. Apud nos uerò nõ sunt dij multi & domini, sed unus Deus pater ex quo omnia, & nos in ipso. & unus Dominus Iesus Christus, per quẽ omnia, & nos p ipsum, qui imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, & omnium seculorum: quoniam in ipso creata sunt omnia quæ in cœlis, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & sine ipso factum est nihil. Et unus spiritus sanctus, in quo omnia, Dominus & uiuificãs Deus & deificans, spiritus bonus, spiritus rectus, spiritus paracletus, spiritus adoptionis. Harum trium personarum unaquęque Deus perfectus est, sed non tres dij. Qualis pater, talis filius, talis spiritus sanctus. In his tribus personis una natura unum regnũ, una uirtus, una gloria, una substantia: diuisio tantum in personis, sed unitas in deitate. Vnus enim pater cui proprium est ingenitum esse, unus unigenitus filius, cui propria est natiuitas, unus uerò spiritus sanctus, & propria eius processio. Sic enim nos de lumine patre, lumen uidentes filium, in lumine spiritu sancto uiuificamur, in tribus personis unam glorificantes deitatem: & ipse est uerus & solus Deus in trinitate cognitus, quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Huius gratia & ego cognoscens de te, missus sum ut docerem te quę didici, & seruaui usque ad caniciem meam. Si ergo credideris, & baptisatus fueris, saluus eris: si uerò non credideris, condemnaberis. Nam ista quæ cernis hodie, & in quibus exultas: id est, gloria, deliciæ & diuitiæ, & omnes uitæ seductiones citò transeunt, ejicientque te etiam hinc nolentem, & corpus quidem concludetur paruo monumento solum derelictum, omniúque destitutum amicorum & cognatorũ affectu. Abjicientur uerò delectationes mundi, & multa fœditas & putrida corruptio pro præsenti decore & bono odore inducetur. Animam uerò tuam mittent in condemnationem inferni, usque ad ultimam resurrectionis diem, quando rursus suo sumpto corpore, ejicietur à facie Domini, & tradetur igni gehennæ, sine fine arsura. Hæc tibi contingent, & multa his deteriora, si remanseris in infidelitate. Si uerò ultroneus obaudieris ei, qui te uocat ad salutem, & accesseris ad eum cum gaudio & desiderio, & lumine illius signatus fueris, & toto corde secutus fueris eum, omnia quidẽ respuens, & illi soli

adhærens

adhærens, quales habebis stabilitates & delectationes, audi: Si sederis, securus eris, si dormieris, iucunde soporatus quiesces, & non formidabis terrorem superuenientem, neque impetus sæuorum dæmonum intentatos, sed ambulabis confidens sicut leo, & uiues cum lætitia, & in æternum exultabis. Nam super caput tuum exultatio, & laus, & lętitia comprehendet te, aufugiet dolor & tristitia, & gemitus. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur. Et antcibit faciem tuam iustitia tua, & gloria domini colliget te. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet. Clamabis, & dicet: Ecce adsum. Ego enim sum qui deleo iniquitates tuas, & nō memorabor. Tu uerò memor esto, & iudicemur. Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris. Si fuerint peccata tua ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi uermiculus, uelut lana alba erūt. *Esaiæ 1.* Os enim Domini locutum est hoc.

Dicit ad eum Iosaphat: Omnia uerba tua bona & admirabilia sunt, quę credidi, & credo. Omnem quidē idolorum seruitutem ex corde odiēs, etiam priusquā tu intrares ad me, quia inuitus & dubitans erga ista se habuit semper animus meus. Nunc uerò perfecto odio odiui, discens à te unitatē & insipientiā illorum, qui seruiunt eis. Desidero autem uerus Dei seruus fieri, si tamen nō repulerit me indignū, propter meas iniquitates: sed confido quia dimittet mihi omnia peccata mea, quoniā benignus & misericors est, sicut tu doces. Ideo ego paratus sum baptismum suscipere, & omnia quæcunque dixeris custodire. Quid uerò me oporteat facere postquam baptisatus fuero, etsi hoc solum sufficit ad salutem (credere uidelicet & baptisari) an alia oportet subsequi, manifesta.

Tunc ait ad eum Barlaam: Audi quid oportet facere post baptismum. Ab omni quidem peccato, & ab omni uitio abstinere, ædificare uerò super fundamētum rectæ fidei, uirtutum operationem: quoniam fides sine operib. mortua est, sicut & opera sine fide. Ait enim Apostolus: Spiritu ambulate, & desideria carnis nō perficietis. Manifesta aūt *Iacob. 1.* sunt opera carnis, quæ sunt adulteria, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitiæ, contētiones, æmulationes, iræ, rixę, dissensiones, sectæ, inuidię, *Gal. 5.* homicidia, auaritia, maledictiones, amor uoluptatū, ebrietates, cōmessationes, & his similia. Quæ prædico uobis, sicut prædixi: quoniā qui talia agunt, regnū Dei non consequentur. Fructus enim spiritus est charitas, gaudium, pax, pacientia, longanimitas, bonitas, mansuetudo, fides, continentia, sanctificatio animæ & corporis, humilitas, cordis & contritio, eleemosina, immemoria mali, humanitas, uigiliæ, diligens pœnitentia omnium præteritorum peccatorum, lachrymæ compunctionis, luctus tam pro peccatis suis, quàm pro peccatis proximorum suorum, & his similia, quæ uelut quidam gradus & scalæ inuicem uinctæ & subinde auctæ, in cœlum animam subleuant. Ecce ista mandamur post baptismum fortiter tenere, à contrarijs uerò abstinere. Si autem post acceptam ueritatis cognitionem, priora rursus mortua apprehenderimus opera, & sicut canis ad uomitum reuersi fuerimus; continget nobis quod à Domino dictum est: Cùm enim (inquit) spiritus immundus exierit ab homine (gratia uidelicet baptismatis) ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, & non inuenit. *Lucæ 11.* Non ferens autem diutius sine domo, & sine tecto errare, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui, & ueniens inuenit scopis mundatam & ornatam, id est, uacuam & uacantem, seu quæ gratiæ non suscepit operationem, nec seipsam uirtutum diuitijs ditauit. Tunc uadit & assumit septem spiritus nequiores se, & ingressi, habitant ibi: & fiunt nouissima hominis illius, peiora prioribus. Nam baptismus omnium quidem præteritorum peccatorum, chirographa perfectæ tradit perditioni, & deinceps murus est nobis firmus, & antemurale, & arma fortia aduersus inimici prælium. Non destruit liberum arbitrium, neque post baptismum peccatorum habet indulgentiam, neque secundam in piscinam descensionem. Vnum enim confitemur baptismum, & ideo opus est omni custodia seruare semetipsos, ne rursus polluantur, quin potius mandata Domini comprehendant. Dicens enim ad Apostolos: Euntes docere omnes gētes, baptisantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: non hic resistit, sed addit: Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui uobis. Mandauit enim pauperes quidem esse spiritu, *Marc. 16.* quos beatos esse dicit, & regno cœlorū dignos appellat. Deinde lugere in pręsenti subdidit uita, ut futura cōsolatione digni efficiamur. Mites quoque esse, & semp esuriētes, & *Math. 5.* sitientes

ſitientes iuſtitiam, miſericordes & facilè tribuentes, miſerationem habentes & compaſ-
ſionem, mundos corde, abſtinentes ab omni pollutione carnis & ſpiritus. Pacificos con-
tra proximos, & contra animam ſuam. Subijcientes uidelicet deterius meliori, & inter
ipſos pertinax bellum recto iudicio pacificãtes. Suſtinere etiã omnem perſecutionem,
& omnem tribulationem, & opprobrium propter iuſtitiã, ꝓ nomine eius nobis illatũ,
ut æternum gaudium in ſplendida diſtributione adipiſci mercamur. Sed & in mundo
præcepit, ut ſic luceat lux noſtra coram hominibus, ut uideãt opera noſtra bona, & glo-
rificent patrem noſtrum, qui in cœlis eſt. Nam lex Moſi, quę quondã data fuit Iſraelitis:
Non occides (inquit) non mœchaberis, nõ furaberis, non falſum teſtimoniũ dices, Chri-
ſtus uerò ait: Quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio, Quicunq;
dixerit fatue, reus erit gehennę ignis. Et quia ſi offers munus tuum ad altare, & ibi recor-
Matth. 5. datus fueris quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante
altare, & uade prius reconciliari fratri tuo. Et quia omnis uiderit mulierem ad concupi-
ſcendam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, pollutionem animæ & uicij conſen-
ſum, adulterium uocans: ſed & lege periurium prohibente. Chriſtus nec omnino iura-
re, præter eſt & non, mandauit. Oculum pro oculo, & dentem pro dente: ibi. Hic autẽ,
Quicunq; percuſſerit in dextrã maxillam, prębe ei & alteram. Et, Qui tecũ uult iudicio
contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicunq; te angariauerit
mille paſſus, uade cum illo & alia duo. Qui petit à te, da ei. Et uolentem à te mutuari, ne
auertas. Audiſtis quod dictũ eſt, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum
tuum. Ego autem dico uobis: Diligite inimicos ueſtros, benefacite his qui oderũt uos,
& orate pro perſequentib. & calumniantibus uos, ut ſitis filij patris ueſtri, qui in cœlis
eſt, qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. No-
Lucæ 6. lite iudicare & non iudicemini. Dimittite, & dimittetur uobis. Nolite theſaurizare uo-
bis theſauros in terra, ubi ærugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt, & furantur.
Matth. 6. Theſaurizate uobis theſauros in cœlo, ubi neq; ęrugo, neq; tinea demolitur, & ubi fu-
res nec effodiũt, nec furãtur. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuũ. Ne ſoliciti ſi-
tis animę ueſtrę quid manducetis, neq; corpori ueſtro quid induamini. Scit enim pater
ueſter cœleſtis, quoniã his omnib. indulgetis. Qui ergo animam dedit & corpus, dabit
prorſus & cibum, & ueſtimentum, qui uolatilia cœli nutrit, & lilia agri tali exornat pul-
chritudine. Quærite uerò primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & omnia iſta adijcien-
tur uobis. Nolite ſoliciti eſſe de craſtino: nam craſtinus dies ſuijpſius ſolicitus erit. Om-
nia quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, ſic & uos facite illis. Intrate per anguſtã
Lucæ 18. portã, quia lata eſt porta & ſpacioſa, uia quæ ducit ad mortem, & multi ſunt qui intrant
per eam: quoniã anguſta porta & ſtricta uia quę ducit ad uitã, & pauci ſunt qui inueniũt
eam, Non omnis qui dicit mihi Dñe Dñe, intrabit in regnum cœlorũ: ſed qui facit uolũ-
tatem patris mei qui in cœlis eſt. Qui diligit patrẽ aut matrẽ plus, q̃ me, non eſt me di-
gnus. Ecce iſta & his ſimilia mandauit Saluator apoſtolis, ut docerẽt fideles. Et hæc om-
nia debemus cuſtodire, ſi deſideramus perfectionẽ cõſequi, & incorruptibilẽ coronam
iuſtitiæ ꝓmereri, q̃ reddet Dominus in illa die iuſtus iudex, omnibus diligentibus ſe.

Dicit ei Ioſaphat: Igitur quantũ ex hoc dogmatũ ſubtilitate perpẽdere ualeo, ſi hãc mũ-
dã cõuerſationem poſt baptiſma, unius uel duorum trãſgreſsione mandatorũ iſtorum
uiolare me contigerit, ab omni mea corruam intentione, & omnis ſpes mea irrita fiet.

Reſpõdit Barlaam: Noli ſic iſta perpendere, nam ꝓ ſaluatione generis noſtri, homo
factus Deus uerbum, ſcies infirmitatem multam atq; miſeriã naturæ noſtræ, nec in hac
parte dimiſit nos ſine medicina languere, ſed ſicut ſapientiſsimus medicus lubricæ no-
ſtræ atq; peccatrici uoluntati cõmiſcuit antidotũ pœnitentiæ, p̃dicans iſta in remiſsio-
nem peccatorũ. Poſt acceptã etenim cognitionem ueritatis, & ſanctificationem per a-
quã & ſpiritum, omniſq; peccati, & totus ſordis facilẽ emundationẽ, ſi contigerit in ali-
quos peccatorum caſus nos corruere, non eſt quidem per baptiſmũ ſecunda regenera-
tio in aqua piſcinæ per ſpiritũ ſanctificata, quæ pfectè renouat baptizatos. Hoc quippe
donũ ſemel datur: ſed per pœnitentiam laborioſam, & lachrymarũ abundantiã, ærum-
naſq; atq; ſudores fit emũdatio atq; remiſsio culparũ, ꝑ uiſcera miſericordię Dei noſtri.
Baptiſmus. Baptiſmus. n. uocatus eſt etiã fons lachrymarũ ſecundũ gratiã Dñi, ſed labore & dolore
indigens

indigẽs. Multosq́ de plurib. peccatis liberauit, eo quòd peccatũ nõ ualet Dei superare benignitatẽ: si tamen occurramus pœnitentiam agere, & lachrymis delictorum sordes abluere, ne mors præueniens, hinc sordidos eijciat. Non est enim in inferno pœnitentia uel confessio. Dum enim uiuimus (fundamento tamen rectæ fidei stabili permanente) etsi aliquid trabium uel tectorum dissoluatur, licet quod putrefactum est negligentia, pœnitentia renouare. Nam multitudinem miserationum denumerare, & magnitudinẽ misericordiæ illius metiri impossibile est: peccata uerò quantacunq́ sint atque delicta, mensuræ subiacent, & numerabilia esse constat. Ergo mensuræ & numero subiacentia peccata nostra, immensam misericordiam & innumerabiles Dei uincere nequeunt miserationes. Quapropter non debemus in multitudine desperare peccatorum, quorum remissio nobis adiacet benignitate Christi, qui pro peccatis nostris suum effudit sanguinem. Vbiq́ uerò per scripturas pœnitentię uirtutem discimus, & maximè ex pręceptis & parabolis domini nostri Iesu Christi. Ex tunc enim ait: Cœpit Iesus docere & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Sed & in parabola quadam filium narrat, qui accepit patris substantiam, & abijt in regionem lõginquam, ibiq́ totam dissipauit uiuendo luxuriosè. Deinde fame in illa regione facta, abijt, & adhæsit uni malignorum ciuium regionis illius peccatricis. Qui & misit illũ ut pasceret porcos, asperrimum & abominabile sic uocans peccatum. Multum enim tribulatus, & ad extremam deueniens miseriam, in tantum quod neque de siliquis, quas porci manducabant, suum posset implere uentrem. Tandem aliquando suam in se reuersus sentit confusionem, lamẽtansq́ seipsum, dicebat: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam & ibo ad patrẽ meum & dicam ei. Pater peccaui in cœlum & coram te, & iam non sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenarijs tuis. Et surgens uenit ad patrem suum. Cùm autem adhuc lõgè esset, uidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accedens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Et in priorẽ restituens illum honorẽ solennitatẽ lætabundã fecit in eius inuentionẽ, occidens uitulũ pascualẽ. Ecce parabolam hanc, de peccatorib. ad pœnitentiam reuertentib. nobis narrauit. Sed & pastorẽ quendã bonum qui 100. oues habuit, & una perdita, dimisit 99. & ad quęrendã illam exiuit, donec inuenit eam, & inuentam in humeros suos leuauit, & alijs qui non errauerant cõiunxit, uocauitq́ amicos & uicinos ad epulas in eius inuentionem. Sic (inquit Saluator) gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super 99. iustis, qui nõ indigent pœnitentia. Princeps etiam apostolorum Petrus, fidei petra, circa ipsum tempus passionis Christi, ad modicum derelictus, dispensatiua quadam desertione, ut agnosceret humanæ infirmitatis pusillanimitatem et miseriam, negationis crimẽ incurrit. Deinde statim uerborum Domini recordatus, exijt forás, & fleuit amarè, lachrymisq́ illis deiectionis uerecundiam protestatus, uictoriam reportauit. Nam cùm esset arte bellandi imperitus cecidit, non tamen est dissolutus, neq́ in semetipso desperauit, sed resiliens, amarissimas de corde contribulato produxit lachrymas: statimq́ hostis cernens hoc, quasi flamma uehementissimæ facis succensus, recessit, fugiens longius, & durissimè eiulans. Princeps autem Apostolorum Petrus antè fuit, fuit & postea magister orbis ordinatus: sic iam & pœnitentiæ forma effectus est. Post resurrectionem uerò suam Christo dicente ei, Petre amas me, ternam negationem correxit, ipso Apostolo respondente: Etiam Domine tu scis quod amo te. Ex his enim omnibus & alijs pluribus, & numerum superantibus exemplis, discimus uirtutem lachrymarum & pœnitentiæ, tantum ut modus huius dignè & rationabiliter fiat, ex affectu abominando peccatum, & odiendo atque condemnando, lachrymas etiam fundendo, sicut ait propheta Dauid: Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Et ita peccatorum emundatio fiet per sanguinem Christi, in magnitudine misericordiæ illius, & multitudine miserationum Dei, dicentis: Quòd si fuerint peccata uestra sicut phœnicium, quasi nix dealbabuntur: si autem fuerint ut coccinum, quasi lana alba erunt. Hæc quidem ita sunt, & ita credimus. Oportet itaque ut post acceptam notitiam ueritatis, & regenerationis, & adoptionis filiorum Dei, dignitatem & mysteriorum gustum diuinorum, omni uirtute obseruare, ne ruamus.

Matth. 3. *Lucæ 15.* *Lucæ 15.* *Petri lapsus.* *Lucæ 22.* *Ioan 21.* *Lachrymæ ex corde fluunt.* *Psal. 6.* *Esaiæ 1.*

Nam ca-

Nam cadere non expedit certanti: quoniam iam multi qui corruerunt, resurgere non
potuerunt. Alij uicijs quidem ianuam aperientes, & inseparabiliter eis adhærentes, ul-
terius ad pœnitentiam uenire nequiuerunt. Alij uerò morte præuenti, & non occurrē-
tes, per pœnitentiam seipsos à sorde peccati abluere, condemnati sunt. Propterea peri-
culosum est in quodcunque uitium cadere. Si uerò contigerit, statim resilire oportet, &
rursus in bono stare certamine. Et quotiescunque istud acciderit, & illud mox fiat, id est,
resurrectio & statio usque ad mortem. Nam conuertimini ad me, & ego conuertar ad
uos, dicit Dominus Deus.

Ad hæc Iosaphat dixit: Quomodo igitur quis custodiet seipsum post baptisma mun
dum ab omni peccato? Nam si restat delinquentibus pœnitētia, sed tamen non sine la-
bore & dolore, fletu, & planctu, quæ non facilia multis fore mihi uidentur. Et ideo mal
lem inuenire uiam, ut custodirē diligēter præcepta Dei, & non declinarē ab eis, ne post
indulgentiam priorū malorū, ad iram prouocarē iterū dulcissimum Dominum meum.

Tunc Barlaam ait: Bene dixisti domine mi rex, nam hoc & mihi desiderabile est. Sed
laboriosum est, & ualdè impossibile, iuxta ignem conuersari aliquem & non fumigari.
Difficile est ergo & nimis arduum, secularibus uinctum negocijs, & eius curis implici-
tum & conturbationibus, & in delicijs atque diuitijs uiuentem, mandatorum Dei inde-
clinabiliter uiam pergere, & mundum seipsum conseruare. Ait enim Dominus: Nemo
Matth. 6. potest duob. dominis seruire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut u-
num sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammone. Scribit
autē & dilectus ipsius discipulus Ioannes Euangelista & theologus, in epistola sua sic:
Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Quoniam omne quod in
1. Ioan. 2. mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorū, & ambitio seculi, quę
non ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem
facit uoluntatē Dei, manet in æternum. Ista ergo diuini ac deiferi patres nostri, & Apo-
stolum audientes, quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlo-
rum, festinauerunt, post sanctum baptismum immaculatam & impollutā incorruptio-
nis seruare tunicam. Vnde quidam illorum & aliud addiderunt baptismum suscipere,
Baptismus per sanguinē dico & martyrium. Baptismū enim & hoc nominatur, & ualde preciosum
martyrij. atque laudabile. Secundis nanque peccatorū non polluitur sordibus. Quod & Dominus
pro nobis suscipiens, baptismū decenter uocauit. Hinc ipsius imitatores facti, prius qui
dem sui discipuli & apostoli, deinde uerò & omnis sanctorū martyrum chorus, cultori-
bus idolorū, regibus & tyrannis semetipsos pro nomine Christi obijcientes, omne ge-
nus tormentorū sustinuerunt: uidelicet bestijs proiecti, & ignibus exusti, atque gladijs in
terempti, bonamque confessionē confessi, cursum consummauerunt, fidē seruauerunt,
iustitiæque brauiū sunt adepti, angelisque associati, & Christi cohęredes effecti sunt. Quo-
rum uirtus in tantū resplenduit, quod in omnē terrā exiuit sonus eorū, & in fines orbis
terræ uerba eorū. Istorū non tantū uerba & opera, sed & sanguis, & ossa, omni sanctitate
de accidentibus præstant. Vestimēta uerò, & si quid aliud preciosis ipsorū appropiauit
corporibus, creaturæ omni semper sunt ueneranda. De quibus longus erit sermo, si per
singula uirtutes eorū referre uoluerimus. Postquā uerò crudeles illi & atroces tyranni
mali malè perierūt, & persecutio quieuit, regesque fideles per uniuersum orbē regnaue-
runt: suscipientes alij, & imitantes zelū alium & diuinū desiderium (martyrium dico) &
eodē amore in animo uulnerati, diligenter satagebāt mundā animā, & corpus impollu-
tum Domino exhibere, omnesque uiciorū illecebras circūcidentes, & ab omni pollutio
ne carnis & spiritus, seipsos emundantes. Quoniam uerò non aliter hoc. quā percusio-
nem mandatorū & operationē
diam mandatorū Christi efficere nouerant. Custodiā autem mandatorū & operationē
uirtutū difficilē in medio mundalium fieri posse cōsiderabant, aliam quandā uitā pere-
grinā, & sibimet insolita ducere studuerunt, & secundū diuinā uocē omnia derelinquē-
tes, uidelicet parētes, filios, amicos, cognatos, diuitias atque delicias, & omnia quæ in mū-
do sunt odientes, & deserta quasi quidā fugitiui adierunt, egeni, angustiati, afflicti, qui-
bus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, in montibus & in speluncis, &
in cauernis terræ. Ab omnibus terrenis delectationibus & refrigerijs seipsos elongan-
tes, ipsum

tes, ipsum etiam uictũ & uestitum ualde tenuem habentes. Ista duo negociãtes, ut uita rent materias uiciorum, radicitus ipsorum concupiscentias de animo euulserunt: & eorum delentes memorias, amorem & desiderium diuinorũ & cœlestium in seipsis plãtauerunt. Ad hæc etiam per macerationẽ carnem suam affligentes, & martyres uoluntate effecti, ne priuarentur gloria illorũ, qui per effusionem sanguinis sui consummati sunt, sed imitatores & ipsi Christi passionum quantũ in ipsis est effecti, & perennis regni participes. Sic ergo uirtutibus adornati, solitariã & quietã uitam ducebant. Alij quidẽ sub dio absq; tecto perdurantes, solis æstu & rigoribus frigoris, & imbribus, & turbinibus uentorum affligebantur. Alij uerò tiguria figentes, aut speluncis & antris latitantes degebant. Sic ergo uirtutem uirtutibus cumulantes, omni carnali cõsolationi & repausationi penitus abrenunciauerũt, oleribus crudis & herbis, aut glandibus, seu pane arido, & ualde sicco transigebant diætam, non solum qualitati delectationũ abrenunciantes, sed etiam ipsi tenori abstinentię, ex sua parte semper aliquid addebant. Nam tantum de ipsis talibus & abiectis sumebant escis, ut solum uiuere possent. Quidã nanq; eorũ tota hebdomada ieiuni permanentes, Dominica die cibũ sumebant. Alij bis in hebdomada huius memoriam habebant. Alij autẽ post dies duos uespere edebant, tantũmodo modicum gustantes, orationibusq; & uigilijs uacabant, angelorum uitam imitantes, auri argentiq; possessionibus, emptionibus & uenditionibus abrenunciantes, inter homines se esse obliuiscebantur. Inuidia uerò atq; superbia, quæ maximè bona opera comitari solent, in eis locum non habebant. Nam neq; qui in conuersatione minor erat, aduersus eum qui amplius pollebat, inuidię cogitationẽ ullo modo in semetipso suscipiebat. Nec rursus magnificè agentem aduersus infirmiores in superbiã extollebat arrogantia, ut sperneret proximũ, aut gloriaretur in sua sanctitate: aut magnificè saperet in uirtutibus. Nam qui plus uirtutis habebat, non proprijs laboribus, sed Dei gratiæ totum ascribebat, in humilitatẽ deprimens semetipsum, nihil omnino esse reputans quod agebat, iuxta quod ait Dominus: Cum feceritis omnia quæ precepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus: quæ debuimus facere fecimus. Illi uerò nec fecisse aliquando quæ præcepta sunt confidebant seipsos, sed plura sibi deesse arbitrabantur quæ fieri oporteret. Et rursus qui in conuersatione debilior erat, despiciendo se miserũ clamitabat, negligentiæ uoluntatis, non naturæ infirmitati quod deerat imputans. Sic ergo alius alio, & omnes omnibus erant humiliores. Cenodoxiæ uel placendi hominib. uitium, quomodo esset in illis, qui ideo de mundo fugerant, & desertũ inhabitabant, ne hominib. sed soli Deo uirtutũ suorum operatio nota fieret, à quo & bonorũ retributiones sperabant, bene scientes, quia quæ propter uanam gloriam bona perficiuntur opera, sine mercede remanent. Nam propter laudem hominum fiunt, & non propter Deum. Vnde & dupliciter huiusmodi detrimentum patiuntur, corpus quidem macerãtes, & mercede carentes. Illi uero supernę gloriæ inhiantes, & hanc toto corde desiderantes, omnem terrenã & humanam laudem spreuerunt. Habent autem habitacula sua, alij quidẽ in omnimodo recessu & solitudine agonem percurrentes, & elongãtes seipsas ab hominum cõmoratione, per totum tempus uitæ suæ, & Deo appropinquãt. Quidam uerò longè abinuicem cellas habentes, Dominicis diebus ad ecclesiam unam conueniunt, & diuina mysteria sumunt (sacrificium dico intacti corporis & preciosi sanguinis Christi) quæ fidelibus in remissionem peccatorũ, illuminationemq; & sanctificationem animæ & corporis Dominus donauit, instruentes alterutrum exercitijs diuinorum eloquiorum, & solitis admonitionibus occulta colluctatorum bella publicantes, ut nullus ab his detineatur luctandi artem nesciens. Deinde domum unusquisq; reuertitur, mel uirtutũ in fauis cordium diligenter reponentes, & operantes fructum dulcissimum, & cœlesti mensura dignissimum. Alij uero cœnobialem dicunt uitam. Qui plures in simul congregati sub uno prælato, ab omnibus differentes degunt, omnẽ uoluntatẽ suam obedientiæ gladio occidentes, & quasi seruos emptitios se uoluntariè reputantes, non sibimetipsis uiuũt, sed cui propter Christi amorem semetipsos subdiderunt. Familiarius autẽ magis est dicere, quia non uiuunt sibi: uiuit uerò in eis Christus, quẽ sunt secuti, omnia deserentes. Hoc enim est mundi secessio, uoluntarium odium, & naturę negatio, eorum quæ supra naturam sunt desiderio. Hi ergo quasi angeli in terra conuersantur, psalmis & hymnis

Heb. 11.

Lucæ 17.

Monachorũ in desertis consuetudo.

unanimiter Deum laudantes, & confessores laboribus obedientiæ apparent, in quibus

Lucæ 17. & Dominicus sermo adimplet. Ait enim: Vbi sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Non hac mensura in nomine ipsius congregationem circuncludens, sed per duos uel tres indeterminatū numerum demonstrat. Siue enim pauci siue multi propter nomen sanctum eius congregentur, ardente seruientes ei desiderio, ibi hunc adesse credimus in medio seruorū suorum. His exēplis et talib. cōuersationib. atq; ordinib. terreni & lutei uitā imitati sunt cœlestium in ieiunijs, & orationib. & uigilijs, in lachrymis feruentib. & inconsolabili luctu, in peregrinatione mortis, in mansuetudine & lenitate, in silentio labiorum, in egestate & inopia, in castitate & prudētia, in humili sensu & trāquillitate, in charitate perfecta erga Deum & proximum, præsentē peregere uitā, quasi angeli morib. effecti. Vnde Deus miraculis & signis, & uarijs uirtutib. ipsos exornauit, & sonum admirandę cōuersationis eorum in omnē terrā effudit. Et

Antonius monasticæ cōuersatiōis autor. si uitā unius ipsorum p partes enarrauero, qui & autor fuisse monarchicę cōuersationis dicitur, Antonius uerò nomen fuit ei, cognosces utiq; ex una arbore reliquarum, quæ eiusdem sunt generis et speciei, dulcedinem fructuum, & quale posuit ille anachoreteos fundamentum, qualē etiā structura superædificauit, & qualia meruit à Saluatore adipisci charismata. Multi uerò & alij post illū simili agone decertātes, similem adepti sunt coronā gloriæ. Beati isti & ter beati, qui Deum amando ꝑpter charitatem illius omnia despexerunt, fleuerunt, & luctum habuerunt dieb. ac noctib. ut in futuro æternā haberent consolationem. Humiliauerunt seipsos uoluntariè, ut illic exaltarent. Afflixerunt carnes suas fame, & siti, & uigilijs, ut ibi susciperent eos delicię & exultatio paradisi. Tabernaculum facti sunt spiritus sancti, in munditia cordis, sicut scriptū in est: Inhabitabo in eis & inambulabo. Crucifixerunt semetipsos mundo, ut à dextris crucifixi starent in die iudicij. Pręcinxerunt lumbos suos in ueritate, & paratas semꝑ habebat lāpades, immortalis aduentum præstolantes. Intellectualibus.n. mentis oculis ꝓuidebant assiduè terribilē horā illam, cōtemplationeq; futurorum bonorum & æterni cruciatus cor eorū repletum semper erat: ut perennem gloriā acquirerent, facti sunt impassibiles sicut angeli, & nunc cum illis lętant, quorum & uitā imitati sunt. Beati isti & ter beati, qui oculis interiorib. non fallentib. cōsiderauerunt præsentium uanitatem, & humanæ actionis instabilitatem & lubricitatem, & hanc abnegantes, æterna sibi thesaurizauerunt bona & nunq; casuram, neq; morte amputandam uitam acquisierunt. Hos ergo mirabiles & sanctos uiros, & nos despicabiles, & indigni imitari satagimus, non quòd pertingere ualeamus ad altitudinē cœlestis conuersationis eorū, sed secundū posse infirmæ naturæ & miseræ, uirtutis uitā eorum figuramus, & habitu eorū operti sumus, q̄uis operib. nō impleamus. Nā ista diuina promissio, à peccandi uoluntate nos retrahit, & ad incorruptionem q̄ nobis in diuino mysterio baptismate data est, nos astringit. Vnde sermones beatorum illorū sequentes, ualde abhorremus corruptibilia hęc, & mortalia uitæ negotia, in quib. nihil potest inueniri firmū, neq; planū stabile in seipsis, sed uanitas sunt om-

Eccles. 1. nia & afflictio spiritus, multas in puncto ferentia transmutationes. Sermo enim & umbra, & aura p aërem flante sunt fragiliora, minimaq; inest eis gratia, & neq; gratia, sed error quidem et seductio, malitiæ mundi, q̄ non diligere, sed potius odire ex corde præcipimur. Et est secundū ueritatem odibilis iste mundus & abominabilis. Nā quātacunq; donat amicis suis, cū ira denuo diripit ea, nudatosq; omni bono & confusione indutos, omnibusq; grauib. prægrauatos, æternæ trāsmittit tribulationi. Quos modò exaltat, subitò ultima miseria humiliat, subdens eos pedib. omnium inimicorum suorum. Tales ergo gratiæ ipsius, talia sunt & dona. Inimicus enim est amicorū suorum, & hostis omnium qui faciunt eius uoluntatem. Discerpit crudeliter incumbentes super se, eneruat

Fortunæ instabilitas. illos qui cōfidunt in eo. Fœdus posuit cum insipientibus, & promissiones falsas eis pollicitus est, ad hoc tantum ut trahat eos ad se. Illis sibi acquiescentibus ingratus ipse et fallax demonstratur, nihil eorum cōplendo quæ promiserat. Hodie nanq; epularum delectationibus eorum gulam illicit, deuorandos inimicis, cras eos totos proijcit. Hodie regem aliquem constituit, & cras seruitutis iugo supponit. Hodie multis affluentem honis, cras mendicantem reddit. Hodie coronam gloriæ eius uertice imponit, sed uultum illius cras in terram deprimit. Hodie exornat collum illius splendidis gemmis, dignitatum

tum torquibus, cras humiliat ferris uinctum compedib. Amabilem hunc ad modicum omnib. facit, odibilem uerò paulò post & abominabilem. Hodie lætificat, & cras lamentis eum & fletib. afficit. Qualem uero & his finem imponit, audi Habitatores gehennæ, dilectores suos perficit miserrimè. Talem habet intētionem semper, taleq́ propositum. Neq́ recedentes hinc lamentaẗ, neq́ remanentium misereẗ. Illos. n. malè seduxit & retibus cōclusis, ad istos uerò rursus artem suā transferre conaẗ, nolens aliquem suos sęuos effugere laqueos. Itaq́ qui tali seruiunt duro & maligno dño, & à bono ac benigno mēte pdita semetipsos elōgant, & præsentib. inhiant negocijs, & eis teneñẗ astricti, & nullā futurorū habent memoriā, sed delectationes corporales incessanter desiderant: animas uerò suas dimittentes fame tabescere, & innumerabilib. affici malis, similes esse arbitror homini fugienti à facie furentis unicornis. Qui nō ferens sonum uocis illius & terribilium mugituum, fortiter fugiebat ne deuorareẗ ab eo. Dum ergo uelociter curreret, in magnum quoddā decidit barathrū. Dum aūt caderet manib. extēsis arbusculā quandā apprehendit, & fortiter tenuit, & in basi quadam pedib. impressis, uisum est sibi in pace de reliquo fore & stabilitate. Respiciens ergo uidit duos mures, album quidem unum, alterum uerò nigrum, corrodentes incessanter radicem arbusculæ q́ apprehenderat, & iam propè erat ut eam abscinderent. Considerans etiā ipsius barathri fundū, uidit, draconem aspectu terribilē, ignem spirantē, & feralib oculis aspicientē osq́ terribiliter aperire, et deuorare eum cupiētem. Intuens uerò rursus basem illā, sup quam pedes habebat firmatos, cōtemplatus est quatuor aspidū capita de pariete prodeuntia ubi cōsistebat. Eleuans aūt sursum oculos, uidit de ramis arbusculę illius exiguū mel destillans. Dimittens ergo cōsiderare quæ circundederūt eum mala, scilicet quomodo sursum quidē unicornis horribiliter insaniens quęrebat hūc deuorare: deorsum uerò amarissimus draco inhiabat deglutire eum. Arbuscula uerò quā apprehenderat, post modicū erat excidenda, pedes super lubricam & infidelem basem statuerat. Et tantorū ac taliū malorum oblitus, seipsum dulcedini modici illius mellis tradidit. Hæc similitudo est eorum qui seductioni præsentis seculi adhæserunt. Cuius expositionem mox dicam tibi: Vnicornis quidem figuram tenet mortis, q̄ semper persequiẗ & cōprehendere desiderat genus humanum. Barathrum uerò mundus est iste, plenus omnib. malis & mortiferis laqueis. Arbuscula aūt quæ à duobus muribus incessanter incidebaẗ, quam apprehendimus, uitæ uniuscuiusq́ nostrûm mensura est, quæ consumitur et diminuiẗ per horas diei & noctis, & incisioni paulatim appropiat. Quatuor uerò aspides, de quatuor fragilibus & instabilibus elementis, constitutionem humani corporis significant. Quibus inordinatis & conturbatis, compago dissoluitur. Cum his & igneus ille atq́ crudelissimus draco, terribilem figurat uentrem inferni, cupiens suscipere eos, qui præsentes delectationes futuris præponunt bonis. Stilla uerò mellis, dulcedinem significat delectationū mundi, per quam seductor ille suos amicos non sinit propriam uidere salutem.

Hac ergo Iosaphat ualde libenter suscepta parabola, ait: Quàm uerus est iste sermo, & quā bene coaptatus. Ne quæso pigriteris tales semper mihi typos subrogare, ut sciā diligenter qualis est præsens uita nostra, & quorum amicis suis autor malorum sit. Senex uerò dixit: rursus similes sunt amatores secularium delectationum, & qui harum dulcedine illiciuntur, atq́ futuris & stabilibus fluida & fragilia præferunt, homini qui tres amicos habuit, quorum quidem duos pręcordialiter & affectuosè honorabat, ac uehementer eorum charitate afficiebatur, usq́ ad mortem pro ipsis agonizans, & periclitari desiderans. Aduersus tertium uerò multo ferebatur despectu, neq́ honore, neq́ decenti eum aliquando gratificans dilectione, nisi modicam quādam & exiguam ad eum simulans amicitiam. Venerunt ergo die quadam terribiles quidam ac præcipui milites, festinātes celeritate multa hunc ad imperatorē ducere, rationē redditurum pro debito decē miliū talentorū. Coartatus uerò ille, quærebat adiutorem ad subueniendum sibi, in terribili rationis positione apud regē. Currens igitur ad primū suum, & præ omnib. alijs charissimū amicū, dicit ei: Nosti ô amice, quomodo animā meā semp ꝑ te posui: nūc aūt indigeo auxilio tuo in die ista, detinente me necessitate. Quomodo ergo promittis mihi nunc auxiliari? Et quę apud te reposita mihi spes est dilectissimū? respondens ergo ille, ait: Non sum amicus tuus ô homo, neq́ scio quis sis. Habeo enim alios amicos, cum

quibus oportet me hodie lætari, & amicos istos amodo possidebo. Præbeo tantum ecce tibi ciliciola duo, ut habeas ea in uia qua ambulas: quæ tamen nihil tibi prodeunt, & nullam spem à me præstoleris. Hęc audiens ille, & diffidens de auxilio quod sperauerat ab eo, ad secundum perrexit amicum. Cui & ait: Recordare amice, quantum à me recepisti honoris & gratię. Hodie uero in tribulationem corruēs & aduersitatem maximā, auxiliatore opus habeo. Quantū igitur uales mihi subuenire nunc, indica mihi. Ille uerò ait: Non uacat mihi hodie, ut tecum subeam agonē. Curis enim & solicitudinib. circundor, & in tribulatione sum. Modicum tū tecum pergam, quamuis non sit tibi profuturum, & statim domum reuersus proprijs uacabo negocijs. Vacuis ergo manibus homo inde reuersus, & undiq; destitutus, lamentabatur seipsum de uana spe ingratorum suorum amicorum, & de inutilibus laborib. quos pro illorum sustinuit dilectione. Pergit etiam ad tertium amicum, de quo nunq; curam habuit, nec socium lætitiæ suę aduocauit. Et ait ad eum, confuso & in terram uultu demisso. Non habeo os loquendi ad te. Cognosco. n. diligenter quod nunq; tibi bene feci, nec amicabiliter erga te me habui. Sed quoniam aduersitas me apprehendit dirissima, & nullam spē salutis in cæteris meis amicis reperi, ueni ad te rogans, si est tibi possibile, quodlibet auxilium uel modicū impendere ne tardes, memor ignorantiæ meæ. Tunc ille respōdit ei hilari & sereno uultu: Certè amicum meum charissimum confiteor te esse, & modici illius beneficij tui non immemor, cum usuris retribuam tibi. Ne timeas ergo, neq; formides. Ego enim præcedam te. Ego interueniam pro te apud regem, & non tradam te in manus inimicorū tuorum. Confide ergo dilectissime, & ne tristeris. Tunc cōpunctus ille dicebat cum lachrymis: Heu mihi quid prius lamentator, aut quid potius plāgam? Vanum affectum meū reprehendam, quem ingratis illis & falsis exhibui amicis: an amentiam meam plangam, quod huic uero & germano amico nullam ostendi familiaritatem? Iosaphat aūt & istū cum admiratione sermonem suscipiens, expositionem requirebat. Tunc ait Barlaā: Primus amicus utiq; est diuitiarum possessio & amor pecuniarum, pro quibus homo multis subiacet periculis, & plurimas sustinet miserias ueniente uerò ultimo mortis termino, nihil ex omnibus illis, nisi qui ad sepulturam pertinent inutiles accipit panniculos. Secundus aūt amicus uocatur uxor, & filij, & cognati, & cæteri amici, quorum affectui adhærentes inseparabiliter tenemur, ipsam animā & corpus, propter illorum spernentes amorem. Sed nullam aliquis ex eis utilitatem consequitur in hora mortis, nisi quod tantūmodo usq; ad monumentū secum pergunt. Deinde mox reuertentes, suis uacant curis ac solicitudinibus, non minus obliuione memoriam, quàm corpus aliquādo amici operiētes sepulchro. Amicus uerò tertius despectus & grauis, nō familiaris, sed exosus & quasi aduersus, iustorū operum chorus est: uidelicet spes, charitas, fides, eleemosyna, humanitas, & cætera uirtutū congregatio, quæ potest præcedere nos cum eximus de corpore, & pro nobis apud Deum interuenire, & de inimicis crudelibus exactorib. liberare, qui calumniam & amaram rationis exactionem nobis cōmouent in aëre nos cōprehendere tentantes. Iste est gratus amicus & bonus, qui & modicum bonum opus nostrum in memoria fert, & cum usura nobis integrum restituit.

Rursus ergo Iosaphat ait: Bene sit tibi à domino deo tuo ô sapientissime hominum. Lætificasti nanq; animam meam congruis ac dignis sermonibus tuis. Rogo etiam te, ut depingas mihi imaginem uanitatis mundi, & quomodo eum aliquis liberè, ac sine impedimento transire ualeat.

Assumpto uerò sermone Barlaam, ait: Ciuitatem quandam didici fuisse magnā cuius ciues talem habebant cōsuetudinem antiquitùs, ut assumerent extraneum aliquem & ignotum uirum, nihil legem ciuitatis suæ & traditionum penitus scientem, & hunc sibi regem constituebant. Qui omnem potestatem accipiebat, & suarum uoluntatum perficiendarum facultatem habebat, usq; ad completionem unius anni. Deinde in omni securitate eo permanente, delicijsq; ac suauitatibus sine ulla formidine, & secum semper permansurum regnum existimante, repentè surgentes ciues illi contra eum, regali ablata stola, nudum per totam trahentes ciuitatem, exulem transmittebant in magnam ac longius remotam insulam. In qua neque cibum inueniens, neque uestimentum, in fame ac nuditate malè atterebatur, præter spem cōcessis sibi delicijs & gaudio, in tristitia

rursus præter spem omnem & expectationem transmutatus. Interea iuxta morem consuetudinum ciuium illorũ, ordinatus est quidã uir in regno, qui non exiguo mentis intellectu uigebat. Qui tanta ac tali ex improuiso accidente sibi abundantia, mox non est dissolutus, nec ab ea raptus, neq; eorum, qui ante eum regnauerunt, & miserrimè eiecti fuerunt, incuriã secutus est, sed solicitudinem gerebat, & laborabat animo, quomodo se & sua bene disponeret. Dum ergo asidua meditatione diligentius ista pertractaret, cognouit per quendam sapientissimum consiliarium suum, consuetudinem ciuium & locũ perennis exilij: & quomodo oporteret semetipsum custodire sine errore, edoctus est. Hoc ergo ut agnouit, & quia oportet eum prius paululum ad illam applicare insulam, hoc quoq; caducum regnum & peregrinũ alienigenis rursus derelinquere: apertis thesauris suis, quorũ tunc liberam habebat facultatẽ, & de illis quod uellet facere, accepit pecuniarum multitudinem: auri uidelicet & argenti, & lapidum preciosorũ amplissimum pondus, & fidelissimis committens famulis, in illam præmisit, ad quam ducendus erat insulam. Peracto igitur anni termino, in seditionẽ uersi ciues, nudum (sicut & illos qui ante eum fuerunt) in exilium transmiserunt. Tunc cæteri stulti & temporales reges malè fame cruciabant. Ille uerò qui diuitias antè ibi deposuerat, in abundantia perpetua uiuens, & delicias infinitas habens, timoreq; prorsus incusso, infidelibus & malignis ciuibus, sapientissimo seipsum beatificauit consilio. Ciuitatem ergo intellige, uanum istum & deceptorem mundum. Ciues autem, principes & potestates dęmonum, mundi rectores tenebrarum seculi huius, qui illiciunt nos dulcedine uoluptatũ, & suggerunt ut corruptibilia & mortalia ceu immortalia, & semper nobiscum mensura consideremus. Sic ergo nobis seductis, & nullam solicitudinem de stabilibus & æternis gerentibus, neq; nobis ipsis aliquid in illa uita recondentibus, repentè nobis imminet perditio mortis. Tunc iam nudos nos hinc maligni & amari suscipientes tenebrarũ ciues, cum quibus totum expendimus tempus, ducunt nos in terrã tenebrosam & caliginosam, in terrã tenebrarum æternarum, ubi non est lux, nec uita hominum. Consiliarium autem bonũ, qui omnia uera fecit nota, & salutaria edocuit studia sapientem ac prudentem regem, meam æstima paruitatem, qui bonam & rectam uiam ueni demonstrare tibi, introducens te in æterna & infinita bona, ibiq; te omnia consulens reponere, abstractum ab errore mundi huius, quem & ego aliquando infeliciter diligebam: & ipsius delectationibus detinebat atq; iucunditatibus, donec ueracib. mentis oculis consideraui, quomodo in istis omnis hominum uita atteritur, alijs quidem uenientibus, alijs uerò discedentibus, & nullis firmum statum habentibus, neq; diuitibus in diuitijs, neq; potentibus in potentia, neq; qui prosperantur in prosperitate sua, neque qui delicijs affluunt in iucũditate sua, neq; putantibus firmiter se uiuere in uana sua & infirma stabilita, neq; in aliquo alio eorum quæ laudantur in hac uita, sed omnia similia sunt torrenti, impetu magno in profundũ maris ruenti. Fluida namq; sic sunt omnia præsentia & temporalia. Hinc intellexi, quia uniuersa ista uana, & in quibus utilitas est nulla, sic obliuioni tradũtur perpetuæ, & absentãtur, siue gloriã ducas, siue regnum, siue splendorem dignitatũ, siue potentatuum magnitudinem, siue tyrannorum crudelitatẽ, siue quidlibet talium, in futuris temporibus obtinebuntur. Ex quibus cum & ego unus sim, consuetę nimirũ mutationi subiaceo: & quemadmodum mei prædecessores iucundari pręsentibus non omiserunt, ita erit & in me. Noui enim qualiter homines tyrannus iste ac turbulentus agitat mundus. Hinc inde eos transferens, hos quidem de diuitijs ad inopiam, illos uerò de paupertate ad gloriam, quosdam quidem subtrahens uitæ: alios uerò rursus inducens, nonnullos quidem sapientes & prudentes reprobans, quosdã contumeliosos scilicet & exiguos, honorabiles splẽdidos faciens. Alios etiam insipientes & fatuos in sede collocans gloriæ, honorabilesq; ignominiosos & obscuros demonstrans omnibus. Et est uidendum, quomodo genus hominũ nequaquam ante faciem ipsius tyrannidis crudelis habet statũ, sed est sicut columba, quæ fugiens aquilã uel accipitrẽ, mutat se de loco ad locũ, nunc quidẽ huic insidens arbori: unde rursus mota, immergit se uepribus, deinde statim cauernis petrarum, & diuersis spinarum densitatibus semetipsam cõmittens, nusquã tutũ inueniẽs refugium, in motu & defectione tribulatur asidua: sic sunt qui præsentia perdere metuentes, & sub impetu quidẽ irrationabili miserrimè laboran-

tes,nihilq; penitus tutū uel firmū tenentes,neq; ſciētes ad qualē puenturi ſunt finem,&
quod eos uana deſeret uita , cui ſubdiderunt ſemetipſos ualde infeliciter & miſerrimè.
Mala.n.pro bonis appetunt,p bonitate malitiam exercentes : & ignorant quis frigidos
multorum & grauiū ſuorum laborū ſuſcepturus ſit fructus,ſiue domeſticus,ſiue alie-
nus,& multoties neq; amicus omnino uel notus,ſed hoſtis & inimicus.Hæc omnia &
his ſimilia dijudicans in prætorios cordis mei , odiui præſentem uitā,quæ in uanitatib.
tota conſumit,quā olim & ego deducebam,terrenis laborib.addictus.Abijciente uerò
me de animo meo horum affectuum,& longius prociente,apparuerunt mihi ea quę ue
raciter ſunt bona,id eſt,deum timere,& facere eius uoluntatem.Hoc.n.cognouicūcto
Prouerb. 1. rum bonorum caput eſſe,hoc & initium ſapientiæ dicitur,& etiā perfecta ſapientia.Nā
uita eſt ſine triſtitia,& ſine tentatione ſecura atq; quieta,& incumbentib.ſuper ſe,quaſi
ſuper rectiſsimā uiam mandatorum Dñi,& agnoſcens ſubtiliter,nihil ei tortuoſum aut
anfractuoſum eſſe,neq; defoſſum uel arduum,ſed ſpinis & tribulis carentem,& totā fa
cilem penitus & gratā atq; planā,delectantem quidem oculos ambulantiū p eam,ſplen
didiſsimis contemplationib.ſpacioſos exhibens pedes,& calcians in præparatione euā-
gelij pacis,ut ſecurè & expeditè gradiantur.Quam omnib.meritò præpoſui,& ædifica-
re cœpi deiectā animæ meæ & corruptam domum. Sic ergo me ea,quæ apud me erant
diſponente,& defectum mentis corrigente,uerba audiui cuiuſdā doctoris ſapientis,ta
lia mihi pcipientis:Exite(inquit)qui ſaluari deſideratis,ſeparate uos à uanitate mundi:
pręterit.n.figura eius.Quantulumcunq;,& ecce non erit.Exite indeclinabiliter,nō ſine
dote & mercede,ſed expenſas ferentes æternę uitæ.Longinquam.n.ituri eſtis uiā,mul
tarū expēſarū cenſu opus habentem,& puenietis ad ęternū locū,duas habentem regio-
nes,q̄ multas in ſe manſiones habēt. Quarū quidem unā pparauit Deus his,qui diligūt
eum,& eius mandata cuſtodiunt,omnib.bonis plenā. Quam promerentes in incorru-
ptione uicturi ſunt durabili atq; perpetua,perennem accepturi immortalitatem,ubi au
fugit,dolor & triſtitia,& gemitus:Secunda uerò regio plena eſt tenebris atq; tribulatio
nib.& dolorib.quæ pparata eſt diabolo & angelis eius:in q mittent & illi, qui per ope-
ra mala hāc ſibimet acquiſiuerūt,& qui incorruptibilia & æterna pro præſentib.cōmu-
tauerūt,& ſe totos cibū ignis æterni fecerunt.Hanc ego uocem audiens,& ueritatē illi-
us recognoſcēs,ad illam puenire habitationem ſtudui,q̄ ab omni quidem dolore & tri-
ſtitia libera eſt,tāta ſecuritate talibusq; bonis repleta.Quorū ſcientia nunc quidē ex par
te in me eſt , adhuc ætate ſpirituali paruulo,& quaſi per ſpeculum & in ęnigmate q̄ibi
ſunt uidente:cùm aūt uenerit quod perfectum eſt, & cognoſcam facie ad faciem,tunc
q̄d ex parte eſt deſtruetur. Gratias ago Deo per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.
Nā lex ſpiritus uitę,in Chriſto Ieſu,liberauit me à lege peccati & mortis,& aperuit ocu
los meos ut abſq; errore uiderent:quia prudentia carnis mors eſt,prudentia uerò ſpiri-
tus uita & pax.Igit ſicut ego prudentiū recognoſcens uanitatem,ea pfecto odiui odio,
ſic & te recognoſcere & odire fideliter moneo : ut quaſi aliena & mox deſitura repures
ea,& auferens hinc omnia,theſaurizes tibimetipſi in ſeculo incorruptibili theſaurū ſecu
rū,diuitiasq; indeficientes,quò te proculdubio oportet pficiſci:ut cum perueneris,nō
ſis egenus,ſed diuitijs plenus,ſicut horum tibi ſimillimā ſuprà depinxi imaginem.Dixit
Ioſaphat ſeni:Quomodo ergo poſſum theſauros pecuniarū & diuitiarum illuc pmitte
re,ut ſecurā ipſorum & corruptibilem iucunditatem abiens reperiā,& qualiter demon
ſtrem aduerſus pſentia odium meum,& amorem æternorum,planè quęſo inſinua mi-
hi.Et ait Barlaam:Diuitiarum quidem ad æternum locum pręmiſsio, manib.ſit egeno-
rum.Ait.n. quidam prophetarum,Daniel ſapientiſsimus, regi Babylonis:Propterea ô
rex,cōſilium meum placeat tibi,& peccata tua eleemoſynis redime,& iniquitates tuas
miſerationib.egenorum.Dicit autem & Saluator: Facite uobis amicos de mamona ini
quitatis,ut cum defeceritis,recipiant uos in æterna tabernacula.Et lōgum ſuperius ſer-
uis ſermonem Dñs de eleemoſyna & largitione pauperum facit,ſicuti in euangelio di-
dicimus.Sic ergo tutiſsime uade,præmittens illuc omnia egenorum manibus.Quanta
enī his feceris,ſibi Dominus attribuens,multiplicius tibi reſtituet. Vincit.n.ſemper do
norum retributionibus diligentes ſe.Hoc ergo modo nunc theſauros ſeculi iſtius qua-
ſi diripiendo à Domino ſuo,cui & tu miſerrimè ſeruiſti,bene ex his in futuro ſumptum
tibi

tibi repônes, & ab alieno auferês, tibi cuncta recondes, & per fluida ista & têporalia, stabilia atq; manentia côparabis. Deinde Deo tibi cooperante, peruidebis instabilitatê ac prauitatem mûdi, & ualedicens omnibus ad futura cum affectu multo transuolabis: ptergrediens quidê transeûntia, sperandis uerò ac stabilib. inhærens, & deserens tenebras cum umbra mortis. Odiens uerò mundû, & mundi rectorê, & corruptibilem carnem inimicitiâ tibi reputans, currens ad lumê inaccessibile, & crucê super humeros tollens, sequeris eum indeclinabiliter, ut & cû ipso glorificeris, & æternæ uitę hæres ostendaris. Iosaphat uerò ait: Cuncta ergo despicere, & illâ laboriosam assumere uitâ (sicut dixisti superius) traditio est antiqua, ab apostolorum descendens doctrina: an modò nouiter uobis sic uisum est, mentis uestræ scientia quasi melius eligentib. istud? Respôdens senex, ait: Non legê recenter introductâ doceo te (absit hoc à me) sed ab antiquo nobis traditâ. Dixit eñ Deus cuidâ diuiti, qui interrogauit eû, quid faciendo, uitâ æternâ possideret. & glorianti omnia se custodisse, quæ scripta erât in lege: Vnû (inquit) tibi deest. Vide, & quæcunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurû in cœlis, & ueni sequere me, tollendo crucem. Ille uerò hoc audiens, tristis effectus est. Erat eñ diues ualde. Videns eum contristatû Dominus, dixit. Quàm difficilè qui pecunias habent, intrabunt in regnum cœlorum. Facilius enim est, camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Hoc ergo mandatum cuncti audierût sancti, & separari ab omni tali diuitiarû difficultate studuerunt, cuncta sua dispergentes in pauperû erogationem, & diuitias sibi æternas reponentes, tulerût crucê & secuti sunt Christû. Alij quidê martyrio, sicut iam dixi tibi, côsummati sunt. Alij uerò eremiticè agonizantes, & nihil eorum quæ ad côuersationê huius ueracis philosophiæ pertinent, omiserunt. Mandatum igitur hoc esse noueris Christi regis nostri & Dei, quod nos ab amore temporalium retrahit, & æternorum participes efficit. Cùm igitur, inquit Iosaphat, sic antiqua & necessaria huiusmodi sit philosophia, cur non hodie hanc multi sequûtur? Senex uerò ait: Multi quidem imitati sunt, & imitantur: plurimi uerò pigri remanent, & negligentes. Pauci enim sunt (sicut ait Dominus) qui strictam & arctâ pergant uiam, amplâ uerò & latam plures. Qui enim semel ab auaritia & uoluptate malorû capiunt, inani ac uanę dediti glorię, inextricabiliter ipsis astricti remanêt, & quasi seruos semetipsos uoluntariè uenundantes alieno domino, & ex aduerso stantes ista præcipienti Deo, & uincti ab eo tenêtur: Anima enim quę semel de sua salutê desperat, habenasq; suas irrationabilibus laxat cupiditatib. ubiq; fertur. Propterea deflens propheta circumfusam stultitiam huiusmodi animabus, & adiacentis eius caliginis crassitudinem deflens, dicebat: Filij hominû usq; quo graui corde, ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendaciû? Ita & quidam nostrorû sapientiû & doctorû rationabilis uir & continens, & quędâ à seipsô adijciens, clamabat omnibus uelut de euidenti, & altissima specula: Filij hominum usq; quò graui corde? ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendaciû? magnû quid uitâ istâ & delicias, atq; modicâ gloriâ, & humilem potentiâ, & falsam prosperitatem arbitrantes. Quæ non eorum sunt, quæ uidentur, uel putant se habere illa, sed sicut puluis agitâtur, & ad alios uentilata traijciunt: aut sicut fumus, defluentia, & somnia illudentia, & uelut umbra inania, neq; absentia desperata non habentib. neq; præsentia defluentia possidentibus. Si uerò Saluatore mandante, prophetis etiam & apostolis prædicantibus, ac sanctis omnib. opere & sermone ad uirtutis uiâ rectissimam uos exhortantibus: etsi pauci per hanc gradiuntur, cum plures spaciosam, & quæ ad perditionê ducit eligât, non'ne ex his côuersatio diuinę huius adnihilatur sapientię? Nâ sicut sol ad illuminationê omnib. ortus, sine inuidia porrigit suos radios, cunctosq; illuminari permittit: ita & sapientia sui appetitores more solis illuminat & illustrat, & splendidos ostendit. Si quidam claudentes oculos uidere eius fulgorê nolunt, nô idcirco reprehendendus est sol, uel è cæteris despiciendus, aut gloria sui splendoris per illorum inhonorabitû stultitiâ: sed illi potius seipsos lumine eius priuantes, quasi cæci palpabunt parietem, & in multis cadent foueis. pluribusq; lacerabuntur facies eorum spinis. Et quemadmodû sol in suo splendore permanens, illuminat reuelata facie fulgorê suû speculantes: eodê modo & lux Christi splendet quidê omnibus, ditissime largiens eis suâ claritatê. Participat uerò unusquisq; iuxta quod desiderat & appetit. Neq; eñ de-

est alicui uolentiũ se intueri Sol iustitiæ, neq; tamen cogit sponte suas tenebras eligentes, sed proprio unusquisq; relinquitur arbitrio & præ electioni, quãdiu in hoc seculo est. Iosaphat aũt suscitante, quid est liberũ arbitriũ, & quid præelectio, respondit senex: *Liberum arbitrium.* Liberũ quidem arbitriũ est animę rationalis uoluntas, sine prohibitione cuiusquã mota ad quodcunq; uoluerit, siue ad bonum, siue ad malũ, sic ab autore concessum. Rursus liberũ arbitriũ est intellectualis animæ motus sui iuris. *Præelectio.* Præelectio est consultũ desideriũ eorũ q̃ in nobis sunt, aut consilium desiderabile. *Consilium.* Quod ẽm pręiudicatum est, ex cõsilio tenemus eligentes. Cõsilium uerò est desiderium, perquirens de his q̃ à nobis sunt facienda. Cõsiliatˀ ẽm quis, si debeat rem peragere uel nõ, deinde iudicat q̃d melius est, & uocatˀ iudicium. Exinde appetit & amat q̃d ex cõsilio iudicatum est, & dicitur deliberatio. Si ẽm iudicat, & nõ effectat quod iudicatum est, id est, nõ diligit illud nõ dicitur deliberatio. *Deliberatio.* Deinde post dispositionem fit præelectio. Nam p̃electio est duorum ꝓpositorum unum eligere pro altero. Et hoc manifestum est, quod cõsilium est post iudiciũ uel præelectionem, & ex ipsa etymologia. Pręelectum quippe, est unum præ altero electum. Nullus uerò aliquid antè iudicat quàm uideat, neq; p̃elegit, nisi antè iudicet. Nõ enim omnia q̃ uidentˀ nobis, ad effectum deducere cogitamus. Tum pręelectio & pręelectum fit, quando quod antè iudicatum est cõsilio, accipit appetitum. Et sic colligit, præelectionem esse desiderium cõsultum eorum, quæ in nobis sunt. Nam quod ante iudicatum est ex cõsilio, desideramus præeligentes. Omne ẽm cõsilium fit propter illud quod agendũ est: & sic ante omnem præelectionẽ consilium est, ante uerò omnẽ actionem, præelectio. Idcirco non solum actiones, sed & ea quæ secundũ intentionem præelectiones exhibent, & coronæ, & tormenti iure causa fiunt. Principium ẽm peccati & iustæ actionis, pręelectio est ex, his quę à nobis sunt inducta. Quorum ẽm in nobis affectus sunt, horũ & actiones: in nobis uerò secundum uirtutẽ operationes sunt, in nobis utiq; & uirtutes. Propriè nanq; in nobis sunt animata omnia, & ea de quib. cõsiliamur. Sic ꝑ liberum arbitrium cõsiderantib. hominibus, & ipsum idem præeligentibus, quanto quis præelegit, tanto participatur diuini luminis, & proficit in philosophiæ studiis. Differentię enim pręelectionũ, sunt uelut quidã fontes aquarũ, de uenis terrę scaturientium. Alij quidẽ in superficie terræ oriuntur, quidã uerò paulò profundius, nõnulli aũt profundissimè. Harũ quippe aquarũ nõnullæ quidẽ indesinenter fluunt, & gustu dulces sunt: quædã uero de profundo prodeunt, & amaræ sunt aut sulphureæ. Aliæ autem largiter fluentes, alię uerò distillant modicè: sic & in pręelectionib. intellige, alius quidẽ ueloces esse & ualde feruentes, quasdam uerò torpentes & frigidas: & alias quidem ad bona iter habentes, nonnullas uerò ad contrarium omnium uirtute declinantes. Ergo iuxta affectum earum & actiones, sequuntur impetus.

Tunc Iosaphat ait seni: Sunt ergo & alij, qui ea quę tu prædicas prædicent, aut solus es tu hodie qui ista doces, & sic odibilem præsentem uitam astruis?

Respõdens autẽ Barlaã, dixit: In uestra infelicissima regione ista neminẽ esse cognosco. Nam patris cui tyrãnica crudelitas innumerabilib. hos mortib. tradidit, & sategit ne penitus audiatˀ in uobis diuinæ notitiæ prædicatio: in cæteris uerò omnib. linguis cantantˀ ista, & glorificantˀ. Alijs quidẽ rectissimo sermone, alijs uerò distorto, hoste nostrarum animarũ declinare eos à rectitudine faciẽte, & alienis monẽte glorijs, & dicta quędã scripturarũ aliter, & nõ secundũ cõgruũ sensum interpretari docente. Vna aũt ueritas est gloriosis apostolis & deiferis patribus, & in catholica ecclesia à finib. usq; ad fines orbis, sole splendidius coruscãs, cuius ego prædicator & doctor missus sum tibi.

Dixit autem Iosaphat ad eum: Nunquid non aliquid ex his meus aliquando didicit pater? Et ait senex: Subtilius & conuenienter nihil didicit. Clausis enim mentis sensibus, bonum nõ uult suscipere, ad malum uerò præcipiti ruit impetu. Sed uellem (inquit Iosaphat) etiam illum ista didicisse.

Ait uerò senex. Apud hominem impossibilia sunt ista, apud Deum omnia possibilia sunt. Quid enim scis, si tu saluum facies patrem tuum, & modo mirabili genitor tui efficiaris genitoris?

Audiui enim regem quendã fuisse, multũ bene regnum suũ disponentẽ, mansueteq; ac leniter erga suum se habentẽ populum: hoc aũt solum sibi deerat, quod nõ habebat diuinæ

diuinæ notitiæ illuminationē, sed errore idolorũ detinebať. Habebat aũt cõsiliariũ quẽdam bonũ, & perfectè exornatũ, tam quæ ad Deũ pertinet pietate, q̃; & omni reliqua uirtutum sapientia. Qui multum grauabať & tristis erat eo, q; rex in tali ꝑmaneret errore. Volebatq; eum quandoq; redarguere, sed ab impetu isto reuocabatur, metuens, ne fortè autor malorum sibimet & suis omnib. fieret, & q̃ per eum multis ꝓueniebat utilitatem amputaret. Quęrebat tñ tempus opportunum ut traheret eum ad bonum. Dixit itaq; rex ad eum: Veni, egrediamur, & perambulem⁹ ciuitatem sicubi fortè aliqd utilitatis uideamus. Deambulantib. uerò eis in ciuitate, uiderunt lucis fulgorem ꝑ quoddā foramen relucentem: & huic oculos inijcientes, aspiciunt subterraneā habitaculũ, ante qd' sedebat uir ultima degens inopia, q uili quodā ac dilacerato amictus erat indumento. Assistebat ei uxor sua propinatura. Quo uitreum calicem in manus suscipiente, dulcissimum cantando melos, illa iucunditatem ei exhibebat, saltans, & uirum laudib. extollens. Tunc hi qui iuxta regem aderant, diutius ista cõsiderantes, mirabanť: quoniā tali inopia grauati, qui nec domum habebant, & uestimentis carebant, ita locupletem ac securā uitā ducebant. Tunc ait rex cõsiliario suo: O' miraculum amice, quia mihi & tibi nunquā sic nostra placuit uita, quę tantis delicijs & tanta refulget gratia, sicut uilis hæc & miserrima sua uita hos stultos lætificat & iucundatur, lenis eis ac suauis apparens, cũ sit odibilis & aspera. Opportunā itaq; nactus horā protosymbolos, ait: Reuera ô rex, qualis tibi uideť horum uita? Qui ait: Omnium q̃ aliquādo uidi amarissima & infelicissima, abominabilisq; & auertenda. Tunc dicit ad eum ꝓtosymbolos. Ita ergo bene scias ô rex, qa multò amplius antè miserā & infelicem nostrā deputāt uitā, cõtemplatores ac narratores æternæ gloriæ illius, & bonorũ q̃ omnē superant sensum. Nā auro splendentia palatia nostra, & splendida indumenta ista, stercorib. & cœno fœtidiora uidenť, oculis cõtemplantium inenarrabilem pulchritudinem in cœlis, nõ manufactorũ tabernaculorum, stolæq; diuinitus textæ; & incorruptibilium diadematũ, q̃ præparauit Deus diligentib. se. Quemadmodum eñi desipere nobis isti uisi sunt, eodem modo, & eo amplius nos q in hoc mundo erramus, & sufficientiā nobis esse putamus in falsa gloria & inutilib. delicijs, lamentationib. digni sumus, & lachrymis, in oculis eorum q gustauerunt dulcedinem bonorum æternorũ. Rex aũt his auditis stupefactus, ait: Qui sunt ergo illi q meliorem nostra uita obtinent? Omnes, inquit protosymbolos, q̃ ęterna pręponunt temporalib. Rursus ergo scire rege cupiente, q̃ æterna, ait uir: Regnum sempiternum, & uitam q̃ morti nõ subiacet, & diuitias q̃ nunquā metuunt egestatem, gaudium quoq; & lætitiā totius expertem tristitiæ & grauitatis, & pacem perennem, liberā ab omni inimicitia & cõtentione. Qui istā merebunť accipere, beati erũt: & hoc certissimũ est. Sine dolore eñ & sine tristitia uiuent in æterna uita, & omnia delectabilia & iucunda, q̃ sunt in regno Dei absq; labore ꝑcepturi, & cũ Christo sine fine regnaturi. Et quis dignus erit ista percipere, ibi dicente rege, ille respondit: Omnes qui uiā tenent, illuc ducentem. Facilis eñ est introitus uolentib. tantum. Tunc rex ait: Et quæ semita illuc ꝓducens? Respõdit ei uir nobilis: Cognoscere solum uerum Deum, & Iesum Christum unigenitũ eius filium & sanctum ac uiuificantem spiritum. Rex igiť regalem habens intellectum, ait ad illum: Et quis ꝓhibuit te hactenus ista nota mihi facere? Non enim abiectiõe & despectu digna mihi uidenť esse ista, si uera sunt: si autem ambigua, studiose oportet quærere, donec q̃d certum est inueniamus. Nõ negligentia (inquit) aut inertia detentus ista tibi notificare distuli, cum uera sint, & omnino indubitabilia, sed excellentiam metuens tuæ glorię, ne fortè generarem tibi molestiā. Si ergo iusseris tuo famulo, ut amodo de his aliqua tibi recõmemorem, per omnia tuo obsecundabor imperio. Etiam, inquit rex, nõ per singulos dies tantum, sed etiam per singulas horas horum memoriam mihi assiduè renoua. Non negligenter enim oportet his attendere, sed feruentius & studiosius. Audiuimus nanq;, ait Barlaā, piè regem istum uixisse postea, & tranquille præsentem duxisse uitam, nec futura priuatum esse beatitudine. Si igitur & patri tuo talia quis opportuno suggesserit tempore, forsitan intelliget & cognoscet, quantis obsessus est malis, & ab his declinans, eliget bonum. Nunc ergo cæcus est, uero se priuans lumine, sponteq; sua impietatis agit tenebras.

Dixit autē Iosaphat ad eum: De patre meo faciat Dominus, sicut ei placet. Ipsi enim (sicut

(sicut iam dixisti) possibilia sunt omnia, quę apud homines impossibilia sunt. Ego uerò ex tuis sacris sermonibus præsentium cognoscens uanitatem, discedere quidem penitus cogito, & tecum reliquum uitæ meæ ducere, ne propter temporalia illa & fluida, ab æternorum & incorruptibilium excidam refrigerio.

Cui senex respondit: Si hoc feceris, similis eris cuidam iuueni sapientissimo. De quo audiui, quod filius fuit ditissimorũ parentũ, cui pater suus desponsauit filiã cuiusdã nobilissimi, & præ omnibus locupletissimi uiri, nimis pulcherrimã. Mouit aũt cum puero sermonẽ de nuptijs, & quomodo facere meditabatur, annunciauit. Quod ille audiens, & quasi rem malã ac nefariã respuens, relicto patre, fuga elapsus est. Ambulans aũt declinauit domum cuiusdam senis pauperis, propter æstũ diei semetipsum repausaturus. Tunc filia senis uirgo, quæ erat ei unigenita, sedens ante ianuã, operabat̃ manibus, ore uerò suo Deũ laudabat assiduè, gratias agẽs ei de imo cordis. Huius aũt laudes iuuenis auscultans, ait: Quod est istud tuũ ô mulier studiũ. Cuius aũt rei gratia cũ ita sis pauper & tenuis, quasi pro quibusdã magnis donis gratias referẽdo, sic laudas datorẽ? Quæ respondens, ait ad eum: Nescis quod sicut exigua medicina de magnis languorib. sæpius liberat hominẽ, ita & in paruis Dei donis gratiarũ actio, magnorũ auctrix efficit̃ bonorũ? Ego quidẽ filia sum senis pauperis, gratia tamẽ refero Deo pro modicis istis donis, & benedico Dominũ, certa, q̃m q hæc cõtulit: & maiora ualet dare. Et ista quidẽ de his quæ extrinsecus sunt, & nostra nõ sunt. Ex quib. neq; multa possidentib. lucrũ aliquod prouenit, ut nõ dicã quod & sępius damnũ sustinẽt: neq; minora accipientib. accidit detrimentũ, eandẽ utrisq; uiã pergentibus, & ad eundẽ peruenientib. finẽ. Eorũ uerò quę magis sunt necessaria & perfectissima, multa & maxima accepi Dei dona, quę innumerabilia & inæstimabilia sunt. Nam secundũ imaginẽ Dei facta sum, & ipsius noticiã habere merui, & ratione præ omnib. animalibus sum prædita, & ab ipso Deo inuitata sum ad uitam per uiscera misericordiæ eius: cuius & mysterio particeps esse promerui, & paradisi ianua aperta est, facilè si uoluero, introitũ mihi prębitura. Pro tantis igit̃ ac talibus donis, quę indifferenter diuites percipiunt & pauperes, ut dignum est gratias agere, penitus est impossibile. Si aũt & modicã istã laudationem largitori bonorũ nõ obtulero, qualẽ excusationẽ habebo? Iuuenis itaq; eximiũ illius stupẽs intellectũ, ei' patrẽ accersiuit, cui & dixit: Da mihi uxorẽ filiã tuã, adamaui enim illã ꝓpter intellectũ eius ac pietatem. Tunc senex ait: Non licet tibi accipere pauperis filiã, cùm diuitũ parentũ sis filius. Rursus aũt iuuenis ait: Etiã hãc accipiã, si tamen mihi non negaueris eam. Nobiliũ quippe & diuitũ quorundã filia mihi fuit desponsata, sed hanc respuens, fugam arripui. Filiã uerò tuã propter pietatem quã habet in Deũ, & præclarũ illius intellectũ adamãs, copulari eam mihi præ omnib. cogitaui. Senex aũt dixit ad eum: Non possum tibi hanc dare, ut ducas in domũ patris tui, & ab ulnis meis separes illã. Vnica em̃ mihi est: Sed ego (inqt) iuuenis apud uos manebo, & uestrã suscipiens conuersationẽ. Deinde & splendidũ deponens uestimentũ, senis habitũ postulãs, induit. Tunc illa senex in multis tentans eum, & uariè ipsius examinans cogitationem, postquã cognouit firmã mentis illius stabilitatem, & quia nõ amore insipientiæ detentus petijt eius filiã, sed pietatis amore elegit pauperrimè uiuere, hanc præponens suæ gloriæ & nobilitati, tenens eum manu, introduxit in suum cubiculũ, & ostendit ei diuitias multas ibi repositas, & immensum pondus pecuniarũ, quantũ non uiderat aliquando iuuenis ille. & ait ad eũ: Fili, hęc omnia tibi do, eo quòd elegisti meæ fieri hæres substantiæ. Quã tenens hæreditatem ille, omnes supergressus est gloriosos terræ & diuites. Dixit autem Iosaphat ad Barlaã: Conuenienter satis & ista me tangit narratio, unde & ista dicta esse de me existimo. Sed quæ est examinatio, per quam cognoscere firmitatem mentis meæ quæris?

Cui senex ait: Ego quidẽ examinaui iam, & cognoui quàm sis prudens, & firmę mentis, & animi uerè rectissimi: sed finis tuę actionis, utinã ista corroboret. Huius rei gratia, flecto genua mea ad Deum nostrũ in trinitate glorificandũ, omnium creatorẽ uisibiliũ & inuisibiliũ, qui semper est & erit, nec unquã initiũ habuit sua deitas, nec habitura finem, terribilẽ & omnipotentem, bonũ & misericordem, ut illuminet oculos cordis tui, & tibi spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem ipsius, ut uideas, quæ est spes uocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, & quæ supereminens

nens magnitudo uirtutis illius in nos qui credimus: ut iam non sis peregrinus & aduena, sed ciuis sanctorum & domesticus Dei, superædificatus super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. In quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino.

Iosaphat autem nimium compunctus corde, ait: Hęc omnia & ego desiderans scire, precor te, ut ea nota mihi facias, diuitias scilicet uirtutis Dei, & magnitudinem supereminentem uirtutis eius.

Tunc dixit ei Barlaam: Oro Deum, ut ista doceat te, & scientiā talium infigat animæ tuæ, quia apud homines ipsius enarrare gloriā & potentiā prorsus est impossibile, etsi omnes qui modo sunt, & aliquando fuerunt hominū linguæ unā fierent. Deum enim (inquit) Euāgelista & theologus, nemo uidit unquā. Vnigenitus qui est in sinu patris, ipse narrauit. Inuisibilis autem & inæstimabilis gloriam & magnificentiam, quis poterit terrigenarum comprehendere, nisi cui ipse reuelauerit quantum uult, sicut prophetis suis & apostolis reserauit? Nos uerò & ex prædicatione eorū, & ex ipsa rerum natura iuxta quod possibile est, didicimus. Dicit enim scriptura: Cœli enarrāt gloriam Dei, & opera manuum eius annūciant firmamētum. Et, Inuisibilia eius à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Sicut enim aliquis domum cernens splendidissimā & artificiosè fabricatam, cuius forma ingeniosè compacta est, ędificatorem aut architectum mox considerans, mirabitur: ita & ego de nō extātibus formatus, & ad hoc quod sum adductus, etsi plastē atque factorē uidere nō possum, sed tamen ex benefacta & mirabili fabrica meĳpsius, ad noticiam ueni sapientiæ eius, non secundum quod est, sed sicut potui intelligere, quia nō à meipso ueni, nec me ipsum feci, sed ille plasmauit me sicut uoluit. In principio omnes quidem fecit creaturas, quarum aliquas diminutas & contritas, rursus meliori innouatione reformat. Deinde subleuans hinc diuino suo imperio, ad aliam transfert uitam infinitam & æternam. In nullo horum possum resistere fortitudini illius prouidentiæ, nec aliquid adĳcere mihi ipsi, neq; demere, siue secundum statua, seu iuxta formę speciem, nec inueterata in me renouare præualens, nec corrupta redintegrare. Nullus enim hominū horum aliquid potuit aliquādo perficere, neq; rex, neq; sapiens, neq; diues, neq; potens, nec aliquis alius humana peragēs studia. Nullus enim regum (ait quidam) aut eorū qui in sublimitate sunt, aliud habuit natiuitatis exordium. Vnus enim omnium introitus ad uitā, exitusq; similis. Ex his ergo quę circa me sunt, ad scientia creatoris magnificè perductus sum. Cum his autem & bene cōpactam fabricā, & conseruationem creaturæ totius consideraui, & uidi quod ipsa omnia secundum se, ipsa quidem cōuersioni subiacent, & mutationi. Intellectualia quidem secundum liberum arbitriū, & in bono profectum, & à bono defectū: sensibilia uerò iuxta generationem & corruptionem, argumentumq; & detrimentum, & iuxta qualitatem transmutationū & localem motionē. Et ex his prædicant uocibus ineffabilibus, ab increato & immutabili se facta esse Deo, contineriq;, conseruari, & semper prouideri. Quomodo ergo contrariæ naturę, ad unius mundi completionē in simul cōuenerunt, & indissolubiles permanserunt nisi quædam omnipotens uirtus ista cōmiscuisset, & semper indissolubilia conseruaret? Quomodo enī aliquid maneret, nisi ipse uoluisset? Aut quod nō uocatū est ab eo, quomodo, ait scriptura, seruaretur? Si enim nauis sine gubernatore nō potest subsistere, sed mox submergitur, & domus modica nunquam stabit sine prouisore: mundus quomodo constat tanto tempore, creatura sic magna, sic bona & mirabilis, sine gloriosa quadā & magnifica atq; mirabili gubernatione & sapientissima prouidentia? Ecce enim cœlum quantum tempus habet, & nō denigratum est, terræ uirtus non est lassata ex tanto tēpore, fontes nō desierunt fluere ex quo facti sunt, mare tot & tanta suscipiens flumina, non supergreditur mensuram. Cursus solis & lunæ nō mutantur, ordines diei & noctis non peruertuntur. Ex omnibus istis ineffabilis Dei uirtus & magnificentia nobis declaratur, testificata à prophetis & apostolis, sed nemo dignè considerare uel laudare gloriam eius poterit. Omnia nanq; uisibilia & inuisibilia, Apostolus qui Christū habebat in seipso loquentē, considerans, dixit: Et ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. 1. Cor. 13.
Cum aūt uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Ideo stupēs

inæsti-

Rom. 11. inæstimabiles diuitias eius, aperte clamat: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Si aũt ille qui usq; ad tertiũ raptus est cœlũ, tales emisit uoces: quis similis mei omnino audebit abyssum tantorum mysteriorum non solum nõ discere, sed nec etiam cogitare dignè, nisi ei qui largitor sapientiæ, & insipientium corrector, gratiã suam infuderit? Nam in manu eius & nos, & sermones nostri, omnisq; sapientia & operum disciplina, ab ipso est. Ipse enim dedit nobis horũ, quę sunt scientiã uerã, ut sciamus dispositionem orbis terrarum, & uirtutes elementorum. Initium & consummationem, & medietatem, temporũ uicissitudinem, permutationes omnium horarũ, & quod omnia in numero, & mensura, & pondere ordinauit. Nam magnificè posse ei exhibuit semper, & fortitudinẽ brachij eius quis sustinebit? Quia sicut ictus stateræ totus mundus in conspectu eius, & sicut stilla roris mane pertransiens. Miseretur uerò omniũ, quia omnia potest, & dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam: neminem quippe abominatur neq; auertit ad se currentium. Solus bonus & amator animarũ dominus: benedictum sit nomen eius & laudabile & superexaltatũ in secula. Amen. Dixit autem ad eum Iosaphat: Si multo tempore meditareris sapientissime, quatenus propositarũ enodationem quæstionum nobis dissolueres, non melius id facere posse mihi uideris, quàm talia dicendo qualia paulò ante protulisti. Autorem enim cunctorũ & datorem bonorũ docuisti esse. Incomprehensibilem etiam cogitationibus humanis, gloriã magnificentiæ eius sermonibus euidentissimis ostendisti: & quia non aliter quis ualet hanc apprehendere, nisi ipse Deus (quantũ sibi placet) reuelauerit: propter quod tuã ualde rationabilem sapientiã admiratus sum uehementer. His ergo prætermissis, dic mihi beatissime, quot annorũ ipse es, & in quibus locis cõuersaris, quosq; huius philosophiæ socios habes. Fortiter enim anima mea ex tua pendet, & nequaquam à te omni tempore uitæ meæ uolo separari.

Cui senex ait: Annorum sum (sicut opinor) quadraginta quinq;. In desertis enim terræ Sennaar degens, agonizantes mecum habeo eos, qui in cursu superni itineris laborãt. Quomodo, inquit Iosaphat, ista mihi dicis? Amplius enim appares mihi septuaginta annorũ esse. Quid igitur sermo sibi uult quadraginta annorũ. Non enim uideris mihi in hoc uerũ dicere. Dixit aũt ad eum Barlaam: Siquidem à natiuitate annos meos quęris discere, bene hos ęstimasti amplius septuaginta annorum esse. Sed nullo modo à me in mensura uitæ cõputantur, quotquot in uanitate mundo expensi sunt. Quando enim uiuebã, carne seruiens peccatis, mortuis eram in interiori homine. Annos igitur mortis, nunquã uitę nominabo. Ex quo uerò mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, &
Eph. 4. deposui ueterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris nõ iam uiuo
Gal. 6. in carne, sed uiuit in me Christus. Quod autem uiuo, in fide uiuo filij Dei, qui tradidit semetipsum pro me. Hos meritò & annos uitæ, & salutis dies uocabo, quos circa quadraginta quinq; cõputo annos secundum ordinem tibi, & nõ secundum opinionẽ horum dixi numerum. Et tu talem ergo habeto cogitationem semper, nequaquã uiuere arbitrans eos, qui mortui sunt quidem in bono opere, uiuunt autem in peccato, & mundi rectori seruiunt, deorsumq; tracti, in uoluptatib. & desiderijs malis uitã expendunt: sed mortuos esse istos nõ ambigas, & defunctos efficaciæ uitæ. Nam peccatũ mortem,
Rom. 6. immortalis sapiens qdem pulchrè appellauit. Ait autẽ & Apostolus: Cum serui eratis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quib. nũc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc aũt liberati à peccato, serui aũt facti Deo, habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem uerò uitam æternam. Stipendia enim peccati mors, gratia autem Dei uita æterna in Christo Iesu Domino nostro.

Dixit itaq; Iosaphat ad eum: Quoniã quidem uita carnalis non iure uita uocatur, ergo nec mors temporalis, mors debet appellari.

Cui senex respõdit: Indubitanter & de his ita sentio, nequaquã temporalẽ hãc mortẽ timens, nec mortẽ ipsam penitus appellãs. Nã si me in uia mandatorũ ambulantẽ cõprehenderit, transitus est magis de morte ad uitã: scilicet meliorẽ, & perfectiorẽ, & in Christo absconditã. Quã desiderantes assequi sancti, magnũ uitę præsentis tædiũ patiebant. Propter qđ ait Apostolus: Scimus quoniã si terrestris domus nostra huius habitatio-
2. Cor. 5. nis dissoluať, quod ædificationẽ ex Deo habeamus, domũ nõ manufactã, sed æternã in cœlis.

cœlis. Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationē noſtrā quæ de cœlo eſt superinduí cupientes, ſi tamen ueſtiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati, eo quòd nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt à uita. Et iterum: Miſer (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Et rurſus: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Propheta etiam: Quādo ueniam (inquit) & apparebo ante faciem Dei. Quia & ego omnium ſeruorum Dei minimus, iſtam tēporalem mortē nullo modo formidē, uales hinc indubitanter perpendere: quoniam contēnens patris tui minas, abſq; timore ad te ueni, & ſalutare uerbum tibi annunciaui, cum diligenter nouerim, quod ſi ei in notitiā iſta uenerint, mille me (ut poſſibile eſt ei) mortibus ſubijciet. Sed ego omnibus uerbum Dei præponēs, & ipſum deſiderans aſſequi, neq; paueo temporalem mortem, neq; tali appellatione dignam ipſam prorſus iudico, Dominico obediens mādato, dicenti: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam uerò nō poſſunt occidere: ſed magis eum timete, qui poteſt & animam, & corpus perdere in gehennam.

Rom. 7. *Phil. 1.* *Pſal. 41.* *Matth. 10.*

Iſta uero (inquit Ioſaphat) ueracis ueſtræ philoſophiæ exercitia, nimis ſupergrediūtur naturam terrenorum, uitæ præſenti radicitus inhærentium. Beati eſtis uos, qui tam uirilem atq; cōſtantem habetis uoluntatem. Sed unde & qualis tibi, & his qui tecū ſunt in huiuſmodi deſerto uictus, unde etiā indumēta, & qualia, ueraciter queſo mihi inſinua.

Cui Barlaam ait: Victus quidē nobis eſt ex his, quæ inueniri poſſunt, fructus uidelicet arborū, & herbę quas eremus defert rore irrigata cœleſti, & pcepto creatoris obediēs, pro quib. nullus nos impugnat uel nobiſcū cōtendit, plus quęrēs diripere auaritię cauſa, uel lege cupiditatis. Sine inuidia. n. omnib. adiacet illaborata eſca, & ultro præparata mēſa. Si uerò aliquādo & uicinorū aliquis fideliū fratrū panis offerat benedictionē, quaſi diuina prouidētia trāſmiſſum, ſuſcipimus illū pro benedictione fideliter offerentiū. Indumēta uerò lanea & cilicina & melotaria, inueterata & aſpera ſunt, atterentia infirmā carnē iſtā. Id ipſum nāq; nobis eſt opertoriū, ęſtate & hyeme. Quod nullo modo ex quo induimus exuere licet, donec inueteratū penitus corrumpatur. Si. n. frigoris & ardoris neceſsitatib. uexati, futurorū incorruptiōis ueſtimentorū meremur nobis ipſis opertimēta.

Victus monachorum [illegible]

Ioſaphat uerò ait: Vnde igitur hoc tuū eſt, quod indueris ueſtimentū? Reſpōdit ſenex: In uſu iſtud à quodā fideliū fratrum ſuſcepi, iter ad te facturus. Non. n. congruebat cū conſueta ueſte huc aduenire. Feci. n. ſicut quidam qui habebat dilectiſsimum ſibi cognatū captiuum, in alienam gentem ductum: & hunc uolens inde educere, depoſito habitu ſuo & aduerſariorum induto, adijt regionem, & multimodè domeſticum de amara liberauit tyrannide. Eodē modo & ego, quæ circa te ſunt agnoſcens, hoc indutus habitu, ſemen diuinæ pdicationis in tuo corde ueni ſerere, & de ſeruitute crudeliſsimi mundi rectoris liberare. Et nunc ecce diuina uirtute, quātum in me fuit, miniſterium meum cōpleui, Deiq; notitiā annunciaui tibi, ac prophetarū & apoſtolorū prædicationē notificaui: oſtendiq; ſimul ueraciter & ſine errore pſentiū uanitatē, & quātis, & qualibus malis mundus eſt plenus, crudeliter ſeducens obedientes ſibi atq; multimodè eos illaqueās. De cætero redire me oportet unde ueni: quo cū peruenero, alieno habitu depoſito, proprium reſumā. Rogat igit̃ ſenē Ioſaphat, oſtēdi ſibi ab eo cōſuetum ueſtimentum. Tūc Barlaam exuta qua indutus erat ueſte forinſeca, apparuit Ioſaphat uiſio horribilis. Erat enim tota carnis qualitas cōſumpta, denigrataq; cutis ab ardore ſolis, & oſsibus hærēs, & tenſa ac ſi pellis ſubtilibus tēdatur calamis. Laneo uerò quodā pāno diſciſſo & ualde aſpero præcinctus erat à lumbis uſq; ad genua. Simili quoq; huius pallio circa humeros opertus erat. Admiratus eſt itaq; nimiam Ioſaphat huius duri laboris conuerſationem, & perſeuerantiæ ſtupuit eminentiam: & ingemiſcens, lachrymatus eſt, & ait ſeni: Quoniam me de dura & amara diaboli ſeruitute liberare uenisti, finem congruum tuo imponens beneficio, educ animam meam de carcere iſto, & me tecum ſumpto, eamus hinc, ut perfectè redemptus de mundi errore, ſignum tunc ſuſcipiam ſalutaris baptiſmatis, & ſocius tibi huius admirabilis philoſophiæ, & eximiæ conuerſationis fiam.

Dixit aūt Barlaā ad eum: Hinnulū capreæ nutrierat quidā diuitū. Qui cùm creuiſſet, deſerta deſiderabat, naturali tracta affectu. Egreſſa igit̃ die quadā, inuenit gregē caprarū paſcētium, & iuncta his, circuibat per cāpos & ſyluas. Reuerſa ī ad ueſperū, de

summo diluculo famulorum negligentia exibat, & syluestrib. aggregata capris, pascebatur cum eis. Quibus longius ad pascendum recedentibus, subsecuta est & illa. Ministri diuitis hoc sentientes, ascensis equis abierunt post eas. Et suam quidē capream unā capientes, & reducentes domum, de cætero exire prohibuerunt. Reliquum uerò persecuti sunt gregem, & alias quidē occiderunt, alias uerò disperdiderunt. Eundē nanq; modum timeo fieri & in nobis, si me secutus fueris. Nam & tuo consortio carebo, & multorum malorum fratrib. meis autor existam. Sed hîc te uult Dñs nunc quidem signari signo baptismatis, & manere in regione ista, omnemq; firmiter tenere pietatem, & mādatorū Dei operationem. Cū aūt hoc autor dederit omnium bonorū, tunc uenies ad me, & reliquū p̄sentis uitę simul habitātes, ducemus. Cōfido uerò in Dño, quia & in futuri seculi cōuersatione cōiuncti erimus & associati. Rursus lachrymatus Iosaphat, ait, ad senem: Si domino ista placent, uoluntas eius fiat. Cōsigna ergo me de reliquo diuino baptismate: & assūptis à me pecunijs & uestib. ad uictū, & ad tui, atq; tuorū fratrū, uade ad locū cōuersatiōis tuę in pace à Deo cōseruatus, & me ne deseras orādo, ut nō excidā de spe mea, sed citius ualeā ad te p̄uenire, & in secura quiete à te p̄cipere p̄fectus mei utilitatem. Cui Barlaā ait: Christi quidem suscipiendi signū, p̄hibitio nulla, imò cōgruit de cętero temetipsum Dño cooperante, consignari. De his aūt, quę dixisti, id est, pecunias mihi, & meis te daturum, q̄modo erit istud, ut tu pauper diuitib. prębeas eleemosynam? Diuites nanq; semper egenis benefaciunt, non inopes locupletib. Extremus.n. omniū meorum ditior te incōparabiliter est. Sed confido in miserationib. Domini, & te paulò pòst ditari, & tunc misericors nō eris. Dixit autem Iosaphat ad eum: Enuclea mihi sermonem, q̄modo ultimus omnium tuorum superat me diuitijs, q̄s in ultima uiuere inopia, & nouissima tribulari egestate paulò ante dixisti? Quomodo etiam me pauperem uocas: sed quādo locupletabor, tunc misericordem nō fore dicis, nunc etiam misericordem existentem. Barlaam respondit: Non egestate hos dixi tribulari, sed diuitijs abundare in deficientibus. Nam semper pecunias addere pecunijs, & non ab hoc impetu frenari, sed amplius his insatiabiliter inhiare, istud extremæ inopiæ est, & ultima paupertas. Præsentia uerò contemnentes desiderio æternorum, & quasi stercora ista existimātes, ut Christum solum lucrifaciant, omnemq; ciborum & uestimentorum deponentes solicitudinem, & in domino hanc proijcientes, lætantes inopia, sicut quiuis amator mūdi nonnunq; lętatur diuitijs & pecunijs honoratus, & uirtutum diuitias sine inuidia aggregantes, speq; indeficientium saginatos bonorum, meritò ditiores te & omni regno terreno uocaui. Deo autem cooperante accipies & ipse huiusmodi spiritualem substantiam quàm diligentius seruans, & semper meritò desiderans, nunquam poterit aliquid huius uacuari: hæc.n. uera substantia. Temporalium uerò immensitas diuitiarum, suos potius lędit amicos, quàm prosit eis. Meritò igitur extremam inopiam has uocaui, quibus amatores cœlestium bonorum penitus abrenunciant, eas fugientes sicut refugit aliquis à facie colubri. Si uerò hostem quem iam necauerunt, & sub pedibus conculcauerunt confratres mei & commilitones, hunc denuò uiuentem à te suscipiens eis inferam, & autor eis bellorum ac uitiorum fiam, eroq; proculdubio angelus malus. Quod absit à me ut faciam. Eadem q̄q; & de uestimentis intellige. Nam exuta uetustatis corruptione, & inobedientiæ, quantum in ipsis est, deposita, Christo uerò quasi uestimento salutis, & indumento lætitiæ ab eis induto, q̄modo cogam eos iterū pelliceas induere tunicas, & cōfusionis operiri amictu? Sed meos quidem omnes nullo talium indigere cognoscens: eremi uerò cōtentus exercitio, & delicias hoc reputantes uerissimas, pecunias & uestes, quas eis te uelle p̄bere dixisti, egenis tribue, thesaurumq; tibimetipsi in futuro securum, Deo procurante, illorum orationib. repone. Sic.n. magis cooperātibus diuitijs ad bona uteris. Deinde & armaturam spiritus assumens, & lumbos in ueritate habens p̄cinctos, indutusq; lorica iustitię, & galea salutis assumpta, pedesq; in p̄paratione euangelij pacis calciatus, & in manu fidei assumpto clypeo & gladio spiritus (quod est uerbum Dei) undiq; fortiter armatus atq; munitus, sic cōfidenter ad bellum contra impietatem egredere: & hac in fugam à te conuersa, & illius principe diabolo in terram prostrato, uictoriæ corona adepta, coronaberis uiuifica dextra dominatoris

Ephes. 6.

Talibus ergo dogmatibus & uerbis salutaribus instruens Barlaam filium regis, & ad diuinum

ad diuinum baptismum præparans, ieiunare quoq; & orare ei mandans, per plurimos dies non deseruit eum sed frequenter ingressus, totam ex integro orthodoxæ fidei insinuans, & diuinum euāgelium recitans ei, insuper & apostolicas admonitiones, & prophetica dicta exponens. Nam uir ille à Deo doctus, totā in ore ueterem & nouam scripturam ferebat, diuino afflatus spiritu, illuminauit eum ad ueram Dei notitiam. In ipsa itaq; de quando baptizandus erat, intulit ei, dicens: Ecce Christi debes accipere signaculum, & lumine signari uultus Domini, & filius Dei fieri, & templum spiritus sancti. Crede igitur in patrem & filium, & spiritum sanctum, sanctam & uiuificam Dei trinitatem in tribus personis, & unam deitatem glorificandam, diuisam quidem in personis & personarū proprietatib. unitā in substātia. Vnū quidē cognosce Deum patrē ingenitū, dñm nostrum Iesum Christū, lumen de lumine, Deum uerū de Deo uero natū ante omnia secula. Nā de bono patre, bonus natus est filius. De lumine uerò tāto lumē resplēduit sempiternū, & de uera uita fons uiuificās prodijt, & de uirtute patris, filij uirtus apparuit. Qui est splēdor gloriæ, & uerbum substātiale quod erat in principio apud Deum, & sine initio est & sine fine, per quē facta sunt omnia uisibilia & inuisibilia: & unū scias spiritū sanctū ex patre filioq; procedentē, Deum perfectū & uiuificantē, & sanctificationis largitorē, suæ uoluntatis suæq; potestatis substātiuum. Ita ergo adora patrē & filium & spiritum sanctum in tribus personis, id est proprietatib. & diuinitate una. Vna nanq; est trium deitas, & una eorum natura, una substātia, una gloria, unum regnum, una uirtus, una potestas. Cōmune autē est & filio & spiritui sancto, de patre esse: proprium est autē patris, ingenitum esse, filij uerò natiuitas uel processionis nō quæras: incōprehensibilis enim est. Sed in rectitudine cordis accipe, quia pater & filius, & spiritus sanctus per omnia unum sunt (exceptis proprietatib. quas paulò antè dixi) & quia unigenitus filius & uerbum Dei, & Deus propter nostram salutem descendit in terram, & uoluntate patris & cooperatione spiritus sancti, sine semine uirili conceptus est in utero uirginis, & Dei genitricis Mariæ per spiritum sanctum, & ex ea natus est homo perfectus, ex duabus & in duabus intellectualibus naturis, & in una persona. Et in ista indubitanter accipe, & fideliter crede. Nec uelis discutere, quomodo semetipsum exinaniuit filius Dei, & homo factus est de uirginali sanguine & uirili semine, & sine matris corruptione. Fide enim ista edocti sumus tenere, diuinitùs nobis ex diuina scriptura tradita. Modum uerò ignoramus, nec dicere ualemus. Crede filium Dei per uiscera suæ misericordiæ factū hominē, onus suscepisse, quæ sunt humanitatis naturales & ineuitabiles passiones. Esuriuit enim & sitiuit, & in agonia fuit natura humanitatis, & pro nobis impijs ductus est ad mortem, & crucifixus est, mortem'que gustauit & sepultus est, deitate tamen impassibili & incommutabili permanente. Nihil enim omnino passionum impassibili attribuimus naturæ: sed corpore cognoscimus eum passum & sepultum, & diuina maiestate a mortuis resuscitatum in incorruptione, & ad cœlos ascendisse, & iterum cum gloria uenturum iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuique secundum opera sua. Resurgent quippe mortui, & exurgent qui in monumentis sunt. Et quidem qui Christi mandata seruauerunt, & in recta fide perstiterunt, hæreditate possidebunt uitam æternam: illi uero qui in peccatis & iniquitatibus semetipsos corruperunt, & à recta fide declinauerunt, in supplicium ibunt æternum. Noli credere substantiam aliquam mali esse aut regnum, neque principium illud esse suspiceris, aut à seipso subsistere, uel à Deo factum, sed nostrum opus hoc esse & diaboli, quod nostra superbia irrepserit nobis, ac per liberum arbitrium nos illud fecisse, & propria uoluntate elegisse, siue bonum siue malum. Cum his cōuertere unum baptisma, ex aqua & spiritu in remissionem peccatorum. Accipe & perceptionum illibatorum Christi mysteriorum, & crede in ueritate, corpus & sanguinem esse Christi Dei nostri, quem dedit fidelibus in remissionem peccatorum. Nam nocte qua tradēdus erat, sanctis suis discipulis & apostolis, & per eos omnibus in se credituris dixit: Accipite & manducate, hoc est corpus meum quod pro uobis tradetur in remissionem peccatorum. Similiter & calicem accipiens, dedit eis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro uobis effundetur: hoc facite in mei commemorationem. Ipse est enim Dei sermo uiuus & efficax, & omnia uirtute sua peragēs, facit & cōuertit diuino uerbo suo panis & uini

Sermo baptizandis.

Sacramentorum cœnæ Dominicæ mētio.

oblationem, in corpus & sanguinē suum, superueniente spiritu sancto, in sanctificatio-
nem & illuminationem cum deuotione percipientium. Adora eum fide, osculando, ue
nerando imaginem Dominici characteris, propter nos incarnati Dei uerbi ipsum te re
putans creatorem cernere imagine sua. Reuerentia nanque imaginis (ait quidam sancto
rum) ad exemplar eiusdem transit imaginis. Exemplar uerò est, ex quo ipsa imago deri
uatur. Nam in imagine figuram intuentes, mētis oculis ad uerum transimus illius aspe
ctum cuius imago est, pie adorantes propter nos incarnati effigiem: non Deum facien
tes, sed imaginem incarnati Deo osculantes, desiderio & amore qui semetipsum exina-
niuit propter nos usque ad formam serui. Similiter etiam & figuram uiuificæ & uenerā
dæ crucis adorando cole, propter eum qui in ea carne pependit pro salute generis no-
stri, scilicet Christum & saluatorem mundi, qui dedit nobis huius protectionem con-
tra insidias diaboli. Pauescit enim ipse & tremit, non sustinens adorandam ipsius uirtu-
tem. In huiusmodi documentis & in tali fide baptizaberis, incōmutabilem hunc & pu-
rum ab omni hæresi custodiens, usque ad ultimam expirationem. Omnem uerò do-
Gal. 1. ctrinam & totam dogmaticam uocem huic immaculatæ fidei contrariam abominare,
& alienationem cogita esse à Deo, Ait enim Apostolus: Quia etsi nos uel angelus de
cœlo euangelizauerit, uobis præter quod accepistis, anathema sit. Non est enim ali-
ud Euangelium, uel alia fides, præter illam quæ ab apostolis fuit prædicata, & per san-
ctos patres in diuersis synodis extitit confirmata, & ecclesiæ catholicæ tradita. Hæc di-
cens Barlaam, & fidei symbolum expositum in Nicena synodo docens regis filium, ba-
ptisauit eum in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, in piscina aquæ, quæ erat in para-
diso eius, uenitque super eum gratia spiritus sancti. Reuersus autem ad hospitium suum,
sacram missam celebrauit, tradiditque ei intacta Christi mysteria, & exultabat spiritu, glo-
riam referens Christo, Deo & domino nostro, dixitque ad Iosaphat: Benedictus Deus &
pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam regenera
uit te in spem uiuam, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immar-
cessibilem, conseruatam in cœlis, in eodem Christo Iesu Domino nostro per spiritum
sanctum. Hodie nanque liberatus à peccato, seruus autem factus Deo, pignus accepi-
sti æternæ uitæ: & tenebras deserens, lumen induisti, adoptatus in libertatem gloriæ fi-
Ioan. 1. liorum Dei. Quotquot enim receperūt eum, dedit eis potestatē filios Dei fieri, his qui
credunt in nomine eius. Itaque iam nō es seruus, sed filius & hęres Dei, per Christū in spi
ritu sancto. Ideo charissime festina mundus & immaculatus ei inueniri, bonū operādo
fundamentum fidei. Fides. n. sine operibus mortua est, nec nō & opera sine fide, quem
admodum & antea memini dixisse tibi. Deponens ergo de cętero omnem malitiam, &
omnia ueteris hominis odiens, qui corrumpitur secundum desideria erroris, quasi mo-
dò genitus infans, rationabile, & sine dolo lac uirtutum concupisce, ut in eo crescas, &
peruenias ad agnitionem mandatorum filij Dei in uirum perfectum, in mensuram æta
tis plenitudinis Christi: ut non iam paruulus sensibus fluctues, & circumferaris omni
uento erroris, sed malitia paruulus esto, & ad bonum, stabilem & firmum habeto sen-
sum, ut dignè ambules uocatione, qua uocatus es in custodia mandatorum Domini, re
pellēs à te & alienans uanitatem prioris cōuersationis: quemadmodū gentes ambulāt
in uanitate sensus sui, obscuratum habētes intellectum, & alienatæ à gloria Dei, subdū-
tur desiderijs, & irrationabilib. motibus carnis. Tu uerò sicut accessisti ad Deū uiuum
& uerum, ita ut filius lucis ambula. Fructus enim spiritus est omni bonitate & iustitia
& ueritate. Et nouum quem induisti hominem, ne ulterius priori corrumpas uetusta-
te, sed renoua de die in diem in iustitia & sanctitate ueritatis. Possibile est enim omni uo
lenti, sicut audisti, quia potestatem dedit filios Dei fieri. Itaque non iam possumus dicere,
quia impossibilis est nobis uirtutum possessio. Facilis est enim uia & plana: etsi stricta
& arcta uocetur propter corporis macerationem, tamen desiderabilis est & recta propter
spem futurorum bonorum, eis qui nō insipienter gradiuntur, sed diligenter attendunt
quę sit uolūtas Dei, & armaturā illius induūt ad pręliandū cōtra uersutias aduersarij, &
in oratione & obsecratione in idipsum uigilātibus, in omni patientia & spe. Tu ergo si-
cut audisti à me, & didicisti, firmū pone fundamentū, & in ipso abunda crescēs & profi-
ciens, & bonā exerce militiā, habens fidē & bonā cōscientiā testificatā, sectando iustitiā,
pietatem

pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem, ut cõsequaris æternam uitã, ad quam uocatus es. Omnem uerò uoluptatem & uitiorum libidinem, non solum esse actu elonga à te, sed etiam mentis cogitatione, ut impollutam animam tuam Deo repræsentes. Non solum enim actiones nostræ, sed & cogitationes coronæ nobis seu pœnæ causa sunt. In cordibus enim mũdis habitare Christum unà cùm patre & spiritu sancto credimus. econtrario, sicut fumus apes, sic malignæ cogitationes fugant spiritus sancti gratiam. Quapropter diligenter hoc attendendo, omnem cogitationum possibilitatẽ ex anima tua dele, & beneplacitos insere cogitatus, templum teipsum faciẽdo spiritus sancti. A' cogitationib. n. ad effectum operationis peruenimus: & omne opus à mente & cogitatione originem ducẽs, paruũ quidem est initio, sed paulatim augmentũ capiẽdo, magnũ efficitur. Propterea nullo modo tui dominari cõsuetudinẽ permittas malã, sed dum adhuc moderna est, euelle de corde tuo ra dicẽ paruã, ne fortè exorta, & in profundũ fixis radicib. mora pariter ac dolore ut eradicetur indigeat. Idcirco. n. semper maiora peccata superueniunt nobis, & uim inferunt animab. nostris, quia minora nõ uitãtur: ut sunt cogitationes malæ, sermones incõgrui, colloquia praua, quę solerti egẽt correctione. Sicut. n. in corporibus qui modicas despiciũt plagas, putredinem ac mortem sæpius incurrunt: sic & animabus quæ modica spernunt uitia & peccata, maiora subrẽpunt eis crimina. Quæ cum in habitum duxerit anima, cõtemnit. Nam impius (inquit) cum in profundum malorum uenerit, contemnit, & de reliq̃ sicut sus in uolutabro luti lota delectatur. Infelix quippe anima malis consuetudinib. detenta, nec etiam peccatorum fœtorem sentit, sed potius oblectatur in ipsis & gaudet, quasi bonum aliquod malitiam deputans. Quæ licet tandem aliquando resipiscens, in sensum uenerit, labore tamen multo & sudore liberatur, ab his quæ peregit, ultro semetipsam subijciens seruituti malignæ cõsuetudinis. Propter quod omni uirtute elonga temetipsum ab omni praua intentione & cogitatione maligna, & uniuersa uitiosa consuetudine. Potius uerò temetipsum in uirtutib. exerce, & in habitum harum operatiõem ducito. Si. n. modicum laboraueris in eis, & habitum ducere præualueris, de reliquo sine labore, Dei cooperatione proficies. Nam uirtutum habitus animæ insertus, quasi naturalem cognationem habens erga eam, & Deum cooperatorem possidens, indiuulsus permanet, & ualde stabilis, sicut cernis, quia & fortitudo atq; prudentia, temperãtiaq; & iustitia, uirtutes sunt insuperabiles. Habitus enim animæ sunt, & qualitates, & operationes in ꝓfundo illius dimissæ. Si enim passiones malitiæ, cum non sint nobis naturales, sed extrinsecus aduenìant, dum in habitum uenerint, uix abijci possunt: quantò magis uirtus naturaliter nobis inserta ab autore, & ipsum procuratorem habens, si modicum laborantibus radicata fuerit in anima, indiuulsa permanebit? Vnde quidam huius operator mihi narrauit, quod postquam accepi contemplationem diuinam in habitu firmissimam, & huius meditatione impinguatam habui animam, uolui aliquando consuetudinem huius abijcere, sed detinebat mentem meam, non permittens eam ab assueta meditatione discedere, Et cognoui illam contristatam, & grauiter ferentem, & ad ipsam incõprehensibili inhiãtem desiderio, & nullo modo ad cõtrariã aliq; cogitationem declinare ualentem. Cùm autem modicum laxarem habenas, uelociter mox recurrebat ad suam operationem, sicut ait propheta: Quemadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarũ, ita desiderat anima mea ad Deum fontẽ uiuum. Ostensum est igitur ex his omnib. quia in nobis est possessio uirtutum, & nos huius dñi existimus: si tamen uelimus hanc tenere & peccatum respuere. Qui. n. malitiæ seruiunt, radicitus ei inhęrent, quemadmodum superius dictum est. Tu autem de cætero liberatus ab ea per uiscera misericordiæ Dei nostri, & Christũ indutus spiritus sancti gratia, & totum temetipsum trãsfer ad Dñm: nulloq; pacto ulterius uitijs aperias ianuam, sed bono odore, splendore uirtutum exornãdo animam tuam, templum illam sanctæ trinitatis facito, & eius contemplationi omnes mentis tuæ uirtutes adhibe. Si ergo aliquis cũ rege terreno cõuersans, & ei familiariter colloquẽs, beatus omnib. esse uidetur: mente Deũ cernere, & cum eo esse, ipsumq; contemplari assiduè, quãtę beatitudinis est? & ei coniungi, quãtæ dulcedinis, secumq; colloqui per orationẽ & deprecationem, & ei apꝓpinquare? Nã amore feruentissimo & corde mũdissimo precando, & ab omniũ materialiũ quidem externorũ amore cor penitus elongan-

 do, cum

do, cum timore ac tremore deprecationem suam offerendo, talis appropinquat Deo, & quasi facie ad faciē loquitur cum eo. Adest enim ubiq; bonus Deus noster & dominator, exaudiens illos qui puro corde & sincero inuocant, & deprecantur eum, sicut ait propheta: Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Et ideo sancti patres per orationem coniungi hominem Deo posse dicunt, & opus angelorum hanc uocant, futuræ lætitiæ procemium. Nam eam regni cœlorum appropinquationem & contemplationem sanctæ trinitatis esse, plus omnibus alijs iudicant: ad hanc uerò, deuotionis intentio mentem deducit. Cōuenienter gratia procemium, & quasi præimaginatio illius beatitudinis uocatur ista. Non tamen omnis oratio talis est, sed quæ appellatione ista ueraciter est digna: Deum uidelicet habens magistrum, qui tribuit orationem deprecanti super omnia quæ in terra sunt subleuata, & Domino Deo mundè præsentata. Hanc tibimetipsi solerter acquire, & ad hanc agoniza proficere. Sufficiens enim est de terra ad cœlos te subleuare. Non enim improuidè & quasi casualiter proficies in ea, sed ab omnibus uitijs animam tuam purifica, & ab uniuersa maligna cogitatione illam ablue, ut uelut mundum & preclarissimum fiat speculum. De corde tuo etiam iram & indignationem ejce. Nam hæc plus omnibus nostras orationes ad Deum ascendere prohibēt. Quapropter omnibus in te peccantibus ex corde dimitte offensas, & de eleemosynis & miserationibus pauperum ipsi orationi alas faciendo, offer eam Deo cum feruentibus lachrymis. Sic orando poteris dicere, quod & beatus Dauid. Hic enim cum esset rex, & plurimis distraheretur solicitudinibus, ab omnibus tamen suam purificans animam, dicebat Deo: Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuę. Custodiuit anima mea testimonia tua. & dilexit ea uehementer. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine, iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Sic ergo uociferante Deus exaudiet, & adhuc te loquente dicet, ecce adsum. Vnde si talem orationem possederis, beatus eris. Impossibile est enim, hominem cum tali deuotione orantem & obsecrantem Deum, non quotidie in bono proficere, & cunctos inimici laqueos præteruolare. Nam calefaciendo mentem suam (sicut quidam sanctorum ait) & animam resuscitando, & ad Deum semetipsum transferendo, ita Dominum suum inuocando, memorq; peccatorum suorum, & pro indulgentia eorum postulando, & lachrymis feruentissimis exorando, propitium sibi fieri Deum non est dubium. Nam pro consuetudine sermonum & cogitatuum istorum, omnem deponit secularem solicitudinem, & humanis passionibus celsior fit, & Dei collocutor uocari meretur. Quo quid beatius aut sublimius est? Dignum ergo te faciat Dominus, huiusmodi adipisci beatitudinem. Ecce enim ostendi tibi uiam mandatorum Domini, & non subterfugi quin annunciarem tibi omne consilium Dei. Et ego quidem iam erga te ministerium meum compleui. De reliquo ipse precingens lumbos mentis tuę, secundum illum qui uocauit te sanctum, & ipse sanctus in omni conuersatione tua esto. Sancti enim estote, quoniam & ego sanctus sum, dicit Dominus. Scribit autem & princeps apostolorum Petrus: Si patrem (inquit) inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum opus uniuscuiusque, cum timore incolatus uestri consolamini, scientes, quod non corruptibilibus auro & argēto redempti estis de uana conuersatione paternarum uestrarum traditionum, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi. Hæc igitur omnia in corde tuo reposita, sine intermissione recole, ante mentis oculos semper habendo timorem Dei, & terribile illud iudicium claritatem'que iustorum, quam accepturi sunt in illo seculo, nec'non & condemnationem peccatorum in tenebris profundissimis, fragilitatem'que & uanitatem præsentium, & futurorum æternitatem. Quia omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis sicut flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos decidit, uerbum autem Domini manet in æternum. Hæc meditare semper, & pax Dei tecum sit, & illuminet te, atque intellectum tibi tribuat, ad uiam'que salutis ducat te, & omnem uoluntatem malam longius à tua mente repellat, muniendo animam tuam signo crucis, ut nihil tibi appropiet scandalorum maligni, sed merearis in omni perfectione uirtutum, fructum adipisci infinitum & insuccessibile regnum, & illustrari lumine beatæ ac uiuificæ trinitatis in patre & filio & spiritu sancto glorifi-

Psal. 33.

Psal. 118.

Leuit. 19.

1. Petri 1.

glorificandæ. Talibus ergo moralibus sermonibus instruens preciosissimis senex filiũ regis, in suum abijt hospitium. Ministri uerò iuuenis & pædagogi frequentem ipsius Barlaam introitum in palatium cernentes, mirabantur. Vnus autem qui inter eos præpollebat, quem quasi fidelissimum sibi atq; gratissimum rex constituerat, in palatio filij sui, Zardan nomine, ait ad filium regis: Nosti utiq; domine mi, quantus patris tui timor inest mihi, & quanta mea apud eum fides est. Ideoq; me quasi famulum fidelissimum ut tibi seruirem pręcepit. Nunc autem uirum hunc extraneum frequẽter uidens colloquentem tibi, uereor ne forte sectæ sit Christianorum, aduersus quam ualde hostiliter se habet pater tuus. Et si hoc est, mortiferæ condemnandus subiacebo sententiæ. Nunc ergo uel regi de ipso notifica, aut amodo cessa ab eius collocutione. Si autem istud non uis facere, ejce me à facie tua ne sim reprehensibilis, & alium loco mei postula patrem tuum huc introducere. Filius autem regis ait ad eum. Hoc ante omnia Zardan fac. Ingredere tu infra cortinam, & audi ipsius ad me sermocinationem, & postea dicam tibi quid te oporteat facere. Venturo itaque Barlaam ad eum, introduxit Zardan, & post cortinam posuit eum, & dixit seni: Recapitula mihi diuinam doctrinam tuam, quatenus cordi meo fortius infigatur. Exorsus itaque Barlaam, multa de Deo, & de fidei pietate pronunciauit, & quomodo ipsum solum oportet diligere, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & custodire mandata eius cum timore pariter & amore, & quia ipse factor omnium uisibilium & inuisibilium. Cum his & primi hominis plasmationem recommemorauit, datumq; sibi mandatum, & pro præuaricatione à plasmatore condemnationem. Deinceps etiam bona enumerauit, quorum, spernentes mandatum, nosmetipsos priuauimus. Et rursus memorauit tristium, quanta post illorum amissionem nos miserabiliter comprehendere. Cum his etiam non tacuit, quomodo creator nostræ salutis solicitudinem quærens, benignitatem suam impendit. Nam misit prophetas unigeniti filij sui incarnationem prædicare, & postea illius descensionem, incarnationis beneficia, miracula pro nobis ingratis, passiones, crucem, lanceam, spontaneam mortem, finem, restaurationem nostram, reuocationem in statum bonum, post hæc suscepturum dignos cœlorum regnum, repositum malis supplicium: uidelicet ignem inextinguibilem, tenebras indeficientes, immortalem uermẽ, & quantamcunq; aliam pœnã, sibimetipsis peccati serui thesaurizauerũt. Ista pertransiens, & immortali doctrina sermonẽ suũ confirmans, multaq; de mundicia uitæ disputans, & præsentium uanitatem demonstrans, miseriamq; eorum qui istis addicti sunt redarguens: & ad orationem conuersus exorabat Deum, uti Iosaphat non conuerteretur ad priorem errorem, sed indeclinabilem teneret orthodoxæ fidei confessionem, immaculatam uitã & mundã conuersationem. Finitaq; oratione, ad hospitium iterũ abijt.

Regis itaq; filius Zardan accersens, & ipsius tentans dilectionem, ait: Audisti qualia mihi seminator uerborum iste dixit, seducere me uanis suis moliens persuasionibus, & alienare à iucunda ista delectatione & refrigerio, & extraneo seruire Deo? Zardan uerò ait: Quid tibi uisum est domine mi rex, tẽtare famulũ tuum? Noui em̃ profundius in corde tuo descẽdisse huius uiri sermones. Nisi.n. hoc esset, nõ utiq; tã libẽter & incessanter cũ eo loquereris. Nec etiã nos ignoramus hãc pręedicationẽ. Sed ex quo pater tuus persecutionẽ sæuã aduersus Christianos excitauit, & ipsi hinc effugati sunt, siluit pręedicatio eorũ. Si uerò nunc beneplacitũ dogma illorũ apparet, ac duritiã illius ac laborem suscipere præuales, dirigatur uoluntas tua in bonũ. Ego uerò quid faciã? ad huiusmodi quidẽ austeritatẽ nec etiã respicere ualens. Timore uerò regis, animo meo in dolorib. et angustijs posito, solicitus sum, quid respondeã ei. Nã negligẽtius illius pręceptis inuigilans, hunc ad te intrare uirum permisi. Tunc ait ad eum regis filius. Ego quidẽ maximę tuæ beneuolentię erga me, nullã aliam magis congruã recõpensationẽ agnoscens, hãc dignã tuo beneficio reperi, ut opus istud bonũ manifestũ tibi facerẽ, ut scires ad quid factus es, & creatorẽ tuũ qui te fecit recognosceres: quatenus derelinquẽdo tenebras, ad lucem curreres: moxq; ut audires, incõprehensibili desiderio illã sequereris. Sed sicut uideo, spes mea fefellit me. Nam cerno te durum ad ea quæ dicta sunt, atque stolidum. Si uerò ista regi & patri meo manifestaueris, nihil aliud efficies, quàm curis atque tristitia animum illius replebis. Sed si illi gratiam uis impendere, nullo modo usq; ad tẽpus

opportunum quicquam de eis annuncies. Talia quidem ad ipsum loquens, in aquis u-sus est seminare. Nam in animam stultam non introibit sapientia.

Mane ergo Barlaam ueniens, de profectione sua loquebatur, Iosaphat autem huius non ferens separationem, animo tristabatur, & lachrymis oculi illius replebantur. Multa tunc senex ei locutus est, & ut immotus permaneret in bono, cõtestabatur, uerbisq; consolatorijs cor illius stabiliuit: & ut se alacriter dimitteret, precabatur: simul & prædixit, quod non post longum tempus denuò sociarentur ipsi societate inseparabili. Tunc ergo regis filius nolens amplius seni labores iniungere manendi, & ab itinere quod desiderabat, eum prohibere, simul etiam metuens, ne manifesta de ipso Zardan ille regi faceret, & tormentis ipsum subijceret, dicit ad eum: Quoniam quidem tibi hoc uisum est pater spiritualis, & magistrorũ optime, ac mihi boni totius autor, me sic derelinquere, & cum mundi uanitate adhuc conuersari: tu uerò ad spiritualis quietis tuæ locum uis pergere, ulterius te detinere & impedire nõ audeo. Vade igitur in pace à Deo custoditus, & meæ miseriæ in sanctis orationibus tuis memor esto propter Dominum, ut ualeam uenire ad te, & uenerandam faciem tuam semper uidere. Sed fac unam petitionem. Quoniam quidem noluisti accipere pro fratribus tuis, suscipe saltem pro temetipso modicam aliquam pecuniam ad uictum & uestitũ. Ille autem respondit ei: Si pro fratribus meis à te quicquã non accepi (non enim illi indigent mundi materias suscipere, à quibus uolentes elongauerunt se) quomodo mihimetipsi assumam quod illis denegaui? Si enim bona esset pecuniarum possessio, illis potius quam mihi eas tradidissem: quoniam uerò fragilem ipsarum noui possessionem esse, neq; illos, neq; meipsum talibus suppono laqueis. Quia uerò in hoc obedire non acquieuit Barlaam, rursus secundam petitionem facit Iosaphat, ne penitus ipsius deprecationem sperneret, & in omni illum dimitteret defectione, sed relinqueret ei laneum illud uestimentum & asperum pallium, & tam in memoriam religionis magistri, quam ad monumentũ sibi contra omnem satanæ operationẽ: susciperet etiam aliud à se pro ipso, ut utiq; à me datum (inquit) cernens, meam semper in memoria feras humilitatem.

Senex uerò ait: Vetus quidem ac scissum tibi dare, ac nouum uestimentũ accipere nõ decet, nec modici laboris mei retributionẽ in hac uita recipiam. Vt autẽ tuam deuotionẽ nõ amputẽ, uetera & quæ nihil à meis differãt, quęrant ciliciola, & illa suscipiam. Quæsita sunt igit, & data sunt seni. Cuius Iosaphat & ipse uestimentũ suscipiens, uehementer gaudebat omni purpura regali & ueste coccinea preciosius illud incõparabiliter existimãs. Tunc sanctus Barlaam post paululum discessurus, nouissimã ei doctrinã adhibuit, dicens: Frater dilectissime, & fili dulcissime, quem per euangeliũ genui, scito cui militas regi, & apud quem cõfessiones tuas deposuisti. Oportet ergo ut firmas istas custodias, & militiæ deuotus cõpleas, quantacunq; promisisti in charta cõfessionis omnium domino, præsente cœlesti exercitu & testificãte, necnõ & describẽte cõfessiones tuas: quas si custodieris, beatus eris. Nihil igit præsentiũ, Deo. & ipsius pręferas bonis. Quid.n. sic terribile est in hac uita, quomodo est gehẽna ignis æterni ardẽtis, nec prorsus lucẽ habentis, cruciantis, & nunq; desinẽtis. Quid autẽ rursus mundi bonorũ taliter lætificat, sicut Deus idem ipse diligentibus se donaturus? Cuius pulchritudo quidem ineffabilis, potẽtia uerò inexpugnabilis, & gloria sempiterna: cuius bona suis amicis reposita, omnibus uisibilib. incõparabiliter supereminent: quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt: quorum hæres fieri merearis, Dei manu potentissima cõseruatus. Tũc filius regis lachrymis perfusus, mœrore & luctu detinebatur à patre tam amabili & magistro optimo derelinqui nõ sufferens aiebat: Quis mihi pater uicem tuã supplebit, aut ubi talem pastorẽ & ducẽ salutis animarũ reperiã? Quod uice tua amoris solatium capiam? Ecce enim malum seruum & apostatam Deo reconciliasti, & in filij, & hęredis ordine cõstituisti, & qui perieram & erraueram, & omni bestiæ expositus eram, ad deuorandum me requisisti, & eis quæ non errauerant Dei ouibus copulasti, & ostendisti mihi compendiosam ueritatis uiam, educens me de tenebris & umbra mortis, & pedes meos transferens de lubrica & mortifera, & distorta atq; praua uia, magnorũ mihi & mirabilium factus es autor bonorũ: quorũ nullus sufficiet sermo excellentiã referre: magnorum & ipse propter me paruum, efficieris particeps

Dei

Dei bonorum, & quod meæ deest gratiarum actioni, cōpleat Dominus, qui solus uincit donorum retributionibus diligentes se.

Barlaam itaque lamentationem illius amputare uolens, surrexit, & in oratione stans, eleuatis manibus suis ad cœlum, ait: Deus pater domini nostri Iesu Christi, qui illuminasti quæ obscura prius erant, & uisibilem istā & inuisibilem creaturā de nihilo fecisti & tuum plasma ad te conuertisti, & non permisisti nos post insipientiam nostram abire, gratias agimus tibi & tuæ uirtuti & sapientiæ, domino nostro Iesu Christo, per quem & secula fecisti nosque qui cecideramus resuscitasti, & delinquentib. peccata dimisisti, errantes reduxisti, captiuos redemisti, mortuos uiuificasti precioso filij tui sanguine. Te ergo inuoco & unigenitum filium tuum, & sanctissimū tuum spiritum, respice super hanc rationabilem ouem tuam, accedentem per me indignum ad sacrificium tuum, & sanctifica ipsius animam tua uirtute & gratia, & conuerte uineā istam tuo sancto plantatam spiritu, & da ei ferre fructum iustitiæ, conforta illam disponendo in ea testamentum tuum, & eripe illam à diabolo, sapientia boni spiritus tui. Doce illum facere uoluntatem tuam, & auxilium tuum ne auferas ab eo. Dignare eum mecū indigno famulo tuo æternorum bonorum tuorum hæredem fieri, quoniam benedictus es & gloriosus in secula amen. Consummata ergo oratione, conuersus osculatus est filium, eique cœlestis patris pacem & salutem imprecando, exijt de palatio: & ibat gaudens, & gratias agens Deo, qui prosperam fecit uiam eius in bonum.

Iosaphat uerò postquam Barlaam egressus est, in orationem semetipsum dedit, & lachrymis feruentissimis dicebat: Deus in adiutorium meum intende, domine ad iuuādum me festina. Quoniam tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Respice in me, & miserere mei, quia omnes uis saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Saluum me fac, & conforta me indignum, ut ambulem per uiam mandatorum, quoniam quidem ego debilis sum & infirmus, & ad faciendum bonum insufficiens, sed tu me potes saluum facere, quia omnia uisibilia & inuisibilia cōtines & sustines. Ne dimittas me post uoluntates carnis uias ambulare, sed tuam doce facere uoluntatem, & conserua me in æterna & beata uita tua. Pater & fili, & spiritus sancte, consubstantialis & indiuidua deitas, te inuoco, & te glorifico. Te enim laudat omnis creatura, & te glorificant intellectuales incorporalium uirtutes in secula: Amen. Ex tunc itaque Iosaphat omni custodia attendebat sibimetipsi, puritatem animæ pariter & corporis uigilantius seruans, in abstinentia uiuens, & in orationibus totis noctibus. Diei nanque sæpius partem amputabat, eorum qui secum erant commoratione præpeditus. Fiebat aliquando ei & regis ad illum aduentus, aut eius ad ipsum regem uocatio. Sed nox ei quod deerat diei, supplebat in orationibus & lachrymis, usque ad aurorā eo perseuerante, & Deum inuocante. Vnde propheticus ille sermo in eo cōplebatur: In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite Dominum. Zardan uerò ille illius sentiens conuersationem, tristitia replebatur, curisque malis in animo agitatus, nesciebat qualiter euaderet, aut ad quē finem peruenire posset. Tristitia ergo comprehensus, in domum suam abijt, & ægrotare se simulauit. Vt autem in notitiā regis istud peruenit, alium pro illo ministrare filio direxit. Ipse salutis Zardā solicitudinem gerens, medicū mittit ei probatissimū, et multū curationis studiū ei iubet impendere. Medicus itaque sciens quòd Zardā sic regi charus erat, uigilanter ei intendebat. Qui cū de illo certius agnouisset, regi ꝓtinus nūciauit, dicens: Ego quidem nullius infirmitatis causam in homine isto inuenire ualeo. Existimo tamē quòd defectione quadam obsessus sic infirmetur. Rex aūt his auditis, suspicatus est grauiter ei filiū indignatū fuisse, & huius rei gratia contristatū Zardā, ab eo discessisse. Discere aūt rem uolens, mandauit illi, quòd crastina die (inquit) ad te uisendū ueniā, ut quæ tibi accidit, ægritudinem agnoscā. Tunc Zardan hoc audito nuncio, summo diluculo induens se uestimento suo, pergit ad regē. Et ingressus, adorauit eum super terram. Rex aūt ait: Quare uim tibimetipsi intulisti ut uenires ad me? Nam ipse uolebam te uisitare, & amicitiam quam erga te habeo omnibus demonstrare. Cui ipse ait: Mea ô rex, infirmitas non est de his quæ solent hominibus contingere ægritudinibus, sed ex tristitia & abundantia animæ: & corde dolente, cōdoluit & corpus. Stultitia magna esset, cum ita sim, si non ad tuum utpote seruus, uenissem imperium, sed tuum regnū expectarem

Psalm. 9.

1. Timoth. 2.

Psalm. 133.

pectarem fatigari usque ad me famulum tuũ. Rege ergo sciscitante, quæ defectionis tuæ est causa, respōdit Zardan: Magnum mihi periculum imminet, & maximè ego dignus sum tormentis, multarumque etiam mortium reus existo, quia tuis præceptis negligenter obaudiens, tristitiæ tibi multæ causa paulò antè effectus sum. Iterum rex interrogauit eum: Et quæ est ista negligentia, uel quis est timor qui circumdedit te? Respondit ille: Circa dominum meum filium tuum negligens uigilaui. Nam quidam malignus homo & magus ueniens, locutus est ei quæ ad sectam Christianorum pertinent. Deinde narrat minutatim regi ea, quę filio eius à sene dicta sunt, & cum quãta dilectione ac desiderio idem filius sermonẽ suscepit, & quomodo totus Christi est effectus: insuper & senis uocabulum significat, Barlaam hunc uocari dicens. Audierat autem rex prius de Barlaam & de summa abstinẽtia eius. Vt aũt in aures ista peruenerunt regis, mox conturbatus est, & obriguit, repletusque est furore, & mentis insania agitabatur: fecitque accersiri statim Arachim quendam nomine, qui secundus erat à rege, & primus ei in omnibus consiliis aderat, simul etiam astrologicæ artis scientia nimium pollebat. Cui adse uocato, rex quod sibi contingerat cum defectione multa & animi destitutione narrat. Ille ergo conturbationem illius, & confusionem animi considerans ait: O rex, noli conturbari & contristari. Non enim despero me posse suadere ei quod uolo, sed certo certius cognosco, statim ipsum negaturum illius seductoris doctrinam, & tuæ consensurũ uoluntati. His ergo sermonib. Arachis regem animo quietiorem reddit. Deinde erga negocii meditationem & considerationem se totum contulit, & ait: Ante omnia rex istud faciamus, malignum Barlaam comprehendere festinemus. Etsi hunc cōsequi poterimus, nostra intentione non priuabimur, neque à spe nostra decidemus. Sed idem ipse aut uerbis suasoriis aut diuersis tormentorum generib. coactus, etiam nolens confitebitur falsa & erronea se dixisse, & dominum meum, etiã filium tuum, ad sequendũ paternum dogma suadebit. Si uerò illum cōprehendere nequiuerimus, alium ego cognosco senem eremitam solitarium, qui Nachor uocatur, similem Barlaam per omnia: quem non est facilè dignoscere illum Barlaam non esse. Sed iste de nostra secta est, & magister meus in literarum eruditione fuit: Hunc ergo allocutus adibo nocte, cũctaque per singula ei notificabo. Deinde captum esse Barlaam diuulgantes, hunc exhibebimus, qui & Barlaam semetipsum nominabit, & dogmata Christianorum tueri simulabit. Qui post multam disputationem, quasi responsione deficiens, potenter superabitur. Cum ista filius regis uiderit, quòd Barlaam quidem uictus erit, nostri uerò uictores, uictoribus omnino palmam dabit, libenterque tuum regnum timebit, & tibi quę grata sunt facere non tardabit. Conuertetur insuper & ille, qui personam Barlaam simulabit, & errasse semetipsum confitebitur. His igitur auditis rex gauisus est nimis, & optimum reperisse Arachim consilium arbitratus est. Vanæ etenim spei incumbebat. Quia uerò Barlaam nouiter discessisse cognouerat, apprehendere eum festinabat. Insidiatoribus igitur & lanceariis missis, plures exitus uiarum occupauit. Vnam uerò ex ipsis omnib. metuebat, quam ipse ascensis equis indeclinabiliter tenens, celerius præoccupare eum proculdubio sperabat. In totis uerò sex diebus laborans, uanè fatigatus est. Deinde ipse quidem in quodam regalium palatiorum in uilla posito restãs, Arachim cum militibus non paucis usque ad Sennaritidem eremum ad inquisitionem Barlaam direxit. Perueniens itaque ille ad locum, omnes uicinos conturbauit. Quibus non se uidisse uirum asserentibus, ad deserta ipse princeps pios uenaturus exiit: multoque eremi transmisso spacio, montes circumdedit & ualles inuias, & prærupta quædam, pedibus & manibus reptando cum turba quę secum erat, ad crepidinem montis cuiusdam peruenit. Super quam stans, uidet sub ipso monte cuneum eremitarum ambulantem. Et statim præcepto principis omnes super eos unanimiter irruunt, alius alium cursibus præuenire cōtendentes: & præuenientes circundederunt eos quasi canes multi, & bestiæ quædam feroces & inhumanæ. Et tenent uiros specie & habitu uenerandos, & signa eremiticę conuersationis in uultibus ferentes. Et hos trahentes exhibent principi, non tumultuantes omnino, nec quicquam pauidum aut triste ostendentes uel pronuntiantes. Ille uerò qui præcedebat eos sicut abbas, peram portabat laneam, plenam reliquiis quorundam sanctorum patrum. Considerans uerò ipsos Arachis, postquam non

uidit

uidit Barlaam (agnoscebat quippe eum) cōtristatus est ualdè, & dixit ad eos: Vbi est erroneus ille qui filium regis seduxit? Tunc ille qui perā gestabat, respondit: Non est ille inter nos. Absit: Fugit em̄ nos, Christi gratia repulsus, sed in uobis habitationes habet. Ait princeps: Cognoscis ergo illum? Etiam (inquit eremita.) Noui seductorem illum q̄ est diabolus, qui in medio uestri habitat, & apud uos latitat, & ibi ꝓcurat. Princeps aūt dixit: De Barlaam ego te requisiui, & discere cupiens ubi sit interrogaui te. Monachus aūt ait: Et cur aliud pro alio locutus, & de illo qui seduxit filium regis interrogationem intulisti? Si enim Barlaā quæris, oportebat utiq; te dicere: Vbi est, ille q̄ de errore cōuertit & liberauit filiū regis? Ille enim frater noster est, & sanctæ cōuersationis. sed ex multis iam diebus nō uidimus eum. Et ait princeps: Habitaculum illius nobis ostende. Eremita respondit: Si uidere uos uoluisset ille, utiq; in occursum exijsset: nobis uerò nō licet cellam illius uobis demonstrare. Furore igitur super hoc repletus princeps, dixit ad eum, iracundè pariter ac ferociter eum cōspiciens: Extranea quidem morte uos interficiam, nisi cōtinuò Barlaā exhibueritis mihi. Et quid (inquit eremita) mundialium cernis, quod tenacius amantes, præsentem timeamus uitā amittere, & à te intentatā formidemus mortem? Potius enim gratias tibi confitebimur, si nos uirtutum amatores præsenti subduxeris uitæ. Nō mediocriter enim finis nostri timemus incertitudinem, ignorantes quomodo illum sumus consecuturi, ne fortè uoluntatis lubricum, uel tentatio quælibet diabolica prælectionis statum peruertat, & alia sapere, aut facere, quàm Deo promisimus suadeat. Vnde nos adipisci quæ speratis penitus desperātes, ne tardetis facere quod estis facturi. Neq; enim adeò dilecti fratris nostri habitaculum, etiā scientes, demōstrabimus, neq; aliqua alia uobis latentia monasteria prodemus. Sic mortem effugere pessimum iudicamus. Optimū uerò nobis erit si moriamur, sudorem uirtutis prius, & nunc strenuitatis sanguinem Deo offerentes. Ita confidenter loquentes nō sustinens miser, sed aduersus fortitudinem prudentiæ celerrimè cōmotus, multas eis imposuit plagas & tormenta, quorū magnanimitas & fortitudo etiā tyrāno dignæ miraculo uisæ sunt. Vt aūt post multos cruciatus suadere nō potuit, ut aliquis eorum cellā Barlaam sibi uellet ostendere, assumens istos ad regem iubet eos ducere, gestātes etiā perā reliquiarū. Post dies ergo nō modicos uenerūt ad regem, cui Arachis de illis nota fecit omnia. Deinde p̄sentat eos ante faciem regis atrociter furentis. Quos cū uidisset, furore succensus est, & furioso similis, cędi illos immisericorditer iubet. Postq; aūt uidit eos crudeliter plagis laceratos, uix à multa respirās insania, quiescere cędentes iubet. Et ait ad illos: Cur ossa ista defunctorū circūfertis? Si ego illos amātes, ossa eorū baiulatis, hac hora ponā & uos cū ipsis, ut desideratos adepti, grates nobis exinde referatis. Diuinæ huius cohortis princeps & magister, pro nihilo regis minas cōputās, ac si nihil triste cōtigisset ei, libera uoce & sereno uultu, & habitantem in se gratiā significans ait: Ossa ista munda & sancta circūferimus ô rex illorū rep̄sentantes mortem, quorū sunt mirabiliū uirorū & exercitij eorū, & adeò dilectæ cōuersatiōis in memoriā nosmetipsos reducentes, & ad similem zelū excitantes, requiem quoq; speculātes, & delicias in quib. modò cōuersant. Hos q̄a beatificamus, & inuicē nosmetipsos exhortamur, & eorū sequi uestigia satagimus, insup & mortis nosmetipsos assiduè memoriā p̄sentamus, ualdè utilē existentem, & à sanctæ cōuersationis agones deuotius erigentem, & sanctificationem nobis horum tactu haurimus. Rursus autem rex ait: Si utilis est mortis memoria (sicut dicitis) cur nō in corporū uestrorū ossibus huius accipitis memoriā, proprijs uestris, & paulo pòst corrumpendis, si alienis istis & iam corruptis assumitis? Tūc monachus ait: Cùm ego quidem causas quinq; fuisse dixerim, cur sanctorū reliquias ei cūferimus, ad unam eorum respondendo, subsannare nos uideris. Sed luce clarius nosti, q̄ ossa mortuorum mortis exhibent memoriam uiuentibus: & quoniam ista sic esse cognoscis, & in carne tua ossa mortem tibi significant: cur non & ipso paulo pòst uenturæ memor mortis, bene quæ tua sunt disponis: sed omnib. quidem animam tuam tradidisti impietatibus uiolenterq; & immisericorditer interficis seruos Dei, qui in nullo te lædūt, neq; p̄sentium aliquid tecū diuidūt, aut auferre cōtendūt? Cui rex ait: Malè uos & populos seducitis, & monetis ut à delectationib. seculi discedant, & pro dulcedine uitæ & desideratissima cōcupiscentia, & uoluptate durā, & sordidā ac miserā istam eligere cōuersationem

Reliquiarum mortuorum utilitas.

tionem cogitis,& deorum honorem Ieſu deferendum eſſe prędicatis.Ne ergo ueſtrum
ſequentes errorem populi,deſertam terram derelinquentes,& à paternis dijs receden-
tes alieno ſeruiant,tormentis uos & morti ſubijcere æquũ iudicaui. Cui monachus ait.
Si omnes participari bonorum deſideras uitæ,cur non omnibus æqualiter largiris deli
cias atq; diuitias,ſed multò pluribus inopia laborantibus,tu quæ eorum ſunt diripiens,
tuis apponis? Non ergo pro multorum ſollicitus es ſalute,ſed etiam impinguas carnẽ,
materiam præparans uermium deuorationi. Propterea & omnium abnegans Deum,
eos qui nõ ſunt,deos appellas,totius ſceleris inuentores, ut tu ſecundum imitationem
eorum luxuriando,& ſcelera exercendo,imitator appellari deorũ tuorũ ualeas. Qua-
lia nanq; dij ueſtri egerunt,cur non & obedientes eis homines agerent? Errore igitur
magno erras ô rex. Metuis enim,ne aliquos de populo ſuadeamus nobis cõſentientes
diſcedere manu tua,& omnia continenti offeramus manui. Vis enim multos eſſe qui
tuæ ſeruiant auaritiæ,ut ipſi quidem miſeri ſint, tuo uerò quæ eorũ ſunt lucro proue-
niant. Quemadmodum aliquis canes nutriens,aut accipitres uenandi ignaros,ante ca-
ptionem quidem blandiri eis uidetur:cùm autem uenationis aliquid cõprehenderint,
uiolenter de ore ipſorum quod captũ eſt extrahet:ſic & tu multos habere uolens, red-
ditus tibi & uectigalia atq; cenſum de terra & mari afferentes,dicis quidem ipſorum ſo
licitudinem te gerere ſalutis,perditionem uerò eis præparans æternã, ante omnes pro-
culdubio tibimetipſi,ut ſolummodo tibi quaſi ſtercorũ & cœni inutilitatis fluant diui-
tiæ lethargiã patiens,tenebras pro lumine approbãs. Sed euigila de graui ſomno iſto,
& aperi clauſos oculos tuos,& uide ubiq; ſplendentem omnib. Dei noſtri gloriã,& tu
aliquãdo teipſum ſeruũ illius facito. Intelligite enim inſipientes in populo, & ſtulti ali-
quãdo ſapite. Intelligite ergo,quia nõ eſt deus ſicut deus noſter, & nõ eſt ſalus niſi in i-
pſo. Tunc rex ait: Ab hac tua ſtulta nugacitate quieſcẽs,Barlaam illico oſtẽde mihi,aut
experieris tormentorũ genus,quorum nunq; experientiã accepiſti. Sapientiſsimus er-
go ac cõſtantiſsimus eremita,& cœleſtis amator philoſophiæ, nullo modo minas illius
formidabat,ſed intrepidus permanẽs,dicebat: Nõ ea quę tu imperas facere, ô rex, iuſsi
ſumus,ſed præcepta domini Dei noſtri,qui ſobrietatẽ nos docuit,& à præſentib. dele-
Pſalm.39. ctationib.& deſiderijs abſtinere,& fortitudinem exercere, & omnem tribulationẽ pro
iuſtitia ſuſtinere. Quanto ergo nobis pro pietate deteriora intuleris,tanto præſtantius
beneficium exhibebis. Fac igitur quod uis:nobis enim extra quod conuenit agere,ali-
quid non eſt congruum,nec ullum peccato dabimus aſſenſum. Non aũt hoc paruum
putes eſſe peccatum,ſi confratrem noſtrum & commilitonem in tuis tradiderimus ma
nibus. Sed de nobis hanc deriſionem nunquã facies,etiamſi innumerabilibus nos ſub-
ieceris mortibus. Non enim ita debiles ſumus,ut formidine tormentorum tuorum no
ſtram prodamus philoſophiam,& indignum aliquid agamus diuina lege. Quid plura?
Quodcunq; noſtri tormentorũ genus adhibe:nobis enim uiuere Chriſtus eſt, & mo-
ri pro eo lucrum optimum. Super his ergo furore accenſus tyrãnus, iuſsit diuinas ipſo
rum abſcindi linguas,erui uerò oculos,manuſq; ſimul & pedes detruncari. Data igitur
ſententia,apparitores quidem circumſtãtes atq; lictores, inhumanè & immiſericordi-
ter ſummitates membrorum detruncabant. Et linguas quidem eorum uncinis detra-
hentes,crudeliter abſcindebant,oculos uerò ferreis unguibus eruebant, pedes & ma-
nus ſecuribus abſcindebant. Beati igitur illi, & omni reuerentia digni,animo conſtanti
quaſi ad epulas inuitati,uiriliter accedebant ad tormenta,inuicem ſemetipſos exhortã-
tes,& ad mortem propter Chriſtũ ſine timore accedentes. In talibus ergo & tam diris
tormentis perſeuerantes,animas ſuas ſacri eremitæ illi Domino tradiderunt, decem &
ſeptem numerum perficientes. Manifeſtum eſt ergo, quod rector eſt paſsionum pius
animus,ſicut quidam noſtrorum ait: agones referens cuiuſdam ſenioris ſacerdotis, &
ſeptem iuuenum matre conſentiente agonizantium pro paternis legibus,quorum per
ſeuerantia & magnanimitate iſti ſimiles extiterunt admirandi patres,ſupernæ Hieruſa
lem ciues & hæredes. His piè conſummatis,protoconſiliario ſuo rex Arachi dixit: Pri-
mo irrito facto,ad ſecundum cõſilium reſpice,& Nachor illum accerſire. Arachis itaq;
intempeſta nocte ſpeluncam illius adijt. Nam in deſertis habitabat, diuinationum ua-
cans artibus. Tunc omnibus ei conſiliorum adinuentionibus reſeratis,ad regẽ ſummo
diluculo

diluculo rediјt:& equitibus rurſus ab ipſo poſtulatis & acceptis, ad perſcrutandũ Bar-
laam egredi ſimulauit. Exeunti uerò, & deſerta circũuenienti apparet uir quidā de ual-
le quadam egrediens: illoq; ad perſequendũ eum præcipiente, conſequuntur eum ue-
locius, & comprehendentes ad ſe adducunt. Illo uerò ſciſcitante, & quis eſſet, & cuius
profeſsionis, aut quis uocaretur, ille Chriſtianum quidem ſemetipſum uocauit, Barlaā
uerò nominauit, ſicut edoctus erat. Gaudio itaq; repletus Arachis ſicut apparebat, hoc
aſſumpto, celerius ad regem reuertitur, & iuſſus eſt ad regem intrare. Et ait rex in audi-
entia omnium aſsiſtentium: Tu es dęmonis operator Barlaam? Reſpondit ille: Dei ope
rator ſum, & non dæmonum. Noli ergo malũ dicere mihi. Multas enim mihi gratias a-
gere debes, quia filium tuũ Deum colere docui, & ab omni errore liberaui, & uero re-
conciliaui Deo, & omni uirtutũ ſpecie adornatum reddidi illum. Rurſus aũt rex quaſi
iratus ait: Iuſtũ eſſet equidem, ut ſermonis pariter & reſponſionis tibi facultate ſublata,
abſq; ulla interrogatione morti transdereris: ſed ſuffero te propter naturaliter mihi inſitā
humanitatem, uſq; ad conſtitutũ diem. Perſcrutabor nempe de te. Et ſiquidem obedie
ris mihi, indulgentia dignus eris: ſin aũt, malè peribis. Sic locutus, Arachi illũ tradidit,
cuſtodiri diligentiſsime mandans. Sequenti igitur die ſurgens inde, ad ſuum rediјt pala
tium, Et auditum eſt, captum eſſe Barlaam, peruenitq; fama uſq; ad regis filium. Quod
cũ audiſſet, uehementer animo doluit, & nullo modo a lachrymis abſtinere potuit. Ge
mitibus & lamentationib. Deum exorabat, & in auxilium ſenis inuocabat eum. Nõ de
ſpexit uerò illum, nec diutius affligi permiſit benignus ac miſericors Deus. Præſtò nan
que eſt omnibus inuocantibus eum in die tribulationis, & cognoſcit eos qui colunt il
lum. Qui & iuueni per uiſionem nocturnam notificat, & fortitudinem illi immittit, &
ad pietatis confortat agonem, & fiduciam præſtat, gaudioq; plenum & confidentia, &
lumine dulciſsimo paulò ante contriſtatum, & dolore plenum: cor ſuum reperit. Rex
itaque ſic iſta peragens, & ita conſiderans, gratulabatur, bene prouidiſſe exiſtimans, &
Arachi immenſas reddebat grates. Sed mentita eſt iniquitas ſibi (ſicut ſanctus Dauid Pſalm. 20.
ait) & iuſtitia uincit iniquitatem, perfectius ipſam deiectura, & memoriam illius diſper
ditura cum ſonitu, prout in ſequentibus ſermo declarabit. Poſt duos autem dies, pergit
rex ad palatium filiј ſui. Et hunc in occurſum patris egreſſum, non oſculatus eſt pater
ut ſolebat, ſed indignato & quaſi irato ſimilis, ingreſſus eſt regale cubiculum, & mœ-
ſtus ſedit. Deinde filium aduocans, ait: Fili mi, quæ eſt iſta fama, quæ auribus meis inſo
nuit, & defectionibus animam meam comburit? Nullus enim hominum tanto fuit re-
pletus aliquando gaudio in filiј natiuitate (prout arbitror) quantũ ego in tua: neq; rur-
ſus contriſtatum eſſe puto, ſicut tu me nunc in triſtitiam depoſuiſti, & meam inhonora
ſti caniciem, lumē abſtuliſti oculorum meorum, & meorum uires excidiſti neruorum.
Timor enim quem timebam de te euenit mihi, & quod uerebar accidit mihi, & factus
ſum inimicis meis in deriſum, & aduerſariјs meis in deluſione. Indiſciplinata mente &
infantili conſilio ſeductorum uerbis obaudiens, & conſiliũ malè ſapientium meo præ-
ferens, & noſtrorum deorum cultum derelinquens, alieno ſeruiſti Deo. Quare ſibi hęc
feciſti fili? & quem ſperabam cum omni nutrire & educari cuſtodia, & ſenectutis habe
re baculum & fortitudinem, regniq; ſucceſſorem optimum derelinquere, ea quę inimi
corum & hoſtium ſunt, nõ erubuiſti oſtendere mihi in te? An'non oportebat mihi am
plius obedire te, & mea ſequi dogmata, quàm doloſi & putridi ſenis obaudire fatuitati
& ſtultiloquiјs, amaram tibi pro dulci ſuggerentis uiam, & pro amantiſsimis deliciјs
duram & aſperam pergere uiam, quàm filiјs Mariæ ambulare præcepit? Non timuiſti
etiam maximorum deorum indignationem, ne fulmine te interficiant, aut hiatu terræ
abſorbeant, qui tanta nobis bona fecerunt, ut diuitiјs & potentia, ac diademate regni
nos ornarent, & gentes innumeras nobis ſubiјcerent, & te præter ſpem per orationem
meam, & deprecationem naſci facerent, & dulciſsimo iſto participare lumine concede
rent? Hos contemnens atque deſpiciens, crucifixo adhæſiſti, ſeductus inanibus uer-
bis famulorum illius, qui neſcio quæ fabuloſè dicunt futura ſecula, & mortuorum cor-
porum reſurrectionem delirant, & alia plurima ad ſeductionem ſtultorum introducen
tes. Sed nunc fili chariſsime, mihi patri tuo acquieſce, & longè ab iſtis deliramentis ſece

 dendo

dendo ueni,& sacrifica pijs ac mansuetis dijs centũ tauros,si forte libaminibus eos placare poterimus,ut ueniam tibi offensionis præbeant:Nam potentes sunt & fortes, tam ad benefaciendum quàm ad inferenda supplicia. Atqui dictorum exemplum nos esse possumus,qui eorum misericordia ad hunc principatum peruenimus.Ideoq; grata illis seruitia rependimus,& eorũ cultoribus honores,& eis sacrificare contemnentibus tormẽta exhibentes.Multa ergo talia uaniloquia rege percurrẽte,& nostra quidẽ irridente ac respuente,idola uerò efferente atq; laudante:uidens sanctissimus iuuenis, quod non oporteret iam rem in angulo & occulte,sed super candelabrum in excelso poni,ut manifesta fiat omnibus,confidentia simul & constantia repletus, ait: Quod circa me actum est domine pater,nunquam negabo.Tenebras effugi,ad lumen cucurri,& errorem deserui,ueritati acquieui,& dæmonibus abrenunciaui,Christoq; fœderatus sum, Dei patris filio & uerbo, per quem totũ quod est, factum est, qui & hominem de limo terrę formauit,& uitalem ei flatum indidit, & in paradiso deliciarum posuit cõuersari. Præuaricantem uerò mandatum illius, & morti addictum, potestatiq; diaboli rectoris tenebrarum subditum non deseruit,sed omnia patiendo, ad antiquum honorẽ uolens eũ reducere,totius factor creaturę,& nostri generis autor homo factus est propter nos, de uirgine sancta natus,in terra cum hominibus conuersatus est, & pro nobis indignis & ingratis famulis suis Dominus mortem suscepit,& mortẽ crucis, quatenus solueretur peccati dominiũ,& prima condemnatio destrueretur,& cœlorum portæ rursus nobis panderentur.Illuc enim nostram naturã eleuauit,& in throno glorię collocauit,regnumq; perenne diligentibus se donauit,& bona meliora uerbi auditu contulit.Ipse enim est fortis & solus potens,rex regnantium,& dominus dominantium,cuius imperium inexpugnabile, & potestas inæstimabilis, & solus sanctus, & in sanctis requiescens,cum patre & spiritu sancto glorificandus. In cuius nomine baptizatus sum, & confiteor & glorifico unum Deum in tribus personis, consubstantialem, increatum & immortalem,ęternum & inæstimabilem,incircumscriptũ & incorporalem, impassibilem & inconuertibilem,immutabilem & indefinitum,fontem bonitatis & ęquitatis,& lucis æternæ,omnium creaturarũ uisibilium & inuisibilium factorem, continentemq; omnia & conseruantem, omnium prouisorem, tenentem omnia & regentem. Neque enim factum est aliquid eorũ quæ sunt sine illo, nec absq; illius prouidentia subsistere quippiam ualet.Ipse enim uita omnium,stabilitas cunctorum,& illuminatio,omnimoda dulcedo,auiditas insatiabilis,& omniũ desiderabilium summa. Derelinquere ergo sic bonum,sic sapientem,sic potentem Deum, & dæmonibus immundis, & omnium scelerum auctoribus seruire,& idolis surdis,& mutis cultum exhibere,quæ nunquam fuerunt aliquid nec futura sunt,quantæ esset utiq; pater insipientiæ ac stultitiæ? Quando enim audita est aliqua loquela aut sermo ab ipsis? Quando uel paruam responsionem exorantibus se dederunt? Quando ambulauerunt, aut sensum aliquem ostenderunt? Neq; enim stantes sessionis aliquando recordati sunt, neq; sedentes surgere uisi sunt.Quorum turpitudinem & fœtorem atq; insensualitatem,necnon & in eis operantium,& per illa uos seducentium dæmonum fragilitatem,à uiro sancto discens, & eorum malitias conspuens,& perfecto odio odiens eas,uiuenti & uero Deo adhæsi,& illi seruiam usque ad diem uitę meę,ut & in manus eius ueniat spiritus meus.Igitur cum tam inenarrabilibus bonis occurrentibus mihi, gauderem quidem quòd de malignorum seruitute dæmonum liberatus,& de dura captiuitate reuocatus essem, & lumine uultus Domini illustratus,dolebam tamen, quòd animam meam dimidiam perdidissem,eo quòd tu dominus ac pater meus,talium non esses particeps bonorum:sed considerans tuæ pertinaciam uoluntatis,continebam in memetipso tristitiam, nolens te ad iracundiam prouocare.Deum uerò incessanter exorabam,ut traheret te ad se,& de longinquo reuocaret exilio,cuius tu autor tibimetipsi (heu mihi) fugitiu' pietatis factus, & malitiæ minister totius impietatis. Quoniam uerò tu ipse opera in manifestum quæ circa me erant adduxisti,perfectionem mei ausculta consilij.Non uiolabo fœdus quod composui cum Christo,non perdam illum,qui me redemit precioso sanguine suo, etsi me oporteat mori pro eo. De me igitur sic certus factus, noli frustra laborare,quoniam

nunquam

nunquam me poteris à bona confeſsione reuocare. Sicut enim ubi impoſsibile eſt cœli altitudinem manu tangere, aut maximum ſiccare pelagus (inefficax utiq; conatus eſt iſte & inutilis) ſic & iſtud eſſe cognoſce. Si ergo ipſe meo acquieſcere uolueris cõſilio, Chriſto reconciliaberis, & quæ ſuper mentem humanam ſunt, experientiam accipies bonorum, ſociiq; ad inuicem erimus, ſicut naturæ, ita & fidei: aut à tua diſcedam (bene ſcias) filiatione, & Deo ſeruiam munda conſcientia.

Rex igitur ut audiuit hæc omnia, ſtatim commotus eſt, & furore incomprehenſibili arreptus, iracũdè ei loquebatur: & amariſsimè dentibus frendens, & furioſo ſimilis, ait: Et quis mihi horum autor eſt malorum, niſi ego ipſe qui ſic te diſpoſui, & talia tibi feci, qualia nullus aliquando patrum fecit filio ſuo? Quapropter prauitas tuę uoluntatis, & contentio impudenter effrenata, aduerſus caput meum inſanire te fecit. Meritò igitur in tua natiuitate aſtrologi dixerunt, te malignum fore uirum ac peſsimum, arrogantemq;, & parentib. inobedientem. Nunc uerò ſi meo non obaudieris conſilio, & à mea diſceſſeris filiatione, pro patre inimicus effectus, illa faciam tibi quę nec etiam hoſtibus aliquis oſtendit.

Tunc Ioſaphat reſpondit: Cur rex ita ſuccenſus, quoniam ego talium particeps effectus ſum bonorum, triſtaris? Et quis unquam pater in filij felicitate contriſtatus apparuit? Aut quomodo iam pater talis, & non ut inimicus reputabitur? Non ergo patrem meum de reliquo uocabo te, ſed diſcedam à te, ſicut aliquis fugit à ſerpente, ſi cognouero te inuidere ſaluti meæ, & ad perditionem coartari uiolenta manu. Quod ſi contra tyrannicè & hoſtiliter egeris, ſicut & dixiſti, quid aliud lucraberis, niſi quod pro patre tyrannus & homicida duntaxat uocaberis? Et quia facilius eſt tibi aquilæ ueſtigia ſequi, & per ipſum aërem uolitare, quàm quæ in Chriſto eſt fidem meam mutare, & quam ei confeſſus ſum bonam confeſsionem peruertere, ab hoc conatu quieſce. Sed potius intellige pater, & albuginem atq; caliginem de mentis tuæ oculis excute, ut cernere ualeas Dei mei ſplendidiſsimũ lumen, & ipſe aliquando illuſtrari dulciſsime lumine iſto merearis. Quare enim totus deditus es carnis paſsionibus & uoluptatibus, & reſpectus non eſt in te? Scito quod omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis ut flos fœni. Exiccatum eſt fœnum, & flos eius cecidit: uerbm autem Domini mei quod euangelizatum eſt omnibus, manet in ęternum. Cur ergo ſic inſanè tenes ac defendis more uernalium florum marcidam & perituram gloriam, atq; abominandas fœtidasq; delicias, & uentris, & ſub uentre immundiſsimas paſsiones: quæ ad tempus quidem delectant ſenſus ſtultorũ, poſtea uerò amariores felle faciũt retributiones? Quoniam quidem umbræ ipſi & ſomnia uanæ iſtius pertranſibunt uitę, in dolore uerò perenni ignis inextinguibilis & obſcuri concludentur horum amatores, & iniquitatis operarum, ubi uerbis eos non dormiens ſine fine commedet, & ignis aſsiduè & inextinguibiliter in ſecula exuret, nullum exitum habituros. Cum quibus (heu mihi) & ipſe cõcluſus, & atrociſsimè cruciatus, multum quidem cõſcientia malorum conſiliorum, multum uerò & meorũ uerborum requires præſentes dies, ſed utilitas pœnitentiæ non erit. Nam in inferno confeſsio & pœnitentia non eſt. Sed præſens tempus operationis eſt, futurum uero retributionis erit. Si enim præſentes iucunditates non perditioni ſubiacerent & fluxui, ſed perenniter florerent permanſuræ cum dominis ſuis, nec ſic oporteret Chriſti bonis, & æternis donis iſta præferre. Quanto enim ſol nocte profunda ſplendidior eſt & lucidior, tanto & eo amplius bona promiſſa diligentibus. Deum, omni terreno regno & gloria, glorioſiora ſunt & magnificentiora. Et omnino conuenit maiora minoribus anteferre. Quoniam uerò & fluxui omnia & corruptibilitati ſubiacent, & quaſi uiſio, & ſomniũ, & umbra prætereunt & pereunt, & auræ potius eſt credendum nõ ſtanti, & nauis pontũ prȩterlabentis ueſtigijs, quàm hominũ proſperitati quantę eſt improuidentiæ, uel potius uecordiæ & imprudentię, corruptibilia & mortalia, infirma & fragilia, incorruptibilibus præferre, & æternis immortalibusq;, & infinitis, & temporali horum refrigerio inſucceſsibili priuari bonorũ illorum refectione? Non intelligis iſta pater? Non pertranſibis tranſeuntia, & adhærebis permanſuris? Non præferes habitationem incolatui, lucem tenebris, æternã uitam umbræ mortis, non indiſſoluenda fluidis?

Non fugies à dura ſeruitute mali rectoris, nequiſsimi (inquam) diaboli, & bono atq; clementi & multum miſericordi nõ reconciliaberis Domino? An'non à multorum diſcedens & falſorum deorum ſeruitute, uni ſeruies uero & uiuenti Deo? Nam etſi peccaſti & diutius blaſphemando, eiuſq; famulos diris tormentis perimendo, ſuſcipiet te tamẽ proculdubio, quia benignus eſt, ſi conuertaris ad illum, & omnium tuorum immemor erit delictorum. Non enim uult mortem peccatoris, ſed ut cõuertatur, & uiuat. Qui de innumerabili altitudine, deſcendens ad inquiſitionem noſtri qui errauerimus, crucem, flagella, mortem pro nobis ſuſtinuit, & ſuo nos precioſo ſanguine redemit, uenundatos ſub peccato. Ipſi gloria & laus, in ſecula: Amen.

Rex autem ſtupefactus pariter & ira repletus, tam intellectu pueri & uerbis, quibus contradici non ualebat, quàm & ex hoc, quod non dimiſerat filius eius quicquã, quod ad deorum derogationem pertinere potuerit, ſed totum eorũ ſubſannauerit & deiſerit uitam: ſermonis tamen claritatem ob internam tenebrarum craſsitudinem nõ percepit, & punire illum, aut mali aliquid de illo diſponere, propter naturalem amorem non potuit. Peruertere ſe illum minis poſſe omnino deſperabat, & inſuper metuebat, ne ſi amplius moueret erga illum ſermonẽ, illo fiducialiter acturo, & deos illius deſpecturo, ampliori furore ſuccenderetur, & cogeretur aliquid mali irrogare ei. Cum ira igitur ſurgens, diſceſsit, & dixit: Vtinam nunquam natus eſſes, uel in lucem iſtam proceſſiſſes, talis futurus blaſphemator deorum, & paternę ſpretor amicitiæ & admonitionis. Sed non in finem inuictos ſubſannabis deos, nec in longum gaudebunt aduerſarij, aut horum præualebunt maleficia. Niſi enim obediens fueris mihi, & dijs gratus extiteris, & multis, & uarijs afflictum tormentis malè te interficiam, non ſicut filium te tractans, ſed quaſi hoſtem quendam & apoſtatam.

Hæc patre minante, & cum ira diſcedente, in ſuum cubiculum filius ingreſſus, ad ſuũ adiutorẽ oculis eleuatis, orauit: Domine Deus, de ꝓfundo cordis clamaui, dulcis ſpes mea & uera promiſsio, tu refugium ad te confugientium, uide contritionẽ cordis mei propitio & manſueto oculo, & ne derelinquas me, neq; diſcedas à me, ſed ſecundũ ueram promiſsionem tuam, adeſto mihi indigno famulo tuo. Te enim cognoſco & cõfiteor factorem, & prouiſorẽ omnis creaturę. Ipſe ergo me cõforta, ut in bona confeſsione permaneam, uſq; in finem uitæ meæ. Reſpice in me & miſerere mei, & aſsiſte mihi, de uniuerſa me diabolica illęſum ſeruãs operatione. Reſpice rex. Inflammata eſt enim fortiter anima mea tuo amore, & deſiderio, & exarſit quaſi in ſiti ardoris in inaquoſo, deſiderans fontem immortalitatis. Ne tradas beſtijs animam confitentem tibi, animã pauperis tui ne obliuiſcaris in finem, ſed concede mihi peccatori in omni uita mea, pro tuo nomine & confeſsione omnia pati, & totũ meipſum tibi ſacrificare. Te enim uires ſubminiſtrante, & infirmi fortes efficiũtur, quia ſolus es adiutor inſuperabilis, & Deus miſericors, quem benedicit omnis creatura glorificandum in ſecula: Amẽ. Sic orando, diuinam ſenſit conſolationem in cor ſuum deſcendiſſe: & conſtantia repletus, perſeuerauit tota nocte in oratione.

Rex aũt Arachi amico nota faciens de puero, & duram illius pertinaciam, & immutabilem ſignificans uoluntatẽ, conſilium ab eo accepit, cum eo amabilem potius ac ſuauem faciendam eſſe, quã ſęuam & aſperã collocutionem, blandicijs ſperans penitus eſſe trahendũ. Venit igitur rex ſequenti die ad filiũ. Et ſedens propinquis, aduocauit eũ. Deinde circũplectens oſculatur eum, manſuetè ſubingrediens, & leniter dicendo: Fili dulciſsime & amantiſsime, honora tui caniciẽ patris, & meam audiendo deprecationẽ, accedens offer ſacrificia dijs. Sic enim illos clementes habebis, & longitudinem dierũ, gloriæq; omnis, & regni, & omnium bonorum participationẽ ab ipſis accipies, mihiq; patri tuo eris gratus per totam uitam & omnibus hominibus uenerandus atq; laudabilis. Patri enim obedire magna laus eſt, & maximè in bono, & erga deos dilectione. Cur ergo fili uiſum eſt tibi, quod uolens de bono declinando, uiam contrariam ambulando præelegi, aut ignorantia, & experientia boni, perditioni meipſum dedi? Sed ſi uolentem me putas utilitati præferre malum, & uitæ præponere mortem, multũ mihi uideris filiã recto deuiare iudicio. An'non uides, quanto labori, & fatigationi memetipſum trado,

expedi-

expeditionibus contra inimicos uel alijs quibusdã reipub. utilitatibus uacans, famem etiã & sitim, itineris pedũ fatigationẽ, & in nuda terra cubationẽ, quãdo necessitas incumbit, sustineo? Diuitiarũ uerò & pecuniarũ, tantus mihi cõtemptus inest atq; despectus, ut sæpenumero satis prodigè omnia promptuaria palatij mei uel tui euacuauerim ut ædificarem maxima templa deorum, & meis exercitibus largiter dispensauerim thesauros pecuniarum. Cùm igitur tantæ sim particeps largitatis & laborum, & perseuerantiæ, si Galilæorum cognouissem meliorem sectam nostra esse, quomodo illam omni studio & festinatione non apprehendissem, cuncta deserendo, & spernendo causa salutis meæ? Si autem ignorantiam meam, & inexperientiam boni reprehenderis, attende quantas sæpius noctes insomnes duxi, quæstione aliqua proposita, & sæpe nõ multum necessaria, non tamen indulgebam mihimetipsi penitus requiem, priusquam quæstionis apertam & cõgruentissimam inuenirem solutionem. Si ergo harum rerum temporalium, nec minimum aliquid despectui habui, sed omnia diligenter ad utilitatem uniuersorum inuestigaui, in tantum quod in perscrutatione atque scientia ineffabilium, quæ sub sole sunt (sicut arbitror) nulli secundus fuerim: quomodo consequens est, ut diuina, quæ coli & uenerari oportet, despicienda iudicarem, & non omni studio, omni uirtute, tota anima, & tota mente ad eorum uocauerim inquisitionem, ut inuenirem ueram uiam & competentissimam? Nam & quæsiui laboriosius, plurimas noctes & dies in his expendens, multosq; sapientes & eruditos ad istud consilium conuocaui, nonnullis etiam Christianorum sæpius locutus sum: & uiuaci conquisitione, & experientissima persecutione inuenta est à me ipsa uia ueritatis, quæ à sapientibus tam rationabilitate, quàm intellectu præditis, testificata est, quia nõ est alia nisi per quam hodie ambulamus, maximis dijs seruientes, & dulcissimam uitam atq; iucundam tenentes, omnibus hominibus ab ipsis distributã, quæ delectatione & lætitia plena est: quam Galilæorum principes & pontifices imprudenter repulerũt, qui & dulce lumen istud, & iucunditates omnes, quas ad refrigeriũ nobis dij largiti sunt, spe cuiusdam alterius incertæ uitæ reijciũt, nescientes quid dicunt, uel de quibus affirmant. Tu autem fili temerè patri tuo acquiesce, diligenti & uerissima scrutatione indubitanter bonum inuenienti. Ecce enim ostensum est, quia neq; uolẽs, neq; ignorantię modo detorsi à bono, sed inueni & accepi: desidero etiam & te non uecorditer errare, sed me sequi. Verere igitur patrem tuum. An nescis quale bonum est patri obedire, & eum in omnibus lætificare, sicut ecõtrario, quàm detestabile est & malignum, patrem exacerbare, & ipsius mandata pro nihilo computare? Quotquot enim hoc fecerunt, malè perierunt, cum quibus tu fili non annumereris, sed patrem lætificans, adipiscaris bona omnia, & hæres fias meæ benedictionis, & regni.

Prudentissimus uero & uerè nobilis iuuenis, patris superflua locutione & stulta oppositione audita, & agnita tortuosi draconis uersutia, quod à dextris pedibus illius parauit laqueum, capere deificam animam artificiosè tentans, & ad propositum impedire brauium, Domini ante oculos posuit præceptum, Non ueni mittere pacem dicentis, sed gladium. Veni enim separare filium à patre suo, & filiam à matre sua, &c. Et Quoniam qui diligit patrem aut matrem plus quàm me, nõ est me dignus. Et, Quicunque negauerit me corã hominibus, negabo eum & ego coram patre meo, qui est in cœlis. *Matth.10.*
Hæc cogitando, & diuino timore animam erudiendo, desiderioq; & amore confortando, Salomonis illud uerbũ nimiũ gaudens assumpsit, dicentis: Tempus amandi, & tempus odiendi. Tempus belli, & tempus pacis. Et primũ quidẽ in mente orãs, illud Dauidicũ dixit: Miserere mei Deus, miserere mei, quoniã in te confidit anima mea. Et, In umbra alarum tuarũ sperabo, donec transeat iniquitas. Clamabo ad Deum altissimũ, Deũ qui benefecit mihi. Et cætera psalmi. Deinde dixit ad patrem: Procurare patrem & illius obedire præceptis, charitate quoq; & amicitia ministrare, communis nos edocet Dominus, naturalem nobis huiusmodi inserẽs amorem. Quando uerò parentum affectus & amicitia ipsam animam fert ad periculũ, & ab autore remouet, abscindere hanc penitus iubemur, & nullo modo obedire debere separantibus nos à Deo, se odire istos & auertere, etiamsi pater sit, qui execrabilia præcipit, etsi mater uel rex, etsi uitæ ipsius dominus. Nam propter affectum paternum Deum perdere, impossibile mihi est. Qua- *Eccl.3.* *Psal.56.*

propter noli tibimetipsi laborem incutere uel mihi, sed potius crede, & uiuo, & uero uterq; seruiamus Deo. Quæ em̄ nunc colis idola, sunt manuū hominū opera, flatu carentia & surda, nihil aliud penitus quàm solam perditionem & cruciatus æternos se colentibus exhibētia. Si uerò istud facere nolueris, fac de me quod tibi uidetur. Seruus enim sum Christi, & neq; blandicijs, neq; tormētis ab illius discedam charitate (sicut in anterioribus dixi tibi) in medio ponens huius nomen Domini, & firmissimè uerbum astruens. Quia uerò neq; uolens dixisti te malè agere, neq; ignorantia à bono declinare, sed multa & laboriosa inquisitione hoc cognouisti ueraciter bonū esse, idolis seruire, & libidinibus passionum affligi, malum quidem te ex industria agere nolo dicere. At multa tibi circunfusa est caligo ignorantiæ, & quasi in tenebris palpando ambulans, penitus nō uides luminis uel modicum quemlibet radium. Vnde rectitudine perdita, per præcipitia mala & deuexa errabundus non rectè graderis. Hoc & ego indubitanter scio, & te pater cognoscere uolo. Ideo tenebras pro lumine ponens, & mortem pro uita approbans, putas tibi bene consultū esse, & utiliter prouidisse: sed non est ita. Neq; enim quę colis dij sunt, sed statuę dęmonum, omnem illorum execrabilem operationem intrinsecus habentes: neq; quam uocas dulcem & iucundam uitam, delectatione ac lætitia putas repleri. Huiusmodi est naturæ: sed potius abominabilis habetur ista secundum ueritatis sermonē, & execranda. Temporaliter enim gulam lenit, sed postea amariores felle facit retributiōes (sicut meus Magister ait) & acutiores gladio ancipiti. Et quomodo huius narrabo mala? Enumerabo ea, & super arenam multiplicabuntur. Hamus enim est diaboli, præsens uita, operta abominabili uoluptate uelut esca, per quam seductos ad profundum trahit inferni. Sed à Domino meo promissa bona, quæ tu incertæ uitæ spem nominasti, uera sunt & immutabilia: finem nesciunt, corruptioni non subiacent. Sermo non est qui referre magnitudinem illius gloriæ, & delectationis ualeat, gaudij quoq; ineffabilis & lætitiæ perennis. Omnes enim, sicut ipse cernis, morimur, & nō est homo qui uiuet, & nō uidebit mortem. Rursus aūt resurrecturi sumus, quando ueniet Dominus Iesus Christus, filius Dei, in maiestate ineffabili, & uirtute terribili, solus rex regum, & dominus dominantium, cui omne genu flectetur cœlestium, terrestrium & infernorum: & tantum terrorem tunc incutiet, ut etiam ipsæ cœlestes uirtutes timeant. Astabunt uerò ei cum timore milia milium, & decies centena milia angelorū & archangelorum, & cuncta timore, & tremore erunt plena. Vnus autem archangelorū tuba canet, & mox cœlum inuoluetur sicut liber. Terra autem dirupta, emittentur corpora hominum quicunq; fuerunt ex quo Adam primus homo factus est, usq; ad diem illam. Et tunc omnes à seculo mortui, in ictu oculi uiui adstabunt tribunali immortalis Domini, & unusquisq; redditurus est rationem operum suorum. Tunc iusti fulgebunt sicut sol, qui crediderunt in patrem, & filium, & spiritum sanctum, et in operibus bonis finierūt præsentem uitam. Quomodo uerò tibi enarrabo qualem ille tunc suscepturi sunt gloriam? Nam etsi solis comparem claritati splendorem eorum & pulchritudinem, uel fulgari coruscant, nihil splendore illo dignum referam. Oculus enim non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus diligentibus se in regno cœlorum, in luce inaccessibili, in gloria ineffabili & infinita. Et iusti quidem talia adipiscentur bona, talemq; beatitudinem. Illi autem qui uerum Deum negauerūt, plasmatorem & creatorē ignorantes, dæmones uoluptatesq; uanæ huius uitę amauerunt, & more pecorum in cœno uiciorum uolutati sunt, & totius nequitiæ sentinam animas suas fecerunt, stabunt nudi & miseri, confusi & deiecti, & habitu, & re ipsa opprobrium facti omni creaturę. Cuncta enim quæ egerunt in uerbo, in opere, in cogitatione, ante faciem illorum uenient. Deinde post confusionem illam durissimam, & opprobrium illud intollerabile, præcipitabuntur in ignem inextinguibilem & teterrimum, in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium, & uermis immortalis comedet carnes eorum. Hæc est pars eorum & hæreditas. In his per secula sine fine cruciabuntur, eo quod bona à Deo promissa despicientes, propter temporalem peccati uoluptatem, & damnationem æternam elegerunt pro istis. Itaque pro ineffabili quidem gaudio adipiscendo, & inæstimabili gloria perfruenda, & luce cum angelis, ut bono ac dulcissimo Domino cum fiducia assistere mereamur: amarissima uerò & infinita tormenta, &

Vita præsens hamo similis est.

execra-

execrabilē illam confusionē posśimus euadere, dignū est non tantū pecunias, sed & corpora, & ipsas animas impendere. Quis enim ita uecors est & absq; sensu, qui nō potius uellet mille sustinere mortes tēporales, ut ab ęterna liberatus & infinita morte, uitā posśideat beatā & immortalē, & luce resplendeat indiuiduæ trinitatis? His auditis rex sermonibus, & firmitatē atq; stabilitatē pueri considerans, quod neq; blandicijs delinitus sermoni obedire uoluerit, neq; pœnarū minis: mirabatur quidē in suasione uerbi, & responsionibus eius acutisśimis, & arguebatur à propria conscientia, uera dicere illum & iusta, sed retrahebatur à mala consuetudine, & ex usu confirmatis in eo uicijs, à quibus chamo & freno cōstringebatur, non permissus lucē uidere ueritatis. Vnde omnimodā obliuionē sermonis faciens, detinebatur ueteri intentione, præmeditatū à se cū Arachi consiliū ad effectū producere uolens. Et ait puero: Oportebat te quidē, fili, meis obedire pręceptis in omnibus: sed quoniā durus existens & inobediens, ita fortiter resistis mihi, tuā potius quàm meā cupiens facere uoluntatē, ueni, ut postposita pertinacia, & uana contentione, ambo pariter cedamus ueritati. Et quoniā Barlaā, qui te seduxit, ferro uinctus apud me tenetur, congregabo ecclesiā magnā, & omnes nostros, & Galilæos in unū conuocabo, pręconesq; manifestè clamare præcipiā, ut nullus Christianorū metuat, sed omnes sine timore conueniant: & sic cōmuni desiderabimus deliberatione, ut aut suadentes uos cum uestro Barlaā assequamini quæ optatis, uel suasi à nobis, ultronea uoluntate præceptis nostris obedire consentiatis. Prudens uerò iuuenis per uisionem diuinitus sibi demonstratā, pręcognita regis fictione, ait: Voluntas Domini fiat, & sit quemadmodū iussisti. Ipse enim bonus Dominus, & Deus pręstet, ne à ueritate eius deuiemus. Nā in ipso confidit anima mea, & ipse miserebitur mei. Tunc iam iubet rex omnes congregari, idolatras uidelicet & Christianos. Literis quidem ubiq; transmissis, præconibusq; per uniuersas ciuitates & uillas clamantibus, ut nullus Christianorū timeat se aliquid mali, quod nō sperat passurū, sed securè omnes per tribus & cognationes in unum conueniant, ad spontaneam, & non coactam ueritatis conquisitionē futuram, cum principe ac duce suo Barlaā. Similiter uerò pontifices, & cultores idolorū, & sapientes Chaldæorum & Indorum, qui in toto regno illius & principatus reperiri potuerunt, conuocauit, & quosdam augures, & magos, & diuinos. Conuenit itaq; ad regem multitudo magna de sua execranda secta. Christianorum uerò unus inuentus est solus, in auxilium ueniens, qui putabatur esse Barlaam, nomine Barachias. Alij autem fidelium mortui erant ab insania principum, qui per ciuitates erant occisi: alij uerò in montibus & speluncis latitabant timore imminentium malorum: nonnulli timebant minas regis, & non audebant in aperto parêre, sed nocturni erant Dei cultores, latenter Christo seruientes, & nequaquam cōfidenter agentes. Ille autem solus cum esset forti animo, & agonē processit ueritatis. Residente igitur rege in tribunali excelso & eleuato, considere sibi filium iussit. Ille uerò ob patris reuerentiam & honorem, hoc noluit facere, sed in terra prope illum sedit. Astiterunt autem eruditi sapientia, quam Deus stultam fecit. Quorum insipiens cor errauit: sicut dicit Apostolus, putantes se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem mortuorum hominum, & quadrupedum & serpentium. Hi uerò conuenerunt sermonem facere aduersus filium regis, & eos qui secum erant, & completa est in eis illa parabola, quod aduersus leonem caprea pugnam inijt. Ille nanque altisśimum posuit refugium suum, & in umbra alarum illius sperauit: at illi in principibus confidebant seculi huius destruendis, & principe tenebrarum, cui semetipsos miserabiliter subdiderūt. Adducitur igitur Nachor, simulans se Barlaam esse. Et hi quidem qui erant circa regem talem habebant intentionem: sed sapiens prouidentia desuper ordinabat alia. Asśistentibus itaq; his omnib. ait rex rhetoribus & suis philosophis, imò populi seductoribus, & stultis corde: Ecce certamen nobis adiacet, & agonis magnitudo. De duobus enim alterū fiet uobis hodie. Aut nostra manu tenentes errare Barlaam, & eos qui cum eo sunt redarguentes, & gloriam maximam & honorem à nobis, & ab omni senatu consequemini & coronis uictoriæ coronabimini: uel superati, cum omni confusione pesśimæ morti trademini, & omnia uestra populo dabuntur, & ut omnino deleatur memoria uestra

Rom. 1.

Astus diaboli.

de terra, corpora etiã uestra bestijs dabo ad deuorandum, & filios uestros perenni con-
demnabo seruituti. His ita dictis à rege, filius quoq; illius ait: Iudicium tuum iustum iu
dicasti ô rex. Corroboret Dominus hanc uoluntatẽ tuam. Sed & ego eadem dico ma
gistro meo. Et conuersus, ait ad Nachor: Nosti ô Barlaam in quali me gloria inuenisti
& delicijs? Sed uerbis plurimis suasisti mihi, ut à paternis quidem discederem legibus
& moribus, & ignoto seruirem Deo, ineffabilium quorundam & ęternorũ bonorum
promissionibus trahendo mẽtem meam ad sequenda dogmata, & me ad exacerbandũ
dominum & patrem Nunc ergo quasi in lance existima temetipsum stare. Nam si uice
ris imminentem luctam, uera esse dogmata tua ostendes, quæ me docuisti, erroneosq;
redargues, qui contra nos hodie dimicaturi sunt, & tu glorificaberis plus omnibus qui
aliquando fuerunt, & prædicator ueritatis uocaberis. Ego quoq; in tua permanebo do
ctrina, & Christo seruiã usq; ad finem uitæ meæ: si uerò superatus seu ueritate, seu falsi-
tate, confusionis mihi hodie autor extiteris, statim meã contumeliam uindicabo in te,
manib. meis cor tuum & linguam extrahens, canibusq; ad deuorandum ista cum cæ-
tero corpore tuo tradam, ut discant omnes per te, ne præsumant filios regum in errorẽ
mittere. His auditis Nachor sermonibus, tristis effectus est ualde, & deiectus, uidens se
metipsum cecidisse in foueam quam fecit, & laqueo quem abscondit esse comprehen-
sum, & gladium suũ in cor eius ingressum. Animaduertens ergo in semetipso, cogno-
uit sibi melius esse regis filio adhærere, & patrẽ illius defendere, quatenus euadere præ-
paratũ sibi periculum. Sciebat enim, quoniã ei facillimũ, tormentis se tradere, si uel mo
dicum illum exacerbaret Totum tamen ex diuina fiebat prouidentia, sapienter etiam
per aduersarios nostra tuente. Vt enim ad uerba utriq; uenerunt, cultores scilicet idolo
Num. 22. rum & Nachor: ibi Nachor, quemadmodũ ille Balaam qui sub Balach aliquando male
dicere Israël proposuerat, ecõtrario quoq; multis philosophis restitit. Sedente itaq; re-
ge in throno suo, cõsedente quoq; filio, sicut iam diximus, astiterunt & insipientes rhe-
tores, qui quasi gladium linguas suas exacuerũt ad destructionem ueritatis. In quibus
Psal. 7. impletum est illud quod scriptum est: Cõceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatẽ.
Conuenerunt ei innumerabiles populi ad spectaculum illius certaminis, quæ pars ui-
ctoria potiretur. Tunc unus rhetorum sapientior omnibus, dixit ad Nachor: Tu es Bar
laam, qui imprudenter sic & inuerecunde dijs nostris contumeliam & omne dedecus
infers, & dilectissimum regis filium in errorem induxisti, & crucifixo seruire docuisti?
Cui Nachor respondit: Ego sum Barlaam, qui deos tuos (sicut dixisti) despicio, filium
autem regis non in errorem misi, sed ab errore liberaui, & uero reconciliaui Deo. Et rhe
tor ait: Cùm eximij & mirabiles uiri qui omnem sapientiæ artem adinuenerunt, deos
excelsos nominauerunt illos & immortales, & qui cuncti in terra fuerunt, & sunt reges
& gloriosi, & nobiles eos adorauerint & coluerint: quomodo tu ipse linguã aduersus
eos commoues, & omnino sibilare audes talia? Quæ autem assertio est, hos deos non
esse, sed crucifixum? Suspiciens ergo Nachor, rhetorem quidem illum nullo modo re-
sponsione iudicauit esse dignum. Manu autem multitudini silentium indicens, & ape-
riens os suum, sicut asina Balaam, quæ non proposuerat dicere, illa locutus est, & ait ad
regem: Ego rex prouidentia Dei ueni in mundum, & considerans cœlum, terram, ma-
re, & solem, & lunam, & cætera, admiratus sum ornatum eorum. Cernens autem mun-
dum, & quę in eo sunt omnia, quia secundum necessitatẽ mouentur, intellexi mouen-
tem & tenentẽ esse deũ. Omne enim mouens, fortius est moto: & tenens, fortius est ten
to. Ipsum ergo dico esse deum, qui constituit omnia & tenet, qui sine initio est, & sine fi-
ne, immortalis, æternus, nullo egens, superior omnibus passionibus & diminutionib.
id est, ira & obliuione, ignorãtia, & cæteris: per ipsum uerò omnia sunt constituta. Non
indiget sacrificio & libamine, nec aliquo cunctorum apparentium. omnes uerò illo in-
digent. His ita de Deo prolatis, sicut pmisit me de se dicere, ueniamus & ad genus ho-
minum: quatenus uideamus qui eorum participes sint ueritatis, & qui erroris. Manife-
Tria hominũ stum est nobis, ô rex, quia tria genera sunt in hoc mundo: quorũ sunt apud uos, qui di-
genera. cuntur deorũ adoratores, & Iudæi, & Christiani. Ipsi aũt rursus qui multos colunt deos,
in tria diuidunt genera: Chaldæos uidelicet, & Gręcos, & Aegyptios. Nam isti fuerunt
principes

principes & magistri cæteris gentibus, in multorũ deorum cultu, & adoratione. Videamus ergo horum qui sint participes ueritatis, & qui erroris. Chaldæi nanque nescientes Deum, errauerunt post elementa, & cœperunt colere creaturam potius quàm suum creatorem. Quorum & imagines quasdam facientes, nominauerunt figuram cœli, & terræ, & maris, solisque & lunæ, & cæterorum elementorum & luminarium. Et concludentes in templis, adorauerunt, deos uocantes eos, quos seruant diligenter ne rapiantur à furibus: & nõ intellexerunt, quod omne quod seruat maius est seruato: & faciens maius est facto. Si enim inualidi sunt dij eorum circa suam salutem, quomodo alijs saluationem exhibebunt? Errore igitur magno errauerunt Chaldæi, colentes statuas mortuas inutiles: & mirari satis nequeo, ô rex, quomodo qui dicuntur philosophi eorum nullo modo intellexerunt, quod & elementa corruptibilia sunt. Si autem elemẽta corruptibilia sunt, & subdita necessitati: quomodo statuæ quæ factæ sunt ad honorem illorum, dij existunt? Veniamus ô rex, ad ipsa elementa, ut ostendamus de eis quod non sunt dij, sed corruptibilia & mutabilia, de nihilo creata præcepto Dei, qui est incorruptibilis, & immutabilis, & inuisibilis. Ipse enim cũcta cernit, & quemadmodum uult immutat, & transponit. Quid ergo de elementis dico? Qui putant cœlum esse deum, errant. Nam uidemus ipsum uolubile, & secundum necessitatem motum, & ex multis constitutum, propter quod κόσμος uocatur. κόσμος autem fabrica est alicuius artificis. Quod autem fabricatum est, initium & finem habet. Mouetur autem cœlum cum suis luminaribus secundum necessitatem. Nam astra ordine & spacio feruntur de signo in signum: & nunc quidem occumbunt, nunc autem oriuntur, & secundum tempora iter peragunt, ut perficiant æstatem & hyemem, sicut est eis ordinatum à Deo, & pertranseant proprios terminos secundum ineuitabilem naturæ necessitatem cum cœlesti ornatu. Vnde manifestum est, non esse cœlum deum, sed opus Dei. Qui autem putant terram esse deam, errauerunt. Videmus enim illam ab hominibus contumeliam patientẽ, & dominationi eorum subiacentem, defossam & conspersam, & inutilem factam. Nam si igne torreatur, efficitur mortua, sicut uidemus quod de testa nihil oritur. Insuper, & si paulò amplius infundatur, corrumpitur & ipsa, & fructus eius. Conculcatur autem ab hominibus & cæteris animalibus. Sanguine interfectorum inquinatur, effoditur & impletur, mortuorum theca fit corporum. His ita se habentibus, non sequitur terram esse deam, sed opus Dei ad utilitatem hominum.

Chaldæorum error.

Qui autem putant aquam esse deam, errauerunt. Nam & ipsa ad usum hominũ facta est, & dominationi subiacet eorum. Polluitur, corrũpitur & immutatur: calescit, & tingitur coloribus, & frigore congelatur, & cruorib. inquinatur, & ad cunctarum sordiũ ablutionem assumitur. Idcirco impossibile est aquam esse deam, sed opus Dei.

Illi uerò qui arbitrantur ignem esse deum, errant. Nam ignis factus est ad usum hominum, & subiacet illorum dominationi. Circunfertur de loco ad locum, & accenditur ad elixandas & assandas carnes, adhuc autem & mortuorum corpora comburenda. Multis etiam modis corrumpitur ab hominibus, & extinguitur. Propter quod non est congruum, ignem deum ęstimare, sed opus Dei. Qui autem credunt uentorum flatum esse deum, errant. Manifestum est, quod seruit alij, & ad gratiam hominum præparatus est à Deo ad conductum nauium, & ad uentilationem segetum, & cæteras hominum utilitates, secundum præceptum Dei. Quapropter non est æquum, uentorum flatum esse deum, sed opus Dei. Opinantes uerò solem esse Deum, errant. Videmus enim illum agitatum secundum necessitatem, & uolubilem & translatum de signo in signũ, occumbentem & orientem, & calefacientẽ pullulantia plantaria ad usum hominum, insuper & diuisionẽ habentem cum cæteris astris, & multo minorem cœlo existentem, & defectum luminis patientem, & nullam in se potentiam habentem. Quapropter non æstimes solem Deum esse, sed opus Dei. Qui autem lunam putant esse deam, errant. Videmus enim illam secundùm necessitatẽ motam & conuertibilem, & translatã de signo in signum occumbentẽ & resurgentẽ ad utilitatẽ hominũ, & minorẽ esse sole, crescentemque & diminutã, & eclipsim patientem. Ideoque non debemus lunã putare deam, sed opus Dei. Qui autem hominem putant esse Deum, errant. Videmus quippe illum motũ se-

cundum necessitatem, & enutritũ, ac senescentem etiam se nolente. Et aliquando quidem lætatur, & aliquando tristatur. Indiget cibo, & potu, & uestitu. Est & iracundus & inuidus, & auidus, & pœnitens, & minorationes multas habens. Corrumpitur etiam multis modis ab elementis & animalibus, uel imminente sibi morte. Non conuenit ergo, hominem esse deũ, sed opus Dei. Errore igitur magno errauerunt Chaldęi post opiniones suas. Colunt corruptibilia elementa, & mortuas statuas, & non sentiunt, ista deos facientes. Veniamus itaq; ad Græcos, ut uideamus quid forte de Deo sentiant. Græci nanq; dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, deterius Chaldæis, introducentes plurimos deos factos esse, alios quidem masculos, & alios fœminas, omnium uitiorum cunctarũq; autores iniquitatum. Vnde ridicula, & fatua, & impia induxerunt Gręci, ô rex, eos qui non sunt deos appellantes, secundum maligna desideria sua, ut aduocatos istos & patronos habentes suæ nequitię adulterentur, rapiant, occidant, & omnia mala faciant. Si enim dij illorum talia fecerunt, quomodo & ijdem ipsi eadem non facient? Et his igitur errorum aduentionibus accidit hominibus, bella habere frequentia, & occisiones, & amaras captiuitates. Vnde si unumquenque deorum suorum uoluerimus sermone pertransire, plurimam intueberis horum malitiam. Inducitur enim ab eis ante omnes deos Saturnus, & huic sacrificant filios suos. Qui genuit pueros multos de Rhea, & insaniens comedit filios suos. Aiunt autem Iouem abscidisse sibi uirilia, & proiecisse ea in mare, unde Venus fabulosè dicitur fuisse nata. Alligans ergo suum patrem Iupiter, proiecit in tartarum. Cernis errorem & luxuriã, quam inducunt aduersus Deũ suum. Conuenit ergo, deũ esse uictũ & desertũ? O insipientia. Quis mentẽ sanã habentium hæc dixerit? Secundus inducitur Iupiter, quẽ ferunt regẽ esse aliorũ deorũ, & trãsformatũ fuisse in animalia, ut cũ mortalibus mulieribus adultera cõmitteret. Inducunt enim hunc transformatũ in taurum propter Europã, & in auẽ propter Danaẽn, & in cygnum propter Ledam, & in satyrũ propter Antiopen, & in fulmen propter Semelẽ, & ita genuisse ex his filios multos: Liberũ uidelicet & Rhetum, & Amphionẽ, & Herculẽ & Apollinẽ, & Arthemiam, & Perseum, Castoremq; & Pollucem, & Helenam, & Minoëm, & Rhadamantum, & Sarpedonem, & nouem filias, quas appellauerunt musas. Deinde inducunt de Ganymede. Contigit ergo ô rex, hominibus imitari hęc omnia, ut fiant adulteri & masculorum concubitores, & aliorum malorum operum patratores, secundum imitationem Dei sui. Quomodo ergo creditur Deum esse adulterum, aut Sodomitam, uel parricidam? Cum hoc uerò & Vulcanum quendã inducunt deum esse, & istum claudum, & tenentem malleum & forcipes, & ferrariã artem exercentem uictus gratia. Ergo egenus erat, quod non conuenit Deum esse, nec claudum. Deinde Mercurium inducunt Deum esse, cupidum & furem, & auarum, & magũ, & uersipellẽ, & sermonũ interpretẽ. Sed non conuenit deum esse talem. Asclepium etiã inducunt Deum esse medicũ, & potiones conficientem, & emplastra componentem uictus gratia. Indigentiam enim patiebatur. Nouissimè uerò fulmine ictus à Ioue, propter Darij Lacedæmonij filium, interijt. Si ergo Asclepius deus est, & fulmine ictus non ualuit sibimetipsi auxilia, quomodo alijs auxiliabitur? Mars autẽ inducitur deus belligerator & zelotes, cupidus ouium, & aliarum quarundam rerum. Nouissimè uerò adulterio perpetrato, cum Venere esse ferunt ligatũ à paruulo Cupidine, & à Vulcano. Quomodo Deus ergo cupidus, & belligerator, & adulter, & uinctus? Bacchum uerò inducunt deum esse, nocturnas agentem festiuitates, & magistrum ebrietatis, & euellentem uxores proximorum, & furiosum, et fugitiuum. Nouissimè autẽ à Titanis occisus est. Si ergo Bacchus occisus non potuit semetipsum adiuuare, qui et ebriosus fuit, et furiosus, et fugitiuus, quomodo erat deus? Herculẽ uerò inducũt ebriosum fuisse et insanum, et suos occidisse, et ad ultimũ igne consumptum interijsse. Sed quomodo deus erat ebriosus, et interfector filiorũ, et cõbustus? Aut qua ratione alios adiuuabit, qui sibimetipsi auxilium prębere non potuit? Apollinẽ quoq; inducunt deũ esse zelotẽ, insuper arcũ et pharetrã gestantẽ, aliquando uerò citharã, et tibiã, et diuinantẽ hominibus, mercedis gratia. Ergo indigebat. Sed non conuenit deũ indigentẽ esse, et zelotẽ, et citharistã. Dianã uerò inducũt sororẽ illius, fuisse uenatricem, & arcũ habuisse cum pharetra, & hanc errare in

montibus

montibus solam cum canibus, ut caperet ceruũ aut capream. Quomodo ergo erit dea talis mulier uenatrix, & per montes uagabunda cum canibus? Venerem autem dicunt etiam deam esse adulteram. Nam aliquando habuit mœchũ Martem, aliquando uerò Anchisen, & aliquando Adonidẽ, cuius mortem deflet, quærens amasium suum. Quã dicunt etiam ad infernum descendisse, ut redimeret Adonidem à Persephona. Vidisti ô rex, maiorem hac dementiam, deam inducere adulterantem & lamentantem, atq; flentem? Adonidem quoque inducunt deum esse uenatorem, & huc uiolenter mortuum esse ab apro plagatum, & non potuisse auxiliari miseriæ suæ. Quomodo ergo corporum solicitudinem habebit mœchus & uenator, atq; biothanatus? Hæc omnia, & multo plura, turpiora & maligna inducunt Græci, ô rex, de dijs suis, quæ neq; dicere congruit, neq; in memoriam omnino deferre. Vnde sumentes homines occasionem à dijs suis, perpetrant omnem iniquitatem & luxuriam, & impietatem, polluentes terram & aërem prauis suis actibus. Aegyptij uerò sceleratiores & stolidiores his existentes, deterius omnibus gentibus errauerunt. Non enim contenti fuerunt Chaldæorum & Græcorum cultibus, sed insuper & bruta animalia induxerũt deos esse, terrena uidelicet & aquatilia, & arbores, & germinantia, & contaminati sunt omni insania, & luxuria deterius omnibus gentibus quæ sunt in terra. Nam in principio colebant Isin, habentẽ eundem & fratrem, & maritũ Osirin, qui interfectus fuit à fratre Typhone, & ideo fugit Isis cum Oro filio suo in Byblum Syriæ, quærendo Osirin: & amarissime lamentando, donec creuit Orus, & interfecit Typhonem. Itaq; neq; Isis potuit adiuuare suum fratrem & maritum, neq; Osiris occisus à Typhone, ualuit subuenire sibimetipsi, neq; Typhon fratricida, perditus ab Oro & Iside, quiuit se à morte eruere. Et cum in huiusmodi infelicitatibus uixisse & occubuisse sint cogniti, dij tamen à stultis Aegyptijs fuisse existimati sunt. Qui neq; his contenti, uel cæteris cultibus gentium, etiam bruta & muta animalia induxerunt deos esse. Nam quidam illorum coluerunt ouem, quidam uerò hircum. Alij autem uitulum & porcum, nõnulli coruum & accipitrem, & uulturem, & aquilã: alij uerò crocodilum, quidam uerò cattum & canem, & lupum & simiam, & draconem & aspidem, & alij cepas, & allia, & spinas, & cæteras creaturas. Et non intellexerunt miseri de his omnibus, quòd nihil agere preualent. Videntes enim deos suos, comestos et interfectos ab alijs hominib. & concrematos, & putrefactos, non intellexerunt de ipsis quia non sunt dij. Errore ergo magno errauerunt Aegyptij, & Chaldæi, & Græci, tales introducentes deos, & statuas eorum erigentes, & adorantes, surda & insensibilia Idola. Et miror, quomodo uidentes deos suos ab artificibus factos, & dolatos, & detruncatos, & præ uetustate temporis consumptos, & dissolutos, et conflatos, non sapuerũt de ipsis, quia non sunt dij. Qui enim de sua salute nihil potuerunt agere, quomodo hominum prouidentiam habebunt? Sed poetæ eorum, & philosophi Chaldæorum scilicet & Græcorum, & Aegyptiorũ, uolentibus poematibus suis ei scripturis uenerari deos suos, maiorem confusionem eorum et dedecus detexerunt, et nuda omnibus exposuerunt. Si enim corpus hominis, cum de multis constet partibus, non reijcit tamen aliquid membrorum suorum, sed erga omnia membra indiscissam unitatem seruans, sibimetipsi consonat: quomodo in natura Dei pugna, et discordia tanta est? Si enim una natura deorum esset, non deberet Deus deos persequi, nec affligere. Si autem dij à dijs insectati sunt, et occisi & rapti, et fulmine icti, non iam una natura est, sed uoluntates diuisæ, omnesq; malignæ. Itaq; nullus ex eis Deus est. Manifestum est igitur ô rex, errorem esse omnem de dijs physiologiam. Quomodo autem non intellexerũt philosophi & rationabiles Grecorum, quoniam autores legum à suis legibus iudicantur? Si enim leges iustæ sunt eorum, qui iniqua egerũt, id est, inter se homicidia, & ueneficia, et adulteria, & furta & ἀρσενοκοίτας, si bene fecerũt: istę leges igitur iniustæ sunt aduersus deos cernentes. Nunc autem leges istæ sunt & bonæ, bona laudantes, & mala fieri prohibentes: opera autem ipsorum deorum iniqua. Iniqui igitur sunt dij eorum, & rei mortis uniuersi. & impij, qui tales deos inducunt. Nam etsi fabulosæ de ipsis sunt historiæ, nihil sunt nisi tantummodo uerba. Si ergo physicè, non iam dij sunt, qui ista fecerunt, & passi sunt: si autem allegoricæ, fabule sunt, & non aliud aliquid. Ostensum est ergo, ô rex,

omnes

omnes istos multorum deorum cultus erroris opera & perditionis esse. Non conuenit enim deos nominare, uisibiles & non uidentes: sed inuisibilem omnia uidentem, cunctorumq; creatorem oportet deum colere. Veniamus ergo ô rex, & ad Iudęos, ut uideamus quid sentiant & ipsi de deo. Hi nanq; existentes de stirpe Abraham, Isaac, & Iacob, habitauerunt in Aegypto. Eduxit aũt illos Deus inde in manu forti & brachio excelso, per Mosen legislatorem ipsum, & prodigijs multis & signis notam fecit illis uirtutem suam. Sed ingrati & ipsi apparuerunt & perfidi. Nam sępius dijs gentium seruierunt, & missos ad se prophetas & iustos interfecerunt. Deinde postquam complacuit filio Dei ut ueniret in terram, negantes eum, tradiderunt præsidi Pilato Romanorũ, & crucifixerunt eum, immemores benefactorum eius, & innumerabilium miraculorum, quæ inter eos operatus est, & perierunt propria iniquitate. Colunt etiam nunc solum Deum omnipotentem, sed non secundum scientiam. Nam Christum negant filium Dei, & sunt similes gentibus: licet appropinquare aliquo modo ueritati uideanť, à qua seipsos elongauerunt. Ista de Iudæis dicta sufficiant. Christiani autẽ à Christo dicuntur. Sic enim filius Dei altissimi uocatur, qui de cœlo descendens propter salutem hominum, de spiritu sancto ex Maria uirgine natus absq; uirili semine, & salua matris integritate carnem suscepit, & hominibus apparuit, ut à multorum deorũ errore ipsos reuocaret. Qui mirabili sua dispensatione per crucem morte gustata, spontanea uoluntate post tres dies resurgens, per xl. dies cum eis conuersatus, cælos ascendit. Cuius gloriam aduentus, ex ipsa sacra scriptura euãgelica licet tibi (si placet) rex, agnoscere. Vbi inuenies, quia duodecim habuit discipulos, qui post eius in cœlum reditum exierunt in omnes orbis prouincias, & docuerunt illius magnificentiã, quemadmodum unus ex eis nostras circuit regiones, dogma prædicans ueritatis. Vnde qui adhuc ministrant iustitiæ prædicationis illorum, Christiani uocanť. Et hi sunt, qui super omnes gentes terræ inuenerunt ueritatem. Cognoscunt enim Deum creatorem & autorem omnium, in filio unigenito & in spiritu sancto, & alium deum præter illum non colunt. Habent mãdata ipsius Domini Iesu Christi cordibus exarata, & ista custodiunt, præstolãtes resurrectionem mortuorum, & uitam futuri seculi. Non adulterantur, non fornicantur, non falsum testimonium dicunt, non concupiscunt aliena, honorant patrẽ & matrem, & proximos amant, iusta iudicant: & quæcunq; nolunt sibi fieri, non faciunt alijs. Nocentes se obsecrant, & amicos faciunt. Inimicis benefacere student, mites sunt & mansueti, ab omni copula iniusta, & ab omni inuidia abstinent, uiduam non spernunt, orphanum non contristant: qui habet, non habenti libenter tribuit. Peregrinũ si uiderint, sub tectum introducunt, & gaudent in eo quasi in fratre uero. Non enim secundũ carnem fratres seipsos uocãt, sed secundùm animam. Parati sunt pro Christo animas suas ponere. Nam præcepta illius firmiter custodiunt, sanctè & iustè uiuentes, sicut Dominus Deus eis præcepit, gratias agentes ei omni hora, in omni cibo & potu, & cęteris bonis. Veraciter enim hæc est uia ueritatis, quæ ambulantes per eam in regnum perducit æternum, promissum à Christo in futura uita. Et ut noueris rex, quod non à me ipso dico, scripturas intuens Christianorum, inuenies nihil extra ueritatẽ me dicere. Bene igitur intellexit filius tuus, & iustè edoctus est seruire Deo uiuenti, ut salutem ab eo in futuro seculo adipisci mereatur. Magna enim & mirabilia sunt, quæ à Christianis dicuntur & aguntur. Non autem hominum uerba loquuntur, sed Dei. Reliquæ uerò gentes errant, & semetipsos decipiunt. Ambulantes enim in tenebris, impingunt in seipsos quasi ebrij. Hactenus ad te sermo meus, ô rex, à ueritate in mente mea pronunciatus. Quapropter quiescant stulti sapientes tui, aduersus Christum uana loqui. Expedit enim uobis, Deum creatorem colere, & incorruptibilia illius auribus percipere uerba, ut condemnationem euadentes & tormenta, uitæ inextinguibilis hæredes esse mereamini.

Christianorũ uerorum opera.

Vt aũt pertrãsiuit ista Nachor, rex quidẽ furore concitabatur. Rhetores uerò illius & sacerdotes idolorũ, muti stabant, non ualentes contradicere, nisi quod infirma quædam & nullius momẽti uerbula mussitabãt. Filius aũt regis exultabat spiritu, & lętabunda facie glorificabat Deũ, qui in inuio transitũ fecit cõfidentibus in se. Nã per hostẽ & inimicũ ueritatis, ueritatẽ defendit, & erroris princeps, aduocatus recti sermonis monstratus est.

est. Rex quidem quamuis atrociter iratus fuisset Nachor, nihil tamen in eum exercere mali potuit, eo quòd corã omnibus iusserat ei, ut fiducialiter & sine ullo timore ageret pro Christianis. Multũ tamen ipse contradicens, subinferebat per ænigmata, ut cederet instantiæ disputandi, & pateretur se uinci à rhetoribus. Sed Nachor multò magis cõualescebat, dissoluens omnes oppositiones eorum & syllogismos, & redarguens persuasionem erroris. Protracta uerò ferè usq; ad uesperã disputatione, iussit rex dissolui concilium, quasi sequenti die rursus de his tractaturus.

Filius autem ait regi: Sicut in principio præcepisti iustum iudiciũ fieri domine, iustitiam fini impone, de duob. alterũ faciendo: aut meum magistrũ permitte manere mecum nocte ista, ut simul conferamus de his, quę opus est cras respondere aduersarijs nostris. Tu autem denuò tuos tecum assumens, congrua uobis meditamini prout uolueritis, aut tuis mihi permissis, accipe meũ ad te ipsum. Si uerò utriq; fuerint apud te, meus quidem erit in tribulatione & timore, tui uerò in gaudio futuri sunt & requie. Et hoc mihi non uidetur iustum esse iudicium, sed uiolentiam esse potestatis, & fœderis præuaricationem. Superatus deniq; rex euidentia sermonis, suis quidem philosophis & sacerdotibus penes se retentis, Nachor concessit filio, spem adhuc in illo retinens, & seruaturum quæ promiserat arbitrans.

Abijt igitur regis filius ad palatiũ suum, quasi quandã olympiacam uictoriam de aduersarijs reportans, habens secũ Nachor. Quẽ singulariter aduocans, ait ad illũ: Ne putaueris me ignorare quis sis. Scis enim diligenter te non esse sanctũ Barlaã, sed Nachor astrologũ. Et miror, quomodo uisum est uobis talẽ simulare hypocrisim, & tantæ cæcitatis me putare esse, ut media die lupũ pro oue susciperẽ. Sed bene sermo cantat: Quia cor fatui uana cogitabit. Cogitatio igitur uestra inanis, & consiliũ illud uanũ fuit, & omnino fatuũ: sed opus quod operatus es, omni intellectu plenũ est. Ideò gaude Nachor & exulta. Plurimas tibi gratias refero, quòd defensor ueritatis factus es, & nõ contaminasti labia tua pollutis sermonib. & dolosa simulatione, sed potius illa purificasti ab inquinationibus, errorẽ falsorũ redarguendo deorũ, & ueritatẽ Christianorũ dogmatũ asserendo. Ego aũt sategi te mecũ adducere duabus de causis, ne uidelicet rex seorsum te suscipiens, tormentis addiceret, eò quòd non sibi placita pronunciasti: & ut gratiã hanc quã hodie operatus es, tibi recompensarẽ. Sed quę est retributio? ista scilicet, ut ostendã tibi declinare à uia mala & lubrica, per quã hactenus incessisti, & ambules per rectã salutarẽ semitã, quam non ignoranter, sed scienter & sponte malè agendo effugisti, barathris ac præcipitijs teipsum cõmittendo. Intellige ergo Nachor intellectualis existens, & præ omnibus solũ desiderata Christum, ut apud ipsum absconditam uitam lucreris, fluxa ista & corruptibilia despiciens. Non enim per omne uiues seculum: sed cum sis talis, discedes hinc post modicum, sicut & omnes alij, qui ante nos fuerunt. Et uæ tibi, si graue peccati onus baiulans, ieris illuc ubi iudicium iustum, & retributio operum est, & non abieceris prius illud, cum facilis sit eius depositio.

Nachor igitur cõpunctus animo in uerbis istis, ait: Bene dixisti rex, bene dixisti, noui enim & ego uerũ, & qui non mentitur Deum, per quem omnia facta sunt, & futurũ iudiciũ scio, quia ex multis scripturis hoc audiui: sed mala consuetudo ueteris inoleuit erroris, quæ oculos cæcauit cordis mei, & tenebras profundas aspersit cogitationib. meis. Nunc aũt in uerbo tuo uelamentum obscuritatis reijciens, ad lumen curro uultus Dñi: forsitan miserebitur mei, & ianuam pœnitentiæ aperiet seruo nequã, apostatæ: licet impossibile uideatur mihi remissionẽ peccatorum meorum (q̃ arena maris grauiora sunt) posse adipisci, quę scienter & ignoranter peccaui ab infantia usq; ad hanc ætatẽ. Hæc ut audiuit regis filius, mox spiritu sancto inflãmatus, intrinsecus in corde concaluit, & cogitationẽ Nachor ad desperationẽ inclinatã, releuare cœpit, & ad stabilitatẽ fidei Christi erigere, dicens: Nulla ô Nachor, nulla sit tibi in hoc dubitatio. Scriptum est.n. Possibile est Deo, & de lapidibus istis excitare filios Abrahæ. Quod quid aliud q̃; hoc est, sicut pater ait Barlaã, de desperatis, & omnib. detentis iniquitatib. saluari posse, & seruos fieri Christi. Qui propter summã benignitatis eminentiã, omnib. ad se conuersis cœlestem aperuit ianuã, nulli salutis denegãs introitũ, sed misericorditer pœnitentes recipit. Nã ideo & prima, & tertia, & sexta, & nona, & undecima hora æqualis omnib. merces redditur, *Matth. 3.* *Matth. 20.*

redditur, sicut sacrum refert Euãgelium. Itaq; licet hactenus in peccatis consenueris, si flagranti corde accesseris, eorum qui à iuuentute pondus diei & æstus portauerunt, cõsortio dignus efficieris. Hæc & alia multa de pœnitentia locutus sanctissimus iuuenis, in malis inueterato Nachor, & pollicitus remissionem peccatorum, promittensq; Christum fore propicium, & plurimis exemplis certificans, quia paratus est semper ad suscipiendam pœnitentiam, languidam illius animam, uelut quibusdam medelis refocillās, plenè restituit sanitati. Ait enim confestim Nachor ad illum: Tu quidem ô nobilissime anima pariter & corpore, bene instructus his mirabilibus mysterijs, perseuera in bona confessione usq; ad finem, nullus modus uel tempus hanc de tuo corde amputet. Ego uerò continuò uadam salutem meam quærere, & per pœnitentiã Deum placare quem irritaui. Non enim regis ulterius uidebo faciem, si tu tantummodo uolueris. Lætus igitur uehementer effectus est regis filius, & gratanter uerbum suscipiens, complexatus eum osculatur: & attentissimè pro eo oratione fusa, & commendans eum Deo, emisit de palatio. Egressus autem Nachor, compunctus corde, & ad profundissimam currendo quasi ceruus peruenit eremum, & monachi cuiusdam sacerdotali honore præditi, speluncam attigit, ubi ille absconsus latebat propter regis timorem. Cui humiliter prostratus, abluit pedes lachrymis, imitatus meretricem de euangelio, & diuinum postulabat baptismum. Sacerdos igitur cum diuina plenus esset gratia, intellexit illud diuinitùs fieri, & continuò sicut mos erat catechizans eum, & instruens diebus non modicis, demum baptizauit eum in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Mansit itaque Nachor cum eo, pœnitentiam agens de peccatis suis, & benedicens Deum, qui non uult aliquem perire, sed omnium conuersionem expectat, & pœnitentes benignè suscipit. Mane autem discessu Nachor cognito, rex decidit de spe quam retinebat in illo. Videns autem suos sapientes & imprudentes rhetores ita facilè superatos, in defectu erat maximo. Et illos quidem contumelijs plurimis & dedecore affectos, quosdam etiam & neruis uehementer flagellatos, nonnullos oculis orbatos eiecit à facie sua. Ipse autem partim recognoscere cœpit falsorum deorum infirmitatem, licet perfectè lumen Christi respicere tunc noluerit. Nam circunfusa caliginis spissa nebula, adhuc cordis illius uelabantur oculi. Veruntamen iam sacerdotes non honorabat, neque festiuitates agebat, & libamina non exhibebat idolis, sed uacillantem utrobiq; mentem gestabat: hinc quidem infirmitates recognoscens deorum suorum, inde uerò certitudinem atq; diligentiam formidans euangelicæ conuersationis: sed radicitus malignis tenebatur moribus. Vehementer enim uoluptatibus seruiebat corporis, & omnino uicijs more captiui inhiabat, ebrius (sicut Esaias ait) sed non à uino, & quasi chamo prauæ consuetudinis trahebatur. Sic ergo rege cum duabus luctante cogitationibus, nobilissimus eius filius, & uerè imperialem possidens animam, in suo quiescebat palatio, naturæ suæ strenuitatem, ornatumq; atque perfectum operibus cunctis repræsentans. Theatrum nanq;, & cursus equorum, & uenationis inductiones, meditationes, & omnis iuuentutis inania studia & seductiones, quæ sunt imprudentium animarum illecebræ, pro nihilo computabantur ab eo, sed omnino Christi mandatis instruebatur, & ipsum sitiebat, uulneratã gestans animam eius amore, ipsumq; desiderans uerè desiderabilem, qui est tota dulcedo, & insatiabilis suauitas. In memoriam uerò reducens magistrum Barlaam, & illius speculans uitam, amore illius liquefiebat. Et ut ipsum aliquando uidere posset, solicitudinem gerebat assiduam, & sermones illius in corde circunferebat indesinenter: similis ligno quod plantatum est secus decursus aquarum, irrigatũ assiduè, & speciosos afferens fructus Domino. Multas enim animas eripuit de principatu diaboli, & Christo saluandas obtulit. Plurimi enim ad ipsum uenientes, uerba hauriebant salutaria. Vnde non pauci errore derelicto, ueritatis uiam indeclinabiliter tenebant. Nonnulli etiam secularibus abrenunciantes, eremiticam subibant palæstram. Ipse autem orationibus uacabat & ieiunijs, & frequenter hanc emittebat uocem, dicẽs: Domine domine rex meus, cui ego credidi, ad quem ego confugi, per quem & ab errore sum liberatus, retribue mercedem dignam seruo tuo Barlaam, qui mihi ad te reducto monstrauit uiam, & ueritatem & uitam: & præsta mihi, ut citius uideam in corpore illum angelum, quo mundus non est dignus, & cum ipso peragam reliquum uitæ meæ,

Falsorum prophetarũ merces.

Esaiæ 51.

meæ, ut per uestigia conuersationis illius incedens, placeam tibi Domino meo.

Secundum tempus illud solẽnitas erat futura falsorum deorum celeberrima, in ciuitate illa. Solebat autem rex interesse festiuitati, & sacrificiorum largitate hãc exornare. Vnde metuebant templorum pontifices, cernentes eum negligenter circa cultum eorum, & tepidè se habentem, ne fortè ex toto subtraheret præsentiam suam à templis, & priuarentur ipsi regali munificentia, quæ dabatur eis, & cæteris oblationibus. Surgentes itaq;, adeunt antrum in uastissima positum eremo, ubi habitabat quidam uir magicis uacans artibus, & idolorũ erroris acerrimus defensor, Theodas nomine. Quem rex honorabat magnificè, & ut amicum colebat & magistrum, dicens, per ipsius diuinationem ad augmentum & profectum peruenisse suum regnũ. Vt ergo sordidi sacerdotes peruenerunt ad illum, hunc in auxilium suum conuocant, & factam regi deorum hęsitationẽ manifestã faciunt, & qualia regis filius egerit, qualiterq; Nachor aduersus eos publicè concionatus sit. Et quia nisi ipse (inquiũt) ueneris nobis auxiliaturus, tota spes nostra defecit, cunctiq; deorum cultus perierunt. Tu enim solus nobis derelictus es in aduersis consolatio, & in te spem nostram ponimus. Surgit ergo Theodas cum præsenti sibi diabolica malicia, & contra ueritatem armatur: multoq; malignorum spirituũ uocans, quos ad mala facienda nouerat promptissimos, & quibus ille ministris semper utebatur, cum his proficiscitur ad regem. Vt autem nunciatus est regi aduentus eius, & intrauit quidem uirgam oliuæ baiulans, melote uerò pręcinctus, surrexit rex de sede sua: & procedens obuiã illi, osculatus est eum, & allata sede, iuxtà sedere fecit. Tunc Theodas ait regi: Rex in ęternum uiue, maximorum deorum benignitate protectus. Audiui enim te certamen magnum egisse aduersus Galilæos, & splendidissimo uictoriæ diademate esse coronatũ. Ideoq; ueni ut lætabundã solennitatẽ simul celebremus, iuuenesq; pulcherrimos, & decoras uirgines, immortalibus dijs sacrificemus, taurosq; centum & animalia plurima his offeramus, ut habeamus eos & deinceps adiutores inuictos, & p omnem uitam nostram placabiles. Ad hæc rex ait: Non uicimus ô senior, non uicimus, sed debiliter potius superati sumus. Nã qui pro nobis putabant esse, subitò contra nos facti sunt: & bacchantem, & amentem, & infirmam nostram inuenientes aciem, prorsus hanc deiecerunt. Nunc uerò si qua tibi uirtus adest & fortitudo, ad auxiliandum depositæ sectæ nostrę, & rursus hanc erigendam, annuncia mihi. Tunc Theodas tales dedit regi responsiones: Galilęorum quidem congressiones & uaniloquia, noli rex formidare. Nam quid sunt, quę dicuntur ab eis aduersus uiros rationabiles & sapientes? Quę si mihi obuiauerint, multò facilius deijcientur, quàm folium quod à uento motum corruit. Neq; enim ante faciem meam uenire sustinebunt, nedum & sermonem mecum cõferre, & interrogationes, & oppositiones facere. Sed ut istud propositum certamen, & totum quocunq; uoluerimus rectè nobis eueniat, & secundum uotum res nobis procedat, exorna solennitatem hanc celeberrimam, & pietatem deorum, quasi quædam arma fortia indue, & bene tibi erit. Sic gloriabatur potens in malicia, tota die meditans iniquitatem, (sicut ait Dauid) & cooperatione malignorum spirituum, ex toto regem fecit ob- Psal. 51.
liuisci uerba salutaria, quæ cor illius aliquantulũ tetigerant, & ad consueta penitus reuocauit. Vnde literæ regales undiq; mox transmissæ sunt, ut conuenirẽt omnes ad execrandam solennitatem deorum. Tunc uideres confluentes multitudines populorum, oues & boues, & diuersa adducentium animalia. Omnibus itaque congregatis, surgens rex, cum seductore Theoda ad templum abijt, tauris ad sacrificium adductis centum uiginti, & alijs multis animalib. & celebrant prophanam solennitatem, adeò quod resonaret quidem ciuitas à uocibus brutorum animalium, & ipse aër pollueretur nidore sacrificiorum. His ita consummatis, & nequitiæ spiritibus ualde gloriantibus super uictoria Theodæ, & gratias eis referentibus templorum sacerdotibus, rex iterum ad palatium redijt, & ait Theodæ. Ecce sicut iussisti, totum impendimus studium in exornatione solennitatis, & sacrificiorum liberalitate. Iam ergo tempus est, ut promissa adimpleas, & filium meum qui à nostris dicessit cultibus, ab errore Christianorum liberes, & clementibus dijs reconcilies. Ego enim omnem artem & manus agitans, nullam morbi huius inueni curationem, sed omnibus potiorem eius reperi uoluntatem. Si

mansuetè

mansuetè eum aggressus sum & leniter, nec sic mētem illius attendentem mihi uidi. Si uerò austeritate usus sum & contumelijs, ad superbiam magis & pernaciam declinantem consideraui. Tuæ de reliquo sapientiæ, quod mihi contigit infortunium, committo. Si ergo ab hoc liberatus, per te rursus uidero filium meum dijs seruientem, & delectationibus uoluptuosæ uitæ huius & regni fruentem, statuam tibi erigens auream, sicut dijs sacrificabo illi, & ab omnibus honorari te faciam per infinita tempora. Theodas igitur aurem attentè inclinans maligno, & ab illo edoctus cōsilium malum & exterminabile, lingua illius & os effectus, ait ad regem: Si recuperare tuum uis filium, & uanā illius peruicaciam deponere, inueni artem cui non præualebit resistere, sed facilè mollescet rigida eius cogitatio, sicut cæra à facie ignis. Rex autem uanum sic superuacue feiacentem cernens, ad delectationem mox & alacritatem transpositus est, sperans impudicam illam & audacem linguam circunuenire posse filij sui à Deo doctam, & sapientia plenam animam. Et discere uolens quæ esset ars illa, interrogauit eum. Tunc Theodas quasi nouaculam acutam præparat maliciam, & diuum conerit ueneficium, & contemplatur sophisma artificiosum, & à maligno suggestionem, & ait: Cunctis ô rex, assistentibus filio tuo & ministrantibus longè ab eo remotis, mulieres decoras & ualde speciosas & ornatas introduci præcipe, ut sint cum eo assiduè, & ministrent ei, conuersentur & morentur cum eo. Ego autem de spiritibus unum, qui ad huiusmodi mihi ordinati sunt immittens, ei fortius libidinis ignem succendā. Et postquam coierit ipse cum una sola talium mulierum, nisi omnia tibi concesserit pro uoto, despicabilis ero tibi, & de reliquo inutilis, & supplicijs dignus. Nihil. n. ut facies mulierum adducere & seducere iuuenum cogitationes præualet, & audi narrationem meo sermoni testificantem.

Quidam rex filios mares habere non poterat. Vnde uehementer tristis erat, & hoc infelicitatem esse non modicam æstimabat. Qui cum in huiusmodi esset anxietate, nascitur ei filius. Et super hoc gauisus est gaudio magno. Dixerunt autem ei peritissimi medicorum, quod si infra decem annos solem uel ignem uiderit, omnino lumine priuabitur. Hoc enim oculorum illius positio significabat. Rex itaq; ut audiuit talia, fertur speluncam in quadam petra excidisse, & ibi filium cum nutricibus suis inclusisse, ut nullo modo usq; ad completionem decem annorum lucis claritatem uideret. Finitis autem decem annis, de antro puer educitur, nullam mundicialiū rerum per uisum habens noticiam. Tunc iubet rex omnia sibi secundum genus exhiberi, & ostendi ei: uiros quidē in uno loco, alibi uerò mulieres. His aurum & argentum, ibi margaritas & lapides preciosos, uestes splendidas & ornamenta, currus preciosos, cum equis regalibus frena aurea habentibus, & purpura coopertis, & ascensores armatos, & armenta boum, & greges ouium. Et, ut breuiter dicam, omnia secundum ordinem & genus ostenderunt puero. Interrogāte uerò ipso, quid horum unumquodq; uocaretur, regis ministri uniuscuiusq; appellationē indicauerunt. Cum autem mulierum nomē discere anxiè quæreret, fertur spatarius regis ludendo dixisse, dæmones eas esse, quæ seducunt homines. Cor autem pueri illarum desiderio, plus quàm cæteris rebus anhelabat. Ostensis igitur sibi omnibus, ad regem reduxerunt eum. Tunc interrogat rex filium, quid amplius amaret ex omnibus quæ uiderat. Quid (inquit) pater aliud nisi dæmones illos, qui seducunt homines? Nullius enim horum quæ mihi hodie demonstrata sunt, sicut illorum amicitia exarsit anima mea. Et miratus est rex ille in uerbo pueri. Et uide quàm tyrannica res est amor mulieris. Et tu igitur non aliter putes superare te posse filium tuum, nisi hoc modo. Suscipit uerbū rex libenter: Et adducuntur ei præelectæ puellę, decorę, & ualde speciosæ, quas & ornatu illustrat splendido, ut amplius ad captiuandū puerum sint idoneæ. Famulos quidem & ministros pueri omnes eiecit de palatio, illas uerò in loco eorū constituit. Itaq; ipsi assident ei, circūplectuntur, ad execrandum suum coitum illiciunt, omni gestu & uerbis inuitantes ad libidinē. Non habebant alium ad quem respiceret, aut cum quo loqueretur, uel cum quo conuesceretur. Ipsæ nanq; erant ei omnia. Et ista quidem rex faciebat. Theodas ueò rursus ad illam malignam speluncam suam redijt, & libros suos respiciens, per quos talia operari poterat, unū malignorū accersiuit, & ad bellandum contra Christi militē transmisit, ignorans miser qualem derisionem habebat sustinere,

stinere, & quanta cōfusione repleri cum tota sua cohorte diabolica. Malignus uerò spiritus alios quoq; nequiores se secum assumens dæmones, cubiculum adijt fortissimi iuuenis, & irruit in eum, uehementissimū carnis succedens caminum. Et malignus quidem intrinsecus inflammabat, facie autem pulcherrimæ, sed anima turpissimæ puellæ, exterius diræ libidinis excitabant ardorem. Munda uerò illa anima diaboli suggestiones sentiens, & bellum cernens malarum cogitationum super se fortiter uenientium, turbabatur & solutionem tanti mali quærebat inuenire, mundumq; seipsum exhibere Christo, ne cœno uiciorum macularet sanctam illam stolam, quam baptismatis illum induit gratia. Mox uerò amori libidinoso diuinum amorem opposuit, & in memoriam reduxit seipsum illius pulcherrimæ & ineffabilis gloriæ, Christi immortalis spōsi mundarum animarum & nuptiarum. De quibus miserrimè eijcientur, qui nuptialem polluerunt tunicam, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores. Hæc cogitans, & lachrymis perfusus, percutiebat pectus suum, ut malignas inde cogitationes effugaret. Deinde surgens, & manus in cœlum eleuans, flagrantissimis lachrymis, & gemitibus Deum inuocabat ad auxiliū, & dicebat: Domine Deus omnipotens misericors & miserator, spes desperatorum, & destitutorum adiutorū, recordare mei indigni serui tui in hac hora, & propitio me oculo respice, & libera à gladio dæmoniaco animam meam, & de manu canis unicam meam, & ne sinas me incidere in manus inimicorū, ne supergaudeant mihi qui oderūt me, ne derelinquas me corrumpi in iniquitatibus, & inquinare corpus meum, quod castum tibi exhibere promisi. Te enim desidero, & te adoro patrem & filium, & spiritum sanctum, nunc & semper in secula seculorum. Et cum dixisset, Amen, diuinam sensit consolationem cœlitus super se uenientem, & statim malignæ discesserunt cogitationes. Ipse uerò usq; mane in oratione perstitit. Et agnitis machinamentis diaboli, cœpit corpus suum amplius affligere fame & siti, & alia contritione. Totis nanq; noctibus stabat super pedes suos, sibimetipsi reducens in memoriam, quæ promiserat Deo: & describens in animo hinc iustorum splendorem, & inde malorum gehennam commemorans assiduè, ne ociosam & uacuam suam hostis inueniens inimicus animam, cogitationes illi malas facilè aspergeret, & mentis mundiciam pollueret. Vndiq; igitur hostis destitutus, & omnino desperans seipsum taliter posse strenuum deijcere iuuenem, aliam uadit dirissimus hostis inuenire seductionem. Et cum semper malignus sit ad lædendum callidus, nunc multò attentius satagebat, nihil omittens quatenus ad effectum perduceret, quæ sibi à Theoda iniuncta fuerant, & tale rursus cōficit ueneficium. Nam ingressus est una iuuencula illarum, quæ cunctis erat formosior, & regis erat filia, quæ captiua de sua alienata est patria, & regi Auenniro quasi quoddam munus eximium, fuit oblata. Hanc eo quòd esset pulcherrima, ad lapsum & supplantationem filij pater transmiserat: eamq; seductor (ut dictum est) ingressus, sermones ei suggerit, intellectum atq; prudentiam sonantes illius intentionis. Omnia eñ ad maliciam pertinentia machinamenta, facilè & citò malignus inuenit. Deinde regis filio à dextris corruens, cōpassionis charitatem erga puellam immittit ei, quasi sub obtentu intellectus & ornamenti mentis illius, quòd esset ingenua, & de regali genere, patria etiam Syria, & gloria esset priuata. Cum his & cogitationes submittit ei, ut liberaret eam ab idolis, & Christianā faceret. Sed hæc omnia fraudes erāt uersuti draconis. Sic enim animū suum disponens regis filius, & nullam cogitationem sordidam, uel amorem uitiosum cernens in seipso erga puellam cōmotum, nisi tantum cōpassionem & misericordiam, tam captiuitatis illius, quàm animę perditionis, nequaquā hanc rem putabat esse tūc diabolicam seductionem. Nam diabolus cum sit autor tenebrarum, aliquando se in angelum lucis transformat. Vt ergo loqui cœpit puellæ regis filius, & diuinæ noticię sibi uerba pro ferre, dicens: O' mulier, cognosce uiuentē in secula Deum, & noli hoc errore idolorum corrumpi, sed dominū Iesum Christum intellige autorem esse omnium rerum, & beata eris, desponsata immortali sponso. Multaq; alia dicente illo, mox spiritus malignus suggerit mulieri, ut seductionis expandat retia, & ad peccati foueam trahat Deo dilectam animā illam, quemadmodum primum hominem decepit per Euam, & à beata, & immortali uita, & à Deo separans, à paradiso etiam extorrem in huius uitæ exiliū præcipitauit. Vt enim audiuit puella uerba illa omni sapientia plena,

ſtulta exiſtens non intellexit, ſed tales dedit reſponſiones ceu lingua, & os diaboli facit
& ait: Si meæ ſalutis domine mi, ſolicitudinem geris, & cupis Deo tuo me offerre, & hu-
milem animam meam ſaluam facere, fac & ipſe unam petitionem meam, & omnib. ſta-
tim paternis dijs abrenuncians, tuo adhærebo Deo uſq; in finem uitæ meæ, ſeruitura ei,
& mercedem recipies pro me ſaluatione, & ad deum cõuerſione. Tunc eo interrogan-
te, quæ eſt poſtulatio tua ô mulier? Illa habitum & geſtum, & oculos, & totam ſemeti-
pſam ad libidinem transformans inquit: Coniungere mihi nuptiarum copula, & ego
præceptis tuis gaudens obediam. Cui ille: Inaniter ò mulier, talem mihi prætendis pe-
titionem duram. Ego enim licet fortiter tuæ ſolicitudinem geram ſalutis, & de profun-
do perditionis deſiderem te extrahere: inquinare tamen corpus meũ per turpem com-
mixtionem, graue mihi eſt, & omnino impoſsibile. Illa autem totam cõplanãs illi uiam,
& iniungẽs. Et quare (inquit) talia faris tu omni replete ſapientia? Vt quid pollutãrem
& turpem uocaſti commixtionem? Non enim & expers ſum ſcientiæ Chriſtianorũ li-
brorũ, ſed multa uolumina legi in patria mea, multosq; Chriſtianos mecũ colloquen-
tes audiui. Non'ne ſcriptum eſt in quodam librorũ ueſtrorũ, Honorabiles nuptię, & to-
rus immaculatus? Et, Melius eſt nubere quàm uri? Et; Quod Deus cõiunxit homo nõ
Heb. 13. ſeparet? An'non omnes antiquos iuſtos patriarchas, ſed & prophetas uxores habuiſſe
1. Cor. 7. docent ſcripturæ ueſtræ? Non'ne Petrum illum, quem principem apoſtolorum dicis
Matth. 19. fuiſſe, coniugem ſcriptum eſt habuiſſe. Quibus igitur autoritatibus fultus, nuptias pol-
lutionem debes appellare? Valde mihi uideris à ueritate dogmatũ ueſtrorũ errare. Cui
ille reſpondit: Etiam mulier ſic ſe habent iſta, quemadmodum dixiſti. Nam permittitur
uolentibus uxores ducere, ſed non eis, qui ſemel promiſerunt, Chriſto uirginitatem il-
libatam ſeruare. Ego enim ex quo lauacro purificatus ſum diuini baptiſmatis, à iuuen-
tutis & ignorantiæ meæ delictis, mundum meipſum ſeruare Chriſto ſpopondi. Et qua
ratione quod Deo promiſi uiolare potero? At illa rurſus ait: Sit & iſta tua uoluntas,
quemadmodum propoſuiſti. Aliam uerò minimam quandam & ferè nullam petitionẽ
meam perfice, ſi uis ſaluam facere animam meam. Cõcube mecum hac nocte tantum,
& tua perfrui me patere pulchritudine, nec non & ipſe meo faciare decore, & promit-
to tibi quod ſummo diluculo Chriſtiana fiam, & omni abrenunciabo cultui deorum.
Et erit tibi nõ ſolùm indulgentia pro diſpenſatione iſta, ſed inſuper munerum retribu-
tio pro ſalute mea à Deo tuo. Nam gaudiũ fit in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiã
Lucæ 19. agente. Si ergo fit gaudiũ in cœlo propter conuerſionẽ peccatoris, autori cõuerſionis
nónne merces magna debetur? Etiam ita eſt, & penitus indubitabile. Nónne plurima
& principes religionis ueſtræ apoſtoli ſecundum diſpenſationẽ egerunt, prætereuntes
nõnunquã minus, propter maius mandatũ? Nónne Paulus dicit̃ circũcidiſſe Timotheũ
propter meliorẽ diſpenſationẽ? Et licet execrabilis ſit Chriſtianis circuncisio, tñ ille non
reſpuit hanc facere. Et multa talia in ſcripturis tuis inuenies. Si ergo ſecundũ ueritatẽ
ſaluare quæris animã meam, modicum iſtud meum cõple deſiderium. Et ego quidem
perfecta tibi copula nuptiarum coniungi poſtulans, quoniã mihi minimè deſiderabile
eſt, ulterius te nõ cogã, quæ tibi placite ſunt omnia tamẽ factura. Ergo & ipſe ne omni-
no me execreris, ſed acquieſcẽdo mihi ſemel in hoc, ſaluabis me, à ſuperſtitioſo idolorũ
cultu liberans, & tu deinceps q̃ tibi uiſa fuerint, facies omni tẽpore uitæ tuæ. Sic locuta
eſt. Nã & habebat narratorẽ, cui & aures adhibebat ipſa occultè. Et ſcripturarũ experiẽ-
tiſsimus eſt, totius malitię autor & magiſter diabolus. Hęc igit̃ dicẽs, & blãdiẽs, retiaq;
& laqueos à dextris & à ſiniſtris circũplicãs, fortitudinẽ animę illius cõmouere cœpit,
rigoremq; deponere ꝓpoſiti illius, & deliberationẽ nutabundã efficere. Seminator aũt
malitiæ & iuſtorum inimicus, uacillantẽ illius cor cõſiderans, gaudio magno repletus
eſt, & qui ſecum uenerãt nequitiæ ſpiritus, mox aduocat, uociferans: Videtis quomodo
puella iſta cõcuſsit, quẽ nos nõ potuimus cõmouere? Venite ergo, fortiter irruamus in
eum. Aliud enim tempus nõ inueniemus ita cõgruum ad cõplendam uoluntatẽ illius
qui miſit nos. Hæc locutus uerſipellis, & omni dolo plenus, cum ſuis canib. unanimi-
ter aggrediuntur Chriſti militẽ, omnesq; illius animę uirtutes cõturbant, & durũ amo-
rem puellæ ſuggerentes, ignem uehementiſsimum cõcupiſcentię ſuccenderũt in eum.
Cernens aũt ille ſeipſum fortiter inflãmatum, & ad peccandum captiuatum, puellæ ſa-
lutem

lutem & ad Deum cõuersionẽ, quasi hamo escam, propositæ actioni circumpositas, & occultantes ei nõ esse hostis submissiones, id est, peccatum pro salute animæ semel mulieri, ingemiscens defectionem animæ pessundatæ, mox semetipsum ad orationem conuertit, & flumina lachrymarum ex oculis largiter profundens, clamabat ad Deum, qui saluos facit sperantes in se: In te domine speraui, non confundar in æternum. Neq; irrideant me inimici mei tua protectum dextera, sed adesto mihi in hac hora, & secundùm uoluntatem dirige uiam meam, ut glorificetur nomẽ tuum sanctum, & gloriosum, & terribile in me famulo tuo, qui es benedictus in secula, Amen.

Per plurimas uerò horas cum lachrimis orãs, & multas genu flexiones faciens, collocauit seipsum in pauimento. Et soporatus paululũ, uidet semetipsum à quibusdam terribilib. raptum, & loca quæ nunquam uiderat pertranseuntem, & ad quoddã perductũ maximũ pratum decoris florib. & bene redolentib. exornatũ: ubi arbores quidem cernit omnigenas & uarias, fructib. extraneis quibusdã & mirabilib. oneratas: foliaq; arborum dulcem sonũ reddebant, aura quadam grata agitata, & insatiabilem & gratissimũ odorem emittebant: sedesq; positę erant de mundissimo auro, & lapidibus preciosis fabricatæ, nimium splendorẽ reddentes: & lecti lucidi preciosissimis stramentis, quæ decore suo omnem narrationem superant. Aquę etiam præterfluunt lympidissimæ, ipsos lætificantes oculos. Per mirabilem uerò istum & maximũ campum terribiles illi deducentes illum, in ciuitatem introduxerunt, ineffabili fulgore splendentẽ. Et ex auro quidem obryzo muri erant, & de lapidib. q̃s nullus aliquando uidit, propugnacula altissima. O' quis illius referre præualet ciuitatis decorẽ & claritatem? Lux aũt desuper infusa radijs suis, omnes plateas ipsius illustrat, & ætherei quidã exercitus splẽdidi in ea conuersant, canticum cantãtes q̃d auris mortalis nunq; audiuit. Et uocem audiuit dicentẽ: Hæc est requies iustorũ, ista est lętitia eorum q placuerunt Dño. Inde deniq; educentes illum reuerendissimi uiri illi, repedabant. Qui iucunditate illa & gaudio totus pfusus, ait: Ne priuetis me rogo ineffabili gaudio isto, sed concedite me in uno præclaræ ciuitatis huius angulo cõuersari. Illi aũt dicebant: Impossibile est te nunc hic esse, sed labore multo & sudore uenies huc, si tamen tibimetipsi uim inferre potueris. His dictis, & maximum illum campum rursum transeuntes, ad loca deduxerunt tenebrosa, & omni foeditate, & tristitia, & tribulatione, & turbine plena, ubi fornax æstuabat igne succẽsa, & uermium genus atq; serpentiũ ibi erat inter flãmas uiuens, & animas crucians. Et uox audita est, dicens: Iste locus est peccatorũ. Ista sunt tormenta eorũ, q prauis actib. & turpibus semetipsos polluunt. Postea eduxerũt eum inde hi q eum introduxerãt, statimq; in semetipsum reuersus, tremebundus erat totus, fluminaq; lachrymarũ decurrebãt ex oculis eius. Omnis aũt pulchritudo illius impudicæ puellæ & cęterarũ, fœtidior stercore atq; putredine uidebat. Voluens aũt in animo eorũ, quæ uiderat memoriã, desiderio bonorũ & timore malorũ super lectũ infirmus decubuit, nequaq; surgere ualens. Nunciatur ergo regi ægritudo filij. Qui postq; uenit, interrogat quidẽ q̃d acciderat. Ille aũt refert ei p ordinẽ quæ uiderat, & ait: Vt q̃d laqueũ pedibus meis præparasti, & deijcere animã meã uoluisti? Nisi em̃ audiuisset me Dñs, paulò minus in inferno habitasset anima mea. Sed quàm bonus Israël Deus rectis corde, qui meã eripuit humilitatẽ de medio catulorũ leonum, & dormiui conturbatus. Sed uisitauit me ex alto Deus salutaris meus, & ostendit mihi qualib. priuauerunt se bonis, qui eum prouocant ad iracundiã, qualiumq; tormentorũ pœnas sustinebunt. Et nunc ô pater, quoniã aures tuas obturasti, ne audires uocem meã bona tibi suggerentem, saltem me ne prohibeas uiam rectã incedere. Hoc em̃ desidero, hoc ambio: id est, ab omnib. terrenis liberari, & ad loca pergere ubi Barlaam Christi famulus habitat, & cum eo residuum præsentis uitæ meæ expendere. Si autem ui retinere me uolueris, uidebis me repentè tristitia & angustia mori, & neq; tu pater de reliquo uocaberis, neq; filium me ulterius habebis.

Iterum ergo defectus apprehendit regẽ, & rursus tædet eũ uitæ suæ, & malè cõuersus ad seipsum, in suum abijt palitiũ. A' Theoda uerò qui missi fuerant nequitiæ spiritus aduersus sanctum puerum, redeuntes ad eum confusi, deiectionẽ cõfitentur: & licet sint mendacissimi, tamen casum suæ deiectionis apertè retulerũt. Ille autem sic ait: Vos infirmi & miseri, quomodo ab uno puero estis superati? Tunc maligni spiritus diuina uir

tute cõpulsi, in lucem (libet inutili) ueritatẽ protulerũt, dicentes: Non ualuimus sustinere, nec omnino respicere Christi uirtutem & uexillum passionis eius, quod crucem uocant. Illo enim signo rediuimus eneruati, fugientesq; exusti omnis aëris principes & rectores tenebrarum. Nam priusquã perfecte eo signaretur iuuenis iste, super eum irruentes fortiter, conturbauimus eum: ut autem Christum inuocauit in auxiliũ, & signo crucis armauit semetipsum, nos ꝑsecutus est cum ira, & præsidium sibimet tutissimum posuit. Meditantes ergo inuenimus instrumentum, per quod & protoplasto locutus est aliquando princeps noster, & eum superauit. Sed nunc pro nihilo reputati sumus à puero isto, & irrita facta est spes quam habuimus de illo. Nam inuocatus Christus in auxilium, ignis supernæ iræ nos inflammauit, & in fugam conuertit, ut amodo non audeamus appropinquare ei. Sic ergo maligni spiritus apertè nota fecêre Theodę, quæ facta fuerant. Rex autem undiq; destitutus, Theodam iterũ aduocat. Cui & dixit: Omnia quæ nos docuisti ô sapientissime, cõplentes. nullã utilitatem consecuti sumus. Nunc aũt si qua alia ars tibi residua est, & illius experientiã capiemus, fortè inueniemus aliquã mali solutionẽ. Petente uerò Theoda ad colloquiũ uenire filij, mane rex secum assumens eum, ad uisitandũ, pergit filiũ. Et sedens rex, loqui cœpit, exprobrãs & reprehendens de inobedientia sua, & pertinaci uoluntate. Illo uerò denuo cõfirmante, & nihil præponendũ esse Christi claritati clamante, procedens in mediũ Theodas, ait: Quid cognouisti ô Iosaphat, in immortalib. dijs nostris, ꝙ ab eorũ cultu discessisti, & patrem tuum regem, ita ad iracundiã prouocasti, odibilis factus omni populo? Nónne ab ipsis tibi præstita est uita? Nónne & ipsi exhibuerũt te patri, oratione eius exaudita, & de sterilitatis eum uinculo liberauerunt? Plura aũt uaniloquia & inutiles nugacitates in malis inueteratus ꝓponens, & syllogismos cõsuens, de ꝑdicatione euãgelij nolens quidẽ istum deridere, idolorũ uerò dogmata defendere modicũ sustinens superni regis filius, & urbis illius ciuis quã fixit Dñs & nõ homo, ait ad Theodã: Audi erroris profunditas, & palpabiliũ tenebrarũ fœtor, Babyloniũ semen, & Chaldemicæ turris cõstruentiũ ꝓles, propter quã mũdus cõfusus est, uaniloque ac miserrime senex, cuius, & igne & fulgure concremata Pentapolis, leuiora scelerib. operata est. Cur deridere conaris salutis prædicationem, ꝑ quã errabundi uiam inuenerũt, ꝑ quam perditi & malè captiui, reuocati sunt? Quid melius est (dic mihi) Deo seruire omnipotenti, cum filio suo unigenito, & spiritu sancto, Deo increato & immortali, principio & fonti bonorũ? Cuius imperiũ inæstimabile, & gloria incõprehensibilis, cui astant miliũ & decies centena milia angelorum & cœlestiũ ordinum, & pleni cœli, & terra gloria eius sunt: ꝑ quem omnia de nihilo facta sunt, ꝑ quẽ omnia cõtinentur & gubernanẽ, & prouidentia illius regunt: an dæmonibus perditis & inanimatis idolis, quorum gloria & laus adulterium est, & puerorum corruptio, & cætera impietatis opera, quæ de uestris dijs scripta sunt in institutionibus superstitionis uestræ? Non erubescitis miseri, & ignis inextinguibilis cibus, similitudo generis Chaldaici, non confundimini mortuas statuas adorantes, manus humanæ opera? Lapidem enim dolantes, uel lignum cædentes, deum appellatis. Deinde meliorem de armentis taurum tollentes, uel aliud quod occurrerit decentissimũ de animalibus, mortuo delubro sacrificatis: Stulte, preciosius est tuo idolo anima quod offert ei. Nam idolũ homo fecit, animal Deus creauit. Et ideo lõgè te rationali intellectualib. est irrationabile animal. Nam illud cognoscit nutrientẽ se: tu uerò Deum ignoras, per quẽ de nihilo factus es, per quem uiuis & cõseruaris. Et appellas deum, quẽ paulò antè uidisti ferro cæsum, & igne cõflatum, & malleis productũ. Quẽ argento & auro circuntexisti, & de terra eleuãs in alto collocastis. Deinde corruens in terrã, miserũ lapidẽ, miserior illo, adoras, & non deum, sed opera manuũ tuarũ mortua & inanimata: imò neq; mortuum usiq; est iustum, uocari idolum. Quomodo enim mortuũ est quod nunq̃ uixit? Sed quoddã nouum oporteret inueniri sibi nomen, tanta fatuitate dignũ. Nam lapideus, puluis efficitur, ligneus corrũpitur, æneus fuscatur, aureus & argenteus cõflatur. Nec hoc solum, sed etiã distrahuntur dij tui alij modico, alij precio multo. Non enim diuinitas inest eis. Deum enim quis emit, deum quis uẽdit? Quomodo deus uocatũ, qui nõ mouetur? An non cernis quoniã quidem stans, nunquã sedet: sedens uerò nunquã surgit? Erubesce stulte, & manũ pone super os tuum fatue, talia laudans. Nam à ueritate alienatus

alienatus es, mendacibusq; figuris seductus, statuas fingens, & operib. manuū tuarum Dei nomen imponens. Euigila infelicissime, & intellige quod antiquiores tu Deo à te facto. Ista plurimæ sunt insaniæ. Confidis enim temetipsum cum sis homo, Deum posse facere. Et quomodo potest hoc fieri? Itaq; non Deum facis, sed effigiem hominis, uel alicuius animalis, linguam non habentem, neq; guttur, neq; cerebrum, neq; aliquid interius. Itaq; neq; hominis similitudo, neq; animalis, sed omnino quiddam inutile & uanitate plenum. Cur ergo insensibilibus adularis? Cur immotis & inutilibus assides? Nisi enim ars fuisset cæsoris lapidum, uel architecti, aut ferrarij, Deum utiq; nō habuisses. Nisi custodes assiderent, utiq; Deum tu perderes. Quem enim sæpius urbs populosa insipienter precatur ut Deum, ut ab eo custodiatur, huic custodes pauci assident, ne à furibus rapiatur. Et siquidem aureus uel argenteus fuerit, solerter custodietur: si uerò lapideus aut luteus, uel alterius cuiuslibet uilioris materiæ, semetipsum custodiet. Forsitan robustior est luteus apud uos aureo. Non est igitur congruum, uos insipientes & cæcos, & sine intellectu, iustos subsannare, sed potius uosmetipsos deflere. Amentiæ quippe non pietatis sunt opera uestra. Nam studiosus bellorum, militaris aspectus simile idolum erigens, uocauit Martem. Alius autem mulierum concupiscentia succensus, uitium suum Deum fecit, quem uocauit Venerem. Iste aūt propter suam uinolentiam finxit idolum, quod uocauit Bacchum. Similiter uerò & aliorū malorum concupiscentes, suorum uitiorum statuerunt idola. Nam passiones suas Deum uocauerunt. Et ideo in delubris suis impudicæ fiunt ab eis saltationes, & luxuriosa cantica resonant, & furiosi in impetu fiunt. Quis autem horū per ordinem abominabilem edicet actionem? Quis sustinebit illorum turpitudines, referendo os suum inquinari? Sed omnibus manifesta sunt, etsi nos taceamus. Isti tui cultus sunt, ô Theoda, statuis insensibilior. Hæc me suades adorare, hæc colere? Tuæ ueraciter est malitiæ & stultæ uoluntatis, tale consilium. Sed similes illis fiant, tu & omnes qui confiditis in eis. Ego uerò Deo meo seruiam, & sacrificabo totum meipsum Deo creatori & prouisori uniuersorum, per Dominum nostrum Iesum Christum spem nostram: per quem accessum habemus ad patrem luminum in spiritu sancto, per quem redempti sumus de amara seruitute in sanguine eius. Nisi enim humiliasset semetipsum usq; ad formam serui, nunquam nos filiorum adoptione digni essemus. Humiliatus est ergo propter nos, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Nam quod erat, permansit: & quod non erat, assumpsit. Locutus est hominibus, ascendit in crucē carne sua, positus est in sepulchro tribus diebus, descendit in infernum, eduxit eo quos uinctos tenebat sæuus mundi rector uenundatos sub peccato, resurrexit die tertia, ascendit in cœlum, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Quæ igitur sibi ex his læsio facta est, quē subsannare uideris? An non cernis solem istum quot & quantis transmittit radium locis inhonestis & sordidis, & quanta corpora respicit fœtida atq; putentia? Nunquid aliqua sibi ex his prouenit macula? Nónne potius sordida & fœtentia, atq; saniem decurrentem desiccat, afringit tenebrosa uerò illuminat, & ille illæsus omnino & intact9 ab omni macula permanet? Quid uerò ignis? Nónne frigidum ferrum & nigrum suscipiens in seipso, flammigerum totum atq; ignitum efficit? Nunquid recipit ferri proprietates? Nunquid cæso ferro malleis, & concusso, patitur aliquid ignis, aut læsionem ullo modo sustinet? Si ergo creaturas istas corruptibiles, nihil ex societate uiliorum pati constat, qua ratione ô stulte & lapidei cordis, reprehendere præsumis, dicens: quia filius & uerbum Dei nullo discedens à paterna gloria, sed Deus existens, pro salute hominū suscepit corpus humanum, ut homines participes diuinæ & intelligibilis naturæ faceret, & de inferno educeret substantiam nostram, & cœlesti gloria donaret, ut principem tenebrarum seculi huius, assumptione carnis illiciens subijceret, & genus nostrum ab illius tyrannide liberaret? Vnde impassibilis sustinet passionē crucis, duas naturas manifestans suas. Nam ut homo crucifigitur, sed sicut Deus solem obscurat, commouet terram, & multa qui dormierant suscitauit corpora sanctorum de monumentis. Rursus ut homo moritur, sed sicut Deus resurgit, spolians infernum. Ideo clamat propheta: Infernus lætatus est, obuians tibi deorsum. Nam exultabat, hominem putans se suscipere infirmum: sed in Deum incidit, & inanis subitò effectus est, & captiuus. Surgit ergo sicut Deus, & re-

Phil. 1.

Matth. 27.

diјt in cœlum unde nunquam diſceſsit, & naturam noſtram prius deſpicabilem & om-
nibus inferiorem, ingratam & inhonoratam, omnibus ſuperiorem effecit, & in throno
gloriæ collocauit. Igitur quæ ipſi de uerbo huic facta eſt læſio, quod blaſphamare non
deſinis? Quid enim pulchrius quàm iſta confiteri, & talem colere Deum bonum ac be
nignum, qui mandat iuſticiam, conſtantiam imperat, mundiciam iubet, miſericordiam
docet, fidem exhibet, pacẽ prædicat, ipſa ueritas nominatur, & eſt ipſa charitas, ipſa bo-
nitas? Hunc melius eſt colere, quam deos tuos nefarios & uicioſos, turpes pariter acti-
bus & nominibus. Væ uobis qui eſtis lapidibus duriores, & irrationabilibus irrationa-
biliores, filij perditionis, tenebrarum hæredes. Beatus uerò ego & omnes Chriſtiani
Deum habentes bonum & benignum. Nam qui ei ſeruiunt, & ſi modico tempore in
hoc ſeculo mala ſuſtinent, ſed immortalem retributionis fructum uindemiabunt in re-
gno perenni, & diuinam beatitudinem.

Dixit autem ad eum Theodas: Ecce manifeſtum eſt quod noſtrã ſectam multi & ma
gni ſapientes, & narratores tam uirtute, quàm ſcientia mirabiles tradiderunt, & omnes
reges terræ & potentes ceu bonam, & nihil falſitatis habentem ſuſceperunt. Galilæorũ
uerò ruſtici quidã pauperes, & uiles homines prædicauerũt, & ipſi pauci numero, nec
duodenarium ſupergrediẽtes. Quomodo ergo paucorũ, & ignobilium atq; ruſticorũ
prædicatio præponenda eſt multorum & magnorum, ſapientia tanta ſplendentium tra
ditioni? Quæ eſt autẽ aſſertio, hos uera dicere, & illos mentiri? Rurſus ergo regis filius
reſpõdit: Forſitan Theoda aſinus es, lyrã rationis audiens, & ſine intellectu permanẽs,
Hier. 13. uel potius aſpis obturans aures, ne audias uocem incantantiũ. Bene igitur propheta ait
de te: Si mutauerit Aethyops pellem ſuam, & pardus uarietatẽ ſuã, & tu poteris bene-
facere, cũ didiceris mala. Stulte, & ecce q̃modo nõ reducis te in ſenſum ueritatis? Hoc
enim ipſum quod multis quidẽ ſapiẽtia admirandis ueſtri cultus laudati ſunt, & à mul
tis regibus defenſi, prędicatio uerò euãgelij à paucis & ignobilibus uiris prędicata eſt:
oſtendit diuini cultus noſtri uirtutem, & ueſtrorũ malignorum dogmatum infirmitatẽ
& exterminium. Nam ueſtra licet aduocatos habuerint ſapientes, & defenſores fortiſsi
mos, tamen extinguuntur, & debilitanẽ: noſtra uerò nullo humano fulta auxilio, lucẽt
ſplendidiora ſole, & mũdi obtinẽt plenitudinem. Si enim à rhetoribus & philoſophis
expoſita fides noſtra fuiſſet, regesq; & potentes habuiſſet cooperatores, meritò dicere
poſſes, humana uirtute totũ fieri: nunc autem cernens à piſcatoribus quidẽ uilibus ſan-
ctum compoſitum euangelium, ab omnibus uerò tyrãnis perſecutũ, & poſtea orbem
Pſal. 18. impleſſe uniuerſum (nam in omnẽ terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ uer-
ba eorum) quid dicere potes aliud quàm diuinã quandam eſſe, & inexpugnabilem uir
tutem, pro ſalute hominũ ſemetipſum aſtruentem? Quam ergo aſſertionẽ requiris in-
ſenſate, mentiri quidem tuos, uera autem dicere noſtros, his quæ dicta ſunt potiorẽ? Si
enim non deliramenta eſſent & mendacia omnia tua, nunquã, tantam obtinentia ab o-
mnibus fortitudinẽ & defenſionẽ, ſic eſſent imminuta & infirmata. Vidi enim (inquit)
Pſal. 36. impium ſuperexaltatũ & eleuatũ, ſicut cedros libani. Et tranſiui, & ecce nõ erat. Quæ-
ſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. De uobis iſta dixit propheta propugnatorib.
idololatriæ. Modicũ enim quantulũcunq;, & non inuenietur locus ueſter: ſed ſicut de-
ficit fumus deficiens, & quemadmodũ liqueſcit cera à facie ignis, ſic peribitis. De euan
Lucæ 11. gelica uera & diuina noticia inquit Dominus: Cœlum & terra trãſibunt, uerba autem
Pſal. 101. mea non tranſibũt. Et iterum Pſalmographus ait: Initio tu Domine terram fundaſti, &
opera manuũ tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut ue-
ſtimentum ueteraſcent. Et ſicut opertorium mutabis eos & mutabũtur, tu autem idem
ipſe es, & anni tui nõ deficient. Et quidam diuini præcones aduẽtus Chriſti, ſapientesq;
orbis prædicatores omnes traxerũt de profundo erroris, quos nunc infelix & uerè ſer-
uus peccati deſpicis. Nam ipſi reſplenduerũt ſignis & prodigijs, & uarijs uirtutib. ue-
lut ſol in mundo, cęcis lumen donantes, ſurdis autem auditũ, uel claudis greſſum, mor-
tuis uitam exhibentes. Nam umbræ illorũ ſolæ, omnes languores hominum curabãt.
Dæmones quos uos timetis quaſi deos, nõ ſolùm ab hominum pellebant corporibus,
ſed etiam ab ipſo extirpauerunt mundo crucis ſigno, per quod omnem perdiderũt ma-
chinam, & omnia ueneficia inefficacia eſſe fecerunt. Et illi quidem humanã ita ſanantes
infirmi-

infirmitatem Christi uirtute, & creaturã totam renouantes, ceu ueritatis præcones, merito admirabiles uidebantur omnibus recta sapientibus. Quid ergo potes dicere de sapientibus tuis & rhetoribus, quorum stultã fecit Deus sapientiã? Fautores diaboli, quid memoria dignum reliquerũt seculo? Quid potes dicere de ipsis, nisi irrationabilitatẽ & turpitudinem, & artem uanã, ornatu uerborum cœnum contegentẽ fœtentissimę sectę uestrę? Sed & ipsorũ poëtarũ quicunq; uisi sunt aliquo modo à multa resipuisse insania, q̃d uerius est dixerunt, quod hi qui dicunt̃ dij, homines fuerũt, & eo quod quidã illorũ ædificauerunt ciuitates, & regiones gubernauerũt, uel q̃dlibet aliud egregium facinus secundũ seculũ fecerunt, errantes homines, deos eos uocauerunt. Nam initio Seruch ille dicitur idola reperisse. In antiquis nempe temporib. quisquis uel fortitudinis uel amicitiæ suæ, uel alicuius alterius industriæ opus memoria dignũ ostendisset, statuis fert̃ & imaginib. fuisse honoratus. Postea uerò homines prædecessorum suorũ ignorantes intentionẽ, quod propter memoriã sol ̃ eis qui aliquid fecerunt laudabile, statuas & imagines erexerunt, paulatim errãtes, diabolica seducti uersutia, quasi immortales & incorruptibiles homines adorauerunt, & sacrificia eis & libamina obtulerũt, certumq́; dęmonib. in idolis habitantib. ad se honorẽ & sacrificia trahentibus. Nã illi eis qui non probauerunt Deum habere in noticia, persuaserunt deos se credi duab. ex causis, ut illi quidẽ in appellatione ista gloriarent̃. Delectantur. n. nimirũ superbia & arrogãtia pleni, quasi dij honorari, ut eos q̃s seduxerunt, in p̃paratũ sibi pertrahant ignem. Vnde oẽm illos docuerunt impietatẽ ac turpitudinem, ut suæ subderent ditioni. Ad hanc igitur eminentiam malorum peruenientes homines, obtenebrari mente, unusquisq; sui uitij, & ꝓpriæ concupiscentiæ erexit statuã, & deum nominauit, abominabiles errore, abominabiliores impietate eorum, quos adorauerunt effecti, donec ueniens Dominus per uiscera misericordiæ suæ liberauit nos, qui credidimus in eum, de maligno hoste & perdito errore, & docuit ueram Dei noticiam. Non est. n. salus nisi in ipso, & non est alius Deus neq; in cœlo, neq; in terra, nisi ipse solus omnium factor, omnia portans uerbo uirtutis. Verbo enim Dei cœli firmati sunt, & spiritu oris eius uirtus eorum. Et omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Theodas autem his auditis sermonibus (quia sermo plenus erat diuinæ sapientiæ) quasi tonitrui fragore consternatus, sine uoce obstupuit. Serò aũt & uix suam sensit miseriam. Tetigit aũt obtenebratos cordis illius oculos sermo salutaris. Multũ igitur de priorib. actibus suis pœnitentiã gerens, & idolorum errorem cõdemnans, ad lumen ueritatis cucurrit. Et ex illo tempore ita à maligna conuersatione discessit, & tantum seipsum execrandis uitijs & magicis artibus hostem exhibuit, quantum ante hoc tempus erga illas amicitiã habuit. Tunc enim in medio consilij stãs, rege præsidente, magna uoce clamauit: Verè, rex, spiritus Dei habitat in filio tuo. Veraciter uicti sumus, & nullam ultrà responsionem habemus, uel resistere his, quæ ab eo dicta sunt præualemus. Verè magnus est Deus Christianorum, magna fides eorum, magna mysteria. Conuersus ergo ad filium regis, ait: Dic mihi illuminata anima, suscipiet me Christus, si discedens à malis actibus meis, conuertero me ad ipsum? Etiam (inquit) ueritatis præco, etiam suscipiet te, & oẽs qui cõuertuntur ad ipsum. Suscipiet aũt non qualitercunq;, sed sicut pater filium, qui de lõginqua reuersus est regione, id est, de uia iniquitatum cõuersus est, obuiã exiuit, & hunc apprehendens osculatus est: & peccati cõfusione sublata, mox eum ueste induit salutari, & stola splendidissima circũdedit, mysticamq́; supernis uirtutibus lætitiam & solennitatẽ pro conuersione perditę ouis exhibuit. Nam ipse Dominus ait, gaudium fieri in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente. Et iterum dicit: Non ueni uocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam. Dein p̃ prophetã: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed ut conuertatur de uia sua mala, & uiuat. Conuersione cõuertimini de uia uestra mala, & quare moriemini domus Israël? Iniquitas. n. iniqui non nocebit ei. In quacunq; die conuersus fuerit ab impietate sua peccator, & fecit iustitiã, & in p̃ceptis uitæ ambulauerit, uita uiuet, & nõ morief. Omnia peccata illius quæ peccauit, nõ recordabuntur. Quia iudicia iusticiæ fecit, in ipsis uiuet. Et rursus per alium prophetã clamat. Lauamini, mũdi estote, auferte malũ cogitationũ uestrarũ ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benefacere. Et si fuerint

Marginal notes: Actor. 4. — Hebr. 1. — Psal. 30. — Ioan. 1. — Lucæ 15. — Matth. 18. — Lucæ 5. — Ezech. 18. — Esaiæ 1.

peccata uestra sicut phœnicium, ut nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi uermiculus, uelut lana alba erunt. Talib. ergo propositis à Deo promissionib. his qui ad eum cõuertuntur, noli hęsitare ô homo, neq; ambigas, sed ueni ad Christum, benignum Deum nostrum, & illuminare, & facies tua nõ cõfundetur. Mox enim ut descenderis in piscinam diuini baptismatis, omnis cõfusio ueteris hominis, & tota sarcina multorum peccatorum sepelietur in aqua, & in nihilũ defluet. Iuuenis uerò tu inde, & ab omni sorde mũdus exibis, nullã maculam uel rugam peccati deferens tecum. Et de reliquo intende, ut conserues tibimetipsi adeptam emundationem, per uiscera misericordiæ Dei nostri.

Theodas igitur his instructus sermonibus, exit continuò, & execrabile illud antrum repetens, & suæ magicæ artis libros assumens, uelut totius autores maliciæ, & mysteriorum dæmonicorum thesauros igne combussit. Deinde uerò speluncam adijt sacratissimi illius uiri, ad quem Nachor uenit, & de se narrat omnia, puluerem super caput suum aspergens, graues gemitus emittens, & abluens semetipsum lachrymis, per ordinem etiam seni execrandas suas referens actiones. Ille uerò cum ad saluandas animas, & de fraudulenti draconis faucibus rapiendas artificiosus esset, incantat illum uerbis salutaribus, peccatorum remissionem promittit, propicium respondet fore iudicem. Deinde catechizans eum, ieiunare multis diebus, pro his quę deliquerat, mandauit, lachrymisq; & gemitibus Deum pro illo exorans.

His itaq; peractis, rex undiq; destitutus uehementer tristis erat, & plurimã cõmotionem in animo ferebat. Conuocans autem rursus q̃tquot de consilio habebat, diligenter perquirebat ab eis, quid de reliq̃ suo faceret filio. Multa autem consilia multis supponẽtibus, Arachis ille superius memoratus, illustrior ducatu, & primus consilij existens, ait regi: Quid oportebat rex filio tuo facere, & non fecimus, suadendo ei nostra sequi dogmata, & nostris seruire dijs? Sed ut uideo, ad impossibile nitimur. Nam ex natura inest ei, uel fortè ex fato, contentio ista, atq; duritia. Igiẽ si tormẽtis eum tradere uolueris, & cruciatib. tu hostis eris naturæ, & pater non uocaberis: & illum amittes pro Christo mori cupientem. Restat igiẽ istud ad faciẽdum, id est, ut diuidas ei regnum, & in parte quæ contigerit ei, regnare permitte. Et siquidem rerum negocia, & cura secularium traxerint eum ad nostrum laborem sequendum & uitam, ex sententia nobis res proueniet. Nam mores fortiter in animo roborati, facilè deleri non possunt: & ideo suasione potius quàm ui sunt transmutandi. Si autem in secta permanserit Christianorum, hoc ipsum, non amisisse te filium, erit tibi magnum defectionis solatium. Hæc Arachi dicente omnes laudauerunt suscipientes consilium. Consentit itaq; rex sic ista disponi.

Mane autem facto, & accersito filio, rex ait illi: Iste mihi ultimus iã ad te sermo fili: cui nisi confestim obaudieris, & saltem in hoc cor meum recreaueris, non ultrà (bene scias) parcam tibi. Illo uerò sciscitante, quæ uirtus est uerbi: Quoniam quidem (inquit) multũ laborans, inobedientem te ad omnia reperi, ut acquiesceres sermonib. meis: ueni, iam regnum diuidens, in una parte te esse, regnare te faciam, & erit tibi amodo licitum quamcunq; desideras pergere uiam: Cognoscens autem illa diuina ueraciter anima, & istud ad lapsum suæ deliberationis proponere regem, tamen obedire consensit, ut ipsius manus euaderet, & desideratam sibi uiam ambularet. Suscipiens autem ait regi: Ego quidem desiderabam diuinum illum quærere uirum, qui ostendit mihi uiam salutis, ut omnib. abrenunciãdo terrenis, cum ipso residuum uitæ meæ expenderem. Sed q̃niam me pater non permittis ut desiderata peragam, in hoc obediam tibi. Nam in quib. non adiacet manifesta perditio, & à Deo alienatio, bonum patri obedire est. Rex igiẽ maximo repletus gaudio, diuidit statim in duas partes uniuersam sibi subiectam prouinciam, ordinat filium regem, ornat diademate, & omni hunc regali illustrans gloria, in designatum sibi dirigit regnum, cum splendido comitatu, & decenti obsequio. Principib. autem & ducibus, magistratibusq; & satrapis præcepit licere omni uolenti abire cum filio suo rege: & ciuitatem quandam magnam & populosam constituit ei in caput regni, & omnia tribuit quæ erant cõgruentia regi. Tunc iam Iosaphat regni potestate, percepta, cum p̃uenit ad ciuitatẽ in qua regnaturus erat, passionis quidẽ signũ, id est, Christi crucẽ uenerandã in unaquaq; urbis turrium posuit. Templa uerò idolorũ & delubra in statuis insequens

quens destruit, & usq; ad fundamenta diruit, ipsaq; etiã fundamẽta effodit, nullas impie tatis reliquias derelinquens. In medio aũt ciuitatis templũ magnum speciosum Dño ædificat Christo, & p̃cepit multitudini, ut ibi frequenter cõueniant ad exhibendũ Deo cultũ per sanctæ crucis adorationẽ. Tũc in mediũ ante omnes ipse p̃cedit, intentissimæ se tradens orationi. Omnes aũt qui sub ipsius erant potestate admonet, obsecrat: omnia facit impensius, quatenus à superstitioso dæmonum errore separet eos, & Christo recõciliet. Deceptionem ostendit idololatriæ, & prædicationem insinuat euãgelij, dei uerbi descensionem docet & miracula, p̃dicat aduentum eius, passionem notificat crucis per q̃ saluati sumus, resurrectionis uirtutem & ad cœlos ascensionẽ, metuendã cunctis de nunciat diem terribilis illius aduẽtus, repositaq; fidelib. bona, & susceptura peccatorib. supplicia. Hæc omnia suauib. morib. & mellifluis pertransit sermonibus. Non.n. tãtum eminentia potestatis regali munificentia ambiebat uenerabilis esse metuendus, quantum humilitate & mansuetudine. Et eo amplius trahebat ad seipsum, q̃ erat quidem operib. mirabilis, mansuetus & modestus moribus. Vnde potestas, humilitate & mãsuetudine magnis adiunctis sibi cooperatorib. omnes obedire suis facilè persuasit sermonibus. Itaq; sic in breui tp̃e cunctus sibi subiectus populus, ciues scilicet & ruricolæ diuinis illius edocti sermonib. ut abnegarent quidẽ multorũ eorum errorem, & abrumperent ab idolorum sacrificijs & abominationib. recteq; iungerentur fidei & eius certissimis doctrinis Christo reconciliarent. Omnes qui in mõtib. & speluncis propter timorẽ patris illius inclusi fuerant, sacerdotes scilicet & monachi, & episcoporum pauci, egressi de abditis suis, ad eum gaudentes ueniebant. Ipse aũt eos qui propter Christum in talib. deciderant malis & tribulationib. obuiam exeundo honorificè suscipiebat, & in suũ introducebat palatiũ pedes lauans, capita abluens, & omnimodo eos procurans. Dein de nouiter à se ædificatam ecclesiã dedicat, & quendã episcopũ, qui multa propter fidẽ Christi mala passus fuerat, & sui episcopatus amiserat sedem, archiepiscopum in hac cõstituit, uirum sanctũ, & ecclesiasticis institutionib. eruditum, zeloq; diuino feruentem. Piscinam aũt cõfestim præparat, baptizari eos, qui ad Christum cõuersi fuerant, iubet. Et baptizant̃ principes prius, & q̃tquot in dignitate erant: deinde milites, & reliqua turba. Et baptizati nõ tantum animarum recipiebant sanitatem, sed etiam quanticunq; languorib. fuerant grauati corporalib. & febribus uexati, omnia deponentes, anima purificati; corpore roborati, à diuino fonte egrediebant̃, curationes adepta animarũ simul & corporũ. Hinc & confluebant ad regem Iosaphat undiq; multitudines, pietatem ab eo discere quærentes, & omnia quidem subuertebant templa idolorum. Tollebant̃ uerò omnes diuitiæ, & repositæ in phanis pecuniæ. Sacra aũt Deo templa ædificabant̃, & diuitias illas eis & preciosa uestimenta & thesauros rex Iosaphat reposuit, de execrabili & superflua illa materia opus faciens bonum & utile. De tẽplis uerò illis ac delubris, in quib. prius cõuersabant̃ sordidi dæmones, persecutione atrocissima pellebant̃, & miseriã quæ eis superuenerat, in multorũ audientia uociferando flebant. Et liberata est tota regio illa à teterrima seductione eorum, luceq; fulgebat immaculatæ fidei Christianorum. Igitur & rex bonum omnib. se præbebat exemplum, & multos ad similem inflammabat intentionem, & accendebat. Qualitas.n. potestas conformat̃, talib. semper subiectus sibi populus inhiat, & ambit illa, in quib. principem gaudere sentit. Hinc Deo cooperante, pietas crescebat in eis, & confortabat̃, qm̃ rex in mandatis Christi & ipsius dilectione perfectus erat, dispensatorq; & gubernator animarum, ad portum Dei eas perducendo. Sciebat.n. ante omnia, hoc regis opus esse, ut homines doceat Deum timere, & iusticiã seruare: quod & faciebat, semetipsum regendo, & uoluptates corporis domando, subiectosq; sub suos admonendo, sicut gubernator optima solerter æquitatis tenẽs gubernacula. Hæc.n. ueri regis diffinitio est, uoluptates regere & tenere: quod ille faciebat. De parentũ quippe nobilitate & regali gloria quæ inerat ei, nullo modo extollebatur, sciens quòd luteum habemus generis nostri primũ parentem, & de ipsius sumus diuites & pauperes. In profundo uerò humilitatis mentem semper deprimebat, & futuræ beatitudinis memor, & aduenam quidem seipsum hîc reputabat. Illa autẽ agnoscebat propria esse, quæ adepturus foret. postquam de hac uita migraret. Quoniam uerò bene

Regis officiũ.

ista

ista disposuerat, & omnes qui sub illius erant ditione, ab antiquo liberatos errore paternarũ traditionũ fecerat seruos illius, qui redemit nos de maligna seruitute precioso sanguine suo, meditatᷓ secundũ opus, misericordię uirtutẽ. Pudicitiã nempe & iusticiã iam prius adeptus fuerat, & diademate pudicitię coronatus, & purpura iusticiæ coopertus. Perpendebat deniq; terrenarũ diuitiarũ instabilitatẽ, fluminaliũ aquarũ imitari cursum: Quapropter ibi studuit eas reponere, ubi neq; erugo, neq; tinea demolitᷓ, & ubi fures nõ effodiunt, nec furantᷓ. Et cœpit omnes pecunias pauperib. distribuere, nullo modo parcens eis. Sciebat. n. q̃d magnã potestatẽ assumens, datorẽ potentiæ secundum uirtutem debet imitari. In hoc aũt maximè Deum imitabatᷓ, q; nihil æstimabat misericordia p̃ciosius. Super aurũ ergo & lapidẽ p̃ciosum, misericordiæ diuitias sibimetipsi aggregabat. Et hic lætabatᷓ spe futuræ quietis, & ibi iucundabatᷓ experientia separatæ beatitudinis. Hinc perscrutabantᷓ ab eo carceres, & qui in metallis erant cõclusi, & qui à creditorib. erant suffocati, & omnib. omnia largiter ministrabat. Pater erat omnium orphanorum & uiduarũ, & egenorũ pater amabilis & benignus, sibimetipsi putantes beneficium impẽdere, cum aliorum misereretᷓ. Nam diues erat munerib. & uerè regalis animi. Omnib. dabat liberaliter indigentib. multiplices sperans pro his recõpensationes in tẽpore operũ retributionis. Vbiq; autem huiusmodi illius fama in breui crebrescente, uniuersi ad eum quasi quodam odore ungenti tracti, per singulos dies confluebant, & per ora omnium uolitabat. Nam timor & coactio minimè trahebat populum, sed desideriũ, & ad Christum ex corde uera dilectio, quę est Deo & eius pulcherrima cõuersatione animis omnium erat insita. Tunc & illi qui patri eius erant subditi, ei potius adhærebant cunctumq; errorem abijcientes, ueritatem euangelizabãt. Et domus quidem Iosaphat crescebat, & cõfortabatur: domus autem Auennir minuebatur, & infirmabatur, quemadmodum de Dauid & Saul, regnorum narrat historia.

Ista rex Auennir cõsiderans, & uix atq; serò in sensum rediens, suorũ recognouit falsorum infirmitatẽ deorum, & uanam seductionem: & iterum primos consilij cõuocans, in lucem profert à se meditata. Omnibus autem eadem confirmantibus (uisitauerat. n. eos oriẽs ex alto, salutaris exaudita oratione famuli sui Iosaphat) uisum est regi filio manifesta facere. Scribit igitur sequenti die epistolam Iosaphat, continentem hunc modũ:

Rex Auennir dilectissimo filio Iosaphat bene ualere. Cogitationes plurimæ fili charissime, meã subintrantes animã, crudeliter cõturbant. Nam nostra omnia cernens deficiẽtia, quemadmodũ fumus deficit, q̃ uerò sunt sectę Christianorũ super solem resplendentia, sensi uera esse quæ mihi semper à te dicebantᷓ. Et quia tenebræ nos peccatorũ profundę & impietatis operuerunt, ut hinc neq; ad ueritatẽ respicere, nec uniuersorũ autorem ualeremus recognoscere, sed & lucem sic splendidã p̱ te nobis ostensam, oculos claudẽtes uidere noluimus. Multa tibi quidem mala ostendimus, infeliciterq; (heu) & Christianorũ non paucos occidimus, qui cooperãte sibi inexpugnabili uirtute roborati, p̱ mortem aduersus nostrã crudelitatẽ dimicauerunt. Nunc aũt crassam illã nebulã de nostris auferentẽ oculis, lucem quandã, licet modicã, ueritatis cernimus, & priorum nobis pœnitentia subintrat malorum. Sed & hanc lucem nubes alia malæ desperationis interpolans, obtenebrare tentat, multitudinem opponens meorum malorum, & q; abominabilis ego sum Christo, & non suscipiendus, sicut apostata & hostis illius factus. Quid igitᷓ ad ista dulcissime fili, dicas, ipse mihi manifestũ citius facito: & q̃d oporteat me facere, tuum patrẽ edoce, & ad noticiã rei quæ expedit, me pertrahe. Hanc epistolam Iosaphat suscipiens, & quę in ea cõtinebantᷓ legẽdo pertransiens, gaudio simul & admiratione replebatur. Moxq; ingressus suum cubiculum, ante Dominicã imaginẽ in faciem corruit: & lachrymis terrã rigans, gratias egit Dño: simul & confitens, & labia exultationis mouens, hymnum dixit: Exaltabo te Deus meus rex & benedicã nomini tuo in seculũ, & in seculum seculi. Magnus es Domine, & laudabilis nimis, & magnitudinis tuæ non est finis. Et, Quis loquetur patientias tuas, qui conuertisti petrã in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum? Ecce. n. rupis ista & petra, durissimũ cor uidelicet patris mei, te uolente quasi cęra effectum est molle. Nã & possibile est tibi de lapidib. istis suscitare filios Abrahæ. Gratias ago tibi Dñe, amator hominum, Deus misericordiæ, quòd libẽ-

tersusti-

ter sustinuisti, & patiēter sustines excessus nostros, & hactenus nos impunitos dimisisti. Nos.n.eramus olim digni proijci à facie tua. & exemplū fieri in populo tuo, sicut Pētapolim habitātes facinorosi fuerunt, q̄s igne & sulphure cōbussisti: sed imēsa tua patiētia misericorditer effusa est super nos. Gratias ago tibi humilis ego & indignus: etsi non sum sufficiens ad glorificandā bonitatem tuā, deprecor inęstimabiles tuas miserationes Dñe Iesu Christe, fili & sermo inuisibilis patris, qui omnia uerbo deducis, & uoluntate cōtines. Qui positus super lignū ligasti fortē, & sub illo ligatis ęternā dedisti libertatem, ipse nunc extende manū tuā inuisibilem & omniū operatricem, & pfectè libera seruum patrē meū, de sæua illa captiuitate diaboli, & ostēde ei efficacissimè, quia tu es qui semp uiuis Deus uerus, & rex solus æternus & immortalis. Vide cōtritionem cordis mei, ꝓpicio & misericordi oculo, & secundū uerā ꝓpitiationem tuā adesto mihi cognoscenti & cōfitenti te factorem & prouisorem totius creaturæ. Influe in me tuam salientem aquam, & detur mihi sermo in adpertionem oris mei, & sensus bene fundatus in te, summo angulari lapide, ut ualeam inutilis famulus tuus annunciare meo genitori, sicut oportet, mysteriū dispensationis tuę, & separare eum tua uirtute ab errore uano malignorum dæmonum, & ad te adducere Deum & Dñm, qui non uis mortem nostram, sed expectas conuersionem & pœnitentiam, qui es gloriosus in secula seculorum, Amen.

Sic orauit, & certitudinem accipiens cōsequēdi à Deo q̄d desiderabat, & in misericordia Dei confisus, tollens se inde, cum regali officio ad regnū patris sui uenire festinauit. Vt aūt patri nunciatus est aduentus filij, egredit̄ cōfestim obuiam illi, circumplectit̄, osculat̄, maximū facit gaudiū, & celebrem festiuitatē peragit in aduentu eius. Quid plura? Post hęc pariter cōsident. Et quis dicet q̄ disseruit patri filius, & cum quanta philosophia? Sed q̄ alia nisi quæ sibi à sancto spiritu fuerant administrata, per quem piscati sunt Christo totū mundū piscatores, & illiterati sapientib. sapientiores ostensi sunt? Huius gratia & ipse locutus est patri, illuminans eum lumine scientiæ. Etenim prius multū laborauit, ut traheret eum à sup̄stitioso errore, quid nō dicens, quid nō faciens ut abduceret eum, sed inaniter canticū psallebat, q̄d in aure minimè audientis dicebat. Quādo aūt respexit Dñs ad humilitatē serui sui Iosaphat, & deprecationē eius exaudiuit, clausam ianuam cordis patris sui mox arripuit. Volūtatem.n.(inquit) timentium se faciet, & deprecationem eorū exaudiet: facilè quæ dicebant̄ à filio rex intellexit. Itaq; Iosaphat Dei gratia opportuno tpe, q̄ insurgere deberet aduersus uictoriā malignorū spirituum, tui dominati prius fuerant animæ patris sui, & de illorum perfectè errore liberare eum, salutare uerò apertè notificare uerbum, & in cœlis uiuenti Deo recōciliari. A principio.n. sermonem repetens, annunciauit ei, quæ nesciebat magna & mirabilia, & aurib. cordis nō audierat. Multa quidē de Deo locutus est, & fidei pietatem ostendit, quia non est alius Deus in cœlo sursum, neq; in terra deorsum, nisi unus Deus pater & filius, & spiritꝰ sanctus. Plura illi etiā mysteria nota fecit theologiæ, & de uisibili atq; inuisibili creatura, q̄modo ex nihilo omnia creauit, & secundū imaginem & similitudinem suā formauit hominē, & hūc libero arbitrio donās, in paradiso posuit, & omniū bonorū participari licentiā dedit, abstinere uerò ab uno solo p̄cipiens, q̄d erat dinoscens boni & mali. Præuaricātem uerò mandatū, de paradiso expulit. Vnde de familiaritate quā obtinebat apud Deū, elapsum genus humanū in multos decidit errores, seruiens peccatis, & subditū morti ꝑ tyrannidem diaboli, qui subditos semel homines accipiens, ex toto obliuisci fecit Deū & Dñm, & sibi seruire persuasit idolorū execrabilē cultū. Misericordia igit̄ ductus, qui nos formauit Deus ex uoluntate patris, & cooperatiōe spiritus sancti, cōplacuit de sancta Maria uirgine apud nos nasci, & passibilis & mortuus est immortalis. Qui tertia die resurgens, nos liberauit à mortuis, priorię; honore & sublimi gloria dignos effecit. Nā subleuauit nos secum in cœlum, ascendens unde descenderat. Quem & iterum uenturum credimus ut plasma suum resuscitet, redditurumq; unicuiq; secundum opera sua: hoc est, electos cœlorum regnum suscepturos ineffabilia bona: malos uerò æterna habituros tormenta, id est, ignem inextinguibilem, tenebras exteriores, immortalem uermem, & quantacunq; alia sibi thesaurizauerunt supplicia, seruiendo peccatis. Hæc omnia uerbis plurimis & abundè sibi inesse spiritus sancti gratiā testificantib. pertransiens,

deinde

deinde & inuestigabile benignitatis Dei enarrãs pelagus, & quomodo paratus est sem per ad suscipiendam pœnitentiam ad se cõuertentium: & quod non est peccatum uincens eius pietatis uiscera, si tantum uoluerimus pœnitentiã agere. Et multis hoc exemplis & scripturarum confirmans testimonijs, sermoni imposuit finem.

Cõpunctus itaq; rex in hac à Deo docta sapientia, uoce magna, flagrãtissimo animo saluatorẽ Christum cõfitet̃, ab omni dæmoniorum errore discedens, signumq; uiuificæ crucis adorat sub aspectu omnium. Et in cunctorum audientia Deum p̃dicat esse uerũ Dñm nostrũ Iesum Christũ, prioremq; suã cõfitet̃ impietatẽ, & propriã aduersus Christianos crudelitatem, & homicidia arguit: magnaq; portio ad pietatem efficit̃, ut in eo q̃d dictum est à Paulo, opere cõpletum esse uideatur: Vbi abundauit iniquitas ibi abũdauit & gratia. Multa igit̃ sapientissimo Iosaphat his qui cõuenerant magistratib. & satrapis, & omni populo de Deo & de pietate eius fidei perorante, & quasi ignita lingua nouum canticũ cantãte, cum spiritus sancti gratia superueniens, oẽs excitat ad glorificationẽ Dei, quasi ex una uoce turbis clamantib. Magnus Deus Christianorũ, Nõ est alius Deus præter Dñm nostrũ Iesum Christũ, cum patre & spiritu sancto glorificãdum. Zelo itaq; diuino succensus rex Auennir, insurgit fortiter aduersus idola, quæ erant in palatio suo ex auro & argento facta, in pauimentũ ea proiecit. Deinde per minuta diuidens, egenis distribuens, proficuum sibi de inutilib. fecit. Postea cum filio idolorũ templa & delubra omnino, instãter usq; ad ipsa subruit fundamẽta. Sacra aũt Deo oratoria, in loca ipsorũ ædificat. Nõ solum aũt in ciuitate, sed etiã in uniuersa regione miro studio eadẽ perficiunt. Maligni uerò spiritus qui habitabãt in delubris, eiulantes pellebant, & inexpugnabilẽ esse Dei nostri uirtutẽ tremẽtes cõfitebant̃. Omnis aũt in circuitu regio, & uicinarũ gentium multitudines, ad piam fidẽ Christi currebãt. Tunc suprà iam dicto episcopo ueniente catechizat̃ rex Auennir, & diuino perfruit̃ baptismate, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & Iosaphat eum de diuino fonte suscepit, & carnali genitori spiritualis regenerationis author effectus est. Nam cœlestis patris filius erat, & fructus ueræ diuinæ radicis sanctissimus, radice illa clamante: Ego sum uitis, uos palmites. Ita renatus rex per aquã & spiritũ sanctum, lætabat̃ gaudio ineffabili. Cum q̃ & tota ciuitas & in circuitu regio uniuersa, diuinũ meruit baptisma accipere, & filij lucis effecti sunt qui prius erant tenebræ. Cunctus aũt languor, & omnis dæmoniaca calamitas procul à credentib. pulsa est, perfecti aũt & sani omnes animab. & corporib. erant. Et plurima alia miracula, ad confirmationem fidei peracta sunt. Ecclesiæ reædificabant̃, & episcopi qui abscõsi erant propter timorem exibant, & suas recipiebant ecclesias, & alij de sacerdotibus & monachis ordinabantur ad pascendum gregem Christi. Rex quidem Auennir, ita priore illa infelici cõuersatione derelicta, & pœnitentiam agens de his quæ fecerat, totum quidẽ regalẽ principatum filio tradidit. Ipse aũt apud seipsum solitariã uitam ducẽs, pulueremq; semper capiti aspergens, graues gemitus emittebat. Lachrymis semetipsum abluendo, solus soli ubiq; p̃senti colloquebat̃, indulgentiam ab eo suarum postulans culparũ. In tantã uerò cõpunctionis & humilitatis abyssum semetipsum deposuit, ut nõ auderet nomen Dei suis nominare labijs, & uix hoc filij exhortatione p̃sumeret. Igit̃ bona mutationem mutatus, ad uirtutem se deducentem perrexit uiam, ut supergrederet̃ pietate piorum iniquitatũ ignominiã. Per quatuor uerò annos ita uiuens in pœnitentia & lachrymis & omni uirtute, in ægritudinẽ decidit de qua & mortuus est. Quando & finis eius appropinquauit, cœpit timere, & tœdere, sedulò in memoriam deducẽs mala quæ fecerat. Iosaphat autem uerbis consolatorijs alleuiabat tristitiam & fortitudinem, quæ sibi contigerat, dicens: Quare tristis es pater, & quare temetipsum cõturbas? Spera in Deo, et confitere ei, qui est spes omnium finium terræ, & in mari lõgè, sicut scriptum est per prophetam dicentem: Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersè, discite benefacere. Et si fuerint peccata uestra sicut phœnicium, quasi nix dealbabuntur: si uero ut coccinum, sicut lanam dealbabo. Noli ergo pater timere, noli dubitare. Nõ uincunt. n. peccata cõuertentium se ad Deum, inæstimabilẽ illius bonitatem. Ipsa quippe sub mensura sunt & numero, quantacunq; sint: illa uerò immensa est, etiam innumerabilis. Non enim potest quod subia-

subiacet numero, uniuersum superare. Talibus consolatorijs uerbis incantans ipsius animam, bonæ spei effecit. Deinde extendens pater manus, gratias agens, bona etiam precabatur illi, & diem benedicebat in qua natus ipse fuit, dicens: Fili dulcissime, non meus, sed cœlestis patris, quam retribuam tibi gratiam qualibus te benedicam benedictionibus? Quam uerò gratiarum actionem referam Deo pro te? Perditus enim eram, & inuentus sum per te. Mortuus eram peccatis, & reuixi. Inimicus Dei & apostata fui, & reconciliatus sum. Quid ergo retribuam tibi pro his omnibus? Deus est, qui dignas reddat tibi retributiones. Sic locutus est, & frequenter dilectum osculabatur filium. Deinde orauit, dicens: In manus tuas benignissime Deus commendo spiritum meum: & ita in pœnitentia Domino animam reddidit. Tunc filius eius Iosaphat lachrymis honorans patrem mortuum, & exequias dignas illi exhibēs, posuit corpus eius in monumēto inter uiros sanctos, & non tamen operuit uestimento regali, sed pœnitentiæ texit cilicio. Stans autem super monumētum, manibus in cœlum eleuatis, & flumina lachrymarum ex oculis deducens, orauit ad Dominum dicens: Deus gratias ago tibi rex gloriæ, solus potens & immortalis, quia non despexisti deprecationem meam, lachrymas meas non spreuisti: quoniam complacuit tibi ut istum seruum tuum patrem meum cōuerteres ab iniquitatibus, & ad teipsum traheres saluatorem uniuersorum, separansq; à superstitione idolorum, dignū fecisti ut cognosceret te uerum Deum, & amatorem hominum. Et nūc domine Deus, inuestigabilis & immensæ bonitatis, colloca eum in loco refrigerij, & in loco quietis, ubi lux splendet uultus tui, & ne memineris iniquitatum illius antiquarum, & secundùm magnam misericordiam tuam dele chirographum peccatorum suorum, & chartam illius scinde criminum, & sanctos tuos pacifica ei, quos igne & gladio interemit, & præcipe illis ne contra eum iram teneant. Omnia possibilia tibi sunt omnium domino, nisi hoc solum, misereri eorum qui non conuertuntur ad te, hoc est tibi impossibile. Nam misericordia tua effusa est super omnes, & saluas inuocantes te Domine Iesu Christe, quia decet te omnis gloria in secula, Amē. Tales orationes & deprecationes obtulit Domino in totis septē diebus, nullo modo à monumento surgens, immemor penitus cibi ac potus, nec quietis somniiq; particeps, sed lachrymis pauimentum rigabat, gemitibusq; inenarrabilibus orando Deum pulsabat. Octaua autē die ad palatium regressus, cunctas diuitias & pecunias indigentib. distribuit, ita ut nullus iam relinqueretur inopiam patientium. In paucis ergo dieb. huiusmodi perficiens ministerium, & omnes thesauros euacuans: quatenus per angustam intraturum portā non impediret pondus pecuniarum. Quadraginta dies obitus patris sui memoriam ei perficiens, conuocat omnes principes & militari præcinctos baltheo, & urbani populi non paucos: sedensq; pro tribunali, ait in audientia omnium: Ecce sicut uidetis, rex Auennir, pater meus, quasi unus de pauperibus mortuus est, neq; diuitiæ, neq; regalis gloria, neq; ego dilectus filius illius, neq; aliquis de cæteris amicis suis, & cognatis adiuuare illum præualuerunt, ut ineuitabilem sententiam præteriret, sed abijt ad illa iusta iudicia, rationem redditurus conuersationis præsentis uitæ, nullum de omnibus ducens secum adiutorem, nisi tantum quæ egit opera qualiacunq; sint. Idipsum aut & de omnibus humanæ sortis naturam contingere constat, nec aliter. Nunc ergo audite me amici mei & fratres, populus Domini, & hæreditas sancta, quos redemit Christus precioso sanguine suo, & de antiquo errore & seruitute aduersarij eruit. Ipsi nostis inter uos conuersationem meam, quomodo ex quo Christum cognoui, & seruus eius esse merui, omnia habens odio, ipsum concupiui solum: & istud mihi erat desiderabile, ut à strepitu uitæ & uana conturbatione subtrahendo me, solus sibi uacarem, & in silentio, & quiete animi seruirem Domino Deo. Sed impediuit me patris mei obstinatio & mandatum, honorari præcipiens genitorem. Vnde Dei gratia & cooperatione non frustra laboraui, nec in uanum tales dies expendi. Nam illū Christo reconciliaui, & omnes uos hunc solum cognoscere uerum Deum, & dominum omnium docui. Non autem hæc ego feci, sed gratia Dei mecum, quæ & me de superstitioso errore liberauit, & de seruitute idolorum

lorum eripuit, & uos populum meum de ſæua captiuitate liberauit. Iam ergo tempus eſt, ut de cætero compleam quæ promiſi Deo opera. Tempus eundi quò ipſe deducet me, & reddam uota mea quæ uoui ei. Nunc ergo uos conſiderate, quemcunque uelitis præeſſe uobis, & regnare. Iam enim perfecti eſtis in uoluntate Domini, & nihil uos latet præceptorum eius. In iſtis ambulate, non declinantes ad dextram uel ad ſiniſtram, & Deus pacis erit uobiſcum. Hæc ut audiuit populus ille, & uirorum congregatio, tumultus illicò & planctus, & uox maxima, & confuſio fit, flentibus omnibus & lamentationibus ſuam deſolationem. Talia lamentantes, & cum lamentationibus etiam ſacramentis obteſtabantur, ſe non eum dimiſſuros aliquatenus, ſed comprehenſuros, & diſcedere penitus non conceſſuros. Ita uociferante populo, & principibus omnibus, rex turbam ſedare uolens, ſilentio imperato, eorum ſe obedire promiſit obſtinationi. Contriſtatos tamen & triſtitiæ ſigna in uultu ferentes, domum remiſit. Ipſe autem unum de principibus, qui erat ei charus præ omnibus, & propter fidei pietatem & pudicitiam uitæ admirandus, Barachiam nomine, quem & ſuperius ſermo demonſtrauit, quando Nachor Barlaam ſimulans cum philoſophis diſputauit, qui ſolus paratus fuit ſecum aſtare, & decertare aduerſus illos, zelo diuino ſuccenſus in corde: ſingulariter aſſumens, leniter alloquebatur, & dulciter flagitabat, ut regnum ſuſciperet, & cum timore Dei populum illius regeret, quatenus ipſe deſideratam à ſe uiam pergeret. Vt autem illum negantem uidit, & omnino reſpuentem, & dicentem, ô rex, quàm iniuſtum iudicium tuum, quam'que non ſecundum mandatum tuus eſt ſermo. Si enim diligere proximum ſicut teipſum edoctus es, qua ratione onus, quod ipſe deponere feſtinas, mihi conaris imponere? Nam ſi bonum eſt regnare, ipſe quod bonum eſt tene: ſi autem iſtud animæ ſcandalum atque offendiculum, cur mihi imponis illud, & uis me ſupplantare? Poſtquam ergo talia dicentem & aſſerentem uidit, à colloquio ceſſauit. Et ecce intempeſta nocte epiſtolam quidem ad populum ſcripſit, multa refertam philoſophia, & omnem pietatem pronunciantem, quomodo deberent in Domino gloriari, & qualem uitam ei offerre, qualesq; hymnos, & quas gratiarum actiones. Deinde nō alium quàm Barachiam præcepit in regalem principatum eis aſſumere. Et in ſuo cubiculo chartam, in qua epiſtola erat ſcripta, derelinquens, clam omnibus de palatio egreditur. Sed penitus latêre non potuit. Nam ſummo diluculo hoc auditum eſt, & turbationem repentinā, & luctum populis exhibuit. Qui celeritate multa ad inquiſitionem eius egrediuntur, præripere fugam ei omni modo ſatagentes. Vnde nec in uanum ceſſit eis ſtudium. Vt enim omnes præoccupauerunt uias, cunctosq; montes circunderunt, & inuias circuierunt ualles, in torrente quodam hunc inuenerunt, manus in cœlum extenſas habentem, & orationem ſextæ celebrantem horæ. Videntes autem eum, perfuſi ſunt lachrymis, rogantes, & diſceſsionem improperantes. Ille autem ait: Cur fruſtra laboratis? Non enim ultrà me regem habere ualetis. Plurima uerò illorum conſtrictus inſtantia, reuertitur ad palatium. Et congregatis omnibus, declarauit ſuum conſilium. Deinde & iuramento confirmat ſermonem, quòd nec unam cum ipſis diem de reliquo facturus eſſet. Ego enim miniſterium meum in uobis impleui, & nihil dimiſi, neq; ſubterfugi utilium, quin annunciarem uobis & docerem, teſtificans omnibus fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti, & pœnitentiæ uiam oſtendens. Et nūc ecce ego pergo uiam, quam ex longo iam tempore deſideraui, & amplius nō uidebitis faciem meā uos oēs. Propter quod teſtificor uobis hodie ſecundū diuinum Apoſtolū, quod ego mundus ſum à ſanguine omniū ueſtrûm. Non. n. ſubterfugi, quin annunciarem uobis omne conſilium Dei. Hæc audientes, & intentionis eius firmitatem ſciētes, quoniam à propoſito ſuo nō ualerent eum prohibere, mœrebant quidem deſolationē ſuam, non poterant aūt omnino ipſi ſuadere. Tunc rex Barachiam illum quem & ſuperior ſermo demonſtrauit, apprehendens, dixit: Fratres, hunc uobis ordino regem. Illo uerò fortiter aduerſus negocium repugnante, inuitum atque uolentem in regali principatu conſtituit, diadema capiti eius impoſuit, annulumq; regalem miſit in manu eius,

& ſtans

& stans contra orientem, orationem pro eo fudit ad Dominum, inconuertibilem sibi in Deum fidem seruari, & indeclinabilem secundum mandata Christi inuenire uia. Orauit etiam pro omni grege & hereditate, petijt'que auxilium à Domino eis & salutem, & omne quodcunque eis expediret ad utilitatem dispensandam. Ita oratione facta, conuersus dixit Barachiæ: Ecce tibi frater mando, sicut aliquando Apostolus testificatus est, attende tibi, & omni gregi in quo te spiritus sanctus posuit regem, ad regendum populum Domini, quem acquisiuit sanguine suo. Et sicut ante me cognouisti Deum, & seruisti ei munda conscientia, sic & modò ampliori studio placere satage illi. Nam quanto maiorem à Domino adeptus es principatum, tanto potioris exactionis debitor existis. Et ideo retribue benefactori debitum gratiarum actionis, sancta illius custodiendo mandata, & ab omni declinando uia quæ ducit ad perditionem. Si enim in nauigantibus quandoquidem nauta fallit, modicam remigibus infert læsionem: quando uerò gubernator, totius efficit nauis perditionem: sic & in regibus. Si quis principum delinquit, non tantum populo, quantum sibimetipsi nocet. Si uerò rex ipse, omnis operatur conuersationis detrimentum. Et ideo maximas sustinebis pœnas, si quid utilium spreueris. Quapropter cum multa diligentia custodi teipsum in bono, cunctam exosam habendo uoluntatem ad peccatum te trahentem. Ait enim Apostolus: Pacem sectamini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit Deum. Cyclum attende humanarum rerum, quomodo currit, contrario'que modo & uano fert ipsas & circumfert. Et in istarum ueloci permutatione, immutabilem serua piam cogitationem. Nam uariari rerum mutatione, mentis inconstantis indicium est. Tu autem fixus esto in bono, & omnino stabilis. Ne extollaris propter temporalem gloriam inani tumore, sed expiata cogitatione ignobilitatem tuæ naturæ considera, breuitatem'que & incertitudinem istius uitæ & carni mortem copulatam. Et ista cogitans, in superbiæ non decides foueam: sed timebis Deum uerum, & cœlestem regem, & uerè beatus eris. Beati enim (inquit) omnes qui timent Dominum, & qui ambulant in uijs eius. Et, Beatus uir qui timet Dominum, in mandatis eius uolet nimis. Quæ uerò ante omnia debes seruare mandata? Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et, Estote misericordes, sicut pater uester misericors est cœlestis. Hoc enim mandatum ante omnia debent seruare, qui in maiore sunt principatu locati. Et certè maximam potestatem accipiens, datorem potestatis iuxta posibilitatem debet imitari. In hoc autem Deum maximè imitabitur, si nihil iudicauerit, quam misereri preciosius. Sed & obedientem nihil ita ad amicitiam Dei pertrahit, sicut beneficentiæ gratia indigentibus exhibita. Nam propter timorem facta eleemosina, adulationi est comparanda, ficto honoris nomine sibi attendentes decipiens, & non sponte subditum resilire facit, temporis occasione reperta. Vinculis uerò amicitiæ astrictus, firmam habet ad id quod tenetur effectionem. Idcirco beneficus esto indigentibus, & aperi aures pauperibus, ut inuenias auditum Dei tibi reseratum. Quales enim nostris conseruis erimus, talem circa nos inueniemus Dominum. Et sicut audierimus, audiri merebimur. Et sicut uidebimus, uidebimur à diuino & omnia cernente oculo. Inferamus igitur misericordiæ misericordiam, ut pro simili similem accipiamus. Sed & aliud audi mandatum consimile primo: Dimittite, & dimittetur uobis. Et, Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, neque pater uester cœlestis dimittet uobis peccata uestra. Quapropter malitiæ memoriam non retinebis aduersus peccantes, sed ueniam postulans delictorum tuorum, indulge & ipse in te peccantibus: quoniam remisioni recompensatur remisio: & aduersus conseruos nostros reconciliatio, Dominicæ iræ fit sedatio. Et rursus duritia nostra erga peccantes, irremisibilia nobis facit nostra peccamina, sicut audis quid millium passus est debitor talentorum erga proximum immisericordia, sibimet ad actum reuocans huiusmodi debitum. Propter quod diligenter nobis considerandum est, ne nos similia patiamur, sed dimittamus omne debitum, & omnem iram ex corde eijciamus, ut & nobis dimittantur nostra delicta. In omnibus autem & ante omnia bonum cu-

stodi depositum, piam uidelicet fidei rationem quam didicisti, & omnis zizania hæresis non pullulet in uobis, sed mundum & sine dolo semen conserua diuinum, ut multiplicem fructum Domino consignes, quando uenerit rationem ponere cum unoquoque nostrûm, & reddere unicuique iuxta opera sua: quando iusti quidem fulgebunt sicut sol, peccatores uerò tenebræ operient & æterna confusio. Et nunc fratres commendo uos Deo, qui uos potest ædificare, & dare uobis hæreditatem in sanctificatis omnibus. Et hęc dicens, positis genibus suis, cum lachrymis rursus orauit. Et conuersus osculatus est Barachiam, quem regem ordinauerat, & omnes principes. Tunc iam funduntur lachrymæ ueraciter ex corde. Circunstantes enim eum uniuersi, quasi animæ illorum ex illius penderent anima, & sine illo nullo modo uiuere possent, quid non compassione dignum dixerunt? Qualem lamentationis excellentiam dereliquerunt? Osculabantur & amplexabantur: reuerentiæ obliuionem, doloris passio fecerat. Væ nobis, clamabant, ab hac infelicitate atrocissima. Deinde illum uocabant patrem, saluatorem, benefactorem. Per te (inquiunt) Deum cognouimus, ab errore liberati sumus, & ab omnibus malis requiem inuenimus. Quid ergo erit nobis post tuum discessum? Quæ nos mala non apprehendent? Talia dicentes, pectora percutiebant, & quæ comprehenderant eos deflebant infortunia. Ille autem in sermonibus consolationis plurimos gemitus illorum compescuit, cum eis se spiritu futurum promittens, quod corpore iam esset impossibile.

Talia dicens, omnibus uidentibus egreditur de palatio. Cum quo mox omnes exierunt, promittentes se ad ciuitatem non reuersuros, nec etiam oculis eam amplius secuturos. Vt autem extra ciuitatem facti sunt (quia sermone blando ab illo discedere nolebant) increpatione auulsi sunt, & inuiti reuertebantur. Frequenter eis conuertentibus, quidam autem feruentiores mœrentes à longè sequebantur eum, quousque nox superueniens separauit eos ab inuicem.

Egrediebatur ergo de regno suo fortis ille iuuenis, gaudens uelut quando de longo exilio in suam aliquis reuertens patriam lætus ambulat, & erat indutus extrinsecus quidem consuetis uestibus, intrinsecus uerò laneo panno, quem Barlaam sibi dederat. Nocte itaque illa in domunculam cuiusdam pauperis hospitatus, uestimentis suis exutis, ea pauperi tradidit, ultimam eleemosynam istam perficiens. Et sic tam illius quàm aliorum multorum pauperum orationibus procuratorē sui Domini acquirēs, & ipsius gratiam & auxilium, quasi uestimentum salutis & indumentum lætitiæ sibimet circumponens, ad eremicam egressus est uitam, non panem secum deferens, non aquam, non aliud ad cibum pertinens, non uestimento indutus alio, nisi duro illo panno tantum, cuius paulò antè memoriam fecimus. Desiderio enim quodam incredibili & amore diuino uulneratus animo immortalis regis Christi omnino desiderati, erat extra se factus, totus enim liquefactus amore. Fortis enim (inquit) ut mors dilectio. Huiusmodi ipse à diuina charitate susceperat ebrietatem, ita exarserat siti secundum prophetam dicentem: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarū, ita desiderat anima mea ad te Deus fontem uiuum. Et quemadmodum uulnerata tali dilectioni anima clamat in Canticis canticorum: Vulnerata charitate ego sum. Et alibi: Ostende mihi faciem tuam, & fac me audire uocem tuam. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Huius ineffabilis pulchritudinis Christi amorem uelut ignem in corde suscipiens, Apostolorum chorum & martyrum populi, omnia spernebant quæ uidentur, omnem scilicet uitam temporalem. Mille tormentorum species subibant animantes diuinam pulchritudinem, & circa nos Dei uerbi cogitantes dilectionem. Hunc ignem & bonus iste, nobilis quidem corpore, nobilior uerò & regalior anima, in seipso suscipiens, omnia simul terrena despiciebat, omnesque conculcabat corporis uoluptates. Spernebat diuitias & gloriam, & ab hominibus honorem. Deponebat diadema & purpuram, aranearum tela fragiliora ista cogitans. Ad omnia uerò laboriosa & tristia eremiticæ uitæ, promptum semetipsum exhibuit, clamans: Adhæsit Christe, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.

Et ita inconuertibiliter ingressus est uastitatē eremi, & quasi onere quodam & graui catena deposita rerum temporalium cōfusione, lætabatur spiritu: & desideratum intuens Christum, clamabat ad eum, quasi præsentem & uocem audientem, dicens: Bona mundi huius Domine ne uideat oculus meus, neq; eleuetur amodo mens mea præsenti uanitate, sed imple oculos meos lachrymis spiritualib. dirige gressus meos & ostēde mihi famulum tuum Barlaam, ostende mihi eum, qui mihi salutis, tua gratia, autor factus est, ut eremiticæ uitæ huius per ipsius diligentiam addiscam exercitium, ne pugnā di imperitia ab inimico supplanter. Da mihi Domine uiam inuenire per quam ueniam ad te, quia uulnerata est anima mea amore tuo, & te sitio fontem uitę & salutis. Hęc uoluebat penes semetipsum semper, & Deo dicebat, per orationem ei & contemplationē altissimam iunctus, & ita impensius iter suum peragebat, ad chorum sanctorum peruenire satagens, ubi Barlaam degebat. Edebat uerò herbas, quę per eremum nascebantur. Nihil enim aliud deferebat secum (ut dictum est) nisi solum corpus suum, & pannum quo coopertus erat. Sed & cibum quidem mediocrem & paruum de herbis sumebat. Aquæ uerò omnino penuriam patiebatur, inaquosa & arida existente eremo illa. Itaque iam circa meridiem sole ardente uehementer, iter agendo uehementius ipse æstuabat siti, æstu perseuerante, & ultima affligebatur miseria. Sed uincebat desiderium naturam, & sitis qua Deum sitiebat, flammam rorabat sitis aquæ. Inuidus uerò & osor hominum diabolus, non sufferens in iuuene tale cernere propositum, & sic feruentissimam in Deo dilectionem, plurimas per eremum excitauit tentationes, submittens ei memoriam regalis gloriæ suæ, & dudum assistentium ei splendidissimi obsequij amicorum, & cognatorum, atque coætaneorum: & quia cunctorum animæ ex ipsius perficiebantur anima, & alia uitæ refrigeria. Deinde asperitatem conuersationis proponebat ei, & plurimos illius sudores, corporisq; infirmitatem, & in consuetudinem eius in tali miseria, & temporis longitudinem, præsentis'que sitis necessitatem, & nusquam sperandam consolationem tanti laboris, uel finem. Et omnino multum excitauit ei puluerem cogitationum in mente, quemadmodum scriptum est de magno Antonio. Vt autem uidit semetipsum inimicus debilem aduersus illius propositum (Christum enim ipsum cogitans, & illius desiderio accensus, spe'que bona confortatus, & fide stabilitus, pro nihilo illius submissiones reputabat) erubuit. Tunc à prima congressione decidens, alteram pergit uiam. Multæ enim malitiæ eius semitæ, & phantasmatibus uarijs & inanibus eum euertere tentabat, & in formidinem mittere. Aliquando uerò gladium acutum tenens insiluit super eum, & percutere minabatur, nisi retrò statim conuerteretur. Alia uice bestiarum diuersarum formas assumebat, frendens aduersus eum, dirissimum edens mugitum & sonitum. Deinde & in draconem, & aspidem, & basiliscum transformabatur. Bonus uerò ille & fortissimus athleta, intrepidus erat animo, ceu qui altissimum sibimetipsi refugium posuerat. Mente uerò uigilans, & malignum subsannans, dicebat: Non latet me, ô seductor, quis sis, qui ista mihi excitas, qui ab initio contra genus hominum talia es fabricatus, & semper malignus es, & lædere nunquam cessas, & aptum tibi habitum & familiarissimum assumis: hoc est, bestias & serpentes imitaris, bestialitatem consilij tui ac prauitatem, uenenum'que & læsionem intentionis tuæ demonstrans. Cur ergo ad impossibilia conaris miserrime? Ex quo enim agnoui tuæ esse nequitiæ machinamenta ista & terrores, mihi nulla de te cura fuit. Dominus mihi adiutor est, & ego despiciam inimicos meos. Et super aspidem & basiliscum ambulabo, quibus similem te fecisti, te conculcabo & leonem, & draconē, uirtute Christi confortatus. Confundantur & reuereantur omnes inimici mei, auertantur & erubescant ualdè uelociter. Hæc dicens, & signum crucis sibimet imprimens arma inexpugnabilia, omnia diaboli phantasmata absentauit. Tunc enim bestiæ ac serpentes sicut deficit fumus defecerunt, & sicut liquescit cera à face ignis, sic perierunt. Ipse uerò Christi uirtute munitus, ambulabat gaudens, & gratias agens Domino. Sed & bestiæ plurimæ & uariæ, & serpentium atque draconum diuersa genera, quæ eremus illa nutrit obuiantia illi, non iam phantasticæ, sed in ueritate apparuerunt. Quocirca ti-

more quidem erat plena uia & labore. Ipse uerò utraque spernebat animo, timorem quidem dilectione (ut ait scripturis) foràs mittēte, laborem uerò amore alleuiante. Ita ergo multis ac uarijs incommodis & miserijs fatigatus diebus non modicis, tandem peruenit ad eremum illam Sennaariticæ terræ, in qua Barlaam habitabat: ubi & aquam inueniens, flammam sitis extinxit.

Mansit autem Iosaphat duobus annis integris per eremi illius uastitatem uagabundus, & non inueniebat Barlaam, Deo & in hoc fortitudinem animi eius & cogitationis stabilitatem probante. Et erat ita sub dio sole exustus per diem, & frigore per noctem congelatus, & incessanter quærens uelut aliquem thesaurum preciosum uenerandum senem. Plurimas uerò sustinuit tentationes, & pugnas malorum spirituum, & multos labores, herbarum indigentia, quibus in cibum utebatur, quia & istas, cum sicca esset eremus, rarissimas ferebat. Sed amore Domini inflammata adamantina anima illa & inuicta, facilius sustinebat tristia ista, quàm uoluptates: ideoq; superno non fuit priuatus adiutorio, sed secundum multitudinem dolorum ipsius & laborum, à desiderato Christo fiebant consolationes, nocte lætificantes animam. Completis ergo duobus annis, Iosaphat quidem, incessanter circuibat quærens desideratum, & rogabat Deum, lachrymarum flumina effundens, & clamabat: Ostende mihi Domine, ostēde mihi uiatorem tuæ cogitationis, & tantorum autorem bonorum, & ne propter multitudinem peccatorum meorum bono tuo priues me, sed dignum me fac uidere illum, & æqualem ei agonem conuersationis ponere.

Inuenit autem Dei gratia speluncam, uestigia sequens illuc ambulantium, & monachorum quendam reperit eremiticam uitam transigentem. Et hunc flagrantissimè amplexatus & osculatus, rogabat ab illo sibi ostendi Barlaam habitaculum, & de seipso cuncta uiro illi manifesta fecit. Per ipsum itaque didicit habitationem illius quem quærebat. Peruenit'que celerrimè, uelut quando uenator gnarus uestigia incurrit uenationis: & habens alia signa ab illo sene sibi demonstrata, ambulabat gaudijs, & spe robustus, sicut paruulus ex longo tempore patrem cupiens uidere. Quando enim amor qui secundum Deum est, in anima distillat, naturali multo est feruentior atque fortior.

Stetit igitur ante ostium speluncæ & pulsans, Benedic pater, ait, benedic. Vt autem uocem audiuit, exijt Barlaam de spelunca. Cognouerat enim per spiritum quem secundum exteriorem aspectum perfectè recognoscere non ualebat, propter mirabilem illam transfigurationem & immutationem, quia immutatus & transfiguratus erat ab aspectu illo priore, & decora ac florida iuuentute. Nam denigratus erat ab ardore solis, comatusq; crinibus, exesam habens faciem, & oculos in profundum habens demersos, & cilia exusta habens riuis lachrymarum, & multa inopiæ afflictione. Sed Iosaphat spiritualem cognouit patrem, characterem uultus seruantem eundē. Stans ergo mox contra orientem senex, orauit, gratias agendo Deo. Et post orationem dicto Amen, apprehendentes se & osculantes, feruentissimis alterum amplexibus constringebant, & præ interno amore satiari non poterant. Vt autem sufficienter se uiderunt, osculati sunt inuicem, & proprijs nominibus salutauerunt, sedentesq; colloquebantur.

Sermonem autem incipiens Barlaam: Bene uenisti, dicebat, fili Dei, & hæres cœlestis regni, per Dominum nostrum Iesum Christum, quem dilexisti, quem meritò desiderasti, super omnia temporalia & corruptibilia. Et sicut prudens negociator & sapiens, omnibus uenditis, preciosissimam emisti margaritam: & thesauro abscondito in agro reperto mandatorum Domini, omnia dedisti, nulli parcens prætereuntium, ut agrum illum emeres tibimetipsi. Donet tibi Dominus pro temporalibus æterna pro corruptibilibus incorruptibilia, & non ueterascentia. Dic ergo mihi fili dilectissime, quomodo huc uenisti, & quomodo post meum discessum factum est de te, & si cognouit Deum pater tuus, aut si & hucusque in prima perseuerans insipientia, ac dæmonum seductione captiuatur?

Hæc Barlaam interrogante, Iosaphat referre cœpit, quanta post illius abscessum facta

facta sunt ei, & quomodo Dominus omnia in prosperitatem uertit, usque ad præsentem eorundem coniunctionem. Senex autem audiens ista cum delectatione & miraculo, præ gaudio lachrymatus, dicebat: Gloria tibi Deus noster, qui semper ades & auxiliaris diligentibus te. Gloria tibi Christe rex uniuersorum, & Deus benignissime, quia complacuit tibi semen quod in anima seminaui serui tui Iosaphat, sic centesimum referre fructum, dignum quidem te agricola, & Domino nostrarũ animarum. Gloria tibi paraclete bone, sanctissime spiritus, quia quã dedisti gratiam sanctis tuis Apostolis, huius participem dignum fieri fecisti seruum tuum, & innumeras hominum multitudines à superstitioso per ipsum errore liberasti, & uera illuminasti Dei notitia. Sic sic ab ambobus Deo gratiæ referuntur: & talia colloquentibus & Dei exultantibus gratia, superuenit uespera.

Tunc ad orationem surgentes, consuetum celebrarunt officium. Deinde cœnaturis ponit mensam Barlaam locupletem, spiritualem plenam epulis, sensualem uerò nequaquam participem consolationis. Olera enim fuerunt cruda, quorum senex ipse operator & cultor fuit, & dactyli pauci, qui in ipsa eremo inueniebantur, & syluestres herbas. Gratias igitur agentes, & apposita edentes, & aquam de fonte qui aderat bibentes, aperienti manum & implenti omne animal, denuò gratias egerunt. Rursus autem surgentes, & nocturnas complentes orationes, spirituale post orationem repetũt colloquium: sermones uidelicet salutis, & cœlesti plenos philosophia, per totam secum conferentes noctem, donec eos mane solitarium iterum recordari orationum fecit.

Mansit autem Iosaphat cum Barlaam sic plurimis annis, mirabilem illam & super hominem transigens conuersationem, & quasi patri huic eruditori per omnia obediens & consentiens, omniq; subiectione & humilitate se illi subijciens, & ad omnem uirtutis speciem semetipsum exercens, optimeq; instructus ad luctandum contra iniquissimos spiritus. Hinc quidem passiones cunctas mortificat, prudentiam uerò carnis subiecit spiritui, quasi seruum Domino, deliciarum & requietionis penitus oblitus. Somno uerò quasi malo percipiebat domino. Et ut simpliciter dicam, tantus inerat ei labor conuersationis, ut & ipse miraretur, qui plurimos in hac expenderat annos Barlaam, & perseueranti illius uinceretur instantia. Nam tantum de illo duro & inconsolabili cibo percipiebat, ut solum posset uiuere, ne si uiolenter moreretur, mercedes amitteret bonarum operationũ. Si aũt ad uigilãdum naturã subdidit, quasi incorporeus aliquis & sine carne. Orationis etiam illi & intellectualis operis incessabile opus erat, & omne uitæ tempus in contemplationib. expendebat spiritualibus & cœlestib. ut nec horã, nec punctum ipse perderet omnino, ex quo in illa eremo habitauit. Hoc enim opus uere monastici ordinis est, nunquam ociosum inueniri à spirituali operatione. Quod bene obseruauit ille fortis & congruentissimus cursor stadij cœlestis itineris, & inextinguibilem calorem ipsius custodiuit: à principio usq; in finem ascensiones semper in corde disponens, & de uirtute in altiorem ascendens uirtutem, desiderium desiderio, studium studio asiduè iungens, donec peruenit ad speratam & desideratam beatitudinem. Sic autem inuicem conuersantibus Barlaam & Iosaphat, & bona coniunctione unitis, & extra solicitudinem & uniuersam secularem existentib. perturbationem, purificatamq; mentem possidentibus, & expiatam ab omni confusione, post multos suos pro pietate labores, quadam die aduocauit senex spiritualem filium, quem per euangelium genuit: & tunc sermonem arripuit & spirituale colloquiũ, ita dicens: Dilectissime Iosaphat, in hac te eremo habitare oportebat. Et hoc mihi Christus oranti de te promisit, ante uitæ meæ obitũ uidendum. Vidi ergo sicut desiderabã. Video enim te modo à mundo abstractũ, & ab his quę in mundo sunt: coniunctũ uerò Christo inseparabili mente, & in mensurã uenisse pfectionis plenitudinis ipsius. Nũc aũt quoniã iam mihi resolutionis tẽpus in ianuis est, & sociale, & coætaneũ desideriũ esse cũ Christo iam cõpletũ est: tu quidẽ corpus meũ terra operi, & puluerẽ tradi pulueri. Mane uerò cætero in hoc loco, spirituali adhærẽs cõuersationi, & meæ memoriã faciens humilitatis.

Timeo enim, ne fortè obscura dæmonum multitudo animæ meæ obsistant propter multitudinem ignorantiarum mearum. Tu ergo fili ne metuas laborem conuersationis, neque formides longitudinem temporis, & uersutias dæmonum: sed horum quidem infirmitatem Christi uirtute munitus, audacter deride. Aduersus uerò duritiam laboris & temporis spacium sic eris, quasi quotidie hinc migrationem expectans, & quasi initium esse tibi conuersationis hanc diem, & finem existimans. Sic semper ea, quæ retrò sunt obliuiscens, & ad ea, quæ antè sunt te extendens, secundum intentionem persequere ad brauium supernæ uocationis Dei in Christo Iesu. Quemadmodum sanctus Apostolus iubet, non deficiamus, dicens: Sed licet is qui foris est noster homo corrūpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Nam momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia sunt: quæ autem non uidentur, æterna. Ista cogitans charissime, confortare, & esto robustus, & quasi bonus miles contende regi tuo placere. Et si cogitationes tibi pusillanimitatis malignus immiserit, & rigorem relaxare propositi studuerit, ne acquiescas eius uersutijs, Dominicum considerans præceptum: In mundo tribulationem habebitis: sed confidite, quia ego uici mundum. Ideoq; gaude in Domino semper, quia elegit te, & separauit de mundo, & posuit ante faciem suam. Ipse autem qui te uocauit uocatione sua sancta, adest tibi semper, nihil solicitus sis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarū actione petitiones tuæ apud Deum innotescant. Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Sic ergo in duritia conuersationis & pusillanimitate exercitij tales possidens cogitationes, lætare, memor Domini Dei nostri. Memor enim (inquit) fui Dei, & delectatus sum. Quando autem rursus alium deceptionis modum econtrario callidè perquiret hostis, elatas supponens cogitationes, & gloriam multam regni quod dimisisti, & cætera quæ in mundo sunt, salutarem appone sermonem quasi scutum, dicentem: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, quæ debuimus facere fecimus. Sed quis ex nobis ualet debitum persoluere, quod debemus Domino, pro eo quòd cum diues esset, pauper factus est, ut nos illius paupertate ditaremur, & passus est impassibilis, ut à passionibus nos liberaret? Quæ enim est gratia seruo, similia Domino pati? Nobis enim plura desunt de passionibus eius. Hæc meditare cogitationes emundans, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei & in captiuitatem ducentem, redige omnem sensum in obedientiam Christi. Et pax Dei quæ superat omnem sensum, custodiat cor tuum, & intelligentias tuas, in Christo Iesu Domino nostro.

His à beato Barlaam dictis, riui lachrymarum Iosaphat mensuram non habebant, sed uelut de fonte multifluo scaturientes, eum totum ac terram in qua sedebat rigabant. Deflens autem separationem, uehementer rogabat, ut comes eius itineris moriendo fieret, & ne post se relinqueret illum in hac uita, dicens: Cur quæ tua sunt tantum pater quæris, & non ea quæ proximi sunt? Quomodo uerò perfectam in hoc imples charitatem secundum eum qui dicit, Diliges proximum tuum sicut teipsum? Ad requiem quidem ipse pergens in tribulatione ac miseria me derelinquis: & priusquam bene exercitatus sum laboribus conuersationis, & hostium didicerim multimodas congressiones, ad monomachiam me ipsorum exponis, & quid fiet aliud, nisi ut prosternar multimodis illorum machinamentis, & moriar in anima (heu mihi) in æterna morte, quod inexpertis & formidolosis contingere constat pugnatoribus. Sed deprecare Dominum, quæso te, ut comitem me de hoc seculo tecum assumas: etiam per ipsam spem, quam habes recipiendi laboris præmium deprecare, ne uel unam diem post tuum discessum faciam in hac uita, & in uastitate huius deserti oberrem.

Hæc Iosaphat cum lachrymis dicente, senex leniter & planè respondit, dicens: Non debemus fili incomprehensibilibus iudicijs Dei resistere. Ego enim plurimum

de hoc

de hoc deprecatus sum Dominum, ne separaremur ab inuicem: & edoctus sum à bonitate illius, quia non est congruum te nunc pondus deponere carnis, sed permanere oportet in exercitio, donec splendidiorem coronã tibi met componas. Non enim sufficienter adhuc decertasti, ad eam quæ tibi præparata est mercedis retributionem: sed oportet te hic modicum laborare, ut lætus intres in gaudium Domini tui. Ego enim ferè centum sum annorũ. In hac uerò eremo annos septuaginta quinque peregi. Tibi autem licet non tantum tempus sit constitutum, sed tamen appropinquare oportet, sicut iubet Dominus: ut cum similis ostendaris mihi, & nihil minus habens ab eis qui portauerunt pondus diei & æstus. Suscipe ergo charissime libenter quæ à Deo decreta sunt: nam ea quæ ipse disposuit, quis hominum sufficit mutare? Vnde in his perseuera, eius custoditus gratia. Vigila autem semper aduersus cõtrarias cogitationes, & munditiam mentis quasi quendam thesaurum preciosum conserua, ad altiorem operationem & contemplationem uegetans temetipsum quotidie, ut impleatur in te quod amicis suis Saluator promisit, dicens: Si quis diligit me, sermones meos seruabit. Et pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. *Ioannis 14.*

Hæc dicens senex, & multo plura, sanctissima illius anima & theologa lingua digna, contristatam Iosaphat animam consolatus est. Deinde ad quosdam transmittit eum fratres procul habitantes, ut afferret eis quæ ad sacram hostiam consecrandam erant necessaria. Tunc confortatus Iosaphat ualdè, uelociter ministerium impleuit. Metuebat enim, ne fortè se absente naturæ debitum Barlaam solueret, & spiritum Domino traderet, detrimentumq; sibi dirissimum inferret, non uerba testatoria, non orationes, non benedictiones illius adepto. Ita ergo uiriliter ab illo longa uia peracta, & allatis pro quibus ierat, offert Deo sacrificium sanctissimus Barlaam. Et communicans ipse, tradidit & Iosaphat incontaminata Christi mysteria, & exultauit spiritu. Deinde consuetum percipientes cibum, ædificatorijs uerbis animam rursus Iosaphat alebat, dicens: Non iam nos dilectissime fili in unum congregat esus & mensa in hac uita: ingredior enim iam uniuersalem uiam patrum meorum. Oportet ergo te erga me dilectionem per custodiam mandatorum Dei, & in hoc loco usque in finem perseuerãtiam ostendere, conuersans quemadmodum didicisti & edoctus es, memor semper humilis & negligentis animæ meæ. Gaudio igitur gaude, & in Christo exultatione lætare, quia pro terrenis & corruptibilibus accipio ęterna & incorruptibilia, & quia appropinquat merces operum tuorũ, & mercedis retributor iam adest, qui uenit uineam inuisere, quam coluisti, & plenius tibi mercedem operis tui exhibebit. Fidelis sermo, & omni acceptiõe dignus, sicut sanctus clamat Apostolus Paulus: Nam si commorimur, & cõuiuemus. Si sustinemus, & conregnabimus in regno æterno & infinito, luce splendentes inaccessibili, & splendore digni effecti beatæ & indiuisæ trinitatis.

Talia quidem Barlaã usq; ad uesperã, & per totã noctem Iosaphat loquebatur ineffabili dolore detento, & separationem nõ ferenti. Mox uerò illucescente die eam collocutionem finiens, eleuatis in cœlũ manibus & oculis, & gratiarũ actionem referens Deo ait: Domine Deus meus, qui ubiq; præsens es & omnia imples, gratias ago tibi, quia respexisti humilitatem meã, & in orthodoxa cõfessione, & in uia mandatorum tuorum dignũ me fecisti cursum consummare huius incolatus mei. Et nũc optime Domine & misericordissime, suscipe me in æterna tabernacula, & ne recorderis peccata, quæ tibi peccaui scienter & ignorãter. Custodi etiã & hunc fidelem famulum tuum, cui præesse me uoluisti indignum famulum tuũ. Erue eum ab omni uanitate & tentatione aduersarij, & altiorem illum facito perplexis laqueis, quos in laqueum posuit malignus omnib. qui salui fieri uolunt. Disperde omnipotẽs omnẽ uirtutem seductoris à facie serui tui, & da ei potestatem conculcandi nequissimum caput hostis animarũ nostrarũ. Mitte ex alto gratiã spiritus sancti tui, & corrobora illum aduersus inuisibiles hostes, ut uictoriæ mereatur à te coronam accipere, & magnificetur nomen tuum in ipso: quia te decet gloria, & laus in secula: Amen.

Finita

Finita oratione, paterno affectu amplexatus Iosaphat, osculatus est eum osculo sancto, signoq; crucis semetipsum signans, & pedibus extensis, exhilarato uultu quieuit in pace, senex & plenus dierum.

Tunc Iosaphat corruens super eum, fletibus atq; suspiriis, gemitibusq; dolori satis faciens, & lachrymis corpus abluens, ac laneo panno quẽ dederat ei in palatio inuoluens, decantabat psalmos, per totã diem & totam noctem psallens, pariter & lachrymis uenerandum beati madefaciens corpus. Sequenti uerò sepulchrũ faciẽs prope speluncã, & religiose ualde, & cũ summa reuerentia sacram glebã deferens, in monumento deposuit spirituale patrẽ, bonus ac uenerabilis filius, & flagranti animo ad intentissimã extendẽs se orationem, ait: Domine Deus meus, exaudi orationẽ meam, qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me: quoniã te ex toto corde meo quæro. Exquisiuit te facies mea: ne auertas faciẽ tuã à me, ne declines in ira à seruo tuo. Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus. Quoniã pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus aũt assumpsit me. Legẽ pone mihi Domine in uita tua, & dirige me in semita recta propter inimicos meos. Ne tradideris me in animas tribulantiũ me: quoniã in te proiectus sum ex utero de uentre matris meę. Deus meus es tu, ne discesseris à me, quoniã præter te nõ est qui adiuuet me. Ecce enim in multitudine miserationũ tuarũ spẽ posui animę meę, guberna uitã meam, qui omnẽ creaturã ineffabili sapientiæ prouidentia regis. Et notam fac mihi uiam in qua ambulem, & saluum me fac, quoniam bonus es amator hominũ, orationibus & intercessione famuli tui Barlaam. Quia tu es Deus meus, & te glorifico patrem & filium, & spiritum sanctum: Amen.

Finita oratione, iuxta sepulchrũ sedebat flens, & sedens obdormiuit. Et uidit terribiles uiros illos, quos & prius uiderat uenientes ad se, & deducentes in maximũ illũ & mirabilẽ campum, deinde ad gloriosissimã & splendidissimã introduxerunt ciuitatem. Ingrediente uerò illo, alij obuiabant multo fulgẽtes lumine, coronas in manibus ferentes ineffabili decore resplẽdentes; & quales humani oculi nũquã uiderũt. Interrogante uerò Iosaphat, cuius sunt coronę gloriæ splendidissimæ quas cerno, responderunt: tibi quidem una propter multas animas quas saluasti, præparata est, exornanda uerò nũc amplius pro exercitatione eremitica quã peragis, si tamẽ uiriliter in hac in finẽ usq; perduraueris. Altera uerò tua quidẽ & ipsa, sed patri tuo oportet te exhibere eam, qui per te à uia mala declinando, & pœnitentiam ueraciter agendo, reconciliatus est Domino. Iosaphat itaq; hoc audito, hæsitanter & mœstè hoc accepit, & dixit: Quomodo possibile est, non impar mihi qui tanta sustinui, patrẽ meum adipisci donum propter solam pœnitentiam? & Barlaam confestim æstimabat se uidere, quasi exprobrantem sibi & dicentem: Isti sunt sermones mei Iosaphat, quos aliquando dicebam tibi, & quia cum prædiues fueris, nõ beneficus eras, & ipse hæsitabas in uerbo. Nunc autem quomodo cõtristatus es de æquali honore, tibi uidelicet & patri, & nõ potius lætatus es animo, quòd exaudita est tua multa pro ipso oratio? Iosaphat autem, prout mos erat ei semper dicere: Ignosce ait, pater ignosce, & ubi habitas ostende mihi. In hac (inquit senex) speciosa & magna ciuitate habitationem habere merui, in media urbis platea luce fulgentẽ eximia. Rogare uerò iterũ Iosaphat Barlaã se putabat, ut eum induceret in habitaculũ, & affectuosè in hospitio suo reciperet. Sed nondũ tempus uenisse dicebat ille, quo ad illa peruenire posset habitacula, adhuc humano subiectũ corporis ergastulo. Si ergo uiriliter perseuerauer is (quẽadmodũ mandaui tibi) uenies paulo pòst, & eisdem dignus efficieris mansionibus, & eandem gloriã cõsequeris, & eodem gaudio frueris, & in æternũ simul erimus. Excitatus uerò à somno Iosaphat, luce illa & ineffabili gloria habebat animã adhuc satiatam, & cum multa admiratione Domino gratiarum referebat hymnum.

Mansit autem usque ad finem uitæ suæ, angelicam ueraciter in terra ducens conuersationem, & duriore exercitatione post transitum senis utens. Aetatis quidem suæ uicesimo quinto anno terrenum deseruit regnum, & eremiticũ subijt laborem, triginta uerò & quinque annis in hac eremo conuersatus est.

Multas

Multas prius animas hominũ diabolo surripuit, & Deo saluandas obtulit, & in hoc
perficiendo apostolicam gratiam promeruit. Erat autem martyr uoluntate. Nam
cum fiducia magna Christum in cõspectu regum & tyrannorũ confessus est, & præ-
dicator eius magnitudinis eximius claruit. Multos etiam spiritus nequitiæ in eremo
luctando prostrauit, & omnes Christi superauit uirtute, cœlestisq; particeps mune-
ris diutius extitit & gratiæ. Insuper & mundũ animæ oculum ab omni terrena cali-
gine habuit, & ualde pręsentia, futura contemplabatur, & Christus erat ei pro omni-
bus: Christum desiderabat, Christum quasi præsentem cernebat, Christi decorẽ as-
siduè speculabatur, secundum prophetam dicentem: Prouidebam Dominũ in con Psal. 15.
spectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Et iterum: Adhæsit Psal. 26.
anima mea post te, me suscepit dextera tua. Adhæsit enim uerè anima illius post Chri-
stum, cõiunctione indissolubili illi copulata. Non enim defecit à mirabili ista opera-
tione, nec immutauit rigorẽ conuersationis suæ à principio usq; in finem, æqualem
seruans promptitatem à puero usq; ad tantam ætatem: imò ad altiorem in dies profe-
cit uirtutem, & mundiorem promeruit contemplationem. Deniq; tali peracta con-
uersatione, & ita dignã sua uocatione operationem retribuens ei, qui se uocauit, cru-
cifigẽs mundum sibi & seipsum mundo, in pace ad Deũ pacis uadit, & ad eum quẽ
desiderauit semper proficiscitur Dominum, & uultui Domini nitidè & mundè prę-
sentatur, illiusq; gloriæ iam antè promissa sibi corona exornatur, & Christum cerne-
re dignus efficitur, & cum Christo esse meretur, Christi decore semper exultat. Cu-
ius in manus animam suam commendans, in uiuentiũ transmigrauit regionem, ubi
sonus epulantium, ubi lætantium omnium habitatio.

Preciosum uerò corpus illius quidam uir sanctus, qui habitationem nõ procul ab
eo fecerat, qui ad Barlaã iter illi prius ostenderat, diuina quadam edoctus reuelatio-
ne, ipsa hora eius dormitionis aduenit, & sacris laudibus honorificans illum, lachry-
masq; effundens, signum erga illum dilectionis, & omnia alia perficiens, quæ Chri-
stianis sunt legitima, in sepulchro patris Barlaam posuit eum. Nam decebat eorum
simul esse corpora in terra, quorũ in cœlis perenniter erant animæ iunctæ. Præcepto
etiam cuius terribili per uisionẽ fortiter illum in mente contestantis, acquiescens ere-
mita qui eum sepelierat, ad regnum Indorum pergere contendit, & ad regem Bara-
chiam peruenit, omniaq; sibi manifesta de beato Iosaphat facit. Ille aũt nõ negligẽs,
illicò pergit cũ multitudine magna & uirtute, & ad speluncã peruenit. Monumen-
tum aspicit, & super lachrymatus tollit operculum, & uidet Barlaã, & Iosaphat, ha-
bentes membra secundũ proprietatem speciei utriusq; posita, & corpora nil è priore
colore immutata, sincera uerò & omnino integra cum suis indumentis.

Tunc illa sanctarum animarum tabernacula multam odoris suauitatem emitte-
bant, nihil penitus fœditatis retinentia. Quæ rex in thecis preciosis reposita, in suam
reportauit patriam. Vt autem ad aures populi peruenit quod factum fuerat, multi-
tudo innumerabilis ex omnibus ciuitatibus & in circuitu regionis ad adorandã
& uidenda beatorum illorum uirorum corpora confluebant honorificè, cum hym-
nis & canticis, & lampadibus ac cæreis ardentibus. Vnde quidam ibi congruenter
satis & ualdè idoneè dixit: Luminaria circa luminis filios & hæredes. Splendidè ue-
rò simul & magnificè in ecclesia, quam Iosaphat ab ipsis fundamentis erexerat, de-
posita sunt corpora. Plurima ergo miracula & sanitates in translatione & depositio-
ne, & deinceps per sanctos suos famulos operatus est Christus, ad laudem, & glo-
riam nominis sui. Et uidit rex & omnis turba, uirtutes quæ per eos fiebant. Et pluri-
mæ gentes quæ erant in circuitu, infidelitate languentes & Dei ignorantia, per ea,
quæ ad sepulchrum fiebant signa crediderunt. Et omnes uidentes & audientes an-
gelicam Iosaphat conuersationem, & à pueritia inæstimabilem eius ad Deum amo-
rem, mirabantur, glorificantes in omnibus Deum, qui cooperatur diligentibus se, &
maximis illos glorificat donis & uirtutibus.

Huc usq; finis præsentis laboris, quem secundum uirtutem meam scripsi, sicut accepi à uenerabilibus uiris, qui ueraciter illum tradiderunt mihi. Contingit igitur uobis legentibus & audientibus utilem animarũ narrationem, ut in parte sanctorum qui ab initio placuerũt Domino cõputari mereamur, precibus, & intercessione Barlaam & Iosaphat beatorum, de quibus est narratio, in Christo Iesu Domino nostro, cui est decus, honor & imperium, gloria & magnificentia, cum patre & spiritu sancto, nunc & semper, & in secula seculorum: Amen.

Conuersus ad te Deum patrem Dominum omnipotentem, puro corde tibi quantum potest paruitas mea, maximas atque uberes gratias ago, deprecans toto animo singularem tuam mansuetudinem, ut preces meas in beneplacito tuo exaudire digneris: inimicum quoq; à meis actibus & cogitationibus tua uirtute expelle, multiplica mihi fidem, mentem guberna, spiritales cogitationes accende, & ad beatitudinem tuam perducere dignare, per Iesum Christum filium tuum: Amen.

IOANNIS DAMASCENI HISTORIAE FINIS.

IOAN

IOANNIS CASSIANI EREMITÆ IN LIB. DE INSTITVTIS COENOBIORVM PRAEFATIO, AD

Caſtorem Pontificem.

VEteris inſtrumenti narrat hiſtoria ſapientiſsimum Salomonem poſt acceptam diuinitus ſapientiam, prudentiamq; multam nimis, & latitudinem cordis, quaſi arenam maris innumerabilem: ita ut domini teſtimonio nullus ei ſimilis retroactis temporibus extitiſſe, neq; poſt eum ſurrecturus eſſe dicatur, illud magnificum domino templum extruere cupientem, alienigenæ regis Tyri auxilium popoſciſſe. Qui miſſo ad ſe Hyram filium mulieris uiduæ, quicquid diuina ſapientia ſuggerente præclarum in templo Domini, uel in ſacris uaſis moliebatur, miniſterio eius ac diſpoſitione perfecit. Si ergo ille uniuerſis regnis terræ ſublimior principatus, & Iſraelitici generis nobilior excellentiorq; progenies, illaq; ſapientia diuinitus inſpirata, quę cunctorum orientalium & Aegyptiorum diſciplinas & inſtituta ſuperabat, nequaquam pauperis atq; alienigenæ uiri cõſilium dedignatur, rectè etiam tu his eruditus exemplis, beatiſsime papa Caſtor, uerùm ac rationabile Deo templum, non lapidibus inſenſibilibus, ſed ſanctorum uirorum congregatione, nec temporale & corruptibile, ſed ęternum atq; inexpugnabile ædificare diſponens, uaſa etiam præcioſiſsima domino cupiens conſecrare, non multò auri metallo argentiue conflata, quæ poſt rex Babylonius capta concubinarum ſuarum ac principum deputet uoluptati, ſed animabus ſanctis quæ innocentiæ iuſticiæ & caſtitatis integritate fulgentes, regem Chriſtum in ſemetipſis circunferant commorantem, egenum me omniq; ex parte pauperrimum, ad communionem tanti operis dignaris adſciſcere. In prouincia ſiquidem tua cœnobiorũ ex parte orientalium maximeq; Aegyptiorum uolens inſtituta fundare, cum ſuis ipſe cunctis uirtutibus ſcientiaq; perfectus, & uniuerſis ita refertus diuitijs ſpiritualibus, ut perfectionem quærentibus ſatis abundeq; non modo tuus ſermo, ſed etiam ſola uita ſufficiat ad exemplum, me quoq; elinguem & pauperem ſermone atq; ſcientia, ut aliquid ad explementum tui deſiderij de inopia ſenſus mei conferam, poſcis pręcipisq; ut inſtituta monaſteriorum, quę per Aegyptum ac Paleſtinã cuſtodiri conſpeximus, ita ut ibi nobis à patrib. tradita ſunt, quãuis imperito digeram ſtilo, non lepôrem ſermõnis inquirens, in quo ipſe adprimè es eruditus, ſed ſanctorum ſimplicem uitam ſimplici ſermone fratribus in nouello monaſterio tuo cupiens explanari. Cui rei quantũ me pius ardor deſiderij tui prouocat obedire, tantum permultiplices ęſtuum moles uolentem obtemperare deterrent. Primum quia nec uitæ meæ ita ęquiparant merita, ut confidam me res tam arduas, tam obſcuras, tam ſanctas, dignè poſſe animo ac mente complecti. Secundo quòd ea quæ à pueritia noſtra inter eoſdem conſtituti atq; ipſorum incitati quotidianis adhortationibus & exemplis, uel agere temptauimus, uel didicimus, uel uiſu percepimus, minimè iam poſſumus ad integrum retinere, tot annorum circulis ab eorum conſortio & imitatione conuerſationis abſtracti, præſertim cum harum rerum ratio nequaquam poſsit otioſa meditatione doctrinaq; uerborum, uel tradi, uel intelligi, uel memoria contineri: totum nanq; in ſola experientia uſuq; conſiſtit. Et quemadmodum tradi niſi ab experto non queunt, ita nec percipi quidem uel intelligi, niſi ab eo, qui de pari ſtudio ac ſudore apprehendere elaborauerit, poſſunt: quæ tamen ſi collatione iugi ſpiritualium uirorum frequenter diſcuſſa non fuerint & polita, cito mentis retrorſum incuria dilabũtur. Tertiò quia idipſum quod utcunq; nõ promerito rei, ſed pro præſentis temporis ſtatu poſſumus reminiſci, imperitior ſermo congruè non ualet explicare. Huc accedit, quòd ſuper hac re uiri & uita nobiles, & ſermone ſcientiaq; præclari multa iam opuſcula deſudarunt, ſanctum Baſilium & Hieronymum dico, aliosq; nonnullos, quorũ anterior ſciſcitantibus fratribus ſuper diuerſis inſtitutis, uel quæſtionibus non ſolum facundo, uerum etiam diuinarum ſcripturarum teſtimonijs copioſo ſermone reſpondit. alius uerò

non solum suo elucubratos ingenio edidit libros, uerum etiam Græca lingua digestos, in latinum uertit eloquium. Post quorum tam exuberantia eloquentiæ flumina, possem non immeritò præsumptionis notari, si aliquid stillicidij huius inferre tentassem, nisi me hæc fiducia tuæ sanctitatis animaret & sponsio, quod uel tibi hæ nugæ forent acceptæ qualescunque sunt, uel eas congregationi fratrum in nouello tantum monasterio commorantium deputares. Qui si quid à nobis minus forsitan cautè prolatum fuerit, & piè relegant, & cum uenia indulgentiore sustentent, fidem potius mei sermonis quam uenustatem eloquij requirentes. Quapropter beatissime papa, unicum religionis & humilitatis exemplar, tuis precibus animatus, secundum uires ingenij mei opus, quod iniungis aggreditur, & ea quæ omnimodis intacta relicta sunt ab anterioribus nostris, utpote qui audita potius, quàm experta describere tentauerunt, uelut rudi monasterio, & ueritatem sitientibus imitabo. Nec planè mirabilium Dei signorumque narrationem studebo contexere, quæ quàuis multa per seniores nostros & incredibilia non solum audierimus, uerum etiam sub obtutibus nostris perspexerimus impleta: tamen his omnibus prætermissis, quæ legentib. præter admirationem nihil amplius ad instructionem perfectæ uitæ conferunt, instituta eorum tantummodo ac monasteriorum regulas, maximeque principalium uiciorum, quæ octo ab eis designantur origiões & causas, curationesque secundum traditiones eorum, quantum Domino adiuuante potuero fideliter explicare contendam. Propositum siquidem mihi est, nõ de mirabilibus Dei, sed de corruptione morum nostrorum & consummatione uitæ perfectæ, secundum ea quæ à senioribus nostris accepimus, pauca differere. In eo quoque præceptis tuis satisfacere studebo, ut si quid fortè non secundum typum maiorum antiquissima cõstitutione fundatum, sed pro arbitrio uniuscuiusque instituentis monasterium uel diminutum, uel additum in istis regionibus comprobauero, secundum eam, quam uidimus monasteriorum regulam, per Aegyptũ, uel Palęstinam antiquitus fundatorum, fideli sermone uel adijciam, uel recidam. Nequaquã enim credas rationabilius quippiam uel perfectius cõstitutionem nouellam in occiduis Galliarum partibus reperire potuisse, quã illa sunt instituta, in quibus ab exordio prædicationis Apostolicæ à sanctis ac spiritualibus patribus fundata monasteria ad nos usque perdurant. Illam sanè moderationem opusculo huic inserere præsumam, ut ea quæ secundum Aegyptiorum regulam, seu pro asperitate aërum, seu pro difficultate ac diuersitate morum impossibilia in his regionibus, uel dura, uel ardua comprobauero, institutis monasteriorum, quæ per Palæstinam uel Mesopotamiam habentur, aliquatenus temperiem, quia si rationabilis possibilium mensura seruetur, eadem obseruantiæ perfectio est etiam in impari facultate.

Præfationis finis.

IOAN-

IOANNIS CASSIANI EREMITAE LIBER I.

De habitu monachi. Cap. I.

DE Institutis ac regulis monasteriorum dicturi, unde competentius, donante Deo, quam ex ipso habitu monachorum sumemus exordium. Quorum interiorem cultum consequenter tunc poterimus exponere, cum exteriorem ornatum sub oculorum depinxerimus obtutibus.

De cingulo monachi. Cap. II.

ITaque monachum ut militem Christi in procinctu semper belli positum, accinctis lumbis iugiter oportet incedere. Hoc enim habitu etiã illos ambulasse, qui in ueteri testamento professionis huius fundauere primordia: Helyam scilicet & Heliseum, diuinarum scripturarum auctoritate monstratur: ac deinceps principes auctoresq́ testamenti noui, Iohannem uidelicet, Petrum & Paulum, cæterosq́ eiusdem ordinis uiros taliter incesisse cognoscimus. Quorum prior, qui in ueteri testamento uirginitatis iam flores & castimoniæ continentiæq́ præfigurabat exempla, cum fuisset à domino missus ad increpandos nuncios Ochoziæ sacrilegi regis Israel, eo quòd ęgritudine prępeditus super statu salutis suæ beelzebub Deum Accaron cõsulere destinasset, & idcirco eis occurrens idem propheta descensum delecto eius in quo conciderat denegasset, decumbenti regi exposita uestitus qualitate cõpertus est. Reuersos enim ad se nuncios, ac referentes sibi prophetæ sententiam, sciscitatus est cuius esset figuræ & habitus uir, qui occurrisset eis, & locutus fuisset huiuscemodi uerba. Vir, inquiũt, pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Ex quo habitu confestim rex contemplatus hominem Dei, ait: Helias Thesbites est: zonæ uicem indicio & hirsuti incultiq́ corporis specie uirum Dei indubitanter agnoscens: eo quòd istud ei inter tot Israëlitici populi milia commoranti, cultus proprij ac uelut quoddam impressum speciale signum perpetuò cohæreret. De Iohanne quoq́, qui ueteris nouiq́ testamenti, uelut quidam sacratissimus limes finis initiumq́ processit, ita euangelista narrante cognoscimus. Ipse aũt Iohannes habebat uestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. Petro etiam in custodiã carceris ab Herode detruso, & ad necem die postero producendo, angelo assistente, præcipitur. Pręcingere & calcia te caligas tuas. Quod ut faceret, nequaquam monuisset eum angelus Dei, nisi uidisset eum ob refectionem nocturnæ quietis paulisper defecta membra solita cinguli obstrictione laxasse. Paulum quoq́ ascendentem Hierosolymam, & protinus à Iudæis in uincula mittendum, Agabus propheta reperiens Cæsareæ, sublato eius cingulo, manus suas ligãs ac pedes, ut gestu corporis sui passionis eius præfiguraret iniurias, ait: Hæc dicit spiritus sanctus. Virum cuius est zona, hæc sic alligabunt Iudæi in Hierusalem, & tradent in manus gentium. Quod utiq́ à propheta proferri minimè potuisset dicente: uirũ cuius est zona hæc, nisi Paulus eam lumbis suis indesinenter solitus fuisset aptare.

De ueste monachi. Cap. III.

VEstis quoq́ sit monachi, quę corpus contegat tantum, et repellat nuditatis uerecundiam, & frigoris retundat iniuriam: non quę seminaria uanitatis aut elationis enutriat, ita eodem apostolo prædicante: Habentes autem alimenta & operimenta his contenti simus. Operimenta inquiens non uestimenta, ut quibusdam latinis exemplaribus non propriè cõtinetur, id est, quæ corpus operiant tantũ, non quæ amictus gloria blandiant: ita uilia, ut nulla coloris uel habitus nouitate inter cæteros huius propositi uiros habeãtur insignia: ita studiosis accurationib. aliena, ut nulli rursum sint affectatis per incuriã sordib. decolorata. Postremo sic ab huius mundi separẽtur ornatu, ut cultui seruorũ Dei in omnib. communia perseuerent. Quicquid enim inter famulos Dei pręsumitur ab uno, uel paucis, nec catholicæ per omne corpus fraternitatis tenetur, aut superfluum, aut elatum est, & propter hoc noxium iudicandum est, magisq́ speciem uanitatis, quàm uirtutis ostentãs. Et idcirco hæc, quæ nec à ueteribus sanctis, qui huius professionis fundamenta iecerũt, neq́ à patrib. nostri temporis, qui eorũ per successiones instituta nunc usq́ custodiunt, tradita uidemus exẽpla, ut superflua & inutilia nos quoq́ resecare cõueniet. Quamobrem cilicinã uelut circũspectã cunctis atq́ notabilẽ,

& quæ ex hoc ipso non solum nulla spiritui possit emolumenta conferre, sed etiam elationis concipere uanitatem, quanquã ad necessarij operis exercitium, in quo monachũ semper impigrum expeditumq; oportet incedere, inhabilis atq; inepta sit, omnimodis refutatũt. Quod si quosdam hoc amictu circũdatos audimus probabiles extitisse, non ex eo nobis monasteriorũ est regula sancienda, uel antiqua sanctorũ patrum sunt perturbanda decreta, quod pauci præsumẽtes aliarũ uirtutum priuilegio, ne in his quidẽ, quæ nõ secundũ catholicã regulã ab eis usurpata sunt, reprehendi debere credunt. Generali nanq; omnium cõstitutioni, paucorũ non debet præponi nec præiudicare sententia. Illis enim debemus institutis regulis indubitatã fidem & indiscussam obedientiã per omnia cõmodare, nõ quas paucorũ uoluntas intulit, sed quas uetustas tantorũ temporum, & innumerositas sanctorũ patrũ concordi definitione in posterũ propagauit. Nec hoc sanè præiudicare nobis debet ad quotidianæ cõuersationis exemplũ, quod uel Ioram sacrilegus rex Israël cateruis hostiũ circũseptus, scissa ueste, ciliciũ habuisse perhibetur intrinsecus: uel quod Niniuitæ ad mitigandã Dei sententiã, quæ in eos illata fuerat per prophetam, cilicij asperitate uelati sunt, cum & ille ita intrinsecus latenter indutus eo fuisse monstretur, ut nisi scisso desuper uestimento à nemine prorsus potuisset intelligi, & isti eo tempore operimentum cilicij ostentarent, quo cunctis super imminente urbis euersione lugentibus, eodemq; amictu circundatis, nullus posset à quoquam ostentatione notari. Quia nisi insolens sit diuersitas, non offendit æqualitas.

De cucullis Aegyptiorum. Cap. IIII.

SVnt præterea quædam in ipso Aegyptiorum habitu, non tantum ad curam corporis, quantũ ad morum formulam congruentia, quo simplicitatis & innocentiæ obseruantia etiam in ipsa uestitus qualitate teneatur. Cucullis nanq; per paruis usq; ad ceruicis humerorumq; demissis confinia, quibus tantũ capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus, scilicet ut innocentiam & simplicitatem paruulorum iugiter custodire, etiam imitatione ipsius uelaminis commoueantur. Qui reuersi ad infantiam Christi cunctis horis cũ affectu ac uirtute decãtant: Domine nõ est exaltatũ cor meum, neq; elati sunt oculi mei, neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus super me. Si nõ humiliter sentiebam, sed exaltaui animã meã: sicut ablactatus est super matre sua.

De collobijs Aegyptiorum. Cap. V.

COllobijs quoq; lineis induti, quæ uix ad cubitorũ ima pertingũt, nudas de reliquo circũferũt manus, ut amputatos habere eos actus, & opera mũdi huius suggerat abscissio manicarũ, & ab omni conuersatione terrena mortificatos eos uelaminis linei doceat indumẽtũ, audiantq; per hoc apostolũ quotidie dicentẽ sibi. Mortificate membra uestra, quæ sunt super terrã. Illud quoq; ipso habitu protestante. Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Et iterum: Viuo aũt iam non ego, uiuit uerò in me Christus. Mihi quidem mundus crucifixus est, & ego mundo.

De rebrachiatorijs. Cap. VI.

GEstant etiã resticulas duplices, laneo plexas subtegmine, quas Græci analaboys, nos uerò succinctoria, seu redimicula, uel propriè rebrachiatoria possumus appellare. Quæ descẽdentia per summa ceruicis & à laterib. colli diuisa, utrarũq; alarũ sinus ambiunt, atq; hinc inde succingũt, ut constringentia latitudinẽ uestimenti ad corpus cõtrahant atq; cõiungãt, & ita cõstrictis brachijs impigri ad omne opus expeditiq; reddantur, illud Apostoli præceptũ studentes omni uirtute cõplere. Quia non solum mihi, sed etiã his, qui mecũ sunt ministrauerũt manus istæ, neq; gratis panẽ ab aliquo manducauimus, sed in labore & fatigatione nocte ac die operantes, ne quem uestrum grauaremus. Et si quis non uult operari: nec manducet.

De mafortibus eorum. Cap. VII.

POst hæc angusto palliolo tam amictus humilitatem, quam utilitatem precij compendiumq; sectantes, colla pariter atq; humeros tegunt, quæ mafortes tam nostro, quam ipsorum nuncupantur eloquio, & ita planeticarum atq; birrorum precia simul ambitionemq; declinant.

De melote & pelle caprina. Cap VIII.

VLtimus est habitus eorũ pellis caprina, quæ melotes, uel pera appellatur, & baculus, quæ gestant ad imitationem eorum, qui professionis huius præfigurauere lineas

neas in ueteri testamento. De quibus apostolus: Circumierunt (inquit) in melotis & in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Qui tamē habitus pellis caprinæ, significat mortificata omni petulantia carnalium passionum debere eos in summa uirtutum grauitate consistere, nec quicquam petulcum, uel calidum iuuentutis ac mobilitatis antiquæ in eorum corpore residere.

De baculo. *Cap.* IX.

NAm & baculum gestasse eosdem uiros, etiā Heliseus, qui unus ex ipsis est docet, cum dicit ad Giezi puerum suum, mittens eum ad suscitandum filium mulieris. Tolle baculū meū, & currens pone eum super faciem pueri, ut uiuat. Quem utiq; non dedisset ei propheta gestandū, nisi eum manu sua solitus esset iugiter circūferre. Cuius gestatio spiritualiter monet, nunq; debere eos inter tot oblatrantes uiciorum canes, & inuisibiles nequitiarū spiritualium bestias, inermes incedere, de quibus beatus Dauid liberari postulans dicit: Ne tradas domine bestijs animam confitentem tibi, sed irruentes eas retundere crucis signaculo, ac lōgius propulsare, atq; aduersum se seuientes iugi memoriæ dominicæ passionis, & imitatione illius mortificationis extinguere.

De calciamentis eorum. *Cap.* X.

CAlciamenta uerò uelut interdicta euangelico præcepto recusantes, cum infirmitas corporis uel matutinus hyemis rigor seu meridiani æstus feruor exegerit, tantummodo caligis suos muniunt pedes: hoc interpretantes usu earū uel dominica permissione signari, ut si in hoc mundo constituti cura & sollicitudine carnis huius omnimodis exuti esse non possumus, nec ab ea penitus præualemus absolui, saltem occupatione leui & implicatione tenui necessitatem corporis explicemus, ne uel animæ nostræ pedes, qui expediti ad spiritalem cursum, & prædicandam euāgelij pacem semper esse debent parati, quibus post odorem unguentorum Christi currimus, & de quibus Dauid: Cucurri in siti. Et Hieremias: Ego autem nō laboraui te sequens, morticinis huius seculi curis patiamur inuolui, de his scilicet cogitantes, quæ non ad supplendam necessitatem naturæ, sed ad superfluam noxiamq; pertinent uoluptatem. Quod ita implebimus, si secundùm apostolum carnis curam nō fecerimus in desiderijs. Quibus tamen caligis quamq; licito utantur, utpote domini mandato concessis, nequaquam tamen pedibus eas inhærere permittunt cum accedunt ad celebranda seu percipienda sacrosancta mysteria, illud æstimantes etiam secundum literam custodiri debere, quod dicitur ad Moysen, uel ad Iesum filium naue. Solue corrigiam calciamenti tui, locus enim in quo stas terra sancta est.

De temperamento obseruantiæ, quæ secundum aërum qualitatem, uel usum prouinciæ sit tenenda. *Cap.* XI.

HAec dicta sint, ne quid prætermisisse de Aegyptiorū habitu uideamur. Cæterum à nobis tenenda sunt illa tantummodo quæ uel locorum situs uel prouinciæ usus admittit. Nam neq; caligis nos, neq; colobijs seu una tunica esse contentos hyemis pmittit asperitas, & paruissimi cuculli uelamē, uel melotis gestio derisum potius, quàm ædificationem ullam uidentibus comparabit. Quapropter illa tantum quæ superius commemorauimus quæq; sunt & humiliati professionis nostræ & qualitati aërum congruentia à nobis quoque affectanda censemus, ut omnis summa nostri uestitus non in nouitate habitus, qui possit offendiculum hominibus seculi huius inferre, sed honesta in uilitate consistat.

De cingulo spiritali, & sacramento ipsius. *Cap.* XII.

HIs itaq; uestimentis Christi miles indutus, nouerit prius ob id se cinguli constrictione munitum, ut ad cunctos usus & opera monasterij non solum mente promptus, sed etiam ipso habitu semper expeditus incedat. Tanto nanq; feruentior circa spiritalem profectum, ac diuinarū rerum scientiam & cordis puritatem probabitur, quantò fuerit erga obedientiæ studium operisq; deuotior. Secundo cognoscat etiam in ipso habitu cinguli inesse non paruum, quod à se expetitur sacramentum. Accinctio enim lumborum & ambitus pellis emortuæ, significat eum mortificationem circumferre membrorum, in quibus libidinis atq; seminaria continentur, euangelicum illud man-

datum quod dicitur, sint lumbi uestri præcincti, apostolica interpretatione ingeri sibi
semper intelligens, mortificate scilicet membra uestra, quæ sunt super terram, fornica-
tionem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam. Ideoq; illos tantummodo
legimus in scripturis sanctis cingulo fuisse præcinctos. in quibus seminaria coitus inue-
niuntur extincta quiq; illud B. Dauid eloquium opere atq; uirtute decantant: quia fa-
ctus sum sicut uter in pruina, eo quòd erasa medullitus carne uiciorum emortuam ex-
terioris hominis cutē spiritus uirtute distendant. Et idcirco in pruina significanter adie-
cit, quòd scilicet nequaquā fuerint sola cordis mortificationem contenti, uerumetiā ex-
terioris hominis motus & ipsius naturæ incentiua continentiæ pruina extrinsecus ac-
cedente habuerint congelata, nullum iam duntaxat secundum apostolum regnū pec-
cati suo mortali corpore sustinentes, nec gestantes carnem spiritui repugnantem.

De habitu monachi liber finis.

LIBER II. DE CANONICO NOCTVR-
NARVM ORATIONVM ET PSALMORVM
modo. Cap. I.

DVplici igitur hoc quod diximus cingulo Christi miles accinctus, interim
qui modus canonicarum orationum psalmorumq; sit in partibus orientis à
sanctis patribus antiquitus statutus agnoscat. De qualitate uerò earum,
uel quemadmodum orare secundum apostoli sentētiam, sine intermissio-
ne possimus, suis in locis cum seniorum collationes ceperimus exponere, quoniam do-
minus dederit proferemus.

De diuersitate numeri, qui ad decantandos psalmos per uniuersas prouincias sit statutus. Cap. II.

MVltos nanq; cōperimus per alias regiones pro mentis suæ capacitate, habentes
quidem, ut ait apostolus, zelum Dei, sed non secundum scientiam, super hac re
diuersos typos ac regulas sibimet constituisse. Quidam enim uicenos psalmos, & hos
ipsos antiphonarum protelatos melodijs, & adiunctione quarundam modulationum
debere dici singulis noctibus censuerunt: alij hunc modum etiam excedere tentaue-
runt: nonnulli 18. atq; in hunc modum diuersis in locis diuersum canonem agnouimus
institutum, totq; propemodum typos ac regulas uidimus usurpatas, quot etiam mona-
steria cellasq; conspeximus. Sunt quibus in ipsis quoq; diurnis orationum officijs, id
est, tertia, sexta, nonaq; id uisum est, ut secundum horarum modum in quibus hæc do-
mino redduntur obsequia, psalmorum etiam & orationum putarent numerum coæ-
quandum, nonnullis placuit senarium numerum singulis diei conuentibus deputari.
Quapropter necessarium reor antiquissimam patrum proferre in medium constitu-
tionem, quæ nunc usque per totam Aegyptum à Dei famulis custoditur, qua nouelli
monasterij in Christo rudis infantia antiquissimorum potius patrum uetustissimis in-
stitutionibus imbuatur.

De uniformis regulæ per totam Aegyptum custodia, & de electione eorum qui fratribus præponantur. Cap. III.

ITaq; per uniuersam Aegyptum & Thebaidem, ubi monasteria nō pro uniuscuiusq;
renunciantis instituuntur arbitrio, sed per successiones ac traditiones maiorum, usq;
in hodiernū diem, uel permanent uel mansura fundantur, legitimū orationū modū in
uespertinis cōuentibus seu nocturnis uigilijs uidimus retentari. Non enim quisquam
conuenticulo fratrum, sed ne sibi quidem ipsi præesse conceditur, priusquam non so-
lum uniuersis facultatibus suis reddatur externus, sed ne sui quidem ipsius se esse domi-
num uel potestatem habere cognoscat. Ita nanq; renunciantem huic mundo quibusli-
bet facultatibus ac diuitijs præditum necesse est cœnobij commorationem expetere,
ut in nullo sibi ex his, quæ reliquit aut intulit monasterio blandiatur: sic obedire cun-
ctis ut redeundum sibi secundum sententiam domini ad infantiam pristinam nouerit,
nihil

nihil sibi cōsideratione æui uel annorum numerositate præsumens, quàm in seculo inaniter cōsumptam se reputat perdidisse, sed pro rudimentorū meritò & tyrocinij nouitate quàm se gerere in Christi militia recognoscit, subdere se etiā iunioribus nō moretur. Operis quoque ac sudoris assuetudinē ita subire cōpellitur, ut proprijs manib. iuxta apostoli pceptum, quo diurnū uictū uel suis usib. uel aduenientiū necessitatib. pparans, fastus uitę præteritę possit & delicias obliuisci, & humilitatē cordis cōtritione laboris acquirere. Ideoque nullus cōgregationi fratrū profuturus eligitur, priusquā idē qui pficiendus est, quid obtēperaturis oporteat imperari, obediēdo didicerit, & quid iuniorib. tradere debeat, institutis seniorū fuerit assecutus. Bene.n. regere, uel regi sapiētis esse pronunciāt, summumque donū & gratiā S. spiritus esse definiunt. Nam neque salutaria pcepta quempiā posse obtemperantib. pstituere, nisi qui prius uniuersis uirtutū disciplinis fuerit instructus, nec obedire quenquam seniori posse, nisi eum qui cōsummatus timore Dei & humilitatis fuerit uirtute perfectus. Ideoque diuersitates typorū ac regularū per cæteras prouincias cernimus usurpatas, quòd plerunque seniorū institutionis expertes monasterijs præesse audemus, & abbates nos antequam discipulos professi, quod libitum fuerit statuimus, promptiores nostrorum inuentorum exigere custodiam, quàm examinatam maiorum seruare doctrinā. Sed dum orationum modum qui potissimùm debeat custodiri, uolumus explicare, institutis patrum auidius prouocati, narrationem quam suis reseruabamus locis propero excessu præuenimus. Nunc itaque ad propositum reuertamur.

Quod per Aegyptum & Thebaiden duodenarius psalmorum numerus obseruetur. Cap. IIII.

IGitur per uniuersam, ut diximus, Aegyptum & Thebaiden duodenarius psalmorum numerus, tam uespertinus quàm in nocturnis solennitatib. custoditur, ita duntaxat ut post hunc numerum duæ lectiones ueteris, scilicet ac noui Testamenti singulæ subsequantur. Qui modus antiquitus constitutus, idcirco per tot secula penes cuncta illarum prouinciarum monasteria intemeratus nunc usque perdurat, quia non humana adinuentione statutus à senioribus affirmatur, sed cœlitus angeli magisterio patribus fuisse delatus.

De duodenario psalmorum, numero angeli traditione suscepto. Cap. V.

NAm cum in primordijs fidei pauci quidem, sed probatissimi monachorum nomine censerentur, qui sicut à beatæ memoriæ euangelista Marco, qui primus Alexandrinæ urbi Pont. præfuit, normam suscepere uiuendi, non solum illa magnifica retinebant, quæ primitus ecclesiam uel credentium turbas in actib. Apostolorum legimus celebrasse, multitudinis scilicet credentium erat cor unum & anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat: sed erant illis omnia cōmunia, quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, uendentes afferebant precia eorū quæ uendebant, & ponebant ante pedes apostolorū: diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat, uerumetiam his multo sublimiora cumulauerant. Etenim secedentes in secretiora suburbiorum loca, agebant uitam tanto abstinentię rigore districtam, ut etiam his qui erant religionis externi, stupori esset tam ardua conuersationis eorum professio. Eo enim feruore scripturarum diuinarum lectionib. orationique & operi manuū diebus ac noctibus incubabant, ut nec escarū quidē appetitus, uel memoria nisi alio tertioue die corporis interpellaret inedia, cibumque ac potum non tam desideratum, quàm necessarium sumerent, & ne hunc quidem ante solis occasum, ut tempus lucis cum spiritualiū meditationum studijs, curam uerò corporis cum nocte sociarēt, aliaque his multo sublimiora perficerent. De quibus etiam is, qui minus indigenarum relatione cognouit ecclesiastica historia poterit edoceri. Ea igitur tempestate cum ecclesiæ illius primitiuæ perfectio penes successores suos adhuc recēti memoria inuiolata duraret, feruēsque paucorum fides, nec dum in multitudinem dispersa tepuisset, uenerabiles patres peruigili cura posteris consulentes, quinam modus quotidiano cultui per uniuersum fraternitatis corpus decerni deberet, tractaturi conueniunt, ut hæreditatem pietatis ac pacis etiam successoribus suis absolutam ab omni dissensionis lite transmitterent: uerentes scilicet, ne qua in quotidianis solennitatibus inter uiros eiusdem cultus consortes dissonantia uel uarietas exorta, quandoque in posterum erroris uel emulatio-

nis ſeu ſciſmatis noxium germen emitteret. Cumq; pio ſuo unuſquiſq; feruore infirmitatis immemor alienæ id ſtatui debere cenſeret, quod cõtemplatione fidei ac roboris ſui facillimum iudicabat, parum diſcutiens quod generaliter plenitudini fratrum poſsibile eſſet, in qua neceſſe eſt infirmorum quoq; partem maximam reperiri, diuerſoq; modo enormem pſalmorum numerum inſtituere pro animi ſui uirtute certarent, & alij quinquagenos, alij ſexagenos pſalmos, nonnulli uerò ne hoc quidem numero contenti excedi eum debere cenſerent, eſſentq; inter eos pro religionis regula pię contentionis ſancta diuerſitas, ita ut tempus ſolennitatis ueſpertinæ ſacratiſsimæ ſuccederet quæſtioni, quotidianos orationum ritus uolentibus celebrare, unus in medium pſalmos domino cantaturus exurgit. Cumq; ſedentibus cunctis (ut eſt moris nunc uſq; in Aegypti partibus) & in pſallentis uerba omni cordis intentione defixis, II. pſalmos orationum interiectione diſtinctos continuis uerſibus parili pronunciatione cantaſſet, duodecimũ ſub alleluiæ reſponſione conſummans, ab uniuerſorum oculis repentè ſubtractus, quæſtioni pariter & cæremonijs finem impoſuit.

De conſuetudine duodecim orationum. Cap. VI.

EXin uenerabilis patrum ſenatus intelligens angeli magiſterio congregationibus fratrum generalẽ canonem non ſine diſpenſatione domini conſtitutũ, decreuit hũc numerum tam in ueſpertinis, quàm in nocturnis conuenticulis cuſtodiri, quibus lectiones geminas adiungentes, id eſt, unum ueteris & aliam noui teſtamenti tanquam à ſe eas traditas & uelut extraordinarias uolẽtibus tantùm, ac diuinarum ſcripturarum memoriam poſsidere aſsidua meditatione ſtudentibus addiderant. In die uerò ſabbati uel dominico utraſq; de nouo recitant teſtamento, id eſt, unum de apoſtolo uel actibus apoſtolorum, & aliam de euangelijs. Quod etiam totis quinquageſimę diebus faciunt, hi quibus lectio curæ eſt ſeu memoria.

De diſciplina orandi. Cap. VII.

HAs igitur prædictas orationes hoc modo incipiunt atq; conſumant, ut finito pſalmo, non ſtatim ad incuruationem genuum corruant, quemadmodum facimus in hac regione nonnulli, qui ne dum bene finito pſalmo in orationem procumbere, feſtinamus ad celeritatem miſſæ, quàm totius properantes. Cuius dum uolumus excedere modum, qui antiquitus à maioribus ſtatutus eſt, ſupputantes reſiduorum pſalmorum numerum, ad finem tendere perurgemur, de refectione potius laſsi corporis cogitantes, quàm orationis utilitatem & commoda requirentes. Apud illos ergo non ita eſt, ſed anteq; flectant genua pauliſper orant, & ſtantes in ſupplicatione maiorem temporis partem expendunt. Itaq; poſt hæc puncto breuiſsimo procidentes humi uelut adorantes tantùm diuinam clementiam, ſumma uelocitate conſurgunt, ac rurſus erecti expanſis manibus eodem modo, quo prius ſtantes orauerant, ſuis precibus intentius immorãtur. Humi nanq; diutinus procumbentes, non ſolum cogitationib. aiunt, uerumetiam ſomno grauius impugnari. Quod etiam nos uerum eſſe utinam non experimentis & quotidiana conſuetudine noſceremus, qui ſæpe numero hanc eandem incuruationem membrorum, non tam orationis, quàm refectionis obtentu in terram proſtrati, optamus diutius prolongari. Cum autem is qui orationem collecturus eſt è terra ſurrexerit omnes pariter ſurgũt, ita ut nullus nec antequam inclinetur ille genu flectere, nec cum è terra ſurrexerit remorari præſumat, ne non tam ſecutus fuiſſe illius concluſionem, qui precem colligit, quàm ſuam celebraſſe credatur.

De ſubſequente oratione poſt pſalmum. Cap. IX.

ILlud etiam quod in hac prouincia uidimus, ut uno cantante in clauſula pſalmi omnes aſtantes cõcinant cum clamore, Gloria patri & filio, & ſpiritui ſancto, nuſquam per omnem orientem audiuimus, ſed cum omnium ſilentio ab eo qui cantãt finito pſalmo orationem ſuccedere: hanc uerò glorificationem trinitatis tantummodo ſolere antiphona terminari.

De orationis ſtatu, ſuper quo in collatione ſeniorum plenior reſeruetur inſtructio. Cap. X.

ET quia nos ad orationum canonicarum modum conſequenter inſtitutorum ordo prouexit, quorum pleniorem tractatum licet in collationes ſeniorum reſeruemus ibidem plenius digeſturi, cum de earum qualitate ſeu iugitate, uerbis eorum diſſerere ceperimus, neceſſarium tamẽ reor pro oportunitate loci ac narrationis ipſius, quoniam

niam ita obtulit sese occasio, etiam in præsenti pauca perstringere, ut formantes interim exteriores hominis motus, & uelut quædam nunc orationis fundamenta iacientes, minore post hæc labore cum cœperimus de statu interioris hominis disputare, orationum quoque eius fastigia construamus. Illud ante omnia prouidentes, ut si nos ab illa narratione, quam cupimus oportune Deo uolente digerere, præueniens uitę nostræ finis exclu serit, uel initia uobis rei præsertim tam necessariæ, hoc opere relinquamus, quib. pro ardore desiderij totum est, ut dum nobis huius cõmorationis tribuuntur induciæ saltem quasdam tantisper orationum uobis lineas præsignemus, quibus hi uel maximè, qui in cœnobijs cõmorantur ualeant aliquatenus informari. Simul etiã prospicientes his qui forsitan huic tantummodo occursuri sunt libro, & ad illum peruenire non potuerint, ut instructione huius erga orationis qualitatem ex parte reperiantur imbuti, ut quemadmodum sunt de habitu, & amictu exterioris hominis instituti, ita etiam qualiter eum ad offerenda spiritalia sacrificia debeant exhibere, non nesciant. Siquidem hi libelli quos in præsenti cudere, dño adiuuante, disponimus, ad exterioris hominis obseruantiam & institutionem cœnobiorum cõpetentius aptabuntur, illi uerò ad disciplinam interioris ac perfectionem cordis, & anachoretarum uitam atque doctrinam potius pertinebunt.

Cum quanto silentio & breuitate orationes apud Aegyptios colligantur. Cap. X.

CVm igitur prędictas solennitates, quas illi synaxeis uocant celebraturi cõueniũt, tantum à cunctis silentium præbetur, ut cum in unum tam innumerosa fratrum multitudo conueniat, præter illum qui consurgens psalmum decantant in medio nullus hominum penitus adesse credatur, ac præcipuè cum cõsummatur oratio, in qua non sputum emittitur, non excreatio obstrepit, non tussis intersonat, non oscitatio somnolenta dissutis malis & hiantibus trahitur, nulli gemitus, nulla suspiria, etiam astantes impeditura promuntur, nulla uox absque sacerdotis prece concludentis, auditur, nisi fortè hæc, quę per excessum mẽtis claustra oris effugerit, quæque insensibiliter cordi obrepserit, immoderato scilicet atque intolerabili spiritus feruore succẽso, dum ea, quę ignita mens in semetipsa non præualet continere, per ineffabilem quendam gemitum ex intimis pectoris sui conclauibus euaporare conatur. Illum uerò qui constitutus in tẽpore mentis cum clamore supplicat, aut aliquid horum, quę prędiximus à faucibus suis emittit, aut præcipuè oscitationibus præuenitur, dupliciter peccare pronunciant. Primò quòd orationis suæ reus sit, quòd eam uidelicet negligenter offerat Deo. Secundo quòd indisciplinato strepitu, alterius quoque qui forsitan ardentius orare potuit, intercipit sensum. Ideoque præcipiunt eam celeri fine concludi, ne fortè immorantibus nobis in ea, redundantia quædam sputi seu flegmatis interrumpat nostræ orationis excessum. Et idcirco dum adhuc feruet, uelut è faucibus inimici uelociter capienda est. Qui proculdubio cum sit nobis semper infestus, tunc maximè adsistit infestior, cum contra se offerre nos preces domino uelle preuiderit, cogitationibus seu diuersis humoribus excitatis, abducere mentem nostram à supplicationis intentione festinans, & per hoc eam tepefacere à cœpto feruore cõtendens. Quamobrem utilius censent breues quidem orationes, sed creberrimas fieri, illud quidem ut frequentius Dominum deprecantes iugiter eodem cohærere possimus. Hæc uerò ut insidiantis diaboli iacula, quæ infligere nobis tunc præcipuè cùm oramus insistit, succincta breuitate tentemus.

Qua disciplina apud Aegyptios Psalmi dicantur. Cap. XI.

ET idcirco ne psalmos quidem ipsos, quos in congregatione decantant, continuata student pronunciatione concludere: sed eos pro numero uersuum duabus uel tribus intercessionibus cum orationum interiectione diuisos distinctim particulatimque consumant. Non enim multitudine uersuum, sed mentis intelligentia delectantur, illud tota uirtute sectantes. Psallam spiritu, psallam & mente. Ideoque utilius habent 10. uersus cum rationabili assignatione cantari, quàm totum psalmum cum confusione mentis effundi. Quæ nonnunquam pronunciantis festinatione generat, dum residuorum psalmorũ, qui decantandi sunt, modum numerumque considerans, non distinctionẽ sensuum audientib. studet pandere, sed ad finẽ synaxeos pperat puenire. Deniqꝫ si quispiam iuniorũ uel pro feruore spiritus, uel pro eo, quòd nec dum institutus est, cœperit mo

dum decantationis excedere, psallentis progresio senioris interdicitur plausu, quem dans manu sua in sedili quo sedet, cunctos facit ad orationem consurgere, illud omnimodis prouidens, ne quod sedentibus tædium generetur prolixitate psalmorum, quo is qui decantat, non modo per seipsum intelligentiæ fructum amittat, sed etiam per illos incidat detrimentum, quos fastidium synaxeos nimietate sua fecit incurrere. Illud quoque apud eos omni obseruantia custoditur, ut in responsione alleluiæ nullus dicatur psalmus, nisi is, qui in titulo suo alleluiæ inscriptione prænotatur. Prędictum uerò duodenarium psalmorum numerum ita diuidunt, ut si duo fuerint fratres, senos psallant, si tres, quaternos, si quatuor ternos. Quo numero nunquam minus in congregatione decantant, ac proinde quantalibet multitudo conuenerit, nunquam amplius psallant in synaxi, quàm quatuor fratres.

Cur uno psallente, cæteri in synaxi sedeant, uel quali post hoc studio per cellulas suas usq; ad lucem uigilias extendant. Cap. XII.

HVnc sanè canonicum quem prædiximus duodenarium psalmorum numerum tali corporis quiete releuant, ut has easdem congregationum solennitates ex more celebrantes, absq; eo qui dicturus in medium psalmos surrexerit, cuncti sedilibus humillimis insidentia, ad uocē psallentis omni cordi intentione dependeant. Itaq; nanq; ieiunijs & operatione totius diei noctisq; assuescūt, ut nisi huiuscemodi refectione adiuuentur, ne hunc quidem numerum stantes implere ualeant. Nullum etenim tempus ab operis exercitatione uacuum transire concedunt, quia non solum ea, quæ diei splendor admittit omni instantia manib. exercere cōtendunt, sed etiā illa operationū genera sollicita mente perquirunt, quæ ne ipsius quidē noctis densissimæ tenebræ ualeant impedire, credentes se tanto sublimiorē spiritualiū cōtemplationum puritatem mentis intuitu quæsituros, quantò deuotius fuerint erga operis studiū ac laboris intenti. Et idcirco mediocrē canonicarū orationū numerū iudicant diuinitùs moderatū, ut ardentioribus fide spaciū, quo seruitutis eorum infatigabilis cursus extenderet seruaretur, & nihilominus fessis ægrisq; corporibus minimè gigneretur de nimietate fastidiū. Ideoq; cum fuerint orationū canonicarū functiones ex more finitæ, unusquisq; ad suā recurrēs cellulā, quā aut solus, aut cum alio tm̄ inhabitare permittitur, quem scilicet societas operationis uel discipulatus, & disciplinę imbutio copulauit, uel certè quē similitudo uirtutum comparem fecit, idem rursus orationum officium uelut peculiare sacrificiū studiosius celebrant, nec ulterius quisquam eorum in requiem somni resoluitur, donec superueniente diei splendore nocturno operi ac meditationi operatio diurna succedat.

Quare post missam nocturnam dormire non oporteat. Cap. XIII.

QVem laborem præter illam rationem qua tota industria annitentes sacrificium Deo de fructu manuum suarum offerre se credunt, duab. ex causis cum omni obseruantia custodiunt. Quod nos quoq; si perfectioni studemus eadem diligentia cōuenit obseruare. Prima ne fortè purificationem nostram in nocturnis psalmis & orationibus acquisita, inuidus inimicus liuens puritati nostrę, cui maximè insidiatur semper & indesinenter infestus est, quadam somni illusione contaminet. Qui post illam satisfactionem quam pro negligentijs seu ignorationibus nostris obtulimus, & confessionis nostræ ueniam profusis gemitibus imploratam, sollicitius nos si tempus quietis inuenerit maculare festinat, tunc præcipuè fiduciam nostram deijcere atque eneruare contendens, cum feruentius nos ad Deum tendere orationum nostrarum puritate perviderit, ita ut nonnunquam quos per totum noctis spacium sauciare non potuit, sub illius horæ breuissimo tempore dehonestare conetur. Secunda uerò quòd tam & si nulla talis uerenda diaboli emergat illusio, intercedens etiam purus sopor inertiam monacho mox euigilaturo parturiat, segnemq; torporem inferens menti, per totum diei spacium uigorem eius obtundat, illamq; hebetet perspicaciam sensus, & pinguedinem cordis exhauriat, quæ nos possit per totum diem aduersus omnes insidias inimici cautiores robustioresq; seruare. Quamobrem canonicis uigilijs priuatæ ab eis subiunguntur excubiæ, ac maiore illis obseruantia succedunt, ut & illa purificatioq; psalmis, & orationibus est acquisita, non pereat, & intentior sollicitudo diligentius nos per diem custoditura præparetur meditatione nocturna.

Quemad-

Quemadmodum in cellulis suis opus manuum & orationes pariter exerceant. Cap. XIIII.

ET idcirco eas cum adiectione operis exequuntur, ne uelut ociosis ualeat somnus irrepere. Sicut enim nullum fermè ab eis ocij tempus excipitur, ita nec meditationi quidem spiritali finis imponitur. Nam pariter exercentes corporis animæque uirtutes, exteriores hominis stipendia cum emolumētis interioris exequant, lubricis motib. cordis & fluctuationi cogitationū instabili, operū pōdera, uelut quandā tenacē atque immobilē anchora præfigentes, cui uolubilitas ac peruagatio cordis innexa intra cellæ claustra, uelut in portu fidissimo ualeat cōtineri, atque ita spiritali meditationi tantū & custodiæ cogitationum intenta, non modò ad cōsensum prauæ cuiusque suggestionis peruigilē mentē corruere non sinat, uerum etiam ab omni superflua ociosaque cogitatione custodiat, ita ut quod ex quo pendeat haud facilè posit à quoquā discerni, id est, utrum propter meditationem spiritalem incessabile manuum opus exerceant, an propter operis iugitatē tam præclarum spiritus profectum scientiæque lumen acquirant.

Quale modestiæ post orationum missam unusquisque ad suam cellulam redeat, & cui subdatur increpationi, is qui aliter fecerit. Cap. XV.

FInitis itaque psalmis, & quotidiana cōgregatione, sicut superius cōmemorauimus, absoluta, nullus eorū uel ad modicū subsistere aut sermocinari audet cū altero: sed ne quidem per totū diei spaciū à cella sua pgredi, aut deserere opus, quod in ea solitus est exercere præsumit, nisi fortè cum fuerint ad officiū necessarij cuiusque opis euocati. Quod ita explēt foras egressi, ut nulla inter eos sermocinatio penitus cōferat. Sed sic unusquisque opus exequit iniunctū, ut psalmū uel scripturā quālibet memoriter recensendo, nō solū cōspirationi noxiæ, uel cōsilijs prauis, sed nec ociosis quidē colloquijs, ullā copiam uel tempus impartiat, oris pariter & cordis officio in meditatione spirituali iugiter occupato. Summa nanque obseruantia custoditur, ne quisquam cum alio, ac præcipuè iuniores, uel ad punctum temporis pariter substitisse, aut ospiam secessisse, uel manus suas inuicem tenuisse deprehendantur. Si qui uerò contra huius regulæ disciplinam reperti fuerint, aliquid ex his quæ interdicta sunt, admisisse, ut contumaces ac præuaricatores mandatorum non leuis culpæ rei pronunciati, suspicione etiam coniurationis prauique consilij carere non poterunt. Quam culpam nisi in unum coniunctis fratribus congregatis publica diluerint pœnitentia, orationi fratrum nullus eorum interesse permittitur.

Quod nulli orare cum illo qui fuerit ab oratione suspensus liceat. Cap. XVI.

SAnè si quis pro admisso quolibet delicto fuerit ab oratione suspensus, nullus cum eo prorsus orandi habet licentiam, antequam submissa in terram pœnitentiam, reconciliatio eius & admissi uenia coram fratribus cunctis, publicè fuerit ab Abbate cōcessa. Ob hoc nanque tali obseruantia semetipsos ab orationis eius consortio segregant atque secernunt, quod credunt eum qui ab oratione suspenditur, secundum apostoli sententiam tradi sathanæ, & si quis orationi eius antequam recipiatur à seniore, inconsiderata pietate permotus, communicare præsumpserit, complicem se damnationis eius efficiat, tradens scilicet semetipsum uoluntariè sathanæ, cui ille pro sui reatus emendatione fuerat deputatus, in eo uel maximè grauius crimen incurrens, quod cum illo se uel confabulationis, uel orationis communione miscendo maiorem illi generet insolentiæ fomitem & contumaciam delinquentis in peius enutriat. Perniciosum nanque solatium tribuens, cor eius magis ac magis faciet indurari, nec humiliari eum sinet ob quod fuerat segregatus, & per hoc uel increpationem senioris non magnipendere, uel dissimulanter de satisfactione & uenia cogitare.

Quod is, qui ad orationem fratres exuscitat, hora solita debeat eos commouere. Cap. XVII.

IS autē cui religiosi cōuentus cōmonitio, uel synaxeos cura cōmittitur, nō passim ut libitum est, nec pro ut nocte fuerit expergefactus, aut oportunitas eum somni proprij seu insomnij coartat, fratres etiam ad quotidianas uigilias exuscitare præsumit. Sed quāuis eum cōsuetudo diurna hora solita euigilare cōpellat, tamē sollicitè frequēterque stellarum cursu præstitutū cōgregationis tempus explorans, ad orationum eos inuitat officium, ne in utroque inueniatur incautus, si uel oppressus somno statutam noctis trāsgrediatur horam, uel eandem dormiturus atque festinus ad somnū anticipet, & non tam officio spiritali, uel quieti omnium deseruisse, quàm requiei suæ satisfecisse credatur.

Quod

Quod à uespera Sabbati usq; ad uesperam diei Dominicæ genua non flectantur. Cap. XVIII.

HOc quoq; nosse debemus, à uespera Sabbati, quæ lucescit in diem Dominicũ, usq; in uesperam sequentem apud Aegyptios genua non curuari: sed nec totis quoq; quinquagesimę diebus, nec custodiri in eis ieiuniorum regulam. Quarum rerum ratio suo loco in collationibus seniorum cum dominus iusserit exponetur. Nũc propositum ex nobis causas tantummodo breui narratione percurrere, ne statutum modum uolumen excedens, aut fastigio legentem oneret aut laborare faciat.

De Canonico nocturnarum orationum & psalmorum modo, lib. II. finis.

LIBER TERTIVS DE CANONICO DIVRNARVM ORATIONVM ET PSALMOrum modo. Cap. I.

DE nocturno orationum & psalmorum modo, qui nam per Aegyptum habeatur, donante Deo, quantum tenuitas ingenij nostri præualuit, arbitror expeditum: nunc de solennitate tertiæ, sextæ, nonæq; secundum regulam monasteriorum Palestinæ uel Mesopotamiæ nobis est differendum, ut præfati sumus in Prologo, perfectionem Aegyptiorum, & imitabilem disciplinæ rigorem horum institutis moderantes.

Quod apud Aegyptios sine horarum discretione per totam diem cum operis adiectione & orationibus iugiter insistatur & psalmis. Cap. II.

APud illos etenim hæc officia quæ Domino soluere per distinctiones horarum & temporis interualla cum admonitione compulsoris adigimur, per totũ diei spacium iugiter cum operis adiectione spontanea celebrantur. Ita nanq; ab eis incessanter operatio manuum priuatim per cellulas exercetur, ut psalmorum quoq; uel cęterarum scripturarum meditatio nunquam penitus omittatur. Cui preces & orationes per singula momenta miscentes, in his officijs, quę nos statuto tempore celebramus totum diei tempus absumunt. Quamobrem exceptis uespertinis horis ac nocturnis congregationibus nulla apud eos per diem publica solennitas absq; die sabbati uel dominica celebratur, in quibus hora tertia sacrę communionis obtentu conueniunt. Plus enim est id quod incessanter offertur, quàm quod temporis interualla persoluitur, & gratius uoluntarium munus, quam functiones quæ canonica compulsione redduntur: pro hoc q̃d Dauid gloriosius aliquid exultante cum dicit. Voluntariè sacrificabo tibi, & uoluntaria oris mei beneplacita sint tibi domine.

Quod per omnem orientem solennitas tertiæ, sextæ uel nonæ, trinis tantum psalmis & orationibus finiatur: & cur specialius istis horis hæc spiritalia sint officia deputanda. Cap. III.

ITaque in Palæstinæ uel Mesopotamiæ monasterijs ac totius orientis supradictarum horarum solennitates trinis psalmis quotidie finiuntur, ut & orationum assiduitas statutis temporibus Deo offeratur, & necessaria operationis officia consummatis iusto moderamine spiritalibus obsequijs, nullatenus ualeant impediri. His enim tribus temporibus etiam Danielem prophetam quotidie fenestris apertis in cœnaculo preces domino fudisse cognoscimus. Nec immeritò hæc specialius tempora religiosis sunt officijs deputata. In his siquidem promissionum perfectio, & summa nostræ salutis est adimpleta. Hora nanq; tertia repromissus olim per Prophetas spiritus sanctus super apostolos in orationum officio constitutos, descendisse primitus comprobatur. Nam cum pro elocutione linguarum, quæ ab eis in fusione spiritus sancti profluebat, gens incredula Iudæorum obstupescens pariter & irridens, diceret eos musto repletos: stans Petrus in medio eorum ait. Viri Israelitæ & qui habitatis Hierusalem uniuersi, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea: Non enim sicut uos existimatis, hi ebrij sunt cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per prophetam Ioel. Et erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ: & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & senes uestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos, & super ancillas meas in diebus illis

illis effundam de spiritu meo & prophetabunt. Quę omnia hora tertia uidemus impleta, sanctiq́ spiritus uaticinatum per prophetas aduentum eodem tempore sup Apostolos cōmeasse. Hora autem sexta immaculata hostia, dñs noster atq́ saluator oblatus est patri, crucemq́ pro totius mundi salute conscendens, humani generis peccata diluit: & expolians principatus ac potestates traduxit palā, uniuersosq́ nos obnoxios atq́ constrictos insolubili chyrographi debito liberauit, tollēs id de medio, & crucis suę affigēs tropheo. Eadē quoq́ Petro hora in excessu mentis uocatio gentiū omniū per submissionem uasis euangelici delati cœlitus, & purificatio omnigenū animantiū in eodem consistentium, delata ad eum uoce diuinitus reuelat, dicēte ei: Surge Petre, occide, & manduca. Quod uas quatuor initijs de cœlo summissum, nō aliud q̄ Euangelium designare manifestè cognoscitur. Licet.n. quadriformi euangelistarū narratione distinctū quatuor uideat habere principia, unum tñ euangelij corpus est: eiusdem scilicet Christi natiuitatem pariter ad deitatem, miracula quoq́ passionemq́ cōplectens. Pulchrè aūt nō ait linteum, sed quasi linteum. Linteum quippe mortificationis indicium est. Quoniam igitur mors dñicę passionis non humanæ naturæ lege, sed propriè uoluntatis subitur arbitrio, quasi linteū dicitur. Mortuus.n. secundum carnem, nō est secundū spiritū mortuus: quia nec derelicta est anima eius in inferno, nec caro eius uidit corruptionem. Et rursus: Nemo (inquit) tollet à me animam meā, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponere eam, & potestatem iterum habeo sumere eam. In hoc itaq́ euangeliorum uase cœlitus destinato, id est à spiritu sancto perscripto, omnes gentes, quæ quondam extra legis obseruantiā positę habebantur immundæ, per credulitatem fidei confluētes, ut ab idolorū cultu salubriter immolent, atq́ ad salutarē escam proficiant, Petro purificante uoce dñica deferuntur. Hora uerò nona inferna penetrans, inextricabiles tartari tenebras coruscatione sui splendoris extinxit, portasq́ eius æreas effringens, ac seras ferreas cōterens, captiuitatem sanctorum, quæ clausa tenebris immitis tenebatur inferni, salubriter captam transuexit secum ad cœlos: igneaq́ romphea summota, antiquuum incolam paradyso pia confessione restituit. Eadem quoq́ hora Cornelius Centurio in precibus solita deuotione persistens, commemorationem orationum, & eleemosynarum suarum ante dominum factam, angelo sibi colloquente cognoscit, palamq́ ei hora nona uocationis gentium sacramenta panduntur, quæ Petro in excessu mentis hora sexta fuerant reuelata. Alio quoq́ loco de eodem tempore in actibus Apostolorum ita narratur: Petrus autem Ioannes ascenderūt in templum, ad horam orationis nonam. Quibus liquido comprobatur, non immeritò à sanctis & Apostolicis uiris has horas religiosis obsequijs consecratas, à nobis quoq́ obseruari similiter oportere: qui nisi uelut lege quadam soluere hæc pietatis officia saltem statutis temporibus adigamur, totum diei spacium obliuione aut desidia, uel occupationibus inuoluti, absq́ orationis interpellatione consumimus. De uespertinis autem sacrificijs quid dicendum est, quæ iugiter offerri etiam in ueteri Testamēto lege Mosaica sanciuntur? Holocausta enim matutina & sacrificia uespertina cunctis diebus in templo, licet figuralibus hostijs etiam ex eo probare possumus, indesinēter oblata, quod à Dauid canitur. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum, sacrificium uespertinum. Quo in loco de illo quoq́ uero sacrificio uespertino sacratius intelligi potest, quòd uel uespere à Domino saluatore cœnantibus Apostolis traditur, cum initiaret ecclesiæ sacrosancta mysteria: uel quòd ipse die postero sacrificium uespertinum in fine scilicet seculorum eleuatione manuum suarum pro salute totius mundi oblatus est patri. Quæ extensio manuum eius in patibulo satis propriè eleuatio nuncupatur. Omnes enim nos in inferno iacentes, eleuauit ad cœlos, secundùm promissionis eius sententiam, dicentis: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. De matutina uerò solennitate etiam illud nos instruit, quòd in ipsa quotidie decantari solet. Deus meus ad te de luce uigilo. Et: In matutinis meditabor in te. Et: Præueni in maturitate & clamaui. Et rursum: Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua. In his quoq́ horis etiam ille euangelicus paterfamiliâs operarios conduxit in uineam suam. Ita enim & ille primo mane conduxisse describitur: quod tempus designat matutinam nostram solennitatem: deinde tertia, inde sexta, post hæc nona, ad extremum undecima, in qua lucernaris hora signatur.

Quòd matutina solennitas non antiqua traditione statuta sit, sed nostro tempore pro causa sit adinuenta. Cap. IIII.

SCiendum tamen hanc matutinam, quæ nunc obseruatur in occiduis, uel maximè regionibus canonicam functionem nostro tempore, in nostro quoq; monasterio primitus institutam, ubi dominus noster Iesus Christus natus ex uirgine humanæ infantiæ suscipere incremento dignatus, nostram quoq; adhuc in religione teneram, & lactentem infantiam sua gratia confirmauit. Usq; ad illud enim tempus hac solennitate matutina, quæ expletis nocturnis psalmis & orationibus post modicum temporis interuallum solet in Galliæ monasterijs celebrari, cum quotidianis uigilijs pariter consummata, reliquas horas refectioni corporum deputatas à maioribus nostris inuenimus. Verùm cum hac aburentes indulgentia, negligentiores quiq; indutias somni longius protelarent: quippe quos uel cellas progredi, uel de suis stratis consurgere ante horam tertiam, nulla conuentus ullius necessitas inuitaret, & cum operationis iactura tēpore quoq; diei quo non nullis oportebat officijs inhærere, soporis nimietate torperent, in his præsertim diebus quibus a uespertinis horis excubias usq; ad auroræ uiciniam celebrantibus nascebatur, onerosior lassitudo, quorundam illic fratrum feruentium spiritu, quibus hoc negligentiæ genus haud leuiter displiceret, ad seniores querela delata, decretum est ab eis diutino tractatu & consultatione sollicita, ut usq; ad solis ortum, quo iam sine offensione uel lectio parati: uel opus manuum posset assumi, fessis corporibus refectione concessa, innitati post hæc religionis huius obseruantia cuncti pariter è suis stratis consurgerent: ac trinis psalmis & orationibus celebratis: secundum modum qui antiquitus in obseruatione tertiæ, sextæ, uel nonæ, trinæ confessionis exemplo statutus est, & somno deinceps finem & initium operationi ęquali simul moderamine facerent. Qui typus licet ex occasione uideatur inuentus, & recenti memoria pro causa, quam diximus status appareat, tamen illum numerum, quem designat beatus Dauid, quanquā spiritualem quoq; habeat intellectum, secundum literam manifestissimè supplet. Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuę. Hac enim adiecta solennitate, septies sine dubio spiritales hos conuentus in die facientes, septies in ea laudes domino dicere comprobamur. Denique cum hic idem typus de oriente procedens huc usq; fuerit utilissime propagatus, in nonnullis nunc usq; per orientem antiquissimis monasterijs quę nequaquàm uetustissimas regulas patrum uiolari patiuntur minimè uidetur admissus.

Quòd post matutinas orationes ad somnum reuerti non oporteat. Cap. V.

CVius solennitatis ratio cur statuta sit uel inuenta in hac prouincia, nonnulli ignorantes, expletis matutinalibus hymnis iterum reuertuntur ad somnū, in illam causam nihilominus incidentes, ob quam compescendam, hæc à senioribus nostris solennitas instituta est. Illa nanq; hora eam consummare festinant, qua negligentioribus minusq; sollicitis rursum dormiendi reddatur occasio. Quod omnimodis fieri non oportet sicut in libello superiori describentes Aegyptiorum synaxim plenius exposuimus, ne purificationem nostram confessione supplici & ante lucanis orationibus acquisitam, uel emergens quædam redundantia humorum naturalium polluat, uel illusio corrumpat inimici: uel certè intercedens etiam puri ac simplicis somni refectio interrumpat spiritus nostri feruorem: ac tepefactos somni torpore per totum diei spacium inertes deinceps ignauosq; traducat. Quod Aegyptij ne incurrant equidem cum soleant certis temporibus etiam ante gallorum cantum consurgere, missa canonica celebrata usque ad lucem post hæc uigilias extendunt, ut eos superueniens lux matutina in hoc feruore spiritus reperiat constitutos, ac per totum diei tempus feruentiores sollicitioresq; custodiat, præparatos eos suscipiens ad conflictum & contra diurnam, diaboli colluctationem nocturnarum exercitio uigiliarum ac spiritali meditatione firmatos.

Quòd nihil sit à senioribus immutatum de antiquo ordine psalmorum, cum matutina statueretur solennitas Cap. VI.

ILlud quoq; nosse debemus nichil à senioribus nostris, qui eandem matutinam solennitatem addi debere censuerunt, de antiqua psalmorum consuetudine immutatum, sed eodem ordine missam, quo prius in nocturnis conuentibus perpetuò celebratā. I te nim hymnos quos in hac regione ad matutinam excepere sollennitatem, in fine no ... rum uigiliarum, quas post Gallorum cantum ante auroram finire solent similiter ho- dieq;

dieq; decantant, id est centesimum quadragesimum octauum psalmum, cuius initium est. Laudate dominum de cœlis, & reliquos qui sequuntur, quinquagesimum uero psalmum & sexagesimum secundum & octogesimum nonum huic nouelle solennitati nouimus fuisse deputatos. Deniq; per Italiam hodieq; consummatis matutinalibus hymnis quinquagesimus psalmus in uniuersis ecclesijs canitur, quod non aliunde, quàm exinde tractum esse non dubito.

Quòd ei, qui ad diurnam orationem antequam primus finiatur psalmus non occurrerit, oratorium introire non liceat: in nocturnis autem usq; ad finem secundi psalmi uenia-bilis mora sit. Cap. VII.

IS uerò qui in tertia, sexta uel nona, priusquam psalmus cœptus finiatur ad orationem non occurrerit, ulterius oratorium introire non audet, nec semetipsum admiscere psallentibus: sed congregationis missam stans pro foribus præstolatur, donec egredientibus cunctis, submissa in terram pœnitentia negligentiæ suæ uel tarditatis impetret ueniam, sciens nequaquam se posse desidiæ suæ noxam aliter expiare, sed ne in ea quidem, quæ post tres horas erit secutura solennitas admittendũ, nisi pro negligentia pœnitenti confestim uera humilitate subnixius satisfacere festinauerit. In nocturnis uerò conuenticulis usq; ad secundum psalmum præberetur tardanti dilatio, ita duntaxat ut anteq̃ finito eodem psalmo fratres in oratione procumbant, semetipsum congregationi inserere atq; admiscere festinet, eidem proculdubio increpationi ac pœnitentiæ, quam prædiximus subijciendus, si ultra præstitutam dilationis horam, uel modicum tardauerit.

Vigiliæ quæ à uespera illucescente sabbato celebrantur, quem temporis modum teneant, uel quo ordine celebrentur. Cap. VIII.

SAnè uigilias quæ singulis hebdomadibus, à uespera illuscente sabbato celebrantur, idcirco seniores hyemali tempore, quo noctes sunt longiores, usq; ad quartum gallorum cantum per monasteria moderantur, ut post excubias totius noctis reliquis duab. ferme horis reficientes corpora sua, nequaquàm per totum diei spacium somni corpore marcescant, requie breuis huius temporis pro totius noctis refectione contenti. Quod nos quoq; cum omni obseruatione custodire conuenit, ut scilicet cõtenti somno, qui nobis post uigiliarum missam usq; ad lucis indulgetur aduentum, id est, usq; ad matutinos psalmos, totum deinceps diem in opere ac necessarijs ducamus officijs, ne somnum quem nocti subtraximus resumere per diem uigiliarum lassitudine & inanitate compulsi, nõ tam requiem corporis subtraxisse, quam quietis tempus & refectionem nocturnã cõmutasse uideamur. Nullatenus enim potest fragilis caro ita totius noctis quiete fraudari, ut per consequentem diem sine dormitatione mentis animiq; torpore inconcussam possit seruare uigilantiam. Quæ impedietur ex hoc potius quàm iuuabitur, nisi post uigiliarum missam somni quantulumcunq; gustauerit. Et idcirco saltim unius horę sopor, quemadmodũ diximus ante lucis aduentum, si fuerit impartitus, lucrabimus omnes uigiliarum horas, quas tota nocte in oratione consumpsimus, impartientes naturæ quod suum est, nec habentes necessitatem resumendi, per diem quod nocti subtraximus. Totum enim carni huic proculdubio reddet: quisquis ei non rationabiliter partem subtrahere, sed totum temptauit denegare, & ut uerius dixerim, non superflua, sed necessaria uoluerit amputare. Propter q̃ maiore fœnore necesse est uigilias compensari, si fuerint usq; ad lucem inconsiderata atq; irrationabili nimietate protractæ. Ideoq; eas tripertitis distinguunt officijs, ut labor hac diuersitate diuisus, delectatione quadam defectionem corporis releuet. Nam cum stantes antiphona tria concinuerunt: humi post hæc, uel sedilibus humillimis insidentes, tres psalmos uno modulante respondent, qui tamen singuli à singulis fratribus uicissim succedentibus sibi præbentur, atq; his sub eadem quiete residentibus ternas adijciunt lectiones. Itaq; fit ut corporeum minuentes laborem uigilias suas maiore intentione mentis exerceant.

Quare illucescente die sabbati uigiliæ statutæ sint, & quare per omnem orientem absolutio ieiunij in die sabbato præsumatur. Cap. IX.

QVas à tempore prædicationis apostolicæ, quo religio ac fides Christiana fundata est per uniuersum orientem. Idcirco statutum est illucescente sabbato debere celebrari, quòd Domino & saluatore nostro sexta sabbati crufixo, discipuli adhuc receti eius passione percusi, peruigiles tota nocte manserunt, nullatenus quietis somnum oculis

suis indulgentes. Quamobrem ex illo tempore huic nocti deputata uigiliarum solennitas usque in hodiernum diem per uniuersum orientem similiter obseruatur. Ideoque & absolutio ieiunij post uigiliarum laborem, totidem apostolicis uiris in die sabbati statuta, non immeritò præsumitur per uniuersas orientis ecclesias, secundum illam quoque ecclesiastes sententiam, quælibet habet & alium mysticum sensum, tamen ab hoc quoque non abhorret: quo utrique diei, id est, hebdomadi paritur, & ogdoadi eandem partem solennitatis impartire præcipimur, ita dicentis. Da partem his septem, & quidem his octo. Non enim ad communionem festiuitatis Iudaicæ absolutio ista ieiunij reputanda est, his præsertim qui ab omni Iudaica superstitione alieni monstrantur, sed ad refectionem, quã diximus lassi corporis pertinere, quod per totas anni septimanas iugiter quinis diebus ieiunans: nisi duobus saltem interpositis refocillatum fuerit, facile lassascit ac deficit.

Vnde factum sit ut in urbe die sabbati ieiunetur. Cap. X.

CVius moderaminis causam nonnulli in quibusdam occidentalibus ciuitatib. ignorantes, & maximè in urbe, idcirco putant absolutionem sabbati minimè debere præsumi, quòd Apostolum Petrum in eodem die contra Symonem conflictaturum asserunt ieiunasse. Ex quo magis apparet homo, eum non consuetudine canonica fecisse, sed præsentis potius necessitate conflictus. Siquidem & ibi pro hac eadem re non generale, sed speciale uidetur Petrus discipulis suis ieiunium indixisse. Quod utique non fecisset, si scisset illud canonica consuetudine solere seruari: idem proculdubio etiam dominico die paratus indicere, si certaminis ipsius in eum compegisset occasio, nec tamẽ ex hoc statim canonica fuisset ieiunij regula promulganda: quod non generalis obseruatio statuerat, sed ut semel fieret ratio necessitatis extorserat.

In quo dominicæ diei solennitas ab aliorum dierum consuetudine diuersa teneatur. Cap. XI.

VErùm ne hoc quidem ignorandum, die Dominico unam tantummodo missam ante prandium celebrari: in qua psalmorum atque orationum, seu lectionum pro ipsius collectæ uel communionis Dominicæ reuerentia solennius aliquid ac propensius impendentes, in ipsa tertiam sextamque pariter consummatam reputant. Itaque fit ut de orationum obsequijs nihil imminuatur, adiectione scilicet lectionum: & nihilominus differentia quædam uel remissio uideatur, fratribus indulgeri pro reuerentia Dominicæ resurrectionis præ cætero tempore, quæ & totius septimanæ uideatur obseruantiã relaxare, & pro hac ipsa, quæ intermiscetur quadam differentia eundem diem uelut festiuum prouocet rursum solennius expectari, minusque faciat hebdomadis uenturæ ieiunia huius expectatione sentiri. Semper enim æquanimius quælibet fatigatio sustinetur: & sine fastidio labor impenditur: si interiecta ei uicissitudo quædam uel operis immutatio qualiscunque succedat.

Quibus diebus cum cœna fratribus exhibetur, accedentibus ad refectionem psalmus non dicatur, sicut fieri in prandijs solet. Cap. XII.

DEnique etiam in ipsis diebus, id est sabbato uel Dominica, seu feriatis temporibus, quibus pariter prandium & cœna solet fratribus exhiberi, psalmus ad uesperam non dicitur: id est, nec cum accedunt ad cœnam: nec cum ab ea consurgunt, ut solet fieri in solennibus prandijs, uel canonica ieiuniorum refectione, quam & præcedere consuetudinarij psalmi solent & subsequi: sed tantummodo simplici oratione facta accedunt ad cœnam, eam' que rursum consurgentes ab ipsa sola oratione concludunt, quod scilicet extraordinaria sit inter monachos ista refectio, nec omnes ad eam conuenire cogantur, nisi aut peregrini qui superuenerint fratres, aut hi quos infirmitas corporis aut propria inuitat uoluntas.

De canonico diurnarum orationum & psalmorum modo, lib. III. finis.

LIBER

LIBER QVARTVS DE INSTITVTIS RENVNCIANTIVM CAPVT PRIMVM.

De canonico modo psalmorum atq; orationum, qui debeat in diurnis & uenticulis per monasteria custodiri, ad institutionem eius, qui renunciat huic mundo, narrationis nos ordine prouocante transimus, conditiones in primis quibus hi, qui ad dominum conuerti cupiunt, recipiantur in cœnobijs breui quantum possumus studentes sermone complecti, quædam scilicet de Aegyptiorum, quædam Tabenensiotarum regulis admiscens, quorum in Thebaide est cœnobium, quanto numero populosius cunctis, tanto conuersationis rigore districtius. Siquidem in eo plusquam quinq; milia fratrum sub uno Abbate reguntur, tantaq; fit obedientia hic tam prolixius monachorum numerus omni æuo seniori suo subditus, quanta non potest apud nos unus uni, uel obedire, pro modico tempore uel præesse.

Qua ratione usq; ad ultimam senectutem apud eos in cœnobijs perseuerent. Cap. II.

QVorum tam longa perseuerãtia & humilitas atq; subiectio quemadmodum tam diuturna perduret, qua'ue institutione formetur, per quam usq; ad incuruam senectam in cœnobio perseuerent, opinor nos ante omnia debere perstringere. Tanta nanq; est: quantam neminem in monasterijs nostris ingressum ne anno quidem integro tenuisse meminimus, ut cum renunciationis eorum primordia uiderimus, consequens fuisse intelligamus, ut in tam sublimia perfectionis fastigia talium uirorum fundamenta consurgerent.

Quo examine probetur, qui in cœnobio suscipiendus est. Cap. III.

IGitur ambiens quis intra cœnobij recipi disciplinam: non ante prorsus admittitur, quam diebus decem uel eo amplius pro foribus excubans, indicium perseuerantiæ ac desiderij sui pariterq; humilitatis ac patientiæ demonstrauerit. Cumq; omnium prætereuntium fratrum genibus prouolutus, & ab uniuersis de industria refutatus atque despectus, tanquàm qui non religionis, sed necessitatis obtentu monasterium optet intrare: iniurijs quoq; & exprobrationibus multis affectus, experimentum dederit constantię suę, qualisq; futurus sit in temptationibus opprobriorum tolerantia declarauerit, atq; ita fuerit explorato mentis ardore susceptus: diligentia summa perquirit, ne de pristinis facultatibus suis inhæserit ei uel unius nummi contagio. Sciunt enim eum sub monasterij disciplina diuturnum esse non posse: sed ne humilitatis quidem aut obedientiæ apprehensurum esse uirtutem, nec ulla cœnobij paupertate ac districtione contentum fore, si in conscientia eius pecuniæ quantulumcunq; latitauerit: sed ubi primum exorta fuerit qualibet occasione commotio, fiducia stipis illius animatum continuo de monasterio, uelut funda rotante fugiturum.

Quare qui in monasterio recipiuntur. Cap. IIII.

ET idcirco ne usibus quidem cœnobij profuturas suscipere ab eo, pecunias acquiescunt. Primum ne confidentia huius oblationis inflatus, nequaquam se pauperioribus fratribus coęquare dignetur, tum ne per hanc elationem nullatenus ad humilitatem Christi descendens, cum in disciplina cœnobij non possit perdurare, egressus'que exinde ea, quæ in principio renunciationis suæ spiritali feruore succensus intulerat, tepefactus postea non sine iniuria monasterij sacrilego spiritu recipere, atque exigere moliatur. Quod omnimodis obseruari debere: multis sunt experimentis frequenter edocti. Nam per alia minus cauta monasteria simpliciter quidam suscepti, de eis quæ intulerat, quæque in Dei opere fuerant dispensata, cum ingenti post blasphemia redibitionem poscere temptauerunt.

Cur hi qui renunciant suscepti in monasterijs propria uestimenta deponant: & ab Abbate alijs induantur. Cap. V.

QVamobrem ita nudatur quisque cum receptus fuerit omni pristina facultate, ut ne ipsum quidem quo opertus est indumentum permittatur ulterius, sed in concilio fratrum productus in medium exuatur proprijs, ac per manus Abbatis induatur monasterij uestimentis, ut per hoc se non solum uniuersis rebus suis antiquis nouerit spoliatum, uerum etiam omni fastu deposito mundiali, ad Christi paupertatem & inopiam descendisse, iamque opibus sustendam non seculi arte quæsitis: nec de infidelitate pristina reseruatis: sed de sanctis ac pijs monasterij largitionibus militiæ suæ stipendia percepturum, atque inde se deinceps uestiendum alendumque cognoscens, & nihil habere nihilominus de crastino non esse sollicitum secundum euangelij discat sententiam, nec erubescat pauperibus, id est, corpori fraternitatis æquari, quibus connumerari Christus & quorum se fratrem non erubuit nuncupare: quin potius glorietur domesticis eius factum se esse consortem.

Qua causa uestimenta renunciantium, cum quibus ingreßi sunt monasterium, à dispensatore seruentur. Cap. VI.

ILla uero quæ deposuit uestimenta œconomo, consignata tamdiu reseruantur, donec profectus & conuersationis eius, ac tolerantiæ uirtutem diuersis temptationibus ac probationibus euidenter agnoscant. Et si quidem posse eum inibi perdurare, tempore procedente perspexerint, & in eodem quo cœpit feruore persistere, indigentibus eadem largiuntur. Sin uerò quoddam ex eo murmurationis uitium, uel paruæ cuiuslibet inobedientiæ culpam procesßisse depræhenderint, exuentes eum monasterij quibus indutus fuerat uestimentis, & antiquis reuestitum uestimentis, quæ fuerant sequæstrata depellunt. Nullum etenim fas est cum illis quæ accepit abscedere: nec quenquam patiuntur illis adhuc indui: quem semel ab institutionis suæ regula tepuisse peruiderint. Vnde etiam copia nulli penitus palàm discedendi conceditur, nisi aut in morem serui fugacis captans densißimas tenebras nocte diffugiat: aut certè hoc ordine & professione iudicatus indignus: cum confusione & nota coram cunctis fratribus deposita ueste monasterij expellatur.

Cur in monasterio suscepti non permittantur statim congregationi fratrum commisceri: sed xenodochio ante tradantur. Cap. VII.

CVm igitur quis susceptus & hac perseuerantia, quam diximus comprobatus ac depositis proprijs uestimentis habitu monasteriali fuerit accinctus: non statim congregationi fratrum commisceri permittitur: sed deputatur seniori qui seorsum haud longè à uestibulo monasterij commanens: habet curam peregrinorum & aduenientium deputatam, eisque omnem diligentiam susceptionis & humanitatis impendit. Cumque ibidem integro anno deseruiens absque ulla quærela suum circa peregrinos exhibuerit famulatũ, imbutus per hoc prima institutione humilitatis ac patientiæ atque in ea longa exercitatione præcognitus, admiscendus ex hoc cõgregationi fratrum: alij traditur seniori qui decem iunioribus præest, quos sibi creditos ab Abbate instituit pariter & gubernat: secundum illud scilicet quod ordinatum in Exodo legimus per Moysen.

Quibus primum institutis iuniores exerceantur: ut ad sua superandas omnes concubinas proficiant. Cap. VIII.

CVius hæc erit sollicitudo & eruditio principalis, per quam iunior introductus ascẽdere consequenter etiam culmina perfectionis summa præualeat, ut doceat eum primitus suas uincere uoluntates, quem studiose in his ac diligenter exercens, hæc illi semper imperare de industria curabit, quæ senserit animo eius esse contraria. Multis si quidem experimentis edocti, tradunt monachum, & maximè iuniores, ne uoluptatem quidem concupiscentiæ suæ refrenare posse, nisi prius mortificare per obedientiam suas didicerit uoluntates. Ideoque pronunciant nullatenus præualere, uel iram, uel tristitiam, uel spiritum fornicationis extinguere, sed nec humilitatem cordis ueram, nec cum fratribus unitatem perpetuam, nec firmam diuturnamque posse retinere concordiam: sed nec in cœnobio quidem diutius perdurare eum: qui prius uoluntates suas non didicerit superare.

Quare

Quare iunioribus imperetur ut seniori suo nihil de cogitationibus suis subtrahant. Cap. IX.

HIs igitur institutis eos quos initiant uelut elementis quibusdam ac syllabis imbuere ad perfectionẽ atq; informare festinant, per hæc ad liquidum discernentes, utrũ ficta & imaginaria an uera sint humilitate fundati. Ad quod ut facilè ualeant peruenire consequenter instituuntur nullas penitus cogitationes prurientes in corde perniciosa confusione celare, sed confestim ut exortæ fuerint, eas suo patefacere seniori: nec super earum iudicio quicquàm suæ discretioni committere, sed illud credere malum esse uel bonum quod discusserit ac pronunciauerit senioris examen. Itaq; fit ut in nullo circumuenire iuuenem callidus inimicus uelut inexpertũ ignarumq; præualeat, nec ulla fraude decipere quẽ præuidet non sua, sed senioris discretione muniri, & suggestiones suas uelut ignita iacula quæcunq; in cor eius iniecerit ut seniorem celet non posse suaderi. Aliter quippe subtilissimus diabolus illudere uel deijcere iuniorẽ nõ poterit, nisi cum eum seu per arrogantiam siue per uerecundiam ad cogitationum suarum uelamen illexerit. Generale namq; & euidens indicium diabolicæ cogitationis esse pronunciat, si eam seniori confundamur aperire.

Quanta obedientia iunioribus etiam in naturali necessitate tribuatur. Cap. X.

POst hæc tanta obseruãtia obedientiæ regula custoditur, ut iuniores absq; præpositi sui scientia uel permissu non solum non audeant cellam progredi, sed ne ipsi quidem communi ac naturali necessitati satisfacere sua auctoritate præsumant. Sicq; uniuersa complere quæcunq; fuerint ab eo præcepta, tanquàm si à Deo sint cęlitus ædita sine ulla discussione festinant, ut nonnunquàm etiam impossibilia sibimet imperata ea fide ac deuotione suscipiant: ut uirtute ac sine ulla cordis hæsitatione pficere ea aut consummare nitantur, & nec in possibilitatem quidem præcepti pro senioris sui reuerentia metiantur. De quorum obedientia spaciatim nunc dicere prętermitto. Exemplis enim eam ipsis paulò post tradere suo loco disponimus: si dominus nobis orationibus uestris dederit commeatum. Nunc instituta cætera prosequamur, prætermittentes illa contexere quæ in hac regione uel tradi monasterijs, uel ab ipsis nequeunt custodiri, sicut in pręfatiuncula nostra facturos nos esse promisimus, quod scilicet nec laneis indumentis utantur, sed lineis tantum, & ne ipsis quidem duplicibus, quibus uicaria præpositus unusquisque suæ decaniæ subministrat cum illa quibus uestiti sunt sorduisse conspexerit.

Cuiusmodi cibus apud eos delicatissimus habeatur. Cap. XI.

ILlud quoq; arduum atque sublime genus continentię similiter prætermittentes, in qua summæ reputantur delitiæ si herba sale condita, quam lapsanium uocant aqua diluta refectionem fratribus apponãtur, aliasq; complura his similia quæ in hac prouincia, nec aërum temperies, nec qualitas nostrę fragilitatis admittit, illa tantũmodo prosequar quæ nulla carnis infirmitas non situs loci poterit impedire: si ea non fragilitas animæ ac tepor mentis ademerit.

Quòd ad sonitum pulsantis ostium nihil operis non omittant studio celeriter accurrendi. Cap. XII.

ITaque considentes inter cubilia sua & operi ac meditationi studium pariter impendentes, cum sonitum pulsantis ostium ac diuersorum cellulas percutiẽtis audierint: ad orationem eos scilicet seu ad opus aliquod inuitantis, certatim è cubilibus suis unusquisque prorumpit, ita ut is, qui opus scriptoris exercet, quam repertus fuerit inchoasse literam finire non audeat, sed in eodem puncto quo ad aures eius sonitus pulsantis aduenerit, summa uelocitate prosiliens, ne tam tum quidem more interponat quantum cœpti apicis consummet effigiem, sed imperfectam lineam literæ derelinquens, nõ tam operis compendia lucrauе sectetur, quàm obedientiæ uirtutem exequi toto studio atq; æmulatione festinet. Quam non solum operi manuum seu lectioni uel silentio & quieti cellæ, uerumetiam cunctis uirtutibus ita præferunt, ut huic iudicent omnia postponenda, & uniuersa dispendia subire contenti sint, dum modo hoc bonum in nullo uiolare uideantur.

Quàm criminosum habeatur, si aliquid uel uilißimum quispiam suum dixerit. Cap. XIII.

ILlam sane uirtutem inter cæteras eorum institutiones uel commemorare superfluũ puto, quod scilicet nulli cistellam, nulli peculiarem sportellam liceat possidere, nec tale aliquid, quod uelut proprium retinens suo debeat cõmunire signaculo. Quos ita nouimus omni ex parte nudos existere, ut pręter colobium, mafortem, caligas, melotē, ac psiathium, nihil amplius habeant, cum in alijs quoque monasterijs in quibus aliqua remissius indulgentur, hanc regulam uideamus strictissimē nũc usq; seruari, ut ne uerbo quidem audeat, quis dicere aliquid suum: magnũq; sit crimen ex ore monachi processisse, codicem meum: tabulas meas, grauium meum: tunicam meam, caligas meas, proquê hoc digna pœnitentia satisfacturus sit, si casu aliquo per subraptionē uel ignorantiam huiusmodi uerbum de ore eius effugerit.

Quòd licet multa pecunia de uniuscuiusq; opere congeratur: nullus tamen præsumat excedere statutæ sufficientiæ parcitatem. Cap. XIIII.

ET cum tantos unusquisq; eorũ quotidie de opere ac sudore proprio redditus conferat monasterio, ut ex his sustentare nõ solũ suam ualeat parcitatē, uerumetiã usibus possit exuberare multorũ: in nullo tamen inflatur, nec sibi de tanto operis sui quæstu ac sudore blandit̄, sed præter duo paximacia quæ trib. uix denarijs ibidē distrahuntur: nihil sibimet amplius unusquisq; pręsumit. Inter quos nullum peculiare opus: quod pudet dicere, quodq; in nostris monasterijs utinam fieri nesciremus, non dicam effectu, sed ne cogitatione quidem ab aliquo penitus affectatur. Cumq; totam enthecam cœnobij suam credat esse substantiam, cunctisq; rebus ut omnium dominus omnem curam sollicitudinemq; impendeat, ad retinendam nihilominus arreptę nuditatis uirtutem, quam studet ad finem usq; perfectè atq; inuiolabiliter custodire: ita semetipsum à cunctis extraneum & ex omnibus iudicat alienum, ut tanquàm peregrinum se gerat, & incolam istius mundi, alumnumq; se potius monasterij reputet ac ministrum quàm dominum cuiuscunq; rei præsumat.

De immodico apud nos studio habendi. Cap. XV.

AD hęc nos miserabiles quid dicemus, qui in cœnobijs commorantes: ac sub abbatis cura & sollicitudine constituti, peculiares circumferimus claues, omniq; professionis nostræ uerecundia & confusione calcata: etiam anulos quibus recondita præsignemus in digitis palam gestare nos non pudet, quibus non solum cistellæ uel sportæ, sed ne arcæ quidem uel armaria: ad ea quæ congerimus, uel quæ egressi de seculo reseruauimus condenda sufficiunt. Quiq; ita nonnunquàm pro uilissimis nullisq; rebus accendimur, eas dumtaxat uelut proprias uendicantes, ut si quis uel digito quicquam ex his contrectare præsumpserit, tanta contra eum iracundia suppleamur, ut commotionem cordis nostri à labijs ac tota quidem corporis indignatione reuocare non possimus. Sed prætermissis nostris uicijs, & his quæ nec commemorari quidem dignum est silentio traditis, secundum illud eloquium, non loquatur os meum opera hominum uirtutes potius, quæ apud illos sunt, & hæc quæ nos quoq; omni studio debemus appetere, cœpto narrationis ordine prosequamur, ipsasq; iam regulas ac typos cursim breuiterq; ponamus, ut peruenientes post hæc ad quosdam actus, & opera seniorum, quæ studiose memoriæ mandare disponimus, hæc quæ nostra expositione digesta sunt uelut testimonijs ualidissimis roboremus, uniuersa quæ diximus exemplis eorum potius ac uitæ auctoritate firmantes.

De regulis diuersarum correptionum. Cap. XVI.

SI quis igitur gillonem fictilem quem baucalem nuncupant: aut huiusmodi aliud casu aliquo fregerit, aut perdiderit aliquid, non aliter negligentiã suam, quam publica diluet pœnitentia: cunctisq; in synaxi fratribus congregatis: tamdiu prostratus in terram ueniam postulabit, donec orationum consummetur solennitas, impetraturus eam cum iussus fuerit abbatis iudicio de solo surgere. Eodem modo satisfaciat quisquis ad opus aliquod accersitus uel ad cõgregationem solitam tardius occurrerit: aut si decantans psalmum, uel modicum titubauerit. Similiter si superfluo, si durius: si cõtumacius responderit, si negligentius obsequia iniuncta compleuerit, si uel leuiter murmurauerit, si

rit, si lectionem operi uel obedientiæ præferens officia statuta segnius fuerit executus, si dimissa synaxi non concitus ad cellam recurrere festinauerit: si cum aliquo uel admodicum substiterit, uel si ad punctum temporis uspiam secesserit: si alterius tenuerit manum, si cum illo qui cellulæ suæ cohabitator non est confabulari quantulumcunque præsumpserit, si orauerit cum illo qui est ab oratione suspensus, si parētum quempiam uel amicorū secularium uiderit, uel collocutus eis sine suo fuerit seniore: si epistolā cuiuscunque suscipere, si rescribere sine abbate suo tētauerit. Hucusque & in huiusmodi ac similibus admissis, procedit animaduersio spiritalis. Residua uerò quæ apud nos indifferenter admissa, à nobis quoque reprehensibilius sustinentur, id est aperta conuicia, manifesti contemptus: contradictiones tumidæ: libera & effrenata processio, familiaritas apud fœminas: iræ, rixæ, simultates & iurgia, operis peculiaris præsumptio, philargyriæ contagio, affectus atque possessio rerum superfluarum, quæ à cęteris fratribus nō habentur extraordinaria ac furtiua cibi refectio, & his similia, non illa increpatione, quam diximus spiritali: sed uel plagis emendantur, uel expulsione purgantur.

Quibus autoribus sit inuentum ut reficientibus fratribus sacræ lectiones in cœnobijs recitentur, & quantum apud Aegyptios præbeatur silentium. Cap. XVII.

ILlud autem ut reficientibus fratribus sacræ lectiones in cœnobijs recitentur: non de typo Aegyptiorum processisse, sed de Cappadocium nouerimus. Quos nulli dubiū est non tam spiritalis exercitationis causa, quàm cōpescentę superfluæ ociosæque confabulationis gratia, & maximè contentionum, quæ plerumque solent in conuiuijs generari hoc statuere uoluisse, uidentes eas aliter apud se nō posse cohiberi. Apud Aegyptios enim uel maxime Tabennensiotas tantum silentium ab omnibus exhibetur, ut cum in unum tanta numerositas fratrum refectionis obtentu consederit, nullus nec mutire quidem audeat præter eum, qui suæ decaniæ præest. Qui tamen si quid mensę superinferri uel auferri necessariū esse peruiderit: sonitu potius quàm uoce significat. Tantaque uescentibus eis silentij huius disciplina seruatur, ut cucullis ultra oculorum palpebras demissis, ne scilicet liber aspectus habeat curiosius copiam euagandi, nihil amplius intueantur quàm mensam: & appositos in ea uel quos ex ea capiunt cibos, ita ut quemadmodum uel quantum reficiat alius nullus inuicem notet.

Quam illicitum sit extra mensam communem, quicquàm cibi potusúe gustare. Cap. XVIII.

ANtequàm uel postquàm legitimam communemque refectionem percipiant summa cautione seruatur ne extra mensam quicquàm cibi penitus ori suo quisquā indulgere præsumat, ut incedentibus per hortos & pomaria, cum passim blandeque per arbores poma pendentia non solum objiciant se pectoribus transeuntium, uerumetiam strata per terram conculcanda pedibus offerant, atque ad colligendū parata facile ad consensum concupiscentię illicere ualeant intuentes, & opportunitate uel copia quāuis districtos atque abstinentissimos ad sui desiderium prouocare, sacrilegū ducatur non modo quicquam ex his degustare, uerumetiā manu contingere, absque eo quod palam cunctis in commune reficientibus exhibetur, & ad percipiendum œconomi dispensatione per fratrum obsequia publicè ministratur.

Quemadmodum per Palæstinam uel Mesopotamiam quotidiana fratribus exhibeantur obsequia. Cap. XIX.

NE quid sanè de institutis cœnobiorū prætermisisse uideamur, quemadmodū quotidiana fratribus etiam per alias regiones exhibeantur obsequia, commemorandum breuiter puto. Per cunctā nanque Mesopotamiam, Palæstinā & Cappadociā ac totum orientem, singulis hebdomadibus uicissim fratres ad hæc officia sibi reddenda succedunt, ita ut secundum cœnobij multitudinem: ministrorū quoque numerus deputetur. Quę explere tanta deuotione & humilitate properant: quanta nullus seruorū ditissimo domino ac præpotenti exhibet suum famulatum, ita ut ne istis quidem solis contenti obsequijs, quæ canonico iure soluuntur, etiā nocte surgentes illos quibus specialiter hæc manet cura studio suo releuent, & ea quæ ab ipsis perficienda sunt furtim præuenientes implere contendant. Has autem septimanas unusquisque suscipiens, usque ad cœnam dominici diei ministraturus obseruat. Qua peracta ministerium totius hebdoma-

doma-

domadis ita concluditur, ut hi quibus succedendum est, conuenientib. in unum fratribus ad concinendos psalmos, quos quieturi ex more decantant: omnibus in ordine pedes lauent hanc scilicet ab eis pro labore totius septimanę benedictionis mercedem fideliter expetentes, ut eos explentes mandatum Christi emissa generaliter ab omnibus fratribus oratio prosequatur: quæ uel pro ignorationibus intercedat, uel promissis humana fragilitate peccatis, & commendet Deo uelut sacrificium pingue consummata eorum deuotionis obsequia. Itaque secunda sabbati post matutinos hymnos alijs rursum succedentibus utensilia, in quibus ministrauerant ac uasa consignant: quæ tanta sollicitudine curaq; suscipientes custodiunt, ne quid ex eis imminuatur uel pereat, ut credant se etiam pro minimis quibusque uasis, tanquam pro sacrosanctis rationem nõ solum dispensatori, sed etiam domino reddituros, si forte aliquid ex eis negligentia eorum fuerit imminutum. Cuius disciplinæ qui modus sit, uel quanta fide & cautione seruetur: uno testimonio quod exempli gratia ponam poteritis agnoscere. Sicut enim studemus satisfacere uestro feruori: quo plenam uniuersorum cognitionem desiderantes, etiam ea quę optime nostis hoc libello uobis cupitis iterari, ita ueremur mensuram breuitatis excedere.

De tribus lenticulæ granis ab œconomo repertis. Cap. XX.

IN septimana cuiusdam fratris cum præteriens œconomus tria lenticulæ grana uidisset iacere in terra, quæ hebdomadario festinanti dum ea præparat coctioni inter manus cum aqua, qua diluebant̃ elapsa sunt, cõfestim super hoc abbatem consuluit. A quo uelut interuersor neglectorq; sacri peculij iudicatus, ab oratione suspensus est. Cuius negligentiæ reatus non aliter ei remissus est: nisi eum publica pœnitentia diluisset. Non solum enim seipsos non esse suos: sed etiam omnia, quæ sua sunt credunt domino consecrata. Propter quod si quid fuerit in monasterio semel illatum, ut sacrosanctũ cum omni decernunt reuerentia debere tractari. Tantaq; fide uniuersa procurant atq; dispensant, ut etiam ea, quæ despectui habentur paruaq; reputantur ac uilia, si uel loco mouerint, uel competentius collocauerint, sigillonem aqua impleuerint, si ex eo cuiq; obtulerint ad bibendum, si tenuem festucam de oratorio cella'ue submouerint, mercedem se consecuturos à domino tota credulitate confidant.

De spontaneo quorundam fratrum ministerio. Cap. XXI.

NOuimus fratres in quorum septimana cum accidisset tanta lignorũ penuria, ut nõ esset penitus unde soliti cibi fratribus pararẽtur, & donec possent coẽmpta deferri ut xerofagia cõtenti essent abbatis fuisset auctoritate præceptũ, essetq; hoc uniuersis placitũ, nec quisquàm posset ullum coctionis sperare pulmentũ, illos uelut qui fructu ac mercede sui laboris & obsequij fraudarent̃, si in ordine uicis suæ cibos fratrib. non secundum consuetudinem parauissent, tantum sibi spontanei operis ac sollicitudinis indixisse, ut in illis aridis ac sterilibus locis in quib. ligna, nisi de fructiferis arboribus excidantur omnimodis nequeunt inueniri, nec enim, ut apud nos, ulla reperiũtur frutecta syluestria: per extenta auia discurrentes, & hærenum, quæ uersus mare mortuum tenditur obeuntes: festucas tenues ac spinulas, quas uentus huc illucq; dispersérat, suo sinu & gremijs colligentes: cunctam solennitatem ciborum spontaneis obsequijs præpararent: ita ut de solita præbitione nihil paterentur imminui, tanta fide hæc sua munia fratribus exhibẽtes, ut etiam cum illos honeste posset, uel lignorum excusare penuria, uel abbatis imperium, pro fructu suo atq; mercede noluerint hac abuti licentia.

De Aegyptiorum typo, qui est super quotidianis fratrum statutus obsequijs. Cap. XXII.

HAec dicta sint secundùm typum, ut præfati sumus totius orientis: quem etiam in partib. nostris necessario dicimus debere seruari. Cæterũ apud Aegyptios quibus maxima cura est operis, nõ est hebdomadarũ mutua uicissitudo, ne sub occasione huius officij omnes ab operis canone impediantur: sed uni probatissimo fratrũ cellarij, uel coquinæ cura cõmittitur, qui ꝑpetuò donec uires eius uel ætas admittit, iugiter opus istud exerceat. Non enĩ magno labore corporis fatigat̃, quoq; nec tanta cura inter eos parandorũ ciborũ uel coctionis impenditur, quippe qui maxime xerofagijs, uel hofagijs utuntur, & apud quos secta singulis mensibus porrorum folia, labsania, salfrictum oliuæ: pisciculi minuti salliti: quos illi menominia uocant: summa uoluptas est.

De

De obedientia abbatis Iohannis per quam usq; ad prophetiæ profectus est gratiam. Cap. XXIII.

ET quoniam hic liber de institutione est eius, qui renunciat huic mundo, per quam scilicet introductus ad humilitatem ueram & obedientiam perfectam cæterarum quoq; uirtutũ culmina possit ascendere, necessarium reor quædam seniorũ gesta, quib. per hanc enituere uirtutẽ, exempli gratia, sicut promisimus explicare, de multis admodũ pauca carpentes, ut studentibus sublimiora sectari, non solum incitamentũ ex his uitæ perfectæ, sed etiam propositi forma procedat. Quamobrẽ duos uel tres pro libelli huius cõpendio de tam innumera patrũ multitudine proferentes ponimus. Primum abbatem Iohannem, qui cõmoratus est iuxta Lico, quod est oppidũ Thebaydis quiq; propter obedientiæ uirtutẽ ad prophetiæ gratiam sublimatus, sic uniuerso claruit orbi, ut etiam regibus mundi huius merito suo redderet illustris. Nam cũ in extremis ut diximus Thebaidæ partibus commaneret, non ante præsumebat Theodosius imperator ad præpotentium bella tyrannorum procedere, quam oraculis illius animaretur atque responsis. Quibus confidens uelut cœlitus sibi delatis: trophea de bellis desperatis atque hostibus reportabat.

De ligno itaq; arido, quod idem abbas Iohannes ad arbitrium senioris sui, quasi adolendum rigare non destitit. Cap. XXIIII.

HIc itaq; Beatus Ioannes ab adolescentia sua usq; ad perfectam ac uirilem ætatem seniori deseruiens, donec ille in huius uitæ conuersatione durauit, tanta humilitate inhæsit eius obsequijs, ut ipsi quoq; seni stuporẽ summũ obediẽtia eius incuteret. Cuius hanc uirtutem utrum de uera fide ac profunda cordis simplicitate descenderet, an affectaticia esset, & quodammodo coacticia: atq; ad imperantis faciem præberetur, uolens manifestius explorare, quamplura ei etiã superflua minusq; necessaria uel impossibilia frequentius iniungebat. Ex quibus tria ponam: per quæ manifestari possit uolentibus scire, uel mẽtis eius, uel subiectionis integritas. Sumpsit itaq; de lignario suo senex uirgultum: quod olim excisum usibus foci fuerat præparatũ: dumq; coctionis retardaret occasio: non modo aridum, sed prope putre iacebat temporis uetustate. Cunq; hoc coram ipso fixisset in terrã, præcepit aduecta aqua quotidie bis rigari, ut scilicet diurnis humoribus radicatũ, atq; per aquam in arborem diffusis ramis reuiuiscens, amœnitatem oculis atq; umbraculum in æstu feruenti subter residentibus exhiberet. Quod præceptũ ueneratione solita sine ulla impossibilitatis consideratione suscipiens adolescens, ita quotidianis diebus expleuit, ut aquam per duo ferme milia indesinẽter apportans, nullatenus lignum rigare cessaret, atq; per totum anni spacium non infirmitas corporis, non festiuitas solennitatis, nõ occupatio necessitatis ullius, quæ illum etiã honeste excusaret ab executione mandati, non deniq; hyemis asperitas intercedens ab huius obseruatione præcepti potuerit impedire. Cunq; eius hanc sedulitatem tacitus senex latenter diebus singulis exploraret, & uideret eum simplici cordis affectu mandatum suũ uelut diuinitus emissum sine ulla permutatione uultus uel rationis discussione seruare, sincerum humilitatis eius obedientiam comprobans, pariter etiam miserãs tam longum laborem quem per totam anni spacium studio deuotionis impenderat, ad uirgultum aridum accedens, ô inquit Iohannes misit ne radices hæc arbor an non? Cumq; ille se nescire dixisset, senex uelut inquirens rei ueritatẽ, & tanquàm temptans utrum iam suis radicibus niteretur, euulsit coram ipso leui commotione uirgultũ, sicq; proijciens illud, præcepit ut deinceps rigare desineret.

De proiecto ab abbate Iohanne uase unico olei ad senioris imperium Cap. XXV.

ITaq; cum huiusmodi exercitijs eruditus quotidie iuuenis in hac parẽdi uirtute suc cresceret, & humilitatis eius enitesceret gratia, atq; obedientiæ suæ suauis odor per monasteria uniuersa fragraret, quidam fratrum probationis immo ædificationis obtentu uenientes ad senem, cum subiectionẽ eius quam audierant mirarentur, uocans eum repente senex, ascende ait, & sumens lenticulam olei: quæ sola in eremo suis uel aduenientium usibus liquorem pinguedinis tenuissimum ministrabat, deorsum proijce per fenestram. Quam ille cum ad superiora concitus peruolasset, per fenestram proferens com-

comminuendam dimisit ad terram, parum cogitans, uel retractans præcepti ineptiam, diurnam necessitatem, infirmitatem corporis, penuriam sumptuum, eremi squalentis angustias ac difficultates, in qua etiã si pecunia suppeditaret, nihilominus perdita species inueniri repararíq; non posset.

Quemadmodum Abbas Ioannes suo obedierit seniori ad aduoluendum saxum, quod ne à multis quidem poßibile erat moueri. Cap. XXVI.

ALijs rursum ædificari cupientibus obedientiæ huius exemplo, uocans eum senior, curre inquit Ioannes, saxum illud huc aduolue, quam totics. Qui confestim saxũ immane, quod turbę multæ hominũ uel mouere non possent, applicita nunc ceruice, nunc toto pectore, tanto nisu atq; conatu prouoluere contendebat, ut sudore omnium membrorũ suorum non solum totum infunderet uestimentum, sed etiam saxum ipsum suis ceruicibus humectaret: in hoc quoq; parum metiens impoßibilitatem præcepti, uel facti pro reuerentia senioris & obsequij simplicitate sincera, qua credebat senem tota fide nihil posset incassum ac sine ratione præcipere.

De humilitate & obedientia abbatis Mucij, quam in proijcienda in fluuium paruulo filio, ex præcepto senioris, non hæsitauit implere. Cap. XXVII.

HVcusq; abbatis Iohannis pauca dixisse de multis sufficiat, nunc abbatis Mucij factum memoria dignũ comprehendam. Hac namq; abrenunciare desiderans huic mũdo, tam diu pro foribus monasterij excubans perdurauit, donec immobili perseuerantia sua contra omnem consuetudinẽ cœnobiorum cum filio suo prauulo, qui octo circiter erat annorũ, ut susciperetur eliceret. Cumq; tandem recepti fuissent, confestim non solum diuersis præpositis traditi, uerumetiam cellę habitatione seiuncti sunt, ne scilicet iugi uisione paruuli reminisceretur pater ex omni sua, quã renuncians abiecerat facultate atq; affectione carnali saltem sibi filium superesse: & quemadmodum se iam diuitem non esse sciebat: ita etiam patrem se esse nesciret. Quod ut plenius probaretur, utrum uidelicet plus faceret affectionem sanguinis ac suorum uiscerũ charitatem, an obedientiam & mortificationem Christi, quam renuncians quisq; pro eius debet amore præferre, de industria negligebatur paruulus, pannis potius, quàm uestimentis indutus: sordibus quoq; ita obsitus ac fœdatus: ut offendere potius quàm delectare paternos oculos posset, quotiẽs ab eo fuisset aspectus: sed etiam colaphis, atq; alapis expositus diuersorum: quas plerunq; sub obtutibus suis innocenti paruulo etiã gratis cernebat inferri, ita ut nunquàm genas eius, nisi lachrymarum sordentibus uestigijs uideret infectas. Cumq; taliter infans sub oculis eius per dies singulos ageretur, pro amore nihilominus Christi & obedientię uirtute rigida semper atq; immobilia patris uiscera permanserunt. Non enim iam reputabat suum filium, quem secum pariter obtulerat Christo: nec curabat de pręsentib. eius iniurijs: sed potius exultabat, quod eas nequaquàm infructuose cernebat tolerari, parum cogitans de lachrymis eius, sed de propria humilitate ac perfectione sollicitus. Quam districtionem mentis illius atq; immobilem rigorem peruidens cœnobij senior, ad comprobandam penitus animi eius constantiã, cum plorare quadam die uidisset infantem, simulans se aduersus eum commotum pręcepit patri, ut tollens eũ iactaret in flumẽ. Tunc ille uelut à Domino sibi hoc præceptũ esset, confestim celeri cursu rapiens filiũ, ulnis pprijs usq; ad orã fluminis aduexit iactaturus. Quod profecto feruore fidei & obedientiæ eius fuisset opere cõsummatũ, nisi procurati fuissent de industria fratres, q solicitè ripã fluminis obsiderẽt, proiectumq; iam & quodammodo de fluminis alueo paruulũ rapuissent: & cõsummationẽ præcepti obsequio patris ac denominatione cõpletam, ab effectu operis atq; ab ipso fine reuocassent.

Quemadmodum reuelatum sit abbati de patre Mucio opus eum Abrahæ fecisse: & quòd defuncto eidem abbati idem pater Mucius in monasterij administratione successerit. Cap. XXVIII.

CVius fides atq; deuotio in tantum Deo fuit accepta, ut diuino statim testimonio comprobata sit. Reuelatum nanq; est continuo seniori, hac eum obedientia Abrahæ patriarchæ opus implesse. Cumq; breui tempore transacto idem abbas cœnobij de mundi huius commoratione migraret ad dominum: hunc præponens cunctis fratribus successorem sibi atque abbatem monasterio dereliquit.

De

De obedientia fratris, qui decem sportas circumferens publicè distraxit ad abbatis imperium. Cap. XXIX

NOn tacebimus etiã nobis cognitum fratrem secundũ seculi huius ordinem summæ familię Nam patre comite ac ditissimo oriundus fuit, studijs quoq; liberalibus nõ mediocriter institutus. Qui relictis parentibus cum ad monasterium peruolasset ad cõprobandam mentis humilitatem uel fidei eius ardorem, confestim ei à seniore præceptum est, ut decem sportas quas necesse non erat publicè uendicari, ceruicibus suis onerans distrahendas per plateas circunferre, adiecta conditione quæ diutius in hoc officio retineretur, ut si forte eas unus coëmere uoluisset non cederet, sed singillatim eas quęrentibus uenundaret. Quod illa tota deuotione compleuit, & omni confusionis uerecundia pro nomine ac desiderio Christi calcata, sportas humeris suis imponens precio statuto distraxit, ac pecuniam ad monasterium reportauit, nequaquã perterritus tam uilis, & insueti officij nouitate, nec cõsiderans indignitatem rei, nataliumq; splendorem, ac uenditionis iniuriam, dum illam Christi humilitatem, quæ est uera nobilitas, per obedientiæ gratiam desiderat obtinere.

De Abbatis Pynufij humilitate, qui relicto cœnobio celeberrimo cui presbyter præerat, longinquum monasterium, in quo uelut incipiens susciperetur desiderio subiectionis expetijt. Cap. XXX.

COartat uos libelli modus ad finem tendere, sed obedientiæ hominũ quæ inter ceteras uirtutes primatum tenet, non patitur nos eorũ gesta, qui per hanc claruerũt penitus silentio pręterire. Propter quod utrumq; cõgruè temperantes, id est, tam breuitati, quàm studiosorum desiderijs atq; utilitatibus seruientes, unũ adhuc ponemus humilitatis exemplum, quod nõ ab incipiente, sed à perfecto atq; abbate completum, nõ solum iuniores instruere, sed etiam seniores ad perfectã humilitatis uirtutem lectione sua poterit incitare. Vidimus itaq; abbatem Pynufium, qui cum esset immanis cœnobij presbyter, quod est in Aegypto nõ longe à Panefysi ciuitate, & pro ipsa reuerentia uel uitæ suæ, uel ætatis, uel sacerdotij, cunctis honorabilis ac uenerandus existeret, uidens se pro hoc ipso humilitatem illam, quã secundum suę mentis ardorem cõcupierat exercere nõ posse, nec habitare quo uirtutem desideratę subiectionis exerceret, clàm fugiens de cœnobio secessit solus in Thebaidos ultimas partes. Ibiq; deposito habitu monachorum, assumpta seculari ueste cœnobium Tabenensiotarũ expetijt, quod sciebat cunctis esse districtius, & in quo se uel pro longitudine regionis credidit ignorãdũ, uel pro magnitudine monasterij ac multitudine fratrũ facilè posse celari. Vbi diutissimè pro foribus perseuerãs, cunctorũ fratrum genibus prouolutus ut susciperetur summis precibus exorabat. Cumq; multo despectu tãdẽ fuisset admissus, quod scilicet decrepitus senex, & qui omnẽ suã peruixisse ætatem ingredi cœnobium postularet, quo tempore iam ne deseruire quidem suis uoluptatib. præualeret, ac ne hoc quidem ipsum causa religionis expetere eum assererent, sed famis & inopiæ necessitate constrictum, ut seni nulliq; operi penitus apto horti cura diligentiaq; mandatur. Quam sub alio fratre iuniore qui eum sibi creditum retinebat exercens, sic eidem subdebatur tantaq; obedientia desideratam humilitatis excolebat uirtutem, ut nõ solum ea, quæ ad horti curam diligentiamq; pertinebant, uerumetiam uniuersa officia quæ cunctis erant aspera uel indigna, atq; ab omnibus ducebantur horrori, tota quotidie sedulitate compleret. Quam plura etiam nocte consurgens ita furtim nullo teste, uel conscio tenebris occulentibus efficiebat, ut penitus auctorẽ operis nemo deprehenderet. Cumq; ibidem triennio delitescens dispersis per uniuersam Aegyptum ubiq; fratribus quæreretur, à quodam tandem uisus qui de Aegypti partibus commearat, uix pro humilitate habitus sui ac uilitate officij, quod gerebat agnosci. Nam sarculo deorsum incuruus laxabat oleribus terram, deinde stercus humeris suis aduectans eorum radicibus ingerebat. Cumq; hæc intuens frater super agnitione eius diutissima fuisset hæsitatione detentus, propius tandem accedens, & non solum uultum, sed etiã sonum uocis diligenter explorans, ad pedes eius communis procidens primo quidem super hoc stuporem summum uidenti-

bus cunctis incussit, cur uidelicet istud fecerit ei qui apud ipsos uelut nouicius ac de se culo nuper egressus habebatur extremus, post uerò miraculo sunt maiore perculsi: cum eius nomen quod apud ipsos quoque magna fuerat opinione copertum protinus prodidisset. A' quo uniuersi fratres prioris ignorantiæ ueniam postulantes, quod eum uidelicet tanto tempore inter iuniores ac paruulos deputassent, inuitū ac flentem quod inuidia diaboli digna sibi fuisset conuersatione atque humilitate fraudatus, quam diutissimè requisitam tandē aliquando se inuenisse gaudebat, nec meruisset uitā suam in illa qua arripuerat subiectione finire ad proprium cœnobium reduxerunt, custodientes eum summa diligentia, ne ab eis quoque similiter quoque dilapsus aufugeret.

Quemadmodum Abbas Pynufius reductus in monasterium suum modico tempore commoratus iterum fugerit in partes Syriæ. Cap. XXXI.

VBi cum fuisset modico tempore demoratus, eodem rursus humilitatis desiderio atque ardore succensus, captans nocturna silentia ita diffugit, ut iam prouinciam non uicinam sed ignotas & alienas longeque diuisas regiones expeteret. Nam conscendens nauem in Palæstinæ partes commeare festinauit, credens se tutius latitaturum, si ad illa semetipsum asportaret loca, in quibus ne nomen quidem suum fuisset auditum. Quo cum aduenisset, nostrum monasterium protinus expetiuit, quod non longè fuit à speleo in quo Dominus noster Iesus Christus ex uirgine nasci dignatus est. In quo permodico tempore delitescens, secundum sententiam domini tanquam ciuitas super montem posita diutius abscondi non potuit. Nam continuo quidam fratrum, qui ad loca sancta de Aegypti partibus orationis causa conuenerant agnitū eum summa ui precum ad cœnobium suum reuocarunt.

Quæ præcepta dedit idem Abbas Pynufius fratri quem in suo monasterio sub nostra recipiebat præsentia. Cap. XXXII.

HVnc igitur senem pro illa quæ nobis fuerat apud ipsum in monasterio nostro familiaritas, cum post hæc in Aegypto studiosissimè requisissemus, exhortationem quam dedit fratri, quem sub nostra præsentia in cœnobio suo recipiebat, quia puto ex hac posse aliquid instructionis accidere, animus est opusculo huic intexere. Nosti, ait, quot diebus pro foribus excubans, hodie sis receptus. Cuius difficultatis causam primitus debes agnoscere. Poterit enim tibi in hac uia quam ingredi concupiscis multum conferre, si ratione eius agnita ad Christi seruitium consequenter ac sicut oportet accesseris.

Quod sicut magna remuneratio monacho debetur secundum institutionem patrum laboranti, ita & pœna similiter tribuatur, & ideirco non debeat, quis facilè admitti in monasterio. Cap. XXXIII.

SIcut nanque immensa gloria fideliter seruientibus Deo ac secundum regulæ institutionem ei adhærentibus repromittitur in futurum, ita pœnæ grauissimæ præparantur his qui tepidè eam negligenterque fuerint executi, & secundum hoc quod professi sunt, uel quod ab hominibus esse credūtur, fructus etiā cōgruos sanctitatis eidem exhibere neglexerint. Melius est enim secundū scripturæ sententiā, non uouere quenquam quam uouere & non reddere, & maledictus qui facit opus Dei negligenter. Ideo igitur à nobis diutissimè refutatus es, non quia tuam uel omnium salutem non toto desiderio cupiamus amplecti, & his qui ad Christum cupiunt peruenire etiam procul occurrere non optemus, sed ne temerè recipientes, & nos apud Deum leuitatis, & teipsum reum grauioris supplicij faceremus, si ad præsens facile susceptus, nec pondus professionis huius intelligens, uel destitutor post hæc uel tepidus extitisses. Quamobrem ipsam causam abrenunciationis debes in primis agnoscere. Qua perspecta, quid te conueniat agere eius ratione manifestius instruaris.

Quod abrenunciatio nostra nihil sit aliud, quàm mortificatio & imago crucifixi. Cap. XXXIIII.

ABrenunciatio nihil est aliud, quàm crucis ac mortificationis indicium. Ideoq́ noueris hodierno die te huic mundo & actibus eius ac desiderijs esse defunctum, teq́ secundum Apostolum mundo huic esse crucifixum, tibiq́ hunc mundum. Considera ergo conditiones crucis sub cuius te deinceps sacramento oportet in hac luce uersari, quia iam tu non uiuis, sed ille uiuit in te, qui est crucifixus pro te. Eo ergo habitu ac figura qua pro nobis in patibulo fuit ille suspensus, nos quoque necesse est in hac uita degere ut scilicet secundum Dauid affigentes timore domini carnes nostras. uniuersas uoluntates nostras ac desideria, nō nostræ concupiscentię seruientia, sed mortificationi eius habeamus affixa. Sic enim Domini præceptum implebimus dicentis, qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Sed forte dicas: Quomodo potest homo crucem suam iugiter portare, uel quemadmodum uiuēs quis possit esse crucifixus? Audi rationem breuiter.

Quod crux nostra timor domini sit. Cap. XXXV.

CRux nostra timor domini est. Sicut ergo crucifixus quis iam non pro animi sui motu membra sua quoq́ mouendi uel cōuertendi habet potestatē, ita & nos uoluntates nostras ac desideria nō secundum id, quod nobis suaue est ac delectat ad præsens, sed secundum legem domini, quò nos illa constrinxerit applicare debemus. Et sicut is qui patibulo crucis affigitur, non iam præsentia contemplatur, nec de suis affectationib. cogitat, non pro die crastino sollicitudine curaq́ distenditur, nulla possidendi concupiscentia permouetur, nulla superbia, nulla cōtentione, nulla æmulatione succenditur, non de præsentibus dolet iniurijs, non præteritarum iam recordatur, seq́ cum adhuc spirat in corpore cunctis elementis credit esse defunctū, illuc præmittens sui cordis intuitum, quo se non dubitat ilico transiturum, ita nos quoq́ timore domini crucifixos oportet his omnibus, id est, non solum carnalibus uitijs, uerumetiā ipsis elementis mortuos esse, illuc habētes oculos animæ nostrę defixos, quos nos sperare debemus momētis singulis migraturos. Hoc enim modo mortificatas poterimus uniuersas concupiscentias nostras, & affectus habere carnales.

Quod renunciatio nostra nihil prosit ijsdem, quibus renunciauimus implicemur. Cap. XXXI.

CAue ergo ne quid aliquando eorum resumas, quæ renuncians abiecisti, & contra domini interdictum de agro euangelicæ operationis reuersus, inueniaris tunica tua qua te expoliaueras reuestiri. neq́ ad humiles terrenasq́ mundi huius cōcupiscentias ac studia reuoluaris, & contra Euangelij mandatum de profectionis tecto descendens, tollere aliquid præsumas ex his, quæ abrenuncians abdicasti. Caue ne parentum, ne affectiōis pristinæ recorderis, & ad curas huius seculi sollicitudinesq́ reuocatus, secundum Saluatoris sententiam ponens manum tuam super aratrū & aspiciens retro, regno cœlorum aptus esse non possis. Caue ne quando superbiam quā nunc incipiens ardore fidei ac pia humilitate calcasti, cum ceperis psalmorum ual professionis huius quandam noticiam degustare, paulatim elatus resuscitare mediteris, ac secūdum Apostoli sententiam, quæ destruxisti iterum reædificans præuaricatorem constituas temetipsum, sed potius ut in hac nuditate, quam coram Deo & angelis eius professus es ad finem usq́ perdures. In hac quoq́ humilitate ac patientia, qua ut susciperetis in monasterio decem diebus pro foribus perseuerans multis lachrymis implorasti, non solummodo persistas, uerumetiam proficias atque succrescas. Satis enim miserum est ut cum debeas à rudimētis ac primordijs tuis prouehi, & ad perfectionem tendere, etiam ab ipsis incipias ad inferiora decidere. Non enim qui ceperit hæc, sed qui perseuerauerit in his usque ad finem, hic saluus erit.

Quod diabolus nostro fini semper insidietur, & nos eius caput iugiter obseruare debeamus. Cap. XXXVII.

VErsutus enim serpens calcanea nostra semper obseruat, id est, insidiatur exitui nostro, & usq; in finem uitę nostrę nos supplantare conatur. Et idcirco bene cœpisse nihil proderit, nec pleno feruore renunciationis arripuisse principia, si hæc congruus etiam finis similiter non commendauerit atq; concluserit, Christiq; humilitas atq; paupertas quam nunc coram ipso professus es, usq; ad extremum uitæ, quemadmodum arrepta est à te, non fuerit custodita. Quod ut possis implere, tu eius capita, id est, cogitationum principia semper obserua, ad seniorem scilicet mox ea deferens. Ita enim disces perniciosa eius initia conterere, si nihil ex eis seniori tuo erubueris reuelare.

De renunciantis præparatione aduersum temptationes, & de paucis imitandis. Cap. XXXVIII.

QVapropter secundum scripturę sententiam egressus ad seruiendum domino, sta in timore dei, & præpara animam tuam non ad requiem, non ad securitatem, nō ad delitias, sed ad temptationes & angustias. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Angusta namq; est porta & arcta uia, quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Cōsidera ergo te de paucis & electis effectum, & ne exemplo ac tempore multitudinis refrigescas, sed uiue ut pauci, ut cum paucis inueniri merearis in regno Dei. Multi enim sunt uocati, pauci uerò electi, & pusillus est grex, cui complacuit patri hæreditatem dare. Itaq; non leue noueris esse peccatum, perfectionem professum quempiam, ea quæ sunt imperfecta sectari. Ad quem perfectionis statum his gradibus atq; hoc ordine peruenitur.

Quo ordine quis ad perfectionem ualeat peruenire, per quam de timore Dei ad charitatem consequenter ascendat. Cap. XXXIX.

PRincipium nostræ salutis eiusdem'que custodia, sicut dixi, timor Domini est. Per hunc enim & initium conuersionis & uitiorum purgatio, & uirtutum custodia, his qui imbuuntur ad uiam perfectionis acquiritur. Qui cum penetrauerit hominis mentem, contemptum ei rerum omnium parit, obliuionem parentum, mundiq; ipsius gignit horrorem. Contemptu autem ac priuatione facultatum omnium, humilitas acquiritur. Humilitas uerò his indicijs comprobatur, primo si mortificatas in se habeat omnes uoluntates, secundo si non solum actuum suorum, uerum etiam cogitationum nihil suum celauerit seniorem. tertio si nihil suæ discretioni, sed iudicio eius uniuersa committat, ac monita eius sitiens ac libenter auscultet. quarto si in omnibus seruet obedientiam, mansuetudinem, & patientiæ constantiam. quinto si non solum iniuriam inferat nulli, sed ne ab alio quidem sibimet irrogatam doleat atq; tristetur. sexto si nihil agat, nihil præsumat, quod non uel communis regula uel maiorum cohortantur exempla. septimo si omni uilitate contentus sit, & ad omnia se, quæ sibi præcipiuntur, uelut operarium malum iudicauerit & indignum. octauo si semetipsum cunctis inferiorem non superficie pronunciet labiorum, sed intimo cordis credat affectu. nono si linguam cohibeat, uel non sit clamosus in uoce. decimo si non sit facilis, ac promptus in risu. Talibus namque indicijs & his similibus, humilitas uera dinoscitur. Quæ cum fuerit in ueritate possessa, confestim te ad charitatem quæ timorem non habet, gradu excellentiore perducet, per quam uniuersa, quæ prius non sine pœna formidinis obseruabas, absq; ullo labore, uelut naturaliter incipies custodire, non iam contemplatione supplicij uel timoris ullius, sed amore ipsius boni & delectatione uirtutum.

Quod non debeat monachus exempla perfectionis à multis expetere, sed ab uno uel paucis. Cap. XL.

AD quod ut ualeas facilius peruenire, exempla tibi sunt imitationis ac uitæ perfectæ in congregatione commorāti, à paucis imò ab uno, uel duobus non à pluribus expetenda. Nam præter id quod examinata uita atq; ad purum excocta reperitur in paucis, etiam istud ex hoc utilitatis accidit, quod ad perfectionem propositi huius, id est, cœnobialis

nobialis uitæ diligentius quis unius imbuitur ac formatur exemplo.

Quarum debilitatum similitudinem suscipere debeat, qui in cœnobio commoratur. Cap. XLI.

QVæ omnia ut possis consequi, & sub hac regula spirituali perpetuo perdurare, tria hæc in congregatione necessariò custodienda sunt tibi, ut scilicet secundum Psalmistæ sententiam, ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus qui non aperit os suum, & factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo increpationem, tu quoque uelut surdus, ac mutus, & cœcus incedas, ut absque illius contemplatione, qui tibi fuerit ad imitandum merito perfectionis electus, uniuersa quæcunque uideris minus ædificationis habentia uelut cœcus non uideas, ne animatus eorum qui hæc agunt authoritate uel forma, ad id quod deterius est, & quod ante damnaueras, traducaris. Si inobedientem, si contumacem, si detrahentem audieris, uel secus quam tibi traditum est, aliquid admittentem non offendaris, nec ad imitandum eum tali subuertaris exemplo, sed ut surdus qui hęc penitus, nec audieris uniuersa transmittas. Si tibi uel cuiquam conuicia, si irroganter iniuriæ, esto immobilis, & ad responsionem talionis ut mutus ausculta, semper hunc Psalmistæ uersiculum in corde tuo decantans: Dixi custodiam uias meas, ut non derelinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam cum consisteret peccator aduersus me, obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis. Verùm & quartum hoc præ omnibus excole, quod hęc, quæ suprà diximus, tria ornet atq; commendet, id est, ut stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo ut sis sapiens, nihil scilicet discernēs, nihil dijudicans, & his quæ tibi fuerint imperata, sed cum omni simplicitate ac fide obedientiam semper exhibeas, illud tantummodo sanctum, illud utile, illud sapiens esse iudicans, quicquid tibi uel lex Dei, uel senioris examen indixerit. Tali enim institutione fundatus, sub hac disciplina poteris durare perpetuò, & de cœnobio nullis temptationibus inimici nullis factionibus deuolueris.

Quod bonum patientiæ suæ non debeat monachus, de aliorum sperare uirtute, sed de sua longanimitate. Cap. XLII.

ERgo patientiam tuam non debes de aliorum sperare uirtute, id est, ut tunc eam tantummodo possideas, cùm à nemine fueris irritatus, quod ne possit non euenire, tuæ non subiacet potestati, sed potius de humilitate tua & longanimitate, quæ in tuo pendet arbitrio.

Recapitulatio expositionis, per quam monachus ad perfectionem possit ascendere. Cap. XLIII.

ET ut hæc omnia, quæ latiori sermone digesta sunt, cordi tuo facilius inculcentur, ac tenacissimè tuis sensibus ualeant inhærere, quoddam ex his breuiarium colligam, per quod possis breuitate, & compendio mandatorum memoriter uniuersa complecti. Audi ergo paucis ordinem, per quem ascendere ad perfectionem summam sine ullo labore ac difficultate ualeas. Principium nostræ salutis sapientiæq; secundum scripturas timor Domini est. De timore Domini nascitur compunctio salutaris. De compunctione cordis procedit abrenunciatio, id est, nuditas & contemptus omnium facultatum. De nuditate humilitas procreatur. De humilitate mortificatio uoluntatum generatur. Mortificatione uoluntatum extirpantur atq; marcescunt uniuersa uitia. Expulsione uitiorum uirtutes fructificant atq; succrescunt. Pullulatione uirtutum puritas cordis acquiritur. Puritate cordis apostolicæ charitatis perfectio possidetur.

De institutis renunciantium libri quarti finis.

LIBER QVINTVS DE SPIRITV GASTRIMARGIAE.

Transitus de institutis cœnobiorum ad colluctationem, octo principalium uitiorum. Cap. I.

QVINTVS nobis iuuante Deo liber iste procuditur. Nam post quatuor libellos, qui super institutis monachorum digesti sunt, nunc arripere colluctationem aduersus octo principalia uitia uestris orationibus domino confortante disponimus, id est, primum Gastrimargię, quæ interpretatur gulæ concupiscẽtia, secundum Fornicationis, tertium Philargyriæ, quod intelligitur auaritia, uel ut proprius exprimatur amor pecuniæ, quartum Iræ, quintum Tristitię, sextum Acedię quod est anxietas siue tædium cordis, septimum Cœnodoxiæ, quod sonat uana seu inanis gloria, octauum Superbiæ. Quem ineuntes agonem tuis precibus ô beatissime papa Castor, nunc impensius indigemus, ut primum naturas eorum, tam minutas, tam occultas: tamq; obscuras inuestigare condignè, deinde causas eorundem sufficienter exponere, tertio idoneas curationes eorum ac remedia possumus inferre.

Quæ causæ uitiorum, sicut in omnibus immorantur, ita ab omnibus ignorantur, & quia ad manifestandas eas domini egeamus auxilio. Cap. II.

QVarum passionum causæ, quemadmodum cum patefactæ fuerint traditionibus seniorum ab omnibus protinus agnoscuntur, ita priusquam reuelentur, cum ab ipsis uniuersi uastemur, & in cunctis hominibus immorentur, ab omnibus ignorantur. Verùm eas ita nos aliquatenus explicare posse confidimus, si intercessionib. uestris ad nos quoq; ille, qui per Esaiã prolatus est sermo domini dirigatur, ego ante te ibo, & potentes terræ humiliabo, portas æreas confringam, & uectes ferreos conteram, & aperiam tibi thesauros absconditos & arcana secretorum, ut nos quoq; uerbum Dei præcedens, primum terræ nostræ potentes humiliet, id est, has easdem quas expugnare cupimus noxias passiones, dominationem sibi ac tyrannidem sæuissimam in nostro mortali corpore uendicantes, easq; faciat indagini nostræ, atq; expositioni succumbere, & ita nostræ ignorationis portas effringens, ac uitiorum uectes excludentium nos à uera scientia conterens, ad secretorum nostrorum nos arcana perducat, ac secundum Apostolum illuminatis nobis reuelet ea, quę sunt abscondita tenebrarum, & manifestet consilia cordium, ut sic ad tetras uitiorum tenebras purissimis oculis animæ penetrantes, patefacere eas ac producere possimus ad lucem, earumq; causas atq; naturas his, uel qui caruerunt eis, uel adhuc obligati sunt pandere ualeamus, & ita secundum prophetam trãseuntes, per ignem uitiorum dirissimè nostras exurentium mentes, confestim per aquas quoque uirtutum extinguentium, scilicet ea transire possimus illæsi, ac spiritalibus remedijs irrigati ad refrigerandum perfectionis puritate cordis mereamur educi.

Quod prima nobis colluctatio sit, aduersus spiritum Gastrimargiæ, id est, concupiscentiam gulæ. Cap. III.

ITaque primum ineundum certamen est aduersus Gastrimargyam, quam diximus gulæ esse concupiscentiam. Et in primis de modo ieiuniorum & escarum qualitate dicturi, rursus ad Aegyptiorum traditiones ac statuta recurremus, quibus sublimiorem continentiæ disciplinam, & perfectam discretionis inesse rationem nullus ignorat.

Testimonium abbatis Antonij, quo docet unamquamq; uirtutem ab illo qui eam peculiarius possidet expetendam. Cap. IIII.

VEtus namq; est beati Antonij admirabilisq; sententia, monachum qui post cœnobiale propositum fastigia nititur sublimioris perfectionis attingere, & apprehenio discretionis examine, proprio iam potens est stare iudicio, atq; ad arcem anachoreseos peruenire: minimè debere ab uno quamuis summo uniuersa genera uirtutum expetere

petere. Alius enim scientiæ floribus exornatur, alter discretionis ratione robustius communitur, alter patientiæ grauitate fundatur, alius humilitatis, alius continentiæ uirtute præfertur, alius simplicitatis gratia decoratur. Hic magnanimitatis, ille misericordiæ, iste uigiliarum, hic taciturnitatis, ille laboris studio supereminet cæteros. Et idcirco monachum spiritualia mella condere cupientem, uelut apem prudentissimam debere unamquanquam uirtutem ab his, qui eam familiarius possident deflorare, & in sui pectoris uă se diligēter recondere, ne quid minus aliquid habeat discutere, sed hoc tantum quid uirtutis habeat contemplari studioseq́ decerpere. Cunctas nanq; si ab uno uolumus mutuari, aut difficile, aut certè nunquam idonea ad imitandum nobis exempla poterunt reperiri. Quia licet nec dum Christum omnia factum, secundum Apostolum uideamus in omnibus, tamen hoc modo possumus eum, id est, per partes in omnibus inuenire. De ipso enim dicitur, qui factus est nobis ex Deo sapientia, iustitia, sanctitas & redemptio. Dum ergo in alio sapientia, in alio iusticia, in alio sanctitas, in alio mansuetudo, in alio castitas, in alio humilitas, in alio patientia reperitur, membratim Christus per unumquemque nunc sanctorum diuisus est. Concurrentibus uerò uniuersis in unitatem fidei ac uirtutis, redditur in uirum perfectum, plenitudinem sui corporis, in singulorum membrorum compage ac proprietate perficiēs. Donec ergo ueniat illud tempus, quo sit deus omnia in omnibus, in præsenti potest hoc quo diximus modo, id est, per partes uirtutum esse in omnibus Deus, licet nō dum per plenitudinem earum omnia sit in omnibus. Quia licet unus religionis nostræ sit finis, professiones tamen diuersè quibus ad Deum tendimus, sicut in collationibus seniorum plenius disputandum est. Ideoq́ discretionis & cōtinentiæ forma ab his est nobis peculiarius expetenda, à quibus uirtutes has per gratiam spiritus sancti uberius uidemus effluere, non quod ullus, quę in multos diuisa sunt solus possit acquirere, sed ut in his bonis quorum capaces esse possumus, ad eorum nos imitationem, qui ea peculiarius obtinuere tendamus.

Quod non possit ab omnibus uniformis ieiuniorum regula custodiri.
Cap. V.

Itaque super ieiuniorum modo haud potest facilè uniformis regula custodiri, quia nec robur unum cunctis corporibus inest, nec sicut cæterę uirtutes animi solius rigore patrantur. Et idcirco quia non in sola fortitudine mentis animæq́ consistunt, cum corporis enim possibilitate participant, talem super his diffinitionem traditam nobis accepimus, diuersum esse refectionis quidem tempus ac modum & qualitatem, pro impari scilicet corporum statu, uel ætate ac sexu, unam tamen esse omnibus pro mentis continentia, & animi uirtute castigationis regulam. Neque enim cunctis possibile est hebdomadibus protelare ieiunia, sed ne triduana quidem, uel biduana inedia refectionem cibi differre. À multis quippe ægritudine & maximè senio iam defessis, ne usq; ad occasum quidem solis ieiunium sine afflictione toleratur. Non omnibus infusorum leguminum esus conuenit eneruatus, nec cunctis purorum olerum habilis est parsimonia, nec uniuersis sicci panis refectio castigata conceditur. Alius quantitate librarum duarum saturitatem non sentit, alius libræ unius siue unciarum sex edulio prægrauatur, attamen unus in omnibus his continentiæ finis est, ne quis iuxta mensuram capacitatis suæ saturitatis oneretur ingluuiæ. Non enim qualitas sola, sed etiam quantitas escarum, aciem cordis obtundit, ac mente cum carne pariter impinguata noxium uitiorum fomitem igneumq́ succendit.

Quod non solò uino mens inebriatur. Cap. VI.

Quilibet escis refectus uenter seminaria luxuriæ parit, nec præualet mens discretionum gubernacula moderari, ciborum pondere præfocata. Non enim sola crapula uini mentem inebriare consueuit, uerumetiam cunctarum escarum nimietas uacillantem eam ac nutabundam reddit, omniq́ integritatis ac puritatis contemplatione dispoliat. Sodomitis causa subuersionis atq; luxurię, non uini crapula, sed saturitas extitit panis. Audi dominum per prophetam Hierusalem increpantem. Quid enim peccauit soror tua Sodoma, nisi quia panem suum in saturitate & abundantia comedebat?

Et quia per ſaturitatem panis inextinguibili carnis fuerant ardore ſuccenſi, iudicio Dei cœlitus ſunt igne ſulphureo concremati. Quod ſi illos ſola nimietas panis ad tam præruptum flagitiorum præcipitium uitio ſacietatis impegit, quid cēſendum eſt de his, qui uegetato corpore perceptionem carnium ac uini immoderata ubertate præſumunt, non quantum expetit imbecillitas, ſed quantum animi libido ſuggerit uſurpantes?

Qua ratione infirmitas carnis puritatem cordis nequeat impedire.
Cap. VII.

INfirmitas carnis ad puritatem cordis non officit, ſi hæc tātummodo, quę fragilitas carnis, non quę uoluptas exigit uſurpentur. Facilius uidimus uiros, qui ab eſcis corpulentioribus omnimodis temperarent, quam moderatē uſos pro neceſsitate conceſsis, & qui totum ſibi pro continentiæ amore denegarent, quàm qui eas ſub infirmitatis occaſione ſumentes menſuram ſufficientiæ cuſtodirent. Habet etiam corporis imbecillitas continentiæ ſuæ palmam, dummodo eſcis defectioni carnis indultis adhuc indigentem ſe refectione defraudet, tantumq́ eſus indulgeat, quantum ſufficere ad uiuendi uſum temperantiæ diſcretio rigida iudicauerit, non quantū deſiderij appetitus expoſcit. Eſculentiores cibi ut procurant corporis ſanitatem, ita caſtitatis non adimunt puritatem, ſi cum moderatione ſumantur. Quicquid enim fortitudinis cauſa eſu eorum percipitur, ægritudinis labore ac defectione conſumitur. Quamobrem ut nulli ſtatui uirtus parſimoniæ adimitur, ita ne integritatis quidem conſummatio denegatur.

Quo perfectæ continentiæ fine eſca ſumenda ſit. *Cap.* VIII.

VEriſsima eſt itaque patrum probatiſsimaq́ ſententia, ieiuniorum & continentiæ modum in menſura parcitatis tantum & caſtigatione conſiſtere, & hunc eſſe perfectæ uirtutis in commune omnibus finem, ut ab eſcis quas ſumere ſuſtentandi corporis neceſsitate compellimur, adhuc in appetitu earum poſiti temperemus. Quamuis enim quis corpore ſit infirmus, perfectam uirtutem, quam robuſtus ac ſanus in omnib. poſsidebit, ſi deſideria, quæ fragilitas carnis non exigit, mentis rigore caſtiget. Apoſtolus nanq́ ait: Et carnis curam ne feceritis in deſiderijs. Non ergo curam eius omnimodis interdixit, ſed ut in deſiderijs fieret, denegauit. Voluptuoſam ademit diligētiam carnis, gubernationem uitæ neceſſariam non excluſit, illud ne indulgentia carnis ad deſideriorum occupationes noxias deuoluamur, hoc uerò ne corruptum noſtro uitio corpus ſpiritales ac neceſſarias functiones implere non poſsit.

De menſura caſtigationum aſſumendarum remedioq́; ieiunij. *Cap.* IX.

SVmma igitur continentiæ non ſola temporis ratione, nec eſcarum qualitate tantummodo, ſed ante omnia conſcientiæ iudicio colligenda eſt. Tantum enim debet unuſquiſque ſibi frugalitatis indicere, quantum corporeæ obluctationis pugna depoſcit. Vtilis quidem & omnimodis obſeruanda eſt canonica ieiuniorum cuſtodia, ſed niſi hanc frugi temperanter fuerit ciborum refectio ſubſecuta, ad integritatis calcem non poterit peruenire. Longorum nanque ieiuniorum inedia, ſaturitate corporis ſubſequente, laſsitudinem potius temporalem, quam puritatem caſtitatis acquirit. Integritas mentis uentris cohæret inædiæ. Non habet perpetuam caſtimoniæ puritatem, quiſquis non iugem temperantiæ æqualitatem tenere contentus eſt. Quamuis enim diſtricta ſint ieiunia, ſuccedente ſuperflua remiſsione uacuantur, & in Gaſtrimargiæ uitium protinus collabuntur. Melior eſt rationabilis cum moderatione quotidiana refectio, quàm per interualla arduum longum'que ieiunium. Nouit immoderata inedia non modo mentis labefactare conſtantiam, ſed etiam orationum efficaciam reddere laſsitudine corporis eneruam.

Ad conſer-

Ad conseruandam mentis & corporis puritatem, abstinentiam ciborum non posse sufficere. Cap. X.

AD integritatem mentis & corporis conseruandam, abstinentia ciborum sola non sufficit: nisi fuerint cæteræ quoque uirtutes animæ coniugatæ. Humilitas igitur primitus obedientiæ uirtute, & cordis contritione, corporisque fatigatione discenda est. Pecuniarum non solum uitanda est possessio, sed etiam desiderium earum radicitus extirpandum. Non enim eas sufficit non habere, quod plerumque solet etiam ex necessitate descendere, sed ne ipsam quidem si fortè oblatæ fuerint habendi recipere uoluntatem. Iræ conterēdus est furor, tristiciæ superanda deiectio, cœnodoxia, id est, uana gloria contemnenda. Superbiæ calcandus est fastus, mentis quoque ipsius instabiles uagique discursus assidua Dei memoria refrenandi. Totiesque nobis est ad contemplationem Dei lubrica cordis nostri peruagatio reducenda, quotiens subtilis hostis ab hoc intuitu mentē captiuare pertemptans, recessibus nostri cordis irrepserit.

Concupiscentias cordis non extingui, nisi omni extirpatione uitiorum. Cap. XI.

IMpossibile namque est extingui ignita corporis incentiua, priusquam cæterorum quoque principalium uitiorum fomites radicitus excidantur, de quibus singillatim distinctis libellis suo loco donante Domino, differemus. Nunc uerò propositum nobis est de Gastramargia, id est, gulæ concupiscentia, contra quam nobis primus conflictus est disputare. Nunquam igitur poterit ardentis concupiscentiæ stimulos inhibere, quisquis desideria gulæ refrenare nequiuerit. Interioris hominis castitas, uirtutis huius consummatione discernitur. Nunquam enim robustioribus æmulis colluctari posse confidas, eum quem in leuiore conflictu conspexeris ab infirmioribus paruisque superari. Cunctarum nanque uirtutum una natura est, licet in multas diuidi species, & uocabula uideatur, sicut auri quoque una substantia est, licet per multa uariaque monilium genera pro artificum uideatur ingenio ac uoluntate distincta. Itaque nullam perfectè possidere probabitur, quisque elisus in earum parte dinoscitur. Quo enim modo flagrantes æstus concupiscentiæ, qui non sola instigatione corporis, sed & etiam mentis uitio succenduntur, extinxisse credendus est, qui aculeos iræ cordis solius intemperantia prorumpentes mitigare non potuit? Aut quonam modo putandus est carnis animæque lasciuientes stimulos retudisse, qui superbiæ uitium simplex non quiuit deuincere? Aut quemadmodum credendus est insertam carni luxuriam conculcasse, qui pecuniarum concupiscentiam forinsecus sitam atque à nostra substantia alienam non ualuit abdicare? Qua autem ratione bellum carnis & animæ triumphabit, qui idoneus non fuit morbum curare tristitiæ? Quantalibet urbs sublimitate murorum & clausarum portarum firmitate muniatur, posterulæ unius quamuis paruissimæ proditione uastabitur. Quid enim differt utrum per excelsa mœnia & ampla portarum spacia, an per angusti cuniculi latibula perniciosus hostis penetralibus ciuitatis irrepat.

De Agone carnali, etiam spiritalis agonis imitationem esse sumendam. Cap. XII.

QVi in agone contendit, non coronabitur nisi legitimè certauerit. Qui naturales appetitus carnis optat extinguere, extra naturam uitia collocata primitus superare festinet. Si enim apostolicæ sententiæ uim uolumus experiri, quæ sint agonis mundani leges ac disciplinā primitus debemus agnoscere, ut ita demum harum comparatione scire possimus, quid nos in spiritali agone certantes beatus Apostolus, hoc exemplo uoluerit edocere. In illis enim certaminibus, quæ secundum eundem Apostolum corruptibilē coronam uincentibus parant, mos iste seruatur, ut is, qui se ad gloriosam coronam, & immunitatis priuilegio decoratam præparare contendit, & perfecta cupit agonis subire certamina, prius in Olympiacis ac Pithijs certaminibus indolem suæ iuuentutis, ac rudimentorum robur ostentet. In his siquidem iuniores qui has disciplinas cupiunt profiteri, utrum mereantur, uel debeant ad eas admitti, tam eius qui istis certaminibus præsidet, quam totius populi iudicio comprobantur. Cum que diligenter examinas quis primum repertus fuerit, nulla uitæ respersus infamia, deinde non seruitutis iugo ignobi-

ignobilis: & ob hoc indignus disciplina hac, uel congressu eorum, qui hanc profitentur, fuerit iudicatus, tertio si artis, si fortitudinis digna præferat documēta, & iunioribus coæuisq; decertans peritiam pariter ac uirtutem suæ demonstrauerit iuuentutis, ac proficiens de epheborum luctamine, perfectis iam uiris & experientia longa probatis cōgredi permissus fuerit præsidentis examine, seq; non solum parem uirtutis eorum assidua colluctatione probauerit, uerumetiam frequenter inter quoq; uictoriæ palmam fuerit consecutus, tum demum ad agonis præclara certamina merebitur peruenire, in quibus non nisi uictoribus tantum, & his qui multarum coronarum stipendijs decorati sunt, facultas conceditur decertādi. Si intelleximus carnalis agonis exemplum, spiritalis quoq; certaminis quæ disciplina uel ordo sit, comparatione huius debemus agnoscere.

Quod nisi gulæ fuerimus uitio liberati, nequaquam poßimus ad pugnas interioris hominis peruenire. Cap. XIII.

OPortet nos quoque primum libertatem nostram carnis subiectione monstrare. A quo enim quis uincitur, eius & seruus addicitur. Et omnis qui facit peccatum seruus est peccati. Cumq; nos nulla concupiscentiæ turpis respersos infamia examen certamini præsidentis inuenerit, nec fuerimus ab eo ut serui carnis & ignobiles indigniq; Olympiacis uitiorum colluctationibus iudicati, tunc poterimus contra coęuos nostros, id est, concupiscentiam carnis & motus ac perturbationes animæ inire certamen. Impossibile nanq; est saturum uentrem pugnas interioris hominis experiri, nec bellis robustioribus attemptari dignum est eum, qui potest deijci leuiore conflictu.

Quomodo poßit gulæ concupiscentia superari. Cap. XIIII.

PRima enim nobis calcanda est gulæ concupiscentia, & eo usque extenuanda mens non solum ieiunijs, uerum etiam uigilijs, lectione quoque & crebra compunctione cordis, in quibus se forsitan uel illusam, uel uictam reminiscitur, ingemiscens nunc horrore uitiorum, nunc desiderio perfectionis & integritatis accensa, donec eiusmodi curis ac meditationibus occupata pariter ac possessa: ipsius cibi refectionem non tam iocunditati concessam, quàm oneris uice sibi impositam recognoscat, magisq; eam necessariam corpori, quam desiderabilem animæ sentiat attributam. Quod studio mentis & iugi compunctione detenti, lasciuiam carnis, quæ fotu escarum uehementius insolescit, & aculeos eius noxios retundemus, atque ita fornacem corporis nostri, quæ à rege Babyloniæ occasiones peccatorum, & uitia nobis iugiter subministrante succenditur, quibus naptæ & picis uice acrius exuramur, ubertate lachrymarum & fletu cordis poterimus extinguere, donec Dei gratia spiritu sui, in cordibus nostris insibilante æstus carnalis concupiscentiæ penitus ualeant consopiri. Hæc est igitur nobis prima contentio, hæc nostra uelut in Olympiacis certaminibus prima probatio, gulę uentris' que concupiscentiam desiderio perfectionis extinguere. Ob quod ciborum non solum superfluus appetitus uirtutum contemplatione calcandus, sed etiam ipsi naturæ necessarius tanquam castitati contrarius, non sine cordis anxietate sumendus est. Et ita demum uitæ nostræ instituendus est cursus, ut nullum magis sit tempus quo sentiamus nos à spiritalibus studijs reuocari, quam quo descendere ad necessariam corporis curam eius fragilitate compellimur. Cumq; ad hanc necessitatem submittimur, usui potius uitæ quàm mentis desiderio famulantes, quam totius ab ea uelut à salutaribus nos studijs retrahente subtrahi, festinemus. Nequaquam enim poterimus escarum præsentium spernere uoluptates, nisi mens contemplationi diuinæ defixa amore, uirtutum potius & pulchritudine cœlestium delectetur. Et ita quis uelut caduca despiciet uniuersa præsentia, cum ad ea quæ immobilia sunt & æterna, inseparabiliter defixerit mentis obtutum, adhuc in carne positus, futuræ commorationis beatitudinem iam corde contemplans.

Quomodo ad custodiendam cordis sui puritatem monachus semper debet esse intentus. Cap. XV.

VElut si quis immania uirtutum premia in sublimi quibusdam paruis indicijs designata, perspicacissimis oculorum obtutibus cum teli directione tendentibus ferire festinet, sciens immensam gloriæ palmam & remunerationis præmia in eorum confixione consistere, oculorum aciem ab omni intuitu auertens, illuc dirigat necesse est, ubi summam remunerationis & præmij perspicit collocatam, amissurus proculdubio comperitiæ palmam, & remunerationem uirtutis, si quantulumcunque contemplationis eius acies deuiauerit.

Quod monachus secundum Olympiaci certaminis morem non posit spirituales conficere pugnas, nisi obtinuerit bella carnalia. Cap. XVI.

ITaque uentris & gulæ concupiscentia hoc intuitu superata, nec serui carnis, nec infames uitiorum nota pronunciati, uelut in Olympiacis disciplinis iudicabimur superiorum quoque certaminum digni esse conflictu, præmisisq; huiuscemodi documentis, spiritalibus quoq; nequitijs congredi posse credemur, quæ non nisi uictoribus tantum, & his qui merentur in spiritali agone contendere, concertare dignantur. Illud n. est cunctorum luctaminum, uelut quoddam solidissimum fundamentum, ut primitus carnalium desideriorum incentiua perimantur. Nam nullus carne propria non deuicta legitimè decertare poterit. Et qui legitimè non decertat, sine dubio nec in agone confligere, nec coronæ gloriam uictoriæ gratia poterit promereri. Quod si hoc fuerimus uino superati, uelut serui carnalis concupiscentiæ comprobati, & per hoc nec libertatis, nec roboris insignia præferentes à spiritualium congressionum conflictu, ut indigni serui non sine confusionis nota protinus repellemur. Omnis enim qui facit peccatum seruus est peccati. Dicetur'que nobis per beatum Apostolum cum his inter quos fornicatio nominatur. Temptatio uos non apprehendit, nisi humana. Non enim merebimur mentis robore conquisito grauiores pugnas nequitiarum cœlestium experiri, qui carnem fragilem resistentem spiritui, nostro subiugare nequiuimus. Quod Apostoli testimonium non intelligentes quidam posuerunt pro indicatiuo optatiuum modum, id est, temptatio uos non apprehendat, nisi humana. Quod ab ipso magis dici manifestum est, non optantis, sed pronunciantis, uel exprobrantis affectu.

Quod fundamentum ac basis spiritalis agonis in Gastrimargiæ sit certamine collocata. Cap. XVII.

VIs audire uerum athletam Christi legitimo agonis iure certantem? Ego igitur, inquit, sic curro, non quasi aërem uerberans, sed castigo corpus meum & seruituti subijcio, ne alijs prædicans ipse reprobus efficiar. Vides ut in seipso, id est, in carne sua collucta tionum summam, uelut in base quadam firmissima statuerat, & prouentum pugnæ in sola castigatione carnis & in subiectione sui corporis collocarat. Ego itaque sic curro non quasi in incertum. Non currit in incertum, qui cœlestem Hierusalem conspiciens defixum habet, quo sibi cordis sui indeflexibilis sit dirigenda pernicitas. Non currit in incertum qui obliuiscens posteriora, ad ea quæ priora sunt extendit se ad destinatum persequens brauium supernę uocationis Dei in Christo Iesu, quo semper dirigēs suæ mentis obtutum, & ad eum omni cordis præparatione festinans cum fiducia proclamat. Bonum agonem certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Et quia se nouerat post odorem unguentorum Christi præpeti conscientię deuotione insatigabiliter cucurrisse, & spiritalis agonis certamen carnis castigatione uicisse, cum fiducia infert & dicit: Decętero reposita est mihi corona iusticiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Et ut nobis quoque similem spem retributionis aperiret, si in agone cursus istius imitari eum uelimus, adiecit, non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius, participes nos coronæ suæ in die iudicij fore pronuncians, si diligentes aduentum Christi, non illum tantum qui etiam nolentibus apparebit, sed etiam hunc qui quotidie

quotidie in sanctis commeat animalibus, uictoriam certaminis castigatione corporis acquiramus. De quo aduentu dominus in euangelio. Ego inquit, & pater meus ueniemus ad eum, & mansionem apud faciemus. Et iterum: Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audierit uocem meam & aperuerit ianuam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.

Per quot genera certaminum atque palmarum beatus Apostolus ad coronam sublimissimi agonis ascenderit. Cap. XVIII.

NEc tamen agonem cursus tantummodo se cōsummasse describit, cum dicit, sic curro non quasi in incertum, quod specialiter refertur, ad intentionem mentis & feruorem spiritus sui, quo toto Christum sequebatur ardore, cum sponsa decantans, post te in odore unguentorum tuorum curremus, & iterum, adhæsit anima mea post te, sed etiā aliud colluctationis genus se uicisse testatur, dicens. Sic pugno, non quasi aërem uerberans, sed castigo corpus meum, & seruituti subijcio. Quod propriè ad continentiæ dolores & corporale ieiunium, atque afflictionem carnis pertinet, per hanc se pugilem quendā strenuum suæ carnis esse describens, nec inuanum aduersus eam ictus continentiæ excurisse designans, se triumphum pugnæ mortificatione sui corporis acquisisse, quo uerberibus continentiæ castigato, & ieiuniorum cestibus eliso, uictori spiritui immortalitatis coronam & incorruptionis contulit palmam. Vides legitimum colluctationis ordinem, & spiritualium certaminum contemplaris euentum, quemadmodum athleta Christi adeptus de bellatrice carne uictoriam, subiecta illa quodāmodo non pedibus suis, ut sublimis triumphator inuehitur. Et idcirco non currit in incertum, quia confidebat urbem sanctam Hierusalem cœlestem se protinus ingressurum. Sic pugnat ieiunijs scilicet & afflictione carnali, non quasi aërem uerberans, id est, in uanum ictus continentiæ porrigens, per quos non aërem uacuum, sed illos spiritus, qui in eo uersantur castigatione sui corporis uerberabat. Qui enim dicit, non quasi aërem uerberans, ostendit se tam etiā non aërem uacuum & inanem, aliquos tamen in aëre uerberare. Et quia hæc certaminum genera superarat, & ditatus multarum coronarum stipendijs incedebat, non immerito robustiorum incipit hostium subire luctamina, ac prioribus emulis triumphatis cum fiducia proclamat & dicit. Iam nō nobis est colluctatio aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus.

Quod athletæ Christi donec in corpore commoratur pugna non desit. Cap. XIX.

AThletæ Christi in corpore commoranti nunquam desit colluctationum palma, sed quantò magis triumphorum successibus creuerit, tanto ei etiam colluctationum robustior ordo succedit. Subiugata etenim carne atque deuicta, quantæ aduersariorum cohortes, quanta hostium agmina aduersum uictorem militem Christi triumphis eius instigata consurgunt, scilicet ne pacis ocio miles Christi lentescens incipiat obliuisci colluctationum suarum gloriosa certamina, ac securitatis inertia dissolutus, præmiorum stipendijs ac triumphorum meritis defraudetur. Itaque si ad hos triumphorum gradus cupimus, crescente uirtute conscendere, eodem nos quoque ordine oportet prælioū inire certamina, & primum cum Apostolo dicere: Sic pugno non quasi aërem uerberās, sed castigo corpus meum & seruituti subijcio, ut hoc conflictu superato, rursus cum eo dicere possimus. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, cōtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Aliter enim congredi cum illis nullo modo poterimus, nec spirituales pugnas merebimur experiri, carnali deiecti conflictu, & colluctatione uentris elisi, meritoque nobis ab Apostolo cum exprobratione dicetur. Temptatio uos non apprehendit nisi humana.

Quod

Quod non debeat monachus sumendi cibi tempus excedere, si uult ad pugnas interiorum certaminum peruenire. Cap. XX.

IGitur monachus ad pugnas interiorum certaminum cupiens peruenire, hanc in primis cautionem sibimet indicat, ut non potus quicquam, nõ esus ulla oblectatione deuictus, ante stationem legitimam communemq; refectionis horam, extra mensam percipere sibimet prorsus indulgeat: sed ne refectione quidem transacta, ex his præsumere sibi quantulumcunque permittat: similiter quoque canonicum somni tempus mensuramq; custodiat. Eodem nanq; studio istæ sunt mentis amputandæ lasciuiæ, quo meretricationis uitium desecandum. Qui enim gulæ superfluos appetitus inhibere non potuit, quomodo ęstus carnalis concupiscentiæ ualebit extinguere? Et qui non quiuit passiones in propatulo sitas paruasq; compescere, quemadmodum occultas, nulloq; hominum teste prurientes, moderatrice discretione poterit debellare? Et idcirco per singulos motus & in quolibet desiderio robur animæ comprobatur: quæ si in minimis apertisq; cupiditatibus superatur, quid in maximis ac fortioribus occultisq; sustineat: unicuique sua conscientia testis est.

De interiori monachi pace & abstinentia spiritali. Cap. XXI.

NOn enim est nobis aduersarius extrinsecus formidandus, in nobismetipsis hostis inclusus est. Intestinum nobis quotidie ingeritur bellum, deuicto eo omnia, quæ forinsecus sunt, redduntur infirma, ac militi Christi uniuersa pacata erunt & subdita. Nõ habebimus aduersarium nobis extrinsecus metuendum, si ea, quæ intra nos sunt spiritui deuicta subdantur. Nec solum nobis istud ieiunium uisibilium ciborum ad perfectionem cordis & corporis puritatem sufficere posse credamus, nisi fuerit huic animæ quoq; ieiunium copulatum. Habet nanq; & illa suos noxios cibos, quibus impinguata etiam sine escarum abundantia ad luxuriæ prærupta deuoluitur. Detractio cibus eius est & quidem persuauis. Ira etiam cibus eius est licet minimè leuis, ad horam tamẽ infelici eam esu pascens, ac pariter lætali sapore prosternens. Inuidia cibus est mentis, uirulentis eam succis corrumpens, & prosperitatis alienæ successibus iugiter miseram excruciare non desinens. Cenodoxia, id est, uana gloria: cibus eius est, qui delectabili eam esca permulcet ad tempus, post uerò uacuam omniq; uirtute spoliatam reddet ac nudam, cũctis eam spiritalibus fructibus sterilem inanemq; dimittẽs: ita ut non solum immanium laborum faciat merita deperire, uerumetiam supplicia maiora conquirat. Omnis concupiscentia & peruagatio cordis instabilis pastus quidam est animæ, noxijs escis eam nutriens: expertem uerò cœlestis panis, ac solidi cibi in posterum derelinquens. Ab his itaq; quanta nobis est uirtus sacratissimo ieiunio continentes, utilem habebimus commodamq; obseruantiam ieiunij corporalis. Labor nanq; carnalis spiritus contritioni cõiunctus, acceptissimum Deo sacrificium dignumq; sanctitatis habitaculum puris mundisq; recessib. exhibebit. Cæterùm si corporaliter ieiunantes perniciosissimis animæ uitijs implicemur: nihil nobis proderit carnalis afflictio preciosiore parte polluta, per eam scilicet substantiam delinquentibus nobis qua efficimur habitaculum spiritus sancti. Non enim tam corruptibilis caro, quàm cor mundum habitaculum Deo templumq; spiritus sancti efficitur. Oportet ergo exteriore homine ieiunante, interiorem quoq; similiter à cibis noxijs temperare, quem præcipuè exhiberi mundum Deo: ut hospitem in se Christum recipere mereatur, beatus apostolus monet his uerbis, interiorem inquiens, hominem habitare Christum per fidem in cordibus uestris.

Quod idcirco nos oporteat exercere continentiam corporalem, ut per ipsam perueniamus ad spiritale ieiunium. Cap. XXII.

NOuerimus itaq; nos idcirco laborem continentiæ corporalis impendere, ut ad puritatem cordis hoc possimus ieiunio peruenire. Cæterùm labor à nobis impenditur incassum, si hunc quidem contemplatione finis infatigabiliter sustentemus: finem uerò propter quem tolerauimus afflictiones tantas obtinere nequeamus, meliusq; fuit interdictis escis animæ temperasse, quàm uoluntarijs minusq; noxijs corporaliter ieiu-

 nasse

nasse. In his enim simplex & innoxia creaturæ Dei perceptio est, nihil per semetipsam habens peccati, in illa uerò primitus fratrum perniciosa deuoratio, de qua dicitur. Noli diligere, detrahere, ne eradiceris. Et de ira atq; inuidia beatus Iob dicit. Etenim stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. Simulq; notandum, quòd qui irascitur stultus, & qui inuidet paruulus, iudicetur. Ille nanq; non immerito stultus iudicatur, uoluntariè sibi mortem iræ stimulis incitatus inducens, & hic dum libet, paruulum minoremq; se probat. Dum enim inuidet, testatur maiorem esse eum cuius prosperitate cruciatur.

Qualis esse monachi cibus debeat. Cap. XXIII.

IGitur est cibus eligendus non tantum, qui concupiscentiæ flagrantis æstus temperet, minusq; succendat, uerumetiam qui ad parandum sit facilis: & quem ad comedendũ oportuniorem uilioris precij compendium præstet: quiq; sit cõuersationi fratrũ uiuq; communis. Triplex enim natura est Gastrimargiæ. Vna quæ canonicam refectionis horam præuenire compellit: alia quæ tantummodo uentris ingluuie & saturitate quarumlibet gaudet escarum, tertia, quæ accuratioribus epulis & esculentioribus oblectatur. Ideoq; aduersus eam necesse est monachum obseruantiam triplicem custodire, id est, ut primum legitimum tempus absolutionis expectet, deinde ut castiget & refrenet desiderium carnis, tertiò ut qualibuscunq; escis uilioribusq; contentus sit. Quicquid enim extra consuetudinem præsumitur usumq; communem, ut uanitatis & gloriæ atq; ostentationis morbo pollutum, antiquissima patrum traditio notat, nec quenquam ex his quos meritò scientiæ ac discretionis enituisse peruidimus, uel quos ad imitandum gratia Christi uelut splendidissima luminaria omnibus prælocauit, esu panis, qui apud eos uilis habetur ac facilis, abstinuisse cognouimus, nec eorum quempiam qui hanc regulam declinantes, prætermisso panis usu, leguminum uel olerum, seu pomorum refectionẽ sectati sunt, inter probatissimos habitum aliquando conspeximus, sed ne discretionis quidem aut scientiæ gratiam consecutũ. Non solum enim cæteras inusitatas escas expetere monachum non debere decernunt, ne uidelicet cursus eius uelut in propatulo cunctis expositus, inanis factus ac uacuus cœnodoxiæ morbo depereat, sed ne ipsam quoq; ieiuniorum castigationem communem cuiq; facilè patefieri oportere pronunciant: uerum quantum fieri potest contegi pariter & abscondi. Aduentantibus autem fratribus magis humanitatis ac dilectionis offerri debere uirtutem, quam continentiæ districtionem & quotidiani propositi rigorem manifestari probabilius censuerunt, nec quid uoluntas utilitasq; nostra seu desiderij ardor exposcat attendere, sed quod aduenientis requies uel infirmitas exigit proponere & gratanter implere.

Quod in Aegypto indifferenter uidimus, sub aduentu nostro solui quotidiana ieiunia. Cap. XXIIII.

CVm de Syriæ partibus seniorum scita discere cupientes, Aegypti prouinciam petissemus, ibiq; tanta cordis alacritate nos suscipi miraremur, ut nulla prorsus sicut fueramus in Palæstinæ monasterijs instituti, usq; ad præstitutã ieiunij horam refectionis regula seruaretur, sed absq; legitimis quartæ, sextæq; feriæ, quocunque pergebamus quotidiana statio solueretur: quidam seniorum percunctantibus nobis, cur ita indifferenter apud eos præterirentur quotidiana ieiunia: respondit. Ieiunium semper est mecũ. Vos autem continuo dimissurus mecum iugiter tenere non possum. Et ieiunium quidẽ licet utile sit ac iugiter necessarium, tamen uoluntarij muneris est oblatio. Opus autem charitatis impleri, exigit præcepti necessitas. Itaq; suscipiens in uobis Christum, reficere eum debeo: deducens autem uos humanitatem eius obtentu præbitam, districtiore ieiunio in memetipso poterò compẽsare. Non enim possunt filij sponsi ieiunare, donec cum illis est sponsus. Cum autem discesserit, tunc illi ieiunabunt.

De continentia senis, qui ita sexies cibum sumpsit, ut seruaret esuriem. Cap. XXV.

QVidam seniorũ cum reficientem me, ut adhuc paulum quid ederem hortaretur: iamq; me dixissem non posse: respondit. Ego iam sexies diuersis aduenientibus fratribus

fratribus mensam posui, hortansque singulos cum omnibus cibum sumpsi, & adhuc esurio, & tu primitus nunc reficiens, iam te dicis non posse.

De eo sene, qui in cella sua escam nunquam solus accepit. Cap. XXVI.

VIdimus alium in solitudine commorantem, qui nunquam se sibi soli indulsisse cibum testatus est, sed etiam per totos quinque dies ad eius cellulam nullus è fratribus aduenisset refectionem iugiter distulisse, donec Sabbatorum uel Dominico die deuotè congregationis obtentu procedens ad ecclesiam, peregrinorum quempiam reperisset, quem exinde reducens ad cellulam, consorte eo refectionem corporis non tam suæ necessitatis obtentu quã humanitatis gratia causaque fratris assumeret. Itaque ut norunt in aduentu fratrum indifferenter soluere quotidiana ieiunia, ita discedentibus eis refectionẽ ob illos indultam, continentia maiore compensant, perceptionem cibi paruissimi acriore castigatione non sola panis, sed etiam somni ipsius diminutione durius exigentes.

Quid de fructu studij professi sint abbas Pesius & Iohannes. Cap. XXVII.

APud senem Pesium in eremo uastissima commorantem, cùm senex Iohannis magno cœnobio ac multitudini fratrum præpositus aduenisset, & ab eo uelut antiquissimo sodale, perquireret, quid nã per omnes quadraginta annos quibus ab eodem separatus in solitudine minimè à fratribus interpellatus egisset: nunquam me ait sol reficientem uidit. Et ille: nec me inquit iratum.

Quam exempli sui professionem, abbas Iohannes discipuli reliquerit discessurus. Cap. XXVIII.

EVndem senem cum alacrem tanquam ad propria transmigrantẽ, in extremo iam anhelitu positum anxij fratres circumuallantes suppliciter precarẽtur, ut aliquid eis memoriale mandatũ uelut hæreditarium quoddam legatum relinqueret, per quod possent ad perfectionis culmen præcepti compendio facilius peruenire: ingemiscens ille, nunquam ait meam feci uoluntatem, nec quenquam docui, quod prius ipse non feci.

De abbate Machete inter collationes spiritales nunquam dormitante, & semper inter terrenas fabulas obdormiente. Cap. XXIX.

VIdimus senem Machetem nomine à turbis fratrum eminus commorantem, hanc à Dño gratiam diuturnis precibus impetrasse, ut quotquot diebus ac noctibus agitaretur collatio spiritualis, nunquam somni torpore penitus laxaretur. Si quis uerò detractionis uerbum seu ociosum tentasset inferre, in somnum protinus concidebat, ac sic ne usque ad aurium quidem eius pollutionem uirus obloquij poterat peruenire.

Eiusdem senis de nemine iudicando. Cap. XXX.

HIc idem senex cum institueret nos neminem dijudicare debere, intulit tria fuisse in quib. discusserit uel reprehenderit fratres, quod scilicet uuam sibi nonnulli paterentur abscidi, quòd haberent in cellulis sagum, quòd oleum benedicentes exposcentib. secularibus darent, & hæc omnia se incurrisse dicebat. Nam ægritudinem uuæ contrahens, tandiu inquit eius lãguore distabui, donec tam doloris necessitate, quàm seniorum omnium adhortatione compulsus abscidi eam permittere. Cuius etiam infirmitatis obtentu sagum quoque habere coactus sum. Oleum etiam benedicere ac supplicantibus dare, quod præ omnibus execrabar, utpote iudicans illud ex magna cordis præsumptione descendere, circumdantibus me repentè secularibus multis: ita constrictus sum, ut aliter eos nullatenus euadere possem, nisi à me summa ui & obtestationibus extorsissent, ut oblato ab eis uasculo manum meam impresso crucis signaculo superponerem: itaque se credentes benedictionis oleum consecutos, tandem me aliquando relaxarunt. Quibus mihi manifestè compertum est, ijsdem causis ac uicijs monachum obligari, in quibus de alijs iudicare præsumpserit. Oportet ergo unumquenque semetipsum iudicare tantummodo, & circumspectè cauteque custodire in omnibus, non aliorum conuersationem uitamque discutere, secundum illud apostoli præceptum. Tu autem quid iu-

dicas fratrem tuum? suo domino stat aut cadit. Et nolite iudicare ante tempus. Et illud: Nolite iudicare & non iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis: iudicabimini. Praeter hanc. n. quam diximus causam etiam ob hoc iudicare de alijs periculosum est, quod ignorantes uel necessitatem, uel rationem, qua illi hęc in quibus offendimus aut recte coram Deo, aut uenialiter agunt, inuenimur eos temere iudicasse, & per hoc admittimus non leue peccatum, secus quàm oportet de fratribus nostris aliquid sentientes.

Increpatio eiusdem senis, cum fratres inter se spiritales collationes dormitantes, ad narrationem ociosæ fabulæ uidisset expergefactos. Cap. XXXI.

HIc idem senex ociosarum fabularum diabolum esse fautorem, ac spiritualium collationum impugnatorem semper existere, his declarauit indicijs. Nam cum fratribus quibusdam de rebus necessarijs ac spiritalibus disputaret, eosq; uideret lethaeo quodam sopore demergi, nec posse ab oculis suis pondus somni depellere: ociosum repentè fabulam introduxit. Ad cuius oblectationem cum eos euigilasse confestim atq; erectas aures suas habere uidisset, ingemiscens ait: Nunc usq; dum de spiritualibus loquebamur omnium uestrum oculi letali dormitione deprimebantur: at cum ociosa fabula intromissa est, omnes expergefacti torporem somni dominantis excussimus. Vel ex hoc ergo perpēdite, quis nam collationis illius spiritalis fuerit impugnator, aut quis huius infructuosę atq; carnalis insinuator existat. Ille etenim esse manifestissimè deprehenditur, qui malis adgaudens, uel istam fouere, uel impugnare non desinit.

De epistolis priusquam legerentur incensis. Cap. XXXII.

NEc minus quoq; hoc opus fratris erga puritatem sui cordis intenti, & erga contemplationem diuinam ualdè sollicitì, cōmemorari necessarium reor: qui cum ei post annos quindecim patris ac matris amicorumq; multorum de prouincia Ponti complures epistolæ delatæ fuissent, accipiens grandem fasciculum literarum, diuq; apud semetipsum uoluens, quantarum, inquit, cogitationum causa erit mihi harum lectio, quæ me uel ad inane gaudium, uel ad tristitias infructuosas impellent: quot diebus horum recordatione qui scripserunt, intentionem pectoris mei à proposita contemplatione reuocabunt. Post quantum temporis dirigenda est hæc mentis concepta confusio, quantoq; labore rursus iste tranquillitatis reparandus est status, si semel animus literarum permotus affectu, eorumq; recensendo sermones ac uultus, quos tanto tempore dereliquit, iterum eos reuisere, ipsisq; cohabitare & animo ac mente ceperit interesse. Quos profecto corporaliter deseruisse nihil proderit, si corde eos incipiat intueri, ac memoriam quam seculo huic renuncians quisq; uelut mortuus abdicauit, reuiuiscens eandem rursus admiserit. Hæc uoluens in corde suo, non solum nullam resoluere epistolam definiuit: sed ne ipsum quidem fasciculum resignare, ne scilicet eorum, qui scripserant uel nomina recensendo uel uultus recordando à spiritus sui intentione cessaret. Itaq; ut eum constrictum susceperat, igni tradidit comburendum. Ite, inquiens, cogitationes patriæ, pariter concremamini, ne me ulterius ad illa quæ fugi, reuocare tentetis.

De absolutione quæstionis, quam abbas Theodorus orando promeruit. Cap. XXXIII.

VIdimus etiam abbatem Theodorum, summa sanctitate & perfecta scientia praeditum non solum in actuali uita, sed etiam notitia scripturarum, quam ei non tam studium lectionis uel literatura mundi contulerat, quam sola puritas cordis: siquidem uix ipsius quoq; græcæ linguæ perpauca uerba uel intelligere posset uel proloqui. Hic cum explanationem cuiusdam obscurissimæ quæstionis inquireret, septem diebus ac noctibus in oratione infatigabilis perstitit, donec solutionem propositæ quæstionis domino reuelante cognosceret.

De sententia eiusdem senis, qua docuit, quo studio monachus possit assequi, scientiam scripturarum. Cap. XXXIIII.

HIc ergo quibusdam fratribus admirantibus tam præclarum scientiæ eius lumen, & ab eodem quosdam scripturarum sensus inquirentibus, ait: monachum ad scripturarum notitiam pertingere cupientem, nequaquam debere labores suos erga commentariorum

tariorum libros impendere, sed potius omnem mentis industriam & intentionem cordis erga emendationem uiciorum carnalium detinere. Quibus expulsis confestim cordis oculi, sublato uelamine paßionum, sacramenta scripturarum uelut naturaliter incipient contemplari. Siquidem nobis non ut essent incognita, uel obscura Sancti spiritus gratia promulgata sunt: sed nostro uicio uelamine peccatorum cordis oculos obnubente reddantur obscura, quibus rursum naturali redditis sanitati, ipsa scripturarum sanctarum lectio, ad contemplationem ueræ scientiæ, abunde etiam sola sufficiat, nec eos commentariorum institutionibus indigere, sicut oculi isti carnales ad uidendum nullius egẽt doctrina, si modò fuerint à suffusione, uel caligine cœcitatis immunes. Ideoq; nanq; & tanta uarietas erroresq; inter tractatores ipsos exorti sunt, quòd pleriq; minime erga purgationem mentis adhibita diligentia, prosilientes ad interpretandum eas pro pinguedine, uel immundicia cordis sui diuersa, atq; contraria, uel fidei, uel sibimet sentiẽtes, ueritatis lumen comprehendere nequiuerunt.

Increpatio eiusdem senis, cum ad meam cellulam media nocte uenisset. Cap. XXXV.

HIc idem Theodorus cum inopinatus ad meam cellulam intẽpesta nocte uenisset, quid'nam rudis adhuc Anachoreta solus agerem, paterna curiositate latẽter explorãs, meq; illico finita uespertina solennitate incipientem, fessum corpus iam reficere, & incubantẽ psiathio reperisset: protrahens imò corde suspiria, meoq; me uocitans nomine: quanti, inquit, ô Iohannes, hora hac Deo colloquuntur, eumq; in semetipsis amplectuntur ac retinent, & tu fraudaris tanto lumine, inerti sopore resolutus. Et quoniam nos ad huiuscemodi narrationem diuertere patrum uirtutes & gratia prouocarunt, necessarium reor memorabile opus charitatis, quam summi uiri, Archebij humanitate sumus experti, in hoc uolumine commendare, q̃uo puritas continentiæ operi charitatis inserta propensius enitescat pulchra uarietate distincta. Etenim tunc gratum Deo ieiunij munus efficitur, cum hoc fructibus charitatis fuerit consummatum.

Descriptio eremi, quæ est in Diolco, in qua Anachoretæ commorantur. Cap. XXXVI.

ITaq; cum de Palæstinæ monasterijs ad oppidum Aegypti quod Diolcos appellatur rudes adhuc uenissemus, ibiq; plurimam turbam cœnobij disciplina constrictam, & optimo ordine monachorum, qui etiam primus est, institutã mirificè uideremus, alium quoq; ordinem, qui excellentior habetur, id est, Anachoretarum, cunctorum præconijs instigati, sagacißimo corde uidere properauimus. Hi nanq; in cœnobijs primum diutissimè commorantes, omni pacientiæ ac discretionis regula diligenter edocti, & humilitatis pariter ac nuditatis uirtute possessa, atq; ad purum uitiorum uniuersitate consumpta, dirißimis dæmonum prælijs congressuri, penetrant eremi profunda secreta. Huius igitur propositi uiri comperientes circa Nili fluminis alueum commorari, in loco qui uno latere eodem flumine, alio maris uastitate circumdatus, insulam reddit, nullis alijs, quàm monachis secreta expetentibus habitabilem: nec enim cuique culturæ aptam esse eam salsitas soli ac sterilitas patitur arenarum: ad hos inquam summo desiderio festinantes, ultra modum sumus labores eorum, quos contemplatione uirtutum & amore solitudinis tolerant, admirati. Nam ipsius aquæ tanta penuria constringuntur, ut tali eam diligentia scrupuloq; dispensent, quali nemo frugalißimorum speciem preciosißimi uini conseruat & parcit. Tribus nanq; milibus uel eò amplius eam de prædicti fluminis alueo necessarijs usibus aduehunt: quod tantum interuallum arenosis diuisum montibus, laboris difficultate grauißima duplicatur.

De traditis nobis ab abbate Archebio cum instructu suo cellis. Cap. XXXVII.

HIs igitur uisis, cum imitationis eorum nos ardor accenderet, prædictus'que Archebius probatißimus inter eos humanitatis gratia, nos ad suam cellulam pertraxisset, explorato desiderio nostro, confinxit se eodem loco uelle discedere, ac nobis cel-

lulam suam uelut exinde migraturus offerre, sese id facturũ etiamsi minimè affuissemus affirmans. Quam rem nos & desiderio commorationis accensi, & assertionibus tanti uiri indubitatam accommodantes fidem libenter amplexi, cellulam cum omni suppellectili utensilibusq; suscepimus. Itaq; religiosa potitus circumuentione, paucis diebus quibus construendæ cellæ pararet impẽdia de loco discedens, reuersus post hæc aliam sibi summo labore construxit. Quam rursum non longo post tempore alijs superuenientibus fratribus, eodemq; desiderio cupientibus ibidem commorari, simili charitatis mendacio circumuentis, cum uniuerso tradidit instrumento. Ipse uerò erga opus charitatis infatigabilis perseuerans, tertiam sibi cellulam, in qua commaneret, extruxit.

De debito quod abbas Archebius, manuum suarum labore pro matre dissoluit. Cap. XXXVIII.

OPeręprecium mihi uidetur aliud quoq; eiusdem uiri charitatis opus memoriæ tradere, quo nostrarum partium monachi, non solum continentię rigorem, uerumetiã syncerissimum retinere dilectionis affectum, unius eiusdemq; uiri instituant exemplo. Hic nanq; nõ ignobili oriundus familia, ad monasterium quod à prædicto oppido fermè quatuor milibus distat, mundi huius ac parentum affectione contempta, à puerilibus annis aufugit. Vbi ita uitæ suæ omnem exegit ætatem, ut nunquam prorsus per totos quinquaginta annos, non solum uicum ex quo egressus est, nec fuerit ingressus, nec uiderit: sed ne cuiusquam quidem fœminæ, uel ipsius matris suæ conspexerit uultum. Interea pater morte præuentus, centum solidorum debitum reliquit. Cumq; hic esset omni inquietudine penitus alienus, utpote qui uniuersis paternis facultatibus esset exsortis, à creditoribus tamen inquietari uehementer comperit matrem. Tunc hic ab euangelico illo rigore, quo ante hac in statu prospero parentibus constitutis, nec patrem in terra se norat habuisse nec matrem, pietatis consideratione mollitus, ita se habere credidit matrem, eiq; subuenire festinauit oppressæ, ut nihil à proposita districtione laxaret. Intra monasterij nanq; claustra perdurans, soliti operis pensum sibimet triplicari poposcit. Et ibi per totum anni spacium diebus pariter noctibusq; desudans, debiti modum operis sudore partim creditoribus soluens, matrem omni inquietudinis iniuria liberauit, itaeruens eam debiti sarcina, ut nihil de propositi rigore piæ necessitatis obtentu pateretur imminui. Ita districtionem solitam custodiuit, ut nequaquam pietatis opus maternis uisceribus denegaret, & quam pro Christi charitate prius despexerat, pro eius rursus pietate cognosceret.

Qua simulatione cuiusdam senis abbatis Simeoni, cum ociosus esset opus manuum sit prouisum. Cap. XXXIX.

CVm frater nobis optimè carus nomine Simeon, penitus græci sermonis ignarus, è partibus Italiæ commeasset, quidam seniorum erga eum, utpote peregrinum charitatis opus quodam redibitionis colore cupiens exhibere, inquirit ab eo cur ociosus sederet in cella, per hoc conijciens eum tam ocij peruagatione, quàm penuria necessariarum rerum diutius in ea durare non posse, certus neminem posse impugnationes solitudinis tolerare, nisi eum, qui proprijs manibus uictum sibimet fuerit parare contentus. Quo respondente, nihil se nec nosse, nec præualere ex his, quę illic exercebantur à fratribus operari, præter librariam manum, si tantum ullus in Aegypti regione latinum codicem usui esset habiturus: tunc ille tandem nactus occasionẽ, qua posset desideratum pietatis opus uelut debiti colore mercari, ex Deo hæc inuẽta est, inquit, occasio. Nam olim quærebam qui apostolum latina mihi manu perscriberet. Etenim habeo fratrem militiæ lequeis obligatum, & apprimè latinis instructum, cui de scripturis sanctis aliquid ad legendum ædificationis eius obtentu transmittere cupio. Itaque Simeone hanc occasionem uelut à Deo oblatam sibi gratanter suscipiente: senex quoque colorem, sub cuius prætextu pietatis opus liberè posset implere, libentius amplexus, confestim non solum uniuersas ei necessitates sub obtentu mercedum totius anni conuexit, uerumetiam membranas & utensilia quæ ad scribendum necessaria erant, comportans, recepit post codicem scriptum nullis usibus uel commodis profuturum, uniuersis in illa regione notitia linguæ huius penitus ignaris, præter id quod hac subtilitate sumptu que prolixiorẽ mercatus est, quemadmodum & ille sine confusionis uerecundia, meritò laboris & operis sui

ris sui necessaria uictus alimenta perciperet, & ipse munificentiæ suę pietatem tanquam debiti necessitate compleret, eo abundantius mercedem sibi conquirens, quo ambitu maiore peregrino fratri non solum uictus necessaria, uerum etiam operis instrumenta & operandi occasionem pariter contulisset.

De pueris, qui deferentes ad ægrotantem ficus, non degustatis eisdem, fame in eremo defecerunt. Cap. XL.

SEd quoniam in loco ubi de ieiuniorum & continentiæ rigore dicere aliquid proposuimus, affectio & opera charitatis uidentur admixta, rursum ad propositum reuertentes quoddam puerorum ætate non sensu factum memorabile opusculo huic inseremus. Nam cum ultra omnem admirationem ficus quidam, de Amoreotæ Libyæ partibus uelut rem ante in loco non uisam abbati Iohanni, æconomo in eremo Scythii detulisset, qui dispensationem ipsius ecclesiæ temporibus beati Pafuntij presbyteri ab eodẽ sibi creditam gubernabat: hic confestim eas ad senem quendam, qui in interioribus deserti mala ualetudine laborabat, per duos adolescentulos misit. Siquidem decem & octo milibus longè ab ecclesia commanebat. Qui pomis acceptis, cum ad prædicti senis tenderent cellam, quod ibi perfacilè solet etiam senioribus euenire, infusa repentè densissima nebula, tramitem recti itineris perdiderunt. Cumq; tota die & nocte discurrentes per auiam eremi uastitatem, nequaquam potuissent ægrotantis cellulam reperire, tam itineris lassitudine, quàm inedia sitiq; confecti, fixis genibus, in orationis officio spiritũ domino reddiderunt. Qui post hæc uestigiorum suorum indicijs diutissimè perquisiti, quæ in locis illis arenosis tanquam niuibus impressa, signantur, donec ea uel leui uentorum flatu tenuis arena discurrens, rursus operiat, inuenti sunt ficus intactas ut acceperãt reseruasse: eligẽtes scilicet animam magis, quàm fidem depositi prodere, uitamq; potius amittere temporalem, quàm senioris uiolare mandatum.

Sententia abbatis Macharij, de obseruantia monachi, uel tanquam diutissimè uicturi, uel tanquam quotidie morituri. Cap. XLI.

ADhuc unum beati Macharij profertur, nobis salutare mandatum, ut libellum ieiuniorum & continentiæ tanti uiri claudat sententia. Ita, inquit, debere monachum ieiunijs operam dare, ut centum annis in corpore cõmoraturum, ita motus animi refrenare, & iniuriarum obliuisci, tristitiasq; respuere, dolores quoq; ac detrimẽta cõtemnere, tanquam quotidie moriturum. In illo nanq; utilis est prudensq; discretio, æquali monachum districtione faciens semper incendere, nec permittens sub occasione debilitati corporis de arduis ad perniciosissima prærupta deuolui: in hoc uerò magnanimitas salutaris, quæ ualeat non solum, quæ uidentur prospera mundi præsentis despicere, uerumetiam aduersis tristibusq; non frangi, & ea uelut parua nulla'que contemnere, illic habens iugiter fixum suæ mentis intuitum, quo quotidie singulis'que momentis accersendum esse se credit.

De spiritu Gastrimargiæ libri quinti finis.

LIBER SEXTVS DE SPIRITV FORNICATIONIS.

Cap. I.

SEcundum nobis certamen est traditione patrum aduersus spiritum fornicationis, longum præ cæteris ac diuturnum, & perpaucis ad purum deuictum immane bellum, & quod cum à primo tempore pubertatis impugnare incipiat hominum genus, non nisi prius cætera uicia superentur, extinguitur. Duplex nãq; est oppugnatio gemino armata uicio consurgens ad præliũ, & idcirco similiter ei gemina est acie resistendũ. Siquidẽ ut morbo carnis animæq; cõcretũ uires acqrit, ita nisi utrisq; pariter dimicãtib. nequit debellari. Nec.n. sufficit solũ corpora ieiuniũ ad cõquirendã uel posidendã perfectæ castimoniæ puritatẽ, nisi pcesserit contritio spiritus, & oratio cõtra hunc immundissimum spiritum perseuerãs, dein continua-

ta meditatio scripturarum, huicq; fuerit scientia spiritalis adiuncta: labor etiã opusq; manuum instabiles cordis peruagationes coërcens ac reuocans, & ante omnia fundata fuerit humilitas uera, sine qua nullius penitus uicij poterit, unquam triumphus acquiri.

De principali correctione aduersus spiritum fornicationis. Cap. II.

PRincipaliter enim uicij huius correctio de cordis perfectione descendit, ex quo etiã huius morbi uirus Domini uoce prodire signatur. De corde, inquit, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, &c. Illud ergo est primitus expiandum, unde fons uitæ & mortis manare cognoscitur: dicente Salomone. Omni custodia serua cor tuum. Ex his enim sunt exitus uitę. Caro enim eius arbitrio atque imperio famulatur, & idcirco summo studio parsimonia ieiuniorum sectanda est, ne escarum abundantia referta caro, pręceptis animę salutaribus aduersata, rectorem suũ spiritum deijciat insolescens. Cæterùm si omnem summam in castigatione tantum corporis collocemus, anima non similiter à cæteris uicijs ieiunante, nec meditatione diuina & spiritalibus studijs occupata, nequaquam ad illud sublimissimum ueræ integritatis fastigium poterimus ascendere, illo quod in nobis est principale, puritatem corporis nostri infestante. Oportet ergo nos mundare prius iuxta sententiam domini, id quod intus est calicis & parabsidis, ut fiat, & id quod deforis est mundum.

Quantum ad superandum fornicationis uitium remedij conferat continentiæ solitudo. Cap. III.

DEniq; cætera uitia etiam usu hominum & exercitio quotidiano purgari solent, & quodammodo ipsius lapsus offensione curari: ut puta, iræ, tristitiæ, impacientiæ languor, meditatione cordis ac peruigili solicitudine. fratrum etiam frequentia & assidua prouocatione sanantur. Dumq; commota manifestantur sæpius, & crebrius arguuntur, quantocius perueniunt ad salutem. Hic uerò, cum corporis afflictione & contritione cordis, solitudine quoq; ac remotione indiget, ut possit ad integrum sanitatis statũ perniciosa æstuum febri deposita, peruenire. Sicut plerunq; certa ægritudine laborantibus utile est, ut cibi noxij ne oculorum quidem ipsorum obtutibus offerantur, ne quod aspectus occasione desiderium eis letale gignatur: ita plurimum confert ad depellẽdum hunc specialiter morbum quies ac solitudo, ut mens ægra minimè diuersis figuris cõcupiscentiæ fomitem radicitus possit eruere.

Quid intersit inter castitatem & continentiam, & an utraq; simul semper habeatur. Cap. IIII.

NEmo tamen ex hoc negare nos putet, etiam in congregatione fratrum positos inueniri continentes, quod perfacilè fieri posse confitemur. Aliud enim est continẽtem esse id est, ἐγκράτην, aliud castum: & ut ita dicam, in affectum integritatis uel incorruptionis transire, quod dicitur ἁγνόν. Quæ uirtus illis solis tribuitur maximè, qui uirgines uel mente, uel carne perdurant, ut uterq; Iohannes in nouo testamento: in ueteri quoq; Helias, Hieremias, Daniel fuisse noscuntur. In quorum gradu hi quoque non immeritò reputabuntur, qui post experimenta corruptionis ad similem puritatis statum per laborem longum & industriam integritate mentis & corporis peruenerunt, & aculeos carnis non tam impugnatione concupiscentiæ turpis, quàm naturæ tantummodo motu sentiunt. Quem statum dicimus difficillimè posse inter hominum turbas apprehendi, utrum uerò & hoc possibile sit, unusquisq; nõ nostra sententia expectet agnoscere, sed conscientiæ suæ rimetur examine. Cæterùm continentes multos existere non dubitamus, impugnationem carnis, quam uel rarò, uel quotidie sustinent, seu metu gehennæ seu desiderio regni cœlorum extinguunt atq; compescunt. Quos seniores sicut pronunciant posse nõ penitus incentiuis obrui uiciorum, ita securos & insauciatos semper existere non posse definiunt. Necesse est enim unumquenq; in colluctatione positum, quamuis frequenter aduersarium uincat ac superet, & ipsum tamen aliquando turbari.

Quod im-

Quod impugnatio fornicationis solo humano studio, non poßit euinci.
Cap. V.

QVapropter si nobis cordi est, agonem spiritalem cum apostolo legitimè decertare, hunc immundißimum spiritum superare, omni mentis intentione, non nostris uiribus confidentes, hoc etiam industria humana perficere non præualet, sed opitulatione domini festinemus. Tandiu nanque hoc uicio animam necesse est impugnari, donec se bellum gerere supra uires suas agnoscat, nec labore uel studio proprio uictoriam obtinere se posse, nisi Domini fuerit auxilio ac protectione suffulta.

De peculiari gratia in munere castitatis. Cap. VI.

ET reuera cum in omnibus uirtutum profectibus, & cunctorum expugnatione uitiorum, Domini sit gratia atque uictoria, in hoc præcipuè peculiare beneficium dei ac speciale donum, & patrum sententia & experimento purgationis ipsius manifestißimè declaratur, his qui eam meruerint poßidere. Quodammodo enim exire de carne est in corpore commorantem, & ultra naturam est fragili carne circumdatum, carnis aculeos non sentire. Et idcirco impoßibile est hominem suis (ut ita dixerim) pennis ad tam præcelsum cœlesteque præmium subuolare, nisi eum gratia Domini de terræ cœno munere eduxerit castitatis. Nulla etenim uirtute, tam propriè carnales homines spiritalibus angelis imitatione conuersationis æquantur, quàm meritò & gratia castitatis, per quam adhuc in terra degentes, habent secundum apostolum nuncupatum in cœlis, quod deposita corruptela carnali habituros sanctos promittitur in futurum, hic iam in carni fragili poßidentes.

Exemplum de agone mundiali, secundum sermonem apostoli. Cap. VII.

AVdi quid dicat apostolus, Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. A quibus omnibus dixerit inquiramus, ut poßit nobis spiritalis agonis instructio comparatione carnalis acquiri. Illi etenim qui in hoc agone uisibili student legitimè decertare, utendi omnibus escis, quas desiderij libido suggesserit, non habent facultatem, sed illis tantum quas eorundem certaminum statuit disciplina. Et non solum interdictis escis, & ebrietate, omnique crapula eos necesse est abstinere: uerum etiam cuncta inertia, ocio atque desidia, ut quotidianis exercitijs iugique meditatione uirtus eorum poßit accrescere. Et ita omni sollicitudine ac tristitia negocijsque secularibus, affectu etiam & opere coniugali efficiuntur alieni, ut præter exercitium disciplinæ, nihil aliud nouerint, nec ulli mundiali curæ penitus implicentur: ab eo tantũ qui certamini præsidet sperantes quotidiani uictus substantiam, & coronæ gloriam, condignaque præmia uictoriæ laude conquirere. Atque in tantum se mundos ab omni coitus pollutione custodiunt, ut cum se præparant ad agonum certamina, ne qua forsitan per somnum nocturna delusi fallacia, uires minuant multo tempore conquisitas, laminis plumbeis renum contegant loca, quo scilicet metalli rigore genitalibus membris applicito, obscœnos humores ualeant inhibere, intelligentes se proculdubio esse uincendos, nec iam posse propositum certamen ademptis uiribus adimplere, si prouisam pudicitiæ soliditatem fallax noxiæ uoluptatis imago corruperit.

De comparatione purificationis, eorum qui in terreno agone certamen habituri sunt.
Cap. VIII.

ITaque si agonis mundialis intelleximus disciplinam, cuius exemplo beatus apostolus nos uoluit erudire, docens quanta in illa sit obseruatio, quanta diligentia, quanta custodia, quid nos conueniet facere, qua puritate oportebit custodire nostri corporis atque animæ castitatem, quos necesse est quotidie sacrosanctis agni carnibus uesci, quas neminem immundum cõtingere etiã ueteris legis præcepta permittunt. In Leuitico nanque ita præcipitur. Omnis mundus manducabit carnes. Et anima quæcunque comederit de carnibus sacrificij salutaris quod est Domini, in qua est immundicia, peribit coram domino. Quantum igitur integritatis est munus, sine qua etiam illi, qui erant sub ueteri Testamento, sacrificijs typicis non poterant interesse, & qui huius mundi corruptibilem coronam cupiunt adipisci, nequeunt coronari?

Quantam

Quantam ſemper cordis puritatem parare Dei oculis debeamus. Cap. IX.

ITaqꝫ omni cuſtodia cordis noſtri ſunt latebrę primitus expiandæ. Quod enim illi in corporis puritate cupiunt aſſequi, nos debemus etiam in arcanis conſcientiæ poſsidere, in qua Dominus arbiter atqꝫ agonitheta reſidens, pugnam curſus & certaminis noſtri iugiter expectat, ut ea quæ in propatulo horremus admittere, ne intrinſecus quidem coaleſcere incauta cogitatione patiamur, & in quibus humana cognitione cōfundimur, ne occulta quidem conhibentia polluamur. Quæ licet poſsit hominum præterire notitiam, ſanctorum tamen angelorum ipſiusqꝫ omnipotentis Dei ſcientiam quā nulla ſubterfugiunt ſecreta, latere non poterit.

Quod ſit indicium perfectæ & integræ puritatis. Cap. X.

CVius puritatis hoc erit euidens indicium ac plena probatio, ſi uel nulla imago illiciens quieſcentib. nobis & in ſoporē laxatis occurrat, uel certè interpellans nullos concupiſcentiæ motus ualeat excitare. Licet enim ad plenam peccati noxam talis commotio minimè computetur, tamen necdum perfectæ mentis indicium eſt, nec ad purum excocti uicij manifeſtatio, cum per fallaces imagines huiuſmodi operatur illuſio.

Quo uicio illuſio nocturna procedat. Cap. XI.

QValitas enim cogitationū, quæ diſtentionibus diei negligentius cuſtodit, probat quiete nocturna. Et idcirco cum interceſſerit aliqua talis illuſio, non culpa ſomni credenda eſt, ſed negligentia temporis præcedentis, & manifeſtatio morbi latentis intrinſecus, quem non primitus noctis hora parturijt, ſed intimis animæ reconditum fibris ad cutis ſuperficiem ſomni refectione produxit, arguens occultas æſtuum febres quas per totum diei ſpacium noxijs cogitationibus paſti contraximus, ut ſolent malæ quoqꝫ ualetudines corporum non ea colligi tempeſtate, qua uidentur emergere, ſed negligentia ſunt præteriti temporis acquiſitæ, quo paſtus, quis impudenter eſcis ſaluti contrarijs noxios humores ſibimet lethalesqꝫ contraxit.

Quod carnis puritas ſine munditia cordis nequeat obtineri. Cap. XII.

IDeoqꝫ humani generis creator & conditor Deus, opificij ſui naturam præ omnibus emendationemqꝫ cognoſcens, illuc curam adhibuit medicinæ, unde cauſas morbi principaliter nouerat enarrare, quicunque, inquiens, uiderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Petulantes oculos notans, non tam eos arguit quàm illum interiorem ſenſum, qui officio eorum malè utitur ad uidendum. Cor nanqꝫ eſt ægrum & ſaucium libidinis telo, quod ad concupiſcendum uidet, beneficium intuitus rectè ſibimet à creatore conceſſum, ſuo uicio ad operum prauorum miniſteria contorquens, & in ſemetipſo reconditum concupiſcentiæ morbum contemplationis occaſione producens. Idcirco huic præcipitur ſalutare mandatum, cuius uicio peſsimus languor uiſus occaſione procedit. Nō enim dicitur, omni cuſtodia ſerua oculos tuos, quos utiqꝫ oportuit principaliter cuſtodiri, ſi ex ipſis concupiſcentiæ prodiret affectus: nihil enim amplius oculi quàm ſimplex animæ præbent uiſionis officium: ſed dicit, omni cuſtodia ſerua cor tuum: illi potiſsimum impoſita medicina quod ubique abuti poteſt ad uidendum oculorum miniſterio.

Quæ ſit purgationis carnalis prima cuſtodia. Cap. XIII.

HAec erit igitur purgationis huius prima cuſtodia, ut cum menti noſtræ memoria ſexus fœminei per ſubtilem ſuggeſtionem diabolicæ calliditatis obrepſerit: primum recordatione præmiſſa matris, ſororum, parentum, ſeu certè fœminarum ſanctarū, quan totius eam de noſtris receſsibus extrudere feſtinemus, ne ſi fuerimus in ea diutius immorati occaſione ſexus ſemel indepti, illex malorum ad eas perſonas exinde ſubtiliter deuoluat ac præcipitet mentem: per quas noxias cogitationes poſsit inſerere. Quamobrem illius præcepti iugiter meminiſſe debemus, omni cuſtodia ſerua cor tuum: & ſecundum Dei principale mandatum ſollicitè ſerpentis obſeruare noxium caput, id eſt, cogitationum malorum principia, quibus ſerpere in animam noſtram diabolus tentat: nec ſinamus per negligentiam penetrare in cor noſtrum reliquum eius corpus, id eſt, oblectatio-

oblectationis assensum. Qui proculdubio si fuerit intromissus, morsu uirulento mẽtem interimet captiuatam. Emergentes etiam peccatores terræ nostræ, id est, sensus carnales in matutinis sui ortus nos oportet extinguere, & dum adhuc paruuli sunt allidere filios Babylonis ad petram. Qui nisi, dum tenerrimi sunt, fuerint enecati, adulti per cohibentiam in perniciem nostram ualidiores insurgent, aut certè non sine magno gemitu ac labore uincẽtur. Dum enim fortis scilicet spiritus noster domum suam custodit armatus, e recessus cordis sui Dei timore communiens, in pace erit omnis substantia eius: id est, emolumenta laborum ac uirtutes longo tempore conquisitæ. Si autem fortior superueniens uicerit eum: id est, diabolus cogitationum consensu, arma eius diripiet, in quibus cõfidebat, id est, memoriam scripturarum uel timorem Dei: & spolia eius diuidet, uirtutũ scilicet merita, per contraria uitia quæque dispergens.

Quod non laudem studeamus texere castitatis, sed effectum eius exponere.
Cap. XIIII.

ET ut cuncta prætercam, quæ in sanctis scripturis ob laudem uirtutis huius inserta sunt, non enim mihi propositum est laudem texere castitatis, sed qualitatem ipsius, uel quemadmodum acquiri, uel custodiri debeat, qui uerò sit finis eius, patrum traditionibus explicare, unam tantummodo ponam beati Apostoli sententiam, qua pateat qualiter illam Thessalonicensibus scribens, & uirtutibus prætulerit uniuersis, tali eam uerbi nobilitate commendans.

Quod specialiter castitatis uirtus ab apostolo sanctimonia nuncupetur. *Cap.* XV.

HAec est, inquit, uoluntas Dei, sanctificatio uestra. Et ne fortè dubium nobis relinqueret uel obscurum, quid nam sanctificationem uoluerit appellare, utrum iustitiã, an charitatem, an humilitatem, an pacientiam: in omnibus enim istis uirtutibus creditur acquiri sanctificatio: infert & manifestè designat quid propriè sanctificationem uoluerit appellare. Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra: ut abstineatis uos, inquit, à fornicatione: ut sciat unusquisque uestrum uas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes, quæ ignorant Deum. Vides quibus eam laudibus prosequatur: honorem uasis, id est, corporis nostri, & sanctificationem eam appellans. Igitur econtrariò, qui in passione desiderij est, in ignominia & in immundicia consistit, & alienus à sanctificatione uersatur. Tertio quoque post pauca infert, rursus sanctimoniam eam pronuncians. Non enim uocauit nos Deus in ignominiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. Auctoritatem quoque præcepto suo inuiolabile iunxit, dicens: Qui hęc spernit, id est, quæ de sanctimonia præfatus sum, non hominem spernit: hoc est, me qui hæc præcipio, sed Deum qui in me loquitur, qui etiam spiritui suo sancto, cor nostrum habitaculum deputauit. Cernis simplicibus uerbis ac puris, quibus eam pręconijs quantisque extulerit laudibus, primùm uirtuti huic sanctificationem propriè tribuendo, deinde per hanc asserens uas nostri corporis ab immundicia liberandum, tertio quòd abiectã ignominia & contumelia, in honore sit & sanctificatione mansurum, postremò, quę summa est perfecti premij ac beatitudinis remuneratio, per hanc habitatorem pectoris nostri sanctum fore spiritum designauit.

De alio Apostoli testimonio, super eadem sanctimonia. *Cap.* XVI.

ET licet ad finem libelli tẽdat oratio, aliud adhuc simile huic prætermissum eiusdem apostoli testimonium ponam. Ad Hebręos nanque scribens: Pacem, inquit, sectamini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit Deum. Hic quoque euidenter sine sanctimonia, quam solet integritatem mentis, uel puritatem corporis appellare, pronunciauit Deum penitus uideri non posse. Siquidem & hic similiter infert, eundem sensum explanans. Ne quis fornicator, aut profanus ut Esau.

Quod spes sublimioris premij debeat custodiam castitatis augere. *Cap.* XVII.

ITaque quantũ sublime cœlesteque est, p̃mium castitatis, tãtò grauiorib. aduersariorũ insidijs lacessit. Et idcirco ꝓpensius nobis est, nõ solũ cõtinẽtia corporis, uerũ etiã contritio cordis assiduis orationũ gemitib. adhibenda, ut clibanus carnis nostræ, quẽ rex Babylonius

nius incentiuis ſuggeſtionum carnalium ſuccendere non deſiſtit, deſcendente in corda noſtra rore ſancti ſpiritus extinguatur.

Quod ſicut abſq; humilitate caſtitas obtineri non poteſt, ita ſine caſtitate ſcientia.
Cap. XVIII.

ETenim hanc ſeniores aiunt, apprehendi non poſſe, niſi prius humilitatis in corde fundamenta fuerint collocata, ita ne ad fontem quidem ueræ ſcientiæ perueniri poſſe definiunt, donec penetralib. animæ noſtræ radix uitij huius inſederit, & poſsibile quidem eſſe integritatem ſine ſcientiæ gratia reperiri, impoſsibile uerò ſcientiam ſpiritalem ſine integritatis caſtimonia poſsideri. Quia & diuerſa ſunt dona, & non omnibus una gratia ſpiritus ſancti tribuitur, ſed ad aquam ſe unuſquiſq; ſtudio uel induſtria ſua dignum aptumq; præbuerit. Deniq; cum in omnibus apoſtolis ſanctis uirtus integritatis perfecta fuiſſe credatur, abundantius tamen ſcientiæ donum exuberauit in Paulo, qui ſe ad hanc aptum ſolerti ſtudio atq; induſtria præparauit.

Sententia ſancti Baſilij epiſcopi, de qualitate uirginitatis ſuæ. Cap. XIX.

FErtur ſancti Baſilij Cæſarienſis epiſcopi diſtricta ſententia. Et mulierem inquit ignoro, & uirgo non ſum. In tantum intellexit incorruptionem carnis, non tam in mulieris eſſe abſtinentia, quàm in integritate cordis, quæ uerè incorruptam perpetuò ſanctimoniam corporis uel timore Dei, uel amore caſtitatis cuſtodiat.

Qui finis ueræ integritatis ac puritatis ſit. Cap. XX.

ITaq; hic eſt integritatis finis ac perfecta probatio, ſi quieſcentibus nobis titillatio uoluptatis nulla ſubrepſerit, ac pro neceſsitate naturæ nobis inconſcijs concretiones egerantur obſcœnæ. Quas ſicut abſcindere per omnia & in perpetuum amputare ſupernaturam eſt, ita reuocare ad ineuitabilem rariſsimamq; naturæ neceſsitatem ſummæ uirtutis eſt, quæ pulſare monachum duobus interpoſitis menſibus ſolet. Quod tamen dictum ſit ſecundum noſtram experientiam, non ſecundum ſententiam ſeniorum, à quibus etiam hæ memorati temporis induciæ admodum iudicabantur anguſtæ, quas ſi hoc modo, quo ab ipſis percepimus uoluerimus exponere: his fortè, qui pro negligentia ſua uel remiſsiore ſtudio, puritatem hanc minus experti ſunt: incredibilia uel impoſsibilia deſcripſiſſe credemur.

Quemadmodum perfectæ puritati, ſtatum retinere poßimus. Cap. XXI.

QVem ſtatum ita tenere perpetuò poterimus, ac nunquam naturalem modum nec tempus excedere ſuperius comprehēſum, ſi Deum non ſolum ſecretorum actuū noſtrorum, uerumetiam cogitationum internarum diurnum pariter nocturnumq; inſpectorem eſſe, & conſcium cogitemus, ac pro omnibus, quæ in noſtro corde uerſantur ſicut pro factis & operibus noſtris rationem nos ei reddituros eſſe credamus.

Vſq; ad quem modum poßit integritas corporis noſtri perduci, uel quod indicium ſit ad purum mentis excoctæ. Cap. XXII.

HVc uſq; igitur feſtinandum eſt nobis, & eo uſq; aduerſus animi motus uel carnis inſcentiua pugnandū, donec iſta carnis conditio neceſsitatem naturæ expleat, non ſuſcitet uoluptatem, concretam exuberantiam ſine ullo pruritu noxaq; propellens, non pugnam ſuſcitans caſtitati. Cæterùm mens dum adhuc dormiens imaginum illuſione deluditur, nouerit ſe nec dum ad integram perfectionem caſtitatis excoctam.

Remedia curationis, quibus perfecta poßit cordis, & corporis noſtri puritas permanere. Cap. XXIII.

IGitur ut illuſiones hæ ne dormientibus quidē nobis ſubrepere ualeant, æquale moderatumq; ſemper tenendum eſt ieiunium. Quiſquis enim menſurā diſtrictionis excedit, neceſſe eſt ut modum quoq; remiſsionis excedat. Qua inæqualitate detentus ab hoc tranquillitatis pleniſsimo ſtatu ſine dubio reuocabitur: nunc quidem nimia inanitate defectus, nunc autem cibo propenſiore diſtentus. Cum immutatione ſiquidem refectionis, qualitatem quoq; puritatis noſtræ neceſſe eſt immutari. Deinde iugis humilitas ac patientia cordis adhibenda perpetuò eſt, atq; intenta aduerſus iram uel cæteras paſsiones

pasiones per diem cautio. Vbi enim furoris insederit uirus, libidinis quoque necesse est incendium penetrare. Ante omnia uerò peruigil necessaria est sollicitudo nocturna. Nam sicut puritas & custodia diei nocturnam præparant castitatem, ita nocturnæ uigiliæ cordi pariter & obseruationi diurnæ statum solidissimum roburque præmittunt.

De spiritu fornicationis libri sexti finis.

LIBER SEPTIMVS DE SPIRITV PHILARGYRIAE Cap. VI.

TErtius nobis conflictus est aduersus phylargyriam, quam nos amorem pecuniarum possumus appellare: peregrinum bellum & extra naturã, nec aliunde in monacho sumens principium, quam de corruptæ ac torpidæ mentis ignauia, & plerunque initio abrenunciationis malè arepto, & erga deũ tepido amore fundato. Cætera nanque uiciorum incitamenta humanæ insertα naturæ uelut ingenita uidentur in nobis habere principia, & quodammodo inuiscerata carni, ipsique propemodum coæua natiuitati discretionem boni malique præueniũt: & licet prima arripiant hominem, longo tamen labore uincuntur.

Quòd perniciosus sit morbus philargyriæ. Cap. II.

HIc uerò morbus posterius superueniens & extrinsecus accedens animæ, quantò facilius caueri potest ac respui, tantò neglectus & intromissus semel cordi fit perniciosior cunctis difficiliusque propellitur. Malorum namque omnium efficitur radix, multiplices fructificans fomites uitiorum.

Quæ in nobis uitijs naturalibus sit utilitas. Cap. III.

VT puta carnis simplices motus, non'ne uidemus non solum in pueris in quibus adhuc innocentia boni malique præuenit discretionem, uerum in paruulis atque lactentibus? Qui cum ne initium quidem ullius libidinis in semetipsis habeant, motus carnis naturali incitamento sibi inesse designant. Iræ quoque aculeos truces nonne similiter in paruulis iam uidere conspicimus, & antequam patientiæ uirtutem agnoscant: iniurijs eos cernimus commoueri, & uerborum sentire etiam per iocum iniurias irrogatas? ac nonnunquam cum desint uires, uoluntas tamen ultionis ira instigante non deest. Nec hoc dico quòd uocem naturam conditionis in culpam, sed quòd asseram motus hos qui procedũt ex nobis quosdam quidem utilitatis causa nobis insertos, quosdam uerò negligentiæ uicio ac malè uoluntatis arbitrio extrinsecus introductos. Hi namque quos suprà diximus motus carnales ob reparationem sobolis & posteritatis propaginem suscitandam, utiliter sunt corpori nostro prouidentia creatoris inserti, non ad perpetrãda stuprorum flagicia, & adulteria quæ legis etiam auctoritate damnantur. Iræ etiam aculeos nõne saluberrimè nobis intelligimus attributos, ut nostris uicijs & erroribus irascentes, uirtutibus potius ac spiritualibus studijs occupemur, omnem Charitatem Deo, & patientiam nostris fratribus exhibentes? Tristitiæ quoque utilitatis quanta sit nouimus, quæ inter cætera uicia cum in contrarium affectum est mutata connumeratur. Est enim & secundum Dei timorem pernecessaria, & secundum seculum admodum perniciosa, ut docet Apostolus dicens: Quę enim secundum Deum est tristitia: pœnitentiam ad salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur.

Quòd inesse nobis quædam naturalia uicia sine creatoris dicamus iniuria. Cap. IIII.

NOn ergo si dixerimus hos motus â creatore insertos nobis, ex eo culpabilis ille uidebitur: si neqter his abusi maluerimus eos ad noxia potius ministeria detorquere: & uelimus pro infructuosis & secularibus lucris, non pro salutari pœnitẽtia & uiciorum correctione tristari: uel certè si non nobismetipsis utiliter: sed contra interdi-

ctum domi nostris fratribus irascamur. ueluti si ferrum quis ad necessariũ & utile mi
nisterium contributum ad necem uoluerit insontium retorquere: non ex hoc infama
bit materiæ conditorem, si quid ille ad usum bene uiuendi aptum ad necessariũ præsti
tit, iste hoc usus est ad nocendum.

De uitijs, quæ extra naturalem motum nostro uitio contrahuntur. Cap. V.

DIcimus tamen quædam uitia sine ulla præcedente naturali occasione concresce
re, sed solius corruptæ ac malæ uoluntatis arbitrio, ut est inuidia ipsaq; etiã Phi-
largyria, quæ cum nulla habeant in nobis de naturali instinctu principia, extrin-
secus contrahuntur. Quæ tamen quantum facilia sunt ad cauendum, & opportuna ad
declinandum, tantum occupatam mentem atq; possessam miseram faciunt, uixq; ad sa
nitatis concedunt remedia peruenire, siue quod à domino non merentur curari celeri
medicina, qui ab his sauciati sunt, quæ uel ignorare, uel uitare, uel facillimè uincere po
tuerunt: uel certè quod malè fundati uirtutem structurã, & perfectionis suscipere cul
men indigni sunt.

Receptus semel Phylargyriæ morbus, quàm difficile pellatur. Cap. VI.

QVamobrem nulli uilis despectus uideatur hic morbus: qui sicut potest perfaci
lè declinari, ita si quenquã possederit ad sanitatis remedia uix peruenire conce-
dit. Receptaculum nanq; est uiciorum malorumq; omnium radix, & inextrica
bilis nequitiæ fomes efficitur dicente Apostolo. Radix omnium malorum est Philar-
gyria: id est, amor pecuniæ.

Quibus uicijs Philargyria generetur: uel quantorum malorum sit eadem procreatrix. Cap. VII.

HAec igitur cum remissam tepidamq; possederit monachi mẽtem, primitus eum
in exigua summa sollicitans, iustos quosdã & uelut rationabiles ei colores, ob quos
reseruare sibi aliquid pecuniæ debeat, uel parare describit. Nam & ea, quæ præben
tur in monasterio quæritur non esse sufficiẽtia, & sano robustoq; corpore uix posse to
lerari. Quid faciendum si ualitudo mala carnis emerserit, & reconditum non fuerit ali
quid peculiare, quo sustentetur, infirmitas. Præstitionem monasterij esse pertenuem, &
negligentiam ergo ægrotantes maximam. Si propriũ aliquid non fuerit, quo cura cor
pori ualeat adhiberi miserè moriendum. Ipsum etiam uestimentum nõ sufficere quod
p̃betur, nisi procurauerit unde sibi aliud ualeat exhiberi. Postremo nec diu posse in eo
dem loco, uel monasterio cõmorari: & nisi parauerit sibi uiatici sumptus, euectionisq;
transmarinę mercedem, non posse cum uoluerit transmigrare, & necessitati inopiæ co
artatum, laboriosam ac mirabilem absq; ullo profectu uitam iugiter toleraturum, ino
pem se quoq; semper ac nudum non sine improprio aliena substantia sustentandũ. Itaq;
cum huiuscemodi cogitationibus laqueauerit mentem, qualiter unum saltem denari
um acquirere possis excogitat. Tunc peculiare opus quod exerceat Abbate inscio sol
licita mente perquirit. Quod uendens clam & optato tandem potitus nummo, quali
ter eum duplicat acrius uehementiusq; torquetur, ubi reponat cui'e illum credat ambi
guus. Deinde quid ex eo coẽmere, qualiq; eum cõmercio ualeat duplicare, cura gra
uiore distenditur. Cũq; illi & hoc ex uoto cesserit, auidior fames accrescit auri, tantoq;
uehementius suscitatur: quanto etiã summa lucri maior apponitur. Cùm pecuniæ ete
nim incremento rabies cupiditatis augetur. Tum deinde uita longæua promittitur,
senectus incurua, infirmitates diuersæ atq; prolixæ, quę nisi maior summa in iuuẽtute
fuerit p̃parata tolerabili in senecta non possint. Agitur itaq; infelix anima serpentinis
nexibus obligata, dum materiam male concretã nequiore cura concupiscit augere, pe
stem sibi qua dirius inflãmetur ipsa parturiens: totaq; lucri cogitatione possessa, nihil a
liud respicit cordis intuitu, q̃ unde pecuniam parare ualeat, per quã possit de monaste
rij disciplina quodã totius euolare, nullum exhibens fidem ubi potuerit nummi spes
aliqua

aliqua refulgere. Pro hac non mendacij, non periurij, non furti facinus admittere perhorrescit, non fidem frangere, non iracundiæ noxio furore suppleri. Si quoquàm à spe quæstus deciderit: non honestatis, non humilitatis modũ transcendere pertimescit, fitq; ei per omnia ut alijs uenter: ita huic aurum & spes lucri pro Deo. Vnde beatus Apostolus huius morbi noxia uenena prospiciens, non solum eam radicem esse omnium malorum, uerumetiam idolorum seruitutẽ pronunciauit dicens. Et auaricia, quod in Greco dicitur Philargyria, quæ est simulacrorum seruitus. Cernis igitur ad quantã labem rabies hoc per gradus singulos crescat, ut etiam idolorum uel simulachrorũ seruitus apostoli uoce pronuncietur, eo quod figura Dei, & imagine prætermissa, quam deuote seruiens Deo immaculatam in semetipso debuit custodire, hominũ figuras impressas auro diligere, pro Deo maluit & tueri.

Quo Philargyria omnes uirtutes impediat. Cap. VIII.

TAlibus igitur decessionum profectionib. in deterius crescens, nullã deinceps humilitatis, nullam charitatis, nullam obedientiæ, nõ dicam uirtutem, sed ne umbrã quidẽ uirtutis retinere cõtentus: indignatur ad omnia, & ad singula opera murmurat atq; suspirat. Nullaq; iam reuerentia reseruata, uelut equus durissimus ad præcipitium fertur infrenis: nec uictu quotidiano, nec solito indumẽto cõntentus, nõ se diutius hæc toleraturum esse testatur. Deum quoq; non sibi solummodo esse proclamat, nec salutem suam in illo tantũ loco esse cõclusam. Vnde si quoq; se non celerius asportauerit, se periturum protinus grauiter ingemiscit.

Quòd monachus habens pecunias in cœnobio permanere non poßit. Cap. IX.

ITaq; instabilitatis suæ uiaticũ habens nummos, in quorum præsidio alarum sibi instar aptauit, iamq; ad transmigrandũ paratus insolẽter ad omnia præcepta respõdet: & tanq; peregrinum extraneumq; se gerens, quæcũq; indigẽtia correctione perspexerit, negligit atq; contemnit. Cumq; furtim possideat reconditã pecuniam, nec calciamenta quidem ac uestimenta se habere conqueritur, dariq; sibi tardius indignatur. Ac si fortè dispẽsatione senioris ei prius, qui nihil pœnitus habere cognoscitur: aliquid horũ fuerit impartitũ, maiorib. iræ stimulis inardescit, seq; despici ueluti extraneũ putat, nec ad ullum opus manus suas accõmodare contentus, repræhendit omnia, quæ necessariò fieri monasterij compellit utilitas. Deinde occasiones, quib. offendi, uel irasci debeat studiosè perquirit, ne leuiter motus de cœnobij disciplina uideaẽ exire. Nec solus tamen trãsmigrare contentus, ne tanq; suo uicio deseruisse credatur, quantos potuerit susurrationibus clandestinis deprauare non desinit. Quid si etiam temporis asperitas itineris seu nauigationis eius intercluserit cõmeatum, per omne illud tempus suspenso anxioq; residens corde tristitias serere uel excitare non cessat: discessus solatium & excusationẽ leuitatis nõ se aliter credẽs, quã nota uel macula monasterij reperturum.

Quem Philargyriæ laborem subeat desertor monasterij, qui antè pro leuißimis operibus murmurabat. Cap X.

AGitur itaq; facibus pecuniarum suarum magis accensus, quæ possessæ, nunq; monachum uel in monasterio residere, uel uiuere sub regale institutione permittũt. cumq; exinde eum uelut feralis quædam bestia de cętu gregis segregans, pecus opportunum prædæ destitutione sodalium fecerit: & deuoratione facilẽ cõtubernij priuatione reddiderit, eum qui prius opera monasterij leuia exercere despexerat, die ac nocte spe quæstus infatigabiliter laborare cõpellit, nõ orationum solẽnia, non ieiuniorũ modum, non uigiliarum regulam custodire permittit, non honestarum intercessionũ explere officia sinit, dummodo uel auaritiæ rabiem satiare, uel quotidianis usibus possit occurrere, cupiditatis ignem dum acquirendo extinguendum credit accendens.

Quòd occasione custodiendæ pecuniæ fœminarum contubernia requirantur. Cap. XI.

HInc iam nonnulli per abruptũ pręcipitiũ lapsi irreuocabili ruina feruntur ad mortem, & non cõtenti soli possidere, quas uel nunq; habuerant: uel initio malo reseruauerant pecunias, inquirunt cõtubernia fœminarum, quæ debeant eã, quæ malè cǫgesta uel retenta sunt custodire. Tantisq; se occupationibus noxijs ac perniciosis inuoluũt: ut usq; ad profundũ inferri deuoluti, dum acquiescere illi apostolicæ sententiæ renuunt: ut habentes uictum & uestimentum his contenti sint, quæ monasterij fru

galitas exhibebat, sed uolentes te diuites fieri incidant in temptationem & laqueũ diaboli, & desideria multa & inutilia, & nociua quę mergunt hominem in interitũ & perditionem. Radix enim omnium malorum est pecuniarum cupiditas, id est, Philargyria: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribns multis.

Exemplnm cuiusdam tepidi monachi Philargyriæ laqueis obligati. Cap. XII.

NOn ignoro quendam qui semetipsum autumat monachum, sibiq́ quod est deterius de perfectione blanditur: qui receptus in cœnobio, cũ â suo moueretur Abbate ne reuerteretur ad illa, quæ renunciãs abdicarat, seq́ de malorum omnium radice Philargyria terrenisq́ laqueis eripere festinaret, ac si mallet pristinis passionib. emẽdari: quib. eum grauissime singulis momẽtis uidebat urgeri, cessaret affectare ea, quæ ne antea quidem possiderat, quorũ nexibus cõpeditus ad purgationem uitiorum suorũ sine dubio peruenire non posset, truculento uultu eidem respondere non hæsitauit. Si tu habes unde plurimas sustentes, me similiter habere cur prohibes?

Quid conferant seniores iunioribus in denudatione uiciorum. Cap. XIII.

HAcc autem nemini uide ante superflua uel molesta. Nisi enim prius exposita fuerint genera uulnerum, & origines causæq́ morborum fuerint indagatæ, nec infirmis poterit adhiberi cõgrua medicinæ curatio: nec ualidis conferri perfectè custodia sanitatis. Nam & hæc, & multo his plura ad instructionem iuniorum solent à senioribus, qui innumeros diuersorum casus ac ruinas experti sunt in collatione proferri. Quorum multa sæpe numero cognoscentes in nobis ita senioribus exponentibus ac reuelantibus, uelut qui ijsdem ipsis quoq́ passionibus pulsarentur, absq́ confusionis nostræ uerecundia curabamur, cum & remedia pariter, & causas infestantium nos uitiorum taciti disceremus, quæ nos non fraternitatis uertit corpus, uel obteximus, uel præteriuimus, sed ne forte delapsus liber in manus eorum, qui in hoc proposito minus instituti uidentur, patefaciat in expertis: quæ desudantibus solis ac festinantib. culmen perfectionis attingere debent comperta.

Quibus exemplis morbus Philargyriæ triplex esse doceatur. Cap. XIIII.

TRiplex itaq́ est huius ualitudinis morbus, qui ab uniuersis partib. æquali detestatione dãnatur. Vnus hic cuius superius descripsimus labẽ, qui decipiens miserabiles quosq́ ea, quæ ne antea quidem cum in seculo degerent possidebant cõgregare persuadet. Alius qui hoc in primordijs suæ renunciationis abiecerant, postea resumere ac rursum desiderare cõpellit. Tertius qui initio malo uiciosoq́ contractus & ab imperfectione incipiẽs, eos quos semel hoc tẽpore mentis infecerit, paupertatis ac diffidentiæ timore perterritos: spoliare se cunctis mundi facultatibus non sinit: eosq́ pecunias, uel substantias, quas utiq́ renunciantes abijcere debuerant reseruãtes, ad Euãgelicam perfectionẽ nunq́ peruenire cõcedit. Quarum triũ ruinarum exempla, in scripturis sanctis etiam inuenimus non leui pœna fudisse damnata. Nam Gieci ea, quæ ne antea quidem possederat uolens acquirere, non modo gratiam prophetiæ non meruit possidere, quam per successionem uelut hæreditariam à suo habuit magistro suscipere: uerumetiam è contrario æterna lepra sancti Helisæi maledictione profunditur. Iudas aũt uolens resumere pecunias, quas antea Christum secutus, non solũ ad proditionem Domini lapsus, apostolatus perdidit gradum, sed etiam uitam ipsam cõmuni exitu finire non meruit, eamq́ uiolenta morte cõclusit. Ananias uerò & Saphyra reseruãtes partem quandam ex his quæ possederant, apostolico ore morte multantur.

Male renuncians à non renunciante quo differat. Cap. XV.

DE his igitur, qui dicentes renunciasse huic mundo, rursus incrudelitate fracti nudari terrenis opibus timent, in Deuteronomio mysticè præcipitur. Si quis est homo formidolosus & corde pauido, non egrediatur ad bellum: uadat & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrũ suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Hoc testimonio quid euidẽtius quæso? Non'ne manifestè mauult eos scriptura professionis huius, nec initium sibimet usurpare, nec nomine, quàm exhortatione, exemploq́ corrupto etiam alios ab Euangelica perfectione reuocare: & infideli infirmare

firmare terrore. Iubent itaque eis ut discedentes e pugna reuertantur in domum suã, quia non potest quisquam duplici corde bella domini præliari. Vir enim duplex animo, inconstans est omnibus uijs suis. Et cogitantes secundum illam Euangelij parabolam eum, qui cum decem millibus progreditur cõtra regem cum uiginti millibus uenientẽ, non posse confligere: adhuc eo longe posito postulent pacem, id est: ut ne initium quidem renuntiationis arripiant potius, quã tepide eam post exequentes maiori discrimine semetipsos inuoluant. Melius est enim non uouere, quàm uouere & non reddere. Pulchrè autem hic cùm decem millibus, & ille cum uiginti uenire describitur. Amplior enim uiciorum nos impũgnantium numerus est, quam uirtutum pro nobis dimicãtium. Nemo autem potest Deo seruire & Mammonæ. Nec ponẽs quisquam manum suam super aratrum & respiciens retro, aptus est regno Dei.

Cuius testimonij se colore tueantur, qui exui facultatibus suis nolunt. Cap. XVI.

HI ergo occasionem auaritiæ pristinæ sibimet intromittere quadam scripturæ sanctæ auctoritate conantur. Quam uiciosiore intellectu interpretantes: apostoli immo domini sententiam corrumpere, atque ad suum desiderium gestiũt deprauare, non suam uitam uel intellectum scripturã sensui coaptãtes, sed uim scripturis pro desiderio suæ libidinis inferentes, consentire eas suis opinionibus uolunt, aiũtque scriptum esse. Beatius magis dare quàm accipere. Cuius interpretatione prauissima eneruatam domini putant illam esse sententiam quæ dicitur. Si uis perfectus esse, uade uende omnia quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cœlo: & ueni sequere me. & arbitrantur hoc colore diuitias suas se abijcere non debere: beatiores scilicet semetipsos pronunciantes, si pristinis suffulti substantijs, alijs quoque de earum superabundantia largiantur: dum erubescunt pro Christo gloriosam cum Apostolo suscipere nuditatem, nec opere manuum, nec monasterij parsimonia uolunt esse contenti. Quib. superest, ut aut semetipsos circumuenire nouerint, & nequaquam renuntiasse huic mundo diuitijs pristinis incubantes, aut si professionem monachi re atque opere cupiunt experiri, dispersis atque abiectis omnibus nihilque ex his quibus renunciauerunt reseruantes, cum apostolo glorientur in fame & siti, in frigore & nuditate.

De renunciatione Apostolorum, & ecclesiæ primitiuæ. Cap. XVII.

QVasi uerò & ille similiter non potuerit facultatibus pristinis sustentari, qui se nõ ignobilem etiam in huius mundi ordine fuisse testatur: cum se asserit à natiuitate ciuis Romani dignitate prælatum, si hoc esse ad perfectionem cõmodius iudicauisset. Et illi qui Hierosolymis cum essent possessores agrorum uel domorũ, uendentes omnia, & nihil sibi penitus ex his reseruantes. afferebãt pręcia eorum: & ponebant ante pedes discipulorum, non potuerint necessitatem corporis sui facultatibus proprijs sustinere: si hoc perfectius fuisset ab apostolis iudicatũ, uel ipsi esse utilius probauissent: sed uniuersas simul abijciẽtes substãtias maluerunt labore proprio uel collatione gentiũ sustentari. De quorũ sumptu sanctus Apostolus ad Romanos scribens, suũque eis in hoc ministeriũ pdicans, ac subtiliter eos ad hãc collationem prouocans, ait: Nunc aũt proficiscar Hierusalẽ ministrare sanctis. Cõplacuit enim Macedoniæ & Achaię collationem aliquã facere in pauperes sanctorũ qui sunt Hierusalẽ: placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Quoniã si spiritualiũ eorum principes factæ sunt gentes, debent & in carnalib. ministrare eis. Ad Corinthios quoque horum sollicitudinem similiter gerens: monet eos, ut ante aduentũ suum collationem, quàm ad usus eorũ mittere disponebant sollicitus præpararent. De collectis aũt quæ fiunt in sanctis sicut ordinaui ecclesijs Galathiæ, ita & uos facite. Vnusquisque uestrum per unam sabbati thesaurisetapud semetipsum recondens, quod ei bene placuerit, ut non cum uenero, tunc collectæ fiant. Cùm autem uenero quos probaueritis per epistolas, hos trãsmittam perferre gratiam uestram in Hierusalem. Et ut uos ad largiorem collationem prouocaret infert. Quod si dignum fuerit, ut & ego eam, mecum ibunt, id est, si talis fuerit oblatio uestra, quę mea quoque mereatur prosecutione deferri. Ad Galathas quoque cũ pdicationis ministeriũ cum apostolis partiretur: in hoc idem se destinatũ à Iacobo, Petro & Ioanne

testatur, ut liceat prædicationem susciperet gentium, pauperum tamen qui erant Hierosolymis nequaquam sollicitudinem curamque respueret, qui propter Christum uniuersis rebus suis renuntiantes: spontaneam subierant egestatem. Et cum uidissent, inquit, gratiã Dei, quæ data est mihi, Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui uidebãtur columnæ esse dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos inter gentes prædicaremus, ipsi autem in circuncisione, tantum ut pauperum memores essemus. Quam rem omni sollicitudine se testatur implesse dicens: Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. Qui igitur sunt beatiores, utrum nam hi, qui nuper de numero gentium congregati, nec præualentes Euangelicam perfectionem conscendere adhuc suis substãtijs inhærebant. in quibus magnus fructus ab Apostolo ducebatur, si saltem ab idolorũ cultura & fornicatione, & suffocatis, & sanguine reuocati, fidem Christi cum suis facultatibus suscepissent, an illi qui Euangelicæ satisfacientes sententiæ, crucem domini quotidie portantes, nihil sibi de proprijs facultatibus superesse uoluerunt? Cumque ipse Beatus Apostolus uinculis & carceribus obligatus: seu uexatione itineris impeditus, & ob hoc consuetam uictus substantiam parare, ut erat solitus suis manibus nõ occurrens, à fratribus, quæ de Macedonia uenerunt supplementum suæ necessitatis se asserit accepisse, nam quod mihi, inquiens, deerat, suppleuerunt fratres, qui uenerunt à Macedonia, & ad Philippenses, ipse referens, scitis enim & uos Philippenses: quia in principio Euangelij, quando profectus sum è Macedonia, nulla ecclesia mihi communicauit in oratione dati & accepti, nisi uos soli, quia & Thessaloniam, & semel, & bis in usum mihi misistis, erunt secundum istorum sententiam, quam mente tepida conceperunt, & isti beatiores apostolo, quia de suis inuenitur ei substantijs impartisse? Quod amens quilibet dicere non audebit?

Quòd si Apostolos imitari uelimus, non debeamus nostris definitionibus uiuere, sed illorum exempla sectari. XVIII.

QVamobrem si euangelico præcepto uolumus obedire, & Apostoli ac totius illius ecclesiæ primitiæ: seu patrum, qui uirtutibus ac perfectioni eorum nostris temporibus successerunt, imitatores existere, non nostris diffinitionibus acquiescamus, de hoc tepido ac miserabili statu perfectionem nobis Euangelicam pollicentes, sed illorum sectãtes uestigia circumuenire nosmetipsos minime studeamus: & ita monasterij disciplinam institutionemque pariter expetamus, ut in ueritate renunciemus huic mundo: nihil ex his quæ contempsimus infidelitate nos retrahente seruantes: quotidianum uictum non recondita pecunia, sed opere proprio cõquiramus.

Sententia sancti Basilij episcopi aduersus Syncletium prolata. Cap. XIX.

FErtur sententia sancti Basilij Cæsariensis episcopi ad quendam prolata Syncletium: tali quo diximus tepore torpentum, qui cum renũciasse se diceret huic mundo: quædam sibi de proprijs facultatibus reseruauit, nolens exercitio manuum suarum sustentari, & humilitatem ueram nuditate, & operis contritione monasterijque subiectione conquirere: & senatorem, inquit, Syncleti perdidisti, & monachum non fecisti.

Quàm ignominiosa sit à Philargyria superari. Cap. XX.

ITaque si agonem spiritalem certare legitimè cupimus, hunc quoque perniciosum hostem à nostris cordibus extrudamus. Quem quantum superare non magnæ uirtutis est, tantum ab eo uinci ignominiosum plenumque dedecoris. A' potente enim elidi licet sit in deiectione dolor, & gemitus in amissione uictoriæ, tamen quodammodo de aduersarij robore uictis nascitur consolatio. Sin uerò & inimicus exilis & genus colluctationis infirmum: ultra deiectionis dolorem confusio turpior, & ignominia detrimento grauior infertur.

Quemadmodum superanda sit Philargyria. Cap. XXI.

DE quo hæc erit summa uictoria triumphusque perpetuus: ut quemadmodum dicitur;

tur:nec minuto quidem numero conſcientia monachi polluatur. Impoſsibile namq; eſt eũ qui uictus in exigua ſtipe, concupiſcentiæ ſemel in corde ſuo radicẽ ſuſceperit, non maioris deſiderij, protinus incendio conflagrari. Tamdiu namq; miles Chriſti uictor ac ſecurus: cunctaq; cupiditatis impugnatione erit externus, donec initia cõcupiſcentiæ, huiu, shic nequiſsimus ſpiritus in eius corde non ſeuerit. Quapropter cũ in cunctis generibus uitiorum, generaliter ſerpentis caput oporteat ſeruari, in hoc pręcipuè diligentius conuenit præcaueri. Quod ſi fuerit intromiſſum: ſua materia cõualeſcens, ipſum ſibimet uehementiora ſuſcitabit incendia. Ideoq; non ſolum pecuniarũ eſt cauenda poſſeſsio, uerumetiam uoluntas ipſa ab animo penitùs extrudenda. Non enim tam effectus Philargyriæ uitandus eſt, quàm affectus ipſius radicitus amputandus. Nihil enim proderit pecunias non habere, ſi uoluntas in nobis fuerit poſsidendi.

Quòd poſsit quis etiam non habens pecunias Philargyrus iudicari. Cap. XXII.

POſsibile namq; eſt etiam non habentem pecunias, nequaquam Philargyriæ morbo carere, nihilq; ei prodeſſe beneficium nuditatis, quia cupiditatis uitium reſecare nõ ualuit, paupertatis bono non uirtutis merito delectatus, & neceſsitatis onere non ſine cordis languore contentus. Quemadmodũ etiam corpore, non pollutos euangelicus ſermo pronũtiat corde mœchatos, ita pecuniæ quoq; pondere minimè ſarcinatos: affectu ac mente cum Philargyris condemnari poſsibile eſt. Occaſio enim eis habendi defuit non uoluntas, quæ ſemper apud Deum, ſolet magis, quàm neceſsitas coronari. Itaq; feſtinandum nobis eſt, ne inuacuum laborum noſtrorum emolumenta depereant. Miſerabile namq; eſt paupertatis, ac nuditatis exitus toleraſſe, fructus uerò earum prauæ uoluntatis uitio perdidiſſe.

Exemplum de Iuda. Cap. XXIII.

VIs noſſe quàm pernitioſè, quàm noxiæ fomes iſte, niſi fuerit diligenter exciſus, ad eius interitum, qui eum ſuſceperit fructificet, & omnigenis pullulet ramuſculis uitiorũ? Reſpice Iudam apoſtolorũ numero deputatũ, quia noluit ſerpẽtis huius caput letale conterere, qualiter eum ſuo ueneno peremerit, & concupiſcentię laqueis, irretitum, ad quã arrupti pręcipitij crimen impegerit, ut redemptorẽ mũdi, & humanæ ſalutis auctorem, triginta argenteis perſuaſerit uendere. Qui nequaquam eſſet ad tam ſceleſtum proditionis facinus deuolutus, ſi nõ Phylargyriæ morbo fuiſſet infectus: nec dominicæ negationis reus ſacrilegus extitiſſet, niſi prius ſolitus fuiſſet creditos, ſibi loculos compilare.

Quòd Philargyria, niſi nuditate uinci non poſsit. Cap. XXIIII.

IMmane ſatis & euidens tyrannidis huius exemplũ, quæ ſemel (ut diximus) animę captiuatæ nullã permittit honeſtatis regulã cuſtodire, nec nulla quæſtus adiectione ſatiari. Finis enim rabiei huius nõ diuitijs: ſed nuditate conquiritur. Deniq; cùm hic ipſe ob hoc loculos diſpenſationi pauperum deputatos, ſuæ poteſtati creditos accepiſſet: ut ſaltem pecuniarum abundantia, ſatiatus concupiſcentię ſuę modum imponeret, in tantum copia earum, in abundatiorem fomitem cupiditatis exarſit, ut iam non loculos clanculo compilare, ſed ipſum dominum uenũdare maluerit. Vniuerſas enim diuitiarum moles, cupiditatis huius exuperat magnitudo.

De exitu Ananiæ, & Saphyræ, & Iudæ, quem Philargyria impellente ſubierunt. Cap. XXV.

DEniq; princeps apóſtolorũ, his eruditus exemplis, ſciens habentẽ quippiã cupiditis frena non poſſe moderari, nec finem eius in parua ſumma magnaúe cõſiſtere, ſed in ſola uirtute nuditatis, Ananiã & Saphyrã, quorũ ſuperiùs fecimus mentionẽ: quia ſibi q̃ppiã de ſua facultate ſeruauerãt, morte multauit, ut interitũ, quẽ ille ultro ſibi pro reatu dñicæ proditionis intulerat, hi ꝓ mẽdacio cupiditatis exciperẽt. Quãta in

hoc quoq; facinoris ac supplicij similitudo cõcurrit. Ibi nanq; Philargyriam proditio, hic falsitas subsecuta est. Ibi ueritas proditur, hic mendacij crimen admittit. Licet enim operis eorum dissimilis uideatur effectus: unus tamen finis in utroq; cõcurrit. Ille nanq; refugiens paupertatem resumere, quæ abiecerat concupiuit, hi ne fierent pauperes, de substantia sua, quam aut apostolis offerre fideliter, aut totã dispergere fratribus debuerant, quiddam retinere temptauerunt. Et ideo utrobiq; sequitur mortis damnatio, quia utrumq; crimen de Philargyriæ radicibus pullulauit. Itaq; si in eos qui non alienas concupierunt substantias, sed proprijs parcere temptauerunt, nec habuere desiderium acquirendi, sed reseruandi tantũmodo uoluntatem, processit tam seuera sententia, quid censendum de his, qui nunquam possessas pecunias cupiunt cõgregare, & nuditatem coram hominibus præferentes, affectu concupiscentiæ coram Deo diuites comprobantur.

Quòd Philargyria lepram animæ inferat spiritalem. Cap. XXXVI.

QVi secundum similitudinem Gieci spiritu, ac mente leprosi esse noscuntur, qui mundi huius caducas pecunias cõcupiscens immundæ lepræ cõtagione respersus est. Per quam nobis euidens reliquit exemplum, omnem animam cupiditatis, labe pollutam spiritali uiciorum lepra respergi, immundamq; apud dominum perhenni male dictione reputari.

Testimonia de scripturis, quibus perfectionem desiderans, edocetur non resumere, quæ renuncians abdicauit Cap. XXVII.

IGitur si perfectionis desiderio, dimittens omnia, secutus es Christum dicentem tibi: uade uende omnia quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurũ in cœlo, & ueni sequere me, quid missa super aratrum manu respicis retro, ut eiusdem domini uoce pronuncieris, non esse aptus regno cœlorũ? Super tectũ euãgelici culminis stabilitus, quid descendis tollere aliquid de domo tua, ex his uidelicet, quæ antea contempsisti? Constitutis in agro atq; operatione uirtutum, substantia mundi, qua te renuncians spoliasti, quid recurrens niteris reuestiri? Si uerò paupertate præuentus nihil quod dimitteres habuisti, multò magis acquirere non debes, quod antea non possedisti? Ob id eñ ita domini beneficio præparatus es: ut expeditior ad eum nullis pecuniarum laqueis impeditus accurreres. Veruntamen nullus in hoc ægens frangatur, nemo est enim qui non habeat quod dimittat. Vniuersis renunciauit facultatibus mundi, quisquis affectũ posidendi eas radicitus amputauit.

Quòd aduersus Philargyriam uictoria non aliter posit nisi nuditate conqueri Cap. XXVIII.

HAec est igitur de Philargyria perfecta uictoria, ut paruissimæ cuiuslibet stipis in corde nostro residere non sinamus igniculum, certi quod restinguendi eum non habebimus ulterius facultatem, si quantulamcunq; scintillæ huius in nobis materiam fouerimus.

Quemadmodum posit nuditas à monacho sustentari, Cap. XXIX.

QVam uirtutem non alias retinere ualebimus illibatã, nisi in monasterio consistentes secundùm apostolum habentes uictum & uestimentũ his contenti fuerimus.

Remedia contra morbum Philargyriæ. Cap. XXX.

DAmnationẽ ergo Ananię & Saphyræ memoriter retinẽtes, horrescamus aliquid ex his reseruare, quę renũciantes penitus abdicare deuouimus. Gieci quoq; pertimescamus exemplum: qui ob Philargyriæ culpam æternæ supplicio lepræ multatur, & aliquid ex his, quæ nec ante possedimus, caueamus acquirere. Nec non etiam Iudæ uel meritum, uel exitum formidantes, quicquam pecuniæ resumere, quàm semel à nobis abiecimus tota uirtute uitemus. Super hæc omnia considerantes conditionẽ fragilis incertæq; naturæ nostræ caueamus, ne dies domini sicut fur in nocte superueniens maculatã, uel uno obolo nostram conscientiã depræhendat, qui omnes fructus nostræ renunciationis euacuãs: illud quod in euangelio diuiti dictum est: ad nos quoq; faciat uoce

uoce dominica dirigi. Stultè, hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem præparasti cuius erunt? Nihilq; de crastino cogitantes: nunquam nos de monasterij disciplina patiamur euelli.

Quòd non poßit, quis Philargyriam uincere, nisi in cœnobio perseuerans: & quemadmodum posit ibidem permanere. Cap. XXXI.

QVod sine dubio nequaquam permittemur implere: sed ne sub institutionis quidem regula permanere: nisi prius patientiæ uirtus, quæ nō aliunde, quàm de humilitatis fonte procedit, in nobis fuerit firma soliditate fundata. Illa nanq; nulli commotiones nouit inferre: hoc uerò sibi illatas magnanimiter tolerare.

De spiritu Philargyriæ libri septimi finis.

LIBER OCTAVVS DE SPIRITV PHILARGYRIAE Cap. I.

QVartum quoq; certamen est iræ, quod mortiferum uirus de recessibus animæ nostræ funditus est eruendum. Hac enim in cordibus nostris insidente, & oculum mentis noxijs tenebris occœcante, nec iudicium rectæ discretionis acquirere, nec honestæ contemplationis intuitum, nec maturitatem consilij possidere, nec uitæ participes, nec iusticiæ tenaces, sed ne spiritualis quidem ac ueri luminis capaces poterimus existere, quia turbatus est, inquit, præ ira oculus meus. Nec sapientiæ participes effici, tametsi sapientes omnium pronunciari opinione uideamur, quia ira in sinu insipientium requiescit. Sed ne uitam quidem immortalitatis cōsequi poterimus, quamuis prudētes uideamur definitione hominum iudicari, quia ira perdit etiam prudentes. Nec iustitiæ moderamina, perspicaci discretione cordis ualebimus obtinere: licet perfecti sanctiq; cunctorum opinationibus æstimemur: quia ira uiri iustitiam Dei non operatur. Ipsam quoq; honestatis grauitatem, quæ etiā uiris seculi huius solet familiaris existere: nullo modo possidere poterimus: licet nobiles & honesti natalium prærogatiua putemur, quia uir iracundus inhonestus est. Consilij etiam maturitatem nullatenus ualebimus obtinere: quamuis graues & summa sciētia præditi uideamur: quia uir iracundus agit sine consilio. Sed nec quieti esse à perturbationibus noxijs, nec poterimus carere peccatis, tametsi nequaquam nobis inquietudines ab alijs inferantur, quia uir animosus parit rixas, uir autem iracundus effodit peccata.

De his, qui dicunt iram non esse noxiam, si delinquentibus irascamur, quia & ipse Deus irasci dicatur. Cap. II.

NOnnullos audiuimus hunc animæ pernitiosum morbū ita excusare temptantes, ut eum detestabiliore interpretatione scripturarum extenuare gestirent, dicētes nō esse noxiū si delinquentibus fratribus irascamur, siquidē, inquiunt, ipse Deus contra eos, qui eū uel scire nolūt, uel scientes contēnunt furere atq; irasci dicatur: ut ibi & iratus est furore dominus in populum suum, uel cum orat propheta dicens, domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me, non intelligentes, quod dum hominibus occasionē pestiferi uitij uolunt concedere, immensitati diuinæ ac fonti totius puritatis: iniuriam carnalis passionis admisceant,

De his, quæ in Deo ex nostræ naturæ consuetudine nominantur. Cap. III.

SI enim hæc cùm dicuntur de Deo carnali & pingui sensu secundum literę singificationem accipienda sunt ergo & dormit, cùm dicitur, exurge quare obdormis domine, de quo alibi dicitur: ecce nō dormitabit, neq; dormiet q custodit Israel, & stat ac sedet cū dicit, cœlum mihi est sedes, terra aūt scabellū pedum meorū: qui metitur cœlū, palmo & terrā pugillo concludit, & crapulatur à uino cū dicit: & exurrexit sicut dormiens dn̄s, potens crapulatus à uino: qui solus huius immortalitatem, & lucem habitat

inaccessibilem

inaccessibilem, ut prætermittã ignorationem & obliuionẽ, quæ de ipso legimus in scri.
pturis sanctis frequenter inserta, deinde liniamenta membrorum, quæ tanquàm de ho
mine figurali & composita describuntur capite & naribus, oculis ac facie, manibus ac
brachijs, digitis, utero, pedibusq;, quæ omnia secundùm uilem literæ sonum si uoluerit
mus admittere, Deũ liniamentis membrorũ & corporea figura compositum, quod di-
ctu quoq; nefas est, quodq; absit à nobis, necesse est æstimari.

*Qualiter de affectibus membrisq; humanis, quæ inde mutabili & incorporeo Deo ascri-
bi legimus sentiendum sit.* Cap. IIII.

ITaq; ut hæc secundum literã nõ absq; nefando sacrilegio possunt intelligi super eo,
qui inuisibilis, ineffabilis, incompræhensibilis, inæstimabilis, simplex, & incompo-
situs sanctarum scripturarum auctoritate definitur, ita ne furoris quidẽ & irę perturba-
tio, illi indemutabili naturæ sine ingenti blasphemia poterit coaptari. Nam huiuscemo-
di significatione membrorũ diuinas, efficiẽtias Dei & immẽsas operationes eius senti-
re debemus, quæ nobis nisi per hæc usitata uocabula membrorũ nequeunt intimari, ut
puta significatione oris collocutiones eius, quę in arcanos animę sensus solent clemen-
ter infundi, uel quod in patribus nostris atq; prophetis idem locutus sit agnoscamus, in
oculis immensitatẽ perspicaciæ, qua uniuersa perlustrat ac perspicit, & quod nihil eum
ex his, quæ à nobis geruntur gerendaue sunt seu cogitantur latea: scire possimus, manuũ
nuncupatione prouidentiã & operationẽ, qua omniũ ipse sit creator & conditor sentia-
mus, brachiũ quoq; uirtutis, & gubernationis eius insignia, quæ cuncta sustentat, mo-
deratur ac regit. Et ut de cæteris taceã: canicies capitis, quid aliud, q̃ longæuitatem dei-
tatis, & antiquitatem significat: quia sine ullo principio est, & omnia tempora & creatu
ras, excedit uniuersas? Ita igitur & de ira Dei, uel furore cum legimus, non secundum
humilitatem humanæ perturbationis: sed digni de Deo, qui omni perturbatione alie-
nus est, sentire debemus, scilicet quo per hæc, eum iudicem & ultorem omnium, quæ
iniquè geruntur in hoc mundo possumus aduertere, & retributorem terribilem actu-
um nostrorum, his uerborum significationibus formidantes: contra illius uoluntatem
timeamus quicquam admittere. Illos etenim timere consueuit humana natura, quos
indignari nouit, & ueretur offendere, ut in nonnullis æquissimis iudicibus solet ab his,
qui aliquo reatu suæ conscientiæ remordentur, ira ultrix timeri, non scilicet quòd hoc
animis eorũ, qui iustè iudicaturi sunt perturbatio consistat: sed quod ita metuentibus il-
le sentiatur affectus, qui pro executione legum, & examinatione iustitiæ, & æquilibra-
tione procedit. Quę tamen quantalibet animi fuerit mansuetudine ac lenitate prolata,
ab his, qui pro suo merito pœna plectendi sunt, furor grauis & ira sæuissima iudicatur.
Longum est nec præsentis operis, si uoluerimus omnia, quæ de Deo humana significa-
tione figuraliter in scripturis dicta sunt explanare. Hęc ad præsentem necessitatẽ, quæ
contra furoris uitium pertinebant dixisse sufficiat, ut nullus exinde sibimet occasionẽ
morbi, mortisq; perpetuæ, per ignorantiam trahat: unde sanctitas & immortalitas uitę
salutisq; remedia conquiruntur.

Cuius placiditatis monachum esse conueniat. Cap. V.

ITaq; monachus ad perfectionem tendens, & agonem spiritalem legitimè cupiẽs, de-
certare ab omni iræ furorisq; uitio alienus existat, & audiat quid sibi uas electionis
præcipiat. Omnis, inquit, ira & indignatio, & clamor, et blasphemia tollatur à uobis,
cum omni malitia. Cùm dicit omnis ira tollatur à uobis, nullam penitus uelut necessa-
riam & utilem nobis excipit. Delinquentemq; fratrem si necesse est ita curare festi-
net: ut dum medelam leuiori forsitan febricula laboranti procurat inferre, non semeti-
psum iratus deteriori morbo cæcitatis inuoluat. Oportet namq; illum, qui alterius uul
neri mederi cupit omni languoris morbo alienum sanumq; subsistere, ne illud Euange
lium dicatur ei, medice prius cura teipsum, ac uidens festucam in oculo fratris tui, tra-
bem in oculo suo non uideat, uel quomodo uidebit eijcere festucã de oculo fratris sui,
qui trabem furoris gestat in oculo suo.

De iniusta iracundiæ commotione uel iusta. Cap. VI.

Qualibet ex causa iracundiæ motus efferuens excœcat oculos cordis: & acumini
uoce

& acumini uisuum exitialem ualidioris morbi ingerens trabem, solem iustitiæ nō sinit intueri. Nihil interest, utrum aurea lamina plumbea ue seu cuiuslibet metalli oculorū obtutibus imponatur: differentiam cœcitatis nō facit præciositas metallorū. Habemus sanæ iræ ministeriū satis commodè nobis insertū, ad quod solum eam recipere utile nobis est ac salubre, cum contra lasciuientes cordis nostri motus indignātes infremimus: & ea quæ agere cōfundimur coram hominibus uel proloqui, in latebras ascendisse nostri pectoris indignamur: angelorū scilicet ac Dei ipsius presentiā ubiq; & omnia pene trantis, oculumq; eius tota formidine tremiscentes: quem nequaquam possunt conscientiæ nostræ latere secreta.

In quo tantummodo nobis ira sit necessaria, uel quibus beati Dauid exemplis ira salubriter aßumatur. Cap. VII.

VEl certè cum contra hanc ipsam iram cur nobis aduersus fratrem irrepserit cōmouemur: & irati lætales instigatiōes eius extrudimus, nec in abditis pectoris nostri noxias eā latebras habere permittimus. Taliter nos irasci etiā ille propheta docet, qui in tantū hanc è suis abegerat sensibus, ut ne inimicis quidem proprijs, & quidem à Deo sibi traditis, maluerit reddere talionem. Irascimini, inquiens, & nolite peccare. Ille enim cū aquam de cisterna Bethleemitica concupisset: eamq; à uiris fortibus per medias hostiū cateruas suscepisset, allatā protinus effudit in terram: & ita uoluptuosam concupiscentiæ passionem iratus extinguens, libauit eam domino, & cupiditatis suæ desiderium non expleuit, dicens. Propitius sit mihi Dominus ne faciā hoc. Num sanguinē hominum istorū qui profecti sunt, & animarū periculū bibā? Vel cum Semei in Regē Dauid audiente eo lapides, & maledicta coram omnibus irrogaret: uelletq; Abisai filius Saruię princeps militum cōuitij regalis ultionem truncatio capitis eius explere: beatus Dauid aduersus diram suggestionem eius indignatione pia commotus, humilitatis modū & patientiæ rigorem inconcussa lenitate seruauit dicens. Quid mihi & uobis filij Saruiæ? Dimittite eum ut malè dicat. Dominus em̄ præcepit ei ut malediceret Dauid. Et quis est qui audeat dicere, quare si fecerit? Ecce filius meus qui egressus est de utero meo quærit animā meam, quantò magis nunc filius Gemini. Dimittite eum ut maledicat iuxta præceptum domini, si fortè respiciat dominus afflictionem meam, & reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna.

De ira aduersus nosmetipsos suscipienda. Cap. VIII.

IVbemur itaq; irasci salubrit̄, sed nobismetipsis, ac suggestionibus accedentibus prauis, & non peccare ad effectum scilicèt eas noxium perducentes. Deniq; hunc eundem sensum euidentius, explanat uersiculus sequēs. Quæ dicitis in cordibus uestris: in cubilibus uestris compugimini: id est quæcunq; in cordibus uestris ingruentibus repentinis ac lubricis instigationibus cogitatis, cōsilij moderatione omnem strepitum & perturbationem furoris amouentes: uelut in cubili quietis positi compunctione saluberrima emēdate atq; corrigite. Deniq; Beatus apostolus usus huius uersiculi testimonio, cum dixisset: irascimini & nolite peccare, subiunxit. Sol non occidat super iracundiam uestram, neq; detis locum diabolo. Si noxium est super iracundiam nostram occidere solem iustitiæ, & irati confestim locum diabolo damus in corde nostro, quomodo superius præcipit ut irascamur dicens, irascimini & nolite peccare? Nonne euidenter hoc dicit: irascimini uitijs & furori uestro, ne cohibentibus uobis sol iustitiæ Christus incipiat propter iracundiam uestram mentibus obscuratis occidere, & discedente illo locum diabolo in uestris cordibus præbeatis?

De quo sole dicatur, ut non occidat super iracundiam uestram, Cap. IX.

DE quo sole per prophetam Deus euidētius cōmemorat ita dicēs. Timentib. aūt nomen meū oritur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Qui rursus in peccatoribus & pseudoprophetis illisq;, qui nascunt̄ occidere dicitur in medio die: dicente propheta. Occidet eis sol in meridie. Vel certè secundū tropicum sensum, mens siue ratio, quæ ꝑ eo, q̄ oēs cordis cogitationes discretionesq; perlustret Sol merito nuncupatur,

iræ

iræ uitio non extinguatur, ne eadem occidente, perturbationũ tenebræ cum auctore
ſuo diabolo uniuerſum noſtri cordis occupent ſenſum, & tenebris iræ poſſeſsi, uelut in
nocte cæca, quid nos oporteat agere ignoremus. Tali ſenſu hunc apoſtoli locum insti-
tutis ſeniorum traditum nobis, quia neceſſe fuit, quemadmodum de ira ſentirent dice-
re, licet longiore ſermone protulimus, qui eam nec ad momentum quidem cor noſtrũ
penetrare permittunt, illud euangelij omnimodis obſeruantes. Qui iraſcitur fratri ſuo
reus erit iudicio. Cęterùm ſi uſq; ad occaſum Solis licitum ſit iraſci, ante furoris ſacieta
tem & ultricis iræ commotionem poterunt noxiæ perturbationes explere. quàm iſte
ſol ad locum ſui uergat occaſus.

De his quorum iracundiæ, ne occaſus quidem ſolis iſtius modum ponit. Cap. X.

QVid uero dicam de his, quid quidẽ dicere ſine mea confuſione non poſſum: quo
rũ implacabilitati nec hic quidem Sol occidens terminũ ponit, ſed per dies eam
plurimos protelantes atq; aduerſus eos, in quos cõmoti fuerint rancorẽ animi
reſeruantes, negãt quidẽ ſe uerbis iraſci, ſed re ipſa, & opere indignari grauiſsime cõpro
bantur. Nam neq; eos congruo ſermone compellant, nec affabilitate eis ſolita collo-
quuntur, & in eo ſe minime delinquere putant: quod uindictam ſuæ commotionis nõ
expetant: quam tamen quia proferre palam & exercere, aut non audent, aut certè non
poſſunt, in ſuam perniciem uirus iracundiæ retorquentes, concoquunt eam in corde ta
citi: ac ſilentes in ſemetipſis conſumunt: amaritudinẽ triſtitiæ non uirtute animi proti
nus expellentes: ſed digerentes proceſſu dierũ, & utcunq; pro tẽpore mitigantes.

Quòd hic finis triſtitiæ, uel iræ ſit, ut hoc quod præualet unuſquiſq; perficiat Cap. XI.

QVaſi uero nõ hic finis unicuiq; uindictę ſit: & abundè quis furori proprio uè tri-
ſtitiæ ſatisfecerit: ſi id, quod præualet ira inſtigante compleuerit: quod hi quoq;
facere noſcuntur, qui motus ſuos non appetitu placiditatis: ſed inopia cohibent
ultionis, nihil enim inferre amplius his quibus irati ſunt poſſunt, niſi ut cum eis affabili
tate ſolita minimè colloquantur: aut quaſi in effectu operis, ſolummodo ſit iracundia,
moderanda, & non potius ab arcanis noſtri pectoris eruenda: ne tenebris illius obſcu-
rati, nec conſilij ſalubris, nec ſcientiæ lumen admittere: ſed ne templum ſpiritus ſancti
habitante in nobis ſpiritu iracundiæ, nequaquam ualeamus exiſtere. Cohibitus enim
in corde furor aſtantes quidem homines non offendit, ſed æquè ſpiritus ſancti ſplendi-
diſsimum iubar, ac ſi prolatus excludit.

Quòd ne momentaneam quidem iram liceat retentari. Cap. XII.

AVt quemadmodum uel ad momẽtum uult eam dominus retentari: qui nec ſacri
ficia quidem ſpiritalia orationum noſtrarũ permittit offerri: ſi uel aliũ contra nos
aliquid rancoris habere cognoſcimus: dicens. Si ergo offers munus tuũ ad altare,
& ibi recordatus fueris, ꝙ frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus
tuum ad altare, & uade prius reconciliari fratri tuo: & ſic ueniens offer munus tuum.
Quomodo ergo non dicam uſq; in dies plures, ſed uel uſq; ad occaſum ſolis iſtius per-
mittimus contra fratrem retinere triſtitiam: qui ne illo quidem aliquid habente aduer-
ſum nos orationes noſtras Deo offerre concedimus? quibus præcipitur ab apoſtolo, ſi-
ne intermiſsione orate, & in omni loco leuantes puras manus ſine ira & diſceptatione.
Supereſt igitur ut aut nunquàm oremus huiuſmodi uirus retinentes in cordibus no-
ſtris: & apoſtolico huic præcepto, ſiue euangelico, quo indeſinenter, & ubiq; iubemur
orare ſimus obnoxij, aut ſi noſmetipſos circumuenientes precem fundere contra eius
interdictum præſumimus: non orationem domino: ſed rebellionis ſpiritu contumaci-
am nos eidem nouerimus offerre.

De reconciliatione fraterna. Cap. XIII.

ET quia plerunque seu læsos fratres, & contristatos contemnimus, uel certè non uicio nostro dicentes eos offensos despicimus, animarum medicus & occultorum conscius, occasiones iracundiæ uolens radicitus à cordibus nostris euellere, non solum si læsi fuerimus, iubet nos remittere, & recõciliari fratrib. nostris, nullamque aduersus eos iniuriæ seu læsionis memoriã retinere, sed etiam si illos aduersum nos, seu iustè, seu iniustè habere aliquid nouerimus, simpliciter præcipit ut munus nostrum relinquentes, id est, compescentes orationes nostras, ad eorum prius satisfactionem tendere festinemus, & ita fratris curatione præmissa orationum nostrarum munera illibata deferre. Non enim ita nostris obsequijs communis omnium dominus delectatur, ut quod in uno acquirit, perdat in altero dominante tristitia. In cuiuslibet nanque dispendio unum patitur detrimentum, qui eodem modo omnium famulorum suorum salutem desiderat & expectat. Et idcirco æquè habente aduersum nos fratre inefficax erit oratio nostra, ac si nos aduersum eum tumenti spiritu indignationis amaritudinem reseruemus.

Quòd uetus quoque lex iram non tantum de effectu, sed etiam de cogitatione conuellat. Cap. XIIII.

SEd quid diutius præceptis Euangelicis atque Apostolicis immoramur, cũ etiam uetus lex, quæ aliquid habere remissionis uidetur, hæc eadem præcaueat dicens: ne oderis fratrem tuum in corde tuo, & iterum, non eris memor iniuriæ ciuium tuorum, & rursum, itinera eorum, qui memoriã retinent malefacti in mortem? Vides & ibi nequitiam non in opere tantum, sed etiam in arcanis cogitationibus resecari; cum de corde odium & iniuriæ non solum retributio, sed etiam ipsa memoria radicitus iubeatur euelli.

De superflua successione eorum, qui ab inemendatis moribus non recedunt. Cap. XV.

INterdum superbia uel impatientia superati, cum inconditos mores nostros atque inordinatos uolumus emendare, solitudinem nos desiderare conquerimur, tanquam ibi nullis nos concitantibus ilico uirtutem patiẽtiæ reperturi, excusantes negligentiam nostram, causasque commotionis non nostra dicentes impatientia, sed fratrum uicio generari. Dumque in alios erroris nostri uertimus causas, nunquam ad patientiæ ac perfectionis calcem ualemus peruenire.

Quòd tranquillitas cordis nostri non in alterius arbitrio, sed in nostra debeat ditione consistere. Cap. XVI.

SVmma igitur emendationis ac tranquillitatis nostræ nõ est in alterius arbitrio collocanda, quod nequaquam nostræ subiacet potestati, sed in nostra potius ditione consistit. Itaque ut non irascamur, non debet ex alterius perfectione, sed ex nostra uirtute descendere, quæ non aliena patientia, sed propria longanimitate conquiritur.

Quo studio eremum debeamus expetere, & qualium inibi sit profectus. Cap. XVII.

POrrò eremum perfectos omnique uicio curatos oportet expetere, & excoctis ad purum cõgregatione fratrũ uitijs, nõ pusillanimitatis profugio, sed diuinæ cõtemplationis obtentu, & desiderio intuitus sublimioris intrare, qui nonnisi in solitudine à perfectis solummodo poterit apprehendi. Quæcunque enim uicia incurata in eremum detulerimus, operta in nobis, & non abolita sentientur. Solitudo nanque sicut nouit emendatis moribus contemplationem purissimam reserare, & in intuitu sincerissimo spiritualium sacramentorum scientiam reuelare, ita eorũ qui minus emẽdati sunt, uitia non solũ seruare, uerumetiam exaggerare consueuit. Tãdiuque sibi patiens quis uidetur & humilis, donec nullius hominis commisceatur cõsortio, ad naturam pristinam mox reuersurus cum interpellauerit cuiuslibet commotionis occasio, emergũt quippe ex eo confestim uitia quæ latebãt, & uelut equi frænis certatim è suis repagulis ocio longiore nutriti acrius ad perniciem aurigæ proprij ferociusque prorumpunt. Magis enim exercitio usuque humano cessante efferantur in nobis uitia, nisi fuerint ante purgata. Ipsamque umbram patientiæ, quam possidere imaginariè permixti fratribus sal-

tem pro eorum reuerentia & nota publica uidebamur, desidia securitatis amittimus.

Qua comparatione æstimandi sint, qui tunc tantum patientes sunt, cum à nemine prouocantur. Cap. XVIII.

QVasi uero uniuersa uirulenta serpentium genera, uel ferarum cùm in solitudine suisque cubilibus immorantur, non noxia perseuerent, nec tamen ex eo pronunciari possunt innoxia, quia nulli noceāt. Hoc enim eis non affectus bonitatis, sed necessitas solitudinis confert. Quæ cum sedendi nacta fuerint copiam, in semet ipsis reconditum uirus & animæ feritatem protinus egerunt atque demonstrant. Ideoque perfectionem quærentibus non sufficit cōtra hominem non irasci. Meminimus enim in solitudine commorantibus nobis cōtra calamum cum aut grossitudo eius, aut exilitas displiceret, contra'ue scalpellum cum incidenda hebeti acie segniter execaret, cōtraque silicem, si fortè ex ea festinantibus nobis ad lectionem tardius scintilla ignis emicuit, ita indignationis irrepsisse motum, ut non aliàs perturbationem mētis, quàm uel contra insensibiles materias, uel certè aduersus diabolū maledictione prolata digerere atque euaporare possemus. Quamobrem ad perfectionis duntaxat rationē nō satis proderit abesse homines, in quos ira moueamur, cùm si patientia prius inter fratres nō fuerit acquisita, etiam erga res mutas, speciesque minutas exerceri, similiter iracundiæ possit affectus, qui residens in corde nostro, nec iugem nos possidere tranquillitatis statū, nec residuis uitijs carere permittet, nisi fortè in eo putemus commotionibus nostris lucrum aliquod, uel remedium comparari, quòd maledictionibus, uel iracundiæ nostræ minimè res inanimatæ mutæque respondeant, & intemperantiam cordis nostri ad maiorem nequaquam prouocent exardescere furoris insaniam.

De amputanda ira, secundum Euangelium. Cap. XIX.

QVapropter si illam summā diuini præmij cupimus adipisci, de quo dicitur: beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt: non solū è nostris actibus hæc amputanda est, sed etiam de internis animæ radicitus extirpanda. Non enim ualdè proderit iracundiæ cohibitus furor in uerbo, nec in effectum prolatus, si illum arcanis pectoris nostri Deus, quem secreta non latēt, cordium inesse perspexerit. Radices enim uiciorum potius excidi præcipit Euāgelicus sermo, quàm fructus, qui proculdubio euulsis fomitibus, nequaquam ulterius pullulabunt, atque ita mens poterit iugiter in omni patientia & sanctitate durare, cum hæc non de superficie operationis & actuū, sed de cogitationum fuerint euulsa penetralibus. Et ideo ne homicidium perpetretur, ira odiumque succiditur, sine quibus homicidij crimē nullo modo ualebit admitti. Qui irascitur enim fratri suo, reus erit iudicio, & qui odit fratrem suum, homicida est, in eo scilicet quòd eum corde cupiat interire: cuius cruorem propria manu, uel telo apud homines minimè fudisse cognoscitur, affectu iræ homicida pronunciatur à Domino, qui non solū pro operationis effectu, sed etiam pro uoluntatis ac uoti desiderio, unicuique aut præmium reddet, aut pœnam, secundum illud quod ipse loquitur per prophetam. Ego autem opera eorum & cogitationes eorum uenio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis. Et Apostolus. Inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die qua iudicabit Deus occulta hominum.

In eo, quod in Euangelio scriptum est, qui irascitur fratri suo, utrum recipiendum sit, quod adiectum est sine causa. Cap. XX.

SCiendum tamen in eo, quod in quibusdam exemplarib. inuenitur, qui irascitur fratri suo sine causa reus erit in iudicio, superfluum esse sine causa, & adiectum esse ab his, qui amputandam iram pro iustis causis minimè putauerunt, cum utique nullus quamlibet absque ratione commotus sine causa dicat se irasci. Quamobrem apparet ab eis adiectum, qui propositum non intellexerunt scripturæ uolentis fomitem iracundiæ omnimodis amputare, nullamque indignationis occasionem penitus reseruare, ne dum iubemur irasci cum causa, etiam sine causa irascendi nobis intromittatur occasio. Finis enim patientiæ non in irascendo iustè, sed penitus non irascendo consistit. Licet à quibusdam hoc ipsum quod dicitur sine causa, ita interpretari sciam, quod scilicet sine causa irascatur is, cui expetere ultionem irato non liceat. Melius tamē est ita tenere, ut & nouella exemplaria multa, & antiqua omnia inueniuntur esse præscripta.

Remedia, quibus iram de cordibus nostris eradicare poßimus. Cap. XXI.

QVapropter athletam Christi legitimè decertantem, iracundiæ motus radicitus oportet euellere. Cuius morbi hæc erit medicina perfecta, ut primitus credamus nullo modo siue iustis, siue iniustis causis licere nobis irasci, scientes nos discretionis lumen, rectiq; consilij firmitatem, ipsam quoq; honestatem, & iustitiæ moderamina protinus amissuros, si principale cordis nostri lumen eius fuerit tenebris obscuratum. Tum deinde puritatem mentis nostræ mox perturbandam, templumq; eam sancti spiritus effici omnino non posse, iracundiæ in nobis spiritu cōmorante. Postremò ut cogitemus nequaquam licere nobis orare, nec iratos fundere preces ad Deum. Et præ omnibus incertum statum conditionis humanæ præ oculis habentes, quotidie nos credamus è corpore migraturos, nihilq; nobis continentia castitatis, nihil ab renūciatione omnium facultatum, qui nihil diuitiarum contemptu, nihil ieiuniorum uigiliarumq; laboribus conferendum, quibus propter iracundiam solam, & odium ab uniuersitatis iudice supplicia promittuntur æterna.

De spiritu iræ libri octaui finis.

LIBER NONVS DE SPIRITV TRISTITIAE Cap. I.

QVinto nobis certamine edacis tristitiæ stimuli retundendi sunt. Quæ si passim per singulos incursus & incertos ac uarios casus obtinendi animū nostrum habuerit facultatem, & ab omni nos per momenta singula separat diuinæ contemplationis intuitu, ipsamq; mentem ab uniuerso puritatis statu deiectam funditus labefactat ac deprimit. Non orationes eam explere cum solita cordis alacritate permittit, non sacrarum lectionum sinit remedijs incubare tranquillum quoque ac mitem fratribus esse non patitur, & ad cuncta operantium uel religionis officia impatientem & asperum reddit, omniq; perdito salubri consilio & cordis cōstantia perturbata, uelut amentem facit & ebrium sensum, frangitq; & obruit desperatione pœnali.

Qua cautione morbus tristitiæ sit curandus. Cap. II.

QVamobrem non minore prospectu si spiritalis agonis certamina legitimè cupimus desudare, hic quoq; nobis curandus est morbus. Sicut enim tinea uestimēto, & uermis ligno, ita tristitia uiri nocet cordi. Satis euidēter ac propriè uim noxij huius ac perniciosi uitij spiritus diuinus expreßit.

Quam comparationem habeat anima, quæ tristitiæ morsibus deuoratur. Cap. III.

VEstimentum nanq; tinearum esu attactum, nullius precij, uel honesti usus poterit ulterius habere commertium, itidemq; lignum uermibus exaratum, non iam ad ornatum uel mediocris ædificij, sed ad combustionem ignis merebitur deputari. Ita igitur & anima quæ edacißimis tristitiæ morsib. deuoratur, inutilis erit uel uestimento illi pontificali, quod unguentum spiritus sancti de cœlo descendens, prius in barbam Aaron, deinde in oram suam solere suscipere, sancti Dauid uaticinio perhibetur, secundùm illud: Sicut unguētum in capite, quod descendit in barbā Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius. Sed nec ad structuram templi illius spiritualis, atq; ornatum poterit pertinere, cuius Paulus architectus sapiens posuit fundamenta, dicens: Vos estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in uobis. Cuius qualia sint ligna, sponsa describit in Cantica canticorum: Trabes, inquit, nostræ cypressus, tigna domorum nostrarum cedri. Et idcirco huiuscemodi ad templum Dei lignorum genera deleguntur, quæ sunt & bonæ fragrantiæ & imputribilia, quæq; nec corruptelæ uetustatis, nec esui uermium ualeant subiacere.

Vnde uel quibus modis tristitia gignatur. Cap. IIII.

NOnnunquam tamen iræ præcedentis uitio subsequi, seu concupiscentiæ lucri uel cuiusdam minus indepti generari solet, cum se harum rerum quadam spe mente concepta quis uiderit excidisse. Interdum uerò etiam nullis existentibus causis quibus ad hanc labem corruere prouocemur, inimici subtilis instinctu, tantò repentè mœrore deprimimur, ut ne chararũ quidem ac necessariorum nostrorum aduentum solita suscipere affabilitate posſimus, & quicquid ab eis competenti fuerit confabulatione proiatum, importunum nobis ac superfluum iudicetur, nullaq; à nobis reddatur eis grata responsio, uniuersos cordis nostri recessus felle amaritudinis occupante.

Quod non aliorum, sed nostro uitio, commotiones excitentur in nobis. Cap. V

VNde manifestisſimè comprobatur, non semper nobis aliorum uitio commotionum stimulos excitari, sed potius nostro, qui reconditas in nobismetipsis habemus offensionum causas ac seminaria uitiorum, quæ cum mentem nostram tẽtationum imber alluerit, in germina confestim fructusq; prorumpunt.

Quod nullus repentino lapsu corruat, sed paulatim per longam incuriam recidens, pereat. Cap. VI.

NVnquam enim quis alterius uitio lacesſitus, peccare compellitur, si repositã materiam delictorum in suo corde non habeat. Nec tunc subitò quispiam deceptus esse credendus est, cum conspecta mulieris forma in baratrũ concupiscentiæ turpis inciderit, sed potius occultos ac latentes medullitus morbos occasione uisus in superficiem tunc fuisse productos.

Quod non sint fratrum deserenda consortia, ut perfectio conquiratur, sed patientia iugiter excolenda. Cap. VII.

IDeoq; creator omnium Deus opificij sui curationem præbet omnibus noscens, & quia in alijs, sed in nobismetipsis offensionum radices causæq; consisterẽt, non deserenda præcepit fratrum consortia, nec uitari eos, quos læsos à nobis, uel à quibus nos arbitramur offensos, sed deliniri iubet, sciens perfectionem cordis non tam separatione hominum, quàm patientiæ uirtute conquiri. Quæ firmè possessa, sicut potest nos etiam cum his qui oderunt pacem pacificos conseruare, ita si parata non fuerit ab his quoq; qui perfecti ac meliores nobis sunt, facit iugiter disſidere. Occasiones enim commotionum ob quas eos quibus iungimur deserere festinamus, in conuersatione humana de esse non poterunt, & idcirco tristitiæ causas, ob quas à priorib. separamur, non euadimus, sed mutamus.

Quod si mores nostros emendatos habuerimus, posſit nobis cum omnibus conuenire. Cap. VIII.

PRocurandum itaq; nobis est, ut nostra potius emẽdare uitia & mores corrigere festinemus. Quæ proculdubio si fuerint emendata, non dicam cum hominibus, sed etiam cum feris & beluis facillimè nobis conueniet, secũdum illud quod in libro beati Iob dicitur. Bestiæ enim terræ pacatę erunt tibi. Extrinsecus quippe uenĩẽtia nõ uerebimur offendicula, nec ulla poterunt scandala nobis deforis inferri, si in nobismet ipsis intus radices eorum receptæ insertęq; non fuerint. Pax enim multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est illis scandalum.

De alio genere tristitiæ, quod desperationem salutis importat. Cap. IX.

EST etiam aliud detestabilius tristitiæ genus, quod nõn correptionẽ uitæ nec emendationem uitiorum: sed perniciosisſimam desperationem animæ inijcit delinquenti. Quod nec Cayn fecit post fratricidium pœnitere, nec Iudam post traditionẽ ad satisfactionis remedia festinare, sed ad suspendium laquei sua desperatione pertraxit.

In quo tantummodo sit nobis tristitia utilis. Cap. X.

IDeo que utilis nobis una re tantum tristitia iudicanda est, cum hãc uel pœnitudine delictorum uel desiderio, perfectionis accensi, uel futuræ beatitudinis contemplatione concipimus. De qua & beatus Apostolus: Quæ secundum Deum est, inquit, tristitia pœnitentiam ad salutem stabilem operatur, seculi autem tristitia mortem operatur.

Quemad-

Quemadmodum diſcernatur quæ ſit utilis ac ſecundum Deum triſtitia, & quæ diabolica atque mortifera. Cap. XI.

SEd illa triſtitia, quæ pœnitentiam ad ſalutem ſtabilem operatur, obediens eſt, affabilis, humilis, manſueta, ſuauis, ac patiens, utpote ex Dei charitate deſcendens, & ad omnem dolorem corporis ac ſpiritus contritionem, infatigabiliter ſemetipſam deſiderio perfectionis extendens, & quodãmodo læta ac ſpe prouectus ſui uegetata, cunctam affabilitatis & longanimitatis retinet ſuauitatem, habens in ſemetipſa omnes fructus ſpiritus ſancti, quos enumerat idem Apoſtolus. Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, mãſuetudo, cõtinentia. Hæc uero aſpera, impatiens, dura, plena rancore & mœrore infructuoſo ac deſperatione pœnali, eum quem complexa fuerit, ab induſtria ac ſalutari dolore frangens ac reuocans, utpote irrationabilis & intercipiens non ſolum rationis efficaciam, uerumetiam uniuerſos quos prædiximus fructus ſpirituales euacuat, quos nouit illa conferre.

Quod abſq; illa ſalutari triſtitia, quæ tribus modis generatur omnis triſtitia tanquam noxia repellenda ſit. Cap. XXII.

QVapropter abſq; illa, quæ uel pro ſalutari pœnitentia, uel pro ſtudio perfectionis, uel pro deſiderio ſuſcipitur futurorum, omnis triſtitia tanquã ſeculi, & quę mortem inferat æqualiter repellenda eſt, ac ſicut fornicationis ſpiritus uel Philargyriæ, uel iræ, de noſtris cordibus penitus extrudenda.

Remedia quibus triſtitiam de cordibus noſtris exterminare poßimus. Cap. XIII.

HAnc ergo pernicioſiſsimam paſsionẽ ita de nobis expellere poterimus, ut mentem noſtram ſpiritali meditatione iugiter occupatam futura ſpe & cõtemplatione repromiſſæ beatitudinis erigamus. Hoc enim modo uniuerſa triſtitiarum genera, ſiue quæ ex pręcedẽti ira deſcendunt, ſiue quę amiſsione lucri, uel detrimenti illatione nobis adueniunt, ſiue de irrogata generantur iniuria, ſiue quæ de irrationabili mentis confuſione procedunt, ſeu quæ lætalem deſperationem nobis inducũt, ualebimus ſuperare, cum æternarum rerum ac futurarum intuitu ſemper læti atq; immobiles perdurantes, nec caſibus deiecti præſentibus, nec proſperis fuerimus elati, utraque uelut caduca & mox tranſeuntia contemplantes.

De ſpiritu triſtitiæ finis.

LIBER DECIMVS DE SPIRITV ACEDIAE Cap. I.

SExtum nobis certamen eſt, quod Græci *ἀκηδίαν* uocãt, quam nos tædium ſiue anxietatem cordis poſſumus nuncupare. Affinis hæc triſtitiæ eſt, & uagis maximè ac ſolitarijs magis experta, & in eremo commorantibus, infeſtior hoſtis ac frequẽs, maximè circa horam ſextam monachũ inquietans, ut quædam febris ingruens tempore præſtituto, ardentiſsimos æſtus accenſionum ſuarum, ſolitis ac ſtatutis horis animæ inferens ægrotãti. Deniq; nonnulli ſenum hũc eſſe pronunciant meridianum dæmonem, qui in Pſalmo nonageſimo nuncupatur.

Expoſitio acediæ, uel quemadmodum ſerpat in corde monachi, quæue inferat menti diſpendia. Cap. II.

QVi cum miſerabilem obſederit mentem, horrorem loci, faſtidium cellæ, fratrũ quoq; qui cum eo uel eminus cõmorantur, tanq; negligentiã ac minus ſpiritalium aſpernationem gignit atq; contemptum. Ad omne quoq; opus quod intra ſepta ſui cubilis eſt, facit deſidem & inertem. Non eum in cella reſidere, nec operam ſinit impendere lectioni, nihilq; ſe proficere tanto tẽpore in eadẽ cõmorantem crebrius ingemiſcit, nec habere ſe fructum aliquem ſpiritalem, donec fuerit illius conſortio copulatus conqueritur atq; ſuſpirat, & ab omni ſe dolet ſpiritali quæſtu inanẽ in loco uacuumq; conſiſtere, utpote qui cum poſſet etiam alios regere ac prodeſſe plurimis nullum ædificauerit, nec quenquam inſtitutione ſua doctrinaq; lucratus ſit. Abſentia lon

geq́ꝫ posita magnificat monasteria, loca etiã illa magis ad perfectum utilia & saluti cõgruentiora describit, consortia quoqꝫ ibidem fratrum suauia & plena spiritali cõuersatione depingit. Econtra uniuersa, quæ habẽtur in manibus aspera, & non solum ædificationem nullam esse in fratribus, qui morantur in loco, sed ne ipsum quidẽ uictũ corporis absqꝫ ingenti labore conquiri. Postremò non posse saluari putat in eo loco durãtem, nisi relicta cella, cum qua sibi adhuc in ea fuerit remoratus per eundem erit, exinde semetipsum quãtotius asportauerit. Deinde lassitudinem corporis cibiq́ꝫ esuriem, quinta sextaq́ꝫ hora tantam suscitat, ut uelut longo itinere grauissimoq́ꝫ labore confectus sibimet lassusq́ꝫ uideat, aut quasi refectionẽ cibi biduano ieiunio triduanoúe distulerit. Tum præterea huc illucq́ꝫ anxius circũspectat, & nec fratrem sibi quempiã aduentare suspirat, sæpiusq́ꝫ egreditur, & ingreditur cellam, ac solẽ uelut ad occasum tardius properantem crebrius intuetur. Et ita quadam irrationabili mentis cõfusione uelut tetra suppletur caligine, omniq́ꝫ actu spiritali reddit ociosus ac uacuus, ut nulla re alia tantę oppugnationis remedium, quàm uisitatione fratris cuiuspiã seu somni solius solatio posse æstimet inueniri. Deinde honestas idem morbus ac necessarias suggerit salutationes fratribus exhibendas, uisitationesq́ꝫ infirmorum, uel eminus, uel longius positorum. Quædã etiam pia ac religiosa dictat officia, illos uel illas debere parẽtes inquiri, & ad salutandos eos crebrius properari, illam religiosam deuotamq́ꝫ Deo fœminam, omni, præsertim parentum præsidio destitutam, magnum opus esse pietatis frequentius inuisere, ac siquid ei sit necessariũ, quæ à proprijs parentibus negligitur atqꝫ despicitur, sanctissimum procurari, magisq́ꝫ oportere in his operam pietatis impendi, quàm infructuosę ac sine ullo profectu in cellula residere.

Quibus generibus monachum superet acedia. Cap. III.

AGitur itaqꝫ infelix anima talibus inimicorũ machinis impetita, donec acediæ spiritu uelut ariete ualidissimò fatigata, aut in somnum discat concidere, aut exclusa claustris cellulæ suæ consolationem impugnationis huius uisitatione fratris cõsuescat acquirere, hoc quo utitur ad præsens remedio, paulo pòst acrius infirmãda. Frequentius enim ac durius aduersarius attentabit, quem conserto prælio præbiturũ cominus sibi terga cognoscit, salutemq́ꝫ sibi, nec de uictoria, nec de conflictu, sed de fuga sperare peruidet, donec paulatim protractus è cella actum suæ professionis incipiat obliuisci, qui non est aliud, quàm intuitus & contemplatio diuinæ illius, & excellentis super omnia puritatis, quæ non alibi potest, nisi in silentio & iugi cellæ perseuerantia ac meditatione conquiri, atqꝫ ita militiæ fugitiuus desertor Christi miles effectus, implicet se negotijs secularibus, ei cui se probauit minimè placiturus.

Quod acedia excœcat mentem ab omni contemplatione uirtutum. Cap. IIII.

HVius ægritudinis uniuersa incommoda uno uersiculo beatus Dauid elegãter expressit, dormitauit, inquiens, anima mea præ tædio, id est, præ acedia. Propriè satis non corpus dixit, se animam dormitasse. Verè enim ab omni contemplatione uirtutum & intuitu spiritualium sensuum dormitat anima, quæ perturbationis huius telo fuerit sauciata.

Quod duplex acedia sit in pugna. Cap. V.

ITaqꝫ Christi uerus athleta, qui agonẽ perfectionis cupit legitimè decertare, hũc quoqꝫ morbum de latebris animæ suæ festinet extrahere, & ita contra hunc quoqꝫ nequissimum acediæ spiritum utrobiq́ꝫ cõtendat, ut neqꝫ somni telo elisus cõcidat, neqꝫ de monasterij claustris expulsus, quamuis sub prætextu coloris pij fugitiuus abscedat.

Hi qui ab acedia cœperint uinci, quatenus collabantur. Cap. VI.

QVemcunqꝫ enim in qualibet parte cœperit superare, aut tanquam inertem & desiditium sibi parietur absqꝫ ullo profectu spiritus in cellula cõmorari, aut excussum exinde stabilẽ de cætero reddet ac uagũ, & ad omne opus desidẽ, cellas fratrum ac monasteria iugiter faciet circumire, nihilq́ꝫ aliud procurare, quàm ubi quóue colere occasionẽ refectionis futuræ ualeat præparare. Mens enim ociosi nihil aliud cogitare nouit, quàm de escis ac uentre, donec inuenta quandoqꝫ sodalitate cuiusquam uiri uel fœminæ æquali tepore torpẽtis, rebus eorum ac necessitatibus inuoluatur, & ita paulatim reddatur noxijs occupationibus irretitus, ut tãquam serpentinis spiris obstrictus

strictus, nũquam deinceps ad perfectionem professionis antiquæ se ualeat enodare.

Testimonia Apostoli contra spiritum acediæ. Cap. VII.

HVnc morbũ, qui de acediæ spiritu nascitur, beatus apostolus ut uerus ac spiritalis medicus, uel tunc iam cõspiciens serpere, uel emersurum inter monachos sancto spiritu reuelante prospiciens, salutaribus præceptorũ suorũ medicamentis preuenire festinat. Thessalonicensibus enim scribens, & primo, ut peritissimus quidam perfectusq; medicus, infirmitatem susceptorum blanda leniq; uerbi curatione fomentat, ac de charitate incipiens, eosq; in ea parte collaudans, quousq; letale uulnus leniore remedio delinitũ, deposita tumoris indignatione, facilius medicamina austeriora sustineat, ita ait. De charitate autem fraternitatis, non necesse habemus scribere uobis. Ipsi enim à Deo edocti estis, ut diligatis inuicem. Etenim facitis illud omnes fratres in uniuersa Macedonia. Præmisit laudis fomenta lenia, fecit eorum aures ad curam salutaris uerbi placidas & paratas. Rursum infert, Rogamus autem uos fratres, ut abũdetis magis. Adhuc eos blanda uerborũ lenitate demulcet, ne forte, nec dum aptos ad perceptionẽ perfectæ curationis inueniat. Quid est quod rogas apostole, aut in quo abundẽt magis, scilicet in charitate, de qua superius dixeras, de charitate autẽ fraternitatis, nõ necesse habemus scribere uobis? Et quid necesse est, ut dicas eis, rogamus autẽ uos, ut abundetis magis, qui super hac re, ne scribi quidem sibi aliquid indigent, cum presertim & inferas causam ob quam hoc ipso non egeant, dicens, ipsi enim uos à Deo docti estis, ut diligatis inuicem, tertiũ quoq; maius adijcias, quod non solum à Deo edocti sint, uerumetiã compleant operæ q̃ docentur? Etenim facitis illud inquis non in uno tantum uel duobus, sed in omnes fratres, nec in uestros tantummodo ciues uel notos, sed in uniuersa Macedonia. Dic igitur tandem, quid est quod tantopere hoc præmittis? Iterum infert. Rogamus autem uos fratres, ut abundetis magis. Et uix aliquãdo in id, quod olim moliebatur erumpit. Et operam detis, ut quieti sitis. Dixit primam causam, deinde infert secundam. Et ut uestra negotia agatis. Tertiam quoq;. Et operemini manibus uestris, sicut præcepimus uobis. Quartã: Et ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, foris sunt scilicet qui seculo uiuunt. Quintam: Et nullius aliquid desideretis. Ecce illa cunctatio quam tantis proferre procœmijs differebat, quid in eius pectore parturiebat agnoscitur. Et operam detis, ut quieti sitis, id est in uestris cellulis cõmorantes, nec diuersis rumoribus, qui solent ociosorum uotis uel fabulis generari, inquieti affecti, alijs quoque inquietudines inferatis. Et ut uestra negocia agatis, non uestra curiositate actus mundi uelitis inquirere, ac diuersorũ conuersationes explorantes, opera uestra non ad correctionem uestram seu uirtutum studia, sed ad detractiones fratrũ uelitis impendere. Et operemini manibus uestris, sicut precepimus uobis. Vt illa fierent, quę monuerat supe rius ne agerent, id est, ne inquieti essent, & aliena curarẽt negocia, uel inhonestè ambularent ad eos, qui foris sunt, ut alterius aliquid desiderarent, nunc intulit, dicens. Et operemini manibus uestris, sicut præcepimus uobis. Vt enim illa fierẽt quæ superius reprehendit, ocium causam esse euidenter expressit. Nullus enim potest, uel inquietus esse, uel aliena curare negotia, nisi qui operi manuum suarũ non acquiescit insistere. Quartum quoq; intulit morbum, qui ex hoc ipso ocio nascitur, id est, ut inhonestè nõ ambulent, dicens. Et ut honestè ambuletis ad eos qui foris sunt. Nunquam potest nec apud eos quidẽ, qui seculi homines sunt, honestè incedere, qui nequaq; claustris cellæ & operi manuũ suarum inhærere contentus est, sed necesse est eum inhonestum esse, dum necessaria uictus requirit, adulationi quoq; operam dare, nouitates etiam rumorũ sectari, causarũ fabularũq; occasiones conquirere, per quas sibimetipsi aditũ paret ac facultatẽ, qua diuersorũ domos ualeat penetrare. Et nullius aliquid desideretis. Non potest enim alienis donis & muneribus inhiare, qui nõ delectat̃ pio quietoq; labore operis sui quotidiani uictus parare substantiã. Videtis causas tã graues ac turpes unius uitij, id est ociositatis labe generari? Deniq; hos ipsos quos in epistola prima molli fouerat palpitatione uerborũ, qualiter in secunda, uelut qui non profecissent ad molliora remedia austeriorib. quibusdam & causticis medicamentis sanare aggreditur, nullaq; iam mitium uerborũ fomẽta præmittit, nõ ullam tenerã uocem ac blandã, ut ibi: rogamus aũt uos

fratres, sed denũciamus uobis fratres, in nomine domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinatè. Ibi rogat, hic denunciat. In illa blandientis affectus, in hac obtestãtis seueritatis & minãtis. Denũciamus uobis fratres. Quia prius rogantes contempsistis audire, saltem nunc denunciationibus obedite. Ipsamq; denũciationem non nudo uerbo, sed cum obtestatione nominis Domini nostri Iesu Christi, terribilem infert, ne fortè simplicẽ uelut humana uoce prolatã, rursum contemnerent, nec magnopere ducerent obseruandã. Statimq; ut peritissimus medicus putribus mẽbris, quibus leni medicamẽto remedium ferre non potuit, mederi spiritualiter ferri incisione pertẽtat, ut subtrahatis uos, inquiens, ab omni fratre abulante inordinatè, & non secundum traditionẽ, quam acceperunt à nobis. Itaq; ab his, qui uacare operi nolunt, iubet subtrahi, & uelut mẽbra otij corrupta putredine desecari, ne inertię morbus uelut letale cõtagium, etiam sanas membrorum partes tabe serpẽte corrumpat. Dicturusq; de his, qui operari manibus suis nolunt, & panẽ suũ cum silentio manducare, à quibus etiam præcipit subtrahendum, qualibus eos à principio opprobrijs inurat attendite. In primis inordinatos dicit, nec secundùm suam traditionẽ ambulare, alijs uerbis cõtumaces eos, utpote qui nollent iuxta institutionem eius incedere, & inhonestos esse designans, id est, non processionis, non uisitationis, non uerbi, non temporis, opportunitatem congruã honestãtq; sectantes. Omnib. enim istis uitijs inordinatũ quenquã necesse est subiacere. Et non secundum traditionẽ quam acceperunt à nobis. Et in hoc rebelles eos, quodãmodo & contemptores notant, qui traditionẽ quam acceperunt ab eo tenere contẽnerent, nec imitari uellent id quod magistrum non solum uerbo docuisse meminerint, sed etiam opere nouerint perfecisse. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos. Immanem cumulum reprehensionis exaggerat, cum hoc eos asserit nõ obseruare, quod & memoriæ eorum inhæreat, & ad imitandum non solum uerbo instituẽte didicerint, sed etiam exemplo operum prouocante susceperint.

Quòd necesse sit inquietum esse eum, qui opere manuum suarum non uult esse contentus. Cap. VIII.

QVia non inquieti fuimus inter uos. Cum se uult inquietũ inter eos nõ fuisse per operis exercitium cõprobare, eos qui operari nolunt, abundè notat ociositatis uitio inquietos semper existere. Neq; gratis panẽ mãducauimus ab aliquo. Per singula uerba increpationis auxesin facit doctor gentium. Prædicator euangelij dicit se nõ gratis panẽ ab aliquo mãducasse, qui nouit Dominũ præcepisse, ut qui euangeliũ denũcianr, de euangelio uiuãt: & rursum, dignus est operarius cibo suo. Cum itaq; nõ gratis, qui euangeliũ prædicabat, tam sublime, ac spiritale opus exercẽs, cibũ sibi dominicæ iussionis autoritate præsumeret, quid nos faciemus, quibus nõ solum nulla prędicatio uerbi cõmissa est, sed nec ulla quidem, nisi animæ nostræ solius cura mandatur? Qua fiducia ociosis manibus gratis panẽ comedere audebimus, quem uas electionis euangelica sollicitudine & prædicatione cõstrictus, sine opere manuum comedere nõ præsumit. Sed in labore inquit, & fatigatione, nocte & die operãtes, ne quem uestrum grauaremus. Adhuc additamenta suę castigationis exaggerat. Non enim simpliciter dixit, non comedimus panem gratis ab aliquo uestrum, & stetit. Poterat enim uideri proprio ociosoq; sumptu ac recondita pecunia uel aliorũ, licet non istorum collatione seu muneribus sustentatus fuisse. Sed in labore inquit, & fatigatione nocte ac die operantes, id est, nostro opere specialiter sustentati. Et hoc, inquit, non pro nostra uolũtate perpetrabamus, nec pro dilectione, ut requies, & exercitium corporis inuitabat, sed ut necessitas, & inopia uictus, non sine ingenti fatigatione corporis facere compellebat. Nõ solum nanq; per totum diei spacium, sed etiam noctis tempore, quod quieti corporis uidetur indultum, hoc opus manuum pro escæ sollicitudine indesinenter urgebam.

Quòd non solum Apostolus, sed etiam hi, qui cum illo erant, manibus suis operati sunt. Cap. IX.

NEc tamen se solum taliter inter eos conuersatum fuisse testatur, ne fortè non magna nec generalis uideretur hæc forma, si ipsius tantũmodo traderet exẽplo, sed etiã omnes q erant secũ ad ministeriũ euangelij deputati, id est, Syluanũ & Timotheum, qui hęc eadẽ cũ eo scribunt, asserit similiter opere laborasse. In eo etiã quod dicit ne quẽ uestrũ grauaremus: uerecundiã eis incutit magnã. Si eñ ille, qui euangeliũ prędicabat, signis illud uirtutibusq; cõmendãs ne grauaret quẽpiam gratis panẽ mãducare non

Quòd ob hoc manibus suis Apostolus operatus sit, ut nobis operandi præberet exemplum. Cap. X.

NOn quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus uobis ad imitandum nos. Pādit causam, cur tantum laboris sibi indixerit. Vt, inquit, formā daremus uobis ad imitandū nos, ut si fortè doctrinā uerborum auribus uestris frequenter ingestam obliuioni traderetis, saltem conuersationis exempla, sub oculorum fide uobis tradita memoriter retineretis. Haud leuis eorū & in hoc reprehensio, cum dicit se nulla alia quàm exempli gratia laborem hūc, & fatigationem die noctuq; corporis exegisse, & eos nihilominus erudiri nolle, propter quos ipse necessitatem nō habens, tantum fatigationis indixerit. Et quidem inquit, cum haberemus potestatem, & paterent nobis facultates omnium uestrum atq; substantiæ, & utendi eis, domini nostri nostrum me habere promissum, nan sum tamen hac usus potestate, ne quòd à me bene ac licito fieret, alijs ocij noxij præberet exemplum. Et idcirco euangelium prædicās meis manibus, atq; opere malui sustentari, ut uobis quoq; uolentib. iter uirtutis incedere, uiam perfectionis aperirem, & conuersationis formam, meo labore præberem.

Quòd non solum exemplo, sed etiam uerbis prædicans, monuerit operari. Cap. XI.

SEd ne fortè tacitus operans, & erudire eos uolens exemplis, minimè illos etiam præceptorū monitis instruxisse uideretur infert: Nam & cum essemus, inquit, apud uos hoc denūciabamus uobis, quomodo si quis non uult operari, nec māducet. Adhuc illorum desidiam, qui scientes eum, ut magistrum bonum doctrinæ gratia, & institutionis obtentu suis manibus, operatum imitari contemnunt, & diligentiam cautionemq; suam exaggerat, dicens: non tātum se hoc illis exemplo tradidisse præsentem, sed etiam uerbis iugiter prædicasse, ut si quis scilicet non uult operari, nec manducet.

De eodem. Cap. XII.

NOn iam doctoris, uel medici utitur ad eos consilio, sed districtione in eos iudiciariæ pronunciationis inuehitur, & apostolica potestate resumpta, uelut è tribunali in contemptores sentētiam dicitur, illa nempe potestate, quàm interminationē scribens ad Corinthios, à domino sibi asseruit datam, cum eos in delicto positos præmoneret, ut ante aduentū suum semetipsos corrigere festinarent, ita præcipiens: Rogo uos ne præsens cōpellar audere in quosdam potestate illa, quæ data est mihi in uobis. Et iterum: Si enim uoluero aliquid gloriari de potestate, quam dedit mihi dominus in ædificationem, & non in destructionem uestram, non erubescam. Illa inquam potestate pronunciat, si quis non uult operari, nec manducet: non gladio carnali eos addicens, sed autoritate spiritus sancti, huius uitæ eis interdicens substantiam, ut si fortè pœnam futuræ mortis minimè cogitātes, adhuc uellent amore ocij existere contumaces, saltem necessitate naturali constricti, & metu præsentis interitus, salutaria præcepta suscipere cogerentur.

De eo quod dicit, audiuimus enim inter uos, quosdam ambulare in quiete. Cap. XIII.

POst tantum igitur rigorem euāgelicæ districtionis, nunc iam causam exponit, cur hæc uniuersa præmiserit. Audiuimus enim quosdam inter uos ambulare in quiete, nihil operantes, sed curiosè agentes. Nusquam eos qui dediti esse operi nolūt, uno tantū morbo corruptos, pronunciare cōtentus est. In priori nanq; epistola inordinatos eos appellat, nec secundùm traditionem ambulare, quam acceperant ab eo: inquietos etiam esse definiuit, & gratis panem manducare. Rursum hic: Audiuimus, inquit, quosdam inter uos ambulare in quiete. Et subiungit statim secundùm languorem, qui inquietudinis huius est radix. Nihil, inquit operantes. Tertium quoq; morbum, qui ex illo uelut quidam ramusculus oritur, sed curiosè agentes.

Quòd multa uitia, amputet operatio. Cap. XIIII.

ITaq; fomiti uiciorū tantorū congruā, nunc emendationē conferre festinat, & illa Apostolica, qua usus fuerat paulò antè deposita potestate, iterū ad uiscera pij patris uel clementis refertitur medici, & uelut filijs susceptisq; suis, consilio salubri infert remedia sanitatis dicens: His autem qui eiusmodi sunt, denunciamus & obsecramus in domino Iesu, ut cum silentio operātes panem suum manducent. Causas tantorū ulcerū,

quæ

quę de radice ociositatis emergunt, uno operationis salutari pręcepto curauit ut peritissimus medicorũ, cæteras quoq; ualetudines malas eodẽ cespite pullulantes sciens protinus extinguendas, ori gine morbi principalis exempta.

De humanitate, etiam ociosis, & negligentibus impartienda. Cap. XV.

NIhilominus tamen ut perspicacissimus ac prouidus medicus, non solum infirmãtium cupit mederi uulneribus, sed etiam sanis, quibus eorũ posit perpetua sospitas custodiri, similiter cõgruentia præcepta commendat, dicens. Vos autẽ nolite deficere benefacientes. Qui nos, id est, uias nostras sectãtes, exẽpla uobis tradita operis imitatione completis, ac nequaquam eorum desidiam inertiamq; sectamini: Nolite deficere benefaciẽtes, id est, humanitatẽ uestram erga eos, si forte neglexerint obseruare, quę diximus similiter impertire. Vt castigauit ergo eos, qui erãt infirmi, ne ocio dissoluti inquietudini, & curiositati operam darent, ita hos, qui sani sunt pręmonet, ut humanitatem q; bonis, ac malis impartire domini præcepto iubemur, si forte quidam praui ad sanã doctrinã conuerti noluerint, non abscidant ab eis, sed benefacere & fouere eos, tã cõsolationis & correptionis sermone, q; beneficijs solitis, & humanitate non desinant.

Quòd non odij causa, sed dilectionis eos, qui deliquunt corripere debemus. Cap. XVI.

RVrsum tamen, ne forte hac lenitate prouocati, quidam præceptis eius obedire cõtemnant, intermiscet apostolicã seueritatẽ. Quod si quis nõ obedit uerbo nostro, per epistolam hunc notate, & nolite cõmisceri cũ illo, ut confundatur. Monensq; eos pro reuerẽtia sua, et utilitate cõmuni, quid oporteat obseruari, quaq; cautione apostolica mandata custodiãt, subiungit confestim patris indulgentissimi lenitatem, & ut filios suos, quem erga prædictos, pro charitate fraternitatis affectum debeãt retinere, similiter docet. Et nolite, inquit, quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrẽ. Seueritati iudiciariæ paternam intermiscuit pietatem, & sententiam apostolico rigore prolatam, clementi mãsuetudine temperauit. Nam & notari iubet eum, qui obedire præceptis suis contempserit, & cum illo nõ commisceri, & tamen hæc fieri non odij uitio pręcipit, sed fraternę dilectionis, & eorũ emendationis intuitu: Nolite, inquit, commisceri cum illo, ut confundatur; ut qui nõ est meis pręceptis mitib. emendatus saltẽ publica omnium uestrum segregatione cõfusus, ad tramitem salutis incipat aliquando reuocari.

Diuersa testimonia, quibus Apostolus præcipit operari debere, uel ipse operatus fuisse monstratur. XVII.

IN Epistola quoq; ad Ephesios, de hoc ipso opere ita præcipit, dicens: Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis, quod bonũ est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. In actibus etiam Apostolorum, hæc eadem non solum docuisse eum, sed etiam opere perfecisse similiter inuenimus. Nam cum uenisset Corinthum, alibi se manere nõ patitur, nisi apud Aquilam & Priscillam, eo quòd eiusdem artis essent opifices, quam ipse erat solitus exercere. Ita enim habes. Post hæc Paulus egressus ab Athenis, uenit Corinthum, & inueniens quendam Iudæum nomine Aquilam, Põticum genere, & Priscillam uxorem eius, accessit ad eos, eo quòd eiusdem essent artis, & manebat cum eis & operabatur. Erant enim scœnofactoriæ artis.

Quòd tantum operatus sit Apostolus, quantum non sibi soli, sed etiam his, qui cum eo erant, posset sufficere. Cap. XVIII.

DEinde procedens Miletum, & exinde mittens Ephesum, conuocansq; ad se presbyteros Ephesiorum ecclesiæ, & dans eis præcepta quemadmodum regere ecclesiam Dei se absente deberent, ait: Aurũ et argentũ nullius cõcupiui, ipsi scitis quã tum ad omnia, quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt ministrauerunt manus istę. Omnia ostẽdi uobis, quia sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse uerbi domini Iesu, quomodo ipse dixit: Beatius est magis dare, quàm accipere. Graue nobis suæ conuersationis reliquit exemplum, cum se non solum id operatum esse testatur, q sui necessitati tantummodo sui corporis expediret, sed etiam quod usibus eorum qui secũ erant posset efficere: his uidelicet, qui quotidie necessarijs ministerijs occupati, nequaquam sibi parare similiter uictum suis manibus occurrebat. Et sicut ad Thessalonicenses operatũ sese dixit, ut illis formã daret ad imitandũ eum, & hic tale quid intulit, dicẽs:

Quemadmodum

Quemadmodum intelligi debeat, beatius est magis dare quàm accipere. Cap. XIX.

OMnia ostendi uobis, quia sic laborantes oportet suscipere infirmos, scilicet uel mēte, uel corpore, id est, ut nostro potius labore, sumptuq; operis sudoreq; quæsito, & nō de abundantię cumulo seu reposita pecunia, sed ne de aliena quidē largitate ac substantia eos reficere festinemus. Et hoc ipsum domini dicit esse mandatum. Quoniā ipse inquit dixit, id est dominus Iesus. Beatius est magis dare, quā accipere. Hoc est impartientis beatior largitas, quàm accipiētis penuria, quæ non de pecunia per infidelitatem, uel diffidentiam reseruata, nec de recōditis auariciæ thesauris impenditur, sed quæ de fructu operis proprij, & pio sudore profertur. Et ideo beatius est magis dare, quā accipere, quia cum illius qui accipit, is qui tribuat habeat paupertatem, nihilominus labore proprio, non solum suæ necessitati sufficientiam, uerumetiam quod tribuat indigēti pia sollicitudine parare festinat, duplici gratia decoratus, quod & perfectam nuditatem Christi, uniuersarum rerum suarum abiectione possideat, & munificentiā diuitis labore suo exhibeat & affectu. Hic quidem honorans Deum de suis iustis laboribus, & delibans ei de fructibus iustitiæ suæ: ille uerò otij torpore & inertia resolutus, indignum se esse etiam cibo, panis apostoli probat sententia, cōtra eius scilicet interdictum ociosus, eum non sine reatu peccati contumaciaq; præsumens.

De fratre desidioso, qui alios egredi de cœnobio sollicitabat. Cap. XX.

NOuimus fratrem, cuius etiam nomen, si amplius aliquid ex hoc instructionis accederet, proderemus, qui cum in cœnobio moraretur, eumq; necessitas coarctaret, ut statutū operis pēsum quotidie œconomo traderet, ne in maiore operis modum alicuius propensius laborantis tenderetur, uel cōfunderetur exemplo, cum in cœnobio quempiā fratrum uidisset ingressum, qui ardore fidei uellet aliquid amplius operis consignare, si clandestinis eum persuasionibus reuocare, ab huiusmodi intentiōne minime potuisset, consilijs prauis, ac susurrationibus ad transmigrandū exinde persuadebat. Et quo eum facilius asportaret, se quoq; iam olim multis ex causis offensum confingebat uelle discedere, si solatium itineris, uel comitis reperisset. Cumq; eum ad consensum ocultis obtrectationibus monasterij pertraxisset, condicens ei horā, qua de monasterio deberet exire, uel locū quo se præueniens expectaret, ipse uelut ilico subsecuturus ibidem subsistebat. Illoq; iam pro discessus sui uerecundia nōn audente ad monasteriū, de q aufugerat, ulterius aggregari, ille ex fugæ eius in cœnobio residebat. Hoc unum exemplum de istiusmodi genere hominū pro incipientium cautionē dixisse sufficiat, quo pateat euidentius, quanta mala ociositas secundū scripturæ sententiā in monachi mente parturiat, uel quemadmodum corrumpat bonos mores colloquia mala.

Diuersa testimonia de Salomone contra acediam. Cap. XXI.

QVod ociositatis uitium, etiā sapientissimus Salomon, euidentissimè notat in multis, ita dicens, Qui sectatur ocium replebitur paupertate, uel uisibili scilicet, uel inuisibili, qua necesse est ociosum, quēquam & diuersis uitijs inuolutum teneri, & alienū semper existere à contemplatione Dei, uel diuitijs spiritalibus, de quib. beatus apostolus. Quia in omnibus, inquit, diuites facti estis in illo, in omni uerbo, & in omni sciētia. De hac aūt ociosi paupertate alibi quoq; ita scribitur. Et uestietur concisa ueste, & pannosa omnis somniculosus. Sine dubio enim nō merebitur illo incorruptionis uestimēto ornari, de quo apostolus pręcipit: induite uos dominum Iesum Christum, & iterum: induti lorica iustitię & charitatis: & de quo etiam dominus ad Hierusalem loquitur per prophetam, Exurge exurge Hierusalem, induere uestimentis gloriæ tuę, quisquis somno ocij, uel acediæ superatus, non industriæ suæ labore, sed inertiæ pannis operiri maluerit, quos abscidens de perfecta plenitudine, & corpore scripturarum, non uestimentum gloriæ nec decoris, sed ignominiosum excusationis uelamen, seu coaptabit ignauiæ. Solent enim hi, qui sunt hac segniciē dissoluti, nolentes opere manuū suarū sustentari, quod apostolus indesinenter exercuit, uel nobis exercere præcepit, quibusdam uti testimonijs scripturarum, quibus quoddam inertiæ suæ uelamen imponant, dicentes scriptum esse: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. Et meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei. Sed hæc testimonia panni quidam sunt de solida euangelicæ lectionis plenitudine abscisi, & ad hoc assuuntur,

ut contegant

ut contegant potius ignominiam ociositatis ac uerecundię nostræ, quàm ut calefaciãt & exornent nos illa preciosa ueste, perfectaq; uirtutum, quam in prouerbijs mulier illa sapiens, quæ fortitudine & decore induta est, uel sibi, uel uiro suo fecisse describitur, de qua etiam consequẽter infertur. Fortitudine & decore induta est: & letata est in diebus nouissimis. De hoc inertiæ morbo rursus idem Salomon ita cõmemorat. Vię nihil operantium stratæ sunt spinis, id est, illis similibus uitijs, quæ apostolus in superioribus de ocio pullulare præfatus est. Et iterũ. In desiderijs est omnis ociosus. De quibus apostolus cõmemorauit dicens. Et nullius aliquid desideretis. Et ad extremum. Multa mala enim docuit ociositas. Quæ euidenter apostolus in his, quæ suprà exposuimus enumerauit dicens. Nihil operantes, sed curiosè agentes. Huic quoq; uitio subiunxit aliud. Et operam detis ut quieti sitis. Et deinde, ut uestra negotia agatis, & ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Quos etiam inordinatos ac rebelles notat, ab his studiosos quosq; segregari præcipiens. Vt subtrahatis uos inquit ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundùm traditionẽ quã exceperunt à nobis

Quòd per Aegyptum fratres ita suis manibus operantur. ut non solum proprijs necessitatibus satis faciant, sed etiam his, qui in carceribus sunt subministrent. Cap. XXII.

HIs itaq; exemplis per Aegyptũ patres eruditi, nullo modo ociosos esse monachos, ac pręcipuè iuuenes sinunt, actum cordis, ac profectum patientiæ & humilitatis sedulitate operis metientes, & non solum à quicquam ad usum uictus sui accipere patiuntur, sed etiam de laboribus suis, non tantum superuenientes ac pereginos reficiunt, uerumetiam per loca Libyæ, quæ sterilitate ac fame laborant, necnõ etiam per ciuitates, his qui squalore carcerum cõtabescunt, immanem conferentes dirigunt alimoniæ uictusq; substantiam, de fructu manuum suarum rationabile ac uerum sacrificiũ domino tali oblatione se offerre credentes.

Quòd ocij causa faciat in partibus occidentis, non esse cœnobia monachorum, Cap. XXIII.

HInc est quòd in his regionibus, nulla uidemus monasteria, tanta fratrum celebritate fundata, quia nec operum suorũ facultatibus fulciuntur, ut possint in eis iugiter perdurare, & si eis suppeditare quoquo modo ualeat sufficientia uictus ulterius largitate, uoluptas tamen ocij, & peruagatio cordis, diutius eos in loco perseuerare nõ patiť. Vnde hæc est apud Aegyptum antiquis patribus sancta sententia, operãtem monachum dæmone uno pullari: ociosum uerò innumeris spiritibus deuastari.

De abbate Paulo, qui singulis annis, omne opus manuum suarum igne supposito cremabat. Cap. XXIIII.

DEniq; abbas Paulus probatissimus patrũ, cum in eremo uastiore consistens, quæ Porphyrio nuncupatur, palmarũ fructibus & horto modico securus, haberet sufficientem alimoniæ suę, uictusq; substantiã, nec posset aliquid aliud unde sustentaretur, operis exercere, eo quòd ab oppidis & habitabili terra septem mansionibus, uel eò amplius deserti illius separaretur habitatio, plusq; expeteret pro mercede uecturæ, quàm ualere posset precium operis desudati, collectis palmarum folijs, quotidianum pensum uelut exinde sustentandus, à semetipso iugiter exigebat. Cumq; opere totius anni antrũ eius fuisset impletũ, id quod sollicita cura laborauerat, singulis annis supposito igne concremabat: interim probans sine opere manuũ, nec in loco posse monachũ perdurare, nec ad perfectionis culmen aliquando conscendere: ut cum hoc fieri nequaquam necessitas uictus exigeret, pro sola purgatione cordis, & cogitationũ soliditate, ac perseuerantia cellę, uel acedię ipsius dęmonũq; uictoria, & expugnatione deficeret.

Verba abbatis Moysi, quæ dixerat mihi, de remedio acediæ, Cap. XXV.

CVm incipiẽs in eremo commorari, abbati Moysi, omniũ sanctorũ summo dixissem, me ægritudine acediæ hesterno die, grauissimè fuisse confectum, nec ab ea potuisse aliàs liberari, nisi ad abbatem Paulum protinus cucurrissem. Ille: Non te, ait ab ea liberasti, sed magis ei te deditium ac subditum prębuisti. Grauius enim te ut desertorem ac

torem ac fugitiuum deinceps aduersarius impugnabit, quem de cõflictu superatũ protinus aufugisse conspexit, nisi de cætero commissa congresione, non desertione cellæ uel somni torpore ingruentes æstus eius, ad horam euaporare malueris, sed tolerantia potius & conflictu didiceris triumphare. Vnde experimento probatum est acediæ impugnationem, non declinando fugiendam, sed resistendo superandam.

De spiritu iræ libri decimi finis.

LIBER VNDECIMVS DE SPIRITV COENODOXIAE Cap. I.

SEptimum nobis certamen est cõtra spiritum Cœnodoxiæ, quam nos uanã siue inanem gloriam possumus appellare, multiforme uariũ atque subtile, ita ut quibuslibet perspicacissimis oculis non dicã caueri, sed peruideri deprehendique uix posit.

Quòd Cœnodoxia non solum in parte carnali, sed etiam in spiritali monachum pulset. Cap. II.

NOn solum enim ut cætera uicia in parte carnali, sed etiam spirituali monachũ pulsat, subtiliore se nequitia ingerens menti, ita ut qui non potuerint carnalibus uitijs decipi, spiritualibus succesibus acrius saucientur: tantoque est perniciosior ad conflictum quantò obscurior ad cauendum. Omnium namque uitiorũ manifestior apertiorque congressus est, & in unoquoque eorum condictione rigida confutatus incentor, inualidior factus abscedet, uictoremque suum deiectus, aduersarius deinceps infirmior attemptabit. Hic uerò morbus cum pro elatione carnali pulsauerit mentem ; & fuerit responsionis scuto repulsus, rursus ui, quæ multiformis nequitia priore habitu personaque mutata sub uirtutum specie uictorem confodere & iugulare pertemptat.

Quàm Cœnodoxia multiplex sit ac multiformis. Cap. III.

ETenim cætera uicia seu perturbationes uniformes ac simplices esse dicuntur, hæc uerò multiplex & multiformis ac uaria undique bellatori & ex omni parte uictori occurrens. Nam & in habitu, & in forma, in incessu, in uoce, in opere, in uigilijs, in ieiunijs, in oratione, in remotione, in lectione, in scientia, in taciturnitate, in obedientia, in humilitate, in longanimitate, militem Christi uulnerare conatur, & uelut quidam perniciosissimus scopulus tumentibus undis obtectus, improuisum ac miserabile naufragium secundo nauigantibus, uento dum non cauetur, nec præuidetur, importat.

Quomodo monachum Cœnodoxia à dextris & à sinistris impugnet. Cap. IIII.

ITaque uia regia uolẽtem incedere per arma iustitiæ quæ à dextris sunt & à sinistris, oportet apostolica disciplina transire per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, & tanta cautione inter tumentes temptationum fluctus gubernante discretione & flante nobis spiritu domini, iter dirigere uirtutis, ut dextra leuaque si paululum deflectamus, sciamus nos perniciosis mox cautibus illidendos. Ideoque per sapientissimum Salomonem. Ne diuertaris ad dexterã, neque ad sinistrã, id est, ne tibi de uirtutib. blandiaris, & dextris succesibus ac spiritualib. extollaris, nec deflectẽs ad sinistrum tramitem uitiorum, secundũ Apostolũ gloriã tibi ex eis in tua confusione conquiras. Nam cui sub specie succinctæ uestis ac nitidæ Cœnodoxia non potuit generari, pro squalida & inculta ac uiliore conatur inferri. Quem non potuit per honorẽ deijcere, humilitate supplantat. Quem scientiæ & elocutionis ornatu nequiuit extollere, grauitate taciturnitatis elidit. Si ieiunet in palam gloria uanitatis pulsatur. Si illud contemnendæ gloriæ causa contexerit, eodem uitio elationis obtunditur. Ne uanæ gloriæ

contagio maculetur, orationes prolixas sub fratrum uitat celebrare conspectu, & quod eas latenter exerceat: nullumque habeat conscium facti non effugit aculeos uanitatis.

Qua comparatione monstretur natura Cœnodoxiæ, Cap. V.

PVlchræ seniores nostri naturam morbi huius in modum cepæ bulborumque describunt, quæ uno decorticata tegmine, alio rursum inueniuntur induta, totiensque reperiuntur obtecta, quotiens fuerint expoliata.

Quòd Cœnodoxia, nec beneficio solitudinis extinguatur. Cap. VI.

IN solitudinem quoque cunctorum mortalium consortia gloriæ causa fugientem, persequi nō desistit. Quantoque amplius uniuersum quis uitauerit mundum, tanto eū acrius insequitur. Alium quod patientissimus sit operis ac laboris, alium quod ad obediendum promptissimus, alium quod humilitate cæteros præponderet, conatur extollere. Alius scientię, alius lectionis, alius uigiliarū prolixitate temptat. Nec alias quemquam hic morbus, nisi suis nititur uirtutibus sauciare, in his offendicula tendens interitus, in quibus uitæ stipendia conquirunt. Volentibus quippe iter pietatis ac perfectionis incedere, non alibi inimici insidiantes, nisi in uia, qua ambulant laqueos deceptionis abscondunt, secundum illam Beati Dauid sententiam, in uia hac qua ambulabā absconderunt laqueum mihi, ut in hac ipsa scilicet uirtutū uia, qua gradimur tendentes ad brauium supernę uocationis nostris elati successibus coruamus, obligatisque pedibus animæ nostræ concidamus Cœnodoxię laqueis cōpediti. Et ita fit ut qui aduersarij cō flictu non potuimus superari, nostri triumphi sublimitate uincamur, seu certè quod est etiam aliud deceptionis genus, ut excedentes continētiæ uel nostræ possibilitatis modū, perseuerantiā nostri cursus infirmitate corporis intercedente perdamus.

Quòd Cœnodoxia cum deiecta fuerit acrius ad luctamen. Cap. VII.

OMnia uitia superata marcescunt, & deuicta per singulos dies infirmiora redduntur, & uel loco, uel tempore minuuntur atque deferunt, seu certè à contrarijs uirtutib. dissidentia, uel cauenē facilius, uel uitātur, hoc uerò deiectū acrius resurgit ad luctam, & cū putatur extinctum, sua morte uiuacius conualescit. Cętera genera uitiorum eos tantum impugnare solent, quos in certamine superarint, hoc uero suos uictores acrius insectaē. Quantoque fuerit ualidius elisum, tanto uehemētius uictoriæ ipsius elatione congreditur. Et hæc est subtilis inimici uersutia, ut militem Christi proprijs faciat telis occumbere, quem hostilibus armis superare non potuit.

Quòd Cœnodoxia, nec eremo, nec ætate deferueat. Cap. VIII.

ALia interdum uitia, sicut diximus, etiam locorum beneficio conquiescunt & materia peccati, uel oportunitate eius, & occasione subtracta lentescere solent, & minui, hoc uerò cū fugiēte deserta penetrat, nec loco nouit excludi, nec extrinsecus materia subtracta marcescere. Non enim aliūde, quàm uirtutum eius, quē impetit successibus animatur. Quædam etiam processu temporis, ut præfati sumus interdum molliuntur atque uanescunt, huic longæuitas, nisi fuerit industria solerti, ac prudēti discretione fundata, nō solum nō officit, uerumetiā maiora nouit fomenta congerere uanitatis.

Quòd Cœnodoxia periculosior sit uirtutibus mixta. Cap. IX.

POstremo cæteræ perturbationes, à contrarijs sibi uirtutibus dissidentes, & ex aperto tanquam die claro bellantes, & superantur facilius & cauentur, hæc autem uirtutibus inserta, & aciei permixta uelut in nocte cæca dimicans, atrocius inopinatos decipit & incautos.

Exemplum regis Ezechiæ quemadmodum telo Cœnodoxiæ deiectus fuerant. Cap. X.

ITa nanque Ezechiam regem Iudæ, uirum in omnibus consummatæ iustitiæ, & sanctarum

rum scripturarum testimonio comprobatũ: post innumera uirtutum præconia uno elationis telo legimus fuisse deiectum, & qui internetionem cētum octoginta quinq; milium de exercitu Assyriorũ, angelo sub nocte uastante, una prece ualuit impetrare, uanitatis gloriatione superatur. Cuius ut pręteream uirtutum tam prolixum catalogum, quem replicare per longum est, hoc unum dicam. Qui post interdictum terminum uitę mortisq; diem domini sententia præfinitum, quindecim annis uitæ metas excedere una oratione promeruit, sole per decem gradus, quos ad occasum tendens iam illustrauerat reuertēte, qui lineas, quas abscessu eius umbra subsequēs occuparat, suo rursum reditu fugans duplicatum diem uniuerso orbi, cōtra fixas naturæ leges inaudito miraculo præbuit, post tanta tamq; incredibilia signa, post tam immania documenta uirtutum, qualiter fuerit succesibus suis elisus, audi scripturam narrantem. In diebus inquit illis ægrotauit Ezechias usq; ad mortem, et orauit dominũ & exaudiuit eum, & dedit ei signum, illud scilicet, quod legimus de solis, datum esse reditu per Isaiam prophetam in quarto regnorum libro: sed non inquit secundum beneficia, quæ acceperat retribuit ei, quia eleuatum est cor eius, & facta est contra eum ira, & contra Iudam & Hierusalem: humiliatusq; est postea eo, quod exaltatũ esset cor eius, tam ipse q; habitatores Hierusalem, & idcirco non uenit super eos ira domini in diebus Ezechiæ. Quam perniciosus quàm grauis est elationis morbus? Tantæ iustitiæ, tantæ uirtutes, tanta fides atq; deuotio: quæ natura ipsam ac totius mundi leges immutare meruerunt, una elatione depereunt, ita ut uniuersis uirtutibus suis, ac si non fuissent obliuioni traditis irã domini con festim suscepisset, nisi eam resumpta humilitate placasset, ut qui de tam excelso meritorum fastigio, elatione impellente, deciderat, non nisi per eosdē rursum humilitatis gradus ad amissum culmen ascenderet. Vis aliud quoq; exemplũ similis ruinæ percipere?

Exemplum regis Oziæ eiusdem morbi labe superati. Cap. XI.

OZias huius quem cōmemorauimus regis attauus, in omnibus quoq; ipse scripturæ testimonio collaudatus, post ingentia uirtutum suarũ præconia, post innumeros triũphos quos deuotionis ac fidei suæ merito perpetrauit, disce qualiter sit uanæ gloriæ elatione deiectus. Et egressum est, inquit, nomē Oziæ propter quod auxiliaretur ei dominus & corroborasset illum. Et cum roboratus esset, eleuatũ est cor eius in interitum suum, & neglexit dominum Deum suum. Cernis aliud exemplũ ruinæ grauissimæ, & conspicis duos uiros tam iustos, tamq; perfectos triumphis suis atq; uictorijs fuisse confectos. Vnde uidetis quàm perniciosi rerum secundarum soleant esse successus, ita ut qui nō potuerũt aduersus frangi, prosperis si incauti fuerint acrius elidantur, & qui in conflictu atq; acie mortis eualerunt discrimina, tropheis proprijs triumphisq; succumbant.

Diuersa testimonia contra Cœnodoxiam. Cap. XII.

IDeo Apostolus monet, Nolite fieri inanis gloriæ cupidi. Et dominus Phariseos castigans. Quomodo, inquit, uos potestis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non quæritis? De his, & Beatus Dauid cum interminatione dicit. Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent.

Quibus modis Cœnodoxia monachum pulset. Cap. XIII.

SOlet etiam incipientium mentes, & eorum qui minus adhuc uel uirtute animi, uel scientia profecerit, aut propter sonũ uocis extollere, quid scilicet modulationis psallant, aut quid sint exesis carnibus, uel corpore lautiores, aut quid parētes diuites, aut nobiles habeãt, uel quid militiam honoresq; cōtempserint. Interdum etiam dignitates & opes, quę forte nec appræhendi quidem aliquãdo potuissent, persuadet quempiam perfacile fuisse ademptur ũ, si perseuerassent in seculo, uana spe etiam de incertis inflãs eum, & de his quæ nunq; possedit, uelut qui eà contempserit gloria uanitatis extollens.

Quemadmodum clericatus gradum suggerat ambiendum.
Cap. XIIII.

NOnnunquam uerò clericatus gradũ & desideriũ presbyterij, uel diaconatus immittit. Quem si uel inuitus fuisset adeptus, tanta expleturum sanctitate ac rigore depingit, ut cæteris quoq; sacerdotib. præbere potuerit sanctitatis exempla, dein multos non solum conuersationis forma, uerumetiã doctrina sua sermoneq; lucraturũ. Facit etiam in solitudine uel in cellula commorantem, diuersorum domos ac monasteria mente atq; animo circumire, & plurimorum conuersiones sub incitamento imaginariæ exhortationis acquirere. Agitur ita infelix anima tali uanitate, uelut profundissimo sopore delusa, ut plerunq; huiusmodi cogitationum illecta dulcedine, & his oppleta simulacris, ne præsentes quidem actus, uel fratres ualeat contemplari, dum his quæ cogitationum peruagatione uigilans somniauit, delectatur inhærere quasi ueris.

Quomodo Cœnodoxia mentem inebriet. Cap. XV.

MEmini cuiusdam senis cum in eremo Scythij commorarer. Qui cum ad cellam cuiusdã fratris gratia uisitationis adueniens ostio approximasset, audissetq; eũ obmurmurantem intrinsecus, paulum substitit, cognoscere uolens, quidnam de scripturis legeret, uel sicut & moris, operãs memoriter recenseret. Cumq; pijssimus explorator aure diligenter applicita curiosius auscultaret, ita eum repperit huius spiritus impugnatione pellectum, ut in ecclesia facere se crederet exhortatorium plebi sermonẽ. Cumq; subsistens senex audisset eum finisse tractatum, & mutato rursum officio celebrare uelut diaconum cathecuminis missam, tunc demum pulsauit ostium. Qui egressus occurrensq; seni ueneratione solita, introducensq; eum, quam olim uenerit cogitationum suarum conscientia remordente percunctatur, ne scilicet diutius stans ad ostium iniuriam pertulisset, Iculariter senex grateq; respondit modo, inquiens, ueni, quãdo tu missam cathecuminis celebrabas.

Quòd aliter uicia curari non possint, nisi eorum radices, & causæ fuerint publicatæ. Cap. XVI.

HAec idcirco inserere huic opusculo necessarium duxi, ut de impugnationũ uarietate ordine uitiorũ, quibus miserabilis anima laceratur, nõ solũ ratione, sed etiam exemplis instructi, ad deuitandos laqueos & multiplices decipulas inimici cautiores esse possimus. Ita nanq; indifferenter hæc ab Aegyptijs patribus proferuntur in medium, ut omnium uitiorũ certamina, uel illa, quæ patiuntur, uel illa, quę passuri sunt iuniores relatione sua, tanquam qui adhuc ea sustineant, apud eos detegant, atq; denudent, quo exponentibus eius illusiones omnium passionũ, quicunq; incipientiũ sunt, ac feruentium spiritu, colluctationum suarum arcana cognoscant, & ea tanquam in speculo contemplantes, & causæ uitiorum, quibus pulsantur, & remedia doceantur, futurorum quoq; certaminum congressibus, antequã supperueniant eruditi, qualiter pręcauere, & occurrere eis, uel confligere debere instruãtur. Vt solent peritissimi medicorum non solum mederi præsentibus morbis, uerumetiam futuris peritia sagaci occurrere, eosq; pręceptis, uel poculis salutaribus præuenire, ita hi quoq; uerissimi animarũ medici emersuras ualitudines cordium spiritali, collatione uelut, quodam cœlesti antidoto prænecantes, in iuniorum mentibus non patiuntur adolescere, aperientes eis & causas imminentium passionum, & remedia sanitatum.

Quòd monachus debet uitare mulieres & episcopos.
Cap. XVII.

QVaprópter hæc est antiquitus patrũ permanens nũc usq; sententia, quã proferre sine mea confusione non potero, qui nec germanã uitare potui, nec episcopi euadere manus, omnimodis monachũ fugere debere mulieres & episcopos. Neuter enĩ sinit eũ, quẽ semel suæ familiaritati deuixerit, uel quieti cellulæ ulterius operam dare, uel diuinæ theoriæ per sanctarũ rerum intuitum, purissimis oculis inhęrere.

Remedia

Remedia, quibus Cœnodoxiam uitare poßimus. Cap. XVIII.

IDeoq; athleta Christi, qui uerum ac spiritalem agonem legitimè certare desiderat, hanc multiformē uariamq; bestiam omnimodis superare festinet. Quam nobis ex omni parte, uelut multiplicem nequitiam ocurrentē tali remedio poterimus euadere, ut cogitantes illud Dauidicum elogium: Dominus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, primitus nihil proposito uanitatis & inanis glorię capessendę gratia nosmetipsos facere permittamus. Deinde, ea quæ bono initio fecerimus obseruatione simili custodire nitamur, ne omnes laborum nostrorum fructus, post irrepens cœnodoxiæ morbus euacuet. Quicquid etiā in conuersatione fratrū minimè communis usus recipit uel exercet, omni studio ut iactantiæ deditū declinemus, & ea quæ nos possunt inter cæteros notabiles reddere, ac ueluti solis facientibus laus apud homines sit cōquirenda uitemus. His enim uel maximè indicijs cœnodoxiæ letale cōtagium nobis inhærere monstrabitur. Quod facillimè poterimus effugere, si consideremus non solum fructum laborum nostrorum nos penitus amissuros, quoscunq; cœnodoxię proposito fecerimus, sed etiam reos magni criminis factos æterna supplicia, uelut sacrilegos soluturos, utpote qui ad iniuriam Dei, opus quod eius obtentu nos oportuit agere hominum gratia maluimus exercere, ab eo qui occultorū est conscius, homines Deo & gloriam mundi gloriæ Domini prætulisse conuicti.

De spiritu Cœnodoxiæ libri undecimi finis.

LIBER DVODECIMVS DE SPIRITV SVPERBIAE Cap. I.

OCtauum quod & extremum aduersus spiritum superbiæ, nobis certamen est. Qui morbus licet ultimus sit in conflictu uitiorum atq; in ordine ponatur extremus, origine tamen & tempore primus est sæuissima, & superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè temptans, & propemodum iam positos in consummatione uirtutum morsu diriore depascens.

Quòd superbiæ duo sunt genera. Cap. II.

CVius duo sunt genera. Vnum hoc quod diximus, spiritales uiros summosq; pulsari, aliud quod etiam incipientes carnalesq; complectitur. Et licet utrumq; superbiæ genus tam in Deū, q̄ in homines noxia inflet elatio, tamen illud primum specialiter refertur ad Deum, secundum ad homines propriæ pertinet. Cuius originem ac remedia in posterioribus libelli huius donante Deo, in quantum possumus exequemur. Nunc de illo priore, quo præfati sumus, perfectos præcipuè tentari, propositum nobis est pauca differere.

Quòd superbia omnes pariter uirtutes auferat. Cap. III.

NVllū est igitur uiciū aliud, quòd ita omnes uirtutes exhauriat, cunctaq; iustitia & sanctitate hominem expoliet ac denudet ut superbiæ malum, tanquam generalis quidā ac pestifer morbus nō unū membrorum partemùe eius debilitare contentus, sed solidum corpus letali corrumpit exitio, & in uirtutum iam fastigio collocatos grauissima ruina deijcere ac trucidare conatur. Omne nanq; uitiū suis est terminis & fine contentum, & licet contristet alias quoq; uirtutes, contra unam tamen principaliter tendit, eamq; specialiter opprimit & impugnat. Et ut hoc ipsum quod dicimus clarius possit intelligi, gastrimargia, id est, appetitus uentris, seu concupiscentia, gulæ temperantiæ rigorem corrumpit, castitatem libido contaminat, ira patientiā uastat, ut nonnunquam uni quis deditus uitio, alijs uirtutibus non penitus destituatur, sed illa tantū uirtute truncata, quę ediuerso æmulo sibi uitio repugnante succumbit, reliquas possit,

uel ex parte retinere, hæc uerò cum infelicem poſſederit mentē, ut quidam ſęuiſsimus tyrannus, ſublimiſsima capta arce uirtutum uniuerſam funditus ciuitatem diruit atq; ſubuertit. Excelſa quondam ſanctitatis mœnia uitiorū ſolo coęquans atq; permiſcens, nullam deinceps imaginem libertatis animæ, ſibi ſubditę ſupereſſe concedit. Quātoq; cæperit ditiorem, tanto grauiori ſeruitutis iugo, ſubditum uniuerſis uirtutum facultatibus crudeliſsima deprædatione nudabit.

Quòd ob ſuperbiam lucifer ille, de archangelo factus eſt diabolus. Cap. IIII.

ET ut grauiſsimæ tyrannidis eius potentiam agnoſcamus, angelum illum qui præ nimietate ſplendoris ac decoris ſui lucifer nuncupatus eſt, nullo alio quàm hoc uitio deiectū cœlitus inuenimus, & ex illa beata ſublimitate angelorū telo ſuperbiæ uulneratum, ad inferna fuiſſe colapſum. Si igitur tanta uirtute, tantæ potentiæ, pręrogatiua decoratū, una elatio cordis potuit de cœleſtibus ad terrena deuoluere, qua nos ob ſeruantia carnis fragilitate cricūdatos cauere oporteat, ipſius ruinæ magnitudo demonſtrat. Quemadmodum uerò huius morbi uirus pernicioſiſsimū deuitemus inſtrui poterimus, ſi ruinę ipſius cauſas atq; originem perſequamur. Nunquam enim curari languor, nec remedia poterunt malis ualitudinibus exhiberi, niſi prius inquiſitione ſagaci origines earum inueſtigentur & cauſę. Hic nanq; indutus diuina claritate, & inter cæteras ſupernas uirtutes conditoris largitate præfulgens, ſplendorem ſapientiæ, & uirtutū pulchritudinem, qua ornabatur gratia creatoris, naturæ ſuæ potentia non munificentiæ illius beneficio ſe credidit obtinere. Et ob hoc elatus tanquam, qui ad perſeuerantiā puritatis huius diuino non egeret auxilio. Deo ſe ſimilem iudicauit, utpote qui nullius indigeret quemadmodū Deus, liberi ſcilicet arbitrij facultate confiſus, per illam credens affluenter omnia ſibimet ſuppeditari, quæ ad conſummationem uirtutum, uel perennitatē ſummæ beatitudinis pertinerent, Hæc ei ſola cogitatio facta prima ruina eſt. Ob quam deſertus à Deo, quo ſe credidit non egere, inſtabilis repentè & nutabundus effectus, & infirmitatem propriæ naturæ perſenſit, & beatitudinem, qua Dei munere fruebatur amiſit. Et quia dilexit uerba præcipitationis quibus dixerat, in cœlū conſcendā & linguā doloſam, qua uel de ſe dixerat, ero ſimilis altiſsimo, uel de Adam & Eua, eritis ſicut dij, propterea Deus deſtruet illum, in finem euellet eum & emigrabit de tabernaculo ſuo, & radicem eius de terra uiuentium. Tunc ruinam eius uidentes iuſti timebunt, & ſuper eum ridebunt dicentes, quod etiam ſine fine, ad hos, qui ſine protectione, auxilioq; Dei ſummum bonum perficere poſſe confidūt, iuſtiſsimè dirigetur. Ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, & præualuit in uanitate ſua.

Quòd fomites uitiorum omnium, de ſuperbia pullulent. Caput V.

HAec eſt primæ ruinę cauſa, & origo principalis morbi. Qui rurſum per illum qui fuerat à ſe deiectus in prothoplaſtum ſerpens, infirmitates omnium uitiorum & materias germinauit. Cum em̄ gloriā deitatis arbitrij libertate & induſtria ſua credidit ſe poſſe conquirere, etiam illam perdidit, quam adeptus fuerat gratia conditoris.

Quòd ſuperbiæ uitium ſit in ordine colluctationis extremum, tempore tamen & origine primum ſit. Cap. VI.

ITaq; exemplis ac teſtimonijs ſcripturarum manifeſtiſsimè comprobatur, ſuperbiæ labem cum poſterior ſit in ordine conflictuum, origine tamen anteriorem eſſe, omniumq; peccatorum & criminū eſſe principium, nec ſicut cætera uitia, ſolummodo contrariam ſibi uirtutem, id eſt humilitatem tantum extinguere, uerumetiam cūctarum ſimul interemptricem eſſe uirtutum, nec mediocres tātum paruosq; temptare, ſed maximè in fortitudinis culmine conſiſtentes. Ita enim de hoc ſpiritu propheta commemorat. Et eſcæ eius electæ. Ideoq; beatus Dauid licet tanta circumſpectione cordis ſui cuſtodiret arcana, ut ad eum, quem ſecreta conſcientiæ ſuæ non latebāt, audenter proclamaret,

maret, Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me, nisi humiliter sentiebam, & iterum, non habitabit in medio domus meæ faciens superbiam, sciens tamen, quàm difficilis sit etiam perfectis ista custodia, non de suà tantum præsumit industria, sed orans Dñi implorat auxiliũ ut huius inimici telum possit insauciatus euadere dicẽs: Non ueniat mihi pes superbiæ, pauens ac metuens ne in illud incidat, quod dicitur de superbis. Deus superbis aduersatur. Et iterum. Immundus est apud Deum omnis, qui exaltat cor suum

Quòd tantum sit malum superbiæ, ut ipsum Deum aduersarium habere mereatur. Cap. VII.

QVantum est malum superbiæ, ut non angelum, non alias uirtutes sibi contrarias, sed ipsum Deum aduersarium habere mereatur. Notandum siquidem est, quòd nequaquã dixerit super his, qui cæteris sunt uitijs inuoluti, quod habeãt sibi Deum resistentem, id est, gastrimargis, fornicarijs, iracundis seu philargyris aduersatur, sed solis superbis. Illa namque uitia, uel in unumquemque delinquentium tantũmodo retorquentur, uel in suos participes, id est, in alios homines uidẽtur admitti, hæc propriè pertingit ad Deum, & idcirco eum specialiter digna est habere contrarium.

Quemadmodum Deus superbiam diaboli uirtute humilitatis extinxerit, & diuersa super hoc testimonia. Cap. VIII.

IDeoque uniuersitatis creator & medicus Deus, causam principiumque morborum superbiam esse cognoscens, contrarijs sanare, cõtraria procurauit, ut ea scilicet, quæ per humilitatem resurgerent. Ille namque dicit: In cœlum conscendam. Hic dicit: Humiliata est in terra anima mea. Ille dicit: Et ero similis altissimo. Hic cum esset in forma Dei, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, humiliauitque se factus obediens usque ad mortem. Ille dicit: Super astra Dei exaltabo solium meum. Iste dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Ille dicit: Nescio dominum, & Israël non dimittam. Iste dicit: Si dixero, quia non noui eum, ero similis uobis mendax, sed noui eum, & mandata eius seruo. Ille dicit: Mea sunt flumina, & ego feci ea. Iste dicit: Nõ possum ego à meipso facere quicquam, sed pater meus in me manẽs, ipse facit opera. Ille dicit: Mea sunt omnia regna mũdi & gloria eorũ, & cui uoluero, do ea. Iste cùm diues esset, pauper effectus est, ut eius inopia nos diuites redderemur. Ille dicit: Sicut colliguntur oua quæ derelicta sunt, sic uniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam & aperiret os & ganniret. Iste dicit: Similis factus sum pelicano solitario, uigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Ille dicit: Exiccaui uestigio pedum meorum omnes riuos aggerum. Hic dicit: Nunquid non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim millia legiones angelorum? Si principalis ruinæ causam & salutis nostræ fundamenta perspeximus, à quo & qualiter uel ista iacta sint, uel illa emerserint, quemadmodum deuitare tam atrocem mortem superbiæ debeamus, uel illius ruina, uel huius doceamur exemplo.

Quemadmodum nos quoque superbiam superare possimus. Cap. IX.

ITaque hunc nequissimi spiritus laqueum taliter poterimus euadere, si in singulis quibus senserimus nos uirtutibus profecisse, illud Apostolicum dixerimus, non ego, sed gratia Dei mecum, & gratia Dei sum id quod sum, & Deum esse, qui operatur in nobis, & uelle, & perficere pro bona uoluntate, dicente etiam ipso auctore salutis nostræ. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere. Et, nisi Dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilant qui custodiũt eam. Et uanum est uobis ante lucem surgere. Quia non est uolentis neque currẽtis, sed miserentis Dei.

Quòd nemo poßit perfectionem uirtutum, uel promissam beatitudinem suis tantum uiribus obtinere. Cap. X.

NVllius nanq; quamuis uiolentis & currentis tam idonea potest uoluntas esse uel cursus, ut carne spiritui repugnante circundatus, ualeat tantum perfectionis præmium, & palmam integritatis ac puritatis attingere, nisi fuerit diuina miseratione protectus, ut ad illud quod magnopere uult, & quo currit peruenire mereatur. Omne enim datum bonum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum. Quid enim habes quod accepisti? Quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

Exemplum latronis, siue Dauid, uel uocationis nostræ ad Dei gratiam demonstrandam. Cap. XI.

SI enim uel illum latronem ob unam confessionem introductũ in Paradisum recordemur, intelligimus eum non cursus sui meritò tantam beatitudinem cõsecutum, sed dono Dei miserentis adeptum. Vel si reminiscamur Dauid Regis duo tam grauia, tamq; immania crimina uno pœnitudinis sermone deleta, nec hic uidemus ad indulgentiam tanti criminis obtinendam laboris æquiparasse merita, sed Dei gratiam superabundasse, qui uerè pœnitudinis occasione accepta tantam peccatorum materiam sub unius uerbi plena confessione cõsumpsit. Principium quoq; discutientes uocationis, ac salutis humanæ, qua non ex nobis, nec ex operibus nostris secundùm Apostolũ, sed Dei sumus dono gratiaq; saluati, liquidò poterimus aduertere, quemadmodũ perfectionis summa non uolentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei, qui nequaq; laborum, uel cursus nostri meritò compẽsante uitiorum nos facit esse uictores, nec æquiparantæ nostræ uoluntatis industria, tam arduum integritatis culmen subiugata, qua utimur carne conscendere. Nulla siquidem corporis huius afflictio nullaq; cordis contritio ad capessendam ueram illam interioris hominis castitatem, potest esse condigna, ut tantam puritatis uirtutem angelis solis ingenitam, cœliq; uernaculam, nudo humano labore, id est, sine adiutorio Dei ualeat obtinere, quia totius bonitatis effectus ab illius profluit gratia, qui tantam perennitatem beatitudinis & immensitatem gloriæ, exiguæ uoluntati breuiq; ac paruo cursu nostro, multiplicata largitate donauit.

Quòd nullus sit labor, qui poßit repromissæ beatitudini comparari. Cap. XII.

OMmnis enim longæuitas uitæ præsentis, cum ad illam futuræ gloriæ perennitatem respexeris euanescit, & dolores cuncti contemplatione illius immensę beatitudinis effugantur, atq; ut fumus ad nihil extenuati liquescunt, & nusquam ut fauilla comparent.

Traditio seniorum de consequenda puritate. Cap. XIII.

QVapropter iam tempus est, ut ipsis quibus tradunt uerbis patrum sententiam proferamus, eorum scilicet, qui uiam perfectionis & qualitatem eius non uerborum iactantia depinxerũt, sed potius re & opere, ac uirtute spiritus possidentes, experimentis eam proprijs & exemplis certißimis tradiderũt. Aiunt itaq; nõ posse ad purum quempiam carnalibus uitijs emũdari, nisi uniuersum laborem suum atq; conatum ad tantæ perfectionis finem intellexerit non posse sufficere, nec eam nisi miseratione Dei & adiutorio, comprehendi non tam tradentis institutione, quàm affectu atque uirtute & exprimentis proprijs eruditus, agnoscat. Ad capessenda nãq; tam magnifica, tamq; præcelsa puritatis, & integritatis præmia, quantuslibet ieiuniorum, uigilarum, lectionis & solitudinis, ac remotionis labor fuerit impensus, condignus esse nõ poterit, qui hæc industriæ suæ meritò uel laboris obtineat. Nunq; enim diuinum munus labor proprijs humana'ue compensabit industria, nisi desideranti diuina fuerit miseratione concessum.

Quòd

Quòd adiutorium Dei laborantibus tribuatur.
Cap. XIIII.

NEc hoc dico, ut humanos conatus euacuans ab industria & laboris intentione quemquàm reuocare contendam. Sed planè constantisßimè non mea, sed seniorum sententia definio, perfectionem quidem sine his omnino capi non posse, his aũt solis sine gratia Dei posse eam è nemine consummari. Vt enim dicimus conatus humanos apprehendere eam per seipsos sine adiutorio Dei non posse, ita pronunciamus laborantibus tamen ac desudantibus misericordiam Dei gratiamq́; conferri, & ut uerbis Apostolis loquar uolentibus & currentibus impartiri, secundùm illud quod etiam in Psalmo octogesimooctauo ex persona Dei cantatur. Posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea. Dicimus enim secundùm saluatoris sententiã dari quidem petentibus, & aperiri pulsantibus, & à quærentibus inueniri, sed petitionem & inquisitionem, & pulsationem nostram nõ esse condignã, nisi misericordia Dei, id quod petimus dederit, uel aperuerit quod pulsamus, uel illud quod quærimus, fecerit inueniri. Præsto est namq́; occasione sibi tantummodo à nobis bonæ uoluntatis oblata, ad hæc omnia conferenda. Amplius enim ille quàm nos, perfectionem salutemq́; nostrã desiderat & expectat. Et in tantum Beatus Dauid prouentũ sui operis, ac laboris propria tamen industria non posse nouerat obtineri, ut a Domino promereri directionem suorum operum iterata prece deposceret, dicens. Et opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige. Et rursum. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.

A quibus perfectionis uiam discedere debeamus.
Cap. XV.

IDeoq́; si ad ueram consummationem uirtutum uolumus effectu & opere peruenire, illis debemus acquiescere magistris ac ducibus, qui hanc non uaniloqua disputatione somniantes, sed re atq́; experimentis appræhendẽtes nos quoq́; docere atq́; ad eam dirigere similiter possunt, & uiam quemadmodum perueniamus ad eam certisßimo tramite demonstrare, quiq́; ad hanc fide se potius peruenisse, quàm laborũ merito testabantur. Quibus etiam hoc præcipuum sui cordis acquisita puritas conferebat, ut magis magisq́; se deprimi peccatis agnoscerent. Tanta nanq́; in eis delictorum cõpunctio per dies singulos augebatur, quanta puritas animi profecisset. Trahebantq́; iugiter intimo corde suspiria, eo quòd semetipsos sentirent, nequaq́; posse delictorum neuos ac maculas deuitare, quæ eis per multiplices cogitationum minutias ingerebãtur. Et idcirco futuræ uitæ stipendia non operum sperare se merito, sed misericordia Domini proclamabant, nihil sibi de tanta circumspectione cordis aliorum cõparatione donantes, quippe qui hanc ipsam non suæ industriæ, sed diuinæ gratiæ ascribebãt, nec blãdientes sibi de inferiorum ac tepidorum negligentia, sed contemplatione potius illorum, quos uerè peccato carere, atq́; in regno cœlorum iam æterna beatitudine frui nouerant, humilitatem perpetuam conquirebant, atq́; ita consideratione hac & elationis ruinam pariter declinabant, & quo tenderent, uel quod dolerent semper inueniebant, intelligentes semetipsos ad illam puritatem cordis, quam cupiunt, obsistẽte carnis sarcina peruenire non posse.

Non posse nos sine misericordia & inspiratione Dei ad ipsum laborem obtinendæ perfectionis accedere. *Cap.* XVI.

IGitur secundum traditiones & institutiones eorum sic ad eam festinare debemus ieiuniis, uigiliis, orationibus, contritioni cordis & corporis operam dantes, ne hæc omnia morbo hoc inflãte euacuemus. Non solum namq́; ipsam perfectionem oportet credere nostra industria nos, uel labore nostro posßidere non posse, sed ne hoc ipsa quidem, quæ illius exercemus obtentu, id est, labores conatusq́; nostros ac studia, sine diuinæ protectionis auxilio, inspirationisq́; eius & castigationis atq́; exhortationis gratia posse perficere, quam scilicet cordibus nostris, uel per alium solet, uel per semetipsum nos uisitans clementer infundere.

Testimonia

Testimonia diuersa, quibus euidenter ostenditur nihil posse nos, quod ad salutem nostram pertinet, sine adiutorio Dei perficere. Cap. XVII.

POstremo instruat auctor salutis nostræ, quid nos oporteat in singulis quibusque quæ gerimus, non modo sentire, sed etiam confiteri. Non possum ego, inquit, à meipso facere quicquam. pater autem in me manens, ipse facit opera. Ille ex persona hominis assumpti dicitur, nihil à semetipso posse se facere, & nos cinis, & terra in his, quæ ad nostram salutem pertinent arbitramur nos adiutorio Domini non egere? Discamus itaque & nos per singula nostram simul infirmitatem, & illius adiutorio sentientes quotidie proclamare cum sanctis. Impulsus uersatus sum ut caderem, & dominus suscepit me. Fortitudo mea & laudatio mea dominus, & factus est mihi in salutem. Et nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitauerat in inferno anima mea. Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabit me. Secundùm multitudinē dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Videntes etiam cor nostrum in timore Domini & patientia roborari dicamus. Et factus est Dominus firmamentum meum, & eduxit me in altitudine. Scientiam quoque profectu operum intelligentes nobis augeri, dicamus. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Quoniam in te eripar à temptatione, & in Deo me transgrediar murum. Dein sentientes etiam nosmetipsos fortitudinem tolerantiæ conquisisse, & in semita uirtutum facilius, ac sine labore dirigi, dicamus. Deus qui præcingis me uirtute, & posuisti immaculatam uiam meam. Qui perficis pedes meos tanque cerui, & super excelsa statuens me. Qui doces manus meas ad prælium. Consecuti etiam discretionem per quam roborari possimus aduersarios nostros elidere, proclamemus ad Deum. Disciplina tua correxerit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata uestigia mea. Et quia taliter sum roboratus sciētia tua atque uirtute, inferam cōfidenter eà, quæ sequūtur, & dicam. Persequar inimicos meos, & compræhendam illos, & non conuertar donec deficiant. Conteram illos nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos. Rursum infirmitatis nostræ memores nec posse nos tam acerbos uitiorū hostes fragili carne circundatos sine illius adiutorio superare, dicamus. In te inimicos nostros uentilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. Saluasti enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confudisti. Sed etiam præcinxisti me uirtute ad bellum, & supplantasti omnes insurgentes in me subtus me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odiētes me disperdidisti. Sed nec armis nostris posse nos uincere cogitantes, dicamus. Appræhēde arma & scutum, & exurge in adiutorium mei. Effunde frameam, & conclude aduersus eos qui persequuntur me, dic animæ meæ salus tua ego sum. Et posuisti ut arcum æreum brachia mea, & dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me. Quia nec patres nostri in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextra tua & brachium tuum, & illuminatio uultus tui, quoniā complacuisti in eis. Postremò uniuersa beneficia eius cum gratiarum actione mente sollicita perlustrantes, super his omnibus, quod uel pugnauimus, uel illuminationem scientiæ, uel disciplinam discretionis ab eo consecuti sumus, uel quod suis nos armis instruxit, & uirtutis cingulo communiuit, uel quod inimicorum nostrorum nobis præbuit dorsum, & tribuit uirtutem comminuendi eos ut puluerem ante faciem uenti, intimo cordis affectu clamemus ad eum. Diligam te Domine uirtus mea, Dominus firmamētum meum & refugium meum, & liberator meus, Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum, protector meus & cornu salutis meæ & susceptor meus, laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

Quòd non solum in naturali conditione, sed etiam in quotidiana dispensatione Dei gratia muniamur. Cap. XVIII.

NOn solum pro his ei gratias referentes, quod uel rationabiles nos condidit, uel liberi arbitrij potestate donauit, uel baptismi largitus est gratiam, uel scientiam legis

legis adiutorium concesit, sed etiam pro his, quæ erga nos quotidiana eius prouidentia conferuntur, quod scilicet ab aduersariorum nos insidijs liberat, quod cooperatur nobis ut carnis uitia superare posimus, quod à periculis nos etiã ignorantes protegit, quòd à lapsu peccati communiuit, quod adiuuas nos, & illuminat, ut ipsum adiutoriũ nostrum, quòd non aliud quidam interpretari uolunt, quàm legẽ intelligere & agnoscere ualeamus, quòd pro negligentijs delictisꝗ nostris eius inspiratione latenter compungimur, quòd dignatione eius uisitati saluberrimè castigamur, quòd ab eo nõnunquam etiam inuiti trahimur ad salutem, postremò quia ipsum liberum arbitrium nostrum quod procliuius fertur ad uitia ad meliorem dirigit frugem, & ad uirtutum uiam instigationis suæ uisitatione contorquet.

Quòd hæc fides ab antiquis patribus sit tradita de gratia Dei. Cap. XIX.

HAec est propriæ erga Deum humilitas, hæc est antiquisimorum patrum syncera fides, quæ penes successores eorum intemerata nunc usꝗ perdurat. Cui fidei uirtutes Apostolicæ quę sæpenumero per eos manifestatæ sunt, non solũ apud nos, sed etiam apud infideles & incredulos, indubitatum testimonium reddũt. Qui simplicem piscatorũ fidem in corde simplici retinẽtes, non eam syllogismis dialecticis & Tulliana facundia spiritu concepere mundano, sed experimento uitæ synceræ, actuꝗ purisimo, correctione quoꝗ uitiorum, & (ut uerius dixerim) in ipsa perfectionis inesse naturam oculatis indicijs deprehenderunt, sine qua nec pietas in Deum, nec purgatio uitiorum, nec emendatio morum, nec uirtutum consummatio poterit appræhendi.

De eo, qui propter blasphemiam traditus est immundisimo spiritui. Cap. XX.

NOui quendam de fratrum numero, quem utinam minimè scissem, siquidem post hæc ordinis mei gradu se passus est prægrauari, qui probatisimo cuidam senum uitio carnis semetipsum grauisimo confessus est impugnari, nam contra usum naturæ desiderio patiẽdi magis, quàm inferẽdi ignominiam intolerabili æstu libidinis urebatur, tum illum ut spiritalem uerumꝗ medicũ, interiorem causam morbi huius & originem protinus peruidisse. Qui grauiter suspirans, nequaꝗ ait tam nequam spiritui tradit te Dominus permisisset, nisi aliquid blasphemasses in eum. Quo ille comperto, cõfestim procidit ad pedes eius in terrã, summaꝗ admiratione perculsus, tanꝗ à Deo cernens arcana sui pectoris patefacta, confessus est in Dei se filium cogitatione impia blasphemasse. Vnde perspicuũ est eum, qui superbiæ spiritu posidetur, uel qui in Deum blasphemus existit, tanꝗ qui arroget illi iniuriã à quo puritatis speranda sunt dona, perfectionis integritate priuari, & sanctificationem castimoniæ non mereri.

Exemplum Ioas regis Iudæ quo ostenditur quid propter superbiam meruerit. Cap. XXI.

LEgimus tale aliquid Paralipomenõ libro. Ioas enim rex Iuda septẽ annorũ ab Ioada pontifice ascitus in regnum, atꝗ in omnib. quoad uixit memoratus põtifex testimonio scripturæ laudatus est. De quo post obitũ Ioiadæ audi, quid scriptura cõmemorat, & quẽadmodũ elatus superbia ignominiosè fuerit traditus pasioni. Postꝗ aũt obijt Ioiada, ingresi sunt principes Iuda, & adorauerũt regem. Qui delinitus obsequijs eorũ acquieuit, & derelinquerunt templum Dñi Dei patrum suorũ, seruierũtꝗ lucis & sculptilibus, & facta est ira magna cõtra Iudã & Hierusalẽ propter hoc peccatũ. Et post pauca. Cumꝗ euolutus esset annus ascendit cõtra eum exercitus Syriæ, ueniteꝗ in Iudã & Hierusalem, & interfecit cũctos principes populi, atꝗ uniuersam prædam miserunt regi Damascum. Et certè cum permodicus uenisset numerus Syrorũ, tradidit Dominus in manib. eorum infinitã multitudinẽ, eo ꝙ derelinquissent Dñm Deũ patrum suorum. In Ioas quoꝗ ignominiosa exercuere iudicia, & abeuntes dimiserunt

eum

eum in languoribus magnis. Vides quàm flagitiosis ac sordidis passionibus tradi mereatur superbia? Qui enim elatus arrogantia ut Deum se passus est adorari, traditur secundum Apostolum in passione ignominiæ & in reprobũ sensum, ut patiatur, ea quæ non conuenit. Et quia dicente scriptura, immũdus est apud Deum omnis, qui exaltat cor suum, iste qui tumida cordis elatione inflatus est, turpissimæ confusioni traditur deludendus, ut humiliatus taliter sentiret semetipsum esse, uel immũdicia carnis & cõscientia impuræ passionis immundum, quod animi sui noluerat elatione sentire, & ut carnis ignominiosa contagio patefaceret immundiciam cordis eius occultam, quã superbię malo cõtraxerat, ac manifesta pollutio, ne corporis sui probaretur impurus, qui per elationem spiritus factum se non sentiebat immundum.

Omnem animam superbam subdi spiritualibus nequitijs illudendam. Cap. XXII.

QVibus manifestè probatur omnem animã quæ superbiæ fuerit tumore possessa, intellectualibus Syris, id est, nequitijs spiritalibus tradi, eamq́ passionibus carnis inuolui, ut saltem uitijs humiliata terrenis, immundam se carnaliter pollutamq́ cognoscat, quæ tepore mentis erecta immundam se in conspectu Dei per elationem cordis effectam intelligere ante nõ potuit, quod uel sic humiliatus, quis à pristino tepore discedat, & ignominia carnalium passionum deiectus atq́ confusus, ad spiritalem feruorem deinceps semetipsum ardentius conferre festinet.

Quòd perfectio attingi nisi humilitatis uirtute non possit. Cap. XXIII.

EVidenter itaq́ monstratur, non posse quemquàm perfectionis finem ac puritatis attingere, nisi per humilitatem ueram, quam primitùs fratribus reddẽs Deo, quoque in penetrabilibus cordis exhibeat, credens sine protectione eius atq́ auxilio per singula sibi momenta delato perfectionem quam cupit, & ad quam magnopere currisse penitus obtinere non posse.

Quos spiritalis superbia pulset, quosque carnalis. Cap. XXIIII.

HVcusq́ de spiritali superbia qua diximus perfectos quousq́ pulsari, quantum tenuitas ingenij nostri præualuit donante Deo dixisse sufficiat. Quod superbiæ genus nõ multis cognitum, nec expertum est, quia nec plures student perfectã cordis appræhendere puritatem, ut ad hos præliorum gradus ualeant peruenire, nec præcedẽtium uitiorum, quorum in singulis libellis naturã pariter remediaq́ præmisimus, procuratur ulla purgatio. Sed illos solummodo pulsare solet, qui deuictis superiorib. uitijs iam propemodum sunt in uirtutum culmine collocati. Quos qui lapsu carnali subtilissimus hostis superare non quiuit: spiritali ruina deijcere ac supplantare conatur per hanc illis uniuersis ueterum stipendiorum meritis multo labore quæsitis spoliare contendens. Cæterùm uos, qui adhuc terrenis sumus passionib. inuoluti nequaquã hoc modo temptare dignatur, sed crassiore, &, ut ita dixerim, carnali elatione supplantat. Et idcirco de hac, qua maximè nos, seu nostræ mensuræ homines ac præcipue iuniorum uel incipientium mentes periclitari solent, necessarium reor secundùm promissionem nostram pauca depromere.

Descriptio carnalis superbiæ, uel quæ mala in monachi mente parturiat. Cap. XXV.

HAec igitur quam diximus carnalis superbia, cum tepido ac malè arrepto renunciationis principio in monachi resederit mente, de pristino ac seculari eum tumore ad ueram Christi humilitatem descendere non permittens, primum inobedientem eum reddit & asperum, deinde mitem atq́ affabilẽ esse non patitur, æqualem quoque fratribus fieri cõmunemq́ non sinit, nec secundùm Dei ac saluatoris nostri mandatum spoliari terrenis opibus nudariq́ concedit, & cum reconciliatio nihil aliud sit, nisi mortificationis & crucis iudicium, nec ualeat alijs inchoari uel consurgere fundamentis, quàm ut se non solum actibus huius mundi spiritualiter nouerit interemptum,

uerumetiam

uerumetiam corporaliter quotidie credit esse moriturum, econtrario facit eam uitam sperare longæuam, infirmitates proponit ei prolixas & multas, confusionem quoque incutit ac pudorem, si nudus effectus alienis, & non proprijs facultatib. ceperit sustentari, persuadet etiam multo esse melius uictum indumentumq; sibi sua potius quàm aliena substantia ministrari, secundum illud scilicet, quod quemadmodũ dictum sit tali hebetudine ac tepore cordis obtusi, ne intelligere quidem aliquando potuerunt. Beatius est magis dare, quàm accipere.

Quod malè fundatus, quis ad deteriorem statum quotidie prolabatur. Cap. XXVI.

TAli igitur diffidentia mentis obsessi, & à scintilla fidei, qua uisi fuerant in primordijs suæ conuersionis accensi, diabolica infidelitate reuocati, incipiunt pecunias quas ante dispergere cœperant diligentius custodire, & eas uelut qui semel profligatas ulterius reparare non possint, auaricia uehementiore conseruant, seu quod est deterius ea, quæ prius abijcerant resumẽtes, uel certè quod est tertium ac deterrimum nequitiæ genus, quæ nec ante quidem possederant cõgregantes. nihil amplius egressi è seculo quam nomen acquisisse tantummodo, ac uocabulum monachi comprobantur. Super hæc igitur initia malè uitioseq; fundata necesse est, ut uniuersa deinceps uitiorum structura consurgat, nec quicq; supponi pessimis ualeat fundamẽtis, nisi quod miserabilem animam ruina lugubriore prosternat.

Expositio uitiorum, quæ per morbum superbiæ generantur. Cap. XXVII.

TAlibus siquidẽ passionib. obdurata, atq; à detestabili tepore incipiens, necesse est ut in deterius quotidie proficiat, & reliquã quoq; uitam suam deformiore fine cõcludat, dumq; cupiditatib. pristinis oblectatur, ac secundũ Apostolũ sacrilega Philargyria uincitur, ita eodẽ pronunciãte de illa, & philargyria, quę est simulachrorum seruitus, & iterũ: radix enim, inquit, omniũ malorum est philargyria, nunq; possit in corde suo humilitatẽ Christi simplicem ueramq; suscipere, cũ uel de nobilitate nataliũ gloriatur, uel inflatur de seculi, quã corpore nõ mẽte deseruit dignitate, uel pecunijs, quas ad ruinã suam retẽtat extollitur, per quæ non iam monasterij iugũ sustinere contentus est, nõ senioris ullius instituí disciplina. Quisq; em̃ superbiæ morbo fuerit occupatus, non solũ nullam subiectionis aut obedientiæ regulam custodire dignatur, uerum ne ipsam auribus quidem suis doctrinam perfectionis admittit, tantumq; cõcrescit in corde eius spiritalis uerbi fastidiũ, ut cũ fortè talis fuerit oborta collatio, uno in loco stare nesciat eius obtutus, sed huc atq; illuc stupidus circunferatꝛ intuitus, aliorsum & in obliquum quam mortis est oculi defigãtur. Pro suspirijs enim salutaribus sputa de sicco gutture contrahuntur, execrationes etiam sine ulla interpellatione phlegmatis prouocantur, digiti ludunt, & in modũ quiddam scribentis uolitãt atq; depingunt, & ita huc atq; illuc uniuersa mẽbra corporis cõmouentur, ut dum spiritalis agitatur collatio, totum se uel scatẽtibus uermibus, uel acutissimis sudib. credat insidere, & quicquid simplex collatio ad ędificationẽ protulerit audientiũ, ob suã sugillationẽ æstimet esse prolatum. Totoq; tempore quo spiritalis uitæ examinatio, uentilatur suis suspitionib. occupatus, non quid exinde ad prouectũ suum cauere debeat aucupatur, seu causas cur unũquodq; sit dictum sollicita mẽte perquirit, uel quid eis possit obijcere tacita intra se cordis obiurgatione cõiectat, ut nihil ex his quæ saluberrimè sunt digesta penitus apprehendere, aut in aliquo ualeat emẽdari. Et ita fit ut non solũ in nullo ei proficiat collatio spiritalis, uerumetiam damnosa magis existat, efficiaturq; causa maioris peccati. Dum enim pro conscientia sua totũ contra se suspicatur esse prolatũ, uehementior cordis obstinatione duratur, iræ quoq; stimulis acrius instigatur. Deinde post hæc excelsa uox, sermo rigidus, amara & turbulẽta respõsio, incessus erectus ac mobilis. Lingua facilis, procax loquela, nec unq; taciturnitatis amica, nisi cum contra fratrem rancorem quendam in suo corde conceperit, fitq; silentium eius non compunctionis, nec humilitatis ullius, sed superbiæ & indignationis indicium, ita ut quid in eo detestabilius sit, haud facilè discernatur, uerùm diffusa illa petulansq; lætitia, an dira hæc uirulentaq; serietas. In illa nãq; sermo non oportunus risus leuis ac fatuus, effrenata ac indisciplinata

cordis elatio, in ista uerò plenum uirulentumq; silentium, & quod ob hoc tantũ concipitur, ut aduersus fratrem rancor taciturnitate seruatus protelari diutius possit, nõ ut ex eo uirtus humilitatis ac patientiæ præbeatur. Et cũ ipse tumore possessus facilè cunctis tristitias inferat, atq; ad satisfactionem læsi fratris semetipsum submittere dignetur, etiam ab illo sibimet oblatam respuit atq; contemnit. Et nõ solũ nulla fratris satisfactione compungitur atque mollitur, uerumetiam cur ab eo sit in humilitate præuetus grauius indignatur. Fit ei salutaris humilitas ac satisfactio, quæ finem diabolicis intentionibus solet inferre, causa uehementioris incendij.

De fratris cuiusdam superbia. Cap. XXVIII.

AVdiui in hac duntaxat regione, quod horret pudetq; reuoluere, quẽdam iuniorẽ cum à suo increparetur abbate, cur humilitatẽ quã renuncians pro modico tempore retentaret, cœpisset excedere, ac diabolica inflare superbia, summa cõtumacia respon disse. Nunquid ob hoc memetipsum humiliaui pro tempore, ut semper subditus sim? Ad quod eius tam effrenatum scelestumq; respõsum, ita est senior obstupefactus omnisq; eius interceptus est sermo, uelut qui ab illo ipso antiquo lucifero uerba hæc prolata non ab homine percepisset, ut nullam uocem aduersus tantam proteruiam de ore suo prorsus emittere, nisi gemitus de corde tãtummodo ac suspiria potuerit, illud solum tacitus intra semetipsum uoluẽs, quod de Domino nostro saluatore dicitur, qui cùm in forma Dei esset, humiliauit se, factus obediens, non ut ille ait diabolico spiritu ac tumore possessus, pro tempore, sed usq; ad mortem.

Indicia quibus superbia carnalis animæ inesse cognoscitur. Cap. XXIX.

ET ut breuius ea quę dicta sunt, de hoc superbiæ genere perstringamus, quædam signa eius in quantum possumus colligentes, ut his qui de perfectione sitiunt, erudiri, quodammodo characteres eius de exterioris hominis motibus exprimamus, necessarium puto paucis eadem replicari, ut compẽdiosius agnoscamus, quibus eam discernere ac deprehendere ualeamus indicijs, quo nudatæ atq; in superficiem productæ passionis huius radices & oculatim deprahensæ atq; perfectæ, uel cõuelli facilius ualeant uel uitari. Tunc enim poterit pestifer morbus ad integrum declinari, cum contra ipsius perniciosos æstus & impetus noxios, non sera obseruãtia cum iam dominantur assumitur, sed cum præcedente eius (ut ita dixerim) lineas agnoscẽtes prouida cũ sagaciq; discretione præcurrimus. De exterioris nanq; sicut prædiximus hominis motu, interioris status agnoscitur. His igitur indicijs carnalis ista, quã præfati sumus superbia declaratur. Inest primitus in loquela eius clamor, in taciturnitate amaritudo, excelsus & effusus in lætitia risus, irrationabilis in serietate tristicia, in responsione rancor, facilitas in sermone, uerba passim sine ulla cordis grauitate erumpentia. Expers patientiæ est, charitatis aliena audax ad cõtumelias irrogandas, ad tolerandas pusillanimis, ad obediendum difficilis, nisi in quo eam desiderium suum uoluntasq; præuenerit, ad recipiendam exhortationem implacabilis, ad resecandas uoluntates suas infirma, ad succumbendum alienis durissima, semperq; suas diffinitiones statuere cõtendens, ipsa uerò nequaquam cedere, alterius acquiescens, & ita fit ut etiam capax cõsilij salubris effecta, in omnibus suo potius, quàm seniorum credat iudicio.

Tepefactus quis per superbiam alijs quoq; præesse desideret. Cap. XXX.

QVibus descensuum gradib. is, quem semel possidet deuolutus iam ipsam disciplinam cœnobij perhorrescit, ac ueluti qui fratrum consortio de perfectione retrahatur, ac de bono patientiæ atq; humilitatis aliorũ uitio & impedimento reuocetur, habitationem solitariæ uitæ desiderat, seu tertiò uelut plures alios lucraturus construere monasterium, & quos docere atq; instituere debeat congregare festinat, ex discipulo, neque detestabilior magister effectus. Nam cum huiuscemodi elatione cordis in perniciosissimum teporem noxiumq; corruerit, & nec uerus monachus, nec secularis effectus sit, quod est deterius etiam perfectionem sibi ex hoc ipso miserabili statu & conuersatione promittit.

Quomodo

Quomodo superbiam uincere, uel ad perfectionem peruenire poßimus. Cap. XXXI.

QVamobrem si ædificij nostri fastigia perfecta uolumus, ac placentia Deo consurgere fundamenta eius, non secundùm nostræ libidinis uoluntatem, sed secundũ districtus Euangelicæ disciplinam iacere festinemus, quæ alia esse non possunt, quã timor Dei, atque humilitas, quæ de mansuetudine & cordis simplicitate descendit. Humilitas uerò nullatenus poterit absque nuditate conquiri. Qua peregrinante, nec obedientiæ bonum, nec patientię robur, nec mansuetudinis tranquillitas, nec cõsummatio charitatis ullatenus poterit apprehẽdi, sine quibus cor nostrum habitaculum spiritus sancti penitus esse non poterit, ita pronunciante Domino per Prophetam. Super quẽ requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem uerba mea? Siue secundùm exemplaria, quæ Hebraicam exprimunt ueritatem, ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu & trementem uerba mea?

Quomodo depopulatrix omnium uirtutum superbia, per ueram humilitatem poßit extingui. Cap. XXXII.

QVapropter athleta Christi spiritalem agonem legitimè certans à Domino desiderat coronari, hanc quoque ferocißimam bestiam, ut deuoratricem cunctarũ uirtutum omnimodis festinet extinguere, certus quod hac in suo pectore commorante, non solum omnigenis uitijs carere non poßit, uerumetiam si quid uirtutis habere uideatur huius ueneno depereat. Nullo enim modo poterit in anima nostra uirtutum structura consurgere, nisi prius iacta fuerint ueræ humilitatis in nostro corde fundamenta, quæ firmißimè collocata perfectionis & charitatis culmen ualeant sustinere, ita scilicet, ut quemadmodum diximus primum fratribus nostris humilitatem ueram intimo cordis exhibeamus affectu, in nullo scilicet acquiescentes eos contristare uel lædere. Quod nullatenus poterimus implere, nisi abrenũciatio uera, quæ in expoliatione omnium facultatum ac nuditate consistit, in nobis fuerit Christi amore fundata, deinde obedientię iugum, & subiectio simplici corde, ac sine ulla fuerit simulatione suscepta: ita ut præter abbatis mandatum nulla penitus uoluntas uiuat in nobis. Quod non aliter obseruari poterit, nisi quis non solũ se mortuum huic mundo, uerumetiã insipientem iudicauerit ac stultum, uniuersa quæ sibi fuerit à senioribus imperata, sine ulla discußione perficiens, sacrosancta ea credens, ac diuinitus promulgata.

Remedia aduersus morbum superbiæ. Cap. XXXIII.

IN qua consistentibus qualitate proculdubio status ille humilitatis ueræ trãquillus atque immobilis subsequetur, ut nosmetipsos inferiores omnibus iudicãtes, uniuersaque nobis fuerint irrogata, tametsi iniuriosa sint, tanque à superioribus nostris illata patientißimè toleremus. Quæ quidem à nobis non solum facillimè tolerabũtur, uerum etiam parua iudicabuntur ac nulla, si mente iugiter recolamus, uel Domini nostri, uel sanctorum omnium paßiones, considerantes tanto leuioribus nos iniurijs attemptari, quanto longius à meritis eorum, & conuersatione distamus, pariter etiam cogitantes in breui nos de hoc seculo migraturos, eorumque nos celeri uitæ huius fine mox futuros esse consortes. Peremptoria nanque est hæc contemplatio, non solùm superbiæ, uerumetiam generaliter omnium uitiorum. Deinde post hæc hanc eandem humilitatem erga Deum firmißimè retentemus. Quod à nobis ita complebitur, ut nihil nosmetipsos absque illis opitulatione, uel gratia, quod ad uirtutum consummationem pertinet, posse perficere cognoscamus, sed & hoc ipsum quod intelligere meruimus eius esse muneris, in ueritate credamus.

De spiritu superbiæ libri duodecimi finis.

IOANNIS CASSIANI IN DECEM COLLATIONES PATRVM, PRAEFATIO.

DEbitum quod beatiſsimo papæ Caſtori in eorum uoluminum præfatione promiſſum eſt, quæ de inſtitutis cœnobiorum, & octo principalium uitiorum remedijs duodecim libellis domino adiuuãte digeſta ſunt, in quo tenuitas noſtri ſuffecit ingenij utcunq; farcitum eſt. Viderim ſane: quid ſuper hoc uel illius, uel noſtri fuerit communis æquitate perpenſum: utrũ in rebus tam profundis, tamq; ſublimibus, & quantum ſtili, ut arbitror antea non uenerunt: dignum aliquid cognitioni ueſtræ omniumq; ſanctorum fratrum deſiderio prõferimus. Nunc aũt quia derelinquẽs nos põtifex ſuprodictus, migrauit ad Chriſtũ: has interim decem collationes ſummorũ patrum, id eſt, anachoretarũ, qui in eremo Scythiæ morabantur, quas ille incõparabili flagrãs ſtudio ſanctitatis: ſimili ſibi iuſſerat ſermonẽ conſcribi, non perpendens præ multitudine charitatis, quanto infirmas ceruices põdere prægrauaret: uobis potiſsimũ, ò beatiſsime papa Leõti, & ſancte frater Helladi credidi cõſecrandas. Alter ſiquidem ueſtrum memorato uiro & germanitatis affectu, & ſacerdotij dignitate, & quod his maius eſt ſancti ſtudij feruore coniunctus hæreditario fraternum debitum iure depoſcit. Alter anachoretarũ inſtituta ſublimia, non, ut quidã propria aggreſſus eſt præſumptione ſectari, ſed legitimum doctrinæ tramitem, ſancto ſpiritu ſuggerente penè anteq; diſceret apprehendens, nõ tam ſuis adinuentionibus: quã illorum traditionibus maluit erudiri. In quib. mihi nunc in portu ſilentij cõſtituto immenſum pelagus aperitur, ut ſcilicet de inſtituto atq; doctrina tantorũ uirorum: quędã tradere audeam memoriæ literarum. Tantò enim profundioris nauigationis periculis fragilis ingenij cymba iactãda eſt, quantũ à cœnobijs ἀναχωρήσεως, & ab actuali uita quæ in congregationibus exercetur cõtemplatio Dei, cui illi inæſtimabiles uiri ſemper intenti ſunt, maior atq; ſublimior eſt. Veſtrũ igitur eſt conatus noſtros pijs orationib. adiuuare, ne aut tam ſancta materia imperito quidem, ſed fideli ſermone promenda periclitetur in nobis, aut rurſus eiſdem materiæ abyſsis obruatur noſtra ruſticitas. Proinde ab exteriore ac uiſibili monachorũ cultu, quẽ priorib. digeſsimus libris, ad inuiſibilem interioris hominis habitũ tranſeamus, & de canonicarum orationũ modo ad illius quã Apoſtolus pcipit orationis perpetuæ iugitatem aſcendat eloquiũ, ut quiſquis iam ſuperioris operis lectionẽ Iacob illius nomen intelligibilis carnaliũ uitiorum ſupplantatione promeruit. Nunc etiam non tam me quã patrum inſtituta ſuſcipiens, diuinæ iam puritatis intuitu ad meritũ (& ut ita dixerim dignitatẽ) trãſiens Iſraëlis qd in hoc quoq; perfectionis culmine debeat obſeruare ſimiliter inſtruatur. Obtineant itaq; orationes ueſtræ, ab eo qui dignos nos: uel uiſu eorum, uel diſcipulatu, uel conſortio iudicauit, ut nobis earundem traditionum memoriã plenam, & ſermonem ad dicendũ facilẽ cõferre dignetur, quo tam ſanctæ eas tamq; integræ, quã ab ipſis accepimus explicantes, ipſos quodãmodo ſuis inſtitutis incorporatos, & quod eſt maius Latino diſputãtes eloquio uobis exhibere poſsimus. Hoc ſane uolumus ante omnia tam harum collationũ, quàm ſuperiorum uoluminum pmonitum eſſe lectorem, ut ſi qua fortè in his pro ſtatus ſui & propoſiti qualitate, ſiue pro uſũ & cõuerſatiõe cõmuni: uel impoſsibilia putauerit eſſe uel dura: non ea ſecundũ ſuæ facultatis modulum, ſed ſecundũ dignitatem & perfectionem loquentium metiamur, quorũ prius ſtudium atq; propoſitum mente cõcipiat, quo uere mortui huic cõuerſationi mundanæ, nullius affectionib. parentum carnalium: nullius actuum ſecularium nexibus obligantur. Deinde locorum quoque in quibus cõmorantur, cõſideret qualitatem, qua in ſolitudine uaſtiſsima cõſtituti atq; uniuerſorum mortalium cõſortio ſeparati, & per hoc illuminationem ſenſuũ poſsidentes contemplantur, uel proloquuntur, ea quæ in expertis atq; eruditis pro conditione & mediocritate conſuetudinis ſuæ impoſsibilia forſitan uidebuntur. De quib. tamen ſi quis uoluerit ueram proferre ſententiam, & utrũ impleri queant deſiderat experiri, feſtinet prius eorum propoſitum ſimili ſtudio & cõuerſatiõne ſuſcipere, & tunc demũ ea, quæ ſupra facultatem hominis uidebuntur, non ſolũ poſsibilia: uerumetiã ſuauiſsima depræhendet. Sed nunc iam ad collationes eorum & inſtituta properemus.

PRAEFATIO FINIT.

ABBATIS MOSI COLLATIO PRIMA, DE MONACI DESTINATIONE VEL FINE. Cap. I.

CVm in eremo Scythiæ, ubi monachorũ probatißimi patres: & omnis cõmorabatur perfectio: Abbatẽ Mosen, qui uehementius inter illos egregios flores non solum in actuali, uerumetiã rheorica uirtute flagrabat institutione eius fundari cupiẽs expetissem: una cũ sancto Germano, cum quo mihi ab ipso tyrocinio, ac rudimentis militiæ spiritalis ita indiuiduũ, deinceps cõtuberniũ, tam in cœnobio, quàm in eremo fuit, ut cuncti ad significandã sodalitatis ac propositi sensusq; nostri parilitatem pronunciarent, unã mentem, atq; animã duob. inesse corporibus, pariterq; ab eodẽ abbate ædificationis sermonẽ suis lachrymis ambiremus. Quippe cuius hunc animi rigorem manifestißimè noueramus, ut nisi fideliter desiderantib. & cum omni cordis contritione quærentibus, nequaq; penitus acquiesceret perfectionis aperire doctrinam, ne scilicet, si paßim uel uolentibus, uel tepide sitientibus exhiberet, res necessarias, & quæ solis perfectionem cupientibus debent esse compertæ, indignis & fastidiosè suscipientibus pandens: aut iactantiæ uitium, aut proditionis crimẽ uideretur incurrere tandem fatigatus precibus nostris, ita exortus est.

De interrogatione abbatis Mosis quærentis qui monacho scopus, uel quis sit finis. Cap. II.

OMnes, inquit, artes ac disciplinæ scopũ quendã, id est, destinationẽ & finẽ proprium habere noscunt, ad quem respiciẽs unusquisq; artis industrius appetitor, cunctos labores, & pericula dispendiaq; uniuersa æquanimiter gratãterq; sustentat. Nã & agricola flagrãtes radios solis, pruinas quoq; & glaciem nõ declinans terrã infatigatus exercet, & in domitas agri glebas frequenti uomere subigit, dum scopũ seruat, ut eam cunctis sentib. expurgatã uniuersisq; graminib. absolutã in modũ solubilis harenæ, fauilleq; cõminuat: finem, id est, perceptionẽ copiosarum frugũ: & exuberantiã segetum nõ alias adepturũ se, nisi hac operis, ac sudoris sui ratione cõfidens, quo uel ipse deinceps uitã securus exigere: uel suã poßit amplificare substantiã. Referta etiã frugibus horrea libenter exhaurit, easq; sulcis agri cõmendat instanter, p̄sentem diminutionem futurarũ messium cõtemplatione non sentiens. Illi etiam qui negociationũ solent exercere cõmertia nõ incertos pelagi timent casus, nõ ulla discrimina perhorrescũt, dum ad finẽ quæstus spe proposita prouocantur. Nec nõ etiã hi qui militiæ mundialis ambitione inflãmantur, dum prospiciunt honorũ ac potestatũ finẽ, peregrinationũ exitia ac pericula non sentiunt: nec præsentib. ærumnis, bellisq; franguntur, dum propositum sibi dignitatis finem cupiunt obtinere. Habet ergo & nostra professio scopũ propriũ, ac finem suum, pro quo labores cunctos non solum infatigabiliter, uerumetiã gratãter impendimus, ob quem nos ieiuniorũ inedia nõ fatigat, uigilarũ laßitudo delectat, lectio aut meditatio scripturarũ cõtinuata non satiat, labor etiã incessabilis, nuditasq; & omnium rerum priuatio iocundissime sustinetur, nec horror huius uastissimæ solitudinis formidatur. Ob quẽ uos ipsi proculdubio parentũ spreuistis affectũ, & patriũ solũ ac delicias mũdi pertrãsitis regionib. despexistis, ut ad nos homines rusticos & idiotas in hoc eremi squalore degentes peruenire possetis. Propter quod respõdete inquit mihi, quæ sit destinatio uestra uel finis, qui ad hæc omnia libentissimè sustinẽda uos prouocat?

De responsione nostra. Cap. III.

ET cum persisteret nostram elicere super inchoata disputatione sententiam, respondimus, regni cœlorum causa hæc cuncta tolerari.

De interrogatione Mosi super propositione prædicta. Cap. IIII.

AD quod ille. Bene, inquit, & argute de fine dixistis, qui uerò debeat scopus noster esse, id est, destinatio, cui iugiter inhærentes, finem ualeamus attingere, præ omnibus nosse debetis. Et cùm ignorationem confessi simpliciter fuissemus, ait: in omni, ut dixi, arte ac disciplina præcedit quidam scopus, id est, animi destinatio, siue incessibilis mentis intẽtio, quam nisi quis omni studio perseuerantiaq; seruauerit, nec ad finem desiderati fructus poterit peruenire. Nam ut dixi, agricola finem habens, securè copioseq; uiuendi in prouentu segetum fœcundarum, scopũ, id est, destinationẽ gerit, agrum suum sentibus cunctis absoluere, eumq; uniuersis infructuosis uacuare

graminibus,ne aliter ſe quieti finis opulentiam adepturum cõfidit,niſi id quod uſu obtinere deſiderat quadam prius operis:ac ſpei ſuæ ratione poſsideat.Negociator quoq; illud uel iſtud mercandi deſiderium non deponit,per quod poſsit quæſtuoſius diuitias congregare,quia fruſtra concupiſceret lucrum,niſi uiã,qua ad id tenderet,elegiſſet. Et qui certis quibuſq; dignitatibus mundi huius cupiũt honorari,cui ſe officio uel ordinem debeãt mancipare,ante proponunt,ut per legitimum ſpei tramitem,finem quoq; ualeant deſideratæ dignitatis attingere.Itaq; & uitæ noſtræ finis quidem eſt regnũ Dei, qui uerò ſit ſcopus debet diligenter inquiri.Qui ſi nobis ſimiliter cõparatus non fuerit,fruſtra nitendo fatigabimur,quia ſine uia tendentibus labor eſt itineris,non profectus.Ad quod obſtupeſcentibus nobis,ſenex intulit.Finis quidem noſtræ profeſsionis,ut diximus,regnum Dei,ſeu regnum cœlorũ eſt.Deſtinatio uerò noſtra,id eſt,ſcopus puritas eſt cordis,ſine qua ad illum finem impoſsibile eſt quempiam peruenire.In hac enim deſtinatione defigentes noſtræ deſtinationis obtutus, uelut ad certam lineã curſum rectiſsimum dirigimus.Ac ſi paululum quid ab hac cogitatio noſtra deflexerit,ad contemplationem eius illicò recurrentes:rurſus eam uelut quadam norma certiſsime corrigamus,quę ſemper omnes conatus noſtros ad unum hoc reuocãs ſignũ, arguet ſtatim ſi à propoſita directione mens noſtra,uel paululum deuiarit.

De comparatione eius.qui deſtinata ferire contendat. Cap. V.

QVemadmodum hi quib. uſus eſt bellica tela tractandi, cum ante regem mundi huius artis ſuæ cupiunt peritiã demõſtrare,in paruiſsima quadã ſcutula,q̃ figurata in ſe cõtinet p̃mia,iacula ſua,uel ſagittas intorquere cõtendunt,certi q̃ non alias, niſi deſtinationis ſuæ linea ad finem poſsint deſiderati p̃mij peruenire,ſecuri de illo,ſi modo propoſitum ſcopũ ualuerint obtinere.Qui forte ab eorum fuerit ſubtractus intuitu,nec indeclinabiliter ei ſagaciſsimorum obtutum peruicacia inhæſerint, quantũlibet recto tramite caſſa imperitorum,deerret intẽtio,excidiſſe ſe tamen à cõtemplatione ſentient,& cũ ſibi efficaciſsimis telorum emiſsionibus uideantur inniti,fruſtrato inertiæ labore falluntur quia illum ſubtiliſsimum deſtinationis limitem perſequi oculis ac mente non norunt,& cum inutiles in aera uacuoq; iactus effuderint,in quo peccauerint,quóue decepti ſint dijudicare non poſſunt,quippe quos nulla menſura propoſita arguit,quantum à directione diſceſſerint,nec quo deinceps corrigere uel reuocare deceant lineam diſciplinæ docere poteſt paſsiuus obtutus.Ita igitur & noſtri propoſiti finis quidem,ſecundum Apoſtolum uita æterna eſt:ita eodẽ pronunciante.Habentes quidem fructum ueſtrum in ſanctificatione,finẽ uerò uitam æternã.Scopus uerò eſt puritas cordis.Quã ſanctificationem nõ immeritò nuncupauit,ſine qua p̃dictus finis nõ poterit apprehendi.Ac ſi dixiſſet alijs uerbis. Habentes quidẽ ſcopũ ueſtrum in cordis puritate,finem uerò uitam æternã.De qua deſtinatione docens nos idem beatus Apoſtolus,ipſum nomen,id eſt,ſcopũ ſignificanter exprimens,ita intulit.Quæ poſteriora ſunt obliuiſcens,ad ea uerò quæ priora ſunt extendens me ad deſtinatam perſequor brauium ſupernæ uocationis dñi.Quod euidẽtius in Græco ponit τὰ μὲν ὀπίσω, ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω, ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ. id eſt,ſecundũ deſtinationem perſequor:Tanq; ſi dixiſſet:Hac deſtinatiõe, qua illa,quæ poſteriora ſunt obliuioni tranſmitto,id eſt,anterioris hominis uitia, ad finem brauij cœleſtis peruenire cõtendo.Quicquid ergo nos ad hunc ſcopũ,id eſt,puritatem cordis poteſt dirigere,tota uirtute ſectandum eſt,quicquid autem ab hac retrahit,ut pernicioſum,ac noxium deuitandum.Pro hac enim uniuerſa toleramus & agimus,pro hac parentes & patria,dignitates,diuitiæ,deliciæ mundi huius,& uolũtas uniuerſa cõtemnitur,ut ſcilicet puritas cordis perpetua ualeat poſsideri. Hac itaq; nobis deſtinatione propoſita,ſemper actus noſtri & cogitationes ad eam obtinendã rectiſsime dirigentur.Quæ ſi præ oculis noſtris iugiter ſtatuta non fuerit,non ſolũ cũctos labores noſtros,uarios pariter atq; inſtabiles reddẽs incaſſum eos ac ſine ullo emolumento faciet effũdi,ſed etiam cogitationes omnes diuerſas ſibiq; cõtrarias ſuſcitabit.Neceſſe eſt enim mentem quo recurrat,cui'ue principaliter inhæreat,non habentem per ſingulas horas atq; momenta pro incurſu uarietate mutari,atq; ex his quæ extrinſecus accidunt,in illum ſtatum continuò transformari,qui ſibi primus occurrerit.

De hac

De his, qui abrenunciantes mundo ad perfectionem sine Charitate contendunt. Cap. VI.

HInc nanque est, quod nonnullos mundi huius maximas facultates, & nō solū multa auri & argenti talenta, uerumetiā præditorū magnificentiā contemnentes, post hæc uidimus pro scalpello, pro graphio, pro acu, pro calamo cōmoueri. Qui si contēplationem cordis mundi fixam tenerent, nunquā utique pro paruis rebus admitterent, quod ne pro magnis ac preciosis incurrerent opibus, easdē penitus abijcere maluerūt. Nam & plerunque nonnulli tanto zelo codicem seruāt, ut eū ne leuiter legi, quidem uel contingi ab aliquo patiātur, & inde furoris occasiones, & impatientiæ ac mortis incurrant, unde monent stipendia patientiæ, & charitatis acquirere. Cūque omnes diuitias suas, pro Christi amore dispeserint, pristinū tamen cordis affectum in reb. paruis, ac minimis retentātes, & pro ipsis nonnunque mobiliter irascentes, ueluti qui non habeāt Apostolicā charitatem, ex omnibus infructuosi sterilesque reddūtur. Quod in spiritu beatus Apostolus præuidens. Et si distribuero, inquit, in cibos pauperū omnes facultates meas, & tradidero corpus meum ut ardeā, charitatem aūt non habeam: nihil mihi prodest. Vnde liquido cōprobatur perfectionem, non statim nuditate, nec priuatione omnium facultatum, seu dignitatū abiectione cōprehendi, nisi fuerit charitas illa, cuius Apostolus membra describit in ueritate possessa: quæ in sola cordis puritate cōsistit. Nam quid est aliud non emulari, non inflari, non irritari, non agere perperā, nō quærere quę sunt, nisi proprias admodum res summa æquitate contemnere, & ab auferente non quęrere, non super iniquitate gaudere, non cogitare malum, & reliqua, nisi cor perfectū ac mundissimum Deo offerre, ac uacuum illud à cunctis perturbationibus exhibere?

De appetenda tranquillitate cordis. Cap. VII.

OMnia igitur huius gratia gerēda appetēdaque sunt nobis, pro hac solitudo sectāda est, pro hac ieiunia, uigilias, labores, corporis nuditatem, lectionem, cæterasque uirtutes debere nos suscipere nouerimus, ut scilicet, per illas ab uniuersis passionib. noxijs illæsum parare cor nostrū, & conseruare possimus, & ad perfectionem charitatis, istis gradibus innitendo conscendere, & non propter has obseruantias, si fortè honesta, ac necessaria occupatione præuenti solennitatem inire consuetudinis nō potuerimus implere, incidamus in tristiciā, uel iram, siue indignationem, ob quę expugnanda illud, quod prætermissum est fueramus acturi. Non enim tantum est lucrum ieiunij, quantū iræ dispendium, nec tantus lectione capitur fructus, quantū contemptu fratris incurritur detrimentum. Ea igitur, quæ sequentia sunt, id est, ieiunia, uigiliæ ἀναχώρησις, meditatio scripturarū, propter principalem scopon, id est, puritatem cordis, quod est charitas, nos conuenit exercere, & non propter illā principalem hanc perturbare uirtutem, qua in nobis integra illibataque durante, nihil oberit, si aliquid eorum, quæ sequētia sunt, pro necessitate fuerit prætermissum. Siquidem nec proderit uniuersa fecisse, adēpta hac quam diximus principali causa, cuius obtentu sunt omnia perpetranda. Ob hoc em quis utēsilia cuiuslibet artis instituere, sibimet præparare festinat, nō ut ea possideat ociosè, nec ut emolumenti illius fructū, qui speratur ex ipsis in nuda instrumētorum possessione constituat, sed ut eorum ministerio peritiam, finemque illius disciplinæ, cuius hæc adiumenta sunt efficaciter apprehendat. Igitur ieiunia, uigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, sed perfectionis instrumēta sunt, quia non ipsis consistit disciplinæ illius finis, sed per illa peruenitur ad finem. Incassum igitur hæc exercitia molietur, quisquis his, uelut summo bono cōtentus, intentionem sui cordis huc usque affixerit, & non ad capiendum finem, propter quem hæc appetenda sunt, omni conatu semet extenderit, habens quidem disciplinæ illius instrumenta, finē uerò, in quo omnis collocatus est fructus ignorat. Quicquid igitur potest istam mētis nostræ puritatem, tranquillatemque turbare, quamuis utile, ac necessarium uideatur, ut noxium deuitandū est, hac enim norma, & errorum peruagationumque omnium dispersionem poterimus euadere, & desideratum finem linea certè directionis attingere.

De principali conatu, erga diuinarum rerum contemplationem, & similitudinem Mariæ & Marthæ. Cap. VIII.

HIc ergo nobis principalis debet esse conatus, hæc immobilis detestinatio cordis iugiter affectanda est: & tenēda, ut diuinis rebus ac Deo mens semper inhæreat:

 quicquid

quicquid ab hac diuerſum eſt,quãuis magnũ,ſecundũ tamẽ aut etiam inferius, ſeu certè noxium iudicandum eſt,huius mentis uel actus figura, etiã in Euangelio Martham & Mariam pulcherrimè deſignatur. Cum eñ Martha, ſancto utiliq́ꝫ miniſterio deſeruiret,utpote quæ ipſi domino eiusq́ꝫ diſcipulis miniſtrabat, & Maria ſpiritali, tantummodo intenta doctrinæ Ieſu pedibus inhæreret,quos oſculans,bonæ confeſsionis liniebat unguẽto, præfertur tamẽ à domino,quod & meliorem elegerit partem,& eã quæ ab ea non poſsit auferri. Nã cum laboraret Martha pia ſolicitudine,ac diſpenſatione diſtenta, ſolã ſe uidens ad tantũ miniſteriũ,non poſſe ſufficere adiutorium ſororis à domino poſtulabat dicens: Num tibi placet,quia ſoror mea reliquit me ſolã miniſtrare? Dic ergo illi ut me adiuuet. Vtiq́ꝫ nõ ad uile opus,ſed ad laudabile eã miniſteriũ prouocabat. Et tamen q̃d audet à domino? Martha Martha ſollicita es,& turbaris ergo plurima. Paucis uerò opus eſt aut etiã uno. Maria bonã partẽ elegit,quæ nõ auferetur ab ea. Videtis ergo principale bonum in theoria ſola,id eſt,in contemplatione diuina dominum poſuiſſe,unde cæteras uirtutes,licet neceſſarias,& utiles pronunciemus,ſecundo tamẽ gradu cenſendas eſſe decernimus,quia uniuerſæ huius unius patrantur obtentu. Dicens eñ dominus: Sollicita es,& turbaris circa plurima,paucis uerò eſt,aut etiã uno ſummũ bonum nõ actuali quamuis laudabili opere,& multis fructib. abundanti, ſed in diuina cõtemplatione,quæ uerè ſimplex & una eſt:collocauit, paucis opus eſſe pronuncians ad perfectã beatitudinẽ,id eſt,illã theoriam,q̃ prius in paucorum, à quorũ cõtemplatione cõſcendẽs is,qui adhuc in profectu poſitus eſt,ad illud quoq́ꝫ quod dicitur unũ,id eſt, Dei ſolius intuitum,ipſo adiuuante perueniet,ut ſcilicet etiam ſanctorũ actus,ac miniſteria mirifica ſupergreſſus,ſolius Dei iã pulchritudine ſcientia paſcatur. Maria ergo bonã partẽ elegit,q̃ nõ auferetur ab ea. Et hoc diligentius intuendũ eſt. Nã cũ dicit: Maria bonã partẽ elegit,licet taceat de Martha,& nequaq́ꝫ eã uituperare uideatur, illã tamen laudãs hac inferiorẽ pronunciãs. Rurſum cũ dicit,q̃ non auferetur ab ea, oſtendit quod ab hac ſua portio poſsit auferri. Nec enim miniſterium corporale cum homine poterit iugiter permanere. Illius uerò ſtudium nullo ulteriore æuo docet poſſe finiri.

Interrogatio, quomodo efficientia uirtutum non cum homine perſeueret. Cap. IX.

GErmanus. Ad quod nos ualde permoti,quid ergo,diximus labor ieiuniorũ,lectionis inſtantia,opera miſericordiæ,iuſticiæ pietatis,& humanitatis auferentur à nobis,& non permanebunt cum authoribus ſuis,præſertim cum ipſe dominus retributionem regni cœlorum,ob hoc promittat,ſe talibus redditurum dicens: Venite benedicti patris mei poſſidete regnum,uobis paratum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim,& dediſtis mihi manducandũ,ſitiui,& dediſtis mihi bibendũ,&c. Quomodo ergo auferetur hæc,quæ introducunt factores ſuos in regna cœlorum?

Reſponſio quod non ſit, earum merces, ſed actio ceſſatura. Cap. X.

MOſes. Nec ego dixi mercedem boni operis auferendam, dicẽte eodem domino. Qui potum dederit uni ex minimis iſtis,calicem aquæ frigidæ,tantum in nomine diſcipuli,amen dico uobis,non perdet mercedem ſuam. Sed actionem dico, quoniã fieri uel neceſsitas corporalis,uel impugnatio carnis:ſeu mundi huius inæqualitas exigit auferẽdam. Nam lectionis inſtantia uel ieiuniorum afflictio,ad emẽdationem cordis, & caſtigationem carnis,quæ ſi elata fuerit eſcarum nimietate, ſeu mentis in curia,confeſtim luxuriæ atq́ꝫ libidinis aculeis puritatem cordis infeſtat, in præſenti tantummodo utiliter exercentur, donec caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, quæ nonnunquam ab his,qui labore nimio,ſeu ægritudine corporis ſenioue defeſsi ſententiam in præſenti uidemus auferri,nec ab homine poſſe iugiter exerceri: Quantò magis ergo hæc in futuro ceſſabunt,cum corruptibile hoc induerit incorruptionem,corpusq́ꝫ iſtud,quod nũc animale eſt ſurrexit ſpiritale, & cœperit caro non eſſe iam talis, ut aduerſus ſpiritum concupiſcat,de quibus etiam beatus Apoſtolus manifeſtè pronunciat, corporalis inquiens exercitatio ad modicum utilis eſt,pietas autem, quæ ſine dubio charitas intelligitur,ad omnia utilis eſt,promiſsionem habens uitæ,quæ nunc eſt futuræ? Quæ ergo dicitur modicum eſſe utilis, manifeſtè pronunciatur, nec per omne tempus exerceri poſſe,nec ſummam perfectionis, per ſe ſolam laboranti cõferre, Modicum quippe ad utrũq́ꝫ referri poteſt,id eſt,uel ad breuitatẽ temporis,q́ꝫ ſcilicet homini tã in p̃ſenti, q́ꝫ in futuro

in futuro exercitatio corporis coęterna esse nõ posit, uel certè ad paruitatem utilitatis, quæ de carnali exercitatione cõquirit, eo q afflictio corporalis initia quędã profectus, non ipsam perfectionẽ charitatis pariat, quæ promissionẽ habeat uitæ præsentis & futuræ. Et idcirco, eã exercitationẽ operũ prædictorũ necessariã esse censemus, qa sine ipsa ad charitatis fastigia non possit ascendi. Hæc etiã quæ dicitis opera pietatis, ac misericordiæ necessaria sunt in hoc tẽpore, dũ ad huc inæqualis diuersitas dominat, quorũ ne hic quidẽ expeteret operatio, nisi inopũ, indigentiũ, infirmorumq; pars maxima redũdaret, quę iniquitate hominũ facta est, scilicet qui ea, quę omnibus à cõmuni creatore cõcessa sunt, in suos tãtũ occupata usus, nec tamẽ utenda alijs tenuerũt, donec ergo in hoc mũdo inæqualitas ista grassat, erit hæc actio necessaria & utilis exercẽtibus eã restituẽs, qui dẽ bono affectui, & pię uolũtati retributionẽ hæreditatis ęternę. ipsa uerò in futuro seculo paritate regnãte cessabit. cũ iã nõ fuerit inæqualitas, ppter quam debeant hęc exerceri, sed cuncti ab hac multiplici, id est, actuali operatione ad charitatẽ dei, & diuinarum rerum contẽplationẽ ppetua cordis puritate trãsibunt, cui se hi quibus cura est uel sciẽtiæ mẽtis emundationi insistere, iã in hoc seculo cõstituti elegerunt omni conatu ac uiribus mancipare, illi scilicet semetipsos officio ad huc in carne corruptionis positi deputantes, in quo erunt corruptione deposita permansuri peruenientes ad illã promissionẽ dei saluatoris, qua dicitur. Beati mũdo corde, quoniã ipsi deũ uidebunt.

De charitatis perpetuitate. Cap. XI.

ET quid miramini, si illa officia superius cõprehensa trãsibunt, cũ sanctus Apostolus etiã subliniora, spiritus sancti carismata trãsitura describat? solã uerò charitatẽ designet sine fine mansurã, siue inquiens, pphetię euacuabũt, siue linguę cessabũt, siue scientia destruetur. Et post hęc infert: charitas aũt nunq excidet. Omnia nãq; dona pro usu ac necessitate retribuuntur ad tempus, consummata dispensatione, mox procul dubio trãsitura, charitas uerò, nullo intercipietur tempore, nõ solũ, non in præsenti mũdo utiliter operatur in nobis, sed etiam in futurum sarcina corporeæ necessitatis abiecta, efficatior multo atq; excellentior permanebit, nullo unquam corrumpenda defectu, sed per incorruptionem perpetuam flagrantius Deo, atq; intentius adhæsura.

Interrogatio de perseuerantia spiritalis theoriæ. Cap. XII.

GErmanus. Quis ergo potest, fragili carne circũdatus, ita esse huic theoriæ semp affixus, ut nunq; cogitet de fratris aduẽtu, de uisitatione infirmi, uel opere manuũ, uel certè de humanitate, quæ debeat, uel peregrinis, uel aduenientibus adhiberi? Postremo quis nõ interpellet, corporis ipsius prouisione, uel cura? Aut quẽadmodum mens, uel in q illi inuisibili, & incõprehẽsibili Deo ualeat cohærere, cupimus edoceri?

Respondit de directione cordis in Deum, & de regno Dei & diaboli. Cap. XIII.

MOses. Inhęrere quidẽ Deo iugiter & cõtemplationi eius, quẽadmodũ dicitis inseparabiliter copulari impossibile homini ista carnis fragilitate circũdato. Verũ oportet nos scire, ubi mẽtis nostrę intentionẽ debeamus habere defixã, & ad q destinationem animę nostrę reuocemus intuitũ, q cum potuerit obtinere mens gaudeat, & à qua distracta in se doleat, atq; suspiret, totiensq; se à summo bono sentiat recessisse, quotiens se ab illo intuitu deprehẽderit separatã, fornicationẽ iudicãs, uel momentaneũ à Christi cõtemplatione discessum, à quo cum deuiauerit paululũ noster obtutus, rursus ad eum cordis oculos retorquẽtes, uelut rectissima linea mentis aciẽ reuocemus. Totũ namq; in animę cõsistit recessu. Vnde expulso diabolo, ac nequaq; in ea iam regnantib. uitijs, consequenter regnũ Dei fundatur in nobis, dicente Euãgelista: Regnũ Dei non ueniet cum obseruatione, neq; dicent, ecce hic, aut ecce illic est. Amẽ amen dico uobis, quia regnũ Dei intra uos est. Intra nos uerò, nihil aliud esse potest, quã scientia & ignoratio ueritatis, & uel uitiorũ amicitia, uel uirtutum, per quę aut diabolo, aut Christo regnum paramus in corde. Cuius etiam regni qualitatem describit Apostolus dicẽs: Nõ enim regnũ Dei est esca & potus, sed iusticia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Itaq; si regnũ Dei intra nos est, & ipsum regnum Dei iusticia, & pax, & gaudiũ est, ergo qui in istis cõmorat, sine dubio in regno Dei est. Et è contrario illi qui in iniusticia, & discordia, & tristitia mortem operante uersantur, in regno diaboli, & in inferno ac morte sunt constituti. His enim indicijs, uel Dei, uel diaboli regnum discernitur, uel sanctorum.

Et reuera si mente atq; animo consideremus statũ illũ, in quo degũt cœlestes supernęq; uirtutes, quę uerę in regno dei sunt, quid aliud esse credendũ est, quã perpetua iugisq; lęticia? Quid enim, iam proprium ueræ beatitudini tanquã potest esse conueniens, quã trãquillitas iugis & gaudium sempiternum, Et ut hoc ipsum quod dicimus ita esse nõ mea coniectura, sed ut ipsius domini authoritate certius instruaris, audi qualitatem & statum mundi illius aptissimè describentem: Ecce, inquit, ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erit in memoria priore, neq; ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis usq; in sempiternum in his quę ego creo. Et rursum: Gaudium & lætitia inuenietur in ea gratiarum actio et uox laudis, & erit mẽsis ex mense, & sabbatum ex sabbato. Et iterũ: Gaudium obtinebunt, fugiet dolor & gemitus. Et si adhuc clarius de illa conuersatione & ciuitate sanctorum uultis agnoscere, attẽdite quæ ad ipsã Hierusalẽ uoce domini dirigant: Et ponam, inquit, uisitationem tuam, pacem, & præpositos tuos iusticiam. Non audietur ultra iniquitas in terra tua, uastitas & cõtritio in terminis tuis, & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Nõ erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi dominus in lucẽ sempiternã, & deus tuus in gloriam tuã. Nõ occidet ultra sol tuus, & luna tua non minuetur, sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. Et idcirco beatus Apostolus non generaliter, neq; simpliciter, omne gaudiũ regnum dei esse pronunciauit, sed signanter ac specialiter illud solũ, quod in spiritu sancto est. Nouit enim aliud quoq; uituperabile gaudiũ, de quo dicitur: Mũdus iste gaudebit, & uæ uobis qui ridetis, quia plorabitis. Regnum sanè cœlorum tripliciter accipiendum est, aut quod regnaturi sunt cœli, id est, sancti in malis subditis, secundũ illud. Esto tu super quinq; ciuitates, & tu super decẽ. Illud quoq; quod dicitur ad discipulos, sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel, uel certè quod sancti in cœlis sicut cũ domino regnaturi, aut certè quod ipsi cœli incipiant à Christo regnare, cum scilicet omnibus ei subiectis cœperit esse omnia in omnibus Deus.

De animæ perpetuitate. *Cap.* XIIII.

Qvamobrẽ hoc in corpore cõstitutus iam nouerit unusquisq; illius se regioni uel ministerio deputandũ, cuius in hac uita semetipsum participẽ, cultorẽq; prębuerit, illiusq; se etiã illo perenni seculo consortem futurum esse non ambigat: cui nunc ministrum se sociumq; maluerit exhibere, secundum sententiam domini ita dicẽtis: Si quis mihi ministrat me sequat̃, & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Nã quẽadmodum diaboli regnum per conniuentiã suscipitur uitiorum, ita regnũ Dei per exercitationem uirtutũ, puritate cordis, ac spirituali scientia possidetur. Vbi aũt regnum Dei est, ibi proculdubio, & uita cõmoratur ęterna, & ubi regnũ diaboli est: ibi mors atq; infernus esse cognoscitur, in quo qui fuerit, nec laudare dominum potest, secundũ prophetæ sententiã dicentis: Non mortui laudabunt te: neq; omnes qui descendũt in infernum, sine dubio peccati, sed nos qui uiuimus, nõ uitijs scilicet, nec mũdo huic, sed Deo, benedicimus dominũ, ex hoc nũc & usq; in seculũ. Non enim est in morte, qui memor est Dei, in inferno aũt peccati, quis confitebitur domino, id est, nemo. Nullus enim etiam similes semetipsum, uel Christianum esse profiteatur, uel monachũ, cum peccat cõfitetur domino. Nullus admittet ea, quæ dominus execratur reminiscitur eius, nec seruum se profitetur illius, cuius præcepta contumaci temeritate cõtemnit, in qua morte illam uiduã, quæ est in delicijs, beatus Apostolus esse pronunciat, uidua, inquiens, quæ in delicijs est, uiuens mortua est. Sũt ergo multi q uiuẽtes, in hoc corpore mortui sunt, & in inferno iacentes Deũ laudare non possunt. Et è contrario sunt, qui cũ mortui sint corpore, Deũ spiritu benedicũt atq; collaudant, secundùm illud. Benedicite spiritus & animæ iustorũ dominum, & omnis spiritus laudet dominum. Et in Apocalypsi animæ occisorũ nõ solum laudare Deũ, sed etiam interpellare dicuntur. In Euãgelio quoq; euidẽtius dominus ad Saduceos, non legistis, inquit, quod dictũ est à Deo dicẽte uobis: Ego sum Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob, non est Deus mortuorũ, sed uiuentium: Omnes eñ ei uiuunt. De quibus & Apostolus: Propter quod, inquit, non cõfunditur Deus uocari Deus eorũ, parauit enim illis ciuitatem. Nã quia nec ociosæ sint post

post ſeparationem huius corporis, animę neq; nil ſentiant, etiã Euangelij parabola quæ de illo paupere Lazaro, & diuite purpurato profertur oſtendit, quorũ unus beatiſsimã ſedem, id eſt, ſinus Abrahæ requiem promeretur, alius intolerabili ardore æterni ignis exuritur. Si autẽ illud, & quod dicitur ad latronẽ. Hodie eris mecũ in Paradyſo, uoluerimus intendere, quid aliud manifeſtè deſignat, ꝙ perdurare in animabus, nõ ſolũ priſtinos intellectus, ſed etiam uiciſsitudine eas congrua, pro meritorum actuum ꝙ ſuorum perfrui qualitate? Hoc enim illi nequaq; Deus promiſiſſet, ſi eius animã noſſet poſt ſeparationẽ carnis, uel priuandã ſenſu, uel in nihilum reſoluendã. Non enim caro eius in paradyſo, ſed anima erat egreſſura cũ Chriſto. Cauenda ſanè imò toto horrore eſt deteſtanda, prauiſsima hæreticorum illa diſtinctio, qui dum nõ credunt, Chriſtum potuiſſe eodem die, quo in inferna deſcendit, etiam in paradyſo reperiri, ita diſtinguũt, amen dico tibi hodie, & interpoſita diſtinctione, inferunt, mecũ eris in paradyſo, ut ſcilicet hæc promiſsio nõ ſtatim poſt trãſitum uitæ eius impleta, ſed poſt reſurrectionis aduentum ſit implẽda, non intelligẽtes illud, quod ante reſurrectionis ſuæ, diẽ protulit ad Iudæos, qui eum, ut ſemetipſos credebãt anguſtijs humanis, & carnali infirmitate cõcludi. Nemo aſcẽdit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Quibus manifeſtè probatur, animas defunctorum non ſolum ſuis ſenſib. non priuari, ſed ne iſtis quidem affectib. id eſt, ſpe atq; triſticia, gaudio ac metu carere. & ex eis, quæ ſibi in illo generali examine reſeruãtur, quiddã eas iam incipere prægustare, nec ſecundũ opinionem quorundã infideliũ, in nihilũ eas reſolui, poſt huius cõmorationis exceſſum, ſed uiuacius ſubſiſtere, Deiq; laudib. intẽtius inhærere. Et reuera ut ſequeſtratis paulũper teſtimonijs ſcripturarum, de ipſius animæ natura ſecundũ mediocritatem, ſenſus noſtri paucis aliqua diſputem. Non'ne ultra omnis ineptiæ, non dicã fatuitatem, ſed inſaniam eſt, uel leuiter ſuſpicari illam precioſiorem hominis portionem, in qua etiã imago Dei ſecundũ beatum Apoſtolũ, ac ſimilitudo conſiſtit, depoſita hac qua reconditur in præſenti ſarcina corporali inſenſibilẽ fieri? quæ omnem rationem in ſe cõtinens etiam mutam, atq; inſenſibilem materiã carnis participatione ſui facit eſſe ſenſibilem, cum utiq; conſequens ſit, & hoc rationis ipſius ordo cõtineat, ut exuta mens iſta carnali, qua nunc hebetatur pinguedine, intellectuales uirtutes ſuas in melius repararet, & puriores eas ac ſubtiliores recipiat, potiùs ꝙ amittit? In tantum aũt hoc quod dicimus, beatus Apoſtolus uerum eſſe cognoſcit, ut etiam optet ab hac carne diſcedere, ut ſeparatione eius, enixius ualeat domino copulari dicens. Deſiderium habeo diſſolui: & cum Chriſto eſſe, multo magis quoniã dum ſumus in corpore peregrinamur à domino, & idcirco audemus & bonã uolũtatem habemus magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad dominum, propter quod etiam contendimus, ſiue abſentes, ſiue præſentes, placere illi, cõmorationem ſcilicet animæ, quæ in hac carne eſt, ſeparationem atq; diſceſſum præſentem eſſe ad Chriſtum tota credulitate confidens. Et euidentiùs iterũ ſuper hoc ipſo uiuaciſsimo animarũ ſtatu idem Apoſtolus: Sed acceſsiſtis, inquit, ad Sion montem & ciuitatem Dei uiuentis Hieruſalem cœleſtem, et ad multorum millium angelorũ frequẽtiam & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & ſpiritus iuſtorũ perfectorũ. De quibus ſpiritibus in alio loco. Deinde patres, inquit, carnis noſtræ habuimus eruditores & reuerebamur, nõ multò magis ſubijciemur patri ſpirituum & uiuemus?

De contemplando Deo. Cap. XV.

Contemplatio uerò, Dei multifariè concipitur. Nam Deus non ſola incõprehenſibilis illius ſubſtãtię ſuę admiratione cognoſcit, quod tamẽ adhuc in ſpe promiſſionis abſconditum eſt, ſed etiam creaturarum ſuarum magnitudine uel æquitatis ſuæ conſideratione, uel quotidianæ diſpenſationis auxilio peruidetur, quãdo ſcilicet q̃ cum ſanctis ſuis per ſingulas generationes, egerit mẽte puriſsima perluſtramus, cũ potentiã ipſius, quã uniuerſa gubernat, moderatur ac regit, cũ immenſitatem ſciẽtiæ eius & oculũ, quem ſecreta cordium latere non poſſunt, trementi corde miramur, cum harenam maris undarũ numerũ dies mẽſium ei cognitũq; pauidi cogitamus, cum pluuiarũ guttas, cũ ſeculorũ horas ac dies, cũ p̃terita futuráue uniuerſa obſtupeſcimus ſcientiæ eius aſsiſtere, cũ ineffabilẽ clemẽtiã eius cõſideramus, qua innumera flagitia, q̃ ſingulis

momentis

momentis sub ipsius committuntur aspectu, indefessa longanimitate sustentat, cum in tuemur uocationē, qua nos nullis præcedentibus meritis, gratia suæ miserationis asciuit, cum deniq; occasiones salutis tribuit adoptandis, cum quodam admirationis intuemur excessu, quod ita nos nasci præcepit, ut ab ipsis cunabulis, gratia nobis legisq; suæ noticia infunderetur, quod ipse aduersarium uincens in nobis, pro solo bonæ uoluntatis, assensu æterna beatitudine ac perpetuis nos præmijs munerat, cum postremo dispēsationem suæ incarnationis pro nostra salute suscepit, ac mirabilia mysteriorum suorū in cunctis gentibus dilatauit. Sunt autē aliæ quoq; huiusmodi contēplationes innumeræ, quæ pro qualitate uitę, ac puritatis cordis, nostris sensibus oriūtur, quibus Deus uel uidet̄ mundis obtutibus uel tenetur. Quas profecto nullus perpetuo retētabit in quo adhuc aliquid carnalium uiuit affectuū, quia non poteris, ait dominus uidere faciē meam, nō em̄ uidebit me homo & uiuet, scilicet mūdo huic affectibusq; terrenis deditus.

Interrogatio de cogitationum mobilitate. Cap. XVI.

GErmanus. Quid ergo est, quod etiam nolentibus, imò uerò etiam nescientibus, nobis ita superfluæ cogitationes, subtiliter ac latenter irrepunt, ut non solum eas expellere, uerūetiā intelligere, ac depręhēdere difficultatis imodicę sit? Potest ergo mens aliquando ab istis uacua reperiri, & nunq; huiuscemodi illusionibus incursari?

Responsio quid poßit mens super cogitationum statu, quid'ue non poßit. Cap. XVII.

MOses. Mentem quidem non interpellari cogitationibus impossibile est, suscipere uero eas siue respuere, omni studēti possibile est. Quemadmodū igitur ortus earum non omnimodis pendet à nobis, ita reprobatio, uel electio cōsistit in nobis. Nec tamē ex eo, quod diximus impossibile esse, mentem cogitationibus nō adiri totum, uel incursui, uel illis spiritibus tribuendum est, qui eas nobis nitūtur ingerere alioquin, nec liberum in homine maneret arbitrium, nec in nobis staret nostrę correctionis industria. Sed est inquam nostrum magna ex parte cogitationum qualitas emendetur, & uel sanctæ ac spiritales oriātur in nobis, uel terrenæ carnalesq; decrescant. Ideo nanq; frequēs lectio & iugis adhibetur meditatio scripturarū, ut exinde nobis spiritalis memoriæ præbeatur occasio. Idcirco decantatio crebra psalmorum ut assidua nobis exinde subministretur compunctio. Idcirco uigiliarum, ac ieiuniorum orationūq; sedulitas adhibetur, ut extenuata mens non terrena sapere, sed cœlestia possit ac sublimia cōtemplari. Quibus rursum negligentia irrepentè cessantibus, necesse est ut mens uitiorum squalore cōcreta in carnalem partem corruat atq; declinet.

Comparatio aquariæ, molæ, & animæ. Cap. XVIII.

QVod exercitiū cordis nō incongruē molarū similitudini comparatur, quas meatus aquarum pręceps impetu rotāte prouoluit. Quę nullatenus quidem cessare possunt ab opere disposito aquarū impulsibus circumactę, in eius uerò, qui præest, situ est potestate utrū nam triticum malit, an hordeum loliumue comminui. illud nanq; est proculdubio commolendū, quod ingestum ab illo fuerit, cui operis illius cura cōmissa est. Ita igitur etiam mens, per uitæ præsentis incursus, undiq; ingruentibus tēptationū torrentibus, qui spiritalibus inflati nequitijs, inde sinenter eam circumfluūt atq; circūstrepunt uacua quidem cogitationū æstibus esse nō poterit, quales uerò uel admittere, uel parare sibi debeat, studij ac diligentiæ suę prouidebit industria. Si enim, ut diximus, ad sanctarum scripturarum meditationem iugiter recurramus, ac memoriam nostrā ad recordationem spiritualium rerum, & desideriū perfectionis, spemq; futuræ beatitudinis erigamus, necesse est ut ortæ cogitatiōes, exinde spiritales, in his q̄ meditati sumus, mentem faciant immorari. Sin uerò desidia, seu negligentia superati, uitijs & ociosis cōfabulationibus occupemur, seu curis mundanis, & superfluis solicitudinibus implicemur: consequenter exinde uelut quędam zizaniorum species generata, operationem quoq; nostro cordi noxiam præbeat, & secundum sententiā domini saluatoris, ubi fuerit thesaurus operum, seu intentionis nostræ, ibi & cor nostrum necessariò permanebit.

De tribus

De tribus cogitationum nostrarum principijs. Cap. XIX.

ILlud sane præ omnibus nosse debemus, tria cogitationum nostrarum esse principia, id est, ex Deo, ex diabolo, & ex nobis. Ex Deo quidem sunt, cum Spiritus sancti illustratione nos uisitare dignatur, erigens nos ad sublimiorem profectum, & in quibus uel minus acquisiuimus, uel desidiose agentes superati sumus, saluberrima compunctione castigat, uel cum reserat nobis cœlestia sacramenta & propositum nostrum ad meliores actus uoluntatemq; conuertit: ut ibi cum rex Assuerus castigatus à Domino, libros annales instigatur inquirere, quibus Mardochei beneficio recordatus, summi eum gradu honoris exaltat, ac protinus crudelissimam super nece gentis Iudeę sententiam reuocat. Vel cũ propheta cõmemorat: audiã quid loquatur in me Dominus Deus. Alius quoq;, & dixit, inquit angelus, qui loquebatur in me. Vel cum filius Dei uenturum se unà cum patre & mansionem apud nos facturum esse, ꝓmittit. Et non estis uos, inquit, qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et uas electionis: an experimẽtum: inquit, eius quæritis qui in me loquitur Christus? Ex diabolo uerò cogitationum nascitũ series, cum subuertere nos tam uiciorum oblectatione, quàm etiam occultis conatur insidijs subtilissima calliditate mala pro bonis fraudulẽter ostẽtans, & transfigurans se nobis in angelum lucis. Vel sicut Euãgelista refert: Et cœna facta, cum diabolus iam misisset in cor Iudæ Symonis Scarioth ut traderet Dominũ. Et iterum: post bucellam, inquit, introiuit in illum sathanas. Petrus quoq; ad Ananiam: quare ait tentauit sathanas cor tuum metiri te spiritui sancto? Et illud quod multo ante per ecclesiasten prædictum legimus, si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimittas. Illud quoq; quod dicitur ad Deum contra Achab in quarto regũ libro ex persona spiritus immundi: egrediar & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Ex nobis aũt oriuntur cum naturaliter ea, quæ gerimus uel gessimus, uel audiuimus recordamur. De quibus beatus Dauid: Cogitaui, inquit, dies antiquos, & annos æternos in mẽte habui, & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar & scopebam spiritũ meũ. Et iterũ: Dñs scit cogitatationes hominũ, quantum uanæ sunt, & cogitationes iustorũ iudicia. In Euangelio quoq; Dominus ad Phariseos: quid cogitatis mala in cordibus uestris.

De discernendis cogitationibus ad similitudinem probabilis trapezitæ. Cap. XX.

HAnc igitur oportet tripartitam rationem nos iugiter obseruare, & uniuersas cogitationes quæ emergunt in corde nostro sagaci discretione discutere, origines earum & causas autoresq; primitus indagantes, uti quales nos eis præbere debeamus ex illorũ meritò qui eas suggerunt considerare possimus, ut efficiamur secundũ pręceptũ domini probabiles trapezitæ. Quorum summa peritia est ac disciplina probare quod nam sit aurum purissimum, &, ut uulgò dicitur, obricum, quod ue sit minus purgatione ignis excoctum, æreo quoq; uiliq; denario, si preciosum nummisma sub colore seu indumento auri fulgentis imitetur, prudẽtissima discretione non falli, & non solũ nũmisma tyrannorũ uultum exprimentia sapienter agnoscere, sed etiam illa, quæ sunt ueri quidẽ regis imagine, sed non legitime figurata, peritia sagaciore discernere: deinde ne quid illis à legitimo pondere diminutum sit censura trutinæ diligenter inquirere. Quæ omnia nos quoq; debere spiritaliter obseruare sub figura & exemplo nominis huius Euãgelicus sermo hoc exemplo proposito docet: primum ut quid cordibus nostris irrepserit, uel si quid nobis dogma fuerit intromissum, utrum nam sit diuino illo, & cœlesti spiritus sancti igne purgatum, an ad Iudaicam superstitionẽ pertinens, seu de secularis Philosophiæ tumore descendẽs, ut sit ad integrũ spiritalis ignis examinatione decoctum, sed in superficie tãtum præferat pietatẽ, diligentissime perscrutemur. Quod ita poterimus implere, si illud Apostolicum fecerimus: Nolite omni spiritu credere, sed probate spiritus si ex Deo sint. Quo genere credendi sunt illi quoq; decepti, qui post professionem monachi nitore sermonis, & quibusdam sunt philosophorum dogmatibus incitati, quæ prima fronte pijs quibusdam sensibus ac religioni consonis audientes uelut auri fulgore fallẽtia, quos semel superficie illexerant, uelut nummismatibus æreis falsisq; deceptos, perpetuò nudos ac miseros reddiderunt, uel ad seculi eos strepitum reuocantes, uel ad hæreticos errores ac præsumptiones tumidas pertrahentes. Quod etiam Achan in libro Iesu Naue legimus fuisse perpessum, qui de castris Allophilorum regulã auream concupiscens atq; furatus,

anathemate illorum percuti atq; æterna morte meruit ac maledictione damnari. Secundo ſollicite nos explorare cōueniet ne auro puriſſimo ſcripturarū, praua interpretatio coaptata, metalli precioſitate nos fallat. In quo etiam Dño ſaluatori callidiſſimus diabolus uelut homini ſimplici, tentauit imponere, dum ea quæ generaliter ſunt ſuper omniū iuſtorū perſonis expoſita, maliuola interpretatione corrūpens, ſpecialiter huic, qui angelorū cuſtodia non egebat, conatur aptare, dicens: quia angelis ſuis mādauit de te, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis, in manib. portabunt te, ne unq; offendas ad lapidē pedem tuum. Precioſa ſcilicet eloquia ſcripturarum callida aſſumptione conuertens, & ad contrariū noxiumq; ſenſum detorquens, ut imaginē tyrannici uultus ſub colore nobis auri fallentis importet, ſiue cum paracaraximis nos conatur illudere quoddam ſcilicet pietatis opus ammones affectandū, quod non de legitima ſeniorū procedens moneta, ſub prætextu uirtutū ducit ad uitia, uel immodaratis incompetentibusq; ieiunijs ſeu uigilijs nimijs, uel orationib. importunis, uel incōgrua lectione decipiens ad noxiū pertrahit finē, uel cū interceſſiones ac uiſitationes pias perſuadet impendere, quib. nos ab ſpiritualib. monaſterij clauſtris, & ſecreto amicę quietis excutiat, ſollicitudines etiā curasq; ſuſcipere religioſarum ac deſtitutarū ſuggerit fœminarū, ut huiuſmodi laqueis monachum inextricabiliter uinciat, ac pernicioſarū ſollicitudinum occupatione diſtendat, uel certè cum deſiderare ſanctū clericatus officium ſub prætextu ędificationis multorum & amore lucri ſpiritalis inſtigat, per quod nos ab humilitate propoſiti huius, ac diſtrictione diuellat. Quę omnia cum ſint noſtræ ſaluti profeſſioniq; contraria, tamen uelamine quodā miſericordię ac religionis obtecta, facilè imperitos incautosq; decipiunt. Imitantur.n. nūmiſmata ueri regis, quia uidentur ad præſens plena pietatis, ſed non ſunt à legitimis monetarijs, id eſt probatis & catholicis patrib. figurata, nec de cardinali: ac de publica collationis eorum prodeunt officia, ſed furtim fraudis demonum fabricata, non ſine detrimento imperitis quibusq; & ignorantib. ingerūtur. Quæ quamuis utilia ſeu neceſſaria uideant ad præſens, tamen ſi ſoliditatibus profeſſionis noſtræ incipiant poſt hoc eſſe cōtraria, & totum quodammodo corpus noſtri labefactare propoſiti, tāquam neceſſariū quidem, ſed ſcandalizans membrum, & quod dextræ manus uel pedis agere uideatur officiū projici à nobis atq; abſcidi ſalubre eſt. Satius enim eſt abſq; unius præcepti membro, id eſt, operatione uel fructu: in cæteris ſanum firmumq; durare, & tanq; debilem introire in regnū Dei, quàm cum ſoliditate mandati incidere in aliquod ſcandalū, quod pernicioſa cōſuetudine ſeparans nos à diſtrictionis regula, atq; arrepti propoſiti diſciplina, inducat in tale diſpendiū, quod nequaquam futura detrimenta compenſas, omnes præteritos fructus totumq; operationis noſtræ corpus gehennæ faciat ignib. cōcremari. De generib. iſtiuſmodi illuſionū etiam in prouerbijs elegenter exprimitur: Sunt uiæ quæ uidentur rectæ eſſe uiro, nouiſſima enim earū ueniēt in profundū inferni. Et iterū: Malignus nocet cum ſe cōmiſcuerit iuſto, id eſt, diabolū decipit cū fuerit colore ſanctitatis obtectus. Odit aūt ſonum tutelæ, id eſt, diſcretionis uim, quæ de ſeniorum uerbis ac monitione procedit.

De illuſione abbatis Iohannis, Cap. XXI.

IN quo etiam abbatem nuper Iohānem, qui Lyco commoratur, cognouimus fuiſſe illuſum. Nam cum exhauſto corpore atq; defecto, perceptionem cibi biduano ieiunio diſtuliſſet, accedenti ei ad refectionem die poſtero, ueniēs diabolus in figura Aethiopis tetri pueri, atq; ad eius genua prouolutus, indulge, inquit, mihi, quia ego tibi hūc laborē indixi. Itaq; ille uir tantus & diſcretionis rationi perfectus, ſub colore continentię, incongruenter exercitatæ intellexit ſe ob hoc calliditate diaboli circumuentū, taliq; diſtentum ieiunio, ut laſſitudinem non neceſſariam: imò etiam ſpiritui nocituram, fatigato corpori ſuperponeret, paracaraximo ſcilicet illuſus nummiſmate, dum in illo ueri regis imaginem ueneratus, parum diſcutit nō illud eſſe legitime figuratum. Vltima uerò obſeruatio huius probabilis trapezitæ, quàm de inquiſitione ponderis eſſe prædiximus, taliter à nobis implebitur, ſi quicquid agendū cogitatio noſtra ſuggerit, omni ſcrupulo retractantes, atq; in noſtri pectoris trutina collocantes, æquilibratione iuſtiſſima perpendamus, plenum ſit honeſtate communi, an timore Dei ſit graue, ſi integrum ſenſu, ſi humana oſtentatione

ostentatione: aut aliqua nouitatis insolentię que presumptione non leue, si meriti eius pondus inanis cœnodoxiæ non imminuerit uel arriserit gloria. Et sic ea protinus ad publica appendentes examina, id est, ad Prophetarum & Apostolorum actus, ac testimonia conferentes, illorumque exemplis comparantes, & quodammodo contraria ea lance pensantes, uel tanquam integra atque perfecta, illisque collibrantia suscipiamus, uel tanquã imperfecta atque damnosa: nec illorum ponderi consonantia, omni cautione uitemus.

De quadripartita discretionis ratione. Cap. XXII.

ERit ergo hoc quadripartito quo diximus modo necessaria nobis ista discretio, id est primum ut materia nos auri ueri seu fucati fallentisque non lateat: secundo, ut has easdem cogitationes quæ mentiuntur opera pietatis, tanquam adulterina nummismata & paracaraxima reprobemus, utpote quæ falsam imaginem regis non legitimè signata contineant: uel illa quæ in auro preciosissimo scripturarum uitioso & hęretico sensu, non ueri regis sed tyranni præferunt uultum, similiter discernentes refutare possimus, siue illa quorum pondus ac precium erugo uanitatis arrodens exagio seniorum congruere non sinit, ut nummismata leuia atque damnosa, minusque pensentia recusemus, ne in illud incidentes quod obseruare tota uirtute præcepto Domini commonemur, cunctis laborum nostrorum stipendijs meritisque defraudemur. Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, ubi erugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur. Quicquid enim contemplatione humanæ gloriæ fecerimus, in terra nos thesaurizare secundũ Domini sententiam mouerimus, & consequenter illud uelut humi recondimus, atque in terram defossum: uel diuersis dęmonijs depopulãdum uel edaci cœnodoxiæ erugine consumendũ: seu superbiæ tineis deuorandum, ut nullam recondentis utilitatem lucrum'ue proficiat. Omnes igitur cordis nostri recessus iugiter perscrutandi sunt & ascendentium in eos uestigia indagatione sagacissima retractanda, ne qua forte intellectualis ibidem bestia, uel leo, uel draco pertransiens, perniciosa uestigia latẽter impresserit, quibus accessus etiam cæteris in abdita pectoris nostri per cogitationum negligentiã præbeatur. Et ita per singulas horas atque momenta terram cordis nostri Euãgelico aratro, hoc est, iugo Dominicæ crucis recordatione sulcantes, uel noxiarum ex nobis ferarum cubilia, uel uirulentorum serpentium examinare latibula, atque extrudere poterimus.

De sermone doctoris, secundum audientium meritum.

Cap. XXIII.

AD hæc obstupefactos nos intuens senex, & ad uerba narrationis suæ inexplebili ardore succensos, pro admiratione desiderij nostri paulisper sermone suspenso, rursus addidit. Quoniam nos, ô filij, ad disputationem tam longam uestra sedulitas prouocauit, & ignis quidam collationi nostræ feruentiores sensus pro uestro desiderio subministrat, ut ex hoc etiam ipso manifestè contempler in ueritate uos perfectionis sitire doctrinam, uolo uobis adhuc super discretionis eximietate uel gratia quæ inter cunctas uirtutes arcem ac primatum tenet, pauca disserere, excellentiamque eius & utilitatem non solum quotidianis exemplis, sed etiam antiquis patrum consultationibus ac sententijs approbare. Frequenter namque memini nõnullis huiusmodi sermonem cum gemitu lachrymisque poscentibus, me quoque aliquid eis doctrinæ conferre cupientem nullatenus potuisse, & ita in me non solum sensus uerumetiam ipsum eloquium defecisse, ut non inuenirem quemadmodum eos, uel cum leui consolatione dimitterem. Quibus indicijs euidenter agnoscitur, Domini gratiam pro merito ac desiderio audientium disputantibus aspirare sermonem. Quem quia breuissimum istud quod superest, noctis spacium non occurrit explere, indulgentes illud potius quieti corporeæ, cui necesse est totum persolui, si id quod modicum est, fuerit denegatum, plenum narrationis ordinem integro futuri diei seu noctis examini reseruemus. Decet namque discretionis optimos consultores, in hoc primum patefacere suæ mentis industriã, & utrum sint, uel queant eius capaces esse hoc iudicio ac patientia comprobari, ut de illa, quæ moderationis generatrix est, uirtute tractantes, nequaquam uicium quod ipsi contrarium est nimietatis incurrant uim rationis ac naturæ eius, quam uerbis excolunt: effectu atque opere uiolãtes. In hoc ergo nobis discretionis bonum de qua quanta Dominus dederit adhuc indagare disponimus, pri-

mitus proſit, ut nos de ipſius excellentia & moderatione: quæ prima eidem uirtus ineſſe cognoſcitur differentes, diſputationis quoq; uel temporis modum non permittat excedere. His itaq; beatus Moſes collationi noſtræ dans finem, adhuc nos auidos, ac de ſuo ore pendentes deguſtare ſomnum pauliſper hortatus eſt, iiſdem ipſis quibus inſidebamus pſiathijs ammonens incumbere, embrimijs pariter capiti noſtro ceruicalium uice, ſuppoſitisq; groſſioribus papyris in longos graciles q; faſciculos coactis, ſex qui pedali interuallo molliter nexa, nunc quidem humilimum ſedile ad ſcabelli uicem, fratribus in ſynaxi conſedentibus præſtant, nunc uerò ſubiecta ceruicibus dormientium præbent capiti non nimiè durum, ſed tractabile aptumq; fulcimētum. Ad quos monachorum uſus hæc idcirco, uel maximè oportuna habentur & congrua, quod non ſolum ſint aliquatenus mollia, paruoq; & opere reparentur & precio, utpote paſsim papyro emergente per Nili fluminis ripas, quam cuiq; uolenti in uſum aſſumere nemo prohibeat deſecare, ſed etiam quod ad remouendum ea, ſeu cum neceſſe fuerit ad mouendū habilis materia eſt, fungidæ læuisq; naturę. Atq; ita præcepto ſenis tandem ſumus ad deguſtationem ſomni onerosa compoſiti quiete, tam digeſtæ collationis inflammati gaudio, quàm repromiſſæ diſputationis expectatione ſuſpenſi.

Primæ Collationis Abbatis Moſis de monachi deſtinatione finis.

SECVNDA COLLATIO ABBATIS MOSIS DE DISCRETIONE.

Caput primum.

DEguſtato itaque matutino ſopore, cum ortum lucis tandem nobis clarviſſe gaudentes, repromiſſam narrationem repoſcere cepiſſemus, beatus Moſes ita exorſus eſt. Cū uideam uos tanti deſiderij ardore flāmatos, ut ne ipſum quidem paruiſsimum quietis momentum, quod ſpiritali collationi ſubtrahens refectioni carnis malueram deputare, ad requiem credā ueſtri corporis profeciſſe, mihi quoq; hunc ueſtrum conſideranti feruorem ſollicitudo maior inuchitur. Neceſſe eſt enim etiam me in perſoluendo debito, tanto maiorem deuotionis curam gerere, quanto uos attentius uideo illud expetere, ſecundùm illam ſententiam: ſi ſederis cœnare ad menſam potentis, ſapienter intellige quæ, apponuntur tibi, & immitte manū tuam ſciens, quia talia oportet te præparare. Quamobrem de bono diſcretionis eiusq; uirtute dicturi, in quam ſermo nocturnæ collationis ingreſſus, finem noſtræ diſputationi dedit, cupio uobis eius excellentiam patrum primo conſignare ſententijs, ut cum pateuerit, quid de illa ſenſerint, uel pronunciauerint maiores noſtri, tum prolatis tam antiquis multorum quàm recentibus ruinis & caſibusq, ui pro eo quod minus eam fuerant aſſecuti pernicioſo deiecti ſunt lapſu, in quantum poſſumus utilitates eius & commoda retractemus, quibus diſcuſſis quemadmodum excolere eam atq; expetere debeamus, conſiderantes meriti eius, & gratię pondus efficacius inſtruamur. Eſt enim non mediocris quædam uirtus, nec quæ humana paſſim ualeat induſtria comprehendi, niſi diuino fuerit munere gratiaq; collata. Siquidem inter nobiliſſima Spiritus ſancti dona, hanc quoq; ita legimus ab Apoſtolo numerari. Alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ: Alij fides in eodem ſpiritu: Alij gratia ſanitatum in uno ſpiritu. Et poſt pauca: Alij diſcretio ſpiritum. Deinde completo omni catalogo ſpiritalium chariſmatum infert: Omnia autem hæc operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidēs ſingulis prout uult. Videtis ergo non terrenum, nec paruum eſſe diſcretionis munus, ſed diuinæ gratiæ largitatem, quam niſi monachus omni intentione fuerit aſſecutus, & aſcendentium in ſeſe, ſpirituum diſcretionem certa ratione poſſederit, neceſſe eſt eum uelut in nocte cæca cæterisq; tenebris oberrantem, non ſolum in pernicioſis foueis præruptisq; concidere, ſed etiam in planis ac directis itineribus frequenter offendere.

Quod ille

Quod diſcretio ſola conferat monacho, & diſputatio ſuper hoc abbatis Antonij. Cap. II.

MEmini igitur quondam in annis adhuc pueritiæ conſtitutus in partibus Thebaidos ubi Beatus Antonius morabatur: ſeniores ad eos perfectionis inquirendę & collationis huius gratia conueniſſe. Cumq́ à ueſpertinis horis uſque ad lucem fuiſſet protracta collatio, quęſtionem hanc maximum noctis ſpatium conſumpſit. Nam diutiſſimè quærebatur, quæ nam uirtus uel obſeruantia monachum poſſit à diaboli laqueis ac deceptionibus cuſtodire ſemper illęſum, uel certè recto tramite firmoq́ greſſu ad perfectionis culmen perducere. Cumq́ pro captu mentis ſuæ unuſquiſq́ ſententiam ſuam proferret in medium, & alij quidem hoc in ieiuniorum uigiliarumq́ ſtudio collocarent, quòd his uidelicet extenuata mens, ac puritatem cordis & corporis aſſecuta, Deo facilius uniretur. Alij in nuditate & contemptu uniuerſarum rerum, quibus mens ſi penitus exueretur, tãquam nullis deinceps retinentibus laqueis ad eum expeditior perueniret. Alij ἀναχώρησιν neceſſariam, id eſt, remotionem & eremi ſecreta cenſerent: in qua commanens quis, familiarius interpellare Deum, eiq́ poſſit peculiarius inhærere. Nonnulliq́ in primis ſectanda charitatis, id eſt, humanitatis officia definirent, quæ pio erga fratres & peregrinos ſtudio ſuſceptionis impenditur, quod his dũtaxat officijs, regna cœlorum daturum ſe Dominus in Euangelio, uelut ſpecialius repromittat, dicens: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum uobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: Sitiui, & dediſtis mihi bibere, &c. Cumq́ in hunc modum diuerſis uirtutibus aditum certiorē ad Deum parari poſſe decernerent, eſſentq́ noctis maximum tempus hac inquiſitione conſumptum, intulit demum beatus Antonius: Omnia quidem hæc quæ dixiſtis neceſſaria ſunt, & utilia ſitientibus Deum, atque ad Deum cupientibus peruenire, ſed his principalem tribuere gratiam nequaquam nos innumeri multorum caſus & experimenta permittunt. Nam quoſdam ſæpenumerò acerrimè ieiunijs ſeu uigilijs incumbantes, ac mirificè in ſolitudine ſecedentes, priuationem quoque omnium facultatum ita ſectantes, ut ex ipſis ne unius quidem diei uictum ſibimet, unumq́ denarium ſupereſſe paterentur. Humanitatis etiam ſtudia tota deuotione complentes, ita uidimus repente deceptos, ut arreptum opus non potuerint congruo exitu terminare, ſummumq́ feruorem & conuerſationem laudabilem deteſtabili fine clauſerint. Quamobrem quid principaliter ducat ad Deum manifeſtè poterimus agnoſcere, ſi ruinæ ac deceptiones illorum cauſa diligentius à nobis fuerit indagata. Illis namq́ cum exuberarent prædictarum opera uirtutum diſcretio ſola deficiens, uſq́ ad finem ea durare non ſinit. Nec enim alia lapſus eorum cauſa deprehenditur, niſi quod minus à ſenioribus inſtituti, nequaquam potuerunt rationem diſcretionis huius adipiſci, quę prætermittens utranque nimietatem, uia regia quàm docet ſemper incedere, & nec dextera uirtutum permittit extolli, id eſt, feruoris exceſſu continentiæ iuſtæ modum tranſcendere, nec oblectatum remiſſione deflectere ad uitia ſiniſtra, concedit, hoc eſt, ſub prætextu gubernandi corporis contrario ſpiritus tepore lenteſcere. Hæc namque eſt diſcretio, quæ oculus & lucerna corporis in Euangelio nuncupatur, ſecundùm illam ſententiam Saluatoris: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, quòd ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, ſi autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit, eo quod ipſas cogitationes hominis uniuerſas actusq́ diſcernens, cuncta quæ gerenda ſunt pręuideat, atque perluſtret, quæ ſi in homine nequam fuerit, id eſt, non uerò iudicio & ſcientia communita, ſeu quolibet errore ac præſumptione decepta, totum corpus noſtrum faciet tenebroſum, hoc eſt, omnem aciem mentis actus'que noſtros reddet obſcuros, cæcitate ſcilicet uitiorum & perturbationum tenebris inuolutos: Si enim, inquit, lumen quod in te eſt tenebræ ſunt, tenebræ ipſæ quantæ erunt? Nulli namque dubium eſt, errante iudicio cordis & ignorationis nocte poſſeſſo, cogitationes quoque & opera noſtra, quæ ex diſcretionis deliberatione deſcendunt, maioribus peccatorum tenebris implicari.

De errore Saulis & Achab, quo per discretionis imperitiam sunt decepti. Cap. III.

DEnique ille qui primus ad regnandum populo Israël iudicio Dei prælectus est, quia hunc discretionis oculum nequaquam habuit, uelut toto corpore tenebrosus effectus, etiam ipse regno tradito sibi meruit spoliari, dum lucernæ huius tenebris atque errore deceptus, acceptabiliora Deo sacrificia sua, quàm erga præceptum Samuelis obedientiam credidit iudicanda, quę eum ex illa magis parte offensionem incurrere fecit, ex qua repropiciandam sibi diuinam sperauerat maiestatem. Huius, inquam, discretionis ignoratio Achab regem Israël post illius sublimissimi triumphi uictoriam, qui ei fuerat Dei fauore cõcessus, credere persuasit meliorem esse misericordiam suam, quàm executionem seuerissimi præcepti, & quemadmodum sibi uidebatur crudelis imperij. Qua consideratione mollitus dum mauult cruentam uictoriam clementia temperare, ob indiscretã misericordiam uelut toto corpore redditus tenebrosus irreuocabili morte damnatur.

Quæ de bono discretionis in scripturis sanctis referantur. Cap. IIII.

HAec est discretio, quæ non solum lucerna corporis, sed etiam sol ab Apostolo nuncupatur, secundùm illud: Sol non occidat super iracundiam uestram. Hæc uitę nostræ gubernatio dicitur secundùm illud: Quibus non est gubernatio, cadũt ut folia. Hęc consiliũ rectissimè nominatur, sine quo nihil agere omnino scripturæ autoritate permittimur, ita ut ne ipsum quidem spiritale uinum, id est, gaudium quod lætificat cor hominis, sine ipsius sinamur moderatione percipere, secundùm illud: Cùm cõsilio omnia fac, cùm consilio uinum bibe. Et iterum: Sicut ciuitas muris diruta & non circumdata, sic est uir qui non cum consilio aliquid agit. Cuius priuatio quàm perniciosa sit monacho, testimonij huius exemplum ac figura declarat, dirutè eum ac sine muris comparans ciuitati. In hac sapientia, in hac intellectus sensusque consistit, sine quibus nec interior nostra ædificari domus, nec spiritales poterunt diuitiæ congregari, secundùm illud: Cùm sapientia ædificatur domus, & cùm intellectu iterum erigitur, cùm sensu implentur cellaria omnibus diuitijs preciosis & bonis. Hæc, inquam, est solidus cibus, qui nisi à perfectis tantum ac robustis assumi non poterit, secundùm illud: Perfectorum autem est solidus cib. eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali. Quæ in tantum utilis nobis ac necessaria comprobatur, ut etiam uerbo Dei eiusque uirtutibus coaptetur secundùm illud: Viuus est enim Dei sermo & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Quibus manifestissimè declaratur, nullã sine discretionis gratia perfectè posse, uel perfici, uel stare uirtutem. Et ita tam beati Antonij quàm uniuersorum sententia diffinitum est, discretionem esse, quæ fixo gradu intrepidum monachum perducat ad Deum, prædictasque uirtutes iugiter conseruet illæsas, cùm qua ad consummationis excelsa fastigia minore possit fatigatione conscendi, & sine qua multi etiam propensius laborantes, perfectionis nequiuerint culmen attingere. Omnium namque uirtutum generatrix, custos, moderatrixque discretio est.

De morte Heronis senis. Cap. V.

ET ut hanc eandem diffinitionem antiquitus à sancto Antonio & cæteris patrib. promulgatam, recens quoque, sicut promisimus, confirmet exemplum: recolite id quod nuper gestum oculorum uestrorum uidistis obtutibus, senem uidelicet Heronem ante paucos admodum dies illusione diabolica à summis ad ima deiectum, quem quinquaginta annis in hac eremo commoratum, singulari districtione rigorem continentiæ tenuisse cognoscimus, & solitudinis secreta ultra omnes hic commorantes miro feruore sectatum. Hic igitur, quo pacto, qua ratione post tãtos labores ab insidiatore delusus, grauissimo corruens lapsu, cunctos in hac eremo constitutos, luctuoso dolore perculsit. Non'ne quia minus discretionis uirtute possessa, suis diffinitionibus regi, quàm cõsilijs

uel col

uel collationibus fratrum atq; institutis maiorum, maluit obedire. Siquidem tanto rigore immutabilem ieiunij continentiam semper exercuit, & solitudinis cellæq; ita iugiter secreta sectatus est, ut ab eo participationem ineundi cum fraternitate cõuiuij nec ueneratio quidem diei paschalis aliquando potuerit obtinere. In qua fratribus cunctis pro anniuersaria solennitate in ecclesia retentis, solus non potuit aggregari, ne quantulumcunque perceptione leguminis parui à suo uideretur proposito relaxasse. Qua præsumptione deceptus, angelum sathanæ uelut angelum lucis cum summa ueneratione suscipiès, eiusq; præceptis prono obediens famulatu, semetipsum in puteũ, cuius profunditatem oculorum non attingit intuitus, præcipitem dedit, de angeli uidelicet illius sponsione non dubitans, qui eum pro meritò uirtutum ac laborum suorum nequaquã posse firmauerat ulli iam discrimini subiacere. Cuius rei fidem ut experimento suæ sospitatis euidentissimè comprobaret, supradicto se puteo nocte intempesta illusus, iniecit, magnum scilicet uirtutis suæ meritum probaturus, cum inde exijsset illæsus. De quo ingenti fratrum labore cum pene iam exanguis fuisset extractus, uitam die tertia finiturus, quod his deterius est, ita in deceptionis suæ obstinatione permansit, ut ei ne experimento quidem mortis suæ potuerit persuaderi, quòd fuisset dæmonũ caliditate delusus. Quàmobrem pro meritis laborum tantorum & annorum numerositate, qua in eremo perdurauit, hoc miseratione & humanitate summa, ab his, qui eius compatiebantur exitio, uis à presbytero abbate Pafuntio potuit obtineri, ut non inter byothanatos reputatus, etiã memoria & oblatione pausantium iudicaretur indignus.

De ruina duorum fratrum, ob discretionis imperitiam. Cap. VI.

QVid dicam de illis duobus fratribus, qui habitantes ultra illam eremũ Thebaydos ubi quondam fuerat beatus Antonius commoratus, minus cauta discretione permoti euntes per extentam solitudinis uastitatem, nullam escam penitus sumere decreuerunt, nisi quàm per semetipsum Dominus illis præstitisset. Cumq; errantes eos per deserta & deficientes iam fame conspexissent, à longè Mazices quidam, quæ gens cunctis penè nationibus feris immanior atq; crudelior est, non enim eos ad effusionem sanguinis, ut nonnullas gentes, desiderium prædæ, sed sola ferocitas mentis instigat, eisq; contra naturam feritatis suæ cum panibus occurrissent, unus ex eis subueniente discretione uelut à Domino sibi porrectos, cum gaudio & gratiarum actione suscipit, reputans escã sibi diuinitus ministrari, nec sine Deo factum, ut hi qui semper hominum cruore gauderent, deficientibus iam ac rabescentibus, uitæ substantiã largirentur: alius uero recusans cibum, uelut ab homine sibi oblatum, inediæ defectione consumptus est. Quorum licet initia ex reprehensibili persuasione descenderint, unus tamen subueniente discretione, id quod temere incauteq; conceperat, emendasse agnoscitur: alius autem in stulta præsumptione perdurans, ac penitus discretionis ignarus, mortem quàm Dominus auertere uoluit, sibijpsi consciuit, nequaquam credens diuino instinctu factum, quòd immitis populus propriæ feritatis oblitus, panes eis pro gladijs obtulissent.

De alterius illusione: quam per imperitiam discretionis incurrit. Cap. VII.

QVid etiam de illo commemorem (cuius nominis quia adhuc superest, nolumus facere mentionem) qui dum longo tempore dæmonem in angeli suscepit claritate, reuelationibus eius innumeris sæpè deceptus, credidit internuncium esse iustitiæ. Nam exceptis his, etiam per omnes noctes in cella eius lumen absq; ullius lucernæ præbebat officio. Ad extremum iubetur ab ipso, ut Deo filium suum, qui cum eodem pariter commanebat, deuotus offerret: ut hoc scilicet sacrificio Abrahæ patriarchę meritis in ullo inueniretur inferior. Cuius intantum est crudelitate seductus, ut hoc confestim parricidium opere perfecisset, nisi eum uidens puer cultrum extra consuetudinem acuendo præparare, & uincula quibus eum uelut oblaturus ad immolandum constringere disponebat, inquirere, presagio sceleris futuri perterritus, è cella concitus aufugisset.

De lapsu & deceptione monachi Mesopotameni. Cap. VIII.

LOngum est deceptionem illius quoq; monachi Mesopotameni percurrere, qui in illa prouincia per paucis imitabilem exhibens continentiam, quàm per annos multos singulariter in cella retrusus exegerat, ita est ad extremum diabolicis reuelationibus somnijsq; delusus, ut post tãtos labores atq; uirtutes, quibus omnes monachos ibidem residentes excesserat, ad Iudaismum & concisionem carnis lapsu miserabili fuerit deuolutus, eo quòd illi solita uisione qua uolens eum ad credulitatem futuræ deceptionis illicere, uerissima quæq; multo tempore diabolus uelut ueritatis nuncius reuelarat, ostenderat demum Christianum populum unà cum principibus religionis ac fidei nostræ Apostolis scilicet atq; martyrib. tenebrosum ac tetrum, omniq; macie tabidum atq; deformem: & contrà Iudæorum populum unà cum Mose Patriarchis atq; Prophetis summa tripudiantem lætitia & splendidissimo lumine coruscantem, ac proinde suadens, si mallet meriti ac beatitudinis illorum particeps fieri, circumcisionem quoq; suscipere festinaret. E quibus profectò tam lugubriter nemo fuisset illusus, si rationẽ discretionis huius assequi laborasset. Quamobrem in quantis perniciosum sit discretionis gratiam non habere, multorum casus & experimenta declarant.

Interrogatio de acquirenda uera discretione. Cap. IX.

GErmanus. Et nouellis exemplis & testimonijs antiquorum satis abundè perpatuit discretionem fontem quodammodo atq; radicem cunctarum esse uirtutum. Quomodo acquiri debeat, cupimus nobis exponi, aut quemadmodum utrum uera & ex Deo, an falsa & diabolica sit, poscit agnosci, ut secundùm illam Euangelicam, quàm superiore tractatu deseruisti, parabolam, qua iubemur fieri probabiles trapezitę, nummismati impressam ueri regis imaginem peruidentes, deprehendere ualeamus, quòd non desit in moneta legitima figuratum, atq; illud sicut uulgari usus uerbo hesterna collatione dixisti, tanquam paracaraximum reprobemus, illa instructi peritia, quam satis copiosè & integrè prosecutus habere spiritalem, atq; Euangelicum trapezitam debere signasti. Quid enim proderit uirtutis eius, & gratiæ merita cognouisse, si quemadmodum debeamus expetere eam, uel acquirere nesciamus?

Responsio quemadmodum possideatur uera discretio. Cap. X.

MOses. Vera, inquit, discretio non nisi uera humilitate acquiritur. Cuius humilitatis non fictæ hæc erit prima probatio, si uniuersa non solum quę agenda sunt, sed etiam quæ cogitantur seniorum reseruentur examini, ut nihil quis suo iudicio credens illorum per omnia diffinitionibus acquiescat, & quid bonum uel malum debeat iudicare eorum traditione cognoscat. Quæ institutio non solum per ueram discretionis uiam iuuenem recto tramite docebit incedere, uerum etiam cunctis fraudibus & insidijs inimici seruabit illæsum. Nullatenus enim decipi poterit quisq; non suo iudicio, sed maiorum uiuit exemplo, nec ualebit ignorationi eius callidus hostis illudere, qui uniuersas cogitationes in corde nascentes perniciosa uerecundia nescit obtegere, sed eas maturo examine seniorum uel reprobat uel admittit. Illico namq; ut patefacta fuerit cogitatio maligna marcescit, & antequam discretionis iudicium proferatur, serpens deterrimus uelut è tenebroso, ac subterraneo specu uirtute confessionis protractus ad lucem & traductus, quodammodo ac dehonestatus abscedit. Tamdiu enim suggestiones eius noxiæ dominantur in nobis, quandiu celantur in corde. Et ut uirtutem sententię huius efficacius colligatis: referam uobis abbatis Serapionis factum, quod ille iunioribus solebat instructionis gratia frequenter inferre.

Verba abbatis Serapionis, & de marcore patefactarum cogitationum, & de periculo propriè confidentiæ. Cap. XI.

CVm adhuc essem puerulus, inquit, & cum abbate Theone commanerẽ, hæc mihi fuerat inimici impugnatione consuetudo feralis ingesta, ut postq; refecissem hora nona cum

tiona cum sanè, unum paximacium quotidie in sinu meo latenter abscondere, quod sero illo ignorante occultè edebam. Quod furtum licet conniuentia cogitationis & inoliti semel desiderij incontinentia sine cessatione committerem, expleta tamen concupiscentia fraudulenta, ad memetipsum reuertens super admisso furti crimine, grauius cruciabar, quàm super esu eius fueram incundatus. Cumq; illud molestissimum opus uelut ab exactoribus Pharaonis indictum mihi uice laterum singulis diebus explere non sine dolore cordis mei compelleret, nec tamen eruere me posse ab hac earum sæuissima tyrannide, & clandestinum furtum seni manifestare confunderer, contigit Dei nutu de hoc me captiuitatis iugo uolentis eripere, ut quidam fratres cellam senis obtentu ædificationis expeterent. Cum'que refectione transacta, collatio spiritalis cœpisset agitari, respondensq; senex propositis interrogationibus eorum, cùm de Gastrimargiæ uitio & occultarum cogitationum dominatione dissereret, earum'que naturam & atrocissimam uim quam haberent, donec celarentur, exponeret, compunctus ego collationis huius uirtute, & conscientiæ meæ reatu perterritus, uelut qui crederem ob hoc ea fuisse prolata, quòd seni fuerint secreta mei pectoris patefacta, in occultos primum gemitus excitatus, deinde cordis mei compunctione crescente, in apertos singultus lachrimasq; prorumpens, paximacium quod consuetudine uitiosâ clanculè paraueram comedendum, de sinu furti mei conscio ac susceptore produxi, ipsumq; in medium proferens, quemadmodum quotidie inuolans ipsum latenter ederem, pœnitentiam coram eo in terram submissus cum ueniæ postulatione confessus sum, & ubertim profusis lachrymis absolutionem dirissimæ captiuitatis huius intercessionibus eorum atque orationibus implorauit. Tunc senex: Confide, ait, ô puer, absoluit te à captiuitate, etiam me tacente confessio tua. Victorem namque aduersarium tuum hodie triumphasti, ualidius eum tua confessione elidens, quàm ipse fueras ab eo tua taciturnitate deiectus, quem nequaquam uel tua, uel alterius responsione confutans, in te nunc usque permiseras dominari, secundùm illam Salomonis sententiam, quia non fit contradictio ab his qui faciunt malum citò, ideò repletum est cor filiorum hominum in ipsis ut faciant mala. Et idcirco iam te post hanc publicationem suam nequissimus spiritus iste nullatenus inquietabit ulterius, nec in te latibulum sibi teterrimus serpens deinceps usurpabit, de tenebris tui cordis confessione salutari protractus ad lucem. Nec dum senex hæc uerba compleuerat, & ecce lampas accensa de meo sinu procedens, tanto cellam repleuit odore sulphureo, ut uehementia fœtoris ipsius uix in ea residere possemus. Resumensq; senex admonitionem, ecce, inquit, Dominus tibi ueritatem sermonum meorum experimento probauit, ut passionis incentorem de corde tuo confessione salubri fugatum, oculorum fide perciperes, patefactum'que hostem nequaquam locum in te ulterius habiturum, aperta eius expulsione cognosceres. Itaque secundùm sententiam senis, ita est, inquit, in me confessionis huius uirtute dominatio diabolicæ illius tyrannidis extincta atque imperpetuum consopita, ut nunquam mihi ne memoriam quidem concupiscentiæ huius ulterius temptauerit inimicus ingerere, nec me penitus hæc aliquando pulsatum furtiui illius desiderij instigatione persenserim. Quem sensum in ecclesiaste quoque pulcherrimè legimus figuratum, si momorderit, inquit, serpens non in sibilo non est abundantia incantatori, taciti serpentis morsum perniciosum esse designans, id est, si per confessionem siue consensum suggestio seu cogitatio diabolica incantatori cuiquam spiritali scilicet uiro, qui carminibus scripturarum mederi protinus uulneri & extrahere de corde uiri consueuit noxia uenena serpentis patefacta non fuerint, succurrere periclitanti perituro'ue non poterit. Hoc igitur modo ad scientiam discretionis ueræ peruenire facillimè poterimus, ut seniorum uestigia subsequentes, neque agere quicquam noui, neque discernere nostro iudicio præsumamus, sed quemadmodum uos uel traditio illorum, uel uitæ probitas informârit, in omnibus gradiamur. Qua institutione firmatus, non modò ad perfectam discretionis rationem quisque perueniet, uerùm etiam munitus à cunctis insidijs inimici & tutissimus permanebit. Nullo namque alio uitio tam præcipitem diabolus monachum pertrahit, ac perducit ad mortem, quàm cum eum neglectis consilijs seniorum in suo iudicio persuaserit ac diffinitione doctrina'ue confidere. Etc-

re. Etenim cum omnes artes ac disciplinæ humano ingenio repertæ, & quæ nihil amplius quàm uitæ huius temporariæ commodis prosunt, licet manu palpari queant, & oculis peruideri, rectè tamen à quoquam sine instituentis doctrina nequeant comprehendi, quàm ineptum est credere hanc solam non egere doctore, quæ & inuisibilis & occulta est, & quæ non solum oculis, sed ne animo quidem nisi corde purissimo perspici poterit, cuius error non temporale damnum, nec quod facile reparetur, sed animæ perditionem parit mortemq; perpetuam. Habet enim non aduersus uisibiles, sed inuisibiles atque immites hostes diurnum nocturnumq; conflictum, nec contra unum seu duos, sed contra innumerabiles cateruas spiritale certamen, cuius casus tanto perniciosior cunctis quanto & infestior inimicus, & congressus occultior. Et ideò semper seniorum summa diligentia sunt sectanda uestigia, atq; ad eos cuncta, quæ in nostris cordibus oriuntur sublato confusionis uelamine deferenda.

Confeßio uerecundiæ ob quam confunderemur cogitationes nostras senioribus reuelare. Cap. XII.

GErmanus. Occasionẽ nobis perniciosæ uerecũdię, qua cogitationes malas studemus obtegere, ac salutari eas patefacere confessione uereamur, illa præcipuè creat causa, qua nouimus quendam in Syriæ partibus ut credebatur præcipuum seniorũ cuidam fratri cogitationes suas simplici confessione prodenti, postmodũ quadã indignatione commotum easdem grauiter exprobasse. Vnde fit ut dum eas nobis premimus ac senioribus erubescimus publicare, curationum remedia consequi nequeamus.

Responsio de confusione calcanda & periculo non condolentis. Cap. XIII.

MOses. Sicut non sunt omnes iuuenes pari modo uel feruentes spiritu, uel disciplinis ac moribus optimis instituti, ita ne senes quidem cuncti uno modo uel perfecti possunt uel probatissimi reperiri. Diuitiæ enim senum non sunt canicie capitis, sed industria iuuentutis ac præteritorum laborum stipendiis metiendæ. Quæ enim non congregasti, inquit, in iuuentute, quomodo inuenies in senectute tua? Senectus enim uenerabilis est non diuturna neque numero annorum computata. Cani enim sunt sensus hominis, & senectus honorabilis uita immaculata. Et idcircò non omnium seniorum quorum capita canicies tegit, quosque uitæ longæuitas sola commendat, nobis sunt imitanda uestigia uel sectanda, seu traditiones ac monita suscipienda, sed eorum quos laudabiliter uitam suam ac probatissimè comperimus in iuuentute signasse, nec præsumptionibus propriis, sed maiorum traditionibus institutos. Sunt enim nonnulli quorum etiam quod est lugubrius maior pars sine dubio reperitur, qui in tepore suo quem ab adolescentia sua conceperunt, atque ignauia senescentes, autoritatem sibi non maturitate morum, sed annorum numerositate conquirunt. De quibus exprobratio illa Domini propriè satis dirigitur per Prophetam: Et comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit, sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. Hos inquam in exemplum iunioribus non eorum uitæ probitas, nec ulla propositi huius laudabilis atq; imitanda distinctio, sed annositas sola prouexit. Quorum caniciem callidissimus inimicus, ad deceptionem iuniorum in præiudicata autoritate proponens, etiam illos qui ad uiam perfectionis, uel suis uel aliorum potuerunt monitis incitari, subuertere ac decipere exemplis eorum fraudulenta subtilitate festinat, uel in teporem scilicet noxium, uel in letalem desperationem eorum doctrinis institutisq; perducens. Cuius rei uolẽs proferre uobis exemplum autoris nomine prætermisso, ne nos quoq; illius qui patefacta sibi fratris uitia publicauit, simile aliquid admittamus, rem tantum gestam, quæ instructionem necessariam uobis conferat, paucis exponam. Cùm igitur ad senem quendam nobis optimè cognitum quidam non ignauissimorum iuuenum profectus sui & curationis gratia perrexisset, & carnalibus incentiuis ac fornicationis spiritu semetipsum inquietari simpliciter

pliciter prodidisset, consolationem credens laboribus suis oratione senis & remedia conceptis uulneribus reperturum, ille amarissimis eum uerbis excipiens, ita suis econtrario correptionibus asperauit, miserabilem pronuncians & indignum, nec monachi nomine ac religione censendum, qui potuerit huiusmodi uicio & concupiscentia titillari, ita suis econtrario correptionibus uulnerauit, ut eum summa desperatione deiectũ mœstumq́; admodum ac lętali tristitia penitus obruptum è sua dimitteret cella. Cum'que ei in tali mœrore depresso, nec iam de remedio passionis, sed de expletione conceptæ concupiscentiæ profunda cogitatione tractandi, abbas Apollo protinus occurrisset, & uim laboris eius & oppugnationis uehementiam, quę in corde eius tacitè uoluebatur de contemplatione uultus, & intuitus ipsius deiectione coniectans, causam tantæ perturbationis inquireret, atque ille molliter se compellanti seni ne responsum quidem ullum posset referre, magis ac magis eum sentiens senex non inaniter causam tantæ tristitiæ silentio uel le contegere, quantum ne uultu quidem dissimulare quiuisset, intentius ab eo causas occulti doloris cœpit inquirere. Quibus ille constrictus, pergere se ad uicum confitetur, ut quia secundùm sententiam illius senis monachus esse non posset, nec refrenare stimulos carnis & impugnationis remedia consequi præualeret, uxorem duceret, ac relicto monasterio reuerteretur ad seculum. Quem senex Apollo blanda consolatione demulcens, seseq́; asserens ijsdem quotidie incentiuorum stimulis atq; æstibus agitari, & idcirco non debere eum prorsus in desperationem concidere, nec mirari super impugnationis ardore, qui non tam laboris studio, quàm misericordia Domini & gratia uinceretur, unius tantum diei super dilatione ruinæ dispositæ, ab eodem poposcit inducias, & ut reuerteretur ad suam cellulam deprecatur: ad monasterium prædicti senis illico tota festinatione perrexit. Cum'que eidem proximasset, expansis manibus orationem cum lachrymis fundens: Conuerte, ait, Domine, qui occultarum uirium & infirmitatis humanæ solus arbiter pius ac secretus es medicus, impugnationem illius iuuenis in senem istum ut condescendere infirmitatibus laborantium & compati fragilitati iuniorum uel in senectute doceatur. Cum'que ille hanc precem cum gemitu conclusisset, cernit Aethiopem tetrum contra illius cellulam stantem, atq; aduersus eum ignita iacula dirigentem. Quibus cum fuisset ille protinus sauciatus, progressus è cella, & huc illucq́; uelut amens & ebrius cursitaret, atque egrediens & ingrediens, iam continere se in ea non posset, eadem uia concitus pergere cœpit, qua mœstus iuuenis ille discesserat.

Quem abbas Appollo uelut amentem factum ac quibusdam furijs agitari conspiciens intellexit ignitum diaboli telum, quod uiderat ab illo directum, in eius corde fuisse defixum, illam'que in eo confusionem mentis ac perturbationem sensuum intollerandis æstibus operari: accedens'que ad eum, quo inquit, properas, aut quæ'nam te causæ senilis illius atque inolitæ grauitatis oblitum, ita pueriliter inquietant ac mobiliter cursitare compellunt? Cum'que ille pro conscientię suæ reatu ac turpi excogitatione confusus, crederet ardorem sui pectoris deprehensum, ac retectis seni sui cordis archanis, nullam responsionem percunctanti se reddere prorsus auderet: reuertere, inquit, ad cellam, tandem'que te intellige uel ignoratum hactenus à diabolo, uel despectum, nec in eorum numero reputatum, quibus ille quotidie confligere & colluctari profectibus eorum ac studijs instigatur, qui unum eius in te directum iaculum post tantam annorum seriem, quàm in hac professione triuisti, non dicam respuere, sed ne differre quidem uel uno die ac tolerare quiuisti. quo te sauciari Dominus idcirco permisit, ut saltem in senecta disceres compati infirmitatibus alienis, & fragilitati condescendere iuniorum tuis exemplis atque experientia docereris qui suscipiens iuuenem infestatione diabolica laborantem, non modò nulla consolatione fouisti, sed etiam perniciosa desperatione deiectum, inimici manibus tradidisti, quantum in te est, ab eodem lugubriter deuorandum, quem sine dubio nequaquam attemptasset tam uehementi conflictu, quo te nunc usque est appetere dedignatus, nisi forte profectui eius inuidens inimicus illam uirtutem, quam animis eius inesse cernebat, anticipare ac peruertere suis ignitis iaculis festinasset, proculdubio iudicans fortiorem cui tanta uehementia confligere operepræcium iudicauit.

Disce itaque tuis exemplis laborantibus condolere, & periclitantes nequaquam perniciosa

niciosa desperatione deterrere, nec durissimis sermonibus asperare, sed potius leui blanda'que consolatione refouere, & secundùm praeceptum sapientissimi Salomonis eruere eos, qui ducuntur ad mortem, & redimere eos, qui interficiuntur, nostri'que Saluatoris exemplo arundinem quassatam non conterere, & linum fumigans non extinguere, illamq; à Domino gratiam postulare, ut ipse quoque fiducialiter ualeas opere ac ueritate dicere, Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est uerbo. Nullus enim posset insidias inimici sufferre seu carnales aestus naturali quodammodo igne flagrantes uel extinguere uel reprimere, nisi gratia Dei, uel iuuaret fragilitatem nostram, uel protegeret, uel sua misericordia communiret. Et idcirco salutaris huius dispensationis ratione finita, qua uel illum iuuenem perniciosis aestibus Dominus liberare, uel de impugnationis uehementia & compatiendi affectu te uoluit erudire, cõmunibus eum precibus imploramus, quo flagellum istud, quod utilitatis gratia Dominus inferre dignatus est hactenus, iubeat temperari, ipse enim dolorem facit & rursum medetur, percutit, & manus eius sanant, ipsa humiliat, & exaltat, ipse occidit & uiuificat, deducit ad infernum & reducit, & ignita diaboli iacula, quae me arbitro tibi permisit infligi, redundante diuino spiritus sui rore restinguat. Quàm tentationem licet eadem celeritate qua inferri eam Dominus passus est, ad unam senis orationem sua pietate rursus abstulerit, hoc tñ euidenter experimento docuit non modo non exprobrari patefacta cuiusque uicia debere, sed ne dissimulare quidem laborantis dolorem seu leuiter prę terire. Et idcirco nequaquam nos unius senis siue paucorum, uel imperitia, uel leuitas ab illa salutari, quàm praediximus uia, & traditione maiorum deterreat & excludat, quorum canicie ad deceptionem iuniorum callidissimus abutitur inimicus, sed absque ullo confusionis operimento omnia debent senioribus reuelari, atque ab eis uel remedia nostris uulneribus, uel exempla conuersationis ac uitae fiducialiter sumi, in quibus parem opem, & similem experiemur effectum, si nihil penitus affectare nostro iudicio ac praesumptione tentemus.

De uocatione Samuelis. Cap. XIIII.

DEnique in tantum placita Deo haec sententia comprobatur, ut etiam scripturis sanctis hanc eandem institutionem non ociosè reperiamus insertam, ita ut puerum Samuelem iudicio Domini praelectum, sua nollet per semetipsum diuini colloquij disciplina Dominus erudire, se recurrere semel & iterum pateretur ad senem, eum'que quem ad suum uocabat alloquium, etiam illius qui offenderat Deum, dummodo senioris doctrina uellet institui, & quem sua uocatione dignissimum iudicaret, senioris mallet institutione formari, ut scilicet & illius, qui ad diuinum ministerium uocabatur, probaretur humilitas, & iunioribus forma subiectionis huius proponeretur exemplo.

De uocatione Pauli Apostoli. Cap. XV.

PAulum quoque per semetipsum uocans & alloquens Christus, cum posset ei perfectionis uiam reserare confestim, nequaquam facit, sed dirigit illum ad Ananiam, & ab eo iubet uiam ueritatis agnoscere: dicens: Surge & ingredere ciuitatem, & ibi tibi dicetur quid te oporteat facere. Mittit itaque & hunc ad seniorem, eumq; illius potius doctrina, quàm sua censet institui, ne scilicet quod rectè gestum fuisset in Paulo, posteris malum praesumptionis praeberet exemplum, dum unusquisque sibimet persuaderet, simili modo se quoque debere Dei solius magisterio atque doctrina potius, quàm seniorum institutione formari. Quàm pręsumptionem omnimodis detestandam etiam ipse Apostolus, non solum literis, sed etiam opere atque exemplo docet, ob hoc solummodo se asserens Hierosolymam conscendisse, ut Euangelium quod comitante gratia Spiritus sancti cum potestate signorum & prodigiorum gentibus praedicabat, cum suis coapostolis & antecessoribus priuata quodammodo ac domestica examinatione conferret, & contuli, inquiens, cum illis Euangelium quod praedico inter gentes, ne forte

ne forte inuacuum currerem aut cucurrissem. Quis ergo tam præsumptor & cæcus sit qui se audeat suo iudicio ac discretioni committere, cũ uas electionis indiguisse coapostolorum suorum se collatione testetur? Vnde manifestissimè comprobatur, ne à Domino quidem uiam perfectionis quempiam promereri, qui habẽs unde ualeat erudiri, doctrinam seniorum, uel instituta contempserit, paruipendens illud eloquium quod oportet diligentissimè custodiri. Interroga patrem tuum & annunciabit tibi, seniores tuos & dicent tibi.

De appetenda discretione. Cap. XVI.

OMni igitur conatu debet discretionis bonum uirtute humilitatis acquiri, quæ nos illæsos ab utraq; potest nimietate seruare. Vetus namq; sententia est, nimietates æquales sunt. Ad unum enim finem nimietas ieiunij & uoracitas peruenit, eodemq; dispendio uigiliarũ immoderata cõtinuatio monachũ, quo somni grauissimi torpor inuoluit. Nam per excessum continentiæ debilitatũ quemq; ad illum statum reuocari necesse est, in quo negligens quisq; per incuriã detinetur, ita ut frequenter quos per castrimargiam decipi non potuisse conspeximus, per immoderationẽ ieiuniorum uiderimus fuisse deceptos, atq; ad eandem quam uicerant passionem infirmitatis occasione fuisse collapsos. Vigiliæ quoq; & pernoctationes irrationabiles deiecerunt, quos somnus superare non potuit. Quapropter secundùm apostolum per arma iustitiæ quæ à dextris sunt, & à sinistris recto moderamine transeundum est, & ita inter utrasq; nimietates discretione moderante gradiendum est, ut nec traditum continentiæ tramitẽ, acquiescamus excedere, nec rursum remissionem noxia in gulæ uentrisq; desideria concidamus.

De immoderatis ieiunijs & uigilijs. Cap. XVII.

ETenim memini me frequenter ita appetitum cibi penitus respuisse, ut duobus diebus ac tribus refectione dilata, ne memoria quidem ullius edulij meam interpellauerit mentem, & rursus ab oculis meis ita somnum diaboli impugnatione subtractum ut plures noctes ac dies paululum quid somni meis oculis à Domino precarer infundi, grauiusq; me periclitatum somni cibiq; fastidio quàm soporis & castrimargiæ colluctactione persensi. Itaq; sicut festinandum nobis est ne appetitu corporeæ uoluptatis in dissolutionem noxiam delabamur, & ante præstitutum tẽpus, uel cibo nos indulgere, uel modum eius sinamus excedere, ita est escæ somniq; refectio hora legitima etiam si horreat ingerenda. Vtrumq; enim bellum aduersarij factione consurgit, & perniciosius continentia immoderata quàm saturitas remissa supplantat. Ab hac namq; ad mensuram districtionis intercedente compunctione salubri conscendi potest, ab illa non potest.

Interrogatio de continentia uel refectionis mensura. Cap. XVIII.

GErmanus. Quis igitur est continentiæ modus quem equo moderamine retinentes inter utramq; nimietatem illæsi transire possimus?

De optimo cibi quotidiani modo. Cap. XIX.

MOyses. Super hac re inter maiores nostros frequenter nouimus habitũ fuisse sermonem, atq; magnopere tractatum. Nam discutientes continentias diuersorum, qui uel solis leguminibus, uel oleribus tantum, uel pomis uitam iugiter exigebant, prææposuêre cunctis illis refectionem sicci panis cuius æquissimum modum in duobus paximacijs statuerunt, quos paruulos panes uix libræ unius pondus habere certissimum est.

Obiectio de facilitate continentiæ quæ duobus paximacijs sustinetur. Cap. XX.

GErmanus. Quòd nos gratanter amplexi, respondimus hunc modum nos minimè pro continentia reputare, quippe qui integrum eum nequaquam possemus insumere.

Responsio de uirtute & mensura ex parte continentiæ. Cap. XXI.

MOyses. Si uultis experiri uim statuti huius, modũ istum iugiter retinete, adiectionem nullam die dominico uel sabbato indulgentes, neq; interdum quoddam coctionis pulmentum sub aliqua aduenientium fratrum occasione sumentes, quibus refecta caro non solum minore quantitate diebus residuis poterit sustentari, uerumetiam totam refectionẽ sine labore differre, illorum scilicet ciborum quos extrinsecus sumpserit adiectione suffulta. Quòd nullo modo facere nec refectionem panis differre in diem posterum præualebit, quisq; fuerit semper prædictæ mẽsuræ quantitate contentus. Etenim memini seniores nostros quod nos quoq; retineo frequenter fuisse perpessos, cum tanto labore ac difficultate hanc persimoniam sustentasse, tantaq; ui atq; inedia prędictam custodisse mensuram, ut inuiti quodammodo nec sine gemitu atq; tristicia hunc finem sibi refectionis imponerent.

Qui nam generalis continentiæ ac refectionis modus sit. Cap. XXII.

GEneralis tamen hic continentiæ modus est, ut secundùm capacitatem uirium, uel corporis, uel ætatis tantum sibimet cibi unusquisq; concedat, quantum sufficiatio carnis, non quantum desiderium saturitatis, exposcit. In utraq; enim parte sustinebit maximum detrimentum, quisquis inæqualitatem tenens nunc uentrem ieiuniorum ariditate constringit, nunc escarum nimietate distendit. Vt enim mens cibi inanitate lassata perdidit orationum uigorem, dum carnis lassitudine nimia prægrauata condormitare compellitur, ita rursum nimietate uoracitatis oppressa emittere suas preces ad Deum puras leuesq; non poterit. Sed nec castimoniæ quidem ipsius puritatem indirupta ualebit iugitate seruare, dum ei etiam diebus illis quibus carnem acriore uidetur continentia castigare, præterita cibi materia, quamuis ad præsens defecto sit corpore, ignẽ carnalis concupiscentiæ subministrat.

Quemadmodum abundantiæ humorum genitalium castigentur. Cap. XXIII.

NAm quod semel per escarum abundantiam concretum fuerit medullis, necesse est egeri atq; ab ipsa naturæ lege propelli, quæ exuberantiã cuiuslibet humoris superflui uelut noxiam sibi atq; contrariam in semetipsa residere non patitur. Ideoq; rationabilis semper & æqualis impendenda est castigatio, ut si naturali hac necessitate commorantes in carne omnimodis carere non possumus, saltem rarius nos & non amplius quã trina uice respersos isto deliquio totius anni cursus inueniat. Quod tamen sine ullo pruritu quietus egerat sopor, non fallax imago index occultæ uoluptatis eliciat. Quamobrem hoc est temperata quàm diximus continentiæ æqualitas atq; mensurata, quæ patrũ quoq; iudicio comprobatur, ut quotidianam panis refectionem quotidiana comitetur esuries, in uno eodemq; statu animam pariter corpusq; conseruans, nec ieiunij fatigatione concidere, nec grauari mentem saturitate permittẽs. Tanta namq; frugalitate finitur ut interdum se post uesperam nec sentiat aut meminerit refecisse.

De labore æqualis refectionis, & de fratris Beniamin edacitate. Cap. XXIIII.

ET in tantum hoc non sine labore perficitur, ut malint hi qui perfectionem discretionis ignorant, etiam biduo protelare ieiunia, idq; quod hodie sumpturi fuerant in crastinum reseruare, dummodo ad refectionem peruenientes desiderata satietate potiantur. Quòd nuper Beniamin ciuem uestrum pertinaciter tenuisse cognoscitis, qui ne quotidie paximacia duo percipiens æquali castigatione continuatam parcitatem iugiter retentaret, maluit biduana ieiunia semper continuare, dummodo ad refectionem ueniens duplicata mensura repleret uentris ingluuiem. Nam in quod biduo fuerat percepturus differens, uno die absolutionem ieiunij post biduum pariter insumebat, ut quatuor paximacia comedens desiderata saturitate gauderet, & expletionem uentris sui biduano ieiunio quodammodo compararet. Qui obstinatione & pertinacia mentis suæ diffinitionibus potius proprijs quàm seniorum traditionibus acquiescens, quali ne suum

ne suum propositum terminaret, proculdubio meministis. Siquidem relicta eremo, rursus ad inanem Philosophiam mundi huius ac uanitatem seculi deuolutus, prædictā sententiam seniorum sui casus signet exemplo, ruinaq; sua functos doceat, neminē suis moribus deditum, uel proprio iudicio confidentem, perfectionis culmen aliquando posse conscendere, sed nec diaboli quidem perniciosas illusiones euadere.

Interrogatio quomodo una semper eademq; mensura seruetur.

Cap. XXV.

GErmanus. Quomodo igitur à nobis hic modus indirupte ualebit custodiri? Nam nonnunquam hora nona soluta iam statione ieiunij superuenientibus fratrib. necesse est eorum obtentu, aut adijci aliquid ad statutam solitamq; mensuram, aut certè humanitatem quàm iubemur omnibus exhibere penitus abdicari.

Responsio de non excedendo refectionis modo.

Cap. XXVI.

MOses. Vtraq; uno modo ac sollicitudine pari conuenit obseruari. Nam & mensuram cibi causa continentiæ ac puritatis cum omni scrupulo custodire debemus, & humanitatem atq; adhortationem aduenientibus fratribus charitatis obtentu similiter exhibere, quia satis absurdum est, ut fratri imò Christo mensam offerens non cum eo cibum pariter sumas, aut ab eius refectione te facias alienum. Itaq; in neutra parte reprehensibiles inueniemur, si hæc à nobis consuetudo teneatur, ut hora nona de duob. paximacijs, quæ nobis canonica mensura dari debentur, uno paximacio prælibato, alium huius expectationis gratia in uesperam reseruemus, quem si superuenerit quispiā fratrum cum ipso pariter insumamus, nihil consuetudini solitæ amplius adiungentes, & hac dispensatione nequaquàm fratris nos contristabit aduentus, qui nobis debet esse gratulabilis. Siquidem ita humanitatis exhibemus obsequelam, ut nihil à rigore continentiæ relaxamus. Si uerò nullus aduenerit hunc quoq; uelut de canonico modo debitum nobis liberè præsumemus, qua parcitate nec stomachus uespere poterit aggrauari quippe hora nona uno paximacio iam præmisso, quod plerunq; his qui districtiorem abstinētiam se tenere credentes, totam refectionem ad uesperam differunt, euenire consueuit. Nam recens escæ perceptio tam uespertinis quàm in nocturnis orationibus tenuem leuemq; sensum non sinit inueniri. Ideoq; commodum satis & utile hora non refectionis tempus indultum est, in quo reficiens monachus nō solum in nocturnis uigilijs leuis ac uacuus, uerumetiam in ipsis uespertinis solennitatibus digesto iam cibo inuenitur aptissimus. Talibus nos beatus Moses uerbis erudiens hoc nobis præcipuum gemina institutione contulit, ut non solum discretionis uirtutem & gratiam, sed ipsius quoq; abrenunciationis rationem, quàm penitus ignorātes feruore tantummodo spiritus nostri ac cœlo Dei arripuisse uidebamur incipientes agnoscere, deinceps intelligeremus quantum à puritate cordis & directionis linea fuissemus in id temporis euacuati absque ulla duntaxat destinatione uel fine tendentes, & quid principaliter tenere nos oporteret, quid uocauere similiter econtrariò deberemus omnimodis ignorantes illamq; præ omnibus definitionem senis uerissimam cōprobauimus, nullius artis seu disciplinæ peritiam posse sine destinationis ratione subsistere, nec sine contemplatione certi finis attingi.

Secundæ Collationis Abbatis Pafuntij de tribus abrenunciationibus finis.

COLLATIO ABBATIS PAFVNTII DE TRIBVS ABRENVNCIATIOnibus. Caput I.

IN illo choro sanctorum, qui uelut astra purissima in nocte mūdi istius refulgebant, uidimus sanctum Pafuntium uice luminaris magni claritate scientiæ choruscantem. Hic namq; presbyter congregationis nostræ, id est, illius quæ in eremo Scythiæ morabatur, fuit, in qua ita usq; ad extremam durauit ætatem, ut nunquàm è cella quam iunior cœperat habitare, quamq; ab Ec-

cicfia milibus quinq; distabat, saltem ad uiciniora migrauerit, nec fessus annis tanti itineris spacio, die sabbati uel dominico uenturus ad ecclesiam uexaretur, sed nec uacuus quidem reuerti exinde contentus, uas aquę quam per totam erat hebdomadam sumpturus ceruicibus suis onerans reportabat ad cellam. Cumq; nonagenariam excessisset ętatem, nunquam passus est eam iuniorum sibi labore deferri. Hic itaq; ab adolescentia sua scholæ cœnobij tanto ardore se tradidit, ut in ea paruo tempore commoratus tam subiectionis bono quàm uniuersarum uirtutum scientia pariter ditaretur. Humilitatis namq; & obedientiæ disciplina, omnes suas mortificans uoluntates, & per hanc extinctis uniuersis uitijs, cunctisq; uirtutibus consummatis quas monasteriorum instituta, uel antiquissimorum patrum doctrina fundauit, sublimioris profectus ardore succensus, Eremi festinauit secreta penetrare, ut Domino cui inter fratrum turbas positus sitiebat inseparabiliter inhęrere, nullo deinceps ab eius contemplatione humano consortio, uel imagine se retrahente facilius uniretur. Vbi rursum tanto feruore etiam ipsorum anachoretarum uirtutes superans, desiderio, & intentio iugis, ac diuinæ illius theoriæ, cunctorum deuitabat aspectus, uastiora & inaccessibilia solitudinis penetrans loca, multoq; in eis tempore delitescens, ut ab ipsis quoq; anachoritis difficulter ac rarissimè deprehensus, angelorum quotidiano consortio delectari ac perfrui crederetur, atq; ei meritò uirtutis huius ab ipsis inditum fuerit Bubali cognomentum.

De sermone eiusdem senis, ac responsione nostra. Cap. II.

CVius igitur magisterio institui cupientes cogitationum etiam stimulis agitati, ad cellam eius iam die aduesperascente peruenimus. Qui habito aliquantisper silentio, cum propositum nostrum prædicare cœpisset, quòd scilicet patriam relinquẽtes, tot prouincijs pro amore Domini perlustratis egestatem ac uastitatem eremi tolerare & imitari rigorem conuersationis illorum tantopere niteremur, quem uix ipsi qui in eadem necessitate atq; inopia nati educatiq; sunt sustinerent, respondimus nos ob id ad eius doctrinam ac magisterium tetendisse ut imbui aliquatenus doctrina tanti uiri possimus q; innumeris documentis inesse eidem senseramus, non ut illius quæ tamen in nobis non essent laudibus grauaremur, aut in elatione animi, qua in nostris quoq; cellulis nonnunquàm suggestione titillabamur inimici, ipsius quoq; sermonibus inflaremur. Quamobrem illa nobis potius præcabamur infundi, quibus compungi uel humiliari, non quibus nobis metipsis blandiri extolliq; possimus.

Propositio abbatis Pafuntij de tribus uocationum generibus, & de tribus abrenunciationibus. Cap. III.

PAfuntius. Tres, inquit, uocationum sunt ordines, tres quoq; renunciationes monacho in quocunq; uocationis ordine constituto necessarias nouerimus. Et primam quidem causam qua tres esse uocationum ordines diximus, oportet nos diligenter inquirere, ut cum agnouerimus nos ad Dei cultum primo gradu uocationis ascitos, secundùm eius sublimitatem conuersationis quoq; nostræ congruentiam temperemus. Nihil enim proderit sublimiter inchoasse, si similem principijs non exhibuerimus & finem. Quòd si etiam ultimo ordine nos à conuersatione seculi extractos fuisse cognoscimus, quantò minus probabili ad religionem principiò uidemur inniti, tanto acrius nosmetipsos ad meliorem finem spiritali feruore incitare curemus. Secundùm quoque causam tristitiæ abrenunciationis omnimodis nosse nos cõuenit, quia nullo modo perfectionem poterimus attingere, si eam uel ignorauerimus, uel scientes non contenderimus opere consumare.

Expositio trium uocationum. Cap. IIII.

VT igitur tres hi uocationum modi speciali distinctione pandãtur. Primus ex Deo est, secundus per hominem, tertius ex necessitate. Ex Deo quidem est, quotiens inspiratio

ſpiratio quædam immiſſa in cor noſtrum nonnunquàm etiam dormientes nos ad deſiderium æternæ uitę ac ſalutis exuſcitat, Deumq́ ſequi & eius inhærere præceptis compunctione ſaluberrima cohortatur, ut in ſcripturis ſanctis Abraham uoce dominica, de genitali ſolo & totius cognationis ſuæ affectibus, patriſq́ domo legimus euocatum, dicente Domino. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quo etiam modo beatum Antonium accitum eſſe cognouimus, qui occaſionem ſuæ conuerſionis à ſola diuinitate percepit. Ingreſſus namq́ eccleſiam ibiq́ audiens in Euangelio Dominum prædicantem, qui non odit patrem, & matrem, & filios, & uxorem, & agros, inſuper & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus, & ſi uis perfectus eſſe, uade & uende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & ueni ſequere me. Pręceptum hoc domini uelut ſpecialiter ad ſe directum cum ſumma cordis compunctione ſuſcepit, confeſtimq́ renuncians cunctis ſecutus eſt Chriſtum, nulla exhortatione, neq́ doctrina hominum prouocatus. Secundus uocationis modus eſt, quem fieri per hominem diximus, cùm uel exemplis quorundam ſanctorum uel monitis inſtigati ad deſiderium ſalutis accendimur. Quo nos quoq́ gratia Domini retinemus aſcitos, qui prædicti uiri monitis ac uirtutibus incitati huic nos ſtudio profeſſioniq́ tradidimus, quo ordine etiam in ſcripturis ſanctis, per Moyſen filios Iſraël de afflictione Aegypti legimus liberatos. Tertius uerò uocationis modus eſt, qui ex neceſſitate deſcendit, cùm nos diuitijs mundi huius uel uoluptatibus obligati, ingruentibus repentè temptationibus, quæ uel mortis pericula comminantur, uel amiſſione bonorum ac proſcriptione percutiunt, uel charorum morte compungunt, ad Dominum quem ſequi in rerum proſperitate cōtempſimus ſaltem inuiti properare compellimur. Cuius uocationis neceſſitatem in ſcripturis quoq́ ſæpiſſimè reperimus, cum filios Iſraël ob merita peccatorum ſuorum legimus à Domino traditos hoſtibus ſuis, ob quorum dominationē crudelitatemq́ ſæuiſſimam, rurſus conuerſos ad Dominum proclamaſſe, & miſit eis, inquit, Dominus ſaluatorem Aoth filium Gera, filium Gemini, qui utraq́ manu utebatur pro dextera. Et rurſum Clamauerunt, inquit, ad Dominum qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, & liberauit eos, Othoniel filium Chenez fratrem Caleph iuniorem. Et de talibus in pſalmo dicitur: Cùm acciperet eos tunc quærebant eum & reuertebantur, & diluculo ueniebant ad eum, & recordati ſunt, quia Deus adiutor eorum eſt, & Deus excelſus redemptor eorum eſt. Rurſumq́: Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos.

Quòd & deſidioſo uocatio prima non proſit & ſtrenuò poſtrema non obſit. Cap. V.

Ex his itaque tribus modis licet priores duo melioribus inniti principijs uideantur, nonnunquàm tamen inuenimus etiam de tertio gradu, qui infimus uidetur ac tepidus perfectos uiros ac ſpiritu feruentiſſimos extitiſſe illiſq́ conſimiles qui optimo principio aggreſſi Domini famulatum reliquam, quoq́ uitam laudabili feruore ſpiritus exegerunt, & iterum de illo ſuperiori gradu plurimos tabefactos ad uituperabilem finem ſæpiſſimè recidiſſe, ac perinde ſicut illis nihil obfuit quòd non ſuo uiderentur arbitrio, ſed neceſſitatis compulſione conuerſi, quippe quibus hanc ipſam occaſionem qua compungerentur Domini benignitas procurauit, ita etiam iſtis omnino nihil profuit ſublimiora conuerſionis habuiſſe principia, quia non ſtuduerunt reliquam uitam fine congruo terminare. Nec enim abbati Moſi qui habitauit in loco iſtius eremi cui Calamus nuncupatio eſt, quicquam defuit ad perfectæ beatitudinis meritum, quòd metu mortis quæ ei propter homicidij crimen intentabatur impulſus ad monaſterium decucurrit, q́ ita neceſſitate conuerſionis arripuit, ut eam in uoluntatem prompta animi uirtute conuertēs ad perfectionis faſtigia ſumma perueneri, ſicut etiam econtrario plurimis, quos nominatim memorare non debeo nihil profuit Domini ſeruitutem meliore arripuiſſe principio, qui deinceps cordis ignauia ac duritia ſubſequente, qua ſeniorum traditionibus acquieſcere noluerunt, in teporē noxium, ac in profundum mortis baratrum conciderunt. Quam rem in apoſtolorum quoque uocatione uidemus euidenter expreſſam. Quid enim profuit Iudæ Apoſtolatus ſublimiſſimum gradū eodem ordine quo Petrus cæteriq́ Apoſtoli aſciti ſunt uolūtariæ ſuſcepiſſe, qui uocationis ſuæ præclara principia

cupiditatis, ac Philargyriæ, pestifero fine consumans, usq; ad traditionem Dñi crudelissimus parricida prorupit. Aut quid obfuit Paulo quòd repente cœcatus ad uiam salutis uelut inuitus uidetur attractus, qui postea dominum tota animi deuotione sectatus, initium necessitatis uoluntate consummans, gloriosam tantis uirtutibus uitam immutabili fine conclusit. Totum ergo in fine consistit in quo potest quis & optimæ conuersionis initijs dedicatus inferior per negligentiam reperiri, & necessitate attractus ad nomē monachi profitendum effici per timorem Dei diligentiamq; perfectus.

Expositio trium abrenunciationum. Cap. VI.

NVnc de abrenunciationibus disserendum est, quas tres esse & patrum traditio & scripturarum sanctarum demonstrat autoritas, quasq; unumquemq; nostrum omni studio oportet implere. Prima est qua corporaliter uniuersas diuitias mundi facultatesq; contēnimus, secunda qua mores ac uitia affectusq; pristinos animi carnisq; respuimus, tertia qua mentem nostram de pręsentibus uniuersis ac uisibilibus euocantes, futura tantummodo contemplamur, & ea quæ sunt inuisibilia concupiscimus. Quæ tria ut simul perficiantur, ad Abraham legimus à Domino fuisse præcepta, cum dicit ad eum. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Primùm dixit de terra tua, id est, de facultatib. huius mundi, opibusq; terrenis, secūdo de cognatione tua, id est, de conuersatione & moribus uicijsq; prioribus, quæ nobis à nostra natiuitate cohærentia uelut affinitate quadam & consanguinitate uidētur esse cognata, tertio de domo patris tui, id est omni memoria mundi huius, quę oculorum occurrit obtutibus. De duobus enim patribus, id est, siue de illo quem deserere, siue de eo quem debemus expetere, ita per Dauid ex persona Dei canitur: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Nam qui dicit audi filia pater utiq; est, & illum cuius domum, uel populum monet obliuioni dari patrem nihilominus suæ filiæ fuisse testat. Quòd ita fit cum mortificati cum Christo ab elementis huius mundi contemplamur secundùm apostolum. Iam non ea quæ uidentur, sed quæ non uidentur, quę enim uident temporalia sunt, quæ autem non uidentur æterna. Et exeuntes corde de hac temporali, ac uisibili domo in illam domum in qua iugiter erimus permansuri, nostros oculos mentemq; dirigamus. Quòd tunc implebimus, cùm in carne ambulantes non secundùm carnem militare domino cœperimus, illam beati Apostoli sententiam opere ac uirtute nos quoq; clamātes, noster autem municipatus in cœlis est. His tribus abrenunciationibus propriè tres libri Salomonis aptantur. Nam prouerbia primæ abrenunciationi conueniunt, quibus mores emendantur incipientium, aut terrena uicia resecantur. Secundæ abrenunciationi Ecclesiastes, ubi uniuersa quæ aguntur sub sole uanitas pronunciantur. Tertiæ canticum canticorum, in quo mens uisibilia cuncta transcendens uerbo iam Dei & cœlestium rerum contemplationi coniungitur.

Quemadmodum singularum renunciationum sit apprehendenda perfectio. Cap. VII.

QVapropter non multum proderit primam nos abrenunciationem ardore fidei suscepisse, si secundam non eodem feruore ac studio festinauerimus implere. Et ita cum etiam hanc fuerimus indepti, ad illam quoq; tertiam peruenire poterimus, quæ de domo prioris nostri parentis egressi, quem ab exordio natiuitatis nostræ secundùm ueterem hominem ac pristinam conuersationem, quando eramus natura filij iræ sicut & cæteri, patrem nobis fuisse meminimus, omnem mentis intuitum ad cœlestia deflectemus. De quo etiam patre ad Hierusalem, quæ uerum patrem Deum contempserat dicitur, pater tuus Amorreus, & mater tua Cethea. Et in Euangelio. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis facere. Quem cum dimiserimus de uisibilibus ad inuisibilia transmigrantes, cum Apostolo dicere poterimus. Scimus aūt quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd habitationē habeamus à Deo, domum non manufactam æternam in cœlis. Et illud quòd paulò ante commemorauimus: Nostra aūt conuersatio in cœlis est. Vnde & saluatorem expectamus Dñm Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ. Et illud beati Dauid: quia incola ego sum in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei, ut secundùm Domini uocem tales efficiamur quales illi de quibus hæc Dominus ad patrē in Euan-

in Euangelio loquebatur. De mundo hoc non sunt, sicut & ego non sum de hoc mundo. Et rursum ad ipsos apostolos. Si de hoc mundo essetis: mundus quod suum est utiq; diligeret, sed quia de hoc mundo non estis, sed ego elegi uos de hoc mundo, propterea odit uos mundus. Huius ergo renunciationis tertiæ ueram perfectionem tunc merebimur obtinere, quando mens nostra nullo carneæ pinguedinis hebetata contagio, sed peritissimis elimationibus expolita ab omni effectu, & qualitate terrena per indesinentem diuinorum meditationē, spiritalesq; theorias, ad illa quæ inuisibilia sunt, eo usq; transierit, ut circundatam se fragilitate carnis ac situ corporis supernis, & incorporeis intenta non sentiat, atq; in huiusmodi rapiatur excessus, ut non solum nullas uoces auditu corporali recipiat, nec intuendis prętereuntium hominum imaginibus occupetur, sed ne astantes quidem arborum moles, & ingentes materias subiectas oculis carnis aspiciat. Cuius rei fidem atq; uirtutem nemo nisi is capiet solus, qui hæc quæ dicuntur experientia magistra perceperit, cuius uidelicet ita dominus oculos cordis de uniuersis præsentibus auocarit, ut ea non tanquàm transitura sed iam quasi non existentia reputans, & uelut inanem fumum in nihilum resoluta conspiciat, ambulansq; ut Enoch & ipse cū Deo, ac de humana conuersatione moribusq; translatus, nullatenus possit à quoquàm in uanitate præsentium reperiri. Quòd in illo etiam corporaliter factum, lectio geneseos ita commemorat. Ambulauitq; Enoch cum Deo & non inueniebatur, quia transtulit eum Deus. Apostolus quoq; ita commemorat. Fide Enoch translatus est, ut nō uideret mortem, & non inueniebatur quia transtulit illum Deus. De qua morte dominus in Euangelio. Qui uiuit, inquit, & credit in me non morietur in æternum. Quapropter festinare debemus si perfectionem ueram desideramus attingere, ut quemadmodum corpore parentes, patriam, diuitias mundi, uoluntatesq; despeximus, ita etiam corde hæc omnia relinquentes, nulla rursus ad ea quæ dimisimus concupiscentia reuertamur, ne sicut de illis scripta commemorat, qui educti per Mosen cum minimè rediisse corpore uideantur, corde tamen reuersi dicuntur in Aegyptum, relicto scilicet Deo, qui eos eduxerat cum tanta uirtute signorum, idola Aegypti, quæ contempserant uenerantes, sic scriptura commemorat. Et reuersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron. Fac nobis Deos qui præcedant nos, cùm illis etiam pariter condemnemur, qui in eremo commorantes, post escam mannæ cœlestis desiderauerūt uitiorum fœtidos, ac sordidæ utilitatis cibos, nosq; cum eis similiter proclamare uideamur. Benè nobis erat in Aegypto, ubi sedebamus super ollas carnium, & comedebamus cepas & allia, & cucumeres, & pepones. Quæ figura licet in illo præcesserit populo, tamen nunc quoq; eam quotidie in nostro ordine ac professione uidemus impleri. Omnis enim quicunq; post renunciationē mundi huius ad antiqua reuertitur studia, & ad pristina desideria reuocatur, hæc eadem cum illis opere ac uirtute proclamat dicens: Bene mihi erat in Aegypto. Quorum uereor nè tanta inuenienda sit multitudo, quantas tunc sub Mose pręuaricantium turbas legimus extitisse. Nam cum sexcēta millia armatorum de Aegypto dinumerentur egressa, ex his non sunt amplius, quàm duo tantum terram repromissionis ingressi. Vnde festinādum nobis est, ut à paucis ac rarissimis sumamus exempla uirtutum, quia secundùm illam quā diximus figuram, in Euangelio quoq; multi uocati, pauci autem dicuntur electi. Nihil ergo nobis proderit abrenunciatio corporalis, & localis ex Aegypto transmigratio, si renunciationem cordis quæ sublimior & utilior est, non ualuerimus similiter obtinere. De illa enim qua diximus abrenunciatione corporali ita pronunciauit Apostolus. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, & tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quòd beatus Apostolus nunquam dixisset nisi fieri hoc posse spiritu præuidisset, ut aliqui, facultatibus uniuersis in pauperum alimenta dispersis, ad perfectionem Euangelicam & charitatis arduum culmen peruenire non possint, quia scilicet pristina uitia morumq; incontinentiam, uel superbiam, uel impatientiam dominantem in suis cordibus retinentes, nequaquàm se ab illis expurgare curauerint, & ob id ad charitatem Dei, quæ nunquàm cadit, minimè ualeant peruenire, quiq; inferiores effecti, hoc secundo renunciationis gradu, multò minus illum tertium, qui proculdubio est sublimior apprehendunt. Diligentius tamen etiam hoc mente perpendite, quòd non simpliciter dixerit, si distribuero facultates meas, uideretur

retur enim de illo forte dixisse qui nec dũ Euangelicũ implens mandatum, sibi ex eis, sicut nonnulli tepidorũ faciunt, aliquid reseruasset, sed si distribuero, inquit, omnes facultates meas in cibos pauperũ, id est, etiã si perfectè abrenunciauero diuitijs terrenis. Huic quoq; renunciationi aliud maius adiunxit, & tradidero corpus meũ ut ardeam, charitatè uerò non habuero, nihil sum. Ac si alijs uerbis dixisset. Si distribuero in cibos pauperũ omnes facultates meas, secundũ Euangelicũ illud mandatũ, quo dicitur: si uis perfectus esse, uade, uende omnia quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me, ita scilicet abrenuncians, ut ex his nihil penitus mihi reseruem, & huic erogationi martyrium quod quotidie sustineo, exustionem meæ carnis adiũxero, ita ut corpus meum tradam pro Christo, & tamen uel impatiens, uel iracũdus, uel inuidus, uel superbus sim, uel aliorũ inflãmet iniurijs, uel quærã quæ mea sunt, uel ea quæ mala sunt cogitem, uel uniuersa quæ mihi possunt inferri, non patienter libenterq; sustineam, nihil mihi proderit exterioris hominis abrenunciatio atq; combustio, interiore adhuc uitijs pristinis inuoluto, eo quòd simplicem substantiam mundi huius primę conuersionis feruore contemnens, quæ nec bona esse nec mala, sed media diffinitur, uitiosi cordis noxias facultates similiter abijcere non curarim, nec attingi dominicam charitatem, quæ patiens, quæ benigna est, quæ non æmulatur, non inflammatur, non irritatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt, non cogitat malum omnia suffert, omnia sustinet, postremo quæ sectatorem suum nunquàm cadere sinit supplantatione peccati.

De proprijs diuitijs in quibus constat animæ pulchritudo, uel fœditas. Cap. VIII.

FEstinare igitur debemus omni instantia, ut interior quoq; noster homo uitiorũ suorum diuitias quas in anteriore conuersatione contraxit, uniuersas abijciat atque dispergat, quæ corpori atq; animæ iugiter cohærentes propriæ nostræ sunt, ac nisi adhuc in hoc corpore constitutis nobis abiectæ fuerint & abscisæ, etiã post excessum nos non desinent comitari, ut enim uirtutes uel ipsa charitas, quę earum fons est in hoc seculo cõquisitæ, post finem quoq; huius uitæ pulchrum ac splendidum amatorem suum reddũt, ita uitia obfuscatam quodãmodo mentem coloribus tetris, ad illã perennem commorationẽ infectamq; transmittunt. Pulchritudo enim uel fœditas animæ uirtutum seu uitiorum gignitur qualitate. Ex quibus quidam attractus color, aut splendidã eam Deo reddit ac pulchram, ita ut à propheta mereatur audire: Et concupiscet rex decorem tuũ. Aut certè atram fœtidam atq; deformem, ita ut ipsum fœtorem propriæ fœditatis ipsa confiteatur & dicat: Computruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meę. Ipse quoq; Dominus ad eam. Quare inquit, non est obducta cicatrix filię populi mei? Et idcircò hæ sunt propriæ nostræ diuitiæ, quæ cum anima iugiter commorantur, quas nobis nullus regum, nullus hostium nec conferre poterit nec auferre. Hæ sunt propriæ diuitiæ nostræ quas ne ipsa quidem mors ualebit ab anima separare, quibus uel renunciantes ad perfectionem possumus peruenire illigati, uel implicati æterna morte percelli.

De tripartito genere diuitiarum. Cap. IX.

TRipartito enim modo inscripturis sanctis intelliguntur diuitiæ, id est, malæ, bonæ, mediæ. Malę quidem sunt de quib. dicitᷣ. Diuites eguerunt & esurierunt. Et ue uobis diuites qa recepistis consolationem uestrã. Quas etiam diuitias peccatorũ abiecisse summa perfectio est. Ad quarũ distinctionem sunt pauperes illi, qui in Euangelio domini uoce laudantur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et in Psalmo. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum. Et iterũ: Pauper & inops laudabit nomen tuum. Sunt etiam bonæ quas acquisisse magnæ uirtutis ac meriti est, quas uir iustus possidens collaudatur, dicente Dauid: Generatio rectorum benedicetur. Gloria & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in seculũ seculi. Et iterũ: Redemptio animæ uiri propriæ diuitię eius. De quibus diuitijs spiritalib. in Apocalipsi dicitᷣ illi qui eas non habens uituperabiliter pauper & nudus est. Incipiã te, inquit, euomere ex ore meo, qa dicis, q; diues sum & locuples, & nullius egeo, & nescis qa tu es miser, & miserabilis, & pauper

& pauper,& cœcus,& nudus,suadeo tibi à me emere aurum ignitum probatum ut locu ples fias,& uestimentis albis induaris,& non appareat cõfusio nuditatis tuæ. Sunt quoque mediæ, id est, quæ possunt uel bonæ esse uel malæ. Ad utranq; enim partim pro arbitrio uel qualitate utentium transferuntur, de quibus beatus Apostolus, diuitibus, ait, mundi huius præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo qui præstat nobis abunde omnia ad fruendum bene facere, facile tribuere, communicare, thezaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant ueram uitam. Quas iterum diues ille in Euangelio retinens ac nequaq; indigentibus subministrans, de cuius micis saturari pauper Lazarus ante fores eius expositus cupiebat, intolerandis gehennæ ignibus, & æterno deputatur ardori.

Non posse quenquam primo tantum renunciationis gradu esse perfectum. Cap. X.

HAs igitur uisibiles mundi diuitias relinquentes, non nostras sed alienas abijcimus facultates, quamuis ea gloriemur, uel nostro labore quæsitas, uel parẽtum ad nos hæreditates transmissas. Nihil enim, ut dixi, nostrum est, nisi hoc tantum quod corde possessum, atq; animæ nostræ cohærens, à nemine potest prorsus auferri. De quibus uisibilibus diuitijs ad eos qui illas tanquàm proprias retentantes communicare indigentibus nolunt increpans loquitur Christus: Si in alienis fideles non fuistis, quod uestrum est quis dabit uobis? Euidenter igitur has diuitias alienas esse, non solum quotidiana experientia docet, uerumetiam sententia Domini ipsa appellatione qua eas significauit expressit. De uilissimis uerisq; diuitijs loquitur Petrus ad Dominum. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Qui utique nihil amplius quàm uilissima concissaq; retia dimisisse noscuntur. Quæ omnia nisi in hac abrenunciatione uitiorum, quæ uerè magna & summa est fuerint intellecta; nec præciosum aliquid inuenimus Apostolos reliquisse, nec Dominum habuisse, propter quòd illis tantam beatitudinis gloriam largiretur, ut ab eodem mererentur audire, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Si igitur hi qui perfectè terrenas istas ac uisibiles abdicãt facultates, certis ex causis ad illam Apostolicam charitatem peruenire non possunt, nec illum sublimiorem paucorumq; admodum renuntiationis gradum tertium attingere queunt, quid illi de semetipsis iudicare debeant, qui nec primam quidem quæ per facilis est perfectè arripientes, atq; antiquas pecuniarum suarum sordes cum infidelitate pristina retẽtantes, nudo tantum sibimet autumant monachorum uocabulo gloriandum? Ergo prima quã diximus abrenunciatio rerum alienarum est, ideoq; per se solam perfectionem renuncianti conferre non sufficit nisi peruenerit ad secũdam, quæ uerè abrenunciatio rerum nostrarum est, quam adepti expulsione omnium uitiorum, tertiæ quoq; abrenunciationis fastigia conscendemus, per quã non solum omnia, quæ in hoc mundo geruntur, uel particulatim ab hominibus possidentur, uerumetiam ipsam cunctorum elementorum plenitudinem, quæ putatur esse magnifica tanquã uanitati subiectam, & mox transituram transcendentes animo ac mente despicimus, intuentes duntaxat secundùm Apostolum non ea quæ uidentur, sed quæ non uidentur, quę enim uidẽtur temporalia sunt, quæ aũt non uidentur æterna, ut ita demum illud supremum mereamur audire, quod dicitur ad Abraham, & ueni in terram quã tibi monstrauero. Per quod euidenter ostenditur, quòd nisi quis tres superiores illas abrenunciationes impleuerit, ad quartũ hoc peruenire non possit, quòd remunerationis ac præmij uice taliter renuncianti tribuitur, id est, ut terram repromissionis mereatur intrare, nequaquàm sibi iam uitiorum spinas ac tribulos germinantem, quæ post expulsionem passionum cunctarũ puritate cordis in hoc corpore possidetur quam non uirtus, uel industria laborantis monstrabit ei, sed ipse Dominus ostensurum se esse promittit, & ueni inquiens in terram quam tibi monstrauero. Per quod manifestè probatur & initium nostræ salutis Domini uocatione fieri dicentis, exi de terra tua, & consummationem perfectionis ac puritatis ab eodem similiter tribui, cùm dicit, & ueni in terram quam tibi monstrauero, id est, non quam tu ex temetipso nosse, uel industria tua poteris reperire, sed quam ego tibi non solum ignoranti, sed etiam non inquirenti monstrauero. Ex quo manifestè colligitur quòd quemadmodum inspiratione Domini

mini prouocati ad uiam salutis accurrimus, ita etiam magistro ipsius & illuminatione deducti, ad perfectionem summæ beatitudinis peruenimus.

Interrogatio de libero arbitrio hominis, & gratia Dei.
Cap. XI.

GErmanus. In quo ergo liberum consistit arbitrium, nostræque quòd laudabiles sumus reputatur industriæ, si Deus in nobis omnia, quæ ad nostram perfectionem tendunt & incipit & consummat.

Responsio de dispensatione diuinæ gratiæ manente arbitrij libertate. Cap. XII.

PAfuntius. Hoc uos rectè mouisset si in omni opere, uel disciplina principiũ tantum esset ac finis & non etiam quæ medietas interesset. Itaque sicut occasiones salutis diuersis modis Deum cognoscimus operari, ita nostrum est occasionibus à diuinitate concessis, uel enixius, uel remissius famulari. Nam sicut Dei fuit uocantis oblatio, exi de terra tua, ita Abrahæ fuit exeuntis obedientia, & quemadmodum illud quod dicitur, & ueni in terram, ut faciat obtemperantis est opus, ita illud quod additur, quoniam tibi monstrauero, iubentis Dei uel promittentis est gratia. Certos tamen nos esse conuenit quòd omnem uirtutem indefessis conatibus exercentes nequàquàm diligentia, uel studio nostro perfectionẽ possimus attingere, nec sufficiat humana sedulitas laborum meritò ad tam sublimia beatitudinis præmia peruenire, nisi ea Domino nobis cooperante, & cor nostrum ad id quod expedit dirigente fuerimus indepti, ideoque debemus cum Dauid orantes momentis singulis dicere. Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea, & statuit suprà petram pedes meos, & direxit gressus meos, ut nostrum arbitrium quod procliuius, uel ignoratione boni, uel oblectatione passione fertur ad uicia, ille inuisibilis rector mentis humanæ, ad uirtutum potius studia contorquere dignetur. Quòd uno uersiculo per prophetam manifestissimè legimus decantari. Impulsus uersatus sum ut caderem, in quo liberi arbitrij infirmitas designatur, & Dominus suscepit me, rursum ad iutorium Domini iunctum eidem semper ostenditur, quo ne penitus libero collabamur arbitrio, cùm titubasse nos uiderit, porrectione quodãmodo manuũ suarum sustentat atque confirmat. Et iterum: Si dicebam motus est pes meus, lubrica scilicet arbitrij facultate, misericordia tua Domine adiuuabat me, iterum mobilitati suæ Dei coniungit auxilium quo ne moueretur pes fidei suæ, non industriæ propriæ fuisse, sed misericordiæ Domini confitetur. Et iterum: Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, qui libero utique mihi nascebantur arbitrio, consolationes tuæ lętificauerũt animam meam, per tuam scilicet inspirationem uenientes in cor meum, & reserantes cõtemplationem futurorum bonorum, quæ pro tuo nomine laborantib. præparasti, non solum abstulerunt omnem anxietatem cordis mei, uerumetiam summam læticiam contulerunt. Et rursum: Nisi quia Dominus adiuuit me paulò minus habitauerat in inferno anima mea, libero utique arbitrio, per quod se in inferno habitaturum fuisse testatur, nisi Domini fuisset adiutorio ac protectione saluatus. A' Domino enim non à libero arbitrio gressus hominis dirigentur. Et cum ceciderit iustus libero duntaxat arbitrio, non collidetur. Quare quum Dominus supponit manum suam. Hoc est apertissimè dicere: Nullus iustorum sibi sufficit ad obtinendam iustitiam, nisi per momenta singula titubanti eidem & corruenti fulcimenta manus suæ supposuerit diuina clementia, ne prostratus intereat penitus cum fuerit liberi arbitrij infirmitate collapsus.

Quòd directio uiæ nostræ ex Deo sit. Cap. XIII.

NEc sanè unquàm uiri sancti directionem uiæ, qua gradiebantur ad profectum uirtutum consummationemque tendentes, industria se propria obtinuisse testati sunt, sed eam potius à Domino consequi precabantur dicentes: Dirige me in ueritate tua, & dirige in conspectu tuo uiam meam. Alius autem non solum fide, sed etiam experimento, & quodammodo ipsa rerum natura, hoc ipsum se depræhendisse proclamat. Cognoui Domine quia nõ est in homine uia eius, nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Et ipse Dominus ad Israhëlem: Et dirigam eum ego, inquit, ut abietem uirentem, ex me fructus tuus inuentus est.

Quòd scientia legis magisterio & illuminatione Domini confe-ratur. Cap. XIIII.

LEgis quoque ipsius scientiam non lectionis industria, sed magisterio & illuminatione Dei quotidie desiderant adipisci, dicentes ad eum: Vias tuas Domine demõstra mihi, & semitas tuas edoce me, & reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua, & doce me facere uoluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Et iterum: Qui docet hominem scientiam.

Quòd intellectus quo mandata Dei poßimus agnoscere, & bonæ uoluntatis effe-ctus à Domino condonetur. Cap. XV.

IPsum etiam intellectum beatus Dauid quo mandata Dei possit agnoscere, quæ utiq; in libro legis nouerat esse perscripta, à Domino postulat promereri, dicens: Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum ut discam mandata tua. Vtique & intellectum semel sibi per naturam præstitum possidebat, noticiam quoq; mandatorum Dei quæ descripta tenebantur in lege, utique habebat in promptu, & tamen ut hanc plenius apprehendat Dominum deprecatur, sciens nequaquàm sibimet sufficere posse id quod per naturam conditionis insertum est, nisi quotidiana Domini illuminatione ad intelligendam spiritualiter legem, ac mendata eius apertius agnoscenda, sensus ipsius ab eodem fuerit illustratus, ipso etiam uase electionis, hoc quod dicimus clarius prædicante, Deus est enim qui operatur in nobis, & uelle & perficere pro bona uoluntate. Quid potuit apertius dici, quàm ut & bonam uoluntatem nostram & operis consummationem à Domino in nobis pronunciaret impleri? Et iterum: Quia uobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini. Hic quoque & initium conuersionis ac fidei nostræ & passionum tolerantiã donari uobis à Domino declarauit. Quòd intelligens Dauid quoque similiter orat sibi hoc ipsum Domini miseratione concedi dicens: Confirma Deus hoc quod operatus es in nobis, ostendens non sufficere sibi salutis principia dono Dei gratiaq; collata, nisi fuerint eadem miseratione ipsius & quotidiana opitulatione perfecta. Non enim liberum arbitrium, sed Dominus soluit compeditos. Non nostra uirtus, sed Dominus erigit elisos. Non lectionis industria, sed Dominus illuminat cæcos. Non nostra cautio, sed Dominus custodit aduenas. Non nostra fortitudo, sed Dominus alleuat siue suffulcit omnes qui corruunt. Hæc autem dicimus non ut studium nostrum uel laborem atque industriam quasi inaniter & superfluo impendenda uacuemus, sed ut nouerimus nos sine auxilio Dei, nec adniti posse, nec efficaces nostros esse conatus ad capescendum tam immane præmium puritatis, nisi nobis adiutorio Domini ac misericordia fuerit contributum. Equus enim paratur in diem belli, à Domino est adiutorium, quia non est in fortitudine sua potens uir. Oportet igitur nos semper cum beato Dauid canere. Fortitudo mea & laudatio mea, non liberum arbitrium, sed Dominus, & factus est mihi in salutem. Quòd doctor quoq; gentium non ignorans idoneum se factum ministerio noui testamenti, non suo merito, nec sudore, sed Dei miseratione proclamat: non quòd simus, inquit, idonei cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Denique sequitur. Qui & idoneos non fecit ministros Noui testamenti.

Quòd ipsa fides à Domino concedatur. Cap. XVI.

IN tantum autem uniuersa quæ ad salutem pertinent Apostoli sibimet à Domino largita senserunt, ut ipsam quoq; fidem præstari sibi à Domino postularent dicentes. Domino auge nobis fidem. Plenitudinem eius non libero arbitrio præsumentes, sed Dei sibi credentes munere conferendam. Deniq; docet nos idem auctor salutis humanæ quã ipsa fides nostra lubrica sit & infirma, & nequaquàm sibi sufficiens nisi fuerit auxilio Domini roborata, dicens ad Petrum: Simon Simon: ecce sathanas expetiuit uos ut cribraret uos tanq; triticũ. sed ego rogaui patrẽ meũ ne deficeret fides tua. Quod alius in semetipso sentiens fieri & quodãmodo fidẽ suã infidelitatis fluctib. ad pnіciosi naufragii uidens

scopu-

scopulos perurgeri, ad eundem Dominum auxilium fidei suæ postulans dicit. Domine adiuua infidelitatem meam. In tantum itaq; senserunt Euangelici & Apostolici uiri universa quæ bona sunt, auxilio Domini consummari, ut ne ipsam quidem fidem suam confisi sint illæsam se posse suis uiribus uel arbitrij libertate seruare, ut hanc uel adiuuari in se uel donari sibi à Domino postularent. Quæ si in Petro ne deficeret Domini egebat auxilio, quis erit tam præsumptor & cœcus, qui se erga huius custodiam quotidiano Domini credat adiutorio non egere? præsertim cum ipse Dominus in Euãgelio hoc ipsum euidenter expresserit dicens: Sicut palmes non potest fructum facere à semetipso nisi in uite manserit, ita & uos nisi in me manseritis? Et iterum: Quia sine me nihil potestis facere? Quàm sit igitur ineptum ac sacrilegum quicquàm de bonis actibus nostræ industriæ & non Dei gratiæ uel adiutorio deputare, manifeste probatur dominica protestante sententia, sine sua opitulatione uel inspiratione, spiritales fructus exhibere neminem posse. Omne enim datum bonum & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Zacharias quoq;, quia si quid boni ipsius est, & si quid optimum ipso. Et ideò constanter beatus Apostolus. Quid enim habes quod non accepisti? Quod si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

Quòd moderatio & tolerantia temptationum nobis à Domino tribuatur. Cap. XVII.

SVmmam quoq; tolerantiæ, quæ temptationes illicitas sustinere possimus, non tam in nostra uirtute quàm in Dei misericordia & moderatione consistere, beatus Apostolus ita pronunciat: Temptatio uos non aprehendat nisi humana, fidelis autem Deus qui nõ permittit uos temptari super id quod potestis, sed faciet cum temptatione etiam exitum, ut sustinere possitis. Deum quoq; aptare siue confirmare animos nostros ad omne opus bonum, & operari in nobis ea quæ sibi sunt placita, idem apostolus docet: Deus autem pacis qui eduxit de tenebris pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni Iesum Christũ aptet uos in omni bono, faciens in uobis quod placet coram se. Quod etiam Thessalonicensibus ut eueniat ita precatur dicens. Ipse aũt Dominus Iesus Christus & Deus pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam & spem bonam in gratia, exhortetur corda uestra & confirmet in omni opere & sermone bono.

Quòd perpetuitas timoris Domini nobis à Domino conferatur. Cap. XVIII.

IPsum deniq; timorem Dei quo firmiter eum tenere possimus à Domino nobis infundi, Hieremias propheta ex persona Dei manifeste testatur, ita dicens: Et dabo eis cor unum, & uiam unam, ut timeant me uniuersis diebus, & bene sit eis, & filijs eorum post eos, & faciam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corda eorum ut non recedant à me. Ezechiel quoq;: Et dabo eis cor nouum & spiritum nouum tribuam in uisceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantq; ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.

Quòd initium uoluntatis bonæ & consummatio eius à Domino sit. Cap. XIX.

QVibus manifestissimè perdocemur & initium uoluntatis bonæ nobis Domino inspirante concedi, cum aut per se, aut per exhortationem cuiuslibet hominis, aut per necessitatem nos ad salutis attrahit uiam, & perfectionem uirtutum ab eodem similiter condonari, nostrum uerò hoc esse, ut exhortationem auxiliumq; Dei uel remissius, uel enixius exequamur, & pro hoc nos, uel remunerationem, uel supplicia dignissima promereri, quòd eius dispensationi ac prouidentiæ circa nos benignè collatæ, uel neglex imus, uel studuimus nostræ obedientiæ deuotatione congruere. Quòd euidenter in Deuterono-

Deuteronomio aperteq́ describitur: Cùm, inquit, introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam possessurus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Etheum, & Gergeseum, & Amorreum, & Chananeum, & Pherezeum, Eueum, & Iebuseum, septem gẽtes multo maioris numeri & robustiores te, tradideritq́ eas tibi, percuties eos usq́ ad internetionem, non inibis cum eis fœdus, neq́ sociabis cum eis coniugia. Quòd igitur introducuntur in terram repromissionis, quod delentur gentes multæ coram eis, quod tradũtur in manus eorum nationes maioris numeri, & robustiores, quã populus Israël, Dei esse gratiam, scriptura pronunciat. Vtrum autem percutiat eas Israël, usq́ ad internetionem, an reseruet eas & parcat, & non ineat cum eis fœdus, & utrum non societ cum eis coniugia, an societ, ipsorũ esse testat. Quo testimonio manifestè discernitur, quid libero arbitrio, quid ue dispẽsationi, uel quotidiano adiutorio domini debeamus ascribere, & quòd diuinæ sit gratiæ præstare nobis prouentus secundos, atq́ uictoriã, nostrũ uerò esse, ut concessa Dei beneficia, uel intentius, uel segnius exequamur. Quã rationẽ etiã illorũ cœcorũ curationẽ satis euidenter uidemus expressam. Quòd enim transijt ante eos Iesus, diuinæ ꝓuidentiæ & dignationis est gratia. Quòd uociferant & dicũt, miserere nostri domine fili Dauid, fidei ipsorum & credulitatis est opus. Quòd uisum recipiunt oculorũ, diuinæ miserationis est munus. Quòd aũt etiã post perceptionẽ cuiuslibet muneris tã gratia Dei, quã ratio liberi arbitrij perseueret, leprosorũ quoq́ decẽ, qui pariter curati sunt, declarat exemplũ. Ex quib. dum unus per arbitrij sui bonũ gratiarũ restituit actionẽ, dominus nouẽ inquirens, unumq́ collaudans, sollicitudinẽ adiutorij sui etiam circa immemores beneficiorũ suorum iugẽ retinere se monstrat. Hoc ipsum enim uisitationis suæ donũ est, quòd uel suscipit, & approbat gratum, uel requirit ac reprehẽdit ingratos.

Quòd nihil in hoc mundo sine Deo geratur. Cap. XX.

CRedere tamen inconcussa fide nos conuenit, nihil sine Deo prorsus in hoc mũdo geri. Aut enim uoluntate eius, aut permissu agi uniuersa fatendũ est, ut scilicet hæc quæ bona sunt uoluntate Dei perfici auxilioq́ credantur: quæ aũt cõtraria sunt permissu, cùm pro nequitijs ac duritia cordis nostri deserens nos diuina protectio, diabolũ nobis, uel ignominiosas corporis passiones patit dominari. Quòd etiã apostoli uocib. euidentissimè perdocemur dicentis. Propter quod tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Et iterum: Quia non crediderunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobrũ sensum, ut faciant ea, q̃ non conueniunt. Ipse quoq́ Dñs per prophetã ait: Et nõ audiuit populus meus uocẽ meam, & Israël non intendit mihi. Propter quod dimisi eos, inquit, secundùm adinuentiones cordis eorum, ambulabunt in adinuentionibus suis.

Obiectio super liberi arbitrij potestate. Cap. XXI.

GErmanus. Hoc testimonium apertissimè liberum demonstrat arbitrium, quo dicitur: Si populus meus audisset me, & non audiuit populus meus uocem meã. Cùm enim dicit: si audisset, ostendit in potestate illius fuisse, uel acquiescendi, uel non acquiescendi iudicium. Quomodo igitur non in nobis nostra salus est collocãda, cùm sit in nobis, uel audiendi, uel non audiendi facultas?

Responsio, quòd liberum arbitrium nostrum adiutorio Domini semper indigeat. Cap. XXII.

PAfuntius. Acutè quidem cõsiderastis hoc quod dicitur: Si audisset me, & non attendistis illum, qui ad audientem, uel nõ audientem loquitur, nec illud quod sequitur: pro nihilo utiq́ inimicos eius humiliassem, & super tribulantes eos misissem manũ meã. Nemo igitur hæc quæ ꝓtulimus, ut nihil geri sine domino probaremus, praua interpretatione detorquens ad defensionem liberi arbitrij, ita pertentet assumere, ut ab homine gratiam Dei prouisionemq́ quotidianam uelit auferre per hoc, quod dicitur, & non audiuit populus meus uocem meam: & iterum, si populus meus audisset me, Israël si in uijs meis ambulasset, &c. sed respiciat quòd sicut liberi arbitrij facultas populi inobedientia cõprobatur, ita quotidiana circa eum prouisio Dei clamantis quodãmodo & monẽtis ostenditur. Cùm enim dicit: si populus meus audisset me, priorem utiq́ se locutum eis euidenter ostendit, quod fieri à Domino non solum per legem perscriptam literis, uerũ etiam quotidianis monitis solet, secundũ illud quod per Isaiam dicitur, tota die expandi manus ad populum nõ credentem mihi, sed contradicentem. Vtrumq́ ergo potest hoc

testimonio comprobari quod dicitur: Si populus meus audisset me, Israël si in uijs meis ambulasset pro nihilo utiq; inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam. Nam sicut liberum arbitrium per inobedientiam populi demonstratur, ita dispensatio Dei, & auxilium eius uersiculi ipsius initiò declaratur ac fine, cum se & priorem locutum fuisse testatur, & postea inimicos eius humiliaturum, si ab eodem fuisset auditus. Nos enim per hæc quæ protulimus, non liberum arbitrium hominis uolumus submouere, sed huic adiutorium & gratiam Dei, per singulos dies ac momenta necessariam comprobare. His epulis non saginatos, Pafuntius è sua cella nō tam alacres, quàm compunctos corde ante medium noctis emisit, hoc nobis præcipuum sua collatione conferens, ut cum abrenunciationem primam tota uirtute ac disciplina, secūdum omnia patrum instituta exequentes, per eandem solam attingenda nobis perfectionis culmina blandiremur, inciperemus agnoscere, nec dum nos cœpisse monachorum fastigia somniare, quippe qui de secunda abrenunciatione parum, quid in cœnobijs eruditi, tertiam in qua omnis perfectio continetur, quæq; illas inferiores duas multis modis excedit, ne audisse quidem nos antea penitus nosceremur.

Collationis abbatis Pafuntij de tribus abrenunciationibus finis.

COLLATIO QVARTA ABBATIS DANIELIS DE CONCVPISCENTIA CARNIS ET SPIRITVS.

Caput Primum.

INter cæteros Christianæ Philosophiæ uiros, abbatem quoq; uidimus Danielem, æqualem quidem in omni uirtutum genere, his qui in eremo Scithi commanebant, sed peculiarius gratia humilitatis ornatum, qui meritò puritatis ac mansuetudinis suæ, à beato Pafuntio solitudinis eiusdē presbytero, & quidem cum multis iunior esset ætate, in diaconij præelectus est gradu. In tantum enim eidem beatus Pafuntius uirtutibus ipsius adgaudebat, ut quem uitæ meritis sibi & gratia parem nouerat, coæquare sibi etiam sacerdotij ordine festinaret, siquidem nequaquam ferens, in inferiore eum ministerio diutius immorari, optansq; sibimet successorem dignissimum prouidere, superstes eum presbyteralis gradus honore prouexit. Qui tamen prioris humilitatis consuetudinem non omittens, nihil unquam sibi illo præsente de sublimioris ordinis collatione donauit, sed semper abbate Pafuntio spiritales hostias offerente, hic uelut diaconus in prioris ministerij permansit officio. In quo tamen beatum Pafuntium, cum talis uir esset ac tantus, ut in multis etiam præscientiæ gratiam possideret, hæc spes substitutionis & electio ualde fefellit. Nam non multo post tempore hunc quem sibi parauerat successorem, decessorem præmisit ad Deum.

Inquisitio unde oriatur repentina commutatio mentium ab ineffabili lætitia in mœstissimam animi deiectionem. Cap. II.

HIc igitur beatus Daniel, inquirentibus nobis, cur interdum residentes in cellula tanta alacritate cordis, cum ineffabili quodam gaudio, & exuberātia sacratissimorum sensuum redundemus, ut eam non dicam sermone percurrere, sed ne ipse quidem sensus occurrat, oratio quoq; pinguis emittatur ac prompta, & mens plena spiritalibus fructibus preces suas efficaces, ac leues etiam per soporem supplicans ad Deum sentiat penetrare, ac rursum nullis existentibus causis tanta subitò anxietate repleamur, & irrationabili quodam mœrore, ut non solum nosmetipsos huiusmodi sensibus arescere sentiamus, uerumetiam horreat cella, sordeat lectio, ipsa quoq; instabilis ac nutabūda, & quodammodo ebria & grauis emittatur oratio, ita ut ingemiscentibus, & conantibus nobis ad directionem pristinam reduci mens nostra non possit, quantoq; intentius fuerit reuocata, tantò uehementius ad discursus instabiles lubrico rapiatur excessu, & ita omni spiritali fructu reddatur effecta, ut nec desiderio regni cœlorum, nec metu gehennæ proposito ab

sito ab hoc lętali quodam somno ualeat suscitari, ita respondit.

Responsio super proposita quæstione. Cap. III.

TRipartita nobis super hac, quam dicitis, sterilitate mētis tradita ratio est. Aut enim de negligentia nostra, aut de impugnatione diaboli, aut de dispensatione Domini ac probatione, descendit. Et de negligentia quidem, cùm nostro uicio tepore præcedente indifferenter nosmetipsos & remissius exhibemus, per quam desidiam noxijs cogitationibus pasti, terram cordis nostri spinas, & tribulos facimus germinare, quib in ea pullulantibus consequenter efficimur steriles: atq; ab omni reddimur spiritali fructu & contemplatione deserti. De impugnatione uerò diaboli, cùm etiam bonis nonnunquā studijs deditos, callida subtilitate mentem nostram irrepens, uel ignorantes ab optimis intentionibus abstrahit uel inuitos.

Quòd dispensationis ac probationis Dei duplex causa sit. Cap. IIII.

DIspensatio autem ac probationis Domini duplex causa est. Prima, ut paulisper ab ipso derelicti, & mentis nostræ sentiamus infirmitatem, & nequaquam super prę cedente puritate cordis, quæ nobis illius est uisitatione donata, possimus extolli, probātesq; nos ab eo derelictos, gemitibus nostris & industria illum lætitiæ ac puritatis statū, recuperare non posse intelligamus, & præteritam cordis alacritatem non nostro studio, sed illius dignatione nobis fuisse infusam, & præsentem de ipsius rursum gratia & illuminatione esse poscendam. Secunda uerò probationis est causa, ut perseuerantia nostra, uel mentis constantia, & desiderium comprobetur, quaq; intentione cordis & orationum instantia, deserētem nos uisitationem sancti spiritus requiramus, manifestetur in nobis, ac pariter agnoscentes quanto labore amissum istud spiritale gaudium, & puritatis lætitia conquiratur, sollicitus inuentam custodire ac tenere intentius studeamus. Quodammodo enim negligentius custodiri solet, quicquid creditur facilè posse reparari.

Quòd studium & industria nostra nihil sine adiutorio Dei præualeat. Cap. V.

PEr quę euidenter probatur, gratiam Dei ac misericordiam semper operari in nobis, ea quæ bona sunt. Qua deserente, nihil ualere studium laborantis, & quātalibet annitentis industria sine ipsius iterum adiutorio statum pristinum recuperare non posse, illudq; iugiter in nobis impleri, nō uolentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Quæ gratia nonnunquā ecōtrario negligētes ac resolutos inspiratione hac, qua dicitur sancta, & abundantia spiritualium cogitationum uisitare non despicit, sed inspirat indignos, exuscitat dormientes, & illuminat obsessos ignorantię cęcitate, clementerq; nos arguit atq; castigat, infundens se cordibus nostris, ut uel sic de inertiæ somno compunctione ipsius instigati cōsurgere prouocemur. Deniq; frequenter etiam odoribus ultera omnē suauitatem compositionis humanę, in his ipsis subito uisitationibus adimplemur, ita ut mens oblectatione resoluta in quendam spiritus rapiatur excessum, seq; commorari obliuiscatur in carne.

Quod utile nobis sit interdum à Domino derelinqui. Cap. VI.

INtantum uero illum quem diximus abscessum, & ut ita loquar, desertionem Dei, beatus Dauid utilem esse cognouit, ut nequaquam maluerit orare, ne à Deo penitus in nullo relinqueretur, hoc enim sciebat incongruum esse uel sibi, uel humanę naturę ad quamlibet peruenienti perfectionem, sed temperari eam potius deprecatus sit, dicens: Nō me derelinquas usq; quaq;. Ac si diceret alijs uerbis: Scio quòd derelinquere soleas utiliter tuos sanctos ut probes. Aliter enim ab aduersario tentari non possunt, nisi à te paulisper fuerint derelicti, & ideo non rogo ut nunquam me derelinquas, quia non expedit mihi ut non uel meam infirmitatem sentiens dicam: Bonum mihi, quia humiliasti me, uel exercitium non habeam præliandi, quod sine dubio habere non potero, si mihi semper & indiruptè cohæserit protectio tua. Suffultum namque me tua defensione tentare diabolus non audebit, illud obijciens & exprobrans, uel mihi uel tibi, quod aduersus athletas tuos solet calumniosa uoce proferre. Nunquid gratis Iob colit Deum? nonne tu

ne tu uallasti eum ac domum eius, uniuersamq́ substantiam eius per circuitum? sed magis peto ne me usq; quaq; deseras, id est, usq; ad nimietatem. Quantum enim mihi utile est, si derelinquas me paulisper ad tempus ut desiderij mei constantia comprobetur, tantum noxium est, si pro meritis ac delictis meis nimium me deserere uolueris, quia nulla uirtus humana si diutius in tentatione tuo deseratur auxilio, sua poterit constantia perdurare, & non protinus aduersarij uel potentia, uel factione succumbere, nisi tu ipse qui es humanarum uirium conscius ac luctaminum moderator non permiseris tentari nos super id, quod possumus, sed feceris cum tẽtatione etiam exitum ut sustinere possimus. Tale quid & in Iudicum libro super exterminatione gentium spiritalium quæ aduersantur Israëli mysticè legimus designatum. Hę sunt gẽtes quas Dominus dereliquit ut erudiret in eis Israëlem, & haberent cõsuetudinem cum hostibus præliandi. Et iterum post pauca. Dimisitq́; eos Deus ut in ipsis experiretur Israëlem, utrium audirent mandata domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Mosis an non. Quam utiq; pugnam non inuidens Deus quieti Israëlis, nec malè eidem consulens, sed sciens esse utilissimam, reseruauit, ut dum gentium semper istarum impugnatione deprimitur, nunquam se sentiat auxilio Domini non egere, & ob id semper in eius meditatione & inuocatione persistẽs, nec inerti ocio dissoluatur, nec bellãdi usum & exercitia uirtutis amittat. Frequenter enim, quos superare non potuerunt aduersa, securitas & res prosperę colliserunt.

De utilitate eius pugnæ, quam Apostolus ponit in colluctatione carnis & spiritus. Cap. VII.

HAnc pugnam utiliter nostris quoq; membris insertam, etiam in Apostolo ita legimus: Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnẽ. Hæc autem inuicem aduersantur sibi, ut non quæcunq; uultis illa faciatis. Habes & hic pugnam inuisceratam quodãmodo corpori nostro, dispensatione domini procuratã. Quicquid enim generaliter & sine alicuius exceptione omnibus inest, quid aliud iudicari potest, nisi ipsi humanæ substantiæ post ruinã primi hominis uelut naturaliter attributũ, & quod uniuersis cõgenitũ cõcretumq́; deprehẽditur, quomodo nõ credendũ sit arbitrio domini nõ nocẽtis sed cõsulentis insertũ? Causam uerò huius belli, id est, carnis & spiritus, hanc esse describit: ut non, inquit, quæcunq; uultis illa faciatis. Ergo id quod procurauit Deus ut nõ posset à nobis impleri, id est, ut non quæcũq; uolumus faciamus, quid aliud si impleatur credi potest esse, quàm noxium? Et est quodammodo utilis hęc pugna dispensatione Dei nobis inserta, & ad meliorem nos statum prouocãs atq; compellens, qua pugna sublata proculdubio pax econtrario perniciosa succedet.

Interrogatio, quid sit quod in capitulo Apostoli post aduersantes sibi concupiscentias carnis & spiritus, tertia adijciatur uoluntas? Cap. VIII.

GErmanus. Licet nobis quædam intellectus lineę iam prælucere uideantur, tamen quia nec dum possumus Apostoli sententiã ad liquidũ peruidere, uolumus hęc nobis apertius explanari. Tres enim res hic indicari uidentur. Prima carnis aduersus spiritũ pugna. Secunda spiritus aduersus carnis concupiscentia. Tertia uolũtas nostra, quæ uelut media ponitur, de qua dicitur, ut non quæcunq; uultis illa faciatis. Super qua relicet, ut dixi, suspiciones quasdã ex his, quæ exposita sunt intelligentiæ colligamus, uolumus tamen quia se huius collationis occasio dedit, aliquid nobis lucidius disputari.

Responsio de intellectu rectè interrogantis. Cap. IX.

DAniel. Discernere diuisiones & lineas quæstionum, [illegible] intellectus est, & maxima pars intelligentiæ est scire quod nesçis. Propter quod dicitur: Insipienti interroganti sapientia reputabitur, qui[illegible] qui interrogat, uim propositæ quæstionis ignoret, tamẽ quia prudenter inqu[illegible] quod non intelligebat, intellexit, hoc ipsum illi reputatũ ad sapientiã, eò quòd nesciret prudenter agnouit. Secundũ diuisionẽ itaq; uestrã tres res ab Apostolo nominari uident, concupiscentia carnis aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, quarum aduersus se inuicem pugna hanc uidetur causam atq; prouentum

uentum, ut ea quæ nolumus facere nequeamus. Quarta igitur superest causa, quam minimè uidistis uos, ut illud scilicet quod uolumus faciamus. Nunc ergo opus est nobis ut prius duarum concupiscentiarũ uim, id est, carnis & spiritus agnoscamus, & ita demum, quæ uoluntas sit nostra, quæ inter utranque posita est, discutere ualeamus, deinde quid possit uoluntatis nostræ non esse, similiter discernamus.

Quod uocabulum carnis non in una significatione ponatur. Cap. X.

VOcabulum carnis in scripturis sanctis multifariè legimus nominari. Nam nõnunquam significat hominem integrum, id est qui ex corpore constat & anima: ut ibi. Et uerbum caro factum est: & uidebit omnis caro salutare Dei nostri. Nonnunquam homines peccatores atque carnales, ut ibi: Non permanebit spiritus meus in hominib. istis, eò quòd sint caro. Interdum pro ipsis peccatis ponitur, ut ibi: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Et iterum: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Denique sequitur: Neque corruptio incorruptelam possidebit. Nonnunquam pro agnatione & propinquitate, ut ibi: Caro mea & ossa mea uos. Et Apostolus: Si quomodo in æmulationem inducam carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Quærendum ergo nobis est, secundùm quam significationem ex his quatuor carnem hic debeamus accipere. Manifestum namque est secundùm illud quod positum est: Et uerbum caro factum est. Vel illud: Et uidebit omnis caro salutare Dei, penitus stare non posse, sed neque secundùm illud quod dicitur: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, eò quòd sunt caro: quia non sicut ibi abruptè de homine peccatore, ita & hic ponitur cum dicit: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Neque enim de rebus substantialibus loquitur, sed de actualibus, quæ in uno eodemque homine, uel pariter, uel singillatim cum quadam temporis uicissitudine, & mutatione luctantur.

Quid in hoc loco caro ab Apostolo nominetur, & quid sit concupiscentia carnis. Cap. XI.

QVamobrem in hoc loco carnem non hominem, id est, hominis substãtiam, sed uoluntatem carnis & desideria debemus pessima accipere; sicut nec spiritũ quidem aliquam rem substantialẽ, sed animæ desideria bona & spiritualia significare sentimus. Quem sensum idem beatus Apostolus in superioribus eiusdem sententiæ euidenter expressit, ita incipiens: Dico autem: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus uerò aduersus carnem. Hæc aũt inuicem aduersantur sibi, ut non quæcunque uultis facietis. Quæ cum utraque desideria, id est, carnis & spiritus in uno eodemque sint homine, intestinum quotidie intra nos geritur bellum, dum concupiscentia carnis, quæ præcipitanter fertur ad uitia, his quæ ad præsentẽ requiem pertinent, & temporalibus delitijs gaudet. Quibus econtra concupiscentia spiritus aduersata, ita desiderat tota spiritalibus studijs inhærere, ut etiam necessarios carnis usus optet excludere, sic illis iugiter occupari festinãs, ut nullam penitus fragilitati eius curam cupiat impartiri. Caro luxurijs ac libidine delectatur, spiritus ne ipsis quidem naturalibus desiderijs acquiescit. Illa concupiscit satiari somno, repleri cibo. Hic uigilijs & ieiunijs ita saginatur, ut ne ad ipsum quidem necessarium uitæ usum somnum cibumque uelit admittere. Illa cupit exuberare copijs uniuersis, hic ne ipsius quidem angusti panis quotidianam substantiam habere contentus est. Lauacris illa nitescere, & quotidianis adulantium turmis appetit constipari. Hic squalore inaccessibilis eremi pascitur, cunctorumque mortalium præsentiam perhorrescit. Honoribus illa & laudibus hominum confouetur. Hic irrogatis sibi contumelijs iniurijs lætatur.

Quæ sit uoluntas nostra, quæ inter concupiscentiam carnis & spiritus ponitur. Cap XII.

INter has igitur utrasque concupiscentias, animæ uoluntas in meditullio quodam uituperabiliore consistens, nec uitiorum flagitijs oblectaẽ, nec uirtutum laboribus acquiescit, sic quærens à passionibus carnalibus temperari, ut nequaquam uelit dolores necessarios sustinere, sine quibus uirtutes spiritus nequeunt possideri, absque castigatione carnis castimoniam cupiens corporis obtinere, sine uigiliarium labore cordis acqui-

rere puritatem, cum requie carnis ſpiritalibus uirtutibus exuberare, abſq; ullius exaſperatione conuitij patientiæ gratiam poſſidere, humilitatē Chriſti ſine honoris mundi exercere iactura, religionis ſimplicitatem cum ſeculi ambitione ſectari, Chriſto cum hominum laude ac feruore ſeruire, diſtrictionem ueritatis ſine cuiuſpiam, uel tenui offenſione proferre. Poſtremò ſic uult futura conſequi bona, ut præſentia non amittat. Quæ uolūtas nunquam nos ad perfectionem ueram faceret peruenire, ſed in tepore quodam teterrimo collocaret, talesq; faceret, quales illi ſunt, qui in Apocalypſi increpatione Domini caſtigantur: Scio opera tua, quia neq; calidus es, neq; frigidus, utinam frigidus eſſes, aut calidus: nunc autem quia tepidus es, incipiam te euomere de ore meo, niſi hunc tepidiſſimum ſtatum alrinſecus hæc inſurgentia bella dirūperent. Nam cum famulantes huic uoluntati noſtræ ad hanc remiſſionem uoluerimus nosmetipſos paululum relaxare, conteſtim aculei carnis inſurgunt, ſuisq; nos uitijs & paſſionibus ſauciantes, nequaquam in illa qua delectamur puritatis qualitate ſtare permittunt, atq; ad illam quam horremus frigidam uoluptatem, plenamq; ſentibus pertrahunt uiam. Rurſus ſi ſpiritus feruore ſuccenſi, opera carnis uolētes extinguere, ſine ullo reſpectu fragilitatis humanæ totos noſmetipſos tentauerimus ad immoderata uirtutum ſtudia cordis elatione conferre, interpellans imbecillitas carnis ab illa reprehenſibili nimietate ſpiritus reuocat ac retardat, & ita fit, ut utraq; concupiſcentia tali colluctatione alterna ſibimet repugnante, animæ uoluntas, quæ nec totam ſe carnalibus deſiderijs dedere, nec uirtutum uult laboribus deſudare quodammodo iuſto moderamine temperetur, dum hæc inter utraq; contentio, illam pernicioſiorem excludens animæ uoluntatem, ut quandam æquitatis libram in ſtatera noſtri corporis collocat, quæ ſpiritus carnisq; confinia iuſto diſcernit examine, nec à dextris mentem ſpiritus ardore ſuccenſam, nec à leua carnem uitiorum aculeis præponderare permittit. Dum hæc pugna quotidianis diebus utiliter exagitatus in nobis, ad illud quartum quod nolumus ſalubriter uenire compellimur, ut puritatem cordis non ocio, nec ſecuritate, ſed iugi ſudore & cōtritione ſpiritus acquiramus, caſtitatemq; carnis diſtrictis ieiunijs, fame & ſiti ac uigilantia retentemus, directionem etiam cordis, lectione uigilijs, oratione continua, & ſolitudinis ſqualore capiamus, patientiam tribulationum exercitijs retentemus, cùm blaſphemijs & opprobriorum ſaturitate noſtro ſeruiamus autori, ueritatem cum inuidia mundi iſtius, & inimicitijs ſi neceſſe fuerit, exequamur, & tali colluctatione in noſtro corpore militante, protractis nobis ab hac ignaua ſecuritate, atq; ad iſtum quem uolumus laborem ac uirtutum ſtudia prouocatis, æquitas optimè media retineatur, & tepidum noſtræ uoluntatis arbitrium, hinc ſpiritus feruor, illinc carnis gelidiſſimus rigor moderatiſſimo calore contemperet, ac neq; ad effrænata uitia mentem pertrahi concupiſcentia ſpiritus ſinat, nec rurſum ad uirtutum irrationabiles appetitus, fragilitas carnis ſpiritum patiatur extolli, ne uel inde omnigenum pullulent fomites uitiorum, uel hinc elatio morbi principalis emergens telo nos ſuperbiæ grauiore confodiat, ſed pugnæ horum æqua libratio iuſtè ſuccedens ſanam, & moderatam inter utramq; uirtutem reſeruet uiam, itinere regio docens militem Chriſti ſemper incedere, atq; ita fit ut cum pro tepore huius quam diximus ignauiſſimæ uoluntatis propenſius mens ad deſideria carnis fuerit deuoluta, ſpiritus concupiſcentia refrenetur, nequaquā ea uitijs acquieſcente teterrimis, rurſumq; ſi immoderato feruore per exceſſum cordis ad impoſſibilia fuerit ſpiritus noſter & incōſiderata præreptus, infirmitate carnis ad iuſtum retrahatur examen, & tranſcendens uoluntatis noſtræ tepediſſimum ſtatū commodiſſima temperie planoq; tramite cū ſudoris induſtria uiam perfectionis incedat. Simile quid etiam in illius turris extructione legimus à domino diſpenſatum in libro Geneſeos, ubi linguarum oborta repentè confuſio ſacrilegos auſus hominum nefandosq; compeſcuit. Permāſiſſet enim etiam ibi aduerſus Deum, imò aduerſus eos, qui diuinam eius attentare cœperant maieſtatem conſenſus noxius, niſi eos diſpenſatione Dei repugnans inter ſe diuerſitas linguæ, per diſſonantiam uocis in meliorem ſtatum proficere compuliſſet, & quos ad excidium ſui animauerat pernicioſa conſenſio, ad ſalutem reuocaſſet bona utilisq; diſcordia, incipientes ſcilicet humanam fragilitatem intercedente diuiſione ſentire, quam per noxiam conſpirationem elati antea neſciebant.

De utilitate cunctationis, quæ ex colluctatione oritur carnis & spiritus. Cap. XIII.

IN tantum uerò utilis nobis ex huius pugnæ diuersitate cunctatio nascitur, & salutaris ex hac concertatione dilatio, ut resistente soliditate corporea, dum ab eorũ effectu, quæ nequiter mente concipimus, retardamur, nonnunquam in meliorẽ statum, seu pœnitudine subsequente, seu emendatione quadam, quæ solet procrastinatione operis & recogitatione interueniente, descendere corrigamur. Denique hos quos intelligimus ad uoluntatum suarum desideria perficienda, nullo carnis obstaculo retardari, dæmones scilicet ac spiritales nequitias, & quidem cum sint de eminentiore angelorum ordine deuoluti, detestabiliores esse hominibus contemplamur, eò quòd possibilitate eorum desiderijs adiacente, id quod nequiter semel conceperint, irreuocabili malo perficere non morentur, quia sicut est animus uelox ad excogitandum, sic ad perficiendum pernix & absoluta substantia, & dum suppeditat eis prona facilitas ea, quæ uoluerint peragendi, cõceptum malum nulla intercedens deliberatio salutaris emendat.

De inemendabili malitia spiritalium nequitiarum. Cap. XIIII.

SPiritalis namque substantia, nec ulla carnis soliditate deuicta, ut excusationem exortæ in se prauæ non recipit uolũtatis, ita ueniam malignitatis excludit, quia nulla quemadmodum nos ad peccandum impugnatione carnis extrinsecus lacessita est, sed uitio solius malæ uoluntatis accensa, & ob hoc sine uenia peccatũ, & languor sine remedio est. Sicut enim nulla sollicitante terrena materia corruit, ita nec indulgentiam quidem, aut locum pœnitudinis obtinere potest. Quibus ex rebus euidenter colligitur, quòd non solum noxia non sit hæc, quę contra se inuicem suscitatur in nobis carnis spiritusque cõtentio, uerùm etiam multam conferat utilitatem.

Quid nobis prosit carnis aduersus spiritum concupiscentia. Cap. XV.

PRimo quòd desidias ac negligentias nostras statim arguit, & ut quidam diligentissimus pædagogus à districtionis & disciplinæ rectitudine nunquam nos deuiare reconcedens, si paululum quid securitas nostra mensurã congruæ serietatis districtionisque excesserit, flagellis incentiuorum stimulat confestim & increpat, atque ad competentẽ reuocat parcitatem. Secundò quod pro castimonię ac puritatis integritate cum Dei gratia concedente, ita nos longo tempore genitali pollutione uiderimus immunes, ut ne ipsa quidem simplici cõmotione carnis ulterius nos inquietandos esse credamus, & per hoc uelut, qui non gestemus corruptela carnis in secretis conscientiæ nostræ fuerimus elati, suo nos rursum quamuis quieto ac simplici uisitans fluxu humiliat ac retundit, nosque homines esse stimulis suis admonet. Quodammodo enim cum in cæteris generibus uitiorum, & quidem grauioribus magisque noxijs indifferentius soleamus incurrere, nec tam facile in eorum compungamur admissu, in hoc peculiarius humiliatur conscientia nostra, perque hanc illusionem neglectarum quoque passionũ recordatione mordetur, euidenter intelligens immundam se factam naturalibus incentiuis, quæ cum esset immundior spiritalibus uitijs ignorabat, & recurrẽs protinus ad emendationem anterioris ignauiæ commouentur pariter, ne super successibus præteritæ puritatis debere confidere, quàm se perspicit pusillum quid declinantem à Domino perdidisse, nec posse huius purificationis donum nisi per solius Dei gratiam possidere, docentibus nos quodammodo ipsius rei experimentis, ut si integritatem cordis perpetuò cõsequi delectamur, humilitatis studeamus uirtutem iugiter obtinere.

De incentiuis carnis, quibus ut humiliaremur, grauius teneremur. Cap. XVI.

HVius igitur puritatis elationem perniciosiorẽ futuram cunctis sceleribus atque flagitijs, & ob hanc nihil nos emolumenti cõsecuturus pro qualibet castitatis integritate, testant illæ uirtutes quarũ superius fecimus mentionẽ, quæ cũ nullas huiusmodi titillationes carnis habuisse credant, ob solam cordis elationẽ perpetua ruina de sublimi cœlestique statione deiectæ sunt. Essemus itaque penitus absque remedio tepidi, utpote non habentes indicẽ negligẽtiæ nostrę, uel in corpore nostro, aut in cõsciẽtijs proprijs insidẽtem,

nec studeremus ad perfectionis peruenire feruorē, sed nec frugalitatis quidē districtionem, uel continentiā teneremus, nisi nos hæc titillatio carnis increscēs humiliaret atq; retunderet, aduersus spiritalium quoq; uitiorum purgationē sollicitos redderet & intentos

De eunuchorum tepore. Cap. XVII.

DEniq; in his, qui spadones sunt corpore, idcirco hunc animę teporem plerunq; inesse deprehendimus, quia uelut soluti ab hac necessitate carnali, nec labore continentiæ corporalis, nec contritione cordis se æstimant indigere, & hac securitate resoluti, nunquam perfectionem cordis, sed nec spiritalium quidem uitiorum purgationem, uel quærere in ueritate, uel possidere infestinant. Qui status à carnali qualitate descendens, efficitur animalis, qui est proculdubio deterior gradus: ipse est enim qui de frigido ad tepidum transiens detestabilior Domini uoce signatur.

Interrogatio quid intersit inter carnalem & animalem. Cap. XVIII.

GErmanus. De utilitate colluctationis quæ inter carnē & spiritum suscitatur, quantum uidetur nobis euidenter expressum est, ita ut eam ipsis quodammodo manibus nostris palpabilem factam esse credamus. Et idcircò hanc quoq; rationem nobis similiter cupimus aperiri, quid intersit inter carnalem & animalem uirum, uel quemadmodum animalis carnali possit esse deterior.

De triplici animarum statu. Cap. XIX.

DAniel. Secundùm diffinitionem scripturæ tres sunt animarum status. Primus carnalis, secūdus animalis, tertius spiritualis. Quos in Apostolo ita legimus designari. Nam de carnali dicitur: Lac uobis potum dedi nō escam, nec dum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Et iterum: Vbi enim est inter uos zelus & contentio, non'ne carnales estis? De animali quoq; aliter commemoratur. Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi. De spiritali uerò. Spiritalis autem examinat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Et iterum: Vos autem qui spiritales estis instruite eos, qui eiusmodi sunt in spiritu lenitatis. Itaq; festinandum est nobis, ut cum renunciantes desierimus esse carnales, id est, à seculiarium ceperimus conuersatione seiungi, & ab illa manifesta carnis pollutione cessare, spiritalem sensum protinus apprehendere tota uirtute nitamur, ne fortè blandientes nobis quòd uidemur, secundùm exteriorem hominem huic renunciasse mūdo, uel carnalium fornicationum deseruisse contagia, tanquam qui summā perfectionem per hoc apprehēderimus, remissiores, deinceps erga emundationem cæterarū passionū lentioresq; reddamur, & inter utraq; detenti gradū spiritalis ꝓfectus assęq; nequeamus, existimātes ad perfectionē nobis abundè sufficere, ꝙ exteriore homine uideamur de conuersatione mūdi huius ac uoluptatib. segregari, uel ꝙ immunes sumus corruptela & cōmixtione carnali, & ita inuenti in illo tepido statu, qui deterrimus iudicat̄, euomendos nos ex ore Dñi secundū eius sententiā nouerimus, ita dicentis: Vtinā calidus esses aut frigidus, nunc aūt tepidus es, & incipiā te euomere ex ore meo. Nec immeritò eos Dñs quos iā uiscerib. receperat charitatis, noxios & tepefactos, cū quadā cōuulsione pectoris sui euomēdos esse ꝓnunciat, q cū salutarē quodāmodo ei potuissent ꝑbere substantiā, euelli ab eius uiscerib. maluerūt, tantò deteriores effecti illis, qui nunq; ori Dñi illati sunt cibis, quātò in quod nausea cōpellente ꝓijcimus odibilius detestamur. Quicqd enim frigidū est, etiā ore susceptū uertit̄ in calorē, & salutifera suauitate percipit̄, quòd aut semel uitio teporis abiectū est, non dicam labijs admouere, sed etiā eminus intueri sine ingenti horrore non possumus. Rectissimè ergo ꝓnunciat̄ esse deterior, quia facilius ad salutarē conuersationē ac perfectionis fastigiū carnalis quis, id est, secularis uel gētilis accedit, ꝙ is q ꝓfessus monachū, nec tamen uiam perfectionis arripiens secundùm regulam disciplinæ, ab illo semel spiritali feruore segnis discessit. Ille naq; corporalib. saltē uitijs humiliatus, atq; immūdum se sentiens contagione carnali, ad fontem ueręe purificationis, ac perfectionis culmē, quandoq; cōpunctus accurrit, & horrescens illū in quod est infidelitatis gelidissimū statū spiritus ardore succensus ad perfectionē facilius conuolabit. Nā qui semel ut diximus tepido exorsus initio monachi cœpit abuti uocabulo, nec tamen humilitate ac feruore quo debuit iter huius ꝓfessionis arripuit, infectus semel hac miserabili lue, & in ea quodammodo resolutus, nec ex se ulterius perfecta sapere, nec alterius poterit monitis erudiri.

Dicit enim

Dicit enim in corde suo secundũ illã sentẽtiam, quia diues sum & locuples, & nullius egeo. Cui illud quoq; quod subsequit cõsequẽter aptabit, tu autẽ es miser & miserabilis, & pauper, & cœcus, & nudus, in eo factus etiã seculari deterior, quod nec miserum, nec cæcum ac nudũ, aut emendatione dignũ, uel egere monitis alicuius aut institutione cognoscit, & ob hoc nec exhortationem quidem ullã uerbi salutaris admittit, non intelligens ipse monachi se nomine prægrauari ac deprimi opinione cunctorum, qua dũ creditur ab omnibus sanctus, & uelut Dei famulus colitur, necesse est, ut in futuro uehemẽtiori iudicio pœnæq; subdatur. Postremò quid diutius immoramur in his, quæ nobis ex perimento satis comperta sunt ac probata? Frequẽter enim uidimus de frigidis atq; carnalibus, id est, de secularibus ac paganis, ad spiritalem peruenisse feruorẽ, de tepidis atq; animalibus omnino nõ uidimus. Quos etiam per prophetã ita legimus dominum detestari, ut spiritalibus uiris atq; doctoribus præcipiatur, ut ab eis monendis docendisq; discedant, & nequaquam uelut in sterili atq; infructuosa terra noxijsq; sentibus occupata, semen uerbi salutaris expendant, sed ut contemnentes eam nouam potius excolant terram, id est, erga paganos ac seculares omnem doctrinæ culturam ac uerbi transferant salutaris instantiam, quod ita legitur: Hęc dicit dominus uiro Iuda & habitatoribus Hierusalem. Nouate nouale, & nolite serere super spinas.

De malè abrenunciantibus. Cap. XX.

DEniq; quod pudet dicere, ita plerosq; abrenũciasse conspicimus, ut nihil amplius immutasse de anterioribus uitijs ac moribus cõprobentur, nisi ordinem tantummodo atq; habitum secularem. Nam & acquirere pecunias gestiunt, quas nec ante possederunt, uel certè quas habuerunt retinere non desinunt, aut quod est lugubrius etiam amplificare desiderant, sub hoc prætextu, uel famulos semper exinde, uel fratres alere se debere iustum esse cõtendunt, uel certè obtentu congregandi cœtus reseruant, quos uelut abbates instituere se posse præsumunt. Quod si in ueritate uiam perfectionis inquirerent, hoc potius tota uirtute perficere niterentur, ut scilicet exuti non solum pecunijs, sed etiam affectionibus pristinis & distentionib. uniuersis, semetipsos singulares ac nudos, ita sub seniorum imperio collocarent, ut curam non modò aliorũ nullam, sed ne sui quidem gererent. Econtrario autem euenit, ut dum fratribus præesse festinant, nunquã senioribus ipsi subijciantur, & à superbia inchoantes dum instituere cupiunt, nec discere ipsi, nec agere ea, quæ sunt Deo agenda mereantur. Quibus necesse est, secundum saluatoris sententiam cœci duces cœcorum effecti, pariter in foueam cadant. Cuius superbiæ licet unum sit genus, duplex tamen eius est species, una quæ serietatem grauitatemq; iugiter imitat̃, alia quæ effrenata libertate in cachinnos fatuos risusq; dissoluit̃. Et illa quidem taciturnitate cõgaudet, hæc uerò dedignat̃ silentio coartari, nec cõfunditur passim proloqui etiã res incõgruas & ineptas, dum erubescit uel inferior cæteris, uel indoctior iudicari. Alia ob elationẽ clericatus ambit officium, altera despicit, utpote iudicans illud aut dignitati pristinæ, aut uitæ, ac natalium suorum meritis incongruum uel indignum. Quartum quæ deterior pronuncianda sit, uniuscuiuscunq; discutiat ac perpendat examen. Vnum sanè atq; idem inobedientiæ genus est, uel propter operationis instantiam uel propter otij desiderium senioris uiolare mandatum, tamq; dispendiosum est pro somno, quàm pro uigilantia monasterij statuta cõuellere. Tantum deniq; est abbatis trãsire præceptum ut legas, quantum si contemnat ut dormias, nec alius superbiæ fomes est pro ieiunio fratrẽ, quã pro refectione contẽnere, nisi quòd pniciosiora & à remedijs longinquiora sunt uitia, quæ sub specie uirtutũ & imagine spiritaliũ rerũ uident̃ emergere, quã illa quę ex aperta carnali uoluptate gignunt̃. Hęc enim uelut palã expositi ac manifesti lãguores, & arguunt̃ cominus & sanãtur, illa uerò dum prætextu uirtutũ teguntur, incurata perdurant, & deceptos quosq; periculosius faciunt ac desperatius ægrotare.

De his, qui contemptis magnis occupantur in paruis. Cap. XXI.

IAm illud ridiculũ qualiter exprimat̃, q nõnullos post primæ renũciationis ardorẽ, q̃ uel res familiares, uel opes plurimas ac militiam seculi relinquẽtes, semetipsos ad monasteria contulerunt, tanto cernimus studio in his, quæ penitus abscidi non possunt, & quæ nequeunt in hoc ordine non haberi, quamuis parua uiliaq; sint, esse deuinctos,

ut horum

ut horum cura pristinarum omniũ facultatum superet passionẽ. Quibus ꝓfectò non magnopere proderit maiores opes, ac substantias contempsisse, quia affectus earũ ob quos ille contemptæ sunt in res paruas, atq; exiguas transtulerunt. Nam uiciũ cupiditatis & auaritiæ, quod erga species preciosas exercere non possunt, circa uiliores materias retinentes, non abscidisse, sed immutasse probant pristinam passionẽ. Nã nimia deuincti diligentia erga curã psiathij, sportellæ, sagelli, codicis, mattæ, aliarumq; similium rerum, quãuis uilissimarũ, eadem tñ qua antea libidine detinentur. Quæ etiã tanta ęmulatione custodiũt atq; defendunt, ut pro ipsis aduersus fratrẽ cõmoueri, atq; litigare, quod etiã turpius est, non pudeat. In quibus adhuc ægritudine cupiditatis pristinæ laborantes, hæc eadẽ, quę usus corporis posidere monachũ, uel necessitas cogit, hi secundũ numerũ mensuramq; communem non sunt habere cõtenti, in hoc quoq; sui cordis auaritiã designantes, cùm uel ea quib. uti necesse est, propensius student habere, quàm cæteri, uel excedentes diligentiæ modũ peculiarius ea attẽtiusq; custodiunt, & ab aliorũ cõtrectatione defendũt, quæ uniuersis fratribus debent esse communia. Quasi uerò differentia tantũmodo metallorũ, & non ipsa passio cupiditatis habeatur innoxia, & cum pro reb. quidem magnis irasci non liceat, pro uilioribus uerò hoc ipsum fecisse sine culpa sit, & nõ idcircò preciosiores abiecerimus materias, ut facilius disceremus uiliora contemnere. Quid enim differt, utrum quis perturbationem cupiditatis erga opes amplas, atq; magnificas, an erga uiliores exerceat species: nisi quòd in eo reprehensibilior iudicandus est, quòd qui maxima spreuerit, in minimis obligetur? Ideò perfectionem cordis abrenunciatio ista nõ obtineat, quia cum censum habeat pauperis, non abijcit diuitis uoluntatem.

Collationis Abbatis Danielis de concupiscentia carnis & spiritus finis.

COLLATIO QVINTA SERAPIONIS DE OCTO PRINCIPALIBVS uitijs. Caput I.

IN illo cœtu antiquissimorum senum fuit uir nomine Serapion, adprimè gratia discretionis ornatus, cuius collationem operæ preciũ reor literis tradere. Ambientib. enim nobis ut de impugnatione uitiorum aliqua disputaret, qbus origines eorum & causę manifestius panderentur, ita exorsus est.

Narratio abbatis Serapionis de octo principalibus uitijs. Cap. II.

OCto sunt principalia uitia, quæ humanum infestant genus, id est, primum Gastrimargia, quòd sonat uentris ingluuies. Secũdũm, fornicatio: Tertium Philargyria, id est, auaritia siue amor pecuniæ. Quartum, ira. Quintum, tristitia. Sextum, acedia, id est anxietas siue tædium cordis. Septimũ Cœnodoxia, id est, iactantia seu uana gloria. Octauum superbia.

De duobus uitiorum generibus, & efficientia eorum quadripartita. Cap. III.

HOrum igitur uitiorum genera sunt duo. Aut enim naturalia sunt, ut Gastrimargia, aut extra naturam ut Philargyria. Efficientia uerò quadripartita est. Quædã enim sine actione carnali consummari non possunt, ut est Gastrimargia, & Fornicatio: quædã uerò etiam sine ulla corporis actione complentur, ut est superbia & Cœnodoxia: nõnulla commotionis suæ causas extrinsecus accipiunt, ut est Philargyria & ira: alia uerò intestinis motibus excitantur, ut est Acedia atq; Tristitia.

Recapitulatio & Gastrimargiæ & Fornicationis passione, & curatione earum. Cap. IIII.

ET ut hæc eadẽ disputatione quantũ possumus nõ solũ breui, sed etiã scripturarũ testimonijs manifestiora reddamus, Gastrimargia & Fornicatio cũ naturaliter nobis insint: nã nonnunq; etiã sine ullo animæ incitamẽto solius instigatione ac pruritu carnis oriuntur, materia tñ ut consummentur egent extrinsecus, & ita in effectũ corporali actione perueniũt. Vnusquisq; enim tẽtatur propria cõcupiscẽtia, deinde cõcupiscẽtia cũ fuerit concepta, pariet peccatũ. Peccatũ uerò cum fuerit consummatũ generat mortẽ. Nam nec primus Adam per Gastrimargiam decipi potuit, nisi escę materiã habẽs in promptu abusus ea fuisset illicitè: nec secundus sine cuiusdam materia illicitatione tentatur, cùm dicitur

dicitur ei: si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Fornicatio quoque quòd nõ nisi per corpus perficiatur omnib. patet, ita de hoc spiritu dicente Deo ad beatũ Iob. Et uirtus eius in lumbis & potestas eius super umbilicũ uẽtris. Ideoque hoc spiritualiter duo quæ ministerio carnis explent, extra illã spiritualẽ animæ curã egẽt peculiarius etiã cõtinentia corporali. Siquidem ad retundendos horũ stimulos non sufficit mentis intentio, ut nõnunquam solet aduersus iram, seu tristitiam cæterasque fieri passiones, quas etiam sine ulla carnis afflictione sola nouit expugnare mentis industria, nisi etiam castigatio corporis accesserit, quæ ieiunijs, uigilijs, & operis contritione perficitur, hisque fuerit remotio localis adiuncta, quia sicut laborum uicio, id est, animæ & corporis generantur, ita superari nisi utriusque labore non poterunt. Et licet beatus Apostolus omnia uicia generaliter pronũciauerit esse carnalia, siquidẽ inimicitias & iras, atque hęreses inter cætera carnis opera numerauerit, nos tamen ad illorum curationes, atque naturas diligentius colligendas duplici ea diuisione distinguimus. Nam ex his quædam dicimus esse carnalia, quædam uerò spiritualia, & illa quidem carnalia, quæ spiritualiter ad uotũ, & ad sensũm pertinent carnis, quibus illa ita delectatur ac pascitur, ut etiã quietas incitet mentes inuitasque eas nonnunquam petrahat, ad suæ uoluntatis assensum. De quibus beatus Apostolus. In quib. ait, & nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ facientes uolũtatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ sicut & cæteri. Spiritalia uerò dicimus, quæ instinctu animæ solius orta, non solum nihil uoluptatis conferunt carni, sed etiam grauissimis eam languoribus afficiente, miserrimæ iucunditatis pastu animã tantum nutriunt ægrotãtem. Et idcircò hæc quidem simplici cordis indigent medicina, quę autem carnalia sunt, non nisi duplici, quemadmodum diximus, ad sanitatem curatione perueniunt. Vnde puritatem studentibus plurimum confert, ut harum naturalium passionum ipsas materias sibi primitus subtrahãt, quibus potest uel occasio, uel recordatio earundem passionum ægrotanti adhuc animæ generari. Necesse est enim ut morbo duplici, duplex adhibeatur curatio. Nam corpori ne concupiscẽtia in effectum tentet prorumpere, necessariò effigies & materia illiciens subtrahenda est, & animæ nihilominus ne eam uel cogitatione concipiat, attentior meditatio scripturarum, & sollicitudo peruigil ac remotio solitudinis apponenda. In cæteris autem uicijs humana cõsortia nihil obsunt, quin imò etiam plurimum conferunt his, qui carere eis in ueritate desiderant, quia frequentia hominum magis arguuntur, & dum lacessita crebrius manifestantur, crebri medicina perueniunt ad salutem.

Quomodo Dominus noster solus absque peccato tentatus sit. Cap. V.

IDeoque Dominus noster Iesus Christus cum Apostoli pronuncietur sentẽtia tentatus fuisse per omnia secundùm similitudinem nostram, dicitur tamẽ absque peccato, id est, absque huius passionis contagio, nequaquam scilicet aculeos concupiscentię carnalis expertus, quibus nos necesse est etiam ignorantes inuitosque compungi, quippe cui nulla inerat similitudo seminationis, uel conceptionis humanæ, ita rationem conceptus eius archangelo nunciante. Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei.

De ratione tentationis, qua à Diabolo tentatus est Dominus.
Cap. VI.

INillis enim passionibus etiam ipse tentari debuit, incorruptam imaginẽ Dei, ac similitudinem possidens, in quibus & Adam tentatus est, cùm adhuc in illa inuiolata Dei imagine perduraret, hoc est, Gastrimargia, Cœnodoxia, Superbia, non in quib. post præuaricationem mandati imagine Dei ac similitudine uiolata, suo iam uicio deuolutus inuoluitur. Gastrimargia namque est, qua interdicti ligni pręsumit eduliũ. Cœnodoxia, qua dicitur, aperientur oculi uestri. Superbia, qua dicitur eritis sicut dij, scites bonum, & malum. In his tribus uitijs etiam dominum Saluatorem legimus fuisse tẽtatum. Gastrimargia, cum dicitur ei à diabolo: Dic ut lapides isti panes fiant. Cœnodoxia: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Superbia, cum ostendens illi omnia regna mundi & eorum gloriam, dicit: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me: ut ijsdem quibus ille tentationum lritis est appetitus nos quoque, quemadmodum tentatorem uincere deberemus, suo doceret exemplo. Ideoque & ille Adam dicitur, & iste Adam. Ille primus ad ruinam & mortem:

tem. Hic primus ad resurrectionem & uitam. Per illum omne genus hominum condemnatur, per istum omne genus hominum liberatur. Ille de rudi atq; intacta fingitur terra. Hic de Maria uirgine procreatur. Huius ergo ut suscipere eum tentationes oportuit, ita excedere necessarium non fuit. Nec enim qui Gastrimargiam uicerat, poterat fornicatione tentari, quæ ex illius abundātia ac radice procedit, qua ne ille quidem primus Adam fuisset elisus, nisi ante genitricem eius passionem deceptus illecebris diaboli recepisset. Et ob hoc filius Dei non absolutè in carne peccati uenisse dicitur, sed in similitudine carnis peccati, quia cum esset in eo uera caro, manducans scilicet & bibens, & dormiens, clauorum quoq; confixionem in ueritate suscipiens, peccatum eius, quod præuaricatione contraxit, uerum non habuit, sed imaginarium. Non enim ignitos aculeos concupiscentiæ carnalis expertus est, qui etiam nolentibus nobis natura iam administrante consurgunt, sed huius quadam similitudine naturam participando suscepit. Nam cum omnia, quæ officij nostri sunt in ueritate compleret, & uniuersas infirmitates gestaret humanas, consequenter huic quoq; passioni putatus est subiacere, ut per has infirmitates etiā conditionē huius quoq; uitij, atq; peccati uideretur in sua carne portare. Deniq; in his eum tantummodo uitijs diabolus tentat, in quibus etiam illum primum deceperat, conijciēs hunc quoq; uelut hominem similiter in cæteris illudendum, si eum in illis, quibus priorem deiecerat, sensisset elisum. Verùm ei secundùm iam morbum, qui de radice principalis uitij pullularat, primo certamine confutatus inferre non potuit. Videbat enim nullatenus eum initialem causam ægritudinis huius suscepisse, eratq; superfluum sperari ab eo fructum peccati, cuius eum semina, uel radices nullo modo recepisse cernebat. Licet secundùm Lucam, qui postremam tentationem illam ponit, qua dicitur: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Hæc Superbiæ passio possit intelligi, ita ut illa superior, quam Matthæus tertiam ponit, in qua iuxta prædictam Lucam Euāgelistam omnia ei regna mundi in puncto temporis ostendens diabolus repromittit, accipiatur passio Philargiriæ, quòd scilicet post Gastrimargiæ uictoriam, fornicatione eum tentare non præualens ad Philargyriam transierit, quam radicem malorum omnium nouerat, in qua iterū superatus, nullum ei uitium ex his, quæ sequebantur eam ausus est ingerere, quippe quæ nouerat de eius radice ac fomite pullulare, ad extremam superbiæ transierit passionem, qua nouerat etiam perfectos quoq; deuictis omnibus uitijs posse pulsari, qua etiam uel seipsum cùm esset, ut lucifer, uel complures alios absq; ullo incitamento præcedentium passionum de cœlestib. meminerat corruisse. Iuxta hunc ergo quē prædiximus ordinem, qui ab Euangelista Luca describitur, etiam ipsa illa illicitatio & figura tentationum, quibus uel illū primum, uel istum secundum Adam calidissimus aggreditur inimicus elegantissimè congruit. Illi namq; dicitur, aperientur oculi uestri, huic ostendit omnia regna mundi & gloriam eorum. Ibi dicit, eritis sicut dij, hic dicit, si filius Dei es.

De consummatione Cœnodoxiæ & superbiæ, sine ministerio corporali. Cap. VII.

ET ut de efficentijs cæterarum quoq; passionum, quarum rationem intercidere nos expositio Gastrimargiæ, uel dominicæ tentationis necessariò compulit, eodem quo proposueramus ordine disseramus. Cœnodoxia atq; superbia etiam sine ullo cōsummari solent ministerio corporali. In quo enim egent actione carnali, quæ pro concupiscentia & uoluntate sola conquirendæ laudis, & humanæ gloriæ consequendæ abundè ruinam generant animæ captiuatæ? Aut quem effectum habuit corporalem prædicti luciferi illius antiqua superbia, nisi quod eam tantūmodo animo, & cogitatione concepit, ita propheta commemorante. Qui dicebas in corde tuo, in cœlum conscendam, super astra Dei ponam solium meum, ascendam super altitudinem nubiū, ero similis altissimo. Qui sicut huius superbiæ neminem habuit incentorem, ita ei consummationem criminis ruinæq; perpetuæ cogitatio sola perfecit, equidem cum affectatæ tyrannidis nulla fuerint opera subsecuta.

De Phylar-

De Philargyria, quòd extra naturam sit, & quid intersit inter ipsam & naturalia uitia. Cap. VIII.

PHilargyria & ira licet non sint unius naturæ, nam prior extra naturā est, sequens uerò originale uidetur in nobis seminarium possidere, simili tamen oriuntur modo, extrinsecus siquidem causas commotionis plerunq; concipiunt. Etenim frequenter hi qui adhuc infirmiores sunt, uel irritatione, uel instinctu quorundā, in hæc se corruisse uitia conqueruntur, ac præcipitatos se uel ad iracundiam, uel ad Philargyriam aliorum prouocatione, causantur. Quòd extra naturam sit Philargyria, hinc liquidò peruidetur, quia nec originale probatur in nobis habere principium, nec de materia concipitur, quę pertingit ad animæ uel carnis participationem, uitæq; substantiam. Nihil enim ad usum ac necessitatem naturæ communis præter escam quotidianam, ac potum certum est peruenire, reliquæ uerò uniuersæ materiæ quantolibet studio atq; amore seruentur, alienæ tamen ab humana indigentia etiam usu uitæ ipsius approbantur, ideoq; hoc uelut extra naturam existens non nisi tepidos ac malè fundatos monachos pulsat. Quæ autem naturalia sunt, etiam probatissimos monachorum equidem in solitudine commorantes attemptare non desinunt. Et in tantum hoc uerissimum comprobatur, ut etiam gentes nonnullas ab hac passione, id est, Philargyria, liberas omnimodis agnoscamus, quia nequaquàm uitij huius ægritudinē usu & consuetudine receperunt. Illum quoq; priorem mundum qui ante diluuiū fuit, diutissimè concupiscentiæ huius rabiem credimus ignorasse. Quæ etiam in unoquoque nostrum rectè abrenunciante sine ullo labore probatur extingui, cum scilicet uniuersis, quis facultatibus abiectis, ita expetierit cœnobij disciplinam, ut ex eis ne unum quidem denarium sibimet superesse patiatur. Cuius rei testes multa hominum millia possumus inuenire, qui cum sub momento breuissimo dispersis omnibus substantijs suis ita hanc eradicauerunt passionem, ut ne tenuiter quidē ab ea pulsentur ulterius, nihilominus omni tempore contra Castrimargiam pugnantes, nisi ingenti circunspectione cordis & abstinentia corporis dimicauerint securi esse non possunt.

De ira atq; tristitia, quòd inter accidentia uitia plerunq; inueniantur. Cap. IX.

TRistitia & accidia nulla, quemadmodum suprà diximus, accedente extrinsecus prouocatione generari solent. Nā solitarios quoq; & in eremo constitutos, nulliq; humano cōmixtos consortio, frequenter atq; amarissimè uexare noscuntur, quod esse uerissimum quisq; cum fuerit in solitudine commoratus, & pugnas hominis interioris expertus, ipsis experimentis perfacilè comprobabit.

De sex uitiorum concordia, & duorum ab eis dissidentium cognatione. Cap. X.

HAec igitur octo uitia licet diuersos ortus ac dissimiles efficientias habeant, sex tamen priora, id est Castrimargia, fornicatio, Philargyria, ira, tristitia, accidia, quadam inter se cognatione, & ut ita dixerim concatenatione connexa sunt, ita ut prioris exuberantia sequenti efficiatur exordium. Nam de abundantia Castrimargiæ fornicationē, de fornicatione, Philargyriam, de Philargyria, iram, de ira, tristitiam, de tristitia, accidiam necesse est pullulare, ideoq; simili contra hæc modo atq; eadem ratione pugnandum est, & à præcedentib. semper aduersus sequentes nos inire certamina. Facilius enim cuiuslibet arboris noxia latitudo ac proceritas exarescit, si antea radices eius, quibus innititur uel nudatæ fuerint, uel succisæ. Et infestantes humores aquarum continuo siccabuntur cum generator earū fons ac profluentes uenæ solerti industria fuerint obturatę. Quamobrem ut accidia uincatur antè tristitia superanda est, ut tristitia propellatur, ira prius est extrudenda, ut extinguatur ira Philargyria calcanda est, ut euellatur Philargyria for-

nicatio compescenda est, ut fornicatio subtrahatur. Castrimargiæ uitium est castigandum. Residua uerò duo, id est, cœnodoxia, & superbia, sibi quidem similiter illa, qua de superioribus uicijs diximus ratione iunguntur, ita ut incrementum prioris ortus efficiatur alterius. Cœnodoxiæ enim exuberantia superbię fomitem parit. Sed ab illis sex prioribus uicijs penitus dissident, nec simili cum eis societate fœderantur. Siquidem non solum nullam ex illis occasionem suæ generationis accipiunt, sed etiam contrario modo atque ordine suscitantur. Nam illis euulsis hæc uehementius fructificant, & illorum morte uiuacius pullulant atque succrescunt. Vnde etiam diuerso modo ab his duobus uitijs impugnamur. In unumquodque enim illorum sex uitiorum tunc incidimus, cum à præcedentibus eorum fuerimus elisi, in hæc uerò duo uictores & maximè post triumphos periclitamur incurrere. Omnia igitur uitia quemadmodum incremento præcedentium generantur, ita illorum diminutione purgantur. Et hac ratione ut superbia possit explodi cœnodoxia est pręfocanda. Et ita semper prioribus superatis sequentia conquiescent, & extinctione præcedentium, residuæ passiones absque labore marcescent. Et licet hæc quæ prædiximus octo uitia illa, quæ commemorauimus ratione inuicem sibi connexa atq; permixta sint, spiritualius tamen in quatuor coniugationes & copulas diuiduntur Castrimargiæ namq; fornicatio peculiari conso tio fœderatur, Philargyriæ ira, tristitiæ, accidia, cœnodoxię superbia familiariter coniugatur.

De origine & qualitate uniuscuiusq; uitij. Cap. XI.

ET ut singillatim nunc de uniuscuiusque uitij generibus disputemus. Castrimargiæ genera sunt tria. Primum quod ad refectionem perurget monachum ante horam statutam ac legitimam festinare. Secundum quod expletione uentris, & quarumlibet escarum uoracitate lætatur. Tertium quòd accuratiores ac delicatissimos desiderat cibos. Quæ tria non leui dispendio monachum feriunt, nisi ab omnibus istis pari studio atque obseruantia semetipsum expedire contenderit. Nam quemadmodum absolutio ieiunij ante horam canonicam, nullatenus præsumenda est, ita & uentris ingluuies & escarum sumptuosa, atq; exquisita præparatio similiter amputanda. Ex his enim tribus causis diuersæ ac pessimę ualitudines animę procreantur. Nam de prima monasterij odium gignitur, atque exinde horror, & intolerantia eiusdem concrescit habitaculi, quam sine dubio mox discessio, aut fuga uelocissima subsequetur. De secunda igniti luxuriæ & libidinis aculei suscitantur. Tertia etiam inextricabiles Philargyriæ laqueos nectit ceruicibus captiuorum, nec aliquando monachum sinit perfecta Christi nuditate fundari. Cuius nobis passionis inesse uestigia, isto quoq; deprehendimus indicio, cum forte ad refectionem detenti ab aliquo fratrum contenti non sumus eo sapore cibos sumere, quo ab exhibente conditi sunt, sed quiddam superfundi eis, uel adijci importuna atque effrenata poscimus libertate. Quod fieri penitus non oportet, tribus de causis. Primo quia mens monachi, semper debet in omni tolerantiæ ac parcitatis exercitatione uersari, & secundum Apostolum, discere in quibus est sufficiens esse, nullatenus enim poterit, uel occulta uel maiora corporis desideria refrenare, quisque degustatione modicæ insuauitatis offensus, ne ad momentum quidem delitias gutturis sui ualuerit castigare. Secundo quòd nonnunquam euenit, ut ad horam desit illa species, quæ postulatur à nobis, & uerecundiã necessitati, uel frugalitati suscipientis incutimus, publicantes scilicet paupertatem eius, quam soli Deo cognitam esse maluerat: Tertiò quòd interdum solet sapor ille, quem nos adijci possimus alijs displicere, & inuenimur iniuriam multis dum nostræ gulæ ac desiderio satisfacere cupimus irrogare, propter quod omnimodis hæc in nobis est castiganda libertas. Fornicationis genera sunt tria. Primum quod per commixtionē sexus utriusq; perficitur. Secundũ quod absq; fœmineo tactu, pro quo Her patriarchæ Iudæ filius à domino percussus legitur, quod in scripturis sanctis immunditia nuncupatur, super quo Apostolus. Dico autem innuptis & uiduis, bonũ est illis si sic permanserint sicut & ego, quòd si se nõ continent, nubant, melius est enim nubere quàm uri. Tertium quod animo ac mente concipitur. De quo dominus in euangelio, qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Quæ tria genera

beatus Apostolus pari modo extinguenda pronuncians. Mortificate, inquit, membra uestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, &c. Et iterum de duobus ad Epheseos. Fornicatio & immunditia nec nominetur in uobis. Et iterũ: Illud autem scitote, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus quòd est idolorum seruitus non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Quæ tria ut à nobis pari obseruatione caueantur, simili nos eorum à regno Christi, atq; una deterret exclusione. Philargyriæ genera sunt tria. Primum quòd renunciantes diuitijs ac facultatibus suis spoliari non sinit. Secundũ quòd ea, quæ à nobis dispensata sunt, uel indigentibus distributa, resumere nos maiori cupiditate persuadet. Tertium quòd ea, quæ ne antea quidem possedimus desiderare, acquiriue compellit. Iræ genera sunt tria. Vnum quòd exardescit intrinsecus quòd Græcè θυμὸς dicitur. Aliud quòd in uerbum & opus effectumq; prorum pit, quòd ὀργὴ nuncupatur, de quibus & apostolus. Nunc autem deponite, inquit, & uos omnia, iram, indignationem. Tertium quòd non ut illa feruens, ad horam dirigitur, sed per dies & tempora reseruatur. Quæ omnia æquali sunt, à nobis horrore damnanda. Tristitiæ genera sunt duo. Vnum quòd uel iracundia desinente, uel de illato damno ac desiderio præpedito cassatoq; generatur. Aliud quod de irrationabili mentis anxietate seu desperatione descendit. Accidiæ genera sunt duo. Vnum quod ad somnum præcipitat æstuantes, aliud quod cellam deserere ac fugere cohortatur. Cœnodoxia licet multiformis ac multiplex sit, & in diuersas species diuidatur, genera tamen eius sunt duo. Primũ quòd pro carnalibus ac manifestis extollimur rebus, secundum quòd spiritalibus & occultis desiderio uanæ laudis inflammamur.

In quo sit utilis cœnodoxia. Cap. XII.

VNa re tamen cœnodoxia utiliter ab incipientibus assumitur, ab his duntaxat, qui adhuc uitijs carnalibus instigantur, ut uerbi gratia, si illo tempore quo fornicationis spiritu perurgentur, mente conceperint, uel sacerdotalis officij dignitatẽ uel opinionem cunctorum, qua sancti & immaculati esse credantur, & ita immundos concupiscentiæ stimulos, quasi turpes atq; indignos, uel existimationi suæ, uel illi ordini iudicantes, hac saltem contemplatione declinent, minore malo id, quod maius est retundentes. Satius est cœnodoxiæ uitio quemcunq; pulsari, quàm incidere in fornicationis ardorẽ, unde reparari, aut non ualeat, aut uix ualeat post ruinam. Quem sensum ex persona Dei unus prophetarum eleganter expresit dicens. Propter me longè faciam furorẽ meum, & laude mea infrenabo te ne intereas, id est, ut dum cœnodoxiæ laudibus compediris, nequaquam ad inferni profunda proruas, & irreuocabiliter mortalium peccatorũ consummatione mergaris. Nec mirum tantam paßioni huic inesse uirtutem, ut irruentem quempiam in fornicationis labem ualeat refrenare, cum sit multorum experimentis sæpißimè comprobatum, quòd ita eum, quem semel ueneni sui peste corruperit, infatigabilem reddat, ut faciat ab eo ne biduana quidem ieiunia, uel triduana sentiri. Quòd etiã nonnullos in hac eremo frequenter nouimus fuisse confessos, se in cœnobijs Syriæ constitutos, qui eis diebus refectionem cibi sine labore tolerasse, nunc autem tanta se fame ab hora tertia perurgeri, ut usq; nonam uix queant differre ieiunia quotidiana. Super qua re pulchrè abbas Macharius cuidã percunctanti, cur fame ab hora tertia in eremo pulsaretur, qui in cœnobio hebdomadibus integris refectionem sæpe contemnens, non sensisset esuriẽ? respondit. Quia nullus hoc est ieiunij tui testis, qui te suis laudibus nutriat atq; sustentet, ibi autem te digitus hominum & cœnodoxiæ refectio saginabat. Huius autem rei figura, qua diximus superueniẽte cœnodoxia uitium fornicationis excludi, pulchrè in regum libro, ac signanter exprimitur, ubi populum Israëlem à Nechao rege Aegypti captiuatum ascendens, Nabuchodonosor rex Assyriorum de finibus Aegypti, ad suam transtulit regionem, scilicet ut non eos libertate pristinæ & genitali restitueret regioni, sed ad suas abduceret terras, & longius asportandos, quàm fuerant in terra Aegypti captiui. Quæ figura in hoc quoq; competenter aptabitur, licet enim tolerabilius sit cœnodoxiæ, quàm fornicationis uitio deseruire, difficilius tamen à cœnodoxię dominatione disceditur. Quodammodo enim longiore itineris spacio captiuus abdu-

ctus laboriosius ad genitale solum & libertatem pristinam reuertemur, meritoq; ad eum increpatio illa prophetica dirigetur. Quare inueteratus es in terra aliena? Recte siquidē inueteratus dicitur in terra aliena, quisquis à terrenis uitijs non innouatur. Superbiæ genera sunt duo. Primum carnale. Secundum spiritale, quod etiam perniciosius est. Illos nanq; desperatius impugnat, quos in quibusdam uirtutibus profecisse repererit.

De uaria oppugnatione omnium uitiorum. Cap. XIII.

HAec igitur octo uitia, cum omne hominum genus pulsent, non tamen uno modo impetunt cunctos. In alio namq; spiritus fornicationis locum obtinet principalem, in alio superequitat furor, in alio cœnodoxia uendicat tyrannidem, in alio arcem superbia tenet. Et cum constet omnes ab omnibus impugnari, diuerso tamen modo & ordine singuli laboramus.

De instituendo aduersum uitia certamine, secundum ipsorum infestationem. Cap. XIIII.

QVamobrem ita nobis aduersus hæc arripienda sunt prælia, ut unusquisq; uitium, quo maximè infestatur explorans, aduersus illud arripiat principale certamen, omnem curam mentis ac sollicitudinem erga illius impugnationem obseruationemq; defigens, aduersus illud quotidiana ieiuniorum dirigens spicula, contra illud cunctis momentis cordis suspiria, crebraq; gemitum tela contorquens, aduersus illud uigiliarum labores ac meditationem sui cordis impendens, indesinentes quoq; orationum ad Deum fletus fundens, & impugnationis suæ extinctionē ab illo specialiter ac iugiter poscens. Impossibile namq; est, de qualibet passione triumphum quempiam promereri, priusquā intellexerit industria, uel labore proprio uictoriam certaminis semet obtinere non posse, cum tamen ut ualeat emundari, necesse sit eum die noctuq; in omni cura & sollicitudine permanere. Cumq; se ab ea senserit absolutum, rursum latebras sui cordis simili intentione perlustret, & excipiat sibi quam inter reliquas perspexerit duriorem, atque aduersus eam spiritualius omnia spiritus arma commoueat, & ita semper ualidiorib. superatis celerem, de residuis habebit facilemq; uictoriam, quia & mens triumphorum processu redditur fortior, & infirmorum pugna succedens promptiorem ei prouentum faciet præliorum, ut fieri solet ab his, qui coram regibus mūdi huius, omnigenis congredi bestijs præmiorum contemplatione consueuerunt, quod spectaculi genus uulgo pancarpum nuncupatur. Hi inquam, feras quascunq; fortiores robore, uel feritatis rabie conspexerint diriores, aduersus eas primæ congressionis certamen arripiunt, quibus extinctis reliquas qui minus terribiles minusq; uehementes, sunt exitu faciliore prosternunt. Ita & uitijs semper robustioribus superatis, atq; infirmioribus succedentibus, parabitur nobis absq; ullo discrimine perfecta uictoria. Nec tamen putandum, quòd principaliter quis contra unum dimicans uitium, & uelut incautius aliorum tela prospiciens, inopinato ictu facilius ualeat sauciari, quod nequaquam fiet. Impossibile nanque est, eum qui pro cordis sui emundatione sollicitus, erga impugnationem uitij, cuiuslibet intentionem suæ mentis armauerit, aduersus cętera quoq; uitia generalem quendam horrorem, & custodiam similem non habere. Quo enim modo uel de illa, qua absolui desiderat, passione merebitur obtinere uictoriam, quem indignum purgationis præmio aliorum facit contagio uitiorum. Sed cum principalis cordis nostri intentio, uelut specialem pugnam aduersus unā exceperit passionem. pro ipsa orabit attentius, peculiari solicitudine ac studio supplicans, ut eam diligentius obseruare, & per hæc celerem mereatur obtinere uictoriam. Hunc namq; nos ordinem præliorum exercere debere, nec tamen de nostra uirtute confidere, etiam legislator his docet uerbis. Non timebis eos, quia dominus Deus tuus in medio tui est. Deus magnus & terribilis, ipse consumet nationes has in conspectu tuo, paulatim atque partes. Non poteris delere eas pariter, ne fortè multiplicentur contra te bestiæ terræ. Dabitq; eos dominus Deus tuus in conspectu tuo, & interficies illos donec penitus deleantur.

Nihil nos posse aduersum uitia sine auxilio Dei, nec debere nos in eorum extolli uictoria. Cap. XV.

SEd neque debere nos in eorum extolli uictoria, similiter admonet. Ne postquam comederis, inquit, & satiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisq́ armenta, & ouium greges, auri & argenti, cunctarumq́ rerum copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiscaris domini Dei tui, qui eduxit te de terra Aegypti, et de domo seruitutis, & ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili. Salomon quoque in prouerbijs. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari, in supplantatione autem eius noli extolli, ne uideat dominus & non placeat ei, & auertat iram suam ab eo, id est ne perspiciens elationem cordis tui, ab eius impugnatione discedat, & incipias derelictus ab eo rursus, illa quam per Dei gratiam ante superaueras passione uexari. Non enim orasset propheta dicens. Ne tradas domine bestijs animam confitentem tibi, nisi sciisset propter inflationem cordis quosdam, ut humilientur eisdem rursum uitijs, quę uicerant tradi. Quamobrem certos nos esse conuenit, tam ipsis rerum experimentis, quàm innumeris scripturæ testimonijs eruditos, nostris nos uiribus nisi Dei solius auxilio fulciamur, tantos hostes superare non posse, & ad ipsum quotidie summam uictoriæ nostrę referre debere. Ita super hoc quoq́ per Mosen domino commonente. Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit ea dominus Deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus, ut terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istæ deletæ sint nationes. Neq́ enim propter iustitias tuas, & æquitatem cordis tui, tu ingrediaris ut possideas terras earum, sed quia illæ egerunt impietatem, te introeunte deletæ sunt. Rogo quid apertius potuit dici, contra perniciosam opinionem pręsumptionemq́ nostram, qua totum quod agimus, uel libero arbitrio, uel nostræ uolumus industriæ deputare? Ne dicas, inquit, in corde tuo, cum deleuerit eas dominus Deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus, ut terram hanc possiderem. Non'ne his qui oculos animæ reseratos & aures habent, ad audiendum euidententer expressit? Cum tibi prosperé uitiorum carnalium bella successerint, & uideris te de ipsorum cœno & conuersatione mundi istius liberatum, non tuæ id uirtuti, nec sapientiæ prouentum pugnæ atque uictoriæ inflatus ascribas, credens te propter labores & studium tuum, & arbitrij libertatem, de spiritalibus nequitijs, uel carnalibus uitijs obtinuisse uictoriam. Quibus proculdubio in nullo penitus præualere potuisses, nisi te domini communisset ac protexisset auxilium.

De significatione septem gentium, quarum Israel accepit terras, & quare alibi septem, & alibi multæ gentes esse dicantur. Cap. XVI.

HAe sunt septem gentes, quarum terras egressis ex Aegypto filijs Israel daturum se dominus repromittit. Quæ omnia secundum Apostolum, cum in figura contigerint illis, ad nostram commonitionem scripta debemus accipere. Ita enim dicitur. Cum introduxerit te dominus Deus tuus in terram, quam possessurus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te. Etheum & Gergeseum, & Amorreũ, & Chananæum, & Ferezeum & Eueum, & Iebuseũ, septem gentes multo maioris numeri, quàm tu es, & robustiores te, tradideritq́ eas dominus tibi, percuties eas usque ad internecionem. Quòd uerò multò maioris numeri esse dicuntur, hæc est ratio, quia plura sunt uitia, quàm uirtutes. Et ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes, in expugnatione uerò earum sine numeri ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur, Et deleuerit gentes multas coram te. Numerosior enim est quàm Israel, carnalium passionum populus, de hoc septenario fomite uitiorum ac radice procedens. Exinde enim pullulant homicidia, contentiones, hæreses, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, comesationes, ebrietates, detractiones, ludicra, turpiloquia, mendacia, periuria, stultiloquia, scurrilitas, inquietudo, rapacitas, amaritudo, clamor, indignatio, contemptus, murmuratio, temptatio, desperatio, multaq́ alia quæ cõmemorare perlongum est. Quæ cum à nobis leuia iudicentur, quid

de illis Apostolus senserit, uel quam super his sententiam intulerit audiamus. Neque murmuraueritis inquit, sicut quidam illorum murmurauerunt, & ab exterminatore perierunt. Et de temptatione. Neque temptemus Christum, sicut quidam illorum temptauerunt, & à serpentibus perierunt. De detractatione. Noli diligere detrahere ne eradiceris. Et de desperatione. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem omnis erroris, in immunditiam. Quòd uerò clamor sicut ira, & indignatio & blasphemia condemnetur, eiusdem Apostoli uocibus manifestissimè perdocetur ita præcipientis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à uobis, cum omni malitia, aliaque cõplura his similia. Quæ cum sint multò maioris numeri, quàm uirtutes, deuictis tamen illis octo principalibus uitijs, ex quorum natura eas certum est emanare omnes protinus cõquiescunt, ac perpetua pariter cum his internetione delent. De Gastrimargia nanque nascũtur comesationes, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, ludicra, ac stultiloqua. De Philargyria mendaciũ, fraudatio, furta, periuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, uiolẽtia, inhumanitas ac rapacitas. De ira, homicidiũ, clamor & indignatio. De tristitia, rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De accidia, ociositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, peruagatio, instabilitas mentis & corporis uerbositas, curiositas. De cœnodoxia contentiones, hæreses, iactantia, ac præsumptio nouitatum. De superbia, contemptus, inuidia, inobedientia, blasphemia, murmuratio, detractio. Quòd autem hę pestes etiam robustiores sint, manifestè naturę ipsius impugnatione sentimus. Fortior enim militat in membris nostris, oblectatio carnalium passionum, quàm studia uirtutum, quæ non nisi summa contritione cordis, & corporis acquiruntur. Si autem & illas innumerabiles hostium cateruas spiritalibus oculis contempleris, quas beatus Apostolus enumerat dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ & cœlestibus, & illud quod de uiro iusto in nonagesimo dicitur psalmo. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, liquidò peruidebis, quòd multo maioris sint numeri & ualidiores, quàm nos carnales, scilicet atque terreni, quippe cum illis spiritalis atque aëria concessa substantia sit.

Interrogatio de comparatione septem gentium & octo uitiorum.
Cap. XVII.

GErmanus. Quomodo igitur octo sunt uitia, quæ nos impugnant, cum per Mosen septem dinumeratæ sint gentes, quæ aduersantur populo Israel, uel quemadmodum terras uitiorum commodum nobis est possidere?

Responsio quomodo secundum octo uitia, octo gentium numerus impleatur.
Cap. XVIII.

SErapion. Octo esse principalia uitia, quæ impugnant monachum, cunctorum absoluta sententia est. Quæ figuraliter sub gẽtium uocabulo nominata, idcirco nunc omnia non ponuntur, eo quòd egressis de Aegypto & liberatis ab una gente ualidissima, id est Aegyptiorum, Moses uel per ipsum dominus in Deuteronomio loquebatur. Quæ figura in nobis quoque rectissimè stare depręhenditur, qui de seculi laqueis expediti Gastrimargiæ, id est, uentris uel gulæ uitio caruisse cognoscimur. Et habemus iam contra has residuas septem gentes simili ratione conflictum, prima scilicet, quæ iam deuicta est, minimè computata. Cuius etiam terra in possessionem Israeli non datur, sed ut deserat eam perpetuò, & egrediatur ab ea, domini præceptione sancitur. Et idcirco ita sunt moderanda ieiunia, ut non necesse sit per immoderationem continentiæ, quæ defectione carnis, uel infirmitate contracta est, reuerti rursus ad Aegyptiorum terram, id est, pristinam gulæ & carnis concupiscentiam, quàm cum mundo huic abrenunciaremus abiecimus. Quòd figuraliter illi perpessi sunt, qui egressi in solitudinem uirtutum, rursus desiderauerunt ollas carnium, super quas sedebant in Aegypto.

Cur una gens quidem deseri, septem uero iubentur extingui. Cap. XIX.

QVod autem illa gens, in qua nati sunt filij Israel, non penitus extingui, sed tantummodo deseri eius terra præcipitur, hæ uerò septem usque ad internecionem iubentur extingui, hæc ratio est, quòd quantumlibet ardore, spiritus succensi eremum uirtutũ fuerimus ingressi, in ciuitate ac ministerio Gastrimargiæ, & quodammodo quotidiano eius commertio, nequaquam carere poterimus. Semper enim in nobis edulij & escarum ut ingenitus ac naturalis uiuit affectus, licet amputare superfluos eius appetitus ac desideria festinemus, quæ sicut per omnia deleri non possunt, ita debent quadam declinatione uitari. De hac enim dicitur. Et carnis curam ne feceritis in desiderijs. Dum huius ergo curæ, quam præcipimur non per omnia abscidere, sed absq; desiderijs exhibere retinemus affectum, euidenter Aegypti dominationẽ non extinguimus, sed ab ipsa quadam discretione separamur, non de superfluis seu lautioribus epulis cogitantes, sed secundum Apostolum, uictu quotidiano indumentoq; contenti. Quòd figuraliter etiam in lege mandatur. Non abominaberis Aegyptium, quia fuisti incola in terra eius. Necessarius enim uictus corpori, nõ sine uel ipsius pernicie, uel animæ scelere denegatur. illarum uerò septem perturbationum uelut omnimodis noxiarum, de recessibus animæ nostræ penitus exterminandi sunt motus. De his enim ita dicitur. Omnis amaritudo ira & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur à uobis cum omni malitia. Et iterũ: Fornicatio autem, & omnis immunditia, & auaritia, nec nominetur in uobis, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas. Possumus ergo horum, quæ naturæ superinducta sunt radices abscidere uitiorum, usum uerò Gastrimargiæ nequaquam ualebimus amputare Non enim possumus quantumlibet profecerimus, id non esse quod nascimur. Quòd ita esse tam nostra, qui sumus exigui, quàm omnium perfectorum uita, & conuersatione monstratur, qui cum reliquarum passionum reciderint stimulos, atque eremum toto mentis feruore & corporis expetant nuditate, nihilominus quotidiani uictus prouidentia, & annui panis præparatione nequeunt liberari.

De natura Gastrimargiæ ad similitudinem aquilæ comparandæ. Cap. XX.

CVius passionis figura qua necesse est, quamuis spiritalem summumq; monachum coartari, propriæ satis aquilæ similitudine designatur. Quæ cum excelsissimo uolatu ultra nubium fuerit altitudinem sublimata, seseq; ab oculis cunctorum mortalium, ac à facie terræ totius absconderit, rursus ad uallium ima submitti, & ad terrena descendere, ac morticinis cadaueribus implicari uentris necessitate compellitur. Quibus manifestissimè comprobatur Gastrimargiæ spiritum nequaquam posse, ut cætera uitia resecari, uel per omnia similiter extingui, sed aculeos eius ac superfluos appetitus uirtute animi retundi tantum atq; cohiberi.

De perseuerantia Gastrimargiæ, aduersus philosophos disputata. Cap. XXII.

NAm huius uitij naturam quidam, senum cum philosophis disputans, qui eum pro simplicitate Christiana uelut rusticum, crederent fatigandum, sub hoc probleumatis figurans colore eleganter expressit. Multis inquit creditoribus pater meus, me dereliquit obnoxium, cæteris ad integrum soluens, ab omni cõuentionis eorum molestia liberatus sum, uni satisfacere quotidie soluendo non possum. Cumq; illi ignorantes uim propositæ, quæstionis absolutionem eius precario postularent, multis, ait uitijs fui naturali conditione constrictus, sed inspirante domino desiderium libertatis, cunctis illis tanquã molestissimis creditoribus renuncians huic mundo, & omnẽ substantiam, quæ mihi successione patris obuenerat à me pariter abijciens satisfeci, atque ab eis sum omnimodis absolutus Gastrimargiæ uerò stimulis nullo modo carere præualui. Nec enim quamuis eam in paruum modum uilissimamq; redigerem quantitatem, uim quotidianę compulsionis euado, sed necesse est me perpetuis eius conuentionibus perurgeri, & interminabilem quandam solutionẽ iugi functione dependere, atq; inexplebile indictionibus eius inferre uectigal. Tum illi hunc quem uelut idiotam ac rusticum ante despexerant,

pronunciauerunt primas philosophiæ partes, id est, ethicam disciplinam, apprime comprehendisse, mirati admodum potuisse eum naturaliter assequi, quòd nulla ei secularis eruditio contulisset, cum ipsi sudore multo, longaq; doctrina hæc attingere nequiuissent. Hæc specialiter de Gastrimargia dixisse sufficiat. Nūc reuertamur ad disputationē, quā de generali uitiorum cognitione cœperamus exponere.

Cur Abrahæ prædixerit Deus decem gentes, expugnandas à populo Israel. Cap. XXII.

CVm ad Abraham dominus de futuris loqueretur, quod uos minimè requisistis, non septem gentes legitur dinumerasse sed decem, quarum terra semini eius danda promittitur. Qui numerus adiecta idololatria atq; blasphemia euidenter implet, quibus ante notitiam Dei & gratiam baptismi, uel impia gentilium, uel blasphema Iudæorum multitudo subiecta est, donec in intellectuali Aegypto commoratur. Si autem abrenuncians, quis & egressus inde per Dei gratiam deuicta pariter gastrimargia ad eremū peruenerit spiritalem, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tātum, quæ per Mosen dinumerantur bella suscipiet.

Quomodo utile nobis sit uitiorum terras poßidere. Cap. XXIII.

QVod uerò istarum perniciosarum gentium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur: Habet unumquodq; uitium in corde nostro propriam stationem, quam sibi uendicans animæ nostræ, recessu exterminat Israelem, id est, contemplationem rerum summarum atq; sanctarū, eisq; semper aduersari non desinit. Non enim possunt uirtutes cum uitijs pariter commorari. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas ludi ad tenebras? Sed cum ab Israele populo, id est, uirtutibus contra se dimicantibus fuerint uitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ, uel fornicationis spiritus retentabat, deinceps castitas obtinebit: quem furor cœperat, patientia uendicabit, quem tristia mortem operans occupauerat, salutaris & plena gaudio lętitia possidebit, quem accidia uastabat, incipiet excolere fortitudo, quem superbia cōculcabat, humilitas honestabit, & ita singulis uitijs expulsis, eorum loca, id est, affectus uirtutes contrariæ possidebunt. Quæ filij Israel, id est, animæ uidentis Deum, non immeritò nuncupantur, qui cum uniuersas cordis expulerint passiones, non tam alienas possessiones peruasisse, quàm proprias recuperasse, credenda sunt.

Quòd terræ de quibus expulsi sunt populi Chananæorum, semini Sem fuerint deputatæ. Cap. XXIIII.

ETenim quantum docet uetus traditio, has easdem terras Chananæorum in quas introducuntur filij Israel, filij Sem fuerunt, quondam in orbis diuisione sortiti, quas deinceps per uim atq; potentiam, posteritas Cham peruasionis iniquitate possedit. In quo & Dei iudicium rectissimum comprobatur, qui & illos de locis alienis, quæ malè occupauerant, expulit, & istis antiquam patrum possessionem, quæ prosapiæ eorum in diuisione orbis fuerat deputata restituit. Quæ figura in nobis quoq; stare certissima ratione cognoscitur. Nam uoluntas domini possessionem cordis nostri non uitijs, sed uirtutibus naturaliter deputauit. Quæ post præuaricationem Adæ insolescentibus uitijs, id est, populis Chananæis, à propria regione depulsæ, cum ei rursum per Dei gratiam diligentia nostra ac labore fuerint restitutæ, nō tam alienas occupasse terras, quàm proprias credendæ sunt recepisse.

Testimonia diuersa super significatione octo uitiorum. Cap. XXV.

DE his octo uitijs, & in Euangelio ita significatur. Cum autem immundus spiritus exierit

exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem & non inuenit. Tunc dicit. Reuertar in domum meam unde exiui. Et ueniens inuenit uacantem scopis mundatam & ornatam. Tunc uadit & assumit, alios septem nequiores se spiritus, & intrantes habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Ecce ut ibi septem gentes legimus, excepta Aegyptiorum, de qua egressi fuerant filij Israel, ita & hic septem reuerti spiritus dicuntur immundi, excepto eo qui ab homine prius narratur egressus. De hoc septenario fomite uitiorum Salomon quoque in prouerbijs ita describit. Si te rogauerit inimicus uoce magna, ne consenseris ei, septem enim nequitiæ sunt in anima eius, id est, si superatus Castrimargiæ spiritus cœperit, tibi sua humiliatione blandiri, rogas quodammodo, ut aliquid relaxans à cœpto feruore impertias ei, quod continentiæ modū & mensuram iustæ discretionis excedat, ne resoluaris eius subiectione, nec arridente impugnationis securitate, qua uideris paulisper à carnalibus incentiuis factus quietior, ad pristinam remissionem, uel præteritas gulæ concupiscentias reuertaris. Per hoc enim dicit spiritus ille, quem uiceras. Reuertar in domum meam unde exiui. Et procedentes ex eo cōfestim septem spiritus uitiorum erunt tibi alacriores, quam illa passio, quæ in primordijs fuerat superata, quæ te mox ad deteriora pertrahent genera peccatorum.

Quòd de uicta passione gulæ impendendus sit labor, ad uirtutes cæteras obtinendas.
Cap. XXVI.

QVapropter ieiunijs & continentiæ incumbentibus nobis, festinandum est, ut gulæ passione superata, protinus animam nostram uacuam esse, à necessarijs uirtutibus nō sinamus, sed eis uniuersos recessus cordis nostri, studiosius occupemus, ne reuersus concupiscentiæ spiritus, inanes nos ab ipsis uacantesque reperiat, & non sibi iam soli aditum parare cōtentus introducat, secum in animam nostram septenarium hunc fomitem uitiorum, & faciat nostra nouissima peiora prioribus. Turpior enim erit post hæc & immundior anima, ac supplicio grauiore plectetur, quæ se renunciasse huic seculo gloriatur, dominantibus sibi octo uitijs, quam fuerat quondam in seculo constituta, cum nec disciplinam monachi fuisset professa, nec nomen. Nam & nequiores hi septem, spiritus illo priore qui egressus fuerat, idcirco dicuntur, quia desiderium gulæ, id est Gastrimargia per sese non esset noxia, nisi intromitteret grauiores alias passiones, id est, fornicationis, Philargyriæ, iræ, tristitiæ, siue superbiæ, quæ per semet noxia animæ ac peremptoria esse non dubium est. Et idcirco perfectionis puritatem nunquam poterit obtinere, quisquis eam de hac sola continentia, ieiunio corporali sperauerit acquirendam, nisi nouerit ob id se hanc exercere debere, ut humiliata carne ieiunijs, facilius possit aduersus alia uitia inire certamen, non insolescente carne saturitatis ingluuiæ.

Quòd non idem ordo præliorum sit, qui ponitur in Catalogo uitiorum.
Cap. XXVII.

SCiendum tamen, non eundem esse in omnibus ordinem præliorum, quia sicut diximus, non uno modo impugnamur omnes, & oportet unumquemque nostrum secundum qualitatem belli, quo principaliter infestatur concertationum luctamen arripere, ita ut alium necesse sit aduersus uicium, quod tertium ponitur primum exercere conflictum, alium contra quartum seu quintum, & ita prout ipsa uitia in nobis obtinent principatum, ut impugnationis exigit modus, nos quoque oportet ordinem instituere præliorum, secundum quem prouentus quoque uictoriæ triumphique succedens, faciet nos ad puritatem cordis & perfectionis plenitudinem peruenire. Hucusque abbas Serapion de natura octo principalium uitiorum nobis disserens, latētium in corde nostro passionum genera, quarum causas atque affinitates, cum ipsis quotidie uastaremur, nec cognoscere poteramus, ita lucide reserauit, ut eas quodammodo ante oculos positas, intueri nobis uelut in speculo uideremur.

Collationis abbatis Serapionis de octo principalibus uitijs finis.

COLLA-

COLLATIO THEODORI ABBATIS DE NECE SANCTORVM.

Caput I.

IN Palæstinæ partibus iuxta Tecuæ uicum, qui Amos prophetam meruit procreare, solitudo uastissima est, usque Arabiam, ac mare mortuum, quo ingressa deficiunt fluenta Iordanis & aluei sui faciunt finem, & cineres Sodomorum amplissima extensione porrecta. In hac summæ uitæ ac sanctitatis uiri monachi diutissime commorantes, repente sunt à discurrentibus Saracœnorum latrunculis interempti. Quorum corpora licet, sciremus tam à pontificibus regionis illius, quàm uniuersa plebe Arabum, tanta ueneratione prærepta, & inter reliquias martyrum condita, ut innumeri populi è duobus oppidis concurrentes grauissimum sibi certamen indixerint, & usque ad gladiorum conflictum, pro sancta rapina sit eorum progressa contentio, dum pia inter se deuotione decertāt, qui nam iustius eorum sepulturam ac reliquias possiderent, alijs scilicet de uicinia commorationis ipsorum, alijs de originis propinquitate gloriantibus, nos tamen uel nostrorum, uel quorundam, non mediocriter ex hac parte scandalizantium fratrum offensione permoti, inquirentes que cur tanti meriti ac tantarum uirtutum uiri, ita sint à latrunculis interfecti, tantumque dominus passus fuerit, erga suos famulos facinus perpetrari, ut uiros cunctis mirabiles in manus traderet impiorum: mœsti ad sanctum Theodorum singularem, in conuersatione actuali perreximus uirum. Hic namque morabatur in cellis, qui locus inter Nitriam ac Scythiam situs, & monasterijs quidem Nitriæ quinque millibus distans, octoginta millium solitudine ab eremo Scythi, in qua commorabamur interueniente discernitur. Cui cum deprædictorum uirorum nece, quærimoniam fudissemus, ammirantes tantam Dei patientiam, quòd uiros scilicet illius meriti taliter perimi permisisset, ut qui alios quoque suæ sanctitatis pondere de huiusmodi liberare temptatione debuerint, ne se ipsos quidem præripuerint de manibus impiorum, aut cur Deus admitti in seruos suos tantum facinus consensisset:

Responsio abbatis Theodori ad propositam quæstionem. Cap. II.

BEatus Theodorus respondit. Hæc quæstio solet animos permouere, eorum qui parum fidei uel scientiæ possidentes, merita sanctorum uel præmia, quæ non in præsenti redduntur, sed reposita sunt in futurum, arbitrantur in huius temporalis uitæ breuitate restitui. Cæterùm nos qui non sumus in hac uita tantum sperantes in Christo, ne secundum apostolum miserabiliores simus omnibus hominibus, quia scilicet in hoc mūdo, nihil promissionum recipientes, etiam in futuro eas pro hac incredulitate perdamus, opinionibus eorum non debemus errare, ne ignorata ueræ diffinitionis sententia titubantes, ac trepidi temptationibus moueamur, cum eisdem nos quoque traditos uiderimus, uel in iustitiam scilicet, uel incuriam humanarum rerum Deo, quòd dictu quoque nefas est, ascribentes, quia sanctos uiros recteque uiuentes, in temptatione non protegat, nec bonis ea, quę bona sunt, nec mala malis retribuat in præsenti, & cum illis damnari mereamur, quos Sophonias propheta castigat, qui dicunt, inquit, in cordibus suis, non faciet dominus bene, sed neque faciet malè, uel certè cum illis inueniamur, qui huiusmodi quærimonijs Deum blasphemare dicuntur, omnis qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & tales ei placent aut certè, ubi est Deus iustitię: illam quoque blasphemiam, quæ in subsequentibus describitur similiter adiungentes, uanus est, qui seruit Deo, aut quod emolumentum, quia custodiuimus pręcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram domino: Ergo nunc beatos dicimus arrogātes, siquidem ditati sunt facientes impietatem, & temptauerunt Deum & salui facti sunt. Quamobrem ut hanc ignorationem quæ prauissimi huius erroris radix & causa est possimus euadere, primum nosse debemus, quid uerè sit bonum, quid malū, & ita demū super his non falsam uulgi, sed ueram scripturarū diffinitionem tenentes, minimè infidelium hominum decipiemur errore.

De tribus

De tribus quæ in hoc mundo sunt, id est, bonis & malis & medijs.
Cap. III.

TRia sunt enim, quæ in hoc mundo sunt, id est, bonum, malum, medium. Debemus itaq; nosse quid propriè bonum, quid malum, quidúe sit medium, ut nostra fides uera scientia cōmunita, in cunctis temptationibus inconcussa perduret. Nihil igitur in rebus duntaxat humanis principale bonum esse credendum est, nisi uirtus animi sola, quę fide sincera nos ad diuina perducens illi, immutabili bono facit iugiter inhærere. Et econtrario nihil malum esse dicendum est, nisi peccatum solum, quòd à bono Deo nos separans, malo facit diabolo copulari. Media sunt, quæ in utramq; partem pro affectu & arbitrio utentis deriuari possunt, utputa diuitiæ, potestas, honor, robur corporis, sanitas, pulchritudo, uita ipsa uel mors, paupertas, infirmitas carnis, iniurię, & cętera his similia, quę pro qualitate & affectu utentis, uel ad bonam possunt partem proficere, uel ad malam. Nam & diuitiæ proficiunt frequenter, ad bonum secundum Apostolum, qui diuitibus huius mundi præcipit, ut facilè tribuant, communicent indigentibus, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut per has apprehēdant ueram uitam. Et secundum Euangelium bonæ sunt illis, qui faciunt sibi amicos, de iniquo mammona. Quæ rursum retorquētur ad malum, cum ad recondendum tantummodo, ad luxuriam congeruntur, & non ad usus indigentium dispensantur. Potestas quoq; & honor, corporisq; robur ac sanitas, quàm sint media & utrobiq; conuenientia, etiam ex hoc facile cōprobatur, quòd multi sanctorum in ueteri testamento his omnibus, & in summis diuitijs & culmine dignitatum ac fortitudine corporis constituti, Deo quoque acceptissimi fuisse noscuntur. Et ediuersò, qui his malè abusi sunt, & ea ad ministerium suæ nequitiæ detorserunt, non immeritò uel puniti sunt, uel extincti, quod frequenter regnorum libri indicant factum. De ipsa etiā morte ac uita, quia mediæ sint, uel S. Ioannis, uel Iudæ natiuitas protestatur. Vnius namq; in tantum sibimet uita profuit, ut alijs quoq; gaudium ortus eius contulisse dicatur, secundum illud. Et multi super eius natiuitate gaudebunt. De alterius uerò dicitur uita. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. De morte etiam Ioannis omniumq; sanctorum dicitur. Preciosa est in conspectu domini mors sanctorum eius. De Iudæ autem ac similium. Mors peccatorum pessima. Infirmitas etiam carnis interdum, quàm sit commoda Lazari illius pauperis ulcerosi beatitudo demonstrat. Cuius cum nulla alia uirtutum merita scriptura commemoret, pro hoc solo, quòd egestatem & infirmitatem corporis patientissimè tolerauit, sinus Abrahæ possidere beatissima sorte promeruit. Egestas quoque ac persecutiones & iniuriæ, quæ mala esse totius uulgi opinione censentur, quàm sint utiles ac necessariæ, etiam ex hoc liquidò comprobatur, quòd sancti uiri nō solum eas nunquam uitare uoluerunt, uerumetiam in uirtute summa, uel appetentes, uel fortiter tolerantes amici Dei effecti, æternæ uitæ sint stipendia consecuti, beato Apostolo concinente. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in cōtumelijs, in necessitatibus, in perscrutationibus, in angustijs pro Christo. Cùm enim infirmior tunc potens sum, quia uirtus in infirmitate perficitur. Et idcirco illi, qui summis huius seculi diuitijs & honoribus ac potestatibus extolluntur, non ex his principale bonum obtinuisse credendi sunt, quod in solis esse uirtutibus definitur, sed medium quiddam, quia sicut iustis rectè ac necessariè utentibus utilia, hæc esse reperiuntur & commoda, occasionem namque operis boni, fructusq; in illius uitæ æternitate parturiunt, ita illis, qui malè opibus abutuntur, inutiles sunt atque incommodæ, & occasionem peccati mortisque concinnant.

Quòd malum nulli inuito ab alio possit inferri. Cap. IIII.

HAs itaq; diuisiones fixas atq; immobiles retinentes, scientesq; nihil esse bonum nisi uirtutem solam, quæ ex timore Dei ac dilectione descendit, nec malum quicquā, nisi peccatum solum & separationem à Deo, diligenter nunc discutiamus, utrum Deus unquam sanctis suis, aut per se, aut per alium quempiam inferri permiserit malum, quod sine dubio nusquam omnino reperies. Nec enim potuit aliquando cuiq; nolenti ac resistenti

sistenti malum peccati alter inferre, nisi illi soli, qui illud in sese cordis ignauia & corrupta uoluntate suscepit. Deniq; cum beato Iob diabolus adhibitis uniuersis nequitiæ suæ machinis malum hoc peccati uoluisset inferre, ac non solum cunctis eum facultatibus spoliasset, uerumetiam post illum de morte septem filiorum tam atrocem, tamq; insperatum orbitatis dolorem, uulnere eum pessimo à capitis uertice usq; ad plantam pedum, & intolerandis cruciatibus onerasset, nequaquã ei peccati maculam quiuit infligere, in cunctis immobilis perseuerans, nullum blasphemiæ accommodauit assensum.

Obiectio quemadmodum ipse Deus dicatur creare mala.
Cap. V.

GErmanus. Frequenter legimus in scripturis sanctis Deum creasse mala, uel hominibus intulisse, ut est illud: Quoniam absque me non est Deus, ego dominus & non est alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans mala. Et iterum. Si est malitia in ciuitate quam dominus non fecit?

Responsio super interrogatione proposita.
Cap. VI.

THeodorus. Nonnunquam solet scriptura diuina abusiuè mala pro afflictionibus ponere, non quia per naturam propriè mala sint, sed secundum hoc quòd ab his sentiantur mala quibus utiliter inferuntur. Hominibus etenim disputans diuina censura, necesse est ut humanis uerbis & affectionibus eloquatur. Etenim sectio uel ustio salutaris quæ illis, qui ulcerum contagione putrefacti sunt, piè infertur à medico, mala à tolerantibus creditur, nec in quo carcer, nec equo calcar, nec emendatio suauis est delinquenti. Omnes etiam disciplinæ his qui erudiuntur amaræ sentiuntur ad præsens, sicut Apostolus dicit. Omnis autem disciplina in præsenti non uidetur esse gaudij, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum his, qui per se exercitati sunt reddet iustitiæ. Et quem diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Quis enim est filius, quem non corripit pater? Itaq; mala nonnunquam poni pro afflictionibus solent, secundum illud. Et pœnituit Deum super malitiam quam locutus est ut faceret eis & non fecit. Et iterum: Quia tu Domine misericors & miserator: patiens & multum misericors & pœnitens in malitijs, id est, super tribulationibus & ærumnis, quæ nobis pro peccatorum nostrorum meritis inferre compelleris. Quas sciens utiles esse nonnullis, ita alius propheta utique non inuidens saluti eorum, sed consulens imprecatur. Adde illis mala domine, adde mala gloriosis terræ. Et ipse dominus. Ecce inquit inducam super eos mala, id est, dolores ac uastitates, quibus in præsenti salubriter castigati ad me quem in rebus prosperis contempserunt, reuerti tandem ac festinare cogantur. Ideoque hæc principalia esse mala non possumus definire, multis enim ad bonum proficiunt & causas æternorum pariunt gaudiorum. Et idcirco ut ad quæstionem propositam recurramus, uniuersa quæ putantur mala nobis ab inimicis uel à quibuscunque alijs irrogari, non sunt credenda mala esse, sed media. Non enim talia inuenientur, qualia putat esse ille, qui intulit animo furibundo, sed qualia senserit ille, qui sustinet. Ideoq; cum illata fuerit mors uiro sancto, non ei malum illatum esse credendum est, sed medium quiddam. Quod cum peccatori malum sit, iusto requies & absolutio fit malorum. Mors enim uiro iusto requies, cuius uita abscondita est. Et ideo nec uir iustus ex hac aliquid perpetitur detrimentum, qui nihil pertulit noui, sed id quod ei accessurum fuerat necessitate naturæ, inimici nequitia non sine præmio uitæ perennis excipit, ac debitum mortis humanæ, quod inexcusabili lege reddendum est, cum fructu uberrimo passionis, ac magnæ remunerationis mercede persoluit.

Interrogatio an reus sit, qui iusto intulit mortem, cum iustus habeat de morte mercedem? Cap. VII.

GErmanus. Ergo si interemptus iustus, non solum nihil mali perpessus est, sed etiam mercedem

mercedem pasſionis aſſequitur, quomodò in reatum uocabitur, qui non nocuit mortem inferendo, ſed profuit?

Reſponſio ad præcedentem interrogationem. Cap. VIII.

THeodorus. Nos de proprietate boni maliq́ue, uel eius, quod diximus eſſe mediũ diſputamus, non de affectu eorum, qui iſta committunt. Nec enim quis impius uel iniquus idcirco impunitus erit, quia malitia ſua iuſto nocere nõ potuit. Tolerantia em̃, & uirtus iuſti, nõ illi, qui mortẽ uel ſupplicia intulit, ſed illi proficit ad mercedẽ, qui illata ſibi patiẽter excepit. Ideoq́ue & hic merito punietur, pro crudelitatis ſuæ uitio, qua malum uoluit inferre, & ille nihilominus nihil mali perpeſſus eſt, quia uirtute animi ſui patienter tentationes doloresq́ue ſuſtentans, ea quæ malo propoſito illata ſunt, ad profectum melioris ſtatus, & æternæ uitæ fecit beatitudinem peruenire uel pertinere.

Exemplum beati Iob, à diabolo tentati, & domini à Iuda traditi, & quòd iuſto tam proſpera, quàm aduerſa proficiant ad ſalutem. Cap. IX.

NEq́ue enim patientia Iob mercedem diabolo, quia eum illuſtriorem ſuis tentationibus reddidit, ſed illi ipſi, qui eas uiriliter pertulit acquiſiuit, nec Iudas æterni ſupplicij immunitate donabitur, quia perditio eius ad ſalutẽ generis profecit humani. Non em̃ prouẽtus cõſiderandus eſt operis, ſed operantis affectus. Quapropter hæc debet in nobis diffinitio immobiliter cuſtodiri, q̃ nulli malũ ab alio poſsit inferri, niſi q illud ignauia ſui cordis, ac puſillanimitate contraxerit, hãc eandẽ ſententiã beato Apoſtolo uno uerſiculo confirmante. Scimus autem quoniã diligentibus Deum omnia cõoperantur ad bonum. Dicens enim, omnia cooperantur ad bonum, uniuerſa nõ ſolum quæ proſpera, uerum etiam quæ putantur aduerſa pariter cõprehendit. Per quæ & in alio loco idem Apoſtolus ſe trãſiſſe deſcribit, cum dicit: Per arma iuſtitię, quæ à dextris ſunt & à ſiniſtris, id eſt, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonã famam, ut ſeductores & ueraces, ut triſtes, ſemper autem gaudentes, ut egentes, multos autem locupletantes &c. Omnia ergo quæ proſpera reputantur, & dextræ dicuntur partis, quæ ſanctus Apoſtolus gloriæ & bonæ famæ uocabulo deſignauit, illa etiã quę exiſtimantũ aduerſa, quæ per ignobilitatẽ & infamiam euidenter expreſsit, quęq́ue à ſiniſtris eſſe deſcribit, efficiuntur uiro perfecto arma iuſtitiæ, ſi illata ſibi magnanimiter ſuſtentauerit, quòd uidelicet per hęc dimicans, & in iſtis ipſis quibus impugnari putatur, aduerſis tãquam armis utendo, eiſq́ue uelut arcu & gladio, ſcutoq́ue ualidiſsimo, contra illos, qui hęc ingerunt communitus, profectum ſuæ patientiæ, ac uirtutis acquirat, glorioſiſsimũ cõſtantiæ triumphum ex ipſis quæ letaliter inferuntur capiens hoſtium telis, nec proſperis dũtaxat elatus, nec deiectus aduerſis, ſed itinere plano, ac uia regia ſemper incedẽs, ab illo tranquillitatis ſtatu nequaquam lætitia ſuperueniẽte, quaſi in dextrã motus, nec ingruentibus aduerſis triſtitiaq́ue dominante, uelut ad leuam rurſus impulſus. Pax enim multa diligentibus nomen tuum, & non eſt illis ſcandalũ. De illis uerò, qui per ſingulos incurrentes caſus, pro eorum qualitate, ac uarietate mutãtur, ita dicitur. Stultus autem ſicut luna mutatur. Vt enim de perfectis ac ſapientibus dicitur, diligẽtibus Deum omnia cooperãtur ad bonũ, ita de infirmis pronunciatur ac ſtultis. Omnia aduerſa uiro inſipienti, nec enim proſperis rebus proficit, nec emendatur aduerſis. Eiuſdẽ nanq́ue uirtutis eſt triſtia fortiter tolerare, cuius etiam ſecũda moderari, & eum qui in uno eorum ſuperatur neutrum ſufferre certiſsimũ eſt. Facilius tamẽ quas elidi poteſt proſperis quã aduerſis. Hæc enim interdum etiam inuitos retinent atq́ue humiliant, & cõpunctione ſaluberrima, uel minus peccare faciunt, uel emendant: illa uerò mollib. mentẽ ac pernitioſis extollentia blandimentis, ſecuros felicitatis ſuę prouentu ruina maiore proſternũt.

De uirtute uiri perfecti, qui ambidexter figuraliter nuncupatur. X.

ISti ſunt ergo, qui figuraliter in ſcripturis ſanctis ambidextri nũcupantũ, ut ille Aoth in libro Iudicum fuiſſe deſcribitur, qui utraq́ue manu utebatur pro dextera. Quã uirtutẽ ita poterimus nos quoq́ue intellectualiter poſsidere, ſi ea, quæ aſpera ſunt dexteraq́ue cẽſentur, & ea, quæ aduerſa ſunt ſiniſtra dicuntur, bono rectoq́ue uſu ad partẽ fecerimus

dexterā pertinere, ut quæcūq; fuerint illata, fiāt nobis secundū Apostolū arma iustitię. Duabus nāq; partibus (& ut ita dixerim) manib. interiorē hominē nostrū subsistere per uidemus: nec quisquam sanctorū carere hac sinistra quā dicimus potest, sed in hoc uirtus perfecta discernit, si utrāq; in dexterā bene utēdo cōuertat. Et ut manifestius hoc quod dicimus possit intelligi, habet uir sanctus dexteram, successus uidelicet spiritales, in qua tunc consistit, quādo feruens spiritu desiderijs & concupiscentijs omnibus dominatur, quando ab omni diabolica impugnatione securus, absq; ullo labore ac difficultate uitia carnis, uel respuit uel abscidit, cū sublimatus à terra uniuersa præsentia atq; terrena, uelut inanem fumum, umbramq; uacuam contemplatur, & mox transitura contemnit, cū futura per excessum mentis, non solum ardentissimè concupiscit, uerum etiam clarius intuetur, cum efficacius spiritalibus pascitur theorijs, cum lucidius sibi reserata conspicit cœlestia sacramenta, cum orationes puriùs atq; alacrius emittit ad Dominum, cum ita spiritus ardore succensus ad ea, quæ inuisibilia sunt, & æterna tota animi alacritate transmigrat, ut nequaquam se iam credat in carne cōsistere. Habet similiter & sinistram cum tentationum turbinibus implicatur, cū ad desideria carnis incentiuorum ęstibus inflammatur, cum ad iracundiæ feruorem perturbationum igne succenditur, cum superbiæ, seu cœnodoxiæ elatione pulsatur, cum tristitia mortem operante deprimitur, cum machinis acediæ, & impugnatione concutitur, cumq; omni spiritali feruore subtracto quodam tempore, atq; irrationabili mœrore torpescit, ut non solum cogitationibus rectis ac feruentibus deseratur, sed etiam psalmus, oratio, lectio, remotio cellę similiter horreant, & intolerabili quodam, tetroq; fastidio uniuersa sordeāt instrumēta uirtutum, quibus cū pulsatur monachus, sinistris partibus se cognoscat urgeri. Quisquis igitur in illis, quæ dextræ partis esse prædiximus, minimè fuerit subintrante gloria uanitatis elatus, & in istis quæ sinistræ partis sunt uiriliter dimicans, nulla desperatione concideri t, ac potius de contrarijs arma quędam patientiæ ad exercitium uirtutis assumpserit, utraque manu utetur pro dextra, & in utroque actu triumphator effectus, tam de sinistro statu, quàm de dextro palmam uictorię consequetur, Qualem beatum Iob legimus meruisse, qui utique per dexteram coronabatur, quando septem filiorum pater opulētus, ac diues incedens quotidiana pro eorum purificacione sacrificia Domino offerebat, non tam sibi eos quàm Deo susceptus, ac familiares cupiens exhibere, quando ianua eius omni aduenienti patebat, quando erat pes claudorum, & oculus cæcorum, quando de uelleribus ouium, eius humeri calefiebant infirmorum, quando erat orphanorum pater, & uir uiduarum, quando nec in corde quidem suo super inimici sui ruina gauisus est. Idemq; rursus, per sinistram partē sublimiore uirtute de aduersitatibus triūphabat, cum septem filijs uno orbatus momento, non ut pater acerbo luctu conficiebatur, sed ut uerus Dei famulus, super creatoris sui uolūtate gaudebat, cum ex locuplete pauperrimus, nudus ex diuite, ex ualido tepidus, ex inclyto & glorioso ignobilis atq; despectus, incorruptam animi fortitudinem retentabat. Cum deniq; omni substantia, atq; opib. destitutus sterquilinij erat factus habitator, & uelut quidam corporis sui sæuissimus carnifex, testa radebat saniem profluentem, atq; ex omni parte membrorū, glebas uermium, mersis in profunda uulnerum digitis detrahebat. In quibus cunctis in nullam desperādo prolapsus est blasphemiam, nec aduersus creatorem suum in aliquo murmurauit, quinimò nequaquam tanta tentationum mole, atque acerbitate conterritus, ipsum quoq; quod ex omni pristina facultate, suo corpori superfuerat indumētum, quodq; solum quia ipso uestiebatur, à diaboli potuerat uastatione saluari, rescindens atque abijciens adiecit super illam, quā durissimus prædo intulerat spontaneam nuditatem: Comam quoque capitis, quæ sola de prioris gloriæ reliquij intacta remanserat, uexatori suo proiecit abscisam, & amputās etiam id, quod sęuiens reliquerat inimicus illa cœlesti aduersus eū uoce tripudiat & insultat. Si bona suscepimus de manu Domini mala cur non sustinebimus? Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc. Dominus dedit, dominus abstulit, quomodo dño placuit sic factū est: sit nomē dñi benedictū. Ambidextrū merito dixerim & Ioseph, q in psperis gratior patri, religiosior fratribus, acceptior Deo, in aduersis causis dño fidelis, carceris mitissimus uinctis,

iniuriarum immemor, beneficus inimicis inuidis, & quãtum in ipsis fuit interfectorib. fratribus non solum pius, sed etiam munificus inuenitur. Hic ergo eorumq; cõsimiles, recte ambidextri nuncupãtur, utraq; enim manu utuntur pro dextra, & inter hæc quæ Apostolus dinumerat, transeũtes pariter dicunt, per arma iustitiæ, quæ à dextris sunt, & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, &c. De qua dextra uel sinistra, ita Salomõ ex persona sponsæ loquitur in Cantico canticorum. Leua eius sub capite meo, & dextera eius amplexabit̃ me. Quas licet utrasq; utiles esse significet, tamen illam sub capite suo ponit, quia subiacere debent aduersæ partes principalitati cordis. Ad hoc siquidem tantum utiles sunt, ut pro tẽpore nos exerceant, & erudiãt ad salutẽ, ac perfectos ad patientiã reddãt, dexterã uerò ad cõfouendã se, ac perpetuò cõseruandã salutari amplexu spõsi sibimet cohærere, atq; insolubiliter ei optat innecti. Erimus igitur ambidextri, quãdo nos quoq; rerũ pſentiũ copia uel inopia nõ mutarit, & nec illa nos ad uoluptates noxię remissionis impulerit, nec ista ad desperationẽ attraxerit, & querelam, sed similiter Deo grates in utroq; reuerentes parem fructum de secundis aduersisq; capiamus, qualem se ille uerus ambidexter doctor gentium fuisse consecutum testatur, dicens: Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse, scio & humiliari, scio & abundare, ubiq; & in omnibus institutus sum, & saturari & esurire, & abundare, & penuriam pati, omnia possum in eo, qui me confortat.

De duplici genere tentationum, quæ triplici modo inferuntur. *Cap.* XI.

ERgo licet dixerimus bipartitam esse tentationem, id est, in rebus, uel prosperis, uel aduersis, sciendum est tamen omnes homines triplici ratione tentari. Plerunq; ob probationẽ nõnunquam ob emendationem, interdum ob merita delictorũ. Et ob probationem quidem ut beatum Abraham, ut Iob, multosq; sanctorum tribulationes innumeras legimus pertulisse: uel illud quod in Deuter. dicitur ad populũ per Mosen: Et recordaberis cuncti itineris illius, per ꝙ adduxit te dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te atq; tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo uersabantur, utrum custodires mandata illius an non, & illud quod in psalmis dicitur, probaui te apud aquam contradictionis. Ad Iob quoq;: An putas me tibi aliter locutum, q̃ ut appareres iustus? Ob emendationem uerò, cum iustos suos pro paruis quibusdã leuibusq; peccatis, seu pro elatione suæ puritatis humilians diuersis tentationibus tradit: ut omnem sordem cogitationem, & ut uerbis prophetę dicam: Scoriam quam in occultis eorum peruidet esse concretam excoquens in præsenti, uelut aurum purum, futuro transmittat examini, nihil in eis residere permittens quod scrutans, post hęc iudicij ignis pœnali cruciatu expurgaturus inueniat, secũdum illud, multæ tribulationes iustorum: & : Fili, noli negligere disciplinam domini, neq; fatigeris dũ ab eo increparis: quem enĩ diligit dominus corripit, flagellat autem omnẽ filium, quem recipit: quis enim est filius quem nõ corripit pater? Quia si extra disciplinã estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulterini, & nõ filij estis: & in Apoc. Ego quos amo, arguo & castigo. Ad quos etiã sub figura Hierusalem ex persona Dei per Hieremiã sermo dirigitur. Faciam enim cõsummationem in omnibus gentibus, in quibus dispersi te, te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, ut non tibi uidearis innoxius. Pro qua salutari emendatione orat Dauid, dicẽs: Proba me domine, & tenta me: ure renes meos & cor meum. Isaias quoq; utilitatem huius tentationis intelligens, corripe, inquit, nos domine, uerum tantum in iudicio & non in furore tuo. Et iterũ: Confitebor tibi domine quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus & consolatus es me. Pro merito autẽ peccatorum plaga tẽtationis infertur: ut ibi plagas populo Israeli immissurum se dominus comminatur, dicens: Dentes bestiarũ immittã in eos, cum furore trahentium super terram, & frustra percussi filios uestros, disciplinam non recepistis. In psalmis quoq;: Multa flagella peccatorum. Et in Euangelio: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Inuenimus sanè, & quartam rationem, qua ob manifestandã solummodo gloriam, & opera Dei inferri, quibusdam aliquas passiones scripturarum autoritate cognoscimus, secundũ illud euangelij. Neq; hic peccauit, neq; parẽtes eius, sed ut manifestentur opera Dei in ipso. Et iterum: Infirmitas hæc nõ est ad mortem, sed

pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per ipsam. Sũt autem & alia ultionum genera, quibus nonnulli, qui malitiæ supergressi sunt, cumulũ percutiuntur ad præsens, ut Dathan & Abiron, siue Chore legimus fuisse dãnatos, & uel maximè illos, de quib. Apostolus dicit: Propter quod tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, & in reprobũ sensum, quod etiã cæteris pœnis grauius iudicandũ est. De ipsis nanque psalmista: In laborib. inquit, hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Non eñ merentur salutari uisitatione domini, nec temporalib. plagis consequi medicinam: qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem omnis erroris in immunditiã, quique obduratione cordis, & usu, ac frequentia delinquendi purgationẽ breuissimi huius æui, & ultionem uitæ præsentis excedunt. Quibus per prophetã sermo diuinus exprobat, subuerti uos, sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram, & facti estis, sicut torris raptus de incendio, & nec sic redistis ad me, dicit Dominus. Et Hieremias: Interfecit & perdidi populum meum, & tamen à uijs suis non sunt reuersi. Et iterum: Percussisti eos, & non doluerunt attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas super petram, noluerunt reuerti. Erga quorum curationem omnem temporis istius medicinam, uidens propheta in cassum fuisse consumptam: desperans quodã modo iam de eorum salute proclamat. Defecit sufflatoriũ in igne: frustra conflauit cõflator, malitiæ enim uestræ non sunt consumptæ, argentum reprobum uocate eos, quia Dominus proiecit illos. Hanc salutarem ignis purgationẽ circa eos, qui prædurati sunt sceleríb. suis, inaniter se Dominus adhibuisse, sub persona Hierusalẽ cõcretę ꝓfunda rubigine peccatorũ ita cõqueritur. Pone, inquiens, ollã æneã super prunas uacuã ut incalescat, & liquefiat æs eius, & cõflet in medio eius inquinamentũ eius, multo labore sudatum est, & nõ exiuit de ea, nimia rubigo eius, neque per ignẽ immũditia tua execrabilis, quia mundare te uolui: & nõ es mũdata à sordibus tuis. Quamobrem ut peritissimus medicus expensis omnibus salutaribus curis, nec ullum iam remedij genus, quod infirmitati eorum possit aptari Dominus superesse cõspiciens, quodãmodo iniquitatũ magnitudine superatũ, ac discedere ab illa, clemẽti sua castigatione cõpellitur, itaque ei denũtiat, dicẽs: Iam non irascar tibi, & zelus meus recessit à te. De alijs uerò, quorũ nõ ꝑdurauit cor frequentia peccatorũ, nec illa sæuerissima (& ut ita dixerim) caustica ignis indigẽt medicina, sed eruditiõe salutaris uerbi sufficit ad salutẽ, dicit: Emẽdabo eos in auditu tribulationis suę. Non ignoramus alias quoque animaduersiones siue ultionũ causas, quæ inferuntur his, qui grauissimè deliquerũt, non ad expianda eorũ crimina: nec ad abolenda merita peccatorũ, sed ad emendationẽ metumque uiuentium, quę euidẽter in Ieroboam filium Nabath, Baasa quoque filiũ Achia, & Achab atque Iezabel, illata cognoscimus, ita pronũciante diuina cẽsura: Ecce ego inducã super te malũ, & demetã posteriora tua, & interficiã de Achab mingente ad parietẽ, & clausum, & nouissimũ in Israel, & dabo domũ tuã sicut domũ Ieroboã filij Nabath, & sicut domũ Aaasa filij Achia, quia egisti, ut me ad iracundiã prouocares, et peccare fecisti Israel, canes etiã comedẽt Iezabel in agro Iezrahel: si mortuus fuerit, Achab in ciuitate, comedẽt eum canes, si aũt mortuus fuerit in agro, comedẽt eum uolucres cœli. Et illud quod pro ingẽti cõminatione denũciat. Nõ inferet cadauer tuũ, in sepulchrũ patrũ tuorũ, nõ quod uel illius tam profana cõmeta, qui uitulos aureos, ad perpetuã ꝑuaricationẽ plebis, impiamque à Domino separationẽ primus instituit, uel illorũ, tã innumera, tamque nepharia sacrilegiorũ crimina hæc excoquere breuis, ac momẽtanea pœna sufficeret, sed ut cæteris quoque, qui futura, uel negligẽtes, uel penitus nõ credẽtes, cõsideratione tantũmodo ꝑsentiũ frangebãtur terror istarũ, quas metuebãt ultionũ incuteretur exẽplo, nec apud illã sumi nominis maiestatẽ esse humanarũ rerũ, & quotidianę dispẽsationis incuriã, documento huius seueritatis agnoscerent, ac retributorem Deũ cunctorũ actuũ, per hæc quæ grauissimè formidabant manifestius peruiderent. Inuenimus sanè, etiam pro leuioribus culpis nonnullos eandem mortis, ad præsens excepisse sententiã, qua sunt & illi puniti, quos prædiximus extitisse sacrilegæ præuaricationis auctores, ut factũ est in illo, qui Sabbato ligna collegerat: uel in Anania & Saphira, qui parum quidem de substantia sua infidelitatis errore seruauerant: non quòd æqualia fuerint pondera peccatorum, sed quia reperti nouæ transgressionis præsumptores debuerũt præbere cæteris, quemadmodum peccati,

ita

ita etiam pœnæ, ac terroris exemplum, ut quisquis eadem deinceps affectare tentasset, nosset sibi secundùm eandem formam, qua illi damnati sunt, etiam si in præsenti supplicium differatur, in futuri iudicij examinatione reddendum. Et quia uidemur excessum quendam, dum genera tentationũ, uel ultionum percurrere uolumus à proposita narratione fecisse, qua dicebamus, uirum perfectum in utraq; tentatione manere semper immobilem, ad eandem nunc iterum reuertamur.

Quomodo uir iustus non ceræ, sed adamantino signatorio debeat esse consimilis. Cap. XII.

ITaq; mens uiri iusti, nõ debet esse similis ceræ, uel alterius cuiusq; materie mollioris, q̃ semp caracteri signantiũ, cedẽs pro eius forma, atq; imagine figuratur, quamq; in se tã diu retinet, donec alio rursus superimpresso signaculo reformetur, atq; ita fiet, ut nunquam in sua qualitate persistens, ad formam eorum, quæ imprimuntur semper cõuertatur ac transeat, qui potius debet, uelut quoddam esse adamantinum signatorium, ut inuiolabilem mens, nostra figuram sui semper custodiens, characteris uniuersa, quæ incurrerint sibi ad qualitatem sui status signet atq; transformet, ipsa uerò insigniri nullis incursibus posit.

Interrogatio, si poßit mens, in una atq; eadem qualitate iugiter durare. Cap. XIII.

GErmanus, Potest ne mens nostra, unum statum iugiter retinere, & in eadem semper qualitate persistere?

Responsio, ad interrogantis propositionem. Cap. XIIII.

THeodorus. Necesse est secundũ Apostolũ, aut renouatus, quis spiritu mentis suæ per singulos dies proficiat ad ea, quæ ante se sunt semper extendẽs, aut si neglexerit, cõsequens est, ut retro redeat, atq; in deterius relabatur. Et idcirco nullo modo mens poterit in una atq; eadem qualitate durare, uelut si quis cõtra aquas fluminis uiolenti nauem subigere, remorũ impulsione conetur, necesse est eum, aut uirtute brachiorum torrentis, aluei impetũ desecantẽ ad superiora cõdescẽdere, aut remissis manibus ad præceps prono amne reuocari. Quapropter istud erit euidens nostri iudicium detrimenti, si intellexerimus nos nihil amplius acquisisse, nec dubitemus retrorsum nos omnimodis reuocatos, qua die nõ senserimus, ad superiora progressos: quia, ut dixi, nec in eodem statu mens hominis potest iugiter permanere, nec in hac carne consistens, ita uirtutum apicem possidebit quisq; illorũ sanctorum, ut immobilis perseueret. Necesse est em̃ aut aliquid adijci illis semp aut minui, nullaq; in omni creatura talis poterit esse perfectio, quæ mutabilitatis nõn subiaceat passioni, secundum illud quod in libro beati Iob legitur: Quid est homo, ut immaculatus sit, & iustus appareat natus de muliere? Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cœli non sunt mundi in conspectu eius. Solum nanq; Deum immutabilem confitemur, quem tantũmodo sancti illius prophetæ, ita compellat oratio. Tu aũt idem ipse es. Et ipse de se: Ego sum, inquit, Deus & nõ mutor, quia scilicet ipse sit solus naturaliter semper bonꝰ, semper plenus, semperq; perfectus, cui nihil, nec adipisci possit aliquãdo nec minui. Ideoq; debemus ad uirtutũ studia irremissa cura, ac solicitudine nosmetipsos semper extẽdere, ipsisq; nos iugiter exercitijs occupare, ne cessante profectu, confestim diminutio subsequatur. Vt enim diximus in uno mens, eodemq; statu manere non præualet, id est, ut nec augmenta uirtutũ capiat, nec detrimenta sustineat, Non acquisisse enim eius minuisse est, quia desinens proficiendi appetitus non aberit à periculo recedendi.

Quod detrimentum sit, discedere è cella Cap. XV.

IDeoq; iugis cellæ cõmoratio retentanda est. Toties enim etiam reuersus quis uelut nouus in ea, & incipiẽs habitator titubabit atq; turbabitur, quoties ab eadẽ fuerit euagatus. Illam nanq; quam in cella residens, acquisierat animi intentionẽ, si fuerit relaxata, recuperare rursus, nõ sine labore poterit ac dolore, & per hoc reductus retro nõ de amisso cogitabit profectu, quẽ superadijcere potuit, si è cella nõ fuisset excursus, sed gaudebit potius illũ statũ, de quo recidit, semetipsum senserit recepisse. Nã sicut amissum ac præteritũ tẽpus ulterius reuocari nõ potest, ita ne ulla quidem, quæ perierũt possunt emolumenta restitui. Quãtũlibet enim, post hæc animi intẽtio fuerit operata, instantis diei profectus & præsentiã temporis quæstus est, nõ lucri semel perditi recuperatio.

De mutabilitate etiam supernarum cœlestiumq; uirtutum.

Mutabili autem etiam supernas potestates, ut diximus subiacere, declarãt illi, qui de eorum numero corrupta uoluntatis uitio corruerũt. Vnde neq; illi immutabilis naturę esse putandi sunt, qui in illa, qua creati sunt beatitudine perseuerãt, eo quòd in contrariam partem non fuerint similiter deputati. Aliud nanq; est immutabilis naturæ esse, aliud uirtutis industria, boniq; custodia, per immutabilis Dei gratiã non mutari. Quicquid enim per diligentiam, uel acquiritur, uel tenetur, post etiam per negligentiam deperire. Ideoq; dicitur, ne beatifices hominem ante exitum suum, quòd uidelicet adhuc in colluctatione quis (& ut ita dixerim) schemate cõstitutus, quãuis uincere soleat, ac frequenter palmas uictoriæ consequatur, non potest tamẽ à metu, ac suspitione incerti prouentus esse securus. Et idcirco Deus solus immutabilis, uel bonus dicitur, qui bonitatem, non industriæ studio, sed naturaliter possidens, non potest aliud quid esse quam bonus. Nulla igitur uirtus, potest immobiliter ab homine possideri, sed ut parata iugiter teneatur, necesse est eam semper illa, qua acquisita est sedulitate, atq; industria custodiri.

Quod nemo ruina subitanea collabatur. Cap. XVII.

Lapsus uerò quispiam nequaquam subitanea ruina corruisse credẽdum est, sed aut paruę institutionis deceptus exordio, aut per longã mentis incuriã paulatim uirtute animi decedente, & per hoc sensim uitijs increscentibus casu miserabile cõcidisse. Ante contritionem enim præcedit iniuria, & ante ruinã mala cogitatio, quemadmodum domus nunquam subitaneo ad ruinam procumbit impulsu, nisi aut antiquo uitio fundamenti, aut longa inhabitantium desidia, stillicidijs, primum paruissimis penetrantibus corrupta sensim fuerint monumẽta tectorum, quibus per uetustam negligentiã in maiorem modũ patefactis, atq; collapsis riuatim, post hæc influet pluuiarũ imbriũq; tẽpestas. In pigritijs enim humiliabitur contignatio, & in pigritie manuum stillabit domus. Quod animę spiritaliter euenire idem Salomon alijs uerbis ita designat. Stillicidia inquiens, ejciunt hominẽ in die hyemali de domo sua. Eleganter ergo mentis incuriã domo comparauit tectoq; neglecto, per quam primo quidem uelut minutissima quædam penetrant ad animam stillicidia passionum, quę si uelut parua, ac leuia negligantur, corrumpunt tigna uirtutum, & post hæc influit imbre largissimo uitiorum per quem in die hyemali, id est, in tempore tentationis, ingruente impugnatione diaboli, expelletur mens de habitatione uirtutum, in qua scilicet aliquãdo circumspectam diligentiam retinens, uelut in domo propriæ possessionis requieuerat. His itaq; compertis infinitam spiritalis cibi percepimus uoluptatẽ, ita ut ex hac collatione maiore animi gaudio repleremur, quàm ante tristitia, super nece sanctorum fueramus affecti. Non solum enim quibus hæsitabamus edocti sumus, uerum etiam illa, quæ pro tenuitate sensus nostri minus inquirere noueramus, sub illius quæstionis interrogatione cognouimus.

Collationis abbatis Theodori finis.

COLLATIO PRIMA ABBATIS SERENI DE ANIMAE MOBILITATE ET SPIRITVALIbus nequitijs, Capur primum,

Summæ sanctitatis & continentiæ, uirum nominisq; sui speculum abbatem Serenũ, quem singulari sumus ueneratione præ cæteris admirati, studiorũ mentibus insinuare cupientes, aliter arbitramur desiderium nostrum nos explere non posse, quàm sit collationes eius nostris libellis tentauerimus inserere. Cui supra omnes uirtutes, quę non solum in eius actu, uel moribus, sed etiam in ipso uultu per Dei gratiam refulgebant, ita est peculiari beneficio donũ castitatis infusum, ut etiam se ne ipsis quidem naturalibus incentiuis inquietari, uel in sopore sentiret. Ad quam tamen carnis præcipuam puritatem, quemadmodũ gratia Dei adminiculante peruenerit, quoniam supra conditionem naturæ uidetur esse humanæ, necessariorum reor primitus explicare.

Interrogatio

Interrogatio prædicti ſenis ſuper ſtatu cogitationum noſtrarum. Cap. II.

HIc igitur pro interna cordis atq; animæ caſtitate nocturnis diurniſq; p̃cibus, ieiu-
nijs q̃q; ac uigilijs infatigabiliter inſiſtens, cùm uidiſſet orationũ ſuarum obtinu-
iſſe ſe uota, cũctoſq; æſtus in corde ſuo cõcupiſcentię carnalis extinctos, uelut ſuauiſ-
ſimo guſtu puritatis accenſus, in maiorẽ ſitim zelo caſtitatis exarſit, & intentionib. cœ
pit ieiunijs atq; obſecrationib. incubare, ut mortificatio paſsionis huius, quæ interiori
homini ſuo dono Dei fuerat attributa, ad exterioris hominis etiã puritatẽ eatenus pue
niret, ut ne ipſe quidem, uel illo ſimplici ac naturali motu, q etiã in paruulis atq; lactan
tibus, excitatur ulterius pulſaretur, indepti ſcilicet muneris experimento, quod ſe no-
uerat nõ laborũ meritò. ſed Dei gratia conſecutũ ardentius animatus, ad hoc q̃q; ſimili
ter obtinendum credens multo facilius hos ſtimulos carnis radicitus Deũ poſſe cõuel
lere, q̃s etiã humanæ artis induſtria nonnunq̃ ſolet, quibuſdã poculis uel medicamen-
tis, ſeu ferri ſectione detrahere, quandoquidẽ illam ſpiritus puritatẽ, quæ ſublimior eſt,
quamq; impoſsibile eſt humano labore, uel ſtudio cõp̃hendi ſuo munere cõtuliſſet.
Cũq; petitioni cœptæ ſupplicatione iugi ac lachrymis indefeſſus inſiſteret, adueniens
ad eum angelus in uiſione nocturna eiuſq; uelut aperiens uterũ, quandã ignitã carnis
ſtrumã de eius uiſcerib. euellens ac p̃ijciens, ſuiſq; oĩa ut fuerant locis inteſtina reſtitu
ens: ecce, inquit, incentiua carnis tuæ abſciſſa ſunt, & obtinuiſſe te noueris hodierna die
perpetuam corporis puritatẽ, quã fideliter popoſciſti. Hæc de gratia Dei quæ memora
to uiro peculiariter attributa eſt, breuiter dixiſſe ſufficiat. Cæterũ de illis uirtutib. quas
cùm reliquis ſummis uiris cõmuniter poſsidebat, aliq̃d cõmemorari ſuperfluũ puto, ne
ſpecialis ſup nomine huius, iſta narratio alijs demere uideat̃, id q̃d de ipſo ſingulariter
p̃dicatum fuerit. Hunc igit̃ ſummo deſiderio collationis eius atq; inſtitutionis, accẽſi,
diebus 40. uidere curauimus. Qui cũ à nobis de qualitate cogitationũ noſtrarũ, & inte
rioris hominis ſtatu tranquilliſsima cõpellatione quæſiſſet, uel quid nobis ad eius puri
tatem tanti temporis eremi habitatio cõtuliſſet, his eum querimonijs adorſi ſumus.

Reſponſio noſtra ſuper animæ mobilitate. Cap. III.

SVpputatio temporũ ac ſolitudinis habitatio, cuius cõtemplatione conijcis interio-
ris hominis perfectionẽ nos conſequi debuiſſe, hoc ſolũmodo contulit nobis ut di-
ſceremus quid eſſet nequeamus, nõ tamen fecit eſſe, quod eſſe cõtendimus: nec tamen
aut deſideratæ puritatis fixã ſtabilitatem, aut robur aliquod firmitatis nos ſcientia noui
mus aſſecutos, ſed tantũmodo cõfuſionis aut pudoris augmẽta. Etenim cum omnium
diſciplinarũ meditatio ad hoc quotidianis ſtudijs exerceat̃ atq; p̃ficiat, ut à tepidis ru-
dimentis ad peritiã certã ſtabilemq; perueniens, incipiat noſſe quæ primitus uel ambi
guè nouerat, uel penitus ignorabat, & firmo (ut ita dixerim) gradu diſciplinæ qualitate
procedẽs, perfectæ in ea, ac ſine ulla iam difficultate uerſetur, ecõtrario me in huius pu
ritatis ſtudio laborantẽ, id ſolũmodo profeciſſe reperio, ut ſciã quid eſſe nõ poſsim, nõ
tamen ap̃p̃hendere ualeam, quod me eſſe debere cognoui, ex quo nihil mihi aliud ſen
tio, quàm laborem tantũ cordis cõtritione conferri. Video nãq; me hac obſeruãtia nihil
acquirere, niſi dolorẽ inutilem, ut nunq̃ ſcilicet, deſit materia lachrymarum, nec tamẽ
eſſe deſinam, quod eſſe non debeo. Et idcircò quid profuit didiciſſe quod ſummũ eſt,
ſi cognitum nequeat apprehendi? Nam cũ directionem cordis ad deſtinatã contẽpla-
tionem perpendere ſenſerimus, inſenſibiliter mens inde reuoluta ad priora euagatio-
nes impetu uehementiori prolabitur, & ita quotidianis diſtentionibus occupata innu
meris captiuitatibus inceſſanter abducitur, ut propemodũ iam deſperetur à nobis de-
ſiderata correctio & ſuperflua hæc obſeruatio uideatur. Siquidem per momẽta ſingu
la lubricis diſcurſib. animus euagatur, cum ad timorem Dei, uel ad contemplationem
reducitur ſpiritalem, & priuſquam firmetur in ea rurſus fugacius euaneſcit. Cumq; eũ
uelut expergefacti deprehenderimus ab intentione propoſita deuiaſſe, atq; ad illã the
oriam, unde diſceſſerat reducentes, uoluerimus eũ tenaciſsimis cordis intẽtione uelut
quibuſdam uinculis obligare, in ipſo conatu noſtro ocius quàm anguilla de receſsib.
mentis elabitur, ita ut hac intentione mentis laborem ſolummodo non profectum nos
arbitremur aliquem eſſe conſecutos. Ob quãrem quotidianis huiuſmodi obſeruatio-
nibus æſtuantes, nec tñ ex ipſis aliq̃d noſtro cordi ſtabilitatis robur acceſsiſſe cernẽtes,

ad hanc opinionem fracti desperatione transducimur, ut non nostro iam, sed naturæ uitio has animæ peruagationes humano generi inesse credamus.

Disputatio senis de statu animæ ac uirtutæ eius. Cap. IIII.

SErenus. Periculosæ p̄sumptionis est nec dum reb. rectè discursis, nec certa ratione collecta, de natura cuiuslibet rei p̄properè definire, ac de fragilitatis suę cōsideratione capere coniecturā, non de statu & qualitate ipsius disciplinæ, uel de aliorū experientia proferre sententiā. Nec enim si quis ignarus natādi, sciens pondus corporis sui ferri aquarum leuitate ac liquore non posse, experientia suæ uoluerit imperitiæ definire, neminem penitus posse liquidis elementis solida carne circumdatū sustineri, idcirco uera eius opinio iudicāda est, quā secundū experientiā suam uisus est protulisse, cū hoc non solum esse impossibile, sed etiā per facilè ab alijs fieri ratione certissima, & oculorū fide nō dubia cōprobetur. Mens semper mobilis, & multū mobilis definitur. Vnde etiā in sapientia, q̄ dicitur Salomonis, scriptū est: Terrenū habitaculum aggrauat mentē multa cogitantem. Hæc igiť pro cōditione naturæ nunq̄ potest occasio cōsistere, sed necesse est eam, nisi prouisum habuerit, ubi suos exerceat motus, & in quib. iugiter occupetur, propria mobilitate discurrere, & per omnia uolitare, donec lōgo exercitio usuq̄ assuefacta diuturno, q̄ nos incassum dicitur laborare, experiať, & discat, quas memoriæ suæ materias debeat p̄parare, erga quas circumagat indefessos uolatus, & immorandi robur acquirat, & ita p̄ualeat aduersus inimici suggestiones, quib. detrahebatur extrudere, atq̄ in illo quem desiderat statu, & qualitate durare. Nō ergo hanc euagationem cordis nostri, uel naturæ humanæ, uel Deo creatori ei debemus ascribere. Vera est enim scripturæ sententia, quia Dñs hominem fecit rectū, & ipsi quæsierūt cogitationes multas. A nobis ergo eorum qualitas pendit, quia cogitatio bona, inquit, scientib. eam appropinquat, uir autem prudens inueniet eam. Quicquid enim inueniri potest nostræ prudentiæ, industriaq̄ subiectum est. Si nō fuerit inuentum, sine dubio nostræ desidię uel imprudentiæ, nō naturæ uitio reputādum est. Cui sensui psalmista quoq̄ cōgruit, dicens: Beatus uir cuius est auxilium abs te Dñe, ascensiones in corde suo disposuit. Videtis ergo in nostra ditione cōsistere, ut siue ascensus, id est pertingentes ad Deum cogitationes, siue descensus, ad terrena scilicet, & carnalia corruentes in nostris cordibus disponamus. Quæ si non in nostra potestate consisterent, ne Pharisæos Dñs increpasset. Quid cogitatis mala in cordib. uestris? Nec per Prophetā præcepisset, dicens: Auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Et usq̄ q̄ morabuntur in te cogitationes noxiæ? Nec in die iudicij earum qualitas, quemadmodū operum exigeretur à nobis, ita per Isaiā Dño cōminante: Ecce ego, inquit, uenio ut cōgregem opera & cogitationes eorum cum omnib. gentib. & linguis. Sed nec cōdemnari quidem earū testimonio, uel defendi in illo terribili atq̄ metuēdo examine, secundùm beati Apostoli sententiam meremur, ita dicentis. Inter se inuicē cogitationibus accusantib. aut etiā defendentib. in die qua iudicabit Deus occulta hominū, secundū Euangelium meum.

De perfectione animæ ad similitudinem Euangelici Centurionis assumptæ. Cap. V.

HVius ergo perfectæ mētis figura per illū Euāgelicū centurionē pulcherrimè designatur, cuius uirtus atq̄ cōstantia, qua nō quibuslibet ingruentib. cogitationib. abducebatur, sed pro suo iudicio, uel admittebat bonas, uel cōtrarias absq̄ ulla difficultate pellebat, perspicua significatione descripta est. Nam & ego homo sum sub potestate cōstitutus, habens sub me milites, & dico huic, uade, & uadit: & alij, ueni, & uenit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Sic igitur nos quoq̄ uiriliter aduersus perturbatiōes, & uitia dimicātes, poterimus ea dictioni nostræ discretioniq̄ subijcere, ac militātes in carne nostra extinguere passiones, uel instabilē cogitationum nostrarū cohortē rationis imperio subiugare, ac dominicæ crucis salutari uexillo dirissimas aduersariarum potestatum turbas à terminis nostri pectoris propulsare, si pro tantorum meritis triumphorū ad spiritalis huius Centurionis ordinem prouehemur, quem in Exodo quoq̄ per Mosen mysticè legimus, designatum. Cōstitue tibi tribunos & Centuriones, & quinquagenarios & decanos. Et ita nos quoq̄ dignitatis huius apice sublimati, habemus hāc imperandi potestatem atque uirtutem, qua non quibus nolumus cogitationibus abducamur, sed his quibus spiritaliter delectamur immorari, uel inhærere possimus, malis qui

lis quidem suggestionibus imperātes abite, & ibunt: bonis uerò dicemus, uenite, & uenient. Seruo quoq; nostro, id est, corpori, ea quæ castitatis uel cōtinentiæ sunt similiter iungemus, & sine ulla contradictione deseruiet, non iā suscitans nobis aduersus spiritum concupiscentiæ stimulos, sed omnem exhibens spiritui famulatum. Huius Centurionis qualia arma sint, uel ad quæ præliorū exercitia præparentur, audi beatū Apostolum prædicantem. Arma, inquit, militiæ nostræ non carnalia sunt, sed spiritalia. Dixit qualia sint, id est, non carnalia, nec infirma, sed spiritualia & potentia Deo. Deinde ad quos sint exercenda, conflictus cōsequēter insinuat. Ad destructionem munitionum cogitationes purgantes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiā Dei, & captiuantes omnem intellectum in obedientiam Christi præparati ulcisci omnem inobedientiam, cùm impleta fuerit primū uestra obedientia. Quæ omnia singillatim percurrere sicut necessarium, ita etiam alterius temporis est. Armorū tantūmodò uolo uobis genera proprietatesq; patefacere, quib. nos quoq; si uolumus bella dn̄i pręliari, & inter centuriones Euangelicos militare, accincti iugiter debemus incedere: Sumite, inquit, scutū fidei in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Ergo fides est, quæ excipiens ardentissima libidinū tela, metu futuri iudicij & cœlestis regni credulitate mortificat. Et loricam, inquit, charitatis. Ipsa nempe est, quę uitalia pectoris nostri circūdans atq; cōmuniens, letalibus perturbationem obiecta uulneribus cōtrarios retundit ictus, nec ad interiorem hominem nostrum iacula diaboli penetrari permittit. Omnia enim suffert, omnia patitur, omnia sustinet. Et galeam spem salutis. Galea capitis est munimē. Quia ergo caput nostrum est Christus, debemus istud semper spe futurorum bonorum, uelut inexpugnabili galea in cūctis tētationibus, ac persecutionibus cōmunire, & principaliter fidem eius illæsam atq; integram custodire. Alijs ēnim membris truncatū quempiam licet debilem, possibile tamen est utcunq; superesse. Sine capite uerò nemini uel breuis uitæ spacium prorogatur. Et gladium spiritus quod est uerbū Dei. Penetrabilius nāq; est omni gladio ancipiti, & pertingens usq; ad diuisionem animæ ac spiritus, cōpagum quoq; & medullarum, & discretor cogitationum & intētionum cordis, diuidens scilicet & abscedēs, quicquid in nobis carnale terrenumúe repererit. Quib. armis quisq; fuerit cōmunitus ab hostiū telis, ac depopulatiōe defensus, nō ut captiuus ac subditus ad hostilē cogitationū terrā cōstrictus depredātium uinculis abducit, nec audiet per Prophetā: Quare inueteratus es in terra aliena? sed quasi triumphator ac uictor in illa quā uoluerit cogitationū regione cōsistet. Vis etiā ipsum robur ac fortitudinē centurionis huius, quib. hæc arma quæ prędiximus, nō carnalia, sed potentia Deo gestat agnoscere? Audi ipsum regē uiros fortes, ad spiritalē militiam, congregantem, quomodo dilectos signet ac probet. Infirmus, inquit, dicat: quia fortis sum ego, & qui patiens est, sit pugnator. Videtis bella Dn̄i pręliari nisi patiētes infirmosq; nō posse. Illa proculdubio infirmitate, qua fundatus ille noster Euangelicus cēturio cū fiducia loquebat̄. Cū enim infirmior tūc potēs sum. Et iterū: Virtus aūt in infirmitate perficitur. De qua infirmitate unus prophetarū: Et erit qui infirmatur in eos, sicut domus Dauid: Patiens etiā hæc bella prœliabitur. Nempe illa patiētia de qua dicitur. Patientia uobis necessaria est, ut uoluntatē Dei facientes, recipiatis remunerationem.

De perseuerantia erga cogitationum custodiam. *Cap. VI.*

Debere tamen ac posse nos Deo cohærere, & experientia propria deprehendimus, si mortificatas uoluntates ac desideria mundi huius habemus abscisa, & illorum authoritate docebimur, qui Domino colloquentes fiducialiter dicunt: Adhæsit anima mea post te, & adhæsi testimonijs tuis Domine. Et: Mihi autem hærere Deo bonum est. &, qui adhæret Domino, unus spiritus est cū Deo. Non ergo debemus his euagationib. animæ fatigati ab hoc studio relaxari. Qui enim colit terram suam, satiabitur panibus, qui aūt sectatur ocium replebitur egestate. Nec ab intentionē huius obseruātiæ perniciosa desperatione fraudamur, quia in omni sollicito inest amplius. Nam qui suauis & sine labore est, in egestate erit. Et iterū: Vir in doloribus laborat sibi, & uim facit perditioni suæ. Nec non etiam regnum cœlorū uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Nulla nanq; uirtus sine labore perficitur, nec ulli possibile est ad istam, quam cupitis stabilitatem mentis sine ingenti contritione cordis conscendere.

Homo

Homo enim ad laborem nascitur. Qui ut in uirum perfectum posʃit occurrere in mensuram ætatis plenitudinis Christi, maiori eum intentione necesse est semper esse peruigilem, iugiq; sollicitudine desudare. Ad cuius tamen mensuræ plenitudinē nemo perueniet alias in futurū, nisi qui præmeditatus & imbutus ea fuerit in præsenti, eamq; adhuc in seculo positus prælibauerit, Christi membrorum preciosissimum designatus arram cōpaginis illius, per quā corpori eius ualeat copulari in hac carne possederit, unū duntaxat desiderans, unum sitiens, ad unum oēs non solum actus suos, uerumetiam cogitationes semper intendens, ut illud, quod in futurū dicetur de beata conuersatione sanctorum iam subarratum teneat in pręsenti, id est, sit ei Deus omnia in omnibus.

Interrogatio de mobilitate animæ & impugnatione nequitiarum cœlestium. Cap. VII.

GErmanus. Posset forsitan hoc uolubilitas mentis aliquatenus coerceri, si eam non tantus aduersariorum numerus circumuallens, ad ea, quæ non uult, imo quo illā quoq; suæ naturæ mobilitas rapit indesinenter impelleret. Quam cum tam innumerabiles, tam potentes, tamq; terribiles circumagāt inimici, resisti illas ab hac præsertim fragili carne impossibile crederemus, nisi ad hanc opinionem uestris sentētijs, uelut cœlestibus animaremur oraculis.

Responsio super adiutorio Dei & liberi arbitrij potestate. Cap. VIII.

SErenus. Aduersarios nobis quidem iugiter insidiari quicunq; interioris hominis experti sunt pugnas dubitare nō possunt. Sed ita dicimus hos nostris profectibus aduersari, ut eos tantummodo incentores malorum, non etiam impulsores esse credamus. Cæterùm nullus hominum posset omnino uitare peccatum, quodcunq; illi in cordibus nostris ingerere uoluissent, si eis quemadmodum ad suggerendum, ita & ad compellendum facultas uiolenta suppeteret. Quamobrē sicut in illis est instigationis copia, ita & in nobis uirtus respuendi, siue acquiescendi libertas est attributa. Quorū tamen potentiam & impugnationes si pertimescimus, etiam protectiones atq; adiutorio Dei econtrario conferamus, de quo dicitur: Maior est enim qui in nobis est, quàm qui in hoc mundo. Cuius auxilia multo uehementiore militāt uirtute pro nobis, quàm aduersum nos eorum multitudo confligit. Nam bonarum rerum non tantū suggestor sed etiam fautor atq; impulsor est Deus: ita ut nonnunq; nos etiam inuitos & ignorantes attrahat ad salutem. Cōstat ergo neminem posse à diabolo decipi, nisi illum, qui prębere, illi maluerit suæ uoluntatis assensum. Quod Ecclesiastes his uerbis euidenter expressit. Quia enim non fit contradictio ab his, qui faciunt malum citò, ideo repletū est cor filiorum hominum in ipsis, ut faciant malū. Ergo manifestū est hinc unumquęq; delinquere, quòd ingruentibus cogitationibus prauis non eis se confestim repulsa cōtradictionis obijciat. Nam resistite ei, inquit, & fugiet à uobis.

Interrogatio super animæ ac dæmonum coniunctione. Cap. IX.

GErmanus. Quod istud quæso est animæ cum istis spiritibus, neq; tam indiscretum permixtumq; consortium, quo sic eidem non dicam iungi, sed uniri possint, & alloqui eam insensibiliter, & inseri, atq; inspirare illi quæcunq; uoluerint, & ad ea quæ placuerint eam ualeant instigare eiusq; cogitationes ac motus uideant atq; perlustrent, tantaq; inter ipsos ac mentem unitas fiat, ut sine Dei gratia, quid ex illorum incitamento, quid ex nostra uoluntate procedat, discerni penè non possit?

Responsio in quem modum spiritus immundi humanis mentibus copulentur? Cap. X.

SErenus. Non mirum est posse spiritum spiritui insensibiliter coniugari & occultam suadendi uim ad ea, quæ libita fuerint exercere. Est enim inter eos, sicut inter homines quædā substātiæ similitudo atq; cognatio. Siquidē diffinitio quæ de natura animæ assumitur etiā illorum substantiæ similiter coaptatur. Altrinsecus uerò eos sibi inseri, uel uniri, ita ut capax alter alterius esse possit, omnimodis impossibile est. Hoc nāq; solummodo Deitati, quæ sola in corporea simplex natura rectissimè tribuitur.

Obiectio utrum possint spiritus immundi eorum quos suppleuerint animabus inseri uel uniri. Cap. XI.

GErmanus. Huic orationi satis arbitramur esse contrariū, quod uidimus in arreptitijs fieri, cū afflati spiritib. immundis loquuntur, & agunt ea quæ nesciunt. Quomodo

non ergo animas illorum spiritibus illis non credamus uniri, quorũ uidemus illas uelut organum factas, & derelicto naturali statu ad illorum motus affectusq; transire, ita ut iam non suas, sed illorum uoces, & gestum uoluntatesq; depromant.

Responsio quemadmodum energuminis immundi spiritus dominentur. Cap. XII.

SErenus. Prædictæ diffinitioni nostræ non est contrarium, id quod dicitis in energuminis fieri, cum spiritibus immundis arrepti loquuntur, uel agunt ea, quæ nolunt, uel quòd ea, quæ ignorant proferre coguntur. Non enim uno modo istam eos infusionem spirituum infusionem sustinere certissimum est. Quidam enim sic afflantur, ut nequaq; ea quæ gerunt, uel loquuntur intelligant, quidã uerò tunc non norunt, & postea recordantur. Quod fieri per infusionẽ spiritus immundi non ita putandum est, ut in animæ ipsius penetrans substantiã, & uelut unitus ei, & quodãmodo indutus ea, sermones ac uerba per os patientis emittat. Nullo nãq; modo istud ab eis fieri credendum est. Nec enim per aliq; animæ diminutionẽ, sed per corporis debilitatem hoc euenire manifesta ratione deprehenditur, cum scilicet in illis membris, in quibus uigor animæ continetur immundus spiritus insidens, eisq; improbabile atq; immensum pondus imponẽs, obscuritate deterrima intellectuales eius obruit & intercipit sensus, instigans ea, quæ nõ uult, quæ ignorat proloqui, quod nonnunq; etiam uini febrisq; uitio, seu nimij frigoris alijsq; ualetudinibus extrinsecus superuenientib. uidemus accidere. Quod ne beato Iob, diabolus, qui carnis eius acceperat potestatẽ moliretur inferre, præcepto Dñi prohibetur, dicẽtis: Ecce trado eum in manus tuas, tantũ animã eius custodi, id est, tantũmodo eum amentẽ ne facias, debilitato animæ domicilio, & obruas intellectum ac sapientiã resistentis, principali scilicet cordis eius tuo pondere præfocato.

Quod spiritus spiritui penetrabilis esse non possit, sed incorporeo soli Deo. Cap. XIII.

HAec enim si crassæ huic solidæq; materiæ, id est, carni spiritus admiscetur, quod fieri facillimè potest, idcirco & animę, quæ itidẽ spiritus est, ita uniri posse creditur, ut ea quoq; similiter suæ naturæ reddat capacem. Quod soli est possibile trinitati, quæ sic uniuersæ intellectualis naturæ efficitur penetratrix, ut nõ solũ circumplecti eam atq; ambire sed etiã illabi ei, & uelut incorporea corpori possit infundi. Licet em̃ pronunciemus nõnullas esse spiritales naturas, ut sunt angeli, archangeli, cæteræq; uirtutes, ipsa quoq; anima nostra, uel certẽ aer iste subtilis, tamen incorporeæ nullatenus æstimandæ sunt. Habent enim secundũ corpus, quo subsistũt, licet multo tenuius, quã nostra sunt corpora, secundũ Apostoli sententiã ita dicentis. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria. Et iterũ: Seminatur corpus animale, exurgit corpus spirituale. Quibus manifestè colligitur nihil esse incorporeũ, nisi solũ Deũ, & idcirco ipsi tantũmodo posse penetrabiles omnes spirituales atq; intellectuales esse substantias, eo q solus, totus & ubiq;, & in omnibus sit, ita ut & cogitationes hominũ & internos motus atq; abdita mentis uniuersa inspiciat atq; perlustret. De ipso siquidem solo pronũciauit beatus Apostolus dicens: Viuus est enim sermo Dei & efficax, & acutior super omnẽ gladiũ ancipitem, & pertingẽs usq; ad diuisionẽ animæ & spiritus, cõpagum quoq; ac medullarum, ac discretor cogitationum & intentionum cordis, & non est creatura inuisibilis in conspectu eius. Et beatus Dauid inquit: Qui fingit singillatim corda eorum. Et iterum: Ipse enim nouit occulta cordis, Iob quoq; : Qui solus nosti corda hominum.

Obiectio qua dæmones credi debent cogitationes hominum peruidere. Cap. XIIII.

GErmanus. Hac ratione qua dicis, nec cogitationes quidem nostras intueri isti spiritus possunt. Quod existimare ualdẽ putamus absurdum, dicente scriptura: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te. Et iterum: Cùm diabolus misisset in corde Simonis Iscariothis, ut traderet Dominum. Quid ergo credi potest non patere eis cogitationes nostras, quarum seminarium pro parte maxima ipsis immittentibus atq; instigantibus sentimus oboriri.

Responsio quid possint dæmones in cogitationibus hominum. quidúe non possint. Cap. XV.

SErenus. Nulli dubiũ est, q possint spiritus immũdi cogitationũ nostrarũ attingere qualitates, sed indicijs eas sensibilib. forinsecꝰ colligẽtes. i. ex nr̃is dispositionib. aut uerbis & studijs, in quę propẽsius cõspexerint nos inclinari. Cęterũ illas, quę nec dũ de

internis

internis animæ prodierunt, adire omnino non possunt. Ipsas quoque cogitationes quas ingerunt, utrum susceptæ, uel quemadmodum susceptæ sint, non per ipsius animæ naturam, id est, per illam interiorem motum, qui in abditis eius absconditur, & ut manifestius aliquid exprimam in medullis (& ut ita dixerim) sæpius latitantem, sed ex motibus atque indicijs exterioris hominis deprehendunt, utputa cum suggesserint Gastrimargiam, si uiderint monachum ad fenestram, aut ad solem oculum erexisse, uel de hora solicitus inquisisse, cognoscunt desiderium gulæ fuisse susceptum. Si fornicationem ingerentes senserint eum patienter telum libidinis suscepisse, seu uiderint carnem commotam, aut certè non ut oportuerit aduersus suggestiones immunditiæ suspirasse, lasciniam intelligunt in penetralibus animæ libidinis iaculum fuisse defixum. Si incitamenta tristitiæ, si iræ, si furoris ad mouerint, utrum'nam cordi insederint gestu corporis & sensibili commotione dinoscunt, scilicet, cùm uel infremuisse tacitum, uel quadã indignatione suspirasse, seu uultum considerauerint quondam pallore, aut rubore mutasse, & ita subtiliter quisnam cui sit uitio deditus deprehendunt. Illo namque unũquenque nostrum delectari certa ratione cognoscunt, ad cuius instigationem mox quodã nutu, uel motu corporis consensum conuenientiamque ab eo præstitam fuisse præuiderint. Quæ ab illis aëreis uirtutibus, ita deprehendi, non mirum est, cum hoc à prudentibus quoque uiris sæpissimè fieri uidemus, ut scilicet interioris hominis statum de figura & uultu, seu qualitate exterioris agnoscant. Quanto ergo certius hæc ab eis poterunt depræhendi, quos utique ut spiritalis naturæ multò subtiliores ac sagaciores hominibus esse non dubium est.

Similitudo, qua spiritus immundi cogitationes hominum doceantur agnoscere. Cap. XVI.

QVemadmodum enim nõnulli latrones in his domibus quas furtim aggredi cupiunt, occultas hominum solent explorare substantias, qui per tetras noctis tenebras cautè spargentes manu minutias arenarum, reconditas opes quas uisu peruidere non possunt, tinnitu quodam, uel strepitu ad earum lapsum respondente deprehendunt, ac si ad certissimam rei uel metalli cuiusque notitiam quadam elicitæ uocis proditione perueniunt: ita hi quoque, ut thesaurum nostri corporis explorẽt, uelut arenas quasdam suggestiones nobis noxias inspargentes: cum secundum earum qualitatem affectum corporeum uiderint emersisse, uelut quodam de intimis conclauibus prodeunte tinnitu, quid sit reconditũ in abditis interioris hominis recognoscũt.

De eo, quod non singuli quique dæmones uniuersas hominibus ingerant paßiones, Cap. XVII.

HOc tamen nosse debemus non omnes dęmones uniuersas hominibus passiones, sed unicuique uicio certos spiritus incubare: & alios quidem immundicijs ac libidinum sordibus oblectari, alios blasphemijs, alios iræ furorique peculiarius imminere, alios pasci tristitia, alios cœnodoxia superbiaque mulceri: & unum quemque illud uitium humanis cordibus, quo ipse gaudet inserere: sed nec cunctos pariter suas ingerere prauitates, sed uicissim prout temporis, uel loci, uel suscipientis opportunitas prouocauerit.

Interrogatio an inter dæmones impugnationis ordo ac uicißitudinis disciplina seruetur. Cap. XVIII.

GErmanus. Ergo credendum est inter eos ordinatam (& ut ita dixerim) disciplinatam esse nequitiam, ut quipam uicissitudinis ab eis ordo seruetur, ac rationabilis geratur impugnationis incursio, cum constet nec modum, nec rationem, nisi inter bonos atque honestos posse subsistere: secundum illam scripturæ sententiam: Quære sapientiam apud malos, & non inuenies, & inimici nostri insensati. Illud etiam: Non est sapientia, non est fortitudo, nec est consilium apud impios.

Responsio, in quem modum concio dæmonum super uicißitudinis impugnatione subsistat. Cap. XIX.

SErenus. Nõ esse inter malos ppetuã in omnib cõsensionẽ, nec posse pfectã stare cõcordiã etiã in illis ipsis uitijs, quib. cõmuniter oblectant, certa diffinitio est. Nõ.n. poterit, quẽadmodũ dixisti in reb. indisciplinatis, disciplina modusque seruari. In nõnullis tamẽ ubi scilicet, uel operationis cõmunio, uel necessitas exigit, seu cuiusdã lucri inuitat con-

tat consortiū necesse est eos temporalem cōmodare consensum. Quod esse in hac militia nequitiæ spiritalis manifestissime peruidemus, ut nō solū tempora inter se uicissitudinesq; custodiant, sed etiam locis quibusdam specialiter inhærere, eaq; iugiter obsidere noscantur. Nam quia necesse sit eos immutatis temptationibus certisq; uitijs atque temporibus exercere impugnationes suas, hinc liquido comprobamus, quia nullus potest simul cœnodoxiæ uanitate deludi, & cōcupiscentia fornicationis exuri: nec potest tumida inflari elatione superbiæ spiritalis, & carnalis Gastrimargiæ pariter humilitati submitti. Nec potest quis cachinnis fatuis risuq; dissolui, & iracundiæ sub eodem tempore stimulis incitari, seu certè edacis tristitiæ mœrore suppleri, sed necesse est unumquemq; spiritum ita singillatim impugnationem mentis arripere, ut cum aut uictus abscesserit alij eam spiritui cedat acrius impugnādam, aut certè si uictor extiterit, alij nihilominus tradat similiter illudendam.

De eo, quòd non sit unius fortitudinis contrariæ potestates, nec temptandi facultas in eorum sit arbitrio collocata. Cap. XX.

ILlud etiam nequaq; ignorare debemus non esse omnes eiusdem ferocitatis & desiderij, sed ne unius quidem fortitudinis atq; nequitiæ, & incipientibus quidem atq; infirmis, nonnisi infirmiores spiritus in certamine comparari, & his nequitijs spiritalibus superatis gradatim super aduersus athletā Christi robustior pugna succedet. Pro cōparatione siquidem uirium ac perfectus humani etiam difficultas colluctationis augetur. Nullo enim modo quilibet sanctorum sufficeret talium tantorumq; hostiū sufferre nequitiam, uel insidijs eorum posset occurrere, sed nec crudelitatem quidem ac sæuitiam sustinere, si non certamine nostro clementissimus arbiter atq; agonitheta præsidens Christus, & exequaret colluctantium uires, & immoderatos eorum repelleret ac refrenaret incursus, faceretq; cum temptatione exitum, ut sustinere possumus.

De eo, quod dæmones cum hominibus non sine suo labore confligant. Cap. XXI.

HAnc autem colluctationem illos non sine suo credimus labore conficere. Habēt nanq; etiam ipsi in suo cōflictu quandam anxietatem & tristitiā, & maximè cum fuerint ualidioris æmulis, id est, uiris sanctis perfectisq; congressi. Alioquin iā nō conflictus nec luctatio, sed simplex tantū, &, ut ita dixerim, secura illis esset hominum attributa deceptio. Et quomodo staret illi Apostoli quòd dicit. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principatus, & aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarū harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Et illud: Sic pugno non quasi aërem uerberans. Et iterum: Bonum agonem certaui. Vbi enim agon indicitur, & certamen, & pugna seu colluctatio, necesse est utrorūq; sudor, & labor, & sollicitudo subeatur, & æqualiter illos, uel super deiectione maneat dolor atq; cōfusio, uel de uictoria gaudium cōsequatur & palma. Vbi uerò alio cū sudore luctāte, alius cum ocio ac securitate confligit, & ad deijciendum æmulū sola pro uiribus utitur uoluntate, non pugna dicenda est, nec colluctatio, neq; certamen, se iniqua quędam & irrationabilis oppugnationis oppressio. Sed planè laborant, & ipsi non minus impugnantes humanum genus, & desudant, ut p̄ualeant de uno quoq; illam, quā cupiunt obtinere uictoriam, & detorqueretur in eos illa cōfusio, quæ nos manebat, si ab ipsis fuissemus elisi, secundùm illud: Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos, & conuertet̄ dolor eius in caput eius. Et iterum: Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio, quā abscōdit appræhendat eum, & in laqueum cadat in ipso, scilicet quē super hominum deceptione molit̄. Dolent igit̄ etiā ipsi non minus, & quēadmodum nos elidunt, ipsi quoq; similiter eliduntur, nec uicti sine cōfusione discedūt. Quas eorum ruinas atq; conflictus, ille qui sanos interioris hominis oculos possidet quotidie cernens, uidensq; eos supergaudere ruinis & casib. singulorum, ac timēs ne de se quoq; euenire eis ualeat ista lætitia, Dn̄m deprecatur. Illumina, inquiens, oculos meos, ne unq; obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum, qui tribulant me exultabunt, si motus fuero, & Deus meus ne supergaudeant mihi, ne dicant in cordibus suis euge euge animæ nostræ, nec dicant deuorabi-

mus eum, & frenduerunt super me dentibus suis, Domine quãdo respicies: insidiatur enim in abscondito ut leo in cubili suo, insidiatur ut rapiat pauperem, & quærat à Deo escam sibi. Qui rursum cunctis conatibus expensis, cum deceptionem nostram potuerint obtinere, super casso labore suo, necesse est ut cõfundantur & erubescant, qui quęrunt animas nostras, ut auferant eas, induantur confusione & pudore, qui cogitant nobis mala Hieremias quoque: Confundantur, inquit, illi & non confundar & ego, paueãt illi, & non paueã ego, induc super eos iram furoris tui, & duplici contritione contere eos. Nulli etenim dubium est: cũ à nobis fuerint superati contritione eos duplici conterendos. Primùm quod hominibus expetentibus sanctitatem illi eam posidentes amiserint causaque extiterint perditionis humanę. Deinde quod spiritales substantiæ fuerint à carnalibus terrenisque deuictæ. Has igitur ruinas hostium suasque uictorias intuens unusquisque sanctorum cùm exaltatione proclamat, dicens: Persequar inimicos meos, & comprǽhendam eos, & non conuertar donec deficiãt, confringam eos, nec poterũt stare, cadent subtus pedes meos. Contra quos etiam orans idem propheta. Iudica, inquit, Domine nocentes me: expugna impugnantes me, appræhende arma & scutũ: & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me, dic animæ meæ, salus tua ego sum. Quos cum subditis & extinctis uniuersis passionibus uicerimus, merebimur illam benedictionis uocem cõsequenter audire: Exaltetur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui peribunt. Hæc igitur omnia, & his similia sacris inserta uoluminibus legentes siue canentes, nisi contra istas nequitias spiritales, quæ nobis insidiantur, diebus ac noctibus acceperimus fuisse conscripta, nõ modo ex eis ædificationem ullam lenitatis, ac patiẽtiæ consequemur, sed etiam dirum quendam atque contrarium Euangelicæ perfectioni cõcipiemus affectum. Non solùm enim docebimur non orare pro inimicis nostris, nec diligere eos, sed etiam detestari illos implacabili odio, prouocabimur, & maledicere eis, atque orationẽ aduersus eos indesinenter effundere. Quæ tali spiritu prolocutos fuisse uiros sanctos & amicos Dei intelligere scelestum est ac prophanum, quibus ante aduẽtum Christi idcirco non est lex posita, eo quod transcendentes mandata eius Euãgelicis parere præceptis, & Apostolicæ perfectioni studere præuenientes dispensationem temporis maluerunt.

De eo, quod non sit potestas nocendi in arbitrio dæmonum collocata. Cap. XXII.

NOn habere autem eos potestatem quenquàm hominum lędendi, exemplũ beati Iob manifesta ratione demonstrat, ubi non amplius eum temptare audet inimicus, quàm diuina ei dispensatione conceditur, & confessio eorundem spirituum Euangelicis monimentis inserta testatur dicentium. Si eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum. Qui multò magis credendi sunt in nullo hominum, qui ad imaginem Dei creati sunt introire pro arbitrio suo posse, cum animalia immunda, ac muta ingrediendi absque Dei permissu non habuerint potestatem. Cæterùm nemo posset, cum non dicam iuuenum, quos uidemus in hac eremo constantissimè commorari, sed nec perfectorum quidem tantis taliumque hostium agminibus circumseptum in eremo singularis habitare, si in ipsis esset pro uoluntate sua nocendi, uel attemptandi facultas atque libertas. Quòd euidentius etiam Domini ac Saluatoris nostri confirmat sententia, quã pro humilitate hominis assumpti, protulit ad Pilatum, ita dicentis. Non haberes in me ullam potestatem: nisi datum tibi fuisset desuper.

De imminuta dæmonum potestate. Cap. XXIII.

SAtis tamen nobis experientia nostra & seniorum relatione compertum est, non eandem uim habere nunc dæmones, quàm anteriore tempore inter anachoretarum duntaxat principia: in quibus adhuc raritas monachorum in eremo commanebat. Tanta nanque erat eorum feritas, ut uix pauci & ad modum stabiles, atque ætate prouecti tolerare habitationem solitudinis possent. Siquidem in ipsis cœnobijs, in quibus commorabatur octo uel decem: ita eorum atrocitas grassabatur, & frequens ac uisibiles sentiebantur aggressus, ut non auderent, omnes pariter noctibus obdormire, sed uicissim alijs degustantibus somnum: alij uigilias celebrantes: Psalmis & orationibus seu lectionibus inhærebant. Cumque illos ad soporem naturæ necessitas

tas inuitaret expergefactis ad eorum,qui dormituri erant,custodiã, similiter excubiæ tradebantur. Vnde dubitari non potest unum è duobus,hanc nunc securitatẽ uel confidentiam non solum nobis qui uidemur pro experientia senectutis aliquatenus roborati:sed etiam iunioribus ætate cõferre. Aut enim uirtute crucis etiam deserta penetrãte,& ubiq; eius gratia corruscante,retusa est nequitia dæmonum,aut negligentia nostra illos ab impugnatione nostra pristina reddit lentiores,dum dedignãtur aduersum nos illa intentione confligere,qua tunc contra illos probatissimos Christi milites sæuiebant,hac scilicet fraudulentia uisibilium temptationum sine cessatione durius elidentes. In tantum enim teporem uidemus corruisse nonnullos:ut necesse sit eos etiam remissioribus monitis appalpari modo: ne desertis cellulis suis ad perniciosiores inquietudines reuoluantur:& circumeuntes,ac uagi crassioribus (ut ita dixerim) uitijs implicentur,magnusq; fructus ab eis obtineri credatur,si solummodo se etiam cum qualibet ignauia ualeant in solitudine continere,ac pro ingenti remedio soleat eis à senioribus dici, sedete in cellulis uestris,& quantum libitum fuerit manducate atq; bibite & dormite dummodo in eis iugiter perduretis.

Qua ratione dæmones sibi in eorum corpora,quos arrepturi sunt aditum parent. Cap. XXIIII.

Constat ergo immundos spiritus non aliter posse in illos quorum,obtenturi sunt corpora penetrare,nisi prius eorum mentes cogitatiões possederint. Quos cum timore ac memoria Dei,uel spiritali meditatione nudauerint, uelut exarmatos omni præsidio ac munitione diuina nudatos,facilè uincendos audenter inuadunt, domicilium,deinceps in eis uelut in possessione sibi tradita præsumentes.

De eo quod miserabiliores sunt hi, qui uitijs,quàm qui ab ipsis dæmonibus possidentur. Cap. XXV.

Licet multò grauius constet uehementiusq; uexari hos,qui cum corporaliter ab ipsis suppleri minimè uideantur,animo tamen perniciosius posidentur, eorum scilicet uitijs uel uoluptatibus inuoluti. Secundùm Apostoli nancq; sentẽtiam,à quo quisque superare eius seruus efficitur. Nisi quòd in hoc isti desperatius ægrotãt, quòd cum sint eorum mancipia:nec impugnari se ab illis,nec dominatũ eorum ferre cognoscunt. Cæterùm corporaliter traditos sathanæ,uel infirmitatibus magnis etiam uiros sanctos nouimus,pro leuissimis quibusq; delictis,cùm in illis ne tenuissimũ quidem neuum aut maculam in illo iudicij die patiatur inueniri diuina clementia omnem sordis eorum scoriam, secundùm prophetæ, immo Dei sententiã,excoquens in præsenti: ut eos tanquam aurum uel argentum ignitum ad illam perpetuitatem: nulla indigẽtes pœnali purgatione transmittat. Et excoquam,inquit, ad purum scoriam tuam: & auferam omne stannum tuum, & post hoc uocaberis ciuitas iusti,urbs fidelis. Et iterum. Sicut probatur Argentum & aurum in camino,ita eligit cor Dominus. Et iterum. Aurum & argentum probat ignis, uir autem probatur in fornace humiliationis. Et illud quoq;. Quem enim diligit,Dominus corripit, flagellat autem omnem filium,quem recipit.

De nece prophetæ seducti & infirmitate abbatis Pauli,quam pro sua emendatione promeruit. Cap. XXVI.

Qvod in illo propheta atq; homine Dei,in tertio regum libro manifestè uidemus impletum,qui pro culpa unius inobedientiæ,quem tamen non de industria,nec uicio propriæ uoluntatis,sed alterius circumuentione contraxit,confestim à Leone cõteritur,ita de eo scriptura narrante. Vir Dei est,qui inobediẽs fuit ori Domini, tradidit eum Dñs leoni,& confregit eum iuxta uerbũ Domini,quod locutus est. In quo facto & solutionem delicti præsentis,atq; erroris incauti & iustitiæ merita, pro quibus prophetam suũ Dominus temporaliter tradidit uexatori,parcitas ipsa, & continentia ue-

xatoris atque prædatoris ostendit, qui nihil penitus audet uoracissima bestia de tradito sibi cadauere degustare. Cuius rei nostris quoque temporibus satis euidens contingit & aperta probatio in abbate Paulo uel Mose, qui habitauit locum huius solitudinis, q Calamus nuncupatur. Nam prior cōmoratus est in eremo, quæ adiacet. Panephisi ciuitati: quam solitudinem nunc olim factam aquæ salsissimæ inundatione cognouimus. Quę quotiens flauerit spiritus aquilonis, de stagnis impulsa ac superfusa adiacentibus terris, ita omnem illius superficiem regionis contegit, ut antiquos ibidem uicos, qui olim hac ipsa de causa omni sunt habitatore deserti faciat, uelut insulas apparere. Hic igitur abbas Paulus in tantam cordis puritatem quietæ solitudinis silentioque profecerat, ut non dicam uultum fœmineum, sed ne uestimenta quidem sexus illius conspectui suo pateretur offerri. Nam cum eidem pergenti ad cuiusdam senioris cellam una cùm abbate Archebio eiusdem solitudinis accola, casu mulier obuiasset, offēsus occursu eius, tanta fuga ad suum rursus monasterium (prætermisso quod arripuerat piæ uisitationis officio) recucurrit, quāta nullus à facie leonis, uel immanissimi draconis aufugeret, ita ut ne memorati quidem abbatis, Archebij reuocantis eum clamore ac precibus flecteretur, ut ad requirendum senem quemadmodum proposuerant cœpto itinere tenderent. Quod licet zelo castitatis & puritatis ardore sit factum, tamen quia non secundū scientiam præsumptū est, sed obseruantia disciplinæ iustitiæ excessus est modus. Non enim solam familiaritatem, quæ uera est noxia fœminarum, sed ipsam quoque figurā sexus illius credidit execrandam, tali cōfestim corruptione percussus est, ut eius uniuersum corpus paraliseos ualetudine solueretur, nullumque in eo membrū penitus explere suum præualeret officium. Siquidem non solum pedes ac manus, sed etiam linguę motus, quo elocutio uocis exprimitur, ipsæque aures ita auditus proprij amiserunt sensum, ut in eo nihil amplius ex homine: quàm immobilis tantum atque insensibilis figura remaneret. Eò autem redactus est, ut infirmitati eius nullo modo uirorum diligētia deseruire sufficeret, nisi sola ei muliebris sedulitas ministrasset. Sed delato ad cœnobium sanctarum uirginum cibus ac potus, quē ne nutu quidem petere poterat, fœmineo ingerebatur obsequio, explendisque omnibus naturæ necessitatibus, eadem illi diligētia per annos fermè quatuor, id est, usque ad uitæ suæ terminum seruiebat. Qui cùm tāta esset omnium membrorum debilitate constrictus, ut nulli in eo artus uiuacem motū ac sensibilem retētarent, nihilominus tanta ex eo uirtutum gratia procedebat, ut cùm de oleo, quod de cadauere suo potius, quàm corpore contigisset ungerentur infirmi, confestim cunctis ualitudinibus curarētur, ita ut super hac eius ualetudine etiam ipsis infidelibus euidenter aperteque clarescceret, & debilitatem membrorum omnium dispensatione atque amore Domini contributam, & sanitatum gratiam pro testimonio puritatis ac manifestatione meritorum eius spiritus sancti uirtute præstari.

De temptatione abbatis Mosi. Cap. XXVII.

SEcundus uerò, quem diximus, in hac eremo commoratum cum ipse quoque singularis & incomparabilis uir esset ob repræhensionem unius sermonis, quem contra abbatem Macharium disputans paulò durius protulit quandā scilicet opinione præuentus, tam diro confestim est traditus dæmoni, ut humanas egestiones ori suo ab eo suppletus ingereret. Quod flagellū purgationis gratia se Dominus intulisse, ne scilicet in eo, uel momentanei delicti macula resideret, uelocitate curationis eius atque auctoro remedio demonstrauit. Nam continuò abbate Machario in oratione submisso dicto, cuius nequàm spiritus ab eo fugatus abscessit.

De eo quòd sperni non debeant hi, qui spiritibus traduntur immundis. Cap. XXVIII.

EX quo manifestè perpendit, nō debere eos abominari uel despici, quos uidemus diuersis tēptationibus, siue istis nequitiæ spiritib. tradi, quia duo hæc credere immobiliter nos oportet, primo quod sine Dei permissu nullus ab eis omnino temptetur, Secundò quòd omnia, quæ à Deo nobis inferuntur, siue tristitia ad pręsens seu lęta uideantur, uelut à pijssimo patre clementissimoque medico pro nostris utilitatibus irrogentur, & idcirco eos uelut pędagogis traditos humiliari, ut discedentes ex hoc mūdo, uel

purgatiores ad uitam aliam transferantur, uel pœna leuiore plectantur, qui secūdùm Apostolum traditi sunt in præsenti sathanæ in interitum carnis, ut spiritu salui fiant in die Domini nostri Iesu Christi.

Obiectio cur hi, qui spiritibus uexantur immundis à communione dominica separantur. Cap. XXIX.

GErmanus. Et quomodo non solū eos despici ab hominibus, uel horreri, sed etiam à cōmunione dominica in nostris prouincijs perturbo, uidemus abstinere, secundū illam Euangelij sententiā. Nolite sanctum dare canibus: neq; mittatis margaritas uestras ante porcos, cum de illis quemadmodum dicis, ita credēdum sit, quòd eis purgationis uel utilitatis obtentu huius temptationis humiliatio tribuatur?

Responsio super propsita quæstione. Cap. XXX.

SErenus. Si habuerimus hanc sententiam immo fidem, quam superius comprehendi, ut & omnia per Dominum fieri & pro utilitate animarum dispensari uniuersa credamus, non solùm nequaq; despiciemus eos, sed etiam pro eis tanq; pro mēbris nostris incessanter orabimus, eisq; totis uisceribus, ac pleno cōpatiemur affectu, cū enim patitur unum membrū, cōpatiūtur omnia membra, sciētes nos absq; illis, utpote membris nostris omnimodis consummari non posse, quemadmodum legimus, ne anteriores quidem nostros sine nobis repromissionis summam consequi potuisse, ita de illis Apostolo pronunciante. Et hi omnes testimonio fidei comprobati non acceperunt repromissiones, Deo pro nobis melius aliquid prouidente: ne sine nobis consumerent. Communionem uerò eis sacrosanctam â senioribus nostris nunq; meminimus interdictam, quin immo si possibile esset, etiā quotidie eis impartire eam debere censebant, Nec enim secundū Euangelij sententiam, quā incongruè huic sensui coaptatis. Nolite sanctum dare canibus, ad dæmonis escam sacrosancta cōmunio, & non potius ad purgationem, ac tutelam corporis animæq; peruenire credenda est, quæ ab hómine percepta, eum qui in membris eius insidet spiritum: seu in ipsis latitare conatur, uelut quodā exurens fugiat incendio. Hoc nanq; modo curatum & abbatē, Andronicū nuper aspeximus aliosq;, quàm plures. Magis nanq; ac magis inimicus insultabit offenso, cū eum â cœlesti medicina uiderit segregatum, tantoq; durius ac frequētius attemptabit, quanto eum ab spiritali remedio longius senserit abdicatum.

De eo, quòd miseri sint hi, qui subditi temporalibus istis temptationibus non merentur. Cap. XXXI.

CAeterum illi sunt uerè miseri, ac miserabiles iudicandi, qui cùm se uniuersis criminibus flagitijsq; contaminent, non solū nullum uisibiliter in eis signum diabolicæ suppletionis ostenditur: sed nec aliqua quidem operibus eorum condigna temptatio: nec ullum flagellum correptionis infertur. Non enim merentur celerem temporis istius expeditamq; medicinam, quorum duritia & impœnitēs cor pœnam uitæ præsentis excedens, thesaurizant sibi ipsi iram & indignationem in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, in quo uermes eorum non morientur, & ignis eorum nō extinguetur. Contra quos propheta, uelut anxius pro afflictione sanctorum uidens eos ærumnis uarijs ac temptationibus subiacere, & econtra peccatores non solum absq; ullo humiliationis flagello cursum mundi istius pertransire, sed etiam affluentia diuitiarum, ac summa rerum omnium prosperitate gaudere, intolerabili zelo, ac spiritus sui feruorem succensus exclamat. Mei autem penè moti sunt pedes, paulò minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacem peccatorem uidens, quia nō est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum, in labore hominum non sunt, & cùm hominibus non flagellabuntur, scilicet in futuro cum dæmonibus puniendi, qui in præsenti non meruerūt in sorte ac disciplina filiorum cum hominibus flagellari. Hieremias quoq; cum Deo super hac impiorum prosperitate disceptans, licet nequaquam dubitare se de iustitia Domini profiteatur, dicens: Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecū. Causam tamen huius tantæ inæqualiatis ingrens subiungit & dicit, Veruntamē si ita iusta loquar ad te. Quare uia impiorū prosperatur, bene est omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt, plantasti eos & radicem miserunt, proficiūt & faciunt fructum? Prope es to ori eorū, & longè â renibus eorū. Quorū ruinā deflente Dn̄o per Prophetam, & ad eorum curationem medicos atq; doctores sollicitè dirigente, &

quodammodo eos ad planctũ similẽ prouocante ac dicẽte: subito cecidit Babylõ contrita est, ululate super eam, tollite resinã ad dolorẽ eius, si forte sanetur, respõdent ut desperantes angeli, quib. salutis humanæ cura cõmissa est, uel certe Propheta ex persona Apostolorum, seu spiritalium uirorum atq; doctorum uidentiũ duritiam mentis eorum, & impœnitens cor. Curauimus Babylonem, & non est sanata, relinquamus eam, & eamus unusquisq; in terram suam, quoniam peruenit usq; ad cœlos iudicium eius, & eleuatũ est usq; ad nubes. De istorũ igitur desperato languore ex persona Dei loquitur Isaias ad Hierusalem: A planta pedis usq; ad uerticem, non est in ea sanitas, uulnus & liuor, & planta tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo.

De diuersitate studiorum ac uoluntatum, quæ in aereis potestatibus exercentur. *Cap.* XXXII.

TOt autem esse immundos spiritus, quot in hominibus studia non dubie comprobantur. Nam nõnullos eorum quos etiam faunos uulgus appellat, ita seductores & ioculatores esse manifestum est, ut certa quæq; loca seu uias iugiter obsidẽtes nequaq; tormentis eorum, quos prætereuntes potuerint decipere delectẽtur, sed derisu tantummodo & illisione contenti fatigare eos potius studeant, quàm nocere, quosdam uerò solummodo in nocturnis incubationibus hominũ pernoctare, alios ita esse furori ac truculentiæ deditos, ut non sint contenti illorum tantũmodo corpora, quos supplerint atroci dilaceratione uexare, sed etiã irruere supereminus transeuntes atq; affligere illos sæuissima cęde festinent, quales illi in Euãgelio describũtur, ob quorũ metum per uiã illã transire, iam nullus audebat, quos equorumq; cõsimiles bellis sanguinis quoq; effusione pro insatiabili ferocitate gaudere non dubiũ est. Alios ita eorũ corda, quos cœperãt inani, quodã tumore uidemus infecisse, quos etiã bacuceos uulgus appellat, ut semetipsos ultra proceritatem corporis erigentes, nunc quidem se in quodam fastus gutturisq; sustollerent, nunc uelut accliues ad quendã se trãquillitatis, & ad familiaritatis statũ cõmunes blandosq; submitterẽt esse, uelut illustres & circunspectabiles omnib. æstimãtes, nunc quidem adorare se potestates sublimiores corporis inflectione monstrarent, nunc uerò ab alijs se crederent adorari, & oẽs motus, quib. uera officia, aut superbe, aut humiliter peragunt explerent. Alios reperimus non solũ studere mendacijs, sed etiã blasphemias hominib. inspirare. Cuius rei etiã nos testes sumus, q audiuimus apertissime dęmonẽ confidentem per Arrium & Eunomiũ se impietatem sacrilegi dogmatis edidisse. Quod etiã in quarto Regum libro unũ ex ijsdem ipsis manifeste legimus p̃dicantem: Egrediar, inquit, & ero spiritus mendax in ore omniũ Prophetarum eius. De quib. Apostolus arguens illos, qui ab ipsis decipiuntur, ita infert: Attendentes spiritus seductorib. & doctrinis dæmoniorũ in hypocrisi loquentiũ mendacium. Esse aũt & alia dæmonum genera, id est, mutorũ atq; surdorum Euangelia testantur. Incentores etiam libidinũ atq; luxoriæ quosdã spiritus Propheta cõmemorat, Spiritus, inquiens, fornicationis decepti eos, & fornicati sint à Deo suo. Nocturnos quoq; siue diurnos, ac meridianos dęmones, similiter scripturarũ auctoritas docet. De quorũ diuersitate perlongũ est, si uolumus omnia scripturarũ uolumina perscrutantes singillatim percurrere, qui per Prophetã Onocentauri, qui pilosi, quæ sirenæ, quæ lamiæ, quæ ululæ, qui strutiones, qui eritij designãtur, qui aspis, qui Basiliscus in Psalmo, qui leo, qui draco, qui ue scorpius in Euangelio nuncupet, qui princeps mundi huius, qui rectores tenebrarũ harum, quæ spiritalia nequitiæ ab Apostolo nominẽtur. Quæ uocabula non casu, nec fortuitu indita, illis debemus accipere, sed significatione istarũ ferarum, quæ apud nos, uel minus noxiæ, uel magis perniciosæ sunt, illorũ ferocitates rabiesq; distingui, & ex similitudine nequitiæ uirulentæ seu principatus, quem istis inter cæteras, siue serpentes quædam excellentia malitiæ suæ confert, illos quoq; eorũ uocabulis nuncupari, ut scilicet alius quidem ob uehementiã furoris & rabiẽ ferocitatis suæ, per quam principatũ inter cæteras spiritales nequitias obtinuit leonis appellationem. Alius Basilisci ob illud mortiferũ uirus, quod priusq; sentiatur interimit. Alius uerò ob teporem malitiæ suæ Onocentauri aut eritij nomen strutionis ue sortitus sit.

Interrogatio

Interrogatio, unde differentia nequitiarum cœlestium tanta processerit. Cap. XXXIII.

GErmanus, Non quidẽ ambigimus illos quoq; ordines quos Apostolus dinumerat ad istos referri, quia nõ est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Volumus tamen nosse, unde sit hæc tanta inter eos differentia, uel quemadmodum tantæ nequitiæ extiterint gradus. An ad hoc creati sint, ut hos ordines malitię sortirẽt, & quemadmodum huic nequitię militarẽt?

Dilatio, super absolutione propositæ quæstionis. Cap. XXXIIII.

SErenus. Quanquam, propositiones uestræ, totum tempus nocturnæ quietis, ita nostris furentur obtutibus, ut appropinquantis auroræ, nequaquã uiciniam sententiamus, & usq; adortũ solis insatiabiliter collatiõis huius uerba cõtexere prouocemur, tamen quoniam absolutio propositæ quæstionis cum cœperit indagari, in quoddã amplissimum ac profundissimum, nos educet pelagus quæstionum, quod præsentis horę breuitas non sinit transmeari, commodius reor, ut eam futuræ noctis indagini reseruemus, quo & mihi sub huius quæstionis occasione, de uestro pensiori colloquio lætitia spiritalis ac fructus uberior conferatur, & propositarũ quæstionum sinus præbente nobis spiritu sancto prosperos flatus liberius penetrare, possimus. Quamobrem soporis modicum degustantes, discutiamus ob repentem oculis nostris, uicina iam luce, torporem, ac deinceps pariter ad ecclesiam procedentes, quoniam hoc facere dominicæ diei solennitas commonet, reuersi post synaxin, ea quæ dominus ad instructionem communem pro desiderio uestro largitus fuerit duplicato gaudio conferamus.

Collationis primæ abbatis Sereni, de animæ mobilitate & spiritalibus nequitijs finis.

COLLATIO SECVNDA ABBATIS SERENI DE PRINCIPATIBVS, SEV POTESTATIBUS. Caput primum.

COnsummatis quæ diei solennitas exigebat, & ecclesiæ congregatione dimissa reuersi ad cellam senis, refecti primũ lautissimè sumus. Nam pro muria quæ superiecta olei gutta quotidianæ refectioni solebat apponi, modicum liquaminis miscuit, & olei quiddam solito propensius superfudit. Nam illam olei guttam, ob hoc unusquisq; quotidianæ refectioni instillat, non ut eius ex hoc gutturis quandam percipiat suauitatem, quippe cuius tantus est modus, ut uix ipsius gutturis, fauciumq; meatus nõ dicam ungere, sed pertransire sufficiat, sed ut hoc usu iactantiam cordis, quæ pro abstinentia districtiore blandè solet ac latenter irrepere, & stimulos elationis obtundat, quæ quantò occultius exercetur, nulloq; hominũ teste perficitur: tantò subtilius occultatorem suum temptare nõ desinit. Deinde apposuit salem frictum, oliuas ternas, quibus post hæc superintulit canistrum habens cicer frictum, quod illi trogalia uocant, ex quibus quinq; tantum sumpsimus grana, mixaria bina, caricas singulas, hunc enim numerum in illa eremo, quenquam excessisse culpabile est. Qua refectione transacta repromissam quęstionis absolutionem cum reposcere cepissemus, proferte, inquit senex, interrogationem uestram, quã maturè prolatam ad huius horæ distulleramus indaginem.

Secunda propositio de diuersitate nequitiarum cœlestium. Cap. II.

GErmanus. Vnde quæ sumus tanta uarietas aduersariarum potestatum, contra hominem ac diuersitas ista processit, quas beatus Apostolus ita dinumerat: Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Et iterum: Neq; angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; creatura, alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vnde ergo tãta malitiæ diuersitas æmula nobis emersit? An ad hoc potestates istas à domino conditas esse credendum est, ut his contra hominem gradibus, atq; ordinibus militarentur?

Responsio de multiplici esca scripturarum sanctarum. Cap. III.

SErenius. Diuinarũ scripturarũ auctoritas, de his in quibus nos uoluit erugire, quædã tam lucidè, etiam his qui acumen ingenij minus possident euidenter effata est, ut non solum nulla occultioris sensus obscuritate uidentur, sed nec nullo quidẽ patrocinio interpretationis indigeant, in superficie uocis ac literæ suos intellectus, ac sententias præferentia, quædã uerò ita contecta, & quibusdam obscurata mysterijs edidit, ut in eorum discussione, & intellectu immensum nobis exercitij campum, ac solitudinis reseruarent. Quam rem multas ob causas Deum dispensasse manifestum est. Primum ne sacramenta diuina nullum habentia spiritalis intellectus uelamen obductũ, cunctis hominib. id est tam fidelibus, ꝙ prophanis, ęquali scientia & notitia paterent, & per hoc inter inertes ac studiosos nulla esset uirtutis prudentiæꝗ distantia: tum ut etiã inter ipsos domesticos fidei dum intellectuũ spacia corã eis immensa tendunt, esset in quibus & desidiosorum augeretur ignauia, & diligentia studiosorũ, ac puritas cordis eorũ mentisꝗ industria probaretur. Ideoꝗ satis propriè scriptura diuina agro optimo ac fertili comparatur, qui cũ multa gignat ac proferat, quæ ad hominũ uictũ sine aliqua ignis coctione proficiant, quædam nisi prius flammæ calore mitigata, atꝗ mollita omnem asperitatem suæ deposuerint cruditatis, uel incongrua erunt usibus humanis uel noxia. Nonnulla uero ita in utrumꝗ apta nascũtur, ut nec in cocta sua cruditate displiceant uel offendãt, & tamen ignis calore lenita salubriora reddantur. Plura quoꝗ ad escã tantũmodo irrationabilium iumentorũ & animaliũ mitiũ, uel ferarũ, seu uolatiliũ oriunt̃ usum, cibis hominũ minimè profutura, quæ etiã in sua prosperitate manentia, absꝗ ulla ignis cõfectione uitalẽ iumentis conferunt saturitatẽ. Quam rationẽ satis euidẽter aspicimus in hoc uberrimo spiritaliũ scripturarũ paradiso contineri, in quo ita quædã significatione literæ plana ac luculenta resplendent, ut cum sublimiore interpretatione non egeant, simplici tantũ literæ sono abundè pascant, ac nutriãt audientes, ut est illud: Audi israel dñs Deus tuus Deus unus est. Et, diliges dñm Deũ tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota uirtute tua. Quædã autem si allegoriæ explanatione extenuata non fuerint, & spiritalis ignis examinatiõe mollita, nullo modo ad salutarẽ interioris hominis cibum sine corruptione labe peruenient, magisꝗ ex eorũ perceptione læsio quàm utilitatis aliqua subsequatur. ut est illud: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardentes, & qui non habet gladium uendat tunicam suam, & emat sibi gladium, & qui non accipit crucem suam & sequitur me, nõ est me dignus. Quod quidam districtissimi monachorum, habentes quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam, simpliciter intelligentes, fecerunt sibi cruces ligneas, easꝗ iugiter humeris circumferentes, nõ ædificationem, sed risum cunctis uidentibus intulerunt. Nonnulla uerò ad utranꝗ perceptionem, id est, tam historiam, ꝙ allegoricam ita commoda sunt ac necessaria, ut utraꝗ explanatio uitales animæ succos impartiantur, ut est illud. Si quis te percusserit in dextrã maxillam tuam præbe illi, & alteram cũ persequũtur uos in ciuitate ista fugite in aliã, & si uis perfectus esse, uade, uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Producit sanè & fœnum iumẽtis, quibus pabulis omnes scripturarũ repleti sunt campi, simplex scilicet puraꝗ narratio historicæ lectionis, quæ simpliciores quiꝗ ac minus capaces perfectæ & integræ rationis, de quibus dicitur: homines & iumenta saluabis domine, secundum statum ac mensuræ conditionẽ, ad opus tantum & laborem actualis uitæ, uegetiores robustioresꝗ reddantur.

De gemina sententia super intellectu scripturarum sanctarum. Cap. IIII.

QVamobrem de his, quæ aperta explanatione prolata sunt, nos quoꝗ constanter possumus definire, audenterꝗ nostrã proferre sententiã. Eo uerò quæ meditationi & exercitio nostro reseruãs obtecta sãctis scripturis spiritus diuinus inseruit, quibusdã ea uolens & indicijs, & opinionibus colligi, ita pedetentim debent cauteꝗ cõferri, ut sit eorũ assertio seu cõfirmatio in disputatione, uel suscipientis arbitrio collocata. Nonnunquam enim cum super una re diuersa promatur sententia, neutra earum potest absurda iudicari, & sine detrimento fidei, uel fixæ, uel mediæ suscipi, id est, ut eis nec plena credulitas, nec absoluta refutatio deputetur: priorique sequens opinio

nio derogare non debeat, cum qualibet earum fidei non inueniatur obsistere, quale est illud, quod Helias uenerit in Ioanne, & iterum sit ante aduentũ Christi uenturus, & de abominatione desolationis, q steterit in loco sancto, per illud simulachrum Iouis, quod Hierosolymis in tẽplo positũ legimus, & iterũ stare habeat in ecclesia per aduentũ antichristi, illaq; omnia, quę in Euãgelio sequunt, quę & impleta ante captiuitatẽ Hierosolymorũ, & in fine mundi istius intelliguntur implenda, è quibus neutra opinio impugnat aliam, nec sequentem prior intellectus euacuat.

De eo, quòd proposita quæstio inter illa, quæ media tenenda sunt debeat decipi. Cap. V.

ET idcircò proposita à nobis quæstio, licet non satis uideatur, nec frequenter inter homines uentilata, nec apud plurimos pateat, & hoc ipso apud aliquos ea, quę proferemus forsitan uideatur ambigua, ita debemus nostram temperare sentẽtiã, quoniam fidei Trinitatis nihil præiudicat, ut inter illa habeantur, quæ mediæ sunt tenenda, quanquam non tali opinione, qualis suspitionibus tantum & coiecturis colligi solet, sed manifestis scripturarum testimonijs omnia comprobentur.

De eo, quòd nihil à Deo malum creatum sit. Cap. VI.

ABsit ergo ut Deum quicquam creasse confiteamur, quod substantialiter malũ sit, dicente scriptura. Omnia quæ fecit Deus bona sunt ualde. Si enim à Deo tales isti creati sunt, uel ad hoc facti, ut hos malitiæ gradus teneãt, ac sup deceptionibus & ruinis hominum uacent, contra prædictæ scripturę sententiam infamabimus Deum, uelut creatorem atq; inuentorem malorum, quòd scilicet pessimas uoluntates ac naturas ipse condiderit, ad hoc eas creans, ut semper in nequitia perseuerantes nunquã transire possint in bonæ uoluntatis affectum. Non enim quis fixas atq; immobiles natiuitatis seu naturæ suæ conditiones, qualibet industria poterit immutare, nec ullo modo ualebit non esse quod natus est, quemadmodũ ne nos quidem conditionem mortis euadere, qui ob Adæ peccatum mortales nascimur, nec Angeli mortales effici, qui ita creati sunt, ut mori nõ possint. Hanc igitur rationem diuersitatis huius, traditione patrum de sanctarum scripturarum fonte percepimus.

De initio principatuum seu potestatum. Cap. VII.

ANte conditionem huius uisibilis creaturę spiritales, cœlestesq; uirtutes Deum fecisse, quę pro hoc ipso, quòd scirent se ad tantam beatitudinis gloriam beneficio creatoris ex nihilo fuisse productas, ppetuas ei gratias reuerẽtes indesinenter laudibus inhærerent, nemo fidelium dubitat. Nec enim existimare debemus creationis, & officij sui principia ab huius mundi cõstitutione Deũ primitus inchoasse, quasi in illis anterioribus. atq; innumeris seculis, ab omni prouidentia, & dispensatione diuina, fuerit ociosus, ac non habẽs in q̃s bonitatis suę exerceret beneficia solus extiterit, atq; ab omni solita præstandi munificentia fuerit alienus, q de illa immensa, ac sine principio & incompræhensibili maiestate, satis humile est incõgruũq; sentire, ipso domino de illis potestatib. hæc dicente: Quando facta sunt simul sydera laudauerunt me uoce magna, omnes boni angeli mei. Qui ergo intersunt creationi sydetũ, ante istud principiũ in quo factũ dicit cœlũ & terra, creati fuisse manifestissimè cõprobant, quippe qui pro istis omnibus uisibilib. creaturis uidentes eas ex nihilo processisse, creatorẽ magna uoce describuntur, & admiratione laudasse. Ante istud ergo temporale principium, quòd à Mose ponitur, quodq; mũdo huic secundũ historicũ, immo Iudaicũ sensum cogũ esse describitur, saluo scilicet nostro sensu, quo nos interpretamur omniũ rerũ christũ esse principiũ, in quo omnia creauerit pater secundũ illud. Omnia per ipsũ facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ante istud inquã geneseos temporale principiũ, omnes illas potestates cœlestesq; uirtutes Deum creasse nõ dubiũ est. Quas Apostolus per ordinem dinumerans ita describit. Quia in Christo creata sunt omnia, siue quæ in cœlis, siue q̃ in terra sunt, uisibilia & inuibilia, siue angeli, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates.

De lapsu

De lapsu diaboli & angelorum. *Cap.* VIII.

DE istorũ itaq; numero nonnullos principes fuisse collapsos lamentatio Ezechielis, siue Isaiæ manifestissimè docet, in quibus principe Tyri, aut illum Luciferum qui mane oriebatur, flebili planctu, ab eis cognoscimus lamentari. Et de illo quidem ita Dominus ad Ezechiel: Fili hominis, leua planctum super principem Tyri, & dices ei: Hæc dicit dominus Deus: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in delitijs paradysi Dei fuisti. Omnis lapis præciosus operimentum tuum, sardius, topazius & iaspis, chrisolitus & onix, & berillus, Saphyrus, & carbunculus & smaragdus. Aurum opus decoris tui, & foramina tua in die, quæ conditus es præparata sunt. Tu cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti perfectus in uitijs tuis, à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. In multitudine negationis tuæ, repleta sunt interiora tua iniquitate, & peccasti, & ieci te de monte Dei, & perdidi te ò Cherub, protegens in medio lapidum ignitorum. Eleuatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam à decore tuo, in terram proieci te, ante faciem regum dedi te: ut cernerent te in multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuę, polluisti sanctificationem tuam. Isaias quoq; de alio. Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui uulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, & ero similis altissimo. Quos tamen nonnullos ex illa beatissima statione ruisse scriptura commemorat, dicens: Tertiam partem stellarum draconem illum secum pariter pertraxisse. Vnus quoq; Apostolorum euidentius dicit: Angelos qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt domicilium suum, in iudicium magni diei uinculis æternis sub caligine seruauit. Illud etiam quòd ad nos dicitur, uos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis, quid aliud, quàm multos de principibus cecidisse significat? Quibus indicijs hoc ratio diuersitatis huius colligitur, has differentias ordinum, quas instar sanctarum, cœlestiumq; uirtutum aduersæ potestates horæ dicũtur, uel ex illius anterioris ordinis gradu, in una quæq; creata fuerat, nunc etiam retentare, uel certè de cœlestibus deuolutas ad similitudinem illarum uirtutum, quæ ibidem perseuerant, pro nequitiæ suæ merito, in quæ in malum unaquæq; profecit, hos inter se gradus, seu ordinum uocabula in parte contraria uendicasse.

Obiectio, quòd ruina diaboli à deceptione Euæ principium sumpserit. *Capt* IX.

GErmanus. Nos hactenus credebamus causam initiumq; ruinæ seu præuaricationis diabolicæ, quæ de angelica statione deiectus est, inuidiam extitisse, quando Adam duntaxat, & Euam liuida calliditate decepit.

Responsio de initio lapsus diaboli. *Cap.* X.

SErenus. Non esse istud initium pręuaricationis illis, seu deiectionis geneseos lectio manifestat, quæ ante illorũ deceptionem serpentini nominis, eum nota iussit ita dicens: Serpens aũt erat sapientior, siue ut Hebraici exprimunt libri, callidior cunctis bestijs terræ, quas fecit dominus Deus. Intelligitis ergo, quòd ante illam circumuentionem primi hominis, de Angelica discesserat sanctitate, ita ut non solum hominis huius insigniri meretur infamia: sed etiã in nequitiæ tergiuersatione cæteris præferretur bestijs terræ. Non enim tali uocabulo scriptura bonũ angelum designasset, nec de his, qui in illa beatitudine perseuerant diceret: Serpens autem erat sapientior omnibus bestijs terræ Nam hoc cognomen non solum Gabrieli, siue Michaeli nullo modo posset aptari, sed ne bono quidem cuiquam homini conueniret. Apertissimè itaq; & serpentis uocabulum

cabulũ & comparatio bestiarũ non sonat Angeli dignitatem, sed præuaricatoris infamiam. Deniq; liuoris, ac seductionis materia, qua ut hominem decipere instigatus est, de anterioris ruinæ extitit causa, quòd scilicet de limo terræ nuperrimè figuratum ad illam eum gloriam cerneret euocandum, unde cum unus de principibus se meminerat corruisse. Et idcirco priorem eius lapsum, quo superbiendo corruerat, quo etiam serpens meruerat nuncupari, secunda ruina, per inuidiam subsecuta est, per quã inueniēs eum adhuc aliquid in sese erectum habentem, ita ut etiam cuiusdam colloquij atq; consilij cum homine haberet consortium, sententia domini utilissimè eum in ima deiecit, ut nõ iam sicut ante sublimè aliquid intuens incederet, sed ut solo coherens reperet, potius & humiliatus super uentrem terrenis uitiorum escis, & operibus pasceretur, occultũ deinceps publicans inimicum, ac ponens inter ipsum & hominem utiles inimicitias salutaremq; discordiam, ut dum cauetur tanquam hostis noxius amicitijs fraudulentis ulterius homini nocere non posset.

De eius qui decipit, siue decipitur pœna. Cap. XI.

IN quo tamen, et illud nos pręcipuè debet instruere, ut à malis consilijs declinemus, quod licet deceptionis auctor cõgrua pœna & cõdemnatione plectatur, ne ille quidem qui seducitur supplicio careat, licèt aliquando leuiore, quàm ille qui, auctor deceptionis extiterit. Quòd hoc expressum plenissimè cernimus. Adam nãq; qui, seductus est (immo ut Apostoli uerbis eloquar) qui seductus no nest, sed seductæ acquiescens in exitialem uidetur accessisse consensum, sudore uultus, ac labore tantummodo condemnatur, qui tamen illi non per suam, sed per terræ maledictionem sterilitatemq; decernitur. Mulier uerò quæ huius rei persuasor extitit multiplicationem gemituum ac dolorum atq; tristitiæ promeretur, perpetuo pariter iugo subiectionis addicta. Serpens autem qui primus incentor huius offensè est perenni maledictione multatur. Quamobrem summa solicitudine & circumspectione cauendum est à consilijs prauis, quia sicut auctorem puniunt, ita deceptum, nec peccato faciunt carere nec pœna.

De constipatione dæmonum, & inquietudine, quam in hoc aere semper exercent. Cap. XII.

TAnta uerò spitituum densitate constipatus est aer iste, qui inter cœlũ terramq; diffunditur, in quo non quieti nec ociosi uersantur, ut satis utiliter ab humanis aspectibus eos prouidentia diuina absconderit atq; subtraxerit. Nã non solum terrore cõcursus eorum, uel horrore uultuũ, in quo se pro uolũtate sua, cũ libitum fuerit transformant atq; conuertunt, intolerabili formidine homines cõsternarentur, nequaquam ualentes hæc carnalibus oculis intueri, sed etiã in ampliorem nequitiæ modum quotidiano, iugiq; eorũ exemplo, & imitatione succensa gens humana proficeret, & per hoc inter homines, & immundas atq; aëreas potestates fieret noxia, quædã familiaritas atq; perniciosa coniunctio, dum hæc flagitia, quæ cum inter homines admittuntur, uel parietum septis, uel locorũ interuallo, & quædam uerecundiæ confusione celantur, aperta uisione, iugiter intendentes ad maiorẽ furoris incitarentur insaniam, nulla scilicet interueniente quiete: qua ab istis sceleribus eos cernerent desinentes, quippe quos nulla lassitudo carnalis seu occupatio familiaris, ac distentio quotidiani uictus quẽadmodum nos à cœptis intentionibus, etiam inuictissimos nonnunquã cessare compellunt.

De eo, quòd impugnationem, quam erga homines impendunt, etiam aduersum se commoueant. Cap. XIII.

HAs nanq; impugnationes quibus homines impetũt, nequaq; eos à flagitiorũ crimine perurgere cessantes, etiam contra se inuicẽ ipsos affectare certissimum est. Nam discordias, atq; conflictus super nonnullis gentibus, pro quadã sibi nequitiæ uernacula familiaritate susceptis, indefesso certamine similiter exercere nõ desinũt. Quod etiã in uisione Danielis prophetę manifestissimè legimus figuratũ, angelo Gabriel ita narrante. Noli timere Daniel, quia ex die primo quo posuisti cor tuũ ad intelligẽdum, ut te affligeres in cõspectu Dei tui, exaudita sunt uerba tua, & ego ueni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi uiginti & uno diebus, & ecce

Michael

Michael unus de principib. primus uenit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Veni autem ut docerem te, quæ uentura sunt populo tuo in nouissimis diebus. Quem principem regni Persarum aduersariam potestatem esse, quæ fauebat genti Persarum, inimicanti populo Dei, minimè dubitandum est, quiq; ad impediendam utilitatem, quam uidebat per absolutionem quæstionis, pro qua propheta dominum exorauerat, ab Archangelo ministrandam, liuens semetipsum obijcere festinauit, ne ocius ad Danielem salutaris Angeli consolatio peruolans, Dei quoq; populũ, cui Gabriel Archangelus præerat confortaret. Qui tamen dicit, ne tunc quidem ob impugnationis illius uehementiam se facere potuisse, sed ab eodem adhuc fuisse detinendum, nisi in adiutoriũ sibi Michael Archãgelus aduenisset, qui occurrẽs principi regni Persarum, sesq; conflictui eius interserens & opponens, eumq; ab ipsius impugnatione subripiens, ad instructionem prophetæ, post uicesimum & unum diem commeare fecisset. Et post pauca: Et ait, inquit angelus, Nunquid scis, quare uenerim ad te? Et nũc reuertar, ut prælier aduersus principem Persarum. Cum enim ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum ueniens. Veruntamen annũciabo tibi, quod expressum est in scriptura ueritatis. Et nemo est adiutor meus, in his omnibus, nisi Michael princeps uester. Et iterũ. In tempore illo consurgit Michael princeps magnus, qui stat pro filijs populi tui. Legimus ergo Græcorum quoq; principem, similiter alium nuncupari, qui utiq; fauens genti sibi subditæ, tam populo Israëli, quã nationi Persarum erat aduersus. Ex quo liquidò peruidetur, quod discordias gentium, & conflictus atq; simultates, quas inter se istis instigantibus gerunt, etiam contra se aduersæ exerceãt potestates, & illarum uel gaudere eas, uel uictoria, uel diminutione tristari, & ob hoc non posse illas inter se quietas, aut concordes existere, dum unusquisq;, pro his quibus præest, contra alterius gentis præsulem, inquieta super æmulatione contendit.

Vnde factum sit, ut potestatum seu principatum nomina spiritalium nequitiæ sortirentur. Cap. XIIII.

NOs ergo preter illas, quas superiùs exposuimus opiniones, etiã idcirco dici principatus uel potestates euidenti possumus ratione colligere, quòd scilicet uel diuersis gentib. dominentur ac præsint, uel certè quòd in inferiores spiritus, atq; dæmonia, de quibus etiã Euangelia, legiones esse propria ipsorũ confessione testãtur, quæq; spiritalia nequitiæ ab Apostolo nuncupantur, suos exerceãt principatus. Nõ enim dominationes dici possunt, nisi habeant in quos suas dominationes exerceant, nec potestates aut principatus uocari queunt, nisi fuerint in quos potestates, aut principatus suos agant. Quòd etiam in euangelio designari calumniantibus pharisæis manifestissimè reperimus, in Beelzebub principe dæmoniorum hic eijcit dæmones. Nam & rectores tenebrarum legimus appellari, & alium mundi huius principem nuncupari. Quos tamen gradus beatus Apostolus in futurum, cum omnia Christo fuerint subiecta asserit euacuandos, cum tradiderit, inquiens regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, potestatem & dominationem, quòd utiq; non aliter fiet, nisi fuerint de ipsorum ditione sublati, in quibus in hoc seculo potestates, seu dominationes, uel principatus agere cognoscuntur.

De eo, quòd non sine causa, sanctis cœlestibusq; uirtutibus Angelorum siue Archangelorum nomina sint indita.

Cap. XV.

NAm quia in bonam partem horum ordinum uocabula, non sine ratione causaue sint indita, sed officiorum, uel meritorum, seu dignitatum sint nomina, nulli dubium est. Etenim de officio nunciandi Angelos, id est, nuncios appellari manifestũ est, & Archangelos, quòd ipsis Angelis præsint, nominis ipsius proprietas docet, dominationes etiam ab eo quòd quibusdam dominetur, principatus quoq; quòd habeant, quorum sint principes atq; priores, & sedes, quòd ita scilicet Deo cohæreant, & domesticæ sint ei ac familiares, ut in ipsis uelut in quadam sede diuina maiestas peculiarius requiescat, & quodammodo sit in eis firmius reclinata.

De subiectione dæmonum, quam suis principibus præbent fratris uisione perspecta. Cap. XVI.

REgi autem hos immundos spiritus, à nequioribus potestatibus, eisq; subditos esse, præter illa scripturarum testimonia, quæ in euangelijs quoq; calumniantibus Pharisæis domini legimus, responsione descripta. Si ego in Beelzebub principe dęmoniorum ejcio dæmones: etiam perspicuæ uisiones, & experimenta sanctorum multa nos edocēt. Nam cum unus ex fratribus nostris in hac solitudine iter ageret, ad uesperascēte iam die templum quoddam reperiens: ibidem substitit, uespertinam uolens in eo synaxim celebrare. Vbi dum psalmos ex more decantat, tempus mediæ noctis excessit. Cumq; finita solennitate refecturus lassum corpus paululum: resedisset, repentè cœpit cateruas dęmonum undiq; in unum confluentium innumerabiles intueri, quę infinita constipatione ac deiectione longissima procedentes, aliæ præibant principem suum, aliæ suo agmine sequebantur. Qui tandem aliquando & magnitudine procerior cunctis, & aspectu terribilior, turmis infinitis circumseptus aduenit: ac posito solio cum in tribunali quodam sublimissimo consedisset, uniuscuiusq; actus diligenti cœpit examinatione discutere, illosq; qui nec dum se circumuenire æmulos suos potuisse dicebant, uelut inertes ignauosq; à conspectu suo, cū nota & iniuria summa iubebat expelli, spacia temporis tanti, & opus inaniter ab eis expensum cum fremitu, & indignatione furoris exprobrās. Illos uerò qui se nunciabant consignatos sibimet decepisse, summis laudibus cum exultatione ac fauore cunctorum, uelut uictores palmis remuneratos ac redimitos sertis, utq; fortissimos bellatores ad exemplum cunctorum gloriosissimos, coram omnibus emittebat. In quorum numero cum quidam nequissimus spiritus, utpote quendam triumphum sublimissimum delaturus, lætior aduenisset, nomen monachi optimè cogniti designauit, asserens se post quindecim annos quibus eum iugiter obsedisset, tandem aliquando præualuisse, ut eum eadem ipsa nocte ruina fornicationis elideret: nam cum quadam sacra puella impulisse, ut stupri crimen incurreret, dicebat. Super cuius hac prosecutione cum immane cunctorum gaudium fuisset exortum, summis à principe tenebrarum laudibus iste prælatus, magnisq; præconijs coronatus, abscessit. Aurora itaq; superueniente, cum omnis hæc ab oculis euanuisset dæmonum multitudo, dubitans frater de assertione spiritus immundi, magisq; id ratus, quòd inolita consuetudinis suæ fallacia sibi uoluisset illudere, & innocenti fratri inurere crimen incesti: memor euangelicæ sententiæ, quòd in ueritate non stetit, quia non est ueritas in eo, cum loquitur mēdacium de proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Pelusium petijt, ubi illum quem spiritus immundus asseruit esse deiectum, nouerat commanere. Erat siquidem illi etiam notissimus frater. Quem cum requisisset, repperit quòd eadem nocte qua deterrimus ille dæmon ruinam eius suæ cohorti, uel principi nunciauerat, monasterio pristino derelicto, uicum petisset, & cum designata puella fuisset lapsu miserabili deuolatus.

De eo quòd singulis hominibus duo semper angeli adhæreant. Cap. XVII.

NAm quòd unicuiq; nostrûm duo cohæreant angeli, id est, bonus & malus, scriptura testatur. De bonis quidem saluator: Ne contemnatis, inquiens, unum ex pusillis istis, dico enim uobis, quòd angeli eorum in cœlis semper uidēt faciem patris mei, qui in cœlis est. Illud quoq;: Immittet angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Nec non etiam quod in actibus Apostolorū de Petro dicitur: quia angelus eius est. De utrisq; uerò liber pastoris plenissimè docet. Si autem consideremus & illum, qui beatum Iob petijt, apertissimè instruemur illum fuisse, qui semper insidiatus ei, nunquam eum ad peccatum potuerit incitare, & idcirco potestatem à Domino poposcisse, uelut qui non uirtute illius, sed Domini defensione, qui illum semper protexerit, uinceretur. De Iuda quoq; dicitur, & diabolus stet à dextris eius.

Differentia nequitiæ, quæ aduersis spiritibus inest, per duos philosophos approbata. Cap. XVIII.

DE differentijs sanè dæmonum etiam per illos duos philosophos, qui quondam magicis artibus, uel inertiam eorum, uel fortitudinem sæuamq; nequitiam fuerant frequenter experti, multum cognitionis accepimus. Hi autem despicientes beatum Antonium uelut Christianū hominē & imperitū ac sine literis: uolentesq; eum (& si nihil amplius læ-

plius lædere potuissent) saltem de cella sua magicis præstigijs & circumuentione dæmonum perturbare: spiritus ei nequissimos immiserunt ad impugnationem, morsu liuoris adducti, eo quòd maximæ hominum turbæ ad eum quotidie conuenirent. Cumq; illo nunc quidem imprimente pectori suo frontiq; signaculum crucis, nunc uerò ad orationem supplicìter incubante, ne approximare quidem dirissimi dæmones eidem prorsus auderent, atq; ad eos qui illos direxerant, absq; ullo reuerterentur effectu: & alios illi in nequitia uehementiores rursus immitterent, itidemq; ipsis incassum suas expendentib. uires, atq; inaniter redeuntibus, potentiores nihilominus aduersus militē Christi uictorem iterum destinati, nihil penitus præualerent: eò profecerunt tales tantæq; eorum insidiæ tota magica arte quæsitæ, ut per hæc euidentissimè comprobarent, magnā professioni Christianorum inesse uirtutem, quibus illæ tam seuæ tamq; potentes umbræ, quas æstimabant solem lunamq;, si ad eas directæ fuissent, obducere potuisse, hunc non solum nihil lædere, sed ne ad punctum quidem, de monasterio suo ualuerint perturbare.

De eo quòd dæmones nihil aduersus homines præualeant, nisi obsederint eorum prius mentes. Cap. XIX.

CVmq; pro hac admiratione cōfestim uenientes, ad abbatem Antonium, impugnationum suarum magnitudinem, & causas atq; insidias patefecissent liuoris occulti, Christianos se fieri protinus poposcerunt. Recurso autem die uel tempore, asseruit se beatus Antonius amarissimis cogitationum stimulis tunc fuisse pulsatum. Quo experimento sententiam nostram, quam hesterno die in collatione protulimus, probauit ac definiuit beatus Antonius, nullatenus dæmonem posse mentem cuiusquam uel corpus inuadere, nec habere facultatem in cuiuslibet animam penitus irruendi, nisi eam primo destituerit omnibus cogitationibus sanctis, ac spiritali contemplatione uacuam nudamq; reddiderit. Sciendum tamen duobus modis, spiritus immundos hominibus obedire. Aut enim sanctitati fidelium diuina gratia ac uirtute subduntur, aut sacrificijs impiorū seu quibusdam carminibus deliniti, uelut familiaribus suis obtemperant. Qua opinione Pharisæi quoq; decepti, arbitrati sunt etiam dominum saluatorem, hac arte dæmonijs imperasse, dicentes: In Beelzebub principe dæmoniorum hic ejicit dæmones: secundum illam, scilicet consuetudinem, qua norant suos magos, uel maleficos, per inuocationē nominis illius, ac ritu sacrificiorum, quo eum delectari & gaudere cognoscunt, uelut domesticos eius effectos, habere etiam in dæmones ei subditos potestatem.

Interrogatio de apostatis angelis, qui in Genesi cum filiabus hominum concubuisse dicuntur. Cap. XX.

GErmanus. Quià Geneseos lectio, paulò antè in medium Dei dispensatione prolata est, quæ nos opportunè commonuit, ut id quod semper discere cupiebamus, nunc possimus congruè sciscitari, quid etiam de illis apostatis angelis sentiēdum sit, optamus agnoscere, qui se cum filiabus hominum miscuisse dicuntur, utrum hoc possit spiritali naturæ secundum literam conuenire. Illud quoq; euangelistæ testimoniū, quod de diabolo paulò antè dixisti: Quia mendax est & pater eius: similiter desideramus audire, quinam eius pater intelligendus sit?

Solutio propositæ quæstionis. Cap. XXI.

SErenus. Duas quæstiones non mediocres pariter proposuistis, de quibus quantum possum eodem quo proposuistis ordine respondebo. Nullo modo credendum est spiritales naturas coire, cum fœminis carnaliter posse. Quòd si aliquādo hoc secundum literam fieri potuisset, quomodo nunc quoq; uel frequenter uel rarò idipsum non euenire contingeret, & absq; semine uel coitu, uiri aliquos nasci similiter, de mulieribus conceptu dæmonum cerneremus? cum præsertim constet eos libidinum sordibus admodū delectari, quos proculdubio per semetipsos exercere plus quàm per homines mallent, si illud ullo modo potuisset impleri, Ecclesiaste quoq; idipsum pronunciante. Quid est quod fuit? idipsum quod est: & quid est quod factum est? idipsum quod fiet: & non est omne recens sub sole quod loquatur & dicat: ecce hoc nouum est, iam fuerunt in seculis, quę fuerunt ante nos. Sed ista quęstio historię huius absoluitur. Post necē Abel iusti, à fratricida

ne à fratricida & impio omne hominum genus exordium sumeret, in locum fratris extincti nascitur Seth, qui non solum posteritati, sed etiam fraternæ pietati succederet. Cuius progenies secuta patris iustitiam, à societate & coniunctione cognationis illius, quæ ex Cayn sacrilego descendebat, semper diuisa permansit, sicut etiam genealogiæ descriptio manifeste declarat, ita dicens: Adam genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos genuit Caynan, Caynan autem genuit Malalehel, Malalehel autem genuit Iareth, Iareth autem genuit Enoch, Enoch autem genuit Mathusalem, Mathusalem genuit Lamech, Lamech genuit Noe. Item genealogia Cayn ita diuisa describitur: Cayn genuit Enoch, Enoch genuit Yrath, Yrath genuit Maniahel, Maniahel genuit Matuhasel, Matuhasel genuit Lamech, Lamech genuit Iubal. Itaque illa generatio, quæ de Seth iusti propagine descendebat, suæ lineæ iugiter & agnationi permixta, in patris atque attaui sanctitate lõga ætate durauit, nequaquã scilicet sacrilegijs ac malitia nequissimæ prolis infecta, quę in semet impietatis germen, uelut attaui traditione retinebat insertum. Donec ergo perseuerauit inter illos generationis eorum, ista discretio semen illud Seth, utpote de optima radice procedens, pro merito sanctitatis tam suæ, quàm patrum angeli Dei, siue ut diuersa exemplaria continent, filij Dei uocati sunt: & econtrariò illi propter impietatem uel suam, uel patrum suorum, & opera terrena filij hominum nuncupantur. Cùm esset ergo inter ipsos usq; ad illud tempus, hæc utilis bonaq; diuisio, uidentes post hæc filij Seth, qui filij Dei erant, filias eorum, qui de Cayn progenie nascebantur, desiderio pulchritudinis earum accensi, acceperunt sibimet de ipsis uxores, quæ uiris suis infundentes nequitias patrum suorũ, ab illa eos ingenita sanctitate, ac simplicitate paterna protinus corruperunt. Ad quos satis congruè directum est illud eloquium: Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis. Qui'que ab illa uera Physicę philosophiæ disciplina tradita, sibi à maioribus exciderunt, quam primus homo ille, qui uniuersarum naturarum institutionem e uestigio subsecutus est, potuit euidenter attingere, suis'que posteris certa ratione transmittere. Quippe qui mundi ipsius infantiam adhuc teneram, & quodammodo palpitantem rudem'que conspexerat, & in quem tanta est non solum sapientiæ plenitudo, sed etiam gratia prophetiæ, diuina illa insufflatione transfusa, ut uniuersis animantibus nomina rudis adhuc mundi huius habitator imponeret, ac non solum omnigenum bestiarum atque serpentium furores uirus'que discerneret, sed etiam uirtutes herbarum, arborum quoque lapidumq; naturas, ac temporum necdum expertorum uicissitudines partiretur, ita poterat efficaciter dicere: Dominus dedit mihi bonorum horum, quæ sunt scientiam uerã, ut sciat dispositiones orbis terrarum, & uirtutes elementorum, initium & consummationem, & medietatem temporum, annorum cursus & stellarum dispositiones, uim spirituum, & cogitationes hominũ, differentias arborum & uirtutes radicũ, & quæ sunt abscondita & improuisa cognoui. Hanc ergo scientiam omnium naturarum per successiones generationum semen Seth, paterna traditione suscipiens, donec diuisum à sacrilega propagine perdurauit, quemadmodum sanctè perceperat, ita etiam uel ad Dei cultum, uel ad utilitatem uitæ communis exercuit. Cùm uerò fuisset impiæ generationi permixtum, ad res ꝓphanas ac noxias, quæ piè didicerat, instinctu quidem dæmonum deriuauit, curiosasq; ex ea maleficiorum artes atq; præstigias, ac magicas superstitiones audacter instituit, docens posteros suos, ut sacra illa cultura diuini nominis derelicta, uel elementa hæc, uel ignem, uel aëreos dæmones uenerarentur, & colerent. Hæc igitur quam diximus curiosarum rerum notitia, quomodo diluuio non perierit, ac superuenientibus seculis innotuerit, licet hoc minimè absolutio propositę quæstionis exposcat, tamẽ quia nos occasio huius expositionis admonuit, perstringẽdum breuiter puto. Quantum itaq; antiquæ traditiones ferunt, Cham filius Noæ, qui superstitionibus istis & sacrilegis fuit artibus ac ꝓphanis infectus, sciens nullum se posse sup his memorialem librum in arcam ꝓrsus inferre, in qua erat unà cum patre iusto, ac sanctis fratribus ingressurus, scelestas artes ac prophana commenta, diuersorum metallorum laminis, quæ scilicet aquarũ non corrumperentur iniuria, & durissimis lapidibus insculpsit. Quę diluuio peracto eadem, qua ille celauerat curiositate perquirens, sacrilegiorum ac ꝑpetuæ nequitiæ seminarium transmittit in posteros. Hac itaq; ratione illa opinio uulgi, qua credunt angelos uel ma-

leficia uel diuersas artes hominibus tradidisse, in ueritate cõpleta est. De illis ergo, quemadmodum diximus, filijs Seth & filiabus Cayn nequitiores filij procreati sunt, qui fuerũt robustissimi uenatores, uiolentissimi ac truculentissimi uiri, qui pro enormitate corporum, uel crudelitatis ac malitiæ, gigantes nuncupati sunt. Hi nanq; fines inuadere ac rapinas inter homines agere primi cœperunt, præda potius exigere uitam suam, quàm sudore operis sui ac labore contenti. Et quorum usq; adeò scelera supercreuerãt, ut nisi inundatione diluuij aliàs mundus expiari non posset. Ita ergo filijs Seth libidinis instigatione transgressis illud mandatum, quod ab exordio mundi huius naturali instinctu diutissimè fuerat custoditum, necesse fuerat per literam, legis postea reparari. Filiam tuam non dabis filio eius uxorem, nec de filiabus eorum accipies filio tuo, quia seducent corda uestra, ut discedatis à Deo uestro, & sequamini Deos earum ac seruiatis eius.

Obiectio quemadmodum generis Seth, cum filiabus Cayn prophana commixtio, ante introdictum legis potuerit imputari. Cap. XXII.

GErmanus. Meritò potuisset illis ex hac præsumptione, uel nouitate coniugij crimen transgressioni adscribi, si data fuisset illis ista præceptio. At cum reiunctionis istius obseruantia, nec dum aliqua fuisset constitutione præfixa, quemadmodum illis permixtio generis ad noxam debuit imputari, quę nullo fuerat interdicta mandato? Lex enim non præterita solet crimina, sed futura damnare.

Responsio quòd naturali legi ab initio homines iudicio, seu pœnæ fuerunt obnoxij. Cap. XXII.

SErenus. Deus hominem creans, omnem naturaliter ei scientiam legis inseruit, quæ si fuisset ab homine secundum propositum domini ut cœperat, custodita, non utiq; necessarium fuisset aliam dari, quæ per literam postea promulgata est. Erat enim superfluum extrinsecus offerri remedium, quod adhuc intrinsecus tenebatur insertum. Sed quia hoc ut diximus, corrumpi cœpit libertate usuq; peccandi, uelut huius exactor & executor ac uindex, & ut ipsis scripturę uerbis eloquar, adiutrix apposita est Mosaicæ legis seuerissima diraq; districtio, ut uel metu pœnæ præsentis non penitus bonum scientiæ naturalis extinguerent, secundum prophetæ sententiam legem dans id adiutorium, quæ etiam secundum Apostolum pædagogus uelut paruulis data fuisse describitur, erudiens scilicet eos atq; custodiens, ne ab illa disciplina in qua naturaliter fuerant instituti, quadam obliuione discederent. Nam quia sit homini omnis scientia legis, ab initio creationis infusa: hinc manifestè probatur, quòd mandata legis absq; literæ lectione, ante legem imò ante diluuium, omnes sanctos obseruasse cognoscimus. Quemadmodum enim scire potuit Abel, nec dum lege mandãte, quòd offerre Deo de primitiuis ouium suarum, & de adipe ipsarum ad sacrificium debuisset, nisi per insitam sibi legem naturaliter fuisset edoctus? Quemadmodum Noe quod mundum, uel quod immundum esset animal decreuisset, nondum hæc legali distinguente mandato, nisi scientia naturali fuisset instructus? Vnde Enoch didicit ambulare cum Deo, nullam legis illuminationem ab aliquo consecutus? Vbi Sem & Iaphet legerant turpitudinem patris sui, non reuelabis, ut incedentes retrorsum, patris uerenda uelarent? Vnde monitus Abraham deuictis hostibus nihil accipere, de eorum spolijs acquiescit, ne retributionem laboris sui consequeretur, abstinuit: uel decimas sacerdoti Melchisedech, quæ Mosaica lege præcipiuntur exsoluit? Vnde idem ipse Abraham, unde Loth, transeuntibus ac peregrinis humanitatis iura & ablutionem pedum, nec dum euangelico coruscante, mandato suppliciter obtulerunt? Vnde Iob tantam deuotionem fidei, tantam castimoniæ puritatem, tantam humilitatis, mansuetudinis, misericordiæ, humanitatis scientiam consecutus est, quantam nunc ne ab illis quidem, quæ euangelia memoriter tenent, uidemus impleri? Quem sanctorũ legimus ante legem ullum legis uiolasse mandatum? Quis illorum non custodiuit: Audi Israel dominus Deus tuus dominus unus est? Quis non impleuit illorum, non facies tibi sculptile, neq; ullam similitudinem eorum, quę in cœlo sunt, siue quæ in terra, uel eorum, quę sunt in aquis sub terra? Quis eorũ nõ obseruauit: honora patrẽ tuum, & matrẽ tuam: uel illa, quæ in decalogo subsequuntur: non occides, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, non concupisces uxorem proximi tui, aliaq; his multò maiora, quibus non solum legis, sed etiam euangelij præuenêre mandata?

De eo, quod iustè puniti sunt hi, qui ante diluuium peccauerunt. Cap. XXIIII.

ITa ergo intelligimus ab initio Deum omnia creasse perfecta, nec fuisse quod ordinationi eius principali, uelut improuidæ imperfectæ necesse esset superinduci, uel quod ei addi post hæc oporteret, si in illo statu ac dispositione, qua ab ipso creata sunt, & uniuersa mansissent. Et idcirco in eos, qui ante legem imò ante diluuium peccauerunt, iusto iudicio Deum animaduertisse probabimus, quia transgressi naturalẽ legẽ, sine ulla meruerũt excusatione puniri. Nec in illorũ incidemus blasphemias calũniamq́ue qui ignorãtes hãc rationẽ derogãt Deo ueteris testamẽti, ac detrahẽtes nostræ fidei subsannãtesq́ue dicũt. Quid ergo placuit Deo nostro, ut post tot annorum millia legem uoluerit promulgare, tanta secula passus hominem sine lege trãsire? Quod si postea melius aliquid adinuenit, apparet eum in primordio mundi inferiora, uel deteriora sapuisse, & post hęc uelut experimentis edoctũ, cœpisse rectiora prospicere, ac principales ordinationes suas in melius emendare. Quod immensæ præscientiæ Dei penitus conuenire non poterit, nec sine ingenti blasphemia hæc de ipsa hæretica insania proferentur, dicente Ecclesiaste: Cognoui quoniam omnia, quæ fecit Deus ab initio, ipsa erunt in æternum. Super illa nõ est q̃d addatur, & ab illis non est quod auferatur. Et idcirco iustis non est lex posita, iniustis aũt & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis & contaminatis. Illi nanq́ue habentes naturalis illius, atq́ue insitæ legis sanam, atq́ue integram disciplinã, nequaq́ue lege hac extrinsecus adhibita literis descripta, quæq́ue in adiutorium illi naturali data est, indigebãt. Ex quibus apertissima ratione colligitur, nec legem istam præscriptã, literis ab initio dari debuisse. Erat.n. hoc superfluum fieri, stante adhuc naturali lege, & integra permanente, nec euangelicam perfectionem tradi, ante legis potuisse custodiam. Non enim poterant audire, qui te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: qui contenti non erant talionis æqualitate iniurias proprias ulcisci, sed letales calces ac telorum uulnera, pro alapa leuissima rependebant, & pro minimo dente percutientium animas expetebant. Sed nec dici poterat illis: diligite inimicos uestros, in quibus magnus fructus & utilitas ducebatur, ut amicos suos diligerent, declinarent uerò inimicos, & solo ab eis odio desinerent, nec opprimere illos & interficere festinarent.

De diabolo quod dicitur in euangelio, quomodo intelligendum sit, quia mendax est & pater eius. Cap. XXV.

ILlud uerò, quod uos de diabolo mouerat, quia mendax est & pater eius, quod uidelicet tam ipse, quàm pater suus mendax, pronunciari uideatur à domino, satis absurdum est, hoc uel leuiter opinari. Vt enim paulò antè diximus, spiritus spiritum non generat, sicut nec animam quidem potest anima procreare, licet concretionem carnis non dubitemus humano semine coalescere, ita de utraq́ue substantia, id est, carnis & animæ Apostolo pronunciante, & quæ quo authore procedat manifestius explanante. Deinde patres, inquit, carnis nostræ habuimus eruditores & reuerebamur, non multò magis subijciemur patri spirituũ & uiuemus? Quid hac diuisione clarius potuit definire, ut carnis quidem nostræ patres homines pronunciaret, animarum uerò Deum solum esse patrẽ constanter exprimeret? Quod quia & in ipsa corporis huius concretione, ministerium tantummodo homini sit ascribendum, summa uerò conditionis Deo omnium creatori, dicente Dauid: Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Et beatus Iob: Non'ne sicut lac, inquit, mulsisti me, & coagulasti me ut caseum, ossibus & neruis inseruisti me? Et dominus ad Hieremiam: Priusquam te formarẽ, in utero te noui. Ecclesiastes uerò utriusq́ue substantiæ naturam atq́ue originem, examinatione ortus atq́ue initij, ex quo uidelicet unaquæq́ue processit, & consideratione finis ad quem unaquęq́ue contendit, satis euidenter ac propriè colligens paríterq́ue de corporis huius atq́ue animæ separatione disputans, ita deseruit. Priusquam conuertatur puluis in terram sicut fuit, & spiritus reuertatur ad Deũ, qui dedit eum. Quid apertius potuit dicere, quàm ut materiam carnis, quam puluerem nominauit, quia de hominis semine sumit exordium, eiusq́ue uidetur ministerio seminari, uelut è terra sumptam, iterum reuerti pronunciaret ad terram, spiritum uerò qui non per commixtionem sexus utriusq́ue procreatur, sed specialiter à Deo solo tribuitur, ad authorem suum redire signaret? Quod etiam per illam Dei insufflationem, qua Adam primitus animauit, euidenter exprimitur. Quibus testimonijs manifestè colligimus, patrẽ

spirituum neminem dici posse nisi Deum solũ, qui eos ex nihilo cum uoluerit facit subsistere, homines uerò carnis patres tãtummodo nominari. Itaq; & diabolus secundũ hoc quod uel spiritus, uel angelus bonus creatus est, patrẽ neminem habuit, nisi Deum conditorem suum. Qui cum superbia fuisset elatus, & dixisset in corde suo, ascendam super altitudinem nubium, ero similis altissimo, factus est mendax, & in ueritate non stetit, sed de proprio nequitiæ thesauro mendacium proferens, nõ solũ mendax, sed etiam pater ipsius mendacij factus est, quo deitatem homini repromittẽs, ac dicẽs: eritis sicut dij, in ueritate non stetit, sed ab initio factus est homicida, uel Adam mortalem faciens, uel Abel instigatione sua per manum fratris interimens. Sed iam disputationem nostrã duarum, ferme noctium lucubratione confectam diei tertij, subsequẽs aurora cõcludit, ac de profundissimo quæstionum pelago, nauiculam collationis huius, ad tutissimũ silentij portũ compendio nostræ rusticitatis attraxit. In quod nos quidem profundum, quãto interius flatus diuini spiritus introduxit, tanto diffusior præcedens oculorum aciem, semper aperietur immensitas, ac secundum sententiam Salomonis, longius fiet à nobis magis, q̃ erat, & alta profunditas quis inueniet eam? Quamobrem dñm deprecemur, ut in nobis uel timor eius, uel charitas, quę cadere nescit, immobilis perseueret, quę nos & sapientes prudentesq; poterit conseruare, & à diaboli telis protegere, & custodire semper illæsos. His etenim custodib. impossibile est, quempiam laqueos eius incurrere. Inter perfectos autem & imperfectos, ista distantia est, quod in illis quidem fixa (& ut ita dixerim) maturior charitas tenacius perseuerans, firmius eos custodit, ac facilius facit in sanctitate durare, in illis uerò uelut infirmius collocata, ac facilius refrigescens, citius facit eos peccatorũ laqueis, ac sæpius implicari. Quibus auditis ita sermonibus eius accensi sumus, ut cũ maiore sitis ardore ad nostram cellam reuerteremur, quàm ad ipsius ueneramus.

Collationis secundæ abbatis Sereni finis.

COLLATIO PRIMA ABBATIS ISAACI DE ORATIONE.

Caput I.

DE perpetua orationis atq; incessabili iugitate, quod in secundo institutionũ libro promissum est, collationes senis huius, quem nunc in medium proferimus, id est abbatis Isaac, domino fauente complebunt. Quibus explicatis, & ceptis beatissimæ memoriæ Papæ Castoris, & desiderio uestro ò beatissime Papa Leonti, & sancte frater Elladi satisfecisse me credo, uoluminis amplitudine primitus excusata, quæ studentibus nobis non solum sermone succincto, narranda perstringere, sed etiam plurima silentio præterire, in maiorem modum, quàm disposueramus extensa est. Præmissa namq; super diuersis institutis, disputatione copiosa, q̃ nos studio breuitatis resecare maluimus, hæc ad extremum. B. Isaac intulit uerba.

Verba abbatis Isaaci super orationis qualitate. Cap. II.

OMnis monachi finis cordisq; perfectio ad iugem, atque indiruptam orationis perseuerantiam tendit, & quantum humanæ fragilitati conceditur, ad immobilem tranquillitatem mentis ac perfectam nititur puritatem. Ob quam possidendam omnem tam laborem corporis, quam contritionem spiritus indefessè quærimus, & iugiter exercemus, & est inter alterutrum reciproca, quædam inseparabilisq; coniunctio inuicem, sibi mutua ratione connexa. Nam sicut ad orationis perfectionem, omnium tendit structura uirtutum, ita nisi huius culmine hæc omnia fuerint colligata, atque compacta, nullo modo firma poterunt, uel stabilia perdurare. Quemadmodum sine illius acquiri, uel cõsummari non potest, hæc de qua loquimur, perpetua orationis iugisq; tranquillitas, ita ne illæ quidem uirtutes, quæ hanc præstruunt absq; huius possunt assiduitate compleri. Et ideo nec rectè tractare de orationis affectu, nec ad eius principalem finem, qui uniuersarum uirtutum molitione perficitur, subitanea disputatione poterimus intrare, nisi prius uniuersa, quæ illius obtentu uel abscidenda sunt, uel paranda per ordinem dinumerata fuerint atque discussa, & secundum euangelicæ parabolicæ disciplinam ea, quæ ad spiri-

talis ac sublimissimæ illius extructionem pertinent, turris supputata fuerint, ac diligenter ante congesta. Quæ tamen nec proderunt, pręparata, nec rectè superponi sibimet, excelsa culmina perfectionis admittent, quia nec superposita poterunt molem, tantæ celsitudinis sustinere, nisi prius ut communi usus uerbo proprius aliquid exprimam, diligenter egesto prius omni repurgio uitiorum, & effosis succiduis mortuisq; ruderibus passionum uiuæ (ut aiunt) ac solidæ terræ pectoris nostri, imò illi euangelicæ petræ in sublime scansura superiecta fuerint simplicitatis & humilitatis firmissima fundamenta, quibus hæc turris spiritualium uirtutum molitionibus extruenda, & immobiliter ualeat stabiliri, & ad summa cœlorum fastigia confidentia propriæ firmitatis attolli. Fundamentis etenim talibus innitentem, quamuis passionum imbres largissimi profundantur, quamuis ei persecutionum uiolenti torrentes, instar arietis illidãtur, quamuis irruat & incumbat aduersariorum spirituum sæua tempestas, non solum ruina non diruet, sed nec ipsa aliquatenus uexabit impulsio.

Quemadmodum paratur pura & sincera oratio. Cap. III.

ET idcirco ut eo feruore, ac puritate qua debet, emitti posit oratio, hęc sunt omnimodis obseruanda. Primum solicitudo rerum carnalium, generaliter abscidenda est, deinde nullius negocij causæ'ue, non solum cura, sed ne memoria quidem penitus admittenda, detractationes uaniloquia seu multiloquia, scurrilitates quoq; similiter amputandæ, iræ prę omnibus siue tristitię perturbatio funditus eruenda, concupiscentiæ carnalis ad Philargyriæ noxius fomes radicitus euellendus, & ita his ac similibus uitijs extrusis penitus & abscisis, quę hominum quoq; possunt patere, ac notari conspectibus, taliq; ut diximus, repurgij emundatione præmissa, quæ simplicitatis & innocentiæ puritate perficitur, iacienda sunt, primum profundæ humilitatis in concussa fundamina, quæ scilicet turrim pulsaturam, cœlos ualeant sustinere, deinde superponenda uirtutũ spiritalis extructio, & ab omni discursu, atq; euagatione lubrica animus inhibendus, ut ita paulatim ad contemplationem Dei, ac spiritalis intuitus incipiat sublimari. Quicquid enim ante orationis horam anima nostra cõceperit, necesse est, ut orantibus nobis per ingestionem recordationis occurrat. Quamobrem quales orantes uolumus inueniri, tales nos ante orationis tẽpus pręparare debemus. Ex præcedenti enim statu mens, atq; animus in supplicatione formatur, eorundemq; actuum pręcumbentibus nobis ad precem, uerborũ quoq; uel sensuum ante oculos imago præludens, aut irasci nos secundum præcedentẽ qualitatem faciet, aut tristari, aut concupiscentias causas'ue pręteritas retractare, aut risu fatuo, quod etiam pudet dicere, cuiusquã scurrilis dicti, uel facti titillatione pulsari, aut ad priores faciet uolitare discursus. Et idcirco quicquid orantibus nobis nolumus, ut irrepat ante orationem de abditis nostri pectoris extrudere festinemus, ut illud Apostoli posimus implere: Sine intermissione orate, & in omni loco leuantes puras manus, sine ira & disceptatione. Aliàs nanq; mandatum istud perficere non ualebimus, nisi mens nostra ab omni uitiorum purificata contagio, uirtutibus tantum uelut naturalibus bonis dedita, iugi omnipotentis Dei contemplatione pascatur.

De mobilitate animæ plumæ, uel pennulæ comparatæ. Cap. IIII.

VT enim qualitas animæ non ineptæ, subtilissimæ plumę, seu pennæ leuissimæ comparatur, quæ si humoris cuiuspiam extrinsecus accidentis corruptione uitiata non fuerit, uel infusa mobilitate substantiæ suæ, tenuissimi spiritus adiumento, uelut naturaliter ad sublimia cœlestia'que sustollitur. Si uerò humoris cuiusquam aspergine uel infusione fuerit prægrauata, non modò in nullos aëreos uolatus naturali mobilitate raptabitur, sed etiam ad ima terræ concepti humoris pondere deprimetur. Ita mens quoque nostra si accedentibus uitijs curis'que mundanis aggrauata non fuerit, noxiæ'ue libidinis humore corrupta, uelut naturali puritatis suæ beneficio subleuata, leuissimo spiritalis meditationis afflatu sublimabitur ad superna, & humilia deserens, atque terrena ad cœlestia & inuisibilia transferetur. Vnde propriè satis præceptis dominicis admonemur: Videte ne quãdo grauentũ corda uestra in crapula, & ebrietate & curis secularib. Et idcirco si uolumus orationes nostras, non solũ cœlos, sed etiã quę super cœlos sunt pe

netrare, curemus mentem ab omnibus terrenis uitijs expurgatam cunctisq; emundatã, fecibus pasſionum ad ſublimitatẽ perducere naturalem, ut ita ad Deum uel ipſa, uel oratio eius nullo uitiorum pondere prægrauata, ultra cœlorum faſtigia poſsit aſcendere.

De cauſis, quibus mens noſtra aggrauatur. Cap. V.

NOtandum tamen, quibus ex cauſis grauari mentem dominus deſignauerit. Non enim adulteria, non fornicationes, non homicidia, non blaſphemias, non rapinas, quæ mortalia eſſe, & damnabilia nullus ignorat, ſed crapulam poſuit, & ebrietatẽ, & curas ſiue ſolicitudines ſeculares. Quæ in tantum nemo hominum mundi huius cauet, aut damnabilia iudicat, ut etiam nonnulli, quod pudet dicere, ſemetipſos monachos nuncupantes ijſdem ipſis diſtentionibus, uelut innoxijs & utilibus implicentur. Quæ tria licet ſecundum literam perpetrata, quod carnalem faciant, & aggrauent animam, atq; à Deo ſeparent, ac deprimant ad terrena, dubitare non poſſumus, eſſe tamen eorum facilis declinatio, ſi hucuſq; pertingeret iſtius præcepti neceſsitas, & maximè nobis, qui tam longa remotione ab omni actuali huius cõuerſatione diſiũgimur, & iſtis uiſibilibus curis atq; ebrietatibus & crapulis, penitus nulla occaſione miſcemur. Verũ eſt alia quoq; crapula nõ minus noxia & ebrietas ſpiritalis difficilius euitanda, cura quoq; ac ſolicitudo ſecularis, quæ nos etiam poſt omnium facultatũ noſtrarũ perfectam renunciationem & uini epularumq; continentiam cunctarum, equidem in ſolitudine conſtitutos, frequenter inuoluunt, de quibus propheta: Expergeſcimini, inquit, qui eſtis ebrij & non à uino. Alius quoq;: Obſtupeſcite & admiramini, fluctuate & uacillate, inebriamini & nõ à uino, monemini & non ab ebrietate. Cuius ebrietatis & crapulæ uinum cõſequentur, neceſſe eſt ut ſecũdum prophetam furor draconum ſit. Ipſumq; uinum de qua radice procedat aduerte. Ex uinea enim Sodomorum uitis eorum, & ſarmentũ eorũ ex Gomorrha. Vis etiã fructum uitis iſtius, atq; ſarmenti germẽ agnoſcere? Vua eorum uua fellis, botrus amaritudinis in ipſis. Quæ omnia niſi fuerimus cunctis uitijs expurgati, & ab omnium paſsionum crapula ſobrij, abſq; uſu & ebrietate uini epularumq; delitijs & affluẽtia erit cor noſtrum ebrietate & crapula magis noxia prægrauatum. Nam quia ſeculares curæ etiam in nos, qui nullis actibus mundi iſtius admiſcemur, cadere nonnunquam poſsint, manifeſta ratione monſtratur ſecundum regulam ſeniorum, qui quicquid neceſsitatem uictus quotidiani & ineuitabilem uſum carnis excedit, ad ſecularem definierunt, curam & ſolicitudinem pertinere, ut uerbi gratia, ſi cum poſsit operatio unius ſolidi, neceſsitatem noſtri corporis expedire, ad duorum uel trium ſolidorũ, acquiſitione noſmetipſos propenſiore uelimus, opere ac labore diſtendere, & cum duarum uelamen ſufficiat tunicarum, ad uſum ſcilicet noctis ac diei, trium uel quatuor fieri procuremus dñi, cumq; unius ſiue duarum habitatio ſufficiat, cellarum ambitione ſeculari atq; amplitudine delectati quatuor ſeu quinq; cellas, & has eaſdẽ exquiſito ornatu, & capaciores, quàm uſus deſiderat extruamus, paſsionem libidinis mundialis, in quibus poſſumus præferentes.

De uiſione cuiuſdam ſenis, quam ſuper fratris inquieta operatione proſpexit. Cap. VI.

QVod non ſine inſtinctu dæmonum fieri manifeſtiſsima nos experimenta docuerunt. Nam quidam probatiſsimus ſeniorum, cum tranſiret iuxta cellã fratris cuiuſdam, hac animi, quã diximus, ægritudine laborãtis, utpote qui in extruendis reparãdisq; ſuperfluis inquietus, quotidianis diſtentionibus deſudaret: & eminus conſpexiſſet eum graui malleo ſaxum duriſsimum conterentem, uidiſſetq; Aethiopem quendam aſtantem illi, & unà cum eodem ictus mallei iunctis conſertisq; manibus illidentem, eumq; ad operis illius inſtantiam ignitis facibus inſtigantem, diutiſsimè ſubſtitit, uel impreſsionem diriſsimi dæmonis, uel fraudem tantæ illuſionis admirans. Cùm enim nimia laſsitudine fatigatus frater, requieſcere iam iamq; finẽ operi uoluiſſet imponere, inſtigatione ſpiritus illius animatus, iterum reſumere malleum, nec deſinere ab intentione cœpti operis urgebatur, ita ut ijſdem eius incitamentis infatigabiliter ſuſtentatus tanti laboris non ſentiret iniuriam. Tandem igitur ſenex, tam dira dæmonis ludificatione permotus, ad cellam fratris diuertit, ſalutansq; eum: quid, inquit, eſt frater iſtud opus quod agis? At ille: Laboramus, ait, contra iſtud duriſsimum ſaxum, uixq; illud potuimus aliquando contercre

conterere. Adhæc senex: Benè dixisti, uix potuimus. Non enim solus eras, cum illud cæderes, sed fuit alius tecum, quem non uidisti, qui tibi in hoc opere non tam adiutor, quã uiolentissimus impulsor astabat. Et idcirco morbum ambitus secularis, nostris mentibus non inesse, non utiq; eorum tantum negociorum abstinentia comprobabit, quæ etiam si uelimus expetere, uel explere, non possumus, neq; illarum rerum despectus, quas si affectauerimus, tam apud spiritales uiros, quàm apud seculi homines nobiles prima fronte reddemur, sed cum etiam illa, quæ nostra suppetunt potestati, & honestate quadam uident obnubi, nec apud cunctos homines ex aperto reprehensibiles faciunt, rigida mentis districtione respuimus. Et reuera non minus hæc, quæ parua uidentur, & minima quæq; ab his, qui nostræ professionis sunt, cernimus indifferenter admitti, pro qualitate sua aggrauant monachi mentem, quàm illa maiora, quę secundùm suum statum, seu comparationem secularium sensus inebriare consueuerunt, non sinẽtes, deposita fece terrena, ad Deum, in quo semper defixa esse debet intẽtio, monachum respirare, cui ab illo summo bono, uel parua separatio, mors præsens ac perniciosissimus interitus est credendus. Cumq; mens tali fuerit tranquillitate fundata, uel ab omnium carnalium passionũ nexibus absoluta, & illi uni summoq; bono tenacissima adhæserit cordis intentio, Apostoli cum illud implebit: Sine intermissione orate, & in omni loco leuantes puras manus, sine ira & deceptione. Hac enim puritate, si dici potest, sensu mentis absorpto, ac de terreno situ, ad spiritalem atq; angelicam similitudinem reformato, quicquid in se receperit, quicquid tractauerit, quicquid egerit purissima ac sincerissima erit oratio.

Interrogatio de eo, quòd maioris difficultatis sit custodire cogitationes bonas, quàm parare. VII.

GErmanus. Vtinam simili modo atque eadem facilitate, qua semina spiritalium cogitationum plerunque concipimus, etiam perpetuitatem earum possidere possimus. Cùm enim fuerint siue per memoriam scripturarum, seu per recordationem spiritalium quorumq; actuum, uel certè per intuitum sacramentorum cœlestium, nostro corde conceptæ, insensibili quadam fuga dilapsæ à nobis, quantotius euanescunt atq; depereunt. Cumq; alias quaslibet occasiones spiritalium sensuum, mens nostra repererit, rursus alijs casualiter irrepentibus, ipsæ quoq;, quę apprehensę fuerant, lubrica uolubilitate diffugiunt, ita ut nullam constantiam sui retinens animus, nec potestate propria sanctarũ cogitationum possidens firmitatem, etiam tunc cum eas uidetur utcunq; retinere, fortuitu illas, & non de industria cõcepisse credatur. Quomodo enim ortus earum, nostro arbitrio putabitur adscribendus, quarum perseuerantia non consistit in nobis? Sed ne forte sub huius quæstionis indagine à cœpto narrationis ordine longius euagantes, expositionem propositam super orationis statu diutius retardemus, de qua principaliter sitimus instituі, suo hanc tempori reseruantes, de qualitate orationis instantissimæ, quæ sumus informari, præsertim cum nullo tẽpore nos ab ea cessare beatus Apostolus moneat dicens: Sine intermissione orate. Et ideo primum de qualitate eius desideramus institui, id est, qualis debeat emitti semper oratio: deinde qualiter hanc eandem quæcunque est possidere, uel exercere sine intermissione possimus. Non enim parua cordis intentione eam perfici posse, & experientia quotidiana, & prosecutio tuæ sanctitatis ostendit, qua finem monachi ac totius perfectionis culmen in orationis consummatione consistere diffinisti.

Responsio de diuersis orationum qualitatibus. Cap. VIII.

ISaac. Vniuersas orationum species absque ingenti cordis, atque animi puritate & illuminatione sancti spiritus arbitror, comprehendi non posse. Tot enim sunt, quot in anima una, imò in cunctis animabus status queunt, qualitates'que generari. Et ideo licet sciamus nos pro hebetudine cordis nostri, uniuersas orationum species non posse perspicere, tamen in quantum mediocritas experientiæ nostræ assequi, præualuerit digerere eas, utcunque tentabimus. Secundum mensuram namque puritatis in quamẽs unaquæq; proficit, & qualitatem status, in quos uel ex accidentibus inclinatur

uel per

uel per suam renouatur industriam, ipse quoque momentis singulis reformantur, & idcirco uniformes orationes emitti, semper à nemine posse certissimum est. Aliter enim quisque supplicat cum alacer est, aliter cum tristitiæ seu desperationis pondere prægrauatur, aliter cum spiritalibus successibus uiget, aliter cum impugnationum mole deprimitur, aliter cum ueniam peccatorum, aliter cum acquisitionem gratiæ, seu cuiuslibet uirtutis exposcit, uel certè extinctionem cuiuslibet uitij deprecatur, aliter cum consideratione gehēnæ, ac futuri iudicij timore compungitur, aliter cum spe futurorum bonorum desiderioque inflammatur, aliter cum in necessitatibus ac periculis, aliter cum in securitate ac tranquillitate uersatur, aliter cum sacramentorum cœlestium reuelationibus illustratur, aliter cum sterilitate uirtutum ac sensuum ariditate constringitur.

De quadripartita orationum specie. Cap. IX.

ET idcirco his super orationum qualitate digestis, licet non quātum exposcit materię magnitudo, sed quantum, uel temporis admittit angustia, uel certè capere tenuitas ingenij nostri, & cordis p̄ualet hebetudo, maior nobis nunc imminet difficultas, ut ipsas singillatim orationū species exponamus, quas Apostolus quadripartita ratione distinxit, ita dicens: Deprecor itaque primo omniū fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones. Quæ non inaniter ab Apostolo ita fuisse diuisa, minimè dubitandū est. Et primitus indagandum quid obsecratione, quid oratione, quid postulatione, quid gratiarum actione designetur: deinde perquirendum, utrum hæ species ab orante sint pariter assumendæ, id est, ut omnes simul in unaquaque supplicatione iungantur: an uicissim singillatimque sint offerendæ, utputa nunc quidem obsecrationes, nunc uerò orationes, nunc autem postulationes, seu gratiarum actiones oporteat promi, an certè alius quidē obsecrationes, alius uerò orationes, alius autem postulationes, alius gratiarum actiones Deo debeat exhibere, secundum mensuram scilicet ætatis suæ, in qua unaquæque mens p intentionis proficiat industriam.

De ordine specierum, quæ super orationis qualitate ponuntur. Cap. X.

ET idcirco primum proprietates ipsæ sunt nominū, uerborumque tractandæ ac discutiendum, quid inter orationē & obsecrationem, ac postulationē intersit. Deinde similiter perscrutandum, utrum singillatim sint, an pariter exhibendæ. Tertiò indagandū, utrum etiam ipse ordo, qui ita est Apostoli autoritate dispositus, aliquid amplius instruat auditorem, an simpliciter accipienda sit ista distinctio, & indifferenter putanda sit, ab illo taliter fuisse digesta, quod mihi satis uidetur absurdum. Non enim credendum est, aliquid transitorie, ac sine ratione spiritum sanctum per Apostolum protulisse. Et idcirco eodem quo cœpimus ordine, prout dominus donauerit, singula retractemus.

De obsecratione. Cap. XI.

DEprecor itaque primo omnium fieri obsecrationes. Obsecratio est imploratio seu petitio pro peccatis, qua uel pro præsentibus, uel pro præteritis admissis suis unusquisque compunctus ueniam deprecatur.

De oratione. Cap. XII.

ORationes sunt, quibus aliquid offerimus, seu uouemus Deo. Vnde legitur: Vota mea domino reddam. Quod secundum proprietatem uerbi ita exprimi potest: orationes meas domino reddam. Et illud quod legimus in Ecclesiaste: Si uoueris uotum Deo ne moram feceris, redde illud, id est: Si oraueris orationem domino, ne moram feceris reddere illam. Quod ita ab unoquoque nostrûm implebitur. Oramus cum renunciantes huic mundo, spondemus nos mortificatos cunctis actibus, & conuersationi mundanæ tota cordis intentione domino seruituros. Oramus cum promittimus seculari onere, contempto ac terrenis opibus spretis, in omni contritione cordis ac paupertate spiritus, nos domino cohæsuros. Oramus cum pollicemur, nos purissimam corporis castitatem, seu immobilem patientiam exhibituros esse perpetuò, uel cum de corde nostro radices iræ, siue tristitiæ mortem operantis, uouemus funditus eruendas, quæ cum desideria resoluti, atque ad antiqua uitia recurrentes, minimè fecerimus, erimus orationum nostrarū ac uotorum rei, diciturque de nobis: Melius est non uouere, quam uouere & nō reddere. Quod secundum græcum dici potest: melius est non orare, quàm orare & non reddere.

De postulati-

De postulatione. Cap. XIII.

TErtiò loco ponuntur postulationes, quas pro alijs quoque dum sumus in feruore spiritus constituti, solemus emittere, uel pro charis scilicet nostris, uel pro totius mundi pace poscentes, & ut ipsius Apostoli uerbis eloquar, cum pro omnibus hominibus pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt supplicamus.

De gratiarum actione. Cap. XIIII.

QVartò deinde loco gratiarum actiones ponuntur, quas mēs uel cum præterita Dei recolit beneficia, uel cum præsentia contemplatur, seu cum in futurum, quę & quāta præparauerit Deus his, qui diligūt eum, prospicit, per ineffabiles excessus Deo refert. Qua etiam intentione nonnunquam preces uberiores emitti solet, dum illa quæ reposita sunt in futuro sanctorum, præmia purissimis oculis intuendo, ineffabiles Deo gratias cum immenso gaudio, spiritus noster instigatur effundere.

Vtrum quatuor orationum species simul & omnibus, an singillatim & uicißim unicuique sint necessaria. Cap. XV.

EX quibus quatuor speciebus licet nonnunquam, soleant occasiones supplicationū pinguium generari, nam & de obsecrationis specie, quæ de compunctione nascitur peccatorum, & de orationis statu, quæ de fiducia oblationum, & consummatione uotorum pro cōscientiæ profluit puritate, & de postulatione, quæ de charitatis ardore procedit, & de gratiarum actione, quæ de beneficiorum Dei, & magnitudinis ac pietatis eius consideratione generatur, feruentissimas sæpissimè nouimus preces ignitasque prodire, ita ut constet omnes has quas prædiximus species, omnibus hominibus utiles, ac necessarias inueniri, ut in uno eodemque uiro, nūc quidem obsecrationum, nunc autem orationum, nunc postulationum puras ac feruentissimas supplicationes uariatus emittat affectus, tamen prima ad incipientes uidetur peculiarius pertinere qui adhuc uitiorum suorum aculeis, ac memoria remordentur. Secunda ad illos qui in profectu iam spiritali appetitumque uirtutum, quadam mentis sublimitate consistunt. Tertia ad eos qui perfectionem uotorum suorum operibus, adimplentes intercedere, pro alijs quoque consideratione fragilitatis eorum, & charitatis studio prouocantur. Quarta ad illos qui iam pœnalis conscientiæ spina de cordibus euulsa, securi iam munificentias domini ac miserationes, uel in præterito tribuit, uel in præsenti largitur, uel præparat in futuro, mente purissima retractantes ad illam ignitam, & quæ ore hominum comprehendi, nec exprimi potest, orationem feruentissimo corde raptantur. Nonnunquam tamen mens, quæ in illum uerum puritatis proficit affectum, atque in eo iam cœperit radicari, solet hæc omnia simul pariterque concipiens, atque in modum cuiusdam incomprehensibilis ac rapacissimæ flammę cuncta peruolitans, ineffabiles ad Deū preces purissimi uigoris effundere, quas ipse spiritus interpellans gemitibus inenarrabilibus ignorantibus, nobis emittit ad Deum, tanta scilicet in illius horæ momento concipiēs, & ineffabiliter in supplicatione profundēs, quanta non dicam ore percurre, sed ne ipsa quidem mente ualeat, alio tempore recordari. Et inde est quod in qualibet mensura quis positus, nonnunquam puras intentasque preces inuenitur emittere, quia & de illo primo, & humili ordine, qui est super recordatione futuri iudicij, is qui adhuc sub terroris pœna, ac metu examinis constitutus est, ita ad horam compungitur, ut non minore spiritus alacritate, de obsecrationis pinguedine repleatur, quàm ille per puritatem cordis sui munificentias, Dei perlustrās atque percurrens, ineffabili gaudio lætitiaque resoluitur, incipit enim secundùm sententiam domini plus diligere, quia sibimet ampliora cognoscit indulta.

Ad quas orationum species nosmetipsos tendere ualeamus. Cap. XVI.

TAmen expetendæ sunt nobis, per profectū uitæ cōsummationemque uirtutū illę potius supplicationum species, quæ uel de contemplatione futurorum bonorum uel de charitatis ardore funduntur, seu certè, ut humilius & secundum incipientium mensuram loquar, pro acquisitione quarumque uirtutum seu uitij cuiuslibet extinctione generantur. Aliter enim ad illa sublimiora, quæ prædiximus supplicationum genera præuenire, nullatenus poterimus, nisi per ordinem postulationum istarum, sensim mēs nostra fuerit gradatimque prouecta.

De quatuor

De quatuor supplicationum generibus à Domino initiatis. Cap. XVII.

HAs quatuor supplicationum species ita etiam Dominus exemplo suo nobis initiare dignatus est, ut in hoc quoque impleret illud, quod de ipso dicitur: Quæ cœpit Iesus tacere & docere. Nam obsecrationis genus assumit cum dicit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Vel illud quod ex persona eius cantatur in psalmis: Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti: aliaque his similia. Oratio est cum dicit: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut facerem. Siue illud: & pro eis sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Postulatio est cum dicit: Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, ut uideāt gloriam meā, quam dedisti mihi. Vel certè cum dicit: Pater ignosce eis, non enim sciunt quid faciunt. Gratiarum actio est cum dicit. Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hęc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater, quia sic fuit placitū ante te. Vel certè cum dicit: Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me, ego autem sciebam, quia semper me audis. Quæ tamē quatuor supplicationum genera licet singillatim ac diuerso tempore, secundum illum, quem comprehendimus modum, idem Dominus noster distinxerit offerenda, tamen etiam similis ea in supplicatione perfecta comprehendi posse, identidem suis ostendit exemplis, per illam scilicet orationem, quam ad finem euangelij secundum Iohannē legimus, eum copiosissimè profudisse. Ex cuius textu quia longum est uniuersa percurrere, diligens inquisitor hæc ita esse lectionis ipsius serie poterit edoceri. Quem sensum Apostolus quoque in epistola ad Philippenses, has quatuor supplicationū species, aliquantum immutato ponens ordine, euidenter expressit, ostenditque debere eas nonnunquam simul sub ardore unius supplicationis offerri, ita dicens: Sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione, petitiones uestræ innotescant apud Deum: per quod uoluit nos in hoc specialius erudire, quòd & in oratione, & obsecratione gratiarum actio debeat, cum postulatione misceri.

De oratione Dominica. Cap. XVIII.

HAec itaque supplicationum genera sublimior, adhuc status ac præcelsior subsequitur, qui contemplatione Dei solius & charitatis ardore formatur, per quem mens illius dilectione resoluta, atque deiecta familiarissimè Deo, uelut patri proprio, peculiari pietate colloquitur. Quem statum debere nos diligenter expetere, formula Dominicæ orationis instituit, dicens: Pater noster, qua uniuersitatis Deum ac dominū patrem esse, uoce propria confitentes, de conditione seruili in adoptionem filiorum nos profitemur ascitos: adijcientes deinde, qui es in cœlis, ut commorationem uitæ præsentis, qua in hac degimus terra, uelut peregrinam, atque à nostro patre nos longissimè separantem toto horrore uitantes, ad illam potius regionem, in qua patrem nostrum commorari fatemur, summo desiderio properemus, nihilque admittamus eiusmodi, quod indignos nos hac nostra professione ac nobilitate tantæ adoptionis efficiens, & hæreditate paterna uelut degeneres priuet, & nostra nos faciat iustitiæ eius ac seueritatis incurrere. In quem filiorum ordinem gradumque profecti, illa continuo, quæ est in bonis filijs, pietate flagrabimus & affectu, ut iam non pro nostris utilitatibus, sed pro nostri patris gloria totum impendamus affectum, dicentes ei: Sanctificetur nomen tuum, nostrum desiderium, nostrum gaudium, gloriam nostri patris esse testantes, imitatores effecti illius qui dixit: Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit, qui autem quęrit gloriam eius, qui misit illum, hic uerax est: & iniustitia in eo non est. Denique uas electionis hoc repletus affectu, etiam anathema fieri optat à Christo, dummodo ei familia multiplex acquiratur, & ad gloriam sui patris salus totius Israeliticæ plebis accrescat. Securus enim optat interire pro Christo, qui nouit neminem mori posse pro uita. Et iterum: Gaudemus, inquit, quando nos infirmi sumus, uos autem potentes estis. Et quid mirum, si uas electionis pro Christi gloria & fratrum suorum conuersione gentisque priuilegio anathema fieri optat à Christo. Cùm Micheas quoque propheta uellet se mendacem fieri, & ab inspiratione sancti spiritus alienum, dummodo plagas illas & captiuitatis exitia, quæ sua uaticinatione prædixerat, plebs Iudaicę nationis euadat: utinam, inquiens, non essem uir habens

spiritum

spiritum & mendacium potius loquerer, ut prætermittamus illum legislatoris affectũ, qui cum fratribus suis, etiam perituris non renuit interire, dicens: Obsecro domine peccauit populus iste peccatum magnum, aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Potest autem congruè satis illud quod dicitur, sanctificetur nomen tuũ, etiam taliter accipi. Sanctificatio Dei nostra perfectio est. Itaq; dicentes ei, sanctificetur nomen tuum, alijs uerbis hoc dicimus. Tales nos facito pater ut sanctificationem tuam, uel intelligere, quanta sit, uel capere mereamur, uel certè, ut in nostra conuersatione spiritalis actus appareat. Quòd tunc efficaciter impletur in nobis, quando uident homines opera nostra bona, & glorificant patrem nostrum, qui in cœlis est.

De eo, quòd dicit adueniat regnum tuum. Cap. XIX.

SEcunda petitio mentis purissimæ aduenire, iam iamq; regnum sui patris exoptat, uel istud scilicet, quod quotidie Christus regnat in sanctis, quod ita fit cum diaboli imperio per extinctionem fœtentium uitiorum de nostris cordibus pulso, Deus in nobis per uirtutum bonam fragrantiam cœperit dominari, & deuicta fornicatione castitas, superato furore trãquillitas, calcata superbia humilitas, in nostra in mente regnauerit, uel certè illud, quod præstituto tempore omnibus est perfectis, ac Dei filijs generaliter repromissum, in quo eis dicetur à Christo: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnum à constitutione mundi, intentis illud quodãmodo obtutibus ac defixis desiderans & expectãs dicensq; a d eum: Veniat regnum tuum. Nouit enim testimonio conscientiæ suæ, cum apparuerit, mox eius se futurum esse consortem. Hęc enim dicere uel optare criminosorũ nullus audebit, qui nec uidere tribunal iudicis uolet, quisquis sub aduentu eius non palmam, nec præmia suis meritis, sed pœnam nouit protinus repensandam.

De eo, quòd dicit fiat uoluntas tua. Cap. XX.

TErtia supplicatio filiorũ est. Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Non potest esse iam maior oratio, quàm optare ut terrena mereãtur cœlestibus coæquari. Nã quid est aliud dicere: fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra, quàm ut sint homines similes angelis, & sicut uoluntas Dei, ab illis impletur in cœlo, ita etiã hi, qui in terra sunt, non suam, sed eius uniuersi faciant uoluntatẽ? Hoc quoq; nemo ex affectu dicere præualebit, nisi is solus, qui Deum credit omnia, quæ uidẽtur, uel aduersa, uel pro nostris utilitatibus dispensare, magisq; eum pro suorum salute, & commodis prouidũ atq; sollicitum, quàm nos ipsos esse pro nobis. Vel certè aliter accipiendum. Voluntas Dei salus omnium est, secundum illam beati Pauli sententiã, qui omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. De qua etiam uoluntate Isaias propheta ex persona Dei patris. Et omnis, inquit, uoluntas mea fiet. Dicentes ergo ei: Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra, hoc eũ alijs oramus uerbis, ut sicut hi, qui in cœlo sunt, ita omnes, qui in terra consistunt tua pater agnitione saluentur.

De pane supersubstantiali, siue quotidiano. Cap. XXI.

DEinde panem nostrũ ἐπιούσιον, id est, supersubstantialẽ da nobis hodie. Quòd alius Euangelista quotidianũ dixit. Illud nobilitatis ac substantiæ eius significat qualitatem, qua scilicet super omnes substãtias sit, atq; omnes creaturas, sublimitas magnificentiæ eius sanctificationis excedat, hoc uerò proprietatem usus ipsius, atq; utilitatis expresit. Nam cum dicit quotidianum, ostendit quòd sine ipso, nullo die spiritalem uitam capere ualeamus. Cum dicit hodie, ostendit eum quotidie esse sumendum, & hesternam præbitionem eius non sufficere, nisi bonis hodie quoq; similiter fuerit attributus, omniq; nos tempore, hanc orationem debere profundere, indigentia eius quotidiana commoueat, quia non est dies, quo non opus sit nobis huius esu, ac perceptione cor interioris nostri hominis cõfirmare. Licet istud quod dicitur hodie, & ad præsentem uitam posit intelligi id est, dum in hoc seculo commoramur, præsta nobis hunc panem. Nouimus enim eum his, qui meruerint à te, & in futuro esse prẽstandũ, sed rogamus ut

eum nobis hodie largiaris, quia nisi eum percipere, quis in hac uita meruerit, in alia eius particeps esse non poterit.

De eo, quod dicit dimitte nobis debita nostra, & reliqua. Cap. XXII.

ET dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. O' ineffabilis Dei clementia, quæ non solum nobis orationis tradidit formam, & acceptabilem sibi in nobis morum nostrorum instituit disciplinã, ac per necessitatẽ traditę formulę, qua se præcepit à nobis semper orari irę pariter & tristitię euellit radices, sed etiam occasionem rogantibus tribuit, eisq; reserat uiam, qua clemens ac pium prębent erga se iudicium promulgari uel prodire, & quodammodo potestatem tribuit, qua iudicis nostri possimus sententiam temperare, ad ueniam delictorum nostrorum exemplo eum nostræ remissionis coartantes, dum dicimus ei & dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Itaq; securus huius orationis fiducia, de suis admissis ueniã postulabit, quisquis remissus erga suos duntaxat, non erga domini sui extiterit debitores. Solemus nõ nulli quod est deterius erga illa quidem, quæ admittuntur ad iniuriam Dei, quãuis magnorũ sicut criminum, placidos nos, & clementissimos exhibere, erga nostrarum uerò uel paruissimarum offensionum debita exactores immites, atq; inexorabiles inueniri: Quisquis igitur in se delinquenti fratri non ex corde dimiserit: non indulgentiã, sed condemnationem deprecatione hac sibimet impetrabit, suaq; professione semetipsum poscet dirius iudicari, dicens, remitte mihi sicut & ego remisi. Quod cum illi secundũ suã petitionem fuerit repensatum, quid aliud subsequatur, quàm ut exemplo suo implacabili ira, & irremissa sentẽtia puniatur? Ideoq; si clementer uolumus iudicari, nos quoq; erga illos, qui in nos deliquerunt oportet esse clementes. Tantum enim remittetur nobis, quantum nos remiserimus eis, qui nobis quæcunq; malignitate nocuerunt. Quod formidantes nonnulli cum in ecclesia hęc oratio ab uniuersa plebe concinnitur, hũc locũ taciti prætermittunt, ne scilicet semetipsos obligare potius, quàm excusare sua professione uideantur non intelligentes, quòd frustra cauillationes has iudici omniũ prætendere moliantur, qui quemadmodum iudicaturus sit, supplicibus suis uoluit demonstrare. Dum enim erga eos nõ uult immitis, atq; inexorabilis, inueniri formam sui iudicij designauit, ut quemadmodum nos ab illo iudicari cupimus, ita nostros fratres, si quid in nobis deliquerint iudicemus, quia iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam.

De eo, quod dicit, & ne nos inducas intemptationem. Cap. XXIII.

DEinde sequitur. Et ne nos inducas intemptationem. De quo non minima nascitur quæstio. Si enim oramus, ne permittamur temptari, unde erit in nobis uirtus cõstantiæ cõprobanda, secundum illam sententiã, Omnis uir, qui nõ est tẽptatus non est probatus? Non ergo hoc sonat, ne inducat nos temptationem, quasi non permittat nos aliquando temptari, sed ne permittat in temptatione positos superari. Temptatus est enim Iob, sed non est ductus in temptationem. Non enim dedit insipientiam Deo, nec ad illam ad quam trahebatur temptatoris uoluntatẽ, ore impio blasphemus intrauit. Temptatus est Abraam, temptatus est Ioseph, sed uenter illorum inductus est in temptationem, quia nullus eorum consensum prębuit temptatori. Deniq; sequitur: Sed libera nos à malo, id est ne permittas nos à diabolo temptari, supra id, quod possumus, sed fac cum temptatione exitum ut sustinere possimus.

De eo, quòd non debeant alia postulari, quàm hæc tantum, quæ orationis dominicæ modulo continentur. Cap. XXIIII.

VIdetis ergo, qualis nobis ab ipso, qui per illa exorandus est iudice orationis sit modulus & forma proposita, in qua nulla diuitiarum petitio, nulla memoria dignitatũ, nulla potẽtatus ac fortitudinis postulatio, nulla corporeę sanitatis seu temporalis uitæ mentio continetur. Nihil enim caducum uult à se nihil uile temporale æternitatum conditor implorari. Itaq; magnificentiæ eius, ac munificentię maximam irrogabis

bit iniuriam, quisquis his sempiternis petitionibus prætermissis trãsitorium, aliquid & caducum ab eo maluerit postulare, & offensam potius, quàm propitiationẽ iudicis sui uilitate orationis incurret.

De qualitate sublimioris orationis. Capt XXV.

HAec igitur oratio, licet omnem uideatur perfectionis plenitudinem continere, utpote ipsius domini authoritate, uel initiata sit, uel statuta, prouehit tamen domesticos suos ad illum præcelsiorem, quem superius commemorauimus statum, eosq; ad illam igneam, ac perpaucis cognitam uel expertam, (immo ut propius dixerim) ineffabilem orationem gradu eminentiore perducit, quæ omnem transcendens humanũ sensum, nullo nõ dicam sono uocis, nec linguæ motu, nec ulla uerborum pronunciatione distinguitur, sed quã mens infusione cœlestis illius luminis illustrata, non humanis atq; angustis designat eloquijs, sed conglobatis sensibus, uelut de fonte quodam copiosissimo effundit ubertim, atq; ineffabiliter eructat ad dominum, tanta promens in illo breuissimo temporis puncto, quãta nec eloqui facilè, nec mens percurrere, in semetipsam reuersa præualeat. Quem statum dominus quoq; inter illarum supplicationum formulas, quas uel solus in mõte sedens, uel tacitè fudisse describitur, similiter figurauit, cum in orationis agonia constitutus, etiam guttas sanguinis inimitabili intentionis profudit exemplo.

De diuersis compunctionum causis. Cap. XXVI.

QVis uerò possit diuersitates, & causas ipsas atq; origines compunctionum, quãtalibet experientia præditus sufficienter exponere, quibus inflammata mens atque succensa ad orationes puras, ac feruentissimas incitatur? Quarũ pauca quãtum potuerimus, ad præsentis per illuminationẽ domini reminisci exempli gratia proponemus. Nonnunquam etenim psalmi cuiuscunq; uersiculus, occasionem orationis ignitæ decantantibus nobis præbuit, interdum canora fraternæ uocis modulatio ad intentam supplicationem stupentium animos excitauit. Nouimus quoq; distinctionem grauitatemq; psallentis, etiam à stantibus plurimum contulisse feruoris, nec non exhortatio uiri perfecti, & collatio spiritalis, frequenter ad uberrimas preces iacẽtium erexit affectum. Scimus etiam fratris, seu chari cuiuslibet interitu, non minus nos ad plenam compunctionem fuisse raptatos. Recordatio quoq; teporis ac negligentiæ nostrę nonnunquam nobis salutarem spiritus inuexit ardorem. Atq; in hunc modũ nulli dubium est occasiones innumeras non deesse, quibus per Dei gratiam tepor, ac somnolentia nostrarum mentium ualeat excitari.

De uarijs compunctionum qualitatibus. Cap. XXVII.

QVẽadmodum uerò, uel quibus modis istæ ipsæ cõpunctiones, de intimis animæ conclauibus proferantur, non minoris difficultatis est indagare. Frequenter enim per ineffabile gaudiũ, & alacritatem spiritus, saluberrimæ compunctionis fructus emergit, ita ut etiam in clamores, quosdã intolerabilis gaudij immensitate prorũpat, & cellam uicini iocunditas cordis, & exultationis penetret magnitudo. Nonnũquam uerò tanto silentio mens inter secretum profundæ taciturnitatis absconditur, ut omnem penitus sonum uocis stupor subitæ illuminationis includat, omnesq; sensus attonitus spiritus, uel contineat intrinsecus, uel emittat, ac desideria sua gemitibus inenarrabilibus effundat ad Deum. Interdum uerò tanta compunctionis abundãtia, ac dolore suppletur, ut aliam eas digerere, non lachrymarum euaporatione non possit.

Interrogatio de eo, quòd non sit in nostra potestate, profusio lachrymarum. Cap. XXIII.

GErmanus. Hunc quidem compũctionis affectũ, ex parte aliqua mea quoq; exiguitas nõ ignorat. Frequenter enim recordatione delictorum meorũ obortis lachrymis, ita sum hoc ineffabili, ut præfatus es, gaudio, uisitante domino uegetatus, ut desperare me illorum ueniam nõ debere, letitiæ ipsius magnitudo dictaret. Quo statu nihil reor esse sublimius, si reparatio eius nostro subiaceret arbitrio. Nam nõnunquam

cupiens ad similem me lachrymarum compunctionem totis uiribus excitare, omnesque errores meos, atque peccata ante oculos statuens, ubertatem illam fletuum reuocare nõ possim, & ita oculi mei in modum cuiusdã durissimæ silicis prædurantur, ut nulla prorsus ex eis humoris gutta distillet, & ideo quantum mihi in illa lachrymarum profusione congaudeo, tantum doleo, quòd illam cum uoluero recuperare non ualeam.

Responsio de diuersitate compunctionum, quæ lachrymas digeruntur. Cap. XXIX.

ISaac. Nõ omnis lachrymarum profusio uno affectu, uel uirtute depromitur. Aliter enim ille emanat fletus, qui peccatorum spina cor nostrum compungente, de quo dicitur. Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Et iterum: Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & per noctem, & non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui. Aliter qui de contemplatione æternorum bonorum, & desiderio illius futuræ claritatis exoritur, per qua etiã uberiores lachrymarũ fontes, de intolerantia gaudij & alacritatis immensitate prorumpunt, dum sitit anima nostra, ad Deum fontem uiuum, dicens. Quãdo ueniam & apparebo ante conspectum Dei? Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, cum eiulatu quotidie & lamentatione proclamans. Heu mihi quoniã incolatus meus prolongatus est, & multum incola fuit anima mea. Aliter profluunt lachrymæ, quæ absque ulla quidem talium criminũ conscientia, sed tamen de metu gehennæ, & horribilis illius iudicij recordatione procedunt, cuius terrore propheta percussus orat ad Deũ: Non intres inquiens, in iudicio cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Est etiam aliud lachrymarum genus, quòd non pro sua conscientia, sed pro aliena duritia peccatisque generatur, quo Samuel Saulem, quo illam quoque Hierusalem, uel in præteritis Hieremias, uel in Euangelio dominus fleuisse describitur, ita dicẽs: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo in die & in nocte interfectos filiæ populi mei? Vel certè quales illæ sunt lachrymæ, de quibus in psalmo cẽtesimo primo canitur. Quia cinerem sicut panem manducaui, & populum meũ cum fletu miscebã. Quas certum est non illo effectu promi, quo in sexto psalmo ex persona pœnitentis emergunt, sed pro anxietatibus uitæ huius, atque angustijs & ærumnis, quibus iusti in hoc mundo poti deprimuntur. Quod etiã psalmi ipsius non solum textus, sed etiam titulus euidenter ostendit, qui ex persona pauperis illius, de quo in Euangelio dicitur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, ita describitur. Oratio pauperis cum anxiatus fuerit, & coram Deo effuderit precem suam. Ab his ergo lachrymis multum distant, illæ quæ obdurato corde de siccis oculis exprimuntur, quas scilicet non penitus infructuosas esse credamus, bono enim proposito earum attemptatur emissio, ab his præsertim, qui nec dum, uel ad sciẽtiam peruenire perfectã, uel pristinorum, seu præsentium uitiorum potuerunt ad purum labe mundari.

De eo, quòd elici non debeant lachrymæ, quando non spontaneæ proferuntur. Cap. XXX.

AB his tamen, qui in affectum iam transiere uirtutum, nequaquam debet hoc modo extorqueri profusio lachrymarum, nec exterioris hominis magnopere affectãdi sunt fletus, qui etiam si fuerint utcunque producti, nũquam pertingere ad illam spontanearum lachrymarum poterunt ubertatem. Magis enim supplicantis animũ suis conatibus distrahentes humiliabunt, atque ad ima demergent, & ab illa cœlesti sublimitate deponent, in qua attonita mens orantis indeclinabiliter debet esse defixa, eamque cõpellent precum suarum intentione laxata erga steriles, & coactitias lachrymarum guttulas ægrotare.

Sententia abbatis Antonij super orationis statu. Cap. XXXI.

ET ut orationis ueræ percipiatis affectũ, non meã uobis, sed beati Antonij sententiam proferam: Quem ita nonnunquam in oratione nouimus perstitisse, ut eodem in excessu mentis frequenter orante, cum solis ortus cœpisset infundi, audierimus cum

eum in feruore spiritus proclamantem. Quid me impedis sol, qui ad hoc iam oriris, ut me ab huius ueri luminis abstrahas claritate? Cuius etiam hæc quoq; est super orationis fine cœlestis, & plusquam humana sententia: Non est, inquit, perfecta oratio in qua se monachus, uel hoc ipsum, quod orat intelligit. Et ut nos quoq; secundũ mensurã tenuitatis nostræ, huic admirandæ sententiæ superadijcere aliquid audeamus, orationis quæ exauditur à domino, in quantum experti sumus indicia proferemus.

De exauditionis inditio. Cap. XXXII.

CVm orantes nos nulla interpellauerit hæsitatio, & fiduciam petitionis nostræ, quadam desperatione deiecit, sed obtinuisse nos hora ipsa orationis effusione, quod poscimus senserimus, non ambigamus preces nostras, ad Deum efficaciter penetrasse. Tantum enim quis exaudiri atq; obtinere merebitur, quantũ uel inspici se à Deo, uel Deũ crediderit posse præstare. Irretractabilis, nanq; est domini nostri illa sententia, quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & uenient uobis.

Obiectio, quòd prædictæ exauditionis fiducia, tantum sanctis conueniat. Cap. XXXIII.

GErmanus. Hanc exauditionis fiduciam nimirũ de conscientiæ puritate credimus emanare. Cæterum nos quorum cor adhuc peccatorum spina compungit, quemadmodum eam habere possumus, nullis patrocinantibus meritis, quibus exaudiendas orationes nostras fiducialiter præsumamus?

Responsio de diuersis exauditionum causis. Cap. XXXIIII.

ISaac. Diuersas exauditionum causas esse secundum animarum diuersum, ac uarium statum, Euangelica siue prophetica testantur eloquia. Habes ẽm in duorũ consensione fructum exauditionis dominica uoce signatum, secundũ illud: Si duo ex uobis consenserint super terram, de omni re quamcunq; petierint fiet illis à patre meo, qui in cœlis est. Habes aliam in fidei plenitudine, quæ grano synapis comparatur. Si enim inquit, habueritis fidem, sicut granum synapis, dicetis monti huic: transi hinc & transibit, & nihil impossibile erit uobis. Habes in assiduitate orationum, quam propter indefessam petitionum perseuerantiam importunitatem sermo dominicus nominauit. Amen enim dico uobis, quia si non propter amicitiam, uel propter importunitatem eius surget, & dabit ei quantũ opus habuerit. Habes in eleemosinarum fructu: Include inquit, eleemosinam in corde pauperis, & ipsa orabit pro te in tempore tribulationis. Habes in emendatione uitæ, & operibus misericordiæ, secũdum illud: Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Et post pauca, quibus infructuosa ieiunij sterilitas castigatur: Tunc, inquit, inuocabis & dominus exaudiet te, & clamabis & dicet. Ecce adsum. Nõnunquam sanè exaudiri, etiam tribulationum nimietas facit, secũdum illud: Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Et iterum: Ne afflixeritis aduenã, qui sic clamauerit exaudiam eum, quia misericors sum. Videtis ergo, quot modis obtineatur exauditionis gratia, ut nullus ad impetrãda ea, quæ salutaria sunt, & ęterna conscientiæ suæ desperatione frangatur. Vt enim miseriarum nostrarum contemplatione cõcedamus nos omnibus illis, quas suprà memorauimus, penitùs destitutos esse uirtutibus, & nec illam nos habere laudabilem duorum cõsensionem, nec illam fidem grano synapis comparatam, nec illa opera pietatis, quæ propheta describit, num uel importunitatem, quæ omni uolenti suppeditat habere non possumus? Per quam etiã solã si non pro amicitiarum merito atq; uirtutũ, interpellationis assiduitate daturum se dominus, quicquid oratus fuerit repromittit. Et idcirco absq; hæsitationis infidelitate precibus insistendũ est, obtenturosq; nos earum iugitate cuncta, quæ secundũ Deũ popo scerimus minimè dubitandũ. Hortatur enim nos dñs, uolens ea, quæ sunt æterna cœlestiaq; præstare, ut eũ importunitate nostra quodãmodo coartemus, q̃ importunos nos non modo, non despicit, nec refutat, sed etiã inuitat & laudat, eisq; prestiturum se quic-

quid perseuerāter sperauerint benignissimè pollicetur dicens. Petite & accipietis, quęrite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsant aperietur. Et iterum. Omnia quæcunq; petieritis in oratione credentes accipietis, & nihil impossibile erit uobis. Et idcirco si cūctę nos exauditionum quas prædiximus, causæ omnino deficiunt, saltem animæ importunitatis instantia, quę absq; nulla uel meriti laboris difficultate in cuiuscunq; uolentis sita est potestate. Pro certo autem non axaudiendum, se supplicans quisq; non dubitet, cum se dubitauerit exaudiri. Hic dilucidè manifestat, quòd infatigabiliter Deum debeamus orare, & nō deficere. Quòd autem infatigabiliter domino supplicandum sit, etiam illo beati Danielis docemur exemplo, quòd non exauditus à prima die, qua cœpit orare, post primam & uicesimam diem, consequitur suæ petitionis effectum. Vnde non debemus nos quoq; accepta orationum nostrarum intentione cessare, si nos exaudiri tardius senserimus, ne fortè aut exauditionis gratia dispensatione domini utiliter differatur, aut angelus diuinum ad nos beneficium delaturus, à facie omnipotentis egressus resistente diabolo remoretur, quem certum est transmissum muneris desiderium ingerere non posse, si nos à propositæ petitionis intentione cessasse reppererit. Quod etiam supradicto prophetæ proculdubio accidere potuisse, nisi uirtute incomparabili, in primum atq; uicesimū diem orationum suarum perseuerantiam protelasset. Ab huius igitur fidei confidentia nulla penitus desperatione frangamur, cum orationem nostram nos obtinuisse minimè senserimus, nec hæsitemus, super domini sponsione dicentis: Omnia quæcunq; petieritis in oratione credentes accipietis. Retractare namq; nos conuenit illam beati Ioannis Euangelistæ sententiam, qua ambiguitas huius quęstionis euidenter absoluitur. Hęc est, inquit, fiducia quam habemus ad Deum, quia quicquid petierimus secundū uoluntatem eius audit nos. Ergo super his tantum plenam nos, & indubitabilem iussit exauditionis habere fiduciam, quæ non nostris commodis, nec solatijs temporalibus, sed domini congruunt uoluntati. Quod etiam in oratione dominica admittere præcipimur dicentes. Fiat uoluntas tua, scilicet non nostra. Si enim & illud Apostoli recordemur, quoniam quid oremus, secundum quod oportet nescimus, intelligimus, nos nōnunquam saluti nostræ contraria postulare, & commodissimè nobis ab eo, qui utilitates nostras rectius quàm nos, ac ueracius intuetur ea, quæ poscimus denegari. Quod illi quoq; magistro gentium accidisse non dubium est, cum oraret auferri a se Angelum sathanæ, qui utiliter ad colaphizandū eum appositus fuerat domini uoluntate, dicens: Propter quod ter dominum rogaui ut discederet à me, & dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Quem sensum etiam dominus orans ex persona hominis assumpti, ut formam quoq; orandi nobis, quemadmodum & cętera suo prębere exemplo, ita cum oraret expressit: Pater si possibile est transeat à me calix iste, ueruntamen, non sicut ego uolo, sed sicut tu, cum utiq; eius à patris uoluntate non discreparet uoluntas. Venerat enī saluare quod perierat, & dare animam suam in redemptionem pro multis, de qua ipse dicit: nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Ex cuius persona super unitate uoluntatis suę, quam cum patre iugiter possidebat, per beatū quoq; Dauid in psalmo tricesimono ita cantatur. Vt facerem uoluntatem tuā Deus meus uolui. Nam & si de patre legimus. Sic enim Deus dilexit mundum, ut unigenitum filiū suum daret, & de filio nihilominus inuenimus, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris. Et quemadmodum de illo refertur, qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, ita de isto narratur: oblatus est, quia ipse uoluit. Et ita patris & filij uoluntas una per omnia designatur, ut etiam in ipso resurrectionis dominicæ sacramento operatio non dissona fuisse doceatur. Nam sicut resurrectionem corporis eius patrem operatum, beatus Apostolus prædicat dicens: Et Deum patrem qui suscitauit eum à mortuis, ita filius suscitaturum, se templum sui corporis protestatur. Soluite inquiens templum hoc, & ego in tribus diebus suscitabo illud. Et idcirco his quæ prædiximus exemplis dominicis eruditi, cunctas obsecrationes nostras similis nos quoque debemus oratione concludere, & hanc uocem cunctis petitionibus nostris semper adiungere: Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu

cut tu. Satis uerò constat, illum trinæ curuationis numerum, qui solet in cōgregatione fratrum ad concludendam synaxim celebrari, eum qui intento animo non supplicat obseruare non posse.

De oratione intra cubiculum, & clauso ostio deferenda. Cap. XXXV.

ANte omnia sanè illud Euangelicum præceptum diligentius obseruandum est, ut intrātes in cubiculum nostrū clauso ostio nostro oremus patrem nostrum, quod à nobis ita implebitur. Intra nostrum cubiculum supplicamus, cum ab omniū cogitationum siue sollicitudinum strepitu cor nostrum penitus amouentes, secreto quodammodo, ac familiariter preces nostras Domino reseramus. Clauso oramus ostio, cū strictis labijs omniq; silentio supplicamus, non uocum, sed cordiū scrutatori. In abscondito oramus, quādo corde tantum, & intenta mente petitiones nostras soli pandimus Deo, ita ut ne ipsæ quidem aduersæ ualeant potestates genus nostræ petitionis agnoscere. Propter quod cum summo est orandum silentio, non solum ne fratres astātes nostris susurrijs uel clamoribus auocemus, & orantium sensus obstrepamus, sed ut ipsos quoque inimicos nostros, qui orantibus nobis maximè insidiantur, lateat nostræ petitionis intentio. Ita enim præceptum illud implebimus: Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.

De utilitate breuis & tacitæ orationis. Cap. XXXVI.

OB quod frequenter quidem, sed breuiter est orandum, ne immorantibus nobis locum, uel tēpus, inserere aliquid nostro cordi insidiator possit inimicus. Istud nāq; est sacrificium uerum, qui sacrificium Deo spiritus contritus. Hæc salutaris oblatio, ista sunt pura libamina, istud sacrificium iusticiæ, istud sacrificiū laudis, hę sunt uerę ac pingues hostiæ, ista sunt holocaustomata medullata, quæ contritis & humiliatis cordibus offeruntur, quæq; hac, qua diximus, disciplina & intentione spiritus exhibentes, efficaci poterimus uirtute cantare: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuato manuum mearum sacrificium uespertinum. Quod etiam nos opportuna commonet deuotione persoluere, horæ ipsius ac noctis aduectus, de quo quidem licet pro tenuitatis nostræ mensura multa prolata uideātur, diuq; sit protracta collatio pro sublimitate tamē ac difficultate materiæ, paucis admodum credimus disputatum His sancti Isaaci sermonibus stupefacti potius, quàm repleti, uespertina synaxi celebrata, sopore paululum membra laxauimus, primoq; diluculo sub placito plenioris tractatus iterum reuersuri, ad nostra discessimus, tam de præceptorum acquisitiōe, quàm de promissorum sacietate gaudentes. Excellentiam siquidem orationis nobis tantummodo præmonstratam, ordinem uerò atq; uirtutem, qua etiā perpetuitas eius, uel acquirenda est, uel tenēda, nec dum nos integrè percepisse illius disputationib. senseramus.

Collationis primæ abbatis Isaaci de oratione finis.

COLLATIO SECVNDA ABBATIS ISAACI DE ORATIONE. Cap. I.

INter hæc anachoretarum instituta sublimia, quæ utcunque donante Deo, licet imperito digesta sunt stylo, quiddam nos interserere atque contexere, quod uelut pulchro corpori neuum quendam uideatur apponere, narrationis ipsius ordo compellit, quanquàm non dubitemus ex hoc ipso non minimam instructionem super omnipotentis Dei, quę in Genesi legitur imagine, quibusq; simplicioribus conferendam, præsertim cum tanti dogmatis causa uertatur, ut error seu ignoratio eius sine ingenti blasphemia, & catholicæ fidei detrimento esse non possit.

De consuetudine, quæ super significatione pascæ intra Aegypti prouinciam retentatur. Cap. II.

INtra Aegypti regionem mos iste antiqua traditione seruatur, ũt peracto epiphaniorum die, quem prouinciæ illius sacerdotes, uel dominici baptismi, uel secundùm carnem natiuitatis esse definiunt, & idcirco utriusq; sacramenti solennitatem nõ bifariè, ut in occiduis prouincijs, sed sub una diei huius festiuitate concelebrãt, epistolę pontificis Alexandrini per uniuersas dirigantur Aegypti ecclesias, quib. ad initiũ quadragesimæ, & dies pascæ non solũ per ciuitates oẽs, sed etiam per uniuersa monasteria designentur. Secundũ hũc igitur morẽ prius dies ad modũ paucos, quàm superior cùm abbate Isaaci fuerat agitata collatio Theophili p̃dicti urbis episcopi solennes epistolæ commearunt, quibus cùm denũciatione paschali contra ineptam quoq; antropomorphitarum hæresim lõga disputatione disseruit, eãq; copioso sermone destruxit. Quod tanta est amaritudine ab uniuerso propemodum genere monachorum, qui per totam prouinciam Aegypti morabantur, pro simplicitatis errore susceptum, ut ecõtrario memoratum pontificem, uelut hæresi grauissima deprauatum, pars maxima seniorũ ab uniuerso fraternitatis corpore decerneret detestandum, quod scilicet impugnare scripturæ sanctæ sententiam uideretur, negãs omnipotentem Deum humanæ figuræ cõpositione formatum, cũ ad eius imaginem creatũ Adam scriptura manifestissimè testaretur. Deniq; ab his, qui erant in eremo Scythi cõmorantes, quiq; perfectione ac scientia omnibus, qui erãt in Aegypti monasterijs præminebant: ita est hæc epistola refutata, præter abbatẽ Pafuntium nostræ congregationis presbyterum nullus eam cæterorũ presbyterorum, qui in eadem eremo alijs tribus ecclesijs præsidebant, nec legi quidem ac recitari in suis conuentibus prorsus admitterent.

De Abbate Serapione & Antropomorphitarum hæresi quam simplicitatis errore contraxit. Cap. III.

INter hos ergo, qui hanc detinebãtur errore fuit antiquissimæ districtionis, atq; in actuali disciplina per omnia consummatus nomine Serapion, cuius imperitia super p̃dicti dogmatis opinione tantũ præiudicabat, cunctis ueram tenentibus fidẽ, quantum ipse uel uitæ merito, uel antiquitate tẽporis omnes ferè monachos anteibat. Cũq; hic sancti presbyteri Pafuntij multis adhortationibus ad tramitem rectæ fidei non posset adduci, eo quòd nouella ei hęc persuasio, nec ab anterioribus aliquando comperta uel tradita uideretur, accidit ut quidam diaconus summæ scientiæ uir nomine Photinus desiderio uidendi fratres, qui in eremo eadem commanebãt de Cappadociæ partibus aduenirer. Quẽ beatus Pafuntius summa gratulatione suscipiẽs, ad confirmationem fidei, quæ fuerat prædicti põtificis literis comprehensa, producens in medium, coram cũctis fratribus suscitatur, quemadmodũ illud quod in Genesi dicitur. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã, catholicæ totius Orientis interpretarentur ecclesiæ. Cumq; ille non secundũ humilem literæ sonũ, sed spiritualiter imaginem Dei, ac similitudinẽ tradi ab uniuersis ecclesiarũ principibus explanaret, idq; copioso sermone, ac plurimis scripturarũ testimonijs approbarit, nec posse in illã immensam & incõprehensibilem, atq; inuisibilem maiestatem, aliquid humori cadere, quod humana compositione ualeat, ac similitudine circumscribi, quippe, quæ incorporea & incõposita simplexq; natura sit, quæq; sicut oculis non depræhendi, ita mente non ualeat ęstimari, tandem senex multis ac ualidissimis, doctissimi uiri assertionibus motus, ac fidem catholicæ traditionis attractus est. Cũq; super hoc eius assensu, infinita uel abbatem Pafuntium, uel nos omnes lætitia repleuisset, quòd scilicet uirum tantæ antiquitatis, tantisq; uirtutibus consummatum, imperitia sola & simplicitate rusticitatis errantem, nequaquam usq; ad finem deuiare Dominus à tramite rectæ fidei permisisset, & pro gratiarum actione surgentes preces Domino pariter funderemus, ita est in oratione senex mente cõfusus, eo quòd illam antopomorphon imaginẽ Deitatis, quam proponere sibi in oratione consueuerat aboleri de suo corde sentiret, ut in amarissimos fletus crebrosq; singultus repente prorumpens, in terramq; prostratus, cũm eiulatu ualidissimo proclamaret. Heu me miserum, tulerũt à me Deum meum, & quem nunc teneam

neam non habeo, uel quem adorem aut interpellem, iam nescio. Super qua re ualde permoti, nec non etiam præteritæ collationis uirtute adhuc in nostris cordib. insidēte, ad abbatem Isaac rediuimus, quem cominus intuentes his sermonibus adorsi sumus.

De reditu ad abbatem Isaaci & inquisitione erroris quem senex prædictus incurrit. Cap. IIII.

Licet nos etiam citra eius rei, quæ nuper oborta est nouitatem, præteritæ collationis quæ super orationis statu digesta est, desiderium recurrere ad tuam beatitudinem postpositis omnibus inuitaret, adiecit tamē aliquid huic cupiditati etiā abbatis Serapionis tam grauis error, nequissimorum (ut arbitramur) dæmonum calliditate conceptus. Non enim parua desperatione deijcimur, considerantes eum labores tantos, quos per quinquaginta annos in hac eremo laudabiliter exegit, ignorātiæ huius uitio non solùm penitùs perdidisse, sed etiam perpetuæ mortis incurrisse discrimen. Vnde ergo uel cur ei hic tam grauis error irrepserit, primū desideramus agnoscere, deinde quæ sumus edoceri, quemadmodum ad illam orationis qualitatem, de qua pridiem non solùm copiosè, sed etiam magnificè disputasti peruenire possimus. In hoc enim profecit in nobis admirabilis illa collatio ut stuporem tantūmodo mentis incurret, non quemadmodum eam perficere, uel appræhendere ualeremus ostenderet.

Responsio de origine hæreseos superius comprehensæ. Cap. V.

Isaac. Non est mirandum hominem simplicissimum, & de substantia ac natura diuinitatis nunquam penitùs eruditum, rusticitatis uitio & cōsuetudine erroris antiquiusque nūc detineri, uel decipi potuisse, & ut uerius dicam, in errore pristino perdurare, qui non recenti, sicut putatis dæmonum illusione, sed ignorantia pristinæ gentilitatis infertur, dum secundum consuetudinem erroris illius, quo dæmones hominum figura cōpositos excolebant, nunc quoque illam incomprehensibilem atque ineffabilem ueri numinis maiestatem sub circumscriptione alicuius imaginationis existiment adorandā, nihil se tenere uel habere credentes, si propositam non habuerint imaginem quandam, quam in supplicatione positi iugiter interpellent, eamque circunferant mente, ac præ oculis teneant semper affixam. Super quorum hoc errore cōpetenter dirigitur illis sententia. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis. Hieremias quoque: Populus, inquit, meus, mutauit gloriam suam in idolum. Qui error licet origine hac, qua diximus, quorundā sensibus sit inolitus, nihilominus tamen in illorum quoque animis, qui nunquam gentili superstitione polluti sunt, sub colore testimonij huius quo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, imperitia seu rusticitate faciente, contractus est, ita ut etiam hæresis, quæ dicitur antropomorphitarū sub occasiōe detestādæ huius interpretationis emerserit, quæ immensam illam ac simplicem diuinitatis substantiam lineamentis nostris & humana figuratione compositam pertinaci peruersitate contendit, quam tamē, si quis fuerit catholicis dogmatibus institutus, ut gentilem blasphemiam detestabitur, & ita ad illam orationis purissimam perueniet qualitatē, quæ nō solùm nullam diuinitatis effigiem, nec lineamenta corporea (quod dictu quoque nefas est) in sua supplicatione miscebit, sed nec ullam quidem in se memoriam dicti cuiusdam uel tacti speciem seu formā cuiuslibet caracteris admittet.

Quibus ex causis unicuique nostrarum aut humilis Christus Iesus, aut grorificatus appareat. Cap. VI.

Secundùm mensuram nanque puritatis suæ sicut superiore collatione præfatus sum unaquæque mens in oratione sua uel erigitur, uel formatur, tantum scilicet à terrenarum ac materialium rerum cōtemplatione discedens, quantū eam status suæ prouexerit puritatis, feceritque Iesum, uel humilem adhuc & carneum, uel glorificatum, & in maiestatis suæ gloria uenientem internis obtutib. animæ peruideri. Non enim poterūt Iesum intueri uenientem in regno suo, qui adhuc sub illa quodāmodo iudaica infirmitate detenti, non queunt dicere cum Apostolo: Et si cognouimus secundùm carnem

Christum

Christum, sed nunc iam non nouimus. Sed illi soli purissimis oculis diuinitatem ipsius speculantur, qui de humilibus ac terrenis operibus cogitationum ascendentes cum illo secedunt in excelso solitudinis monte, qui liber ab omnium terrenarum cogitationum ac perturbationum tumultu, & à cunctorum uitiorum permixtione secretus, fide purissima ac uirtutum eminentia sublimatus, gloriam uultus eius ac claritatis eius reuelat imaginem his, qui merentur eum mundis animę obtutibus intueri. Cæterùm uidetur Iesus etiam ab his, qui in ciuitatibus & castellis, ac uiculis commorantur, id est, qui in actuali conuersatione sunt, atque in operibus constituti, sed non in illa claritate, qua illis apparuit, qui cum ipso possunt in prædicto uirtutũ monte cõscendere, id est, Petro, Iacobo & Ioanni. Ita enim in solitudine & Mosi apparuit & Heliæ locutus est. Quod uolens noster Dominus confirmare, ac perfectæ nobis relinquere puritatis exempla, & quidem cùm ipse fons inuiolabilis sanctitatis ad obtinendam puritatẽ secessionis adiutorio, ac solitudinis beneficio extrinsecus non egeret, non enim poterat illis turbatum sordibus puritatis plenitudo maculari, nec contaminari humano consortio, qui uniuersa polluta mundat atq; sanctificat, secessit tamen solus in montem orare, per hoc scilicet nos instruens suæ secessionis exemplo, ut si interpellare nos quoq; uoluerimus Deum puro & integro cordis affectu, ab omni inquietudine & confusione turbarum similiter secedamus, ut in hoc tempore commorantes ad similitudinẽ quandam illius beatitudinis, quæ in futuro repromittitur sanctis, uel ex parte aliqua nos aptare possimus, sitq; nobis omnia & in omnibus Deus.

In quo noster finis, seu perfecta beatitudo consistat. Cap. VII.

TVnc enim perfectè consummabitur in nobis illa nostri saluatotis oratio, qua pro suis discipulis orauit ad patrem, dicẽs: ut dilectio qua dilexisti me, in eis sit, & ipsi in nobis, & iterum: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, quãdo illa Dei perfecta dilectio, qua prior nos ille dilexit, in nostri quoq; transierit cordis affectum, hac dominica oratione completa, quã credimus nullo modo posse cessari. Quod ita fiet cum omnis amor, omne desideriũ: omne studium: omnis conatus: omnis cogitatio nostra, omne quod uidemus, quod loquimur, quod speramus Deus erit, illaq; unitas, quæ nunc est patris cum filio, & filij cum patre in nostrum fuerit sensum mentesq; trãsfusa, id est, ut quemadmodũ nos ille in syncera & pura atq; indissolubili diligit charitate, nos quoq; ei perpetua & inseparabili charitate iũgamur, ita scilicet eidem copulati, ut quicquid speramus, quicquid intelligimus, quicquid loquimur Deus sit, in illum inquam peruenientes, quę prædiximus finem, quem idem Dñs orans in nobis optat impleri, ut omnes sint unum, sicut nos unum sumus, ego in eis, & tu in me, ut sint & ipsi consummati in unum. Et iterũ. Pater quos dedisti mihi uolo, ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Hæc igitur destinatio solitarij, hęc debet esse omnis intentio, ut imaginem futuræ beatitudinis in hoc corpore possidere mereatur, & quodammodo arram cœlestis illius conuersationis & gloriæ incipiat in hoc uasculo prægustare. Hinc inquam finis totius perfectionis est, ut eo usq; extenuata mẽs ab omni situ carnali ad spiritalia quotidie sublimetur, donec omnis eius conuersatio, omnis uolutatio cordis una, & iugis efficiatur oratio.

Interrogatio super eruditione perfectionis, per quam poßimus ad perpetuam Dei memoriam peruenire. Cap. VIII.

GErmanus. Maior nobis ad præteritæ collationis illius admirationem ob quam huc recurrimus magnitudo stuporis accrescit. Quantum enim incitamento doctrinæ huius ad desiderium præfectæ beatitudinis inflammamur, tantum maiore desperatione concidimus, ignorantes quemadmodum disciplinam tantæ sublimitatis expetere, uel obtinere possimus. Quapropter quæ in cella positi diutina meditatione uoluere cœperamus, quia nec esse est loquaci forsitan prosecutione proferri, quæ sumus ut explicari ea à nobis patienter admittas. Quanquam sciamus beatitudinem tuam nullis offendi solere ineptijs infirmorum, quæ uel ob hoc sunt in

in medium proferendæ, ut quæ in eis absurda sunt corrigantur. Quantum ita opinio nostra sese habet, cuiuslibet artis seu disciplinæ perfectio, necesse est, ut à quibusdā mollibus incipiens rudimentis, facilioribus primo ac tenerrimis initijs imbuatur, ut quodā rationabili lacte nutrita paulatim educataq; succrescat, atq; ita ab imis ad summa sensim gradatimq; conscendat, quibus cum fuerit planiora principia & quodammodo ianuas arreptæ professionis ingressa, ad penetralia quoq; perfectionis & excelsa fastigia consequenter & absq; labore perueniat. Nam quemadmodum pronunciare puerorū quispiam simplices poterit copulas syllabarum, nisi prius elementorum caracteres diligenter agnouerit? Vel quomodo citatam legendi peritiam cōsequetur, qui breues & perangustas descriptiones nominum, nec dum est idoneus coniugare? Qua autem ratione is, qui peritia grammaticæ disciplinæ minus instructus est, uel rhetoricam facundiam, uel philosophicam scientiam consequetur? Quapropter huic quoque sublimissimæ disciplinæ, per quam instruimur Deo iugiter inhærere, non dubito quędā institutionis inesse fundamina, quibus primum firmissimè collocatis, post hoc superposita extollatur perfectionis excelsa fastigia. Cuius hæc esse principia tenuiter suspicamur, ut primum nouerimus, qua meditatione teneatur, uel cogitetur Deus. Deinde hanc eandem quæcūq; est materiam, quemadmodum ualeamus immobiliter custodire, quòd etiam non ambigimus culmen totius perfectionis existere. Et idcirco quandā memoriæ huius materiam, qua Deus mētē concipitur, uel perpetuo teneatur nobis cupimus demonstrari, ut eam præ oculis retentantes, cum elapsos nos ad eandē senserimus, habeamus in promptu, quo resipiscentes ilico reuertamur, ac resumere illam sine ulla circuitus mora, & inquisitionis difficultate possimus. Euenit nāq; ut cùm de theorijs spiritalibus euagati ad nosmetipsos, uelut de letali sopore conuertimur, & tanq; expergefacti materiam quærimus, qua illam quæ obruta est spiritalem memoriā resucitare possimus, retardati ipsius inquisitionis mora, priusquàm reperiamus eam à nostro conatu iterum deuoluamur, & anteq; spiritalis quidam pariatur intuitus, concepta cordis euanescat intentio. Quam confusionem idcirco nobis accidere satis certū est, quia speciale aliquid præ oculis propositum uelut formulam quādam stabiliter non tenemus, ad quam possit uagus animus post multos anfractus ac discursus uarios reuocari, & post longa naufragia, uelut portum quietis intrare. Itaq; fit, ut hac ignoratione ac difficultate mens iugiter præpedita, errabunda semper, & uelut ebria per diuersa iactetur, & ne illud quidem, quod casu potius, quàm industria sibimet occurrerit spiritale diu, ac firmiter teneat, dum aliud ex alio semper recipiens, sicut introitus eorum atq; principia, ita etiam finem discussumq; non sentiat.

Responsio de efficacia intellectus, qui per experientiam colligitur. Cap. IX.

ISaac. Inquisitio uestra tam minuta atque subtilis proximè puritatis præsignat iudicium. Nec enim de his saltem interrogare, non dicam intro aspicere atq; discernere quispiam pręualebit, nisi quē diligens & efficax mentis industria ac sollicitudo peruigil ad perscrutandam istarum profunditatem prouenerit quæstionum, castigatæq; uitæ iugis intentio per experientiam fecerit actualem, attemptare puritate huius limina ianuasq; pulsare. Et idcirco quoniam uideo uos non dicam pro foribus orationis illius ueræ, de qua disserimus astitisse, sed ipsis quodammodo experientiæ manibus penetralia eius, & interiora palpare, & quædam membra iam iamq; contingere, nec me laboraturum credo, ut iam intra aulam quodammodo ipsius oberrantes in abdita quoq; in quantum Dominus direxerit introducam, nec uos ad introspicienda hæc, quæ demonstranda sunt ullo difficultatis obstaculo retardandos. Proximus enim cognitioni est, qui quid inquirere debeat, prudenter agnoscit, nec à scientia lōgè est, qui cœpit intelligere, quid ignoret. Et idcirco non uereor notam proditionis, uel leuitatis incurrere, si ea quæ in superiore tractatu de perfectione orationis disserens disputationi subtraxeram propalauero, quorum uirtutem uobis in hoc exercitio ac studio collocatis etiā sine ministerio nostri sermonis per Dei gratiam arbitror fuisse reserandam.

De insti-

De institutione orationis perpetuæ. Cap. X.

QVapropter secundum illam institutionem, quam paruulorũ eruditioni prudentissimè cõparastis, qui alias elementorum traditionem primũ percipere nõ præsentis, nec eorum, uel agnoscere lineas, uel intrepida manu queunt describere caracteres, quàm pro typis quibusdam, & formulis ceræ diligẽter impreßis, effigies eorum exprimere contemplatione iugi & quotidiana imitatione consuescant, huius quoq; spiritalis theoriæ tradenda uobis est formula, ad quam super tenacißimè uestrum intuitum defigentes, uel eandem salubriter uoluere indirupta iugitate discatis, uel sublimiores intuitus scandere, illius usu ac meditatione poßitis. Hæc igitur uobis huius, quã quæritis disciplinæ atq; orationis formula proponetur, quam unusquisq; monachus ad iugẽ Dei memoriã tendens incessabili cordis uolutatione meditari, expulsa omnium cogitationum uarietate cõsuescat, quia nec alias eam ullo modo poterit retentare, nisi ab omnibus fuerit corporalibus curis ac solicitudinibus absolutus. Quæ sicut nobis à paucis qui antiquißimorum patrum residui erant tradita est, ita à nobis quoq; nisi rarißimis ac uerè sitientibus imitatur. Erit namq; ad perpetuam Dei memoriam poßidendam, hæc inseparabiliter proposita uobis formula pietatis. Deus in adiutoriũ meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Hic nanq; uersiculus nõ immeritò de toto scripturarum excerptus est instrumento. Recipit enim omnem affectus quicunq; inferri humanæ poßunt naturæ, & ad omnem statum atq; uniuersos incursus propriè satis & competenter aptatur. Habet siquidem aduersus uniuersa discrimina inuocationem Dei, habet humilitatem piæ confeßionis, habet sollicitudinis ac timoris perpetui uigilantiam, habet considerationem fragilitatis suæ, exauditionis fiduciam, confidentiam præsentis superq; astãtis præsidij. Qui enim iugiter suum inuocat protectorem, certũ est, eum esse semper p̃sentem. Habet amoris & charitatis ardorem, habet insidiarum cõtemplationem inimicorũq; formidinem, quibus perspiciens semetipsum die noctuq; uallatum, confitetur se nõ posse sine sui defensoris auxilio liberari. Hic uersiculus omnibus infestatione dæmonum laborantibus inexpugnabilis murus est, inpenetrabilis lorica ac munitißimus clipeus. Iste in accidia & anxietate animi collocatos, seu tristitia uel cogitationibus quibuscunq; depressos, salutis remedia desperare non patitur ostendens illum, quẽ inuocat inspicere iugiter nostra certamina, atq; à suis supplicibus non abesse. Iste nos in spiritalibus succeßibus cordisq; lætitia constitutos admonet extolli penitus non debere, nec inflari de prospero statu, quẽ sine protectore Deo retineri nõ posse testat̃, dum non solũ eum semper, sed etiam uelociter, ut sibi auxilietur implorat. Iste inquã uersiculus unicuiq; nostrũ in qualibet qualitate degenti necessarius & utilis inuenitur. Nam qui semper & in omnib. desiderat adiuuari, manifestat quod non tantum in rebus duris ac tristibus, sed etiam in secundis ac lætis parimodo Deo egeat adiutore, ut quemadmodum ex illis erui, ita in istis eum faciat immorari, in neutro sciens humanam fragilitatem sine illius opitulatione subsistere. Gastrimargiæ paßione perstringor, cibos quos eremus ignorat inquiro, & in squalida solitudine ingerunt̃ mihi odores regalium ferculorum, atq; ad illorum desideria sentio me inuitißimũ trahi, dicendum subinde mihi est. Deus in adiutorium meum intende, Dñe ad adiuuãdum me festina. Anticipare horã statutæ refectiõis instigor, seu modũ iustæ ac solitæ percitatis retinere cũ magno cordis mei dolore cõtendo, cum gemitu mihi est proclamandũ: Deus in adiutorium meum intende, Dñe ad adiuuandum me festina. Ieiunijs me obimpugnationem carnis districtioribus indigentẽ stomachi prohibet laßitudo seu uentris ariditas cõstrictioq; deterret, ut effectus meo desiderio tribuatur, uel certè ut æstus carnalis concupiscentię absq; temperamento districtionis ieiunij cõquiescat, orandũ mihi est. Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Accedens ad refectionem hora legitima suggerente, perceptionem panis exhorreo, atq; ab omni esu naturalis neceßitatis excludor, cũ eiulatu proclamandũ est mihi: Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandũ me festina. Volentem me ob stabilitatem cordis insistere lectioni, interpellens capitis prohibet dolor, horaq; tertia faciem meam ad sacram paginam somnus allidit, deputatum quieti tempus, uel trãsgredi, uel præue-

præuenire cõpellor, ipsum deniq; canonicũ synaxeos Psalmorumq; modum intercidere me grauissima somni cogit impressio, similiter proclamandũ est mihi: Deus in adiutoriũ meum intẽde, Dñe ad adiuuandũ me festina. Sublato ab oculis meis sopore, multis me noctib. diabolicis artib. in somnis uideo fatigatũ, omnemq; à palpebris meis refectionem nocturnæ quietis exclusam, cũ suspirijs orandũ est mihi: Deus in adiutoriũ meum intende, Dñe ad adiuuandum me festina. Adhuc me in colluctatione positũ uitiorum titillatio carnis repentè cõpungit, & ad consensum pertrahere dormientẽ blanda oblectatione conatur, ne ignis alienus exæstuans urat suaue olentes flosculos castitatis, clamandũ mihi est: Deus in adiutoriũ meum intende, Dñe ad adiuuandũ me festina. Per extincta sentio libidinis incẽtiua, genitalẽ membris meis intepuisse feruorem, ut parta hæc uirtutis imò gratia Dei in me diutius, uel perpetuo perseueret, intende dicendum est mihi: Deus in adiutoriũ meum intende, Dñe ad adiuuandum me festina. Iræ, philargyriæ, tristitiæ, stimulis inquietor, cogorq; propositã atq; amicã mihi interrũpere lenitatem, ne in amaritudinẽ fellis perturbationẽ furoris abducar cũ summo mihi gemitu proclamandũ est, Deus in adiutoriũ meũ intende, Dñe ad adiuuandũ me festina. Acediæ, cenodoxiæ, superbiæ, elatione pertentor, ac de aliorũ negligentia, uel tepore quiddã sibi mens subtili cogitatione blanditur, ne in me p̃ualeat hęc inimici perniciosa suggestio, cũ omni contentione cordis orandum est mihi: Deus in adiutoriũ meũ intende, Dñe ad adiuuandum me festina. Humilitatis & simplicitatis gratiã superbiæ tumore deposito, iugi cõpunctione spiritus acquisiui, ne rursum ueniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris moueat me, grauiusq; de uictoriæ meæ elatione confodiar, totis mihi proclamandũ est uiribus: Deus in adiutoriũ meum intende, Dñe ad adiuuãdum me festina. Euagationib. animæ innumeris ac diuersis, & instabilitate cordis exæstuo, ne cogitationum dispersiones ualeo coercere, ipsamq; orationem meã fundere absq; interpellatione atq; phantasmate inanium figurarũ sermonumq; & actuũ retractatione non possum, tãtaq; me sentio sterilitatis huius ariditate cõstrictum, ut nullas omnino spiritalium sensuum generationes parturire me sentiã, ut de hoc animi squalore merear liberari, unde me gemitib. multis atq; suspirijs expedire non possum, necessariè proclamabo: Deus in adiutorium meũ intende, Dñe ad adiuuandũ me festina. Directionem rursus animæ stabilitatẽ cogitationũ, alacritatẽ cordis, cũ ineffabili gaudio, & mentis excessu uisitatione sancti spiritus me sentio cõsecutum, exuberantia quoq; spiritaliũ sensuum redundare, reuelationem sacratissimorum intellectuũ, & antea penitus mihi occultorum repentina dñi illustratione percepi, ut in his merear diutius immorari, sollicitè mihi est frequenterq; clamandũ: Deus in adiutorium meum intende, Dñe ad adiuuandũ me festina. Nocturnis dæmonũ terrorib. circumuallantibus exagitor, & immundorũ spirituum phantasmatib. inquietor, spes ipsa mihi salutis ac uitæ trepidationis horrore subtrahitur, ad salutarẽ uersiculi huius portum cõfugiens, totis uiribus exclamabo: Deus in adiutorium meum intende, Dñe ad adiuuãdum me festina. Rursum cũ fuero cõsolatione Dñi reparatus, & ipsius animatus aduentu, uelut innumeris angelorũ millib. me sensero circũseptum, ita ut eorũ, quos morte grauius antea tremiscebam, & quorum tactum, imo uicinam horrore mentis & corporis sentiebam, repentè congressus expetere audeam, ac prouocare conflictus, ut in me cõstantiæ huius uigor per Dei gratiam diutius immoretur, totis mihi est uiribus proclamandum: Deus in adiutorium meũ intende, Domine ad adiuuandum me festina. Huius igitur uersiculi oratio in aduersis ut eruamur, in prosperis ut seruemur, ne extollamur, incessabili iugitate fundẽda est. Huius inq; uersiculi meditatio in tuo pectore indirupta uoluatur. Hunc in opere quolibet, seu ministerio, uel in itinere constitutus decantare nõ desinas. Hunc & dormiens & reficiẽs, & in ultimis naturæ necessitatib. meditare. Hęc uolutatio cordis, uelut formula tibi salutaris effecta, nõ solum illæsum ab omni dęmonum incursione custodiet, sed etiam cunctis te uitijs terrenæ contagionis expurgans, ad illas inuisibiles theorias cœlestesq; perducet, atq; ad illum ineffabilem ac perpaucis expertum prouehet orationis ardorem. Hunc uersiculum meditanti tibi somnus irrepat, donec incessabili eius exercitatione formatus etiam per soporem eundum cantare consuescas. Hic tibi expergefacto primus occurrat, iste euigilanti cogitationes anti-

 cipet

cipet uniuersas, iste te de tuo consurgentem cubili curuationi genuū tradat, atque illinc deinceps ad omne opus actusque deducat, hic te omni tempore prosequatur, huc meditaberis secundùm præcepta legislatoris, sedens in domo, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, hunc scribes in limine & ianuis oris tui, hūc in parietibus domus tuæ, ac penetralibus tui pectoris collocabis, ita ut hæc ad orationem procumbenti sit tibi accliuis decantatio, & exinde consurgēti, atque ad omnes usus uitæ necessarios incedenti, fiat erecta & iugis oratio.

De perfectione orationis ad quam prædicta traditione conscenditur Cap. XI.

ISTam mens indesinenter formulam teneat, donec usu eius incessabili & iugi meditatione firmata, cunctarum cogitationum diuitias amplasque substātias abijciat & refutet, atque ita per seculi huius paupertatem constricta, ad illam Euangelicam beatitudinem, quæ inter cæteras beatitudines primatum tenet, prona facilitate perueniat. Beati enim, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et ita quis per istiusmodi paupertatem egregius pauper existēs, illud propheticum implebit eloquium Pauper & inops laudabunt nomen Domini. Et reuera quæ maior aut sanctior potest esse paupertas, quàm illius, qui nihil se præsidij, nihil uirium habere cognoscēs, de aliena largitate quotidianum poscit auxilium, & uitam suam atque substantiam singulis quibusque momentis diuina ope intelligens sustentari? Verùm se mendicum Domini nō immeritò profitetur, suppliciter ad eum quotidie clamans: Ego autem mendicus & pauper sum, Deus adiuua me. Et sic ad illam quoque multiformem scientiam Dei ipso illuminante conscendens, incipiet deinceps sublimioribus ac sacratiorib. mysterijs saginari, secūdùm illud quod dicitur, per Prophetam: Mōtes excelsi ceruis, petra refugium Erinacijs. Quod satis propriè huic, quem diximus sensui coaptatur, eo quod quisquis in simplicitate atque innocentia perseuerans, nulli est noxius uel molestius, sed sua tantum simplicitate contentus solummodo se ab insidiātium præda desiderat contutari, uelut Erinacius spiritalis effectus iugi euāgelicæ illius petræ uelamine protegatur, id est, memoria dominicæ passionis, prædictique uersiculi incessabili meditatione munitus, infestātis inimici declinet insidias. De his spiritalibus Erinacijs, & in Prouerbijs ita dicitur: Et Erinacij genus inualida, qui fecerūt in petris domus suas. Et reuera quid inualidius Christiano? quid infirmius monacho, cui non solum nulla iniuriarum uindicta suppeditat, sed ne leuis quidē tacitaque cōmotio saltem intrinsecus pullulare cōceditur? Quisquis autem ex hoc proficiens statu, non solum innocentiæ simplicitatem possidet, sed etiam discretionis uirtute munitus, uirulentorum serpentium exterminator effectus est, habens contritum sathanam sub pedibus suis, & ad figuram rationabilis cerui mentis alacritate peruenit, pascet in Propheticis atque Apostolicis montibus, id est, excellentissimus eorū ac subtilissimis sacramentis, quorū iugi pascua uegetatus, omnes quoque Psalmorum affectus in se recipiens, ita incipiet decantare, ut eos non tanquam à Propheta compositos, sed uelut à se editos, quasi orationē propriam fundens, cordis compunctione depromat, uel certè ad suam personam æstimet eos fuisse directos, eorumque sententias non tunc tantūmodo per prophetam aut in propheta fuisse completas, sed in se quotidie geri implerique cognoscat. Tūc enim scripturæ diuinæ nobis clarius perpatescunt, & quodāmodo earum uenæ medullæque pādūtur, quādo experientia nostra earum non tantum percipit, sed etiam præuenit notionem, sensusque uerborum non per expositionem nobis, sed per documenta reserantur. Eundem nanque recipientes cordis affectum, quo quisque decantatus uel conscriptus est Psalmus, uelut authores eius facti, præcedemus magis intellectum ipsius, quàm sequemur, id est, ut primus dictorū uirtutem, quàm notitiā colligentes, quid in nobis gestū sit, uel quotidianis geratur incursib. superueniente eorū meditatione quodāmodo recordemur, & quid in nobis, uel negligētia nostra perierit, uel diligētia cōquisierit, uel prouidētia diuina cōtulerit, uel instigatiōe fraudauerit inimici, uel subtraxerit lubrica ac subtilis obliuio, uel intulerit humana fragilitas, seu improuida fefellerit ignoratio, decantantes reminiscamur. Omnes nanque hos affectus in Psalmis inuenimus expressos, ut ea, quæ in

currerint, uelut in speculo purissimo peruidentes efficacius agnoscamus, & ita magistris affectib. eruditi, nō ut audita, sed tanquam perfecta palpemus, nec tanquam memoriæ commendata, sed uelut ipsi rerum naturæ insita, de interno cordis parturiamus affectu, ut eorum sensus non textu lectionis, sed experientia præcedente penetremus, atque ita ad illam orationis incorruptionem mens nostra perueniat, ad quam in superiore tractatu, quantum Dominus donare dignatus est, ordo collationis ascendit, quæ non solū nullius imaginis occupatur intuitu, sed etiam nulla uocis, nulla uerborū prosecutione distinguitur, ignita uerò mentis intentione per ineffabilem cordis excessum inexplebili spiritus alacritate profertur, quamque mens extra omnes sensus ac uisibiles effecta materias, gemitibus inenarrabilibus atque suspirijs profundit ad Deum.

Interrogatio, quemadmodum spiritales cogitationes immobiliter teneantur. Cap. XII.

GErmanus. Non solum nobis traditionem spiritalis huius, quam poposcimus disciplinæ, sed ipsam planè perfectionē satis apertè atque dilucidè putamus expressam. Quid enim potest esse perfectius, quid'ue sublimius, quàm Dei memoriam tam compendiosa meditatione complecti, atque unius uersiculi uolutatione à cunctis uisibilium terminus emigrare, & quodammodo affectus orationum cunctarū breui sermone concludere? Et idcirco unum quod superest, adhuc nobis precamur exponi, quemadmodum hunc eundem uersiculum, quem nobis uice formulæ tradidisti, stabiliter retinere possimus, ut sicuti per Dei gratiam sumus à secularium cogitationum ineptijs liberati, ita spiritales quasque immobiliter retentemus, assequi ualeamus.

De mutabili cogitationum. Cap. XIII.

CVm enim capitulū cuiuslibet Psalmi mens nostra conceperit, insensibiliter eo subtracto, ad alterius scripturæ textum nesciens stupensque deuoluitur. Cumque illud in semetipsa cœperit uolutare, nec dum illo ad integrum uentilato, oborta alterius testimonij memoria, meditationem materiæ prioris excludit, de hac quoque ad alterā subintrante alia meditatione transfertur, & ita animus semper de Psalmo rotatus ad Psalmum, de Euangelij textu ad Apostoli transiliens lectionē, de hac quoque ad Prophetica deuolutus eloquia, & exinde ad quasdam spiritales delatus historias, per omne scripturarum corpus instabilis uagusque iactatur, nihil pro arbitrio suo præualens, uel abijcere, uel tenere, nec pleno quicquam iudicio & examinatione finire, palpator tantummodo spiritalium sensuū ac degustator, non generator, nec possessor effectus: atque ita mēs mobilis semper ac uaga in tempore quoque synaxeos, uelut ebria per diuersa distrahitur, nullum officium competenter exoluens. Verbi gratia: Cùm orat Psalmum, aut aliquā recolit lectionem, cum decantat aliud, quid uel meditatur, quàm textus ipsius continet Psalmi, cū lectionem recitat, faciēdum aliquid uoluit factum'ue reminiscit, atque in hūc modum nihil disciplinatè, nec opportunè recipiens, uel emittēs, uelut fortuitudinis agi uidetur incursibus, retinendi ea quibus delectatur, uel immoderandi in eis non habēs potestatem. Necessarium ergo nobis est præ omnibus nosse, quemadmodum hæc spiritalia competenter explere possimus officia, uel certè hunc eundem uersiculū, quem nobis uice formulæ tradidisti, immobiliter custodire, ut omnium sensuum ortus ac finis non in sua uolubilitate fluctuent, sed in nostra ditione consistant.

Responsio, quemadmodum stabilitas cordis seu cogitationum possit acquiri. Cap. XIIII.

ISaac. Licet pridem super hac re disputantibus nobis de orationis statu, quantum reor, sit sufficienter expressum, tamen quia uobis hæc eadem poscitis iterari, de cōfirmatione cordis breuiter intimabo. Tria sunt, quæ uagam mentem stabilem faciūt, uigiliæ, meditatio & oratio. Quarū assiduitas, & iugis intētio cōferūt animæ stabilem firmitatē. Quæ tn̄ aliàs nullo modo poterit apphendi, nisi per operis non Phylargyriæ, sed sacri cœnobij usib. dedicati, infatigabilē iugitatem oēs omnino sollicitudines & curæ uitæ præsentis prius fuerint abdicatæ, ut ita illud Apostolicum mandatū, sine intermissione orate, possimus implere. Perperam nanque orat, quisquis illo tantum tempore, quo genua flectuntur orare consueuit. Nunquā uerò orat, quisquis etiam flexis geni

bus euagatione cordis qualicunq; distrahitur. Et idcirco quales orantes uolumus inueniri, tales nõ esse oportet ante tempus orandi. Necesse est enim mentem in tempore supplicationis suæ de statu præcedenti formari, illisq; eam cogitationib. orãtem uel ad cœlestia sublimari, uel ad terrena demergi, quib. ante orationem fuerit immorata. Huc usq; abbas Isaac attonitis nobis secundam collationem de orationis qualitate digessit. Cuius doctrinam super illius prædicti uersiculi meditatione, quam uelut informationis loco ab incipientibus tradiderat retinendam, admirantes admodum, & excolere tenacissimè cupientes, utpote quàm compendiosam ac facilem credebamus, difficiliorem satis ad obseruandum experti sumus, quã illud studium nostrum, quo solebamus antea per omne scripturarum corpus, absq; ullius obseruantiæ uinculo uaria passim meditatione discurrere. Constat igitur neminem prorsus ob imperitiam literarum à perfectione cordis excludi, nec rusticitatem obesse ad capescendam animæ puritatem, quę compendiosissimè adiacet cunctis, si modo sanam & integram mentis intentionem iugi ad Deum uersiculi huius meditatione seruauerint.

Collationis secundæ abbatis Isaaci de oratione finis.

PRAEFATIO CASSIANI IN SEPTEM alias collationes.

CVm uirtutem perfectionis uestrę, qua uelut magis quædã luminaria in hoc mundo admirabili claritate fulgetis, etiam multi sanctorum, qui uestro erudiuntur exemplo, uix queant ęmulari, tamen uos, ò sancti fratres Honorate & Eucheri, tanta illorum sublimium uirorum, à quibus prima Anachoreseos instituta suscepimus laude flãmamini, ut unus quidẽ uestrûm ingenti fratrũ cœnobio præsidens cõgregationem suam, quæ quotidiano sanctæ conuersationis uestræ doceretur intuitu, illorum quoq; patrum p̃ceptis opret institui: alter uerò ut etiam corporali eorundem ædificaretur aspectu Aegyptum penetrare uoluerit, ut hanc quasi frigoris Gallicani rigore torpentem prouinciam derelinquens, ad illas, quas sol iustitiæ proximus respicit terras, maturis uirtutũ fructib. redũdãtes, uelut turtur castissimus trãsuolaret, necessario hoc mihi uirtus charitatis extorsit, ut unius desiderio alterius etiam labori consulens, tã abruptũ scribẽdi periculũ non uitarẽ, dũmodo & priori apud filios adderet authoritas, & secũdo tam periculosæ nauigationis necessitas demeretur. Proinde quia fidei uestræ atq; feruori, nec illa instituta cœnobiorũ, quæ 12. libellis ad beatę memoriæ episcopũ Castorẽ, quo potuimus sermone cõscripsimus, nec decẽ collatiões in Scythiotica eremo commorantiũ patrum, quas præsentib. sanctis Elladio & Leontio episcopis, utcunq; digessimus, satisfacere potuerunt, nũc etiã ut itineris nostri ratio & ordo cognoscat, triũ in alia eremo cõsistẽtiũ, quos primos uidimus, patrũ septẽ collationes, pari conscriptas stylo, uobis credidi cõsecrandas, quibus ea, quæ de perfectione in præteritis opusculis nostris obscurius forsitan cõprehensa uel prætermissa sunt, suppleantur. Si uerò sanctam studij uestri sitim etiam hæc satiare non quiuerint, septẽ aliæ collationes, quæ ad sanctos, qui in Stoechadibus cõsistunt insulis, emittendę sunt fratres, desiderium, ut arbitror, uestri ardoris explebunt.

COLLATIO PRIMA ABBATIS CHEREMONIS DE PERFECTIONE. Cap. I.

CVm in cœnobio Syriæ consistentes, post prima fidei rudimenta, succedentibus aliquatenus incrementis, maiorem perfectionis desiderare gratiã cœpissemus, statuimus confestim Aegyptũ petere, ac remotissima etiam Thebaidos eremo penetrata, sanctorũ plurimos, quorũ gloriã fama per uniuersa diffuderat, si non æmulãdi, saltem agnoscẽdi studio inuisere. Igitur ad oppidũ Aegypti, cui Thennesus nomen est, emensa nauigatione peruenimus. Cuius accolæ ita uel mari uel stagnis salsis undiq; circumluũtur, ut solis, quia terra deest, negociationibus

dediti

deditl, opes atq; substantiam nauali cōmercio parent, ita ut ædificijs cum uoluerint extruendis terra non suppetat, nisi de longinquo nauigijs apportetur.

De Episcopo Archebio. Cap. II.

VBi cum̄ aduenientib. nobis fauens desiderijs nostris diuinitas, beatissimi atq; præcipui uiri Archebij episcopi pstitit aduentum, qui raptus de Anachoretarum cœtu, & episcopus Panephisi oppido datus, tanta districtione omni æuo suo propositum solitudinis custodiuit, ut nihil de præteritæ humilitatis tenore laxauerit, aut de adiecto sibi honore blanditus sit. Non enim tanq; idoneū se ad istud officium testabatur ascitū, sed uelut indignū ab illa Anachoreseos disciplina quærebatur expulsum, eo quòd 37. annis in eadem cōmoratus, ad puritatē tātæ professionis nequaq; peruenire potuisset. Hic igitur cùm in supradicta Thenneso, quo eum eligendi illic episcopi causa perduxerat, piè nos atq; humanissimè suscepisset, agnito desiderio nostro, quo sanctos patres etiam in ulterioribus Aegypti partibus inquirere desiderabamus. Venite, inquit, & uidete interim senes haud longè à nostro monasterio consistentes, quorum ita & antiquitas in corporibus iam curuatis, & sanctitas in ipso etiam fulget aspectu, ut uel sola contemplatio eorum magnam intuentibus posit conferre doctrinam, à quib. id quod ego amissum doleo, quodq; tradere iam perditum nequeo, non tam uerbis, quàm ipso sanctæ uitæ discatis exemplo. Credo autem inopiam meam hoc studio aliquatenus subleuandam, si inquirentibus uobis illam Euangelicam margaritam, quam ipse non habeo saltem prouidero, ubi eam commodius comparetis.

Descriptio eremi, in qua commorabantur Cheremon, Nesteros & Ioseph. Cap. III.

SVmpto itaq; baculo & pera, ut illic cūctis uiam ingredientib. monachis moris est, ad ciuitatem nos suam, id est, Panephisim itineris dux ipse perduxit. Cuius terras imò etiam contiguæ regionis plurimam partem quondam opulentissimam, siquidem ex ea cuncta, ut fama est, in regios cibos subministrabantur, repentino terræmotu excussum mare transgressis limitib. occupauit, atq; ita collapsis ferme omnib. uicis, optimas olim terras salsis paludibus supertexit, ut illud quod in Psalmo spiritualiter decantatur: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, terram fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea. Secundùm literam de illa putent regione pdictum. In his igitur locis multa in hunc modum oppida eminentioribus tumulis collocata, fugatis habitatoribus eluuies illa uelut insulas fecit, quæ desideratam secedentib. sanctis solitudinem præbent, in quib. tres senes, id est, Cheremon, Nesteros & Ioseph, Anachoritæ antiquissimi consistebant.

De Abbate Cheremone, & excusatione eius super postulata doctrina. Cap. IIII.

ITaq; beatus Archebius primū nos perducere ad Cheremonem maluit, quia & monasterio eius propior, & duob. alijs prouectior esset ætate. Nam cum centenariū uitæ annum spiritu tantum alacer excessisset, ita dorsum eius temporis fuerat uetustate atq; oratione iugitate curuatum, ut quasi in primæuā redactus infantiā, submissis ac protentis terratenus manibus progrederet. Huius igitur & uultum mirabilē & incessum pariter intuentes, siquidē defectis mortificatisq; iam omnib. membris, nequaquā censuram præteritæ districtionis amiserat. Cùm sermonem atq; doctrinam suppliciter posceremus, ac desiderium tantū spiritualium institutionum causam fuisse aduētus nostri protestaremur, grauiter ille suspirans: Quid uobis, ait, possum conferre doctrinæ, cùm imbecillitas senectutis, ut rigorem pristinum relaxauit, ita loquēdi quoq; ademit fiduciam? Quemadmodum enim docere præsumam, quod ipse nō facio, aut alium in eo instruā, quod me iam uel minus, uel tepidius exercere cognosco? Ob quā rem nullum iuniorum mihi in hac usq; ætate cohabitare permisi, ne exemplo meo alterius districtio laxaretur. Nunq; enim erit efficax instituentis authoritas, nisi eam effectu operis sui cordis affixerit audientis.

De responsione nostra, contra excusationem eius. Cap. V.

AD hæc nos non mediocri confusione compūcti, ita respondimus. Licet sufficere nobis ad omnem instructionem debeat, uel loci istius difficultas, uel ipsa etiam solitaria adhuc uita, quam iuuentus quoq; robusta uix posset tolerare, quæ nos etiam, te tacente, satis abundeq; instruunt atq; cōpungunt, rogamus tamen ut taciturnitate paululum prætermissa, ea nobis potius dignanter infundas, per quæ hanc quā uidemus in te uirtutem, nō tam imitatione cōplecti, quàm admiratione possimus. Nam etiamsi reuelatus tibi tepor noster impetrare, id quod expetimus non meretur, debet hoc saltem labor tanti itineris obtinere, quo huc de Bethleemitici cœnobij rudimentis institutionis uestræ desiderio & profectus nostri amore properauimus.

Propositio abbatis Cheremonis, quòd tribus modis uitia uincantur. Cap. VI.

TVnc beatus Cheremon. Tria sunt, inquit, quæ faciūt homines à uitijs temperare, id est, aut metus gehennæ, siue præsentium legum: aut spes atq; desiderium regni cœlorum, aut affectus boni ipsius amorq; uirtutum. Nam timor ita mali contagiū legitur execrari: Timor Dñi odit malitiam. Spes etiam uitiorum omnium excludit incursum. Non enim delinquēt omnes, qui sperant in eum. Amor quoq; ruinā non metuit peccatorum, quia charitas nunq; cadit. Et iterum: Charitas operit multitudinem peccatorum. Et idcirco beatus Apostolus omnem salutis summam in istarum trium uirtutum consummatione concludens. Nunc, inquit, manent fides, spes, charitas: tria hæc. Fides nāq; est, quæ futuri iudicij, ac suppliciorum metu uitiorū facit contagia declinari. Spes quæ mentem nostram de præsentibus auocans, uniuersas corporis uoluptates cœlestium præmiorum expectatione contemnit. Charitas quæ nos ad amorem Christi, & spiritualium uirtutum fructum mentis ardore succendens, quicquid illis cōtrarium est, toto facit odio detestari. Quæ tria licet ad unum finem tendere uideantur, prouocant enim nos à rebus illicitis abstinere, magnis tamen excellentiæ suæ gradibus ab inuicem desparantur. Duo nāq; superiora propriè hominum sunt eorū, qui ad profectum tendentes, nec dum affectum cōcepere uirtutum. Tertium specialiter Dei est, & eorum qui sese imaginem Dei ac similitudinem receperunt. Ille nanq; solus ea, quę bona sunt, nullo metu, nulla remunerationis gratia prouocante, sed solo bonitatis affectu operatᷓ. Omnia enim, ut ait Salomon, operatus est Dominus propter semetipsum. Suæ nanq; bonitatis obtentu, omnem bonorum copiam dignis indignisq; largitur, qa nec fatigari iniurijs potest, nec iniquitatibus hominum passibiliter permoueri, semper scilicet manens perfecta bonitas immutabilisq; natura.

Quibus gradibus ad sublimitatem charitatis poßit ascendi, quæ sunt in ea stabilitas. Cap. VII.

SI quis igitur ad perfectionē tendit, de illo primo timoris gradu, quē propriè diximus, esse seruilem, de quo dicitur: Cùm omnia feceritis, dicite, quia serui inutiles sumus. Ad altiorē spei tramitem gradu proficiente conscendet, qui iam nō seruo, sed mercenario comparatur, quia mercedem retributionis expectat, & quasi de peccatorum absolutione, & pœnali timore securus, ac bonorū sibi operū conscius, licet placitū præmiū uideatur expetere, tamen ad affectum illū filij, qui de paternæ indulgētiæ liberalitate cōfidens, omnia quæ patris sunt, sua esse non ambigit, peruenire nō potuit. Ad quem etiā ille prodigus, qui cū substantia patris, etiā filij nomen amiserat, aspirare non audet, dicens: Iam non sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unū mercenarijs tuis. Post illas enim porcorum siliquas, quarum ei satietas negabatur, id est, uitiorum sordidos cibos, qui in semetipsum reuersus, & salutari timore cōpunctus, immunditiam porcorū horrere iam cœperat, ac dirę famis supplicia formidabat, uelut iam seruus effectus, etiam mercenarij statum de mercede iam cogitans, cōcupiscit ac dicit: Quāti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, & ego hic fame pereo? Reuertar ergo ad patrem meum, & dicam illi: Pater, peccaui in cœlum & coram te, iam non sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenarijs tuis.

Quantum excellant, qui per charitatis affectum declinant à uitijs. Cap. VIII.

SEd ad istam humilis pœnitentiæ uocē, in occursum eius pater prosiliens, maiore quàm amissa fuerat pietate suscepit, eumque non contentus minora concedere, utroque gradu sine dilatione transcurso, pristinæ filiorū restituit dignitati. Festinandū proinde nobis etiam est, ut ad tertium filiorū gradū, qui omnia quæ patris sunt, sua esse credunt, per indissolubilem charitatis gratiā conscendentes, cœlestis illius patris imaginem, ac similitudinē recipere mereamur, & ad imitationē ueri illius filij proclamare possimus: Omnia quæ habet pater, mea sunt. Quot etiam de nobis beatus Apostolus profitetur, dicēs: Omnia uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia uestra sunt. Ad quam similitudinem etiā salvatoris præcepta nos prouocant. Estote inquit, & uos perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est. In illis enim nonnunquam solet interrumpi bonitatis affectus, cum aliquo, uel tepore, uel lętitia, uel oblectatione, uigor animi relaxatus, aut metum ad præsens gehennæ, aut desiderium subtrahit futurorum. Et est quidem, in illis gradus cuiusdā perfectus imbuens, nos ut dum uel pœnarū metu, uel præmiorū spe incipimus uitia declinare, ad charitatis gradum transire possimus, quia timor, inquit, non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timore, quoniā timor pœnam habet. Qui autē timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus, quia Deus prior dilexit nos.

Non ergo aliter, ad illam ueram perfectionem conscendere poterimus, nisi quemadmodum nullus alterius, nisi nostræ salutis gratia, prior nos ille dilexit, ita eum nos quoque nullius alterius rei, nisi sui tantum amoris dilexerimus obtentu. Quamobrem nobis studendum est, ut de hoc timore ad spem, de spe ad charitatem Dei, uel ipsarum uirtutum amorem perfecto mentis conscendamus ardore, ut transmigrantes in affectū boni ipsius imobiliter, quantū humanæ possibile est naturę, quod bonū est retentemus.

Quod charitas, non solum de seruis filios faciat, sed etiam imaginem Dei, ac similitudinem conferat, Cap. IX.

MVltum nanque differt inter eum, qui metu gehennę, uel spe retributionis, futuræ uitiorum in se extinguit incendia, & eum, qui diuinę charitatis affectu ipsam malitiā & immunditiā perhorrescit, ac puritatis possidet bonū amore tantum, & desiderio castitatis, nec iam, remunerationem futurę promissionis aspiciens, sed præsentis boni delectatus cō scientia agit omnia, nec contemplatione pœnarum, sed delectatione uirtutum. Hic nanque status, nec submotis cunctorum hominum testimonijs abuti occasione peccati, nec occultis cogitationum uiolari oblectationibus potest, dum affectum uirtutis ipsius medullitus retinens, quicquid illi contrarium est, nō solum corde non recipit, uerum etiam summo detestatur horrore. Aliud neque est præsenti bono quempiam delectatum, odio habere uitiorum carnisue contagia, aliud futuræ remunerationis intuitu illicitas concupiscentias refrenare, aliudque est præsens metuere detrimentum, & aliud futurum formidare supplicium. Postremò multò maius est propter bonum ipsum à bono nolle discedere, quàm propter metum mali malis non prebere consensum. In illo enim uoluntarium bonum est, in isto uerò uelut coactum, & tanquam nolenti uiolenter exortum, uel metu supplicij, uel cupiditate præmiorum. Nam qui timoris obtentu, à uitiorum abstinet blandimentis, adempto timoris obstaculo, rursum ad illud quod diligit reuertetur, & ob id, nec stabilitatem boni iugiter obtinebit, sed nec ab impugnatione quidem aliquando requiescet, quia nec firmam ac perpetuam pacem castimoniæ possidebit. Vbi est enim inquietudo bellorum, non possunt non etiam uulnerū interuenire discrimina. Necesse est enim quēpiam in conflictu situm, quamuis bellatorum sit, ac fortiter dimicans, & letalia aduersarijs uulnera frequenter infligat, nonnunquam tamen hostili mucrone perstringi. Qui uerò superata impugnatione uitiorum pacis iam securitate perfruitur, & transijt in ipsius uirtutis affectum, iugem statum illius boni, cuius iam totus est, retentabit quia damno intimæ castitatis nihil credit esse damnosius. Nec enim carius, ac preciosius quicquam præsenti iudicat puritate, cui pœna grauis est, uel uirtutū perniciosa transgresio, uel ipsius

uitij uirulenta contagio. Huic inquam nec reuerentia humanæ præſentiæ quicquam adijciet honeſtatis, nec minuet ſolitudo, ſed ubiq; ſecum ſemperq; circūferens arbitram non ſolum actuum, ſed etiam cogitationum ſuarum conſcientiam, illi potiſsimum ſtudere, contendit, quem nec circumueniri, nec falli, nec ſubterfugere ſe poſſe cognoſcit.

Quod perfectio charitatis ſit pro inimicis orare, & quo indicio anima nec dum purgata noſcatur. Cap. X.

QVem ſtatum ſi quis de adiutorio Dei, non de ſtudij ſui labore præſumens, meruerit poſsidere, de cōditione ſeruili, in qua timor eſt, & mercenaria ſpei cupiditate, in qua non tam bonitas largientis, quā premiū retributionis expetitur, in adoptionē incipiet tranſire filiorū, ubi iam non timor, nō cupiditas, ſed illa charitas, quæ nunq̃ cadit, iugiter perſeuerat. De quo timore, & charitate quoſdam increpās dominus quid cuiq; perſonæ conueniret, oſtendit. Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum timet. Et ſi pater ego ſum, ubi eſt honor meus? Et ſi dn̄s ego ſum, ubi eſt timor meus? Neceſſe eſt enim eum timere, qui ſeruus eſt, quia ſeruus ſciens uoluntatē domini ſui, & nō faciens, dignè uapulabit plagis multis. Per hāc itaq; charitatem quiſquis ad imaginem Dei, ſimilitudinemq; peruenerit, bono iam propter boni ipſius delectabitur uoluntatem, ac ſimilem, quodammodo poſsidens patientiæ, ac lenitatis affectum, nullis deinceps peccantium uitijs iraſcetur, ſed ueniam potius infirmitatibus eorum condolens, atq; compatiens implorabit, ſeq; reminiſcens tam diu ſimilium paſsionum ſtimulis impugnatum, donec miſeratione domini ſaluaretur, nec ſuo eruitum ſtudio ab impugnatione carnali, ſed Dei protectione ſaluatum, non iracundiam, ſed miſericordiam errantibus intelliget impendendam, illum uerſiculum ad Deum cum omni cordis tranquillitate decantans: Tu dirupiſti uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Et niſi quia dominus adiuuit me, paulominus habitauerat in inferno anima mea. Et in hanc mentis humilitate conſiſtens, poterit etiam euangelium illud perfectionis explere mandatum: Diligite inimicos ueſtros, & benefacite his, qui oderunt uos, & orate pro ſequentibus, & calumniantibus uos, & ita ad illud præmium, quod ſubiungitur merebitur peruenire, per quod non ſolum imaginem Dei, & ſimilitudinem præferamus, uerum etiam filij Dei nuncupemur: ut ſitis, inquit: filij patris ueſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Quem affectum beatus Iohannes aſſecutum ſe eſſe cognoſcens, ait: Vt fiduciam habeamus in die iudicij, quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo. In quo enim infirma, & fragilis humana natura eſſe ſicut ille eſt, poteſt, niſi ſe in bonos & malos, iuſtos & iniuſtos, ad imitationem Dei placida ſemper ſui cordis extenderit charitate? Et ut bonum, propter boni ipſius operetur affectum, perueniens ad illam ueram adoptionem filiorum Dei, de qua idem beatus Apoſtolus ita pronunciat: Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quia ſemen ipſius in eo eſt, & non poteſt peccare. quoniam ex Deo natus eſt. Et iterum: Scimus, quia omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, ſed generatio Dei cōſeruat eum, & malignus nō tangit eum. Quod intelligendum eſt, non de omni genere peccatorum, ſed de capitalibus tantum criminibus dici. A quibus ſe quiſq; extrahere, atque emundare noluerit, pro illo in alio loco prædictus Apoſtolus, ne orari quidem debere pronunciat. Qui ſcit, inquiens, fratrem ſuum peccare, peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Cæterùm de illis, quæ pronunciantur nō eſſe ad mortem, â quibus etiam, hi, qui fideliter Chriſto deſeruiunt, quantalibet ſemetipſos circumſpectione cuſtodiāt immunes eſſe non poſſunt, ita dicitur: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Et iterum: Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non eſt in nobis. Impoſsibile nanque eſt quemlibet ſanctorum non eſt in iſtis minutis, quę per ſermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per obliuionem, per neceſsitatem, per uoluntatem, per obreptionem, admittuntur incurrere. Quæ licet ab illo peccato, quod ad mortem eſſe dicitur, aliena ſint, culpa tamen, ac reprehenſione carere nō poſſunt. Cum ergo, quis hunc, quem prę-

dixímus

diximus bonitatis affectum, & imitationem Dei fuerit assecutus, tunc uisceribus dominicæ longanimitatis indutus, pro persecutoribus quoque suis orabit similiter, dicens: Pater ignosce eis, non enim sciunt quid faciunt. Cęterum euidens indicium est animæ, nec dum uitiorum fecibus eliquatæ, in criminibus alienis non affectu misericordiæ condolere, sed rigidam iudicantis tenere censuram. Nam quemadmodum perfectionem cordis poterit obtinere is, qui non habet illud, quod Apostolus plenitudinē legis cōsummare posse signauit? Alterutrum, inquiens, onera uestra portate, & sic implebitis legem Christi. Sed nec illam uirtutem possidet charitatis, quæ non iritatur, non inflatur, non cogitat malum, quæ omnia suffert, omnia sustinet. Iustus enim miseretur animas pecorum suorum, uiscera autem impiorum sine misericordia. Ideoque ijsdem uitijs monachū subiacere certissimum est, quæ in alio inclementi, atque inhumana seueritate cōdemnat. Rex enim rigidus incurrit mala, & qui obturat aures suas ne audiat infirmum, & ipse inuocabit, & non erit qui exaudiat eum.

Interrogatio, cur affectum timoris, & spei dixerit imperfectum.
Cap. XI.

GErmanus. Potenter quidem atque magnifice, de perfecta Dei charitate dissertum est, ueruntamen illud nos permouet, quod cum eā tanta laude prætuleris, timorē Dei, & spem retributionis æternæ imperfecta esse dixisti, cū utique multo aliud uideatur de eius propheta sensisse, dicens: Timete dominū omnes sancti eius, quia nihil deest timentibus eum. Et iterum in obseruandis iustificationibus Dei, retributionis se contemplatione fateatur exercitatum. Inclinaui, inquiens, cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem. Et Apostolus: Fide, inquit, Moses grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem, maiores diuitias existimans thesauris Aegyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Quomodo ergo imperfecta esse credenda est, cum & beatus Dauid, retributionis obtentu iustificationes domini se fecisse glorietur, & legislator præmia futura prospiciens, spreuisse adoptionem regiæ dignitatis, & afflictionum dirissimam Aegyptiorum thesauris prætulisse dicatur?

Responsio de diuersitate perfectionum. Cap. XII.

CHeremon. Pro statu atque mensura uniuscuiusque mentis scriptura diuina ad diuersos perfectionum gradus arbitrij nostri prouocat libertatem. Non enim poterat uniformis omnibus perfectiōis corona proponi, quia nec omnium una uirtus aut uoluntas, aut feruor est, & idcirco ipsarum quodammodo perfectionum diuersos ordines, diuersasque mensuras sermo diuinus instituit. Quod ita esse euangelicorū quoque beatitudinum uarietas euidenter ostendit. Licet enim beati dicātur, quorum sunt regna cœlorum, & beati qui possidebunt terram, & beati qui consolationem recipient, & beati qui saturitate potientur, tamē multum credimus interesse, inter habitationem regni cœlorum, & possessionem illius, quæcunque est terræ, & inter perceptionem cō solationis, & plenitudinem saturitatemque iustitiæ: multumque distaret inter illos qui misericordiam consequentur, & illos, qui gloriosissima uisione Dei perfrui merebuntur. Alia enim gloria Solis, & alia gloria Lunæ, & alia gloria Stellarum. Stella enim à stella differt in gloria, ita & resurrectio mortuorum. Cum igitur iuxta hunc modum scriptura diuina timentes Deum laudet, & dicat: Beati omnes qui timent Dominum, & plenam, per hoc illis beatitudinem repromittat, iterum tamen dicit: Timor non est in charitate, sed perfecta charitas, foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate, Et rursus: cum seruire Deo gloriosum sit & dicatur: Seruite Domino in timore. Et: Magnum tibi est uocari seruum meum. Et: beatus seruus ille, quem cum uenerit dominus suus, inuenerit sic facientem. Tamē ad Apostolos dicitur: Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit, quid faciat dominus suus. Vos autem dico amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci uobis. Et iterum: Vos amici mei estis, si feceritis ea, quæ præcipio uobis. Videtis ergo

perfectionũ gradus esse diuersos, & de excelsis ad excelsiora nos à domino prouocari, ita ut is, qui in timore Dei, beatus & perfectus extiterit, ambulans sicut scriptum est de uirtute in uirtutẽ, & de perfectione ad aliã perfectionẽ, id est, de timore ad spem mentis alacritate conscendens, ad beatiorem denuò, statum quod est charitas, inuitetur. Et qui fuerit fidelis seruus ac prudẽs, ad amicitiæ sodalitatem, & adoptionem transeat filiorũ. Secundum ergo hunc sensum nostra quoq; est intelligenda sententia, non quo cõtemplationẽ perpetuæ illius pœnæ, uel beatissimæ retributionis, quæ repromittitur sanctis, nullius pronunciemus esse momenti, sed quia cũ sint utiles, & sectatores suos, ad initia beatitudinis introducãt, charitas rursum, in qua plenior fiducia, perpetuumq; iam gaudium est, assumens eos de timore seruili, & mercenaria spe, ad dilectionem Dei, & adoptionem transfert filiorum, & quodammodo perfectiores facit de perfectis. Multæ enim, ait saluator, mansiones sunt apud patrem meum. Et licet omnia astra esse uideantur in cœlo, inter claritatẽ tamen Solis & Lunæ, atq; luciferi, cæterarumq; stellarũ multa distantia est. Et idcirco beatus Apostolus, non solum timori ac spei, sed etiam cũctis charismatibus, quæ magna, ac mirifica habentur, eam præferens supra modum, excellẽtiorem omnibus uiam charitatis ostendit. Nam cum uellet, expleto omni catalogo spiritalium charismatum uirtutum, eius membra describere, ita præfatus est: Et adhuc supra modum excellentiorem uiam uobis demonstro. Si linguis hominum loquar & angelorum, & si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam: charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Videtis ergo nihil preciosius, nihil perfectius, nihilq; sublimius, & (ut ita dixerim) nihil charitate perennius inueniri. Siue enim prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur, charitas autem nunquam excidet, sine qua non solum illa præcellentissima charismatum genera, sed etiam martyrij ipsius gloria uacuatur.

De timore, qui de charitatis magnitudine generatur. *Cap.* XIII.

QVisquis igitur in huius fuerit charitatis perfectiõe fundatus, necesse est, ut ad illum sublimiorem charitatis timorem gradu excellentiore conscendat, quẽ non pœnarum terror, nec cupido premiorũ, sed amoris generat magnitudo, quo uel filius indulgentissimum patrem, uel fratrem frater, uel amicum amicus, uel coniugem coniunx solicito reueretur affectu, dum eis non uerbera, neq; conuitia, sed uel tenuem amoris formidat offensam, atq; in omnibus non solum actibus, uerùm etiam uerbis attonita semper pietate distenditur, ne erga se quantulumcunq; feruor dilectionis illius intepescat. Cuius timoris magnificentiam, Isaias unus prophetarum eleganter expressit: Diuitiæ, inquiens, salutis sapiẽtia & scientia, timor domini ipse thesaurus eius. Non potuit timoris istius dignitatem, ac meritum magis euidenter exprimere, quàm ut diuitias salutis nostræ, quæ in uera sapientia Dei, scientiaq; consistunt, diceret nisi à timore domini non posse seruari. Ad hunc igitur metum, non peccatores, sed sancti propheticis inuitantur eloquijs, dicente psalmographo. Timete dominũ omnes sancti eius, quia nihil deest timentibus eum. Qui enim hoc timore dominũ metuit, perfectioni eius certum est nihil deesse. Nã de illo timore pœnali, euidenter Iohãnes Apostolus dicit: Qui timet, non est perfectus in charitate, quia timor pœnam habet. Multa igitur distãtia est inter istum timorẽ, cui nihil deest, qui sapientiæ, scientiæq; thesaurus est, & illum imperfectum, qui principium sapientiæ nuncupatur, quiq; pœnam in sese continens, de perfectorum cordibus superueniente plenitudine charitatis extruditur. Timor enim non est in charitate, sed perfecta charitas forâs mittit timorem. Et reuera, si principium sapiẽtiæ in timore consistit, quæ erit eius, nisi in christi charitate perfectio, quę illum in sese perfectæ dilectionis continens metum, non iam principium, sed thesaurus sapientiæ, & scientiæ nuncupatur? Et idcirco puplex timoris est gradus, unus incipientium, id est, corum qui adhuc sub iugo, & terrore seruili sunt, de quo dicitur: Et seruus Dominũ suũ timebit Et in euãgelio: Iam nõ dico uos seruos, quia seruus nescit, quid faciat dominus eius. Et ideo seruus, inquit, non manet in domo in æternum, filius manet in ęternum. Imbuit enim

enim nos ut ab illo pœnali metu, ad charitatis plenissimam libertatem, & amicorum filiorumq́ Dei fiduciam transeamus. Deniq; beatus Apostolus, qui seruilem illum timoris gradum, olim charitatis dominicæ uirtute trāscenderat, inferiora despiciens, maioribus se ditatum donis à domino sic profitetur: Non enim, inquit, dedit nobis Deus spiritum timoris, sed uirtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Eos etiā, qui perfecta cœlestis illius patris dilectione flagrabant, quosq; ex seruis filios adoptio diuina iam fecerat, hoc adhortatur eloquio: Non enim accepistis spirtū seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. De hoc etiam metu, cū illam septiformem, spiritus sancti gratiam propheta describeret, quē in homine illo dominico secundum incarnationis dispensationem descendisse nō dubium est, dixissetq;: Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, nouissimè uelut quiddam præcipuum intulit dicens: Et replebit eum spiritus timoris domini. In quo primitus illud diligentius est intuendum, quod nō dixerit, & requiescet super eum, spiritus timoris domini, sicut de illis prioribus dixerat, sed replebit, inquit, eum spiritus timoris domini. Tanta enim ubertatis eius est magnitudo, ut quem semel sua uirtute possederit, non partem, sed totam eius occupet mentem. Nec immeritò. Illi etenim quæ nunquam excidet cohærens charitati, non solum replet, sed etiam perpetua, & inseparabili eum, quem cœperit possidet iugitate nullis letitiæ temporalis, uel uoluptatū oblectationib. imminutus. Quod nonnunquam illi, qui foras mittatur timori euenire consueuit: Hic est igitur perfectionis timor, quo homo ille dominicus, qui non solum redimere humanum genus, sed etiam præbere uenerat perfectionis formam, atq; exempla uirtutum, repletus fuisse narratur. Illum enim seruilem suppliciorum timorem, uerus Dei filius, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, habere non potuit.

Interrogatio de consummatione castitatis. Cap. XIIII.

GErmanus. Quia de perfectione charitatis sermo digestus est, uolumus etiam de castitatis fine aliqua liberius sciscitari. Non enim ambigimus illud pręcelsum fastigium charitatis, per quam sicut huc usq; dissertū est, ad imaginem Dei similitudinemq; conscenditur, sine castitatis perfectione subsistere omnino non posse, sed utrum ita in eius posit perpetuitas obtineri, ut nunquam libidinis titillatio integritatē nostri cordis infestet, & ita ualeamus ab hac passione carnali degentes in corpore regenerari, ut nunquam incentiuorum æstibus aduramur, uolumus edoceri.

Dilatio expositionis postulatæ. Cap. XV.

Cheremon Summæ quidem beatitudinis ac singularis est meriti, ita istam per quem domino cohæremus affectum, uel discere iugiter, uel docere, uel meditatio eius secundum psalmographi sententiam, omnes uitę nostræ dies, noctesq; consumat, & mentem insatiabiliter esurientem sentientemq; iustitiam cœlestis huius cibi perpetua ruminatione sustentet. Sed consulendum est etiam iumento corporis nostri secundum benignissimam saluatoris nostri prouidentiam, ne deficiat in uia. Spiritus enim promptus, caro autem infirma, quæ etiā nūc uel exigui cibi perceptione curanda est, ut post refectionē eius etiā ad ea, quæ desideratis diligentius indaganda, mentis quoq; addatur intentio.

Collationis primæ abbatis Cheremonis de perfectione finis.

COLLATIO SECVNDA ABBATIS CHEREMONIS DE CASTITATE.

Caput primum.

REfectione transacta, quæ doctrinæ cibum desiderantibus nobis onerosa magis uisa est, q̄ iocūda, cū illico nos promissi sermonis debitū senex expectare sensisset, grata est, inqt mihi nō solū attonita ad discendū uestrę mētis intētio, sed etiā disciplina propositæ quæstionis. Rationabilis em̄ reuera interrogationis

rogationis à uobis ordo seruatus est. Necesse est enim, ut tam excelsę plenitudinē charitatis immensa illa perfectæ, atq; perpetuæ castimoniæ præmia consequentur, parq; sit gaudium in tanta parilitate palmarū. Tanta enim sibi societate fœderātur, ut una absq; altera nequeat posideri. Hoc igitur propositio uestra complexa est, ut utrum ignis ille concupiscentiæ, cuius hæc caro, uelut insitum sentit ardorem, ad plenum posit extingui, disputatione simili ponderemus. De quo primum, quid beatus Apostolus senserit, diligentius inquiramus. Mortificate, inquit, membra uestra, quæ sunt super terram. Prius ergo q̄ cætera perscrutemur, quæ ista sint membra, quæ mortificari præceperit, indagemus. Neq; enim beatus Apostolus ad abscisionem manuū aut pedū, aut genitalium immiti nos præceptione cōpellit, sed corpus peccati, quod utiq; constat ex membris, quantotius destrui zelo perfectè desiderat sanctitatis, de quo corpore alibi: ut destruatur, inquit, corpus peccati. Et quæ eius destructio consequenter exponit, ut iam, inquit, non seruiamus peccato. A quo etiam se liberari cum eiulatu postulat, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit, de corpore mortis huius?

De corpore peccati & membris eius. Cap. II.

HOc itaq; peccati, corpus multis uitiorū mēbris probatur extructū, & ad eius attinere portionem, quicquid uel facto, uel dicto, uel cogitatione peccatur, cuius mēbra rectisimè super terram esse dicuntur. Non enim possunt hi, qui eorū utuntur ministerio ueridicè profiteri, nostra autē cōuersatio in cœlis est. Huius igitur corporis in hoc loco Apostolus membra describēs. Mortificate, inquit, membra uestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiā malā, & auaritiā, quæ est simulachrorum seruitus. Primo itaq; loco fornicationē credidit inferendam, quę carnali commixtione perficitur. Secundum etiam membrum immunditiā nuncupauit, quæ nonnunquam absq; ullo mulieris tactu, uel dormientibus, uel uigilantibus, per incuriam incircumspectæ mentis obrepit, & ideo notatur, ac prohibetur in lege, quæ immundos quosq; non solum sacrarum carnium participatione priuauit, uerum etiam ne contactu suo sancta polluerent, à castrorum iussit congregatione secerni, dicens: Anima quæcunq; comederit de carnibus salutaris (quod est domini) in qua est immunditia, peribit coram domino, & quicquid tetigerit immundus, immundus erit. In Deuteronomio quoq;. Si fuerit inter uos homo, qui nocturno pollutus est somnio, egrediet extra castra, & non reuertetur, priusquā ad uesperā, lauetur aqua, & post solis occasum regredietur in castra. Deinde tertium peccati, membrū libidinem ponit, quę in recessibus coalescens animæ accidere, quippiam etiam sine corporis pasione potest. Libidinem enim ab eo, quod libeat dictam esse non dubium est. Post hæc de maioribus peccatis ad minora descendēs, quartum intulit membrū, Cōcupiscentiam malam, quæ nō solum ad prædictam impudicitiæ pasionē, uerū etiam ad omnes noxias cupiditates generaliter referri potest, quæ corruptæ tantūmodo uoluptatis est ægritudo. De qua dominus in euangelio: Qui uiderit mulierem ad concupiscēdum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Multo enim maius est, etiam tunc mentis lubricæ desiderium continere, cū ei illecebrosi aspectus offertur occasio. Quibus manifestisimè cōprobatur, ad perfectionem puritatis castimoniam continentiæ, corporalis solam non posse sufficere, nisi ei etiam mentis addatur integritas. Post quæ omnia, nouissimum illius corporis mēbrum, & auaritiam, inquit, proculdubio ostendens, non solum ab appetitu rerum alienarum animum continendum, uerū etiam propria magnanimiter contemnenda. Hoc enim & in actibus Apostolorum fecisse, legitur credentium multitudo, de qua dicitur: Multitudinis autem credentium erat cor unum, & anima una, nec quisquam eorū, quę posidebant aliquid suum esse dicebant, sed erant illis omnia communia. Quotquot enim possessores agrorum, aut domorum erant, uendentes afferebāt precia eorum, quæ uendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem, singulis prout cuiq; opus erat. Et ne ad paucos pertinere uideretur ista perfectio, auaritiam simulachrorum seruitutem esse testatus est. Nec immeritò: Quisquis enim non communicat necesitatibus egenorum, & pecuniæ suæ, quàm infideli tenacitate conseruat, Christi pręcepta postponit, idololatriæ crimen incurrit, amorem scilicet materię munditialis diuinæ præferens charitati.

De mortificatione fornicationis & immunditiæ. Cap. III.

SI ergo multos ita pro Christo suas uidemus abiecisse substantias, ut non solùm possessionem pecuniarum, uerumetiam desiderium de cordibus eorum, imperpetuum probemus abscisum, consequens est, ut eodem modo etiam fornicationis ardorem extingui posse credamus. Neq; n. rem impossibilem Apostolus cum possibili coniunxisset, sed utraq; sciens esse possibilia, pari modo mortificanda decreuit. Et in tantum beatus Apostolus fornicationem, siue immunditiam de nostris membris extirpari posse confidit, ut nõ solum mortificari ea, sed ne nominari quidem in nobis debere pronunciet. Fornicatio, inquiens, & omnis immũditia aut auaritia, nec nominetur in uobis, aut turpitudo: aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet. Quæ etiam pari modo perniciosa esse, & æquali nos à regno Dei exclusione depellere, edocet dicens: illud autẽ scitote, quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Et iterum: Nolite errare, neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnum Dei possidebunt: Dubium proinde esse non debet, fornicationis & immunditiæ de membris nostris aboleri posse contagium, quandoquidem non aliter ea, quàm auaritiam, stultiloquium, scurrilitatem, ebrietatem, ac furta, quorum facilis amputatio est, mandauerit abscidenda.

Quod ad obtinendam castimoniæ puritatem non sufficit humani laboris intentio. Cap. IIII.

CErtos tamen esse nos conuenit, quod licet omnem continentiæ districtionem, famẽ scilicet ac sitim, uigilias quoq; & operis iugitatem, atq; incessabile subeamus studiũ lectionis, perpetuam tamen castimoniæ puritatem horum laborum meritò, contingere nequeamus, nisi in his iugiter desudantes experientiæ magisterio doceamur, incorruptionem eius diuinæ gratiæ largitate concedi. Ob hoc sanè solummodo, se unusquisque infatigabiliter in his exercitijs perdurare debere cognoscat, ut per illorum afflictionem misericordiam domini consecutus, de impugnatione carnis ac dominatione præpotentium uitiorum, diuino mereatur munere liberari, nõ quo adepturum se per illa confidat istam, quam cupit inuiolatam corporis castitatem. Tantò autem erga acquisitionem castimoniç desiderio atq; amore inflammemur, quantò quis pecuniarum cupidissimus appetitor, uel qui summa honorum ambitione distenditur, uel qui intolerabili pulchrè mulieris amore raptatur, desideriũ suum impatientissimo ardore optat expleri, & ita fiet ut dum pro integritatis perpetuitate insatibili cupiditate succendimur, desiderabilis despiciatur cibus, necessarius horreat potus, somnus deniq; ipse naturç debitus respuatur, uel certè ut deceptor fraudulentissimus puritatis, & çmulus atq; contrarius castitati, attonita atque suspecta mente capiatur, & ita unusquisque quotidie integritatis suæ matutinus explorator effectus, de collata sibi purificatione congaudeat, eamq; se nõ suo studio, nec uigilantia, sed protectione domini sentiat consecutum, ac tamdiu illius perseuerantiam suo corpori intelligat cohæsuram, quamdiu eam dominus sua fuerit miseratione largitus. Qui enim hanc stabiliter obtinet fidem, nequaquam superbum sapiens de sua uirtute confidet, neq; seductus longis obscœni liquoris inducijs blandissima securitate soluetur, sciens impurissimæ colluuionis aspergine protinus maculandum, si uel paululũ, quid ab eo protectio diuina discesserit, ac proinde pro perpetuitate eius, cum omni contritione & humilitate cordis: indefessis est orationibus excubandum.

De utilitate impugnationis, quæ nobis de incentiuorum æstibus generatur. Cap. V.

VUltis autẽ capere per huius rei, quam dicimus ueritatem euidens argumẽtum, per quod & hæc, quç dicta sunt approbetis, & istam corporis pugnam, quæ inimica uobis putatur, ac noxia utiliter membris nostris insertam esse doceamini? Considerate queso illos, qui corpore sunt spadones, quæ præcipuè causa in uirtutib. appetendis desides reddat ac tepidos. Non'ne quia corrumpendæ castitatis credunt se periculum non habere? Quod tamen nemo ita proposuisse me credat, ut neminem eorum penitus

inueniri posse confirmem, perfecta abrenunciatione flagrantem, sed quia naturam quodammodo suam uincant, si qui forte eorum ad propositam perfectionis palmam summa animi districtione contendunt, cuius ardor ac desiderium eum, quem semel accenderit, famem, sitim, uigilias, nuditatem, cunctosque labores corporis, non solum patienter, uerum etiam libenter sustinere compellit. Vir enim in doloribus laborat sibi, & uim facit perditioni suæ. Et iterum: Animæ aūt egenti etiam amara dulcia uidentur. Aliâs nanque non poterunt desideria præsentium rerum, uel reprimi, uel auelli, nisi pro istis affectibus noxijs, quos cupimus amputare, alij salutares fuerint intromissi. Nullatenus enim ualet uiuacitas mentis absque alicuius desiderij uel timoris: gaudij uel mœroris affectione subsistere, nisi hæc eadem in bonam partem fuerint immutata. Et idcirco si carnales concupiscentias de cordibus nostris desideramus extrudere, spiritales in earum locis plantemus protinus uoluntates, ut his animus noster semper innexus, & habeat quibus iugiter immoretur, & illecebras præsentium ac temporalium respuat gaudiorum. Cumque in hunc statum mens nostra, quotidianis exercitijs erudita profecerit, tunc uersiculi illius affectum experientia docente concipiet, quem omnes quidem solita psallendi modulatione concinimus, uirtutem uero eius, non nisi pauci expertique percipiunt. Prouidebam dominū in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Ille etenim solus uim, atque intellectum huius carminis efficaciter assequitur, qui perueniens ad istam de qua loquimur, corporis atque animæ puritatem, intelligit se cunctis momentis, ne rursus ab eadem deuoluatur à domino conseruari, dextrasque suas, id est, operationes sanctas ab eodem iugiter communiri. Dominus enim sanctis suis, non à sinistris (quia nihil habet sinistrum uir sanctus) sed à dextris semper assistit, à peccatoribus uero & impijs non uidetur, quia non habent illas dexteras, quibus dominus consueuit assistere, nec possunt dicere cum Propheta. Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Quod nullus poterit ueridice profiteri, nisi qui uniuersa, quæ in hoc mundo sunt, aut noxia, aut superflua, aut certe inferiora summis uirtutibus iudicans, omnem intuitum suum, omne studium, omnem curam erga cultum sui cordis, & castimoniæ defixerit puritatem, atque ita mens istis exercitijs elimata, & profectibus expoliata, ad perfectam corporis atque animæ perueniet sanctitatem.

Quod patientia ardorem fornicationis extinguat. Cap. VI.

QVantum enim quis in lenitate ac patientia cordis, tantum in corporis puritate proficiet, quantoque longius iracundiæ propulerit passionem, tanto castitatem tenacius obtinebit. Non enim æstus corporis declinabit, nisi qui animi motus ante compresserit. Quod apertissime saluatoris nostri ore, laudata beatitudo declarat: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non ergo aliter nostram possidebimus terram, id est, non aliâs ditioni nostræ rebellis huius corporis terra subdet, nisi mens nostra prius fuerit patientiæ lenitate fundata, nec poterit quis aduersus carnem suam insurgentia libidinis bella comprimere, nisi prius armis mansuetudinis instruatur. Mansueti enim possidebunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam. Hanc inquam terram, quemadmodum obtinere possimus, idem Propheta in consequentibus Psalmi ipsius edocet: Expecta dominum & custodi uiam eius, & exaltabit te, & hæreditate capias terram. Constat ergo ad possessionem terræ istius firmiter, obtinendam neminem posse conscendere, nisi illos tantum, qui per immobilem patientiæ lenitatem uias domini duras, ac præcepta seruantes, de cœno carnalium passionum extrahente eodem fuerint exaltati. Mansueti ergo possidebunt terram, & non solum possidebunt eam, sed etiam delectabuntur in multitudine pacis, qua nemo in cuius carne adhuc bella concupiscentiæ suscitantur stabiliter perfruetur. Necesse est enim infestari eum dirissimis dæmonum prælijs, & ignitis luxuriæ iaculis sauciatum, à terræ suæ possessione deuolui, donec dominus auferebat bella usque ad fines terræ eius, arcum conterat & confringat arma, & scuta comburat igni, illo scilicet quem uenit dominus mittere super terram, & arcus etiam, & arma cōfringat, quibus aduersus eum nequitiæ spiritales diebus ac noctibus dimicantes, ignitis configebant cor eius iaculis passionum. Et ita cum eum dominus conterens bella ab omnib. incentiuo-

centiuorum æstibus liberarit, ad illum puritatis perueniet statum, ut deposita confusione qua semetipsum, id est, carnem suam dum impugnaretur horrebat, incipiat ea uelut purissimo tabernaculo delectari. Non enim accedent ad eum mala, & flagellum non appropinquabit tabernaculo eius, ad illud scilicet Propheticum patientiæ uirtute perueniens, ut mansuetudinis merito, non modo suam hæreditet terram, uerum etiam delectetur in multitudine pacis. Vbi autem adhuc superest sollicitudo certaminis, pacis esse non potest multitudo. Non enim ait, delectabuntur in pace, sed in multitudine pacis. Per quod euidenter ostenditur, ita efficacissimam medicinam cordis esse patientiam, secundum illud Salomonis: Mansuetus uir cordis est medicus, ut non solum iræ, tristitiæ, accediæ, cœnodoxiæ, superbiæ, uerum etiam libidinis omnium'que pariter extirpet fomitem uitiorum. In longanimitate enim (ut ait Salomon) prosperitas regibus. Nam qui mitis semper atque tranquillus est, nec iracundiæ perturbatione succenditur, nec accediæ atque tristitiæ angore consumitur, nec cœnodoxiæ uanitate distenditur, nec superbiæ tumore sustollitur. Pax enim multa diligentibus nomen domini, & non est illis scandalum. Et ideo non immeritò pronunciatur melior patiens fortè, & qui continet iram, capiente urbem. Hanc igitur pacem donec firmam, atque perpetuam obtinere mereamur, multis necesse est nos impugnationibus attemptari. Frequenterq; nobis est uersiculus iste, cum gemitu lachrymisq; repetendus. Miser factus sum & afflictus sum usque quaque, tota die cõtristatus ingrediebar, quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea, à facie iræ tuæ non est pax ossibus meis, à facie insipientię meæ. Tunc enim competenter hæc, & in ueritate deflebimus, quando post longam puritatem corporis nostri sperantes, iam carnalia nos omnimodis euasisse contagia, stimulos carnis ob elationem cordis aduersum nos rursum sentimus insurgere, uel certè ad fallaciam somniorum impuritas, nos pristinæ colluuionis aspergit. Cùm ergo ceperit quis diuturna cordis, & corporis puritate gaudere, necesse est ut dum se credit ulterius, iam non posse ab illa sinceritate deuolui, intra semetipsum quodammodo glorietur & dicat: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. Sed cum utiliter à domino sub relictus illum puritatis statum, in quo sibimet confidebat, senserit perturbari, seseq; in illo spiritali uiderit titubare successu, recurrat protinus ad illius integritatis authorem, & agnoscens infirmitatem suam, confiteatur & dicat: Domine non in mea, sed in tua uoluntate præstitisti decori meo uirtutem. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Illud quoq; beati Iob: Si lotus fuero, quasi aquis niuis, & fulserint uelut mundissimę manus meæ, tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me uestimenta mea. Quod tamen is, qui suo uitio se in sordibus tingit, non potest dicere suo creatori: Donec ergo ad perfectum puritatis statum perueniat, necesse est eum inæqualitatib. istis frequentius erudiri, quoadusque per Dei gratiam confirmatus in illa, quam appetit puritate efficaciter dicere mereatur: Expectans expectaui dominum, & respexit me, & exaudiuit precem meam, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.

De differentijs & gradibus castitatis. Cap. VII.

MVlti sunt enim castimoniæ gradus, quibus ad illam inuiolabilem conscenditur puritatem, quos licet nec perspicere, nec enunciare ut dignum est, uirtus nostra sufficiat, tamen quia series narrationis exposcit, secũdum mediocritatem experientiæ nostræ utcunque proferre temptabimus, reseruantes perfectiora perfectis, nec præiudicantes his, qui feruentiore studio puriorem castimoniam possidentes, quantò maioris industrię sunt, tantò etiam perspicaciæ uigore precellunt. Proinde sex gradibus licet multa à se inuicem sublimitate distantibus, fastigia castitatis præcelsa distinguam, ita ut media quædam, quæ tamen multa sunt prætermittam, quorũ subtilitas ita humanos subterfugit sensus, ut eam nec mens inspicere, neque proloqui lingua præualeat, quibus sensim castitatis ipsius perfectio, quotidianis profectibus adolescit. Secundum similitudinem namq; corporum terrenorũ, quæ singulis diebus insensibiliter sui capiunt incremẽta, & ita dum

nesciunt ad perfectum habitum prouehuntur, animæ quoque robur & maturitas castitatis acquiritur. Primus itaque pudicitiæ gradus est, ne uigilans impugnatione carnali monachus elidatur. Secundus, ne mens illius uoluptarijs cogitationibus immoretur. Tertius, ne fœmineo, nec tenuiter ad concupiscentiam moueatur aspectu. Quartus, ne uigilans uel simplicem carnis perferat motum. Quintus, ne cum memoriam generationis humanæ, uel tractatus ratio, uel necessitas lectionis ingesserit, subtilissimus mentem uoluptariæ actionis perstringat assensus, sed uelut opus quoddam simplex ac ministerium humano generi necessario contributum, tranquillo ac puro cordis contempletur intuitu, nihilq; amplius de eius recordatione concipiat, quam si operationem laterum, uel cuiuslibet alterius officinæ mente pertractet. Sextus, castimoniȩ gradus est, ne illecebrosis fantasmatibus fœminarum uel dormiens illudatur. Licet enim hanc ludificationẽ peccato esse obnoxiam non credamus, concupiscentiæ tamen adhuc medullitus latitantis indicium est. Quam tamen illusionem diuersis modis constat accidere. Nam secundum illum usum, quem uigilans exercere, uel cogitare consueuerat, etiam dormiens unusquisque temptatur. Aliter enim falluntur hi, qui carnalem copulam norunt. Aliter qui fœmineæ sunt commixtionis expertes. Hi enim sicut simplicioribus ac purioribus somnijs inquietari solent, ita etiam faciliore diligentia ac minore possunt labore purgari. Illi autem sordidioribus magisq; expressis fantasmatibus illuduntur, donec paulatim secundum mensuram castitatis, ad quam unusquisque cõtendit, in odium illius rei, quàm uoluptariam ante sentiebat, mens etiã somno sopita uertatur, illudq; ei quod fortibus pro summo laborum stipendio repromittitur, per Prophetam concedatur à domino, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra uestra, & dormire uos faciam fiducialiter, & ita demum quis ad illam beati sereni paucorumq; similium uirorum perueniet puritatem. Quam idcirco à prædictis sex castimoniæ gradibus sequestraui, quia non solum possideri, sed etiam credi non nisi à rarissimis potest. Et quia id quod illi specialiter diuini muneris largitate collatum est, proponi ad generalis præcepti non potest formam, scilicet ut eo usque mens nostra castitatis ipsius puritate formetur, ut etiam ipso naturali motu carnis emortuo, illum obscœnum liquorem non perferat. Opinionem sanè quorundam, quam super hac carnis colluuione definiunt, silere non debeo, qui dicunt non idcirco eam dormientibus euenire, eo quod eam producat fallacia somniorum, sed potius quia redundantia humoris illius, aliquas in ægrotanti corde fingat illecebras. Denique aiunt, quod illo tempore nõ inquietat illa cõcretio, quemadmodum fluxus eius, ita etiam illusio conquiescat.

Quod de natura castitatis & effectu eius, inexperti tractare non poßint.
Cap. VIII.

SEd hæc suscipere & probare, utrum possibilia an impossibilia sint, certo examine definire poterit nemo, nisi per experientiam longam, & puritatem cordis ad confinia carnis, ac spiritus uerbo domini dirigente peruenerit. De quo beatus Apostolus: Viuus est, inquit, sermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ ac spiritus, cõpagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. Et ita inter illorum quodammodo terminos collocatus, quid humanæ conditioni necessarium sit, atque ineuitabiliter attributum, quid ue consuetudine uiciosa, & in curia iuuentutis inuectũ, uelut inspector & arbiter iusta trutinatione discernet, ac super eorum effectu, atque natura non falsis uulgi opinionibus abducetur, nec præiudicatis inexpertorum diffinitionibus acquiescet, sed puritatis modum certa experientiæ suæ libra, & iusta examinatione perpendens, nequaquam illorũ decipietur errore, qui negligentiæ suæ uitio crebrioribus, quàm natura compellit egestionibus sordidati, de naturali conditione causantur. Cumq; eos constet inferre potius uim naturȩ, & extorquere ab ea pollutionem, quam ipsa nõ ingerit, intemperantiã suã ad necessitatem carnis, imò ad eius referunt creatorem, proprias culpas ad naturȩ infamiam transferentes. De quibus in Prouerbijs eleganter exprimitur. Insipientia uiri corrumpit uias suas, Deum autem causatur in corde suo. Postremò si quis huic assertioni nostræ fidem derogare uoluerit, quæso ut non ante præiudicata nobiscum opinione disceptet,

disceptet, quam disciplinæ huius suscipiat instituta. Cumq; hæc perpaucis mensibus illa qua traditur moderatione seruauerit, profectò hęc, quę diximus uero poterit probare iudicio. Cæterùm frustra de cuiuslibet artis ac disciplinæ fine contendit, quisque non prius omnia, quæ ad consummationem eius pertinēt, summo fuerit studio ac uirtute secta tus, uelut si, uerbi gratia, similitudinem mellis ex tritico, aut rursum ex eo, sicut etiam ex raphani liniq; seminibus lenissimi olei liquorem produci posse confirmē. Si quis horum penitus ignarus assistat, non'ne contra rerum naturam hoc esse conclamans, me uelut apertissimi authorem mēdacij deridebit? Cui si ego testes innumeros, qui hęc se & uidisse, & gustasse, & fecisse testentur exhibeam, rationem insuper atque ordinem, quo ille species, uel in olei pinguedinē, uel in mellis dulcedinem transformetur edisseram, ille autem in stultissimæ persuasionis obstinatione persistens, neget ab illis seminibus quicquā uel dulcedinis uel unguedinis posse produci. Non'ne magis notanda est irrationabilis eius peruicaxq; contentio, quàm sermonis mei ueritas irridenda, quæ multorum ac fidelium testium grauitate, & euidentibus documentis, & quod his amplius est experientię probaione fulcitur? Et ideo quisquis ad illum puritatis statum, iugi cordis intētione peruenerit, ut iam mente ab huius passionis titillatione penitus absoluta, per soporem caro eius uelut redundantiam superflui humoris expellat, cōditionem modumq; naturæ certissimè deprehendit, & ita cum expergefactus inuenerit carnem suam, post longa tempora se inscio atque ignorante pollutam, tum demum de naturali necessitate causetur, ad illum sine dubio perueniens statum, ut talis inueniatur in nocte, qualis in die, talis in lecto, qualis in oratione, talis solus, qualis turbis hominū circumseptus. Postremò ut nunquam se talem secretus aspiciat, qualis uideri ab hominibus erubescit, nec in eo tale aliquid ineuitabilis ille oculus deprehendat, quod ab humanis aspectibus uelit esse celatum, & ita cū cœperit suauissimo lumine castitatis iugiter delectari, dicere poterit cum Propheta: Et nox illuminatio mea in delitijs meis, quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumen eius. Deniq; hoc ipsum, quia supra conditionem naturæ uidetur humanæ, qualiter obtinuerit idē Propheta subiungit dicens: Quia tu possedisti renes meos, id est, non industria mea, neque uirtute hanc promerui puritatem, sed quia tu mortificasti insitum renibus meis, libidinosæ uoluntatis ardorem.

Interrogatio an corporis motum etiam dormientes possimus euadere.
Cap. IX.

GErmanus. Perpetuam quidem corporis puritatem, ex parte aliqua experti sumus, à uigilantibus posse per Dei gratiam possideri, & commotionem carnis districtionis rigore, atque iudicio resistente, uigilantibus posse non contingere non negamus. Vtrum autem & dormientes hac inquietudine carere possimus, uolumus edoceri. Duabus nanque de causis possibile hoc esse non credimus, quas licet absque uerecundia nequeamus effari, tamen quoniam hoc medicinę ipsius necessitas cogit, quęsumus ut cum uenia tui, si qua fortè inuerecundius fuerint denudata suscipias. Primum ergo est, quod per somni quietem mentis uigore laxato, obseruari nequaquam illius ualeat commotionis obreptio. Secundo, quod etiam urinæ collectio cum uesicæ capacitatem, quiescentibus nobis, indesinenti confluxu, interni humoris oppleuerit, excitet membra marcescentia, quod etiam paruulis uel spadonibus eadem nihilominus lege contingit. Vnde fit ut si non oblectatio libidinis uulnerat mentis assensum, confusione tamen eam humiliet turpitudo membrorum.

Responsio quod per somnum accidens carnis commotio non officiat castitati.
Cap. X.

CHeremon. Apparet uos, nec dum ueræ castitatis agnouisse uirtutem, quandoquidem districtionis auxilio eam à uigilantibus tantum creditis retentari. Et inde est quod putatis à dormientibus, quasi rigore animi resoluto, integritatem non posse seruari. Porrò castitas non, ut arbitramini, districtionis præsidio, sed amore sui, & propriæ puritatis delectatione subsistit. Non enim castitas, sed continentia dicitur, ubi adhuc ei aliqua resistit aduersitas uoluptatis: Videtis ergo his, qui castitatis affectum per Dei gratiā medullitus receperunt, districtionis cessationem cum dormiunt non obesse, quæ si in-

sida etiam uigilãtibus ratione certissima cõprobatur. Quicquid enim cum labore cõprimitur, temporales dimicanti præstat inducias, non tamen perpetuam securitatis quietem tribuit post laborẽ. Quicquid autem profunda fuerit uirtute deuictũ, absq; ulla inquietudinis suspicione compositum, iugem pacis uictori conferet firmitatem. Quamobrem donec pulsari nos carnis commotione sentimus, nouerimus nos ad castitatis necdũ peruenisse fastigia, sed adhuc sub infirmitate continentiæ constitutos prælijs fatigari, in quibus necesse est dubios semper esse euentus. Quod autem ineuitabilem esse commotionem carnis hoc astruere uoluistis indicio, quòd ea ne ipsi quidem Eunuchi carere demptis genitalibus possunt, sciendum est non eis carnales æstus, nec effectum libidinis, sed solam satiuæ generationis deesse uirtutem. Vnde manifestum est, ne illos quidem si ad hanc ad quam nos nitimur castitatem cupiunt peruenire, ab humilitate & contritione cordis uel continentiæ districtione debere laxari, licet neque sit discredendum, minore ab eis castimoniam posse labore ac studio comprehendi.

Quòd multum intersit inter castitatem & continentiam. Cap. XI.

QVamobrem perfectio castitatis, à laboriosis continentiæ rudimentis perpetua tranquillitate discernitur. Hæc est enim uerè consummatio castitatis, quę nõ impugnãs carnalis concupiscentiæ motus, sed toto horrore detestans, iugem atq; inuiolabilẽ sui retinet puritatem, nec potest aliud quid esse, quàm sanctitas. Hoc aũt fiet, quando iam desinens caro aduersus spiritum concupiscere, desiderijs eius uirtutiq; consenserint, cœperintq; sibi inuicem pace firmissima fœderari, & secundum psalmigraphi sententiã habitarint fratres in unum, illam repromissam à domino beatitudinem possidentes, de qua ait: Si duo ex uobis consenserint super terram, de omni re quamcunq; petierint, fiet illis à patre meo, q in cœlis est. Quisquis ergo intellectualis illius Iacob, id est, supplãtatoris trãscenderit gradum, ab illa continentiæ colluctatione ac supplantatione uitiorum, obstupefacto femoris neruo, ad Israelis meritum perpetua cordis directione conscendet. Quem ordinem etiam beatus Dauid ita spiritus sancti uaticinatione distinxit, in primis inquiẽs: Notus in Iudæa Deus, id est, in anima, quæ adhuc sub peccatorum confessione retinetur, Iudæa enim confessio intrepretatur: in Israel autem, id est, in eo, qui uidet Deum, siue (ut quidam interpretantur) rectissimus Dei est, non solum notus, sed etiam magnum est nomen eius. Deinde ad sublimiora nos prouocans, ac uolens etiam locũ ipsum quo dominus delectatur, ostẽdere: Et factus est, inquit, in pace locus eius, id est, nõ in conflictu certaminis & colluctatione uitiorum, sed in castimoniæ pace & cordis tranquillitate perpetua. Hunc igitur pacis locum extinctione carnalium passionum, si quis meruerit obtinere, ex hoc quoq; proficiens gradu, ac Syon spiritalis, id est, specula Dei consequenter effectus, erit etiam habitatio eius. Non enim in conflictu continentiæ, sed in iugi uirtutũ specula dominus commoratur, ubi iam non retundit. non comprimit, sed in perpetuum confringit potentias arcuum, ex quibus uidelicet aduersum nos libidinum quondam iacula dirigebantur ignita. Videtis ergo quia sicut non est in colluctatione continentiæ, sed in castitatis pacis locus domini, ita etiam habitatio eius in specula sit & contemplatione uirtutum. Vnde non immeritò portæ Syon cunctis tabernaculis Iacob præferuntur: Diligit enim dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob. Quòd autẽ per hoc ineuitabilem esse commotionem carnis asseritis, quòd urina cum uesicã iugi instillatione repleuerit, quieta etiam suscitet membra, licet uerè sectatoribus puritatis ad obtinendam eam nihil præiudicet ista commotio, quàm hæc sola interdum & tamen per soporẽ necessitas excitarit, sciendum tamẽ est, quòd ita si commota fuerint ad quietẽ propriam reducantur castitatis imperio, ut nõ modo cum nullo pruritu, sed ne cum minima quidẽ libidinis recordatione sedetur. Et idcirco ut cum lege animi, lex quoq; cõgruat corporalis, etiam in ipsius aquæ potu, ita est nimietas castiganda, ut humoris quotidiana illa collectio pigrius arefactis influens membris, illum quem ineuitabilem putatis corporis motum, non solum rarissimum, uerumetiam lentum reddat ac tepidum frigidumq; (ut ita dixerim) ignem, & absq; ullius adustionis ardore rorantem suscitet flãmam, instar admirabilis illius Mosaicæ uisionis, ut carnis nostræ rubus innoxio igne circundatur nõ uratur, uel sicut

uel sicut illorum trium iuuenum, quibus ita rorante spiritu fornacis Chaldaicę flamma discussa est, ut nec capillos eorum, aut fimbrias odor ignis afflaret, ut illud quodammodo quod sanctis repromittitur per prophetam: Incipiamus iam in hoc corpore possidere cum ambulaueris per ignem non combureris, & flamma non ardebit te.

De mirabilibus, quæ peculiariter in sanctis suis Deus operatur. Cap. XIII.

MAgna enim uerè atque mirifica sunt, nec ulli hominum penitus, nisi his tantum qui experti sunt nota, quæ dominus fidelibus suis, adhuc in isto corruptionis uasculo constitutis, ineffabili largitur liberalitate. Quæ propheta mentis puritate perlustrans, tam ex sua, quàm ex illorum persona, qui in hunc statum, affectumq; peruenirũt, exclamauit: Mira opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Alioquin nihil noui nec magni intelligitur propheta dixisse, si alio cordis affectu, uel de alijs operibus Dei, hæc pronunciasse credatur. Nullus etenim est hominum qui mira esse opera Dei, etiam ex ipsius creaturæ magnitudo non agnoscat. Cæterùm illa, quæ in sanctis suis quotidiana operatione dispensat, ac speciali munificentia affluenter effundit, nullus alius, nisi anima perfruentis agnoscit, quæ in secreto conscientiæ suæ, ita est beneficiorum eius arbitra singularis, ut ea non solum nullo ualeat sermone differere, sed ne sensu quidem & cogitatione complecti, cum ab illo ignito feruore discedens ad istos materiales, ac terrenos intuitus fuerit deuoluta. Quis enim in se opera domini miretur, cum insatiabilem uentris ingluuiem, & sumptuosam gulæ, perniciosamq; luxuriam, ita in se uiderit fuisse compressam, ut uix ipsum exiguum, ac uilissimum cibũ rarò inuitusq; percipiat? Quis non obstupescat opera Dei, cum illum ignem libidinis, quem naturalem antea & uelut inextinguibilem esse credebat, ita refrigisse persenserit, ut ne simplici quidem corporis motu sentiat incitari? Quomodo non uirtutem domini contremiscat quisque, cum homines quondam diros atque truculentos, qui ad summum iracundiæ furorem etiam blandissimis subditorum irritabatur obsequijs, ad tantum transisse uiderit lenitatem, ut non solum nullis iam commoueantur iniurijs, sed etiam cum illatæ fuerint, summa magnanimitate congaudeant? Quis planè non miretur opera Dei, ac toto proclamet affectu, quia ego cognoui, quòd magnus est dominus, cum uel se, uel alium quempiam, ex rapacissimo liberalem, ex prodigo continentem, ex superbo humilem, ex dedicato, ac tenero squalidum, hirsutumq; perspexerit, & egestate atque angustia præsentium rerum etiam uoluntariè perfruentem? Ista sunt profectò mira opera Dei, quæ peculiariter anima prophetæ similiumq; eius mirificæ contemplationis intuitu stupefacta agnoscit. Ista sunt prodigia, quæ posuit super terram, quæ idem propheta considerans, ad admirationem eorum cunctos populos aduocat dicens: Venite & uidete opera Dei, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Quod enim maius potest esse prodigium, quàm sub momento breuissimo ex rapacissimis publicanis Apostolos fieri, ex persecutoribus truculentis prædicatores euangelij patientissimos reddi, ita ut eam, quam persequebantur, fidem etiam effusione sui sanguinis propagarent? Ista sunt opera Dei, quæ se quotidie unà cum patre, operari filius protestatur, dicens: Pater meus usque hodie operatur, & ego operor. De istis operibus Dei, beatus Dauid in spiritu canens: Benedictus, inquit, dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus. De istis & Amos propheta: Qui facit, inquit, omnia, & conuertit ea, & transmutat in matutinam umbram mortis. Hæc est nempe immutatio dexteræ excelsi. De hac salutari operatione Dei orat propheta dominum, dicens: Confirma Deus hoc quod operatus es in nobis. Vt prætermittam illas secretas atque absconditas dispensationes Dei, quas intra se peculiariter exerceri mens sanctorum omnium momentis singulis intuetur, illam cœlestem infusionem lætitiæ spiritalis, qua deiectus animus insperati gaudij alacritate sustollitur ad illos ignitos cordis excessus, & tam ineffabilia, quàm inaudita solatia gaudiorum, quibus nonnunquã ignauissimo stupore torpentes, ad orationem feruentissimam uelut de somno profundissimo suscitamur.

Hoc, inquam, est gaudium de quo beatus Apostolus: Quod oculus, inquit, non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit, eius scilicet, qui terrenis uitijs hebetatus adhuc homo est, & humanis inhæret affectibus, nihilq; de istis Dei muneribus intuetur. Deniq; idem Apostolus tam de se, quàm de similibus sibi, qui iam de humana cōuersatione discesserant, subiecit dicens: nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.

Quod soli qui experiuntur, agnoscant dulcedinem castitatis. Cap. XIII.

IN his igitur omnibus, quantum mens ad subtiliorem profecerit puritatem, tanto sublimius intuebitur Deum, & admirationis intra semetipsam potius capiet incrementa, quam loquendi facultatem aut sermonem narrationis inueniet. Vt enim uim lætitiæ huius inexpertus mente percipere, ita explicare sermone non ualebit expertus, tanquam si quis dulcedinem mellis ei, qui nunquam quicquam dulce gustauerit, uelit sermonibus enarrare, profectò nec ille saporis illius suauitatem, quam nunquam ore percepit aurib. capiet, nec ille dulcedinē, quàm gustus uoluptate cognouit, uerbis poterit indicare, sed propria tantum agnitione suauitatis illectus, necesse est ut experti saporis iocunditatem intra semetipsum solummodo tacitus admiretur. Ita igitur quisquis in hunc quem prædiximus uirtutum statum, meruerit peruenire, hæc omnia, quæ in suis peculiari gratia dominus operatur, tacita mente perlustrans, horumq; omnium attonita consideratione flāmatus, cū intimo cordis exclamabit affectu. Mira opera tua Deus, & anima mea cognoscet nimis. Istud ergo est mirabile Dei, hominem carneum, carnales affectus in carne positum respuisse, & in tanta rerum atq; incursuum uarietate unum tenere animi statum, atque immobilem in omni accidentium permutatione durare. Qua uirtute fundatus senex quidam, cum apud Alexandriam turbis infidelium circumfusus, non solum maledictis uerumetiam grauissimis impellentium urgeretur iniurijs, eiq; à subsannantibus diceretur: Quid miraculi Christus uester quem colitis fecit? Ille inquit: Vt his ac maiorib. si intuleretis non mouear, nec offendar iniurijs.

Interrogatio de continentiæ qualitate, & temporis modo, in quo castitas perfici possit. Cap. XIIII.

GErmanus. Quoniam nos admiratio non humanæ huius neque terrenæ, sed planè cœlestis atq; angelicæ castitatis, ita subito stupore confudit, ut terrorem magis desperationis incuteret, quam ad expetendam se nostros animos prouocaret, quæsumus, ut nos de obseruantiæ qualitate ac temporis modo, quo acquiri uel perfici ualeat, doctrina plenissimę disputationis instituas, quatenus & consummari eam posse credamus, & ad expetendam deinceps spacio constituti temporis animemur. Incomprehensibilem nanq; eam in carne hac positis quodammodo iudicamus, nisi nobis ordo quidam ac uia qua ad illam ualeat perueniri, certa ratione pandatur.

Responsio intra quod tempus possibilitas castitatis possit agnosci. Cap. XV.

CHeremon. Temerarium satis est super consummatione huius, de qua loquimur castitatis, in tanta præsertim uel uoluptatum diuersitate uel uirium, certam temporis definire mensuram, quæ non facilè etiam in istis materialibus artibus ac uisibilibus disciplinis decerni potest, secundum intentionem, nanque animi atque ingenij qualitatem, necesse est eas ab unoquoque, uel celerius, uel tardius apprehendi, rationem tamen obseruantiæ, & temporis modum intra, quem eius possibilitas agnoscatur, constantissimè possumus definire. Quisquis igitur extractus à cunctis confabulationibus ociosis, & mortificatus ab omni ira ac solicitudine cura que mundana, duobus tantum paximacijs fuerit quotidiana refectione contentus, & aquæ satietate subtracta quietem somni trium siue (ut alij statuerunt) quatuor horarum spacio terminarit, nec tamen laborum aut continentiæ huius meritò, sed miseratione domini eam se crediderit adepturum, quia sine hac fide uana est omnis humani laboris intentio, non amplius quam sex mensibus, perfectionem istius impossibilem sibi non esse cognoscet. Euidens tamen est iam proximæ puritatis indicium, incipere eam de proprij laboris industria non sperare. Si enim uim uersiculi illius unusquisque in ueritate conceperit: Nisi

Nisi dominus ędificauerit domum, inuanum laborāt, qui ędificant eam, sequitur, ut nec de puritatis suæ meritis extollatur, intelligens eam se non sua diligentia, sed domini misericordia consecutum, nec contra alios immiti rigore moueatur, sciens humanam nihil esse uirtutem, si eam uirtus diuina non iuuerit.

De fine ac remedio castitatis. *Cap.* XVI.

PRoinde unicuique nostrum aduersus spiritum fornicationis totis uiribus desudanti, uictoria singularis est, de merito conatus sui remedium non sperare, quæ fides licet facilis ac plana omnibus uideatur, tamen tam difficile ab incipientibus, quam ipsius castitatis profectio possidetur. Nam cum eis uel particula puritatis arriserit, continuò in conscientiæ suæ secretis elatione quadam, subtiliter illabente sibimet blandiuntur, credentesq; ea se diligentiæ suæ studio consecutos, necesse est ut superno illo præsidio paululum denudati, tam diu illis quas diuina uirtus extinxerat passionibus opprimātur, quādiu experientia docente cognoscant, se uiribus atq; industria sua puritatis bonum obtinere non posse. Et ut disputationem nostram de fine plenissimæ castitatis longa lucubratione confectam breuiter concludamus, in unum omnia, quæ copiosè sparsimq; digesta sunt colligentes, hæc est consummatio castitatis, ut uigilantem monachum oblectatio libidinis nulla perstringat, ut quiescentem somniorum non fallat illusio, sed cum dormienti tantum per sopitæ mentis incuriam commotio carnis obrepserit, quemadmodum sine ulla titillatione uoluptatis excitata est, ita etiam sine ullo pruritu corporis conquiescat. Hæc de castitatis fine, quantum potuimus non uerbis, sed experientia magistrante digessimus. Quæ licet à desidiosis ac negligentibus arbitrer impossibilia forsitan iudicanda, certus tamen sum à studiosis ac spiritalibus uiris agnoscenda, pariter ac probanda. Tantum namq; inter hominem distat & hominem, quantum & illa in quibus animi eorum tendit intentio ab inuicem disparātur, id est, uel cœlum ab inferno, uel Christus à Belial, secundum sententiam domini Saluatoris. Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi ego sum, illic & minister meus erit. Et iterum: Vbi est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Hucusque beatus Cheremon de castitatis perfectione disseruit, admirabilemq; doctrinam sublimissimæ puritatis tali sermone conclusit, suadens stupentibus atq; noxijs nobis, ut quia iam noctis pars maior effluxerat, tradita quieti paululum membra naturali soporis cibo minimè fraudaremus, ne languens torpore corporis sui, etiam mens uigorem sanctæ intentionis admitteret.

Collationis secunda abbatis Cheremonis de castitate finis.

COLLATIO TERTIA ABBATIS CHEREMONIS DE PROTECTIONE DEI.

Caput I.

CVM ad synaxim matutinam percepto paululum sopore remeantes, senem operiremur, ingenti abbas Germanus scrupulo mouebatur, quod in præterita disputatione cuius uirtus summum desiderium incognitæ nobis castitatis infuderat, unius adiectione sententiæ. Beatus senex meritum humanæ caussasset industriæ, astruens hominem quamuis summis ad bonam frugem uiribus enitatur, tamen boni compotem esse non posse, nisi id diuini tantum muneris largitate, non operis sui studio percepisset. Hanc igitur quæstionem attonitè uoluentibus nobis, progressus cellula beatus Cheremon, cum quidem nos inuicem musitare sensisset, solito breuius orationem atque psalmorum solennitate transcursa, quid moueret inquirit.

Interrogatio

Interrogatio quare non merita uirtutum laborantis industriæ deputentur? Cap. II.

TVnc Germanus. Quantum excellentissimè, inquit, sublimitate uirtutis, quæ nocturna disputatione patefacta est, penè (ut ita dixerim) à fide possibilitatis excludimur, tantum nobis pace tui dictum sit, uidetur absurdum, si laborum stipendium, id est, perfectio castitatis, quæ instantia proprij sudoris acquiritur, non specialiter laborantis deputetur industriæ. Ineptum est enim, ut si uerbi gratia, agricolam erga culturam terræ irremissum studium uiderimus impendere, non illius efficaciæ asscribamus & fructum?

Responsio quod sine adiutorio Dei, non solum perfectio castitatis, sed omnino nihil boni perfici poßit. Cap. III.

CHeremon. Hoc ipso quod proposuistis exemplo, euidentius approbatur nihil posse proficere, sine adiutorio Dei laborantis industriam. Nec enim agricola cum omnes conatus suos in excolendis expenderit terris, confestim etiam prouentum segetum & ubertatem frugum suæ, poterit industriæ deputare, quàm irritam esse frequenter expertus est, nisi eam & pluuiarum oportunitas, & hyemis tranquilla serenitas subsequatur, ita ut adultos iam fructus, ac perfecta maturitate solidatos, quodammodo de manu tenentium uiderimus plerumque præceptos, nihilque laborantibus illam iugem sudoris instantiam contulisse, quia non fuit domini opitulatione directa. Sicut igitur inertibus agricolis, qui sua frequenter uomere arua non subigunt, hanc ubertatem segetum pietas diuina non confert, ita laborantibus pernox solicitudo nō proderit, nisi misericordia domini fuerit prosperata. In quo tamen humana superbia, nullatenus se gratiæ Dei, uel exæquare, uel admiscere contendat, participemque se in muneribus Dei, per hoc conetur inserere, ut laborem suum authorem esse diuinæ existimet largitatis, ac prouentum copiosissimarum frugum, industriæ suæ meritis respondisse glorietur. Consideret namque ac ueridica examinatione perpendat, quod ne ipsos quidem conatus, quos pro desiderio opulentiæ intentus exercuit, suis uiribus impendere potuisset, nisi eum ad exercendum omne opus ruris, protectio domini ac misericordia roborasset, & inefficax eius uoluntas fuisset ac uirtus, nisi etiam peragendi copiam, quę nonnunquam uel siccitatis, uel imbriū nimietate fraudatur, diuina clementia præstitisset. Nam cum & bonum uirtutis & sanitas corporis, & omnium effectus operum actuumque prosperitas, à domino fuerit condonata, orandum est, ne fiat ei sicut scriptum est, cœlum æreum, & terra ferrea, & ne residuū locustæ comedat brucus, & residuum bruci eruca deuoret, & residuum erucæ rubigo consumat. Nec in hoc tantum eget diuinitatis auxilio agricolæ laborantis industria, nisi etiam in speratos auertat casus, quibus etiam si desiderata fructuum fœcunditate ager fuerit opimatus, non solum spei suæ, uana expectatione frustrabitur, uerumetiam perceptarum & reconditarum, iam uel in area, uel in horreo frugum ubertate fraudabitur. Quibus manifestè colligitur, non solum actuum, uerumetiam cogitationum bonarum ex Deo esse principium, qui nobis & initia sanctæ uoluntatis inspirat, & uirtutem atque oportunitatem eorum, quæ rectè cupimus, tribuit peragendi. Omne enim datum bonum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum, qui & incipit quæ bona sunt, & exequitur, & consumat in nobis, dicente Apostolo: Quia autem dat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen uestrum, & crescere faciet fructus iustitiæ uestræ. Nostrum uerò est, ut quotidie attrahentem nos gratiam Dei humiliter subsequamur, uel certè dura ceruice & incircumcisis, ut scriptum est, auribus eidem resistentes, per Hieremiam mereamur audire. Nunquid qui cadit non resurget, aut qui auersus est non reuertetur? Quare ergo auersus est populus iste in Hierusalem auersione contentiosa? Indurauerunt ceruices suas, noluerunt reuerti.

Obiectio

Obiectio quemadmodum gentiles absq; gratia Dei castimoniam habuisse dicantur. Cap. IIII.

GErmanus. Huic sensui cuius pietas abrupte à nobis, non potest improbari, illud uidetur obsistere, quod ad destructionem liberi arbitrij tendit. Nam cum multos gentilium, qui utiq; diuini adiutorij gratiam non merentur, non solum frugalitatis atq; patientiæ, sed quod magis mirum est, etiam castitatis uideamus fulgere uirtutibus, quomodo captiuato liberæ uoluntatis arbitrio, Dei munere collatæ illis fuisse credendæ sunt: cum utiq; mundanæ sapientiæ sectatores, non solum Dei gratiam, sed ipsum etiam uerũ Deũ penitus ignorantes, quantum uel serie lectionis, uel quorundã traditione cognouimus, summam castimoniæ puritatem proprij laboris industria possedisse dicantur?

Responsio de philosophorum imaginaria castitate. Cap. V.

CHeremon. Gratum mihi est, quod dum summo agnoscendæ ueritatis amore flammamini, quædam etiam inepta proponitis, quorum obiectione probatior, atq; (ut ita dixerim) exploratior catholicæ fidei uirtus appareat. Quis etenim sapiens tam contrarijs propositionibus uteretur, ut cœlestem castimonię puritatem, quam hesterna die, nec per Dei gratiam mortalium cuiquam asserebatis posse conferre, nunc eandem etiã à gentilibus crederetis uirtute propria fuisse possessam? Sed quia hæc explorandæ proculdubio (ut dictum est) studio ueritatis opponitis, quid de his teneamus aduertite. Primũ philosophos nequaquam credendum est, talem animi castitatem, qualis à nobis exigitur, assecutos, quibus iniungitur ut non solum fornicatio, sed ne immunditia quidem nominetur nobis. Habuerunt autem illi quandam portiunculam castitatis, id est, abstinentiam carnis, ut tantum à coitu libidinem coërcerent, hanc autem internam mentis ac perfectam corporis puritatem, non dicam opere assequi, sed nec cogitare potuerunt. Denique famosissimus ille ipsorum Socrates, hoc ut ipsi celebrant de se, non erubuit profiteri. Nam cum intuens eum, qui dum physiognomon dixisset, oculi corruptoris puerorum, & irruentes in eum discipuli eius, ulcisci illatum magistro uellent conuitium, indignationem eorum, hac dicitur compressisse sententia, quiescite, ô sodales: etenim sum, sed contineo. Apertissimè igitur non solum assertione nostra, sed etiam ipsorum professione monstratur, consummationem tantummodo impudicitiæ, id est, commixtionis turpitudinem, uiolenta ab illis necessitate compressam, non tamen desiderium de cordibus eorum, & oblectationem illius passionis exclusam. Cùm quo autem horrore proferenda est illa sententia Diogenis? Factum enim quod Philosophos mundi huius, uelut quiddam memorabile proferre non puduit, neq; dici à nobis sine uerecundia, neq; audiri potest. Nam cuidam in adulterij crimine puniendo (ut ferunt) ait: quod gratis uenditur morte non emas. Constat ergo illos ueræ castitatis, quæ à nobis expetitur, nec agnouisse uirtutem. Et ideò satis certum est circumcisionem nostram, quæ in spiritu est, non posse nisi Dei tantum munere possideri, & his inesse solummodo, qui Deo tota spiritus sui contritione deseruiunt.

Quod sine gratia Dei nullos industrios conatus exequi ualeamus. Cap. VI.

ET idcirco licet in multis immò in omnibus possit ostendi, semper auxilio Dei homines indigere, nec aliquid humanam fragilitatem, quod ad salutem pertinet, per se solam, id est, sine adiutorio Dei posse perficere, in nullo tamen euidentius, quàm in acquisitione atque custodia castitatis ostenditur. Vt enim tantisper de integritatis eius, difficultate disputatio differatur, de instrumentis eius breuiter interim disputemus. Quis præualeat quæso, quamuis feruens spiritu, uel squalorem solitudinis, uel sicci panis, non dicam quotidianam esuriem, sed ipsam saturitatem nulla hominum laude suffultus, suis uiribus sustinere? Quis aquæ perpetuam sitim sine domini consolatione tolerare? illumq; dulcem ac delectabilem matutinum soporem humanis fraudare oculis, & intra terminos horarum quatuor omnem quietis refectionem iugi possit lege concludere? Quis indesinentem lectionis instantiam? quis irremissam operis sedulitatem, nullum præsentis lucri commodum captans, absque Dei gratia explere sufficiat?

Quæ

Quæ omnia sicut desiderari à nobis iugiter absq; diuina inspiratione non possunt, ita ne perfici quidem sine eius auxilio ullatenus queunt. Et ut hæc eadem non solum probata nobis experientiæ disciplina, sed etiam certis indicijs, & argumentis manifestiora reddamus, non'ne in multis quæ utiliter optamus implere, cum desiderij plenus ardor ac uolũtas perfecta non desit, interpellans quæcunq; fragilitas, cassat uota concepta, nec proposito nostro assistit effectus, nisi uirtus perficiendi domini fuerit miseratione donata, ita ut cum sit innumera multitudo illorũ, qui fideliter uirtutũ studijs desiderent inhærere, summam tamen eorum, qui hæc perficere uel tolerare præualeant inuenias raritatem, ut prætermittam, quod ne tunc quidem, cum omnino nulla nos arcet infirmitas, facultas uniuersa, quæ uolumus peragendi nostræ subiacet potestati? Nam neque remotionis silentium, nec districtionem ieiuniorum, nec lectionis instantiam, illo etiam tempore, quo possumus pro nostro arbitrio retentamus, sed quibusdam occurrentibus causis, etiam inuitissimi frequenter retrahimur à salutarib. institutis, ita ut uel loci, uel temporis copiam, in quo hoc exercere possimus, necesse sit, nos à domino deprecari, nec sufficere nobis id, quod possumus certum est, nisi etiam oportunitas peragendi ea, quæ nobis utiq; possibilia sunt, à domino tribuatur, de quibus & Apostolus: Quoniam uoluimus, inquit, uenire ad uos, & semel & iterum, & impediuit nos sathanas, ita ut nonnunquam nos etiam utiliter ab istis spiritalibus sentiamus studijs auocari, ut dum nolentibus nobis interrumpitur nostri cursus intentio, & infirmitati carnis aliquid relaxamus, etiam inuiti ad salutarem perseuerantiam reseruemur. De qua dispensatione Dei, simile aliquid beatus Apostolus: Propter quod, inquit, ter dominum rogaui ut discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Et iterum: Quid enim oremus secundum quod oportet nescimus.

De principali proposito Dei, & prouidentia quotidiana. Cap. VII.

PRopositum nanq; Dei, quo non ob hoc hominem fecerat ut periret, sed ut in perpetuũ uiueret, manet immobile. Cuius benignitas, cum bonæ uoluntatis in nobis quantulamcunq; scintillã emicuisse perspexerit, uel quam ipse tanq; de dura silice nostri cordis excusserit, confouet eam, & exuscitat suaq; inspiratione confortat, uolens omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Quia non est, inquit, uoluntas ante patrẽ uestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus ex pusillis istis. Et iterum: Nec uult, inquit, Deus perire animã, sed retractat cogitãs, ne penitus pereat, qui abiectus est. Verax nanq; est & non mentitur Deus, cum obtestatione diffiniens. Viuo ego dicit dominus Deus, quia nolo mortẽ impij, sed ut cõuertatur à uia sua & uiuat. Qui enim ut pereat unus ex pusillis non habet uoluntatem, quomodo sine ingenti sacrilegio putandus est, non uniuersaliter omnes, sed quosdã saluos fieri uelle pro omnibus? Ergo quicunq; pereunt, contra illius pereunt uoluntatem, ita eo contra unumquemq; eorum quotidie proclamãte. Conuertimini à uijs uestris pessimis, & quare moriemini domus Israel? Et iterum: Quotiens uolui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti? Et quare, inquit, auersus est populus iste in Hierusalem, auersione contentiosa? Indurauerunt facies suas, noluerunt reuerti. Præsto est ergo quotidie Christi gratia, quæ dum uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionẽ ueritatis uenire, cunctos absque ulla exceptione conuocat dicẽs: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Si autem non omnes uniuersaliter, sed quosdam aduocat, sequitur ut nec omnes sint onerati, uel originali, uel actuali peccato, nec uera sit illa sententia, omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, nec per omnes homines mors pertrãsisse credatur. Et tantum omnes qui pereunt, contra Dei pereunt uoluntatem, ut nec ipsam mortem Deus fecisse dicatur, ita scriptura testante: Quia Deus mortem non fecit, nec gaudet in perditione uiuorum. Et inde est quod plerunq; dum pro nobis contraria postulamus, uel tardius, uel nequaquam nostra exauditur oratio, & rursus, ea quæ credimus esse contraria, utiliter ut benignissimus medicus, etiam inuitissimis dominus inferre dignatur, ac nonnunquam perniciosas dispositiones nostras letalesq; conatus, ab effectu detestabili retardat ac reuocat, ac properantes ad mortem, retrahit ad salutem, & de inferni faucibus extrahit ignorantes.

De grati-

De gratia Dei, & arbitrij libertate. Cap. VIII.

QVam curam atq; prouidẽtiam circa nos suam, sub figura meretricis Hierusalem & pernitiosa ad idolorum cultum alacritate tendentis, per Osee prophetam sermo diuinus eleganter expressit. Dicente nãq; ea: uadã post amatores meos: qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam & linum meũ, oleum meũ & potũ meũ, respondit, saluti eius, non uoluntati consulens diuina dignatio. Ecce ego sepiam uiam eius spinis, & sepiam eam maceria, & semitas suas non inueniet, & sequetur amatores suos, & nõ appræhendet eos, & quæret eos, nec inueniet illos, & dicet: Reuertar ad uirum meum priorem, quia bene mihi erat, tunc magis quàm nunc. Ac rursus contumacias nostras atq; contemptus, quibus eum ad salutares inuitantem recursus rebelli spiritu dedignamur, tali cõparatione describit: Et dixi, inquit, Patrem uocabis me, & post me ingredi non cessabis. Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me dominus Israel, ait dominus. Satis cõgrue, quoniã Hierusalem adulterę cõparauerat à suo cõiuge discedenti, amorem quoq;, ac perseuerantiam benignitatis suæ uiro, qui à fœmina deseritur comparauit. Pietas enim ac dilectio Dei, quam circa humanum genus semper impendit, eo quòd nullis ita uincatur iniurijs, ut à cura nostræ salutis abscedat, & quodammodo superata iniquitatibus nostris, à principali suo proposito reuocetur, magis propriè exprimi alia comparatione non potuit, quàm exemplo uiri ardentissimo amore fœminam diligentis, qui quantò magis negligi se, ac despici ab ea, senserit, tantò uehementioris circa eam zeli ardore flammatur. Adest igitur inseparabiliter nobis semper diuina protectio, tantaq; est erga creaturam suam pietas creatoris, ut non solum comitetur eam, sed etiam præcedat iugiter prouidentia. Quã expertus propheta apertissimè confitetur dicens: Deus meus misericordia eius præueniet me. Qui cum in nobis ortum quendam bonæ uoluntatis inspexerit, illuminat eam confestim atq; confortat, & incitat ad salutem, incrementum tribuens ei, quam uel ipse plantauit uel nostro conatu uiderit emersisse. Nam antequam clamẽt, inquit, ego audiam, adhuc loquentibus eis ego audiam. Et iterum. Ad uocem clamoris tui, statim ut audierit respondebit tibi. Et non solum sancta desideria benignus inspirat, sed etiam occasiones præstruit uitæ, & oportunitatem boni affectus, ac salutaris uiæ directionẽ demonstrat errantibus.

De uirtute bonæ uoluntatis nostræ & gratiæ Dei. Cap. IX.

VNde non facile humana ratione discernitur, quemadmodum dominus petentibus tribuat, à quærentibus inueniatur, aperiatq; pulsantibus, & rursus inueniatur à non quærentibus se, palam appareat inter illos, qui eũ non interrogabant, & tota die expandat manus suas ad populum, non credentem sibi & contradicentem, resistentes, ac longè positos uocet, inuitos attrahat ad salutem, peccare cupientibus explendæ copiam subtrahat uoluntatis, ad nequitiã properantibus benignus obsistat. Cui autem facilè pateat, quomodo salutis summa nostro tribuatur arbitrio, de quo dicitur. Si uolueritis & audieritis me, quæ bona sunt terræ manducabitis, & quomodo non uolẽtis, neq; currentis, sed miserentis sit Dei? Quid etiã sit illud: quòd Deus reddet unicuiq; secũdum opera eius, & Deus est, qui operatur in uobis, & uelle, & perficere pro bona uoluntate, & hoc non ex uobis, sed Dei donum est, ex operibus, ut ne quis glorietur? Quid sit etiam illud quod dicitur, appropinquate Deo, & appropinquabit uobis? Et quod alibi dicit. Nemo uenit ad me, nisi pater, qui misit me, attraxerit eum? Quid sit quod dicit, rectos cursus fac pedibus tuis, & uias tuas dirige, & quid sit, quòd dicimus orantes. Dirige in conspectu tuo uiam meam, & perfice gressus meos in semitis tuis, ut nõ moueantur uestigia mea? Quid sit, quòd iterum commouemur, facite uobis cor nouum, & spiritum nouum, & quid sit illud quod repromittur: Dabo eis cor nouum in uisceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant? Quid sit quòd pręcepit dominus dicens: Laua à malitia cor tuum Hierusalẽ ut salua fias, & quid sit quod idipsum propheta à domino postulat dicens. Cor mundum crea in me Deus? Et iterũ

Lauabis me & super niue dealbabor. Quid sit, quod ad nos dicitur, illuminate uobis lumen scientiæ. Et quid sit, quod de Deo dicitur: Qui docet hominem scientiam, & dominus illuminat cœcos, uel certè, quod orantes dicimus cum propheta: Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, nisi quod in his omnibus, & gratia Dei, & libertas nostri declaratur arbitrij, & quia etiam suis interdum motibus homo ad uirtutum apperitus possit extendi, semper uerò à domino indigeat adiuuari? Nec enim cum uoluerit quis sanitate perfruitur, aut de ægritudinis morbo, pro arbitrij sui desiderio liberatur. Quid autem prodest, sanitatis gratiam concupisse, nisi dominus, qui uitę ipsius usum tribuit, etiam uigorem incolumitatis impartiat? Vnde autem euidentius clareat, etiam per naturæ bonum, quòd beneficio creatoris indultum est, nonnunquam bonarum uoluntatum prodire principia, quæ tamen nisi à domino dirigantur, ad cōsummationem uirtutum peruenire non possunt, Apostolus testis est dicens. Velle adiacet mihi, perficere aut bonum non inuenio.

De liberi arbitrij infirmitate. Cap. X.

NAm libertatē scriptura diuina nostri confirmat arbitrij dicens. Omni custodia serua cor tuū. Sed infirmitatem eius Apostolus manifestat dicens. Dominus custodiat corda uestra, & intelligentias uestras in Christo Iesu. Virtutem liberi arbitrij Dauid enūciat dicens: Inclinaui cor meū ad faciendas iustificationes tuas. Sed infirmitatem eius, idem orans similiter docet: Inclina, inquiens, cor meū in testimonia tua, & non in auaritiā. Salomon quoq;: Inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in uniuersis uījs eius, & custodiamus mandata eius, & cerimonias eius, & iudicia eius. Potestatem designat arbitrij nostri psalmigraphus dicens: Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Infirmitatem eius nostra protestatur oratio dicentibus nobis: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis. Arbitrij nostri facultas à domino declaratur, cum dicitur: Solue uincula colli tui, captiua filia Syon. Fragilitatem eius propheta decantat, dicens: Dominus soluit compeditos, &c. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Audiuimus in Euangelio dominum conuocantem ut ad eum properemus per liberum arbitrium. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Sed infirmitatem eius, idem dominus protestatur dicens: Nemo potest uenire ad me, nisi pater, qui misit me, attraxerit eum. Apostolus liberum arbitrium nostrum incitat dicens: Sic currite ut comprehendatis. Sed infirmitatem eius Ioannes Baptista testatur cum ait. Non potest homo accipere à se quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Iubemur animas nostras solicitè custodire, dicente propheta. Custodite animas uestras. Sed eodem spiritu alius proclamat propheta: Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilat qui custodit eam. Apostolus Philippensibus scribens, ut liberum eorum designet arbitrium, cum metu & tremore, inquit, uestram salutem operamini. Sed ut infirmitatem eius ostendat, adiūgit: Deus est enim inquit, qui operatur in uobis, & uelle, & perficere pro bona uoluntate.

Vtrum bonam uoluntatem nostram sequatur, an præcedat gratia Dei. Cap. XI.

ET ita sunt hæc, quodammodo indiscretè permixta atq; confusa, ut quid ex quo pēdeat, inter multos magna quæstione uoluatur, id est, utrum quia initium bonæ uoluntatis præbuerimus misereatur nostri Deus, an quia Deus misereatur, consequamur bonæ uoluntatis initium? Multi eñ singula, hęc credentes, ac iusto amplius asserētes, uarijs sibiq; contrarijs sunt erroribus inuoluti. Si enim dixerimus, nostrū esse bonæ principium uoluntatis, quid fuit in persecutore Paulo, quid in publicano Matthæo, quorum unus cruori, ac supplicijs innocentum, alius uiolentijs ac rapinis publicis incubans attrahitur ad salutē? Sin uerò, gratia Dei semper inspirati bonæ uoluntatis principia dixerimus, quid de Zachei fide, quid de illius in cruce latronis pietate dicimus, qui desiderio suo, uim quandam regnis cœlestibus inferentes, specialia uocationis monita præuenerunt? Consummationem uerò uirtutum, & executionem mandatorum Dei, si nostro deputauerimus arbitrio, quomodo oramus, Confirma Deus hoc, quod operatus

operatus es in nobis, & opera manuum nostrarũ dirige super nos. Scimus ad maledicendum Israeli Balaam fuisse cõductum, sed uidemus maledicere cupienti non fuisse permissum. Custoditur Abymelech, ne Rebeccam tangẽs peccet in Deum. Ioseph fratrum liuore distrahitur, ut descensio filiorum Israel in Aegyptum fieret, & illis de Germani nece tractantibus, futuræ famis remedia pararent. Quod idem Ioseph à fratribus, agnitus manifestat, dicens: Nolite pauere, nec durũ uobis uideatur, quòd uendidistis me in his regionibus. Pro salute enim uestra, misit me Dominus ante uos. Et infra. Præmisit enim me dominus, ut reseruemini super terram, & escas ad uiuendum possitis habere. Non uestro consilio, sed uoluntate Dei huc missus sum, qui fecit me patrem Pharaonis, & dominum totius domus eius, & principem in omni terra Aegypti. Et cũ post obitum patris, formidantibus fratribus suspitionem timoris auferret, nolite, inquit, timere, nunquid Dei possumus renuere uoluntati? Vos cogitastis aduersum me malum, & Deus uertit illud in bonum, ut exaltaret me sicut in præsentiarum cernitis, ut saluos facere populos multos. Quod etiam beatus Dauid œconomicè tunc factum in psalmo centesimoquarto similiter declarauit dicens: Et uocauit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit. Misit ante eos uirum, in seruum uenundatus est Ioseph. Hæc duo, id est, uel gratia Dei, uel liberum arbitrium, sibi quidem inuicẽ uidentur aduersa, sed utraq; concordant, & utraq; nos pariter debere suscipere, pietatis ratione colligimus, ne unum horum homini subtrahentes ecclesiasticæ fidei regulam excessisse uideamur. Nam cum uiderit nos Deus, ad bonũ uelle deflectere, occurrit, dirigit atq; confortat. Ad uocem enim clamoris tui, statim ut audierit respõdebit tibi: Et inuoca me, inquit, in die tribulationis tuę, & eripiam te, & glorificabis me. Et rursus, si nos nolle, uel intepuisse, perspexerit adhortationes salutiferas, admouet cordibus nostris, quibus uoluntas bona, uel reparetur, uel formetur in nobis.

Quòd uoluntas bona, nec semper gratiæ, nec semper sit homini tribuenda. Cap. XII.

NEc enim talem Deus hominem fecisse credendus est, qui nec uelit unquam, nec possit bonum. Alioquin, nec liberum ei permisit arbitriũ, si ei tantũmodo malũ ut uelit & possit, bonũ uero à semetipso, nec uelle, nec posse concessit. Et quomodo stabit illa domini post præuaricationẽ primi hominis lata sententia. Ecce Adam factus est, sicut unus ex nobis, sciens bonum & malum? Nõ enim talis ante fuisse putandus est, qui boni esset prorsus ignarus. Alioquin uelut quoddam irrationabile, atq; insensatum animal eum fatendum est fuisse formatum. Quòd satis absurdũ, atq; à catholica fide omnimodis alienum est. Quinimò secundum sapientissimi Salomonis sententiam fecit Deus hominem rectum, id est, ut tantũmodo boni scientia iugiter frueretur, sed ipsi quæsierunt cogitationes multas, facti enim sunt (ut dictum est) scientes bonum & malum. Concepit ergo Adam post præuaricationem, quam non habuerat scientiam mali, boni uero quam acceperat scientiam non amisit. Deniq; non amisisse humanum genus, post præuaricationem Adæ, scientiam boni, etiam Apostoli sentẽtia euidentissimè declaratur, qua dicit: Cùm enim gentes, quæ legem non habent naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, hi legem non habẽtes, ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die qua iudicabit Deus occulta hominum. Quo sensu etiam dominus per prophetam increpat Iudæorum non naturalem, sed uoluntariam cœcitatem, quam ipsi sibi contumaciter inferebant. Surdi, inquit, audite, & cœci intuemini ad uidẽdum. Quis surdus, nisi seruus meus, & cœcus, nisi ad quem nuncios meos misi? Et ne fortè hanc eorũ cœcitatem aliquis naturæ non uoluntati possit ascribere, alibi ait: Educ foras populum cœcum, & oculos habentem, surdum & aures ei sunt. Et iterum: Qui habentes, inquit, oculos nõ uidetis, & aures, & non audietis. Dominus etiam in Euangelio: Quia uidentes, inquit, non uident, & audientes non audiunt, neq; intelligunt. Et adimpletur in eis prophetia, Isaię dicẽs: Auditu audietis & nõ intelligetis, & uidentes uidebitis, & non uidebitis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos concluserunt, ne quan-

do uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem illos. Denique possibilitatem boni eis inesse signaret, increpat pharisæos. Quid autem inquit, etiam ex uobis ipsis non iudicatis quòd bonum est? Quòd utiq; eis non dixisset, nisi eos iudicio naturali, id quod æquum est sciisset posse discernere. Vnde cauendum est nobis, ne ita ad dominum omnia sanctorum merita referamus, ut nihil, nisi id quòd malum, atq; peruersum est humanæ ascribamus naturæ. In quo quidem sapientissimi. Salomonis imò domini, cuius hæc uerba sunt testimonio confutamur. Ita enim cum consummata templi extructione oraret effatus est: Voluitq; Dauid, pater meus ædificare domum nomini domini Israël, & ait Dominus Deus, ad Dauid patrem meum: Quòd cogitasti in corde tuo, ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente tractans, ueruntamen non tu ædificabis domum nomini meo. Hæc ergo cogitatio atque iste tractatus regis Dauid, utrum ne bonus ex Deo, an malus, & ab homine fuisse dicendus est? Si enim bona, atque ex Deo fuit illa cogitatio, cur ab eo, à quo inspirata est eidem negatur effectus? Si autem mala, & ex homine fuit, cur laudatur à domino? Restat ergo ut & bona, & ex homine fuisse credatur. In quem modum etiam nostras quotidie cogitationes possumus iudicare. Neque enim aut soli Dauid, bonum ex semetipso cogitare concessum est, aut nobis, ne quid boni unquam sapere, aut cogitare possimus, naturaliter denegatur? Dubitari ergo non potest inesse, quidem omni animæ naturaliter uirtutum, semina beneficio creatoris inserta, sed nisi hæc opitulatione Dei fuerint excitata, ad incrementum perfectionis non peruenire, quia secundum beatum Apostolum, neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Adiacere autem homini, in quamlibet partem arbitrij libertatem, etiam liber ille (qui dicitur pastoris) apertissimè docet, in quo duo angeli, unicuiq; nostrum adhærere dicuntur, id est, bonus ac malus, in hominis uerò optione consistere, ut eligat quem sequatur. Et idcirco manet in homine semper liberum arbitrium, quòd gratiam Dei possit, uel negligere, uel amare. Non enim præcepisset Apostolus dicens, cum metu & tremore uestram salutem operamini, nisi sciisset eam, uel excoli à nobis posse, uel negligi. Sed ne crederent, se ad opus salutis diuino auxilio non egere, subiungit. Deus est enim, qui operatur in uobis, & uelle, & perficere pro bona uoluntate. Et idcirco Timotheum monens, noli inquit, negligere gratiam Dei, quæ est in te. Et iterum: Ob quam causam moneo te, ut resuscites gratiam, quæ est in te. Inde est, quod etiam Corinthijs scribens hortatur, & commouet, ne indignos se gratia Dei, in fructuosis operibus exhiberent dicens: Adiuuantes autem, et obsecramus, ne inuacuum gratiam Dei recipiatis. Quam sine dubio, quia inuacuum receperat Symon, non profuit ei perceptio gratiæ salutaris. Non enim præceptis beati Petri maluit obedire dicentis. Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, & ora Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui, in felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis uideo te esse. Præuenit ergo hominis uoluntatem, quia dicitur. Deus meus misericordia eius præueniet me. Et rursus, dominum remorantem, atq; utiliter quodammodo subsistentem, ut nostrum experiatur arbitrium, uoluntas præuenit nostra, cum dicitur. Et mane oratio mea præueniet te, Et iterum. Præueni in maturitate & clamaui, & præuenerunt oculi mei ad te diluculo. Aduocat etiam nos, & inuitat cum dicit: Tota die expandi manus meas ad populum, non credentem mihi, & contradicentem. Et inuitatur à nobis cum dicimus ei: Tota die expandi manus meas ad te. Expectat nos, cum dicitur per prophetam. Propterea expectat nos dominus, ut misereatur nostri. Et expectatur à nobis cum dicimus. Expectans expectaui dominum, & respexit me, & expectaui salutare tuum domine. Et confortat nos cum dicit: & ego erudiui, & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam. Et ut nosmetipsos confortemus hortatur cum dicit: Confortemanus tuas dissolutas, & genua debilia roborare. Clamat Iesus. Si quis sitit ueniat ad me & bibat. Clamat etiam ad eum propheta: Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. Quærit nos dominus dicens: Quæsiui, & non erat uir, uocaui & non erat qui responderet. Quæritur & ipse à sponsa flebiliter conquærente: In cubili meo, in noctibus quæsiui, quem dilexit anima mea, quæsiui eum, & non inueni, uocaui eum, & non respondit mihi.

Quòd gratiam Dei humani conatus compensare non possint. Cap. XIII.

ET ita semper gratia Dei, nostro in bonam partem cooperatur arbitrio, atque in omnibus illud adiuuat, protegit ac defendit, ut nonnunquam etiam ab eo, quosdam conatus bonæ uoluntatis, uel exigat, uel expectet, ne penitùs dormienti, aut inerti ocio dissoluto, sua dona conferre uideatur, occasiones quodammodo quærens, quibus humanæ segniciei torpore discusso, non irrationabilis munificentiæ suæ largitas uideatur, dum eam sub colore cuiusdam desiderij, ac laboris impartit, ut nihilominus gratia Dei semper gratuita perseueret, dum exiguis quibusdam, paruisque conatibus, tantam immortalitatis gloriam, tanta perennis beatitudinis dona, inestimabili tribuit largitate. Nec enim quia illius in cruce latronis præcesserat fides, idcirco pronunciandum est, non ei beatam commorationem paradysi gratuito esse promissam, aut pœnitentiam, Dauid regis illam unius uerbi qua dixit: peccaui domino, duo tam grauia eius crimina, & non potius clementiam Dei abstulisse credendum est, ut per Nathan prophetam mereretur audire: & dominus transtulit iniquitatem tuam, non morieris. Quòd igitur homicidium adulterio addidit, liberi utique arbitrij fuit, quod autem arguitur per prophetam, diuinæ dignationis est gratia. Rursum quòd peccatum suum humiliatus agnoscit, propriæ libertatis est opus. Quod uero, sub breuissimo temporis puncto indulgentiam tantorum criminum promeretur, domini miserentis est donum. Et quid de hac tam breui confessione, & incomparabili diuinæ retributionis immensitate dicamus, cum beatus Apostolus ad illam magnitudinem futuræ remunerationis aspiciens, quid de illis, tam innumeris persecutionibus suis, pronunciauerit considerare perfacile sit? Nam momentaneum hoc, inquit, & leue tribulationis nostræ, supra modum ultra comparationem æternum pondus gloriæ operatur in nobis. De quo, & alibi constanter enunciat dicens: Quia non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quantumlibet ergo enisa fuerit humana fragilitas, futuræ retributioni par esse non poterit, nec ita laboribus suis diuinam imminuit gratiam, ut non semper gratuita perseueret. Et idcirco prædictus magister gentium, licet gratia Dei, Apostolatus gradum sortitum se fuisse testetur dicens: gratia autem Dei sum, quod sum, tamen se quoque diuinæ gratię respondisse pronunciat dicens: Et gratia eius in me uacua non fuit, sed abundantius his omnibus laboraui, & obtinui, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Nam cum dicit laboraui, conatum proprij signat arbitrij. Cum dicit, non autem ego, sed gratia Dei, uirtutem diuinæ protectionis ostendit. Cum dicit, mecum, non ocioso neque securo, sed laboranti, ac desudanti, eam cooperatam fuisse declarat.

Quòd temptationibus suis Deus uirtutem humani experiatur arbitrij. Cap. XIIII.

QVod etiam in Iob probatissimo athleta suo, cum eum diabolus expetisset ad singulare certamen, diuinam legimus prouidisse iustitiam. Si enim contra inimicum, non sua uirtute, sed Dei solius fuisset gratia protegente congressus, & absque ulla uirtute patientiæ suę, diuina tantum opitulatione sufultus, multiplices illas, ac tota inimici crudelitate, quæsitas temptationum moles, & exitia pertulisset, quomodo illam calumniosam diabolus, quam prius emiserat uocem aduersus eum iustius iterasset: Nunquid gratis colit Iob Deum? Non'ne tu uallasti eum, ac domum eius, & uniuersam substantiam eius per circuitum? Sed aufer manum tuam, id est, sine eum suis mecum uiribus decertare, nisi in faciem tuam benedixerit tibi. Sed cum nullam huiuscemodi querimoniam calumniosus hostis post conflictum audeat iterare, non Dei, sed illius se uictum uiribus confitetur, licet etiam gratia Dei, non in totum illi defuisse credenda sit, quæ tantam temptatori temptandi tribuit potestatem, quantam & illum resistendi nouerat habere uirtutem, non enim ab illius impugnatione sic protegens, ut nullum uirtuti humanæ relinqueret locum, sed hoc tantum procurans, ne uiolentissimus inimicus, animam eius amentem faciens, & impotem sensum, impari eum, atque iniquo certaminis pondere prægraua-

ret. Quod ergo soleat interdum temptare dominus fidem nostram, ut fortior, uel gloriosior fiat, euangelici illius Centurionis edocemur exemplo, cuius puerum cum sciret utique potestate sermonis sui se dominus curaturum, offerre maluit præsentiam corporalem dicens: Ego ueniam & curabo eum. Sed illo hanc eius oblationem feruentioris fidei flagrantia supergrediente atque dicente: Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed dic tantum uerbū, & sanabitur meus, miratur enim dominus atque collaudat, cunctisque illis, qui ex Israëlis populo crediderant, præfert dicens. Amen dico uobis, non inueni tantam fidem in Israël. Nullius enim laudis esset ac meriti, si id in eo Christus, quod ipse donauerat prætulisset. Alioquin dixisset. Amen dico uobis, non dedi tantam fidem in Israël. Quam explorationem fidei, etiam in illo magnificentissimo patriarcha diuinam legimus dispensasse iustitiam, cum dicitur: Et factum est post hæc uerba, temptauit Deus Abraam. Non enim illam fidem, quam ei dominus inspirabat, sed illam, quam uocatus semel, atque illuminatus à domino, per arbitrij libertatem poterat exhibere, experiri uoluit diuina iustitia. Vnde non immerito fidei eius constantia comprobatur, atque ad eum subueniente gratia Dei, quæ eum paulisper subreliquerat, ut probaret ita dicitur: Ne inferas manum tuam in puerum, neque facias ei quicquam, nunc enim scio, quia times dominum tu, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Quod temptationis genus, nobis quoque ad probationis meritum posse contingere, in Deuteronomio satis euidenter à legislatore prædicatur: Si surrexerit inter uos propheta, aut qui somnium se uidisse dicat, & prædixerit signum, atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi eamus, & seruiamus dijs alienis, quos ignoratis, ne audias uerba prophetæ illius, aut somniatoris, quia temptans, temptat te dominus Deus tuus, utrum diligas eum in toto corde tuo, & custodias mādata illius an nō. Quid ergo? Cum istum prophetam, aut somniatorem surgere permiserit Deus, ita ne eos, quorum fidem probare disponit, protecturus esse credendus est, ut nullum penitus locum, quo suis uiribus cum temptatore confligāt libero eorum reseruet arbitrio? Et quid eos necesse est, uel temptari, quos ita infirmos nouit, ac fragiles, ut nequaquam uirtute sua ualeant resistere temptatori? Sed utique nec temptari eos iustitia domini permisisset, nisi parem in eis resistendi scisset inesse uirtutem, qua possent æquitatis iudicio, in utroque merito, uel rei, uel laudabiles iudicari. Tale est & illud, quod ab Apostolo dicitur: Itaque qui se existimat stare, uideat ne cadat. Temptatio uos non apprehendat nisi humana. Fidelis autem Deus, qui non permittit uos temptari, supra id, quod potestis. sed faciet cum temptatione, & exitum ut sustinere possitis. Cùm enim dicit, qui stat, uideat ne cadat, sollicitam reddit arbitrij uoluntatem, quam utique nouerat percepta gratia, uel stare per industriam, uel cadere per negligentiam posse. Cum autem infert, temptatio uos non apprehendat, nisi humana, infirmitatem eorum & incōstantiam, nec dum robustæ mentis exprobat, qua adhuc spiritalium nequitiarum turbinibus non poterant impugnari, aduersum quos semetipsum, uel illos perfectos nouerat quotidie dimicare, de quibus ad Ephesios dicit: Iam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mūdi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Cum uerò subiungit, fidelis autem Deus, qui non permittit uos temptari, supra id quod potestis, nō utique optat, ne eos dominus temptari permitteret, sed nō supra id, quod sustinere poterant temptarentur. Illud enim indicat humani arbitrij facultatem, hoc uerò domini gratiam temptationum luctamina moderantis, ostendit. In his igitur omnibus approbatur, ita semper diuinam gratiam, arbitrium hominis incitare, ut illud non in omnibus taliter protegat, ac defendat, ut non etiam proprijs, eum conatibus congredi aduersum spiritales faciat inimicos, in quibus, uel gratiam Dei uictor, uel infirmitatē suam superatus intelligat, & ita discat, non de sua fortitudine, sed de diuino semper sperare suffragio, atque ad suum iugiter recurrere protectorem. Et ut hoc non nostra coniectura, sed euidentioribus, adhuc scripturæ testimonijs approbetur, illud quod in Iesu naue legitur retractemus: Has, inquit, gentes dimisit dominus, ac disperdere noluit, ut in eis experiretur Israëlem, utrum custodiret mandata domini Dei sui, ut haberent consuetudinem cum hostibus præliandi. Et ut incomparabili creatoris nostri clementiæ

mentiæ mortale aliquid, non pro æqualitate pietatis, sed ex aliqua indulgentiæ similitudine comparemus, si nutrix pia atque sollicita diu sinu paruulum gestat, ut quandoque ingredi doceat, & primum quidem eum reptare permittit, dehinc erectum ut alternis passibus innitatur, dextræ suæ uirtute sustentat, at mox paululum derelictũ, si titubantem uiderit, protinus apprehendit, nutantem suscipit, lapsum erigit, & uel arcet à casu uel etiam decidere leuiter sinẽs eleuat post ruinam, cùm autem eum ad pueritiam, uel adolescentię ac iuuentutis perduxerit robur, quædam etiam pondera uel labores, quibus non opprimatur, sed exerceatur, iniungit, & cũ æmulis decertare permittit: Quantò magis cœlestis ille omnium pater nouit, quem sinu gratiæ suæ gestet, & quem liberæ uoluntatis arbitrio in conspectu suo exerceat ad uirtutem, & tamen adiuuat laborantem, exaudit uocantem, non relinquit quærentem, eripit de periculo, interdũ etiam nescientem

De multiplici uocationum gratia. Cap. XV.

PEr quæ etiam euidenter ostẽditur inscrutabilia esse iudicia Dei, & inuestigabiles uias eius, quibus ad salutem humanum attrahit genus. Quod etiam Euangelicarum uocationum exemplis possumus approbare. Andream namque & Petrũ cæterosque Apostolos, nihil de salutis suæ remedio cogitantes, spõtanea gratiæ suæ dignatione prælegit. Zachæum ad conspectum se Domini fideliter extendentem, & exiguitatem staturæ suæ sycomori celsitudine subleuantem, non solum suscipit, uerumetiam benedictione cohabitationis illustrat. Inuitum ac repugnantem attrahit Paulum. Alium ita præcepit sibi inseparabiliter inhærere, ut ei postulanti breuissimas pro sepultura patris non concedat inducias. Cornelio præcibus & eleemosynis iugiter insistenti, uelut remunerationis uice uia salutis ostenditur, eique angeli uisitatione præcipitur, ut accersiens Petrum uerba salutis ab eo, quibus una cum omnibus suis saluaretur agnoscat. Et ita multiformis illa sapientia Dei, salutem hominum multiplici atque inscrutabili pietate dispensat, ac secundùm capacitatem uniuscuiusque gratiam suæ largitatis impertit, ut ipsas quoque curationes non secundũ uniformem maiestatis suæ potẽtiam, sed secundũ mensuram fidei, in qua unũquemque repperit, uel sicut unicuique ipse partitus est, maluerit exercere. Credentem nãque quòd ad emundationem lepræ suæ uolũtas Christi sufficeret, solo uoluntatis suæ curauit assensu, dicens: Volo, Mundare. Alteri deprecanti, ut adueniens per impositionem manus suæ defunctã filiam suscitaret, ingressus domum eius, eodem modo quo ille sperauerat, id quod rogabatur indulsit. Alij credẽti summam salutis in uerbi eius præceptione consistere, ac respondenti, dic tantum uerbo, & sanatur puer meus, per sermonis imperium resolutos artus pristino robore solidauit, dicens: Vade & sicut credidisti, fiat tibi. Alijs de tactu fimbrię eius sperantibus medicinam, ubertim sanitatis dona largitus est. Aliorum morbis medelam rogatus indulsit. Alijs spontaneam præstitit medicinã. Alios hortatus est, ut sperarẽt, dicens: Vis sanus fieri? Alijs non sperantibus ultro ingessit auxiliũ. Aliorum desideria priusque uoluntati eorum satisfaceret explorauit, dicens: Quid uultis ut faciam uobis? Alij ignoranti uiam, qua id quod concupierat obtineret benignus ostendit: si credideris, inquiens, uidebis gloriam Dei. Inter alios ita uirtutem curationum affluenter effudit, ut de eis Euangelista commemoret, & curauit omnes languidos eorum. Inter alios uerò immensa illa beneficiorum Chrysti abyssus ita obturata est, ut dicatur, & non poterat inter illos Iesus facere uirtutes propter incredulitatem illorum. Et ita largitas Dei secundùm capacitatem humanæ fidei etiam ipsa formatur, ut huic quidem dicat, secundùm fidem tuam fiat tibi, illi uerò, uade et sicut credidisti, fiat tibi, alij autem, fiat tibi sicut uis, & sursum alteri, fides tua te saluum fecit.

De gratia Dei eo quòd humanæ fidei transcendat angustias. Cap. XVI.

NEmo autem æstimet hæc à nobis ob hoc fuisse prolata, ut nitamur astruere summam salutis in nostræ fidei ditione cõsistere, secundum quorundã profanam opinionem

 nionem

nionem, qui totum libero arbitrio deputantes, gratiam Dei dispensari secundùm meritum uniuscuiusque definiunt. Sed absoluta plane pronunciamus sententia, etiam exuberare gratiam Dei & transgredi interdum humanæ infidelitatis angustias. Quòd in illo Euangelico factum fuisse regulo reminiscimur, qui dum facilius credit ægrotantem filium suum posse curari, quàm mortuum suscitari, præsentiam Domini festinus implorat, dicens: Domine descende, priusquã moriatur filius meus. Cuius infidelitatem licet his sermonibus Christus arguerit, nisi signa & prodigia uideritis, nõ creditis, tamen non secundùm infirmitatem fidei, eius gratiam suæ diuinitatis exercuit, nec præsentia corporali, quemadmodum ille crediderat letales febriũ morbos, sed uerbo suæ potestatis exclusit, dicens: Vade filius tuus uiuit. Quam super abundantiam gratiæ, etiam in illius paralytici curatione dominum legimus effudisse, cũ ei languoris sui tantum, quo corpus fuerat resolutum remedia poscenti, animæ prius ingerit sospitatẽ dicens: Constans esto fili, dimittuntur tibi peccata tua. Post quod non credentibus scribis, posse eum remittere humana peccata, ad confundendam incredulitatem eorum, etiam membra eius paralyseos ualetudine resoluta, potestatis suæ sermone restrinxit, dicens. Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Quid est facilius dicere, remittuntur tibi peccata, aut dicere, surge & ambula? Vt sciatis autẽ, quia filius hominis potestatem habet in terra, demittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, & tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Similiter autẽ in illo, qui triginta & octo annos iuxta natatoriæ crepidinem frustra decumbens, de aquæ illius motu sperauerat medicinã, munificentiam ultroneæ largitatis ostendit. Nam cùm uolẽs eum ad salutis remedia prouocare, dixisset ei, uis sanus fieri? Cũque ille se de humani adiutorij inopia quęreretur, ac diceret, hominẽ non habeo, ut cũ turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam, incredulitati eius & ignorantiæ ueniã tribuens, pristinæ eum sanitati, nõ illa qua sperauerat uia, sed qua Dominus uoluit, miseratione restituit, dicens: Surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Et quid mirum, si hæc Domini potestate gesta narrẽtur, cùm similia etiam per seruos suos diuina gratia fuerit operata? Ingrediẽtibus namque templum Petro & Ioanne, cùm ille claudus ex utero matris, qui gressum penitus ignorabat eleemosinã postularet, illi nõ uilia æra, quæ poscebat infirmus, sed gressus officia largiunt. & paruissimæ stipis sperantem solatia insperatæ salutis præmijs locupletant, dicente Petro: Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do, in nomine Iesu Christi Nazareni, surge & ambula.

De inscrutabili dispensatione Dei. *Cap.* XVII.

PEr hæc igitur exempla, quæ de Euangelicis protulimus monimentis, euidentissimè poterimus aduertere, diuersis atque innumeris modis & inscrutabilibus uijs, Deum salutem humani generis procurare, & quorundam quidem uolentium & sitiẽtium cursum ad maiorem inuitare flagrantiam, quosdam uerò etiam nolẽtes inuitosque compellere, & nunc quidem ut impleantur ea, quæ utiliter à nobis desiderata perspexerit adiuuare, nunc uerò etiam ipsius sancti desiderij inspirare principia, & uel initium boni operis, uel perseuerantiam condonare. Inde est quòd orantes nõ solùm protectorem ac saluatorem, sed etiam adiutorem ac susceptorem Dominum proclamamus. In eo enim quòd prior aduocat, & ignorantes nos atque inuitos attrahit ad salutem, protector atque saluator noster est, in eo autem quòd annitentibus nobis opem ferre, refugientesque suscipere ac munire consueuit, susceptor ac refugium nominatur. Denique hanc dispensationis Dei multiplicem largitatem, beatus Apostolus mente pertractans, & in quoddam immensum, atque interminabile pietatis Dei pelagus se incidisset conspiciens, exclamauit: O altitudo diuitiarum sapientię & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit sensum Domini? Huius ergo scientiæ admirationem quàm ille talis ac tantus gentium magister expauit euacuare conabitur, quisque crediderit illius inæstimabilis abyssi profunditatem humana ratione se posse metiri. Nam qui ad plenum dispensationis Dei, quibus salutem in hominibus operaẽ, uel mẽte cõcipere, uel disserere se posse cõfidit, proculdubio impugnans

pugnans, Apostolicæ sententiæ ueritatem, scrutabilia esse Dei iudicia & uestigabiles uias eius, prophana pronunciabit audacia, ipso quoque Domino hæc ad eos ita testante: Non enim cogitationes meæ, cogitationes uestræ, neque uiæ uestræ, uiæ meæ, dicit Dominus, quia sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sunt uiæ meæ à uijs uestris, & cogitationes meæ à cogitationibus uestris. Hanc igitur dispensationem atque amorem suum, quem nobis tribuere Dominus indefessa pietate dignatur, uolens humanæ affectionis motu exprimere, nec inueniens in hac creatura talem charitatis affectũ, cui eũ comparare dignius posset, tenerrimis piæ matris uisceribus comparauit, & utitur quidem hoc exemplo, quia charius aliud in natura hominum non potest inueniri, dicens: Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Sed non contentus hac comparatione, transcendit eam confestim atque subiungit dicens: Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.

Definitio patrum eo quòd liberum arbitrium ad saluandum non sit idoneum. Cap. XVIII

PEr quod euidenti ratione colligitur ab his, qui non loquacibus uerbis, sed experiẽtia duce, uel magnitudinem gratiæ, uel modulum humani metiuntur arbitrij, quia non leuibus cursus, nec fortibus prælium, ne sapientibus panis, ne prudentibus diuitiæ, nec scientibus gratia, sed operatur hæc omnia, unus atque idem spiritus diuidẽs unicuique prout uult. Et idcirco fide non dubia, &, ut ita dicam, palpabili experientia cõprobatur, uniuersitatis Deum, uelut pijssimum patrem, benignissimumque medicũ, secundùm Apostolum indifferenter, omnia in omnibus operari, & nunc quidem salutis inspirare principia, & inserere unicuique bonæ uoluntatis ardorem, nunc uerò ipsius operationis affectum, & consummationẽ donare uirtutũ, & nunc à ruina iam proxima lapsuque præcipiti etiam inuitos, & inscios reuocare, nunc autem occasiones & oportunitates salutis ingerere, ac præcipites uiolentosque conatus à letalibus dispositionib. inhibere, & alios quidẽ uolentes currentesque suscipere, alios uerò nolentes renitentesque pertrahere, & ad bonã cogere uoluntatem. Totum uero non semper resistentibus, nec perseueranter inuitis nobis à diuinitate concedi, & summam salutis nostræ, non operum nostrorum meritò, sed cœlesti gratia deputandam, ita domini ipsius uocibus edocemur. Et recordabimini uiarum uestrarum, & omnium scelerum uestrorum quib. polluti estis in eis, & displicebitis uobis in cõspectu uestro, in omnib. malitijs uestris, quas fecistis. & scietis, quia ego dominus cùm bene fecero uobis propter nomen meũ, non secundùm uias uestras malas, neque secũdùm scelera uestra pessima domus Israël. Et idcirco hoc ab omnibus catholicis patribus deffinitur, qui perfectionem cordis non inani disputatione uerborum, sed re atque opere didicerunt, diuini esse muneris. Primũ ut accendatur unusquisque ad desiderandum omne quòd bonum est, sed ita ut in alterutrã partem plenum sit liberæ uoluntatis arbitrium. Item etiam secundũ, diuinæ esse gratiæ, ut effici ualeant exercitia prędicta uirtutum, sed ut possibilitas non extinguatur arbitrij. Tertium quoque, ad Dei munera pertinere, ut acquisitæ uirtutis perseuerãtia teneatur, sed ita, ut captiuitatem libertas addicta nõ sentiat. Sic enim uniuersitatis Deus omnia in omnibus credendus est operari, ut incitet, protegat atque confirmet, non ut auferat, quam semel ipse concessit arbitrij libertatem. Si quid sane uersutius humana argumentatione ac ratione collectũ, huic sensui uideatur obsistere, uitandũ magis est, quã ad destructionem fidei prouocandum. Non enim fidem ex intellectu, sed intellectum ex fide meremur, sicut scriptum est. Nisi credideritis non intelligetis, quia quemadmodum & Deus omnia operetur in nobis, & totum libero ascribatur arbitrio, cui dicitur, si uolueritis & audieritis me, quæ bona sunt, terræ mandicabitis, ad plenũ humano sensu ac ratione non potest (ut arbitror) comprehendi. Hoc nobis beatus Cheremon confirmatos cibo laborem fecit tanti itineris non sentire.

Collationis tertiæ abbatis Cheremonis de protectione finis.

COLLATIO PRIMA ABBATIS NESTEROTIS DE SPIRITALI SCIENTIA. Cap. I.

SPonsionis nostræ & itineris ordo compellit, ut Abbatis Nesterotis præclari in omnibus summæq; scientiæ uiri institutio subsequatur. Qui cum sacrarum scripturarum nos aliqua memoriæ commendasse, & eorum intelligentiam desiderare sensisset, talibus ad nos adorsus est uerbis. Multa quidē scientiarum in hoc mundo sunt genera, tanta siquidem earum, quanta & artium disciplinarumq; uarietas est. Sed cùm omnes, aut omnino inutiles sint, aut præsentis tantum uitæ commodis prosint, nulla est tamen, quæ non habeat proprium doctrinæ suæ ordinem atq; rationem, per quam ab expetentibus possit attingi. Si ergo illæ artes ad insinuationem sui certis, ac proprijs lineis diriguntur, quantò magis religionis nostræ disciplina atq; professio, quæ ad contemplanda inuisibilium sacramentorū tendit arcana, nec præsentis quæstus, sed æternorum retributionem expetit præmiorū, certo ordine ac ratione subsistit? Cuius quidem duplex est scientia. Prima practice, id est, actualis, quæ emendatione morum & uitiorum purgatione perficitur, altera theoretice, id est, quæ in cōtemplatione diuinarum rerum & sacratissimorum sensuū cognitione consistit.

De apprehendenda spiritalium rerum cognitione. Cap. II.

QVisquis igitur ad hanc theoreticen uoluerit peruenire, necesse est ut omni studio atq; uirtute actualem primum scientiam consequatur. Nam hoc practice absq; theoretice possideri potest, theoretice uerò sine actuali omnimodis apprehendi non potest. Gradus enim quidam ita ordinati atq; distincti sunt, ut humana humilitas possit ad sublimē conscendere, qui si inuicem sibi ea, quæ diximus ratione succedant, potest ad altitudinem perueniri, ad quam sublato primo gradu non potest trāsuolari. Frustra igitur ad conspectum Dei tendit, qui uitiorum contagia non declinat. Spiritus namq; Dei effugiet fictum, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

Quòd actualis perfectio duplici ratione subsistat. Cap. III.

HAec autem actualis perfectio duplici ratione subsistit. Nam primus eius modus est, ut omnium natura uitiorum & curationis rationis cognoscatur. Secundùs ut ita discernatur ordo uirtutum, earumq; perfectione mens nostra formetur, ut illis iam non uelut coacta, & quasi uiolento imperio subiecta famuletur, sed tam, quàm naturali bona delectetur atq; pascatur, & arduam illam atq; angustam uiam cùm oblectatione conscēdat. Quo enim modo, uel uirtutum rationem, qui secundus in actuali disciplina gradus est, uel rerum spiritualium, & cœlestium sacramenta, quæ in theoriæ gradu sublimiore cōsistunt, ualebit attingere, qui natura uitiorum suorum, nec potui intelligere, nec uisus est extirpare? Consequenter enim pronūtiabitur progredi ad excelsiora non posse, qui non euicerit planiora, multoq; minus ea, quæ sunt extrinsecus apprehendit quisq; intelligere ea, quæ sibi sunt inserta non quiuerit. Sciendum tamen est duplici nobis laboris intentione sudandum, tam in expellendis uitijs, quàm in uirtutibus acquirendis. Et hoc non nostra capimus coniectura, sed illius sententia perdocemur, qui solus opificij sui uires rationemq; cognoscit. Ecce, inquit, cōstitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. In expulsione enim noxiarum rerum quatuor esse necessaria designauit, id est, euellere, destruere, disperdere, dissipare. In perficiēdis uerò uirtutibus, & his quę ad iustitiam pertinent acquirendis, ædificare tantummodo atq; plantare. Vnde liquidò patet difficilius conuelli atq; eradicari inolitas corporis atq; animæ passiones, quàm spiritales extrui plantariq; uirtutes.

Quòd actualis uita erga multas professiones ac studia deriuetur. Cap. IIII.

HAec igitur practicè quæ duobus, ut dictum est, subsistit modis, ergo multas professiones studiaq; diuiditur. Quidam enim summam intentionis suæ erga eremi secreta & cordis cõstituũt puritatẽ, ut in pteritis Heliã & Heliseum, nostrisq; temporibus beatum Antonium, aliosq; eiusdem propositi sectatores, familiarissime Deo per silentium solitudinis cohæsisse cognoscimus. Quidam erga institutionẽ fratrũ & peruigilem cœnobiorum curam, omnem studij sui sollicitudinẽ dederunt, ut nuper abbatem Ioannẽ, qui in uicinia ciuitatis, cui nomẽ est Thimius, grandi cœnobio pfuit, ac nonnullos eiusdem meriti uiros Apostolicis etiã signis claruisse meminimus. Quosdam Xenodochij & susceptionis pium delectat obsequium, per quod etiã in pteritis Abraham Patriarcham, & Loth Domino placuisse scimus, & nuper beatum Machariũ singularis mansuetudinis, ac patientiæ uirum, qui Xenodochio ita apud Alexandriam pfuit, ut nulli eorum qui solitudinis secreta sectati sunt, inferior sit credendus. Quidam eligentes ægrotantium curam, alij intercessionem, quæ pro miseris atq; oppressis impenditur exequentes, aut doctrinę instantes, aut eleemosynam pauperibus largientes, inter magnos ac summos uiros, pro affectu suo, ac pietate uiguerunt.

De professionis arreptæ perseuerantia. Cap. V.

QVa propter hoc unicuiq; utile, atq; cõueniens est, ut secundũ propositum quod elegit, siue gratiam quã accepit, summo studio diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire festinet, & aliorum quidem laudans admiransq; uirtutes, nequaquàm à sua, quam semel elegit professione discedat, sciens secundũ Apostolũ unũ quidem esse corpus ecclesiæ, multa autem membra, & habere eam donationes secundùm gratiam, quæ nobis data est differentes, siue prophetiam secundùm rationem fidei, siue ministeriũ in ministrando, siue qui docet in doctrina, siue qui exhortatur in exhortatione, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate. Nec enim ulla membra aliorum sibi membrorum possint ministeria uendicare, quia nec oculi manuum, nec nares aurium utuntur officio, & idcirco non omnes Apostoli, non omnes Prophetæ, non omnes gratias habent curationum, nõ omnes linguis loquuntur, non omnes interpretantur.

De infirmorum mobilitate. Cap. VI.

SOlent enim hi, qui nec dum sunt in illa, quàm arripuerunt professione fundati, cùm audierint quosdã in diuersis studijs, ac uirtutib. prædicari, ita eorũ laude succendi, ut imitari eorum protinus gestiant disciplinã, in quo irritos necessariò impendit conatus humana fragilitas. Impossibile nanq; est unum eundemq; hominem simul uniuersis, quas superius cõprehendi fulgere uirtutibus. Quas siquis uoluerit pariter affectare, in id eum incidere, necesse est, ut dum omnes sequitur nullam integram consequatur, magisq; ex hac mutatione ac uarietate dispendiũ capiat, quàm profectũ. Multis enim uijs ad Deum intenditur, & ideo unusquisq; illam, quam semel arripuit irreuocabili cursus sui intentione conficiat, ut sit in qualibet professione perfectus.

Exemplum castitatis, quo docetur non omnia ab omnibus æmulanda. Cap. VII.

ABsq; illo dispẽdio quo feriri monachũ diximus, qui mobilitate mẽtis ad studia cũpit transire diuersa, etiã hic periculũ mortis incurritur, quod nonnunq; rectè quędam ab alijs gesta, malo ab alijs præsumuntur exẽplo, & quæ nõnullis bene cesserant, perniciosa ab alijs sentiuntur. Nam ut quiddã exempli gratia proferamus, uelut si quis illam uiri illius imitari uirtutẽ uelit, quam solet abbas Ioannes, non ad imitionis formulam, sed tantũmodo pro admiratione proferre. Nam quidã ueniens ad prædictum senem habitu seculari, cum ei quasdam frugũ suarũ primitias detulisset ferocissimo quendã dęmonio arreptũ, ibidem reperit. Qui cùm abbatis Ioannis obtestationes accepta despiciens, testaretur se nunq; ad illius imperium de corpore, quòd obsede-

tat

rat migraturum, huius aduentu perterritus, cum reuerentissima nominis illius inclamatione discessit. Cuius tam euidentem gratiam, senex nõ mediocriter admiratus, eoq; amplius obstupescens, quòd eum seculari cerneret habitu cœpit ab eo uitæ, ac professionis eius ordinem diligenter inquirere. Cumq; illi secularem, se atq; uxorio uinculo colligatum esse dixisset, beatus Iohannes excellentiam uirtutis eius, & gratiæ mente pertractans, quænam illi esset cõuersatio attentius explorabat. Ille se rusticum, & quotidiano manuũ opere uictum quærere, nec ullius boni esse conscium testabatur, nisi quòd nunquam ante ad ruris opera mane exercenda procederet, neq; uespere domũ reuerteretur, nisi in ecclesia, pro quotidianæ uitæ, commeatu largitori eius Deo gratias retulisset, neq; se unquam de fructibus suis aliquid usurpasse, nisi prius Deo primitias eorum ac decimas obtulisset, & nunquam se boues suos per alienæ messis traduxisse confiniũ, nisi eorum prius ora clausisset, ne uel parum damni per incuriam eius proximus sustineret. Et cum hæc quoq; abbati Ioanni, nec dum ad comparationem tantæ gratiæ, qua eum prælatũ sibi esse cernebat, idonea uiderentur, atq; ab eo, quid nam esset illud, quod tantæ gratiæ meritis conferri posset sciscitans scrutaretur, ille reuerentia tam sollicitæ inquisitionis astrictus, uxorem se parentum, ui imperioq; compulsum, cum profiteri monachum uellet ante undecim annos accepisse confessus est, quam nemine etiã nunc cõscio sororis loco, à se uirginem custodiri testabatur. Quod factũ cum audisset senex, tanta est admiratione permotus, ut coram ipso publice proclamaret. Non immeritò dæmonem qui se despexerat, illius non tolerasse præsentiam, cuius ipse uirtutem non solum in iuuentutis ardore, sed ne nunc quidem, sine discrimine castitatis auderet appetere. Quòd factum abbas Ioannes licet summa admiratione prætulerit, tamẽ neminem monachorum ut experiretur hortatus est, sciens multa rectè ab alijs gesta, magnam alijs imitantibus intulisse perniciem, nec usurpari ab omnibus posse, quod paucis dominus speciali munere contulisset.

De spiritali scientia. Cap. VIII.

SEd ad expositionem scientiæ, de qua sumptum est sermonis exordiũ reuertamur. Itaq;, sicut superius diximus, practicè ergo multas ꝓfessiones ac studia deriuatur. Theoretice uerò in duas diuiditur partes, id est, in historicam interpretationem, & intelligentiam spiritalem. Vnde etiam Salomon cùm ecclesiæ multiformem gratiã enumerasset, adiecit: Omnes enim, qui apud eam sunt, uestiti sunt dupliciter. Spiritalis aũt scientiæ genera sunt tria, tropologia, allegoria, anagoge, de quib. in prouerbijs ita dicitur. Tu autem describe tibi ea tripliciter, super latitudinem cordis tui. Itaq; historia præteritarum ac uisibilium agnitionem complectitur rerum, quæ ita ab Apostolo replicatur: Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & aliũ de libera, sed qui de ancilla secundùm carnem natus est, qui autem de libera per repromissionem. Ad allegoriam autem pertinent, quæ sequuntur, quia ea, quæ in ueritate gesta sunt, alterius sacramenti formam præfigurasse dicuntur. Hæc enim, inquit, sunt duo testamenta. Vnum quidem de mõte Syna, in seruitutem generãs, quod est Agar. Syna enim mons est in Arabia, qui comparatur huic quæ nũc est Hierusalem, & seruit cùm filijs suis. Anagoge uerò de spiritalibus mysterijs ad subliniora quædam, & sacratiora cœlorum secreta conscẽdens, ab Apostolo ita subijcitur. Quæ aũt sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim: Lætare sterilis, quæ nõ paris, erumpe, & clama quæ nõ parturis, quia multi filij desertæ magis, quàm eius, quæ habet uirum. Tropologia est moralis explanatio, ad emendationem uitæ & instructionẽ pertinens actualem, uelut si hęc eadem duo testamẽta intelligamus practicen & theoreticen disciplinam, uel certè si Hierusalem aut Syon animam hominis uelimus accipere, secundùm illud: Lauda Hierusalem Dominum: lauda Deum tuum Syon. Igitur prædictæ quatuor figuræ in unum, ita si uolumus confluunt, ut una atq; eadem Hierusalem quadrifariam possit intelligi, secundùm historiam ciuitas Iudæorum, secundùm allegoriam ecclesia Christi, secundùm anagogen ciuitas Dei illa cœlestis, quæ est mater omnium nostrũ, secundùm tropologiam anima hominis, quæ frequenter hoc nomine, aut increpatur, aut laudatur à Domino. De his quatuor interpretationum generibus

bus Apostolus ita dicit: Nunc autem fratres, si uenero ad uos linguis loquẽs, quid uobis prodero, nisi uobis loquar, aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Reuelatio nanque ad Allegoriã pertinet, per quam ea, quæ tegit historica narratio, spiritali sensu & expositione reserantur: ut uerbi gratia. Si illud aperire tẽtemus, quemadmodũ patres nostri omnes sub nube fuerint, quod oẽs in Mose baptizati sint in nube, & in mari, & quemadmodum omnes eandem escam spiritalem manducauerint, & eundem spiritalem de cõsequenti petra biberint potum, petra autem erat Christus. Quæ expositio præfigurationi corporis & sanguinis Christi, quẽ quotidie sumimus comparata, Allegoriæ continet rationem. Sciẽtia uerò quæ similiter ab Apostolo memoratur Tropologia est, qua uniuersa quæ ad discretionem pertinẽt actualem, utrum utilia uel honesta sint prudenti examinatiõe discernimus, ut est illud: Cùm apud nosmetipsos iudicare præcipimur, utrum deceat mulierem, non uelato capite orare Deũ. Quæ ratio ut dictũ est mortalẽ continet intellectum. Item prophetia quã tertio Apostolus intulit loco, Anagogen sonat, per quam ad inuisibilia ac futura sermo transfertur, ut est illud: Nolumus aũt uos ignorare fratres, de dormientibus, ut non cõtristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent. Si enim credimus quòd Christus mortuus est, & surrexit, ita & Deus eos, qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo Dñi, quia nos qui uiuimus, qui residui sumus, in aduẽtu Dñi nõ præueniemus eos, qui dormierunt in Christo, quoniã ipse Dominus in iussu, & in uoce archangeli, & in turba Dei descendet de cœlo, & mortui, qui in Christo sunt resurgent primi. Qua exhortationis specie Anagoges figura præfertur. Doctrina uerò simplicem historicæ expositionis ordinem pandit, in qua nullus occultior intellectus, nisi qui uerbis resonat, continetur, sicut est illud: Tradidi enim uobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundùm scripturas, & quia sepultus est, & quia surrexit tertia die secundùm scripturas, & quia uisus est Cephæ. Et misit Deus filium suum factus ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Siue illud: Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est.

Quòd de actuali scientia proficiatur ad spiritualem. Cap. IX.

QVapropter si uobis cura est ad spiritalis scientiæ lumen, nõ inanis iactãtię uitio, sed emẽdationis gratia peruenire, illius primũ beatitudinis cupiditate flãmamini, de qua dictũ est: Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum uidebũt, ut etiã ad illam de qua angelus ad Danielẽ ait, peruenire possitis: Qui aũt docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiũt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et in alio propheta. Illuminate uobis lumen scientiæ dum tẽpus est. Tenentes itaque illam, quam habere uos sentio diligentiã lectionis, omni studio festinate actualem id est, ethicam, quam primũ ad integrum comprehendere disciplinam. Absque hac nanque illa, quam diximus, theoretica puritas non potest apprehendi, quàm hi tãtum, qui non aliorum documentum uerbis, sed propriorũ actuũ uirtute perfecti sunt, post multa operum ac laborum stipendia, iam quasi in præmio consequuntur. Non enim à meditatione legis intelligentiam, sed de fructu operis acquirẽtes, cum Psalmographo canunt. A mandatis tuis intellexi. Et excoctis passionibus uniuersis fiducialiter dicunt: Psallam & intelligam in uia immaculata. Ille enim psallens intelligit, quæ canũtur, qui in uia immaculata gressu puri cordis innititur. Et idcirco si sciẽtiæ spiritalis sacrũ in corde uestro uultis tabernaculum præparare, ab omnium uos uitiorum cõtagione purgate, & curis seculi præsentis exuite. Impossibile nãque est animã, quæ mũdanis uel tenuiter distentionibus occupatur, donum scientiæ promereri, uel generatricem spiritalium sensuum, aut tenacem sacrarum lectionũ fieri. Obseruate igitur in primis, & maximẽ tu Ioannes, cui magis ad custodienda hæc, quæ dicturus sum, ætas adhuc adolescẽtior suffragatur, nec studium lectionis, ac desiderij tui labor, uana elatione cassetur, ut inducas summũ ori tuo silentiũ, hic est eñ primus disciplinæ actualis ingressus, omnis quippe labor hominis in ore ipsius, & ut omniũ seniorum instituta atque sententias intento corde, & quasi muto ore suscipias, ac diligẽter in pectore tuo condens, ad perficienda ea potius, quàm ad docẽda festines. Ex hoc enim Cœnodoxiæ perniciosa pręsumptio,

ex illo autem fructus spiritualis scientiæ pullulabunt. Nihil itaq; in collatione seniorũ proferre audeas, nisi quod interrogare te, aut ignoratio nocitura, aut ratio necessariæ cogitationis impulerit, nõ ut quidã uanæ gloriæ amore distenti, pro ostẽtatione doctrinæ, ea quæ optime norunt, interrogare se simulãt. Impossibile enim est eum qui proposito acquirẽdæ laudis humanæ, studio lectionis insistit, donum ueræ scientiæ promereri. Nam qui hac passione deuictus est, necesse est ut alijs quoq;, & maximæ superbiæ uitijs obligetur, & ita in actuali atq; ethica cõgressione prostratus, sciẽtiam spiritalem, quæ ex ea nascitur, minimè consequetur. Esto ergo per omnia citus ad audiendũ, tardus autem ad loquendum, ne cadat in te illud, quod notatur à Salomone: Si uideris uirum uelocẽ in uerbis, scito quia spem habet insipiẽs magis, quàm ille. Nec quenq; uerbis docere p̃sumas, quod opere ante non feceris. Hunc enim nos ordinem tenere debere, etiam exemplis suis Dominus noster instituit, de quo ita dicitur: Quæ cœpit Iesus facere & docere. Caue ergo ne ante actum prosiliens ad docẽdum, in illorũ numero deputeris, de quib. in Euangelio Dñs ad discipulos suos loquitur: Quæ dicunt uobis seruate & facite, secundũ opera uerò eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt. Alligant autem ora grauia & importabilia, & imponunt ea super humeros hominum, ipsi autem digito suo nolunt ea mouere. Si enim ille, qui unum mandatum minimum soluens, docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorum, qui multa & maiora negligens docere præsumpserit, consequẽs profecto est, ut iam minimus in regno cœlorum, & in gehennæ supplicio maximus habeatur. Et ideo cauendum tibi est, ne illorum ad docendum inciteris exemplis, qui peritiam disputandi ac sermonis affluentiam consecuti, quia possunt ea, quæ uolunt ornatè copioseq; disserere, scientiam spiritalem possidere creduntur, ab his qui uim eius & qualitatem discernere non nouerũt. Aliud nanq; est facilitatem oris, & nitorem habere sermonis, & aliud uenas ac medullas cœlestium intrare dictorum, ac profunda & abscondita sacramenta purissimo cordis oculo contemplari, quod nullatenus humana doctrina, nec eruditio singularis, sed sola puritas mentis per illuminationem sancti spiritus obtinebit.

De apprehendenda ueræ scientiæ disciplina. Cap. X.

Festinandum igitur tibi est, si ad uerã scripturarum scientiã uis peruenire, ut humilitatem cordis immobilem prius consequaris, quæ te nõ ad illam, quæ inflat, sed ad eam quę illuminat scientiã, charitatis consummatione perducat. Impossibile nanq; est immundam mentem donum sciẽtiæ spiritalis adipisci. Et idcirco omni cautione deuita, ne tibi per studium lectionis, non scientiæ lumen, nec illa perpetua, quæ per illuminationem doctrinę promittitur gloria, sed instrumenta perditionis de arrogãtiæ uanitate nascantur. Deinde hoc tibi est omnimodis enitendum, ut expulsa omni solicitudine & cogitatione terrena, assiduum te ac potius iugem sacræ præbeas lectioni, donec continua meditatio imbuat mentẽ tuam, & quasi in similitudinem sui formet, archam quodãmodo ex ea faciẽs testamenti, habentẽ in se, scilicet, duas tabulas lapideas, id est, duplicis instrumẽti perpetuam firmitatem, urnam quoq; auream, hoc est, memoriam puram atque synceram, quæ reconditum in se manna perpetua tenacitate conseruet, spiritalium scilicet sensuum, & angelici illius panis perẽnem cœlestemq; dulcedinem, necnon etiam uirgam Aaron, id est, summi ueriq; pontificis nostri Iesu Christi Salutare uexillum, immortalis memoriæ semper uiriditate frondescens. Hæc nãq; est uirga quę posteaquam de radice Iesse succisa est, uiuacius mortificata reuirescit. Hæc autem omnia duobus Cherubin, id est, historicæ & spiritualis scientiæ plenitudine proteguntur. Cherubin enim interpretatur, scientiæ multitudo, quæ propiciatorium Dei, id est, placiditatem pectoris tui iugiter protegent, & à cunctis spiritalium nequitiarũ incursib. obumbrabunt. Et ita mens tua non solum in archam diuini testamenti, uerumetiam in regnum sacerdotale prouecta, indissolubilem puritatis affectum, quodammodo absorpta spiritalibus disciplinis, illud implebit pontificale mandatum, quod à legislatore ita præcipitur: Et de sanctis non egredietur, nec polluat sanctuariũ Dei, id est, cor suũ, in quo iugiter habitaturum se Dominus repromittit, dicẽs: Inhabitabo in eis, & inter illos ambulabo. Quamobrem diligenter memoriæ commendanda est, & incessabiliter recensenda

recensenda sacrarum series scripturarũ. Hæc etenim meditationis iugitas duplicẽ nobis cõferet fructũ. Primũ quod dum in legendis ac parandis lectionib. occupatur mentis intentio, necesse est ut nullis noxiarum cogitationũ laqueis captiuetur, deinde quod ea, quę creberrima repetitione percursa, dum memoriæ tradere laboramus, intelligere id temporis obligata mente non quiuimus, postea ab omnium actuum ac uisionum illecebris absoluti, præcipueq́ nocturna meditatione taciti reuoluentes, clarius intuemur, ita ut occultissimorum sensuũ, quos ne tenui quidẽ uigilãtes opinatione percepimus, quiescentibus nobis, & uel soporis stupore demersis, intelligentia reueletur.

De multiplici intellectu scripturarum diuinarum. Cap. XI.

CRescente aũt per hoc studium innouatione mentis nostræ, etiam scripturarũ facies incipiet innouari, & sacratioris intelligẽtiæ pulchritudo quodãmodo cũ pficiente proficiet. Pro capacitate enim humanorũ sensuum, earũ quoq́ species coaptatur, & uel terrena carnalibus, uel diuina spiritalibus apparebit, ita ut hi quibus antea uidebatur crassis quibusdã nebulis inuoluta, nec subtilitatem eius deprehẽdere, nec fulgorem ualeant sustinere. Sed ut hoc ipsum, quod astruere nitimur, aliquo clarius pandatur exemplo, unum legis testimoniũ protulisse sufficiat, per quod etiam omnia pcepta cœlestia, secundùm mensuram status nostri ad omne hominum genus probemus extendi. Scriptum est in lege: Non fornicaberis. Hoc ab homine carnalium adhuc obscœnitatum passionibus obligato secundũ simplicem literæ sonum salubriter custoditur. Ab eo aũt, qui iam ab hac actione lutulẽta & impuro discessit affectu, necesse est id ipsum spiritualiter obseruari, ut scilicet non solum à cęremonijs idolorũ, sed etiam ab omni superstitione gentilium & auguriorum, omniumq́ signorum & dierũm ac temporum obseruatione discedat, uel certè ne quorundam uerborum aut nominum coniecturis, quæ synceritatem fidei nostræ polluũt, implicetur. Hac enim fornicatione etiã Hierusalem dicitur constuprata, quæ fornicata est in omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso. Et quã Dominus iterum increpans per Prophetã: Stent, inquit, & saluent te augures cœli, qui contemplabantur sydera, & supputabãt menses, ut ex eis annunciarent uentura tibi. De qua fornicatione & alibi arguens eos Dominus, ait: Spiritus fornicationis decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo. Quisq́ uerò à gemina hac fornicatione discesserit, habebit tertiã quã deuitet, quæ in legis & iudaismi superstitionibus continetur. De quibus Apostolus: Dies, inquit, obseruatis & menses, & tempora, & annos. Et iterum: Ne tetigeris, neq́ gustaueris, neq́ cõtrectaueris. Quę de superstitionibus legis dicta esse non dubium est, in quas, si quis inciderit, proculdubio mœchatus a Christo, ab Apostolo non meretur audire. Despondi enim uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, sed illud ad eum, quod sequitur uoce eiusdem Apostoli dirigetur. Timeo aũt ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua, ita corrũpãtur sensus uestri à simplicitate, quæ est in Christo Iesu. Quod si immunditiã huius quoq́ fornicationis effugerit, habebit quartã, q̃ hæretici dogmatis adulterio perpetrať. De qua idẽ beatus Apostolus: Ego, inquit, scio, qui post discessionem meam intrabunt lupi graues in uos, non parcentes gregi, & ex uobis ipsis surgent uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se. Hanc etiam, qui potuerit declinare, caueat ne subtiliore peccato in fornicationis uitium collabatur, quæ scilicet in cogitationum peruagatione consistit, quia omnis cogitatio non solum turpis, sed etiam otiosa, & è Deo quantulumcũq́ discedens, à perfecto uiro immundissima fornicatio deputatur.

Interrogatio quomodo posit ad obliuionem secularium carminum perueniri. Cap. XII.

GErmanus. Ad hoc ego occulta primũ compunctione permotus, ac deinde grauiter ingemiscens, hęc inquã omnia, quæ copiosissimè digessisti maiora mihi intulerunt desperationis augmenta, quàm hactenus sustinebã. Quippe qui præter illas generales animæ captiuitates, quib. nõ dubito infirmos quosq́ pulsari extrinsecus, speciale impedimentum salutis accedit, per illam, quam tenuiter uideor attigisse notitiam literarũ, in qua me ita, uel instantia pędagogi, uel cõtinuæ lectionis macerauit intentio, ut nunc mens mea poëticis, uelut illis infecta carminibus, illas fabularũ nugas historiasq́ bellorum, quib. à paruulo primis studiorum imbuta est rudimẽtis, orationis etiã

tempore meditetur, psallentiq;, uel pro peccatorum indulgentia supplicanti, aut impudens poëmatum memoria suggeratur, aut quasi bellantium heroũ ante oculos imago uersetur, taliumq; me phantasmatum imaginatio semper illudens, ita mentẽ meam ad supernos intuitus aspirare non patitur, ut quotidianis fluctibus non posit expelli.

Responsio quo pacto memoriam eorum poßimus abluere. Cap. XIII.

NEsteros. De hac ipsa re, unde tibi purgationis maxima nascitur desperatio, citum satis atq; efficax remedium poterit oboriri, si eandem diligentiã atq; instantiam, quantam te in illis secularibus studijs habuisse dixisti, ad spiritalium scripturarum uolueris lectionem meditationemq; transferre: Necesse est enim mentem tuam tamdiu illis carminibus occupari, quandiu sibi aliqua, quæ intra semetipsam recolat, simili studio & asiduitate conquirat, ac pro illis infructuosis atq; terrenis, spiritalia atq; diuina parturiat. Quæ cùm profundè alteq; conceperit, atq; in illis fuerit enutrita, uel expelli priores sensim poterunt, uel penitùs aboleri. Vacare enim cunctis cogitationib. humana mens non potest, & ideo quãdiu spiritualib. studijs non fuerit occupata, necesse est eam illis, quæ pridie didicit implicari. Quandiu enim non habuerit, quo recurrat, & indefessos exerceat motus, necesse est ut ad illa, quib. ab infantia imbuta est collabatur, eaq; semper reuoluat, quæ lõgo usu ac meditatione cõcepit. Vt igitur hæc in te sciẽtia spiritalis perpetua soliditate roboretur, nec ea iam temporariè perfruaris, sicut ille, qui eam non suo studio, sed aliena relatione cõtingunt, & uelut aërio, ut ita dixerim odore percipiunt, sed ut sensibus tuis inuiscerata quodãmodo, & perspecta atq; palpata cõdatur, illud omni obseruantia custodire te cõuenit, ut etiã si ea, quæ optimè nosti fortè audieris in collatione proferri, nõ ex hoc quod tibi iam nota sint, aspernantur fastidiosèq; suscipias, sed ea corditu o illa auiditate commendes, qua debent desiderabilia salutis uerba, uel auribus nostris indesinenter infundi, uel de nostro ore iugiterq; proferri. Quamuis enim adhibeatur sanctarum rerum crebra narratio, nunquã tamẽ animæ sitim ueræ scientiæ sustinenti, satietas generabit horrorem, sed ea quotidie uelut noua ac desiderata suscipiens quantò frequentius hauserit, tantò auidius uel audiet, uel loquetur, & cõfirmationem potius perceptæ scientiæ ex eorũ repetitione, quàm ullũ ex frequenti capiet collatione fastidiũ. Euidẽs nanq; est tepidæ ac superbæ mẽtis indiciũ, si uerborum salutariũ medicinam, quãuis studio nimiæ asiduitatis ingestam, fastidiosè negligenterq; suscipiat. Anima enim, quæ in satietate est, fami illudit, animæ aũt egẽti etiam amara dulcia uidentur. Si itaq; hæc diligenter excepta, & in recessu mentis cõdita atq; indicta fuerint taciturnitate signata, postea ut uina quædã suauè olentia & lætificantia cor hominis, cùm sensuũ canicie & patientiæ fuerint uetustate decocta, cùm magna sui fragrantia, de uasa tui pectoris proferent, & tanq; perennis fons de experientiæ uenis & irriguis uirtutum meatibus redundabunt, fluentaq; continua, uelut de quadam abyßo tui cordis effundent. Eueniet nanq; in te illud, quod in Prouerbijs ad illum dicitur, qui hęc opere consummauit. Bibe aquas de tuis uasis, & de puteorũ tuorum fonte, superefluant tibi aquæ de tuo fonte, in tuas aũt plateas pertranseant aquę tuæ. Ac secundũ Isaiam Prophetam, eris quasi ortus irriguus, & sicut fons aquarũ, cuius non deficient aquæ, & ædificabuntur in te deserta à seculis, fundamenta generationis & generationis suscitabis, & uocaberis ædificator sepium, auertens semitas iniquitatum. Illa etiam tibi beatitudo proueniet, quam idem Propheta promittit: Et non faciet Dominus auolare à te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui uidentes præceptorẽ tuum, & aures tuæ audient uerbum post tergũ monentis. Hac uia ambulate in ea, neq; declinetis ad dextram, neq; ad sinistram. Atq; ita fiet, ut non solũ omnis directio ac meditatio cordis tui, uerùm etiam cunctæ euagationes atq; discursus cogitationum tuarum, sint tibi diuinæ legis sancta & incessabilis ruminatio.

Quòd immunda anima, neq; tradere, neq; percipere poßit scientiam spiritalem. Cap. XIIII.

IMpoßibile est aũt hæc, sicut præfati sumus, inexpertũ quenquam, uel agnoscere, uel docere. Nam qui ne ad percipiendum quidem capax est, quomodo erit idoneus ad tradendum? De quibus tamẽ etiam si aliquid docere præsumpserit, inefficax procul dubio & inutilis usq; ad aures tantummodo audientium eius sermo perueniet, cor aũt eorum

eorum penetrare nõ poterit, inertia operum, & infructuositate suæ proditus uanitati quia non de thesauro bonæ promitur conscientiæ, sed de inani iactantiæ præsumptione. Impossibile nãq; est immundam animã quantalibet desudauerit lectionis instantia adipisci scientiam spiritalem. Nemo enim in uas fœtidum atq; putridum siue corruptum unguentum aliquod nobile, aut mel optimum, aut præciosi quicq; liquoris infundit. Facilius enim quamuis odoratissimum mirrhum semel horrendis imbuta fœtoribus testa contaminat, quàm ut aliquid ex eo suauitatis aut gratiæ ipsa concipiat, quia multo citius munda corrumpuntur, quàm corrupta mundantur. Ita igitur & uas pectoris nostri, nisi prius fuerit ab omni fœdissima uitiorum contagione purgatum, nõ merebitur suscipere illud benedictionis unguentum, de quo dicitur per Prophetã. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius: nec illam scientiam spiritalem & eloquia scripturarum, quæ dulciora sunt super mel & fauum, impolluta seruabit. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci cum tenebris? Quæ autem conuentio Christi ad Belial?

Obiectio de eo, quòd multi immundi scientiam habeant, & sancti non habeant. Cap. XV.

GErmanus. Deffinitio istã nequaq; uidetur nobis ueritate fulciri, aut probabili ratione subnixa. Cùm enim oẽs, qui fidẽ Christi, aut nequaq; suscipiunt, aut impia dogmatum prauitate corrũpunt, immundi cordis esse manifestum sit, quomodo multi Iudæorum atq; hæreticorũ, uel etiã catholicorum, qui diuersis uitijs inuoluuntur perfectã scripturarũ scientiã cõsecuti, de spiritalis doctrinæ magnitudine gloriantur, & ecõtra sanctorũ uirorũ innumera multitudo, quorũ cor ab omni peccatorũ cõtagione purgatũ est, simplicis fidei pietate contenta, profundioris scientiæ ignorat arcana. Quẽadmodũ ergo stabit ista sententia, quæ scientiam spiritalẽ soli cordis tribuit puritati?

Responsio quòd mali scientiam ueram habere non possunt. Cap. XVI.

NEsteros. Haud rectè uirtutẽ deffinitionis explorat, qui non omni diligenter prolatæ sententiæ uerba perpendit. Prædiximus nãq; huiusmodi homines disputandi tantũ habere peritiã & elocutionis ornatum, cæterum scripturarum uenas & arcana spiritalium sensuum intrare non posse. Etenim uera scientia nõ nisi à ueris Dei cultoribus possidetur, quã is utiq; non habet cui dicitur. Audi popule stulte qui nõ habes cor, qui habetis oculis, & non uidetis, & aures & non auditis. Et iterum: Quia tu scientiã repulisti, & ego repellã te, ne mihi sacerdotio fungaris. Cũ enim in Christo oẽs thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi esse dicantur, quomodo is, qui Christum inuenire cõtempsit, aut inuentũ sacrilego ore blasphemat, aut certè catholicam fidẽ immundis operib. polluit, ueram scientiã assecutus esse credendus est? Spiritus enim Dei effugiet fictũ, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Non ergo alias ad scientiã spiritalem, nisi hoc ordine peruenitur, quem unus prophetarum eleganter expressit, dicens: Seminate uobis ad iustitiam, metite spem uitæ, illuminate uobis lumen scientiæ. Primũ ergo seminandum nobis est ad iustitiam, hoc est, ut actualẽ perfectionem operib. iustis spẽ propagemus, deinde metẽda est nobis spes uitæ, id est, uirtutũ spiritalium fructus, expulsione uitiorum carnalium cõgregandi, & ita illuminare nobis lumẽ scientiæ poterimus. Quem ordinem etiã Psalmographus tenere debere decernit, dicens: Beati immaculati in uia, q ambulãt in lege Dñi, beati q scrutantur testimonia eius. Non eñ prius dixit: Beati qui scrutantur testimonia eius: & postea ea intulit: Beati immaculati in uia: sed prius inquit: Beati immaculati in uia: per hoc euidenter ostẽdens, neminẽ rectè posse ad perscrutanda Dei testimonia peruenire, nisi prius p actualẽ cõuersationem in uia Christi immaculatus incedat. Hi ergo quos dixistis nõ istã, quã immũdi habere nõ possunt, sed τῆς ψευδωνύμου, hoc est, falsi nominis scientiã possident, de qua beatus Apostolus: O inquit, Timothee depositũ custodi, deuitans prophanas uocũ nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quod in Græco dicitur: ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. De istis ergo qui imaginem quandã sciẽtiæ uidentur acquirere, uel de his, q cum sacrorum uoluminum lectioni ac memoriæ scripturarũ diligẽter insistãt, carnalia tñ uitia nõ relinquunt, in prouerbijs eleganter exprimitur: Sicut inauris aurea in narib. suis, ita mulieris malè moratæ species. Quid eñ pro

dest quempiam ornamentum eloquiorum cœlestium, & illam preciosissimam scripturarum speciem consequi, si eam lutulentis operibus uel sensibus inhærendo, quasi immundissimam terram subigendo confringat, aut cœnosis libidinũ suarum polluat uolutabris? Fiet enim, ut id quod rectè utentibus decori esse cõsueuit nõ solũ istos ornare non possit, uerumetiam maioris cœni colluuione sordescat. Ex ore enim peccatoris non est pulchra laudatio. Cui dicitur per Prophetã. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? De huiusmodi animabus, quæ nequaquam stabiliter timorem Domini possidentes, de quibus dicitur: Timor Dñi disciplina & sapientia est, scripturarũ acquirere sensum de iugi, earum meditatione conantur, satis propriè in Prouerbijs memoratur: Vt quid fuerunt diuitiæ insipienti? Possidere enim sapientiam excors non poterit. In tantum uerò ab illa eruditione seculari, quæ carnaliũ uitiorum sorde polluitur, uera hæc & spiritalis scientia submouetur, ut eam in nõnullis elinguibus ac pene illiteratis scimus nonnunquam mirabiliter uiguisse. Quod in Apostolis multisque etiam sanctis uiris euidentissimè comprobatur, qui non inani foliorum dilatabantur luxuria, sed ueris spiritalis scientiæ fructibus curuabantur. De quibus & in actibus Apostolorum scriptum est: Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, & comperto quod homines essent sine literis & idiotę, admirabantur. Et idcirco si tibi curæ est ad eius immarcessibilem flagrantiam peruenire, cunctis primũ conatibus elabora, ut à Domino puritatem castitatis obtineas. Nullus enim in quo adhuc carnalium passionum, & maximè fornicationis dominatur affectus, spiritalem poterit scientiam possidere. In corde enim bono requiescet sapientia, & qui timet Deum, inueniet scientiam cum iustitia. Hoc autem quo prædiximus ordine ad spiritalem scientiam peruenire, etiam beatus Apostolus docet. Nam cùm uniuersarum uirtutum suarum, non solũ catalogum texere, uerumetiam ordinem earum uellet exponere, ut quæ quam sequeretur, uel quæ quam parturiret exprimeret, post aliquanta intulit, dicens: In uigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate nõ ficta. In qua cõiugatione uirtutũ euidẽtissimè nos uoluit erudire, de uigilijs atque ieiunijs ad castitatem, de castitate ad scientiam, de scientia ad lõganimitatem, de longanimitate ad suauitatẽ, de suauitate ad spiritũ sanctum, de spiritu sancto ad charitatis nõ fictæ præmia peruenire. Cùm igitur hac disciplina, atque hoc ordine, tu quoque perueneris ad scientiam spiritalem, habebis proculdubio, sicut diximus, nec sterilem, nec inertem, sed uiuam fructuosamque doctrinam, semenque salutaris uerbi, quod cùm à te fuerit audientium cordibus commendatum, subsequẽs spiritus sancti imber, largissimus fœcundabit, ac secundùm id quod pollicitus est Propheta, dabitur pluuia semini tuo, ubicunque seminaueris in terra, & panis frugum terræ tuæ erit uberrimus & pinguis.

Quibus ratio perfectionis debeat aperiri. Cap. XVII.

CAue etiam ne hęc, quæ tàm lectione, quàm experiẽtiæ sudore didiceris, cũ te ætas maturior prouexerit ad docendum, uanæ gloriæ seductus amore, immũdis hominibus passim ingeras, illudque quod sapiẽtissimus Salomõ interdixit, incurras: Noli applicare impiũ ad pascua iusti, neque seducaris saturitate uentris. Nõ enim expediunt stulto delitiæ, nec opus est sapientia, ubi deest sensus. Magis enim dicitur insipientia, quia seruus durus non emendabitur uerbis. Si enim & intellexerit, non obediet. Aurib. imprudentis noli quicquam dicere, ne fortè irrideat sapientes sermones tuos. Et ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas uestras ante porcos, ne fortè cõculcent eas pedibus suis, & cõuersi disrumpant uos. Oportet itaque ut huiusmodi hominib. spiritalium sensuum cõtegens sacramenta efficaciter canas. In corde meo abscondi eloquia tua, ut nõ peccem tibi. Sed dicas forsitan: Et quibus diuinarum scripturarum dispensanda sunt sacramẽta? Docet te sapientissimus Salomon: Date, inquit, ebrietatem his, qui in tristitia sunt, & uinum bibere his, qui in doloribus sunt, ut obliuiscantur paupertatis, & dolorum suorum non meminerint amplius, id est, his qui pro pœnitudine actuum pristinorum mœrore atque tristitia deprimuntur, spiritalis scientię iocũditatem, uelut uinũ quod lætificat cor hominis, affluenter infundite, eosque salutaris uerbi crapula refouete, ne fortè iugitate mœroris ac letali desperatiõe demersi, abundãtiore absorbeantur

beantur tristitia, qui eiusmodi sunt. De illis uerò, qui in tepore ac negligentia cōstituti, nullo cordis sui dolore mordentur ita dicitur: Nam qui suauis & sine dolore est, in egestate erit. Quanta potes igitur cautione deuita, ut ne uanę gloriæ amore detentus, illius quem propheta collaudat, particeps esse non poßis, qui pecuniam suam non dedit ad usurā. Omnis enim, qui eloquia Dei, de quibus dicitur: Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrę, purgatum septuplum, humanę laudis amore dispensat, pecuniam suam erogat ad usuram, non solum nullam pro hoc laudem, sed etiam supplicia meriturus. Ob hoc enim pecunias domini maluit profligare, ut ex ea temporalem consequeretur ipse mercedem, non ut dominus, sicut scriptum est, ueniens, reciperet quod suum est cum usura.

Quibus de causis spiritalis doctrina, infructuosa fit. Cap. XVIII.

DVabus autem ex causis inefficacem spiritalem rerum constat esse doctrinam. Nā aut ille, qui inexperta commendans, uano uerborum sono instruere nititur auditorē, aut certè nequā ac uitijs refertus auditor, salutarē spiritalis uiri, sanctāq; doctrinam obturato corde nō recipit. De quibus dicitur per prophetam: Excæcatum est, enim cor populi huius et auribus grauiter audierūt, & oculos suos cōcluserunt, ne quādo uideāt oculis suis, & aurib. suis audiāt, & corde intelligāt, & cōuertant, & sanē illos.

Quod plerunq; etiam indigni, gratiam salutiferi sermonis accipiant. Cap. XIX.

NOnnunq; tamen dispēsatoris nostri Dei, qui omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionē ueritatis uenire, munifica liberalitate cōceditur, ut is, qui indignū se prædicationi euangelicæ reprehensibili conuersatione præbuit, pro salute multorum spiritalis doctrinæ consequatur. Quibus autem modis etiam charismata curationum ad expellendos dæmones à domino concedantur, cōsequens est simili disputatione pandamus, quā cōsurgentes ad refectionem in uesperā reseruemus, quia efficacius semper corde concipitur, quicquid sensim, & absq; nimio labore corporis intimatur.

Collationis primæ abbatis Nesterotis de spiritali scientia finis.

COLLATIO SECVNDA ABBATIS NESTEROTIS DE CHARISMATIBVS DIVINIS Cap. I.

POst synaxim uespertinā ad repromissā narrationē intenti, psiathijs pariter ex more cōsedimus. Cumq; silētium aliquātisper pro senis reuerentia prębere mus, taciturnitatem uerecundiæ nostræ tali præuenit eloquio. Vsq; ad spiritalium rationem charismatum proferendā, pręcedēs disputationis ordo peruenerat, q̄ tripartitam esse maiorū traditione percepimus. Prima siquidē curationū causa est, cum pro merito sanctitatis, electos quosq; ac iustos uiros signorum gratia comitatur, sicut Apostolos, multosq; sanctorū signa, ac prodigia secundū authoritatem dñi fecisse manifestum est, ita dicētis: Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite, gratis accepistis, gratis date. Secūda cū ob ædificationem ecclesię, uel eorū, qui infirmos suos ingerūt, uel eorū, qui curandi sunt fidem, sanitatū uirtus à peccatoribus, indignisq; procedit. De quib. saluator in Euangelio: Multi, inquit, dicēt mihi in illa die: dñe dñe, nō ne in nomine tuo prophetauimus, & in nominę tuo demonia eiecimus, & in tuo nomine uirtutes multas fecimus? & tunc cōfitebor illis, quia nunq; noui uos. Discedite à me operarij iniquitatis. Et è cōtrario, si offerentiū uel desit fides, etiā illos quibus curationū dona collata sunt, nō sinit sanitatum exercere uirtutem. De qua re Lucas euāgelista: Et nō poterat, inquit, Iesus facere inter eos uirtutes, propter incredulitatem illorū. Vnde idem dominus: Multi, inquit, leprosi erāt in Israhel sub Helisęo propheta, & nemo eorū mūdatus est, nisi Naamā Syrus. Tertius curationū modus, etiā colludio demonū, ac factione simulatur, ut dū homo manifestis criminib. obligatus propter admirationem signorū sanctus, ac Dei famulus creditur, etiā uitiorū eius œmulatio suadeatur, & per hoc obtrectationis aditu reserato, etiā religionis sanctitatis infametur, uel certè, ut is qui curationū dona habere se credit, per superbiam cordis elatus grauius elidatur. Inde est, quòd inuocantes eorum nomina, quos nulla merita sanctitatis, nec ullos spiritales fructus habere cognoscunt, uti se eorum meritis, ac de obsessis simulāt corporibus effugari: de quibus in Deuteronomio, Si surrexit, inquit, in medio tui

propheta, aut qui somnium se uidisse dicat, & prædixerit signũ, atq; portentũ, & euenerit quod locutus est, dixerit tibi: eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, et seruiamus eis, non audias uerba prophetæ illius aut somniatoris, quia tẽtat uos dominus Deus uester, ut palã fiat utrum diligatis eum, an non in toto corde, & in tota anima uestra. Et in euangelio: Exurgent, inquit, pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.

In quo, quis sanctos uiros debeat admirari. Cap. II.

QVapropter nũq; debemus eos, qui hoc affectant in his uirtutib. admirari, sed potius intueri, utrum uitiorum omnium expulsione, & morũ emendatione perfecti sint. Quod utiq; nõ pro alterius fide, aut diuersitate causarũ, sed pro uniuscuiusq; studio, Dei gratia dispẽsante cõceditur. Hæc nanq; est actualis sciẽtia, quæ alio uocabulo charitas ab Apostolo nuncupat, et uniuersis linguis hominũ et angelorũ, et plenitudini fidei, quę etiam montes transferat, et omni scientię ac prophetię, & erogationi omnium facultatũ, ipsiq; postremò glorioso martyrio apostolica authoritate præfertur. Nam cum dinumerasset uniuersa charismatũ genera, atq; dixisset: Alij datur per spiritũ sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij gratia sanitatum, alij operatio uirtutum & reliqua, de charitate dicturus, quemadmodum eam, cunctis prætulerit charismatib. paucis aduertite. Et adhuc, inquit, supra modum excellentiorem uobis uiam demonstro. Per quod euidenter ostenditur perfectionis ac beatitudinis summam, non in illorum mirabilium operatione, sed in charitatis puritate consistere. Nec immeritò. Omnia enim illa euacuanda, ac destruenda sunt, charitas uerò perpetuò permansura. Ideoq; à patribus nostris opera ista signorum, nequaquam uidimus affectata, quinimò cum ea spiritus sancti gratia possiderent, nunquam exercere uoluerunt, nisi fortè extrema illos, & ineuitabilis necessitas coartasset.

De suscitato mortuo ab abbate Machario. Cap. III.

SIcut & ab Abbate Machario, qui habitationẽ Schyotiotice solitudinis primus inuenit, mortuũ suscitatum esse reminiscimur. Nam cum hæreticus quidã, qui Eunomij perfidiam sectabatur, synceritatem Catholicæ fidei, arte Dialectica subuertere conaretur, magnamq; iam hominum multitudinẽ decepisset, rogatus à catholicis uiris, qui ruinam tantæ subuersionis grauissimè mouebãtur, Macharius, ut simplicitatem totius Aegypti ab infidelitatis naufragio liberaret, aduenit. Quem cum hæreticus, arte dialectica fuisset aggressus, & ad Aristotelicas ignorantẽ spinas uellet abducere, beatus Macharius, apostolica multiloquium eius breuitate concludẽs, non est, inquit, in uerbo regnum Dei, sed in uirtute. Eamus igitur ad sepulchra, & nomẽ domini super mortuum, qui primus inuentus fuerit inuocemus, ac sicut scriptũ est: Ostẽdamus ex operib. fidẽ nostrã, ut manifestissimè rectæ fidei documenta eius testimonio declarentur, & perspicuã ueritatem nõ inani disputatione uerborum, sed uirtute signorum, & illo quod non potest falli indicio comprobemus. Quo audito, hæreticus coram circumstanti plebe pudore constrictus, cum ad præsens præbere se conditioni propositę simulasset, assensum, seq; affuturũ in crastinum promisisset, postero die expectãtib. uniuersis, qui studiosius ad condictum locum, spectaculi huius cupiditate cõfluxerant, exterritus conscientia suæ infidelitatis aufugit, ac protinus ab uniuersa Aegypto trã migrauit. Quẽ cum beatus Macharius usq; ad horam nonã cum populis præstolatus, pro sua conscientia declinasse uidisset, assumens plebem, quæ ab illo fuerat deprauata, ad cõdicta sepulchra perrexit. Hunc autẽ Aegyptijs morem Nili fluminis inuexit alueus, ut quoniam uniuersa illius latitudo terræ instar immensi pelagi, non parui anni tempore solita aquarũ eruptione contegitur, ita ut nulla tunc cuiquã humandi copia, humani corporis tribuatur, nisi post transuectionẽ decursam, corpora mortuorum pigmentis cõdita redolentibus, in editioribus cellulis recõdantur. Nam madẽs ebrietate cõtigua terræ, illius solum humandi arcet officium. Si qua enim cadauera defossa susceperit, euomere ad superficiem suam inundationum nimietate compellitur. Cùm igitur antiquissimo cuidã cadaueri beatus Macharius astitisset, ait: O homo, inquit, si uenisset huc mecũ hæreticus ille filius perditionis, & astante ipso, nomen Christi, Dei mei inuocans exclamassem, utrũ ne corã his, qui penè eius fuerãt fraude subuersi, surrecturus fuisses, edicito. Tũ ille cõsurgens, annuentis

annuentis uoce respondit. Quem interrogans abbas Macharius, quid'nã fuisset aliquã do cum frueretur hac uita, qua hominum fuisset ætate, aut si nomen Christi tunc tẽporis cognouisset: ille se sub antiquissimis regibus uixisse respondit, Christiq; nomen asseruit illis se nec audisse tẽporibus. Cui rursus abbas Macharius: Dormi, inquit, in pace cum cęteris in tuo ordine, à Christo in fine tẽporum suscitandus. Hæc igitur eius uirtus, & gratia quantũ in ipso fuit, semper fortasse latuisset, nisi eum necessitas totius prouinciæ periclitantis, & erga Christũ plana deuotio, amorq; sincerus, istud exercere miraculum cõpulisset. Quod utiq;, ut ab eo fieret, non ostentatio gloriæ, sed charitas Christi, & totius plebis extorsit utilitas, ut beatum quoq; Heliã fecisse, Regum lectio manifestat, qui ignem de cœlo super hostias impositas piræ, piè idcirco descendere postulauit, ut periclitantem pseudoprophetarum præstigijs fidem totius populi liberaret.

De miraculo, quod abbas Abraham in mulieris fecit uberibus. Cap. IIII.

QVid si etiam abbatis Abrahæ gesta commemorem, qui Pais, id est, simplex, pro simplicitate morum & innocentia, cognominat. Qui cũ metẽdi gratia ad Aegyptũ de eremo dieb. quinquagesimę perrexisset, & à muliere quadã paruulũ suũ lactis inopia iam tabidum, atq; seminecem præferente, lachrymosis precib. fuisset obstrictus, calicem ei aquæ potandũ impresso crucis signaculo dedit, cuius haustu confestim, mirum in modum arida iam penitùs ubera copia lactis redundante confluerunt.

De claudi cuiusdam curatione, quam idem est operatus. Cap. V.

VEl cum idẽ, ipse pergens ad uicum, circundatus est illudentiũ turbis, qui subsannantes ostendebant ei quendã hominẽ contracto genu, multis iam annis gressus officio destitutũ, & antiqua debilitate reptantẽ, ac tẽtantes eũ, ostẽdẽ aiebãt abba Abrahã, si seruus es Dei, & restitue hũc pristinæ sanitati, ut nomẽ Christi, quẽ colis, uanũ nõ esse credamus. Tũc ille cõfestim inuocato Christi nomine, inclinãs se, & apprehẽdens aridũ pedem hominis traxit, cuius tactu cõtinuo siccum genu, incuruũq; directũ est, ac recepto usu gressuũ, quẽ obliuiõi iam tradiderat annosa debilitas, lętus abscessit.

Quòd meritum uniuscuiusq;, non ex signis debeat æstimari. Cap. VI.

HI itaq; uiri, sibi nihil pro talium mirabilium uirtute donabãt, quia non hæc suo merito agi, sed domini misericordia fatebantur, apostolicis uerbis, in admiratione signorum humanam gloriam refutantes. Viri fratres, inquiunt, quid admiramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute, aut potestate fecerimus hunc ambulare? Nec quenquã in donis, ac mirabilibus Dei, sed potius ex proprijs uirtutum fructibus prædicandum esse censebant, qui industria mentis, & operum uirtute generantur. Plerunq; enim, ut suprà iam dictum est, homines mente corrupti, reprobi circa fidẽ, in nomine domini, & dæmonia expellunt, & uirtutes maximas operantur. De quibus, cum Apostoli causarentur, & dicerent: præceptor, uidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum, licet eisdẽ ad præsens responderit Christus: nolite prohibere, qui enim nõ est aduersum uos, pro uobis est, tamen eis in fine dicentibus, domine domine, non'ne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & in tuo nomine uirtutes multas fecimus? responsurum se esse testatur, quia nunquam noui uos, discedite à me operarij iniquitatis: Et idcirco etiam istos, quibus hanc gloriam signorum, atq; uirtutum, pro merito sanctitatis ipse cõcessit, ne in his extollantur admonet, dicens: Nolite gaudere, quia dęmonia uobis subijciuntur, gaudete autem, quia nomina uestra scripta sunt in cœlis.

Quòd charismatum uirtus, non in mirabilibus, sed in humilitate consistat. Cap. VI.

DEniq; ipse author signorum omnium, atq; uirtutum, cum ad doctrinæ suæ magisteriũ discipulos aduocaret, qd ab eo ueri atq; electissimi sectatores peculiariter discere deberẽt, euidenter ostendit: Venite, inquit, & discite à me, non utiq; ut dęmones cœlesti potestate pellatis, non ut leprosos emundetis, non ut cœcos illuminetis, non ut mortuos suscitetis. Hęc enim etiamsi per quosdam seruos meos operor, non potest se inserere laudibus Dei humana cõditio, nec ullam sibi in hoc minister & famulus decerpere portionem, ubi solius diuinitatis est gloria. Vos autem, inquit, hoc discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Hoc enim est, quod cunctis generaliter discere

& exer-

& exercere possibile est, opera autem signorum atque uirtutũ, nec semper necessaria, nec omnibus commoda, nec omnibus cõceduntur. Humilitas est ergo omnium magistra uirtutum, ipsa est cœlestis ædificij firmissimum fundamẽtum, ipsa est donũ proprium atque magnificum saluatoris. Ista etenim uniuersa miracula, quæ Christus operatus est, sine periculo elationis exercet, qui mitem dominum, non sublimitate signorum, sed patientiæ, atque humilitatis uirtute sectatur. Qui uerò immundis spiritibus imperare, aut lãguentibus sanitatum dona conferre, aut aliquod signum mirabile populis gestit ostendere, quamuis in ostentationibus suis, Christi inuocet nomen, tamen alienus à Christo est, quia humilitatis magistrum, superba mente non sequitur. Nam etiam cùm ad patrẽ remeãs quoddam. (ut ita dixerim) conderet testamentũ, hoc discipulis dereliquit. Mãdatum, inquit, nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. Statimque subiunxit: In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Non ait, si signa atque uirtutes similiter feceritis, sed si dignã dilectionem inuicem habueritis, quoniã certũ est, nisi mites, atque humiles seruare non posse. Quapropter nunquam monachos probos, nec morbo Cœnodoxiæ uacuos nostri maiores esse dixerunt, qui semetipsos exorcistas coram hominibus profitentur, & inter admirantium turbas, hanc quam uel meruerunt, uel præsumpserunt gratiam iactantissima ostentatione diffamant: sed incassum. Qui enim innititur mendacijs, hic pascet uentos, idem autem ipse sequitur aues uolantes. Sine dubio enim eueniet eis illud quod in Prouerbijs dicitur: Sicut uenti, & nubes, & pluuiæ manifestissima sunt, ita qui gloriãtur in dato falso. Et ideo si quis coram nobis, horum aliquid fecerit, non de admiratione signorũ, sed de ornatu morũ, debet apud nos esse laudabilis, nec utrũ dæmonia ei subiecta sunt, sed utrũ charitatis mẽbra, quæ describit Apostolus, possideat, inquirendũ.

Quòd mirabilius sit, de semetipso uitia, quàm de alieno dæmones extrusisse. Cap. VIII.

ET reuera maius miraculum est, de propria carne fomitem luxuriæ eradicare, quàm expellere immũdos spiritus, de corporibus alienis, & magnificentius signũ est uirtute patientiæ, truculentos motus iracundiæ cohibere, quàm aëreis principatib. imperare, plusque est exclusisse edacissimos de corde proprio tristitiæ morbos, quã ualetudines alterius, febresque corporeas expulisse. Postremò multis modis præclarior uirtus sublimiorque profectus est, animæ propriæ curare languores, quàm corporis alieni. Quãtò enim hæc sublimior carne est, tantò præstãtior eius est salus, quãtoque præciosioris excellentiorisque est substantiæ, tanto grauioris, ac perniciosioris est & ruinæ.

Quantum præcellat uitæ probitas, opera signorum. Cap. IX.

ET de illis quidẽ curationibus, ita beatissimis Apostolis dicit: Nolite gaudere, quia dæmonia uobis subijciuntur. Hoc enim faciebat nõ eorũ potestas, sed uirtus dominici nominis inuocati, & idcirco monent, ut ex hac parte, nihil sibi beatitudinis, aut gloriæ audeant uendicare, quæ Dei tantũ potentia, ac uirtute perficitur, sed ex illa uitæ suæ, cordisque intima puritate, ob quam nomina eorum, inscribi merentur in cœlis.

Reuelatio de perfectæ castitatis experimento. Cap. X.

ET ut hoc ipsum quod diximus, uel testimonijs ueterum, uel diuinis oraculis approbemus, quid beatus Pafuntius uel de admiratione signorũ, uel de gratia senserit puritatis, imò quid Angeli reuelatiõe cognouerit, ipsius uerbis atque experimẽtis rectius proferemus. Hic nanque ita multis uigens annis districtione pręcipua, ut crederet se etiam carnalis cõcupiscentiæ laqueis penitus absolutũ, eò quòd cunctis infestationib. dæmonum, quibus diu apertèque confixerat, superiorẽ se factũ esse sentiret, dum aduenientib. uiris sanctis pulmentũ lenticulæ, quod illi Atheran nominant, præpararet, manus eius in clibano, ut assolet, flamma superuolitante, combusta est. Quo facto tristificatus, magnũ in modum cœpit secum tacitus uoluere, cur ignis, inquiens, mecũ non habet pacẽ, cũ duriora mihi dęmonũ cessèrint prelia? aut quẽadmodũ me in illo metuendo examinis die per se transiturũ, ille ignis inextinguibilis, & inquisitor meritorũ omnium non tenebit, cui nunc extrinsecus hic temporalis, ac paruulus non pepercit? Cumque æstuanti huiuscemodi cogitationibus, atque tristitia sopor subitus obrepsisset, adueniens angelus domini: cur, inquit, Pafunti tristis es, quod nec dũ pacatus tibi sit ignis iste terrenus, cũ adhuc resideat in membris tuis, carnalium motuum, necdum purũ excocta cõmotio?

Cuius radices donec in tuis uiuūt medullis, ignem istum materialem nequaquam tibi pacificum esse permittent. Quem utiq; innoxium, aliâs sentire non poteris, nisi omnes inter nos motus, his indicijs in temetipso experiaris extinctos. Vade & apprehende nudam & pulcherrimam uirginem, & si illam tenens, tranquillitatem tui cordis, imobile, æstusq; carnales pacificos in te senseris perdurasse, huius quoq; uisibilis flammæ mitis, atq; innoxius in modum illorū trium in Babylonia puerorum, te allambet attactus. Ita senex ex huiusmodi reuelatione perculsus, non quidem experimenti diuinitus demonstrati pericula cōsuluit, sed interrogans conscientiam suam, & puritatem sui cordis examinans, nec ad hunc pondus castimoniæ suæ, huius probationis ponderi cōpensare cōiectans, non mirum est, ait, si cedentibus mihi immundorum spirituum, prælijs, adustiones ignis, quas dirissimis congressibus dæmonum inferiores esse credebam, adhuc aduersū me senserim sæuientes. Maior quippe est uirtus, ac sublimior gratia, internam libidinem carnis extinguere, quàm nequitias dæmonum extrinsecus irruentes, signo domini, ac uirtutis altissimæ potentia subiugare, uel de obsessis corporibus nominis diuini inuocatione propellere. Huc usq; abbas. Nesteros, orationem de uera charismatum operatione consummans, nos ad cellam senis Ioseph, quæ sex fermè millibus ab ipso aberat properantes doctrinæ suæ institutione prosecutus est.

Collationis secundæ abbatis Nesterotis de charismatibus diuinis finis.

COLLATIO PRIMA ABBATIS IOSEPH DE AMICITIA. Cap. primum.

BEatus Ioseph, cuius nūc instituta, ac præcepta pandēda sunt, unus ex tribus, quorum in prima collatione fecimus mentionem, claræ admodum familiæ, ac primarius ciuitatis suæ, inter Aegyptū fuit, q̄ appellatur Thymnis, & ita nō solū Aegyptia, sed etiā Græca facūdia diligēter edoctus, ut uel nobis uel his, qui eloquētiam penitus ignorabāt, nō ut cæteri per interpretē, sed per temetipsum elegantissimè disputaret. Qui cū institutionē suam nos desiderare sensisset, percontatus primū, utrum nam essemus germani fratres, audiensq; à nobis, quòd nō carnali, sed spiritali essemus fraternitate deuincti, nosq; ab exordio renūciationis nostræ, tam in peregrinatione, quæ ab utroq; nostrū fuerat obtentu militiæ spiritalis arrepta, quā in cœnobij studio, indiuidua semper cōiunctione sociatos, tali usus est sermonis exordio.

Disputatio eiusdem senis, de infido amicitiarum genere. Cap. II.

AMicitiarū ac sodalitatis multa sunt genera, quę diuersis modis humanū genus dilectionis societate cōnectunt. Quosdā enim pręcedēs cōmēdatio, primū notitię, post etiā amicitię fecit inire cōmercia. In quibusdā uerò cōtractus, quidā seu dati accepti'ue depactio, charitatis fœdera copulauit. Quosdā negociatiōis seu militię, uel artis ac studij similitudo, atq; cōmunio amicitiarū uinculis nexuerūt, per quā ita etiam effera sibi inuicē corda mansuescunt, ut etiā hi, qui in syluis ac montib. latrocinijs gaudent, & effusione humani sanguinis delectantur, suorū scelerū participes amplectātur, ac foueant. Est etiam dilectionis aliud genus, quod instinctu naturæ ipsius, & consanguinitatis lege cōnectitur, qua, uel cōtribules, uel cōiuges, uel parētes, seu fratres, ac filij naturaliter cæteris præferuntur, quod nō solum humano generi, uerū etiam omnib. alitibus, atq; animantibus inesse deprehenditur. Nam pullos, uel catulos suos, naturali affectu instigante sic protegūt ac defendunt, ut frequenter pro ipsis etiam obijcere se periculis, mortiq; non metuant. Deniq; etiam illa bestiarū, uel serpentiū, uel alitū genera, q̄ intolerabilis feritas, ac letale uirus, ab omnib. separata esse cernūtur, ut sunt Basilisci, uel Monocerotes, uel Griphes, cū etiā uisu ipso cūctis pniciosa esse dicātur, inter se tamē pro originis ipsius affectiōisq; cōsortio pacata, & innoxia pseuerāt. Sed hæc omnia q̄ diximus genera charitatis, sicut malis ac bonis, feris etiā atq; serpentib. uidemus esse cōmunia, ita etiā usq; in finē certū est perseuerare non posse. Etenim interrūpit ea frequēter, ac diuidit locorū discretio, & obliuio tēporalis, & uerbi, uel causæ negotiorūq; cōtractus. Vt em̄ ex diuersis, uel lucri, uel libidinis, uel cōsanguinitatis, ac necessitudinū uariarū societatib. acquiri solēt, ita intercedēte, qualibet diuortij occasione soluūtur.

Vnde in dissolubilis amicitia sit. Cap. III.

IN his igitur cunctis unũ genus est insolubile charitatis, quod nec commendationis gratia, nec officij, uel munerum magnitudo, contractusq; cuiusquam ratio, uel naturæ necessitas iungit, sed sola similitudo uirtutũ. Hæc inquã est, quæ nullis unquam casibus scinditur, quam nõ solum dissociare, uel delere locorum, uel temporũ interualla non præualent, sed ne mors quidem ipsa diuellit. Hęc est uera & indirupta dilectio, quę gemina amicorum perfectione ac uirtute concrescit. Cuius semel initium fœdus, nec desideriorum uarietas, nec cõtentiosa disrumpet contrarietas uoluntatum. Cęterùm multos nouimus in hoc proposito constitutos, qui cũ pro charitate Christi, flagrantissima essent soliditate deuincti, nõ perpetuò eam, nec indiruptè seruare potuerunt, quia licet bono societatis principio niterentur, non tamen uno, nec pari studio arreptum propositum tenuerunt, fuitq; inter eos, quædam temporalis affectio, quia non æquali utriusq; uirtute, sed unius patientia seruabatur. Quæ quamuis ab uno magnanimiter, atq; infatigabiliter retentetur, necesse est tamẽ, eam alterius pusillanimitate disrumpi. Infirmitates nanq; deorum, qui tepitius perfectionis expetunt sanitatem, quantalibet fortium tolerãtia sustententur, ab ipsis tamen qui infirmi sunt non feruntur. Habẽt enim insitas sibi cõmotionum causas, quæ eos quietos esse non sinant, ut solent hi, qui carnali ægritudine detinentur, stomachi sui infirmitates, & fastidia cocorũ, uel ministrantium negligentijs imputare, & quantalibet eis obsequentium sollicitudo deseruiat, nihilominus tamẽ sanis causas suæ cõmotionis ascribere, quas sibi utiq; uitio ualetudinis suę inesse non sentiunt. Quamobrem hęc est amicitię, ut diximus, fida indissolubilisq; coniunctio, quę sola uirtutum parilitate fœderatur. Dominus enim inhabitare facit unius moris in domo. Et idcirco in his tantum indirupta potest dilectio permanere, in quibus unum propositum ac uolũtas, unum uelle ac nolle consistit. Quam si uos quoq; cupitis inuiolabilem retentare, festinandum est uobis, ut expulsis primitus uitijs, mortificetis proprias uolũtates, & unito studio atq; proposito, illud quo propheta admodũ delectatur, gnauiter impleatis: Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in unum. Quod nõ localiter, sed spiritualiter oportet intelligi. Nihil enim prodest, si moribus ac proposito disidentes una habitatione iungantur, nec obest parili uirtute fundatis per locorũ interualla disiungi. Apud Deum nanq; morum cohabitatio, non locorũ unita fratres habitatio coniungit, nec potest unquam pacis integritas custodiri, ubi uoluntatum diuersitas inuenitur.

Interrogatio utrum utile, aliquid etiam contra uotum fratris effici debeat. Cap. IIII.

GErmanus. Quid ergo si uno uolente perficere aliquid, quod secundum Deum commodum & salubre perspexerit, alius non præstet assensum, exequendúmne etiam contra uotum fratris est, an pro eius arbitrio negligendum?

Responsio, quòd perpetua amicitia, nisi inter perfectos stare non possit. Cap. V.

IOseph. idcirco diximus plenã atq; perfectam amicitiæ gratiam, nisi inter perfectos uiros eiusdemq; uirtutis perseuerare non posse, quas eadẽ uoluntas unumq; propositum, aut nunquam aut certè raro diuersa sentire, aut in his, quę ad profectũ spiritalis pertinent uitæ, patitur disidere. Quod si animos cœperint contentionibus æstuare, liquet utiq; eos nunquam secundùm regulam, quam prædiximus fuisse concordes. Sed quia nemo potest à perfectione habere principium, nisi qui ab ipso eius cœperit fundamento, & uos non quanta eius sit magnitudo, sed quemadmodũ ad eam peruenire possit inquiritis, necessarium reor, ut pacis regulam uobis eius, ac tramitem quendam, per quẽ gressus uestri dirigãtur, aperiã, ut pacientię, ac pacis bonũ facilius obtinere possitis.

Quibus modis inuiolabilis possit societas retentari. Cap. VI.

PRima igitur, sunt ueræ amicitiæ, in contemptu substãtiæ mundialis, & omniũ quas habemus rerũ despectione fundamina. Quã enim iniustum, atq; impium est, si post abrenunciatam mundi & omnium, quæ in eo sunt uanitatem, pręciosissimę fratris dilectioni

dilectioni supellex uilissima, quæ superfluit præferatur. Secundũ est, ut ita suas unusquisque resecet uoluntates, ne se sapientem atque consultum esse iudicans suis malit, quam proximi definitionibus obedire. Tertium est, ut sciat omnia etiam, quæ utilia ac necessaria æstimat, postponenda bono charitatis ac pacis. Quartum, ut credat nec iustis, nec in iustis de causis penitus irascendum. Quintum, ut aduersus se iracundiam fratris, etiam sine ratione conceptam, eodem modo, quo suam curare desideret, sciens æqualiter sibi perniciosam alterius esse tristitiam, ac si aduersus alium ipse moueatur, nisi eam quantũ in se est etiam de fratris mente depulerit. Postremum illud est, quòd generale uitiorum omnium peremptorium esse non dubium est, ut se de hoc mundo credat quotidie migraturum. Quæ persuasio non solum nullam in corde tristitiam residere permittit, uerũ etiam uniuersos concupiscentiam ac peccatorum omnium comprimet motus. Hæc igitur quicunque tenuerit, amaritudinem iræ atque discordiæ, nec pati poterit, nec inferre. His autem cessantibus cum primum ille æmulus charitatis in cordibus amicorum tristitiæ sensim uenena suffuderit, necesse est ut frequentibus iurgijs paulatim dilectione tepefacta, amantium corda diu exulcerata, quandoque dissociet. Nam qui per callem prędictæ directionis ingreditur, in quo ab amico unquam suo poterit dissidere, qui primum litium causam, quæ ex paruulis rebus uilissimisque materijs generari solet, nihil suũ uendicans radicitus amputauerit, illud quod in actibus Apostolorum legimus, de unitate credentium omni uirtute custodiens: Multitudinis autem credentium, erat cor unum, & anima una, nec quisquam eorũ, quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Deinde quemadmodum ab eo seminarium dissensionis exurget, qui non suæ, sed fratris seruiens uoluntati, domini atque authoris sui fuerit imitator effectus, qui loquens ex persona hominis quem gerebat: Non ueni, inquit, ut facerem uoluntatẽ meam, sed uoluntatem eius, qui me misit. Quo autem modo ullum contentionis fomitem suscitabit, qui de intelligentia ac sensu tuo, non tam proprio iudicio, quàm fratris credere decreuit examini, pro eius scilicet arbitrio, uel probans sua inuenta, uel improbans, & Euangelicũ illud pij cordis humilitate consummans, uerunatmen non sicut ego uolo, sed sicut tu uis? Aut qua ratione aliquid quo frater mœstificetur admittet, qui bono pacis nihil iudicat esse præciosius, dominicæ illius sententiæ memoriam non amittens. In hoc cognoscent omnes, quòd mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem, per quam uelut spirituali signaculo gregem ouium suarum, in hoc mundo uoluit Christus agnosci, atque hoc à cæteris, ut ita dixerim charactere discerni? Qua uerò ex causa, uel in se recipere, uel in alio residere rancorẽ tristitiæ sustinebit, cui summa diffinitio est iracundiæ, quæ perniciosa & illicita est iustas causas esse non posse, eodemque se modo succensente sibi fratre orare non posse, quo si fratri suo ipse succenseat, illam domini, saluatoris humili semper retinens corde sententiam. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & sic ueniens offer munus tuum? Nihil enim proderit, si te quidem asseras non irasci, & credas te implere illud mandatum quo dicitur, sol non occidat super iracundiam uestram, & qui irascitur fratri suo reus erit iudicio, alterius uerò tristitiam, quam delinire tua mãsuetudine potuisti, contumaci corde despicias. Eodem namque modo præcepti dominici præuaricatione plecteris. Qui enim te irasci aduersus alterum non debere, dixit, nec alterius contemni tristitiam debere dixit, quia non interest apud Deum, qui omnes homines uult saluos fieri, utrum te an alium quempiam perdas. Vnum siquidem cuiuslibet interitu ei nascitur detrimentum, itidemque illi cui grata omnium perditio est, unum lucrum, uel tua, uel fratris morte conquiritur. Quemadmodum postremo poterit, uel tenuem contra fratrem retinere tristitiam, qui se credit quotidie imò continuò ab hoc seculo migraturum?

Quòd nihil charitati præponendum sit, nec iracundiæ post ponendum. Cap. VII.

SIcut ergo nihil præponendum est charitati, ita furori uel iracundiæ nihil est econtrario postponendum. Omnia nanque quamuis utilia ac necessaria uideantur, spernenda tamen sunt, ut irę perturbatio deuitetur, & omnia etiam, quæ putantur aduersa susci-

piendâ atque toleranda sunt, ut dilectionis pacisq; trãquillitas illibata seruetur, quia nec ira atq; tristitia perniciosius quicquam, nec charitate utilius credendum est.

Quibus de causis inter spiritales nascatur dissensio
Cap. VIII.

NAm quemadmodum carnales adhuc & imbecilles fratres ob uilem terrenamq; substantiam cito inimicus disiungit, ita etiam inter spiritales gignit, pro intellectuũ diuersitate discordiam. Ex qua sine dubio contentiones rixęq; uerborum, quas Apostolus damnat, plerumq; consurgunt, unde consequenter diuortia inter unanimes fratres hostis inuidus ac malignus interserit. Vera est namq; sapientissimi Salomonis illa sentẽtia. Odium suscitat contentio, uniuersos uerò, qui non contendunt protegit amicitia.

De amputandis etiam spiritalibus causis discordiarum.
Cap. IX.

QVapropter ad conseruandam perpetuam & indiuiduam charitatem, nihil prodest primam causam amputasse dissidij, quæ nasci solet de rebus caducis atq; terrenis, & uniuersa despexisse carnalia, atq; omnium quibus noster usus indiget rerum indiscretam communionem fratribus permisisse, nisi etiam secundam, quæ sub specie spiritalium sensuum nasci solet similiter abscidentes, acquisierimus in omnibus humilem sensum, & cõsonas uoluptates.

De optimo examine ueritatis. Cap. X.

MEmini namq; cũ me adhuc adhærere, consortio ætas iunior hortaretur huiusmodi nobis intelligentiã, uel in moralibus disciplinis, uel in scripturis sacris frequenter insertam, ut nihil ea uerius, nihilq; rationabilius crederemus. Sed cum in unum conuenientes sententias nostras promere cœpissemus, quædam cõmuni examinatione discussa, primum ab altero falsa ac noxia notabantur, mox deinde ut perniciosa communi pronunciata iudicio damnabãtur, quæ in tantum prius infusa à diabolo luce clarius fulgebant, ut facile potuissent generare discordiam, nisi præceptum seniorum uelut diuinũ quoddam oraculum custoditum, ab omni nos contentione reuocasset, quo ab illis legali quadam sanctione præscriptum est, ut neuter nostrum plus iudicio suo, quàm fratris crederet, si nunquam uellet diaboli calliditate deludi.

Quòd impossibile sit quenquam, qui proprio fidit iudicio, diaboli illusione non decipi. Cap. XI.

VT enim sæpe illud quòd Apostolus dicit, probatum est euenire. Ipse enim sathanas transfigurat se in Angelum lucis, ut obscuram ac tetram caliginem sensuum pro uerè lumine scientiæ fraudulenter effundat. Qui nisi humili & mansueto corde suscepti, maturissimi fratris, uel probatissimi senioris referuentur examini, & eorum iudicio diligenter excussi, aut abijciantur, aut recipiantur à nobis, sine dubio uenerantes in cogitationibus nostris, pro angelo lucis angelum tenebrarum, grauissimo feriemur interitu. Quam perniciem impossibile est euadere quempiam iudicio proprio confidentem, nisi humilitatis ueræ amator & executor effectus, illud quod Apostolus magnopere deprecatur omni contritione cordis impleuerit. Si qua ergo, inquit, consolatio in Christo, si quòd solatium charitatis, si qua uiscera miserationis, implete gaudium meum ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem, neq; per inanem gloriam, sed in humilitate superiores uobismetipsis alterutrũ arbitrantes & illud, honore alterutrum præuenientes, ut plus unusquisque consortis suo scientiæ & sanctitatis ascribens, summã discretionis ueræ in alterius magis, quàm in suo credat stare iudicio.

Quam ob causam non debeant inferiores, in collatione contemni.
Cap. XII.

SAepe autem accidit, siue illusione diaboli, siue intercessu erroris humani, quo nullus est in hac carne, qui falli uelut homo non possit, ut & ille interdum qui acrioris ingenij scientiæq; maioris est, aliquid falsum mente concipiat, & ille qui tardioris ingenij ac minoris est meri, rectius aliquid ueriusq; persentiat. Et idcirco nullus sibi quamuis scientia

ſcientia præditus inani tumore perſuadeat, quod poſsit collatione alterius non egere. Nam etiamſi iudicium eius diabolica non fallat illuſio, elationis tamen & ſuperbiæ grauiores laqueos non euadet. Quis enim hoc ſibi abſq; ingenti poterit uſurpare pernicie, cùm uas electionis in quo Chriſtus, ut ipſe profeſſus eſt, loquebatur, ob hoc ſolummodo ſe aſſerat Hieroſolymam conſcendiſſe, ut cum ſuis coapoſtolis Euangelium, quòd gentibus reuelante, & cooperante domino prædicabat, ſecreta examinatione conferret? Per quod oſtenditur non ſolum unanimitatem, atq; concordiam per hæc præcepta ſeruari, uerumetiam cunctas diaboli aduerſantis inſidias, & illuſionum eius laqueos nõ timeri.

Quòd charitas non ſolum res Dei, ſed etiam Deus ſit. *Cap.* XIII.

DEniq; in tantum uirtus charitatis extollitur, ut eam beatus Ioannes Apoſtolus non ſolum rem Dei, ſed etiam Deum eſſe pronunciet, dicens: Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. Nam uſq; adeo illam diuinam eſſe perſpicimus, ut illud Apoſtoli manifeſtiſsimè uigeri ſentiamus in nobis, quoniam charitas Dei diffuſa eſt, in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui habitat in nobis. Quod tale eſt, ac ſi dicat. Quoniam Deus diffuſus eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui habitat in nobis. Qui etiam cum ignoremus, quid debeamus orare, interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis.

De gradibus charitatis. *Cap.* XIIII.

ILlam igitur charitatem, quę dicitur ἀγάπη, poſsibile eſt omnibus exhibere, de qua beatus Apoſtolus. Ergo dum tempus habemus, inquit, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei. Quæ in tantum omnibus eſt generaliter exhibenda, ut eam etiam inimicis noſtris à domino iubeamur impendere. Nam diligite, inquit, inimicos ueſtros, διάθεσις autem, id eſt, affectio, paucis admodum & his, qui uel paritate morum, uel uirtutum ſocietate connexi ſunt, exhibetur, licet etiam ipſa diatheſis, multam in ſe differentiam habere uideatur. Aliter enim parentes, aliter coniuges, aliter fratres, aliter filij diliguntur, & in ipſa quoq; horum affectuum neceſsitudine magna diſtãtia eſt, nec uniformis parentum dilectio erga filios inuenitur. Quod etiam Iacob patriarchę probatur exemplo, qui cum eſſet duodecim filiorum pater, omneſq; paterna charitate diligeret, tamen propenſiore Ioſeph dilexit affectu, ut de eo apertè ſcriptura commemoret: Inuidebant autem ei fratres ſui, eo quòd diligeret eum pater ſuus, ſcilicet non quo uir iuſtus, & pater non ualdè diligeret etiam cæteram prolem, ſed quòd huius, quia typum domini pręferebat, affectui dulcius quodammodo atq; indulgentius inhæreret. Hoc etiam de Ioanne Euangeliſta legimus, euidẽtiſsimè deſignari, cum de ipſo dicitur. Diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, cum utique etiam reliquos undecim ſimiliter electos, ita præcipua dilectione complexus ſit, ut hoc etiam Euangelica atteſtatione deſignet dicens: Sicut dilexi uos, & uos diligite inuicem. De quibus & alibi dicitur: Diligens ſuos, qui erãt in mundo uſque in finem dilexit eos, ſed hic unius dilectio, non erga reliquos diſcipulos, teporem charitatis, ſed largiorem erga hunc ſuperabundantiam amoris expreſsit, quã & uirginitatis priuilegium, & carnis incorruptio conferebat. Quæ idcirco uelut ſublimior cum quadam exceptione ſignatur, quia non eam odij comparatio, ſed affluentior gratia exuberantiſsimi amoris extollit. Tale quid etiam ex perſona ſponſæ legimus, in cantico canticorum dicentis. Ordinate in me charitatem. Hæc enim eſt uerè charitas ordinata, quæ odio habens neminem, quoſdam meritorum iure plus diligit, quæq; cum generaliter diligat cunctos, excipit tamen ſibi ex his, quos debeat peculiari affectione complecti, & rurſum inter ipſos, qui in dilectione ſummi atq; præcipui ſunt, aliquos ſibi qui cæterorum affectui ſuper extollantur excerpit.

De his, qui uel ſuam, uel fratrum commotionem, diſsimulatione corroborant. *Cap.* XV.

E Contra nouimus, quòd utinam neſciremus, nonnullos fratrum tantæ eſſe obſtinationis, atq; duriciæ, ut cum uel ſuos aduerſus fratrem, uel fratris aduerſum ſe ſenſe-

rint animos excitatos, ad dissimulandam mentis suæ tristitiam, quæ ex indignatione alterutræ commotionis exorta est, secedentes ab eis, quos humili satisfactione atq; colloquio lenire debuerant, aliquos psalmorũ incipiunt decantare uersiculos. Qui dum conceptam cordis amaritudinem delinire se putant, insultando augent, quòd statim extinguere potuerunt, si magis anxij atque humiles esse uoluissent, ut oportuna compunctio & ipsorum cordibus mederetur, & fratrum animos deliniret. Nam illo utiq; modo pusillanimitatis, imò superbiæ suæ uitium palpant, & nutriunt potius, quàm extirpant fomitem iurgiorum, dominicæ illius præceptionis immemores, qua ait: Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio, & si recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ad altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum.

De eo quòd si frater aduersum nos, aliquid habeat simultatis, munera orationum nostrarum à domino respuantur. Cap. XVI.

IN tantum igitur non uult nos Deus noster alterius despectui habere tristitiam, ut si aliquid aduersum nos frater habuerit, nec munera nostra suscipiat, id est, nec orationes sibi à nobis permittat offerri, donec de animo eius tristitiam iustè, iniustè'ue conceptam, celeri satisfactione tollamus. Neque enim ait, si habet ueram querelam aduersum te frater tuus, relinque ibi munus tuum ad altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, sed si recordatus fueris, inquit, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, id est, etiam si leue aliquid ac uile sit, quo fratris in te fuerit excitata commotio, & hoc memoriam tuam subita recordatione pulsauerit, scias te offerre precum tuarum spiritalia munera non debere, nisi prius qualibet ex causa ortam tristitiam, de corde fratris benigna satisfactione depuleris. Si igitur Euangelicus sermo, etiam pro præterita & minima simultate, ac de exiguis oborta causis, satisfacere nos irascentibus iubet, quid de nobis fiet, qui recentes & maximas causas nostroq; errore commissas, pertinaci dissimulatione contemnimus & inflati tumore diabolico, dum humiliari erubescimus, auctores nos fraternæ tristitiæ denegamus, ac rebelli spiritu subijci præceptis domini dedignantes, nequaquam ea uel obseruari debere, uel impleri posse contendimus? Eoq; fit ut iudicantes eum impossibilia, uel incongrua præcepisse, efficiamur secundùm Apostolum non factores, sed iudices legis.

De his, qui patientiam secularibus magis putant impendendam esse, quàm fratribus. Cap. XVII.

ILlud quoq; quibus lachrymis est deflendum, quòd non nulli fratrum cum fuerint contumelia cuiuslibet sermonis accensi, si alterius cuiuspiam, qui eos lenire desiderat præcibus fatigentur, cum audierint nequaquam debere, aduersus fratrem concipere tenere'ue tristitiam, secundum illud quod scriptum est: qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. & sol non occidat super iracundiam uestram, proclamant illico. Si paganus aliquis, si secularis hoc fecisset, aut ita dixisset, rectè debuit sustineri. Quis autem ferat fratrem tam grauis conscium culpæ, aut tam insolens de ore conuicium proferentem? Quasi uerò pacientia infidelibus tantum, atq; sacrilegis, & non omnibus sit generaliter adhibenda, aut iracundia contra gentilem noxia, contra fratrem utilis æstimanda, cum utique per turbarę mentis obstinata commotio, non dissimile contra quemuis fuerit excitata sibi inferat detrimentum. Quantæ autem obstinationis, imò uecordiæ est, ut nec ipsam uerborum proprietatem brutæ mentis stupore discernat. Quia non dicitur: omnis qui irascitur alienigenæ reus erit iudicio, quòd fortasse poterat secundum illorum sensum, contra consortes nostræ fidei, & conuersationis excipere, sed significanter expressit Euangelicus sermo dicens: Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio. Licet itaque secundum regulam ueritatis omnem hominem fratrem debeamus accipere, tamen hoc in loco magis fidelis ac nostræ conuersationis particeps, quàm ethnicus fratris uocabulo designatur.

De his, qui pacientiam mentientes, ad iracundiam fratris silentio accendunt. Cap. XVIII.

ILlud uerò quale est, quòd interdum patientes esse nos credimus, quia respondere contemnimus lacessiti, sed ita commotos fratres amara taciturnitate, uel motu gestu'que irrisorio

irrisorio subsannamus, ut eos magis ad iracundiam uultu tacito prouocemus, qua tumida potuissent incitare conuicia, in eos æstimantes minimè apud Deum reos, qua nihil ore protulimus, quod nos notare hominum iudicio aut condemnare potuisset? Quasi uerò apud Deum uerba tantummodo, & non præcipuè uoluntas uocetur in culpam, & opus solum peccati, & non etiam uotum ac propositum habeatur in crimine, aut hoc tantum quòd unusquisque fecerit per loquelam, & non quod etiam per taciturnitatem facere studuerit, in iudicio sit quærendum. Non enim sola commotionis illatæ qualitas, sed etiam propositum irritantis in noxa est. Et idcirco non quemadmodum iurgium fuerit excitatum, sed cuius conflagrauerit uicio, uerum iudicis nostri perquiret examen. Affectus enim peccati, non ordo considerandus est admissi. Quid enim differt utrum quis gladio ipse peremerit fratrem, an aliqua ad mortem fraude compulerit, cum ipsius dolo uel crimine constet extinctum? Quasi uerò cœcum in præceps manu propria, non impegisse sufficiat, cum similiter reus sit, qui pronum & imminentem iam foueæ, cum potuerit reuocare contempserit, aut ille solus in crimine sit, qui manu sua quempiam laqueauerit, & non etiam is, qui uel parauerit, uel ingesserit laqueum, uel certè cum potuerit auferre noluerit. Ita igitur tacere nihil prodest, si idcirco nobis indicamus silentium, ut quod agendum conuicio fuerat, hoc taciturnitate faciamus, assimulantes quosdam gestus, quibus & ille quem curare nos oportuit, uehementiori inardescat iracundia, & nos super hęc omnia damno illius ac perditione laudemur, quasi uerò non etiam ex hoc ipso quis criminosior sit, quòd gloriam sibi de fratris uoluerit perditione conquirere. Vtrinque enim tale silentium erit æqualiter noxium, quia sicut exaggerat, in alterius corde tristitiam, ita in suo non permittit extingui. Contra quos illa prophetæ satis propriè est directa maledictio: Væ qui potat amicum suum, mittens fel suum, & inebrians ut aspiciat nuditatem eius, repletus est ignominia pro gloria. Illud quoque quòd per alium de talibus dicitur. Quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet, & uir fratrem suum irridebit, & ueritatem non loquentur, extenderunt enim linguam suam, quasi arcum mendacij & non ueritatis. Sæpe autem ficta patientia etiam acrius ad iracundiam quàm sermo succendit, & atrocissimas uerborum transcendit iniurias, maligna taciturnitas, leuiusque tolerantur inimicorum uulnera, quàm irridentium subdola blandimenta. De quibus propriè dicitur per prophetam: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Et alibi: Verba callidiorum mollia, hæc autem feriūt impenetralia uentris. Quibus etiam illud eleganter apta: In ore pacem cum amico suo loquitur, & occulto ponit ei insidias, quibus tamen magis decipitur, ipse qui decipit. Nam qui præparat ante faciem amici sui rete, circundat illud pedibus suis, & qui fodit foueam proximo suo, incidet in eam ipse. Denique cum magna ad compræhendendum dominum, cum gladijs & fustibus multitudo uenisset, nemo in authorem uitæ nostræ illo cruentior extitit, quàm qui cunctos ficto salutationis honore præueniens, osculū subdolæ charitatis ingessit. Cui dominus: Iuda, inquit, osculo filium hominis tradis, id est, amaritudo persecutionis atque odij tui, hoc tegmen assumpsit, quo dulcedo uerè amoris exprimitur. Apertius quoque ac uehementius, per prophetam uis huius doloris exaggeratur. Quoniam inimicus, inquit, meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, & si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu uerò homo unanimis dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.

De his, qui indignatione ieiunant. Cap. XIX.

Aliud quoque profanum tristitiæ genus est, quod dignum commemoratione non fuerat, nisi id à nonnullis fratribus sciremus admitti, qui cum tristificati fuerint, uel irati, ab ipso etiam pertinaciter abstinent cibo, ita ut quod etiam dicere absque pudore non possumus, illi qui dum placidi sunt refectionem cibi, usque ad horam sextam, uel ut multum nonam negāt se posse differre, cum fuerint tristitia, uel furore suppleti, ieiunia etiam biduana non sentiant, tantamque inediæ defectionem iracundiæ satietate sustentent. In quo planè sacrilegij crimen euidenter incurrunt, ieiunia scilicet, quæ soli Deo pro humi

liatione cordis & purgatione uitiorum sunt specialiter offerenda pro diabolico tumore tolerantes. Quòd tale est, ac si orationes atq; sacrificia non Deo, sed dæmonijs deferant, illamq; Mosaicam increpationem mereantur audire. Sacrificauerunt dæmonijs & non Deo, dijs quos ignorabant.

De quorundam simulata patientia, quæ maxillam uerberandam alteram ingerunt. Cap. XX.

NOn ignoramus etiam aliud dementiæ genus, quòd sub colore fucatæ patientiæ in nonnullis fratribus inuenitur, quibus parum est iurgia commouisse, nisi etiam instigatorijs uerbis ut feriantur irritent, cum utiq; uel leui fuerint impulsione contacti, aliam quoq; partem corporis ingerunt uerberandam, quasi per hoc perfectionem mandati illius impleturi, quo dicitur, si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, scripturæ uim ac propositum penitus ignorantes: Euangelicam nanq; patientiã per iracundiæ uitium exercere se putant. Ob quòd radicitus excidendum, non solum uicissitudo talionis, & concertandi irritatio prohibetur, sed etiam furorem uerberantis geminatæ iubemur iniuriæ tolerantia mitigare.

Interrogatio quemadmodum Christi mandatis obtemperantes Euangelica perfectione fraudentur. Cap. XXI.

GErmanus. Quomodo reprehendendus est is, qui præcepto satisfaciens Euangelico, non solum non intulit talionem, sed etiam paratus est, ut sibi geminetur iniuria?

Responsio, quòd Christus non solum facti, sed etiam uoluntatis inspector sit. Cap. XXII.

IOseph. Sicut paulò antè dictum est, non solum res ipsa, quæ geritur, sed etiam qualitas mentis & propositum facientis est intuendum. Et idcirco si id, quòd ab unoquoq; perficitur, quo animo fiat, uel quo procedat affectu, intimo perpendatis cordis examine, uidebitis patientiæ lenitatisq; uirtutẽ nequaquam posse contrario spiritu, id est impatientiæ ac furoris impleri. Siquidem dominus noster, atq; saluator ad profundam nos instruens patientiæ lenitatisq; uirtutem, id est, non ut labijs eam tãtummodo præferamus, sed ut intimis animæ nostræ abditis recondamus, istam nobis perfectionis Euangelicæ formulam dedit, dicens. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, subauditur sine dubio dexteram. Quę alia dextera, nisi interioris hominis, ut ita dixerim, facies potest accipi? Per hoc omnem penitus iracundiæ fomitem de profundis cupiens animæ penetralibus extirpare, id est, ut si exterior dextera tua impetum ferientis exceperit, interior quoq; homo per humilitatis assensum, dexteram suam præbeat uerberandam, compatiens exterioris hominis passioni, & quodammodo succumbens, atq; subijciens suum corpus ferientis iniuriæ, ne exterioris hominis cæde uel tacitus intra se moueatur interior. Videtis ergo longè eos ab Euangelica perfectione distare, quæ patiẽtiam docet non uerbis, sed interiore cordis tranquillitate seruandam, eamq; à nobis cum quid aduersi euenerit, ita præcipit custodiri, ut non solum nosmetipsos alienos ab iracũdiæ perturbatione seruemus, sed etiam illos, qui suo commoti sunt uitio, succumbentes iniurijs eorum, ad placiditatem expleta cædis satietate cogamus, furorem eorum nostra lenitate uincentes. Et ita etiam illud Apostolicum implebimus. Noli uinci à malo, sed uince in bono malum. Quod ab illis impleri non posse certissimum est, qui illo spiritu ac tumore uerba lenitatis atq; humilitatis emittunt, ut non solum non mitigent cõceptum furoris incendium, sed magis illud tam in suo, quàm in fratris commoti sensu faciant cõflagrare, qui tamen etiam si possent aliquo modo, ipsi mites ac placidi permanere, non sic quidem aliquos iustitiæ fructus caperent, cum damno proximi patientiæ sibi gloriam uendicantes, & per hoc ab illa Apostolica charitate omnimodis alieni, quæ non quærit, quæ sua sunt, sed ea quæ aliorum, non enim ita diuitias concupiscit, ut lucrum sibi de proximi faciat detrimento, nec acquirere quicquam cum alterius desiderat nuditate.

Quòd ille sit fortis & sanus, qui succumbit alterius uoluntati. Cap. XXIII.

SCiendum sanè generaliter illum partes agere fortiores, qui uoluntati fratris suam subijcit uoluntatem, quàm eum, qui in defendendis suis diffinitionibus, ac tenendis pertinacior inuenitur. Ille enim sustentans, ac tolerans proximũ sani ac ualidi, hic autẽ infirmi

firmi & quodammodo ægrotantis obtinet locum, quem ita palpari necesse est ac foueri, ut interdum etiam à rebus necessarijs, pro eius quiete ac pace salubre sit aliquid relaxari. In quo quidem non se credat, quis aliquid de sua perfectione minuisse, tametsi quiddam de proposita districtione condescendendo summiserit, sed è contrario multò amplius se pro longanimitatis & patientiæ bono nouerit acquisisse. Apostolicum namque præceptum est. Vos qui fortes estis, imbecillitates infirmorum sustinere, & alterutrum onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nunquam enim infirmus sustentat infirmum, nec tolerare poterit, aut curare languentem is, qui similiter ægrotat, sed ille medelam tribuit imbecillo, qui imbecillitati ipse non subiacet. Meritò enim ei dicitur. Medice cura teipsum.

Quòd infirmi iniuriosi sint, & iniurias ferre non posse. Cap. XXIIII.

NOtandum etiam illud est, infirmorum naturam esse semper eiusmodi, ut prompti quidem ac faciles sint ad contumelias ingerendas, & iurgia conferenda, ipsi uerò ne minima quidem iniuriæ uelint suspicione contingi, cumq; inferentes proterua conuitia inconsiderata superequitent libertate, ne parua quidem atq; leuissima sustinere cõtenti sunt. Ideoq; secundum prædictam seniorum sententiam, charitas stabilis atq; indirupta non poterit perdurare, nisi inter uiros eiusdem uirtutis atq; propositi. Scindi etenim necesse est eam, quocunq; tempore quantalibet fuerit cautione ab altero custodita.

Interrogatio quomodo fortis sit, qui non semper sustentat infirmum.
Cap. XXV.

GErmanus. In quo ergo laudabilis perfecti uiri potest esse patientia, si tolerare nõ prę ualet semper infirmum?

Responsio quòd infirmus se non sinat sustentari. Cap. XXVI.

IOseph. Nec ego dixi, quòd illius, qui fortis est ac robustus, uirtus tolerantiaq; uincenda sit, sed quòd infirmi pessima ualetudo, illius qui sanus est sustentatione nutrita, atq; in deterius quotidie prolabens, generatura sit causas, ob quas uel ipse ultra non debeat sustineri, uel certè patientiam proximi notam, ac deformationem impatientię suæ esse cõ ijciens, abire quandoq; mauult, quàm semper magnanimitate alterius sustineri. Hæc ergo ab his, qui sodalitatis affectum cupiunt inuiolabilem custodire, præ omnibus obseruanda censemus, ut primum quibuslibet iniurijs lacessitus non solum labia, sed etiã profunda pectoris sui monachus tranquilla custodiat, quę tametsi senserit, uel tenuiter fuisse turbata, omni semetipsum taciturnitate contineat, & illud quod psalmista commemorat diligenter obseruet, turbatus sum, & non sum locutus, & dixi custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea, posui ori meo custodiam, dum consisteret peccator ad uersum me, obmutui & humiliatus sum & silui à bonis, nec præsentem considerans statum, ea proferat, quæ ad horam turbulẽtus suggerit furor, dictatq; animus asperatus, sed uel recolat gratiam præteritæ charitatis, uel reformandæ pacis redintegrationem mente prospiciat, eamq; uelut continuo reuersuram etiam in ipso commotionis tempore contempletur. Dumq; se ad dulcedinem reseruet concordiæ, mox futuræ, amaritudinẽ præsentium non sentiet iurgiorum, & ea potissimum respondebit, è quibus uel à semetipso reus fieri, uel ab alio repræhendi restituta charitate non possit, sicq; adimplebit propheticum illud eloquium. In ira misericordiæ memor eris.

Quemadmodum sit iracundia comprimenda. Cap. XXVII.

COhibere ergo nos oportet, omnes iracundiæ motus, & gubernatrice discretione moderari, ne in illud quòd à Salomone damnatur, præcipiti furore raptemur. Totam irã suam profert impius, sapiẽs autem dispensat per partes, id est, stultus quidem ad ultionẽ sui iræ perturbatione succenditur, sapiens autem paulatim eam maturitate consilij ac moderationis extenuat & expellit. Tale est & illud, q ab Apostolo dicit: Non uosmetipsos uindicantes charissimi, sed datę locũ iræ. i. nequaq; ad uindictã iracũdia cogẽte tendatis,

sed date locum irę, hoc est, non sint corda uestra sic impatientiæ ac pusillanimitatis angustijs coartata, ut uiolentiam commotionis procellam cum irruerit sustinere non possint, sed dilatamini in cordibus uestris, suscipientes aduersos iracundię fluctus in illis extentis finibus charitatis, quæ omnia suffert, omnia sustinet, & ita mens uestra amplitudine longanimitatis ac patientiæ dilatata, habeat in se consiliorum salutares recessus, in quibus receptus quodammodo atq; diffusus teterrimus, iracundiæ fumus protinus euanescat. Vel certè ita intelligendum est. Damus locum iræ, quotiens commotioni alterius humili, atq; tranquilla mente succumbimus, & quodãmodo dignos nos qualibet iniuria profitentes, impatientiæ sæuienti obsequimur. Cęterùm hi, qui ita sensum apostolicæ perfectionis inclinant, ut locum iræ illos dare existiment, qui ab irascente discedunt, uidentur mihi dissensionum fomitem non abscidere, sed nutrire. Nisi enim iracundia proximi humili statim satisfactione uincatur, prouocat eam fugiens potius, quàm declinat. Illud quoq; huic simile est, quòd Salomon ait: Noli festinare in spiritu tuo irasci, quia ira in sinu insipientium requiescit, & noli procurrere in rixam citò, ne pœniteat te in nouissimo. Neq; enim ita festinationem rixæ, uel iracundiæ culpat, ut earundem approbet tarditatem. Similiter & illud suscipiendum est. Stultus eadem ipsa hora pronunciat iram suam, occultat autem ignominiam suam astutus. Non enim ignominiosam iracundiæ passionem, ita à sapientibus occultari debere decernit, ut iracundiæ uelocitatem culpans, non prohibeat tarditatem, quam utiq; si per necessitatem humanæ infirmitatis irruerit, ideo censuit occultandam, ut dum ad præsens sapienter obtegitur, in perpetuum deleatur. Hæc enim natura est iræ, ut dilata languescat & pereat, prolata uerò magis magisq; conflagret. Dilatanda ergo atq; amplianda sunt pectora, ne angustijs pusillanimitatis artata, iracundiæ turbulentis æstibus oppleantur, & recipere secundum prophetam illud, nimis latum mandatum Dei angusto corde nequeamus, nec dicere cum propheta, uiam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Nam quia longanimitas sapientia sit, euidentissimis scripturæ testimonijs edocemur: Longanimus enim uir nimius in prudentia, pusillanimis autem ualde insipiens est. Et idcirco de illo qui sapientiæ donũ laudabiliter à domino postulauit, scriptura commemorat: Et dedit dominus Salomoni sapiẽtiam prudentiamq; multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam maris innumerabilem.

Amicitias coniuratione initas firmas esse non posse.
Cap. XXVIII.

Illud quoq; multis est experimentis sæpissime comprobatum, nullo modo eos, qui amicitiarum fœdus coniurationis iniere principio, indiruptam potuisse seruare concordiam, siue quòd eam non pro desiderio perfectionis, nec pro apostolicæ charitatis imperio, sed pro amore terreno, & per necessitatem ac uinculum pacti retinere conati sunt, siue quòd ille callidissimus inimicus, ut eos præuaricatores sui faciat sacramenti, celerius ad irrumpenda amicitiarum uincula præcipitat. Certissima ergo est prudentissimorum uirorum illa sententia, ueram concordiam & indiuiduam societatem, nisi inter emendatos mores, eiusdemq; uirtutis ac propositi uiros stare non posse. Hæc de amicitia beatus Ioseph spiritali narratione disseruit, nosq; ad custodiendam sodalitatis perpetuam charitatem ardentius incitauit.

Collationis primæ Abbatis Iosephi de amicitia finis.

COLLATIO SECVNDA ABBATIS IOSEPHI DE DEFINIENDO.

Caput I.

PRæcedente igitur collatione finita, pariterq; nocturno intercedẽte silẽtio, cum fuissemus à sancto abbate Iosephi, ad sepositã cellulã in secreto causa quietis adducti, & sermonibus eius igne quodã in nostris cordibus excitato, totam noctem habuissemus insomnem, egressi cellulã, & centum ferè ab ea passibus secedentes, in loco remotiore consedimus. Cùm

Cùm itaq; secreti colloquijs nobis familiariter, etiam nocturnis tenebris oportunitas pręberetur, illico ut resedimus abbas Germanus grauiter ingemiscens.

De abbatis Germani anxietate, super sponsionis nostræ recordatione.
Cap. II.

QVid agimus inquit? Ingenti namq; discrimine nos uidemus, & per quam miserabili conditione constrictos, quos & ratio ipsa conuersatioq; sanctorum, quid salubrius sit, ad profectum uitæ spiritalis efficaciter docet, & eligere, id quod expedit, data senioribus sponsio non admittit. Etenim potuimus exemplis talium, ac tantorum uirorum ad perfectiorem uitam propositum'que formari, nisi nos instanter ad cœnobium recurrere promissi pactio coartaret. Quo si reuersi fuerimus, copia nobis ulterius huc remeandi nulla tribuetur. Sin uerò hic residentes desiderium, nostrum maluerimus explere, quid agimus de sponsionis fide, quam senioribus nostris uelocissimum reditum pollicentes, dedisse nos nouimus, ut uel cursim liceret nobis huius prouinciæ sanctos ac monasteria circumire? Cumq; sic æstuantes, quid super statu salutis nostræ definiendum esset, nequaquam inuenire possemus, solo gemitu testabamur durissimæ conditionis necessitatem, accusantes teneritudinem frontis nostræ, & ingenitam nobis uerecundiam detestantes, cuius onere prægrauati, etiam contra utilitatem nostram ac propositum nostrũ, retinentium precibus aliâs nõ potuissemus obsistere, nisi maturissimo reditu repromisso huc uenissemus, illius scilicet nos pudoris uitio laborasse deflentes, de quo dicitur, est pudor afferens peccatum.

Quid mihi ad hoc uisum sit. Cap. III.

TVm ego: Compendium, inquam, angoribus afferat nostris consilium, imò authoritas senis, ad quem oportet ut nostras solicitudines deferamus, & quicquid fuerit eius sententia definitum, uelut diuinum & cœleste responsum, cunctis æstibus nostris terminum ponat. Quòd quidem nobis per os sancti huius à domino tribuendum, & ob illius meritum, & ob nostram fidem minimè dubitemus. Ipsius enim munere salubre consilium & creduli ab indignis, & increduli à sanctis frequenter acceperunt, domino id uel propter meritum respondentium, uel propter fidem cõsulentium largiente. His itaq; sermonibus à sancto abbate Germano ea alacritate susceptis, ac si eos non à memetipso, sed instinctu domini protulissem, aduentum senis atq; instantem, iam horam nocturnæ synax eos paululum præstolati, postquam eum solita salutatione suscepimus, & legitimus orationum atq; psalmorum impletus est numerus, ijsdem rursus, quibus ad quietẽ compositi fueramus psiathijs ex more consedimus.

Interrogatio abbatis Iosephi nostraq; responsio unde anxietas emersisset.
Cap. IIII.

TVm uenerabilis Ioseph deiectiores nos animo contemplatur, atque hoc nobis non sine causa conijciens accidisse, illo nos patriarchæ Ioseph sermone compellat: Cur itaque uultus uestri tristes sunt hodie? Cui nos, non sicut uinculati illi Pharaonis ministri, somnium uidimus, & qui interpretetur non est, sed in somnem inquam duximus noctem, & qui æstuum nostrorum moles subleuet non est, nisi eas dominus tua discretione submouerit. Tum ille qui patriarchæ uirtutem, & merito referret & nomine, non'ne per dominum, inquit, est humanarum cogitationum curatio? proferantur in medium, potens est enim diuina clementia secundùm fidem uestram nostro eis medelam præbere consilio.

Expositio abbatis Germani, cur uel in Aegypto residere mallemus, uel retrahemur ad Syriam. Cap. V.

AD hæc Germanus. Credebamus, inquit, nos uestræ beatitudinis uisione, non solum lætitia spiritali, sed etiam profectu abundè repletos ad nostrum cœnobium recursuros, & ea quæ fuissemus uestro magisterio consecuti à nobis post reditum uel tenui æmulatione sectanda. Hoc enim & seniorum nostrorum dilectio, sibi spondere nos compulit, dum sublimitatem uitæ uestræ, atque doctrinæ posse nos aliquatenus imitari in illo cœnobio crederemus. Vnde cum ex hoc nobis omnem æstimaremus lætitiam conferendam, intollerabili econtrariò dolore conficimur, considerantes illo nos ordine

ordine id quod salutare nobis esse cognoscimus, obtinere non posse. Ex utroque ergo nunc latere coartamur. Si enim promissioni, quam seniorum charitate nos compellente, coram cunctis fratribus in speleo, in quo dominus ex aula uteri uirginalis effulsit, ipso teste deprompsimus satisfacere uoluerimus, summum spiritalis uitæ incurrimus detrimentum. Sin autem sponsionis immemores, & in his regionibus residētes, utilitati perfectionis nostræ, illam uoluerimus postponere pactionem, abrupta mendacij non impletæ promissionis pericula formidamus. Sed ne hoc quidem æstus nostros possumus releuare consilio, ut postquam uelocissimo reditu, sponsionis fuerit impleta conditio, hæc denuo loca celeri repetamus recursu. Nam quamuis ad profectum spiritalium rerum uirtutumq; tendentibus, periculosa ac noxia sit etiam parua dilatio, tamen pollicitationem fidei nostræ quamuis moroso solueremus reditu, nisi nos non solum charitate, uerumetiam authoritate seniorum nostrorum sciremus, in exolubiliter colligandos, ita ut remeandi ad hæc loca nobis potestas deinceps nullo modo tribuatur.

Interrogatio abbatis Iosephi, an in Aegypto maior profectus nobis, quàm in Syria conferretur. Cap. VI.

AD hæc beatus Ioseph interposito aliquantisper silentio, certi, inquit, estis maiorem spiritalium rerum profectum, in regione hac uobis posse conferri?

Responsio de differentia institutionum utriusq; prouinciæ. Cap. VII.

GErmanus. Quamuis etiam illorum doctrinæ summas grates rependere debeamus, qui nos docuerunt à paruulis magna conari, & dato boni sui gustu, egregiam perfectionis sitim nostris uisceribus indiderunt, si quid tamen iudicio nostro creditur, nullam ducimus comparationem inter hæc atq; illa, quæ illic percepimus instituta, ut sileamus conuersationis uestræ imitabilem puritatem, quam uobis non solum mentis, ac propositi districtione, sed etiam locorum credimus, beneficio patrocinante conferri. Vnde non dubitamus ad imitandum perfectionis uestræ magnificentiam hanc, quæ cursim traditur doctrinam non posse sufficere, nisi nobis etiam commorationis ipsius affuerint adiumenta, longiq; temporis eruditio quotidiana institutione, torporem nostri cordis utcunque discusserit.

Quòd perfecti uiri nihil absolutè debeant definire, uel utrum sine peccato poßint definita rescindere. Cap. VIII.

IOseph. Sanum quidem est atq; perfectū, nostræq; professioni omnino conueniens, ut ea, quæ sub aliqua sponsione decernimus, efficaciter impleamus. Ob quam rem nihil oportet abruptè monachum diffinire, ne aut id, quòd incautè promisit implere cogatur, aut consideratione honestioris intuitus reuocatus, sponsionis suæ præuaricator existat. Sed quia nunc propositum nobis est, non tam de sanitatis statu, quàm de infirmitatis curatione tractare, non quid priore loco à uobis fuerit actitandum, sed quemadmodū de scopulo huius perniciosi naufragij possitis euadere, salubri est cōsilio requirendum. Quando igitur nullum nos coartat uinculum, nec ulla conditio constringit, de comparatione secundarum rerum optione proposita, id quod maioris est commodi prælegatur, quando uero aliqua dispendiorum obsistit aduersitas, in comparatione damnorum illud est appetendum, quod leuioribus subiacet detrimentis, ut quodam dictum est loco. De maximis malis minima eligas. Proinde quantum uestra patefacit assertio, cum ad id uos loci sponsio inconsulta perduxerit, ut ex utroque uobis grauis incommodi subeunda iactura sit, in eam partem inclinandum est electionis arbitrium, quæ uel tollerabiliora dispendia inferat, uel satisfactionis remedio facilius expietur. Si ergo maiora spiritui uestro lucra, ex hac commoratione credatis conferenda, quàm illa sunt, quæ uobis de conuersatione illius cœnobij nascebantur, neque sine iactura ingentium commodorum potest conditio uestræ sponsionis impleri, satius est hoc uos mendacij uel non impletæ promissionis subire dispendium, quod semel præteritum, nec ipsum ultra iam repeti, nec alia per semet poterit generare peccata, quàm in illud incidere, per quod tepidioris uitæ, ut dicitis, status quotidiano uos atque interminabili afficiat detrimento.

trimento. Veniabiliter. n. imò uerò etiam laudabiliter definitio, incauta mutabitur, si ad salubriorē transeat partem, nec constantiæ præuaricatio esse credenda est, quotiens sponsio uitiosa corrigitur, sed temeritatis emendatio. Quæ omnia scripturarū quoq; possunt testimonijs apertissimè comprobari, quàm multis perniciosum fuerit, definitionib. proprijs inhæsisse, & ab eis econtrariò destitisse, commodum fuerit ac salubre.

Quòd plerunq; utilius sit statuta irrumpere quàm implere.

Cap. IX.

QVod liquidissimè sancti apostoli Petri, & Iudæ traditoris exempla testantur. Ille enim quia discessit ab inconsultè diffinitionis sententia, qua dixerat, non mihi lauabis pedes in æternum, immortale Christi omniumq; sanctorum cōsortium promeretur, abscidendus proculdubio ab huius beatitudinis gratia, si in sermonis sui obstinatione mansisset, hic uerò pertinaciam suæ retinens sponsionis, perpetua morte damnatur, qua fuisset proculdubio liberatus, si definitionis suæ maluisset, destitutor potius q̄ pertinax inueniri. Quòd in illis quoq; duobus filijs, qui in Euangelio ad operationem uineæ destinantur euidentissimè perdocemur, quorum unus patris restitit imperio, alius prona responsione consensit. Sed nec illi profuit, humilis obsequendaq; responsio, quia præceptum patris opere detractauit implere, nec illi obfuit refragatio iussionis, eo quòd statuti sermonis obstinatione mutata, scopon patris operis executione compleuit, & id quòd reprehensibiliter statuerat, definitione correcta, laudabiliter emendauit. Necnon & herodis cruentissimi regis exemplum, qui fidem inconsultè retinens sacramenti, cruentissimus præcursoris domini extitit interemptor, uanoq; timore periurij damnationi semetipsum atq; supplicijs perpetuæ mortis immersit. Primum etenim est optima statuere, q; & si aliter cesserit, sequēs est in melius ea, quæ sunt statuta mutare, ordinationibusq; nostris iam iacentibus, ut ita dixerim, manum dexteram porrigere. Vbi principia consilij nō approbantur, prudentia est, ut utili addita prouisione reparentur. Si claudicat ad prima statuta dispositio, adhibeatur ad secunda correctio. In omnibus ergo rebus considerandus est finis, & secundum eum propositi nostri dirigendus est cursus, quem si superueniente salubriore consilio, ad deteriorem partem uergere uiderimus, rectius est incongrua constitutione submota, ad meliorem transire sententiam, quam statutis pertinaciter inhærendo, peccatis grauioribus obligari.

Interrogatio nostra de metu præbitæ in cœnobio Syriæ sponsionis.

Cap. X.

GErmanus. Quantum spectat ad desiderium nostrum, quod à nobis pro spiritalis commodi utilitate susceptum est, optaremus ædificari uestri iugitate consortij. Si enim ad cœnobium nostrum fuerimus reuersi, non solum nos ab hoc tam sublimi proposito relapsuros, sed etiam pro mediocritate conuersationis illius multis certum est dispendijs quatiendos. Verum illud nos Euangelicum mandatum uehementer absterret, sit sermo uester est est, non non, quòd autem his abundantius est, à malo est. Credimus enim tanti transgressionem præcepti nulla posse compensari iustitia, nec in extremis rectè cedere, quod malo initio semel fuerit inchoatum.

Responsio quòd propositum gerentis non negocij sit considerandus affectus.

Cap. XI.

IOseph. In omnibus, ut diximus, causis non processus operis, sed uoluntas operātis est intuenda, nec statim quis quid egerit, sed quo uoto egerit inquirendum, ita ut nonnullos pro his factis, de quibus bona postea orta sunt, reperiamus fuisse damnatos, & econtrariò quosdam per repræhensibiles actus, ad summam peruenisse iustitiam. Et nec illi utilis rerum exitus profuit, qui pessimo regressus proposito, non illam, quæ subsecuta est utilitatem, sed quiddam contrarium uoluit operari, nec huic nocuit repræhensibiliter inchoasse, qui non pro contemptu Dei, nec delinquendi proposito, sed necessarij & sancti finis intuitu, uituperabilis initijs sustinuit necessitatem. Et ut hæc eadem sanctarum scripturarum dilucidemus exemplis.

Quòd boni prouentus malignis authoribus non profuerint, nec bonis mala gesta nocuerint. Cap. XII.

QVid salubrius, quidúe utilius uniuerso orbi potuit procurari, quam dominicæ passionis salutare remedium? Et tamen non solum non profuit, uerumetiam in tantum illi obfuit traditori, cuius ministerio probatur impletum, ut absolute pronuncietur de illo. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Non enim secundum hoc quod euenit fructus illi est sui operis repensandus, sed secundum id, quòd facere uoluit, uel quòd effecturum se esse credidit. Et rursus: Quid criminosius dolo atque mendacio, etiam in extraneum, ne dixerim in germanum patrem'ue commisso? Et tamen non solum nullam pro his damnationem, aut reprehensionem Iacob patriarcha contraxit, uerumetiam perpetua benedictionis hæreditate ditatus est. Nec immeritò, quia & iste benedictionem primogenitis destinatam, non ex præsentis lucri auaritia, sed ex fide sanctificationis perpetuæ concupiuit, & ille non humanæ salutis obtentu, sed Philargyriæ crimine morti tradidit omnium redemptorem. Et idcirco utrique eorum fructus operationis, suæ secundum destinationem mẽtis, ac propositum uoluntatis ascriptus est, quia nec ille fraudem, nec iste salutem statuit operari. Illud enim pro retributione mercedis iustè unicuique repensatur, quòd principaliter mente conceperit, non quòd exinde bene uel malè contra uotum operantis emiserit. Ideoque iustissimus iudex excusabilem, imò laudabilem talis mendacij censuit præsumptorem, quia sine eo ad benedictionem primitiuorum non poterat peruenire. Nec debuit in crimen uocari, quòd desiderio benedictionis exortum est. Alioquin non modò iniquus in fratrem patriarcha prædictus, sed etiam circumuentor in patrem & sacrilegus extitisset, si habens aliam uiam, qua ad benedictionis illius gratiam perueniret, hanc quæ fratri damnosa esset, ac noxia expetere maluisset. Videtis ergo apud Deum non processum operis, sed destinationem mentis inquiri. His itaque præstructis, ut ad propositam quæstionem, ob quam hæc uniuersa præmissa sunt reuertamur. Respondeatis mihi primitus uelim, cuius rei causa uos illius responsionis nexibus uinxeritis?

Responsio nostra, quæ causa à nobis exegerit sacramentum sponsionis. Cap. XIII.

GErmanus. Prima, ut diximus, extitit causa, quia nostros mœstificare seniores ac præceptis eorum obsistere uerebamur. Secunda quia si quid perfectum, atque magnificum, uel uisu, uel auditu percepissemus à uobis, cum reuersi ad cœnobiũ fuissemus, exercere nos posse, inconsultissima persuasione credidimus.

Disputatio senis, quòd sine culpa actionis ordo mutetur, dum modo boni studij capiatur effectus. Cap. XIIII.

IOseph. Sicut præfati sumus, destinatio mentis, uel remunerat hominem, uel condemnat, secundum illud. Et inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die qua iudicabit Deus occulta hominum, illud etiam, Ego autem opera & cogitationes eorum uenio, ut congregem cum omnibus gentib. & linguis. Quamobrem desiderio perfectionis ut uideo, hoc uos sponsionis uinculo colligastis, dum credidistis illo eam posse ordine compræhendi, quo nunc superueniente pleniore iudicio, ad sublimitatẽ eius conscendi non posse respicitis. Non ergo præiudicat quicquid discrepans ab illa dispositione uisum fuerit accidisse, si modo nulla principalis illius propositi diuersitas subsequatur. Neque enim opificij cuiusquam desertio est, demutatio ferramenti, aut segnitiem arguit uiatoris, uiæ compendiosioris ac directioris electio. Ita igitur & in hac parte emendatio dispositionis improuidæ non spiritalis uoti est iudicanda transgressio. Quicquid enim pro charitate Dei, & pietatis amore perficitur, quæ promissionẽ habet uitæ, quæ nunc est & futurę, tametsi duris atque aduersis uideatur principijs inchoare, non solum nulla repræhensione, sed etiam laude dignissimum est. Et idcirco nihil præiudicat refragatio sponsionis incautæ, si quolibet genere scopos tantum, id est, proposita pietatis destinatio teneatur. Omnia nanque ob hoc agimus, ut Deo cor mundum

mundum exhibere possimus, cuius consummatio, si in his locis facilior iudicatur, nihil uobis oberit, extortæ mutatio pactionis, dummodo principalis, illius perfectio paritatis, pro qua sponsio uestra processerat, secundum domini uoluntatem, maturius acquiratur. Non enim ex hac immutatione, ullum potest iudicari mendacium, sed inconsultæ definitionis, prudens salutarisq; correctio. Et etiam de physicis quod nodum propositæ quæstionis absoluat aliquid inferamus, natura ipsa in nobis opera sua, de consilio diuinæ maiestatis immutat. Nam ab infantia in pueritiam, de pueritia in iuuentam, de iuuenta, in senectutis ulteriora transferimur, atq; ita hæc, in nobis conditoris nostri, consummatio peregit, ut ex hac permutatione nullum mendaciũ ascribatur ætati. Ita etiam interior homo noster ablactatur, à primordiorum tenerrimis institutis, cum per diuersas prouectus ætates ad robustiorem, de unaquaq; profecerit, atq; exinde ad caniciem sensuum ac uirum, perfectum & mensuram ætatis plenitudinis Christi perueniens, deposuerit ea, quæ erant paruuli, nunquid uarietatem incurrisse mendacij, & non potius perfectioris plenitudinem consecutus esse credendus est? Sic erudimẽta ueteris instrumenti, dispensatione legislatoris Dei, ad perfectionem beatitudinis euangelicæ transferunt, nec tamen ex hoc immutatio, aut diuersitas præteritæ sanctionis credenda est, sed adimpletio, & cumulus sublimiorum, & cœlestium præceptorum, nec sacræ promulgationis illius æstimanda est abolitio, sed ascensus, nec uarietas sed profectus. Vnde & dominus noster: Nolite, inquit, æstimare, quòd ueni soluere legem, aut prophetas, non ueni soluere, sed adimplere, id est, non antiquare priora, sed ad perfectionem perducere imperfecta.

Interrogatio an absq; peccato sit, quòd infirmis nostra conscientia occasionem ingerit mentiendi? Cap. XV.

GErmanus. Quantum spectat ad uim sermonum, qui rationabiliter prudenterq; digesti sunt, haud difficile sponsionis nostræ scrupulus à nobis potuisset extrudi, nisi illud nos uehemẽtissime deterreret, q; infirmioribus quibusq; intromitti fortasse per hæc uidet̃ exempla occasio mẽtiendi, si ullo modo, pacti fidem licito dissolui posse cognouerint, quippe cum tantis hoc ipsum & tam minacibus interdicatur eloquijs, propheta dicent. Perdes omnes qui loquuntur mendacium, & os quod mentitur, occidit animam,

Responsio, quòd non propter infirmorum scandalum scripturarum ueritas sit mutanda. Cap. XVI.

IOseph. Occasiones causæq; perditionũ, his qui perituri sunt, imò qui perire desiderant deesse non possunt. Neq; enim abijcienda sunt testimonia scripturarũ, ac de suo corpore penitus abradenda, quibus uel hæreticorum prauitas animatur, uel Iudæorũ infidelitas obduratur, uel tumor sapientiæ gentilis offenditur, sed utiq; & pie credẽda & immobiliter sunt tenenda, & secundùm ueritatis regulam prędicanda. Et idcirco nõ debemus alienæ infidelitatis obtentu œconomias, id est, dispensationes prophetarum, atq; sanctorum, quos scriptura commemorat abdicare, ne dum infirmitati eorum condescendere debere nos credimus, non solum mendacij, uerùm etiam sacrilegij crimine polluamur, sed quemadmodum diximus, oportet nos ea, & secundum historiam confiteri, & quemadmodũ piè gesta sunt explanare. Cæterùm, his qui praui propositæ sunt non ex hoc metiendi aditus obstruetur, si earum rerum, quas uel prolaturi sumus, uel protulimus ueritatem, aut penitus abnegare, aut extenuare allegoricis interpretationibus laboremus. Quid enim illis horum testimoniorum nocebit authoritas, quibus etiã sola corruptio uoluntatis sufficit?

Quod uenialiter mendacio sancti tanquam helleboro usi sint. Cap. XVII.

ITaq; taliter de mendacio sentiẽdum, atq; ita eo utendũ est, quasi natura ei insit hellebori. Quod si imminente exitiali morbo sumptũ fuerit sit salubre, cæterum absq; summi discriminis, necessitate perceptum pręsentis exitij est. Ita nanq; etiã sanctos ac probatissimos, Deo uiros ueniabiliter legimus usos fuisse mendacio, sicut Raab, cuius cũ non solum nulla uirtutum, sed etiam impudicitiæ monimenta commemoret scriptura, pro tali mẽdacio, quo exploratores maluit occultare, quàm prodere, admisceri populo

Dei æterna benedictione promeruit. Quæ si ueritatem loqui, aut saluti ciuium consu-lere maluisset, nulli dubium, quòd imminentem cum uniuersa domo sua fugisset interi tum, nec autoribus dominicæ natiuitatis inserta, & in patriarcharum annumerata catalogo, per successionem suæ prolis edere meruisset omnium saluatorem. Denique Dalida, quæ utilitati ciuium consulens, exploratam prodidit ueritatem, perpetuæ perditionis uicissitudinem cōsecuta, solam criminis sui cunctis memoriam dereliquit. Quando igitur graue, aliquot imminet de ueritatis confessione discrimen, tunc mendaciorum sunt recipienda perfugia, ita tamen, ut reatu humilis conscientiæ salubriter mordeamur. Vbi autem nulla conditio summæ necessitatis incumbit, omni cautione mendacium, uelut mortiferum deuitandum est, quemadmodum de hellebori diximus potu, quod salubre est, quidem si tunc demum sumatur, cum ineuitabilis atque mortifera imminet ægritudo. Si uerò integra, & imperturbata corporis sanitate sumatur, statim ad præoccupanda uitalia uis perniciosa pertendit. Quod de Raab Hierichontina, & de Iacob Patriarcha euidenter ostensum est, è quibus nec illa mortem, aliàs quàm hoc remedio potuisset euadere, nec iste ad benedictionem primogeniti peruenire. Non enim Deus uerborum tantum actuumq; nostrorum discussor & iudex, sed etiam propositi, ac destinationis inspector est. Qui si aliquid causa salutis æternæ, ac diuinæ contemplationis intuitu, ab unoquoque uel factum uiderit, uel promissum, tametsi hominibus durum, atque iniquum esse uideatur, ille tamen intimam cordis inspiciens pietatem, non uerborum sonum, sed uotum diiudicat uoluntatis, quia finis operis & affectus considerandus est perpetrantis, quo potuerūt quidam, ut supra dictum est, etiam per mendacium iustificari, & alij per ueritatis assertionem peccatum perpetuæ mortis incurrere. Ad quem finem etiam Iacob Patriarcha respiciens, hispidam fraterni corporis speciem, obuolutione pellium simulare non timuit, & instiganti ad hoc mendacium matri laudabiliter acquieuit. Videbat enim ex hoc maiora sibi lucra benedictionis atque iustitiæ, quàm per simplicitatis obseruantiam conferenda. Non enim dubitat mendacij huius maculam inundatione paternę benedictionis protinus abluendam, & uelut nubeculam quandam flatu spiritus sancti uelociter auferendam, atq; uberiora sibi per hanc affectatitiam simulationem, quam per illam ingenitam ueritatem, meritorum præmia conferenda.

Obiectio, quòd illi tantum impunè mendacio usi sint, qui sub lege uixerunt.
Cap. XVIII.

GErmanus. Non mirum est, has dispensationes in ueteri testamento licentius usurpatas, ac nonnunquam uiros sanctos ueniabiliter fuisse mentitos, cum multò maiora eis pro temporum rudimentis licuisse uideamus. Cur enim mirum sit, quòd beatus Dauid fugiens Saulem, percontanti Achymelech sacerdoti atque dicenti: Quare tu solus, & nullus est tecum? ita respondit: Rex, inquit, præcepit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem propter quam missus es: nam & pueris condixi in illum, & in illū locum. Et iterum: Si habes ad manum hastam aut gladium, quia gladium meum & arma mea non tuli mecum, sermo enim regis urgebat. Vel illud: Cum perductus ad Achis regem Geth, insanum se furiosumq; simulauit, ac mutauit os suum coram eis, & collabebatur in manus eorum, & impingebat in ostium portæ, defluebantq; saliuę eius in barbam. Cum etiam uxorum concubinarumq; gregibus licito fruerentur, nec ullū eis imputaretur ex hac parte peccatum, insuper etiam inimicorum sanguinem propria manu frequenter effunderent, idq; non solum non reprehensibile, uerum etiam laudabile crederetur. Quæ ita nunc, Euangelio choruscante, uidemus omnimodis interdicta, ut sine ingenti crimine, ac sacrilegio horum quicquam non possit admitti. In quem modum nec mendacium ullum quamlibet pro colore contectum, non dicam probabiliter, sed nec ueniabiliter à quoquam credimus usurpari, dicente domino, sit sermo uester, est est, non non, quod autem his abundantius est, à malo est. Apostolo quoq; in eadem congruente: Nolite mentiri inuicem,

Responsio

Responsio eo, quòd licentia mendacij, quæ ne in ueteri quidem indulta est testamento, ueniabiliter à multis fuerit usurpata. Cap. XIX.

IOseph. Vxorum quidem concubinarumq; multarum antiqua illa libertas, instante iam temporum fine, & multiplicatione humanæ generationis expleta, non immerito uelut minus iam necessaria per euangelicam perfectionem debuit amputari. Nã usq; ad aduentũ Christi oportuit benedictionem primordialis illius uigere sententię, qua dictum est: Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Et idcirco iustissimum fuit, ut ex illa radice fœcunditatis humanę, quę in synagoga pro dispensatione temporis utiliter uiguit, angelicę uirginitatis flosculi germinarent, ac suaue olentes cõtinentiæ fructus in ecclesia gignerentur. Mendacia uerò etiã tunc fuisse damnata, totius ueteris instrumenti textus euidenter ostendit, dicens: Perdes omnes, qui loquuntur mendaciũ. Et iterum: Suauis est hominis panis mendacij, & postea replebitur os eius calculo. Et ipse legislator: Mendacium, inquit, fugies. Sed tunc demum id ueniabiliter diximus usurpatum, cum ei necessitas aliqua, seu dispensatio salutaris adiuncta est, ob quam nõ debuerit contemnari: quale est illud, quod commemorastis de Dauid rege, cum fugiens insectationem Saulis iniustam, ad Achymelech sacerdotem, non proposito cuiusquam lucri, nec studio lędendi quempiam, sed ut tantummodo semetipsum, ab impijssima eius insectatione saluaret, mendacibus utitur uerbis, quippe, qui manus suas inimici regis sanguine, & quidem à Deo sibi totiens traditi, contaminari noluerit, dicens: Propitius mihi sit Deus, ne faciam rem hanc domino meo Christo domini, ut mittas manum meam in eum, quia Christus domini est. Et idcirco dispensationes has, quas uel ob uoluntatem Dei, uel ob pręfigurationem spiritalium sacramentorum, uel ob quorũdam salutem sanctos uiros in ueteri testamento legimus executos, in tantum nos quoq;, cum necessitas coartauerit nõ possumus abdicare, ut ne ipsos quidem Apostolos, ubi consideratio alicuius utilitatis exegit, ab eis declinasse cernamus. Quæ paulisper interim differentes, digestis primitus, quæ adhuc de ueteri testamento proferre disponimus, prius hæc congruentius inferemus, ut facilius approbetur uiros iustos, & sanctos tam in nouo, quàm in ueteri testamento, in his œconomijs sibi per omnia cõcordasse. Quid enim de illo Chusi, ad Absolon pro salute regis Dauid pia simulatione dicimus, quę cum toto fallentis, & circumuenientis promatur affectu, & utilitatem consulentis impugnet, scripturę diuinę testimonio comprobatur, ita dicentis: Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel utile, ut induceret dominus super Absolon malum? Nec enim reprehendi poterat, id quod recto proposito ac pio iudicio pro iustis partibus gerebatur, ac pro illius cuius pietas Deo placebat, salute atque uictoria religiosa fuerat simulatione conceptum. Quid etiam de illius fœminæ pronunciabimus facto, quæ suscipiens illos, qui ad regem Dauid à prædicto Chusi fuerant destinati, abscondit in puteo, & expandens uelamen super os eius, cum ptisans se torrere simulasset: Transierunt, inquit, gustata paululum aqua, atque hoc eos figmento ab insequentium manibus liberauit? Quapropter respondete quæso mihi, quid fuissetis acturi, si qua uobis nunc sub Euangelio constitutis similis fuisset exorta conditio, nam maluissetis eos simili celare mendacio dicentes eodem modo, transierũt gustata paululum aqua, & implere illud, quod præcipitur: Erue eos, qui ducũtur ad mortẽ, & redimere eos, qui interficiuntur ne parcas: an ueritatis confessione latitantes prodere peremptoris? Et ubi illud Apostoli: Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius, & charitas non quærit quæ sua sunt, sed ea quæ aliorum? Ac de seipso: Non quæro, inquit, quod mihi utile est, sed quod multis ut salui fiant. Si enim ea, quæ nostra sunt quærimus, & id quod nobis utile est, pertinaciter uolumus retentare, etiam in huiusmodi necessitatibus loqui nos necesse est ueritatem, & reos fieri mortis alienæ. Si uerò ea, quæ alijs salutaria sunt, nostris utilitatibus præponentes, apostolico satis fecerimus imperio, sine dubio subeunda est nobis necessitas mentiendi. Et idcirco nec integra charitas uiscera possidere, nec ea, quæ aliorum sunt secundùm apostolicam disciplinam quærere poterimus, nisi his, quæ districtioni nostræ perfectioniq; conueniunt paululum relaxatis, condescendere utilitatibus aliorum prono maluerimus affe-

ctu, & ita cum Apostolo infirmis efficiamur infirmi, ut lucrari possimus infirmos.

Quòd ueniabile plerunq; mendacium, & noxiam ueritatem etiam Apostoli esse censuerint. Cap. XX.

QVibus eruditus exēplis, beatus quoq; Apostolus Iacobus, omnesq; illius ecclesiæ primitię præcipui principes Apostolorū Paulū adsimulationis figmenta descendere, pro imbecillitate infirmantium cohortantur, eumq; purificari secundum obseruantiā legis, caput radere, uota offerre cōpellunt, pręsens illud dispendiū, q ex hac hypocrisi gignebatur nihili reputantes, sed cōtemplantes potius lucra, quæ erāt ex illius diutina prædicatione parienda. Non enim tantū Apostolo Paulo lucrum ex hac eius fuerat districtione collatum, quantum celeri eius exitio uniuersis gentibus detrimentum. Quod sine dubio uniuersæ tunc euenisset ecclesiæ, nisi illum hæc utilis ac salubris hypocrisis prędicatione Euāgelicę seruasset. Tunc enim necessario, ac ueniabiliter acquiescitur mendacij detrimento, quando maius, ut diximus, imminet de ueritatis confessione dispendium, & utilitas quæ nobis de ueritate confertur, compensare illa quæ generanda sunt damna pręualet. Quod temperamētum etiam alijs uerbis idem beatus Apostolus ubiq; se semper tenuisse testatur. Nam cum dicit: Factus sum Iudæis tanquam Iudęus, ut Iudęos lucrifacerem: his qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cū ipse sub lege non essem, ut eos qui sub lege erant lucrifacerem, his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, ut eos qui sine lege erāt lucrifacerem, factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem, omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos: quid aliud ostendit, quàm secundū infirmitatē atq; mensuram eorum, qui instituebantur condescendisse se semper, & à perfectionis rigore aliquid relaxasse, nec tenuisse, id quod districtio rigida poscere uidebatur, sed illud magis præposuisse, quod infirmantium utilitas exigebat? Et ut hęc eadē attentius indagantes, singillatim apostolicarum uirtutum insignia replicemus, quæret aliquis quomodo omnibus per omnia beatus Apostolus suam probetur aptasse personam? Vbi factus est Iudæis sicut Iudæus? Profecto ibi, ubi illam sententiam intimo corde custodiens, quam Galatis denunciauerat, dicens: Ecce ego Paulus dico uobis, quia si circumcidamini Christus uobis nihil proderit. In Timothei tamē circuncisione imaginem quodammodo Iudaicę superstitionis assumpsit. Et rursus. Vbi factus est eis, qui sub lege erant tanquam sub lege esset? Nempe ibi, ubi Iacobus omnesq; seniores Ecclesiæ formidantes, ne in eum illa irrueret Iudæorum credentium, imò Christianorum Iudaizantium multitudo, quæ ita fidem Christi receperat, ut adhuc ritu cęrimoniarum legalium teneretur, discrimini eius hoc consilio, ac persuasione succurrerūt, dicentes. Vides frater, quot millia sint in Iudæis, qui crediderūt, & hi omnes æmulatores legis sunt. Audierunt autem de te, quia discesionem doceas à Moyse eorum, qui per gentes sunt Iudæorum, dicens, non debere eos circuncidere filios suos. Et infrà. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum habentes super se. His assumptis, sanctifica te cum illis, & impende in illis ut radant capita, & scient omnes, quoniam ea, quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas, & ipse custodiens legem. Et ita pro illorū, qui sub lege erant salute, illam paulisper districtionē sententiæ suæ calcans, qua dixerat: Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo uiuam: caput radere, purificari secundum legem, atq; in templo Mosayco ritu uota offerre compellitur. Quæris etiam ubi pro salute eorum, qui legem domini penitus ignorabant, tanquam & ipse sine lege esset, effectus sit sine lege? In Athenienſi urbe gentilium ubi uigebat impietas, quo usus sit prædicationis exordio, attende: Præteriens, inquit, uidi simulachra uestra, & aram in qua erat scriptum: Ignoto Deo. Cumq; de eorum superstitione sermonem fuisset orditus, tā quam si & ipse sine lege esset, sub occasione prophani illius tituli fidem Christi intulit, dicens: Quod ergo uos ignorantes colitis, hoc ego annuncio uobis. Et post pauca, uelut si diuinæ legis penitus esset ignarus, gentilis poetæ uersum potius quàm Mosi, aut Christi maluit proferre sententiam: Et sicut quidam, inquiens, uestrū poetarum dixerunt: Ipsius enim & genus sumus. Cum itaque suis eos, quæ refutare nō possent testi-

monijs fuisset aggressus, ita de falsis uera confirmans subdidit, dicens: Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro, uel argento, aut lapidibus sculpturæ artis & cogitationi hominis, diuinitatem esse similem. Infirmis autem infirmus effectus est, cum secundum indulgentiã non secundum imperiũ his, qui se continere non poterant, in id ipsum redire concessit, siue cum lacte non esca Corinthios potans, in infirmitate & timore, & tremore multo apud eos fuisse se dicit. Omnia autem omnib. factus est, ut omnes faceret saluos, cum dicit: Qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet, & qui matrimonio iungit uirginem suam, benefacit, & qui non iungit melius facit Et alibi: Quis, inquit, infirmatur, & ego nõ infirmor: quis scandalizatur, & ego non uror? Atq; hoc modo illud, quod Corinthijs præceperat, adimpleuit, dicens: Sine offensione estote Iudæis, & Græcis, & ecclesiæ Christi, sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant. Vtile enim sine dubio sibi fuerat Timotheum non circuncidere, caput non radere, purificationem Iudaicam non assumere, nudipedalia non exercere, uota legalia non offerre, sed facit hæc omnia dum illorum saluti plus consulit, quia non quærit, quod sibi utile est, sed quod multis, ut salui fiant. Quod quamuis contemplatione Dei sit factum, tamen simulatione non caruit. Qui enim per legem Christi, legi mortuus fuerat, ut Deo uiueret, quiq; illam iustitiam legis, in qua conuersatus fuerat, sine querela detrimentum fecerat, & arbitrabatur ut stercora, ut Christum lucrifaceret, ea quæ legis erant, uero cordis affectu offerre nõ potuit, nec fas est credi eum, qui dixerat, si enim quæ destruxi, hæc iterũ reædifico, præuaricatorem me constituo, in id incidere quod ipse damnauerã. Et in tantum non magis res ipsa, quæ geritur, quàm gerentis pensatur affectus. Et è contrario, quibusdam reperiatur ueritas nocuisse & profuisse mendacium. Nam Doech Idumeus regi Sauli de fuga Dauid coram famulis conquerenti ac dicenti: Nunquid omnibus uobis dabit filius Iesse agros & uineas, & uniuersos uos faciet tribunos & centuriones, quoniam coniurastis omnes aduersus me, & non est qui mihi renunciet? Quid si uerum prodidit dicens: Vidi filium Iesse Nobe apud Achimelech sacerdotem, qui consuluit pro eo dominum, & cibaria dedit ei, sed & gladium Goliath Philisthei dedit ei? Pro qua ueritate eradicari de terra uiuẽtium meruit, ac de eo dicitur per prophetam. Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo, & radicem tuam de terra uiuẽtium. Ex illa igitur terra, hic pro indicio ueritatis perpetua eradicatione conuellitur, in qua Raab meretrix, pro mendacio cum sua cognatione plantatur. Sicut etiam Sampson illam diu occultatam mendacio ueritatẽ impie coniugi perniciosissimè prodidisse reminiscimur, cui propterea deceptionem intulit ueritas inconsultissimæ patefacta, quia illud mandatum propheticum custodire neglexit. Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.

An interrogantibus occultam continentiam sine mendacio oporteat propalari, & an suscipienda sint, quæ semel fuerint recusata. Cap. XXI.

ET ut exempla quædã de nostris quoq; ineuitabilibus, ac penè quotidianis necessitatibus proferamus. quas quantalibet obseruantia nunquam ita possumus prædicauere, ut nõ, uel inuiti, uel uolentes cogamur in eas incurrere. Quid quæso faciẽdum est, cũ refectionẽ procrastinare disponẽtibus nobis, utrum refecerimus, ad uesperam frater adueniens percontatur, celandum'ne ieiunium est, & uirtus parsimoniæ contegenda, an ueritatis professione prodenda? Si celamus, ut domino satisfaciamus imperio, quod dicitur: Non uidearis hominibus ieiunans, sed patri tuo, qui est in abscõdito. Et iterum: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua: profecto mentimur. Si uirtutem continentiæ propalamus, Euangelica nos sentẽtia iure percellit. Amen dico uobis receperunt mercedem suam. Quid si oblatum à fratre quispiam poculum cum definitione renuerit, absolutè accepturum se esse denegans, quod ille gaudens aduentu eius suppliciter ut sumatur exorat. Rectum'ne est ut fratri ad genua prouoluto, in terram q; prostrato, qui nonnisi his officijs uiscera charitatis expleturum esse se credit, etiam cum labore suo pareat, an in sermonis sui atq; propositi pertinacia perseueret?

Obiectio, quòd oporteat quidem abscondi continentiam, sed suscipi recusata non debeant. Cap. XXII.

GErmanus. In illo quidem superiore exemplo dubium, ut credimus, non est, quin expediat abscondi continentiam nostram potius quàm percontantibus prodi, ac super huiuscemodi causis, nos quoq; fatemur ineuitabile esse mendaciũ. In secũdo autem nulla nobis incumbit necessitas mẽtiendi. Primũ quia possumus ea, quæ fratrum ministerio porriguntur ita renuere, ut nullo nos definitionis uinculo colligemus, deinde quod semel renuentes possumus immobiliter tenere sententiam.

Responsio, quòd irrationabilis sit huius definitionis pertinacia. Cap. XXIII.

IOseph. Has definitiones illorum monasteriorum esse non dubium est, in quibus renunciationis uestræ, ut dicitis, rudimenta formata sunt, quorum principes fratrũ refectioni suas assolent præponere uoluntates, & obstinatissimè id quod semel mẽte cõceperint exequuntur. Cæterùm seniores nostri, quorũ fidei apostolicarum signa uirtutum testimonium reddiderunt, quiq; uniuersa iudicio potius ac discretione spiritus, quàm rigida animi obstinatione gesserunt, eos qui alienis infirmitatibus acquiescerent, multo uberiores fructus, quàm eos, qui in suis definitionibus perdurarent, capere censuerũt, sublimiorisq; pronunciauerunt esse uirtutis, contegere potius continentiam necessario hoc, ut dictum est, humiliq; mendacio, quàm patefacere superbo ueritatis indicio.

Quomodo abbas Pyamon, suam continentiam celare maluerit. Cap. XXIIII.

DEniq; abbas Pyamon post uiginti quinque annos oblatam sibi à quodam fratre uuam ac uinum, absq; hæsitatione suscipiens, confestim ea, quæ ingesta fuerãt, cõtra consuetudinem degustare, quã ignotæ cunctis continentiæ maluit propalare uirtutem. Nam illud quoq; considerare uelimus, quod seniores nostros incunctanter fecisse meminimus, qui mirabilia uirtutũ suarum, uel proprios actus, quos necesse erat ad instructionem iuniorum in collatione proferri, sub aliorum solebant colorare personis: quid aliud possumus, quàm apertum super his iudicare mendacium? Atq; utinam nos quoq; dignum aliquid haberemus, quod ad incitãdam fidem proponi iunioribus posset, profectò minimè uereremur huiuscemodi illorũ figmenta sectari. Rectius enim est sub talis figurę colore mẽtiri, quàm pro obseruantia irrationabili istius ueritatis, aut ea quæ audientes, ædificare potuerant incongrua taciturnitate contegere, aut si ex nostra persona ueraciter proferantur, iactantium noxiæ uanitatis incurrere. Ad quod etiã nos magisterio suo doctor gentium euidenter instituit, qui reuelationũ suarum magnitudinem ex alterius maluit proferre persona, dicens: Scio hominem in Christo, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum usq; ad tertium cœlum, & scio huiusmodi hominem quia raptus est in paradysum, & audiuit ineffabilia uerba, quæ non licet homini loqui.

Testimonia scripturarum, de commutatis definitionibus. Cap. XXV.

IMpossibile nobis est breuiter uniuersa percurrere. Quis etenim enumerare sufficiat omnes propemodũ patriarchas, sanctosq; innumerabiles, alios pro uitæ tutamine, alios pro benedictionis desiderio, alios pro misericordia, alios pro alicuius occultatione mysterij, alios pro zelo Dei, alios pro examinatione ueritatis, patrocinium (ut ita dixerim) assumpsisse mendacij? Quæ sicut enumerari cuncta nõ possunt, ita prætermitti penitus uniuersa non debent. Nam beatum Ioseph pietas compulit, ut falsum fratribus crimen etiam cum obtestatione regiæ salutis impingeret, dicens: Exploratores estis, infirmiora terræ uenistis inspicere. Et infrà: Mittite, inquit, ex uestris unũ: & adducite fratrem uestrum huc, uos autẽ custodiemini hic, usq; dum manifesta fiant uerba uestra, an uerum dicatis, an non, sin autem, per salutẽ Pharaonis exploratores estis. Si enim non eos hoc misericordi mẽdacio terruisset, nec patrem fratremq; reuisere, nec eos in tantis inopię periculis alere, nec cõscientiam postremò fratrum à reatu uẽditionis suę expurgare potuisset. Non ergo tam reprehẽsibile fuit metũ fratribus incussisse mẽdacio, quã sanctum atq; laudabile occasione ficti periculi inimicos ac uenditores suos ad salutarẽ pœnitentiam

pœnitentiam cõpulisse. Deniq; cum grauissimæ insimulationis urgeretur inuidia, nõ illius quod falso obijciebatur, sed anterioris criminis conscientia frangebãtur, dicẽtes ad inuicem: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrũ, quia despeximus tribulationum animę eius, cũ rogaret nos, & nõ audiremus eum, propter hoc uenit nobis omnis tribulatio hæc. Quæ quidem cõfessio, nõ solum apud fratrẽ, in quem impia crudelitate peccauerant, uerumetiã apud Deum humilitate saluberrima, tantũ eorum facinus, ut credimus, expiauit. Quid Salomon, qui perceptũ à Deo sapientiæ donum, in primo iudicio suo, non nisi assumptione mendacij declarauit? Nam ut ueritatẽ quæ mulieris mendacio tegebatur, exculperet, etiam ipse mendacij utiq; astutissimè excogitati usurpauit auxilium, dicens: Afferte mihi gladium, & diuidite infantem uiuũ in duas partes, & date dimidiã partem uni, & dimidiã partem alteri. Quę simulatio credulitatis, cùm ueræ matris uiscera permouisset, ab ea autem quæ mater non erat, laudaretur, tunc demum sagacissimo ueritatis iudicio illam sententiam promulgauit, quã nemo à Deo inspiratã esse non credidit: Date, inquiens, huic infantem uiuum, & nõ occidatur, hæc est enim mater eius. Proinde nec debere, nec posse nos uniuersa complere, quæ uel cum quiete animi, uel cùm cõmotione decernimus, etiam alijs scripturarũ testimonijs copiosius edocemur, quibus, uel uiros sanctos, uel angelũ uel ipsum omnipotentem Deum, ea quæ definierant, frequenter legimus immutasse. Nam beatus Dauid cùm iusiurãdi definitione decreuit, dicẽs: Hæc faciat Deus inimicis Dauid, & hęc addat, si reliquero de omnibus quæ pertinent ad Nabal usq; mane mingentẽ ad parietem. Et continuò intercedente Abigail uxore eius, ac pro eodem supplicante, remittit minas, mollit sententiam, & mauult transgressor propositi iudicari, quàm sacramẽti sui fidem cum crudelitatis executione seruare, dicens: Viuit Dñs, nisi citò uenisses in occursum mihi, non remansisset Nabal usq; ad lucem matutinam mingens ad parietem. Cuius sicut illam p̃cipitis sacramenti facilitatem, quæ de perturbatæ mentis cõmotione descenderat, nequaq; imitandam esse censemus, ita remissionem atq; emendationẽ statuti sectandam esse decernimus. Electionis uas Corinthijs scribens, reditum suũ absoluta definitione promittit, dicens: Veniam autem ad uos cum Macedoniã pertransiero. Macedoniam enim pertransibo, apud uos autem manebo, uel etiam hyemabo, ut uos me deducatis quocunq; iero. Nolo enim uos modò in transitu uidere, spero eñ me aliquanto tempore manere apud uos. Cuius rei etiam in secunda epistola meminit ita: Et hac confidentia uolui prius uenire ad uos, ut secũdam gratiam haberetis, & per uos transirem in Macedoniam, & iterum à Macedonia uenire ad uos, & à uobis deduci in Iudæam. Sed superueniente salubriore consilio, nequaq; se id quod promiserat, executum, euidentissimè confitetur. Cum hoc, inquit, uoluissem, nunquid leuitatis usus sum? Aut quæ cogito, secundùm carnem cogito, ut sit apud me est est, non non? Deniq; cur maluerit definitionem sui præterire sermonis, quam aduẽtu suo onerosam discipulis inferre tristitiam, etiam cum sacramẽti obtestatione declarat. Ego autem testem Deum inuoco in animam meam, quod parcens uobis, non ueni ultra Corinthũ. Statui enim hoc ipsum apud me, ut non in tristitia uenirem ad uos. Cum intraturos se domum Loth Sodomis angeli denegassent, dicentes ad eũ, non intrabimus, sed in platea manebimus, continuò eius precibus compelluntur statutum mutare sermonem, sicut scriptura subiungit: Et coëgit eos Loth, & diuerterunt ad eum. Qui utiq; si diuersuros se ad eum esse nouerant, inuitantis petitionem simulatoria excusatio renuerũt, sin autem ueraciter excusabant, euidenter immutasse sententiam comprobãtur. Quæ utiq; nõ ob aliam credimus causam spiritum sanctum sacris uoluminibus indidisse, nisi ut istis erudiamur exemplis, in definitionib. nostris non pertinaciter permanere, se eas arbitrio nostro debere subijcere, & ita iudicium nostrum ab omni legis uinculo liberũ conseruare, ut promptum sit ad sequendum, quocunq; uocauerit salubre consilium, nec differat ac recuset ad id quod utilius discretio salutaris inuenerit absq; ulla cũctatione trãsire. Et ut ad sublimiora adhuc ascẽdamus exempla: decumbentẽ in lecto regẽ Ezechiam, grauiq; ęgritudine laborantem, ex persona Dei Esaias propheta adorsus est, dicens: Hæc dicit Dominus: Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non uiues. Et conuertit, inquit, Ezechias faciem suam ad parietem, & orauit ad Dominũ, & dixit:

Obsecro Domine, memēto quæso quomodo ambulauerim corā te in ueritate & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et fleuit Ezechias fletu magno. Post quæ rursus dicitur ad eundē. Reuertere & dic Ezechiæ regi Iuda, dicens: Hæc dicit Dñs Deus Dauid patris tui. Audiui orationem tuam, & uidi lachrymā tuam, & ecce, adijciam super dies tuos quindecim annos, & de manu Assyriorum liberabo te & ciuitatem, hanc protegam propter me & propter Dauid seruum meum. Quid euidentius hoc testimonio, quo misericordię ac pietatis intuitu mauult Dominus suū cassare sermonem, & ad præstitutæ mortis terminos quindecim annis uitam precantis extendere, quàm per immobilitatem decreti sui inextolerabilis inueniri? Similiter etiam loquitur ad Niniuitas censura diuina: Adhuc triduum & Niniuæ subuertēt. Moxq́ pœnitentia eorum ieiunijsq́ mollitur tam minax & abrupta sententia, atq; ad partem misericordię prona pietate deflectitur. Quod si quis uult præscium conuersionis eorum, subuersionem ciuitatis ad hoc eis Dominum asserat comminatum, ut eos ad salutarem pœnitentiam prouocaret, consequens est, ut hi qui fratribus pręsunt, absq; reprehēsione mendacij his qui indigent, emendari, aliqua etiam districtiora, quàm facturi sunt, si opus fuerit cōminentur. Sin uerò dixerit Deum seueram illam sententiam suam pœnitentiæ eorum consideratione reuocasse, secundū illud quod per Ezechielem ait: Si dixero impio, morte morieris, & egeret pœnitētiam à peccato suo, feceritq́ iudicium & iustitiam, uita uiuet & non morietur, quibus docemur exemplis, non debere nos obstinatè in nostris definitionib. perdurare, sed cōminationem ex necessitate propositā, clementi miseratione mollire. Quod ne solis specialiter Niniuitis crederetur Dñs præstitisse, etiam generaliter erga omnes eadem se esse facturum per Hieremiam perpetuo protestatur, & cum necesse fuerit, incunctanter suam se sententiam mutaturū pro nostris meritis repromittit, dicens: Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus regnū, ut euellam & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit, gens illa à malo q̃d locutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malum quod cogitaui, ut facerem ei. Et subito loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat uocem meam, pœnitentiā agam super bonū quod locutus sum, ut facerem ei. Ad Ezechielem quoque ait: Noli subtrahere uerbū, si fortè audiant, & conuertatur unusquisq; à uia sua mala, & pœnitebit me mali, quod cogitaui facere eis propter malitiam studiorum eorum. Quibus testimonijs declaratur, nō oportere ut pertinaciter in nostris definitionibus hæreamus, sed ratione eas ac iudicio temperandas semperq́ prælegenda ac præferenda esse meliora, & ad illam quæ utilior dijudicata fuerit partem, sine cunctatione aliqua transeundum.

Quòd non secundum immensitatem præscientiæ diuinæ clementia, sed secundum præsentes actus uel remuneret unumquenq; uel puniat. Cap. XXVI.

ILlud etiā præ omnibus inęstimabilis illa censura nos instruit, quod cū sit ei ante ortū uniuscuiusq; pcognitus finis, ita ordinatè ac ratione cōmuni & humanis quodāmodo omnia dispenset affectibus, ut non potentialiter, nec secundū præscientiæ suæ ineffabilem notitiā, sed secundū præsentes hominum actus uniuersa dijudicās, uel respuat unumquēq;, uel attrahat, & uel infundat quotidie suā gratiā, uel auertat. Quod ita esse etiam illa Saulis manifestat electio, cuius utiq; cum uituperabilem finem præscientia Dei ignorare non posset, de tot millib. Israëlis elegit eum, & unxit in regem, p̄sentis in illo meritū uitæ remunerans, non peccatum futuræ pręuaricationis intendens, ita ut postq; reprobus factus est, uelut pœnitudinē gerēs electiōis suæ Deus, humanis quodāmodo de eodem uocib. atq; affectibus cōqueratur dicens: Pœnitet me q̃ constituerim Saul regē quia dereliquit me, & uerba mea opere non impleuit. Et iterum: Verūtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dñm pœnitebat, q̃ constituisset regem Saul super Israël. Deniq; hoc, quoniā opere fuerat executus, postea etiā per Ezechielē Prophetam Dñs protestat̃ cum omnib. se hominib. quotidiano gesturū esse iudicio, etiā si dixero, inquiens, iusto quod uita uiuat, & cōfisus in iustitia sua fecerit iniquitatē oēs iustitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate, quam operatus est, in ipsa morietur.

Sin

Sin autem dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitētiam à peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiam, pignus restituerit ille impius rapinamq; reddiderit, in mandatis uitæ ambulauerit, nec fecerit quicq; iniustum, uita uiuet & non morietur, omnia peccata eius, quę peccauit, non imputabuntur ei. Deniq; cum ab illo populo, quem ex omnibus gentibus Dn̄s adoptauit, propter subitam uituli præuaricationē misericordiæ suæ auertisset aspectum, interueniēs pro eo legislator, exclamat: Obsecro Domine, peccauit populus iste peccatum magnum, fecerunt sibi Deos aureos, & nunc si remittis, peccatum eorū remitte, sin aliàs, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Cui respondit Dn̄s: Si quis, inquit, peccauerit coram me, delebo eum de libro meo. Dauid quoq; dum de Iuda & persecutoribus Christi prophetico spiritu quæreretur: Deleantur, inquit, de libro uiuentium. Et quia non mœrebantur ad pœnitentiam salutarem pro reatu tanti criminis peruenire, subiungit: Et cum iustis non scribātur. Deniq; in ipso Iuda uis propheticæ maledictionis euidēter impleta est. Nam expleto proditionis crimine suspendio se necauit, ne si post illam deletionem nominis sui conuersus ad pœnitētiam esset, iterum cùm iustis scribi mereretur in cœlo. Non ergo est ambigendum, etiam Iudæ nomen illo tempore quo electus à Christo Apostolatus, sortitus est gradū, in libro uiuentium fuisse conscriptum, ac pariter eum audisse cùm cæteris: Nolite gaudere, quia dæmonia uobis subijciūtur, gaudete autem, quia nomina uestra scripta sunt in cœlis. Sed quia Philargyriæ peste corruptus, de ascriptione cœlesti ad terrena deiectus est, cōpetenter de eo, ac de similibus eius dicitur per Prophetam: Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur, recedentes à te in terra scribentur, quia derelinquunt uenam aquarum uiuentium dominum: Et alibi: In cōsilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israël non scribentur, & in terram Israël non ingrederentur.

Quòd sancti uiri pertinaces, ac duri esse non possunt. Cap. XXVII.

NEc illius præcepti utilitas est silenda, quòd etiamsi instigante ira, uel qualibet alia passione sacramento nos aliquo uinxerimus, quòd à nemine quidem monachorum fieri penitus debet, utriusq; tamen rei causa integro mentis est pēsanda iudicio, & comparanda est illa res, quam statuimus huic, ad quā trāsire compellimur, atq; ad eam sine cunctatione est transeundum, quæ superueniente saniore tractatu, iustior fuerit iudicata. Rectius enim est nostrum nos præterire sermonem, quàm rei salubrioris ac piæ subire iacturam. Deniq; nunq; rationabiles ac probatos patres duros ac irreuocabiles in huiusmodi definitionibus fuisse reminiscimur, sed uelut ceram calore solis, ita eos ratione cessisse. Quoscunq; autem uidimus definitionibus suis pertinaciter inhærere, irrationabiles semper probauimus ac discretionis expertes.

Interrogatio an sit contrarium prædictæ sententiæ illud, quod dicitur, iuraui & statui. Cap. XXVIII.

GErmanus. Quantum ad hanc rationem pertinet, quæ euidenter copioseq; digesta est, nihil oportet monachū definire, ne aut præuaricator inueniatur aut pertinax. Et ubi illud psalmistæ ponimus eloquium: Iuraui & statui custodire iuditia iustitiæ tuæ. Quid est enim aliud iurare & statuere, quàm definita immobiliter custodire.

Responsio in quibus immobilis definitiò sit tenenda, & in quibus si oportuerit rescindenda. Cap XXIX.

IOseph. Nos non de principalibus mandatis, sine quibus non potest salus nostra omnino subsistere, ista decernimus, sed de his, quæ sine periculo status nostri, uel relaxare possumus, uel tenere, utputa de irremisso rigore ieiunij, de uini siue olei perpetua abstinentia, de progressu cellulæ penitus cohibendo, de lectionis seu meditationis incessabili iugitate, quæ sine professionis ac propositi nostri, & exerceri cùm libuerit possunt, & cùm necesse fuerit irreprehensibiliter prætermitti. Cæterùm super obseruantia illorum principalium mandatorum constantissimè definiendum est, ac pro his etiam mors, si necesse fuerit non uitanda, pro quibus immobiliter est dicendum, iuraui & statui. Quod fieri debet pro custodia charitatis, pro qua spernenda sunt

sunt uniuersa, nec bonum tranquillitatis illius perfectioq; maculetur. Similiterq; iurandum est pro castimoniæ puritate, nec aliud facere nos oportet pro fide, pro sobrietate atq; iustitia, quæ omnia indemutabili perseuerãtia sunt tenenda, & à quibus paululũ recessisse damnabile est. De illis uerò corporalibus exercitijs, quæ ad modicum dicuntur esse utilia, ita est, ut diximus, statuendum, ut si qua superuenerit certior pietatis occasio, quæ illa suadeat relaxari, nulla super his lege teneamur, sed prætermissis eis ad utiliora liberè transeamus. In illis enim corporalibus exercitijs, si pro tempore relinquantur, periculum non est, ab his uerò ad momentum declinasse mortiferum est.

Quemadmodum debeant celanda committi. Cap. XXX.

HOc quoq; simili cautione curandum est, ut si quis forsitan sermo quem esse uultis occultum, de uestro ore fuerit prolapsus, nulla occultationis præcepta sollicitent audientem, magis enim latebit si negligenter atq; simpliciter trãseatur, quia non tanta quilibet fratrum super diuulgatione eius impugnatione torquebitur, existimans rem uilem aliquam trãsitoria confabulatione prolatam, & quæ ex hoc ipso sit leuior, quia cautissimo silentij præcepto sensibus audientis commendata nõ fuerit. Nam si etiam fidem eius aliqua sacramẽtorum obtestatione deuinxeris, citius illud prodendum esse non ambigas. Maior enim aduersus ipsum uis diabolicæ impugnationis insurget, ut & te mœstificet uel denudet, & illum transgressorem quantocius sui faciat sacramenti.

Nihil super his, quæ ad usum communis uitæ attinent definiendum. Cap. XXX.

ET idcirco nihil debet abruptè monachus super his dũtaxat, quæ ad corporales exercitationes pertinent definire, ne aduersarium ad impugnationem eorũ, quæ uelut sub legis obseruatione custodit, magis incitans citius ea uiolare cogatur. Præfigens siquidem sibi legem unusquisq; sub libertatis gratia constitutus, ne perniciosa semetipsum obliget seruitute, ut ea quæ licitò, imò etiam laudabiliter cùm gratiarum actione præsumere potuisset, si necessitas fortasse compulerit, uelut transgressor percipere cõpellatur cum præuaricatione peccati. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Hac beatissimi Ioseph institutione atq; doctrina, uelut diuino oraculo cõfirmati, in Aegypto residere maluimus. Sed licet paruum deinceps de nostra essemus promissione solliciti, tamen expleto septem annorum numero, sponsionem nostram gratãter impleuimus. Excurrentes nanq; ad cœnobium nostrum illo iam tempore, quo de impetrando ad eremum reditu fiduciam gerebamus, primum senioribus nostris honorem debitum soluimus, deinde animis eorũ, qui pro charitatis ardore creberrimis literarum nostrarum satisfactionibus nequaq; fuerant deliniti, pristinã redintegrauimus charitatem, tandemq; ad plenum aculeo nostræ spõsionis auulso, his quoq; cum gaudio prosequentibus ad Scythiotica solitudinis secreta remeauimus. Hanc uobis ô sancti fratres illustrium patrum scientiam atq; doctrinam nostra ut potuit elucubrauit inscitia, quam etiam si incultus forsitan sermo confudit potius quàm digessit, quæso ne laudẽ insignium uirorum repræhensio nostræ rusticitatis euacuet. Tutius siquidem nobis in conspectu nostri iudicis uisum est, doctrinæ huius magnificentiam, uel incultis sermonibus prodere, quàm silere, quippe cum & profectui lectoris, si sublimitatẽ sensuum contempletur, hoc quod imperitia nostri sermonis offendit obesse non possit, & maior sit nobis utilitatis cura quàm laudis. Neq; enim hoc quod sanctorum uirorum dicta descripsi, & plenum periculi, & egenum laudis esse non noueram, sed prudẽs, ut dicitur, laqueo pedem indidi, nec me indubitato discrimini sub incerta spe alieni profectus tradere recusaui, monens omnes ad quorum manus opuscula ista peruenerint, ut quicquid placuerit in eis patrum, nostrum uerò sciant esse quod displicet, omnes quibus amabilis est uita & doctrina sanctorum.

Collationis secundæ abbatis Iosephi de definiendo finit.

PRAEFA-

PRAEFATIO CASSIANI IN SEPTEM ultimas collationes aliorum patrum.

EMissis iuuante gratia Christi decem collationibus patrum, quæ exigentibus beatissimis episcopis Helladio ac Leontio, utcunque digestæ sunt: septẽ alias beato episcopo Honorato, sancto quoque famulo Christi Eucherio dedicaui. Totidem & nunc uobis sancti fratres Iouiniane, Mineruí, Leonti, & Theodore, credidi deputãdas. Posterior siquidem uestrũ illam cœnobiorum sanctam atque egregiam disciplinam in prouincijs Gallicanis antiquarum uirtutum discretione fundauit, cæteri uerò non solũ cœnobialem professionem apprimè monachos expetere, uerumetiam Anachoreticã sitire sublimitatem, uestris institutionibus prouocastis. Ea nanque collationes istæ summorum patrum disputatione contextæ sunt, & ita in omnibus temperatæ, ut utrique professioni, quo non solũ occiduas regiones, uerũetiam insulas, maximis fratrum cateruis fecistis florere conueniant, id est, ut non solũ hi, qui adhuc in congregationis laudabili subiectione perdurant, sed etiam illi, qui haud longè à uestris cœnobijs secedentes Anachoretarum sectari gestiunt disciplinam, pro conditione locorum, ac status sui mensura plenius instruantur. Quibus hoc præcipuum contulit, præcedẽs uestri laboris industria, ut parati iam atque in ijsdem exercitijs deprehẽsi, facilius præcepta seniorũ atque instituta suscipiant, ipsosque in cellulas suas authores collationum cum ipsis collationum uoluminibus recipientes, & quotidianis quodammodo cùm eis interrogationibus ac responsionibus colloquentes, non proprijs adinuentionibus arduam istam, & incongruam fermè in hac regione appetant uiam, sed periculo fame etiam illic ubi iam tritissimi calles & innumera præcedentium exempla non desunt Anachoreseos disciplinam illorum potius præceptis capere consuescant, quos in omnibus & antiqua traditio & longæ experientiæ instruxit industria.

Præfationis finis.

COLLATIO ABBATIS PYAMONIS DE TRIBVS GENERIBVS MONACHORVM, & quarto nuper exorto.

Quemadmodum Dyolco uenientes, ab abbate Pyamone recepti fuerimus. Cap. I.

POst conspectum atque colloquium trium illorum senum, quorum collationes sancto fratre nostro Encherio compellente, utcunque digessimus, cùm etiam ulteriores Aegypti partes, in quibus amplior atque perfectior sanctorum numerus consistebat, maiore flagrantia desideraremus expetere, ad uicum cui nomen est Dyolcos, uni ex septẽ Nyli fluminis ostijs imminentem, non tam itineris necessitate, quã desiderio sanctorum illic cõmorantium compellente, peruenimus. Cùm uelut cupidissimi mercatores plurima illic celeberrimaque cœnobia ab antiquis audiuissemus patribus instituta, continuò quasi nauigationẽ inquisitionis incertæ, spe maioris lucri persuadente suscepimus. Vbi cum diutissimè fluctuantes, ab illos uirtutum sublimitate conspicuos montes undique curiosos oculos tenderemus, abbatem Pyamon omnium Anachoretarum illic inhabitantium seniorem, eorundemque presbyterum, uelut quendã subtilissimum Pharum, id est, signum, primus circumspectantium notauit intuitus. Hic etenim sicut Euangelica illa ciuitas in excelsi montis uertice constituta, nostro protinus refulsit aspectu. Cuius uirtutes atque mirabilia, quæ per eum etiam sub conspectu nostro diuina gratia testimonium meritis eius reddente perfecta sunt, ne uel propositi nostri formam, uel modũ huius uoluminis excedamus, prætermittenda credimus. Non enim de mirabilib. Dei, sed de institutis studijsque sanctorum quædã, quæ reminisci possibile est, nos spopondimus memoriæ traditúros, ut necessariã tantã perfectæ uitæ instructionẽ non inutilẽ absque ulla emendatione uitiorũ ac superuacuam admirationem legentibus præberemus. Cùm itaque beatus Pyamon

Pyamon summa nos gratulatione susceptos, humanitate etiam cõgrua refecisset, intelligens, nos non eiusdem esse regionis, primũ unde, uel cur Aegyptum petissemus sollicite percunctatus, ac de cœnobio Syriæ ob desideriũ perfectionis, nos illo aduenisse cognoscens, ita exortus est.

Verba abbatis Pyamon, quomodo rudes monachi exemplo seniorum debeant erudiri. Cap. II.

QVisquis hominum ô fili cuiuslibet artis peritiam assequi cõcupiscit, nisi omni cura atq; uigilãtia eius se quam nosse desiderat disciplinæ studijs mancipãrit, ac perfectissimorum quorũq; opificij ipsius, uel scientiæ magistrorum præcepta atq; instituta seruauerit, frustra inanibus uotis eorum similitudinem exoptat attingere, quorũ curam atq; industriam detractat æmulari. Nouimus enim nonnullos ita ad hæc loca de uestris regionibus aduenisse, ut cognoscendi tantummodo gratia fratrum monasteria circumirent, non ut has regulas, ob quas huc commeauerãt, atq; instituta susciperent, sed ut secedentes in cellulas conarentur ea, quæ uel uisu, uel traditione perceperant, operibus experiri. Qui mores suos ac studia, quibus imbuti fuerãt retentantes, ut eis exprobrari à nonnullis solet, non profectus sui gratia, sed uitandæ ęgestatis necessitate existimati sunt prouincias commutasse. Non solum enim nihil eruditionis acquirere, sed ne diutius quidem in his partibus cõmorari, pertinacis animi obstinatione potuerunt. Cùm enim nec ieiuniorum morem, neq; Psalmorum ordinem, nec ipsorum denique indumentorum habitum permutassent, quid aliud in hac regione sectari, quàm sola uictus sui compendia crederentur?

Quòd iuniores seniorum præcepta discutere non debeant. Cap. III.

QVamobrem si uos, quemadmodum credimus, Dei causa ad æmulationem nostræ agnitionis attraxit, omnibus institutis, quib. illic primordia uestra ꝑuenta sunt penitus abdicatis, quæcunq; seniores uestros agere, uel tradere uideritis, summa humilitate sectamini. Neq; uos moueat, aut ab imitatiõe retrahat, ac diuertat, etiamsi uobis ad pręsens alicuius rei, uel facti ratio, uel causa non liqueat, quia eos, qui bene de cunctis ac simpliciter sentiunt, & uniuersa quæ à senioribus tradi geri'ue perspexerint, fideliter imitari magis, quàm discutere studẽt, per operis experientiã, etiam rerum omnium scientia subsequetur. Cæterùm nunquã rationem ueritatis intrabit, quisquis a discussione cœperit erudiri, quia uidẽs eum inimicos suo potius, quàm patrum iudicio confidentẽ facilè in id usq; propellet, ut etiam illa, quę maximè utilia atq; saluberrima sunt, superflua ei uideantur & noxia. Atq; ita præsumptioni eius callidus hostis illudat, ut irrationabilibus definitionibus suis pertinaciter inhęrendo, hoc solũmodo sibi sanctum esse persuadeat, quod rectum atq; iustissimum suæ tantum obstinationis errore censuerit.

De tribus generibus monachorum, quæ intra Aegyptum sunt. Cap. IIII.

QVamobrem ordo atq; principium professionis nostrę, quemadmodum uel unde descenderit primũ debetis agnoscere. Tunc enim poterit quis desideratę artis efficacius assequi disciplinam, & ad exercendam eam ardentius incitari, cum authorum & fundatorum eius agnouerit dignitatẽ. Tria sunt in Aegypto genera monachorum, quorum duo sunt optima, tertium tepidum atq; omnimodis euitandũ. Primum est cœnobitarum, qui scilicet in congregatione pariter consistentes, unius senioris iudicio gubernantur, cuius generis maximus numerus monachorum per uniuersam commoratur Aegyptum. Secundum Anachoritarum, qui prius in cœnobijs instituti, iamq; in actuali cõuersatione perfecti, solitudinis elegere secreta, cuius professionis nos quoque optamus esse participes. Tertium reprehensibile Sarabaitarum est, de quibus singillatim per ordinem plenius disseremus. Harum igitur trium professionũ fundatores primũ, ut diximus, debetis cognoscere. Nam profecto ex hoc ipso, uel odium professionis illius nasci poterit, quæ uitanda est, uel eius desiderium, quæ sequenda, quia necesse est unamquanq; uiam ad illum finem suum pertrahere sectatorem, ad quem author ipsius inuentorq; peruenerit.

Quibus

Quibus authoribus cœnobitarum sit instituta professio. Cap. V.

ITaq; cœnobitarum disciplina à tempore prædicationis Apostolicæ sumpsit exordium. Nam talis extitit in Hierosolymis omnis illa credentium multitudo, quæ in actibus Apostolorum ita describitur: Multitudinis credentium erit cor unum, & anima una, nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Possessiones & substantias uendebant, & diuidebant ea omnibus prout cuiq; opus erat. Et iterum. Neq; enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, uendentes, afferebant pretia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat. Talis inquam erat tunc omnis Ecclesia, quales nunc perpaucos in cœnobijs inuenire difficile est. Sed cùm post Apostolorum recessum tepescere cœpisset credentium multitudo, ea uel maximè, quæ ad fidem Christi de alienigenis ac diuersis gentibus confluebat, à quibus Apostoli pro ipsis fidei rudimentis ac inueterata gentilitatis consuetudine nihil amplius expetebāt, nisi ut ab immolatitijs idolorum & fornicatione, & suffocatis, & sanguine temperarent, atq; ista libertas, quæ gentibus propter infirmitatē primæ credulitatis indulta est, etiam illius ecclesiæ, q̄ ad Hierosolymis consistebat perfectionem paulatim contaminare cœpisset, & crescēte quotidie uel indigenarum numero, uel aduenarum, primæ illius fidei refrigesceret feruor, nō solùm hi, qui ad fidem Christi confluxerant, uerumetiam illi, qui erant Ecclesiæ principes, ab illa districtione laxati sunt. Nonnulli enim existimantes id quòd uidebant gentibus pro infirmitate concessum, sibi etiam licitum, nihil se detrimenti perpeti crediderunt, si cum substantijs ac facultatibus suis fidem Christi confessionemq; sequerentur. Hi autem quibus adhuc Apostolicus inerat feruor, memores illius pristinæ perfectionis, discedentes à ciuitatibus suis, illorumq; cōsortio, qui sibi uel Ecclesiæ Dei remissioris uitæ negligentiam licitam esse credebant, in locis suburbanis ac secretioribus commanere, & ea quæ ab Apostolis per uniuersum corpus ecclesiæ generaliter meminerūt instituta, priuatim ac peculiariter exercere cœperūt, atq; ita incaluit ista, quā diximus disci pulorum, qui se ab illorum contagio sequestrauerant disciplina. Qui paulatim tempore procedente segregati à credentium turbis, ab eo, quòd à coniugijs abstinerēt, & à parentum se consortio mundiq; istius conuersatione secernerent, monachi siue monozentes à singularis, ac solitariæ uitæ districtione nominati sunt. Vnde consequens fuit ex communione consortij cœnobitę, cellæq; ac diuersoria eorum cœnobia uocarentur. Istud ergo solum fuit antiquissimum monachorum genus, quòd nō modo tempore, sed etiam gratia primum est, quodq; per annos plurimos solum inuiolabile, usq; ad Abbatis Pauli, uel Antonij durauit ętatem. Cuius etiam nūc in districtis cœnobijs cernimus residere uestigia.

De Anachoretarum ordine ac principio. Cap. VI.

VNde profectò, id est, de hoc perfectorum numero, &, ut ita dixerim, fœcundissima radice, sanctorum etiam Anachoretarū post hęc flores fructusq; prolati sunt. Cuius professionis principes hos, quos paulò antè cōmemorauimus, sanctū uidelicet Paulum uel Antonium nouimus extitisse. Qui non ut quidam pusillanimitatis causa, uel impatientiæ morbo, sed desiderio sublimioris profectus cōtemplationisq; diuinę, solitudinis secreta sectati sunt, licet prior eorum necessitatis obtentu, dum tēpore persecutionis affinium suorum deuitat insidias, eremū penetrasse dicatur. Ita ergo processit ex illa, quam diximus, Apostolica disciplina aliud perfectionis genus, cuius sectatores Anachoretę, id est, secessores meritò nuncupantur, eo quòd nequaquam cōtenti hac uictoria, qua inter homines occultas insidias diaboli calcauerunt, aperto certamine ac manifesto cōflictu dæmonibus congredi cupientes, uastos eremi recessus penetrare non timeant, ad imitationem scilicet Ioannis Baptistæ, qui in eremo toto permansit ætate. Helię quoq; Helisæi, atq; illorum de quibus Apostolus ita cōmemorat: Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mūdus, in solitudinibus errātes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis

terrę. De quibus etiam Dominus figuraliter ad Iob. Quis, ait, est qui dimisit Onagrũ liberum, & uincula eius resoluit? Posuit habitaculum eius desertum, & tabernacula eius salsuginem? Irridens multitudinem ciuitatis, & quærelam exactoris non audiens. Considerauit montes pascuæ suæ, & post omne uiride quærit. In Psalmis quoq;: Dicãt nunc qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici. Et post pauca: Errauerunt in solitudine in inaquoso, uiã ciuitatis habitaculi non inuenerũt. Esurientes & sitientes, anima eorum in ipsis defecit. Et clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. Quos etiam Hieremias ita describit. Beatus qui tulit iugũ ab adolescentia sua, sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se. Quiq; illud Psalmistæ affectu, & opere concinunt. Similis factus sum pellicano solitudinis, uigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

De Sarabaitarum principio, & conuersatione. Cap. VII.

CVmq; his duabus professionibus monachorum religio Christiana gauderet, cœpisset autem in deterius paulatim his quoq; ordo recidere, emersit post hæc illud deterrimum & infidele monachorũ genus, uel potius noxia illa plãtatio rediuiua concreuit, quæ per Ananiam & Saphiram in exordio Ecclesiæ pullulans, Apostoli Petri seueritate succisa est, quæ inter monachos tamdiu detestabilis execrãdaq; iudicata est, nec à quoquàm ulterius usurpata, quamdiu illius tam districtæ formido sententię memoriæ fidelium inserta durauit, qua beatus Apostolus prædictos noui facinoris principes, non pœnitentia, non ulla passus est satisfactione curari, sed perniciosissimũ germen celeri morte succidit. Illo igitur exemplo, quòd in Anania & Saphyra Apostolica districtione punitum est, à nonnullorum contemplatione paulatim longa incuria & temporis obliteratione subtracto, emersit istud Sarabaytarum genus, qui ab eo, quòd semetipsos à cœnobiorum congregationis sequestrarent, ac singillatim suas curarent necessitates, Aegyptiæ linguæ proprietate, Sarabaytę nuncupati sunt, de illorum quos prædiximus numero procedentes, qui Euangelicã perfectionẽ simulare potius, quàm in ueritate arripere maluerunt, æmulatione scilicet eorum, uel laudibus prouocati, qui uniuersis diuitijs mundi, perfectam Christi præferũt nuditatem. Hic igitur dum imbecillo animo rem summæ uirtutis affectant, uel necessitate ad hãc professionem uenire compulsi, dum censeri tantummodo nomine monachorum absq; ulla studiorum ęmulatione festinant, cœnobiorum nullatenus expetunt disciplinã, nec seniorum subijciuntur arbitrio, ut eorum traditionibus instituti, suas discãt uincere uoluntates, nec ullam sanè discretionis regulam legitima eruditione suscipiunt, sed ad publicam tantummodo, id est, ad hominum faciem renunciantes, aut in suis domicilijs sub priuilegio huius nominis ijsdem obstricti occupationib. perseuerant, aut cõstruentes sibi cellulas easq; monasteria nuncupantes suo in eis iure ac libertate consistunt, nequaquàm Euangelicis præparationibus succumbentes, ut nullus scilicet quotidiani uictus sollicitudine, nullis rei familiaris distentionib. occupẽtur. Quod illi soli absq; ulla infideli dubitatione cõsummant, qui cunctis mundi huius facultatibus absoluti, ita se cœnobiorũ præpositis subdiderunt, ut ne sui quidẽ ipsius fateantur esse se dominos. Illi autem qui districtionem, ut diximus, cœnobij declinantes, bini uel terni in cellulis commorantur, non contenti abbatis cura atq; imperio gubernari, sed hoc præcipuè procurãtes, ut absoluti a seniorũ iugo, exercendi uoluntates suas, & procedendi, uel quo placuerit euagandi, agendiúe quòd libitum fuerit, habeãt libertatem, etiã amplius in operibus diurnis, quàm hi qui in cœnobijs degunt, diebus ac noctibus consumuntur, sed non ea fide eodemq; proposito. Hoc enim isti faciunt, nõ ut fructum sui operis subijciant dispensatoris arbitrio, sed ut acquirant pecunias, quas recondant. Inter quos quãtum intersit aduertite. Illi nihil de crastino cogitãtes, gratissimos Deo sudoris sui offerũt fructus. Isti uerò non solum in crastinum, sed etiam in multorum annorum spacia infidelem sollicitudinem prorogantes, aut mendacem Deum, aut inopem credunt, qui promissam quotidiani uictus atq; indumentorum sufficientiã præbere eis, aut non possit, aut nolit. Illi hoc omnibus expetunt uotis, ut nuditatem omnium rerum paupertatemq; pos-

sideant. Isti ut omnium copiarum affluētiam consequantur. Illi ob hoc certatim statutum transcendere canonem diurnis operibus elaborant, ut quicquid monasterijs sanctis usibus redundarit, uel carceribus, uel xenodochio, uel nosocomio, uel indigentib. pro abbatis dispensetur arbitrio. Isti ut quicquid quotidianæ superfuerit gulæ, ac profusiori proficiat uoluptati, aut certè Philargyriæ uitio recondatur. Postremò ut concedamus ab istis hæc quoq;, quæ non optimò propositò congeruntur, melius quàm diximus posse distribui, ne sic quidem ad meritum uirtutis illius ac perfectionis aspirant. Illi enim tantos monasterio redditus conferentes, eisq; quotidie renunciantes, in tanta subiectionis humilitate perdurant, ut quemadmodum sui, ita etiam eorum, quæ propriò sudore conquirunt potestate priuentur, abrenunciationis primæ feruorem, dum quotidie semetipsos laboris, sui fructibus nudant, iugiter innouantes. Isti autem in eo ipso quod aliquid pauperibus largiuntur elati, in præceps quotidie collabuntur. Illos patientia atq; districtio, qua tam deuotè in hac quam semel arripuerūt professione perdurant, ut nunq; suas expleant uoluntates, crucifixos huic mundo quotidie uiuosq; martyres facit, hos arbitrij sui tepor uiuos ad inferna demergit. Hæc igitur duo genera monachorum in hac quidem prouincia æquali propemodum numerositate inter se contendunt. Cæterùm per alias regiones, quas me necessitas catholicæ fidei compulit peragrare, istud tertium Sarabytarum genus abundare ac propè solum esse cognouimus. Temporibus siquidem Lucij qui Arrianæ perfidiæ episcopus fuit, sub Valentis imperio cum dyaconiam nostris fratribus deferremus, his uidelicet, qui Aegypto ac Thebayda fuerant ob catholicæ fidei perseuerantiam metallis Ponti atq; Armeniæ relegati, licet cœnobiorū disciplinam in quibusdam ciuitatibus rarissimā uiderimus, Anachoretarū tamen apud illos, ne ipsum quidem nomen auditū fuisse comperimus.

De quarto genere monachorum. Cap. VIII.

PYamon. Sane est etiā aliud quartū genus, quod nuper cernimus emersisse in his, qui Anachoretarū sibi specie atq; imagine blandiuntur, quiq; in primordijs suis feruore quodam breui, cœnobij perfectionem uidentur expetere, sed continuò tepefacti, dum pristinos mores ac uitia resecare contemnunt, nec iugum humilitatis ac pœnitentiæ diutius sustinere contenti sunt, subdiq; seniorum imperio dedignantur, separatas expetunt cellas, ac solitarij sedere desiderant, ut ita scilicet à nemine lacessiti, patientes, mansueti, ac humiles possint ab hominib. æstimari. Quæ institutio immò tepor eos quos semel infecerit, ad perfectionem nunq; permittit accedere. Hoc enim modo nō solum non abscidentur, uerumetiam in deterius eorum uitia conualescent, dum à nemine prouocati, ut quoddam letale & intestinum uirus, quantò amplius celatū fuerit, tantò profundius serpens insanabilem morbum generat ægrotanti. Pro reuerentia enim singularis cellæ, nullus iam uitia solitarij audet arguere, quæ illa ignorari maluit, quàm curari. Porrò uirtutes non occultatione uitiorum, sed expugnatione pariūtur.

Interrogatio, quid intersit inter cœnobium & monasterium. Cap. IX.

GErmanus. Est ne aliqua inter cœnobium monasteriumq; distantia, an utroq; nomine res una censetur?

Responsio. Cap. X.

PYamon. Licet à nonnullis soleant indifferenter monasteria pro cœnobijs appellari, tamen hoc interest, quòd monasterium nomē est diuersorij, nihil amplius, quàm locum, id est, habitationem significans monachorum, cœnobium uerò etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamq; designat. Et monasterium potest etiam unius monachi habitatio nominari, cœnobium autem appellari non potest, nisi sub plurimorum cohabitantium degit unita communio. Dicuntur sanè monasteria, etiam in quibus Sarabaytarum collegia commorantur.

De humilitate uera & quomodo falsam cuiusdam humilitatem prodiderit abbas Serapion. Cap XI.

QVamobrem quoniam de optimo genere monachorum uideo uos professionis huius arripuisse principia, id est, de laudabili cœnobiorum palęstra, ad excelsa fastigia Anachoreticæ tendere disciplinæ, humilitatis patientięq; uirtutem, quam uos illic didicisse non dubito, uero sectamini cordis affectu, non eam sicut quidā falsa humiliatione uerborū, nec affectata atq; superflua in quibusdam officijs corporis inclinatione fingentes. Quòd humilitatis figmētum abbas. Serapion quodam tempore eleganter irrisit. Cùm enim quidam ad eum summam sui abiectionem, habitu ac uerbis præferens uenisset, eumq; senex secundùm morem, ut orationem colligeret hortaretur, ille nequaquàm annuens deprecanti, tantis se subijciens afferebat flagitijs inuolutum, ut ne usum quidem huius cōmunis aëris capere meretur, psyathij quoq; ipsius refugiens sessionem, humi potius insidebat. Cùm uerò etiam ad ablutionē pedum multò minus præbuisset assensum, tum abbas Serapion refectione transacta, collationes cōsuetudine prouocante, monere eum benignè ac leniter cœpit, ne ociosus ac uagus præsertim iuuenis tam robustus instabili leuitate per uniuersa discurreret, sed ut in cella residens, secundū regulam seniorum suo potius opere, quam aliena mallet munificentia sustentari. Quòd ne Paulus Apostolus incideret, & quidem cùm ei in Euangelio laboranti hæc præbitio merito deberetur, diebus tamen ac noctibus maluit operari, ut quotidianum uictū, uel sibi, uel his, qui eidem ministrantes opus exercere non poterant suis manibus præparet. Ad hæc illi tanta est tristitia & dolore suppletus, ut amaritudinem corde cōceptam, ne uultu quidem dissimulare potuerit. Cui senex Hactenus, inquit, ò fili cunctis te facinorum ponderibus onerabas, non metuens ne confessione tam atrocium criminum, notam existimationis incurreres, quid quæso nunc est quod ad simplicem admoniciunculam nostram, quæ tamen in se non modo nullū opprobrium, sed etiam ædificationis habuit ac dilectionis affectum, tanta te uideo indignatione permotum, ut eam ne uultu quidem occulere, aut frontis serenitate dissimulare potueris? An fortasse dum te humiliabas, illam expectabas à nostro ore sententiam, iustus accusator sui est in primordio sermonis? Proinde uera est cordis humilitas retinenda, quæ nō de affectata corporis atq; uerborum, sed de intima mentis humiliatione descendit. Quæ tunc demum euidentissimis patientiæ suæ fulgebit indicijs, cùm quis non ipse de se crimina ab alijs non credenda iactauerit, sed ab alijs sibimet arroganter ingesta cōtempserit, & irrogatas iniurias mansueta cordis ęquanimitate tolerauit.

Interrogatio quemadmodum uera patientia possit acquiri. Cap. XXII.

GErmanus. Quemadmodum acquiri uel retineri possit ista tranquillitas optamus agnoscere, ut sicut indicto nobis silentio, oris claustra præcludimus, uerborumq; licentiam coercemus, ita etiam cordis lenitatem custodire possimus, quod nonnunquā etiam cùm lingua refrenaē, intrinsecus tamen statum suæ placiditatis amittit. Et idcirco mansuetudinis bonum non alias tenere quempiam posse, nisi remotione cellę ac solitario putamus habitaculo.

Responsio. Cap. XIII.

PYamon. Patientia uera atq; tranquillitas, absq; profunda cordis humilitate nec acquiritur, nec tenetur. Quæ si de hoc fonte descenderit, nec beneficio cellæ, nec profugio solitudinis indigebit. Non enim patrocinū cuiusquàm rei extrinsecus quęrit, quæ humilitatis, id est, generatricis atq; custodis suæ intrinsecus uirtute fulcitur. Cęterum si mouemur ab aliquo lacessiti, certū est non esse in nobis humilitatis fundamenta firmiter stabilita, & ideo ad incursum uel exiguæ tempestatis, ædificiū nostrū ruinosa cōmotione concutitur. Non enim esset laudabilis nec admiranda patientia, si nullis inimicorum iaculis imperitia tranquillitatis propositum retentaret, sed in eo est præclara atq; gloriosa, quòd irruentibus in se temptationum procellis immobilis perseuerat. Nam in quo uexari frangiq; aduersitatib. creditur, in eo potius roboratur, & in eo magis acuitur

gis acuitur in quo putatur obtundi. A passionibus enim & sustentatione patientiā dici nullus ignorat, ideoq; cōstat patientem pronunciari neminē posse, nisi eum, qui uniuersa quæ sibi fuerint irrogata, absq; indignatione tolerauerit. Et ideo non immeritò ita à Salomone laudatur: Melior est patiens forte, & qui continet iram capiente urbem. Et iterum. Lōganimis uir nimius in prudentia, pusillanimis aūt ualde insipiens est. Cùm ergo quis uictus iniuria iracundiæ igne succenditur, non causa peccati eius acerbitas illatæ cōtumeliæ extitisse credenda est, sed potius manifestatio infirmitatis occultæ, secundùm illatam parabolā Domini saluatoris, quàm de duabus domib. ponit: una quæ fundata erat supra petram, & alia quæ super arenam, quibus æqualiter dicit, pluuiarū ac fluminum, uel tempestatum turbines irruisse, sed illam, quę in petræ soliditatæ fundata est, nihil penitus detrimēti ex illa tam uiolenta collisione sensisse, quæ uerò in arenarum pendula mobilitate constructa est, statim esse collapsam. Quā utiq; apparet nō propterea corruisse, quia imbrium uel torrentium inundatione pulsata, sed quia super arenam imprudenter est structa. Non enim in hoc differt à peccatore uir sanctus, quia non similiter & ipse temptetur, sed quia hic etiam magis impugnatio non uincitur, ille autem etiam parua temptatione superatur. Neq; enim esset, ut diximus, iusti alicuius uiri laudabilis fortitudo, si uinceret intemptatus, cum utiq; uictoria locum habere nō posit absq; aduersitate certaminum. Beatus enim uir qui suffert temptationem, quia cū probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Secundùm Apostolum quoq; Paulum, uirtus non in ocio atq; delitijs, sed in infirmitatē perficitur. Ecce enim, inquit, dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum, super omnem terram regibus Iuda, principibus eius & sacerdotibus eius, & omni populo terræ, & bellabunt aduersum te, & non præualebūt, quia ego tecum sum, & eruam te, dicit Dominus.

De exemplo patientiæ cuiusdam religiosæ fœminæ. *Cap.* XIIII.

HVius ergo patientiæ uolo uobis duo saltem exempla proponere, unum religiosæ cuiusdam fœminæ, quæ patientię uirtutē tanta auiditate sectata est, ut non solum temptationum nō inuitaret incursus, sed occasiones molestiarū sibimet procuraret, quibus frequentius instigata non cederet. Hæc namq; cum Alexandriæ commaneret, essetq; nō obscuris orta maioribus, atq; in domo, quæ sibi fuerat à parentib. derelicta religiosè Dño deseruiret, ueniens ad beatæ memoriæ Athanasium episcopū, precabatur, ut aliquam sibi alendam uiduam daret, quæ ecclesiasticis sumptibus pascebatur. Et ut petitionem eius uerbis ipsius exprimamus, da, inquit, mihi aliquā de sororibus, in qua repausem. Sacerdos igitur cum laudasset propositum fœminæ quòd eā ad opus misericordiæ uidisset esse promptissimam, iussit ex omnib. eligi uiduam, quæ & honestate morum & grauitate ac disciplina omnibus præferretur, ne forte desideriū largitatis percipientis, uitio uinceretur, & quæ mercedem quęreret in egena, damnum fidei prauis eius offensa morib. pateretur. Cui cùm domum adductę omnibus deseruiret obsequijs, uirtutē modestiæ eius, ac lenitas experta: uidensq; se ab ipsa momentis singulis gratiarū actione pro officio humanitatis honorari, post dies paucos ad memoratum reuertit sacerdotē, rogaueram, inquiēs, ut mihi dari pciperes, quā ego reficerem, & cui morigeris famularer obsequijs. Cumq; ille necdū propositū fœminæ ac desiderium intelligēs, ęstimasset petitionē eius dissimulatiōe ppositi fuisse neglectā, causasq; moræ illius nō absq; animi sui cōmotiōne perquirens, protinus agnouisset honestiorē ei cæteris uiduam deputatā, occultè præcepit, ut ea illi, quæ esset cunctis nequior traderetur, quæ scilicet, uel iracūdia, uel rixis, uel uiolentia, seu uerbositate atq; etiam uanitate cunctas, quibus hæc uitia damnarētur excederet. Quā cum multò facilius inuentā sibiq; traditā, domi habere cœpisset, atq; eadē ei diligentia, qua priori illi uiduę, uel etiā studiosius ministraret, hoc solū ab ea pro tantis obsequijs recipiebat gratiæ, ut indignis iugiter afficeretur iniurijs, conuicijs quoq; ab ea exprobrationibusq; continuis uexaretur, obijcientis ei & maledicis obtrectationibus increpantis, eò quòd se non ad refrigerium, sed potius ad cruciatum & contumeliam ab episcopo poposcisset, magisq; se de requie ad laborem, quàm de laborē trāstulisset ad requiē. Cùm ergo assiduitas iurgiorum

rum eo usq; prorumperet, ut ne ab iniectione quidem manuum procax mulier tempẽraret, illa autem humilioris obsequij ingeminaret officia, non furẽtem uincere renitendo, sed semetipsam humilius subijciendo discebat, ut multimodis indignationibus lacessita, iurgantis insaniam humanitatis mãsuetudine deliniret. Quibus ad plenũ exercitijs confirmata, perfectamq; uirtutem desideratæ patientiæ consecuta, ad memoratũ sacerdotẽ, tam pro electionis illius iudicio, quàm etiam pro beneficio excitationis suę, gratias relatura perrexit, eo quòd secundùm desiderium suum tandem ei magistrã patientiæ dignissimam prouidisset, cuius iniurijs iugibus, ut quodam palestrę oleo quotidie roborata, ad summam animi patientiam perueniret, tandem, inquiens, dedisti mihi in qua repausarem, nam illa prior suis me potius honoret ac refrigerabat obsequijs. Hæc de sexu muliebri dixisse sufficiat, ut commemoratione hac nõ solùm ędificemur, uerumetiam confundamur, qui nisi fuerimus ad ferarum morem retrusi in caueas cellularum, patientiam retinere non possumus.

De exemplo patientiæ Abbatis Pafuntij. Cap. XV.

NVnc aliud abbatis Pafuntij pandamus exemplum. Qui in illius insignis & ubiq; prædicabilis Schytioticæ eremi, in qua nunc presbyter est, secretis, tanto studio semper insedit, ut cæteri Anachoretæ bubali cognomẽ indiderint, eo quòd ingenito, (ut ita dixerim) desiderio, solitudinis semper habitatiõe gauderet. Itaq; cũ tantæ in pueritia sua esset uirtutis & gratiæ, ut etiam præclari ac summi id temporis uiri, grauitatẽ eius & immobilem constantiam mirarentur, eumq; licet minor esset ætate, pro uirtutũ tamen meritò senioribus exæquarent, suoq; ordini ducerent inserendum, liuor ille qui aduersum Ioseph Patriarcham fraternos quondam animos instigauit, quẽdam de numero fratrum edacis zeli igne succendit. Qui neuo quodam ac macula pulchritudinẽ eius cupiẽs deformare, hoc genus malignitatis excogitat, ut opportunitatẽ temporis captaret, quo Pafuntius ad ecclesiam die dominico processurus abesset à cella. In quã furtim irruens, codicem suum inter eius plectas, quas de palmarum folijs solebat intexere, latenter abscondit, ac de cõcinnata factione securus, ipse quoq; uelut pure ac simplicis conscientiæ ad ecclesiam uenit. Cumq; celebrata omnis fuisset ex more solennitas, querelam sancto Isidoro, qui ante hũc Pafuntium eiusdem eremi presbyter fuit coram cunctis fratribus detulit, asserens sibi codicem de cella furto fuisse sublatum. Quę eius quærimonia cum ita cunctorum fratrum pcipueq; presbyteri animos permouisset, ut quid primũ suspicarentur, quidue decernerent, non haberent, summa cũctis admiratione perculsis, de tam inauditi illic facinoris nouitate, ille qui rem detulerat accusator urgebat, ut retentis in ecclesia omnibus, missi electi quiq; cunctorum singillatim fratrum cellulas scrutarentur. Quòd cum tribus senioribus à presbytero fuisset iniunctum, uniuersorum cubilia reuoluentes, ad extremum in Pafuntij cellula abscõditum codicem inter plectas palmarum, quas illi Syras uocant, sicut eum insidiator occulerat repperunt. Quem cum inquisitores confestim ad ecclesiam delatum coram omnibus protulissent Pafuntius licet de cõscientię suæ esset synceritate securus, tamẽ uelut qui furti crimen agnosceret, satisfactioni se totũ tradens, locum pœnitentiæ simpliciter postulauit, hoc uerecũdiæ suæ modestiæq; prospiciens, ne si maculam furti uerbis conaretur abluere, insuper etiã mẽdacij notaretur, nemine scilicet aliud, quàm id quòd inuentum fuerat suspicante. Cumq; de ecclesia nõ tam mente deiectus, quàm iudicio Dei fidem protinus abscessisset, profusis in oratione iugiter lachrymis, triplicatisq; ieiunijs, summa se etiam in conspectu hominũ mentis humilitate prostrauit. Sed cum duabus fermè hebdomadibus, ita se omni cõtentione carnis ac spiritus subiecisset, ut die sabbati, uel dominico, non ad percipiendam communionem sacram, sed ad prosternendum se in limine ecclesiæ atq; ad ueniam suppliciter postulandam, matutinus accurreret, nequaquãm passus est eum occultorum omnium testis & cognitor, uel à se amplius conteri, uel alijs infamari. Nam quòd ille inuentor sceleris, rei suæ fur improbus, laudis alienę callidus infamator, nullo hominum teste occultè commiserat, per diabolum qui criminis

minis ipsius incentor fuerat publicauit. Arreptus namque dirissimo dæmone cunctas factionis occultæ patefecit insidias criminationumq; ac fraudũ idem fuit proditor, qui commentor. Ita autem spiritu illo immundo grauiter diuq; uexatus est, ut ne orationibus quidem sanctorum illic cõsistentium, qui diuinorum charismatum merito, dæmoniis imperabant, potuerit emundari, sed ne ipsius quidem Isidori presbyteri gratia singularis crudelissimum ab eo excluserit uexatorẽ. Cui tanta erat uirtus domini largitate collata, ut ne usq; ad limina quidem eius quisquam arreptitius, qui tardius sanaretur aliquando perductus sit, Christo hanc adolescenti Pafuntio gloriã reseruante, ut illius tantum orationibus, cui insidiatus fuerat purgaretur, & cuius laudi aliquid inuidus inimicus decerpere se posse crediderat, eius nomen proclamans, & delicti sui ueniam & finem supplicij præsentis acciperet. Hæc ergo ille in adolescentia sua futuræ indolis, iam tunc indicia præfigurans, lineas quasquam perfectionis illius quę, erat maturitate ętatis agenda, adhuc in annis puerilibus designauit. Si igitur ad culmen uirtutum eius uolumus peruenire, talia nobis exordiorum fundamenta iacienda sunt.

De perfectione patientiæ. Cap. XVI.

DVplex sanè ad narrationem facti huius causa me compulit. Primum ut hanc immobilitatem uiri constantiamq; pensantes, quantò minoribus, quàm ille est appetitus inimici impugnamur insidijs, tãto maiorẽ trãquillitatis atq; patientię summamus affectum, deinde ut firma definitione teneamus à temptationũ procellis, impugnationibusq; diaboli tutos nos esse non posse, si omne præsidium patientię nostrę omnemq; fiduciã, nõ in interioris hominis nostri uiribus, sed in cellulæ claustris, aut in solitudinis recessu, sanctorumúe consortio, uel cuiusquã rei, quæ extra nos sit præsidio, collocemus. Nisi enim mentem nostram uirtute protectionis suæ ille firmauerit, qui in Euangelio ait: regnum Dei intra uos est, frustra aërij hostis insidias, aut auxilio cohabitantium hominum uincere aut localibus spacijs declinare, aut munitione tectorum excludere posse nos credimus. Nam cum hæc omnia sancto Pafuntio non deessent, non tamen impugnationis aditum aduersus eum temptator inuenire nõ potuit, neq; illum nequissimum spiritum, septa parietum, aut eremi solitudo, aut tot in illa cõgregatione sanctorum merita repulerunt. Sed quia sanctus Dei famulus non in his, quæ extrinsecus sunt, sed in ipso occultorum omnium iudice spem sui cordis affixerat, tantæ impugnationis machinis nequaquam potuit commoueri. E contra ille, quem ad tãtum facinus præcipitauit inuidia, non'ne & solitudinis beneficio, & munitione remotioris habitaculi, & beati Isidori abbatis, atq; presbyteri aliorumq; sanctorum cõsortio fruebatur? & tamen qua eum supra arenam repperit turbo diabolicus, non solum impegit eius uerum etiam subuertit habitaculum? Non ergo quietem nostrã extrinsecus inquiramus, nec opitulari uitijs impatientiæ nostræ alienam putemus posse patientiam. Sicut enim regnum Dei intra nos est, ita inimici hominis domestici eius. Nemo enim mihi magis quàm sensus meus, qui est mihi uerè intimus domesticus, aduersatur. Et idcirco fuerimus solliciti, ab intestinis hostibus liberari, lædi minimè poterimus. Vbi enim nobis nostri domestici non aduersantur, ibi & regnum Dei tranquillitate mentis acquiritur. Nam si rationem diligenter discutias, lædi ab homine quamuis malignante non potero, si ipse impacifico aduersum me corde non dimicem. Si autem lædor, non est uitium impugnationis alienæ, sed impatientiæ meæ. Sicut enim grauis ac solidus cibus sano utilis, ita perniciosus est ægrotanti. Non autem lædere sumentem potest, nisi ei ad nocendum uires adiecerit percipientis infirmitas. Si nunquam ergo similis inter fratres fuerit oborta temptatio, nequaquam à cursu tranquillitatis excussi, blasphemis secularium obtrectationibus aditum reseremus. Nec peruersos atque execrabiles quousque sanctorum uirorum numero insertos latitare miremur, quia dum in huius seculi area conculcamur atque conterimur, necesse est etiam paleas igni perpetuo deputandas, inter electissima frumenta misceri. Denique si uel Sathan inter Archangelos, uel Iudam inter Apostolos, uel Nicolaum prauissimæ hæreseos inuentorem inter Dyaconos reminiscamur electos, hoc quòd nequissimum homines sanctorum ordini

deprehenduntur inserti, mirum esse non poterit. Nam licet hunc Nicolaum quidam asserant non illum fuisse, qui ad opus ministerij ab Apostolis est lectus, nihilominus tamen eum, de illo discipulorum fuisse numero negare non possunt, quos omnes tales tãque perfectos in tempore illo fuisse manifestum est, quales nunc perpaucos uix in cœnobijs inuenimus. Non ergo ruinam illius supradicti fratris, qui in eremo tam lugubri lapsus est casu, neq; illam horribilem maculam, quam tamen ille ingentibus pœnitentiæ lachrymis post diluit, sed beati Pafuntij nobis proponamus exempla. Nec subuersione illius destruamur, cuius antiquum inuidiæ uicium etiam auxit in peius affectata religio, sed huius humilitatem tota uirtute sectemur, quam non illi quies eremi subito genuit, sed inter homines acquisitam consummauit atq; excoluit solitudo.

De inuidiæ malo. Cap. XVII.

SCiendum sanè est, inuidiæ morbum difficilius ad medelam, quàm cætera uitia peruenire. Nam eum quẽ semel ueneni sui peste corruperit, penè dixerim carere remedio. Ipsaq; nãq; est lues, de qua figuraliter dicitur per prophetã: Ecce ego mittã uobis serpentes regulos, quibus non incantatio, & mordebunt uos. Rectè igitur à propheta mortiferis Basilisci uenenis morsus inuidiæ comparatur, qua primus ille uenenorũ omnium author, & princeps, & perijt, & peremit. Nam ante suus quàm eius cui inuiderat interemptor, priusquam in hominem mortis uirus effunderet ipse se perdidit. Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum, imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Sicut enim ille, qui primus eiusdem mali peste corruptus est, nec medelam pœnitentiæ, nec fomentum alicuius curationis admisit, ita & hi, qui ijsdem se percutiẽdos morsibus tradiderunt, omnem opem sancti incantatoris excludũt, quia cum utiq; non culpa eorum quibus liuent, sed prosperitate crucientur, erubescentes ipsam prodere ueritatẽ, extrinsecus sibi quasdã superfluas, & ineptas causas offensionis inquirunt. Quarum quia omnimodis falsæ sunt, uana curatio est, cum illud mortiferũ uirus quod nolunt prodere lateat in medullis. De quibus alibi, ille sapientissimus competenter expressit: Si momorderit serpens non in sibilo, non est abundantia incantatori. Isti enim sunt taciti morsus, quibus solis sapientium medicina non subuenit. Nam usq; adeò incurabilis est ista pernicies, ut blandimentis exasperetur, infletur obsequijs, muneribus irritetur, quia ut idem Salomon ait, nihil sustinet zelus. Quãtò enim amplius alius, aut humilitatis subiectione, aut patientiæ uirtute, aut munificentiæ laude profecerit, tantò ille maioribus inuidiæ stimulis incitatur, qui non nisi ruinam, aut mortem eius cui inuidet concupiscit. Deniq; illorum undecim patriarcharum zelus in tantum nulla innoxij fratris subiectione potuit deliniri, ut de his scriptura commemoret. Inuidebant autem ei fratres sui, eo quòd deligeret eum pater suus, & non poterant ei loqui quicquam pacificum, donec zelus eorum, qui nulla germani obsequentis atq; subiecti sustinuit blandimenta, mortem eius cupiens, uix posset uenditionis fraternæ crimine satiari. Cunctis ergo uitijs pernitiosorem atq; ad purgandum difficiliorem esse constat inuidiam, quæ ipsi remedijs quibus reliqua extinguuntur accenditur. Nam uerbi gratia, qui damnũ sibi illatum dolet, largitatis compensatione curatur, qui de illata indignatur iniuria, humili satis factione placatur. Quid illi facias, qui hoc ipso magis, quòd te humiliorem ac benigniorem sentit offenditur, quem non ad iracundiam cupiditas, quæ præmio deliniatur, non iniuriæ læsio, aut amor ultionis accendit, quæ officiorum uincitur blandimentis, sed successus tantum alienæ prosperitatis irritat? Quis autem est, qui se ut satisfaciat inuidenti, à bonis corruere, aut à prosperis alienari, aut calamitate aliqua optet inuolui? Quapropter ne totum quicquid in nobis uiuidum est, et quasi uitali uegetatione sancti spiritus animat̃, uno tantũ huius mali morsu Basiliscus interimat, diuinũ cui nihil impossibile est iugiter imploremus auxiliũ. Cętera em̃ uenena serpẽtũ, id est, carnalia peccata uel uitia, quib. ut cito inuoluit̃ ita facilè expurgat̃ humana fragilitas, habẽt aliqua uulnerũ suorũ in carne uestigia, quib. quãuis terrænũ corpus perniciosissimè cõtumescat, tamen si tyriacæ remediũ, aut illam salutariũ uerborũ medelã aliquis peritissimus car-

minum

minum diuinorum incantator admouerit, ad perpetuam animæ mortem pernicies uirulenta non peruenit. Inuidiæ autem quasi à regulo serpente effusum uirus, uitā ipsam religionis ac fidei priusquam uulnus in corpore sentiatur excludit. Nō enim aduersus hominem sed planè aduersus Deum blasphemus extollitur, qui nihil in fratre aliud nisi bonum meritum carpens, non hominis culpam, sed Dei tantum iudicia reprehendit. Hæc ergo illa sursum germinans amaritudinis radix, quæ se erigens ad superna, in contumeliam ipsius, qui bona homini confert tendit authoris: Nec quenq; moueat quòd Deus missurum se serpentes regulos, qui eos quorū criminibus offenditur mordeant, comminatur. Nam licet certum sit Deum authorem inuidiæ esse non posse, æquum tamen & diuino dignum iudicio est, ut dum bona data humilibus conferuntur, & superbis ac reprobis denegantur, eos qui secūdum Apostolum tradi in reprobū sensum merentur, quasi ab ipso missa percutiat & cōsumat inuidia, secundū illud. Id si me ad æmulationem irritauerunt in non Deum, & ego ad æmulationem inducam eos in non gentem. Hac beatus Pyamō disputatione desideriū nostrum, quo de primis cœnobij scholis ad secundū Anachoreseos gradum tendere cœperamus ardētius inflammauit. Nam primordia solitariæ commorationis, cuius scientia postea sumus Scythiæ plenius assecuti, ipso primum imbuente percepimus.

Collationis abbatis Pyamōnis, de tribus antiquis generibus monachorum, & quarto nuper exorto finis.

COLLATIO ABBATIS IOANNIS DE FINE COENOBITAE ET EREMITAE.

De cœnobio abbatis Pauli, & patientia cuiusdam fratris. Cap. I.

POst dies admodum paucos maioris doctrinæ desiderio pertrahente, rursus ad abbatis Pauli cœnobium summa spiritus alacritate perreximus, ubi licet plusquam ducentorum fratrum numerus moraretur, in honore tamen solennitatis, quæ id temporis agebatur, infinita quoq; de alijs cœnobijs monachorum turba confluxerat. Nam prioris abbatis, qui eidem cœnobio præfuerat, anniuersaria depositio solenniter curabatur. Cuius cōuentus idcirco facimus mentionem, ut patientiam cuiusdam fratris, quæ sub præsentia totius congregationis huius immobili eius claruit lenitate, breuiter perstringamus. Nam licet alio huius operis tendat intentio, ut scilicet abbatis Ioannis, qui derelicta eremo illi se cœnobio summa humilitatis uirtute subdiderat, proferamus eloquia, nequaquā tamen putamus absurdum, si absq; ulla circuitione uerborum, magna ut credimus studiosis quibusq; uirtutum ædificatio conferatur. In ingenti itaq; atrio subdiuali illa monachorū multitudine per duodenarium numerum distinctis orbibus considente, cum quidam fratrum susceptum ferculum paulò tardius intulisset, sub occasione istius tarditatis prædictus abbas Paulus, qui inter turbas ministrantium fratrum sollicitè discurrebat, extra manu palma eum, sub omnium percussit intuitu, ita ut sonitus etiam auersorum, uel longius considentium auribus resultaret. Hoc autem idcirco ab eo factum est, ut cunctis qui aderāt iuuenib. patientiā patefaceret, & omnes qui interfuissent tali spectaculo modestiæ erudirētur exemplo. Quam maturo autem id senior fecerit consilio, res probauit. Nam memorabilis patientiæ iuuenis, tanta id animi lenitate suscepit, ut non modo nullus fuerit ex eius ore sermo prolapsus, uel tenuissimum murmur tacita labiorum agitatione signatum, sed ne ipsa quidem oris modestia, atq; tranquillitas, aut color saltem quantulumcunq; mutatus. Quòd factum non solum nobis, qui nuper de Syriæ monasterio uenientes patientiæ, huius non tam euidentibus perceperamus exemplis, sed etiam cūctis, qui experti talium non erant studiorum, ita murum fuit ut etiam summis uiris præcipua per hoc factum conferemur instructo, quòd scilicet etiam si patientiam eius correptio paterna non mouerat, ne spectaculum quidem tantæ multitudinis ullo uultum eius ruboris tinxisset indicio.

De hu-

De humilitate abbatis Ioannis & interrogatione nostra. Cap. II.

IN hoc itaque cœnobio reperimus antiquissimum senem nomine Ioannem, cuius uerba pariter, & humilitatem qua sanctis omnibus præminebat, nequaquam silentio prætereunda censuimus, scientes eũ hac maxime perfectione uiguisse, quæ cum sit uirtutum omnium mater, ac totius spiritalis structuræ fundamentum solidissimum, à nostris penitus exulat institutis. Vnde non mirum est, nec ad illorum sublimitatem nos posse concendere, qui non dicam usque ad senectam sub cœnobij permanere non possumus disciplinam, sed uix biennio subiectionis iugum ferre contenti, ad præsumptionem noxiæ libertatis protinus euolamus, cum tamen ipso illo paruo tempore non secũdum illam districtionis regulam, sed pro nostri arbitrij libertate, utcunque senioris subijciamur imperio, ut non patientiæ fructum ediscere, sed tempus adipiscendæ licentiæ expectare uideamur. Hinc igitur senem cum in abbatis Pauli cœnobio uidissemus, ætatem primum & gratiam uiri, qua erat præditus admirati, demisso in terrã uultu præcari cœpimus, ut nobis pandere dignaretur, quam ob causam relicta eremi libertate, & illa professione sublimi, qua eum præ cæteris eiusdem uitæ uiris fama celebrauerat, subire iugum cœnobij maluisset. Ille uelut imparem se Anachoreticæ disciplinæ, & sublimitate tãtæ perfectionis indignum, ad iuniorum scholas reuertisse dicebat, si tamen uel ipsorum instituta, secundum professionis meritum posset implere. Cuius responsionis humilitatem cum refragario nostræ deprecationis excluderet, ad extremum ita exorsus est.

Responsio abbatis Ioannis, cur eremum reliquisset. Cap. III.

ANachoreticam disciplinam, quam me deseruisse miramini, non solum nõ respuo, nec refuto, sed tota potius ueneratione complector atque suscipio. In qua post triginta annos, quos in cœnobij congregatione transegeram, ita alios uiginti explesse me gaudeo, ut inter illos, qui eam uel mediocriter appetebant, non usque quaque segnitie denotarer. Sed quia degustata eius puritas sollicitudine interdum carnalium rerum interpolata sordebat, recurrere ad cœnobium commodius uisum est, ut & promptior arrepti planioris propositi consummatio sequeretur, & minus de præsumpta sublimioris professionis difficultate periculum. Melius est enim deuotum in minoribus, quàm indeuotum in maioribus promissionibus inueniri. Et idcirco si quid elatius, imò liberius fortasse protulero, quæso ut non iactantiæ uitio, sed ædificationis uestræ depromptum studio censeatis, quia uobis tam studiose quærentibus nihil de ueritate existimo subtrahendum. Arbitror enim instructionis uobis aliquid posse conferri, si paulisper humilitate seposita simpliciter omnem propositi mei patefecero ueritatem. Confido enim quia nec apud uos, de libertate dictorum cœnodoxiæ notam, neque apud conscientiam meam, de suppressione ueritatis quiddam mendacij crimen incurram.

De uirtute prædicti senis, quam in Anachoreticam exercuit disciplinam. Cap. IIII.

SI quis igitur secretis eremi delectatus, obliuioni tradere potuit humana consortia, ac secundum Hieremiam dicere: & diem hominis non desideraui, tu scis, Ego quoque in domino suam gratiam largiente, uel assecutum, uel certè assequi anni sum fuisse me fateor. Itaque pro domini nostri munere memini me in huiusmodi raptum frequenter excessum, ut obliuiscerer me sarcina corporeæ fragilitatis, indutum, mentemque meam ita omnes exteriores sensus subito respuisse, & à cunctis materialibus rebus omnimodis exulasse, ut neque oculi, neque aures meę proprio fungerentur officio, & ita diuinis meditationibus, ac spiritalibus theorijs animus replebatur, ut sæpe ad uesperam cibum me percepisse nescirem, ac sequenti die de hesterna absolutione ieiunij penitus dubitarem. Ob quam etiam causam septem dierum cibis, hoc est, septẽ paximaciorum patria sequestratim in procherio, id est, ad manuensem sportam die sabbati reponuntur, ut refectio prætermissa non lateat. Qua consuetudine illius quoque obliuionis error excluditur, ut expletum hebdomadę cursum, ac solennitatem diei ipsius reuolutam, finitus panum indicet numerus, festiuitasque diei sacræ & congregationis

tionis solenitas solitarium latere non possit. Quia si etiã hunc ordinem, ille quem prædiximus mentis excessus forte turbauerit, nihilominus quotidiani operis modus, dierũ numerum signans, arcet errorem. Et ut cæteras eremi uirtutes silentio prætermittam, non enim est nobis de earum numerositate ac multitudine, sed de solitudinis ac cœnobij fine tractandũ, causas potius ob quas illam deserere maluerim, quas etiam uos agnoscere uoluistis, breuiter explicabo, omnesq; illos, quos enumeraui solitudinis fructus, quibus è diuerso sublimioribus meritis duxerim postponendos, breui oratione perstringam.

De commodis eremi. *Cap. V.*

QVamdiu igitur raritas eorum, qui in eremo tunc tẽporis morabantur, libertatẽ nobis largiẽdo diffusiore solitudinis uastitate blandita est, quàm diu maioribus remoti secretis frequẽtissimè ad cœlestes illos rapiebamur excessus, nec tãta uisitantiũ fratrũ irruens multitudo, paranda humanitatis necessitate, sensus nostros ingẽtium curarũ distentionibus aggrauabat, solitudinis planè tranquilla secreta, & illam conuersationem angelicæ beatitudini comparandam, insatiabili desiderio ac toto animi ardore sectatus sum. Sed cum maior ut dixi numerus fratrum, habitationẽ illius solitudinis cœpisset expetere, & coangustata uastiori eremi libertate, non modò ignem illum diuinæ contemplationis frigescere fecisset, sed etiam multimodis mentem carnalium rerum uinculis impediret, elegi huius disciplinæ utcunq; implere propositum, quã in illa tam sublimi professione carnalium necessitatum prouisione torpere, ut si mihi illa libertas, ac spiritales denegantur excessus, abiecta tamen crastinæ diei penitus solicitudine, Euangelici me pręcepti consummatio consoletur, & id quòd mihi de illa theorica sublimitate subtrahitur, hac obedientiæ subiectione recõpensetur. Miserum namque est cuiuslibet artis ac studij disciplinam quempiam profiteri, et ad perfectionẽ eius minimè peruenire.

De utilitate cœnobij. *Cap. VI.*

QVamobrem quantis nunc in hac conuersatione perfruar commodis breuiter explicabo, uos utrum illa solitudinis lucra his beneficijs ualeant compensari, digesta narratione perpendite, per quã etiã hoc probare possibile est, utrũ fastidio an desiderio illius solitariæ puritatis his maluerim cœnobij angustijs coartari. In hac igitur conuersatione diuini operis nulla prouisio est, uenditionis uel coẽptionis nulla distentio, non animi panis ineuitabilis cura, non sollicitudo corporalium rerum, qua non tantum proprijs, uerumetiam multorum aduenientium usibus necessaria præparantur, postremò nulla arrogantia laudis humanæ, quæ immundior his omnibus in conspectu Dei, etiam magnos eremi labores frequenter euacãt. Verum ut in illa Anachoretica disciplina illos elationum spiritalium fluctus & exitiabilis cœnodoxiæ pericula prætercam, ad hoc generale cunctorum pondus, id est, communem parandi uictus sollicitudinem reuertamur, quæ eo usq; mensuram non dico illius antiquæ districtionis excessit, quæ usum olei penitus nesciebat, sed ne hac quidem nostri temporis remissione cœpit esse contenta, in quæ uno olei sextario itidemq; lenticulæ modio aduenientium usibus præparato, totius annuæ refectionis explebantur officia, ita ut duplicato nunc ac triplicato modio necessitas uictualis uix queat expediri. Et in tantum apud nonnullos uis noxiæ huius remissionis increuit, ut aceto amurcaq; permixtis non illam unam olei admisceant guttam, quam prædecessores nostri, qui eremi instituta maiore abstinentiæ uirtute sectati sunt, repellendæ tantum cœnodoxiæ gratia instillare consueuerant, sed infringentes Aegyptiacum pro salibus caseum, plus olei, quàm necesse est superfundant, & ita duos cibos propria suauitate distinctos, qui singillatim diuersoque tempore monachum reficere iocundissimè poterant, sub unius saporis oblectatione percipiant. In tantum sane, materialium rerum possessio supercreuit, ut sagum quoque quòd absque uerecundia referre non possum, sub obtentu humanitatis ac susceptionis huius Anachoritæ in suis habere cellulis cœperint, ut illa prætermittam, quibus attonita anima, ac spiritalibus theorijs semper intenta specialius

ingrauatur,

ingrauatur, concursus scilicet fratrum, susceptionis quoque ac deductionis officia, mutuas uisitationes, diuersarumq; confabulationum, atque occupationum interminabilem curam quarum etiam ille, tempore quo hæc uidentur impedimenta cessare, tamen animum consuetudinariæ inquietudinis assiduitate suspensum, expectatio ipsa ostendit. Atq; ita fit ut Anachoreseos, illa libertas huiuscemodi nexibus impedita, ad illã cordis inestabilem alacritatem prępedito nõ perueniat ascensu, ac fructum eremiticæ professionis amittat. Qui si mihi in cõgregatione, nunc atq; in turbis sito fuerit denegatus saltim quies animæ cordisq; trãquillitas, omnibus occupationibus absoluta non deerit. Quæ nisi illis quoq;, qui in solitudine commorantur præstò fuerit, labores quidem Anachoreseos sustinebunt, fructu uerò ipsius fraudabuntur, qui nõ nisi quieta mentis stabilitate cõquiritur. Postremò etiam, si mihi in cœnobio cõstituto, ab illa puritate cordis aliquid fuerit imminutum, ero solius Euangelici pręcepti compensatione contentus, quod certum est omnibus illis eremi fructibus nõ posse postponi, ut scilicet de crastino nihil cogitem, & usq; ad finem subiectus abbati, illum aliquatenus uidear æmulari de quo dicitur, humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, merearq; illius uerbum humiliter dicere, quia non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatẽ eius, qui misit me patris.

Interrogatio de cœnobij, uel solitudinis fructu. Cap. VII

GErmanus. Quia te utriusq; professionis non quemadmodum multos principia tantummodo contigisse, sed ipsa fastigia conscendisse manifestum est, quisnam cœnobitæ, quis eremitę sit finis optamus agnoscere. Nulli nãq; dubiũ est neminẽ de his, uel fidelius posse, uel plenius disputare, quàm illum, qui utramq; perfectionẽ lõgo usu & magistra experientia consecutus, meritum earum ac finem uendica potest insinuare doctrina.

Responsio super interrogatione proposita. Cap. VIII.

IOannes. Vnum eũdemq; hominem in utraq; professione perfectum esse nõ posse absolutè pronunciare potuissem, nisi me paucorum admodum retardaret exemplum. Magnum siquidem est in qualibet earũ consummatũ quempiam reperiri, quantò magis ad plenum utramq; perficere, arduum ac pene ut ita dixerim homini impossibile esse perspicuum est. Quòd tamen si quando prouenerit, non statim ad generalem formulam referri potest. Non enim aperte minima, id est, de consideratione paucorum, sed de his, quæ multorum, imo omnium subiacent facultati uniuersalis est regula proponenda. Si qua uerò rarissimè atq; à paucissimis obtinentur, ac possibilitatẽ communis uirtutis excedunt, uelut supra conditionẽ humanę fragilitatis, naturamq; cõcessa, à præceptis sunt generalibus sequestranda, nec tam pro exemplo, quàm pro miraculo referenda. Quamobrem id, quòd inquiritis secundum mediocritatem sensus mei breuiter intimabo. Finis quidem cœnobitæ est, omnes suas mortificare & crucifigere uoluntates, ac secundum Euangelicæ perfectionis salutare mandatum nihil de crastino cogitare. Quam perfectionem prorsus à nemine, nisi à cœnobita impleri posse certissimum est. Quem uirum Isaias propheta describens, ita beatificat atq; collaudat: Si aueteris à sabbato pedem tuum, facere uoluntatem tuam in die sancto meo & glorificaueris eũ, dum non facis uias tuas & non inuenitur uoluntas tua, ut loquaris sermonem, tunc delectaberis super dominum & sustollam te super altitudinem terræ, cibabo te hæreditate Iacob patris tui. Os enim domini locutum est. Eremitæ uerò perfectio est, exutam mentem à cunctis habere terrenis, eamq; quantũ humana imbecillitas sinit unire cum Christo. Quẽ uirum Hieremias propheta describens. Beatus, inquit, uir qui tulit iugũ ab adolescentia sua, sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se. Psalmista quoque. Similis factus sum pellicano solitudinis. Vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Ad hunc igitur finem, quẽ uniuscuiusq; professionis esse prædiximus, nisi eorum uterq; peruenerit, frustra & ille cœnobij, & iste Anachoreseos expetit disciplinam. Neuter enim uirtutem suæ professionis impleuit.

De consummata ac uera perfectione. Cap. IX.

SEd hæc non integra & in omnibus consummata perfectio, sed pars perfectionis est. Rara est ergo & paucissimis dono Dei concessa perfectio. Is etenim uerè & non ex parte perfectus est, qui & in eremo squalorem solitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate sustentat. Et ideo in utraq; professione per omnia consummatum inueniri difficile est, quia nec Anachorita contemptum ac priuationem materialium rerum, nec cœnobita theoricam ad integrum potest assequi puritatē, licet utrumq; perfectè abbatem Mosen, atq; Pafuntium duosq; Macharios nouerim possedisse. Qui ita erant in utraq; professione perfecti, ut cum ultra omnes eremi accolas secedentes, insatiabiliter secreto solitudinis pascerentur, quantumq; in ipsis erat, nequaquam inquirerent humana consortia, tamen ita frequentiam ac fragilitates ad se concurrentiū sustinebant, ut cum ad eos uisitationis, uel profectus gratia innumera fratrum multitudo cōflueret, tam iugem penè susceptionis inquietudinem immobili patientia tolerantes, nihil aliud uel didicisse, uel exercuisse omni uitæ suæ tempore crederentur, quàm ut communibus tantum aduenientium officijs deseruirent, ita ut apud cunctos esset ambiguum, in qua potissimum professione eorundē maior esset industria, id est, utrum in illa eremitica puritate, an in ista conuersatione communi, magnanimitas eorum mirabilius aptaretur.

De his qui imperfecti eremum petunt. Cap. X.

SOlent autem nonnulli ita diuturno silentio solitudinis efferari, ut prorsus hominum consortia perhorrescant, & cum uel paululum à secreti sui cōsuetudine interueniente fratrum uisitatione, discesserint, notabili mentis angore & euidentibus pusillanimitatis indicijs æstuare. Quòd uel maximè his euenire consueuit, qui non perfectè in cœnobijs instituti, nec excoctis prioribus uitijs ad solitariam se uitā immaturo desiderio transtulerunt. Qui in utranq; partem imperfecti semper ac fragiles, quocunq; aura commotionis impulerit, inclinantur. Nam quemadmodū consortio uel interpellatione fratrum impatienter exæstuant, ita in solitudine consistentes eius ipsius quod expetunt silentij non ferunt uastitatem, quippe qui ne ipsam quidem rationem norunt, cuius causa desiderari, uel expeti debeat solitudo, sed hanc esse uirtutis ac professionis huius existimant summam, ut fratrum consortia declinantes, humanos tantummodo refugiant ac detestentur aspectus.

Interrogatio de remedio eorum, qui citò de cœnobijs discedunt. Cap. XI.

GErmanus. Quo ergo uel nobis uel cæteris, qui eiusdē fragilitatis ac mensuræ sunt, remedio poterit subueniri, qui in cœnobialib. disciplinis tenuiter instituti, ante expulsionem omnium uitiorum habitationem solitudinis cœpimus affectare, uel quo pacto imperturbatæ mentis constantiam, & immobilem patientię poterimus apprehendere firmitatem, qui ipsas quodammodo scholas, & exercitationis huius palestram, in qua ad plenum erudiri ac perfici principia nostra debuerant, intempestiuè intermissa cœnobij congregatione dereliquimus? Qualiter ergo nunc solitariè commorantes, perfectionem longanimitatis ac patientiæ consequemur, uel quemadmodum has sibi inesse, uel deesse uirtutes exploratrix internorum motuum conscientia deprehendet, ne fortè quia ab hominumm consortio segregati, nullis eorundem irritationibus prouocamur falsa æstimatione decepti, tranquillitatem mentis nos immobilem possidere credamus.

Responsio, quomodo poßit solitarius uitia sua agnoscere. Cap. XII.

IOannes. In ueritate quærentibus medicinam, remedia curationum ab illo uerissimo animarum medico deesse non possunt, his præsertim qui ualetudines suas, non desperando aut negligendo contempserint, nec uulnerum suorū pericula celauerint, aut medela pœnitentiæ procaci mente respuerint, sed pro languoribus ignorantia, uel errore, uel necessitate contractis, humili tandem cautela ad cœlestem medicum mente confugerint. Ideoq; nosse debemus, quòd si ad solitudinem uel ad abdita loca nondum curatis uitijs secedamus, effectus eorum tantummodo reprimatur nō extinguatur affectus:

Latitat enim intra nos imò etiam serpit radix omnium, quæ extirpata non fuit peccatorum, quam adhuc in nobis uiuere his deprehendimus indicijs. Verbi gratia. Cùm in solitudine constituti, aduentum fratrum uel breuissimam eorum moram cum quadã æstuantis animi anxietate suscipimus, inesse adhuc in nobis uiuacissimum impacientię fomitem nouerimus. Cùm uerò cuiusquam fratris speramus aduentum, si eo pro necessitate aliqua paululum forsitan demorante, uel tacita indignatione iam eius culpauerimus tarditatem, & mentem nostrã immodicæ expectationis sollicitudo turbauerit, irę atq; tristitiæ manifestè in nobis uitia residere conscientiæ nostræ probauit examen. Item si fratre uel codicem ad legendum, uel quamlibet aliam ad utendum speciem postulãte, aut nos illius petitio contristauerit, aut illum negatio nostra repulerit, dubium nõ est nos adhuc auaritiæ seu philargyriæ laqueis compediri. Quod si recordationem fœminæ nobis uel cogitatio subita, uel sacræ series lectionis attulerit, & in ea quadam nos senserimus titillatione pulsatos, sciamus nec dum extinctum in membris nostris fornicationis ardorem. Si uerò de comparatione districtionis nostræ & remissionis alienæ, uel tenuissima mentem nostram tentarit elatio, certum est dira nos superbiæ peste corruptos. Cùm hoc ergo in corde nostro deprehẽderimus uitiorũ indicia, manifestè cognoscamus nobis non affectum, sed effectum deesse peccati. Quæ utiq; passiones si nos quandoq; conuersationi miscuerimus humanæ, protinus de cauernis nostrorum sensuum procedentes, probant se non tunc primùm cum eruperint nasci, sed tunc demum quia diu latuerint publicari. Et ita uniuscuiusq; uitij radices inesse defixas sibi certis indicijs etiam solitarius deprehendit, quisq; puritatem suam non hominibus ostentare, sed illius conspectui inuiolatam studuerit exhibere, quem latere omnia cordis arcana non possunt.

Intnrrogatio quomodo sanari poßit, qui non expurgatis uitijs solitudinem ingressus sit. Cap. XIII.

GErmanus. Argumenta quibus infirmitatum indicia colligantur, & rationẽ discernendarũ ægritudinũ, id est, quo pacto uitia, q̃ celant̃ in nobis ualeant deprehendi, lucidè satis aperteq; percepimus. Omnia siquidẽ quotidiana experiẽtia ac diuturnis nostrarũ motib. cogitationũ, ita ut dicta sunt intuemur. Supest igit̃ ut queadmodũ pbationes causæq; morborũ euidentissima nobis ratione patefactæ sunt, ita etiã curationũ medela monstret̃. Nulli namq; dubiũ est, illũ posse rectissimè de remedijs malarũ ualetudinum disputare, qui earum priùs causas atq; origines ægrotantium conscientia attestante deprehenderit. Itaq; licet doctrina beatitudinis tuæ uulnerum nostrorum arcana nudauerit, quo fit ut sperare aliquid etiam de remedijs audeamus, quia tam euidens declaratio morbi spem remedij pollicetur, tamen quia primum, ut ais, in cõgregationibus initium salutis acquiritur, & sani in solitudine esse non possunt, nisi quos priùs cœnobiorũ medicina sanauerit, perniciosa rursum desperatione concidimus, ne fortè qui imperfecti cœnobium reliquimus, nequaquam iam perfecti esse in eremo ualeamus.

Responsio super eorum medicina. Cap. XIIII.

IOannes. De morborũ suorũ curatione sollicitis remedium salutare deesse non poterit, & id circo eodem modo, quo uniuscuiusq; uitij deprehendunt̃ indicia, etiã remedia sunt quęrenda. Nã quemadmodũ solitarijs humanæ cõuersationis uitia diximus nõ deesse, ita uirtutum studia & instrumenta sanitatũ, omnibus etiam ab humana conuersatione discretis posse suppetere non negamus. Cùm se igitur impatientiæ siue irę perturbationibus incursari, illis quæ suprà ostendimus indicijs unusquisq; deprehenderit, contrarijs semetipsum semper obiectionibus exerceat, & propositis sibi multimodis iniuriarum dispendiorumq; generibus, uelut ab alio sibimet irrogatis, assuefaciat mentem suam omnibus, quæ inferre improbitas potest, perfecta humilitate succumbere, atque aspera sibi quæq; & intolerabilia frequenter opponens, quanta eis occurrere debeat lenitate omni iugiter cordis contritione meditetur. Et ita respiciens ad illas sanctorum omnium siue ipsius domini passiones, uniuersa non solũ conuitiorum, sed etiã pœnarum genera, inferiora meritis suis esse pronuncians, ad omnẽ se dolorũ tolerantiam præparabit. Cumq; aliquando ad cœtus fratrum aliqua fuerit inuitatione reuocatus, quod non

potest

potest uel raro etiam districtissimis eremi accolis non prouenire, si mentem suam etiam pro leuibus quibusque rebus deprehenderit tacitè fuisse commotam, ut quidam occultorum motuum seuerissimus censor, mox sibi illa durissima iniuriarum genera quibus ad perfectam tolerantiam semetipsum quotidianis meditationibus exercebat exprobret, atque ita se obiurgans & increpans alloquatur. Tu'ne ille es bone uir, qui dum te in illa solitudinis tuæ exerceres palæstra, omnia superaturum mala constantissimè præsumebas, qui dudum cum tibi non solum summas conuitiorum acerbitates, uerum etiam intoleranda supplicia ipse proponeres, satis ualidum atque ad omnes procellas immobilē te credebas? Quomodo inuicta illa pacientia tua leuissimi uerbi prolusione cōfossa est? Quomodo domum tuam super illam solidissimam petram tanta, ut tibi uidebatur mole constructam, leuis aura commouit? Vbi est illud, quod inani fiducia bellum in pace desiderans proclamabas: Paratus sum & non sum turbatus ut custodiam mādata tua? Et cùm propheta sæpè dixisti: Proba me domine & tenta me, ure renes meos & cor meum, & proba me domine & scito cor meum, interroga me & cognosce semitas meas, & uide si uia iniquitatis in me est? Quomodo ingentem certaminis apparatum exigua hostis umbra conterruit? Tali ergo semetipsum compunctionis animaduersione condemnans, multam animi sui commotiunculam esse non sinat, sed artiore carnem suam ieiunij ac uigiliarum correptione castigans, ac iugibus continentiæ pœnis culpā suæ mobilitatis excrucians, id quod ad plenum excoquere in cœnobij conuersatione debuerat, in solitudine constitutus hoc exercitationis igne consumat. Illud sanè ad obtinendam iugem ac stabilem patientiam constanter, atque immobiliter est tenendum, non licere nobis quibus lege diuina non solum ultio iniuriarum, sed etiam memoria prohibetur, cuiuslibet detrimenti uel irritationis obtentu ad iracūdiam commoueri. Quòd enim animæ grauius potest euenire dispendium, quàm ut per commotionis subitam cæcitatem ueri, atque æterni luminis claritate priuata, ab illius, qui mitis & humilis est corde contemplatione discedat? Quid ergo perniciosius, quid'ue deformius, quàm ut quis honestatis iudicium & regulam ac disciplinā rectæ discretionis amittat, & ea sanus ac sobrius perpetret, quæ nec temulentus quidem quis ac sensu indigens ueniabiliter admisisset? Hęc ergo & his similia detrimenta quisque perpenderit, nō solum uniuersa damnorum genera, sed etiam iniuriarum atque pœnarum, quæcunque possunt à crudelissimis irrogari, facili sustentatione despiciet, nihil dispendiosius iracūdia, nec preciosius animi tranquillitate, ac perpetua cordis sui iudicans puritate. Ob quam non solum carnalium, sed etiam illarum, quæ spiritales uidentur rerum spernenda sunt commoda, si alias acquiri uel perfici, nisi cum huius tranquillitatis perturbatione non possunt.

Interrogatio an ita castitas, sicut & cæteræ passiones debeant explorari. Cap. XV.

Germanus. Sicut cæterorum uulnerum, id est, iræ, tristitiæ, impatientiæ, per obiectionem contrariarum rerum medela monstrata est, ita etiam contra spiritum fornicationis quod curationis genus nos oporteat adhibere, uolumus edoceri, id est, utrum etiam concupiscentię ignis propositis sicut illic maioribus irritationum augmentis possit extingui, quod satis castitati credimus esse contrarium, si non solum exaggerentur in nobis libidinis incentiua, sed uel prætereunte mentis oculo destringentur?

Responsio quibus documentis possit agnosci. Cap. XVI.

Ioannes. Quæstionem quę etiam tacentibus uobis narrationem nostram fuerat secutura, sagax interrogatio uestra præuenit, & idcircò efficaciter eam sensibus uestris concipiendam esse non ambigo, quandoquidem institutionem nostram acumen uestri præcessit ingenij. Sine labore enim cuiuslibet quęstionis dilucidatur obscuritas, cùm ab solutionem eius anticipans inquisitio quo ducenda est antecedit. Itaque remedijs quidē illorum, quę supradiximus uitiorum, non solum nihil officiunt, uerum etiā multum conferunt humana consortia. Nam frequentia impatientiæ suæ crebrius patefacta, quanto magis assiduum superatis dolorem compunctionis intulerint, tantò ueleciorem laborantibus conferunt sanitatem. Ob quod etiam in solitudine consistentes, cùm irritationum fomes, atque materia ab hominib. non possit exurgere, tamen earundem incitamenta debemus etiam ex industria retractare, ut aduersus ea iugi cogitationum colluctatione pugnanti-

ne pugnantibus nobis medela promptior conferatur. Contra fornicationis uerò spiritum diuersa ratio & dispar est causa. Nam quemadmodum corpori usus libidinis carnisque uicinitas, ita etiam menti memoria eius est penitus subtrahenda. Satis enim perniciosum est adhuc infirmis ægrisque pectoribus, uel tenuissimam recordationem huius passionis admittere, ita ut nonnunquam eis etiam sub recordatione sanctarum fœminarum, uelut sub sacræ lectionis historia noxiæ titillationis stimulus excitetur. Cuius causa seniores nostri huiuscemodi lectiones sub præsentia iuniorum solent consultissimè præterire. Sanè perfectissimis quibusque & summo iam affectu castimoniæ consumatis, probationes quibus examinare se ualeant deesse non possunt, quibus perfectissima cordis integritas incorrupto conscientiæ iudicio comprobetur. Erit ergo consummatissimo uiri similis his, quæ supradicta sunt etiam super hac passione probatio sui, scilicet ut qui se radices morbi huius penitus iam extirpasse cognouerit, explorandæ si uolet gratia castitatis, interdum etiam aliquam exploratricem sui imaginationem possit admittere. Cæterum ab his qui adhuc minus firmi atque perfecti sunt, hanc examinationem nullatenus conuenit usurpari, ut coniunctionem fœmineam, & palpatione quodammodo teneram atque mollem corde pertractent, erit enim eis magis noxia quàm salubris. Quod enim experimentum huiuscemodi hominibus potest in hac ratione suppetere, ubi & in experimento ipsum est, quod uitatur, & in ipsa exploratione discrimen. Cùm ergo perfectissima quis uirtute fundatus, ad illecebram blandientium cogitationum, nullum mentis assensum, nullam carnis commotionem in se deprehenderit excitari, certissima puritatis suæ capiet documenta, ita ut ad hanc se firmitatem puritatis exercens, castitatis atque incorruptionis bonum, non solum mente possideat, sed etiam si corporalem fœminæ attactum causa cuiuscunque, ut solet necessitatis attulerit, penitus sensum passionis ignoret. Hoc abbas Ioannes cum horæ nonæ refectionem imminere sensisset, collationem fine conclusit.

Collationis Abbatis Ioannis de fine Cœnobitæ & eremitæ finis.

COLLATIO HABITA CVM ABBATE PYNVFIO DE POENITENTIAE FINE ET satisfactione indicio.

De abbatis Pynufij humilitate & eiusdem latebra. Cap. I.

PRæclari ac singularis uiri abbatis Pynufij de fine pœnitentiæ præcepta dicturus, magnam materiæ partem mihi uideor amputare, si humilitatis eius laudem, quam in quarto institutionum libro, qui est super instituendis renunciantibus titulatus, breui sermone perstrinxeram, lectoris fastidio consulens, hic silentio prætermittam, cum præsertim multi illius opusculi notitiam non habentes in hanc possint incurrere lectionem, & omnis dictorum uacillet authoritas, si dicentis meritum subtrahatur. Hic siquidem cum haud longè à Panephisi Aegyptia, ut illic dictum est, ciuitate, abbas & presbyter, ingenti Cœnobio præsideret, tantumque eum in omni illa prouincia uirtutum suarum, atque signorum gloria sublimasset, ut sibi iam uideretur retributione laudis humanæ laborum suorum recepisse mercedem, timens ne sibi specialiter inuisa popularis fauoris inanitas, fructũ præmij uacuaret æterni, occultè monasterium suum fugiens, ad intima Thabennensium monachorũ secreta contendit, ubi non eremi solitudinem, nõ singularis uitæ ubertatem, quam etiam imperfecti quique labore obedientiæ in cœnobijs non ferentes, superba nonnunque præsumptione sectantur, sed celeberrimo prælegit monasterio subiugari. Vbi tñ ne ullo habitus sui proderetur indicio, indutus ueste seculari, multis, ut illic moris est, diebus lachrymans pro foribus excubauit, atque ad omnium genua prouolutus, post eorum diuturna fastidia qui ad explorandum eius desiderium, in ultima eum iam ætate uelut panis egestate compulsum, non syncerè illius propositi sanctitatẽ expetisse dicebãt, tãdem ut susciperetur obtinuit.

Vbi

Vbi à dolescenti cuidam fratri qui hortum susceperat excolendum, in adminiculum deputatus, cùm non solum omnia quæ idem præpositus imperasset, uel quæ iniuncti operis cura poscebat, cum admiratione tam sanctæ humilitatis impleret, uerum etiam quædam necessaria opera, quæ propter horrorem sui à cæteris uitabantur, ita furtiuo per noctem labore perficeret, ut diluculo omnis congregatio tam utilium operum admirans ignoraret authorē. Cumq; ita triennium fermè illic gaudens desideratis tā iniuriosæ subiectionis laboribus exegisset, accidit ut quidam frater eidem cognitus ex illis unde ille discesserat Aegypti partibus adueniret. Qui cum indumentorum eius atq; officij uilitate promodissimæ agnitionis facilitatem diu hæsitans cohiberet, post explorationem manifestissimam ad eius genua prouolutus, primum stuporē fratribus cunctis, dehinc prodito etiam nomine, quod apud illos quoq; præcipuæ sanctitatis fama uulgauerat, etiam dolorem compunctionis incussit, quod scilicet tanti meriti ac sacerdotij uirum tam iniuriosis operibus deputassent. Sed postquā flens ubertim, & diabolicæ inuidiæ quasi grauem proditionis suæ imputans casum, ad monasterium suum honorifica fratrum custodia ambiente perductus est, exiguo illic tempore demoratus, rursus offensus est ipsis honoris sui ac primatus obsequijs, ac furtim ascendens nauem, ad Palestinam Syriæ prouinciā transmeauit, ubi uelut incipiens atq; nouitius in illo in quo nos degebamus monasterij receptus habitaculo, in nostra cella ab abbate præceptus est commanere. Sed ne illic quidem diu uirtutes eius ac merita latere potuerunt. Nam simili proditione detectus atq; ad monasterium suum cum ingenti honorificentia ac laude reuocatus, tādem quod erat esse compulsus est.

De aduentu nostro ad abbatem Pynufium. Cap. II.

CVm igitur post non longum tempus nos quoq; Aegyptum petere sanctæ institutionis desiderium compulisset, summo eum affecto ac desiderio perquirentes, tanta eius sumus gratia atq; humanitate suscepti, ut nos tāquam pristinos synceilitas etiam cellulæ suæ, quam in extrema horti parte construxerat, honoraret hospitio. Vbi cum satis ardua atq; præcelsa, cuidam fratri monasterij regulam subeunti, coram omnibus in syntaxi fratribus pręcepta tradidisset, quę in quarto, ut prędiximus, institutionum libro, quanta potui breuitate complexus sum, tam incomprehensibilia nobis tamq; mirifica ueræ abrenunciationis culmina uidebantur, ut nullo modo illuc humilitatem nostram crederemus posse conscendere. Igitur desperatione deiecti, & ipso etiam uultu intimam cogitationum amaritudinem non celantes, ad beatum senem satis anxia mente recurrimus. Cui protinus causam tantæ mœstitudinis inquirenti, abbas Germanus grauiter ingemiscens, ita respondit.

Interrogatio de pœnitentiæ fine, & satisfactionis indicio.
Cap. III.

GErmanus. Quanto magnificentior atq; sublimior incognitæ nobis sermo doctrinę, iter arduū præcelsissimæ renūciationis aperuit, & quasi remota oculorū nostrorū caligine conditū cœlo culmen eius ostendit, tanto maiore desperationis mole deprimimur. Immensitatē siquidē eius cū exiguitate uirium nostrarū mentientes, & nimiam abiectionem ignauiæ nostræ, cùm infinita uirtutis ostensæ celsitudine conferentes, paruitatem nostram non solum ad illa non posse proficere, uerùm etiam ab eo quod est deterius deficere posse sentimus. Nam ponderibus nimiæ desperationis oppressi, quodam modo de infimis ad inferiora prolabimur. Vnum proinde ac singulare præsidium medelam nostris potest conferre uulneribus, ut de fine pœnitentiæ & maximè de satisfactionis indicio aliqua discamus, ut certi de remissione præcedentium delictorum, possimus etiam ad conscendenda fastigia prædictæ perfectionis animari.

Responsio de humilitate interrogationis nostræ.
Cap. IIII.

PYnufius. Delector quidē admodū copiosis humilitatis uestrę fructib. quos etiā cellulę illius quondam habitatione susceptus non incuriosa æstimatione perspexi, ualdeq; congaudeo, quia id quod à nobis omniū Christianorū infimis sola forsitan uerborū libertate præcipitur, tanta admiratione suscipitis, ut cū ea (si non fallor) haud segnius q̄ à nobis dicta sunt impleatis, cumq; sicut memini labore operis uestri penè dictorū no

strorum exequetur industria, ita meritum uestræ uirtutis occulitis, tanquam si nulla ad uos eorum quæ quotidie exercetis aura peruenerit. Sed quia idipsum summa laude dignissimum est, quod uelut adhuc rudes incognita uobis esse ista sanctorum instituta testamini, id quod à nobis sedulò postulatis, breuiter ut possumus complectemur. Necesse est enim ut ultra possibilitatem nostram atque uirtutem, antiquę familiaritatis uestræ pareamus imperio. Itaque de pœnitentię exhortatione uel meritò multi non solum dictis uerum etiam scriptis plurima uulgauerunt, monstrantes quanta eius utilitas, quãta uirtus, quantaque sit gratia, ita ut Deo præteritis facinoribus offenso, tamque iustissimam pœnam pro tantis criminibus inferent (si dici fas est) quodammodo obsistat, & quasi inuiti (ut ita dixerim) dexteram suspendat ultoris. Verùm hæc omnia uobis, uel pro sapientia super naturali uel pro indefesso sacrarum studio literarum ita cognita esse non ambigo, ut de his prima plantatio uestræ conuersationis inoleuerit. Denique non de pœnitentiæ qualitate, sed de eius fine ac satisfactionis indicio solliciti, id quod ab alijs prætermissum est sagacissima interrogatione disquiritis. Quapropter omni breuitate atque compendio propositionis uestræ desiderio satisfacere nitimur.

De modo pœnitentiæ & indulgentiæ documento. Cap. V.

POenitentiæ plena & perfecta definitio est, ut peccata pro quibus pœnitudinem gerimus, uel quibus nostra cõscientia remordetur, nequaquam ulterius admittamus. Indicium uerò satisfactionis & indulgentiæ est, affectus quoque eorum de nostris cordibus expulisse. Nouerit enim unusquisque nec dum se peccatis pristinis absolutum, quandiu sibi satisfactioni & gemitibus incubanti, uel illorum quæ egit uel similium criminũ ante oculos imago præluserit, eorumque non dicam obiectio, sed uel recordatio infestauerit mentis arcana. Itaque tunc se is qui pro satisfactione peruigilat, à criminibus absolutũ, ac de præteritis admissis ueniam percepisse cognoscat, cum nequaquã cor suum eorundem uitiorum illecebris senserit uel imaginatione perstringi. Quamobrem uerissimus quidam examinator pœnitentiæ & iudex indulgentiæ in conscientia residet nostra, qui absolutionem reatus nostri ante cognitionis & iudicij diē adhuc nobis in hac carne commorantibus detegit, & finem satisfactionis ac remissionis gratiam pandit. Et ut hæc eadem quæ dicta sunt significantius exprimantur, tum demum præterita nobis uitiorum contagia remissa credenda sunt, cum fuerint de corde nostro præsentium uoluptatũ desideria pariter passionesque depulsæ.

Interrogatio an reminiscenda sint pro cordis compunctione peccata. Cap. VI.

GErmanus. Et unde nobis gigni poterit humiliationis illa sancta salutarisque cõpunctio, quę ex persona pœnitentis ita describitur: Peccatum meum cognitũ tibi feci, & iniustitiam meã non operui, dixi, pronunciabo aduersum me iniustitiã meã domino, ut illud quoque quod sequitur efficaciter dicerem ereamur, & tu remisisti impietatem cordis mei? Vel quemadmodũ in oratione prostrati, nosmetipsos ad cõfessionis lachrymas ualebimus excitare per quas delictorũ ueniã consequi mereamur, secundùm illud: Lauabo per singulas noctes lectũ meum, lachrymis meis stratum meũ rigabo, si peccatorum nostrorum memoriam de nostris cordibus extrudamus. Quam iubemur econtrario tenaciter custodire dicente domino: Et iniquitatum tuarum non recordabor, tu uerò memento? Ob quam rem non solum operans, uerum etiam orans ad peccarorum meorum recordationem mentem meam de industria reuocare contendo, ut ad humilitatem uerам & contritionem cordis efficacius inclinatus, audeam dicere cum propheta: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea.

Responsio, quousque anteriorum actuum recordatio sit habenda. Cap. VII.

PYnufius. Interrogatio uestra, ut iam supra dictum est, non de pœnitentiæ qualitate, sed de eius fine proposita est, & de satisfactionis indicio, ad quã cõgrue (ut arbitror) consequenterque responsum est. Cæterum hoc quod de peccatorum recordatione dixistis, utile satis ac necessarium est, sed adhuc agentibus pœnitentiam, ut cùm iugi pectoris sui contusione proclament. Quoniam iniquitatem ego agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Illud etiam adijciant: Et cogitabo pro peccato meo. Dum ergo agimus

mus pœnitentiam, & adhuc uitiosorum actuum recordatione mordemur, necessarium est, ut ignem conscientiæ nostræ obortus ex confessione culpæ lachrymarum imber extinguat. Cum uerò cuiquam in hac humilitate cordis & spiritus contritione defixo, atque in labore & gemitu perduranti, horum recordatio fuerit consopita, & conscientiæ spina de medullis animæ gratia Dei miserantis euulsa, certum est eum ad satisfactionis finem atque indulgentiæ merita peruenisse, & ab uniuersorum criminum labe purgatum. Ad quam tamen obliuionem non aliàs peruenitur, nisi per obliterationem uitiorum atque actuum pristinorum, & perfectam cordis atque integram puritatem, quam sine dubio nullus eorum, qui per ignauiam siue contemptum uitia sua purgare neglexerit assequetur, nisi qui gemitus atque suspiria mœsta iugitate continuans omnem sordium pristinarũ excoxerit labem, & uirtute animi atque opere proclamauerit ad Deũ: Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non operui. Et fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, ut consequenter mereatur audire: Quiescat uox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operis tui, ait dominus. Illud quoque similiter ad eum uoce domini dirigatur, deleui ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. Et iterum: Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum iam non recordabor, & ita funiculis peccatorum suorum quibus unusquisque constringitur absolutus, domino cum omni gratiarum actione cantabit: Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

De diuersis pœnitentiæ fructibus. Cap. VIII.

POst illam namque generalem baptismi gratiam, & illud preciosissimum martyrij donum quod sanguinis ablutione conquiritur, multi sunt pœnitentiæ fructus, per quos ad expiationem criminum peruenitur. Non enim tantum simplici illo pœnitentiæ nomine salus æterna repromittitur, de qua beatus Apostolus Petrus: Pœnitemini, inquit, & conuertimini, ut deleantur peccata uestra. Et Ioannes baptista, uel ipse dominus: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Sed etiam per charitatis affectum peccatorum moles obruitur, charitas enim operit multitudinem peccatorum. Similiter etiam per eleemosinarum fructum uulnerib. nostris medela præstatur, quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Ita & per lachrymarum profusionem conquiritur ablutio peccatorum. Lauabo enim per singulas noctes lectũ meum lachrymis meis stratum meum rigabo. Denique ostendit eas subiungens non inaniter fuisse profusas. Discedite, inquiens, à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniã exaudiuit dominus uocem fletus mei. Nec non per criminum confessionem eorum abolitio conceditur. Dixi, enim, ait, pronunciabo aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Et iterum: Narra tu iniquitates tuas primus ut iustificeris. Per afflictionem quoque cordis & corporis admissorum scœlerũ remissio similiter obtinetur. Nam uide, inquit, humilitatem meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea. Præcipuæque per emendationem morum: Nam auferte, inquit, malum cogitationum uestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam, & uenite & arguite me, dicit dominus. Et si fuerint peccata uestra ut coccinum, uelut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi uermiculus, uelut lana alba erunt. Interdum etiam intercessione sanctorum impetratur uenia delictorum. Qui enim scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabit ei uitam Deus peccanti nõ ad mortem. Et iterum: Infirmatur quis ex uobis, inducat presbyteros ecclesiæ & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum dominus, & si in peccatis sit dimittentur ei. Nonnunquam misericordiæ ac fidei meritò labes excoquit uitiorum, secundùm illud: Per misericordiam & fidem purgantur peccata Per conuersionem plerunque & salutem eorum qui nostris monitis ac prædicatione saluãtur. Quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ suæ saluat animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorem. Per indulgentiam nihilominus & remissionem nostrã, ad indulgentiam nostrorum facinorum peruenitur. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cœlestis delicta uestra. Videtis ergo quantos misericordię aditus patefecit clementia saluatoris, ut nemo salutem cupiens desperatione frangatur,

gatur, cum uideat se tantis ad uitam remedijs inuitari. Si enim pro infirmitate carnis afflictione ieiuniorum abolere te peccata nō posse causaris, nec potes dicere: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum, quia cinerem tanquã panem manducabã, & potum meum cum fletu miscebam eleemosinarum ea redime largitate. Indigenti si nō habes quod impartias, licet nullũ ab hoc opere necessitas inopiæ ac paupertatis excludat, quandoquidem & illius uiduæ duo tantum æra, ingentibus diuitum muneribus præferantur, & pro calice aquæ frigidæ mercedem se redditurum dominus repromittat, certè absq; illis morum poteris emendationem purgari. Quòd si perfectionem uirtutum extinctione uitiorum omnium non potes adipisci, sollicitudinem piam erga utilitatem alienæ sanitatis impende. Si autem te idoneum huic ministerio non esse conquereris, operire peccata poteris charitatis affectu. In hoc quoq; si te fragilem fecerit quælibet mētis ignauia, oratione saltem atq; intercessione sanctorum remedia uulneribus tuis humilitatis affectu submissus implora. Postremò quis est qui non possit suppliciter dicere: Peccatum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non operui: ut per hanc confessionem etiam illud confidenter subiungere mereatur: Et tu remisisti impietatem cordis mei. Quòd si uerecundia retrahente reuelare ea coram hominibus erubescis, illi quem latere non possunt cōfiteri ea iugi supplicatione non desinas ac dicere. Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper, tibi soli peccaui, & malum coram te feci, qui & absq; ullius uerecundiæ publicatione curare & sine improperio peccata donare consueuit. Post istud quoq; tam promptum certumq; subsidiũ, aliud quoq; adhuc facilius largita est nobis diuina dignatio, ipsamq; remedij opem nostro commisit arbitrio, ut indulgentiam nostrorum scœlerũ pro nostro præsumamus affectu, dicentes ei: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quisquis igitur ad indulgētiam suorum criminum desiderat peruenire, istis semetipsum aptare studeat instrumētis, nec obdurati cordis peruicacia à remedio salutari fontem tantæ pietatis auertat, quia etiam si hæc omnia fecerimus, non erunt idonea ad expiationem scœlerum nostrorum, nisi ea bonitas domini clementiaq; deleuerit. Qui cum religiosi conatus obsequia supplici mente à nobis oblata perspexerit, exiguos paruosq; conatus immensa liberalitate prosequitur, dicens: Ego sum ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum iam non recordabor. Ad hunc ergo quem prædiximus statum quisq; conscenderit, satisfactionis gratiam quotidianis ieiunijs, & mortificatione cordis & corporis assequitur, quia scriptum est: Sine sanguinis effusione non fit remissio. Nec immeritò. Caro enim & sanguis regnum Dei possidere non possunt. Et ideo quisquis ab huius sanguinis effusione gladium spiritus quod est uerbum Dei, uoluerit inhibere, absq; dubio illa Hieremiæ prophetæ maledictione plectet. Nam maledictus, inquit, qui prohibet suum gladium à sanguine. Hic namq; est gladius qui illum noxium sanguinem quo animatur materia peccatorum salubriter fundens, quicqd repperit in membris animæ nostrę carnale terrenum'ue concretum, resecat & abscidit ac mortificatos uitijs uiuere Deo & spiritalibus facit uigere uirtutibus, & ita iam non recordatione ueteris admissi, sed spe futurorum gaudiorum flere incipiet, nec tam de præteritis malis quàm de futuris seu uenturis cogitans bonis, non ex peccatorũ mœrore lachrymas, sed ex æternæ illius lætitiæ alacritate profundit, atq; obliuiscens ea quæ posteriora sunt, id est, carnalia uitia, ad ea quæ in ante sunt extenditur, hoc est, spiritalia dona atque uirtutes.

Quòd utilis sit profectus obliuio peccati, & quòd flagitiorum recordatio sit uitanda. Cap. IX.

CAeterũ quod paulò ante dixisti, te etiam de industria pręteritorũ peccatorũ memoriam retractare, hoc fieri non oportet, quinimò etiãsi uiolenter irrepserit, protinus extrudatur. Multũ namq; retrahit mentē à contēplationis puritate, eius præcipuè qui in solitudine cōmoratur, implicans eum sordibus mundi huius & præuocans fœtore uitiorum. Dum enim recolis ea quæ secundûm principem seculi huius siue per ignorantiam siue per lasciuiam commisisti, ut concedam tibi quod in hac cogitatione posito oblectatio nulla subrepat, certè antiquæ putredinis uel sola contagio, necesse est ut retrò mentem fœto

mentem fœtore corrumpat, & spiritalem uirtutum fragrantiam, id est, suauitatem boni odoris excludat. Cùm ergo præteritorum memoria uitiorum pulsauerit sensum, ita ab ea resiliendum est, sicut refugit uir honestus & grauis si impudicæ ac procacis fœminæ in publico, aut colloquijs, aut amplexibus appetatur. Qui utiq; nisi se à contactu eius festinus abstraxerit, & uel breuissimā moram inhonestæ confabulationis admiserit, etiam si consensum impudendæ respuat uoluntatis, infamiæ tamen ac reprehensionis notam cunctorum prætereuntium iudicio non euadit. Ita igitur etiam nos oportet cum fuerimus in huiusmodi cogitationes pestifera recordatione deducti, raptim ab earum contemplatione discedere, & implere illud quod à Salomone præcipitur: sed exili, inquit, noli demorari in loco eius, neque intendas oculum tuum in eam, ne uidentes nos angeli immundis ac turpibus cogitationibus inuolutos, non possint de nobis prætereuntes dicere: Benedictio domini super uos, benediximus uobis in nomine domini. Impossibile namque est mentem bonis cogitationibus immorari, cum principale cordis ad turpes atq; terrenos intuitus fuerit deuolutum. Vera est enim illa Salomonis sententia: Oculi tui cum uiderint alienam, os tuum tunc loquetur praua, & iacebis tanquam in corde maris, & sicut gubernator in magna tempestate, dices autem percusserunt me, sed non dolui, & deluserunt me, ego autem nesciui. Derelictis ergo non solum turpibus, sed etiā terrenis cogitationibus uniuersis, erigenda est semper ad cœlestia nostræ mentis intentio, secundùm saluatoris nostri sententiam. Vbi enim ego sum, inquit, illic & minister meus erit. Solet enim frequenter accidere, ut dum uel suos, uel aliorum lapsus, imperitorum quispiam miserātis retractat affectu, ipse etiam subtilissimi teli uoluptuario perstringatur assensu, & initium sub specie pietatis exortum, obscœno ac noxio fine concludat. Sunt enim uiæ, quæ uidentur apud homines rectæ, nouissima autem earum uenient in profundum inferi. Quapropter studendum est nobis ut uirtutum potius appetitu & desiderio regni cœlorum, quàm noxijs uitiorum recordationib. nosmetipsos ad compunctionem laudabilē prouocemus, quia necesse est tādiu quempiam pestilentissimis cloacæ fœtorib. præfocari, quandiu supra eam stare, uel cœnum eius uoluerit commouere.

De satisfactionis & indicio, & obliuione præteritorum criminum. Cap. X.

NOuerimus autem nos, ut sæpè diximus, tunc demū pro præteritis satisfecisse peccatis, cum ipsi motus atq; affectus per quos pœnitenda cōmisimus, fuerint de nostris cordibus amputati. Quòd tamen nullus obtinere posse se credat, qui non prius ipsas causas atq; materias, pro quib. in illa collapsus est crimina, omni spiritus feruore succiderit, ut uerbi gratia si in fornicationem, uel adulterium perniciosa fœminarum familiaritate collapsus est, summa festinatione etiam ipsum earum deuitet aspectum, aut certè, si per abundantiam uini epularumq; est nimietate succensus, illicitam ciborum crapulam summa districtione castiget. Et rursum, si in periurium, aut furtum, aut homicidium, aut blasphemiam, pecuniarum desiderio, atq; amore corruptus incurrit, materiam auaritiæ illectricem suæ deceptionis abscidat. Si in iracundiæ uitium, superbiæ passione propellitur, arrogantiæ ipsius fomitem summa humilitatis uirtute cōuellat. Et ita ut unūquodq; peccatum possit extingui, causa atq; occasio per quam uel ob quam admissum est, debet primitus amputari. Isto etenim curationū remedio, ad obliuionem quoq; admissorum criminum sine dubio peruenietur.

In quo temporaliter sit agenda pœnitudo, & in quo finem habere posit. Cap. XI.

VErum ista prędictę obliuionis definitio super capitalib. tantum sit criminib. constituta, quæ Mosayca quoq; lege dānantur, quorum sicut per conuersationē bonā abijciuntur, uel consumunt affectus, ita etiā accipit pœnitētia finē. Ceterū ab ipsis minutis in quib. septies iustus cadit in die, ut scriptū est, & resurget, nunq; deerit pœnitudo. Aut enim per ignorantiā, aut per obliuionē, aut per cogitationē, aut per sermonē, aut per obreptionem, aut per necessitatē, aut per fragilitatem carnis, singulis diebus, uel inuiti, uel uolentes peccata incurrimus, pro quibus & Dauid orans Dominum, purificationem atque indulgentiam deprecatur dicens: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et Apostolus: Nō enim quod uolo bonū, hoc facio, sed quod

ſed quod odi malum, hoc ago. Et pro quibus idem etiam eiulans proclamauit: Infoelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Tanta enim in his facilitate tanquam naturali lege prolabimur, ut quantalibet circumſpectione, atque cuſtodia caueantur, non poſſint ad plenum iſta uitari. De his ſiquidem unus diſcipulorum quem diligebat Ieſus abrupta definitione pronunciat, dicens: Si dixerimus, quia peccatum nō habemus, ipſi nos ſeducimus, & uerbum eius non eſt in nobis. Proinde ad perfectionis culmen pertingere cupienti, non ſatis proderit ad finem pœnitentiæ perueniſſe, id eſt ab illicitis temperare, niſi etiam in illis uirtutibus indefeſſo curſu ſemetipſum ſemper extenderit, quibus ad ſatisfactionis indicia peruenitur. Nec enim à fœtidiſſimis criminum ſordibus, quæ abhorret Dominus, quenquam abſtinuiſſe ſufficiet, niſi etiam illam bonam uirtutū fragrantiam qua Dominus delectatur, puritate cordis & Apoſtolicæ charitatis perfectione poſſederit. Hucuſque abbas Pynufius de ſatisfactionis indicio ac pœnitentiæ fine diſſeruit. Qui licet ut in eius Cœnobio reſidere mallemus, ſollicito deprecaretur affectu, tamen fama Scythioticæ ſolitudinis inuitatos, cum retinere non poſſet, emiſit.

Collationis abbatis Pynufij de pœnitudinis fine, & ſatisfactionis indicio finis.

COLLATIO PRIMA HABITA CUM BEATO THEONA DE REMISSIONE quinquageſimæ. Cap. I.

PRiuſquam uerba collationis huius habita, cum ſummo uiro abbate Theona incipiamus euoluere, neceſſariam reor, ut initium conuerſionis eius breui ſermone peſtringam, quia ex hoc uel meritum uiri, uel gratia euidentius poterit patere lectori. Hic igitur adoleſcens admodum, parentum ſtudio imperioque connexus eſt uinculo coniugali. Nam dum pudicitiæ eius religioſa ſedulitate proſpiciunt, & ancipitem lapſum lubricæ uerentur ætatis, præueniendos adoleſcentiæ motus, licito nuptiarum remedio crediderunt. Cùm ergo hic unius luſtri tempus cum coniuge peregiſſet, uenit ad abbatem Ioannem, qui tunc temporis meritò ſanctitatis electus diaconiæ præſidebat. Non enim ad hunc gradum quilibet propria uoluntate, aut ambitione prouehitur, ſed is quem cunctorum ſeniorum cœtus, ætatis prærogatiua, & fidei, atque uirtutum teſtimonio excellentiorem omnibus ſublimioremque cenſuerint. Ad hunc itaque beatum Ioannem cum piæ deuotionis ſtudio prædictus tunc iuuenis aduenisset, deferens religioſa munera inter cæteros poſſeſſores, qui certatim decimas uel primitias frugum ſuarum memorato ſeni de ſuis ſubſtantijs offerebant, uideretque eos ſenex cum multis ad ſe muneribus confluxiſſe, & deuotioni eorum uiciſſitudinem cuperet recompenſare, cœpit eis ſecundùm Apoſtolum ſpiritalia ſeminare, quorum metebat dona carnalia: denique ita ſermonem adhortationis inſtituit.

Exhortatio abbatis Ioannis ad Theonam, & cæteros qui cum eo uenerunt. Cap. II.

DElector quidem ô filij pia ueſtrorum munerum largitate, & deuotionē huius oblationis, cuius diſpenſatio mihi credita eſt, gratanter amplector, quia fideliter primitias ueſtras ac decimas indigentium uſibus profuturas uelut ſacrificium domino bonæ ſuauitatis offertis, harum ſcilicet oblatione, plenitudinē quoque fructum uniuerſæque ſubſtantiæ ueſtræ, ex qua hæc dn̄o delibaſtis, ubertim benedicendum credentes, uoſque ſecundùm mandati illius fidem multiplici ubertate bonorum omnium etiam in hoc ſeculo cumulandos, honora Deum de tuis iuſtis laboribus, & deliba ei de fructibus iuſtitiæ tuæ, ut impleantur horrea tua abundātia tritici, uino autem torcularia tua redundēt. Quam deuotionē fideliter exequentes, ſcitote uos legis antiquæ iuſtitiam conſummaſſe, ſub qua tunc poſiti & tranſgredientes eam, reatum ineuitabiliter incurrebant, & implentes ad perfectionis apicem peruenire non poterant.

De decimarum & primitiarum oblatione. Cap. III.

DEcimæ ſiquidē præcepto dn̄i uſibus leuitarū, oblationes uerò ac primitiæ erant ſacerdotib. conſecratæ, ſed primitiarū hic erat modus, ut quinquageſima pars uel frugum

gum uel animalium, templi uel sacerdotum ministerio præberetur. Quem modum tepidiores, quicq; infideliter minuentes, religiosiores uerò etiam cumulantes, illi ex sexagesima, hi autem ex quadragesima fructuum suorum parte pendebant. Iusti enim quib. lex non est posita sic probantur non esse sub lege, ut iustitias legis non solũ implere, uerum etiam superare contendant, sitq; deuotio eorum legali maior imperio, quæ obseruantiam cumulans præceptorum uoluntaria addat ad debita.

Quòd Abraham, Dauid & cæteri sancti mandata legis fuerint supergreßi. Cap. IIII.

ITa namq; & Abrahã futuræ legis præcepta legimus supergressum, cùm superatis quatuor regibus, de spolijs Sodomorum, quæ sibi uelut uictori non immeritò debebantur, & quidem rege ipso cuius spolia retulerat, suppliciter offerente, nihil penitus acquiescit attingere, sub diuini nominis testificatione proclamans: Extendo manum meã ad Deum excelsum, qui fecit cœlum & terram, si à filio subtegminis usq; ad corrigiam caligæ accipiam ex omnibus quæ tua sunt. Sic Dauid præcepta legis cognouimus supergressum, qui præcipiente Mose, ut inimicis talio redderetur, non solum hoc non fecit, uerum etiam dilectione complexus est persequentes, & pro his domino piè supplicans, etiam lugubriter fleuit, & ultus est interfectos. Ita Heliam quoq; & Hieremiam probamus non fuisse sub lege, qui cum licito uti coniugio absq; reprehensione potuerint, perseuerare tamen uirgines maluerunt. Sic Helisęum ac reliquos eiusdem propositi uiros, Mosaica legimus superasse mandata, de quibus Apostolus ita dicit: Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, angustiati, afflicti, egentes, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, & in mõtibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Quid de filijs Ionadab filij Rechab dicam, quos Hieremiæ prophetæ offerenti ex pręcepto domini uinum, ita legimus respondisse? Non bibemus uinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis uinum uos & filij uestri, usq; in sempiternum, & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & uineas non plantabitis, nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus uestris. Vnde etiã ab eodem propheta merentur audire: Hæc dicit dominus exercituum Deus Israhẽl: Non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. Qui omnes offerre possessionum suarum decimas non contenti, sed ipsa prædia respuentes, semetipsos potius Deo ac suas animas obtulerunt, pro quibus nulla ab homine fieri commutatio potest, sicut dominus in Euangelio contestatur. Quam dabit homo commutationem pro anima sua.

Quòd sub euangelij gratia degentes, superare debeant mandata legalia. Cap. V.

QVapropter scire debemus nos, à quibus non iam exigitur legale mandatum, sed quibus euangelicus quotidie intonat sermo, si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me, cum decimas de substantijs nostris offerimus Deo, adhuc quodammodo sub legis sarcina detineri, & nec dum ad euangelicum illud fastigium peruenisse, quod obtemperãtes sibi, non tantum præsentis uitæ beneficijs, sed etiam futuris præmijs munerat. Lex enim factoribus suis non regnorum cœlestium præmia, sed uitæ huius solatia repromisit, dicens: Qui fecerit hęc uiuet in eis. Dominus autem discipulis & amicis suis: Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, & omnis qui reliquerit domũ, uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Nec immeritò. Non enim tam laudabile est si ab illicitis, quàm si etiã à licitis temperemus, & his propter eius reuerentiam non utamur, qui ea nobis propter infirmitatem nostram utenda permisit. Itaq; si etiam hi qui decimas fructuum suorum fideliter offerentes præceptis domini antiquioribus famulantur, nec dum possunt euangelicum culmen ascendere, illi qui ne hęc quidem faciunt quãtum ab eo absint manifestissimè peruidetur. Nam quemadmodum poterunt euangelicæ gratiæ esse participes, qui consummare etiam leuiora legis præcepta contemnunt? Quorum facilitatem usq; adeò imperiosa legislatoris uerba testantur, ut etiam maledictum non implentibus proponatur: Maledictus enim, inquit, qui non

permanserit

permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius, ut faciat ea. Hic autem pro excellentia & sublimitate mãdatorum dicitur: Qui potest capere capiat. Illic legiferi uiolenta compulsio, præceptorum indicat paruitatem. Contestor enim, inquit, uobis hodie cœlum & terram, quòd si non custodieritis præcepta domini Dei uestri, peribitis à facie terræ. Hic magnificentia sublimium mandatorum, ipsa non tam imperantis quã adhortantis conditione signatur, si uis perfectus esse fac hoc aut illud. Ibi inexcusabile etiam recusantibus Moses pondus imponit. Hic consilio tantum uolentibus & ad perfectionem festinantibus dominus occurrit. Non enim generaliter præcipiendum erat, nec, ut ita dixerim, canonicè ab omnibus exigendum, id quod propter mirificam sublimitatem non potest passim ab omnibus apprehendi, sed consilio potius prouocantur omnes & gratia, ut hi qui magni sunt, possint perfectione uirtutum nõ immeritò coronari, qui autem parui sunt, & mensuram ætatis plenitudinis Christi implere non possunt, licet fulgore maiorum uelut syderum tecti latere uideantur, tamen à tenebris maledictionum, quę in lege sunt alieni, nec præsentium malorum cladibus abdicantur, nec supplicio plectantur æterno. Non ergo Christus ad illa uirtutum excelsa fastigia quenquam præcepti necessitate constringit, sed liberi arbitrij prouocat potestate, & salubritate consilij & desiderio perfectionis accedit. Vbi enim præceptum, ibi necessitas, & ubi necessitas, ibi & difficultas, ubi difficultas, ibi & negligentia, ubi negligentia, ibi & peccatum, ubi peccatũ, consequenter & pœna. Custodientes uerò hæc ad quæ præfixæ legis seueritate coguntur, pœnam potius, quæ ab illa intentabatur effugiunt, quam mercedẽ aut præmia consequantur.

Quòd euangelij gratia, sicut perfectis tribuit regna cœlorum, ita ueniabiliter sustentet infirmos. Cap. VI.

ITaq; sicut fortes ad sublimia atq; præcelsa euangelicus sermo sustollit, ita non patitur infirmos ad ima demergi: perfectis quidem tribuens beatitudinis plenitudinem, ueniam uerò infirmitate superatis impartiens. Lex enim consummantes præcepta sua in utriusq; meriti uelut quodam meditullio collocauit, quantum à transgressorum damnatione secernens, tantũ separans à gloria perfectorum. Quòd quidem q̃ infimum quamq; miserabile sit, uel ex præsentis uitæ statu & comparatione perspicite, in qua miserrimum ducitur, si hoc tantum quis studeat ac laboret, nec reus modo inter honestos homines, & non etiam locuples ac honorabilis, & gloriosus habeatur.

Quòd in nostra situm sit potestate, utrum sub euangelij gratia, an sub legis uelimus terrore consistere. Cap. VII.

QVamobrem in nostra hodie situm est potestate, utrum sub euangelij gratia an sub legis uelimus terrore consistere. Cuilibet enim parti pro qualitate actus sui unumquenq; necesse est aggregari. Nam aut supergrediẽtes legem, suscipit Christi gratia, aut certè inferiores uelut debitores suos sibiq; obnoxios lex retentat. Reus namq; legalium pręceptorum nequaquam euangelicam perfectionem ualebit attingere, quamuis, Christianum se, & domini gratia liberatum inaniter glorietur. Non solum enim hæc credendus est adhuc esse sub lege, qui ea quæ lex præcipit, detractat implere, sed etiã ille, qui ea tantum quæ lex iubet obseruare contentus est, ac nequaquam uocationi & gratiæ Christi condignos exhibet fructus, ubi non dicitur, decimas tuas & primitias offeres domino Deo tuo, sed uade uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me: ubi ob perfectionis magnificẽtiam discipulo postulanti, nè breuissimum quidem horæ spacium pro patris conceditur sepultura, nec humanæ charitatis officium, diuini amoris uirtuti præfertur.

Quemadmodum Theonas coniugem suam, ut & ipsa renunciaret exhortatus sit. Cap. VIII.

QVibus auditis, beatus Theonas inextinguibili desiderio euangelicæ perfectionis accensus, semen uerbi fœcundo corde conceptum, quasi profundis atq; edomitis condidit sulcis, in eò uel maximè humiliatus atq; compunctus, quòd eum senex non solum euangelicã perfectionem nõ attigisse dixisset, sed etiam uix legis ipsius adimplesse mandata.

mandata. Siquidem cum decimas frugum suarum solitus esset diaconiæ annis singulis pendere, primitiarum rationem ne audisse quidem aliquando, quam tamen etiam si similiter implesset longè nihilominus secundum senis sentiam, se ab Euangelica perfectione distare suppliciter fatebatur. Domum itaque reuertitur mœstus, illaque affectus tristitia, quæ pœnitentiam ad salutem stabilem operatur, ac de sua iam uoluntate & definitione non dubius, erga salutem coniugis, omnem mentis solicitudinem curamque conuertit, eamque ad desiderium, quo fuerat ipse succensus, cœpit exhortatione simili prouocare, & ut Deo pariter in sanctimonia & castitate seruirent, diurnis nocturnisque fletibus admonere dicens: conuersionem melioris uitæ, nequaquam esse protelandam, quia necessitati subitæ mortis uana spes immaturæ non præiudicaret ætatis, quippe quæ infantes, pueros, adolescentes, pari, ut senes, sorte præriperet.

Quemadmodum non acquiescente uxore sua ad monasterium peruolarit. Cap. IX.

CVmque huiusmodi obsecrationibus iugiter persistenti coniunx durissima non præberet assensum, seque diceret solatio maritali pro ætatis suæ flore penitus carere non posse, ac proinde si quid deserta ab eo criminis admisisset, illi potius ascribendum, qui coniugij fœdera dirupisset. Ad hæc ille, cum diu conditionem naturæ prætendisset humanæ, quam fragilem & incertam periculosum esset carnalibus desiderijs & operib. diutius implicari, adijciens astruebat, non licere cuiquam eius se boni extorrem facere quòd didicisset, maiorisque esse noxæ despicere cognitam bonitatem, quàm incognitam non amare, proinde se iam reatu etiam præuaricationis inuolui, si inuentis tam preciosis tamque cœlestibus donis, terrena ac sordida prætulisset. Ad omnem sanè aiebat ætatem, omnemque sexum perfectionis magnificentiam pertinere, & uniuersa ecclesiæ membra ad conscendendam sublimium meritorum celsitudinem prouocari, dicente Apostolo: sic currite ut comprehendatis, nec propter lentorum & segniorum moras, paratos atque alacres debere subsistere, cum rectius sit, ut desides à præcurrentibus incitentur, quam ut properantes à residentibus obligentur. Proinde statutum sibi dicebat decretumque esse renunciare seculo ac mori mundo, ut uiuere possit Deo, & si hanc beatitudinem nequeat obtinere, ut cum socia sua in consortium transeat Christi, malle se uel cum unius membri dispendio saluum fieri, & uelut debilem introire in regnum cœlorum, quàm cum soliditate corporis condemnari. Adijciebat autem etiam ista dicens: Si Moses pro duritia cordis dimitti permittit uxores, quare hoc non sinat Christus, pro desidio castitatis, præsertim cum idem dominus inter cæteras affectiones, id est, patrum, matrum ac filiorum, quibus omnem reuerentiam, non solum lex, sed etiam ipse præceperat exhibere, tamen pro nomine suo ac desiderio perfectionis, nō solum contemnenda simpliciter, sed etiam odio habenda esse decernens, coniungat eis similiter etiam uxorum nomen dicens, & omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitā æternam possidebit. In tantum ergo perfectioni, quam prædicat, nihil patitur comparari, ut illam quoque necessitudinem soluat patris ac matris, quæ secundum Apostolum primum obtinet in repromissione mandatum, honora scilicet patrem & matrem, quod est mandatum primum in repromissione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram, eamque despici pro suo amore præcipiat. Euidenter itaque sicut eos Euangelicus sermo condemnat, qui non interueniente adulterij crimine, uxoria uincula dirumpūt, ita ob amorem Christi & desiderium castitatis, his qui iugum carnale reiecerint, etiam centupla præmia repromittit. Quapropter si fieri potest, ut ad hanc optatissimam mihi partem, accepta tandem ratione flectaris, scilicet ut domino seruientes, pœnam gehennæ pariter euitemus, charitatem coniugij non refuto, imò etiam maiore adhuc dilectione complector. agnosco enim & ueneror adiutricem meam, domini mihi sententia deputatam, & indirupto eidem fœdere charitatis in Christo cohærere non respuo, nec à me separo quod dominus mihi primæ statim conditionis lege coniunxit, dummodo sis & ipsa quod conditor esse te uoluit. Si uerò non adiutorium esse uolueris, sed in deceptionem, & adminiculum te non mihi, sed aduersario malueris exhibere, atque ob hoc attributum putas con-

iugi sacramentum, ut te huius quæ ingeritur fraudans saluti, insuper etiam me à discipulatu retrahas saluatoris, ita illam abbatis Ioannis, imò Christi ore prolatam sententiam uiriliter appræhendam, ut me à spiritali bono, nulla carnalis aueilere possit affectio. Qui enim, inquit, non odit patrem & matrem, & filios, & fratres, & sorores, & uxorem, & agros, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Cùm ergo his, atque huiusmodi uerbis muliebris non flecteretur intentio, & in eadem obstinationis duritia permaneret, si ego, inquit, beatus Theonas te abstrahere à morte non possum, nec tu me separabis à Christo. Tutius est autem mihi cum homine, quàm cum Deo habere diuortium. Aspirante itaque gratia Dei, definitionis suæ executionem instãter aggressus est, nec intepescere per aliquam moram desiderij sui passus est ardorem, nam confestim omni mundana facultate nudatus ad monasterium peruolauit. Vbi in breui tanto splendore sanctitatis & humilitatis enituit, ut beatæ memoriæ Ioanne ad dominum ex hac luce migrante, sancto'que Helia uiro, qui haud minor decessore suo fuit similiter decedente, tertius Theonas uniuersorum prælectus iudicio, in diaconiæ eis dispensatione successerit.

Satisfactio pro eo ne discidia coniugibus suadere uideamur.
Cap. X.

NEmo autem existimet, nos hæc ad prouocanda coniugiorũ diuortia texuisse, qui non solum nuptias minimè condemnamus, uerum etiam Apostolicam sequentes sententiam, dicimus honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus, sed ut lectori initium conuersionis, quo tantus ille Deo dicatus est fideliter panderemus. A quo bona gratia hoc primum deposco, ut siue hoc ei placeat, siue displiceat, me quoquo modo à calumnia alienum esse concedens, in suo hoc facto aut laudet, aut reprehendat authorem. Ego autem qui non meam super hac re sententiam prompsi, sed rei gestæ historiam simplici narratione complexus sum, æquum est, ut sicut mihi de eorum, qui hoc factum probant laude nihil uendico, ita eorum, qui id improbant non pulser inuidia. Habeat ergo suum de illo, ut diximus, unusquisq; iudicium, sed moneo, ut ita censuram sui castiget examinis, ne se æquiorem aut sanctiorem diuino credat esse iudicio, quo in eum etiam Apostolicarum collata sunt signa uirtutum, ut taceam de tantorum patrum sententia, à quibus factum eius, non solum minimè reprahensum, uerum etiam usq; adeo collaudatum esse manifestum est, ut eum summis ac sublimissimis uiris diaconiæ electione prætulerint. Et puto tot spiritalium uirorum, Deo authore prolatum non errasse iudicium, quod etiam tanta signorum, ut supra iam dictum est, admiratio confirmabat.

Inquisitio cur in Aegypto totis diebus quinquagesimæ non ieiunetur, nec genua in oratione curuentur. Cap. XI.

SEd iam tempus est, ut promissæ disputationis ordinem prosequamur. Igitur abbas Theonas cum diebus quinquagesimæ, nos in nostra cellula uisitasset, uespertina orationum solennitate transacta, humi paululum considentes, cœpimus diligentius percõtari, cur apud eos tanta obseruantia caueretur, ne quis penitus totis quinquagesimæ diebus, uel genua in oratione curuaret, uel usque ad horam nonam ieiunare præsumeret, eo'que id diligentius scrutabamur, quod nequaquam hoc tanta cautione seruari in Syriæ monasterijs uideramus.

Responsio de natura eorum, quæ bona uel mala, uel media sunt.
Cap. XII.

AD hæc abbas Theonas, tali usus est sermonis exordio. Oportet quidem nos authoritati patrum, consuetudiniq; maiorum usq; ad nostrum tempus per tantam annorum seriẽ protelare, etiã non percepta ratione cedere, eamq; ut antiquitus tradita est, iugi obseruantia ac reuerentia custodire. Veruntamen quoniam causas huius rei & rationem uultis agnoscere, accipite breuiter ea, quæ à senioribus nostris tradita super hac institutione comperimus. Veruntamen antequam scripturæ diuinæ authoritas proferatur, si placet, de natu-

de natura ipsius ieiunij & qualitate pauca dicamus, ut disputationem nostram subsequens scripturarum confirmet authoritas. Diuina sapientia per ecclesiasten omni rei, id est, uniuersis seu prosperis, seu quæ aduersa putantur & tristia, tempus esse proprium designauit dicens: Omnibus tempus est, & tempus omni re sub cœlo. Tempus pariendi, & tempus moriendi, tempus plantandi, & tempus euellendi, quod plantatum est, tempus occidendi, & tempus sanandi, tempus destruendi, & tempus ædificandi, tempus plorandi, & tempus ridendi, tempus plangendi, & tempus saltandi, tempus mittendi lapides, & tempus colligendi lapides, tempus amplectendi, & tempus longè fieri ab amplexibus, tempus acquirendi, & tempus perdendi, tempus custodiendi, & tempus expellendi, tempus dirumpendi, & tempus sarciendi, tempus tacendi, & tempus loquendi, tempus amandi, & tempus odiendi, tempus belli, & tempus pacis. Et infra, quia tempus est, inquit, omni rei & omni facto. Nihil igitur ex his esse, bonum perpetuum diffiniuit, nisi cum fuerit horum quid oportunè & competenter expletum, ita ut hæc eadem, quæ nunc oportunè gesta bene cedunt, si importuno uel incongruo tempore præsumantur, inutilia inueniantur & noxia, absque his duntaxat, quæ per se principaliter, uel bona, uel mala sunt, nec aliquando possunt in contrarium deriuari, ut est iustitia prudentia, fortitudo, temperantia, cæteræque uirtutes, siue ediuersò uitia, quorum definitiones in aliam partem cadere omnino mutari'ue non possunt. Si qua uerò in utrumque affectum possunt aliquando transire, ut pro qualitate utentium, uel bona inueniantur, uel mala, hæc non absolutè pro sua natura, sed pro perpetrantis affectu, & oportunè temporis, uel utilia interdum, uel noxia sentiuntur.

Quale bonum sit ieiunium. Cap. XIII.

QVamobrem nunc quærendum est, quid super ieiuniorum statu decernere debeamus, utrum nam similiter & ipsum bonum esse, eo modo quo iustitiam, prudentiam, fortitudinem, aut temperantiam diximus, quæ in partem contrariam penitus transire non possunt, an medium quid, quod interdum factum possit prodesse, interdum prætermissum condemnare non possit, quodque nonnunquam egisse repræhensibile sit, nonnunquam prætermisisse laudabile. Si enim in illa definitione uirtutum, etiam ieiunium censeamus, ut inter principalia bona ciborum abstinentia collocetur, erit profectò eorum mala, & criminosa perceptio. Quicquid enim principali bono contrarium est, sine dubio principale malum esse censendum est. Quòd definiri à nobis scripturarum sanctarum, non permittit authoritas. Si enim tali sensu ac proposito ieiunemus ut peccatum contrahi in escarum participatione credamus, non modo nullos fructus pro abstinentia consequemur, sed etiam reatum maximum, ac sacrilegij crimen secundum Apostolum contrahemus, abstinentia à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt ueritatem, quia omnis creatura Dei bona, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Qui enim putat quid commune esse, illi commune est, & idcirco ob solam perceptionem escæ neminem legimus condemnatum, nisi fortè iunctum quid fuerit, uel postea subsecutum, per quod meruerit condemnari.

Quòd non sit principale bonum ieiunium. Cap. XIIII.

ITaque hoc medium esse etiam ex hoc manifestissimè declaratur, quia sicut non iustificat custoditum, ita non condemnat irruptum, nisi fortè præcepti transgressio magis quàm escarum perceptio puniatur. Principali autem bono, ita nullum oportet uacuum esse tempus, ut sine eo cuiquam esse non liceat, qui necesse est cessatione eius in malum corruere negligentem. Ne rursum principali malo ullum conceditur tempus, quia quòd noxium semper nunquam poterit, si admissum fuerit non nocere, uel in partem unquam laudabilem cōmutari. Ac proinde ea quibus qualitates statutas uidemus & tempora, & quæ sic obseruata sanctificant, ut omissa non polluant, media esse manifestum est, utputa nuptias, agriculturam, diuitias, solitudinis remotionem, uigilias, sacrorum

lectionem, meditationemque librorum, ipsaque ieiunia, de quibus principium sermonis exortum est. Quæ omnia diuina præceptio, uel sanctarum authoritas scripturarum, non ita cessabiliter obtinenda, nec iugiter custodienda decreuit, ut ea paululum intermisisse nepharium sit. Quicquid enim imperatiuè decernitur, mortem irrogat non impletum, quæcunque uerò suadentur potius, quàm iubentur, facta prosunt, infecta non puniunt. Et idcirco aut omnia hæc, aut certe quædam, pro causa, pro loco, pro modo, pro tempore, circumspectè agere nos maiores nostri, & prouidè obseruare iusserunt, quia si cõgruè horum aliquid actitetur, aptum atque conueniens, si incongruè, ineptum esse constat ac noxium, ac si uelit, quis in fratris aduentu, in quo Christum debet humanitate reficere, & gratissima susceptione complecti, austeritatem ieiunij custodire, non'ne inhumanitatis potius crimen incurrit, quam laudem & meritum religionis acquirit? Vel si cum defectio & imbecillitas carnis reparationem uirium escæ perceptione deposcit, non acquiescat aliquis rigorem abstinentiæ relaxare, non'ne magis crudelis sui corporis homicida, quam salutis prouisor est æstimandus? Ita etiam cum tempus festiuitatis escarum congruum, fotum & refectionem necessariæ absolutionis indulget, si quis ieiuniorum rigidam obseruantiam indiruptè uoluerit retentare, necesse est, ut non tam religiosus, quàm inconditus, atque irrationabilis habeatur. Sed & illis hæc nihilominus reperientur aduersa, qui humanam laudem ieiunijs aucupantur, & inani ostentatione palloris, famam sanctitatis acquirunt, quos euangelicus sermo in præsenti suam recepisse mercedem pronunciat, uel quorum per prophetam dominus ieiunium detestatur, & ex quorum persona cum sibi obijciens antè dixisset: Quare ieiunauimus, & non aspexisti, humiliauimus animas nostras, & nescisti? confestim subijciens prodidit causas, cur non merentur audiri: Ecce, inquit, in die ieiunij uestri inuenitur uoluntas uestra, & omnes debitores uestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare, sicut usque in hanc diem, ut audiatur in excelso clamor uester. Nunquid tale est ieiunium, quod elegi per diem affligere hominem animam suam? Nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum, & cinerem sternere? Nunquid istud uocaui ieiunium, & diem acceptabilem domino? Deinde inde infert docens, quomodo acceptabilis fiat continentia ieiunantis, atque euidenter enunciat, per se solum ieiunium non posse prodesse, nisi has quę subijciuntur causas habuerit consequentes. Non'ne hoc est inquiens, ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos uagosque induc in domum tuam. Cùm uideris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria domini colliget te. Tunc inuocabis & dominus exaudiet, clamabis & dicet ecce adsum. Videtis ergo ieiunium nequaquam principale bonum à domino iudicari, eo quòd non per seipsum, sed per alia opera bonum ac placitum Deo fiat, & rursum ex accidentibus causis, non solum uanum, uerumetiam odibile censeatur, dicente domino: Cum ieiunauerint non exaudiam preces eorum.

Quòd principale bonum non propter inferius bonum debeat exerceri.
Cap. XV.

NOn enim misericordia, patientia & ueritas, uel prædicta præcepta uirtutum, in quibus utique bonum est principale, propter ieiunia sunt tenenda, sed potius ieiunia propter illa. Elaborandum est enim ut uirtutes illæ, quæ uerè bonæ sunt ieiunijs acquirantur, non ut ad ieiuniorum terminum tendant illarum gesta uirtutum. Ob hoc ergo est utilis carnis afflictio, ob hoc ei adhibenda est inediæ medicina, ut per illam ad charitatem in qua immobile ac sine ulla temporis exceptione, perpetuum bonum est peruenire possimus. Neque enim medicinæ, aurificinę uel cæterarum, quæ in hoc mundo sunt artium disciplina, propter instrumenta, quæ ad opus eius pertinent exercetur, & non potius ferramenta propter artis studium pręparantur, quę sicut utilia sunt peritis, ita superflua his, qui artis ipsius nesciunt disciplinam. Et sicut his, qui ad efficiendum opus suum

eorum

eorum ministerio fulciuntur, plurimum prosunt, ita illis qui cuius rei gratia instituta sint ignorantes, sola eorum professione contenti sunt, penitus prodesse non possunt, quia utilitatis eorum summam in retentatione eorum tantum non in operis consummatione constituunt. Illud ergo est optimum principaliter propter quod fiunt illa, quæ media sunt, ipsum uerò præcipuum bonum, non ob aliam causam, sed propter suam tantum agitur bonitatem.

Quomodo à cæteris bonis principale discernatur bonum.
Cap. XVI.

QVod quidem à cæteris, quæ media esse prædiximus, his secernitur modis, si per se bonum sit, & non per aliud aliquid, si propter se necessarium sit, & non propter aliud, si immutabiliter semperque sit bonum, ac perpetuò suam retinens qualitatem nunquam in partem posit transire contrariam, si ademptio uel cessatio eius non posit summam non inferre perniciem, si id quod illi contrarium est, similiter principale sit malum, nec in partem bonam posit aliquando transire. Quæ diffinitiones quibus principalium bonorum natura discernitur, ascribi ieiunijs omnino non possunt. Neque enim ex semetipsis bona, aut propter se necessaria sunt, quæ propter acquirendam cordis & corporis puritatem salubriter exercentur, ut aculeis carnis obtusis, mens purificata suo concilietur authori, nec immutabiliter semperque sunt bona, quia plerumque eorum intermißione nō lędimur, imò etiam in perniciem interdum animę importunius celebrata uertuntur. Sed nec principale malum est id, quod illi uidetur aduersum, id est, ciborum naturaliter iocunda perceptio, quæ nisi intemperantia atque luxuria, uel alia quædam uitia subsequātur, mala non potest definiri, quia non quòd intrat in os coinquinat hominem, sed quæ procedunt de ore, hæc coinquinant hominem. Principali itaque derogat bono, nec perfectè, aut sine peccato illud exequitur, quisquis hoc non propter idipsum, sed propter aliud aliquid facit. Omnia enim huius gratia facienda sunt, ipsum uerò propter se solum est expetendum.

De ratione & utilitate ieiunij. *Cap.* XVII.

TAlem igitur definitionem super ieiunij qualitate iugiter retinentes, ita illud totis uiribus animi appetamus, ut tamē tunc demum id nobis congruum nouerimus, si in eo temporum ratio, si qualitas, si mensura seruetur, nec ita ut in ipso spei nostræ terminū defigamus, sed ut per ipsum ad puritatem cordis & Apostolicam charitatem peruenire poßimus. Igitur ex hoc ipso ieiunio, ubi non solum specialia præfixa sunt tempora, quibus uel exerceri debeat, uel prætermittit, sed etiam qualitas modusque propositus est, nō principale bonum, sed medium quiddam esse manifestùm est. Cæterùm hæc quæ præcepti authoritate, uel mandantur ut bona, uel interciduntur ut noxia, nunquam ita exceptioni temporum subiacent, ut interdum, aut quæ uetita sunt fieri debeant, aut quæ imperata sunt prætermitti. Nec enim ullus iustitiæ, patientiæ, sobrietati, pudicitiæ, charitati, statutus est modus, nec rursum iniustitiæ, impatientiæ, furori, impudicitiæ, inuidiæ atque superbiæ libertas aliquando permissa est.

Non semper congruum esse ieiunium. *Cap.* XVIII.

QVamobrem his de ieiunij qualitate præmißis, subdenda adhuc sanctarum scripturarum uidetur authoritas, per quam approbetur manifestius ieiunium pepetuum custodiri, nec debere nec posse. In Euangelio ieiunantibus pharisæis una cum discipulis Ioannis Baptistæ, cum Apostoli, utpote amici & conuiuæ cœlestis illius sponsi, necdum ieiuniorum obseruantiam custodirent, discipuli Ioannis qui summam iustitiæ se ieiunijs poßidere credebant, quippe illius sectatores, qui eximius pœnitentiæ prædicator, ita cunctis populis formam suo præbebat exemplo, ut non solum uaria escarum genera, quæ humanis usibus suggeruntur abnueret, uerumetiam communem panis ipsius esum penitus ignoraret, domino conquæruntur dicentes. Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autèm tui non ieiunant? Quibus respondens dominus eui-

denter ostendit, non omni tempore congruum esse ieiunium, nec necessariũ alicui cum uel festiuitas temporum, uel interueniens charitatis occasio, indulgentiam refectionis admitti: Nunquid possunt, inquiens, filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt. Quæ uerba licet ante resurrectionem dixerit corporis sui, tamen propriè quinquagesimæ tempus ostendunt, in quo post resurrectionem quadraginta dies domino cum discipulis epulante, ieiunare illos quotidianæ eius præsentiæ gaudium non sinebat.

Interrogatio cur totis quinquaginta diebus ieiunium relaxatur.
Cap. XIX.

GErmanus. Quare igitur tota quinquagesima abstinentiæ rigorem prandijs relaxamus, cum utiq; Christus quadraginta tantum diebus, post resurrectionem cum discipulis fuerit commoratus?

Responsio. *Cap.* XX.

THeonas. Non incongrua interrogatio uestra rationem integerrimæ ueritatis meretur agnoscere. Post ascensionem saluatoris nostri, quæ quadragesimo resurrectionis eius acta est die, Apostoli reuersi de monte Oliueti, in quo se ad patrem pergens præbuit intuendum, sicut etiam actuum Apostolorum lectio contestatur, ingressi Hierosolymam, decem diebus aduentum spiritus sancti expectasse referuntur, quibus expletis quinquagesima eum die cum gaudio susceperunt, & ita est per hæc festiuitatis huius numerus euidenter impletus. Quẽ in ueteri quoq; testamento legimus figuraliter adumbratum, in quo consummatis hebdomadibus septem, primitiarum panis per sacerdotes domino iubebatur offerri, qui ueracissimè per Apostolum prædicationem, qua in illo die concionati leguntur ad populum, oblatus domino comprobatur, uerus scilicet primitiarum panis, qui nouæ doctrinæ institutione prolatus, quinq; millibus uirorum escæ suæ munere satiatis, primitiuum de Iudæis Christianorum populum domino consecrauit. Et idcirco hi quoq; decem dies, cum superioribus quadraginta pari solennitate sunt ac lætitia celebrandi. Cuius festiuitatis traditio, per Apostolicos uiros ad nos, usq; transmissa eodem tenore seruanda est. Ideo namq; in ipsis diebus nec genua in oratione curuantur, quia inflexio genuum, uelut pœnitentiæ ac luctus indicium est. Vnde etiam per omnia eandem in illis solennitatem, quam die dominica custodimus, in qua maiores nostri, nec ieiunium agendum, nec genu esse flectendum, ob reuerẽtiam resurrectionis dominicæ tradiderunt.

Interrogatio utrum abstinentia ieiunij relaxata, non obsit corporis castitati. *Cap.* XXI.

GErmanus. Potest ne hæc caro insolitis blandimentis, tam longè festiuitatis illecta non aliquid sentuosum de illo, quamuis absciso uitiorum fomite germinare, aut mens præsumptis ultra consuetudinem dapibus onerata, non erga famulatum corporis rigorem dominationis suę inflectere, pręsertim cum in nobis uiridior ætas, citò ad rebellionem subdita possit membra compellere, si uel escas solitas abundantius, uel certè insolitas licentius præsumamus?

Responsio de seruando continentiæ temperamento.
Cap. XXII.

THeonas. Si uniuersa, quæ geribus rationabili mentis appendamus examine, & de puritate cordis nostri, non aliorum iudicium, sed nostram semper conscientiam consulamus, certum est istam refectionis inter capedinem iustæ, districtioni obesse non posse, si modo, ut dictum est, æquam indulgentiæ continentiæq; mensuram pari lance perpendens, utranq; similiter nimietatem mens incorrupta castiget, & utrum spiritum nostrum delitiarum deprimat pondus, an uerò alteram hoc est corporis partem, maior abstinentiæ inclinet austeritas, uera discretione distinguat, illam uel cõprimens, uel subleuans portionem, quam uel extolli senserit, uel grauari. Nihil enim dominus nos fieri ad cultum

cultum atq; honorem suum absq; iudicij moderatione uult fieri, quia honor regis iudicium diligit. Et idcirco sapientissimus Salomon, ut in neutram partem uergente iudicio declinemus, admonet dicens: Honora Deum de tuis iustis laboribus, & deliba ei de fructibus iustitiæ tuæ. Etenim residet in cõscientia nostra, incorruptus quidam ac uerus iudex, qui nonnunquam super statu puritatis nostræ, cunctis errantibus solus ipse non fallitur. Omni igitur cautione atq; solertia, iugis circumspecti cordis seruetur intentio, ne quo modo iudicio nostræ discretionis errante, aut inconsideratæ continentię cupiditate succensi, aut desiderio nimiæ remissionis illecti, substantiam uirium nostrarum iniquæ trutinę examinatione libremus, sed in altera quidem lãceæ animæ puritatem, in altera uires corporis collocantes, ita uerò conscientiæ iudicio utraque pendamus, ut in neutram partem unius rei affectu præponderante peruersi, uel ad immodicam districtionem, uel ad nimiam remissionem, æqualitas libram propensius inclinemus, & illud nobis uel pro remissionis, uel pro districtionis nimietate dicatur: Non'ne si rectè offeras, non autem rectè diuidas peccasti? Illas etenim ieiuniorum uictimas, quas nobis uiolenta uiscerum cõuulsione inconsideratè extorquentes, domino rectè offerre nos credimus, ille qui diligit misericordiam & iudicium execratur dicens: Ego dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Illos etiam qui oblationum, id est, officiorum atque actuum suorum præcipua, ad fotum carnis atq; usus proprios præsumentes, reliquias eorum domino, ac minimam deferunt portionem, uelut operarios fraudulentos sermo diuinus ita condemnat. Maledictus qui facit opus domini fraudulenter. Non ergo immerito eum, qui se ita iniquo fallit, examine increpat dominus dicens. Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant. Et idcirco beatus Apostolus, ut discretionis moderamina retinentes, in neutram partẽ illecti nimietate uergamus, admonet dicens: Rationabile obsequium uestrum. Quam rem etiam legislator similiter interdicit, ita præcipiens: Statera iusta, & ęqua sint pondera, iustus modius, ęquusq; sextarius Salomone quoq; parem, super hoc sententiam proferente: Pondus magnum & pusillum, & mensuræ duplices, immunda sunt apud Dominum utraq;, & qui facit ea in adinuentionibus suis compedietur. Proinde non solum illo quo diximus, sed etiam hoc modo studendum est nobis, ut nec iniqua pondera in cordibus nostris, nec in horreis cõscientiæ nostræ mensuras duplices habeamus, id est, ne ea ipsi, quæ districtionis regulam molliunt, remissiore indulgentia præsumentes, eos quibus uerbũ domini prædicamus, districtioribus pręceptis & grauioribus, quàm ipsi perferre possimus ponderibus obruamus. Quòd cum facimus, quid nisi duplici pondere, atq; mensura præceptorum domini mercem, frugemq; uel appendimus, uel metimur? Si enim aliter ea nobis, aliter nostris fratribus dispensemus, rectè increpamur à domino, eo quòd stateras dolosas ac mensuras duplices habeamus, secundum illam sententiam. Salomonis qua dicitur: Abominatio est domino pondus duplex, & statera dolosa, non est bonum in conspectu eius. Hoc etiã modo reatum dolosi ponderis, duplicisq; mensuræ euidenter incurrimus, si districtiora quædam, quæ priuatim per nostras cellulas exercere consueuimus, humanæ laudis cupiditate coram fratribus ostentemus, abstinentiores scilicet, & sanctiores apparere affectãtes humano conspectui quàm diuino. Qui morbus præcipuè non modo uitandus, uerũ etiam abominandus est nobis. Sed interim à quæstione proposita, paulò longius euagati, ad eandem à qua discessimus, reuertamur.

De refectionis tempore atq; mensura. Cap. XXIII.

IGitur prędictorum dierum ita est custodienda solennitas, ut corporis atq; animę cultui prosit magis remissio indulta, quàm noceat, quia nec illius festiuitatis gaudium aculeos carnis obtundere, nec immitis ille aduersarius dierum nouit reuerentia mitigari. Vt ergo & diebus festiuis statuta consuetudinis solennitas conseruet, & saluberrimus parsimonię modus minimè transcendat, sufficit ut indulgentiã remissionis eo usq; progredi patiamur, ut cibus q hora diei nona fuerat capiendus, paulò citius. i. sexta hora pro festiuitate temporis capiatur, ea ratione dũtaxat ut escarum solitus modus, uel qualitas

non mutetur, ne puritas corporis, uel integritas mentis, abstinentia quadragesimæ diligentius acquisita, quinquagesimæ remissione depereat, nihilq; nobis prosit acquisisse ieiunijs quod mox amittere cogat incauta saturitas, præsertim cum etiam hostis nostri non ignota uersutia, tunc præcipuè munitionem nostræ puritatis impugnet, cum eius custodiam senserit solennitatis celebritate laxatam. Quamobrem uigilantissimè prouidendum est, ne unquam mentis nostræ uigor, blandis seductionibus eneruetur, ne ut supra iam dictum est, castimoniæ puritatem quadragesimæ labore quæsitam, quinquagesimæ requie ac securitate perdamus. Et idcirco nulla penitus in ciborum qualitate uel modo admittatur adiectio, sed ab escis quarum continentia diebus ieiunij pro integritate pudicitiæ utebamur, etiam diebus celeberrimis similiter temperemus, ne lætitia festiuitatis perniciosissimam nobis carnalium incentiuorum suscitans pugnam, uertatur in luctum, illamq; nobis excellentiorem, quæ gaudio incorruptionis exultat festiuitatē mentis eripiat, & incipiamus post breuem carnalis lætitiæ uanitatem, amissam cordis pudicitiam longo pœnitentiæ mœrore deflere. Studendum quin imò est, ut non frustra ad nos illa propheticæ adhortationis commonitio dirigatur. Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde uota tua. Si enim continentiæ iugitatem interiecta dierum solennitas non mutarit, spiritalibus ferijs iugiter perfruemur, & ita nobis à seruili operatione cessantibus, erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato.

Interrogatio de diuersa obseruatione quadragesimæ.

Cap. XXIIII.

GErmanus. Quid causæ est, ut sex hebdomadibus quadragesima celebretur, licet in quisdam prouincijs religionis forsitan propensior cura, adiecisse hebdomadam etiā septimam uideatur, cum neuter numerus die dominico sabbatoq; subtracto, quadraginta dierum impleat summam? Sex enim & triginta dies in ipsis hebdomadibus tantummodo concluduntur.

Responsio eo quòd ad anni decimas quadragesimæ ieiunium feratur.

Cap. XXV.

THeonas. Licet quorundam pia simplicitas huius rei amputet quæstionem, tamen quia etiam illa, quæ alius interrogatione indigna duxisset scrupulosius perscrutantes integram obseruantiæ nostræ ac misterij ueritatem desideratis agnoscere, euidentissimam huius etiam rei percipite rationem, ut manifestius approbetis, nihil irrationabile nostros tradidisse maiores. Lege Mosaica uniuerso populo generalis est promulgata præceptio: Decimas tuas & primitias offeres domino Deo tuo. Itaq; qui substantiarum omniumq; fructuum decimas offerre præcipimur, multò magis necesse est, ut ipsius quoq; conuersationis nostræ & humani usus, operumq; nostrorum decimas offeramus, quæ profecto in supputatione quadragesimæ euidenter implentur. Omnium enim dierum numerus, quibus reuolutus in orbem annus includitur, triginta sex semis dierum numero decimatur. In septem uerò hebdomadibus si dies dominici & sabbata subtrahantur, quinq; & triginta supersunt dies ieiunijs deputati, sed adiecta illa uigiliarum die, qua usque in gallorum cantum illucente dominica ieiunium sabbati protelatur, non solum sex & triginta dierum numerus adimpletur, uerumetiam pro decimis quinq; dierum, qui residui uidebantur, si illud quòd superest adiectum noctis spacium computetur, plenitudini totius summæ omnino non deerit.

Quomodo etiam primitias nostras domino debeamus offerre.

Cap. XXVI.

QVid uerò de primitijs dicam, quas ab omnibus qui Christo fideliter famulantur quotidie certum est exhiberi? Nam cum experrecti à somno, & quasi rediuiua post soporem alacritate surgētes, priusquam motum sensus ullius corde concipiant, uel memoriam aut curam rei familiaris admittant, cogitationum suarum ortus atque principia, diuinis consecrant holocaustis, quid nisi primitias uerè suorum fructuum, per summum sacerdotem Iesum Christum, pro usu uitæ huius & imagine quotidianæ resurrectionis exoluunt? Qui'que etiam à somno excitati, hostiam iubilationis suæ Deo similiter offerentes, primò linguæ suæ motu ipsum inuocant, ipsius nomen laudesque

queconcelebrant, atq; ad canendos ei hymnos, prima labiorũ claustra reserantes, id est, molant Deo sui oris officia. Cui etiam pari deferunt modo, prima manuũ suarum gressiumq; libamina, cum è cubilibus consurgentes in oratione consistunt, & priusquam in proprijs causis membrorum suorum fungantur officio, nihil sibi de ministerio eorũ ante decerpunt, sed ad ipsius honorem promouent gressum, atque in eius laudatione defigunt, & ita cunctorum motuum suorum primitias protensione manuum, incuruatione genuum, & totius corporis prostratione persoluunt. Illud enim quòd decantatur in psalmo, alias implere non possumus: præueni in maturitate & clamaui, & præuenerunt oculi mei ad te diluculo ut meditarer eloquia tua, & mane oratio mea præueniet te, nisi ut post quietem somni in hanc lucẽ, ut suprà diximus, uelut è tenebris & imaginaria morte reuocati, de uniuersis officijs mentis & corporis nihil omnino in nostris præsumere necessitatibus audeamus. Nullus namque est alius, quem aut propheta præuenerit matutinus, aut nos præuenire similiter debeamus, nisi aut nosmetipsos, id est, occupationes nostras & affectus, curasq; mortales, sine quibus esse non possumus, aut suggestiones subtilissimas inimici, quas nobis adhuc quiescentibus ac sopore demersis, per fantasias inanium somniorum inferre conatur, quibus nos mox euigilaturos occupet & inuoluat, ut primitiarum nostrarum opima deflorans, primus ipse decerpat. Quamobrem omni nobis cautione curandum est, si tamen prædicti uersiculi opere uolumus adimplere, ut ita primos matutinarum cogitationum ortus solers uigilantia tueatur, ne quid ex eis festina præsumptio liuentis attaminet inimici, nostrasq; primitias tanquam uiles iam, atq; communes à domino faciet reprobari. Qui si præuentus à nobis peruili mentis circumspectione non fuerit, anticipationis nequissimam consuetudinem non deponens, quotidie nos fraudibus suis præuenire non desinet. Et idcirco si placitas & acceptabiles Deo primitias ex fructibus nostræ mentis optamus offerre, non mediocrem sollicitudinem debemus impendere, ut omnes nostri corporis sensus matutinis præcipue horis tanquã sacrosancta domini holocausta in omnibus illibata, atq; intacta seruemus. Quòd deuotionis genus multi, etiam secularium summa cautione custodiunt, qui ante lucem uel diluculo consurgentes, nequaquam familiaribus ac necessarijs mundi huius actibus implicantur, priusquam cunctorum actuum suorum operationumq; primitias, ad ecclesiam concurrentes diuino studeant consecrare conspectui.

Cur diuerso dierum numero quadragesima à plerisq; obseruetur.
Cap. XXVII.

PORrò quod dicitis, diuerso more, id est, sex uel septem hebdomadibus per nonnullas prouincias quadragesimam celebrari, una quemadmodum diximus, ratio idemq; ieiuniorum modus diuersa hebdomadarum obseruatione concluditur. Hi enim sibi sex hebdomadarum obseruantiam præfixerunt, qui putant die quoq; sabbati ieiunandum. Sex ergo hebdomadas ieiunia persoluunt, qui eosdem sex & triginta dies per sabbata sexies reuoluta consumant.

Quare uocetur quadragesima, cum triginta & sex tantummodo diebus ieiunetur.
Cap. XXVIII.

VNa ergo quemadmodum diximus ratio, idemq; est ieiuniorum modus, licet in hebdomadarum numero discrepare uideatur. Sed profectò cum rationem huius rei humana obliterasset incuria, tempus hoc quo anniuersariæ (ut dictum est) decimæ Deo triginta sex semis ieiunijs offeruntur, quadragesimæ nomen accepit, quòd fortasse uel propter hoc uisum sit, hoc uocabulo debere censeri, quòd Moses, uel Helias, uel ipse dominus noster Iesus Christus, quadraginta diebus ieiunasse traduntur. Ad cuius numeri sacramentum illi quoq; quadraginta anni, quibus Israel est in solitudine commoratus, & quadraginta similiter mansiones, quibus eam mysticè pertransisse describitur, non incongruè coaptantur. Et fortasse ipsa decimatio rectè, quasi ab usu telonei quadragesimæ nomen accepit. Ita enim illa publica uulgò uocatur exactio, ex qua tanta lucri portio regis commodis deputatur, quantum & à nobis à rege omnium seculorum pro usu uitæ nostræ legitimum quadragesimæ uectigal exigitur. Sanè licet hoc ad propositam non pertineat quæstionem, tamen quia se obtulit narrationis occasio, non hoc quidem

præterеun-

prætereundũ puto, quòd frequentissimè seniores nostri, idcirco illis diebus maximè impugnari, omne monachorum genus antiqua inimicæ gentis consuetudine testabantur, & ad transmigrandum de suis sedibus acrius perurgeri, eo quòd secundum illam similitudinem, qua tunc Aegyptij filios Israel uiolentis afflictionibus opprimebant, nũc quoque uerum Israel, id est, monachorum plebem intellectuales Aegyptij, duris ac luculentis operibus incuruare conentur, ne per amicam Deo quietem terram Aegyptiam deserentes, ad eremum uirtutum salubriter transeamus, ita ut aduersum nos Pharao infremens dicatur. Ociosi sunt, & idcirco uociferantur dicentes, eamus & sacrificemus domino Deo nostro. Optimantur laboribus & solliciti sint operibus suis, & non sint solliciti in uerbis uanis. Nam utiq; uanitas impiorum sanctum domini sacrificium, quòd non nisi in eremo liberi cordis offertur, summam esse astruit uanitatem, abominatio est enim peccatori religio.

Quòd perfecti supergradiantur legem quadragesimæ.
Cap. XXIX.

HAc igitur quadragesimæ lege, qui iustus atq; perfectus est, non tenetur, nec exigui huius canonis subiectione contentus est, quem profectò illis, qui per totum anni spacium delitijs, uel negocijs secularibus implicantur, ecclesiarum principes statuerunt, ut uel hac legali quodammodo necessitate constructi, his saltem diebus uacare domino cogerentur, ac dierum uitæ suę, quos totos, quasi fructus quosdam fuerãt uoraturi, uel decimas domino dedicarent. Cæterùm iusti quibus lex non est posita, quiq; spiritalibus officijs non exiguam illam, id est, decimam partem, sed totum uitæ suæ tempus impendunt, quia liberi sunt à decimarum legalium functione, idcirco si eos superueniens honesta & sancta necessitas coartarit, audent stationem ieiunij absque ulla disceptatione laxare. Non enim ab eis decimarum exiguitas mutilatur, qui omnia sua domino secum pariter obtulerunt. Quod profectò absq; summo fraudis reatu facere ille non poterit, qui nihil uoluntariè offerens Deo, inexcusabiliter soluere decimas suas legis necessitate cõpellitur. Quapropter liquidò compellitur perfectum, esse non posse famulum legis, qui uel illa, quæ prohibentur cauet, uel illa quæ præcipiuntur exequitur, sed illos uerè esse perfectos, qui etiam his, quæ à lege concessa sunt, non utuntur. Et hac ratione cum de Mosaica lege dicatur, nihil enim ad perfectum duxit lex, nonnullos sanctorum in ueteri testamento perfectos legimus extitisse, quia transcendentes legis imperium sub Euangelica perfectione uixerunt, scientes quòd iustis non est lex posita, sed iniustis & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis & contaminatis.

De causa & initio quadragesimæ. *Cap.* XXX.

SCiendum igitur sanè, hanc obseruantiam quadragesimæ, quamdiu ecclesiæ illius primitiuæ perfectio inuiolata permansit, penitus non fuisse. Non enim præcepti huius necessitate, nec quasi legali sanctione constricti, artissimis ieiuniorum terminis claudebantur, qui per totum anni spacium æquali ieiunio concludebantur. Verùm cum ab illa Apostolica deuotione desciscens, quotidie credentium multitudo suis opibus incubaret, ne eas usui cunctorum fidelium secundum Apostolorum instituta diuideret, sed priuatim impendijs suis consulens non seruare tantum, sed etiam augere contenderet, Ananiæ & Saphyræ exemplum non contenta sectari, id tunc uniuersis sacerdotibus placuit, ut homines curis secularibus illigatos, & penè (ut ita dixerim) continentiæ uel compunctionis ignaros, ad opus sanctum canonica ieiuniorum indictione reuocarent, & uelut legalium decimarum necessitate compellerent, quæ utique infirmis prodesse posset & perfectis præiudicare non posset, qui sub gratia Euangelij constituti uoluntaria legem deuotione transcendnnt, ut ad illam Apostolicæ sententiæ beatitudinem possint peruenire. Peccatum enim in uobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia. Verè enim dominationem in illo non potest exercere peccatum, qui dominatur affectibus peccatorum.

Interrogatio quemadmodum intelligi debeat, quòd ait Apostolus peccatum in nobis non dominabitur. Cap. XXXI.

GErmanus. Quia non potest fallax hæc Apostoli esse sententia, quæ securitatem non solum monachis, sed etiam omnibus Christianis generaliter repromittit, nimium nobis uidetur obscura. Cùm enim cunctos, qui Euangelio credunt à iugo & dominatione peccati, liberos atque alienos esse pronunciet, quomodo penè in omnibus baptizatis uincit dominatio peccatorũ, secundùm sententiam domini, qua ait: Omnis qui facit peccatum seruus est peccati?

Responsio de differentia gratiæ & legalium præceptorum. Cap. XXXII.

THeonas. Quęstionem nobis rursus immodicam inquisitio uestra commouit, cuius uim licet sciam ab inexpertis nec tradi posse, nec percipi, tamen in quantum potero uerbis absoluere, & breuiter expedire temptabo, si modo intellectus uester ea, quæ dicemus etiam operibus subsequatur. Quæcunque enim non per doctrinam, sed per experientiam cognoscuntur, sicut tradi ab inexperto nequeunt, ita nec mente concipi uel teneri, nisi ab eo qui simili studio fuerit, atque institutione fundatus. Et idcirco necessarium reor, ut primum diligentius inquiramus, quod'nam sit propositum uel uoluntas legis, uel quæ gratiæ disciplina atque perfectio, ut consequenter ex his, siue dominationem peccati, siue expulsionem eius possimus agnoscere. Itaque lex principaliter iubet expeti copulam nuptiarum dicens: Beatus qui habet semen in Syon, & domesticos in Hierusalẽ & maledicta sterilis, quæ non peperit. E contrariò gratia ad incorruptionis perpetuæ puritatem, & castimoniam nos beatæ uirginitatis inuitat. Beatæ inquiens, steriles quæ non genuerunt & ubera, quæ non lactauerunt, & qui non oderit patrem, & matrem, & uxorem: non potest meus esse discipulus. Et illud Apostoli: Reliquum est, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes sint. Lex dicit: decimas tuas & primitias non tardabis offerre, Gratia autem dicit, si uis perfectus esse: uade & uende omnia, quæ habes & da pauperibus. Lex talionum, conuitiorum & iniuriarum non prohibet ultionem dicens: oculum pro oculo, dentem pro dente, Gratia, congemminatione iniuriarum, uel cædis, quæ fuerint irrogatæ, nostram patientiam uult probari, & ad duplicis dispendij tolerantiam paratos esse nos præcipit: Qui te percusserit, inquiens, in dexterã maxillam præbe ei & alteram, & illi qui uult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Illa inimicos odio habendos. Hęc ita diligendos esse decernit, ut pro ipsius Deo semper censeat supplicandum.

De eo, quòd leuiora sint Euangelij præcepta quam legis. Cap. XXXIII.

CV'm igitur quis hoc Euangelicæ perfectionis culmen ascenderit, iste profectò supra omnem legem tantarum uirtutum meritis sublimatus, & uniuersa, quæ per Mosen præcepta sunt, quasi parua despiciens, tantum sub gratia saluatoris se esse cognoscit, cuius adiutorio se ad illum sublimissimum statum intelligit peruenisse. Non ergo dominatur in eo peccatum, quia charitas, quę diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, omnem alterius cuiusque rei excludit affectum, nec potest aut uetita concupiscere, aut imperata contemnere, cuius totum studium, totumque desiderium diuino amori semper intentum, usque adeo uilium rerum oblectatione non capitur, ut etiam his, quæ concessa sunt non utatur. In lege autem in qua coniugiorum iura seruantur, quamuis cohibita luxurię euagatio, uni tantum fœminę mancipetur, tamẽ nequaquam possunt carnalis concupiscentiæ aculei non uigere, & difficile est ut ignis cui etiam studiosè pabula suggeruntur, ita præfixis terminis includatur, ut non etiam extra euagatus amburat quicquid attigerit. Cui etiam si sua illa ita semper occurrat obiectio, ut exæstuare extrinsecus non sinatur, tamen etiã dum cohibetur incendit, quia uoluptas ipsa culpabilis est, & ad uelocissimos adulteriorum raptatur excessus cõsuetudo concubitus. Cæterum quos gratia saluatoris sancto incorruptionis amore flammauerit, ita omnes carnalium desideriorum spinas dominicæ charitatis igne consumunt, ut nec tepens fauilla uitiorum refrigerium integritatis imminuat. Legis ergo famuli à licitorũ usu ad illicita prolabuntur, gratiæ participes dum licita contẽnunt, illicita non nouerunt,

uerunt. Sicut autem uiuit in coniugij amore peccatum, ita etiam in eo qui decimas suas & primitias tantum est reddere contentus, necesse est enim eum dum tardat aut negligit, aut in qualitate earum, aut in quantitate, aut in quotidiana distributione peccare. Qui enim iubetur ea, quæ sua sunt infatigabiliter indigentibus ministrare, quamlibet ea summa fide ac deuotione dispenset, tamen difficilè est, ut non laqueos peccatorum frequenter incurrat. In illis uerò qui consilium domini non spreuerunt, sed omnẽ substantiam suam pauperibus prærogantes, sumpta sua cruce largitorum cœlestis gratię subsequuntur, peccatũ non potest dominari. Non enim eum dispensantem sacratas iam Christo opes, & quasi alienas pia distributione pecunias, infidelis seruandi uictus cura mordebit, nec eleemosynę hilaritatem abijcit mœsta cunctatio, quia quod semel totum obtulit Deo, id iam alienum sine proprię necessitatis recordatione, aut angusti uictus timore dispergit, qui certus est, cum ad desideratam peruenerit nuditatẽ, multò magis à Deo se quàm uolucrem cœli esse pascendum. Econtrariò is, qui substantiã retinens mundialem, aut decimas fructuum suorum atq; primitias, aut partem pecuniarum constrictus, legis antiquæ sanctione distribuit, licet peccatorum suorum ignem, maximè eleemosynæ rore restinguat, impossibile tamen est, quantauis opes suas magnanimitate dispenset, ut se ad plenum eruat à dominatione peccati, nisi fortè per gratiam saluatoris, cum re etiam ipsum affectum deposuerit possidendi. Pari modo non potest, non cruento peccati imperio famulari, quicunq; oculum pro oculo, dentem pro dente, ex præcepto legis eruere, aut inimicum suum odio mauult habere, quia necesse est, eum dum talionis uicissitudine uicisci suam optat iniuriam, dum contra inimicos odij amaritudinem seruat, furoris atq; iræ perturbatione semper accendi. Quicunq; uerò sub euangelicæ gratiæ illuminatione uersatur, ac malum non resistendo superans, sed ferendo dexteram percutienti maxillam, etiam alteram præbere uoluntarius non moratur, & uolenti aduersum se de tunica litigium commouere, remittit & palliũ, quiq; diligit inimicos suos, & orat pro calumniantibus sibi, hic peccati repulit iugum ac uincula dirupit. Non enim uiuit sub lege, quæ non interimit seminaria peccatorum, unde non immeritò de ipsa beatus Apostolus, reprobatio, inquit, fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem, nihil enim ad perfectum adduxit lex, & Dominus per prophetam: & dedi inquit, eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus nõ uiuent in eis, sed uiuit sub gratia, quæ non ramos tantum nequitiæ amputat, sed ipsas penitus radices noxię uoluntatis euellit.

Quemadmodum quis probetur esse sub gratia. Cap. XXXIIII.

QVisquis ergo perfectionem Euangelicæ studuerit tenere doctrinæ, hic sub gratia constitutus peccati dominatione non præmitur. Hoc est enim esse sub gratia, quæ à gratia mandantur implere. Quicunq; uerò perfectionis Euangelicæ plenitudini subiectus esse noluerit, non ignoret se quãuis baptizatus, sibi uideatur ac monachus, non esse sub gratia, sed legis adhuc uinculis præpeditum peccati pondere prægrauari. Propositũ namq; est eius, qui omnes à quibus receptus fuerit, gratia adoptationis assumit, non destruere sed superædificare, nec euacuare, sed adimplere Mosaycas sanctiones. Quod nonnulli penitus ignorantes, & consiliorum atq; exhortationum Christi magnificentiam negligentes, ita præsumptiua libertatis securitate soluuntur, ut non solum Christi præcepta tanquam arduam non attingant, uerumetiam ipsa illa, quæ illis incipientibus paruulisq; Mosayca lege mandata sunt, uelut antiquata contemnãt, illud quod Apostolus execrat noxia libertate dicentes: Peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Qui ergo nec sub gratia est, quia nequaquam ad dominicæ doctrinæ culmen ascendit, nec sub lege, quia etiam ipsa illa paruula legis mandata non suscepit, hic duplici peccatorum oppressus imperio, ob hoc solum gratiam Christi percepisse se credit, ut per noxiam libertatem ab eo fieret alienus, in illud incidens, quòd apostolus Petrus ne incurramus enunciat. Quasi liberi, inquit, agite, & non quasi uelamen habentes malitiæ libertatem. Beatus quoque Apostolus Paulus, uos enim, inquit, in libertatem uocati estis fratres, id est, ut absoluti sitis à dominatione peccati, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, id est, frustrationem legalium mandatorum credatis esse licentiam uitiorum.

uitiorum. Hæc uero libertas, quia nusquam, nisi ibi sit tantum, ubi dominus commoratur, Paulus Apostolus docet: Dominus, inquiens, spiritus est, ubi autẽ spiritus est, domini, ibi libertas. Quapropter nescio utrũ hunc beati Apostoli sensum sicut hi, qui experti sunt sapiunt, exprimere atq; elucidare potuerim, unum scio apertissime illum etiam sine expositione cuiusquam omnibus reserari, qui actualẽ perfecte tenuerint disciplinam. Non enim laborabunt, ut quod iam operando didicerunt, intelligant disputando.

Interrogatio, cur interdum propensius ieiunantes, carnalibus incentiuis acriùs urgeamur Cap. XXXV.

GErmanus. Obscurissimam quæstionem, & multis etiam ut putamus incognitam apertissime reuelasti. Vnde ut hoc quoq; profectui nostro adijcias deprecamur, ut cur interdum etiam propensius ieiunantibus nobis, & exhaustis atq; defectis, uehementiores pugnæ corporis excitentur diligenter edisseras. Nam plerunq; etiam experrecti è somno, cum deprehenderimus nos corporalis ueneni contagium pertulisse, ita deijcimur conscientia, ut ne ad ipsam quidem orationem consurgere fiducialiter audeamus.

Responsio, quòd hæc quæstio futuræ collationi debeat reseruari. Cap. XXXVI.

THeonas. Studium quidem uestrum, quo perfectionis uiam non transitoriè, sed plenè atq; perfecte desideratis pertingere, infatigabiliter huic disputationis nos prouocat inhærere, nec enim de exteriore castimonia, & circumcisione manifesta, sed de illa, quæ in occulto est diligenter inquiritis, scientes in hac uisibili carnis cõtinentia, perfectionis plenitudinem nõ inesse, quæ haberi, uel per necessitatem, uel per hypocrisim etiam ab infidelibus potest, sed in illa cordis uoluntaria & inuisibili puritate. Quam cũ beatus Apostolus ita prædicet, non enim, qui in manifesto Iudæus, neq; quæ in manifesto in carne est circũcisio, sed qui in occulto Iudæus, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est, qui solus scilicet cordium secreta rimatur, tamen quia satis fieri desiderio uestro ad plenum non potest, breue enim quod superest spatium noctis, ad indagandam hanc obscurissimam non sufficit quęstionem, congruum reor ut interim differatur. Sensim enim hæc & corde ab omni cogitationũ strepitu penitus absoluto ut à nobis proferri, ita uestris debent mentibus intimari, quæ sicut propter conscientiæ purificationem oportet inquiri, ita nisi ab eo, qui donum integritatis expertus est tradi assignariq; non possunt. Non enim quæritur, quid inanium argumentum uerborum, sed interna conscientiæ fides, & maior uis ueritatis inculcet. Et idcirco de emundationis huius scientia atq; doctrina, nec proferri aliquid, nisi ab experto, nec transfundi quicquam potest, nisi in cupidissimum ualdeq; sollicitum uirtutis ipsius amatorem, qui non eam uacuis, nudisq; sermonibus suscitando, sed totis animi uiribus annitẽdo oportet attingere, scilicet non studio loquacitatis infructuosæ, sed desiderio puritatis internæ.

Collationis primæ abbatis Theonæ, de remißione Quinquagesimæ finis.

COLLATIO SECVNDA ABBATIS THEONAE DE NOCTVRNIS ILLVSIONIbus. Caput primum.

POst dies fermè septem quinquagesimæ solennitate transacta, cum ipso noctis initio, id est, post synaxin uespertinam promissæ disputationis expectatione suspensi, sancti Theonæ cellulam fuissemus ingressi, alacer senex hilari uultu, ac blandos nos prior sermone compellans: Mirabar, inquit, ardentissimum studium uestrum, his septem diebus absolutionẽ propositæ quæstionis potissime distulisse differre, & debitori suo præcipuè non roganti, dilationem tanti temporis præstitisse. Iustissimum proinde est, ut qua ultrò mihi benignitas uestra tam largas concessit inducias, ego quoq; moram in debiti redditione non faciam. Grata nanq; est huius fœnoris occupatio, quæ maiora dum soluitur argumenta conquirit, & non solum perci-

pientem ditat, uerum etiam nihil imminuit largienti. Duplices siquidē congregat quę stus rerum spiritalium dispensator. Lucrū enim non solum in illius, qui audit profectu, uerūetiam in sua disputatione consequitur, non minus semetipsum ad desiderium perfectiōis accendēs, dum instruit auditorem. Quamobrem uester ardor meus profectus est, uestra sollicitudo mea compunctio est. Nam utiq; & ipse nunc mente torporem, nihilq; in meo corde, de his quę expetitis pertractarem, nisi me uester feruor, atq; expectatio ad rerum spiritalium recordationem suscitaret quodammodo dormitantem. Et idcirco proferatur in medium quæstio si uidetur, cuius pridem pro angustia temporis absolutionem procrastinare maluimus.

Commemoratio interrogationis nostræ, cur maiorem abstinentiam maior interdum carnis impugnatio subsequatur. Cap. II.

HOc autē ni fallor inquisitio uestra cōplexa est, cur interdū remissius ieiunantes, leuioribus carnis huius aculeis titillemur, & nōnunq; districtius abstinētes, afflicto exhaustoq; corpore, incentiuis acrioribus urgeamur, ita ut quemadmodū patefecit uestra confessio, experrecti reperiamus nos humorū naturaliū egestione respersos.

Quòd triplici ratione proueniat genitalis fluxus egestio. Cap. III.

HVius ergo infestationis triplicē causam nostri prodidere maiores, quę modū tēporis cōstituti intēpestiuis irrūpat excessibus. Aut enim superflua escarū nimietate congerit, aut per incuriā mentis elabitur, aut inimici illudentis insidijs prouocat. Primū igitur Gastrimargiæ, id est, uoracitatis uel gulæ uitiū, hāc redundantiā obscœni humoris extrudit. Nā & cū districtioris abstinentiæ tēpore statū polluit puritatis, non de præsenti ut putatis inedia, sed de nimietate præteritæ saturitatis effunditur. Quod enim per uoracitatis ingluuiem cōcretū fuerat in medullis, necesse est ut per pruritū, aut certè per ignorantiā, quāuis magno ieiunio tabefacti corporis egeratur. Quāobrē non solū lautioribus epulis abstinendū, sed etiā à uilioribus cibis, æquali est continentia tēperandū, imò ipsius etiā panis & aquæ satietas est cauenda, ut possit diu in nobis acquisita corporis puritas permanere, atq; imitari quodāmodo intemperatā spiritus castitatē, licet nos necesse sit cōfiteri, interdū etiam absq; ulla mentis industria, uel per tēperiem corporum, uel per ætatis maturitatem, quosdam rarius sordidari, uel certè fluxus istius egestione non pollui. Sed alterius meriti est, qui pacem inerti fœlicitate consequitur, alterius, qui triumphum gloriosis uirtutibus promeretur. Huius enim potētia uitiorum omnium debellatrix digna miraculo est, illum quē facultas boni in sua tuetur ignauia censendum magis dixerim securitatē habere quā laudem. Secunda impuri illius profluuij causa est, si mens spiritalibus studijs, atq; exercitijs uacuata, nec disciplinis interioris hominis instituta, quendam sibi segnitiei situm per consuetudinem continui torporis obduxerit, aut cum sordidarum cogitationū inimicitias non cauens, ita illam corporis sublimissimam puritatem segniter concupiscit, ut omnem perfectionis, & castimoniæ summam in sola credat exterioris hominis castigatione consistere. Cuius erroris atque secordiæ uitio consequenter eueniet, ut non solum multimoda cogitationum peruagatio, inuerecundè atque procaciter secretum mentis irrumpat, sed etiam pristinarū omnium passionum intra eam semina perseuerent. Quæ quandiu in eius abdidis delitescunt, quamuis rigido corpus ieiunio castigetur, tamen nihilominus dormientem illecebrosis phantasmatibus inquietant. Qua re fit ut ante legitimi temporis cursum, non iam ex naturæ necessitate, sed nec adhuc ex fraude nequitiæ spiritalis, obscœni elicantur humores, qui non tam inanitate carnis, quàm mentis circumspectione, atq; uirtute si penitus inhiberi nequeunt, saltem ad illam egestionis simplicem qualitatem, auxiliante gratia Dei, perducūtur. Ideoque in primis discursus sunt sensuum coërcendi, ne mēs istis excessibus assuefacta, ad fœdiora citamenta luxuriæ somnians pertrahatur. Tertia causa est, cum per ordinatam quidem atque sollicitam continentiæ disciplinam, contritione cordis & corporis perpetuam castimoniæ puritatem optamus acquirere, sed nos utilitati carnis, ac spiritus egregiè cōsulentes, fraudulentissimi hostis ita impugnat inuldia

dia, ut dum deijcere fiduciam cõscientiæ nostræ, nosq́ uelut reatu aliquo humiliare conatur, illis præcipuè diebus, quibus maiore integritatis meritò desideramus diuino placere conspectui, absq; ullo quidem carnis pruritu, mentisúe consensu, nec per illusionem phantasmatis alicuius, sed tamẽ simplici fluxus illius egestione nos polluit, ut à sacrosancta nos communione deterreat, licet in quosdam incipientium & quorũ corpora nec dum longa ieiuniorum castigatione tenuata sunt, ob hoc diabolica factione hæc euenire credatur illusio, ut cũ eos intensioribus ieiunijs studere cognouerit, omnes eorum conatus hac arte subuertat, ut dum se non solum nihil ad puritatem corporis districtiore ieiunio profecisse, uerũ etiam grauius sentiunt fuisse pulsatos, magistram incorruptionis ac puritatis alitricem abstinentiæ districtionem tanquam æmulam perhorrescant. Quapropter nosse debemus, non idcirco nos tantum ab unoquoque uitio debere purgari, quia suis perturbationibus nostrum occupet sensum, sed quia contentum non sit solum absque aliorum consortio dominari, sed intromisso omnium uitiorum diriore collegio, subditam sibi mẽtem multiplicata captiuitate populetur. Et idcirco Gastrimargia uincenda est, non propter se tantum, ne scilicet onerosa nos uoracitate corrumpat, nec propter hoc solum, ne carnalis concupiscentiæ nos igne succendat, sed ne iracundiæ, uel furoris atq; tristitiæ, cæterarumq́; omnium passionum faciat esse mancipia. Nam cum nobis esca ac potus, uel minus, uel negligentius, uel tardius ministratur, singulæ dominatione deprimitur, cõsequens est, ut etiam iracundiæ stimulis incitemur. Et rursus uoluptuosis saporibus demulceri absq; Philargyrię peste non possumus, per cuius superfluos apparatus magis luxuria gaudet impendijs. Philargyria uerò cœnodoxia atque superbia, & omnium multitudo uitiorum indiuidua societate iunguntur, atq; ita unumquodq; uitium si uigere in nobis, uel solum cœperit, etiam cæteris suggerit incrementa.

Interrogatio, an ad sacrosanctam communionem accedere liceat, nocturna illusione pollutum. Cap. IIII.

GErmanus. Dispensatione Dei credimus, hanc quæstionem in medium fuisse prolatam, ut illud quod uerecundia interrogandi fiduciam cohibente, nunquam potuimus edoceri, nunc opportunitate collationis causæq; ipsius ordine prouocati, sciscitari fiducialiter audeamus. Si igitur eo tẽpore, quo accedi oportet ad sacrosancta mysteria senserimus nos somni illusione pollutos, præsumenda est an uitanda illa salutaris escæ sacrosancta perceptio?

Responsio, quando reatum contrahat hæc passio dormienti. Cap. V.

THeonas. Omni quidem industria quantum in nobis est studere debemus, ut immaculatam castimoniæ puritatem illo uel maximè tempore teneamus, quo uenerãdis assistere optamus altaribus, & uigilãtissima circũspectione præcauendũ est, ne carnis integritas præcedente tempore custodita, in ea præcipuè in qua nos ad cõmunionẽ salutaris conuiuij pręparamus nocte fraudetur. Verùm si hostis ille nequissimus ut nobis cœlestis remedij subtrahat medicinã, custodiã sopitæ mentis illuserit, ita duntaxat ut nullo reprehensibili interueniente pruritu, nullo cõtaminetur oblectationis assensu, sed egestionem aut naturali necessitate profusam, aut certè impugnatione diaboli absq; sensu uoluptatis elicitam, ad impedimẽtum nostræ sanctificationis obtenderit, possumus & debemus ad gratiam salutaris cibi confidenter accedere. Sin uerò nostro uitio hæc fuerit egesta concretio, conuenientes cõscientiam nostram illud Apostolicũ formidemus: Qui mãducauerit panem, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autẽ seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi mãducat & bibit, nõ discernens corpus domini, id est, nequaquam illum cœlestem cibum à cõmunium escarum utilitate secernens, nec talem esse dijudicans, quẽ nõ nisi pura liceat mente uel carne pręsumere. Deniq; infert: Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiũt multi, spiritales scilicet infirmitates, ac mortes ex hac specialiter dicens præsumptione generari. Multi enim, qui eũ illicita usurpatione pręsumunt infirmãtur fide, & imbecilli sunt

mente, passionum scilicet languoribus inuoluti, & dormiunt somno peccati, ab hoc sopore letali nequaquam salutari sollicitudine resurgentes. Deinde sequitur: Quòd si nosmetipsos dijudicaremus, non utiq; iudicaremur, hoc est, si nosmetipsos perceptione sacramentorum quotiescunq; peccati uulnere præuenimur, iudicaremus indignos, impēderemus utiq; studium, ut per pœnitudinis emendationem ad ea dignè possemus accedere, et non tanquam indigni seuerissimis infirmitatum flagris castigaremur à domino, ut uel sic compuncti ad remedia nostrorum uulnerum recurramus, ne digni præsentis seculi breuissima correptione nō habiti, in futuro simul cum huius mundi peccatorib. condemnemur. Quod etiam in Leuitico euidenti denunciatione præcipitur. Omnis mūdus manducabit carnes, & anima quæcunque comederit de carnibus sacrificij salutaris, quod est Domini, in qua est immunditia, peribit coram Domino. In Deuteronomio quoque à spiritalibus castris immundum similiter mysticè segregatur: fuerit inquit, inter uos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, & nō reuertetur priusquam ad uesperam, abluatur aqua, & post solis occasum regredietur in castra.

Quòd nonnunquam etiam inimici factione hæc contingat illusio. Cap. VI.

VErùm ut manifestius approbetur, quòd etiam inimici factione nonnunquam hæc eliciatur impuritas: Nouimus fratrem, qui cū castimoniā cordis & corporis summa circumspectione atq; humilitate promeritam iugiter possideret, ac nequaq; nocturnis ludificationibus tentaretur, quotiens tamen se ad percipiendam communionem dominicam præparasset, immundo fluxu dormiens fœdabatur. Qui cum multò se semper à sacrosanctis mysterijs trepidus abstineret, tandem hanc ad seniores detulit quæstionem, remedium impugnationis, ac doloris sui medicabili eorum consilio cō secuturum se esse confidens. Sed cum primam causam morbi huius spiritalium medicorum doctrina discuteret, quæ solet ex abundantia ciborum præsumptione descendere, eamq; memorato fratri deprehenderent non inesse, atque hanc illusionem nequaquam uitio saturitatis constaret emergere, eo quòd nec fratris nota districtione solennium, dierum quibus illa pollutio contingebat specialis exceptio, hoc illos pateretur opinari: ad secundam huius ualetudinis causam illico trāstulerunt inquisitionis indaginem, discutientes ne animæ forsitan culpa, caro exhausta ieiunio, impuris illusionibus urgeretur, quibus etiam districtissimi uiri, cum paululum elati de sui corporis fuerint puritate, per superbiæ uitium polluūtur, quod scilicet donum præcipuum Dei, id est, corporis castitatem, humanis se uiribus obtinuisse crediderint. Interrogatus igitur utrum industriam suā ita capacem huius crederet esse uirtutis, ut ope diuinī non egeret auxilij, summa hunc impium sensum execratione detestans, cum se humiliter astruxisset, ne cæteris quidem diebus corporis puritatem retinere potuisse, nisi diuina in omnibus gratia fuisset adiutus. Illi confestim ad causam tertiam recurrentes, occultas diabolicæ factionis insidias peruiderunt, probantesq; nec animæ culpam esse, nec carnis, sacrosanctis eum epulis debere misceri confidentissimè censuerunt, ne scilicet si in hac obstinatione durasset, uersutis maligni hostis laqueis obligatus, sanctificationis & corporis Christi particeps esse non posset, & per hanc fraudem medicina remedij salutaris perpetuum fraudaretur. Quo facto ita omnis diabolicæ factionis scena detecta est, ut mox uirtute dominicæ corporis protegente, illa præteritæ illusionis consuetudo cessaret, in quo inimici dolus euidēter apparuit, & exposita est pariter, ac probata sententia seniorum, quæ plerunq; hūc impurissimum fluxum, nec carnis, nec animæ uitio, sed aduersarij factiosa docuit ludificatione propelli. Vt ergo fallax imaginatio somniorū, illectrix egestionis impuræ, uel in perpetuū, uel certè secundū humiliorē (siue cōmunē dixerim) statum certis mēsibus ignoretur, post illam fidem, qua de Dei specialiter gratia puritatis donum iugiter sperare nos conuenit, escæ potusq; est nimietas castiganda. Horum nanq; redūdantia istiusmodi humores propensius gigni necesse est, qui quoniam concreti non egeri atque ipsius naturæ legi propelli, sub occasione cuiuscunq; pruritus atq; illusiones emergunt. Escarum uerò satietate subtracta, consequens est illas

est illas quoq; immundas egestiones tardius generari, & ita fit ut quemadmodũ fluxus earum, ita etiam illusio dormientes, uel rarius, uel subtilius inquietet, quia nõ solũ egestio ex imaginatione, sed imaginatio ex egestionis nimietate descendit. Quapropter si uolumus ab illusionum istarum illecebris liberari, omni uirtute nobis est enitendũ: Primum ut fornicationis passione deficta iuxta Apostolum beatum, non regnet peccatũ in nostro mortali corpore, ad obediendum concupiscentijs eius. Secundo ut ipso quoque illecebroso corporis motu sedato penitus ac sopito, nequaq; exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato. Tertio ut interiore quoq; homine nostro, ab illa libidinis titillatione omnimodis, ac medullitus mortificato, exhibeamus nos Deo tanquam ex mortuis uiuentes, & ita per hunc profectum peruenietes ad perpetuam quietẽ corporis nostri exhibeamus etiam membra nostra, non iam arma libidini, sed iustitiæ Deo. In qua nobis castimoniæ puritate funditatis, peccatum in nobis iam non dominabitur. Non enim sumus sub lege, quæ dum licita nuptiarum iure commendat, etiam illum cuius ministerio opus illicitæ fornicationis expletur, in nostris medullis nutrit ac reseruat ardorem, sed sub gratia, quæ dum incorruptionem uirginitatis insinuat, etiam istum innoxium, ac simplicem corporis motũ, & ipsius quoq; liciti coitus interimit uoluptatẽ, atq; ita cunctis impurissimæ colluuionis humoribus arefactis, egregij ac laudabiles eunuchi, qui per Isaiam prædicantur, effecti, merebimur illã, quæ promittitur illis beatitudinẽ possidere. Hæc eñ, ait dominus, eunuchis, qui custodierint sabbata mea, & elegẽrint quæ uolui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Qui sunt isti filij & filiæ, quibus in tantum isti pręferuntur eunuchi, ut etiam locum ac nomen melius accepturi esse dicantur, nisi illi sancti, qui sub ueteri testamento in cõiugiorum copula permanentes, per obseruantiam mandatorum, in adoptionem filiorũ Dei non immeritò peruenerunt? Quod etiam nomen est illud, quod eis, uelut præcipuum quiddã uice remunerationis summæ promittitur, nisi hoc, quod Christi uocabulo dicuntur esse censendi? De quo nomine & alibi idem propheta: Et seruos suos, inquit, uocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terrã, benedicet in Deo, Amen, & qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen. Et iterum: Et uocabitur, inquit, tibi nomen nouum quod os domini nominauit. Quiq; pro hac cordis & corporis puritate, etiã illa præcipua, ac singulari beatitudine perfruentur, ut illud canticum iugiter canãt, quod nemo alius sanctorum canere potest, nisi isti soli, qui sequuntur agnum quocunque uadit: Virgines enim sunt, & cum mulieribus se non coinquinauerant. Proinde si ad hanc sublissimam uirginum gloriam uolumus peruenire, omni uirtute incorruptionem mẽtis, ac spiritus excolamus, ne in illarum insipientium uirginum numero collabamur, quibus idcirco nõ sit reputata uirginitas, quia à commixtione carnali immunes sese tantummodo seruauerunt, & ob hoc uirgines quidem, sed fatuæ nuncupantur, quia deficiente in uasis eorum oleo puritatis internæ, claritas ac splendor corporalis uirginitatis extinguitur, interioris enim fotu ac pabulo puritatis, subministrari necesse est etiam exteriori homini castitatem, eamq; iugiter ad perseuerantiam incorruptionis perpetuæ animari. Et ideo fatuæ illæ uirgines gloriosum sponsi thalamum cum illis prudentibus non merentur intrare, quæ integrum spiritum suum, & animam, & corpus sine quærela in die domini nostri Iesu Christi conseruauerunt. Illi nanq; sunt ueri atq; incorrupti uirgines Christi, illi admirabiles atque egregij reputantur eunuchi, non qui metuunt, sed quibus non libet fornicari, nec qui impudicitiæ reprimunt fręna, sed qui ipsam quoq; minimam mentis titillationem, & tenuissima libidinis incitamenta uicerunt, & eo usq; extenuauerunt illum carnis (ut ita dixerim) sensum, ut non solum ex commixtione eius nulla oblectatione, sed ne exigua quidem titillatione tangantur.

Quòd nunquam dignum se communione dominica quispiam debeat iudicare. Cap. VIII.

TAnta autem cor nostrum humilitatis debemus uallare custodia, ut hanc definitionem perpetua sensuum stabilitate teneamus, nequaquam nos posse ad tantum purificationis meritũ peruenire, ut licet hęc, quę suprà dixi per Dei gratiã omnia fecerimus, indignos tamen nos communione sacri corporis esse credamus. Primum quia

cœlestis illius mannæ tanta maiestas est, ut nemo hac lutea carne circūdatus pro sua meritò eius edulium, & non ex gratuita domini largitate percipiat. Deinde quia nullus ita circunspectus in huius mundi potest esse cōflictu, ut eum salutiferara, uel leuia peccatorum tela non feriant, quia impossibile est, ut non aut ignorantia, aut negligentia, aut uanitate, aut obreptione, aut cogitatione, aut necessitate, aut obliuione peccetur. Nam & si ad tam præcelsum quis uirtutum culmen ascenderit, ut Apostolicum illud non iactāter exclamet: Mihi aūt pro minimo est, ut à uobis dijudicer, aut ab humano die, sed neque me ipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sciat se tamē absq; peccato esse nō posse. Neque enim frustra idem doctor adiunxit, sed non in hoc iustificatus sum, id est, non si ego iustum me esse credidero, ueram confestim iustitiæ gloriam possidebo, uel quia conscientia mea nullius peccati reprehensione compungit, idcirco nullius sordis contagione fuscatus sum, multa enim meam conscientiam latent, quæ cum sint mihi incognita, uel obscura, Deo nota atq; manifesta sunt. Ideoq; subijciens. Quis autem me inquit, iudicat dominus est, id est, ab illo solo quem secreta sordium non latent, uerum iudicij in me proferetur examen.

Obiectio, eò quòd omnes dominica communione priuandi sint, si nullus est absq; peccato. Cap. VIII.

GErmanus. Supra dictum est, non nisi sanctos cœlestium sacramentorum esse debere participes, nūc adijcitur impossibile esse homini, ut immunis penitus sit à delicto. Si nullus ergo liber à noxa, nullus est sanctus, & cōsequens est, ut homo cui sanctitas deest mysteriorum Christi particeps esse non possit, regnum etiam cœlorum sperare non debeat, quod solis sanctis dominus pollicetur.

Responsio, eò quòd multi sancti esse possint, nemo absq; peccato nisi Christus. Cap IX.

THeonas. Multos quidē esse sanctos, ac iustos negare non possumus, sed inter sanctum & immaculatum multa distātia est. Aliud est enim esse quempiam sanctum, id est, diuino cultui consecratum, hoc enim nomen non solum hominibus, sed etiā locis ac uasculis templiq; lebetibus, attestāte scriptura cōmune est. Aliud est autem esse absq; peccato, quod unius domini nostri Iesu Christi, singulariter conuenit maiestati, de quo etiam Apostolus uelut præcipuū, quid ac speciale pronunciat dicens: Qui peccatum non fecit. Satis enim uilem, atq; indignā eius præconijs laudē, quasi incorporale ac diuinum ei aliquid assignauit, si etiam nos illibatam ab omni peccato possumus transigere uitam. Rursus Apostolus ad Hebræos. Non enim habemus, inquit, pontificem, qui non possit compati infirmitatib. nostris, tentatum autem per omnia similitudine absq; peccato. Si igitur etiā terrenæ humilitatis nostræ, cum illo excelso diuinoq; pontifice hæc potest esse communio, ut etiam nos absque ulla peccati offensione tentemur, cur Apostolus hoc in illo, uelut unicum ac singulare suspiciens, eius meritum ab hominibus tanta diuisione discreuit? Hac ergo sola ab omnib. nobis exceptione distinguitur, quia non absq; peccato, illum sine peccato cōstat fuisse tentatum. Quis etenim hominum quantuis fortis atq; bellator sit, hostilibus tamen telis plerunque non pateat? Quis uelut impenetrabili carne circundatus, tantis præliorū periculis sine periculo misceatur? Ille aūt solus speciosus forma præ filijs hominū cōditionē mortis humanæ cū uniuersa carnis fragilitate suscipiēs, nullius unquā est sordis maculatus attactu.

Quòd solus filius Dei, absq; ullo peccati uulnere uicerit tentatorem. Cap. X.

TEntatus est enim secundū similitudinem nostrā Gastrimargiæ primum uitio, ut el callidus ille serpens eo ordine, quo Adam ante seduxerat esurienti escæ desiderio conaretē illudere: Si filius, inquiens, Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Sed nullum recipiens ex hac tentatione peccatū, cum ei facultas indubitata suppeteret, respuit cibū, quē ei deceptionis artifex ingerebat, dicens: Nō in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei. Tentatus est etiā Cœnodoxia secundū similitudinē nostrā, cū ei dictū est: Si filius Dei es, mitte te deorsū: sed subdola diaboli suggestione captus nō est, & uanissimū seductorē etiā scripturarū obiectione cōfutans: Nō tentabis, inquit, dominū Deum tuum. Tētatus est etiam tumore superbiæ secundū similitudinem

tudinem nostrã, cùm ei à diabolo promitterentur omnia regna mũdi & gloria eorum, sed irrisa atq; obiurgata est nequitia tentatoris. Respondit enim ei: Vade sathanas: Scriptum est enim, Dñm Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. His aũt testimonijs edocemur, ut frudulentis suggestionibus inimici, nos quoq; similiter memoria scripturarum debeamus obsistere. Rursum tẽtatus est superbia secundũ similitudinem nostrã, cum idem insidiarũ artifex, regnum quod ab ipso oblatũ ante respuerat, per homines ei moliretur ingerere, sed absq; peccato insidias tentatoris irrisit. Cùm enim cognouisset Iesus, quòd uenturi essent, ut raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in mõtem ipse solus. Tentatus est secundũ similitudinem nostrã, cũ uerberatus flagris, cum palmis cæsus, cùm sputorũ horrore respersus est, cùm ad extremum pertulit crucis exquisita supplicia, sed nullis unquam non dicam contumelijs, uerùm ne supplicijs quidem ad tumorem, uel leuissimæ indignationis impulsus est, qui & in patibulo cõstitutus misericorditer proclamauit. Pater ignosce eis, non enim sciunt quid faciunt.

Quòd in similitudine carnis peccati solus uenerit Christus, *Cap.* XI.

QVemadmodum uerò & illud accipietur, q; eum Apostolus in similitudine carnis peccati uenisse cõmemorat, si etiã nos nullã peccati labe pollutã habere possumus carnẽ? Nam & hoc de illo, qui solus est absq; peccato, tanq; singulare memoratur. Misit Deus filium suũ in similitudine carnis peccati, quia uerã atq; integrã suscipiens substantiã carnis humanæ, non ipsum peccatum in ea, sed similitudinẽ peccati suscepisse credendus est. Similitudo enim nõ ad carnis ueritatẽ, secundũ prauũ quorundam hæreticorum sensum, sed ad peccati est imaginem referenda. Erat enim in ipso uera quidem caro, sed absq; peccato, similis siquidem peccatrici. Illud siquidem ad humanæ substãtiæ pertinet ueritatem, hoc uerò ad uitia refertur & mores. Habebat similitudinẽ carnis peccati, cùm uelut homo ignarus, ac pro cibo sollicitus percontaretur, quod panes habetis? sed sicut peccato nequaq; caro illius, ita nec anima ignorãtiæ subiacebat. Deniq; statim Euãgelista subiũgit. Hoc aũt dicebat Iesus tentans eum, ipse enĩ sciebat qd esset facturus. Habebat carnẽ similẽ peccatrici, cũ uelut sitiẽs à Samaritana muliere posceret potũ, sed nõ erat peccati sorde polluta, quia ecõtrario mulier prouocata est petere aquã uiuam, quæ illam nunq; sitiri permitteret, sed fieret in ea fõs aquæ salientis in uitam æternam. Habebat carnis istius ueritatem, cùm dormiret in naui, sed ne pariter nauigantes peccati similitudine fallerentur, surgẽs increpauit uentos & mare, & facta est trãquillitas magna. Cõmuni cùm omnibus sorte peccato subditus uidebatur, cùm diceretur de ipso: Hic homo si esset propheta, sciret utiq;, quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est: sed peccati nõ habuit ueritatem, quia blasphemam cogitationem arguens Pharisæi, statim mulieris peccata dimisit. Peccatricem cùm cæteris gerere putabatur carnem, cùm uelut homo in mortis discrimine constitutus, & imminentium suppliciorum terrore perculsus oraret: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Et: Tristis est anima mea usq; ad mortem, sed peccati cõtagium nesciebat illa tristitia, quia uitæ author mortem formidare non poterit. Ait enim: Nemo tollit à me animam meam, sed ego pono eam à me ipso, potestatem habeo ponendi eã, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

Quòd iusti & sancti omnes non fuerunt in similitudine, sed in ueritate peccati. *Cap.* XII.

IN hoc ergo ille homo, qui natus ex uirgine est, magna cunctis qui ex utriusq; sexus commixtione producimur, distantia segregatur, quòd cum omnes non similitudinem, sed ueritatem peccati in carne gestemus, ille nõ ueritatem, sed similitudinẽ peccati in ueræ carnis assumptione susceperit. Deniq; licet scriptum de eo in Isaia propheta Pharisæi apertissimè meminissent: Qui peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, tamen ita similitudine carnis peccati fallebantur, ut dicerent: Ecce homo uorax & potator uini, publicanorum & peccatorum amicus. Et ad illum qui illuminatus fuerat cæcum: Da gloriam Deo, nos enim scimus, quia hic homo peccator est. Et ad Pilatum: Nisi esset hic homo peccator, non eum tradidissemus tibi. Huius ergo rei, quæ illi tantum singularis ac propria est, æqualitatem sibi blasphemiæ superbiæ crimine uendicabit, quisquis se esse sine peccato ausus fuerit profiteri. Consequens enim est, ut similitudinem carnis peccati, & non ueritatem peccati habere se dicat.

Quòd non sint tam grauia peccata sanctorum, ut eis auferant meritum sanctitatis. Cap. XIII.

CAeterum iustos & sanctos uiros non esse immunes à culpa, manifestè scriptura pnunciat, dicēs: Septies in die cadit iustus, & resurgit. Quid ēm aliud est cadere, quàm peccare? Et tamen cum dicat septies cadere, nihilominus pronunciatur iustus, nec iusticiæ eius præiudicat lapsus fragilitatis humanæ, quia multū interest inter sancti & peccatoris hominis lapsum. Aliud est enim admittere mortale peccatum, & & aliud est cogitatione quæ peccato non caret præueniri, uel ignorantiæ, aut obliuionis error, aut facilitate ociosi sermonis offendere, aut ad punctum in fidei theoria aliqd hæsitare, aut subtili quadā Cœnodoxiæ titillatione pulsari, aut necessitate naturæ aliquantisper à summa perfectione recedere. Hæc enim sunt septem lapsuum genera, in quibus sanctus licet nonnunq̄ cadat, tamen iustus esse non desinit, quę quamuis leuia esse uideantur ac parua, tamen faciunt eum sine peccato esse non posse. Habet enim pro quibus quotidianam gerens pœnitudinem, & ueniam ueraciter debeat postulare, & pro suis indesinenter orare peccatis, dicens: Dimitte nobis debita nostra. Et ut euidentissimis probemus exemplis, & errasse nonnullos sanctorum, & tamen à sua non discessisse iustitia, certè ille beatissimus & Apostolorū eximius Petrus, quid aliud credēdus est fuisse quàm sanctus, præsertim id temporis, quo ei à Domino dicebatur: Beatus es Symō Bariona, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunq̄ ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunq̄ solueris super terram, erit solutum & in cœlis? Quid hac Dominica laude præclarius? quid hac potestate ac beatitudine potest esse sublimius? & tamen post paululum, cum ignorans mysterium passionis, tantæ utilitati humani generis inscius obuiaret, dicēs: Absit à te Dn̄e, non erit tibi hoc. Meretur audire: Vade post me sathanas, scandalū es mihi quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. Nunquid nam cū his eum uerbis ipsa æquitas increparet, aut nequaq̄ cecidisse, aut in sanctitate atq; iustitia non permansisse credendus est? Qui illi etiam tēpore nunquid ruinam manifestè negandus est pertulisse, quo imminente persecutorum metu, ter dominum negare cōpulsus est? Sed confestim pœnitudine subsequente, amarissimis lachrymis maculam tanti criminis abluendo, sanctitatis atq; iustitiæ meritū nō amisit. De ipso igitur, ac de eius similibus sanctis, illud etiam quod à Dauid canitur, debemus accipere: A Domino gressus hominis dirigetur, & uiam eius uolet nimis. Cùm ceciderit non collidetur, quia Dn̄s supponit manū suam. Cuius enim gressus à Domino diriguntur, quid aliud potest esse quā iustus? Et tamen de hoc ipso dicitur, cùm ceciderit, nō collidetur. Quid est cùm ceciderit, nisi cū lapsum peccati alicuius incurrerit? Non collidetur, inquit, id est, nequaq̄ diu opprimetur incursione peccati, sed licet ad præsens uideat elisus, tamen diuino quod implorat erectus auxilio, celeri resurrectione stabilitatem iustitiæ non amittit, uel etiā si ad pręsens per fragilitatem carnis aliquid amiserit, suppositione manus dominicæ reparabit. Nec enim sanctus esse desinit post ruinam, qui cum se fiducia operum suorum iustificari nō posse cognoscat, & à tātis peccatorum nexibus credat sola Domini gratia liberandum, cùm Apostolo proclamare non desinit: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

Quomodo intelligendum sit illud Apostoli: Non enim quod uolo bonum facio. Cap. XIIII.

NAm cùm Apostolus Paulus inæstimabilem abyssum puritatis, resistentibus cogitationum æstibus penetrari ab homine non posse cognoscens, diu uelut per profunda iactatus, ante dixisset, non enim quod uolo, bonum facio, sed quod odi malum, hoc ago. Et rursum: Si autem quod nolo, hoc facio, iam nō ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, & condelector legi Dei secundùm interiorem hominem, uideo autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in mēbris meis, omni uel sua, uel naturæ ipsius fragilitate perspecta, tam immensæ altitudinis uastitate perterritus, ad tutissimum portum diuini cōfugit auxilij, & quasi de nauigij sui oneribus mortalitatis oppressus, naturali

turali infirmitate desperans, ab eo cui impossibile nihil est, naufragiorũ deposcit remedia, cùm quodam miserabili uociferans eiulatu: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Statimq; absolutionem, quam desperauit de imbecillitate naturæ, de Dei benignitate præsumpsit, confidenter adiungens: Gratia Dei per Christum Dominum nostrum.

Obiectio eo quòd ex peccatorum potius persona hoc Apostolus dixisse credendus sit. Cap. XV.

GErmanus. Multi hoc Apostolicũ ita intelligi debere definiunt, ut hoc eum non ex sua, sed ex peccatorũ persona dixisse confirment, eorũ scilicet, qui uolẽtes semetipsos à corporalibus illecebris ac uoluptatib. abstinere, obstricti uitijs pristinis & oblectatione carnalium passionũ captiuati, semetipsos cohibere nõ possunt, dum inolita consuetudine uitiorum, uelut immiti quadã tyrannidis dominatione depressi, ad libertatem pudicitiæ respirare nõ possunt. Quomodo enim beatò Apostolo, quẽ ad summum perfectionis totius culmen certum est peruenisse, illud poterit conueniri, quod dicit: Non enim quod uolo, bonũ facio, sed quod odi malum, hoc ago. Illud etiã quod subiungit: Sin aũt quod nolo, hoc ago. iam nõ ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum? Nec non etiã hoc: Condelector enim legi Dei secundũ interiorẽ hominẽ, uideo aũt aliam legem in mẽbris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuũ me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. In quo igitur hæc personæ Apostolicæ possunt coaptari? Quid enim est boni, quod ille non potuerit implere? Et econtrario, quid illud est mali quod nolens, & odiens, tamen cogẽte natura inuitus admiserit? Ad quã uerò peccati legem, electionis uas, in quo Christus Dñs loquebatur, potuit captiuus abduci? Qui cùm omnem inobedientiam, & omnem extollentem se aduersus Deum altitudinẽ captiuasset, de semetipsò cùm fiducia proclamabat: Bonum agonẽ certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui, de cætero reposita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex.

Dilatio propositæ quæstionis. Cap. XVI.

THeonas. Intrantem me tutissimum silentij portum, rursus ad immensum profundissimæ quæstionis pelagus reuocare conamini, sed opportunitatem fide stationis amplexi, hic interim cursu tamen longæ collationis emenso, taciturnitatis anchoram iaciemus, ut crastina die, si tamen nulla uis tempestatis obstitent, flatu prosperi spiritus explorato, disputationis uela pandamus.

Collationis secundæ abbatis Theonæ, de nocturnis illusionibus finis.

COLLATIO TERTIA ABBATIS THEONAE, DE EO, QVOD DICIT APOSTOLVS, non enim quod uolo, bonum facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Cap. I.

REuersa igitur luce, cũ ad perscrutandũ abyssum Apostolicę quęstionis, summa à nobis senex cõpelleretur instãtia, ita effatus est. Testimonia quib. probare conamini Apostolũ Paulũ non ex sua, sed peccatorũ dixisse persona: Non enim quod uolo, bonũ facio, sed quod odi malũ, hoc ago. Vel illud: Si aũt quod nolo, hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, uel quod sequitur: Cõdelector enim legi Dei secundũ interiorem hominem, uideo autem aliã legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in mẽbris meis. Ecõtrario euidenter ostendũt peccatorum personæ, hæc non posse omnimodis cõuenire, sed ad solos quæ dicta sunt attinere perfectos, & eorum tantũ, qui Apostolorũ merita subsequuntur cõgruere sanctitati. Cæterùm quo pacto personę peccatorum hoc poterit conuenire, quod dicit: Non enim quod uolo bonum facio, sed quod odi malum, hoc ago? Sed nec illud quidem, si autẽ quod nolo, hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatũ? Quis ẽm delinquentium nolens se adulterijs fornicationibusq; cõtaminet? Quis inuitus ꝓximo tẽdat insidias? Quis ineuitabili necessitate cogat, ut falso testimonio hominẽ opprimat, furtóue decipiat, aut alterius spolia concupiscat, sed proximi sanguinẽ fundat?

Quinimò

Quinimò,ut scriptum est,humanum genus diligenter intẽtum ad nequitiam à iuuentute sua. Intantum enim omnes uitiorum amore flagrãtes desiderant implere,quæ cupiunt,ut etiam peruigili cura oportunitatem cõmittendi sceleris aucupentur,ac de ignominia sua & criminum cumulo gloriantes,secundùm sententiam obiurgãtis Apostoli laudem sibi quandam de confusione conquirant. Quos etiam Hieremias Propheta non solum non nolentes,nec cùm requie corporis flagitiorum eius crimina perpetrare,uerumetiam intantum eos asserit laboriosis conatibus,ut ad effectum eorum perueniant desudare,ut à letali scelerum appetitu,nec obsistentibus arduis difficultatib. reuocentur,dicens: Vt iniquè agerent laborauerunt. Illud quoq; quis dixerit peccatoribus conuenire: Itaq; ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati, quos nec mente nec carne Deo seruire manifestum est,aut quemadmodum hi peccent corpore,mente seruiant Deo, cũ uitiorum fomitem,caro ex corde cõcipiat,& ipse author utriusq; naturæ,fontem atq; originem peccatorum,ex eo pronunciet emanare, de corde,inquiens,procedunt cogitationes malæ,adulteria,fornicationes,furta,& cętera huiusmodi. Quamobrem euidenter ostenditur hoc nullo modo de peccatorum intelligi personis,qui non solum non oderunt,sed etiam diligunt mala,& intãtum Deo,nec mente,nec carne deseruiunt,ut ante delinquant mente quàm corpore, & priusq; carnis expleant uoluptatem,præueniantur mentis cogitationumq; peccato.

De eo,quòd dicit multa bona Apostolum consumasse. Cap. II.

SVperest igitur ut uirtutum sensus ex intimo dicẽtis metiamur affectu, & quid beatus Apostolus dixerit bonum,quidúe cõparatione eius pronunciauerit malũ,non nuda significatione uerborum,sed eodem quo ille discutiamus intuitu , intellectũ quoq; eius secundũ dignitatem pronunciantis ac meritum perscrutemur. Tunc enim sententias Deo inspirante prolatas,secundũ propositum ac uolũtatem eius cõprehendere poterimus,cum eorum à quibus promulgatæ sunt statum ac meritũ perpendentes,non uerbo,sed exprimentis parem induerimus affectum, pro cuius qualitate sine dubio uel concipiuntur uniuersi sensus uel sententiæ proferũtur. Quamobrem,quid sit principaliter bonum,quod Apostolus non potuerit perficere cum uellet,diligẽtius indagemus. Multa enim nouimus bona,quæ beatum Apostolum omnesq; illius meriti uiros,& habuisse per naturam,& acquisisse per gratiam negare nõ possumus. Est enĩ bona castitas,laudabilis continentia,miranda prudentia,larga humanitas, circũspecta sobrietas,modesta temperantia,pia misericordia,sancta iustitia,quæ omnia in Apostolo Paulo eiusq; consortibus,ita plena atq; perfecta fuisse dubium non est,ut uirtutum potius quàm uerborum magisterio ab eis religio doceretur,quiq; iugi ecclesiarũ omnium cura,ac peruigili sollicitudine semper exusti sunt. Quantũ hoc misericordiæ bonum,quanta perfectio est,pro scandalizãtibus uri cum infirmantibus infirmari. Cum ergo tantis Apostolus abundauerit bonis,quod illud sit bonũ,cuius perfectione carauerit,nõ poterimus agnoscere,nisi in illum,quo ipse locutus est,profecerimus affectũ. Omnes itaq; quas eum diximus habuisse uirtutes,quãuis uelut gemmæ splendidissimæ atq; preciosæ sint, tamen si præclaro illi atq; præcipuo margarito,quod ille Euãgelicus negociator inquirens,uniuersis,quæ possidet uenditis,comparare desiderat,conferantur,ita eorum meritum reuilescit atq; contemnitur,ut eis sine cunctatione distractis unius tantum boni possesio locupletet bonorum innumerabilium uenditorem.

Quòd sit uerè bonum quod Apostolus semetipsum perficere non posse testatur. Cap. III.

QVid ergo est unum quod illis tantis tamq; innumeris bonis tam incõparabiliter ꝓponatur,ut spretis abiectisq; omnibus,solum debeat possideri? Nimirum illa pars optima,cuius magnificentiã ac perpetuitatẽ cùm relicto susceptionis atq; humanitatis officio,Maria ꝓelegisset,ita prædicatur à Dño: Martha Martha sollicita es & turbaris circa multa,paucis uerò opus est,aut etiã uno . Maria bona partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Vna ergo & sola est theoria,id est,contemplatio Dei,cui merito omnia iustificationum merita,uniuersa uirtutum studia postponuntur, & illa quidem omnia quæ in Apostolo Paulo fulsisse prædiximus,non solum bona utilia, uerũ etiam magna atq; præclara sunt. Sed sicut,uerbi gratia,stãni metallum, quod alicuius utilitatis

utilitatis & gratiæ putabatur, fit argenti cõtemplatione utilissimũ, & rursum auri cõparatione meritũ euanescit argenti, aurũ quoq; ipsum gẽmarum collatione cõtemnitur, & ipsarum nihilominus quãuis insignium multitudo gẽmarum unius margaritæ candore superatur, ita illa omnia merita sanctitatis, quãuis non solum in p̃senti bona & utilia sint, uerumetiã donum æternitatis acquirant, tamen si diuinę cõtemplationis meritis cõferantur, uilia atq; (ut ita dixerim) uendibilia censebuntur. Et ut hãc eandẽ cõparationem etiã scripturarũ confirmet authoritas, non'ne de uniuersis, quæ à Deo creata sunt, generaliter scriptura pronunciat, dicens: Ecce omnia, quæ fecit Deus, erant bona ualde? Et iterũ: Vniuersa quæ fecit Deus bona in tẽpore suo? Hæc igitur quæ in p̃senti non solum bona simpliciter, uerumetiã cum additamento ualde bona pronunciantur, sunt enim reuera in hoc mundo cõmorantibus nobis, aut ut usum uitæ, aut ad corporis medicinã, aut ad aliquam causam ignotæ, nobis utilitatis accõmoda, uel certe in eo etiã ualde bona, quod faciunt nos inuisibilia Dei à creatura mũdi per ea, quæ facta sunt intellecta conspicere, sempiternã quoq; uirtutem eius, ac diuinitatem, ex tãta tamq; ordinata mollitione fabricæ mundialis & omniũ, quæ in ea sunt subsistentia cõtemplari, hæc tamen omnia nec boni nomen tenebunt, si futuro illi seculo cõparentur, ubi bonorum nulla immutatio, nulla est ueræ beatitudinis formitanda corruptio. Cuius mũdi ita beatitudo describit: Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum. Magna igitur hæc & p̃clara intuitu atq; mirifica, si futuris ex fide repromissionibus conferantur, cõtinuo uanitas apparebũt, dicente Dauid: Omnes sicut uestimentum ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu aũt idem ipse es, & anni tui non deficient. Ergo quia nihil est per semetipsum stabile, nihil immutabile, nihil bonũ nisi deitas sola, oẽs uerò creaturæ ut beatitudinem æternitatis uel immutabilitatis obtineãt, non hoc per suam naturã, sed per creatoris sui participationẽ &, gratiam consequentur, tenere meritum bonitatis creatori suo collatæ non possunt.

Bonitatem humanam atq; iustitiam non esse bonam, si diuinæ bonitati ac iustitiæ conferatur. Cap. IIII.

QVòd si etiam manifestioribus adhuc testimonijs huius sententiæ rationẽ uoluerimus astruere, non'ne multa pronunciari bona in Euangelio legimus, & arborem bonã, & thesaurum bonum, & bonum hominem, & bonum seruum, q̃a nõ potest, inquit, arbor bona malos fructus facere, & bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona. Et: Euge serue bone & fidelis. Et utiq; hos oẽs cum secundũ se bonos esse non dubiũ sit, si respiciamus ad bonitatem Dei, nullus eorũ pronunciabitur bonus, dicente Dño: Nemo bonus nisi solus Deus. Cuius intuitu etiã ipsi Apostoli, qui electionis meritò bonitatem generis humani multis excesserant modis, mali esse dicũtur, Dño ita ad eos loquente: Si ergo uos, cum sitis mali, nostis bona data dare filijs uestris, quãtò magis pater uester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Deniq; sicut bonitas nostra supernæ bonitatis intuitu in malitiã uertitur, ita etiam iustitia nostra diuinæ collata iustitiæ pãno menstruatæ similis deputatur, dicente Isaia Propheta: Sicut pannus menstruatæ uniuersæ iustitiæ nostræ. Et ut aliquid euidentius inferamus, legis quoq; ipsius præcepta uitalia, quæ dicuntur ordinata per angelos in manu mediatoris, & de qua idem Apostolus: Itaq; lex, inquit, sancta, & mandatũ sanctum, & iustũ, & bonum, si perfectioni Euangelicæ cõferantur minimè bona diuino pronunciãtur oraculo. Ait enim: Et dedi eis præcepta non bona, & iustitia in quibus non uiuent in eis. Apostolus quoq;, ita noui lumine testamenti gloriã legis affirmat obtundi, ut eã Euangelici comparatione fulgoris nec glorificatã esse pronunciet, dicens: Nam nec gloriosum est id, quod glorificatũ est, propter excellentẽ gloriã. Quã cõparationem etiam in parte contraria, id est peccatorũ meritis cõdensandis scriptura cõseruat, ut eos qui multò minus peccauerunt, impiorũ collatione iustificet, dicẽs: Iustificata est Sodoma ex te. Et iterũ: Quid enĩ peccauit soror tua Sodoma? Et iustificauit animã suã auersatrix Israel, cõparatione p̃uaricatricis Iudę. Ita igitur & uniuersarũ merita uirtutũ, quæ superius cõprehendi, cum per se bona atq; præciosa sint, tamen theoreticæ claritatis comparatione fuscantur. Multum etenim sanctos quamuis bonorum operum, terrenis tamen studijs occupatos, à contemplatione summi illius boni retrahunt ac retardant.

Neminem

Neminem summo, illi bono intentum esse iugiter posse. Cap. V.

NAm quis eripiens inopem de manu fortiorum eius, & egenũ, & pauperem à diripientibus eum, quis conterens molas iniquorum, & de medio dẽtium eorum rapinas extorquens, in ipso intercessionis opere diuinæ maiestatis gloriam quieta mente suspiciat? Quis alimoniam pauperibus administrans, aut aduenientium turbas beniuola humanitate suscipiens, in eo temporis puncto, quo pro necessitatibus fratrũ solli cita mente distenditur, immensitatem supernæ beatitudinis speculetur, & cum præsentis uitæ angoribus curisq; concutitur, futuri seculi statum eleuato à terrenis contagijs corde prospiciat? Vnde beatus Dauid solum hoc bonum homini esse definiens, Deo iugiter inhærere desiderat, dicẽs: Mihi aũt adhærere Deo bonũ est, ponere in Domino Deo spem meam. Quod etiam Ecclesiastes à nemine iustorũ sine querela perfici posse pronunciat: Quia non est homo iustus, ait, in terra, qui faciat bonũ & non peccet. Quis enim unq; quamuis præcipuus omnium iustorũ atq; sanctorum huius corporis uinculis colligatus, summum hoc bonum ita possidere potuisse credendus est, ut nunq; à diuina contemplatione discedens, ne paruo quidem tempore ab eo, qui solus bonus est terrenis cogitationibus putetur abstractus, qui nunq; ullam cibi, ullam indumẽti, aliarumúe carnalium rerum gesserit curam, nunq; de fratrum susceptione, de loci commutatione, de cellulç structione sollicitus, aut opem aliquam humani cõcupierit adiumenti, aut inopiæ sterilitate uexatus, illam sentẽtiam dominicæ increpationis incurrerit: Ne solliciti sitis animæ uestræ quid manducetis, neq; corpori uestro quid induamini. Deniq; ipsum illum Apostolum Paulum, qui omnium sanctorum laborem, passionum innumerositate transcenderat, nequaq; hoc implere potuisse confidenter astruimus, ipso in actibus Apostolorum discipulis attestante: Ipsi scitis quoniã ad ea, quç mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ: uel cũ Thessalonicẽsibus scribẽs: In labore & fatigatione nocte & die operatum se fuisse testatur. Quibus laboribus licet magna eidem meritorum stipendia pararentur, tamen mẽs eius quãuis sancta atq; sublimis, non poterat non ab illa cœlesti theoria, intentione terreni operis aliquando diuelli. Deniq; cum se tantis actualibus ditari fructibus cerneret, & ecõtrario theoriæ bonum corde pensaret, ac uelut in una lance tantorum laborum profectũ, in altera delectatione diuinæ contemplationis appenderet, diu examine pectoris sui quodammodo castigato, dum illum hinc laborum stipendia immensa delectant, illinc desiderium unitatis & inseparabilis Christi societatis, etiam ad resolutionẽ carnis inultat, anxius tandem proclamat & dicit: Quid eligam ignoro, coartor autem ẽ duobus, desiderium habẽs dissolui & cùm Christo esse, multò enim melius, permanere autem in carne necessarium magis propter uos.

Quòd lippis similes sint hi, qui se credunt esse sine peccato. Cap. VI.

CVm igitur multis modis boni huius excellentiam, cunctis etiã prædicationis suç fructibus prætulisset, tamen charitatis sine qua nemo Dominum promeretur cõtemplatione submittitur, ac propter illos quibus adhuc lac uelut nutricula, uberibus Euangelicis immulgebat, diuulsione a Christo sibi noxiam, sed cæteris necessariam non recusat. Etenim ad electionem huius potissimum rei, illa nimia pietatis uirtute compellitur, qua pro salute fratrum suorum, si esset possibile, etiam ultimũ anathematis malum optasset incurrere. Optarem enim, inquit ipse, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundũ carnẽ, qui sunt Israelitæ, hoc est, uellem ego nõ solum temporalibus, uerumetiam perpetuis addici pœnis, dummodo omnes si fieri posset, homines Christi consortio fruerentur. Certus etenim sum utiliorem Christo & mihi omnium salutem esse, quàm meam.

Quòd hi qui pronunciant hominem posse esse sine peccato, duplici in hoc agantur errore. Cap. VII.

BOnum ergo hoc summum (id est, Dei cõspectu frui, & Christo iugiter inhærere) ut perfectè Apostolus possit adipisci, dissolui optat à corpore, quod caducum & multis

multis fragilitatis suæ necessitatibus impeditũ non potest à Christi consortio non auelli. Impossibile est enim etiã menti, quæ tam crebris curis distenditur, tam molestis, tam uarijs angoribus præpeditur, diuino frui semper intuitu. Quod enim tam pertinax sanctorum studium, quòd tam arduum potest esse propositum, cui non aliquãdo ille uersutus insidiator illudat? Quis ita solitudinis secreta sectatus est, uniuersorumq; mortalium consortia declinauit, ut nunq; cogitationibus superfluis laberetur, intuitu rerum uel occupationibus actuum terrenorum ab illa, quæ uere sola & bona est Dei cõtemplatione deciderit? Quis tantum spiritus unquã potuit retinere feruorem, ut nõ interdum lubricis cogitationibus ab ipsa quoq; orationis intentione translatus, repente de cœlestibus ad terrena corruerit? Quis nostrũ ut cætera peruagationum tempora prætermittam, non illo etiam momento, quo Deo supplicans ad sublimia erigit mentem, quodam stupore collapsus, etiam per id, uel inuitus offendat, per quòd sperabat ueniam delictorum? Quis inquã tam exercitus ac uigilãs est, ut dum psalmum Deo canit, nunq; à scripturæ sensu eius animus obducatur? Quis tam familiaris Deo, tamq; coniunctus, qui Apostolicum illud imperium, quo sine intermissione orare nos percipit, uel uno die se gaudeat executum? Quæ licet omnia nonnullis, qui sunt crassioribus uitijs inuoluti, leuia atq; à peccato pene alia uideantur, scientibus tamen perfectionis bonum, etiam minimarum rerum multitudo grauissima est. Velut si in aliquã magnã domum multis instrumentis, uasculis, sarcinis, impeditã, unum integra uisuum acie perspicacem, alterum cui oculorũ lumen obtuderit lippitudo, pariter ponamus ingressos nonne cum ille cui ad uidenda omnia hebes erit obtutus, nihil illic aliud esse æstimet, nisi armaria, lectos, scamna, præsepia, & quicquid non tam oculis speculãtis, quàm manibus palpantis occurrerit, econtra hic, qui clarissimo luminum uigore etiam occulta rimatus est, multa illic munitissima, & quæ uix possint, etiam numerò comprahendi inesse pronunciet, quasi aliquando in unum cumulum congregẽtur, paucorum quæ ille palpauerat magnitudinem numerositate compensent, aut etiam fortasse transcendant. Ita igitur sancti (ut ita dicam) uidentes, quibus summum perfectionis est studiũ, etiam illa, quæ uelut tenebrosus animi nostri non intueatur aspectus, in semetipsis sagaciter depræhendunt, acerrimeq; cõdemnant, usq; adeò, ut qui sicut nostræ uidetur incuriæ, ne tenuis quidem peccati neuo candorem conscientiæ fuscauerunt, multis sibi maculis uideantur aspergi, si non dicam uanæ cogitationis improbitas in atria mentis arrepserit, sed uelut psalmi, qui dicendus est recordatio orationis tempore intẽtionem supplicantis auerterit. Si enim, inquiunt, cùm sublimi homini non dicam pro uita ac salute nostra, sed etiã pro alicuius lucri commodo supplicamus, totam in eum & mentis, & corporis aciẽ defigentes, de nutu eius trepida expectatione pendemus, non mediocriter formidantes, ne quòd forte ineptum, aut incongruũ uerbũ misericordiã audientis auertat, tum deinde si nobis in foro, aut iudicium secularium tribunalibus cõstitutis, assistente etiã aduersario in media prosecutione atq; conflictu, tussis, screatus, risus, oscitatio, somnus, obrepserit, quanta in perniciem nostram uigilãtissimus inimicus seueritatem iudicis cõmouebit inuidia? Quantò magis cum illi occultorum omniũ cognitori imminenti perpetuæ mortis periculo supplicamus, præsertim cùm ediuerso callidus seductor pariter & criminator assistat, intenta atq; sollicita oratione iudicantis pietas imploranda est? Nec iniuste non solum non leui peccato, sed etiam grauissimo crimine impietatis astringitur, qui precem Domino fundens, subito à conspectu eius, quasi ab oculis non uidentis, nec audientis, cogitationis improbæ uanitatẽ secutus abscesserit. Illi autem qui oculos cordis sui contegunt crasso uelamine uitiorum, ac secundùm sententiam saluatoris uidentes, non uident, & audientes non audiunt, neq; intelligunt, uix in recessibus pectoris sui, etiam illa, quæ magna sunt, & capitalia crimina contemplantur, nullas autem cogitationum subreptiones, sed neq; illos in se lubricos occultosq; pruritus, qui mentem tenui atq; subtili suggestione compungunt, nec captiuitates animæ suæ possunt purgatis obtutib. intueri, sed inuerecũdis semper cogitationibus euagãtes, nec dolere norunt, cùm ab illa contemplatione, quæ singularis est distrahuntur, nec habent, quod se doleãt amisisse, quippe qui mentem suam ingruẽtibus, ut libitum est, cogitationibus expandentes, nihil habent propositum, quòd principaliter

teneant, uel quod omnimodis concupiscant. Nec sanè nos aliud in hunc errorem præcipitat, nisi quia in peccantiæ ipsius uirtutem penitus ignorãtes, existimamus nullam omnino culpam ex istis ociosis ac lubricis cogitationum excursibus nos posse cõtrahere, sed hebetudine stupefacti, & uelut oculorum cœcitate percussi, nihil in nobis, nisi crimina capitalia contemplamur, eaq; tantummodo credimus euitanda, quæ legũ quoque secularium seueritate damnantur, quibus si nos immunes, uel paululum senserimus, nihil nobis inesse peccati protinus arbitramur. Proinde ab illo uidẽtium numero segregati, quia minutias multarum sordium, quæ intra nos aggestæ sunt nõ uidemus, nequaq; salubri compunctione mordemur, si sensum nostrum interpellauerit ægritudo tristitiæ, nec dolemus uanæ gloriæ subtili suggestione pulsati, nec de emissa tardius uel tepidius oratione deflemus, nec reputamus ad culpam cur psallentibus uel orantibus nobis aliquid aliud, quàm ipsa oratio, uel Psalmus occurrerit, nec illud horremus, quod multa, quæ uel loqui, uel agere coram hominibus pudet, nõ erubescimus, uel ad horam corde concipere, quòd diuino patere nouimus conspectui, nec pollutionẽ turpium somniorum larga fletuum ablutione purgamus, nec lugemus quod in ipsa eleemosinæ pietate, cùm uel fratrum necessitatibus subuenimus, uel alimoniam pauperibus ministramus, serenitatem nostræ hilaritatis obnubit auara cunctatio, nec feriri nos ullo credimus detrimento, cum derelicta memoria Dei, ea quæ sunt temporalia, atque corporea cogitamus, ita ut nobis Salamonis illud aptetur eloquium: Feriunt me, sed non dolui, & deluserunt me, ego autem nesciui.

Quod paucorum sit intelligere peccata. Cap. VIII.

E Contra hi qui summam totius uoluptatis, & gaudij, & beatitudinis suæ, in diuinarum ac spiritualium rerum tantũ contemplatione cõstituunt, cùm ab ea inuiti, uel paululum uiolentis cogitationibus abstrahuntur, uelut quoddã in se sacrilegij genus præsenti pœnitudinis puniunt ultione, ac uilissimam creaturam, ad quam sit detortus mentis intuitus creatori suo se prætulisse lugentes, pene dixerim impietatis sibi crimen asscribunt, & licet ad conspiciendam diuinæ gloriæ claritatem, oculos cordis summa alacritate conuertant, tamen etiam breuissimas carnalium cogitationum tenebras non ferentes, quicquid ab illo uero lumine mentis aspectũ retrahit execrantur. Deniq; cum hunc beatus Apostolus Ioannes affectum cunctis uellet infundere: filioli, inquit, nolite diligere mundum, neq; ea, quæ in mundo sunt, si quis diligit mundum, non est charitas Dei in ipso, quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ est, & ambitio seculi, quæ non est ex patre, sed ex mundo est, & mundus perit, & cõcupiscentia eius, qui aũt facit uolũtatem Dei, manet in æternum. Fastidiunt ergo sancti uniuersa, in quib. mundus iste uersatur, sed impossibile est, ut non ad ea, uel ad breui cogitationem rapiuntur excessu, nullusq; etiam nũc hominum (excepto Domino & saluatore nostro) naturalem peruagationem mentis, ita defixus semper in Dei contemplatione continuit, ut nunq; ab ea raptus mundanæ cuiusquàm rei declaratione peccarit, dicente scriptura: Sidera ipsa non sunt mundana in conspectu eius. Et iterum: Si in sanctis suis non cõfidit, & in Angelis suis reperit prauitatem, siue, ut emendatior translatio huius, Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cœli non sunt mundi in conspectu eius.

Qua cautione memoriam Dei, monachus debeat custodire. Cap. IX.

R Ectè igitur sanctos qui memoriam Dei stabiliter retinentes, quasi per extentas in sublime lineas suspenso feruntur incessũ, scœnobatis, quos uulgo funambulos uocant, dixerim cõparandos, qui summã suæ salutis, ac uitæ in angustissimo funiculi illius tramite collocantes, atrocissimam se mortem protinus incursuros esse nõ ambigunt, si uel exigua pes eorum titubatione deuiauerit, aut modũ illius salutaris directionis excesserit. Qui dum arte mirifica aërios gressus per inania moliuntur, si illam angustiorem uestigio semitã, non cauta atq; sollicita moderatione seruauerint, terra quæ omnibus, uelut naturalis est basis, & solidissimũ cunctis ac tutissimum firmamentum, fit illis presens ac manifesta pernicies, non quia illius natura mutet, sed quia illi ad eã præcipiti

cipiti carnis pondere dilabantur. Ita etiam indefessa illa Dei bonitas, immutabilisque substantia, neminem lædit, sed nos declinando à summis atque ad ima tendendo, nobis ipsis consciscimus mortem, immò ipsa declinatio mors efficitur declināti. Vhe enim, inquit, eis, quoniam recesserunt à me, Vastabuntur quoniam p̄uaricati sunt in me. Et iterum, Vhe eis, cum recessero ab eis: arguet nanque te malitia tua, & auxilio enim tuo increpabit te. Scito & uide quia malum & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum. Funiculis nanque suorum peccatorū unusquisque constringitur. Ad quos satis cōpetenter à Domino increpatio, ista dirigitur. Ecce, inquit, omnes uos accenditis ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis uestri, & flāmis quas succēdistis. Et iterum: Qui incendit, inquit, malitiam peribit ab ea.

Quòd hi, qui ad perfectionem tendunt in ueritate humilientur, & Dei gratia semper se sentiant indigere. Cap. X.

CVm ergo semetipsos quotidie sentiant, sancti terrenæ cogitationis pondere prægrauatos, ab illa mētis sublimitate decidere, & inuitos immo uerò etiam nescientes in legem peccati mortisque traduci, atque ut cætera prætermittam, illis saltem, quæ superius compræhendi bonis quidem ac iustis, sed tamen terrenis à conspectu Dei operibus auocari, habent profectò pro quibus ad Deum iugiter ingemiscant, habent pro quibus in ueritate humiliati atque compuncti, non uerbis tantūmodo, sed affectu semet ipsos pronūcient peccatores, & ueniā pro omnibus, quæ quotidie superati fragilitate carnis incurrunt à gratia Dñi iugiter postulentes, ueras pœnitentiæ lachrymas indesinenter effundant, quippe qui uideant ijsdem ipsis se prò quib. cōtinuo dolore uexati sunt, & iam usque ad Deum iugiter ingemiscunt æstib. inuolutos, etiam supplicationes suas offerre se sine cogitationum anxietate non posse. Experti igitur se humanis uirib. desideratum finem obsistente carnis sarcina non posse contingere, neque illi præcipuo summoque bono, secundùm cordis sui desiderium posse cōiungi, sed ab eius intuitu captiuos ad mundana traduci, ad gratiam Dei, qui impios iustificat cōuolantes cū Apostolo protestantur: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominum nostrum. Sentiūt enim se bonum istud, quòd uolunt non posse perficere, sed illud quòd nolunt, quodque oderunt malum, id est, cogitationum motus & curam corporalium rerum semper incidere.

Expositio illius sententiæ. Condelector enim legi Dei secundùm interiorem hominem, &c. Cap. XI.

ET condelectantur quidem legi Dei secundùm interiorem hominem, qui uisibilia uniuersa transcendentes, conantur Deo soli semper uniri, sed uident aliam legē in membris suis, id est, natura humanæ conditionis insertam, quę repugnat legi mentis eorum, & pertrahit sensum uiolenta lege peccati, cōpellens scilicet eos relicto illo principali bono terrenæ, cogitationi submitti. Quæ quāuis necessaria atque corpori utilis uideatur, cùm dispensationi religiosæ cuiuspiam necessitatis impeditur, cōparatione tamen illius boni, quod sanctorum omnium oblectat intuitū, mala utique ac eis, ac fugienda decernit, qui per eam quoquomodo, uel ad modicum tempus ab illius perfectæ beatitudinis gaudio retrahuntur. Verè enim lex peccati est, quàm humano generi præuaricatio sui induxit autoris, per illius noxam, in quem lata est æquissimi iudicis illa sentētia: Maledicta terra in operib. suis, spinos & tribulos germinabit tibi, & in sudore uultus tui edes panem tuum. Hæc inquam est lex membris omniū inserta mortalium, quæ repugnat legi mentis nostræ eamque à diuino arcet intuitu, & per quam maledicta terra in operibus nostris, post agnitionem boni & mali cogitationum spinas cœpit ac tribulos germinare, quarum aculeis, id est, uitijs carnis non obtusis, spiritus semina p̄focantur, ne illum panem nostrum, qui de cœlo descendit, quique confortat cor hominis, edere absque uultus nostri sudore possimus.

Item illius. Scimus autem quoniam lex spiritalis est & reliqua. Cap. XII.

OMne enim humanū genus huic generaliter legi sine ulla exceptione subijcitur. Nullus enim est, quāuis sanctus, qui supradictū panem nō cū sudore uultus sui, & sollicita cordis intentione percipiat. Cæterū communi isto pane multi, ut ui-

demus, diuites sine ullo uultus sui sudore uescuntur. Quam etiam legem beatus Apostolus spiritualem asserit, dicens: Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum uenundatus sub peccato. Spiritalis enim est lex quæ iubet nobis, ut in sudore uultus nostri comedamus illum panem, uerũ qui de cœlo descendit, sed nos carnales fecit uenundatio illa peccati. Quòd ergo istud cuiusue peccatũ est? Sine dubio Adæ, cuius præuaricatione (ut ita dicam) negociatione damnosa fraudulentoq; commertio uenditi sumus. Omnem enim prolem suam serpẽtis persuasione seductus, illiciti cibi perceptione distractã, iugo perpetuæ seruitutis addixit. Hic nanq; mos solet interuenientem emẽtemq; seruari, ut is, qui se alieno cupit Domino mancipare, aliquid præcij pro iactura propriæ libertatis & addictione perpetuæ seruitutis à suo consequatur emptore. Quòd etiam inter Adam atq; serpentem manifestissimè uidemus impletum. Ille enim à serpente præcium libertatis suæ esu interdictæ arboris capiens, à naturali libertate discessit, illiq; maluit semetipsum perpetua uendere seruitute, à quo uetiti pomi letale præciũ fuerat assecutus, qua deinceps conditione constrictus, nõ immerito omnẽ posteritatis suæ progeniem, perpetuo eidem cuius effectus est seruus subdidit famulatu. Quid enim aliud seruile coniugiũ potest procreare, quàm seruos? Quid ergo? Nũquid tempore iste uersutus & callidus, Dño uero, atq; legitimo ius dominationis eripuit? Non ita est. Neq; enim sic ille omne peculium Dei, unius fraudis dolositate peruasit, ut potẽtiam dominij sui uerus dominator amitteret, qui ipsum quoq; emptorem quamuis refugam atq; rebellem, tamẽ iugo deprimit seruitutis, sed quia qui omnibus rationabilibus creaturis, arbitrij libertatem creator indulserat, eos qui se contra fas edacis cõcupiscentiæ transgressione uendiderant, inuitos ad ingenitam libertatem reuocare non debuit. Abhorret siquidem ab illo iustitiæ, & pietatis authore, quicquid bonitati æquitatiq; contrarium est. Malum enim fuerat si cõcessæ libertatis beneficium reuocasset, iniustum sibi liberum hominem potentia sua opprimens atq; captiuans, libertatis acceptæ priuilegium exequi non siuisset, cuius saltem in futura tunc secula reseruauit, ut recto ordine cõpleretur statuti temporis plenitudo. Oportebat enim eius sobolem tamdiu sub hac uitæ conditione durare, quousq; eandem originalibus uinculis libertatem, in antiquum libertatis statũ, prioris Domini gratia pręcio sui sanguinis reformaret, quam pietatis instinctu, potuit etiam tunc saluare, sed noluit, quia eum decreti sui irrumpere sanctionẽ æquitas non sinebat. Vis nosse causam uenditionis tuæ? Audi ipsum redemptorẽ tuum per Esaiam Prophetã apertissimè proclamãtem: Quis est iste liber repudij matris uestræ quo dimiũ eã? Aut quis est creditor meus, cui uendidi uos? Ecce enim in iniquitatibus uestris uenditi estis, & in sceleribus uestris dimisi matrem uestram. Vis etiam euidenter agnoscere, cur te iugo seruitutis addictũ redimere potentiæ suę uirtute noluerit? Audi quid ad superiora quibus eisdem famulis causam uoluntariæ uenditionis exprobrat, adiecerit. Nunquid abbreuiata & paruula facta est manus mea, ut non possim redimere, aut nõ est in me uirtus ad liberandum? Sed quid huic potentissimæ misericordiæ eius semper obstiterit, idem Propheta demõstrans: Ecce, inquit, non est abbreuiata manus Dñi, ut saluare nequeat, neq; aggrauata est auris eius, ut non exaudiat, sed iniquitates uestræ diuiserunt inter uos & Deum uestrum, & peccata uestra absconderunt faciem eius à uobis ne exaudiret.

Item expositio illius. Scio autem quòd non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Cap. XIII.

Quia ergo carnales non fecit, & spinis ac tribulis condẽnauit illa Dei prima maledictio, nosq; ita iniquo pater noster uenundauit cõmertio, uel bonũ quòd uolumus agere nequeamus, dũ diuulsi à memoria summi Dei, ea quæ humanæ fragilitatis sunt cogitari cõpellimur, dum puritatis amore flagrãtes, incentiuis naturalib. quæ penitus ignorare uelimus, etiam inuiti plerunq; compungimur, scimus quia non habitat in carne nostra bonum, id est, huius quam diximus theoriæ atq; puritatis perpetua iugisq; tranquillitas. Sed factum est istud pessimum ac lugubre diuortiũ, ut cum mente legi Dei seruire uelimus, nunq;, scilicet nolẽtes à claritate diuina dimouere conspectum, tamen carnalibus tenebris circumfusi quadã lege peccati ab eo quòd bonũ esse

esse nouimus cogamur auelli, scilicet ad curas cogitationesq́; terrenas, ab illa mentis celsitudine decidentes, ad quas non lex peccati, id est, illa sententia Dei non immerito cōdemnauit, quam primus delictor excepit, & inde est quòd beatus Apostolus, cum apertissimè fatetur ineuitabili se uel omnes sanctos peccati huius necessitate constringi, tamen neminē eorum ob hoc esse damnādum audenter enunciat, dicēs: Nihil ergo nunc damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis, id est, quotidiana gratia Christi omnes sanctos suos ab hac lege peccati & mortis in quam iugiter, uel nolentes coguntur incurrere, cū remissionem debitorem suorū à Domino precantur, absoluit. Videtis ergo nō ex persona peccatorum, sed ex illorum, qui uerè sancti atq; perfecti sunt, hāc beatum Apostolum prompsisse sententiam: Non enim quod uolo bonum, hoc facio, sed quod odi malum, hoc ago, & uideo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.

Obiectio, quòd neq; infidelium personis conueniat, neq; sanctorum, non enim quòd uolo facio bonum. Cap. XIIII.

GErmanus. Neq; eorum qui capitalibus criminibus implicātur, neq; Apostoli, uel illorum, qui ad eius profecere mensuram, hoc dicimus congruere posse personis, sed de his propriè intelligi debere censemus, qui post Dei gratiam agnitionemq́; ueritatis à carnalibus se uitijs abstinere cupientes, antiqua adhuc consuetudine, uelut naturali lege in membris suis uiolentissimè dominante, ad insolitam passionum concupiscentiam pertrahuntur. Vsus enim ac frequentia delinquendi, uelut lex efficitur naturalis, quæ membris humanæ infirmitatis inserta, affectus animæ, nec dum plenis uirtutum studijs eruditæ, sed adhuc rudis ac teneræ (ut ita dixerim) castitatis, captiuos rapit ad uitia ac morti eos antiqua lege subijciens, iugo peccati dominantis addicit, non sinens eos bonum, quod diligunt puritatis adipisci, sed potius malum, quod execrantur exercere compellens.

Responsio ad obiectionem propositam. Cap. XV.

THeonas. Non parū uestra proficit opinio. Siquidē etiam uos ipsi astruere iam cœpistis in illorum persona, qui omnino peccatores sunt, hoc penitus stare nō posse, illis aūt, qui se à uitijs carnalibus abstinere contendunt propriè conuenire. Quos quoniam à peccatorum iam numero segregastis, cōsequens est, ut etiam fidelium atq; sanctorum paulatim cœtib. inseratis. Quæ enim genera peccatorum istos dicitis posse committere, quibus si fuerint post gratiam baptismatis inuoluti, rursum per quotidianam Christi gratiam liberentur? Aut de quo mortis corpore Apostolus dixisse credendus est, Quis me liberabit de corpore mortis huius, Gratia Dei per Iesum Christū Dominum nostrum? Nōne manifestum est sicut uos quoq; ipsos ueritas compellit confiteri, non de illis capitalium criminum membris, per quæ stipendium æternæ mortis acquiritur, id est, homicidij, fornicationis, adulteriorum, ebrietatis, furtorū atq; rapinarū, sed de illo prędicto, cui gratia Christi quotidiana succurrit corpore memorari? Quisquis enim post baptismum & scientiam Dei, in illud mortis corpus incucurrerit, sciat se non quotidiana gratia Dei, id est, facili remissione, quam momentis singulis exoratus Dominus noster erroribus. nostris donare consueuit, sed aut diuturna afflictione pœnitudinis, ac pœnali dolore purgādū, aut certè pro his in futuro æterni ignis supplicijs addicendum, ita eodem Apostolo pronunciante: Nolite falli, neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neq; fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Aut quæ est ista lex militans in membris nostris, quæ repugnat legi mentis nostræ, cumq; nos resistentes, atque captiuos in legem peccati ac mortis abduxerit, eisq; nos fecerit carne seruire, nihilo minus mente legi Dei seruire permittat? Nec enim hic puto legē peccati flagitia designare, aut hoc de supradictis intelligi posse criminibus, quæ si quis facit legi Dei mēte non seruit, à quā necesse est eum animo ante discedere,

quàm aliquid eorum carne committat. Quid est enim seruire legi peccati, nisi ea quæ à peccato imperantur implere? Quod ergo peccati genus est, quo cum se tanta sanctitas atq; perfectio sentiat captiuari, gratia tamen Christi non ambigat liberandum, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Quam, inquam, legem membris nostris inesse firmabitis, quæ abstrahens nos à lege Dei, & captiuans nos legi peccati, infelices nos potius faciat, quàm nocentes, ut non æternis supplicijs addicamur, sed quasi de interrupto beatitudinis gaudio suspiremus, & auxiliatorē, qui nos ad id retrahat inquirentes cū Apostolo ꝓclamemus. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Adduci namq; captiuū in legem peccati, quid est aliud, quàm in effectu peccati atq; opere permanere? Aut quod aliud principale dabitur bonū, quod sancti ex plere non possint, nisi id, ad cuius comparationem, ut suprà diximus, uniuersa nec bona sunt? Et quidem nouimus multa esse in hoc mundo bona, præcipueq; pudicitiam, continentiā, sobrietatem, humilitatem, iustitiam, misericordiam, temperantiam, pietatem, sed hæc omnia, & summo illi bono paria esse non possunt, & perfici non dicā ab Apostolis, sed etiā à mediocribus possunt, & à quibus impleta non fuerint, aut æterno supplicio puniuntur, aut grandi, ut suprà dictum est, labore pœnitentiæ, uel quotidiana Christi gratia liberantur. Superest igitur, ut hanc Apostoli sententiam soli sanctorum personæ rectè fateamur aptari, qui in hanc, quàm prædiximus, incurrentes quotidie peccati non criminum legem, de statu salutis suæ certi non præcipitantur in facinus, sed, ut dictum est, de contemplatione diuina ad miseriam cogitationum deuoluti corporalium, ueræ illius beatitudinis bono plerunq; fraudantur. Si enim se in hanc membrorum suorum legem quotidianis, sentirent sceleribus illigari, non utiq; de felicitatis amissione, sed de innocentiæ causarentur, nec diceret Apostolus Paulus: infelix ego homo, sed impurus aut scelestus ego homo, nec de corpore mortis huius, hoc est, de conditione mortali, sed à flagitijs atq; criminibus carnis huius uellet absolui. Sed quia se pro conditione fragilitatis humanæ senserit captiuatum, id est, abductū ad sollicitudines curasq; carnales, quæ lex peccati & mortis operatur, ingemiscēs supra hac quam inuitus incurrerat lege peccati, confestim recurrat ad Christum, & præsentissima gratiæ eius redemptione saluatur. Quicquid ergo lex illa peccati, quæ spinos ac tribulos cogitationum curarumq; mortalium naturaliter gignit, etiam in Apostolici pectoris terra sollicitudinis germinarit, ista lex gratiæ mox auellit. Lex enim, inquit, spiritus uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.

Quid sit corpus peccati. Cap. XVI.

HOc ergo ineuitabile corpus est mortis, in quod perfecti quiq;, qui gustauerunt, quàm suauis est Dominus quotidie reuoluti, sentiunt cum Propheta quam malū sibi & amarū sit discedere à Dño Deo suo. Hoc est corpus mortis, quod à cœlesti eos intuitu retrahens ad terrena deducit, quod psallentes eos atq; in oratione prostratos, uel humanas effigies, uel sermones, uel negotia, uel actus facit superfluos retractare. Hoc est corpus mortis, quod æmulantes angelicā sanctitatem, & uolentes Domino iugiter inhærere, perfectionem tamē huius boni, quia mortis corpus obsistit inuenire non possunt, sed faciunt malum quod nolunt, id est, traducuntur mēte etiam ad illa, quæ ad profectum uirtutum perfectionemq; non pertinent. Deniq; ut hoc de sanctis atq; perfectis sibiq; similibus, se dixisse beatus Apostolus euidenter exprimeret, digito quodāmodo semetipsum tactuq; designans, continuo infert. Itaq; ego ipse, id est, qui hæc pronuncio, meæ non alterius conscientiæ latebras pando. Hoc sanè elocutionis genere familiariter uti Apostolus solet, si quādo uult se specialiter designare, sicut ibi: Ego ipse Paulus obsecro uos per mansuetudinē & modestiā Christi, & rursum: Nisi quòd ego ipse non grauaui uos, & iterum, sed esto: Ego ipse non grauaui uos, & alibi: Ego ipse Paulus dico uobis, si circuncidamini Christus uobis nihil proderit, & ad Romanos,

Romanos. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. Potest autem non absurde etiam sic accipi, ut expressius emphasi pronunciet: itaque ego ipse, id est, quem nostis esse Apostolum Christi, quem tota suspicientia ueneramini, quem creditis summum atque perfectum esse, & in quo loquitur Christus, cum mente seruiam legi Dei, carne tamen legi peccati seruire me fateor, hoc est distentione conditionis humanæ interdum de cœlestibus ad terrena deuoluor, & ad curas humilium rerũ mentis meæ altitudo prolabitur, per quam peccati legem ita momentis singulis me sentio captiuari, ut quamuis immobili circa legem Dei desiderio perseuerem, nullo tamẽ modo uim huius captiuitatis euadere me posse sententiã, nisi cõfugero semper ad gratiam saluatoris.

Quòd sancti omnes ueraciter immundos se, & peccatores esse, confessi sunt. Cap. XVII.

ET idcirco quotidianis suspirijs sancti omnes pro hac substantiæ suæ fragilitate compuncti, dum cogitationum uarietates, & conscientiæ suæ latebras, ac penetralia perscrutantur, suppliciter clamant: Non intres in iudiciũ cũ seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et illud: Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis fiduciam habebit se mundum esse à peccato? Et iterum: Non est iustus homo in terra, qui faciat bonum & non peccet. Et ita infirmam hominum imperfectamq; iustitiam, ac misericordia Dei semper indigentem indignam esse sentiunt, ut unus ex his cuius iniquitates & peccata Deus misso de altari ignito uerbi sui carbone purgauit, post illam mirificam contemplationẽ Dei, post intuitum sublimium Seraphin, & reuelationem sacramentorum cœlestium dicat: Væ mihi, quia uir pollutus labijs ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito. Qui sicut arbitror labiorum suorum immunditiam, nec tunc quidem fortasse sensisset, nisi uera perfectione & integra puritate contemplationem Dei meruisset agnoscere, cuius intuitu pollutionem suam sibi ante incognitam repentè cognouit. Cum enim ait: uhæ mihi, quia uir pollutus labijs ego sum, de suorum hoc eum labiorum non de populi pollutione confessum, id quod sequitur manifestat, & in medio populi polluta labia habentis ego habito. Sed etiam cum orans peccatorum quasi uniuersalium immunditiam confitetur, non iniquorum tantum, sed etiam iustorum plebem generali supplicatione complectitur dicens. Ecce tu iratus es & peccauimus, in ipsis fuimus semper & saluabimur, facti sumus ut immundi omnes nos, tanquam pannus menstruatę uniuersæ iustitię nostræ.

Rogo quid euidentius hac potest esse sententia qua non unam tantum, sed uniuersas iustitias nostras propheta complexus, & circumspiciens omnia, quæ uel immunda, uel horrida iudicantur, quia nihil in hominum conuersatione sordidius, neq; impurius potuit reperire, panno menstruatæ eas comparare maluit?

Etiam iustos & sanctos sine peccato non esse. Cap. XVIII.

FRustra ergo manifestissimæ ueritati spinosæ obiectionis acumen opponitur, sicut paulo antè dixistis, si nemo sine peccato, nullus est sanctus, & si nemo sanctus, nullus ergo saluabit. Hoc enim prophetæ testimonio, potest nodus huius quæstionis absolui. Ecce inquit, tu iratus es, & nos peccauimus id est, cum elationem nostri cordis, uel negligentius auersatus; tuo nos auxilio denudasti, confestim nos uorago absorbuit peccatorum, uelut si quis splendidissimo solis diceret elemento. Ecce tu occubuisti, & nos illico tenebrosa contexit obscuritas. Et tamen cum hic sanctus peccasse se dicat, & non solum peccasse, sed etiam in ipsis semper permansisse peccatis, non desperat penitùs de salute, sed subijcit: in ipsis fuimus semper & saluabimur. Hanc ego sententiam; Ecce tu iratus es & peccauimus, illi

Apostolicæ comparabo. Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Rursum id quod propheta subiungit, in ipsis fuimus semper et saluabimur, consequentibus Apostoli congruit uerbis. Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Similiter etiam illud eiusdē prophetæ, uæ mihi, quia uir pollutus labijs ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, uidetur supradictos sapere sermones. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Itemq; quod sequitur in propheta: Et ecce uolauit ad me unus de Seraphin, & in manu eius carbunculus siue calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meū & dixit: Ecce hoc tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatū tuum mundabitur, tale est ut Pauli uideatur ore prolatum, qui ait: Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Videtis ergo quemadmodum omnes sancti non tam ex persona populi, quàm ex sua, & peccatores se ueraciter fateantur, & tamen nequaquam de sua salute desperent, sed iustificationis plenitudinem, quam pro conditione fragilitatis humanæ consequi se posse diffidunt, de gratia domini & miseratione præsumunt.

Quòd in ipsa quoq; orationis hora peccatum declinari uix possit.
Cap. XIX.

NEminem uerò in hac uita quamuis sanctum, immunem esse à debitis peccatorū, etiam magisterium nos edocet saluatoris, qui discipulis suis perfectæ orationis formulā tradēs, inter reliqua illic sublimia sacratissimaq; mādata. quæ nō nisi sanctis perfectisq; sunt tradita, & malis, & infidelibus conuenire non possunt, hoc iussit inferi: & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si ergo uera hæc & à sanctis profertur oratio, sicut indubitanter credere nos oportet, quis tam contumax & præsumptor, tamq; superbia diabolici furoris elatus poterit inueniri, qui sine peccato se esse pronuncians, non solum maiorem se Apostolis credat, uerumetiam ipsum quasi ignorantiæ, aut uanitatis arguat saluatorem, ut scilicet aut nescierit esse posse aliquos immunes à debitis, aut frustra docuerit eos, quos scierit orationis istius remedio nō egere? Sed cum regis sui præcepta seruantes, omnes omnino sancti quotidie dicant, dimitte nobis debita nostra, si uerum dicunt, uerè nemo est immunis à culpa, si autem fallunt, æque uerum est eos mendacij nō carere peccato. Vnde etiam ille sapientissimus ecclesiastes uniuersos actus humana studia mente percurrens, sine ulla exceptione pronunciat: Quia non est iustus homo in terra, qui faciat bonum & nō peccet, id est, nemo in hac terra tam sanctus, tam diligens, tam intentus, uel potuit unq; uel poterit inueniri, qui uero illi ac singulari bono ita iugiter ualeat inhærere, ut non quotidie ab eo distractū se sentiat deliquisse. Qui tamen cum pronuncietur immunis à noxa esse non posse, iustus esse nihilominus non negatur.

A quibus sit peccati euacuatio, & uirtutum discenda perfectio. *Cap. XX.*

QVisquis itaq; τὸ ἀναμάρτητον, id est, impeccantiā naturæ asscribit humanę, nō inanibus uerbis, sed conscientiæ suæ testimonio nobiscum ac probatione cōfligat, & tunc demū se absq; peccato esse pronunciet, cū se ab hoc sūmo bono senserit non auulsum, imò uerò quisquis considerans conscientiam suam, ut non dicam amplius unā saltem synaxim sine ulla uerbi, uel facti, uel cogitationis interpellatione se depræhenderit celebrasse absq; peccato se esse pronūciet. Proinde quia his omnibus ociosis ac superfluis rebus, uolucrem humanæ mentis excursum fatemur carere non posse, per hoc utiq; consequenter sine peccato nos non esse ueraciter confitemur. Nam quantauis circumspectione unusquisq; cor suum seruare contendat, nunquam id secundū desiderium spiritus sui, repugnante carnis conditione custodiet. Quantò enim magis profecerit mens humana, & ad synceriorem contemplationis peruenerit puritatē, tantò se immundiorem quasi per speculum suę puritatis inspiciet, quia necesse est dum animus ad sublimiorem, se extendit intuitum, & maiora quam nouit prospiciens concupiscit, illa in quibus est ut inferiora semper ac uiliora despiciat.

Quòd

Quòd licet agnoscamus nos sine peccato non esse, non debeamus tamen nos à dominica communione suspendere. Cap. XXI.

PLura siquidem denotat syncerior obtutus, paritéq; sibi maiorem reprehensionis dolorem irrepræhensibilis uita, & multiplicat gemitus atq; suspiria emendatio morũ, & æmulatio attenta uirtutum. Nemo ẽm illo in quo profecerit gradu potest esse cõtentus, & quantum quis fuerit mente purgatior, tantò se sordidiorem uidens magis humilitatis, quàm elationis inuenit causas, quantoq; pernicius ad sublimiora conscenderit, tantò amplius preuidet sibi superesse quo tendat. Deniq; ille Apostolorum eximius quem diligebat Iesus, rẽcũbens supra pectus eius, hanc quasi ex dominico protulit corde sententiã: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, ut ueritas in nobis non est. Itaq; si dicentes nos non habere peccatum, ueritatem id est Christũ non habemus in nobis, quid aliud proficimus, nisi ut nos hac ipsa professione ex peccatorib. sceleratos atq; impios approbemus? Postremò si cordi est uerius explorare, utrũ possibile sit humanæ substantiæ τὸ ἀναμάρτητον, id est, in peccantiam possidere, è quibus hoc manifestius discere poterimus, quàm ab his, qui carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs, & quibus uerè crucifixus est mundus? Qui cum de cordibus suis non solum radicitus uitia uniuersa cõuulserint, uerũetiam peccatorum memoriã ac cogitationes conentur excludere, nihilominus tamen quotidie fideliter profitẽtur, ne una quidem hora sine macula se esse posse peccati. Nec tamen ex eo debemus nos à dominica communione suspendere, quia nos agnoscimus peccatores, sed ad eam magis ac magis est propter animę medicinam & purificationem spiritus auidè festinandũ. ueruntamen ea humilitate mentis ac fide, ut indignos nos perceptione tantæ gratiæ iudicantes, remedia potius nostris uulneribus expetamus. Alioquin nec uniuersaria quidem dignè est præsumenda communio, ut quidam faciunt, qui in monasterijs consistẽtes, ita sacramenti cœlestium dignitatem & significationem ac meritum metiuntur, ut æstiment ea, nonnisi sanctos atq; immaculatos debere præsumere, & nõ potius sanctos mundosq; nos sua participatione perficiant. Qui profecto maiorem arrogantiæ præsumptionem, quam declinare sibi uidentur, incurrunt, quia uel tunc cum ea percipiunt dignos se eius perceptione dijudicant. Multò enim iustius est, ut cum hac cordis humilitate quã credimus, & fatemur illa sacrosancta misteria nunquam pro merito nos posse contingere, singulis ea dominicis ob remedium nostrarum ęgritudinum pręsumamus quàm ut uana persuasione cordis elati, uel post annum dignos eorum participio nos esse credamus. Quapropter ut hęc intelligere, & fructuosè tenere possimus, misericordiã domini, ut nos ad perficienda hæc adiuuet attentius imploremus, quæ nequaquam ita ut cæteræ humanæ artes præcedente quadam ratione uerborum, sed actu potius & experientia præeunte discuntur, quæq; rursum, nisi tam collationibus spiritalium uirorũ frequenter examinata fuerint & polita, quã documentis, & quotidiana experientia sollicitè uentilata, aut obsolescunt incuria, aut ociosa obliuione depereunt.

Abbatis Theonæ collationis tertiæ finis.

ABBATIS ABRAHAMI COLLATIO DE MORTIFICATIONE. Caput primum.

QVarta atq; uicesima ista collatio abbatis Abrahami Christo fauẽte procuditur, omniũ seniorũ traditiones, atq; instituta concludens, qua uestris orationib. cõsummata, illorũ uiginti quatuor seniorũ, qui in sancta Apocalipsi coronas suas agno offerre dicũtur numero mysticè cõgruente, cunctarum promissionũ nostrarũ debitis nos credimus liberandos. Si qua proinde gloria, hi uigintiquatuor senes nostri ob institutionis suæ meritum fuerint coronati, illi qui pro salute mũdi immolatus est agno subiectis sunt capitibus oblaturi. Ipse enim & illis tam eximium sensum, & uobis qualemcunque sermonem, quo tanta profunditas promeretur propter honorem nominis sui do-

sui donare dignatus est. Et necesse est, ut ad authorem bonorum omniũ muneris sui merita referantur, cui hoc ipso debetur amplius quo magis soluitur. Igitur ad hunc Abraham cogitationum nostrarum impugnationẽ anxia confessione detulimus, quæ ad repetendam prouinciam nostram, atq; ad reuisendos parentes quotidianis animę æstibus urgeamur. Hinc etenim nobis maxima desyderiorum nascebatur occasio, quòd tanta religione atq; pietate parentes nostros præditos recordabamur, ut eis nequaquam nostrum propositum præponeremus, hoc iugiter mente uoluentes, quòd profectum magis ex illorum essemus assiduitate capturi, nullaq; nos corporalium rerũ sollicitudine nullis prospiciendi uictus distentionibus occupandos, illis affatim omnẽ cum gaudio præbitionem nostræ necessitatis explentibus. Insuper etiam spe inanium gaudiorũ animum pascebamus, credentes fructũ nos maximum percepturos de conuersione multorum, qui uelut nostro essent ad uiam salutis exemplo, ac monitis dirigendi, tum præterea ipsorũ locorũ situs, in quibus erat maiorib. nostris auita possessio, ipsaq; amœnitas regionum iocũda ante oculos pingebatur, quàm gratæ & congruæ solitudinis spacijs tenderetur, ita ut non solum delectare monachum possint secreta syluarum, sed etiã maxima uictus præbere compendia. Quæ omnia prædicto seni, cum secundum fidem conscientiæ nostræ simpliciter pãderemus, nec iam impugnationum uim tolerare nos posse, nisi nobis per illius medicinam Dei gratia subueniet, profusis lachrymis testaremur, tacitus ille diuq; cunctatus, atq; ad extremum grauiter ingemiscens, ita ait.

Quomodo nostros senex patefecerit errores Cap. II.

NEc dum uos desiderijs renunciasse mundanis, nec mortificasse cõcupiscentias, pristinas cogitionum uestrarũ prodit infirmitas. Nam sicut desidiã cordis uestri, desideriorum uestrorum peruagatio protestatur, hanc peregrinationem ac parentũ absentiam, quam mente potius suscipere debuistis, carne tantũmodo sustinetis. Sepulta enim hæc omnia, ac de cordibus uestris euulsa penitus iã fuissent, si uel rationẽ ipsius abrenũciationis, uel principalẽ solitudinis causam, in qua consistimus cepissetis. Ideoq; uos illa ocij ægritudine sentio laborare, quæ in prouerbijs ita notat: In desiderijs est omnis ociosus. Et iterum. Desideria occidunt pigrũ. Nam & nobis poterant hæc, quæ commemorastis carnalium commodorũ non deesse compendia, si credidissemus ea nostro conuenire proposito, aut talem ex illis amœnitatum uoluptatibus fructum nobis iudicassemus posse conferri, qualis iste est, qui de hoc locorũ squalore & corporis cõtritione conquiritur. Nec sumus ita parentũ solatio destituti, ut desit, quę de suis substantijs sustentare nos gaudeant, nisi nobis illa sententia saluatoris occurrens, quicquid ad fotũ huius pertinet carnis excludere, qua dicitur: qui non reliquerit siue oderit patrẽ & matrẽ, & filios, & fratres, nõ potest meus esse discipulus. Quòd si parentũ quoq; essemus præsidio destituti, certè uel potentũ mũdi istius obsequia deesse nõ possent, qui promptissima largitate necessitatibus nostris, cũ omni gratiarũ actione subministrare gauderent, q̃rũ munificentia sustentati, parandi uictus sollicitudine careremus, nisi nos uehementer illa prophetica maledictio deterreret, nam maledictus, inquit, homo, qui ponit spẽ suã in homine, & nolite confidere in principib. Potuimus etiã cellulas saltẽ nostras super Nili fluminis alueum collocãtes, aquã habere pro forib. ne eã à quatuor millibus passuũ nostris cogeremur deferre ceruicibus, nisi nos ad tolerãtiã laboris istius indefessos beatus Apostolus reddens hoc iugiter animaret eloquio: unusquisq;, inquiẽs, propriã mercedẽ accipiet secundũ suũ laborẽ. Nec ignoramus esse nonnulla in regionibus nostris amœna secreta, in quib. pomorũ copia, & hortorũ gratia, uel ubertas, necessitatẽ uictus nostri minimo labore corporis expedirẽt, nisi impingendã nobis illã ex ꝓbratione, q̃ ad illũ Euangelio directa est diuitẽ uereremur: Quia recepisti cõsolationẽ tuã in uita tua. Sed despectis illis omnib. & cũ uniuersa mũdi huius uoluptate cõtẽptis, his tantũ squalorib. delectamur, uniuersisq; delitijs horrendã solitudinis istius præferimus uastitatẽ, neq; huic arenarũ amaritudini quanta suis uberes glebæ diuitias cõparamus, non tẽporalia huius corporis lucra, sed æterna spiritus emolumenta sectantes. Parũ est enim renunciasse monachum semel, id est, in primordio conuersionis suæ cõtempsisse præsentia, nisi eis quotidie renunciare perstiterit. Vsq; in finem namq; huius uitæ illud nobis dicendũ est cũ propheta, & diem hominis non desideraui tu scis. Vnde & dñs in Euangelio.

Euangelio. Si quis uult, inquit, post me uenire abneget semetipsum, & tollat crucē suam quotidie & sequatur me.

De qualitate locorum, quæ ab Anachoritis expeti debeant.
Cap. III.

ET idcirco ei, qui de interioris hominis puritate peruigilem sollicitudinem gerit, expetenda sunt loca, quæ mentem eius nulla ad culturæ distentionem ubertatis suæ fœcunditate sollicitent, nec de cellulæ fixa, atq; immobili statione perturbēt, atq; ad aliquod subdiuale opus prodire compellant, & ita uelut in apertum effusis cogitationibus omnem mentis directionem, ac subtilissimum certè illius destinationis intuitū per diuersa dispergat, quæ à nemine prorsus quamuis sollicito ac uigilanti, uel caueri potuerunt, uel uideri, nisi qui animum suum, atq; corpus iugiter intra parietum septa concluserit, ut ita quis uelut piscator egregius, uictum sibi Apostolica arte prospiciens, in tranquillissimi cordis sui profundo, agmina cogitationum natantia intentus atq; immobilis captet, & tanq; de prominenti scopulo curiosè profunda prospectans, quas ad se hamo trahere debeat salutari, quas uerò tāquam malos ac noxios pisces negligat ac refutet, sagaci discretione dijudicet.

Quæ à solitarijs operationum genera debeant eligi.
Cap. IIII.

IN hac ergo unusquisq; custodia iugiter perseuerans, efficaciter illud implebit, quòd per Abacuc prophetam satis euidenter exprimitur: Super custodiam meam stabo, [illegible] endam super petram, & speculabor ut uideam quid loquatur in me, & quid respō [illegible] ad arguentē me. Quòd quanti laboris ac difficultatis sit, experimentis illorum, qui in illa calami, siue purfurionis eremo commorātur manifestissimè comprobatur. Nam cum longiore solitudinis interuallo ab uniuersis urbibus, & habitaculis hominū, quàm eremus Scythij diuidātur, septem siquidem, uel octo mansionibus uastissimæ solitudinis deserta penetrantes uix ad cellularum suarum secreta perueniunt, tamen quia illic agriculturę dediti, claustris minimè cohibentur, cū ad hęc squalida in quibus degimus, uel ad alia Scythiothica uenerint loca, tantis cogitationum æstibus, tanta animi anxietate uexantur, ut quasi rudes, & qui solitudinis exercitia ne leuiter quidem aliquando contigerint, cōmmorationem cellæ & quietis silentia tolerare nō possint, atq; ex eis statim excussi, tanq; expertes & nouicij perturbētur. Non enim sedare interioris hominis motus & cogitationū suarum tempestatibus obuiare, iugi sollicitudine, ac perseueranti intentione didicerunt, qui sub diualibus quotidie operibus desudantes, tota die sub aērea inanitate, non solum corpore, uerumetiam mente peruolitant, & cogitationes suas cum mobilitate corporea passim in aperta diffundunt. Et idcirco nec multiuolam animi sui sentiunt uanitatem, nec eius lubricos possunt coërcere discursus, nec contritionē spiritus ferentes, intolerabilem sibi ipsam silentij sui æstimant iugitatem, ac laboriosis ruris operibus indefessi uincuntur ocio, & quietis suæ diuturnitate lassantur.

Quòd euagatione corporis grauetur magis, quàm reueletur cordis anxietas. Cap. V.

NEc mirum si in cella, quis residens quasi intra artissimum claustrū cogitationibus congregatis, anxietatum multitudine suffocetur, quæ de carceribus habitaculi cum homine prorūpentes, cōtinuò uelut equi effrenes in diuersa peruolitāt. Sed cū ad præsens de suis uelut stabulis euagentur, capitur statim aliquod, uel breue, uel triste solatium, cum uero corpore ad cellam propriā remeante, rursus quasi ad sedem suā cuncta cogitationū caterua recurrerit, grauiores excitat stimulos ipsa inueteratæ licentiæ consuetudo. Hi ergo, qui nec dum possunt, uel norunt uoluntatum suarum instigationibus reluctari, cum accidia pectus insolitum uehementius impugnante, intra cellā fuerint anxiati, si progrediendi sæpius libertatem sibi remissa districtionis lege concesserint, acriorem aduersum se pestem, hoc ut putant remedio suscitabunt, sicut gelidissimæ aquæ haustu uim internarum febrium, quidā restinguere posse se credunt, cū utiq; accendi ex hoc ignem illum constet potius quàm sedari, si quidem momentaneam illam releuationem multò grauior consequetur afflictio.

Ad quam comparationem monachus cogitationes suas debeat custodire. Cap. VI.

QVamobrem ita monachi omnis intentio in unum semper est defigenda, cunctarumq́ꝫ cogitationũ eius ortus ac circumitus in idipsum, id est, ad memoriã Dei strenuè reuocandi, uelut si quis absidis cameram uolens in sublime concludere, subtilissimi illius centri lineam iugiter circunducat, ac secundum certissimam normam omnem rotunditatis parilitatẽ, & structurę colligat disciplinã. Qui uero eam absq; ullius medietatis examine consummare, quamuis summa artis, aut ingenij præsumptione temptauerit, impossibile est, ut æqualitatẽ circumitus illius sine errore custodiat, aut quantũ ueræ rotunditatis pulchritudini errando subtraxerit solo depræhẽdat aspectu, nisi ad illum indicem ueritatis semper recurrens, atq; eius arbitrio interiorem operis sui ambitum exterioremq́ꝫ castigans, tam excelsæ altitudinem molis unius puncti lege cõcludat. Ita etiam mens nostra, nisi solam domini charitatem, uelut centrum immobiliter fixum, per uniuersa operam molitionumq́ꝫ nostrarum momẽta circumagens, probabili (ut ita dixerim) circino charitatis omniũ cogitationũ, uel aptauerit, uel repulerit qualitatem, nequaquam structuram illam ędificij spiritalis, cuius Paulus est architectus, probabili arte molietur, nec pulchritudinem domus illius possidebit, quàm beatus Dauid in corde suo cupiens exhibere. Domine, inquit, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ, sed indecoram in corde suo, atq; indignam spiritu sancto domum, continuoq; lapsuram imprudenter attollit, non glorificandus beati cohabitatoris hospitio, sed ruina constructionis suæ lugubriter opprimendus.

Interrogatio, cur obesse nobis parentum uicinia putaretur, quæ in Aegypto consistentibus non obesset. Cap. VII.

GErmanus. Satis utili ac necessariò præcipitur instituto hoc operum genus quòd intra cellam exerceri potest. Etenim non solũ exemplo beatitudinis uestræ Apostolicarum uirtutum imitatione fundatæ, uerumetiã experientiæ nostræ testimonio commoditas huius rei nobis sæpe comperta est. Sed parentum uicinia quam nec uos minimum respuistis, cur tantopere à nobis debeat uitari nõ satis claret. Cùm enim uos in omni perfectionis uia irrepræhensibiliter incedentes, non solum in proprijs residere regionibus, sed nec longè à uinculis suis quosdã recessisse cernamus, cur id quòd uobis noxius non est, nobis putetur aduersum?

Responsio, quomodo non omnibus conueniant omnia. Cap. VIII.

ABraham. Nonnunquam mala ex bonis rebus sumi uidemus exempla. Nam si eadem quis agere, non eodem affectu atq; proposito, aut dissimili uirtute præsumpserit, profectò exinde laqueum deceptionis & mortis incurrit, unde alijs æternę uitæ fructus acquiritur. Quòd ille quoq; manufortis puer, bellicosissimi illi giganti in certamine cõparatus, haud dubiè pertulisset, si uirilibus atq; fortissimis Saulis armis, fuisset indutus, & quib. ætas robustior, innumerabiles cateruas hostiũ prostrauisset, hæc indubitatum primæuo puero potuerũt inferre perniciẽ, nisi prudenti discretione congrua adolescentiæ suæ armorũ genera delegisset, & aduersus hostem teterrimũ, non lorica & clypeo, quibus cæteros uidebat instructos, sed illis quibus ipse dimicare poterat telis fuisset armatus. Quamobrem mensuram uirium suarum conuenit unũquemq; nostrum diligentius antepẽsare, atq; ad eius modulum arripere, quam libuerit disciplinam, quia quamuis omnes utiles sint, tamen aptæ cunctis cunctæ esse non possunt. Nõ enim quia bona est ἀναχώρησις, uniuersis eam cõgruam comprobamus. A multis enim non solum infructuosa, sed etiam pernitiosa sentitur. Nec quia institutionem cœnobiorum uel curam fratrum sanctam atq; laudabilem meritò profitemur, idcirco ab uniuersis eam expetendam esse censemus. Itaq; xenodocij uberrimus fructus est, sed ab omnibus expeti sine patientiæ non potest detrimento. Proinde primum regionis uestrę, atque huius inter se pensanda sunt instituta, deinde uires hominũ iugi, uel uirtutum, uel uitiorum

uitiorum assiduitate collectæ, diuersa inuicem lancæ trutinandæ. Fieri etenim potest ut quod alterius gentis homini arduũ atque impossibile est, hoc alijs insita consuetudo quodammodo uerterit in naturã, sicut nationes quædam ingenti plagarum diuersitate disiunctæ, magnam uim frigoris, uel ardorem solis absque ullo corporis perferunt tegumento, quæ utique alij illam cœli inclementiam non experti, quantiuis roboris fuerint, sustentare non possunt. Ita etiam uos qui summo animi & corporis nisu, in hac regione duntaxat, quasi naturam patriæ uestræ, in multis impugnare conamini, diligenter expendite, utrum in illis torpedinis (ut fama est) regionibus, & uelut frigore nimiæ infidelitatis obstrictis, hanc (ut ita dixerim) nuditatem sustentare possitis. Nostris enim istam propositi fortitudinem naturaliter quodammodo indidit sanctæ conuersationis antiquitas, quorum si constantiæ atque uirtuti pares esse uos cernitis, uiciniam parentum fratrumque uestrorum similiter fugere non debetis.

Quòd hi possint parentum uiciniam non timere, qui abbatis Apollo mortificationem potuerint æmulari. Cap. IX.

VT uerò ad certum districtionis examen uestrarum uirium quantitatem metiri congrua æstimatione possitis, cuiusdam uobis senis, id est, abbatis Apollo factum breuiter indicabo, ut si uos intimũ uestri cordis examen huius proposito, atque uirtuti haud inferiores esse censuerit, absque iactura profectus uestri professionisque periculo, patriæ inhabitationem ac parentum uiciniam præsumatis, certi quòd districtionem humilitatis huius, quam uobis in hac prouincia non solum uoluntas, sed etiam necessitas peregrinationis extorquet, propinquitatis affectus, aut locorum oblectatio non possit euincere. Ad hunc igitur quem prædiximus senem, cum germanus suus intempesta nocte uenisset, implorans, ut de monasterio suo paulisper egressus, ad euellendum bouem, quẽ cœno gl austri eminus inhærere flebiliter quærebatur, ei esset auxilio, quia eum solus nequaquam posset eruere. Abbas Apollo peramanter obsecranti: Cur, ait, iuniorem fratrẽ nostrum, quẽ præteriens propiorẽ quàm me habueras, non rogasti? Cumque ille eum mortem olim sepulti fratris oblitum, & ex nimia continentiæ ac solitudinis iugitate uelut impotem mentis existimans, respondisset: Quemadmodũ poteram de sepulchro eum qui ante annos quindecim obijt inuocare? Abbas Apollo: Ignoras ergo, ait, me quoque ante annos uiginti huic mũdo fuisse defunctum, nullaque iam posse de huius cellæ sepulchro, quæ ad præsentis uitæ pertineant statum, tibi conferre solatia, quem intantum Christus ab intentione mortificationis arreptæ, uel modicum ad extrahendum bouem tuum nõ patitur relaxari, ut ne breuissimi quidem momenti inducias pro patris indulserit sepultura, quæ multò utique celerius, honestius, & religiosius fuerat exhibenda. Rimamini itaque nunc arcana pectoris uestri prudenterque conijcite, an talem etiam uos iuxta parentes uestros districtionem mentis iugiter retentare possitis. Cumque uos in hac animi mortificatione consimiles eidem senseritis, tum demum scitote parẽtum fratrumque uiciniam, uobis quoque similiter noxiam non futuram, ut scilicet eis, quamuis in proximo constitutis, uelut mortuus uos esse credatis, ita ut nec illos uestris foueri solatijs, nec uos illorum sinatis obsequijs relaxari.

Interrogatio an obsit monacho si à parentibus sibi necessariá suggerantur. Cap. X.

GErmanus. Super hoc planè iã nullum ambiguitati locum ulterius reliquisti. Certi etenim sumus tam præsentis huius habitus uilitatem, quàm quotidiana hæc nudipedalia in illorum uicinia nullatenus exercere nos posse, sed ne labore quidem illic simili ea, quæ sunt ad uictum necessaria prouisuros, sicut hic etiam ipsam quotidie aquã ceruicibus nostris ex tribus millibus exhibere compellimur, nec nostra enim nec illorũ uerecundia, hæc nos coram illis agere omnino patietur. Sanè quid proposito nostro oberit, si illis subministrantibus uniuersa, nos sollicitudine parandi uictus penitus absoluti, lectioni tantum & orationi operam dederimus, ut isto quo nũc distrahimur labore sublato, spiritalibus tantum studijs intentius excubemus?

Reſponſio quid ſanctus Antonius ſuper hoc pronunciauerit.
Cap. XI.

ABraham. Non meam contra hoc uobis,ſed beati Antonij ſententiam proferã,qua
ille ita cuiuſdam fratris, hoc quo dicitis tepore torpentis ſegnitiem cõfutauit,ut e-
tiam nodum ueſtræ propoſitionis abſcideret. Nam cum ad prædictum uirum quidam
ut dixi,ueniens,Anachoreticam diſciplinam minimè diceret admirandam,maioris pro-
nuncians eſſe uirtutis, ſi ea quæ perfectionis ſunt inter homines quiſpiam quàm in ere-
mo poſitus exerceret,beatus Antonius ubi'nam ipſe conſiſteret,percontatur.Cumq; il-
le ſe iuxta parentes ſuos habitare dixiſſet,& eorum præbitione ab omni cura & ſollicitu-
dine diurni operis abſoluto,lectioni tãtum & orationi, abſq; ulla diſtentione ſpiritus in-
deſinenter gloriaretur inſiſtere. Rurſum beatus Antonius:Dic,inquit,fili,utrum in eo-
rum damnis uel aduerſis caſibus contriſteris, pariq; etiam modo ſuper eorum proſperi-
tate congaudeas?Ille utriuſq; rei ſe participem eſſe confeſſus eſt. Cui ſenex:Noueris te,
inquit,etiam in futuro ſeculo eorum ſorte cenſendum, cum quib. in hac uita in lucri de-
trimenti'ue conſortio,uel gaudio,uel mœrore concuteris. Nec hac contentus ſententia
beatus Antonius,maiorem inſuper campum diſputationis ingreſſus eſt, hæc, inquiens,
conuerſatio atq; hic tepidiſſimus ſtatus, non hoc ſolo quo dixi te feriunt detrimento,li-
cet id nunc ipſe non ſentias,dicens quodammodo ſecundùm illam prouerbiorum para-
bolam,feriunt me ſed non dolui,& deluſerunt me,ego autem neſciui, uel illud quod di-
citur in propheta:Et comederunt alieni robur eius,& ipſe neſciuit, quod ſcilicet diebus
ſingulis mentem tuam pro caſuum uarietate mutantes indeſinenter, ad terrena demer-
gunt,uerum etiam quod fructu manuum tuarum,& iuſta laboris proprij mercede frau-
dant,non permittentes te horum præbitione ſuffultum,ſecundùm beati Apoſtoli regu-
lam, quotidianum tibi uictum tuis manibus præparare, quem ille ultima Epheſiorum
eccleſiæ principibus præcepta promulgans, ſe etiam ſanctis euangelicæ prædicationis
ſtudijs occupatum,non ſolum ſibi,uerum etiam his, qui erant erga miniſterium ſuũ ne-
ceſſarijs obſequijs præpediti,præbuiſſe ſe memorat,dicẽs:Ipſi ſcitis quoniam ea quę mi-
hi opus erant,& his qui mecum ſunt,miniſtrauerunt manus iſtæ. Quod tamen ut ſe fe-
ciſſe pro forma noſtræ utilitatis oſtenderet,alibi ait:Non ocioſi fuimus inter uos, neque
gratis panem ab aliquo manducauimus,ſed in labore & fatigatione nocte & die operã-
tes.ne quem ueſtrum grauaremus,non quia non habuerimus poteſtatem,ſed ut noſmet
ipſos formam daremus uobis ad imitandum nos.

De utilitate operationis,& ocij detrimento. *Cap.* XII.

ET ideò cum etiam nobis parentum præſidia non deeſſent, tamen hanc cunctis opi-
bus prætulimus nuditatẽ,& quotidiana corporis alimenta noſtris maluimus ſudo-
ribus præparare, quàm ſecura parentum præbitione fulciri, laborioſiſſimæ huic penu-
riæ,illam quam prædicas ocioſam ſcripturarũ meditationem, atq; infructuoſam lectio-
nis inſtantiam poſtponentes, quàm procul dubio libentiſſimè ſectaremur, ſi hoc eſſe u-
tilius uel exemplis ſuis Apoſtolica tradidiſſet authoritas, uel inſtituta ſeniorum ſalubri-
ter præfiniſſent. Noueris autem te etiam ex hoc non leuius, quàm illo quo ſuprà dixi-
mus affici detrimento,quia cum ſis ſani corporis ac robuſti, ſtipe ſuſtentaris aliena, quæ
iuſtè ſolis eſt debilibus attributa. Nam utiq; omne hominum genus abſque illo tantum
genere monachorum, quod ſecundùm præceptum Apoſtoli quotidianis manuum ſua-
rum laboribus uiuit,agapen alienæ operationis expectat. Vnde non ſolum eos qui ſe-
metipſos,uel parentum facultatibus, uel famulorum laboribus, uel fundorum ſuorum
fructibus ſuſtentari gloriantur, ſed ipſos etiam reges mundi huius, agape certum eſt ſu-
ſtentari. Hoc denique maiorum noſtrorum definitio habet, qui quicquid ad neceſſita-
tem quotidiani uictus inſumitur, quod opere manuum noſtrarum effectũ partumq; nõ
fuerit ad agapen referri debere ſanxerunt, ſecundũ Apoſtolũ, qui ocioſis penitus inter-
dicens opẽ largitatis alienæ:Qui,inquit,non operatur,nec manducet. His beatus An-
tonius aduerſus quendam uſus uerbis, etiam nos magiſterij ſui informauit exemplo,ut
parentum pernicioſiſſima blandimenta,& omnium qui uictus neceſſaria ſubminiſtrant
agapen, inſuper etiam omnem habitationis gratiã deuitemus, ſqualentesq; naturali a-
maritudine arenas,& peuſtas ſalſa inundatione regiones, nulliq; ob idipſum hominum

iuri

iuri dominioq; subiectas, cunctis mundi huius opibus præponamus, ut non solum frequentias hominum obtētu inuiæ solitudinis declinemus, sed etiam nequaquam nos ad qualiscunq; culturæ distentionem uberis soli natura sollicitet, per quā mens ab illa principali obseruatione cordis distracta, spiritalibus studijs redderetur effœta.

Fabula de tonsoris mercede composita, ad illusiones diaboli cognoscendas. Cap. XIII.

NAm quod alios quoq; saluare uos posse confiditis, & spe maioris lucri ad reuisendam patriam festinatis, audite etiam super hoc quandam abbatis Macharij fabulam, iocundissimè atq; aptissimè figuratam, quam & ille cuidam similibus desiderijs æstuanti, medicinam oportunissimæ narrationis ingessit. Erat, inquit, in ciuitate quadam peritissimus tonsor, qui denarijs ternis unumquenq; detondens, tenuem uilemq; mercedem sui operis acquirendo, ex hac eadem quantitate necessaria uictus quotidie comparabat, centumq; denarios expleta omni corporis cura, marsupio suo diebus singulis inferebat. Sed cum indesinenter hunc conderet quęstum, audiuit in quadam longè posita ciuitate, singulorum solidorum singulos homines tonsori præbere mercedem. Quo ille comperto, quandiu ero, inquit hac mendicitate contentus, ut trium denariorum stipem cum labore conquiram, cum possim illò pergens ingenti solidorum quæstu diuitias congregare? Itaq; sumens artis suæ protinus instrumenta, expensis in sumptu omnibus, quę hic multo tempore collecta seruarat ad urbem illam quæstuosissimam cum summo labore peruenit. Vbi cum ea qua ingressus est die secundum id quod compererat ab unoquoq; mercedem sui operis recepisset, ad uesperam se uidens grandem solidorum numerum conquisisse, ad macellum lætus intendit, eicas refectioni suæ necessarias coëmpturus. Quas cum cœpisset magno solidorum precio comparare, expensis in perexiguo uictu uniuersis quos acquisierat solidis, ne unius quidem denarij intulit lucrum. Cumq; ita singulis diebus acquisitionem suam uidisset insumi, ut non solum nihil redigere, sed uix ipsam quotidianæ substantiæ necessitatem posset explere, apud semetipsum recogitans, reuertar, inquit, ad ciuitatē meam, illumq; repetam tenuissimum quæstum, ex quo mihi expleta omni corporis cura, quod ad sustentationem senectutis accresceret, quotidiana exuberantia conferebatur. Quod quamuis paruum uideretur & tenue, non mediocrem tamen summam iugi pariebat augmento. Quæstuosior quippe mihi fuit ille nummorum, quàm iste solidorum imaginarius quæstus, ex quo non solum nihil exuberat quod recondam, sed etiam uix ipsa quotidiani uictus necessitas sustinetur. Et idcircò rectius nobis est, hunc solitudinis huius tenuissimum fructum indirupta iugitate sectari, quem nullæ seculares curæ, nullæ mundanæ distētiones, nulla cœnodoxiæ ac uanitatis arrodat elatio, nullæ sollicitudines diurnæ necessitatis imminuant. Melius est enim modicum isto super diuitias peccatorum multas, quàm affectare lucra illa maiora, quæ etiam si parata fuerint quæstuosissima conuersione multorum, necessitate tamen mundanæ conuersationis, & quotidianis distentionum diminutionibus absumentur. Melior namq; est secundùm sentētiam Salomonis pugillus unus cum requie, quàm duo pugilli cum labore & præsumptione spiritus. Quibus illusionibus atq; dispendijs omnes admodum infirmos necesse est implicari, qui cum etiam de sua salute sint dubij, ipsiq; adhuc magisterio atq; institutione egeant aliena, ad conuertendos alios & regendos, diabolicis illusionibus instigantur, quiq; etiam si potuerint lucri aliquid ex quorundā conuersione conquirere, impatientia sua atq; incōditis moribus quicquid acquisierint profligabunt. Illud namq; eis quod Aggeus propheta describit, eueniet: Et qui mercedes congregat, misit eas in sacculum pertusum. Verè enim lucra sua in pertusum sacculum condit, qui quicquid per aliorum conuersionem uidetur acquirere, in temperantia cordis sui, & quotidiana animi distentione dispergit. Itaq; fiet ut dum uberiora lucra per aliorum credunt institutionē parare se posse, etiam sua correctione priuentur. Sunt enim qui se diuites ferunt, nihil habentes, & sunt qui se humiliant in multis diuitijs, & melior est uir in ignobilitate seruiens sibi, quàm qui dignitatem sibi acquirit, & indiget pane.

Interrogatio unde nobis talium cogitationum error irrepserit. Cap. XIIII.

GErmanus. Satis congruè nobis his comparationibus disputatio tua illusionum nostrarum manifestauit errores, quorum causas, & curationes similiter optamus agnoscere, & unde acciderit nobis ista deceptio, pariter cupimus edoceri. Nulli etenim est neminem admodum posse remedia malis ualetudinibus adhibere, nisi eum qui ipsas morborum origines ante prædixerit.

Responsio de tripartito animæ motu. Cap. XV.

ABraham. Omnium uitiorum unus fons atq; principium est, secundùm qualitatem uerò partis illius, & (ut ita dixerim) membri quod in anima fuerit uitiatum, diuersa uocabula passionum corruptionumq; sortitur. Quod nonnunquam etiam morborum corporalium probatur exemplo, quorum cùm una sit causa, in diuersa tamen ægritudinum genera pro qualitate membrorũ, quæ fuerint occupata, distinguitur. Etenim cum arcem corporis, id est, caput, uis noxij humoris obsederit, cephalgiæ procreat passionem cum uerò aures oculos'ue peruaserit, in ophtalmicum uertitur morbum, cumq; se ad articulos quosq; & ad manuum summa transfuderit, articularis, atq; chiragrica dicitur ualetudo: cùm autem ad pedũ ima defluxerit, podagra mutato nomine nuncupatur, totq; uocabulis una, atq; eadem noxij humoris origo distinguitur, quot membrorum cœperit portiones. Eodem modo de uisibilibus ad inuisibilia transeuntes, animæ nostræ partibus, atq; (ut ita dixerim) membris uim cuiusq; uitij inesse credamus. Quàm cum sapientissimi quiq; tripartitæ definiant esse uirtutis, necesse est ut, aut rationabile, aut irascibile, aut concupiscibile, eius aliquo corrumpatur incursu. Cùm ergo aliquem ex his affectibus uis noxiæ obsederit passionis, pro illius corruptione etiam uitio nomẽ imponitur. Nam si rationabilem eius partẽ uitiorũ pestis infecerit, cœnodoxiæ, elationis, inuidiæ, superbiæ, præsumptionis, contentionis, hæreseos uitia procreabit. Si irascibilẽ uulnerauerit sensum, furorem, impatientiam, tristitiam, acediam, pusillanimitatem, crudelitatem parturiet. Si concupiscibilem uulnerabit portionem, gastrimargiam, fornicationem philargyriam, auaritiam, & desideria noxia terrenaq; generabit.

Rationabilem nostræ animæ partem fuisse corruptam. Cap. XVI.

ET idcirco si fontem uitij huius & originem uultis agnoscere, rationabilem mentis uestræ, atq; animæ portionem noueritis esse corruptã, ex qua uel præsumptionum, uel cœnodoxiæ solẽt uitia pullulare. Proinde hoc primum animę uobis (ut ita dixerim) membrum rectè discretionis iudicio, & humilitatis uirtute curandum est, quo uitiato dũ nõ solum ad perfectionis iam peruenisse fastigia, sed etiam docere alios posse uos creditis, & ad eruditionem cæterorum sufficientes, atq; idoneos iudicatis per elationẽ cœnodoxiæ quam patefecit uestra confessio, peruagationum uanitate raptamini, quas amputare deinceps absq; difficultate poteritis, si ueræ discretionis, ut dixi, humilitate fundati, quàm laboriosum quamq; difficile sit unicuiq; nostrum salutare animã suam mentis uestræ contritione discatis, & intimo cordis affectu, non modo lõgè uos ab illa docendi præsumptione submotos, uerùm etiam adhuc egere doctoris agnoscatis auxilio.

Quod infirmior pars animæ diabolicis tentationibus prima succumbat. Cap. XVII.

ADhibete ergo huic membro, uel parti animæ uestræ, quam specialiter diximus uulneratã, ueræ humilitatis medelam, quæ quoniam cæteris animæ uirtutibus in uobis, quantum apparet, infirmior est, necesse est ut diabolicæ infestinationi prima succumbat. Quemadmodum enim ingruentibus quibusdam iniurijs, quæ uel ex accidenti labore, uel de aëris corruptione gignuntur, fieri etiã in corporibus humanis solet, ut illa quæ fuerint infirmiora, casibus istis prima consentiant atq; succumbant, cumq; peculiarius in eis morbus insederit, reliquas quoq; partes corporis eadẽ peste tabefaciat, ita & animã uniuscuiusq; nostrum flante quodammodo pestilenti halitu uitiorum, illa maximè passione necesse est attentari, in qua tenerior atq; infirmior eius portio, ualidis inimici non tam fortiter resistit impulsibus, & ex illis periculum captiuitatis incurrere, in quibus faciliorem

cĩliorem proditioni aditum reserat incauta custodia. Sic namque Balaam populum Dei posse decipi, certa ratione collegit, dans consilium ut ex illa parte qua infirmari nouerat filios Israël, perniciosi eis laquei tenderentur, non dubitans eos oblata copia fœminarũ, fornicationis ruina protinus collapsuros, quia concupiscibiles animæ eorum partes sciebat esse corruptas. Ita ergo unumquenq; nostrum nequitiæ spiritales uersata malignitate pertentant, illis præcipuè affectibus animæ insidiosos laqueos præstruentes, quibus eam senserint ægrotare, ut uerbi gratia, cum uiderint rationabiles animæ nostræ partes esse uitiatas, illo nos ordine decipere moliantur, quo Achab regẽ ab illis Syris dec ptum scriptura commemorat, qui dixerunt: Scimus quoniam reges Israël misericordes sunt, ponamus itaq; saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad regem Israël, & dicemus: Seruus tuus Benadab dicit: Viuificetur anima mea. Quibus ille non uera pietate, sed uana misericordiæ laude, si adhuc, inquit, uiuit frater meus est. Et hoc exemplo etiam nos rationabilis illius partis errore deceptos, idem in urrere offensam Dei faciant, unde consecuturos mercedem ac recepturos nos pietatis pręmia crederamus, similiq; nobis etiam increpatione dicatur: Quia dimisisti uirũ dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. Siue cum immundus spiritus dicit: Egrediar & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius, per rationabilem proculdubio affectum, quem lętalibus aptum norat insidijs laqueum deceptionis ac mortis intendens. Sic etiam Herodem per irascibilem animæ portionem, ad illam tantorum infantium necem callidissimus hostis impegit, eo quòd istam propensius in ea norat esse uitiatam. Quod etiam de domino nostro idem spiritus opinatus, cum his eum tribus animæ affectibus tentasset, in quibus omne hominum genus nouerat captiuari, nihil tamen tam uersutis profecit insidijs. Nam concupiscibilem mentis eius aggressus est partem, dicens: Dic ut lapides isti panes fiant. Irascibilem cum eum ad expetendum pręsentis seculi potestatem & regna mundi huius instigare conatus est. Rationabilem, cum ait: Si filius Dei es, mitte te deorsum. In quibus idcirco nihil eius profecit illusio, quia nihil secundùm coniecturam suam, quàm falsa opinatione conceperat, repperit in eo esse uitiatum. Vnde etiam nulla pars animæ eius, inimici insidijs attentata consensit. Ecce enim, inquit, uenit princeps mundi huius, & in me inueniet nihil.

Interrogatio, an utili desiderio maioris silentij retraheremur ad patriam. Cap. XVIII

GErmanus. Inter cætera illusionum errorumq; nostrorum genera, quæ nos ad desiderium patriæ nostrę, sicut beatitudo tua solerti mentis perspexit intuitu, uana spiritalium commodorum pollicitatione flammauerant, etiam hæc uel maxima existit causa, quòd interdum à fratribus frequentati, iugi secreto ac diuturno silentio, secundùm desiderium nostrum nequaquam possumus inhærere. Per quod necesse est cursum, atque mensuram quotidianæ continentiæ, quàm per castigationem corporis indiruptam perpetuò cupimus retentare, nonnullis fratribus superuenientibus, intercidi. Quòd sine dubio nullatenus in nostra prouincia credimus euenturum, in qua aut nullum, aut certẽ rarissimum professionis huius uirum inuenire possibile est.

Responsio de illusione diabolica, quod uastioris solitudinis requiem repromittat. Cap. XIX.

ABraham. Irrationabilis atq; inconsideratæ districtionis, imò potius summi teporis indicium est, nequaquam ab hominibus frequentari. Qui enim in hac quam arripuit uia nimium tardis passibus graditur, ac secundùm interiorem hominem conuersatur, æquum est ut ad eum non dicam sanctorum, sed ne hominũ quidem ullus adueniat. Vos autẽ si uera atq; perfecta domini nostri dilectione flagratis, & Deum qui utiq; charitas est, pleno spiritus feruore sectamini, ad quælibet loca inaccessibilia fugeritis, necesse est ea ab hominibus frequentari, quantoq; uos propiores Deo amoris diuini ardor effecerit, tanto ad uos maior sanctorum fratrum confluet multitudo. Non enim potest secundùm sententiam domini, ciuitas abscondi supra montem posita, quia diligentes me, inquit dominus, glorificabo, & qui me contẽnunt erunt ignobiles. Veruntamen nosse debetis hanc esse subtilissimam diaboli calliditatem, hanc occultissimam foueam, in qua

miserabiles & incautos quosq; præcipitat, ut dum eis maiora promittit, necessaria quotidiani fructus emolumenta subripiat, abstrusiores scilicet & uastiores solitudines expeti debere persuadens, easq; uelut miris amœnitatibus non sunt loca uelut cognita ac præparata, nostræq; potestati iam dedita, & absq; ulla difficultate possidenda confingit. Homines quoq; regionis illius tractabiles, & ad uiam salutis sequaces esse mentitur, ut dum illic uberiores fructus animæ pollicetur, præsentia lucra fraudulenter auertat. Nam cum unusquisq; hac uana spe à seniorum salutari contubernio separatus, atq; omnibus quæ sibimet frustra in suo corde depinxerat, fuerit destitutus, uelut de profundissimo sopore consurgens, nihil ex his quæ somniauerat expergefactus inueniet. Itaq; eum diabolus maioribus uitæ huius necessitatibus, & inextricabilibus laqueis irreticum ne respirare quidem ad hæc quæ sibi ipse promiserat, aliquando permittet, eumq; non iam illis quas ante uitauerat raris ac spiritalibus fratrum uisitationibus, sed quotidianis secularium incursionibus obligatum, ne ad mediocrem quidem Anachoreseos quietē ac disciplinam unquam redire patietur.

Quòd utilis sit remißio in aduentu fratrum. Cap. XX.

ILla quoq; remissionis atq; humanitatis intercapedo gratissima, quæ nonnunquam pro aduentu fratrum interuenire cōsueuit, licet molesta nobis ac fugienda uideatur, tamē quàm sit utilis ac salubris tam corpori, quàm spiritui nostro paucis patienter attendite. Sæpe accidit, non dicam nouitijs & infirmis, sed etiam experientissimis atq; perfectis, ut nisi mentis eorum directio atq; censura, quibusdam mollita fuerit uicissitudinum laxamentis, aut in teporem spiritus, aut certè in pernitiosam corporis ualetudinem collabatur. Et idcirco à prudentibus atq; perfectis, cum intercesserit etiam fratrum crebra uisitatio non solum toleranda patienter, sed etiam gratanter est amplectenda. Primū quòd prouocat nos auidius semper solitudinis desiderare secreta, nam quodammodo cursum nostrum dum interpolare creditur, infatigabilem iugemq; conseruat, qui si nullo interdum obice tardaretur, usq; ad finem contendere indefessa pertinacitate non posset. Deinde quod necessitatem reficiendi corpusculi cum fructu humanitatis indulget, maiora nobis conferet lucra, cum iocundissimo corporis laxamento, quàm illa sunt, quæ per abstinentiæ fatigationem fuerant acquirenda. Super qua re aptissimam comparationē antiqua narratione uulgatam breuiter indicabo.

Quomodo euangelista Iohannes utilitatem remißionis ostendisse dicatur. Cap. XXI.

FErtur beatissimus Euangelista Ioannes cum perdicem manibus molliter demulceret, quendam ad se habitu uenatorio uenientem subito conspexisse. Qui miratus quòd uir tantæ opinionis ac famę ad tam parua & humilia se oblectamēta submitteret: Tu'ne es, inquit, ille Ioannes, cuius fama insignis atq; celeberrima, me quoq; summo desiderio tuæ agnitionis illexit? Cur ergo oblectamentis tam uilibus occuparis? Cui beatus Iohannes: Quid est quod manu tua gestas? At ille: Arcus, inquit. Et cur, ait, non eum tensum ubiq; semper circumfers? Cui ille respondit. Non oportet, ne iugi curuamine rigoris fortitudo laxata mollescat atq; depereat, & cum oportuerit ut fortiora in aliquam feram spicula dirigantur, rigore per nimietatem continuæ intensionis amisso, uiolentior ictus non possit emitti. Nec nostri, inquit beatus Ioannes, animi te offendat, ô iuuenis, tam parua hæc breuisq; laxatio, quæ nisi remissione quadam rigorem intentionis suę interdum releuet ac relaxet, irremisse uigore lentescens, uirtuti spiritus cum necessitas poscit obsecundare non poterit.

Interrogatio qualiter intelligendum sit, quod in Euangelio dicitur: Iugum meum suaue, & onus meum leue est. Cap. XXII.

GErmanus. Quoniam nobis illusionum cunctarum remedia cōtulisti, & diabolicæ quibus quatiebamur insidiæ, per doctrinam tuam domino docēte detectæ sunt, hoc quoq; nobis similiter precamur edisseri, quod in euangelio dicitur: Iugū meum suaue & onus meum leue est. Satis enim propheticæ illi sententiæ uidetur aduersum, quæ di

citur

citur. Propter uerba labiorum tuorum, ego custodiui uias duras. Quippe cum etiam Apostolus dicat, omnes qui uolunt piè uiuere in Christo, persecutionẽ patient. Quicquid autem durum & persecutionibus est refertum, nec leue potest esse, nec suaue.

Responsio cum expositione sententiæ. Cap. XXIII.

ABraham. Verissimam domini ac saluatoris nostri esse sententiam experientiæ ipsius facili probabimus documento, si perfectionis uiam legitimè & secundũ uoluntatem Christi fuerimus aggressi, & mortificantes omnia desideria nostra ac uoluntates noxias abscidentes, non solum nihil residere nobis de mũdi huius substãtia si uerimus, per quam utiq; cum libitum fuerit uastandi nos, ac dilacerandi potestatem inimicus inueniet, sed etiam nostri ipsius non esse nos dominos senserimus, illud Apostolicum in ueritate complentes: Viuo autem iam non ego, uiuit uerò in me Christus. Quid enim graue poterit esse, quid durum ei, qui iugum Christi tota mente susceperit, qui uera humilitate fundatus, semperq; ad domini respiciens passiones, in omnibus quæ sibi fuerint irrogatæ lætatur iniurijs, dicens: Propter quod complaceo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo, cùm enim infirmor tunc fortior sum & potẽs? Quo, inquam, familiaris rei cruciabitur damno, qui perfecta nuditate gloriosus, uoluntariè pro Christo offerens, uniuersas huius mundi respuit facultates, omnesq; eius concupiscentias generaliter arbitratur ut stercora, ut Christum lucrifaciat, euangelici illius præcepti meditatione continua, cunctorum dispendiorum æstus despiciens & excludens? Quid enim prodest homini si uniuersum mundum lucretur, animæ uerò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Super cuius rei priuatione tristabitur, qui omnia quæ ab alijs auferri possunt sua non esse cognoscit, illud inuicta uirtute proclamans: nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus? Cuius autem inopiæ necessitate eius superabitur fortitudo, qui peram in uia, æs in zona, uestem in tempora habere non nouit, sed cum Apostolo gloriatur in ieiunijs multis, in fame & siti, in frigore & nuditate? Quis labor, quod'ue tam arduum senioris præceptum, tranquillitatem pectoris eius poterit perturbare, qui nullam habens propriam uoluntatem, omnibus quæ sibi fuerint imperata, non solum patienter, sed etiam gratanter occurrit, nostriq; saluatoris exemplo non quærit suam, sed patris facere uoluntatem, dicens & ipse ad patrem suum. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu? Quibus etiam iniurijs, qua persecutione terrebitur, imò quod ei non etiam iocundum potest esse supplicium, qui in omnibus plagis cum Apostolis semper exultãs, optat ut dignus habeatur pro nomine Christi contumeliam pati?

Cur amarum iugum & graue onus domini sentiatur.
Cap. XXIIII.

VT autem nobis contrario iugum Christi non leue nec suaue uideatur, contumaciæ nostræ est iustius ascribendum, qui diffidentia atq; incredulitate deiecti, contra illius imperium imò consilium, qui ait: Si uis perfectus esse, uade, uende siue dimitte omnia tua, & ueni sequere me: inepta peruersitate pugnamus, terrenarũ scilicet facultatum materijs retentis, quarum cum nexibus animum nostrum diabolus teneat illigatum, qđ superest, nisi ut cum uoluerit nos à spiritalibus gaudijs separare, earundem imminutione ac priuatione mœstificet? id uersutis fraudibus elaborans, ut cum iugi illius suauitas & oneris leuitas, uitio sæ concupiscentiæ prauitate nobis fuerit aggrauata, ipsius facultatis atq; substantiæ, quam nobis pro requie ac solatio reseruamus, uinculis irretitos, secularium curarum flagris semper excruciet, ex nobismetipsis quo dilaceremur sculpens. Funiculis namq; peccatorum suorum unusquisq; cõstringitur, audiens per prophetam: Ecce omnes uos accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis uestri, & in flammis quas succendistis. Per hæc siquidem, ut Salomon testis est, unusquisq; per quæ peccauerit & punietur. Ipse enim nobis tormento sunt, quibus utimur uoluptates, & oblectamenta huius carnis, atq; delitiæ carnificum in suum retorquentur authorem, quia necesse est eum, qui facultatibus pristinis opibusq; suffultus est, nec integram humi-

litatem cordis nec mortificationem plenam noxiarum ſuſcipere uolūtatum. His autem uirtutum patrocinantibus inſtrumentis, omnes uitæ præſentis anguſtiæ, & cuncta quæ inimicus poteſt inferre diſpendia, non modo patientiſſimè, uerum etiam iocundiſſimè ſuſtinentur, quibus rurſum exulantibus elatio tam pernicioſa ſuccreſcit, ut etiam leuiſſima contumelia mortiferis impatientiæ ictibus uulneremur, dicaturq́; nobis per Hieremiam prophetam: Et nunc quid tibi uis in uia Aegypti, ut bibas aquam turbidam? Et nunc quid tibi uis cum uia Aſſyriorum, ut bibas aquam fluminis? Arguet te malitia tua, & aduerſio tua increpabit te. Scito & uide quia malum & amarum eſt te dereliquiſſe Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te, dicit Dominus. Quod ergo iugi dominici mirifica ſuauitas amara uidetur & ſentitur, quid eſt niſi, quia eā auerſionis noſtræ amaritudo corrumpit? Quod diuini oneris tam iocūda leuitas ingraueſcit, quid eſt niſi quia eum à quo ſuſtinebamur cōtumaci præſumptione contemnimus, quippe cum euidenter idipſum ſcriptura teſtetur, dicens: Nam ſi ambularent ſemitas rectas, inueniſſent utiq; ſemitas iuſtitiæ leues? Nos, inquam, non eſſe manifeſtum eſt, qui ſemitas domini rectas ac leues, prauis duriſq; deſideriorum exaſperamus cautibus, qui uiam regiam Apoſtolicis ac propheticis ſilicibus communitam, ſanctorumq́; omnium atq; ipſius domini ueſtigijs complanatam, amentiſſimè deſerentes, deuia quæq; ac dumoſa ſectamur, & præſentium oblectaminum illecebris obcœcati, per obſcuros, impeditoſq́; uitiorum ſentibus calles, laceratis cruribus, & dirupta illa nuptiali ueſte reptamus, non modò acutiſſimis ueprium aculeis confingendi, ſed etiam uirulentorum ſerpentum, uel ſcorpionum illic latentium ictibus uulnerandi. Tribuli enim & laquei in uijs prauis, qui autem timet dominū, abſtinebit ab eis. De talibus & alibi dominus per prophetam: Oblitus eſt mei, inquit, populus meus, fruſtra libantes & impingentes in uijs ſuis, in ſemitis ſeculi, ut ambularent per eas in itinere non trito. Viæ enim, ſecundùm ſententiam Salomonis, nihil operantium, ſtratæ ſunt ſpinis, fortium uerò tritæ ſunt: & ita ab itinere regio deuiantes, ad illam Metropolim ciuitatem, ubi noſter curſus indeclinabiliter ſemper debet eſſe directus, non poterunt peruenire. Quod etiam Eccleſiaſtes ſignificanter expreſſit: Labor, inquiens, ſtultorum affliget eos, qui non cognouerunt ire in ciuitatem, illam ſcilicet Hieruſalem cœleſtem, quæ eſt mater omnium noſtrum.

Quid utilitatis conferat tentationum incurſio. Cap. XXV.

QVISQUIS autem in ueritate huic mundo renuncians ſuper ſe tulerit iugum Chriſti, & didicerit ab eo quotidianis iniuriarum exercitijs eruditus, quia mitis eſt & humilis corde, in cunctis tentationibus manebit ſemper inuiolabilis, omniaq́; illi cooperabuntur in bonum. Verba enim Dei, ſecundùm Abdiam prophetam, bona ſunt cum eo, qui rectè graditur. Et iterum: Quia rectè uiæ domini & iuſti incedunt in eis, præuaricatores uerò corruent in eis. Maiora igitur nobis per colluctationem tentationum laudis contulit præmia, benigna erga nos gratia ſaluatoris, quàm, ſi omnem à nobis neceſſitatem certaminis abſtuliſſet. Etenim ſublimioris præſtantioriſq; uirtutis eſt perſecutionibus ærumniſq; uallatum, manere ſemper immobilem, & aduerſum ſe ſæuientibus cunctis, certum de præſidio Dei, atque intrepidum perdurare, humaniſq́; incurſibus uelut armis inuictæ uirtutis accinctum, glorioſiſſimè de impatientia triumphare, & acquirere quodammodo de infirmitate uirtutem, quia uirtus in infirmitate perficitur. Ecce enim dedi te, inquit dominus, in columnam ferream, & in murum æreum ſuper omnem terram, regibus Iuda, principibus & ſacerdotib. eius, & omni populo terræ, & bellabunt aduerſum te, & non præualebūt, quia ego tecum ſum, ut eruam te, dicit Dominus. Ergo ſecundùm ueram Domini traditionem, uia regia ſuauis ac leuis eſt, licet dura & aſpera ſentiatur. Piè enim ac fideliter ſeruientes cum tulerint iugum domini ſuper ſe, & didicerint ab eo, quia mitis eſt & humilis corde, iam quodammodo terrenarum paſſionum deponentes ſarcinam, nō laborem, ſed requiem animabus ſuis Domino pſtante reperient, ſicut per Hieremiā pphetā ipſe teſtatus eſt, dicēs: State ſup uias & uidete, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit uia bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigeriū animabus ueſtris, fient namq; eis cōtinuò praua in directū, & aſpera in uias planas, & guſtantes uidebunt quoniā ſuauis eſt Dominus, audienteſq; Chriſtum in Euangelio proclamantē: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos, depoſitis pon-

deribus

deribus uitiorum, ea quæ sequuntur intelligent, quia iugum meum suaue est, & onus meum leue. Habet ergo refrigerium uia domini, si secundùm legem ipsius teneatur. Sed nos sumus qui dolores nobis atq; tormenta, turbulentis distentionibus procuramus, dū malumus uias seculi huius prauas atq; peruersas, etiam cum summo discrimine ac difficultate sectari. Cùm uerò hoc modo graue nobis ac durum iugum domini fecerimus, blasphemo iam spiritu, uel de ipsius iugi, uel de Christi qui illud imponit, duritia atq; asperitate causamur, secundùm illud Insipientia uiri corrumpit uias eius. Deum autem causatur corde suo. Et secundùm Aggeum prophetam, cum dixerimus: Quia uia domini non dirigit, congruè respondetur nobis à domino: Nunquid uia mea nō dirigit? Non ne magis uiæ uestræ sunt prauæ? Et reuera si comparare uolueris splendentem uirginitatis florem, & suaue olētem castimoniæ puritatem, tetris ac fœtidis libidinum uolutabris quietem securitatemq; monachorum, periculis & ærumnis quibus mundi huius homines implicantur, paupertatis nostræ requiem, edacibus diuitum tristitijs ac peruigilibus curis, quibus non absq; summo uitæ periculo diebus ac noctibus consumuntur, suauissimum iugum Christi onusq; leuissimum facillime comprobabis.

Quemadmodum perfectè abrenunciantibus centuplum in hoc mundo repromittatur. Cap. XXVI.

PRoinde etiam illa retributio premiorū, qua perfectè renunciantibus in hac uita centuplum dominus repromisit, dicēs: Et omnis qui reliquerit domum uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomē meum, centuplum accipiet, in præsenti, & uitam ęternam possidebit, rectè atq; uerissimè eodem sensu absq; ulla fidei perturbatione suscipitur. Multi enim occasionem huius sententiæ nacti crasso intellectu, hæc in illo mille annorum tempore carnaliter sanctis restituenda confirmant, cum utiq; illud seculum quod post resurrectionem futurum dicunt, pręsens intelligi non posse fateātur. Multò ergo credibilius multoq; manifestius est, eum qui aliquid secularium, uel affectuum, uel bonorum Christo suadente contempserit, à fratribus atq; consororib. propositi sui, qui ei spiritali glutino colligantur, centuplo gratiorem etiam in hac uita recipere charitatem. Hanc siquidem quam inter parentes, ac filios, atque germanos, coniuges uel propinquos, siue societas copulæ seu consanguinitatis necessitudo coniungit, satis breuem esse constat ac fragilem. Deniq; etiam boni ac pij cum adoleuerint filij, à parentum domibus nonnūquam ac substantijs excluduntur, communio quoq; consortij coniugalis interdum etiam honesta causa interueniente diuellitur, fratrum dirimit charitatem contentiosa diuisio. Monachi soli perpetuæ coniunctionis retinent unitatem, atq; indiscretè possident uniuersa, qui omnia sua esse quæ fratrum, omnia fratrum credūt esse quæ sua sunt. Si ergo istis diebus quibus carnalis copulatur affectio, dilectionis nostræ gratia conferatur, profecto centuplo hæc dulcior atq; sublimior est. Recipietur sanè etiam de continentia coniugali maior centuplo suauitas, ab illa quæ eis inuicem per commixtionem sexuum præbebatur. Pro lætitia quoq; illa quam in unius agri ac domus possessione quis habuit, centuplo maiore diuitiarum gaudio perfruetur, qui in adoptionem transiens filiorum Dei, uniuersa quæ æterni sunt patris, ut propria, possidebit, & affectu atq; uirtute ad imitationē ueri illius filij proclamabit: Omnia quæ habet pater, mea sunt: nec iam cum ulla pœnali distentionis ac sollicitudinis cura, sed securus ac lætus uelut in proprijs ubiq; succedit, audiens quotidie sibimet ab Apostolo prædicari. Omnia enim uestra sunt, siue mundus, siue præsentia, siue futura. Et à Salomone: Fidelis uiri totus mūdus diuitiarum est. Habes ergo istam centupli retributionē, in magnitudine meriti, & in discretione tam incomparabilis qualitatis expressam. Neq; enim si pro æris aut ferri, aut uilioris cuiusquam metalli certo pondere, tantundem ponderis, sed auri quispiam reddidisset, non etiam amplius quàm centuplum restituisse uideretur, ita cum pro contemptu uoluptatum, atque affectuum terrenorum, spiritale gaudium & preciosissimæ charitatis iocunditas repensatur, etiamsi ipse sit numerus, cētuplo tamen hæc maior atq; præclarior est. Et ut hoc euidentius crebra repetitione reddatur, uxorem antea in passione fragilis desiderij possidebam, hanc eandem in honore sanctificationis, & uera Christi dilectione possideo. Vna est mulier, sed centuplum creuit meritum charitatis. Si autem & pro iræ & furoris perturbatione, iugem animi lenitatem,

pro sollicitudinis ac distentationis angore, securitatis quietem, pro instructuosa huius seculi pœnaliq; tristitia, salutaris tristitiæ fructum, pro uanitate lætitiæ temporalis, gaudij spiritalis appenderis ubertatem retributionem in horum affectuum commutatione centuplam peruidebis. Et si uniuscuiusq; uitij breui ac lubricæ uoluptati contrarium uirtutum merita conferantur, centuplum esse meliora multiplicata iocunditas approbabit. Centenarius enim numerus de sinistra transfertur in dexteram, & licet eandem in supputatione digitorum figuram tenere uideatur, nimium tamen quantitatis magnitudine supercrescit. Fiet enim ut qui hædi formam gerere uidebamur in leua, ouis meritũ translati consequamur ad dexteram. Nunc ad quantitatem earum rerum quas pro contemptu mundialium commodorum nobis in hoc seculo Christus restituit, transeamus, præcipue secundùm Euangelium Marci ita dicentis: Nemo est qui reliquit domum, aut fratres, aut sorores, aut matrem, aut filios & agros propter me, & propter Euangelium, qui non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, domos, fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus & in seculo futuro uitam æternam. Centuplam namq; fratrum, parentum'ue recipiet quantitatem, quisquis patris unius, uel matris, seu filij pro Christi nomine charitate contenta, in omnium quæ Christo deseruiunt dilectionem syncerissimam transit, pro uno scilicet tot inueniens patres fratresq; feruentiore ac præstantiore sibi affectione deuinctos. Multiplicata etiam domorum atq; agrorum possessione ditabitur, quisquis una domo pro Christi dilectione reiecta, innumera monasteriorum habitacula tanquam propria possidebit, in quacunq; orbis parte uelut in suæ domus iure succedens. Quomodo enim non centuplum, & si domini nostri sententiæ superaddici aliquid fas est, plus quã centuplũ recipit, qui decẽ uel uiginti seruorum ministeria infida & coactititia derelinquens, tot ingenuorũ ac nobiliũ spontaneo fulcitur obsequio? Quod ita esse etiã uestris experimẽtis probare potuistis, qui singulis patribus matribusq; ac domibus derelictis, quãlibet mundi partẽ fueritis ingressi, patres, matres, fratresq; innumeros, domos quoq; & agros seruosq; fidelissimos, absq; ullo sollicitudinis labore conquiritis, qui uos ut proprios dominos summis suscipiunt, amplectuntur, fouent, uenerantur officijs. Sed hoc, inquã, sancti ministerio meritò ac fiducialiter perfruentur, qui prius in seruitutẽ fraternitatis semetipsos suaq; omnia uoluntaria deuotione subdiderint. Recipient enim secundũ sententiã domini liberè, id quod ipsi alijs dependerunt. Quisquis aũt hæc humilitate syncera consortib. suis ante non detulerit, quomodo deferri sibi ab alijs patiẽter admittit, cũ grauari se eorũ obsequijs intelligat potius q̃ foueri, qui accipere mauult fratrum q̃ deferre famulatũ? Hæc tamen omnia non cum remissa securitate nec cũ inerti oblectatione percipiet, sed secundũ uerbum domini, cũ persecutionib. id est, cũ pressuris seculi huius, ac summis angorib. passionum, quia sicut ille sapiẽtissimus contestatur, qui suauis & sine dolore est, in egestate erit. Regnũ etenim cœlorũ non desides, non demissi, non delicati, nõ teneri, sed uiolenti diripiunt. Qui ergo hi uiolenti sunt? Nempe illi qui non alijs, sed uoluntatib. suis præclaram inferũt uiolentiã, qui direptione laudabili omni se presentiũ rerũ uoluptate fraudantes, uoce dominica egregij direptores pronunciantur, & per huiuscemodi rapinã regnũ cœlorũ uiolenter inuadunt. Regnũ enim cœlorũ secundũ sententiã domini uim patitur, & uiolenti diripiunt illud. Isti profectò sunt laudabiles uiolenti, qui uim faciunt perditioni suæ. Homo enim, ut scriptũ est, in doloribus laborat sibi, & uim facit perditioni suæ. Perditio nostra est oblectatio uitæ præsentis, & (ut expressius dicam) executio desideriorũ uoluntatumq; nostrarum, quas si quis ab anima sua subtraxerit ac mortificauerit, gloriosam profectò & utilem perditioni suæ uim facit, abnegans duntaxat ei iocundissimas uoluntates, quas per prophetam sermo diuinus frequenter incusat, dicens: Quia in diebus ieiunij uestri inuenitur uoluntas uestra. Et iterum: Si auerteris à sabbabo pedem tuum, facere uoluntatem tuam in die sancto meo, & glorificaueris eum dum non facis uias tuas, & non inuenitur uoluntas tua, ut loquaris sermonem. Cui etiam quanta beatitudo promittatur, confestim propheta subiungit: Tunc inquiens, delectaberis super dominum, & sustollam te super altitudinem terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui: os enim Domini locutum est. Et idcircò dominus noster atq; saluator, ut nobis amputandarũ uoluntatũ nostrarũ formã traderet: Non ueni, inquit, facere uoluntatẽ meam, sed uoluntatem eius

qui

qui misit me. Et iterum: Non sicut ergo uolo, sed sicut tu. Quam uirtutem illi specialiter exercent, qui in cœnobijs commorantes, senioris reguntur imperio, qui nihil omnino arbitrio suo agunt, sed uoluntas eorum ex uoluntate pendet abbatis. Postremò ut iam disputationis huius sermo claudatur, nonne obsecrò etiam in hoc centuplam gratiam euidentissimè qui fideliter Christo deseruiunt consequuntur, dum pro nomine eius à summis principibus honorantur, ac licet ipsi humanam gloriam non requirant, uenerabiles tamen etiam in persecutionum angustijs iudicibus cunctis ac potestatibus fiunt, quorũ uilitas etiam mediocribus forsitan despicabilis esse potuisset, uel pro obscuritate natalium, uel pro conditione seruili, si in seculari conuersatione mansissent? Pro Christi autem militia nemo status calumniam commouere, nemo obscuritatem generis audebit opponere, qui potius illis ipsis uilissimæ conditionis opprobrijs quibus confundi, & de honestari cæteri solent Christi famuli gloriosius nobilitantur. Quod euidentius in abbate Iohanne, qui in illa eremo, quæ Lyco oppido adiacet, commoratur, possumus approbare. Qui per obscuris maioribus natus ita pro Christi nomine uniuerso penè humano generi admirabilis factus est, ut eum ipsi quoque rerum præsentium domini, qui mundi huius atque imperij gubernacula retinentes, etiam potentibus cunctis regibusque terrori sunt, uelut dominum uenerentur, & oracula eius de tam longinquis regionibus expetentes, imperij sui apicem & statum salutis, bellorumque prouentus illius orationibus meritisque cõmittant. Tali beatus Abraham de illusionis nostræ, uel origine, uel medela disputatione disseruit, atque oculis quodammodo nostris cogitationum quas diabolus author ingesserat propalauit insidias, nosque ad desiderium ueræ mortificationis accẽdit, quo etiã multos licet incompto, hæc omnia sermone digesta sint credimus inflammandos. Nam licet summorum patrum flagrantissimos sensus tepida eloquij nostri fauilla contexerit, plurimorum tamen algorem, qui remotis uerborum cineribus uiuacitatem latentium sensuũ suscitare uoluerint, calefaciendum putamus. Sed ad uos ô sancti fratres, non utique hunc ignem quem dominus uenit mittere in terram, & quem nimium ardere desiderat, ita spiritum præsumptionis elatus emisi, ut quasi feruentissimum propositum uestrum caloris huius adiectione succẽderẽ, sed ut uobis maior apud filios esset authoritas, si id quod ipsi non mortuo uerborum sono, sed uiuo docetis exemplo, etiam summorum atque antiquissimorum patrum præcepta confirment. Superest ut me periculosissima hactenus tempestate iactatum, nũc ad tutissimum silentij portum spiritalis orationum uestrarum aura comitetur.

Collationum per Ioannem Caßianum Eremitam conscriptarum finis.

IOANNIS CASSIANI IN LIBROS DE INCARNATIONE CHRISTI, CONTRA NESTOrium hæreticum, ad Leonem Romanæ urbis Episcopum, Præfatio.

ABsolutis dudum Collationum spiritalium libellis, sensu magis quàm sermone insignibus, quia alto sanctorum uirorum sensui sermo nostræ imperitiæ impar fuit: cogitaram, & propemodum constitueram post illum proditæ inscitiæ ac pudorem, ita me in portu silentij collocare, ut excusarẽ quantũ in me esset, per taciturnitatis uerecundiã, loquacitatis audaciã. Sed uicisti propositũ, ac sentẽtiam meã laudabili studio, & imperiosissimo affectu tuo, mi Leo uenerãde, ac suscipiẽda charitas mea Romanæ ecclesiæ, ac diuini ministerij decus, producens me ex illo præmeditati silentij recessu, in publicum formidandumque iudicium: & noua subire cogis, adhuc de præteritis erubescentem: cumque etiam minoribus impar fuero, par maioribus â te esse compellor. Ego enim ne illis quidem opusculis, quibus per ingenioli nostri oblatiunculam domino sacrificauimus, moliri aliquid, aut usurpare tentassem, nisi episcopali tractus imperio. Creuit itaque per te oris nostri & styli dignitas. Nam qui iussi antea de dominicis studijs locuti sumus, nunc id exigis, ut de ipsa incarnatione domini ac maiestate dicamus.

Ita qui prius in sancta templi uelut per sacerdotalē manum introducti sumus, nunc ductu tuo atq; subsidio quasi in sanctorum sancta penetramus. Magnus honor, sed periculosa progressio: quia obtineri sacrorum penetraliū ac diuini præmij palma nō potest, nisi hoste superato. Exigis itaq;, ac iubes, aduersum recentē hæresim, ac nouum fidei hostem conserere imbecilles manus, & contra pestiferi serpentis graues hiatus aperto, ut aiunt, ore consistere: scilicet ut in resurgentem in Ecclesia Dei sinuosis tractibus draconem uis prophetica, & sermonis euangelici diuina uirtus, me quasi incantatore irrumpat. Pareo obsecrationi tuæ, pareo iussioni: malo enim de me ipso tibi quàm mihi credere, maximè quia id tecum amor Iesu Christi Domini mei præcipit, qui hoc ipsum etiam in te iubet. Superest, ut effectum negotij ab ipso postules, per quem imperasti. Tua enim iā hic magis causa quàm mea uertitur, tuum magis iudicium quàm meum officium periclitatur. Me enim, siue par sim tuo imperio, siue non sim, ipsa aliquatenus obedientiæ ratio, atq; humilitatis excusat: nisi quod hoc plus meriti est in obsequio meo, si minus est in possibilitate. Facilè enim cuiuslibet iussioni ex abundantia satisfacimus: illius officium grande est & mirabile, qui etiam idem in uoto habet, quod in uiribus non habet. Tua ergo hæc res, tuum negotium, tui pudoris opus est: ora & obsecra, ne imperitia mea periclitetur electio tua, & opinioni tantæ nobis non respondentibus, etiam si ego per obedientiæ ueniam benè pareo, tu tamen per inconsiderantiam iudicij malè imperasse uidearis.

præfationis finis.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE CHRISTI, CONTRA NESTOrium, Liber Primus.

TRadunt fabulæ poëtarum, desectis quondam hydram capitibus, numerosius renascentem per sua damna creuisse. Itaq; nouo inauditoq; miraculo, multiplicato mortibus suis monstro, lucri genus esset amissio, scilicet dum quicquid ferrum secantis abscideret, totum id fœcunditas prodigiosa geminaret, donec laborans atque æstuans cœptæ illius desectionis industrius appetitor, cassatis toties inefficaci opere uirtutibus, fortitudinem belli armaret arte consilij, & admotis, ut aiunt, ignibus multiplicem portentuosi corporis prolem feruenti gladio desecaret: ac sic ambustis intrinsecus medullis, cum rebelles uenas improbæ fœcunditatis exureret, tandem parturitio monstruosa cessaret. Ita ergo etiam hæreses in ecclesijs, illius quam poëtarum commenta finxerunt, hydræ similitudinē gerunt: & istæ enim aduersum nos linguis feralibus sibilant, & istæ uirus letale iaciunt, & istæ resectis capitibus renascuntur. Sed quia resurgente morbo non debet cessare medicina: & quanto maior fuerit ægritudo, tanta instantior debet esse curatio. Potens est enim Dominus Deus noster, ut quod de morte hydræ illius gentilium falsitas finxit, hoc in ecclesiarum bellis ueritas peragat, & ignitus sancti spiritus gladius. Ita in extinguenda nouella hæresi omnes penitus medullas perniciosæ generationis exurat: ut tandem prodigiosa fœcunditas emorientibus uenire parêre desistat. Non noua enim sunt hæc in ecclesijs monstruosi seminis germina: semper has dominici agri seges lappas sentesq; tolerauit, & adsiduum in ea suffocatricis zizaniæ germen emersit. Hinc enim Hebionitæ, hinc Sabelliani, hinc Arriani, hinc deniq; Eunomiani, & Macedoniani, hinc Fotiniani, & Apollinaristæ, cæteriq; ecclesiarum uepres, & enecantes bonæ fidei frugum tribuli pullularūt.
Hebion. Quorum primus Hebion, dum incarnationē dominicam nimis asserit, diuinitatis eam
Sabellius. coniunctione nudauit. Sabellij autem post hunc ex dissimilitudine hæreseos superioris schisma prorumpens, dum in Patre ac Filio & Spiritu sancto, distantiam nullam esse contendit, sacram & ineffabilem trinitatem, quantum in ipso fuit, blasphema confusio-
Arrius. ne permiscuit. Secuta est deinde hunc quem diximus, Arrianæ peruersitatis impietas: Quæ ne uideretur sacras miscere personas, diuersas esse dixit, atq; dissimiles in trinitate
Eunomius. substantias. Eunomius autem post hunc quidem, sed eiusdem admodum prauitatis licet similem sibi diuinam esse adseruit trinitatem, diuersam tamen à seipsa esse contendit: ambit

dit, admittens similitudinem, excludens parilitatem. Macedonius quoq; irremediaboli in spiritum sanctum impietate blasphemans, licet eiusdem substantiæ patrem & filium dixerit, sanctum tamẽ spiritum creaturam uocans, reus totius diuinitatis fuit, quia lædi in trinitate aliquid non potest, sine totius trinitatis iniuria. Fotinus autem quamuis Iesum, qui ex uirgine natus est, Deum dixerit, malè tamen cum principio hominis principium esse Dei confinxit. Apollinaris uerò hominem unitum Deo inconsideratè intelligens, humanam eum non habuisse animam malè credidit: Quia non minoris erroris est Domino Iesu Christo impropria addere, quàm propria derogare. Quid enim de illo non ita dicitur ut est, etiam si honor uideatur, iniuria est. Ita singuli ex sui similitudine hæreseos hæresim procreantes, omnes quidem à se diuersa, sed omnes tamen fidei aduersa senserunt. Nuper quoq;, id est, in diebus nostris emersisse hæresim uenenosam, & maximè Beligarum urbe conspeximus, certi erroris, incerti nominis: quia cum recenti capite ex antiqua Hebionitarum stirpe surrexerit, dubium admodum est, antiqua magis dici, an recens debeat. Noua enim adsertoribus, sed uetusta erroribus fuit. Solitariũ quippe hominem dominum nostrum Iesum Christum natum esse blasphemans, hoc quod ad Dei postea honorem potestatemq; peruenerit, humani meriti, non diuinæ asseruit fuisse naturæ: ac per hoc eum diuinitatem ipsam non ex proprietate unitæ sibi diuinitatis semper habuisse, sed postea pro pręmio laboris passionibusq; meruisse, eum utique dominum saluatorem que nostrum non Deum natum, sed à Deo blasphemare adsumptum: confinis scilicet huic hæresi, quæ nunc extat, & quasi germana ac consanguinea, quæq; tam Hebionitis, quàm his recentibus consentanea, tempore quidem inter utrosque media, sed utrisque tamen peruersitate coniuncta. Sint quamuis eius nonnulla alia his, quæ iam diximus consimilia, sed longum est uniuersa memorare. Neque enim nunc ad dicendum commemorationem præteritorum, sed confutationem nouorum sumpsimus. Illud sanè unum prætereundum non arbitramur, quod peculiare ac proprium supradictæ illius hæreseos, quę ex Pelagiano errore descenderat, fuit: quod dicẽtes quidam solitarium hominem Iesum Christum, sine ulli peccati contagione uixisse, eò progressi sunt, ut assererent homines si uelint, sine peccato esse posse. Consequens enim existimabant, ut si homo solitarius Iesus Christus sine peccato fuisset, omnes quoque homines sine Dei adiutorio esse possint, quicquid ille homo solitarius, sine consortio Dei esse potuisset. Ac sic nullam facerent inter omnem hominem, ac dominum nostrum Iesum Christum esse distantiam: cum idem utiq; homo, nisi atq; industria sua mereri possit, quòd Christus studio ac labore meruisset. Quo factũ est, ut in maiorem quoque ac monstruosiorem insaniam prorumpentes, dicerent dominũ nostrum Iesum Christum, hunc in mundum non ad pręstandam humano generi redemptionem, sed ad prębenda bonorum actuum exempla uenisse: uidelicet ut disciplinam eius sequentes homines, dum per eandem uiam uirtutis incederent, ad eandem uirtutem pręmia peruenirent: Euacuãtes quantum in ipsis fuit, omnem diuinę redemptionis gratiam: cum idem dicerent homines consequi posse uiuendo, quod præstitisset Deus pro humana salute moriendo. Addiderunt quoq; dominum saluatoremq; nostrum post baptisma factum esse Christum, post resurrectionem Deum: alterum adsignantes unctionis mysterio, alterum meritò passionis. Vnde aduertit nouus nunc iam, non nouæ hęreseos author, qui dominum saluatoremq; nostrum solitarium hominem natum esse contendit, idem se omnino dicere quod Pelagianistæ antè dixerunt: & consequens errori suo esse, ut qui utique sine peccato solitarium hominem Iesum Christum uixisse asserit, omnes quoq; per se homines sine peccato posse esse blasphemet: nec necessariam quoq; exemplo illius dicant, redemptionem domini fuisse, cum ad cœleste regnum suo tantum homines nisu (ut aiunt) ualeant peruenire. Nec dubium id est, re ipsa penitus declarante. Hunc enim illud est, quod intercessionibus suis Pelagianistarum quærelas fouet, & scriptis suis causas illorum adserit: quod subtiliter his, uel ut uerius dixerim, subdolè patrocinantur, & consanguineæ sibi improbitati improbo suffragatur affectu, sciens scilicet eiusdem se esse sensus, eiusdem spiritus, & ideo dolens cognitam sibi hæresim ab ecclesia esse disiunctam, quam scit sibi utiq; peruersitate coniunctam. Sed tamen quia illi, qui de hac pestilentium spinarum stirpe descenderant, diuina ope iam ac pietate sanati sunt, orandus

MMM quoq;

Macedonius. *Fotinus.* *Apollinaris.* *Pelagij error.*

quorum etiam nunc dominus Deus noster est, ut quia consentaneæ sibi in quibusdam pristina illa hæresis, & hæc noua, similibus malorum initijs, similem bonorum exitum lætatur. *Leporius.* Leporius enim tunc monachus, modo presbyter: qui ex Pelagij, ut suprà diximus, institutione, uel potius prauitate descendens, apud Gallias adsertor prædictæ hæreseos, aut inter primos, aut inter maximos, fuit à nobis admonitus, à Deo emendatus: ita malè conceptam persuasionem magnificè condemnauit, ut non minus penè admiranda sit correctio illius, quàm illæsa multorum fides: quia primum est errorem penitus non incurrere, secundum bene repudiare. Is ergo in se reuersus, non solum in Africa, ubi tunc erat, atque nunc est, tam errorem suum cum dolore, quàm sine pudore confessus est: sed etiam ad omnes admodum Galliæ ciuitates, flebiles confessionis ac planctus sui literas dedit: scilicet ut ubi deuiatio eius prius cognita erat, illic etiam emendatio nosceretur: & qui testes erroris antea fuerunt, ijdem postea correctionis essent: Ex cuius confessione, uel potius deploratione, nonnulla inserenda existimauimus, duplici ex causa: ut correctio eorum & nobis testimonio, & his qui nutant, exemplo essent: quorumque errorem sequi non erubuissent, eorum emendationem sequi non erubescerent: ac sicut simili ægritudine infirmarentur, ita simili remedio sanarentur. Is ergo agnita opinionis suæ peruersitate, & inspecta fidei luce scribens ad episcopos Gallicanos, ita exorsus est: Quid in me primum ô domini mei uenerandi, & beatissimi sacerdotes, accusem nescio, & quid in me primum excusem, non inuenio. Sic imperitia & superbia, sic stulta simplicitas cum persuasione noxia, sic feruor cum intemperantia, sic ut uerius dicam, cum sui diminutione debiles fides, simul in me omnia recepta uiguerunt, ut tot & tantis simul sit & obedisse confusio, & hæc eadem ab animo potuisse cedere, mihi stupenda gratulatio. Et post pauca subiungit: Sic ergo minimè percipientes hanc potentiam Dei, sensu nostro & propria ratione sapientes, quasi in inferiora se Deus agere uideatur: ita hominem cum domino natum esse dicamus, ut seorsum quæ Dei sunt, soli Deo demus: & seorsum quæ sunt hominis, soli homini reputemus. Quartam manifestissimè introducimus in trinitate personam, & de uno filio Dei non unum, sed facere incipiamus duos Christos, quod à nobis iam ipse Dominus & Deus, Christus auertat. Ergo confitemur dominum ac Deum nostrum Iesum Christum unicum filium Dei, qui sibi ante secula natus ex patre est, nobis à tempore de spiritu sancto, & Maria semper uirgine factum hominem, Deum natum. Et confitentes utranque substantiam carnis ac uerbi unum eundemque Deum atque hominem inseparabilem, semper pia fidei credulitate suscepimus: & ex tempore susceptæ carnis, sic omnia dicimus, quæ erant Dei, transisse in hominem, ut omnia quæ erant hominis, in Deum uenirent. Et hac intelligentia uerbum factum sit caro, non ut conuersione, aut mutabilitate aliqua cœperit esse, quod non erat, sed ut potentia diuinæ dispensationis uerbum patris nunquam à patre discedens, homo propriè fieri dignaretur: incarnatusque sit unigenitus secreto illo mysterio, quo ipse nouit: nostrum nanque est credere, illius nosse: Ac sic ipse Deus uerbum, totum suscipiens quod est hominis, homo sit: & adsumptus homo totum accipiẽdo quod Deus est, aliud quàm Deus esse nõ possit. Non tamen quia incarnatus dicitur, & immixtus, diminutio eius est accipienda substantiæ, nouit enim Deus sine sui corruptione misceri, & tamen in ueritate misceri: nouit in se ita suscipere, ut nihil ea crescat augmenti, sicut seipsum totum nouit infundere, ut nihil accidat detrimenti. Non ergo ad intelligentiam imbecillitatis nostræ secundum experimentorum uisibilia documenta facientes coniecturã de æqualibus se in inuicem ingredientibus creaturis, putemus Deum hominemque commixtum, & tali confusione carnis & uerbi, quasi aliquod corpus effectũ. Absit ita credere, ut conflatili quodammodo genere duas naturas in unam redactam arbitremur esse substantiam: huiusmodi enim commixtio patris utriusque corruptio est. Deus enim, qui capabilis non capax est, penetrans non penetrabilis, implens non implebilis, qui ubique simul totus est, & ubique diffusus est, per infusionem potentiæ suæ misericorditer naturæ est mixtus humanæ. Et post pauca: Nascitur ergo nobis propriè de spiritu sancto, & Maria semper uirgine Deus homo Iesus Christus filius dei. Ac si in alterutrũ unũ fit uerbum & caro: ut manente in sua perfectione naturaliter utraque substantia, sine sui præiudicio & humanitati diuina communicent, & diuinitati humana participent: Nec alter Deus, alter

ter homo,sed idē ipse Deus, qui & homo,& uicissim homo, qui & Deus Iesus Christus unus Dei filius nuncupetur & uerè sit: & ideo id agendū nobis semper est & credendū,ut dñm nostrū Iesum Christū filiū Dei deum uerū,quē cum patre semper,& æqualem patri ante secula confitemur,eundē à tempore susceptæ carnis factū Deum hominē non negemus:nec quasi per gradus & tēpora proficientē in Deū,alterius status fuisse ante resurrectionē credamus,alterius post resurrectionē,sed eiusdē plenitudinis, atq; uirtutis. Et itē paulò pòst:Sed quia uerbū Deus in hominē dignāter hominē suscipiendo descendit, & per susceptionē Dei homo ascēdit in uerbū,totus deus uerbū factus est totus homo.Nō enim Deus pater homo factus est,nec spiritus sanctus,sed unigenitus patris:ideoq; una persona accipienda est carnis & uerbi:ut fideliter sine aliqua dubitatione credamus unū eundē filiū,inseparabilē semper geminæ substantiæ,etiā Gigantē nominatū in dieb. carnis suæ, & uerè semper omnia gessisse, quæ sunt hominis,& semper possedisse quæ Dei sunt. Quoniam & sic crucifixus est infirmitate,sed uiuit ex uirtute Dei. Hanc ergo eius confessionē. i. catholicorum omniū fidē, & omnes Africani episcopi,unde scribebat,& omnes Gallicani,ad quos scribebat, comprobauerunt. Neq; ullus adhuc omnino extat cui fides hæc sine infidelitatis crimine displiceret, probatam negare pietatem. Sufficere ergo solus,nunc ad confutandam hæresim deberet consensus omniū:quia indubitatæ ueritatis manifestatio est authoritas uniuersorū, & perfecta ratio facta est ubi nemo dissensit: Ita ut qui contra hoc sentire nitatur, huius prima statim fronte non tam sit audienda assertio,q̃ damnāda peruersitas:quia præiudicium secū dānationis exhibuit,qui iudiciū uniuersitatis impugnat: & audientiæ locum non habet, qui à cunctis statuta conuellit. Confirmata enim semel ab omnibus ueritate, quicquid contra id uenit, hoc ipso statim falsitas esse noscenda est,quod à ueritate dissentit: Ac per hoc sufficere ei etiā id solū conuenit ad sententiā dānationis,quod discrepat è iudicio ueritatis. Sed tamen quia rationi non obest sermo rationis,& semper ueritas uentilata plus rutilat,meliusq; est errantes disputationis curatione corrigi, q̃ censuræ seueritate damnari: curanda est, quantū in nobis est,per diuinā opē in nouis hæreticis uetus hæresis, ut recepta per sacrā misericordiā sanitate,medela potius eorū det sanctæ fidei testimoniū,q̃ damnatio iustæ seueritatis exemplū. Adsit tantum disputationi ac sermoni de se habito ipsa ueritas,& pietate illa, qua Deum ex homine dignata est,humanis errorib. opituletur, qui ad hoc se uel maxime in terris,atq; in homine nasci uoluit,ut falsitati amplius locus esse non posset.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE DOMINI, LIBER SECVNDVS.

QVONIAM libello primo quædam præmisimus, quibus nouum hæreticum ex antiquis hæreseos stirpibus pullulare adprobaremus, sufficere quidem ei ad excipiendam iustæ damnationis sententiam,debet priorum hæreticorum iusta damnatio. Quia cum easdem radices habeat,atq; ijsdē erroribus emergat satis iam in authoribus suis ipse damnatus est, maximè cum idipsum quod ipsi adserunt,etiā hi qui proximè ante hos malè secuti sunt,bene condēnarint,ut sufficere his abundè iam alterutrū suorū exēpla debeant,uel horum scilicet,qui emendati,uel eorum qui condemnati sunt. Si enim corrigi queunt,habent in suorū correctionibus medelam si corrigi nequeunt, habent suorū damnatione sententiā,tamen ne præiudicio magis aduersum eos,q̃ iudicio uti uelle existimemur,ipsam eorū in mediū pestiferam propositionem uel potius blasphemantē amentiā proferamus: sumentes in omnibus scutum fidei, & gladiū spiritus,quod est uerbū Dei,scilicet ut resurgens uetusti draconis caput, idem diuini sermonis gladius,etiā nunc in nouis anguib. desecet, qui prius in antiquis serpentibus amputauit. Nam cū idē horū error sit,qui illorū fuit, pro defectione istorum haberi debet defectio illorum:& quia renascentes colubri pestiferos in ecclesia domini flatus agunt,& tabescere quosdam sibilis suis faciunt, iungenda est propter nouas infirmitates antiquis curationib. recens medela : ut etiā si illud quod prius actū est, non ualet ad languoris damnationē,hoc tamen quod nunc agimus,ualeat ad languentiū sanitatē. Dicis itaq;,quisquis es ille hæretice,qui Deū ex uirgine natū negas,Mariā matrem domini no-

θεοτόκον. stri Iesu Christi theotocon, id est matrẽ Dei, appellari non posse, sed christotocon, hoc est *χριστοτόκον.* Christi tantum matrem, nõ Dei: nemo enim, inquis, antiquiorem separet. Ac de hoc quidem tam stulto argumento, quod natiuitatem Dei carnali intelligentia æstimandam putas, & mysterium maiestatis humanis credis censendum esse rationibus, postea si Deus adnuet, disputabimus: nunc interim & Christum Deum, & Mariam matrẽ Dei diuinis *Luce 2.* testibus approbemus. Audi itaq; loquentẽ ad pastores de Dei ortu angelũ Dei: Natus est inquit, uobis hodie saluator, qui est Christus dominus, in ciuitate Dauid. Ne solum utiq; in Christo hominem intelligeres, & domini tibi & saluatoris nomen adiecit: scilicet ut quem saluatorẽ esse cognosceres, Deũ nequaquã esse dubitares: & cum saluandi uirtus non nisi diuinæ competeret potestati, diuinæ esse eum potentiæ non ambigeres, in quo potentiã saluandi esse didicisses. Sed hoc incredulitati tuę parum fortasse uideatur: quia cum angelus dominum potius & saluatorem, quã Deum aut Dei filium nominaret: cum utiq; impijssime Deum neges, quem saluatorem esse fatearis. Audi quoq; archangelum *Luce 1.* Gabrielem Mariæ uirgini prædicantẽ: Spiritus, inquit, sanctus ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: ideo & quod nascetur in te sanctum, uocabitur filius Dei. Vides quemadmodum natiuitatẽ Dei indicaturus, diuinitatis opera præmiserit. Spiritus enim sanctus, inquit, ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Pulcherrimè loquens angelus, diuinitate uerborum maiestatẽ diuini operis explicuit. Spiritus enim sanctus uirginis interiora sanctificans, & in his potentia diuinitatis suæ spirans, humanæ se inseruit miscuitq; naturę: atq; id quod alienum à se fuerat, suum fecit, uirtute id sua scilicet, ac maiestate præsumẽs. Ac ne ad introitũ diuinitatis humana fortasse infirmitas nõ subsisteret, uenerandã omnib. uirginem uirtus altissimi roborauit: ut corpoream imbecillitatem circumfusa umbræ suæ protectione firmaret, & ad consumandum conceptus sacri inenarrabile sacramentũ humana infirmitas nõ deficeret, quã diuini obũbratio sustineret. Spiritus ergo, inqt, sanctus ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Si nasciturus itaq; è sancta uirgine homo tantũmodo solitarius erat, quid tanto agebatur sacri aduentus nuntio? quid tanto diuinitatis ipsius apparatu? Si utiq; homo ex homine, & caro tantũmodo nascebatur ex carne: iussio quippe tãtum ad id potuerat, aut uoluntas diuina sufficere Si enim ad fabricandos cœlos, fundandã terrã, creandum mare, sedes deniq; & thronos, & angelos, & archangelos, & principatus, & potestates: si ad creandã postremò omnem cœlestem militiã, & ad illa innumera diuinorũ exercituũ milliũ millia, sola sibi tãtum uolun- *Psal. 32.* tas Dei imperiumq; sufficit: quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt: cur id ad cõceptionem, ut tu ais, unius hominis parum uisum est, q̃d satis ad procreationem diuinorũ omnium fuit? & id potẽtia ac maiestas Dei, in ortu unius infantuli parũ credidit q̃d ad conditionem terrenorum omnium cœlestiumq; suffecit. Sed illud utiq; est, ꝙ illa omnia opera acta fuerãt p iussionem Dei, natiuitas autẽ agenda nõ erat, nisi p aduentum: quia & concipi ab homine Deus, nisi se donante, & nasci, nisi se illabente non poterat: & ideo archangelus superuenturã uirgini maiestatem sacrã indicabat: uidelicet ut quia agi tãta res p hominum officium non ualebat, ipsius ad futurã deceret maiestatem in conceptu, qui erat futurus in partu. Et ideo descendit uerbum filius, adest maiestas spiritus sancti, uirtus obumbrata patris: utiq; ut in sacramento sacræ cõceptionis, omnis esset cooperatio trinitatis. Ideo inquit, & quod nascetur in te sanctum, uocabitur filius Dei. Bene addidit, ideo: ut ostenderet scilicet ideo hæc secutura, quia fuerant illa præmissa, & quia Deus superuenisset in conceptione, ideo Deus futurus esset in partu. Rationem ergo tãtæ rei puellę reddidit nescienti, dicens: Vtiq; quia spiritus sanctus superueniet quia uirtus altissimi obumbrabit: Ideo & ꝙ nascetur sanctum, uocabitur filius Dei. Hoc est dicere: Ne ignores, inquit, hunc tantæ rei apparatũ, hoc tanti mysterij sacramentum: ideo in te tota ueniet maiestas Dei: quia ex te nascetur filius Dei. Quid hic ultra adhuc ambigi, aut quid amplius dici potest? Deum dixit superuenturũ, Dei filiũ nasciturum. Tu quare nunc, si placet, quomodo aut Dei filius Deus nõ sit, aut quomodo quæ Deum ædidit, theotocos, id est Dei mater esse non possit? Sufficere ergo hæc tibi sola, immò sufficere hæc tibi summa deberet. Sed quia testimonia sacræ natiuitatis abundè suppetunt: utpote quę idcirco omnia scripta sunt, ut ipsius testes essent, inspiciamus in pauxilla aliqua portione, etiam adnunciationẽ de Deo ueteris Testamenti, ut intelligas futurum ex uirgine Dei ortum, nõ tunc

tunc tantum cum factus est nunciatũ, sed etiam ab ipso admodum mundi ortu esse prædictum: reuera ut quia ineffabile opus agendum erat, tolleret quandoque incredulitatem rerum pſentium præmissa semper adnunciatio futurorũ. Ait itaque Esaias propheta: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel: quod est interpretatum, nobiscum Deus. Quis est hic incredule ambiguitati locus? Concepturã propheta uirginem dixit, uirgo cõcepit: filium nasciturum, filius natus est, uocãdum Deum, uocatus Deus. Hoc.n. appellatur nomine quod natura. Vnde cum uocandũ eum Dei spiritus Deum dixerit, probat se ab spiritu Dei uacuum, qui se à consortio reddit diuinæ nuncupationis alienũ. Ecce ergo inquit, uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel, q̃d est interpretatum, nobiscum Deus. Sed illud est forsitã quò se infidelis uertat tergiuersatio, ut dicat hoc quod uocandũ eum Deum propheta dixerat, non tam ad maiestatẽ diuinitatis, quàm ad appellationẽ nominis pertinere. Sed quid facimus, quod appellatus hoc nomine in euangelijs Christus omnino nõ est? & tñ mentitus esse propheta Dei spiritus dici non potest. Quid ergo illud est? ut intelligamus utique prophetiã illã diuinitatis nomen tunc prædixisse, non carnis. Nam cum aliud in Euangelio homo unitus Deo nomen acceperit, necesse est utique hoc uocabulum hominis fuisse, illud diuinitatis. Sed pergamus ulterius: & alia ad ueritatem probandã ueritatis testimonia cõuocemus. Vbi enim de Deo agitur, nulla re diuinitas melius, quàm suis testib. approbatur. Ait ergo idem propheta alibi: Filius natus est nobis, paruulus datus est nobis: cuius principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius magni consilij angelus, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Sicut superius utique uocandum eum Emanuel propheta dixerat: ita hic uocandum eum & magni consilij nuncium, & dñm fortem, & patrem futuri seculi, & pacis principem dicit: Cùm utique nullo loco eum in Euangelijs uocatum his nominibus legerimus: Vt intelligamus scilicet nõ carnis esse hæc uocabula, sed diuinitatis: atque illud in Euangelijs nomen esse hominis suscepti, hoc ingenitæ potestatis. Et quia nasciturus in homine Deus erat, ita nomina ipsa per dispensationem sacram fuisse diuisa, ut & carni hominis nomen inderet, & diuinitati Deus. Vocabitur ergo, inquit, magni consilij nuntius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Non hic quisquis es, ô hæretice, non hic propheta ille diuino spiritu plenus, exemplo adsertionis tuæ, illum qui natus est, conflatili statuæ & figmento insensibili comparauit. Filius enim, inquit, natus est nobis, paruulus datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius magni consilij nuntius, Deus fortis. Ne hunc quem annunciabat, alium, quàm illum qui in carne natus est intelligeres, nomen natiuitatis adiecit, dicens: filius natus est nobis, paruulus datus est nobis. Vides q̃t cognominationib. ad demõstrandam corporalis ortus proprietatem propheta usus sit? & natum enim eum, & paruulum nominauit, scilicet ut euidentius significationem natæ sobolis, nomen exprimeret paruitatis, prȩuidens absque dubio diuinus spiritus hanc blasphemantium hæreticorum peruersitatem, his omni mundo Deum qui nascebatur, rerũ ipsarum uocabulis demonstrauit, ut etiam si blasphemare hæreticus quæreret, blasphemiæ tamen locum penitus inuenire non posset. Filius ergo, inquit, natus est nobis, paruulus datus est nobis, cuius principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius magni cõsilij nuntius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Paruulum hunc qui natus est, & pacis principem esse docuit, & futuri seculi patrem, & Deum fortem. Quis est tergiuersandi locus? separari paruulus hic qui natus est, à Deo qui in eo natus est, nõ potest. hunc enim quem natum dixit, patrem futuri seculi nominauit, hunc quem paruulum nuncupauit, Deũ fortem prædixit. Quid est hæretice? quò te conferas? septa & conclusa sunt omnia, non est usquam penitus exeundi locus. Superest ut errorem quem uoluntas noluit intelligere, tandem incipiat uel necessitas confiteri. Sed non contenti his quæ sufficiunt, quid etiam per alium prophetam spiritus sanctus dixerit inquiramus. Si affiget, inquit, homo Deũ suũ, quia uos affigitis me? ut euidentiora utique fierent, quæ prophetabantur, quod de passione domini nostri propheta cecinit, quasi ipsius de quo dicebat ore prȩdixit. Si affiget homo Deum suũ, quia uos affigitis me? Non'ne tibi quæso dixisse hoc dominus Deus noster quasi ad crucẽ ductus uidetur? Cur quæso redemptorem uestrũ non agnoscitis? Cur Deũ indutũ ꝓ uobis carne nescitis? saluatori uestro necem paratis? autorem uitȩ ad

Esa. 7. עמנואל

Esa. 9.

Malach. 3.

mortem ducitis? Deus uester quem suspenditis, Deus uester quem crucifigitis. Quis ergo hic error, aut q̃ insania est? Si affiget homo Deum suum, quia uos affigitis me? Vides quomodo uox hæc ipsarum quodammodo, quæ actæ sunt rerum uox sit? Nunquid expressius quicq̃ aut manifestius quæreres? Vides quomodo testimonia sacra natũ in carne dñm Iesum Christũ, ab ipsis quodãmodo incunabulis usq̃ ad crucem, quã pertulit, p secuta sint? Cum utiq̃ illum, quem alibi legis Deum in carne nasci, hic Deum in cruce uideas affigi. Et ideo propheta, & illic ubi natus est, Deus dicitur: & illic ubi crucifixus est, Deus euidentissimè nominatur: ne scilicet in aliquo dignitati diuinitatis præiudicaret carnis assumptio, & honorem maiestatis infringeret, uel humilitas corporis, uel contumelia passionis: cum utiq̃ augere in nobis affectũ eius, & cultũ debeat, uel dignatio tam humilis natiuitatis, uel pietas benigna patientis: quia maximum utiq̃ & immanissimũ scelus est, ut ideo apud nos minus honoris habeat, quia plus amoris impendit. Sed his omissis, quę explicari ideo nullo modo possunt, quia sicut immensitas beneficiorum illius, ita & relatio modum non habet: tempus est ut fortissimum de eo, ac manifestissimum testem eius apostolũ Paulum consulamus, fidelissimè enim nobis omnia de Deo dicere potest, è cuius semper pectore locutus est Deus. Testatur ergo in hunc modum de gratia atq̃ aduentu Dei nostri, missus ad destituendum gentilis superstitionis errorem electus gentiũ magister: Apparuit, inquit, gratia Dei & saluatoris nostri omnib. hominib. erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, & piè, & iustè uiuamus in hoc mundo: expectantes beatã spem, & aduentũ gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Apparuit, inquit, gratia Dei saluatoris nostri. Bene congruo ad ostendendũ nouæ gratię & generationis aduentũ sermone usus est. Dicens enim, apparuit, ortum nouæ gratiæ ac natiuitatis expressit: quia exinde apparere donũ gratiæ nouæ cœpit, ex quo Deus in mundo natus apparuit. Digna ergo & congrua hanc nouæ gratiæ lucem uerbi proprietate, quasi digito indicante monstrauit. Hoc enim rectissimè apparuisse dicitur, quod subita quasi apparitionis luce monstratur. Sicut in Euangelijs apparuisse stellam Magis orientalib. legimus: & in Exodo, Apparuit, inquit, Mosi angelus in igne flammæ rubi. In omnibus enim & his, & alijs uisionib. sacris, hoc utendum, uel maximè uerbo scriptura existimauit: ut apparuisse hæc diceret, quæ insolita claritate fulgerent. Ita ergo & Apostolus sciens aduentũ cœlestis gratię, quę ortu sacræ natiuitatis apparuit, uerbo eam fulgidæ apparitionis expressit: ut apparuisse utiq̃ id diceret, quod nouæ lucis splendore radiaret. Apparuit ergo gratia Dei saluatoris nostri. Nunquid causari hic aliquid quasi de ambiguitate nominum potes, ut dicas aliud esse Christum, aliud Deum? ut saluatorẽ à maiestate nomini sui distrahas, & dominum à diuinitate secernas? Ecce hic uir Dei ex Deo loquit̃, & apparuisse ex Maria gratiã Dei, euidentissima prædicatione testatur. Ac ne fortè non ex Maria Deum apparuisse diceres, nomen statim addidit saluatoris, scilicet ut cum natum esse ex Maria Deum crederes, quem saluatorem natum negare non posses. Iuxta illud: Quia natus est uobis hodie saluator. O admirabilem, & uerè à Deo datũ gentibus magistrum: qui sciens futurã hanc hæreticę prauitatis insaniã, quæ in litẽ uocabula Dei uerteret, & calumniari Deo de suis nominib. non timeret, ne saluatoris uocabulũ hæreticus à diuinitate secerneret, nomen Dei antè præmisit, scilicet ut præmissum Dei nomen omnia sibi, quæ sequerentur nomina uindicaret: neq̃ ullus in sequentib. solitariũ esse hominem Christũ crederet, quem in primo statim uocabulo Deum esse didicisset. Expectantes, inquit, idem Apostolus beatã spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Vidit profectò ille diuinæ sapientiæ doctor, ad insidiosas calliditates diabolicæ captionis, simplicẽ tantũmodo non sufficere doctrinam, nisi sanctam fidei prædicationem munimine cautionis armasset. Et ideo cum superius nomen Dei saluatorisq̃ posuisset, hic addidit, Iesu Christi. Licet ne ad significandum dñm Iesum Christum sufficere tibi forsitan nomen solum non crederes saluatoris: & eundem Iesum Christum Deum esse intelligeres, quẽ saluatorẽ Deũ esse cognouisses? Quid ergo ait? expectantes, inquit, beatã spem, & aduentũ gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Nihil hic de nominibus domini nostri deest: & Deum hic & saluatorem, & Iesum, & Christum uides. Sed omnia hęc uidens, omnia in Deo esse perspicis. Audisti enim Deum, sed saluatorem. Audisti Deum, sed Iesum. Audisti Deum esse, sed Christũ. Separari hoc appellatio-

Ad Tit. 2.

Exod. 3.

Lucæ 2.

pellationis diuersitate nõ ualet, q̃d diuinitas unitate coniunxit. Quicquid libet de his requisieris, idẽ inuenies. Saluator Deus est Iesus Deus est, Christus Deus est omne hoc q̃d audis plurale est nuncupatione, sed unũ est potestate. Quia cũ & saluator Deus sit, & Iesus Deus, & Christus Deus, intelligere apertum est, quod omnia hæc distinguuntur appellatione, sed iunguntur maiestate. Et cum euidentissimè audias quod unus in singulis nuncupatũ Deus: intelligere utiq; apertè potes, quod est in omnib. unus Deus. Ac si non licet tibi iam ex dissimilitudine dñicæ nuncupationis quærere discrepantiam potestatis, & pro uarietate appellationis diuersitatem facere personæ. Non licet dicere, Christus ex Maria natus est, & non Deus, apostolus enim proclamat Deus. Non licet dicere, Iesus ex Maria natus est, & non Deus: Apostolus enim testatur, Deus. Non licet dicere saluator natus est, & non Deus: apostolus enim confirmat, Deus. Nihil est quò te conferas: quicquid de dñicis uocabulis sumpseris, Deus est q̃ nominaris. Nihil est quòd dicas, nihil est quòd afferas, nihil quòd improba falsitate cõfingas. Potes habere in incredulitate impia quod non credas, nõ habes in calũniandi occasione quod deneges. Quanq; quia de diuina hac saluatoris domini nostri gratia paulò superius loqui cœpimus, uolo ut de eadem re adhuc ex lectionibus sacris aliqua dicamus. Legimus in actibus apostolorum apostolum Petrum eos qui Euangeliũ recipientes, nihilominus tñ iugum uetustæ legis portandum esse censebant, ita redarguentem: Quid, inquit, tentatis Deũ, imponere iugum super ceruices discipulorũ, quod neq; patres nostri, neq; nos portare potuimus? Sed p gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi Donum certæ gratię huius per Iesum Christum datum Apostolus dicit. Responde mihi nunc si placet, gratiam hãc quæ ad salutem omniũ data est, ab homine, an à Deo datam existimes? Si ab homine, reclamat tibi uas Dei Paulus, dicens: Apparuit gratia Dei saluatoris nostri. Diuini esse gratiã hanc docet muneris, non imbecillitatis humanæ. Et sanè etiãsi sacrum testimoniũ non suppeteret, ipsa rei ueritas testimonio erat: Quia præstare rem perpetui & immortalis boni, fragilia & terrena non possunt: nec dare quisquã alteri ualet, quo ipse indiget, aut tribuere illius rei copiam, cuius rei inopiam sustinere fateatur. A Deo ergo necesse est gratiam datam nõ neges. Deus ergo est qui dedit, data autem est per dominum nostrum Iesum Christũ: ergo dominus Iesus Christus Deus. Si autẽ est ille, utiq; ut est, Deus: ergo illa quæ Deũ peperit, theotocos, id est genetrix Dei. Nisi fortè ad tam ridiculã blasphemiæ contradictionem tendere uelis, ut illam ex qua Deus natus est, Dei matrẽ neges: cum illum qui natus est, Deum negare non possis. Sed uideamus tamen quid de hac eadem domini nostri gratia etiã Euangeliũ Dei senserit. Gratia, inquit, & ueritas per Iesum Christum facta est. Si solitarius homo Christus, quomodo hæc facta per Christũ? Vnde in eo uirtus diuina, si in eo sola humana conditio? Vnde cœlestis largitas, si terrena paupertas? Nemo enim potest tribuere quod non habet. Dans ergo diuinam gratiã Christus, habuit quod dedit. Neque enim potest harum diuersissimarum inter se rerum, quis differentiã sustinere: ut simul & patiatur indigentiam inopis, & habeat munificentiã largientis. Et ideo sciens apostolus Paulus omnes diuitiarum cœlestium thesauros in Christo esse, rectè ad ecclesias scribit: Gratia domini nostri Iesu Christi uobiscum. Qui scilicet sæpius iam docuerat eundem Deum esse quem Christum: cunctamq; in illo maiestatẽ deitatis esse, & omnem in eo corporaliter plenitudinem diuinitatis habitare, rectè utiq; iam sine adiectione nominis Dei solam precatur gratiam Christi. Qua cum eandem docuerit sæpius gratiam Dei esse, quam Christi, plenissimè nunc solam precatur gratiã Christi: quia in gratia Christi omnem scit Dei gratiã contineri. Gratia ergo, inquit, domini nostri Iesu Christi uobiscum. Interrogo te quis es ô hæretice, scribens hæc ad ecclesias Paulus, quid his precabatur ad quos scribebat? Gratia enim, inquit, domini nostri Iesu Christi uobiscũ. Si homo solitarius Iesus Christus: ergo & ille optans dari ecclesijs gratiã Christi, gratiam dari se optabat: & dicẽs, gratia Christi uobiscum, hoc dicebat, gratia hominis uobiscum, gratia carnis uobiscũ, gratia imbecillitatis corporeæ, gratia fragilitatis humanæ Aut cur omnino nomen gratiæ ipsius nominaret, si gratiã hominis optaret? quia optandi ratio non subsistebat, ubi non erat, quod optaretur: nec precandum erat, ut eius gratia his contingeret, qui substantiam, ut ais, ipsius, quæ optabatur gratiæ non haberet. Ergo uides hæc stulta esse penitus & ridicula: immò potius non ridicula, sed flenda:

Actor. 15.

Ioan. 1.

1. Cor. 16.

ea enim, quæ quibusdam facilioribus sunt ridicula, pijs ac fidelibus flenda sunt. Quia in stultitia uestræ infidelitatis illi effundunt lachrymas charitatis, & in sapientia impietatis alienæ illi habent lachrymas pietatis suæ. Resipiscamus ergo aliquando, & respiremus: quia sensus hi;non sapientia tantum, sed etiam spiritu caret: cum sit utiq; spiritali sapientia uacuus, & spiritu salutis alienus. Sed dicas forsitan gratiam hanc domini nostri Iesu Christi, de qua Apostolus scribit, non cum ipso natam, sed postea ei illapsu diuinitatis infusam: quia & homo ipse à te dominus noster Iesus Christus, quem solitariū dicis, non cum Deo natus, sed postea à Deo dicat̃ assumptus: ac per hoc totum homini illi gratiam, quãdo & diuinitatem datam. Neq; nos aliud dicimus, quàm quòd diuina gratia cum diuinitate descenderit, quia & diuina gratia Dei sit, & largitio quodammodo ipsius diuinitatis, ac donum munificentia gratiarum. Temporis ergo inter nos forsitan putetur magis quàm rei esse distãtia: quia diuinitatem, quam nos cum domino Iesu Christo natã, tu postea dicas infusam. Sed illud est quod natã cum domino diuinitatem negans, nec postea fideliter confiteri potes: quia non potest una eademq; res in parte esse impia, & in parte probari pia: & eadem in portione fidei, & in portione esse perfidiæ. Primum ergo illud à te requiro, dominũ nostrum Iesum Christũ, qui ex Maria uirgine natus est, hominis tantum filium, an etiam Dei dicas filium? Nos enim, id est, catholicorum omnium fides, quam omnes utrunq; hoc & credimus, & intelligimus, & scimus, & cõfitemur: quòd & hominis est filius, quia ex homine natus est, & Dei filius, quia ex diuinitate conceptus. Tu ergo utrunq; hoc, id est Dei filium atq; hominis, an tãtum hominis esse asseris? Si tantum hominis, reclamant tibi Apostoli, reclamant prophetę, reclamat deniq; ipse per quẽ est facta conceptio spiritus sancti: Obruitur impudentissimum os tuum cunctis diuinorum apicum testimonijs: obruitur sacris uoluminib. sanctis testib. obruitur, deniq; ipso Dei Euangelio quasi diuina manu. Et Gabriel illę magnus, qui in Zacharia uocẽ incredulam uirtute uerbi sui coërcuit, multò magis in te blasphemam atq; impiam suo ipso ore damnauit, dicens ad Mariam uirginem Dei matrem: Spiritus, inquit, sanctus ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideo & quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei. Vides quòd ut secundum carnem hominis fieret filius Iesus Christus, antè est filius Dei prædicatus? Paritura enim dominum uirgo Maria, sancto in se spiritu descẽdente, & uirtute altissimi cooperante concepit. Ac per hoc intelligis, quod domini saluatorisq; nostri est origo inde conceptus: & cum descendente in uirginem totius diuinitatis plenitudine natus sit, filius esse hominis non potuerat, nisi prius Dei filius fuisset, & ideo missus ad annunciandã sacri ortus natiuitatẽ angelus Dei, cum sacramentũ cõceptionis antè dixisset, partui ipsi nomen imposuit, dicens: Ideo & q̃d nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei, hoc est, illius filius nuncupabitur, q̃ generante est generatus. Dei ergo filius Iesus Christus: quia & à diuinitate genitus, & à diuinitate cõceptus. Si aũt Dei filius, ergo indubitanter Deus, si aũt Deus, ergo gratia Dei non carens: neq; enim ea re unquã caruit, quam ipse fecit. Gratia enim & ueritas per Iesum Christum facta est. Omnis ergo in eo gratia, omnis uirtus, omnis potentia, omnis diuinitas, omnis deniq; diuinitatis ac maiestatis ipsius plenitudo, cum eo atq; in eo semper fuerunt, siue in cœlo, siue in terra, siue in utero, siue in ortu, nihil unquam Deo defuit, semper enim cum Deo deitas, non loco unquam ab eo, non tempore separata: ubiq; enim Deus totus, ubiq; perfectus, non diuisus, non demutatus, non imminutus est: quia nec addi unquam Deo, nec detrahi qcquam potest: sic enim imminutionem deitatis non habet, sicut nec augmentum. Idem ergo in terris fuit, qui & in cœlis: idem in humilibus, q in excelsis, idem in hominis exiguitate, qui in Dei maiestate. Et ideo bene Apostolus Christi gratiam nominans, Dei gratiã nominabat: Quia Christus totum erat quod Deus: omnis in ipsa stat hominis conceptione Dei uirtus, omnis diuinitatis uenerat plenitudo. Inde enim illi omnis diuinitatis perfectio, unde & origo. Neque enim unquam sine Deo fuerat homo ille, qui utique hoc ipsum quod erat, esse à Deo cœperat. Hoc itaque primum, uelis, nolis, negare nõ potest, quod dominus Iesus Christus filius Dei sit? Archangelo utique clamante in Euangelijs, quod ex te nascetur sanctum, uocabitur filius Dei. Hoc autem posito, scito te quicquid de Christo legeris, de Dei filio legere: quicquid de Domino aut Iesu legeris, ad Dei filium pertinere. Omnia enim hæc illius nomina, Dei filium nominant: omnia hæc eius

eius uocabula, filium Dei clamant. Et ideo tu in his omnibus quęcunque audieris, nomen diuinitatis agnoscens, cum in omnibus uideas te Dei filium intelligere debere, argumentare si placet, quomodo Deum ualeas à Dei filio separare.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE DOMINI, LIBER TERTIVS.

Scribens Romanis diuinus ille ecclesiarum magister, cum argueret, imò defleret Iudæorum, id est fratrum suorũ infidelitatem, his uerbis usus est: Optabam, inquit, anathema ipse fieri ego à Christo pro fratribus meis: qui sunt cognati secundùm carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissiones: quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. O' affectũ & fidelissimi apostoli, & pijssimi propinqui, qui inæstimabili charitate mori uult, & pro cognatis ut proximus, & pro discipulis ut magister. Et quæ tandem causa ut mori uellet? una utique, ut illi uiuerent. Vitam autem eorum in quo continebatur? in hoc scilicet, ut ipse ait, ut Deum Christum secundum carnem natum, ex sua carne cognoscerent. Et ideo utique Apostolus plus dolebat, quia eum illi ex Israel natum non intelligerẽt, qui ex suis æditum plus amare deberent. Ex quibus enim Christus, inquit, secundũ carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Eum scilicet ex illis Christum natum ait secundũ carnem, qui sit super omnia Deus benedictus in secula. Ex quibus Christus eñ inquit secundum carnem qui est super omnia Deus: Christum utique secundum carnem natum ex illis non negas, sed idem qui ex illis natus est, Deus est. Quid circumis? quid tergiuersaris? Christum ex Israel natum, secundum carnem Deum esse Apostolus dicit. Tu doce qñ non fuerit. Ex quibus Christus, inquit, secundum carnem, qui est super omnia Deus. Vides quia hoc apostolus unitate cõiũxerit, separari omnino nõ potest Deus à Christo. Sicut. n. ex illis Christus Apostolus p̃dicat, ita Deum in Christo esse cõfirmat. Aut utrunque hoc neges necesse est, aut utrunque fatearis. Natus secundum carnem Christus ex illis dicitur, sed idem in Christo Deus ab apostolo prædicat. Vnde & alibi: Deus enim erat in Christo, mundum recõcilians sibi. Diuidi hoc ab alterutro nequaquam potest. Aut Christum ex illis æditum denega, aut ex uirgine in Christo æditum confitere. Qui est, inquit, super omnia Deus benedictus in secula. Sufficere quidem fidelibus ad indicandam maiestatem diuinitatis nomen Dei abundè potuit: sed addendo, super omnia Deus benedictus in secula, blasphemiã perfidiæ assertionis exclusit: ne quis scilicet impiorum uocabulum Dei interdum etiam hominib. temporariè dono diuinæ dispensationis indultum, ad iniuriam summæ diuinitatis assumeret, & contumeliosis Deo comparationib. compararet, sicut uti p illud ubi ad Moysen dicit Deus: Dedi te Deum Pharaoni, aut illud: Ego dixi, dij estis, cum utique euidentissimam indulti nominis habeat significationem. Nam ubi dicit, ego dixi: non tam nomen est potestatis, q sermo dicentis. Sed & illud ubi dicit: Dedi te Deum Pharaoni, non diuinitatem accipientis, sed potestatem dantis exposuit. Nam cum dixerit, dedi, in illo utique significata est Dei potestas qui dedit, nõ diuinitatis natura in eo qui accepit. De Deo autem ac domino nostro Iesu Christo cum dicitur, qui est super omnia Deus benedictus in secula: & res statim probatur in uerbo, & uerbi res demonstratur in nomine: quia Dei nomen in Dei filio non significatio est adoptionis indultæ, sed ueritas proprietasque naturæ. Itaque inquit idem Apostolus: Nos neminem ex hoc nouimus secundum carnem, & si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus. Bene sibi cuncta sacri sermonis scripta conueniunt, & in omni penitus sui parte, etiam ubi uerborum specie non consonant, rerum tamen uirtute concordant, sicut in hoc quod ait, & si cognouimus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus, testimonium enim dicti præsentis, confirmatio superioris est, quo dixit: ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Illic enim posuit, ex quibus Christus secundum carnem: hic autem, etsi cognouimus Christum secundum carnem, illic, qui est super omnia Deus, hic autem, Christum secundum carnem nunc iam non nouimus. Species uerborum & alia, sed rei uirtus una, eundem enim quem illic secũdum carnem natum Deum super omnia prędicat, hic secundum

Rom. 9. 2. Cor. 5. Psal. 81. 2. Cor. 5.

ſecundũ carnem ſe iam non noſſe confirmat. Ideo ſcil. quia eundem quẽ natũ in carne nouerat, Deũ in ſecula cõfiteť, & ideo à ſe eũ ignorari ſecundũ carnẽ, q̃a ſuper omnia Deus. Hoc dicit, Non nouimus iam Chriſtũ ſecundũ carnẽ: & hic, nõ nouimus iam Chriſtum ſecundũ carnẽ. Hoc ait, Quia eſt Deus benedictus in ſecula. Aſcẽdit ergo quodãmodo, quaſi in altiorẽ gradũ doctrinæ apoſtolicæ prædicatio: licet ſibi ſenſu in utroq; cõueniat, ſacramentum tñ pfectæ fidei, quaſi ſententię expreſsionẽ cõfirmat, dicens: Et ſi cognouimus ſecundum carnẽ Chriſtũ, ſed nũc iam nõ nouimus: uidelicet, quia prius eum & hominem ſcimus & Deum, nunc tãtum Deũ. Ceſſante.n. infirmitate carnis, nihil in eo iam nouimus, niſi uirtutẽ diuinitatis: quia totũ in eo uirtus eſt maieſtatis diuinæ, ubi eſſe deſijt infirmitas imbecillitatis humanæ. Omne ergo penitus hoc teſtimonio myſterium & ſumptæ carnis, & perfectę diuinitatis expoſuit. Dicens.n. Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundum carnem: ſacramentum nati in carne Dei locutus eſt. Adijciẽs aũt, Nunc iam nõ nouimus: uim depoſitæ infirmitatis explicuit. Ac per hoc cognitio illa carnis ad ſignificationem ptinet hominis: ignoratio aũt ad honorẽ diuinitatis. Hoc eſt.n. dicere, Cognouimus Chriſtum ſecundum carnem, ut agnoſceretur quondam quod ſecundum carnem, nunc iam nõ cognouimus poſtquam eſſe deſiuit. Natura enim carnis in ſpiritualem eſt translata ſubſtantiam: & illud quod fuerat quondam hominis, factum eſt totum Dei. Et ideo non nouimus Chriſtum ſecundum carnem: quia abſorpta per diuinam maieſtatem infirmitate corporea, nihil ſacro reſedit corpori, ex quo imbecillitas in eo carnis poſſit agnoſci. Ac per hoc quicquid fuerat prius ſubſtantiæ duplicis, factum eſt uirtutis unius. Cum utique non ſit dubium, Chriſtum qui crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, totum

Gal. 1. uerè ex maieſtate diuina. Quod ſcilicet Apoſtolus omni ſcriptorum ſuorum corpore prædicans, bene etiam ad Galatas ſcribens ait: Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum patrem. Vides quam bene ſibi in prioribus præſentibusq; conueniat. Illic enim dicit, nunc iam non nouimus Chriſtum ſecundùm carnem, hic ait, non ex hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum. Patet quemadmodum etiam hic idem quod in ſuperioribus doceat. Dicens enim, miſſum ſe non per hominem, hoc dicit, non nouimus Chriſtum ſecundùm carnem: & ideo non per hominem miſſum, ſed per Ieſum, quia per Chriſtum miſſus, non per hominem miſſus ſum, ſed per Deum, nomen in eo humanitatis iam non eſt, in quo totum ſibi diuinitas uindicauit. Et ideo cum dixiſſet miſſum ſe non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, bene addidit, & Deum patrem, hoc eſt miſſum ſe à Deo patre, & à Deo filio eſſe deſignans. In quibus utique licet propter myſterium ſacræ & ineffabilis generationis, duplex ſit perſona, generantis & geniti: una tamen eſt uirtus mittentis Dei. Et ideo ille miſſum ſe à Deo patre, & Deo filio dicens, in perſonis quidem dualem oſtendit numerum, ſed in miſsione unam docuit poteſtatem. Sed per Chriſtum, inquit, Ieſum, & Deum patrẽ, qui ſuſcitauit eum à mortuis. Præclarus utiq; & admirabilis magiſter, ſciens dñm Ieſum Chriſtum ſicut uerum Deum, ita & uerum hominẽ prædicandum: ita ſemper maieſtatem diuinitatis in eo prædicat, ut incarnationis confeſſionem penitus non relinquat, excludens utique & phantaſma Martionis incarnatione uera, & paupertatem Hebionis diuinitate perfecta, ne ſcilicet per alterutrũ blaſphemiæ peruerſitate dominus Ieſus Chriſtus aut homo penitus ſine Deo, aut Deus ſine homine credatur. Bene ergo apoſtolus miſſum ſe ſicut à Deo patre, ita & à Deo filio prædicans, confeſsionẽ ſtatim dominicæ incarnationis adiunxit, dicens: Qui ſuſcitauit eum à mortuis: uerum ſcilicet incarnati Dei corpus, ſuſcitatum à mortuis docens. Iuxta illud: Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundũ carnem: bene addens, ſed iam non nouimus. Hoc enim ſe in eo noſſe dicit ſecundũ carnẽ, quod ſit à mortuis ſuſcitatus. In eo uerò ſe eũ iam non noſſe ſecundũ carnẽ, quod ceſſante carnis fragilitate, in ſola eum nouerit Dei eſſe uirtute. Fidelis ſcilicet prædicandæ dominicæ diuinitatis, & ſatis idoneus teſtis: qui in principio uocationis ſuæ cœlitus caſtigatus, maieſtatem ſuſcitati à mortuis domini noſtri Ieſu Chriſti, non fide tantũ animi ſui crederet, ſed etiam oculi corporalibus approbaſſet. Vnde etiam apud Agrippam regem & cæteros mundi iudices diſſerens, ita ait: Dum irem Damaſcum cum poteſtate & permiſſu principis ſacerdotum, die media in uia uidi rex de cœlo ſupra ſplendorem ſolis circũfulſiſſe me lumen, & omnes qui mecum ſimul erãt: omneſq;

omnesq́; nos cum decidissemus in terram, audiui uocem dicentem mihi Hebraica lingua: Saule Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare. Ego autem dixi: quis es domine? Dominus autem dixit ad me: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Vides quod eum Apostolus, quem in tanto maiestatis fulgore uiderat, rectè iam secundùm carnem non nosse dicebat. Cùm enim iubar illud diuini luminis quod sustinere non potuit, in ipsa sui prostratione uidisset, uox hæc secuta est: Saule Saule, quid me persequeris? Cui quærenti quis esset, ita euidenti dominus personæ suæ significatione respondit: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Te, te inquam hæretice nunc interrogo, te appello: credis de se Apostolo, aut non credis? aut si parũ est ei mas, credis de se domino, aut non credis? Si credis, finita quæstio est. Hoc enim necesse est quod nos credimus credas. Nos enim iuxta Apostolum, & si cognouimus Christũ secundùm carnem, sed nunc iam non nouimus. Nos Christum contumelijs non affecimus: nos carnem à Deo non separamus, & totũ quod Christus est, esse in Deo credimus. Tu ergo si idem quòd nos credimus credis, eadem necesse est fidei sacramenta fatearis. Si autem à nobis dissides, si neq; ecclesijs, neq; Apostolo, neq; ipsi deniq; de se Deo credis: ostẽde nobis in hoc quod Apostolus uidit, quid sit caro, & quid sit Deus. Ego enim hic discernere nihil ualeo. Video ineffabilem illuminationem: uideo inexplicabilem claritatem, uideo splendorem humanæ fragilitati intolerabilem, & supra id quod ferre mortales oculi queunt, inæstimabilem maiestatem Dei luce fulgentem. Quæ hîc diuisio, quæ hîc discretio est? In uoce Iesum audimus, in maiestate Deũ cernimus: quid est aliud nisi ut in una eademq́; substantia Deum & Iesum esse credamus? Volo tamen de hoc eodem adhuc aliquid apud te loqui. Dic mihi quæso: Si tibi nunc persequenti fidem catholicam id appareret, quod ignoranti apostolo tunc apparuit: si te inopinantem atq; securum fulgor ille circundaret, & perculsum atque perterritum splendor immensi luminis consterneret, lateresq́; in tenebris oculorum atq; errorum tuorum, quas tibi immensas & ineffabiles angustias pauor mentis augeret? Dic mihi obsecro, cum te iminentis mortis formido præmeret, & terror comminantis desuper maiestatis urgeret, audires quoq; illud in tanta mentis confusione dignum perfidia tua nomen: Saule Saule, quid me persequeris? & quærenti tibi quis esset, responderetur à cœlo, ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris, quid diceres? Nescio, non ad plenum adhuc credo: deliberare amplius mecum uolo, quem te esse existimẽ, qui è cœlo loquaris, qui me fulgore tuæ diuinitatis obrueres, cuius uocem audiam, & maiestatem ferre non possim. Tractandum mihi de hoc negocio est, credendum tibi sit, an non credendum, Christus sis tu an Deus, si Deus solus sis, an in Christo: si Christus solus sis, an in Deo. Discretionem hãc subtiliter obseruari, & diligenter considerari uolo, quid credendus sis, quid iudicandus sis. Nolo enim aliquid de officio meo perdere: ut cum te ut hominem despiciam, aliquid tibi diuini honoris impendam. Si ergo ut Paulus tunc Apostolus iacuit, prostratus humi iaceres: & fulgore diuini luminis obrutus, extremos spiritus ageres, hæc forsan diceres, hac ociosa loquacitatis garrulitate gannires. Sed quid facimus? quòd aliud tunc Apostolo uisum est. Et cum tremens ac semianimis concidisset, dissimulandum ultra non censuit, deliberandum amplius non putauit: suffecitq́; ei quod ineffabilibus experimẽtis quem ignorans hominem esse credidit, admonitus Deum esse cognouit, non dissimulauit, non distulit, nec malè conceptum errorem infideli amplius deliberatione suspendit: sed audito è cœlis Iesum domini sui nomine, subdita ut famulus, trepida ut flagellatus, deuota ut conuersus uoce respõdit: Quid faciã dñe? Itaq; paratissima, ac deuotissima fidei id statim meruit, ut quẽ fideliter credidit, eo ipso iugiter nõ careret, & ad quẽ corde trãsierat, is in cor eius ipse trãsiret: dicẽte ipso de se Apostolo: An experimentũ q̃ritis eius, q in me loqtur Christus? Quo loco uolo heretice, ut mihi disseras, hũc quẽ loqui Apostolus intra se dicit, homo an sit Deus? Si homo, q̃modo in corde eius corpus loqui poterat alterius? Si Deus ergo iã nõ homo Christus, sed Deus: qa cũ locutus in Apostolo Christus sit, & loq in eo nõ potuerit nisi Deus: ergo locutus in eo est Christus Deus. Vides itaq;, nihil esse hic iã q̃d dici queat, nec disiũctionẽ, aut diuisionẽ aliq; inter Christũ fieri & Deũ posse: qa totus in Christo Deus, & totus in Deo Christus. Nulla hic recipi disseparatio potest: nulla discisio, una tantũ est simplex, una tantũ pia & sana confessio, adorare, amare, & colere Christum

re Chriſtum Deum. Vis autem adhuc plenius & cumulatius ſcire nullam inter Deum
& Chriſtum eſſe diſtantiam? & eundem penitus Deum intelligendum eſſe, quem Chri-
2. Cor. 5. ſtum? Audi Apoſtolum ad Corinthios loquentem: Omnes enim nos, inquit, manife-
ſtari oportet ante tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſque propria corporis, prout geſsit,
Rom. 14. ſiue bonum, ſiue malum. Alio loco ad Romanam eccleſiam ſcribens: Omnes, inquit, ſta
Eſa. 45. bimus ante tribunal Dei. Scriptum eſt enim: Viuo ego dicit Dominus: quia mihi flecte
tur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo. Vides ergo unum atque idem tribu-
nal Dei, futurum eſſe quod Chriſti? Intellige ergo indubitanter Chriſtum Deum: & ubi
uides inſeparabilem penitus Chriſti ac Dei eſſe ſubſtantiam, inſeparabilem quoque a-
gnoſce eſſe perſonam. Niſi fortè quia Apoſtolus, in alia nos manifeſtandos Epiſtola an-
te tribunal Dei dixit: duo fortè tribunalia facias, & alios iudicandos à Chriſto, alios à
Deo cenſeas. Sed hæc friuola & furioſa ſunt, & inſanientibus inſaniora. Agnoſce ergo
omnium dominum, agnoſce uniuerſitatis Deum, agnoſce in tribunali Dei tribunal
Chriſti, agnoſce in tribunali Chriſti tribunal Dei. Ama uitam, ama ſalutem tuam, ama à
quo creatus es: metue à quo iudicandus es. Velis enim nolis, manifeſtandus ante tribu-
nal Chriſti es, & ſepoſita impietatis blaſphemia, ac uerborum infidelium cantilena, ſi a-
liud putas tribunal Dei eſſe, quàm Chriſti: uenies ante tribunal Chriſti: & inuenies uti-
que documẽto inexplicabili, ipſum tribunal Dei eſſe quod Chriſti, totamq; in filio Chri
ſto & filij Dei maieſtatem, & patris Dei poteſtatem. Non enim pater iudicat quenquam,
Ioan. 5. ſed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem.
Qui enim negat patrem, & filium: omnis qui negat filium, nec patrem habet: qui confi-
tetur filium, & patrem habet. Diſce itaque inſeparabilem eſſe patris ac filij honorem, inſe
parabilem dignitatem: neque honorari filium ſine patre, nec patrem poſſe ſine filio. Ho-
norare autem Deum ac Dei filium, niſi in Chriſto unigenito Dei filio nullus ualet: Qua
Rom. 8. ſpiritum ipſum utique homo, niſi in ſpiritu Chriſti habere non poteſt, dicente Apoſtolo:
Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus Dei habitat in uobis. Si
Ibidem. quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Et iterum: Quis accuſabit aduer
ſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus, qui mor-
tuus eſt, imò qui reſurrexit. Vides ergo iam, etſi non uis, nulla omnino penitus uel inter
ſpiritum Dei & ſpiritum Chriſti, uel inter iudicium Dei, & iudicium Chriſti eſſe diſtan-
tiam. Tu elige utrum malis, alterum enim fieri neceſſe eſt, ut aut Chriſtum Deum eſſe fi
de intelligas, aut in Chriſto Deum damnatione cognoſcas. Sed uideamus cætera, quę ſe
quuntur. Scribens ad Corinthiorum eccleſiam, idem de quo ſuperius locuti ſumus do-
1. Cor. 1. ctor eccleſiarum omnium Paulus, ita locutus eſt: Iudæi, inquit, ſigna petunt, & gentes ſa
pientiam quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis quidem ſcan-
dalum, gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem qui ſalui fiunt, Iudæis atque gentibus,
Chriſtum Dei uirtutem & Dei ſapientiam. O fortiſsimum fidei magiſtrum: cui docen-
ti eccleſias, parum etiam hoc loco uiſum eſt, ut Chriſtum Deum eſſe diceret, niſi crucifi
xum addidiſſet, ſcilicet ut ad exertiſsimam ac ualidiſsimam fidei doctrinam eundem
quem crucifixum diceret, Dei ſapientiam prædicaret. Non ergo ſubtilitate aliqua, aut cir
cumitione uerborum uſus eſt: nec in prædicando domini Euangelio, crucis Chriſti no-
men erubuit. Et licet hoc ſcandalum eſſet Iudæis, & ſtultitia gentibus, Deum audire na-
tum, Deum audire corporeum, Deum audire paſſum, Deum audire crucifixum: non ta
men ille propter Iudaici ſcandali impietatem, uirtutem pietatis ſuæ non enarrauit: aut p-
pter alienę ſtultitiæ infidelitatem, fidei ſuæ robur imminuit: ſed palàm, conſtanter, forti-
ter eum quem caro ædiderat, homines occiderant, lancea perforarat, crux diſtẽderat, uir-
tutem Dei & ſapientiam prædicabat, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtulti-
tiam. Sed tamen hoc quod erat alijs ſcandalum ac ſtultitia, alijs erat uirtus Dei & ſapien-
tia. Pro diuerſitate enim perſonarum, erat diuerſitas ſenſuum: & quod expers ſani intel-
lectus, & in capax ueri boni diffidentia inſipiens denegauerat, id intra ipſos animæ re-
ceſſus ſacrum eſſe ac ſalutiferum fides ſapiens ſentiebat. Dic mihi ergo hæretice, hoſtis
quidem omnium, ſed tuus maximè: cui crux domini noſtri Ieſu Chriſti, & cum Iudæis
ſcandalum eſt, & ſtultitia cum gentibus: qui ſacramenta ueræ ſalutis & illorum reſpuis
ſcandalo, & iſtorũ non ſapis ſtoliditate: cur Pauli Apoſtoli prædicatio, aut paganis ſtul-
titia,

titia, aut Iudæis scandalum fuit? nunquid potuerat offendere homines, si Christum ut tu esseris, solitarium esse hominē etiam ipse potuisset? Cui enim natiuitas illius, cui passio, cui crux, cui perēptio incredibilis, aut grauis esse potuisset? aut quid noui, uel inauditi in se Pauli prædicatio fecerat, si id passum hominē Christum esse dixisset, quod passim quotidie in hominibus conditio humana toleraret? Sed illud utique erat, quod gētilis stultitia non recipiebat, quod Iudaica infidelitas respuebat: quod Christum utiq;, quem illi, ut tu, solitarium hominem arbitrabātur, Apostolus Deum esse dicebat. Hoc erat utique quod impiorum sensus refutabat, quod perfidorum aures ferre non poterant: in homine Iesu Christo Dei prædicare natiuitatem, Dei asseri passionem, Dei annunciare crucē. Hoc utiq; erat graue, hoc incredibile: quia hoc erat incredulum humanę audientiæ, quod inauditum fuerat diuinæ contigisse naturæ. Itaq; securus es tali hac affirmatione, atq; doctrina, quod nunquā prædicatio tua, aut gentibus stultitia, aut Iudæis scandalum erit. Nunquam tu à Iudæis atq; gentibus, aut cum Petro crucifigeris, aut cum Iacobo lapidaberis, aut cum Paulo capite plecteris. Non enim habet prædicatio tua illorum offensionem. Solitarium hominem natum, solitariū passum asseris. Timere non potes, ne persecutione sua te illi lędant: cū tu eos tua prædicatione cōfirmes. Sed uideamus tamen adhuc aliquid de hoc ipso. Christus ergo iuxta Apostolū, uirtus Dei & sapientia Dei est. Quid habes quod respōdeas? quid habes, quo te conferas? Exire hic & progredi nusquam potes. Christus Dei sapientia est, & Dei uirtus. ille quē Iudæi insectati sunt, quem gentiles riserūt, quem tu cum illis ipse persequeris. Ille inquā, qui & paganis stultitia est, & Iudæis scādalum, & tibi utrunq;: ille inquā est Dei uirtus, & Dei sapientia. Quid habes quod agas? claudes fortasse aures ne audias. Hoc & Iudęi Apostolo pręedicante fecerunt. Quidlibet facias, Christus in cœlo est, & in Deo, & cum eo, atq; in eo, in superioribus, in quo & in inferioribus fuit, persequi eum iam cū Iudæis non potes. Sed facis unum tamen quod potes: persequeris eum in fide, persequeris in ecclesia, persequeris in opinionis impiæ telo, persequeris praui dogmatis gladio. Plus fortè aliquid quàm quidam ueterum Iudæorum facis: Christum tu nunc persequeris, postquam eum etiam illi, qui persecuti fuerāt, crediderūt. Sed minoris criminis forsan putas, quòd inijcere in eum iam manus non potes. Non minus inquam, non minus grauis illa est persecutio, in qua eum in suis impij persequuntur. Sed offendit te dominicæ crucis nomē: hoc & iudæos semper offendit. Exhorrescis Deum audire passum: hoc & gentilis error irrisit. Quęro ergo nunc, in qua ab illis parte dissidas, cum in hac tibi atq; illis peruersitate conueniat? Sed ego prædicationem hac dominicæ passionis non solū imminuo, sed quantum in uoto est, ac substantia mea, augeo. Nunc enim qui crucifixus est, non solum uirtutem ac sapientiā Dei, quia nihil maius est, sed etiam totius diuinitatis ac maiestatis dominum prædicabo. Hoc magis quòd in hoc sermo meus doctrina Dei est, dicente Apostolo: Sapientiam loquimur inter perfectos: sed sapientiam non huius seculi, neque principum huius seculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita fuit, quam prædestinauit Deus ante secula in gloriam nostram: quā nemo principum seculi huius cognouit. Si enim cognouissent, nūquam dominum maiestatis crucifixissent. Sed sicut scriptum est: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę præparauit Deus his, qui diligunt eum. *Esa. 64.* Vides quàm breuiter sermo Apostolicus quanta dixerit? Sapientiam se loqui dicit sed sapientiam quam perfectè tantūmodo sapientes sciant, prudentes seculi nesciant. Dei enim hoc ait esse sapientiā, quę sit diuino tecta mysterio, & ante omnia secula in sanctorum gloriam prædestinata: atq; ideo eam his tantum, qui Deum sapiūt, esse cognitam: principibus autem seculi huius penitus ignotam. Causam autem subdidit, quā utrūq; quod dixerat comprobaret dicens: Si enim cognouissent, nunquā dominum maiestatis crucifixissent. Sed scriptum est, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his, qui diligunt eū. Vides ergo, quod sapiētia Dei in mysterio abscondita, & ante secula prædestinata, his fuit incognita, qui maiestatis dominum crufixerunt? his autem cognita, qui susceperunt? Bene autem in mysterio absconditam dicit Dei fuisse sapientiam: quia nullus hoc unquam hominis oculus uidere, uel audire auris, uel cor potuit cogitare, quòd maiestatis dominus, uel nascitu-

rus esset ex uirgine, uel uenturus in carne, uel omni afficiendus pœnæ & contumeliæ passione. Sed hæc utiq; Dei dona, sicut nemo est, qui cum essent abscondita in mysterio, sapere unquam per se poterit: ita beatus est, qui reuelata cognouit. Vnde quicunq; eam non agnouerunt, necesse habeantur inter principes seculi: qui autẽ cognouerunt, inter sapientes Dei. Non agnoscit ergo Deum in carne natum dominum, qui negat, ergo & uos non agnoscitis, qui negatis. Sed quidlibet faciatis, quamlibet impiè negatis: non plus Apostolo credimus. Et quid Apostolo dico? plus Deo credimus. Ipsi enim per Apostolum credimus, quem locutum in Apostolo certi sumus. Dominũ maiestatis sermo diuinus crucifixum à principibus huius seculi dicit: tu negas: & illi negabant Deum se crucifigere, qui crucifigebant. Habent ergo qui confitentur, cum confitente Apostolo partem: habeas tu necesse est, cum persequentibus portionem. Quid ergo est hic iam quod dici queat? dominum maiestatis crucifixum Apostolus dicit: immuta hoc, si potes: separa nunc, si uales, Iesum à Deo. Crucifixum certè à Iudæis Christum negare non potes. Sed dominus maiestatis est, qui crucifixus est. Ergo necesse est, aut Christum affixum esse in cruce deneges: aut Deum affixum esse fatearis, Sed fortè offendit te, quod tãdiu unus, uel maximè Pauli Apostoli testimonijs loquor. Satis mihi idoneus est, quem elegit Deus: nec enim erubesco eum fidei meæ habere testem, quem Deus uoluit mundi totius esse doctorem. Sed tamẽ ut acquiescam in hoc uoluntati tuæ, qui habere me forsitan prętet ea, quibus usus sum testimonia nõ arbitraris, audi perfectum humanæ salutis, & sempiternæ beatitudinis sacramentum, Martham in Euangelio prædicantem. Quid enim ait? Vtiq; domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei uiui, qui in hunc mundum uenisti. Disce à muliere fidem ueram: disce æternæ spei confessionem. Habes tamen grande solatium: non erubescas ab ea sacramentum salutis agnoscere, à qua testimonium Deus non refutauit accipere.

Quòd si authoritas tibi forsan personæ maioris placet: quamuis nullius displicere uel persona, uel sexus debeat, cui confessio sacramenti authoritatem facit: quia quamlibet conditio cuiusquam aut locus minor sit, uirtus tamen fidei nescit imminui. Interrogemus tamen non incipientem aliquem puerulum, cuius institutio rudis, aut fœminam, cuius fides forsitan uideatur incipiens: sed summum illum, & inter discipulos discipulum, & inter magistros magistrum: qui Romanæ ecclesiæ gubernaculum regens, sicut fidei habuit, ita & sacerdotij principatum. Dic nobis ergo, dic nobis quæsumus princeps Apostolorum Petre, dic quemadmodum credere ecclesiæ Deum debeant: æquum est enim ut doceas nos, doctus à domino, & aperias nobis ianuam, cuius clauem accepisti. Exclude omnes suffodientes cœlestem domum: & eos qui per adulterinas cauernas, & illicitos intrare aditus moliuntur, auerte: quia certum est, quòd nullus ostium regni intrare poterit, nisi cui clauis à te in ecclesijs collocata reserârit. Dic ergo quemadmodum credere Iesum Christum, & confiteri communem dominum debeamus. Respondebis utiq; absq; dubio: Quid me consulis qualiter dominus confitendus sit, cum habeas qualiter sim ego ipse confessus? Lege Euangelium, & non requires personam meam, cum habeas confessionem meam: imò illic habes personam meam, ubi confessionem meam: quia cum persona mea authoritatẽ sine confessione non habeat, authoritas est personæ meæ ipsa confessio. Dic ergò Euangelista, dic nobis confessionẽ, dic summi fidem Apostoli: hominem'ne tãtum confessus sit Iesum, an Deum. carnem in eo tantum esse dixerit, an Dei filium prædicarit? Interroganti ergo domino Iesu Christo, quem eum crederent, quem cõfiterentur esse discipuli, respondet primus Apostolorũ Petrus, unus utiq; pro omnibus: idem enim unius habuit responsio, quod habeat omnium fides. Sed primũ decuit respõdere: ut idem esset ordo respõsionis, qui erat honoris: & ipse antecederet confessione, qui antecedebat ætate. Quid ergo ait? Tu es, inquit, Christus filius Dei uiui. Simplici & rustica interrogatione ad confutandum te mihi hęretice uti necesse est. Dic mihi quęso, quis ille fuerit, cui Petrus ista respõdit? Negare nõ potes Christũ fuisse. Interrogo ergo, Christũ quẽ uocas? hominẽ an Deum? hominẽ utiq; absq; dubio: hinc em̃ omnis est tua hęresis, qa negas Christũ filiũ Dei. Et ideo etiã Mariã Christotocon esse, nõ theothocõ dicis: quia Christi generatrix sit, non Dei Christũ ergo tãtum hominem asseris nõ Deũ, & ideo filiũ esse eũ hominis, nõ Dei.

Quid er-

Quid ergo ad hæc respondit Petrus? Tu es, inquit, Christus filius Dei uiui. Christum hunc, quem tu hominis tantum filium esse asseris, ille testatus filium Dei. Cui ius credamus, tibi an Petro? opinor non es tam impudens, ut præponere te audeas primo Apostolorum. Tametsi quid est quod tu non audeas? aut quemadmodum Apostolum non despicias, qui Deum negare potuisti? Tu es ergo, inquit, Christus filius Dei uiui. Num quid hoc ambigui, aut obscuri aliquid in se habet? simplex tantum est & aperta confessio, Christum Dei filium prædicat. Negas fortasse dictum? sed euangelia testantur. An mentiri Apostolum dicis? sed detestabilis falsitas, Apostolum falsitatis accusans. An de alio Christo aliquo forsan hoc dictum esse contendis? Sed nouum prodigiosi commenti genus. Quid ergo reliquum est? unum scilicet cum scriptum sit legatur, & uerum sit quod legitur, tādem uel ui, uel necessitate constrictus, cum falsitatem astruere non ualeas, ueritatem impugnare desistas. Sed tamen quia summi Apostoli testimonio usus sum, quo dominum Iesum Christum coram Deo ipse cōfessus sit: uideamus quemadmodum confessionem eius, is quem confessus est approbârit: quia plus est multo quam quod Apostolus dixit, si dictum illius Deus ipse laudauit. Dicenti ergo Apostolo: Tu es Christus filius Dei uiui: quid à domino saluatore respōsum est? Beatus es, inquit, Simon Bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed spiritus patris mei, qui in cœlis est. Si displicet tibi uti Apostoli testimonio, Dei utere: laudādo enim Deus quod dictum est authoritatem suam Apostolico dicto addidit: ita ut etiam si dictum illud Apostoli ore prodiit, suum esse hoc tamen Deus fecerit qui probauit. Beatus es, inquit, Simon Bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed spiritus patris mei, qui in cœlis est. Ergo in Apostoli dicto & spiritus sancti, & præsentis filii & Dei testimonium uides: quid ergo amplius, aut quid simile requires? Filius laudauit: Pater interfuit: Spiritus reuelauit. Apostoli ergo dictum totius diuinitatis est testimoniū: quia illius necesse est hoc dictum autoritatem habeat, quo auctore processit. Beatus ergo es, inquit, Simon Bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed spiritus patris mei, qui in cœlis est. Ergo si Petro non caro & sanguis reuelauerunt ista & inspirauerunt, iam intelligis qui inspirauerit tibi. Si illum spiritus Dei docuit, qui Christum Deum esse cōfessus est: uides quòd tu spiritu dæmonis doctus sis, qui negare potuisti? Sed tamen dictum illud domini, quo collaudauit Petrum, quæ dicta alia consequuntur? Et ego, inquit, tibi dico: qui tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Vides quod dictum Petri ecclesiæ fides est? ergo extra ecclesiam sit necesse est, qui fide ecclesiæ non tenetur. Et tibi, inquit dominus, dabo claues regni cœlorum. Fides hęc cœlum meruit: fides hæc claues regni cœlestis accepit. Intellige quæ te maneant. Introire clausis huius ianuam non poteris, qui fidem clausis istius denegasti. Et portæ, inquit, inferni non præualebunt aduersum te. Portæ inferni fides est hæreticorum, imò perfidia. Quantum enim à cœlo inferna distant, tantum ab eo, qui Christum Deum cōfessus fuerit, is qui negat. Quæ ligaueris, inquit, in terris, ligata erunt in cœlis: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Perfecta Apostoli fides potestatem quodammodo diuinitatis accepit, quæ ligasset, uel soluisset in terris, uel ligata essent in cœlestibus, uel soluta. Tu ergo qui contra fidem Apostoli uenis, cum ligatum te iam in terris uideas, superest ut ligatum quoque in cœlis esse cognoscas. Sed longum est ire per singula, quæ prolixissimam & copiosissimam dissertionem numero sui faciunt, etiamsi breuiter strictimque memorentur. Sed unum addere tamen adhuc tibi Apostoli testimonium uolo: ut intelligas his, quæ ante pasionem domini acta sunt, ea etiam quæ post pasionem sunt secuta congruere. Illapsus in cōuentum discipulorum suorum clausis dominus ianuis, cum ueritatem corporis sui Apostolis declarare uoluisset: palpata Thomas Apostolus carne illius, tractato latere, exploratisque uulneribus, comperta penitus manifestati corporis ueritate, quid proclamauit? Dominus, inquit, meus & Deus meus. Nunquid dixit hoc quod tu dicis? homo & non Deus, Christus & non diuinitas. Corpus utique domini sui tetigit, & Deum esse respondit. Nunquid discretionem aliquam hominis & Dei intulit? aut carnem illam theotocon, ut tu ais, id est, susceptricē deitatis imaginem nominauit? uel more impietatis tuæ eum, quem contigit, non propter se, sed propter eū, quē in se receperat, uenerandum esse memorauit? Sed subtilitatem hanc discretionis tuæ Ioan. 20.

Apostolus Dei fortè non norat, & elegantiam iudicij tui ac differentiam non habe-
bat? homo uidelicet rusticus et imperitus, Dialecticæ artis nescius, Philosophicæ dispu-
tationis ignarus: cui scilicet institutio domini sui abundè sufficiebat: & qui nihil omni-
no sciebat nisi hoc, quod domino docente cognouerat? Et ideo sermo suus cœlestis do-
ctrina erat: fides sua magisterium diuinum erat: disiungere, ut tu facis, à corpore suo do-
minum nõ didicerat: & diuellere à seipso Deum penitus nesciebat. Sanctus, syncerus,
pius: innocentiam, peritiam, fidem illæsam, scientiam incorruptam habens: sensum cum
astutia simplicem, cum perfecta simplicitate sapientiam totius mali expertẽ, totius cor-
ruptionis ignarum, totius hæreticæ peruersitatis immunẽ: & qui formã diuini magiste-
rij in se exprimens, hoc tantum quod didicerat tenebat. Itaq; ille, ut tu forsitan putas, ru-
sticus & imperitus breui te nunc responsione concludit, paucis sermonis sui conteret.
Quid ergo Apostolus Thomas tetigit, cũ ad palpandũ Deum accessit? Christum utiq;
absq; dubio. Quid autem exclamauit? Dominus, inquit, meus, & Deus meus. Nunc si
potes, & Christum à Deo separa, et muta dictum hoc, si uales. Da Dialecticam disputa-
tionem, da prudentiam mundialẽ, & stultam illam uerbosam calliditatem sapientiam.
Verte omnes tete in facies, et cõtrahe. Quicquid siue animi, siue arte ualeas, quidlibet
dicas, quidlibet facias: exire hinc nusq; uales: nisi hoc quod Apostolus tetigit, Deũ esse
fatearis. Et quidem si quo modo posses, immutare forsan historicæ euangelicæ prædica-
tionem uelis, ut nec corpus domini Thomas Apostolus contigisset, nec Christum do-
minum Deum dixisse legeretur. Sed immutari quod in euangelio Dei scriptum est, ne-
quaquam potest. Cœlum enim & terra trãsibunt, uerba uerò Dei non preteribunt. Ec-
Matth. 24. ce enim etiam nunc tibi ille, qui nunc testatus est Thomas Apostolus clamat: Deus est
Iesus, quem tetigi, Deus est, cuius mẽbra palpaui: non ego incorporalia tenui, nec intra-
ctabilia tractaui: non spiritum manu contigi: ut de eo tantũ credar dixisse, Deus est: spi-
ritus enim iuxta domini mei dictum, carnem & ossa nõ habet. Ego corpus domini mei
tetigi: ego carnem & ossa palpaui: ego digitos meos in locum uulnerũ misi: & de Chri-
sto meo, quem compalpaueram, proclamaui: Dominus meus, & Deus meus. Non enĩ
noui inter Christum & Deum facere distantiam: inferre sacrilegas opiniones inter Ie-
sum & Deum nolo: diuellere à seipso dominum meum nescio. Facesse à me quisquis di-
uersa sentis, quisquis diuersa loqueris. Ego aliud Christũ, quàm Deũ esse nõ noui: hoc
cũ coapostolis meis tenui: hoc ecclesijs tradidi: hoc gẽtibus prædicaui: hoc etiã tibi cla-
mo, Christus Deus est, Christus Deus est. Aliud mẽs sana nõ sentit: aliud fides sana nõ
loquitur: diuelli à se diuinitas non potest. Et cum utiq; quicquid est Christus, Deus est,
inueniri in Deo aliud non potest, quàm Deus. Quid ais tu nunc hæretice? sufficiunt'ne
hæc testimonia fidei etiam sum̃æ infidelitati? an aliquid adhuc addendũ est? & quid uel
post prophetas, uel post Apostolos addi potest? Nisi fortè, Iudæi quondam expostu-
labant, signũ tibi de cœlo etiam tu dari postules. Sed petenti hoc tibi illud, quod respon
Luc. 11. sum tunc illis est, necesse est responderi. Generatio praua, & adultera signum quærit: &
signũ non dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ. Et uerè sufficere tibi signũ hoc, uel cum
Iudæis crucifigentibus poterat, ut dominũ Deum nostrum etiam hac re sola doctus cre-
deres, quam etiam illi, qui persecuti fuerant, crediderũt. Sed tamen quia cœlestis signi
fecimus mentionem, ostendam tibi de cœlo signum: & quidem tale, cui nec dæmones
unquam contradixerunt: dum ipsa ueritatis necessitate, licet Iesum corporeum esse cer-
nerent, Deum tamẽ, quod erat esse clamabant. Quid ergo ait euangelica de domino Ie-
su Christo? Baptizatus autem, inquit, confestim accendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei
cœli, & uidit spiritum descendentem, sicut columbam uenientem super se. Et ecce uox
Matth. 3. de cœlis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. Quid ad hæc nunc
hæretice ais? Dictũ displicet, an persona dicentis? Nec interpretatione certè indiget in-
telligentia aliocutionis, nec commendatione uerborum dignitas alloquentis. Deus pa-
ter est, qui dixit: euidens est, quod dictum est. Nũquid aut tam imputentem, aut tam sa-
crilegam uocem proferre poteris, ut dicas de unigenito Dei filio, nec Deo patri esse
credendum? Hic est ergo, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed
tentabis forsitan dicere, ut est dementia, de uerbo hoc, non de Christo dictum fuisse.
Dic mihi ergo, quis erat qui baptizabatur? uerbum an Christus? caro an spiritus?

Negare utiq; non potes Christum fuisse. Homo ergo ille ex homine, ac Deo natus, spiritu sancto in uirginem descendente, & uirtute altissimi obumbrante conceptus, ac sic hominis & Dei filius, ille utiq;, ut negare non potes, baptizatus est. Si ergo ille baptizatus est, ille nominatus: quia ille utiq; nominatus, q̃ baptizatus est. Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Nunquid dici significatius, aut expressius quicquam potest? Christus baptizatus est: Christus ascẽdit de aqua: Christo baptizato cœli aperti sunt: propter Christũ columba descendit super Christum: in corporalis specie spiritus sanctus adsistit: Christum pater appellauit. Hoc si de Christo dictum negare ausus es, superest ut nec baptizatum Christum fuisse, nec spiritum descẽdisse, nec patrem locutum esse contendas. Sed urget tamen, & premit te ipsa ueritas: ut etiam si confiteri eam nolis, tamen negare non possis. Quid enim ait euangelista? Baptizatus autem confestim ascẽdit de aqua. Qui baptizatus est? Christus utiq;. Et ecce, inquit, aperti sunt ei cœli. Cui scilicet nisi illi, qui baptizatus est? Christo utiq;. Et uidit spiritum Dei descendentem, sicut columbam uenientem super se. Quis uidit? Christus scilicet. Super quẽ descẽdit? super Christum utiq;. Et uox facta est de cœlo, dicens. De quo? de Christo scilicet. Quidem enim sequitur? Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. Vt omnia illa propter quem facta essent ostenderentur, uox consecuta est dicens: Hic est filius meus dilectus. Hoc est dicere: Hic est propter quem cũcta hæc facta sunt. Hic est enim filius meus: propter hunc cœli aperti sunt: propter hunc spiritus meus uenit: propter hunc uox mea facta est. Hic est enim filius meus, Dicẽs enim: hic est filius meus, quem designabat? illum utiq; quem columba tangebat. Quem ergo columba tetigit? Christum scilicet. Ergo Christus. Impleta est, ut reor, sponsio mea. Vides ergo profectò hæretice signum tibi de cœlo datum: & quidem non unum, sed & multa, & singularia? Habes enim unum in apertione cœli, aliud spiritus descensionis, tertium in patris uoce. Quæ utiq; euidentissimè omnia Christum Deum esse declarant: quia eum & reseratio cœlorum Deum indicat, & descensio super eum spiritus sancti Deum approbat, & alloquirio patris Deum esse confirmat. Neq; enim uel cœlum nisi domini sui honore patuisset, uel spiritus specie corporali, nisi super Dei filium descendisset: nec pater filium, nisi uerè filium declarasset: præsertim cum his diuinæ natiuitatis significationibus, quæ non solum ueritatem piæ fidei confirmarent, sed etiam prauitatem impiæ opinionis excluderent. Ineffabili enim diuini dicti magnificentia cum expressè, ac significanter dixisset pater, hic est filius meus dilectus, addit etiam illud, quod securum eit: dilectus scilicet, in quo mihi complacui. Vtiq; sunt per prophetam Deum fortem, & Deum magnum iam prædicauerat: ita hic dicens, filius meus dilectus, in quo mihi complacui; super proprij filij sui nomen etiam dilecti. & complaciti sibi filij nomen adiecit: ut proprietatem diuinæ uidelicet naturæ nominum significaret adiectio: & id ad honorem filij Dei peculiariter pertineret, quod nulli omnino homini cõtigisset. Itaq; sicut illa propria, ac peculiaria in persona domini nostri Iesu Christi fuerunt, quòd cœli aperti sunt; quod cum Deus pater cunctis uidentibus per aduentantem, atque astantem columbam, quasi manu quodammodò sua tetigit: & quia digito indicante monstrauit; dicens: Hic est filius meus: ita illud quoque proprium ei ac singulare, quòd peculiariter patri complacitus nominatur: ut peculiarem utiq; naturæ significationem peculiaria additamenta monstrarent, & proprietatem unigeniti filij, etiam cognominum proprietas confirmaret, quam iam honor signorum præcedentium comprobasset. Sed iam libelli istius finis sit. Neque enim dictum hoc Dei patris augeri humanis sermonibus, aut exæquari potest. Nobis de domino Iesu Christo filio suo, satis per se ipse Deus pater idoneus testis est, dicens: Hic filius meus. Tu si contradicendum his Dei patris uocibus putas: illi à te necesse est contradici, qui eum euidentissima declaratione filium suum esse ab omni mundo fecit agnosci.

Finis libri tertij.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE DOMINI, LIBER IIII.

CONsummatis libellis tribus.quasi fidelissimis atque opulentissimis testibus, ut apertè quorum ueritas non humanis tantum,sed etiam diuinis testimonijs locupleta est,sufficere quidem nobis ad causæ probationem, per diuinam authoratem abundè poterant:cum ipsa utique per se causæ suæ authoritas diuina sufficiat. Sed tamen quia plena est his testimonijs sacrorum uoluminum series:ubi tot testes sunt,quot sententiæ: imò ubi ipsa scriptura sacra, quasi unum quodammodo diuini oris est testimonium:ad cumulanda quædam adhuc putauimus, non pro necessitate approbationis,sed pro facultate rerum & copia: ut quicquid necessarium non esset defensioni, totum proficeret ornatui. Ergo quia superioribus libris dominum Iesum Christum non propheticis tantum atque Apostolicis, sed etiam euangelicis testimonijs,cum in carne atque in terra esset,Deum probauimus:nunc eum qui in carne natus est,etiam ante carnis susceptionem Deum fuisse monstremus, ut intelligasc onsentientibus, & quasi conclamantibus sibi diuinorum uoluminum testimonijs,eundem te in natiuitate corporea & hominem debere credere & Deum,quem antè natiuitatem corpoream tantum Deum: & quem post æditionem uirginis in corpore Deum,eundem ante partum uirginis uerbum Deum. Disce ergo primum ab Apostolo totius mundi magistro,eum qui est sine exordio Deum,filium Dei, in fine mundi,id est in temporum plenitudine,filium hominis factum esse. Ait enim.At ubi uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Dic mihi ergo nunc,antequam dominus Iesus Christus ex matre Maria nasceretur, habuit Deus filium,aut nō habuit? Negare non potes quin habuerit: neque enim unquam aut sine patre filius,aut sine filio pater:quia sicut ex patre filius,ita ex filio pater dicitur. Vides ergo quod dicente Apostolo,misit Deus filium suum, suum utique suum, ut ipsius uerbo utar Apostoli,suum filium Deus misit. Neque enim aut alienum aliquem filium misit,quia suum misisse dicitur:omnino mittere potuit, si non erat qui mitteretur. Misit ergo,inquit,filium suum,factum ex muliere. Ergo & quia misit eum,misit qui erat:& quia suum misit, non alienum utique, sed suum misit. Vbi ergo illud est tuum calliditatis terrenæ argumentum:nemo anteriorem separet? Nunquid enim non antiquior Maria dominus? nunquid non antiquior denique homine ipso Deus? cū utique nullus hominum non ex Deo. Vides ergo, quòd non solum antiquiorem se Maria peperit:non solum inquam antiquiorem se,sed authorem sui,& procreans procreatorem suum. Facta est parentis parens:quia quàm utique fuit Deo natiuitatem homini tribuere,tam promptum sibi:quàm facile ut hominem nasci faceret, tam facilè ut ipse ex homine nasceretur. Neque enim circumscripta est in persona sua potestas Dei, ut quod Dei in omnibus licet,non liceat in se:& qui utique in natura Deitatis ipsius id habet, ut omnia possit Deus,in sua tantum persona,id non habet ut sit Deus in homine. Sequestratis ergo, ac repudiatis friuolis,& caducis terrenarum argumentationum stoliditatibus,simplici tantummodo testificationi,ac nudæ credendum est ueritati:& his tantum de Deo testibus fides accommodanda, quos Deus misit, & in quibus ipse de se,ut ita dixerim,prædicauit. Aequum est enim,ut de agnitione illius ipsi credamus,cuius scilicet totum est,quod de eo nouimus:quia agnosci utique Deus ab homine potuit, nisi agnitionem sui ipse tribuisset. Et ideo iustum est, ut totum credamus de eo, quod scimus, cuius est omne quod scimus:quia si ei non credimus à quo scimus, fit ut omnino nihil sciamus,dum ei non credimus per quem scimus. Itaque quia superiore testimonio patuit, quod Deus filium suum misit, & is filius hominis factus est, qui semper filius Dei fuit:uideamus an idem Apostolus alibi simile aliquid testimonio huic dixerit: ut lucens iam per se ueritas, duplicata testimoniorum luce plus luceat. Ait idem ergo Apostolus:Misit Deus filium suum in similitudine carnis peccati. Vides utique Apostolum non casu aliquid,aut inconsiderata uoce dixisse, ut id quod semel dixerat præteriret? quia scilicet nec cadere in eum casus,aut inconsiderantia poterat,in quo plenitudo diuini cōsilij & sermonis habitabat. Quid ergo ait? Misit Deus filium suum in similitudine car-

Gal.4.

Rom.8.

dine carnis peccati. Idem iterat, idem inculcat dicẽs: Misit Deus filium suum. Eximius utiq;, & admirabilis magister, sciens in hoc totum penitus catholicæ sacramẽtum fidei contineri, ut natus in carne dominus, & missus esse in hunc mundũ Dei filius crederetur, hoc etiam atq; etiam clamitat dicens: Misit Deus filium suum. Nec mirũ si ad Euãgelizandum Dei aduentum peculiariter missus, sic prædicauit, cùm id etiam ante legẽ lator legis ipse clamauerit, dicens: Obsecro domine, prouide alium quẽ mittas. Quod in Hebræorum uoluminibus multò euidentius legitur: Obsecro domine, mitte quem missurus es. Pius utiq; Propheta, & totius in se generis humani affectum habens, eum qui mittendus à patre ad redemptionem ac salutem omnium erat, ut quam celerrimè mitteretur, quasi totius à Deo patre humanæ carnis uocibus postulabat, dicens: Obsecro domine, mitte quem missurus es. Misit ergo, inquit, Deus filium suum in similitudine carnis peccati. Bene cùm missum eum in carne diceret, peccatum ab eo carnis exclusit. Misit enim, inquit, Deus filium suum in similitudine carnis peccati, hoc est, ut in uera carnis susceptione agnosceretur, ueritas non fuisse peccati: & quantum ad corpus, ueritas intelligeretur: quantum ad peccatum, similitudo peccati. Quia cùm omnis caro peccatrix sit, ille autem sine peccato carnem habuerit, similitudinem peccatricis carnis in se habuit, dum in carne esset: ueritate autem peccati carnis, quia sine peccato fuit. Misit ergo, inquit, Deus filium suum in similitudine carnis peccati. Vis scire quàm benè hoc Apostolus prædicarit, audi quemadmodum hoc in os Apostoli, quasi ex ipsius Dei ore defluxerit, dicente domino: Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Ecce ipse, ut uides, dominus missum se à Deo patre ad salutem humani generis protestatur. Quòd si euidentius declarandum putas, quem filium ad saluandos homines Deus miserit, quamuis proprius atq; unigenitus Dei filius non nisi unus sit, & cum filium suum misisse dicitur, unigenitum utiq; suum misisse monstratur. Audi tamẽ Dauid Prophetam, eum qui ad salutem humanam missus sit euidentissimè designantem. Misit, inquit, uerbum suum, & sanauit eos. Nunquid uertere hoc ad carnem potes? ut dicas ad sanandum humanum genus hominem tantum à Deo, missum? Non potes utiq;: reclamat enim tibi cùm omnibus scripturis sacris Dauid Propheta, dicens: Misit uerbum suum, & sanauit eos. Vides ergo ad sanandos homines uerbum missum esse, quia licet per Christũ sanitas data sit, uerbum tamen Dei in Christo fuit, quod per Christũ cuncta sanauit, ac sic unito per sacramentum incarnationis Christo & uerbo Dei, factus est Christus & uerbum Dei unus ex re utraq; filius Dei. Quod utiq; Apostolus Ioãnes declarare apertè uolens: Misit, inquit, Deus filium suum saluatorem mundi. Intelligis quomodo inseparabili connexione Deum hominemq; coniunxerit? Christus enim qui ex Maria natus est, saluator absq; dubio appellatur, secundùm illud: Quia natus est uobis hodie saluator, qui est Christus Dominus. Hic autem ipsum quod missum est uerbũ Dei, saluatorem nominat dicens: Misit Deus filium suũ saluatorem mundi. Patet itaq; quod per sacramentum uniti, cũ homine uerbi Dei, & uerbum quod ad saluandũ missum est, saluator dicitur, & saluator in carne natus, per uerbi utiq; consortium Dei filius nũcupatur: ac sic in discreta utriusq; nominis maiestate, q̃a unitus est cùm homine Deus, quicq̃d est homo & Deus, totũ penitus nuncupat̃ Deus. Et ideo idẽ Apostolus bene subdidit dicens: Quisquis crediderit, quia Iesus est filius Dei, Deus in illo manet, & charitas Dei in eo p̃fecta est. Illũ uerè p̃dicat credere, illũ plenũ diuina asserit charitate, qui Iesum filiũ Dei credit. Filiũ aũt Dei uerbũ Dei esse testatur, ac per hoc unũ atq; idem penitus uult intelligi unigenitũ uerbum Dei, & Iesum Christũ filiũ Dei. Vis aũt plenius scire, quãuis Christus secundũ carnẽ, uerè ex homine homo natus est, tamen propter ineffabilẽ sacramenti unitatem, qua unitus cũ Deo homo est, nullã penitus inter Christum & uerbum esse distantiam? Audi dominicum Euangelium, immò potius audi ipsum descendentem Deum. Hæc est, inquit, uita æterna, ut cognoscant te solum uerũ Deum, & quem misit Iesum Christum. Superius audisti uerbũ ad sanandos homines missum esse, hic aũt audis eum qui missus, Iesum Christum esse. Separa hoc si potes: cũ uideas tantam unitatẽ Christi & uerbi esse, ut non solum unitum cũ Christo uerbum, sed etiam propter unitatẽ ipsam Christus iam uerbum esse dicatur. Sed parum hoc elu

Ioan. 3.

Psal. 106.

Luce. 2.

1. Ioan. 4.

Ioan. 17.

cere forsitan putas:non quia parũ luceat,sed quia infidelitas tenebrosa semper ipsa sibi
etiam in luce tenebras facit. Audi itaq; paucis sermonibus omne hoc unitatis domini-
1.Cor.8. cæ sacramentũ Apostolum cõplectentem: Vnus, inquit, Dñs noster Iesus Christus,
per quem omnia. Iesu bone, quanta est authoritas in uerbis tuis? tua enim sunt, quæ à
tuis per te dicuntur. Ecce hoc Apostoli dictum, quàm paucis quanta cõplectitur? V-
nus, inquit, Dñs Iesus Christus, per quem omnia. Nunquid ad pdicandum tanti myste-
rij sacramentum aliqua circumitione uerborum usus est? aut id quod intelligi à nobis
uoluit, longæ orationis narratione tractauit? Vnus, inquit, Dñs noster Iesus Christus,
per quem omnia. Simplici tantum & breui locutione arcanum tantæ maiestatis edo-
cuit: hac scilicet fiducia, qua sciebat sermonẽ suũ in negotio Dei longis argumẽtatio-
nibus non egere, & fidem dictis suis diuinitatem dare. Sola enim ad dictorum confir-
mationẽ rerum sufficit demonstratio, quando probatio in authoritate dicentis est. V-
nus, ergo inquit, Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Considera ubi hoc de uer-
Ioan.1. bo patris legeris, quod de Christo legis. Omnia, inquit Euangelium, per ipsum facta
sunt, & sine ipso factum est nihil. Apostolus dicit, per Christum omnia: Euãgelium di-
cit, per uerbum omnia. Nunquid repugnant sibi sermones sacri? Non utique: sed unũ
atq; eundem intelligi uoluit, & Apostolus Christum, per quem omnia creata dixit, &
Euãgelista uerbum, per quod omnia facta esse memorauit. Oportuerat itaq; quisquis
* Videtur hic aliquid deesse. es. * Audi inquam quid ipse de se uerbum Dei Deus pronũciarit. Nemo, inquit,
ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descẽdit, filius hominis qui est in cœlo. Et iterum:
Si uideritis, inquit, filium hominis ascẽdentem, ubi erat prius. Filium hominis è cœlo
Ioan.3. Ioan.6. descendisse memorauit. Quid est? quid mussitas? Negato hoc si hoc uales. Sed ratio-
nem dicti quæris: non reddo interim: Deus hoc dixit: Deus locutus est, uerbum illius
summa ratio est. Remoueo argumenta, remoueo disputationes: sola mihi ad credulita-
tem sufficit persona dicentis: Non licet mihi de fide dicti ambigere, nõ licet deliberare.
Quid mihi quærere quomodo uerum sit quod Deus Dixit: cum dubitare non debeã,
quin uerum sit, quod Deus Dixerit? Nemo inquit, ascẽdit in cœlum, nisi qui descẽdit
de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. Verbũ utiq; patris semper in cœlo fuit: & quo-
modo ille filium hominis, semper in cœlo fuisse memorauit? Intelligere ergo q cum fi-
lium hominis esse docuit, qui semper Dei filius fuit, cũ utiq; eum qui filius hominis nu-
per extitit, in cœlo semper fuisse cõfirmet. Huc accedit maius aliud, q eundem filium
hominis, id est, uerbũ Dei, quod descendisse de cœlo dixit, etiam tunc cùm in terra lo-
quitur, in cœlo esse testatur. Nemo, enim inquit, ascẽdit in cœlum, nisi qui de cœlo de-
scendit, filius hominis, qui est in cœlo. Quis quæso est qui hoc loquitur? Christus utiq;.
Vbi aũt tunc erat cum loqueretur? in terra scilicet. Et quomodo se & è cœlo cùm natus
est descendisse, & cum loquitur, in cœlo esse testatur: & unde filium hominis esse dicit,
cùm utiq; & è cœlo, nisi Deus descendere nõ potuerit: & cum in terra loquitur, in cœ-
lo utiq;, nisi per Dei infinitatem esse non possit? Aduerte ergo tandem & percipe, quòd
idem est filius hominis, qui uerbum Dei, quia & filius est hominis, dum ex homine ue-
re nascitur: & uerbũ Dei, dum idem qui in terra loquitur, manet semper in cœlo. Ac
sic humanæ est natiuitatis, quòd filium se hominis uerè dicit: diuinæ autem infinitatis,
quòd e cœlo penitus non recedit. Et ideò benè Apostolus instar diuinorũ uerbo do-
cens: Qui enim, inquit, descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes cœlos, ut imple-
ret omnia, & ipsum descendisse dicit, quem ascendisse. Descendere autem è cœlo non
Ephes.4. potuit nisi uerbum Dei. Quod utiq; cũ in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, for-
mam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo:
humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortẽ autem crucis. Descen-
dit ergo è cœlo uerbum Dei: ascendit autem filius hominis, ipsum ait ascendisse, quem
descendisse. Ergo uides quod idem & filius hominis qui uerbũ Dei? Et ideo secũdum
diuini uerbi magisterium intrepidè iam & incũctanter, & filius hominis è cœlo descẽ-
disse, & dominus maiestatis crucifixus esse, dicẽdus est, quia secundum suscepti corpo-
ris sacramẽtum, & filius Dei factus est filius hominis, & in filio hominis crucifixus est
dominus maiestatis. Et quid plura? longum est de singulis multa dicere: dies enim me
deficiet, si omnia quæ ad hanc rem afferri possunt, conquirere aut explicare tentauero.

Reuoluenda

Reuoluenda enim hoc uolenti scriptura omnis, ac relegenda est. Nam quæ sunt quæ non pertineant ad hoc, cùm omnia scripta sint propter hoc? Breuiter ergo ac strictim nonnulla dici necesse est, ut dici possint, & enumeranda quædam magis, quàm explicanda, ac damnis (ut ita dicam) damna redimenda: Cùm propter hoc utiq; conueniat aliqua transcurri, necesse sit propè cuncta reticeri. Venit ergo, inquit saluator in Euangelio, uenit filius hominis saluare quod perierat. Et Apostolus: Fidelis, inquit, sermo, & omni acceptione dignus, quomodo Iesus Christus uenit in mundum, peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ut Ioannes Euangelista: In propria, inquit, uenit, & sui eum non receperunt. Vides ergo quod scriptura alibi filium hominis, alibi Iesum Christum, alibi uerbum Dei in mundum uenisse prædicat? Intellige itaque dissimilitudinem appellationum esse, non rerum, & in diuersa nominum specie unam esse uirtutem. Nam licet uenisse in mundum nunc filius hominis, nunc Dei nominetur, id est, uerbum: unus tamen in utroque nomine designatur. Nam cùm utique secundum Euangelistam in mundum uenerit, per quem ipse factus est mundus, & filius hominis factus sit, qui est mundi creator Deus: non inter est, quid in singulis nominetur, qui Deus in omnibus intelligitur. Non præiudicat enim diuinitati dignatio, aut uoluntas sua, cùm hoc utiq; magis diuinitatem ipsam cõprobet: quia quicquid uoluit, hoc fuit. Ergo & quia uoluit, in mundum uenit: & quia uoluit, homo natus est, & quia uoluit, filius hominis appellatus est. Omnia enim sicut uocabula sunt, ita uirtutes Dei. Non imminuit in illo dissimilitudo nominis uim potestatis. Quicquid libet dictus fuerit, in cunctis unum est: sic licet in specie uocabulorum aliqua diuersitas, non est in uirtute nominum, nisi una maiestas. Verum quia hactenus Euangelicis uel maximè atq; Apostolicis, quasi nouis testibus usi sumus: nunc de propheticis ueteribus proferamus, admiscẽtes interdum antiquis noua, ut intelligãt omnes, scripturam uenturum in carne Dominum, toto quodammodo suo corpore, quasi uno ore clamasse. Ait itaque eximius ille & admirabilis tam munere Dei diues, quam testimonio, cui uni admodum contigit sanctificari antequam nasci, Hieremias Propheta: Hic est, inquiens, Dominus noster, non reputabitur alius præter eum: qui inuenit omnem uiam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & inter homines cõuersatus est. Hic est, ergo, inquit, Deus noster. Vides à Propheta Deum quasi manu indice ostendi, & quasi digito significante monstrari? Hic est, enim inquit, Deus noster. Dic mihi ergo, quem Deum his signis Propheta tunc atq; indicijs demonstrabat? nunquid nam patrem? Et quid necesse erat ostendi eum, quem se omnes nosse credebant? Non enim Iudæi Deum tunc ignorabant: qui sub Dei lege uiuebant. Sed id agebatur utiq;, ut filium Deum noscerent. Et ideo bene Propheta eũ, qui omnem disciplinam inuenisset, id est, legem dedisset, uidendum in terris, id est, uenturum in carne dicebat: ut quia eum, qui legem dedisset, Deũ esse Iudæi non dubitarẽt, eum qui in carne uenturus esset, cognoscerẽt, cùm eum utiq; quem legislatorem Deum crederent, uidẽdum inter homines per susceptionem humanæ carnis audirẽt: eundem ipse quoq; scriptura sacra per Prophetam aduentum proprium pollicente: Quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum: Non reputabitur, inquit, alius præter eum. Pulchre his Propheta præuidens peruersa dogmata, omnem sensum hæreticæ peruersitatis exclusit, dicens: Non reputabitur alius præter eum. Hic est enim unus ex Deo in Deum natus: cuius iussione uniuersitatis opus secutum est, cuius uoluntas rerũ ortus est: cuius imperium mundi fabrica est, qui cuncta dixit, & facta sunt: cuncta mandauit & creata sunt. Hic ergo unus est, ad Patriarchas loquens, in Prophetis manens, ex spiritu conceptus, natus ex uirgine Maria: in mundo uisus, inter homines cõuersatus, affigens ligno crucis chirographum peccatorum, triumphãs in semetipso, aduersarias nobis inimicasq; uirtutes morte occidẽs, resurgendi fidem omnibus tribuẽs, gloria sui corporis corruptionem humanæ carnis interimens. Vni ergo hæc Domino Iesu Christo peculiaria sunt: & ideo non reputabitur alius ad eũ: quia unus in hac gloriæ ac beatitudinis singularitate Deus ex Deo natus est. Id ergo prophetica doctrina tunc agebatur, ut unitus à cunctis Dei patris filius disceret: & cùm ad filium non reputari Deum alterum audirent, unũ utiq; in patre ac filio Deum esse cognoscerent. Post hæc, inqt, inter-

Lucæ. 19. 1. Tim. 1. Ioan. 1. Hier. 3. Esa. 52.

in terris uisus est, & cùm hominibus conuersatus est. Vides quòd euidẽter hic aduen-
tus domini ac diuinitatis designatur? Nunquid enim pater unquam, qui non nisi filio
tãtum uisibilis esse legitur, aut in terris uisus est, aut in carne æditus, aut inter homines
conuersatus est? Non utiq;. Intelligis ergo quòd omnia hæc de filio Dei dicta sunt. Nã
& cum uidendum in terris Deum propheta dixerit: & alius præter filium non sit uisus
in terris, non de alio hoc absq; dubio propheta dixit, quàm in quo dictũ postea res pro-
bauit. Cùm enim uidendum Deum utiq; dixerit, non de alio hoc uerè dicere potuit,
quã qui uerè postea uisus fuit. Sed de hoc satis hactenus, nũc ad alia trãseamus. Labor,
Esaias 45. inquit Esaias Propheta, labor Aegypti, & negociatio Aethiopiæ, & Sabaim uiri subli
mes, ad te trãsibunt, & tui erunt: post te ambulabunt, uincti manibus pergẽt, & te ado.
rabunt, teq; deprecabuntur: quoniam in te est Deus, & non est præter te Deus. Tu es
enim Deus noster, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Quàm bene sibi diuina sem-
per scripta cõueniunt. Superior enim Propheta dixit, hic est Deus noster, iste aũt, tu es
Deus noster. In illo utiq; diuina doctrina, in hoc humana cõfessio est. Alter personam
magistri docentis, alter personam populi cõfidentis explicuit. Pone enim nunc docen
tem quotidie in ecclesia, sicut facit. Hieremiam Prophetam, ac dicẽtem de Domino Ie-
su Christo, hic est Deus noster: quid aliud utiq; responderet cuncta ecclesia, sicut facit,
quàm id quod alius Propheta ad Dominũ Iesum dixit, tu es Deus noster? Ita ut benè
præsenti confessioni etiam præterita ignorantia possit adiungi, dicente populo: Tu es
Deus noster, & nesciebamus. Benè enim hi qui prius dæmonicis superstitionib. occu
pati, ignorabant Deum, cõuersi ad fidẽ dicere possunt: Tu es Deus noster, & nescieba-
mus. Quod si ex Iudæorum magis persona probari tibi idipsum cupis: cõsidera post in
fœlicem ignorantiam, & impiam persecutionem cõuertentes se ad fidem, & agnoscen
tes Deum passim populus Iudæorum: & uide an rectè dicere possint: Tu es Deus no-
ster, & nesciebamus. Sed ego addo aliud, ut tibi non ex confitentibus tantummodo Iu
dæis, sed etiam ex negantibus probem. Interroga enim eos, qui perdurãt adhuc in sacri
legio Iudæos, an sciant uel credãt Deum. Scire utiq; se & credere cõfitebuntur. At con
tra interroga, an credant filium Dei: negabunt profectò, & blasphemabũt. Vides ergo
quod de eo hoc Propheta dixit, quẽ Iudæi & nescierunt semper, & adhuc nesciunt: nõ
de eo quem utiq; & credere se putant & confiteri. Et ideo benè hi, qui ex Iudæis ad fi-
dem post ignorantiam ueniũt, dicere possunt: Tu es Deus noster, & nesciebamus. Re-
ctè enim hi qui post ignorantiam credunt, nescisse se dicunt, quem adhuc non creden-
tes se nescire contendunt. Palàm enim est, quò eum nescisse se prius dicunt, post igno-
rantiam confitentes, quem adhuc nesciunt denegãtes. Labor, inquit Aegypti et nego-
tiatio Aethiopiæ, & Sabaim uiri sublimes ad te transibũt. In his diuersarum nationum
uocabulis aduentum creditur harum gentium significari, nemini dubium est. Trãsisse
autem ad Christum gentes, negare non uales: utpote qui nomine Christianitatis inde-
pto, non fide tantũ ad Dominum Iesum Christum, sed etiam ipso nomine transierunt.
Quia cùm idem quot sunt uocentur, factũ est, quod erat fidei opus, nominis sacramen
tum. Ad te, inquit, transibunt, & tui erunt, post te ambulabunt, uincti manib. pergent.
Sicut sunt uincula coertionis, ita sunt uincula charitatis: secundũ illud quod ait domi-
Oseæ 11. nus, Attraxi eos in uinculis charitatis. Verè enim magna sunt hæc uincula, & ineffabi-
lis charitatis, quibus qui alligantur, gaudẽt catenis suis. Vis scire hoc uerũ esse: audi A-
postolum Paulum gaudentem & exultantẽ uinculis suis, cũ ait: Obsecro ego uinctus
Ephes. 4. in Domino. Et illud obsecro, cùm sis talis ut Paulus senex, nunc autẽ & uinctus Chri-
sti Iesu. Vides quantum gaudebat uinculorum suorum merito, quorũ etiam nos De-
us prouocabat exemplo. Non dubium est autem, in quibus est Domini amor, unũ es-
se dominicę uinculationis affectum, secundũ illud: Multitudinis autem credentium e-
rat cor & anima una. Te, inquit, adorabunt teq; deprecabuntur: quoniam in te est
Deus, & nec pręter te Deus. Dictum Prophetæ & Apostolus euidenter exposuit, di-
cens: Quoniã Deus erit in Christo, mundũ recõcilians sibi. In te ergo est Deus, inquit,
& non est præter te Deus. Benè Propheta dicens, In te est Deus, non tantum eum, qui
præsens esset, sed etiam eum, qui esset in præsenti, monstrauit: habitãtem scilicet ab eo
in quo habitaret, naturæ significatione, non unitatis abnegatione distinguens. Tu,
inquit,

inquit, Deus, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Quamuis multis iam scriptura & euidentibus signis, de quo loqueretur, ostenderet: expressit tamen manifestissimè in saluatoris nomine Christi nomen: quia idem saluator utiq; qui Christus, dicente angelo: Quia natus est uobis hodie saluator, qui est Christus Dñs. Iesum enim Hebraicè saluatorem interpretari nemini dubium est: sicut angelus sanctæ Mariæ uirgini protestatur, dicens: Et uocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum facit populum suum à peccatis eorum. Ac ne fortè eum hoc modo saluatorem diceres prędicatũ, quo de alijs dictum est: Et suscitauit eis Dñs saluatorem Othoniel filium Chenez, & iterum: Suscitauit eis Dominus saluatorem Aod filium Gera, adiecit: Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Non autem humanæ opis redimere populũ à captiuitate peccati, quod illi soli utiq; possibile est, de quo dictum est: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Cæteri enim nõ suum populum, sed Dei, & non peccatis, sed ab hostibus saluauerunt. Tu, ergo inquit, Deus noster, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Quos magis putas hoc dicere? quibus hoc magis putas conuenisse? Iudæis in gentibus? Si Iudæis: Iudæi itaq; Christum nõ cognouerunt, secũdùm illud: Israël autem me non cognouit, & populus meus nõ intellexit. Et illud: Et mũdus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit, in propria uenit, & sui eum non receperunt. Si autem gentibus: palàm est quod Christum gentilitas idolis occupata nesciuit, quãuis illa nec patrem scierit: sed tamen etiamsi nunc nouit. Vides ergo quòd siue ex gentibus sit credens populus, siue ex Iudæis, benè pro se uterq; dicit: Tu es Deus noster, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Quia & gentes colentes prius idola, ignorabant Deũ: & Iudæi negantes Dominũ, ignorabãt filium Dei. Ac per hoc bene de Christo tam illi, quã isti dicũt: Tu es Deus noster, & nesciebamus. Quia tam illi nesciebant Deum, qui non credebant, quàm illi filium qui negabant. Sic ergo Christus credẽdus est, ut ueritas loquitur, ut diuinitas protestatur, ut Christus deniq; ipse prædicat, qui utrunq; est. Quid in erserere te infœlix furor inter Deum & Christum niteris? quid separare corpus suũ à filio Dei appetis, & ipsum à se Deum diuidere conaris? unita dissecas, & cõiuncta discernis. Verbo Dei de Deo crede: nulla enim re melius cõfiteri diuinitatem Dei omnino poteris, quàm ea ipsa de se, sicut diuinitas docuit, uoce fatearis. Scitote enim iuxta Prophetã: qui Dñs ipse est Deus, qui inuenit omnem uiam disciplinæ: qui utiq; & in terris uisus est, inter homines conuersatus est. Ipse lumen fidei in mundum intuiit, ipse lucem salutis ostendit. Deus enim dominus, & illuxit nobis. Hunc ergo crede, hunc dilige, hunc confiteri. Quia quãdo ei, ut scriptum est, omne genu flectetur, cœlestium & terrestrium & infernorũ: & omnis lingua confitebitur, quia Dñs Iesus Christus in gloria Dei patris, uelis nolis, negare non poteris, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Hæc enim perfectæ cõfessionis perfecta uirtus est, Deum ac Dominum Iesum Christum semper in Dei patris gloria confiteri. Amen.

Lucæ.1. *Esa.1.* *Ioan.1.* *Psal.107.* *Philip.2.*

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE DOMINI, LIBER V.

DIximus libro primo hæresim Pelagianæ hæreseos disciplinam atq; imitatricem, id omnibus modis tentasse atque pugnasse, ut Dei filius Dominus Iesus Christus, natus ex uirgine, homo tantummodo solitarius crederetur: & arrepta postmodum uirtutis uia id eum piè religioseq; uiuendo obtinuisse, ut dignus per hanc uitæ sanctimoniam fieret, cui se maiestas diuina sociaret: ac sic exclusa ab eo penitus sacræ originis dignitate, sola ei tantummodo meritorum relinqueretur electio. Id adnitentes utiq; ac laborantes, ut eo quasi in plebem omnium misso, & uelut in turbam humani generis aggregato, id per bonorum actuũ conuersationem mereri omnes homines posse dicerent, quicquid bene uiuendo ille meruisset. Pestifera scilicet ac letalis assertio: quæ & Deo uera derogans, & hominibus falsa promittens, in utroque esset damnabilis mendacij, dum & sacrilegij iniuria Deum afficit, & hominem in spem falsæ præsumptionis inducit. Peruersissima scilicet atque impijssima assertio, mortalitati donans quod non erat, Deo tollens quod erat.

Huius

Huius ergo perniciosæ ac mortiferæ prauitatis hæc quæ nũc orta est recẽs hæresis, quasi rediuiuos quodãmodo suscitans cineres, in ueterib. fauillis nouum mouit incendiũ. Solitarium quippe hominem natum esse asserit Dominũ Iesum Christũ. Et ideo quid necesse est, ut requiramus, an in cõsequentibus eius peruersitatis sit, quæ est in capite ipso sceleris unius? Superfluum quippe est expectare in posteriorib. qualis sit, quæ expectandi omnino causas iam in principio non reliquit. Quæ enim ratio est explorare, an in similitudinẽ superioris hæreseos eadem promittat homini, quæ (quod immanissimum scelus) eadem tollit Deo? Ita ut pene impium sit, cum uideamus quid præcesserit, requirere quid sequatur: quasi uerò aliqua in consequentibus causa afferri possit, qua se probet non esse impium, qui negaret Deum. Ait ergo, ut sæpè iam diximus, noua hæresis, Dominum Iesum Christum hominem tantummodo solitarium, ex uirgine natum esse: & ideo Mariam Christotocon, non theotocon esse appellandam: quia sit Christi mater, non Dei. Addit p̃terea sacrilegæ assertioni, quàm praua argumenta, tam friuola, dicens: Nemo anteriorẽ se parit. Quasi uerò unigeniti Dei natiuitas, à Prophetis prædicta, à seculis p̃nunciata, humanis sit tractanda, aut æstimanda rationibus. Aut uerò ipsa, quisquis es ò hæretice, cui de partu suo calũniaris, uirgo Maria proprijs hoc quod actum est egerit consummaritq; uirtutibus: ut ei in tanta re, ac tanto opere imbecillitas obijciatur humana. Si quid itaq; in hac re per hominis opus actum est humanas quærere rationes. Si aũt totum quod actum est, Dei uirtus est: quid impossibilitatẽ expectas humanã, ubi efficientiam uides esse diuinam? Sed de hoc tamen plenius postea. Nunc quod paulò anterius dicere cœpimus exequamur: ut omnes sciãt in Pelagianis cineribus ignes quærere se, & nouis sacrilegiorũ flatibus fauillas ueteres excitare. Dicis ergo Christum hominem tantũmodo solitarium natum esse. Hoc utiq; & illa quam in primo libro euidẽter ostendimus, Pelagianæ impietatis hæresis p̃dicauit, Christũ hominem tantũmodo solitarium natum esse. Addis præterea, Dñm ipsum omniũ Iesum Christum theotocon imaginem appellandum, id est, nõ Deum, sed susceptorem Dei, scilicet ut eum non propter se, quia sit Deus, sed quia Deum in se suscitat, honorãdum putas. Hoc utiq; illa etiam, quã ante dixi, hæresis asserebat. Christum nõ propter se colendum, uidelicet quia Deus esset, sed quia bonis ac pijs actibus Deũ in se habere meruisset. Ergo uides Pelagianum te uirus uomere Pelagiano te spiritu sibilare. Vnde cõuenit, ut de te non tam inducandum, quàm iudicatum esse uideatur: quia cũ eiusdẽ erroris sis, necesse est eiusdem quoq; etiam dãnationis esse credaris. Vt nõ dicam illud interim, quod imperiali statuæ cõparans, in tantam sacrilegij impietatem ac blasphemiam prorupisti, ut rectè admodũ etiã Pelagiũ, qui penè oẽs impietates uicerit, hac amẽtia uicisse uidearis. Ais ergo Christũ theotocon imaginem appellandũ, id est, non propter se eum, quia sit Deus, sed quia Deum in se susceperit honorandum. Hoc modo ergo nihil inter eum & omnes qui fuerũt sanctos, homines esse asseris: quia oẽs utiq; sancti homines, Deum in se habitauerũt. Siquidem & in Patriarchis Deũ fuisse, & in Prophetis Deum locutum non ignoramus. Omnes deniq; nõ dico Apostolos, martyres, sed quoq; sanctos Dei, & seruos Dei habere in spiritum Dei credimus, secũdùm illud:
2. Cor. 6. quod uos estis templũ Dei uiui, sicut Deus dixit: Inhabitabo in eis. Et iterum: Nescitis
1. Cor. 3. quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Et per hoc omnes theotoci sunt: ac si hoc modo cunctos admodũ Christo similes, & Deo pares dicis. Sed absit hęc abominandi erroris impietas, ut facturæ suæ factor, ut famulis suis dominus, ut terrenæ fragilitatis Deus terrestrium, & cœlestium comparetur: & hæc ei ex beneficijs suis iniuria fiat, ut qui habitatione sua dignatur hominem, idcirco idem quod homo esse dicatur. Quinimò hoc inter illum interest & sanctos omnes, quod inter habitaculum & habitatorem: quod utriq; ut habitetur, non habitaculi est, sed habitatoris, in cuius scilicet arbitrio est, & ędificatio habitaculi, & usus: id est, uel ut uelit habitaculum ipsum facere, uel ut cùm fecerit, dignetur habitare. An experimentum quæritis, inquit Aposto-
2. Cor. 13. lus, eius qui in me loquitur Christus? Et alibi: Nescitis q̃a Christus Iesus in uobis est?
ibidem. nisi fortè reprobi estis. Et iterum: Interiore, inquit, homine habitare Christum per fidẽ
Ephes. 3. in cordibus uestris. Vides quid intersit inter doctrinam Apostolicam, & blasphemiam tuam? Tu in Christo Deum, uelut in homine habitare dicis: ille Christum ipsum in homi-

in hominibus habitare testat̃. Quod profectò, ut tu ais, caro & sanguis facere non possunt: scilicet ut ex hoc ipso, quo eum Deum tu esse negas, Deus probetur. Nam cum eum, qui in homine habitet, Deum non neges, necesse est ut eum, quem in hominibus habitare cognoscimus, euidentissimè Deum esse credamus. Omnes ergo siue patriarchæ, siue Prophetæ, siue Apostoli, siue martyres, siue deniq; sancti omnes, habuerunt quidem in se Deum, & omnes filij Dei facti sunt, & omnes theotoci fuerũt: sed diuersa utiq; multò dissimiliq; ratione. Omnes enim credentes Deum, filij Dei sunt per adoptionem, unigenitus autem filius per naturam: qui non ex materia aliqua est à patre genitus: quia omnes res, & omnis rerum materia, per unigenitum Dei filium est, non ex nihilo, quia ex patre: non quasi partus, quia nihil in Deo uacuum atque mutabile, sed ineffabiliter atque inæstimabiliter Deus pater in his, quæ ingenita in se erant, unigenitum suum genuit: ac sic ab ingenito summo & sempiterno patre, unigenitus summus & sempiternus est filius: idem habendus in carne, qui habetur in spiritu: idem credendus in maiestate, qui nasciturus in carne. Non diuisionem aliquam, aut discissionẽ sui fecit, ut se ex parte aliqua non nascente, pars sui aliqua nasceretur, aut aliquid in eo diuinitatis postea superueniret, quod in eo natum ex uirgine nõ fuisset. Omnis enim, iuxta Apostolum, omnis in Christo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Non quia aliquando habitauerit, & aliquãdo non habitauerit, nec quia postea fuerit, & antè non fuerit. Alioquin ad illam Pelagianæ hæreseos impietatem deuoluimur, ut dicamus ex certo tempore habitantem in Christo Deum: tum in eum superuenisse, quando ille uita & conuersatione id promeruit, ut in se uirtus diuinitatis habitaret. Hominum ergo hominum sunt hæc, non Dei, ut in quantũ humana imbecillitas ualet, Deo se humilient, Deo subdant, Dei se habitaculum faciant, & habere hospitem atque habitatorem Deum fide & pietate mereantur. Quia prout quis idoneus munere Dei fuerit, ita eum diuina gratia muneratur. Prout si quis dignus putatur Deo, ita Dei fruitur aduentu, secundùm illam domini promissionem: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & ego, & pater meum ueniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Longè autem alia de Christo res atque ratio est: in qua omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter: & quia ita diuinitatis plenitudinem in se habitet, ut cunctis de sua plenitudine largiatur: qui inhabitante in se diuinitatis plenitudine, ita ipse in singulis sanctorũ habitat, prout eos dignos suo putarit habitaculo: & ita omnibus de plenitudine sua tribuit, ut ipse in plenitudine sua iugiter perseueret: qui utique etiam cũ in corpore suo in terra esset, animabus tamen sanctorum omnium inerat, cœlos, terras, mare, omnem denique uniuersitatem infinitate potentiæ suæ ac maiestatis implebat: & ita totus in seipso erat, ut eum tamen mundi uniuersa non caperent. Quia quamlibet magna sint & ineffabilia quæ facta sunt, nulla tamen tam capacia & immensa sunt, quæ ipsum possint capere factorem. Iste ergo est, de quo Propheta dicit: Quoniam in te est Deus, & non est præter te Deus. Tu es enim Deus noster, & nesciebamus, Deus Israël saluator, qui in terris utique postea uisus est, & cum hominibus conuersatus est. De quo etiam Dauid Propheta ex persona ipsius dicit: De uẽtre matris meæ Deus meus es tu. Ostendens utiq;, quod nunquam homo ille dominicus sine unitate Dei fuerit, in quo ipso statim uirginis utero plenitudo diuinitatis habitaret. Sicut & alibi idem Propheta: Veritas, inquit, de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Vt intelligeremus scilicet prospiciente è cœlis filio Dei, id est, adueniente ac descendente, iustitiam natam esse è carne uirginis: non phantasiam corporis, sed ueritatem. Ipse est enim ueritas, secundum illud ipsius testimonium ueritatis: Ego sum ueritas, & uita. Ego quia anterioribus libris ueritatem hanc, id est, dominum Iesum Christum natum ex uirgine Deum probauimus: nunc ut libello ab hinc proximo instituimus, eũ qui ex uirgine nasciturus esset, semper Deum prænunciatum esse doceamus. Ait itaq; Esaias Propheta: Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius, quia in quo reputatus est ipse, uel ut atq; euidentius in Hebræo est: quia excelsus reputatus est ipse. Pulchre autem dicens, quiescite, uerbo uim prohibentis inquietudinẽ persecutionis expressit. Quiescite, inquit, ab homine, cuius spiritus in narib. eius: quis excelsus reputatus ipse est. Nunquid non una eademq; sententia & humani corporis susceptionem, & Dei lo-

Col. 2. — Ioan. 14. — Psal. 21. — Psal. 48. — Ioan. 14. — Esa. 2.

cutus est ueritatem? Quiescit, inquit, ab homine, cuius spiritus in naribus eius, quia ex
celsus reputatus est ipse: Nonne tibi quæso palàm alloqui psecutores domini uidetur,
dicēs: Quiescite ab homine, quem persequimini, quia hic homo Dei est? Et licet in hu
militate humanæ carnis appareat, in celsitudine tamen diuinæ magnificentiæ perseue
rat. Bene autem dicens Propheta: Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius:
certissima humani corporis significatione hominem demonstrauit. Intrepidè utiq; ac
fiducialiter: utpote qui tam cōstanter ueritatem hominis assereret quàm Dei: quia hæc
fides uera est & catholica credere dominū Iesum Christum ita substantiam ueri corpo
ris, sicut ueritatem perfectæ diuinitatis habuisse. Nisi fortè in illo aliquid ambigendum
Psal. 45. putes, quia excelsum pro Deo posuit: cū utiq; hic mos scripturè sacræ sit excelsum pro
Psal. 28. Deo dicere, sicut illud Prophetæ: Dedit uocem suā excelsus, & mota est terra: Et, Tu
Esa. 57. solus excelsus super omnem terrā. Esaias quoq; qui hæc dicit: Excelsus & sublimis ha
bitans æternitatē. In quo manifestè intelligendū est: cū illic excelsum sine ulla adiectio
ne Dei posuerit, quòd etiam hic Deum in excelsi nomine nuncuparit. Ergo quia eui
denter per Prophetam sermo diuinus dominum Iesum Christum & hominem, & De
um prænunciauit: uideamus an ueteribus testimonijs etiam nunc conueniant & con
1. Ioan. 1. cordēt noua. Quod fuit, inquit Apostolus Ioānes, à principio, quod audiuimus, quod
uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ palpauerunt de uerbo ui
tæ, & uita manifestata est: & uidimus, & testamur, & annūciamus uobis uitam æternā,
quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Vides quemadmodum uetera recentibus
roborentur, & antiquam pernunciationem nouæ prædicationis confirmatio consequa
tur? Esaias dixit: Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus: quia excelsus repu
tatus est ipse. Ipse Ioannes autem: Quod fuit, inquit, à principio, quod audiuimus,
quod uidimus oculis nostris, quòd perspeximus & manus nostrę palpauerunt. Ille per
sequendum à Iudæis hominem esse dixit: Hic palpatum hominem humanis manibus
prædicauit. Ille eundem, quem hominem annunciarat, Deum excelsum prædixit: Hic
eum quem palpatum ab hominibus esse docuit, Deum in principio semper fuisse me
morauit. Ergo euidentissimum est, quod ambo dominum Iesum Christum & homi
nem manifestarunt & Deum, quia eundē postea hominē quem semper Deum: ac per
hoc hominem & Deum, quia hominē ipsum Deum. Quod fuit, ergo, inquit, in princi
pio, quòd audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus no
stræ palpauerunt de uerbo uitæ, & uita manifestata est: & uidimus, & testamur, & an
nunciamus uobis uitam æternam, quæ erat apud patrē, & apparuit nobis. Vides quot
indicijs, quot modis, quàm uarijs, quàm multiplicibus dilectissimus ille ac deuinctissi
mus Deo Apostolus, sacramentum diuinæ incarnationis insinuet? Iam primum quòd
eum qui in principio semper fuerit, uisum in carne esse testatur. Deinde ne id quod au
ditum ac uisum dixerat, parū incredulis uideretur, palpatum quoq;, id est tactum atq;
tractatum tàm suis quàm cæterorum manibus confirmauit. Bene utiq; per manifesta
tionem assumptæ carnis, opinionem Martionitarum, ac Manichæi errorem excludēs:
ne quis phantasiam ab hominibus uisam crederet, cum palpatam corporis ueritatem à
se Apostolus prædicasset. Deinde addit, uerbum uitæ, & uitam manifestatam: hoc se ui
disse, hoc annunciare, hoc protestari, simul scilicet & exequens officium fidei, & inge
rens terrorem incredulitati: ut cum ille utiq; protestatur se prædicare, sibi non imputa
ret periculum suum, qui noluisset audire. Annūciamus uobis, inquit, uitam æternam,
quæ erat apud patrem, & apparuit nobis: hoc quod apud patrem semper fuit, homini
bus apparuisse, hoc quod in principio semper fuit, ab hominibus uisum esse: hoc quod
uerbum uitæ sine exordio erat, palpatum humanis manibus docuit esse. Vides quot
modis, quàm uarijs, quàm multiplicibus, quàm indiuiduis, quàm apertis ita sacramen
tum uitæ cùm Deo carnis exposuit, ut nemo alterutrum dicere omnino posit, qui nō
Heb. 13. utrunq; memoraret. Quod ipse quoq; Apostolus alibi euidentissimè: Iesus enim, in
quit, Christus heri & hodie ipse & in secula. Hoc est, illud utiq; quod superiore testi
monio dixit: quod erat à principio, hoc manus nostræ palpauerunt. Non quia palpari
spiritus per se posit: sed quia uerbum scilicet caro factum, in homine quodammodo,
cui

cui unitum fuerat, palpabatur. Et ideo idem Iesus heri & hodie: id est, idem ante exordium mundi, qui in carne: idem in præterito, qui in præsenti: idem quoque etiam in sæcula, quia idem per omnia, qui ante omnia. Et hoc totũ dominus Iesus Christus. Et quomodo idem ante mundi ortum, qui nuper ortus? scilicet quia idem in homine nuper ortus, qui ante ortũ omnium Deus. Et ideo Christus totum nominatur quod Deus, quia tanta est Christi & Dei unitas, ut nemo utique iam omnino posſit, uel Christum dicẽs, non Deum in Christi nomine dicere, uel Deum dicens, non Christum in Dei nomine nuncupare. Ac sic unito sibi penitus per maiestatem sacræ natiuitatis utriusque substantiæ sacramento, quicquid erat, scilicet homo & Deus, factum est totum Deus. Vnde Apostolus Paulus uidens reuelatis fidei oculis totũ in Christo explicabilis maiestatis arcanum, ita locutus est, inuitans ad referendã Deo gratiã agnoscentes beneficia Dei populos: Gratias, inquit, agentes patri, qui dignos nos fecit portione sortis sanctorum in lumine: qui eripuit nos de potestate tenebrarũ, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remiſsionem peccatorum, qui est imago Dei inuiſibilis, primogenitus uniuersæ creaturæ, quia in ipso condita sunt uniuersa in cœlis & in terra, uisibilia & inuiſibilia, siue throni, siue dominationes, siue potestates: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & in ipso cõstant. Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnib. ipse primatum tenẽs: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinẽ crucis eius, siue quę in cœlis, siue quæ in terris sunt. Nunquid & hoc aliqua interpretationis adiectione indiget cum ita copiosè & euidenter expressum sit, ut in se non solum rerum fidem, sed etiam expositionis habeat claritatem? Gratias enim agere nos patri iubet: magna utique causa agendæ gratiæ adiecta, quia dignos nos fecerit portione sanctorum, & ereptos de potestate tenebrarum trãstulerit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habeamus redemptionem & remiſsionem peccatorum, qui sit imago Dei inuiſibilis, primogenitus uniuersæ creaturæ, quia in ipso, ac per ipsum creata sint omnia, quorum utique sicut factor ipse, ita etiam gubernator. Et quid post hæc? Ipse est, inquit, caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Resurrectionem quasi generationem scriptura nominat, quia sicut generatio uitam creet, ita resurrectio generat ad uitã. Vnde etiam resurrectio ipsa regeneratio nũcupatur, secundũ illud domini testimonium: Amen dico uobis, quòd uos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël. Ergo primogenitum ex mortuis eum dicit, quẽ superius inuiſibilem Dei filium atque imaginem prædicauit. Quis autem imago inuiſibilis Dei, nisi unigenitus uerbũ Dei? Et quodãmodo is resurrexiſſe ex mortuis dicitur, qui imago ac uerbũ Dei inuiſibilis nominat? Et quid tamen adhuc addit? Vt sit, inquit, ipse primatũ tenẽs: quia in ipso cõplacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum recõciliare omnia ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Nunquid indiget primatu uniuersorum creator omnium? aut in principatu eorũ, quę à se facta sunt, ipse qui fecit? Aut nunquid dici de uerbo potest, ut in eo qui sit primogenitus ex mortuis, complacuerit omnem plenitudinem habitare, qui utique unigenitus filius Dei, & uerbum Dei ante uniuersa rerum exordia, patrem inuiſibilem in se habens, ita prius omnem plenitudinem in se habuit, ut esset ipse omnium plenitudo? Et quid postremo? Omnia, inquit, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quę in terra, siue q̃ in cœlis sunt. Manifestauit utique apertiſsimè, de quo diceret, quem primogenitũ ex mortuis nominaſſet. Nunquid enim per uerbi aut spiritus sanguinẽ reconciliata ac pacificata sunt omnia? Non utique: Neque enim in naturã cedere impaſsibilẽ res ulla potuit paſsionis, aut fundi sanguis ualuit nisi hominis, aut mori alter, quàm homo: & tamen idem qui in sequentibus mortuus dicitur, superius imago Dei inuiſibilis prædicatur. Quomodo ergo & hoc scilicet, quia id omni modo ab Apostolis cautum est, ne aliqua uideretur in Christo eſſe diuiſio, & unitus in filio hominis filius Dei inciperet per erraticas interpretationes duas habere personas, ac per prauas atque impias opiniones, q̃ esset, scilicet in se unus, duplex fieret in nobis. Et ideo pulchrè ac mirabiliter ab ipso

Col. 1.

Matth. 19.

unigenito filio Dei usque ad unitū filio Dei filium hominis pdicatio Apostolica descendit: ut sicut ipse rerum ordo, ita etiam doctrinæ sermo decurreret. Ita cūcta inseparabili connexione, & quasi quodam ponte cōtinuans, ut sine ulla penitus diuisione, & interuallo eum quem in principio mūdi legeres, in fine temporis inuenires: neque ulla omnino distractione impiæ discessionis admissa, unum in carne atque alium in spiritu filium Dei crederes. Cum ita Apostolicum magisterium, Deum pariter atque hominem per sacramentum corporeæ natiuitatis unisset, ut eundem tibi reconciliātem in cruce omnia demonstraret, quem ante exordium mūdi imaginem dei inuisibilis prædicasset. Quod quidem Apostoli dictum sit: tamen doctrina Domini est. Idem enim hoc in Apostolo ad Christianos, qui consimile illud in Euangelio ad Iudæos per se locutus est, dicens: Nūc autem quæritis me interficere hominē, qui ueritatem uobis locutus sum, quam audiui ab eo. Neque enim ego à me uenio: sed ille me misit. Et Deum utique se & hominem esse indicans. Hominem in hoc quòd hominem esse se prædicat. Deum in hoc, quòd missum esse se cōfirmat. Apud eundem enim necesse est semper fuerat à quo uenerat, & ab eo uenerat, à quo se missum esse dicebat. Vnde etiam illud fuit, quod dicentibus ad se Iudæis: Quinquaginta annos nondum habes, & Abrahā uidisti? Cōuenientissima æternitatis, ac maiestatis suæ uoce respondit, dicens: Amen amen dico uobis, priusquam Abraham fieret, ego sum. Quæro ergo, cuius dictum hoc uelis esse? Christi utique absque dubio. Et quomodo qui natus recenti tempore fuerat, ante Abraham se esse dicebat? Per illum scilicet, cui unitus erat penitus uerbum Dei, ut intelligerent omnes quāta esset Christi ac Dei unitas, cùm quicquid Deus in Christo diceret, totum iam sibi diuinitatis unitas uindicaret. Bene autem conscius æternitatis suæ, illa in corpore tunc Iudæis uoce respondit, qua quondā Mosi locutus fuerat in spiritu. Hic enim ait: Priusquam Abraham fieret, ego sum. Mosi autem: Ego sum qui sum. Admirabili utique diuinæ naturæ æternitatem sermonis magnificentia prædicauit: quia nihil de Deo tam cōueniens dici potest, quàm ut semper esse dicatur: quia esse nec præteriti initium, nec futuri terminum habet. Et ideo apertissimè hoc de æterni Dei natura dicitur, quod æternitati optimè coaptat. Quæ quidem ipse Dominus Iesus Christus, cùm de Abraham diceret, diuersitate sermonis ostendit, dicens: Priusquam Abraham fieret, ego sum. De Abraham dixit priusquā fieret: de se autem, ego sum scilicet: quia temporalitatis est fieri, esse æternitatis. Et ideo illud factum esse, humanæ tribuit breuitati: illud autem sum, naturæ suæ. Et hæc omnia Christus utique, qui per sacramētum unitatis hominis ac Dei in illo qui semper fuerat, iā fuisse dicebat. Quod Apostolus quoque cū dilucidare ac manifestare omnibus cuperet, ita locutus est: Quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans, secundo eos qui non crediderunt perdidit. Sed & alibi: Neque tentemus, inquit, Christum, sicut quidam illorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Eximius quoque Apostolorum Petrus: Et nunc quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Liberatum ab Aegypto Dei populum, & per ingentes aquarum uias siccis pedib. abductum, ac per uastas eremi solitudines conseruatum, non nisi à sobole absque dubio Deo nouimus, secundum illud: Dominus solus ducebat eos, & nō erat cum eis Deus alienus. Et quomodo Apostolus tam euidentibus testimonijs, & à Iesu liberatum ab Aegypto populum Iudæorum, & à decem millibus Iudæorum, eum in deserto tentatum prædicat, dicens: Neque tentemus Christum, sicut quidam illorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt? Omnes quoque sanctos, qui uixerunt sub lege ueteris Testamenti, beatus Apostolus Petrus, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, prædicat esse saluatos. Exi itaque, effuge hinc, si potes, tu quisquis ille es, qui rabido ore, ac blasphemo spiritu furens, nihil interesse admodum inter Adam & Christum putas, & qui eū etiam post partum uirginis Deum denegas: * Ioannes: Omnis, inquit, qui soluit Iesum, ex Deo nō est, & hic est antichristus. Agnoscis'ne eum hæretice? Agnoscis de te iā palàm & designanter dixisse? Nemo enim ita soluit Iesum, quàm qui non confitetur Deum. Cùm enim in hoc omnis ecclesiæ fides, & omnis cultus sit, Iesum Deum uerū fateri: quis magis uenerationem eius, & cultum soluere potuit, quàm qui totum in

[Margin notes: Ibidem. — Exodi 3. — Iudæ. 1. — 1. Cor. 10. — Act. 15. — Deut. 32. — 1. Ioan. 4. — * Desiderantur hæc quædam.]

eo quod omnes colimus, denegauit? Caueas ergo, obsecro caueas, ne quis etiam te antichristum dicere queat. Conuiciari me aut maledicere putas? Non meum est quod loquor, ecce Euangelista dicit: Omnis qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus. Si non soluis Iesum, & Deũ non negas, antichristũ te nullus dicere potest. Si autem negas, quid accusas quòd antichristum te quisquã esse dicat? Tu hoc de te, tu inquã dum negas, ipse dixisti. Vis scire hoc uerũ esse? Dic mihi Iesum cum ex uirgine nasceretur, quid uelis hominem fuisse an Deum? Si Deum tantum, soluis utiq; Iesum: qui in eo hominem unitũ Deo fuisse deneges. Si autem hominem, soluis utiq; nihilò minus: qui solum tantummodo, ut facis, hominem natum esse blasphemes. Nisi fortè existimas, quòd non soluas Iesum, qui fuisse Deum in eo denegas: qui solueris utique etiam si natum cùm Deo hominem denegares. Sed exẽplis forsan hoc manifestius uelis fieri, accipe de utroq;. Manichæus extra ecclesiã est, qui Iesum Deum tãtum fuisse asserit: Hebion, quia hominem. Vterq; enim negauit ac soluit: alter solum dicendo hominem, alter tantummodo solum Deum. Quia licet diuersa dixerint, par tamẽ est ipsius diuersitatis impietas. Nisi quòd si ulla inter malorum magnitudinem potest esse discretio, iniuriosior blasphemia tua est, quæ solum hominem asserit, quàm illa, quæ solum Deum: quia licet utrunq; malum sit, contumeliosius tamen est diuina Domino, quàm humana rapuisse. Fides ergo hæc tantum catholica, hæc tantum uera est, Dominum Iesum Christum, sicut Deum ita hominem, & sicut hominem ita & Deũ credere. Omnis qui soluit Iesum, ex Deo non est. Soluere autem, hoc est, quod unitum est in Iesu, uelle rumpere: & quod indiuiduum, separare. Quid autem in Iesu unitum & indiuiduũ? Homo utiq; & Deus. Ergo ille Iesum soluit, qui hæc separauerit atq; disruperit. Alioquin si non disrumpit ac separat, ergo nec soluit. Si autem separat atq; disrumpit, ille utiq; soluit. Et ideo omni homini in hanc blasphemiã atq; insaniam prorumpenti, ipse pro se in Euãgelio Dominus Iesus, illud quod ad Pharisæos locutus est, clamat, ac protestatur: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Quod licet illic ubi à Deo dictum est, ad causam aliam responsum esse uideatur: tamen profunditas Dei, quæ nõ magis de carnalibus, quàm de spiritalibus loquebatur, cum de illo hoc, tum magis de hoc uoluit intelligi: quia credentibus tunc Iudæis, id quod tu dicis hominem tãtummodo Iesum sine Deo esse, cum de societate coniugij Dominus interrogaretur: non de eo tantum, sed etiam de hoc edocuit: & de minoribus consultus, etiam de altioribus maioribusq; respondit, dicens: Quod Deus cõiunxit, homo non separet. Hoc est: Nolite id separare quod in me Deus iunxit: non separet humana impietas, quod in me uniuit diuina maiestas. Vis autem plenius scire hoc ita esse, audi Apostolum de his ipsis, de quib. tunc saluator docuit, differentem: qui utique utpote magister à Deo missus, ut capere tũc auditorum imbecillitas poterat, ea ipsa, quæ Deus in mysterio prædicarat, exposuit. Cùm enim de coniugio carnali, unde interrogatus in Euãgelio saluator fuerat, disputaret, replicauit ea ipse, quibus ille usus tunc fuerat legis ueteris testimonia, scilicet ut intelligeret, quòd eandem rem exponeret, qui ijsdem testimonijs uteretur. Adijciẽs præterea, ne deesse causæ aliquid uideretur, etiam carnale coniugium mulieris quoque ac uiri nomen, quos ad mutuum adhortabatur affectum, ita posuit: Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus Ecclesiam. Et iterũ: Ita & uiri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui uxorem suam diligit, seipsum diligit. Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius. Vides quemadmodũ Christi atq; ecclesiæ nomina uiri ac mulieris nominibus adiungat? Omnes à carnali audientia ad spiritualem intelligentiam traxit. Cùm enim omnia ista dixisset, subdidit ea quibus in Euangelio Dominus usus fuerat testimonia, dicens. Propter hoc relinquet homo patrem suũ, & matrem suam, & adiungetur ad uxorem suam: & erunt duo in carne una. Et quid postea hæc? quasi cũ magna clamoris protestatione subiecit: Sacramentum, inquit, hoc magnum est. Romanis utique de hoc omnino, & amputauit carnalem intellectum, ubi sacramentum penitus dixisti esse diuinum. Et quid tamen post ista subdidit? Ego autem dico in Christo, & in ecclesia. Cùm dixisset, sacramentum hoc magnum est: non dixit, hæc est expositio sacramenti.

Matth. 19

Ephes. 5.

ibidem.

Matth. 19.

menti. Sed quid? Ego aũt dico in Christo & in ecclesia. Hoc est dicere: Illud quidẽ magnũ est sacramentũ: sed ego in Christo dico & in ecclesia. Hoc est: ut quia capere illud ad præsens forsitan oẽs non queunt, uel hoc capiant, quod tamen ab illo non discrepat, nec diuersum est: quia utrunq; de Christo est. Sed quia profundiora illa nõ capiũt, hęc saltẽ faciliora cognoscant: ut cũ promptiorẽ intellectũ cœperint capere, ad altiorẽ ualeant peruenire: & planioris nunc rei adipiscẽtia, sit postea profundioris uia. Quod ergo magnum illud est sacramentum, quod sub uiri atq; uxoris nomine designatur? Apostolum ipsum interrogemus: qui ad docendam eandem rem alibi uerbis rei ipsius usus est
1. Tim. 3. dicens: Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu: apparuit angelis, prędicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Quod ergo magnum est illud sacramẽtum, quod manifestatum est in carne? Deus scilicet natus è carne, Deus uisus in corpore: Qui utiq; sicut palàm est manifestatus in carne, ita palàm est adsumptus in gloria. Hoc ergo magnum est sacramentũ, de quo ipse ait: Propterea relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erũt duo in carne una. Qui fuerunt ergo duo in carne hominis, Deus est atq; anima, secundũ illud ipsius Domini: Nemo potest à me tollere animam meam, sed ego pono eam à me ipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Tria ergo nunc in hoc uides, Deum, carnẽ, animã:
Psal. 48. Deus est qui loquitur: caro, in qua loquitur: anima, de qua loquitur. Propterea ergo homo ille, de quo Propheta dicit: Frater non redemit, redimet homo? Qui, ut dictũ est,
Ioan. 20. ascendit ubi erat prius, & de quo legimus: nemo ascẽdit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo. Propter hoc inquam relinquet patrem suum, & matrem, id est, Deum ex quo natus est & Hierusalem illam quę est mater omnium nostrum, & adhæsit humanæ carni, quasi uxori suæ. Et idcirco de patre expressè dixit: Re
Ioan. 3. linquet homo patrem suum de matre autem non dixit, suam, sed tantummodo matrẽ posuit, quia non tam ipsius erat mater, quàm uniuersorum credentium, id est, omnium nostrum. Et adiunctus est uxori suæ: quia sicut uir & mulier unum corpus sunt, ita maiestas diuinitatis, & caro hominis uniuntur, & facti sunt duo, id est, Deus atq; anima in carne una. Quia sicut caro illa habitatorem in se habuit Deum, ita animam quoq; in se cohabitantem Deo, Hoc ergo magnum est illud sacramentum, quod inquirendũ nos admiratio Apostoli uocat, & adhortatio diuinitatis inuitat: non alienũ utiq; etiã à Christo ab ecclesia, ut ipse ait: Ego autẽ dico in Christo & in ecclesia. Quia & caro ecclesiæ caro Christi est, & in carne Christus Deus est atq; anima, ac sic idem in Christo quod in ecclesia, quia sacramentum quod in Christi carne creditur, etiam fide in ecclesia continetur. Hoc ergo sacramentum, quod & manifestum est in carne, & apparuit in mundo, & gentibus prædicatur, multi sanctorum ueterum, sicut præuidebant in spiritu, ita
Matth. 13. uidere etiam in carne uoluerunt. Amen enim inquit Dominus, dico uobis: quia multi Prophetæ & iusti, cupierunt uidere, quæ uos uidistis, & non uiderũt, & audire quę
Esa. 64. audistis, & non audierunt. Et ideo Esaias propheta: Vtinam, inquit, Domine disrumpe
Psal. 143. res cœlos, & descenderes. Sed & Dauid: Domine inclina cœlos, & descende. Moses
Exod. 3. quoq;: Ostende, inquit, mihi teipsum, ut manifestè uideam te. Nemo admodum propius, quàm Moses legem capiens, alloquentem è nubibus Deum, atq; ad ipsam admodũ præsentiam maiestatis accessit. Et quomodo cùm nemo propiora quàm ille de Deo cerneret, adhuc manifestiora poscebat, dicens: Ostende mihi, inquit, teipsum, ut manifestè uideam te, scilicet, quia hoc ille fieri precabatur, quod ijsdem admodum uerbis Apostolus factum esse dicebat, id est, ut palàm Dominus manifestaretur in carne, palàm apparet in mundo, palàm assumeretur in gloria, & omnia oculis tandẽ carnalibus sancti cernerent, quæ spiritalibus præuidebãt. Alioquin si, ut hæreticus ait, Deus futurus in Domino Iesu Christo erat, uelut in statua & in organo, id est, ut habitaret tantũ quasi in homine, & loqueretur, quasi per hominem, non ut ipse esset qui habitaret, atq; ex se, & ex suo corpore loqueretur Deus, iã utiq; sic, & habitaret in sanctis, & locutus fuerat è sanctis. In his quoq; ipsis, quos supra dixi, qui aduentum ipsius præcabantur, sic erat ac loquebatur. Et quid necesse erat ut hoc omnes poscerent quod habebãt, si hoc
petebant

petebāt quòd iam acceperant? Aut quid uidere oculis cuperent quod corde retinebāt, præsertim cum plus sit eandem rem habere quempiam intra se, quàm uidere extra se? Aut si sic habitutrus erat in Christo Deus, sicut in sanctis omnibus: cur magis Christum uidere omnes sancti cuperent, quàm se ipsos? Etsi eandem rem uisuri in domino Iesu erant, quam in se habebant: cur non plus multò arbitrarentur eandem rem in se habere, quàm in altero uidere? Sed erras infelix furor, non intelligens, ut Apostolus ait, & quæ loquaris, & de quibus adfirmes. Omnes enim prophetæ, & omnes sancti portionem quandam diuini spiritus, prout capere poterant, à Deo acceperunt. In Christo autem omnis plenitudo diuinitatis habitauit atque habitat corporaliter. Et ideo longè de eius plenitudine sunt, ex cuius plenitudine aliquid accipiunt: quorum adimpletio Christi munus: quia uacui utiq; omnes erant, nisi ipse esset omnium plenitudo. Hoc ergo sancti omnes optabant, hoc præcabantur, hoc sic uidere oculis desiderabant, sicut animo ac mente sapiebant. Et ideo Esaias propheta: Vtinam inquit, disrumperes cœlos, & descenderes. Sed & Habacuc idem adnūtians quod ille optans: Dum appropiant, inquit annis, ostenderis, in aduentum temporum demonstraberis. Deus de Theman, siue illud: Deus ab Austro ueniet. Dauid quoque: Deus manifestè ueniet. Et iterum: Qui sedes super Cherubin, appare. Alij aduētum eius, quem mundo præstitit, annunciabant, alij postulabant. Nonnulli specie dispari, sed affectu pari intelligentes utique aliquatenus quātam rem præcarent, ut Deus in Deo habitans, in forma Dei ac similis permanens, semetipsum exinaniret, formam serui acciperet, & se usq; ad suscipiendas omnes passionum acerbitates contumeliasq; submitteret, subiret pœnam pro beneficijs: & quòd intolerabilissimum est & indignissimum, ab his ipsis mortem exciperet, pro quibus ipse moreretur. Intelligentes ergo hoc aliquatenus sancti omnes, aliquatenus inquam intelligentes: quia quantum sit nemo intelligit: consona omnes aduentū Dei uoce & quasi conceptum mutuò postulabant. Scientes utiq; in hoc spem omnium consistere, in hoc salutem omnium contineri: quia nullus soluere uinctos possit, nisi immunis à uinculis: nullus eximere peccatores, nisi peccato carēs: nemo liberare aliqua re quemquam potest, nisi ea re ipse liber sit, qua re alius liberatur. Et ideò cum in omnes mors pertransisset, omnes uita indigebant: ut in Adā scilicet morientes, in Christo uiuerent. Quia quamuis multi sancti, multi electi ac familiares admodum Deo fuerunt: nulli tamen potuerunt per se penitus esse salui, nisi fuissent aduentu domini & redemptione saluti.

1. Timot. 1.

Abac. 3.

Psal. 49.

Psal. 79.

Libri quinti finis.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE DOMINI, LIBER Sextus.

Legimus in Euangelio, appositis iubente domino quinque panibus innumeram Dei plebem esse saturatam. Et quomodo id tamē factum sit, nec enarrare sermo, nec colligere æstimatio, nec intelligere sensus potest. Tanta & tam incomprehensibilis diuinæ uis potestatis est: ut cum habeamus in nobis facti ipsius conscientiam, impossibile tamen nobis sit facti scire rationem. Iamprimum enim quis comprehendere queat, quomodo tam exiguus panum numerus, non dicā ad esum ac saturitatem, sed etiam ad diuisionem ipsam appositionemq; sufficeret: Cum plura multò millia hominū fuerint, quàm panes ipsi: plura penè conuiuia quàm de tot panibus fragmēta esse possunt? Nata est ergo ex uerbo domini rerum copia. Creuit in actu opus. Et cum parum esset quod uidebatur, factum est inæstimabile quod dabatur. Nullus ergo hic coniecturæ, nullus humanæ æstimationi aut rationi locus. Solum est quod in tali re fideliū ac sapientiū mēti scire liceat: ut quamlibet magna sint, quę à Deo fiunt inæstimabilia etiam si ea ipsa sensu non capiant, impossibilia tñ Deo nulla esse cognoscant. Sed de his tñ iam ineffabilibus diuinæ uirtutis actibus, quod rectissime ineffabilibus sacri ortus miraculis coaptat, qa ita res poscit, plenius postea. Interim quia

quinque panum fecimus mentionem non incongrue, ut reor, quinque eos libris quos iam euoluimus, comparamus: Si enim numero pares sunt, specie nō dissimiles. Nam cū illi hordeacij fuerint, & hi quantum ad ingenitum nostrum pertinet, hordeacij dici possunt: quamuis testimonijs sacris locupletati, despicabilibus inuolucris salutiferas opes contegant. Etiam in hoc scilicet ab illis non discrepantes: quia sicut illi cum essent pauperes specie, facti sunt diuites benedictione: ita hi quoq; cum ingenio nostro uiles sint, sunt tamen sacra admixtione preciosi: & cum præferant in se ex sermone nostro hordei uilitatem, habent tamen intrinsecus ex domesticis testimonijs panis uiui saporem. Super est ut ad exemplum illorum per diuini muneris gratiā, innumeris ex seminibus salutiferos cibos præbeant. Et sicut illi corporalem dederunt edentibus fortitudinem: ita ij spiritalem legentibus tribuant salubritatem. Potens est autem dominus, cuius etiam hoc donum est, sicut illud fuit, ut qui per cipum fecit non deficere in uia saturos, per hunc faciat non deuiare saturatos. Sed tamen quia illic, ubi paruo quidem esu, sed magno munere innumera plebs Dei pasta est, additi quinque illis panibus duo pisces leguntur: par est ut nos quoq;, qui offerri per nos omnibus sequentibus Deum populis spiritalis prandij cupimus, quinque illis libris, quasi quinque panibus, duos adhuc libellos, quasi duos pisces adijciamus. Te orantes domine, te obsecrantes: ut uidens nisum officij, ac uoti nostri, des pio conatui opus efficax. Et cū nos pro obsequio affectuq; nostro numerum illum panum ac piscium, libellorum numero exæquare cupiamus, tu uirtutem benedictionis illius in hæc transferas, & qui scriptiunculam nostram numero euangelico muneraris, numerum quoque ipsum euangelico fructu expleas, tribuasq; hæc ad sanctum, & salubrem cibum cunctis ecclesiæ tuæ populis, omni ætati, & omni sexui. Et si qui fortè iam letifero illo uirosi anguis spiritu adflati sunt, corruptoq; animarum ac mentium statu, pestiferos uenis languentibus morbos trahunt: des cunctis sani sensus uigorem: des plenam fidei sanitatem, ut tribuens per scripta hæc nostri operis, tui muneris saluatorem, omnibus curam ad instar penitus sanctificati in Euangelio à te cibi, sicut per esum illum corroborasti esurientes, ita per hunc sanari iubeas tabescentes. Igitur quia neganti Deum heretico abundè iam, ut reor, cunctis superioribus scriptis diuinorum testimoniorum authoritate respondimus: nunc ad fidem Antiocheni symboli uirtutemq; ueniamus. In quo cum ipse baptizatus sit ac renatus, suis eum professionibus argui suis, (ut ita dicam) armis conteri oportet: ut his testimonijs sacris, etiam seipso (ut ita dicam) teste superetur. Neq; enim alijs iam rebus contra eum agi necesse erit, cum palàm se & euidenter ipse conuicerit. Textus ergo ac fides Antiocheni symboli hæc est. Credo in unum, & solum uerum Deum patrem omnipotentem, creatorem omnium uisibilium & inuisibilium creaturarum. Et dominum nostrum Iesum Christum, filium eius unigenitum, & primogenitū totius creaturæ, ex eo

ὁμοούσιον natum ante omnia secula, & non factum, Deum uerum ex Deo uero, homousiō patri. Per quem & secula compaginata sunt, & omnia facta. Qui propter nos uenit. Et natus est ex Maria uirgine: & crucifixus sub Pontio Pilato, & sepultus: & tertia die resurrexit secundū scripturas: & in cœlos ascēdit, & iterum ueniet iudicare uiuos & mortuos. Et reliqua. In symbolo, quod ecclesiarum omnium fidem loquitur, scire opto quid sequi malis, hominum authoritatem an Dei? Quamuis ego tecū non censoriè aut seuerè agam, ut tibi eligendæ tantum alterius rei copiam tribuam: ut unum perimens, alterū negem, utrunq; enim de utroq; concedo. Et quid concedo? dicam, ad utrunq; re etiam si nobis traho, utrunq; enim in symbolo esse si uis, oportet sapias uoluntarius, si nō uis, necesse est compellaris inuitus. Symbolum quippe, ut scis, ex collatione nomen accepit. Quod enim Græcè σύμβολον dicitur, Latinè collatio nominatur. Collatio autem ideo, quia in unum ab Apostolis domini, totius catholicæ legis fide quicquid per uniuersum diuinorum uoluminum corpus immensa funditur copia, totum in symboli col

Rom. 9. ligitur breuitate perfecta secundū illud Apostoli: Verbum, inquit, consummans & breuiās in æquitate, quia uerbū breuiatū faciet dn̄s super terrā. Hoc est ergo breuiatū uerbum quod fecit dominus, fidem scilicet duplicis testamenti sui in pauca colligens, sed sensum omniū scripturarū in breuia cōcludens, sua de suis condens, & uim totius legis cōpendiosissima breuitate pficiens. Consulens scilicet in hoc, ut pijssimus pater, uel ne

gligentiæ

gligentiæ quorundam filiorum suorum, uel imperitiæ: ut non laboraret utique quam-uis simplex & imperita mens capere, quod posſit facile etiam memoria contineri. Vides ergo in symbolo authoritatē Dei esse: uerbum enim breuiatum faciet dominus super terram. Sed hominum fortasse quæris ne id quidem deest, per hominem enim id Deus fecit. Sicut enim immēsam illam scripturarum sacrarum copiam per patriarchas & prophetas maximè suos condidit: ita symbolum per Apostolos suos sacerdotesquè constituit. Et quicquid ille per suos larga ac redundanti copia dilatauit, idem hic per suos plenisſima breuitate conclusit. Nihil ergo in symbolo deest, quod ex scriptis Dei per Apostolos Dei conditum totum in se, quantum ad authoritatē pertinet, habet quicquid uel hominū est, uel Dei. Quamuis etiā quod per homines factum est, Dei existimandum sit: quia non tam illorum per quos factum est, quàm illius credendum esse qui fecit. Credo, ergo inquit symbolum, in unū uerum solum Deum, patrem omnipotentem, creatorem omnium uisibilium & inuisibilium creaturarum: & in dominum nostrum Iesum Christum filium eius unigenitum, & primogentiū totius creaturæ, ex eo natum ante omnia secula, & nō factum. Deum uerum ex Deo uero, homousion patri, per quem & secula compaginata sunt, & omnia facta. Qui propter nos uenit, & natus est ex Maria uirgine & crucifixus sub Pōtio pilato & sepultus. Et tertia Die resurrexit secundum scripturas, & in cœlos ascendit. Et iterum ueniet iudicare uiuos & mortuos. Et reliqua. Si Arrianæ aut Sabellianę hæreseos adsertor esses, & non tuo ipso symbolo te cum uterer, conuincerem te: tamen testimoniorum sacrorum authoritate conuincerem legis ipsius uoce conuincerem. Deniqꝫ probata per uniuersum mundum symboli ueritatem dicerem te, etiamsi expers intelligentiæ ac sensus esses. oportere tamen sequi saltem consensum generis humani: nec pluris facere debere paucorum improborum peruersitatem, quàm ecclesiarum omnium fidem, quæ utiqꝫ à Christo fundata, ab apostolis tradita, non aliud existimāda esset, quàm uox atqꝫ authoritas Dei, quę haberet in se utiqꝫ & uocem & sensum Dei. Et quid tādem si sic apud te agerē, quid diceres? quid responderes? nònne obsecro illud? Non ita te imbutum, non ita institutum esse: aliud tibi à parentibus, aliud à magistris, atqꝫ authoribus tuis traditū? Non hoc te in conuenticulo illo paterni dogmatis, nec in ecclesia uestræ professionis audisse: aliud postremo textum ipsum, atqꝫ sermonem traditi tibi, atqꝫ insinuati symboli cōtinere? In eo te baptizatum, in eo te renatum esse? Hoc tenere quod accepisses: & in eo te fidere diceres, in quo regeneratum esse didicisses? Nonne quæso dicens hæc, fortisſimo te etiam contra ueritatem scuto uti arbitrareris? Et uerè in negotio quam improbo, non importuna defensio, & quæ non absurdè causam erroris diceret, si pertinaciam non sociaret errori. Nam cum hoc teneres quod à paruo accepisses, plus haberet in te emendatio, quod de præsenti errore corrigeret, quàm seueritas quod de præterito uindicaret. Nunc autem cū in catholica urbe natus, catholica fide institutus, catholico baptismate regeneratus sis: nūquid agere tecum, quasi cum Arriono aut Sabelliono possum? Qui utinam fuisses, minus dolorem in malis æditum, quàm de bonis lapsum, minus fidem nō habitam, quàm amissam, minus ueterem hæreticum, quàm nouum apostatam: minus enim intulisset cunctæ ecclesiæ, uel labis, uel pestilentiæ: minus denique esse uel acerbus ad dolorem uel grauis ad exemplum: si popularis potius tentare, quàm sacerdos ecclesiam posses. Ergo, ut suprà dixi si Sabellianæ, aut Arrianæ, uel cuiuslibet hæreseos discipulus atque adsertor esses: tueri utiqꝫ te parentum exemplo uelis, magistrorum institutione plebis societate, symboli fide. Non iniquum autem hæretice, non iniquum aut graue aliquid postulo. Hoc fac in catholica fide æditus, quod fueras pro peruersitate facturus. Tene parentum institutionem: tene ecclesiæ fidem: tene symboli ueritatem: tene baptismatis salutem. Quod genus in te prodigij, quod genus monstri est? Pro te tu nō facis, quod alij etiam pro errore fecerunt. Sed progresſi satis in altum sumus, & pro cognatæ urbis affectu sequentes doloris impetum, quasi uentum feruentem, dum cupidi cursus sumus, tenorem admodum recti itineris excesſimus. Symbolum ergo hæretice cuius superius textū diximus, licet omniū ecclesiarū sit (quia una omniū fides) peculiariter tm̄ Antiochenæ urbis, atqꝫ ecclesiæ est illius, in qua tu æditus, in qua institutus, in qua renatus es. Huius te itaqꝫ ꝑduxit symboli fides ad uitę fōtē, ad salutis regenerationem

tionem, eucharistiæ gratiam, & domini communionem. Et quid plura? Omnium grauis & luctuosa conquęstio, ad ministerij etiã officiũ, ad presbyterij culmen, ad sacerdotij dignitatem. Facilè hoc infelix furor, aut leue esse arbitraris? Non uides quid egeris? in quod te barathrum præcipitaris? Perdens symboli fidem, totũ quod fueras perdidisti: sacramenta enim sacerdotij, ac salutis tuæ symboli ueritate constabant. Negare te tantummodo illud putas? tete inquam ipsum negasti. Sed negare te forsitan non putas. Videamus symboli textum: ut si ea dicis, quæ prius, non arguaris: sin autem multò alia & contraria, non expectes iam ut à me confuteris, cum te tu ipse damnaueris. Si enim & aliud nunc adseris, quàm in symbolo est, & aliud quàm prius dixisti, quid reliquum est, nisi ut nulli præterquam tibi imputes animaduersionem tuam, cum eandem esse uideas sententiam in te omnium, quam tuam? Credo, inquit, symbolum, in unum Deum, patrem omnipotentem, creatorem omnium uisibilium & inuisibilium creaturarum. Et in dominum Iesum Christum filium eius unigenitum totius creaturæ, ex eo natum ante omnia secula, & non factum. Iam primum ad hæc respondere te conuenit: Confitearis hoc de Iesu Christo Dei filio, aut neges? Si confiteris, sana sunt omnia. Sin minus, quomodo nunc negas, quod ipse antè confessus es? Elige ergo quid malis, alterum enim è duobus fieri necesse est: ut eadem te uia ipsa confessio, si permanet, sola liberet: aut si negatur, primum cõdemnet. Credo enim, dixisti in symbolo, in dominum nostrum Iesum Christum filium eius unigenitum, & primogenitũ totius creaturæ. Si unigenitus & primogenitus totius creaturæ dominus Iesus Christus, ergo tua ipsa confessione indubitãter Deus. Neq; enim alius unigenitus, & primogenitus totius creaturæ, nisi unigenitus Dei filius, sicut primogenitus creaturarum. Ita & creator omnium Deus. Et quomodo solitarium hominẽ ex uirgine natum asseris, quem Deum ante secula fuisse confessus es? Deinde ex eo, inquit symbolum, id est ex patre natũ ante omnia secula, & non factum. Quod utiq; non nisi unigenito tantum Dei filio competit: ut natiuitas illius factura non sit, & natus tantummodo, non factus esse dicatur: quia contra rationem rei ipsius atq; honorem est, ut factor omnium factura esse credatur: & sic ipse author cœptorum omnium cœperit, sicut ab eo cuncta cœperunt. Et ideo natus, non factus dicitur: quia singularis ei est natiuitas non facturo communis. Et cum sit Deus ex Deo natus, totum necesse est habeat diuinitas geniti quicquid magnitudo generãdis. Sequitur autem in symbolo: Deum uerum ex Deo uero, homousion patri: per quem & secula compaginata sunt, & omnia facta. Et cum hoc totum dixeris, memento de domino Iesu Christo te cuncta dixisse. Hoc enim in symbolo habes: Credere te in dominum Iesum Christum filium Dei unigenitum & primogenitum totius creaturæ. Et post hæc atque alia: Deum uerũ ex Deo uero, homousion patri: per quem & secula compaginata sunt. Quomodo ergo idem Deus & non Deus, idẽ Deus & idem statua, idem Deus & idem organum? Non concordant sibi hæc ò hæretice in aliquo nec conueniunt, ut eundem cum uolueris dicas Deum, cum uolueris putes figmẽtum. Dixisti in symbolo, uerum Deum nunc dicis, hominem solitarium. Quomodo hæc sibi competere & coaptari queunt, ut idem summa sit uirtus, idem sit sola infirmitas: idem summa maiestas, idẽ sola mortalitas? Non conueniunt hęc sibi in uno eodemq; domino: ut eundem in cultum & in contumeliam diuidens, ex parte quauis facias honorem, ex parte quauis facias iniuriam. Dixisti in symbolo, cum sacramentum ueræ salutis acciperes dominum Iesum Christum, Deum uerũ ex Deo uero, homousion patri, creatorem seculorum, factorem omnium. Vbi es ò dolor? ubi es ille qui tunc fuisti? ubi illa fides? ubi illa confessio? In portenta nunc atque prodigia recidisti. Quę te stultitiæ, quę amentiæ perdiderunt? Deum totius potentiæ ac maiestatis ad inanimam materiam, & figmenta insensibilia transtuli profecit uidelicet fides tua tempore, profecit ætate, profecit sacerdotio deterior senex, quàm quondam paruulus nunc peior ueteranus quàm tyrunculus, deterior episcopus, quàm incipiens factus es: nec discipulus postquam magister esse cœpisti. Sed uideamus cætera quæ sequuntur. Dicens ergo symbolum: dominũ Iesum Christũ, Deũ uerũ ex Deo uero, homousion patri, per quẽ secula cõpaginata sunt, & omnia facta, hoc in separabili statim cõnexione subiũxit. Qui propter nos inqt, uenit & natus est ex Maria uirgine. Ille ergo q uerus De9, q homousius patri, qui creator

creator seculorum, qui factor omnium: ille inquam uenit in mundũ, & natus ex Maria uirgine. Secundũ illud scilicet Pauli Apostoli: At ubi plenitudo tẽporum, misit Deus filiũ suum factũ ex muliere, factũ sub lege. Vides quomodo scripturis symboli sacramẽta conueniunt? Apostolus filium Dei missum à patre prædicat, symbolum uenisse cõfirmat. Hoc enim erat cõsequens utiq;, ut quem missum Apostolus edocuerat, fides cõfiteretur nostra uenisse. Deinde Apostolus ait, ex muliere factũ: symbolum aũt, ex Maria procreatum. Aduertis itaq;, quòd ipsa in symbolo scriptura loquitur, à qua symbolũ ipsum se descendisse testatur. Bene aũt Apostolus, factum inquiens ex muliere, factũ pro nato posuit, diuini eloquij cõsuetudine, qua factus pro nato ponitur, secũdũ illud: Pro patribus tuis facti sunt tibi filij. Vel illud: Priusquã Abrahã fieret, ego sum. in quo scilicet euidenter dixisse noscitur: priusquã nasceretur, ego sum: facti nomine rem natiuitatis ostendens: quia efficientiã facti habet quicquid non indiget ut fiat. Qui propter nos, ergo inquit, uenit, & natus est ex Maria uirgine. Si homo solitarius ex Maria natus est: cur uenisse dicitur? Neq; enim uenit, nisi qui habet idipsum in essentia, ut uenire possit. Quia aũt nondũ idipsum acceperat ut esset: quomodo id habere poterat ut ueniret? Homo autem ante cõceptum omnino non fuit: ergo in se non habuit ut uenire posset: Deum ergo uenisse certum est: cui in utraq; re pręposita, & esse suppetit & uenire. Qui utiq; & quia erat uenit, & quia uenire semper potuit, semper fuit. Sed quid de uerbo argumentamur, cum res eluceat? & in symboli textu indicia rerum quærimus, cũ ipse in eo sit sermo rerum? Repetamus cõfessionem symboli, & tuã: tua enim quæ illius: quia confessionem illius tuam confitendo fecisti, ut intelligas præuaricatum te non tantum à symbolo, sed & à te. Credo, ergo inquit symbolum, in unum solum uerum Deum, patrẽ omnipotentem, creatorem omnium uisibilium & inuisibilium creaturarũ. Et in dominum Iesum Christũ filium eius unigenitum, et primogenitum totius creaturæ: ex eo natum ante omnia secula, & nõ factum: Deum uerum ex Deo uero, homousion patri: per quem & secula cõpaginata sunt, & omnia facta. Qui propter nos uenit, & natus ex Maria uirgine. Propter nos ergo, inquit symbolum, dominus noster Iesus Christus uenit, & natus est: & crucifixus est sub Pontio Pilato: & sepultus, & resurrexit secundum scripturas. Confiteri hoc ecclesias nõ pudet, Apostolos prædicare non pudet. Tu ipse, tu inquam ipse, cuius nunc omnis uox sacrilegium est: qui nihil admodum non negas: hæc tamen omnia negasti, Deum utiq; natum, Deum passum, Deum resurrexisse. Et quid post hæc? quo deuolutus es? quid effectus? in quæ redactus? quid ais? quid euomis? quod ipse scilicet, ut quidã ait, non sani esse hominis, nõ sanus iuret Orestes. Quid est igitur, quia Christotocon natus est filius Dei: utputa si dixerimus: credo in Deum uerbum filium Dei, unigenitum ex patre natum, homousion patri: qui descendit, & sepultus est: non statim auditus ipse accepit plagam: Deus mortuus. Et iterum: ne fieri, inquis, potest, ut qui ante omnia secula natus est, secũda uice nascatur, & hoc Deus. Si fieri omnia hæc omnino nõ potuerũt: quomodo ecclesiarũ symbolum facta esse dicit? Quomodo etiam tu ipse dixisti? Conferamus enim cum his, quę ante à te dicta sunt, ea, quæ nunc à te dicuntur. Dixisti prius. Credo in Deum patrem, & in Iesum Christũ filiũ eius, Deum uerum ex Deo uero, homousion patri: qui propter nos uenit: & natus ex Maria uirgine: & crucifixus est sub Pontio Pilato, & sepultus est. Nunc autẽ quid ais? Si dixerimus: Credo in Deum uerbum filium Dei unigenitum, ex patre natũ, homousion patri, qui descẽdit, & sepultus est: nõ statim auditus ipse accepit plagam. Acerbitas quidem atq; impietas dicti tui cogere nos ad immoderatum, ac feruidum respondendi impetum potest: sed restringenda paululum pij doloris sunt retinacula. Te inquam ergo te ipse cõsulo: dic mihi quæso, si Iudæorum quispiam, aut paganorum catholicę fidei symbolum neget, num audiendum eum existimes esse? non utique. Qui si idipsum hæreticus aut apostata? multò certè minus: quia intolerabilius est ueritatẽ cognitã derelinquere, quàm incognitam negare. Duos igitur in te uidemus, catholicũ & apostatã: & prius quidẽ catholicũ, nũc apostatam. Quod ergo nobis sequendũ putes, ipse cõstitue, alterum enim præponere in te nõn potes, nisi alterũ in te ipse dãnaueris. Dicis ergo dãnari à te eum, qui prius fueris, damnari catholicũ à te symbolũ, damnari omniũ confessionem, damnari fidem. Et quid igitur? ò indignum facinus, ò intolerabilis dolor. Quid facis,

Psal. 44.
Ioan. 8.

facis in ecclesia catholica, catholicorum præuaricator? Cur cœtum populi polluis: qui fidem populi denegasti? Insuper & consistere in altario, & conscendere tribunal, & offerre impudentissimum, ac perfidissimum os tuum populo Dei ausus es: occupare cathedram, præsumere sacerdotium, profiteri magistrũ. Vt quid doces Christianos, Christum non credens? cum ipsum in cuius Dei templo sunt, Deum neges, & post hæc omnia ò insania, ò furor. Decorem te & episcopum putas? cum eum ipsum utiq; ò infelix cæcitas, eum ipsum inquam Deum deneges, cuius te esse adseras sacerdotem. Sed efferimur præ dolore. Quid ergo inquit symbolũ? uel quid tu in symbolo ipse dixisti? Dominum utiq; Iesum Christum, Deum uerum ex Deo uero, homousion patri: per quem secula creata sunt, & omnia facta. Hunc eundem propter nos uenisse, & natum esse ex Maria uirgine. Cum ergo Deum natum ex Maria dixeris, quomodo Mariam Dei matrem negas? Cum Deum uenisse dixeris, quomodo Deum nunc negas esse, qui uenit? Dixisti in symbolo: Credo in Iesum Christum filium dei: credo in Deum uerũ ex Deo uero homousion patri: qui propter nos uenit, & natus est ex Maria uirgine, & crucifixus sub Pontio Pilato, & sepultus est. Nunc autem dicis: Si dixerimus: Credo in Deũ uerbum filium Dei unigenitum, ex patre natum, homousion patri: qui descendit, & sepultus est: non statim auditus ipse accepit plagam. Vides ergo destruere te penitus atque eradicare omnem catholici symboli, omnem catholici sacramenti fidem? ò scelus, ò portentum, ut ille ait, in ultimas terras asportandum: quia hoc rectius de te dicitur, ut in illam scilicet solitudinem transeas, ubi nullum ualeas inuenire quẽ perdas. Fidem ergo salutis nostræ, sacramentum spei ecclesiasticæ, tu auditus tui, atq; aurium plagã putas. Et quomodo quondam cum ad baptismum curreres, sanis hæc sacramenta auribus audiebas? quomodo cum te magistri ecclesiarum docerent, aures tuæ non uulneratæ sunt? sine ulla tunc certè plaga duplici oris, atq; aurium fungebaris officio: cum & audita ab alijs diceres, & ipse te dicentem dictor audires. Vbi erant tunc hæc aurium tuarũ uulnera? ubi hæc auditus tui plaga? Cur non contradixisti, & reclamasti? Sed uidelicet pro arbitrio ac libidine tua, cum uis, discipulus es & ecclesiæ: cum uis, hostis: cũ uis, catholicus: cum uis, apostata. Dignus nimirum author, qui in quamlibet partem te cõtuleris, ecclesias post te trahas: cuius uoluntas lex uitæ nostræ sit, qui mutabilitate tua humanum genus mutes: & quia tu esse nolis, quod omnes sunt, quod tu uelis. Preclara uidelicet authoritas: ut quia tu quod eras non es, esse mundus desinat quod fuit. Sed paruulum te forsitan cum renascereris fuisse dicis: & ideo nec sapere tũc, nec reclamare ualuisse. Verum est, obstitit tibi infantia ne contradiceres, qui mori uir contradicendo potuisses. Quid enim si in illa fidelissima, ac deuotissima Christi ecclesia, cũ sacerdos symbolum respondenti, & ad clamanti populo Dei traderet, mutire tu in aliquo aut reclamare tentasses? Audiendus fortasse fueras, ac non statim ut nouum prodigij mõstri genus in pestem aliquam exterminumq; mittendus. Non quia pijssima illa, ac religiosissima plebs Dei contaminari, uel impijssimi cuiusquam sanguine uelit: sed quia in magnis plerunque urbibus feruens Dei amore populus, cum exurgere contra Deum suum quempiam uiderit, calorem fidei retinere non nouit. Sed esto, infans, si tamen ita est, contradicere ac reclamare symbolo non potueris: cur adultior iam robustiorque tacuisti? Creuisti certè, & uir factus, & ministerio ecclesiastico insertus es. Per tot ergo ætates, per tot officij, ac dignitatis gradus, nunquam intellecta à te fides est, quam tandiu antè docuisti? Diaconum certè eius te & presbyterum fuisse nosti: si displicebat tibi salutis regula, cur suscipiebas eius rei honorem, cuius non approbas fidem? Sed prouidus uidelicet uir & simplex religiosus, ita temperare te inter utrunque uoluisti: ut teneres & sacrilegij perfidiam, & catholici dignitatem. Plaga ergo auditus
1.Cor.1. tui, & uulnus aurium tuarum est Deus natus, & Deus passus. Et ubi illud tuum est Paule Apostole: Nos autem prædicamus Christum crucifixum Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis & Græcis, Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam? Quid est sapientia & uirtus Dei? Deus utique. Christum autem qui crucifixus est, Dei uirtutem & sapientiam prædicat. Ergo si absque dubio sapientia Dei Christus, ergo absq; dubio Christus Deus. Nos ergo inquit, prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.

gentibus autem stultitiā. Crux itaq; domini, quæ stultitia gentibus & Iudæis scandalum fuit, tibi utrunq; est. Neq; enim aut stultitia ulla maior est, q̄ non credere: aut maius scandalū, q̄ audire nolle. Vulnerabantur ergo illorum aures ad prædicationē ac passionem Dei, sicut nunc uulnerantur tuæ. Plagam esse hoc auditus sui putabāt, sicut tu putas. Et hinc erat quòd ad nomen Dei ac Domini Iesu Christi, prędicante Christum Deum Apostolo, claudebant illi capitis sui aures, sicut tu claudis animi. Par in hac parte utriusq; uestrū uideri potest impietas: nisi quòd hoc maius est crimen tuum, quod illi eū negabant, in quo adhuc passio ostendebat hominē: tu eum denegas quem etiā resurrectio iam probauit Deum. Ac per hoc illi eum persequebantur in terra: tu persequeris & in cœlo. Nec solum id, sed hoc utiq; crudelius & scelestius, q̄ illi negabant per ignorantiam, tu post fidem: illi nescientes Dominum, tu confessus Deum: illi sub æmulatione legis, tu sub professione antistitis: illi eum à quo se arbitrabantur alienos, tu eum cuius sacerdos es. O facinus indignum & inauditum: eum ipsum persequeris infectatione, cuius adhuc uteris dignitate. Sed magno uidelicet perfidiæ, atq; impietatis tuæ argumento ad negandum, ad persequendum Dominum Deum uteris, dicens: homousios parienti debet esse natiuitas. Nondum ad plenum dico, ac profero in Dei natiuitate penitus hoc non esse seruādum: quia non parientis fuit natiuitas ipsa, sed nati: & ipse natus est ut uoluit, cuius fuit hoc ipsum ut nasceretur. Interim quia homousion parienti dicis natiuitatem esse debere: ego Dominum Iesum Christum homousion dico fuisse, & patri pariter & matri. Pro personarum enim diuersitate reddidit parienti unicuiq; similitudinem suam. Secundùm diuinitatem enim homousios patri: secundùm carnem autem homousios matri fuit. Non quòd alter, qui homousios matri: sed quia idem Dominus Iesus Christus, & homo natus & Deus, utriusque in se parentis habuit proprietatem: dum & in eo quòd homo est, humanæ matris reddidit similitudinē: & in eo quod Deus, Dei patris habuit ueritatem. Alioquin si non idem Christus ex Maria est, qui ex Deo natus, duos absq; dubio Christos facis: secundùm illud scilicet Pelagianæ impietatis scelus: quæ solitarium hominem ex uirgine natum adserens: eruditorem eum dixit humani generis, magis, quàm redemptorem fuisse: quia non redemptionem uitæ hominibus, sed uiuēdi dederit exemplum: uidelicet ut sequentes eum homines dum similia agerent, ad consimilia peruenirent. Vna ergo impietatis uestræ origo, eadem errorum radix est. Illi solitarium hominem ex Maria natum adserunt, & tu idem. Illi filium hominis à filio Dei separant, & tu idem. Illi saluatorem aiunt per baptisma Christum esse factum, tu in baptismo templum Dei factum. Illi eum Deum non negant factum post passionem, tu negas eum etiam post ascensionem. In uno ergo admodum tantum distat uestra peruersitas, quòd illi in terris blasphemare uidentur Dominū, tu & in cœlo. Vicisti ac supergressus es, non negamus, quos imitaris. Illi quasi aliquando desinunt Deum negare, tu nunquam. Quanquā nec illorum habenda sit ad plenum uera confessio, qui saluatori post passionem tantum honorem diuinitatis impertiunt: & cum eum ante Deum negent, postea confitentur: quia, ut mihi uidetur, in Deo qui partem denegauerit, totum negat: & qui non semper fuisse confessus fuerit, semper negat. Sicut & tu, etiamsi hodie in cœlo Dominum Iesum Christum, qui ex Maria uirgine natus est, uerum Deum diceres, tamen nisi semper Deum diceres, non uerè confitereris. Sed uidelicet non uis mutare in aliquo, aut uariare sententiam: quem natum hominem solitarium dicis, etiam hodie Deum non esse contendis. O noua ac singularis impietas, quem cum hæreticis hominem esse asseris, Deum nec cum hæreticis confiteris. Sed tamen ut dicere instituerani, duos à te absq; dubio Christos fieri, idipsum dilucidandum est. Dic mihi quæso, tu qui Christum à filio Dei separas, quomodo in symbolo Christum ex Deo natum esse fatearis? Ais enim: Credo in Deum patrem, & in Christum Iesum filium Dei. Dicis autem ex Maria non eundem filium Dei natum. Ergo alter ex Deo Christus, alter ex Maria. Duo ergo in sententia tua Christi sunt. Qui cum in symbolo Christum non neges, alterū ex Maria Christum asseris, quàm eum quem in symbolo confiteris. Sed dicis forsan Christum non esse ex Deo natum: & quomodo in symbolo ais: Credo in Iesum Christum filium Dei? Aut negaturus es ergo symbolum, aut confessurus filium Dei Christum. Si autem confiteris in symbolo Christum filium Dei, necesse est ut eundem ex Maria confitearis Christū filium Dei. Aut si alium

ex Maria Christum adseris, duos utique Christos esse blasphemes. Sed tamen etiamsi peruersitas perfidia tua hac symboli fide non concludatur: non'ne quæso ratione ipsa ac luce ueritatis obrueris? Dic mihi quæso quisquis ille es hæretice. Trinitas certè est quàm credimus, quàm confitemur, Pater & Filius & Spiritus sanctus. De maiestate patris ac spiritus nulla quæstio est. Filio calumniaris, eo quòd non eundem ex Maria dicas æditum, quem ex Deo patre generatum. Dic mihi ergo: cum filium Dei unigenitum natum ex Deo non negas, hunc qui ex Maria natus est quem uelis esse? Dicis hominem solitarium, iuxta illud quod ipse dixit: quòd natum est ex carne, caro est. Sed appellari homo non potest solitarius, qui sola non est humanæ creationis lege generatus. Quod enim in ea est, inquit angelus, de spiritu sancto est. Et hoc tamen etiam tu ipse, qui omnia admodum sacramenta salutis negas, negare non audes. Cùm ergo ex spiritu sancto natus sit: & dici homo non queat solitarius, qui est Deo inspirante conceptus: si ille non est, qui iuxta Apostolum, semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens: & uerbũ caro factum est: & humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem: & qui propter nos egenus factus est, cum esset diues: dic mihi ergo, quis ille est, qui & ex spiritu sancto æditus, & Deo obumbrante conceptus? Alterum absq; dubio esse dicis. Duo ergo sunt: id est, & ille, qui est ex Deo patre in cœlo genitus, & ille qui ex Maria Deo inspirante conceptus. Ac per hoc quartus est hic, quem introducis: quem intantum cum uerbis hominem solitarium dicas, re ipsa solitarium non fuisse confirmas: ut eum etiamsi non ita ut debes, tamen & honorabilem & uenerandum & adorandum esse fatearis. Ergo cum & adorandus sit utiq; Dei filius, qui ex patre natus: & adorandus, qui per spiritum sanctum ex Maria procreatus: duos ergo & honorabiles tibi & uenerabiles facis, quos intantum à se diuidis, ut peculiariter suo quenq; honore uenereris. Ac per hoc intelligis, quòd negando ac separando à se filium Dei, totum quantum in te est sacramentum diuinitatis euertis. Dum enim quartam in trinitate personam conaris inserere, uides te totam trinitatem penitus denegasse. Quæ cum ita sint: negans ergo unum Iesum Christum filium Dei, negasti omnia. Nam & hæc ratio ecclesiastici sacramenti negat, diuini partem nõ ualeat confiteri. Ita enim sibi connexa & concorporata sunt omnia, ut aliud sine alio stare non possit: & qui unum ex omnibus denegauerit, alia ei omnia credidisse non prosit. Itaq; si negas Deum dominum Iesum Christum, necesse est ut filium Dei denegans, etiam patrem neges. Qui iuxta ipsius patris uocem: Qui non habet filium, nec patrem habet: qui autem habet filium, & patrem habet. Negans ergo genitum, etiam genitorem negas. Negans quoq; filium Dei in carne natum, consequens est, ut etiam in spiritu natum neges: quia idem natus in carne, qui prius natus in spiritu: Non credens ergo in carne æditum, necesse est etiam passum esse non credas. Non credens autem illius passionem, quid reliquum est, nisi etiam resurrectionem neges? quia fides suscitati ex fide mortui est. Nec stare potest ratio resurrectionis, nisi fides mortis antè præcesserit. Negans ergo passum & mortuum, negas quoq; ab inferis resurgentem. Consequens utiq; est, ut neges etiam ascendentem: quia ascensio sine resurrectione esse non potuit. Et qui resurrexisse non creditur, necesse est nec ascendisse credatur, dicẽte Apostolo: Qui enim descendit, ipse est q ascendit. Ergo quantum in te est, Dominus Iesus Christus neq; ab inferis resurrexit, neque cœlum ascendit, neq; ad dextram Dei patris sedet, neq; ad illum, qui expectatur examinationis ultimæ diem ueniet, nec uiuos ac mortuos iudicabit. Intelligis itaq; ô infœlix & furiosa peruersitas, euacuasse te penitus omnem symboli fidem, omnem spei sacramentiq; uirtutem? Et in Ecclesia insuper stare ausus es, & esse te sacerdotem putas: cum illa omnia denegaueris, per quæ sacerdos esse cœpisti? Redi ergo ad uiam rectam, recipe sensum pristinum, resipisce tandem si aliquando sapuisti. Regredere ad temetipsum, si tamen habuisti in te quondam aliquid quo nunc regrediaris. Agnosce sacramenta salutis tuæ, per quæ innouatus, per quæ renatus es. Non minus tibi nunc opus sunt, quàm tũc fuerunt: ut te per pœnitentiam nunc regenerent, quæ per fontem ante generarunt. Tene plenum symboli ordinem: tene perfectam fidei ueritatem. Crede in Deum patrem, crede in filium Deum: in unum genitorem, & in unum genitum, & eundem tamen unigenitum & primogenitum, dominum omnium Iesum Christum, homousion patri: natum in Deitate, natum in corpore: duplicis quidem natiuitatis, sed unius maiestatis. Qui creator omnium

Ephe. 4.

tor omnium creaturarum, idem fuerit natus ex patre, qui postea natus ex uirgine. Hoc enim quod ex carne atque in carne uenit, ortus eius fuit, non imminutio: & natus tantum est, non demutatus. Quia licet in forma Dei manens, formam serui assumpserit, infirmitas tamen habitus humani non infirmauit naturam Dei: sed incolumi utique atque integra diuinitatis uirtute in carne hominis totum quod actum est, profectus fuit hominis, non defectio maiestatis. Nam cum æditus in carne humana Deus est, nondum est in carne natus, ne Deus in se maneret, sed ut ut Deo in se manente homo Deus esset. Et ideò Maria cum carnalibus oculis hominem cerneret, spiritalibus tamen Deum confitebatur, dicens: Vtique domine, ego credidi quia tu es Christus filius Dei uiui, qui in mundum uenisti. Ideò Petrus reuelante spiritu sancto, cum extrinsecus filium hominis aspiceret, Dei tamen filium prædicabat, dicens: Tu es Christus filius Dei uiui. Ideò Thomas cum carnem tangeret, Deum se tetigisse credebat, dicens: Dominus meus & Deus meus. Vnum enim Christum omnes confitebātur, ne duos facerent. Hunc ergo crede: & ita crede dominum omnium Iesum Christum, unigenitum & primogenitum, eundem rerum creatorem, quem hominum conseruatorem: eundem prius conditorem totius mūdi, quem postea redemptorem generis humani. Qui cum patre atque in patre permanens, homousios patri: & iuxta Apostolum, formā serui accipiens, humiliauit se usque ad mortem, mortem autem crucis: & iuxta symbolum, natus est ex Maria uirgine, crucifixus sub Pontio Pilato & sepultus. Et tertia die resurexit secundùm scripturas, & in cœlum ascendit: & iterum ueniet iudicare uiuos & mortuos. Hæc est enim fides uestra: hæc est salus uestra: Deum ac Dominum Iesum Christum, eundem & ante omnia credere, & post omnia. Quoniam, ut scriptum est, Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. In heri enim omne præteritum tempus ostendit, in quo ante principium natus à patre est. In hodie autem seculi istius sapientia, in quo rursus ex uirgine natus est, passus est, resurrexit. In eo uero quòd ipse in secula dicitur, omnis futura æternitas & immensitas designatur. Sed dicis forsitan: si eundem in fine temporum natum dicam ex uirgine, qui ante omnia natus fuerit ex Deo patre, carneum me etiam ante mūdi initia Deum dicere: qui ipsum dicam postea hominem, quem semper Deum: ac per hoc hominem illum qui natus sit, postea semper fuisse. Nolo te hac ignorantiæ cœcitate, atque hac errorum nocte confundi, ut putes me hominem, qui ex Maria natus est, ante exordia rerum asserere, & Deum etiam ante principia mundi semper corporeum prædicare. Non ita inquam, non ita dico: quòd priusquàm nasceretur homo, in Deo fuerit: sed quòd postea in homine natus Deus sit. Non enim caro illa quæ ex carne uirginis nata est, semper fuit: sed Deus qui semper fuit, ex carne uirginis in carne hominis aduenit. Verbum enim caro factum, non carnem secum exhibuit, sed carni se hominis dignatione diuinitatis uniuit. Dic enim mihi, quando, uel ubi uerbum caro factum est: aut ubi exinaniuit semetipsum formam serui accipiens: aut ubi egens factus est, cū esset diues? nisi in illo sacro uirginis utero, ubi dum incarnatur, uerbum Dei caro dicitur factum: dum æditur, formam serui in ueritate suscepit: cum humana conditione patibulo affigitur, fit egenus, & pauper redditur passione carnali, cum esset maiestate diuina diues? Alioquin, si ut ipse ais, post hæc in eum ut in unum prophetarum atque sanctorum diuinitas uenit: ergo & in illis in quibus habitare dignatus est, uerbum caro factum est: ergo per unumquenque illorum, exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. Ac per hoc nihil nouum nec præcipuum in Christo factum est nihil singulare, nihil mirabile, nec conceptio ipsius habuit, nec natiuitas, nec mors. Et tamen ut ad superiora redeamus, cum hæc ita sint omnia, sicut diximus: quomodo Iesus Christus, quem cum hominem tantummodo esse asseris, etiam ante quàm ex uirgine nasceretur, semper fuisse legitur, & à prophetis atque Apostolis Dei etiam ante secula prædicatur? dicente Paulo: Vnus dominus Iesus, per quem omnia. Sed & alibi: Quoniam in Christo, inquit, creata sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia. Symbolum quoque & humana pariter & diuina authoritate contextum, Credo, inquit, in Deum patrem, & in Deum Iesum Christum, filium eius unigenitum, & primogenitum totius creaturæ. Et post alia: Deum uerum ex Deo uero: per quem & secula compaginata sunt. & omnia facta. Et item: Qui propter nos uenit, & natus est ex Maria uirgine, & crucifixus, & sepultus. Quomodo ergo cum ipsa confessione nostra ante uirginis

Ioan. 2.
Matth. 16.
Ioan. 20.
Hebr. 13.
1. Cor. 8.
Col. 1.

partum atq; conceptum dominicus homo omnino non fuerit, Christus tamen, quia & te homo solitarius dicitur, Deus in scriptis sanctis sine exordio prædicatur? & tanta hominis ac Dei unitas legitur, ut & homo Deo semper ante coæternus, & postea homini Deus compassus esse uideatur? Cùm utiq; nec ininitiabilis homo, nec passibilis Deus credendus sit esse. Illud est utiq; quod iam superioribus scriptis testati sumus, quòd unitas hominis, id est, suo corpori Deus, nullam fieri patiatur inter hominem ac Deum humana opinione distantiam. Nec admitti omnino uoluit, ut alius à quoquam filius hominis, alius filius Dei crederetur. Sed ita omnibus scriptis sacris dominicum hominē connectit Deo atq; concorporat, ut nec in tempore admodum hominem is à Deo, nec in passione possis Deum ab homine discernere. Si enim ad tempus respicis, inuenies semper filiũ hominis cum filio Dei. Si ad passionem, inuenies semper cum filio hominis Dei filium: ita unitum & inindiuiduum sibi Christum filium hominis, ac Dei filium, ut quãtum ad docēn dininæ scripturæ pertinet, nec homo separari à Deo tempore, nec ab homine Deus omnino ualeat passione. Hinc enim illud est: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit filius hominis, qui est in cœlo. Vbi cum filius Dei loqueretur in terris, filium esse hominis testabatur in cœlis: & eundem filium hominis quem ascēsurum diceret in cœlum, descendisse quoq; antea testabatur è cœlo. Vel illud: Si uideritis filium hominis ascendētem ubi erat prius: cum eum qui ex homine natus est nominet, in supernis tamen semper fuisse testatur. Sed & Apostolus, si ad tempus respicitur, per Christum omnia prædicat: Vnus enim, inquit, Dominus Iesus Christus, per quem omnia. Si aũt ad passionem maiestatis, Dominũ crucifixum esse designat. Si enim, inquit, cognouissent, nunquam Dominũ maiestatis crucifixissent. Et ideò etiã symbolum unigenitum, & primogenitum Dominum Iesum Christum Deum uerum ex Deo uero, homousion patri, & creatorem omniũ dicens, natum ex uirgine, & crucifixum, postea & sepultum esse testatur. Ita incorporans scilicet Dei & hominis filium, & uniens hominē ad Deum, ut nec in tempore fieri ulla ualeat, nec in passione diuisio. Cùm idē utiq; Dominus Iesus Christus, & per æternitatē temporis Deus, & per tolerantiam passionis homo esse doceatur: ac scilicet nec homo ininitiabilis, nec Deus passibilis dici debeat. In uno tamen Dño Iesu Christo & homo ante perpetuus, & Deus mortuus prædicatᷓ. Vides ergo quod Christus omnia est, & nomen illius significatio utriusq; nature: quia & homo, & Deus natus: ita & in se cuncta cõplectitur, ut in eius nomine nihil deesse noscatur. Non ergo ante partum uirginis eadem in præterito æternitas hominis quæ Dei: sed quia in utero uirginis unitus est Deus homini, factũ est ut in Christo omnino non possit alterum sine altero nominari. Quicquid ergo de Domino Iesu Christo dixeris, totum dicis: & in Dei filio filiũ hominis, & in hominis filio Dei filium nuncupabis: tropo scilicet synechdoches, quo & à patre totum intelligitur, & à toto portio nominatur. Docentibus id utiq; etiam scriptis sacris: in quibus Dominus sæpe hoc tropo utens, dum de alijs sic docet, sic etiã de seipso uoluit intelligi. Neq; enim in diuinis uoluminibus aliter, uel dies interdũ, uel res, uel homines uel tempora designantur. Sicut illud, quod quadringentis Israëlem annis seruiturum Aegyptijs Deus prædicat, dicēs ad Abraham: Sciens scito, quia peregrinum erit semen tuũ in terra non sua: & seruituti eos subijcient: & adfligēt eos annis quadringentis. Cùm si omne tempus ex quo Deus locutus est, consideretur, plus sint quã quadringenti: si aũt illud tantum quo seruierunt, minus. Quòd scilicet tempus nisi hoc tropo intelligatur, mentitus forsitan, quod absit à Christianis sensibus, Dei sermo uideatur. Sed dum utiq; à tempore diuinæ uocis, & totum uitæ tempus annos plus quàm quadringētos: & seruitutis minus multò quàm quadringētos habet: ita fit, ut uel à toto pars, uel à parte totum ualeat intelligi. Non dissimilis quoq; etiam de diebus interdum ac noctibus significatio est: ubi cum in utroq; tempore unus dies intelligatur, in parte unius temporis tempus utrunq; monstratur. Hoc siquidem modo etiam illud quod de tempore dominicæ passionis obscurum uidetur, aperitur. Cùm enim sub exemplo Ionæ prophetæ futurum filium hominis Dominus in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus esse prædixerit: & post sextam sabbati, qua crucifixus est, non nisi una tantũ apud inferos die, & duabus noctibus fuerit: quomodo diuini sermonis ueritas inuenitur? Tropo scilicet synechdoches, id est, ut ad diem qua crucifixus est, nox præterita: & ad noctem qua resurrexit,

dies

dies futura referatur: ac sic additis & nocte, quæ præcessit diei suæ, & die qui subiectus est nocti suæ, nihil defuisse integro tempori noscitur, quod à sui parte impletur. Scatent his rationibus exemplis scripturæ sacræ: sed longum est uniuersa memorare. Sic enim dicente Psalmo: Quid est homo quod memor es eius? à parte totum intelligitur, dum uno homine nuncupato, plenitudo humani generis demõstratur. Sic etiam illud ubi Achab peccauit, peccasse plebs dicitur: dum uniuersitate appellata, à toto portio designatur. Ioannes quoq; precessor Domini. Post me, inquit, uir qui ante me factus est: quia prior me erat. Quomodo igitur post se uenturum indicat, quem ante se fuisse designat? Si enim de homine hoc, qui postea natus est intelligitur, quomodo ante ipsum fuit? Si de uerbo, quomodo uir post me uenit? nisi quod in uno Domino Iesu Christo & posteritas hominis, & uerbi antiquitas demonstratur. Ac sic fit, ut unus idemq; Dominus ante illum & post illum uenerit: quia & secundùm carnem est Ioanne posterior, & secundùm diuinitatem omnibus prior. Et ideò ille uirum tantummodo nominans, & hominem demonstrauit, & uerbum: quia cum Dominus Iesus Christus filius Dei, & homine consummatus fuerit & uerbo, unum de eo dicens omnia demonstrauit. Et quid plura? Dies me, ut reor, deficiat, si omnia quæ de hoc dici possunt, colligere aut enarrare tentauerò. Et satis hæc quę nunc diximus, in hac negotij parte duntaxat, & ad symboli sunt expositionem, & ad causæ officium, & ad libri modum.

Psal. 8. Ioan. 1.

Finis libri Sexti.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE DOMINI, LIBER SEPTIMUS.

QVod euenire his solet, qui cum pelagus iam euaserint, aut prętentas portibus syrtes, aut uicinia littoribus saxa formidant: mihi hoc admodum accidit, ut reseruatis ad ultimum quibusdam hęreticorum calumnijs, cum iam ad exacti laboris terminum uenerim, eum ipsum finem incipiam metuere, ad quem desiderauerami peruenire. Sed ut propheta ait: Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo: non timeamus prætentas hæreticorum insidiantium foueas, & obseptas spinis passim horrentibus uias: quæ cum asperent magis itinera quàm claudant, de emundatione nobis potius labor, quàm de possibilitate formido. Quia cũ nobis agentibus rectum iter infirmiter se obijciãt, & horreant ambulantibus magis quàm obsint: plus habet officium atq; opus nostrũ in purgatione quod agat, quàm ex difficultat quod timeat. Igitur ad monstruosum illud letiferi serpentis caput mittentes manũ, & pertractare omnia admodũ illigata ingentib. spiris tortuosi corporis membra cupientes: te, quem semp precati sumus, etiã atq; etiã Domine Iesu precamur, ut des nobis uerbũ in apertione oris ad destruẽdas omnes munitionũ cogitationes, & omnẽ altitudinẽ extollentẽ se aduersum scientiã Dei: ut captiuemus omnẽ intellectũ in obedientia tua: quia uerè ille liber fit, qui cœperit tibi esse captiuus. Adesto ergo tu officio tuo operi, tuis pro te supra mensurã uirium connitentibus. Da hiantia noui serpẽtis ora, & tumẽtia letalibus uenenis colla cõterere: qui facis supra serpẽtes & scorpiones illæsos credentiũ pedes ingredi, ac super aspidem & basiliscum ambulare, & conculcare leonem & draconem. Tribuasq; per intrepidam innocentiæ constantis audaciam, ut delectetur infans ab ubere super foramine aspidis: & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittat. Da ergo & nobis in cauernas huius immanissimi ac scelestissimi reguli, innocuas manus mittere. Et sit in foraminibus quibusdam iam, id est, in sensu humanorum latebris, aut cubile habuit, aut oua posuit, aut squamosi tractus semitam dereliquit: aufer ab uniuersis perniciosissimi anguis sordidum & ferale contagium. Extrahe illatas perfidiæ immunditias: & obsessas redolenti cœno animas uentilabro sacræ purgationis emunda: ut speluncæ latronum domus orationum sint. Et in quibus nunc, ut scriptum est, diuersorijs ericij & onocentauri, & pilosi, & diuersorum prodigiorum monstra uersantur, in his sancti spiritus dona, id est, fidei ac religionis decora respondeant. Ac sicut eiectis quondam idolorum cultibus, exterminantisq; simulachris, fecisti

Psal. 117. Lucæ 10. Psal. 90. Esa. 11. Esa. 34.

ex phanis dæmonum templa uirtutum: inſerens in cauernis ſerpentum & ſcorpionum,
fulgentis luminis radios: & ex ouilibus errorum ac turpitudinum, domos ornamento-
rum ac pulchritudinum reddidiſti. Ita omnibus quorum oculos caligo hæreticæ peruer
ſitatis obſedit, lucem miſericordiæ tuæ ac ueritatis infunde, ut incarnationis tuæ ma-
gnum ac ſalutiferum ſacramentũ tandem ac puro lumine contuentes, ita te ex ſacroſan-
cto illo immaculato uirginis utero æditum mundo uerum hominem eſſe intelligant, ut
uerum tamen Deum ſemper fuiſſe cognoſcant. Ac priuſquam de his rebus loqui inci-
pio, quas necdum libris ſuperioribus prælibaui, æquum arbitror adnitar exoluere, quæ
iam ante promiſi: ut expleta penitus expoſitione, liberius de intactis dicere ordiar, cum
de pollicitis ſatisfecero. Ait ergo ad deſtruendam ſacræ natiuitatis fidem ſibilans in Dei
eccleſia nouus coluber: Nemo anteriorem ſe parit. Primum ergo te non ſolum quid di-
cas, ſed etiam unde dicas neſcire arbitror. Si enim ſcires aut intelligeres unde diceres, ne
quaquam unigeniti Dei natiuitatem mortalis opiniunculæ ratione cenſeres: neq; ei qui
extra conceptum humanæ originis natus eſt, humanis definitiunculis præiudicar tenta-
res: aut terrenas impoſſibilitates diuinæ omnipotentiæ obijceres, ſi Deo impoſſibile ni-
hil eſſe cognouiſſes. Nemo ergo, inquit, anteriorem ſe parit. Dic mihi quæſo, de quibus
te loqui cauſis, de quorum animantium æſtimas definire naturis? hominibus te an feris,
auibus an pecudib. legem ponere putas? Iſta enim ſunt & alia huiuſcemodi, de quibus
hæc dici poſſunt. Nemo enim ex his anteriorem ſe gignere ualet: quia ea, quæ orta iam
fuerint, redire in id rurſum non queunt, ut noua creatione generentur. Et ideò nemo an-
teriorem ſe parère, quoniam nec anteriorem gignere poteſt. Vnde uenit cauſa parien-
di, niſi ex poſſibilitate generandi? Tu ergo id in natiuitate omnipotentis Dei, quod in
ortu terrenorum animalium conſiderandum putas? & ei naturam humanæ conditio-
nis obijcis, qui eſt author ipſe naturæ? Vides ergo, ut ſupra dixi, neſcire te unde aut de
quo dicas: qui facturas factori comparas: & ad æſtimandam Dei omnipotẽtiam earum
rerum exemplo uteris, quæ ipſe utiq; non eſſent, niſi idipſum ex Deo eſſent quod ſunt.
Deus ergo ut uoluit, & quando uoluit, & ex ea qua uoluit aduenit. Nec tempus ei nec
perſona, nec conſuetudo hominum, nec exempla rerum præiudicarunt: quia obſiſtere
ei nõ potuit lex creaturarum, qui eſt creator ipſe cunctorũ. Et poſſe ei quod uoluit prom
ptum fuit: quia poteſtas adfuit uoluntati. Vis ſcire aliquatenus quanta ſit omnipotentia
Dei? Ego id etiam de creaturis ſuis facere poſſe credo, quod tu eum de ſeipſo facere po-
tuiſſe non credis. Omnia enim animantia, quæ poſteriora ſe pariunt, ſi modo id Deus iu
beat, anteriora multò ſe parare poſſunt. Nã & cibi ipſi, & pocula, ſi ea diuinitatis uolũtas
ſit, in conceptus quoſdam & progenies uerti poſſunt: Aquę deniq; ipſę, quibus ab exor
dio rerum manantibus, & quibus admodum omnia animantia utuntur, corporari, ſi id
Deus, iubeat, in uiſceribus, & gigni poſſunt. Quis enim ſacris operibus modum ſtatuet
Eſa.45. aut diuinam prouidentiam circumſcribet? aut quis, ut ſcriptum eſt, dicit ei: Quid feciſti?
Si negas omnia Deum poſſe, nega anteriorem naſci ex Maria Deo naſcente potuiſſe. Si
autem impoſſibile Deo nihil eſt, cur ei impoſſibilitatem in ſuo ipſo aduentu obijcis, cui
impoſſibile nihil in omnib. eſſe cognoſcis? Secunda autem peruerſitatis tuæ uel calum-
nia blaſphematrix, uel blaſphema calumniatrix eſt, quia ais: homouſios parienti debet
eſſe natiuitas. Non diſſimilis ſuperiori: uerbis enim quàm re & genere diuera eſt. Cùm
enim de natiuitate Dei agatur, idem dicis, potentiorẽ ex Maria non potuiſſe naſci, quod
ſuperius anteriorem non potuiſſe generari. Et ideò uel id quod ſupra dictum eſt, etiam
hic reſponſum puta, uel id quod nunc dicẽdum eſt, etiam de illo reſpõderi exiſtima. Ais
ergo: homouſios parienti debet eſſe natiuitas. Si ad terrenas creationes reſpicis, uel ma-
ximè ita euenit. Sin autẽ ad ortũ Dei, quid in natiuitate eius naturæ exẽpla conſideras?
quia conſtitutiones conſtitutori ſunt obnoxiæ, non conſtitutionibus conſtitutor. Vis
aũt plenius ſcire, q̃ non ſolum impiæ, ſed etiã ineptæ ſint hæ calumnię tuę, & non uiden
Num.11. tis penitus Dei omnipotentiam? Dic mihi quæſo tu, qui non niſi ex paribus paria naſci
putas: unde inexplicabilis illa quondã in eremo coturnicũ innumeroſitas ad paſtũ Iſraë-
liticæ plebis repentè nata ſit? Non enim eas antè in aliquo loco genitricibus ſuis æditas,
ſed ſubito aduentu legimus illatas. Cibus deniq; ipſe ille cœleſtis, unde per quadragin-
Exod.16. ta annos in Hebræorum caſtra defluxit? nunquid mannã manna generauit? Sed hæc de
uetuſtis

uetustis rerum miraculis: quid de nouis? Paucis panibus ac pisciculis innumeras populorum sequentium turbas in eremo non semel pauit. Satietatis ratio in cibis non fuit, quia esurientes causa inuisibilis & arcana saturauit, qua causa ac etiam miraculo natum in Galilea uinum de aquis legimus. Dic mihi quomodo disparem à sui qualitate substantiam dispar natura generauit? præsertim cum id quod dominicæ natiuitati maximè conuenit, nobilioris admodum rei ortus ex inferiore processerit? Dic mihi quomodo ex illa aquæ simplicitate egregius uini & admirabilis sapor natus sit? quomodo aliud sit haustum, aliud infusum? Nunquid cisterna illa uel puteus hanc naturam habuit? cum plus multò superfuerit, quàm satis fuerit esuritioni? Qua ratione hoc totum est, ut cum satietatem edentes caperent, augmentis ineffabilibus cibus ipse dehisceret, ut aquas ex se sumptas in optima uina mutaret? Aut nunquid uasorum id qualitas, aut ministrorum egit industria? nihil utique horum. Et quomodo facti ratio cogitatione cordis non comprehenditur: cum facti tamen ueritas conscientiæ firmitate seruetur? Cœco super oculos in Euangelio lutum positum est, & oculi abluto nati sunt. Nunquid aut aqua hanc naturam habuit, ut oculos pareret? aut lutum, ut lucem crearet? nihil utique horum, præsertim cum aqua cœco nihil conferat, lutum autem uidentibus etiam obesse possit. Et quomodo res nocendi uim in se habens, officium remedij ac salutis exhibuit: & quæ obesse sanis solet, quasi ministra tunc sanitatis fuit? Dicis itaque Dei hanc tribuisse uirtutem, Dei præstitisse medicinam: & omnia hæc quæ diximus, omnipotentiam penitus effecisse diuinam: qui potens sit utique ex solitis noua condere, & ex contrarijs salubria constituere: & ea quæ in impossibilitatibus, atque in efficientijs sitæ, sint, in rerum possibilitates effectusque mutare. Idem ergo de ortu ipsius Domini, quod de rebus omnibus confitere. Crede Deum natum ut uoluit, quem non negas potuisse quod uoluit: nisi forte uirtutem, quæ ei ad alia omnia adfuit, ad seipsum æstimas defuisse: & ipsi ad natiuitatem suam omnipotentia sua defuit, quæ ab eo procedens uniuersa penetrauit. Tu mihi in natiuitate Domini obijcis: nemo anteriorem se parit: & in partu quo omnipotens Deus natus est, dicis: homousios parienti debet esse natiuitas: quasi uerò cum quolibet hominum humanis legibus agas, cui impossibilitatem suam obijcias, quem terrena infirmitate concludas. Communem omnium dicis conditionem esse nascendi, eandem legem esse generandi: non potuisse penitus in uniuersitate generis humani uni tantum homini contingere, quod uetuerit Deus omnibus prouenire. Non intelligis de quo dicas, non uides de quo loquaris: quia uetus utique omnium conditio, & cunctarum lex naturarum est, per quem est & quicquid homo potest: quia ipse utriusque rei penitus modum statuit, & usque quò accederet facultas, & quod ulterius non progrederetur infirmitas. Quam insanè ergo tu ei impossibilitatem humanam obijcis, cui possibilitas ipsa debetur. Si personam Domini terrenis infirmitatibus æstimes, & omnipotentiam Dei humanis rationibus metiaris, nihil utique quod secundùm corporeas ipsius passiones Deo congruum uideatur inuenies. Si enim uerisimile uideri potest, ut Maria anteriorē se Deum parere non quiuerit, quomodo uerisimile erit quòd crucifixus ab hominibus Deus fuerit? & tamen idem qui crucifixus est Deus ipse prædixit: Si adfiget homo Deum suum, quia uos adfigitis me? Si ideò natus ex uirgine dominus nō putabitur, quia anterior parienti fuerit, qui nascebatur: quomodo Deus sanguinem habuisse creditur? & tamen ad presbyteros Ephesiorum dicitur: Regite ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Postremo quomodo author uitæ priuatus uita existimabitur? Et tamen Petrus: Authorem, inquit, uitæ interfecistis. Nemo in terris situs, in cœlis esse potest: & quomodo Dominus ipse dicit: Filius hominis qui est in cœlo? Si denique ideò natum ex uirgine Deum non putas, quia homousios parienti debet esse natiuitas: quomodo res dissimiles ex dissimilibus crediturus es substitisse naturis? Ergo apud te nec coturnices subitò uentus intulit, nec manna decidit, nec uinum ex aqua prodijt, nec multa millia hominum exiguo cibo pasta sunt, nec post lutum cœco lumen apparuit. Quòd si hæc omnia incredibilia utique & contra rationem uidentur, nisi à Deo facta credantur: cur in natiuitate eius denegas quod in operibus confiteris? Aut nunquid præstare ortui suo aduentuique non potuit, quod humanis remedijs atque utilitatibus non negauit? Longum est de hac re & propè fabulosum amplius dicere. Sed tamen ad confutandam ineptiam, atque insaniam tuam

Marginal notes: Matth. 14. & 15. — Ioan. 2. — Ioan. 9. — Malach. 3. — Act. 20. — Act. 3.

am tuam, qua ais quòd homousios parienti natiuitas esse debeat: id est, quòd dissimilia sibi quælibet parere non possint: etiam terrenarum rerum exempla proferam, quo ex dissimilibus nasci multa conuincam. Non quòd in tali re comparatio ulla, aut fieri possit, aut esse debeat: sed ut non dubites in sacro ortu existere id potuisse, quod etiam in terrenis his & caducis uideas prouenire: Apes sicut minima admodum, ita prudentissima ac solertissima animalia, ex diuersissimis ædi legibus, atq; exire naturis. Cùm enim sint miri ingenij animantia, & non solum sensu, sed etiam prudentia abundent, exceptis quibusdam herbarum floribus procreantur. Quod maius exemplum adhibendum, aut assumendum putas? ex atomis animalia nascuntur. Qui opifex illic, qui fabricator est, qui formator corporum, qui inspirator animarum? Sonum denique ipsum quo inter se quasi loquuntur, quis dedit? Concinnitatem pedum, artem orium, elegantiamq; pinnarum quis finxit, atque composuit? Ingenium, iram, prouisionem, motum, placiditatem, concordiam, dissensionem, bella, pacem, ordinationem, dispositionem, officia, principatus, omnia deniq; quæ sunt illis quasi cum humano genere communia, cuius doctrina, aut cuius munere, quo imbuente, aut quo instituente sumpserunt? Nunquid hoc â paterno semine indeptæ sunt? aut in genitali utero, atq; in materna carne didicerunt? Nec uterum utiq; norunt, nec semen sciunt: depasti tantummodo flores in aluearia congeruntur: ex quibus inęstimabili opificio apes exeunt. Nihil illic genetricum uiscera prolibus conferunt: neq; apes ex apibus æduntur: operariæ sunt tantum, non procreatrices: ex herbarum flosculis animantia prodeunt: quid simile herbis & animantibus? quis fabricator igitur rerum istarum sit credo intelligis. Nunc & ambige an potuerit natiuitati suæ dominus id tribuere, quod uides eum etiam facturis minimis præstitisse? Superfluum fortè si post hæc talia addi aliquid: sed tamen etiã nõ necessaria ad exemplum addantur ad cumulũ. Locustis repente sub te subtexi aëra, impleri terras uidemus. Prode earum semina, prode ortus, prode generatrices. Inde enim, ut uides, exeunt unde nascuntur. Præscribe his rebus omnibus, quòd homousios parienti esse natiuitas sua debeat. Et tamen inuenieris in præscriptionibus his ridiculis, quàm nunc es in neganda domini natiuitate furiosius. Et quid post hæc? Nunquid progredi nos debere ultra uel tu ipse existimas? Adhuc addimus tamen aliquid: ex ouis uolucrum, quas in Aegypto Ibes uocant, basiliscos serpentes gigni indubitabili est. Quid cognatũ & consentaneum aui atq; serpenti? Cur homousios parienti natiuitas sua non est? Et tamẽ hæc omnia nec gignentes agunt, nec nascẽtes sciunt: sed fiunt latentibus causis inexplicabili quadam, atq; multiplici gignentis lege naturæ. Et tu eius natiuitati terrenarum opinionum præscriptiunculas obijcis, qui ne earum quidem natiuitatum rationem reddere potes, quæ nutu ipsius ad præceptionẽ nascuntur: cuius arbitrium totum agit cuius imperiũ totum efficit: cui nihil contrarie, nihil obsistere potuit: & ad totum quod possibilitate agẽdum erat, uelle sufficit. Sed tempus tandem est, ut reliquas etiam occultiores, atq; insidiosiores blasphemias tuas, quia quod maluissemus, iam ignorare non possumus, saltem ne ignorantes, capiant detegamus. Posuisti in quodam pestifero tractatu tuo dicens: Quoniam diuinæ naturæ imago est homo: hanc autem proiecit diabolus in corruptionem: doluit sicut pro imagine sua Deus, sicut pro statua sua imperator, & corruptam reparat imaginem, & sine semine formauit de uirgine naturam: secundùm illum, qui sine semine nascitur Adam, & per hominem humanam naturam suscitat: quoniam per hominem

cr. 15. mors, ideò & per hominem resurrectio mortuorum. Veneficorum quorundam, ut aiunt, consuetudo est: ut in poculis quę conficiunt, uenenis mella permisceant: ut dulcibus nocitura celẽtur: & dũ quis mellis dulcedine capitur, ueneni peste perimatur. Ita ergo & tu dicens: diuinæ naturæ imago est homo: hanc autem proiecit diabolus in corruptionem: doluit sicut pro imagine sua Deus, sicut pro statua sua imperator: ora quodammodo poculi pestilentis dulcedine quadam, & quasi melle circumlinis: ut haurientes ingestum poculum homines, dum illecebrosa degustant, perniciosa non sentiant. Dei nomẽ obijcis, ut religionis nomine mentiaris: sancta permittis, ut peruersa persuadeas, & confitendo Deum id efficias, ut eum ipsum neges quem confiteris. Quis enim non uidit quò eas, quid moliaris? Dicis quippe: doluit sicut pro imagine sua Deus, sicut pro statua sua imperator, & corruptam reparat imaginem, & sine semine formauit de uirgine

naturam

naturam: secundum illum, qui sine semine nascitur Adam, & per hominem humanam naturam suscitat, quoniam enim per hominem mors, ideo & per hominem resurrectio mortuorum. Hoc ergo tanto studio, hoc tanto actu prælocutionibus blandis fallax insidiator egisti: ut Deum in præcedentibus nominans, ad hominē in consequentibus peruenires: & eum ipsum solitarij hominis contumelia pòst afficeres, subdolæ humilitatis officio honorem Dei antè detulisses. Dicis ergo, quòd imaginē Dei, quam diabolus proiecerit in corruptionem, pietas diuina repararit. Corruptam, enim inquis, reparat imaginem. Iam hoc quàm subdolè quod ais, corruptam reparat imaginem: scilicet ut persuadeas nihil plus fuisse in eo, in quo imago reparatur, quàm in ea ipsa imagine fuerit cui reparatio præstabatur. Ac per hoc idem tantummodo uis esse dominum, quod Adam: nihil plus imaginis reparatorem, quàm ipsam imaginem corruentem. Denique quid agas, quid moliaris, sequentibus probas, dicens: Sine semine formauit naturam secundum illum, qui sine semine nascitur Adam: & per hominem humanam naturam suscitat. Similem omnibus & patrem Adæ dominum Iesum fuisse asseris: illum utiq; sine semine, & hunc sine semine: illum hominem solum, hunc hominem solitarium. Ac per hoc uides te diligenter cauisse, ac prospexisse, ne dominus Iesus Christus, aut maior in aliquo Adamo, aut fortè melior putaretur: cū ita eos sibi mensuris paribus comparaueris, ut derogaturum te quodammodo Adæ aliquid crederes, si ei Deum quippiā prætulisses. Quoniam enim inquis, per hominem mors, ideo & per hominem resurrectio mortuorum. Etiam Apostolico testimonio peruersitatem, ac scelus probare niteris, & contagione impietatis tuæ uas electionis infamas: uidelicet ut quia à te author salutis tuæ non intelligitur, idcirco etiam Apostolus Deum negasse uideatur. Et tamen si Apostolicis testimonijs uti placebat, cur uno eius contentus cūcta siluisti? & hoc non subdidisti statim: Paulus Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum? Aut illud: Sapientiam loquimur inter perfectos? Et post alia: Quam nemo, inquit, principum seculi huius cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent? Vel illud: Quoniam in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et: Vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia? An in parte Apostolum probans, in parte reprobans, in eo tantum eum recipis, in quo pro dispensatione hominem Christum nominat, in eo repudias, in quo Deum? Paulus enim hominē Iesum nō negat: sed Deum tamen eundem hominem confitetur: & ita humano generi per hominem resurrectionem uenisse prædicat, ut in homine tamē ipso Deum resurrexisse confirmet. Vide enim an eum, qui resurrexerit, Deū prædicet: qui eum, qui crucifixus est, Deum maiestatis esse testatur? Sed tamen ne dominum Iesum, quasi unū de plebe crederes, dedisti ei aliquid dignitatis, tribuens ei honorem ut sancto homini, non diuinitatē uero homini ac uero Deo. Quid enim dicis? Formauit Deus dominicā incarnationem: theotoci formam honoremus cum Deo, sicut unam formā Deitatis, sicut diuinæ uoluntatis inseparabilem statuam, sicut imaginem latentis Dei. Superius imaginem Dei Adam esse dixisti, hic Christum imaginem dicis: illum statuam, & hunc statuam. Sed gratiæ uidelicet tibi pro honore Dei agendæ sunt, quòd theotoci formam honorandam cum Deo esse concedis: in quo non tam honor est, quàm iniuria. Neq; enim in hoc ipso tribuis domino Iesu Christo honorem diuinitatis: sed negas subtili quidem impietatis arte. Honorādū cum Deo dicis, ne Deū esse fatearis: & hoc ipso quo uideris eum fallaciter coniunxisse, disiungas. Nam cum utique eum non ut Deum colendū, sed quasi cum Deo honorandum esse blasphemes: ideo ei tribuis diuinæ uicinitatis coniunctionem, ut Deitatis auferas ueritatem. Impijssime & callidissime hostis Dei, peragere uis scelus negantis, quasi sub nomine cōfitentis. Honoremus, inquis, sicut diuinæ uoluntatis inseparabilem statuam, sicut imaginem latentis Dei. Profecit scilicet apud nos per beneficia sua honor creatoris, ac redēptoris nostri domini Iesu Christi. Si ideo ab eo, de æterno interitu redempti sumus, ut redemptorem nostrum statuā diceremus: digno uidelicet obsequio, digno cultu respondere benignitati, ac pietati illius nitimur, si maiestatem, quam ille propter nos humiliare non renuit, nos etiam auferre conemur. Sed excusas uidelicet illatam domino contumeliam subdidi honoris officio, dicens: tā quā imaginem latentis Dei. In hoc quòd imaginē dicis, humanæ eum cōparas cōditio-

Gal. 1.
1. Cor. 2.
Col. 3.
1. Cor. 8.

In hoc quod latentis Dei, certissimè derogas dignitati. Deus enim, inquit Dauid, manifeste ueniet, Deus noster & non silebit. Et uenit utiq;, & non siluit, qui priusquam ipse quippiam post ortum suum diceret, aduentum suum & terrenis pariter, & diuinis testibus declarauit: dum stella indicat, dum magi adorant, dũ angeli adnuntiant. Quid quæris amplius? adhuc uox illius silebat in terris, & honor illius iam clamabat in cœlo. Latuisse ergo in cœlo, ac latere tu Deum dicis? at non hoc prophetæ, non patriarchæ, non deniq; lex uniuersa prædixit? Non dicebant enim latiturum, qui uenturum omnibus prædicabant. Erras infelix cœcitas, causas blasphemandi quærens, & non inueniens. Tu eum latuisse etiam post aduentum suum dicis: ego eum nec prius quidem latuisse approbo quàm ueniret. Nunquid enim patriarcham illum eximium, cui uocabulum uisio Dei præsentis imposuit, quæ ex supplantatoris nomine in Israëlis nomen ascẽdit: nunquid sacramentum nascituri ex uirgine Dei latuit? qui cum mysteriũ futuræ incarnationis ex concertatione luctantis secum hominis agnouisset: Vidi, inquit, Deum facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea. Quid quæso uiderat ut uidisse se Deum crederet? nũquid inter fulgura se ei & tonitrua Deus protulit? aut reserato intrinsecus cœlo coruscans se ei facies diuinitatis ostendit? Nihil utiq; eorum, sed ediuorso magis uidit hominẽ, & agnouit Deum. O uerè dignus indepto nomine, & qui interioribus magis quàm exterioribus oculis uocabuli à Deo dari meruit dignitatem. Luctantem secũ humanã speciem uidebat, & uidere se Deum protestabatur. Sciebat utiq; quòd illa hominis species, Dei ueritas erat: quia in qua tunc erat specie Deus uisus, in ea erat specie ipsius postea ueritate uenturus. Quanquam quid miremur, si tantus patriarcha indubitanter credidit, quod ei ipse per se Deus tam euidenter ostendit, dicente ipso: Quia uidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea? Quid ei tantũ Deus præsentis diuinitatis ostenderat, ut demonstratã sibi faciem Dei diceret? Homo enim ei ut uidebatur tantummodo apparuerat, quem in concertatione superauerat. Sed hoc utique perprę-currentia rerum indicia Deus agebat: ut nemo esset, qui Deum natum ex homine non crederet, cũ in humana specie Deum iam patriarcha antè uidisset. Sed quid ego in uno exemplo tandiu cõmoror, quasi multa desint? Nunquid enim latere homines iam tum poterat in carne uenturus Deus? cum de eo, quasi ad omne humanũ genus palàm propheta diceret: Ecce Deus uester. Et alibi: Ecce Deus noster. Et illud: Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis: & regni eius non erit finis? Sed & cũ iam uenisset, nũquid latebat eos quòd uenerat, qui uenisse eum palàm confitebantur? nunquid ignorabat Dei aduentũ Petrus: dicẽs: Tu es Christus filius Dei uiui? Nunquid Maria quid loqueretur, aut quem credere nesciebat? Vtiq;, inquiens domine, ego credidi quia tu es Christus filius Dei uiui, qui in hunc mundum uenisti? Omnes denique qui ab eo, uel morborũ remedia, uel membrorum restitutiones, uel mortuorum uitam petebant, ab hominis id infirmitate, an à Dei omnipotentia postulabant? Diabolus deniq; ipse, cum eum omni illecebrarum ambitu, omni nequitiæ suæ arte tentaret, quid aut nesciens suspicabatur, aut tentans scire cupiebat? aut quid tantopere eum mouerat, quòd Deum humana in humilitate quærebat? Nunquid documẽtis prioribus id didicerat? Aut quem uero in humano corpore Deum uenisse cognouerat? Non utique: sed magnis signorum indicijs, magnis rerum experimentis, & ueritatis ipsius uocibus ad suspitionem & inquisitionem rei huius compellabatur: utpote & qui semel iam à Ioanne audierat: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Et iterum ab eodem: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Descendens quoq; de cœlo, & stans supra caput domini columba, euidentem se ac manifestandæ claritati Dei indicem dederat. Vox quoq; eum non per ænigmata, nec per figuras à Deo missa permouerat, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te complacui. Et ideo licet hominẽ extrinsecus in Iesu uideret, filium Dei inuestigabat dicens: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Nunquid diabolo contemplatio hominis suspitionem diuinitatis eripuit: ut per hoc quod hominem uidebat, crederet Deum esse non posse? Non utiq;: sed quid ait? Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Non ambigebat utique esse posse, quod an esset perscrutabatur: de ueritate ei erat solicitudo, non de imposibilitate securitas. At qui sciebat utique dominum Iesum Christum ex Maria natum esse, sciebat pannis obuolutum, in præsepio positum, pau-

peram

Marginal references: Psal. 49. (beside "feste ueniet"); Gen. 32. (beside "nationis ex concertatione"); Esa. 40.; Esa. 25.; Esa. 9; Matth. 16.; Ioan. 11.; Ioan. 1.; Matth. 3.; Lucæ. 4.

perem eius inter humana exordia paruitatem fuisse, & genam etiam legitimis in cunabulorum ministerijs infantiam: non dubitat quoque eum ueram carnem habere, uerè hominem natum esse. Et cur ei hoc ad securitatem parum uisum est? cur eum quem uerè hominem esse nouerat, Deum posse esse credebat? Disce ergo infœlix furor, disce insania, & crudelis impietas, disce tandem uel à diabolo minoris esse perfidiæ. Ille dixit, si filius Dei es: tu dicis, filius Dei non es. Quod ille interrogauit tu negas. Nemo adhuc inuentus est præter te, qui diabolicam impietatem fuerit supergressus: quod ille in comino confessus est esse posse, tu non credis esse potuisse. Sed cessauit postea forsitan ac conquieuit, & cessatis tentationibus suis deposuit suspicionem: quia non inueniebat effectum. Mansit quinimò in eo semper, & usque ad ipsam domini crucem suspicio in eum per formidines proprias cumulata peruenit: quid plura? ne tunc quidem opinari de eo filium Dei desijt, postquam tantum in eum persecutoribus suis licere cognouit. Sed callidus utique hostis, inter ipsas quoque corporeas passiones signa diuinitatis aspiciens, etiam si esse eum malebat hominem, suspicari tamen compellebatur Deum: quia licet hoc mallet credere, quod uolebat, cogebatur tamen ad id certis rerum indicijs quod timebat. Nec mirum, quamuis enim eum & consputum, & flagellatum, & contumelijs affectum, & in cruce actum uideret: cernebat tamen inter ipsas iniuriarum dignitates diuinas exabundare uirtutes: dum uelum templi scinditur, dum sol refugit, dum dies obscuratur, dum passionis uirtutem omnia sentiunt. Cuncta etiam quæ Deum nesciunt, opus diuinitatis agnoscunt. Et ideo uidens hoc diabolus ac tremens, omnimodo peruenire ad Dei agnitionem, etiam in ipsa hominis consummatione tentauit, dicens per eos qui crucifixerant: Si filius Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Sensit utique dominum Deum nostrum passione corporis, redemptionem humanæ salutis operari, simul que ea, & se destrui ac subiugari, & nos redimi atque saluari. Et ideo hostis generis humani omnimodo, & omni dolo cassari ea uoluit, quæ agi pro omnium redemptione cognouit. Si filius, inquit, Dei est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: scilicet ut motus uerborum contumelia, domini desereret sacramentum, dum ulcisceretur iniuriam. Vides ergo dominum etiam in cruce positũ filium Dei appellari: uides eos id quod nominant suspicari. Disce itaque, ut superius dixi, uel à persecutoribus ipsis, uel à diabolo filium Dei credere. Quis unquam æquauit dæmoniacam infidelitatem? quis supergressus est? Ille eum filium Dei esse suspicatus est, etiam cúm mortem pertulit: tu negas etiam cum resurrexit. Ille eum Deum suspicatus est, cui se occuluit: tu negas, cui probauit. Vteris ergo aduersus Deum scripturis sacris, & suos in ipsum testes agere conaris. Sed quomodo? uerè ut non solùm Dei, sed etiam testimoniorũ ipsorum præuaricator sis. Nec mirum utique si quia id, quod uis non potes, id facis solum, quod potes: quia uertere in Deum testimonia sacra non uales, quod uales ipsa peruertis. Dicis enim: Ergo & Paulus mentitur de Christo dicens: Sine matre, sine genealogia. Interrogo te, de quo hoc uelis dixisse Paulum? de filio & uerbo Dei, an de Christo, quem tu à filio Dei separas, & hominem tãtum esse blasphemas? Si de Christo utique quem hominem solitarium dicis: quomodo nasci homo sine matre, & sine genealogia maternæ originis potuit? Sin autem de Dei uerbo ac Dei filio: quid facimus quòd Apostolus, ut tu sacrilege æstimas, testis tuus eodem loco atque eodem testimonio, eum quem tu sine matre asseris, etiam sine patre esse testatur, dicens: sine patre, sine matre, sine genealogia. Ergo superest ut apostoli testimonio utens, quia filium Dei sine matre asseris, etiam sine patre esse blasphemes. Vides ergo peruersitatis ac nequitiæ tuæ studio in quod te impietatis præruptum ieceris: ut quod nemo adhuc à seculis nisi insanus fortasse dixit, dum filium Dei matrem non habuisse dicis, etiam patrem ipsius deneges. Et hoc tamẽ nescio impietate maiori an ineptia: quia quid stultius, quid ineptius, quàm filij nomen ponere, & patris nomen uelle reticere? Sed dicis: non reticeo, non nego. Et quis ergo te furor compulit testimonium illud ponere, ubi dum matrem eum non habuisse dicis, etiam patrẽ eius negasse uidearis? Nam cum in eodẽ testimonio, sicut sine matre, ita etiam sine patre esse dicatur: necesse est, ut sine matre ibi intelligi potest eodem modo, quo sine matre esse ibi intelligitur, etiam sine patre esse credatur. Sed hoc prærupta illa ad negãdum Deum insania non intellexit: quæ cum id truncatum poneret, quod integrum scriptũ est, non ui-

Marc. 15.

Hebr. 7.

dit reserata sacra uoluminis serie redargui impudens atque apertum posse mendacium. O stulta blasphemia & amentia: quæ dum ipsa non uidet quid sequi debeat, etiam illud non sapuit, quid legi posit: quasi uerò quia auferebat sibi intelligentiam, auferre posset omnibus lectionem: aut ideo perdituri omnes ad legendum oculos capitis sui essent, quia ipse iam mentis oculos perdidisset. Audi ergo hæretice quod furatus es: audi plena & integra, quæ debilia ac truncata posuisti. Apostolus duplicem Dei natiuitatem insinuare in omnibus cupiens: ut & in deitate natum Dominum, & in carne monstraret, ait, sine patre, sine matre: alterum enim proprium est diuinitatis natiuitati, alterum carnis. Quia sicut in deitate est sine matre generatus, ita in corpore est sine patre: ac sic cum nec sine patre, nec sine matre sit, & sine patre tamen, & sine matre credendus est. Quia si dum ex patre nascitur respicis, sine matre esse, si dum ex matre, sine patre. Ac sic in singulis natiuitatibus alterum habens, alterum in utroque non habuit; quia nec diuinitatis natiuitas matre eguit, & ad natiuitatem corporis sibi ipse suffecit sine patre. Ergo inquit Apostolus, sine matre, sine genealogia. Quomodo sine genealogia dominum fuisse dicit: cum Euangelium Matthæi Euangelistæ, à genealogia cœperit saluatoris, dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham? Ergo & iuxta Euangelistam habet genealogiam, & iuxta Apostolum non habet: quia iuxta Euangelium ex matre habet, iuxta Apostolum ex patre non habet. Et ideo bene Apostolus dicens, sine patre, sine matre, sine genealogia: ubi eum sine matre genitum esse posuit, ibi etiam sine genealogia esse memorauit. Ac per hoc in utraque domini natiuitate, & Euangelica sibi & apostolica simul scripta conueniunt. Quia & iuxta Euangelistam habet genealogiã, sine patre in carne natus: & iuxta Apostolum non habet, sine matre dominus in deitate

Esa. 53. generatus. Esaia dicente: Generationem autem eius quis enarrabit? Cur ergo hæretice non hoc modo quæ legeras, integra & incorrupta posuisti? Vides itaq; Apostolum hac ratione qua natum Dominum sine patre posuit, hac etiam sine matre posuisse: ut & qua ratione intelligeretur esse sine patre, hac nosceretur esse sine matre. Et sicut non posit utique sine patre credi, ita sine matre quoque non posit intelligi. Cur ergo hæretice non hoc modo, quę in Apostolo legeras, incolumia & inuiolata posuisti? sed partem ingeris, partem subtrahis: & ut adstruere falsitatem per scelus posis, ueritatis uerba furaris. Video à quo doctus es. Illius enim habere credendus es institutionem, cuius seque-

Lucæ 4. ris exemplum. Sic enim diabolus in Euangelio tentans Deum: Si filius, inquit, Dei es:

Psal. 90. mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis. Et cum hoc dixisset, cohærentia & subiecta subtraxit, id est, Super aspidem & Basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Callidè utique superiora posuit, inferiora subtraxit. Illud enim posuit ut circumscriberet: hoc reticuit ne se ipse damnaret. Sciebat enim se aspidem & basiliscum, se leonem & draconem prophetica uoce signari. Ita ergo & tu partem obijciens, partem subtrahens, illud scilicet ponis ut circumuenias: hoc subtrahis, ne si totum utiq; posueris, circumscriptionem tuam ipse condemnes. Sed tempus tandem est ad ulteriora transire: nimis enim diu in singulis commorantes, dum affectu copiosæ responsionis ducimur, modum libri etiam longioris excedimus. Ais ergo in alia disputatione, immò in alia blasphemia tua, & spiritum de di-

Matth. 1. uina natura separans: Qui humanitatem eius creauit. Ais enim: Quia quod ex Maria natum est, de spiritu sancto est. Qui & iustitia repleuit quod creatum est. Ais enim: Ap-

Matth. 11. paruit in carne, iustificatus est in spiritu. Item qui eum fecit & dæmonijs metuendum.

Ioan. 10. Ego, enim ais, in spiritu Dei eijcio dæmonia. Qui & carnem eius fecit templum. Vidi enim spiritum eius descendentem, quasi columbam, & manentem super eum. Item qui ei

Actor. 1. donauit eleuationem in cœlum. Ais enim: Dans mandatum Apostolis quos elegit, per spiritum sanctum eleuatus est. Hunc denique qui tantam gloriam Christo donauit. Omnis ergo in his blasphemia tua hæc est: ut nihil Christus per se habuerit, sed nec ipse ut tu ais, solitarius homo aliquid à uerbo, id est, à filio Dei cœperit, sed totum in eo donum spiritus fuerit. Si ergo omne id quod tu ad spiritum refers, esse ipsius demonstrabimus: quid reliquum est, nisi ut quem tu ideo hominem uis intelligi, quia, ut ais, totum habuerit alienum: nos ideo probemus Deum, quia habuerit totum suum? Et quidem hoc non disputationibus tantũ aut argumentis, sed uoce ipsius diuinitatis probauimus: quia nulla

nulla de Deo rectius, quàm diuina testantur. Et quia nulla se melius quàm ipsa maiestas Dei nouit, nullis de Deo dignius creditur, quàm his in quibus Deus ipse est testis suus. Primum ergo quod ais, quia humanitatem eius spiritus sanctus crearit, possemus id nos simpliciter intelligere, si agnosceremus te id non infideliter protulisse. Neq; enim nos conceptam ex spiritu sancto Domini carnem negamus, sed ita tamen conceptum corpus cooperante spiritu dicimus, ut creatum tamen sibi à filio Dei hominem suum esse dicamus: dicente ipso in scripturis sacris spiritu sancto, atque testante: Sapientia ædificauit sibi domum. *Prouerb. 9.* Vides ergo quòd id quod conceptum est à spiritu sancto, ædificatum à filio Dei atque perfectum est? non quia aliud opus filij Dei, aliud spiritus sancti sit, sed quia per unitatem diuinitatis ac maiestatis, & operatio spiritus ædificatio filij Dei sit, & ædificatio filij Dei cooperatio spiritus sancti. Et ideo non solum spiritus sanctus in uirginem superuenisse, sed etiam uirtus altissimi obumbrasse uirginem legitur: ut quia sapientia ipsa plenitudo diuinitatis est, sapientiæ sibi domum ædificanti omnem diuinitatis plenitudinem nemo ambigeret affuisse. Sed infœlix blasphemandi amentia, dum separare Christum à filio Dei nititur, non uidet se ipsam à se diuinitatis penitus separare naturam. Nisi fortè credit quòd ideo ædificata ei à spiritu sancto domus sit, quia idoneus ac potens ædificare sibi domum ipse non fuerit. Sed hoc quàm insanum est, tam ridiculum: ut qui nutu omnem cœlestium ac terrestrium uniuersitatem creasse creditur, ædificare sibi corpus non potuisse credatur? Præsertim cum uirtus sancti spiritus, uirtus eius sit, & ita unita sibi atque inseparabilis diuinitas sit trinitatis atque maiestas, ut nihil omnino in una deitatis persona posit intelligi, quòd à plenitudine diuinitatis ualeat separari. Ergo hoc posito & intellecto, quod iuxta fidem scripturæ sacræ spiritu sancto superueniente, & uirtute altissimi obumbrante, sapientia sibi domum ædificauerit, reliquæ calumniarum blasphemiæ nihil sunt. Neque enim dubium est, quòd ipse per se uniuersa fecerit, in cuius nomine ac fide etiam credentium fides nulla non potuit. Neque enim ille auxilio alterius eguisse credendus est, cum ne illi quidem eguerint, qui in uirtute ipsius crediderunt. Atque ideo & illud quod ais, quia à spiritu iustificatus sit, & quòd metuendum eum dæmonibus spiritus fecerit, & quòd caro eius à spiritu facta sit templum, & quòd à spiritu eleuatus sit in cœlum, sacrilega & furiosa sunt omnia, non quia in his omnibus, quæ ipse fecit, unitas & cooperatio spiritus defuisse credenda sit: utpote cum nunquam deitas à se desit, & in operibus saluatoris semper uirtus fuerit trinitatis, sed quia tu Domino Iesu Christo, quasi inopi & imbecillo opitulatum uis spiritum sanctum, qui ea illi utique tribuerit, quæ præstare sibiipsi non quieuerit. Disce itaque ex sacris testimonijs Deum credere, & falsitatem ueritati non admiscere: quia res non recipit, & ratio perhorrescit, ut diuinis testimonijs dæmoniaci spiritus intelligentia misceatur. Iam primum enim hoc quod ais, quia iustitia repleuerit, quod creatum est, & hoc Apostolico uis testimonio comprobare, quòd dicat: Apparuit in carne, iustificatus est in spiritu, utrunque insano sensu & furioso spiritu loqueris. Quia & hoc quod a spiritu uis eum repletum esse iustitia, ideo ponis, ut ostendas eius uacuitatem, cui præstitam esse asseras iustitiæ adimpletionem. Et hoc quod super hac re Apostolico testimonio uteris, diuini testimonij ordinem rationemq; furaris. Non enim ita ab Apostolo positum est, ut tu id truncatum uitiatumq; posuisti. Quid enim Apostolus ait? Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu. *1. Tim. 3.* Vides ergo quod mysterium pietatis, uel sacramẽtum iustificatum Apostolus prędicauit? Non enim tam immemor ipse dictorum suorum ac doctrinę suę erat, ut eum iustitiæ eguisse diceret, quem ipse semper iustitiam prædicarat, dicens: Qui factus est nobis iustitia & sanctificatio, & redemptio. *1. Cor. 1.* Alibi quoq;: Sed abluti, inquit, estis, sed iustificati estis, sed sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi. *1. Cor. 6.* Quam longè ergo ab eo est, ut adimpletione iustitiæ indiguerit, qui iustitia uniuersa compleuit: & ut maiestas eius iustitiam non habuerit, cuius etiam nomen cuncta iustificat. Vides ergo uel quam inepta blasphemia tua, uel quàm insana sit, quòd auferre domino nostro niteris, quod ita ab eo in omnes credentes largè semper effunditur, ut nunquam in ipsa tamen iugi largitate minuatur? Dicis quoq; quòd spiritus eum fecerit dęmonibus metuendum. Ad quod quidem respuendũ ac refutandum, etiam si ipsa dicti execrabilitas satisfecit, tamen ad-

hibebimus exempla. Dic mihi quæso tu, qui hoc quod eum dæmones timuerunt, non suum dicis, sed alienum: ne potestatis uis fuisse, sed muneris, quomodo etiam nomen
Actor. 3. eius potestatem habuit, qua ipse ut tu ais, indigens fuit? quomodo in nomine eius dæmones eiecti, debiles curati, mortui suscitati sunt? Petrus enim Apostolus claudo illi qui sedebat ad speciosam portam templi: In nomine, inquit, Iesu Christi surge, & ambula. Et iterum in ciuitate Ioppe ad eum qui ab annis octo paralyticus iacebat in lecto Ae-
Actor. 9. neas: Sanet te, inquit, dominus Iesus Christus, surge & sterne tibi. Paulus quoque: Præci-
Actor. 16. pio, inquit, tibi, per spiritum pythonem, in nomine Iesu Christi exire ab ea: & exijt ab ea dæmonium. Sed quàm longè hæc imbecillitas à Domino nostro fuerit, hinc intellige, quòd ego ne illos quidem imbecillos fuisse dico, quos ille per nomen suum potentes fecerit. Siquidem nulli unquam Apostolorum post Domini resurrectionem uel dæmonē, uel ullam infirmitatem obstitisse agnouimus. Quomodo ergo metuendum eum spiritus reddidit, qui alios fecit esse metuendos? aut in seipso infirmus fuit, cuius fides etiam per alios super uniuersa regnauit? Postremò qui potestatem à Deo acceperunt, nunquā potestatem ipsam ad eum, quo acceperant retulerunt, quia nec potestas ipsa uim ullam unquam habere potuit, nisi per nomen ipsius qui dedit. Ideoque & Apostoli, & omnes ministri Dei nihil in suo unquam, sed in Christi nomine atque inuocatione fecerunt: quia potestas ipsa inde accipiebat uirtutem, unde habebat exordium: & dari per ministros nequaquam poterat, nisi ab autore uenisset. Tu ergo qui idem uis Dominū fuisse, quod unum ex seruis suis: quia sicut Apostoli nihil utique habuerant, nisi à Domino suo accepissent: ita tu nihil uis Dominum ipsum habuisse, nisi quod à spiritu acceperit: Ac per hoc & ipsum quod habuit, non ut Dominum uis habuisse, sed ut seruum accepisse. Dic mihi ergo, quomodo ille potestate ipsa ut sua, non ut accepta utebatur? quid enim de eo
Matth. 9. legimus? Surge, inquit paralytico, tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam. Et ite-
Ioan. 4. rum supplicanti pro filio patri: Vade, inquit, filius tuus uiuit. Et illud ubi unicus matris
Lucæ 7. ad sepulchrum deferebatur: Adolescens, inquit, tibi dico, surge. Nunquid ergo, ut mos eorum qui potestatem à Deo accipiebant, potestatem quoque ille dari sibi ad efficiendum inuocatione diuini nominis postulabat? Cur non sicut Apostoli, in nomine spiritus o-
Matth. 7. perabatur? Denique quid de ipso euangelium protestatur? Erat, inquit, docens eos sicut potestatem habens, non sicut Scribæ & Pharisæi. Aut superbum & arrogantem forsitan uis fuisse: qui potestatem quam à Deo, ut ais, accepisset, suæ potentiæ deputaret? Sed quid facimus quòd potestas nunquam est obsecuta famulis, nisi per nomen authoris, nec habere efficientiam potuit, si aliquid sibi ex ea faciens deputauit. Sed quid tandiu euidentibus quidem, sed tamen minoribus argumentis contra furentem blas-
Matth. 10. phemiam agimus? Audiamus ipsum ad discipulos loquentem Deum: Infirmos cu-
Marc. 16. rate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite. Et iterum, In nomine,
Lucæ 10. inquit, meo dæmonia eijcietis. Nunquid ad potestatem extendendam alterius nomine eguit, qui ipsum nomen suum potestatem esse fecit? Sed quid adhuc additur? Ecce inquit, dedi uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Ipse certè mitem, ut uerè erat, & humilem corde se esse dicit. Et quo-
Matth. 5. modo pro summa utique potestate in nomine suo operari alios præcipit, si ipse in nomine operabatur alieno? Aut alijs dabat quasi suum, quod ipse, ut tu ais, non habuerat, nisi accepisset alienum? Dic mihi autem qui sanctorum potestatem à Deo accipientes, sic operati sunt? Aut nunquid non insanus Petrus creditus fuerat, aut furiosus Ioannes, aut amens Paulus, si quibuscunque aut ægris dixisset, in nomine nostro surgite: aut claudis, in nomine nostro ambulate: aut mortuis, in nomine nostro uiuite, aut illud ad aliquos, damus uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici? Intellige ergo ex hoc ipso insaniam tuam: quia sicut hæc uerba insana sunt, si sint humanæ præsumptionis: ita tu insanissimus, qui diuinæ hæc non intelligis potestatis. Ex duobus enim alterū confitearis necesse est: aut posse hominem diuinam potestatem & habere, & dare, aut certè si nullus omnino hominū id potest, Deum fuisse qui potuit. Nemo enim diuinam uirtutē potest tribuere in munificentia, nisi qui habuerit in natura. Sequitur autem in blasphemia tua, quòd caro eius tēpium à spiritu facta sit, ideo quia Ioannes dixerit: Vidi enim spiritū descendentē de cœ-
lo, &

lo,& manentem super eum. Quia furiosam assertionem tuam etiam diuinis testimonijs confirmare conaris: quam ob causam uideamus an hoc quod tu ais, testimonium sacrum dixerit. Vidi enim, inquit, spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum. Discerne hic si potes, quis potior, quis maior sit, quis honoratior? is qui descendebat, an is ad quem descendebatur? is qui deferebat honorem, an is cui deferebatur honor? Vbi hic in testimonio sonat, quòd carnem eius templum spiritus fecerit? aut in quo honorem Dei minuit, si ad demonstrandum humano generi Deum Deus ipse descendit? Cùm utique non minor intelligi debeat cuius indicata sit dignitas, quàm is, qui index fuerit dignitatis. Sed absit ullam credere aut fieri in diuinitate distantiam: quia eadem una deitas, & æqualis potestas opinionẽ penitus impiæ inæqualitatis excludit. Et ideo in hoc negocio, cum & patris persona, & filij, & spiritus sancti sit, & cum filius Dei sit ad quem descenditur, spiritus qui descendit, pater qui testimonium dicit: nullus plus habuit honoris, nullus quicquam accepit iniuriæ: sed æqualiter ad plenitudinem deitatis totum redundat, quia quæuis in trinitate persona honorem in se totius continet trinitatis. Et ideo dici hinc amplius non necesse est, nisi ad manifestandam tantum impietatis tuæ causam atque originem. Quia spinę utique ac tribuli ex radicibus emergentes qualitate sui stirpem suam produnt, ex eo ipso quod sunt, indicant unde nascantur. Ita ergo & tu Pelagianæ hæreseos spinosam fabuli fidem ostendis in germine, quod pater tuus habuisse traditur in radice. Leporius ille enim, ut Leporius discipulus suus dixit, dominum nostrum asserebat Christum factum esse per baptismũ: tu in baptismo templum dicis factum esse per spiritum. Non quidem ad plenum eadem uerba sunt, sed ad plenum una peruersitas. Addis autem etiam hoc prædictis impietatibus tuis quòd eleuationem domino in cœlum spiritus condonarit: ostendens scilicet sacrilegi sensu tuo, quòd tam imbecillum ac tam egenum dominum Iesum Christum fuisse credis, quòd nisi eum spiritus eleuasset in cœlum, adhuc hodie forsitan futurum æstimares in terram. Ad probationem autem dicti etiam testimonium sacrum adhibens, inquis, enim: Dans mandata Apostolis quos elegit, per spiritum sanctum eleuatus est. Quid te appellem? quid te existimem? qui corrumpendo diuinas literas, id agis ne testimonia sacra habeant uim testimoniorum? Nouum audaciæ genus, quod id efficere argumentis nequitiæ suæ nititur, ut falsitatem ueritas confirmare uideatur. Non enim ita in Apostolicis actibus dictum est, ut tu ais. Quid enim scriptura dicit? Quæ cœpit Iesus facere & docere usque in diem qua præcipiens Apostolis, per spiritum sanctum quos elegit, assumptus est. Quid utique hyperbaton est, & ita intelligendum: quæ cœpit Iesus facere & docere usque in diem qua assumptus est, præcipiens Apostolis quos elegit per spiritum sanctum: ut responderi tibi forsitan amplius quàm testimonio ipso in hac parte non debeat: quia sufficere utique ad plenum ueritati debeat integritas testimonij, si falsitati poterat satis esse correptio. Sed tamen tu qui putas dominũ nostrum Iesum Christum non potuisse cœlum ascendere, nisi eleuatus esset à spiritu: dic mihi quomodo ipse ait: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit filius hominis, qui est in cœlo? Agnosce ergo quàm ridiculè & stultè putas non potuisse eum in cœlum ascendere, qui cum descendisset in terris, nunquam abfuisse dicatur è cœlo: & an possibile ei fuerit linquẽti inferos cœlum ascendere, cui promptum fuerit etiam in terris sito, semper in cœlestibus permanere. Quid autem illud quod ipse ait: Ascendo ad patrem meum? nunquid in ascensione hac intercessuram opem indiguit alterius: qui in hoc ipso quo ascensurum se esse dixit, uirtutem propriæ potestatis ostendit? Dauid quoque de ipsa Domini ascensione: Ascendit, inquit, Deus in iubilo, Dominus in uoce tubæ. Euidenter maiestatem ascendentis per potestatem ascensionis explicuit. Sed uideamus tamen qua tandem præcedentes blasphemias tuas adiectione concludas. Qui tantam, inquis, gloriam Christo donauit. Gloriam nominas, ut contumeliam facias. Nam in eo quod donatum Dominum gloria asseris, dum accepisse dicis, indiguisse blasphemas. Hoc enim ait impius sensus suus, ut largitas munerantis indigentiam accipientis ostendat. O infœlicem impietatem tuam; & ubi illud est, quod de ascendente in cœlum domino Iesu Christo ipsa olim diuinitas prænunciauit? Attollite, inquiens portas uestras, & introibit rex gloriæ. Cumque ipse sibi, ut solet sermo diuinus, quasi sub inquirẽtis nomine respõdisset, quis est iste rex gloriæ: sta-

tim subdidit dominus fortis & potens, dominus potens in prælio: sub prælij utiq; gesti nomine, uictoriam domini triumphantis ostendentes. Deinde cum ad complendam rei expositionem, textum supradicti sermonis iterasset, hac maiestatem domini cœlum introeuntis conclusione monstrauit, dicens: Dominus uirtutum, ipse est rex gloriæ. Scilicet ne susceptio corporis honorem summæ imminueret diuinitatis, eundem hic dominum uirtutum, & regẽ cœlestis gloriæ esse docuit, quem superius uictorem inferni prælij prædicauit. Nunc & donatam domino gloriam esse dicito: cum & prophetia eum regem gloriæ esse dixerit, & ipse de se ita testificatus sit: Cum uenerit filius hominis in gloria sua. Repugna si potes, & contradicito, ut cum ille se habere testetur gloriam suam, tu accepisse eum dicas alienam. Quamuis nos ita dicamus eum gloriam habere propriam ut non negemus tamen hanc ipsam gloriæ proprietatem ei cum spiritu ac patre esse communem. Quia quicquid Deus possidet, deitatis est: & regnũ gloriæ ita est filio Dei proprium, quod non est tamen à totius deitatis proprietate diuisum. Sed tempus tandem est finem libro, imò uniuerso operi imponere, si paucorum tamen sanctorum uirorum atq; illustrium sacerdotum dicta subdidero: ut id quod authoritate testimoniorum sacrorum iam approbauimus, etiam fide præsentis temporis roboremur. Hilarius uir uirtutum omnium atque ornamentorum, & sicut uita, ita eloquentia insignis: qui & magister ecclesiarum & sacerdos, non per sua tantum merita, sed etiam per profectus creuit aliorum: & inter procellas persecutionum, ita immobilis perstitit, ut per inuictæ fidei fortitudinem etiam confessoris ceperit dignitatẽ: in libro fidei primo, Deum uerum ex Deo uero dominum Iesum Christum, & ante secula natum, & postea hominem genitũ esse testatur. Item in secundo libro: Vnus unigenitus Deus in corpusculi humani formã sanctæ uirginis utero insertus adcrescit, qui omnia continet, & intra quem cuncta sunt, humani partus lege profertur. Idem in eodem libro: Angelus testis est, Deus nobiscum est, ille qui nascitur. Item in libro decimo: Nati quoq; in hominem ex partu uirginis Dei sacramentum docuimus. Item in eodem: Nanque cum in hominem natus Deus sit, non idcirco natus est, ne Deus non maneret. Item eiusdẽ in procemio expositionis euangelij secundum Matthæum: Erat nanq; primum necessarium nobis, ut unigenitus Deus nostri causa homo natus cognosceretur. Item in consequentibus: Ad id quod Deus erat, homo id quod tum non erat gigneretur. Item in eodem: Tertium deinceps illud congruum fuit, ut quia Deus homo genitus in mundo, & cætera. Hæc quidem pauca sunt de satis multis. Sed tamen uides etiam ex his, quæ diximus, quod palàm & euidenter natum ex Maria Deum prædicat. Et ubi illud tuum: Non potuit creatura parere creatorẽ: quod natum est ex carne, caro est? Longum est de singulis personis cõuenientia dicere. Enumeratio magis quàm executio dictorum agenda est: quia sibi ad executionem sui ipsa sufficiunt. Ambrosius eximius Dei sacerdos, qui à manu domini non recedens, in Dei semper digito quasi gẽma rutilauit: in libro qui est ad uirgines, ita memorat: Frater meus candidus & rubicundus. Candidus, quia patris splendor est: rubeus, quia partus est uirginis. Memento tamen antiquiora in eo diuinitatis insignia, quàm corporis sacramenta. Non.n. cœpit ex uirgine, sed qui erat uenit in uirginem. Item ipsius in natali dñi: Videte miraculũ matris dominicæ: uirgo cõcepit, uirgo pepit, uirgo cum parturit, uirgo grauida, uirgo post partũ. Sicut in Ezechiele dicit. Et porta erat clausa, & nõ est apta: qa dominus transiuit per eam. Gloriosa uirginitas, & præclara fœcunditas. Dominus mũdi nascitur, & nullus est gemitus parientis: uacuatur uterus, & uerus infans excipitur, nec tamẽ uirginitas uiolatur. Fas erat, ut Deo nascente meritum cresceret castitatis: nec per eius egressum uiolarentur integra, qui uenerat sanare corrupta. Itẽ in expositione euangelij secundum Lucam: Quod ea potissimũ lecta est ut Deum pareret, quæ erat desponsata uiro, natum certè ex uirgine Deum prædicat, Mariam matrem Dei nominat. Et ubi illa est prodigiosa atque execrabilis uox tua, qua ais, quomodo mater potest esse alieni à natura sua? si autem mater ab ipsis uocatur, humanitas est quod natum est, non Deus. Ecce eximius magister fidei, & hominem dicit eam esse quæ genuit, & Deum esse qui natus est: & tamen hoc non infidelitatis causam, sed fidei esse miraculum. Hieronymus catholicorum magister, cuius scripta per uniuersum mundum, quasi diuinæ lampades rutilant, in libro ad Eustochium: Dei, inquit, filius pro nostra salute hominis factus

Matth. 25.

Hilarius.

Ambrosius.

Ezech 44.

Hieronymus

te hominis factus est filius: decem mensibus in utero ut nascatur expectat, & ille cuius pugillo mundus includitur, præsepij continetur angustijs. Item ipsius in commentario Esaiæ: Dominus enim uirtutum, qui est ex gloriæ, ipse descendit in uterum uirginalem, & ingressus, & egressus Orientalem portam, quæ semper clausa est. De quo Gabriel dicit ad uirginem: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Propterea quod nascetur in te sanctum, uocabitur filius Dei. Et in Prouerbijs: Sapientia ædificauit sibi domum. Compara hoc, si placet, doctrinæ tuæ, immò blasphemiæ qua ais: Deus enim mensium creator est, & non mensium partus. Ecce enim Hieronymus uir sicut maximæ scientiæ, ita probatissimæ puræque doctrinæ, ijsdem propè uerbis, quibus tu Dei filium mensium partum negas, ille partum mensium esse testatur. Decem enim, inquit, mensibus in utero ut nascatur expectat. Sed parua tibi forsitan uiri huius uidetur authoritas, idem omnes atque ijsdem uerbis putato dicere, quia quicunque Dei filium partum esse uirginis non negat, partum esse mensium confitetur. Rufinus quoque Christianæ philosophiæ uir, haud contemnenda ecclesiasticorum dictorum portio, ita in expositione symboli de domini natiuitate testatur. Filius enim, inquit, Dei nascitur ex uirgine, non principaliter soli carni sociatus, sed anima inter carnem Deumque mediante generatus. Nunquid obscurè Deum ex homine natum testificatus est? Augustinus Hipponæ Regiensis oppidi magnus sacerdos: Vt autem homines, inquit, nascerentur ex Deo, primùm ex ipsis natus est Deus. Christus enim Deus, & Christus natus ex hominibus, non quæsiuit nisi matrem in terra: quia iam patrem habebat in cœlo. Natus est ex Deo, per quem efficimur, & natus ex fœmina, per quem reficeremur. Item illic: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quid ergo miraris, quia homines ex Deo nascuntur? Attende ipsum Deum natum ex hominibus. Item eiusdem in epistola ad Volusianum: Sed & ipse Moses, & cæteri prophetæ ueracissimè dominum Christū prophetauerunt, & ei gloriam magnam dederunt. Hunc non tanquam parem sibi, nec in eadem miraculorum potētia superiorem, sed planè dominum Deum omnium, & hominem propter homines factum uenturum pronunciauerunt. Qui propterea & ipse talia facere uoluit, ne esset absurdum, quæ per illos fecerat, si ipse non faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit, nasci de uirgine, à mortuis resurgere, in cœlum ascendere. Hoc Deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Sed fortè quia hi quos numerauimus uiri in diuersis mundi partibus fuerunt, minus probabiles tibi authoritate uideantur. Ridiculum id quidem, quia loco fides non imminuitur, & quid sit quis, non ubi sit considerandum, præsertim cum religio omnes uniat, & hi qui in fide una sunt, in corpore quoque uno esse noscantur. Sed tamen aliquos non despicias, etiam de Orientalibus proferimus. Gregorius splendidissimum scientiæ ac doctrinæ iubar, qui cum olim uita functus sit, etiam nunc tamen authoritate ac fide uiuit: & cum olim iam corpore absit ab ecclesijs, tamen uoce ac magisterio non recedit. Cum ergo, inquit, processisset ex uirgine Deus, in ea quam assumpserat humana natura, unum è duobus sibi inuicem contrarijs existens, carne ac spiritu, aliud in Deum assumitur, aliud deitatis gratia præstat. O noua & inaudita permixtio. O mira & inexquisita compago. Qui erat fit, & creator creatur, & qui immensus est, capitur mediante anima Deo & carne, & ille qui omnes diuites facit, pauper efficitur. Item rursus de Epiphania: Sed quid fit? quid de nobis agitur uel pro nobis? noua quædam & inaudita efficitur permutatio naturarum, & Deus homo fit. Item illic: Et Dei filius non conuersus ex eo quod erat, inconuertibilis nanque est; sed assumens quod non erat, misericors enim est, ut capi possit, qui capi non poterat. Vides quàm præclarè atque magnificè ita maiestatem deitatis prædicat, ut dignationem incarnationis insinuet? Sciens utique admirabilis fidei doctor, ex his omnibus, quæ nobis in mundum ueniens Deus tribuit, beneficiorum esse cumulum, honoris imminutionem: quia quicquid homini Deus præstitit, augeri eius in nobis debet affectum, non minuere dignitatem. Athanasius quoque Alexandriæ urbis sacerdos, eximium constantiæ & uirtutis exemplum: quem hæreticæ persecutionis procella non contriuit, sed probauit: qui similem semper splendenti speculo uitam habens, prius penè indeptus est martyris meritum quàm confessoris caperet dignitatem. Videamus quid de Domino Iesu Christo, uel de Domini matre senserit. Hæc ergo intentio & character sanctæ scripturæ

Math. 1. *Prouerb. 9.* *Rufinus.* *Augustinus.* *Gregorius.* *Athanasius.*

pturæ, quod sæpe diximus, duplicem esse in eodem saluatore significationem: quod & semper Deus fuit, & est filius, uerbum & lumen, & sapientia patris, & quod postea propter nos carnem sumpsit ex Maria uirgine theotoco, & homo factus est. Item post alia: Multi ergo sancti fuerunt & mundi à peccato, Hieremias & ab utero sanctificatus est: & Ioannes cum esset in utero, exultauit in gaudio uoce Mariæ theotoci. Deum utique Dei filium, qui ut uerbis ipsius fidem uniuersorū loquar, uerbum est, & lumen, & sapientia patris, propter nos carnem sumpsisse dicit: & ideo theotocon uirginem Mariam, quia sit mater, appellat. Ioannes Constantinopolitanorum antistitum decus: cuius sanctitas absque ulla gentilitiæ persecutionis procella, ad martyrij merita peruenit, quid de filij Dei incarnatione senserit ac prædicarit ausculta. Et illum, inquit, quem si nuda deitate uenisset, non cœlum, non terra, non maria, non ulla creatura sustinere potuisset, illæsa uirginis uiscera portauerunt. Huius ergo fidem atq; doctrinam, etiam si aliorum ignorabas, sequi ac teneri debueras: cui utique amore ac desiderio te antistitem sibi plebs religiosa delegit. Quia cum de Antiochena ecclesia te sibi sumeret sacerdotem, ex quo illum ante prælegerat, recepturam se in te credidit, quicquid in illo habere desijsset. Nonne quæso hi omnes, quasi prophetico olim spiritu ad confundendas blasphemias tuas cuncta dixerunt? Tu enim dominum saluatoremq; nostrum Christum esse clamitas, non Deum: illi autem Christum dominum uerum Deum. Tu Mariam Christotocon, non theotocon esse blasphemas: illi ita christotocon non negant, ut theotocon esse cognoscant. Non res tantum blasphemijs tuis sunt oppositæ, sed & uerba rerum, ut apertè intelligamus, olim aduersus blasphemias tuas munimen, à Deo inexpugnabile præparatum, quod uenturam quandoque uim hæreticę impugnationis parato iam muro frangeret ueritatis. Et tu ô impijssime atque impudentissime, præclaræ urbis contaminator, catholicæ ac sanctæ plebis grauis & exitiosa contagio, stare in ecclesia Dei ac loqui audes: & blasphemis ac furiosis uocibus tuis, sacerdotes semper illæsæ fidei & catholicæ confessionis infamas, magistrorum priorum uitio, plebem Constantinopolitanæ urbis errare? Tu ergo emendator priorum antistitum, tu condemnator ueterum sacerdotum, tu Gregorio excellentior, tu Nectario probatior, tu Ioanne præstantior, omnibusq; orientalium urbium sacerdotibus? qui etsi non eiusdem nominis, cuius hi quos nominaui, eius tamen fidei fuerunt. Quod quidem, quantum ad hanc causam pertinet, sufficit: quia cum fide agatur, omnes in eo idem sunt quod optimi, in quo consortes sunt optimorum. Vnde ego quoq; ipse humilis atq; obscurus nomine, sicut merito, licet mihi inter eximios Constantinopolitanæ urbis antistites locum magistri usurpare non possim, studium tamen discipuli affectumq; præsumo. Adoptatus enim à beatissimæ memoriæ Ioanne episcopo in ministerium sacrum, atq; oblatus Deo, & si corpore absum, affectu illic sum: & illi dilectissimo mihi ac uenerandissimo Dei populo, & si nunc præsentia non admisceor, tamen mente coniungor. Et hinc est quòd condolens ei atque compatiens, in uocem nunc tristitiæ communis ac doloris erupi: & quod unum potui, per opusculorum nostrorum flebilem querimoniam, quasi pro membrorum atq; artuum meorum infirmitate clamaui. Etenim si iuxta Apostolum, dolente quidem minore corporis parte, condolet maior atque compatitur: quantò magis dolente maiore minor compati oportet? Inhumanissimum quippe est, ut in uno atq; eodem corpore maiorum infirmitatem minora non sentiant: cum minorum maiora patiantur. Vnde obsecro ac deprecor omnes uos, qui intra Constantinopolitanæ urbis ambitum siti, & per affectum patriæ ciues mei, & per unitatem fidei fratres mei estis, ut separetis uos ab illo, ut scriptum est, lupo rapaci, qui deuorat Dei populum, sicut cibum panis. Ne tetigeritis, neq; gustaueritis quicquam illius: quia sunt omnia in interitum. Exite de medio eius, ac separemini, & immundum ne tetigeritis. Mementote magistrorum ueterum sacerdotumq; uestrorum: Gregorij nobilis per orbem, Nectarij sanctimonia insignis, Ioannis fide ac puritate mirabilis. Ioannis, inquam Ioannis illius, qui uerè ad similitudinem Ioannis euangelistæ & discipulus Iesu, & apostolus, quasi super pectus domini semper affectumq; discubuit. Illius inquam mementote: illum sequimini: illius puritatē, illius fidem, illius doctrinā ac sanctimoniam cogitate. Illius memētote semper doctoris uestri ac nutritoris, in cuius quasi gremio quodammodo amplexuq; creuistis. Qui communis mihi ac uobis magister

Marginal notes: *Chrysostomus.* (beside "sit mater, appellat. Ioannes Constantinopolitanorum"); 1. Cor. 12. (beside "rum infirmitate clamaui"); 2. Cor. 6. (beside "lupo rapaci")

gister fuit: cuius disciplina atque institutio sumus. Illius scripta legite: illius informatio- nē tenete: illius fidem ac meritū amplexamini, quod etsi assequi grāde est ac difficile, se qui tamen pulchrum atque sublime. Quoniam in summa rerum, non adoptio tātum, sed etiam imitatio ipsa laudanda est. Quia nunquam ferè aliquis eius rei portione ad ple- num caret, ad quam scandere ac peruenire cōtenderit. Ille ergo uobis in sensu semper, & quasi in cōspectu sit, ille in animo atque in cogitatione uersetur. Ille denique ipse uobis etiam hæc, quæ à me sunt scripta commendet: quia hæc quæ ego scripsi, ille me docuit, ac per hoc non tam meam, hæc quàm illius esse credite: Quia riuus ex fonte constat: & quicquid putatur esse discipuli, totum ad honorem referri cōuenit magistri. Te autem prȩter omnia, ac super omnia Deus pater domini nostri Iesu Christi, æquè uoce ac mē- te supplici obsecro, ut hæc quȩ ex largitate tui muneris scripsimus, tu dono tui amoris insinues. Et quia, ut ipse nos dominus Deus noster unigenitus tuus docuit, ita dilexi- sti hunc mundum, ut pro salute mundi unigenitū tuum mitteres: donec hoc plebi tuȩ, quam redemisti, ut in incarnatione unigeniti filij tui, & tuum donum, & affectum illi- us sapiat, & hoc quod pro nobis unigenitus tuus dominus Deus noster & natus, & passus est, & surrexit: ita omnes & intelligant & amēt, ut dignatio suæ maiestatis pro- fectus sit nostri amoris: nec in animis uniuersorum humilitas illius imminutionem ha beat honoris, sed augmentum semper pariat charitatis, ac beneficia sacræ miseri- cordiæ, ita omnes piæ ac sapienter intelligamus, ut tantò plus de- bere, nouerimus nos Deo nostro, quantò humili- or propter nos factus est à se Deus.

IOANNIS CASSIANI DE INCARNATIONE CHRISTI LIBRI SEPTIMI ET VLTIMI, FINIS.

BASILEÆ,

EX OFFICINA HENRICPETRINA. ANNO SALUTIS NOSTRAE INSTAVRATAE CIↃ. IↃ. LXXV. MENSE SEPTEMBRI.

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm